

[illegible]

DIVI

BASILII MAGNI CAESAREAE CAPPADOCIAE QVONDAM ARCHIEPISCOPI OMNIA QVAE IN HVNC DIEM LATINO SERMONE DONATA SVNT OPERA,

NVNC demùm præter ceteras editiones solerti industria, nec minùs accurata collatione ad fidem Græcorum aliquot exemplarium synceriori lectioni restituta, multisque libris aucta.

QVORVM omnium ordinem & catalogum versa pagina docebit.

PRÆFIXIMVS QVATVOR INDICES: PRIOR, RES & verba continet: Alter, Scripturæ sacræ locos à Basilio explicatos complectitur: Tertius, habet similitudines: Postremus, parœmias auctori familiares.

ANTVERPIAE,

Apud Philippum Nutium.

M. D. LXIX.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Diui Basilij operum Cathalogus.

Adiecta sunt Opuscula.

Hic liber correctus e iuxta cathalogum S.tæ Inquisitionis ex eius speciali mandato, apud S. Laurent. die 29. Anno Dni 1632.

fr. Jo. de la puebla

Correctus fuit denuo ut supra Die 30 Decem. anno 1707. in hoc S. Lau. M.o

fr. Carlos del Campo

CLARISSIMO ERVDITISSIMOQVE VIRO DOMINO THOMÆ A BRAGELOIGNIO LVTETIÆ RERVM CAPITALIUM *Propraetori, aequissimo Domino suo singulari Ioannes Gillotius Trecensis,* S. P. D.

SI homines secum agitarent, & animo penitus comprehenderẽt, cuiúsnã rei gratia in hanc lucẽ essent editi, & quẽ vitæ finẽ accepturi, sanè aut à vitiis abstinerent, aut se adeò rebus nihili nõ traderẽt, sed totos se nõ tantùm ad Solis & Lunæ cõsideratione cõuerterent (vt volebat Anaxagoras) verùm etiã ad ipsum Deum, quem mente cõtemplarentur, venerarẽtur, ac colerent, & cõmunem generis humani parentem, omniumq. bonorũ authorem recognoscerent. Nam hominis summi & proprij boni cõstitutio non cõsistit (vt philosophi tradiderũt) in iis quæ naturã cõtingũt humanã, & quibus vita hæc, corpusq. nostrum tuetur & seruatur, (quod nobis cum belluis cõmune est) sed maximè, cùm Deus se cognoscẽdum prębuerit, in illa notione & cõtẽplatione numinis cõtinetur. Quam quidẽ contemplationẽ ex tot generibus nullum aliud animal præter hominẽ habere potest: ipsisque in hominibus nullũ reperias tam ferũ & barbarũ, qui, etiã si ignoret aut quid Deus sit, aut qualem Deum habere deceat, tamen & esse & habendũ nõ agnoscat. Et de Deo non solũ idipsum deprehendit cũ sursum dirigit oculos, & cõcinnam vniuersæ generationis creaturã perspicit & speculatur, verùm etiã cum mente repurgata eam cæli structurã transcendit, curisq. humanis abiectis supra mundanas actiones intellectum sustollit. Tum enim Deo quasi astat, eiusque cognitionẽ capit & amplexatur, nõ quidem perfectam, & qualẽ dignis in futuro seculo exhibebit, sed velut per speculũ in ænigmate. Cuiusmodi cognitionis affectrix doctrina fidei aut religio cẽsenda est. Nam eius beneficiis ad bene beatèq. in hoc mortali æuo viuendũ, & Deum ex parte cognoscẽdum instruimur: sed emeritis huius vitæ tanquam stipendiis, & solutis corporeis vinculis facie ad faciem cognoscentes, immortalitate ac sempiterno gaudio potiemur. Nullus nos amplius dolor afficiet, non morbus affliget, non curę animũ exedent. Proinde iam nostras omnes cogitationes in id vnũ conferre debemus, vt spretis cupiditatibus humanis ad Deum cõtendamus, & religionẽ fideliter colamus, citra quam, vt corpus sine respiratione, sic animus consistere non potest. Religionem inquã nõ quãlibet, & quam sibi quisque pro animi sententia vult arripere & retinere, sed quæ antiqua & optima sit, quæ vbique, semper, & ab omnibus credita sit, quæ linea catholici sensus directa sit, quæ denique nunquã à vera & præscripta Apostolicæ traditionis & maiorũ regula aberrauerit aut defecerit. Qualem qui nobis promulgarunt scriptisq. tradiderũt, quomodo Deus fide certissima indubitatissimaq. cognosci possit, illi profectò de Republica Christiana benè mereri videtur. Ex quibus vnus citra exceptionem Basilius Magnus Maximi cognomento dignior ita excellit in omnibus, vt longè præcurrit in singulis. Quid enim ha-

bet vel eruditiſsima Græcia ſic in omni doctrinæ genere abſolutum, quid Romana eloquentia ſic in ſcientia ſacrarum literarũ perfectũ,& in ſubtilitate ſermonis ſic elaboratũ vt cũ Baſilio ſit conferendum? Poteſt hic vnus pro cunctis ſufficere in iis quę ad vitæ pietaté vel ad theologicæ rei cognitionem pertinent. Quod ſi integer & incolumis extaret, vnus locupletiſsmã bibliothecã redderet: vtpote ex cuius ſcriptis forma & imago veteris eccleſiæ priſciq. ritus & veterum traditiones cognoſci poſſent. Quæ arma ſunt accommodatiſsima ad horũ tẽporum caliginẽ diſcutiendam, lumẽq. veritatis hominibus velut pręlucendum. Ob quã rem diligentius elaboratum eſt & accuratiùs à Bibliopola indagatũ, vt hæc poſtrema editio non ſolũ chartis & formulis elegantioribus purior & emẽdatior quàm antea emitteretur, ſed etiam vt quibuſdã libellis ſeparatim excuſis, nonnullis etiã recèns adiectis ex vetuſtiſsimis exemplaribus auctior in manus veniret. Quò ex reliqua multitudine librorũ in tanta de religione diſſentione haberemus vnũ aliquem velut quendã penũ rerum ſacrarũ, è quo depromeremus quicquid opus eſſe poſſet ad Chriſtianæ noſtræ legis veritatẽ ex Eccleſię catholica traditione confirmandã contra nouã hæreticæ prauitatis falſitatem. In hoc autẽ opere (Iudex ęquiſsime) ſi quid noſtra opera pręſtitit, quã hîc in quibuſdã recognoſcendis, in aliis concinnandis, necnon colligendis indicibus, adhibui ſucciſiuis tẽporibus & poſt impartitã pro meo munere doctrinã optimis & optimæ ſpei liberis tuis vel potius noſtris: (Nã erga eos qui mihi ſemper fuerunt diſcipuli, & quibus omne ſtudiũ, operã, & laborẽ meũ detuli, iam paternam quandã beneuolentiã videor induiſſe) ſi quid inquã hîc laboris præſtiti, id, vt meipſũ iam pridẽ, tuo nomini cõſecratum eſſe volui: tum propter ſyncerum tuũ erga pietatẽ & religionẽ catholicã affectum: tum quia ſis tam inter laudatos iudices ſummus, quã hic inter ſanctos ſcriptores nulli ſecundus. Cuius enim auſpiciis potius prodiret & quaſi renaſceretur Baſilius cui tantã authoritatẽ vel Romana Eccleſia tribuit, quã eius quẽ meritiſsimum inter tot ordinis cõſularis lumina ad tantam dignitatẽ deſignauit & inſtituit Chriſtianiſsimus Rex Carolus nonus? Te nãque, poſt cæteros magiſtratus qui tibi ſemper vltro gradatim delati ſunt, nõ fauore & pecuniis, quæ nunc frequẽtiſsima eſt, etiã ſi ſordidiſsima honorũ aſſequẽdorum ratio, ſed ob raras animi tui dotes, ob reconditã rerũ multarũ experientiã, ob ſingularem denique virtutẽ etiã cauſsis criminũ diiudicãdis præfecit. Quã prouinciam quàm iuſtè & prudẽter regas & adminiſtres, quàm integrè & ſyncerè in hoc munere verſeris, notius eſt quàm vt commemorare attineat. Omnes enim norunt & experiuntur tuam in iudicandis criminibus æquabilitatem, in audiendis etiam priuatorũ hominũ querimoniis facilitatẽ, & in extirpãdis maleſactoribus diligẽtiã, ſperãtq. in primis Domini clemẽtia, deinde tua tuiq. ſimiliũ vigilãtia futurũ, vt huic perditiſsimo ac periculoſiſsimo ſeculo, ætas ſuccedat melior & ſecurior. Deum igitur Optimum Max. precabor, vt hanc tuã excellentẽ perfectãq. prudẽtiam Reip. tranquillitati & cõmodis quã diutiſsimè ſeruet incolumem. Vale, Atque ei præſidio ornamentoq. eſſe velis, qui ſingulari quodam obſeruantię genere ad rectã probamq. tuorum filiorum inſtitutionem præſtitit eam ſemper operam, quam certè potuit, aut debere poſſe videbatur. Lutetiæ, Calendis Octobris 1565.

Σωφρόνιος.

Βασίλειος Καισαρίας τῆς Καππαδοκῶν, ἥτις πρῶτον Μάζακα ἐκαλεῖτο, ἐπίσκοπος, κατὰ Εὐνομίου ἐξαιρέτους συνέταξε λόγους, καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου τεῦχος, καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας θ΄. καὶ ἀσκητικὸν, καὶ βραχείας καὶ ποικίλας ὁμιλίας, τελευτᾷ βασιλεύοντος Γρατιανοῦ.

Hieronymus.

Basilius Cæsareæ Cappadociæ, quæ priùs Mazaca vocabatur, episcopus, egregios contra Eunomium elaborauit libros, & de spiritu sancto volumen, & in hexaëmeron homilias nouem, & Asceticum, & breues variosque tractatus. Moritur imperante Gratiano.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου βασιλείου ἐκ τῶν τοῦ Σουίδα.

Βασίλειος, Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, ἥτις πρώην Μάζακα ἐκαλεῖτο· ἑταῖρος Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζῶν ἐπισκόπου. Γέγονε δὲ γονέων περιφανῶν· Βασιλείου τε καὶ Ἐμμελείας. ὧν ἄνωθεν ἡ συγγένεια. ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ πάσης παιδείας εἰς ἄκρον ἐληλακώς· οὗτος ἔγραψε πλεῖστα, ἐν οἷς θαυμάζεται· τὰ εἰς τὴν ἑξαήμερον, καὶ κατ᾽ Εὐνομίου δὲ ἐξαιρέτους συνέταξε λόγους. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τεῦχος. καὶ τὰς εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας ἐννέα. ἕτερον τεῦχος ἀσκητικὸν, περὶ παρθενίας, ἄλλο ἔπαινον εἰς τοὺς μ΄. μάρτυρας, ἕτερον εἰς γόρδιον, ἄλλο εἰς Βαρλαὰμ, ἕτερον εἰς ἰουλίτταν. εἰς διαφόρους ψαλμοὺς ἠθικοὶ λόγοι, διάφοροι ἐπιστολαὶ, ὧν οὐδὲν ἄμεινον, πρός τε τὸν σοφιστὴν λιβάνιον. καὶ πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον· καὶ εἰς ἄλλους πλείονας. Τοῦ δέ γε βασιλείου, καὶ φιλοστόργιος μνήμην πεποίηται ἐν τῇ κατ᾽ αὐτῶν ἱστορίᾳ γράφων οὕτω.

De eodem S. Basilio è collectaneis Suidæ, Godefr. Tilm. Carthus. interprete.

Basilius Cæsareæ Cappadocum ciuitatis episcopus quæ olim Mazaca vocabatur: sodalis Gregorij Nazanzenorum episcopi. Parentibus porrò prognatus est genere cõspicuis, Basilio & Emmelia. Horũ sanè cognatio multò fuit antiquissima. Vir hic eloquentissimus ad apicem vsque prouectus est omnigenæ eruditionis. Idem plurima conscripsit, quorum gratia omnibus admirationi est, vt sunt in hexaëmeron. Aduersus item Eunomium insignes admodum libros compegit. Insuper de sancto spiritu volumen. Sed & de opificio sex dierum homilias nouẽ. Aliud proin opus de monastica exercitatione. De virginitate, aliud. Laudes martyrum quadraginta. Rursus aliud in sanctũ Gordium, & in Barlaam aliud. Homiliam in Julittam. In psalmos aliquot diuersos quidem, morales homiliæ & eædem diuersæ feruntur. Ad hæc, epistolas scripsit, in quibus nullæ ijs meliores quas ad Libanium dedit, & ad Gregorium familiarem suum, aliosque complures. Huius quidem Basilij commeminit Philostorgius in ea quam aduersus istos edidit, historia, hunc in modum. Nazazenum intelligit.

Φιλοστόργιος.

Βασίλειος ἤκμαζε κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ Γρηγόριος ἐν τῇ Ναζιανζῶν. σταθμὸς δὲ οὗτος Καππαδοκίας καὶ Ἀπολλινάριος ἐν τῇ λαοδικείᾳ τῆς συρίας. τρεῖς δὴ οὗτοι ἄνδρες τότε τοῦ ὁμοουσίου προὐμάχουν, κατὰ τοῦ ἑτερουσίου. μακρῷ πάντας παρενεγκόντες τοὺς πρότερον καὶ ὕστερον ἄχρις ἐμοῦ, τῆς αὐτῆς αἱρέσεως προστάντας, ὡς παῖδα παρ᾽ αὐτοῖς κριθῆναι τὸν ἀθανάσιον. τῆς τε γὰρ ἔξωθεν καλουμένης παιδεύσεως ἐπιπλεῖστον οὗτοι προεληλύθεσαν· καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὅσα εἰς ἀνάγνωσιν καὶ τὴν πρόχειρον μνήμην ἔτελει, πολλὴν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν, καὶ μάλιστά γε αὐτῶν, ὁ βασίλειος.

Philostorgius.

Basilius in Cæsarea Cappadociæ per eam florebat ætatem, qua & Gregorius episcopus præfuit Nazanzenis. Est autẽ statio siue portus hic Cappadociæ. Apollinarius verò in Laodicea Syriæ. Sanè viri isti tres tum propugnatores homousij fuêre aduersus Heterousion, multò cæteros antegressi tam qui præ se fuerunt, quàm qui ad meam vsque ætatem peruenerũt, istius hæresis patronos, adeò vt Athanasius istis collatus censeri possit puer. Hi in externis disciplinis supra mediocritatẽ promouerant, inq; sacris litteris, quod ad lectionẽ conduceret, & exprompta memoriã, erant experientissimi. In his eminebat Basilius,

καὶ μὴν καὶ συγγράφειν ἕκαστος αὐτῶν, ἐς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον ἦν ἱκανώτατος, τῷ μέν γε βασιλείῳ τὸ πανηγυρικὸν εἶδος τοῦ λόγου μακρῷ ἄριστα εἶχεν, ἦν γὰρ πανηγυρίσαι, λαμπρώτατος ὁ δέ γε ἀπολλινάριος ἐν τῷ ὑπομνηματικῷ εἴδει τῆς λέξεως, καὶ αὐτὸς ἄριστα εἶχε· ὧ δέ γε γρηγορίῳ καὶ παρ᾽ ἀμφότερα ἐξεταζομένῳ, μείζω βάσιν, εἰς συγγραφὴν εἶχεν ὁ λόγος. τοσαῦτα περὶ αὐτῶν ὡς ἐν παραδρομῇ φιλοστόργιος ὁ ἀρειανὸς ἔγραψε. Τελευτᾷ δὲ βασίλειος, *γρατιανοῦ τὰ ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος, ὅτι ὁ μέγας βασίλειος ἀδελφοὺς εἶχε δ΄. τόν τε γρηγόριον τὸν νύσσης ἐπίσκοπον· καὶ πέτρον καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον, καὶ ἑτέρους δύο μονάσαντας.

etiamsi in suo quisque genere scribēdi erat appositissimus. Et quidem Basilius in panegyrico genere multò cæteros optimè anteibat, vt cui ad publicas conciones adesset elegans ingenium. Apollinarius autem ad commentandum quidpiam mirè erat dexter & accommodus. Ac Gregorio ad genus vtrunque fœliciter exercitato, solidior vis suppetebat ad orationum conscriptionem. Hæc de tribus illis tantùm veluti transcursim Philostorgius Arrij propugnator conscripsit. Diem porrò suum clausit Basilius Gratiano Romani imperij sceptra moderante. Et quidem magnus hic Basilius quatuor habuit fratres, Gregorium Nissenæ ciuitatis episcopum, Petrum item & ipsum episcopum. duos proinde alios monasticen professos.

Κεφάλαιον ιθ΄. ἐκ τοῦ λόγου δ΄. τοῦ θεοδωρίτου ἐπισκόπου κύρου.

Ὁ Δὲ βάλης, πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκκλησίαν τοῦ ποιμένος γυμνώσας εἰς τὴν καισάρειαν ὥρμησεν, ἧς οἰκήτορες καππαδόκαι. ἡγεῖτο δὲ ταύτης τηνικαῦτα Βασίλειος ὁ μέγας ὁ τῆς οἰκουμένης φωστήρ. προὔπεμψε δὲ τὸν ὕπαρχον ἐντειλάμενος, ἢ πεῖσαι τὸν Βασίλειον, τὴν πρὸς εὐδόξιον ἀσπάσασθαι κοινωνίαν, ἢ μὴ πειθόμενον ἐξελάσαι. τοῦ γὰρ ἀνδρὸς τὸ κλέος περιπεπυσμένος, πρώτῳ προσβαλεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἵνα μὴ γενναίως τὴν προσβολὴν δεξάμενος, καὶ ταύτην ἀποκρουσάμενος, ἀνδρείας τοῖς ἄλλοις ἀρχέτυπος γένηται. ἀλλὰ ἀράχνης ἰσῷ τὸ μηχάνημα παραπλήσιον ὤφθη. ἤρκεσε γὰρ τοῖς ἄλλοις Ἀρχιερεῦσιν, εἰς ὠφέλειαν τὰ παλαιὰ διηγήματα, καὶ οἷόν τινες πύργοι τὸν τῆς πίστεως περίβολον ἀκλινεῖς διετήρησαν. ὁ μέντοι ὕπαρχος εἰς τὴν καισάρειαν ἀφικόμενος, καὶ Βασίλειον τὸν μέγαν μεταπεμψάμενος, τιμῆς τε ἠξίωσε, καὶ λόγοις πρὸς αὐτὸν ἠπίοις ἐχρήσατο, εἶξαί τε τῷ καιρῷ παραινῶν, καὶ μὴ προέσθαι τοσαύτας ἐκκλησίας, δι᾽ ὀλίγην δογμάτων ἀκρίβειαν. ὑπισχνεῖτο δὲ καὶ τὴν βασιλέως φιλίαν, καὶ τὰς ἐκ ταύτης δι᾽ αὐτοῦ πολλοῖς ἐσομένας εὐεργεσίας. ὁ δὲ θεῖος ἐκεῖνος ἀνήρ, μειρακίοις ἔφη τούτοις ἁρμόττειν τοὺς λόγους. Ἐκεῖνοι τὲ τ

Valens per vxorē & hunc Eudoxiū Constanti. episcopum in Arrianam impietatem prolapsus est. Theodo. c.xij. huius iiij. lib.

Caput 19. è libro quarto Theodoriti Cyrensis episcopi decerptum, Godefr. Tilm. interprete.

AT certè Valens, omnes propemodum ecclesias quum suo spoliasset pastore, concitus Cæsaream contendit, cuius incolæ sunt Cappadoces, cuius item Antistes erat tum Basilius ille Magnus præfulgidum lumen orbis vniuersi. Et quidem ille prouinciæ rectorem in hoc præmiserat præscripto eidem mandato, verbis vt illicibus Basilium deduceret ad complexum, mutuam ue societatem cum Eudoxio ineundam, alioqui non persuasum cogeret solum vertere. Quòd enim celebrem gloriam viri istius pridem inaudijsset, noluit eundem verbis aggredi prior, veritus ne si eam impressionem generosius exceptasset & à se depulisset, cæteris fieret fortitudinis exemplar. Atqui conatus hic, hæc molitio visa denique est assimilis telæ Arachneæ: Quæ etenim à maioribus præclarè gesta passim narrabantur; vsum sui satis idoneum præbebant cæteris pontificibus confirmandis. Nam perinde ac turres quædam immotæ ambitum conseruabant fidei. Præfectus porrò simul atque peruenit Cæsaream, accitū ad se Basilium hunc magnū digno excepit honore, verbisq. erga ipsum vsus blandissimis, tempori se vt accōmodaret, hortabatur, neque tot adeò ecclesias impendenti periculo excidij exponeret in gratiam subtilium aliquot dogmatum. Quin & pollicebatur initurum ab Imperatore haud vulgarē amicitiam, per quam separario in multos conferenda essent beneficia. At certè vir ille eximius respōdit sermones eiusmodi cōpetere pueriliter agentibus. Illi etenim, quiq;

καὶ οἱ ἐκείνοις προσόμοιοι, περὶ τὰ τοιαῦτα κεχήνασιν. οἱ δὲ τοῖς θείοις λόγοις ἐντεθραμμένοι, προέσθαι μὲν τῶν θείων δογμάτων οὐδὲ μίαν ἀνέχονται συλλαβήν. ὑπὲρ δὲ τούτων, καὶ πάσας εἰ δέοι, τοῦ θανάτου τὰς ἰδέας ἀσπάζονται. τὴν δὲ Βασιλέως φιλίαν μέγα μὲν ἡγοῦμαι μετ' εὐσεβείας· ἄνευ δὲ ταύτης, ὀλεθρίαν ἀποκαλῶ. τοῦ δὲ ὑπάρχου χαλεπήναντος καὶ ἀνοηταίνειν φήσαντος, ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος, ταύτην ἔχειν εἰ ἀεὶ τὴν ἄνοιαν εὔχομαι. ἐπειδὰν δὲ ἐξελθεῖν προσετάχθη, καὶ τὸ πρακτέον βουλεύσασθαι καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δηλῶσαι τὴν γνώμην, συνῆπτο δὲ τοῖς λόγοις καὶ ἀπειλή, φάναι λέγεται ὁ πανεύφημος ἐκεῖνος ἀνήρ. Εγὼ μὲν ὁ αὐτός σοι καὶ αὔριον ἥξω. σὺ δὲ μὴ μεταβάλῃς τὴν γνώμην, ἀλλὰ χρῆσαι ταῖς ἀπειλαῖς. Μετὰ δὲ τούτους λόγους ὁ ὕπαρχος ὑπαντήσας τῷ βασιλεῖ, ἀπήγγελέ τε τὰ εἰρημένα καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐδίδαξεν ἀρετήν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀνδρεῖον καὶ θαῤῥαλέον ἐμήνυσε. καὶ τότε μὲν σιγήσας ὁ βασιλεὺς εἰσελήλυθεν, ἐπειδὰν κατὰ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ θεηλάτους εἶδε καταπεμφθείσας πληγάς, καὶ γὰρ υἱὸς ἀῤῥωστήσας παρ' αὐτὰς ἦν τὰς πύλας τοῦ θανάτου, καὶ τὴν γαμετὴν διάφορα ἐπολιόρκει παθήματα, καὶ τὴν αἰτίαν ἐπέγνω τῶν σκυθρωπῶν, τὸν θεῖον τοίνυν ἄνθρωπον ὃν κολάσειν ἠπείλησε, ἐλθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν ἠντιβόλησεν· οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῖς βασιλικοῖς διηκόνουν προστάγμασι. τότε μὲν ὁ μέγας Βασίλειος καταλαβὼν τὰ βασίλεια, καὶ τὸν τοῦ Βασιλέως υἱὸν παρ' αὐτὸν ὄντα τὴν τελευτὴν θεασάμενος πρὸς ζωὴν τοῦτον * ὑποστρέψειν ὑπέσχετο εἰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος διὰ τῶν εὐσεβούντων ἀξιωθείη. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξελήλυθεν. ὁ δὲ τὸν ὅρκον κατὰ τὸν ἀνόητον μεμιμημένος Ἡρώδην, τοῖς συμπαροῦσιν αὐτῷ, ἐκ τῆς συμμορίας Αρείου βαπτίσαι τὸ παιδίον προσέταξεν, ὁ δὲ παραυτίκα τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο. Μεταμεληθεὶς δὲ Βάλης, καὶ τὴν ἐπιβλαβῆ τῶν ὅρκων ἀλήθειαν λογισάμενος εἴς τε τὸν θεῖον νεὼν εἰσελήλυθε, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου διδασκαλίας ἀπήλαυσε, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ εἰωθότα προσενηνόχει δῶρα. Καὶ εἴσω δὲ αὐτὸν τῶν θείων παραπετασμάτων ἔνθα καθῆστο, γενέσθαι κελεύσας, πολλοὺς πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν θείων δογμάτων ἐποιήσατο λόγους καὶ δὴ λέγοντος ἤκουσε.

* Rectius, ἀναστρέψαι redditurū, reuersurum esse ad vitam.

quiq; assimiles sunt eis, auidè inhiant istis pollicitationibus: contrà, qui diuinis essent eloquijs innutriti, ne vnam quidē diuinorū dogmatū sustineant labefactari syllabam. magis verò pro tuenda horū integritate, si res ferat, inter iri & alacres adituri sint innumeras species mortis. Et quidem inire Imperatoris amicitiā permagni esse duco, ea tamen iuncta si sit pietati, qua sine exitialem esse contenderim ac perniciosam. Libertate responsi offensus Præfectus dixit delirū esse ac desipere Basilium: cui contrà Basilius, Optem me æternum laborare hoc delirio. Quumq; esset egredi iussus, & vt secū expenderet quid sibi censeret faciēdum, ac postridie suum illi aperiret animū (erant autē & minæ verbis iniustæ) respondisse fertur vir ille omniū ore celeberrimus: Idem ipse crastino sum ad te reuersurus: tu proinde caueto, tuam hāc immutes sententiā; imò quæ interminatus es, vide vt exequaris. His prolatis sermonibus quū post Imperatori occurrisset præfectus, quæ respōdisset Basilius, renunciauit, simul & indicauit quanta viro illi inesset virtus, significans virili eum esse præditū & ad omnia præsenti animo. His interim silentio pressis Imperator ingressus Cæsaream est, quandoquidem sensit Dei iudicio plagas in familiam suam inuectas. Etenim filius cò morbi adductus erat, vt iam portas mortis proximè attingeret: vxor insuper multimodis obsidebatur animi intemperijs. Idem cōperta totius sui mœroris ac tristitiæ causa hominem planè Dei cui fuerat interminatus interrogaturū esse se pœnas, supplex iam factus orat, domū ad se vt veniret. Imperiali mādato obsequuti sunt duces exercitus. Et quidem tunc Basilius Magnus quum in regiam peruenisset, filium Imperatoris conspicatus moribundum iam, hunc pollicebatur restitutum iri vitæ, si modò ipsum iuberet per pietatis cultores compotem fieri sanctissimi baptismatis. His ille dictis egressus est. Cæterùm Imperator exemplo illius mente capti Herodis, nempe per iuramentum initiatus, baptizandi pueri delegat negotium ijs qui aderant Arrianæ factionis, qui mox finem accepit vitæ. Valens denique pœnitentia ductus quum tacitus reputasset quàm esset sibi detrimentosum tueri voluisse veritatem præstiti à se iuramenti, templum Deo sacrum ingressus Basilij Magni doctrina perfruitus est, & ad aram quæ pro more solenni consueurunt, dona obtulit. Virum porrò acciri ad se iubet intra aulæa, vbi loci residebat, cumq; eodem de diuinis dogmatibus fusissimè edisseruit, simul & disserentem audiuit.

Locus hic pendet ex initio cap. xiij huius lib. iiij.

παρῆν δέ τις Δημοσθένης καλούμενος τῶν βασιλικῶν προμηθούμενος ὄψων, ὃς τῷ διδασκάλῳ τῆς οἰκουμένης ἐπιμεμψάμενος ἐβαρβάρισεν. ὁ δὲ θεῖος Βασίλειος μειδιάσας, ἐθεασάμεθα, ἔφη, καὶ Δημοσθένην ἀγράμματον. ἐπειδὴ δὲ πλέον ἐκεῖνος δυσχεράνας ἠπείλησε, σὸν ἔστιν ἔφη ὁ μέγας Βασίλειος, τῆς τῶν ζωμῶν καρυκείας φροντίζειν. Δογμάτων γὰρ θείων ἐπαΐειν οὐ δύνασαι βεβυσμένας ἔχων τὰς ἀκοάς. ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοῦτον ἔφη. ὁ δὲ βασιλεὺς οὕτως ἠγάσθη τὸν ἄνδρα, ὡς καὶ χωρία κάλλιστα ὧν εἶχεν αὐτόθι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ φροντιζομένοις δωρήσασθαι πένησιν, οἳ τὸ σῶμα ἅπαν λελωβημένοι, πλείονος ὅτι μάλιστα θεραπείας προσδέονται. τὴν μὲν οὖν πρώτην τοῦ βάλεντος προσβολὴν οὕτω διέφυγεν ὁ μέγας Βασίλειος· ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἧκεν αὐτός, καὶ τῶν προτέρων ἐπιλελησμένος, ὑπὸ γὰρ τῶν ἐξαπατώντων ἐπολιορκεῖτο τὴν γνώμην, τῆς τῶν ἐναντίων αὐτὸν αὖθις γενέσθαι μερίδος προσέταξεν, εἶτα μὴ πείσας τὸν περὶ τῆς ἐξορίας γραφῆναι νόμον ἐκέλευσε, τοῦτον δὲ τῇ χειρὶ πειραθεὶς βεβαιῶσαι, οὐδεμίαν στοιχείου κεραίαν ἐξέτεινεν. Ὁ γὰρ κάλαμος συνετρίβη, ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος κάλαμος, ταυτὸ πάθος ὑπέμεινε, καὶ βεβαιῶσαι τὸν δυσσεβῆ νόμον ἐκεῖνον ἐφιλονείκει, ἐσείσθη μὲν ἡ δεξιὰ καὶ τρόμον ἐδέξατο. δείματος δὲ πλήρης ἡ ψυχὴ γενομένη, ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν τὸν χάρτην διέρρηξε. καὶ πέπεικε τῶν ὅλων ὁ πρύτανις ὡς καὶ τοὺς ἄλλους αὐτὸς ἐνδέδωκεν ἐκεῖνα, παθεῖν καὶ τοῦτον τῶν ἐπιβουλῶν ἀπέφηνε κρείττονα, διὰ μὲν τῶν περὶ τούτων γεγενημένων τὴν δύναμιν τὴν οἰκείαν δεικνύς. διὰ δὲ τῆς ἑτέρας οἰκονομίας τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τὴν ἀνδρείαν κηρύττων.

Ibi loci aderat vnus aliquis Demosthenes nomine, qui & Imperatori erat ab epulis. Hic in doctorem orbis vniuersi quum intendisset reprehensionem, commisit barbarismum. Illi quum blandè arrisisset sacer Basilius, Vidimus, ait, & Demosthenem litterarum rudem. Ille indignabundus quum interminaretur, Tui est officij, ait Basilius, solicitam agere curam condiendorum iusculorum & cupediorum. Aures enim quum tibi sint istis sordibus oppilatæ, neutiquam vales percipere dogmata hæc sanctiora. Et hæc sanè ad illum Basilius. Proinde Imperator tanta est admiratione prosequutus Basilium, vt & ei luculētos agros prædiaq; quàm optima dederit, quæ ibidem habebat, eroganda pauperibus, quos alebat Basilij prouidentia, quorum vniuersa corporis compages vitiata ac mutila multò maiore egebat curatione. Hoc sanè pacto primam in se Valentis impressionem Magnus vitauit Basilius. Atqui idem altero suo aduentu priorum omnium oblitus (sycophantæ enim & impostores ipsius oppugnarant mentem) imperauit rursum, vt in diuersam nempè Arrianorum partem trāsiret Basilius, in quem denique nullis persuasum verbis iussit legem perscribi de relegādo in exilium. Eam dum adnititur cōmunire suæ manus subscriptione, ne vnius quidem apicem elementi absoluit. (Contritus enim est calamus) quam eandem affectionem vbi sensit calamo alteri accidisse, sed & tertio, nihilo seciùs contendebat pro virili legem sancire aduersus pios decretam: donec cœpit illi dextra concuti & intremiscere. Denique chartam manu vtraque arreptam timoris plenus diffregit: ac proinde rerum omnium dispensator Deus persuasit reipsa ac docuit suo vnius indultu permisisse, alijs vt acciderint afflictiones, hunc interim pronuncians superiorem insidiantium dolis: per huius quidem præclarè gesta suam ipsius declarans virtutem, per priorem verò dispensationem palàm prædicans virorum longè optimorum fortitudinem.

Κεφ. κ'. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ βάλης προσβαλὼν τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθη. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ Ἀθανασίου τοῦ Νικηφόρου μετὰ τοὺς πολλοὺς ἀγῶνας, καὶ τοὺς ἰσαρίθμους στεφάνους, λύσιν τῶν πόνων εἰληφότος, καὶ τὰ λοιπά.

Et quidem parte hac quum impressionem Valens intendisset in Basilium, spe frustratus est sua. Alexandriæ verò Athanasius quum victricem per omnia palmam reportasset, & post crebriùs repetitos agones quibus totidem respōderūt coronæ, perfunctus est pondere laborū. Et reliqua. Cap. 20.

INDEX COPIOSISSIMVS RERVM ET verborum quæ hoc libro continentur.

A

Aeſtas

B.

e Beati

C.

E.

Epis-

F.

G.

Galba-

H.

L.

M.

N.

O.

Obedientia

Oratio

Pauperum

Prota-

Q.

R.

Regnum

S.

ō

Seruire

T.

Tenta-

V.

Virgo

INDICIS RERVM ET VERBORVM FINIS.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI SPARSIM A D. BASILIO EXPLICANTVR, INDEX SECVNdum ordinē Librorum veteris & noui Testamenti.

INDICIS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE FINIS.

SIMILITVDINVM, QVIBVS AD PROBAtionem rei propositæ vsus est D. Basilius, Index.

INDICIS SIMILITVDINVM FINIS.

INDICIS PROVERBIORVM FINIS.

SANCTI PATRIS NOSTRI
BASILII, NOMINE REQVE MAGNI
CAESAREAE CAPPADOCIAE QVONDAM ARCHIEPISCOPI,

homiliæ nouem in Hexaëmeron, Ioanne Argyropylo interprete quidem: at eædem recèns accuratiore opera ac propensiore studio recognitæ, & suæ puritati restitutæ, collatione expolitissimi exemplaris Græci, per Godefridum Tilmannum Carthusiæ Parisiensis ex professo monachum.

HOMILIA PRIMA.

In principio fecit Deus cælum & terram.

ἀρχὴν διακοσμήσεως.

A

DECENS est, accommodatumque principiū ei, qui mundi cōstitutionē sit enarraturus, suæ narrationi vt præstruat principiū quo res conspicuę ac subiectę oculis, in suū quæque ordinem distributæ sunt & distinctæ. Etenim cæli terræq; tradenda creatio est, non vtique euentu fortuito aut casu exorta, perinde vt quidam sunt opinati: sed originem ab ipso deo atque caussam sumpsit. Cuiusmodi esse debet auditus, dignus vt sit percipiēdā eorū quæ dicuntur, magnitudinē? Quonam apparatu adornatam conuenit esse animam tantarū rerum auscultationi occursuram? Nempe liberrimam & perpurgatā ab impura omni carnis affe-
B ctione, minimè caligantē temporariæ istius vitæ curis, sed expromptā & alacrem ad tolerantiā laborū, singulis disquirendis attentā, quæ vndiquaquæ circumspiciat, contempletur cuncta & exploret: sic vnde notio quæpiā conceptióve nihil deo indigna affulgeat mēti. Prius tamen q̃ quæ sit horū verborū complexio, exactè disquiramus, perscrutemúrve quantū sentētiarū acumen istæ perquàm pusillæ voces nobis insinuent: nobiscū ipsi reputemus, quísnam sit is, qui scitè adeò hæc nobis edisserit. Tāti enim istius scriptoris sensa profundiora etsi non assequamur per mentis nostræ
C imbecillitatem: ac certè auctoritati dicentis fide omni dignissimæ attenti, nihil inuiti assentiemur illius dictis. Moses sanè is est, qui hāc nobis historiæ commentationē in cōmune exponit. Ille inquā Moses, qui etiamdū ad matris pendēs vbera, scripturę testimonio probatur amabilis deo fuisse & gratiosus, quē sibi adoptatū filia Pharaonis

ἀστεῖος, χαρίεις, ἐπίχαρις est Hesychio.

magnifico ac regali impendio curauit educandū, D
& ad se accitis sapientibus Aegyptiorum, inq; magistros præfectis puerū tradidit erudiendū. Is denique tyrāni disfastum perosus, ad suæ gentis cōtribules recurrit, eorumq; humilitatem cōplexus prælegit calamitates ęrumnasque cum dei populo experiri, quàm vt tēporaria voluptate perfruitus se obnoxium redderet peccato. Idem sic erat natura suapte cōpositus, vt summo semper amore iusti & æqui fuerit obseruās ac tenax: quando vel priùs quàm principatus populi ipsi esset concreditus, tam ad totius improbitatis odiū natura propendebat, vt ad necem vsque de iis vltionem expetiuerit, qui iniuriam proximo priores intulerant. Denique vt verteret solum, sibiq; consuleret fuga, ab iis cōpulsus est, in quos beneficia contulerat. Et quidem nihil inuitus cesit seditiosę ac tumultuanti vitæ Aegyptiorum. Ad Aethiopiam E
enim vsque profectus, ibique securus omnium ac proinde liberrimum nactus otium, totos quadraginta annos contemplationi rerum indulsit. Qui annos natus iam octoginta deum vidit, quoad videre potest homo, veriùs quātum mortalium nemini eatenus concessum est videre, id cōprobante dei testimonio dicentis: Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, & per somnium alloquar eum: at nō sic vt seruus meus Moyses, qui in tota domo mea fidelis est. Ore ad os loquar ei in visione & non per ænigmata. Is igitur, qui dignus habitus est, spectator vt esset peræquè ac angeli, faciei diuinæ, ille inquam quæ F
auditu didicerat colloquente secum deo, hęc nobis edisserit. Audiamus igitur verba veritatis neutiquàm consistentia in persuasibilibus humanæ sapientiæ suadelis, sed quæ deprompta sunt è veraci doctrinę spiritus promptuario, quorum exitum non plausibilis auditorū acclamatio lausque

Num. 12. b

ἐξίσον τοῖς ἀγγέλοις, ἀξιωθείς.

 excipit,

excipit, potius iis qui docentur, conciliant salutẽ. *In principio fecit deus cælum & terram.*) Vis huius sententiæ sanè quàm admirabilis orationem sistit meam. Quid dicam primùm? Vnde inducti istius axiomatis narrationem exordiar? Num externæ sapientiæ professorum superciliosam coarguam vanitatem, an veritatem potiùs fidæi nostræ meritis laudibus efferam? Et quidem de rerum naturis illi Græcorum sapientes quàm multa sunt cõmentati, & in literas transmiserunt? Atqui ne vna quidem ratio apud hos solidè constitit, immobiliter, & inconcussè, nimirum posteriore semper priorem excludente sententiam, adeò vt operosum iam non sit nobis illorum dogmata argumẽtis elidere, quando per mutuam futilium verborum velitationem satis ipsi sunt suismet euertendis opinionibus. In his enim qui verissimi & vnius dei ignoratione caligabant, ij caussam illam primariam negarunt prouida mente esse prædi-tam, qua rerum omnium moderandæ generationi præesset: sed & se totos permittentes atque accommodantes primæ illi suæ de deo ignorantię, quæ videmus cuncta ad ortum progredi, hæc ita emergere concluserunt perpeti quadam serie successionis. quò contigit, vt horum nonnulli ad materiæ preiacentis principia seu bases quasdã vniuersi confugerint, caussam creaturæ totius acceptam ferentes mundi istius elementis. E diuerso alij minutissima quædam & impartilia corpora, moles item ac meatus naturam continere omniũ quæ oculis quaquauersum subiacẽt, vecordi imaginatione delusi astruxerunt. Opinati enim sunt nunc quidem illis insectilibus corpusculis inter se coalescentibus & agglutinatis, nunc cõtrà eisdem disparatis à se ac seiunctis generationes fieri rerũ & corruptiones, simul & tenacioré atomorum inter se cõplicationem caussam prębere diuturnioris persistentiæ longissimè duraturis corporibus. Prorsus istius generis scriptores, quid aliud dicas, quàm stamẽ flaccidum araneoli pertexere, dum pertenues adeò comminiscuntur rerũ caussas, dum cæli, terræ, marisque principia supponunt nusquam consistentia? Neque enim didicerant illud depromere: *In principio fecit deus cælum & terram.*) Eoque factum est, vt vniuersam hanc mũdi molem citra vllam moderatricis prouidentiæ ac rerum dispensatricis operam, nimirũ temere ac fortunæ nusquam consistentis impetu ferri arbitrati sint, suamet in deũ circũuenti impietate. In hanc absurditatem plusquàm impiam nequando nos contingat impingere, is qui mundialis fabricæ cõscripsit creationem, in ipso mox aditu suæ cõscriptionis, diuini nominis inductione, nostram illustrauit mẽtem, hisce verbis exorsus: *In principio fecit deus.*) Ecquàm rationi consentaneus ordo. Principium enim primo statuit loco, vt ne qui mundum hunc principij expertem opinarentur. Mox adiecit & illud, fecit: vt qualecunque tandem specimen, id quod factum est, declararetur esse, ac minima portio potentiæ admirandi huius opificis. Quemadmodum enim figulus cùm ad vnius suę artis methodum innumera vasa effinxit, ne sic quidem ars illi figulinaria disperiit, aut accisæ sunt & attritæ vires: itidem vniuersi huius opifex effectricem illã potentiam suam non creando vni mundo habet sic admensam & circũscriptam, quò minus tantò possit hoc vno plures effingere, sed quæ in infinitum exuperet, quando & rerum quæcunq; oculis sunt conspicuæ, magnitudines vel solo annutu suæ voluntatis condidit. Hic itaque mundus sortitus quum sit principium, quippe qui olim conditus: relinquitur iam tibi quæredum, à quo principium sit sortitus, quis tantę molis fuerit opifex. Veriùs vt ne, si humana ratiocinatione nitens, singula exactiùs pergas exquirere, longius digrediare & aberres à via veritatis, anteuertit nos Moses sua hac doctrina tueri ac communire, quando illud multò omnium pretiosissimum nomen dei adiecit, quasi sigillo quopiam animas nostras cõsignaret, aut certè eas aduersus cuiuscunque tandem erroris venena præmuniret præseruatorio aut tutelari quodam amuleto, idque dum dixit: *In principio fecit deus.*) Natura planè beata deus, exuberantissimè abũdans ac luculenta bonitas, cuique rationis capaci mirè amabilis, pulchritudo flagrantibus votis & exæstuanti desiderio nulli non expetenda, omnium quæ sunt, primiceria origo, fons vitæ, spiritualis omnis intelligentiæ lux, sapientia inattingibilis nec vlla peruia mortalium, Hic inquam ille est, qui cælum & terram creauit, idque in principio. Nihil igitur ô homo eorum quę oculis tuis subiecit deus, opineris expers esse principij. Rursus quum te vndiq; cingi his intelliges, quæ iuxta cæli motum in orbem cientur, nec tamẽ istius sphæricæ motionis principium quiueris sensu deprehendere: nolim eiusmodi corporum quæ circulari latione aguntur, naturam putes esse principij expertem. Sanè orbis hic (planam dico figuram, quam vnica circũplectitur & ambit linea) tametsi sensum defugiat nostrum, adeò vt ne vnde quidem cœperit, inuenire possimus, aut in quem desiturus sit finem: non cõtinuo decerni debet ob id exors esse principij. Esto id sensum effugiat, re tamẽ vera ab vno aliquo prorsus cœpit, qui centro ipsum circũscripsit simul & interstitio. Itidẽ & tu per hoc, quòd corpora hæc quæ orbiculari cientur motu, intelligis quasi mutua conspiratione & concordi annutu in seipsa versari: solerter prospice, ne ipsa eorum æquabilis motio, nec vllo prorsus intercisa medio errorem tuæ menti instillet, aut insertum relinquat, quo malè persuasus credas mundum hunc vt nullam aliquando sortitum originem, ita nec vllo fine olim contrahendum. Præterit enim figura mundi huius. Et cælum, & terra transibũt. vtrunque hoc dogma certò præcinens futuram consummationem mundique in melius permutandi innouationem, ipsa eadem cõplectitur, quæ & hic verborum compendio ad nostram omniũ qualencunque, nempe elementarem institutionem doctrinæ sibi diuinitus aspiratæ Moses tradit, dicens: *In principio fecit deus.*) Nam quæ ex tempore cœperunt, necesse prorsus, eadem vt aliquando desitura sint & consumanda. De horum igitur fine nihil addubites; quæcunque ex tempore sumpserunt principium. Geometricæ dimensiones, rationésve arithmeticæ supputationis, de solidis item corporibus commentationes, ipsa denique vel vulgo decãtata Astronomia, negotiosissima prorsus vanitas ad quem prono excursu propendent ac deuergunt finẽ? Etenim hæc qui

Marginalia: *Aggressio enarrationis.* — *Gentilium philosophorum inconstantiam sugillat.* — τὰ ἐφεξῆς. — *Atomos cõmenti sunt Leucippus & Democritus. li. 9. Laert. dio. Plutar.* — *Collatio.* — εὐδίωσις non intempestiua. — ἐγκώμιον dei. — εἰς ἑαυτὰ συννεύει.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

qui propenſiore ſtudio conſectati ſunt, iuſtoque operoſiorem operam in iſtis contriuerunt, eò demum ſunt prolapſi impietatis, vt conſpicuum hunc ad viſibilem mundum decernerent vniuerſorum opifici Deo coæternum, ad comparem diuinæ maieſtati gloriam promouentes eũ qui certa lege circunſcriptus eſt & principij & finis, & cuius corpus craſsiſsima concretione materiæ cõflatum eſt & compactum, hunc æquiparantes ei cuius natura nulli eſt vel comprehẽſibilis vel viſibilis mortalium. Adeò ne vel ad tantillum lumen, intelligentiæ mentem ſuam non poterant attollere, vt ſecum reputarent, quia cuius partes corruptioni & alterationi ſunt obnoxiæ, huius

ἀξίωμα phyſicum.

A totum neceſſe ſit cum ſuis partibus eaſdem aliquando vt ſubeat affectiones? Sed quid? eouſque vanitatis prouecti ſunt, ſuiſmet cogitationibus, tanta caligine ignorationis obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: vt cùm ſe deprædicarent maximè omnium eſſe ſapientes, eò ſtultitiæ euaſerint, vt pars iſtiuſmodi philoſophãtium aſſeruerit vna cum deo ab æterno cælum extitiſſe. Alij cælum ipſum eſſe deum pronũtiarunt, quare nec cœpiſſe aliquando, nec vllo deſiturum aut intercipiendum fini, ac proinde eundem cũ deo profeſsi ſunt ſingularum quarumque partium vniuerſi adminiſtratorem eſſe. Erit dubio procul, erit inquam, quando redundans hæc mundi ſapientia cumulũ iſtis exaggerabit ſupplicij grauioris, quippe qui ad futilis & euanidæ vanitatis contemplationem cùm acriter adeò & argutè oculos mentis intẽderint, ad vnius veritatis apprehendendam intelligentiam vltronea ſua impietate ſiuerunt ſe excæcari.

In his Ariſto. eſt.

B Quin & ij qui ampliſsima ſpatia quibus à ſe ſtellæ dirimuntur, ſtulta perſuaſione ſe confidunt permetiri poſſe, ijdem velut digito conſignãt eas quæ nullo non tempore ſe conſpicuas exhibent, & quæ à ſeptentrionis plaga affulgent. Quantæcunque rurſus ad polum auſtrinum poſitæ illius quidem regionis hominibus perſpicuè cõuiſuntur, nobis verò non item. Latitudinem proinde toto aquilone ſe protẽdentem, ac zodiacum circulũ tanto intercidunt & diſſecãt à ſe interuallo, vt nemo ad numerum reuocet. Aſtrorum præterea curſus toties repetitos, contrà, fixas ſtationes, excluſiones, omnium ad ſua primordia regreſsiuam motionem, quãtum denique temporis quiſque planetarum deterat in explenda ſua periodo, & hæc quidem exacta diligentia iſti obſeruarũt: vnam illam omnium præcipuam artem non inuenerunt, nimirum eã qua noſſe poterant, ſecúnque reputare deum eſſe vniuerſi totius opificem,

ἀποκλίσεις, Argyropylus legit ἀποκλήσεις.

C iudicem æquiſsimum, vt qui mercedem reſoluit cuique pro qualitate meritorum cõdignam, quę quiſque in viuis deſignauit. Nec iſti in animũ induxerũt, vt intelligerent neceſſariò conſequi mũdi cõſummationem ex ratione quę de futuro iudicio colligitur. Neceſſe enim ſit, vt credas mundum hũc oportere immutari, ſi modò nihil diffidis ſtatum animarum in aliam longè diſsimilẽ vitæ ſpeciem reformatũ iri ac permutandũ. Quemadmodum enim vita hæc temporaria cognatam obtinuit & huic mundo conformem naturã: itidem & ſecuturæ illius vitæ ratio, ſortem cõditionémve exceptura eſt animarum noſtrarum ſtatui commodiſsimè reſpondentem. At verò illi, tantum abeſt, vt veriſsimis hiſce dogmatis animum aduertant ſuum, vt quoties cũ illis conferimus de mundi conſummatione, deq́ue regeneratione ſeculi, in effuſiſsimum riſum ſe reſoluant ac laxent, noſque quaſi deliros deridiculis ſannis proſcindant & inſectentur. Iam quando ita natura comparatum eſt, vt principium naturæ ordine cuncta præcurrat quæ ab ipſo promanant: de his enarraturus Moſes quæ ex tẽpore ſortita ſunt vt eſſent, neceſſariò ceteris ex tempore conditis hanc prætexuit vocem: *In principio fecit.*) Nec tamen abſimile vero fuerit credere fuiſſe quiddam vel ante mundi iſtius cõſtitutionem, id quod arcana quadam animi contemplatione licuerit intelligi, tametſi hac de re nihil in literas Moſes tranſmiſerit, quòd rei tantæ cognitio parùm idonea videretur iſtis paruulis, qui lactẽdũ doctrinę initiãdi rudimentorũ fidei veniunt & inſtituendi. D

Collatio.

ὡς ἔοικεν.

Erat ſanè ſtatus quidam mundi generatione ſuperior abſtractis illis à concretione materiæ potentijs mundo præſtãtioribus pro decoro accommodatus, temporis etiam conditione anterior, æternus nimirum ac perpes. Creaturas autẽ in ipſo creator omniũ atque opifex perfecit, lucem ſpiritualẽ eorum beatitudini accommodam, qui dominum amant, naturas rationis vi maximè præditas atq; inuiſibiles, omneſque beatarum mentium ordines, quotquot noſtræ mentis quãtalibet dixeris, facultatem exuperant, quorum ne nomenclaturas quidem poſsimus inuenire. Et hæc ſubſtantiã cõplent mundi illius inuiſibilis, vt & ipſi inſtruimur doctore Paulo: In ipſo, ait, condita ſunt omnia, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, E

ἐν αὐτῷ.

ſiue virtutes, ſiue angelorũ exercitus, ſiue archangelorum præfecturæ. Tum demum conueniebat, his iam conditis mundus vt accederet & adiungeretur, qui imprimis locus eſſet perdocẽdis animabus hominum atque erudiẽdis ſanè quàm accõmodus: dein, vt ſemel omnibus ſuo capaci ſinu excipiẽdis domicilium eſſet appoſitiſsimum, quę generationi pariter & corruptioni obnoxia ſunt. Sanè & mundo huic & ijs quæ tum in eo producta ſunt animalibus & plantis congener ſubſtitit temporis curriculum accedens ſemper ac more fluentis aquæ recedens, nec vnquã à cepto curſu reſtitãs aut conquieſcẽs. Quid enim? An non eiuſmodi eſt, conditio tẽporis? Quid enim eius tranſactum iam eſt, vtique in nihilum abijt: nondum adeſt, quod eſt affuturum: quin quod adeſt, priùs ſenſum fugit tuum, quam cognoris adeſſe. Talis planè eſt eorum quæ oriuntur cõditio ac genius. Aut enim augeſcunt in horam, aut ad corruptelã F

Mũdus eſt hic διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν καὶ ἐνδιαίτημα παντῶν. Temporis quàm fluxa ſit & inconſtans conditio.

deuergũt. Neque enim in iſtis quidquam liquidò queas deprehẽdere, fixum quod ſit & ſtabile. Sanè conueniebat corporibus animantiũ ſtirpiumque, quę quaſi defluuio cuipiam aquarum iugiter ſcatentium lege naturæ adſtricta videntur & obnoxia vicareæ motioni nunc ad generationem, mox ad corruptionem promouenti: vt intra vagam iſtam nec conſiſtentem tẽporis naturam cõtinerentur, conditio cuius ijs cognata eſt, quæ alternam ſubeunt permutationem. Hinc propriè aggreſſus ſermonem de mundo ſapiens, nos his verbis edocet eius originem: *In principio fecit,* In eo nimirum principio, quod ſimul fuit cum

τῇ κατὰ χρόνον.

τῇ κατὰ χρόνον

tempore. Neque enim iuxta rationẽ antiquioris aut primigeniæ conditionis contestatur, mundũ hunc ea quæ facta sunt, omnia antegredi, dicens in principio factum esse: sed post ea quæ non oculis istis sed intellectu solo percipiuntur, principium narrat & originem rerum istarum quæ visu queunt aut alio quouis sensu percipi. Principium sanè dicitur primaria quæuis motio, vt in illo: Principium viæ bonæ est facere iusta.

Principij multiplex acceptio. ὁδῦ, al. vitæ.

A iustis enim actionibus primùm mouemur ad beatam vitam. Dicitur rursus, Principium id quo que, vnde quiduis cõficitur, cum hoc ipsum principium A inexistit ei operi quod moliris, tale quid est in ædibus fundamentũ & carina in naui. Iuxta eam acceptionem dictum est: Principium sapientiæ timor domini. Est enim hic reuerentiæ erga deum timor ad perfectionem contendenti veluti fundamentum & gradus quidam. Est item principium eorum operum quæ arte cõficiuntur, ipsa ars, vt sapientia Beseleëlis principium fuit totius ornatus qui circa tabernaculũ cõuisebatur. Principiũ denique actionũ non rarò dicitur perutilis & accommodus finis eorũ quæ fiunt. Exempli gratia. Eleëmosynæ hoc est benignitatis misericordiæve principium spes est laudis & gratiæ apud deum ineundæ: Omnisque actionis, quæ à virtute proficiscitur, principium ipse est finis consistens in promissa beatitudine. Tot igitur modis dici quum soleat principium: consideres velim, eáne vox singulis significatis accommodari queat. Etenim discere vtique possis quo primùm tempore constiterit mundi origo: si quidem ex hodierno die ad superiores retrogressus ætates, B studio contenderis diem inuenire quo substitit primùm. Hoc enim pacto inuenies vnde primaria illa motio accesserit tempori. Ad hoc deprehendes cælum & terram quasi fundamẽta quędam & bases fulcrales vniuersi priùs iacta fuisse & præstructa. Subin, occurret menti verbum illud rerum artifex, quo præeunte in suũ quæque ordinem oculis subiecta atque cõspicua distincta sunt: velut vox ipsa principij tibi nihil obscurè indicat non temerè, nec frustrà excogitatam esse mundi fabricam, sed ad eum finem qui non modicam allaturus esset vtilitatem, nec mediocre emolumentum his quæ cõplectitur. Erudiendis siquidem animabus ratione præditis officina est haud dubiè accõmodatissima, & eisdem ad cognitionem dei prouehẽdis totius eruditionis domicilium appositissimum, per hæc visibilia sensiliaque præstruens viam ac veluti manuducẽs intellectum ad inuisibilium contemplationem, vel teste Apostolo his verbis astruente sententiã: Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ C facta sunt, intellecta conspiciuntur. Aut fortasse eò dictum est, *In principio fecit*. quòd creatio rerum momento minus perfecta est, citraque õmnem temporis absoluta morulam: quãdoquidem impartile quiddam est principium, nec vlla interuallari dimẽsione à se toto dispescitur. Quemadmodum enim principium viæ via nondum est, domus quoque principium neutiquam censetur domus: itidem & principiũ temporis adeò tempus non est, vt ne eius quidem sit minima portio. Quòd si vnus aliquis cõtẽtione peruicaci astruet temporis principium esse tẽpus: is nouerit ipsum principium oportere iuxta hanc positionem diduci in multifidas tẽporis partes, nempe in principium, media atq; finem. Atqui res prorsus deridicula videtur, vel mente cõcipere principium principij. Quisquis enim principium bipertitò secat, is duo principia pro vno efficiet, veriùs perquàm multa, immo infinita, quando id quod semel dissecueris, in alia rursus segmina intercidi possit. Vt igitur edoceret nos Moses mundũ hũc sola dei voluntate ac citra omnem temporis morulã substitisse, dixit, *In principio fecit*: pro quo alij quidam interpretes connixi sensum reddere dilucidiorem, dixerũt: ἐν κεφαλαίῳ, in summa siue D summatim fecit deus. hoc est, simul omnia vel cõprehensim & momento minùs. Et hæc sanè non admodum multa hactenus libuit dicere è pluri-mis. Artium porrò quũ quædam ποιητικαὶ factiuę dicantur: aliæ item πρακτικαὶ actiuæ, aliàs operatoriæ: aliæ rursus θεωρητικαὶ contemplatiuæ vel speculatiuæ. Et quidem artis cõtemplatiuæ finis est ipsa cõmentatio efficiax eorum quæ mente versamur. Finis practicæ agitatio est siue motio corporis, quo quidem motu interquiescente, nihil iã ei⁹ artis substitit aut residet, quod cerni queat. Neque enim vllus est finis artis saltatoriæ aut si mauis, gesticulatoriæ & canendi tibia, quando ipsamet in seipsam operatio desinit. In factiua diuersum reperias, vt operis quidpiam desieris efficere, spectandum tamen opus tuum proponitur, cuiusmodi artes sunt ædificatoria, fabrilis in ligno, excusoria in ære vel ferro, textoria, & quæcunque sunt eius generis: quæ quidem vt non adsit artifex, caussas tamen admodum idoneas ipsa in speciem prætexunt opera, quorum cõtemplatione possis rapi in eius admirationem qui ædificator est, excusor, aut textor. E Quò igitur sapiens Moses expresſius declararet mundum hunc, artificiosum sanè opus in cõmune ob oculos omniũ expositum, vt eius sedula cõtemplatione ad agnitionem pertingas sapientiæ eius qui ipsum fecit, non alia vsus voce est, de ipso locuturus, sed dixit: *In principio fecit*. Non egit, neque substituit aut produxit, sed ἐποίησεν fecit. Et quia complures eorum qui mundum ab æterno simul cũ deo fuisse sunt opinati, non ab ipso factum esse: sed quasi adumbratio quædam potentiæ ipsius esset, sponte velut obiter emersisse ipsum asseruerunt: atque caussam quidem ipsius deum esse fatentur, caussam tamen voluntate non concurrente: sed perinde atque corpus vmbræ, lucidumque splendoris est caussa: ideo talẽ errorem emendare propheta percupiens, hac verborum exactissima cõplexione vsus est: *In principio fecit deus*. Non hoc ipsum proximè dictum, caussa vt esset mũdo F ad subsistẽtiam sui præstitit deus: sed fecit, vt bonus, quod vtile est: vt sapiens, quod pulcherrimũ est: vt potentia præditus, quòd maximum est. Nã tantum non artificem tibi deum in ipsam rerum substantiam omnium ingressum ac partes singulas inter sese cõiungentem atque accommodantem, consentaneumque sibi consonumque totum vniuersum efficientem ostendit: *In principio fecit deus cælum & terram*. Ex duobus principijs vniuersi sanè totius innuit essentiam, cælo quidem prærogatiuam in generatione dignitatẽ: terræ autem ad rerum essentiam, secundas adscribens

Pro εὐσέβεια lege εὐλάβεια. בצלאל In vmbra dei. Ex. 31.

τεχνικὸς λόγος.

ἡ ἀρχὴ, ἀμερές τι καὶ ἀδιάστατον.

βεβαιώσεις.

A simili.

Principiũ tẽporis nõ esse tẽpus.

Fecit deus.

Artium sectio.

οὐκ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλὰ ἐποίησεν. Lege Laertium quum aliàs tum in Epicuro lib. 10.

Cælum & terram.

bens. Quidquid autem istorum mediũ est, id vnà cum ipsis omnino finibus exortum est. Itaq; etiã si nihil de ceteris dixerit elemẽtis, igne, inquam, aqua atque aëre, tuopte tamen solerti ingenio capere velis. Primùm quidem quoniam in omnibus omnia sunt permixta: atque adeò in terra aquam, aërem, & ignem inuenies: siquidem tam è silice quàm è ferro, quæ suam originem è terra trahũt, ignis exilit ac frictionibus copiosus emer-

Att. naturæ miraculũ.

A gens elucet. Vbi dignum id est etiam admiratione, quo nam pacto cum in ipsis corporibus innoxius latitet ignis, idem cũ egressus fuerit ipsa quoque absumat, à quibus eatenus seruatus est. Aquę vero naturam ipsi insitã esse terræ ij demõstrant, qui puteos effodiunt, & aëris item naturã eidem terræ inesse ipsi vapores, quos ab humectata terra sole tepefacta resultare, sursumque ferri conspicimus. Deinde quoniam cælum natura locum superum occupat, terra verò infimum: fit hinc vt quæ leuia sunt, cælum suapte natura petant: ponderosa verò ad terram suopte nutu ferantur. Aduersantur porrò sibi mutuò maximè superus inferusque loci: qui quum & mentionem eorum fecit, quæ plurimùm inter sese suapte natura distãt, is & ea comprehensim notauit, quę mediam inter illa regionem occupant atque implent. Quare singulorum enarrationem quærere noli, sed ea quæ silentio præterita sunt, per iam declarata intelligere velis. *In principio fecit deus cælum & terram.* Quod si separatim inuestiganda esset cuiusuis earum rerum quæ sunt, essentia: aut earum quas contemplamur, aut earum quæ sensibus no-

Ratio physica.

ἀπηρτημένον λόγον.

B stris obijciuntur: lõgum profectò atque à re proposita seiunctum admodum interpretationi sermonem adferret, vt in exquirẽdis illis verba lõge plura reliquis essent cõsumenda, quæ de singulis eorum quæ quęrimus dici põssunt. Adde etiã, neque vllum operæpretium ad edificationem ecclesiæ tale studium negotiumque conferre. Sed de substantia cæli satisfaciunt ea nobis quæ ab Esaïa propheta sunt dicta, qui vulgaribus verbis idoneũ de ipsius natura sensum nobis aperuit, cum dixit: Qui firmauit cælũ quasi fumũ: id est, qui tenuem naturam, non solidam neque crassam, ad constituendam cæli substãtiam fecit. De figura quoque satis sunt ea quæ idem ille dixit, dei gloriam enarrando. Qui constituit, inquit, cælũ, vt fornicem. Hæc eadem & de terra vobisipsis consulimus, vt ne eius substantiam quæ illa tandem sit, curiosiùs perscrutemini, neu vosipsos ratiocinationũ argutiolis deteratis, aut inaniter maceretis in ipso perquirendo subiecto: neque naturam aliquam, qualitatibus destitutã, & quæ pro sua ratione expers sit qualitatis, quæramus: sed probè teneamus quòd omnia quæ contemplamur in ipsa, ad eã rationem sunt accommodata vt essent: quippe quę

φύσεως αὐτοῦ διάνοιαν.

Catholicũ consilium.

C essentiã ipsius adimpleant. In nihilũ enim omnino desieris, si singulas eas quas obtinet qualitates ratiocinando conẽris auferre. Nam si nigredinẽ, si frigiditatem, si grauitatem, si densitatem, si denique qualitates eas, quas sibi gustus vẽdicat, aut si quas alias inesse terrę videmus, amoueris, nullũ relinquetur subiectum. His igitur posthabitis, nec illud quęramus, moneo: super quonã subiecto terra fundetur atq; quiescat. Hoc enim pacto mẽs vertigine velut facta perturbabitur, ad nullũ

In quæstionibus vitãdam curiositatem.

certum sanè finẽ ratiocinatione tua proficiscẽte. Siue enim latitudini terræ substratũ dixeris aërẽ esse, dubitabis quonam pacto permollis illa multumque inanis natura sub tanto pressa pondere perduret ac renitatur, nec cõsidentiã tantæ molis fugiens vndiq; dilabatur, perpetuoq; ad superna tendens super opprimentis se telluris superficiem effundatur. Rursus, si supposueris aut statueris tecum aquã terræ subiectam esse, hoc quoq; pacto quæres, cur pergraue densumq; corpus nõ pene- D tret aquam, séve illi immergat: sed à debiliore natura corpus illud terræ adeò pondere exuperans detineatur? Ad hæc ipsius etiã aquę sedem si quæsieris: iterũ dubitabis cuinã corpori solido renitentique vltimus ipsius insideat fundus. Quòd si aliud quoddã corpus quod terrã sit solidius, tellurẽ, ne ad ima subsidat, prohibere ex suppositione dixeris: & illud quoq; cogitabis, alio quodã opus habere à quo suffulciatur ac prohibeatur, ne & ipsum ad ima decidat: & si quippiam illi ex suppositione commentitia affinxeris, & isti iterũ aliud mens nostra fundamentũ quæret: atq; hoc pacto in infinitum abibimus fundamentis inuentis alia rursum excogitantes. Denique quãtò longiùs ratione progressi fuerimus, tantò maiorem afferre subducereq; vim renitẽdi cogemur, ad totã illam superpositã molẽ sustinẽdam. Quamobrem modum finesque menti statuito, ne tuã nimiam inuestigationem, qua perscrutaris ea quæ cõprehendi minimè possunt, Iob sententia carpat: interrogerisq; ab ipso & tu, super quo orbes siue anuli terræ firmati sunt. Sed & si in psalmis audieris vnquã. E Ego confirmaui columnas eius: vim eam qua cõtinetur atque stabilis est, dictam esse colũnas puta. Nã illud: Super maria fundauit eã: quid aliud, quam vndique terræ naturam aquæ circunfusam esse significat? At cùm fluida sit aqua, & ad decliuia suapte natura ruere soleat, quomodo sublimis manet, nullaq; sui parte defluit? At terrã etiã in seipsa suspensam esse atque pendentẽ non animaduertis, eandem, immo verò maiorem dubitationem afferre: quippe cũ natura aquę elemẽto sit longe grauior: Quinetiã siue per se ipsam consistere concesserimus terram, siue super aquis stabilitam esse dixerimus, non discedamus vnquam à pia & religiosa sententia, sed simul omnia per eius qui condidit, contineri potentiam fateamur. Hæc igitur & nobisipsis dicamus oportet, & ijs qui nos percõtantur, cuinam corpori veluti subiecto fundamento tam immensum hoc, intolerabileq; terræ pondus innitatur, quòd in manu dei sunt fines terræ. Sanè id responsi & nobis est ad parandam scripturæ intelligentiã tutissimum, & auditoribus cõducibile. Iam verò quidam interpretes naturę, terrã persistere immobilẽ tales etiã ob caussas magno cũ apparatu verborum contendunt, nimirum quòd mediã regionẽ vniuersi oc- F cupauerit, quodq; æqualem vndiquaque ad extrema elõgationem sortita, non iam habeat, in quã potiùs deuergat partẽ aut se acclinet. Quũ enim similis párve æqualitas omni ex parte ipsam ambiẽs impossibilem inclinationẽ inducat ipsi terrę in vnam aliquam partẽ, necessariò in seipsa permanet. Proinde mediũ hunc locum terram esse sortitam volunt, non quasi partitò aut casu quopiã: sed quod illi naturalis sit & necessaria eiusmodi

κρίκοι γῆς.

ἀποσαλεύειν. κανὼν catholicus. Psal. 49. d

Terra cur stabilis ratio physica.

μὴ ἀποκληρωτικῶς.

positio. Nam cùm locum versus supera cæleste corpus extremam regionẽ obtineat: quæ nos (inquiunt) inde pondera cadere supposuerimus è supernis, ea suopte nutu medium vndiquaque petent, ad ipsumque ferẽtur. At ad quod cuiuspiam partes suapte natura feruntur, nimirum ad id & totũ ipsum itidem feretur, ac impelletur. Quod si lapides, si ligna, si terrestria omnia, ad inferum mouẽtur locũ: hæc eadem etiam & toti sanè propria fuerit accõmodataque positio terræ. Si leue aliquid à medio mũdi suopte motu ciebitur: pro-
A culdubio sua illa motione suprema petet. Est itaque grauissimo cuiq; corpori propria hęc latio, vt deorsum feratur. At vniuersi medium, inferum esse locum nostra iam oratio demonstrauit. Noli itaque mirari si nulla sui parte terra excidit: quippe quæ medium ipsum occupet vniuersi, locũ accõmodatissimum sibi natura. Omnino enim aut manere ipsam eo in loco necesse sit: aut si motu præter naturã cieatur, à sua propria dimoueri sede. Si quid eorum quæ dicta sunt, probabile tibi videatur, ad dei sapientiam, quæ res omnes ita instituit atque disposuit, admirationem transferto. Non enim admiratio quę maximas ob res oritur. cum modus, cuius gratia fit aliquid admirabile, fuerit inuentus, imminui solet: Sin hoc, at certè, simplicitas fidei rationalibus demonstrationibus plus apud te obtineat. Hæc eadem de cæli quoq; natura dixerimus. Cõplures enim & eædem verbis prægrauidæ cõmentationes à mundi sapientibus ad nos vsq; transmissæ sunt de cæli natura. Quidam enim quatuor ex elementis ipsum con-
B stare dixerunt: quippe cum tangi possit, atque cõspiciatur: & terrę quidem renitentię ac soliditatis ratione, ignis autem ob aspectum, & ceterorum, mistionis caussa, particeps sit. Quidã hac opinione, velut nõ probabili posthabita repulsaq;, quintam quandam naturam corporis ad cælum cõstituendum suopte ingenio atque ex seipsis cõmentitiam & pro tẽpore excogitatam introduxerũt. Estque apud eos ęthereũ quoddam corpus, quod nec ignis sit (vt inquiunt) nec aër, nec terra, nec aqua, nec omnino vnum aliquod simpliciũ corporum: propterea quòd simplicibus quidẽ proprius sit motus & rectus, puta, leuib⁹ ad superna, grauibus ad ima tendẽtibus: & neq; motus ille ad superiora ferens, nec is qui ad inferiora deducit, eiudẽ sit rationis cũ circulari periodo, & omnino motus rectus ad circularem illam circumlationẽ plurimam habeat apostasim. Quorum verò secũdum naturam diuersę sunt motiones: eorũ diuersam & euariantẽ (vt aiunt) essentiam esse necesse est. At neq; supponere possumus, ex primis corporibus, quæ & elementa vocamus, cælum cõstare: propterea quòd ea corpora, quæ composita sunt ex diuersis, ęquabili motione, viq; violenta carente, moueri non possunt: cum singulis simpli-
C cibus quæ in ipsis insunt cõpositis, aliud alij momentum cõpetat suapte natura. Quocirca res cõpositæ primum quidem cũ continuo cientur motu, non sine labore retinentur: quippe quum vnus motus omnibus cõtrarijs accõmodatus, atq; amicus esse nequeat: sed qui leui rei conuenit, grauissimæ aduersetur. Nam cũ sursum versus nos mouemur, terrea natura tum grauamur: cum infera petimus, vim tũ inferimus igneæ deorsum illam contra naturam trahentes. Elementorum autem ad contraria loca distractio, caussa profectò fit dissolutionis & ruinæ. Quod enim coactum est & præter naturam, quum parũ resistat vix etiam ac violenter: id omne citò admodum in ea dissolui, ex quibus constitit, solet: dum quidquid aliunde venerat in locum proprium redit. Ob has itaque ratiocinationum (vt aiunt) necessitates, maiorum suorũ rationibus reiectis, illis opus fuit, suam vt suffulcirent opinionẽ, priua quadam ac peculiari suppositione, qui quintam quandam corporis essentiam ad cæli siderumque constituendam ge-
D nerationem supposuerunt. Alius è diuerso ex ijs vnus qui per ætatem se in argumentis exercuere generis persuasorij, hos adortus, ista quidẽ & digessit in ordinem & mox dissoluit: neque id fecit modò, sed & suomet cõmẽtus ingenio propriam inuexit opinionem. Hisce de rebus nunc si aggrediemur dicere, in nugas perinde atq; illi, incidemus. Quarè illis omissis, sese vt mutuis elidant cõtrouersiarum digladiationibus, sermone itidẽ de essentia posthabito, Moysi fidẽ habeamus astruẽti, quia fecit deus cælum & terram. Optimũ itaque illum & incõparabilem architectũ, qui quæ facta sunt cuncta, sua solius artifici & exactissima sapientia creauit, dicenti gloria afficiamus. Denique cùm à pulchritudine rerum quæ omniũ oculis conspicuæ sunt & spectandæ proponuntur, illũ agnoscamus inenarrabili pulchritudine cętera antegredi ac pręcellere: tum à magnitudine sensilium corporum suisque circunscriptorum locis,
E ipsorum opificẽ cogitemus velim, infinitum esse & immensæ magnitudinis, omnem proinde intelligentiæ omnis vim sua solius exuberanti potẽtia exuperantem. Eorum etenim quæ facta sunt etsi ignoremus naturam, at certè omni ex parte quidquid sub sensum hũc nostrum cadit, seq; exponit visendum, tantum in se obtinet miraculi, nosque, adeò totos rapit in sui admirationem, vt quodcũque tandem ingeniũ, quantolibet polleat acumine, quantauis cõtentione ac studio se excitet, longè tamen deprehendetur inferius, nec satis idoneum, pro rei dignitate exequatur & explicet quiduis eorum quæ in mundo sunt, minutissimum, aut certè huius gratia meritã laudem exoluat ac debitã creatori, quem omnis addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA SECVNDA DE EO,

Quod inuisibilis erat terra & incondita siue inornata.

ERQVAM paucis immorati verbis, abusque nimirum diluculo diei tanta in illis delitescentem ac reconditam inuenimus sententiarum profunditatem, vt de ijs, quæ deinceps sequuntur, prorsum desperemus. Nam si sanctorum atria ta- F lia sunt, & templi vestibula tantum reuerentiæ se adeuntibus incutiunt, tantàve se attollunt mole, vt exuperantia suæ pulchritudinis, perinde ac intermicantibus fulgetris oculos mentis nostræ perstringant: qualia putas, ipsa sunt sancta sanctorum? Ecquis tandem comperietur idoneus, qui intimas penitissimasque templi ædes ausit ingredi? Aut certè, quis promerebitur spectator

Theologicum ἀξίωμα.

Cælum. Hisce de rebus lege Laert. Diog.

ἰδίαν καί παρ ἑαυτῶν.

ἀπόστασιν digressionẽ distantiã.

φύσιν.

ἐλέγχειν, διαλύειν

παντελῶς ἀπογνῶναι. Collatio elegans.

τῶν ἁγίων.

ſpectator eſſe iſtiuſmodi arcanorum , nec cuiuis explicabilium? Talium enim vel proſpectus vix vlli peruius eſt: atque adeò eorũ prorſus quæ intellexeris, non niſi magna animi contentione interpretatio elici poteſt. Attamen quãdo apud æquiſsimum illũ iudicem definita merces eſt haud quaquam aſpernabilis vel ſoli volũtati ad decentia opera propenſæ: ne quæſo,ad cœptam rerum indaginem ſimus cunctatiores. Nam tametſi rerũ ſublimiũ attingere dignitatem minimè poſſumus ſi modo à genuino ſenſu ſcripturæ & ſcopo, Spiritus ope ſubnixi non exciderimus: nõ vſquequaque reiectitij cẽſebimur aut reprobi, sed & cooperãte gratia, Eccleſiæ dei nõnihil impartiemur commodæ edificationis. *Terra autem erat inuiſibilis & incondita.* Quî factum putas, vt vtriſque citra alterutrius diſcrimen & delectum iam cõditis cælo terraque, cælum quidẽ ſuis conſtitit partibus perfectum, terra autẽ imperfecta atque inculta? aut quid illud omnino eſt terram inornatã fuiſſe & inconditã? quam item ob cauſſam incõſpicua erat & inuiſibilis? Sanè is apparatus, ea demum ſtructura terræ exacta fuiſſe cenſetur atque perfecta, cùm vberem ex ſe primùm edidit fructuum copiam, cùm ex ea omnigenũm ſtirpium ſuppullulauit & emerſit omnimoda germinatio, quando arborum altiſsimarum tam fructuoſarũ, quàm quæ ſunt infrugi primigeniæ eruptiones emicuerunt: quando itidem florũ perquàm amœni colores, odores quoque ſuauiſsimè fragrantes, ceteraque id genus omnia quæ paulò poſt è terra dei præcepto exorta, ſuam condecorarunt parẽtem. Horum ſanè quando nihil dum ſe è terra exeruiſſet, hanc non iniuria nuncupauit ſermo hic ἀκατασκεύαστον inornatam. De cælo etiamnum dicere licuerit non admodum diſsimilia, quando id ipſum excultum nondum erat aut perpolitum. Necdum enim ſe decentem ornatum obtinebat, quippe quod nõ iam ſplendeſcebat radioſiſsimo ſole lunaque circunfuſum, at neque ſtellarũ choris, tanquam ſertis redimibatur. Neque enim dũ iſtiuſmodi erant condita. A veritate igitur nihil aberraueris, cælum quoque ſi dixeris fuiſſe incõditũ. Atqui duas ob cauſſas inuiſibilem dixit terram, aut quia nondum erat is qui ſpectaret illam & contemplaretur, homo: aut quòd cerni tum nõ poſſet, nimirum immerſa aquæ, quæ ſupernatans ipſius ſuperficiem quaquauerſum adoperuerat. Nondum enim erant aquæ in ſuas aggregatę ſtationes, quas poſtea aggregatas, Deus Maria nuncupauit. Inuiſibile igitur quid eſt? Tum id quod oculis carneis videri non poteſt, cuiuſmodi eſt mens noſtra: tum id quod natura quidem eiſdem conſpici poteſt, obiectu tamen corporis occultatur, vt ferrũ, quod in alto gurgite iacet: hoc modo nunc inuiſibilem terram dictam eſſe putamus circunfuſa aqua velatam. Adde his & lucem nondum exortam fuiſſe: abſentia cuius haud mirum videtur, ſitam in media mũdi parte tellurem, inuiſibilem ob id ipſum etiam à ſcriptura fuiſſe dictam, quòd aër vndique ſupra ipſam diffuſus, luce careret. Sed veritatis deprauatores non ſuam mentem accommodantes ſcripturæ, ſed ad ſuam voluntatem, mentem ſcripturarum trahentes ac peruertentes, materiam hiſce verbis innui dicũt. Hæc eſt enim & inuiſibilis, inquiunt, & inornata ſuapte natura: quippe cum omni prorſus qualitate careat ſuomet genio & conditione, atque ab omni penitus forma figuraque ſit ſeparata, quam opifex vniuerſi ſumptam per ſuam ſapientiã informauit, & in ordinem ſtatumque elementi redegit: atque ita per ipſam, rerum earum omnium quæ conſpiciuntur, eſſentias fecit. Si igitur ingenita eſt terra, nec vlla prorſus ipſius extat origo, primùm quidem peræquè ac deo, tribuendus illi venit honos eximiæ dignitatis. Quo quid magis impium fieri poteſt? terram, inquam, ipſam qualitatis omnis expertem, forma penitus carentem, informitatem extremam, turpitudinem (ijs ipſis vtor nomẽclaturis) nullis adumbratam typis, eodem ſtatu ſupremo, ac præeminenti, quem ſapiẽs & potens, & formoſiſsimus opifex, creatorque rerum omnium, ſibi ſuo iure vendicat, dignã eſſe exiſtimare? Deinde enim conſequitur eam tantæ eſſe quantitatis, vt totam ſuſcipiat ſcientiam dei, hoc quoque pacto ſubſtantiam ipſius æqualem aliquo modo, inueſtigabili dei potentia, facultatique ex aduerſo opponũt: ſi quidem dei ex ſeſe prudentiam totam metiri poſsit. Quòd ſi minor materia ſit operatione diuina, hoc etiam ſanè pacto in abſurdius longe maledictum in deum, hęc ipſorum ſententia vertetur ac recidet, eo quòd otioſum deum, & ab actione ſuorum operum creationéve propter materiæ defectionem, remorẽtur per eiuſmodi impium dógma ac detineãt. At humanæ naturæ paupertas illos decepiſſe videtur. Et quoniam humanis in rebus ſingulæ artes circa aliquam materiam definitè verſantur, vt fabrorum ferrareorũ quidem facultas circa ferrũ, fabrilis autem circa ligna: atque in his aliud quidem eſt ipſum ſubiectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & materia quidem forinſecus aſſumitur, forma verò accõmodatur ab arte: effectus denique eſt id quod ex vtriſque componitur, ex materia inquam & forma. Ad eundem modum & in operatione diuina vſu iam eueniſſe putarunt, mundi quidem figuram, à creatoris omnium allatam ſapiẽtia: materiam autem aliunde opifici adminiſtratam ac ſubiectam fuiſſe, & mundum ipſum ex hiſce compoſitum emerſiſſe, ſubiectum habentem quidem, & eſſentiam aliunde, figuram verò ac formam à deo accepiſſe. Et hæc illis opinio ex eo obuenit, quòd magnum deum inficias ierint auctorem eſſe conſtitutionis mundi, ortuique rerum præfuiſſe: alioqui eundem admiſerunt portionem contuliſſe ad rerum creationem, ſed perquàm puſillam, vt qui quaſi ſuppleuerit, quod corrogatæ illi materiæ deerat & alicunde emendicatæ. Nec ob ingenij cogitationumque humilitatem, apicem veritatis attingere ac ſuſpicere potuerunt: tantùm eo ſpectabant: quod in hoc ſeculo quidem propter vſus neceſsitatem poſt ipſas materias in vitam hanc introductæ ſint artes. Erat enim anteà lana, texendi pòſt facultas ſequuta eſt, vt naturæ inopiam ars ſuppleret: & lignum itidem erat, ars autem fabrilis acceptam materiam, pro vſu rerum, quas quotidiana neceſsitas deſiderabat, formans vtilitatẽ nobis vſumque lignorum oſtendit, nautis remum, agricolis aratrum, militibus haſtã pręſtando. Deum vero aſtruimus antequam quidquam eorum quæ conſpiciuntur, exortum eſſet,

Margin notes (left): A, B, C; Terra cur incõdita. — Terra quã do perfecta — Cælũ quando inornatum. — Inuiſibilis terra duabus de cauſſis. — ἐις οἰκεῖα συστήματα. Inuiſibile quid. — Hæc de vel lege Laertium & Plutar.

Margin notes (right): D, E, F; τῆς αὐτῆς προεδρίας. — ἐριόν. Materia vſum art poſterius inuenta docuit. Aratrum videtur Argyr. legiſſe ἄροτρον pro

ea quæ nondum erant mente concepisse, conceptaque facere voluisse, atque qualem esse mundũ oporteret, intellexisse: & vna cum forma protinùs ipsius materiam accommodatam creasse, atque cælo quidem non indignam cælo, sed decẽtem seorsim ac distinctè assignasse naturam: figuræ autem terræ debitam conuenientemque substantiam subiecisse. Ignem denique, aërem, atque aquam, in eam quę sibi libuit, redegit figurã, inque essentiam deduxit, perinde atque vniuscuiusque ratio flagitabat. Mundum præterea totũ dissimilibus constantem partibus arcano quodã & A inexplicabili concordiæ vinculo * colligauit ac coniunxit: adeoque in vnam societatem concentumq; conflauit, vt & ea quę lõgissimo inter sese interuallo suapte natura distant, vnita miro consensu coniunctaque videantur. Proinde desinant à fabulosis hisce figmentis: nec eam potentiã quę nulla potest mente comprehendi, quæque voce humana penitùs ineffabilis est, suarum imbecillitate cogitationum ratiocinationumq; metiri velint. *Fecit deus cælum & terram.* haud dimidia ex parte vtrunque, sed totum cælum, totamque terram. Ipsam, inquam, essentiam, siue materiam fecit cum forma comprehẽsam. Non enim figurarum inuentor est deus, sed ipsius naturæ rerũ creator. Alioqui respondeant nobis, quæso quonam pacto inter sese conuenerint hinc operatrix dei potentia, illinc passibilis materiei natura: hęc sine forma subiectum præstans: illa figurarum scientiam habens, sine materia, vt quòd alteri defuerit, collatum sit ab altero: opifici quidem, vt haberet quo specimẽ æderet suæ artis: materiei verò, vt informitatem deponeret priuationemque for B mæ. Sed de his hactenus: ad ea redeamus, vnde digressi sumus. Vbi dixit, *In principio fecit deus cælum & terram.* Multa sanè obticuit, vt ignem, aërem, aquam, & ex his ipsis emergentes inferiorũ corporum affectus, quæ cuncta quidem mundũ simul cum alijs velut absoluentia, manifestè cum vniuerso subsistere: omissa tamen de industria sunt, vt ad solertiam sese noster exerceat animus, atque ex paucis veluti principijs, ea quæ restant, expendat. Itaque cum dictum quidem non sit, aquam deum fecisse, dictum autem sit inuisibilem esse terram, cogitare tute ipse considerareque velis, quo velamine terra operta, conspicua non fuerit. Nec igitur ignis operire poterat terram. Illuminare enim ignis potius, & illustria reddere ea corpora quibus est pręsens, quàm tenebris obscurare solet. Non item aër terræ tum erat velamẽ. Est enim aëris perrara trãsparens & pellucida na C tura, rerumq; omnium visibiliũ acceptas formas ad intuentium oculos aspectusque transmittit. Restat ergo vt intelligamus aquas super telluris superficiem inundasse, antequã ad propriam stationem sortémve humoris substantia segregaretur, atque ex eo, terram tum non solùm inuisibilem, sed inornatam etiam fuisse: quippe cum humoris exuperatio etiam nunc gignendis ferẽdisque fructibus impedimento terræ soleat esse. Eadem itaque caussa erat, propter quam terra & inuisibilis erat & inornata. Siquidem telluris compositio & apparatus, ipsius est proprius ornatus: ipsique iuxta naturam accommodatus, vt pote, segetes in concauis & decliuibus locis vbertim prouenientes, prata præuirentia, copiaq; florum ac varietate depicta, frondosæ valles & florulentæ, montium denique cacumina syluis vmbrosa. Quorum nõdumquidquam ipsa tellus habebat, sed parturiebat quidem omnium ortum, earum planè virium ratione, quæ cùm crearetur, ab opifice sibi fuerãt impressæ: opperiebatur autem idonea definitaque tempora, quo diuino præcepto conceptus suos in lucem ac fœtus æderet. Sed & tenebræ, dicit, erant super abyssum. Aliæ rursum hinc fabularum occasiones, aliaque figmentorũ magis ac magis impiorum principia, eorum hominum emergunt qui ad suas opiniones, scripturæ verba peruertunt. Tenebras enim non vt earũ D habet natura interpretãtur, aërem aliquẽ esse lucis expertem, aut locum obiectu corporis obumbratum, aut quacunque caussa carentem lumine locum, sed vim malam, quin potius ipsum malũ, ex seipso principium atque originem trahens, oppositum, contrariumq; bonitati diuinæ tenebras ipsas interpretantur. Nam si deus est lux, eã vim & potentiam, quæ contra ipsum militat, eique aduersatur absque dubio tenebras esse, iuxta intellectus sui rationem consectaneam contẽdunt. Tenebras haud ab alio genitas, sed genitum à seipso malum. Tenebras hostes animarum, mortis effectrices, virtuti aduersarias: quas & in ratione rerũ esse, & non à deo prodijsse, verbis istis hujus prophetę significari dicũt, haud mediocriter aberrantes. Ex hac impietate, quid vtiq; nõ improbatorum & impiorum dogmatum cõfictum est? Quales lupi, quàm atrocissimè perrumpentes ac distrahentes gregem dei, principio ab hac parua voce sumpto, non inuaserunt animas? Non Mar E ciones, non Valentiniani hinc sunt exorti? non abominabilis Manichæorũ scelestaque secta? quã si quis ecclesiæ, putredinem dixerit, à veritate nõ aberrauerit. Cur ita longè à veritate discedis, & exorbitas homo? Cur exitij tibijpsi caussas excogitas? Simplex est hæc oratio, atque ab omnibus cõprehendi facilè potest: Erat inuisibilis, inquit, terra quam ob caussam, quæso? quia circunfusa vndique erat abysso. Quid abyssus significat? copiosam aquam, ad cuius fundum haud facilè penetrari poterit deorsum versus. At complura corpora per tenuem & transparentem aquam scimus non rarò videri. Quamobrem igitur pars terræ nulla tunc per aquas visendam se offerebat? Quia eatenus lumine carebat aër, obtenebratusque adhuc erat, qui totam ambibat aquæ naturam. Radius enim solis cùm aquas penetrat, calculos in fundo collocatos persæpe demonstrat: profunda vero in nocte nullo modo quisquam ea quæ sunt sub aqua, conspicere potest. Eius itaque quod tellus inuisibilis fuit, probatio est quod subiũgitur. tenebrosam abyssum terræ superficiem occupasse. Neque igitur abyssus aduersariarum potestatũ F est multitudo, vt quidam imaginati sunt: neque tenebræ principalis quædam sunt ac mala potentia, summo contraria bono. Nam si qua duo paribus essent inter se contraria viribus, exitio sibi mutuò nimirum essent, molestiasque continuò alterum alteri mutuo nec vnquam finiẽdo implicata bello afferrent. Quòd si viribus alterum exuperaret, victum omnino conficeret alterum atque consumeret: quare si mali vires summique boni

quo exemplar nostrũ habet. πτύον ventilabrum. κόσμον ἀνομοιομερῆ.

*Legit Argyrop. ἰσομῶς, pro quo habemus. θεσμῶ. διὰ τῆς συμπαθείας.

γνώμη.

τὰ πάθη.

προσδοκεῖ σε λέξιν.

ἐμπυρίαις ὥσφύσεως

Attende terræ parturiginem.

Attende Manichæorum commentum de tenebris.

Abyssum definit.

Ratio physica.

Nẽpe Manichæi.

boni pares eſſe dicunt, inceſſabile profectò bellum, ac continuum interitum, dum vtraque pars & vinceret & vinceretur, introducunt. Si exuperat ſummi boni potentia, quid cauſſæ eſt, vt mali natura non funditùs ſit ſublata? Si contrà, quod nefas eſt dicere, miror quonam pacto ſeipſos ipſi non abhorreant, ad tam nefanda maledicta delapſi. At neque à deo ipſum malum profluxiſſe, piũ eſt dicere: propterea quòd nihil contrariorum à cõtrario ſuo gignitur. Neque enim vita mortem parere ſolet, neque tenebrę principium adferunt luci, neque ſanitatem morbus efficit vnquam: ſed in affectuum quidem transmutationibus è cõtrarijs ad contraria fiunt tranſitiones: in generatione verò non à contrarijs, ſed ex congeneribus vnumquodque eorum, quę gignũtur, procedit. At ſi nec ingenitum eſt, inquies, ipſum malum, nec à deo profluxit, vnde naturam ſortitur? Nam mala eſſe nemo vitæ particeps contradixerit. Quid igitur eſt dicendum? Nempe malum non eſſentiam viuentem animaque præditam eſſe, ſed affectionem animę virtuti contrariam, deſidioſis ac inertibus, propterea quòd à bono deciderunt, inditã.

Quòd malum neutiquã à deo promanarit, ex collatione cõtrariorum. γνώμη physicum.

A

Noli itaque malum forinſecus circunſpicere, atque inquirere: neque quandam naturam principem malignitatis imaginare, ſed malitiæ quiſque ſuę ſeipſum auctorem agnoſcat. Nam ſemper ea quæ nobis eueniunt, partim à natura proficiſcuntur, vt ſenectus, vt infirmitas: partim ſua ſponte proueniũt, quales ſunt caſus inopini alienis principijs accidentes, vt quę plerunque tibi adferant triſtitiam, aut quę te exhilarent: vt ſi quis, dum puteum fodit, theſaurum inueniat: aut ad forũ eunti canis rabidus occurrat: partim verò in nobis ipſis ſunt collocata, vt cupiditates ſuperare aut voluptatibus modum non ponere, cõtinere iram, aut manum inijcere in eum qui iniuria laceſsiuit, vera dicere aut falſa, mãſuetum moribus eſſe ac moderatum, aut faſtu ſuperbum, arrogantiaque elatum. Quorum itaque tute dominus es, eorũ principia non aliũde quærere velis: ſed quod propriè malum eſt, id ab vltronea & voluntaria electione ſumpſiſſe principium ſcito. Non enim, ſi nobis inuitis eueniret ſitumque in nobis non eſſet, tantus quidem à legibus metus ijs, qui iniurij ſunt in alios, immineret: iam verò iudiciorum pœnę indeprecabiles ſunt, quas maleficis pro meritis flagitiorum æqua talione rependunt. Atqui hęc mihi de eo quòd propriè malum eſt, ſint dicta. Morbus enim, paupertas, ignobilitas, mors, ceteraque id genus quę hominibus ſunt triſtia, non propriè malis adnumeranda veniunt: propterea quòd neque ea quæ iſtis aduerſantur, inter maxima bona numeramus: quę quidẽ partim à natura prodeũt: partim vero multis etiam vtiliter accidiſſe videntur.

Malum è nobis ipſis.

B

Quę cùm ita ſint, omni prorſus hoc loco tropica & allegorica interpretatione poſthabita, ſimpliciter, non curioſè tenebrarũ ſenſum, ſcripturę ſequentes voluntatem, accipiamus. Quod ſi ratio quærit, ſint ne tenebrę cum mundo ſimul exortæ, an antecedant lucem antiquitate? Denique id ſi eſt, cur id quod eſt deterius, ætate ſit prius? Dicimus itaque haſce tenebras non ſecundum ſubſtantiam extitiſſe, ſed affectionem eſſe quę aëri ex luminis priuatione accidat. At cuiuſnam, is locus quęſo, quẽ mundus ambit, ſubitò luminis expers inuentus eſt, vt eſſent tenebræ ſub aquas? Arbitramur ſanè ſi quid erat ante mũdi ſenſilis atque corruptiui cõſtitutionem, id in lumine nimirum fuiſſe. Neque enim angelorum dignitates, neque cæleſtis exercitus vniuerſus, neque omnino ſi quæ naturæ ſunt participes rationis, aut nomen ſortitæ, aut nomine carentes, ſpiritusq́; ſubminiſtrantes degebant in tenebris: ſed in hac commodatiſsima ſibi luce, lætitiaque ſpirituali ſuum ſtatum habuerunt. Atque his controuerterit nemo, non is ſaltim qui ſupercæleſtem lucem inter bonorum promiſsiones expectat. De qua Salomon ait: Lux iuſtis ſemper eſt præſens. Et Apoſtolus Paulus: Gratias agentes patri, qui idoneos nos fecit in parte ſortis ſanctorũ lumine. Etenim ſi qui condemnantur, in tenebras exteriores mittũtur: qui dignè egerunt voluntate diuina, nimirũ hos in lumine ſupercęleſti, ſuam habere requiem cõſtat.

Tenebræ an lucẽ antegreſſæ.

C

D

Cælum igitur factum cùm eſſet dei ſanè imperio, ſuoque quaquauerſum ambitu expaſſum, vt ſuæ complexu circunferentiæ quæ excepturũ erat, quaſi interiore quodam ſinu circumplecteretur ea & contineret, corpus continuum obtinens, abexterniſque ſufficiens interna ſeiungere, comprehenſum à ſe locum neceſſariò carentem lumine reddidit, tenebriſque, externo interciſo ſplendore & intercepto obſcurauit. Nam vt ſit vmbra, tria concurrant oportet: lux, corpus obiectum luci, locus luminis expers. Tenebræ igitur illæ mundo circunfuſæ, propter cæleſtis corporis vmbram ſubortæ ſunt. Atque id quod dicimus apertiſsimo planè exemplo perceperis, ſi tibi in pũcto meridianæ lucis, denſa ex materia & impenetrabili tabernaculum circumpoſueris, ac tenebris his ex tempore procuratis teipſum incluſeris: tales & tenebras illas eſſe ſuppone, non principaliter ex ſeſe ſubſiſtẽtes, ſed res alias ſubſequutas.

τόπος ἀφεγγής.

δόγμα phyſicum.

E

Has autem & ſuper abyſſum ſeſe expandiſſe ſcriptura dicit quòd extremæ aëris partes cum corporum omnium ſuperficie copulari, atque accommodari ſuapte natura ſolent. Aqua verò tunc fluitabat, omnemque tegebat ſuperficiem. Idcirco tenebras neceſſariò dictũ eſt ſuper abyſſi faciem fuiſſe. *Et ſpiritus dei ferebatur*, inquit, *ſuper aquas.*) Siue hunc dicat ſpiritum, diffuſionem fuiſſe aëris, accipe tibi Moſen horũ auctorẽ mundi ſingulas partes enumerantem tibique recẽſentem: quia fecit deus cælum & terram, aquam, aërem, & hunc diffuſum iam ac diffluentem. Siue, quod & verius eſt, & à maioribus noſtris probatũ, ſpiritus ille ſpiritus dei ſanctus dictus eſt: propterea quòd obſeruatum eſt, talem de illo peculiari modo ſcripturam præcipueque facere mentionem, & nihil aliud dei ſpiritum appellare, quã ipſum ſpiritum ſanctũ, qui diuinæ beatæq; Trinitatis numerum complet. Hanc quoque ſententiã ſi admiſeris, maiorẽ ex hac vtilitatem fueris conſequutus.

F

At quonam pacto dixeris, Super aquas hic ferebatur? Equidem non meã tibi, ſed viri cuiuſdam Syri ſententiam recenſebo, qui tantùm à ſapientia mundi diſtabat, quanto verarum ſcientię rerum propinquior erat. Aiebat igitur ille Syrorum vocem ſignificantiorem atque euidẽtiorem eſſe, & ob affinitatem, quam habet cum Hebraica lingua, ſententias aliquo modo ſcripturarum propiùs attingere. Itaque talem huiuſce dicti ſen-

Ephrem intelligit Syrum.

τὸ ἐπεφέρετο ἀντὶ τοῦ συνέθαλπε ἐζωογόνει.

tentiam esse dicebat: verbum hoc, Ferebatur, pro cōfouebat, vitalemque fœcunditatē aquarū naturæ præbebat: sumunt atque interpretātur ad similitudinē auiculæ incubantis, vimque vitalē quandam imprimentis in ea quæ ab ipsa fouētur. Talē hunc is prædicabat ea voce sensum signari: Super aquas, inquā, spiritū dei ferri, id est, ad fœcūditatē vitalem, aquæ naturā ipsum spiritū sanctū præparasse. Quare satis per hoc id ostēditur, quod quęritur à nōnullis, nec ab actu creandi spiritū sanctū abfuisse. A *Et dixit deus: fiat lux.*) Prima dei vox lucis naturam creauit, tenebras dispulit, mundū illustrauit & exhilarauit, vniuersis continuò gratū attulit iucundumq; conspectū. Namq; cælū quidē in omniū prospectū venit, & tenebris eatenus adopertū mundo inclaruit: pulchritudinēque tātam vltro obtulit, quantā etiā nunc aspectus oculique testantur. Aër autem omni ex parte illustrabatur. Immo verò totā immixtā sibi per omnia lucē habebat, celeriterque splendorem per fines quaquauersum suos distribuēs trāsmittebat. Etenim partes superas versus,ætherē ipsum cælūque pertingebat: in latitudine verò omnes mūdi partes tam aquilonares ac australes, quā ipsum ortū atque occasum momēto tēporis pūctove illuminabat. Talis est enim ipsius natura nempe pertenuis atque perspicua, vt lumen per ipsum trāsiens mora prorsus nulla tēporis egeat: Nam vt incunctāter ac subitò nostros aspectus ad ea quæ conspiciūtur deducit: sic & luminis accessus, & eiaculationes ad fines vsq; suos pūcto tēporis suscipit, quò sanè minus tēporis momentum vllū vel mēte nemo capere potest. B Aether denique iucundior post ortam lucem euasit, & aqua magis perspicua non solùm splendorem suscipiendo, verū & ex se per refractionem remittēdo, splēdifluis & intermicātibus vndecūde ab aquę elemento fulgetris. Tū enim dei vox ad iucundissimā omnia & longè præstantissimā conditionē permutauit. Vt enim qui in profundā aquæ voraginem oleū immittūt, ei loco conciliāt & infundunt perspicuitatē: itidē & vniuersi creator ædito mox verbo lucis, amabilem & peramœnam venustatē mundo inuexit. *Fiat lux.*) Sanè imperiū hoc opus ipsum erat, mox enim fiebat natura, qua vna nihil possit humana ratiocinatio cōminisci & excogitare, quo se oblectet suauius. Proinde in deo cum vocē, verbū & præceptū asserimus: caue, intelligas aut cogites cum strepitū qui per vocis organa editur, non itē aërem linguæ officio articulatū & impressum, sed momentū id, eámve inclinationē diuinæ volūtatis cēsemus in præcepti speciē figurari, quò eorū qui docētur, velut oculis res subiecta colliquescat & manifestetur expressius, *Et vidit deus lucē esse bonam*, aliàs pulchrā. Quas nos possumus depromere C laudes luce hac dignas, quę initio statim suæ cōditionis anteuertit, suū vt haberet creatorē prærogatiuę suę pulchritudinis testem? Etenim vel apud nos oratio ipsis defert ac cedit oculis hac de re iudiciū: ita enim ne sermo vllus tantū queat exprimere quantū ipse oculorū sensus anteuertens suo cōprobat testimonio. At si bonitas siue pulchritudo corporis, tale vt sit, sortitur ex moderata partiū tēperie, ex apparente item & conspicua coloris bonitate: quonā pacto conseruatur ratio pulchritudinis in luce quæ suapte natura simplex

Lux.

ὁμοίωσις elegans.

Lucis pulchritudo siue bonitas.

est, & omnimoda constat partium similitudine? An quod istiusmodi contēperatio luci attestatur & consentit non quidem in proprijs ipsius partibus consistens, sed quòd mox cōspecta nos mœrore liberat, animumq; demulcet blanda quadā placiditate? Nam & ratione consimili aurum cōstat dici pulchrum, nō vtique ex collata inter sese partium symmetria, potiùs quàm probo isto & insigni colore nos proliciat ad sui amorē & inuitet. Ad eundem modū Lucifer pulcherrimus est stellarum, nō eò quia partes habet iusta & æquabili D proportione contemperatas, sed quod illius splēdor affusus semel oculis se cōtuentium & illapsus tristitiā ex animo depellat, nosque mira circūfundat iucunditate & recreet. Iā verò quod loco pręsenti inducitur dei iudicium, nō est vsquequaque spectātis ad eā quæ ex illius pulchritudine in cōtemplantes resilit, oblectationē: sed veriùs prospicientis vtilitati ex eadē luce olim ad posteros peruenturæ. Neque enim dum erant oculi qui lucis pulchritudinē internoscerent ac dijudicarēt. *Et diuisit deus inter lucem & inter tenebras.*) Id est, naturā harum impermistā effecit, adeò vt neutra alteri permisceretur, sed cōtrariæ sibi essent & contrapositæ. *Et appellauit deus lucē quidem, diē, & tenebras noctem.*) Nunc quidē ex illo tum dies post solem factum, is aër est, quē sol ipse illuminat, in nostro dum est hemisphærio, supra terrā relucēs. Nox vmbra est terræ, quæ diei sole se occultante succedit. Tum verò fiebat dies, qui cedēti nox vicissim succedebat, nō quidē secundum motionē solis, sed primigenia illa luce suum splendorē diffundēte, seq; rursum cōtrahente, idq; pro mēsura à deo definita. *Et facta est vespera, & factū est mane dies vnus.*) E Sanè vespera & diei & noctis terminus est vtrique cōmunis: at manè peræquè est noctis ad diem vicinitas. Vt igitur in ordine creationis primigeniā prærogatiuā deferret diei, ipsius diei finem priore loco commemorat, dein subnectit quod vltimū est noctis, quādo nox diē subsequitur. Prior enim ille mundi status, nimirū ante primigeniā lucē exortā, non nox dicebatur, sed tenebræ: nox enim ea tēporis portio dicta est, quæ distinctè se habet & oppositè ad diē, quæ quidē diei succedanea nouā hanc appellationē indepta est. *Facta est igitur vespera, & factum est mane.*) his planè verbis diem noctemque comprehensim significat. Non iam vtrunque complexus est nuncupatione diei ac noctis: sed præstabiliori totam tribuit appellationem. Hanc vtiq; consuetudinem inuenire possis in tota scriptura obseruatam, nimirum in metiendo tempore dies solere enumerari, non item cum diebus noctes. Dies annorum nostrorum, dicit psalmorum cantor. Et Iacob: Dies vitæ meæ parui & mali. Rursus Omnes dies vitæ meæ. Hæc itaque nunc in speciem formámve historiæ tradita, præuiæ quædam sunt veluti le- F gum sanctiones ad ea quæ deinceps sequuntur. *Et facta est vespera, & factum est mane dies vnus.*) Quam ob caussam non dixit primum diem, sed vnum, vbi magis conueniebat allaturum ordine secundum diem, & tertium, atque quartum, cum qui omnes anteibat primum appellare diem non vnum? Sed vnum dixit. An vt diei noctisque spatium definiret, ac tempus vtriusque nempe diei ac noctis coniungeret, ita vt ex vigintiquatuor horis

Aurum pulchrum.

ἕσπερος vespertinus. φωσφόρος matutinus. Lucifer pulcherrimus in astris.

ἀμφοτέρων κτισμα.

Dies cur vnus & non primus.

horis vnius diei spatium compleretur, atque ita & nox sub vocabulo diei subintelligeretur: vt & solstitijs altera exuperet alteram, definito tamen tempore totum vtriusque simul spatium sit descriptum: quasi diceret, quatuor vigintique horæ, spatium est vnius diei. An quia cæli ab eodem signo ad idem reuolutio vno die peragitur: ita vt quoties iuxta solis circuitum vespera & mane mundum occupant, non id prolixiore tempore, sed in vnius diei spatio suam expleat periodum? An ea ratio potior est, quæ in arcanis secretisque literis traditur: Deus sanè qui temporis naturam creauit, mensuras ipsi ac signa, nimirū spatia dierū adiunxit, septimanaque ipsum metiens, in orbem, septimanam in sese semper versari iussit, curricula temporis ac motiones enumerantē: & vnum item diem septimanam conficere, ipsum in sese septies redeuntem. Id autē orbis subit effigiem, à sese incipiens & in seipsum definēs: quod iam & seculi propriū esse constat, in seipsum conuerti, & nequaquam terminari. Quamobrem caput ipsius temporis non diem primum, sed vnum appellauit, vt ex apellatione etiam affinitatem ad ipsum seculum sortiatur. Is enim qui vnici principij ac incōmunicabilis ad aliud præ sese fert formam, propriè sanè atque apposite vnus est nuncupatus. Quod si secula plura scriptura nobis afferre solet, seculi seculū, seculorumque secula pluribus in locis dicēdo, tamen & illic nec primum, neque secundum, at neq; tertium seculum nobis enumeratur, vt statuum potius variarumque differentiæ rerum: sed non descriptiones ac fines successionésve seculorum ex eo demonstrētur. Dies enim domini, inquit, magnus est & præclarus. Et rursum: Cur vos quæritis diem domini? Atq; hic est tenebræ & non lux: Tenebræ videlicet ijs, qui digni tenebris sunt. Nā & vesperis & successione ac fine diem illum carere doctrina sacra nouit: quem & octauum psalmorum auctor appellauit: propterea quod extra tēpus illud situs est, quod septimanæ metiri solent. Quare siue diem dixeris, siue seculum, aut æuum, candem sanè sententiam dixeris. Siue igitur dies, status ille dicatur: vnus est & non multi: siue seculum aut æuum appelletur, vnicum vtique fuerit, & non multiplex, nec admittens numerum. Quæ cum ita sint, vt ad futuram illam vitam, statumque futurum illum, nostrā Moses mentem erigat atque deducat, vnū cum appellauit diem qui seculi ipsius imago, qui dierum primitiæ, qui luci coætaneus est: Ipsum, inquam, sanctum dominicum diem, quem resurrectio domini honore præcipuo affecit.

Dies horarum. 24. ἀποκατάστασις.

A B *Cur vnus dies non primus.*

Dies dominicus, imago resurrectionis.

Facta est igitur vespera, inquit, & factum est mane dies vnus. Sed hi nostri de illa vespera sermones ab hac vespera iam occupati, hic orationi nostræ finem imponunt. Pater autem veræ lucis, qui diem cælesti lumine decorauit, qui noctem ignis splendoribus illustrauit, qui futuro in seculo ex laboribus requiem ac refocillationem in spirituali illa indesinentiq; luce apparauit, vestra omnium corda notitia veritatis illuminet, vestrāque vitam inoffensam cōseruet: ac præstet, in die vt honestè ambuletis, vt in sanctorum demum splendoribus veluti sol eluceatis ad meam ipsius exultationem, in die domini, cui gloria & imperium, in secula seculorum, Amen.

C

HOMILIA TERTIA,

de modis generationis.

HAEC SANE dicta sunto de operibus diei primi, magis verò vnius. Non enim conuenit nos spoliare ipsum prærogatiua dignitate, quam naturæ indulgentia obtinet, à conditore rerum per se ac seorsim æditus, nec ordine numeróve reliquis accensus. Attamen quando quæ in ipso facta sunt opera, hesterna oratio percensuit, eaque nostra enarratione in auditorum gratiam bipertitò diuisa matutinā alimoniam pars altera, altera item animabus conciliauit vespertinam lætitiam: nunc ad commemorandas res diei secundi stuporis & miraculi plenas noster progreditur ac transit sermo. Hoc porrò mihi dictum sit, non ad interpretis vires referenti, veriùs eorum quæ scripta sunt, suspicienti gratiam, quæ suapte natura omnium comprobatur suffragijs, placidè irrepens seque peramicè insinuans eorum cordibus, qui credibili cuipiam historiæ tantò eā anteponunt quæ veritate nititur. Meæ huic sententiæ psalmis apertissimè succinit, dulcorem ex veritate scripturæ promanantem hisce repræsentans verbis: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo. Hesterno itaque die quatenus viriculæ sinebant, in hoc condiximus operam, vestras vt animas exhilararemus qualicūque dissertatione eloquiorum dei: en rursum hoc die qui secundus est, occurrimus, diei itidem secundi stupenda dei opera expensuri. At enim non me clam est, multos hic nos circunsistere vulgarium artium opifices qui pro more in diem quæritant, suísve diurnis operis sibi parant viaticum. Isti ne quàm velint, distrahantur prolixius ab opificio, suóve quæstu, nostrū solent circuncidere sermonem. Istis quid respondeam? nimirum neutiquàm sibi deperire eam temporis portionem quam fœnori tradiderint deo: sed magna cum accessione solere ab eo rependi. Quanticunq; enim fortuiti casus his negotium facesserint, eorum dominus difficultatem omnem emolietur, neruosas corpori suggeret vires, inseret animæ expromptam ad opus alacritatem, permutandis mercibus facilem & cōmodam dexteritatem suppeditabit, denique rerum ex animi sententia cadentiū successus lętos in omnem vitam largietur ijs nimirum qui spiritualia charismata istis temporarijs tāto duxerint esse præstantiora. Quòd si fors studia vestra, si operæ gnauiter insumptę haud quaquàm sortientur hic exitum, præut spes vobis præsumpta erat, at certè, per hanc spiritualem doctrinā vobis interim thesaurus bonorū ingens ac luculentus cōgeritur in vitam mox secuturam. Omnem igitur istam parandæ alimoniæ anxiā solicitudinem exime cordi: vniuersasq; animi cogitationes in vnū cogens facito, mihi totus hic vt adsis. Quod enim operæpretium hinc te consequi posse speres, si corpore quidem præsens, magna alioqui animi contentione inhies terreno cuipiam thesauro.

D *πλὴν ἀλλ' ὅτι.*

Aggressio.

E

F

Et dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, sitque diuidens inter aquam & aquam.

Paulò priùs, fieri videlicet audiuimus dei verba dicentis, *Fiat lux:* hodie item, *Fiat firmamentum.*

Præsens

Præsens proinde contextus verborum meo arbitratu quiddam in se continet prærogatiuæ quàm antecedens, augustioris. Neque enim in nudo & qualicunq; præcepto oratio restitit, quin & caussam ipsam apparati & à deo conditi firmamenti, quæ vtique requiri solet, præcisa verborum proprietate definiuit, dicens: *Vt diuidat inter aquam & aquam.*) Sanè quod primo assumpsimus inquirẽdum loco, hoc est: Num deus nostro loquatur more. Et quidem priùs à rebus ipsis typus siue adumbratio abstracta se inserit & imprimitur intellectui siue cogitationi hominis. Dein post imaginationem rerum apprehensarum, seligens proprias & cuique rei subiectæ accommodas significationes, pronũciat. Secundum hæc, ijs quæ intellectu cogitationéve apprehẽdit, subministrationi vocalium organorum velut per manus traditis, ita demum per aëris reuerberationẽ, & impressionem, perque inter mediam motionem articulatæ vocis, eam in medium promit & explicat, quam in arcano mentis recessu concepit, cogitationem. Quìnam fabulosum dici nõ debeat, asserere velle deo opus esse periodo eiusmodi, ad eorum quæ semel mente conceperit, explicationem? An pietati cõsentaneũ magis fuerit astruere sanctam eam voluntatem ac primariam appetitionem siue institutionem motionis illius spiritualis, verbum esse dei? Expresiore proin figura ipsum nobis scriptura delineat ac pingit, non in hoc modo vt declaret deum voluisse fieri creaturam, sed & eandem promotam esse ad generationem per vnum aliquem cooperarium. Vtique potuisset quo iam initio cœperat, consimili stilo perstringere singula & commemorare: *In principio fecit deus cælum & terram.*) Subin, fecit firmamentum. Nunc autem dum imperantem indu cit simul & cum quopiam sermones pertexẽtem: eam, & si silentio suppressam personam subindicat, cui & mandatum communicat, & qua cum edisserit, nihil nobis inuidẽs illius cognitionem: potiùs nos charitatis flamma extimulans ad illius cõplexum desiderabilem. Vtriusque enim istius boni gratia, vestigia quædam ac veluti delineationes rei arcanæ expresiuas suppingit. Rẽ enim labore partam ingenti cum gaudio ac veluti passis vlnis plerique omnes exceptant, exceptã tuentur ac seruant non diligenter: cõtrà, quorum cuique est parabilis & ad manum exposita indeptio, horum & aspernabilis est consecutio, nec difficilè venit in contemptum. Hac sanè gratia veluti viam ordinemque prestruens scriptura nos rectà promouet ad cognitionem vnigeniti dei, etiamsi incorporeæ illi naturæ nihil ad eum modum fue rat opus intermedio sermone quẽ ipsi voce promimus, quando quæ mente conceperat pater citra sermonis officium se insinuare poterant con creatori. Quo fit, vt vsus sermonis minimè necessarius sit ijs qui inita consilia solo possunt intellectu inter se partiri communiter. Vt enim vox in gratiam indulta est auditus, ita & auditus propter vocem. Nã vbi non aër suppetit, non lingua, non auris, non item meatus in sinus plicatiles cõtortus ad eam vsque posituram in capite quæ con sentit auditui, sonos subuehens, nullus iam ibi vsus sermonis est: sed communis tum partitio voluntatis fit ex ipsis, ita enim dicere quis posit, medullaribus, hoc est in intimis cordium conceptis consilijs. Sanè, quod mihi dictum iam est, quò se mens nostra surrigeret ad eius inquisitionem personæ, ad quam hic intenditur sermo: figuratam hanc disserendi proprietatem sapienti admodum ac prouida, nec minùs artifici ratione sibi scriptura asciuit. Quod secundo se offert disquirendum loco, hoc est: sitne firmamẽtum hoc ab eo diuersum, quod initio factũ est, cælo, quãdo & illud cæli quoque nomenclaturã sortitum est, ac proinde num duo prorsus ponendi sint cæli. Qui enim de cælo disseruerunt philosophi, priùs suas linguas perditum ire eligant, quàm assertionem eiusmodi vt veram admittant. Et quidem pro re comperta vnum esse constituunt ac decernunt, sed tale, cuius natura neutiquam vim obtineat operatoriam adeò & efficacem, ex se vt producat alterum, tertium aut quotumuis tandẽ, nimirũ essentia cælestis totius corporis ad illius vnius cæli constitutionem prorsus (ĩta isti suspicantur) absumpta & expensa. Vnum enim nihil inuitè fatentur esse corpus, quod quidem latione mouetur orbiculari, at id circunscriptæ est virtu tis. Quod si ad primi illius cæli constitutionem, omnibus suis partibus substantiam exhauserit: consequi videtur nihil iam eius resedisse ad secũdi, tertiíve generationem. Ecqua tandem isti deli ra planè & anili imaginatione delusi comminiscuntur, qui hylen ingenitam censent, eamque aliunde adscitam ad rerum productionem offerũt opifici, ex commentitia illa & conficta primum fabula ad hoc consequens abrepti mendaciũ. Ab istis porrò Græciæ sapientibus id vt æquum est, contenderim: ne nos suis deridiculis sannis prius incessant, quàm suas ipsi velitares & hactenus cõtrouersas inter se opiniones sedarint. In his nanque sunt, qui infinitos astruant & cælos esse & mundos: quorum opinionem dictu absurdã, nec vlla sui parte similem vero cum ij coarguerint, qui demonstrationibus vti solent grauioris multo momẽti, vique probationum geometricarum necessariò concludentium confirmarint id ferre non posse naturam, vt præter vnum hoc cælum alterum constituat: tum sanè istorum mathematicorum lineares nugas quamlibet artifici ingenio concinnatas tantò solutiùs ridebimus. Siquidem quum videant nulla dispari caussa vnam, alteram plures itẽm excitari bullas, mox controuertũt & reuocant in quæstionem, tantáne opifici facultas suppetat, vt satis sit vnus tot adeò condendis cælis quorum vires ac magnitudinem nihil ab eo humore concauo differre cẽsemus, qui in obstreperis ac salientibus aquis torrentium intumescit atque inflatur, si certè ad exuperantem præeminẽtiam respexerimus diuinæ potentiæ. Quare istorum risu prosequenda ratio est, qua contendunt neutiquam posse in rerum natura consistere cælos duos. Nos contrà, de duobus tantum abest vt quidquàm addubitemus: vt & tertium inquiramus, cuius cõtemplatione dignus est habitus admirabilis Paulus. Psalmus ad hoc, dum nominatim commemorat cælos cælorum, vtique non vnius modo cæli, sed & plurium perspicuam nobis inseruit intelligentiam. Neque hæc aliquãdo minore fide credi par est, quàm qua credimus septem esse orbes, in quibus stellę septem ferè omnium

Quæstio 1. Nostro nemore loquatur Deus? A

Ipsa dei võluntas eius est sermo.

B *Sermo cur deo tribuatur.*

γνώμη ex contrarijs.

Collatio. C

Quæstio 2. Cæli reclamantibus licet philosophis plures sunt. D

O stultam philosophorum suspicionem.

ὕλην materiam, quã isti somniant deo coæternam.

E *Laert. 10. & alijs aliquot locis*

F *Collatio.*

niũ consono ore prædicatur suum peragere cursum, quos quidem cælos ita asserunt cõcinnè inseri vnum alteri, quemadmodũ si cadi aut vascula in sese inserta sint. Hos proinde sic insertos, dum motu contrario ex aduerso vniuersi in orbẽ versantur, asseuerant æthere per hos circumquaque perrupto, sonum reddi concinnum suauè resonãtis harmoniæ, quæ melicæ omnis melodię mellitissimam exuperet & iucundam suauitatem. Subin assertores istius commenti, si quando reposcuntur, fidem vt faciant ac sensu ipso confirment hæc ita se habere, quid aiunt? Nos per primariam ad eum sonum assuetudinem, nimirum ab ipso mox ortu ita huic aures consuesse commodare, vt intentiore eiusmodi audiendi cura sensus ipse obsorduerit nobis ac deperierit, perinde atque ij hominum quorum aures crebris ictibus in excusorijs officinis & cõtinenter pulsatæ sic occalluerunt, surdę vt sint: quorum imposturam planè veteratoriam & ruinosa carie præflaccidam coarguere, (cùm mox audita nulli nõ se cognobilem ostentet, & conspicuam) non vtique viri est aut scientis parcere tempori, aut certo coniectantis quo intelligentiæ acumine sint prędi ti auditores.

De hac harmonia planetarũ præter ceteros, c.xlviii.& seq. tono: iiii. cant. primi harmoniæ Mũdi lege, sed cũ iudicio. item Cosmopœiam Eugubini: βιβαίωσις. Maiorum opinio.

A

Externis istis interim omissis suis hominibus, toti velut postliminio ad orthodoxum ecclesiæ redeamus sermonem. Dictum est à nonnullis nostris maioribus, non esse secundi cæli hunc ortũ, sed explanationem quandam prioris: propterea quòd illic scriptura cæli ac terræ creationem in summa quidem tradidit: hic vero modũ, quo singula facta sunt: exactiùs explicet. Nos autem dicimus, cum nomen diuersum, officiumque peculiare cæli secũdi traditum sit, aliud hoc præter id esse, quòd in principio est effectum, solidioris sanè naturæ, pręcipuum quoque officium vniuerso subministrans, ET *dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & fecit deus firmamentum, diuisitque aquas quæ erant sub firmamento ab ijs, quæ erant super firmamentum.*) Sed antea quàm scripturæ sententiam attingamus, id quod ab alijs obijcitur, dissoluere enitamur. Percõtãtur enim nos. Si firmamenti corpus globosum est, vt aspectus ipse declarat, aqua autem suapte natura fluxa quum sit & è sublimi sidere soleat ac delabi, quìnam potuit in curua & superiore circunferentia firmamenti solidè ac stabiliter persistere? Quid ad hanc obsecro respondendum est obiectionẽ? In primis quidem dicendum: vt donem aliquid esse, quod qua parte nobis cernitur, speciem pręfert circuli per flexuram fornicémve internæ cõcauitatis, non continuò necesse sit illius quoque externam superficiem quaquauersum ad imaginem sphræræ esse perfectam, totumque id, perinde ac opus tornatile exactè esse circunductum leuigatum ac perpolitum, quãdo videmus ipsi tum tecta balneorum lapidea, tum ædium extructiones antri in speciem cauernosas, ipso quidem internæ patris aspectu circunductas esse in speciem figurámve semicirculi, cum interim pars tecti superior æquabilem plerũque obtineat, & planam superficiẽ. Quapropter hac de re neque sibi molestias ipsi sumere, neque nobis præstare velint, quasi superis aquam in locis detinere, coërcereque non valeamus. Dein dicendum esse videtur, quę nam sit ipsius firmamenti natura, & quam ob caussam inter aquas separandas institutum sit inter mediũ vt esset.

ἐπεξεργασικώτερον. Sententia S. Basilij. Χρείαν ἐξαίρετον.

B

C

Firmamẽti physis quæ sit.

Scriptura sacra nomine firmamenti, in ijs rebus quæ robore viribusque exuperant vti cõsueuit, quemadmodum cum dicit: Dominus firmamentum meum, & refugium meum: Et, Ego confirmaui columnas eius: Et, Laudate eum in firmamẽto virtutis eius. Nam externi homines id firmum corpus dicunt, quod quasi solidum est, densum ac plenũ, vt à mathematico corpore distinguerent. Est autem mathematicũ corpus, quòd in dimensionibus solis consistit, latitudine inquam, lõgitudine, & profunditate. Firmũ autem solidumque, quod cum dimensionibus & reniti resistereque potest. Scriptura autem sacra, quod perrobustum est, neque cedit, id omne firmamentum dicere consueuit, atque adeò, vt & in aëre addensato hac ipsa voce plerũque vti videatur, veluti cùm dicit: Qui tonitruum firmat. Soliditatem enim & resistentiam eius spiritus, qui in nubium cõcauis finibus includitur, atque ob violentam eruptionem inde sonos ac strepitus eos efficit quos tonitrua dicimus, firmitudinem tonitrui scriptura nuncupauit. Igitur & hic etiam pro quadam firma solidaque natura, ad detinendas aquas ac cöërcendas idonea, quæ suapte natura dilabuntur, perfacileque dissoluuntur, hanc à scriptura vocem ordinatam esse arbitramur. Nec tamen ipsum firmamentum cum iuxta cõmunem & vulgatam acceptionem ex aqua videatur ortũ habuisse suum, aut aquæ in glaciem concretæ, aut materiæ cuiquam tali, quæ sui principiũ ortus ex humore percolato sumit, simile cẽsendũ est esse, qualem crystalli lapidis naturam esse cõstat: quẽ ob exuperantem aquę congelationem in eam essentiam quam obtinet, asseuerant trãsmutari, aut specularij lapidis qualis est natura, qui inter metalla concrescit. Est sanè lapis hic transparens ac pellucidus, & peculiari quadam ac purissima perspicuitate prænitens, adeò vt si is suæ naturæ numeris omnibus respõderit, neque vlla exesus putredine, sed nec vlla sui parte perruptus, cum aëre contendit, eique ferè perspicuitate similis esse videtur. Ex his igitur nulli simile firmamẽtum esse censemus. Est enim puerilis simplicisq; profectò mẽtis, tales de corporibus cælestibus opiniones habere. Neque tamen si cuncta in cunctis insunt ignis in aëre, aër in aqua, ceterorumque similiter aliud inest in alio & nullum omnino eorum quę sub censum cadunt elementum syncerũ est mixtioneque caret, vt non sit aut medij, aut oppositi sibi particeps: firmamẽtum ob id ipsum, aut ex vno simplicium corporum, aut ex omnibus mixtum esse asserere nobis placet, qui iam ab ipsa diuina scriptura ita instituti sumus, vt nihil vltra ea quæ sunt concessa menti nostri, imaginari cogitareque concedamus. At verò nec illud inexpensum & vt annotatione indignum nos prætereat, quòd posteaquam præceperat deus dicẽs. *Fiat firmamentum.*) non dictum est simplici modo. Et factum est firmamenũ, sed fecit deus firmamentũ. Et rursum: Diuisit deus. Audite, qui surdi estis: respicite, qui cæci estis. Ecquis, quæso, surdus est, nisi qui non audit magna adeo voce spiritum sanctum inclamantem? Quis denique cæcus est, nisi qui non cernit ac inspicit adeò apertas, adeò claras de vnigenito dei filio demonstrationes? *Fiat firma-*

ναστὸν καὶ πλῆρες. Finitur corpus mathematicum. Quid corpus solidũ.

D

Tonitrua.

Simili à crystalli natura deducto confirmat.

E

γνώμη.

F

ἀκούσατε οἱ κωφοί, ἀναβλέψατε οἱ τυφλοί.

firmamentum.) hęc vox profectò caussæ est primigeniæ & principis. *Fecit deus firmamentum.*) hæc effectricis est sanè creatricisque potentiæ testis. Sed ad interpretationem continuandam, orationẽ flectamus. E T *diuidat*, inquit, *aquas ab aquis*.) Infinita quidem, vt videtur, aquarũ erat diffusio, vndiquaque inundantium terræ, superficiemque illius in sublimi ita occupantium, vt ad cetera elementa collatæ, sua proportione transcendere viderentur. Quapropter & anteà dicebatur abyssum vndique circundare terram. Caussa autẽ humorum copiæ tantæ, in ijs quę deinceps dicentur nos assignare oportet. Nemo vero nostrum, vel A eorum prorsus quorum animus non mediocriter in perspiciẽtia rerum sese exercuit, quique in hac caduca fluenteque natura per quàm acutè conspiciunt, nostram increpabit opinionem, quasi quædam impossibilia supponentẽ, aut figmenta. Neque à nobis reposcet quis rationem, quánam nitens sede aquarum natura, solidè cõsistebat. Qua enim ratione terram tantò aqua grauiorẽ ab extremis abducentes in medio ceu pendulam collocant, eadem prorsus infinitam illam aquæ copiam tum ob natura insitam ad ima prolapsionẽ, tum propter pondus parte omni æquilibre, circũ terram conquiescere ac solidè persistere, & conquiescere concedent. Igitur aquæ immensa natura circa terram vndique diffundebatur, non temperatè sese habens ad illam, sed longo exuperans interuallo: ita iam ab inde vniuersi primordijs à magno rerum artifice futura re prospecta, & primis rebus ad commoditatem sequentem dispositis. Quænam igitur necessitas fuit, vt aquæ natura tanta exuperaret nec explicabili copia? Quando- B quidem essentia ignis necessaria est vniuerso, nõ solùm ad terrestrium rerum administrationẽ, sed ad ipsius etiam vniuersi totius complendam integritatem (mutilum enim esset, si hoc vno elementorum omnium maximè opportuno destitueretur) aduersantur autẽ sibi mutuò, alterumque alterius corruptiuum est: ignis quidem aquam cùm excedit, vincit viribus, ignem autem aqua cũ exuperat copia: nec aut seditionem inter hęc esse, aut alterius defectione caussam oportebat emergere, qua dissolueretur vniuersum & deperiret: tantam humoris naturam qui omnia disponit deus parauit atque recondidit, vt ad definitos vsque fines ipsius mundi cõstitutionis, cum paulatim ab ignis viribus absumatur, ipsi resistere valeret. Enimuerò qui pondere cuncta mensuraque disposuit (in numerato nanque ipsi, secundum Iob, & pluuiæ guttæ sunt) is planè cognorat quantum præscripsisset temporis mundo ad durationem: & quantum etiam igni sumptus pabulique recondere oporteret, non ignorauit. Hæc est aquæ redundantis & copiosæ ratio circa creationẽ. Atqui necessa C riam mundo naturam ignis ipsius esse, nemo sic est vsquequaque vitæ expers, vt ignoret, docerique opus habeat ratione inducta, nõ solùm quia facultates omnes ac artes quibus vita nostra subministratur, ac cõtinetur ad operationes exercendas suis ignis egeat natura, ceu sunt textoria, coriaria, edificatoria, atque agricultura: verũetiam neque germinationes arborum, neque fructuum maturæ concoctiones, neque animalium aut terrestrium aut aquatilium ortus, neque alimenta etiam istorum vlla aut initio constitissent, aut tempore aliquo permansissent, si calor in ratione rerum nõ adfuisset. Ergo pernecessaria quidem caloris creatio fuit, vt ea quę gignuntur, oriatur atque persistãt, pernecessaria autem & humoris copiosa abũdantia propter ignis incessabilem ac ineuitabilem consumendi vim. Circumspice quæso, lustraque creaturas omneis, & caloris vires omnibus in rebus, quæ generationi corruptionique obnoxiæ sunt, perspicies præualere. Idcirco copiosæ sunt aquæ, partim super terram diffusæ, partim vltra ea quæ conspiciũtur diductę, partim D in finibus telluris inspersæ: vnde fontium emergunt copiosissimi ortus, & puteorum confluuia, amniumque tam torrentium quàm perennium flumina: quo multis porro varijsque locis ac cellulis humoris substantia conseruetur. Atque ex orientali quidem plaga, ab hyemalibus solstitijs, fluuius Indus erumpit, omnium maximus amniũ, vt memoriæ tradiderunt ij, qui de orbis circuitu partibusque conscripserunt: A medio autem oriẽtis Bractus & Choaspes, atque Araxes à quo & Tanais auulsus in Mæotim paludem dilabitur, & prætereà Phasis à Caucasijs montibus erumpens, & alij innumeri ab aquilonaribus partibus, ad Euxinum vsque pontum labuntur. Ab occasibus autem æstiuis, ex Pyreneo monte Tartésus & Ister egrediuntur: quorum ille ad id mare pergit, quod vltra colũnas Herculis diffunditur. Ister verò Europam præterfluens, in Pontum emanat. Quid refert & alios adnumerare, quos Riphæi montes generant, vltra intimã Scythiam siti, quorum est & Eridanus cum innumeris alijs, nauigabilibus et ipsis amnibus qui per occiduos Galatas, Celtasque, atque propinquas cis barbaras gẽtes, natio- E nesque præter labentes, occiduo sese omnes infundunt mari. Iam quidem & ex meridie superis à plagis per Aethiopiam alij, partim ad nostrum hoc mare adueniunt, partim ad id quod est vltra nauigabile, eò prouecti exonerant se: ex quibus sunt Aegon, & Nyses, & qui Chremetes vocatur, & insuper ipse Nilus: qui sanè neque similis natura fluuijs esse videtur, cùm exundans æquè atque mare vniuersam Aegyptum operiat. Adeò locus hic orbis habitabilis nostri, copiosis ambitur aquis, profundis voraginibus maris veluti præcinctus & adstrictus, & innumeris amnibus alluitur perenni defluxu stagnantibus per inenarrabilem opificis sapientiam: opera cuius rerum moderatrice effectum est, vt ignis aduersantem sibi aquę naturam haud facilè consumere possit. Erit tamẽ quando & vniuersa cremabuntur & conflagrabũt igne, vt Esaias in ijs asserit oraculis, quæ edisserens, ad deum refert rerum opificem: Qui dicit abysso, deserta eris, & omnes fluuios tuos desiccabo. Quæ cùm ita sint infatuata illa sapientia, à te excussa, suscipe nobiscum veritatis doctrinam, vulgarem quidem sermone, stabilem autem fir- F mamque cognitione. Idcirco *fiat firmamentum in medio aquarum, & sit discriminans inter aquam & aquam.*) Diximus quid apud scripturam significati habeat firmamenti nomen. Nimirum naturã insinuat neutiquàm reluctantẽ aut solidam, quęve suo pondere grauis sit aut renitens. Non eiusmodi dicit esse firmamentum. Alioqui si sic graue mole eius intelligis naturam, propius ac iustiùs hanc

Ratio physica aqua exuperantis.

Ignis & aquæ necessaria creatio.

κτῆσις lege κτίσις.

Fontiũ ac puteorum scaturigines.

Lege Strabonẽ. xv. li.
In Indum vnũ quindecim insignia intrãt flumina.
Ibidẽ loci de choaspe πυρρηνα- ῖον ὄρος. ἐκδίδωσι

ὁ νόμος κι ... ἀγρῶν.

Esaia...

Veritatis doctrina simplex ... rudis ... ne, co... one ...

hanc sibi vindicasset terra nomēclaturam firmamēti: sed quòd natura rerum nobis supereminētium ac sublimium tenuis admodū sit ac rara, nec vllo sensu possit percipi, hoc appellauit Moses firmamētum, corporum comparatione quæ tenuissima sunt, & quæ sensu facilè comprehenduntur. Mihi nūc tu locum vnum aliquem cogita humoris discernendi facultate præditum, qui quidem tenuem & percolatum ad supera loca traiiciat: eū verò qui crassissimus est, ac terræ immist⁹, ad infera demittentem, vt ab initio finem vsque, eadē in vniuerso temperies conseruetur, calore paulatim humoris essentiam absumente. Tu vero co-
A piam quidēm aquarum tantam esse non credis: ad caloris autem tantam copiam non respicis: qui tametsi paruus est magnitudine, multum tamen humoris sua vi natiua consumere potest. Etenim attrahit quidem ad se propinquum humorem sibi, vt ipsæ cucurbitulæ medicorum docent: attractū autem consumit: perinde atque in igne lucernæ fieri solet, qui per ellychnium ad se tractum adiacens alimētum citò admodum mutatum comburit. Iam vero ætherem ipsum quis ambigat igneū esse, ac vstiuum? Quem, nisi fine sibi ab opifice præscripto perutili ac necessario coërceretur, quid, quæso, prohibuisset omnia sibi propinqua cremantem atque vrentem, vniuersum omnium rerum humorem iam absumpsisse? His aërius iste constat humor, dum superior locus cogitur in nubes per subnectionem vaporum, quos fluuij, fontes, lacus, paludes, ac maria omnia emittunt: ne cuncta occupet æther & corripiat incendio, quādoquidem ipsi etiam videmus solem hunc æstatis tempore irriguam regionem & cœno lacustri humectam plerunque vel breuissimo temporis momento relinquere humore omni destitutam atq;
B arentem. Quò quæso te illa defluxit aqua? Ostendant nobis qui nihil non se scire promittunt viri graues & tumidi. An non cuiuis liquet eā æstuantissimo solis calore in vaporem resolutā cōsumptam esse? quanquàm ne illi quidem concedunt solem esse calidum. Tanta isti superfluunt ad deliras & aniles nugas copia temporis. Attendite, cuiusnam auctoritatis demonstratione nixi, efficaci aduersentur & operosæ solis actioni. Cùm sol, inquiunt, colore candidus sit, & nec subrubēs ei color, nec flauus insit, nec ignea profectò præditus est ob idipsum natura, sed eiusmodi calorē illi accidere ex præpete ac veloci circumactu astruunt. Quid hinc isti procurant aut elicere volunt commodi? Vt nihil absumere humorum sol credi possit. Ego proinde quanquam hæc illorū sententia vera non sit, non tamen eam elidere velim ac reprobare, quasi eius euictione meā ipsius rationem confirmem. Nam ob humoris consumptionem, à coloris actione necessariam esse co-
C piam aquarum asserebamus. At nihil interesse videtur, naturáne sol an affectione quapiam calore præditus sit, ad affectus eosdem in materiis eisdē gignendos. Nāque siue mutua frictione ligna flāmam ignemque pariant & accendant, siue flāma accensa crementur, æqualis nimirum ac similis ex vtrisque finis resilit. Summam tamen vniuersa administrantis opificis, dei sapientiam in eo videmus, quod ex alijs ad alia solem loca deducit: ne semper ipse trahens eisdem in partibus morā, per redundantiam caloris rerum ordinem dissoluat. Sed nunc ipsum ad austrum circa hyberna solstitia, nunc ad æquinoctialia signa pellit, atque illinc ad aquilonias plagas sub æstiuo solstitio reducit: adeò vt hac illius sensim migratione, subiectis tēperies tractibus, ac regionibus conseruetur. Animaduertant autem ipsi velim, an sibiipsis non aduersentur, qui mare quidem inquiunt non exundare excressereque fluuiis propter consumptionem eam quæ fit ex sole, & insuper salsum amarumque relinqui, vi caloris, humore tenui potulentoque consumpto: quod ex sole potissimùm vnum ab altero secernēte, dein quidem quod leue est ad se proliciente, relinquente verò quod D crassum est ac terreum, veluti est limus & aquę sedimentum: quò fit, vt mari adsint amaror, salsugo & ad exiccandum aptitudo. Postea verò mutata sententia, nec iis animaduersis quæ de mari disseruêre, nullam prorsus asserunt humoris ex sole fieri imminutionem. ET *vocauit deus firmamentum cælum.*) Vt hæc cæli appellatio alteri congruat & aptetur, certè particeps eius voculæ fit hoc firmamentum per similitudinem. Ipsi enim subinde obseruauimus hunc aëris locum conspicuum, cælum dici, quòd densus sit & ob cōtinentem cohærentiam aëris sub aspectum nostrum apertè cadentis. (A verbo enim ὁρᾶσθαι videri petita est & corriuata appellatio nominis τοῦ οὐρανοῦ id est, cæli.) Vt quum dicit scriptura, volatilia cæli. Et rursus, Ea quæ volant per firmamētum cæli. Tale quid est & illud: Ascendunt vsque ad cælos. Moses quoque benedicens tribui Iosephi: A pulchritudine cæli & rore, & à solstitiis mensiūque coitibus, atque à vertice montium, colliūque perennium benedictiones præstat: quippe cū horum ordo tēperatus, fertiles terræ regiones effi- E cere soleat. Quin & in execrationibus Israëli dicit: Erit æneum tibi super verticem cælum. Quid his verbis indicare vult? nimirum omnimodam siccitatem ac defectionem aërij humoris & aquarum cælestium, quibus ad gignendos fructus efficitur terra fœcunda. Quum itaque deferri de cælo rorem, aut pluuiam dicit, aquas tum eas nos intelligimus, quascunque superas occupare regiones est institutum. Quando nanque exhalationes illæ sublime petentes & aër aspirantium ventorū adstrictione addensatur & concresit, quum quidē humores hactenus vaporationis instar & minutatim nubi insperli, iam inter se mutuò cohæserint, generantur guttæ ex concretorum humorum pondere ad ima decidentes, atque id ortum esse pluuiæ constat. At cùm humor redactus in spumam fuerit vi ventorum, agitationeque dissectus, summeque deinde refrigeratus coactus fuerit vniuersus, nix tum cùm frangitur nubes, defertur. Atque omnino ratione eadem vniuersam humoris naturam circū aërem nostro capiti immi- F nentem & superne pendulum, tibi cernere licet. Neque verò simplicem quisquam spiritualiū explicationem sententiarum, nec istis probabilibus argumentis subnixam, cùm eorum hominum curiosa qui de cælo locuti sunt, inquisitione & superuacanea comparare cōferreque velit. Etenim quantò in castis sibique temperantibus fœminis pulchritudo est meretricia præstabilior, magisq; anteponenda: tantò fidei nostræ sermones præcellunt

Maris aqua cur amarulenta.
ὁμοιώσεις
Firmamentū qua ratione cælū.
Deut. 28. b
ἐς συγκατασκευάζομεν
Guttæ & pluuiæ origo.
Niuis generatio.
συμπτώματα.
A simili argumentum

cellunt ad externorum dogmata collati. Isti nanque vi exortam suis sententiis conciliant probabilitaté: hic ipsa sola veritas nuda & omni vacua artificio aut impostura, ob oculos proponitur. Sed quid opus est vt laboremus in illorum falsis opinionibus redarguēdis: quibus satis sit illorum libris inter se collatis, summo cum otio spectatores ipsorum contentionis pugnæque sedere? Nā neque pauciores numero sanè, neque dignitate cedentes: sed loquacitate vel longo interuallo superiores sese illis contraria sentientes obiectant, qui mundum vniuersum comburi, reuiuiscereq; rursum è seminalibus iis rationibus, quę remanēt
A in ipsis rebus combustis dicunt. Vnde & infinitos occasus mundi, & regenerationes itidē introducunt. Verùm illi quidem à veritate in duas dissecti partes, hinc & inde sibi diuerticula quædam exorbitationesque, quibus ad errorem proficiscantur inueniunt. Nobis verò & aduersus quosdam, qui stetisse ab ecclesia videntur, sermo habēdus interim est de aquis à se disparatis. Et quidē isti prętextu agnagogici, sensus & sublimioris intelligentiæ ad allegorias se transferunt ac suffugiunt, asserentes potentias quasdā spirituales expertesque corporis tropicè significari per aquas: & supernè quidem supra firmamentum præstabiliores mansisse, infernè verò in terrenis ac materialibus locis subsedisse, quę erant maligniores. Idcirco dicunt, & eas aquas, quæ super cælū sunt collocatę, deum laudare, id est, probas illas essentias, quæ dignę sunt ob mentis puritatem, decen-
B tem accommodatamque reddere laudem creatori. Aquas autem eas quæ sub cælis desederunt, ea esse spiritualia nequitiæ & improbitatis: à naturali sublimitate, in imam totius vitiositatis voraginem delapsa. Has improbas mentes vt turbulentas, vt seditiosas, vt affectuum perturbationūque procellis, ac turbine fluctuantes exęstuantesque, maria nuncupatas fuisse asserūt, propter mutationis facilitatem, & voluntatis electionisque motuum instabilitatem. His igitur & eius generis sententiis, vt quæ somniis & anilibus fabellis conferendæ veniunt relegatis, aquam nos vt aquam intelligamus, & segregationem factam humorū, à firmamento ea caussa quam assignauimus, accipiamus. Atque etiam si quando aquarum illę, quę super cælos sunt collocatę, communem omnium dominum laudare tradantur, non naturas ratione præditas, ob id illas esse decernimus. Neque enim cæli anima vlla informantur, quia gloriam
C narrant dei: neque firmamentum animans sensu præditum esse censemus, quod effectionem manuum ipsius itidem annuntiat, vt astruat aliquis & interpretetur hosce cælos virtutes esse quasdā contemplationi concreatas, firmamentum verò facultates quæ operosè admodum & efficaciter fungantur officio, nempe operatrices: nos sanè eiusmodi definitionem vt arguta quadam scitaque acrimonia adornatam non negamus, at eandem non continuò veram esse concedemus. Secundū enim hanc interpretandi formulam ros, pruina, frigus, & ęstus, quòd apud Danielem iussa sint cō celebrare hymnis vniuersorum opificem, mentes quædam erunt, nimirū intellectu præditæ, simul & inuisibiles naturę. Veriùs quę istis dictionibus inest significandi ratio spiritualiter & cōtempla-

φθορὰς ἀπείρους καὶ παλιγγενεσίας.

Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini.

Contra Originem & Apollinarium.

Cæli inanimes, licet laudē deo enarrare scribātur.

θεωρητικὰς τὰς δυνάμεις καὶ πρακτικάς.

tiuè ab his accepta quos illustrat intelligētiæ donum, ad hoc mirè conducit, plenam vt conditori exoluere queas glorificationem. Neque enim super cælos consistens aqua ob hoc quòd inferiores antegreditur honoris præcipui dignitate, ipsa solùm ob eximiam & insignem suæ virtutis prærogatiuam, diuinā adimplet laudem. At enim laudate eū, ait, & quæ ex terra sunt, dracones & omnes abyssi. Quare ipsa etiam abyssus, quam isti in peiorem reiecerunt partem, qui nihil non ad allegorias trahunt, adeò Psalmorū cantori visa nō est aspernabilis & reiectitia, vt eam quoque adsciuerit in communem creaturæ omnis chorum: quando iuxta sibi insitas rationes, canticum diuinæ laudis concordi & melico concentu exoluit D
creatori. E T *vidit Deus quod esset bonum siue pulchrum.*) Non ista vulgari iucunditate dei oculos pascunt, quę ab ipso conficiūtur opera. Nec qualis apud nos deprehenditur esse, apud ipsum talis est bonarum rerum commendatio: sed bonū aut (si malis) pulchrum id tandem est, quod ad artis rationem regulámve confectum, rectà contendit ad commodam vtilitatem pręstituti finis. Qui igitur initio statim eorum quę fiunt, finem sibi proposuit, is quæ sensim fiunt singula, vt ad executionem plenam destinati finis pertinentia, & ad rationes expensa suæ artis comprobauit iam & laudauit. Alioqui manus si seiunctim statuatur, si priuatim oculus, denique si vnumquodlibet mēbrorum virilis statuæ iaceat separatim: nemini hæc cuicunque tandem videri bona possint, aut pul- E
chra. Sin suo quæque pars ordine reposita fuerit: tū statuæ istius ex partium iusta proportione pulchritudo se exerens & interlucens vel vix tādem cuiuis rudi talium operum se exhibet cognobilē & perspicuam. Atqui artifex antequàm se accommodet structuræ aut cōpositioni præstituti operis, priùs ipse nouit cuiusque partium futurā pulchritudinem aut eximiam bonitatem, eoque laudat singula, ad eorum quæ facturus est, finem, suā referens sententiam. Talis itaque vel nunc deus nobis proponitur, quasi arte quapiam præditus singula quæque sua opera comprobans. Est autē & hoc proditū memoriæ, quo laus congrua tanto opifici exolueretur, absoluta iam vniuersa mūdi mole ac suis constante partibus. Verùm enim hic iam finis esto, finemque capiat sermo noster qui de die secundo est, vt auditorum iis quidem qui industrij sunt & ad tolerandos hosce labores alacres prouolāt, opportunitas suppetat commodior ea quæ ex nobis audierunt, excutiendi & in quæstionem reuocandi, in his vt si quid deprehenderint sibi vsui futurum, id fideli memoriæ commendent, perque alacrem & sedulam meditationem quasi per concoctionem quandam, istius vtilis doctrinæ expectent digestionem distrahendam, inque omneis animæ vires dispertiendam. Illis porrò quorum animus occupatur præsentis vitæ curis, nonnihil concedatur otij, vt hoc intermedio tempore, curis ordine transactis, anima tū liberiore ac vacua negotiorum ad vespertini sermonis epulationem occurrant. Deus qui opera hæc eximiæ magnitudinis creauit, quique parua vt dicerem, indulsit: is vobis omnibus omni prorsus in re vires suggerat suæ intelligendæ veritati accommodas, vt ex visibilium cōtemplatione ad F
intelli-

intelligendum eum cōsurgatis qui inuisibilis est, & ex magnitudine simul & pulchritudine creaturarum, persuasionem colligatis tanto opifice nihil indignam, nec indecoram. Inuisibilia enim ipsius à creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiternaque eius virtus & diuinitas, adeò vt in terra, & in aëre, in cælo, in aquis, in nocte pariter & die, in omnibus denique istis palam cōspicuis, principio statim exépla desumere possimus, quæ nos submoneant
A beneficentissimi erga nos dei: atque ita non iam vel temporis tantillum concedemus peccatis, ac proinde hosti nostræ omnium salutis nullū prorsus in cordis domicilio relinquemus locū, si modò per continentem memoriam inhabitatorem cordis habuerimus deū, quem gloria omnis cultusque latriæ addecet nunc & semper in vniuersa, nec vllo vnquàm fini intercipienda secula seculorum. Amen.

HOMILIA QVARTA, DE *aquarum congregatione.*

Scenicas theatralesque præstigias perstringit.

SVNT ciuitates nonnullæ, quæ omnigenis præstigiatorum spectaculis, iam inde à primordio dilucu lascentis diei ad ipsum vsque aduesperascens cælum suos pascunt aspectus. Sed & hominum quidā tanta auiditate inhiant exaudiendis cantiunculis in mollitiem diffractis, ad morum quoque
B corruptelam quàm maximè prolicientibus & quæ nullum non genus effrenis lasciuiæ animis ingenerent auditorum, vt nullo vnquam neque fini, neque modo illis exatientur. At interim plerique sunt, qui populos improbandæ huic consuetudini addictos prædicent beatos: quòd neglectis forensibus mercimonijs, exercitiisve artium quas natura tuendæ vitæ excogitauit, posthabitis, per omnem ignauiam & illicem voluptatem transmittunt huiusce vitæ tempus certa lege prouidentiæ sibi præfinitum? Ipse equidem arbitror hos nescire orchestram eiusmodi lasciuis spectaculis redundantem, communem esse & publicam discendæ omnis incontinentiæ officinam ijs qui eo prouolant consessuri. Nec isti planè videntur intelligere modulationes tibiarum omni genere harmoniæ concinnatas, meretriciasque cantillationes fixiùs illapsas animis auditorum atque insidentes aliud nihil efficere quàm quòd in commune persuadent spectatores quid vis flagitiorum & obscœnæ turpitudinis admittere, dum hi indecora citharæ ac tibiæ pulsitatione rem ipsam gestiunt exprimere. Iam verò non desunt qui vel vsque
C ad insaniam se totos addixerunt equis ad obeunda certamina exercendis, adeò vt in equorum gratiam sibi videantur per somnium confligere, currus aurigasque statione transmouentes: vtque perstringam compendio, ne per somnum quidem ab imaginatione interdiu conceptæ dementiæ auocari possunt. Nósne, quos dominus ipse admirabilium planè rerum auctor eximius & suspiciendus artifex ad suorum commendationem operum inuitauit, ad eorum contemplationem delassabimur? An ipsi lentescemus per ignauiam ad percipienda spiritus sancti eloquia? Quumque ingens hæc & variegata diuinæ creationis officina nulla non parte nos cingat & obuallet, & ad illius superioris æui consideratione quisque iam cœperit mentem reflectere: pigebit ne tandem nos pressiùs contemplari distinctionem vniuersæ istius mundialis machinæ? Cælum quidem appensum ac libratum, quasi fornicem, vt habet sermo propheticus. Terram autem immensam vt magnitudine, ita & pondere, sibique ipsi solidè cohærentem & stabiliter innixam. Aërem verò fusum, mollem humidumque natura, accommodatum quidem perpetuumque respiratibus suppeditantem alimentum, cedentem autem præ mollitia ijs quę motū cientur, & se sinentem interscindi, adeò vt nullum prorsus per ipsum meantibus impedimentum sit semper ad terga secantium se facilè incumbentem atque circunfluentem. Aquæ denique naturam, tum ad alimentum, tum ad ceteros nostros vsus paratam, cuius ordinatissimum ad definita loca concursum ex ijs quæ modò lecta nobis sunt speculare. ET *dixit deus: congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in congregationem vnam, & appareat arida, & factum est ita: & congregata est aqua quæ sub cælo erat, in collectiones suas, & apparuit arida, & vocauit deus aridam, terram: & congregationes aquarum appellauit maria.*) Quot mihi negocia, quot molestias afferebas in ijs quæ antea dicebantur, caussam postulando, quomodo tellus inuisibilis fuerit: cùm omne corpus colorem suapte natura obtineat, ac proinde omne corpus sensibile sit visu. Et forsitan ea quæ disseruimus ibi satisfacere tibi non videbantur: cùm diceremus inuisibile non respectu naturæ, sed nostri, dictum à scriptura fuisse, propter obiectionem aquæ, tunc vniuersam tellurem operientis. Ecce nunc audi ipsam scripturam seipsam explanantem. *congregentur aquæ, & appareat arida.*) Contrahuntur vela vt aspectui sese obijciat ea, quæ eatenus non conspiciebatur. Sed fortasse quispiam & illa quæsierit, præter hæc, Primum: Cur quod secundum naturam competit aquæ, ferri inquam, per decliuia loca, imaque petere, id ad opificis imperium scriptura reducit? Quousque enim in æquo planoque solo sita est aqua, stabilis est quippe cum haud habeat quo diffluat aut permeet. Sed cum prona loca fuerit atque decliuia nacta, protinus cum antecedens processerit, ea quæ post ipsam continua est, sedem ipsius occupat: ea quæ sequitur illius itidem sedem: & ita delabitur quidem quæ antecedit, sequitur autem quæ accedit: atque tanto delatio fit celerior, quanto & pondus maius est eius quod deorsum fertur, & loca ad quæ fit confluxio, magis concaua sunt. Hæc igitur si est aquæ natura superuacaneum videri possit id imperium, quo iubetur in vnam cogi collectionem. Prorsus enim futurum fuerat per naturæ illius ad ima delabentis propensionem, vel suaptè sponte, vt ad omnium maximè concauum & decliuiorem locum se conferret, defluuium illud suum non priùs remoratura, quam superficies æquabili plani-

Distinctionem rerum aggreditur.

ὡσεὶ καμάραν.

D

εἰς συναγωγὴν μίαν.

Habet exemplar σώματος, pro quo Argyr. legit χρώματος idq; rectius.

E

1. Quæstio.

F

Orchestra, incontinentiæ omnis officina.

In Thymelicos.

Curule certamen percellit. Synoridas, Anabatas, &c intellige. Iul. Pol primo.

planicie complanaretur. Neque enim vspiam conspicitur vlla campestris regio peræquè plana, vt ipsa aquæ est superficies. Deinde quæritur, qua ratione dicat aquas in vnam congregationem iussas esse concurrere, cum tam multa esse maria conspiciantur plurimoque inter se interuallo ac situ disparata. Ad id igitur quod priore loco quæsitum est, illud dicimus. Tu quidem optimè nosti, quæ fuerint motiones aquæ post dominicum præceptum, vt illa circunflua sit, nec consistens, vtque suapte natura ad prona, decliuia & concaua præceps deuoluatur loca. At sanè eadem quid prius obtinuerit virium, ante nimirum quam cursus hic illi ingigneretur præcepto dominico: neque ipse nosti, sed nec certò audisti, qui nouerit. Cogita enim mihi tu vocem dei effectricem esse naturæ, idque imperium quod factum creaturæ tunc est, creatis deinceps omnibus ordine succedaneo consimilem & operatoriam facultatem prærogasse. Dies & nox creata semel sunt, & ex illo tum die adusque hodiernum, quum sibi alternis succedant, æquis tamen partibus non desinunt inter se dispertiri vices temporum. *congregentur aquæ.*) Iussa est currere natura aquarum, nec vnquàm delassatur, eam ad cursum perpellente iugiter illo præcepto. Hoc sanè dixerim, ad fluxibilem respiciens partem aquarum. Sunt enim, quæ suapte natura fluunt, cuiusmodi fontanæ sunt & fluuiatiles. Sunt contrà & aliæ collectitiæ nec quoquàm permeabiles. Atqui sermo de his mihi nunc est quæ impetu quodam naturæ cientur ac fluunt. *congregentur aquæ in congregationem vnam.*) Tibine vnquàm propter fontem, copiosam aquam eructuantem consistenti incesit eiusmodi cogitatio? Quis aquam hanc cogit exilire è medijs terræ visceribus? quis festinè vt in vlteriora progrediatur, vrget vehementer? quænam promptuaria, vnde depromuntur, tantum continent prouentum aquarum? quis ille tandem locus, ad quem defluuio præcipiti contendunt? quinam fit, vt hæ non deficiant, nec illæ interim expleantur? Scito hæc à prima illa dei voce dependere. Illinc enim primaria ad cursum motio indita aquis est & prærogata. Ad omnem de aquis commemorationem, primæ illius vocis immemor ne esto. *congregentur aquæ.*) Oportebat eas decurrere, suum vt occuparent locum: dein locis sibi natura definitis restitutæ, in ipsis vt persisterent, neutiquàm vltra progressuræ. Quapropter iuxta Ecclesiastæ illius sententiam, Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Nam quòd fluant aquæ, dei imperium caussa est: maris itidem intra suos fines circunscriptio à primaria illa diuinæ legis sanctione pendet. *congregentur aquæ vnum in locum.*) Ne è locis quæ ipsam susceperant, affluens fusim exundaret, transcenderet semper, atque ita ex alijs alia compleret loca, ac totam hoc pacto continentem terram stagnantibus tandem vndis & alluentibus inuolueret: iussa est in vnum se colligere locum. Idcirco furens ventis sæpenumero mare, atque ad immensam altitudinem sese attollens vi fluctuum, vbi litora solum attigerit, eo impetu mox in spumam dissoluto, retrolabitur. An me non timebitis, dicit dominus, qui posui arenam terminum mari? En mare, res planè sua vi intoleranda, re tamen omnium inualidissima, nempe arena frenatur ac coërcetur. Alioqui quid prohiberet mare rubrum sua exundanti alluuie irrumpere in vniuersam Aegyptum, quæ ipso mari tantò est concauitate depressior, seque mari quod Aegypto adiacet, coniungere: nisi creatoris præcepo tanquam compedibus astrictum coërceretur? Etenim Aegyptus quòd sit mari rubro humilior, vel illi nobis re ipsa persuasere, qui connixi sunt maria hæc Aegyptium inquam, & Indicum cui permiscetur rubrum mare, inter sese committere & alterum alteri coniungere. Quamobrem destitere à tanto conatu, Aegyptius ille Sesostris qui primus id est aggressus, Darius item Medus qui secundum hæc voluit persequi rem tantam & supremam operi admoliri manum. Hæc eò mihi dicta sint, vt nobiscum reputemus quàm efficax & operatoria vis sit diuini illius præcepti: *Congregentur aquæ vnum in locum.*) Id est, nulla post hanc, alia congregatio fiat: sed in prima hac collectione quæ in vnum confluunt, permaneant. Deinde dicto illo, quo iussit aquas in vnum cogi indicauit multas quidem esse aquas varia per loca seorsim à se fuisse disparatas. Concaua nanque montium profunditate conuallium eminentiora & superinducta collectitias etiámnum aquas continebant. Ad hoc, campi tam multi & ijdem supini, qui ne maximis etiam pelagis cederent, quod ad effusam amplitudinem attinet, Valles item nulli numerandæ & conualles multiformi, cauitate distinctæ: quæ omnia prius inundantia aquis, dei præcepto euacuata tum sunt & exinanita, omni ex loco aquis in vnam collectionem affluentibus & coactis, Nemo proinde dicat: Si aqua terræ superficiem operibat, prorsus consequi videtur omnes omnino concauitates, quæ nunc maria susceperunt, refertas fuisse aquis. Quò igitur aquæ properabant sese vnum in locum collecturæ, concauis omnibus præoccupatis? Huic enim ipse dixerim, tum receptacula earum aquarum capacia ab opifice eam ad rem exceptandam adornata fuisse, quum in vnam coitionem cogendæ venirent & secernendæ. Neque enim erat iam mare illud, quod trans Gades est externum: non item vastum illud & nautis inaccessum & formidabile pelagus quod Britannicam insulam, occiduosque Hiberos amplectitur: sed amplo tunc capacique conceptaculo præcepto dei creato, ad illud aquarum copiæ concesserunt. Ad secundum autem illud quod nostra sententia de opificio mundi ipsi aduersetur experientiæ, propterea quod non vnum in locum aqua tota confluxisse videatur: multa quidem dicere possumus, & ex se notissima omnibus: Atqui non satis compertum habeo, fueritne ridiculum, cum huiuscemodi nos hominibus certare atque contendere.
Nunquid enim & lacustres aquas, & eas quæ ex imbribus aggregantur nobis opponere, perque

Margin notes: 2. Quæstio. — A — B — ἐκ τῶν λαγόνων. — πάντες οἱ χείμαῤῥοι torrentes. Eccl. 1. & ἐμπιμπλαμένη iuxta 70. — C — D — E — Obiectio. — Solutio. — ἄχωρος, ἄξενος θάλασσα. — F

τελευταίαν συνδρομήν.

perque eas nostram sententiam redarguere putare debent? Non enim quamlibet confluxionem aquarum, sed maximā, & abundātissimam, vnam appellauit aggregationem, vnū cōcursum. Nam putei collectiones aquarum sunt arte manuque confectæ, humore terræ insperso in eam humi confluente partem, quæ in cōcauitatem reducta est. Non ergo quosuis concursus aquarum congregationis indicat appellatio: sed excellentem, & maximum, in quo totum elementum confertim aggregatum ostenditur. Nam vt ignis & in parteis paruas diuisus est pro vitæ hominum vsu, A & vniuersus in æthereo loco fusim digestus est: & aër item in parteis quidem exiguas & ipse dissectus est, vniuersus autem tellurem circumquaque totā amplectitur: sic & in aqua tametsi paruæ quædam compluresque collectiones aquarū sunt separatæ, vna tamen est congregatio, vnus locus, qui totum elemētum à ceteris segregauit. Stagna lacúsve qui partim in septentrionis plagis, partim in Græciæ regionibus sunt, partim Macedoniæ, Bithyniæ, Palestinæque tractus occupāt, omnes aquarum quidem congregationes esse constat: at non de his in præsenti, sed de maxima omnium, æqualíue magnitudine terræ, oratio est præsens. Iam lacus, etsi copiosas aquas habere nemo inficias ibit, nō tamen maria quis cōsentaneè nuncupauerit, ne si quàm maximè salsi sunt saporis, crassæque nonnulli naturæ, perinde vt mare: qualis est & Asphaltites lacus in Iudæa, & Serbonitis ille qui inter Aegyptum & Palæstinam per Arabiā desertā protenditur: lacus enim B sunt atque stagna: mare autem vnū est, vt ij memoriæ prodiderunt, qui terrarum orbem lustrarunt: quanquam & Hyrcanum Caspiumque mare, sunt qui seorsum circūscripta suis esse finibus arbitrentur. Sed si ijs qui in describendis terris operā nauarunt, mentem adhibere oporteat, hęc inter sese per meatus suos commiscentur, & omnia permeant ad mare maximū atque confluunt: quemadmodum & mare rubrum ad id quod est trans Gades mare Oceanum tendere, eique coniunctum esse ferūt. At quonā modo dicit aquarum aggregationes deum maria nūcupasse? Quia confluxere quidē vnū in locū aquæ. Congregationes autē aquarū, id est, sinus, qui secundū propriā figurā à terra circundante cincti sunt cōprehēsique, maria deus appellauit, vt sunt aquiloniū mare, austrinum mare, orientale mare, rursum aliud occidentale mare. Multa quoque nomina propria variaque marium extant: Euxinus pontus, Propontis, Hellespōtus, Aegeum, Ioniū, Sardonicum, Siculum, Thyrrenū aliud, & mille alia C nomina marium sunt, quę longum sanè fuerit & planè insolens exactè recensere ac numerare. Idcirco deus congregationes aquarum maria nuncupauit. Sed ad hæc nos deduxit ipsa series disputationis. Nunc ad id redeamus, quod initio proposuimus: E T *dixit deus, Congregentur aquæ, vnum in locum, & appareat arida.*) Non dixit, & appareat terra: ne rursum ipsam inconditā, ac incompositā ostendat, luto refertam, atque aquis immixtam, nondum propria forma facultateque recepta. Et simul ne telluris exciccatę caussam, soli deferamus terrę siccitatē generatione solis vetustiorē opifex fecit. Animaduertas autem velim,

In exēplari deest loco ἅς, λίμνεις.

ἀσφαλτίτις καί σιρβονίτις lacus falsi. Vt Strabo in Geographicis.

συνζίτρην ται.

συνήμματα κόλπους. vocat.

μυρία γε ὀνόματα τῶν πελαγῶν.

Cur dictū, Arida, non terra appareat.

his indicātem verbis scripturā non solùm exundantes aquas de terræ superficie defluxisse, sed quidquid etiā aquarum per profunditatis totius dimensionem inerat immixtum, ipsi cessisse, inexorabilibus domini iussis obtemperando.

E T *factum est ita.* Satis fuerat id adiecisse ad indicandum opificis vocem in opus mox exijsse. In nonnullis porrò exemplaribus accedit & hoc. Et cōgregata est aqua, quæ sub cælo erat in congregationes suas & apparuit arida: quæ neq; alij interpretes tradiderunt, & neq; vsus cōtextus Hebraici habere cōspicitur. Reuera enim post illud D testimoniū. Et factum est ita, redundās est & superuacanea hęc enarratio. Quin & eadem in exēplaribus exactiore diligentia descriptis confossa leguntur & obelo iugulata. Est sanè obelus expūctionis nota siue reprobationis. E T *vocauit deus, aridam, terram: & congregationes aquarum, appellauit maria.*) Cur & antea dictum est: Congregentur aquæ vnū in locū, & appareat arida: non item scriptum est, E T *appareat terra.*) Et hoc loco rursum: Et apparuit arida, & vocauit deus aridā, terrā? Quia siccitas quidē siue ariditas, aut certè arida propriū quid est, quod naturā veluti delineat & exprimit, ipsius subiecti: terra autē nuda quædam est ac tenuis appellatio rei. Nam vt ratione quidem præditum esse, proprium ipsius hominis est: vox autē homo id significat animal, cui propriū illud cōpetit, sic & ariditas, atq; siccitas proprium est, atque præcipuum terræ. Cui igitur, vti propriū, siccitas accōmodatur, atq; ariditas, id appellatū est terra: perinde atq; cui veluti propriū peculiareque quid, ipsum hinnibile competit, id nuncupatum est equus. Non solùm autem in terra ita habet, sed ceterorum etiam elementorum E propria cuiq; & sortito attributa qualitas inest, qua sanè tam à ceteris secernitur, & quale vnumquodque sit, internoscitur. Nā aqua frigiditatē, aër humiditatem, ignis caliditatem, vt peculiarē sibi vendicat qualitatem. Verùm hæc quidem vti prima compositorum corporum elementa, iuxta iam dictum modum speculatiuæ rationis considerātur. Ea tamen quę iam in corporibus insunt, constituta sensuique subijciuntur, obtinent coniunctas qualitates: neque quidquam eorum omnino, quæ conspiciuntur ac sentiuntur, absolutè vnicum est siue solitarium, aut simplex, aut syncerum, sed terra est sicca & frigida, aqua humida frigida, & aër humidus & calidus, ignis calidus atque siccus. Hoc enim pacto per qualitatem cōsortem, & coniugatā facultas in ipsis mutuæ mixtionis emergit. Nā per cōmunem ipsis qualitatē singula cū vicinis sibi copulantur ac permiscentur & societatis ratione, quam cum sibi propin- F quis obtinent, cum oppositis coniunguntur: verbi gratia, terra quæ siccitate frigiditateque prædita est, cum aqua quidem frigiditatis affinitate coniungitur: per aquam autem cum aëre copulatur, quippè cum aqua medium inter vtrunque obtinens suapte natura, quasi vtraque iniecta manu, vtraq; qualitate, corpus vtrūque proximum sibi, frigiditate terrā, humiditate aërem attingit. Rursum suo ipsius interuentu aër pugnantem naturam aquæ & ignis conciliat, aquæ quidem se connectit per humiditatem, igni verò per calorem. Ignis denique pari modo duabus

ὀβελός, ἀθετήσεως σύμβολον.

Arida cur vocata est terra.

τὸ λογικὸν, proprium hominis, vt τὸ ξηρὸν terræ.

τὸ χρεμετιστικὸν, ἵππος.

Aqua frigida, aër, humidus, ignis calidus, terra arida.

Physica γνώμη.

τὸ στοιχεῖον elementum & ordo à quo στοιχῶ συμφωνῶ concino consentio. κανὼν physitus.

& ipse qualitatibus præditus, calore, inquam, ac siccitate, illo cum aëre copulatur, hac humum petit sibique coniugit. Atque ita fit orbis quidam, choreaque concors & concinna ex omnibus inter se consociatis ordine & sibi cōcinentibus elementis. Vnde & propriè illis elementorū appellatio adaptata est. Hæc à me dicta sunt caussam afferente cur deus ipsam aridam appellarit terram, & non terram ex contrario nuncuparit aridam. Nempe quod non ex ijs sit aridum quæ pòst accesserunt terræ, sed ex ijs quæ essentiā eius à primordijs ipsis constituunt & complent. At ea quæ caussam, vt quædā sint, præstant: ijs priora sunt & longè præstantiora, quæ posteà fiunt. Itaque non A immeritò per ea quæ priora sunt ac vetustiora excogitauit scriptura peculiares notas quibus terra internosceretur. *Et vidit deus quod esset bonum siue pulchrum.*) Non hoc agit hæc oratio vt delectabilem quendā maris aspectū oblatū esse deo demonstret. Non enim rerum creator oculis creaturę pulchritudinem cernit, sed ineffabili sapientia perspicit & contemplatur ea quę fiunt. Est quidem spectaculū periucundū inalbescens æquor, cùm ipsum stabilis & consistens tranquillitas occupat. Est etiam iucundum, cum placidis ac lenibus auris summis parumper exasperatum vndis, purpureum colorem aut cœruleum cernētibus obijcit: quando neque violenter vicinam verberat continentem, sed quasi quibusdā pacificis amplexibus deosculatur & salutat. Non tamē putandum est, quòd ad hunc modum etiam deo mare visum esse bonum ac iucundum scriptura dicat: sed bonum illic opificij creationis ratione B dijudicatur. Primùm quidem, quia fons origóve totius humoris quaquauersum terram alluentis, aqua maris est. Hæc enim per occultos passim meatus se dispertiens, velut declarant continentes litoralésve terræ hiulcis rimis latiores instar spongiarum & antris subterraneis differtæ, subter quas mare fluitās ac permeans per cuniculos fistulares & angustos mox vbi obliquis aut certè rectā in sublime surrectis excursibus se occupatū deprehenderit, ab agitate compulsum spiritu, superficie terræ vi disrupta erumpit atque foras emicat, fitque potulentum deposita per transcolationem siue distillationem amaritudine. Iā verò calidiore ex metallis qualitate accepta, per suum eiusmodi excursum, per eandē caussam cōcitatis plurimū efferuescit atque ignescit, id quod tam in insulis cernere liceat non rarò contingere, quàm in locis maritimis. Quin & in mediterranea plaga, loca quædam fluuialibus aquis confinia (vt interim parua magnis comparemus) si- C miles prorsum affectus nobis referunt. Quò tādem hęc mihi dicta sint? nimirum vt terram omnem noueritis irriguis elicibus differtam ac subterfossam quaquauersum cuniculis, idq; aqua per retrusissimos meatus suam eliciente originem è mari. Bonum igitur apud deum est mare, propter humoris in profundo terræ discursionem. Bonū est etiā, & quia fluuiorum est receptaculum, atque in sese cūcta omni ex parte flumina suscipit, nec suos fines egreditur. Bonum est item, quòd fons quidē est & origo aëreis aquis: quippe quòd radijs quidem solis tepescit: per vapores autem pertenuem aquæ portionem emittit, quæ sublimen in locum attracta, deinde refrigerata, propterea quod radiorum quę à telluris est paumēto refractione superior euasit, simulque ipsam intendente nubis vmbra refrigerationem, pluuia fit, humumque pinguem lætamque facit. His nemo prorsus detrahet fidem, modò is consideret lebetas subiecto igni admotos, qui priùs humore quopiam pleni, deprehensi postea sunt plerūque vacui, in vaporem eo toto quod coquebatur resoluto. Quinetiam & ipsam maris aquam à nauigantibus coqui cernere licet: qui spongijs suscipientes vapores, necessitatis tempore nō mediocriter subueniunt vitæ. Bonum est etiam & alio D modo apud deū, partim quod insulas circūstringit arcetque: ornamentum ipsis inde simul tutelamque præstando: partim quia continentes plurimum inter sese distātes, ac insulas per se cōiungit, atque liberas nauigantibus congressiones & expedita commercia concedit, quorum quidem nautarum relatu, rerum eatenus ignotarū historias exhibet gratuitò omnibus cognobiles: tum opulentiæ mercatoribus cōsequendæ auctor fit: vitæque omnino necessitatibus perfacilè succurrit, & penè collapsam restituit: ijs qui copia rerū abundant, in exportādis ijs quæ supersunt, facultatem subministrādo: ijs qui egent, id quod ipsis deest supplendo. At vnde mihi quæso tāta facultas, vt totam maris pulchritudinem exactissimè contemplari possim, quantā se exhibuit sui creatoris oculo clarissimè perspiciendā? Quod si mare bonum est apud deum, si pulchrum, si laudabile: quonā pacto nō longè pulchrius est hoc talis ecclesiæ cōciliū, in qua permixtus sonus quasi cuiusdā ad litus accedentis vndæ, virorum, mu- E lierum ac infantium, ex orationibus ad deum nostrum resultat & emittitur? Hāc trāquillitas profunda, stabilem, & inconcussam conseruat, malignis fugatis spiritibus qui hæreticis illam doctrinis conturbare minimè potuerunt. In hoc igitur incumbite, vt obseruata tandem disciplina ordinis istius decentissimi, à domino condignam laudem reportetis, in Christo Iesu domino nostro, quem addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

μετρίως, deficit negatio οὐ

... τραχυνομένη τὰ νῶτα.

Attende naturæ miraculū à mari & marinis aquis.

Collatio

HOMILIA QVINTA,

de germinatione terræ.

ET DIXIT *deus: germinet terra herbam fœni & facientem semen iuxta genus suum, & lignum fructiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit.* F Terra excusso à se iam ac posito aquæ pondere vt interquieuit aliquātùm & liberior respirauit, ordine naturæ consentaneo edictum accepit, quo iubebatur germinare herbam quidem primùm, dein lignum, id quod vel in hunc cernimus fieri diem. Illa enim reddita tunc vox, primum illud præceptum, veluti lex naturæ quędam ac institutum impressum insculptumque telluri, facultatem ipsi generandi, fructusque ferendi præstat. GERMINET terra. In stirpium ortu primùm est germinatio; deinde vbi

βλάστησις, βοτάνη, χόρτος

τὸ χλοηφόρον καὶ ποάζον παραπλήσιον ἐστιν ἁπάντων. Hinc Persarum mitras sol.

vbi parumper germen emersit, fit herba: pòst incrementis susceptis virescens, fœnum euadit, stirpibus sensim sese explicantibus, atque ad edendū vsque concoquendumque semen properātibus. Herbescunt enim omnes æquo discrimine, virescuntque stirpes. *Germinet terra herbam fœni.*) ex seipsa terra nulla prorsus aliena egens ope, abundè diffundat herbescentem viriditatem. Et quoniā sunt qui solem omnium eorum, quæ à terra pullulāt, esse caussam arbitrātur; è profundo telluris vim germinādi per caloris attractionem ad superficiem eliciētem, ideò terræ dispositio creationem antegressa est solis, vt & adorare solem tāquam viuendi caussam, homines ij desināt, qui eo in errore versantur. Si igitur persuasum fuerit ipsis ante solis creationem, terrā omnem habuisse suam dispositionem, tam immoderatam de sole conceptam admirationem, tandem remittent, mox vt secum expenderint, fœno ac herba posteriorem solis esse generationem. Num igitur pecoribus quidem præparatū est pabulum, nostrū autem neglectum est alimentum, nec vlla prouidētia prorsus fuit curaque dignum? Quin potius qui bobus pastum equisque parauit, is tibi diuitias pariter & delitias parat. Qui nanque tua pecora pascit, is profectò tibi vitæ substantiā ac facultatem auget. Deinde seminū ortus quid aliud est quàm apparatus tuę vitæ degēdæ, præter alias complures herbas & olera, quibus humanum vescitur genus. *Germinet terra herbam fœni, seminantem semen iuxta genus suum.*) Itaque etiamsi quod herbę genus alijs est animantibus commodo, ipsa illorum vtilitas ad nos redit, fit enim vt & seminum horum vsus nobis sit deputatus, vt sensus eorum quæ dicuntur talis sit: *Germinet terra herbam fœni, & semen seminificans iuxta genus suum.*) Nam ita & verborum ordo ac series restitui poterit, cùm alioqui constructionem habere videatur non bene congruam, sibique minùs rectè cohærentem, & necessitas eorum quæ à natura gubernātur, cōseruabitur. Primùm enim in ordine est germinatio, deinde herba, postea incremētum fœni, postremo loco, producto semine iusta crescentium absolutio. Dixerit quispiā: Cur omnia quæ nascūtur ex terra semen efficere scriptura indicat, vbi non arundinem, non * gramen, non menthā, non crocum, non allium, non butomon, non denique vix cuiquam numeranda alia genera plantarum semen efficere constat? Ad hoc sanè dicemus complura nascentium è terra vim seminum in ipsa propagine atque radicibus obtinere: quemadmodum arundo post annuum incrementum ex radicibus quandam appendicē elicit seminis rationem ad ortum futurum obtinentem. Idem & alia innumera faciunt, quæcunque per humum dispersa & vagantia in ipsis radicibus suam sobolem succedaneā habent. Quare re omni verius esse cōstat singulis in stirpibus, aut semen esse, aut quandam vim propagandi: perinde atq; semen inesse. Atque id est sanè quod dicitur: iuxta genus suum. Non enim proiectura illa siue appendix arundinis est effectrix oliuæ, sed ex arundine quidem arundo altera prodit: ex seminibus autem ea quæ genus idem subeunt, quod & ipsa semina facta gignere pullulareque solent. Atq; id ita quòd è terra primo prodijt ortu, hucusque serie successionis genere persistēte, conseruari videtur: *Germinet terra.*) Animaduertas velim hac voce parua, præceptoque adeò breui, terram ipsam per se frigescentem ac infœcundam, parturientem protinus atque ad edēdos fructus promotam & adproperantem: & perinde atque amictu mœsto lugubrique deiecto, splēdidiore veste sese induentem, ornamētisque proprijs exultantem ac infinita stirpium genera procreantem. Volo percupioque tibi vehementiùs istius rerum creationis admirationem imprimi, vt vbi vbi te inueneris, & cuicūque stirpium astiteris generi, manifestam claramque creatoris capias admonitionem. Primùm itaque vt herbam fœni conspexeris atque florem, in mentem tibi veniat humanæ naturæ, ac sapientis Esaiæ imaginariā similitudinem in memoria habeto: Omnis caro, dicentis, vt fœnum est, omnisque gloria hominis veluti fœni flos est. Breuitas enim temporariæ istius ac deciduæ vitæ, oblectamentumque prosperitatis humanæ, atque hilaritas exiguo tēpore persistēs, accommodatissimā est apud prophetam similitudinem sortita. Hodie florulentus corpore, propter delitias obesus, & florente colore prēditus, ob ætatis viriditatem efflorescentē lasciuiens, vehemens, impetu intolerabilis, nec quoquàm secū consistens: cras idem ipsemet miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo forsan dissolutus senioque confectus. Est quispiam ob amplitudinē patrimonij illustris, ac suspiciendus, & adulatorum hominum copia, & satellitiū circa ipsum versatur, septusque est fictis amicis, qui gratiam ipsius venantur: magna quoque caterua sanguine propinquorū, & ipsa simulata stipatus: innumera denique sequitur illum eorū hominum multitudo, qui partim alimonię emerendæ gratia comitantur, aut propter alios vsus ei adsunt: quos abiens domo seseque recipiens domū secum trahens, inuidiosus est occurrentibus. Adde diuitijs, si volueris, & ciuilem aliquam potestatem, vel etiam honores ex regibus, curam & administrationem gentiū, imperatorium munus exercitus ductandi, præconem præitantem & anteambulonem, ipsius qui exerta voce reboēt, feruligeros lictores qui vel ipso prægressu terrorē acerrimum incutiāt subditis imperio, plagas ingerāt, & irrogent facultatum publicationes, abreptiones, carceres: è quibus intolerabilis subditorū metus emergit atq; accumulatur. Quid post hæc quęso? Nox vna, vna febris, aut certè pleuritis siue peripneumonia abreptū hūc è medio hominū cœtu abit secum abducēs hominem, omni prorsus quæ eundem circunstabat, scæna spoliās in vestigio ac nudans. Splendor ille maiestatis & gloriæ ad insomnij imaginē momento disparuit. Quare per hoc prophetæ oraculū gloriæ humanæ similitudo, ad debilissimum florem appositè videtur accommodata. *Germinet terra fœni herbam facientem semen iuxta genus suum ac similitudinem.*) Is ordo, quo nunc etiam omnia nascūtur, testis est primæ stirpium creationis. Germinatio enim omnem antecedit herbescētem viriditatē, puta herbā & fœnū. Siue enim à radicibus quid, è sobole siue ex inferiore prominētia nascitur, vt crocus, vt gramen, germinet, pulluletq; primū, ac foris emineat, necesse est: siue à semine gignitur, hoc

Collatio elegans.

σὰρξ ὡς χόρτος, εἰκών.

Attēde inconstantiā rerum humanarum.

πλευρῖτις laterum dolor, περιπνευμονία pulmonis inflammatio.

*Agrostin tractat Dio. c. 33. lib. 4. gramen est. I. de scorodo siue allio idē Diosc. c. 169. li. 2. βουτόμων opimandis bobus herba accōmoda de Butomo Theoph. lib. τὸ κατὰ γένος.

hoc quoque pacto primùm germen emergit, herba dehinc explicatur, postea virescens fœnũ euadit, demum fructus fit, super arido iam & solido culmo maturus. *Germinet terra fœni herbam.*) Cùm semen sparsum in terræ gremium incidit, humore teporeque præditæ moderato, vbi fuerit emollitum meatibusque refertum, humum sibi vi sua propinquam amplexum, ea nimirum inde quę sunt accõmodata suæ naturæ, ad seipsum attrahit.
A Quorũ tenuissimæ partes in ipsos incidentes illabentesq; meatus, molem ipsius ampliorẽ efficiunt: vt ad infera quidem fibras, radicesque agat; ad supera autẽ emergat & emicet in culmos numero pares radicibus sese attollens. Germen interim dum continenter tepefit, eum humorem quem exugit per radiculas vi caloris ipsum è terra prolicientis quãtum moderatæ suæ alimoniæ satis sit, adsciscit sibi quod reliquũ eius est, dispẽsat ac dispertitur in culmum, corticem, in thecas, hoc est, loculos siue valuulas, in triticum, in ipsas denique aristas: & ita sensim augescens, ad suum quodque nascens peruenit statum, siue sit generis frumenti, siue leguminis, siue oleris, siue etiã fruticis. Vnum fœnum, vnaque herba mentem tuam ad eius artis rationes perspiciendas, ex qua prodijt, occupare totam perfectò potest. Quomodo geniculis præcingãtur culmi frumenti, vt illis veluti quibusdam vinculis corroborati, spicarũ facile pondus ferant atque sustineant: cùm plenæ iã fructuum grauidæque, ad humum suo pondere inclinãt. Quapropter auena quidem inanis atque vacua tota est: quod nullo prorsus culminis
B pondere premitur: contrà, frumentũ natura geniculato culmo quasi vinculis confirmasse videtur. In theca verò granum recondidit, ne sit exposita frugilegis auiculis præda: insuper & aristarũ vallo veluti telis obiectis, animalculorũ noxiam abarcet. Quid dicam? quid silentio præteribo? In hoc opulentissimo creationis thesauro, perdifficilis quidem est rei pręstabilioris electio: intolerablis autẽ omissæ præteritæq; iactura. *Germinet terra herbam fœni.*) Et ecce cum his quæ edules sunt & nobis alẽdis opportunæ, exortæ sunt mox ipsæ etiam exitiales herbæ, venenosæq;. Cum frumento cicuta, cum esculentis ceteris elleborus, aconitum, mandragora, atque papaueris succus. Quid igitur? relictáne gratiarum actione opifici, pro ijs quę nobis vsui sunt, reddẽda: pro ijs ipsum accusabimus, quæ nostræ vitæ aduersantur officiuntque? Illud ne tandẽ animaduertemus, quòd haud omnia ventris nostri gratia creata sunt: sed alimẽta quidem definita nobis in promptu adeò sunt, vt ab omnibus dignosci facileque discerni possint: res autem singulæ, quæ fiunt, propriam quãdam peculiaremque rationem ad creaturam conferũt atq; supplent. Non enim quia tibi tauri sanguis exitio est, ideo taurũ aut in lucem non
C edi, aut sanguine nõ esse præditum oportet, viribus cuius ad tot humana vita res tantásque subministrandas egere videtur. Sed tibi quidem insita ratio & per se familiaris satis facit ad eas res euitandas: quæ letales, quæ venenosæ, quæ pestiferæ sunt. Nunquid enim oues quidem atque capellæ vitare sciunt ea quæ vitæ suæ nocent, solo sanè sensu noxia discernentes: tibi verò cui ratio suffragatur & suppetit, cui medendi facultas corũ quibus vti cõmodè possis, notitiã subministrat, quem experientia eorum qui te anteuerterũt, docet vti noxia esse vitanda, difficile est dic, quęso, à venenosis rebus exitialibusque cauere? Illarũ autem rerum nullã prorsus existimare oportet, aut & otiosè, aut frustrà creatam esse. Aut enim nonnullis animalibus expertibus rationis sunt pabulum, aut & nobis ipsis ex his in nonnullis morbis depellendis ab arte medendi remedia comperta præstantur. Nam cicuta quidem sturni vescuntur, & tamen propter corporis constitutionem à D
veneno non occupãtur. Cùm enim pertenues habeant ad corda penetrantes meatus: fit, vt antea deuoratã cicutam concoquant, quàm inde letale gelu ad præcordia peruenerit: elleborus autẽ coturnicibus est cibus, nec ab eo peculiari quadam temperatione detrimenti quidquam percipiunt. Sunt hæc ipsa tempore opportuno nonnunquã etiã vtilia nobis. Per mandragorã nanque medici somnum aduocant atque inuitant: succo vero papaueris vehementes dolores corporis sedant. Quidam rabientem appetentiam esitando cicutam, tabefecerunt ac sensim extinxerunt, & elleboro nõ pauca sed & diuturna corporis vitia radicitùs extirparũt. Quibus efficitur, vt quod veluti crimen in opificem afferre putabas, id in cumulum tibi gratiarũ habendarum tãdem agnoscis cessisse. *Germinet terra herbam fœni.*) Quantum hisce verbis, tum in radicibus, tum in ipsis herbis, tum etiam in fructibus sua sponte nobis oblatum esse dicit parabilem quidem vitæ commeatum. Quantũ insuper eius, qui prouenire solet cura diligentiaque agriculturæ? Non semẽ fru E
gesq; protinus educere terrã, sed germinare virescereque, & tum semen edere iussit, vt primum illud diuinum præceptum sequentis ordinis ipsi naturæ documentũ fiat. At quomodo terra, fortasse quispiam dixerit, semina nascentium secundũ genus edit, quum sæpe tritico sparso frumentum hoc atrũ colligamus? Ad idipsum nõ ad genus diuersum mutationem habet: sed quasi morbus quidam ægritudoque seminis est. Non enim frumenti naturam amisit: sed in atrũ colorem ob adustionem est versum, vt ex appellatione quoque edoceri possis. Nam nimio frigore exustum in alium colorem, in aliumque saporem degenerauit. Adeò quoque vt si rursus in humum bene cultam idoneamque fuerit iactũ, cælumque clemens benignumque fuerit nactum, in suam pristinam illam formam qualitatemque redire ferunt. Quare nihil prorsus in stirpibus aliter inuenies fieri, quàm imperiũ illud diuinum instituit. Nam id quod lolium appellatur, ceteraque adulterina semina, quæ sese cum esculentis miscere solent, quæque scriptura sacra nuncupare zizania consueuit, non tritico mutato, sed ex origine sua principioque nascuntur, propriumq; suum obti- F
nent genus. Hæc eorum hominum præ se ferunt imaginem, qui dominicam doctrinam adulterare deprauareque nituntur: quique non vti legitimos se dedunt verbo dei erudiẽdos discipulos, sed spiritus maligni doctrina corrupti, cũ ecclesiæ sese corpore sano permiscent, vt clãculum sui erroris noxam, in simpliciores & integræ fidei viros transfundant. Iam verò dominus, & eorum profectum perfectionemque, qui crediderunt in ipsum

Cur vel στ λητήρια. exitialia venena cõdita. κώνειον sturno cibus cur. Elleborus siue veratrum edule coturnici. Mandragora somnum cõciliat, succo papaueris sedantur dolor.

Mirabilis naturæ genius.

ἄιρα.

Hæreticis ἄιρα similantur.

in ipsum, accretioni seminum comparat: Quemadmodum, dicens, si homo iaciat semen in terram, & dormiat & exurgat nocte dieque, & semen germinet, & illo nesciente suscipiat incrementa. Vltro naque terra fert fructum, primùm herbã emittendo, deinde spicã, deinde plenum in spica frumentum edendo. *Germinet terra herbam.*) Temporis puncto nimirum à pullulatione initio sumpto, tellus vt creatoris sui legibus imperijsque obtemperaret, per omnem accretionis formam discurrit: germinaque protinus ad summum eorum statum deduxit, atque prata quidem

πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως Φρίσσοντα λήιοις.

A alta continuò copia fœni fuere. Campi verò fertiles inhorrescentes segetũ densitate perinde atq; mare, spicarum agitatione fluctuabãt: omnis insuper herba, omne oleraceũ genus, sarmenticiũ omne, denique quidquid vsquam leguminaceum copiosissimum tũ supra tellurem emicabat. Nullum enim detrimentum in ijs, quæ primùm tunc emersere, prorsus erat, aut agricolarũ imperitia, aut aëris intemperie, aut alia vlla caussa quæ nocere nascentibus solet. At neque etiã illa contra genus hominũ allata sententia tum impedimento telluris erat fertilitati. Hæc enim illũ hominis errorem, illud delictũ antecesserunt, gratia cuius nos cõdemnati sumus, vt in sudore nostri vultus, vescamur pane. Quin &, ait, lignum pomiferum faciens fructũ: semen cuius in semetipso sit iuxta genus & secundum similitudinem suã super terrã. Vi operatoria verbi istius sine vlla mora protinus syluæ omnes densabantur, omnes arbores erumpebãt: & quæ petere cælũ altitudine solent

καταδίκη. nimirũ: Maledicta terra, in laboribus comedes eã. ξύλον κάρπιμον. μήκιστον. ὕψος.

B abietes, cedri, cupressi, piceæ: omne item fruticũ genus & arbustium comabatur, addensabatur. Quæ rursus ad plectendas corollas faciũt, seu rosceta, myrti, lauri, isthæc omnia priùs cùm nõ extitissent, momento super terrã emicuere, cum sua arbores quæque peculiari proprietate, seiunctæ quidem atque distinctæ manifestis differentijs à reliquorum generum plãtis: singulæ autem proprijs insignitæ formis. Verum rosa tunc spinis carebat: postea verò pulchritudini floris adiunctæ sunt spinæ, vt nos voluptatis inde capiẽdæ oblectamento propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti: caussa cuius factũ est, vt spinas, vt tribulos tellus huic addicta condemnationi nobis proferret. At quispiam dixerit: Iussum est terræ lignum pomiferum edere faciens fructum super terrã, cuius semen in semetipso sit: cõplures tamen arbores neque fructum nos edere cernimus neque semen. Quid igitur dicemus? Primũ quidem earum arborum scripturam sacram præ-

C cipuè mentionem fecisse, quæ natura sunt præstabiliores: deinde cunctas aut semen edere, aut ea quæ vim seminis, atque potentiã obtinent exactè perspicienti colliquescet. Nam populi nigræ, salices, vlmi, populi albæ, ceteræque id genus, fructum quidem apertè ferre nullum videntur: habent autem singulæ semen si quis exactè scrutetur. Id enim granulum, quod ipsis frõdibus subter inhæresçit, quodque nõnullis eorum, qui nominibus rebus imponendis operã nauarunt, mischũ placuit appellare: vim sanè seminis obtinet.

μίσχον.

Iam quæcunque ab ipsis ramorũ surculis oriri solent, inde magna ex parte radices eliciunt. Seminis etiã fortasse rationem obtinét, & appendices radicum siue propagines, quibus auulsis studiosi inserendarum arborum locupletant genus & augent. Priùs tamẽ vti diximus, earũ scriptura mentionem arborum fecit: quæ magis humanæ vitæ conseruãdæ cõgruunt: quæque suis fructibus hominem benignè excipiendo fuerãt illi victũ luculentiorem suppeditaturę. Vitis quidem gignendo vinum, quo cor hominis exhilarescit. Olea verò fructum eum pręstãdo, qui faciem hilarem oliuo facere potest: ceteræq; similis generis, quot proruendo concurrebãt, quot properabãt in idem, ea scilicet omnia procreãte natura? Radix ipsius vitis, palmites circunquaque frondentes produ- D cti, superque terram multum diffusi. Germen, clauiculi, vua primùm peracerba gestatur: deinde cõcocta maturaque ac suauis. Abundè ipso aspectu, ac scitè naturę poterit admonere te vitis. Nã similitudinis te domini nõ immemorem esse certò scio, quã sese vitem, & patrem agricolam esse, dixit, nosque singulos ecclesię per fidem insertos palmites appellauit, atque ad copiosè ferendos fructus inuitat, ne ob inutilitatem condemnati, igni tradamur. Nec cessat vbique vitibus nostras animas comparare. Vinea nanque facta est dilecto, dicit, in cornu, pingui in loco. Et, Vineã seui, & sepem circũposui. Animas humanas planè vineam dicit, circundedit septo tum ea securitate tutelâve, quę ex præceptis resultat, tũ ipsa custodia angelorũ. Immittet enim se, aut medium cõstituet angelus domini in circuitu metuentiũ eũ. Deinde quasi valla siue perticas & statumina nobis defixit, positis in ecclesia primùm apostolis, secundò prophetis, tertiò doctoribus. Exemplis præterea veterum hominum, beatorumque, sen- E sus nostros in sublime erexit: neque permisit in humum nos esse deiectos, ac dignos esse qui conculcemur. Vult etiã nos quasi clauiculis siue capreolis quibusdam, amplexibus charitatis proximis inniti ac adhærere, & in ipsis etiã cõquiescere, vt iugi affectu sursum versus feramur & quasi scãsiles arbustiuæ vites nos ipsos adæquemus sublimium fastigijs arborũ. Quin & à nobis exposcit, vt dum defodimur, sustineamus. Sanè anima tãtisper defoditur, dũ se tenacibus exuit mũdi curis, quæ cordibus nostris grauissimo sunt oneri. Itaque qui carnalem hũc posuit amorem, qui pecuniarũ à se excussit auiditatẽ, qui suspirijs prosequendæ mundialis gloriolæ affectationem despuendam prorsus duxit & aspernabilem: is sanè inani onere terrenæ istius prudentiæ abiecto veluti defossus respirauit. Opus proinde sit iuxta prouerbij allusionem, vt ne vitẽ hãc nostrã sinamus sarmentis noxijs syluescere & eluxuriari, id est, ne quid in obeũdis vitæ huius nostræ munijs, F per ostentationem designemus, neu laudẽ venemur captemúsve ab istis externæ conuersationis hominibus: magis verò adnitamur, fructuosi vt simus, at interim piã quandã ostentationem operũ nostrorũ vero illi agricolæ siue vinitori asseruemus. Atque adeò tu vide vt sis oliuæ instar, nõ qualiscunque sed fructiferæ in domo dei: nequãdo spe nudus cõspiciaris, potiùs salutem retineto spe continenti reuirescentem merito fidei. Hoc enim pacto perpetuũ plãtæ istius imitabere virorẽ: sed & exuberãte copiã fructuũ oleæ æmulabęris, benigna ac perpeti collatione eleemosynæ.

ὄμφαξ ἢ βότρυς.

ἀναδενδράδες.

Sed ad artificiosas institutiones perquirẽdas redeamus. Quot genera tũc plãtarum partim frugifera, partim ad ædium contignationem & fabricam, partim ad extruendas naueis, partim ad subministrandum ignem idonea emersere? In his etiam ipsis varia quidem est atque diuersa partiũ vniuscuiusque arboris dispositio. Summa autem cum difficultate cuiusque tã propietatis inuentio, quã ad singulas diuersorum generum exploratio differẽtiæ, notitiaque fieri potest. Quomodo pars quædã arborum radices in profundum, pars non in profundum agãt. Et aliæ rectà supera petãt, sitque in eis ab radice caudex vnus. Aliæ humirepæ & humiles statim ab ipsis suis radici-

A bus plures in caudices exeãt ac diuidãtur. Quomodo quarum rami prolixiores sunt, porrecti latè & expãsi per aërem, earum & radices profundiores sint, & circunquaque latè etiã diffundantur: perinde quasi natura fundamenta quedã proportione respondẽtia superorũ ponderibus subiecisset. Quot preterea corticum discrimina sint: stirpium enim alijs leuis, alijs scaber est cortex & ruptilis. Et aliæ simplici, aliæ multiplici præditæ sanè sunt cortice. Et quod mirum esse videtur, iuuentutis humanæ ac senectutis accidẽtarios affectus, persimiles inueneris & in plantis. Nouellis enim atque vigentibus circum ipse cortex intenditur: senescẽtibus verò quasi rugosior asperiórque euadit. Succisæ prætereà aliæ rursum germinant, aliæ non repullulant: sed citra spem succedaneæ sobolis manent, quasi præcisio illis sit interitus quidam. Iã verò detruncatas nonnulli pinus, aut incensas vstasq; flammis, in querceta ob-

Attende naturæ & Agriculationis admirabilem et multimariã indolem.

B seruarunt verti. Sunt & quarum suæ naturæ vitiũ agricolæ cura diligentiaque deponere ac extrudere nouimus, vt punicas acidas, amygdalasque amaras. Cùm enim ima in parte radici propinqua stipite perforatæ, cuneum ex pino pinguem per mediam adactum medullam susceperint, saporis tum fastidio gratũ in vsum mutato, dulcescunt. Nemo igitur in vitio cõstitutus homo de seipso desperare velit: haud nescius agriculturã stirpiũ qualitates mutare: curã autem ac studium in consequendis virtutibus, animi omnes vincere morbos superareque posse. Frugiferarum verò stirpium tanta est in edendis fructibus differentia, vt eam oratione posset cõsequi nemo. Non solùm enim differentia fructuum in diuersis genere stirpibus, sed in eadem etiam arboris specie nõ mediocre discrimen esse videtur: vbi forma fructus, à peritis in stirpium cultu distincta est etiã sexu, vt alia marium sit, alia fœminarum, qui palmas

Hæc τροπολογικῶς.

Attende naturæ miraculum in palmis.

C etiam in marem fœminamque diffindunt: & videris eã interdum, quæ ab ipsis fœmina dicitur, in marem pronã blãdioribus ramis nutare, quasi gestientem, atq; amplexum maris percupientem: stirpium verò cultores, inter ramos tunc quasi semina quædam, maris florem seu fructum immittere, atque ita illam quasi voluptatem inde percipere, seseque demum rursus erigere, ad formãq; propriam suas restituere comas. Hæc eadem de ficis etiam asserunt. Quamobrem alij iuxta ficeta caprificos serunt: alij caprifici grossos, inter sese colligatos inijciunt ficis. Atque hoc pacto ficorũ imbecillitati medentur, defluentem iam labentemque fructum ipsarum, grossis sistis fulcientes.

λεγομένους φῆνας, palmæ masculæ fructus, vt fœmellæ βάλανος dicitur.

Quid istud sibi naturæ vult ænigma? Quòd ipsi quoque nos ab alienis à fide nec rarò debemus desumere intentam animi acrimoniam vimque bonorum operum efficacem. Si quando enim tu vnum aliquem ritu Gentili viuentem, aut per erroneam hæresim ab ecclesia præcisum & dissectum, vitæ alioqui continentis studiosum ac reliquæ moralis disciplinæ non instrenuum culторẽ, contemplatus fueris: tantò tuum ad probitatem consectandam studium illius cõtemplatione intendito & connitere, assimilis vt fructiferæ fico euadas alacrem virium copiã colligenti ex agrestium olynthorum præsentia, suorumque fructuũ inhibenti defluuiunt, & accuratiùs eos ipsos enutrienti. Tales igitur stirpium differentię videntur

παρὰ φύσεως αἴνιγμα.

Allegoria elegans ex collatione.

D emergere, circa productionis modum, vt ex plurimis pauca admodum afferamus. Ipsorũ autem fructuum varietatem, quis enumerare, quis explicare poterit? figuras, colores, saporum proprietates, vniuscuiusque vtilitatem? vt partim nudi cõcoquuntur à sole, partim tecti crustis & putaminibus septi ad suum statum perueniunt. Et quarũ stirpium molliusculi sunt fructus, earum folia veluti tutiora quædã opercula crassiuscula sunt vt in fico: quarum duriusculi sunt, eæ tenuiores leuioresque obtinent frondes: vt in nucibus intueri licet. Nam illis quidem ob imbecillitatem maiore subsidio opus esse constat: his autem crassius tegmen ex vmbra ab obiectu frondium proueniente noxium fructibus fuisset. Vt vitis folium, pampinus, inquam, pluribus in partibus finditur, quo racemus partim incommoda cæli vitet: partim radios solis per raras illas & graciles diuisuras

E vberem teporem suscipiat. Nihil fit prorsus præter certã rationem. Nihil temerè casúve fortuito agitur, omnia in sese sanè latentem admirabilemque sapientiã habent. Quænam oratio tot tantasque res attingere poterit? Quo pacto mens humana res omneis hasce tam exactè pertractare transigereque poterit: vt & proprietates perspiciat, & singulorũ discrimina clarè differentiasque discernat: & delitescentes insuper plenè perfecteque caussas afferat, atq; assignet? Vna aqua per radices attracta alio modo radices, alio caudicis corticem, alio lignum, alio medullam alit: eadem & folium fit, & in ramos densiores surculosque diuiditur, & incrementa frugibus præstat: lacrymæ denique succique stirpis eadem ex caussa manant, quorum quãtum sit inter sese discrimen, ac differentia, quis oratione cõsequi poterit? Aliud est enim lentisci lacryma: aliud balsami succus.

Διάφορα ἰκτῶν γνώμη.

F Ferulæ insuper quædã tam in Aegypto, quàm in Africa, diuersum succi genus illacrymantur. Fertur & succinum succum stirpium esse, in lapidis naturã concretum. Atq; id ita esse, testes sunt festucę, qui in ipso visuntur, & tenuissimę minimęque bestiolæ: quę cùm succus molliusculus esset, in ipso tanquam visco adhæsissent, retentæ sunt. Omnino qui non experimento succorum discrimina didicit iuxta cuiusque qualitatem, is illa ita vt in re sunt aperta, nullam vnquam orationem inuenerit quæ illorum vim operatoriã explicet. Ab eodem rursum humore vt in vite quidem vinum, vt in olea oleum conflatur. Atque non solũ id mirabile esse videtur, quo pacto penitùs idem humor, illic quidem dulcis euasit: hic autem pinguis est

νάρθηκι. ἤλεκτρον.

guis est factus. Verumetiam illud in ipsis dulcibus, inquã, fructibus, qualitatis varietatem eiusdem inenarrabilem esse. Aliud est enim dulce quod est in vite, aliud quod est in malo, fico, ac palma. Velim te, in artis huiusce opificio exactiùs & solertiùs perquirendo trahere moram, atque animum huc aduertere, vt eadem aqua nũc lenis est sensui, cùm in alijs plantis edulcata fuerit: nũc contrà pungit gustum cùm per alias diducta stirpes
A exacuerit, nunc in summum amarorem versa sensum exasperat, cùm in absinthium aut scãmoneam peruenerit: atque in glãdibus quidem aut cornis, in adstringentẽ acerbãque vertitur qualitatem: in terebynthis autem atque iuglandibus nucibus ad molliusculam quandã oliuique æmulam naturam mutatur. Sed quid opus est remotiora adferre, cùm eadem in ficu contrarias migret in qualitates? Est enim in succo quidẽ summè amara: in fructu autem summè dulcis. Et in eadem itidem vite in flagellis & ramis quidem & adstringentissimæ naturæ est, in racemis autem suauissima. Quot præterea differẽtiæ sunt colorum? Eandem in pratis aquã conspexeris hoc in flore rubescentem, in alio purpuream, & in hoc cœruleam, in alio albidam. Quin & longè plures odorum tibi differentias offerentem inueneris, quàm sint ipsæ varietates differentiæque colorũ. Sed enim orationem nostram propter inexplebile ista considerandi desiderium vltra modum sese extendere sentio, quam nisi necessitate vinctam à creatione deuocauero, deficiet me profectò dies, magnam ex paruis exiguisque rebus dei
B vobis sapientiam repræsentare gestientem. *Germinet*, inquit, *terra lignum pomiferum, fructum faciens super terram.*) Et montium continuò vertices, perinde atq; comis, arboribus operiebatur, orti inexplicabili artificis solertia adornabantur. Amnium ripæ locáve deuexa generibus stirpium innumeris sine vlla mora vestiebantur, ac decoram faciem ostentabant, quæ partim ad exornandam hominis mensam ordinata sunt, partim ad præstandam pecoribus, tum ex frondibus, tum ex frugibus alimoniã: partim ad ea subministrãda quibus medica solertia caussa valetudinis vteretur, succos, lachrymas, carphe, cortices, fructus locupletissimè tellus edebat: vtq; semel compendio, omnia quæ nobis experientia tandem diutina comperit, è singulis varijs diuersisque casibus, atque euentibus id eligendo semper, quod conducit, quodque frugi est, ea prouida sapientia, solersque dei conditoris mundi facultas inde ab initio præuisa creauit. Tu verò cũ vrbanas, agrestes, aquatiles, terrestres, florigeras, siue floribus haud præditas, stirpes conspexeris, ex hisce rebus exiguis deo maximo cognito ad-
C mirationem semper accumulato, ac tuum erga rerum illum opificem, amorem, charitatemque augeto: perscrutarique velis, quomodo stirpium alias sempiterna coma virenteis, alias haud semper virenteis fecerit, & illarum alias quæ folia amittant, alias quæ perpetuò seruent. Decidunt enim tam oleæ quàm pino frondes: licet sensim occulteque adeò folia permutent, & alternent, vt haud vnquam denudari coma propria videatur: Sed palma semper à prima germinatione videlicet, eisdem ad finem vsque folijs

Colorum varietates. Odorum.

frondet. Deinde & illud animaduerte Myricas, inquã, quasi vitam ancipitem degere, vt & inter aquatiles enumerentur & copiosæ sint in desertis. Quapropter & improbiores mores & inconstantis nec solidæ fidei talibus diuus ille Hieremias haud iniuria stirpibus similes esse dicit. *Germinet terra.*) Hoc perbreue præceptum natura tum illicò non mediocris, artificiosaq; ratio fuit, cogitatione nostra celerius innumeras stirpium conficiens peragensque proprietates. Hoc etiam D
nunc insitum telluri præceptum, ipsam quotãnis suas quas habet vires, ad herbas, semina, arboresque generandas elicere cogit, atq; impellit. Nam vti turbines à primo ipsis indito ictu, sequentes efficiunt conuersiones vertiginesque, cum ipso centro fixo in seipsis versantur: sic & naturæ sanè series inde à primo illo imperio principio sumpto, per omne tempus, eodem ordine progreditur: quousque tandem ad ipsam communem vniuersi peruenerit consummationem. Ad quam & nos omnes referti fructibus, plenique bonorum operum properemus, vt plantati in domo domini, in atrijs dei nostri efflorescamus, in Christo Iesu domino nostro: quem decet gloria & imperiũ in secula seculorum, Amen.

Hier. xvij. & xvij.

Argu. à simili.

HOMILIA SEXTA,

de creatione luminariũm.

IXIT *autem deus, fiant luminaria in firmamento cæli, vt luceant, & illuminent, & diuidãt diem & noctem.*) Spectatorem concertãtium participẽ, & ipsum alicuius esse vehementiæ vigorisq oportet. Idq;
E
ex panegyricis ritibus quispiam conspexerit, qui cõsidentes in theatro, nudo sedere capite iubent, quò non solùm (vt mihi videtur) certãtium desideat spectator, sed etiã ipse aliqua ex parte concertator sit. Eodem itaq; modo magnorum etiã admirabiliumq; spectaculorũ inquisitorem, eorumque auditorẽ, quę à summa, vera ineffabiliq; sapientia profluxerunt, adminicula quędã ex sese nimirũ habentem accessisse oporteret ad ea quæ proponũtur spectãda, participemque mecũ certaminis, quoad facultas suppetit, esse, non magis iudicem, quàm concertãtem: necubi fortasse nos preterear inuẽtio veritatis, ac proinde error meus cõmunis fiat auditorum iactura. Qua quæso gratia mihi hæc dicuntur? Quia cũ inquisitio mundi cõstitutionis nobis vniuersique contẽplatio proponatur principia cuius non ex mundi sapientia, sed ex ijs sumenda sunt, quæ seruũ suũ deus edocuit, in visione loquutus illi, & non per ænigmata, eos omnino qui rerũ non mediocriũ spectan-
F
darũ auidi sunt, necesse sit non inexercitatã mentem habere ad proponendarũ nobis rerum perceptionem. Si vnquã itaque serena nocte admirabilem stellarũ ornatum ac speciem intenta oculorũ acie suspexisti, venitq; subinde tibi in mentẽ artificis vniuersi, quisnã is sit qui sideribus hisce veluti floribus, cælũ miris modis distinxit ac perornauit, egitque vt necessitas ipsorũ delectationẽ ex tantæ pulchritudinis aspectu capiendã exupe-

A simili. ducitur.

Nimirum Mosen.

ret. Rursus, si quidem interdiu cogitatione menteque sobria mira diei spectacula didicisti, atque per ea quæ cernuntur eum qui non cernitur animaduertisti, paratus auditor profectò, cœtuq; dignus huiusce gloriosi perbeatiq; theatri accedis. Age igitur, iam & ipse, perinde atque ij factitare solent, qui eos quibus nulla vnquam intercessit vrbium consuetudo, prehensa circunducunt manu: itidē ego vos ad huiusce eximia magnitudine vrbis occulta miracula visenda circūducā. Hac in vrbe sanè, in qua vetus illa est patria nostra, à qua expulit nos homicida dæmō ille, inescationibusque suis hominem in suum abduxit mancipium, hîc inquā primā hominis cōspicies creationem, mortemque eā quæ nos protinus occupauit, quā peccatum genuit primogenita proles dæmonis principis vitiorum. Atque teipsum nosces terreū quidem natura, manuum autem diuinarū opus, & viribus quidem animātibus brutis longè inferiorem: omnium autem, tam irrationalium quàm inanimatorum, diuina voluntate sententiaq; principem cōstitutum: inferiorem quidem apparatu naturæ: rationis autem copia vel ad cælum vsque sese efferendi pręditū facultate. Hæc edocti, nosmetipsos vtique cognoscemus, Deus per nos ceteris innotescet, creatorē adorabimus, domino seruiemus, patrem glorificabimus, pastorem altoréq; nostrū amore charitateq; prosequemur, eum qui nobis beneficia contulit venerabimur: principem denique nostræ vitæ datoremque, cū præsentis, tum etiā futuræ adorare non cessabimus: eum inquam; adorabimus, qui per eas quas prærogauit diuitias, illorum quoque certò fidem facit quæ se daturū pollicitus est, bonorū: & doctrice experientia præsentiū, spē sancit firmátve nostram, de futuris. Hęc enim temporaria, talia si sunt: qualia speres fore æterna? Et si ea quæ conspiciuntur adeò bella sunt, adeò pulchra: qualia putāda sunt ea quæ oculis sunt inuisibilia? Si magnitudo cæli mentis humani metiendi facultatem exuperat: quænam mens, quis intellectus, quæso rerum inuestigare sempiternarum naturā posset? Si sol iste corruptioni subiectus, adeò pulcher est, adeò magnus, velocissimus quidem motu, suas autē peragens ordine decētissimo periodos, moderata quidē ad vniuersum præditus magnitudine, vt haud quaquam proportionem toti reliquæ machinæ admensuratam transgrediatur: pulchritudine verò naturæ quasi quidam oculus splendidus creaturam ipsam condecorans, cuius si aspectus insatiabilis est, qualémnam ipsum esse iustitiæ solem arbitrari nos debemus? Si solem hunc haud conspicere, detrimentum est homini cæco: qualis, tandem iactura, quātúmve dispendium, est peccatori verissima illa luce carere?

Simile.

A (at "expulit nos homicida"), B (at "mus: eum inquam"): section markers.

Collatio à minori.

Sol mundi radiosissimus oculus ac praelucidus.

ET *dixit deus: fiant luminaria in firmamento cæli, vt luceant super terram, vt diuidant diem ac noctem.*) Cælum ac terra præcesserunt: lux post cælum & terrā creata est; nox & dies discretæ sunt: tum firmamentum est ortum, arida dein emersit, atque aquæ confluxerunt vnum in locum sibi præstitutum ac definitum. Terra demum suis est germinibus referta, cùm innumeris herbarū generibus editis, tum formis varijs fruticum arborumque momento exortis exuberās. Sed nondū erat sol neque luna, ne lucis principem patremq; solem appellarent: nec eorum quæ nascuntur è terra, creatorem censerunt esse qui deū ignorāt. Idcirco quartus iam dies accessit, & tunc deus dixit. *Fiant luminaria in firmamento cæli.*) Cùm perceperis eum qui dixit, illicò cogitatione cum ipso copulas eum velim, qui audiuit. Deus dixit: fiāt luminaria, & fecit deus duo luminaria. Quis dixit? & quis fecit? nónne animaduertis in hisce, duas esse personas? Vbique dogma illud theologiæ, hac in enarratione mysticè inspersum esse videtur. Et additur ijs, officium vsusque luminariū ortus: vt luceant super terrā. Si lucis ortus solem anticipauit: cur nūc sol vt luceat super terrā exortus dicitur esse? Principiò quidem, ne vulgaris illa dictio risum tibi moueat. Siquidem nō sectamur verborum elegantiam, quæ apud vos suspicitur, neque cōcinnæ verborum structuræ magnoperè studemus. Apud nos enim nō sunt, qui verba tornādo expoliāt: neque curæ nobis est sonora vocum modulatio: sed vbique pręfertur clara & expressa vocum significatio. Vide ergo num dilucidè satis quod volebat, per lucis dictionē expresserit. Lucem nāque pro splendore & illuminatione posuit. Non aduersantur hæc illis sanè quæ de luce sunt dicta. Tunc enim ipsa natura lucis producta est: nunc autem hoc solis corpus eò conditum est, vt illi primogenitæ luci vehiculum esset. Nam vt alia diuersaque sunt, & non eadem ignis atque lucerna: & ignis quidem illuminandi vim obtinet: lucerna autē idcirco facta est, vt vel moderatam lucem subministret egentibus, sic & illi purissimæ, synceræ, immaterialique luci ceu vehiculū nūc ipsa luminaria sunt extructa. Vt enim Apostolus quosdā asserit fuisse luminaria in mūdo: cùm interim alia sit vera lux mūdi, cuius participatione sancti animarū facti sunt luminaria, quas erudiebant, eas eximentes ignorantiæ tenebris: ad eundem quoque modum vel nunc post conditam lucem illam micantissimam, hunc solem quem creauit ipse opifex, ad illustrandum mūdi ambitum sua luce perfudit. Atqui incredibile nemini videatur & à fida abhorrens, quod dictū mihi est, aliud nimirum quiddā esse à luce splendorem, aliud item corpus subsidens luci ac subiectum. Primùm enim res omnes compositæ, sic à nobis diuidi solent, in ipsam essentiā suscepticem, & in eam quæ ipsi accidit qualitatem. Vt igitur diuersa sunt hæc natura, albedo, inquā, & corpus dealbatū: sic & ea quæ modò diximus, differunt quidem, vnita tamē sunt potentia creatoris. Itaque ne mihi dixeris, fieri hæc non posse, vt lux à corpore solis separetur. Neque enim ego lucis à solis corpore separationē mihi ac tibi possibilem esse dico: sed asserendū esse censeo, quæ mentis sola agitatione, cogitationeque disparari à se possunt, eā re ipsa seiungi facultate creatoris vtriusque naturæ posse. Nam & ignis vim vstiuā ab eius splendore tu quidē ipse separare minimè vales: deus autem volens famulū suum reddere sibi attentiorem illo admirabili spectaculo, in rubum ignem splendore solùm agentem, otiosam autem flagrādi vrendique facultatem habentem immisit, vt & Psaltes testatur: Vox domini, dicendo, intercidentis flammam ignis. Vnde arcana quædam doctrina nos docet, cùm pro ijs, quæ in vita gessimus, mercedes nobis retribuētur, naturam

Sol et luna cur quarto die conditi.

Historia interspersa est mysterijs.

γνώμη memorabilis.

ἥλιος ὄχημα πρωτογόνῳ φωτί.

Rei omnis compositæ substantia est & accidentaria eius qualitas.

Confirmatio τῷ παραδείγματι habes Exo. cap. 3. a.

tam ignis in hæc distributum iri: Lux sanè iustis in perennem & peramœnam fruitionem cedet: è diuerso supplicio addicendis seorsim attribuetur vis vstiua. Ad hæc, tamen ex lunę affectibus, eorũ quę in quęstionem posuimus, inuenire possumus fidem. Deficiens enim deliquio luna, decrementaque suscipiens, nõ corpore toto absumitur, sed lumen quod accesserat, ipsa deponens, iterumq; assumens, speciem nobis incrementi decrementique exhibet. Enimuero lunæ corpus haud absumi cùm in deliquio est, argumento dilucido sunt ea quæ cernimus. Licet enim tibi liquido in aëre atque omni nebula liberato, cùm potissimum in cornua luna curuatur, partẽ ipsius obscuram, A lumineque carentem, tãta orbis sui curuatura circunscribi conspicere, quanta totum splendorem cùm sinuatur in orbẽ, obit: vt aspectu sinũ obscurum aëris æmulum ad eã referente partem quæ lucet, integer, totusque orbis perspicuè videatur. Et noli mihi proferre lucem aduentitiam esse lunæ: propterea quòd imminuitur quidẽ cùm solẽ versus motu cietur: accrescit autem cùm ab eodẽ discedit. Non enim hoc in pręsenti nobis inuestigãdum proponitur: sed illud, aliud esse lunę corpus, aliud lucẽ ipsius qua lucet. Tale aliquid mihi cogita & de sole, præterquàm quòd is semel acceptam, sibique attemperatam lucem nunquam deponit: luna vero continuè quasi seipsam expolias atque vestiens luce, & ea quæ de sole sunt dicta, vicissitudinibus suis hisce per se cõfirmat. At verò hisce luminaribus diuidi diẽ & noctem statutum est. Etenim superiùs quidem à tenebris lucem diuisit deus, ipsorumque naturã tum ad con- B trarium statum dimouit, adeoque seiunxit, vt inter ipsa nulla sit prorsus immixtio, lucique cũ tenebris nihil sit omnino commercij. Quod enim vmbram diurno tempore nouimus esse, id noctu tenebrarum naturã esse putare oportet. Nam si omnis vmbra splendore aliquo lucente, aduersa luci semper ab obiectis corporib⁹ excidit, & mane quidem ad occasum protenditur, vespere autẽ orientẽ versus declinat, & in meridie rursum ad septẽtrionis iacitur plagas: nox quoque pari modo cõtrarias ad partes radijs sanè cedit: nec aliud quidquam esse secundum naturam, quàm vmbra terrę videtur. Vt enim interdiu à corpore luce sese opponente decidit ipsa vmbra: sic & in aëre sanè terræ circumfuso nox ipsa cum vmbris obiectu telluris efficitur. Hoc ipsum sanè insinuat, quod dictum est: Et diuisit deus à tenebris lucem. Quippe cùm tenebræ lucis incursiones minimè patiantur, sed fugiant: hoc primo iam in ortu na- C turali, hac inter se discordia constituta, nunc autẽ metiendo quidem diei solem præfecit, lunam autem quoties luminis plenum, totum suũ obtinet orbem, principem noctis constituit. Tunc enim hęc lumina è regione disposita sunt, sibique ferè per diametrum opponuntur. In plenilunijs enim exoriente sole, luna descendit, ac delitescit facta obscurior: contrà verò sole occidente, oritur eadem sæpenumero ex aduersoque exurgit nimirũ ab oriente. Quod si cęteris in formis, atq; figuris lunare lumen non vnà cum nocte ex æquo perficitur, nihil ad institutum sermonem refert. Ceterum vbi tota lumine perfunditur vsquequaque perfecta, tũ noctis quidem obtinet principatum, suo lumine stellas illuminãs, & vniuersam collustrans tellurem, æquè vero atque sol spatia temporis secat. Et sint in signa, & tempora & dies & annos. Necessarię profectò sunt luminariũ in hominum vita significationes. Nanque si non vltra modum signa quispiam, quę ab ipsis proficiscuntur exploret, vtiles ipsorũ obseruationes eas inuenerit, quas experiẽtia longa probauit. Cõplura cuiq; sanè de imbriũ alluuione, cõplura de siccitatibus, cõplura de flatuum agitationibus, aut in parte, aut in vniuerso, vehementioribus ac leuioribus discere licet. Nam & vnum quid eorũ, quę à sole ostenduntur, dominus nobis tradidit hisce verbis: Quia tẽpestas erit: rutilat enim triste cęlũ. Cùm enim per caliginẽ nebulámve ascẽsus fuerit D solis, radij tum obfuscãtur: ipse rutilus veluti pruna, coloreque propè sanguinis æmulus cernitur, aëris crassitudine visionem hãc in aspectibus nostris efficiente. Quod si non diffusus à radijs tum aër ille addensatus & in sese coalescens, apertum est ob vaporum illorum effluentiam è terra tunc ascendentium, superari non potuisse: sed ob humoris copiam tandem eas in regiones in quibus se colligit, tempestatem esse allaturum. Similiter & luna cum caliginoso humore circundatur, idẽ portendit. Et cũ orbes ij solẽ cingunt, quos areas appellare solent, aut cælestis aquæ copiam significãt, aut flatuum vehementium concitationem. Quinetiam ij quos aduersos soles appellãt, cùm solis consequuntur cursum: accidentium quorũdam aëris presagia fiunt. Quemadmodum & virgulæ, colore iridis præditæ, rectæ in nubibus apparẽtes, imbres sæuos, aut tempestates atrocissimas, aut aëris omnino non mediocrem mutatio- E nem portẽdunt. Complures quoque significationes & circa lunã obseruarunt, accrescentem decrescentémque, qui huic studio operã impenderunt: quasi aër terrę imminens vnà cum ipsius lunæ formis necessariò permutetur. Tertio nanque die si tenuis sit, puroque nitore fulgeat serenitatẽ constantem prænuntiat, sin crassa cornibus subrubicundaq; cernatur, aut impetuosam & immodicam, è nubibus aquã, aut horridã austri concitationem minatur. Quanto autem emolumento sint vitæ humanæ, quantamque vtilitatem eidem præstent tales ex hisce luminaribus obseruationes, quis ignorat? Licet nautæ suã intus in portu continere nauem ex ventorũ agitatione ventura pericula præuidenti: licet viatori incõmoda cæli vitare, ex ipsa cæli tristitia, mutationem aëris expectãti: licet & agricolis qui in serendis seminibus, cultuque stirpium elaborant, omnium hinc F officiorum, operumque suorum exercendorum opportunitatem tempusq; semper idoneum inuenire. Iam verò dissolutionis etiam vniuersi signa, dominus solem daturum, & lunam, & stellas prædixit: Sol vertetur in sanguinem; & luna non dabit lumen suum. Hæc vniuersæ consummationis sunt signa. Sed homines ij, qui septa transiliunt, ad defensionem Genethliacæ artis multò vanissimæ, hanc trahere scripturæ sententiam conantur. Atque aiunt vitam nostram à cælestium corporum motione pendere, & hanc ob caussam ex sideribus à Chaldæis eorum notationes effectuum, qui nobis accidunt, fieri: sermonemque simplicem hunc scripturę: Sint, inquam, in signa,

Influxuum cælestiũ cognitio vtilis.

Prognosticon euangelicum.

Prognosticõ ex luna ἀνθηλίοις.

Collatio Physica.

οἱ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶντες. Paræmia.

in signa, non eorum quæ accidāt aëri, neque mutationis temporū, sed ad hoc significandū quod sibi videtur, accipiunt de genere vitæ vnicuilibet hominum velut sortitò distribuēdæ. Quid enim aiunt? Nimirum quia coniunctio permistióve astrorum quæ mouentur ad eas stellas quæ in orbe signifero collocatæ sunt, si talis fuerit inter se concurrentium figura, tales efficiet hominum generationes atque ortus: sin talis fuerit habitudo, contrariam reddit vitæ sortem. Elucidandi istius argumenti gratia, neutiquam fuerit inutile hac de re altiùs aliquanto repetita disserere. Dicam autem nihil ex me ipso sanè, sed illorum ipsorum ad illos redarguendos sentētijs vtar. Hinc enim iam præoccupatis hoc morbo remedium, ceteris, ne similes in errores incidant, securitas tutelàque afferetur. Genethliacæ artis inuentores, cùm in temporis amplo spatio complures figuras suam ipsorum conscientiam fugere percepissent, in angustum admodum temporis cōtraxere mēsuras, vt minutissimo quoque & subitaneo articulo, quale est quod apostolus dicit, In momento temporis, in ictu oculi, plurimum differentiæ sit inter natiuitatem & natiuitatem. Vt is quidem qui hoc in momento genitus est, tyrānus sit, ciuitatum populorumque princeps, locupletissimus, præpotens. Is autem qui natus est tēporis sequenti momento, pauper quidam sit futurus aut mendicus, circulator vel præstigiator, ex ostijs ostia permutans quotidiani consequendi caussa victus. Quamobrem eo orbe, qui signifer appellatur, duodecim in parteis diuiso, cùm in triginta dierum spatio partem sol eius globi transeat duodecimam, quem inerrantem appellāt, triginta in portiones singulas illas duodecim parteis secuerunt. Tum singulis portionibus illis in sexaginta minuta diuisis, minuta hæc singula horum sexaginta rursum in alia sexaginta modo simili diuisere. Posito igitur enixu eorum qui in lucem edūtur, videamus, obsecro, si hāc exactissimam temporis diuisionem auctores hi sibi valeant conseruare. Nam simul atque æditus pusio est, mas an fœmella sit, obstetrix explorat: tum vagitum expectat infantis, nimirum indicium vitæ eius, qui natus recens est. Quot hoc tempore vis sexagesima præterijsse minuta? Dicit obstetrix deinde Chaldæo partum qui editus est: quot minutissima momenta vis intereà dum obstetrix loquitur, prętercurrisse? præsertim si fortè fortuna fuerit non in conclaui mulierū Chaldæus ille præsens, sed in ædium atrio aut vestibulo, tempus horamque reponens. Et cùm eum qui definiturus est diligenter tempus ac horam, exploratoria nimirum horarum percipere oporteat, siue diurna, sint, siue nocturna: quot minutorum hoc quoque tempore, quæso, præteruolat præteritq; examen? Compertam enim eam esse stellam, qua tempus horaque sit exploranda, non solùm quāta in parte sit duodecima, sed etiam quàm iuxta duodecimæ portionem partis, in quotoque minuto sexagesimæ eorum, inquam, in quæ diuidi diximus portionem: aut vt exactissimè comperiatur, quoto in sexagesimo eorum in quę subdiuisa sunt singula sexagesima illa prima, necesse est. Atque hāc tamen adeò tenuem subtilemque temporis inuentionem, quanquam attingere nequeunt, singulis in stellis errantibus faciendam esse necessariò dicunt, vt qualem ad adhærentes cælo fixasque stellas ipsæ dispositionem habitudinémve haberent, qualisque ipsarum esset inter sese figura, cùm in lucem ederetur fœtus, compertum sit tādem ac exploratum. Quæ cùm ita sint, si fieri non potest, vt tempus illud exactissimè quisquam attingat, variationeque, vel breuissimi temporis fit, vt tota via penitus aberretur, deridendi profectò non mediocriter esse videntur, tam ij qui studio huius indulserunt artis, quam in ratione rerum nusquàm esse cōstat, quàm ij qui hiantes ab illorum ore pendent intenti: perinde quasi omnia illi scire possint, quæ ipsis sunt euentura. At qui tandem illi effectus sunt, qualésve genitalis istius prædictionis? Ille talis, inquiunt, crispanti decorabitur capillitio, eritque aspectu mirè gratiosus. Est enim editus in lucem arietis tempore. Tale autem ipsum animal aspectu quodammodo esse videtur. At erit & animo grandi, atque elato: quippe cùm & aries dux sit gregis: faciet etiam omnia animo prompto: denique ad quæstum ingenio erit solerti ac prouido. Nam hoc animal & citra molestiam vellus laneum deponit, & à natura facilè rursum eodem sanè vestitur. Sed in tauro natum tolerātem esse laborum dicunt, atque seruilem: quoniam & taurus iugo subijcitur. Est & qui ortus est in scorpio, propensus ad ferendum atque ad inferendos ictus paratus, ob similitudinem eius bestiæ. Et iustitia præditus itidem is, quem enixa est sua parens tempore libræ, non nisi ob trutinæ, lanciumque, nostri, inquam, instrumenti, quo pondera libramus, æqualitatem. Istis quid ineptius aut deridiculum magis? Aries is, à quo natiuitatem hominis ipse sumis, cęli pars est duodecima: in qua cùm fuerit sol, puncta verna signaque tangit: & libra similiter, atque taurus partem orbis signiferi duodecimam occupant. Cur igitur illinc vniuscuiusque vitæ hominis præcipuas proficisci caussas asserens, ex istis pecudibus natorum hominum mores exprimis atque effingis? Est autem is ad erogādum procliuis, qui natus est in ariete, non quia pars illa cæli tales efficit mores, sed quòd hoc pecus naturam talem sortitur. Quid igitur nos exterres, & huiusce imples religionis, vindicans tibi auctoritatem ac fidem ab astrorum aspectu: & interim hęc ipsa eniteris nobis persuadere per pecudum balatus? Nam si cælum tales morum habeat proprietates, ab animalibus istis sumptas, ipsum etiam cælum alienis principijs est subiectum: quippe cùm à pecoribus caussas pendentes habeat tales. Id asserere si ridiculum sit: longè magis ridiculum esse constat, ex ijs, quorum nulla prorsus affinitas esse videtur, sententiam illam eniti verisimilem esse, atque probabilem demonstrare. Sed hominum istorum elegantes istæ sententiæ sapientésque rationes, persimiles sunt aranearum telis, in quas si culex, si musca, si quippiam aliud inciderit inualidis hisce bestiolis simile, irretitum retinetur. Sin validiusculum irruperit animal, ipsum facilè admodum elabitur, penetrat, & istiusmodi imbelles illas perrumpit telas, ac demolitur. Atqui non in his solùm consistunt, sed etiam eorum caussas corporibus cælestibus tribuere

Margin notes: Cominus pugnat cū astrologiā vanißimā. — A — Aggreßio. — ἐν ἀτόμῳ, καὶ ἐν ῥιπῇ, aliàs ἐν ῥοπῇ. — ἀπλανοῦς σφαίρας. — B — C — συμπέρασμα vanitatis astrologicæ. — D — E — F — εἰρωνεία δῆγμα. Collationē hāc tribuunt Zaleuco Locrensium legislatori.

tribuere pergũt, quorum electionem cuique nostrum propriam esse constat, morum inquam ac studiorum, probitatis atque improbitatis. Hisce nugis controuertere, alioqui ridiculum videtur. Sed quia plerosque homines hoc errore præoccupatos esse non ignoramus; eiusmodi næmias haud silentio præterire necesse est. Primùm igitur illud ipsos interrogabimus, sit ne vt singulis diebus siderum figuræ mille modis mutentur, ac varientur? Nam cùm vagæ stellæ perpetuò cõtinuoque moueatur, citiùs planetæ alij in alios incurrant & apprehendãt, & partim tardiore motu suos efficiant orbes: fit vt eadem in hora sæpenumero tum mutuò sese conspiciant, tum occultentur. Et cùm maximam vim habeat in hora geneseos siue natiuitatis, ab effectrice bonorum, an malorum conspici, stella vt ipsi censent, fitne vt sæpe cùm haud id attigerint ipsi tempus, quo bonorum effectrix stella dominabatur, ob vnius ignorantiam minuti, eã tum vt in mala sitam fortunã designent? Cogor enim eisdem nũc vti verbis, quibus & illi ipsi vti cõsueuere. In verbis igitur huiusmodi magna quidem amentia, multò verò maior impietas continetur. Maleficæ enim stellæ, suæ ipsarum malignitatis caussas in suum trãsscribunt factorem. Nam si natura stellis competit maleficium, ipse sanè creator effector erit malignitatis: sin improbæ voluntate sua, malæque euadunt. Primùm quidem, animantia quæque erunt boni malique electiua & solutis appetitionibus imperiosisque vtentur: quod quidem inanimis falsò tribuere, summæ dementiæ constat esse. Deinde quantum à ratione dissonat, malum ac bonum non pro dignitate cuique distribuere? Sed cùm hoc in loco fuerit, bonam: cùm ab hoc conspecta sidere fuerit, malam eandem dicere stellam: cùm parumper denique declinauerit à figura, suæ protinus obliuisci malignitatis? Sed hæc quidem hactenus sint dicta. Si verò singulis in momentis temporis atque punctis, in aliam atque aliam sidera figuram permutando se accommodant: in innumeris autem huiuscemodi mutationibus quæ vna die tantædem contingunt, figurationes eiusmodi regiarum natiuitatum perficiuntur: cur singulis, quæso, diebus non reges nascuntur? Aut cur apud ipsos reges omnino regna per successiones traduntur. Non enim quemque regem ortum filij sui, ad regiam siderum figuram obseruãtem accommodare dicere audent. Quis enim mortalium rei talis dominus esse potest? Cur ergo Ozias genuit Ioatham, Ioathã Achas, Achas Ezechiam, & horum nulli nãsci cõtigit seruilem natiuitatis suç horã? Deinde si non probarum ac improbarum operationũ principia penes nos sita sunt, sed ex ortu necessitudines emergunt: frustra profectò legum latores agendas res & non agendas, sed fugiendas præscribunt: frustra sunt iudices etiam, virtutem honore, vitium pœnis afficientes. Non enim hoc pacto iniuria commissa, furis est aut homicidæ: quippe cui neque volenti quidem, ob ineuitabilem ipsum impellentem ad agendũ necessitudinem, manũ continere licuerit. Vanissimi denique homines sunt, & qui dãt artibus operã, in ipsisq; elaborant, quando rectè quidem facturus videtur agricola, si neque semen vllum in terrã deiecerit, neque ad messem falcem exacuerit suam, quin & mercator, velit, nolit, supramodum ditescet, quando ipsi fatum affatim accumulat luculentas & vberes diuitias. Spes porro magnæ illæ christianorum euanescent omnino nobis, atque peribunt: quippe cùm neque iustitia honoribus vllis afficiatur, neq; peccata puniatur: propterea quòd nihil prorsus ab hominibus libero animi proposito agatur. Nam vbi necessitas vrget fatumque dominatur, nullum id ibi locũ obtinet, quod pro dignitate penditur: id, inquã, quod iusti iudicij munus præcipuum esse constat. Sed cõtra illos eousque sit disputatum: neque enim vos pluribus verbis egetis: quippe à vobismetipsis estis præditi fidei sanitate, & tempus non patiatur vltra modum cõtra illos prolixiorem, prorogare sermonem. Ad ea nos quæ consequũtur ordine verba, redeamus oportet. *Sint in signa*, inquit, *& tempora, & dies, & annos.* Dictum iam est à nobis de signis. Tempora autem existimamus scripturam dicere quatuor vicissitudines tẽporum, hyemis, inquam, veris, æstatis, ac autumni: quorum periodus ordine miro ab ordinatissima proficiscitur luminarium motione. Tunc enim sit hyems, cùm sol in austrinis regionibus moram trahit: vmbramque eam in qua nox ipsa consistit, circa hanc nostram plagam, copiosam adeò facit, vt refrigescat aër inde telluri propinquus: & omnes exhalationes humidæ circa nos coactæ concretæque imbrium, glaciei, niuisque copiosissimæ caussam atque materiam præstent. At cùm contra remeans sol austrinis à finibus ad ipsum medium tendit, vt ex æquo partiatur diei noctisque tempus: quãtò super terram plus moræ trahit, tãtò temperiem aëris maiorẽ pro portione reducit, atque ver oritur: cũctis quidẽ stirpibus, germinãdi princeps & auctor; quàm plurimis verò arboribus reuiuiscendi caussam exhibens, animalibus autem tam terrestribus, quàm aquatilibus omnibus successione prolis generis administrãs conseruationem. Iam verò sol illinc vrsam versus aquilonarẽ ad solstitia pergens æstiua, dies nobis maximos prębet. Et quia plurimo tempore tum hoc in aëre moratur, ideo tum & aërem nostro capiti imminentem perurit, & vniuersam tellurem exiccat: seminibus inde maturationem subministrando, & ad concoctionem fructus arborum compellendo, cùm & flagrantior existit, & breuiores vmbras meridie facit: propterea quòd ab excelso nostras has illuminat regiones. Maximi nanque dies ij sunt, in quibus vmbræ breuissimæ fiunt. Breuissimi contrà dies ij sunt qui lõgissimas vmbras habẽt: Idque apud nos accidit, qui Heteroscij vocamur, nimirum ab alterius partis vmbra, quique tractus aquilonios habitamus. Iam enim quidam sunt, qui duobus diebus in toto anno penitus vmbra carẽt in meridie constituti: quos à vertice ipse sol illustrans, ex æquo vndiquaque suo lumine circunfundit, adeò vt per ora angusta profundorum aquas puteorum, etiam sua luce illuminet. Hos ea de caussa, sunt, qui ἀσκίους (id est, sine vmbra existentes) vocant. Eorum præterea qui vltra Arabiam odoriferam illam, incolunt: vtraque versus partem vmbræ vicissim & alternis excidere solent. His enim solis mortalium orbem hunc habitabilem

Marginal notes: *In Genethliacos & Astrologos stilum rursus distringit.* — γνώμη. — *Tempora hic quatuor anni vicissitudines.* — *Hyemis auspicium quando.* — νιφάδος ἀμυθήτου. — *Et hæc ratio, astrologorum vanitatẽ vrget vehementer.* — *Ironismi sunt in astrologos.*

bilem nostrum, id vt peculiare quid contingit, vt & australes versus regiones eorum vmbræ meridie caderent. Vnde & à quibusdam Amphiscij, id est, vtrinque vmbriferi nuncupãtur. Hæc autem omnia porro tum euenire videtur, cùm ad aquilonias sol iam permeauerit plagas. Ex his coniecturam sumere licet, quãtus is æstus sit, quem sol in aërem suis radijs imprimit, quales quãtosque accidẽtarios effectus agere possit. Hinc autumni tempus deinceps vbi successit, exuperantem quidem vim æstus infringit: calorem autẽ paulatim cum temperamenti mediocritate remittens, innocuè nos per eam temperiem ad hyemis tempus frigoraque perducit, ad austrinas sole videlicet regiones tum ab aquilonijs remeante. Hæ tẽporum vicissitudines, hæ varietates solis motiones consectantes, vitam nobis & quę ad vitã sunt necessaria disponunt, ac administrant. *Si, inquit, & in dies.*) Non vt dies creẽnt aut faciant: sed vt ipsis diebus præsint. Dies enim & nox luminarium ortum antecesserunt. Id ita esse declarat & ipse psalmorum auctor. Posuit, inquiens, in potestatem diei solem: lunam & stellas in potestatem noctis. Quonam igitur modo potestatem diei sol obtinet? Quia lucem in sese circunferens, vbi tãdem horrizonta nostrum, hoc est, finitorem nostri hemisphærij fuerit prætergressus, dissolutis fugatisque tenebris, diẽ pręstat. Itaque non aberrauerit quisquã, si diem definiens, aërem esse dixerit illuminatum à sole: aut quantitatem temporis tãtam quo sol in globo nostro dimidio supra terram moram trahit. Sed & ad annos agendos sol atque luna principes sunt constituti. Nam luna cùm duodecies suũ peregit cursum, effectrix est anni, excepto mense intercalari, cuius egere pręsepe videtur ad exactissimum temporũ agendum concursum, quemadmodum Hebræi vetustissimo tempore antiquissimique Gręcorũ olim annum metiebantur. Solaris autem annus est, cũ ad idem sol punctum siue signum vnde profectus est, suapte motione redierit. *Et fecit deus duo luminaria magna.*) Cùm magnum aliud significationem habeat absolutam, vt magnum est cælum, & terra magna mareque: aliud magna ex parte referri ad aliud suapte natura soleat, vt magnus equus, magnus bos. Neque enim hæc testificationem siue commendationem accipiũt suæ magnitudinis ab exuperanti mole corporis, sed ex collatione ad similia. Vtro igitur modo magni significationem nunc capiemus? Vtrum vti formicam aut aliud quiduis eorum quæ natura sunt parua, magnũ pronuntiamus, propter comparationem ad alia eiusdem generis, ipsius excessum referentes? an eo modo quo luminarium magnitudo in sua propria cõstitutione naturaque monstratur? Equidem hoc modo magnum nunc esse censeo capiẽdum. Non enim sol atque luna, quia maiorem quàm stellæ minores, obtinent molem, ideo luminaria magna dicuntur: sed quia tãti sunt ambitus, vt is qui ab ipsis diffunditur splendor, cęlũ collustret ac aërem, atq; ad vniuersam terrã simul mareq; sese extendat, cunctaq; cõpleat. Enimuero quacũque in parte cæli fuerint hæ magnæ stellæ, & exorientes, & occidentes, & medium occupantes, à quocunque loco semper ab vniuersis hominibus æqualis magnitudinis conspiciuntur. Quòd sanè magnitudinis excellentis, immensæq; molis argumentum dilucidum esse constat: propterea quòd amplitudo latitudoque telluris momenti nihil prorsus afferre videtur ad ipsarũ moles, aut maiores, aut minores cõspiciendas. Nam ea quæ longè distãt, minora quàm sint quodammodo cernimus: ad quæ verò proprius accedimus, eorum magnitudinem exactius comperimus. At soli propinquior est nemo, remotior nemo, sed æquali semper interuallo cunctis hominibus ipse quocunque tractus telluris habitent, obuium se offert. Argumẽto id fuerit, quòd Indi iuxta ac Britanni ipsum solem peræquè contuentur. Neque enim ijs qui orientis habitant regiones, sed occidens magnitudinem suam imminuit: neque ab iis qui regiones occiduas incolunt, minor exoriens vnquã conspicitur. At neque cùm cælum medium occupat in alterutrã euariat partẽ, vt maior minórve alterutri appareat. Ne tibi aspectus iste solis imponat. Neque quia cubitalis magnitudinis cernẽtibus esse videtur, ob id eius esse magnitudinis putes. Contrahi naque maximis in interuallis eorum quæ cernuntur magnitudines, solent: quippe cùm ipsa vis perspectiua non queat intermedium penetrare spatium: sed quasi in illo medio absumatur, paruaque sui parte res eas quæ conspiciuntur, attingat. Factus igitur aspectus noster exiguus, exiguas esse res eas quæ cernuntur, fecit existimari: suãque ipsius affectionem rebus quas cõtueri datur, adscribit. Quum itaque fallatur visus, nulla illius iudicio tribuẽda fides est. Recordare earum quæ tibi interim contingunt, affectionum, atque abs te ipso fidem eorum quæ nunc dicuntur, habebis. Si vnquam ab excelsi montis cacumine immensum supinumque campum, conspexisti, quanta ipsa iuga tibi boum, quanti arantes ipsi sunt visi? Formicarúmne tibi veluti imaginem quandam repræsentarunt? Si vnquam etiam à specula è regione vasti pelagi posita tuos aspectus iniecisti æquori, quantæ tibi maximæ insulæ visæ sunt, quantaque tibi cõspecta est oneraria nauis, candidis expassis velis super cœruleũ mare discurrẽs? Nónne quauis columba minorẽ tibi præstitit visionem? propterea quod in aëre medio consumptus visus, vt diximus, inualidusque factus, res quæ se offerunt cõspiciendas, apprehẽdere vt sunt, nequit. Iã verò montes immensæ magnitudinis abruptos ac velut eliquatos in imas valles, rotundos & in planiciẽ leuigatos esse ipse aspectus indicat, in eminentiorem solùm infixus verticẽ: interiectas verò concauitates ob imbecillitatem ingredi minimè valens. Itidem neque formas figurasque corporum, quales nã sint, percipere potest: sed quadras angulosasque omnino turres, teretes putat. Quare omni ex parte cõstat in maximis interuallis aspectum, nõ articulis distinctam & absolutã, sed confusaneã corporũ accipere conjecturalem imaginem. Est igitur Sol, luminare magnum, vti scriptura testatur, in infinitũque gradior eo qui nobis videtur: Adde etiã illud magnitudinis eius apertissimum argumentum. Nam cùm stellæ multitudine sint infinitæ: lumen quod ab vniuersis ipsis congeritur, ad discutiendum dissoluendúmve nocturnæ caliginis mœrorem minime satisfacit. Hic autem solus vel super horizontem apparens

Marginalia: Dies & anni. — Dies. — Diei duplex finitio. — Annus. Lunaris annus. Solaris annus. — ἐγγυτέρω κὶ ποῤῥωτέρω. — Section letters: A, B, C, D, E, F.

apparens, immò verò cùm adhuc expectatur antequàm & totum à tellure se attollat, tenebras cõpendio dissoluit, siderum lumina superat, concretum eatenus & frigore adstrictum circa terram aëra liquefacit, atque diffundit: vnde & flatus in aurora spirare, rorésque sereno cælo terram circumfluere solent. Tellurem etiam, quæ tantę est molis quo pacto vniuersam tẽporis vno momento punctóue luce Sol sua illustrare posset, si non ab amplissimo quo ambitur, circulo lumen suũ emitteret? Hoc loco sapientiam opificis animad-A uertas ipse percipiasque velim: quomodo moderatissimum ad hoc interuallum accommodatissimumque prȩstiterit soli calorem. Est enim in eo tãta caloris imprimendi facultas, moderata alioqui adeo, vt neque ob exuperantiam vrat inflammetque tellurem: neque defectionis ratione refrigeratam eam gelidam infœcundamque relinquat. Iam dictis germana consimiliáve & de Luna velim intelligas. Est enim & corpus ipsius magnũ, & splendidissimum sane post solem. Non tamen semper eius conspicitur magnitudo, sed nũc quidem tota sinuata in orbem, & perfecta, nunc vero in deliquio luminis & imminuta conspicitur, altera sui parte, quid desit, indicans. Nam alia nimirum obumbratur parte cùm incremẽta suscipit: alia pars eius occultatur, cum imminuitur. Est quȩdam figurarum mutationis huiusce variȩ sapientis ratio creatoris: aut enim hoc vult, vt exẽplum nobis illinc euidens nostrȩ naturæ præstetur, Nullam rem, inquã, humanam fixam, & sta-B bilem esse: sed alias cùm antea non essent, exortas, ad suum statum pergere capessendum: alias item cùm propriũ attigerint vigorem, & ad summã adoleuerint incrementi mensuram, rursum quotidianis decremẽtis sensim corrumpi ac perire & imminutas aboleri atq; intercipi. Nos igitur ex lunȩ contemplatione, quàm fluxa sint nostra perdiscamus atque erudiamur: in mentemq; celerrima humanarum nobis mutatio veniat, ac non magnificè nobisipsis ob vitȩ prosperitatem placeamus, nõ potentatibus gloriemur, non ob incertas & instabiles diuitias efferamur: despiciamus carnem in qua potissimum versatur mutatio, curam animo diligentiamque adhibeamus, bona cuius dũtaxat immobilia esse constat. Quod si dolore te luna paulatim sublationibus lucem absumẽs afficiat: dolore te maiore afficiat anima, si probitatem assequuta, deinde bonum virtutis ob negligentiã & incogitantiam perdiderit, & nunquam in eadem persistat affectione, C sed frequenter ob mentis infirmitatem vertatur ac mutetur. Verè enim (vt dicitur) Stultus perinde vt luna mutatur. Atqui corporibus animaliũ constituẽdis, cæterarumq; rerum quȩ à terra nascuntur, non mediocriter lunæ mutationes conducere reor. Nam alio modo corpora cum ipsa decrescit, alio, cum accrescit, afficiuntur: etenim nũc rara fiunt inaniaque cùm imminuitur. Nunc contrà luna accrescente & ad luminis plenũ properante orbem, corpora rursus differciuntur & implentur: proptereà quod humorem quendam, calori immixtum, in profundum vsque tum imprimit occultè, atque immittit. Declarant id ita esse tum ij, qui sub dio lunaque dormiunt, capita quorum vltra modũ humore replẽtur: tum animantia nuperrimè iugulata: quȩ mox incursu impressionéve lunæ permutãtur: tum etiam animalium cerebra, & animantium in mari degentium ea quæ humore copioso prædita sunt: arborumque medullȩ, quȩ sua sanè mutatione conuertere luna cuncta non posset, nisi quid immensum (vt scriptura testatur) exuperãsq; viribus esset. Quin & cunctas circa aërem accidentarias affectiones, ab hisce lunæ mutationibus effici, luce clarius extat, vt turbines repentini testãtur: qui cùm in noua cornua luna curuatur, è trãquillitate sæpenumero, silentioque ventorum repente exoriuntur, quãdo & nubes flatibus exagitantur, sibique occursant, & æstus etiã gurgitésve maris reciproci, partim in euripis, partim in oceano, quos ordinatè consequi ad lunȩ periodos ab incolis est cõ- D pertũ. Nam euripi, certis quidem lunæ temporibus vicissim ad partes vtrasque fluunt. In coitu vero, ne puncto quidem tẽporis quiescũt, sed in sese perenni fluctuant agitatione, nutãtque, atque librantur, quousque rursus apparens, luna, reciprocæ fluxionis illis consuetã præstiterit dispositionem. Occiduum autem æquor affluxus refluxusque subit reciprocos, nũc abiens, nunc rediẽs. Rursus idem destagnat atque inundat, perinde quasi lunæ respirationibus quidem partes ad posteras subtrahatur, rursum itẽ expirationibus ad priorem mensuram cogitur redire. Hæc à nobis sunt dicta, vt ex hisce, luminarium immensa tam solis quàm lunȩ magnitudo demonstretur: vtque constaret in verbis scripturæ diuinitus inspiratæ ne syllabã quidem esse otiosam: quanquam nihil eorum ferè quȩ opportuniùs commodiúsve loco huic cõpeterent, oratio nostra tetigisse videtur. E Complura nãque de magnitudine, deque interuallis solis & lunæ commentari excogitaréve ratiocinando licuerit ei, qui non perfunctoriè aut oscitanter vtriusque operationes ac vires cõsiderãdas sibi proponeret. Vos igitur (si modò grati esse pergitis) conuenit meam ipsius infirmitatem excusare, nõn itẽ incusare malignius, quãdo nostrȩ huic qualicunque orationi admetienda neutiquam venit aut velut ad libellam appendenda tãtorum dei operum operosissima moles ac magnitudo. Quin ipsi potius ex ijs perquam paucis quȩ disseruimus, vestro cum animo versate ac recogitetis, quotnam sint & quãta quæ sermo noster indicta transiliuit. Nolim itaque mihi lunam metiare oculo, sed arcana tecũ ratione, quæ oculis istis ad attingendam veritatem tanto certior est & accuratior. Fabulæ porrò quȩdam planè ri- F diculȩ à temulẽtis nescio quibus aniculis ac proinde deliris quoquo terrarum dissipatæ & peruulgatæ tradunt lunã veneficijs carminibusque propria statione emotam in terræ elementum deferri. Quo, quæso te, pacto præstigiatorum vis vlla incantatrix sua eam sede emoueat, quam ipse fundauit altissimus? Quis tandem locus illam celo detractam suscepit? vis ex me accipere effusissimæ illius magnitudinis dilucidam demonstrationem ab exiguis petitam indicijs? Vrbes terræ totius habitabilis quàm longissimo licet, inter se dissitæ interuallo, vnà cum vniuersis quotquot rectã orientem respiciũt, vicis, lunare lumen ex æquo omnes suscipiunt: id quod neutiquã fieret, si nõ singulas quasque facie cõuersa respectaret, sed

Accedit πρὸς τὴν ἀλληγορίαν.

sed eos quidem angiportus suo prorsus luna illustraret lumine, qui ad eam recta obuerterentur, ijs autem qui latitudinem ipsius excederent, prętervectis & tanquam se fugientibus obuerteretur, nimirum reflexis in obliquam partem radijs cuiusmodi exemplum familiare & domesticum in lucernis liceat videre. Pluribus enim ad lucernæ prospectum circũstantibus, eius vmbra qui in directum adstat lucernæ, rectà porrigitur: reliquorum ad vtranque partem declinant. Quare lunæ corpus nisi immensum esset exuperantis & eximiæ magnitudinis, nequaquã ad omnes peræquè terras sese expãderet. Aequè enim ipsius compotes fiunt, cùm ab æquidialibus siue æquinoctialibus exoritur locis, qui propè gelidam rigentemque plagã habitant, subque vrsæ siti sunt conuersionibus, & qui concaua meridianæ accolunt plagæ, exustæ scilicet & torridæ zonæ vicini: quibus omnibus iuxta latitudinis dimensionem è regione prætervecta luna, apertissimum suę magnitudinis prębet testimonium. Quis igitur inficias iã ierit, lunæ corpus amplissimæ esse magnitudinis, quod se tot tãtisque locorum interuallis ex æquo dispertitur? Et hæc quidem de solis lunæque magnitudine præcellenti hactenus dicta sunto. Ipse porrò deus qui mentẽ nobis intelligentiæ vi præditam gratuitò est largitus, idem id doni gratificetur, vt ex minimis creaturæ rebus eximiam ipsius & admirabilem sapientiam condiscamus: & ex istis amplissima mole magnitudinis eminentibus, augustiores de eorum conditore cõcipiamus cogitationes: tametsi ad suum collati creatorem Sol Lunaque culicis ac formicæ rationem obtinent. Neque enim fieri possit, vt istorum quantalibet contemplatione, vllam concipias animo notionem dei augustissimæ maiestati pro dignitate respondentem. At certè exiguis quibusdam, nec admodum conspicuis hinc emergentibus notitijs per hæc ipsa quemadmodum & per vnũquodque minutissimorum in genere tam animalium quàm stirpium contingit nos ad dei contemplationem promoueri. Dictis hactenus contenti, gratias in commune agamus, Ego quidem ei, qui exiguam hanc verbi administrationem mihi gratuitò impertijt: Vos autem eidem, qui spiritualibus vos aluit alimentis, quique famelicas animas meæ vocis exilitate, quasi panis cuiuspiam hordeacei edulio pauit: optauerim, perpetuò vos vt pascat iuxta adæquatam fidei proportionem, nihil obscuram cognitionem largitus spiritus sancti, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA SEPTIMA,

de Reptilibus.

ET DIXIT *deus: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus: & volatilia volantia iuxta firmamentum cæli secundum genus.*) Post luminarium creationem aquæ deinceps opplentur animantibus, vt hæc demum portio vniuersi ornatu se decenti cohonestaretur. Suum iam ex se cultum terra acceperat proprijs conuestita germinibus. Acceperat & cælum nempe siderũ flores roseos, quibus accessit quòd idem magnorum luminarium sociali fœdere, quasi geminorum radiantissima eiaculatione oculorum insigniter conuenustatum est & ornatum. Reliquum videbatur, suus vt aquis consignaretur ornatus. Venit mãdatum, & ecce tibi dicto ocyus fluuij specimen suæ ediderunt operationis, stagna genitali prole fœcundãtur, ac sui quæque generis moliebantur fœtus natiuæ indoli lacustris aquæ respondentes. Mare genus omne natãtum parturiebat. Ne id quidem quãtillum vspiã aquarũ in limosis & palustribus locis resedit, erat ingenitę sibi operationis vacuũ, nec ab eo desedit munere quod ab ipsa sua mox creatione acceperat explendum. Etenim ranæ, muliones, culices ipsi ex ipso nimirum lacustri emergebant cœno. Quæ enim vel hodie in omniũ oculis fiunt, illius tum temporis exhibitorum operũ perspicua quędã demonstratio sunt. Tanto tum studio contendebat aqua omnis sui cõditoris imperio subseruire & obsequi, vt & quorũ ne genera quidem possit quiuis ad numerum referre, horum vitã nulla intercedente mora efficacem, atque operatoriam, seque motitantem declarauit magna prorsus & ineffabilis dei potentia, simul atq; suo vnius præcepto aquis vim impressit generationi accommodã, *Producant aquæ reptilia animarum viuentium.*) Nunc primùm animatum fit, ac sensile creatur animal. Nam plantæ & arbores quamlibet dicantur viuere, quòd nutritiuæ facultatis auctiuæque participio gaudeãt, at non ob id animalia sunt, neque anima informantur, eoque dictũ est: *Producant aquæ reptilia.*) Natatile quodcunque tandem illud est, siue id summã aquæ superficiẽ radat natãdo, siue innatãs imam aquam secet, in reptilis naturę censum transit, quando per aquę corpus se trahit, & si qua aquatilium pedum fulturis nituntur & incedũt. Horum enim pleraque sunt amphibia maximè, ceu sunt phocæ, crocodili, hippopotami, ranæ & cancri. In his pręrogatiua nominis gaudet, quòd suapte natura natatile est, ob id dictum est: *Producant aquæ reptilia.*) In hisce perbreuibus verbis, quod genus omissum est? Quid nõ reptilium comprehensum est in creatoris præcepto? Non vtique ea quæ animal pariũt, ceu sunt phocæ, delphines, torpedines, ceteraque id genus quæ chartilaginea. Non omisit ouipera, quibus nomenclaturis omnia ferè piscium genera continentur. Non squamosa, non corticosa, nõ pinnis prædita, non eisdem carentia. Vox quidem imperij breuis admodum est, quin potiùs neque vox est: sed momentum duntaxat, & subitus motus diuinæ voluntatis: Atqui voluntatis istius in præcepto quamlibet breui delitescentis tanta nimirum diffusio est, quot sunt, & quibus differunt inter sese, quibusque conueniunt animantium piscium genera, atque naturę: de quibus diligenter accurateque disserere velle perinde est, atque si quispiam aut æquoreas vndas enumerare aut metiri cotylis siue hominis aquas maris aggrederetur. *Producant aquæ reptilia.*) In ijsipsis sunt ea quæ in pelago versantur, quæ littoribus gaudent, quæ immersa profundo viuunt, quæque adhærescunt petris & allambunt.

Sunt

Sunt & gregalia, solitaria vt cete & beluę molis immensæ, & minutissimi pisces. Eadem enim vi sanè, pariquе præcepto, tam magna, quàm parua animantia in lucem edita sunt. *Producant aquæ reptilia.*) Ostendit tibi natatilium animalium naturalem ad aquas affinitatem. Quapropter vel parū ab humoris natura pisces seclusi dispereūt. Non enim respirādi habent organum, quo hunc aërem attrahant: sed quod in terrestribus animātibus aër obtinet rationis, id est generi natatiliū aqua. Et caussa est in promptu. In nobis enim est pulmo, viscus porrò rarum, meatibusque multis

A patens, quod per ipsum pectus dilatatum, attractum, recipiens aërem, internum diuentilat nostrum refrigeratque calorem. In illis autem dilatatio constrictioque branchiarum attrahentium humorem reddentiumque, spirandi munus efficiunt. Propria pisciū est sors, propria sanè natura, separata peculiarisque, pro moribus victuque vita. Ideo neq; mitescit animalium natatiliū quidquam: neque sese tractandum vnquam manibus vllis mulcendumque præbet. *Producant aquæ reptilia viuentium animarum, secundum genera sua.*) Vniuscuiusque generis nunc primitias quasi naturæ semina quædam oriri iubet: multitudo verò successioni posteà asseruatur, cùm genera singula necesse sit in multitudinem crescere. Atque aliud genus eorum est, quæ ostracoderma vocantur. Qualia sunt conchæ, pectines, limaces marini, strombi, & ostrearū discrimina numerosa. Aliud eorum, quæ malacostraca vocantur. Vt locustæ, cancri, ceteraque id genus finitima. Aliud pręter hæc genus eorum est, quæ mollia nuncupantur, quorum caro mollis est, atque tenera. Vt polypi,

B sepiæ ceteraque similis generis. In quibus rursum innumeras esse differentias constat. Prætereo dracones, murenas atque anguillas: quæ limosis in fluminibus stagnisque nascuntur, & venenatis potius reptilibus, quā piscibus sunt propinqua. Aliud item genus subeunt ea quæ ouum, aliud ea quæ animal pariunt. Procreant autem animal ea quæ musteleni generis sunt, & caniculi: & ea omnino quæ chartilaginea nuncupantur, generisq; cetarij, plurima sunt viuipera, vt delphini, vituli marini, quos & tenellos suos catulos aliqua perterritos caussa, in ventrem rursum suscipere circumplectique ferunt. *Producant aquæ reptilia viuētium animarum per genus.*) Aliud genus est cetarium, aliud piscium tenuium genus. In piscibus item innumera discrimina sunt, per genera sanè distincta. Quorum & nomina propria sunt, & pabulum varium & figura, & magnitudo, & carniū qualitates haud eædem, sed diuersæ. Maximis singula differentijs inter sese discrepant, sub varijsque formis, atque diuersis specie collocantur.

C Quinam, quæso, thynnorum exploratores, generum nobis enumerare differentias possent? quāquam vt ferunt in magnis piscium gregibus, numerum illorum exactè renuntiant. Quis item eorum qui circa litora ripasque siue oras studio piscandi consenuere, nobis horum historiam omnium exactè notam efficere posset? Alia porrò genera piscium cognoscunt qui in Indico mari, alia qui in Aegyptio sinu piscantur, alia insularum incolæ, alia Mauritani nouerunt: omnia tamen tam parua, quàm grandia, primum illud imperium illaque inenarrabilis potentia procreauit. Multi varijque sunt ipsorum modi viuendi: multæ deniq; in vniuscuiusque successione generis differentię, non ouis plurimi piscium, perinde vt aues incubant, non nidulos fixiùs agglutināt aut compingunt, non in enutrienda sua prole laborant, sed aqua susceptum editū ouum, animal nullo prorsus exhibito negocio fecit. Est etiam vt vniuscuiusque successio generis inuariabilis semper sit: neque cum alia natura vlla miscetur. Non in humore perinde atque in terra naturas esse promiscuas nouimus, quales esse mulorum constat, & a- D
uium nonnullarum deprauantium generum adulterantiumque naturam. Nihil in piscium genere dimidia parte dentibus est armatum, vt bos apud nos, vt ouis: neque enim quisquam piscis ruminat nisi scarus solus, vt quidam memorię prodiderūt, sed omnes acutissima frequentium dentium acie communiuntur, ne si mora in molendo traheretur, difflueret alimentum. Etenim nisi celerrimè dissectum ventri immitteretur, dum secaretur in minuta, per humorem sanè dilaberetur. Pabulum autem alijs aliud piscibus per genera definitū est. Quidam enim limo, quidam alga vescūtur. Alios aliæ in humore nascentes herbæ delectant, maior pars piscium liguriunt, alter alterum atque deuorant: & minor apud illos esca maioris est, & si vnquam euenerit, vt is qui minorem superauerat alterius præda fiat, ambo tum simul deglutiuntur, & vnum vltimi piscis immersi ventrem ingrediūtur. Quid igitur, quæso, nos homines aliud agimus, cùm vim afferimus inferioribus? Quid interest inter eum ac vltimum piscem, qui sua improba & intemperanti cupiditate diuitias consequē- E
di, in inexplebiles auaritiæ sinus imbecilles ingerit homines, atque abdit? Ille pauperis patrimonium raptum habuit: tu illum oppressum partem tuarum facultatum fecisti: iniustis iniustiorē profectò, atque auaris auariorem te ostendisti. Prouideto, ne finis idem tibi qui piscibus euenire crebrò solet, occurrat, hamus forsitan, aut nassa, aut etiam rete. Et nos enim omnino cùm multa peregerimus mala atque iniqua, iudicium illud extremum, pœnam illam vltimam nō euitabimus. Iam quidem & infirmi cuiusdam animantis haud modicam astutiā ipse ac dolosum ingenium insidiosumque cùm didiceris, volo proinde, vt ipse admonitus non imitere, sed vites maleficos. Cancer efflictim ostrei carnes cupit, sed perdifficilis eius est ipsi venatio, testę ratione, qua clauditur ac munitur: perualido nanque & infracto septo carnis ostrei mollitudinē natura muniuit. Quapropter & ostracodermon id aquatile nuncupatur. Cumque duæ concauitates exactè inter sese coniunctæ ostreum circumplicent & ambiant, nihil prorsus cancri denticulati forcipes illi possunt. Quid igitur agit? quid tandem molitur? Cùm viderit il- F
lud trāquillis in locis tepore, sese oblectare, suasque illas valuulas ad solis radios aperuisse ac explicasse, tunc clanculum iniecto calculo conclusionem prohibet, atque quod viribus suis deerat, id tali astu sibi supplet. Hæc est eorum malitia, quæ neque ratione neque voce prædita sunt. Ipse ego optauerim, vt cancrorum solertem industriam imitatus in parando viatico, à proximorum noxa incommodisque tibi temperes.

Pisces indomabiles.

Aquatiliū genera. Pisces ostracodermi. μαλακόστρακα quæ molli testa sunt tecta.

Pisces ouiperi.

Delphini.

Scarus solus inter pisces ruminat.

Quo victitent pabulo pisces. Arist. de animalibus.

ἀλληγορία.

Cancer vt astutus.

Talium eſt profectò morum, qui ſuum cum dolo fratrem adire ſolet, quique ex inſidijs proximos aggreditur alienisq; inſultat calamitatibus. Effugito deſpiciẽdorum hominum imitationes. Tuis proprijs facultatibus eſto contentus: paupertas cum veraci ſufficientia, omni potiundę voluptati profectò eſt compoti mentis anteponenda. Non ſilentio pręterierim Polypi dolos ac furacitatem. Is cuicunque ſaxo adhæſerit colorem ſubit illius, atque adeò, vt piſcium complures ad ipſum de im

A prouiſo nantes, tanquam ad ſaxum appellant, paratamque ſeſe offerant illi verſuto malitioſoque prædam. Talibus eos moribus præditos eſſe cõſtat, qui perpetuos potentatus ſubeunt: & ad vſus neceſsitudinesque ſingulas occurrentes ſeſe accommodant: nec in eadem ſemper volũtate perſiſtunt, ſed alij diuerſique facilè fiunt. Sobrietatẽ cum ſobrijs laudant: intemperantes ſunt cum intemperantibus: atque ad id quod cuique placet ſuam omnino ſententiam vertunt. Quos euitare facilè nemo poteſt, nec ab ipſorum inſidijs nocumentisque cauere: propterea quòd pietatis prætextu prauitas eorum fucata & adornata profundè celatur, ac latet. Huiuſcemodi ſanè mores, rapaces lupos appellat dominus, in indumentis ſeſe ouium palàm oſtentãtes. Fugito prorſus varios hoſce multiplicesque mores: ſectare veritatem, ſynceritatem, ſimplicitatem. Anguis varios obtinet mores: eoque pœnè huic addictus eſt, vt reptet humi. Iuſtus fictione caret, qualis & Iacob etiam fuit: quapropter ipſe dominus habitare facit vnius moris homines in domo, minimè ſcilicet fucatos. Hoc mare illud magnũ & ſpatioſum

B eſt: illic reptilia ſunt, quorum numerus eſſe non poteſt, animalia parua cum magnis. Attamen eſt in illis quædam diſpoſitio ſapiens rectusque modus viuendi. Non enim carpere ſolùm reprehendereque poſſumus piſces, ſed ſunt in illis, & quæ proſequenda ſunt imitatione. Vt ſingula genera piſcium accomodata ſibi loca diſtribuunt, in illisque vitam degunt, nec aliena loca vnquam aggrediuntur: ſed intra ſuos læta verſantur fines. Non illis geometra quiſquam diſtribuit habitationes, non mœnibus vllis ſunt vlla genera piſcium circumſcripta, non finibus vllis diuiſa: ſed quod cuique prodeſt, quodque neceſſarium eſt, id naturæ munere eſt definitum. Hic ſinus hæc piſcium genera, ille alia paſcit: & quæ hic abundant, in alijs ea deſunt. Nullus hic mõs acutis porrectus verticibus ea ſeiungit. Nullus amnis tranſitionem dirimit: ſed quædam naturę lex æquè iuſteque pro vniuſcuiuſque nimirum commodiore vſu diætam, hoc eſt ſuum cuique viuendi limitem & canonem velut ſortitò præſcribit. Atqui neutiquã tales ſumus. Vnde? quòd ipſi terminos quos

C poſuerunt patres noſtri, eoque continenter ſeruandos transferimus. Terram limitari ſectione diducimus. Domum ad domum coniungimus & agrum agro copulamus, vt à proximo auferamus. Norunt planè cete illa grandia quam ſibi natura diætam præſcripſerit. Id occupãt mare, quod vltra plagas habitabiles collocatur; quod inſulis fermè caret: cui continens vltra ſuccedere nulla vnquã tellus cõſpicitur. Quamobrem innauigabile eſt, & nec hiſtoriæ ſiue explorandi ratio, nec vlla neceſsitudo prorſus æquor illud vnquã aggredi nauigantibus perſuadent. Hoc mare, cetarium genus magnitudine maximis æquandum montibus, vt ferunt qui conſpexerunt, occupatum tenet in ſuis finibus manens, nec vllum prorſus detrimentum, aut inſulis, aut vrbibus maritimis afferens. Ita ſingula genera piſcium in definitis ſibi maris tractibus, perinde atque in vrbibus, aut pagis quibuſdam, aut antiquis patrijs immorantur. Iam verò ſunt, & qui peregrinationem de more capeſſant, quaſi qui communi cuiuſpiam curiæ decreto, aliò ablegati & in exiliũ proſcripti D

ſub vna militari teſſera aliquò emigrent omnes. Nam cùm deſtinatus ab natura articulus temporis acceſſerit κινήσεως, alij ab alijs finibus emigrantes, communi lege cõcitati naturæ ad aquiloniũ properantes mare contendunt. Quo tempore aſcenditur, videre vtique poſsis vnitos piſces, perinde vti flumen, & per propontidem & Euxinum pontum tranãtes. Quis eſt qui mouet? Quod regis edictum? Quæ tabellæ in foro poſitæ præſtitutum decedendi tempus definiunt? Qui denique ſunt hoſpitum aduenarumque ductores? Conſpicisne diuinam inſtitutionem ordinemque cũcta complentem, & vel minutiſsima quæque penetrantem? Piſcis diuinæ legi non aduerſatur, & homines ſalutaria præcepta non ferimus? nõ toleramus? Noli flocci pendere piſces, quòd voce careant, quòd animalia ſint penitus expertia rationis: ſed vereri, ſed permetuere velis, ne creatoris obſtando præceptis, rationis illis expertior videare. Audi piſces propè vocem per ea quæ faciunt emittentes. Nos quo genus noſtrum perſiſtat, atque perrennet, longinquam iſtam capeſsimus peregrinationem. Propria quidem ratione piſces haud præditi ſunt: naturæ verò ſibi legem E

inſitam inſculptamque habent, id ſemper quod agendum eſt demonſtrantem. Eamus, inquiunt, ad aquilonium mare. Illa enim ceteris æquoribus aqua dulcior eſt: propterea quod modicam in eo moram ſol trahens, non vniuerſum ſuis exhaurit, abſumitque radijs, quod potulentum eſt. Enimuerò non mediocriter & animãtes æquoreæ dulcibus humoribus gaudent. Vnde fit vt & ad flumina ſæpenumerò annatent, longeq; ab ipſo mari diſcedãt. Hac de cauſſa põtũ ipſi finibus æquoreis ceteris anteponunt, vt ad effundendos excludendosque fœtus, & enutriendã ſibi ſobolem, magis idoneum, magisq; aptum. Atqui mox vt ſatis ſtudio ſuo quod geſtiebãt explere, fuerit factum, rurſus ipſi omnes velut agmine facto, ſeſe recipiunt domum. Et quænã ſit ratio redeundi recipiẽdique ſe domum, ab ipſiſmet animantibns mutis audiamus. Aquilonium, inquiunt, mare vadoſum eſt, reſupinumque, ventorum flatibus exponitur violentis: perpaucas etiam oras, tractusque profundos & ſubterfugia habet: quamobrem & ex ipſis ſedibus imis perfacilè flatus ipſum exagitãt, procellæque reuoluunt, vt & vnà cum fluctibus F

vndiſque miſceatur harena. Huc accedit & frigus hybernum. Hyemis enim tempore pergelidum eſt: quippe quod complures, tum peralgidos pergrandesque ſuſcipiat amnes. Idcircò temperie moderationeque ipſius per tempus æſtiuum potiti rurſus hyemis tẽpore, æquoris profundi gurgites altos, loca ſoli propinquiora repetimus, flatusq; ſeptentrionis horridos fugientes, ad eos

Piſciũ mores quos operæpretiũ ſit imitari.

ἀξίωμα phyſicum

ad eos ęquoreos sinus tanquam ad stationes properamus, atque confugimus, qui minus vi ventorum concutiuntur. Vidi ipse ego hæc, & in omnibus suspexi admirabundus dei sapientiam. Si rationis expertia excogitare cōseruareque salutem suam soleant, atque piscis id sciat quid expetendū sit sibi, quid fugiendum: quid nosipsi dixerimus, qui rationis munere cohonestati, legibus eruditi, pollicitationibus inuitati, spiritu sapientiam assequuti, res eas deinde quæ ad nos pertinent longè rudiùs, & à ratione alieniùs, quàm ipsi pisces dis-

Vertit ad allegoriam scriptam.

A ponimus? si illi quidem de futuro prospiciant, atque prouideant: nos autem de spe futurarum rerum vacui, vitam nostram, voluptati vitæ pecudū accommodatæ deditam conficiamus, ac consumamus? Piscis tot maria tranat ac permutat, vt vtilitatis aliquid consequatur. Quid ipse dixeris quæso? qui vitam in otio degis, quod quidem maleficij principium esse nemo est qui ignorantiam prætexere possit. Ratio profectò naturalis nobis inspersa, prosequenda cōciliandáve esse honesta, fugienda noxia turpiaque subindicat. Non ab æquoreis exemplis discedo: quoniā hæc nobis inquirenda nunc proponuntur. Audiui quendam eorum qui maritimis in regionibus versantur æquoreum herinaceum commemorantem, exiguā illam paruipendendamque bestiolam tranquillitatis indicem doctoremque sæpenumero tempestatisque nauigantibus fieri: Qui cùm ventorū perturbationem præsenserit, calculum haud exiguum subit, sub ipso tanquam anchora seipsum

Herinaceus marinus.

B stabiliens. Detinetur enim illius pondere, ne facilè fluctibus trahatur ac agitetur. Id vbi nautici cōspiciunt, futuram hoc indicio ventorum agitationem tempestatemque præsagiunt. Nemo homo stellarum scientia præditus, nemo Chaldęus procellas ex ortu siderum coniectans aëris turbelam herinaceum docuit: sed marium dominator atque ventorum, huic etiam animanti paruo immensæ suæ sapientiæ vestigium euidens & apertū impressit. Nihil est prorsus, quod sub prouidentiā dei non cadat. Nihil est omnino, quod à deo neglectum sit: omnia explorat, omnia cōspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemque salutis cuique præstat. Si herinaceū deus à sua prouidentia non excludit, ea quę ad te pertinent non explorat, non conspicit? Vos ô viri, coniuges vestras diligite, & si locis longinquis semoti in coniugij societatem conuenistis, naturę vinculum legibus ac benedictione obstrictum vnio ac iugum

Diligendā vxorem exemplo vipere & murenę marinę.

C distantium esto. Vipera genus serpentum omniū exitiosissimum murenæ marinæ nuptias expetit, & sibilo suam significat præsentiam, eamq; è gurgite vasto inuitat ad nuptiales complexus. Illa autem obtemperat & coït cum venenato. Quid hęc mea ratio vult? quid portendit? Siue asper est cuiuspiam coniunx, siue ferus moribus, perferat illū vxor necesse est: nec vllam prorsus ob caussam societatem vinculumque dissoluere patiatur. Feritne, verberat, estque percussor? At vir tamé est tuus. Temulentúsne? At tibi est natura cōiunctus. Durúsne, morosus & implacidus? At membrum iam tuum est & membrorum præstabilissimum. Audiat & ipse vir accommodatam seque decentē admonitionem. Vipera virus ob nuptiarum venerationem euomit. Tu duritiā animi, tu feritatem, tu crudelitatem ob vnionis reuerentiā non deponis? An exemplum viperæ nobis & alio modo fortasse prodest? Adulterium naturæ quoddā est viperæ murenæque mutuus ille cōplexus. Discant igitur ij, qui alienis insidiantur nuptijs, cuinam reptili sint similes. Id vnum est mihi cordi, id vnum propositum vt ecclesiam vndequaque nostram hanc ædificem. Intemperantium, incontinentiumque hominum perturbationes, tam à mari quàm à terra, sumptis exemplis, castigatę sedentur. At enim infirmitas me corporis, atque angustia temporis (iam enim aduesperascit) hoc loco finem orationi ponere cogunt. Alioqui plura poteram adhuc auidis audiendi de ijs quæ in mari nascuntur referre digna prorsus admiratione, D de mari deniq; ipso: quonam pacto in salem cogatur maris aqua: quomodo pretiosus lapis corallium in mari quidem sit herba: sed cùm in aërem effertur, in lapidis soliditatem transgelatur & concrescit. Vnde vilissimis animātibus ostreis, ipsa natura pretiosissimos vniones impresserit. Quæ nimirum vtraque in suis recondi thesauris reges percupiūt: ea passim circum littora & oras siue ripas, circum aspera saxa disiecta sunt, vilissimis ostreorum insita crustis: vnde vellus aureum pinnæ nutriant, quod nondum exactè quisquam eorum qui coloribus inficiūt vellera, potuit imitari? Vnde cochleæ, vestes regibus purpureas offerunt: quas quidem & pratorum flores viuacitate coloris longo interuallo superare non est obscurum? *Educant*, inquit, *aquæ*. Et quænam res necessariæ non continuò sunt exortæ? Quæ lautarum rerum non dono datæ sunt vitæ: partim sanè E subministrationis hominum: partim vt ex creaturæ miraculo ad contemplationē eleuêre, partim etiam formidinis terrorisque incutiendi ratione, quò noster animus somniculosus, desidiosus, ac iners excitetur et erudiatur. Fecit deus cete magna, nō quia squilla, & halece maiora sunt, cete ideo magna sunt dicta: sed quia maximis mole corporis montibus æquantur. Nam cùm ad summam aquæ superficiem enatarint, instar insularū sæpenumero apparent. Hæc tamen tantæ molis animantia, non in oris, nec in littoribus degerę versarique solent, sed id inhabitant mare quod Atlanticum nuncupatur. Talia sunt animantium ea, quæ ad terrorem stuporemque nobis incutiēdū creata sunt. At si audieris maximas naues extentis velis secundo per æquora flatu labentes, pisciculum minutum remoram dictum si carinis adhæserit, adeò facilè sistere, vt immobiles haud F paruo tempore detineat, moreturque quasi in ipso mari radices altius fixiusque egissent, nónne ab exiguo quoque pisce demonstrationem eandem acceperis ipsarum virium creatoris? Non ęnim solùm gladij, serrę, canes, balenę, orcę, ceteraque id genus formidolosa metuendaque sunt, sed etiam aculeus siue radiolus pastinacæ piscis marini licet mortui, lepus marinus, animal sanè noxium non mediocriter terrent: quippe quæ celerem afferant & ineuitabilem necem. Ita per omnia rerum opifex vigilare te vult, vt ea spe quā in ipso tute habere debes, detrimenta noxáve, quæ ab illis prouenīunt, euitare possis. Sed enim ex altis emersi gurgitibus, vastoque mari iam ad continentem confugiamus.

Phauorino & ceteris κοράλλιον, hoc exēplar habet κουράλλιον.

Cete. καρίδος καὶ μαινίδος.

ἡ ἐχενηΐς remora. ἀπόδειξις à minori.

Nam cùm aliæ mirandæ res æquoreæ post alias nos occupassent, suis nimirum orationem nostrā perinde vt inde fluctusque crebris incursationibus obrutam diduxerunt. Quamquam mihi sanè haud mediocri fuerit miraculo, si non mens nostra fugam veluti Ionas ad mare rursus arriperet, cùm in continente admirabiliora inueniat. Videtur autem oratio nostra cùm in res mirabiles innumeras incidisset, mediocritatis oblita fuisse, eique idem obtigisse quod & immensum æquor nauigantibus euenire solet. Illi cùm nullum sibi fixum ad motionem metiendā signum constituere queant, ignorant persæpe spatij quātum fuerit ab

A illis decursum. Hoc ipsum circa nos factum apparet, nostro enim per opera creationis decurrente sermone, eorum quæ commemorata sunt, neutiquā sentire potuimus numerosam multitudinē. Sed & si religiosum hoc theatrum plusculis audiendis inhiet, sitque non iniucunda seruorum auribus, miraculorum herilium enarratio: hìc tamē ad portum oratione deducta accedentem expectemus diem, ad ea quæ restāt reddenda. Surgamus igitur omnes, atque gratias agamus partim pro ijs quæ sunt dicta, partim eorum quæ restant postulemus plenariam perfectionem. Vtinam & inter sumendas epulas, hæc omnia vobis mensarij sermones sint, quę vobis hodierno die partim exoriente, partim occidente sole oratio trāsegit, ac obtulit. Vtinam etiam in eorum sentētijs somno vos occupati, dormientes quoque diurna perfruamini voluptate, quo vobis iure liceat dicere: Ego dormio & cor meum vigilat, nocte dieq; legem domini meditando: quem gloria & imperiū addecet in secula seculorum, Amen.

B

HOMILIA OCTAVA, DE *volatilibus & aquaticis.*

ET DIXIT *deus: Producat terra animam viuentem iuxta genus, quadrupedia, reptilia, & bestias iuxta genus. Et factum est ita.*) Accessit opificis edictum, ordine procedens, & terra quoque suum proprium ornamentum accepit. Illic: Educat aquæ reptilia animarum viuentiū, dictū est. Hic: Educat terra viuentem animā, dicitur. Est ne ergo anima perdita tellus? Vanæq; mentis homines Manichæi locum ne iam habent, recteq; sentiunt anima prçditam tellurem esse, dicentes? Non quia dixit: ἐξαγαγέτω, Educat siue producat, id ideo quod in seipsa situm erat, eduxit terra: sed qui iussit, is vt terra educeret, ipsi prçstitit facultatē. Nec enim, cùm audiuit: Germinet terra herbam fœni fructiferumq; lignū quod in seipsa habebat delitescēs

C fœnū, illud eduxit. Nec sanè palmam, aut quercū aut cupressum aliquo in loco inferioris vteri sui eatenus retrusa, in apertum & propalam eduxit & edidit: sed verbum ipsum diuinum: eorum est profectò natura quæ oriuntur. Germinet, inquit, non id quod habet, emittat: sed id quod nō est prçdita, consequatur, actionis operationisque deo facultatem atque potentiam largiente: pari nunc etiā modo: Producat terra animam, nō eam, quę

Cōtra Manichæos. ματαιόφρονες μανιχαῖοι.

inest in ipsa: sed eam quæ data est ipsi, creatoris dei præcepto. Deinde ratio Manichæorum in cōtrarium ijsdem reflectetur. Nam si eduxit animā, iam anima seipsam terra destituit. Sed illorum quidem abhorrendam & execrabilem esse sentētiam suapte luce elucescit. Cur autem aqua quidē reptilia viuentium animarum, tellus autem viuētem animam educere iussa est? Arbitramur natatilium quidem naturam imperfectioris quodammodo participē esse vitæ: quippe cùm in humoris crassitudine degant. Nam & auditum obtinēt grauem, & aspectum hebetem, cùm per mediam aquam videant. Adde memoriam ferè nullam in illis esse, neque imaginationem, neque consuetudinis aut familiaritatis vllam cognitionem. Quapropter oratio quasi demonstrare videtur, in aquatilibus quidem carnalem vitam, animalium motionum principem esse. In terrestribus autem animantibus, cùm perfecta vita prædita sint, principatum vniuersum subindicat animam obtinere. Terrestrium siquidem sensus perspicaciores sunt, quàm aquatilium, præ his item illa acutiùs præsentia appræhendunt, exactæ verò certæque rerum præteritarū memorię apud plurimas quadrupedes animantes comperiūtur. Quamobrem in aquatilibus quidē (vt videtur) animantia corpora sunt creata. Reptilia namq; viuentium animarum ex aquis producta sunt. In terrestribus autem animam administrantem corpora tellurem educere iussum est, quasi plus quid habeant animantia terrestria, quàm aquatila facultatis viuēdi. Etenim expertia quidem sunt, & terrestria rationis. Attamen affectiones complures animę naturali sua quæque voce significant. Nam & gaudiū, & dolorem, & consuetudinis familiaritatisve agnitionem, & indigentiam alimenti, & seiūctionem compascuorum animantium, & innumeras id genus affectiones emissione suæ vocis indicare videntur. Sed animantes aquatiles non modò nō eliciunt vocem: sed neque mitescere quidem, neque doceri possunt. Quinetiam ad omnem omnino vitæ societatem hominibus inattractabiles sunt penitusque ineptæ. Cognouit bos se possidētem, & asinus præsepe domini sui. Piscis autem nō agnouerit suum vnquam altorem. Scit asellus assuetam sibi vocem, scit eam viam qua sępius ambulauit. Nonnunquam, & dux homini fit erranti. Nō aliud terrestrium audit hoc animali acutiùs. Cameli præterea mali memoriam sibi illati, grauemque furorem, atque ad iracūdiam diutiùs retinendam propensionem, quisnam vnquam marinorum piscium imitari possit? Olim verberibus cæsa camelus, ira, longo post tempore recondita, cùm idoneum opportunumque nacta fuerit tēpus, malum illud tandem reddere solet. Audite vos, audite, qui grauem amarumque geritis animum, quiq; mali memoriam vobis illati, tanquā virtutem probitatemque quandam exercere soletis, cuinam animali persimiles sitis, cùm dolorē contra proximum, perinde atque scintillā occultam in cinere eousque reconditis, quousque materiam occasionemque nacti, tanquam flammam quandam iram prius conceptam reaccendatis. *Educat terra animam viuentem.*) Cur animam viuētem tellus educit? Vt quid sit inter animam iumēti, atque animam hominis discas. At animam quidem

D ἀλληγορία.

E

ἀτίθασσα καὶ ἀδίδακτα.

F

quidem hominis paulò pòst quomodo habeat scies. Nunc interim audi de animantium anima ratione non præditorum. Cùm iuxta quod scriptum est, animalis omnis anima sanguis sit ipsius: sanguis autem coactus in carnem suapte natura vertatur, caroque corrupta in terram resolui soleat: mortuum quid optimo iure est anima iumentorum. Igitur animam terra viuentem educat. Vide consequentiam ordinemque animę ad sanguinem, sanguinis ad carnem, carnis ad terram: contrà, facta resolutione per eadem regreditor, à terra in carnem, à carne in sanguinem, à sanguine in animam ipsam, & iumentorum animam inueneris terram esse. Noli putare corporis ipsorum cõstitutione vetustiorem animam esse, neque post carnis dissolutionem persistere. Elatorum arrogantiumque philosophorum fuge deliramenta, quos haud pudet, animas suas, & caninas esse eiusdem speciei constituere: qui seipsos etiam & mulieres olim & fructices asserunt, & æquoreos pisces fuisse. Ego verò pisces quidem illos olim fuisse, non ausim dicere: eo tamen tempore quo ista scriptioni mandabant, expertes magis rationis quã pisces fuisse & assererem acri admodũ cum constantia atque contenderem. *Educat terra animam viuentem.*) Mirantur fortasse plerique vestrũ, cur oratione prospero currente cursu, vt semel fatear, tempore nõ paruo conticuerim. Sed auditorum sanè qui quæ mihi dicuntur studiosiùs cõtendunt vt intelligant: caussam mei silentij non ignorant. Quî nanque ignoret, qui mutuo sese respicientes, ac conniuentes, me ad se conuerterũt, in eorumque cogitationem quę pretermissa sunt reduxere? Nam integrum quoddam creaturæ genus, neque id quidem minimum, nos præterijt, & penè abijt sine inquisitione contemplationeque relictum. *Educant enim*, inquit, *aquæ reptilia animarum viuentium per genera, & volatilia volantia super terram iuxta firmamentum cæli.*) Heri itaque de nantibus tantùm disseruimus, quantum vesperascentis angustia cæli nobis concessit. Hodierno verò die ad animantium terrestrium inuestigationem inde transcendimus, atque ita nos volucre genus in medio collocatum dilapsum effugit, ac euolauit. Vt igitur obliuiosi facere viatores consueuere, qui si quam rem sibi pernecessariam reliquissent, & si longis itineribus magna vię spatia transierunt: rursus tamen eadem redeunt via, dignam desidia sua pœnam luẽtes, eum, inquam, laborem, quem in remeando suscipiunt: Sic & nos vt videtur, agamus necesse est, eadem via redeamus oportet. Neque enim aspernabile prorsum sit, id quod prætermisimus: sed tertia pars animalium creationis esse videtur, siquidem tria genera sunt animalium, aquatile, volatile, terrestre. *Producant*, inquit, *aquæ reptilia animarum viuentium per eorum genera, & volatilia super terram volantia secundum firmamentum cæli.*) Cur ortum ex aquis volucribus quoque perinde vt aquatilibus præstitit? Quoniam volantibus ad natatilia, quasi consanguinitas quędam est. Nam vti pisces aquam secant, agitatione quidem pennarum, ad vlteriora quæ petunt proficiscentes: caudæ verò mutatione flexiones sibi rectosque impetus gubernantes: sic & in volatilibus fieri conspicere licet. aërem pennis alijsq; findentibus simili natantibus modo. Quare cùm vna sit vtrisque communis conditio, ipsum, inquam, natare, vna quædam ipsis affinitas, ex aquarum sanè generatione tributa est. Verùm volatile nullum pedibus caret: propterea quòd vniuersis victus a terra præstatur, & omnibus pedum officio subministrationeque necessariò opus est. Rapacibus enim vngues aduncos atque acutos venationis gratia: ceteris ob assequendum pabulum, atque ad reliquam moderandam trãsigendamq; vitam, pedum natura subministrationem necessariò præstitit. Perpaucę sanè volucres præditæ sunt pedibus incommodis, nec ad ambulandum, nec ad venandum aptis, ceu hirundines, & eæ quę falculæ nuncupantur, aut ripariæ, quibus ex ijs quę ferũtur in aëre, pabulũ prouidit natura. Quin hirundinibus propinquis humo volatus pro munere pedum est. Sunt tamẽ & in volucrum natura generum innumeræ differentiæ, quas si quispiam eodem trãsegerit modo, quo piscium etiã aliqua ex parte discrimina nos tetigimus, vnum idem commune volucrum nomen, infinitas autem inueniet differentias, & inenarrabilem inter ipsas, magnitudine, formis, coloribus, vita moribus, actionibusque varietatẽ. Iam verò quidem conati sunt in ipsis & nomina noua fingere, vt insolitis alienisque nominibus, tanquã quibusdam iustis notis, propria cuiusque generis percipi natura peculiarisque conditio possit. Atque alias fissipennes appellarunt, vt aquilas: Alias cutipennes, vt vespertiliones: Alias mẽbranipennes, vt vespas: Alias vaginipennes, vt scarabeos, & quæcunque tandem in vaginis sunt & tectorijs siue crustis generatæ, diffracta priùs crusta, ad volatum pennas liberè explicant. Sed nobis ad generum volucrum distinctionem assignandam, peculiaremque naturam, sufficit ipse cõmunis vsus, & diffinitiones eæ, quæ de puris atque impuris à scriptura trahuntur. Aliud itaque genus earũ est, quæ carnibus vescũtur, aliaque compositio, atq; forma, modo victus ipsarum accommodata. Vngues his insunt adunci, acuti, & rostrum incuruũ, *celeritasq;ue volatus atque pernicitas, vt facilè præda capiatur, distractaque atque dilaniata prędatori pabulum fiat. Alia rursus earum, quę frugibus vesci solent, eoque dicuntur seminilegæ, corporis morumque constitutio. Alia item earũ quæ quouis aluntur passim obuio. In his ipsis plurimæ sunt differentiæ. Harum enim quædam gregales his eximuntur rapaces. His enim nihil prorsus cõmune est, præter coniugalem societatem. Sunt aliæ innumeræ, quæ congregatiuam siue collectitiam ament vita, vt columbæ, grues, sturni, graculi aut monedulæ. In his etiam aliæ nulli sunt imperio subditę, sed quasi suo iure liberè viuunt, & illeges, aliæ sub duce degere patiuntur, vt grues. Iam verò non mediocrem in his, & aliam differentiam esse nouimus. Nam aliæ nunquam sedẽ mutant, sed eisdem in locis versantur. Aliæ naturæ ductu quã longissimè demigrãt, & sub ingruentem hyemen in remotissima quàm plurimũ se recipiunt loca. Complures aues præterea si educantur mansuescunt, mitesque fiunt, præter eas quæ inualidæ sunt, quæ propter exuperantẽ metum atque pauorem, assidua manus attrectationem non ferunt. Quinetiã sunt & quę cum hominibus degunt, & similiter habitare solent auiculę

Margin letters: A (beside "ra in carnem"), B (beside "in eorumque cogitationem"), C (beside "stre. Producant"), D (beside "hirundines"), E (beside "culiaremque naturam"), F (beside "naturæ ductu").

In Pythagoricorum τὴν παλλιγγενεσίαν.

Attẽde P. beati modestiam, qui se lapsum memoria ingenuè fatetur.

Aggreditur de volucrum naturis narrationem.

Ad lapsum memoriæ appositè facit. τὸ ὀιδυξφυγεν. τὸ πτηνὸν id quod simili confirmat.

Collatio natatilium ad volatilia.

ἀξίωμα physicum. ἄπουν expes, sine pedibus.

Σχιζόπτερα. fissipennes vt Aquila. δερμόπτερα. cutipennes vt vespertilio. πτιλωτὰ vel πτιλώπτερα membranipennes vt vespæ κολεόπτερα vaginipennes vt scarabei.

*χεῖλος ἀγκύλον.

quædam. Aliæ verò montes incolunt, & solitudine gaudent. Maximum autem discrimen est insuper inter ipsas, & differētia circa vocem. Aliæ nāque garrulæ, & loquaculæ sunt. Aliæ taciturnæ, & aliæ oscines, ac multas variasque voces eliciunt. Aliæ inoscines penitus sunt, cantusque expertes. Alijs præterea data vis est imitādi, aut ex sese, suapte natura, aut exercitio adhibito. Aliæ vocem vnici modi, ac immutabilem edunt. Elatus est gallus gallinaceus atque superbus, ornatus & elegātiæ amator pauo, polituræque studiosus. Colūbæ copia libidinis gaudent: nec facilè quoquā se emouent domo gallinæ, & eædem nullo non tempore Veneri indulgent. Callida volucris astuta ac zelotypa perdix est, malitioseque cum venatoribus in præda agit. Innumera profectò volucrum, vti diximus, & actionum, & vitæ degendæ discrimina sunt. Sunt nonnullæ volucres & ciuiles (si quidem ciuiles officium societatis proprium est vt ad vnum communem finem, singulorū actiones cōcurrant) vt in ipsis apibus intueri licet. His enim communis est habitatio, cōmunis volatus, communis denique vnaq; omniū actio, & quod porrò maximum esse constat, sub rege præside duceque munus omne suum officiumque attingunt & aggrediuntur. Non priùs ad prata proficisci sustinentes, quàm regem viderint cœpisse euolare. Atque rex apud ipsas non suffragijs est constitutus: nam imperitia populi sępenumero pessimū omnium citra delectum in magistratum promouit. Non sorte potestatem est assecutus. Sortium enim fortuiti casus ad omnium pessimum deterrimumque persæpe deferunt principatum. Non paternæ iure successionis in regali throno residens. Nam & ij rudes expertesque probitatis omnis ob luxum assentationesque plerunque fieri solent: sed à natura principatum in omnes obtinet magnitudine, forma, mansuetudine morum ceteris omnibus antecellens. Est enim & ipse rex aculeo præditus, spiculoque armatus: at nunquā irritatur ad vltionem: nunquam vtitur illo. Leges quædam ista profectò naturæ sunt institutaque, literis non mandata. Tardos, inquam, eos ad vindictam pœnamque sumendā esse oportere, qui maximas obtinent potestates. Quin & apes quæ nō sequuntur, ac imitantur regis exemplum, cito admodum temeritatis pœnitet suæ: propterea quod mox post ictum intereunt. Audiant ista Christiani, quibus lege sancitum est, nemini vnquam homini pro malo reddere malum, sed malum vincere superareq; bono. Imitare mores apis peculiares, quæ nemini prorsus officiens, nec alienos vllos fructus demoliens, fauos extruit & compingit suos. Etenim ceram quidem à floribus apertè colligit. Mel autem, humorem qui speciem præfert roris inspersum floribus, ore libatum atque attractum: in cauos fauorum sinus immittit. Vnde & humidum primum est: deinde tempore cōcoctum, ad suam propriam crassitudinem suauitatemque redit. Pulchra decoraque laude à prouerbiorum auctore prędicata est apis, sapiēs operatrixque nuncupata, adeò pabulum diligenter elaborateque congerens. Cuius labores (inquit) tā reges, quàm priuati homines ad tuendam sanitatem edunt. Adeò sapienter, adeò exacta miraque arte apothecas mellis extruens atque fingens. In tenuem enim extensa cera membranam, frequentes cellulas, densas, sibique continuas alias super alias extruit, vt ipsarum adeò minutarum inter sese vinculi densitas vniuerso sit operi munimentum, ac firmitudo. Quæque enim adhæret alteri cellula pertenui sciuncta simul copulataque septo. Deinde aliæ super alias accumulātur hę fistulæ, in altumque editur opus, perinde vt ædes pręcelsæ, secunda, tertiaque præditæ contignatione. Namque cauetur ipsi continuum vnum efficere sinum, ne foras humor suo præ pōdere dilabatur. Disce interim quantum obtineat geometricæ inuentionis, vel ea quæ parerga sunt sapientissimæ istius apiculæ. Fauorum enim fistulæ omnes cera compactæ, senis angulis æqualibúsve lateribus præditæ sunt. Non in directum super alias alię iacent, ne fundi vacuis interuallis accommodati defatigentur: sed sexangulorum inferiorum anguli sedes superiorum fundamētaque sunt, vt tutò eleuent ac sustineant pondera, & seorsum humor in vnumquemque sinum suscipiatur, & continere queat. Quorum pacto mores actionesque peculiares exactè volucrum vobis exponam? Vt grues excubias nocturnis tēporibus vicissim habere solent: & ceteræ quidem dormiunt, aliæ verò in orbem circunlustrant & obeunt dormiētes vniuersis somno indulgentibus securitatem omnem exhibendo. Exacto deinde tempore definito, illa quidem emisso clangore sese ad somnum carpendum vertit: alia verò succedit, & quam accepit reddit in parte securitatem. Hunc eundem ordinem disciplinámve exactam in ipsarum volatu profectò conspicere licet. Interdum enim alia ducendi ceteras officium subit, statoque tempore, munere hoc persuncta, ad totius agminis sese terga recipiens, idem ei ducendi munus quæ post ipsam prima volabat, tradit. Mores verò ciconiarum haud longè dixeris à prudentia rationeque distare. Ita vno tempore omnes in nostras prouincias siue regiones veniunt: Ita & sub vno signo quasi militari quapiam tessera hinc à nobis auolant. Cornices autem nostrates veluti lictores ipsas satellitesque comitātur, atque deducūt. Quin vt mihi videtur, & socias sese offerunt auxiliaresque aduersus aues ipsis aduersarias atq; hostes. Cuius rei argumento sunt illa: Primū quòd nostris in prouincijs illo tempore nulla prorsus cornix cōspicitur. Deinde cum vulneribus redeuntes, aperta præstitę tutelæ & suppetiarum indicia nobis afferunt. Quis apud ipsas hospitalitatis, quæso, iura præscripsit? Quis ipsis deserti exercitus pœnam minatus est, vt nulla prorsus deducēdis sese subtrahat copijs. Audiant hęc homines ij, qui hospitio neminem exceptant, ianuasque suas occludunt, & neque hyeme, neque noctu, solo tegmine peregrinos aduenasque suscipiunt. Iam verò pietas, & obsequium ciconiarum, erga suos senio confectos parentes, satis profectò liberos nostros beneuolos parentibus, atque obseruantissimos efficere potest, modò mentem adhibere velint. Nemo enim prorsus est qui naturæ sensu prudentiáve sic destituatur, vt non mediocri pudore eum existimet dignum: quisquis quod ad virtutem attinet, finit se alitibus istis nulla rectæ rationis vi præditis deprehendi inferiorem. Illæ genitorem per senium, deflexu pennarum degrauescentem

Marginalia: Pauo. Columba. Gallina. Perdix. — Apes. — γνώμη. — Attēde operosissimæ et solertis apiculæ œconomiam. — ἐξάλωνοι καὶ ἰσόπλευροι αἱ σύριγγες. — Grues. — Ciconiæ. — Cornices. — Ciconiæ.

grauescentem, suismet pennis circundatum fouent, & abundè victum lauteque subministrantes, subsidium etiam ei quoad fieri potest, in ipso volatu præstant, sensim vtrinque suis eum subleuantes alis. Idque adeò diuulgatum est, adeoque notum, vt quidam harum ipsarum alitum nomine vicariam gratiæ redditionem appellent ἀντιπελάργωσιν. Nemo paupertatem deploret, nec is de sua vita desperet, actumque iam esse de ipsa putet, cui nihil est de patrimonio suo relictum, ad hirundinis respiciens ingeniosam & solertem industriam. Nam illa compingendo sibi nidulo, stramenta quidem ore legit, perfertque. Lutum

πέλαργος enim ciconia, hinc apud Athenienses. νόμος πελαργικὸς idipsum vpupis tribuit noster Antiochus homil. 108 Arist. c. 6. l. 4. animal.

A autem cùm deferre nequeat pedibus, extremitates pennarum aqua primùm madefacit: deinde tenuissimo puluere sese inuoluens, hoc sibi pacto comminiscitur excogitatq; luti vsum. Tum paulatim compactis inter sese floccis, colligatisque stramētis, interposito perinde atque glutine quopiam, luto, in ipso nidulo iam extructo, suos tandem exclusos editis ouis pullos nutrit: quorum si quispiam pupugerit oculos, habet quandam à natura sibi concessam facultatē medendi, qua quidem ad valetudinem pristinam suæ lumina prolis reducit. Hæc te doceant, hæc te admoneant, vt ne per paupertatis incommoda, ad flagitia vlla fraudesque sinas mentem deflecti tuam: nec in grauissimis calamitatibus constitutum te eiecta spe penitus inertem, animo labefactato, fractoque sine actione, sineque operatione vlla iacêre: sed ad deum ipsum confuge tum, qui si tantis muneribus hirundinem affecit, quanto maiora in eos homines beneficia conferet, qui toto ipsum corde inuocant: Halcedo quædam est auis, mari maximopere gaudens. Hæc fœtificare secundum littora solet, & ouis in ipsa arena positis circiter mediā

Halcedo siue Halcyone à qua dies halcyonei Aristo. cap. 8. li. 5. anim.

B ferè hyemen pullos excludit, cùm crebris violentisque ventorum exasperatum mare procellis, pertunditur, ac terræ littoribus allidditur. Attamē silescunt & consopiuntur tum omnes venti, quiescunt vndæ, tumida æquora placantur, septem totis diebus cum incubat ouis halcedo. Tot enim duntaxat diebus ipsam suos excludere pullos ferunt. Sed cum & victu sit ipsis opus, alios insuper pro incremento suæ prolis beneficētissimus ipse deus huic tam exiguo præstitit animali, serenos itidem septem tranquillosque dies. Id omnes etiā nautici sciunt, & halcyonides dies illos appellāt. Hæc illis rationis expertibus commoda diuina prouidentia præstat, vt inde quasi lege sit tibi statutum, vt per hæc admoneare, à deo semper vt postules quæ ad salutem tuam pertinent. Quid à deo, etiam præter omnium spem, tui caussa non fuerit exorabile, quē ad imaginem ipse suā creauit: quandoquidē alitis tam exiguæ gratia, mare tam vastum, tam terribile, sæuumque, tranquillū esse media bruma, iussum detinetur, atque quies-

Spe cōstanti salutaria à deo petēda.

C cit? Turturem asserunt seiugatam à cōiuge nunquam societatem inire cum alio, sed sine coniuge vitam cœlibem degere, recordatione amissi consortis coniugium alterius abnuentem. Audiant ipsæ mulieres, vt etiam apud animalia ratione non prædita, viduitatis honestas indecoro iterati connubio anteponatur. Iniquissima volucris aquila in educanda sua prole dicitur esse. Duos enim mox vt exclusit pullos, horum alterum ala-

Turtur.

Aquila.

rum verbere cæsum nido deturbat in terram: alterum autem & eum solum exceptum vt propriū adiungit sibi familiariter. Quin hunc quoque quem ipsa genuit, ob nutricationis difficultatem à se ablegat: sed hunc (vt aiunt) exceptum ossifraga disperire non sinit, potiùs exceptum vnà cum suis educat pullis. Eiusmodi parentes ij sunt in liberos præduri & inclemētes, qui prætextu à paupertate quæsito suos infantes exponunt, aut certè iniquissimos se declarāt patrimonio in filios partiendo. Iustum enim vt quemadmodum ex æquo cuique vt esset, tribuêre, sic & ad viuendū peræque dispertiantur facultates. Imitari noli crudelitatem earum auium, quibus vngues adunci sunt & incurui. Hi cùm suos senserint fœtus volandi iam potestatem consequutos esse, alis eos verberantes ac impingentes, nidis depellunt, nullamq; prorsus erga illos extrusos curam deinceps ac diligentiam adhibent. Laudandus est sanè cornicis erga suam prolem amor: laudanda est diligentia. Hæc suos pullos iam volantes comitatur, suppeditansque alimoniam aliquandiu enutrit. Compluribus auium generibus ad conceptum non opus est copula marium. Sed in alijs quidem generibus sterilia sunt oua quę subuentanea dicuntur: vultures autem, magna ex parte parere sine coitu subuentanea fœcunda ferunt, & esse longissimæ vitæ: quippe quibus ad centenos vsque annos plerunque vita protenditur. Id ex alitum ipse historijs notatum habeas animaduersumque velim, vt siquando nonnullos irridere conspexeris arcanum fidei nostræ mysterium, quasi fines naturæ cancellosque transgrediatur, fierique non potuerit, vt virgo pareret virginitate ipsius integra intemerataque persistente veniat in mentem tibi,

γνώμη.

D

Aues adunci vnguib.

Cornix.

Oua subuētanea.

Vultures.

E deum cui libuit per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: ad fidem istiusmodi mirabilibus ac præter omnium opinionem stupendis conciliandam & astruendam, argumenta occasionésve sexcentas ex ipsa rerum natura præuertentem proposuisse. *Educant aquæ reptilia animarum viuentium & volatilia volantia super terram, iuxta firmamentum cæli.*). Iussum est volucres super terram volare: propterea quòd à terra pabulum omnes sumunt. Iuxta firmamentum cæli, id est, in aëre vt antea disseruimus οὐρανοῦ cęli pręsenti loco à verbo ὁρᾶσθαι videri, eò quod ipse aër siue cælum hoc oculis subiectum sit. Iuxta firmamentum, quòd aër ipse capiti nostro imminēs collatione ætherei corporis densioris est coagmenti & adstrictioris, per exhalationes quæ hinc in sublime feruntur. Habes igitur cælum iam perornatum, tellurem comptam ac decoratam, mare fœtibus suis abundans, aërem denique peruolitantibus alitibus refertum, orta omnia, edita omnia diuino imperio, vbi nunquam eorum antea quidquam erat. Quæ omnia tute ipse contē-

F plator, impiger auditor: & ijs insuper animaduersis, quæ nostra nunc omisit oratio, nimiam in ipsis trahēdam moram euitare percupiens, ne modum egredi videatur, sapientiaque creatoris inde summa percepta, non desinere velis vnquam mirari, & ex omnibus rebus creatis deum opificem exaltare, gloriaque afficere. Habes in tenebris ea volucrum genera, quæ non nisi noctu vagantur sibiquæ victū acquirunt: in luce, ea quæ interdiu

νυκτερόβια καὶ ἡμερόφοιτα.

 voli-

νυκτερίδες, γλαύκες, νυκτικόρακες.

volitant. Vespertiliones enim, noctuæ, vlulæ, ceteraque id genus, nocturno tempore, non die pabulum quæritant, vt tibi si vnquam te non occupet somnus, morula etiam in ipsis, & quæ peculiariter ipsis insunt considerandis, ad gloriam dicendam creatori, sufficiat. Consideres velim, vt cùm ouis incubat lucisnia, vigilet, totaque non cesset canere nocte. Vt vespertilio quadrupes eadem sit alesque simul, & auium sola dentibus vtatur, & pariat quidem animal, vt quadrupedia, circa verò aëris superficiem se attollit, & ex humo emergit, non quidem pennis sublata, sed membrana quadam æmula cutis coriaceæ.

A Vt & id genus mutuam inter sese quandam beneuolentiam habeant natura, atque veluti catena quædam cōtexta, mutuò sibi vespertiliones hæreant, aliaque ab alia pendeat, quod haud facilè apud nos homines fieri contingit. Seiuncta nanque priuataque vita communi coniunctæque longè à plerisque hominibus anteponitur. Vt oculis noctuæ persimiles homines ij sint, qui euanidæ & inanis sapientiæ studio incubuere. Nam vt illius aspectus noctu quidem valet, sole autem illucescente nō mediocriter offuscatur & hebescit: sic & istorum hominum mens, acutissima quidem ad vanas res perspiciendas esse videtur, hebetissima verò caligineq; referta ad ipsam lucem veram percipiendam euasit. In die quoque perfacilè tibi fuerit vndequaque creatoris admirationem elicere.

Gallus excubitor. Anseres vigiles.

Vt ad opera conficienda te familiaris ac domestica excitet ales, acuta inclamitans voce, can-

B tuque suo solem adhuc è longinquo aduenientem prædicens cumque viatoribus mane euigilans: & ad suos labores atque messem agricolas educens ædibus. Vt peruigili cura genus anserum occupetur, & acutissimum sit ad ea sentienda quæ ceteros lateant, qui iam olim & ipsam vrbem, sedem ac domicilium imperij conseruauerunt, hostibus quibusdam Romanis omnibus clam nec præuisis per occultos cuniculos iamiam occupaturis arcem ac capitolium Romæ, clangoribus suis vociferationibusq; declaratis ac patefactis. Cui nam alitum generi non proprium & peculiare quid admirandum natura impressit ostentandum?

Vultures præsagi cædis propinquæ.

Quis, quæso, cædem vulturibus ac mortem hominum, cùm contra se militiam ducunt, prædicit: Videris enim vulturum innumeros greges, exercitus castraque sequentes, armorum apparatu ferroque proculdubio talem exitum coniectantes, quod quidem haud longè dixeris à cogitationibus humanis coniecturisque

Locustarū prælia exercitúsque.

C distare. Quonam pacto tibi militias exercitusque locustæ terribiles enarrauero, quæ velut agmine facto, sub vna tessera in sublime vniuersa simul elata, castris toto latè positis agro, non antea sanè fructus depascitur, quàm ipsi sit id à deo concessum atque mandatum, vt seleucis auis eam insequatur, remedium cladis, edendi sine fine vorandique facultatem obtinens, insatiabilem à creatore naturam sortitus, quò tanta diuino beneficio pernicies è medio perbreui tēpore tolli possit.

σελευκὶς, ὄρνεον ἀκριδοφάγον. Hesychius & Phauorinus.

Cicadæ canoræ.

Quis sit canendi modus cicadæ, Vt meridie magis incumbant cicadæ cantui, aëris tractione quæ fit cùm pectus expanditur, sonum elicientes.

τὰ ἔντομα cur ita vocentur. Physis insectorum cū physica apodeixi.

At enim ipse equidem oratione plus à volucrum admiratione relinqui videor, quàm si pedibus celeritatem volatus earum coner attingere. Cū volatilium ea conspexeris, quæ insecta vocantur, vt apes, vt vespas: sic enim ea nuncuparunt: propterea quòd vndique scissuras quasdam siue incisuras ostendant: veniat tibi in mentem ea prædita respiratione non esse, pulmoneque carere, sed totis omnia sui corporis partibus nutriri aëre. Quapropter si oliuo fuerint madefacta, occlusis meatibus pereūt, sin aceto protinus asperseris ea, reclusis foraminibus reuiuiscunt. Nihil vltra necessitudinis fines aut redundans creauit opifex vniuersi deus noster, nec verò quidquàm defuit necessariorum. Rursus si volucres eas quæ gaudent aquis conspexeris, diuersam ab alijs in illis compositionem inuenies. Nanque pedes non diffisos D vti cornicis, non aduncos velut earum auiū quæ carnibus vesci solent, sed latos atque membranæ instar expassos obtinent: ideo sanè, vt commodius fluitare super aquas natareque possint, pedum membranis perinde atque remis dispellentes humorem.

κύκνοι, cygni

Quòd si animaduerteris, vt olor in profundam aquam immisso collo, ex imo sibi cibum in sublime exportet, apertè tum creatoris inspexeris sapientiam, compererisque porrectius collum quàm sint pedes, ideo opificem adiunxisse, vt illud perinde atque lineam piscariam ipse demittens, inde sibi comparet ac suppeditet alimoniam in imo delitescentem. Sacræ scripturæ verba si vtcunque legantur aut perfunctoriè, syllabæ tantùm quædam esse videntur & eædem per exiguæ: *Producant aquæ volatilia volantia super terram iuxta firmamentum cæli.*) Sed cùm verborum sententiæ peruestigantur, tunc quanta nam sit sapientia creatoris perspicitur: quot volucrum E opifex ipse discrimina, quot differentias præuidit: per quot ipsas inter sese genera speciesque seiunxerit, aut vt singulas proprijs quibusdam insignibus peculiaribusque distinxerit. Destituet me dies ea vobis quæ sunt in aëre miranda narrantem. Continens ipsa iamdudum ad ostentandas feras, reptilia, & reliquorum gregem animalium nos ad se inuitat, parata sat scio nōn inferiora stirpibus natantiumque genere nobis ac volatilibus cunctis vicissim ostendere. *Producat terra viuentem animam iumentorum & ferarum, & reptilium in genere suo.*)

Se

Quid dicitis vos, quæso, qui diuo Paulo non creditis de ea mutatione, quam in resurrectione fore dicit, qui plerasque videtis aëris animantes formas permutare, qualia de verme quoque illo Indico cornua protendenti gemina narrari solent. Hic in erucam vertitur pri- F mùm: fit deinde tēporis progressu id quod bombyx appellatur: at neque hac in forma persistit, sed illis præmollibus corniculorum bracteolis sese sensim prolatantibus in alarum speciem, ita demum fit volucris.

Bomby

Quum igitur vos ô mulieres repetitis vicibus ordimini & retorquetis vestram operationem sedentariam, fila nimirum, quę ad vos vsque seres transmittunt ad raras istas ac præmolles vestes concinnandas: veniat vobis in mētem huiusce varietas animalis in formas, atque mutatio, indeque resurrectionis dilucidam certaque sententiam sumite, neu fidem futuræ immutationi abrogetis ei, quam hominibus omnibus cōmunem fore ipse diuus Paulus pollicetur. At enim orationem nostram cancellos trāsgredi

sentio

ſentio mediocritatis. Enimuero cùm ad eorum multitudinem, quæ ſunt dicta reſpicio, me tum vltra modum efferri video: contrà, cùm ad ſapiētiæ creatricis ipſis inſitæ rebus omnimodam varietatem me verto, nec initium enarrationis mē tum ſumpſiſſe exiſtimo. Et inſuper ſi longiuſculo tempore vos detineo, non inutile profectò fuerit. Quid enim agat aliud quiſquam veſtrum abſque tempore hoc, ad Solem vſque cadentem? Nemo vos ſollicitat aut perurget coëpulonum.
A Nullæ vos operiuntur alternæ compotationes. Quapropter ſi videtur, hoc corporali ieiunio ipſi vtemur ad exhilarandas animas. Carni nō ſemel obſequutus es & inſeruiſti ad voluptatis perfruitionem: vel hodie perſta ſuas animæ delicias ſubminiſtrans. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Si diuitiarum auidus es, habes diuitias ſpirituales. Iudicia domini vera & iuſtificata in idipſum, plus ſanè deſiderabilia ſunt, quā aurum, quàm innumeri lapides pretioſi. Si delitijs deditus es, ſi voluptatis cupidus homo, habes eloquia dei, quæ longè dulciora, longè ſuauiora melle fauoque ſunt & cuiuis ſpirituali ſenſu ſano validoque prædito. Si vos dimiſero, & concilium hoc diſſoluero, ſunt qui protinus ad teſſeras, aleaſque ſeſe conferent. Iuramenta ſunt illic, contentionesque pergraues, ac auaritiæ partus. Spiritus malignus aſsiſtit, furorem punctis oſsibus illis ludentium inſaniamque accedens. Eaſdem ille pecunias nunc ad hunc, nunc ad alterum transfert. Atque modò hunc victoria effert, illum victum mœſtitia premit: modò contrà, illum elatum, hūc
B demiſſum oſtendit. Quid prodeſt, quæſo, corpore ieiunare: animam vero mille vitijs, mille malis eſſe refertam? At vero qui talario quidem ludo non vacāt, in otio vero nequidquam degūt: quid vani non loquuntur? quid abſurdi non auſcultāt? Otium enim dei metu ſi careat, præceptor vitiorum ijs eſt, qui tempore ſibi indulto non norunt vti. *γνώμη.* Igitur fortaſſe quidem & vtile quid in his quę hic à nobis dicuntur comperietis: ſi minùs, at delinquere vobis ſaltē per occupationē hanc haud licebit ita, vt quò vos quiſpiam plus hoc loco detineat, eò vos plus à cōmittendis abmoueat delictis. Satisfaciūt & ea ſanè, quæ diſſeruimus æquo bonoque iudici, is modò non ad affluentiam copiamque rerum quæ ſunt à deo creatæ, ſed ad noſtræ facultatis imbecillitatem, atq; ad ſatisfactionem voluptatis eorum qui huc conuenerunt, reſpiciat. Opulenter admodū ac ſplendidè ſuis germinibus terra vos excepit, mare piſcibus, aër volucribus. Quin ſupereſt ea terræ pars quæ in ſolitudinem abijt, deſtituta cultore & hęc etiānum parata eſt viciſsim ſuas opes oſtentare nihilo ſuperioribus inferiores. Ceterùm finis hic modusq;
C eſto matutini iſtius conuiuij, vt ne ſatietas exuperans vos ad veſpertinas ſumēdas epulas voluptateſque capiendas hebetiores efficiat. Qui vero cuncta ſua creatione compleuit, atque in omnibus nobis ſuorum manifeſta miraculorū claraq; monumenta reliquit, is vtinā omni lætitia veſtra corda, & iucunditate compleat ſpirituali in Chriſto Ieſu Domino noſtro, quem addecet gloria & & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

HOMILIA NONA, *de Terreſtribus.*

Valiſnam verborū menſa viſa vobis eſt, quam aurora exoriente primùm apparaui & admoui? *ἑωθινὴ τράπεζα.* Equidem de his quę mihi aguntur, ita ipſe ſentio, ſimilia vt ſint vnicuipiam conuiuatori beneuolo ſanè, D attamē perquàm tenui ac pauperi: qui quū in hoc ſuas condicat operas ambitioſius, vt videri poſsit luculenter ac ſplendidè ſuos accepiſſe conuiuas. per inopiam tamen lautiorum & quæ magno parantur, eduliorū, neſcio quid turbulę ac mœroris conuiuarum animis impreſſum relinquit, mēſam non niſi vilibus epulis vberiùs onerādo. Quibus efficitur, vt id quo gloriatur, ſeſeque liberalem videri percupit, ipſi in opprobrium dedecuſque vertatur quaſi qui expers ſit honeſtæ & mundioris vitæ. Tale quid eſt & id profectò quod à nobis agitur nunc, niſi quid aliud vos ipſi dicitis. Verū qualiacunque tandem noſtra hæc fuerint, neutiquàm vobis veniunt habenda deſpicatui. Neque enim Heliſæus in præbendis epulis vilis habebatur ab ijs quibúſcum viuebat, quanquam oleribus ſylueſtribus excipiebat amicos. *Exemplo cōfirmat ex ſcriptura.* Noui leges allegoriarum, & ſi non à me inuentas, ab alijs tamē elaboratas teneo. Nam qui nō acceptant ſententias ſcripturæ cōmunes, ij nō aquam vt aquā accipiunt, ſed aliam quandā naturam inquiūt eſſe: & piſcem, ad id quod ipſis videtur, ſua permutant interpretatione. *δῆγμα in Originem qui omnia penè ad allegoriam trahebat.* Reptilium etiam ortum atque ferarum ad ſuas * ſententias deflectentes, in- E terpretantur perindè vt ſomniorum interpretes, qui ad id reſpicientes quod ſibi propoſuerunt, eorum quæ ſecundum quietem viſa ſunt, interpretationes afferre ſolent. **aliàs allegorias.* *Attēde prudētiam Baſilij in enarrandis ſcripturis.* Ego verò cum fœnum audio, fœnum intelligo, & ſtirpem, & piſcem, & feram, & iumentum, omnia vti dicta ſunt, ita accipio. Non enim me pudet euangelij. Neque quoniam qui conſcripſere de mundo, complura de terræ figuris diſſeruere: ſphæráne ſit an cylindrus terra, aut certè diſco aſsimilis, & vndiq; in orbicularem figuram ex æquo detornata, an lichnoides, & in medio concaua (ad has enim omnes opiniones ij qui de mundo diſſeruerunt deducti ſunt, ſinguli quique aliorum diſſoluentes inter ſe ac demoliti opinionem) ob idipſum compulſus fuero, noſtram hanc extructionis mundi conſcriptionem inferiorem dicere, quia nihil de figuris ſeruus dei Moſes ille diſſeruit? Neque, quia terræ circuitum vniuerſum decem & octo myriades ſtadiorum eſſe non dixit: & vmbram terræ, cum Sol mouetur ſub terra quantum ad aëris protenditur ſpatium, non eſt menſus: quoque modo defectiones hæc efficiat cùm in ipſam incidit luna, F non aſsignauit: quippe cum ea quæ nihil ad nos attinent, vt inutilia nobis ſilentio prætermiſit. Num quæſo vel hac gratia, ſpiritus ſancti eloquia cenſuero viliora eſſe ſapientia mundi quæ ſtulta iam euaſit? An potiùs eum glorificauero, qui non ſiuit mentem noſtram irretiri euanidę iſtius, & inanis philoſophiæ dogmatis: ſed ea duntaxat cō-

scribi voluit, quæ ædificandis animabus & in trãquillo statu cõstituendis apprimè fore vtilia pręnouerat? Id quod mihi videntur quidã minùs intellexisse, quando suis quibusdam commentis ac tropologijs suopte ingenio excogitatis conati sunt auctoritatis aliquid adsciscere, quasi inuenta sua scripturis cõcinerent. Verùm hoc eius est, qui spiritus sancti oraculis velit haberi sapientior: quique prętextu enarrandæ scripturæ quę sua ipsius commenta sunt, clàm erepens quærat inferre. Hæc itaque vti scripta sunt intelligantur. *Producat terra animam viuentem iumentorum, bestia-*
A *rum, & reptilium.* Mihi quæso considera verbum dei vniuersam percurrens creaturam, & quidem cœpit operari, idem operatur in diem hodiernum, sed & in finem vsque cuncta perlustrans dum mundi istius venerit consummatio, operabitur. Quemadmodum enim sphæra quæpiam, globus nimirum teres depulsus manu ac deturbatus, is si locum internanciscetur declinem, partim ob proprię constitutionem naturæ, partim ob loci per quem sidit, aptitudinem, præceps ad ima defertur: nec priùs sistitur à motu, aut conquiescit, quàm in planiciem exceptus desederit: ita sanè natura rerum excita semel & vnico hoc emota præcepto, creaturam ipsam æquabili cursu tum in generatione, tum in corruptione penetrat & transit, generumque successionem similitudine seruat, tantisper dum generandi occurret finis. Succedit equus equo natura, leo leoni, aquila aquilæ, singulaque animalia suis ordine successionibus conseruata vsque ad exitum consummationemque vniuersi ipsa transmittit. Nullum vnquam tempus proprias peculiaresque naturas a-
B nimalium interlini finit aut exolescere, sed quasi nunc primùm condita rerum natura sit, vnà cum tempore noua quotidie recensque suum peragit cursum. *Producat terra animam viuentem.*) Præceptum hoc sic impressum est terræ elemento, vt ne hodie quidem desinat subseruire suo creatori. Nam animalia partim ex antecedentibus oriuntur successione, partim nunc etiam ex ipsamet emergere terra, generarique cernuntur. Non solùm enim cicadas humus pluuio tempore edit, & innumeras alias bestiolas in aëre peruolantes, quarũ plurimæ præ tenuitate nullam sortitæ sunt nomenclaturam: quin & mures ranasque ex seipsa iam profert & edit, vtpote cùm circa Aegyptias Thebas post vehementes in æstibus pluuias vniuersa arua soricibus impleri protinus nouimus. Anguillas quoque, nec alio vllo modo nisi ex feculenta constitui materia, limoque conspicimus: quarum nec ouum, nec alium vllum modum successionem efficere constat, sed è terra hę progignuntur. *Producat terra viuentẽ animam.*) Iumenta terrea sunt, & ad ipsam nutantia terram:
C At planta cælestis homo, quantum figura formaque corporis ceteris animantibus antecellit, tantum & dignitate animæ præstat. Qualisnam est animantium quadrupedum forma? Caput illis ad humum est pronum, ad ventrem spectat, voluptatem ventris omnibus modis persequitur. Caput tuum ad ipsum cælum exurgit, oculi tui res supernas conspiciunt. Quòd si vnquam & tu carnis affectionibus succumbens teipsum dehonestaris, ventrique, & ijs quæ sunt sub ventre seruieris: comparatus es iumentis insipientibus, & illis persimilis es effectus. Alia te cura decet, supernas res, inquam, explorare ac quærere vbi Christus est, terrenis contemptim transmissis cælestia mente transcendere. Vti forma te natura insigniuit: sic & teipsum & tuam vitam disponere velis. In repub. cælesti versare: vera tibi patria est superna illa Hierusalem: conciues atque contribules ipsi primogeniti, qui sunt conscripti in cælis. *Producat terra animam viuentem.*) Non igitur
D priùs insita telluri rationis expertium animantiũ anima, diuino imperio tum emersit: sed vnà cum imperio tum primùm in ratione rerum exorta est: atque genere quidem vna est animalium anima, ratione non præditorum: quippe cùm vnum sit: & id simili ratione, quod ad essentiam ipsius accommodatur, naturamque exprimit, ipsa, inquam vacuitas rationis: discriminibus autem numerosis differentijsque non vna est. Animalia nanque singula diuersis proprietatibus inter sese varijsque non mediocriter distinguuntur. Est enim bos quidem constans strenuusque: asinus autem piger: equus libidine inceditur, petitque impetuosè fœmellam: lupus mitescere nequit: vulpes insidiosa est, & ad dolos natura concinnandos sagax: ceruus timidus, laboriosa formica, canis gratiosus est, & initæ semel amicitiæ tenax ac memor. Simul enim animalia singula cum sua peculiari natura creata sunt. Vnà cum leone animositas, & ad incandescentiam irę propensio illi agnata est, vita solitaria, expers societatis ad ea quæ genus subeunt idem. Velut enim tyran- E
nus quidam animantium rationis expertium, pares honores congressionesque cum ceteris non acceptat, sed aspernatur. Qui neque pabulum hesternum accedit, nec ad reliquias suæ venationis vnquam redit. Cui tanta quoque vocis eliciendæ natura præstitit instrumenta, vt animantium complura longè ipso celeriora, solo sæpe rugitu capiantur. Vehemens est panthera, & ad impetus faciendos propensa, pernixque. Atque idoneum ipsi corpus flexile agileque addidit natura, ad animæ motiones agitationesque subministrandas. Pigerrima est vrsę natura, solitaria, ingenij latentis ac dolosi, profundeque tecti. Simile sanè corpus & ipsam ambit, graue, compactum, indistinctum siue inarticulatum accommodatum sese occultanti pergelidæ feræ. Si transigamus oratione, quanta rationis expertibus istis insit sine doctrina quidem, quippe naturalis suæ vitæ diligentia, atque cura: aut ad nostri custodiam corporis, animarumque nostrarum prouidendam salutem impellemur, ac concitabimur: aut magis magisque carpemur, ac condemnabimur, si ita fuerimus affecti, vt neque animalia imitari rationis expertia valeamus. Vrsa sæpenu- F
mero vulneribus saucia grauibus sibijpsi medetur omni conatu: calenti adhuc vulneri verbascũ siccæ naturæ herbam indens obturansque. Videris & vulpem laricis aut piceæ lachryma seipsam medicantem. Testudo quoque viperæ immodicè exatiata carnibus, per aduersam origani naturam, nocumentum è venenata fera sibi prouenturum euitat.

Confirmat simili.

Collatio staturæ hominis ad iumentum.

πρωτότοκοι non πρωτοτόκοι.

Animalium proprietas.

Leonis superbia.

Pantheræ natura. ἡ πάρδαλις. habet exemplar Basilij pro panthera.

Vrsæ. Variam industriam natura animantibus indidit.

Vrsa.

Vulpes. Testudo.

Angui.

Quin

Quin & anguis fœniculi pastu lippitudinem oculorum curare videtur. Prænotiones siue præsagia mutationis circa aërem futuræ, quam mentis rationisque sagacitatem non superarunt? Quandoquidem oues ipsę accedente hyeme pabulum copiosiùs auidiusque vētri ingerunt: proinde quasi sibi viaticum prouidentes pro indigentia cibi futura. Boues autem diutiùs occlusi tēpore hyemis, iam tandem ineunte vere sensu naturali mutatione percepta, omnes vno impetu, lætis aspectibus è stabulis suis egrediūtur, & rectà ad viarū exitus spectant. Iam vero, quidem haud inertium hominum emolitum fuisse cōstruxisseque gemina sibi spiramina cubiculi terrestrem herinaceum obseruauit: atque aquilone spiraturo, aquilonium spiramen obstruere: contra, austro flaturo ad septentrionale transit spiraculi foramen. Quid, quæso: per hæc ipsa nobis hominibus indicatur? Non solùm diligentiam opificis nostri & prouidam curam per omnia penetrare, sed in animātibus quoque ratione non præditis, futuri sensionem quādam inesse: vt & nos etiā ipsi, non huic vitæ, præsentibusque rebus adhęreamus? sed totum nostrū studium ad futuram illam vitam dirigamus? Non tute tibi eandem ô homo diligētiam adhibebis? non tute tibijpsi demum elaborabis? non hoc tēpore præsenti fruges tibi recondes? requiemque ad futuram formicæ exemplo parabis? Formica temporis hyberni pabulum ęstate sibi sedulò cōdit, & non quòd hyemis incommoda nondum assunt, otiosa tēpus traducit: sed incessabili quodam intentoque studio legendi semina tantisper incumbit, dum sufficiens alimentum in cellulis sibi recondat. Neque id incuria facit, sed sapienti quadam prouidentia, vt quam plurimo tempore pabulum sibi persistere conseruarique possit. Secat enim vnguiculis fructus medios, arrososque condit: ne rursus in fruges exeant è terra, atque inutiles inde sibi ad vsum alimoniæ fiant. Cū senserit eos malefactos imbre, profert atq; exiccat. Nec omni tempore id agit, sed cùm præsenserit aërem serena in statione teneri, serenumque cælum. Etenim nunquam ex nubibus imbrem deflu xisse conspexeris, quanto tempore à formicis expositum est frumentum. Quęnam oratio, quis dicendi modus hæc attingere poterit? Quis horum capax auditus? Quodnam tempus satis fuerit ad expromenda enarrandaque opificis tāta stupenda opera? Dicamus & nos cū propheta: Quàm magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapientia fecisti. Quî igitur vel illud per se suffecerit obtēdere ad excusationem, quod nequaquam edocti simus literis quæ ad parandā salutem sunt cōducibilia, quando lege naturæ (cui nullius externæ doctrinæ præsidio opus) cognitionem accepimus id diligendi quod animæ prosit? Scis quid boni proximo facias: est enim id quod ab alijs tute tibijpsi fieri velis. Non ignoras profectò, quidnam sit ipsum malum: est enim id quod ab alio tute tibi fieri non exoptaueris vnquam. Nulla ars radicum secādarum ad medelā excogitata, nulla prorsus herbarum experientia doctrinam adinuenit, qua brutæ animantes instituerentur ad secernēdum sibi vtile ab inutili: sed natura quæque harum prædita est facultate, suæ tam conseruandæ, quàm recuperādæ sanitatis atque salutis: necnon & inenarrabilem ad id quod secūdum suam est naturam, habet affinitatē. Sunt apud nos ipsæ virtutes secundū naturam, ad quas habendas affinitas animæ, non ex humana doctrina, sed ex ipsa natura nobis inesse videtur. Etenim vt nulla oratio, nulla doctrinę vllius formula nos edocet morbum odisse: sed ex nobismetipsis nos ea quæ dolorem efficiunt, reprehendimus, auersamur, horremus: sic & in anima quędā inest naturalis quędā citra doctrinam vllā euitatio mali. Atqui malitia omnis, ægritudo est animæ: contrà, virtus rationem obtinet sanitatis. Bene nanque sanitatē quidam definiere, qui habitum statumq; constantem ipsam esse dixerunt, à quo naturales operationes sine vllo prorsus impedimento proficiscūtur. Id quòd si dixeris de bona etiam animę habitudine, non aberraueris sanè, sed decorum ipsum attigeris. Quibus efficitur, vt anima circa ductū vllius doctrinæ, suapte natura propēdet ad id expetēdum quod suum proprium bonū est, quodque accommodatur sibi natura. Quapropter cōmuni omnium sententia celebratur temperātiæ virtus, nulli non accepta est iustitia, admirabilis cōspicitur fortitudo, omnium votis studiosè expetitur prudentia, quæ quidem virtutes quatuor propiùs attingunt animam ac germaniùs, quàm corpus ipsum sanitas. Vos porrò filij amate & colite parentes. Vos parentes nolite ad iracundiam filios prouocare. Nunquid & natura ea nō dicit? Nihil noui diuus Paulus sanè monet, sed naturæ vincula vincit, insuperq; præstringit. Si leæna diligit eā quę ex ipsa profluxit, prolem: si lupus pro suis catulis pugnat: quidnam ipse dixerit homo, si neque mandatis obtemperat, & naturam ipsam adulterat, cum aut filius senectutem patris intoleranda aspergit ignominia, aut pater ob secundarū nuptiarum societatem, priorū obliuiscitur filiorū? Summa profectò dilectio, summus amor brutis est inter parentes ac fœtus suos: quapropter & qui ea condidit deus, defectum rationis acrimonia sentiendi opulentiore temperauit solatusque est. Nam vnde fit, vt in obuium quidem tā copioso numerosoque grege, è stabulis exiliēs agnus, matris suæ continuò percipiat vocem, ad eamque properet, atq; lactis fontes proprios rectà petat, papillisque maternis cōtentus sit, etiāsi perparum habeant succi, præteritis haud paucis vberibus lacte distentis? Quin mater ipsa inter tā multos numerosq; agnos, eū internoscit, vt proprium. Vna vox omniū est, vnus idemq; sępenumero color, vnus etiā penitus odor, quatenus odoratus noster nouit discernere. Atqui istis inest quędā sentiendi facultas, nostra lōgè nimirū exactior, qua suū cuiq; propriū facilè dignoscere licet. Catulus nondū obortis dētibus iā ore quidda minatur ei, qui dolore ipsum affecit. Nondū cornua vitulo sunt exorta: scit tamē qua sua arma parte nascitura sint. Hæc inducāt animātes cūctas istiusmodi natura indociles esse ac doctrinæ rudes: nihil tamen in rebus esse non ordinatum non certa lege prouidentię circūscriptum ac definitū, sed omnia in se circūferre quædam sapientiæ sui creatoris vestigia. Itaque orta esse se declarāt, vt sint ad conseruandā suam salutem suapte natura parata. Et quidem canis expers rationis est, sensionē tamen obtinet parē propè dixerim rationi.

Quæ

Marginalia: Oues. — Boues. — A — Formicæ solertia. — B — Ἰαῖς χυ-λῶις. — Δόγμα physicum. — C — Electionē boni à natura nobis insitū esse: Collatio à simili. — D — Ab exēplis. — E — Attende in agno naturæ miraculum. — F

Quæ namque seculi sapientes per prolixum vitę totius otium desidentes vix tandem inuenerunt, argumentationum (inquam) rationumq; nexus: in ijs sese offert canis eruditum ab ipsa natura. Nam cùm eius feræ vestigia, quam persequitur, inuestigat, siquidē inuenerit ea pluribus sese findentia modis: diuortia viarum singulatim digressionesque quascunque in partes ferant, vbi suo illo sagaci adoratu perlustrauit, vocem propè syllogisticam per ea quæ agit, elicit hoc pacto: fera quam persequor, inquit, aut hac, aut illa, aut ista diuertit parte. Atqui non hac, non item illac: restat ergo illā isthac abijsse via: atque ita falsa tollendo, verū inuenire solet. Quid plus faciunt, qui
A pro linearum descriptionibus designandis tanta cum grauitate sedēt isti, lineisque pulueri insculptis, è tribus vbi duas propositiones sustulerint vt falsas, in ea demum quæ trium reliqua est, verum comperiunt. Memoria vero beneficiorum animantis huiusce, gratiæque reddendæ quē ingratum beneficiorumque immemorem, non pudore ac dedecore asperserit? Iam quidem & interfectis à latronibus in solitudine dominis, complures à cadaueribus canes non recessisse, sed ibidem expirasse memoriæ traditur. Nonnullos etiā cæde adhuc recente duces illis fuisse qui latrones inquisierunt: & ad pœnam maleficos rapi fecerunt. Quid hic isti dixerint, qui nullo suum opificem altoremque deum prosequuntur amore: sed vt amicis etiam, & necessarijs ijs vtuntur, qui loquuntur aduersus deum iniquitatem, eiusdē participes mensæ facti: & ad alimoniam sumendam admissi, aduersus beneficium suū altorē blasphemas voces tolerant efferri? Sed ad creaturę specu-
B lationem redeamus oportet. Animalium ea quidem quæ facilè capi possunt, fœcundiora longè ceteris esse constat. Quocirca tam lepores, quàm feræ & agrestes capræ, oues itē syluaticæ sæpius gemellos pariūt fœtus, ne genus deficiat absumptum & ad prædam expositum feris ijs, quæ sanguine gaudēt, carneque vescūtur cruda: at ea quæ alijs exitium corruptelámve adferunt, certum est longè minus fœcūda esse. Quapropter leonis vix leæna mater euadit. Edi nāque partum, vnguium acie lacerato in enixu vtero, vulgò ferunt. Viperas etiā vtero matris eroso fama est in lucē exire, decentes scilicet mercedes, præmiaque parenti reddentes. Adeò nihil est in ijs, quæ sunt, cui non sit bene prouisum, cui non data sit opera curáve suæ naturæ accōmoda. Quod si perscrutari percipereque parteis animantium velis: nihil prorsus opificem adiunxisse quod addendum non esset, nihil nō attulisse quod necessarium sit inueneris.
C Carniuoris animalibus acutos accōmodauit dētes. Est enim talibus opus ad cōuenietis alimenti formam atque naturam. Quæ verò parte solū dimidia dentibus armata sunt, ijs numerosa conceptacula, compluresque meritò, variasque pabuli cellulas extruxisse videtur. Nā quia primùm immissus ori cibus, officio munereque dentiū haud satis minutim conficitur: idcirco data est ipsis reuocādi cibum deuoratum facultas, quo ruminatione satis confectum alimentum concoqui possit: & ei quod alitur, in substantiā trāsiens coaptetur. Gulæ, membranulę ventris quæ internę sunt, reticula, maiora intestina, horum nihil otiosè animalibus quæ ea habent, inditum est: sed necessarium munus vsumque suum horum quodque explet. Collum prolixum camelus obtinet: quo par sit pedibus, & eam qua vescitur herbā attingere valeat. Contrà perbreue est humeroq; ingestum tam vrsæ, quàm leoni, quę etiam tigridi, ceterisq; generis huius animātibus collū: propterea quòd haud ex herbis ipsis offertur pabulum, nec vt humum attingant ore, necesse est: quippe cùm carniuora sint, & animaliū venatione prædaque vitā suffulciant suā. Quid sibi vult proboscis elephāto? Quoniam tantæ molis hoc animal, & omniū terrestrium maximum ad stuporem admirationemque obuijs incutiendam productū est, opor
D tebat carnulentum esse & obeso corpore distractum. Huic si grande pro rata membrorum inferiorum pedumque ratione exæquatum collum adiunctū fuisset, inattrectabile penitùs esset, exuperante pondere semper ad humum deuergens. Nunc autē caput quidem per colli paucas admodum vertebras, spinæ dorsi coünitur. Proboscidē autem habeat officium subeuntē munusq; colli, qua planè tam pabulum sumere, quā potum etiā adhaurire solet & ad se sustollere. At enim pedes ipsi sunt inarticulati, quò quasi colūnæ coünitæ, vastam illā corporis molem suffulciant. Nanq; si artus tanto corpori sustinendo molliores & qui facilè inflecterentur, essent substrati: creberrimæ fierent emotiones articulorum, fera in humum modò genua reclinante, modò se attollente ex humo. Neque enim alleuandæ tātæ moli satis essent. Nunc verò paruus talus pedi subijcitur elephanto, nec tamen in teretem flexuram, neque in genu cōmissuram dearticulatus est aut distinctus.
E Neque enim ad lapsum prona articulorum lentitudo carnulētam illam tanti animalis molē ferre posset, tanta adeò circunfunditur copia carnium, vt cōtinenter intremiscat, ruinamque videatur interminari. Quæ cùm ita sint, opus elephanto fuit illo porrectiore naso, qui ad pedes vsque demitteretur. Non vides in bellis, quòd perinde ac turres quædam animatæ vniuerso agmini viam muniūt ac prægrediuntur? Aut certè veluti colles quidem concretione carniū condensati, intolerabili facto impetu constrictas constipatasque hostium acies diffringūt & dissecant? Quod si partes infernę minùs decēti proportione respōderent reliquę moli corporis, nullo animal tēpore persisteret. Et quidem sunt etiam nunc, qui certò sciant viuere elephantum annos trecentos atq; adeò his tātò plures: caussam adscribunt huic inarticulatę mēbrorū cōpagi, nec vllis distinctæ articulis. Iam verò vti diximus, illa proboscis è terra surrigit sibi, quo
F alatur, pabulum, naturâ cùm sit id Elephanti rostrum assimile serpenti, & humidius, coque quālibet in partem magis flexile. Adeò vera illa sententia est, In rebus creatis nihil vspiam inueniri posse quod vel superuacaneum sit, vel desit necessariæ functioni. Atqui tantæ istius molis animal nobis vt subseruiret, subque manus nostras sterneretur, sanxit deus? adeò vt cū à nobis docetur, quid velim⁹, intelligat, cùm vapulat, sustinet: nos docens euidenti admodum exemplo, omnia nostræ subiecta esse ditioni, quòd ad imaginem sumus nostri creatoris conditi. Non solùm autem in tam magnis animantibus, verumetiam

& in

Memoria canis & gratitudo.

τὰ εὐαλωτότερα τῶν ζώων πολυγονώτερα. φθαρτικὰ ἄλλων ὀλιγοτόκα. εἰρωνεία ἐυπρέποντας μισθούς. ἐπιφώνημα. γνώμη.

Camelus.

Elephātus.

Collatio.

& in minimis, ininuestigabilem inspicere dei sapientiam nobis, admirarique licet. Nam vt haud magis sublimium cacumina montium admirari semper soleo (quæ quidem quia propinqua sunt nubibus, cõtinuis circunquaque flatibus hybernam perpetuò refrigerationem sibi cõseruant ac detinent) quàm concauitates cõuallium, non solùm incommodos cæli flatus locorum eminentium euitantes, sed & tepidum semper aërem cõtinentes: sic & in animantium etiam compagine non elephantum admirari potiùs consueui, propter tantum magnitudinis tumorem, quàm murem, qui formidolosus est elephanto: aut scorpij tenuissimam partem, aculeum, inquam, quem cauum perinde, atque fistulam artifex vniuersi, quo virus per ipsum ictis infundatur atque imprimatur, extruxit. Atque nemo creatorem eam ob rẽ incusare velit, quod animalia venenata, exitia vitæ necique parata nostræ, in rationem rerum induxit: vel adeò quispiam, & institutorem educatoremque puerorum accuset, in ordinem redigentem iuuentutis ingenium, ad improbitatem, ad libidinem luxumque propẽsum plagis verberibusque castigando, ac coërcendo. Fidei sanè demonstrationes sunt ipsæ feræ. Confidis in domino? super aspidem & basiliscum * ambulabis, & conculcabis leonem & draconẽ: atque habes potestatem ex fide ambulãdi super serpẽtes ac scorpiones. An non vides viperam illapsam manui diui Pauli arentia ligna vel sarmenta colligentis, nihil illi penitus detrimenti impressisse, propterea quod fidei plenum inuenit? Quòd si fide cares, haud feram potiùs exitialem, quàm eã qua præditus es fidei vacuitatem, tute tibi metuere velis: qua te iam cuiuis internecioni & corruptelæ exposuisti. At enim sentio iamdudum ea quæ ad hominis ortum generationemque pertinet, auditores à me maximopere postulare, mihique videor propè dixerim, eorum in me cordium clamores exaudire, quibus dequerũtur, ac inquiũt, se quę nostrę ditioni substrauit opifex deus, qualia sint, natura doceri, seipsos verò ignorare. Omni igitur cunctatione nos occupante depulsa positaque, necesse est hac de re vt disseramus. Reuerà enim difficillimum esse omnium videtur, seipsum cognoscere. Non solus enim oculus ea quę sunt foris conspiciens, in seipsum cernendũ haud vtitur facultate videndi: sed ipsa mens etiam nostra peracutè perspiciẽs alienos errores, tarda est & cunctatior ad proprios suos cognoscẽdos defectus. Idcirco nunc etiam oratio nostra, cũ aliena iam incunctanter transegerit, languet lentescitque ad ea perquirenda quæ ad nos attinent. quanquam haud fit vt magis ex cęlo terraque deũ quispiam, quàm ex nostra propria natura, compagine, constitutioneque percipiat: si is modò seipsum sagaci vsus preduce prudẽtia inuestigauerit: quemadmodum diuus propheta dixit, Mirabilis facta est scientia tua ex me, id est vbi me ipsum noui, immensam exuperantemque tuam sapientiam ipsam didici. *Et dixit deus, faciamus hominem.*) Quo mihi iam conspicitur loco Iudæus, qui in ijs quæ antè dicebãtur, quasi per fenestras ingrediente, & intermicante luce theologiæ, personamque secundam innuente, nondum autem perspicuè inclarescente eadem veritati repugnabat: ipsumque deum secum disserere, seque alloqui dicebat. Ipse enim dixit (aiebat) & ipse fecit. Fiat, inquam, lux, & facta est lux: Erat igitur & tunc in ijs quæ dicere Iudæus solet, cuiuis obuia & cognobilis omnibus absurditas. Quis enim faber aut ærarius aut lignarius aut certè coriarius sutor solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, interque suę artis instrumẽta desidens, quis inquàm sibi soli admurmurat dicẽs: Faciamus gladium, aut: Compingamus aratrum, aut: Conficiamus calceamentum: ac nõ potiùs silentio suam cùm libuerit accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim insignes profectò nugæ, vnum aliquem inueniri qui sibi imperet siue præceptorem desidere ac heriliter seipsum vehemẽterque vrgere & adhortari. Verumenimuerò qui summo studio calumnijs persequuti sunt dominum ipsum, nec vnquã eos puduit huius, quid nõ dixerint, quæso? quid non finxerint, exercitatam paratamque linguam semper ad quoduis falsum dicendum habentes? hæc tamen vox præsens penitus ipsorum os oppilat. Et dixit deus, Faciamus hominem. Nunquid & nunc etiam (dic mihi Iudæe) sola, perinde vt tibi placet, atque vnica est ipsa persona? Non enim scriptum est, fiat homo, sed faciamus hominem. Hactenus nondum apparuit, qui doceretur, atq; ideo in abysso diuinæ cognitionis præconiũ hoc celabatur ac tegebatur: deinceps iam ipsius ortus hominis certò expectatur, detegitur parũper ipsa fides, & apertiùs indicatur istius veritas diuini decreti: Faciamus hominem. Audis ô tu qui bellũ indixisti perpetuum Christo, deum ipsum, suum in creandis rebus socium alloqui, per quem fecit & secula, qui portat omnia verbo potentiæ suæ. At non cũ silentio & quiete religionis rectæ sententiam perfidus Iudæus acceptat: sed vt ferarum eæ, quę summo persequuntur hominem odio, cũ viuarijs includuntur, circum suæ illius caueæ sepimenta frendent dentibus & circumfremunt, amarulentiã feritatemq; naturæ ostentantes, cùm non queant conceptum explere furorem: sic & inimica gens veritatis, Iudæi in angustum intrusi, multæ sunt (inquiunt) personę non vna, ad quas oratio dei dirigitur: angelis enim adstantibus, faciamus hominem dicit. Iudaicum hoc est profectò figmentum: & ex illorum odio in Christum deliræ istius & futilis fabulæ excogitatio deriuata est. Isti enim vt ne vnum nempe Christũ admittant, innumeras introducunt personas: & per hoc quòd filium habent despicatui, seruis ipsam consultationis tribuunt dignitatem, conseruosque nostros auctores nostræ creationis efficiunt. Homo enim vt primùm statum assequitur suæ perfectionis, ad angelorũ rectà reducitur dignitatẽ. Ad quænam tandem creatura suo adæquari vnquàm creatori possit? Considera autem id quod continenter sequitur: Ad imaginem nostrã. Quid ad hæc dicere paras? Num vna & dei & angelorum imago est? Prorsus filij patrisque forma eadem vt sit, necesse est. Formam hîc vt intelligamus necesse sit, quæ diuinam addeceat maiestatem: hoc est non lineamentis constantem corporeis, sed in peculiari numinis proprietate consistentem. Quin tu qui ex noua ista circuncisione es, audi: audi inquam, tu, qui christianismi prætextu

Obiectionẽ soluit per simile.

Fide nihil nobis non subijcitur. * Inscendes vel ascẽdes ἐπιβήσῃ.

Καὶ expungendam simile quod sequitur cõtinenter. ὁμοίωσις per collationem oculi & mentis.

Faciamus hominem, παράσχωμεν. Bas. ad tractationẽ humanæ formationis.

Elegans collatio.

prætextu nihil habes, quod Iudaismo ducas charius. Cui dicit: Ad imaginem nostram? Cui quęso te, alij, quàm ei qui splendor est gloriæ & figura substantię eius, ei qui est imago dei inuisibilis? Suę igitur imagini propriæ, qui viuit, quæ dixit: Ego & pater vnũ sumus: & qui me vidit, vidit patrem: huic dicit, faciamus hominem ad imaginem nostram. Vbi vna est imago, quem ibi locũ obtinet dissimilitudo? Et fecit deus hominem, non dixit, A fecerunt. Euitauit hoc loco personarum multitudinem. Per illa namque Iudæum erudiebat: per hæc vero gẽtilium excludens errorem, securè admodum ad vnitatem recurrit: vt & filium simul cum patre intelligas, & multitudinem deorũ longè periculosissimam effugias. *Ad imaginẽ dei creauit ipsum.*) Iterum socij creationis personã adduxit. In his enim, non ad imaginem suã dixit, sed ad imaginem dei. At quanam in re dei sui creatoris imagine præditus sit homo, quoque pacto similitudinis particeps sit, deinceps in sequentibus, deo præstante nobis facultatem, dicemus atque explicabimus. Nunc id tantũ dicamus, si vna est imago, vnde tibi in mentem venit intolerabilis hæc impietas, dissimilem asserere filium patri. O ingratitudinem, Ne eam quidem similitudinem cuius factus es particeps, resoluis illi aut rependis qui hoc beneficij in te cõtulit: ea insuper quæ per dei gratiam gratuitò indulta sunt, constatura tibi censes perpetuò, qui interim domino nõ permittis, vt quam ad suum habet genitorem, suapte natura similitudinem, illam tueatur. Sed enim silentium ecce nobis indicit deinceps aduesperascens B tempus, Sole iamdudum ad occiduas emisso plagas. Hic itaque & nos iam dictis contenti nostrã hanc orationem consopiri sinemus, & interquiescere. Et quidem nunc ea sermone attigimus, quę quatenus faciant ad promouenda & excitãda studia vestra, satis sint. Exactiorem porrò accuratioremque propositarum rerum discussionem, in ijs quæ deinceps edisserentur, opem ferente diuino illo spiritu & nobis cooperante reddemus. Lætitia igitur & gaudio perfusi in suas quique ædes mihi nunc abite, Christi amantissima concio. Ite inquam, mensas vestras per se alioqui reuerentiæ & honestatis plenas eorũ quæ mihi dicta nunc sunt, cõmemoratione exornaturi, vice edulij splendidioris, proque condituris omnifariam apparatis. Quisquis interim dissimilẽ patri asserit filiũ, hic dedecore omni pudoreque aspergitor, perfidum Iudæum ludibrio habetote, cõtrà pius omnis tripudiet sibique decorè placeat in sentẽtijs veritatis. Perpes esto gloria domino, quẽ iugis addecet gloria & imperium, In secula seculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA, DE HOMINIS *primigenia constitutione, Godefrido Tilmanno Carthusiensi interprete.*

Decimam hanc et itẽ vndecimã interpres σποράδην pro loco diffudit paraphrasi, quò vtraque exiret explicatior.

C

DEBITVM quo me vobis non ita pridem obstrinxeram, en aduenio exoluturus ac proinde fidem liberaturus meã. In eiusmodi reddendo quòd fuerim vestra omnium expectatione cũctatior, nulla hoc fecit animi erga vos mei maleuolentia minùs agnoscentis quid ex pacto deberet: sed ne vti cõdictum erat, in tempore exoluerem, sola intercessit corporis huius mei aduersa valetudo. Sanè hoc genus debiti tale est, quod quantò necessarium magis intelligitur, hoc vos solitò attentiores requirit, & ad audiendum alacriores. Neque enim iustum fuerit, si qui tanta cum alacritate sustinuistis vos mea qualicunque opera perdoceri natiuam indolem ferarum, natatilium, pecorũ ac volatilum, de cælo item & his quæ per cæli defluxum in inferiora sidunt, de terra & ijs quæ è D terra emicant, stirpibus: non etiam vel pari studio huc aduigiletis, quò vobis illustrior fiat cognitio nostræ omnium primigeniæ generationis, idque sentẽtijs è scriptura diuinitus inspirata petitis ac depromptis. Vt enim oculi nostri ad externa contuenda quum se totos effundant, se interim non vident, ni fors quiduis solidum attingant, cuius quidem illinc in se refractione, quasi è quopiam aquarum refluxu ipsi in se resilientes ac retroacti se sibi spectandos exhibeant & visendos: itidem & mens nostra cetera quum videat, minimè cernit seipsam, nisi acie fixiùs intenta scripturarum contemplationi. Hinc quippe refringuntur splendifluæ lucis radij, quibus illustrata cuiusque nostrum mens contempletur seipsam, denique & agnoscat. Imprudentes alioqui nos, nec circunspectim attenti nostræ ipsorum primariæ institutioni, adeò vt nos quoque lateat, quid sumus, ad quid item conditi. Tam enim supinè nobis ipsis afficimur, & neglectim adeò, vt ne ea fideliter quidem teneamus, quorum cognitio passim obuia cuiuis & ad manum est, ceu illæ sunt in nobis minutissimæ partes. Quàm multæ E occupationes circa humanum hoc corpus, studium omne nostrum deterunt, & absumunt? Quòd si ad mentem aduoces artis medicæ professionem, facilè compereris, quanta de vtilitate vsuve partium corporis ars eadem ob oculos nobis percenseat & enarret. Quot quæso, in annomaticis traditionibus de intimis partibus corporalis opificij excogitauit vias, retrusas quidem illas ac velut in arcano quodam recessu delitescẽtes? ceu sunt vna & eadem à toto corpore conspiratio, canales è quibus spiritus elicitur, elices quasi quidem aquæ ductus sanguini ducendo natura comparati, attractio respirationis, situs foci nimirum præferuidi caloris in corde, illa respirandi perpes agitatio ac diutissimè durãs in præcordijs. Sexcẽta eiusmodi à medicis philosophica commentatione peruestigata sunt, quorum cognitionem vt doctrice experientia assequamur, nemo nostrum vel tantillo habet studio, quòd nemo ad eam peritiæ partem solerter exquirendam dispertiatur & insinuat suum qualecunque otium. At ne vnus vspiam comperitur qui studiũ suum in hoc collocet, se vt nouerit. Naturæ enim procliuitate prægestimus nosse, cælum quid sit: quàm quid nos ipsi. Ne tu itaq; cõtẽnito, quod F in te admirabile elucet. Tuo quidẽ arbitratu parui es & exilis momenti: at magnum quid esse te deprehendes, si primæ tuæ conditionis inuieris rationem. Ob hoc eminẽtiæ sapientiæ vir ille Dauid, quòd probè nosset ad exactam iudicij librilẽ se appendere & discutere, ait: Mirabilis facta est scientia siue cognitio tua ex me. Artis enim tuæ solertiam deus quæ in me conspicitur, simul atque sum cõtemplatus, nimirum quanta sapientia corpus

Elegãs & physica. ὁμοιωσ[...]

μίαν [...] πνοὴ[...]

διχ[...] αι[...]

Multi[...] tas [...] ipsi [...] nesci[...]

ἐπιχείρησις propositi argumenti Verbum scilicet, faciamus.

corpus ipse meum cōpegeris, ex istius qualiscunque opificij perpensa consideratione opificem te esse eximium agnoui & prorsus admirabilem: *Faciamus hominem ad imaginem nostram & similitudinem.*) Demonstratum priùs aliquantò est & quidē velut in trāscursu, satis alioqui expressum putem, quis sit is qui loquitur, & ad quem dixerit verbū. Habet sanè ecclesia hisce de rebus cōfessas & compertæ veritatis demonstrationes, veriùs habet fidem demōstratione omni tantò certiorem ac solidiorem. *Faciamus hominem.*) Nosse vis teipsum? vel hinc auspicium sumito. De nullo A enim opificiorum quæ eatenus condiderat, vox ista in literas transmissa est. Lux facta est, idque simplici mandato. Nam dixit deus, fiat lux, cælū, & ecce cælum præeunte nulla consultatione cōstitit. Rursus luminaria, nec quidquā legitur præextitisse initi consilij de condendis luminaribus. Præcepto item fecit mare vt esset, pelagúsve omni dimēsione superius. Dei mandato omnigeni pisces facti sunt. Feræ itidem, iumenta, volucrum genus omne, Dixit deus vt essent, & ecce facta sunt. Non iam hic cōstiterat homo, & de formādo homine initur consilium. Non hic iam, vt de alijs præmiserat, dixit: fiat homo. Erudire hinc ô homo ac edisce, quanti vnus tu estimandus venias. Neque enim generationem tuam ceu abiectitiam aut pretij vulgaris cōmuni creaturarum mandato censuit attexendam. In deo consultatio prægreditur, quo pacto id animantis quod tanti fuerat æstimandum, prouehi deberet ad vitam. Faciamus, ait. En consultat sapiens, & quid secum instituerit artifex, proponit decernendum. Quid B enim? Artis ne suæ exacta cognitione destituitur artifex tantus? Absit. Per hoc sanè quòd curam eā condendo homini interserit scriptura, innuit deū voluisse ædere quidpiam operis quod eximiæ suę artis specimen esset numeris omnibus absolutū, perfectum, solertique artificio elaboratū ac perpolitum. Aut certè, tibi vt insinuet quàm sit in oculis dei tuapte natura perfectus. Duas porrò personas hîc adesse luculenter doceris, vnam nimirum quę loquitur, & ad quam dirigitur sermo, alterā. Quidni dixit: facito tu, sed faciamus hominem? vt ius domini in omnem creaturam intelligas filio iuxta ac patri cōmune esse, vt ne agnitionem assecutus patris, ignoratione caligares filij: ne te clam esset patrem per filium cuncta fecisse & eadem filiū condidisse annutu paternæ voluntatis: ac proinde patrem glorifices in filio, filium quoque in spiritu sancto. Itaque efficeris tu vtrique cōmune opificium, vtrumque vt adores cōmuniter, nō culturam scindens debitæ deo venerationis, sed naturam conijciens diuinæ maiesta- C tis. Hic tu mihi cōtemplare figura hac verborum historiam quidem repræsentari: at potentia exprimi theologiam. *Et fecit deus hominem.*) Quum dixerit, faciamus, non continenter subiecit: Et fecerunt, ne quam hinc arripias ansam cōminiscendi tecū numerosam illam deorū multitudinē. Si enim multitudinis numero personam intulisset: nullus neque modus, neque finis fuisset homini inexplebilem sibi coaceruandi deorum multitudinem. Et quidem dixit nunc, faciamus, vt hoc insigni dicto agnoscas patrem & filium & spiritū sanctū. At posterius: fecit deus hominem, diuinā vt vnias maiestatem. Sanè vt vnias non eas quæ ὑποστάσεις dicuntur, hoc est, ipsas tres personas, sed quatenus id vnitatem cōcernit potentiæ, vt vnā in diuinis retineas gloriā ac maiestatē, circa eius adorationem impartibiliter habens te, non item eam vnitatem dissecās aut partiēs in deorū multitudinem. Neutiquàm dixit: fecerunt dei hominem, sed fecit deus, discreta licet si patris ac propria ὑπόστασις, persona videlicet, propria item filij, propria quoq; spiritus sancti. Quidni igitur tres sunt? Quòd vna sit diuinitas. Quam enim in patre contemplor diuinitatem, omnibus essentiæ gra- D dibus eandem intueor & in filio. Et quam in spiritu sancto, hanc ipsam & in filio iubeor agnoscere, quòd forma in vtroque sit vna, & principium à patre in filio idem, quò fit vt apud nos adorādi glorificandiq; ratio vna sit. Principium sanè nostræ generationis, Theologia vera est: nempe, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Facti vtique sumus ad imaginem dei. Quî nam intelligendum. Ad imaginē dei? Cor ipsi expiemus ab inscientia & ruditate, repurgemus istā præsumptionem ineruditam, omnemque de deo insipienter & indoctè conceptā suspitionē. Dixerit quispiam: Si ad imaginem dei facti sumus, cōsequi videtur deum nobis esse conformem. Oculósne deus habet, aures, caput, manus, denique & coxendicē: quo nitatur sessitas? In ipsa enim scriptura sedere deus astruitur. Pedésne ei sunt quorū ministerio intus obambulet? Talis igitur deus? A corde amolitor ac submoueto hasce de deo indecorè conceptas imaginationes. Abs te propellito cogitationem eiusmodi abhorrētem prorsus E à magnitudine dei. Figuræ omnis expers est deus. Simplex enim, nec ipsum vlla possis (quātamlibet imaginere molē) circumscribere & metiri magnitudine aut quantitate. Ne quā opinere deo coassistentem formam. Ne tu cùm qui verissimè magnus est, imminueris impietatem secutus Iudaicam: absit, in animum inducas deum cōprehendi corporali complexione. Ne cōdas circunscribi posse deum angustis istis mentis tuæ cancellis. Magnitudine reuera est incomprehensibilis. Cogites licet magnum esse & præcōceptæ huic magnitudini etiam atq; etiam adde. Augustiori tuæ de deo cogitationi tantò adijce augustiorem, denique huic etiamnum tuæ ratiocinationi persuadeto eā ipsam nullo pacto ad ea pertingere posse quæ infinita sunt. Nullam, dei memor cogites figuram. A potentia intelligitur deus. In deo mihi cōsidera naturæ simplicitatē, Magnitudinē quantitatis exortem, Vbique est & supra omnia redundat, supereminens vniuersis. Attactu nullo defini tur, infinitus enim. Comprehensione tua cùm sit F superior, elabitur, non vlla quantalibet circūscribitur magnitudine, non formæ vllius delineatione comprehenditur, quātamlibet imaginere potētiam, nunquam ipsum quiueris demetiri, nullis astringitur tēporum interstitijs, nullus illi præstituitur finis. Eorū quæ circa nos conspiciūtur, nihil tale aliquid crediderisinesse deo. Quo igitur sensu accipienda est scriptura astruens nos ad imaginē dei factos? Quæ de deo scriptura asserit, erudiamur primùm: dein quæ nostra ipsorū sunt, ipsi cogitemus. Neque enim quod ad dei imaginem facti sumus, id possidemus in istius decidui corporis

Quæ græcis ὑποστάσεις substantiæ vel subsistētiæ, Latinis psonæ sunt

Anthropomorphitarum impiā de deo recellit opinionem.

μέγεθος ποσὸν le-ge ἄποσον

corporis forma. Vnà enim cum corrupti corporis prolaptione, & illius intercidit forma ac deperditur. Sanè quod incorruptibile est, figurari nequit in re obnoxia corruptioni. Nihil corruptiuum rei incorruptæ imago esse potest. Augescit corpus, idemque imminuitur: senescit, & immutatur. In iuuenili flore videas esse aliud, aliud dum temperata habitudine perfruitur, aliud item malè affectum. Aliud metu dum cõstringitur anxium: aliud contrà cùm se oblectat & hilarescit. Aliud inopia rerum dum laborat: aliud rursus copia eduliorum dum se exatiat. In pace aliud, aliud in bello. Vigilanti color est alius, alius dormiẽti. In illo quidem flos coloris enitescit seque exerit

A rubicundior, nimirũ calore ad externas prodeũte partes: in hoc contrà, extimarum partium caliditas refrixit, vt quę se proripuit in intimos recessus corporis. Fit hinc vt dormientium corpora pallore subliuescãt. Quî igitur poßit quod vicariæ permutationi obnoxium est, ei videri aßimile quod suapte natura est inalterabile? ei quod semper sui est simile, id quod ne momento quidem consistit? Nobis enim clam nec cogitantibus fugit more fluentis aquæ. Priùs enim quàm spectãdum se ac visendum hominum oculis exhibeat, clam elabitur fugitans, Aliud ex alio cõspicitur corpus humanum. A D *imaginem nostram.*) Fluitãs imago & perpetim dilabens qui poßit immobilẽ seruare naturam? quæ conspicua & illustri forma insignitur, rem tueri formæ exortem? Ad quam igitur examinis formulam excutiemus illud: A D *imaginem?* Nimirum in ipsißimis domini verbis. Ex me si quid in mediũ attulero, cauetote id ac-

B cipiatis: si dominicum, hoc ipsum excipitote. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & dominetur piscibus.*) Corpore an ratione? In anin áne eiusmodi imperandi dignitas pręrogatiua reposita est, an etiam in carne? Et quidem caro hæc quàm multis est imbellior animantibus? Quæ tandem collatio esse poßit humanæ carnis ad camelinam? ad bubulam? deniq; nostra hæc si ad vnius cuiuslibet feræ componatur carnem? Collatione prorsus ferinæ carnis humana hæc tanto illa faciliùs intercipitur morte ac disperit. Qua demum in parte hominis sita est hæc imperandi vis? In exuperanti opulentia prærogatæ homini rationis. Corporis enim viribus quanto istis cõspicitur inferior: tantò ceteras animantes exuperat diuite copia rationis. Vnde vel vnus quiuis homuncio quamlibet arduæ molis pondera suis emouet locis & aliò transfert? Idne conficit viribus nitens, intentisque corporis ner-

C uis, an veriùs ingenij solerti industria? *Faciamus hominem ad imaginem nostram.*) Dicens, Faciamus hominem, vtique illum insinuat, qui internus est. Dixeris fortasse tu: Quin vel hîc commeminit rationis? Hominem dixit ad imaginem dei. Ratione homo est? Audi Apostolum. Etiamsi is qui foris est homo noster, corrumpatur: is tamen qui intus est, renouatur de die in diem. Quî poßim istos duos internosse homines? Planè vnum, qui in cõspicuo est omnibus: alterum, qui tectorio corporis istius palam cognobili conuelatus delitescit, inuisibilis ille interior homo. Introclusum itaq; hunc habemus & arcanum hominem, deprehendimur hinc quadã tenus esse duplices: ac proinde id verũ quod in omniũ versatur ore, intus sumus. Ego enim sum id, quod ad interiorẽ attinet, isthęc enim externa nõ ego, sed mea. Neque enim ego manus hæc sum, sed id quod rationale est animæ: manus porrò hominis particula est. Corp9 igitur hoc, organũ est hominis, organum animæ. Homo namque id peculiariter cẽsetur esse, quod secundum animam est. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.*) Hoc est, Homini impartiamur ac prærogemus affluentem rationis copiã. *Et dominentur.*) Neutiquàm dixit: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & impotenti ira incandescãt, Flagrent concupiscentia, iugi se mœrore conficiant. Neque enim deus suam impressurus ima- D ginem animæ, hasce affectiones vitiosas comites assumpsit: sed rationem, quæ coorientem illarum intemperiem turbulentam supprimeret ac moderaretur. E T *præsint piscibus.*) In ipso tuæ creationis articulo, vt præesses creatus es. E T *præsint siue dominentur.*) Accepit vnus aliquis anni vnius potestatem ab rege, vtiq; ab homine homo, mortalis à mortali: & ab eo accepit qui ne ipsam quidem habet potestatem. Quid enim sibi iuris vindicet homo in animam? Atqui ipse eam accepisti à deo, non ligneis tabellis, nõ membraneis inscriptam diplomatibus, quæ vtraque subiacent corruptelę, & tinearum arrosioni exposita sunt: quin ipsa retinet natura in sacras literas relatam dei vocem: *Præsint siue dominentur.*) Vniuersa enim hæc humano substrauit imperio deus: *Præsint piscibus, bestijs terræ, volatilibus cœli, iumentis, reptilibus quæ repunt humi.*) Non dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã, & vescantur ligno fructifero, quod habet fructũ in seipso. E Quæ concernũt carnem, secundas obtinent. Nã primas sibi asserit primogenia præsidendi auctoritas attributa animæ. Nobis enim principio statim conditis delatum est in cetera eius imperij. Animal itaque es ô homo imperio natũ. Ecquid miseram hãc affectuũ seruis seruitutem? Quid te deturbas vltroneus è fastigio prærogatiuæ istius tuæ dignitatis? Ecquid te dedis peccato in vile mancipium? Cur tuapte sponte mancipem te & captiuum constituis diaboli? Sciuit te ac iussit deus in creaturis principem locum tenere: & ecce tanti principatus natura delati dignitatem à te excutis ac recellis? Sed seruus vocatus es. Quid te adflictat vrítve animũ seruitus corporis? Quid tu potiùs animũ sustollis tuum tanto per dei gratiam cohonestatus dominio? En habes rationem vitiosi omnis affectus planè dominatricem. Herũ tuum siquando fœdæ voluptati subseruientem F animaduerteris, ipse tibi temperans: tum in mentem veniat, nomine quidem seruum te dici, illum contrà nomenclaturam domini obtinere, cũ interim opere ipso perpetem & solidam seruiat seruitutem. Vt à complexu pendeat vilißimæ cuiuspiam meritriculæ, nimirum perspicis huius ipse contemptor. Quo quęso te pacto, non tu iam prę illo es dominus istius obscœnæ affectionis: ille è diuerso earum seruus, quæ abs te velut calce proteruntur, illicium voluptatum? Illud itaq;: Faciamus hominem. Itemque: Præsint siue dominentur, vtrumque nihil obscurè prodit in eo relucere dei imaginem: quisquis facultate est præditus ceteris pro potestate iubẽdi. PRAESINT *piscibus.*) Qui pri-

ἀξίωμα.

τοῦ μὲν, τοῦ δέ.

In exemplari, meo arbitratu mẽdum est.

ἀρχέτωσαν.

1.Cor.4,d.

ἐνδοτέρ. μὲν.

ὑποβιβ.

ἄρχω κητῶν.

Qui primùm nobis attributus est principatus, in ea se porrigit quæ habitant à nobis dissita semotiùs. Neque enim dixit: Principatum obtineant in animâtes familiari cõuictu sibi notas, sed ipsis imperent piscibus, qui stagnantibus innatantes aquis vitã trãsigunt. Primùm igitur collatus nobis est in pisces principatus. Ecqua tãdem ratione internoscimur inaugurati imperio in pisces?

παραφανέντα πῶς. βεβαίωσις à simili.

A Si quidem tecum reputaueris, vt illos vel vmbra tui corporis exterruerit, cùm in stagno natãtibus obtulisti te quãlibet obscurè visendũ. Quis tanta cũ auctoritate suam moderatur familiam herus, vt turbatis aliquando rebus domi is si inopinus accesserit, tranquillitatem nullo suo tribuat negotio, cũctaque in ordinem pro cuiusque decoro restituat, & sua solius dominãtis præsentia redintegret ac permutet? Vt vno quouis conspecto homine creatura omnis aquatica in aliam se figuram habitúmve transmutat? Non iam illi constat liberioris vitæ & exercitij ratio, non item iã secundum superficiem marinæ aut stagnantis aquæ natando ausit proludere. Ipse delphin tametsi præ natalibus magnanimitatem spiret rege quolibet nõ indignam: dicto ocyùs, hominem si cõtempletur propiùs sibi adsistere, fugitans suppudescit ac veretur. Tantum vni homini principatus in natãtilia prærogatũ est. Atque adeò vim indultæ tibi rationis quum perspicias nihil non permeantem ac penetrantẽ, omnia denique peruincentem: quomodo non etiã imperitandi balenis facultas suppetit? Equidem vidi admirabilẽ hominum solertiam & ingeniosè excogitatũ artificium.

ὁ δελφὶς βασιλικώτατος.

Simile quoddã habes apud Strabonem in primo de Galeotis et vtre ventorum ex Odiss. μ.

B Concinnãt isti hamos quosdam quibus quidem captandis cetis atque inescandis illices escas, admensas tamen atque moderatas pro magnitudine illorum qui eas sunt deuoraturi, cetorum, infigunt pressiùs hamis. Sub hæc funium illorũ partibus summis à quibus hami dependent, secundum partem alterã funium istorum extremam vtres innectunt copioso & collectitio flatu distentos, eosque supernè secundum superficiem aquæ nataturos demittunt in mare. Mox igitur vt ceti illi immanes pellecti illecebra eduliorũ adnatarint & in gulam transglutierint hamos, eadẽ opera vtres secũ abripiunt in maris profundum. Vtrium porrò natura ea est, sublime semper vt petant: quò fit rursus vt ad aquæ superficiẽ retrahantur, atq; adeò illos iã diceres cibo suo ebrios, sic sursum ac deorsum velut maniç morbo perciti subsiliũt & exagitãtur, ac tali subinde renouata saltitatione in profundiora demũ quasi quiddã perscrutaturi se recipiunt. Mare aliud ex alio isthęc belua immanis remetitur ac permutat; seq; vt explicet laqueo, magna eluctatur cõtentione, sed inefficaci. Atque ita cetus hic agrestis nullo

C propè negotio, per hamũ tenaciùs inhærescentẽ captiuus abducitur, labore nec mediocri edomitus & dira fame expugnatus vnà cum vtribus ad littoris orã enectus pertrahitur, præda factus venatori, exiguo ingẽs, immanis imbelli. Qua id gratia? Homo enim per opulentã ac prædiuitem vim rationis, principatu in quæuis animãtia donatus, quasi facinorosos ac refugas seruos, & pessimè morigeros ad officium obedientiamque reuocat. Qui proinde nulla placabili lenitate cicurãtur, hos vel ipsa necessitate adigit, suo vt famulentur ac seruiãt imperatori. His sanè argumentis elucescit ab ipso opifice vim in cetera imperandi insertam esse & prærogatã homini vbiuis gentium constituto. Factum hinc, vt xiphiæ, zygenç, balenæ, priones, boues, reliqua deniq; omnia vel nuda nomina cetorum horroris plena sub hominis manus atq; imperiũ missa & substrata.

ξιφίας gladius Theodoro, Galeotes Straboni in. 1. Zygenæ libellæ. φάλαιναι balenæ. πρίων serra.

Præsint itaque piscibus maris. Et bestijs terræ.) Num perspicis leonem, illum quidem grauem & infrendentem rugitu, cuius vel nomen intolerandum & pergraue est, cuius rugientis frendor ter- D rã ipsam cogit intremiscere? Quænam ceterarũ animantium præsentis adeò animi est ad quiduis tolerandum, vt huius sustineat impetũ? Ne vnũ quidem in animalibus vspiam repereris, cui tantum supersit viriũ, vt se confidat sustinere posse subitariam leonis impressionem: atqui hunc sic violentum præexigui viuarij sepimentis includi videre licet. Quis hunc inclusit & coercuit? Is nimirum qui huic vastæ molis animanti suopte ingenio commentus est carcerem. Quis hac raritate ligneorũ cancellorum, staminum instar apparuit simul & prouidit respirationem isti beluæ, vt ne suomet prefocetur anhelitu? Vna & eadẽ opera, & copiam illi fecit liberæ respirationis, & hoc interuallari sepimento custodiáve illi prospexit, ne quò se proriperet. Quis id? Nónne homo? Is pro re ludicra habet longè efferatissimas feras. Non etiam pardales eludit? Chartam ob oculos bestiæ oppandit ex æditiore loco, quæ penicillo pictoris effigiatum hominẽ repræsentet. Et hæc quidem frustillatim cõcerpit chartam: cùm is interim qui subter chartã delitescit, risu prosequi- E tur beluæ vesanientem stoliditatem. Est ne quidquam, quod non exuperet homo copia sibi prærogatæ potestatis? De volatilibus porrò, quid tibi vis edisserã? Et quidem homo alite ascensu neutiquàm se attollit in aëra, remigio alarum destitutus: at certè per vim intellectilem, cum illis vnà euolat. Nihil vsquàm est, quod remoretur rationem. Quæ in vastissima abysso delitescunt, perscrutatur, venatur quę sunt humi, quę aëra circũuolitant, quàm præuideatur, intercipit atque occupat. Nunquid obseruasti auiculam insidentem extremæ pinnulæ cuiuspiam rami, & ex eo, stridulo clamore quasi cachinno prosequẽtem illac commeantes? Hæc enim spem sibi ponit in pernicitate alarum. At certè vnum è pueris licuerit videre, qui obseruata aui, mox fascem arũdinum congerens, vnam substerniat alteri, visco illinat & agglutinet harum acumina. Ad hęc quãto maximo potest astu, per ramos foliaque fallit visci præsentiam, obseruat dein oculum auiculæ in sublime spectantem, itaque prehendit leni attractu volitare per aëra consuetam, & quæ eatenus per æthera ferebatur, visco implicita, captiua abripi- F tur. Desidet quidem infernè homo, infernè est hominis manus: at ingeniosa solersque hominis mens in sublime rapitur. Adeò nihil est vspiam locorum, quod nõ artifici commentatione astúve homo assequatur. Pennatis oppandũtur retia, ad rectam collineationem sagittariorum iaculis volucres cõfinguntur. Quæ natura propendent ad ingluuiem, illici inescatione capiuntur. Aliquandone obseruasti aquilam ad destinatam prædam sidentem & ingenti alarum agitatione aduolantem?

γνώμη

ἐπιφώνημα.

D

tem? dein eandem subiectis vndique laqueis cinctam atque irretitā? Ad eum sanè modum quod in sublimi est, obiecta per hominem ciborū illecebra inuitatum sidit seque demittit. Adeò nihil est, quod non in manum tradiderit homini, ac proinde opificium absoluit suum, nec semel prærogatæ ditionis exortem reliquit hominem. Caue, dicas: Qui possint mea interesse, inque ære meo censeri, quæ per aëra feruntur? Per prærogatiuam enim collatæ tibi rationis, etiā hæc ditioni tuæ addicta sunt & mancipata. *Et reptilibus, quæ repunt super terram.*) Vides denique, è quibus colligis te esse factum ad imaginem dei.

γνώμη.

Et reptilibus.

A *Et fecit deus hominem.*) Quid igitur est homo? Ex ijs quæ & legimus & audiuimus, colligenda nobis est hominis finitio. Non enim necesse iam sit, vt ipsi ab externis aut à fide abhorrentibus mutuemur finitiones eiusmodi, neque ad discutiendā veritatis doctrinam opus est dogmatis ex vanitate profectis. Homo factura dei est rationalis ad sui creatoris facta imaginem. Desitne quiddā nostræ huic finitioni, an secus: ipsi viderint qui partem multò maximā retroactæ insumpserunt corruptiuæ isti parandæ sapientiæ. *Ad imaginem dei factus est homo.* ET, *Benedixit deus hominem, ac dixit, Crescite & multiplicemini & replete terram.*) Huic conformis est & piscium benedictio: ET *dixit deus, Producant aquæ reptilia animarum viuentium, & factū est ita.*) Deinde, Et dixit deus, Crescite & multiplicamini & replete aquas. Quid hîc sanè habemus, quod sit eximium? Et quidem quæ exigebat necessitas naturæ, eadem tibi cum ceteris communiter prærogauit. Ceterùm peculiares repositæ tibi sunt prærogatiuæ. Perinde enim ac cetera animantia, crescis. Ab eo enim exorsus quod primùm perquàm pusillum fuit, lenta quidem accessione ac sensim progrediente ad staturæ perfectionem promoueris. Itidem equi, canes, nec secus aquile, olores & quodcunq; tandem animantium quiueris depromere, simul atque ex genitali massula concepti primùm fœtus per gradus ætatis adoleuerint & ad incrementi perfectionem fuerint prouecti, ibi rursus quotidiana deminutione ac decremento ad prolapsionem defectumque abeunt. Hanc igitur communem naturæ vicissitudinem ac permutationem, nobis quoque impartiuit. *Crescite*, ait) hoc est, quotidiano augescite alimento: & pusilli atque exiles geniti ad staturæ proceritatem adolescite, sit interim modus & præscriptus limes isti incremento. Nam quòd per primi septennij curriculū immutamur, nósque staturæ permutatio trāsmittit in alteram annorum hebdomadem: non hinc elicitur per omnem vitæ partitionem, vno quoque septennio staturā corporis immutatum iri, parque acceptură esse incrementum. Prima annorum hebdomas puerilem staturā complectitur, cuius metā qua clauditur, liquidò possis colligere ex dentium immutatione. Vt enim ciderunt quidā, alij erepentes adnascuntur. Alteram à prima staturæ promotionem, altera item auxesis à septennio sumit & ad exitum vsque protenditur anni quarti & decimi, quæ quidem secunda puerorum est. In prima enim pusio est siue puellus, mox puer, dein adolescens siue puber à quarto & decimo. Post subsequentem hebdomadem

Homo quid.

B

κύκνοι, cygni, olores.

Pro τρεφόμεθα lego τρεπόμεθα.

C

παιδίον, παῖς. ... ἔφηβος, ἀνὴρ Meo arbitratu hic mendū est in exemplari.

annorum denique vir. Hîc enim tertij augmenti meta statuitur. *Crescite* igitur.) Ad annos licet centum vitam proroges, non continuò sequitur ab anno primo ad vsque centesimum per omnes ætatum gradus accepturum esse te staturę procerioris incrementum. Vnum enim verbum hoc scita ac sapiēti ratione dictum solerter ac prouidè dispensatur. CRESCITE.) Quousque tandē? Statæ ne sunt & circunscriptæ crescendi mensuræ? Ab ipsa concretione seminis in matricem deiecti & fundamenti vice substrati licuerit colligere futuri augmenti modū. Neque enim quæ progressu ætatis illi accrescit staturæ accessio, videri debet donū recens & accessorium. Nam fundamenta corporis in vtero constituendi, ex eo sortita sunt constaturam & ratam incrementi aptitudinem. Puerónc dentes collapsi sunt? Hoc insigni agnoscimus, quātum illi mensuræ accesserit, Trimúsne hic pusio est? ex eo pater futuræ proceritatis admetitur mensuram. Nouit planè duplam illi iustæ staturæ proceritatē deesse. Quantus enim triennis deprehenditur puerulus, bis tātò est euasurus procerior compos factus plenitudinis augmenti, aut certè denuò tātus. Hic ille est modus humanæ naturæ præscriptus adusque extremam vitæ lineam ac finem, nimirum à prima ad alteram annorum hebdomadem. Ex ea deinceps iam facto puberi calor accrescit & intenditur, gracilescenti corpori accedit formæ decus, siccescit puerilis humoris defluuium, robur mēbra accipiunt solidius ac vegetantur. Hac ætate homines inter eos primùm cōstituuntur, quibus cum coætaneis de virium robore certamen est, nondum alioqui absolutā consecutis vegeti roboris perfectionē. Coalescit enim primùm istorum caro ac recens concrescit, quare teneriuscula adhuc est, ac proinde minùs idonea tolerando continenti & assiduo labori. Et quidem hoc genus animal de cetero habet naturæ beneficio leue vt sit & agile. Tertia porrò annorum hebdomade iustam accipit incrementi formulam. Post hoc septenne tertium, non iam in longitudinem se surrigit sublimius corporis statura procerior. Simul enim atque laboribus istis augmenti sursum versus se attollētis defuncta natura respirauit, tum deinceps in patulam & effusam latitudinem sensim incipit transcendere & quasi fundamenta iacere, atque quaquauersum substernere ijs quæ in fastigiosam altitudinem præmouit, simul & carnulentam circumponere pinguitudinem ac proinde membra reddere corporis vegetiora. Et quidē hæc efficit natura ad incrementa ordine legitimo progrediens. Sanè initio facto sunt hæc dominico vrgente imperio, perque omnem deinceps creaturā progreditur adusque seculi finem vis illius tum dictæ sententiæ: *Crescite & multiplicemini.*) Crescite, vt ne creatura vnius semper & eiusdem staturæ fini circunscribatur, sed adolescat. Multiplicemini, vt ne in vnū aliquem abeat homo, magis autem in admodum multos propagetur. ET *implete terram*) Implete, non incolatu aut habitatione, (ita enim nosipsos viuentes alioqui locorū arctissimis angustijs cōpressissemus, si terrā voluisset admetiri modulo capaci nostræ habitationis) magis implete, potestati eā vestræ ac dominio substernentes. Nobis enim

D

E

Pro ... arbitror ... gendū ... iri.

Crescite multiplicamini.

F

enim terræ dominium prærogauit. *Implete terram.*) Ipsi ne homines eam vi subigentes implent? vtique eam vt impleremus, dominos nos constituit: & illã sane implemus munere nobis indulte rationis. Vt primùm perspexerimus quanta porrigitur dimensione illa exæstuans & retorrida regio eademq; inhabitabilis: quum clima illud boreale cõtemplabimur, quod amplissimæ licet sit capacitatis, fit tamen ob insigne & exuperãs frigus, vt tota ea regio vacua sit culturæ, nec vlli cedat hominũ vsui, num quæso videbimur impleuisse terram? Vtique eam implemus, selecta portione quam nobis futurã vsui noueramus, repudiata ea quã intelligebamus vitæ huic traducen-
A dæ incommodam. Nos itaque instituit terræ totius dominos operatoria virtute sententiæ illius: Implete terram. Esto, non tota in vsum concesserit nostrum: cõstat tamen sub hominis ditionem vniuersam venisse. Nam ne tu quidem frumentũ si coëmisti, neutiquã negari debes domin⁹, quòd mistim illi inserta quædã comperiãtur, quæ partim parando edulio conueniant, partim quæ excutere è medio debeas & abijcere. Aut lapides quidem vt esui inutiles, illinc abijcis, & quidquid aliud se offert permistum ad escã incommodum. Paleis primùm exufflatis, zizanijsq; secerniculo discussis, seligis id purum quod sit, quodque intelligis tibi subministraturum consistentem vitæ substantiã. Ad eum itaque modum homini deus gratuitò terrã contulit, hanc quidem nempe meliorem, humanæ habitationi accommodam, illã autem agriculationi conuenientẽ & proinde necessariã, alia quadrupedum gregibus pascẽdis di-
B missa est. Licueritne, dic tu mihi iam constituere quod volo: quando munifica & indulgenti liberalitate creatoris, tanto inauguratus dominio, dicentis: Implete terram? ET *imperent piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ.*) Hæc illa benedictio, hæc sanctio legis positæ, hæc illa denique est dignitas per dei gratiam, homini prærogata. ET *fecit deus hominem. Ad imaginem dei fecit illum.*) Hanc ne apodixin annotasti inabsolutam esse nec exactè concludentem? *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*) Duo quædam hæc complectebatur consultatio, nempe? Ad imaginem & ad similitudinem, cùm interim creatura ipsa vnicum obtinuerit. Num aliter consultauit, ac semel initum consilium dein permutauit in aliud? An in ipsa creatione illi pœnitẽtia quædam se comitem addidit? Vlla ne in creatore inefficax ponenda impotentia est, vt qui alia consilio destinarit, alia opere ipso præstiterit: aut
C vlla hisce inest verbis superuacanea & futilis loquacitas? Certè enim hoc dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem.*) Hic verò vbi dixit, Ad imaginem: non subtexuit, Ad similitudinem. Quidquid iã dictorum elegeris, vtique in ius vocaueris scripturam. Quòd si malis hoc ipsum dicere scripturã, redundans vtique fuerit & superfluum inculcare eadem & bis efferre. Intoleranda prorsus & grauis blasphemia fuerit vel verbum asserere in scriptura inueniri otiosum. Atqui nihil illa in arcã profert, otiosum quod sit aut redundet. Igitur necessarium fuerit cõcludere hominẽ factũ & ad imaginem & ad similitudinem. Quãobrem minùs reddidit expressè scriptura, quæ deus vt faceret, cõsilio instituerat? Quid ni dixit: Et fecit deus hominẽ ad imaginem & similitudinem dei? Elanguitne, aut imbellis fuit virtus cõditoris? Ratio hęc planè impia. Pœnituitne imperatorem initi consilij? Tantò hæc præ illa est impia magis cogitatio. Atqui dixit. Statuit ne aliud, mutato dein cõsilio? Ne id quidem. Neque enim iste est genuinus scripturæ sensus. Neque opifici ad operis destinati exactã consummationem decessit quidquam virium aut deminutum est: sed nec irritum abijt aut inane eius consilium. Quæ igitur tandem ratio est, quòd particulam posteriorem istius suppressit sententiæ: Faciamus hominem ad imaginem nostrã & ad similitudinem?
Nimirũ hæc, quia illud quidem quod priore statuitur loco, in ipsa mox creatione obtinuimus: quod posteriore ipsi vt assequamur, à nostro pendet liberæ voluntatis arbitrio. Nã quòd ad imaginem dei facti sumus, nobis suppetit prærogatũ ex ipsa statim primigenia cõditione: vt autem similitudine insigniamur dei, id demum relinquitur nobis acquirẽdum certa animi destinatione. Et hoc quidem vt liberè eligamus, inest nobis potentia: at efficaci & operatoria actione eam nobis adsciscimus similitudinẽ & conciliamus. Nisi enim is qui nos condidit dominus, anteuertisset occupatione, vt diceret illud, Faciamus, &, Ad similitudinem, si non sua solius munificentia prærogasset potestatẽ, qua adiutrice nos ipsius similitudini cõformaremus: nulla vnquã nostra ipsorum facultate ad eam diuinæ similitudinis susceptionem euasissemus. Nunc quãdo potentia quidem similes deo nos fecit, largitus potestatem in
hoc, vt assimilemur deo: reliquum erat, vt nos sineret cooperari isti gratiæ similitudinis ad deum E
nobis potentia prærogatæ, vt merces proposita operi perinde, ac nuntius quidã ad operam strenuè nauandam nos proliciat atque inuitet, vt ne cunctatiores desideamus, ceu statariæ imagines cuiuspiam pictoris penicillo effigiatæ, nullo suo fructu in loco positæ, vt ne istius similitudinis nobis collatæ decus ac splẽdor alij cuipiam adferat laudem. Imaginem enim accuratiore opera ac solerti artificio afformatam primario exemplari fixiùs contemplatus, laudem non vtique ad imaginem regeris, sed pictoriæ manus artificem suspicis articulum. Quò igitur similitudinis huius admirabilis ac solida laus vni mihi cedat, non item alteri, penes me esse voluit & licuit arbitrarium, ad dei vt possim pertingere similitudinem. Per imaginẽ animæ impressam meę, obtinui rationis vsum: verùm christianus effectus, vtique similis
efficior deo. Estote perfecti, sicut pater vester cęlestis perfectus est, ait. Viden', quò loci explicatiùs dominus nobis edisserit illud, Ad similitudinem? Quia, inquit, oriri facit solem suũ super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. Malitię omnis osor si fueris, si immemor acceptę iniuriæ aut inimicitiæ hesterno cum quopiã cõtractæ, si fraternæ dilectionis & concordiæ tenax, si alienæ calamitati indolescens ex animo assimilis deo inueniêre. Si inimicitias aduersum te exercẽti pro cordis affectu remiseris, ad similitudinẽ dei prouehêre. Ad similitudinẽ dei pertinges, si qualem hic se erga te peccatorem exhibet, talem te erga proximũ qui in te deliquit, declararis mise- F

Marginalia: βεβαίωσις à simili. — ἀπόδειξιν. demonstrationem. — βεβαιωτικὴ vox est hic τάχα, non ἀπορητικὴ γνώμη. — ἀσεβέστερον τὸ ἐνθύμημα. — δύναμις, ἐνεργεία. — δύναμις. — ἵνα ἄγγελος. — A simili argumentũ. — πρὸς τὸ πρωτότυπον. — Perstat ἐν τῇ ὁμοιώσει.

ricordis clementiæ affectu. Quare illud prius, Ad imaginem, obtines quidem tu ratione insignitus: posterius verò, Ad similitudinem, stola benignitatis amictus assequêre. Piæ miserationis viscera assumito, suauis ac placidæ benignitatis, vt Christũ promerearis induere. Per quæ enim interiore affectu alienæ infelicitati condolescis, per eadem ipse indues Christũ, perque cum ipso contractã familiaritatem, tãtò se reddet deo familiariorem. Per hanc sanè differendi formulam, narratio historiæ ad humanæ diriuatur eruditionem vitæ.

Ad imaginem. Ad similitudinem.

Faciamus hominem ad imaginem.) Ab ipsa mox creatione obtinui illud, Ad imgainem: destinato autem ac liberiore animi proposito, ad id proueho, Ad similitudinem. Tua igitur aliqua ex parte est gratia, quare meritò ingredieris coronatus. Totum enim tuus tibi si prærogasset opifex, qua tandem gratia tibi nihil cõmerito cælestis regni fores reseratæ fuissent? Nunc verò quiddam contulit, quiddã reliquit perficiundũ, vt id in teipso quum ad perfectionẽ promoueris, pronunciere nihil indignus qui mercedẽ insumptæ operę deo repignerante recipias. Quo igitur pacto effingimur ad similitudinem dei? nimirũ per euangelia. Christianismus quid est? Assimilatio dei, quatenus eã assequi potest humanæ fragilitas naturæ. Voti ne reus es te christianum fore? Ne cunctere deo fieri similis, Christum indue. Quonam pacto indues Christum? Baptisma qui non accepit, qui indumento incorruptibili se nondum amiciuit, vtique is à se excussit & ablegauit dei similitudinẽ. Tibi proinde si dixissem, Huc ades, Regi assimilis esto: méne censeres de te præclarè meritũ? Quum verò ipse percupiam cõponere te & effingere ad similitudinem dei, eã vitabundus auersaris doctrinã, quæ te possit æmulum reddere diuinæ virtutis auresque mox tuas obsepis, ne salutaris sermo meus aditum inueniat ac penetret.

ἐπιφώνημα.

π8 σου ἡ χάρις.

Non per euangelij nouos impios ac flagitiosos fratres aut lutheranos.

A

B

E T *fecit deus hominem ad imaginem.*) Planè hominem, dixerit quæpiam mulier: Quid refert mea? Vir ipse factus est. Non enim dixit hãc hominẽ, nempe mulierem: sed definitè adscripto articulo τὸν hũc ad ἄνθρωπον hominem nihil obscurè marẽ expressit. Atqui ne per imperitiã vnus aliquis suspicaretur auctorem vti voluisse appellatione hominis pro viro & eo solo, subtexuit: *Masculum & fœminam fecit eos.*) Habet sanè & mulier nihil minùs, ac vir, quòd ad imaginem dei facta est. Honor vtrique naturæ nihilo dispar, sed æquus, æquæ virtutes, vtriq; in agone virtutis decertãti propositũ par præmium, consimilis vtrique peccanti decreta cõdemnatio. Nolim dicat mulier: Imbellis sum, & infirmę cõditionis. Isthęc infirmitas carnis est: nã in anima sibi sedem fixit virtus firma ac potens. Diuina igitur imago hęc quũ in vtroque sexu peræquè honoretur, sit & cõpar atque cõsentanea in vtroq; virtus, quæ per bona opera vim suam exerat & explicet. Prætexurienti imbecillitatem corporis ne vna quidẽ excusandi sui iusta suppetat ratio. Non enim vsquequaq; cõcesserim infirmũ esse mulieris corpus. Est, fateor, per sympathian teneriusculũ, quod alioqui ad tolerantiã nõ exigui sit vigoris, pertinax firmumq; ad excubias. Nam cuius aliquãdo viri natura cõcertare ausit cũ mulieris indole, eius quę iugi cõtinentia vitã adornat atq; instituit suam? Quãdo

τοῦ ἀνθρώπου.

C

vir vnus imitetur mulierum pertinacem constãtiam in ieiunijs, in orationibus operosam sedulitatem, profluentem & prolixã lachrymarũ effusionem, alacritatẽ exprompta ad cuiuis exhibendam benignitatẽ? Ipse ego vidi mulierem honesto generi furti, viro clam, suffurantem quæ in pios inopum vsus fuerat erogatura pro sospitate viri, pro rei familiaris incremento, pro liberorũ diuturna incolumitate: Idque facientẽ cõiuge totius rei nihil conscio. Conscientiam eius vitabat, pro cuius hæc dispertiebat salute. In illius enim, quod faciebat, faciebat gratiã, qui nihil non quãlibet arcanum clarissimè contuetur ac perspicit, nulli prorsus suam pãdens beneficentiam. Habet igitur & bona mulier illud: Ad imaginẽ. Nolim, isti externo homini animũ admoueas tuũ, tectorium quoddã est. Delitescit anima intus sub hoc integumento sessitans, & corpore molliusculo. Anima sanè viri, anima itidẽ mulieris vtraq; pari li honore insignita est. Tantùm cõperitur in istis integumentis discrimẽ. Assimilare igitur deo, benignitate, clemẽtia in iniurios tibi, familiari cum ceteris congressione, amore mutuo, fraterna charitate, malignitatis totius odio, imperãdo pro virili istis affectibus vitiosis, vt prærogato tibi principatu vel tandem inaugurere. E T *præsint piscibus.*) Indultum insuper tibi est, piscibus vt præsis, quibus nullus est cũ ratione vsus. Fac itaque princeps vt euadas ac superior omni affectu vacuo rationis. E T *præsint bestijs.*) In omnem quoque bestiã decoraris imperio. Dixeris: Quid ergo est? Egóne hasce bestias in meo contineã sinu delitescẽtes? Et quidẽ nulli numerabiles. Planè in teipso circũfers numerosam & eã apprimè turbulentã beluarũ intemperiem. Dictũ hoc meum, vt ne arbitreris in tuã detortũ contumeliã, audi, tibíne efferuescẽtis irę impetus bestiola videtur? In corde vesaniens ira cũ oblatrarit, quo nõ cane efferatior est? Dolus quoties in anima doli fraudisq; concinnatrice sibi delegit domicilium, num vrso quouis in suo spelæo collatebrãte est implacabilior? Quid? Hypocrisin neges esse beluam? Quisquis ad concinnandã calumniã composito est & peracri ingenio, is ne tibi meritò videri debet scorpius? Quisquis ad expetendã vltionẽ, per insidias clàm adornatas se comparat: num hic quauis vipera censendus est immanior? Non eũ iure dixeris lupũ rapacem, qui nullo suo iure corradit & extorquet aliena? Quæ tãdem fera est, quæ non in nobis sibi vendicet locum? Insano captiuus amore cuiuspiam mulierculæ, nõ talis equus est furiali concitus œstro? Equi, ait scriptura, insani amatores mulierum facti sunt. Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Se enim quis ad eius brutæ animantis indolem transformasse dicitur, cui vitiosa imitatione affinem se reddidit ac familiarem. Quocirca nõ vnæ in nobis se collatebrant feræ. Da igitur operam, istiusmodi bestijs vt imperes. Externarum princeps factus, internas sines impunè debacchari nullo cohibitas imperio? Qualis tu, si quidem leonem duce ratione coërcens, illius quoque contemnens rugitum te hinc effers & insolescis: ipse contrà infrendens dentibus inconcinnam nec suis articulis distinctam emittis vocem, animo prorsus ira percito & ad hoc connitente vt in vnum aliquem, impressionem

D

περίπλημα.

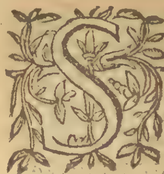
E

Hiere.

F

presſionem faciat: Ecquid vſquam eſt hoc furiali affectu truculentius? Non ſinit vt vel tätillum internus noſter homo perſtet träquillus & requietus, ſimul atque hominem irrequieta eiuſmodi perturbatio expugnarit; cùm incandeſcens ira principatum ſibi vendicarit animæ, Ratione exploſa. Sanè in hoc creatus es princeps, vt imperites iſtis affectibus, vt dominere beſtijs, reptilibus vt præſis, ſimul & volatilibus. Cogitationes
A ne admittito aëriuagas & plenas vanitatis. Caue, leui ſis animo nec ſecum cōſiſtente. Delatum eſt tibi in hæc volatilia imperium. Inſolentem prorſus & abſurdam rem feceris, ſi externè quidem volucres è ſublimi decutiens, ipſe leuis deprehendêre & animo ſupra vires arrecto. Eſto faſtus fugitans, animi elationem auerſator. In animum ne vnquàm induxeris tuum, vt quàm humanę naturæ poſtulat ratio, coneris ſapere maiora. Laudibus te aliquis extulit? Ne infleris. Ne te collaudes. Nolim teipſum exiſtimes magni quiddam eſſe momenti. Fueris alioqui volucris inſtar nuſquam conſiſtens, nec firmo vnquam animo huc illuc circumagêre palabundus. Tuis fac imperes cogitationibus: imperator vt ſis, quæ ſunt, omnium. Ad hanc doctrinæ formulam collatus nobis principatus, per animalia mores noſtros concinno ordine moderatur & eò dirigit, vt noſtri ipſorum diſcamus eſſe domini. Abſurdum enim fuerit, & res admodum inſolens, ſi is non vni genti imperet, qui ipſe domi ex alieno pendeat arbitrio: is adminiſtrandæ reipublicæ ciuitatis præficiatur, qui in intimis ædibus captiuus
B premitur iugo viliſsimi ſcortilli, nec rem familiarem ritè diſpenſat. Conuenit eum aſſumi ad aliorum præfecturam, qui quæ ſibi ſunt intima, probè nouit ac decenti ordine moderari. In hunc alioqui, rem domeſticam ſi confuſaneam reliquerit, nec eam ſcierit digerere in ordinem, iure à ſubditis regeretur euangelicus ille ſermo, Medice cura teipſum. Auſpicium proinde medendi à nobis ipſis primùm ſumamus. Nemo quod venatu non prehenderit leonem, contemptui patuit aut multatus morte eſt: iræ intemperiem qui non domuit, nulli non fuit deridiculus. Hoc igitur affectu priuato quiſquis non euaſit ſuperior, vituperij incurrit notam: quum is interim nihil dum videtur admiſiſſe damnatione dignum aut quod illi vertendum ſit vitio, ſi victoriæ compos eſſe nequiuerit aduerſus beſtias haſce agreſtes & efferatas. Dominus qui ſua diſpenſatione voluit hæc in literas transmitti, qui noſtram qualemcunque & eam planè debilem linguam ſiuit in hanc vſque horam ad vos concionem extendere, quique per noſtram imbellem & infirmam intelli-
C gentiam, in hiſce perexiguis adumbrationibus veritatis deliteſcentes theſauros vobis ingentes ſanè reuelauit: is indulgenter vobis det per haſce minutias eximiam atque vberem doctrinam, per exilia hæc ſemina abſolutam ſcientiæ largiatur cognitionem: nobis proinde donet noſtri iſtius inſtituti perfectam ac ſolidam mercedem, vobis denique impertiatur, vt opulento & vbere fructu perfruamini diuinorum eloquiorum. Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

HOMILIA VNDECIMA,
de hominis primigenia conſtitutione, Godefrido Tilmanno Cartuſiano interprete.

SALOMON ſanè quàm ſapiens non in perſuaſibilibus eruditus ſapientiæ verbis, veriùs qui è ſolida ac veraci ſpiritus ſancti doctrina ſuam illam hauſit ſapientiam, in ijs quę recens lecta nobis ſunt, magnifico planè hominem exornãs elogio, voce exerta hæc depromebat: Magna res eſt homo & res pretioſa, vir miſericors. Ego contrà ſed nullo meo fructu rem hanc commentabar atque expendebam, omnis admetiens meæ vnius exiguitati, cùm ea quæ in animo mecum ipſe verſabam, tum quæ doctrice ſcriptura de homine edidiceram. Equidem reputabam ipſe, quinam poſſet dici homo res eximia adeò ac præcellens, animal deciduum & morti deſtinatum, animal inquam, quod innumeris obnoxium & expoſitum affectionibus, ab ipſa mox effuſione vteri materni ad extremæ ſenectæ lineam agmen ſecum trahens inexplicabiliũ malorũ, veluti ſentinã quandam exhaurit: de quo dictum eſt, Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei? Et ecce quem regius Pſaltes pro aſpernabili ducit & gregario animali, huic prouerbiorum liber elogium defert eximiæ cuiuſdam ac ſingularis prærogatiuæ. Verùm oppoſitionem hanc implexam & ancipitem exemit animo ac diluit hiſtoria Geneſeos de homine lecta. Audiebamus enim nunc, quia deus accepto è terra puluere finxerit hominem. Sanè ex hoc dicto veram vtriuſque partis obiectæ elicui dilutionem, nempe quia homo & nihil eſt, & idē quiddam eſt eximium. Si ad illius naturam tantum ſpectes: nihili hominem dixeris, at ne vllius eſſe momenti: ſi ad id honoris quo illum dignata eſt & inſigniuit dei benignitas, mentem conuerteris, vtique magnum quiddam deprehenderis eſſe hominem. Quis ille tandem honor? Dixerat deus: *Fiat lux, & facta eſt lux.*) Hominis exortum confer nunc cum generatione lucis. Dixit illic, *Fiat firmamentum*) Magnum iſtud cælum quod ſupra nos expaſſum eſt, factum eſt verbo dei. Aſtra, Sol, Luna & quæcunque oculorum acie licet contueri: quæcunque inſuper mente aſſequimur ſupra nos eminere, quantælibet molis ſint & diffuſæ magnitudinis: quod ſunt, id obtinuere verbo Dei. Mare, terra, ac eorum quæ vtrũque ſuo ambit complexu, decens & accommodata diſtinctio, omnigenum animalium genera, omniuariæ ſtirpium differentiæ, hæc omnia verbo ſunt facta. Hominis porrò creandi, quæ fuit formula? Nequaquàm dictum eſt, Fiat homo, ſicut illud, Fiat firmamentum. In creando enim homine quiddam contemplari liceat auguſtius creatione lucis, cæli, luminarium. Denique cetera exuperat hominis creatio. *Accepit dominus deus.*) Corpus hoc noſtrum nihil indignum duxit, quod propria efformaret manu. Id effingendum non vnicuipiam angelorum delegauit. Non quemadmodum ſolet cicadas, ita nos ſua ſponte terra quaſi ebulliens & efferueſcens

ἀποσεμνύνων τὸν ἄνθρωπον. D E F

ſcens ſuis excluſit viſceribus. Non item vnicuipiã ex adminiſtris illis ſpiritibus aut potentijs dixit, ſic & ſic facies: ſed propria ipſe aggreditur & capeſsit opus. *Accepit terram.*) Acceptã cōdendo homini materiã ſi ſpectaueris, quid tibi iam homo? At plaſtem fixiùs ſi contēplere, hominem neceſſe eſt fatearis eſſe quiddam non vulgare aut gregarium. Quare ratione ſubducta materiæ, nihil eſt homo, & idem magnū quid ob delatã illi dignitatem. ET *accepit deus.*) At certè quo id pacto? Illic enim priùs dixerat, *Et fecit deus hominem.*) Hîc porrò quaſi de homine nihildū eſſemus edocti, hiſtoria nobis retexit hominis creationem & ab initio redorditur, dicens: *Et accepit deus pulue-rem de terra. Et formauit deus hominem.*) Huic obiectioni proximè quidã reſponderūt hoc quidem, Formauit, de corpore eſſe dictū: illud prius, Et fecit, de anima. Hæc fortè diſſerendi ratio non ita recedit à ſcopo veritatis. Nam quo loco dictum eſt, ET *fecit deus hominem, Ad imaginem dei fecit eum.*) ibi expreſſe poſitum eſt verbū ἐποίησεν, id eſt fecit: iã verò deinceps quando de corporis ſubſtantia ſermo eſt, verbū infert hoc, ἔπλασε, id eſt, formauit, finxit, plaſmauit. Regius nãque pſaltes hoc eſſe diſcerniculi inter facturam & formationem edocuit ſuo illo verſiculo, Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. Fecit, vtique interiorem & arcanum hominē: plaſmauit ſiue finxit hunc externū. Congruè enim ad cœnum ſiue lutum plaſmatio aut figmentū refertur, vt factura ad imaginē. Caro igitur formata quidem eſt: anima autem facta, Superiore igitur loco quū de ſubſiſtente dixerit animæ natura, reliquum erat, nūc vt de inſtitutione formationéve corporis nobis ediſſereret. Penes te quoque & hanc ſepone rationem. Quænam illa eſt altera? Nimirum hæc: Quædam enim conciſiùs loquens ſcriptura, cōtrahit in cōpendium: quædam contrà iuxta quē facta ſunt, modum nobis tradit explicatiùs. Sanè ſuperiùs dictum eſt, quia fecit: hic, quo illum pacto fecerit. Si enim velut obiter & vtcunque dixiſſet hominem factū: in animum tuum potuiſſet irrepere cogitatio factū eſſe hominem ad eandē formulã, qua & pecora, beſtiæ, plantæ, denique fœnum. Quò itaque auerſere ac defugias iſtã indolem animãtium rationis expertium natura ad affectiones propendentem: memoriæ prodidit ſcriptura deū circa te eſſe vſum diſcreto ab illis ac peculiari artificio. *Accepit puluerem de terra.*) Dixit illic, quia te fecit, hîc vt te fecerit, indicat. È terra ſumpſit puluerē, ſuisq; te manibus effinxit. Mentem huc mihi aduoca, & vt ſis formatus, vide. Ad hanc naturę officinam animum aduerte tuum. Quæ te excepit formandum manus, vtiq; dei eſt. Corpus iſtud dei formatum manu prouide, nulla vt vnquam piaculari improbitate defœdetur, nequa contage immutetur peccati: nequãdo è manu dei contingat excidere te. Es vtique vas ſolerti effictum ac prouida dei manu, affabrè factū à deo: gloriã repende factori. In hoc enim vnum factus es, te vt habeat ſuæ gloriæ accōmodum & vtile organū. Quin & vniuerſa hæc mūdi moles, perinde eſt ac liber literis exaratus palàm conteſtans ac deprædicans gloriam dei illiusque auguſtiſsimam maieſtatem arcanam alioqui & inuiſibilē abundè enuntians tibi intellectili creaturæ, quatenus ad cognitionem attinet veritatis. Dicta igitur fac, tenaci mandes ac fideli memoriæ. ET *benedixit eis deus & ait: Creſcite & multiplicamini & replete terram.*) Incrementum duplex: corporis vnum, alterum animæ. Sanè anima creſcit, dum quotidiana progreſsione ſe ad perfectionem promouet, præſidio adiuta diſciplinarum. Creſcit & corpus, dum ab exigua maſſula progreditur, ſeque attollit ad iuſtum & competentem ſtaturæ modum. Illud igitur, Creſcite, brutis quidem animantibus dictū eſt iuxta perfectionem corporis, tantiſper dum id ſe ſurrigit ad menſuram ſtaturæ ſibi natura præſcriptæ. Nobis porrò dicitur, Creſcite ratione inita interioris hominis, qua ſe promouēte rectà ad deum cōtendimus. Iſtiuſmodi erat Paulus, qui dum adniteretur, proque virili ſe extenderet in anteriora, eorum quæ erant à tergo, obliuiſcebatur. Hæc ea auxeſis eſt ſpiritualis & diuinæ contemplationis. Pietatis redintegrandæ ratio, ipſa inquam extenſio in hoc ſita eſt vt ad ampliora iam quæſitis quotidiana progreſsione nos extendamus: nimirum vt eo quidem quod aſſecutus iam es, è memoria ſublato, id demum perſequare pro virili quòd ex perfectæ pietatis cumulo agnoſcis tibi deeſſe. Talis & Iſaac erat, de quo celebre illud elogium proditum memoriæ eſt, quia promouens gradum in ſublime attolebatur, donec magnus effectus eſt. Non enim deſijt aliquando ſuccreſcere. Neq; quòd in ſtadio virtutis aliquouſque promouiſſet: deſedit cunctatior: quin is potiùs iugi & intenta progreſsione procedebat. Ad obeunda virtutis opera ſe contulit. Et quidem ad temperantiã prouectus eſt gradu impigro. Ad iuſtitiam pertigit: Ab hac ad virilem & heroicã fortitudinem peruaſit. Ad adipicem deniq; ſummã totius boni his auctibus iuſtus continenter progrediens ſublimatus eſt. *Creſcite igitur.*) Sed quo incremento? nimirum perfectionis ad deum rectà prouehentis, incremento quod interiorem hominem moderetur & ornet. *Multiplicamini.*) Eccleſiæ benedictio hæc eſt, vt ne in vno aliquo vis efficax verbi diuini finem capiat aut circunſcribatur: magis verò in omnem ſeſe effundat terram ac euulgetur euangelium ſalutis. MVLTIPLICEMINI.) Quinam? qui per euangelium generamini. REPLETE *terram.*) Bonis operibus carnem hanc vobis in miniſterium collatam ſuffarcinate. Oculus rerum honeſtarum & apprimè decentium aſpectu exatietur. Manus ne cunctetur explere ſe operibus bonis. Pedes ſe ad inuiſendos ægrotos impigrè promoueant, & ad ea ſe conferant gradu concito, quæ adire conueniet. Membrorum denique concinnus & pulcher ordo his ſe operibus referciat, quæ mãdatis legis diuinæ reſpondeant, nimirū hoc indicat, Replete terram. Voces quidem hæ vel brutis communes ſunt, iure tamen quodam ac peculiari eas nobis aſciuerimus, ſi quando illarum vſum transcripſerimus ad animam quæ ſecundum imaginem dei creata eſt, & ad rationē, qua inſigniuit nos & honorauit deus. Et quidem illa augeſcunt incremēto, ſed corporis, nos ſpiritus: Implent illa terram numeroſa multitudine, nos nobis coniugis vice coünitam terram hãc, corporale videlicet obſequium cōplemus fertili copia bonę operationis.

Ecce dedi

Margin notes (left): λειτουργικαῖς δυνάμεσιν. — Cap. 1. — A — ἐπλάσθη ἡ σὰρξ, ἐποιήθη ἡ ψυχή. — B — Ratio altera explicatior. — C — Simile quiddam de B. Antonio Anachoreta Athanaſius Alex.

Margin notes (right): Creſcite. Incrementum animæ & corporis. — D — ἄυξησις, augmentū, acceſsio, incrementum. — Gene. 26. — E — σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν. — θεολογία — Caro. — Oculus. Manus. Pedes. — F

Ecce dedi vobis lignum, quod habet fructum in semetipso vobis erit in cibum.) Nihil neglectum aut perfunctoriè prætercurrat ecclesia, quando nihil horum non legitimum est. Non dixit, dedi vobis pisces in cibū. Dedi vobis pecora, reptilia, quadrupedia. Neque enim in eum vsum hæc creaui, inquit, Verū primaria illa legislatio esum indulsit fructuum. Neque enim dum paradisi domicilio censebamur indigni. Hic proinde mysterij quiddam occultioris delitescit. Nobis enim in cōmune cum feris, volucribus cæli, denique cum vniuersis terræ bestijs collatus est fructuum esus, gramen quoque, quum interim paucas ferarum liceat videre ali fructibus. Nam quo tandem fructu se pasci panthera sustineat? Quis fructus cedat leoni in cibum? Attamen feræ istæ tantisper dum iugum legis naturæ passæ sunt: vitā tolerabāt esitatione fructuum. Homo autem simul vt præstitutum sibi traducendæ vitæ prætergressus est canonem, & limitem præfinitum transcendit, quumque mox à diluuio prænosset dominus homines nequaquam sibi ab incōcessis temperaturos, indulsit quouis vesci. Omnia hæc, ait, quasi holera virentia comedite. Per hāc nobis indultā concessionem & animalia quæque parili libertate donata sunt quiduis impunè edendi. Ex eo iam tum ac deinceps crudis leo vescitur: vultur hianti rostro internectiuum cadauer affectat. Neque enim vultures mox à ceterorum animalium creatione, quaquauersum spectabant terram. Nullū enim eatenus vsquàm comperiebatur morticinū eorum quæ à deo assignata fuerant & facta, quo se nutricarent vultures. At ne id quidem sinebat natura in suo tū consistens vigore. Non item venatores cōficiundis feris operam dabant: neque dum id studio erat hominibus: cùm nec feræ lanienam exertis in homines dentibus exercerent, vt quæ necdum essent crudiuoræ. Inoleuit dein ex more vulturibus consuetudo, pensum vitæ vt sibi parent ex morticino quopiā cadauere. Quare cùm nusquam locorum eatenus esset cadauer, nullodū ex loco graueolens spirabat odor, necdum vlla eiusmodi esca explēdis istis idonea vulturibus: sed cygnorum in morem, indiscreta erat & eadem omnibus viuendi ratio. Pratenses tantùm herbas animal omne sibi attondebat ac depascebatur. Eius rei insigne & in canibus liceat videre. Dum enim student sibijpsis mederi: hos identidem videas depasci gramen: nō quòd cani pascendo conueniat gramen: sed quia citra operam humanæ institutionis, doctrice tātum natura ad id bruta profugiunt, quod subodorātur sibi vsui futurum. Velim repútes tecum, istiusmodi fuisse tum animalia (quæ hodie vides cruda carne vesci) vt vi imaginatiua apprehenderint herbam omnem fœnaceam sibi collatā in cibum, ac proinde nihil insidiarum in sese moliebantur. Cuiusmodi enim spes est futuram olim rerum redintegrationem: talis modi fuerunt res cunctæ initio primæuæ generationis. Reuocandus enim homo est in gradum pristinæ conditionis: si modò à se priùs improbitatem amolietur, si multiuarias vitæ istius deciduæ curas abiecerit, animā deniq; si seruili iugo rerum temporalium emancipatā suæ libertati restituerit. Isthęc omnia à se vbi depulerit, ad eam licebit recipere se vitam, quā in paradiso degitur, illā dico vitā nullis carnis seruientem affectibus, liberam prorsus, cum deo congredientem, angelorum prægestientem contubernio. Sanè hæc non eo mihi dicuntur, quod vsum istiusmodi alimoniæ ademptum cupiā, quē dei benignitas nobis indulsit: quin vt declarem potiùs, quàm beata fuerit, quamque fœlix ineuntis illius primùm temporis conditio. Qualis erat tū vita? Vt nullius prorsum rei inops? quàm paucis, quamque parabili contenti viatico abierunt homines, quod ad rationem traducendę istius vitæ? Quo nunc pacto auctor mali, peccatū nobis hanc multiuariam inuexit viuendi rationem? Veris enim paradisi delitijs simulatque excidimus, has planè fucatas & quæ nihil habeāt syncerę voluptatis ipsi nobis excogitauimus. Quando non iam datur vitale illud lignum ante ora tueri, neque illius eximiæ pulchritudinis sinimur spectaculo perfrui: in qualēcunque oblectationem dati sunt coci deinceps, pistores, multimoda item excogitatio cupediarum & suffituum, aliorumque eiusmodi in qualecunque solamen nostrę è paradiso miserabilis ruinæ. Ita enim qui ægrotant, si quando per inualescentem morbi acrimoniam incommodè capiunt fructum ex edulio cōsueto idque fit stomachi deiectione: alia quædam odoramentis & id genus condituris confecta, manuque exhibita medicorum sumunt. Nam quando in istis collapsa est appetitio solidioris edulij, quę talium debilitatæ naturæ consentiunt, cōminiscuntur hi & excogitāt, qui infirmorum sensibus norunt indulgenter obsequi atque inseruire. Etiam si nunc quoq; imitari velimus eam quæ in paradiso obseruata fuit, vitam: vitatis illecebris eduliorum tot adeò materijs concinnatorum, ad illam frugi ac parabilem viuendi formulam pro virium modulo nos ipsos reuocamus cōtenti ad vitæ istius fulcimentum, vsu fructuum, seminum & eorum quæcunque lignoso putamine circumuestiūtur, cuiusmodi sunt nuces, poma, castaneę. Quidquid, hæc pręter se obtulerit: ab vsu nostro vt non necessariū, submoueamus. Et quidem horum nihil execrabile ducimus aut abominandū in eius gratiam qui condidit: nec tamen eadem expetenda veniunt, vt ne sint carni fomes voluptatis. *Et requieuit deus die septimo ab omnibus operibus suis.*) Hic sanè respondeant arithmetici, & qui ad parandam eiusmodi rerum cognitionem tantum otij detriuerunt, qui passim ostentant & obtrudunt eximiæ cuiusdā sapientiæ loco huiusce rei peritiā: qua ratione senarius iste numerus congener sit mundi creationi, quidve cum mundo affine habeat. Est enim prole prægnans multiplici. Nam species numerorum quum ex se tam multas gignat, partibus tamē quibus cōstat, perfectus est. Pleraque insuper alia quæcūque de senione arithmetici enarrant in suis illis disceptationibus scholasticis. Si cui ad hæc expendenda suppetit otium: licebit hæc secum vt admurmuret. Rursus dicāt & de septenione, quòd is sterilitatis infœcundæ sit. Nec enim aliud quidquam septenio ex se gignit, at neque ab alio, generatur. Proinde sermonem hūc vt ne in tot adeò species materiásve cogat diducere: velut excursim hac ad vos relegata disceptatione, ad ea quæ animis vestris gratiora fore confido, me conferam.

Marginalia: A diluuio primùm est concessus carniū esus. Hic quiddam deside ro in exemplari. — ἀγρωσιν. — ὁ ιαχὶ τοῦ αὐτῆ similitudinē dicunt, non comparationem. — παρὰ τῶν ἰατρῶν ἐκ δώσεις.

Porrò si quis contendet penes se esse qualēcunque horum peritiam: velim, is sibi persuadeat apud nos quoque repositum esse eiusce artis thesaurum. Quare si quid in se arithmetice continet eximium: vtique eius semina hîc etiā suppetunt. Nec interim nobis quidquā arrogamus aut gloriamur: quòd hæc è mūdi sapientia profecta sint, aut certè quòd ad eam faciant sapientiam quæ è mundo corriuata est. Qui enim talia studiosè cōsectantur, simulatque nonnihil hinc furto suppilarint, suis id infarcientes libellis, quasi quiddam magnum scripserint, insolescunt & supra modum gloriantur. Quò igitur declaremus ea demū nobis aspernabilia videri, quorum cognitio tantopere ab istis expetitur: rationem quæ hisce de rebus reddi poterat, silentio prætercurremus. Simul his adde, quòd rerum eiusmodi speculatio populo sit captu perquàm difficilis: quum interim ecclesia non huc cogitur, vt eos excipiat sermones qui auditoribus sint admirationi: veriùs cupidè quærit earum solutionem propositionū quæ suæ possint ædificationi commodare. Sanè dies septimus, nempe sabbatum honori olim fuit. Apud Iudæos enim septimus hîc numerus erat honore venerabilis: in quo quidem scenopegiæ, tubarum celebritas & dies propitiationis. Apud illos itē annus septimus remissionis dictus. Totos etenim annos sex, agricolationem vt exercerent, istis licebat: at septimo his abibāt contenti, quæ suapte sponte gignebat humus. Promissionis terram quum isti incolerent, annos sex Hebræus seruiebat: septimo sinebatur abire liber. Apud hos soluta captiuitas est anno septuagesimo. Ad nostra deinceps trāscēdebamus. Ait scriptura: Septies cadet iustus, & resurget. Hoc pacto hebdomadem dierum conciliemus & nos in vnum: A generatione hominis septimus mortem non vidit, Enoch, mysterium ecclesiæ. Septimus ab Abraham Moses legem accepit. En mutatio vitæ, iniquitatis resolutio: introductio iustitiæ, dei aduentus: in mundum inuecta est atque introijt disciplina, & eorum quæ agenda sunt, subijt legislatio. Septuagesima septima generatione ab Adam se conspicuum mundo exhibuit ac visendum Christus. Nouit & Petrus mysterium septenarij, dicens: Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, vsque septies? Respondit dominus. Non dico tibi vsque septies: sed vsque septuagies septies. Mysterium septenarij aliqua ex parte intellexit Petrus. Nondum tamen exactè didicerat, vt qui discipulus adhuc esset: vsque septies: At ne doctor quidem recessit à septenione. Præut sciuit, dicebat discipulus: supergressus est discipulum opulentia pietatis dominus. Quoties peccabit, & dimittam? Quid ni dixit: vsque sexies, aut octies, sed vsque septies? Cur non item dominus: vsque centies & centies, sed septenionem multipliciter auxit? Et quidem Petrus non de alio quoquam numero rogauit: neque dominus canonē prætergressus est septenarij. Petrus videlicet obseruauit hūc esse antiquariæ traditionis canonem, septenionem in se complecti sacramenti alicuius significationem, nempe remissionis peccatorum, perfectæ quietis & recreationis, cuius signū sabbatū est, dies à mundi generatione septimus. Petrus quidem septies; Dominus verò, septuagies septies. Peccatā puniātur septies. Eum ne in modū omnis qui occiderit Cain, septenam persoluet vltionem? Illic non octo, sed septem. Parumper opperitor, & mysterium apprehendes. Septies punitur primum illud peccatum. Secūda cædes Lamech. De Cain enim expetita est vltio septies, verùm de Lamech septuagies septies. En vides, quòd Petri septena remissio respondet vltioni Cain: cùm interim dominica cōdonatio, septuagies septies vltioni septuagies septenæ respondet de Lamech sumptæ. Quāta fuit offensio, tanta & cōdonatio. Vbi modicum peccatum, ibi & modica remissio. Cui remisit modicè, modicè & diligit. Vbi abūdauit peccatum, superabundauit & gratia. Quod igitur illud est mysterium? Octaua dies, seculum illud dicitur, nimirū iudicij, in quo peccator, septies: & qui supra modum peccator est, punietur septuagies septies. Iustus itidem septemplici honore potietur: qui excellenter iustus est, honorabitur septuagies septies. Et quidem nunc dei erga nos benignitas ænigmaticis prælusionibus subindicat, quæ futura olim sunt: tum ipso nimirum præsente, nulli non perspicuè veritas inclarescat. Hæc enim quo quisque præmio dignū se exhibuerit, nihil obscurè est ostensura. Dominus igitur hîc per confessionem ac pœnitentiam placatus, septuplam retributionem peccatoribus debitam remittet. Quare cùm dies ille formidabilis ac terroris plenus minimè nos lateat, cùm ipsi certò nouerimus in eum diem repositam esse peccatoribus retributionem, mercedem quæ ex æquo responsura sit & admetienda qualitati delictorum: præoccupatione condignæ pœnitentiæ commissa diluamus, quatenus multiplicē ac doloris plenam promereamur illic effugere retributionem. Dicamus igitur nonnihil de die septimo illius octauæ in qua consummationem accipiet seculū hoc. Et *requieuit deus ab operibus*.) Eorum quæ in mundo fiunt operum nihil eo die tum erit. Nullæ deinceps celebrabuntur nuptiæ, nullæ commutandarum mercium nundinationes, non item exercebitur agricolatio. Terram enim omnem terror vndique occupabit. Angore & horrore corripietur omnis creatura: sudorque anhelus & inexplicabilis coorietur. Ipsi etiānum iusti prætrepidi & anxij pro sententia quæ tandem proferetur. Abraham & ipse tum aderit non sine agonia: non quasi veriturus, ne in gehennam condemnetur, veriùs quémnam inter iustos sortiturus sit ordinem, primúmne, an secundum, vel tertium. Veniente è cælis domino, disrumpentur cæli. Quantum obtineat Christus potentiæ, colliquescet ac reuelabitur. Creatura omnis intremiscet. Quis non trepidabit? Ne angeli quidem sine timore sunt futuri. Ipsi quoque sistendi sunt, nō quasi rationem deo reddituri. Attamen domini apparitio tāto splendore gloriæ illustrabitur, at tremorem sit iniectura omnibus. Non audis Esaiam dicentem: Si aperueris cælum, descendente te tremor apprehendet montes. In eo Christi aduentu mare concrescet gelu, operis omnis vacua erit creatura, mortificata erit & natura. Rapietur tūc iusti, tunc iustis nubes erit pro vehiculo. Angeli tum se iustis addent comites ac duces. Iusti quasi stellæ splendiflui assumentur in cælum.

Contrà,

παρ᾽ ἡμῖν.

σκηνοπηγίαι à figendis tabernaculis.

Contrà, innexi vinculis peccatores, suorumque mole peccatorũ quasi compedibus astricti, quorum sibi pessimè conscij erunt, deorsum sidet ac præcipitabuntur. Illa ergo hebdomadas figuratè per hanc signatur. *Et requieuit deus die septimo ab omnibus operibus.*) Quæ præsentem concernunt vitã anxiæ admodũ curæ, illo die prorsus intercipientur: Concupiscentiæ iuueniles & inconsultæ conquiescent ac sopientur. Nullum iã de nuptijs propositum, nemini curę tum erit propagatio liberorum, de cõgerendo auro nullum anxiã cura premet. Sui tunc obliuiscetur auarus marsu-

A pij. Qui luculentum & latissimè effusum possidet peculium, obliuiscetur terræ. Qui perditè & vsque ad insaniam gloriam deperit: tunc eius obliuiscetur: Horum omniũ memoria ex animo cõcidet & obliterabitur. Corripietur enim anima terrore ingenti, certò sibi proponens impendentia mala. Omnem enim cogitationem diutius licet, animabus nostris, immanentem, istisque affectibus obnoxiã à sua sede depellet timor & profligabit. Vbi enim dei timor, ex eo mox animo omnes se proripient vitiosi affectus maculæ. Hęc dies septima illius septimæ est typus. *Accepit igitur deus puluerem de terra.*) Non hîc mundi generatio exactam accepit perfectionem, neque vt nostra enarratio subtexeretur, series consequentiæ intercisa est. Dictum enim est, quia deus fecit hominem, dein requieuit ab omnibus operibus. Cumque induxisset otium, iam quo pacto fecerit, his docet verbis. *Accepit deus puluerem de terra.*) Audisti nomen χοῦν puluerem? Hinc erudire & esto intrepidus. Nullius deinceps accipito per-

(τὸν ἄνθρωπον suppositum est, pro χοῦν.)

B sonam. Quid magni de te tibi promittis, quídve insolescis? Cogitationes quæ cordi inserunt tumorem, flammamque accendunt elationis, siquando te adorientur: fac, creationis huius tuæ vt memineris. Quo tandem pacto creatus es? *Accepit deus puluerem de terra. Et formauit deus hominem.*) Quo demum tempore tui obliuisci poteris? Tui tum obliuiscêre, cùm te è terra submoueris. Quòd si à terra ne momento quidem te subducis, (coaluisti enim terræ & concreuisti, super terram ingrederis, acquiescis terræ, teque in ea oblectas, delitigas pro terra, quidquid denique facias, sit id magnum aut certè perexiguum, id omne in terra facis) nimirum è vicino habes quod te tuę commonefaciat humilitatis. Vnicuipiam es iniurius & incandescis? Vnde tibi ira hęc impotens? Ignominia te aspersit aliquis? Non sustinuisti audire: Ignobilis? Dicto hoc ocyùs acriore ira efferbuisti? Quàm quæ audisti, atrociora contendis regerere? Demitte oculos, & conquieuit indignatio. Inspecta humo fac tecum

(ἔπλασεν.)

C reputes, me qui è terra factus sum, dixit ignobilem: minus obiecit, quàm ipse sum. Neque enim exprobrauit terram, è qua sumptus sum: sed hominem, qui me genuit. Vnus quiuis homo animatus quantò est terra præstantior, quæ proculcatur pedibus? In eam mihi antiquam matrem, nempe terram intendo oculos, quò fit, vt non iam contumeliæ loco habere debeam quòd è seruo sim prognatus. Honoris enim est, quòd factus sum hac anima insignis & cohonestatus, Existimat autem is se atroci affecisse me contumelia, nescius quantò per eam plus mihi conciliauerit honoris, Meæ enim conscius naturæ, quis sim, probè noui, simul & vnde sim. Ad eam considerationis formulam si factos nos esse de terra meminerimus: humilis hæc & deiecta de nobis cogitatio nullo vnquàm tempore sinet irę impetum plus æquo excitari. Rationem itaque tuam adiutet & auxilietur terra ipsa nusquàm nõ præsens, teque primigeniæ originis commonefaciens. Ad nescio quam vilem concupiscentiam si continget excurrere te: fac, subeat mentem tuæ hinc emigrationis articulus. Horam tui corporis in terram resoluendi si ad mentem aduocaueris: D

momento sedabitur eiusmodi malesuada & væsaniens concupiscentia. Terra es, & in terram abibis. Cogites, velim membra hæc tua quæ nunc velut subsultant ardore accensa libidinis, post aliquantum desitura esse, ipsis nimirum dissolutis membris & in terram resolutis. Fac naturæ memineris, & ecce omnis illa ad improbitatem sectandam affectio pessum ijt. Iugis hæc cogitatio salutare quoddam amuletum est, aduersus quodcunque peccatum. *Formauit deus hominem puluere è terra accepto.*) Eximiæ laudis est humilitas, hæc quoque congener nobis & consentanea naturæ commonitio. Si quidem dixisset Moses: Formauit deus hominem particula quapiam è cælo sumpta, id quando contemplari voluissemus, vt submoneremur humanæ conditionis ac naturæ. En suppetit & ad manus est: quod nos vltro moneat, quàm nihili sumus, atque id adeò ex his est quæ vel calce proterimus. Demitte in terram oculos: dein attende, quòd ex re quapiam isti terræ congenere & affini, nempe vili ac reiectitia E

(φυλακτήριον.)

effomatus es. Quid aspernabilius esse possit, quàm nos ipsi? Quid nobis occurrat dignius, quàm vt nos humili deiectione exinaniamus? Vidisti nescio quem sibi magnopere placentem? veste amictum veluti floribus interstincta & variegata? protendentem manum anuli fulgore splendicantem? præferentem orbicularem anuli palam pretio sane quam ingenij concinnatam? adeò vt hoc nomine talis in immensum glorietur? Qui amiculum gestitet sericis filis detextum? Quem numerosum comitetur famulitium? Qui diffusione comæ laxioris, & quidem flauæ atque artifici studio depexæ sibi placeat? circũferat aureos torques? qui sessitet in argentea cathedra? qui incessum norit gressu glomerare superbo? qui velut è sublimi edat vocem? qui insolescat ob famulorum assentatorumque numerosum gregem, quos qui eiusmodi sunt, in suum adsciscunt famulitium? ob lautitias opiparæ mensæ? propter salutatorias voces, quas isti circa forum apprecantur & exhibent omnes, qui è subsellijs passim assurgunt, quique contendunt primi vt excipiant venientem, progredientem honoris caussa comitentur & deducant feruligeri lictores? Hos tu principes siquando assonante F

præconis voce progredientes conspexeris: hos inquam, vbi videris huic nescio cui terrorem incutere, cæsim alterum exscalpere, illius publicare opes, alium morti addicere nihil eorũ quæ videris, formides: eorum contemplatione quæ fiunt, ne te perterreat is: cuius hæc fiunt imperio, nulla per hęc imaginatio demutet tibi aut nouet mentem. Tum mihi ad mentem reuoca. Quid

illud? Deum fecisse hominem, puluerem è terra. Si quidem aliud aliquid est, id tu timeto. Quòd si puluis è terra sumptus, contemnito. *Et formauit deus hominem.*) Vox, Formauit non continuò actionem vllam subindicat dei circa hominem effingendum ab arte quadã proficiscentem. *Formauit deus.*) Ita ne formauit, vt figulinaria arte fingi solent lutea? vt qui conflant æs? Effigiatio statuæ pariter & gypsi quandam prçferũt imitationem, sed superficietenus. Contemplatus ne es statuam, vt stans suam quandam spirat natiuã indolem? puta, si militis est, ipso vultu exprimit animi excandescentis & concitati ferociam: contrà, affectionem muliebrem, si tamen æs est figuratũ in mulierem: siue quiduis aliud ars potest imitatione inducit ac repræsentat eius mores atq; habitum, ad cuius est effigiata characterem. At non talis est dei conformatio. Sanè formauit hominẽ, sic vt illa eius opifex & rerum creatrix actio ad intimarum vsque partium profunditatem progrediens ac penetrans organa corporis omnia solertissimè absoluerit. Si otij liberioris tantum superesset, quo fretus demõstrare queam corporis humani constitutionem: nimirum ex teipso docerêris, quàm prouida fuerit circa te, quamq; solers dei sapientia. Minor quidam mundus re ipsa est homo: quare nihil indecorè factum putem ab his, qui hominem hac exornarunt celebri & honorifica appellatione. Quantum impensum est operæ rei huic vni, quótve conscripti libelli? Extant de hominis natura medicorum quæstiones, eorum item obseruationes qui de gymnastica corporis exercitatione præcipiunt. De Analogia quoque, rursus de concinna membrorum inter se symmetria. Denique, De opimando corpore siue augenda carnulentia. In vnius humani corporis absolutam formationẽ conspirãt hæc omnia. Vnde mihi tantũ affluat eloquentiç flumen, vt ad amussim expromere queam, quæ in se complectitur vna illa vox ἔπλασε formauit, finxit? Nam quæ protrita sunt & ad manum cuiuis exposita, nimirũ intelligis vel me tacente. Formauit deus hominem rectum. Hanc tibi deus præter cetera animantia eximiam & peculiarem indidit formam. Quid ita? Sanè prænouerat se tibi collaturum eximiam & insignem prærogatiuam efficaciter agendi. Cetera quidem animalia dicta sunt, βοσκήματα, id est, pascua pecora, & ad quæ natura ea cõposuit, ad hæc quoque propendentẽ sortita sunt corporis molitionem. Vt herbas depascatur & attondeat ouis, facta est: eoque caput acclinat ac deflectit in terram, vt spectet ventrem & quæ sub ventre sunt: quando in hunc scopum, felicitatis illorum exitus conspirat, pastu vt exatient ventrẽ ac voluptate. Homo nõ itẽ. Nec enim oculos in ventrem demittit. Ipsi etenim caput est spectãs in sublime, quò cęlestem illã suã cognationẽ agnoscat & contempletur. Oculi nequaquã terræ innuunt. Caue igitur, quidquã designes: quod generositati tuæ repugnet naturæ. Terrena hæc ne circunspicias, sed cælestia: vbi Christus est. Si consurrexistis enim, ait, cũ Christo: quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est. Hac enim cõditione & lege formatus es. Tui corporis effigies rudimentum quoddã est, quo docearis ad quem sis finem conditus: Vt deũ contemplêre, factus es, non vt humi erẽpat vita tua, non vt pecudum ritu voluptate perfruaris: veriùs vt ad normã & institutum cælestis vitæ tuam ipsius componas. Et hac gratia non inscitè dixit sapiens Ecclesiastes, Sapientis oculi in capite eius. Cuius nam oculi non sunt in capite? Atqui hic, in capite, hoc est, vt ea contemplentur quæ in sublimi sunt. Nam qui nõ ad bona quæ in sublimi sunt, sed quæ in terra, respectat: is vtique defigit detrahitve oculos in terrã. Oculi sanè isti orbiculares capiti insidẽt in humeros reclinanti. Et ne humeros quidem ingreditur aut init prorsus, vt ne depressius sit atq; humile, sed collo quasi fido cuipiam fulcimento adnititur séve acclinat caput in sublimi cõsidens. Oculi porrò gemella acie constant. Dic tu mihi, non vnus suffecisset? Atqui duo succedaneis ac mutuis officijs se suffulciunt: adeò vt si vnum cõtinget intercipi ac perire, huic alter sit solatio. Iam verò vis visiua quę ab vno proficiscitur, debilior est. Sanè aquæ ductus è duorum in sese concursu & commissura fontium prosiliens, tantò fortiore scatebra profluit. Visus itidem ab oculo progrediens, vbi quidem ad nasi interseptũ pertingens conquiescit, ibi tum vtrinq; se inflectens in vnum permiscetur. Quasi enim elices quidam aquarij, vis hæc visiua ab vtroque progreditur oculo, hinc hæc, illinc illa. Vtraq; tamen eminus commissura coit ea vis in vnum: vnita fortius inualescit. Quo argumento vnionem fieri deprehẽditur? Non vides & quæ proxima sibi astant, senes cernere non posse? Nam quando vis illorum visiua debilis est diuisa: ne id quidem videt, quod prope est. Verum vbi oculorum consertio fit, quasi si te cernente quædam contingat inundatio, sensibilium tunc apprehensio fortior redditur. Quot muniunt oculum custodiæ? Est illi interior tunica, nec abit ea contentus. Non enim vna crassiuscula esse potuit. Alioqui crassa si esset, obuelaret oculum. Eam rursus transparentẽ siue pellucidã esse oportebat ac leuem. Vna igitur est oculo tunica & ea pellucida, est & altera gracilis, Tertia quidem crystallo assimilis, Quarta verò corneam speciem præfert. Quæ extimam oculi partem protegit, fortior est: interior autem quò minus trasitum abarceat, rarior est siue gracilior. Tertia dein tunica Crystalloeides in se retinet rei visæ imaginem simul & tralucidam perspicuitatem. Iam verò palpebra oculo prætexitur, vt illi quædã sit protectio tutelaris, velamen & integumentum, quasique oculi domicilium, atque propugnaculum. Manus vtique potuisset obtegere oculum: atqui priùs affectio quæpiam anteuerteret oculi aciem obtundere, quàm eousque pertingat manus. Nunc verò illi adiacet palpebra supernè impendens, quæ simul vt noxiæ aliquid sensit, mox oppandit velamen. Quare & pupilla sub expasso velo desidens difficiliùs inuaditur. Inter membra hoc vnum tangi se aut palpari non sinit, nempe oculus sub palpebra quasi velo quopiam delitescens. Pilorum aciculæ circumpositæ. Quid ita? vt inter se conserantur iustiùs & applicentur exactiùs palpebræ, superior ad inferiorem. Quasi enim quædam ligamenta sunt pili palpebrarum inter sese implexi & interserti. Ad hoc accedit, quòd animantiũ quæque minutissima procul à se submouent, nec

Marginal notes: ἐνδέδυκυῖα. — Simile elegans. — φυλακαὶ hic pro membranis, pelliculis, tunicis oculi. κρυσταλλοειδής, χοροειδής. Lege Cæl. Rhod. lib. 10. ἀμφιβληστροειδής, κερατοειδής. — κόρη.

nec puluerulentam vllam materiem aut scobinam sinunt adire propiùs oculi pupillam, quæ alioqui poterat ab omni parte reddi obscurior & induere caliginem. Per eiusmodi palpebrarum pilos peculiaris quædã & accommoda munitio nos vndique cingit, simul quidem per eam nobis delineationem gratuitum decorem indulgens, simul etiam non mediocre emolumentum suppeditans custodię tutelaris. Supercilium item quod supernè prętexitur prominetve oculis, est ὀφρῦς.
A ipsis propugnaculum peculiare & penè domesticum, vt aciem visiuæ potentiæ rectà intendat ac moderetur. Quæ dicti istius euidens probatio? Si quid vnquam collibuerit contemplari longiùs à te disparatum, manum supernè obtendis in cōcauum cōtractam superciliis. Id cur ita fit? Nimirū vt ne digestio oculi in sublime spectantis nullo suo fructu sparsim se effundat: quin imò vt manu prætenta dirigatur, & rectà impellatur in rem sibi obiectam, ac proinde ipsa oculi acies ad videndum disponatur pleniùs, cùm ipsa visiuæ potētię traiectio dirigatur obiectu manus prętētę. Quare & supercilia simul quidem aciē dirigunt oculi, & eadem opera sudorem ex immodico labore contractum non quidem sinunt influere oculis, nec illis proinde esse impedimento. Hàc sanè gratia quasi muro quopiam communiunt oculos supercilia. Quis vsquam vinitor pulchrè adeò & omni ex parte possit suam excolere vineam aut superciliosо colle eam circundare, vt à quoquam haud facilè queat inuadi & neque lędi vlla incur-
B sione torrentium è finitimis locis alluentiū, perinde atque dominus sepimento superciliorum & quasi propugnaculo præmunijt oculos? Quàm iucunda grataque specie hunc nobis ab vna sanè commissura circūduxit ambitum, qui neariter consertus naso conuisitur vtrinque partitus: ne quid negotij omnino aut molestiæ adire cogatur agricola per sudoris defluuium hac illac decurrentis, neque is interim manum amoliatur à vite, detergendo sudori intentus, simul vt sudor ipse per suos destillet & effluat elices, per quos deriuandum iam olim statuerat opifex, ad partes nimirum quàm oculi sunt, tantò minùs vtiles: simul etiã vt oculus sibi congenitæ actionis munus efficaciter obiret. Quòd si de ijs modò quæ clementissimi dei benignitas nobis indulsit, pergemus edissere: totus vtique dies hic nos deficiet. Ceterum ex vno hoc vos reliquorum omnium ipsi transsumite intelligentiam. Nos porrò necessaria profectione ad iter contendentes comite-
C mini precibus pijsque votis, quò ocyus vobis sospites & integri reddamur, & eorum quæ residēt explicanda, debitam exoluamus enarrationem, eius comite gratia qui quę circa nos sunt, cuncta dispensauit, suaque solius gratia nos condidit. Ipsi gloria in secula, Amen.

τῷ γεωργῷ, Persistit in metaphora.

HOMILIA SANCTI PAtris Basilij Cesareæ Cappadociæ Archiepiscopi de Paradiso.

Lantauit deus paradisum in Eden, ad orientis plagas: & posuit ibi hominem, quem formauit. Ad mentem aduocemus dignā hanc deo plantationem, nempe paradisum: vt quæ nihil dedeceat incomparabilem & eximiam pulchritudinem talis ac tanti opificis. Superiore loco dictum est: Educat terra herbam fœni, & lignum fructiferum seminificans semen faciens fructum. Hic paradisus si quidem lignis consitus esset vniuerso orbi communibus: vtique in primigenia illa generatione contineretur, nec hæ arbores quæ præsenti loco commemorantur à deo in paradiso plantatæ, D
opus habuissent eximia hac & à ceteris selecta plantatione. Iam quidem tanquam inter vtrasque discrimen sit, præter præinducta plantarum genera, scripturæ verbis docetur in paradiso arbores fuisse à deo præcipua quadam & peculiari diligentia constitutas. Nam quemadmodum hominem à ceteris animantibus discreta ac singulari dignatus est formatione: itidem & homini apparauit suaque cōdidit manu peramœnam ac delitijs omnifariam diffluentem mansionem, locum vtique omnem exuperantem creaturam, visenda pulchritudine suspiciendum & admirabilem, locum dico, prælustrem & spectatu dignissimum, & qui ob situs celsitudinem nulla sui parte vllas admittit tenebras, nulla tenebrescit caligine, quippe quem exorientium siderū splendor irradiat & vndique suo lumine circunfundit. Retinet hic peramœnam ac iucundissimam veris temperiē, lucidissimo collustratus & splendifluo aëre. Illic igitur plantauit deus paradisum, E
vbi nulla esset vis ventorum, nulla tempestatum intemperies, nulla grando, nulla fulmina, nullæ procellæ ac turbines, non contorta ac violenta fulgura, nulla hyemalis glacies, non veris humiditas, nec æstatis exæstuatio, nec autumni siccitas, sed temperata & pacifica inter se temporum consonantia, singulo quoque horum adornato propria amœnitate, cùm nec præcedens à sequente quidquam insidiarum metuere posset: dum neque verno decori subsequens æstas noceret: neque æstiui vel autumnales fructus præ senio defluerent. Nam ita locum hunc constituit, vt satis alioqui illum anni singulę tempestates circunlustrarent, immo præcipuis illum suis facultatibus stipantia ac communientia conferrent singula tempora, vernale, quod habet delicatum & iucundum: æstiuum esculenta in alimo- F
niam: autumnale, hilaritatem: hyemale otium & quietem. Deinde vt terra esset pinguis, mollis, & verè fluens lacte ac melle, ad fertilitatem frugum accommoda, ac fertilissimis aquis irrigua, quæ profectò incredibilem quandam pulchritudinem exhiberent. Subtiles enim aquæ illæ ac perspicuæ, & multum quidem iucunditatis spectantibus conferunt, plus tamen vtilitatis. Prius igitur ipsum paradisi locum condidit capacem plantationum dei. Deinde plantauit in illo omnifariam arborum pulchritudinem, quæ & gratissimæ essent aspectu, & iucundissimum sui exhiberent visum.

Collatio.

ὡρῶν.

πρυσῆρες non πρυςῆρες.

Quonam

incanuerunt, dum in speciem concinunt ac modulātur, re ipsa animas erudiāt suas. Neque enim è promiscua plebe & ijs qui ad scripturarū indaginem toti desident, vnus aliquis vnquàm facilè comperietur, qui hinc à nobis abiens preceptum vllum apostolicum aut propheticum memoriæ mandarit: psalmorum verò eloquia & domi cantillant omnes, & medio in foro secum circumferunt. Vt vnus aliquis feræ in morem peracri ira incāduerit: simul atq; psalmus cœperit illius auribus incini, mox ex animo discussa feritate abit serenior. Psalmus, animarum est tranquillitas: arbiter ineundæ pacis, cuius annutu exundantes ac tumultuariæ cogitationes se contrahunt & conquiescunt. Animę siquidem vim ad iram propendentem edulcat ac premollit psalmus: cùm contrà, freno temperantiæ coërceat eā, quæ ad effrenem lasciuiā deuergit. Psalmus amicitię est conciliator, vnio dissidentiū, pacis inter hostes constabiliendæ sequester est psalmus. Quis enim inimicum deinceps cēsere eum possit, quo cum vel vnicā ad deum vocem semel emiserit? Id itaque quod in bonis numeratur præstātissimum, psalmodia suppeditat, nempe charitatem: quæ quasi nodus quidam coüniendis & in vnum adstringendis omnibus concordem hanc vocum excogitauit harmoniā, ad consonum chori vnius concentum populum coaptans. Psalmus est profligādis dæmonibus ac depellendis quoddam amuletum, Angelicę tutelę cōciliator, scutum securitatis inter timores nocturnos, diurnorum requies laborum, infantium tutelaris protectio, cōsistentium in ætatis flore decus & ornamētum, senum solamen, denique mundus est mulieribus exornandis appositissimus. Psalmo sequestri & velut parario ipsæ incoluntur solitudines. Forenses strepitus moderatur psalmus ac tēperat. Incipiētibus erudiri primùm, elementaris est institutio psalmus, proficientibus augmentū, perfectis denique suffulciendis stabile firmamentum. Vox est ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit ac perfundit gaudio, quum tristitiā alioquin operetur, sed quæ secundū deum est è corde enim lapideo ciet lachrymas. Psalmus opus est angelorū, cælestis illius Reipublicæ in cōmune proposita functio, spirituale thymiama. O inuentum sanè quàm admirabile ac sapiens doctoris qui excogitauit, quo pacto vna eademq; opera ipsi melicos cātus emodularemur & doctrinā animæ salutarē cōdisceremus. Quæ enim numerosis modulis cōprehensa ediscitur, fixiùs imprimitur animo. Ita enim natura cōparatum videmus, vt vix tātillum duret, quod inuitus didiceris: cū contrà id nescio quo pacto memoriæ insideat tenaciùs, quod cum peramœna quadā oblectatione & gratia irrepit atque illabitur animo. Quid porrò nō hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactā seueritatem iustitiæ? nō temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non denique quidquid dicere possis de genere bonorum? In hoc sanè reconditus est perfectæ theologiæ thesaurus. Hic reperias de Christi in carnem aduentu oraculum, cōminutionem iudicij, resurrectionis spem, terrorē intentati supplicij, gloriæ promissionem, reuelationem mysteriorum. In psalmorum libro perinde ac in amplissimo quopiam & communi promptuario nihil nō bonorū recōditum est. Proinde quum non vna sit species musicorum instrumentorum, ad id maluit propheta librum hūc suum accommodare, quod psalteriū dicitur: ob id (ita equidē arbitror) vt vel ipso nomine gratiā in eo perspicuè resonantem subindicaret è supernis profluere à spiritu sancto: quòd inter cetera solùm hoc caussas ducit honoris edēdi è supernis. Nam in cithara lyraque æs ab inferiore plectro pulsatum sonum reddit. E diuerso psalterium supernè attactū caussas sortitur cōcinnæ illius suæ modulationis: vt hoc documēto permoti tota animi cōtemplatione discamus quę sursum sunt, quęrere, nō item præcipites deuergere ac rapi ad obscœnos carnis affectus per illicem voluptatem suaue sonantis melodiæ. His adde & illud: Equidem reor altissima quadam & sapienti ratione prophetam nobis subindicare voluisse per instrumenti istius structurā, quòd quisquis exactiore studio & ad virtutis complexum commodiore animam suam composuerit: is tantò se eriget faciliùs ad cælestium meditationem bonorum. Reliquum proinde fuerit, vt quod sit psalmorum initium videamus.

περὶ ἀληθείας.

A

B

γνώμη.

C

ἐπιφώνημα.

Liber cur psalterium

D

Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum.)

Anè qui architectonicæ artis sunt periti, fundamenta substernunt primùm futurę moli ædificiorum in sublime surrigendæ correspondētia. Nec secus onerariā nauem & hanc numerosæ multitudinis capacem facturi, carinam priùs compingunt & agglutinant tantam, quæ satis sit transmittendo mercium vectorumque oneri. Quin & in animātium generatione cor quod natura præmolitur ac vice fundamenti præstruit, ipso etiamnum naturæ ductu cōstitutionem accipit æquabili proportione respondentem ac futuro congruā animali: quò fit, vt corpore suis ipsius principijs omni ex parte attemperato, ad suā quæque animantium differentiæ promoueantur & emergāt magnitudinem. Quod itaque ad domus molitionē est fundamentum, ad compingendam nauim carina, quod cor in constituendo animātis corpore est: vim nihilo disparem meo quidem arbitratu obtinet circumcisum hoc ad breue procemium ad vniuersam supellectilem atq; apparatum psalmorum. Nam quando Dauid per operis totius progressum fuerat tam multa admoniturus, quibus obeūdis operosissimi quique labores, sudoresque innumeri impenderent ijs qui desudaturi erāt in legitimo pietatis agone, hæc præuertens, lucidissimis rationibus probat horum exitum fœlicem ac beatum fore: vt bonorū nobis repositorū spe inuitati nihil grauatim aut molestè quidquid occurret doloris aut tristitiæ, perferamus. Sic enim & iter facietibus, per asperrima quęque ac penè inaccessa loca, tædiū releuat laboris spes certò proposita cōmodioris hospitij: vtque maris periculo ausint se cōmittere mercatores, facit cupiditas parandarum mercium: & agricolis imminuit ac suffuratur labores spes secuturę fertilitatis.

E

F

tilitatis. Eam ob rem qui nostram omnium vitā in commune dispēsat ac moderatur eximius doctor spiritus ille veritatis solerti sapientia & artifici consilio initio statim mercedē ob oculos ponit: vt laboribus dum in manibus sunt veluti iam trāsmissis, tota mente ad bona quę in cælis reposita nobis sunt auidiùs properemus. *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum.*) Est sanè quiddam, quod peculiari ac primaria acceptione beatitudinis prędicari debeat beatum, quòd verè bonū est, hoc ipsum est deus. Quare & Paulus memoriā facturus Christi, ait: Secundum manifesta-
Aduentū. A tionem beati dei & saluatoris nostri Iesu Christi. Reuera id denique beatum quod per se bonum est, ad quod respiciunt omnia, quod vniuersa cupidè expetūt, natura immutabilis, Dominica dignitas, vita nulli obnoxia perturbationi, tēperies totius expers mœroris ac tristitię circa quam nulla cōspicitur vicaria alienatio, nulla eam attingit loci permutatio, fons scaturiens, luculēta & exūdans charitas, thesaurus nunquàm exhauriendus: cuius rudes & amātiores mundi dum boni istius ignorant naturā, sæpe quæ nullius sunt momenti admirantur, & beatitudinis habent loco, vt diuitias, sanitatem, vitæ splendorem, quorum nullum ipsa sui natura æstimandum est bonum, non solū quòd facilem habeant ad res contrarias conuersionē, sed & quòd possessores suos nihilo meliores reddere valeant. Quis enim ob pecuniam iustus? quis ob corporis prosperā valetudinē prudens? *Contrà, hæc aspicimus nec raro abutentibus cedere in fomitē & ministeriū peccati: Beatus igitur ille qui quæ plurimi sunt habēda, possidet, quíve eorū particeps est quæ nullis queunt modis cōuelli & auferri. Sed hunc quomodo co-
B gnoscemus? Qui non abijt in consilio impiorū. Ego verò priusquam exponā, quid sit, nō abijsse in consilio impiorū, quæstionem vobis huius loci soluam. Cur propheta, inquis, virum duntaxat selegit, quem beatum prædicaret? num fœminas ab hac beatitudine excludit? Absit. Nam vna virtus viri & fœminæ est, quando par vtriq; creatio, honorq; similis. Audi Genesin: Fiat (inquit deus) homo: ad imaginem dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos. Quorum itaque natura vna, horum & actiones eædem. Quorū æquale opus horum & merces eadē. Cur ergo viri facta mentione, mulierē tacuit? Quoniam satis esse existimauit, quādo est vna vtrique natura pręcipuo sexu vtrunque hominem significare. Beatus igitur vir qui non abijt in cōsilio impiorum. Considera verborum quæ sit exacta comprehensio, quonam modo quælibet dictio sententijs scatet & exuberat. Non dixit, qui nō abit, sed non abijt in cōsilio impiorum. Nondum enim ille qui in vita est, beatus est prædicandus ob exitum incertum:
C sed qui vices suæ functionis & vocationis semel absoluerit, vitámque fine certo clauserit, hic iam beatus tutò dici poterit. Cur igitur beati immaculati qui ambulant in lege domini? Non enim ibi dicitur, qui ambulauerūt, sed qui adhuc ambulāt, beatos illa scriptura pronūtiat, quoniā qui benefaciunt in ipsa laudantur actione: qui verò peccatum fugerunt, si semel atque iterū à malo fortè declinauerunt, nō propterea laudādi sunt; sed qui omnino omni tempore vitare prorsus potuerint malitiæ experientiam. Ex qua sanè serie sermonis, altera nobis emersit dubitatio: Cur eū qui ex virtute viuit nō dicat beatum, sed qui nihil mali admiserit. Hac enim ratione, equus, bos, lapis, beati poterunt appellari. Quod enim inanimatum in via peccatorū stetit? aut quod expers rationis sedit supra cathedram pestilentiæ. Aliquantum si perstiteris, solutionis medelam inuenies. Infert enim: *Sed in lege domini voluntas eius.*) Diuinæ autē legis meditatio ei tantùm qui particeps rationis est, conuenit. Nos verò & illud dicimus, quòd principium ad bonorum apprehensionem seu emendationem vitæ, est à malis abscessio. Declina à malo (inquit) & fac bonum. Sa- D
pienter itaque & solerti cōsilio ad nos virtutem introducere cupiens, fugā vitiorum initium fecit bonorū. Si enim statim ea quæ sunt perfecta tibi proposuisset: ad ea fortè obeunda, fuisses cūctatior. Nūc verò ad faciliora captu te assuefacit vt ad ea quæ sequuntur, animo sis præsentiore. Ego quippe pietatis exercitationē, scalæ à Iacob visæ rectè cōparauerim: cuius pars terram attingebat, pars altera ipsi supereminens in cælum vsque porrigebatur. Ex quo eos admonere opus est qui ad virtutē instituuntur primùm, vt primis admoueāt gradibus vestigium, & inde paulatim ascendendo progrediendoque, ad comprehensibilem humanæ naturæ altitudinē sensim ac paulatim promouentes perueniāt. Quemadmodum igitur in gradu scalari, prima est ascensio ab humo recessus: sic in exercitatione diuinæ cōuersationis principium profectus est discessus à malo. Omnino autem facilius longè est otiari ac quiescere, quàm qualecunque opus facere. Verbi gratia: non occides, non mœchaberis, non furaberis. His omnibus otio tantum & immobilitate est o- E
pus. Atqui, diliges proximum tuū, sicut teipsum: Et, vende substātiam tuam, & da pauperibus, Et si quis te adegerit ad miliare vnum, vade cū illo duo, actiones sunt athletis competentes, strenuo ac forti animo ad præstādum opus habentes. Ex quo illius admirare sapientiā, qui nos ad perfectionem per res faciliores, & cōprehensu aptiores deducit. Tria verò nobis digna obseruatione proponit: Nequando abierimus in consilio impiorum: Non consistendum in via peccatorum: Non sedendū in cathedra pestilentiæ. Rerum naturā secutus hunc dictis ordinem imposuit. Primum enim consilium inimus. Deinde consilium firmamus: Postremò in ijs quæ cōsuluimus, permanemus. Ante omnia igitur ipsa puritas in mēte nostra consistens prædicāda venit beata, quoniā radix earum quæ per corpus fiunt actionum, cogitatio ipsa siue consultatio est in corde conquiescens. Adulterium enim in anima voluptatū affectatoris primis accenditur flammis, atque ita corporis corruptionem operatur, vnde & domi- F
nus ait: Intus sunt quæ coinquinant homines. Quoniam autem impietas propriè dicitur in deū peccatum, absit vt de deo quidquam per incredulitatem dubitemus. Hoc naque est abijsse in consilio impiorum. Si in corde tecum dixeris? estne deus, qui vniuersa moderetur & gubernet? est ne deus singula dispensans? est ne iudicium? est ne retributio expectāda vnicuique, secundum quod gessit? Cur ergo iusti egent, peccatores in copia sunt

Margin notes: *Tēperās. — Vir nū beatus, et non fœmina. — τὸ ἀκριβὲς καὶ ἀκρίβεια, ἀκριβὴς κατάληψις. — dictiō beatus. Ante obitū nemo supremaq; funera debet. — Pietas. — Collatio. — Ad perfectionem cō tendenti proponuntur tria.

ſunt rerum: hi imbelli valetudine, illi firma ac forti: hi ignobiles, illi illuſtres ac celebres gloria? Quid enim? Num fortuito caſu fertur hic mundus, & vniuſcuiuſque vita euentuũ caſibus temerè ſubiecta eſt. Quòd ſi iſta cogitaueris, iã in conſiliũ impiorum abijſti. Beatus igitur qui nullam in animum induxit de deo ambiguitatem, qui circa præſentia non eſt lapſus in puſillanimitatem, ſed & futura expectat, qui nullã habuit incredulam ſuſpicionem de eo qui nos condidit. Beatus & ille qui in via peccatorum non ſtetit. Via enim vita dicitur, per quã quilibet natus properat ad finem. Quemadmodũ qui in nauigijs dormiunt, ſpõte à vento in portum deducuntur, & ſi ne ſentiant quidem, perpellente eos ac perurgente nauis curſu ad finem optati portus: ſic & nos vitæ noſtræ tempore prætereunte, veluti quodã motu continuo & irrequieto, ad proprium quilibet terminũ occulto vitæ noſtræ curſu properamus. Verbi gratia: Dormis? tempus prætercurrit & elabitur: vigilas, & mente aliquid agis? vita etiam ſi non ſentiamus, abſumitur. Omnes enim vnum currimus curriculum, ad propriam quiſque metã tendentes. Quãobrem omnes in via ſumus? Atque ad hunc modum ſi de via hac ſenſeris, viator eris in hac vita, tranſibũt omnia, poſt tergum relinquentur omnia. Vidiſti de via plantã, herbam, aquã aut aliud quiduis non indignum ſpectatu? Nonnihil hinc decerpſiſti oblectationis? Hæc interim abs te defluxerunt. Rurſus in lapides inci-diſti. In conualles, præcipitia, ſcopulos, lignáve acuminata, aut forte in feras incurriſti, reptilia, ſpinas, alia item permoleſta? Hinc nonnihil contraxiſti mœroris? Mox iſta reliquiſti. Talis eſt vita, quæ nec delectabilia, nec rurſus acerba & triſtia diu retinet. Sed nec via hæc tua eſt, neque præſentia tua ſunt. In viatoribus primus veſtigium mouit, & poſt eum alius, item alius inſequitur. Conſidera parumper, num res humanæ ſint conſimiles. Hodie terram coluiſti? cras alter colet, & poſt eum alius. Vides agros hos & domos ſumptuoſas? quot nomina iam vnũquodque horum permutauit? Dicebãtur alicuius eſſe, & poſtea in alterius denominationem trãſierunt, & poſt illum rurſum ad alium, nunc quoq; alterius eſſe dicuntur. Cur vita noſtra non dicetur via: quæ modò hunc, modò alium ſortitur cõtinuò ſtatum? Beatus ergo qui in via peccatorum nõ ſtetit. Hoc autem, non ſtetit, quid ſibi vult? Quum in primæua adhuc cõſiſtimus ætate, non iam dicimur in malitia eſſe aut virtute. Ea enim ætas habitus vtriuſque minimè eſt capax. Poſtquàm autem ratio ad perfectum venit, tunc fit quod ſcriptum eſt: Adueniente mandato, peccatum reuixit, ego verò mortuus ſum. Oriuntur enim prauæ ex carnis affectibus cogitationes animis noſtris ingenitæ. Reuera nanque vbi mandatum venit, hoc eſt, cognitio bonorum, ſi prauæ cogitationi non fueris dominatus, ſed rationem permiſeris ab affectionibus captiuari, reuixit quidem peccatũ: at mens morti ſuccũbit, delictis mortificata. Beatus igitur qui non ſtetit, hoc eſt, diu non eſt immoratus in via peccatorũ, ſed ſuperiore ratione ad Rempublicam ſiue ſodalitatem ſtudioſam pietatis ſe recepit. Duæ nanque ſunt inter ſe contrariæ viæ: vna quidem lata & ampla ſiue ſpatioſa, altera anguſta & arcta. Totidem etiam duces, quorum vterque ad ſe viatorem arripere conatur. Via nanque illa facilis & lata pronoq; curſu decliuis ducem habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem ſe ſequentes ad perditionem trahit. Aſperæ verò, accliui & arduæ angelus præſidet bonus, qui per ſtrenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum ſequaces ſuos deducit. Donec enim quilibet noſtrum puer eſt in hac vita voluptatem perſequens, nullã vitæ futuræ rationem aut curam habet. Vir autem factus, poſt intelligentiæ perfectionem, quaſi diuiſam ſibi in vitium & virtutem vitam videt, & accuratè animæ oculos vtrinque voluendo, quę ad amborum pertinẽt proprietatem, dijudicat. Nam & peccatorum vita omnia præſentis ſæculi iucunda eſſe declarat. At iuſtorum ſola futuræ vitę bona oſtẽdit, & ſaluandorum via quantò pulchriora profitetur eſſe & promittit futura: tantò laborioſiora præſentia exhibet. At voluptatum ſectatrix & intemperans vita, non eam quæ in futurum expectari debeat, offert, ſed præſentium rerum iucundã fruitionem. Anima igitur omnis quaſi vertigine ratiocinationum laborãs & claudicãs malè afficitur: dum electura virtutem, cogitat ſecularia, & ad præſentia reſpiciens, voluptatem virtuti præfert. Hic carnis oblectationem aſpicit, ibi diſciplinã: hic ebrietatem, ibi ieiunium: Hic intemperantiores riſus, illic vberem lachrymarum copiam: hic ſaltationem, ibi preces ad deum ac vota: hic tibias & muſicam, ibi luctus: hic libidines & amores, ibi virginitatem. Quoniam autem verè bonum ratione cogitationeque comprehendi per fidem poteſt (procul enim ſemotum eſt boni illius domiciliũ, & oculus non vidit, & auris non audiuit.) Peccati verò oblectatio promptam habet & per omnes fluentem ſenſus voluptatem: beatus proinde qui ab eius abſtinens illecebris, ad exitiũ minimè ſinit ſe reuolui, ſed per patientiam, ſalutis ſpem retinens: in ambarum viarum electione non ea ingreditur, quæ ad peiora contendit. *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.*) An dicit cathedras, in quibus noſtra cõquieſcere facimus corpora? Quænã eſt ligni ad peccatum collatio, vt ipſe cathedram à peccatore præoccupatam, ceu exitialem & noxiam debeam fugere? An putarę debemus cathedram dici ſtabilem ac firmam in iudicio prauo conuerſationem? quæ nobis prorſus vitãda eſt, quòd diuturna exercitatio peccatorum, præſertim ſtudio ſi fit & certa deſtinatione, animabus ſolet habitum ingignere vix vnquam deſiturum & egerrimè mobilem. Animę enim morbus vbi vetuſtuit iam, mali item exercitatio ſimul atque occalluit diuturnitate: vix vllam admittit medelam, aut certè immedicabilis fit prorſus: quũ in his, vt in pleriſque alijs cõſuetudo mutetur, & abeat in naturã. Optandum igitur fuerit, vt ne attingamus quidem malũ. Secundus proinde erit noſtræ nauigationis curſus, ſi à prima mox qualicũque experiẽtia mali, quaſi à beſtia intentante plagam peſtilentem ac virulentam refugerimus, iuxta quod à Salomone de leui & improba muliere ſcriptum eſt: Ne applices oculum tuum ad eam, ſed reſilito: neu moreris. Iam enim ipſe quoſdam noui, qui per ætatis teneræ florẽ ad obſcœnas carnis affectiones delapſi,

Margin notes: *Via, vita eſſe probatur ſimili.* — Viæ duæ duo duces — ὑπισχνεῖται ὑπ[…] χε[…] γνώμη — […]ηδαγωγίαν — Cathedra peſtilentiæ […]

Non immorãdum peccatis docet à simili.

lapsi, per consuetudinem quoque mali istis immortui sunt peccatis. Quemadmodum enim sues qui in cœno sese obuoluunt, continuò sibi lutum augēt, sic hi fœditatem ex voluptate singulis diebus affricant sibi & aspergunt. Beatitudinis igitur est nihil cogitasse, aut proposito destinasse exequi, quod sit malum. Si autem per inimici insidias impietatis consilia inueris, in peccato noli persistere. Id demum si accidat, caue insideas malo. Ne igitur sedeto in cathedra pestilentiæ. Sed quandò

διαρκὴ προσεδρίαν. Collatio.

A intellexisti cathedram hic, diuturnam in peccatis significari moram: deinceps exquirendum tibi, quam nominatim dicat pestilentiam. Dicunt rerum huiusmodi periti pestem ea esse natura, vt si vnius hominis vel iumenti corpus attingat, ad quosque proximos quasi partitò serpit: vt vno cōtaminato, mox ad alium vis morbi perueniat. Tales itaque sunt operarij iniquitatis: alius in aliū suum transmittit morbum, proinde coegrotant, simul etiam pereunt. An non vides libidini meretricæ addictos, quomodo in foro sedētes, ac eos qui sobriè casteque degunt, sugillantes, suæ ipsorum turpitudinis facta adnumerant, studia quæque tenebrarum & ignominię dedecora: perinde ac strenuè ea facinora & fortiter gesserint, commemorant? Hi demum pestilentiæ vocantur, qui dum proprium morbum in omnes transfundere contendunt, multos gloriantur ac gestiunt reddere sibi similes: vt per malorum communionem multorumque societatem, propriam diffugiant infamiam. Nam neque ignis arentem & suscipiēdæ flammæ idoneam nactus materiam cohiberi

κατὰ διάδοσιν.

πνεύματος ἐπιφόρου. Simile.

B potest, quo minùs vniuersam corripiat, maximè si contigerit vis venti flammam prouehentis, neque possibile, peccatum quod in vno fuerit, ad vicinos omneis non transire, si spiritus ac ventus iniquitatis eum accenderit. Fornicationis enim spiritus nō in vno tantum coërceri se patitur aut sisti: sed coæui statim eodē comprenduntur morbo: Ganeæ, ebrietates, narrationes lasciuæ & obscœnæ turpitudinis, amica insuper vnà potās huic arridet, illū irritat ac prouocat ad libidinem. De nique omnes ad idem incendit peccatum. Num parua hæc pestilentia, aut modica est ista peccati diffusio? Quid autem, si quis auarū imitatur, aut eum, qui potentia quadam politica & honoris specie fucatus populus imperet, dux sit exercitus, deinde turpissimis affectibus cōtaminatus inueniatur: nónne is pestem animo suo accepit, alterius malum quem imitatorem habet, proprium constituens? Res enim in vita magnæ atque illustres, vitas clarorum hominum ad se reducunt atque referunt: & milites plerunque ducibus assimilari solent: & in ciuitatibus populi eos imitātur qui potentia pollent. Prorsusque postquam

A simili mores accipiuntur hero.

C vnius morbus imitatione dignus multitudini existimatus fuerit, propriè & consentaneè pestilentia quædam animarum dicetur in vita dominari. Vitæ nanque splendor per nobilitatem malitiæ quæsitus, multos ad æmulationem similem eorum qui proni ac lubrici sunt ad peccandum, trahit. Quoniam itaque alius alium complet morum corruptela, iure tales animarum pestilentiæ in terris dicantur. Ne igitur in cathedra pestilentiæ sederis, neu particeps consilij eorum fueris, qui suam ceteris affricant corruptelam aut contagem pestilentem: vel saltem in malis non diu manseris consilijs. Atqui sermo hic meus in ipsis adhuc versatur prooemijs, sed & multitudinem video modum excedere: adeò vt iam vobis promptum non sit plura excipere, nec item mihi dictādi facultas suppetat, ob innatam vocis me destituentis debilitatem. Si autem quæ cœpi dicere de vitādis ante omnia malis, deque perfectione per bona opera consequenda, hoc sermone non absolui: attamen hæc pauca benignis vestris nec ingratis auribus commendantes, pollicemur deo D suggerēte nos reliqua completuros, modò ne vocis organo destitutus silentium prorsus cogar subire. Dominus autem det nobis eorum quæ diximus mercedem: vobis verò eorum quæ audistis fructum, per gratiam Christi ipsius, cui gloria, in secula seculorum, Amen.

HOMILIA IN PSALMVM

septimum, Domine deus meus in te speraui.

Psalmus ipsi Dauid, quem cecinit domino, pro verbis Chusi filij Iemini.

EA quæ in huius psalmi titulo inscribuntur, cum historia Regum, vbi de Dauide narratur, quadantenus non conuenire videntur. Ilic Chusi princeps quidem sociorū Dauid, filius verò Arachi memoratur. Hic autem filius Hiemenei. Est enim nec hic neque alius aliquis filius Hiemenei ex his qui ibi apparet. Num fortè igitur quoniā per simulationem amicitiæ, vt transfuga is partes sequutus E Absalonis, ac proinde consilia alioqui commodissima Achitophelis viri vtique acerrimi & peritissimi ductandi exercitus, in irritando, ita strenuam ac fortem operam nauauit Dauidi: idcirco filius Hieminei est hic appellatus, id est filius dextrę? Illum enim cùm consuluisset nullū tempus intermittēdum, sed imparatum patrem statim & ex insidijs inuadendum, admitti non permisit: vt induceret, inquit historia dominus in Absalonem omnia mala. Nam visus est inferre Absaloni caussas, quàm Achitophel probabiliores distrahendæ pugnæ ac nectendæ moræ, eo sanè animo, vt Dauidi tempus colligendi exercitus tribueret. Ex quo receptus gratusque apud Absalonem fuit dicentem: Bonum cōsilium dedit Chusi filius Arachi, longeque melius cōsilio Achitophel. Dauidi amico intereà per sacerdotes Sadoch & Abiathar quæ instituta essent vt fierent, ostendit, ac pręcepit ne in Araboth deserti castra metaretur, sed vt transire maturaret. Quoniā itaq; ob bonū consilium dexter & accommodus est factus Dauidi, à præclaro eiusmodi ac virili opere hoc indeptus F est cognomentum. Hac itaque de caussa filius Hieminei, hoc est, filius dextræ est appellatus. Ipsa nanque scripturæ consuetudo, peiores à peccato magis censere, quàm à patribus solet, meliores verò filios ex aliqua insigni & eis cōueniente virtute. Quamobrem diabolus apostolus perditionis filium appellat. Nisi enim, inquit, reuelatus fuerit iniquus ille filius perditionis. Et Iudam dominus

Pro eo quod Hebræi proferunt בוּשַׁבָן יְמִינִי Chusben Iemini, Græci habent, χουσὶ υἱοῦ ἰεμενεί. ad eū modū nomina Hebraica ferè interuertunt ἐν ταῖς βασιλείαις. in regnorū libris, ita enim & Græci, prò quo Hebræi Malachim regū non malachot regnorum.

יָמִין dexter siue dextra. Memorabilis γνώμη.

minus in euangelio filium perditionis vocauit: Nullus (inquit) perijt nisi perditionis filius. Filios autem sapientiæ eos vocat, qui in dei cognitione sunt instituti & conformati: Iustificata est, inquit, sapientia à filijs suis. Et si fuerit, inquit, ibi filius pacis. Non igitur mirum videri debet, si nūc corporalem eius tacendo patrem, dextræ filium potissimum sociū Dauidis nominet, accepta decēti appellatione, ex ratione illustris ac præclari operis. *Domine deus meus in te speraui, saluum me fac.*) Putatur vulgare quid esse, & quòd à quouis possit sanè ac verè proferri illud, Domine deus meus in te speraui, saluum me fac: Profectò non se sic

Aggreditur suscepti psalmi interpretationem.

A habet res. Qui nanque in homine sperat, aut ob aliud quiduis eorum quæ vitam hanc concernūt, animi pendet ac distrahitur, (verbi gratia dum spem collocat in magistratu, in diuitijs & alijs quibuslibet quæ apud plerosque putantur clara esse ac splēdida) is neutiquam legitimè dicere potest: Domine deus meus in te speraui. Præceptum est enim non oportere in principibus sperare. Et rursus: Maledictus homo, qui confidit in homine. Quemadmodum nec quidquam aliud, præter deū colere oportet, sic nec in alio sperare, quā in deo omnium domino fas est. Spes mea, inquit Dauid, & * cantatio mea dominus. Sed quomodo primum seruari à persequentibus, deinde liberari rogat? Puncti enim distinctio claram hîc reddit orationem. *Saluum me fac*, inquit, *ex omnibus persequentibus me.*) Deinde sequitur: *Libera me nequando rapiat vt leo animam meam.*) Quæ igitur differentia inter seruari & liberari? Seruantur propriè debiles, liberantur verò ij qui in custodia captiui retinentur. Propterea eum qui per se debilis est, alioqui in se retinet fidem: propria ad hoc

**aliàs laudatio.*

Saluum me fac, dein libera.

B moderatur ac dirigit fides, vt demum consequatur salutem. Fides enim tua, inquit dominus, te saluum fecit. Et rursus: Fiat tibi sicuti credidisti. Qui verò libertate donandus est, pretium aliunde pro se dependi expectat: Qui itaque sub mortis pendet articulo, cognoscens quemadmodum vnus est saluator, vnus item liberator siue redēptor, ait: In te speraui, saluum me fac ex debilitate: libera me item ex captiuitate. Existimo autem quòd generosi dei athletæ per omnem suā vitam cum inimicis inuisibilibus, cùm colluctati satis superque fuerint postquàm omnes eorum subterfugerint insectationes, propę vitæ finem constituti, à principe seculi huius examinantur: vt si qua comperiantur retinere ex initis certaminibus vulnera, aut si quas discolores notas siue impressiones peccati in his deprehenderint, destineantur. Quòd si nullo saucij vulnere, nec vlla aspersi decolore macula peccati perinde ac inexpugnabiles ac liberi à Christo inuenientur, interquieturi suscipiantur, ac refoueantur. Orat

γνώμη memorabilis.

C itaq; de vita præsenti & futura. Serua me, inquit, hic à persequentibus me: libera verò me, tempore reddendę rationis, nequando rapiat vt leo animam meam. Et hæc ex ipso domino discere vtique possis circa passionis suæ horam dicente: Nunc princeps mundi huius venit, & in me non habebit quidquam. Sed is quidem qui nihil vnquam admisit peccati, rectè dicit: In me non habebit quidquam. Homini autem abunde fuerit, si ausit dicere: Venit princeps mundi huius, & in me habet pauca & modica. Periculum itaque hæc pati fuerit, nisi nobiscum liberantem nosque ex his malis redimentem ac seruantem habeamus. Duobus autem propositis totidem sequentia respondent. *Serua me ex multitudine persequentium me & libera me, nequando rapiat, ac si non sit qui liberet aut redimat. Domine deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam & comprehendat.*) Mos est scripturæ, retributionis nomen non solùm in præmium aliquod boni & D mali accipere, sed in actionum principio, vt, Retribue seruo tuo, pro tribue. Dare nanque initium benefaciendi est. Reddere verò, mensuram ijs quæ sunt tributa æqualem circumscribere. Retributio autem, alterum ferè dandi principium ac bonorum seu malorum in quosdam cumulus quidam ac periodus collatorum. Arbitror autem, quando pro petitione quasi repetitionem ponens oratio, retributionem requirit, quod talem demonstret sensum: Prouidentiæ ac curæ debitum, quod ex natura parentes necessariò debent liberis, hoc mihi exhibeas peto. Debetur nanque liberis à parente secundum naturalis amoris affectum sustentandæ vitæ prouidentia siue prouentus. Parentum enim est, inquit, colligere siue thesaurum recondere liberis, vt præter hoc quod ad vitam illos genuerunt, etiam viuendi subsidia subministrent. Ad hunc modum in scriptura, in primarijs actionibus nostris, redditionis seu vicariæ retributionis dictio vsurpari solet. Hic verò videtur con- E fidenter dicere, quoniam non reddidi retribuentibus mihi mala, non reddidi similia. Itaque si feci hoc, & si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Inanis autem ab inimicis ille decidit, qui ex gratiæ Christi plenitudine excidit. *Persequatur itaque inimicus animam meam. Comprehendat & conculcet in terram vitam meam.*) Anima iusti à consensu & affectione corporis disparata, vitam habet cum Christo absconditam in deo, vt dicere cum Apostolo valeat: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Item, Quòd nunc viuo in carne, in fide viuo. Peccatoris autem & eius qui secundum carnem viuit anima, & corporeis voluptatibus inquinatur, in vitiosis carnis affectibus, perinde ac in luto quodam continuè volutatur: quam conculcans inimicus magnopere commaculare, & veluti in puluerem redigere ac obruere contendit, irruens in iacentem, ac pedibus illum in terram proterens. Conculcet in terram, hoc est, in corpus, vitam videlicet prolapsi, & gloriam meam in puluerem deducat. Sanctorum enim, qui cum superis conuersantur, & sibi thesauri sempiterni F bona thesaurisant, gloria in cælo est. Terrenorum verò & secundum carnem viuentium gloria, in puluerem deduci dicitur. Qui enim ob terrenas diuitias gloriatur, & ab hominibus captat ac venatur honorem breui tempore duraturum, quique in exuberanti copia rerum corporalium spem habet, is profectò gloriam sibi conciliat, non quæ ad cælum aspiret, sed in puluere permanentem. *Exurge domine in ira tua.*

Mysterium

Mysterium resurrectionis iam impleri Propheta orat, in peccati eorum condemnationem, vel in cruce exaltatiōnē, quę futura erat, postquā prouecta ad vltimum terminum creuerit inimicorū malitia. Aut certè: *Exaltare in finibus inimicorum meorum.*) eiusmodi sensum præfert: Quantumlibet in sublime succreuerit malitia, etiā si per exuberantem copiam aut facultatem potentię in immensum & infinitum se effuderit: potes quemadmodum bonus medicus depascentis vlceris terminos pręoccupans, sistere morbum latè vagantē ac serpentem, & eius continentem contagionem
A plagis tuæ disciplinæ incidere. E T *exurge domine deus meus in præcepto, quod mandasti.*) Potest item hic sermo ad resurrectionis mysterium referri; vt hortetur Propheta & obsecret iudicem, quatinus is exurgat in peccati omnis vltionem, & ad mandata perficienda quæ nobis pridem cōstituit. Potest etiam vsurpari ad rerum prophetæ, quę tunc contingebant, conditionem statumve: & ita deū rogat, vt ad vindictam pręcepti neglecti quod mādauit, exurgat. Præceptum autem erat hoc à deo præscriptum: Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod filius ipsius transgressus erat. Ideo rogat, vt & eum ipsum corrigat atq; castiget, & exēplum multis sit, quo admoniti resipiscant, neu cūctetur longanimiter ferendo: sed exurgat in ira, & exurgens proprium vindicet mandatum. Non enim, inquit, tam me vlcisceris, quàm pręceptum tuum neglectum, quod ipse mandasti. *Et synagoga populorum circundabit te.*) Liquet enim, quòd castigato vno improbo, multi cōuertentur. Itaq; malitiam istius puni, vt multa populorum synago
B ga te circundet, & propter hanc in altum regredere. Pro circundante te ac venerante synagoga, quam possedisti per gratiæ condescensionem in carnem, & legis nouæ dispensationem, regredere in altum gloriæ quam habuisti ante mundi cōstitutionem. *Dominus iudicat populos.*) Multis in locis scripturæ sermo de iudicio interspersus est, vt necessarius maximè & ad conseruandam pietatis doctrinam opportunissimus apud eos qui in deum per Iesum Christum crediderunt. Quoniā tamen varijs modis de iudicio sermo inscriptus est, cōfusionem his inserere videbitur, qui minùs exactè varias iudicij acceptiones distinguunt.

γνώμη. Nā pœna vnius metus multorum est.

ἀναγκιότατος καὶ συνεκτικώτατος. Iudicium varie sumitur.

Psalm. 1.

Qui enim credit in me non iudicatur: qui nō credit iam iudicatus est. Si vero qui non credit, similis est impio, quomodo dictum est: Non resurrecturos esse impios in iudicio? Et si credentes, filij dei ob fidem facti sunt, ac propterea digni facti sunt, qui & ipsi dij vocentur, quomodo deus stetit in synogoga deorum, in medio autem deos di-
C iudicat? Sed videtur aliquando iudicare pro, probare, in sacris voluminibus accipi: quādoque verò pro condemnare. Quando probare significat ait: Iudica me domine, quoniam ego in innocētia mea ingressus sum. Ibi enim subiungit, Proba me domine & tenta me. Quando verò condemnare significat: Si nos, inquit, ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Si enim nos ipsos perscrutaremur, vtique condemnationi nō subijceremur. Rursus dicit. Iudicio contendet dominus aduersus omnem carnem: hoc est, in exquirenda ratione eorū quę cuique dum viueret, acta sunt, vniuscuiusque iudicio se ipsum subijciet, & sua præcepta peccatorum factis opponet lucida vi demonstrationum velut excusans, & quòd in salutem iudicandorum quæ se dicebant, cuncta fecerit: vt certò sibi persuadeāt peccatores, quòd rei & obnoxij criminibus diuinū sustineant iudiciū, meritam pœnam sponte subeant. Est & alia significatio ex hac voce iudicare, vt ait dominus: Regina austri exurget & cōdemnabit generationem hanc. Eos enim qui doctrinā diuinā auersantur, quique à se amolliuntur studia honesti ac virtutis & sapientiæ dogmata plena bonæ eruditionis fastidienter à se prorsus ablegarunt, eorum comparatione simul & collatione qui in generatione suorum Gentiliam rerum bonarum studio excel- D
luerunt, grauiorem astruit daturos esse pœnam, eorum gratia quæ neglectim transmiserunt. Credo equidem non omnes similē relaturos esse sententiam ab æquissimo illo iudice, quotquot hoc terrestre corpus receperint: quòd externi isti casus qui cuiq; nostrum contingunt, non paruo discrimine à se dissideāt, quo fit, vt dissimilem quisque sententiam sit relaturus. Qui enim cōcurrūt casus non à nobis quidem profecti, sed vel inuitos circunstant, aut peccata nostra degrauant, aut leuiora efficiunt. Fac ex suppositione scortationē vocari in iudicium. Esto vnus aliquis id peccati admiserit, initio ætatis improbis moribus innutritus. Sit item parentibus omni genere intemperantiæ contaminatis prognatus: sit idem educatus in improba consuetudine flagitiorū, in ebrietate & commessatione, inter obscœna & auditu fœda colloquia. Contrà alius aliquis aliquā multa nactus, quæ ipsum inuitent ad quæque longè optima consectanda, vt sunt, liberalis educatio, E
doctores, diuinorum eloquiorum subinde repetita auditio, crebræ lectiones rerum salutarium, admonitio parentum, enarrationes quæ ipsum forment & instituant ad componendam morum grauitatem & tuendam mordicùs pudicitiam, ad moderatam sumēdæ alimoniæ temperiem. Talis denique in simile quo alter deliquit, si delapsus fuerit peccatum: quonam pacto hic posita ratione vitæ prioris, non maiores longè, quàm ille pœnas merito dare oportere existimabitur? Ille enim ob id solū culpabilis erit, quòd inditis & inspersis menti salutaribus occasionibus nō rectè vsus est: posterior verò præter hoc etiam cū magnum ad salutem adiumentum habuerit, propter intemperantiam ac breuissimi temporis negligentiam & incuriam, sese prodidit. Similiter autem & is qui in pietate mox à cunis educatus, & inter diuina dogmata conuersatus omnē erroris vitauit peruersitatem, inque lege dei enutritus, quæ omne peccatum traducit, & ad contraria prouocat: nō F
similem habebit idololatriæ excusationem, quā ille qui ex parentibus prophanis natus & ex legibus & à gentibus initio idololatris edoctus est. *Dominus iudicat populos.*) Aliter Iudæum & aliter Scythā. Ille enim acquiescit legi & in deo gloriatur, & probat meliora. Instructus igitur per legem, & præter commune donum intelligentiæ quū audiat suis auribus incini, & continenter erudiatur propheticis & legalibus scriptis, si deprehendetur quidpiam præter æquū admisisse; longè grauioribus erit obnoxius peccatis. Schytæ autem Nomades agrestibus & inhumanis educati moribus

ἑκόντες πρόσοιντο

καὶ πᾶσαν διαστροφὴν ἐκφυγών.

moribus, rapinis ac prædis inter se assueti, iræ nulla temperantia indulgentes, lites denique omnes ferro dirimere prompti, & contentiones per sanguinem soluere edocti, si quid fortè inter se humanitatis aut bonitatis communicauerint, nobis ob propriam virtutis & legis institutionẽ, si quid fortè defecerimus, longè grauiorem præparant mulctam. *Iudica me domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.*) Videbitur hic sermo aliquid fortè iactabundum, & gloriosum, & simile aliquid orationi pharisæi sese extollentis habere. Candidè tamen perspicienti rẽ propheta noster ab hoc vitioso affectu procul omnino esse iudicabitur. *Iudica me domine*

A (inquit) *secundum iustitiam meam.*) Multa, inquit, de iustitia dicuntur, & perfectæ iustitiæ fines cõprehensu sunt difficiles. Est enim & angelorum iustitia quædam quæ humanam superat: si qua virtus est supra angelos, correspondentem habet magnitudini iustitiæ præstantiā. Postremò ipsius dei iustitia omnem excedit intellectum, cùm sit omni genitæ naturæ incomprehensibilis atque inenarrabilis. Me igitur iudica domine secundum iustitiam meam: hoc est hominibus tantum comprehensibilem & possibilem his qui in carne viuunt. *Et secundum innocentiam meam super me.*) Sic enim maximè constat dicentis affectus longissimè à pharisæi arrogantia distare. Innocentiā enim suam nominat, perinde ac simplicitatem inexperientiamque eorum quę vtilia sunt cognitu. Sicut in prouerbijs dicitur: innocens omni verbo credit. Quoniam itaq; nos homines in multa delabimur incommoda ob incõsiderantiam & in-

Innocentia Dauidis quæ.

B experientiam, se apud deũ excusat, veniamq; orat vt assequatur super innocẽtia. Ex hoc autẽ palàm est quòd ea quæ dicta sunt, humilitatẽ prophetæ magis quàm superbiā præ se ferre videtur. Iudica me (inquit) secundum iustitiam meam, & Iudica me secundum innocentiā meam in me existentẽ, id est ad librilem humanæ fragilitatis iustitiam meam appendens, ita me iudices. Simplicitatem enim cùm probè noueris morum meorum, non me vt versatilem, neque vt circũspectum in mundi negotijs, sic peccantem me iudices. *Consumetur nequitia peccatorum.*) His verbis orans verum se præcepti euangelici discipulum palàm ostendit. Orat enim pro persequentibus se: & ita orat, vt fine quopiam ac termino peccantium eorũ circũscribatur iniquitas. Quemadmodum si quis oret pro ijs qui corpore laborant, ac dicat: consummetur obsecro laborantiũ morbus. Etenim ne instar cancri vicina quæq; depascentis, latiùs ser-

παρεξετάζων.

Collatio. Metaphora.

C pat peccatum, orat vt sistatur ac finem capiat, nõ item se latiùs effundat, hoc modo inimicos diligens ac benigne facere ijs qui se oderũt, cupiens eoque precatur pro se persequentibus. *Et diriges iustum.*) Rectus, iustus nominatur, & rectum cor quod bene facit. Quid igitur vult hìc orãdo propheta? Orat enim vt qui iam rectus est dirigatur. Nihil dicet aliquis, obliquũ aut obtortũ, seu trãsuersum, in recto erit. Sed profectò necessaria hęc pro iusto petitio, vt rectũ eius mentis propositũ per directionẽ & manuductũ dei regatur, ne præ fragilitate quandoque veluti à canone veritatis nutando declinet, neque à veritatis inimico, peruersis lædatur dogmatis. *Scrutans corda & renes deus iustè.*) Scriptura quandoquidẽ non rarò cor accipit pro mente, & renes pro parte animæ concupiscibili: & hìc idipsum significat, quasi dicat, Iudica me deus cùm ob dogmata, quæ de pietate retineo, tum ob motus affectuum animi. Tu nanque corda & renes perscrutaris. Scrutatiò propriè est cum omnibus torturis & argumentis inquisitio, quæ à iudicibus adhibetur torturæ admotis, vt si cõscij rerũ sunt arcanarũ quę in quęstionẽ positæ sunt, vi tormẽtorũ adacti eas priùs delitescentes in apertum constituant. Et quidem inquiretur in cogitationes nostras, æquissimi iudicis examine prorsus infallibili. Ipsæ rursus actiones in quæstionem venient & expendentur. Nemo igitur huius verissimi iudicis præuertat sibi D sumere vices, neque ante tempus iudicet, donec veniat ipse dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cõsilia cordiũ. Dum deus corda & renes scrutatur, suam ostẽdit iustitiam. Tentatum est cor Abrahæ, an deum ex tota anima & ex toto corde diligeret, quãdo Isaac filium iussus est in holocaustum offerre: vt plenè ostenderet, quàm filium supra deum non amaret. Probatus est & Iacob fratris insidias passus: vt luce ipsa enitesceret, clarius ipsius fraternam charitatem nihilo imbecilliorem factam per tot tãtaque Esau peccata. Horum itaque corda scrutatione quadã sunt examinata. Renes verò Iosephi probati sunt, quãdo insaniente erga se lasciua domina, libidini turpissimæque voluptati honestatẽ continentiæ prętulit. Ad hoc autem probatus est, vt spectatores diuini iudicij animaduerterent iure illi honorẽ maximum exhibitum, quòd illius iam multis spectata documentis inuicta castitas E præluxisset. *Auxilium meum à deo.*) Propriè in bellis ij qui eruptionem inimicorum sustinent auxilium quærunt. Hic verò inuisibiles Propheta sentiens inimicos, & instãs sibi periculum ex inimicis vndique totius exercitus impressione in se irruentibus animaduertens, ait: Auxilium meum, non ex diuitijs, nõ ex vllo corporali subsidio, nõ item ex facultate quauis aut fortitudine qualicũque mea, at neq; ex cogitatione quãtalibet humana, sed auxilium meum à deo. Quale autem mittat auxiliũ timentibus se dominus, alibi à psalmo didicimus dicẽte, Castra metabitur* angelus domini in circuitu timentium ipsum, & eripiet eos. Et alibi: Angelus eruit me. *Qui saluos facit rectos corde.*) Rectus corde is est, qui animũ retinet neutrobi vergentem, sic vt ne excedat, neque desit tibi: sed ad medium dirigitur virtutis. Nam quisquis à fortitudine deflectit, in timiditatem deuoluitur: contrà qui iusto plus se extendit, ad audaciā F temeritatemque declinat. Quamobrem huiuscemodi homines scriptura obliquos & obtortos nominat, qui à virtutis medio ad excessũ seu defectum tendunt. Queadmodum enim obliqua linea fit, si nunc in curuum, nunc in cõuexum eius rectitudo diffringatur siue obliquetur: sic itẽ cor obliquũ est, quod nunc per iactantiam arrogantiamq; effertur, nunc per calamitates & dolores deijcitur. Ideo Ecclesiastes ait: Obliquum nõ dirigetur. *Deus iudex iustus, fortis & patiens, non irascetur per singulos dies.*) Hoc videtur propheta inferre aduersum eos inuectus qui tum ob rerũ euẽtus turbabantur, quasi suorum perturbationem cohibens

δικαίως. Cor pro mente, renes pro concupiscẽtia. ἐτασμός. Scrutatio quid.

Arg. à simili.

**al. Immittet se et in medium mea ponet. Cordis rectitudo in quo consistat.*

μὴ ἐρρ... ἰτάμως

cohibens, ne diffidant vniuersorum prouidentię, videntes inultum patrem super filij rebellione & Absalonis flagitium quod moliebatur, prosperos habere successus. Eorum itaq; in cogitationibus stupiditatem & inconsiderantiam corrigens, ad hunc modũ illos contestatus est, dicens: Deus iudex iustus, fortis & patiens, non irascetur per singulos dies. Nihil temerè fit, eorum quæ gerũtur, sed cuilibet pro mensurę suæ portione deus reddet, ad quam in hac vita actus suos præmensurauit. Quoniam igitur peccatum ego admisi, ex eo

γνώμη. τοῖς ἑκάστου μέτροις ἀντιμετρεῖ θεός.

A meritam recipio mercedem. Nolite itaque loqui aduersum deum iniustitiam, Deus enim iudex iustus. Neque tam abiectè de deo cogitate, vt existimetis ipsum ad vltionem sumendam impotentem esse. Nam fortis & potẽs est: Quæ ergo caussa, quòd non statim peccantibus pœnam infligit? Quoniam patiens est. Non irascitur per singulos dies. *Nisi cõuersi fueritis, gladium suum vibrabit.*) Comminatorius sermo ad conuersionem inducens eos qui tardi sunt ad pœnitentiam. Non statim minatur vulnera, plagas, mortes, sed armorum vibrationem, veluti pręparationem quandã ad vltionem intentat. Quemadmodum enim qui arma abstergunt ac poliunt, pugnæ mox ineundę acrem affectum & alacritatem per hoc significant: sic & sermo hic dei motum ad vltionẽ ostẽdere volens, gladium illum vibrare dixit. *Arcum suum tetendit.*) Non aliquis neruus arcum dei tendit, sed potentia puniendi quandoque intensa, interdum verò remissa. Peccanti itaq; minatur sen-

βεβαίωσις. à similitudine ducta.

B tentia hæc parata esse, quæ illi irrogatura sint pœnam, si à peccato non desistat. *Parata sunt enim in arcu vasa mortis.*) Vasa vero mortis, potentiæ sunt internecioni tradentes inimicos dei. *Sagittas suas ardentibus effecit.*) Quemadmodum enim ignem dominus non adamanti qui non liquescit igne, sed ardenti materiæ ceu sunt ligna, creauit: sic & sagittæ dei in animas quæ multum aridæ materię & ad interitum aptæ collegerunt, sunt affectæ. Illi itaque qui ignitas diaboli sagittas priùs receptas in se retinent, hi sunt qui demum dei sagittas excipiunt. Ideo dicit sagittas ipsius iam ardentibus effectas. Incendunt planè animam carnis amores, pecuniarum cupiditas, inflammata ira, exurens animam tristitia & tabefaciens, timores itẽ alieni à dei timore. Qui verò nullis est eiusmodi inimicorum sagittas sauciatus, sed dei armaturã se induit: nullas hic vnquàm experietur aduersum se intendi lætales sagittas. *Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.*) Et quidem quod ad huius sententiæ ordinem attinet, confusaneus videtur esse dictionum cõtextus. Quoniam grauidæ primùm quidem concipiunt, deinde parturiunt, postremò pariunt. Hic parturigo primum sortitur locum, dein conce-

In arcu dei vasa mortis ὁμοίωσις ex comparatione. πρὸς ἀφανισμόν.

C ptio, demum partus. Ceterùm ordo hic significantissimè explicat cordis conceptionem. Incontinentium enim appetitiones nullo coërcitæ freno rationis, & insanæ prorsus concupiscentiæ hominem veluti œstro quopiam extimulantes dictæ parturigenes quædam sunt, quòd acrimoniam vehementissimi doloris in anima parere soleant. Secundum hunc ad malum pręgestientem impetum quisquis non euadit superior malignis & ad malum persuadentibus consilijs, is iam concepit

παροιστρῶσαι ἐπιθυμίαι.

dolorem, idem vbi fuerit in corde conceptam malitiam in flammam erumpere per improbas & flagitiosas actiones, tum demum peperit iniquitatem. Videtur enim hæc dicere, quodammodo erubescẽs pater iniqui filij appellari: Non meus, inquit, filius hic, sed eius est patris, cui se per peccatum iure adoptionis contradidit, eoque secundum Ioannem: Qui facit peccatum, ex diabolo natus est. Ergo, Ecce parturijt ipsum per iniustitiã diabolus, & concepit ipsum: hoc est in penitissimos recessus sub intestina suę affectionis viscera pertraxit, ipsumq; gestauit diabolus in vtero. Denique eundem peperit, ipsius iniquitate palã D traducta. Nam omnibus quidẽ Absalonis aduersus patrem rebellio manifesta fuit. *Lacum aperuit & effodit eum.*) Lacus nomen apud scripturã non admodum in bonam partem plerunq; reperitur: sicut nec puteus in malam. Lacus enim est in quẽ Ioseph deiectus est à fratribus suis. Et cũ cædes facta est à primogenito Pharaonis, vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in lacu. Et in psalmis: Deputatus sum cum descendentibus in lacũ. Et in Hieremia: Me fontem aquæ viuæ reliquerunt, & effoderũt sibi lacus pertusos & cõfractos, qui non poterunt aquã continere. Et in Daniele lacus leonum describitur, in quem ipse coniectus est Daniel. Puteum autẽ effoderunt Abraham & pueri siue serui Isaac: & ad puteum profectus refocillatus est Moses. Et mandatum à Salomone accipimus, vt aquam bibamus ex vasis nostris, & ex fonte puteorum nostrorũ. Deniq; seruator noster apud puteũ cum Samaritana de diuinis mysterijs est locutus. Caussam verò cur lacus ad peio E ra, puteus verò ad meliora vsurpatur, hãc esse existimamus: quòd aqua in lacu extranea quodammodo, cadensq; è cælo est: in puteis verò aquarũ venæ velut aggestitia terra obrutæ sese produnt, priusquàm loca effodiantur, sublato vndiq; terrę cumulo qui aquas occulebat, aut quacunq; tandẽ illis incũbente substantia submota, quæ aliud nihil est quàm terra. Et in animabus quoque fossa quædam est, in quã cadunt quæ meliora sunt, ac deinde mutantur, & peruertũtur, quãdo qui honestarum rerũ cogitationes incidentes ad peiora peruertit & ad ea quæ veritati sunt cõtraria nihil omnino curãs habere honestè. At contrà puteos in anima inuenias, quũ vitijs quæ integebant, vndiq; submotis affulget lux, fonsq; aquæ potabilis in sermone & doctrina. Idcirco cuilibet sibi puteũ effodere necessarium est, vt mandatũ supradictum conseruet. Bibe aquã ex tuis vasis, & è fonte puteorum tuorũ. Sic itaq; nos filij censebimur effodientium puteos Abrahæ & Isaac & Iacob. Lacus minimè faciẽdus, ne in fossam incidamus, quemadmodũ hic dicitur, néve audiamus ea quæ ab Hieremia scripta sunt in peccatorũ probrum ac vituperationem: deo de ipsis dicente quorum F paulo antè meminimus: Me fontem aquæ viuę reliquerunt: & lacus pertusos sibi effoderunt, qui aquas continere non poterunt.

In Absalonẽ impium intendit.

Lacus & putei acceptio.

Aqua lacustris quo differat à puteana.

IN PSALMVM DECIMVM quartum, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo.*

SERMONE hoc volens propheta, perfectum virum nobis describere, eum qui sit beatitudinem assecuturus: ordine quodam & via meditationum suarum vtitur, & ab his quæ prima & magis attendenda videntur, principium orditur. *Domine quis incolet tabernaculum tuum.*)

παροικία

A Incolatus enim diuersorium est hoc breue & habitatio temporaria, vitam nobis re ipsa subindicans minus constabilitam, sed deciduam ac transitoriam, ob spem hinc ad alteram tantò meliorem emigrandi. Sancti autem viri est, hanc vitam more hospitis transire, ac ad alteram properare. Ideo & Dauid de ipsa loquitur: Incola ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei. Incola item fuit Abraham, qui ne terræ quidem vestigium propriè possedit: sed vbi opus ei sepulchro fuit, id argento mercatus est. Ex quo sanè scriptura demonstrat: quemadmodū in carne viuentem, incolā esse oporteat: migrantemq; ex hac vita in locis proprijs requiescere: quoniā in hac vita alienigenis cohabitat: terrā verò corpus in sepulchro recipientem mercatus est. Beatus planè, qui ijs quæ in terra sunt, non vt proprijs se addixit, neque isti seculo tanquam naturali suæ patriæ acquieuit: quin potiùs grauatur, quòd incolatum hūc casum nouit esse à rebus potioribus, & quasi proscriptionis domicilium, vitam hanc incolit, perinde atque illi qui ob quæpiam delicta coguntur iudicum calculis solum vertere relegati in

πάροικοι· καὶ παρεπίδημος. παράδειγμα.

B exilium. Rarus inuētus est talis, qui præsentibus, non vt proprijs vacet: diuitiarū vsum fluxum atque fragilem sciat: corporis valetudinem prosperam breui tempore duraturam, postremò humanæ gloriæ floridam fœlicitatem minimè firmā ac stabilem esse cognoscat. Quis ergo incolet tabernaculū tuum? Tabernaculū dei, hominis caro dicitur ad animæ habitationem à deo data. Quis carni huic vt alienæ attenderit? Quemadmodum incolæ alienam terram mercede conductam, ad voluntatem eius qui elocauit agrum, colunt: ita & nobis carnis cura iuxta condictum ac præscriptum traditur: vt eam demum decēter & officiosè excultam suo reddamus elocatori frugiferam. Si verò deo digna fuerit caro, reuera dei tabernaculum efficitur, iuxta eam mansionem, qua inhabitat sanctos. Talis enim est eius, qui tabernaculum dei incolit: propterea dicit, Domine quis tuū tabernaculum incolet? Deinde profectus quidā & progressio sequitur ad id tendens quod perfectius est. ET *quis requiescet in monte sancto tuo?*) Iudæus quidem vt qui terrestria sapit, quādo mōtem audit, ad Sion statim recurrit. Quis requiescet in monte sancto tuo? Ille qui carnem incoluit, in monte sancto tuo requiescet. Mons ille locum cælestem illustrem atque splendiflua luce conspicuum significat: de quo apostolus ait: Appropinquastis ad montem Sion, ciuitatem dei viuentis, Hierusalem cælestem: in qua festum ac celebritas angelorum ecclesia primogenitorum descriptorum in cælis existit. Postquàm pertransijt hanc carnem aliquis, quam citra vitiosam vllā affectionem, & vt alienā incoluit, neque vt propriæ illi se admodum addixit: is tādem quòd pro-

Tabernaculum dei corpus humanum. βιβαίωσις ex collatione.

C

pria membra mortificauerit super terram, & sanctimoniam perfecerit, dignus est in monte sancto requiescere: quam vtique requiem psalmista exoptans alibi ait: Pertransibo in locum tabernaculi admirabilis. Et rursus: Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum? Illic nos erga proximos dilectio pro ratione illius quæ in monte est quietis, ea item charitas quę resilit ex mammona iniquitatis, nos faciet interquiescere. Facite, inquit, vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. De hac commemoratione dominus etiā per modum precandi ait: Pater sancte, da vt vbi ego sum, & illi sint. Rarus profectò, qui in corpore tantisper dū est incola, in monte requiescere mereatur. Propterea vt dubitans ait: Quis incolet? & quis requiescet? Quemadmodum illud: Quis nouit sensum domini? Item illud: Quis annuntiabit vobis ignem illum ardentem? Quis annuntiabit vobis locum illum æternum? Rursus illud: Quisnam fidelis & prudens? Et interrogatorium forte est illud quis, responsum exquirentis à domino sancto, quo cum loquitur. Ad quem contrà diuina vox propositam dissoluēs quæstionē, quid ait? *Qui ambulat sine macula & operatur iustitiam.*) Si immaculatus est, & nullo bonorum operum deficiens, suamque attēperans vitam procul omni peccato, quo differt discerniculo ab eo qui facit iustitiam? An eundem sensum duplicibus verbis enuntiat cùm dicit, Ambulans immaculatus & faciens iustitiam? Aut certè propriam quandā sententiam vtrunque hoc dictum continet: vt sit immaculatus secundum interiorem & arcanū hominem, in omni virtutis genere perfectè preparatus atque instructus: faciens autē iustitiam, qui ea quę circa corporis agibilia versantur, in actiuo genere vitæ, rectè absoluerit? Oportet enim non solùm ea quæ sunt recta iustaque facere sed etiam iusto rectoque animo facere, secundū illud: Rem iustam iustè prosequere, hoc est, cum ratione iustitiæ rem iustam absolue. Idiotam contingit apparare aliquam medicinam aut curam, quę opem ferat ægrotanti, non tamen hoc facit vt medicus, cùm artem nō calleat, atque ideò artis finem minimè consequitur. Ambulans itaque immaculatus, mente perfectus erit. Faciens autem iustitiam is est, qui secundum apostoli vocem, inconfusibilis est domini operarius. Attende exactam dictionis vim. Non dixit, qui ambulauit, sed qui ambulat: neque qui fecit iustitiam, sed qui facit. Non enim vnus actus perficit studiosum virtutis operatorem, sed per omnem vitam prorogari & extendi conuenit virtutis actiones. *Qui loquitur veritatem in corde suo, & non egit dolum in lingua sua.*) Rursus & hæc similitudinem quandā & societatem inter se habere videntur: Loqui veritatem in corde, & non agere dolum in lingua sua, qualē habent illa: Esse immaculatum & facere iustitiā. Quēadmodum enim ibi & interioris hominis perfectionē, & in rebus agendis dexteritatem significari ostēdimus: sic & in hoc loco, quomodo id quòd loquimur, ex cordis abundātia loquimur, velut ex emanante fonte intimi affectus. Priùs dixit: In corde veritatem, deinde in verbo simplicitatem quæ per linguā depromitur, significauit. Duo autē veritatis significata inuenimus:

D

Quis & habitantis est, & interrogātis.

Quo differat ingrediens immaculatus à faciente iustitiam.

E

Argum. à simili. Deut. 16.

γνώμη

F

Veritatis acceptio duplex.

Vnum

Vnum quidem, earum rerum comprehẽsionem, quæ beatam omnino vitam spectant. Alterum, cuiuscunque tandem rei ad instituendam hanc vitam pertinentis sanam cognitionem. Illam igitur veritatem salutis cooperatricem in corde existẽtem hominis perfecti, oportet sine dolo in omnibus proximo exhibere. In huius autem vitæ negotijs si forsan à veritate intercipietur virtutis studiosus aut excidet, nihil illi ad ea quæ hic dicũtur atque promittũtur erit impedimẽto. Quot enim stadia sint terræ vel maris, quótve in cælo astra moueantur, & quantum alterum alteri celeritate præstet: in his & similibus veritatẽ ignorare, nihil profectò ad beatitudinem à deo promissam consequendam impedimenti adfert. Forsan sententiola hæc, & tale aliquid nobis repræsentat, quod ea quæ de veritate sunt, hoc est mystica, loqui conuenit, non cum quolibet, sed cum proximo, hoc est, non prodenda illa esse vulgo, sed narranda ijs qui mysterijs seu sacramentis cõmunicauerint. Si verò veritas est dominus noster, impressam & quodammodo signatam hanc quisque in corde suo veritatẽ retineamus: de qua loquentes in cordibus nobis ipsis, dolo sermonẽ euangelij, dum illum proximo annuntiamus, ne inuertamus. *Qui dolum non egit in lingua sua.*) Multis adeò locis scripturæ dolus traducitur velut inimicus dei. Disperdet (inquit) dominus omnia labia dolosa. Item dolus in corde operantium mala. Quandocunque enim quod bonum est, peioris commixtione adulteratur, dolus dicitur. Vt vinum dolum sustinet, dum ei admiscetur peius, vt si aqua illi præter modum temperiemque infundatur. Item aurum falsatur, dum cum argento & ære coit. Sic & veritas dolum patitur, quando qui malè audiũt sermones ac reprobi inserti fuerint & implexi sanctis scripturæ eloquijs. *Nec fecit proximo suo malum.*) Quem hæc psalmi particula proximum appellet, nemo dubitat eorum, qui audierũt euangelium, interrogante quodam accidente: Quisnam est meus proximus? Cui dominus dixit parabolam illius, qui descẽdit ab Hierusalem in Hierico: quẽ & interrogauit, quis horum tibi videtur fuisse proximus? & ille, qui fecit, inquit, misericordiam cum illo. Docuit enim per hæc omnem hominem putandum esse proximum. Hoc autem mandatum obseruatu difficile, multamque requirit diligentiam, vt nulla in re siue modica, siue maiori noceas proximo: vt ne verbo lædas, non quidquam auferas eorũ quæ illius sunt, neu vel optes illi malum, vt non denique omnino inuideas rebus eius lætis ac prosperis.

Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.) Dubia est dictio, vtrum ipse nulla admiserit quę mereantur à proximis suis exprobari, & hac de caussa non acceperit ab ipsis opprobrium: an potiùs nullum proximorum ipse vituperauerit, aut opprobrio affecerit eorum qui in vnum aliquod delictum prolapsi sunt, aut corpore colluxati & mutili, aut in alio quopiam deprehensi defectu carnis. Neque enim is qui peccat, probris venit insectandus, vt scriptum est: Ne exprobres homini auertanti se à peccato. Nunquàm enim ad delinquentium vtilitatem nouimus esse à quopiam assumptum, Nam cùm apostolus in suis ad Thimotheum discipulum institutionibus permiserit redargutionem siue reprehensionem, obsecrationem simul & increpationẽ: nusquàm tamen assumit opprobrium, quod fraternæ correctioni aduersetur. Sanè reprehensio siue coargutio videtur sibi scopum aut finem præstituere emendationem peccantis: contrà, opprobrium eius magis qui peccauit, spectat confusionem. Paupertatem porrò, ignobilitam generis, indocilitatem, aut certè corporis infirmam conditionem cuiquam dare probro, hominis est rationis gratia abutentis & à virtutis studio longissimè abhorrentis. Quæ enim nobis contingunt præter animi destinationem, hæc censentur inuoluntaria. Ob eiusmodi proinde deminutiones siue defectus præter omnem nostram voluntatem cõtingentes, conuenit misereri potiùs miserè afflictorum, quàm vlla eos aspergere contumelia.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem dominum glorificat.) Magno prorsus ac præstanti animo opus, & qui in nullam se sinat deflecti partem humanarum rerum, quique virili fortitudine præditus ad summum iam peruaserit iustitiæ habitum, suum ius vt cuique pro dignitate dispertiatur ac distribuat, & malignè agentes nouerit ad nihilum deducere, quantolibet magistratu isti polleant, quantislibet differti opibus se venditent, sint licet generis claritudine conspicui atque illustres, quanlibet sui nominis splendorem sustollant ac celebrent, tantùm si in his deprehendatur vlla vitæ malignitas, hos inquam ad nihilum deducere, hoc est, ne tantilli quidem æstimare, excelsi est prorsus ac præstantis animi. Contrà verò, timentes dominum, vt hi pauperes sint, ignobiles, idiotæ sermone, corpore debiles, hos gloria, laudibusque attollere & beatos existimare addecet eum qui spirituali doctrina eruditus tales didicerit planè esse beatos. Beati enim, ait, omnes, qui timent dominum. Eiusdem nanque bene institutæ mentis fuerit, & agentem iniqua, quamuis clarum ac potentem nihili pendere, & timentem dominum glorificare, quamuis tenuem ac pauperis & despicabilis vitæ, nec quidquam externorum possidentem quæ nos inuitent ad illius commendationem. *Qui iurat proximo suo & non decipit.*) Quid hoc tandem est? Hic iuramentum homini perfecto inter eas virtutes, quæ illũ decent concedi videtur: in euangelio verò prorsus prohibetur. Quis incolet tabernaculum tuum, & quis requiescet in monte sancto tuo. Qui iurat proximo suo, & non decipit. Illic verò: Ego autẽ dico vobis, ne iuretis omnino. Quid igitur dicemus? Quod vbique dominus tam in veteri, quàm in noua lege eandẽ habet præceptionis considerationem. Cupit enim peccatorum effectibus occurrere, & à primis initijs malignitatẽ exscindere. Vt enim vetus lex ait: Non mœchaberis. Dominus verò: Non concupisces. Illa item: Non occides. Dominus perfectiora instituens: Non irascaris. Sic itaque in hoc loco contentus abit propheta iuramento quod iustum sit ac rectum. Dominus verò vel occasionem ipsam resecat periurij. Qui enim vel rectè iurat, fortè & is possit interdum falli: qui verò non iurat, periculum vitauit periurij. Nominat item propheta multis adeò locis iuramentũ immutabilẽ firmamq;

Margin notes: εἰλικρίνεια. — De hac mystica veritate habes non pauca apud Dionys. Areop. in mystheologia. — Attendite hæc prædicãtes lutherani, qui vinũ verbi diuini veritatis in absinthiũ & fel amaricant. Dolus quid sit, finitur. — Proximus. — Argue, ait, obsecra, increpa. — γνώμη. — γνώμη. — ἀξίωμα. Collatio preceptorum vtriusque legis.

Section letters: A, B, C, D, E, F

firmamque rei ac propositi cuiuslibet confirmationem, vt est illud: Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Item, Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Non quòd deum ad testimoniũ dictorum fidemque dubietati faciendam induxerit, sed quòd is immutabili ac firmo decreto gratiam promissionis Dauidi confirmauit. Sic & hîc dictum esse potest, illud. Qui iurat, proximo & non decipit, hoc est, qui promissa affirmat proximo & non decipit, vt cum seruatoris dicto cõueniat: Sit sermo vester est est, non non. De eiusmodi rebus dum astruis & affirmas, annue: de his verò quæ non ita se habent, & si omnes homines adhortarentur & obsecrarent, nunquam vllo pacto inducaris, vt contra naturæ veritatem affirmes. A Nõ facta est res? negatio sequatur, facta est? consensu firmetur. Citra vllam verborum implicationem ad aliud respiciens ipsam per se veritatẽ studeto exprimere simplici ac nuda vsus assensione. Qui vero sic affirmanti minimè crediderit, ipse viderit: damnũ sentiet incredulitatis. Turpe enim & omnino stultum, sese vt fide indignũ accusare, & ad iuramenti securitatem confugere. Sunt autem quidam sermones, iuramentorũ quidem figuras habentes, non tamen iuramẽto omnino existentes, sed remedia potiùs persuadendi, vt Ioseph Aegyptium familiarem sibi reddere cupiens, per sanitatem iurauit Pharaonis. Et apostolus charitatem suam erga Corinthios ostendere volens, ait: Per gloriam vestri quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Non enim euangelicæ doctrinæ immoriger fuit & inobediẽs is cui cõcreditum erat euangelium, sed simplici sermone B sub forma iuramenti reddito, gloriationem quam in ipsis habebat, omnium sibi pretiosissimam esse hoc verborum tropo vsus ostendit.

Qui iurat promittit stabiliter proximo suo.

γνώμη. Sermones figurati speciẽ iuramẽti præferũt, non tamen iuramenta.

ἐν παρήκοντι.

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.) Ad communionem & mutuam charitatem, & quod naturæ est consentaneum ac familiare sentẽtia hæc nos exhortatur & inuitat. Homo enim animal politicum est & sociale. In communi verò conuictu & mutua cõuersatione, ad subleuandam alienam inopiam opus sit in alios liberari rerum largitione. Petenti nanq; te, da. Vult te omnino erga petentes ob fraternam charitatem esse facilem, in simplicitate ad rationis tamen libellam, vt petentis te, appẽdas necessitatem. Idq; quo pacto scitè ac prudenter ab istis perfici debeat, qui sibi explẽdum pietatis scopum proposuerũt: didicimus ex apostolicorum actuũ lectione. Quotquot enim, ait, possessiones agrorum & domorum erant: vendentes ea, ponebant pretia eorum quæ vendiderant, ad pedes Apostolorum. C Distribuebatur autem vnicuique, prout opus erat. Iam quando plerique horum vsum necessariorum prætergredientes rem emedicando partam vertebant in occasionem mercimonij: ac negotiationis, materiáve fruendi obscœnis & impuris delicijs: apud eos quibus pauperum cura erat concredita, fiebat pecuniarum collectio, vt illinc deprompta in cõmunes vsus pro cuiusque necessitate prudenter ac scitè dispensarentur. Quemadmodum enim in morbo aliquo constitutis plerumque est necessarius vini vsus, nec tamen est cuiusuis decernere posse & internosse exhibendi vini tempus, mensuram qualitatémve, ad eã enim rem opus sit medici consilio: sic & circa necessariorum curam dispensatio non ab omnibus vtiliter tractari poterit. Multi enim miserabilia membra sibi sponte componunt ad muliercularum deceptionem: vnde & mutilata corporis mẽbra ac vlcera ad mercaturæ cuiusdam materiam, & occasionem ostẽtant, quibus ista liberalitas inutilis est prorsus. Nam illis ea in occasionẽ maliciȩ vertitur & quȩstum. Quamobrem horum latratum repellere oportet, paucaque his dare. His verò qui misericordiam, & fraternã charitatẽ erga illos maximè ostendunt, qui patienter tribulationem ferre didicerunt, sanè illa à domino verba ad postremum dicentur: Esuriui, & dedistis mihi bibere, & reliqua quæ sequuntur. Et, Qui vult abs te mutuum D accipere, ne auerseris. Quod præceptum pendet ex priùs dictis. Nã & pauper qui hic te petit: vtique mutuum ex te petit, illum tibi ostendens diuitem, qui in cælis est, qui & tibi pro eo exoluet debitum. Qui enim pauperis miseretur, deo fœnerat. Fœnoris verò certa fideque digna sponsio regnum est cælorum.

Desit hic textus. Homo finitur.

Collatio.

τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάδελφον.

ἔχεσθαι τῶν προτέρων.

SERMO IN RELIQVA *quæ super eodem Psalmo dicenda restant, contra fœneratores.*

HESTERNA die super psalmo decimoquarto sermonem apud vos habuimus, quem sub horæ spatio permissi nõn sumus absoluere: nunc autem vt certi debitores, reliqua quæ restabãt E libenter exoluturi venimus. Est enim reliquũ breue quidẽ auditu, sic vt videri possit, & forte multos vestrûm latuit, adeò vt putarint nihil de eo psalmo esse relictum. Sciẽtes itaq; vim magnã ad vitæ negotia breue hoc quod restat, habere: vtilitatem illius, quã adferet, si excutiatur, non esse prætereundã putauimus. Propheta enim perfectũ planè hominem, eum qui ad vitã illam ascensurus sit nulla vnquàm exagitandam intemperie describens, inter eius præclarè ac fortiter facta, illud quoque annumerauit, vt argentũ sine fœnore daret. Quod vtique vitium in plurimis scripturæ locis vituperari videtur. Nam Ezechiel in maximis ponit malis fœnus, vt plus, quã sortem accipere: & lex illud luculenter prohibet dicens: Nõ fœnerabis fratri tuo & proximo tuo. Et rursus ait: Fœnus super fœnus, & dolus super dolum, & de ciuitate in multitudine malorũ deprehensa quid ait psalmus? Et non deficit de plateis eius vsura & dolus. F Idem quoque nunc tanquam characterem ac certam notã hominis perfecti propheta noster vsurpauit, dicens: Qui argentum suum nõ dedit ad vsuram. Enimuero inhumanitas est maxima, si is qui egestate premitur, mutuum ad vitæ subsidium quȩrat, dans verò minimè sorte cõtentus, ex miseri calamitate prouentus & opes sibi excogitet. Dominus enim palàm nobis prȩcepit: Ne vultum auertas ab eo, qui abs te mutuum petit. Auarus autem videns inopẽ necessitate coactum ad genua sua supplicem procumbentem, ecquid non facientem quod abiectum sit ac vile? quid non loquentem? non miseretur illius vtut præter decorem se supplicem exhibeat

ὁ ἐξιχίσθαι πρὸς τὸ πῖραι οὐκέτι τράπηκεν.

Vsuram malum quantum sit. ἐυθυνόμένης πόλεως.

siue pecuniam τὸ ἀργύριον.

Fœneratoris inhumanitas.

ἄκαμπτος καὶ ἀμείλικτος, ἢ ἀμείλιχος.

hibeat, communem non cogitat naturam, humilibus supplicationibus nihil cedit: sed flecti nescius perstat & implacabilis, & nec precibus vincitur, nec lachrymis mollitur, sed negando perseuerat. Iurat insuper atque protestatur sese omnino carere pecunia, & quærere si quem ipse fœneratorem inueniat, ac mendacio fidem per iuramentum faciens, iniquæ & inhumanæ mercaturæ impudens periuriũ addit. Postquàm verò cõ-
A spicit miserum illum meminisse fœnoris fœturamque sortis vltrò offerentem, supercilium remittere ac subridere incipit: tunc demum amicitiæ paternæ memoriam illi refricat, & familiarẽ & amicum appellat. Videamus, inquit, sicubi relictũ est nonnihil depositi argenti. Est enim amici hominis depositum quoddam apud nos, vnde quæstum ille facit, graueque fœnus nobis imposuit, & pręscripsit. Nos verò ex hoc detrahemus, longeque minore tibi dabimus. Hac itaque commentitia simulatione ac blãdis demulcendo verbis vbi inescauit miserum, vbi etiã sibi eum obstrinxit literis super eo fœnore confectis, ad cumulum vrgentis inopię addit. Quid? Detracta viro libertate, illinc se prorigit. Ille demum simul atque sese obnoxium reddidit fœnori, cui soluẽdo minimè sit idoneus: voluntariam seruitutem per omne vitæ tempus suscepit. Pecunias dic mihi, & quæstum quęris ex inope? & si ille ditiorem te reddere potuisset, quid apud tuas ianuas quæsiuisset? ad auxiliũ cùm aduenerit, reperit hostẽ: auxiliare antidotum cùm quæsierit diligenter, in exitiale venenum incidit. Officium tuum fuerat,
B hominis depressi egestatẽ consolari ac leniorem reddere. Tu cõtrà potiùs adauges, fructũ ex homine destituto: veluti si quis medicus ad ægrotãtes introgressus, loco reddendę sanitatis, id quod eis virium restabat, auferret. Et tu inopum calamitates materiã tibi constituis augendi prouentus? vtque coloni ad satorum augmẽtum imbres exoptant: sic tu inopiam & publicam egestatem hominũ, vt pecunia tibi succrescat, & fiat lucrosior, exquiris? An ignoras quod maior tibi peccatorum exurgat aceruus, quàm sit accessus opum quem ex vsuris venaris? Nam qui mutuum quærit, grauatus rerum angustia quando respicit ad paupertatem, desperat de solutione: quãdo verò præsentem considerat egestatem, vsuræ se committit. Deinde hic quidẽ victus est, vt qui necessitati succubuit, Vsurarius verò illinc abit libellis ac vadibus cõmunitus. Qui pecunias quidem accepit, primum splendidus & totus prægestiens conspicitur ac solitò illustrior, idque commoditate interim suffultus æris alieni, ac immutationẽ vitæ declarãs. Mensa indulgentior, vestis pretiosior, famuli illustriore habitu immutati, Adulatores, cõuiua veluti vespæ ac fuci ædium innumeri
C concurrunt. Quando autem pecunia quidem decrescit, tempus verò progrediens secum adducit auctam pecuniã fœneratitiam: nec iam illi affert noctes quietas, nec dies serenos, nõ solem iucundum, sed execratur vitam, odit luces quæ ad tempus cõstitutum tendunt, expauescit menses tanquam vsurarũ parentes: & si dormit, per insomniũ fœneratorem videt malum capiti intendentem: & si vigilat, de fœnore cõtinuò cogitat. Creditore simul & debitore inter se cõgredientibus,

ἀπ' ἐργασίας.

δῆγμα ἀστε in anarum.

πόρους ἐπιζητεῖς παρὰ τοῦ ἀπόρου.

A simili βεβαίωσις.

vtrunque cõsiderat dominus. Ille quidem vt carnis prædæ inhians incursionem facit: hic contrà: velut præda hianti exposita, illius exhorret occursum. Nam huic adimit paupertas loquendi fiduciam. Vtriq; in digitis summæ debitę calculus est, Huius in fœnoris fœtura gaudentis, alterius æris alieni continuò augescentis, calamitatem suspirantis. Bibe igitur miser ex tuis vasis aquam, vt ait Salomon, hoc est, proprias considera facultates ac subsidia vitæ. Nõ ad alienos fontes propera, sed ex proprij fontis scaturigine tibi vitæ solatia collige. Habes vasa ærea, vestes, iumẽta, diuersi generis supellectilem, hęc vende: omnia denique perdere ac proijcere præstat, quàm libertatẽ. Sed me pudet, inquit, hæc publicare. Quid ergo, vt paulò pòst alius abs te eadem in medium efferat, tuorumque bonorum auctionem faciat præconis voce publica, & in oculis tuis vili pretio vendat? Ne ad alienas fores accedas. Reuera enim puteus alienus angustus. Melius est longè paulatim studio & exercitatione egestatem cõsolari, quàm vno simul tempore gestientem atq; elatum alienis facultatibus paulò pòst omnibus simul apud te existentibus priuari. Si habes vnde reddas, cur præsentem necessitatem eorum quæ habes, subsidijs non releuas? Si verò cunctaris exoluere & hæres dubius, malũ malo curas. Ne recipias euertẽtem te fœneratorem, neu te veluti prędã quandam exquiri ac vestigari patiare. Sumere mutuo initium mendacij, ingratitudinis occasio, perfidię & periurij. Alia verba sunt quando sumis, & alia quãdo vt reddas exigeris. Vtinam, inquis, hic primum te nõ accessissem: alioqui enim reperissem quibus subsidijs necessitati meæ cõsuluissem. An non pecuniam ne volenti quidem mihi mutuo in ipsas manus obtrusisti? Aurum erat suberatum & numisma adulterinum. Siue igitur amicus est, à quo vis mutuum accipere, caue ne amicitiam lædas: siue inimicus, ne fias aduersario, & maleuolo subditus. Breui admodũ tempore ex alienis honestatus & gaudens, paulò pòst patrimonio euertẽris. Pauper es nũc, sed liber: si acceperis ad vsuram mutuum, primũ quidem per hoc neque ditesces, sed & amittes libertatem. Autoratus enim fœneratori & quodam modo stipendiarius seruus eris, ineuitabile ferens seruitium. Canes accipientes mansuescunt: fœnerator verò accipiens irritatur. Non enim conquiescit allatrans, sed plura expetit. Si iuraueris, non credet: quæ in ædibus habes diligentiùs perscrutatur, tua cõmercia negotiaque curiosiùs vestigat. Si quopiam è domũcula progrediere, ad se te trahet, denique & euertet. Quòd si introclusseris te intra domum, insistet tuæ, fores pulsitans. Quin vel vxore præsente, pudore te asperget, afficiet contumelijs vel coram amicis. In ipso foro gulam obtorto collo præfocabit. In festo, istius occursus inauspicatus est & malus. Adornat enim tibi vitam, ne vita quidem ipsa viuibilẽ. Dixeris tu mihi, Vrget nec mediocris necessitas, spe interim nulla alicũde affulgẽte prouentus pecuniarum. Quæ quæso vtilitas ex hodierna dilatione? Rursus ad te paupertas vt velox cursor recurret, & ipsa necessitas cũ auctario aderit. Fœnus enim non omnimodam liberationem, sed paruam difficultati morã præbet. Hodie patiamur ex egestate dura, & ne cunctemur in crastinum

D (beside: ra, sed ex proprij fontis)
E (beside: mum te nõ accessissem)
F (beside: cabit. In festo)

A fœnore dando dehortatur.

Quot mala in sumenda mutua pecunia.

γνώμη à dissimili petita ὁ δανειστὴς λαμβάνων.

craſtinum. Nam ſi nunc minimè acceperis, ſimili modo fueris hodie,& reliquo deinceps tempore pauper. Si autem acceperis, longè plus affligeris, fœnore paupertatem augēte. Et nunc quidē nullus tibi probro dat paupertatem, quū malum ſit minimè voluntarium:ſi autē fœnori fueris obnoxius,nemo erit qui te non ſtoliditatis cōdemnet. Non itaque malis noſtris minimè voluntarijs,vltroneum malū nobis accerſamus ex noſtra ſtultitia.Stultæ nanq; mentis eſt ſeſe ex rebus præſentibus nolle cohibere,ſed incertæ ſpei ſe committendo, ea quæ ſunt manifeſtum incōmodū & ineuitabile præbitura,tentare.

A Iam cōſilio inito cogita, vnde exolues ijs à quibus ſumis mutuo: an res vſui & exolutioni ſufficiat,& ſi vſuras reputaueris, vnde ad tantam ſummā pecunia multiplex colligetur,vt partim curare neceſsitatem,partim explere ſortem, præter hæc fœnori ſuppeditare valeat. Sed non ex his quæ accipis totum reddes mutuum,reddes autem aliunde?Illas igitur expectemus ſpes, ne vti piſces ad eſcam properantes, qui cum cibo hamum vorant, ſic & nos cum pecunia vndique transfigamur è fœnore. Nullam paupertas conciliat homini turpitudinē aut dedecus. Quid ergo nobiſipſis opprobria ex ære alieno cōparamus? Nemo vulnere vulnus curat. Nemo malis malo medetur,nec paupertas fœnore corrigitur.Diues es?noli mutuo ſumere. Pauper es?noli item ſumere. Nam ſi nullius rei es indigus,quid tibi cum fœnore? Si verò nihil habes, non iam mutuum rependes.Noli tuam ipſius vitam ſeræ pœnitentiæ tradere, ne quando beatos

B exiſtimes dies,qui fœnus prçceſſerunt.Hoc enim vno pauperes à diuitibus differimus,quòd ſecuri ſumus, atque eos vigilātes cōtinuò nos dormiētes ridemus: prætereà in magna quiete agentes, eos in magna rerū perturbatione conſtitutos ipſi aſpicimus. Qui autem debet,& pauper eſt & curis anxius,ne noctu quidem indulget ſomno, interdiu quoque in ſomnis,ſecū omni tempore cogitat, quonam modo ſeſe his liberet curis, nunc quidē ſua quanti ſint,æſtimando,nunc verò ſumptuoſas domos,agróſve diuitum,ſeu veſtes ſplēdidas eorum quibus occurrit,vaſa quoque diſcūbentium pretioſa,ſecū admurmurat: Hçc ſi mea eſſent,diuenderem tanti & tanti, mèque à fœnoris iugo quo obſtringor, extricarem. Hæc ipſius cordi noctu inſident, & interdiu illius mentē nihil diſsimilia occupāt. Si quis ianuam pulſauerit, ſtatim debitor ſub lectica latitat.Si velociter aliquis ad eum accurrit,huius cor perculit.Canis latrat? hic ſudore perfluit, & anxietate corripitur, conſpicitque quò fugiat.Vbi verò tempus exolutioni præſcriptum inſtat, ſecum reputat quo illū eludat mēdacio, quo conficto prætextu depellat à ſe & ablegat creditorem. Non ſolum autem te accipere cogita,ſed & breui quod acceperis,exi-

C gendum.Quid te iſti tam fœcundæ beſtiæ adiungis?Lepores aiunt eius eſſe naturæ,vt ſimul & pariant & nutriant,& ſuperfœtēt: Sic & fœneratoribus pecuniæ ſimul tempore & dantur ad vſurā, & gignūt & ſuperfœtant. Nondum enim in manus accepiſti,& præſentis mēſis lucrū quæſtúmve expoſtularis. Hæc rurſus pecunia data fœnori alterum malū eduxit, illud rurſus aliud,deniq; malū hoc in infinitū ſerpit.Quamobrem genus hoc auaritiæ hac appellatione τόκος, id eſt partus (vt exiſtimo) ob multiplex mali germen, ſiue fœcūditatē nominatur.Vnde enim aliūde?aut fortè ob parturiginē ac mœrores anxios qui in eorū mentibus gignuntur,qui grauati ſunt fœnore? Sicut enim dolores pariēti, ſic tempus ſtatutū debitori exiſtit fœnus ſupra fœnus, malorū parentum mala ſoboles. Hi ſanè fœtus vſurarū rectè genimina viperarum dicantur. Viperas enim dicunt ventrē matris perrodendo naſci. Sic itē fœnora debitorum domos abſūmendo naſcūtur.Semina omnia ſuo tempore naſcuntur,animalia quoque tēpore

D præſtituto ſuos edūt fœtus.Fœnus verò hodie naſcitur:hodie parere incipit. Animalia itē quæ cito pariunt,cito etiam à partu deſiſtūt.Pecuniæ verò cum ab auiditate plus æquo habendi volucrē trahant originem, infinitam acceſsionem tātò progredientem vlteriùs recipiunt.Vnumquodq; creſcentium, vbi ad iuſtæ ſibíque cōuenientis ſtaturæ magnitudinem peruenit,deſinit augeri:argentum verò auari omni tēpore augeſcit. Animalia vbi ſuæ ſoboli ceſſerunt pariendi vices, non iam imprægnantur:fœnori tradentiū pecuniæ aduentitias vndecunde alias pariunt & ſuccedaneas,veteréſque nouant. Ne tu mihi velis experiri, quid iſthæc viriū habeat prodigioſa beſtia.Liber vides Solem? Quid miſer vitæ tibi libertatem inuides? nullus pugil ſic aduerſarij plagas ſubterfugit, vt debitor creditoris occurſum,ad columnas ac parietes caput occultando. Quomodo,inquis,nutriar?Habes manus,habes artem,fac aliquid vnde mercedem capias,miniſteriū vnicuipiam exhibeto ſtipis emerendæ gratia. Multæ ſunt excogitatę

E parando victui exercitationes, occaſiones multę. Atqui vires nō ſuppetunt ferendo labori idoneæ? Ne corrogare ac petere pigeat te ab opulētis poſſeſſoribus. Verum turpe,inquis,rogare? Turpius verò accepto fœnore omnibus ſpoliari.Non omnino dādo leges,hoc ego dico:ſed oſtendens omnia tibi tolerabiliora eſſe, quàm fœnore inuolui. Formica poteſt neque rogans neque mutuò accipiens,nutriri, & apes proprij nutrimēti reliquias regibus gratuitò condonant, quibus nec manus nec artes natura dedit: tu autē induſtriū animal, homo,vnā tantū ad vitæ vſum viā reperire neſcis? Quanquam videmus ſæpe homines ad fœnus & mutuū confugientes,nō gratia vſus neceſſarij,cū pauperes minime fidē inueniant:ſed vt ſe elocent ac tradant totos laxioribus impēſis & profuſioni opum prorſus infructoſæ, vt ſeruiliter ſe addicāt muliebrium voluptatum illecebris.Et hæc quidē dixerit: Mihi opus eſt veſte ſumptuoſa & aurata, filijs paruis ornatu decenti,ſeruis item floridis & variegatis veſtibus, menſæ denique lauticia ſplendidiore. Qui talia vxori adminiſtrat,ad trapezitā venit: & hos quos accipit nūmos priuſquàm vtatur

F alij reddit creditori,aliū ex alio aſſumens dominum,& ſemper cōtinuatione ſeſe iugiter obligādo probrum paupertatis fugit. Et quemadmodum hydropici ſuſpecti habentur de carnulenta obeſitate,ita & iſte diuitem ſe imaginatur ſemper accipiens, ac ſemper reddens & ex poſterioribus priora ſoluens,deniq; fidem ſibi ex continua verſura cōſeruās. Et quemadmodum qui vtroq; excernunt ventre id ſemper quod priùs inſederat eijcientes ſi nondum perfecta purgatione cibum ſumpſerit

φανερᾶς βλάβης καὶ ἀναντιῤῥήτου.

ὁμοίωσις. γνώμη.

ἀξίωμα.

πρόσυπλακῳ legendum putem πολυτόκῳ

Vt τόκος pro partu & vſura, ita fœnus à fœtu.

Vſura fœtus viperinus.

εἰκός.

Ἰσχαντής ... ὁμοίωσις elegans.

sumpserint alterum, rursus hūc vomere cogūtur cum dolore & intestinorum lancinatione. Sic hi fœnus ex fœnore sumētes priusquam priora purgentur secundum addentes, vbi aliquantum temporis fuerint in alienis deliciati, ad extremū rem domesticam amissam lugent. O quantos alienа bona perdiderunt? Quanti velut in somno ditati, in ærumnas pœnasque maximas sese conieceerūt? Sed multi ex sumpto fœnore, inquis, diuites sunt facti. Plures ob hoc magis puto se laqueis implicuerunt. Tu diuites factos respicis: eos verò qui sibi præfocarunt gulam, non numeras: qui mendicitatis probrum dedecúsve non ferentes, prius mortem adire implicito sibi laqueo prælegerūt, A quā probrosè viuere. Vidi ego miserabile spectaculum, pueros ingenuos ob debita patris in forū pertrahi venui exponēdos. Non habes pecuniam quam relinquas filijs, ne saltem eis generositatē auferas: vnam hanc ipsis conserua libertatis possessionem, veluti depositum, quod ipse à parentibus accepisti. Nemini aliquando paterna egestas probrosa fuit. Paternum verò debitum in carcerē ducit. Ne relinquas debitorum tabulas, vt execrationem paternā in filios & nepotes descendērem. Audite diuites, qualia pauperibus ob vestrā inhumanitatem consulamus: videlicet vt malint constanter grauissima quæque ferre, quàm calamitates quę ex fœnore proueniunt, subire. Quòd si domino fide cohæreretis, quid his esset verbis opus? Quod autē domini consiliū est? Mutuò date ijs, à quibus accipere minimè speratis. Et quale, inquis, hoc mutuum, tui nō reddendi spes cōiuncta est? Intellige dicti efficacem vim, & legislatoB ris humanitatem admiraberis. Quando pauperi daturus es in domini gratiam, idem ipsum & donum & fœnus est. Donum quidē, quòd à paupere non speres te recepturum: mutuum verò siue fœnus ob domini munificā liberalitatē pro illo reddentis, qui parua quidem per pauperem cum acceperit, maxima pro ipsis retribuet. Qui enim pauperis miseretur, deo fœnerat. Non vis vniuersorum dominum tibi ad exolutionem auctoratū habere? Si quis in ciuitate diues tibi pro alijs spōdeat, fideiussionem illius accipis: deum verò non admittis tanto se plura persoluturum pauperum caussa pollicentem? Da argentum domi nullo tuo vsu conditum, nulla ipsum grauando accessione, cuius vnius gratia vtrique bene consultum fuerit: tibi in primis securitas aderit custodiæ accipienti verò ex vsu lucrum. Si autem & accessoriū quæris, ijs quæ à domino tibi tradētur, cōtentus esto. Ipse enim pro pauperibus fœnoris abs te cōmoC dati auctarium reddet: ab eo qui verè in nos benignus est, benignitatem expecta. Quod enim accipis ex paupere, omne superat odij in homines exemplū. Ex calamitatibus pauperū quęstū facis, ex lachrymis argentum tibi corradis, nudū strangulas, famelicum cædis, misericordia nulla, nulla cogitatio subit mentem cognationis quæ tibi intercedit cū eo qui miserè affligitur, & quæ hinc accrescunt lucra benignitatem vocas? Væh dicētibus amarum dulce, & inhumanitatem humanitatem appellātibus. Ne Samsonis quidē ænigmata talia erant, quę cōuiuis proposuit. A comedēte exijt cibus, & à forti egressa est dulcedo, & ab inhumano exijt benignitas. Non colligunt è spinis vuas, nec à tribulis ficus, neq; item à fœnore benignitatē. Omnis enim arbor marcida malos facit fructos. Parumper cōsidera. Hęc astrologi & decatelogi, *nomina, vel ipso auditu incutientia horrorem, menstrui repetitores, veluti dæmones qui epilepticos faciūt, ac pauperes circa lunæ periodos inuadūt, iniqua prorsus mutui datio vtrique danti pariter & accipienti, huic quidem in pecunias, illi verò in ipsam animam damnum pœnamque afferens. Agricola * enim accepta spica, semen rursus sub radice non scrutatur: Tu verò fructus habes, nec desinis ipsam redituum sortē requirere. Sine terra plantas, sine satione metis, cùm incertum sit cui congreges. Palàm is scitur D qui ob vsuras extortas, se rigat lachrymis: at incertus, qui ex earum opulentia fructum sit decerpturus. Incertū enim, alijs ne sis relicturus istiusmodi opes, qui eis perfruātur, malo interim quod tibijpsi ex iniquitate collegisti, penes te vice thesauri deposito. Igitur à volēte accipere mutuò ne vultum auertas, nec pecuniam tuam dederis ad vsuram, vt tam ex veteri, quàm noua lege quę cōducibilia sunt edoctus bona cum spe ad dominū hinc emigres bonorum factorum vsuras receptu rus, in Christo Iesu domino, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Margin notes: ὑπολύπως commiseratione digna. — Consilium domini de dando mutuo. — δεσπότην ἐπιδύνον — Pro εἰκῆ Volat, legit οἶκοι siue οἴκοθι. — μισανθρωπίαν φιλανθρωπίαν. — δένδρον σαπρόν. — *Publicani erant partē fœneratitiæ centesimam decimámve colligentes singulo quoq; mense. — * Auaritiā reuincit: τῇ ἀνομοιώσει.

IN PSALMVM VICESIMVM octauum, Afferte domino filij dei: In exitu seu consummatione tabernaculi, Psalmus Dauid.

PSALMVS vicesimus octauus communem quidem inscriptionem habet. Psalmus enim inquit, Dauidi: habet proinde quiddam proprium. Additur E enim ei: Exitus tabernaculi. Quid autem hoc est? Consideremus quid sit ille exitus, & quod tabernaculū, vt in sensu psalmi consistere valeamus. Quò ad historiam igitur, videtur sacerdotibus & leuitis ab opere se relaxantibus hoc datum esse præceptum, vt eorum reminiscantur, quæ ad cultum dei præparare oportet. Exeūtes enim è tabernaculo, Psalmi istius verba protestantur & admonent quæcunq; cōueniat præparasse, quæ quidem habentes ad diem sequētem conuenirent nimirū filios arietū. Item gloriā & honorem, gloriā nomini domini. Item quòd nusquā, nec alio quouis loco quàm in aula domini & in loco sanctificationis diuinū exercere cultū conueniat. Nostræ autē menti sublimiora cōtemplanti per magnificum & conuenientē diuinę F scripturæ sensum familiarē nobis legē reddentē, illa succurrunt: vt hic nec aries ouiū maritus accipi debet, neq; itē tabernaculum ex hac materia inanimata cōpactū habitaculū, neq; exitus tabernaculi discessus à templo, sed tabernaculū quidē corpus hoc nostrum intelligatur, vt nos docuit Apostolus, dicēs: Existentes in hoc tabernaculo ingemiscimus. Et rursus Psalmus: Flagellū nō appropinquabit tabernaculo tuo. Exitus verò tabernaculi, discessus ab hac vita est, ad quē hic nos sermo præparari iubet, vt hęc quędā & alia rursus ad dominū afferamus, quādo labor hic & quę stus præsens viaticū quoddā sunt ad futurā vitā.

Margin note: Tabernaculum pro corpore. Exitus tabernaculi, exitus vitæ.

Quicun-

Quicunq; hic gloriam & honorem domino per bona opera affert, is demum gloriam & honorẽ sibi ex iusti iudicis retributione thesaurizat. In multis tamen exemplaribus additum esse reperimus hoc, Afferte domino filij dei: Et quoniam non cuiusuis donum est domino deo acceptum, sed eius tantùm, qui corde puro offert illud. Nõ enim castæ sunt preces, nec accepta oblatio ex meretricis mercede, Et rursus Hieremias: Num vota, inquit, & sanctæ carnes auferent malitias tuas, aut per hæc purus eris? Ideo psalmus prius nos vult esse filios dei, deinde vltroneos accedere ad offerenda deo dona, non quælibet, sed quæ sint ab eo ordinata. Ante omnia dicito: Pater,

γνώμη.

μὴ εὐχαί. nũ vota siue preces. Pater noster qui.

A deinde petes ea quæ ordine sequuntur. Scrutare verò teipsum ex cuiusmodi conuersatione ad deũ accedas: expende, num dignus sis, qui deum sanctum voces patrem. Per vitæ enim sanctimoniam nobis peruius est ad eum sanctum ac familiaris aditus. Si sancti filius cupis esse, sanctitas te in filium adoptet. Afferte itaque domino, nõ omnes, neque ex omnibus, sed filij dei. Eximia quædam dona quæsiturus est, & hac gratia eximios eligit qui offerant. Etenim ne cogitationes tuas deijciat in humum, neu te arietem faciat, nimirũ quadrupes rationis expers ac balatile animal inquirere, quasi speres istius animalis victimatione deũ placatum iri, ait: Afferte domino filij dei. Neq; enim opus iam filio, vt filium offeras: sed si magnũ quid est filius, & magnum quid & dignũ filij charitate & paterna dignitate, illud quod offertur addecet esse. Filios itaque, dicit, arietum afferte, vt ipsi qui à vobis offeruntur, vbi filij sunt arietum, in filios

B dei mutẽtur. Aries enim animal imperiũ retinens, ac princepss viam præit ouibus ad edulem & pascuam pabulationem, ad aquarũ peramœnam refocillationem, ad stabulũ insuper & caulas. Tales enim quidã ouilis Christi præsides sunt, præitantes gregi dominico se conferenti ad carpenda spiritualis doctrinæ floruleta & odoratissima pabula, qui sibi creditas oues rigẽt suppeditãte illis aquam viuam spritu sancto & eas adolescere faciant, atque ad proferẽdos ex se fructus enutriãt, qui viam præmonstrent ad requiem perennẽ con tendentibus, easdemque ab insidiantium imposturis præmuniant ac tueãtur. Horum igitur filios à dei filijs adduci vult domino sermo hic. Quòd si arietes hi sunt, qui reliquo gregi præmuniunt rectitudinis viam: vtique horum filij erunt, qui propensiore bonorũ operũ studio & exercitatione fuerint per præsulũ doctrinam formati & instructi ad vitam secundum virtutem instituendã.

C *Afferte* igitur *domino filij dei, afferte domino filios arietum.*) Didicisti, quó cum edisserit hæc & loquitur propheta? Didicisti de quibus? Nunc docet quid. *Afferte domino,* inquit, *gloriã & honorẽ.*) Quomodò autẽ nos qui terra & cinis existimus, magno domino gloriam afferimus? quomodò & honorem? Gloriam quidem, per bona opera, quũ opera nostra splendore probitatis irradiarint hominum oculos, sic vt perspectis operibus nostris homines glorificent patrem nostrum, qui in cælis est. Sanè per sobrietatem, perq; sanctimoniam eos peculiariter contingentem, qui se ex professo obtrinxerunt tuedæ religioni, potest quis afferre gloriam deo, iuxta Pauli admonitionem dicentis:

Non legitur in exemplari.

Huc adeste, qui excussa cuculla virgines Christo sacras retrahitis sub iugũ nuptiale, ô planè incestos & sacrilegos.

Glorificate deum in membris vestris. Hanc item gloriam dominus requirit ab ijs qui in se credũt, & adoptionis gratia sunt dignati. Filius enim, inquit, glorificat patrem. Et, Si pater sum ego, vbi est gloria mea? Honorem affert deo is, qui secundum prouerbium, ex iustis laboribus & primitijs suæ iustitiæ eum honorat. Omnis item qui de diuinis pro decoro edisserti, sic vt nusquam deerret aut excidat à recta notione, quæ de patre tenẽda est, de diuinitate vnigeniti, & de spiritus sancti maiestate: sanè hic affert domino gloriam & honorem. Gloriam verò hanc intendit & auget qui rationes assignare potest, quarum gratia omnia D creata sunt, & per quas continentur omnia & cõseruantur ab ipsius prouidentia ad quæque minutissima pertingente, iuxta quas etiam rationes iudicio eius sistẽtur omnia, exacta eiusmodi dispẽsatione. Qui insuper dilucidis rationibus, citraq; confusionem vllam per se potest contemplari singula: nec id solùm, sed & quæ fuerit contemplatus, eadem quoque potest & alijs exprimere, puta de dei bonitate, deque eius iusto iudicio: hic ille est, qui affert domino gloriam & honorem, nimirum vita vsus quæ huic suæ contemplationi concinnè respondeat. Istiusmodi enim viri lux coram hominibus verbo iuxtà opere ac elucescit, perque eam omnigenum præclarè actorum celebritatem pater qui in cælis est, glorificatur. Non is porrò affert domino gloriã & honorem, qui humanam hanc gloriã attonitus miratur: nõ item qui argentum in pretio habet, non qui corporis voluptates magni æstimant, non quisquis abhorrentia à pietate & dei cultu demiratur dogmata. Quemadmodum enim per bona opera E domino afferimus gloriam: itidem ex contrario eam ipsam auferimus per malignitatis & nequitiæ opera. Quid enim dicit peccantibus? Nomen meum per vos blasphematur inter gentes. Et rursus apostolus: per preuaricationem legis deũ inhonoras. Legislatori siquidem contumelia est despectio legum atque contemptus. Domus ni ritè gubernetur, nimirũ in qua indignatio & clamor sint, contumelia itẽ, risus, voluptas, prodigus ac profusior luxus, immundicia & ex consuetudine flagitiosa scortatio: eorum quæ fiunt ignomia atque turpitudo in eum regeruntur ac resiliunt, qui domui præsidet. Consentaneum igitur fuerit, ipsi vt intelligamus, quoniam deus quemadmodum per efficacem & bonam operationẽ glorificatur: sic & per malignã & flagitiosam inimicus. Quando enim sumens membra Christi, facio membra meretricis: nunc gloriam ab eo qui me seruat, ad eũ transfero qui me perdit. Nam quicunq; Chri- F sto nõ credit, gloriam incorruptibilis dei in imaginem corruptibilis hominis, & volucrum, & serpentum, & quadrupedum, quæ sunt in terra, cõmutat, vt ait apostolus. Quisquis colit creaturam ac veneratur præter creatorem: nõ deo, sed creaturis affert gloriam. Itaque creaturam dicens aliquid esse, dein procidit illi & adorat: suam ipse nouerit sortem cũ qua ordinabatur. Cum timore igitur prouideamus, ne dum gloriam & exultationem afferimus diabolo per peccatum: ipsi cũ eodem æternæ addicamur cõfusioni. Quod enim peccatum in illius cedat gloriam, qui ad peccandum efficaciter nos promouet: per similitudinem

γνώμη ex contrariorum collatione.

hanc

hanc, quid mihi dicatur, expende: Duo inter se duces conferant pugnam seque adoriãtur, vt quidem primum agmen hoc ex altero retulerit victoriam, qui victori exercitui præest, nullo controuertente is ex hoste palmarum reportat gloriam. Siquando contraria acies præualuerit, ad illius quoque ordinis ducem victoriæ honos trãsfertur ac recedit. Sic & in tuis benefactis dominus est, qui laudatur. In his autem quæ perperam

εἰκὼν eleganς.

A agis, aduersarius est. Nolim longiùs abs te cogites consistere hostes tuos, neque eminus oculos in duces quasi in scopum quendam intendito. tibijpsi tantùm attẽde, & omnem similitudinis veritatem inuenies. Quando enim mens cum affectu vitioso luctatur, si quidem intentis viribus & attentione solerti vicerit: de eiusmodi animi intemperie refert victricem palmã, Deumque velut insigni corona redimit & condecorat. Contrà, siquando sieris te per lentescentem animi molliciem substerni voluptatum illecebris, iam in seruitutem abriperis & captiuitatem peccatorum, gloriam per hoc addẽs inimico, elationem, & superbiæ occasionem. *Adorate dominum in aula sancta eius.*) Post oblationem fructuum eorum quæ requiruntur, necessaria adoratio: quæ quidem non extra ecclesiam, sed in aula dei perficitur. Ne mihi priuatas istas aulas, neu synagogas excogitetis. Vna est aula sancta dei, in qua priùs Iudæorum synagoga cõstitit, sed postquam scelus in Christum admiserunt, facta est illa eorum statio desolata. Idcirco dominus, & alias oues, inquit, habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, de illis lo-

In aula sancta eius. Legũt hæc hæreticorũ Synagoge.

B quens, qui ex gentibus prædestinati sunt in salutem, præter Iudæorum aulã proprium ouile propriamque aulam ostendit. Non itaque extra sanctam hanc aulam, sed in ipsa adorare deum licet. Quòd si quis ab ijs qui ab ea alieni sunt, tractus atque illectus fuerit, intra hanc aulã desinet esse. Plures enim speciem orationis præferre videntur, qui tamen in hac aula non sunt propter mentis euagationem & distractionem quæ fit per inanes curas. Potes & aulam quoque cælestem illam intelligere vitã. Idcirco plantati hîc in domo domini, quæ est ecclesia dei viuentis, ibi in aulis domini dei nostri florebunt. Qui autem ventrem mundi gloriam seu argentũ, vel aliud quod ex omnibus magis honorat, deũ fecerit: non adorat dominum neq; in aula est sancta, & si dignus videatur qui intra sensiles istos aliorum conuentus admittatur. *Vox domini super aquas.*) Multis in locis nomen vocis positũ liceat inuenire. Itaq; vt intelligamus quæ sit vox domini, operæpretiũ fuerit pro viribus, ex sacra scriptura colligere, quæ de voce scripta sunt, vt illud est in oraculo Abrahæ reddito, statim facta est vox, dicens: Non

προσευχῆς forsan προσκυνήσεως adorationis.

Vox domini.

C erit hic hæres tuus. Et in Mose: Omnis populus videbat vocem & lampadas. Et apud Esaiam rursus: Vox dicentis, clama. Vox quidem apud nos est, vel aër percussus, aut certè quæ circa aërẽ fit, sensilis repræsentatio quædam, quam vult ille repræsentare & exprimere, qui pronuntiat. Quid igitur est vox domini? An percussio circa aërem intelligi debeat, vel aër ipse percussus ad aures eius penetrans, ad quem fit vox? aut neutrũ istorum est, sed alterius generis quædam concepta apprehensione eorum hominum, quos vult deus suam vocem audire, ita vt eiusmodi imaginatio ijs seruet proportionem quæ sæpenumero cõtingunt per insomnia. Quemadmodum enim non percusso aëre, quandam verborum & sonorum memoriam in phantasia per somnum accipimus, dum vocem non per auditum, sed per ipsum cor nostrum formatam haurimus, talem quandam oportet ex deo vocem putare inesse prophetis. *Vox domini super aquas.*) Quatenus quidem ad

Super aquas.

sensibile attinet, nubes simul atque disfertę aquis D fuerint: inter sese colliduntur sonumq; edunt & strepitum ingentem. Vox domini, inquit, super aquas. Sicubi etiam sonitus aquarum diruptarũ quibusdam obuersantibus & cõtranitentibus fit, & si mare ventis turbatum exęstuet, violentumq; murmur emittat: inanimata illa elementa vocem habent à domino, ostẽdente scriptura, quòd vniuersa creatura tantũ non clamans creatorẽ suum deprædicet. Et cùm tonitrus ex nubibus obstrepit, nihil est aliud putandum, quàm quòd deus maiestatis intonuit, & quòd dominus est is qui per seipsum humidam continet naturã. *Dominus super aquas multas.*) Didicimus enim in mundi creatione aquam esse super cælos. Aquam rursus abyssi, aliam rursus aquam, nempe congregationes maris. Quis igitur alius est, qui hæc continet, nec sinit ea iuxta suæ inclinationem naturæ sidere ac ferri deorsum: quàm dominus, qui nihil nõ pertingit, qui aquarum habet imperium? Forsan & secretiore modo vox domini super aquas erat, quando baptizato filio facta est supernè vox: Hic est filius meus dilectus. Tunc enim dominus super aquas erat multas, eas per baptismum sancti- E ficãs. Deus autem maiestatis & gloriæ magna testimonij sui voce supernè intonuit. Et super eos qui baptizantur, hæc à domino vox relicti elogij editur: Euntes in mundum vniuersum baptizate in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. *Vox domini super aquas.*) Fit autem tonitrus quando spiritus siccus & violentus in nubis concauitate relictus vehementi ac peracri impetu per concaua nubium impulsus circumuoluitur, exitum & eruptionem quærens. Nubes autẽ resistentes ex vehementi constrictione asperũ illum sonitũ ex inclusi spiritus vehemẽti affrictione sine collisione emittunt. Quoniã verò veluti bullę tumefactę ac vẽto explicatæ atque reseratæ amplius resistere ac retinere nequeunt, tunc violenter disruptæ ventumque expirantes ad externam respirationẽ edunt tonitruum strepitus. Hoc ipsum assolet efficere & fulgur. Dominus itaque super aquas existens, & magnos strepitus tonitru faciẽs, in molli aëris natura tantam vocis magnitudinem parit. Potest etiam & ecclesiastico sermone tonitru ea doctrinæ traditio dici, quæ post baptisma intonante euangelij voce in eas transfunditur animas, quæ aspirant ad perfectionem. Quod autem F tonitrus sit euangelium, ostendunt discipuli à domino per metaphoram, filij tonitrui appellati. Quamobrem non cuilibet vox tonitrui talis cõpetit, sed si quis dignus fuerit rota nominari ei conueniet. Ait enim: Vox tonitrui in rota, si quis fuerit ad anteriora contendens veluti rota, modica sui parte terram attingens: & omninò talis, qualis erat ea de qua rota dixit Ezechiel: Vidi, & ecce rota sequens animalia quatuor, & aspectus rotarum

ἐν τῇ κοσμογενείᾳ. nimirũ Homilia.4.in Hexaemeron.

Quomodo fit tonitrus.

Vox tonitr' in rota.

rotarum & factura earum quasi species Tharsis. Deus ergo *maiestatis intonuit, dominus super aquas multas.*) Aquæ item sancti sunt, quoniam ex eorum ventre flumina fluunt, hoc est, spiritualis doctrina animas irrigans audientium. Et rursus accipiunt aquam salientem in vitã æternam, quæ & in his qui eam ritè acceperint, efficitur fons aquæ salientis in vitam æternam. Super istiusmodi ergo dominus aquas est. Reminiscere item Heliæ historiæ quando tribus annis & sex mensibus clausum est cælum, & serenitate existente super verticem Carmeli, audijt Helias vocem aquarum multarum, paulò pòst tonitrus simul & aquæ insecutæ, ex nubibus fluentes. *Dominus* ergo *super aquas multas, vox domini in virtute.*) Sicut in rota vox fit, sic in virtute vox domini consistit. Qui enim cuncta facere, ac tolerare prǣualet in eo qui ipsum confortat, Christo: is est qui domini audit facitque mandata. Vox igitur domini non in debili dissolutaque ac molli anima, sed in ea quæ strenuè & viriliter quod bonum est, perficit. *Vox domini in magnificentia.*) Magnificentia virtus est, quę circa res magnas decorè versatur. Qui igitur seruato decoro res magnas obit & conficit, talis magnifici nomenclaturam promeretur audire. Sanè anima cùm à seruili prudentia carnis se asseruerit in libertatem, magnitudinemque ac dignitatem sibi conuenientem ex deo acceperit (modò quæ sibi suppetunt, consentiant) in hac fit vox domini. Qui igitur magnificas de deo cogitationes habent, sublimes item de rerum creatione rationes speculantur, huc etiam quatenus potuerunt, incubuere, vt bonitatem diuinæ prouidẽtiæ qualicunque intelligentia consequerẽtur: ad hoc, in faciendo sumptu minimè illiberales aut sordidi & in alleuanda fratrum necessitate munifici: ij demum sunt magnifici, in quibus vox domini sibi legit domicilium. Verè etenim magnificus, isthæc corporalia omnia nihil ducit, ne tantilli quidem ea faciens, collatione inuisibilium. Virum decenter magnificum nulla rerum fortuitarum circunstãtia mœrore conficiet, constantiã ex eius animo calamitas prorsus nulla decutiet, nulláve exturbabit intemperies. Non homunculorũ improborum & despiciendorum peccata commouebunt. Non carnis impuritas humilem, & abiecto animo efficiet, cum humilibus affectibus ac sordidis qui locum apud eum ob mentis sublimitatem non habent, minimè sit obnoxius. Dicitur & quædam dei magnificentia, quemadmodũ illud: Eleuata est magnificentia tua super cælos. Qui igitur magnificè de deo sentiẽtes, ipsius deprædicant gloriam: hi sunt qui & magnificentiã domini subuehunt laudibus. *Vox domini confringentis cedros.*) Cedrus enim quandoque, vt reliquis quidem arboribus longæuitate præstantior & putrilagine superior, & odorata, & obũbrans tectorium præbere apta, apud sacra volumina laudatur. Quandoq; verò vt infructuosa & flecti nescia, sicque impij, adimplens similitudinem in malam traducitur partem. Vidi impium (inquit propheta) exaltatum & eleuatum sicut cedros Libani: veluti & nunc accipitur, Vox domini cõfringentis cedros. Sicut enim in magnifica anima fit vox domini, sic etiam temerè inflatos superbia tumidosque ab ea quæ in hac vita sublimia altáve existimantur, vt sunt gloria, imperium, elegans corporis forma, vires ac robur, confringere deus dicitur. *Et confringet dominus cedros Libani.*) Qui enim se rebus ingerunt alienis, & per ea sibi conciliant & adsciscunt superbiendi occasionem, hi sunt Libani cedri. Sicut enim cedri per se altæ cùm sint, per hoc quoque quòd in sublimi quopiam monte prognatæ sunt, ob montanæ altitudinis accessionem tantò efficiuntur splendidiores & eminùs spectandæ: sic qui istius mundi rebus planè deciduis & corruptiuis nituntur, cedri quidẽ sunt per mẽtis elationem ac fastũ. Quin ijdem appellari promerentur cedri Libani, quòd aliena subnixi altitudine intempestiuo gaudio diffunduntur, & à terra terrenisque rebus, quasi à vertice Libani subuecti in sublime, in superbiam eriguntur & insolescunt. Non autem omnes cedros confringit dominus, sed Libani tantùm: quoniam Libanus est idololatriæ locus. Quæcunque igitur animæ aduersus dei scientiam extolluntur, ipsæ Libani cedri sunt, & dignæ quæ conterantur. Sunt autẽ quædam cedri dei, quas arbustiuæ vires trãslatæ ex Aegypto operiunt, sicut in psalmis didicimus: Operuit mõtes vmbra eius, & arbusta eius cedros dei. Qm̃ verò vnà cũ alijs de Christo trãslationibus & vitis dominus noster dicitur. Ego sum (inquit) vitis, & vos palmites. Cedri dei sunt illi qui hactenus quidem steriles & apti ad cõburendũ fuerunt, vbi verò sub velamen & integumentum Christi venerunt, illumque veluti induti sunt, per ipsius gratiam, propriæ vitæ sterilitatẽ contegunt. Cedros ergo dei arbusta fructuosa circumplexa custodiunt. *Cedros autem Libani cõteret dominus, & comminuet & tanquam vitulum Libanũ.*) Reminiscere vituli apud Exodum, quẽ ad sectandam idololatriam efformarant, quem & comminutum dedit Moses potandũ populo. Vituli itaque illius modò totum Libanum & in ipso consuetudinem omnem idololatriæ inualescentem exterminabit. *Dilectus vt filius vnicornium.*) Vnigenitus filius dans mundo vitam, quandoquidem sacrificium & oblationem sese pro nostris peccatis deo offert, etiam agnus dei nominatur, & ouis: Ecce agnus dei. Et rursus: Vt ouis ad occisionem ductus est. Quando verò punire vitia & potentiam generi humano incumbẽtium, efferatam illã, & exasperatam euertere oportet, tunc filius vnicornium nominatur. Vt in Iob didicimus, vnicornis, est animal insuperabili virtute, hominibus minimè subiectum aut obtẽperans. Non enim loro ipsum aut vinculo ligabis, neq; dormiet ad præsepe, & multa alia de ipsius animalis libertate & indocilitate ad parandum hominibus, in ea prophetiæ parte dicuntur. Obseruatũ est autẽ quod in vtranq; partẽ similitudine vnicornis scriptura vtitur: quandoq; enim laudatur interdum verò vituperatur: Libera, inquit, ex gladio animã meã & à cornibus vnicornium humilitatẽ meã. Populum seditiosum & bella promouentem detestãs hoc dixit, qui passionis tẽpore domino rebellauit. Rursus: Exaltabitur (inquit) sicut vnicornis cornu meum. Videtur itaq; propter vlciscẽdi alacritatem quæ isti inest animali, subinde trahi similitudo peiorem in partem. Ob sublimitatem verò cornu, & libertatem eius in bonam accipi partem:

Dominus super aquas. Aquæ spirituales, sancti doctores.

In magnificentia.

Vox domini confringentis cedros.

Collatio elegans.

Cedri Libani.

Collatio.

Christus translatione vitis.

Vnigenitus filius.

[illegible]

Vnicornis acceptio anceps.

Cornu vt accipitur in sacris. ὑπερασπιστής μου. Χριστὸς μονόκερως.

partem: & demum Cornu multis in locis sacri eloquij, pro gloria vsurpatum inuenimus, vt est illud: Exaltabit cornu populi sui. Et, Cornu eius exaltabitur in gloria. Vel pro virtute & fortitudine, vt, Protector meus & cornu salutis meę. Christus verò virtus est dei: ideoque tanquam vnum habens cornu, videlicet vnam cum patre communē virtutem, vnicornis appellatur. *Vox domini intercidentis flammam ignis.*) Intercidit enim ignis flammam, secūdum historiam trium puerorum apud
A Babylonem, quando caminus supra cubitos xlix. sese effuderat, eosq; qui circunstabant, ambussit omnes. E diuerso eadem flamma dei præcepto intercisa in se recepit spirantem auram, nempe perquàm suauem ac iucundissimam respirationem atque refrigerationem pueris tribuens veluti sub vnius alicuius arboris peramabili vmbra, trāquillo ac requieto in statu constitutis. Facta est (inquit) flamma, veluti spiritu roris suaui spirans sibilo. Longè est admirabilius ignis naturam intercidi, quàm mare rubrum in partes diuidi. Attamen domini vox ignis continenter sibi cohærescentem atque vnitam naturam intercidit. Quanquam igitur indiuisibilis & insecabilis humanis sensibus videatur ignis, veruntamen ad præceptū domini interciditur ac diuiditur. Existimo autē quòd ignis ad supplicium diabolo & angelis eius paratus domini voce interciditur. Quoniam duo sunt in igne potissima, vstiua vis & illustratoria: Vis prior ignis acerrima quidem ad pœnas irrogandas, reposita est his qui vstione sunt digni. Altera nempe splendiflui sui luminis diffusiua velut
B sortitò succedet ijs, qui claritate perfruituri sunt gaudij perennis. Vox itaque domini intercidētis flammam ignis ac diuidentis, ita vt obscurus quidem sit ignis supplicij, vi verò comburendi careat lux illa refocillationis. *Vox domini cōcutientis desertum.*) Beneficij loco ita dispensatur deserto cōcussio illa à domino, vt permutata solitudine ea tellus inhabitetur, & posito sterilitatis probro, laudē multos pariendi filios recipiat. Multi enim filij sunt desertæ magis, quàm illius quæ virum habet: & illa quæ aquarum spiritu referta est, quę olim erat desolata, in stagna aquarum mutatur. *Et commouebit dominus desertum Cades.*) Nō igitur omne desertum commouet, sed tantùm Cades, hoc est sanctificationis. Cades enim sanctificatio interpretatur. *Vox domini præparans & perficiens ceruos.*) Pari ratione cum prioribus æstimanda sunt etiā ista de ceruorum absolutione dicta quę vox domini operatur. Quoniam talem hoc ani-
C mal naturæ conditionem sortitum est, vt nullo veneno serpentis lædi queat: cui remedio est siue purgationi si forte in id inciderit (quemadmodū aiunt qui talia obseruauerunt) vipera deuorata. Omnia verò venenum eiaculantia iniquis & aduersis virtutibus in sacro eloquio cōparantur, dicēte domino: Dedi vobis potestatē conculcandi serpentes & scorpiones, & supra omnē virtutem inimici. Quin & Psalmus promittit prophetæ, quia Super aspidem & basiliscum ambulabis. Necessarium est, vt si quando audiamus nomen cerui in diuinis libris, id verbi in optimam trahamus similitudinē. Nā &, Mōtes excelsi ceruis. Et, Desiderat ceruus ad fontes aquarum: quando & iustus omnis in altissimis sibi deligit conuersatio-

ἀλαμπὲς πῦρ κολάσεως ἄκαυστον φῶς ἀναπαύσεως.

Esa. 54. a. קדש sāctitas, dicitur & desertū Pharam. Numero. xiij. idem & desertum Sin per. צ. καταρτιζομένη ἐλάφους. ἡ ἔλαφος.

nem, destinatum siue scopum persequens ad brauium supernæ vocationis, & ad potabiles fontes recurrit, prima Theologiæ principia requirens. Trahit itē ceruus oris respiratione è cauis animalia venenata latentia, quæ vi spiritus suis ex ipsis quoque lustris extrahit. Quemadmodum sanè & aquila dicitur sanctus, quòd arrecto incedat ac sublimi animo & à terra longiùs distante. Sic & ouis dicitur sanctus, quia mansuetus, ac sua dispertit in commune. Dicitur aries, quod ceteris pręsit: Columba, propter innocentiam. Itidem sanctus ceruus ob id dicitur, quòd aduersetur improbitati & nequitiæ: ideo Salomon ait: Ceruus amicitiæ, & pullus tuarum gratiarum tecū versetur, docens planè nos, prædictos hosce ceruos aptos D
ad theologiæ doctrinam esse. *Vox domini præpaparans ac perficiens ceruos.*) Quando igitur aliquē dei hominem perfectum & absolutum viderimus vtilitatem ex eius congressu & conuersatione sectemur. Nam vbi cerui præsentia est, omnium ibi serpentium malitia fugatur. Odorem cerui nulla ferunt animalia venenata, quando vel ad suffitū cornu ceruini secedunt reptilia. *Et reuelabit condensa.*) Primùm vox domini omnibus concinnat & absoluit numeris ceruos, deinde reuelat condēsa: hoc est, locos syluosos, & agresti ac infrugifera lignorū materia differtos & cōspissatos, ad quos plerunque venenata animantia cōfugere solent. Quoniam igitur perfectus iam est ceruus per eā perfectionem quę est à domino, iustus, qui illi assimulatur, reuelat condensa, vt nudi omnium oculis expositi prodantur, qui vitam nostram suis lædebant corruptelis. Et quoniam omne lignum E
non faciens fructum bonum inciditur à securi, & in ignem mittitur: necesse est, vt inhorrescētes & condensæ syluæ, animæ videlicet syluescentes, in quibus quasi feræ quędam, affectiones multifarię peccatorum illatebrant, à verbo dei, quod omni gladio ancipiti cęsum penetrat acutiùs, purgētur. Quoniam autem plures homines curis humanis aggrauati, veluti quandam terram spinis opertā suas gerunt animas oneratas, vnde nec sinunt eas enutriri ad proferendam diuini verbi frugem: reuelat dominus condensa: hoc est, curarum existentium in vita deformitatem & fœditatem & incommodum aperit, vt loco qui de bonis ac malis est, veluti syluosis arboribus elucato & aperto non habeant homines, quò de agēdis iudicia per inscitiam peruertant. Multi nanque bona vbi laboriosa vident, mala existimant. Mala è diuerso F
ob insitam voluptatem, vt bona persequuntur. Ex quo infinitus occupat mortales error. Referunt enim naturam bonorum ligna fructifera, & omnes cedri quæ ad laudem accipiuntur. Malorū verò condensa, ne decipiantur qui aliquem in eis fructum inuenire se putant, reuelat ac manifestat dei vox. *Et in templo eius omnes dicent gloriam.*) Audiant hæc psalmi verba & confusi suppudescāt ij, qui in templo prolixissima intertexunt colloquia. Quid dicit psalmus? Qui in templo dei est, non maledicētiam, non vanitatem, ac ne obscœnis rebus differtos sermones pronuntiet, sed in templo eius quisque dicet gloriam. Assistunt verba describentes angeli, adest & dominus affectus intrantium considerans. Preces cuiuslibet deo manifestæ sunt.

ἔλαφος ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν ἤτουν ἕλκειν τοὺς ὄφεις Collationes.

Et reuelabit cōdensā

In templō non inaniter fabulādum.

Alius

Alius ex affectu tantum orat, alius scitè ac prudēter cælestia quærit: quidam perfunctoriè nec acri attentione summis labris verba loquitur: cor autem eius procul à deo est, & si etiam orat, carnis tamē prosperam valetudinem, corporis bona, insuper diuitias & gloriam quærit humanā. Oportet autem nihil horum committere in templo, vt sermo dei docet: sed in templo eius quisq; dicet gloriam. Cæli enarrant gloriam dei. Angelorū opus laudare deum: omnibus denique cælestibus exercitibus vna hæc cura, gloriam transcribere creatori.* Reliquæ item creaturæ omnes, siue cælestes, siue terrestres, seu rationales, siue rationis A expertes, demumque inanimatæ, seu voce siue, gestis aut aliqua significatione summum omnium conditorem deum extollere ac prædicare videntur. Homines verò miserabiles relictis ædibus suis ad templum concurrunt, quasi emolumenti quidquam inde laturi, cùm tamen nec accōmodent aures verbis dei, nec suæ intelligant conditionem naturæ, nec peccato quopiam præoccupati mœrore afficiuntur, ac ne tum quidē contristantur, quum ad memoriam quæ admiserunt, recurrunt. Nullo corripiuntur diuini iudicij metu: adeò vt sibi arridentes, suasq; prensantes dextras, domum orationis in locū vertant effusissimæ loquacitatis, minùs obtemperantes Psalmo huic cōtestanti ac dicenti: In templo eius omnes dicent gloriā. Tu autē non solùm nō dicis, sed alteri cuipiam impedimento es: eumq; tibi vni reddis attētum, dum obstrepero tuo clamore obtūdis & exuperas personantem spiritus sancti doctrinā. Vide ne quum hinc emigraris, loco mercedis recipiendæ pro diuinis laudibus: vnà cum ijs qui nomen dei execrantur & blasphemis vocibus incessunt, B condemneris. Psalmum habes, Prophetas, Euangelica præcepta, Apostolorum prædicationes. Lingua psallat, mens sensum eorū quę dicta sunt, scrutetur: vt psallas spiritu, psallas item & mente. Non enim gloria deus indiget, sed vult te dignū reddi, qui olim laudem & gloriam promerearis. Quod enim seminat homo, hoc & metet. Seminat diuinæ laudis & gloræ sementem: vt coronas honores laudesque in regno cælorum metas. Hæc itaque per digressionem à nobis non quidē ab re neque inutiliter sint dicta de eo quod hic dictum est: In templo eius quisque dicat gloriam, ob hoc, quòd quidam in templo dei nullo vnquā fine se totos effundunt in futiles & aniles nugas ac proinde nullo suo fructu illud ingrediuntur, atque adeo vtinam frustra tantùm subirent templum, non etiam magno suo incommodo. *Dominus diluuium inhabitare faciat.*) Diluuium aquæ inundatio, omne subiectum delentis, omne item quod prius sordium colluuie squalebat, repurgantis. Baptismi itaque gratiam diluuium nominat, C quo fit vt anima peccatis abluta & purgata excusso à se veteri homine, domicilium deinceps fiat accommodum deo in spiritu. Meæ huic expositioni concinnunt ea quæ in psalmo tricesimoprimo conscripta sunt. Postquam enim dixit. Delictum meum cognitum tibi feci, & peccatum siue iniustitiam meam non abscondi, & item hoc: Pro hac orabit ad te omnis sanctus: sequitur: Veruntamē in diluuio aquarum multarum ad eum non appropinquabunt. Non enim deinceps peccata appropinquant ei, qui iam accepit baptisma in remissionem peccatorū, per aquam & spiritū sanctum. Huic sententiæ cognatum & affine quiddā in Micheæ prophetia inuenitur: Quia volens misericordiam est. Conuertet se, & miserebitur nostri. Demerget peccata nostra, & proijcientur in profundū maris, & sedebit dominus rex in ęternum. Splendenti nanque animæ statim post diluuium baptismi deus insidēs, veluti thronum eam sibi constituit & efficit. *Dominus fortitudinem populo suo dabit, dominus benedicet populo suo in pace.*) A peccatore populo dominus robustum auferet & robustam: è diuerso populo iustitiam sedulò operanti suggerit vires & robur. Ideo dicitur: Omni habenti dabitur. Iam quisquis animum cō D firmauit ad efficacem perfectionē bonorum operum, is vtique dei benedictione efficitur dignus. Inter porrò benedictionis diuinę species pax perfectissima esse videtur, quum status sit mentem procul intemperie omni constabiliens: adeò vt pacificus vir hoc insigni tanquam proprijs notis internosci possit, si quidem sedatis est & peramœnis moribus: contrà, qui adhuc compugnantium affectionum fatigatur intemperie, is nondum effectus particeps est diuinæ illius pacis, quam dominus suis dedit discipulis, quæ cùm omnem exuperet sensum, vtique illorum præmuniet & tuebitur animas qui se ea præstiterint dignos. Hanc denique Apostolus apprecatur ecclesijs, dicens: Gratia vobis & pax adimpleatur. Sanè optandū sit, vt post exantlatum & legitimè toleratum vitę istius agonem, post prudentiam carnis in seruitutē redactam, quę aduersus deum inimicitias exercet anima in tranquillam & ab omni turbela dissitam stationem recepta, promereamur appellari E filij pacis, ac diuinę illius benedictionis effici participes, In Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium, nūc & semper & in secula seculorum, Amen.

Laus dei, opus angelorum. ἀφοσιοῦμαι νος. *Non habentur hæc in exēplari Græco. Locus sanè intelligendus.

ἐν παρῳκηκόσι.

τὴν ἀνομίαν ἐγνώρισα.

Enantiosis ex collatione.

DIVI BASILII HOMILIA IN eundem Psalmum: Adorate Dominum in aula sancta eius.

Vm addecet adorare dominum, non qui extra sanctam eius aulā, sed qui intra eam sit constitutus: Hoc est, quisquis debet deo offerre synceræ adorationis cultū, ne egrediatur aut abalienet se ab ecclesiæ cœtu, ne sit auctor nouandæ vllius peruersæ congregationis aut schismatis aduersus ecclesiam concitandi. Neq; enim cōuenit. Quēadmodum autem se adornat quis & instruit domū domini, dei templum vt sit: ita & aulā eius siue atrium vndiq; potest cingere seipsum quasi muro F quopiā cōmuniens vita, sermone, diuinis cogitationibus, in seipso adorans deum, sufficientem in se cùm habeat & idoneam occasionem exhibēdæ ei culturæ, cùm ex structura corporis, tum ex moderanda dispositione virium animæ. Iam verò & dominus de Iudæorum atrio & ouili loquutus, dixit, Et alias oues habeo, quę nō sunt ex hoc ouili, ostendens nimirū & aliud quoddā ouile, verè sanctū esse, in quod cōgregādæ sint oues Christi,

Audi Lu- there cum tuis asseclis

Anima C templū est dei & atrū la eius.

ij vi-

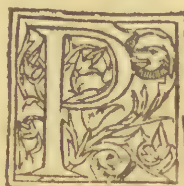
ij videlicet, qui ex gentibus ad salutem sunt prædestinati, hoc est, Ecclesiam hãc, in qua veri adoratores adorant in spiritu & veritate. Nemo verò eorum, qui aliud quid præter deũ, honore diuino colit, deũ adorare potest in atrio sancto eius. Deos autem constituunt, alij ventrem, Quorum, inquit, deus venter est, alij argentum, qui videlicet auaritiæ, quæ idolorum seruitus est, addicti sunt. Et quisque sanè, quod omnium potissimum colit, illi gloriam assignat diuinam. Talis autem non est in atrio sancto, neque adorat deum, etiã si à sensibili conuentu videatur separari non posse. *Vox domini super aquas.*) Operæpretium est, vt intelligamus quid sit vox domini quoad fieri potest, adducere ex diuina scriptura quę de voce sunt scripta. In Genesi itaque verbum domini ad Abrahã conscriptũ inuenimus. Ego, inquit, protector tuus sum, merces tua multa. Et respondit Abraham, Domine quid dabis mihi? Ego verò morior sine liberis: Et post pauca. Et statim facta est vox ad ipsum. Rursus in Exodo, Stent parati in tertium diem. Et quando cœperint audiri voces, & tubæ, & nubes, ascendent illi in montem. Et post decalogũ, Omnis verò populus videbat vocem ac lampadas, & vocẽ tubæ. In Esaia quoque scriptum est, Vox dicentis, clama. Est itaque vox percussio aëris, aut species illa circa aërem, quam exprimere vult qui vocẽ emittit. Qui per carnis organa inter se sermocinantur, verberantes aërem, & velut impressionem quãdam ac speciem imprimentes aëri, vocem vi spiritus ad aures vsque illius impellunt, ad quem loquuntur. Vox verò domini alterius est generis, propterea quòd imaginatione cum illis agit quos vult audire vocem suam, ita vt analogiam imaginatio ista habeat cum ea quæ in somnis accidit. Illic nãque sensus eorum quę dicuntur non per aures verberato extrinsecus aëre apprehẽditur, sed mens ipsa intellecta excepit, quę in memoria eorum quæ cõsiderata sunt, permanere solent. Facta est itaque vox ad Abraham, quoniam aures habebat, quibus pręcepta dei audire poterat, arcano modo insonante illi voluntate diuina. Vox verò illa, quæ ad populũ facta est, visio erat, hoc est, cognoscibilis & omnibus intellectu comprehensibilis. Non enim colore aliquo colorata erat & circunscripta erat vox ista, vt ore prolata vox percipi posset oculis, sed videbat populus vocẽ: propterea quòd præceptũ domini lucidũ est illuminans oculos, neq; vlla inest ijs quæ dicũtur obscuritas: Et Esaiæ quoque facta est vox dei, præcipiens ac dicẽs, clama, quod idem est atque, mens prophetæ à potentia, quæ illi indita est à deo, instruebatur. *Vox domini super aquas.* Quę vox? Super quas aquas? Dictum hoc vt propheticũ sumendũ est. Memor esto Ioannis, qui cùm interrogatus esset à Iudæis, Tu quis es? Quod responsum dabimus his, qui miserunt nos? respondit, Ego vox clamantis in deserto. Est ergo Ioannes vox domini, Angelus à deo missus ante faciem domini, ad parandũ domino populum perfectum. Ipsa itaque vox dei erat super aquas in Iordane, in quo baptizabat Ioannes pr̨dicans baptisma pœnitentiæ. Et non in Iordane tantùm, sed & in Enon prope Salẽ. Multum enim illic aquarum erat. Vox igitur domini super aquas, Ioannes est baptizans. Illic & deus maiestatis intonuit. Venit enim vox è cælo dicẽs, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui. Tunc & dominus super aquas multas erat cùm ad Ioannis vsque baptisma sese demittere dignabatur, vt vniuersam legis iustitiã adimpleret. *Vox domini in virtute.*) Aufert enim infirmitates populi per baptismum pœnitentiæ, per ipsum in aqua baptizans ad pœnitentiam. Illud in virtute, vox est dicens, Pœnitemini: appropinquauit enim regnum cælorum. Et facite fructus dignos pœnitentiæ. Aut fortè vox in virtute erat, qua domino verè potenti ac forti Ioãnes testimonium dabat dicẽs, Ego baptizo in aqua: qui verò post me venit, fortior me est. Ipsa itaque vox virtuti testimonium dabat. *Vox domini in magnificentia.*) Quando magnifica mysteria Ioannes de Iesu prædicabat dicens, Vidi spiritum sanctum sicut columbam descendentem ac manentem super eum. Et iterum, Quoniam de plenitudine ipsius omnes accepimus gratiam pro gratia. Sublimes nanq; sunt istæ aquæ, & magnitudinem gloriæ vnigeniti exprimentes. Eoque vox domini erat in magnificentia. Magnificum verò illud & erat quod dicebat Ioannes; Deũ nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Multa & alia magnificè de domino loquutus deprehẽditur, vtpote, Non potest homo accipere quidquam, nisi sit illi datum è cælo. Magnificum & hoc erat quod dicebat, Qui è supernis venit, super omnes est. Et illud. Qui testimonium ipsius accepit, is signauit, quòd deus verax sit. Quem enim deus misit, is verba dei loquitur. Et illud, Qui credit in filium, habet vitam æternam. Et quæcunque sunt alia huiusmodi. Nihil igitur humile, aut quod absit à decoro, sed omnia magnificè, cum excellenti amplitudine de domino dicta sunt, quæ decenter à Ioanne illi sunt adscripta. Hac ratione dictum est, Vox domini in magnificentia. Vox domini cõfringentis cedros. Potest hoc de eo exponi, quòd parans domino populum perfectum, impietatesq; illas, quæ contra cognitionem dei eriguntur & in sublime extolluntur, conterens & demolitus, obliqua redegit in viam rectam. Qui nanque omnem collem, & quemuis montem humiliabat, is certè, & cedros confringebat, & omnia ad aduentum domini complanans exæquabat, dum sublime, exaltatum, & nesciens humiliari cor populi ad pœnitentiam deducebat. Quam præparationem populi aduentu suo dominus excipiens aduersarias potestates, cedros Libani tropicè dictas, confregit. Oportet nanque regnare dominum, donec ponat inimicos sub pedes suos, & cedros istas, comminuat, & tanquam vitulum Libanum. Quid est autem vitulus? de Libano dicunt quod simulacrorum cultores, vitulorum imagunculas, quas sibi in Libano fingunt, sicque eas admouebant igni. Itaque hoc sensu aduersarias potestates propheta meritò ad internecionem vsque delendas esse dicit. Aut vitulus est, qui in monte Libano per ignem liquefit, secundum quod dictum est, Sicut liquefit cera à facie ignis, sic peribunt peccatores. Atque ita intelligere possumus, quid sit confringi cedros illas, & quid comminui Libanum, ducem hunc sublimium cedrorum.

F Comminutus

Margin notes: ἀξίωμα. — Vox domini. — Vox finitur. — ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. — ὡς τὸν μόσχον λίβανον. — A B C D E F

Comminutus aliquando est & vitulus ille in Exodo, per Aaronem factus, quem olim effinxit populus cùm deserto deo ad idololatriam se auertisset, quem correptũ Moses minutatim confregit, & in aquas coniecit. Ad hunc modum dominus totum Libanũ, hoc est, primarium malitiæ principatum, cõminuit, sicut vitulus ille per Mosen comminutus est. Et cõminuit eas velut vitulum, Libanum. *Et dilectus sicut filius vnicornium.*) Post sublatas aduersarias potestates, declarabitur & conspicua demum erit dilectio erga dominũ
A & potẽtia ipsius illustris erit, nemine aduersariorum amplius existente, qui illam obscuret. Propterea dicit, post istã comminutionem, dilectus erit sicut filius vnicornium. Est autem vnicornis, animal imperiosum, homini non subditum, nullis viribus domabile, perpetuò in solitudinibus agens, vno cornu securũ. Quapropter & insuperabilis domini natura vnicorni assimilata est, cũ propterea quòd omnibus dominatur, tum quòd vnum habeat suijpsius principiũ, nempe patrem. Caput nanque Christi deus est. *Vox domini intercidentis flammam ignis.*) Peccatum quod ignis instar Israëlem deuastabat, Ioannes intercidebat dicens, Pœnitemini appropinquauit enim regnum cælorum. Flammam itaque affectionum quæ ex peccato animabus mortalium innascitur, intercidit, dũ Iudæis de sempiterno igne disseruit, iudicijque diuini vehementiam exposuit dicens, Cuius ventilabrum in manu domini, & repurgabit aream suam, & triticum quidem reponet in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili.
B Flammam itaque illam intercidit, vbi terribilia ista populo ob oculos exposuit. *Et concutiet dominus desertum Cades.*) Erat enim Ioãnes, baptizãs in deserto. Desertũ igitur illud concussit, per accursum vndique adfluentium populorum, quod quidem desertũ propter eorum qui illuc veniebant pœnitentiam, sanctum est appellatum. Cades enim, si interpreteris, sanctum dicitur. Vox ista domini absoluit ceruas, animas videlicet sanctas, quæ sublimia sunt quęrentes, quę & serpentes absumunt, & in sublimibus mõtibus commorantur. Istæ itaque nobis sint animæ magnificæ, ad fastigium cælestis conuersationis ex imo fundo leues & erectę contendentes, quibus cum aduersarijs potestatibus, quemadmodum ceruis cũ serpentibus, bellum est. Quin. *Et reuelat condensa.*) Vt in apertum prodeant & fiant manifesti serpentes qui sub inumbratione densarum & syluestriũ arborum delitescebant: quò ad lucem educti minore negotio à ceruis cõsumãtur. Fortasse quisquis arcana quæpiã vitia coarguit, is reuelat condensa. Hoc est, in apertum producit latẽtia in syluestri hac natura peccata, quæ serpentes dicun
C tur, propter voluptatis picturatã varietatem. Reuelabit autem ea in illa die, in quo manifesta faciet, abscondita tenebrarum, & consilia cordium ipsorum. Forsan & de Ioãne potest intelligi, qui cùm esset vox domini, per ænigma Israëli ad hũc modum loquutus est, Iam enim securis ad radicẽ arborum posita est. Omnis itaque arbor, non faciens fructum bonum, exciditur & in ignem cõijcitur, atque ita & ipse reuelabat condensa, hoc est, fructuum inutilitatem eorum manifestabat. Est enim cõdensum, sylua infrugifera. Huius declaratã noxia sterilitate, ad cõpetentem illos fertilitatẽ prouocabat dicens, Facite dignos fructus pœnitentiæ, ex quibus omnibus vnus est effectus vt templum domini ædificetur, in quo quisquis cõstitutus fuerit, verè potest gloriam afferre domino. Sed *Et diluuium inhabitat dominus.*) Per baptismum nanque in animabus sanctificatorũ habitatio domino paratur. Ablutam igitur à peccatorum sorde animam inhabitat deus. Quapropter dicitur inhabitare diluuiũ. Quod enim remissionem peccatorũ, quæ ex baptismate est diluuiũ vocauerit, ex tricesimo primo quoq; psalmo didicimus, vbi dicit, Veruntamen in diluuio aquarum multarum ad ipsum nõ appropinquabunt, Peccatorum nãque delicta, in redemptione ea quæ per baptismũ fit, appropinquare amplius non permittentur. *Et sedebit dominus, rex in æternum.*) Præter hæc omnia suppetet nobis & cõcedetur hoc, vt agnoscamus domini principatum super omnem creaturam, qui dat virtutem populo suo, vt deuicto maligno, benedictionem accipiamus quæ datur à domino in pace, ijs qui se illo dignos præstiterint. Ipsi sit gloria in secula seculorum, Amen. D

IN PSALMVM VIGESIMVMnonum. *Psalmus Cantici in dedicatione innouatæ domus David, Exaltabo te domine quoniam suscepisti me.*

Psalterium quidem instrumentum cùm sit musicum ad concinendos deo nostro hymnos cõcinnatum, figuratè tamen structura est corporis. Psalmus verò ipse actiones sunt corporis, quas veluti debitas exoluimus in gloriã dei, quum sic decorè ad præscriptum verbi dei nos ipsos cõponimus, vt nihil conficiamus quod in ipso corporis motũ appareat inconcinnum. Canticum est, quodcunque contemplatione simplici theologicaque comprenditur. Psalmus itaque, sermo est musicus, quando cõcinnè aptéque secundũ harmoniæ rationem ad organum pulsatur. Canticũ verò vox est concinna quæ cum harmonica modulatione redditur sine organi sono & cõcentu. Itaque quoniã hic inscriptio talis est, Psalmus cãtici, putamus significari, quod cõtemplationem ordine sequatur actio. Hic igitur psalmus cãtici, vt inscriptus est, dedicatæ aut innouatę domus rationes continet aliquot. Et videtur, quod ad historicum siue corporalẽ attinet sensum, temporibus Salomonis erecto iam perquàm celebri templo fuisse ad melicam psalterij modulationem accõmodatus & decãtatus. Sensus verò spiritualis humanitatem à deo verbo assumptam significat, & dedicationẽ domus ipsius recens & mirabili modo constructæ, indicat inscriptio. Multa enim inuenimus in hoc psalmo ex persona domini prõnũtiata. Aut forte domũ intelligere cõuenit ædificatã à Christo ecclesiã, vt & Paulus ad Timotheũ scribit. Vt scias quomodo oporteat in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei viuentis. Dedicatio verò ecclesiæ, existimãda est renouatio mentis per spiritũ sanctum facta, singulis quibusque corpus ecclesiæ Christi complentibus.

Psalterium
E Psalmus
Canticum
F
Dedicatio siue innouatio ecclesia.

Est

Est autem diuina & musica harmonia, comprendens aliquos sermones non qui aures demulceāt, sed malignos spiritus qui animas noxę & læsioni vndelibet expositas perturbant, cohibentes atq; mitigantes. *Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, & non lætificasti inimicos meos super me.*) Quomodo is qui in altissimis habitat, exaltatur ab ijs qui humilem sortiti locum sunt? Si enim deus in cælo sursum, & tu in terra deorsum, quonam pacto deum queas exaltare? Quid igitur hisce verbis pollicetur propheta? An quòd fortè ab his dicitur exaltari, qui magna, & quæ deū nihil dedeceant, intellectu & cogitatione apprehendunt? & vitā omnem ad vnius gloriam dei componunt? Qui igitur ad beatitudinem cum scientia properat, deum exaltat: qui viā ingreditur huic oppositam, quod nefas quidem sit dicere, quātum hic deum in seipso humiliet. Omnem autem rebus nostris cōuenientem statum, deo tribuere quodāmodo videmur. Idcirco dormitantibus nobis & pigrè agentibus dormire dicitur deus, suis nos vigilijs suáve inspectione indignos iudicans. Si quando autem ex somno detrimentum sentimus dicimus: Surge, quare obdormis domine? Item non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israël. Et quidam alij veluti dei oculos à se auocāt per eorum quæ gerunt, turpitudinem obscœnā. Indigna enim dei oculis sunt. Iidem mox vbi per pœnitentiam resipuerint, dicunt: Cur faciem tuā auertis? Hos præter, sunt & alij, qui expuncta è mente & exclusa dei memoria, deū reddunt velut obliuiscentem suijpsorum, qui & dicūt: Quare obliuisceris inopię nostræ & tribulationis nostræ? In summa: qualia iuxta hominū affectus de deo dicūtur, illa faciunt ipsi homines, talem sibi constituentes deū, qualem quisque seipsum priùs adornat & instituit. *Exaltabo te itaque domine, quoniam suscepisti me, & non delectasti inimicos meos super me.*) Nihil humile, nihil terrenum mihi in vita fecisti. Et vnde facultas mihi suppetet te exaltandi? Quoniam tu me præueniens suscepisti. Signatè dixit suscepisti me, hoc est, subleuasti me & extulisti, superioremque me reddidisti his qui in me cooriuntur & insurgunt: veluti si quis puerum quendā imperitū natandi, manu sublimem supra aquas ducat. Qui igitur dei auxilio in sublime tollit oculos à ruina, is demū per animi gratitudinem deum se pollicetur exaltaturum bonis actionibus. Aut velut si quis quendā palæstritem debilem à ruinæ periculo liberet, ac superiorem colluctatore constituat: huic quidē insperatæ victoriæ occasionem præbet, illi verò speratæ palmæ lætitiam aufert. Non enim quæ sanctis infliguntur tribulationes probationis gratiā, nostris inuisibilibus inimicis lætitiam pariunt: sed quādo fessi desperamus, & nostræ cogitationes in angustiā redigūtur, delassatis nobis propter adflictionum assiduitatem, tunc demum exhilarescunt lætanturque, plaudunt & insultant miseris: velut cū Iob actum est, amisit possessiones, filijs est orbatus, tabo & vermibus eius caro scaturiebat. Nondum hæc aduersario lætitiā generabāt. Si verò per animi mollitiem ad hæc tot laboriosa execrabile aliquod verbum, vt vxor incitauerat, dixisset: tunc super eum inimici gauisi essent. Idcirco nec in Paulo sitiente, esuriente, nudo, colaphis cæso, laborante, quoquo versus peregrinante, aduersarius est lętatus. Res potiùs in diuersum abibat, nam conterebatur, cùm eum videret tam hilariter atque constanter hæc perpeti certamina, vt idem quoque contemptim diceret: Quis nos separabit à charitate Christi? *Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me.*) Beatus qui propriam plagam quam internè habet, nouit: vt medico accedenti dicere valeat: Sana me domine, quoniā conturbata sunt omnia ossa mea. Et, Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Hic quidem gratias reddit ob illatā sibi medicinā: Domine, inquit, deus meus. Non omnium deus est deus, sed eorum propriè qui charitate sunt ei coniuncti, vt deus Abrahā, deus Isaac, deus Iacob. Si enim omnium esset deus, nō vtique sciunctim illis testimonium reddidisset quasi aliquid eximium. Et Iacob dicebat, Auxiliatus est tibi deus meus. Et Thomas rursus vbi certò didicit resurrectionem, dominum complexus ait: Dominus meus & deus meus. Est itaque vox ista, domine deus meus plena affectu fiduciæ, & conueniens statui prophetico. *Clamaui ad te, & sanasti me.*) Nihil medium, nullumque interuallum fuit, inter meam vocem & tuam gratiam: sed simul atque clamaui & sanitas prodijt. Etiam te adhuc loquente dicā: Ecce adsum. Magna itaque loqui oportet ad deū orantem, vt velocyùs exoriatur sanitas. *Domine eduxisti ab inferno animam meam.*) De hac sanitate deo gratias agit, Nam quando morbo affectus ad infernum descendit: inde per illius virtutē qui pro nobis pugnauit, contra eum qui imperium supra mortem habuit est reductus. *Saluasti me à descendentibus in lacum.*) Sæpenumero laci nominantur subterraneæ fossæ, custodiæ captiuorum siue vinctorum accommodatæ: sic in Exodo dicitur: A primogenito Pharaonis vsque ad primogenitum captiuę, quæ erat in lacu. Sed & Hieremiā in lacum inieceerunt. Et Ioseph fratres præ inuidia in lacum aqua carentem miserunt, aut certè concluserunt. Vna quęlibet igitur actio aut ad inferiora nos per peccatū grauando deducit, vel habiles ad deum accedendi, ad superiora tollit. Seruasti itaque me priùs in vita existentem iniqua: à descendentibus in tenebrosum & frigore perstrictum locū separādo. Ideo ait: Suscepisti me: hoc est, me ne deorsum abriperet, ad vitā reduxisti, ne qua inimicis daretur occasio lætitiæ aduersum me. Quod igitur alibi ait, Qui perficit pedes meos tanquā cerui, & super excelsa statuēs me: hic reditū ad excelsa, liberationem à lacu susceptionemq; appellat. *Psallite domino sancti eius.*) Non si quis psalmi verba ore proferat, hic mox domino psallit: sed quicunque corde puro enūtiat psalmodiam, & quicunque sunt sancti erga deum, iustitiā seruantes, hi demum domino psallere rhythmis spiritualibus concinno & consentaneo ordine poterunt. Quotquot verò in fornicationis cogitatione perstant, qui furtū, qui dolum, & mendacium in corde occulunt, psallere quidem putantur, re autem vera non psallunt. Sanctum enim ad psalmos concinendos sermo hic inuitat. Non potest arbor mala bonos edere fructus, neque item cor malum vitæ verba rectè proferre. Facite itaque arborem bonam, & fructus ex ea bonos.

Aggressio enarrationis. Καὶ οὐκ εὔφρανας. *Qui possit deus ab homine exaltari.* A *Deo etiam humana quadantenus assignāt scripturæ.* B εὐδρωπο πάθως. *Bibaiω-σις à simili. Collatio altera.* C παράδειγμα. γνώμη. D *Domine deus meus.* E *Lacus.* *Actio omnis aut degrauat, aut alleuat ad deum.* F *Attende qui synceriter psallāt domino.* γνώμη. γνώμη.

Repurgate corda vt in spiritu fructificetis, & pos sitis sanctificati prudenter psallere domino. ET *confitemini memoriæ sanctitatis eius.*) Non dixit, confitemini sanctitati eius, sed memoriæ sanctitatis eius: hoc est, gratias agite. Confessio nanque in hoc loco pro gratiarũ actione accipitur. Gratias itaque agite, quoniam in memoria sanctitatis eius estis: qui quũ priùs fuissetis in profundo malitiæ, & carnis impuritate cõtaminati, veneratis tũ in obliuionẽ sanctitatis eius qui vos creauit. In propitiationẽ ergo remissionémve eorum quæ admisistis, cõfitemini de his quæ à vobis nõ rectè priùs nec sobriè facta sunt. *Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.*) Priùs triste quid dixit, nempe iram in indignatione dei. Deinde rem lętiorem, vitam scilicet in voluntate eius. Videtur tautologia esse, hoc est idem dicere apud eos, qui nõ queunt eorum quæ indicantur, attingere exactã intelligentiam. Quod propheta iram in indignatione dei esse dicit, quasi ira & indignatio idem sint, cùm tamen plurimum differant. Thymos enim iudicium est ad infligendũ talia & talia cõmerito. Ira verò labor suppliciũque quod cuique pro modo mãsuráve iniustitiæ imponitur à iudice iusto. Quod dico, exemplo colliquescet magis. Medicus vbi signo quopiam deprehendit partem corporis aliquã inflammatione affectam & sanie refertam, iudicat incisionem necessariã esse faciendam malè affecto, hoc itaque, thymon sacrum nominat eloquium. Post verò medici iudicium ac sententiã afferendi remedij, venitur ad rem, & ea exequenda quæ sunt visa & iudicata: hoc est, ad ferrũ incidens, & dolorem ei qui inciditur inferens, hæc demum ira dei dicta est. Venito igitur ad psalmi propositũ, & facilè sententiæ cõsequentiam inuenies. *Quoniam ira in indignatione eius.*) Pœna secundum iustum dei iudicium, vita verò in voluntate eius. Quid ergo dicit? Quòd hoc vult deus: hoc est, vt omnes eius vitæ participes sint. Circũstantiæ verò pœnarum non ipsius voluntate fiunt, sed pro merito eorum qui peccauerunt, inferuntur. Vitã itaque deus cuique propria voluntate tribuit. Irã verò sibi quisque thesaurizat in die iræ & reuelationis & iusti iudicij dei. Mos est sacri eloquij, si quando tristia lętaque commemorat, tristia lętis in ordine præponere: fruitio enim boni efficitur iucundior, tristibus iam exactis: Beneficium pœna est posterius. Percutiã & ego sanabo. Ego, inquit, occidã, & ego viuere faciam. Ipse dolorem inuehit, & idem rursus in gradum restituit. Percussit, & manus eius sanauerunt. Quæ nos affligunt, præcurrunt, quò maiore cũ constantia multiplicem gratiam nobis collatam conseruemus, quòd inflicta nobis mala pressiùs tueantur cõsecutam gratiam. *Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*) Reminiscere temporis dominicæ passionis, & sermonis significationem qui ponitur hic, facilè reperies. Ad vesperum demoratus est fletus discipulis domini, quando in cruce pendentem conspexerunt: & ad matutinũ lætitia, quando post resurrectionem cum gaudio cucurrerunt, inter se bonos afferentes nuntios, quemadmodum viderint dominum. Vel fortè in vniuersum, Vespera seculum hoc dicitur, in quo qui ad suam beatitudinem plorauerint, aduenien te posteà matutino consolabuntur. Beati, inquit, qui lugent, quoniam consolationem accipient: beati qui flent, quoniam ipsi ridebunt. Quicunq; igitur dies seculi huius in cõsummatione iam existentis & ad occasum tendẽtis, in plorandis peccatis exegerint, hi demum verè illo matutino adueniente gaudebunt. Qui enim seminant in lachrymis, in exultatione metent nimirum in seculo illo futuro. *Ego autem dixi, in abundantia mea non mouebor in æternum.*) Quemadmodum ciuitatis est abundantia, vænalium rerum in foro copia: itemque regionem abũdare dicimus quę multis referta fructibus existit: sic & animæ quędam est abundantia, quæ omnigena specie bonorum operum est referta, quę primùm quidẽ industrio ac solerti labore percolitur, posteà verò cælestiũ imbrium frequenti irrigatione saginata fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum reddere, ac benedictionem assequi valet dicentem. Benedicta horrea tua & reliquiæ tuæ. Qui enim suam intelligit constantiam, multa cum confidentia dicet & affirmabit se non passurum, Vt ab aduersario in errorem mittatur, quasi ager plenus cui benedixit dominus. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.*) Qui tempus in inquirenda virtutum ratione consumpserunt, quasdã dixere virtutes ipsa sua contemplatione consistere, quasdam verò sine cõtemplatione: vtpote prudentiam quidem ex contemplationibus in cognitione bonorum ac malorum: Temperantiam verò, esse eligibilium & fugiendorum, Iustitiam eorum quæ distribuenda sint, quæ non sint, Fortitudinem, eorum quę grauia sunt, quę non sunt: Pulchritudinem verò & fortitudinem non esse contemplatrices virtutes, posteriores illis quę sunt ex contemplatione. Nam secundum commensurationem & harmoniam earum contemplationum quæ sunt animę, quidam sapientum intellexerunt pulchritudinem: fortitudinem verò secũdum efficaciam earum virtutum, quæ ex contemplationibus suggeruntur. Verum vt decor animæ accedat, & efficaciter perfectiua eorum quæ necessaria sunt, potentia, diuina est opus gratia. Vt igitur suprà dixit: Quoniam vita in voluntate eius: sic nunc deum in reddendis gratijs exaltat dicens, In voluntate tua præstitisti decori meo virtutẽ. Pulchèr quidem eram secundum naturam: debilis autem factus, ob peccatũ per insidias serpentis admissum, perij. Pulchritudini ergo meæ, quam ex te in prima creatione accepi, addidisti virtutem eorum quæ me addecent effectiuam. Pulchra nãque omnis est anima, quæ in symmetria propriarum virtutum conspicitur. Pulchritudo autem vera, ac proinde amabilissima, quam sola mens omni contagione expurgata possit contemplari, circa diuinam ac beatam consistit naturam. Sanè qui in eius micantissimum fulgorem & inexhaustam gratiam, mentem pressiùs intenderit, nonnihil hinc beneficij in se deriuat & transsumit, quasi si à quapiam tinctura, florulentum splendorem illinendæ faciei suæ desumpserit. Vnde & Moses simul atque particeps factus est eximiæ illius pulchritudinis ex familiari cum deo cõgressu, glorificatam habuit faciem. Qui igitur intelligit hanc sibi suppetere virtutem, in istiusmodi vocem erũpit minimè ingratam collatori: Domine in volũ tate

Margin notes and section letters:

Confessio gratiarum actio.

A — Asserit peccatorũ confessionem.

θυμὸς & ὀργὴ. quo differant. παράδειγμα.

B — Ira in indignatione eius pœna pro iusto dei iudicio. ἐνεργεῖται, καὶ δικαιοκρισίας. κανὼν scripturæ.

C

μακαρί[...] ὡς κλαύ[...] σαντες δόγμα c[...]tholicum.

Confirma[...] inductio[...] scriptura[...] βεβαίω[...] σις item [...] simili.

D

Decor & fortitud[...] Virtute[...] quatuo[...] in quib[...] consiste[...]

E

Pulchr[...] do [...] & [...]

F

tate tua præstitisti decori meo virtutem. Quẽadmodum verò decor atque fortitudo contemplationis expertes, posteriores ac sequaces sunt illis virtutibus quæ ex cõtemplatione sunt: sic cõtraria quædã vitia citra cõtemplationẽ, turpitudo & debilitas apparent. Quid enim turpius aut intẽpestiuius anima perturbationibus obnoxia? Vide, quæso, parumper iratum, eiusque ferociam & acerbitatem. Considera mœstum atque tristem, quãta sit in eo humilitas deiectioq; animi. Præterea eum qui à libidine aut gula superatur, vel terroribus consternatur: quisnam vel sustineat aspicere? cùm palàm sit, animi affectus corporis statũ atque aspectum penetrare solere. Velut itaque vestigia quædã pulchritudinis animę in sancti hominis statu apparent: sic contrà in reliquis fœditas quædã. Prouidendum itaque nobis omni studio vt hanc habeamus pulchritudinem, vt sponsus dei verbũ nos excipiens dicat: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. *Auertisti autem faciem tuam, & factus sum conturbatus.*) Donec enim, inquit, contemplationis tuæ radij mihi affulserunt, in statu firmo atque tranquillo egi. Postquàm verò auertisti faciem tuam, in multa perturbatione & tumultu depresa est anima mea: Auertere autem faciem suam dicitur deus, quum tempore afflictionis tentationibus expositos videtur deseruisse, vt fortitudo certantis cognoscatur. Si igitur pax ea quæ superat omnẽ sensum, custodierit corda nostra, facilè confusaneã omnium affectuũ intemperiem ac turbelam effugere possumus. Iam quãdo diuinæ voluntati auersio opponitur, pulchritudini verò & decori & virtuti perturbatio: animæ cõtingent perturbatio, deformitas, simul & infirma conditio. Et hæc vtiq; infirmitas ex eo cõtingit animæ, quòd se à deo abalienarit. Oremus itaq; semper, nobis vt affulgeat facies dei, quatinus in sancto ac decẽti statu persistamus, requieti, mites, modisq; omnibus tranquilli & exprompti ad omne opus bonum. Paratus sum, inquit, & non sum turbatus: *Ad te domine clamabo, & ad deum meum precabor.*) Sæpè de clamore ad dominum dictum est, quòd clamor sit eius tantum qui magna & cælestia desiderat. Si quis autem parua & terrena à deo petierit, parua is & humili comperietur vsus voce, nõ ad sublime, nec ad ipsius dei aures peruenientem. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?*) Cur, inquit, clamaui, & quæ te dominum ac deum meum rogaui? Quid mihi opus, inquit, carnis oblectatione, aut sanguinis multitudine, quum sim eas amissurus in communi corporis resolutione? sed potiùs meum corpus castigo, & in seruitutem redigo: ne fortè ex valetudine nimis prospera, & sanguinis copiosi feruore, occasio peccati mihi corpulentia existat. Ne igitur tuæ carni obsequare indulgentiùs aut colas eam geniali balneo, somno, plumis ac mollibus cubilibus, semper hoc verbũ quasi elogiũ quoddam repetens: Quæ vtilitas in sanguine meo dũ descẽdo in corruptionem? Quid quæso tantopere adornas fouesque, quod paulopòst est interiturũ? Quid teipsum saginas & carnibus grauas? An ignoras, quantò pinguiùs tuum tibi corpus, tantò grauiorem animæ tuæ carcerem cõstituis? *Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?*) Quomodo terrestris homo ac carneus cõfitebitur tibi deo? Quomodo item annũtiabit veritatem is, qui disciplinis nullam dedit operam, & in tanta carnis mole suã ipsius mentem oppressam tenet? Iure itaque meam extenuo ac macero carnem, nec meo sanguini parco, qui in carnem coagulari solet, ne mihi vel ad confessionem vel ad veritatis cognitionum sit impedimento. *Audiuit dominus & misertus est mei.*) Postquam narrauit quæ fuerint quæ ipse ad dominũ clamauit, statim diuinum sentiens auxilium, nos ad petenda similia prouocat: Audiuit, inquit, dominus & misertus est mei. *Dominus factus est adiutor meus.*) Oremus ergo & nos, clamemusque clamore spirituali petentes magna, non carnis studio addicti. (Qui enim in carne sunt, deo placere non possunt) vt & nos exaudiat deus, nostrã debilitatem miseratus: & nos diuino freti auxilio, dicamus, *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.*) Non enim cuilibet animæ gaudium à deo ingignitur: sed ei, quæ peccatum suum vehementi luctu & assidua lamẽtatione plorauerit, veluti si seipsum mortuum lugeat, qui sanè fletus postremò in gaudium reuertitur. Quòd autem sit laudabilis quidã luctus, ostendunt pueri, vt ait euangelium, in foro sedentes atque dicentes: Lamentati sumus vobis, & nõ plorastis: tibia cecinimus vobis & non saltastis. Est autem tibia instrumentum musicum, quo vtimur ad melodiam reddendam flatu cooperante: ex quo existimo quemuis sanctum prophetam figuratè, tibiam nominari, ob motum à sancto prouenientem spiritu. Ideo dicit: Inflauimus tibiam, & non saltastis. Prophetici enim sermones nos ad actionem sanctæ prophetiæ consentaneam & concinantem adhortãtur, quę hîc dicitur saltatio quædã. Sed & lamentantur nobis prophetæ, ad luctũ nos prouocantes, vt simul ad consensionem & cognitionẽ peccatorũ nostrorum delati ex propheticis sermonibus, nostrum lugeamus exitiũ, laboribus multis & ærumnis nostram carnem affligendo. Ei sanè qui talis est, lugubris vestis disrumpitur, quã sibi circumposuerat suum lugẽs peccatum. Huic tandem circumponitur amictus lætitiæ & palliũ salutis, splendida hæc & nuptialia indumẽta, quibus si quis fuerit ornatus, non excludetur aditu nuptialis thalami. *Scidisti saccum meum, ac circundedisti me lætitia.*) Saccus ad pœnitentiam facit, quum sit humilitatis signum. Olim nãque patres in sacco & cinere sedentes, pœnitentiam egerũt. Quoniam Apostolus reuelata facie in eandem imaginem trãsformatur à gloria in gloriã: datam sibi à domino gratiam, propriam dicit gloriam. *Vt cantet tibi gloria mea.*) Gloria iusti, spiritus qui in eo est. Quicunque spiritu psallit, dicat: Vt cantet tibi gloria mea, *Et non compungar.*) Non ampliùs, inquit, faciã digna compunctione, vt iam non cõpungatur cor per dimisi peccati memoriam. *Domine deus meus in æternum confitebor tibi.*) hoc est, gratias agam: quoniãquidem ex pœnitentia mihi veniam dedisti, & ad gloriã me reduxisti submoto peccatorũ probro. Ideo in perpetuum confitebor tibi. Quod enim tantum esse possit temporis interuallum, quo me tantorum beneficiorum tuorum obliuio capiat?

Margin notes: ἀπρεπέστατον. — ἀκοσμίαις. — γνώμη. — *Laudabilis luctus.* — *Propheta quiuis sanctus.* τροπικῶς *tibia est.* — *Pro* σαυρῆ *lege* εὐπρεπείας. *Saccus pœnitentiæ symbolum. In sacco & cinere.* — γνώμη cũ elegãti metaphora.

IN PSALMVM XXXII. EXVLtate iusti in domino, rectos decet laudatio.

Xultationis vox solenni consuetudine scripturæ exprimit animæ statum apprimè quàm alacrem ac festiuum, & ingenti circunfusum gaudio, ob ea quæ lætitia ac iucunditate digna sunt. *Exultate atque iusti in domino.*) Non quando rem prosperā domi habetis, non item quando corpori bene
A fuerit, non cùm ager fructibus omnigenis refertus est: sed quòd dominum habetis, tali insignem pulchritudine, tali præditum bonitate, tali denique sapientia præcellētem. Sufficiat vobis ea lætitia, quæ in ipso est. Videtur autem propheta hic ob aliquam rem maximè gratam quam assecutus sit, in domino exultare. Ideo iustos adhortatur istam sentire dignitatem, quòd talis domini seruí esse meruerint, & exultare in illius famulitio ac seruitute cum gaudio inenarrabili & tripudijs cordis, velut per numinis aspirationem subsilientis ac sensum diuinæ dilectionis. Si quando tuo cordi quasi lux quædā illapsa multam de se deus cogitationem atque intelligentiā peperit, tuamque mirum in modum illustrauit animam, vt in eius amorem magnopere venias: res verò mundi istius & corporis vt vilia despicias ex illa breui & obscura similitudine, omnem iustorum statum facilè nosse poteris, quo illi æquabiliter nec intercisè in deo lætitiam sunt assequuti. Tibi autem diuina dispensatione quandoque, nec admodum sæpè contingit gaudium, vt per breuem degusta-
B tionē admonearis, quibus bonis sis priuatus. Iusto autem quòd in ipso insideat inhabitetque spiritus perpes suppetit ei diuina cælestisque lętitia. Inter pręcipuos verè spiritus fructus charitas, gaudium, pax numerantur. *Exultate igitur iusti in domino.*) Quasi locus quidā iustorum capax est dominus: in quo qui est, necesse sit prorsus, vt lætetur & gaudeat. Fit vicissim & iustus domino locus, cùm illum in sese recipit. Nam & qui peccat, locum dat diabolo, vt qui non obtemperat dicenti: Nolite locum dare diabolo. Itemque Ecclesiastici: Si spiritus potestatē habentis super te ascendat, ne locum tuum dimiseris. In ipso itaq; domino cū simus, quoad licet, ipsius mirabilia speculemur, atq; ita ex eorum contemplatione lætitiā nostris cordibus cōparemus. *Rectos decet collaudatio.*) Quemadmodū enim pedi obtorto atque obliquo, calceus rectus non admodū probè aptatur: sic obtortis cordibus diuina laus minimè conuenit. Quamobrem existimo dæmonum ori vt de seruatore indignè loquēti, ad eum manife-
C standum ablatā fuisse potestatem. Et Pythonem increpat Paulus, vt ne ab impuro sanctus cōmendetur. Tale quid & peccatori dicit deus: Quare tu enarras iustitias meas? Conemur igitur omni studio, opus omne obliquū, ac detortū à rectitudine vitare: mentemque nostram vt rectam regulā & animæ iudicium corrigamus: vt nobis existentibus rectis, dei laus concredatur deo ipsi offerenda. Quemadmodum enim serpens qui ad peccatum nobis incentor fuit, obliquus dicitur, & in serpentem draconem obliquum, dei ensis inducitur, propterea quòd multas spiras ac inuolucra in itinere facit. Serpentis nanque tractus inæqualiter per humum serpit: prioribus partibus aliter ac illis quæ sequuntur motis, & rursus postremis aduersus priores procedere conantibus. Itaque qui serpentem imitatur, obliquam, inæqualem, & contrarietate refertam suam re ipsa exprimet vitam. Qui è diuerso domini dei vestigia sequitur, rectas semitas, recta item pedum vestigia faciet: quoniam rectus dominus deus noster, & rectitudinem siue æquitatem vidit vultus eius. Si duæ regulæ,
D altera alteri admoueatur, pulchrè conueniet vtriusque rectitudini. Si verò obtortum iuxta regulam rectam ponatur lignum, incongruum & procul à proportione recti reperitur. Quoniā itaque recta est dei laus, recto opus est corde, vt ei laus dei congruat atque cōueniat. Quod si nemo dominum Iesum nisi in spiritusancto dicere valet, quomodo laudem referes, spiritum in tuis visceribus rectum renouatumque non habens? *Confitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi.*) In cithara primùm confiteri domino oportet, hoc est, actiones corporales congruè reddere. Quoniam enim in corpore peccauimus, quando membra nostra serua peccati ad iniquitatem præbuimus: corpore item confitebimur, eodem in peccati dissolutionem vtentes organo. Maledixisti? benedicas. Circumuenisti proximum in negotio? redde. In ebrietatem incidisti? ieiuna. Arroganter & superbè egisti? humiliare. Inuidisti? obsecra. Occidisti? tu testimonio tuomet profitere te reum, aut certè per confessionem, tuum ipsius corpus affligito quasi contra
E te redditurus testimonium. Tunc demum post confessionē dignus fueris qui deo psallas, in decachordo psalterio. Priùs enim corporis actiones corrigere oportet, vt decēter ac congruè eas perficere possis iuxta præscriptū diuini verbi, ac sic tandem ad intelligibilium contemplationem ascendere. Psalteriū fortasse mens ipsa dicta est, quæ superna quęrit, ex eo, quòd structura organi huius à parte superiore sonandi potentiam accepit. Opera igitur corporis, veluti infernè deo cōfitentur: quæ verò per mentem annuntiātur mysteria, è supernis occasionem habent, propterea quòd mens per spiritum sanctum sonādi accipit facultatem. Qui enim omnia mandata respicit, ac veluti concentum & symphoniā quandā peregerit: is demū in decachordo psalterio deo psallit. Decachordum appellat, quo decem mandata generatim in prima legis promulgatione sunt cō scripta. *Cantate domino canticum nouum.*) hoc est nō in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus deū adorate. Qui legem non iam interpretatur iuxta literæ corpus, sed eam iuxta sensum spiritualem
F ceteris facit innotescere: hic canticum nouū cantat. Veteris enim illius testamenti litera quasi senio confecta exoleuit & pertransijt: nouum verò & veluti renouatum dominicæ doctrinæ canticū nos excepit, quæ quasi Aquilæ iuuentutem nostram renouat, vbi hūc externum hominem corrupcrimus, & ijdem de die in diem innouamur. Sanè quisquis ad interiora se extendit, seipso iunior perpetuò redditur. Atque ita qui seipso semper iunior fit, recentiùs quoque canticum deo canit. Recentiùs autem eò dicitur, vel quòd sit pręter

ὁμοιώσεις. Rectos decet collaudatio.

ἔργον σκολιὸν καὶ στραγγαλιῶδες.

ἑλιγμοὺς καὶ ἑκτρ[...]τάς.

In cithara confitendum domino: dein in psalterio. Contraria contrarijs curantur.

Psalterium.

Decachordum. Canticum nouum.

ter consuetudinem admirabile, nec prius auditū, vel certè quòd nunc primū in lucem prodierit. Siue igitur admirabilem & omnem excedentem naturam incarnationem domini narraueris, recentius vtique ac nouum concinis canticum, siue regenerationem quoque ac renouationem vniuersi orbis per peccatum antiquati, postremò resurrectionis mysteria mūdo nuntiaueris, sic quoque canis recens ac nouum canticum. *Bene psallite ei in vociferatione.*) Audite mandatum. Bene psallite, hoc est, mente indiuulsa nec aliò quoquā distracta, sed affectu syncero. *In vociferatione psallite.*) Quasi enim boni quidam milites parta

A iam de hostibus victoria, victoriæ auctori referte hymnos. Confidite, inquit, ego vici mundum. Quisnam hominum aduersus diabolum bellum gerere posit, nisi ad imperatoris nostri protectionem simul & virtutem cōfugientes, illinc in hostem nostrum petita à fide quæ in Christū est, iacula contorqueamus, & sagittis configamus? *Bene psallite in vociferatione.*) Est autem vociferatio vox quædam inarticulata, quum in bello addensati milites & inter se constipati consonè sibi acclamāt. In vno igitur cōcentu, eademque animorum cōspiratione & vnione charitatis psallite. Quid demum oportet psallentes dicere? *Quia rectum est verbum domini.* Hac de caussa priùs rectos corde ad laudem euocat: quoniā hoc quod est laudādum dei verbum, in principio erat apud deum existens deus. Rectus itaque pater, rectus filius. *Et omnia opera eius in fide.*) Quid est quod dicit? Opus cælum, opus terra, opus mare & aër, deniq; animata & inanimata, rationis participātia & eius expertia omnia. Quomodo autem in fide omnia? Quænam in inanimatis fides? quæ

B item brutis, quę fides in lapide, quę in cane? Nec inanimatum, neque brutum aliquod in fide. Hic autem nihil excipit, omnia cōprehendit, dicens: Cuncta opera eius in fide. Quod ergo opus dicit? Si cælum, inquit, contemplere, ipsiusque ordinē consideraueris, fidei tibi dux est. Per id nanque artifex tibi ostenditur. Si terræ ornatus & distinctionem variam inspexeris, rursus per hanc tibi erga deum augescit fides. Non enim carneis istis oculis edocti deum, in ipsum credidimus: sed discursiua vi mentis per hæc quæ videmus, inuisibilem cōspicimus. Omnia ergo opera eius in fide: & si lapidem didiceris, quandā habet demonstrationem virtutis eius qui se lapidem creauit: & si formicam, & si culicem, & si apem dixeris. Sæpè nanque in minimis conditoris sapientia solet apparere: Nam qui cælum expandit, & immensa pelagi spatia diffudit, is est qui tenuissimum apis aculeum veluti fistulam quandam excauauit, vt per illam venenum effundat. Omnia igitur opera eius in fide. Nihil tibi omnino sit infidelitatis

C occasio. Caue dicas, temerè factum est hoc, & sponte hoc prouenit. Nihil enim inordinatū, nihil non præfinitum, nihil accidit frustra, nihil temerè fertur. Nec malum vllum euentum, aut malam dixeris horam. Hæ nanque ineruditorum ac disciplinam christianā ignorantium voces sunt. Nónne duo passeres asse væneunt, & vnus ex eis absque dei voluntate non cadet? Quot capilli capitis? & vnus ex eis nō est apud deum obliuioni. Vides igitur diuinum oculum, quomodo neque minutissimarum rerum quidquam cōsiderationem ipsius effugiat. *Diligit misericordiam & iudicium. Misericordia domini plena est terra.*) Si per se iudicium dei satis esset, ac seuerè & præcisè pro meritis eorum quæ gessimus, nobis rependeret, quę nobis spes reliqua esset? quis ex omnibus saluus fieret? Nunc autem diligit misericordiam & iudicium velut assistrice cōstituta sibi misericordia, & regio iudicij prælata throno. Sic quemlibet in iudicium adducit. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Neque enim misericordia sine iudicio, neque iudicium sine misericordia. Ante iudicium misericordiam diligit, & post eam prærogatam ad iudicium venit.

D Hæc enim inter se coniuncta sunt, misericordia cum iudicio; ne misericordia sola supinitatem & lentorem animabus ingeneret: neu iudicium si per se consideretur, in eisdem desperationē operetur. Vult tui misereri iudex, teque miserationibus suis complecti, si modò post admissa humilem te factum & contritum, & malefacta plurimùm deplorantem inueniet. Insuper si quæ clam ceteris & in arcano designasti, prodideris & euulgaris fratri citra pudorem vllum. Si fratrem oraueris, vt laboranti tibi auxilietur ad procurandā medelam. Si demum miserabilem prorsus te viderit, abundè tibi misericordiā suam impendet. Contrà, si cor tuum impœnitens, sensu superbū discredentem futuro seculo, nulloque iudicij timore correptum cōspexerit, tunc in te iudicium diligit, perinde atque medicus placidus & amans hominum priùs fomētitijs infusionibus & mollificatiuis delinimētis tumores ac tubera exiccare cōtendit: vbi autem viderit extuberascentem cā molem, nec quidquam remittere ex tumore,

E sed reiecta misericordia & cura molliore, vsum deligit ferri. Diligit igitur misericordiam in ijs, quos præteritorū pœnitet: Diligit item iudiciū in ijs, qui duro sunt corde. Tale est quod etiam Esaias ad deū dicit: Misericordia tua ad mensurā. Nam & ille misericordiam cum iudicio exhibet, qui in pōdere, numero & mensura admetitur cuiusque merita & appendit. *Misericordia domini plena est terra.*) In hoc loco misericordia à iudicio disiungitur. Nam terram tantum dei misericordia refertam dicit, iudicio in tempus definitū reseruato. Hic profectò misericordia sine iudicio prærogatur: nō enim venit vt mundum iudicet, sed vt seruet. Illic verò non est iudicium sine misericordia, quoniam nequit homo mūdo corde ac liber omnino à sorde peccati reperiri, etiam si vnius diei tempore supra terram vixerit. Quamobrem si quis videat quotidie malitiam inualescentem ac depascentem homines, & fragile genus hominum mille mortibus delictorum gratia dignum, tantò admirabitur magis diuitias bonitatis diuinæ, tolerantiæ & longanimitatis. Nos

F igitur dum in terra sumus, dei misericordia opus habemus. Qui autem in cælo sunt, digni potiùs qui beati prædicentur quàm miserabiles. Vel fortè nos terram appellat propter cōdemnationem peccati, quod illud audimus à domino: Terra es & in terram reuerteris. Referti sumus miserationibus dei. Cùm enim nos mortui essemus peccatis & delictis, misertus deus, cōuiuificauit nos Christo. *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu*

F 4 oris

Vociferatio.

δόγμα catholicū.

γνώμη.

Fortuitum nihil. In Genethliacos.

Misericordia & iudicium.

γνώμη memorabilis.

Astruit cōfessionem auricularē.

Simile.

Misericordia in pondere. Tempus miserendi.

oris eius omnis virtus eorum.) Vbi sunt qui spiritum floccifaciunt? vbi qui illum separant à creatrice dei potentia? vbi qui à patris ac filij coniunctione illum dirimunt & exsecant? Audiant psalmum dicentem: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Non enim hîc verbum simplex, aut cõmunis hæc loquutio ex nominibus & dictionibus cõsistens existimãda est. Neque item hic spiritus est vapor in aëra diffusus: sed & verbum in principio consistens apud deum, & Spiritus sanctus, qui hanc propriè sortitus est appellationem. Vt igitur verbum opifex cælum firmauit, sic & spiritus sanctus ex deo, qui ex patre procedit: hoc est, qui ex ore ipsius est, ne externum aliquid & creaturam esse ipsum iudices, sed tãquam ex deo subsistentem glorifices, vniuersas semel in illũ contulit virtutes. Spiritu itaque sancto firmata est omnis virtus cælestis, hoc est, firmitatem, soliditatem ac confirmationem in sanctitate & omni virtute, quæ sacras deceat potestates, ex Spiritus sancti auxilio habent. Hîc itaque spiritus quidem oris sui scribitur. Inueniemus autem alibi verbũ quoque oris eius dictum, vt intelligatur saluator noster, & Spiritus sanctus eius ex patre. Quoniã igitur verbũ quidem domini ipse quidem saluator, & spiritus oris eius Spiritus sanctus est, vterque cælum ac terram & omnes virtutes in eis concreauit. Hac igitur de caussa dictum est, verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Nihil enim sanctum est citra Spiritus sancti præsentiam. Angelos nanque initio vt essent, verbũ opifex omnium condidit: sanctificationem verò simul impendit ipsis Spiritus sanctus. Non enim in infantili statura sunt creati, deinde paulatim exercitati atque perfecti, sic spiritus susceptione digni sunt habiti, sed in prima constitutione, & quasi quadam conspersione suæ substantiæ simul infusam habuere sanctitatem. Quapropter & ad malitiam difficilè se poterant transmouere nimirum in sibi indulta sanctitate quasi tinctura quadam confirmati penè momento, stabilitatemque ad virtutem dono spiritus sancti adepti. *Congregans sicut vtrem aquas maris, ponens in thesauris abyssos.*) Non dixit, congregans sicut in vtre, sed sicut vtrem. Vtris naturam mihi vel nunc expende. Nũc pellis illa coriacea inflatur quidem, quũ distenta fuerit spiritus introclusi agitatione: nũc verò cõtrahitur, mox vbi flatus quo turgescebat distentus, abierit in aurã. Sic item mare quando turget ac feruet, & spiritibus insurgit efferatum atque tumens, quandoque verò dũ est tranquillum, in humilitatem se cõtrahit. Quemadmodũ igitur vtrem contrahit, sic aquas maris humiles reddit dominus. Reperitur & in quibusdã exemplaribus, in vtre. Quo fermè modo ad antiquam nos remittit historiam, quãdo mare rubrum nullo ipsum diducente aut retinẽte, intra sese retraxit & constitit: & quasi in vtre quodam, diuino iussu ligatum fluere ac diffundi illud nõ sinente. *Ponens, inquit, in thesauris abyssos.*) Communi sententiæ congruere magis videbatur si dixisset: Ponens in abyssis thesauros: hoc est, in mysterio & arcano suas diuitias continens. Nunc autem quasi quædam pretiosa, digna diuinis thesauris abyssos dicit esse. Non satis scio, an ipsę rationes quæ de diuino sunt iudicio arcanæ quidem illæ, nec vlli humanæ menti comprehensibiles hîc vocẽtur abyssi: propterea quòd rationes hæ diuinæ tantùm cognitioni reseruatę sunt, quibus singula dispensantur. Quòd enim iudicia singulorum abyssus vocata sint, in alio psalmo didicimus, qui dicit: Iudicia tua abyssus multa. Si igitur quæris cur peccatoris vita prorogetur, iusti verò incolatus huius dies abbreuientur: quare iniustus prosperetur, iustus affligatur: cur vnus aliquis pusio ante ætatis perfectionem hinc auferatur: vnde sint bella, vnde naufragia, vnde terrę motus, siccitates, imbres immodici, cur quę hominibus sunt exitialia, deus creauit, cur hic seruus, ille liber: cur hic ditescit, ille pauperescit? Deinde multa est in peccatis, multa etiam in rectè factis differentia. Et hæc quidem fœmina lenoni vendita, per vim quodammodo in peccato retinetur: illa autem quæ ab initio heram nacta est bonam, in virginitate nutrita est, cur hæc beneficio affecta est, illa verò condemnata. Et quæ sit in singulos quosq; à iudice retributio. Hæc sanè omnia, vbi inciderint menti tuæ, fac memineris, quia iudicia dei sunt abyssus. Et, quòd in diuinis recõdita sunt & inclusa thesauris, nec quibusuis facilè cõprehensibilia. Et credenti quidem ex deo promissio est: Dabo tibi thesauros absconditos & inuisibiles. Nos vbi habebimur digni cognitione ea, qua perspicitur deus facie ad faciem: tũc in thesauris dei eas abyssos contemplabimur. De vtribus verò si quæ in sacris voluminibus dicuntur, collegeris: propiùs pertinges ad propheticæ sententiæ intelligentiam. Vtres noui in euangelio nominantur, qui de die in diem vitæ genus renouant, & vinum nouum de vera vite capiunt. Qui verò veterem hominem nondum deposuerunt, vtres sunt veteres, quibus neutiquàm cõmodè credi possit infusio vini noui. Nemo enim mittit vinum nouũ in vtres veteres, ne vinum effundatur, & illi vtres prorsus dispereant: nulla iam venia digni, si bonum ac nouum effundant merum. Igitur in vtres nouos vinum nouũ est mittendum. Nouum insuper & spirituale vinum, vt quod Spiritu sancto efferuescit, nimirum veritatis intelligentiam non dum exolescentem vetustate erroris mittere cõuenit in hominem nouũ, qui quod perpetuò domini nostri Iesu Christi mortificationem in corpore fert suo, iure nouus dici possit vter. *Timeat dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.*) Iam quando timor domini initium est sapientiæ, qui terrena sapiũt, per timorem erudiantur. Timor enim quasi quidam introductorius necessariò ad pietatem condiscendam assumitur. Charitas verò à timore instructiuo exercitatos suscipiens perficere solet. Terræ igitur vniuersæ timorem præcipit hic sermo. Commoueantur autem, inquit, omnes inhabitãtes orbem: hoc est, omnis motus siue ex mẽte siue ex corpore actum perficiens, ab hominibus perficiatur iuxta præscriptum diuinæ voluntatis. Sic enim intelligo illud, Commoueatur ab eo: videlicet vt nec oculus, nec manus præter dei voluntatem moueantur. Sed ne cor quidem ea quæ deo displicent, excogitet. Nec ab vlla prorsus alia caussa moueantur: neque ipsos quiduis aliud moueat, nisi dei timor. *Quoniam ipse dixit et facta*

Margin notes (left): *Verbo domini cæli firmati.* — *Idem August. in illud: In principio erat verbum. suus. Spiritus oris dei, deus pro spiritu sancto aduersus Arium, Macedonium & cet.* — συχεῖπε, ὡς ἐν ἀσκῷ, ἀλλ' ὡς ἀσκόν. — *Collatio.* — *Abyssi.*

Margin notes (right): χρίματά σου. — *Vtres noui.* — *Timor domini ἀρχὴ principium sapientiæ.*

Section letters in margins: A, B, C, D, E, F.

facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.) Ad duo precedentia duo alia subiecit. Timeat omnis terra, & commoueatur omnes inhabitâtes orbem. Hæc præmissa sunt. Illis ista subiecit. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Quandoquidem homo ex terreno corpore & anima corpus inhabitâte compositus est, terra quidem iure dicitur, ex terra formatus. Inhabitans autem orbem anima vocabitur, diuersorium & habitationem in corpore sortita. Cõcinnè igitur ad terram illud retulit, ipse dixit & facta sunt. Ad figmentum quidem nostrũ terrestre pertinet quod dicit, & facta sunt: ad imaginem verò dei illud & creata sunt. Quoniã verò in sacris voluminibus creatio pro trãsmutatione in potiorem solet accipi partem, vt est illud: Si qua in Christo noua creatura. Item illud: Vt duos crearet in vnum nouum hominem: Forsan illud quidem, facta sunt, dicitur de prima hominis productione ad essentiam: hoc verò, Creata sunt, de secunda per Christi gratiam regeneratione. Quantum itaque dei mandatum à simplici differt verbo, tantum creatio à generatione distat. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Consilium autem domini in æternum manet.*) Expositio est hæc præcedentis, quomodo deus in se credentes creauerit, ex eo quòd populorum stulta dissipat consilia, quæ circa idololatriam & vniuersam vanitatem habuerunt. Et reprobat consilia principũ. Possunt & ad dominicæ crucis referri tempus, quando illi quidem regem gloriæ supplicio se afficere putarunt: ille contrà, per crucis dispensationem humanum genus renouauit. In resurrectione nanque consilium gentiũ dissipatum, Pilati & militum & reliquorũ, quotquot circa crucem talia peregerunt. Improbata sunt autem cõsilia principum, pontificum videlicet & scribarum, & regum populi. Resurrectio nanque omne malignitatis istorum artificiũ dissoluit. Si verò singulas scripturæ historias relegeris, quæ deus aduersus Gentes à fide alienas peregit, facilè inuenies etiã iuxta corporalis literæ sensum, quod iam dictum est, multam habere vim. Quando enim Iorã filius Achab regnauit apud Israël, tunc rex Syriæ filius Ader multa virtute & graui manu instructo exercitu Samariam obsedit, ad eamque compulit famem, vt asini caput, tunc quinquaginta siclis argenti, & quarta pars sextarij fimi columbini quinq; argenti drachmis emerentur. Itaque vt Elissæi promissio impleretur, dissipata sunt consilia Syriæ, vt illi relictis tentorijs suis & omni opulenta admodum supellectile, fugerint tãtam relinquentes copiam Samariæ obsessæ, vt mensura similæ siclo, & duæ mensuræ hordei siclo vno vænirent. Sic igitur dominus nouit gentium consilia dissipare. Quomodo autem improbet consilia siue ratiocinationes principum, in historia Achitophel didicimus, quando id in votis habens Dauid dominum orauit: Dissipa obsecro consilium Achitophel. Quando itaque aliquem arrogantius magna minantem audiueris, & omnigenûm afflictionum incommoda impacturum se tibi promittentem: respice continuò in dominum dissipantem consilia gentium, & populorum cogitationes improbantem. *Consilium verò domini in æternum permanet, cogitationes cordis eius in generationẽ & generationem.*) Nõnne vides gentium dogmata, vanam hanc philosophiam, quàm subtiles & ingenio eximij circa adinuentiones dogmatum, cùm in rationalibus speculationibus, tum in moralibus præceptionibus ac physiologijs quibusdam, & dogmatis alijs, quæ epoptica mysteria appellãtur? Quomodò dissipata sunt & cassa omnia, & sola nunc euangelij veritas omnem orbis rempublicam occupauit? Multa nanque in hominum cordibus consilia, sed domini cõsilium præualuit. Et necessarium est, si consilium dei stabile ac firmum consistere in animis nostris debeat, vt primùm humanæ cogitationes in nobis dissipentur. Quẽadmodũ enim, in cera scripturus quidlibet, eam priùs interlinit inductis literis, dein quas vult imprimit formas: sic item cor nostrum quod diuina sit lucidè & perspicuè suscepturum eloquia, purum priùs liberumque omnis contrariæ cogitationis reddi oportebit. *Cogitationes cordis eius in generationem & generationem.*) Sanè populi electi duo quum sint, duoque ipsis contradita testamẽta per illud, Cogitationes cordis eius in generationem & generationem, possunt vtique per bis nominatam generationem intelligi & duæ dei cogitationes. Vna quidem, per quam prius accepimus testamentum: altera verò, quæ nouam salutaremque Christi nobis gratuitò contulit doctrinam, *Beata gens cuius est dominus deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi.*) Nemo beatum dicit Iudæorum populum, sed eum populum qui ex omnibus melior electus est. Nos autem sumus gens cuius est dominus deus noster, nos item populus quem elegit in hæreditatem sibi. Gens quidẽ, quia ex multis congregati sumus nationibus: populus verò, quia in locum abiecti populi vocati sumus. Et quoniam multi vocati, pauci verò electi: beatum dicit, non vocatum, sed electum. Beatus igitur quem elegit. Quæ autem beatitudinis caussa? Nimirum expectata bonorũ æternorum hæreditas: Aut fortè quia iuxta apostolum, postquàm plenitudo gentium ingredietur, tũc omnis Israël seruabitur. Primùm multitudinem gentium beatam dicit: Deinde Israëlẽ, qui postremò seruabitur. Seruabitur autem non omnis, sed solùm reliquiæ, quæ erunt secundum electionem gratiæ. Ideo dicit: Populus quem elegit in hæreditatem sibi. *De cælo prospexit dominus, vidit omnes filios hominum de præparato habitaculo suo.*) Eos qui in propria manent animæ dignitate, & naturæ congruentia faciunt, cælitùs, hoc est, supernè aspicit deus. Eos verò qui ad extremum flagitiorum prolapsi sunt, secus inuisit, nempe descendendo. Clamor, inquit, Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est, & peccata eorum magna nimis. Descendam itaque & videbo, an secundũ clamorem qui ad me venit, perfecerint. Et rursus: Descendit videre ciuitatem, quam ædificauerunt filij hominum. Hîc autem ait: De cælo prospexit dominus, vidit omnes filios hominum. Considera è sublimi despectantem. Considera è cælo res mortalium introspicientem. Quocunque tandem perges, quodcunque demum efficies opus, siue in tenebris siue in dici luce dei oculum superintendentem habes.

Creatio siue creatura.

Differẽtia inter creare & facere.

τέταρτον κάβυ.

δόγμα Catholicum.

βεβαίωσις à simili.

Prospicere dei & descendere de cælo.

Ex præparato habitaculo suo.) Non aperiuntur portæ, non contrahuntur cortinæ. Paratum est continuò ad quiduis spectandum dei habitaculum, omnes aspicit filios hominum, ne vnus quidem ipsius fugere conspectum possit, non tenebræ, non parietes, quemquam possint occulere, oculis dei nihil obstaculi, nullum oppanditur velamen. Tantumque abest vt vnumquenque non videat, vt etiã corda contempletur & introspiciat, quæ ipsæ finxit citra vllam admistionem ad malitiam inclinãtem. Cor enim finxit opifex hominum deus ad suam ipsius imaginem, simplex
A quidem illud. Ipsi demum id reddidimus multiuarium & ad omne genus vitiorum versatile, ipsum permiscendo affectibus carnis, corrupta in illo imagine dei, & quam habebat simplicitate & synceritate sibi vbique simili. Quoniam igitur cordium est conditor deus, propterea omnia nostra opera intelligit, opera quidem dicimus etiam & verba & cogitationes, vtque semel, vniuersam motionem hominis: quali item affectu, quóve proposito mouemur: an hominibus magis quàm dei mãdatis placere studeamus & obsequi, solus videt, qui intelligit omnia opera nostra. Quapropter & de quouis verbo otioso rationem dabimus. Et ne poculi quidem aquæ frigidæ mercedem perdemus, quando opera nostra dominus intelligit. *Non seruatur rex per multam virtutem.*) Non exercitus militaris, quãtauis munitio, non ciuitatum mœnia, non peditum phalanx, non equestris turma, non naualis munimi-nis præparatio regi salutem parit. Dominus enim reges constituit & destituit siue transfert: & nulla est potestas nisi à deo constituta. Seruatur er-
B go rex non per multam virtutem, sed per diuinam gratiam, vt & hic verus sit ille apostolicus sermo: Gratia estis saluati. Sicut nec villicus tantum ob diligentiam agriculturæ prouentus ex agricolatione: quantum ob augentem terræ fructus deum assequitur. Neque enim qui plãtat est aliquid: nec qui irrigat, sed deus qui incrementum præstat. Si ergo cor regis in manu dei: non per armatam militarem potentiam, sed deo suppeditante præsidium & velut manum protendente seruatur. In manu autem dei non quilibet, sed qui regis appellatione dignus fuerit. Quidam autem regnum definierunt legitimam esse præfecturam, vel supra omnes principatum peccato minimè obnoxium. * Nam qui sui compos imperiosusque est, rectè vocari rex poterit, *Et gigas non seruabitur in multitudine virtutis suæ.*) Gigantem dicit eum quisquis natura compos est virium, ac robore corporis præstanti vtitur. Neque igitur rex ex armis auxilium habet, quod ad salutem tuendam sufficiat: neque item fortis sibi ad omnia sufficere idoneus est. Infirma nan-
C que & inualida sunt cuncta humana, vni dei potentiæ comparata. Quocirca mundi infirma elegit deus, vt fortia confundat & suppudefaciat. Et, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, vt destruas inimicum & vltorem. Dei nanque gratia in pueris & rerum humanarum rudibúsdum ipso opere maxime elucescit. *Fallax equus ad salutem: in multitudine autem virtutis suæ non seruabitur.*) Eiectus est & exclusus ab vsu sanctorum equus. Sed neque Israël in obeundis bellis quamlibet prosperè se gesserit, videtur vsus aliquando equestri potentatu. Nec sanctorum aliquis priuatim equo vti pulchrum existimauit. Pharao equestri vsus exercitu, & Sennacherib superbus equorum multitudine narrantur. Quamobrem Pharaonis equum & ascensorem deus deiecit in mare, & Sennacherib milites dormitauerunt qui ascenderunt equos. Et lex per Mosen promulgata de regibus hæc sancit: Non multiplicabit sibi equum. *In multitudine virtutis suæ non seruabitur.* Quando enim infirmor, ait Paulus, tunc potens sum. D
Virium nanque corporis multitudo saluti spiritus est impedimento. *Ecce oculi domini super metuentes eum.* Et alibi dictum est: Oculi domini super iustos: hîc verò super metuentes eum. Quando nos ad dominum respexerimus inque ipsum oculi nostri rectà collinearint, vt dicere possimus illud: Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sic oculi nostri ad dominum deum nostrum. Tunc videlicet ad nostri curam & considerationem oculum domini trahimus. *Et in eos qui sperant super misericordia eius.*) Humilitatem eorum qui domino seruiunt exprimit. Quomodo, inquit, aliquis super eius misericordia sperat? Is videlicet qui non his nititur quæ præclarè ac fortiter gessit, neque item se sperat ex operibus iustificatum iri: sed tantùm in dei misericordia spem collocat. Quum enim illud secum reputarit: Ecce dominus, & merces eius parata reddere vnicuique secundum opera eius: & secum recogitauerit opera sua mala, adeoque & supplicium timet, & minas dei perhorrescit. Ad hoc verò, ne absorbeatur à E
tristitia, spe bona subnixus, ad miserationes & benignitatem dei respicit, speratque liberandam animam suam à morte atque pascendam à deo in fame. Anima nostra sustinet dominum, quoniam adiutor & protector noster est. Exhortationem habet ad patientiam hic sermo, vt si quando contingat ab vno aliquo tribulantium nos diuexari, per hoc interim ne sinamus nos diuelli, neu secedamus à charitate dei quæ est in Christo Iesu: sed collectis animæ viribus obuia quæque aduersa perpetiamur credentes non defuturum à deo auxilium. *Quoniam in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.*) Hoc sanè concinit ijs, quæ in psalmi principio dicit: Exultate iusti in domino. Et, in ipso lætabitur cor nostrum. In eandem quoque sententiam mihi videtur Apostolus dixisse hoc: In his omnibus superamus per eum qui nos dilexit. Item illud, Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Quum enim dixisset hîc psalmista: Anima nostra sustinet dominum: vt declararet se nulla vi adactum aut oppressum afflictionibus suam ostentare velle F
patientiam, sed cum omni gaudio suscipere ærumnas & incommoda pro nomine domini: Non solùm inquit, sustinemus, sed in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. Nobis satis est quòd Christiani vocamur, vt inimicorum omnem impressionem insultus omnes effugiamus. Dei sanctum dicitur esse nomen, non eò prorsus quòd in syllabis vim habeat sanctificatiuam, sed quòd omnis dei proprie-

κύριος καθίστᾷ καὶ μεθίστᾷ βασιλεῖς ὁμοίως.

Legitima finitio regni.

** Nã qui, ne verbum quidem in exemplari.*

γνώμη.

Equus sanctis nõ fuit in vsu.

Israël non legitur vsus equestri exercitu.

Confirmat τῷ παραδείγματι γνώμη.

Quis in misericordia domini sperare dicitur.

Nomen dei quomodo sanctum.

proprietas & eorum intelligentia quæ ipsi eminentisimè adesse cõtemplamur, sancta est & ab omni impuritate seiuncta. *Fiat domine misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te.*) Vides quàm scitè ac prudenter orauerit? propriũ affectum admensus est administrationi miserationum dei. Tantum, inquit, fiat misericordia tua super nos, quantam in te coniecimus spem præueniendo. Spes enim nostra omnis huc respicit, nempe in requiem tuam: vt trãsformato corpore humilitatis nostræ, hoc ipsum cognoscamus cõforme factũ corpori claritatis & gloriæ, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperiũ in
A secula, Amen.

IN PSALMVM XXXIII.
Benedicam dominum, Psalmus Dauid quando immutauit faciem suam coram Abimelech, qui dimisit ipsum & abijt.

PSALMI huius intelligẽtia ad duo argumenta nos trahit. Quæ enim in Nobe ciuitate sacerdotum gessit Dauid, videntur affinia esse & cognata huic inscriptioni. Rursus & quæ & Geth apud Achis regem alienigenarum. Nam mutauit faciem suam tunc, cùm Abimelech sacerdoti loqueretur, celans quidem fugam suam, regio autem se inseruire mandato simulans eiusque sedulò implendi satagere, quando & panes propositionis accepit, &
B gladium Goliath. Rursus faciem immutauit suã in medio deprehensus hostium, sentiretque illos inter se vindictæ inhiãtes dicere (Nã serui Achis, inquit, inter se dicebant): Nõnne hic est Dauid rex terræ (nõne huic cãtabant per choros, dicentes: Saul percussit mille, & Dauid decẽ millia? Timuit autem Dauid, inquit, mutauitq; faciem suã ante illorũ oculos. Quo igitur pacto titulus Abimelech nominat, cũ historia Achis regẽ Gethęorũ dicat, talem nos varietatis rationem, quæ per traditiones ad nos vsque peruenit, tenemus: Reges alienigenarũ communi nomine Abimelech vocabantur, propriũ verò quilibet habebat quo appellabatur, sicuti & in Romano imperio liceat intueri, Cæsares in cõmune dici palàm est & Augustos, alia verò habuisse etiam hos liquet nomina sanè propria. Talis fuit & apud Aegyptios Pharaonum nomenclaturã. Nam & ætate Ioseph, rex Pharao dicebatur, quique secundum hũc, ad regnum sublimatus est generatione quarta, tẽpore Mosis itidẽ Pharao. Sed & Salomonis tempore
C Pharao dicebatur. Accepit, inquit, filiã Pharaonis & Hieremiæ prophetæ tẽpore similiter alius: sic & Abimelech tẽporibus Abrahã legitur fuisse: rursus tempore Isaac, & nũc demũ sub Dauid Abimelech memoratur. De temporibus nanque Abrahæ legitur, quòd Abimelech & Ochozath pronubus eius & Phicol princeps militiæ eius, ad Abrahã* dixerint: Ini fœdus nobiscum. Et iterum de Isaac. Erat autem multum temporis ibi. Quum autem prospexisset Abimelech rex Philistinorum per fenestram, vidit ludentem Isaac cũ Rebecca. Ita & hic temporibus Dauid in superscriptione psalmi Abimelech tanquã commune

אבימש sic est, pro quo Græci corruptè ἀγχοῦς. Abimelech nomen generale regum alienigenarũ. אבי מלך pater meus, rex.

אחזת possessio visio. *Αἰγοῦν dicẽs tantum in exemplari. פוכל os omnium.

regni nomen dictum est. Achis verò propriè illi additum ab ipsius natiuitate est nomen, vt traditum est in historia. Coram igitur faciem suã Dauid mutauit manibus seruorũ, delatus velut mẽte motus & interstrepẽs ad ciuitatis portas. Defluebãt, inquit, saliuæ eius in barbam: ita vt diceret Achis ad seruos suos: Quare adduxistis eum ad me? Opúsne habeo istis Epilepticis, vt introduceretis eum & corã me comitiali morbo corriperetur? Atque ita demissus abijt inde, & seruatus est in speluncã Odollam. Igitur tanquam ex magno periculo liberatus hanc gratiarum actionem refert suo liberatori deo dicens: *Benedicam* D
dominum in omni tempore.) Ereptus ex morte sibi veluti terminos vitæ præscribit, suamque ipsius animam instruit ac format ad exactiorem viuendi formulam, vt nullũ ei tempus prætereat, quin deum laudet, ac magnarum iuxtà ac minimarum rerum initia caussasque in eum referat. Non existimabo, inquit, mea quidquã fieri diligẽtia, nec casu id cõtingere, sed in omni tempore benedicã dominum, non solùm in rebus vitæ secundis, sed etiam aduersis. Hinc edoctus Paulus ait: Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Viden' quanta fuerit viri istius charitas? Ad hanc malorum continentem & succedaneam seriem, nihilo se habebat morosius. Quum patriæ finibus exul vertere solũ cogeretur, neque hoc modò, sed & cognatis ac domesticè notis opibusque semel spoliatus. His adde per necessitatem in manus hostiles contraditus, vt parum abfuerit, quin minutim & in frusta ab his cõcisus sit, ne sic quidem secũ dixit: Quousque tandem continens hæc & succedanea malorum series progredietur? Nihil per huiusce afflictionis diuturnã prorogatiuam fastidientior fie- E
bat aut animo deiectior: vt qui probè nosset, quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationẽ, probatio spẽ. Reuera enim tribulationes edulia quædã sunt & exercitatio gymnico certamini mirè cõducentia, & ad patris gloriã suum agonisten promouentia, is modò si legitimè ad omnium tolerantiam, puta, siquando incessimur maledictis, nos contrà benedicimus conuiciatori, quum blasphemantem obsecramus, attriti laboribus ac oppressi gratias agimus, in afflictione positi exultamus quasi gloria affecti. Nihil minus christianum decet, quàm vt rebus suis prosperè cadentibus benedicat deo: contra, tristiore quapiã calamitate afflictus laudes reticeat dei: quando tunc quoq; gratiæ vberiores agendæ veniunt, vt qui planè nouerit quia quem diligit, erudit & castigat: Flagella autem omnem filium quem recipit. *Semper laus eius in ore meo.*) Videtur rẽ im- F
possibilem polliceri propheta: quomodo enim semper dei laus in ore hominis potest esse? quando enim ea depromit cõsueta & ad corporis necessitatem respicientia colloquia, vtique non iã in ore habet dei laudem: quando item dormit, penitus silet. Bibens quoque aut comedens quomodò ore concinit laudem dei? Ad hoc dicimus os esse quoddã spirituale & intellectu præditum hominis istius interni, nẽpe mẽtis, quo nutritur, quisquis particeps diuini fit verbi, qui panis de cælo descendit. De hoc ore propheta etiã loquitur: Os meũ aperui, & attraxi spiritũ. Hoc item nos

ἐπίληπτος comitiali morbo laborans.

[illegible] τροφαί.

Os arcanũ mentis.

nos dominus adhortatur dilatatum habere oportere, ad luculentam copiosam ciborum veritatis susceptionem. Dilata, inquit, os tuũ, & implebo illud. Sanè cogitatio quę de deo est semel impressa & velut sigillo obsignata in præcipua animæ parte, nimirũ in mente, potest laus dei rectè appellari, semper in anima existens. Potest itẽ iuxta apostolicam adhortationem vir quiuis bonarum studiosus cũcta facere ad dei gloriam, ita vt facta dictaque ipsius omnia, omnisque spiritualis operatio vim laudis habeat. Siue enim bibat iustus, siue edat, omnia ad dei gloriam facit. Talis etiam cùm dormit, cor vigilat, Iuxta verbum dicẽtis in Cantico canticorum: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quasi enim tenor quidã soni semel æditi ac diutius auribus insonantis sunt illæ quæ per somnum recurrunt imaginationes conceptæ interdiu cogitationis. *In domino laudabitur anima mea.*) Nullus, inquit, meam industriam, per quam à periculis sim seruatus, laudet. Non enim in vlla hominis aut potentia, aut sapientia, sed in gratia dei consistit salus. Non glorietur, inquit, diues in diuitijs suis, neque sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua: sed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligit & cognoscit dominum deum suũ. Vides quomodò Apostolus cooperarios euangelij laudet? Quis est, inquit, conseruus & minister vester in domino. Si quis autem ob corporis elegantiã decusq; aut ob acceptã à parentibus claritatẽ generis laudatur, nõ in domino laudatur anima eius, sed quisquis talis est, in magna constituitur vanitate. Non enim artes illę quæ mediæ sunt & indifferentis naturæ verã habent laudem. Gubernatores, aut medici, aut oratores, aut architecti ciuitates ædificãtes, vel pyramides seu labyrinthos, quiq; sumptu ingẽti substructiones ædificiorũ apparãt, ædiũmue superbã molem. Nam qui ob eiusmodi laudantur, nõ in domino suã habent animã. Satis est nobis ad omnem dignitatem & nostri existimationẽ talis domini seruos censeri. Etenim qui regi cuipiam subseruit, nõne tandẽ is sibi mirè placebit, quòd in ordinem ascitus sit tanti istius famulitij? Qui verò in seruorũ dei dignationẽ venerit, aliunde laudem exquiret? ac si ad omnis excellentiã gloriæ & nobilitatis hæc appellatio non satis esset. *In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur.*) Quoniam sine bello, inquit, mea salus parta est ex sola oris mutatione, diuino auxilio deceptis inimicis: audiant mansueti, quoniã possibile & ijs est qui sunt quieti, trophæum excitare, & minimè pugnantes, victores declarari. Lætentur itaque qui meo exemplo ad complexum mansuetudinis sunt confirmati. Iam quando quæ mãsuetudinis sunt, perfeci: Memẽto domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Maxima omnium virtutum mansuetudo: eoque in beatitudinem numerum relata est: Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Illa enim terra cælestis Hierusalem, non est bellatorũ spolium, sed longanimiter & mansuetè omnia tolerantium sperata hæreditas. Idem enim valet, audiant mansueti, & audiant Christi discipuli: Vult forsan miraculum diuinæ istius erga se beneficentiæ in nos more prophetico deriuari. Audiãt, qui multis pòst generationibus futuri sunt Christi discipuli. Hos nanque mãsuetos nominauit, quibus dominus ait: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Qui enim sedatis sunt & compositis moribus, nempe ab omni affectu vitioso liberi, adeò vt nullum reliquerint in animabus suis perturbationi locum, hi demum mansueti appellantur; eoque Moses præter ceteros homines mãsuetus fuisse probatur scripturæ elogio. *Magnificate dominum mecum.*) Conuenientem chorum propheta in domini laudẽ sibi assumit. Nemo turbulẽtus, nemo obstreperus aut tumultuarius, non qui carnalium affectionum œstro extimulat animam, mistim se mihi adiungat: sed vos tãtum mansueti, qui stabilitatem firmitatemque animi cõsequuti estis, simulque torporẽ & somnolentã dormitationem à vobis ipsi excussistis, quo sensus vestri ad ea quæ addecent, alacriores sint & euigilẽt, qui tales estis magnificate dominum mecum. Magnificat autem dominum is, qui magno mentis proposito celsoque animo & erecto pro pietate tentationes tolerat: deinde verò is etiã qui nec mediocri intellectu & sublimiore animi speculatione rerum conditarum multimodã magnitudinem considerat, vt ex earũ magnitudine iuxtà ac pulchritudine, tantarum rerũ opificem contempletur. Quantò enim magis in sublimitatem rationum, quibus omnia constant & omnia reguntur, sese attollet: tantò magis dei magnificentiam conspiciet, & quantum in se virium habet, is magnificat dominũ. Quoniam itaque nõ vna mens, nec vnius hominis meditatio, neque ad breue tempus satis est ad miraculorum dei comprehensionem: omnes simul mansuetos ad huius obeundæ actionis societatem inuitans assumit. Oportet enim otium ab omni tumultu exteriore agere liberrimũ prorsus, & intra cordis arcana perinde ac in intimo quopiã iucundæ consultationis recessu, tranquilla quiete perfrui eũ, qui cupiet velut è vestigijs persequi contemplationem veritatis. Audisne prophetã confitentem peccatum? quid ait? Turbatus à furore oculus meus. Non solùm autem furor siue ira, sed concupiscentia & timor & inuidia oculum animæ conturbant. Et in vniuersum perturbationes omnes, & immoderati motus aciem perspicacitatemque animi confundunt & exturbant. Et quemadmodum oculis turbidis visibilia exactè deprehendere nõ valemus, sic corde turbato nemini cõceditur incumbere veritatis cognitioni. Secedere igitur opus fuerit ab istius mũdi rebus, & neque per oculos neque per aures aut alios sensus, alienas in animam cogitationes introducere. Quæ enim ex superbia carnis cooriũtur aduersus animam & insurgunt bella, internum hominem cõplent obstrepero prorsus & irrequieto tumultu, nec vnquam concilianda seditione. *Exquisiui dominum, & exaudiuit me.*) Hæc, inquit, audiant mansueti, quòd ego tempore illo apprimè difficili & perplexo, quando furor Philistinorum qui eorũ meminerant, quæ illis priùs intulissem mala, aduersus me motus est, omnisque manus contra me armata est, ceterum ego nudus & inermis, paratus ad omnem ignominiam, & supplicium inimicis patebam, tunc nec ob timorem mentem confudi meam aut consternatus sum, non item à me excussi de deo cogitatiõnẽ, non

Margin notes (left): *Iusti cogitatio & actio omnis, laus dei est.* A — *γνώμη.* — B — *A simili.* — *Audiant mansueti.* — C — *Mansuetudinis laus.*

Margin notes (right): *Mansueti verè qui.* — D — E — *γνώμ. Colla...* — F — *Nimirũ ipso Goliath...*

non denique salutem propriã desperaui, sed exquisiui dominũ. Non enim quæsiui tantum simplici quadã breuique spe, sed exquisiui. Plus enim exprimit exquirendi emphasis, quàm quærendi verbum, quemadmodũ amplius quiddam indicat perscrutatio, quàm scrutatio. Defecerũt perscrutantes perscrutationes. Multam igitur quietẽ ac animi tranquillitatem per verbum exquisitionis nobis sermo hic repræsentat. *Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.*) Omnis iusti vita in afflictionibus posita est, nempe, angusta & arcta via. Et, Multæ tribulationes iustorum. Idcirco &
A Apostolus ait: In omnibus tribulati. Item: Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Liberat autem ex tribulatione sanctos suos deus, quod haud quidem citra probationem finit vitam trãsigere, sed & idem ipsis largitur patientiæ virtutẽ. Si enim tribulatio patientiam operatur, patientia probationẽ: qui tribulationem detrectat, probatione sese priuat. Quemadmodũ nullus sine aduersario triumphat aut coronatur: sic neq; probatus pronũtiari nisi per adflictiones potest. Ex omnibus ergo tribulationibus liberauit me. Non sinens me anxietate opprimi, sed cum tentatione exitum præbens, vt valeam sustinere. *Accedite ad deum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.*) Hos qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, hortatur ad dominũ venire, ac radijs diuinitatis propinquare: vt ex ipsius propinquitate, illustrati veritate, in seipsos recipiant per gratiã ipsius dei illustratio-
B nem. Quemadmodum enim sensibile hoc lumẽ non omnibus similiter exoritur: sed habentibus oculos & vigilantibus, his item qui nullo interstite impedimẽto prohibentur, quin frui possint claritate solis primum aduentantis, sic & iustitiæ Sol verum lumen, quod illuminat omnẽ venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem præbet, sed his qui viuendi formulam nihil ipso indignã exigunt. Lux, inquit, orta est, nõ peccatori, sed iusto. Vt enim ortus est Sol, sed nõ vespertilionibus, nec alijs animalibus quæ noctu prodeunt pabulatũ: sic & lux, sua quidem natura splendiflua est ac vi prædita illuminandi, non tamen omnes claritatis participes existunt. Sic & omnis qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt eius opera nõ manifestentur. Accedite igitur ad ipsum, & illuminemini, & facies vestræ non confundentur. Beatus, qui in die iusti iudicij quãdo venerit dominus ad illuminandũ abscondita tenebrarum, & manifestandum consilia cordium, ausus erit sub luce illa redargutionum cõsistere, quique illinc se recipiet nullo dedecore aspersus, vt qui conscientiam deprehendetur habere nulla sorde contaminatã improbandi operis. Qui verò male fecerint, in probrum & cõfu-
C sionem resurgent: in seipsis turpitudinem & formas eorum quæ peccarunt, cõspicientes impressas. Erit certè cõfusionis eiusmodi impresio istis tãto plus horrori, quàm vel ipsæ tenebræ aut ignis æternus, quod in ea æternum victuri sunt peccatores, semper ob oculos versantes vestigia illa peccati in carne admissi, quasi notæ cuiuspiã tinctæ nec vlla aspergine eluibilis, in memoria animę perpetuò duraturę. Paucorũ enim est ad verã lucem accedere & manifestari velle, & vultu haud pudefacto ab ista examinatione discedere. *Hic pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum.*) Nõ semper laudabilis paupertas, sed quæ iuxta cõsilium euangelicũ libera voluntate suscepta perficitur. Quàm multis nõ suppetit oppulentia facultatũ, qui animi destinatione ac proposito sunt auarissimi? Tales ad salutem nõ inopia rerum prouehit, sed cõdemnat voluntas. Non igitur qui eget omnino beatus est prædicãdus, sed qui omnibus orbis thesauris mãdatum Christi potius existimat, Hos & dominus beatos dicit. Beati, inquit, pauperes spiritu, non qui pauperes sunt, hoc est inopes: D
sed qui paupertatẽ certa animi destinatione prælegerunt. Nihil enim eorum quæ preter voluntatem cõtingunt, astruẽdum est esse beatũ. eoque virtus omnis internosci solet & distingui omniũ maximè hæc paupertas velut charactere quopiã, si à voluntate proficiscitur. Hic itaque pauper clamauit, voce demonstratiua ad pauperem secundum deum, esurientem & sitientem, & nudum, te inuitat, mentem vt conuertas tuam. Hic, inquit pauper, quasi digito ostendens. Hic discipulus Christi, potest hic sermo & ad Christum referri, qui cum natura diues esset, propterea quod omnia quæ patris sunt, ipsius sunt: propter nos pauper factus est, vt nos eius paupertate diuites essemus. Omnis enim actionis quæ nos ad beatam vitam perducit, auctor ipse primus dominus fuit, sese discentibus exemplum præbens. Ad eas recurre, quas beatitudines nominauit, his singulis sedulò expensis inuenies sui sermonis doctrinam ipso anteuertisse opere, Beati mites. Quónã igitur modo hãc mansuetudinem didicerimus? Di- E
scite à me, quia mitis sum & humilis corde. Beati pacifici. Quis nobis pacis bonum ostendet? Ipse pacificus qui pacẽ fecit & cõciliauit duos in vnũ nouũ hominẽ, & pacificauit per sanguinẽ crucis suæ omnia, siue in cælo siue in terris sunt. Beati pauperes. Ipse pauper vixit, seque assumpta serui li forma exinaniuit, vt nos omnes ex eius plenitudine gratiã pro gratia accipiamus. Si quis itaque à sancto ac benigno spiritu duct⁹, nihil de se magnum sentiens, sed humiliãs sese, vt alios exaltet: spiritu clamet, magna sibi apprecatus & orãs: nihil quod parum sit decorum, sed nec sordidum quid ore depromat aut vile, nimirũ nihil terrestris aut mundanæ rei resipiens, huius profecto clamor exaudietur: Auditionis igitur finis quisnã est? Ex omnibus tribulationib⁹ liberari, nec vllo horũ sauciari: sic vt neutrobi sinas inflecti te, nec addici miseræ seruituti carnis sese efferẽtis. Quis igitur modus per quẽ pauper liberatur? *Immitet se siue interseret angelus domini in circuitu timentium, & eripiet eos.*) Ipse quem dicat pauperem, interpretatus est, nempe timentem deum. Quoniam qui timet, in ordine adhuc serui est. Charitate autem perfectus ad filij deinceps dignitatem
accedit. Ideo & seruus & pauper dicitur is, qui F
nihil proprium habet, filius autem iam diues est ob paternã hæreditatem. Castra metabitur ergo siue immitet se medium angelus domini in circuitu timentiũ eum. Omni nanque in Christum credenti angelus assistit, nisi illum à nobis per improbas actiones profligauerimus. Velut enim fumus apes fugat, & fœdus odor columbas expellit: sic angelum vitæ nostræ custodem, abigit multa

Emphasis est in ἐξεζήτησα ad ἐζήτησα, vt ἔρευνα & ἐξερεύνησις.

Collatio.

ἐπιφάνημα Iudicij terror.

δόγμα.

Arbitror superfluere hic σχεδόν.

Beatitudinum exempla in Christo.

γνῶμαι.

Simile elegans.

multa lachrymarum aspergine dignum ac graueolens peccatum. Si enim in anima tua ea quæ sunt digna euangelica custodia habueris, mens item in te sibi opulentum fixerit domicilium per multimodam veritatis cõtemplationem, perque præclara opera, quæ secundũ virtutem gesseris, tibi adfuerit, necesse iã sit, vt te propter tutores præsidialesque custodes qui tibi adsistant, collocet deus. Considera igitur quanta sit angelorum A natura: quoniã vniuerso exercitui & castris numerosę hominum multitudinis vnus assimilatur angelus. Ob magnitudinẽ itaque eius qui te custodit, castra tibi munitionesq; prębet deus: propter verò angeli virtutem veluti circumuallat te vndique securitate, quę est per illum. Hoc nanq; in circuitu, significat. Sicut enim muri ciuitatis circumducti omni ex parte abarcent propulsántue hostiles insultus: sic & angelus te pręmunit à fronte & à tergo custodit, & nihil vtrinq; incustoditum relinquit. Propterea inquit: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dexteris tuis, ad te autem non appropinquabit, neu plaga quidem ab vllo tibi infligetur inimicorum. Quoniã angelis suis mandauit de te. Deinde sequitur: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.*) Multis in locis obseruauimus, quòd animæ vires iisdem appellantur nomenclaturis, quibus membra externa vocantur. Quoniam verò dominus noster verus est panis, & eius caro verus cibus: necesse vt voluptas lætitiæ panis per gustum spiritualem in nobis gignatur. Sicuti mellis natura vires suas haud quaquàm tam adeò exerit ac repræsentat inexpertis sermone, quàm ipso sensu B gustus: sic nec verbi cælestis suauitas humanę doctrinæ verbis tradi euidenter potest. Non enim nisi veritatis dogmata diutino examine probauerimus: poterimus vnquàm nostrapte experientia domini suauitatem intelligere. Gustate autẽ dixit, & non ad plenum satiemini: quoniam nunc ex parte cognoscimus, & per speculũ & ænigma veritatẽ videmus. Veniet autẽ quandoque tempus, quando huiuscemodi suauitatis arrhabo & qualiscũque gustus ad perfectam pertinget fruitionẽ. Quemadmodum enim ij qui affecto sunt stomacho & fastidienter cibos admittũt, eosque respuunt, à medicis curãtur ab eiusmodi stomachi morositate, per hoc quòd illi appetentiam irritant & promouent vno aliquo ciborum apparatu, qua quidem aromatum confectione sensus ipse gustus se ad ampliora sumenda dilatet & extendat: sic & in verbo veritatis, ipsa nos experientia ad insatiabile nullo non tempore prouocauerit desiderium. Idcirco ait: Gustate, vt beati sitis, semper esurientes sitientesque iustitiam. *Beatus vir qui sperat in eum.*) Quisquis continenti desiderio verbi dei se accenderit, in nulla re alia spem C collocabit, quàm in domino. *Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.*) Nisi timor, instituendæ vitæ nostræ rudimenta iaciat: impossibile fuerit castitatem sanctimoniamque legitimè obseruari. Confige, inquit, timore tuo carnes meas. Nam quemadmodum qui corporis membra habent clauis transfixa, ad actionem quãlibet immobilia ea retinent: sic ij quorũ animam occupauit dei timor, omnẽ prorsus importunam peccati & obsti eperã occasionem vitant. Timenti itaque non est inopia, hoc est, nulla ad complectendam virtutem desit facultas, quum per timorem ab indecora omni & absurda actione reuocatur & impeditur, sed perfectus est nullo bonorum quod humanæ cõueniat naturæ, destitutus. Vt enim perfectus corpore nõ est, qui vna quauis parte spoliatur, eorũ quæ necessaria sunt, sed est imperfectus secundũ eam quę desit, partem, itidem & qui cõtemptim & supinè afficitur circa vnum aliquod mandato- D rum, per id quod desit ei, censetur imperfectus. Contrà, qui hunc in se recepit perfectũ timorem, nihilque non veretur, tuendæ pietatis gratia, in nullum prolabetur peccatũ, per hoc quod nihil contemptim trãssilit. Nullius rei hic inopiã experietur, quòd ad omnia obeunda ei timor abunde præstò est. *Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.*) Hic nos ædificet sermo ad corporis substantiam contemnendam, diuitiarum inconstantiam nos edocens. Opes enim dominos sæpe mutant, quemadmodum vndæ à vẽtis exagitatę huc illuc perfluunt. Vel diuitem fortè dicit Israëlem populum, quorũ, & adoptio, & dei cultus, & promissiones, ex quibus deniq; patres. Hi enim ob peccatum in dominum admissum eguerũt. Qui autem illorum vice dominum inquisierunt, nõ minuentur omni bono. Eguerunt autem & esurierunt? Postquam enim panem vitæ interfecerunt, venit super eos panis fames: & quãdo fonti aquæ viuæ moliti insidias sunt, venit super eos sitis. Illos atrox sitis supplicium inuasit: fames verò non sensibilis istius panis neque sitis aquæ, sed fames E audiendi verbũ domini. Eguerunt itaque & esurierũt. Contrà, qui ex gẽtibus mox vt didicerunt exquirere dominũ, non minuentur omni bono. Deus bonũ illud est suis omnibus numeris perfectum, quo nõ minuentur, quotquot ipsum exquirunt. Ne mihi nescio quis ineruditus asserens pro indifferenti habendã rationem boni & mali, bonum eum nominet, qui hac perfruitur temporaria voluptate, & quæ simul cũ corporis putrilagine euanescit & abit. Qui enim hasce diuitias aut quantælibet dignitatis prærogatiuas hocce corruptiuum corpus spectantes in boni alicuius ordine cõstituit: is venerabile ac sanctum & deo soli conueniens nomen ad res fragiles & nullius momenti traducit, simulque ad extremũ reuoluetur & incidet in omnium atrocissimã & difficillimã contrarietatem. Vel enim apostolos dicet, propterea quòd dominum nõ inquisierunt, corporalibus bonis destitutos esse: vel scripturã ipsam culpabit, astruentem nullo bono destitui eos qui dominũ exquirunt. Verùm sancti dominũ exquisiuerunt, & quæsiti domini perceptione non sunt immuniti, neque repositorum in sempiterna fruitione bonorũ thesauro priuati sunt. F De illis enim bonis dici propriè possit illud: Omni bono. Oblectatio nanq; corporeæ voluptatis plus doloris habet, quã iucũditatis. Nuptiæ enim sæpe steriles sunt, viduitates continent & stupra. Agricultura sterilitatem, mercatura naufragia, diuitiæ insidias patiuntur. Sed & delitię, & satietas, & continens voluptatum fruitio multos ac varios secũ trahunt morbos, ac affectionum varia genera. Paulus sanè & dominum inquirebat, & nihil

Gustate et videte. ὁμωνύμως. ἐγγίνεσθαι, nõ ἐγγίζεσθαι. Simile.

Timoris laus.

ὁμοίωσις.

Pro ἐν κυρίῳ legit interpretor, ἐν ὀνόματι.

Diuites eguerunt.

γράφω.

& nihil ei bonorum defuit: quanquàm quis corporis ipsius diuexationes ad numerum reuocet? Ter flagellis cæsus, semel lapidatus, ter naufragiū passus, nocte & die in profundo maris fuit, in itineribus sæpe, in labore & molestissima defatigatione, in necessitatibus sæpius, vsque ad extremā horā & esuriens & colaphizatus & sitiens, & nudus. Quónam modo bonis corporis non est diminutus? Mihi mentem tuam attolle ad veri illius boni contemplationem, quò concordem & sibi cōcinnentem scripturæ sententiam queas agnoscere, vt & scripturæ mentem deprehēdas, nec te protrudas in vllā sententiæ istius ambiguitatem.

ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ.

A Venite filij, audite me. Timorem domini docebo vos. Vox est magistri suos intimo complectentis affectu, atque ad condiscendā disciplinam paterna cōmiseratione eosdem inuitantis. Etenim qui doctori se dedidit in discipulum, illius est spiritualis filius. Quicunque enim ab aliquo ad excolendam pietatem formulāque institutionem mutuatur, is velut conformatur, & in lucem educitur, queādmodū & mulier prægnās, quæ in vtero formatos gestat infantes. Vnde Paulus omnē Galatarum ecclesiā ex prima collapsam disciplina, & veluti abortiuam iā rursus resumens, atque Christū in illis reformās, filios appellat: & quoniam cum dolore & anxietate illorum lapsus resarciebat & ad vitæ rectitudinem reuocabat: hos se dicebat animo quidem parturire, per id innuēs quem ob miserè collapsos cōcepisset mœrorem. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Igitur venite filij, audite

B me. Quid tādem nos pater hic spiritualis docturus est? Timorem, inquit, domini docebo vos. Quoniam suprà iussit timere dominum, & ex timore lucrum proueniēs ostendit, dicendo: Quoniam nō est inopia timentibus eū: nunc demum doctrinam aliquam nobis diuini huius tradit timoris. Quòd enim sanitate opus sit, cuiusuis vel idiotæ fuerit dicere: quomodo autem sanitatem illam oporteat indipisci sibique eam conciliare, ei propriè competit, qui medicinæ peritus est? Non enim quiuis timor bonus est aut salutaris. Est enim quidam hostilis timor quem propheta deprecatur ac petit, vt ne animæ inseratur suæ, dicens: A timore inimici eripe animam meam. Hostilis enim hic timor nobis ingignit mortis timorem, atque vt toti cōtrahamur pauore ad fastum personæ eminentis, persuadet. Quomodo ergo hæc metuens, martyrij tempore poterit, vsque ad mortem aduersus peccatum resistere, & domino qui pro nobis mortuus est & resurrexit satisfa-

Multiplex timor.

C cere? Et qui Dæmonū imaginatione facilè cōsternatur & expauescit, hostilem in se timorē habet. Omnino autem timor huiuscemodi perturbatio nimirum animæ esse videtur prognata ex infidelitate. Nam qui deum vt adiutorem fortissimum credit sibi adesse, nullius vim se inuadentis pertimescit, nec facilè commouetur. Timor verò salutaris & qui sanctitatis operatorius est: timor itē qui studio acquiritur, non qui per affectionē imprimitur animę, vis enarrem qualis sit? Si quādo te senseris ad vnum aliquod cieri ac prosilire peccatum, mihi ad mentem reuoca formidabile illud nec vlli mortalium tolerabile Christi iudicium, in quo quidem præsidet iudex in alto &

Timendi iudicij commonitio. ἠθικῶς.

sublimi throno. Astabit porrò creatura omnis prætrepida & intremiscens ad ipsius gloriosum & illustrem aduentum. Eò singuli quique sistentur, de his examinādi quæ quisque gessit in viuis. Deinde eos qui multa perperam in vita admiserunt, horrendi quidam ac tristes circunstabunt angeli, ignem paratum contuentes, ignem exspirantes, propter propositi amarulentiam, vultum præferentes nocti asimilem, pro mœrore atque hominum odio. Subin conspicient barathrum in imū patēs tenebras impermeabiles quidem illas, ignemque obscurum, causticas quidem vires habentem, luce verò destitutum. Inde vermium innumerabilium genus venenosum ac carniuorum, esitans quidem semper, nec tamen se exatians, intolerabiles dolores morsibus infligens. Postremò omnium durissimā pœnam, probrum illud & verecundiā sempiternam. Hæc tu time, & eiusmodi timore eruditus quasi freno quopiā abarce animam & inhibe ad vitiosam concupiscentiam propendentem. Hunc itaque domini timorem nos pater ille se recepit esse docturum, nec vtcunque aut qualescunque docturum, sed eos qui destinato consilio constituant exaudire docentem, nec ita sint in peccata prolapsi longiùs, sed qui de salute propria soliciti, ad eius properant doctrinā: non inquā, hospites & peregrinos à fide vtriusque testamēti, sed qui per baptismum & adoptionem dei sunt facti domestici. Propterea inquit: Venite, hoc est, per benefacta mihi vos reddite propinquos filij, per regenerationem digni habiti, qui filij essetis. Audite vos qui aures cordis patētes habetis, timorē domini docebo vos, hunc quem paulò antè vobis descripsi. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?*) Si quis, inquit, vult vitam, non communem hanc quam viuunt & bruta, sed quę prorsus vera est vita nec vlla interciditur morte. Nūc enim ait Apostolus, mortui estis & vita nostra abscondita est cū Christo in deo. Quum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Igitur vera vita Christus est, & nostra in ipso conuersatio vera est vita. Similiter autem & dies quidam sunt boni quos propheta in hac proponit pollicitatione. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?*) Seculi autem huius dies mali sunt: quoniam & hoc seculum, mundi quum sit mensura, de quo dictum est, quòd mundus totus in maligno sit positus, naturæ assimilatur mundi, quem dimetitur. Partes huius tēporis sunt dies ipsi: propterea dicit apostolus: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Iacob item: Dies, inquit, annorum meorum pauci admodū, & mali sunt. Igitur nunc quidem in vita non sumus, sed in morte. Idcirco optabat Paulus dicens: Quis me liberabit à corpore mortis huius? Alia autem est quædam vita, ad quā nos hic psalmus vocat. Nunc quidam dies nostri mali sunt: quidam alij boni, quos nulla intercidit nox. Erit enim deus ipsorum lux perpetua splendore inquam eos suæ gloriæ illustrans. Ne itaque quum bonos audieris dies, hanc vitam putes prophetam polliceri. Quos enim Sol hic sensibilis peragit, decidui sunt & dispereūt. Nihil enim verò corruptibile illi, qui perpetuus est, cōpetens fuerit donū: Nam si anima immortalis

D E F

Dies boni & mali qui sunt.

Lex vetus spiritualiter intelligenda. *Primũ mãdatũ cohibere linguã*

immortalis est, immortales item eius gratię sunt. Et præterit figura huius mundi. Si autem ad legẽ te conuertis, & hęc vmbram futurorũ habet bonorum: intellige quædam sabbata delicata sanctaque & ex perpetuis diebus; Neomenias, festa demum ita intellige, vt decet legem spiritalem. *Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.*) Si quidem vis in diebus esse bonis, si diligis vitam: fac, obserues mandata vitæ. Qui me diligit, inquit, mandata mea seruabit. Primum autem mandatum est, prohibere linguam suam à malo, & cauere ne labia tua loquãtur dolum. Peccatum quod per linguã admittitur, omnium ferè propensissimũ, sed & idem multiforme. Iratus es? mox lingua occurrit. Concupiscen-
A tia teneris? Habes & hic linguã ante omnia quasi lenam & conciliatricem, quæ cooperetur peccato, quæ per simulationem proximis imponat. Est tibi lingua quoq; vice scuti ad iniquitatem, cùm nõ ex corde loquitur, sed ea promit quæ ad fraudem & imposturam faciunt. Denique quid opus commemorare, quæ per linguã peccentur? Vita nostra referta est linguæ delictis: Turpiloquio, vrbanitate, stultiloquio & quæ non conueniunt, detractione, otioso sermone, periurio, falsis testimonijs. Hęc mala omnia, & adhuc illis plura sunt linguæ opera. Qui verò aduersus dei gloriam os aperiunt, & iniquitatem in excelsum loquuntur, alióne aliquo quàm linguæ organo impietatem suã perficiunt? Quoniam igitur ex tuis verbis iustificaberis & ex verbis tuis cõdemnaberis, prohibe linguã tuam à malo, nec vana mendacique lingua irã tibi thesaurizabis. Prohibe item labia
B ne loquantur dolũ, hoc est, quæ tibi instrumenta sunt data administrãdo sermoni, fac vacare à praua operatione. Est autem dolus maleficiũ occultũ proximo oblatũ sub prætextu & simulatione rei melioris. *Declina à malo & fac bonum. Inquire pacem & persequere eam.*) Elementa sunt hæc monitionum ad pietatem isagogica: quibus exactissimè instruimur linguam cohibere, à dolosis consilijs atque insidijs clancularijs abstinere, declinare à malo. Non enim ad iam perfectum attinet abstinentia mali, sed ei qui primis dũ eruditur ad virtutem rudimentis conuenit, se vt subducat à mali occasione, vtque ab improba vitæ consuetudine quasi à via mala exemptus ita demum aggredi possit bonorũ operum actionem. Impossibile nanq; eum assequi & attingere quod bonũ est, qui non priùs desciuerit ac prorsus declinarit à malo: sicuti nec cuiquam possibile sit, sanitatẽ vt recuperet, ni prius à se depulerit morbum: vel vt quis recalescat, ni prorsum excusserit
C perfrigerationem. Neque enim hæc simul consistere possunt. Atq; adeò quisquis cupit vitę probitatem complecti, ei conuenit se vt liberet ab omni communione malorum.) *Inquire pacem & persequere eam.*) De hac dixit dominus: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat pacem, ego do vobis. Inquire igitur domini pacem & persequere eam. Persequeris autem non aliter, quàm destinato studio currens, & enitens ad brauium supernæ vocationis dei. Illic enim supra pax vera est. Etenim quãdiu huic astricti sumus carni, multis admodũ obnoxij vinculis sumus, quæ nobis turbas cieant.

Dol^P quid. στοιχειώδεις αἱ παραινέσεις καὶ εἰσαγωγοί.

Pax inquirenda.

Inquire pacem nimirum solutionem à tumultuarijs mundi istius curis: para tibi mentem trãquillam, statumque animæ vnum aliquem inquire, qui sit ab omni fluctuatione ac turbela curarum seiũctus, in quo nulla agitêris vitiosæ affectionis intemperie, è quo nullis finas te auelli ac distrahi sectarum opinionibus quãlibet verisimili ementitis persuasione prolicientium te & inuitantium ad consensionem, vt pacem illam dei tibi concilies, omnem prorsum exuperãtem sensum, corq; tuum custodientem. Qui pacem quærit, Christũ inquirit: quoniã ipse est pax nostra, qui duos in vnum hominem nouum constituit, faciens pacẽ, & per sanguinem crucis suæ, siue quæ in cælo, si- D
ue quæ in terris sunt, pacificans. *Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Quemadmodum sancti corpus sunt Christi, & membra ex membro: & posuit deus in ecclesia quosdam vt oculos, quosdam vt linguas, nonnullos vt aures, alios item manuũ, alios pedum qui rationem obtinerent: sic & sanctæ spirituales virtutes circa cælestem versantes locũ, aliquæ oculi dicuntur, quòd curam susceperint nos interuisendi, curaq; nostri omnium illis concredita sit: nonnullæ aures, vt quæ nostras excipiũt preces. Hìc igitur eã virtutẽm quæ nos contemplatur & explorat oculos dixit & aures. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Quoniam omnis iusti actio, digna est quam deus videat ac spectet, verbum item omne, quum à iusto nihil otiosè dicatur, efficax est & mirè operatorium: ideo semper inspici iustum, semperq; exaudiri sermo hic astruit. *Vultus autem domini super facientes mala, vt* E
perdat de terra memoriam eorum. Vultum quidem dici existimo domini aduentum ad iudicium, qui omni cum libertate continget nulli non horrorem incussurus. Ideo oculi quidem domini ac si eminùs adhuc nos inspectent, dicti hic sunt iustum intueri: ipsius autem vultum se demonstraturum esse, vt omnem de terra exterminet & intercipiat memoriam improbitatis. Nolim mihí mente concipias nescio quem dei vultum corporali specie effigiatum. Absurdum alioqui videbitur & abhorrens à ratione quòd scriptura dixit, seorsim quidem oculos domini affulgẽtes iustis: vultum verò seorsim in improbos minaciter intendentem: cũ nec oculi sine vultu, nec item vultus oculorum sit expers. Homo igitur non videbit dei faciem & viuet: cùm interim angeli eorũ, qui sunt in ecclesia pusilli, cõtinuò faciem patris eorum qui in cælis est, aspiciant. Ideo nunc quidem nos capaces esse ac idoneos ad speculationẽ gloriosæ illius & illustrissimæ apparitionis, ob F
carnis debilitatem nos circundãtem, impossibile est. Angeli verò quod nullum habeant assimile carni nostræ velamentũ, nihil impediuntur, quominùs iugiter ac summa cũ propensione faciem contemplentur diuinæ maiestatis. Itaque & nobis postquam filij resurrectionis erimus, tunc itidem habebimur digni, qui deum internoscamus facie ad faciem. Tunc sanè iusti censebuntur non indigni qui exultent & lætentur in conspectu diuini vultus: contra, peccatores iudicio illi sistentur, in quo quidem iusta dei sententia peccatum omne exterminabitur. *Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum*

Oculi domini. Collatio elegans.

Vultus domini.

Clamor iustorum.

eorum liberauit eos.) Iustorum clamor spiritualis in occulto & penitiore cordis recessu delitescens, vim obtinet exertæ & altiloquæ vocis, vt quæ ad ipsas dei aures pertingere potest. Qui enim magna petit cælestiaque bona sibi apprecatur, hic demũ clamat, & perceptibilem ad deũ transmittit orationem. Clamauerunt itaque iusti nihil ignobile aut sordidum, nihil terrenum, nihil humile vel reiectitium inquisiuerũt: proptereà ipsorum vocem suscepit dominus, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos: nõ tantùm à rebus molestis & interturbantibus eos liberans, quantum victores eorum quæ contingunt constituens. *Propè est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit.*) Sua ipsius bonitate dominus prope est omnibus: contrà, nos ipsos per peccatum longiùs auellimus. Ecce, inquit, qui elongãt se abs te, peribunt. Proptereà Moses deo propinquare dicitur: & si quis alius ei comperitur assimilis, hic per fortia facta & probas actiones deo se proximũ facit. Hic sermo palam aduentus domini ad iudicium prophetiam cõplectitur ac proinde concinit præcedenti. Ibi nanque dicebatur: Vultus domini super facientes mala: hoc est, manifestatio ipsius ad iudicium, aduentusque ad demolitionem totius iniquitatis fiet. Hic verò: Propè est dominus ijs qui tribulato sunt corde, Aduentum domini primũ quo venit in carnem prænuntiat propinquantem iam, nec lõgè remotum. Quod quidem ex simili ferè sentẽtia Esaię credibile tibi fiat: Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me: euãgelizare pauperibus misit me, sanare tribulatos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum: Iam quando medicus mittebatur cõtritis corde. Propè, inquit, est dominus vobis, dico humilibus, & qui per cõtritionem fastum & animi elationem expũxistis à vobis: propè adest, iamiam vos adfecturus gaudio & ad longanimitatem deducturus: Contritio cordis demolitio est, & suppressio humanarum cogitationum. Quicunque enim præsentia despexerit seque verbo dei addixerit, & suam ipsius mentem ijs cõtradiderit intelligẽdis quæ supra hominem & longè diuiniora sunt, hic demum est qui tribulato siue contrito est corde. Idque sacrificium obtulit, quod minimè contemnitur apud eum, qui cor contritum & humiliatũ nõ despiciet. Propè est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit. Qui enim nihil habet fastus, aut elationis, neque ob vllam rerum humanarum prærogatiuam insolescit aut sibi placet, hic deniq; tribulato est corde & humilis spiritu: Est quidem humilis, & qui secus peccati viam ambulat, quòd peccatum omnium maximè humiliare hominem, consueuerit ac vilem reddere: iuxta quã dicendi formulam dicimus eam esse humiliatam, quæ corrupta est & florem perdidit virginalis sanctimoniæ. Sic Amnon teste scriptura, vi iniecta in Thamar humiliauit eam. Quicunque igitur tumorem & animi elationem perdiderunt ad terrã vsque deiecti, suo huc eos adigẽte peccato, ac propemodum adæquati solo, perinde atque serpens solet erepere, isti ingrediuntur oculis in humum depressis, quod se surrigere & attollere in gradum pristinum nulla iam ex parte possint: tales humiliati quidem sunt, non tamen spiritu. Non enim laudabilis est illorũ humilitas. Qui verò per spiritus sancti gratiam sese vltronei per humilitatẽ substernunt & inferioribus subijciũt, cum Apostolo dictitantes, omnium se seruos omniumque peripsema in hunc vsque diẽ. & rursus: Vt mundi purgamẽta facti sumus: qui spirituali vtentes humilitate cũctorum se faciunt postremos, vt omnium primi in regno cælorum appareãt: hos inter beatos ducit dominus dicens. Beati pauperes spiritu. *Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus his liberauit eos dominus.*) In omnibus, inquit Apostolus, tribulati, sed non angustiati. Ideo dominus discipulis suis dicit, In mundo pressuram habebitis, sed cõfidite, ego vici mũdum. Ex quo si quãdoque in morbis, in corporis mutilatione, orbitatibus, plagis, ignobilitate, omni deniq; rerum inopia & egestate, iustos homines constitutos videris, reminiscere verbi huius quod multæ sint tribulationes iustorum, & ex omnibus liberet eos dominus. Qui autem dixerit quòd virum planè iustum tribulatio nõ deceat, nihil aliud dicit, quàm athletæ non conuenire aduersarium. Athleta enim minimè certans, quas habebit occasiones sibi coronas comparãdi? Iam verò quater in hoc Psalmo dicitur, quemadmodum quos liberare voluerit dominus, à tribulatione liberet. Primum quidem: Exquisiui dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me: Secũdò: Hic pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius seruauit eum. Tertiò: Clamauerũt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum seruauit eos. Postremò: Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus his liberabit eos dominus. *Custodit dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur.*) Nósne oportet tandem istius dictionis natiuæ significationi immanere & intelligentia passim omnibus obuia esse contentos, mox vt se auribus nostris insinuauit illapsáve est, nimirum quòd hæc iustorũ ossa quæ fulcimenta quædã sunt carni constabiliendæ nequaquàm conterentur, ob indultã illis tuendis à domino custodiã? Vtrùm rursus viuentis iusti & in vita duntaxat cõsistentis ossa hæc ab omni illæsa cõfractione conseruabuntur: an etiã iusti corporeis vinculis dissoluti ossa nullam sint habitura cõfractionis occasionem? Atqui doctrice experientia didicimus ossa iustorum, qui pro tuendo reddendoque fidei christianæ elogio seipsos tradiderunt omnigenũm afflictionum subeũndis supplicijs, multimoda collisione esse confracta. Iam enim ipsorũ aliquot persecutores crura diffregerunt, nec rarò & manus & capita trãsfixerũt claues. At enim quis controuertere ausit nõ hosce omnes fuisse iustissimos, qui inter martyrij agones victrici morte sunt perfuncti? An fortè vt homo, anima & mens humana dicitur; sic & mẽbra ipsius animę æquiuocè ad ea quę sunt carnis nominãtur. Subinde enim sic sacrũ eloquiũ interioris hominis mẽbra memorat, vt cũ dicit: Sapiẽtis oculi in capite ipsius, hoc est prouidẽtia circũspectioque occulta sapiẽtis. Oculos rursum dicit similiter tã carnis quàm animæ, non solùm in iã citato loco, sed & in eo, quo dicit, Præceptum domini lucidum esse & illuminans oculos.

A B C D E F

Propè est dominus.

Pro tribulato, Aug. cũ alijs legit qui contriuerunt cor vel cõtrito sunt corde, συντετριμμένοις καρδίαν.

Contritio cordis quæ. Humilitas iustorũ & peccatorũ.

περίψημα aramentũ scobs, sterquilinium.

Tribulatio iustũ decet.

Ossa iustorum.

ὁμωνυμία frequens in sacris eloquijs.

Ad eos item qui aures quas requirebat, non habebāt, quid ait? Surdi audite, & cæci aspicite. Et, Os meū aperui, & attraxi spiritū. Et, Dentes peccatorū contriuisti. Dicta sanè sunt hæc omnia & ad ea referuntur quæ spiritualē subministrāt alimoniam, sermonémve intelligentiæ spiritualis. Tale est & illud: Ventrem meū doleo. Et pes iusti non impinget. Istæc enim omnia ad hominē interiorem referuntur. Sed iuxta cōsimilem rationem, ossa quædā dici possint eius qui interior est & arcanus, hominis, quibus tanquām ligamentis connexiua vis & harmonia concors viriū animæ
A conseruātur. Et quemadmodū ossa ingenita sibi vi præteneram carnis molliciem suffulciunt & presśiùs cōtrahunt: itidē sunt in ecclesia quidam, qui possint sua ipsorum constāti firmitudine debilium suffulcire ac ferre imbecillitatē. Et sicuti ossa inter se connectuntur secundum cōmissuras articulorū, & hæ cōsertiones neruis firmantur & ligamentis quę ossibus adhæreſcunt. Idem prorsus contigerit, si charitatis pacisque colligatio in ecclesia dei veluti cognationem quandā cōficiet spiritualium ossiū & in vnum conspirantem. De eiusmodi ossibus à concordi partium harmonia emotis solutísve & quasi à cōmissuris suis & artubus eluxatis propheta inquit: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum. Et quidē ossa hæc si qua interim turbela, si qua cōquassatio occupauerit, orās ait: Sana me domine, quoniā cōturbata sunt ossa mea. Vbi verò propriam seruauerint harmoniā à domino custodita, ait: Ne vnū quidē
B ex his conteretur. Quum sanè digna sunt, quæ in deum transscribant gloriam ac referant, inquit: Omnia ossa mea dicēt: Domine, quis similis tibi? Vidisti itaque ossium naturam ratione præditorum? Sed & hoc forsan ecclesia dicere poterit, Omnia ossa mea dicent, secūdum resurrectionis mysterium, inquit enim scriptura: Hæc dicit dominus ossibus his. Ecce ego fero in vos spiritum vitæ, & dabo super vos neruos, & reducam super vos carnes, & viuetis & cognoscetis quòd ego sum dominus. Hęc itaque ossa vbi receperint vitam, gratias ei à quo fuerint excitata, referent ac dicent: Domine, quis similis est tui? Perspecta & exquisita ratione additur & hoc: Mors peccatorū pessima, quoniā est quædam iustorum mors natura non mala, sed bona. Qui enim commortui sunt Christo, in bona sunt morte. Et qui peccato mortui sunt, bonā ac salutarē mortem sunt mortui. *Mors autem peccatorum mala est.*) Excipit enim illos supplicium, quemadmodum diuitem illum, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidiè splendidè. *Et qui oderunt iustum, delinquent.*) Qui quòd in delictis viuant, iustum habent odio, tanquam qui à regula rectissima, à iusti moribus sic isti redarguuntur comparatione melioris. Ex quo enim in peccatis vitā transmit-
C tunt suā, veriti ne coarguantur, oderunt iustum. Rursus per id in iustos conceptum odium, se implicant peccatis & obuoluūt. Multæ enim occasiones sunt, ob quas iustus soleat odio haberi. Libertas illa dicendi inter coarguendum: Oderunt enim redarguentem in porta: & sanctum abominantur sermonem. Præterea ambitio primas obtinendi partes, & imperij cupiditas multos mouit, vt meliores se insectentur, odioque habeant.

εὐφραινόμενον λαμπρῶς.

Vsu venit etiam vt propter ignorantiā verborū iusti, & quod ignoratur quis sit iustus, odio habeantur iusti. Mors peccatorum pessima: vel omnem vitā mortem appellat, ex Pauli sentētia, qui carnem hanc, mortem vocat, dicens: Quis me liberabit à corpore mortis huius. Qui autem hoc corpore abutuntur, & omniū scelerum ministerium atque instrumentum id faciūt, malā omnino sibi præparant mortem. *Redimet dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.*) Nam quando qui ab inimico premebantur dura captiuitate, hi demum clementer ab ea asserti sunt domino vt seruiant, qui & horū D
animas pretioso suo redimet sanguine. Quò fit, vt eorum qui in ipsum suam spem proijciunt, nemo ob delicta sit olim torturis illis subijciendus. Nam ipsi gloria & imperium, cum patre, & sanctissimo, bono ac viuificāte spiritu nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

Mors peccatorū pessima.

Atten. [illegible]

IN PSALMVM XXXVII.

Doctrina confessionis. Psalmus Dauid in recordationem, Domine ne in furore tuo arguas me.

Erba scripturæ diuinitùs inspiratæ ante Christi tribunal statuentur. Is enim dixit: Arguam te, & statuam ante faciem tuā, peccata tua. Itaque his quę nobis per scripturam dicuntur, mente peruigili necesse sit vt intendamus, atque adeò tota animi contentione enitamur opere ipso explere domini mandata, quando prorsus nos fugiat, quo die, quáve hora venturus sit dominus noster. E
Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.) His verbis atque syllabis sextus quoque psalmus consimiliter huic orditur. Quin & reliqua psalmi illius sexti his sunt confinia quę in iam proposito continentur. Siquidem in sexto dicebat sua ipsius ossa esse humiliata, inque gemitu suo animam laborasse. Adiecit insuper, dicens: Lauabo per singulas noctes lectum meū, lachrymis meis stratum meum rigabo, & quæ istis sunt coniuncta. Similia illis & quę in præsenti psalmo habentur, vbi dicitur: Non est sanitas in carne mea, & non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum: Quoniam iniquitates meę supergressæ sunt caput meum. Et quæ istis subiunguntur per totum psalmum, quibus suam deflet miseriam. Hac enim locutione idem est vsus, quando dixit: Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem, tota die cōtristatus ingrediebar: nisi quòd inscriptio sexti talis est: In fine in hymnis pro octaua psalmus Dauid, In hoc verò nihil horum, sed hoc tantum dictum est: Psalmus Da- F
uid in recordationem. Hæc sanè additio ad recordationem, ad inscriptionem psalmo sexto præscriptā nos remittit; adeò vt præsentia intelligamus esse quoque in finē & in hymnis super octaua. Illorum enim omnium hęc adiectio: In recordationem, repręsentatiua est. Verùm quoniam in psalmi sexti enarratione, quæ se obiter offerebāt, diximus ad psalmi inscriptionem pertinentia, vel nunc tandem nos recipiamus ad eorum recordationem. Videtur autem mihi Dauid inter plures egregios

Titu[li] recor[datio]nem.

Scrip[tura] [illegible]

egregios psalmos, delicta confessus, propriè ac destinato secreuisse præsentem. In recordationē, vt semper eum in ore ferret: & eodem vteretur qui vicem suppleret cantici ad animæ suæ medelam. Supplicationem igitur deo transmittit, per quam auertit quidem irā omnibus peccantibus impendentem. Placat autem bonum dominum his eminentissimæ confessionis vocibus, dicens: Domine ne in furore tuo arguas me. Reprehensionem quidem non deprecatur: sed ne cum furore arguatur. Et per illud, Neque in ira tua corripias me, nō detrectat corripi, sed precatur citra dei iram corripi: Veluti si quis medico qui paratus sit per ferrum & cauterium & amara remedia auxilium ferre, in cura morbi alicuius dicat: Ne quæso per ignem, neu per ferrum & incisiones, sed per lenia ac mitiora pharmaca curaueris. Talis enim nō medelam abnuit omnino, sed laborē doloremque remedij detrectat. Sæpe autem dictum est, quomodo ira & furor dei, quum in scripturis diuinitùs inspiratis nominantur, non affectus significent, quū diuinitas ab omni prorsus perturbatione sit aliena, sed metaphoricè, hoc est, trāslatiuè istiusmodi consuerit vsurpare scripturæ locutio, sicut & oculos dei, & aures, & manus, & digitos, & pedes, & cetera membra: itaque quidē vt cū hominibus loquēs, vtiliter accōmodat, vt audientiū debilitati obsequundet scriptura, ita & peccatoribus pœnas ex dei iudicio illatas quoniam patientibus durę sunt, tristes ac permolestæ, velut ex ira & furore inductas figurat. Hoc docet Apostolus quoque dicens: Secundum autem duritiem tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Vt si quis impendentes ex legis præscripto homicidæ pœnas, iram & furorem nominet, non hoc ideo facit, quòd lex irascatur, & furiat, sed quòd qui punitur legis supplicium, iram esse putet. Iam verò & qui pœnas contra impios administrant mali dæmones, & famulantes deo virtutes ira furorque nominatæ sunt. Sic item dicitur in sermone decem plagarum contra Aegyptios: Immisit in eos iram & indignationem, & immissionem per angelos malos. Sic dextra dicuntur dei ea, quæ per dextras & bonas virtutes dignis administrantur. Supplicat itaque Dauid, ne per malas virtutes arguatur, néve per immissionem malorum angelorum corripiatur: sed per sermones potiùs salutares & disciplinas vtiles. Alioqui implorat supplex, ne in diem iræ & reuelationis & iusti iudicij dei reseruetur: sese paratum dicens, in hac vita ante mortem pœnas dare peccatorum: quem animi sui scopum attingens assequutus est. Sanè illū pœnas luisse palàm est, per ea quæ ante obitū legitur passus. Quin & ipse sibi pœnas infligebat, omnigenis se substernēs supplicijs, quę his cōfessionis suæ modulis cōplectitur.

(ὁμοίωσις. — A — Ira & furor dei. παντὸς πάθους ἀλλότριον τὸ θεῖον. — Arg. à simili. — B — Dei ira & furor dæmones dicti. ἀποστολήν. — C)

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.) Magnus ille athleta Iob, omnis generis tentationes quum sustinuisset, non ignorabat vnde ipsi hæc euenirent. Ideo dicebat: Sagittæ tuæ domine in corpore meo sunt, quarum furor meū exhausit sanguinem. Dauid verò non corpore quemadmodum Iob afflictus, sed animam habens lethali vulnere transfixam, non dicit cū Iob, Sagittæ tuę in corpore meo sunt, sed, sagittæ tuę infixæ sunt mihi. Et cōfirmasti super me manum tuam. Iob etiam manus domini meminit dicens: Manus domini est, quæ tetigit me. Et diabolus ait domino: Mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet: & rursus mitte manum tuam, & tange carnes eius, & ossa eius. Sed alia quædam erat manus, & aliæ sagittæ quæ carnem ipsius corporeamque substantiam contingebāt. Hîc verò, quoniam Dauid secundū animā ægrotabat, alias in se sagittas cecidisse significat, & aliā manum se attigisse: Ego verò has esse spirituales sagittas arbitror, magis verò ipsa dei verba quæ ipsius animam veluti lancinarent ac vulnus infligerent, conscientiam quoque ipsam excruciarent & castigarent. Vir enim hic tātus quū esset, totque à deo munera consequutus. Huic tamen dedecori & obscœno operi se permisit. Fortè ipsum etiam diabolum, nequissimíve sagittas ignitas, quæ ad vitiosos animi affectus atque illices amores ipsum incenderant ad concupiscendam Vriæ vxorē, hîc significat. De quibus Apostolus docet, dicens: Sumite armaturam dei, vt possitis omnia tela ignea nequissimi extinguere. Quoniā verò inermis inuentus Dauid, telis huiuscemodi ignitis minimè restitit, iure in anima vulneratus, & concupiscentia veluti clauo quodam confixus est. Quemadmodū Iob diaboli tela, vlcera corpori inflicta, quoniam ex permissione dei factum erat, sagittas domini nominauit, dicens: Sagittæ domini in corpore meo, quarum impetus & indignatio meum ebibit sanguinem. Sic non absimile verò videtur hic Dauid sagittas domini dixisse: quoniam deo permittente vires suæ militiæ aduersarius exacuerat & promouerat, vt disceret non temerè proferre: Non mouebor in æternū. Quoniā enim gratia domini cōfortatus & inualescens plurimùm aliquando, nescio quid magnū de seipso sentire cœperat: ita vt arrogantiusculè loqueretur ac diceret: Ego autem dixi in abūdantia, nō mouebor in seculū. Huius rei gratia meritò traditus tentatori est, qui vbi animam eius attigit, grauiore dispendio affecit eum quàm Iob. Sermones verò qui iustū dei iudicium, sæpe cōmemorant, & iræ peccātibus imminentis doctrina (quod vtrūque quibusuis est sagittis acutius) punctim incidunt, sauciant & veluti quibusdam aculeatis stimulis ipsam interscindunt conscientiam. Sanè ad eum modum asserere possis Dauidem istis quidem sacris & dei permissu immissis telis interpunctum, consentaneè ac meritò deprecatum esse eam coargutionem quæ per furorem, & quæ per iram dei fit correptionem: *Ne in furore tuo* (inquit) *arguas me, neque in ira tua corripias me.* Quamobrem? *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.*) Sagittæ enim abs te venientes quum præuerterint iram & furorem tuum, sat torquent me ac puniunt, & sufficienter castigant, quare supplex petit, vt ne alteram experiatur iram aut indignationem. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, vel secundum Symmachi æditionem, peruenerunt ad me. *Et confirmasti super me manum tuam.*) Manum autem domini ipsum ferientem, eam intellige quæ à Iob declarata

(Sagitta. — D — βέλη λογικά. — E — παράλογμα ex collatione. — F — καθίκοντο μου non καθικνῶνται attigerūt, vel attingunt.)

claráta eſt. Omnem nanque domum Dauid, è fundamentis domini manus concuſsit, quum in iram exarſit aduerſus primogenitum quidem filiorum eius Amnonem ob obſcœnum amorem quo is ſororem deperibat, Abſalonem quoque ira incendiſſet aduerſus fratrem vt eũ occideret. Deinde & ipſum Abſalonem excitauit, vt aduerſus patrem rebellis cooriretur & inſurgeret. Reliquæ item calamitates per hiſtoriç ſeriẽ expreſſæ eius ſunt manus quæ & hîc declarata eſt. Manus tua tetigit me per calamitates alterius ſibi ſuccedentes. Supplico igitur, inquit, ne alio furore arguar: néve peiori corripiar ira. Nec ſolùm
A per hæc, ſed etiã per adiuncta his, quæ deinceps docet, dicens: *Non eſt ſanitas oßibus meis à facie peccatorum meorum.*) Ego, inquit, quum præuerterim, nec expectauerim, vt vnus aliquis externè, quidem hoc meum corpus puniret inflicto quopiam vlcere peſsimo, ipſe ex me malui pœnam vltricem peccatorum expetere, carnemque meam, per quam peccatũ illud admiſſum eſt, pœnis tradidi, me puniendo, multiſque modis caſtigando. Quod quidem per alios palàm facit ſermones: Humiliaui in ieiunio animam meã, & caro mea immutata eſt propter oleum. Item, Oblitus ſum comedere panem meũ. A voce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ: Et: Lauabo per ſingulas noctes lectũm meũ, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Sic itaque & nunc ait: *Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ.*) Pro ira autem Aquila & Symmachus concorditer interpretati ſunt. A facie fremitus tui. Sufficiebat, inquit, mihi is fremitus qui editur per tuas & quidem auguſtiſsimas ſcripturas, & per prophetam Nathan

Symmach' et Aquila.

B comminatio. Ideo à facie fremitus tui meipſum ita caſtigaui, vt afflixerim meam carnem vehementer, & oſſa mea pacem à facie peccatorum meorũ non habeant, pro quo Symmachus, propter peccata mea, interpretatur. *Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Miſer factus ſum & curuatus vſque in finẽ valdè.* Quoniam, ait, hæc à me perpetrata ſunt, ob hæc miſer factus ſum & curuatus ſum vſque in finem, tota die contriſtatus ingrediebar. Per hæc autem exprimit ea quæ paſſus eſt, & quemadmodum ipſe ſeſe caſtigauerit, non vnum in ſe tantum accuſans peccatum, ſed aceruatim multa, & tanta, vt ea nõ fuerit in intimo animæ receſſu occuli, neu intra corpus deliteſcere, ſed ipſum ſupergreſſa ſint, adeò vt omnibus iam manifeſtata ſint. Ipſe igitur ſuijpſius accuſator primus erat in princi-

ἕως τέλους σφόδρα.

C pio ſermonis, & coram omnibus ſeipſum accuſat, vt & in ipſo impleatur illud: Iuſtus accuſator eſt ſuiipſius, præueniens quemcunque hominem accuſatorem: ipſe quidem ſeſe condemnauit, ora verò inimicorũ omnia ſic oppilauit, vt aliud nihil reliqui iã haberent, quod aduerſus eum obijcerent. Docet item nos hic ſermo vt ne noſtra ipſorum mala obtegamus: & ne patiamur: vt quaſi quoddam atramentum aut putrilago, peccata in imum animæ fundum ſidant & comprimantur, quæ veluti cauterio notam inurant conſcientiæ, quemadmodũ in febre: quæ ſi intro altiusve ſerpat, morbum longè validiorem facit: Si verò in

Mala non eſſe velanda.

apertum ſe promouerit, ſpem remiſsionis veluti indice promittit. Sic & animę contingit. Et aliud etiam quid Dauid in ſeipſo expertus docet, dum ait: Et ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Ipſius enim conſcientiam ea quæ auſus fuerat admittere, grauabãt adeò, vt ob animi generoſitatem & gratitudinem illa ferre non poſſet. Qui enim inexorabilis & obduratus fuerit, ſecundũ duriciam ſuam & impœnitẽs cor, theſaurizat ſibi iram in die iræ adiungens peccatum peccato, & propria adaugens mala. Etenim peccator quũ in profundũ malorum venerit, contemnit. Contrà, qui probę eſt mentis, ſi interim vel ſemel per D
diaboli ſurreptionem offenderit, eius conſcientia maximopere grauatur, vt quod admiſit tacere aut occultare nequeat. Ex abũdãtia enim cordis os loquitur. Ex quo minimè ferens propheta ſilentium, quæ ſe premerent mala, euulgauit dicens: Et ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me. Palam eſt autem, quoniam iniquitates meæ, & rurſus: *Putruerunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ.*) Inſipientiam, ſtultum ſuum factum nominat, ab inſipientia procedens. Omne enim peccatum per ſtultitiam fit: virtus autem quoniam ipſa prudentia eſt, quæcunque ſecũdum ipſam fiunt, laude ac virtute digna declarat. Sed & ea quę per prudentiam fiunt, ſanitatem animę gignunt. Imprudentia verò & vulnera & cicatrices operatur. Qui igitur in peccatis perſeuerant, inque eis cõſiſtentes gaudent & ſe oblectant ac deliciantur, nihilo diſsimiles porcis ſunt ſeſe in volutabro luti prouoluentibus. Qui verò ſemel quidẽ lapſus, dein ad ſe collectis viribus redijt, eius quod admiſit immundiciam quaſi rem grauiſsimè olen- E
tem atque fœdam abominatur. Tale igitur quid ſe paſſum eſſe Dauid, conſcientiæ ſanitate reſipiſcens fatetur dicens: Putruerũt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Quoniã igitur ſupergreſſæ ſunt iniquitates multiplicatæ, ita vt capite ſuperiores factæ grauatæ ſint ſuper me, & putruerunt & corruptæ ſunt: huius rei gratia curãs meipſum, miſer factus ſum & incuruatus vſque in finem: & non ad vnum diem, neque ad breuem horam, ſed tota die cõtriſtatus ingrediebar: aut ſecundum Symmachi interpretationem, triſtis ambulabam: non contemnens quæ admiſi: neque quaſi rex elati animi, quòd nullius ſubeſſem iudicio, magis verò præ timore ac fremitu tuo, tota die contriſtatus ingrediebar. *Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, & non eſt ſanitas in carne mea. Afflictus ſum & humiliatus ſum valdè, rugiebam à gemitu cordis mei. Domine ante te omne deſiderium meum, & gemitus meus à te non eſt abſconditus.*) Pro eo, quod dicitur: Lum- F
bi mei impleti ſunt illuſionibus, Aquila interpretatur: Impleta ſunt latera mea ignominia. Ob hęc itaque in memoriam cùm veniſſet eius turpiſsimi facti, & pars animæ ſenſitiua doleret, hæc dixit: Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Sed cur putruerint, addit, dicens: *Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus.*) Vel ſi mauis dicere: Latera mea ignominia: Innuit ex hoc, turpis facti ſpeciem. Deinde ſuas refocillans ac reſarciens vires, ait: Non eſt ſanitas in carne mea: Quandoquidẽm Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus. Ideo ait ad eorum

γνῶμαι ex contrarijs.

A facie inſipientiæ meæ. γνώμη.

Collatio.

λαγόνες

ἀναχρώμενοι

corum pœnitentiã quæ nequiter gessi, progressus, meam carnem castigo plectoq; eoque dico: Non est sanitas in carne mea, vt possis quãdoque correctus dicere: Etiam si exterior homo noster corrumpatur, interior tamen renouatur de die in diem, vt apostolus dicebat. Superiùs dicebat: Nõ est sanitas in carne mea. Deinde subdit: Afflictus sum & humiliatus sum valdè. Hoc enim paulò antè aliter expressit his verbis: Miser factus sum

κακὸν me morabilis.

A & curuatus sum vsque in finem. Propriũ est hominum prudentium, ob ea quæ peccando admiserint presumpta quapiam cogitatione aut surreptione inimici, non se efferre, sed pudore aspergi potiùs & erubescere & veluti stimulis cõscientiam pertundere, seque gerere submissius atque humiliari. Dauid igitur post hæc ait: Rugiebam à gemitu cordis mei. Vel secundum Aquilam, fremebam à fremitu cordis mei. Non vt multis manifestus fiam, ore tantùm fateor, sed corde ipso clausis oculis tibi soli respicienti arcana, mecum ipse rugiens, ostendo meos gemitus. Non enim multis verbis mihi opus ad cõfessionem, ad quã & cordis mei suspiria, & ex animæ penetralibus imis ad te deum meum transmissi quæstus satis existunt. Sed & desiderium meum de mea ipsius salute coram te deus meus honestum ac bonum videri potest. Neque enim coram te erat desiderium meum, tunc quum essem malorum eiusmodi cupientior. Nunc verò quando cuncta facio humiliatus ac lugens ex gemitu cordis mei, teq; deum seruatorem ac medicum adipisci desidero,

Confessio cordis.

B ante te est desideriũ meum. Et gemituum meorũ caussam tu minimè ignoras. Nosti enim quòd suspiria tuam decentia benignitatem ad te emitto: quoniam non mortem sed pœnitentiam peccatoris expetis: eoque dico: *Et gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi: locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.*) Quum priùs indicauerit in inscriptione, quòd vtique ea sibi fuerit ad recordationem, meritò reputat & reuocat ad memoriam quæ multò antè sibi accidissent. Docet autem in quibus fuerit, cùm incideret in peccatum. Cuius gratia omnem quoque hanc cõfessionem edit, dicens: Miser factus sum & curuatus sum, & contristatus ingrediebar, & humiliatus sum, ac rugiebã à gemitu cordis mei. Ad hæc omnia deueni. Quoniam enim tempore aliquo cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Tempore enim, inquit, peccati, pars animæ

διεκινηκόρ.

C rationis particeps haud modicam sustinebat perturbationem prauo confusa affectu, & tenebris ab eo qui peccati fuit impulsor obducta: adeò vt in insipientiam inciderit. Ideo superius dicit, Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Conturbatum itaque cor eius: quoniam in insipientia fuerat, & à virtute prudentiæ exciderat. Opera enim insipientiæ fecit, tunc verò dereliquit eum virtus eius. Non enim id temporis poterat dicere. Omnia possum, in eo qui me* potentem facit, videlicet Christo, ab affectu concupiscentiæ victus viribusque animæ destitutus. In his enim qui prõbè & secundũ virtutem agunt, spiritus admodum promptus est, caro autem infirma. In his verò qui vincuntur à vitijs caro quidẽ, ex contrario se effert & inualescit viribus, anima infirma est & debilis. Tunc igitur (ait) quum peccaui, cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & aliud quiddam perplexũ & graue circa me euenit. Lumen enim

* siue confortat. δόγμα ex contrarijs.

oculorum meorum (hoc sanè erat propheticus spiritus, ipsius animæ aspectum illustrans) & ipsum non erat mecum. Reliquerat enim eum, & se ab ipso subduxerat, quoniam in maleualã animã non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subiecto peccatis. Sanctus enim disciplinæ, dolum fugiet spiritus, & auferet se à cogitationibus quę sunt sine intellectu. Hìc igitur sanctus spiritus simul vt ab illo secesserat, reliquit eum desolatum, post eius cordis turbationem & debilitationem virium animæ ipsius. Tunc enim & lumen oculorum ipsum desolatum orbumque reliquit: Quin & illi qui priùs erãt amici & proximi eius & omni tempore cum eo simul vixerant ipso deserto longiùs ab eo restiterunt: non iam cum illo volentes viuere, deflẽtes interim, vt par erat, amici calamitatem. Qui autem illi erãt, nisi qui in prioribus bonis eius gaudebãt, angeli videlicet boni & ministri dei super hominum salute gaudere assueti. Nam & super peccatore pœnitente gaudium in cælis oritur: & immittet angelus domini in circuitu timentiũ ipsum. Et hi igi- D

ἐπίστευσε.

E tur sunt omnes Dauidis amici, qui tẽpore ipsius peccati sese auertentes discesserunt, non tamen cum omnino deseruerũt. Longè verò stantes vehementer dolebant: quòd & ipsemet docet, dicens: Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt: & qui iuxta me erant, de longè steterunt. Quibus procul factis à me quidã alij qui peccato cooperati fuerãt, prope me constiterunt vim faciebant, animę insuper meæ illudẽtes. Ideo subdit: Et vim faciebãt quærẽtes mala mihi, loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditati sunt. Hi enim quum nõ ita pridem sitissent meũ sanguinẽ, optassentque tanto iam tempore meã spectare ruinam, velut occasionem nacti, cùm viderent quod me mea virtus deseruisset, seque subtraxisset à me lumen oculorum meorum, & quòd amici mei, & qui vicini anteà fuerant, à longè stetissent, hi facto mox insultu animæ meæ vim attulerunt: & velut ij qui suapte sponte ad malignitatem propendent, vanitates sunt locuti, sermone vanos ac futiles animæ meæ suggerentes, sed & dolosa blãdicia demulcentes ac voluptate me decipientes, & quasi prætenta quadã illecebra rerum in speciem bonarum inescabant prolicientes me ad peccatum. F Ideo subdit: ET *dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.*) Postquam enim qui meam quærebant animam inuenerunt eam, dein inuentæ illuserunt, malis insuper meis insultabant suis subsannantes cachinnis. Adhæc tota die vanitates loquebantur. Insuper cùm me desertum ab amicis cõspicerem,

verecundiæ plenus non potui quidquam dicere: ideo quasi surdus non audiebam. Sed ille ego qui quondã vir fueram dicendi peritissimus & præsenti sapientia sermonis instructissimus, factus sum quasi surdus, & sicut mutus non aperiens os suum. Nullus, inquit, mihi sermo ad excusationẽ suppetebat, quo respondere possem. Non habebam quæ inimicis depromerem, semel ab eis victus: sed eram veluti homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Arguebar ipse & non redarguebam, nec fiduciam loquendi habebam verecundia coopertus. *Quoniam in te domi-*

τῇ παρούσῃ σοφίᾳ σεσοφισμένος.

A *ne speraui, tu exaudies me deus meus. Quoniam dixi: Ne quando supergaudeant mihi inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.*) Quæ verò mihi contigerunt, hæc sunt, ideo factus sum sicut surdus non audiens, & sicut mutus non aperiens os suum: & sicut homo non habens in ore suo redargutiones. Idcirco nihil aduersus inimicos dicebã, vti ab eis superatus: non tamen ob hanc calamitatem, spem à me abieci. Quin potiùs meum ipsius collegi denuò animũ, quum à peccato perinde ac à morte desilijssem confessionis medicina meum ipse vlcus curans. Iam tandem meas hasce cicatrices quæ per insipientiam meam ad putrilaginem sunt promotæ, cupio magnopere curari, ideoque in te domine speraui: Non propriæ confisus virtuti: nec aliam vllam præter te spem ante oculos mihi ponens, ea quæ sunt sanitatis mihi præscripsi. Quoniam ergo speraui domine: spes verò non confundit, propterea exaudi. Nam, volens misericordiam tu

B es: & non vis mortem peccatoris, sed ipsius pœnitentiam: quapropter speraui in te: supplex oro vt tuum assequar auxilium. Nequando supergaudeant mihi inimici mei. Nondum enim omnino gauisi sunt. Supergaudebunt autem, nisi tuã assequar misericordiam. Sed vt ne supergaudeant mihi inimici mei: qui iam priùs dum commouerentur pedes mei super me magna locuti sunt, ad te confugi, & dico: Non confundar in æternum, neque irrideant me inimici mei. Et rursus dico: Ad te domine clamabo, ne sileas à me, & assimilabor descendentibus in lacum: & reliqua quæ in alijs psalmis dicta mihi sunt, præcipuè in supplicatione colligẽs meipsum, peto vt pręsens abs te cõsequar auxilium. Etiam si maximè commoueri meos contigit pedes quo tempore cor meũ conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum non erat mecum: ne sic tamen in eosdem errores reuolutus sunt prorsus, nec talem dedi ruinam, qualem deficientes à fide solent: quoniam eodem illo tempore quo pedes mei cõmoti, & aduersus me magna locuti sunt inimici mei, vt ne immodica complosione manuum mihi insultarent, ad te deum tanquam ad salutis portum cõfugi, quique perturbationes

C animæ hominibus alioqui incurabiles possis ac soleas curare. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.*) Et ab initio quidem dixit: Ne in furore tuo arguas me: nunc ait: Quoniam ego in flagella paratus sum. Iram ergo ac furorem quidem deprecatur, paratũ verò ad flagella se dicit. Nouit enim, quòd quem diligit deus, castigat: Flagellat autem omnem filium, quem recipit. Quamobrem generosè tulit flagella, quæ per calamitates alias alijs succedentes post peccatũ ei euenerunt, quas regnorũ complectitur historia. Et dolor meus contra me est semper. Multi enim priorum peccatorum obliuione capiuntur, nullã eorũ habentes rationẽ: immo & contemnentes, quasi nulla de his expetenda olim sit vltio. Contra, quisquis ob oculos habet iugiter illud dei tribunal, sibique certa fide persuasit, quòd corã tribunali Christi omnibus sit comparendum: vt referat vnusquisque, quę per corpus hoc gessit, siue bonum, siue malũ, in anxietate continuò consi- D

stebat: & hunc animæ suæ dolorem sanare meditãs, ipse sese per confessionem deo accusat. Ideo ait: Et dolor meus contra me est semper. Quoniam iniquitatem meam ego annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Sanè voces istiusmodi animę sunt prorsus fidelis, & quæ sibi certissimè persuaserit iudicium dei futurum. *Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me iniquè. Qui retribuebant mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris à me. Intende in adiutorium meum domine deus meus salutis meæ.* Omnium inimicorum suorum reminiscitur, qui se ad peccatum traxerunt. Orat, supplicatque domino, ne à se discedat. Videbat enim aduersarios etiam nunc se circunstantes, seque adorientes, nec priore aduersus eum audaci congressu contentos, eoque prætrepidus, ne iterum in eosdem relaberetur, prouidè admodum ait: Inimici autem mei vi- E

uunt. Non enim sunt mortui, neque vbi semel in me quiduis moliti sunt, sic abierunt. Propterea scriptum est: Ne beatum dixeris virum ante ipsius mortem. Viuunt, sed quotidie inualescunt plures contra me existentes: multiplicati sunt enim qui me oderunt, qui retribuunt mala pro bonis, qui nondum desinunt me calumniari, mihique detrahere bonam salutaremque viam persequenti, animæ meæ saluti inuidentes. Huius rei gratia oro obsecroque, ne derelinquas me domine. Neq; enim solus possim aduersus tot hostes resistere. Tu igitur deus meus, ne discesseris à me, potiùs mihi ades auxilio, meæque custos salutis, Amen.

IN PSALMVM XLIIII,

in finem pro ijs qui immutabuntur, filijs Core ad intellectum, Canticum pro dilecto. Eructauit cor meum verbum bonum.

IDETVR & hic quidem psalmus perfectionem quandam humanæ vitæ simulque vtilitatem ijs, qui ad præstitutum sibi fi- F

nem secundum virtutem viuere statuerunt, tribuere. Proficientes enim doctrina opus habent quæ illos ad perfectionem promoueat, quam & hic exhibet psalmus inscriptionem habens: In finem pro ijs qui mutabuntur. Rectè verò dixit, pro hominibus. Nos enim præter omneis creaturas rationis participes, maximè alterationibus ac mutationibus singulis

ſingulis ferè horis obnoxij ſumus. Neque enim corpore, neque mente ijdem cõtinuò ſimileſque nobis exiſtimus. Sed corpus quidẽ noſtrum ſemper fluxum ac deciduum ex aſsidua redditur motione & immutatione. Aut enim à pumila & exili ſtatura prouehitur ad maiorem, aut à perfecta iã ad minorẽ contrahitur. Non enim idem eſt puer ad ludum præceptoremque iens, & probè ſe ad percipiendas artes & diſciplinas habens, ac ille qui nuper eſt natus infans. Alius rurſus ab hoc irrefragabiliter eſt ephebus puber ſiue adoleſcens, qui iuuenilibus aptari iam poteſt. Reſpectu item huius alius vir factus, & magnitudine & robore corporis & rationis complemento. Cùm verò ad ſummum ætatis vigorem ſtatumque peruenerit, rurſus paulatim incipit ſe ſubtrahere ad id quod eſt minutius, habitu corporis ſenſim clamq; nobis defluente ac eiuſdem neruis ſeſe contrahẽtibus, donec per ſenectutem incuruatus vltimam virium ſubtractionem ſuſtineat. Nos ergo ij ſumus qui mutamur. Et profectò ſapientes nos homines hic pſalmus per hanc vocem inſinuauit. Non enim angeli mutationem patiuntur. Nullus enim apud illos puer, neque adoleſcẽs, neque ſenex, ſed in quo ab initio creati ſunt ſtatu, in hoc perpetuò remanent, ſeruata ſimplici & eadem immutabili propriæ naturæ ſubſtantia. Nos autem mutamur, quod quidem ſecundum corpus oſtendimus: ſecundum verò animam & interiorem hominem cõtinuò etiam, vnà cum accidentarijs rerum euentibus ſententias mutamus. Alij nanque ſumus, lætitia & gaudio perfuſi, dumque res cunctæ ad vitam hanc expetendæ proueniunt ſecundiore flatu. Alij calamitatis tempore, & ſi quid contra noſtrum acciderit votum. Mutamur item in iracundia, ſtatum quendam ferinũ ſumentes. Mutamur & in concupiſcentijs inſtar brutorum per vitæ voluptatem effecti. Equi inſanientes in fœminas facti ſunt, inquit, erga vxorem proximi inſaniendo. Vir doloſus vulpeculæ ſimilis redditur, quemadmodũ Herodes. Impudens verò canis appellatur, ſicuti Nabal Carmelius. Viden, quàm variegata ſit ac multiformis noſtra immutatio? Admirare igitur eum, qui commodè adeò & conuenienter hanc nobis appellationem coaptauit. Quare vnus aliquis interpretum pulchrè ac ſagaci coniectura mihi videtur vſus, dum ſententiam ſcripturæ eandem ſiue ſenſum alijs verbis expreſsit. Nã pro eo quod eſt, pro his qui immutabũtur, dixit pro lilijs, florem videlicet præter omnes alios citò pereũtem dignum putauit, qui naturæ humanæ labili ac deciduæ fragilitati comparetur. Quoniam verò in futurum tempus hæc vox deuergit & inclinatur (dicitur enim pro mutandis, velut hac mutatione aliquãdo tandem nobis apparitura) cõſideremus, ne fortè reſurrectionis nobis rationem modumque innuat, in qua mutatio nobis dabitur, mutatio inquam in melius, vt quæ ſpiritualis erit. Seminatur, inquit Apoſtol9, in corruptione, ſurget in incorruptione. Vides immutationem? Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Videſne mutationem hanc? Ea porrò fiet, quum omnis nobiſcum immutabitur corporalis creatura. Etenim cęli quoque, ipſi vt veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabit eos deus, & mutabuntur. Tunc & ſol erit ſeptuplo maior, vt ait Eſaias: & Luna tanta erit, quã nunc eſt Sol amplitudine. Quoniam verò non omnibus eloquia dei ſcripta ſunt, ſed habentibus aures ſecundum interiorem hominem inſcriptionem huic indidit pſalmo: Pro his qui immutabuntur ijs videlicet (ita enim arbitror) qui ſui ipſorum ſedulò gerunt curam, quique per exercitia religionis maiore ſemper incremento virtutum promouent. Hæc ipſa eſt longè optima immutatio, quam nobis prærogat ac largitur dextera domini, qua beatus quoque Dauid cohoneſtatus eſt, quãdo deguſtatis virtutum bonis ad anteriora ſe extendit. Quid enim inquit? Hęc eſt mutatio dextrę altiſsimi. Quare is qui ad virtutis complexum proficit, nunquam non immutatur. Quãdo enim, inquit, eram paruulus, loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Et iterum cùm vir factus eſſet, non conſtitit in certa aliqua operatione, ſed oblitus eorũ quæ à tergo erant, & ad anteriora ſe extendens, ad deſtinatum ſcopum perſequutus eſt ad brauiũ ſupernæ vocationis dei. Mutatio igitur vera ac propria, interioris eſt hominis, qui de die in diẽ renouatur. Quoniam verò propheta noſter in hoc pſalmo nuntiaturus erat ea quæ de dilecto ſunt, qui diſpenſationem incarnationis pro nobis hic videlicet ſuſcepit, pro his qui ſe dignos tanto hoc beneficio reddiderint, dicit ſe edidiſſe filijs Core hoc Canticum. Canticum enim eſt, non pſalmus, quoniam nuda voce ſine aſſonãtis muſici inſtrumenti harmonia, cũ vocis alioqui concinna modulatione emittitur. Sanè Canticum pro dilecto. Tibine hunc ego enarrem, quem hîc dicat ſcriptura dilectum, an veriùs ipſe ſermoni meo anteuertis probè conſcius, nempe eius ex euangelio vocis memor? Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Dilectus enim patri quaſi vnigenitus, creaturæ autem omni quaſi pater humanus & bonus præſes. Idem autem natura eſt & dilectũ bonũ. Ideo rectè quidã bonum eſſe definierunt, quod omnia expetunt. Non enim cuiuſuis eſt ad charitatis vſque progredi poſſe ac prouehi perfectionem & eum quiuiſſe agnoſcere, qui verè eſt dilectus, ſed eius qui veterem hominem contaminatum concupiſcentijs fallacibus & ſubdolis exutus, nouum fuerit indutus, renouatũ ad agnitionem ſecundum creatoris imaginem. Quoniam qui pecuniam amat, & circa corruptiuam ac deciduam corporis pulchritudinem ſtupore corripitur, & præſentem glorioſam tanti adeò æſtimat, ſimul & potentia dilecti ad ea quæ nihil minus conueniebat, inſumpta, is planè cæcutit ad iſtius veriſsimè dilecti contemplationem. Ideo dicitur: Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omni mente tua. Hoc autem quod Ex omni, dicit, diuiſionem in alia nullam admittit. Quantum enim dilectionis in hæc inferiora inſumpſeris, tantum neceſſe ſit vt ei adimas quod totum eſt: eoque pauci ex omnibus amici dei appellati ſunt, quemadmodum ſcriptum eſt Moſen fuiſſe amicum. Et, vt Ioannes: Amicus enim ſponſi (inquit) ſtãs gaudio gaudet: hoc eſt, qui ſtabilem atque immobilem in Chri-

παιδίον, παῖς, ἔφηβος, ἀνήρ, γῆρας.

Titulus pſalmi. Homo, non item angelus mutabilis.

Pro lilijs.

Sol futurus ſeptuplo maior, & Luna vt nũc eſt Sol.

Cur filius Core inſcriptus Pſalmus canticum pro dilecto.

Amici dei pauci.

Christum charitatem retinet, hic dignus est ipsius amicitia. Idcirco discipulis iam perfectis dominus ait: Non iã dico vos seruos, sed amicos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Viri igitur perfecti est eum nosse, qui verè est dilectus. Re enim vera soli amici dei & inter se mutuiter sunt sancti. Nemo enim improborum aut stultorum amicus est. Nam amicitiæ probitas in prauũ nequaquam cadit affectum: quoniã nihil turpe aut inconcinnum in amicitiæ cõcordiam venire potest. Malum enim nõ solùm bono est repugnans & cõtrarium, sed & ipsum sibi. Sed iam progrediamur ad excutiẽda psalmi huius verba. *Eructauit cor meum verbum bonum.*) Nonnulli existimauere ex patris persona hęc dici, de verbo existente apud eum in principio: quod velut ex bono corde ait, & ex ipsis visceribus processit, & ex bono corde bonum verbũ prodijt. Mihi autem ad prophetæ personam referenda esse videntur. Nam quæ deinceps hanc consequuntur sententiam, non iã secundum analogiam eduliorum similiter explanant nobis de patre narrationem. Neque enim de sua ipsius lingua diceret pater: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis: speciosus forma præ filijs hominum. Non enim pulchritudinis excellentiam ex comparatione ad homines habet. Procedẽs ait: Propterea vnxit te deus, deus tuus oleo lętitiæ. Nõ dixit, vnxi te ego deus, sed vnxit te deus, vt per hoc declararet aliã à patre esse personã, quæ hæc edisserit. Quæ porrò alia esse possit, quàm ipsius prophetæ qui in se cùm recepisset efficacẽ vim & operatoriã spiritus sancti, ait: *Eructauit cor meum verbum bonum.*) Quum eructatio siue ructus flatus sit arcanus quidẽ ille & occultus, qui erũpentibus bullulis sursum versus difflatur & expirat per sumpti alimenti feruorem, isque nutritus viuo illo pane qui de cælo descẽdit, & dat vitam mundo, & plenè exatiatus omni verbo quod procedit ex ore dei secundum consuetam scripturæ tropologiã anima sanè sacris educata disciplinis conuenientem & accommodatam sumptis edulijs emittit eructationem. Quoniã ergo spiritualis erat optimaque nutritio, verbum bonum propheta eructauit. Bonus nanque homo ex bono cordis sui thesauro bonũ profert. Quęramus itaque & nos ex verbo cibum ad exatiãdas nostras animas. Iustus enim, inquit, comedens explebit animã suã vt quibus nutrimur, non quodcunque verbũ, sed bonum remittamus. Improbus verò quũ improbãdis dogmatibus sit enutritus ex corde eructat improbatæ prorsus verbũ doctrinæ. Vidésne tu qualia erũctat os impudens hæreticorum? quàm perplexa & graueolentem spirantia mephitim? Planè nõ hęc mediocrẽ arguunt morbum quendã in imo secessu pectoris delitescere. Nam malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Prouide igitur, te obsecro, ne sic tu auribus prurias, vt eos tibijpsi coacerues magistros, qui imis viscerum tuorum fibris morbum inserat & admoliãtur, conciliéntve tibi verba prauam doctrinã eructantia, gratia quorum die illo iudicij sententiã aduersum te damnationis merito tuo excipias. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. *Dico ego opera mea regi.*) Vt psalmi huius intelligentiam ad personam trãscribamus prophetę, maximopere inuitat nos ac prolicit verbum hoc: Dico ego opera mea regi, hoc est, Confitebor iudici, accusatori futuro anteuertens, quæ ipse admiserim referens. Ipsi enim mandatum accepimus, quod habet: Dic tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Sicut enim calamus instrumentum est delineandæ scripturæ accommodũ, ipsum manu viri periti promouente ad eorum quæ scribenda sunt characteres exprimendos: sic & lingua iusti spiritu sancto eam mouẽte, cordibus credentium verba inscribit vitæ æternę, tincta quidem nõ atramento sed spiritu dei viuentis. Scriba igitur spiritus sanctus quoniam sapiens est, & omnes docẽs. Velociter scribens. Velox enim mentis motus est. Inscribit autem nobis spiritus sanctus, non in tabulis lapideis, sed tabulis cordis nostri carneis. Verùm iuxta proportionem latitudinis cordis plura vel pauciora inscribit cordibus sanctus ille spiritus, aut manifesta omnibus, vel certè obscuriora pro modulo apparatus, quo quisque expurgauit cordis domicilium. Ob celeritatem verò eorum quæ sunt scripta, denique plenus orbis terrarum euangelio factus est. Quæ sequitur proximè sententia visa mihi est aliunde sumere principium, nec hactenus dictis debere connecti, sed confœderanda sequentibus. Illud enim. Speciosus forma, ad dominum referri dicive puto, secundum personæ apostrophen. *Speciosus forma præ filijs hominum. Diffusa est gratia in labijs tuis.*) Vt ita sentiamus, nos eò inuitat tam Aquila quàm Symmachus. Ille quidem, quãdo dixit pulchritudine eximia perornatus es præ filijs hominum. Symmachus verò: Pulchritudine pulcher es præ filijs hominum. Speciosum igitur forma dominũ appellat, quũ aciem mentis presśius intendisset in eius diuinitatem. Non enim carnis pulchritudinem laudat. Nam scribitur: Vidimus ipsum, & non habebat speciem neque formã, sed eius species ignominię & dedecoris plena fuit. Palàm itaque est quòd propheta hic inspecta claritate filij & illinc resilientis splendoris irradiatione copiosè circunfusus, animamque habens hac tanta pulchritudine perculsam atque perstrictã, ad diuinum amorem spiritualis illius pulchritudinis promotus est, quę vbi semel humanę affulsit animæ, cetera omnia quæ eatenus diligebãtur, turpia esse cõspiciuntur & reiectitia; eoque Paulus simul vt vidit hunc speciosum forma, omnia duxit stercora esse, vt Christum lucrifaceret. Nam qui externi sunt & alieni à verbo veritatis, nominatim dicunt stultitiã esse euangelij prædicationem, humilem & in speciem abiectam sacri eloquij phrasin nihili ducentes. Nos contrà, qui gloriamur in cruce Christi, quibus palàm facta sunt per spiritum omnia, quæ à deo nobis sunt data, non quidem in doctis humanæ sapientiæ verbis, nouimus diuitem esse gratiam, quæ à deo nobis est in sermonibus Christi effusa. Quãobrem breui tempore in vniuersum propè terrarum orbem permanauit prędicatio: quòd diues admodũ, luculenta & confertim locuples gratia in eos effusa est euangelij præcones, quos scriptura nominauit labia Christi. Quapropter in contemptibilibus dictiunculis multam vim persuadendi immo

Marginalia: γνῶμαι. — *Aggressio enarrationis. Persona huius psalmi.* — γεμμάτων ὀξυγράφου. — *Finitio ructus siue eructationis* — λογικὴ τροφή. *Verbũ bonum.* — *Atten. hæc Lutherani.* — κατ' ἀποστροφήν. *Speciosus forma.* — Section letters: A, B, C, D, E, F.

immo & pertrahendi habet euāgelij prædicatio, adeò vt eius dogmatis nulla ratiocinatione cōuellendis siue mutādis perdomita fit anima omnis, & per gratiam in inconcussa Christi fide confirmata: Vnde & ait Apostolus: Per quē accepimus gratiā & apostolatum ad obediendum fidei. Et rursus: Abundantius illis laboraui, non ego, sed dei gratia quæ mecum est. *Diffusa est gratia in labijs tuis, hac de caussa benedixit te deus in æternum.* Scriptum est in euangelio, quia admirabātur super verbis gratiæ, quæ ex eius ore procedebant.

Diffusa est gratia in labijs tuis.

A Quamobrem manifestè psalmus multitudinem gratiæ verborū domini nostri Iesu Christi ostendere volēs, Diffusa est gratia in labijs tuis, ait, propter exuberātem copiā gratiæ, quæ est in sermone. Benedixit te deus in æternum. Manifestū quòd ad humanitatē ista referre oporteat, secundū quod & sapientia, & ætate, & gratia proficiebat. Secundum hanc etiam num humanitatem liquet intelligi oportere prærogatam ei gratiam, ceu præmium heroicorum operum. Simile autē est & huic: Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatē: quapropter vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus suis. Cui simile est & hoc quod Paulus scribit ad Philippenses: Humiliauit seipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod deus exaltauit illū. Ex quo palàm est quòd hęc de seruatore vt homine dicūtur, aut quòd ecclesia corpus est domini, & ipse caput ecclesiæ: quemadmodum interpretati sumus labia esse Christi eos, qui diuini verbi sunt ministri, sicut Paulus in se Christum habens loquētem, & si quis illi virtute assimilis fuerit. Sic demum reliqua corporis Christi membra quotquot ad vnū

B credimus. Si quis ergo datā ecclesiæ benedictionem ad dominum retulerit, is vtique neutiquam errauerit: Benedixit te deus: hoc est, membra tua & corpus tuum refersit bonis suis in seculū, hoc est in infinitum. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentißime. Specie tua & pulchritudine tua.* Putamus sanè & hoc ad dei verbū tropicè referri, vt carni cōiungatur, quod est efficax magis & penetrabilius omni gladio ancipiti, & pertingēs vsque ad diuisionem animę ac spiritus, compagū quoque & medullarum, discretor cogitationum & intentionum cordis. Quoniam femur signum est eius humanæ genealogię, ipsæ (inquit scriptura) egredientes animæ ex femore Iacob. Vt itaque vita, & via, & panis, & vitis, & vera lux, & alijs eiusmodi sexcentis dominus noster Iesus Christus nominatur: sic & gladius diuidens partem animæ affectibus seruientem, & motus concupiscentiæ mortificās. Deinde quoniā deus verbum carnis debilitati sese coniecturus erat, pulchrè additur, potentissime: quoniā maximæ potentiæ demonstrationem habet, posse deū in natura esse humana. Nam cæli & terræ constitutio, maris

Accingere gladio. δυνατὲ, ô potens.

τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐνεργείας.

C & aëris & maximorum elementorum generatio, & si quid supra mundum intelligitur, & si quid subtus terras vsquam reperitur, non hæc vsque adeò euidenter exprimunt diuini verbi potentiā quātùm dispensatio assumptæ carnis & ad humilitatem vsque debilitatemque nostram suscipiendā condescensio. *Specie tua & pulchritudine tua.*) Species à pulchritudine differt. Id enim speciosum dicitur, quod accōmodū & necessariū pro-

τὸ ὡραῖον τὸ κάλλος

prio vigori tempus expleuit, vt frumentū id tandem dicitur speciosum, quod maturū & ad messem est paratum. Speciosus insuper vitis fructus qui ad sui perfectionem, per reuolutionē annui temporis maturè concoctus est, & esui accōmodus. Pulchritudo autem cōsistit in cōcinna membrorum compositione, ex se efflorescentem gratiam obtinens. Accingere igitur gladio super femur tuum potētissime, specie tua, hoc est, plenitudine temporis opportuni, & pulchritudine tua id est, cōtemplabili tua & intelligibili diuinitate. D Illa demum vera pulchritudo est, quæ cognitionem omnem, omnemque supergreditur potentiam, vt quā sola possis mente contemplari. Nouerunt autem ipsius pulchritudinem eius discipuli, quibus seorsim à turba parabolas soluit. Viderunt & huius pulchritudinem Petrus & filij tonitrui, in mōte fulgentem supra solis splendorem, & exordia ipsius gloriosi aduētus oculis cōprendēre digni sunt habiti, *Intende, inquit, & prospere, procede, & regna.*) Hoc est, hominum curam per carnis dispensationem aggressus, diligentiam impende constantem, perennem nec aliquando desituram. Hæc enim & viā, & cursum prædicationi præbebit, & neminem non tuo subiget imperio. Nec id nouè dictum nobis videri debet, quòd imperatiuè dicit: Prosperè procede siue prosperè progreditor, ob scripturæ cōsuetudinē hoc modo figurantis ea quę optātur. Nam & imperatiuè dicitur: Fiat voluntas tua, pro vtinā fieret: &, Adueniat regnum tuum, pro vtinam adueniret. *Propter veritatem & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.*) Rursus E hic sermo figuratus est, perinde ac dominus hæc capiat mercedis loco, nempe prosperè procedere, regnare propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Oportet enim sic intelligere, quòd quia res humanę interuersę sunt mēdacio, vt feras veritatem, regna in hominibus peccato subiectis: vt cùm tu sis ipsa veritas & māsuetudo omnes exemplo tuo ad māsuetudinem & bonitatem reducātur. Ideo dominus dicebat: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Quin & istius mansuetudinis argumentū re ipsa exhibebat. Nam contumelia lacessitus tacebat, flagellis cæsus sustinebat. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.*) Non columna nubis, non ignis illustratio, sed ipsa tua dextera. Sagittæ tuæ acutæ potentissimæ. Sagittæ potentis acutæ sunt sermones solerter & ingeniosè excogitati audientium corda pertingentes, animasque probè sensatas ferietes atque sauciātes. Verba nāque sapientium stimuli sunt boum. Ex quo Psalmista cupiens quandoque à dolosis hominibus suæ ætatis & generationis liberari cōtra dolosam linguam, sagittas potentis acutas in remedium exquirit. Quærit item carbones sibi adesse desolatorios, Vt quorū corda ob duriciem callosam spirituales sagittæ non F contingāt, his paratum sit supplicium, quod carbones desolatorios appellauit. Quicunque enim se priuarunt dei præsentia, his carbonum desolatoriorum apparatus necessarius est. Nunc igitur sagittæ tuæ acutæ. His sagittis quæ fidē amplexatæ sunt animæ, sauciātur, & quæ summa in deum exarserūt charitate, simulque cum sponsa illa dicunt: Vulnerata charitate ego sum.

Sagittæ acutæ.

Carbones desolatorij.

Inexplicabilis profectò ac ineffabilis verbi pulchritudo & sapientiæ species & forma dei in ipsius imagine. Beati, qui contemplatione inardescunt veræ illius pulchritudinis. Hi enim quasi eidē adstricti sint vinculis charitatis, cælestem illum & planè beatum amantes amorem, domesticorū obliuiscuntur & amicorum, immo familiæ quālibet opulentæ. His in obliuionem venit corporis alendi necessitas, puta edendi & bibendi, solo liquescentibus diuino planè & sincero amo-
A re. Intelligere item possis sagittas acutas eos qui ad spargendum per vniuersum orbē semen euangelij missi sunt. Hi quòd se exacuissent, fulgebāt operibus iustitiæ, & subtiliter in eorū irrepebant animas quos erudiebant ad fidem. Hæ igitur sagittæ in primis quaquauersum emissæ populos se vt Christi iugo substernerēt, præparabāt. Et quidem meo arbitratu sermonis istius ordo per hyperbaton consentaneè magis ad præcedentia restituitur, is vt sit sensus: Intende, procede & regna & deducet te mirabiliter dextera tua, & populi sub te cadent, propterea quòd sagittæ tuæ acutę sunt in corde inimicorum regis. Nullus deo aduersarius, aut cōtumax, aut superbus, sub deo cadit, vel ei se subigit, nisi illi qui fidei obedientiam susceperunt. Sagittæ nanque in corda cadentes quandoque inimicorum regis, trahunt eos ad veritatis desiderium, & ad ipsum dominum, vt inimici dei existentes eidem per doctrinam concilientur. *Sedes tua deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus oleo*
B *lætitiæ præ participibus tuis.*) Quoniam verò circa humanitatem multa versando dixit, nunc sermonem ad altitudinem gloriæ vnigeniti conuertit, Sedes tua deus in seculum seculi: hoc est, regnū tuum vltra secula se porrigit, estque intelligentia omni multò antiquius. Et pulchrè admodum post populorum subiectionem, regni dei magnificentiam concelebrat. Virga directionis virga regni tui. Idcirco ei propriam reddidit appellationē, deo luculenter expresso. Sedes tua deus. Instructiua est admodum virga dei, erudiensque nō obliqua, aut peruersa, sed recta infert iudicia. Ideo virga directionis, virga regni ipsius nominatur. Si enim dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: visitabo in virga iniquitates eorum. Vidésne iustum dei iudicium, quo non in omnes sine discrimine, sed tantùm in peccatorem vtitur? Sed & ipsa etiam cōsolationis dicitur virga. Virga enim tua (inquit) & baculus tuus ipsa me cōsolata sunt. Est & virga cōtritionis. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Conteruntur autem terrea ac lutea ad eorum beneficium, quos
C deus regit ac dirigit secundum quod & in carnis perditionem tradūtur, vt spiritus seruetur. *Propterea vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.*) Quoniam verò chrisma typicū, hoc est vnctionem figuratam, & typicos pōtifices ac reges figurare oportuit: caro autem domini vero chrismate vncta est, nimirū super eam aduenien-te spiritu sancto, quod quidem exultationis oleū vocatur. Vnctus est autem præ participibus suis: hoc est, supra omneis homines Christi participes existentes, quoniam illis quidem particularis quę dam tributa est spiritus communicatio: super verò filiū dei sanctus spiritus, vt ait Ioannes, vbi descendit, mãsit super ipsum. Pulchrè autē exultationis oleum spiritus appellatur. Nãque vnus hic inter fructus numeratur, quos in nobis operatur ac gignit spiritus sanctus, nempe gaudium. Quoniā verò mixtus est de seruatore sermo, propter & diuinitatis naturam & incarnationis dispensationem, rursus in humanitatem à deo assumptam
D respiciens, ait. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, pro eo quod est: Reliqui quidem homines labore & exercitatione, & attentione sępenumerò assequuntur amorem honesti ac probitatis, & malitiæ totius detestationē: tibi autem naturalis est ad boni prosecutionem proprietas, & ad iniquitatis fugam perquàm familiaris alienatio. Et quidem nobis nō arduū adeò sit & difficile amorem recuperasse iustitiæ, modò id ardenti affectu expetamus, simul & odium iniquitatis. Omnem enim ad vtriusque cōsecutionem, Deus impartiuit vtiliter potentiam animæ rationali, vt amandi, ita & habēdi odio: vt præduce ratione directi virtutem quidem amemus, odio verò habeamus iniquitatem. Licet enim & odio quandoque laudabiliter vti. Dicitur enim: Nonne qui oderunt te domine odi. Et, Perfecto odio oderam illos. *Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.*) Descendens paulatim consequenter propheticus sermo ac priùs ea quæ extrema sunt dispensationis carnis explicans omnia, intento & acri contuitu spiritus sancti promouentis ipsum & eidem arcana mysteria reuelātis, venit ad passionem. Myrrha (inquit) & gutta, & ca-
E sia à vestimētis tuis. Myrrha quidem quòd sepulturæ signum sit, Euāgelista Ioannes nos quoque docuit, dicens Ioseph ab Arimathea eum cū myrrha & aloë tumulasse. Gutta verò & ipsa myrrhæ species est tenuissima. Ex hoc enim aromate cōtuso atque expresso omne quod hæsit liquidum, in guttā separatur: reliquū quod restat crassius, myrrha appellatur. Itaque Christi quidem suaue fragrans odor myrrhā ob passionem spirat: Guttam verò quòd nō immobilis nec otiosus aut inefficax in sepulchro permãserit tribus illis diebus ac noctibus: sed in infernum descenderit, gratia dispensationis circa resurrectionem absoluendę, vt quæ de seipso erant oracula prophetarū, vniuersa expleret. Casiā demum spirat, quæ cortex tenuissimus est & odoratus, ligneum obtendens calamum. An veriùs passionem crucis susceptam in beneficium omnis creaturæ, altiùs nobis ac sapienter hic sermo per casię nomen innuit. Habes ergo myrrham ob sepulturam, guttā ob descensionem ad infernum, quòd omnis gutta ad inferiora delabitur. Casiam verò ob carnis circa lignum dispēsationem. Ex hac denique caussa de-
F lectauerunt, inquit, te filię regum in honore tuo. Filiæ quidem regum, quænam aliæ fuerint, quàm generosæ ac magnæ, regiæque animæ, quæ ob hanc ad humanam carnem assumendam condescensionem, agnito Christo, ipsum exhilararunt in honore, in vera fide, ac charitate perfecta, ipsius diuinitatem gloria & honore prosequentes. Aromata verò hæc non vtique parca manu asserit interspersa esse vestimentis Christi (hæc

Virga multiplex.

Vnctio Christi.

Oleum exultationis.

Mortis Christi & resurrectionis mysterium.

Myrrha.

σταχτή. Gutta.

Casia.

Filiæ reg...

hæc sanè est horum verborum parabola & apparatus dogmatum) sed ab vniuersis amplissimarū ædium structuris ipsa eidem offerri. βάρεις enim, id est, domus siue ædes amplissimæ molis dicuntur, & hæ elephantino, hoc est, eburneo apparatu substructæ. Per has equidem arbitror delineari prædiuitem illam & mirè opulentam Christi erga mundum charitatem, idque docente propheta. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.*) De ecclesia iam edisserit de qua in Canticis didicimus, quòd vna sit perfecta Christi columba, quæ in dextrum Christi locum eos accipit, qui continenti exercitio bonorum operū toti redduntur Ecclesiæ cognobiles. Nam & hos ab improbis disparat ac secernit ecclesia, perinde vt assolet pastor oues dispescere ab hœdis. Assistit itaque regina nempe anima sponsali verbo cooptata, nullius iā peccati oppressa tyrānide, sed in partem admissa regni Christi, à dextris inquā, astat saluatoris, in vestitu deaurato, hoc est, in dogmatibus spirituali intelligentia sub textis & variegatis floribus interstinctis, sese grauiter componens & adornans religiosè. Quòd enim nō vniformia sunt quæq; dogmata, sed horum species multiuariæ ac multimodæ sunt, vt quæ in se recipiūt sermones & cōplectuntur morales, & physicos, epopticos item qui de spectādis ceremonialibus mysterijs sunt cōscripti, ob hoc vestem spōsæ indicat scriptura varietate picturatam. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum.*) Inuitat ecclesiā & exhortatur, mandata vt audiat simul & obseruet, ipsaque appellatione sibi eam adsciscit in familiaritatem, dum filiā appellat, ac si per charitatem genuisset eam. Audi filia & vide. Docet ipsam simplicem nudamque mentem ad contemplationem gerere ex eo quod ait, vide. Considera & perpende (ait) creationem, vt ordine naturæ adiuta, sic ad creatoris contemplationem altiùs ascendas. Deinde flectens collum iactantiæ fastu sublatum, inclina, inquit, aurem tuam, ne curras ad externas fabulas. Quin suscipe potiùs vocis humilitatē, quæ in euāgelico cōspicitur esse sermone. Inclina aurem tuā ad hāc præceptionem, vt planè obliuiscaris improbatę illius cōsuetudinis, & efficiare particeps spiritualis doctrinę, eoque obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Omnis qui peccatum admittit, ex patre diabolo est. Abijce (inquit) dæmonum doctrinā, obliuiscere impuri illius sacrificij, nocturnæ choreæ, fabularum denique ad libidinem & omne genus incōtinentiæ animas incendētium, & hac gratia te meam ipsius filiā appellaui, vt eum odio prosequare parentē, qui priùs quàm accerserem te, ad perditionē genuerat. Si enim per obliuionem maculas veterum præceptorum deleueris, proprium recipies decorem, & delectabilis & sponso & regi apparebis. *Quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum.*) Officium obedientiæ necessarium manifestat, ex eo quod ait: Ipse est dominus deus tuus. Adorabit autem ipsum omnis creatura, quoniam in nomine Iesu Christi omne genu flectetur, cælestium, terrestrium, & infernorum. *Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.*) Videtur summa idololatria in Chananæa regione perpetrata fuisse. Metropolis autem Chanaā Tyrus. Adhorhortans igitur sermo hic & erudiens ecclesiam ad complexum obedientiæ inquit: Filia Tyri cū muneribus aliquando veniet, & vultum tuum adorabunt diuites populi, supplicabunt tibi cū muneribus. Non dixit, te adorabunt cum muneribus, sed vultum tuum. Ecclesia nāque nō adoratur, sed Christus ecclesiæ caput, quem πρόσωπον personam siue vultum nominauit scriptura. *Omnis gloria filiæ regis abintus in fimbriis deauratis circundata varietate. Adducentur regi virgines post eam.*) Postquam anima improbandis expurgata veteris malitiæ doctrinis obedientiam exhibuit sanæ & salutari doctrinæ, vbi oblita iam est populi sui & domus patris sui, narrat ea quæ sunt de ipsa spiritus sanctus, & quoniam intimam eius puritatem vidit: Omnis (inquit) gloria filiæ regis abintus, hoc est gloria sponsæ Christi quæ deinceps in filiam regis est adoptata, intus est. Hortatur planè hic sermo ad ecclesiasticæ glorię mysteria intrinsecus prendēda, quòd decor & pulchritudo spōsæ introclusa sit & recondita. Qui enim se probè adornat ei quidem qui videt in occulto, nempe patri, supplexque eum orat, nihilque non molitur boni operis, nō vt spectetur ab hominibus, sed vt solius dei oculis mereatur innotescere: hic gloriā omnem perinde ac filia regis cōdidit intus. Quin & fimbriæ aureæ, quibus tota est circumamicta anima talis & variegata, vtique in intimis sunt repositę. Ne tu quidquam quæras in externo isto auro aut variegato corporis amictu, magis cultum quendā mihi hîc insinuari intellige, qui dignus sit cohonestare ac redimire hominem, qui ad sui conditoris imaginem creatus est, iuxta verbum apostoli: Exuti veterem hominem & induti nouum, qui renouatur ad agnitionem secundum imaginem sui conditoris. Et qui induit se viscera misericordiæ, bonitatem, humilitatem, longanimitatem, mansuetudinem: talis interiore amiculo redimitus est, & secundum interiorem hominem probè adornatus & excultus. Paulus item monet: Induite dominum Iesum, non secundum exteriorem hominem, sed mens nostra dei memoria circumamiciatur. Puto enim spiritualem pertexi tunc vestem, quum operatio comes attexitur verbo doctrinæ. Quemadmodum enim pallium tegendo corpori tunc detexitur, dum subtegmen innectitur stamini: sic vbi verbum primas in ordiendo obtinuerit, si mox actiones verbo consentaneæ attexentur, tunc exornandæ animæ decentissimus & plurimùm habens honestatis amictus confici possit, animæ inquam, secundum virtutem & verbo & opere suam absoluenti vitam. Quæ enim à limbo eiusmodi dependent fimbrię, spirituales sunt: eoque astruuntur esse aureæ. Quoniam sanè sermo veritatis ipsum opus excellit, quasi fimbria quædam est à textura ad actionem ex abundanti annexa. Sequuntur autem sponsam domini animæ quædam quæ semen alienorum dogmatum minimè susceperunt, & hæ quidem regi adducentur sponsam sectantes. Audiant hæc quæ virginitatem domino vouerunt, quòd virgines regi adducētur, virgines planè quæ proximæ

Margin notes: Domus eburnea. — Ecclesia filia dei. — Christus vultus, qui adoratur, nō ecclesia quæ supplicat. — ἐμποιωσις. — Fimbriæ aureæ.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

ximæ sunt ecclesiæ, nempe ponè ipsam affectantes, nusquàm aberrantes ab ecclesiastica disciplina. Hæ porrò virgines in lætitia & exultatione adducētur, ducentur in templum regis. Non quæ virginitatis voto se substrauerunt vi adactæ, non item quæ ex tristitia aut necessitate vitæ virginalis sanctimoniam susceperunt: sed quæ in lætitia & exultatione gaudent & se exhilarant tali officio perficiundæ virtutis addictæ: hæ demū adducentur regi, & adducentur, nō in vnum plebeium & vulgarem locum, sed in templum regis. Vasa nāque sacerdotalia quæ humanus vsus non commaculauit, in sancta sanctorum adducentur, & ad adyta accedendi potestatem habebūt, vbi contaminati pedes non ambulabunt. Quantæ sit prærogatiuæ in templum regis adduci, Propheta pro seipso orans ostendit. Vnam petij à domino, hanc requiram: vt habitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam iucunditatem domini, & visitem templum sanctum eius. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.*) Quoniam verò supra præcepit, vt anima populi sui & domus patris obliuisceretur, vt obedientię virtus muneretur: pro patribus filios accipit tanta dignitate pollētes, vt eos principes super omnem terram constituat. Qui sunt igitur ecclesiæ filij? Hi sanè qui euāgelij sunt filij, qui vniuersæ terræ imperitarunt. In omnem (inquit) terram exiuit sonus eorum, & constituti supra duodecim thronos iudicabūt duodecim tribus Israël. Si quis autē sponsæ patres accipiat patriarchas, ne sic quidem hæc de Apostolis sententia propterea reijcitur. Nā pro illis nati sunt spōsæ filij per Christum, opera facientes Abraham: & ideo æquali cū patriarchis honore digni censentur, quod hi quoque eadem gesserunt, quæ & illi ob quæ patres magno & præcellenti honore digni sunt habiti. Principes verò vniuersæ terræ sunt sancti, ob familiarem & propriā ad bonum inclinationem, quādo natiua illa naturæ indoles ad bonum propendens, ipsis prærogatiuam adsciscit & conciliat principatus, sicuti præbuit Iacob supra Esau potestatem: Esto (inquit) dominus fratris tui. Igitur pares honore patribus facti, & per virtutis exercitationem supra omnes prærogatiuā dignitatem adepti: hi demum filij sponsę Christi sunt, & à propria matre principes super omnem terram constituuntur. *Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in seculum & in seculum seculi.*) Ad superiùs dicta omnia, dictum est & hoc velut ex persona ecclesiæ: Memor ero nominis tui in omni generatiōne & generatione. Quę porrò hæc memoria est ecclesiæ? vtique populorum confessio.

Adducētur regi virgines.

Virginum dona.

A

Pro patribus tuis nati filij.

B

Principes terræ.

Confirmat τῷ παραδείγματι.

IN PSALMVM QVADRAGESIMUMQUINTUM, In finem pro filij Core pro arcanis psalmus: Deus noster refugium.

C

PROPHETICVM oraculū hic mihi videtur psalmus complecti de ijs quæ sunt ad finem: quem finem cùm vidisset Paulus, ait: Deinde finis quando tradiderit regnum deo & patri. Vel, quoniam actiones nostræ nunc ad finem nos quælibet sibi proprium ducunt. Bona quidem ad beatitudinem, improba verò ad æternam damnationem. Consilia verò quæ in hoc psalmo à spiritu sancto traduntur, ad bonum perducunt finem eos qui facilè sinunt persuaderi & obtemperant. Hac itaque de caussa inscriptus est: In finem, perinde ac huius psalmi doctrina omnis ad beatum referatur humanæ vitæ finem. Pro filijs autem Core hic dictus est psalmus, quos spiritus sanctus non diuidit: quòd velut vna anima, & vna voce, cum omni inter se concordia propheticos deprompserint sermones, sic vt nihil vnus aliquis eorum præter reliquos prophetarit, sed gratia prophetiæ vnicuilibet eorum ex æquo distributa est, quòd ad prosequenda quæ optima sunt, æquali affectu inter ipsos conueniret. Pro arcanis hic dictus est psalmus, hoc est, pro his quæ neutiquam euulganda sunt & prodenda, quòd rationem contineant secretorum in mysterio retinendorum: * ad quæ vbi promoueris, facilè noueris, non cuiusuis è vulgo esse diuina hæc acie mentis introspicere & contemplari mysteria, sed eius & solius qui ad hæc disertè enarranda concinnum fieri possit organum, adeò vt eius anima vicem supplens psalterij à Spiritu sancto in ea efficaciter operante possit moueri. *Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valdè.*) Homo omnis ob sibi adiacentem & insolitam suapte natura debilitatē, tot adeò rebus in se irruentibus mœroris, periculi & laboris perquàm plenis nō mediocri eget auxilio. Hic tot cinctus se circunstantibus calamitatum procellis, refugiū inquirit, ac veluti in asylum quoddā & tutiorem se recipiens locum, aut certè ad montis cuiuspiā præacutū verticem valido ac forti circūseptum muro, hostilem incursum veritus defugit. Itidem & hic suffugit ad deum, ipsum sibi ducens vnicā esse requiem, tantisper dū in eo permaneat. Nam quòd ad deum refugium verè pateat, in confesso est omnibus. Inimicus ille noster plurimùm interspersit cōfusanei erroris circa eius electionem à quo speremus seruari nos posse. Nanque dum insidiatur veluti hostis, eis rursum quibus texuit insidias, subdolus imponit, suggeres ad se tanquā ad tutelarem & fidum custodem profugiant, idque adeò vt duplici malo circunfundātur, nimirum vt vel vim sibi inferentes capiantur, vel certè fraude clancularia circunuenti dispereant. Idcirco increduli ad dæmones cōfugiunt, qui diaboli instigatione mente confusi, veri dei notitia sunt priuati. Immo & qui deū norūt, circa rerum discretionem omninò errāt, dum quæ per imprudentiam vsui sibi futura confidūt, postulāt, quędam interim petunt veluti bona quæ identidem nihil sibi allatura commodi vel tandem experiūtur. Vitant alij quædam vt noxia, quæ fuerat aliquando sibi non mediocriter profutura. Verbi gratia: Aegrotat quis? Is perplexā morbi fugiens mole-

Titulus in finem.

D

Pro arcanis.

*Non habentur in Græco.

E

Ob diab. insidias ... refugiū ...

F

molestiã, orat sibi restitui sanitatem. Amisit pecunias? ob eam iacturã acerrimo angitur dolore. Est enim morbus sæpenumero vtilis vt qui peccãtem castiget: & rursus sanitas noxia, cũ peccati instrumentũ se possidenti fuerit. Sic & pecunia iã quibusdam ministra est facta luxuriæ: contrà, paupertas multos eorum qui malè sunt instituti, ad sobrietatem reduxit. Nec itaque fugias quæ nõ oportet: neque item confugias ad quem non oportet, sed vnum tibi tantũ vitabile sit peccatum, & vnum in malis refugium deus. Nolite
A confidere in principibus, nec in incerto diuitiarũ gloriemini. Nec superbire ob corporis vires, nec denique humanæ gloriæ claritatem sequamini. Nihil horum ad salutẽ cõfert. Temporaria omnia & momento decidua, imposturæ & fraudis plena omnia: vnum tãtum refugium deus. Maledictus enim homo qui cõfidit in homine, aut in aliquo rerum humanarũ sperat. Ergo deus noster refugium & virtus. Illi enim, qui vt Apostolus dicere valet: omnia possum in Christo qui me confortat, virtus est deus. Multorũ igitur est dicere: Deus noster refugium. Itemq;: Domine refugium factus es nobis: Sed eodẽ quo propheta noster testatur, affectu præditũ esse, nimisquàm paucorum est. Pauci admodum sunt qui non admirãtes humana præsidia, vt qui ex ipso deo toti pendeant, ad ipsum respirent, spem omnem suam atque fiduciam in ipso collocantes. Res quidem istæ accidentariæ nobis sunt argumento. Etenim quum tribulatione quapiam affligamur, ad omnia potius, quàm ad ipsum deum nostrum recur-
B rimus. Vnus tibi pusio ægrotat? quaquauersum circũfers oculos requirẽs incãtatorem, aut certè eum qui superuacaneos vanósq; characteres seu figuras puerorum innocẽtium collo circunliget, vel ad postremum ad medicum venis, & medicinas eo interim contemptim omisso qui restituere potest sospitati. Si fortè insomniũ te solicitat ad somniorum cõiectorem properas. Si quem timueris inimicum, patronum vnum aliquem tibi ex hominibus deligis. Et vt compendio dicam, in quacunque necessitate imminente deprehenderis: verbo tantum te ostẽdis deum refugium habere, re autem ipsa ex inutilibus vanisque rebus auxilium adsciscere. Est autem iusto verum auxiliũ deus. Quasi enim vnus aliquis imperator exercitus armis promittentibus generositatem animi instructus nullo nõ tempore paratus, auxiliũ opémve vt ferat fatiscẽti ac destitutę viribus parti: sic & deus adiutor noster & omni militãti, cõtra omnes diaboli insidias, ministros spiritus in salutem indigentiũ emittens. Apprehendit autem tribulatio iustũ omnem, ob vitæ studium. Qui-
C cunque enim per viam angustam & arctam declinata lata & spatiosa via, ambulauerit, à tribulationibus inuenitur. Propheta nanq; valdè rem ad viuũ descripsit, inquiens: In tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis, Quasi enim animalia viua animam spirantia apprehendunt nos tribulationes, exercentes nos ad patientiam, & per patientiam probationem, & per probationem spem, quare (& Apostolus ait) per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Et rursus: Multæ tribulationes iustorum. Sed generosi vir animi qui nihil turbatus tentationẽ ex tribu-

Quibus refugium nõ est deus.

ἔχθρον ... (Greek margin note, partly illegible)

Tribulatio iustum inuenit. εὐτύχως.

μεταφορά.

latione prouenientem sustinuit, dicet: In his omnibus superuicimus per eum, qui dilexit nos. Ac tãtum abest vt defatigetur aut mœrore vllo intabescat in tribulatione cõstitutus, vt occasionem gloriãdi ex malorũ multitudine sumat cũ Paulo, dicens: Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Sequitur deinde: *Ob hoc nõ timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.*) Magnum ostendit in Christo cõfidentiæ firmamentum propheta noster. Quoniam & si omnia sursum deorsum prouoluatur, D
& terra turbata inuertatur, & montes propriam deserentes sedem in medium transferantur mare, non timebimus: quum & deum refugium, & virtutem, & auxilium habeamus in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valdè. Cuiusnam cor impauidum adeò & interritum est, cuius tã quietę cogitationes, nec quidquam habentes turbelę, vt in tanta confusione posito vacet sic attentam mentem ad deum surrigere, nec interim vllo rerum eiusmodi euentu ob spem in deũ solidè coniectã percellatur? Nos autem hominis iram non sustinemus, nõ canem, aut aliquam aliam bestiam incurrentem, non denique in rebus duris ad deum adiutorem nostrum respicimus, sed stupidi attonitique ad nosipsos conuertimur. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ ipsorum.*) Dixit de telluris conturbatione & montium translatione. Dicit etiam de maris commotione & euersione, deque montibus in medium maris cadentibus. Sonuerũt & turbatæ sunt aquæ ipsorum, videlicet marium. Montes ipsi in aquis plurimam excitant commotionem, non quidem in mari tanquam naturali positura cõstituti, sed propria agitatione multum violentæ quassationis in aquis promouentes. E
Quum terra conturbabitur, & aquæ marium sonabunt & è profundo pelagi ebullient, montes quoque transferentur, & per exuperantem domini potentiã multã sustinebunt turbationem: tunc quoque fuerit intrepidũ cor nostrum, quòd securas firmasque in deum spes habeat. *Turbati sunt montes in fortitudine ipsius.*) Potes & sensum huius dicti tropicè interpretari, montes appellãs eos qui ob suam potentiam viresque insolescunt sibique placent, dei magnitudinem vimque ignorantes, sese contra dei scientiam extollentes: Deinde superatos ab his qui cum virtute efficaci & sapientia verbum dei annuntiant, qui mox vt suã intelligunt inopiam, timore dei percelluntur, seque humiliter substernunt dei potentiæ. Vel fortè principes seculi huius ac patres perditæ sapientiæ montes dicuntur cõturbati in Christi fortitudine, quã ipse in agone quo decertauit per crucem cõtra eum qui potestatem mortis habebat, ostendit: & veluti generosus quispiam athletes exutus vestibus, principatus ac potestates vicit, ostentuique illos habuit cõfidenter, atq; in ligno de illis triumphauit. *Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei.*) Salsæ enim aquæ vehementer à ventis perturbatæ ac commotę sonuerunt, & cõturbatæ sunt. Fluminis autem impetus sine strepitu ac leniter procedẽtes, & illis qui digni sunt ipsarum susceptione affluentes, ciuitatem dei lætificãt. Et nunc quoque iustus viuentem bibit aquã: postea verò copiosiùs bibet, municeps factus & adscriptus ciuitati dei. Sed nunc per speculum & F
in

Fluminis impetus.

in ænigmate bibit, ob breuem diuinarũ cõtemplationum comprehensionem: tunc autem simul inundantem fluuiũ excepturus est, qui quaquauersum valeat distagnare & alluere ciuitatẽ dei. Quis porrò fuerit fluuius iste dei alius, quàm spiritus sanctus, qui cordibus se dignis inserit eorũ qui in Christum crediderunt? Qui credit, inquit, in me, fluuij ex eius ventre fluent. Et rursus: Si quis biberit ex hac aqua quam do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hic itaque fluuius omnem dei ciuitatem lætificat. Vel etiã significat ecclesiã eorũ qui cælestem ducũt conuersationem, vel omnem creaturã intellectu præditam à cælestibus vsque ad animas humanas, ciuitatẽ intelligere oportet, sancti spiritus inundatione lætificatã. Definiunt enim quidam ciuitatem, congregationem constabilitam & legibus administratam. Hæc enim tradita ciuitatis definitio illi quæ sursum est Hierusalem cęlesti ciuitati maximè conuenit. Nam & ibi primogenitorum ac descriptorum in cælis congregatio, & ob immutabilem sanctorum vitã, & secundum legem cælestem gubernatam stabilis quidem ac perpetua est. Ordinem verò illius & omnem ornatum perdidicisse, naturæ nõ est humanæ. Ibi nanque sunt quæ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ deus præparauit diligentibus se, præterquàm quia & myriades sunt ibi angelorũ, & sanctorum & conuentus festiui & primogenitorum ecclesia descriptorum in cælis. De hac itaque Dauid loquitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Illi planè ciuitati pollicetur, per Esaiã deus: Ponã te exultationẽ ęternã, lætitiam generationum generationibus, & non erit cõtritio neq; miseria in terminis tuis, sed vocabuntur salutare muri tui. Oculis igitur animę in sublime arrectis præut dignũ est supernis rebus intendere, quære quę sunt ciuitatis dei. Quis enim vnus mortalium dignũ aliquid illa beatitudine vnquã mente concipere potuit, quam lætificat quidem fluuius dei: artifex autem & opifex est ipse deus? *Sanctificauit enim tabernaculum suum altißimus.*) Carnem fortè dicit deiferam sanctificatam per naturæ diuinæ immediatam vnionem. Ex quo intelliges tabernaculum altissimi aduentum siue manifestationem dei, quæ est per carnem. *Deus in medio eius non commouebitur. Adiuuabit eam deus manè diluculo.*) Et quoniam deus in medio suæ ciuitatis est, eam stabilitate donauit: auxilium in primo quoque lucis exortu, prębens. Siue igitur illi quæ sursum est Hierusalem, siue ecclesiæ quæ infra est, ciuitatis nomen cohæserit aut conueniet hoc. *Sanctificauit in illa sibi tabernaculum suum altißimus.*) Et per hoc tabernaculum, quod fixit & certè habitauit deus, in medio illius fuit, donans illi tantum roboris, ne cõmoueatur: In medio autem ciuitatis est deus, æquales vndiquaque emittens radios, ad fines vsq; orbis vniuersi. Sic enim dei iustitia conseruatur dum is omnibus eandem bonitatis suæ dispertit mensuram. *Adiuuabit eam deus manè diluculo.*) Sol enim iste sensilis matutinum tempus apud nos facit, quando supra nostrum horizontem emi nuerit illustris & conspicuus. Matutinum autem in anima iustitię Sol perficit in ortu lucis spiritalis, edens diem apud eũ qui ipsum recepit. In nocte autem nos homines sumus, tantisper dum ignorantiæ tenebris obuoluimur. Postquam verò exerta mente & adaperta gloriæ splendorẽ exceperimus, & luce illa nunquam occasura circunfusi fuerimus atque illustrati: tũc adiuuabit eam deus mane diluculo. Postquam filij lucis facti erimus, & nox à nobis præcesserit, dies appropinquauerit, tunc demum dei auxilio digni erimus. Adiuuabit ergo ciuitatem deus, per propriũ ortum & manifestationem lucem ipsi inducens matutinam. Ecce enim homo, dicit Propheta, oriẽs nomen ipsi. Quibus igitur lux oritur spiritualis tenebris iniquitatis & ignorãtiæ, discussis matutinum his fit: quoniã lux in mundum venit, vt in ipsa ambulans nõ offendat. Auxilium nanque ipsius matutinũ præbet tempus. Vel fortè quoniã diluculo resurrectio futura erat: Adiuuabit eam deus mane diluculo, hoc est, victoriã contra mortem die tertia matutina confecit. *Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna: dedit vocem suam altißimus, commota est terra.*) Cogita aliquam ciuitatem ab inimicorum insidijs appetitam eam oppugnantium, quam eatenus quidem variæ nationes regesque permulti qui & sceptra sortiti sint in singulas quasq; gẽtes, obuallẽt & circũsideant. Dein fac ducem vnum viribus inexpugnabilem, inopino occursu cõspici suppetias vrbi circunfessæ laturum, qui obsidionem soluat, & coactam gentium factionem dissipet, in fugam denique reges conuertat: sola vocis potentia clamoreque exerto eorum corda perterreat. Quantum igitur par est credere excitari tumultuariæ conturbationis per hosce populos regesque profligatos & in fugam dilapsos? Quantũ strepitum sonumve reddi nec facile desiturum ex tumultuaria illorũ fuga putãdum est? Omnis tum locus ijs qui præ timore in fugã adacti sunt, completur: adeò vt & non mediocris vbique concitetur tumultus in ciuitatibus ac vicis, qui fugatos exceperint. Tale itaque auxilium, talemque defensionem exprimit prouenisse à saluatore ciuitati dei per id quod dicit: *Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna, dedit vocem suam altißimus, commota est terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob.*) Nouerat carnẽm deum suscepturum, nouerat ex virgine sancta edendum Emmanuel: quod nominis si interpreteris, sonat nobiscum deus: & hac de caussa propheticè exerta voce clamat: Dominus virtutum nobiscũ: ostendens planè hunc esse qui sanctis prophetis ac patriarchis apparuit. Adiutor noster, inquit: Non alius deus præter eum qui à prophetis traditus est, sed deus Iacob qui in oraculo illo ad famulum suum reddito, dixit: Ego sum deus Abrahã, deus Isaac, deus Iacob. *Venite & videte opera dei, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad fines terræ.*) Sanè sermo hic eos qui procul sunt à verbo veritatis inuitat, propiùs se admoueant agnoscendæ veritati, dicens: Venite & videte. Nam quemadmodũ corporis oculis accidit, semotiora interualla eorum quæ se cõspicua offerunt, apprehensionem reddunt obscuram & vix apparentem: contrà, propior accessio speculãtis agnitionem rerum visibiliũ exhibet tanto expressiorẽ. Idem contingit & in multimoda mentis contemplatione. Qui per bona opera sese deo familiarem

[Margin notes: Ciuitas dei. — A — Ciuitatis finitio. — B — Tabernaculum dei. σάρκα θεοφόρον. — C — Diluculũ. — D — ἐπολέμ... — E — F]

rem ac propinquum non reddit, ipsius dei opera puris mentis oculis videre neutiquàm potest. Idcirco venite & appropinquate prius, dein videte opera domini sanè quàm prodigiosa & admirāda, quorum gratia gentes terrore priùs & ecstasi perculsę, ex hostibus & seditiosis ad otiū & quietē redactæ sunt. Venite filij audite me. Et, Venite omnes qui laboratis, & onerati estis. Patris est hæc vox passis vlnis ad se inuitātis eatenus rebelles. Qui igitur vocationē audiuerit & appropinquauerit, & se præcipienti cōiunxerit, videbit eū qui cūcta per crucem, siue quæ in terra, siue quæ in cælo, pacificauit.

A Arcum cōteret. *Arcum conteret & confringet arma, scuta comburet igni.*) Vides pacificationem domini virtutum? Habet nanque secum inuisibiles illas virtutes numerosi delectus angelorum. Vides fortitudinem simul & humanitatem summi ducis virtutū, qui quum dominus sit omniū, & omneis angelicæ militię turmas secum habeat nullum tamen inimicorum vulnerare, nullū deijcere attingeréve sustinet: sed arcus cōterit, arma & scuta comburit igni. Arcum quidem conterit, vt non iam imposterum ignita tela per eos excutiantur. Arma verò confringit, quibus cominus pugnamus, vt nequeant ij qui propè sunt insidias patientes vulnera recipere. Et scuta cōburet igni: aduersarios nudās suis munimentis, & omnia in beneficium inimicorum faciens. *Vacate & videte, quoniam ego sum deus.*) Quatenus enim ijs rebus vacamus, quę alienæ sunt à deo, dei notitiam recipere nequaquā valemus. Quis enim eorum quæ mundi sunt, solicitus, seque immergens multimodæ distractioni carnis, attendere possit verbis dei, satisve facere tot tantarumque contéplationum exactæ comprehensioni? Nónne vides

B quòd in spinas delapsum verbū, à spinis suffocatur? Spinæ nanque carnis voluptates & diuitiæ & curæ sunt huius seculi. Extra hæc omnia cōstitutum esse, opus sit eum qui cognitionem dei desiderat, debetque ab omnibus perturbationibus atq; affectibus vitiosis vacare, sic demū dei scientiam apprendere. Quomodo enim animam tot adeò quæ ipsam præoccuparint, distractionibus cogitationū oppressam, dei cognitio cogitatioque penetrabit? Nouit hoc & Pharao propriū esse hoc liberiore otio fruentiū, vt deū inquirant. Atque ideo opprobrabat Israëli, dicens, Vacatis, otiosi estis, ac ideo dicitis dominū deum nostrū adorabimus. Ipsa igitur vacatio, bona vacanti atque vtilis, quietā ad salutarium doctrinarum generās susceptionem: mala verò vacatio Atheniésiū, qui nulli rei vacabant alij, quā vt noui quidpiā aut dicerent, aut certè audirent, quod genus otij vel hodie imitātur quidam, inerti otio vitam elocātes suam. Talis enim vacatio immundis spiritibus est amica. Ait Christus: Quū exierit spiritus immundus ab homine. Dein dicit: Reuertar in locum vnde exiui, & reuersus inuenit domum illam vacātem & scopis mundatam. Absit igitur

Atheniēses notati.

C fratres, vt nos per huiuscemodi vacationem, aditum aduersario prębeamus: sed domui mētis nostræ vacemus, vt in nobis Christum per spiritum promereamur habere inhabitantem. Igitur postquā nobis agitatis ab hostibus pacem dilargitus est, tunc dicit: Vacate à miserè vos distrahentibus inimicis, vt in quiete & silētio verba veritatis cōtemplari possitis. Idcirco dominus aliâs dicit: Qui nō renuntiat omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus. Vacemus itaq; ab opere nuptiali, vt orationi vacemus. Vacemus item à studio diuitiarū, à cupiditate item inanis gloriosæ, à voluptatum vsu, ab inuidia & omni demum in proximum nostrum malignitate, vt anima nostra in trāquillo ac requieto statu cōsistente, nec vlla vitiosæ affectionis turbela eam agitante, in ea tanquā in speculo irradiatio & affulgentia dei pura sit, nec vlla obscuretur caligine. *Exaltabor in gentibus & exaltabor in terra.*) Palàm hæc de propria passione dicit dominus, vt est in euangelio scriptū. Et ego quum exaltatus fuero, traham omnia ad me ipsum: & vt Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis super terrā. Quoniam igitur humanæ salutis gratia sustolendus in crucem erat & exaltandus, & pro vniuersa terra exaltationem erat suscepturus, propterea dicit, *Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob.* Præsentia diuini auxilij mirè exhilaratus bis eandem vocem exclamauit. Dominus virtutum nobiscum. Hæc quasi insultans inimico, & prægestiens dicit, ob luculentā & absolutam in saluatorem animarum nostrarum fiduciam, vt qui domini præsidio fretus consideret sibi nihil mali euenturū. Si enim deus pro nobis quis cōtra nos? Qui enim Iacob victoriam dedit, & paulopòst eūdem Israël vocitauit, hic demum est susceptor noster & patronus tutelaris, ipse pro nobis pugnat. Nos verò quiescamus, quoniā ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum, vt in vnum nouum hominem duos condat.

πάν]ας ἑλκύσω. D Collatio. Pro ἐπαγγελλόμενο, lego ἐπαγλαϊζόμενος.

E

IN PSALMVM XLVIII. IN finem filij Core: Audite hæc omnes gentes.

NONNVLLI ex ijs qui extra fidem sunt, de humano fine varia opinati diuersas inter se sententias attulerunt. Aliqui enim palàm dixere scientiam esse finem, quidam verò actiuæ vitæ efficacem & operatoriam exercitationem, alij in hoc constituerunt, si vitam hanc & corpus in varios & differentes vsus dispertiare. Nonnulli bestijs propiores, voluptatem esse dictauerunt. Nobis verò finis cuius gratia cuncta facimus, & ad quē omni studio properamus, beata est in futuro seculo vita, quam deo seruiendo consequimur. Atque adeò hoc vno fine nō queat ne natura quidem rationis particeps cōminisci aut excogitare præstantiorem. Ad hunc & apostolus excitat, dicens: Deinde in fine, quum tradiderit regnum deo & patri. Hunc & Sophonias adducit, & ex dei persona loquens: Quoniam iudicium meum est in congregationes gentium, vt suscipiā reges & vt effundam super ipsos iram meam. In igne enim zeli mei, cōsumetur omnis terra: quoniam tunc conuertam super populos multos linguam in ipsius generationem, vt omnes inuocent nomen domini, vt ipsi sub vno iugo seruiant. Ad hunc igitur finem puto referri debere, quidquid cōmodæ & vtilis doctrinæ psalmi cōtinent hanc haben-

F Titulus in finem.

habentes inscriptionem. Huic itidem sensui concinũt & astipulantur, qui quosdam inscripserũt, Ad victoriam, siue epinicium, id pro parta victoria carmen aut dies celeber, aut victori. Postquã enim absorpta est mors in victoria, & ab eo consumpta est qui dixit: Ego vici mundũ, & vbi omnia à Christo sunt victa, & in nomine ipsius omne genu flectetur, cælestiũ, terrestrium & infernorum: iure spiritus sanctus in odis triumphalibus, hæc nobis proposita præcinet & acclamabit.

In victoriam.

Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Quiq; & terrigenæ & filij hominum, simul in vnum diues & pauper. Auditorium maximum habet, qui omnes gentes conuocat ad audiendum psalmum, & omnes eos qui suo cõplent orbem incolatu. Trahit autem, vt existimo, terrigenas & filios hominum & diuites & pauperes & sublimi hac atque exerta prædicatione quosuis ad audiendum conuocat. Quæ tãdem specula vniuersæ terrę tantum supereminet, vt ex ea cunctæ videri gentes è sublimi arce, & vniuersus orbis oculis lustrari possit? Quis adeò exerta ac prępotenti voce prçditus prçco, qui inclamare queat, quòd à tam multis auribus exaudiatur? Quis locus adeò capax est vt recipere queat tantã ad cõcionem aduentantium turbã? Quãtus denique & quali præditus sapientia esse debet doctor, vt doctrinam excogitet & inueniat tãto cœtu nihil indignam. Parumper expecta, & disces quæ ordine sequuntur, ex æquo respõdere promissis. Qui enim concionatur, & ad exaudiendam concionem in vnum aduocat omnes, Paracletus est nimirum spiritus ille veritatis, per prophetas & apostolos eos congregans qui salutem consequuturi sunt, quorum quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorũ. Idcirco audite, inquit, omnes gentes, & omnes qui habitatis orbem. Quare & ecclesia collectitia quidem est, & in vnum corpus veluti coagmentata è nationibus cuiusuis tãdem instituti ac moris, vt nemo extra hanc vtilitatem relinquatur. Tria enim sunt vocatorum cõiugata, in quibus omne hominum comprenditur genus: Gentes & qui habitãt orbem. Deinde terrigenæ & filij hominum. Postremò diuites & pauperes. Quem sanè extra hoc auditorium dimisit? Alieni enim à fide per gentes vocati sunt, qui in ecclesia sunt habitantes orbem. Terrigenæ verò sunt qui terrena sapiunt, ac volũtatẽ carnis mordicus retinent & complectuntur. Filij hominum supradictis longè honestiores, qui diligentiam quãdam & exercitationem rationis habent, propriè enim homini competit, capax vt sit rationis. Diuites autem ac pauperes suã vtrique illinc sortiuntur nulli nõ cognobilem proprietatem, nempe eam, qua alteri quidem necessariarum rerum possessione superabundent, alteri cõtrà in earum inopia sint cõstituti. Quoniam autem animarum medicus non venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã: primum in vocatione ordinauit, quod in qualibet congregatione reprehensione erat dignius & damnatione. Omnium qui orbẽ terræ habitabant, Gentes erant pessimæ, attamen quod ad vocationem attinet, ceteris prælatę sunt honore: vt qui malè habebant, præ alijs vtilitatẽ à medico promanantem ad se transsumerent.

Vocatio miranda.

Pro τελικαύτης σοφίας. ego τυλικαύτης ἐκκλησίας.

Tria vocatorum genera.

Filij, non habet exẽplar Græcum.

ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Vocatorũ ordo triplex.

Rursus terrigenæ ante filios hominum in ordinem selecti sunt, & diuites ante pauperes, quòd illi ad damnationem occasionem longè propensiorem haberent, & ad salutem promerendã non mediocrem difficultatem, eoq; antè vocati sunt quàm pauperes. Eius moris est nostri medici benignitas, vt infirmioribus suæ medelæ impartiar commoditatem. Simul verò istius vocationis cõtubernium sociale, conciliat inter tam varios & sancit pacem, vt quotquot eatenus studijs inter se pugnantibus digladiati essent, ijdem per ecclesiam recõciliati ad mutuam charitatem assuefierent. Noscat enim diues quia æquali cum paupere vocatus est honore ac præconio insonante. *Simul in vnum, inquit, diues & pauper.*) Relicto fastigio diues, quo pauperes, excellis, & fastu illo qui oritur ex diuitijs, ita demum ecclesiã dei ingreditor. Neque igitur diues pauperẽ despiciat, neque item pauper superciliosam potentiã opulenter agentium formidet aut vereatur: neu filij hominum terrigenas paruipẽdãt, nec rursus terrigenæ ab illis abarceãt se aut separent. Præterea gentes se mutua consuetudine ijs confœderent, qui habitant orbem. Et habitantes orbem non dedignentur peregrinos testamentorũ per charitatem suscipere. *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.*) Quoniam, vt ait Apostolus, corde creditur ad iustitiã, ore autem fit confessio ad salutem: & amborum efficientia perfectionem declarat. Idcirco vtraque hic sermo in vnum cõplexus est, cum efficacem oris actionem, tum cordis meditationẽ. Nam si quis bonum priùs nõ habuerit in corde recõditum, quomodo per os thesaurum proferet, quẽ intus non habet? Quòd si quæ in cordis arcano bona habet, nolit in apertũ sermone expromere, huic illud dicetur: Sapientia occulta & thesaurus absconditus, quæ vtilitas in vtroque? Quamobrem ad vtriusque vsum os meum loquetur sapientiam: ad nostrum verò ipsorum profectum cor meditetur prudentiam. *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.*) Adhuc propheta personam suam commendat, ne sui sermones facilè in contemptum veniant, quasi humana inuentione prolati. Quæ inquit, à spiritu sancto didici, ea vobis nuntio: nihil meum, nihil humanum dico. Sed postquam auditor sum factus propositionũ spiritus, in mysterio tradentis nobis dei sapientiam, aperio vobis & manifesto propositionem. Aperio autem non aliter quàm per psalterium. Est enim psalterium instrumentum musicum, cum harmonia sonos reddens adaptatos ad vocalem melodiam. Psalterium itaque * rationale tũc aperitur maximè, quando actiones humanę sermonibus respõdentes inter se concordia quadam, & harmonia conueniunt. Ille igitur spirituale est psalterium, qui fecit & docuit. Hic profectò in psalmis aperit propositionem, propriæ possibilitatem doctrinę proponẽs suo ipsius exemplo. Igitur qui nullius rei inconcinnè aut quæ sit dissentanea rationi sibi malè conscius est, is cõfidenter loquetur quæ sequuntur. *Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei circundabit me.*) Malam iudicij diem dicit de qua dicitur: Dies domini immedicabilis in omnes gentes; in qua propheta hoc teste quemlibet propria

**rationale vel verbale.*

Dies mala iudicij.

Sua cuiusque conscientia in iudicio accusatrix.

propria consilia circundabunt. Tunc itaque quia nihil iniquum in vitæ huius via admisi, malã diem, nõ timebo. Non me peccatorum quæ admiserim vestigia circundabũt, neque me tacita accusatione aliqua facta reprehensionem afferentia condẽnabunt. Nemo quidem alius accusator sistetur, quam propria facta, qua gesta sunt forma vnumquodque adsistens, ceu sunt, adulterium, furtum, fornicatio: cum ipsa nocte, cum modo, cum proprijs notis formam peccati designantibus, vtque A semel finiam, vnumquodque proprio insignitum charactere producetur, sui omnibus expressam suggerens & euidentem memoriam. Me igitur peccatorum vestigia haud circundabunt. Quoniam inclinaui in parabolam aurem meam, & aperui in psalterio propositionem meam. Calcaneũ in sacris voluminibus in malam partem pro mente contaminata ac vitiosa capi solet. *Qui cõfidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.*) Prophetæ sermo ad duas est personas, & ad terrigenas, & ad diuites. Illos enim alloquitur, eorum de se stultam existimationem demoliri cupiens, quam ob corporis vires conceperant: hos verò ob luculentam possessionum opulentiam intumescentes volens imminuere. Vos, inquit, qui de vestra virtute præsumitis, (hi enim terrigenæ corporis viribus supra modum confidentes, satis sibi esse humanam naturam putant ad ea quæ cupiunt perficienda) & vos, inquit qui etiam in incerto diuitiarum spem posuistis, audite: pretio vobis redemptionis est opus, vt asseramini in libertatem, qua insidijs diaboli supe- B rati quondam priuati fuistis: qui captiuos vos retinens nõ prius à sua tyrannide abire liberos sinet, quàm aliquo conuenienti persuasus redemptionis pretio permutare velit. Pretium autem hoc non similis esse generis oportet ijs qui detinentur, sed modo mensurave præstantius, siquidẽ ex iugo seruitutis volet captiuos emittere. Quãobrem frater nos nequaquam redimere valet.

Calcaneũ &c. Non habentur in Græco.

Humanum genus à puro homine redimi non potuit.

Nullus enim homo persuadere diabolo possit, vt eum missum faciat, quem semel in seruitutem redegerit. Nam is qui de proprijs peccatis non est idoneus aliquo munere placare deum, quomodo pro alio id facere tentabit? Quid enim adeò magnum in hoc seculo quis possideat, vt dignam habere animę valeat commutationem? propterea quòd illi ad creatoris est imaginem facta. Quæ autem quamlibet molesta afflictio & labor pręsentis seculi sufficere poterit ad parandũ humanæ animæ futuri illius seculi viaticum. Hęc vt simpliciter intelligimus, ita enarrauimus. Etiam si quis in hac vita sibi potens videatur, si possessionũ multitudine munitus fuerit, hoc planè sermone admonetur demittere inaniter de se cõceptam C existimationem & humiliatum viuere sub potenti manu dei, non item spem suam ponere in opinione de robore corporis præsumpta, neque in multitudine diuitiarum gloriari. Potest sanè id ad aliquanto sublimiorem sensum prouehi, vt eos qui de potentia sua præsumunt, & in multitudine diuitiarum suarum gloriãtur, intelligamus vtrũque de animæ viribus, quę ipsæ neutiquàm per se sufficere possint ad paradam salutem. Nam vt in ter filios hominum quis detur esse perfectus, is si dei sapientia destituitur: nihil talis ęstimandus venit, quantamlibet ex mũdi sapientia sibi peperit speculatiuæ scientię copiam, & diuitias quasdam vndelibet corraserit cognitionis. Qui talis est, audiat rei veritatem, nimirum quia anima omnis humana maligno seruitutis iugo communis omnium inimici succubuit & libertate quam à suo creatore acceperat, priuata, abducta in captiuitatem est per peccatum. Omni autem captiuo, opus pretio ad libertatem recuperandam. Neque igitur fratrem suum alius quiuis frater redimere D poterit, neque vnusquispiam seipsum: quòd redẽptor tantò esse debet captiuo & iam seruiẽte pręstantior. Sed & ne in vniuersum quidem homo erga deum ea præditus facultate est, vt ipsum placet pro peccatore, quum & ipse sit peccati reus. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei: iustificati gratis ipsius gratia per redemptionẽ quæ est in Christo Iesu domino nostro. *Non dabit ergo deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.*) Neque enim fratrem in redemptionem quærit, sed vnum aliquem qui nostram exuperet naturam. Non item hominem nudum, sed hominem deum Iesum Christum, qui solus pro nobis omnibus, deo propitiationem dare potest, quòd ipsum deus placationem in eius sanguine per fidem elegerit. Frater erat Israël Moses, nõ tamen ipsum redimere valuit. Quomodo si tantus vir non potuit, alius è vulgo quiuis poterit? Quamobrem illud quidem pronuntiat: Frater non redimet: hoc verò per interrogationem cum grauitate infert: Redimet homo? Moses enim nõ à peccato populũ liberauit, sed dei aduersus peccatum mitigauit promotam indignationem, placationem verò dare deo ne pro seipso quidem, vt qui ipse in peccato esset, potuit. Nam & ipse post E tanta taliaque prodigia & signa quæ vidit, illam emisit vocem per quam certò discere volebat, nimirum subdubitans. Audite me rebelles & increduli: Num ex hac petra vobis aquam educemus? Ob hoc itaque verbum dixit dominus ad Mosen & Aaron: Quia nõn credidistis mihi, vt me sanctificaretis coram Israël, non introducetis synagogam hanc in terram, quam illis dedi. Non dabit ergo deo propiciationem pro seipso. Quid enim vsquàm tanti est momenti quod homo poterit dare pro redemptione animæ suæ? Inuentũ tamen vnum est pro omnibus simul hominibus dignũ pretium, nempe sanctus & omni pretio superior pretiosus sanguis domini nostri Iesu Christi, quẽ pro nobis omnibus effudit: quamobrem pretio sumus empti. Si igitur frater non redimit, redimet homo? Si enim homo nos redimere nequit, qui redemit homo non est? Noli igitur quia dominus in carnis similitudine ad nos venit & nobiscum est versatus, eum tantummodo hominem existimare illius diuinæ virtutis ac potentiæ ignarus, qui opus non habuit sese sua caussa deo offerre, neque suam ipsius animam redimere, cum peccatum nullum admiserit, nec dolus sit in eius ore F inuentus. Redimere seipsum nullus idoneus, nisi veniat is qui conuertat captiuitatem populi, non pretio quidem aut donis, vt in Esaia scriptum est, sed suo sanguine, qui non fratres nos existentes, sed inimicos ob peccatum factos (neque item homo nudus sed deus) post libertatem nobis gratuito concessam fratres nos suos appellat. Annun-

tiabo enim (inquit Dauid) nomen tuum fratribus meis. Itaque qui nos redemit, si eius consideraris naturã, nec frater est, neque homo. Si verò ipsius in nos per gratiam, condescensionem expenderis & fratres nos nominat, & ad humanitatem vsque descendit: qui pro orbe toto, non autem pro se propitiationem dedit. Nõ enim opus habet propitiatione, sed ipsę est propitiãdo patri placatio. Talis enim nobis pontifex conueniebat, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cælis factus: qui non haberet quotidie necessitatem, sicut pontifices illi, priùs
A pro suis peccatis sacrificia offerre, deinde pro populi ignorantijs. Post hæc dicit: *Et laborauit in æternum & viuet in finem.*) Nam ille qui vera est vita, & virtus, nec vllo vnquam labore ea fatiscit natura, laborauit in hoc seculo, quando fessus ex itinere ad fontem sedebat. *Qui non videbit interitum quando videbit insipientes morientes.*) Non enim dabit sanctum suum pater videre corruptionem, quum ij qui vanam iactant sapientiã, moriantur. Si autem vis, & de hominibus iustis hæc intelligere, reminiscere Iob dicentis: Homo natus est labori. Item Apostoli de se testantis: Abundantius omnibus illis laboraui. Et rursus: In laboribus abundantius. Qui igitur in hoc mũdo laborauit, hic viuet in finem: Qui verò in delicijs & omni genere vitæ solutioris degit, præ teneritudine ac mollicie purpuram & byssum induit, seque quotidianis epulis lautioribus & splendidis oblectat, laborum pro paranda virtute fugitans, nec sustinuit in hoc seculo vlla lassitudine defetisci, is nec in futuro illo viuet: sed semotius & ex longiore interuallo vitam videbit in camini
B flamma cruciatus. Qui verò pro virtute innumeris agonibus desudarit, & vt eam assequeretur, multis laboribus tortus nimisquàm est & examinatus, hic inquam est, qui viuet in finem. Quàm multa in afflictione passus est Lazarus pauper? quàm multis laboribus attritus Iob cõtra aduersarium certando? Qui enim certãdo delassati fuerint, ait, illic recreabuntur: eoque dominus istos ad requiem inuitat, qui labore lassescunt, suntve onerati. Quomodo qui benefaciendo insudauerint, non onerati dicent, quum propheta dicat: Euntes ibant & flebant mittentes semina sua, Venientes autem venient cum exultatione tollentes manipulos suos, vbere fructu plenos, qui & his rependentur pro proportione eorum quæ quisq; seuerit. Onerati itaque dicuntur, qui quòd in benedictionibus seminarint, & metent cum lætitia sempiterna, quos spiritualium fructuum manipulos sibi reposuerint: Qui igitur per deum redemptus est, qui se dedit propitiationem pro eo qui redemptus est, is quidem in hoc seculo laborauit, at labore perfunctus viuet in finem. Planè hic nõ videbit interitum, quum viderit sapientes moriẽ-
C tes. Qui angustam & sudoribus plenam viam prę leni & solutiore elegerit, is æternam corruptionem non videbit, nimirum afflictionem illam perpetuò duraturam, die visitationis dei, quum ad pœnas abripientur qui dei sermonibus fidem non commodarint, sed post vani cordis sui desideria abierint. Sapientes porrò dicit veteratoria versutiæ & impostura insignes: de quibus Hieremias ait, Sapientes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt. Vel certè sapientes dicit discipulos principum huius seculi qui abolentur, qui dicentes se esse sapientes stulti facti sunt: quoniam sapientia huius mundi stultitia est apud deum. Quamobrem quum stultos reddat hæc sapientia, ideo astruit perditurum esse sapientiam sapientium, & reprobaturum prudentiam prudentum. Persuasiones igitur falsi nominis scientiæ qui eas exceperint, occasionem suggerunt mortis, quam quidem mortem non videbit redemptus ab eo cui placuit vt per stultitiam prædicationis saluos faciat credentes, vt inquit Paulus. D Deinde ait: Simul insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra illorum domus eorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina sua in terris. Supra vno nomine generali sapientes appellauit, quos nunc subdiuidens insipientes siue imprudentes & item amentes. Liquet sapientes quidem eos secundum ipsorum opinionem, hoc nomine vsum dixisse, quemadmodum deos nominat non natura, sed eorum consuetudinem secutus qui decepti sunt: atque ita sapientes nunc stultos & insipientes dixit. Non multo sanè negotio possis tecum comminisci, quo discerniculo distinguatur ἄφρων imprudens siue insipiens, ἀπὸ τοῦ ἀνοήτου ab amente seu demente, hoc est ἀπὸ τοῦ μωροῦ à stulto. Imprudens enim siue insipiens dicitur is qui priuatus prudentia minus solers est aut perspicax ad obeunda communis vitæ istius officia. Itaque eos vocat consuetudo prudentes siue sapientes qui incommoda & noxia ab vtilibus in rebus humanæ vitæ discernere nouerint, iuxta id quod E est in euangelio dictum. Quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Non enim absolutè prudentiores, sed secundum conuersationem & consuetudinem vitæ huius qua in carne agitur. Hi nanque dispensatores aut villici iniquitatis dicuntur, quòd prudenter consulant dispensandis suæ ipsorum vitæ commodis. Iuxta hanc acceptionem, serpentes quoque prudentes sunt siue sapientes, quòd sibi adornent & instruant cauernosas latebras, atque inter pericula modis omnibus vitant capitis plagam. Atqui ἄνους demens siue stultus dicitur, qui his destituitur quorum cognitio mentem hominis præcipuè adornat, vt sunt dei patris notitia, item verbi quòd in principio erat apud deum assumptio, & à sancto spiritu illuminatio procedens: quam sanè sensatam mẽtem habent, qui possunt cum Paulo dicere: Nos mentem siue sensum Christi habemus. Sacri nanque eloquij inualuit consuetudo, vt vicissim ac promiscuè his vtatur verbis ἄφρων καὶ ἄνους, vt quũ ἄθεον impium & qui deum esse neget, eum dicit ἄφρονα insipientem in illo. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Et contrà, quod vitæ no- F cet ἀνόητον, stultum vocat: Quemadmodum Apostolus de ijs qui in concupiscentias incidunt stultas & nociuas. Atque adeò insipiens & stultus ad vnum communem finem, hoc est, perditionem deuergunt. E diuerso possit quis ἄφρονα insipientem eum dicere stultum, vt qui gentiliter viuit: ἄνουν contra pro insipiente, vt qui Iudaicè, secundum nudam tantum legis obseruationem, vitam

Qui viuet in æternũ.

π῀ν οὖν lego πάνων.

Attendi[te] quo differant. ἄφρων καὶ ἀνόητος siue ἄνους.

Attendite scripturæ consuetudinem.

vitam instituit. ἄφρονι nanque stulto scilicet dixit deus (quoniam is deum esse animo minimè putabat) ἄφρον stulte hac nocte animam tuam auferent. Contra ἄνους insipiens, qui secundum carnē est Israël nominatus, vt ait propheta: Erat Ephrē sicut columba insipiens: Aegyptum inuocabat, & ad Assyrios ibat. His planè per suam ipsorum insicientiam elisis simul & confractis, nos alienigenæ diuitias ipsorum hæreditate capimus. Nostra nanque sunt mādata, nostri prophetæ, nostri patriarchæ qui à seculo iusti fuerunt, nobis diuitias suas reliquerunt, qui in sua stultitia perierūt.

Sepulchrū inhabitās.

A Horum itaque domus nempe insipientis ac stulti, sepulchra sunt in ęternum. Quorum enim vita mortuis operibus nimirum omni ex parte peccatis differta est, horū sepulchra sunt habitationes in æternum. Mortuus nanque ratione peccati, nō in domo sed in sepulchro ob animam mortuam habitat. Domum verò Iacob habitat atque colit neutiquā subdolis moribus decolor sed simplex. De quo scribitur: Erat homo minimè fucatus ac bonus, habitans domum. Sepulchrum ergo colit qui est omnino iniquus, nec ab operibus mortuis fundamentum pœnitentiæ substernit sibi, sed similis sepulchro dealbato efficitur, quod forinsecus quidem conspicuum apparet, Intrinsecus verò mortuorum ossibus & omni immundicia refertum est. Quamobrem talis loquens nō os aperit, verbo dei sed sepulchrum habet apertū, suum ipsius guttur. Si quis itaque in Christum credens, non actiones exerit, quæ suæ sint consentaneæ fidei, is quòd improbatis opinionibus intenderit, is quòd scripturæ sensum interpolans ac torquēs

ἄπλαστος κὶ ἀγαθὸς. Trāslatiua γνώμη.

B accipit, in petra sibi incidit monumentū. *Tabernacula eorum in generatione & generatione.*) Hoc est, sepulchra, domus illorum sunt in seculum. Deinde declarās de quibus intelligat sepulchris, vt ostendat, quòd de corporibus dicat, quæ propter iniquitatem animæ præmortuæ inhabitant: Addidit ipsis tabernacula eorum in generatione & generatione, secundū consuetudinem per quā humana corpora dici solēt tabernacula. Hi enim vocauerunt nomina sua in terris. Non enim impij nomen in libro viuentium scribitur, neq; numeratur cum ecclesia primogenitorū qui in cælo numerantur, sed in terra ipsorum remanent nomina: quoniam hanc perfunctoriam breuique tēpore duraturam, æstimauerunt vitam præ tabernaculis æternis. Nōne vides eos qui fora & gymnasia in ciuitatibus ædificarunt, muros excitarūt, aquæductus adornarūt: quo pacto eorum nomina hisce sint indita ædificijs terrenis? Iam verò & sua ipsorum nomina iusserunt equorum armē-

Nomina in terra mamentia.

C tis, commenti modum quo in longum vitæ suæ tempus sui memoriam nominis prorogarent. Quin & in sepulchris insculpserunt sua ipsorum nomina, monumentis ad propriæ ostentationem magnificentiæ. Hi sunt qui terrena, præsentisque temporis gloriam sapiunt, ac per hominum ora volitare tantùm student, atque ista satis esse ad felicitatem putant. Quòd si nonnullos videris ob falsi nominis scientiam sibi maximopere placere, seque consensu nefario dedere improbitatis dogmatibus & pro christianorum nomine, ab vno aliquo qui hæresiarchę fuerunt, sibi nomenclaturam adsciscere, puta à Marcione aut Valentino, aut ab vno aliquo eorum qui hac tempestate ex ignotis priùs emerserunt tandem: velim noueris hos nomina sua vocasse in terris, vt qui sese addixerint hominibus pestili corruptelæ expositis nihilque resipientibus quàm terrena hæc.

E T *homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: Hæc via illorum scandalum ipsis, post ea in ore suo complacebunt.*) Magna res homo, & pretiosum quid vir misericors ait Salomon. Prorsus homo ex sua naturali cōstitutione quiddam sortitus est maximi æstimādum. Quid enim

Attende, quàm eximia quāq; excellēs res sit homo, sed si se hominem agnoscat.

eorum quæ in terra conspiciuntur, aliud ad ima- D ginem creatoris factum est? Cuinam alij potestas data est, & imperium super omnia terrestria aquatiliaque & aëria animalia concessum? Paulominus ab angelis subsedit diminutus propter hāc ad terrenum corpus coünitionem. Sanè hominem fecit ex terra deus: & ministros suos flammam ignis. Atqui hominibus vis inest, qua creatorem suum & opificem agnoscere possint & intelligere. Insufflauit enim in faciem: hoc est, partem aliquam propriæ gratiæ apposuit homini, vt per hanc sibi impressam similitudinem, eum cui similis est, agnosceret. Attamen in tanto quum esset honore, vt qui ad sui conditoris imaginem esset creatus, honore prælatus cælo, Soli, & vniuerso stellarum choro: * Quod enim cælorum dictum est imago esse dei altissimi? Quamnā imaginem sui seruat Sol creatoris? Quid luna? Quid tandem reliquæ omnes stellæ? Planè inanimata hæc quidem ac materialia corpora sortita sunt, sanequàm pellucida quidē, at nulla pręditа mente, nulla insunt voluntariæ motiones, non liber- E tas arbitrij illis adest, sed necessitati sibi impositæ seruiunt, per quam semper circa eadem versantur nusquam à præscripta sibi lege euariando. Atqui homo eam qua omnibus his prælatus est, dignitatem honorémve nō intellexit, sed dei quem sequi debuerat, factus desertor ac refuga creatoris cui conueniebat assimilari, in seruitutem prolapsus est & concidit affectionum carnis. Comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis: nūc quidem dum perinde ac equus vsque ad insaniam deperit fœminas, vxori adhinniens proximi, nunc rursus quasi lupus rapax, ex insidijs dum appetit aliena, nonnunquàm vulpis malitiosæ astutiæ assimilatur per dolū aduersus fratrem concinnatum. Fuit reuera exuperans quædam magnitudo amentiæ istius & pecuniæ absurditatis à ratione prorsus abhorrentis, quòd ne senserit quidem initio suæ creationis, ad imaginem sui conditoris factum se esse, & neque cogitarit quot quantaque in sui vnius gratiam dispensata F sint mysteria. Et si quidem horum contemplatione sustinuisset suam ipsius agnoscere dignitatem. Atqui horum adeò immemor omnium fuit, vt spoliatus imagine cælestis sibi imaginem hominis induerit terreni. Neu tandem is continenter hæreret peccato, ipsius redimendi caussa, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, seque vsque adeò humilauit, vt factus sit obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quòd si primæ illius tuæ generationis es immemor, ex dependso tui redimendi gratia pretio, qualencunque tuæ dignitatis arripe notitiā.

Hiulca est sententia hæc his expleri potest *ne sic quidē sibi prærogatam dignitatē intellexit homo vt mox sequatur. Quod enim εἰκὼν ἔιρηται.

 Quanti

Quanti id sit pretij, quo permutatus es videto, tuamque adeò agnosce dignitatem. Pretio sanè haudquaquàm aspernabili emptus es. Noli proinde seruire peccato, tuam potiùs intellige dignitatem, vt ne assimileris iumentis insipientibus, *Hæc via eorum, scandalum ipsis.*) Qui nostra omnia moderatur ac dispensat deus nobis per malitiæ viam incedentibus occurrit offendicula obijciens quę nos à peccato remorentur & abarceat, vt à vita pecunia & rationis experte auocati, post eà in ore nostro complaceamus. Id sanè fiet, quũ corde crediderimus ad iustitiam, ore item cõfeßi fuerimus ad salutem. Persecutor erat Paulus, depopulabatur ac vastabat Christi ecclesiam, prono A ad explendam iniquitatem cursu vires exerebat. Posteà in ore suo cõplacuit, dum per synagogas annuntiaret, quoniam hic est Christus. * Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Bestijs & iumentis insipiẽtibus comparatos, velut oues intellectu simul & viribus ad se defendendum carentes, rapiens inimicus in suã ipsius munitionem adduxit, ac morti depascendos tradidit. Pauit hominem enim mors ab Adam vsque ad Mosis politicam administrationem, donec verus pastor venit qui animam suam pro ouibus posuit, atque adeo eas secum excitatas & ex inferni carcere eductas diluculo suæ resurrectionis tradidit iustis, hoc est, sanctis angelis eas vt pascerẽt & refouerent. *Et dominabuntur eorum recti in matutino.*) Cuilibet enim fidelium est angelus assistens, & adiunctus patrem qui est in cælo, videre dignus. Hi nanque videlicet recti dominabuntur eis qui sunt ex amarissima liberati seruitute, B & dominabuntur in matutino constitutis, id est ad lucis exortum subtergressis. Quàm scitè & solerter pretexta sit horum series verborũ velim vt consideres. Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus. Qui ex sua ipsius primogenia cõditione rem obtinuit maximi æstimandam per peccatum in ipso habitans non sentit aut agnoscit seipsum: is comparatus est iumẽtis. Dein idem quòd à verbo dei abalienarit se, degenerauit in brutum expers rationis, quem perinde ac erraticam ouem sine pastore abripuit inimicus & in inferni cõiecit carcerem, mortique tradidit depascendum. Hæc sanè gratia illinc exẽptus propheta & ab maligno pastore liberatus dicit: Dominus pascit me, non amplius mors sed vita, non item ruina sed resurrectio, non etiam mendaciũ sed veritas. *Et auxilium eorum veterascet in inferno.*) Aut sanè dicit hoc de morte vt quæ cum sua omni auxiliari copia nõ potuerit eos sustinere quos pascebat, C propter eum qui imperium habens mortis ipsam demoliebatur ac dissoluebat. Et quidem horũ morti addictorum auxilium omne tam vetustate accisum erat, quàm attritum infirmitate. Iam tunc deprehendetur & conliquescet auxilium hominum, qui cùm mentem habeant suo merito seductam ac delusam, ob diuitias, gloriam, aut quempiam potentatum, tantopere sibi placent & insolescunt. In inferno veterascet, nimirũ deprehensa eorum imbecillitate. Aut fortè iustorum auxiliũ quos redemit dominus, ad infernum vsque protendetur. Nondum enim acceperant promissiones, quòd deus de nobis melius aliquid prouidisset: vt ne sine nobis cõsummarentur, pollicitationibus priùs acceptis. *Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferi cùm acceperit me.*) Palàm vaticinatur Christi ad infernum descensionem, qui vnà cum alijs prophetæ ipsius animam sit liberaturus, vt ibi nequaquam remaneat. *Ne timueris quum diues factus fuerit homo, vel cùm multiplicata fuerit gloria domus eius.*) Necessaria est & ista prædicatio ijs qui orbem inhabitant, terrigenisque & filijs hominum, diuitibus simul & pauperibus: Ne timueris cùm diues factus fuerit homo. Si quãdo videris, inquit, iniustum quidem opulescentem, iustum verò pauperescentem, nihil id tibi terroris incutiat, neu animo consternêre D quasi tandem nuspiam sit prouidentia dei quę interuisat nostra & exploret: subditans nũcubi fortè diuina illa rerum conditarum ac prouida inspectio haud dum adusque terræ cõfinia pertingat, adeò vt nostra contempletur. Si enim vlla esset prouidentia, profectò cuilibet propria traderet, vt iusti & ij qui diuitijs vti sciunt opibus affluerent: in paupertatẽ verò venirent improbi, vt ne ipsis opulentia suppeteret, instrumentũ suæ improbitatis exercende accommodũ. Iam quando non pauci gentilium ac terrigenum, qui talia sapiunt, & ob inæqualitatem apparentem diuisionis rerum quæ in vita versantur, sine prouidentia mundum esse arbitrantur: hos compellat hic sermo, sistens ac mitigans illorum ineruditam commotionẽ, quos ipso statim initio inuitarat ad suæ auscultationem doctrinæ. An fortè ad solam pauperis personã se conuertens ait: Noli timere quãdo diues factus fuerit homo. Hi enim maximè cõ E solatione indigent, vt ne vereantur se eminentiores. Nulla enim, inquit, vtilitas est diuiti moriẽti quũ is non queat secum auferre diuitias, qui hoc tantum ex illarũ possessione lucratur, quòd anima ipsius in vita hac ab adulatoribus prædicatur beata. Mox vt illi moriendum fuerit, non hãc omnem opulentiã sumet, ait. Vix vestem sumet, quæ pudenda tegat. Idque fiet, si seruis placuerit, qui illũ ad sepeliendũ obtegunt & cõponunt. Abũde illi satisfiet, si parũ terrę sortiatur, si tamẽ per eos licebit qui funus curant: qui hanc illi non tã charitate quàm verecundia quadam cõmunis naturę permoti tribuent: nec ipsi gratificantes, sed humanitatem verentes. Ne esto circa præsentia hæc pusillo aut deiectiore animo, quin potiùs vitam illã mihi opperitor beatã prorsus, nec vllo fine claudendã: Videbis enim tunc demum quemadmodũ bona de caussa iusto paupertas, ignobilitas, ablatio delitiarũ obueniant. Neq; super ijs quæ bona F nunc putãtur animo turberis, quasi nõ ordine recteq; diuisa. Audies enim quomodo diuiti dicetur: Recepisti bona tua in vita tua: & pauperi similiter: Quoniã accepisti mala in vita tua. Quarè cõsentaneum rationi est, vt hic quidem cõsolatione perfruatur: ille verò intabescat dolore. *Confitebitur tibi quum benefeceris ei.*) De terreno loquitur homine, & eo qui tãtùm bona esse existimat quæ primas obtinent in dignitate in hac vita, diuitias, sanitatem, potentiã. De hoc dicit quoniam confitetur deo: quũ beneficio quopiam affectus fuerit: is contrà quapiam pressus calamitate, omne genus blasphemiæ in deum effundit. Propheta relicto paupere deum compellat iam & alloquitur, accusans

*hæc desiderãtur in Græco exemplari.

Qu' cuique est angelus

ἐκ τῆς πικροτάτης δουλείας ἀνατελλὴν φωτὸς ὑπελθόντων.

ἢ μήποτε.

Heb.11.g.

accuſans abuſum diuitiarum, & quòd diues in opulētia ſua tantùm deo gratias agit, ſi qua interim inamœna ac parum læta ingruerint, non iam idem perſeuerat. Tale enim eſt illud quod à diabolo obijcitur, aduerſum Iob, quia neutiquā gratis toleret deum, ſed pietatis mercedem diuitias haberet, & reliqua. Idcirco vt viri virtutem deus oſtenderet, eum omnibus quæ poſſederat ſpoliauit, vt ipſius hominis erga deum gratitudo in omnibus clarior appareret. *Introibis vſque in progenies patrum ipſius.*) Exiſtimo hoc eum dicere de peccatore, quòd hunc deus eatenus nouit, quia

παράδειγμα memorabile.

A & is patrum conſuetudini permiſſus eſt & traditus, propria vero ſapiendi virtute nihil plus poſſidet, neu quidquam addit ſibijpſi ad veritatis agnitionem. Tantum igitur aderit tibi deus, inquit, & tantus ineſt illi de te intellectus, quantus fuit in generatione patrum ipſius. Hic planè mentis vacuitatem & ſocordiam ingentem indicat diuitis illius, affectumque prorſus ad terrena propendētem, & ad carnis conſectandas illecebras exprimit amorem eius qui inter diuitias ac delicias volutatur, & proinde mentem habet curis temporariæ iſtius vitæ præfocatā. Idcirco vſque *in æternum non videbit lumen.*) Qui enim à cæcis ſe duci permiſerunt magiſtris, ſeſe lucis vſu priuauerunt. Habet item hic locus talem quendam ſenſum: Introibis vſque in progeniem patrū ipſius: hoc eſt, non ſolùm eos, qui in mala vitæ conuerſatione, & paternis quidem dogmatis, alienis tamen à pietate, deprehendentur, vindicabis: ſed &

Μεταφορά.

Atten. hæc Lutherani.

B auctores prauorum dogmatū inquires. Et hoc eſt quod dicit: Introibis vſque in progenies patrum ipſius. Non enim ſolùm is qui prauas de deo opiniones habet reus eſt, immo potiùs is qui ceteris ad perditionem præiuit viam. Eiuſmodi enim qui malitiam hāc à progenitoribus ſuccedaneam exceperunt, eam pertinacius tuentur ac ſi ineluibilem, quod diutina ſit corroborata conſuetudine. Vſque in æternum non videbit lumen. Mittuntur enim ad tenebras exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentium. Quod & iuſto dei iudicio ſuſtinebunt, propterea quod lucem in hac vita malitiæ dediti odio habuerunt. *Homo in honore exiſtens non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*) Vox apprimè miſerabilis. Homo paulò minùs diminutus ab angelis: De quo item Salomon ait: Magna res homo & valdè pretioſa, vir miſericors. Is demum quod propiam dignitatem, nullo ſenſu percepit, ſed obſcenę carnis affectibus ſe ſubſtrauit, comparatus eſt iumētis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

Hæc pigraphe nō extat in exēplo Greco.

C IN PSALMVM QVINQVAgeſimum nonum. *In finem pro ijs qui mutabuntur, in tituli inſcriptione ipſi Dauid, in Doctrinam quum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ & Soba, & conuertit Ioab, & percuſſit Edom in valle Salinarum duodecim millia. Deus repuliſti nos & deſtruxiſti.*

EGo fratres quum veſtram ad audiendū alacritatem intueor, meamque ipſius vim ad dicendum expendo exilem & infirmam: ſubit animum ſimilitudo puſionis cuiuſpiam qui per ætatulam aliquouſque promouerit, nondum tamen ablactatus is eſt, ſed matris papillā diuexat turbulenter ac diſtrahit per ægrotationem priùs reſiccatam: cui mater etiam ſi ſciat ſe exiccatos habere lactis fontes, diſtracta tamen & manibus puerilibus vellicata vbera qualicunque præbet: D non vt infantem nutriat, potiùs vt puerilem eiulatum ſedet: Itaque & ſi per diutinā hanc ac multiuariam corpuſculi ægrotationē noſtræ inaruerint vericulæ, expromptæ nihilominus ſunt ac vobis expoſitæ, non quidem vt digno vos aut precij vllius edulio lautiore refoueant, veriùs vt veſtris erga me votis quadantenus ſatisfiat. Huic enim eximiæ charitati veſtræ factū ſatis putauero, ſi veſtrum in me deſideriū dabitur vel voce ſola mitigare poſſe. Erudiatur igitur eccleſia dei, diſcatq; quòd paulò antè dicebamus: Da nobis auxilium ex tribulatione, quia vana ſalus hominis. Forſan iſta pſalmi ſententia omnē valetudinis excuſationēm mihi tollit: ſiquidem tribulatio diuini auxilij conſiliatrix eſt & pararia, non item debilitatis occaſio. *Quod autem ad hunc attinet pſalmum. Qui ſanè ob peccata repulſi ſunt, dein ijdē rurſus admiſſi ac recepti, his tempeſtiuum ſit, vt dicant: *Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos: iratus es, & miſertus es nobis.*) Magis autem poſtquàm ordine in- E cidimus in pſalmi ſententiam & intellectum, age expoſitionem illius mediocriter attingamus. Hiſtoria præſentis pſalmi ad verbum ſecundū inſcriptionem nuſpiā ad hoc vſque tempus inuenitur in hiſtorijs ſcripturæ diuinitùs inſpiratæ poſita. Nam in libro Regū ſecundo aliqua ferè huic ſimilia & æquipollentia diligenter inquirentibus inuenientur, in quo ſcribitur: Et percuſſit Dauid Adadezer filiū Roob regem Saba, quādo profectus eſt vt manum ſuā ſiue poteſtatem extenderet ſuper fluuiū Euphraten. Et præoccupauit Dauid ipſius mille currus, & ſeptem millia equitum, & viginti millia virorum peditū, & diſperdidit omnes currus, & reliquit ex eius centum currus. Et paulò pòſt dicit: Et regnauit Dauid ſuper Iſraël, & erat faciens iudicium & iuſtitiam, & Ioab filius Saruiæ ſuper exercitū erat. Et paulò pòſt ait: Miſerunt filij Ammon, & ſtipendio conduxerunt Syrum Rhoam, & Syrum Soba, viginti millia virorum, & nouit Ioab factum hoc eſſe aduerſus ſe & paratum prælium à fronte, & à tergo, & elegit ex omnibus filijs Iſraël, & duxit exercitum aduerſus Syrum, & viderunt ſerui Adadezer, quòd dilaberentur & caderent à facie Iſraël & vltrò ad F Iſraël transfugerūt, eiſque ſeruierunt. Vtique deprehendimus pſalmi inſcriptionem aſtipulari & cōcinere huius hiſtoriæ progreſsioni, præterquā quòd iſtius inſcriptionis in columna inciſæ & deſcriptæ tempus quo Dauid ob illuſtria & præclarè geſta facinora bellorum ſeipſo clarior euaſerat ac ſplendidior. Non itaq; indignum quæſtione videtur, qua ratione à luctu & lamentis ordiatur pſalmum, quum conueniſſet præſultanti ac

βασιλειῶν Regnorū. Ἀδραζὰρ corruptè. vt ferè ſolent Græci, pro Adadazar cap. 8. 2. Regum & Rehob ῥαάφ. Pro Syrum συρίαν vtroq; loco.

Quæſtio.

prægeſtienti

prægestienti animo esse ob res præclarè gestas. At enim celebrantium festiuitatem aliæ sunt voces, aliæ contrà in mœrore constitutorum. Sanè Epinicia, odæ videlicet pro parta victoria cōcinnatæ argumentum sunt popularis ac publicæ celebritatis, non militibus solū, sed colonis & mercatoribus ac manuarijs opificibus, & demum omnibus qui sunt bonorum pacis particeps. Quomodo igitur, inquit, Deus repulisti nos ac destruxisti nos? Atqui susceperat illos data iam victoria. Quomodo autem destruxit, quos tanto successu rerū auxit, tradens eis & arma & currus & equos & subditos, & regionem tributariam ac vectigalem, Arabiam omnē, Phœnicen, Mesopotamiā? Dignum profectò scire hoc, ne aliquam verba ingratitudinem habeant. Qui enim priùs Adadezer regem Soba euertit, cœpitque mille currus & septem millia equitum ac viginti millia peditum: rursusque regem Syriæ suppetias ferentem in seruitutem redegit, ac tributarium constituit: & vno temporis momento viginti millia ipsius exercitus interfecit, & tertia victoria filios Ammon, qui prope ciuitatis portam bellum instituerant per Ioab militiæ principem strauit, qui in duas partes exercitu diducto hos à fronte, illos à tergo adortus, mancipauit seruituti ac subegit: quo is pacto inter tot taliaque illustria belli facinora, verba promit tristitiæ ac mœroris vsque adeò plena? dicens: Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis? Sed tempus tituli huius erat in rebus bene gestis. Vis autem scriptorū in finem habet relationem: finem autē dicit id quod in consummatione seculorū euēturum est. Quapropter & ijs qui immutabuntur psalmum inscriptum esse dicit. Liceat autē de omni omnino humano genere id intelligere, eo quòd ad omnes perueniat huius psalmi vtilitas, qui & mutati & mutandi iure dici possunt, quum non eundē corporis habitum seruent, nec in eadem animi sententia seu proposito semper eodem viuant, sed corpore quidem secundum ætatis varietatē mutati, mente item alijs alijsque propositis iuxta rerum contingentium multiuariam alteratione im mutantur, & alij sumus pueri, alij ephebi, siue puberes, & alij quum in virilem euasimus ætatem, & vbi cōsenuimus omnino immutamur. Et alij quidem in lætiore rerum statu, alij item ex alijs efficimur vsi asperiore temporum euentu. Alij dum ægrotamus, & alij dum valemus. Alij in nuptijs, alij in luctu constituti. Vel quia non pro mutatis sed mutandis psalmus hic dictus est, atque ita vox eiusmodi prophetiæ significationem habet: propterea quòd quum inclinet in tempus futurū, cōuenientius est vt immutandos eos intelligamus, qui humanæ vanitatis consuetudine relicta, iuxta exactam disciplinam euangelicæ regulæ fuerant vitam suam moderaturi. Non itaque Iudæis psalmus est scriptus, sed nobis immutandis, qui cultū plurium deorum in pietatem, ac idolorum superstitionem in eius qui nos fecit, agnitionē mutauimus. Item pro voluptate incōcessa & illegitima legitimam eligimus temperantiam, pro tibiarum inani modulatione ac tripudijs & ebrietate, psalmum, ieiunium, & orationem succepimus. Nobis ergo qui psalmum hunc fuisse scriptum dixerit, nō aberrauerit à scopo veritatis. Ideo nostra sunt diuina hæc oracula, & in ecclesia dei tāquàm dona diuinitùs emissa, in vnoquoque cōuentu releguntur, perinde ac animabus alendis à spiritu sancto administrata quædā alimonia. Quin & psalmus hic inscriptus est, vt in colūna scribatur, hoc est, vt ne otiosus sis & supinus illius auditor, neq; ad eum modum quo ea quæ corruptibili materiæ inscribuntur, celerē accipiunt lituram & interlinuntur facilè: ita illum menti tuæ breui memoria insculpas, & posteà confundi aboleriq; sinas, sed animæ tuæ tanquàm columnæ insculptū, hoc est, immotum ac fixum per omne tempus memoriæ tuæ inditū habeas. Si verò nos Iudæus ex his scriptis vt alienos excluserit, ex ijsdem itē & nos ipsum refellemus, declarātes vocationem Iudæorū ac gentiliū miscellaneam esse & promiscuā, quæ & distantia congregat, & quæ longè sunt conuocat, multos denique vnū per fidem quę in Christum facit. Meus est, inquit, Galaad, & meus est Manasses & Ephraim, & Iudam assumpsit, quibus accensuit & Moab. Quin & interminatus ascensurum se esse vsque in Idumæam. Denique simul omniū subiectionem futuramque obedientiā annuntiat, dicēs: Mihi alienigenæ subditi sunt. Deus igitur repulisti nos. Eos nanque qui se procul abs te fecerunt secundùm peccatorū portionem, faciunt, repulisti: nostræ iniquitatis magnitudinem destruxisti per imbecillitatem nobis benefaciens. Iratus es, quoniā natura filij iræ eramus, spe ac deo in hoc mundo penitus carentes. Misertus es nobis, quādo vnigenitum tuum pro peccatis nostris propitiationem proposuisti, vt per eius sanguinem redēptionem inueniamus. Nos autem tua beneficia minimè cognouissemus, nisi vino compūctionis nos potasses. Vinum appellat verbū, quo cor obduratum ad facultatem sentiendi ducitur. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.*) Moses enim Israëlitarū postes ouillo sanguine obsignauit: tu autem nobis significationem, ipsum agni immaculati proq; peccato mundi immolati sanguinem, dedisti. Et Ezechiel in frontibus facierum datum esse signū, dicit: Ambulate, inquit, post ipsum, & percutite, ne parcite, neque misereminí: Seniorem & iuuenem, & infantem, & virginem, & mulieres ad internecionē vsque interficite. Ad omnes autē in quibus est signum, nō appropinquate. *Deus locutus est in sancto suo, lætabor & partibor Sicimam.*) Sicima præcipuum est prædium, quòd Iacob dedit filio Ioseph, typū gerit veteris illius testamenti, quod soli Israël visum est dari. Eximium itaq; & insigne illud testamentum, & hæreditatem populi hanc in diuisionem deducam, & communem faciam reliquis. Diuiso enim testamento in omnes & eius communi vtilitate in cunctos homines beneficio affectos à deo publicata, tunc cōualles tabernaculorum metietur: hoc est, orbis vniuersus quasi sortibus quibusdam habitationibus per loca singula diuidetur. Tunc demum distantia coniunget auctor ille pacis, siue quæ in terra, siue quæ in cælo, & intermedio pariete maceriæ collisa & diffracta ex duobus vnum constituet. *Meus est Galaad, & meus est Manasses.*) Nepes est Manassæ Galaad, vt planè ostendat patriarcharū seriem ex deo prouenientē, ex quibus Christus secundū humanitatē descēdit. *Et Ephraim susceptio capitis mei, Iuda rex meus.*)

Abscissas

Marginalia: A; B; C; Solutio.; In titulum; D; οὐσίωσις τῆς πονηρίας; E; Vinū compūctionis, verbū dei.; Ezechiel signum. תו; F; Galaad Manasses Moab

Lebes.

Abscissas connectit per concordiā partes. *Moab lebes spei meæ.*) Aut lebetem lauacri ait vnus aliquis interpretum, aut lebetem securitatis, hoc est reiectitius homo, cui interdictum sit intentatis minis vt ne ingrediatur in ecclesiā domini. Non intrabit enim Moabites & Ammonites vsque in tertiam & ad decimam vsque generationem, & demum in tempus perpetuū. Nihilominus quoniam baptisma remissionem habet peccatorum, & ad securitatem cōciliat debitores, redemptionem quæ est per baptismum & conciliationem cum deo significās, dicit: Moab lebes est lauacri,

In Idumæā extendam calceamentum.

A vel lebes securitatis. Omnes enim alienigenæ iugo Christi colla subdiderunt ad legis christianæ obedientiam. Idcirco in Idumæam vsque extendet calceamentum. Diuinitatis autem calceamentum est caro deum ferens, per quam descendit ad homines. Ob hanc itaque spem propheta beatum prædicans tempus aduentus dominici ait: *Quis deducet me in ciuitatem munitionis?*) Ecclesiam fortè significat, ciuitatē quidem, propterea quòd ciuitas collectio populi est per legum legitimam obseruationem cohabitantis: munitionis verò, ob fidei complexum ipsos communientis. Quare vnus quidam interpretum hanc sententię particulam significantissimè reddidit: In ciuitatem vndiquaque munitam. Sanè quis det, vt hoc eximium & singulare contempler spectaculum, deum nempe inter homines populariter congredientem? Est enim id quod & idem dixit dominus: Multi prophetæ & iusti desiderauerunt videre, quæ vos videtis: & non viderunt. *Da nobis auxilium è tribulatione.*) Ne à qualicunque ro-

εἰς πόλιν περιοχῆς.

B bore nostro aut fortitudine quæramus auxilium, non à corporis habitudine prospera. A nulla, inquam, re, quæ quanlibet apud homines præstans sit & eximia, dignū est vt ab ea deposcas tibi impartiri veluti redemptionem. Non in exuperantia pecuniarum collocanda tibi spes est, non in mole robusti corporis aut sublimitate glorię sita est victoriæ obtinendæ spes: sed per immodicam tribulationem dominus ipsum exquirētibus gratuitum largitur auxilium. Talis erat & Paulus dū miro quodam modo in tribulationibus gloriaretur, sibique magnopere placeret vel afflicto. Quare meritò dicebat: Quando infirmor, tunc potens sum. Da igitur nobis auxilium è tribulatione, quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationē: probatio spem: spes autem non confundit. Vides quò te tribulatio tandem deducat? Ad spem quæ non confundit. Aegrotas? gaude: quoniam quem diligit deus castigat. Pauper es? lætare: quoniam Lazari bona te excipient.

Tribulatio bona.

C Ob Christi nomen quapiam afficeris ignominia? beatus es: quoniam id tibi iniustum dedecoris in angeli gloriam mutabitur. Itaq; fratres, nosmet tentationis tempore hac vna fiducia cōfirmemus vt ne ad euanidas hominum spes confugiamus, neque inde auxilia nobis venemur, sed in lachrymis, & suspirijs, & sedula oratione, ac vigilijs acribus & intentis vota precesq; effundamus. Is enim auxiliū è tribulatione suscipit, qui despecto humano auxilio, eius tantum qui nos saluos reddere potest, spe firma munitur, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

Νόμιμα.

IN PSALMVM SEXAGEsimum primum in finem pro Idithum psalmus Dauidi, Nonne deo subiecta est anima.

DVos esse omninò psalmos nouimus. Inscriptionem pro Idithum habentes: tricesimum octauum, & hunc qui est in manibus, & quidem istius conscriptionis auctorem putamus esse Dauid, Ipsi verò consecratam ad ipsius vsum, ad temperandos animæ affectus regendosque, & ad melicum ac suauè sonantem coram populo concentum, per quem ipse quoque deus glorificabatur, & eorum mores qui modulatam hanc & concordē harmoniam audiebant, emendabantur. Erat autem Idithum sacrorum psalmorum cantor, vt historia Paralipomenon nobis testatur, dicens: Et cum ipsis Hæman & Idithum, tubæque & cymbala ad resonandum, & organa canticorum dei. Et paulò pòst ait: Et principes exercitus constituerunt exercitus ad opera, filios Asaph, & Hæman, & Idithum circunciso verborum compendio personantes, cū cymbalis, & organis, & tympanis. De patientia igitur vterque psalmus plurimùm pertractat & edisserit, per quam animæ iracundia parcitæ perturbatio contrahit se ac reprimit. Porrò eliminata omni superbia, rite quis virtutē humilitatis assequetur. Impossibile enim sit eum qui non sibi persuasit se omnium opera indigere omniumque esse se nouissimū, posse aliquādo aut dum incessitur quopiam couitio, peruincere iram, aut per longanimem patientiā euincere tentationes in afflictione positum. Qui enim ad summum vsque persuasit veræ humilitatis, dū maledicitur, per hoc quòd priùs sibi probè conscius fuit propriæ vilitatis, non iam animo cōmouebitur, probrosis verbis ignominiæ lacessitus. Quin potiùs si audierit paupertatem sibi probro dari, is pauperem se mox agnoscet, omniumque se esse indigū, immo domino suppeditante inopē esse quotidiani viatici. Si ignobilem dici se perceperit & ex obscuræ familiæ viro prognatū, iam anteuertit cordi vt persuaderet suo se ex luto genitum. Ob id illic quidē * Psalmo trigesimo octauo, quem supra similem ferè habere dixi ait: Dixi, custodiam vias meas, & enarrat factiosam peccatoris aduersum se conspirationem atque instantiā ac propriā in tolerando cōstantiam. Ait enim: Dum cōsisteret peccator aduersum me, obmutui & surdus factus sum, & humiliatus sum, & silui à bonis. Deinde in processu ait: Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. Deinde, Thesaurizat & ignorat, cui congregabit ea. In pręsente autem psalmo interrogatiuè, ac si enim opponens animæ suæ secum loquitur & edisserit, idq; liquet ex priùs mihi dictorum serie. Ne enim superbiæ carnis se substernens anima ad varios iræ ac mœroris impetus irritetur: cur, inquit, prauorū affectuum animā facio seruā, quum ipsi à suo creatore deo concreditus est principatus, quo regere debeat ac moderari corpus affectionesque corporis omnes. Hi igitur affectus animi imperio veniunt coërcendi, sed & deo seruiendum est.

D

Principio. c.xvij. primi Paralipo. apud 70. legis: κὶ ἔςηϲε Δαβὶδ ὁ βαϲιλεὺϲ κὶ οἱ ἄρχοντεϲ τῆϲ δυνάμεωϲ. Scop⁹ psalmi huius.

E

F

Atqui impossibile sit animam à peccato simul & à deo regi. Conuenit potius, vt ipsa malitiæ quidem dominetur, Domino autem vniuersorum se subijciat. Idcirco inuectus in eum qui tentationũ intemperiem inducit, multamque aduersus eum promouet & excit malorum turbam, studiumq; omne suum in hoc condicit, vt spiritum de gradu & constantia deijciens miseræ addicat seruituti, ipsumque substernat carni, & quasi qui conatum maligni frustra excogitatũ aduersus se coarguat, hæc tandem ait: Quid me seruire cogis ijs quibus fas non est? Mihi dominus est quem verũ noui regem. *Nónne deo subiecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.*) Caussam dicit cur subigi domino contendat: quoniam ex deo salutare
A est. Proprium autem conditoris est, eorum quæ fecit curam gerere vti seruentur. Vel ab ipso salutare est. Quoniam prophetice præuidens futuram esse Dominicæ incarnationis gratiam, hoc dicit, quòd deo seruire & ipsum amare oporteat, qui tantum beneficium in genus humanũ prior cõtulerit, vt proprio non pepercerit filio, sed pro omnibus illum tradiderit. Salutare enim mos est scripturæ nominare Christum dei, sicut & alibi Simeon ait: Nunc dimittis seruum tuum domine, quia viderũt oculi mei salutare tuum. Subdamur itaque deo, quoniam ex ipso salutare. Quid autem sit salutare, declarat. Non est nuda quædã aut leuis actio vnam aliquam nobis suppeditans gratiam, qua ab infirmitate liberemur ac temperatam corporis habitudinem indispicamur. Ceterum quid est salutare? *Ipse etenim deus meus, & saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.*)
B Deus noster est, ex deo filius, idem & saluator humani generis est nostram corroborans debilitatem, ac nostram corrigens per multimodas tentationum salebras insolitam animis fluctuationẽ. Non mouebor amplius, inquit. Fluctuationem sui confitetur animi, humanum morem secutus per dictionem, Amplius. Impossibile nanque est in hominis anima aliquam à tentationum flatibus nõ excitari commotionem. Sanè quidem ait: Tantisper dum exigui sunt momenti & eadem in pauco numero quæ admittimus peccata, leniter ac sensim aliquousque mouemur, perinde assolent tenellæ dum plantæ hac illac motitari, susurro impulsæ auræ leniter ac placidè aspiratis. Mox vbi plura accesserint grauioraque peccata: iuxta proportionem coalescentis peccati intendi solet & animæ agitatio. Et hi quidem amplius, illi autem tanta adeò vehementia, vt velut ab radice
C euersi auellantur, quum spirituales illæ nequitiæ acriore impetu quàm vllus eualeat turbo, velut radices euulserint ab anima atque abruperint, quibus ipsa per fidem erga deum subnixa est. Ait ergo: Ego vt homo commotus sum, ampliùs autem non commouebor, quoniam dextra manu saluatoris firmabor. *Quousque irruitis in hominem, interficitis vniuersi vos tanquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ?*) Rursus cum malignis diaboli ministris dimicat hic sermo, accusatque ex ipsis procedentium insidiarum magnitudinem: quoniam homo quidem animal est debile, vos autem irruitis. Nec contenti prima irruptione, secundam ac tertiam inuehitis, donec sic animam prolapsi subuertatis, vt assimilis sit parieti inclinato & maceriæ depulsæ. Paries enim tantisper dum rectitudinem conseruat sui status & positurae, solidus stat ac firmus: mox vbi in alterutram inclinat partem, prorsus necesse sit, dissolutus vt cõcidat. Et quidem pondera vnita quę sint & agglutinata post inclinationem erigũtur: verũ quæ ex pluribus contexuntur & coalescunt particulis, vbi in vnam aliquam partem se reclinarint non iam admittunt correctionem. Declarat igitur, quòd homo naturæ cùm sit compositæ, fueritque idem se reclinari à peccato, prorsus necesse sit vt ea soluatur natura, quò ab eodẽ artifice, qui illam initiò exædificarat, restaurata securitatem, nec vllo vnquàm fini intercipiẽdam reciperet, quæ nec vllis hostium pateret insidijs
D prolicientium ad secundam ruinam. Dei enim agricultura, inquit Apostolus, dei ædificatio estis. Aedificationem hanc cõquassauit inimicus: creator verò noster fracturas ipsius reparauit. Atque ita necessaria quidem est ruina propter peccatũ: at eximiæ est prærogatiuæ resurrectio propter immortalitatem. *Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.*) Pretium hominis sanguis Christi est. Pretio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Hoc itaque pretium cogitauerunt inutile nobis reddere, qui semel liberatos in seruitutem rursus nos admoliuntur retrahere malignissimi milites diaboli. *Cucurri in siti.*) Peruicacem & intentam vim dæmonum non ex insidijs appetentium dicit, impressionem suo excursu aduersum nos facientium, quòd nostram cupientissimè sitiant deperditionem. Ore
E suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Multi nanque sunt qui pro bonis prauas cõprobant actiones, * & vitia virtutibus vicinis honestate contendunt. Nam scurrilia loquentem, vrbanum ac lepidum: turpiloquum verò politicũ: amarulentum & iracundum, neutiquàm cõtemnendum prædicant: parcum verò ac minimè liberalem, vt sobrium dispensatorem commendant: prodigum quoque vt liberalem: libidinosum & lasciuum, vt voluptuarium & animi solutioris virum. Vtque semel omnia, vitium omne palliant adumbrata nomenclatura è vicino subiectæ virtuti. Tales sanè ore quidem benedicũt, corde autem maledicunt ac deuouent. In verborum nanque benedictione omnem execrationẽ vitæ suæ inducunt, ac reos æternæ damnationi, ob ea quæ approbant, sese constituunt. Rursus autem propheta animam alloquitur, obediẽtiam quam deo debeat, epitasi adaugens. *Veruntamen*, inquit, *deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia*
F *mea.*) Magnitudinem tentationum ostendit, & illud Apostoli dicit: Fidelis est deus, qui non sinet nos tentari suprà id quod possumus sustinere. Ab ipso enim patientia mea, in deo salutare meum & gloria mea, deus auxilij mei, & spes mea in deo est. Beatus qui non intemperanter exultat aut gloriatur ob vllam rerum vitæ istius quanlibet excellentiam, sed deum sibi præstituens suam ipsius gloriam, in Christo prægestit & exultat, qui secundũ Apostolum dicere potest, Mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi. Nunc autem multi ob dotes aliquot corporis popularẽ gloriam venantur, vt qui circa gymnicos agonas se exer-

Marginal notes:

Salutare dei Christus.

Δόγμα.

Τοῖχος lego non τοῖχος. Metaphoram prophetæ indictam exprimis.

Ore benedicentes, corde maledicentes.

Attendite Lutherani pseudochristiani.

se exercuerunt, aut vt semel in somno vegetæ ætatis incremento consistunt. Nec rursus pauci bellicam fortitudinem decernunt esse virtutem, suorumque contribulum cædem eximiæ virtutis habent loco. Quæ enim præmia ac trophæa in bellis operæ gnauiter nauatæ ab imperatore & ciuitatibus eriguntur, ea pro magnitudine cædis cōficiuntur. Alij hoc nomine gloriātur quòd ciuitates mœnibus cinxerint. Rursus alij ex appa-
A ratu vario aquæductuum aut gymnasiorum magnifica substructione venantur gloriam. Ille suas opes in eos insumens, qui feras in theatris conficiunt, & vanis populorum plausibus exultās, proprijs inflatur laudibus, & sibi magnoperè placens gloriam in proprio dedecore collocat: qui etiam in celebrioribus vrbis locis, vitium suum tabulis ostentat inscriptum. Alius ob diuitias gloriatur, alius item quòd rhetor sit acerrimus, nec à quoquam dicendi copia superetur, aut quòd mundanæ istius sapientiæ experientissimus sit: quorū omnium gloriæ misereri potiùs cōuenit: cùm interim eos prædicare possis beatos qui deum pręstituunt sibijpsis solidam gloriam. Si enim vnus aliquis reperitur qui fastus assumat, & superbiat quòd terreni regis sit seruus, maximoque apud eum in honore haberis, quantò magis officij fuerit tui, vt magna tibi ipsi polliceare, ac sublimem putes quòd regis æterni minister appellaris, ab ipso accitus ad summam familiaritatem, accepto spiritu promissionis, vt illo insigni ornatus decla reris filius esse dei? Conscius ergo propheta in seipso vtilitatis eius quam adfert, syncera in deum
B spes ad imitationem exempli sui populum prouocat, dicens: Sperate in eum omnis cōgregatio populorum, effundite coram illo corda vestra. Impossibile est vt capaces diuinæ gratiæ reddamur, nisi perturbationes & vitia nostras animas possidentia priùs eijciamus. Vidi ergo iam medicos non priùs medicinas salutares dare, quàm vomitu materiam illā morbi caussam euacuassent, quā ex malo diętæ genere homines intemperantes sibijpsis creauerant. Sed & vas quod humore quopiam odoris tetri & graueolentis pręoccupatum fuerit atque imbutū, ni id elueris diligenter, odorati cuiuspiam vnguenti influxum neutiquàm potuerit recipere. Opus itaque ea quę priùs insunt, effundere, vt eorum fiat capax, quę immittere cōstituisti. *Veruntamen vani filij hominum.*) Nouit enim non omneis suo præcepto obtemperaturos, nec spem in deū recepturos, sed in rebus vitę vanis atque fragilibus fiduciam habentes. Idcirco dicit: Veruntamen vani filij hominum, mēdaces filij hominum. Cur vani? Quoniam mēdaces. Vbi maximè eorum deprenditur mendacium? In stateris, ait, iniquitatis. Qualibus stateris? Non enim omnes homines præfecti sunt ponderibus appen
C dendis; non omnes item lanarum aut carniū venditores sunt, vel aurifabrinam aut argentariam exercēt: vel omninò circa ea versantur in quibus mercatores libris aut ponderibus permutare seu diuendere solent. Sed & plurimi mechanici ad suas operas lācibus aut stateris nihil habēt opus. Multi nauticam artem exercent, multi circa iudicia ac magistratus versantur: apud quos mendacium quidem est, dolus verò aut fraus per libram non exercetur. Quid igitur est quod dicit? Quoniam cuilibet nostrum intus statera quædam est à conditore omnium apparata, per quam rerum naturam possis probè discernere. Posui, inquit, ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malū, duas inter se contrias naturas: has tu apud tuum tribunal & iudicium examina, ac diligenter expende, quid vtilius tibi sit. An momentaneam parumque duraturam eligere voluptatem, per quam mortem apprehendas æternam, an in virtutis exercitatione afflictionē malle, qua per- D
petuas consequaris delitias. Mendaces ergo homines corrupta habentes animæ iudicia. Quos & propheta miseros prædicat, dicens: Væh dicētibus tenebras lucem, & lucem tenebras: amarū dulce, & dulce amarum. Mihi, inquis, præsentia dentur, quis nouit futura? Malè libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris anteponens, momentanea perpetuis potiora ducens, transitoriam denique voluptatem pro lætitia nunquam desitura ac perpeti præeligēs. Mendaces ergo homines in stateris iniquitatis. Iniuria afficiunt præcipuè quidem seipsos, deinde verò proximos. Nam quum in proprijs factis malè sibi consulāt, malo sunt etiam proximis exemplo. Nec enim die illo iudicij tibi licuerit, dicere quia nesciui quid esset bonum. Tibi nanque propria datur libra, quæ sufficiens discrimen boni ac mali demōstrat. Corporea nanque pondera in libræ lancibus probamus: quæ verò ad instituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium discernimus, quod & stateram nominauit, quòd momentū æquale ad vtranlibet possit capere. *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.*) E
Supra nanque dixit: Sperate in eum omnis congregatio populorum. Nouit in obtemperando desidiam, & pronuntiauit: Veruntamen vani filij hominum. Rursus prohibet nos sperare in iniquitate. Nā qui diuitias ex iniquitate coactas ad vires atque potentiam facere putauerit, similis est ęgroto qui in summo ac redundanti morbi statu bonā esse habitudinem existimat. Nolite sperare in iniquitate. Hæc enim opulentia impedimento tibi est ad efficacem operationem. Et rapinas nolite concupiscere, vt ne aliena concupiscamus admonet. *Diuitiæ si affluant nolite cor apponere.*) Si aliquem opulentum videris, noli propterea beatum in vita existimare. Si tibi multæ vndique quasi ex copiosissimis fontibus adfluxerint opes, noli luculentam illarum recipere copiam. Diuitiæ si affluant: Mihi cum admiratione hanc suspicito vocem. Fluxa est diuitiarum natura, suos possessores torrente prærapido ocyus prætercurrit, alios alio modo apta mutare dominos. Quemadmodum fluuius ex alto ruens loco, ita subitò extuberat, vt stantes in ripa quandoq; attingat: simul verò vbi attigit, mox succedit: sic & opum lubrica decliuitas pernicissimam exhibet F
& prolapsiore leuissimam sui præsentiam, aliud ex alio natum permutare. Hodie huius est ager, cras erit alterius, & paulò pòst ad alium perueniet. Respice parumper ad ciuitatis domos, quot nomina ex eo tempore quo fuerunt ædificatæ, sortitæ sunt, aliter ab alijs atque alijs appellatæ possessoribus: & aurum è manibus habentis se fluens semper ad alium transfertur, & ab illo ad alium. Magis enim aquam manu circumplexam

Argum. à simil. Collatio altera.

Mendaces filij hominum in stateris.

Cuique nostrū insitā esse staterā

Πῶς μοι τὴν σήμερον καὶ λάβειτὴν ἄυριον. Chrysost. in auarū.

ὁμοίωσις elegans.

ἐὰν ῥέῃ.

Collatio.

retinere continenter possis, quàm diuitias conseruare tibijpsi. Illud itaque: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere, * te admonet, vt ne animo erga illas afficiaris, sed vsum tantum sume necessarium. Non denique tanquam bonorum vnum aliquod eas ardentius affectans aut habens miraculi loco, sed ipsarum vsum administrationémve quasi instrumentum ad virtutem amplectere. Deinde dictis omnibus sententiã infert, non iam ex proprijs verbis, sed quam ab ipso deo audiuit. *Semel, inquit, locutus est deus, duo hæc audiui.*) Ne-
A mo per hoc turbetur aut obstupescat ad hoc quod dicitur quasi paradoxum sit, quomodo semel deus locutus fuerit: Propheta verò duo audiuerit. Possibile nanque est aliquem semel locutum fuisse, & inter ea quæ is locutus est, plura esse dicta. Homo enim si quis fortè cum alio quopiam semel congrediatur, de multis differet, poteritque qui eius audiuerit verba dicere: Semel quidem me alloquutus est, & plura verò dixit. Simile hoc est quod propheta dicit: Semel mihi deus apparuit, Duæ autem res sunt, quas mihi dixit. Non autem ait: Vnum locutus est deus, duo autem hæc audiui: sic enim pugnantia secum videretur habere sermo. Quæ sanè hæc duo sunt, quæ audiuit? *Quoniam potestas dei, & tibi domine misericordia.*) Quoniam tu potens, inquit, in iudicio, & idem misericors. Quamobrem nolite sperare in iniquitate, nec diuitijs cor apponite neu amplexemini vanitatem, non denique vobiscum circunferatis corruptam eam animæ vestræ vim
B indultam, quæ boni malique discretiua est & arbitra: sed scientes quòd potens est dominus noster, eius est timere fortitudinem, at ne sic quidẽ, vt desperetis de eius erga nos benignitate. Sanequàm bonus ad hoc quidem, vt ne quid iniusti operemur, in hoc porrò vt ne qui semel in peccatum prolapsus est, de spe animum deijciat, vtilis apprimè est consequendæ spes misericordiæ. Potestas enim dei siue potentia aut imperium & ab ipso misericordia: quoniam tu reddes vnicuique secundum opera sua. Qua enim mensura proximos metiemini, & eadem remetietur vobis. Afflixisti fratrem? par recipe: rapuisti ea quæ sunt egenorum? pugnósne tuos infregisti in pauperes? eos conuitijs aspersisti, ac pudore? vnumquempiam calumniatus es? Proximísne imposuisti adornato mendacio? insidiatus es alienis nuptijs? Peierasti? Terminos quos posuerunt patres tui, ésne transgressus? orphanorum possessiones inuasisti? viduas tribulatione quapiam exagitasti? denique vitæ huius voluptatem bonis futuris à deo tibi promissis potiorem habuisti, recipe his æquam mensuram. Qualia nanque quisque seminat, talia & metet. Quin & si quid bonorum abs te gestum fuerit, illis multo plura recipes munera. *Quoniam tu reddes cuique iuxta opera sua.*)
C Si huius itaque sententiæ per omnem vitam memineris, multa poteris peccata vitare: In Christo Iesu domino nostro, cui gloria sit & imperium cum sempiterno patre & sanctissimo, ac viuificante spiritu nunc & semper & in secula seculorum, Amen.

Nempe κράτος.

IN PSALMUM CXIIII.

Dilexit quoniam exaudiet dominus.

IAM inde abusq; nocte media, quũ hoc dicatum martyribus templum subieritis ipsorũ martyrum deũ hymnidijs laudibus placabilẽ vobis reddẽtes ac propitiũ, interim tamen non destitistis ad hanc vsq; diei horã, nostrũ opperiri ad nos aduentũ. Quarè vobis parata merces est, ꝙ honorẽ D
erga martyres, cultum item dei somno & quieti prætuleritis. Atq; adeò opus si fuerit vobis vt caussam afferamus moræ istius nectendæ excusatricẽ, nostræq; absentiæ diuturnioris, hanc vnam fuisse dicemus: quòd pro dispensatione nobis concredita ecclesiam alteram dei huic nihilo disparem sedulò curauimus non mediocri à vobis disiunctam spatio: in hoc obeundo munere, bonã partem insumpsimus huiusce diei. Quoniam itaque dedit dominus, vt & debitam illis liturgiã expleuerim, nec proinde vestræ desim charitati, mecũ vnà & vos rependite tam benefico largitori gratiarum actionem, qui hanc quam ipsi nihil obscurè videtis nostri corporis fragilitatem, inuisibili suæ manus virtute erexit & constabiliuit. Quocirca vt ne animos vestros discruciem prolixiori tædio, transmittentes partem multò maximam, mox vbi pauca ex eo quem vobis concini deprehendimus, psalmo disseruerimus, proque virium E
tenuitate famelicas animas vestras verbo pauerimus consolatorio, ita ad agendã alendi corporis curam quemlibet vestrum missum faciemus. Quid istud tandem, quod vobis canebatur? *Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ.*) Non cuiusuis est dicere: Dilexi, sed perfecti tantùm, & eius qui seruitutis timorem prætergrediens, in adoptionis spiritu constituitur. Nõ quem diligebat apponit, quòd is vel indictus facilè intelligatur, deum nempe vniuersorum insinuat se dicere. Quod enim propriè amabile est, deus est. Amabile nanque aut si mauis, per se diligibile, id esse definiunt, quod omnia expetunt. Bonum autem deus & primum ac perfectissimũ bonorum: Ipsum itaque dilexi nempe deum, omnium quæ expetenda mihi veniũt supremum, cuius vnius gratia in me recepi hasce afflictiones cum gaudio tolerãdas. Hæ porrò cuiusmodi sint, pòst paulò enarrat? Dolores videlicet mortis: pericula inferni, tribulationem, & dolorem: quæ omnia ob amorem in deum, & ob spem repositam ijs qui ob pietatem ærumnas afflictionesq; sustinent, amabilia ipsis apparuere. Hosce enim agones libera animi electione, nõ itẽ inuitus siue vlla vi adactus sustinui, ait: sed ardore mẽtis quo- F
dam & affectu laboriosa hæc suscepi, vt possim dicere: Quoniam propter te mortificamur tota die. Ac videntur ista verbis Apostoli æquiualere, & eodem à propheta affectu dici quo ab Apostolo: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculũ? an gladius? Dilexi igitur hæc omnia sciens quòd hæc ego tolerem ac sustineam

τὸ κυρίως ἀγαπητόν.

vitæ

vitæ diſcrimina pro tuenda pietate; mei huius certaminis ſpectatore & arbitro præmiorum vniuerſorum domino. *Quoniam exaudiet dominus vocem precationis meæ.*) Sic enim & quilibet noſtrum poteſt quidquid in perficiundis mandatis moleſtam & operoſiorem operam requirit, transigere, quum velut vniuerſorum ſpectatori deo vitę ordinem ſpectandum exhibuerit. *Quia inclinauit aurem ſuam mihi.*) Inclinauit (inquit) non vt corpus aliquod aut aures in deo cogites, quas ad vocis humilitatem inclinet, quod facere ſolemus erga eos qui ſubmiſsè loquuntur, propè admouendo aures, vt ex propinquo ſenſu excipiamus id quod quis loquitur. Sed inclinauit, inquit, vt

A meā ipſius infirmitatē declararet. Ad me enim in humum deiectū ſua erga nos benignitate ſe demiſit. Verbi gratia: Aegrotanti alicui, & ex multa debilitate loqui clarè nequeūti humanus aliquis medicus, auribus ſuis propiùs admotis ægroto, ediſcit quæ ſint neceſſaria laborāti. Inclinauit itaque aurem ſuam mihi. Diuinus naq; auditus voce non indiget ad ſenſum. Nouit enim ex cordis motu quæſita hominū ac vota. An non audis quemadmodū Moſes nihil loquens, ſed dominum interpellās ſuſpirijs nulla voce expreſsis, ex ipſo audierit dicente: Quid clamas ad me? Nouit item deus ſanguinem audire iuſtorum, cui nec lingua adſit, nec vox aërem penetrans. Operum item iuſtorum præſentia, maxima eſt apud deum vox. *ET in diebus meis inuocabo.*) Nos autem quum vel vna orauerimus die vel hora vna breuem aliquā ſuper peccatis noſtris triſtitiam paſsi, ſecuritatē nobis promittimus, perinde ac quidpiam confe-

B ciſſemus quod ex æquo reſponderet diluendę noſtræ omni malitiæ; at hic ſanctus confeſsionem ſe omni vitæ ſuę tempori cōmenſuratam oſtenſurum dicit: In omnibus, inquit, diebus meis inuocabo. Deinde ne putes quòd in rebus huius vitæ ſecundis, & ei admodum bene cedentibus nomē domini tantum inuocet; narrat calamitatum magnitudinem, in quibus conſtitutus nequaquā nominis dei ſit oblitus. *Circundederunt me* (inquit) *dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.*) Dolores propriè de parturientibus dicūtur, quando ad tumorem venter inſurgens extrà fœtū pellit: deinde partes illæ genitales diuexatæ & circū prodeuntem ex vtero fœtum diſtentæ conuulſionibus ac fibrarū contractionibus, acutiſsimos dolores & vehemētes cruciatus parientibus gignūt. Trāſtulit autem dolores partus ad mortis pœnās circa animal in animæ & corporis diuiſione inſtātes. Nihil igitur mediocre ſe paſſum eſſe dicit,

C ſed vſque ad ipſos mortis dolores fuiſſe tentatū, & ad periculum vſque deſcenſus ad inferos deductum. Num hæc ſemel tulit de quibus gloriatur? An eadem quidē ſæpe ac inuitus. Nihil autem eorum quæ inuiti ſubimus, laudabile eſt. Sed videte, quæſo, athletæ huius magnanimitatē. Poſtquam enim circundederūt me dolores mortis & pericula inferni inuenerunt me, tantùm abfui, vt inter haſce tentationes concidere animo, vt multò pluribus perferēdis me voluntariū obtulerim: vt tribulationem & dolorem haud inuitus inueni, ita ab illis haud ſum inuitus apprehenſus: In ijs quidem quæ retrò mihi contigerunt, pericula inferni inuenerunt me. Hic verò tribulationem &

A ſimili βεβαίωσις

γνώμη.

κατὰ ῥοῦν

αἱ ὠδῖνες, parturigenes.

μεταφορά

γνώμη.

dolorem ego inueni. Quoniam enim illic imperterritus inuentus ſum, & animo infracto aduerſum ea, quæ tentator inuexit, vt luculentā ac prędiuitem meam erga deum charitatem declararē; tribulationi tribulationem, & dolori dolorē adieci, non quòd ipſe confiderem meamet virtute poſſe tot obluctari ac reſiſtere doloribus, ſed quia nomē domini inuocaui. Simile & huic illud Apoſtoli dicentis: In his omnibus ſuperamus ſiue ſuperuincimus propter eū, qui dilexit nos. Vincit enim is qui neceſsitate quapiam illatis non cedit aut frangitur; at ſuperuincit, qui vel ſua ſponte ad ſe quoque acceſſit dolores præmoleſtos & acres, quo ſuæ edat ſpecimen patientiæ. Qui autem vſq; A

ad mortem in aliquo peccato conſtitutus fuerit, D dicat: Circundederūt me dolores mortis. Omnis enim, ait ſcriptura, qui facit peccatum, ex diabolo natus eſt. Quū enim, ait, eſſem operarius peccati, iam à morte geſtabar in vtero, tum quoque à periculis inferni ſum inuentus. Quomodo ergo meipſum curaui? Poſtquàm videlicet tribulationem & dolorem inueni per pœnitentiam: Mihi enim ipſi afflictionem ex pœnitentiæ fonte prodeuntem excogitaui, quę magnitudini reſponderet admiſsi per me peccati, vt maiore cum fiducia nomen domini inuocarem. Quæ autem erāt quæ dixi? *O domine libera animam meam.*) In hac enim captiuitate detineor. Tu pro me redęptionis prętium tribue, & libera animam meam. *Miſericors dominus & iuſtus.*) Vbiq; ſcriptura miſerationibus dei iuſtitiā coniungit, nos planè erudiēs quemadmodū nec miſericordia dei ſine iudicio, nec iudiciū ſine miſericordia ſit: ſed cùm miſeretur etiā cum iudicio miſerationes ſuas ijs qui digni ſunt E

admenſuret, & cùm iudicat, commenſuratū quoque noſtræ infirmitati iudicium inferat, benignitatis erga nos affectu potiùs, quàm æqui cōpenſatione nos plectens. *ET deus noſter miſeretur.*) Miſericordia animi affectio eſt erga eos qui immeritò & indignis modis adfligūtur, ab illis procedens qui compaſsione afficiuntur. Miſeramur eos qui ex magnis diuitijs in extremā inciderunt paupertatem. Item eum qui ex optima corporis habitudine in vltimam debilitatem deiectus eſt. Similiter eius miſeremur, qui cùm ob corporis elegantiam ac decus formæ prægeſtiret, fœdiſsima quadā affectione illius decor deperijt & corruptus eſt. Quoniam itaque & nos quandoque in paradiſi ſtatione nobilitati eramus, & ob ruinam poſteà inglorij & humiles facti ſumus, deus noſter miſeratur nos, animaduertens quales ex qualibus facti ſimus. Idcirco & Adam miſericordiæ F

voce reuocabat, dicens: Adam vbi es? Non enim qui cuncta nouerat, quærebat edoceri: quin id volebat potiùs vt ille ſecum recogitaret, qualis ex quali factus eſſet. Vbi es? Quaſi dicat: In quam incidiſti ex tanta ſublimitate ruinam? *Cuſtodiens paruulos dominus, humiliatus ſum, & ſeruauit me.*) Siue ad naturalem rationem hoc referas, non vtique humana conſtitiſſet natura, ſi non qui puſiones ſunt admodum & adhuc infantes, à domino cuſtodirentur. Quonam enim modo ij qui in vulua concepti ſunt fœtus, & nutriri & moueri poſſent, in tam anguſtis præſertim locis præter vllam motionis libertatem conſtituti, ſed & in tenebroſis & humidis cuſtodijs clauſi vitam habentes

Heb. 11. g.

νικᾶ καὶ ὑπερνικᾶ.

Pro ἀνάγκην lege ὀδύνην. Ferè miſericordia in ſacris ſcripturis comes additur iuſtitiæ.

[illegible]

Miſericordia quid. A ſimil. argum. miſericordiæ erga nos diuinæ.

Adam vbi es?

ἔσωσέ με.

habentes: præterea nec respirare, nec hominum vitam viuere valentes, sed more piscium in humidis natantes, nisi custodia dei seruarentur? Quomodo rursus & elapsi in hunc locũ minimè consuetum, & ex calore vuluæ in aërem hunc perfrigerati vel breui admodum tempore duraret, nisi à deo conseruarentur? Custodiens ergo paruulos dominus, humiliatus sum, & seruauit me. Aut certè ad hunc intelligere possis sensum dictum hoc: Quoniam cõuersus sum, & factus sum paruulus, accepique regnum cælorum vt paruulus, ac per innocentiæ studium meipsum deieci ad paruulorum humilitatem:
A *Custodiens paruulos dominus, quoniam humiliatus sum, seruauit me. Conuertere anima mea in requiem tuam; quia dominus benefecit tibi.*) Bonus athleta sermonem exhortatorium siue consolatorium sibijpsi accommodat & adhibet more Pauli dicentis: Bonum certamen certaui, cursum consummaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Hęc sibi propheta dicit: Iam quando plenum vitæ istius abundè explesti cursum, reliquum est vt in requiem tuam conuertaris, quoniam dominus benefecit tibi. Manet enim requies sempiterna illos, qui in hac vita legitimè certauerint: non tãquam debitum operibus redditum, sed ob munificentissimi dei gratiã, in quo sperauerunt, exhibita. Deinde priùs quàm bona futura enarret, quemadmodum à rebus mũdi duris & permolestis euaserit, explicans, super ijs gratias agit animarum liberatori, qui se de magna & ineuitabili passionum seruitute eduxit. Quæ porrò sunt hæc? *Quoniam eripuit animam meam à morte, & oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu.*)

Collatio futuræ vitæ & præsentis viri iusti.

B Futuram illam requiem describit collatione eorum quæ hic fuerat passus. Hìc enim, inquit, circundederunt me dolores mortis: ibi verò eripuit animam meam à morte. Hìc oculi mei per afflictionem & vitæ molestias varias lachrymas effundunt: ibi verò nulla lachryma pupillis oculorum tenebras offundit eorum, qui iugi pulchritudinis nulli explicandæ diuinæ maiestatis exhilarescunt & collætantur contemplatione. Abstulit enim deus omnem lachrymam ab omni facie.

ἀπόπτωσις προσώπου.

Hic item magnum prolabendi periculum. Ideo Paulus ait: Qui existimat se stare: videat ne cadat. Ibi verò solidi ac stabiles gressus, vita nulli iã vicariæ permutationi obnoxia, non item periculũ in peccatum prolabendi: neque enim insolescit ibi carnis rebellio contumax, nõ vlla fœmina ad peccati prolapsionem ibi cooperatur: quoniam in resurrectione nec mas nec fœmina erit, sed vna quædam omnibus & vniformis vitæ ratio his qui suo complacent domino & habitant in regione
C viuorum. Mundus hic contrà & mortalis est ipse, & morientium regio. Quoniam enim visibilium substantia composita est: omne verò compositũ dissolui est aptum. Nos qui in mundo sumus, quũ simus partes mundi, necessariè efficimur consortes naturæ vniuersi. Idcirco priùs quàm anima per mortem à corpore separetur, morimur sæpe homines. Id dictum vt ne paradoxum tibi videatur nimirum præter omnium opinionem, considera parumper rei veritatem. In tribus enim annorum hebdomadis tres ætatis ac vitæ alterationes permutationesque natus est sustinere homo, & per singulas annorum hebdomadas proprius quilibet terminus præterita circunscribit, ac conspicuam præbet mutationem. Puelli ætas dẽtium abiectione primam explet hebdomadam. Pueri, qui deinceps ad excipiendas disciplinas accommodatur, præcisus terminus extẽditur ad pubertatem. Ephebi verò siue puberis ætas ad annum vsque primum & vicesimum se porrigit: Cœperit vt vestire genas lanugine prima & eas adornare, ea ætas in nihilum abit clàm adolescente in virum transeunte. Si quando igitur videris virum iam quidem posuisse ac finisse accessionem crescendi iuxta ætatem, iamque maturitate ratiocinationum esse confirmatum, ac ne vllum quidẽ D
vestigium adolescentiæ præ se ferentem: nũquid non in ipso reputabis præterita iam omnia mortè esse prærepta? Senex rursus in aliam formam & animi affectum permutatione adaptatus, alius sine dubio à primis ætatibus apparet. Ex quo vita hominum per multas mortes consueuit expleri, non solùm in ætatis mutatione, sed etiam in animarum ruinis ad peccata. Vbi verò nec corporis, neque animi est mutatio. (Neque enim vlla est cogitationũ deprauatio aut sententiæ semel conceptæ permutatio, quum nulla accidentarię calamitatis illic instabilitas constantiam auferat, aut tranquillissimam serenitatem cogitationum) reuera illic consistit regio viuentium, quippe qui sibijpsis similes semper sint, in qua animo prægestienti prænuntiat maximopere vniuersorum deo se esse complaciturum, vt qui nulla illic externæ rei cogitatione speret mẽtem suam deinceps interpellandam, mox vt ad scopum pertigerit vitę illius, angelis quoque nihilo disparis seruitutis. Contendimus, inquit, siue præsentes in corpore, E
siue à corpore peregrinantes placere illi. Ea, inquam, viuentium beata regio, in qua non nox, non somnus mortis imitatio quædam, non cibus aut potus humanæ infirmitatis pręsidia, non pręterea morbus, non dolor, aut medicina, vel iudicia, seu mercatus: non artes, non pecunia malorũ origo, bellorum materia, inimicitiæ radix: sed regio viuentium, non morientiũ ob peccatum, sed veram vitam viuentium in Christo Iesu. Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

IN PSALMVM CENTESIMUM DECIMUMQUINTUM.

CREDIDI, *propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.*) Sacrorũ quæ de deo sunt, eloquiorum prædux esto fides planè, non item demonstratio. Fides inquam animam inuitans, immo & persuadens ad consensionem præ cunctis rationalibus methodis. Neque enim fides geometricis nititur probationibus, quas necessitates vocitant: sed animis nostris se insinuat efficaci operatione spiritus sancti. In nomine domini Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Hanc vocem per spiritum dicto ocyus efficacia operis consecuta est. Ex eo nanque stupendo miraculo, his qui viderant necessariè excepta est de diuina vnigeniti natura, fides. Dic tu, quęso, vtra res ad assentiendum fidei efficacior, & quæ magis vrgeat?

Fidei vis. F

P ropo-

propositionúmne implexi nexu ordine consequentiæ secum attrahentes conclusionem, an verius tantum illud miraculum omnium oculis cõspicuum, omnemque exuperans quantiuis hominis virtutem? Atqui me nunc etiam eiusmodi miracula multis probantur, neque ipsius sancti spiritus opera fidem apud plerosque conciliant sermoni qui de deo est: magis verò nescio quæ demonstrationes artifici ingenio detornatæ spem
A omnem suam collocantes in sermone persuasibili mundanæ istius sapientiæ, non item in præpotenti & eadem luculenta admodũ spiritus sancti reuelatione, quam per eos qui suam omnem fiduciam in simplicitate cordis in deum proiecerunt citra anxiam & curiosam disceptationem, in gratiam multorũ salutis exprimit. Atq; ô vtinam mihi vni contingat credere dignè: vt & in sensu meo quinque verba loqui promerear præcellenti huic & magnæ dei ecclesiæ. Nolim interea quisquam nostrum hunc sermonem subsannet, hoc nomine, quòd auditores proliciamus, & adhortemur fidem vt commodent, & assensum his quæ à nobis citra vllam demonstrationem dicuntur: quum necesse sit cuiusque disciplinæ principia nulla prorsus præuia demonstratione aut disquisitione tradi discenturientibus. Fieri enim neutiquàm potest, vt qui circa principia disciplinarum velitantur contentiosius, ad finem aliquãdo via & ordine prouehãtur aut pertingant. Istius sententiæ documentum tibi liceat mutuari ab externis disciplinis. Geometriæ enim artem tradenti ni tu prima eius principia concesseris, imposi-
B bile demum fuerit vllam vt possit ex eis cõsectaneam elicere conclusionem. Iam Arithmetices qui primis & elementaribus rudimentis renititur, vtique hac sua intercessione viam intercipit sibi ne ad vlteriora progrediatur. Sunt & medicis suæ professionis medicæ principia nullam desiderantia probationem. Vtque semel finiam, in quocunque tãdem humanarum artium exercitio, (id modò via & ordine ad præstitutum sibi progrediatur finem) impossibile sit primarũm propositionum inquirere demonstrationes. Immo necesse est, vt quum admiseris earum artiũ quæ certa ratione nituntur, principia vt confessa, nec proinde vllã requirentia demonstratiuam probationẽ, id demũ inspicias quidquid ex præsuppositis ordine consequitur. Nihilo secius & theologiæ mysteriũ requirit assensum nulla præuia inquisitione nitẽtem. Sane ait Apostolus: Credere enim oportet, quia deus est, non item in quæstionem vocare aut controuersim opponere illud: Quid est deus? Atq; adeò in vniuersum, fides si substantia earum est quæ sperantur, rerum, & eorum quę non videntur, argumentũ: ne mihi tu anxius contendas videre iam, quæ longiore seposita sunt in-
C teruallo, neu quæ speras te olim consecuturum, in ambiguam reuoces dubiámve partem, quòd ad ea nondum potueris certa notione pertingere. Hæc igitur mihi de fide dicta sunto in eorum cõmonitionem, qui verbis consueuere velitaribus digladiari, spemque constituunt in futilium verborum volubilitate. Hic proinde qui in manibus est psalmus meo arbitratu ordine admodum consentaneo sensui psalmi superioris. Dixit enim ibi: Placebo domino in regione viuorum. Quoniam igitur non de regione edisserit quæ possit oculis cerni, perinde atque eam perspicuè nouerit, reddit caussam superioris suę distinctionis de rebus non vnicuilibet compertis, dicens: Credidi, quia regio est quædam viuentium: propter quod locutus sum, quoniam placebo in ipsa domino. Anima nisi adiuta fidei præsidio, si se ad dicendum de eiusmodi regione contulerit: prorsus aliud nihil quàm nugabitur, dum sermonem promouerit nullo solidiore subiecto subnixum. D
Fides itaque orationis est sanæ ac prudentis, sed ea quæ fixiùs insedit cordi loquentis. Subin infert formulam, quã sequuti possimus perfectionem assequi fidei operatoriæ necessariam, dicens: *Ego autem humiliatus sum nimis.*) Nisi enim quis mentem, intellectúmve suum modestæ humilitati substrauerit, adeò vt ad Apostoli imitationem secum dicat: fratres ego non me arbitror apprehendisse, sed superfluè ad apprehendendam dei substantiam mentem sustollit, & propriæ cogitationi admetitur arcana nullius creaturæ viribus attingibilia: adde, quòd is tantum esse deum existimat, quantum esse ipsa sua secum ratiocinatione assequi potuit, sensúmque suum prorsus vniuersorum mensuram constituit: is neutiquàm rectà reputat, quantò sit procliuiùs mare vniuersum exiguæ manus cauo admetiri, quàm vt mens humana inenarrabilem illã dei maiestatem queat vlla circunscriptione complecti. Eiusmodi frustra inflatus ac proprij sensus vanitate se efferens haud quaquàm possit cum propheta dicere: Credidi, propter quod locutus sum. Quid ita? Nam quod continenti ordine sequitur, infer- E
re minimè potest, nempe illud: Ego autem humiliatus sum nimis. Vitam enim traducit suam inani superbiæ & iactantiæ fastu tumidus, supraque modum sibi placet verbis inanibus & euanidis garriens, cùm interim in se habeat nihil quod solidæ sit & constantis fidei. Secundum hæc propheta non suam ipsius modò exiguitatem agnoscit, sed & reliquam omnem hominum naturam sibi congenerem & comparticipem ad humilem sui ac modestam cognitionem reuocat dicens: *Ego enim dixi*, ait, *in excessu meo: omnis homo mendax.*) Quisquis non à fide, sed à seipso mutuatus auxiliarem verborum vim, ad dicendum prosilit, ad veritatis apprehensionem supellectile nitens atque apparatu humanæ eloquentiæ, mendax est, à veritate cum longissimo se abarceat ac deerret interstitio. In excessu verò consistentem se hunc dixisse sermonem astruit. Excessus hic quis tandem est? Vtrùm ne propheta quidem, vndiquaque humanam contemplatus naturam & exacto mentis libramine perscrutatus nuncubi vlla inter homines splendesceret lux veritatis, quum hanc nisi diuina ope infusam, nequiuisset vlla in sede nancisci, per eam rem vsque adeò stupendam & admirabilem veluti numine afflatus, exerta voce subiecit: Omnis homo mendax. An veriùs sic: Equidem in ea ecstasi, quam in conspectum Achis adductus confinxi simulans morbo me corruptũ comitiali aut percitum furore: simul atque intellexi me eò esse deuolutum necessitatis, vt declinandi periculi gratia ab hostibus impendentis cogerer aduersum meam ipsius conscientiam mentiri, & ea confingere F

Mendax quis.

Excessus prophetæ.

gere quæ nihil minus erant, tunc sanè dixi, quia omnis homo mendax, etiam si non destinata animi electione ad id confugerim mendacium; at neque vt proximorum cuiquam obessem, quin ad hanc simulatitiam prorsus & ementitam temporarij furoris speciem me adegerunt caussæ aliquot calamitatum, quibus vndique cingebar. Ne sic quidem propheta per hanc sententiā à se abit diuersus, vti sophistarum quidam adnituntur ipsum coarguere, dum prophetam hunc astruunt circuitu erroneo aut digressione in suummet recidisse elenchum. Argutantur enim: Si enim homo omnis, mendax: est autem homo Dauid, est ergo & ipse mendax. Quòd si mendax, non iā his commodanda venit fides, de quibus pronuntiat. Contrà, sermo hic si verus non est, neque omnis homo mendax: Vtique sinemus ipsum Dauid à culpa mendacij immunem abire ac liberū. Quòd si non mentitur, credamus necesse est ei, de quibus pronuntiat. Quin & credētes ipsi, rursum relabemur vago circumactu in necessitatē non credēdi: adeò vt si verum est, quod profert, suumipsius dissoluit sermonem, homo quum sit simul & mendax. Quòd si mentitur, iam ex se habet, quo promereatur apud neminem fidē inuenire. Quis enim fidem commodet mendacium proferenti? Quamobrem quum semel omnem hominem asseruerit esse mendacem, necesse sit mentiri Dauid, vt suum constituat & confirmet sermonem: aut certè, si verum dicit, suam ipse quam pronuntiauit, dissoluit sententiam. Sed hęc quidem aliud planè nihil, quàm nugæ ludentium & eorum qui apud imperitos mirè sibi placent, gloriosam captantes istiusmodi contortis & versatilibus argutiolis. Neque enim ad eum se habet modum veritas. Homines enim dicūtur hic, qui totos se adhuc occupant humanis istis affectibus. Nam qui hisce carnis perturbationibus euasit superior, perque illimem ac synceram mētis perfectionem ad angelicæ puritatis conscendit statum: si quādo cōtinget de rebus vt disserat quæ humanitùs fiūt, nimirum is intelligi debet ab reliquorum censu exemptus. Mendacij enim expers est qui dixit: Ego dixi, Dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines morimini. Dij estis, eiusmodi appellatio si cui alij, prorsus nec indecorè ipsi cōpetit Dauid. Etenim & is filius est altissimi, qui studio exercendæ virtutis deo se familiarem reddidit & amicum, neque hic iam vt homo moritur, in se quum habeat viuentem deum. Ait ergo: Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax. Audiant hoc, qui sensus cùm habeant permistim insertos & affixos carnis perturbationibus, audent alioqui mentem sic impuram sustollere: ad rerum cælestium speculationem atque tractationem, quorum cogitationes & altitudinem cordis ipsorum impotenter se aduersus deum extollentis illorum in commune propositum esse debet omnium, qui pro pietate tuenda concertant.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.) Hic vbi ad memoriæ sensum reuocauit innumera erga se dei dona, quòd quum non extitisset priùs, conditus sit: quòd præter corporis formationem, ratione insignitus sit & cohonestatus: in qua fere etiamnum possit supercælestis illius imaginē. Sub hæc quum mentis aciem extulisset ad dispēsationem carnis, in qua redimendis omnibus nobis in pretium dominus se tradidit. Horum contemplatione anxius & quid agat nescius inquirit, nū quod è suo omni peculio donum queat nancisci tanta domini munificentia non vsquequaque indignū. Ait itaque: Quid retribuam domino? non vtique victimas, non incensum holocaustorum, nō vllam aliam supplicationē præscripto legalis culturæ indictam. Quid igitur? Vitam omnem meā: eoque dicit: Calicem salutaris accipiam, appellatione calicis tolerantiam subindicans sudoremque certaminum in gratiam tuendæ pietatis, simulque pertinacem conatum quo ad mortem vsque aduersus peccatum resistimus. Hic planè calix fuerit quem & in euangelicis literis inducitur saluator docuisse: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Rursus idem discipulis: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Mortem vtique declarabat, quam pro mundi salute suscepit. Ob id dicit: Calicem salutaris accipiam: hoc est, sitienter & cupidè contendo ad perfectionem per martyrium: animæ nimirum corporisque requiem ducens, non item dolores. quæ pro pietate decertaturus tolerabat supplicia. Ait itaq;: Meipsum domino offeram in sacrificium & oblationem, quum cetera omnia existimem munifici adeò benefactoris dignitate longè esse inferiora. Hasce ego promissiones vel teste omni populo nihil detrectem persoluere. *Vota enim mea reddam in conspectu omnis populi eius.*) His accedit adhortatio, qua docentur auditores, vt ne mortem exhorreant. Ait enim: *Pretiosa in conspectu domini, mors sanctorum eius.*) Nihil est, ait quod cunctemini ò homines illustre hoc & honestum adire certamen, neu mortē perhorrete. Neq; enim est corruptio, sed vitæ occasio: non omnimoda deletio, sed ad honorem pretij ingentis transcensio. Sanè lapilli quidam floridis interspersi & sublucētes coloribus nominari solent pretiosi ab istis diuitiarū helluonibus: re autem vera pretiosa est mors sanctorū eius, quū videlicet anima per vitæ istius curriculum expurgata, ab omni eluuie & inquinamēto carnis emācipata ac libertati reddita, nullā in se retinens maculam aut rugam, duris pro pietate agonibus iā exantlatis probata, insignita corona iustitiæ, perque hæc omnia admirabili decore virtutis interlucens domino suo, atque omnium iudici se pręsentarit lapide omni pretioso longè rutilantior, dei munere eā indepta claritatem, quónam pacto non censeri debeat pretiosa hominis istius mors in cōspectu domini? Exitus itaque sanctorum virorum è vitæ istius stadio ne lugeamus, immo fletu magis prosequenda venit ipsa natiuitas & ex vtero in hanc vitā progressio. Iste enim in mundū ingressus noster per ignominiā fit sordentis eluuiei ac fœdi odoris, & quorum nec prospectū quidem vnus eorum qui nos in viuis præierit, facilè toleret. Naturæ etenim necessitas per eiusmodi præscripsit nobis & sanxit carnalis generationis ingressum: contrà, exitus atque hinc emigratio pretiosa est & illustris, neque interim omnium talis est, sed eorum qui vitam hanc suā sanctè & iustè traduxerunt. Itaque pretiosa est mors, non item pretiosa natiuitas. Nam teste Apostolo,

Seminatur

Marginal notes: παραλογισμὸς κατὰ περιτροπήν. — φωρατής. — Qui hic homines. — Dij estis. Filius altissimi. — γνώμη. — καρδίας κατεπαιρομένης τοῦ θεοῦ. — Calix salutaris. — Collatio.

Seminatur in ignobilitate, ſurgit in gloria: ſeminatur in corruptione,ſurgit in incorruptione.Mihi ſanè confer mortem cum natiuitate, eumq́ue deſinito lugere,qui huic ignobilitati ſubducitur. Pro legis Iudaicæ ritu, ſi qui moriebantur, horũ morticina habebãtur abominationi: cõtrà,mors ſi cuipiam irrogatur pro Chriſti nomine,pretioſæ cenſentur reliquiæ ſanctorum eius.In priori lege dicebatur ſacerdotibus & Nazaræis illud: Nõ contaminabitur ſuper vllo mortuo.Et,Si quis tetigerit cadauer, immundus erit. Et hoc,Lauabit
A vestimenta ſua.Nũc è diuerſo,Martyris oſſa quiſquis attigerit, ob gratiam corpori inſidentem fit quadantenus ſanctificationis particeps. Quarè pretioſa eſt in cõſpectu domini mors ſanctorum eius.Iſthæc igitur reiectitia ac viliſsima ne queſo, rebus præferatis tantò potioris pretij:neu improbatæ fidei permutatores eſtote,deciduam hãc & corruptioni obnoxiam vitam illi incorruptę pręponendo ac ſtatui perquàm felici. Etenim vt nihil dicam de paſsionibus ignominiæ, quibus ſe ſubſternũt plurimi eorum qui voluptates ſtudioſius conſectantur, ipſæ etiam corporis neceſsitates in mulctam pœnamq́ue irrogatæ generoſam ac virilem animæ conſtantiam deflectentes, eam veluti illiberali ac miserę mancipant ſeruituti detrahentes illam ad vile carnis miniſterium. Vbi porrò ſeruitus,ibi nihil obſcuræ ſibi ſedem figit ignominia. Vitanda igitur eiuſmodi vita quam comitari ignominia conſueuit. Ait igitur: Sanè nihil quod eximiũ ſit, ipſe facio memet attribuẽs
B tibi domino.Seruus ſiquidem quum ſim tuus:ita tuam tibi retulero poſſeſsionem. Prorſus ſeruire debet creatori, quidquid vſpiam eſt creatum. Quo fit,vt non libera modò electione voluntatis tuus ſim ſeruus,ſed & natura.Filius enim ſum ancillæ tuæ,quam infantiliter adhuc & in ætate admodum puellari agentem abduxit inimicus, & è tua ſeruitute abiunctam vile fecit eſſe peccati mãcipium. Atqui conſtitutum mihi ad te priſtinum dominũ reuerti & poſtliminio me recipere, quãdo vel nunc demum agnoſco veterem illam ſeruitutem.*Dirupiſti vincula mea.*) Ex quo enim peccati vinculis me exemiſti mox à tuo in infernum deſcenſu,& exoluta hominũ numeroſiſsima multitudine quæ illic mortis adſtricta vinculis, nec alio quoquam pacto effugiendis inferni carceribus detinebantur,reliquũ iam eſt,vt tanti non immemor beneficij tibi ſacrificem, non quadrupedia fiſſungula & ruminantia,nõ volatilia quę mũda ſint, aut oleo permiſtam ſimilaginem & ſuba-
C ctam, non item prælucidum ac tranſparens thus, non item illud ſuauè fragrans compoſitionis thymiama.) Hæc enim è tellure deprompta tibi domino offeruntur.) decoram potius laudationem perfectè exoluam, quæ peculiaris mihi supereſt poſſeſsio meiq́ue cordis fœtus, ex ipſo perinde atq; è quopiam altari illã ſacrificabo è penu mẽtis nimirum meæ depromptam. Et ſacrificabo tibi hoſtiam laudis innumeris anteponendam holocauſtomatibus,tibi inquam,nullius indigo,ſed vſquequaq; perfecto deo, qui neutiquàm requiris offerri tibi corporalia eiuſmodi ſacrificia,quibus quò quiſque eſt opulentior, hoc abundat magis: ſed eam repetis confeſsionem, quæ ex affectu & corde nihil fucato proficiſcitur, quæ quidem ex

σεμίδαλιν ἀναπεποιημένην, ἀπτώματιν(?) ῥαμένην, Hesych.

æquo ſe liberaliter impertit omnibus, tantùm ſi velint. Ipſe equidem ſacrificans tibi laudem,non quaſi qui erubeſcam clàm fugitans impiorũ querelas & in latebris deliteſcens ſacrificabo,ſed publicum exhibebo tibi ſacrificium, aſſumpto mecum vniuerſo populo tuæ adorationis conſorte futuro. Locus porrò iſtius ſacrificij nobis declarabitur, nempe media regio ac proinde omnibus maximè conſpicua ipſius Hieruſalem. Audite,qui eccleſiam relinquitis & in publicis domibus verſati,miſeras facitis corporis pretioſi ſciſſuras:audite,inquam,quòd vota preceſq́ue perſoluere oporteat in medio Hieruſalẽ, hoc eſt eccleſiæ dei. Neque enim iuxta veterem cultus diuini ritum,
ſuam cuique aram figere liceat & ſtatuere: ſed al- D
tare vnum cõſtituentibus ſacrificium offerre deſignatum eſt & oſtenſum. Tu contrà,aram erigis ex aduerſo altaris tibi à patribus,ſuperq́ue illam alienum incendis ignem, ne ſic quidem admonitus veterum exemplo reſipiſcis?Ad hoc,homines mente corruptos adſciſcis in contuberniũ, quorũ conuictu teipſum inquinas ac defœdas. A taliũ peſtilenti imitatione vos abarcete populus domini,nẽu ſinatis vos auelli ab eorũ parte qui ſaluantur, perſeuerãtes in fide,operę explentes mãdata domini, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum,Amen.

Homiliarum decem & ſeptem beati patris Baſilij, in Pſalmos ſelectiores hic eſto finis.

DES. ERASMVS ROTERODAmus ornatiſsimo viro, D.Ioanni Cholero præpoſito Curienſi.S.D. E

NE ſemper accipias à nobis epiſtolas ſteriles atque ἀδώρους, mittimus duas homilias de laudibus ieiunij, quod nunc magna ex parte ſublatum è vita Chriſtianorum & videmus & dolemus. Dices has antè fuiſſe verſas: fateor, nimirũ à Raphahele Volaterrano. Sed ob idipſum hoc operæ ſumpſi,quo declararem, quantum ſit periculum quorumlibet verſioni fidere,quantoq́; rectius ſit ex ipſis haurire fontib⁹.Demiraberis ipſe ſat ſcio,ſi vtriuſque noſtrum translationem cum græcis contuleris. Nã id vt cuiuis in promptu ſit, prouiſum eſt ædito græce Baſilio.Poſterior homilia mihi non videtur Baſilij,ſed
ſtudioſi cuiuſpiam ſeſe ad prioris æmulationem exer- F
centis.Equidem non pugnabo,ſi quis diuerſum ſentiat: arbitror tamẽ eruditos, ſi propius admouerint oculos, meæ ſententiæ ſubſcripturos. Probo genus exercitationis,ac eorum fucos non probo,qui notha ac degenerantia ſummorum virorum titulis obtrudunt orbi. Impoſturam hanc in Athanaſij, & in eloquentiſsimi cuiuſque ſcriptis deprehendimus. Ab hac audacia ſaltem Baſilij magni diuinitas debuit abſterrere. Quanquam in hoc auctore parcius eſt peccatum. Adiecimus & Hieronem Zenophonticum, cui admouimus δευτέρας φροντίδας,Bene vale.Datum apud Friburgũ Briſgoiæ. Anno à Chriſto nato. M. D. XXXII.

Ho-

HOMILIA DIVI BASILII DE *laudibus ieiunij, Erasmo Roterodamo interprete.*

CLANGITE, inquit, in initijs mensium, buccina, in insigni die solennitatis vestræ. Hæc quidem iussio est prophetica. At nobis festum quod reliquos antecellit dies, quauis tuba vocalius, & quouis instrumento musico significantius indicant recitatæ scripturæ. Nam ex Esaia didicimus ieiuniorum gratiam, qui vt Iudaicum ieiunandi modum detestatus est, ita verum ieiunium nobis demonstrauit: Nolite ad contentiones ac lites ieiunare, sed dissolue omne vinculum iniquitatis. Et dominus: Nolite fieri tristes, sed laua faciem tuam. Sic igitur animis affecti simus, quemadmodum sumus edocti, ac dies instantes haudquaquam tristi animo, sed alacri affectu excipiamus, sic vti decet sanctos. Nemo deiectæ mentis coronatur, nemo mœrens tropheum statuit. Noli tristis esse, dum curaris. Absurdum fuerit, si ob cibos subtractos contristemur, ac non potius super animæ sanitate lætemur, sique videamur plus tribuere voluptati ventris, quàm curæ mentis. Satietas enim in ventrem defert delectationem, sed ieiunium in animam subuehit lucrum. Sis hilari animo, quod tibi à medico datum est pharmacũ efficax abolendo peccato. Quemadmodum enim vermes qui in puerorum intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acribus, & amaris excutiuntur, ita peccatũ in intimis secessibus habitans, extinguit, enecatque simul atque in animã superuenerit ieiunium, ob hoc ipsum suo dignum nomine, quod inedia purget animę viscera. Vnge caput tuum, & faciem laua. Ad reconditiorem sensum te vocat sermo dei. Qui alios vngebat, vnctus est, qui lauabat, ablutus est. Verba præcepti fac ad interna membra accommodes. Animam à peccatis ablue, vnge caput vnguento sancto, vt consortium habeas cum Christo, qui nomen habet ab vnctione, atque ita demum accedito ad ieiunium. Noli obscurare faciem tuam more hypocritarum. Obscuratur facies, quum internus affectus externa specie velut incrustamẽto inducto tegitur, ac mendacio, ceu velo obtẽto celatur. Siquidem hypocrita dicitur histrio, qui in theatro personam sustinet alienam, sæpe heri, quum sit seruus: aut regis quum sit priuatus. Itidẽ in hac vita plerique vitam suam velut è proscenio ad ostentationem componunt, aliud in corde gerentes, aliud in specie hominum oculis præ se ferentes. Noli igitur obscurare faciem. Qualis es, talis appare, ne teipsum transfigures in habitum tristem ac tetricum, hinc laudem ac gloriam aucupans, si videare sobrius ac tẽperans. Neq; enim vlla vtilitas benignitatis, cui tuba præcinit, neque fructus vllus ieiunij, quod ad publicam fit ostentationem. Nam quæ geruntur ad præsentẽ ostentationem, ea nequaquam porrigunt fructum in seculum venturum, sed ad hominum laudem detorquent. Proin hilariter accurre ad ieiunij domum. Vetus donum est ieiunium, quod non veterascit nec senescit, sed vsque renouatur, sed perpetuo vigore pubescit. Putas me ieiunij antiquitatem à legis initio supputare? Etiam ipsa lege antiquius est ieiunium. Mane paulisper & comperies verum esse quod dixi. Caue existimes diem propitiationis, qui designatus Israëlitis erat mense septimo, decimo die mensis, fuisse ieiunandi principium. Ades huc, ac per historiam decurrens, vestiga ieiunij antiquitatem. Neque enim recens inuẽtum est, sed pretiosus thesaurus à maioribus repositus ac traditus. Quidquid vetustate præcellit, idem venerabile est. Reuerere igitur ieiunij caniciem. Tam vetus est, vt simul cum homine cõdi to cœperit, in paradiso præscriptum est. Primum illud præceptum accepit Adam, ne de ligno scientiæ boni ac mali ederet. Hoc autem verbum non edetis, ieiunij & abstinentiæ lex est. Si à ligno ieiunasset Eua, nequaquam hoc nunc ieiunio opus haberemus. Neque enim qui valent egent medico, sed qui malè habent. In morbum incidimus per peccatum, sanemur per pœnitentiam. Sed pœnitentia sine ieiunio ociosa & infrugifera est. Maledicta terra, spinas & tribulos progignet tibi. In tristitia viuere iussus es, non indulgere delicijs. Per ieiunium satisfacito deo. Quin & ipsa quondam in paradiso vita ieiunij simulacrum est, non ob id modò quòd homo angelorum ritu viuens, dum paucissimis contentus est, similitudinem cum illis assequitur, verum etiã, quod quęcunque post hominum cogitatio commenta est, ea nondum erant excogitata in paradiso degẽtibus, nõdum vini potatio, nondum pecudum mactatio, non alia quæcunque perturbant mentem humanam. Quoniam non ieiunauimus exulamus è paradiso. Ieiunemus igitur, vt ad illum postliminio reuertamur. An non vides, quomodo Lazarus per ieiunium ingressus est paradisum? Noli imitari Euæ inobedientiam, noli rursus serpentẽ adhibere in consilium, qui dum gratificatur carni, cibum suggessit. Ne causseris corporis infirmam valetudinem, ne dixeris te ieiunium ferre non posse. Neque enim mihi istas excusationes profers, sed iuxta prouerbium, scienti loqueris, nimirum deo quem nihil fugit. Age dic mihi, ieiunare non potes, & potes expleri edulijs, potes conficere corpus escarum pondere? Atqui infirmis, non variam ciborum copiam, sed inediam & abstinentiam à medicis solere præscribi scio. Quî fit igitur, vt cùm ita possis, illa te non posse causseris? Vtrum ventri facilius est, tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum grauatum iacere? immo ne iacere quidem, sed crebro huc & huc verti, distentum ac gementem? Nisi fortè simul dicturus es illud, quod naueleri facilius seruant nauim sarcinis onustam, quàm eam quæ ad cursum expedita est ac leuis. Nam oneris magnitudine grauatam, quauis exiguus fluctus adoriens demergit: Contrà, quæ modicis sarcinis temperata est, facilè suffert vndarum impetum, eo quod nulla res impediat eam quominus fluctum in altum surgentem superet. Eundem ad modum & hominum corpora, assidua expletione degrauata, facilè à morbis demerguntur. Ceterum quæ facili, leuique vtuntur alimonia, non modò malum, quod à morbo imminente expectabatur, veluti tempestatis assultum effugiunt,

Marginalia (left): aliàs, tuba. Psal. lxxx. τὰ ἀναγνώσματα. Esaia. I. — A — Matth. vi. — γνώμη cũ metaph. — ἐπὶ βλωμάτων ὑπαλλαγῇ — Elegans simile. — ἄκσις quasi ἀκέσις Etymolog. — B — Vt animæ facies obscuratur. — Hypocrita quis. — γνώμη. — C

Marginalia (right): Ieiunium non recens inuentum. γνώμη. — D — Ab exemplo Euæ. — Pœnitentiæ necessario comitandum ieiunium. γνώμη — E — Lazarus ieiunium... — Confirmatio eleganti... — F

verum etiam præsentem iam ægritudinem, veluti turbinem quendã eo orientem discutiunt. Videlicet iuxta tuã sententiam laboriosius erit quiescere quàm currere, & ociosum esse quàm luctari, siquidem iudicas congruentius esse infirmos delicijs expleri, quàm parco, tenuique vti victu. Nam naturæ vis, quę dispensat alimoniam animantiũ corporibus, temperatum ac parcum victum facile concoquit, & in corporis quod alitur, substantiam vertit. At eadem vbi sumptuosos variosque cibos complexa est, nec deinde ad conficiendam eduliorum portionem pares vires habet, diuersa
A gignit morborum genera. Sed iam ad historiam se nostra recipiat oratio, ieiunij antiquitatem percurrens, & quãtopere omnes sancti perinde quasi hæreditatem à maioribus traditam, ieiunium obseruarint, patresque suis quique liberis tradiderint, vnde & in nos perpetua quadã successionis serie hæc deuenit possessio. Non erat in paradiso vinum, non erat pecudum mactatio, nõ carnium esus: Post diluuium cœpit vinum, post diluuium cœptum est vesci quibuslibet, æquè atque ante, terræ frugibus. Posteaquàm desperata est perfectio, tum deniq; concessa est fruitio. Porrò tum nullam fuisse vini experientiam argumento est Noë, qui nesciebat vini vsum. Nondum enim in vitam hominum irruperat, nondum mortaliũ vsu assiduo terebatur. Itaque quum ille nec alium quenquam eo liquore vtentem vidisset, nec ipse esset expertus, incautus incidit in noxam, quã vinum adferre solet. Plantarat enim Noë vineam, bibitque de fructu eius, & inebriatus est, nõ quidem eo, quòd vinolentus esset, sed quòd ob imperitiam ignoraret modicè sumendum esse. Itaque
B inuentum bibendi vinum recentius est paradiso, adeo vetusta est ieiunij dignitas. Quin & Mosen cognouimus per ieiunium penetrasse in mõtem. Neque enim id ausus fuisset, fumante montis cacumine, neque sustinuisset ingredi in nubem, nisi fuisset obarmatus ieiunio. Per ieiunium legem accepit digito dei scriptam in tabulis, atque in summo quidem monte ieiunium legem impetrauit; in imo vero montis, luxus & ingluuies ad idololatriam dementauit. Sedit enim populus vt ederet ac biberet, & surrexit ad ludendum. Quod famulus quadraginta dies ieiunus assidue versans cum deo, deprecansque confecerat, id vnica temulentia reddidit irritum, infrugiferumque. Nam tabulas, quas ieiunium impetrarat conscriptas digito dei, ebrietas cõminuit, dũ propheta iudicat indignũ, si populus ebrius legem acciperet à deo. In vnico temporis momẽto populus ille, qui maximis prodigijs dei cognitionem acceperat per luxum ad insaniam idola Aegyptiorum more colẽdi deuolutus est. Hæc vtraque inter se componito, hinc quomodo ieiunium adiungat deo, illinc quomodo luxus salutem verterit in exitium. Des-
C cende, ac via qua cœpisti ad inferiora perge. Quæ res Esau alienauit à deo, fratrique in seruitutem tradidit, nisi vnicum edulium, cuius gratia vendidit ius primogeniti? Iam Samuelem nónne deprecatio cum ieiunio coniuncta donauit matri? Quę res fortissimum virum Sampsonem inexpugnabilem reddidit. An non ieiunium? Cum ieiuno in vtero matris conceptus est, cum ieiunio educatus est, ieiunio in virum adoleuit, quod ieiunium an-

gelus matris addixerat. Quidquid proficiscitur è vinea, ne edat, vinumque & siceram ne bibat. Ieiuniũ propheta generat, potentibus addit robur. Ieiunium legum latoribus subministrat sapiẽtiã, bona animæ custodia, corpori tutus conuictor, armatura fortiter belligerantibus, athletis exercitiũ. Hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis architectus. In bellis addit fortitudiuem, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, sacerdotem reddit sacris idoneum. Neque enim fieri potest, vt is absque ieiunio sanctum ministerium cum fiducia D
peragat, non tantum in mystico horũ temporũ veroque cultu, verum etiam in eo qui iuxta legẽ in figuris peragebatur. Ieiunium Heliam magni illius miraculi spectatorem fecit, qui quum quadraginta dierum ieiunio repurgasset animam, ita demum in speluca, quæ est in Choreb, promeruit videre dominum quatenus quidem homini videre datum est. Ieiunans viduę filium suum restituit aduersus ipsam etiã mortem robustus factus per ieiunium. Vox ab ore ieiuno proficiscens, populo transgressori clausit cælum, annos tres ac menses sex. Vt enim indomitum obstinatorum, duraque ceruice deo rebellium cor emolliret, voluit & seipsum ea calamitate cum ceteris cõdemnare. Propterea viuit dominus, si erit aqua super terram, nisi per os meum. Et adegit omnem populum ad ieiunium, ingrauescente fame, videlicet vt malitiã, quam è delitijs vitaque dissoluta contraxerãt, abstinentia corrigerent. Helisseus autem cuiusmodi victu est vsus? Quomodo apud Sunamitidem hospitio refocillatus est? Quomodo ipse prophetas excepit? Nónne agrestia holera ac farinæ pauxillũ hospitalitatis munus expleuerunt? Quo tempore E
calamitate simul cum herbis sumpta, periclitabãtur qui gustarant, ni ieiunatoris prece veneni vis diluta fuisset. Atque vt semel omnia dicam, reperies quotquot fuere sancti, omnes per ieiunium ad vitam deo dignam fuisse institutos. Est lapis quidam eius naturæ, quem hinc Amianton Gręci vocant, vt inquinari non possit. Hic ab igni non vincitur, sed impositus igni videtur ignescere, & in prunam verti, rursum exemptus igni, perinde quasi fuisset aqua cãdidatus, apparet purior. Huiuscemodi erant trium illorum puerorũ corpora apud Babylonios, illud ieiunio consequuta, vt nulla vi possent inquinari. Siquidem in vehemẽti fornacis flamma quasi natura fuissent aurei, ita apparuerunt noxia vi ignis superiores. Quin & auro potentiores declarati sunt. Neq; enim illos liquefecit ignis, sed integros, illibatosq; seruauit. Atqui nihil est, quod illam tũ flammam sustinere potuisset, quam naphthe, pix, & sarmenta sic alebant, vt ad quadraginta nouem cubitos diffunderetur, at in circuitum dispersa, plurimos Chaldæos absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri cum ieiunio ingressi conculcarunt, liquidum ac roscidum aërem in igni tam vehementi F
respirantes. Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere, eò quòd à ieiunio essent aliti. Porrò Daniel vir desideriorum, quum tres hebdomadas panem non edisset, nec vinum bibisset, demissus in lacum, etiam leones ieiunare docuit. Neque enim leones dentes in illum impingere valuerunt, perinde quasi è lapide, aut-

Abstinentia maiorũ suorum exemplo accepta.

Ieiunij laus ab exẽplo.

Nubem γνόφον caliginem.

Esau ingluuies.

ἐξεβάλετο

Samuel.

Sampson.

εὐτοκίαν

Ieiunij ἐγκώμιον.

Helias.

Τῆς ἰολά-πις.

ἀλεύρου βραχύ.

ἀμίαντος. Dioscor. 5.c.147.

Triumphus puerorum abstinentia. Tertia collatio.

Nec vinum, ὕδωρ μὴ, nec aquam

Daniel. βαφὴ σιδήρου. tinctura ferri.

aut ferro, aut alia quapiam rigidiore materia concretus fuisset. Adeò quemadmodum tinctura ferrum indurescit, ita ieiunium pij viri corpus durauerat, ac leonibus insuperabile reddiderat: Neque enim aduersus sanctum os apparuerunt. Ieiunium restinxit vim ignis, obturauit ora leonum. Ieiunium preces nostras subuehit in cælum, dum illis alarum vice fit, quo sursum ferantur. Ieiuniũ familiarum est incrementum, sanitatis mater, iuuentutis pædagogus, ornamentum senibus, bonus comes viatori, tutus conuictor coniugatis. A
Non suspicatur quenquam insidias struere coniugio maritus, cõspiciens vxori familiare ieiunium. Non contabescit vxor zelotypia cernens maritũ amplecti ieiunium. Quis rem familiarem diminuit in ieiunio? Recense hodie domus supellectilem, ac postea denuò numera, nihil ob ieiunium deesse comperies in rebus domesticis. Nullum animal deplorat mortem, nusquam sanguis, nusquam flagitatio aduersus animantia, ab implacabili ventre veniens. Cessat machæra coquorum, mensa contenta est sponte nascentibus. Sabbatum Iudæis erat traditum, vt quiescat inquit, iumentum & famulus tuus. Sit ieiunium famulis requies à perpetuis laboribus, qui tibi per totũ annum inseruiunt. Dato respirationem coquo tuo, da ocium mensarum apparatori, quiescat manus pocillatoris, sit aliquãdo respiratio variorum bellariorum ac cupediarum architecto. Conquiescat tandem ipsa domus ab infinitis tumultibus, à fumo, à nidore, ab his qui sursum deorsum cursitãt, ac ventri velut imperiosæ dominę ministrãt. Prorsus etiam tributorũ exactores sibi obnoxijs paulisper concedunt libertatem. Det aliquantum vacationis venter, det inquam, concedat nobis quinque dierum indicias, qui semper alioqui flagitat, nec vnquam desinit, dum quod accepit hodie, cras obliuiscitur. Quum fuerit expletus, tum de temperãtia philosophatur, vbi discussit tumorem, placitorum illorum obliuiscitur. Ieiunium non nouit fœnoris incrementum, non olet vsuras ieiunantis mensa, non præfocat orphanum ieiunatoris filium æs alienum à patre cõflatum, quod serpentium ritu circumuolutum strangulat hęredem. Quanquam & alias ieiunium occasionem adfert ad hilaritatem. Nam quemadmodum sitis efficit, vt iucundus sit potus, & sicut fames pręcedens, epulas facit suaues, ita & eduliorum sumptionem ieiunium condit atque edulcat. Dum enim se medium interponit, ac deliciarum perpetuum vsum interrumpit, efficit vt quum ad sumptionem intermissam reditur, ea tibi sit tanquam noua iucundior. Proinde si vis tibi mensam apparare suauem, adhibe ex ieiunio vicissitudinem. At tu dum nimium delicijs addictus es, non sentis, quòd tibi delicias reddis insipidas, ac præ voluptatum amore voluptatem perdis. Nihil enim tam est appetẽdum, quin abeat in fastidium, si perpetuò fruare. At quę rarò cõtingunt, his auide fruimur. Sic & qui condidit nos deus sapiẽter & illud procurauit, vt quæ nobis ad vsum vitæ largitus est gratiam apud nos obtineãt ipsa vicissitudine. An non vides solem esse lætiorem post noctẽ? ac vigiliam esse iucundiorẽ post somnũ? & ita sanitatem esse desiderabiliorem diuersa expertis? Itidẽ & cibus gratior est post ieiunium, idque pariter

B (margin): Prorsus etiam tributorum exactores — B

Ecce inter pocula quærunt, &c. Persius. A simili. Collatio elegans. ὥσπερ ἀπόδημον.

C (margin)

γνώμη. ex cõtrarijs. Collatio ex contrarijs.

& diuitibus, quibus mensa est opipara, & tenuibus parabili facilique victu vtentibus. Terreat te diuitis exemplum, quem vita in delicijs acta tradidit incendio. Non enim ob crimen iniustitiæ, sed ob vitæ molliciem exustus est in camino ardente. Proin vt hoc incendium extinguamus aqua opus est. Adde, quòd non solùm ad venturi seculi fugiẽda mala, & assequenda bona, vtile est ieiunium, sed hîc interim ipsi carni conducibilius est. Siquidẽ habitudo corporis extremè bona, sensim mutatur, & in diuersum recidit: nimirum succumbẽte natura, nec valente corpulentiæ põdus sustinere. Vide ne qui nunc aquam respuis, in posterum exemplo diuitis illius, stillam aquæ concupiscas. Nemo per aquæ potum lapsus est in crapulã, nulli caput vnquam doluit, aqua grauatum. Nullus eguit alienis pedibus cum aquæ potu familiaritatem habens. Nullum sui pedes destituerunt, nullę manus factæ sunt inutiles, quæ aqua irrigantur. Nam concoctionis vitium, quod viuentes in delicijs necessario comitatur, acres morbos gignit, in hominum corporibus ieiunantis color venerabilis est, non inuerecundo rubore floridus, sed sobrio pallore decoratus, oculi placidi, compositus incessus, vultus cordatus, nec intemperanti risu distortus, concinnus sermo, purum cor. Reuoca in memoriã quotquot ab orbe cõdito fuère sancti, quibus dignus non erat mundus, qui circumibant in pellibus ouium & caprarum, egẽtes, pressi, afflicti, illorum imitare vitam, si modò illorum cupis assequi partem. Quæ res Lazaro quietem parauit in sinu Abrahæ? Nõnne ieiunium? Porrò Ioannis Baptistæ vita, qui aliud erat, quàm vnicum ac perpetuum ieiunium? qui non habebat lectum, non arua, non aratorem (vt ait Hesiodus) bouem, non triticum, non pistorem, denique non aliud quidquam eorum quæ ad victum pertinẽt. Ideoque inter natos mulierum non extitit quisquam maior Ioanne Baptista. Paulum quum alia tum præcipuè ieiuniũ quod supra afflictionibus suis glorians recenset, in tertium cęlum subuexit. Porrò qui caput est omnium quos cõmemorauimus, dominus noster, non prius in carne, quã pro nobis adsumpserat, diaboli insultus excepit, quã eam ieiunio communisset, simul & nos erudiens, vt nosmet aduersus tentatoris conflictus exẽplo palæstritarum vngamus, & exerceamus. Et vide quàm mirabiliter ille tentatori per esuritionem præbuit ansam. Alioqui propter diuinę naturę sublimitatem non patebat ad illum aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanã imbecillitatẽ submisisset. Attamen cũ rediens ascẽderet in cælum cibũ gustauit, quo fidem faceret naturale verumque corpus esse, quòd excitatum erat à morte. At tu supra modum saginandi teipsum, carneque onerandi, nullum finem facis, rursus dũ mentem nulla salutarium ac viuificorum dogmatum alimonia pastam finis extabescere, nulla tibi cura est. An ignoras quòd perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur, ita qui carni sese adiungit, expugnat spiritum, & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit? Hæc enim sibi inuicem aduersantur. Proinde si cupis mentem reddere validam, fac carnem domes ieiunio. Hoc enim est quod ait Apostolus, quòd

Ab exit. epulon. Attende singu. D Metaph. ra. E ἄδυσιν ὀνστον. Collatio. F (right-margin notes, partly cut off)

quòd quantum externus homo corrumpitur, tantum internus renouatur. Item illud: Quum infirmor tunc potens sum. Itáne non contemnes istas escas, quę corrumpuntur: itáne nõ te capiet illius mensæ desiderium, quæ est in regno cælorum, quam prorsus hîc ieiunando tibi præparabis. An ignoras quòd immoderata expletione, tibijpsi pinguem paras vermem, conscientiæ carnificem ac discruciatorem. Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque delicijs particeps factus est vllius doni spiritualis? Moses dum alteram accepit legem, altero ieiunio opus habuit. Nisi apud Nini

γνώμη confirmat exemplo.

A uitas simul cum hominibus ieiunassent, & bruta animantia, haudquaquam effugissent subuersionem quam deus per Ionam fuerat comminatus. Quorum membra ceciderunt in deserto? Nônne eorum qui esum carnium flagitabant? At illi donec erant contenti manna, & aqua de petra fluente, superabant Aegyptios, per mare fecerunt iter, non erat infirmus in tribubus eorum. Ceterùm posteà quàm recordati sunt carnium, ac lebetum: posteaquàm concupiscentia reuersi sunt in Aegyptũ, non viderunt terram repromissam. Non metuis exemplum? non horres edacitatem? ne fortè te à bonis quæ speramus excludat. Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones videre meruisset nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. Siquidem è copiosiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti spiritus in hominis mentem irradiãtem, quasi densa nubes interueniens, intercipiunt. Quod si angelorum quo-

B que cibus est vllus, panis est, quemadmodum ait propheta, panem angelorum comedit homo. Nõ carnes, non vinum, non denique quæcunque alia quæ ventri seruientibus ingenti studio apparantur. Ieiunium armatura est ad confligendum cum impijs spiritibus. Nam hoc genus nõ eijcitur nisi per deprecationem ac ieiunium. Tam multa bona proueniunt è ieiunio. E diuerso satietas lasciuiæ initium est: protinus enim vnà cum delicijs, ebrietate, & omni genere conditis bellarijs, irrũpit omnis forma pecuniæ intemperantiæ. Hinc equi insanientes in fœminas, fiunt homines ob œstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inuersio, dum in masculino sexu fœmininum, in fœminino masculinum quærunt. Ieiunium verò etiam in vsu coniugij modum temperãtiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum vsum castigans, parit cõcors ocium, vt perseuerent in precatione. Caue tamen ne ieiunij vtilitatem sola es-

Ieiunium verum.

C carum abstinentia metiaris. Verum enim ieiuniũ est ab omnibus vitijs esse alienum. Solue omne vinculum iniquitatis, condona proximo, si quid dolet animo, remitte illi debita. Nolite ad contẽtiones ac lites ieiunare. Carnes non edis? sed comedis fratrem tuum. A vino abstines, sed ab iniurijs tibi non temperas. Expectas vesperam, vt cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Væ his qui ebrij sunt, non à vino. Ira, mentis est temulentia, eamque à sobrietate excutit, haud aliter quàm vinum. Quin & dolor temulentia est sensum hominis obruens ac demergens. Rursus alia temulẽtia metus est, quoties ad ea feratur, ad quæ non oportet. Siquidem à timore inimici inquit, erue animam meam. In summa, qui-

Antitheses.

uis affectus dimouens animam à statu suo, meritò dicitur ebrietas. Considera mihi hominẽ ira percitum, quàm temulentus sit eo morbo. Non est sui compos, non nouit semetipsum, nõ nouit qui adsunt, sed velut in pugna nocturna, tẽtat omnia, impingit in omnia, inconsiderata loquitur, nõ potest cohiberi, conuiciatur, cędit, minatur, deierat, vociferatur, clamore disrumpitur. Fugito istam temulentiam, sed ne illam quidem quæ ex vino nascitur, admitte. Noli te ad largiorem vini potionem aquæ potu præparare. Ne te ad ieiunij mysteria introducat ebrietas. Non est per temulentiam aditus ad ieiunium, quemadmodum nec ad iustitiam iter est per fraudationem, nec ad sobrietatem per lasciuiam, nec (vt summatim dicã) D

Ex ebrietate rursus prognata mala.

ἐναντίωσις

per maliciam ad virtutem. Aliud ostium est ad ieiunium. Ebrietas ad lasciuiam, inducit, ad ieiuniũ frugalitas. Athleta ante certamẽ exercetur, ieiunator ad ieiunandum temperantia præparatur. Ne velut vlciscens ieiunij dies, neu veluti fucum facturus legis auctori, in hos quinque dies crapulæ thesaurum reponito. Stultè siquidem facis, si corpus quidem conficis, nec tamen solatium esuritioni admoues. Ista infida penui cella est, in pertusum hauris dolium. Fit enim vt vinum perfluat ad suam recurrens viam, peccatum verò maneat in dolio. Famulus profugit ab hero verberãte: tu verò non recedis à vino, quod quotidie contundit caput tuum. Modus vtendi vino optimus est, corporis necessitas. Quod si fines prætergredieris, postridie venies capitis grauedine affectus, ocitans, vertigine laborans, putrefactum obolens vinum, omnia tibi circumferri, omnia circumuolui videbuntur. Ebrietas vt somnum adfert mor- E tis germanum, ita vigiliam habet somnijs adsimilem. An ignoras quem es hospitio excepturus? Nimirum illum qui nobis ita pollicitus est: Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quur igitur prius recipis temulentiam, ac domino ingressum præcludis? Quur permittis vt hostis munimenta tua prior occupet? Ebrietas non recipit dominum, ebrietas spiritum sanctum propellit. Fumus quidem abigit apes, dona verò spiritualia fugit luxus. Ieiunium ciuitatis est ornamentum, fori tranquillitas, domorum pax, incolumitas facultatum. Vis ieiunij videre dignitatẽ? Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini, conspicies ciuitatem è tumultu ac tẽpestate mutatam in profundam tranquillitatem. Vtinam autem & hodiernus dies crastino similis sit, quod ad sobrietatem attinet, & crastinus dies F hodiernum æquet hilaritate. Ceterum qui nos perduxit ad hunc temporis recursum dominus, præstet nobis tanquam certatoribus, vt per hos dies, quibus ad certamẽ euocamur, robur ac neruos continentiæ declaremus, quo præparemur & ad illum diem, qui coronas distribuit pro meritis vt recordemur nunc quidem salutiferæ afflictionis, in futuro verò seculo præmij reponendi pro his quę gessimus in hac vita, in iusto iudicio Christi ipsius, quoniam illi gloria in secula, Amen.

εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖς. Argumentum à contrarijs.

A simili argumentum Eucharistia.

DE IEIVNIO ORATIO *secunda, Eodem interprete.*

Esaie. xl. Exhortatio à similibus partitæ.

EXHORTAMINI, inquit scriptura, sacerdotes populum, loquimini ad aures Hierusalem. Ea vis est orationis, vt & studiosis possit impetum intendere, & ignauis ac segnibus excitare promptitudinem. Hanc ob caussam duces quũ milites in acie statuunt, exhortatorijs orationibus ante conflictũ vti solent. Tantamq; vim habet ea exhortatio, vt cõ- A pluribus etiã mortis contemptũ frequenter adferat. Similiter qui athletis exercendis, puerisque ad huiusmodi certamina instituẽdis præfecti sunt, si quando in stadijs certaturos producunt, hortandi gratia multa differunt, de necessario tolerãdis laboribus, deque coronis. Adeoq; multis persuadent, vt dum victoriæ gloriã ambiunt, corpora sua cõtemnant. Proinde mihi quoq;, qui Christi milites ad prælium cũ inuisibilibus hostibus gerẽdũ in aciẽ digero, athletasq; pietatis ad iustitiæ coronas per temperantiã instruo, opus est oratione exhortatoria. Quid igitur est quod dico fratres? Nempe quod his qui bellicis in rebus exercentur, quiq; in palestris luctando desudant, cõuenit, vt copia ciborum reddant seipsos corpulẽtos & obesos, videlicet quò validioribus neruis labores queãt capessere. Contrà verò, quibus nõ est colluctatio aduersus sanguinẽ & carnẽ, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi dominos tenebrarum harũ, aduersus spirituales malitias, hos oportet per sobrietatem ac B ieiuniũ ad certamen exerceri. Etenim quẽadmodum oleum oblinit athletam, ita ieiunium robur addit ei qui ad pietatem exercet sese. Itaque quãtum subtraxeris carni, tãtò reddes animam habitudine spirituali nitidiorẽ. Nam robur aduersus inuisibiles hostes non superat corporis distẽsione, sed fortitudine spiritus, & erga afflictiones tolerantia. Ita ieiunium per omne quidem tempus vtile est, ijs qui illud sponte suscipiunt (Neque enim assultus dæmonũ quidquam audet aduersus ieiunantem, ac vitæ nostræ custodes angeli diligẽtius adsunt ijs, qui ieiunio purgatam habent animam) sed multo magis hoc tempore, quo per vniuersum terrarum orbem vndique denuntiatur ieiunij præconiũ. Nec vlla est insula, nec vlla terra continens, non ciuitas, non gens vlla, non extremus mundi angulus, vbi non sit auditum ieiunij edictum. Quin & exercitus, & viatores, & nautæ, & negociatores, omnes pariter audiũt edictũ, & summo gaudio excipiũt. Ne quis igitur semet excludat à numero ieiunantium, in quo omne hominum genus, omnis ætas, omnes dignitatum formæ censentur. Angeli sunt, qui in singulis ecclesijs describunt ac recensent ieiunantium capita. C Vide ne ob breuem edendi voluptatem, simul & priueris angeli recensione, & teipsum apud eum qui recensuit exercitum, obnoxium facias desertoris crimini. Leuius periculum est, si quis rhipsaspis appelletur, quòd in acie clypeũ abiecerit, quã si magnam illam armaturam ieiunium videatur proiecisse. Diues es? Ne ieiunium affeceris contumelia: affecies autem, si graueris illud ad mensæ tuæ consortiũ admittere, néve nullo tuæ domus honore dignatum dimittas, quũ illa interim præ delicijs ac voluptate suauiter agat, ne quando te reum peragat apud eum qui de ieiunio legem tulit, fiatque, vt ex condemnatione ad longè maiorẽ inediam adigaris, siue ex aduersa valetudine corporis, siue ex alio quopiam tristi casu. Contrà qui pauper est, ne simulatione ac subsannatione vtatur erga ieiunium, quũ illud iam olim habeat, & domus, & vitæ socium. Porrò mulieribus quã est naturale respirare, tam est conueniens ieiunium. Pueri veluti plantæ lætiores, aqua ieiunij irrigantur, senibus leuem reddit laborem, iam olim cons- D tracta cũ ieiunio familiaritas. Siquidem labores quibus diutino vsu assueueris minus, offendũt, si inciderint in exercitatum. Iam viatoribus expeditus itineris comes est ieiunium. Quemadmodum enim luxus cogit illos onustos incedere, nimirũ ea quibus se ingurgitarunt circunferentes, sic ieiunium eos & leues reddit & expeditos. Et postea quum, posteaquam exercitui castra metata sunt, militibus commeatus suppeditetur, non ad delicias, sed ad necessitatem, an non multo magis nobis, qui aduersus hostes inuisibiles prodimus in prælium, ac post eos deuictos ad supernã patriã festinamus, conueniet, tanquam in castris degentibus, necessarijs esse contentos? Suffer afflictionẽ vt bonum decet militem, certa legitime, vt coroneris, illud reputans, quod quicũque certat, in omnibus sibi temperat. Sed quod mihi modò inter dicendum venit in mentem, indignũ est quod prætereatur, videlicet, quod huiusmodi * militibus, iuxta laborum modum, augetur obsonium. Cõtrà inter spirituales cataphractos, ij qui minus E habent alimoniæ plus habent honoris, quemadmodum & galeæ nostræ ex diametro dissident à natura corruptibili. Harum enim materia ferrum est, nostræ verò ex spe salutifera constant. Itidem illis scutum è ligno ac tergore bubulo confectum est, nostrum verò munimẽtum fides est. Rursum nos thorace iustitiæ obarmamur, illi tunicam ansis contextam circunferunt. Præterea nobis adest gladius spiritus ad defensionem, illi ferro defenduntur. Ex his perspicuum est, quòd non ijsdẽ cibarijs nos quibus illi vegetamur viresque colligimus, sed nos pietatis dogmata corroborant, illis ad parandas vires expletione vẽtris est opus. Quoniam igitur temporis circulus, dies hos vehementer optabiles nobis reduxit, omnes eos tanquam veteres nutricios lubentes & hilares excipiamus, per quos ecclesia nos ad pietatem educat. Proinde ieiunaturus, noli tristis esse Iudæorum exemplo, sed iuxta doctrinam euangelicam teipsum hilarem & alacrem præbe, neque lugeas ventris inediam, sed animæ potius gratulare spiritualibus epulis fruenti. Scis quòd caro cõcupiscit aduersus F spiritum, & spiritus aduersus carnem. Itaq; quum hæc sibi inuicem aduersentur, subtrahamus carni voluptatem, augeamus animæ robur, vt per ieiunium collectis viribus ad superandas cõcupiscentias, coronis abstinentiæ repositis cingamur. Iam igitur teipsum exhibeas dignum ieiunio comprimis venerabili, ne hodierna tumulentia crastinam temperantiam corrumpas. Improbum istuc consilium est, praua cogitatio est, ita dicentium, quoniam

Σμοίωσις elegans.

Attende ieiunij quãta sit virtus.

Ad vnum omnes ieiunabant.

ῥίψασπις, quo nomine dictus Demosthenes.

γνώμη.

*huius modi ... ὀψώνιον

Interior ... nem ... pes ...

γνώμη. niam nobis quinque dierum ieiunium indictũ est hodie nosipsos temulentia obruamus. Nemo pudicam vxorem legitimè ducturus, antè scorta & concubinas inducit in ædes. Neque enim coniũx legitima patitur conuictum cõtuberniumque domesticum, stupro corruptarum. Proinde ne quũ expectatur ieiunium, prius introducas ebrietatẽ, quæ est scortum publicum, quæ est impudentiæ mater, quæ risu gaudet, quę insanit, quæ ad omnẽ dedecoris speciem facilis ac procliuis est. Neque enim ieiunium & precatio introibunt in animam temulentia marcidam. Ieiunantẽ intra sacrorum cãcellos recipit dominus: at luxu crapulaque plenum veluti prophanũ & à sacris alienum nequaquam admittit. Etenim si cras venias vinum obolens, idque cruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro ieiunio sim imputaturus? Neque enim illud cogita, quòd merum tibi recens infusum non est, sed quòd à vino purus non es, hoc reputa. In vtro te ordine collocabo? Inter ebrios, an inter ieiunantes? Præterea vinolẽtia te sibi asserit. Præsens inedia ieiunium testificatur. Anceps es & controuersum temulentiæ veluti mãcipium, nec illa abs te abstinebit manuũ iniectionem, idque optimo iure: quippe quę manifesta seruitutis argumenta proferat, odorem vini velut in lagena residentem. Hic protinus primus ieiunij dies tibi reprobus fuerit, ob temulentiæ reliquias in te repositas. Quorum autem primitiæ reijciuntur, haud dubium quin in his totũ quoque sit reijciendum. Ebrij regnum dei nõ possidebunt. Si temulẽtus accedis ad ieiunium, quid vtilitatis aufers? Nam si te ebrietas excludit à regno cælorum, quis deinceps è ieiunio fructus? An non vides, quod qui in domandis equis, qui ad certamina aluntur, peritissimi sunt, quum instat certaminis dies, eos inedia præparant: tu cõtrà studio temetipsum saturitate reddis obesum. Adeò ventris studio bruta etiam animalia præcurris. Venter onustus, non solùm ad cursum, sed ne ad somnũ quidem accõmodus est, eò quod distento ciborum copia, non datur quiescere, sed cogitur subinde semet nunc in dextrum nunc in læuum latus vertere. Ieiunium seruat paruulos, sobriũ reddit iuuenem, venerabilem facit senem. Venerabilior enim est canicies ieiunio decorata. Ieiunium fœminis ornatus est cõgruentissimus, ętate ac robore vigentibus pro freno est. Ieiunium matrimonij custodia est, virginitatis nutritius. Atque hæc quidem commoda adfert priuatim ieiunium, in singulis ędibus in quibus colitur. At publicè quomodo vitam nostram gubernat? Totam semel ciuitatem, totumque populum ad tranquillitatem componit, consopit clamores, sedat lites, conuitijs imponit silentium. Cuius magistri interuẽtus puerorum strepitus tam subito compescit, quàm ieiunium obiter exoriens ciuitatis tumultus coercet? Quis comessator prodijt in ieiunio? Quis vnquam chorus lasciuiens à ieiunio constitutus est? Teneri risus, cantiones meretriciæ, insanæ saltationes subito diffugiunt è ciuitate, à ieiunio tanquam ab austero quopiam iudice in exilium actę. Quod si omnes ieiunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret, quo minus per vniuersum terrarum orbẽ pax esset, videlicet nec gentibus inter se conflictantibus, nec exercitibus inter se impressionem facientibus. Ne arma quidem cuderentur, si ieiunium rerum potiretur, nec forensium cõtrouersiarum strepitus esset, neque quisquam habitaret in carceribus. In summa nec deserta haberent latrones, nec respublicæ sycophantas, nec mare piratas. Si omnes essent ieiunij discipuli, prorsus nõ audiretur, vt ait beatus Iob, vox exactoris, nec vita nostra tot suspirijs, tot mœroribus esset differta, si ieiunium vitã nostrã gubernaret. Perspicuum est enim ꝙ omnes doceret, non tantum in edulijs temperantiam, verum etiam ab auaritia & rapinis, denique ab omni vitio prorsus abhorrere, & immunem esse. Quibus extirpatis, nihil vetaret quo minus & nos in alta pace animorumque tranquillitate vitam nostram transmitteremus. Nunc verò qui vt ieiunium reijciunt, ita delicias tanquam in his sita sit vitæ fœlicitas, expetunt, non tantum infinitum illud vitiorum examen induxerunt, verum & sua ipsorũ corpora perdunt vitiantque luxu. Obserua mihi vultuum discrimẽ tum eorum qui hodie sub vesperam conspicientur, tum eorum qui cras apparebunt. Hodie tument, rubore suffusi, sudore tenui rorantes, oculi humentes, pręcipites, atque ob nebulam intus è stomacho exhalantem, exactè cernẽdi facultate priuati. Crastino verò die videbis eosdem vultus compositos, graues, colore naturali recepto, toto habitu præsentem animum pręse ferẽtes, omnibus sensibus integris, vtpote quorum naturalibus actionibus nulla intus caussa tenebras offundit. Ieiunium similitudo est hominũ cum angelis, iustorum contubernalis, vitæ sobrietas. Per ieiunium Moses factus est legislator, ieiunij fructus est Samuel. Ieiunans Anna, deũ deprecata est. Adonai domine deus omnipotens, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederisque mihi prolem masculinam, dabo illam in conspectu tuo donum. Vinum & siceram non bibet, vsque ad diem obitus sui. Ieiunium magnum illum Sampsonẽ educauit, idque quàm diu viro adfuit, singulis conflictibus milleni hostes prostrati sunt vrbium portæ subrutæ sunt, leones robur manuũ illius non sustinuerunt. At simul atque ebrietas ac scortatio corripuit hominem, captus est ab hostibus, atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Helias cùm ieiunasset, clausit cælum tres annos, ac menses sex. Etenim cùm videret multam insolentiam nasci è satietate, necesse erat illos per famẽ inuitos ad ieiunium adigere. Eoque peccata illorum iam in immensum excurrẽtia cohibuit, dum ieiunio, velut vstione aut sectione, progressum ad maiora mala interrũpit. Excipite hoc pauperes cõtubernale vobis ac mẽsæ socium. Excipite serui, vt respirationem à perpetuis seruitij laboribus. Excipite diuites, quod noxæ è luxu contractæ medeatur, quodque vicissitudine, & nouitate vobis iucundiora reddat, ea quæ tunc ob assuetudinem fastidiũtur. Excipite male valentes sanitatis matrẽ. Qui bona estis habitudine, excipite bonæ habitudinis custodẽ. Interroga medicos, ac dicent tibi, nihil est periculosius habitudine corporis, extremè bona. Eoque qui peritissimi sunt artis, per ieiunium detrahunt redundantia, ne vis naturæ pondere corpulẽtię fracta succumbat. Studiosè quidam inediam detractis superuacuis, locũ faciunt virtuti nutritiuæ

Marginalia: ξυμπάθειαν — sordibus temulẽtiæ squallẽtem. ἀμφισβητήσιμος. γνώμη. ἀνομοίωσις. καταπίζεις pro καταπιεζεῖς Erasmus et Volater legisse videntur. ἐπιμέλεια. ὥσπερ ὑπὸ δικαστοῦ αὐστηροῦ. προπετεῖς procaces petulantes. τὸ ἀκριβὲς acumine sensuum. Doctrina Hippocratis & Galeni.

tiuæ ad nouam alteram alituram, ac de integro faciendum corporis incrementum. Adeo id omni serio negocio, in omni corporis habitu ieiunij præsto est vtilitas, ac pariter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, ciuitates, deserta. Quũ igitur nobis tot modis suam honestatem largiatur, hilariter illud iuxta domini præceptum excipiamus, non tristes sicut hypocritæ, sed mentis hilaritatem absque fuco præ nobis ferentes. Quanquam nõ arbitror mihi perinde opus esse, vt vos ad ieiunium exhorter, atque vt dehorter ne quis hodie in vitium ebrietatis incidat. Nam ieiunium
A quidem plerique partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuum suscipiunt. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti non aliter quàm paternam hęreditatem mordicus tenent. Quemadmodum enim qui longinquã profectionem adornant, componunt sarcinas & cõmeatum parant, ita nonnulli vecordes hodie aduersus quinque dierum ieiunium vino indulgẽt. Quis est vsque adeo vesanus, vt priusquàm bibere incipiat, ebriorum more deliret? An nescitis quòd venter non seruat depositum? Venter conciliator est pessimæ fidei, penu incustoditũ, in quod quum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non seruat deposita. Vide ne tibi quoque si cras veneris cum ebrietate, dicta sint ea, quæ sunt ex Esaia recitata. Non istud ieiunium elegi dicit dominus. Quid misces ea quæ misceri non possunt? Quod consortium temulentiæ cum ieiunio? Quę societas vinolentiæ cum abstinentia? Quis cõsensus templo dei cum idolis? Templum enim dei sunt, in quibus habitat spiritus dei. Contrà templum idolorum sunt, qui per ebrietatem, vilem
B ac plebeiam admittunt intemperantiam. Hodiernus dies vestibulum est ieiunij, quo profecto qui in vestibulo prophanatur, indignus est qui ad sancta introeat. Nullus seruus cupiens hero suo reconciliari, hostem illius patronum ac reconciliatorem adhibet. Ebrietas inimica est deo, ieiuniũ pœnitentiæ initiũ est, itaq; si cupis per confessionẽ reuerti ad deum, fugito temulentiam, ne magis etiam abs te deum alienet. Attamen ad hoc, vt laudem promereatur ieiunium, non est per se satis temperare à cibis, sed ieiunium ieiunemus acceptabile, deo gratum. Verum ieiuniũ est à vitijs immunem esse, continentia linguæ, irę cohibitio, cõcupiscentiarum amputatio, obtrectationis, mẽdacij, periurij. Ab his abstinere verum est ieiunium. In his igitur honestum ac bonum est ieiunium. Ceterum deliciemur erga dominum, in meditatione spiritualium eloquiorum, inque suscipiendis salutaribus pręceptis, denique in cunctis dogmatibus, quibus emendatur animi nostri. Rursus ab interno mentis ieiunio caueamus, quod & propheta deprecatur: Num fame occides domine a-
C nimas iustorum? Ac rursus: Non vidi iustum desertum, nec semen eius quærens panem. Nec enim loquitur de panibus sensibilibus, qui nouerat filios patriarchæ Iacob, panũ inopia coactos descendisse in Aegyptum, sed de spirituali loquitur alimonia, qua interior noster homo perficitur. Ne veniat in nos ieiuniũ quod deus comminatur Iudæis: Ecce enim dies venient dicit dominus, & inducam in terram famem, nõ famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbũ domini: quã ideo immisit iustus iudex, quòd perspiceret eorũm mentem verorum dogmatum penuria macrescere, exeternũ verò hominem supra modum pinguescere, & obesum fieri. Per omnes igitur hosce sequentes dies cõuiuio excipiat nos spiritus sanctus, matutinis simul & vespertinis epulis, ne quis sua sponte seipsum fraudet hoc epulo spirituali. Omnes participes simus sobrij calicis, quẽ ipsa sapientia temperauit, ac nobis apposuit ex æquo, quatenus cuique datũ est, exhauriẽdum. Miscuit enim craterem suũ, occidit hostias suas, hoc est, perfectorum cibum, qui per habitũ, D
sensus habent exercitatos, ad discernendum à malo bonum. Quibus affatim expleti, reperiamur & illo digni conuiuio, quod exhibebitur in sponsi thalamo, per Christum Iesum dominum nostrũ, cui gloria & imperium in secula, Amen.

A simili βιβαίοσις

Ventris epitheta.

Ieiunium quod verũ sit.

HOMILIA BEATI PATRIS *Basilij in illud Moseos, Attende tibiipsi, Godefrido Tilmanno Cartus. interprete.*

QVi nos condidit deus, in hoc impertiuit sermonis vsum, vt alius alij sui cordis arcana reuelet, cõmunisque naturæ intuitu suo quisq; proximo ex abstrusissimo recessu pectoris, quasi ex intimo quopiã conclaui sua cõsilia cogitationesq; depromat, Si enim ipsi viueremus anima omniũ oculis cõspicua & nuda: inter nos mox cõueniret per mutuã E
cogitationum intelligentiã. Nunc quãdo anima carnis adoperta velamine multiuarias cõminiscitur secũ ac versat cogitationes: & verbis opus habet & nominibus, vt quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, in apricum euulget. Mens igitur nostra mox vbi vocẽ apprehenderit cuiuspiã rei significatiuam, perinde ac traiectitia quadã nauicula, sermone ipso præteruehitur, qui simul vt traiecit aërem, è loquentis ore ad aurem vsq; transmittitur audientis. Quòd si tranquillam cõtinget internãcisci altamq; quietẽ: ac si placido succedat portui & ab inclementia maris seposito nauis ita sermo in discipulorum se insinuat aures & appellit. E diuerso si quis à parte auditorum, tumultus quasi procella quædam asperior contrà aspirarit: medio in aëre dissolutus sermo, veluti naufragio absorptus pessum ibit. Nunc igitur sermoni huic tranquillum facite, studio placidę taciturnitatis. In eo enim aliquid forsan cõspicietur vtile, nec indignum quod hinc vobiscum exportetis. Veritatis sermo captu est apprimè difficilis, aures minimè attentas præterlabitur facilè ac fugit. Ita enim spiritus sanctus suum moderatus est ac dispensauit sermonem, vt contractus sit & bre- F
uis quò fit, vt verborum compendio multa explicet, ac proinde propter concisam breuitatem facilè memoria tenetur. Est etenim eius sermonis virtus natiua hæc, vt quæ significatur nõ occultet obscuritate, nihilque complectatur quod superuacaneum sit, aut vanum, vel certè circunfluat vilis rebus frustaneis cuiusmodi sanè est nobis recens lectus ex Moseos libris, cuius item vos me-
mores

mores esse prorsus mihi ipsi persuadeo, qui studiosi estis, nisi forsan ob concisam breuitatem ipsa vox aures vestras prætercurrit. Hoc se habet modò sententia: *Attende tibijpsi, nequando fiat verbum occultum in corde tuo, iniquitas.*) Facilè admodum labimur in peccata, quæ vel cogitatione admittuntur, eoque qui finxit sigillatim corda nostra probè cōscius maximam peccatorum partē solere perfici subitario & acri illo motu propositi aut cogitationis impræuisæ, principem illā animæ puritatem quæ præcipua in parte eius cōsistit, nobis edixit retinendam atque tuendam.

ἐν τῇ ὁρμῇ τῇ καρδίᾳ προθέσεως. Mentis puritatem seruandā esse vel in primis.

A Qua enim parte alacriores ad peccandum sumus & toti eò propendemus, tantò illam æstimauit dignam esse maiore diligētia & prouida cautione. Vt enim quique rei medicæ experientissimi imbecilliora corpora multò ante morbū præmuniunt præseruatiuis & salutaribus monitis: itidem & ille prouidus communisque curator ac verax cū primis animarum medicus, qua nos vidit parte ad peccatum longè esse propensiores, hanc anteuertit, vt fortiore quopiam antidoto præseruatorio communiret. Quæ etenim corpore perficiuntur actiones, tempus desiderant, non qualecūque sed opportunum, labores item & cooperarios, reliquum denique commeatum siue impensam. E diuerso animæ motiones cōficiuntur nulla temporis mora: vt nihil fatigeris aut lassescas, peraguntur: constant nullo tuo negotio aut molestia: illis obeundis nullū non idoneum est, nullum intempestiuum tempus. Et quidem alicubi inuenire sit, qui cum fastu ingrediatur & arrecto supercilio insolescat auctoritate fretus, idem alioqui externè fucatam speciem præferat moderatæ mentis deB sideatque subinde illorū intermedius, qui ipsum virtutis nomine deprædicent beatum, cùm is interim interiore mentis cursu abit ad peccati locū in retrusissimo illo cordis motu & agitatione.

ὁμοίωσις.

Quæ studio consectatur & expetit, sola iam vidit imaginatione, visus est & vnius alicuius secum cōminisci & effigiare congressum familiarem, planè indecorum. Vtque semel omnia, quum is intra arcanam illam cordis officinam, euidentem sibi & confessam voluptatem depinxerit, peccatū iam illud intestinum operatus est nullius licet testimonio probabile, nempe omnibus eatenus ignotum, tantisper dum veniat, qui reuelabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Prouide igitur & obserua, nequādo verbum occultum in corde tuo efficiatur delictum. Qui enim in mulierem oculum defixerit ad concupiscēdum eam, iam mœchatus est in corde suo. Quò fit, vt actiones quidem corporis, à non paucis intercidantur: qui autem destinato voluntatis proposito peccat, vna cum præpete & celeri agitatione cogitationum peccatum iam expleuit. Vbi igitur ad peccandū procliuior via est, ibi cautio prærogata est celerior. Palàm enim ac de scripto contestatur Moses, nequando verbum occultum C in corde tuo efficiatur peccatum. Magis verò ad ipsum sermonis recurramus exordium. Ait: *Attende tibijpsi.*) Quoduis tandē animal ad conseruādam propriæ substātiæ naturam subsidia accepit ab omnium opifice deo sibi inserta familiariter. Quin &, (si tamen studio propensiore ediscere voles) partem multò maximam brutorum deprehendere possis id habere citra doctrinam vllam, vt noxia fugitent & auersentur: è diuerso ad ea naturæ quodam ductu festinè rapiuntur, quæ suo vsui sperant profutura, eoque nos erudiens deus, præceptum hoc momenti haud quaquam mediocris præscripsit, vt quod illis naturæ beneficio, nobis idem vel suffragio rationis fieri contingat: quodque citra operam præceptoris vel à brutis ipsis fit, id ipsum à nobis perficiatur per attentionem & assiduam rationis considerationem, & vt solerter ac strenuè subsidia quæ nobis deus indulsit, conseruemus, auersemur quidem peccatum, vt assolent bruta venenatum pabulum, iustitiam verò affectemur, velut illa herbas edules consectantur. Attende igitur tibijpsi, quò discernere D possis quiduis noxium à salubri. Sanè attentio duplex cùm sit. (Est enim harum prior qua ijs fixè intendimus oculis corporis quæ visibilia sunt: est & altera, qua per vim animæ intellectilem pressiùs attenti incumbimus contemplationi rerum inuisibilum.) si quidem præceptum hoc in oculorum actione astruemus esse situm: in vestigio deprehendemus nullo id pacto perfici posse. Qui enim possit vnus aliquis collustrare se totum & omni ex parte deprehendere oculo corporis? At ne ipse quidem oculus in seipsum vi visiua vtitur, non ad verticem vsque pertingit capitis, terga nō videt aut scapulas, non totam ipsam faciem, non denique in intestina parte recōditorum viscerum dispositionem. Impium proinde sit asserere præcepta spiritus sancti impossibilia esse obseruatu. Relinquitur itaque, vt præceptum id de spirituali mentis actione esse sancitum interpretemur.

Attentio duplex, corporis & animæ.

Attende igitur tibijpsi.) hoc est, teipsum omni ex parte collustra & circunspice, animæ oculum ad solertem tuijpsius custodiam, habeto peruigilem E & insomnem. Per medios ingrederis laqueos, ab inimico occultati laquei nullo non loco defixi sunt. Circunspice igitur & lustrato omnia, quò è laqueis seruēre Dorcadis instar, & vt auis ex insidijs. Neque enim laqueo prehēdi possit Dorcas, quòd visus sit acerrimi, cognomen nimirum sortita ab acumine sui visus. Auis porrò siquidem sibi attenderit, in sublime elata leuitate pennulę altior redditur aucupum insidijs. Prouide igitur, ne brutis animantibus ad attentam tui custodiam cōspiciare detereor, nequando irretitus laqueis & captus, præda efficiaris diaboli, vinculis ipsius adstrictus & ad illius voluntatē abductus. *Attende ergo tibijpsi.*) hoc est, non tuis, non ijs item quæ circa te sunt, sed tibijpsi & soli attendito. Ipsi enim nos & aliud sumus, & aliud nostra sunt, aliud item quæ circa nos conuisuntur. Sanè sumus nos & anima & animæ mens, quatenus ad conditoris nostri imaginem sumus facti. Nostrum autē corpus est, & qui per ipsum suum munus obeunt, sensus. Circa nos porrò sunt pecuniæ, artes, & reliqua vitæ supellex atque apparatus: Quid igitur F proposita præscribit sententia? Attende, non carni, at neque immodico studio consecteris eius cōmoditatem, puta sanitatem, venustam pulchritudinem, multiuariam voluptatum fruitionem & oblectationem, non longæuitatem, neque pecunias, neu gloriam & dignitatis amplitudinem admirēre. At ne tu quæcunque tandem vitæ istius temporariæ subsidia tibi suppeditant vberiùs, tanti esse

Attende tibijpsi.

ἀκοίμητον ὄμμα.

Δορκὰς dama caprea, ἀπὸ τοῦ δέρκειν.

Nos anima sumus & mens. Nostra, corpus & sensoria corporis. Circa nos, facultates.

ti esse dixeris, vt præ horum studio & anxia solicitudine, præcipuam vitæ tuæ portionem aspernere & negligas: quin attende potiùs tibijpsi, hoc est, animæ tuæ, hanc adornato, huius attentã gerito curam, adeò vt omnem sorditiem quã ex nequitia contraxit, sedula cum attẽtione ab ea submoueas & amoliaris: nec minore studio, notam omnẽ turpitudinis & dedecoris improbitate malitiæ illi inustam fac obliteres & expurges, atque ita demum contendito eam elegantia omni quæ ex virtute proficiscatur, exornare ac perpolire. In

γνῶτι σαυτὸν φύσιν. Vita duplex.

A examẽ teipsum aduoca, quis ipse sis. Tuam ipsius naturam fac, vt noueris. Nã corpus quidem mortale, anima verò immortalis est. Scito duplicem nobis propositam esse vitam. Carni quidem propria est vita citato admodum cursu prætercurrẽs: quæ autem congener animæ est & cognata, nullã admittit circunscriptionem. Attende igitur tibijpsi, vt ne his quæ moritura sunt, quasi sempiternis bonis fixiùs adhæréscas: neu aspernere sempiterna tanquã aliquando sint desitura. Carnem despicito, decidua enim est & labilis: curæ sit tibi anima, res enim immortalis. Omni cum diligentia tibijpsi intentus esto, vt quod commodum vtrique est & vtile, noueris dispertiri. Carni quidem alimoniam & integumenta: animæ verò dogmata pietatis, non inciuilem viuendi canonem, exercitationem virtutis, improbarum affectionum emendationem. Caue, corpus pinguiore opimes sagina, neu studium impenderis comparandæ corpori carnulentiæ. Quum enim concupiscat caro

περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν, circa multitudinem carnium. βιβαίωσις ἀσιμιλι

B aduersus spiritum, spiritus verò aduersus carnẽ, hæc porrò inter se pugnant & aduersantur: prouideto, ne fortè dum plus æquo indulges carni, peiori vires suggeras quibus inualescat. Nam quem admodum in stateraru momentis contingit, vnam si degrauaris lancem, velis nolis illi oppositam tanto reddes leuiorem: consimilem in modũ assolet in corpore & anima contingere. Vnius exuberans copia necesse est, vt alterum imminuat & illi addat inopiam. Corpore etenim cupedijs ac lautitijs meliusculè habito & carnulenta obesitate degrauato, necesse est mentem ad cognatas sibi actiones tanto reddi minus strenuam atque eneruem prorsus. E diuerso, anima si commodè habet, perque continentem bonarum rerum meditationem ad magnitudinem surrigitur iustam ac se decentem, consequi videtur per hoc intabescere & eliquari eius corporis habitudinem. Hoc ipsum proinde pręceptum cum infirmis est vtile, tum maximè congruit valentibus robore. Infir-

Attende tibi & infirmis & valentibus vtile. Collatio medici corporalis cũ spiritualis.

C mitate enim laborantes adhortantur medici, sibijpsis vt attendant, neu quiduis negligant concernentium medelam ac sospitatem. Nihilo secius sermo salutaris istius mandati, nempe animarum nostrarum medicus miserè affectam noxa lethalis peccati persanat animam exiguo hoc auxiliari antidoto. Itaq; attende tibijpsi, vt pro delicti proportione hinc quoque metueris exadmota tibi medela, valetudinis instaurandæ subsidium. Magnum est & graue peccatum? multa opus habes confessione, lachrymis amarulentis, peracri contentione vigiliarum, indiuulso & continenti ieiunio. Leuis est nec intolerãda offensio? Huic quoque exæquetur pœnitentia. Tantum hoc est: Attende tibijpsi: vt internosse posis, rectène, an secus valeas. Plerosque enim, quum alioqui ægrotent non mediocri morbo, nec medicabili, contingit per nimiam sui incogitantiam nescire hoc ipsum: quia ægrotant. Sanè ex hoc mandato non leue est, quod decerpitur emolumentum, vel istis quoque qui ad obeunda quæuis munia robore præualent. Itaque hoc idem & sanat ægrotos & sanis robur confirmat ac perficit. Quisque enim nostrum qui hac sententia erudimur, administer est vnius earum actionum quæ iuxta euangelij doctrinam in classes distinctæ nobis sunt & dispositæ. In magna etenim & illustri familia, in hac nẽpe ecclesia non vasa modò conuisuntur omnigenæ speciei, aurea, argentea, lignea, & testacea. Sũt insuper & artes omnigenæ exercitationis. Habet D enim domus hæc, quæ ecclesia viuentis est dei, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites. Hisce omnibus breue hoc verbum nihil indecorè possit accommodari, singulo cuique ingerens & exactam operis obeundi cognitionem & ad id absoluendum studium propensæ voluntatis. Venator es à domino emissus, qui dixit: Ecce ego mitto multos venatores, & venabuntur eos supra omnem montem? Attende igitur multa cum diligentia, ne fortè fugiat te pręda, vt efferatos per improbitatem, verbo veritatis conuictos saluatori offeras. Viator es ei assimilis qui orabat: Gressus meos dirige? Attende tibijpsi, ne qua exorbites, neu ad dexteram deflexeris aut sinistram, progreditor via regia. Architectus solido tutóve in loco iaciat & collocet fidei fundamentum, quod est Iesus Christus. Aedificator quo pacto ædificet, videat, vt ne E ligna, non fœnum, neque calamum: sed aurum, argentum, lapides pretiosos. Pastor es? attende, ne quid te prætereat eorum quæ ad obeundum munus istud pastorale attinent. Hæc porrò, quæ tandem sunt? Palabundum pecus & erraticum conuertito: quod conquassatum est & contritum colligato: quod ægrotum, sanato. Agricolationísne professor? Ficum, infructuosa si est, circũfodito, illique ingerito quæ conductura noueris ad edendos fructos. Miles? collabora euangelio, milita bonam militiam contra spiritus nequitiæ, aduersum vitiosas carnis affectiones, induitor omnen armaturam dei. Vt probes te ei, sisque gratiosus duci tuo qui huic te militiæ adlegit: prouide vt nullis implicere vitæ istius negotiosis & perplexis curis. Athleta es? attende tibijpsi, ne quam ex legibus athletico agoni præscriptis inueniare transgressus. Nam, nemo coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Imitare Paulum & cursu contendentem, & in palæstra colluctantem, & in agone pugilari decertantem. Vt strenuus pugil ipse habeto animæ oculum nusquam euariantem, sed attentum ac peruigilem. Præmuni ac tuere pasis manibus partes, quarum plaga lethalis sit. In aduersarium immotum oculum intendito fixiùs. In stadiario cursu, qui tibi præcurrunt, in eos te extendens fac assequaris: sic currito, vt præuertas. In luctamine, repugna inuisibilibus aduersarijs. Per vitæ istius curriculum, talis vt perseueres, hęc sancit sententia, nimirum animo vt sis non supino aut concidente, sed arrecto, non dormiturienti, sed peruigili ac sobrio, quique multa cum vigilantia præsens sit & norit sibi præesse. Cupientem F

κἰ ἀθλητής ... Attende tibijpsi.

tem me singula percensere hic me deficiet dies, cum eorum munia qui euangelio Christi cooperantur: tum etiam vim præcepti istius vt in omnes omnium ordines natiuam suam vim non incongruè exerat. Attende, inquam tibijpsi.) sobrius esto, præsenti cõsilio prǽditus, tenax sis obseruãsve præsentium, futuri prouidus: vt ne quod iam suppetit quidem, & in ære tuo est, per socordem & ignauam segniciem à te excutias, at neque eorum quæ non sunt, nec futura forsan sunt, quasi

A in manibus sint, horum certò tibi promittas fruitionem. Hæc ne animi ægritudo solet istis adolescentibus natura irrepere, vt per mentis leuitatem se iam tenere putent quæ vel spe sola præsumpserunt? Hi enim si quando otium internãcisũtur vel solitudinis, vel quietis nocturnę: imaginationes comminiscuntur & secum effigiant rerũ quæ nusquam sunt. Abeunt in omnia præcipites & diuagantur per facilem mentis inconstantiam. Pro comperto sibi proponunt vitæ splendorem, claras & illustres nuptias, fœcunditatem prolis, longæuam senectutem, à nemine non exhibendum honorem. At interim nulla in re quum spem sistant: ad ea progresßi quæ in hominibus habẽtur præstantißima, maiorem in modum intumescũt. Aedes poßident luculentas sanè & ingenti amplitudine effusas. Has simul vt omni varia & eadem pretiosa suppellectile referserunt, tanto cingunt terræ ambitu, quantum vanißima istorum cogitatione ab vniuersa creatura rescindi poßit & disiungi. Rursus copiam omnem commeatus illinc resilientem suis inanibus includunt horreis. Vni-

B uersæ huic opulentiæ pecora addunt, famulitium ingens, seruorum gregem numerosum & qui modum excedat, ciuiles principatus, præfecturas gẽtium, militarem præturam, bella, trophæa, ipsum denique regnum. Hæc vbi omnia secum commẽti sunt inanißimis figmentis, (tanta est istorum amentia) se credunt frui speratis, quasi iam præsentibus & ad pedes repositis. Otiosæ prorsus & cessantis animæ propria est hæc ægritudo, cernere insomnia vigili corpore. Hanc igitur remissæ mẽtis laxationem ac tumorem cogitationum deprimens sermo hic, & quasi freno quopiam propellens instabilitatem animi, denuntiat præceptũ hoc tibi magnũ vtique & sapientiæ plenum: Tibijpsi attende, vt ne ea tibi pollicearis, quæ nusquam consistunt: sed quæ suppetunt, hæc digere in vsus tuos tibi profutura. Quin & ipse equidem arbitror legislatorẽ, cùm magnopere cuperet illam tribulentam affectionem quæ in consuetudinem iam abierat, ex animis hominum remoliri & eximere, hac voluisse vti motione, Nam quando cuique est procliuius aliena curare negotia, quàm quæ sua ipsorum sunt despicere & expendere: ne

γνώμη.

C quid eiusmodi nobis accideret. Desine, ait, Vnius alicuius mala explorare & inquirere curiosius, né ve inerti & otiosa cogitatione vaces vestigandis aliorum morbis, potiùs tibijpsi attende, hoc est, oculo animæ in se reflexo, teipsum explora & inquire solertiùs. Sunt enim nec pauci qui iuxta dominicum verbum, in oculo fratris vel festucam animaduertunt, in proprio ne etiam perspiciunt trabem. Caue igitur cesses aliquando solerti examine excutere tuam ipsius conscientiam, num ad præscriptum istius mandati canonẽ vitæ tuæ tenor progrediatur: at ne externa quidem ista circunspicito, nuncubi occasionem internancisci queas reprehensionis vni alicui intendendæ exẽplum imitatus superbi illius & arrogantis pharisæi qui surrecta ceruice suo se ore iustum prædicans, publicanum pro abiecto habebat ac vili. Quin teipsum potiùs percunctari ne cesses & discutere, num qua in re deliqueris per intimos conceptus animi, num labescens lingua mentis consi-

D derationi anteuerterit, an inconsultò aut temerè quidpiam admiseris in operibus istiusmodi manuarijs. Quòd si te in vita hac deprehenderis deliquisse plurimùm, (Sanè deprehendes prorsus, homo cùm sis) nihil addubites depromere publicani orationem: Deus propitius esto mihi peccatori. Attende igitur tibijpsi. Hoc verbum splendido ac fœlici rerum successu vtenti, perque tuam omnem vitam, quanlibet secundo flumine nauiget, præsentiam sui aliquando exhibebit commodam & vtilem, quasi probus quidam consiliarius suggerens menti humanarum rerum memoriam. Quin etiam si quando calamitatum pondere depr imeris, inque tempore cordi tuo incinuerit verbum hoc: neque ad inanem iactãtiam per fastum sines te sustolli, nec contrà ad degenerem & ignauum animi mœrorem spe abiecta concides. Luxu profusiore diuitiarum insolescis? tibi vni mirè places ob auitæ gentis claritudinem? immodico gaudio subsilis, ob patriæ celebritatem, ob elegãtiam decùsve corporis, denique ob honores ab omni omnium gradu tibi exhibitos? Attende tibijpsi, mortalis enim tu, quippe terra es, & in terram abibis. Qui inter eos numerati sunt, quos præ te splendor consimilis & opum & dignitatũ exornabat: hos tu mihi circũspice diligenter. Vbi

κατὰ ῥοῦν proverbialis est metaphora. Attende tibijpsi.

E iam dic, qui ciuitatum magistratus amplißimos capessebant? Vbinam inexpugnabiles illi atque inuicti rhetores? Vbi item qui præclarè adeò statuerunt ac bene meriti sunt de publicis istis conuentibus? Quò abierunt illustres Hippotrophi? vbi duces sunt exercituum? vbi satrapæ? Denique tyranni quò concesserunt? Non omnia puluis? non sunt in fabulam versa omnia? Memoriæ vitæ istorum in quàm paucis oßibus retinetur: In horum sepulchra deflecte parumper oculos. Posse ne te speras discernere inter famulum & dominum, inter pauperem & diuitem? Discerne si qua suppetit vis discernendi inter vinctum & eum à quo vinctus erat, Regem, inter robustum & debilem, inter eleganti quondam forma præditum & deformem. Memor igitur naturæ, nequando eleuere in superbiam. Fueris vtique tuijpsius memor, si tibijpsi attẽderis. Rursus vnus aliquis, degener es? & inglorius? è pauperibus pauper? Domo ac ciuitate extorrem agis vitam? Viribúsne corporis destitutus? victus insuper quotidiani indigus? Horum metu intremiscis, qui pro potesta-

ἱπποτρόφος.

οὐ πάντα κόνις, οὐ πάντα μῦθος.

F te agunt? nullius non occursum subuereris per vitæ tenuitatem tuæ? (Scriptura enim teste, pauper non fert comminationem.) Ne tu proinde desponderis animum, neu spem à te omnem bonam excusseris, quod nihil suppetit eorum quæ in vita expetuntur. Mihi potiùs animum fac reuoces ad eorum contemplationem bonorum, quæ iam in te collata à deo sunt & subministrata: tum ea tecum meditere quæ in futurum reposita tibi sunt

sunt certa illius & sequestri promissione. Primũ quidem, homo es solus sanè à deo formatus ex omni animantium genere. Nũnnam id abundè tibi sufficerit ad summam animi oblectationem, (modò rem tecum sobriè repures) quod dei manibus formatus sis, eius qui vniuersa condidit? Adde, quia ad imaginem factus tui creatoris, potes ad honorem Angelicæ dignitati nihilo disparem sursum pertingere ac prouehi, per vitæ rectitudinem & probitatem. Animam sortitus es intellectili mente præditam, cuius solerti cogitatione deum agnoscis, rerum indolem naturamque ratiocinando deprehendis, hinc suauissimũ A præcerpis sapientiæ fructum. Tibi vni seruiunt, tuæque mancipata sunt ditioni animantia quæcunque tandem vsquam sunt, terrestria, naturę vt sint cicuris & mansuetæ aut certè agrestis, quæ in aquis degunt omnia, quæcunque item hunc aëra circumuolitant. Tuúmne inuentum sunt artes vniuersæ? Nónne ciuitates ipse condidisti? Quascunque vitæ huic transigendæ commoditates, quæque rursus conducunt delitiarum fruitioni, an non tu excogitasti? Non maria præduce ratione tibi peruia reddidisti? Nónne terra pariter & mare vitæ isti tuæ subsidia administrant? Nõ aër, cælum, denique chorus astrorum omnis suum tibi ostentant ordinem? Quid igitur pusillo es animo? Num quod neutiquam suppetit equus argenteo freno adornatus? Atqui solem habes toto die cursu pernicissimo tibi præradiantem, facemque micantissimam præferentem. Non habes argenti aurique scintillantem splendorem? Verùm lunam habes, quæ suo te circunfundat & illustret radiosissimo lumine. Non datur currum B inauratum conscendere? At certè pedes tibi sunt, domesticum ac familiare vehiculum, tibique ipsi congenitum. Quid igitur est, cur istos deprædices beatos: qui crumenam quidem graui ære differtam possident, sed ijdem alienis, non suis ingrediuntur pedibus? Non dormis lectica exceptus elephantino ebore confecta? Quin terram habes tantò pretiosiorem multo ebore: dulcem insuper præ illa requiem capessis, somnum quoque velocem & curæ omnis liberum. Non sub contignatione & laquearibus aureis datur conquiescere? Atqui cælo tegeris, ingenti nec cuiquam explicabili pulchritudine stellarum circum irradianti. Quæ quidem hactenus humana sunt: quæ verò deinceps, tantò sunt his augustiora. Deus propter te, inter homines versatus est, sua dona Spiritus sanctus dispertitò largitus est, dissoluta mors est & abolita, prærogata spes resurrectionis. Præcepta dei promulgata sunt quæ vitam perficiant tuam, & quorum obseruatione tibi ad deum properanti iter aperitur, paratum cælorum regnum, coronæ iustitiæ ei paratæ qui la-C bores proparanda virtute minimè defugerit. Si quidem tibijpsi attenderis, & hęc & his multò ampliora circa teipsum deprehendes: & quidem frui licuerit præsentibus, neque interim per rerum inopiam angeris animo. Quocunque tandem in loco ob oculos mentis tuæ obuersabitur præceptum hoc, nõ mediocri auxilio futurum tibi est. Sit hoc exempli gratia: vicitne ira rationis vim? Iracundiæ flamma accẽsus in verba erumpis prorsus indecora, & ad actiones prosilis sæuas ac be-

Attende tibijpsi.

luinæ feritati consimiles? Si attenderis tibijpsi, incandescentẽ iram coërcebis haud secus ac pullum pessimè morigerum atq; effrenem plaga rationis quasi flagro quopiam perurgens, linguam rursus cohibebis, manuum iniectu haudquaquã in eum inuolabis, qui te promouit ad iram. E diuerso, animámne tuam quasi œstro quopiam obscœnæ & improbæ concupiscentiæ exagitantes, in omnes omnino impetus incontinentiæ atque lasciuiæ intrudunt? Sanè si attenderis tibijpsi, memor præsentem hanc illecebram voluptatis occursuram tibi atque in finem conuertendam D amaritudinis plenum, & quia titillatrix hæc affectio quæ se nunc corpori nostro inserit, è voluptate prognata, hæc inquam venenatum, vermem gignet, nos in geenna perpetuò cruciaturum, carnisque accensio mater fiet ignis æterni, mox in exilium relegatæ abs te se proripient voluptates, admirabilisque interna quædam tranquillitas & quies animam tuam circunfundet, ac si aduentãte pudica quapiam hera ancillarum lasciuientium interquiescat & sedetur tumultus. Attende igitur tibijpsi, & scito vnam quidem animæ vim rationalem esse & intellectilem, alteram verò affectibus obnoxiam simul & expertem rationis. Illi quidem vt imperet, prerogatum est naturę beneficio: huic, morem vt gerat rationi, seque ab ea persuaderi sinat. Nunquàm igitur siueris mentẽ abductam in captiuitatem seruam istarum affectionum fieri, neu rursus permiseris hosce turbulentos affectus cooriri aduersus rationem, vt ne sibi vindicent animæ imperium. Exacta enim ac diligens tuijpsius cõsideratio viam sibi pręstruet sufficientem prorsus & idoneam ad cognitionem E dei. Si enim attenderis tibijpsi, omnium quę sunt, nullo apparatu opus fuerit, quo adiutus velut per vestigia agnoscas tuum cõditorem. In teipso etenim, tanquam mundo quodam distinctè adornato licet exiguo contemplari licebit eximiam conditoris tui & incomparabilem sapientiam. Contemplatione tuæ tibi inexistentis animæ, incorporeę mihi cogita deum esse incorporeum. Deum inquam, intellige nullo circunscriptum loco, quando nec tua mens præcisam habet in loco conuersationem, etiamsi in loco est, per colligationem ad corpus. Nihil est quod dubites credere deum esse inuisibilem, mox vt tuam ipsius cognoris animam, cùm ne ipsa quidem possit corporeis apprehendi oculis. Nullo enim picturata est colore, nullo tecta schemate, nullo comprehensa est corporeo charactere: tantùm ex suismet actionibus internoscitur. Itaq; de deo nullam per oculos aucuperis cognitionem: sed vni mentis iudicio fide permissa, sensu tantùm spirituali ipsum apprehendito. Hunc admirare artificem, quo is pacto, efficacem vim animæ tuæ veluti compage quadam astrinxerit corpori, sic vt ad extremas vsque particulas eius permeans, vimque suam dis F pertiens, membra ipsa plurimum licet à se dissita in vnam adducat concordem & sociam conspirationem. Hic tu mihi velim contempleris, quænam animæ sit ea vis qua assentitur carni: quæ item à carne consensio ad animam resultans. Considera, quónam modo ab anima in se vitam corriuet corpus: contrà, vt dolores à corpore in se anima excipiat.

Collatio.

Methodus ad dei cognitionem manuducens.

Tecum

Tecum reputa, qualésnam sint apothecæ, in quibus condit omnem disciplinarum prouentum. Qua fit id ratione, vt præconceptarum rerum cognitioni succedentium & adiectitiarum accessio nullam offundat caliginem: quin potiùs vtrarũque memoriæ principi animæ parti semel insertæ conseruantur inconfusæ & in suas quæq; classes distributæ, ac si colũnæ insculptæ essent ęreæ. Quo rursus pacto carnis succumbens obscœnis affectibus decus perdit nitoremque propriç pulchritudinis: cùm è diuerso eadem dedecore expurgata malitiæ omnis virtutis exercitatione ad
A sui conditoris similitudinem postliminio se recipit. Secundum hanc de anima cõtemplationem, (si modò consentaneum videtur) attende, quàm solers & artifex sit tui corporis constitutio. Demirrare tu, quid ita corporis hoc domicilium decorum apprime & elegans animæ rationali procreauerit longè optimus artifex. In animantibus ceteris, solum te efformauit rectitudine staturæ eminentem: vt vel doctrice corporis effigiatione condiscas quia è cælesti propinquitate tua pendeat vita. Reliquum genus omne quadrupedantum prono vultu terram spectat, oculis in ventrem depressis: vni homini prærogatum est, vt expasso sit surrectòve cælum versus vultu: idque eò factum, ne ventri, neu ventris illecebris ad vitiũ prolicientibus indulgeret, sed tota animi alacritate sursum versus promoueret gressum. Adde, quòd opifex summo in loco quum posuisset caput, in eo ipse solidè collocauit sensuum organa, eorum qui præeminent. Illic visus, auditus, gustus, odoratus. His quatuor sedem finitimam
B præscripsit: sic tamen in angustum retracti loculum sunt, vt vicini non remorentur actionem, aut ei sint impedimento. Et quidem oculi præcelsam illam occuparũt arcem speculationi destinatam: nequa partium corporis liberum sibi adimeret prospectum aut inumbraret, qui vt in directum potiùs è superiore loco & eminentiore aciem intendant sub tenui integumento superciliorũ desidentes. Auditus apertura è diuerso, neutiquàm se in directum exporrigit, sed retorto meatu & anfractuoso sonos siue strepitus in aëre editos apprehendit. (Id quod quis inficietur summę esse sapientiæ?) vt vox quidem citra impedimentum penetret, aut veriùs insonet, circum cõcauos anfractus auris refracta. Eorum proinde quæ intercidunt externè, nihil esse impedimẽto possit sensui. Linguæ insuper condiscito naturã. Vt est mollicula, versatilis, & ad quemlibet vsum sermonis depromendi, multiuaria mouendi agitatione sufficiens? Dentes porrò mihi expende, vt organa
C sint quidem exponẽdæ voci accommoda. Tuendæ linguæ septum opponunt sanequàm validum. Adde, quòd administri alimoniæ sunt, dũ hi frustillatim illam concidunt, isti concisam & dissectam minutim deterunt. Ad hunc sanè modum, nullam non corporis particulam percurrẽs consentanea ac decenti ratiocinatione doceris, vt attractio aëris per pulmonem, calorem in corde conseruet, organa concoctioni accommoda, sulcos canalésve eliciendo sanguini idoneos. Per hæc vtique omnia contemplari licuerit imperuestigabilem eius qui te condidit, sapientiam, adeò vt cum propheta ipse tu possis dicere: Mirabilis facta est scientia tua ex me. Attende itaque tibi, vt attendas deo: cui gloria in secula seculorum, Amen.

HOMILIA EIVSDEM BEATI patris Basilij de gratiarum actione, Godefrido Tilmanno interprete.

AVDISTIS verba Apostoli, quibus dum prudenter & disertè Thessalonicenses alloquitur, per ea ipsa interim viuendi legem sancit præscribitve vniuerso hominũ generi & ætati consentaneã. Doctrina D παντὶ τῷ βίῳ.
etenim ipsi abundè suppetebat ad eos passim omnes, quibus cũ versabatur, seq; illi offerebant in fide erudiendos: quæ verò ex eiusmodi doctrina resiliebat vtilitas, ad omnẽ omnium instituendã vitam se transfundit. Ait ergo Apostolus: *Semper gaudete, sine intermißione orate, in omnibus gratias agite.*) Sanè quid indicet istiusmodi gaudiũ quídve ad nos ex eo redeat emolumenti, qui rursus possis indiuulsam orationem rite perficere, & in omnibus gratiarum actionem exoluere deo: nos quatenus sinent viriculæ nostræ, non ita multò pòst explicabimus. Quæ porrò ab obuijs inimicis obijci nobis solent, hác traducentibus legislationem tanquàm obseruatu impossibilẽ, necesse sit priore loco, distinctè ea vt excutiamus. Dicũt Semper gaudete.
hi: Quæ tandem ista est virtus, si tantisper dum hîc viuis, per diffusionem animi teipsum gaudio ac lætitia noctu & interdiu exhilares? Ex contrario, quinam id perfici possit, innumeris malis nos E
inopinè obsidentibus, quæ vel graue & permolestum animo inferant mœrorem? Quisquis enim sic affligitur, minùs gaudere potest, minúsve animo esse tranquillo ac requieto, quàm vt is qui refrigitur in sartagine ac torretur, non doleat: aut certè vt is non tangatur angore animi, qui punctim cæditur stimulorũ aculeis. An fortè vnus aliquis vestrum nos hîc circunstantium, quòd hac laboret infirmitate secum ratiocinandi, sitq; circa obseruationẽ mandatorũ dei cunctatior, caussabitur & prætexet excusationes in peccatis, vt conetur dicã impingere legislatori quasi impossibilia factu sancienti, secumq; admurmuret. Qui possim perpeti gaudio gaudere, cùm nullę sint in me sitæ rationes gaudij? Foris enim sunt, non itẽ in animo, quę lætitiã homini conciliare solẽt, ceu sunt: amici præsentia, diuturna congressio cũ parentibus, si quas opes aut pecunias repereris, honores ab hominibus exhibiti, redintegratio sani- F
tatis ex aduersa & permolesta valetudine, in reliquum vitæ totius dextima sors, domus bonorum omnium copia exuberans, mensa omnigenis differta dapibus, contubernales promouendę lętitiæ accõmodi, festiuæ nouitatis cuiuspiã auditiones ac spectacula ad excitandã voluptatis illecebram spectãtia, domesticorũ sanitas quibus familiarissimè vteris, & quę ipsis superest vitę prosperrima cõditio. Neq; enim quæ casu quopiã nobis solũ infligũt dolorẽ, permolesta videtur & tristia: sed & quę amicos discrutiãt atque affines. Quarè perpes istud gaudiũ & animi diffusa iucunditas ex his

ex his omnibus vt conflaetur, necesse sit. His adde, si quando dabitur videre ruinas inimicorum, plagas insidiantibus nobis inflictas, retributionem his exolutam qui te beneficio quopiã affecerunt. Vtque cuncta compendio perstringam, si nihil adsit incommodi aut molestiæ, nihil item expectetur prorsus affuturum, quod alicunde turbulẽtam intemperiẽ vitæ nostræ adsciscat: tunc animę illi se citra vllum negotium gaudiũ insinuabit & accedet. Qua igitur ratione nobis id præcepti præscriptum est, quod vt legitimè perficiatur, neutiquàm in nostro positũ est arbitrio: quãdo id iam mihi prænarrata cõsequi videtur veluti eorũ appendix? Rursus quî potero sine inter-

Sine intermissione orate.

A missione orare, quum per multiuariam corporis necessitatem vndique ad se reuocantem animæ cõceptus, ne ad duas quidem simul cogitationes sinat se mens partiri & diduci? Atque adeò imperatum mihi est, gratiam vt agam in omnibus. Torturæ ne admotus agam gratias? Num scutica vel flagro concisus? In rota expassus? expunctione oculorum miserè affectus? Ob plagam ab osore mihi infenso ignominiosè irrogatã? frigoris immodici perstrictus & congelascens rigore? Præfocatus fame? Liberis semel orbatus? aut ipsa etiã spoliatus vxore? Casu repentini naufragij, opum copia exutus? Quum in piratas inciderim mari, aut terra quoque continenti incurrerim in prædones? Vulneribus saucius? appetitus calumnijs? toto orbe vagus? Denique in carceris retentus domicilio? Hæc atque his tantò plura isti connectũt & veluti in fascem cõpingunt in suggillationem legislatoris, arbitrati se iustam excusationem accurare

B suismet peccatis, dum calumniam comminiscuntur & adornãt aduersum ea quæ legis pręscripto nobis præcepta sunt, tanquàm impossibilia factu sint. Sanè quid ad hæc dicimus? Nimirum ad longè istis diuersa oculos sustulisse Apostolorum, vt qui animas nostras humi repentes conaretur è terra surrigere in sublime, & ad cælestis vitæ traducere conuersationem. Isti magnanimem legislatoris prudentiam haudquaquam assequentes, circa terram & carnis desideria, dum exemplo vermium lacustri cœno se aduolutantiũ, in obscœnis affectibus corporis acquiescunt, interim ex nobis repetunt, possint ne apostolica hæc præcepta à quoquam mortaliũ legitimè perfici. Atqui ad istud perpes gaudium non vnum quemlibet inuitat apostolus, sed qui sibi esset assimilis, non iam viuens in carnes, sed viuentem in se sic habẽs Christum, ac si iam illi sommo bonorum fastigio mutua cohęresceret vnione, per quã

Ad hoc gaudium quem inuitet Apostolus.

C nullo pacto intemperijs carnis quãlibet interturbantibus assentiretur: sed etsi minutim concisa caro fuerit, continuæ istius vnionis in affecta permaneat corporis parte, quum rei tristitiam ingeretis partitio non queat pertingere ad intellectilem vsque animæ portionem. Si enim membra quæ sunt super terram, mortificauimus iuxta Apostoli admonitionem, si circunferimus in corpore mortificationem Iesu: plaga corporis mortificari necesse sit, vt ad animam vsque non penetret a corporis vnione ademptam & absolutam. Ignominiæ quęuis rerumque detrimenta, ac domesticorum mortes non iam ad istius mentem ascendent: non item generosam illam celsitudinem talis animæ eò deflectent, vt vel sic ad consensum corporis affecti se demittat. Etenim quot quot in perplexas rerum difficultates deuoluti sunt, si eadem cum studioso & amãte virtutis sentirent, nihil molestiæ aut mœroris cuiquam exhiberent, quum ne ipsi quidem quæ sibi contingunt, calamitates molestè ferant. Quòd si secundum carnem vixerint, ne sic vni cuipiam fuerint molesti, habebuntur alioqui omnium iudicio miserabiles & comploratione dignissimi, non adeò quod in eas calamitates inciderunt, quàm quòd ea delegerint, quæ nòn conueniebat. Ani-

D ma, quæ semel se modis omnibus desiderio astrinxit sui conditoris, iamque insueuit oblectare se tantæ illius pulchritudinis contemplatione: prorsus non sinet vehemens illud gaudium, animique sui iucundissimam diffusionem intercipi aut immutari per multiplicem & succedaneam carnalium affectionum mutationem, quin ea potiùs quæ alijs mœrorem afferunt & tristitiam, in cumulum sibi vertet & accessionem lætitiæ, cuiusmodi erat Apostolus, dum sibi probè admodum complacet in infirmitatibus, in tribulationibus, in persecutionibus, in necessitatibus, egestatem suam in gloriam & exultationem permutans. In fame, ait, & siti, in frigore & nuditate, in persecutionibus & angustijs. Ob quæ alij ægerrimè seipsos ferunt, vitamque despondent suam, horum gratia Paulus sibi quàm optimè placet & gaudio diffunditur. Illi igitur Apostolicæ sententiæ rudes, minusque intelligentes per eam inuitari nos ad complexum euangelicæ vitæ, eò impudentiæ & temeritatis prosiliunt, vt incusare au-

Dogma...

E sint Paulum, quasi is nobis præscribat factu impossibilia. Atque erudiantur & discant tot adeò nobis proponi caussas parandi istius gaudij prorsus rationi consentanea, idque sola dei munifica liberalitate. Quum non essemus, vt essemus, ipse fecit. Sumus proinde ad nostri conditoris facti imaginem. Mente pariter & ratione insignimur, quo vtroque humanæ conditio naturæ perficitur, & vtriusque suffragio subnixi deum cognouimus, multiuariam pulchritudinem rerum artifici solertia conditarũ edocti, per eas quasi literas quasdam eximiam dei & singularem circa omnia prouidentiam pariter & sapientiã legendo agnoscimus. Boni à malo discernendi facultate præditi sumus: quod conducibile est, vt eligamus, quod perniciosum vt auersemur ac vitemus, ipsa nos edocuit natura. Per peccatũ alieni à deo effecti, in gratiam rursum per vnigeniti sanguinẽ sumus re-

Dei erga homines beneficia.

F uocati, & seruituti ignominiosę exẽpti. Spes insuper resurrectionis, fruitio multiplex angelicorum bonorum. Regnũ cæleste, repromissa bona, mentis rationisq; vim omnẽ exuperantia. Quin non cõueniat hæc censere caussas suggerere nobis gaudij nunquã desituri & perpetis lętitię abũde sufficientes atq; idoneas: magis verò eum qui sit ventris studio addictior, cuius aures iugi tibiarum modulatione demulceantur, in lectulo præmolli secubans se in vtrumlibet latus motitet ac destertat, talẽ putare in vita meritò gaudere? Ego contrà, censuerim quidem istis conuenire potiùs, vt ab eis luctuoso planctu complorentur, qui sanæ sunt mentis compotes: eos è diuerso dixerim beatos, qui æquanimiter ferunt præsentis vitæ incom-

incommoda certa spe seculi illius futuri, quique præsentia æternis permutant, etiamsi media in flamma degāt, qui deo coüniti sunt exemplo triū puerorum iuxta Babylonem, quamlibet vnà cum leonibus in carcere detineantur, quanuis ab immani ceto absorpti sint, hos à nobis liceat felices prædicari ac beatos, eosque viuere gaudio perfusos, non quidem præsentium cōtuitu angore cōtractos, magis autem spe nixos eorum quæ in futurum reposita nobis sunt, mirabili iucunditate recreatos. Equidem ipse arbitror agonisten strenuum semel qui se exuerit in stadium tuēdæ pietatis prodituru s, pectore generoso ferre oportere plagas ab aduersario colluctatore inflictas, spe adductum gloriæ, ex coronis sibi obuēturæ. Etenim in gymnicis agonibus, quotquot priùs insuerunt tolerādis laboribus palæstricis, neutiquā contrahuntur animo aut mœrent ad irrogatæ plagæ dolorem: magis verò aduersarios adoriuntur cominus cōgressu i, vt qui nihili ducunt mox adeundos labores, tanto flagrant desiderio obtinendi celebris præconij. Itidem & amanti virtutis vt nonnihil acerbi casus aut asperioris incommodi obortum fuerit: eius tamen gaudium nulla possit interpolare tristitiæ nubes, quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationē, *probatio verò spem, spes denique non cōfundit. Ea propter alio item loco ab eodem iubemur, in tribulatione patientes vt simus, & spe gaudentes. Spes sanè est, quæ gaudium illud, contubernalem efficit cohabitantem animæ generosæ & ad excolendam virtutem solicitæ. Idem alioquin Apostolus præscribit & nobis vt vnà cum flentibus & ipsi fleamus. Quin Galatis scribens flebat super inimicis crucis Christi. Quid tandē opus sit cōmemorare Hieremiā flentē, Ezechielē ex dei imperio in literas trāsmittentem threnos, lamentationes videlicet principum, multos insuper sanctorum cernere liceat ingemescentes. Hei mihi mater, vt quid me peperisti? Et, Hei mihi, perijt pius è terra: & qui benefaciat, in hominibus nō est. Et, Hei mihi, quia factus sum sicut colligens stipulam in messe. Vtque compendio omnia iustorum voces perscrutator: sicubi deprehēderis vocem depromentes inamœnam ac mœroris indicem, tibi persuadeto hos omnes ingemuisse mundi istius & eius quæ in eo est, vitæ miserijs. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Desiderium enim illi est dissolui & cum Christo esse. Huius sanè incolatus protelationem grauatim fert & ægro animo, perinde ac expectati illius gaudij impedimentum. Quin ipse Dauid in suis Canticis ad nos vsque transmisit lamentationem super amico Ionathan, in qua quidē suū eadem opera luxit inimicum: Doleo super te frater mi Ionatha. Et, Filiæ Hierusalem lugete super Saul. Nanque hunc, vt immortuū peccato luget: Ionathan verò vt indiuiduum vitæ suæ sodalem. Quid attinet cetera percensere? quando ipse etiā dominus lachrymas super Lazarū fudit, & super Hierusalem. Sed & lugentes beatos idem prædicat pariter & flentes. Obiecerit quispiam: Quonam pacto hæc concinunt apostolicæ sententię, Semper gaudete? Lachrymę enim & gaudiū haud quaquam sortiuntur origenem ex ijsdem principijs. Lachrymæ etenim exoriri assolēt ex impetu quodam & impressione minùs præuisa ac si illata esset plaga, qua percelleretur anima & contraheretur, compresso & coangustato spiritu circa cor. Gaudium autem exultatio est quædā veluti subsilientis animæ & se diffundentis, quòd ex sententia aliquid obuenerit. Per hęc liquet circa corpus ipsa etiam symptomata diuersa esse. Ipsa enim moles corporis in quapiam tristitia affectis suppallescit liuetque, vtpote perfrigerata. In hilaritate & gaudio cōstitutis diuersa conspicitur corporis habitudo: efflorescit enim & subrubro colore aspergitur, sic vt dicas animam propemodum subsilire, & iucunditate effusam velle ad exteriora ista erumpere. Sanè ad hæc ipsi dicere possimus sanctorum lamenta lachrymasque prosilire à feruore charitatis, qua toti erga deum flagrant. Oculis enim cordis in eum indiuulsè coniectis, quem diligunt, lætitam sibi illinc accumulant: dumque moderantur & regunt quæ ad conseruos suos attinent, in peccatis deprehensos lugent, & eosdem fusis lachrymis reuocant ad meliorem vitæ frugem. Vt enim qui consistunt in litore, eorum indolescunt vicem qui marinis fluctibus immergūtur, neque interim vllam adeant iacturam propriè securitatis ob anxiā qua periclitantibus cōdolēt, cogitationē: itidē & qui vltroneo mœrore se afficiunt ob peccata proximorū, haudquaquā per id lætitiā exinaniunt suā, veriùs auctiorem eā & cumulatiorē reddunt, vt qui perfrui merentur domini sui gaudio ob lachrymas in gratiam fratris effusas. Quocirca, Beati qui flent & beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur, & ipsi ridebunt. Risum porrò dicit hic non obstreperum sonum, qui efferuescente sanguine editur per genas: sed sinceram prorsus hilaritatem nulliusque immistam fermento tristitiæ. Apostolus igitur vt cum fletibus & ipsi fleamus, permittit, quòd eiusmodi lachrymæ sint seminium quoddam ac fœnus, quibus æternum illud gaudiū increscit quotidie & cumulatur. Ascensu mentis & intelligentiæ mihi nunc in cælum subuehitor, illic fac contempleris admirabilem illam angelorum distinctionem statúmve. Aliáne vlla eos addecet vitæ conditio, quàm vt perpete gaudio iugique lætitia se exsatient hoc nomine, quòd digni habiti sint, qui adstent deo, & gloriæ sui conditoris inenarrabili pulchritudine perfruātur? Vt igitur beatæ illius vitæ imaginem quadantenus conemur exprimere, iussit nos gaudere semper Apostolus. Ad illud proinde, quia dominus super Lazarum fleuit & super ciuitatem, responderi possit: quòd idem & comedit & bibit nihil alioqui horum indigus, sed præscriptam tibi relinquens mensuram statamque regulam, ad quā componere debeas animæ tuæ necessarias affectiones. Itaque ad eū modum illachrymatus est, vt querulos nimiumque amātes luctuosę lamentationis ad moderatam flendi temperiem reuocaret, immoderato dolore à se excusso & sordida deiectione animi. Si etenim aliud aliquid occurret, vt ad lachrymas adhibita tēperie rationis veniendū tibi sit: id quidem cōueniet fieri perpēsis primùm circunstantijs, quibus de causis, quantū item, quando & quomodo. Nam quòd dominicæ illæ lachrymę neutiquàm ex perturbatione & ægritudine affectus prosilirēt, quin nobis potiùs erudien-

Gaudium quid.

συμπτώματα.

βεβαίωσις à simili ducta.

ευτούμενος

Quæ sit lachrymarū origo.

erudiendis eas profundebat, ex illius colliquescit sententia: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitē eum. Quis vestrũ amicum dormientem lamentatur aut luget, quem sperat aliquātò post expergefactum iri? Lazare veni foras: & ecce mortuus, à morte rediuiuus fit. Ligatus quoque ambulabat. Admirare miraculum in miraculo. Pedes institis habebat inuinctos, nec interim à motu prohibebatur. Aderat enim vis
A quædam superior remorantibus vinculis. Qua igitur ratione qui tanta hæc fuerat facturus, id quod euenit iudicasset meritò lachrymis esse prosequendum? An non hinc liquet ipsum veluti cōniuendo se nostræ infirmitati vbique attemperātem, voluisse istos affectus qui vitari non queunt, adstringere & circũplecti intra moderatam quãdam temperiem & certos limites? Nimirum inclementiam quidem quæ nullius tangitur cōmiseratione, declinans ceu feram immanem: studiũ verò affectati doloris & immoderatam lamentationem velut rem ingenerosam excludens ac vitans, eoque per hoc quòd amico illachrymatur, verè expressit sortitum se esse humanæ communionem naturæ, simulque nos exemit periculo, ne in alterutram excessus vitiosi partem inclinaremus, videlicet vt ne ad istos affectus molliter propenderemus, neu sinens nos citra doloris sensum præfractos esse ac stupidos, si qua vrgerent tristia aut acerba. Sanè quemadmodum in se dominus suscepit famē, vt primùm digesta illi fuerat sumptæ alimoniæ soliditas: in se item recepit & sitim, mox vbi in eius corpore quem sumpse-
B rat, cōsumptus liquor est: delassatus idem est, musculis neruisque prolixitate itineris se protēdentibus, non quidem diuina in ipso maiestate edomita aut quidquam patiēte, sed corpore symptomata naturæ consentanea excipiente. Ad eũdem modum sustinuit & lachrymas, nimirum permittens accidere assumptæ carni, quod ei erat naturale. Lachrymari proinde contingit, quum particulæ cerebri concauæ euaporationibus ex tristitia collectis differtæ, quasi per elices quosdã, canalésve, per meatus oculorum pondus eius collectitij humoris egerunt. Vnde & post rerum minus lætarum inopinam nec expectatam delationem, mox se in aures insinuant sonitus quidam & vertiginosæ reuolutiones tenebrarumq; ob oculos effusio, ac proinde caput obuerti videtur vi vaporum, quos sursum versus remittit calor qui se in imas partes retraxit. At hoc, ita equidē reor, quia quemadmodũ nubibus aër, & addensatur in guttarum aspergines, sic & vaporũ crassamentũ in lachrymas resoluitur: hinc quoque mœrētibus & in luctu constitutis clàm erepens nonnihil lætitiæ & iucũditatis oboritur, per fletum exinanito eo, quod degrauabat caput. Huius meæ ratio-
C nis veritatem cōstabilit rerum quæ fiunt doctrix experientia. Ipsi enim nouimus non paucos calamitatibus deploratis vtique, nec curabilibus obuallatos vi ne distillarent lachrymis, sibi temperasse. Hi quidem in varios & immedicabiles affectus inciderunt, ceu sunt: Apoplexia & paralysis. Alij verò in montem prorsus collapsi sunt, ac si fulcimento quopiam debili niterentur, subtritis eorum viribus & diffractis immodico pondere tristitiæ. Nanque quod cernere possis in flamma, quæ introclusione suffocatur, proprij fumi, qui cùm liberè egredi non queat, implexam flammã suo opprimit ambitu: haud secus isti contingere asseuerant in ea facultate, quę in animali dispēsat vitalem actionem ac moderatur, nimirum intabescere & extingui vehementiore acrimonia doloris, nulla illi ad exteriora perspiratione cōcessa. Nolim itaq;, isti in patrocinium sui affectus quo se dolore immodico conficiunt, mihi opponant
D domini lachrymas. Sicut enim cibus quem dominus edebat, adeò nobis nullam præbet expetēdæ voluptatis aut suauioris edulij occasionem, vt formula potiùs sit lexve & ea suprema, ad quam collineantes, temperantiæ frugalitatisque modum seruare debemus: itidem & eius lachrymæ non quasi præscripta quædã lex sunt nobis, vt lugeamus & lamentemur: sed in hoc expositæ, vt modus quidam decentissimus & regula absoluta nobis sint, ad quam grauiter & honestè intra limites naturæ nos persistere conuenit, & quæ tristitiam ac mœrorem inducunt, perferre. Neque igitur aut mulieribus, aut viris permittit decori & honestatis ratio, vt vel luctum studio affectēt, vel immodicis se conficiant lachrymis: tantùm sinũtur rebus minus lætis & tristibus esse quadantenus tristes ac mœsti, lenes item & nonnullas fundere lachrymas, idque silentio, citra vllum frēdorem, eiulatum, vestium cæsuram, neu puluere aspergāt capita, neque alio quouis pacto indecorè se gerant eorum exemplum imitati, qui rudes prorsus sunt humanarum rerum. Eum enim qui in officina diuinæ & cælestis doctrinæ animam expurgauit suam, conuenit confirmatum esse & præmu-
E nitum ratione à recto nusquam aberrante, quasi tutissimo quopiam muro ac proinde virili animo & cōstanti eiusmodi violentas impressiones atq; assultus perturbationum à se depellere: non item vt animo deiectiore fortuitisque casibus succũbente, ac si in deiectiore quopiam & declini loco desidens excipiat turbulentam eam affectuũ intemperiē vndelibet affluentem. Ingenerosæ prorsus, nec virilis animæ & quæ parum constanti spe innitatur deo est ad eum modum aduersis frangi, rebusque parũ lætis succumbere. Vt enim vermes plurimùm innasci solēt tenerioribus lignis: haud secus angor iste deiectioris animi in eos hominũ se insinuat, qui molliore sunt, nec constanti ingenio. Nónne Iob adamãtino corde erat? Non impacta ipsi erant ex lapide viscera? momento temporis, vna & eadem plaga obtriti liberi decem conciderunt in delectabili & perquàm amœna domo. Quo potissimùm tempore se mutuiter oblectabant, hoc in istos geniale illud domiciliũ decussit diabolus. Mensam liberorum madentem sanguine ac permistam contemplatus est. Liberos vidit, haud vno quidem prognatos tem-
F pore, at vnum communemque sortitos vitæ exitum. Non eiulauit, non sibi diuulsit comam, vocem ingenerosam nullam emisit, magis verò celebrem illam & omnium ore decantatam gratiarum actionem deprompsit: Dominus dedit, dominus abstulit. Sicut domino placuit, ita & factum est. Sit nomen domini benedictum. Nullóne hic vrebatur sensu doloris? Id quinam potuit fieri? Nam & hic de seipso dicit: Ego fleui super omni afflicto. Id de se proferens, éstne mentitus?

Atqui

Confirma collatione. ἐγκρατείας καὶ ἀπαρκείας ὅρος.

οὐ θεότητος δαμαζομένης.

Lachrymarum ratio physica.

μεταφορά.

Collatio.

ὁμοίωσις.

παράδειγμα.

βαβαίωσις. à simili.

Iob memorabile ap[...] phthegma.

Atqui scripturę veritas hoc illi astruit testimoniū ab ipso stans, quia præter ceteras virtutes verax fuit. Ait enim: Homo irreprehensibilis, iustus, pius, verax. Tu è diuerso cantilenis nescio quibus abuteris ad ciendum in auditorum animis lamentabilem mœrorem: dasque in hoc non segnē operam, qui carminibus querulis anima tua illiquetur & intabescat. Ac veluti personæ simulatitiæ fictio ad tragœdos peculiariter pertinet, simul & scæna omnis qua cum ad theatrum prodeūt spectandi: ita & tu quidem non indecorum esse existimas, si habitus ipse consentaneus lugenti sit &
A cōcolor, vestis vt sit fusca atráve, squalens coma, tenebris adoperta domus, fœda sordicie ac puluere, ipse cantus insuauis & inamœnus, alens semper mœroris vulnus animæ impressum, iugiterq; nouans. Hæc tu istis faciēda permitte, quibus spes seculi vēturi nulla est. Nā & de his qui in Christo obdormierūt, edoctus es, quia corpus quidē hoc seminatur in corruptione: surget incorruptibile: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Qua igitur fles gratia? An quia immutandus est mortuo & innouandus habitus? Atqui mihi vide, vt ne teipsum lugeas, quasi per illius mortem, auxiliari quodam subsidio tuæ ipsius vitæ sit destitutus. Ait enim psalmographus: Bonū est sperare in domino, quàm sperare in homine. Neu illius fortē lamentere querulus, quasi indigna quędam passus sit. Aliquantò enim pòst, è cælo clangens tuba eundem expergefactura à somno est: ipsumque videbis tribunali Christi adstantem. Viles igitur hasce, nec quidquam habentes viro
B erudito dignum mittito voces: Heu inopina, nec priùs expectata mala. Illam item: Quis hæc putasset aliquando cōtingere debuisse? Rursus hāc: Quando expectassem charissimum hoc caput à me debuisse terra tegi? Sanè hæc si contingat audire nos ab vno aliquo proferri, suppudescere nos conuenit & aspergi rubore, qui ex memoria rerum cùm præteritarum, tum ex præsentium doctrice experientia edocti sumus naturalium eiusmodi affectionum vices necessarias. Si quæ igitur mortes intempestiuæ inciderint, aut vllæ aliæ fortuitæ rerum vices & aduersæ insperatò cōtingere solitę, nulla nos vnquàm consternatione debent percellere, neutiquàm exterrere, qui à puerili ætate sumus eruditi sermone pietatis. Exempli gratia: Erat mihi filius & is adolescens, facultatumque mearum hæres vnicus, solamen senectæ, generis mei decus & gloria, coæuorum flos, columen & firmamentum familiæ, in ea consistebat ætate quæ nulli non gratiosa est maximè &
C apprimè amabilis. Is è vita sublatus mihi perijt: terra deniq; & puluis factus est. Is inquā, qui paulò antè iucunda auditu depromebat, oculis sui genitoris spectaculum factus iucundissimū. Quid mihi faciendum censetis? Vestémne disrumpam? totáne humo patiar me volutari? Deum querula voce obtestabor? fortuitum hunc casum indignè & iniquo feram animo? Méne his qui adsunt, exhibere debeam talem, cuiusmodi esse solet vnus aliquis è pueris, qui inter plagarum impressionē, vocem quantam maximam potest, edit & eiulat, trepidat & intremiscit? An perpensa potiùs eorū quæ fiunt, necessitate, (quum mortis lex nemini vitabilis, per omnem ætatem æquis grassetur passibus, dissoluatque ac demoliatur succedaneo ordine quæ composita sunt omnia.) ob id quod cōtigit nihil designabo operis quod alienum sit & abhorrens ab auita indole? Sed neque patiar me ab integritate mentis dimoueri, quasi qui præceps abierim subitario hoc & inopino vulnere deiectus, iampridem probè institutus, quia mortalis qui eram, filium haberem morti itidem obnoxium, quodque nihil in humanis rebus consistens sit & duret stabiliter, neque quidquam rei peculiaris consueuerit vsquequaque persistere apud suum possessorem. Quin & amplissimè quōdam D
vrbes, nominis quoque splendore præcelebres, quum ob luculentam ædificiorum molem, tum propter robur viresque incolarum, denique præcellentes reliqua omni rerū exuberanti opulentia per regionem, perque forum, in solis nunc dirutis & ruinosis ruderibus insignia præferunt exoletæ illius & veteris suæ amplitudinis atque auctoritatis. Nauis insuper creberrimè seruata & maris exempta periculis, cùm decies quidem millies veloci nauigatione permensa sit æquor, onera verò mercium præteruexit negotiatoribus nulli numeranda, vno tādem assultu aspirantium ventorum pessum ijt ac suppressa demū est. Atque adeò plerunque accidit, vt exercitus ipsi post partas in cōflictu ex hoste victorias, calculo istius dextimę prosperitatis in diuersum verso, miserabile prorsus sint facti spectaculum, & fabula vulgi. Gētes porrò aliquot integræ, insulæ item ad eximiam vsque ac præeminentem potentiam progressæ, post multa sibi terra mariq; erecta trophæa, post opes confertim aggestas & cu- E
mulatas ex hostium exuuijs manubijsve, vel tempore tandem attritæ sunt & absumptę, aut certè in captiuitatem abductæ pretio libertatis miserabilem mercati sunt seruitutem. Vtque compendio absoluam, quodcunque possis afferre, quod in maximis, nec vlli tolerandis malis numerari debeat: nullum vspiam reperias, cuius non in superioris æui hominibus anteuerterit exemplum. Sanè quemadmodum rerū grauium pondera appendendo libræ momētis discernimus, vtque de auro purúmne sit & excoctum, an secus, experimentum capimus affrictu lapidis: itidem & memoria repetentes mensuram modumque rerum nobis à domino præscriptum, nulla in re à temperie & moderata sobrietate excidere poterimus. Si quid igitur vnquàm eorum quæ nolis & pręter animi sententiā inciderit tibi: maximè quidem aduigila instruendæ & adornandæ menti, nequam intemperiem aut turbellam sinat illabi.
F Hasce enim quæ tibi instant & vrgent calamitates, placidiore animo ferre poteris, futurorū spe bona subnixus. Sicut enim qui minus acri sunt oculorum acie, eos auocant à contuitu rerum prænitentium & nimisquàm splendidarum, dein refocillandos defigunt in flores & quæq; viridantia. Consimili ratione nihil minùs necesse sit, quā vt anima continenter vacet rei per se tristis speculationi, aut se addicat & assentiatur præsentibus, quæ molesta sint & plena mœroris: quin debet potiùs oculum obuertere ad eorū cōtemplationē, quæ verè bona sunt. Ita domū assequeris tu vt semper gaudeas, si vitę quidem tuæ institutum

ratione

Oda tragicorum.

ὁμοίωσις elegans.

Is lapis χρυσίτις dicitur.

Confirmat δόγμα praecedens festiua similitudine.

Semper gaudens.

ratióve omnis deum collineet ac spectet, spes verò retributionis quæ permolesta sunt vitæ istius & tristia, leuiora efficiat. Affecit te aliquis ignominia? Quin tu ad eam suspice gloriam, quæ reposita in cælis est, tibi paranda merito patientiæ. Iacturam rerũ tuarum adijsti? Immo oculos imprime fixiùs illis cælestibus diuitijs & thesauro incomparabili, quem tibi ipsi pretio bonorum operum seposuisti. Patrióne solo exclusus es? At patriam habes, cælestem illam Hierusalem. Perijt tibi filius? Sed angelos habes quibuscum in circuitu diuini illius throni tripudies lætitia sempiterna exhilarandus. Ad eum modum si ijs quæ præsentem tibi suggerunt molestiam, opposueris A quæ affutura sperantur bona: animã vtique tuam seruabis ab omni anxietate & intemperie turbationis longissimè submotam, ad quod nos inuitat sanctio legis Apostolicæ. Nulla quãlibet splendida ac luculenta rerum humanarum conditio animæ tuæ ingerat gaudiũ, quod immoderatum sit: nullæ res afflictiuæ aut tristis illam deijciant de gradu suæ celsitudinis & maturæ grauitatis, mœrore aut calamitate contractam. E diuerso ni priùs ad formulam istius doctrinæ composueris teipsum atque erudieris circa ea quæ vitę tuę ordinem concernunt: vitam ipsam nullo vnquã tẽpore exigere potueris fluctuationis & turbellæ prorsus liberam. Contrà, canon ille præscriptus nullo tuo negotio rite perficietur, si quasi cõturbernalis quidam penes te continenter hæserit Apostolicum mãdatum, quo admoneris, semper vt gaudeas. Id quod fiet sanè, si carnis quidem tumultuantem & obstreperam intemperiem auersere, animæ verò adsciscas lætitiam & iucunditaB tem se nihil indignam: si præsentis & momentaneæ voluptatis sensum transgressus, mentis tuæ conceptum protenderis ad spem vsque indubiã bonorum quæ æternum duratura sunt, quorum vel sola imaginatio abundè sufficiat ad animam continenti iucunditate explendam, ac proinde in cordibus nostris gaudium perpes & exultatio angelicorum spirituum sibi deliget domicilium, In Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in secula, Amen.

HOMILIA EIVSDEM BEAti patris Basilij, In Martyrem Iulittam, itémque in ea quæ dicenda resederant de gratiarum actione sub finem Homiliæ superioris, Godefrido Tilmanno interprete.

VAE de beata Martyre prædicatio se offert vobis depromendam, huiusce est caussa cõgregationis. C Hunc enim diem vobis indiximus celebriter agendum, quippe qui memoriam nouat magni illius certaminis, quod in muliebri quidẽ corpore, generoso alioqui animo & plusquã virili desudatũ, omni admiratione stuporéve perculit, cùm illos qui & ipsi præsentes spectarunt decertantẽ, tum eos qui auditu percepturi sunt in posterum referẽtibus his qui re ipsa tanta istius agonis periculũ fecerunt. Beatissima igitur mulier Iulitta, (si tamen decori ratio permittit eam vocari mulierẽ, quæ heroica animi fortitudine supergressa est infirmimam naturæ muliebris cõditionem) cuius vnius magnanimitate & constantia maximopere crediderim consternatum esse & perculsum communem humani generis aduersarium, nimirum indignissimè ferentẽ à mulieribus sibi præripi palmam victoriæ, quippe qui consuerit magnificas illas voces expromere impotenti superbia insolescens, se scilicet concussurum vniuersum terrarum orbem & quasi nidum, comprehensurum ac velut oua derelicta è medio sublaturum, vrbesq; adducturum in solitudinem, cùm iste interim generosæ huius mulieris virtute tantò conspicitur inferior, quam quo primùm tempore solicitabatur, à Christo vt deficeret, adnisus est elidere ar- D gumentis & conuincere incostantiæ, quasi quæ per naturæ infirmitatem minus posset continenter pietatem erga deum tueri seruaréve, hanc denique inuenit doctrice experientia conditione naturæ fortiorem, vt quę aduersarij terriculamẽta tãtò eluserit magis, risuq; prosequuta est, quãtò ille eam sperabat se ijsdem perterrefacturum. Formulam enim hæc, litémve iudiciariam intenderat vnicuipiã ex primoribus ciuitatis, viro qui fraude & violenta impressione vndeuis extortas opes sibi vni vendicarat, per rapinam & prædam confertim corraserat diuitias. Hic terræ plurimũ circunciderat, neque non agros, villas, pecora ac famulos Iulittæ interceperat, denique cùm omnem reliquam supellectilem apprimè opulentã, & eam mulieri ademptam ad se transduxisset, forẽsia iudicia celeri occupatione præuertit, vt corrumperet subornatis aliquot calumniatoribus, E testibusque falsis, simul & caussæ cardinem reponens in illiberali & sordida largitione, planè corruptela iudicũ. Dies status decidẽdæ isti caussæ vt aduenit, en tibi præco ex nomine quemq; ciebat iam adornatis & assidẽtibus aduocatis. Cumque hæc cœpisset instruere iudicem de impotẽti tyrannide hominis, essetque enarratura formulam modúmve quo initio possederit primùm, simul etiam edoctura diuturni temporis prolixitudine suam confirmari ditionem, ad hæc quum iã miserum in modum deploraret violentã viri & inexplebilem auaritiam in occupãdis alienis, ille tum in aream fori progressus, ait: Isthæc actio eiusmodi est, cui nulla quantiuis temporis præscriptio suffragari debeat. Neq; enim fas sit quiduis nobiscum habere commune eos qui hactenus minimè coluerunt deos imperatorum, ni priùs Christi fidem eiurarint. Prætori in speciem videbatur is in mediũ proponere, quæ essent iuri con- F sentanea, quæve maximopere conduxerant. Iubetur mox afferri thus, prunas item, Secundum hæc, percunctantur iudices eiurarénе velit Christum, an secus. Eam quidem & legibus & legum suffragijs perfrui posse, abiuret modò Christum. Quòd si fixius adhæresceret fidei, nullum iam sibi relinqui vsum neque fori, neque legum, at ne reliquæ quidem Reipublicæ, quippe quæ iuxta sanctionem legis per eius temporis imperatores latæ, notam infamiæ incurrisset. Illa quid secundum hæc? Illicíne studio capiebatur recuperandarum opum? Num quod sibi nouerat vsui fore, neglectim transmisit, obtinendæ controuersiæ caussa aduersus sibi iniuriũ? Periculo à iudicibus impendente

impendente consternata animo est & exterrita? Sanè nihil minus. Quin ait, ipsa potiùs valeat vita, ipsæ pessum eant fortuitæ facultates: at ne ipsum corpus mihi priùs supersit, quàm in deum creatorem meũ vlla impia vox mihi ex ore egeratur. Eiusmodi suis sermonibus quò videbat exasperari prætorem infensius & acrioris iræ æstu aduersum se succedi: hoc deo vberiores exoluebat gratias, quòd dum ob corruptiuas facultates
A controuertit raptori ac delitigat, visa sit sibijpsi sancire bonorum cælestium possessionem: terrã quidem perspiciebat sibi adimi, vt possideret paradisum: addici infamiæ, digna vt haberetur corona gloriæ: corpus per cõtumeliam concidi flagris, vita quoque hac temporaria spoliari, cõpos vt esset beatæ illius spei, sanctorum omniũ choris allecta in cælestis regni gaudio. Denique dum interrogatur crebriùs, nec aliã redderet vocem contestans ancillã se esse Christi, quin & eos execraretur, qui inuitarent & hortarentur ad abiurandam fidem: tum iudex ille iniquitatis non cã modò amplissimis illis opibus quæ præter iustitiæ legumque sanctiones illi adeptæ fuerant, priuauit, sed & multã ei dixit, vita vt priuaretur suo quidem arbitratu, atrociter addicens eam igni. Hæc porrò nullã ad rẽ earum, quæ interim dum viuitur, oblectare nos assolẽt, visa est festinè adeò excurrere, atque ad destinatam sibi flãmam concita perrexit, facie, habitu, ipsis quę depromebat, verbis, alacritate insuper efflorescente palam indicans quod in animo delitescebat, profusissimũ gaudium. Mulieres quotquot sibi adstabãt pro-
B ximè, obsecrabat, ne ad tolerandos pro tuenda christiana religione labores, animos sinerent remollescere: neu caussificarentur aut prætexerent infirmam fœmineæ naturæ conditionem: eadem quippe massa qua & viri, & ipsæ cõstamus, dicebat. Ad imaginem dei perinde ac isti, & nos conditę sumus. Est sanè mulier ab opifice creata peræque ac vir capax virtutis. Quid enim miri est? An nõ consanguineæ & ipsæ sumus viris per omnia? Non enim ad constituendam mulierem sola est assumpta caro, sed & os ex ossibus: quò fit, vt & ipsæ domino nihil minus ac viri redhibere debeamus firmitatem fidei atque constãtiam, necnon in aduersis patientiã. His dictis, in lignorum struem accensam insiluit, quæ perinde ac thalamus splẽdore coruscus, corpus sanctę Iulittæ circumplexa, animam quidem in cælestem illã destinauit regionem, & quæ illius meritis congruebat, requiem: corpus autẽ honore pręcipuo venerabile asseruauit affinibus & cognatis incolume nec vlla sui parte læsum, quod sanè in ornatissimo primarij templi vrbis totius vestibulo conditum, loco quidem adfert venerabilem sancti-

προτιμενίσματα, προπύλαια τεῶν, Hesychius.

C moniam, nec minùs qui eò loci conueniunt, efficit sanctiores: terra porrò istius beatæ aduentu aquã emisit quæ suapte natura nulli nõ nostrum gratiosissima esse debeat, adeò vt martyr hęc instar ginem pientissimæ referat matris, dum nutricis in morẽ totius incolas vrbis alit suauiter, perinde ac lacte quopiam in communes vsus affatim scaturiente. Hanc ipsam in nos benignè contulit martyr gratiã, quam olim suis Ierichuntinis Elissæus impartiuit, dum salsilaginem naturæ cõmunis aquarũ loci istius circunquaque finitimi benedictione permutauit in saporem dulcem planè, deliciosum & perquàm suauem. Viri ne, quæso, sieritis tuendæ religioni vos conspici mulieribus inferiores: mulieres ab hoc proposito vobis exemplo ne desciueritis, quin citra prætextũ omnẽ cohærescite pressius susceptæ semel huic pietati & reipsa facite periculum, hãc naturæ vestræ immunitionem nulli esse vobis impedimento, quo minùs possitis conficere quiduis operis boni. De hac martyre plura dicere parantem re- D
uocat, nec sinit diuturniorem trahere morã sermo, qui heri quidem mihi cœptus est, nec vsquequaq; absolutus. Ego proinde natura sic sum, vt permolestè ferã quiduis minus perfectum abire. Imago enim media ex parte expressa si modò est, ingrata est spectatori. Viatori nihil profuerit quoquam iter capessere, si non id accurauerit, vt ad terminum viæ sibi præscriptũ initio, & ad stationem animo destinatam pertingat. Ex venatu propemodum cœpisti? peræquè est ac si nihil. In stadijs qui currunt vel vnico gradu posteriores, exciderunt, nec rarò palma victoriæ spoliantur. Nos itaque memores verborũ Apostoli hesterno sermone inductorũ: sperabamus quidem eorum sententiam perstringi posse, & in compendium contrahi, & ecce deprehensi sumus tantò his quæ dicta sunt, plura transmisisse. Non igitur ab re factum iri putamus, si eorũ quæ supersunt debitã exequemur enarrationem. Itaque nobis ab Apostolo dicebatur: Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Et quidem de eo, quòd continenter gaudendum no-

Confirmat similibus.

bis sit, tametsi minùs quàm pro dignitate primæ E istius partis argumenti totius, satisfecerim: at certè pro modulo virium videri possim satisfecisse. Proinde num indiuulsis precibus orare conueniat, id item præceptum an à quoquam præstari opere ipso possit, si quidem exprompti ad audiendum & alacres à me & hoc vtrumque contenditis, equidem ipse pro virili Apostolicæ huic sententiæ patrocinium feram ac tuebor. Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad deum à pijs effunditur. Sanè eiusmodi petitionem neutiquam statuimus in sola verborũ præcisione. Ipsi enim credimus deo nihil opus esse verbis, quibus com monefiat nostræ petitionis, magis verò dicimus eum perspicacissimè scire, quæ nobis ne petentibus etiã profutura sint. Quid ergo, quod ipsi dicimus? Nimirum, orationem non oportere nos plenè in syllabis constituere, quin potius ipsam suas vires pleniùs explicare explereve in animæ orantis libera electione ac proposito, simul & in actionibus quæ per omnem vitã intento studio perficiuntur ad præscriptum virtutis, iuxta Paulum: Siue comeditis, siue bibitis, siue quid facitis: omnia ad gloriam dei facite. Accumbens mensæ, ora: esitans panem, largitori gratiam rependito. F
Suffulciẽs firmãnsque infirmas corporis vires vino, eius fac memineris qui hoc te dono impertiuit ad inserandã cordi tuo lætitiã & ad multiplicium infirmitatũ non mediocre solamen. Nulla tibi est sumendi edulij necessitas? Caue, te prætereat eius memoria cuius liberali beneficio ventrem explesti. Tunicã indueris? gratias agito benigno datori. Amiciris pallio? fac, in te augescat intentior erga deum charitas, qui integumenta

Oratio finitur.

gratuitò

gratuitò largitus est hyemi æstatique accommoda, quibus & vita conseruetur, & obueletur turpitudo. Tibíne dies expletus abijt? Illi referto gratiã, qui solem quidem nobis nihil tale commeritis indulsit in diurnæ operationis ministerium: ignem verò cõtulit illustrandæ nocti, vtque subseruiat reliquis vitæ commoditatibus. Ipsa rursus nox alias ad orationem suggerere possit cõciliaréve occasiones. Etenim si quando in cælum suspexeris, quum in eximiam syderum pulchritudinem oculorum aciem defixeris presius: horum visibilium supplica domino, vniuersorũ longè optimo artifici procide deo & cole eũ, qui

A cũcta hæc in sapientia condidit. Vbi omnigenûm animantium naturam in somnum resolutam ac depressam perspexeris: supplex procidens adora rursus eum qui nos nec cogitãtes aut certè inuitos indulgentia soporis à continenti laborũ assiduitate relaxat & alleuat, perque exiguæ quietis refocillationem vigorem addit corpori, viresque instaurat. Itaque ne tu mihi noctem, ceu peculiarem ac selectam temporis partem totam addixeris sopori, neu patiare vitæ totius medium nullo tuo vsu tibi præripi, dum stupido & insensili somno lẽtescis: quin tu potiùs ipsam tibi dispertitor noctem in somnum atque orationẽ, immo somni ipsi pietatis exercendæ meditationes quædam sint. Quæ enim nobis sopore depressis ac solutis occursant obuersantúrve imaginationes, cõsuerunt nescio quo pacto plurimum cõtingere, ceu extremus quidã tenor susurri lenis aut soni editi, idque ex curis quas tecum agitaueris interdiu. Tantisper enim dum viuitur, cuiusmodi fuerint

ἀσχήμα τα τῶν μεθημερινῶν φροντίδων.

B studia exercitationésque nostræ, istiusmodi necesse sit insomnia se dormientibus nobis ingerãt. Sanè ad eũ modum indiuulsè & continenter orãueris, non quidem si verbis modò orationem expleueris tuam: veriùs vbi omnis prorsus vitæ tuæ ratio atque institutum diuinæ te cõformarit volũtati, sic vt vita ipsa diei & esse promereatur cõtinens quædam & indiuulsa oratio. Quin & his adnectit Paulus: (In omnib[9] gratias agite.) Obiecerit aliquis: Quo id pacto fieri possit, vt anima ob incommoda & calamitates mœrens miserè & sensu ipso doloris acerrimi quasi quibusdã extimulata atque interpuncta aculeis, non lamentetur ac profundat lachrymas: sed pro incõmodis & quæ reuera nemo non deprecetur à seque recellat, pro his inquam, perinde ac pro bonis agat gratias? Si quæ mihi inimicus malè precatus est, contigerint: quî potero inter dira hæc & execranda consistens gratias agere? Vt vnus aliquis pusio sit intẽpesta morte præreptus, hinc matrem super amabili infantulo miserè afflictam dolores ipsa parturigine tãtò acerbiores cõsauciant: quo hæc pacto positis lamẽtis possit assumere voces actionis gratiarũ indices? Quæris quomodo? Si

C secum expẽderit isti quem ex se genuit, filio deũ esse patrem multò præ coniuge germaniorem ac propiorem, quique illo prudentius nouerit & tueri infantulum & eius vitã moderari. Quin igitur domino sic prudẽti permittimus, suas vt opes dispertiatur, easque proprio dispẽset arbitratu? sed & ipsi permolestè ferimus ac si spoliemur proprijs: morientibus insuper cõdolemus quasi affectis iniuria. Illud velim tecũ reputes, nempe puerulum haudquaquam esse mortuum, verius tibi redditum, neque desijt esse amicus, magis verò abijt peregrè, viamque qua & nos ingredi necesse est, aliquatò anteuertit capessere. Dei mandatum indiuiduus tibi hæreat contubernalis, ad quæuis agenda vim rerum discretiuam, perinde ac præradiãtem lucem splendorémve iugiter tibi suggerens, quæ sanè discernendi facultas eminus præoccupans animę tuæ pręcipuam administrationẽ, eamque in primis instruens & de vnaquaq; re veris opinionibus accuratè præmuniẽs, non sinet à quoquam incidentium euariare aut

D immutari: quin tu potiùs simul atq; hisce munimentis ante omnia præmunieris mentem, perinde ac quidã scopus conterminus mari, incursiones quasque reflantium ventorum & assilientium fluctuum poteris tutò & incõcussè sustinere. Quidni priùs assuefecisti mentem, vt de mortali quæ mortali vitæ propria sunt, cogitaret? Atqui inopinam filij nec præuisam accepisti mortẽ. Quid? quo primùm die nuntiatum tibi est natũ esse filium, si quis te rogasset: id quod tibi natum est, cuiusmodi esse censes, aut quale? quid tu tandem respõdisses? Aliud ne aliquid, quàm quia homo est, quod natũ est? Quòd si homo, vtiq; mortalis. Quid igitur insolens aut admirabile, si qui mortalis erat, mortuus est? Solem hunc, vt oritur & idem occidit, non perspicis? Lunam non vides augescere primùm, dein deliquio deficere? Quin terram ipsam contueris nunc progerminantem, mox veluti marcore flaccescentem? Quid eorum quæ circa nos sunt, solidè consistit? Quid vspiam

E est, quod immotã sortiatur & immutabilem naturã? Suspice cælum, ac despice terram: neutrum perenniter duraturũ est. Ait enim dominus: Cælum & terra transibunt. Et cælo sidera sident & collabentur, Sol obtenebrescet, Luna non dabit lumen suũ. Quid ergo admirabile videri debet, si nos qui portio qualiscunque sumus mundi, in eorum partem venimus, quę propria sunt & congenita mundo? Hæc tu despiciens, vbi te quoque adorietur aliquid eorum quæ ceteris communia sunt, ferto id velut oculis conniuentibus, nõ quidem citra vllam affectionem aut sensum doloris, (Nam quæ tandem debetur merces stupidæ isti & insensili indolentiæ?) sed vel cum labore planè intenso, nec vlli explicando angore animi sufferto tamen, haud dissimilis generoso cuipiam Athletæ, qui specimen suæ fortitudinis ac virilis animi palàm exhibet, non aduersarios cædendo solùm, sed & constanti ac generoso pectore ferendo plagas ab illis inflictas. Vtque vnus aliquis gubernator sapiens si est & interritus, qui nitens peritia nec mediocri rei nauticę animum retinet ac seruat rectum, nulla depressum aut demersum

Collatio.

F anxietate & quauis procella inundanti superiorem. Filij qualibet amabilis priuatio, vel vxoris multò suauissimæ, aut certè alterius cuiuspiã ex ijs quæ maximè omniũ deamas, præreptio nihil acerbum aut graue viro irrogabit solerti ac prouida mente prædito, rectáque rationem habenti vitæ præducem, non item istud in eum cadit, qui pro vulgari consuetudine ingreditur. Permolestum enim est & vix toleratu possibile vel ipsis brutis, auocari ac submoueri à consuetudine. Equidem ipse bouem vidi aliquando ad præsepe illachry-

illachrymantem sibi compascuo & cõiugi morte prærepto. Quin reliqua quoque bruta videas consuetudinem tueri mordicus, cui semel insueuerint. Tu porrò neutiquàm didicisti ad eum viuere modum, neque ita eruditus es. Amicitiam alioqui cum vno aliquo inire per prolixam colloquij familiaritatem, diuturnámve consuetudinem, nihil fuerit indecorum. Ceterùm dequeri ac lugere, quòd à te is seiungitur, quo cũ tibi intercesserat diutina ac familiaris cõgresio, id abhorret prorsus à ratione. Sit hoc exempli gratia: Tibi velut sortitò obtigit pro vitæ consuetudine vxor, omnimodã tibi exhibens vitæ voluptatem, promouendæ lætitiæ artifex, eorum cõciliatrix, quibus animum oblectes tuum, familiæ adaugẽs commoda, in mœrore consistenti tibi plurimam molestiarũ ac tristitiæ partem adimens, Hæc tibi inopina morte intercepta est ac perijt? Hac tu afflictione affectus ne effereris: caue, dixeris eorum quæ fiunt fortuitum esse & fatalem casum, quasi nemo moderandæ huic mundiali machinæ præsideat: neu tu mihi constituas nesciò quẽ malorum opificem, per immoderatam mœstitudinem ex teipso improbata dogmata cõminiscens. Christianæ pietatis terminos ne tu transgrediaris. Quandoquidem duo fuistis prorsus in carne vna, multùm promeretur veniæ, qui dissectionẽ eiusmodi & suæ cum compari coniugationis diremptionem prosequitur multo cum angore ac mœrore: at certè nihil tibi profuerit ob eã caussam quiduis eorum quæ te dedeceant aut versare animo, aut loqui. Tecum reputes velim, quòd is qui nos formauit animáq; indidit corpori deus, vnicuilibet animæ suũ hic viuendi statum rationemq; præstituit: & alijs quidem alios hinc emigrandi præscripsit terminos. Hunc enim constituit diutiùs in carne permanere: illũ contra corporeis vinculis decreuit ocyus exolui iuxta suæ sapientiæ ac iustitiæ rationes nulli prorsus enarrabiles. Quemadmodũ igitur eorum qui in carceres conijciuntur, hi quidem in afflictione carceralium vinculorum detinentur introclusi diuturniore temporis mora: illi verò ab ea calamitate submouẽtur celeriùs: sic & animæ. Etenim hæ distinentur in præsenti vita diutiùs: aliæ minùs, pro cuiusque merito dignitatéve, iuxta diuinæ sapientiæ profunditatem, sic vt mens nulla hominum ea posit attingere, quæ de vno quoque nostrum ipse creator prȩuidit. Non audis dicentem Dauid: Educ de carcere animã meam? multiuarium angorem, molestiámve indicat. Non audisti, vt sancti eius exoluta anima est? Quid rursus Simeon dominum nostrum pio vlnarum astringens cõplexu, cuiusmodi vocem emisit? Nónne hanc: Nunc dimittis seruũ tuũ domine? Ei enim qui ad supernum & cæleste domicilium festinus contendit, supplicio omni, omni carcere grauior est hęc inhabitatio corporis. Ne igitur quęrito, vt cõstitutiones de animabus positæ ad tuas vnius votiuas delicias se accommodent & obsequãtur: quin tu de istis quos mutua vitæ consuetudo coniunxit, dein mors intercedens dirimit eosdem, cogita cõsimiles illis esse, qui eadem via aliquò dum proficiscuntur, per continuam conflictationem ac moram, quadã deuinciuntur necessitudine. Hi simul atque percursa via communi, eam apprehenderint, quæ deinceps multifida est & à communi dissecta, iamque postulet necessitas alterum dirimi ab altero, non iam illi familiariter conflatæ consuetudini acquiescentes ea neglectim curant quæ priùs animo destinarãt efficere: quin memoria potiùs repetẽtes caussam initio promotam ad proprium quisque viæ terminum recurrit. Quemadmodum igitur illis diuersus quidem fuerat præfixus viæ ineundæ scopus, istos proinde inter eundem contigit per colloquendi consuetudinem mutua necti ac deuinciri familiaritate: idem vsu venit nuptijs aut alia quapiam socialis vitæ consertione deuinctis. Est nimirum sua cuique præstituta meta viuendi. Sic igitur consertos inter se & coünitos necesse tandem fuerit, vt præfinitus cuique vitæ finis dispare atq; dissoluat. Sanè animi fuerit probè agnoscentis, collatum in se beneficium, non ægrè admodum angi aut discruciari ob hanc alterius ab altero diremptionem: sed gratiam habere ei, qui tibi initiò statim eiusmodi consortium velut sortitò impertiuit. Tu contrà, ne vxore quidem superstite, aut filio, aut alio quidquid tãdem id est, ob cuius absentiã luctu nunc ac mœrore cõficeris, nullã habebas gratiam præsentiæ istorũ collatori: potiùs dequerebaris, quòd quæ optares, non suppeterent. Cohabitabas solitariæ vxori? mox expostulabas, qnòd pro voto non adessent liberi. Aderant filij? Dolebat quoniã minus abunde suppeterent luculẽtæ opes: aut certè, quia perspiceres ex inimicis quosdam quotidiana rerum fœlicitate cumulari. Videto igitur, ne fortè ipsi caussas præmoliamur nobis ipsis & cõnectamus: quibus fit, vt merito nostro rebus spoliemur in vita charisimis. Quum eæ adessent, ne sentiebamus quidem: vbi defluxerũt, flagrati vrimur earũ desiderio. præsentibus enim quæ ex deo sunt, bonis perfruentes quum nullã rependamus largitori gratiarum actionem, vt sensum aliquem percipiamus ex iactura rei, necesse est ea vt spoliemur. Vt enim oculi quod iusto propiùs admotum est, non vident, sed opus habent moderata quadam interuallari distãtia: itidem animas minùs gratas videmus sensu attingi præreptæ gratiæ, dum priuatos se intelligunt prærogatiua bonorum. Acceptis enim vitæ istius commodis, erga benignum datorem ingrati, ne vnam quidem agnoscunt gratiam: vbi quid intercipi vident, id demum quod interceptum est, deprȩdicãt. Atqui nemo nostrum se submouerit à gratiarum actione per vllam quantãlibet vitæ se circunstantem ærumnã, is modò ne ingratè velit quamque gratiam sibi impertitam agnoscere ac percensere. Habet enim vniuscuiuslibet nostrûm vita nõ pauca, nec indigna recognitione admodum iucunda & contemplatione: si tamen nonnunquam sustinuerimus id inspicere quod infra nos est, atque ita ex comparatione ad id quod deterius est, bonum quod ipsi posidemus, quanti sit pretij, admetiamur & expendamus. Seruus es? Habes te vno deiectiorem. Quòd vno superior es, ne esto ingratus, quòd neutiquam addictus es pistrino, quia nullæ tibi infliguntur plagȩ. At ne huic quidem caussæ defuerint referẽdæ gratiarum actionis. Neque enim iniectȩ sunt ei cõpedes. Nõ vinculis astrictus est ligno. Nec vincto desit caussa reponendæ

Consuetudinis vis quanta.

In Manichæos.

Ex Caiuētis à simili.

A B C D E F

reponendæ gratiæ sufficiens, vel quia finitur viuere. Quòd datur solem contueri, respirare aërē: ob hæc gratias agit. Nullo tuo merito plecteris? Gaudium tibi ingerat futurorū spes. Iusto ne es supplicio addictus? Gratias itaq; agito: quòd eorum quæ ausu temerario designasti, hic luis pœnas, vt ne lætalium peccatorū gratia æterno serueris tradendus supplicio. Sanè hunc in modum licuerit ei qui gratus esse pergit, haud mediocrē gratiam pro præsentibus bonis benigno largitori exoluere, per omnem omnino vitā & vitę exercitia omnia. Atqui hic nunc affectus accidit ple-
A risque eorū qui implacidis moribus sunt & minimè gratis, vt bonum quidem quod adest, fastidiant & cōtemptim aspernētur: contrà quæ absunt, expetāt cupidissimè. Neque enim istos censent præ se premi grauiore inopia: quo fit, vt nullam exoluant benefico datori deo gratiā, immo dum se componunt cum eo quod in alijs eminet estque excellentius, reputantes quantò inferiores illis sint, perinde anguntur animo, verbisque deprecantur & accusant suam sortem, ac si proprijs spoliarentur. Seruus permolestè fert se non esse liberū. Educatus in libertate cruciatur, quia minimè patritius sit, neque ex spectabili illustríve claritudine generis prognatus, ac ne auos quidem qui se præierint: possit septem enumerare, quique in equorum gladiorúmve nutricationem priuas impensas insumpserint. Quiritatur & eiulat genere illustris, quòd minimè efflorescit diuitiarum luxu profusiore. Mœret ac lamentatur diues se non esse ciuitatum ac gentium principem. Dux exercitus discruciatur se non potiri regno.
B Dolet regi, quòd non in vniuersum totius sub sole orbis imperio præsidet. Aegrè illi est, quoniam gentes supersunt, quæ minimè eius agnoscūt imperiū, nec ipsius se sceptris sufternunt. Ex istiusmodi omnium lectione colligere liceat, nullam rependi actionem gratiarum liberali ac munifico collatori pro ingentibus beneficijs. Ceterùm expūcto à nobis eiusmodi ob hæc quæ minùs sunt in promptu cōmoda, doceamur pro his quę adsunt gratiarum reddere actionē. Si quæ nos adorientur rerum apprimè tristium afflictiones inamonæ, dicamus sapiēti medico: In tribulatione parua disciplina & eruditio tua nobis. Dicamus: Bonū mihi, quod humiliasti me. Dicamus: quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Dicamus: Parumper ob peccata quæ admisimus, fumus flagellati: Oremus dominum: Castiga nos domine, veruntamen in iudicio & nō in furore. Dum enim redarguimur, à domino corripimur,
C vt ne cū hoc mundo damnemur. Si quando splendidior ac lætior arridet ratio & institutum vitæ, illam depromamus Dauidis vocem: Quid retribuam domino, pro omnibus quę retribuit mihi? Ex nihilo fecit vt essemus ac produxit. Cohonestauit dono rationis. Inuentum artium gratuitò contulit, quæ adiumento sint nobis ad tuendam vitam. E terra visceribus alimenta eduxit. Nobis prærogauit in ministerium omnigenum pecus. Propter nos imbres, Sol, montana regio, atque item cāpestris nostri caussa pulchrè exculta est, & ornata, veluti profugia quædā nobis apparans quibus ad montiū vertices prouehamur. Propter

Attēde dei erga nos beneficia.

nos amnes fluunt, discatent ac promanant fontium scatebræ, ad negotiādum nobis se adaperit mare nauigationi, è fodinis metallicis effodiuntur opes. Vndeuis affluit amœnitas exuberās delitiarum, omni nos obuallante creatura ac protegente, per luculentam ac prædiuitem erga nos beneficentissimi dei gratiam. Ecquid necesse sit qualiacunque hęc commemorare? Deus ipse nostræ saluti consulturus, inter homines conuersatus est: ob hanc deciduam & corruptelæ obnoxiam carnem, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: nimirum in omnes beneficentissi- D
mus cum ingratis inter captiuos, qui eos asserat libertati, Sol ipse iustitiæ eorum intermedius, qui sedent in tenebris. Venit ad crucem, istarū prorsus expers affectionum ad mortem, vita lux ipsa, densissimā Erebi penetrauit caliginem. Propter eos qui morti succubuerant, resurrectio. Adoptionis spiritus multiformis distributio charismatum multiplex coronarum promissio: alia insuper, quæ singula haudquaquam procliue sit reuocare ad numerum, quibus sanè omnibus illa prophetæ vox accommodari possit: Quid retribuemus domino, pro omnibus quæ retribuit nobis? Etenim rursum magnificus dator haudquaquàm dictus est tribuisse, sed retribuisse, ac si is non cœpisset prior in nos gratiam conferre, sed resolueret acceptam his qui priores contulissent. Quā enim pro accepta gratia repēdis gratiarum actionem, in numerū refert & habet beneficij loco: qui quidem quum opes facultatesque suppeditarit, per pauperum manus te reposcit eleemosynam. Is tametsi aliud nihil accipit quàm quod E
suum est, solidam tamen ac syncerani retribuit gratiam, ac si propria dedisses: Quid igitur retribuemus domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Non enim possum nō inculcare hāc prophetæ eximij vocem, meritò hærētis velut in salebra ac circūspicientis suammet inopiam, quòd ad manum nihil retributione dignum occurrat, nihil quod aliqua ex parte respondeat magnificis adeò ac splendidis beneficijs, quæ quidem haudquaquam pertigerunt ad illam exuperātem promissorū prerogatiuam, quandoquidem istis tantò cumulatiora se olim daturum pollicetur: nempe, delitias paradisi, cęlestis regni gloriam, honores nihilo dispares angelis, cognitionem cōtemplationémve diuinæ maiestatis, quod vnum his qui se dignos pręstiterint, in bonis habetur summum: idque votis omnibus creatura omnis expetis, rationis capax, quo vtique bono perfrui olim licuerit, nobis ab omni vitiosa carnis affectione expurgatis. Dixerit quispiam. Charitas sanè quū F
prima numeretur & perfectissima in virtutū bonis, (Nam plenitudo legis charitas.) quīnam possimus socialem affectum & flagrantem charitatem declarare erga proximos, quando primùm ingressi ad eos multiplici & acerba calamitate detentos, adeò non cum flentibus ipsis flemus, neque collachrymamur, vt etiam pro his quibus afficiuntur incommodis deo agamus gratias? Et quidem æquanimiter propriam perpeti afflictionem, & cum actione gratiarum, insigne præfert patiētiæ ac fortitudinis: pro calamitate verò quæ vnicuipiam contigit, gratias agere deo, insultantis est alienis malis & mœstitia affectos exacerbantis

Gratitudo quàm deo probetur.

baptis, quum iubeat Apostolus, vt cum flentibus & ipsi fleamus. Ad hæc igitur quid nobis dicendum? Rursus ne reuocanda nobis ad memoriam sunt verba, quæ nobis præscribunt, ob quæ partim gaudendum, partim lugendum? Ait nanque: Gaudete & exultate, quoniã merces vestra multa est in cælis, E diuerso: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed flete super filios vestros. Enimuerò vt cũ iustis quidem exultemus

A & collætemur sermo edicit diuinus: contra, cum ijs qui per efficacem pœnitentiam amaras profundunt lachrymas, lugeamus ac lamentemur. Aut certè, & ipsi eos deploremus, qui sic citra vllum doloris sensum sunt affecti, vt ne intelligant quidem quàm inauspicatò eãt se perditum. Eum porrò, qui ob hominũ mortẽ fletus edit, cumq; lugentibus in querulas voces erumpit, minimè conuenit putare hoc dei implesse mandatũ. Neque enim medicum laudauerim, qui quum debeat auxiliari ope occurrere ægrotantibus, vndique totus scatet morbis. Non item nauclerũ ipse probauerim, qui quum artis gubernãdi præsidio nixus debeat vtiliter vectoribus ac nautis præesse, confligere aduersus procellosam ventorum vim, effugere vndiuomas fluctuationes, insuper & spe bona arrigere animos vectorum immodico timore perstrictos: ipse interim fastidienter nauseat, nec minùs ac ceteri rei nauticæ rudes despondet animum. Planè nihilo dissimilis est his, qui mox vt ingreditur lugentium cœtum, nihil adeò in illos vtilitatis impertit suomet sermo-

B ne, vt etiam ex aliorum communi afflictione in se gestus trahat indecoros. Vt enim ob fortuitas calamitates lugentium contristemur, nemo negauerit consentaneum esse rationi (ita enim fiet, vt tibi cõcilies familiarem congressum ac beneuolentiam miserè afflictorum, si quidem minùs exhibueris te hilarem ob eorum calamitates, nec neglexeris aliorũ cruciatus ac dolores,) at certè minus conuenit vt cum istis mœrore affectis decorum honestatémve trãsilias, ita vt miserè affecto acclamites eiulans & collugeas, aut in ceteris quæ te dedeceant, istos imitere siue cum æmuleris cuius oculis afflictionis magnitudo tenebras offudit: exempli gratia, si te vnà cum istis introcludas & obseres, si amicieris lugubri & pulla veste atque humi sessites, si cæsariem impexam & intonsam gestites. Hisce enim rebus augescit potius & intenditur calamitas, quàm mitigetur. Vides ne, vt bubonum ac spleniorum affectus, dum hi quidem accedunt parti iam sauciæ, illi autem febribus accrescunt: dolori addunt non mediocrem accessionem? Ceterùm manus tuas si dolenti membro superduxeris leni attactu: extuberationem vtique supprimes. Ne tu igitur promo-

C tam afflictionem atrociorẽ reddideris tua vnius præsentia: neu concidas cum hoc iam collapso. Prorsus enim is esse debet superior in humũ deiecto, qui surrigere nititur iacentem. Nam si delapsus peræque est: nihil minùs ac alter opus habet à quo subleuetur. At certè nihil præter decorum fuerit, si quidem ob ea quæ cõtingunt, animus mordeatur moderato sensu doloris, aut rebus afflictis silentio cõtristetur ac mœreat: sic tamen vt ipso vultu cogitationi respõdente & modestę grauitatis pondus cõseruante, tui significes

pectoris afflictionem. Planè indecorum fuerit, mox vt occœperis loqui, si ad obiurgationes prosilueris. Id enim perinde est, ac si insultes & illudas miserè prostratis. Animæ enim angore & tristitia afflictæ obiurgationes importunæ sunt: simulque minùs accepti eiusmodi sermones quapiam perturbatione laborantibus, nec vim vllam obtinent efficacem persuadendi, ad eorum præsertim consolationem, qui ad concitandos in se humanos affectus modis omnib⁹ seueriores sunt. D

Quin tu simul atque istos permiseris inanes questus ac prorsus inefficaces effundere, voceque exerta & passis crinibus eiulare ac lamentari: iam vbi se sensus mali remiserit & suppresserit, tum scitè ac leniter licuerit eos cõpellare verbo consolatorio. Etenim qui effrenes equorum pullos edomandos accipiunt, non statim initio freno ori iniecto natiuam illorum ferociam frangunt aut inhibent & sistunt: (Ad eum enim modum refractarij redduntur & retrogradi ac discunt dorso suos excutere sessores.) sed primùm nonnihil obsecundant & indulgent illorum ferocienti naturę. Dein vbi viderint è proprio impetu feritatẽ iræ absumptã: tunc acceptos aliqua iam ex parte edomitos, arte moderatiores reddunt & quouis sequaces. Ita sanè cõtinget iuxta Salomonis sententiam dicẽtis: Melius est ire ad domum luctus, quàm ad modum cõuiuij: si quis scitè & clementer vsum moderans sui sermonis, suã ægroto impertire volet sanitatem, nõ item alienæ tristitiæ, ceu oculi lippientis particeps effici. Flendum igitur nobis cum flentibus. Tu enim simul atque videris fratrem ob eorum quę admisit, pœnitentiã E

se proluentem lachrymis, huic collugeto & condole: ita etenim tecum fiet, vt ex alienis malis castiges propriũ. Qui enim pro peccato proximi, lachrymis stillat præferuidis: hoc ipso quòd lapsum deflet fratris, suũmet à se profligauit morbum. Talis erat, qui dicit: Deiectio siue defectio animi tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Fle igitur super peccato. Peccatum animę est ægritudo, peccatũ mors est animæ alioqui immortalis, peccatũ luctũ est & implacabilibus lamentis dignum. Ob peccatũ profluant effusissimæ lachrymæ, neu desinat ex imo pectoris recessu iugiter prosilire suspiriosus gemit⁹. Flebat Paulus inimicos crucis Christi. Flebat & Hieremias internecionem pereuntis populi, qui sanè quòd lachrymæ suapte natura profluentes non satis illi essent ad planctus magnitudinem, cupidè expetebat sibi infundi lachrymarum fontem & extremũ solitudinis diuersoriũ, dicens: Et sedebo & plorabo populum hũc dies multos, eos qui pereunt. Sanè istiusmodi luctum ac lachrymas deprædicat Apostoli sententia & fœlices astruit, non etiam eas quæ ad semel conceptã animo tristitiam ex oculis facilè erumpunt F

& corriuãtur, at neque eũ statim confirmat beatum, qui suapte natura per omnem occasionem propendet ad lamentãdum. Non ita dudum ipse ego vidi quosdam ex his, qui studio consectandæ voluptatis sunt addictiores. Hi insigniter adeò cõsueuerant genio indulgere ac delitijs, vt si qua incidisset occasio tristitiæ, huius prætextu totos se ad crapulã conuerterent & ebrietatem sectandam, suæ interim istius intemperantiæ culpam

Confirmat collatione.

Seuêor... mor præser tim, dum grassatur pestis.

[illegible]

ἐκβοῆσαι καὶ ὀλοφύρεσθαι.

A simili.

conati reddere leuiorem inductione verborum Salomonis: Date, ait, vinũ his qui in tristitia sunt. Est planè sententia hæc prouerbialis non quæ impunem & liberã facultatem cuiquam tribuat consectandæ ebrietatis, potiùs humanam vitam tuetur ac seruat. Vt enim omittam sensum ænigmatica allusione inuolutum, qui quidẽ per vini nomenclaturam, iucunditatem subindicat & lætitiam spiritualem, ipse quoque sensus qui ad manũ cuique est & vel vulgo cognitus curæ plurimum ac diligentiæ exigit, vt obseruetur, ne videlicet qui iusto grauiùs indulgent luctui ac pro-
A inde nullã admittunt consolationem, vehementiore absorpti acrimonia luctus sumere negligãt alimoniam corporis. Nam pane quidem hominis mœrore affecti cor fulcitur ac firmatur: vino autem constabiliuntur & consolidantur immi- *Στεβαίωσις ex collatione.* nutæ & collapsę corporis vires. Ceterum vini iusto amantiores ac temulenti haudquaquam demulcent aut sedant animo conceptum mœrorẽ, veriùs malum permutant malo & improbo quodam contractu ac permutatione exitiali pro corporis morbo morbũ in se recipiunt animæ, illorum exemplo, qui trutinæ momenta dum exæquant, tãtum tristitiæ adimunt, quantum addunt studio voluptatis. At certè ita quidem opinor vinum oportere auxilio esse naturæ, nec permittere tãtum infundi vini meracis, vt eo tanquam tenebricosa offusione caliginis ratio obscuretur. Neque enim mœror ille animi discutietur vnà cũ vino & effluet: sed & animę presśiùs cohærescet & fiet auctius malum ebrietatis. Quod si ratio
B supprimendæ tristitiæ est medicus, vtique ebrietatem par fuerit censeri malorum esse extremũ, vt quę maximopere impedimẽto est, quo minùs sanetur anima. Ceterum ex his quę mihi dicta in hoc sunt sermone, singula velim vt ad mentem reuoces: his enim expensis deprehendes Apostolicæ legis edictũ & posse nos exequi & eius executionem apprime nobis futurã vsui atque emolumento. Primùm quidem dictum est, qui possis semper gaudere, nimirum præducem sequutus rectam rationem, subin quo pacto sine intermissione orãdum tibi sit, Tertio loco, vt omni in re agendæ veniant deo gratiæ. Denique qua ratione, cõsolari eos possis qui affligũtur, vt his omnibus perpolitus & ornatus, morum integritati ac perfectioni restituaris, subsidium opemque ferente Spiritu sancto per inhabitantem gratiam domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula, Amen.

Luc. 12. c.
C HOMILIA BASILII MAGNI *in dictum illud, ex euangelio secundum Lucam: Destruam horrea mea, & maiora ædificabo: interim de auaritia, Raphaele Volaterrano interprete.*

VPLEX est tentationum genus. *Tentatio duplex.* Nam vel corda hominum, tanquam aurum in fornace, per patientiam afflictis rebus aduersisque probantur, quæ ipsorum coarguant ac declarent probitatem: aut certè ipsa vitę prosperitatis sępenumero multis tentationis & experimenti loco est. Acquè *Collatio.* enim durum videtur, in rerum difficultate minimè deijci, & infractum seruare animum, ac in fœlicitate non extolli ad irrogandam cõtumeliam. D
Et quidem prioris exemplum magnus Iob inuictus athleta præ se tulit: qui omnem diaboli violentã, veluti torrentis impetum inconcusso corde, firmoque proposito quum excepisset tanto maior tentationibus apparuit, quãto duriora illi vixque eluctabilia ab hoste visa sunt obiecta illi certamina. Earum verò tentationum exẽpla quæ ex lætiore rerũ successu cõtingunt, cùm alia multa sunt, tam huius nobis nunc lecti diuitis: qui opes quidem ingentes habuit, in ijsque maximè spem collocauerat, dei benignitate ipsum abusq; initio tolerante, nec ob ingratitudinem morum condemnante, sed continuò prioribus diuitijs alias addente, si quo modo per copiæ satietatem animum eius ad liberalitatem ac mores mansuetiores aliquando prouocaret. Hominis, inquit, diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens, Quid faciam? destruam horrea mea & maiora ædificabo. Cur igitur abundauit ager hominis, nihil boni ex copia facturi? Vt maior dei longanimitas appareret? quando vsque ad tales quoque eius bonitas extẽderetur: qui pluit super iustos & iniustos, & solem suum oriri facit super bonos & malos. Talis verò bonitas dei maius colligit supplicium his qui peruersè agũt. Huius itaque diuitis terræ per manus auaras cultæ, deus imbres tribuit: ac solem, qui semina ad maturitatem sui caloris fotu proueheret & multiplicaret fruges per fertilitatem. Et talia sunt, quæ deus largitur, terræ videlicet confert aptitudinem, aëris temperiem, seminum copiam, auxiliarem boum operam, & si qua sunt alia, quibus agricultura fœliciùs promouetur. Hominis huius verò qualia sunt? Mores amarulenti, in omne hominum genus odium, nulla in proximum liberalis collatio. Hæc miser benefactori rependit. Nõn communis meminit naturæ: nec quæ supererant, putauit egentibus distribui oportere: nec vllam inibat rationem illius præcepti, Ne desieris benefacere inopi. Itemque Eleemosynæ ac fides ne te deserant. Item: Frange esurienti panem tuum. Denique prophetæ, omnésque doctores clamantes nõn sunt auditi. Sed horrea multitudine fructuum grauata dirumpebantur: F cor autem eius parcum ac tenax minimè exaturatum est. Semper enim antiquis noua superaddens, & annuis prouentibus copiam augens, in hanc inextricabilem incidit mentis inopiam ac perplexitatem, cùm nec vetera quidem propter auaritiam sineret in vsus inopũ cedere: nec item recentibus propter copiam locus esset: Idcirco vana & inefficacia eius concilia, curæque perplexæ fuerunt. Quid faciam, inquit: Quis non misereatur sic miserè curis obsessi? Ipsa fertilitate miser erat ac timidulus. Miserabilis præsentibus & paratis

paratis bonis, miserabilior ob ea quæ adhuc expectabat. Non enim prouentus annui fruitionem ei terra ferebat, sed fletus & suspiria: non fructuũ copiam, sed curas & dolores & graues anxietates sibi colligebat. Peræquè enim ac egestate pressi, miser affligitur, & eiulat. An non talis modi edit vocem, cuiusmodi solet qui angustia pressus mẽdicat? Quid faciam? Alimenta vnde? vnde indumenta? Hæc secum submurmurat ac loquitur diues: cor per hæc mœrore cõficit & affligit, dum estur anxia solicitudine. Ceteros enim quod asso-
A let lætitia perfundere, id macerat ac liquefacit auarũ. Ex his enim omnibus, quibus domi plenissimè affluit, nihil decerpit gaudij: quin ipsæ potius vndiq; affluẽtes diuitiç & quarum diffusionẽ non capiunt promptuaria, punctim eius extimulant animum ac lancinant, ne ad externos fortè vel trãscursim aspiciens, in egenos cogatur nonnihil conferre subsidij. Hæc istius animæ misera affectio mihi planè videtur nihilo dissimilis voraci gulç helluonum, qui ingluuie disrumpi malint, quàm vt vel tãtillum ex reliquis in inopes cõferant. Agnosce ô homo eum qui dedit. Fac memineris tuijpsius, tu quis, quid item dispenses, à quo acceperis, qua item gratia tã multis sis prælatus. Dei optimi minister es, tuorum dispensator cõseruorum. Ne puta omnia ventri tuo præparari: quæ in manibus habes vt aliena existima: paruo te exhilarabunt tempore, deinde diffluentia prçteribunt, quorum ratio abs te acriter exigetur.
B Tu autẽ omnia simul portis & repagulis retines interclusa, ijsque signaculis obsignatis & colligatis aduigilas anxius. Ex teipso captas consilium? Planè imprudenti vteris consiliario. Quid faciam? Parata tibi responsio fuerat: Esurientium animas explebo, aperiam horrea, & omneis vocabo indigos: imitabor Ioseph præconio exhibitæ hominibus benignitatis celebrem: vocẽ emittam magnificam: Quicunque panibus egetis, venite ad me singuli participes futuri quod satis fuerit, gratiæ à deo mihi collatæ quasi prosilientis è communibus fontium scatebris. At non tu talis. vnde enim tu qui rerum commoditatem vsumque inuides hominibus, improboque tecũ inito consilio solicitus es, non quo pacto cuique ea quæ necessaria ad vitam sunt, dispertiaris: sed quonam modo omnibus ad te retractis, omnes eorum priues vtilitate. Prsto erant, qui animam illius, è corpore exigerent, & ille cum anima de escis loquebatur. Eadem illa nocte auferenda erat illi anima, & ille multorum annorũ delitias
C sibi ipsi imaginabatur. Permissum illi est, quiduis consultandi, animique sui sententiam exprimendi, vt cõpetentem suo proposito sententiam acciperet. Caue ne idem tibi quoque vsu veniat. Hoc nanque ideo scriptum est, vt simile quid vitemus. Imitare ô homo, vel terram: vt illa fructus proferto, vt ne illa conspiciaris esse deterior, quç inanimis est. Sanè illa nõ in suum vsum aut commodum, sed in tuum ministrare cõtendit. Tu autem quem debueras ostendere beneficentię fructum, illum tibi ipsi congregas? Nam benefactorum gratiæ, in dantes reuertuntur. Dedisti esurienti? tibi cõsuluisti: Quod dedisti, ad te cum auctario reuertetur. Queadmodum enim frumentum in terram cadẽs, lucrum proijcienti parit; sic

Simile.

& panis in esurientem proiectus, multam in posterum tibi reddet vtilitatem. Sit agriculturę tibi finis, initium semẽtis cælestis. Seminate, inquit, vobisipsis in iustitia. Quid igitur te infelicem reddis? Quid affligaris luto & lateribus diuitias claudere contendens? Melius nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Si autem diuitias ob honorem inde prouenientem admiraris, considera quãto ad gloriam magis faciat multorum filiorum parentem appellari, quàm mille stateres in marsupio repositos habere. Pecuniam enim hîc vel nolens relinques: honorem verò ex benefactis ad dominum referes: quãdo populus omnis communem iudicem circunstans, te & nutritorem & in inopes beneficum, & demũ omnibus quæ ad huma- D
nitatem pertinent nominibus appellabunt. Nónne vides quosdã in theatris pancratiastas & mimos & cum feris certãtes, quos spectare quis abominetur, pro breuis temporis honore ac populi plausu pecuniã prodigentes: tu autem tam parui es animi, vt ad sumptus perpetuam tibi gloriã parituros cuncteris? Deus est, qui recipiet, & angeli collaudabũt, homines quotquot ab ipsa mũdi creatione fuerunt, beatum te prædicabunt? Prætereà, gloria sempiterna, corona iustitiæ, regnũ cælorum præmia tibi ob harum rerum corruptibilium administrationem, erunt: quæ tu nihili ducis. Tanto teneris rerum præsentium studio, vt quæ spe præsumere debes, ne tãti quidem facias præ illis. Agedũ ergo, tuas opes in pauperum varios vsus dispone ac dispensa, clarus & venerabilis ob sumptus in egentes esto. De te illud
dicatur: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius E
manet in seculum. Ne graueris necessarijs vsibus te benignum reddere. Ad horrea tua aperienda, noli annonç caritatem expectare. Nam qui auget pretium annonæ, publicæ execrationi obnoxius redditur. Famen ob aurum ne opperitor: noli ob vtilitatem priuatam, communem inediam affectare. Noli, inquam, institor caupóve humanarũ fieri calamitatum: ne per occasionem cumulandarũ opum, iram in te accersas dei. Ne molestiam generes vulneribus eorum, qui flagellis cçsi sunt. Tu verò aurum tãtum respicis, fratrem verò tuũ non aspicis: & nummi quidẽ characterem ac genus cognoscis, probum ab adulterino discernis: fratris verò tui egestatem prorsus ne scire quidẽ vis. Auri renidens color te mirum in modum oblectat: at quantus te sequatur inopis gemitus, nõ cogitas? Quomodo tibi ob oculos proponam calamitates pauperis? Ille circũspectis omnibus vi-
det sibi nihil suppetere auri, sed ne sperat quidẽ F
vnquam affuturum. Supellex porrò ac vestimentum eiusmodi cuiusmodi esse solent pauperis facultatulæ: nimirum pauculis obolis æstimandæ. Quid igitur? Ad liberos deniq; oculos reflectit, eos vt ad forum deductos exponat venui atq; illinc qualecunque solamen inueniat impendentis fati. Expende, quęso, hic certamẽ ex vna parte instantis famis, ex altera paterni affectus cum altera miserabilem mortem intentet, alter verò vnà cum filijs mori persuadeat. Ad hunc modum sæpenumero affectus, sæpe iterum impeditus, tandem vrgẽte necessitate ineuitabili victus & coactus in id consilij rapitur. Et quæ hic consultat pater? Quem primum liberorum vendam?

σιτοδο-χεῖα in annonæ flagellatores.

Quem magis cupiet is, qui frumentum commutat? Si primum: At ætatis honos me reprimit. Iuniorem ne? At me miseret æui calamitatis adhuc indocilis. Iste apertas habet notas, quibus effigiem maiorum meorum exprimit. Ille aptus est ad disciplinarum studium. Heu ineluctabilem calamitatem. Quorsum euado? Quem nam istorum lædam & offendam? cuius nam bestiæ ingenium assumam? Quomodo naturæ obliuiscar? Iam si cunctos retinere adnitar, cunctos videbo calamitate famis absumi. Si vnum vẽdidero, quibus oculis reliquos aspiciã, cùm me iam illis videã de mea erga ipsos fide suspectum? Quomodo domum inhabitabo qui mihi ipsi orbitatem accersiuerim? Quomodo ad mensam accedam, cuius sumptus ex tali mercatura constant? Tandem multis cum lachrymis, charissimum natorum vnum venditurus ad te venit. Tu propterea nihil tali calamitate inflecteris? Nulla subit mentem naturę communis ratio? Quin & illum licet, fames premat: ludificas interim cauillis & comperendinator dissimulas, diuturnioremq; illi necis & concinnas calamitatem. Quum ille sua tibi viscera pro alimonię pretio offerat, manus tua ex huiusmodi calamitatibus facultatem & opes captans, non solùm non stupet, sed & reluctaris quasi nimium des, & vt multum lucreris minùs tum dare conaris, vndique miseri grauãs incommoda. Non lacrymæ tibi extorquent misericordiam, non suspirium cor emollit: sed inflexibilis & duricordius aurum respicis, aurũ imaginaris. Hoc tibi dormienti insomnium, & vigilanti desiderium. Quemadmodum enim per insaniam mente moti res probè non vident, sed pro morbi sui ratione quæuis imaginantur: sic anima tua ab auaritia possessa, cuncta aurum, cuncta argẽtum respicit, libẽtius vides aurum quàm solem. Quæcunque vides, in aurum verti cupis, dásque operam quoad possis & liceat. Quid enim rerum nõ moliris mouésque vnius auri gratia? Frumentum tibi in aurum vertitur, vinum in aurum concrescit, lanæ ipsæ transeunt in aurum. Omnis mercatura, studium omne tuum ac solertia conciliat tibi suggeritque aurum. Quid? Seipsum denique generat aurum, dum per fœnus tãtò redditur auctius. Nec enim satietas aut finis cupiditatis inuenitur. Sæpenumero pueris cibi iusto appetentioribus quæ cupiunt maximè, affatim & ad saturitatẽ damus, ita, vt ex copia fastidio capiãtur: auarus autem non ita, sed quantò plus accipit, tantò plura desiderat. Diuitiæ si affluant (inquit psal.) nolite cor apponere. Tu autem pręter necessitatem affluentes retines, & exitus obstruis. Deinde sic coactæ ac occlusæ, & quasi stagnãtes, quid tibi faciũt? Rumpunt repagula violenter retentæ, redundãtia destruunt horrea, promptuaria solo adæquant, ac si hostis alicunde irruperit. Sed maiora, inquis, ædificabit: Incertum, an destructa velut per manus successori dabit. Nã ipse velociùs migrabit hinc abreptus, quàm illa iuxta auaritiæ ipsius cogitationem erigantur. Sed hic quidẽ diues finem congruum ac parem consilijs malis est assecutus. Vos contra, optem à me vt persuadeamini, nẽpe vt portis omnibus patefactis promptuariorum diuitijs latissimè patẽtem transitum exhibeatis quasi latifundo fluuio frugiferam terram per mille eriguos elices riuósque clam ingredienti. Itidem & ipsi per multas vias opibus ad pauperum domos aditum date. Nam & putei continuò exhausti, & copiosiore & pulchriore admodum fluunt aqua, dimissi verò & quieti, facilè putent: Sic & opes cõditæ quiescentésve, inutiles: motæ autem & translatæ publicum commodum & fructum pariũt, quarum gratia ô quãta tibi laus ex ijs qui beneficium acceperũt, proueniet? quam tu caue contempseris. Quanta verò à iusto iudice merces? cui tu diffidere nolis. Exemplum itaque accusati diuitis tibi vbique occurrat: qui quidem præsentia custodiens, & de futurorum spe anxiè sollicitus, & incertus, num esset victurus crastino, hodie peccando diem anteuertit crastinum. Nondum ad hunc inops aduenit supplicaturus, & iam antea suam declarat feritatem. Nondum collegit fructus, & iam auaritiæ iudicium & cõdemnationem accepit. Terra quidem in ferendis ei fructibus officiosa fuit. Profundam in aruis segetem ostẽtabat, racemos in palmitibus plurimos tulit. Is verò illi pariter præbens oleam fructibus prægnantem ac turgidam & ex genere nucum omni illi promittens omnimodam alimoniam, quum is interim nulli commodus aut beneuolus esset, & sine fructu. Nondum habebat fructus, & illos iã egenis inuidebat. Quanquam quot sunt periculis obnoxiæ fruges antequam domum comportentur? Nam & grando sæpe elisit atque comminuit, & æstus ingens è medijs eripuit manibus, & aqua intempestiua è nebulis fluens infrugi reddidit & inutiles fructus. Quin tu ad dominũ preces effundis, vt munus hoc tibi impertitum perfectum reddat? immo tute anteuertis indignum efficere eorum susceptione, quæ tibi præministrata sunt. Clam loqueris tecum. At tua verba in cælo examinantur: Quapropter & inde tibi respondetur. Quæ autem dicit? Anima, inquit, habes reposita tibi multa bona: Comede, bibe, gaude. O verba stultissima. O dementiam singularem. Nam si porcinã habuisses animam, quid aliud ipsi enunciare potuisses? Itáne pecuinus tu, ita bonorum animæ ignarus, eã vt exceptes carnalibus epulis: & quęcunq; alui secessus recipit, animę destines. Si quidem illa virtutem habet, si plena est bonis operibus, si dei gratiã sibi conciliauit ac familiariter asciuit, tum sanè multa bona habet, tũ lætari poterit bona lętitia. Iam quando terrena sapis, & deum habes ventrem, totus quoque caro effectus, vitiosis affectibus obsequeris, audi te dignã appellationem, quam tibi nullus hominum, sed ipse dominus indidit: Stulte, hac nocte animam tuã abs te repetent: Quæ autem præparasti cuius erunt. Superat æternam pœnam irrisio ista stultitiæ. Qui nanque paulo pòst abripiendus è vita & ad supplicium abducendus quale init tacitus cõsilium? Destruam, horrea & maiora faciam. Isti ego sanè dicerẽ, benefacis. Nam iniquitatis horrea proculdubio digna sunt, quę diruantur. Euerte miser tuis ipse manibus quod malè ædificasti. Solue horrea, vnde nullus vnquã solamen vllum consecutus est. A fundamentis excidito auaritiæ custodem, dirue tectum, euerte muros, ostẽde soli frumentum quod cariem sitúmue cõtraxit. Educ diutius illigatas hasce diuitias: produc in publicum

Margin notes: φιῦ τῆς ἀμηχανίας. — Auaritiæ ad insaniã collatio. — Elegãs collatio ex cõtrarijs. — ἐλλιμνάζον. — Metaphora. — Simile. — ἀφθόνως — σιτοδοχεῖον

blicum triumphum tenebris obsita domicilia Mamonæ. Destruam horrea mea & maiora faciam. Vbi verò & ista frumento adimpleueris, quid quæso ampliùs cogitabis? an rursus destrues & rursus ædificabis? Quid stultius quàm laboribus nunquàm finiendis se conficere ac summo cum studio ædificare, nec minore cura eadem demoliri? Habes si vis, apothecas, vetres pauperum, thesauriza tibi thesauros in cælo. Quæ illic reconduntur, ea neutiquã depascuntur tineæ, nulla depopulatur caries aut erodit, nulli suppilant prædones. Dixeris: Atqui tum in indigos dispartiar,
A quum horrea secũda compleuero. Longa tibi vitæ tempora præfixisti: vide ne te illud tempus quod certo ac præstituto termino accelerare solet, fortè corripiat. Et profectò vitã sibi hoc modo cõfidentiùs polliceri, non bonitatis sed malitiæ est iudicium. Vitam nanque tibi polliceris, nõ vt posthac sis liberalior, aut tribuas: sed vt instantem medicum à te propulses. Iam quando suppetit, quid prohibet, quominùs liberaliter impartiare? Nónne inops adest? Non sunt plena horrea? non merces à domino parata? Non mandatum manifestum? Esuriens fame absumitur, nudus frigore rigescit. Qui repetitur debitum, vinculis obtorto collo adstringitur: & tu eleemosynam in crastinum differs? Audi Salomonem: Ne dicas, regressus reuertere & cras dabo. Ignoras enim quid sequens pariet dies. Qualia præcepta contemnis, posteaquam auaritiæ aures resefasti? Quantam te deo beneficentissimo gratiam habere, quàm hilarem esse te simul & in inopes munificum atque liberalem oportebat, quòd
B non ipse pro foribus alienis cogeris obstreperus esse & querulus, sed tuas alij occupant? Nunc autem tristis es, & rogatu difficilis: occursus pauperum vitas, ne fortè aliquid vel modicum è manibus coacto exeat. Vnam tantum nosti vocem: Non habeo, non dabo: Nam & pauper ego quoque sum. Pauper es profectò pauper, & omnium egens bonorum. Pauper, inquam, charitate pauper, benignitate in indigos pauper, fide erga deũ pauper, pauper æterna spe. Quamobrem frumenti quodcunq; possides, tuos fac fratres participes. Cras fortè marcescet. Hodie egenti da. Auaritiæ genus id pessimum est, nolle ne ea quidem quæ facilè corrumpuntur, inopi dare. Dixeris: Cui facio iniuriam, si mea retineo conseruoque? Quæ illa, dic mihi, tua? Vnde accepta hæc ad traducendam pręsentem hãc vitam inuexisti? Perinde enim facis, ac si quis in theatro locum spectãdi mox vt anteuertit alijs arripere, ceteros abarceat ingressu, suo vnius vsui id adiudicans quod ad omnium communẽ vsum proponitur. Tales & diuites existunt. Communia nanque
C quum priores obtinuerint, propria faciunt occupando. Nam si tantum quisque vsurparet, quantum ad propriæ necessitatis solatium faceret, superfluumque egenti tribueret, nemo profectò esset diues, nemo item pauper. Nónne nudus ex vtero matris excidisti, nudusque rursus reuerteris ad humum? Hæc tibi bona præsentia vnde? Si à casu dixeris, impius es, eum non agnoscens qui te condidit neque ei qui dedit rependens gratiam. Quod si ex deo te illa habere fateris, dic mihi, quamobrem hęc sortitus es? Non enim iniustus est deus, qui ea quę sunt ad victum, inęqualiter nobis diuiserit. Cur tu diues es, ille pauper? Profectò nõ ob aliam caussam, nisi vt tu benignitatis ac fidelis administrationis mercedem accipias, ille verò patientiæ maximis præmijs honoretur. Tu verò insatiabilis auaritię lacertis omnia circumplexus, & tot homines illis priuas, neminem te lædere putas. Quis, quæso, est auarus? Ille qui eo quod satis esse debet, non est contentus. Quis verò peculator? Ille qui ad se vnum transfert quæ singulorum sunt. Tu ergo non auarus?
D Non tu peculator, cùm ea quæ ad dispensandum distribuendumque receperis, tibi propria facis? Num qui vestem diripuerit, spoliator nominabitur: qui autem nudum non texerit modò possit, alterius cuiusdam nominis appellatione dignus erit? Esurientis est panis quem tu retines: nudi est vestis quam in arca custodis: discalceati calceus qui apud te marcescit: egentis argentum quod tu terrę infossum possides. Quare tot iniurius es hominibus, quot poteras opem conferre. Pulcher, inquis, sermo, sed pulchrius aurum. Vt accidit illis qui apud intemperãtes de temperantia disserunt: idem & nobis fit. Etenim illi, vbi intellexerint amicã suam explodi atque traduci illarum memores, vehementiore concupiscentia inflammantur. Sed quomodo ego tibi ob oculos ponam pauperis afflictationes, vt planè cognoscas ex quantis tibi suspirijs, & gemitibus hunc corradis thesaurum. O quanto dignum pretio tibi cẽsebitur die iudicij verbum illud, Venite benedicti patris mei, possidete regnum vobis paratum à constitutione mundi. Esuriui enim & de-
E distis mihi manducare: sitiui & dedistis mihi bibere. Quanta rursus trepidatio ac sudor, quantæ ob oculos tenebrę se tibi circunfundent condemnationem audienti? Ite maledicti in tenebras exteriores, paratas diabolo & angelis eius. Esuriui & mihi non dedistis manducare: sitiui & non dedistis mihi bibere: nudus eram, & non operuistis me. Non enim ibi rapax accusatur: sed qui substantiam non communicauerit, condemnatur. Ego quidem, vos horum admonui quę videbantur vtilia: quibus si obtemperaueritis, bona quæ vobis promittuntur, proculdubio cõsequemini. Non audientibus verò & minæ intẽtatæ supplicij iam scriptæ sunt atque paratæ: quarum ego periculum vos euadere magnopere cupio, ad meliorem transmutatos mentem, vt animæ vestræ redemptio sint proprię diuitiæ, & ad bona cœlestia vobis parata perueniatis gratia & benignitate eius, qui quosuis vocauit in regnũ suum, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

Margin notes: πτίσσεται. — ὁμοίωσις. — γνώμη. — λωποδύτης. Auarus à peculatore nihil differt. γνώμη cedro digna.

F

HOMILIA MAGNI BASILII *ad eos habita qui studio tenentur ditescendi.*

E adolescente hoc qui dominū interrogauit, quidnam faciendo vitam haberet æternam, quæ dicta sunt hodierno matutino, & eorum prorsus solers atque industrius auditor commeminit quæ discussa tunc sunt & expensa. Et quidem primùm, quòd non idem est cum legisperito, de quo apud Lucam scribitur. Hic enim tentator
A erat, simulatorias & ironiæ plenas proponens interrogationes. Iste verò salubriter quidem interrogans non siuit se persuaderi. Non enim tristis abijsset propter responsa domini, si despiciendo interrogasset. Quamobrem eius animus varius mixtúsque nobis indicatur, cùm ex sermone partim laudabilis, partim miser ac desperans ostendatur. Etenim nosse verum magistrum, & pharisæorum iactantiam ac legisperitorum arrogantiam, ac scribarum turbam non fuisse imitatum: sed ex solo & vero præceptore hoc intelligere voluisse, laude dignum censeo: deinde, & quod curandum sibi putauit, quomodo vitam hæreditaret æternam, probabile & hoc est. Quòd verò seruatoris consilio non paruit ac mœstus abijt, hoc demum eius detegit mentem, quod non respexerit ad verum bonum, sed ad id quod multis arridet: Nec item salutarem domini disciplinam suo inscribere cordi, aut omnino sequi curasse: sed tristem inde discessisse, ob eam solùm caussam, quòd diuitias nimiùm amaret: hoc inquam, eius morum varietatem pugnantium arguit. Magistrum dicis, & quæ sunt discipuli despi
B cis. Bonum insuper appellas, & ab eo monstrata negligis. Atqui, qui bonus est, bona quoque docet ac tradit. Interrogas quidem de æterna futuraque vita, & præsentis dulcedine vinctus teneri deprenderis. Sed quæso, durúmne adeò, aut graue tibi verbum is proponit magister? Vende, inquit, quę possides, & da pauperibus. Si proposuisset aut agriculturæ labores, aut mercaturæ pericula, vel qualia qui pecunijs student tolerare solēt, iure grauatus te poteras excusare, ac cōsilium despicere. Si verò facilis tibi via sudoris laborisq; vacua, ad consequendum æternæ vitæ hæreditatē ostenditur, tanta salutis facilitate non gaudes, sed dolēs anxiusque discedis: facis vt quidquid boni gesseris, inutile parumque tibi valiturum sit. Si enim, vt ais, nō occidisti, non fuisti mœchus, non fur, non testis falsus, cur reliquum studiū non addis, quo solo in die regnum poteris facilius peruenire? Nam si medicus membra tibi aliqua non recta, aut ex natura seu morbo distorta, se corrigere polliceretur, gauderes profectò. At cùm ipse animarū maximus medicus te in necessarijs deficientem perfectū reddere cupiat, minimè gra-
C tiam suscipis, sed ingemis atque doles. A mandato nanque illo seruando palàm est quòd procul absis, & in teipso mētiri deprenderis: quod videlicet proximum sicut teipsum diligas. Nam ecce præceptum illud quod à domino tibi propositū est, palam te conuincit quod charitate destitutus sis. Si enim teneris adhuc in annis (vt affirmas) fraternitatis charitatē, ac tantum præceptum custodisti, vt ea proximo quę tibi ipsi reddideris, vnde quæso hæc diuitiarū copia? Cura nanque egenorum pecuniæ consumptiua est, dum & modicum quisq; pro sua necessitate capit, & reliqua in omnes alios diuiduntur, quorum quisque suam portionem absumit. Ex quo amans proximum sicuti seipsum, nihil plus illo possidebit: at tu possessiones multas habere appares. Vndénam hæ, nisi quòd propria cōmoda multorum commodis habes omnino potiora? Quo enim plus opibus crescis, eo magis charitate deficis. Nam diu iā pecuniam alijs communicare cogitasses, si proximos D
æquè ac te ipsum amasses. Nunc ea tibi magis insita cōiunctaq; quàm corporis membra videtur. Idcirco eius priuationem nō secus horres quàm vitalium membrorum amputationem. Si nudum induisses, si esurienti panem præbuisses, si hospiti tua ianua patuisset, si orphanorū pater extitisses, si deniq; te inopum & afflictorum misericordia cepisset, quarum, quæso opum, gratia iam cōtristatus fuisses? Quomodo ægrè tulisses eorum quę adhuc superessent erogationem, si iā olim cogitasses illa impendere egenis? In festis mercatibusque nemo angitur sua pro mercibus dare: quantoque fuerint pretiosiores, tātò magis gaudet, vt quam accipiat præcellentiorem: at tu & aurū & possessiones distribuere, prętera lapidem & terrā pro æterna dare fœlicitate grauaris. Sed quo tendunt diuitiæ? vt pretiosa te veste amicias? At duorum cubitorū tunica tibi satis est. Vnius, inquā, tunicæ cōmoditas, pro claris ac multis fuerit vestibus. Vt lautius viuas? At panis vnus, idoneus est tenuem explere ventrem. Quid ergo priuari doles? Quæris gloriā? Si terrenam humilemque hāc despicere poteris, lōgè potiorem ac clariorem teque in regnum cælorum deducentē inuenies. Sed, inquis, fortunas ipsas tātum possidere voluptas est magna, & si nullū ex eis vsum capias. E
Quod itaque stultū sit pecuniarū studium, cuiuis liquet. Veruntamen mirū fortasse incredibileque quod tibi sum dicturus videbitur, tamen omni re certius. Distributæ opes, vt ipse testatur dominus, firmiores permanere: amatę verò ac cupidius custoditę, auferri solent. Si asseruabis, non habebis. Si dispergas, inuenies, vt ait propheta: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculū seculi. Sed profectò nō vestium aut ciborum caussa, multis affectātur opes: verum quædā est diaboli methodus ad suggerēdas diuitibus mille sumptuū inanium occasiones: vt ea quę ad superflua & ad rem pertinētia non sunt, pro necessarijs ducātur. Ex quo ad sumptum excogitationē nihil satis homines huiuscemodi habēt. Substantiam nanque in præsentem ac futurum vsum diducunt, primū sibi, deinde filijs accumulāt: rursus eadem in sumptus varios, pro statu & ordine cuiuslibet diuidunt. Sit, inquiunt, res partim in vsu, partim condita sepositaq;. Itē, quæ in vsu est, necessitatis terminos trāscendat. Ista seruiat sumptibus domesticis, illa pręsto sit ad externas phātasias: vt iter facienti ornatus, equitatus, viaticum pro cōditione fiant. Hæc domi permanenti vitā F
reddat splendidam & illustrem, ita vt mihi miraculum sit quomodo tot inanes sumptus excogitentur: innumeri instituuntur currus, quibus vel sarcinæ vel ipsi mortales vehantur, illique ære vel argento obtecti. Equi comparantur permulti, atque illi è maioribus suis generosi, qualiter homines solēt, æstimati: quorū alij delicatos,

ἀθλιώτατον καὶ πάντη ἀπεγνωσμένον.

Opes ad pompam expetuntur.

per

per vrbem ad ostentationem circumuehunt: alij ad venationem, alij ad iter faciendum præparantur, frena, zonæ, frontalia, argentea omnia aureáque: insuper tapeta purpurea, ipsos veluti spõsos ornantia equos: mulorum quoque multitudo colore distincta: aurigę illorum, successores inuicẽ, qui pręcedũt, & qui subsequuntur: seruorum infinitus numerus, sumptibus eorum cũctis ac magnificentię suppeditãs: curatores, promi, coloni: ministri cuiusuis artis, siue necessariæ, siue voluptuariæ periti. Præterea coci, pistores, pincernæ, A venatores, fictores, pictores: voluptatis omnimodæ commentatores. Camelorum greges partim ad onera, partim ad pascua descripti. Equorũ greges: Armenta boum, porcorum, ouium, horumque pastores: ac tellus non solũ his omnibus pastionibus sufficiens, sed prouentus reliquos amplificans. Balnea insuper in ciuitate, balnea in agris. Domus omni marmorũ genere coruscantes, phrygio, laconico, thessalico, è quibus alia hyeme calida, alia æstate frigida esse oportet: pauimentũ calculis ornatum varijs: camerę laqueariaque, & quidquid parietibus superest, auro picturæq; floribus decorata. Sic igitur in vsus mille superuacuos distractæ opes etiam in terra cõduntur, & in secretis arcanísque custodiũtur. Incertum est, inquis, quid futurum sit. Necessitati, quæ nos quãdoque vrgere posset, prouidendum est. At lõgè incertior defossi thesauri vsus: nec tamen pœna incerta quæ tuorum morum manet inhumanitatem. Tunc quando ad perdendum au- B rum omnem viam excogitaueris, quod supererit fodies atque abscõdes? Grauis profectò insania. Primùm, in metallis aurum latitãs omni diligentia in lucẽ proferre, ac ex humo recludere: deinde semel effossum rursus in terra occultare. Nam quicunque hoc facis, profectò & cor simul fodere videris, Dicitur enim: Vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Idcirco dei mandata tristitiam istis adferunt: Nam vitam sibi miseram esse putant, nisi inutilibus sumptibus occupentur. Et in summa, mihi euenisse huic adulescenti vel propinquis ipsius videtur, quod illi solet euenire qui iter facit, ciuitatis alicuius spectaculi videndi studio, properatque vsq; ad mœnia: ibi reperto diuersorio requiescit, modicumque quod restat viæ ob pigritiã atque desidiam ire detrectat, simul & toleratum itineris laborem inanem reddens, & spectaculo bonorum, quę videre poterat in vrbe, excludens. Sic & huiuscemodi sunt homines, qui cetera quidem mandata obseruãt, ad bonorum verò C suorum erogationem claudicant. Vidi ego multos ieiunantes, orantes, præteritorum pœnitentia suspirantes, omnem denique sine sumptu pietatem ostendentes, egentibus verò ne obolum quidem præbentes. Quid his cetera virtutum diligentia prodest? Non propterea regnũ dei consequẽtur. Idcirco inquit dominus: Difficilius est diuitem intrare in regnũ cælorum, quàm camelum per foramen acus. Hoc testimonium validũ. Qui testatur, verus: persuasi verò pauci. Et quomodo, inquis, viuam abijcies omnia? quę forma, quod genus vitæ illius erit qui omnia vendit, omnibus sese priuat? Ne me interroga dominicorũ præceptorum sententiam. Potuit ne legislator id quod fieri nõ potest, sub lege comprendere? Tu

Bona opera sine beneficentia in pauperes non prodesse.

verò cor tuum sicut in trutina expẽdes, an ad vitã futuram ac veram, seu præsentem inanemque inclinet. Neque enim secundum voluptatem, sed secundũ necessariam dispẽsationem, diuitiarum vsum, siquidem prudenter iudicare voluerimus, æstimare conuenit, & non minus gaudere vbi illas erogauerimus, quàm sicubi alienis priuati fuerimus, & non ægrè ferre, quasi propria amiserimus. Quid quæso grauaris? Quid doles quòd audis: Vende quę habes. Si enim, te in futurum seculum sequerentur, profectò præ illis pretiosioribus, quæ ibi reperies & hæc nihil penderes. Sed quando necesse semel est ea hîc remanere, cur ex eorum actione nõ lucrifacis, maiora longè repe- D riendo? Nam si alacri lætoque animo das aurum vt equos possideas, cur id regno dei potius commutari suasus doles, petenti denegas & abnuis, mille sumptuum occasiones commemorando? Quid miser iudici respõdebis. Parietes vestis, hominem nõ vestis? Equos phaleris ornas, fratrem tuum laceris amictum pannis aspernaris? Frumẽtum retinendo perdis, esurientes non respicis? Aurum in terram condis, & oppressum non curas? Quid si vxorem insuper auarã habueris, duplex tibi morbus creuerit. Nugas hæc & delitias ardet, voluptatis illecebras tibi augebit, cõcupiscentiæ & superuacanei studij stimulum acuet. Circa margaritas, smaragdos, hyacinthos, aurũ, eius cura continuò versatur. Hoc digitis aptat, illud vestibus intexit, malũq; viri per omnia probra exaggerat. Neque succisiua huic studio tempora, verum ordinaria noctes atque dies tradit. Mille insuper assentatores illius adsunt desiderijs E adducentes fullones, aurifices vnguentarios, textores, discriminatores qui ex illius imperijs nullo tempore virum respirare sinũt. Nullus item muliebri cõcupiscentiæ satis thesaurus, non si è fluminibus fluxerit: quãdoquidem vnguẽtum exoticum ex barbaris ita quęrunt, vt oleum è foro, & ex mari cõchylia: purpuram, variósque colorum flores, plusquam ex oue lanam habere contendunt. Pręterea pretiosi lapides vndique petiti auro innectuntur. Alij ad ornandam ceruicem, alij collo adaptantur: alij zonas locupletant, alij manus pedésque ornãt. Gaudent auri cupidę fœminæ manicis ligari, duntaxat ex auro sit vinculum. Vir igitur muliebrem sequens appetitum, quando animæ curam geret? Sicut enim debilia nauigia procellæ ac tempestates dispergunt atque inundant: sic praui vxorum affectus virorum debiles animas corrumpunt atque pessundant. Igi- F tur ad hęc tot taliaque, distracta substantia, nugis ac varijs voluptatum inuẽtionibus viro & vxore inter se certantibus merito non vacabit, vt & aliorũ habeatur ratio, sed si audieris: Vende omnia & da pauperibus, vt vitam habeas æternam, mœstus abis. At si audieris: Da pecuniam muliebribus delitijs, lapidicidis, architectis tessellarijs, pictoribus: gaudes, quasi rem pecunia pretiosiorem assequaris. Nõnne vides hęc mœnia vetustate iã labefactata, quorum reliquiæ tanquam scopuli quidam per vrbem totam apparent? Quot per ciuitatem pauperes, dum hæc excitabantur erant, qui ab incolentibus ob edificandi studiũ negligebantur? Vbi, quæso, nunc tantus operum splendor & apparatus?

In pompaticũ muliercularũ cultum.

Vbi

De Cesarea loquitur Cappadociæ in honorem Cæsaru instaurata.

Vbi & ille cui horum magnificentia studebatur? Nónne hæc dispersa, solo æquata & abolita, veluti puerorum ludicra, qui inter arenas turres excitant, omnia perierunt: auctor verò ob rerum vanarũ studiũ ambitiosum, in inferno sepultus est? Contende igitur animam habere magnam, ac locupletẽ. Muri verò parui vel magni eundẽ præstabunt vsum. Ego verò quando trãseundo vnius alicuius inflati ac diuitis domum, cõspicio varijs stragulis ac ornamentis fulgẽtem, intelligo illum nil pretiosius, quàm quod cernitur possidere: quãdoquidẽ inanimata tãto studio ornare cõtendat, animam verò immortalem incultam habeat. A Si sumptus non necessarios pensitamus, quot argenti tori, mensæ itẽ argenteæ, lecti eburnei, sellæ eburneæ, ita vt nequeant vllo modo ad pauperes penetrare diuitiæ, & quanquam ad tuas veniunt fores, miseram rogando vocem emittentes, tu tamen negas, affirmans rogantibus cunctis nõ posse sufficere. Et cũ lingua deieres, manu periurus argueris. Licet enim illa taceat, mendaciũ tamen tuum deprædicat, anulo quem in digito habes conspicua & illustris. Anulus, inquam, tuus quãtum æris alieni posset exoluere? quot domus ob inopiã ruentes conseruare? Vna tantum tuorum vestiũ arcula totum populum frigore rigentem amicire posset. Verũ sustines inexoratus abs te pauperem reijcere, nec metuis iudicis minas, ac ea quæ se ille pollicitus est hominibus huiusmodi redditurum. Non te miseret? misericordiã non inuenies. Non aperuisti domum tuam? à regno dei excluderis. Non dedisti panem? non vitam recipies æternam. Sed & pauperem teipsum dicis. Et ego tecum sentio. Pauper profectò est, qui multis indiget. Pauperes, inquam, insatiabilis B concupiscentia reddit. Decem talentis totidem addere contendis, deinde viginti coactis etiam totidem. Nec solùm crescendo non expletur, sed ardẽtior redditur appetitus. Velut ebrijs occasio sitiendi est vini copia & augmẽtum: sic & qui repente ditatus est, plura possidens plura concupiscit, & dũ perpetuò cumulum auget, morbũ perpetuò nutrit. Studiũ nanque habendi, contrarios eorum voluntati agit effectus. Non enim tantùm eos ob iam parta non exhilarat, verum ob ea quæ deesse videntur cupiditati, potius angit. Ex quo anima curis continuò premitur, dũ alios superare cõtendunt: Oportebat illos gaudere, & gratos esse quòd tam multis sunt opulentiores, illi verò mœrent ac lugent quòd ab vno & altero opulentioribus vincũtur. Vbi ditiorẽ aliquem adæquarũt, mox & alterum à quo superantur, adæquare student: & vbi istum quoque transierũt, erga aliũ vltrà adæquãdum rapiuntur. Quemadmodũ qui scalas vel gradus ascendẽtes, ad vlteriora progressuri, continuò ad gradum sequentem vestigium attollunt, nec prius quiescũt quàm summam attingant: sic & hi à rerum cupiditate nõ prius cessant, quàm in altum sublati sese à ruina firmos ac securos reddãt. Conditor omnium deus selecici- C dem auem insatiabilem, ad hominum tamen beneficium cõstituit: Tu verò te spõte insatiabilem animo reddens, multis profectò damnum facis. Nam quæcunque oculis aspicit auarus, hęc cõcupiscit. Nec expletur oculus videndo, neque auarus accipiẽdo satiatur. Auarus (vt infernus) nunquam ait, satis est. Quando miser iam partis vteris? Quando frueris, aut à curis habendi cessabis? Væh qui domui vicinam domum, & agrum agro coniungitis vt aliquid proximo auferatis. Tu verò, quid facis? Nõ innumera caussaris, vt quę proximi sunt auferatis? Domus, inquis, proximi ædes meas obscurat, turbas excitat, aut errones suscipit aut tale quid aliud quodcũque prętexis, quò vexes & agites, vellas ac laceres vicinũ, nec prius cessas, quàm ille necessitate coactus aliò migret. Quã ob caussam Nabuthas Israëlita occisus est? An nõ propter concupiscentiam Achab, vineam ipsius auferre volentis? Auarus in vrbe malus cohabitator est, malus est in agris. Nam mare terminos habet, nox item leges antiquas non egreditur. Solus auarus nullũ circunscribit tempus, nõ terminum noscit, rerum successione non cedit: D sed vim naturamque ignis imitãdo, omnia comprendit, omnia pascitur. Et veluti flumina ex paruis initijs exeuntia, deinde paulatim incremẽtum intolerabile in processu accipientia, impetu demum violento quidquid obijcitur secum trahũt: sic & ij qui in magnam prouehũtur potestatem, ex eo quòd iam aliquos oppresserunt, ad maiora cõtinuò facinora maioresque iniurias progrediuntur, ac reliquos quos prius præterierãt, per oppressos antea lædunt. Quamobrem potentiæ incrementum fit eis sceleris occasio maioris. Qui enim mala sub ipsis patiuntur, eisdẽ quoq; auxilia ferre inuiti in aliorum iniurias coguntur. Ex quo mutua inter se incommoda infligunt. Quis vicinus, quis contubernalis aut cliens non trahitur? Nihil enim opũ potentiæ resistit. Omnia tyrannidi cedunt: cuncta potentiam formidant. At pauper, quique iniuriam patitur multã habet rationem: si quid prius agat, ne quid pro his patiatur, aut ad iudiciũ trahatur, aut aliquo modo plectatur. E Diues verò ac potẽtiæ fidens & audax vltrò lacessit: boues iungit, arat, serit, metit ea quæ ad ipsum minimè pertinent. Tu si resistis, verbera parata. Si quereris, lamentationum & accusationũ tuarum quæstio fiet. In iudicium, in carcerẽ demum traheris. Calumniatores minimè deerunt, qui mortis periculum intentent. Denique vt te hac molestia liberes, libẽter adhuc aliud dabis. Igitur ô miser parumper, quęso, à tuo scelere respira, & tuæ conscientię recessus aliquantulum perscrutare, tecumque cõsidera. Quis rebus huiuscemodi finis? quæ sors tuorũ studiorum impudentiæ fuerit? Habes terræ partim aratro, partim arboribus vtilis tot iugera: pręterea vineas, mõtes, cãpos, saltus, flumina, loca amœna. Quid ergo post hæc? Nónne telluris tres tãtum cubiti te expectant? Nónne paruus lapis ad tui miseri corporis custodiam satis erit? Cuius gratia laboras? aut pro quo contra ius fásque contendis? Quid F manibus inanes stipulas metis? Sed vtinã tantum inanes ac non igni perpetuò materiam. Non ex hac ebrietate quandoque resipisces? nõ mẽtis sanitatem recipies? nõ tibi ipsi restitueris? non ante oculos Iesu Christi iudicium tibi pones? Quomodo caussam dicturus corã iusto iudice te defendes ab ijs qui abs te lacessiti acriter instabũt? Quid, inquã, ages? aut quos aduocatos cõduces? Quos adduces testes? Quomodo integerrimum corrumpes iudicem? cùm nec orator tibi, neque ver-

verborum ad persuadendum facũdia fuerit, quibus illi veritas occultari posit. Nõ te rursus adulatores, nõ pecunia, non dignitatis fastus sequentur. Ab amicis itẽ, ab auxilijs desertus, sine aduocato, sine defensore, sine honore, tristis, pudefactus, deiectus, ac solus relinqueris. Nam quocunque oculos circũferes, vmbras vbiq; simulachraque malorum aspicies. Hinc orphanorum lacrymæ, illinc viduarum gemitus, aliũdè oppresi abs te pauperes: serui quos lacerasti, vulneribúsque
A affecisti, vicini quos ad iram prouocasti: cũcta hic te aduersus cõsistent. Tuorum scelerum aceruus te comitabitur. Sicut enim vmbra corpus, sic peccatum animã sequitur, gestorum imaginem manifestam referens. Idcirco illic negatio minimè valebit: sed loquatur os licet impudẽter, obturabitur tamen. Nam ipsa facta non quidem vocem emittentia, sed qualia à nobis patrata fuere, vitæ testes erũt. Quonã pacto tibi ante oculos exponã horrenda illa quæ te manent? an fortè audias, an metuas? Recordare illius diei, in quo reuelabitur ira dei de cælo: recordare gloriosi aduentus Christi, quãdo qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò male, in resurrectionem iudicij excitabuntur: tunc sempiterna verecũdia peccatoribus, & ignis aduersarios voraturus aderit. Illa te grauent, non mãdatum dominicum de bonis cedendis. Sed iamdudum non audis. Quibus ergo verbis te curabo? Quomodo loquar? Regnũ dei nõ curas, gehennã non times: Quam animæ tuæ medicinam idoneam inueniam? Si enim
B horribilia nõ metuis: clara insuper & pulchra despicis: disputamus cum corde lapideo. Infelix homo, pecuniæ naturã aliquantulum inspice. Quid attonitus aurũ miraris? Lapis est, aurum lapis, argentum lapis, margarita, lapides sunt chrysolitus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus, iaspis: Hæc summa, hi flores opũ magnarum. Hos partim, cùm sint clarißimi, in tenebris abscõdis: partim in digitis micãtibus, alijsque in ornatibus circunfers. Dic quæso, quæ vtilitas, digitos vertere lapillis coruscantes atque ostentare? Nónne erubescis, te lapillorum auidum ostẽdens, quemadmodum prægnantes fœminæ ob malitiam interdum lapillos edũt? Tu item tanquam ipsorũ helluo, sardonychas, iaspidas, amethystos omni studio cõquiris. Quis pulchritudini formęq; fingendæ studens vnam vitæ diem sibi prorogare potẽrit? aut cui mors ob diuitias parcit? à quo morbus ob pecuniã abstinet? Quousque igitur opes erũt animarum laqueus, mortis hamus, peccati esca? Quousque diuitiæ erũt belli materia: per quas fabricantur arma, & enses acuuntur? Propter opes inquam, propinqui cognati naturam negant, fratres inter se digladiantur, loca deserta grassatori-
C bus referciũtur: mare piratis, ciuitates calumniatoribus cõplentur. Quis mẽdacij pater est? Quis falsę accusationis minister? quis periurij genitor? nónne diuitiæ ac circa diuitias studiũ? Quid accidit vobis ô homines? quis ea quæ vestra sunt, ac in salutem vestrã concessa contra vos vertit? Ad subsidiũ vitæ non malorum incitamentum pecunia data est, animæ redemptio est, nõ exitij occasio. Sed, inquis, ob filios necessaria est. Plausibilis est ista auaritiæ excusatio: liberos prætexitis, ac interea cordibus vestris satisfacitis. Nõ ego insontem accuso filium: propriũ habet dominũ, propriumque rectorem. Ex alio vitam accepit, nõ ex te ipso vitę subsidia expectat. An nõ & ijs qui sunt in cõnubio id euãgelicum scribitur? Si vis perfectus esse, vẽde omnia, & da pauperibus? Dic, quęso, cùm deum orasti, vt pro fœcũditate cum precatus es vt fieres liberorũ pater, addidisti ne illud: Da liberos, vt caussa sint ne præceptis tuis obediã? Da mihi liberos ne veniã in regnũ cælorum? Præterea quis tibi spõsor de ipsorum fuerit voluntate ac ingenio, vt rectè datis relictisque vtantur. Nã multis diuitiæ luxuriæ sunt caussa. An nõ audistis Ecclesiasten dicentem? Vidi stultitiã multã & grauem. Diuitias in malum custodientibus ipsas conuerti. Et rursus: Relinquo ego homini post me, & quis nouit si sapiẽs erit aut stultus? Cõsidera itaque ne cum multis erumnis opes cumulatas peccatorum materiã alijs tradas, dupliciqúe plectaris postmodum pœna, & tuorum criminũ caussa, & aliorũ quibus caussam dederis. Nónne cunctis liberis cõiunctior est tibi anima tua? nõne omniũ familiarißima? Huic tu primas da partes diuitis hæreditatis, vitæ videlicet æternę diuitem materiã, deinde filijs victum distribue. Filij nanque quandoque domui paternæ minimè succedentes, aliam sibi constituunt: at anima abs te relicta neglectaque apud quem misericordiã inueniet? Hactenus eos alloquutus sum qui liberos habẽt. Qui verò liberis carent quàm parsimoniæ caussam obijciunt? Nolo, inquiunt vendere, nolo pauperibus dare ob vitę necessarios vsus. Nõ ergo dominus tibi præceptor erit, nec euãgeliũ formulam vitæ tibi dabit, sed tu tibijpsi iura dices ac statues. Cogita in quod incidas periculum. Si ita sentis, vt quæ dominus necessaria nobis præscripsit, tu vt impoßibilia taxes, nihil aliud agis, quã quòd te legem hãc ferente sapientiorẽ dicis. Sed
D
E inquis, ego quidem bonis dum vixero, frui volo: post mortem verò in testamẽto hæredes facultatum mearum ac dominos pauperes ascribã. Heu miser, tunc benignus ac liberalis hominibus eris, cùm amplius inter homines non ages? cùm te cadauer aspiciam, tunc fratris amantem appellabo? Scilicet magna dignus eris liberalitatis laude, magnus tibi honor debebitur aut gratia, si in sepulchro iacens, & in terram cõuersus, magnificus ac sumptuosus apparebis. Dic cuius mercedem temporis potißimum exposces? vitę ne an mortis? Nã si tẽpore, quod ad promerendum datur in voluptatib⁹ ac delitijs absumpto pauperes nequaquã respexisti, mortuus cuiusnam actionis aut operis mercedẽ petiturus es. Ostende opera, & tum primum mercedẽ repete. Nullus enim post mercatum solutum negotiatur: neque demum post certamina accedens coronatur: nec post bellum fortia gerit: nec item post vitã pietatis laudem præmiumve capiet. Atramento & tabulis pulchra
F opera & cõmendãda gerere studes? Sed quis exitus tui tempus nuntiabit? Quis de mortis genere spõsor? Quot videmus repentino ac vi casuve extingui, qui præ doloris & spiritus angustia ne vocem quidem emittere potuerunt? Quot etiam febris à sensu alienos fecit? Quid igitur tempus expectas? in quo sæpe rationis tuæ cõpos non eris. Enimuero nox profunda, morbus grauis, nullus circa adiutor: Imò poti⁹ qui hereditati insidiatur pa-

paratus aderit,omnia tantum quæ ad eius faciant
vsum adhortans,ac tua irritare consilia quęrens.
Tunc tandem destitutum te videns tuam impru-
dentiam ac stultitiam grauiter suspirijs damnare
incipies.Cupies & eo tempore mādata dare,cùm
& lingua semiextincta ad loquendū,& manus ad
scribendum inualida treménsque fuerit. Ex quo
nec voce,nec item literis tuam ostendere mētem
valebis.Quòd si nihilominus cōtigerit,vt & ver-
bo & scripto res tuæ palàm mandentur,vna tan-
tùm transposita litera, vnum nō probè appositū
signum, totā sententiam mutare ac irritam face-
A re valebit.Duo item aut tres improbi testes totā
hæreditatem in alios cōuertent. Quid igitur mi-
ser teipsum decipis? nūc opibus in luxu viuendo
abutens,ac tibi ea promittens, quorū postea do-
minus nō eris, vt ex dictis patet? Prauum hoc est
cōsilium quod capis. Viuens,ais, bonis fruar:de-
cedens, quæ animo constitui ordinauique, faciā.
Erras homo. Tunc Abraham tibi quoque dicet.
Recepisti bona in vita tua.Si arcta est via quę du-
cit ad vitam,nō te diuitijs oneratum ac opū sar-
cinā ferentem excipiet. Gestās diuitias tuas hinc
egredieris.Nō enim illas abiecisti vt iussus es.Cū
viueres,vitę æternæ teipsum pretulisti:post mor-
tem facies quod hostes solent.Etenim ne ille vel
ille quem nolis,accipiat facultatem tuā, accipiat
illam, inquies, dominus. Et istud quid vocabi-
mus?Vindictámne inimicorum,an proximi dile-
ctionem?Lege testamentū tuum. Vellem,inquis,
viuere ac frui bonis meis. Morti ergo non tibi sit
gratia.Si enim immortalis esses,nunquam man-
datorum recordatus esses.Nolite errare. Nō de-
cipitur,non deridetur deus.Mortuum ad rem sa-
B cram non offertur. Viuentem offert hostiā. Qui
ex eis quæ supersunt offert,ingratus est. Tu verò
post vitam quæ morti supersunt deo omniū prę-
bitori tribuis?Si tu nobilem hospitem domi exci
peres,ei ne mensæ reliquias apponeres?Quomo-
do ergo existimas ex repotijs deū placari? Igitur
vos alloquor diuites ac locupletes, respicite finē,
à cupiditate desistite.Si possidetis,nō amate.Quā
tò amatior fueris,tantò plus eorum quę ad te ni-
hil pertinent,nihilque profutura sunt,relinques.
Volo tecū feras omnia, ne alienis relinquas. Ob
rem relictam nihilo plus te serui honorabūt, sed
sepulchrum fortasse funerisq; sumptus negligēt
hæredi placere studentes,& noua quadam philo-
sophia dictitabunt: Quid cadauer nihil sentiens
multis impensis honestare cōtendis? Nónne me-
lius vestem hanc pretiosam superstitibus vsui ne-
cessario seruare, quàm frustrà humi cū cadaue-
re tabescere sinere? Monumento item quid opus
sumptuoso,aut quę vtilitas inanis sumpt⁹?Opor-
tet illa ad vitæ vsum superstitib⁹ dare: talia dicēt,
teque morositatis condemnabunt,& res tuas in-
uadentibus gratificabuntur. Itaq; ista præueniēs
C teipsum sepelito. Bonum sepulchrum est pietas.
Omnibus tuis ornatus hinc discede, fac ornēt te
tuæ diuitiæ.Habe illas penes te.Crede optimè cō
sulenti,teque amāti Iesu Christo,qui ob nostram
salutem egere voluit,vt ex eius paupertate nos di
uites essemus:qui etiā sese pro nobis redimendis
pretium obtulit. Aut illi vt sapienti nostramque
vtilitatem intuenti morem geramus,aut vt aman
tem nos feramus,aut vt erga benefactorem grati
simus.Omnino verò quæ præcepta nobis sunt fa
ciamus,vt hæredes constituamur æternæ vitæ in
ipso Christo, cui sit gloria, &c.

HOMILIA IN DIVITES, SVPER *verba illa scripturæ, In fame & squalore. Quando per siccitatem Cæsareæ fames inualuit.*

Leo rugiet, & quis non timebit?
Dominus deus locutus est, &
quis non prophetabit? Procemiū
faciamus sermonis huius,initium
& vatem Amos coadiutorem as- D
sumamus ad vsum eorum quæ
dicēda proposuimus,qui & ipse olim talibus ad-
flictionibus consuluit,quales nos hodie turbant,
vt quid vtile nobis sit consilium ac sententiam
nostram exponamus.Nam & ipse propheta in su
periorum temporum calamitate maiorum pie-
tatem populo deserente, ac legem & mādata ne-
gligente,& ad idolorum sese cultum impudētis-
simè conuertente,factus est pœnitētiæ præco, ad
cōuersionem illos adhortatus,& suppliciorū fu-
turorū grauitatem minatus. Mihi quoque vtinā
aliquo vsque zelo veteris historię liceat vti:exitū
verò & excessum qui ob eorum peccatū secutus
est,videre nequaquam contingat. Populus enim
ille quemadmodum equus indomitus adhuc,du-
rus,ac frenū mordens, minimeque mandatis ob-
temperās,non ad vtilia conuersus,sed è recta ex-
cedens via,ac contra aurigā contemptis habenis
insultans,per abrupta & cōfragosa sese præcipi-
tem dedit.Vnde dignam suæ cōtumaciæ pœnam E
meritò luit.Quod ne nobis eueniat oro atq; ob-
secro filij charissimi,quos per euāgelium genui,
quósve per manuum benedictionem quasi fascijs
inuolui.Adsit auditus benignus, anima morigera
adhortationes syncerè admittens,obtēperans di-
centi,quemadmodum cera manu obsignantis,vt
per hoc vnum studium,& ego monitorū fructum
lætitiā capiam,& vos resolutionis vestræ tempo-
re mercedem factā adhortationem laudātes con-
sequamini. Quid igitur est quòd sermo vult no-
ster ostendere? Suspensas enim tenet animas iā-
dudum audire cupientes, quò se vertat, dū quod
expectatur publicare contatur. Cælum nunc fra-
tres dilectissimi videmus solidum,nudum,ac sine
nubibus serenitate sua & puritate nos contristās
quam antea iā desiderauimus,quando profundis
coopertū nubibus & procellosos nos reddebat
& sole priuabat.Terra verò iā exiccata ad extre-
mum aspectu est horrida,& ad agriculturā steri-
lis & infœcunda:deinde ob siccitatē scissa,hiatus
patefecit maximos,vt in imis visceribus solis ex-
cipiat radios.Fontes plurimi & perennes nos de-
seruerunt.Fluminū quoque magnorū cursus de-
fierūt. Minutissimi paruuli pedes illos permeāt, F
& mulieres onustæ totos penetrāt & transeunt,
nostrorū multos potus quoque destituit, ac de-
mum in magnam nos deus viuendi difficultatem
constituit. Israëlitæ noui Mosen quærētes nouū,
baculúmque illū prodigiorū productorem desi-
derāt,vt rursus diruptæ petræ vsum sitienti popu
lo præbeant: nubes quoque subitæ & admirabi-
les inauditū mannæ cibum mortalibus irrorent.
Timendum sanè nobis,ne malorum exemplū in-
famis

famis calamitate posteris nostris existamus. Vidi campos steriles, & arentia rura dudũ sine fructibus, lacrymánsque mœstas edidi querelas, quòd pluuia nobis nulla data est: ex quo nec sata nascũtur, & eodem modo quo ea aratrum occultauit, permanent. Aut si fortè nata, statim tenera æstu sunt absumpta, adeò vt pulchrè illud euangelicũ cõuerti possit. Operarij quidem multi, messis verò pauca. Coloni per campos sedẽt manibus genua cõplexi, qui habitus lugentis est, & aruorum tristi aspectu cõterriti suos boumq; labores perditũ iri vehementer dolent ac lacrymantur. Mox tenues & aridos germinum calamos cõsiderãtes A atque attrectantes ad natos & vxores sese vertũt, ac miseros edũt vlulatus, haud aliter quàm si eos ætate florida raptos efferrẽt. Dicatur igitur & ad nos ab ipso propheta, cuius paulò antè initio sermonis mentionem fecimus. Et ego, inquit, triũ mensium pluuiam ante vindemiæ tempus à vobis prohibebo, & pluã super ciuitatem vnam, & super ciuitatem vnam nõ pluam. Et pars vna inundabitur, & pars altera, super quam non pluã, arescet. Conuenient duæ aut tres ciuitates vt bibãt aquam, & nõ implebuntur, quoniam non cõuersi estis ad me, ait dominus. Discamus igitur ex his verbis quod ob auersionem nostrã ac negligentiam has nobis calamitates inflixit deus, non extinguere nos quærens, sed emẽdare castigareque cupiens more piorum patrum erga desides & iuniores filios: qui irascuntur quidem & excitantur erga adolescẽtes suos, non mali aliquid eis facturi, sed officiosa castigatione ex ignauis diligentes reddituri, & ad officiũ deducturi. Aspicite, quæso, nunc, quemadmodũ nostrorum pondus peccatorum anni temporumque naturas mutauerit, B statutasque semel rerum formas in aliena tẽperamenta nouasq; mixturas deduxerit. Hyems solitum humorem cũ sicco nõ retinuit, sed in glaciẽ tota abijt, niuis & imbris penitus expers. Vernũ tempus alterã quidem sui officij partem ostẽdit, caliditatem dico, humiditatẽ verò nullam illi cõiunxit. Aestus verò immensus, & frigora naturæ leges prætereuntia, ac in nos damnumq; nostrum cõiurata mortales ad victus vitæque simul trahũt discrimina. Quæ igitur fratres charissimi, huius tãtæ confusionis contrarietatisque caussa, vnde talis rerum temporumque nouatio vestigemus aliquantulum, mente rationeque vtentes diligenter pensitemus. An nõ est qui cũcta gubernet? An optimus opifex deus dispensationis suæ oblitus est? An virtutem ac potentiã suam amisit? Aut eadem quidem est adhuc potentia præditus, in austeritatem verò mutatus, excellentẽ suã erga nos bonitatem & prouidentiã in odium humani generis conuertit? Nemo profectò sapiens hoc dicet. Sed illę potius sunt caussę, cur nobis cõsueta gubernatio sublata sit, quòd cũ ex deo accipiamus, alijs non damus. Beneficentiam laudamus, nos hac carentes egentibus desumus. Serui existentes liberamur, & conseruos non misera-
C mur. Esurientes nutrimur, inopibus alimenta negamus. Cùm indeficientem promũ ac thesaurarium deum habeamus, erga pauperes pręparci ac tenaces sumus. Ouiũ gregem fœtura implet, ouibus verò nudos plures esse sinimus. Graues rerum apothecas & cellas habemus: his autẽ carentes nequaquam respicimus. Hac igitur de caussa minatur nobis iustũ dei iudicium. Hac de caussa & deus omnipotens manum nõ aperit, quoniam fraternitatis charitatẽ occlusimus. Ob hoc & cãpi steriles, quoniã charitas friguit. Supplicãtium vox frustra clamat, & in aëra euanescit ac dissipatur. Nam & nos rogantes minimè audimus. Sed quæso, quales sunt nostræ preces? qualis oratio? Viri pręter paucos mercaturis vacant, vxores ipsorum ministræ ad officiũ mammonæ sunt. Pauci admodum mecum ad orandum relinquuntur, & hi tędio affecti oscitantesque, ac cõtinuò huc illuc se vertentes: denique obseruantes quando his qui psalmos canit, versus expleat, vt tanquam è vinculis ac aliqua custodia è templo liberentur. D Pueri autẽ parui quid ex hac calamitate publica degustant? qui libellos in scholis relinquentes, & nobiscum conclamantes, remissionem potius ac vacationem à discendi labore nostrã cõmunem tristitiam existimãt, & cura se aliquantulum assiduitateque studij leuari, & in libertatem venire propterea putãt. Adultorũ verò hominum multitudo ac vulgus peccatis obnoxiũ per vrbem remissi ac temerè discurrũt gaudẽtes & hilares: qui horũ caussam malorũ in proprijs gerunt animabus, calamitatemque hanc ipsi nobis excitant & caussantur. Infantes postremò insontes & minimè sentientes ad cõfessionem in tẽplo cõueniunt nec caussam dant ipsi de rebus tristibus, neq; rursus ab ijs nos liberare valent, cùm nullã facultatem notitiamque orãdi deum habeãt. Tu in medium prodi. Tu, inquam, peccatis oneratus humi procidens clama, suspira. Mitte infantes quæ dat ætas puerilia facere. Quamobrem accusatus ac reus absconderis, & eum qui culpa vacat in iudicium pro te statuis? Num illuditur iudex, quòd E aliam subdititiorum more personam substituis? Oportet quidẽ illos adesse, sed tecũ omnino, non solos. Nonne vides Niniuitas pœnitẽtes ac flentes, ob ea quę ipsi admiserũt, ad Ionę ex ceti ventre exeuntis exclamationes monitionésve: nõ solùm infantes in medium attulisse, sed ipsos ante omnia in peccatis & delitijs cõstitutos, parentes vitam exuentes pristinam, ieiunijs & abstinentia sese afflictasse. Loco deinde auctarij & infantes addidisse, ac pati simul flereq; coëgisse, vt luctus omnem ætatem occuparet, & sensu prędítã & sensu carentem: hanc coactam, illam voluntariam. Ex quo misericors deus ipsos fastus luxumq; ponentes, & humilia sentientes animaduertens, & minas remisit, & pœnas quas daturi erãt, auertit, & loco calamitatis lætitiam hilaritatemq; publicam tribuit. O tempestiuam pœnitentiam. O sapientem & officiosum luctum. Nam neq; ratione carentia à tristitia immunia esse permiserunt, sed ipsa bruta ieiunare, ac questus edere coëgerũt. Vitulus enim à bucula separatus dulci caruit F vbere. Agnus paruulus iã sub vlnis maternis non erat. Matres alia, alia fœtus stabula tenebãt. Voces inter se miserabiles edebãt, vicissimque conclamabãt. Nati sitientes vbera materna desiderabant. Matres verò naturali quadã pietate, misericordiaque commotæ natos mugitu vocitabant. Infantes vicissim sitiẽtes & esurientes vehementissimo eiulatu propè rumpebantur. Grauidæ naturalibus doloribus stimulabãtur, & hac ratione pœ-

pœnitentiam illorũ ad communem vitæ doctrinam diuinus sermo scriptis mãdauit. Senex apud illos lamentabatur, & caniciem suam vellicabat: adolescens & iuuenis vehementius plorabat: pauper ingemiscebat: diues oblitus delitiarum, adflictionem illam castigationis loco exercebat. Rex ipse Niniuitarum splẽdorem ac gloriam suam in pudorem mutauit, purpura, coronaq; ac sceptro positis, saccũ sumpsit, cinere caput inuoluit, throno relicto humi cõsedit: Peculiari ac regali relicta lautitia, vnà cum populo lamentabatur, quasi vnus è numero multorum factus: quoniam com
A munem omniũ dominum iratum conspexit. Hæc itaque erat seruorum sensatorum sapientia: talis erat peccatis obnoxiorũ pœnitẽtia. Nos autẽ peccata velociter quidem promptoque animo admittimus, pigrè verò postmodum ac serò pœnitentiã agimus. Quísnam orans aut supplex lachrymam ex ore mittit, vt imbrẽ terris tempestiuum prouocet? Quis scelera relinquens sanctũ Dauid imitatur, qui questubus ac lachrymis stratũ rigauit? Quis hospitum lauit pedes, aut puluerẽ ex itinere adspersum absterſit, vt in hac siccitatis calamitate deũ exorare valeat? Quis orphanum aliquem paruulum pauit, vt & nobis dominus frugem telluris aleret, velut orphanũ ventorum intemperãtia percussum? Quis viduæ victus difficultate afflictæ opitulatur, vt alimenta frugũ necessaria recipiat? Scinde libellũ æris alieni iniustũ, vt sic peccatum soluatur. Dele grauissimorum fœnorum nomina, vt terra solitum tibi fœ
B nus reddat. Aere nãque & auro, ac similibus fœcundis metallis præter naturam fœtus edẽtibus, iure germina, quæ naturaliter pariũt, sterilia fiũt & ad habitãtium mulctã fructibus carent. Nunc igitur ij qui auaritiam tãto studio colunt, & opibus plus æquo inuigilãt, ostendãt nobis quid valeant ipsorum thesauri, quæ sit illorũ vtilitas: siquidem supplicium hoc deus longius protracturus sit, quos omnes velociter auro quod cumulãt, pallidiores videas: si pane qui ob paratã prõptamque copiam heri ab illis & hodie contemni solet, careant. Fac enim ne væneat annona. Ne in apothecis frumentũ sit. Quid tibi marsupiũ ære grauissimum proderit? nónne cum illo peribis? Nónne aurum tuum terra est & inutile lutũ, cum corpore luto, & ipso sine vsu iacebit? Omnia possides, sed vno & hoc necessario cares, facultate videlicet teipsum nutriendi. Fac cum tuis opibus omnibus, vt vnam excites nubeculã, vt modicus imber è cælo descendat, vt terra fructus coacta
C reddat. Solue, inquam, si potes, insolentibus tuis facultatibus hãc communem calamitatem. Forsan aduocabis aliquem piorum, qui precibus, vt Helias Thesbites fecit, calamitatis huius molestiã tollat, qui sit homo inops, pallidulus, sine calceis, sine cubili, sine domo, tantum melota contectus: precibus ac supplicationibus pro cibo, cõtinentia verò pro cõtubernali vtens. Quum in viri similis auxilium te sit opus incidere, nõne multo risu tot diuitiarum tuarum curas persequeris? Num aurum non conspues, & argentum vt stercus eijcies? quod antea omnipotens ac iucũdissimum vocans humanis vsibus subuenire omninò putaueras? Sed scias illud contra te instare, teque accusare, ac horum malorum caussam dicere, eo quòd se possidens nõ rectè dispẽsaueris aut erogaueris, quòd esuriẽtes preterieris, quòd afflictos nõ respexeris, quòd rogantes non sis miseratus. Per paucos enim mala ærumnæq; ad vniuersum populum sæpe perueniũt, & vnius ob noxã tota quãdoque gens euertitur. Achar sacrilegium admisit, ac totus est adflictus exercitus. Zambri cũ scorto Madianitide cõcubuit, ac Israël pœnas dedit. Igitur filij charissimi, omnes priuatim ac publicè nostras conscientias examinemus, præsenti siccitate veluti pædagogo cupiã, vnumquenque nostrum proprij delicti admonenti attendamus. Dicamus & nos sensatè cũ beato Iob: Manus domini est, quę tetigit me. Potissimum autem calamitatem hanc proprijs peccatis adscribamus. Si D
verò & aliud adiungendũ est, fit subinde, vt probationis gratia tales calamitates hominibus infligãtur, vt per labores probentur, & de ipsorũ fide ac constãtia, siue sint diuites, siue pauperes, periculum fiat. Vtrique nanque per patientiam exactè probãtur, quod & hac tempestate potissimũ declaratur. Hic si diues ex inope factus, liberalis, beneficus, misericors existat: ille si ex diuite pauper, æquo ferat animo, minimè deũ incuset. Ego nanque non solùm audiui, sed & per experientiam plurimos cognoui, qui donec in vita fœlices ac in rerũ copia versantur, ventoque nauigãt secundo: & si nõ perfecto animo, mediocri saltem omniũ datori gratias agerent. Si verò res cõmutẽtur, vt ex diuite fiat pauper, corporis robur corrumpatur morbo, gloriæ splendor vertatur in ignominiã, maximè tunc ingratos in auctorem videri, deũ verbis sacrilegis incusare, preces ac supplicationes negligere: & nõ vt domino patrique E
castigati gratias agẽtes, sed vt aduersus debitorẽ quendã contumacem profanos questus edentes. Sed desine, desine quæso, talia mente cogitatione q; versare. Cumque deum res insolitas præter naturã & anni tempora ostendentem videris, sic tecum loquere, sic existima: Num deest domino facultas fructus edendi, ac homines nutriendi? Quonam modo? Cùm sit dominus cæli, ac totius dispositionis rerũ & tempora, & anni tempestates dispenset, simulque omnia gubernet, & quasi chorum quendã probè ordinatum anni tempestates ita inter se mutua successione disposuerit ac determinauerit, vt varietate sua varijs nostris ac differẽtibus vsibus subsidio sint, & iã pro temporis ratione humectetur tellus: Deinde succedat æstus, & postea frigus suã anni portionẽ obtineat, & postremò effecerit, vt & siccitatis vsu F
nõ careamus. Palàm igitur cũ sit, inquis, eũ posse rebus adesse, easq; vti vult administrare, potẽtiæ bonitatem non esse coniunctam quis dubitet? Nec ista rationem habent. Quænã enim necessitas, si bonus non esset, eum ad creandũ hominem impulisset? Quis, inquam, tam vehemens impulsor cõditorem minimè volentem humum sumere, & ex luto tantã excitare pulchritudinem coëgit? Quis hominis formæ ad imaginem suam iam constitutæ rationem addere suasit, vt artiũ disciplinarumque capax esset, & de rebus altissimis philosopharetur, quas sensibiliter nullo modo attingeret? Quin si deo insitã bonitatẽ rectè consideres, vel hoc tempore (quanquam duro) minimè deficientem videbis. Quis (dic mihi) prohibet

bet hanc quam admiraris siccitatem, non potius esse orbis incendium ac conflagrationem? Solem insuper à via solita errantem, & terrenis propinquantem corporibus omnia cremare? Ignem denique de cælo descendētem mortales omneis ob eorum scelera iure punire? Quamobrem te homo, te inquam, considera, tuamque pensita conscientiam. Nec pueris sub pędagogo cōstitutis similis fias, qui castigatione irati scindunt libellos: patri verò consulenti ac cibum prohibēti vestem A concerpunt, vel matris ora vnguibus petūt. Nam & nauclerum tempestas, & athletam stadium, & ducem pugna, magnanimum calamitas, Christianum verò tentatio probat & examinat. Res tristes animam vt ignis aurum arguunt. Pauper es? ne terrearis. Mœror nanque plus æquo sumptus, peccatorum caussa efficitur. Dum mēte mœrore sepulta impossibilitatis vertigo, & desperatio suboritur, ex desperatione verò ingratitudo generatur. Sed spem firmam in deum retine. Etenim putas illum angustiam tuam non videre? Victum alimentumque in manibus quidem habet, largitionem verò differre solet, vt constantiæ periculū faciat, & mentem mortalium videat an ingratis an scurris & parasitis similes sint. Illi nanque donec in ore cibum habent, benedicūt, assentantur, admirantur: mensa verò parumper negata, quē paulò ante ob voluptatem veluti deum adorabāt, maledictis tanquam saxis petunt atque lacerant. Ingredere aliquantulum vetus ac nouum testamentum: in vtroque sanè inuenies permultos diuersis B nutritos dei prouidentia modis. Carmelus mons sublimis ac desertus Heliam item desertū habuit, viaticum cibusque ei spes erat in deo. Et cùm ita viueret, fame tamen extinctus non est, sed auium rapacissimi ac voracissimi corui cibum ei attulere & qui alienas solebant escas inuadere, viro iustissimo ministri fuere: naturæ quoque obliti in pane carneq; ei afferendis dominico præcepto paruerunt. Quòd autem ista viro dei attulerint corui, ex sacra historia cognouimus. Lacus item Babylonius iuuenem habuit Israëlitam: captiuum quidem casu, animo verò ac proposito liberum. Ad hunc leones esurientes immissi præter naturā abstinuere. Pauit eum Abacuc ab angelo cū obsonijs lōgè deportatus: & ne vir sanctus inedia premeretur, temporis momento tandem veniendo penetrauit, quantum à Babylonia distat Iudæa. Quomodo rursus populus dei in deserto, præsente Mose, annis quadraginta vixit? Nō erat ibi qui sereret, non qui araret, nec bos, nec area, non torcular non cella penuaria, victum tantum inaratū insitumque habuere. Aquas etiā non prius visas, sed pro tempore ad vsus erumpentes petra subministrauit. Desino singula dei prouidentiæ monu- C menta connumerare, quibus sæpenumero paternum animū erga mortales demonstrauit. Te itaq; hortor fili, hanc animo generoso calamitatē more Iob parumper sustine, ne à fluctibus ac tempestate subuertare. Nihil de virtutis prēmio quā geris amittas. Vt pretiosum quoddam depositū gratiarum actionem in anima tua custodias, & recipies tu quoque duplicem illius iucunditatem. Reminiscere Apostolici dicti: In omnibus deo gratias agite. Pauper es? alium videre licet omninò egentiorem. Tibi decem dierum frumentum, illi

Helias à coruis pastus.

Daniel ab Abacuc.

Israëlitæ in deserto.

vnius est. Tu bonus ac benignus quod tibi superest adijcias vbi deest. Ne verere ex paruo dare. Ne tuum commodum communi præponas periculo. Si enim vnus tantum sit tibi panis, ad fores autem rogator adsit, deprome illum: Dans verò manus in cælum tolle, dicque miserabilia hæc & benigna verba: Vnum hunc panem habeo, quem vides domine. Et occasio periculi est. Ast præceptum tuum mihi propono, & de modico do fratri esurienti. Da & tu domine periclitanti seruo tuo. D Noui tuam bonitatem, tuę potentię cōfido, quòd non diu tuam gratiam differes, sed breui quum tibi placuerit affatim dona tuę magnificētiæ patebunt. Quòd si ad hunc modum feceris ac dixeris, non dubium quin panis hic quem in hac dabis angustia agriculturę semen ac copiam suppeditabit, multumque tibi ex terra fœnoris reddet arrabo cibi futuri misericordiæ conciliator. Dic rursus illud Sidonię mulieris verbū, quod maximè huic proposito quadrat, opportunę historię illius memor. Viuit dominus, quod hunc solum in domo habeo quē ego & filij mei edamus. Tu quoq; similiter olei lechitum gratia dei refertū habebis, nec minus farinæ hydriā continuò plenam, si ex eo quod habes dederis. Qui enim dando diuinæ gratię confidunt, puteos imitantur, qui continuò exhausti minimè deficiunt, sed duplo copiosiores euadunt. Si eges, deo diuiti fac fœneres: crede inquam, illi, qui quod afflicto datur, perpetuò quasi suæ personæ datū amplectitur, & de suo reddit, dignus vbique fideiussor, terra marique apertos habens thesauros. Quòd si nauigas, mutuum repetes. In medio maris sortem cū fœnore capies. Magnificus enim est in dando fœnore. Esuriētis morbus, fames inquam, miserabilis est adflictio. E Humanarū calamitatum caput est fames, cuiusuis mortis genere duriorē adferens finē. In alijs nāq; periculis vel ensis cuspide citò interibis, vel ignis impetus breuiter vitam extinguit, aut ferarū dentibus membra statim discerpta intereūt, quæ quidem dolorem morienti minimè protrahūt. At famis diuturnius malum, ocius torquet, lentius tabefacit, sensim occidit. Naturalem nanq; humorem absumit, calorem refrigerat, innatam ac vegetā corporis habitudinē deterit, vires paulatim debilitat, ossibus caro velut aranearum tela cohæret. Coloris flos sanguine deficiente refugit. Albedinis splendor è summo corpore discedit, & pallor ac liuor insurgit. Genua infirma ac per vim tracta cōspiciūtur. Vox tenuis & imbecillis. Oculi infirmi in suis cauis, nō secus thecis reconditi, quā in putaminibus nuces visuntur. Ossa tamen pelle operta. Venter vacuus ac collapsus tumore, viscerumq; solita productione caret, ac dorsi tantū ossibus sustentatur & hæret. Igitur faciem hāc corporis miserā, qui conniuens prætererit, quali dignus erit pœna? Quod crudelitatis genus prosequi dicetur? Quomodo inter immanissimas feras F non connumerari vt execrandus ac hominū interfector dignus erit? Qui enim morbo periculoso, si liceat nō occurrit, eadē qua ille qui sibijpsi manus infert pœna dānabitur. Quid fames nō cogit? Naturæ leges sæpe peruertere ac transgredi multis suadet, & hominū corporibus vel propinquorū vesci. Matrem quē peperit natum, impulit in ventrem malè recondere. Quā tragœdiam Iudaica

Pascere esurientem inter opera pietatis corporea primum.

daica commemorat historia, à Iosepho graui auctore conscripta, quando videlicet diræ calamitates Ierosolymitanos pœnas iustas propter impietatē in deum dantes apprehenderunt. Quantum denique ceteræ antecellat charitati esurientē pascere, ex ipso conseruatore conspice: qui quū alia sæpe prætereat humana incommoda, esurientes respiciēs: Misericordia moueor, inquit, super turbam hanc. Idcirco in extremo iudicio vbi iustos alloquitur ordine primus, & vt ceteris honoratior qui pauperem nutrit, accersitur. Qui panem administrauit ante omneis promouetur, liberalis A denique præ ceteris in vitam præmittitur. Ex altera verò parte & illiberalis ante alios omnes peccatores igni traditur. Quamobrem te fili tempus hoc ad parentem mandatorum omniū vocat atque expectat. Caue atque considera ne tanta diei festi & conciliationis opportunitas te prætereat. Fluit enim tempus, nec morantem aut incautum expectat. Properant dies isti cunctabundum præteruurrentes. Atque vt fluminis impetum sistere non licet, nisi primis fluctibus resistens obtemperantem aquam reddiderit: sic nec tempus suis coercitum angustijs retinere, neque item præteritū reuocare, nisi à fronte properante occurrēs in vsum conuertas tuum. Ideo tu quoque charitatis præceptum tanquam aufugiens his tibi diebus ad tuam oblatum salutem comprende & adimple, captumque in vlnis asserua tuis. Da parua, vt magna recipias. Solue veteris culpę reatum per cibi communicationem. Sicut enim malè edendo, maleque cibo vtendo Adam peccatum incurrit: sic in fame laborantibus per cibos opitulando à peccatis soluemur. Audite populi christiani atque attēdite: B hæc dicit dominus, non quidem per seipsum sed per suos seruos vt instrumenta clamās, ne nos qui rationis participes sumus, brútis crudeliores videamur. Illa nanque terræ nascentibus, vt naturaliter communibus sine discrimine vtūtur. Nam & ouium greges vnum & eundem pascuntur mōtem, equorum multitudo eūdem campum. Denique singula hoc modo inter se victum necessariū mutuò suppeditant. At nos contrà, quæ sunt cōmunia propria facimus: quæ sunt multorum soli possidemus. Vereamur atque imitemur Græcorū humanum viuendi modum. Apud nonnullos illorum humana consuetudo vnam mensam, communem alimoniam, domum vnam, frequentem propè populum constituit. Sed externa dimittamus, & tria illa millia epulo piscium à domino excepta præcipuè nobis succurrant. Denique cœtum Christianorum primum illum ęmulemur, quibus ab initio communia erant omnia, vita, anima, cōcordia, mensa item communis, fraternitas indiscreta, charitas non ficta: multa simul corpora vnū faciens, diuersasque animas in vnam conciliās vo C luntatem. Multa (si quæres) alia exempla vtriusque testamenti, quæ sunt ad fraternam dilectionē imitandam, reperies. Si senem esurientem videris fac nutrias, vt Ioseph Iacob. Si inimico occurras adflicto, parce iræ, ne expellas vindictæ cupidus, sed potius nutrias, vt ille quōdam fratres à quibus venditus fuit. Quum in iuniorem incideris egentem, funde lacrymas, vt ille super Beniamin fratre senectutis filio. Quòd si fortè te auaritia vt regina illa Aegyptia Ioseph, tentauerit, sciderit quoque

Græcorum conuictus.

tibi vestem, vt mandatum diuinum contemnas, vt se, aurum, ac res terrenas amantem contra domini tui præceptum amplectare, vbi cogitatio subierit præcepto domini repugnans, animumque sobrium ad auaritiam impellens, & ad negligendam fraternam dilectionem cogens, atque ad se cohibens, rumpe & tu illius vestem, reique indignitate motus secede, Domino fidē serua, vt ille Putipharo seruauit. Necessaria cibaria vno anno distribue, vt idem per annos septem. Ne cuncta voluptati tribuas, nonnihil animæ tuæ reserua. Duasque tibi putas esse filias, mundanæ cōuersationis prosperitatem & vitam cælestem. Si meliori cuncta dare nolueris, diuide saltem ex ęquo intemperanti filiæ & modestæ: ne videlicet præsentem vitam ita opibus ac delitijs affluentē reddas, vt alteram inopem, ac laceris opertā vestibus relinquas. Vt si te oporteat in conspectum dei nostri ac iudicis Iesu Christi, sponsæ formam ac vitam secundum virtutem habentem venire, noli sponsam inornatam sponso offerre: ne cōspiciens ille vultum auertat, despiciat, complexum neget. Sed eam decenti veste ornatam nuptiarum tempori seruabis vt vnà cum ceteris prudentibus virginibus charitatis perpetuū ignem, ac lampada oleo cōtinuo refertam habens, in thalamū recipiatur. Denique vt prophetica illa verba, quę ad animam tota referri videntur, re atque actione laudabili roborentur: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & concupiscet rex decorē tuum. Hæc Psalmista de humani corporis forma loqui visus, ad animæ decorem rectius traducuntur. Siquidem ex singulis ecclesia diuersam in vnū cogit multitudinem. Tu prouide ne præsens ac futurū malè tractes, néve ob cupiditatem ac lucrum inhonestū quod futurum est prodas. Corpus nanq; tuum tuæ vitæ notitiā relinquet. In aduētu verò expectati iudicis tu te ab ęterna gloria & multa bonorū fruitione excludes: proque his ignem tibi perpetuū & pœnas nunquam desituras aperies. Noli putare hæc à me timoris gratia incutiendi more matris aut nutricis alicuius tibi instar inanium terriculamentorū dicta. Nam illæ plorantibus pueris formidanda & incondita quædam minari, vt à cœpta peruicacia desistant. Hæc filij charissimi, non fabula, sed vera narratio infallibili iam antea voce confirmata: quoniam (vt scitis) iota vnum aut vnus apex secundum euāgelij sententiam non præteribit. Sed & corpus illud quod in loculis sepulchri corrumpitur, resurget: & anima per mortem exclusa corpus iterum inhabitabit. Omnium ratio gestorum diligenter examinata, facta quorumlibet clarè manifestabit, non externis instantibus, sed ipsa conscientia teste, ac palàm accusante: demum ita cuique, vt est meritus, à iusto iudice domino nostro Iesu Christo retribuetur, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

Quod

QVOD DEVS NON EST *auctor malorum.*

PLVRES doctrinæ modi per psalmorum conditorē Dauid à sacro qui in illo operatus est spiritū, nobis innotuerunt. Nam aliquando animi sui perturbationes narrans propheta, & queadmodū ea quæ euenerunt generose tulerit, ipsius exemplo patiē- A tiæ nobis præceptum clarissimū reliquit: vt quādo ait: Quid multiplicati sunt, qui tribulant me domine? Quandoq; verò dei bonitatem, & eius auxilij velocitatem, quod verè ipsum inquirentibus præbet, cōmendat dicens: Cùm inuocarē exaudiuit me deus iustitiæ meæ. Quæ sanè sententia illi similis est, quam alius propheta habet, dicens, Adhuc te loquente dicet: Ecce adsum. Hoc est, nondū vocare destiti, & in finem inuocationis aures dei susceperunt. Rursus supplicationes simul & preces offerens deo, docet nos, queadmodū fas sit in peccatis existentes deū placare, Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. In XII. autem psalmo longum tentationis certamen ostendens, ait: Vsquequo obliuisceris me domine in finē, vsquequo auertis faciem tuā à me. Et per totum psalmum nos docet, ne deficiamus in adflictionibus, sed expectemus bonitatem dei, sciamusque quòd ille prudēti quadam dispensatione adflictionibus nos dedat, & secundum proportionem vnius cuiusque fidei, proba- B tionum inducat mensuram. Quoniam igitur dixit, vsquequo domine, obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam à me? statim ad malum eorum qui athei sunt, transit: qui si quid calamitosum acciderit, instantem in rebus aduersis dolorem non ferentes, mox secum perplexi dubitant an sit deus, an singula videat, vtrum cuiusque meritis respondeat. Deinde vbi seipsos viderint in ijs quæ nolunt diu detentos, prauum illud dogma intra se confirmant, & in suis cordibus ita decernunt: Non est Deus. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Hoc itaque cùm in animum induxerunt, certatim ad omne reliquum peccati genus ruunt. Si enim nullus est inspector, si nullus qui pro meritis vitæ cuilibet tribuat, quid prohibet pauperem conculcare, orphanos necare, viduam & aduenam occidere, omne audax facinus tentare, impuris & abominandis affectibus, omnibus denique pecuinis cupiditatibus inquinari? Idcirco illud, quod talem impietatem quę deum C non esse dicit, consequitur, subiungit: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Impossibile nanque est à via iusta aberrare cum qui in suo corde dei non obliuiscitur: Vnde, quæso, gentes traditæ sunt in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniant, vt ait Paulus? Nónne, quoniam dixerunt, non est deus? Cur in passiones ignominiæ cæciderūt, vt fœminæ apud eos naturalē vsum mutauerint in eum qui est cōtra naturā, mares in mares turpitudinem operantes? Nónne quoniam mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem volucrum & quadrupedum & serpentium? Stultus igitur, & verè à sensu alienus est qui dixerit: Non est deus. Similis itē huic est, nec quidquam in stultitia differt qui deum malorum caussam esse dicit, parq; priori scelus existimauerit: quoniā ambo bonum deum similiter negant. Aliter quidē non esse omnino dicit: alter verò non bonū esse affirmat. Si enim est malorū caussa, non bonus est. Si non bonus, neque deus: itaq; vtrobique est negatio dei. Vnde, inquit ille, sunt morbi, intempestiuæ mortes, internicies ciuitatum, naufragia, bella, pestes? Hæc enim mala sunt, inquit, & omnia dei opera. Itaque quem aliū possumus præter deum in euētibus omnibus incusare? Sed age, quando in vul- D gatam incidimus quęstionem, ad aliquod confessum ac certum principiū orationem adducentes problema hoc studiosius tractemus, & planam & explicatam de ipso enarrationem facere tentemus. Vnum quidem hoc habere in mentibus nostris præsumptum oportet, quod, cùm simus boni dei opificium, & ab illo cōstemus omnia circa nos tam modica quàm magna dispensante, nihil nobis accidat illo nō volente, & quod nihil eorū quæ nobis accidunt malum sit aut tale, vt melius illo aliquid excogitare queamus. Ex deo, inquiūt, sunt mortes. Non malum omnino mors est, nisi quis malum dixerit peccatoris mortem. Propterea quòd per illam hinc liberati ad infernalia supplicia rapiuntur. Rursus autem apud inferos, quæ sunt mala, non deum caussam habēt, sed nosipsos. Principiū nanque ac radix peccati, in nobis est, & in nostra potestate. Nam quibus si à malo abstinuissent, nihil omnino graue pati licebat: Idem si in peccatum per voluptatē ruant, quā rationem decentem adducere poterunt, ne sibijpsis caussam pœnarum dedisse dicantur? Malū igitur aliquod E est secundum nostrum sensum, aliud natura ipsa. Malum itaq; natura ex nobis oritur, iniustitia, lasciuia, inconsiderantia, timiditas, inuidia, cædes, veneficia, astutia, fallacia, & reliqua huiuscemodi omnia, quæ animā ad dei imaginem factam solēt inquinare, & ipsius pulchritudinem aliquo modo inficere. Rursus malum dicimus quod triste durumque sensibus sit nostris, vt corporis morbū, plagas, egestatem, ignobilitatem, pecuniæ damna, domesticorum amissiones: quorum quodlibet nobis à sapientissimo & optimo domino ad vtilitatem inducitur. Diuitias quidem aufert ijs qui malè illis vtebantur, instrumentumque illis iniustitiæ fuerant. Morbum inducit ijs, quibus magis expedit mēbra habere impedita, & impetus ad peccandum tardiores. Mors venit, vbi finis adest vitæ iam expletæ, quem cuilibet ab initio fixit iustum dei iudicium, longè nostram vtilitatem prospiciētis. Fames & siccitates & inun- F dationes, communes quædam sunt ciuitatum ac gentium plagæ, hominum peccata immodica punientes. Vt enim benefacit medicus etiam vbi corpori molestiam & dolorem infert (cum morbo nanque bellum gerit, non cum ægroto.) Sic & bonus deus salutem omnibus per castigationem ac pœnā distribuit. Tu verò nequaquam medico irasceris, si ex membris hæc incidat, illa vrat, alia à corpore omnino amputat: sed & pecuniam illi numeras, & seruatorem vocas, quòd in parua corporis parte morbum curet, priusquam ad totum corpus morbus perueniat.

Nihil malum eorum quæ patimur.

Dei malo duplici.

Quando ciuitatem videris propter inhabitantes concussam, aut nauigium vnà cum hominibus in mari dissolui, contra verum medicum & seruatorem blasphemam linguam mouere non dubitas: quum te intelligere oporteat, quòd ij morbi laborantium hominum ad curæ beneficientiam & vtilitatem assumuntur, qui & moderati sunt & sanabiles. Quando verò medicam curam superat morbi malitia, necessaria est inutilis membri alienatio, ne morbi eius continuatio cetera corporis vitalia percurrat. Ex quo incisionis aut inustionis non medicus est caussa, sed morbus. Sic item ciuitatum interitus ex nimia peccantium peruersitate originem habentes, deum ab omni querelæ caussa liberant.
A At, inquis, si malorum non est caussa deus, quomodo dicitur: Ego sum qui paraui lumen, & feci tenebras: faciens pacē & creans mala? Et rursus: Descenderunt mala à domino super portas Hierusalem, & Non est malum in ciuitate quod deus non fecerit. Et in magno cantico Mosis: Videte quòd ego sum, & nō est deus, præter me. Ego interficiam, & viuere faciam: percutiam & ego sanabo. Sed nihil horum apud eos qui rectè scripturæ sensum tenent, dei vt malorum auctoris accusationē habet. Qui enim dicit: Ego præparo lumen, & facio tenebras: creationis auctorem sese per hæc, non mali alicuius conditorem significat. Ne igitur existimes aliam lucis, aliam verò tenebrarum caussam esse: seipsum dixit eorum quæ contraria inter se videntur, secundum creationem factorem & opificem esse: ne quæras alium ignis & alium aquæ, alium aëris & alium terræ opificem, quòd hæc ob qualitates
B contrarias inter se quodamodo pugnare videantur. Quod iam quidem ita esse sentientes in plurium deorum opinionem venerunt. Facit autem pacem, & creat mala. Maximè quidem in te pacem facit, quando per bonam doctrinam tuam serenat ac tranquillat mentem, & affectus aduersus animam insurgentes conciliat. Creat autem mala, hoc est, transmutat ipsa, & in meliorem statum exitumque deducit, vt iam mala esse desinant, boniquе naturam accipiant. Cor mundum crea in me deus. Non dicit: Nunc crea, sed in malitia inueteratum renoua: & vt duo creet, in vnum nouum hominem, non vt ex non existente faciat, sed vt non existentes mutet atque renouet: & si qua in Christo noua creatura. Et rursus Moses: Nónne ipse pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te? Clarè hic post facturam creatio constituta nos docet, creationis nomen sæpenumero pro renouatione positum esse. Ita-
C que pacem faciens: sic pacem facit, ex eo quòd mala creat. Hoc est, ex eo quòd mala in meliorem reducit statum. Denique si pacem intellexeris eam securitatem, quæ sublatis bellis datur, & malum dicas labores, qui bellum gerentes sequuntur, expeditiones extorres, vigilias, sudores, vulnera, cædes, captas ciuitates, in seruitutem redactiones, miserabilia captorū spectacula: deniq; quæcunque tristia in bellis eueniunt: dico, iusto dei iudicio fieri aduersus eos, qui digni sunt supplicio, quod per bella infligitur. An tu non vis stagrasse Sodoma post impietates illas & flagitia? An non cecidisse Hierusalem & templum desolatum post horribilem in dominum crudelitatē: Fieri autem aliter ista quomodo fas erat, nisi per Romanorum exercitū, quibus Iudæi propriæ salutis inimici dominum nostrum tradiderunt? Ex quo quandoque mala ex bello ijs qui digni sunt iure infliguntur. Illud quoque considera: Ego interficiam, & ego viuere faciā. Percutiam, & ego viuere faciam. Percutiam, & ego sanabo. Recipe verbum, si vis, ita vt ex sententia promptum est. Timor enim simpliciores ædificat. Percutiā ego, & sanabo. Et hoc seorsum considerare profuerit, vtpote quod plaga timorem generet, sanitas verò ad charitatem excitet. Licet attamen tibi altius de his quæ dicta sunt sentire. Ego interficiā, peccato videlicet, & viuere faciam, iustitiæ. Quantum enim exterior homo noster corrūpitur, tantum interior renouatur. Non igitur alium interficit & alium viuificat: sed eundem per ea quę interficit viuificat. Itemque per ea quæ percutit sanat, secundum prouerbiū illud: Quoniam tu baculo ipsum percuties, & animā eius ex morte liberabis. Caro igitur percutitur, vt anima sanetur. Peccatum perimitur vt iustitia viuat. Illud autem quod suprà memorauimus. Descendunt à domino mala super portas Hierusalem, ex seipso habet expositionem. Quæ mala? Sonitus curruum & equitum. Quando autem audieris: Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit, intellige hîc mali nomen vexationem ac calamitatem significare, quam deus peccantibus ad delicta corrigenda infligit. Adflixi, inquit, & fame pressi, vt benefaciam antequam per intemperantiam prorsus perdantur, & iniustitiam cohibui, quemadmodum flumen forti quodā solet obice & obstaculo contineri. Hac itaque de caussa ciuitatū ac gentiū morbi, siccitates aëris, terræ sterilitates, ac qui cuilibet in vita duri casus emergunt, quæ omnia ne malum vlterius progrediatur, efficiūt. Talia itaq; mala à deo immittuntur veris ac natura ipsa malis resistentia. Huiuscemodi nanq; secundū corpus afflictiones & externæ molestiæ ad peccati cōpescendam licentiam à domino excogitatæ sunt. Extinguit ergo deus malū, non est ex deo malū: quoniam & medicus morbū tollit, non morbū corpori infligit. Ciuitatum verò interitus, terræmotus, inundationes, exercituū clades, naufragia, & omnes denique calamitates illę, quibus magna hominum multitudo simul absumitur, siue ex terra, siue ex mari, ex aëre, ex igne, seu quacūque nascuntur caussa propter superstites ad sobrietatem reducēdos eueniunt, ipso deo publicis pœnis publicam castigante iniquitatem. Malum itaque propriè peccatum, hac verè dignū appellatione à nostra volūtate pendet: propterea quòd in nobis sitū est vel abstinere à malitia, vel malum committere. Reliqua verò quæ appellantur mala, partim ad exercendos dantur bonos, & declarandam fortitudinem (quemadmodum Iob filiorum priuatio, totiùs substantiæ breui tēpore amissio, corporis plagæ ac cicatrices) partim vt medela eorū qui deliquerūt, sicuti Dauidi accidit domus confusio, iniustæ cupiditatis pœnas dati. Rursus autem aliud ex iusto dei iudicio malorū, hoc est, pœnarum genus prouenire cognouimus, ad homines in vitium pronos prudentiores faciendos, vt Dathan & Abiron terra viuos deuorauit, barathris & hiatibus telluris subtus apertis. Nam

Ego præparans lumen & faciens tenebras.

Possidens mala.

Nihil malum nisi peccatum.

D

E

F

Nam hîc quidem ipsi propterea nihilo meliores euaserunt: (quomodo enim, quum ad infernum descenderint) attamen reliquos exemplo cautiores prudentioresque reddiderunt. Sic & Pharao vnà cum omni exercitu in mari perijt. Sic demum deleti sunt qui Palestinam antea inhabitârunt. Ex quo quanquam dicit Apostolus vasa iræ apta in perditionem, ne facturam Pharaonis malam fuisse existimemus. Nã ita culpa iustius trãsferretur in ipsius conditorem. Sed vbicunque audieris vasa, intellige quòd nostrum quilibet ad aliquem factus est vsum. Quemadmodum in magna domo vas aliud est aureum, aliud argenteum, aliud testaceum, ligneum aliud. Huiuscemodi ergo materijs voluntas cuiusque cõparatur. Nam vas aureum is est, qui mente moribusque simplex ac sine dolo est. Argenteum item, qui illo paulò est inferior dignitatis ac pretij æstimatione. Testaceum est ac figulinum, qui terrestria sapit, & frangi côterique fit aptus. Ligneum, qui per peccatum facilè sordet: & igni æterno materiã præbet. Sic etiam iræ vas est, qui omnem in se diaboli operationem quasi vas quoddã suscepit, & propter fœtorem quem habet ex corruptione ad nullum vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat. Quamobrem quãdo iam ipsum Pharaonem côteri erat opus, sapiens animarum nostrarum rector vsque adeò illum sustinuit, vt clarum celebreque omnibus exemplũ esset, & alijs vtilis ob mala tolerata (quando ipse propter nimiã malitiã insanabilis erat) redderetur. Obdurauit cum longanimitate, ac pœnæ dilatione ipsius intendens malum, vt ad extremum eius iniquitate ad summum gliscente, iustius super eum dei iudicium ostenderetur. Idcirco plagas modicè quidẽ ab initio infligens ac palatim adaugens eius duritiem minimè flexit, quin reperit eum & initio dei contemptorem, & illatas pòst pœnas ex consuetudine tolerantem. Et ne sic quidem morti illum tradidit, donec ipse sese præcipitem dedit, dum cordis arrogantia fretus iter iustorũ ausus est ingredi: ac existimauit quemadmodum populo dei, sic & sibi mare rubrum permeabile fore. Hoc itaque tu frater cognoscens, & apud te mali species distinctas habens, nosce vnum omninò verè malũ esse peccatum, cuius finis perditio est: & alterum apparens tãtum malum sensibus afflictionẽ præbens, vim alioqui boni habens: quemadmodum sunt calamitates & incommoda quæ vim peccata coërcendi habent, quorũ fructus salus est animarum æterna. Desine diuinam incusare prouidentiam, nec omninò velis deum substantiæ mali auctorem putare, aut aliquam mali subsistentiam imaginari. Non enim subsistit, velut animal iniquitas, neque ipsius essentiam enypostaton statuere possumus. Nam malum boni priuatio est. Oculus creatus est, cæcitas ex oculorum perditione prouenit. Ex quo nisi oculus corruptibilis fuisset naturæ, nunquã cæcitas successum habuisset. Sic & malũ in propria subsistẽtia nõ est, sed in animæ læsionibus gignitur. Nõ enim ingenitũ est, vt impiorũ est opinio, par cõditione bonæ naturæ malum ponentiũ. Nam si ambo sine principio & generatione priora sunt, ex quo nec facta. Si autem omnia ex deo quomodo malũ ex bono? Non enim turpe ab honesto, neq; vitiũ à virtute. Lege mundi creationẽ, & inuenies ibi cuncta bona, immo valdè bona. Non ergo malum cũ bonis creatũ est. Sed neq; creatura intellectiua à deo facta cum iniquitate cõmixta est. Si enim corporalia in seipsis malũ simul creatũ non habuerũt, quomodo intelligibilia tantum & puritate ac sanctitate differentia cõmunem cum malo hypostasim habuissent? Sed est malũ omninò, & ipsius palàm fit actus per omnem vitam diffusus. Vnde igitur, inquies, habet essentiã, si neque sine principio est, neque factũ est. Interrogentur talia quærentes. Vnde morbus? vnde corporis læsiones? Nõ enim ingenitus est morbus, neque item dei opus. Sed bene creata sunt animalia conuenienti eis præparatione secundũ naturam, & membris distincta in vitam prodierunt. In morbos verò secundũ naturam ceciderunt à sanitate deficiẽtes, vel ob malam diætã, seu ob aliquam aliã caussam, quæ corporibus accidere solet: corpus itaque deus fecit, morbũ minimè fecit. Et animã similiter deus fecit, non autem peccatũ. Vitio autem anima cõtaminata est degenerãs ab eo quòd ex natura facta est. Quod autẽ erat illi peculiare bonum? Quod deũ habebat asiduè coniunctũ, illique per charitatem coadunata erat: qua excidens varijs & multimodis se malis contaminauit. Vnde autem omninò mali capax est? Quoniã libero facta est arbitrio, quod creaturę rationis participi maximè cõueniebat. Soluta enim hæc omni necessitate, & vitã in sua potestate cõstitutam ex deo accipiens, propterea quòd ad imaginẽ eius creata est. Bonũ quidem intelligit, & iucunditatẽ illius nouit, potestatemque habet ac facultatem in boni cõtemplatione & spiritualiũ fruitione manendi, ac vitã sibi connaturalem conseruandi. Habet autem & à bono deflectendi quandoque facultatem. Hoc autem ei contingit quum beatæ oblectationis satietate affecta, & veluti veterno quodam grauata, ac è statu superiore delapsa, turpibus se carnis libidinibus immiscet. Erat aliquãdo Adam in sublimi non loco, sed arbitrio, quando statim anima sumpta in cælum lætus aspexit, ex ijs quæ vidit maximè gauisus, ac eum vehementer amans, à quo beneficium tantum & æternæ vitæ fruitionem acceperat: qui paradisi interesse delitijs, & æquè cum angelis & archangelis regnare ac viuere, & diuinæ vocis participem esse dederat. Cùm his omnibus per deũ potiretur, statim rebus omnibus refertus, quasi præ satietate eluxuriãs quod videbatur oculis delectabile intellectuali pulchritudine prætulit, & ventris saturitatem spiritali delectatione potiorem habuit. Ex quo statim è paradiso pulsus, extra beatam illam fuit vitam. Non ergo ex aliqua necessitate, sed suapte temeritate malus est factus. Quapropter & propter prauam voluntatem peccauit, propter peccatum verò mortuus est: stipendia nanq; peccati mors est. Quantum enim abstitit à vita, tantum morti propinquauit. Vita nanque deus, vitæ vero priuatio mors. Itaque mortem sibi Adam ob discessum à deo parauit, secundum quod est scriptum: Ecce omnes elongantes abs te peribunt. Quamobrem sanè apparet deum mortem nequaquam fecisse, sed nosmetipsos ex mente praua nobis ipsis eam sponte attraximus, quam deus ob eas quas suprà narrauimus causas minimè prohibuit, ne im-

Vasa quid per metaphoram significat.

Cõtra Eunomium.

Quomodo peccatum irrepsit in animam.

ne immortalem in nobis morbum conseruaret. Quemadmodum vas figulinum rimas ostẽdens, non prius igni ad perficiendum traditur, quàm figulo reconcinnetur emendeturque. Sed cur, inquis, huic vasi non insitum est vt peccare nõ possit, vt etiam nobis volentibus facultas peccandi desit? Quoniam, inquam, & tu seruos non quando vinctos in custodia retines, beneuolos esse tibi existimas, sed cum sponte omnia quæ erga te oportet, videris agere. Sic item deo eum puta fore amicum, non qui coactus, sed qui sponte sua virtuteque illi obtemperat. Virtus verò ex voluntate perficitur, non ex necessitate. Voluntas autem ab illis pendet quæ in nobis sunt sita. Quod verò in nobis situm est, voluntarium & spontaneum est. Qui ergo factorem reprehendit, quòd non tales nos natura fecit, qui peccare nequeamus, nihil aliud opinari videtur, quàm naturam ratione carentẽ ea quæ rationis est particeps esse potiorem: & illa quæ non mouentur, nec mente ducuntur ijs quæ eligunt, iudicant, cõferunt, omninò præstare. Hæc & si per transitum, attamen non ab re dicuntur, ne in profundum inanium cogitationum ruẽs, prẹterquam quòd quẹ inquiris non assequeris, deum etiam amittas. Desinamus ergo eum qui sapiẽs est velle corrigere. Desinamus, inquam, meliora quàm deus fecerit indagare. Quòd si ob nostri ingenij debilitatẽ omnia dei consilia sigillatim ratione attingere nequimus, illud attamen animis nostris infixum ac in confesso sit, nihil malum ab eo qui bonus est, fieri. Hinc consequenter alia quæstio de diabolo nascitur: Vnde diabolus sit, si non ex deo sunt mala. Quid igitur dicemus? Satis facilis est responsio. Eadem omnino ratio nobis ad istam quoque quæstionem satis erit, quam & de hominis iniquitate suprà cõmemorauimus. Vnde enim iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem penitus caussa. Habebat enim & ipse liberam vitam & insitam sibi potestatem, aut deum sequendi, aut à bono discedendi. Gabriel angelus à deo iugiter stetit: Satan item angelus ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria voluntas in cælo retinuit, hunc verò voluntatis libertas cælo deiecit. Poterat enim & ille à deo deficere, & iste non excidere. Sed illum insatiabilis dilectio dei seruauit: hunc à deo relictum esse ostendit per peccatum alienatio. Malum igitur hoc tantum, à deo alienatio. Nam parua quidem oculi conuersio, paruus nutus, vt solis particeps aliquis existat, vel in vmbra remaneat, facit. Nam & illic in promptu est, vt suspiciens illustretur: auertens verò intuitum necessario in tenebris erit. Sic & diabolus malus deo aduersatur, non ex natura, sed mala voluntate habens malitiam. Quæris igitur vnde illi sit contra nos bellum? Quoniam cum omnis ipse mali promptuarium existeret, inuidiæ quoque morbum in se recepit, & inuidit nobis illatum honorem, nec facilè tulit vitam in paradiso beatam ducere. Quamobrem dolis hominem aggressus, eadem ambitionis cupiditate, quam ipse ab initio habuit, velle similem esse deo, hac rursus ad decipiendum nos vsus lignũ ostendit, per cuius degustationem pollicitus est hominem similem fore deo. Si comederitis, inquit, eritis veluti dij malum ac bonum cognoscentes. Non inimicus igitur nobis à deo constitutus est, sed ipse ex inuidia sese nobis opposuit. Animaduertens enim se ex angelorum ordinibus expulsum, non tulit terrenam creaturam ad angelorum dignitatem per virtutis profectum exaltari. Quoniam itaque inimicus est factus, inimicitiam nobis deus erga illũ indidit, vbi serpenti quo ille malus abusus fuerat, dixit, sed ita, vt minas ad Satanam referret: Inimicitiam ponam inter te & inter semen illius. Reuera nanque noxiæ sunt amicitiæ quẹ cum malitia cõtrahuntur. Nam ea est amicitiæ huius lex & vis, vt per similitudinem malitiam coniunctis indat. Quamobrem rectè prouerbium dicit: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Quemadmodum enim in pestilentibus locis sensim attractus aër latentem corporibus morbum inijcit: sic item in praua consuetudine ac conuersatione maximæ nobis mala hauriuntur, etiam si statim incommodum non sentiatur. Idcirco nobis aduersus serpentem irreconciliabilis indita est inimicitia. Si autem instrumentum hoc tãtò dignum odio est, quantò magis illi nos qui serpentem adegit, aduersari oportebit? Sed cur, inquis, lignum hoc in paradiso fuit, per quod nos diabolus tentaturus erat? Si enim deceptionis escam ac materiam nõ habuisset, quo nam modo nos sibi obtemperando ad mortem deduxisset? Quoniam mandatum esse oportuit, vt nostram erga deũ probaret obedientiam. Ideo planta pulcherrimis fuit fructibus scatens, vt in abstinentia voluptatis animi continentis virtutem ostendentes patientiæ coronam promereremur. Cibum autem non solũ præcepti contumacia secuta est, sed etiam nuditatis cognitio. Comederũt, inquit, & aperti sunt oculi eorum, cognoueruntque quòd nudi essent. Oportebat enim se nudos minimè cognouisse ne mens hominis ad eorum cupiditatem quẹ deesse viderentur, traheretur. Amictum nanque nuditatis defensionem solatiumque esse existimauit, & omninò per carnis curam ab obseruantia dei abstractus est. Cur, inquis, non statim eis ab initio amictus sunt præparati? Quoniam hẹc nec naturalia esse, neque ex arte decebat. Nam naturalia propria sunt brutorum, vt pennæ, setæ, pellium crassitudines, quæ & frigoribus resistunt, & æstus fuerunt, in quibus nihil alterum ab altero distat, æquali omnibus natura existente. Homini autem secundũ proportionem in deũ charitatis præstantior bonorũ distributio cõueniebat. Quæ verò ex arte sunt opera, negotiũ generant, quod vt maximè homini noxium, vitandum erat. Quamobrem deus nos ad paradisi vitam reuocans, ex animabus nostris curas euellere conatur, dicẽs: Nolite animæ vestræ cogitare quid edatis, aut corpori quid induamini. Neque itaque vestis ei ex natura, neque ex arte conueniebat. Sed alia parata erant, si virtutem ostendisset homo, insignia quæ ex gratia dei erãt illũ illustratura, vtpote fulgores quidã, quales sunt angelorũ, qui omnem florum varietatem, omnem astrorum claritatem superarent. Hac igitur de caussa non vestes ei statim præbitæ: quoniam virtutis præmia illi reposita erant, quæ cõsequi vis diabolicæ tẽtationis non permisit. Aduersarius igitur nobis est dia-

Cur deus peccãdi facultatẽ homini non eripuit.

A libertate voluntatis peccatum proreppsit tam in angelum quã in hominẽ.

Cur lignum vetitum fuerit in paradiso.

Cur deus Adæ statim vestes non dederit.

est diabolus, ob antiquam ex eius insidijs ruinam, ita domino disponente, vt cum illo luctaremur. Itaque per obedientiam nos renouauit, vt de inimico triumpharemus. Vtinam quidem non esset factus diabolus, sed in eo ordine quo ab initio constitutus fuit, remansisset. Postquam verò ab auctore suo defecit, inimicus dei, inimicus itē hominis ad ipsius imaginem constituti factus est. Nam ideo misanthropos existit, & ideo deo rebellis. Nos verò vt eius opus odio persequitur, vt eius imaginem insectatur. Ille igitur sapiens & prouidentissimus rerum humanarum dispensa-
A tor eius vtitur ad nostram exercitationem malignitate, quemadmodum medicus viperæ veneno ad salutarem medicamentorum præparationem. Sed quísnam erat diabolus? Ex quo ordine? Ex qua dignitate? & vnde Satanas cognominatur? Satanas igitur quòd bono aduersetur, appellatur. Id enim significat vox Hebræorū, sicut in libris Regū dicitur: Excitauit, inquit, dominus Salomoni Satan, Ader regē Syrorum. Diabolus verò dicitur, quoniā idē & in peccato nobis cooperatur, & accusator noster est. Gaudet ex interitu nostro, nosq; eorū gratia quæ cōmissa sunt, traducit. Natura autem ipsius incorporea est secundū Apostolum, dicentem: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ. Dignitas verò ipsius principalis est. Aduersus enim principes & potestates, inquit, aduersus rectores tenebrarum harum. Locus autem principatus aër, sicut idē memorat: Contra principatus & potestates aëris, spiritus qui operatur nunc in filios * inobedientiæ.
B Idcirco & mundi princeps appellatur, quoniam circa terras est eius imperium, quod & dominus ipse testatur. Nunc iudiciū est mundi. Nūc princeps mundi huius eijcietur foras. Et rursus: Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quoniam autē dicitur de exercitu diaboli ab Apostolo: Spiritalia nequitiæ in cælestibus: scire oportet quid scriptura cælum aërem solet appellare, vt est illud: Volatilia cæli. Et alibi: Ascendunt vsque ad cælos, hoc est, in aëris sublimitatem longè tolluntur. Ideo dominus Satanan vidit vt fulgur de cælo cadentem, hoc est ex proprio principatu ad ima ruentem, vt planè ab ijs qui in christo sperant conculcaretur. Dedit enim discipulis suis virtutem serpentes ac scorpiones conculcandi, & contra omnem inimici potentiam. Quoniam itaque ipsius impia tyrannis expulsa est, & locus hic terrestris ob salubrem eius passionem purgatus est, qui omnia quæ in cælo sunt & in terris pacauit: deinceps nobis regnum
C cælorum nuntiatur, Ioanne dicente: Appropinquauit enim regnum cælorum. Itē domino vbique euangelium regni prædicante, & antea clamātibus angelis: Gloria in excelsis deo, & in terra pax. Sed & ingrediente Hierosolymam domino nostro collætantes Iudæi clamabant: Pax in cælis, & gloria in altissimis. Denique mille sunt victoriæ huius voces, quæ vltimam inimici euersionem testantur, vt iam nullum negotium aut certamen nobis relictum sit ad superos conscendendi. Iam via facta est, impedimentis aduersarij sublatis, qui à bona nos via auertebat, & deinceps lætam continuationem habemus, & de ligno vitæ continuò degustamus. Cuius nos esse participes ab initio per serpentis insidias non licuit. Ordinauerat enim deus ardentem gladium, qui huius ligni vitæ viam custodiret. Quum nos alacriter sine impedimento prætereuntes, facile in bonorum omnium degustationem & fruitionē ingrediamur, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

De natura diaboli.

**Diffidentiæ.*

HOMILIA DE IRA.

Vemadmodum in medicorū preceptis quando apposité & ex artis ratione fiunt, post experientiam vtilitas illorum potissimū ostēdi solet: sic & in spiritualibus monitionibus postquàm precepta exitum testimonijs comprobatum ostenderūt, tunc eorum vtilitas ad vitæ illorū qui admonētur correctionem & eruditionē manifestatur. Audimus enim in Prouerbijs palàm scriptū esse: Ira sapientes perdit. Audimus item apostolicum dictum: Ira & omnis indignatio & clamor à vobis abscedat cum omni malitia. Et dominū dicentem: Si quis irascitur fratri suo temerè, reus erit iudicij. Igitur si quando nos hoc vitium tentauerit, idque non ex nobis, sed extrinsecus instar inopinæ procellæ in nos irruens, tum potissimum diuinorum præceptorum admirabilē veritatem agnoscemus, dātes ipsi quidem locum iræ, tanquam exitum violento cuidam torrenti, discentes tamen tacitè turpem eorum tumultuationem qui hoc malo tenentur, agnoscemus re ipsa verbi sacri dexteritatem: nempe quòd vir iratus fœdus aspectu sit. Quando enim semel iræ perturbatio mentē præcipitans imperium animæ sumpserit, hominem penitus in feram conuertit, nec hominem qui rationis sit compos esse sinit. Quod enim venenum virus emittentibus erit, hoc item & furor animo irritatis ac perturbatis. Impetu feruntur, insiliunt, rabie vt canes afficiuntur, punguntur vt scorpij, mordent vt serpentes. Nouit & scriptura eos qui hoc vitio tenentur, ferarum appellatione vocare, quibus sese ob peruersitatem similes ac familiares reddiderunt. Nam & canes, & serpentes, & genimina viperarum, & de his similia nominat. Qui enim ad mutua inter se eiusdem generis parati sunt inferenda incommoda, iure feris ac venenatis asscribi possunt, quibus ex natura continuum aduersus homines odium inest. Effrenes linguæ, ora incustodita, incontinentes manus, contumeliæ, probra, accusationes, verbera, & alia eiusmodi quæcunque quis enumerare poterit, iræ sunt ac furoris fructus. Ob iram ensis acuitur, mors homini ex homine venit, fratres inter se ignorantur, parentes ac liberi naturæ obliuiscuntur. Sed & ante omnia seipsos haud agnoscunt irati, deinde neque quotquot habent necessarios. Quemadmodum enim torrentes ad curua loca decurrentes secum obuia quæque trahunt: sic & iratorum impetus violenti & instabiles omniā similiter percurrunt atque obruunt. Non eis senectus venerabilis, non vitæ virtus, non generis propinquitas, non

D E F

Ira mala.

Irati sui immemores

acceptæ iam gratiæ, non denique quidquid aliud quamuis æstimandum in honore est. Momentanea quædam insania est ira. Quin & maximum se in malum sæpius conijciunt,& studio vindicādi seipsos negligunt.Eorū nanque memoria quibus læsi sunt,velut œstro quodam incitati,& animo exacerbato atq; ęstuanti non prius desinunt, quàm incommodum aliquod infestanti infligāt: vel ipsi (si id contingat) accipiant:quemadmodū sæpe euenit,vt quæ per vim tentata sunt, plus accipiant incommodi quàm inferant. Quis enim in ea se mala conijceret,quæ ira feruidi homines quauis occasione vociferantes & exasperati subeunt atque tolerant? Nam & omni fera venenata A impudentius ruunt,nec prius desistunt quàm aliquo magno malo & intolerabili,ira intumescente,æstuantem exatient animum. Neque enim ensis acies, neque ignis,neque horrendum aliquid, animum ira intumescentem ac furentem satis cōpescere valebit: non magis quàm à dæmonibus detenti,à quibus irati nihil,nec forma,neque animi affectu differunt. Nam ijs qui ad vindictā anhelant,ita quidem circum præcordia sanguis feruet, quasi vi ignis ebulliat & exæstuet. Supernè verò accēsa facie oleo aspectu visendum exhibet iratum, eam formam quæ omnibus consueta est & nota, quasi larua quadam, vt in scena fieri solet,prorsus immutans: oculi consueti non apparent,sed ignei micantesque dentes acuunt,veluti sues grassantes: vultu sunt liuenti sanguine suffuso. Oris tumore increbescente venæ ob turbati intra viscera spiritus angustiā disruptæ. Vox aspera & intensa, sermo incōstans & confusus, ac te- B merè cadens, nec concinnè,nec significanter, ne ex parte quidem prolatus. Postquàm verò ira sicut flamma,sicca materia succensa iritantes inuasit, tunc nec sermone dicenda, neque referenda videre licet spectacula. Manus quidem erectas etiam aduersus contribules,& per omnes corporis partes distractas: pedes extra omnem ordinē & ab re certatim discurrētes,denique partes corporis omnes insaniæ instrumēta factas. Si autem pariter aliquem ex aduerso concurrentem inueniant, iramque mutuam inter se exerceant,ea patiuntur quæ fas est eos pati, qui sub tali dæmone contendunt ac certant. Membrorum mutilationes,vulnera,mortes præmiū pugnæ ferunt.Cepit qui primus manibus iniuriam intulit:alter vlciscitur?hic instat:ille non cedit:corpus obiter vulneribus petitur.Ira verò facit vt dolor & incommodū minimè sentiatur. Non enim damna corporis aut sensum curant,cum omni studio & om C nibus viribus sint animo tantūmodo ad vlciscendum commoti & excitati. Ne fratres dilectissimi malum malo curate, neu contendite inuicem calamitate mutua vincere. In rixa enim is inferior est, qui victor est, ac peccatis longè grauior discedit. Noli ergo malam referre gratiam, neq; mali mutui restitutor esse. Contumeliam intulit iratus,vince,amoueque silentio malum. Tu autē contrà facis, qui velut vndam fluētem illius iram in cordis penetralia suscipiens,ventos imitaris cōtra flatibus aduersis resistentes. Noli tuo aduersario pro magistro vti, nec quē odio prosequaris hunc æmulari, nec fieri veluti speculum irati velis,illius formam in teipso ostendens. Rubicundus ille est ob iram,tu minimè ruborem præfers? Illi sanguinei oculi? tui quietè ac cum grauitate aspiciunt. Vox illi aspera?tibi mitis?Neque enim sic in locis desertis echo in ipsos clamantes intempestiuè infringitur,sicut in hominē iniustum & contumeliosum contumelia reuertitur. Immo sonus quidem illic idē redditur,contumelia verò augmentata recurrit. Nam si inter litigantes fortè conuicia dicuntur,primus obscurum hominē, & ex obscuro venietem loco probrosè vocat: alter vernam ex vernis regerit.Hic pauperem, alter mendicum. Hic indoctum,alter stupidum appellat. Denique sic durant donec conuitia sicuti sagittæ deficiunt.Deinde omni contumelia per linguam consumpta,ad manus venitur & pugnā.Ira D nanq; certamen excitat,certamen verò conuitiū, conuitiū verbera, verbera demū vulnera, ex quibus & mortes sæpe sequūtur.Itaque iram ab initio vt mali originem compescamus, ac ex animo nostro totis viribus extirpemus. Sic enim plurima mala veluti radice quadam & principio hac animi perturbatione existente,facile excidere poterimus.Ille maledixit, tu benedicas.Verberauit, tu patere.Expuit,nihilique te existimauit, tu cogita quemadmodum ex terra es, & in terram reuerteris. His nanque modis atque rationibus te confirmans, longè leuiora quàm re vera sint, inuenies tibi aduersarij facta iurgiaque. Sic etiam talionem illi securius reddes, ostendesque quàm sis contumelijs inuulnerabilis, ac præclaram tibi patientiæ coronam comparabis,dum alterius insaniam,occasionem philosophię ac tuorum feceris meritorum.Quamobrem,si mihi credis, probra contumeliasque minimè curabis: obscurum E te & inglorium vocauit nulliusque æstimationis? terram te ac cinerem esse dicas. Nec tu melior es patre nostro Abraham, qui se eadē vocauit,ignarum,pauperem,ignobilem nominauit.Tu vermē te dicas,& è stercore genus ducere, verba Dauid memorans.His etiam Mosis decus adde. Ille ab Aaron & Maria verbis petitus probrosis, non ad deum aduersus illos interpellauit,sed pro eis orauit. Quorum tu, dic mihi,cupis esse discipulus? beatorum ne hominum & deo gratorum,an eorū qui spiritu referti sunt maligno? Quādo enim verborum cōtumelia tentaris, illud existima,periculum de te fieri, an deo per patientiam adhæreas, seu per iram in aduersarij partes inclines. Da tempus cogitationibus,ad optimam eligendi partem oportunum. Nam è duobus alterū proculdubio consequeris,aut inimicum tuæ mansuetudinis exemplo munitiorem reddes, vel certè,si despexeris,acrius illū vindicabis. Quid enim ad- F uersario durius esse potest, quàm te animum gerere contumelijs omnibus altiorem? Noli tuam pessundare mentem. Nec ab eo qui te cōuitijs & omni iniuria petit, comprendi patiare. Sine illū frustra te allatrare,in seipso disrumpi.Sicut enim ille qui minimè sentientem aut curantem verberat, seipsum lædit & incōmodo afficit, quòd nec inimicum plectere, nec animam iramque exatiare se videat: sic & is qui contumelia in eum, qui nequaquam doleat,vtitur,perturbati animi consolationem inuenire nullo modo poterit. Quin potius (quemadmodum diximus) ardebit magis & animo æstuabit. Ex hac igitur cōditione quale

vterque

Ira com- scenda.

vterque vestrũ nomen assequatur videamus. Hic
contumeliosus, tu magnanimus vocaberis. Hic
iracundus & durus, tu longanimis & mitis. Hunc
quandoque pœnitebit horum quæ loquitur, te
nunquam benefacti aut virtutis pœnitebit. Quid
plura? Huic contumelia regnum cælorum clau-
sit, quòd contumeliosi regnũ dei non consequẽ-
tur: tibi taciturnitas idem aperuit. Nam qui susti-
nebit vsque in finem, hic saluus erit. Qui autem
A se vindicare, & par pari reddere, ac maledicenti
resistere voluerit, quam, quæso, habebit excusa-
tionẽ? Quòd primus ille fuerit ac prouocauerit?
Sed qua venia dignum hoc? Non enim amicus in
amicum, quanuis prouocantem aut allicientem,
peccati caussam transferens, minus in iudicio cõ-
dẽnabitur. Neque enim victoriæ corona sine ad-
uersarijs contrapugnantibus, neu cædes sine ho-
stibus. Audis Dauid dicentem: Dum consisteret
peccator aduersus me, non iratus sum aut vltus,
sed surdus factus & humiliatus sum & silui à bo-
nis. Tu autem ad iracundiam ob paruam contu-
meliam concitaris: Imitaris verò vt bonum. Ecce
iam vitium quod rependis ipse patras. An in alie-
num malum diligenter inspicis, tuũ verò nequa-
quam cognoscis? Si malum est contumelia, eius
imitationem fuge. Non enim (vt suprà narraui)
incepisse alium, ad excusationem sufficiet. Iustius
quidem fuerit, vt arbitror, hinc intendi aduersum
te querelam, eo quòd ille exemplum sapientiæ
prius non vidit: tu verò cũ iratum turpiter se mo-
uentem, & ridiculum & probrosum videris, eius
vestigia quæris imitari clamando, succensendo,
B resistendo. Et ad hunc modum fit, vt tu sis in cul-
pa: apologiam verò habeat, qui primus rixam or-
sus est. Per ea enim quæ facis, & aduersarij culpas
leuiores reddis, & teipsum condemnas. Si enim
malum est ira, cur malum id non euitas? Si venia
dignum, cur irato succenses? Ex quo si secundus
venisti ad iram, nihil te hoc iuuabit. Non enim in
certaminibus palæstram prius prouocans, sed qui
superat, coronatur. Quamobrem non solũ is qui
facinus aliquod graue prius tẽtauerit, sed qui ma-
li ducis ad scelus fuerit exemplum imitatus, om-
nino mulctatur. Si enim te pauperem verè appel-
lat, verum respuere nequaquam debes. Si menti-
tur, quid ad te dicti vanitas? Sicut enim ad laudes
tuas, si veritatem excedunt, efferri non debes: ita
nec ad probra in te non verè iactata, minimè do-
lere. Nónne vides, quemadmodum sagittæ si du-
riora offendant, resultant ac excidunt: in molli-
bus verò & obedientibus facilè figuntur: ita & in
contumelijs euenit: qui eis occurrit ac resistere
quærit, illas in sese recipit; qui autem mansuetu-
dine ac patientia armatus, ad eas accipiendas se
præparauerit, omnino excutiet ac euitabit. Quid
miser angeris pauperis appellatione? Reminisce-
C re quod quemadmodum nudus in mundum ve-
nisti, nudus etiam egressurus es. Quid enim nudo
pauperius? Nihil profectò graue audisti, nisi tibi
ipse quæ obiecta sunt agnoscas. Quis vnquam ob
paupertatem in carcerem ductus est? Nam egere
non turpe quidem aut aliquod probrum fuerit:
sed paupertatem generosè non ferre. Memor sis
domini nostri Iesu Christi: qui cùm diues esset,
nostri gratia egere voluit. Si verò & stultus &
indoctus appellaberis, reminiscere eorum quæ

à Iudæis iactata sunt in veram sapientiam: Sa-
maritanus es, & dæmonium habes. Si enim con-
tra hæc maledicta irasceris, iam ea corroborasti.
Quidnam est ira stultius? Si vero quietus & im-
mobilis persistas, pudorem maledicenti magnũ
intulisti, cum re ipsa prudentiam modestiamque
ostenderis. Alapa seu pugillo cæsus es? expuit ali-
quis in faciem? Eadem & dominus est passus. Nec
enim ab expuentibus aut cædentibus faciẽ auer-
tit. Calumniam pateris? & dominus. Tua lacera- D
tur vestis? Et à domino quoque vestis per vim ex-
tracta, & super eam missæ sortes. Nondum con-
demnatus es, nondum cruci affixus. Multa tibi
toleranda, vt ad eius imaginationem peruenias.
Talia igitur, & horum similia tibi succurrant:
mentisque tuæ impetum ac iram compescant. Si-
miles nanque præparationes & animi dispositio-
nes, morsus cordis & impulsus facilè delebunt,
& animi cogitationes in tranquillum statum de-
ducẽt. Hoc enim est quod Dauid ait: Parat⁹ sum,
& non sum turbatus. Oportet itaque motus ani-
mi insanos ac præcipites exemplo sanctorum, ac
beatorum præceptorũ memoria cohibere: quo-
modo magnus Dauid, & qua mansuetudine ini-
quitatem Semei tulerit, non enim iræ locum de-
dit, in deum caussam trãsferens, quoniam domi-
nus, inquit, Semei mandauit vt maledicat Dauid.
Quamobrem cùm audiuisset se virum sanguineũ
& iniquum vocari, minimè succsuẽit, sed toleran
do sese humilem reddidit, ac meritam sibi infligi
contumeliam putauit. Ex quo duo tibi ad custo-
diendam animi constantiam toleranda. Primum *Iræ antidotum.*
ne te rebus magnis parem dignúmve iudices. E
Deinde neminem valde infra tuam esse dignita-
tem ac æstimationem putabis. Sic enim animus
nunquam ex ijs quę nobis ex aduerso inferuntur,
indignabitur, aut magnopere dolebit. Graue pro
fectò eum qui beneficium receperit, pręter quàm
quòd ingratus animo sit, etiam maledictis dan-
tem petere. Graue, inquam: Veruntamen hoc a-
genti grauius est malum quàm patienti. Ille ma-
ledicat: tu autem minimè mouearis. Gymnasium
tibi quoddam & exercitatio ad philosophiam,
verba illius sint. Si enim nihil moueris, integer es
animo ac sanus. Si verò aliquid animo pateris,
saltem in te conde tristitiam. In me turbatum est
cor meum (inquit Propheta) hoc est, non extra
perturbationem animi ostendi, sed veluti quan-
dam intra littus abruptam vndam retinui. Seda-
bis itaque mentem latrantem & exacerbatam.
Tecum in tui cordis recessu, rationis tribunal ve-
rebere: quemadmodum pueri immodestum ali-
quid agentes, viri venerabilis præsentiam vereri
solent. Quomodo igitur iræ incommoda fugia-
mus? si eam nullo modo mentem rationémve oc-
cupare sinamus? Quamobrem si fortè in cogita-
tionem veniat aut cadat, eam ita retineamus, vt F
equum iugalem nobis ratione, vt freno quodam
obtemperantem, ac ordinem proprium nequa-
quam excedentem: & via ingredientem qua à
mentis recto consilio dirigitur. Est enim pars ani-
mi irascibilis, nobis ad multa virtutis opera ne-
cessaria. Quando veluti miles quidam apud du- *Iræ officio-se vtilitas.*
cem arma sumens, paratus est eius iussu auxi-
lium præbere: sic iracundia rationi adiutrix con-
tra peccatum fuerit. Neruus est animæ quidem

 indignatio

indignatio, fortitudinem constantiamque, ac robur ad res bene & ordine agendas præbens: quæ animã forte voluptate delinitam ac lasciuientē, veluti ferro quodam cohibens austeriorem fortioremque ex molli ac remissa reddit. Nec enim si contra iniquitatem desit indignatio & ira satis eam odio quo decet persequi poteris. Quamobrem sic existimo, æque circa diligendã virtutem studium habere, atque aduersus vitium odium retinere oportere. Ad quod maximè vtilis indignatio: quoniam veluti canis pastori, sic ira rationi obediens, mitis quidem ac mansueta iuuantibus eam, & à ratione reuocabilis erit.

A Nam canis ad vocē & aspectum alienum toruus & agrestis, etiam si palpari se videat: notos verò, & amicè alloquentem timere admodum ac vereri videtur. Ira similiter optima est, & commensurata iracundiæ, opitulaturque animæ prudenti. Insuper cum insidiosis non facilè conciliatur, aut con suetudinem habet. Nullam denique beneuolentiam erga ea quæ nocent, retinet: sed aduersus voluptatem insidiantem, veluti lupum quendam allatrare continuò videtur. Sic itaque ex ira viris prudentibus vtilitas capitur. Sed & aliarum potentiarum quælibet, ex modo ea vtentis & eam possidentis, bona vel mala dicetur. Vt animæ cōcupiscibilis parte si quis in corporis voluptatem, & impurissimas actiones abutetur, abominabilis profectò & nefarius fuerit. Si quis verò illam in dei ac domini nostri Iesu Christi charitatem, & sempiternorum bonorum desiderium cōuertet, felix ac beatus. Similiter & de parte rationali di-

B cendum. Si recte quis hanc tractauerit, prudens erit & sapiens. Si verò contra mentis ac rationis acumine proximis incommodum pariat, vafer & astutus, & malignus iure dicetur. Quamobrem fratres dilectissimi nolite obsecro ea quæ à summo deo, & omnium auctore ad salutem concessa sunt, occasionem peccatorum nobis ipsis facere. Sic itaque ira quando oportet, & vt oportet ex ratione dispensata, fortitudinem patientiamque ac constantiam parit: præter verò rectã rationem tractata, furor & insania efficitur. Idcirco nos Psalmus admonet. Irascimini, & nolite peccare. Ipse nanque dominus in euangelio illum qui temerè fratri iratus fuerit, reum iudicij facit. Illum verò qui tanquam pharmaco ad ea quæ oportet ira vtitur, minimè condemnat. Dicitur nanque, Ponam inimicitiam inter te & serpentem. Et rursus: Hostes sitis Madianitis. Docentis verba sunt, vt ira veluti armis vtamur. Ideo Moses omnium hominum mãsuetissimus, vituli idololatriã damnans, Leuitarum manus in cædem fratrum armauit. Vnusquisque, inquit, vestrum gladium ad latus teneat, & transite à porta in portam, & flectite per circuitum castrorum, & suum quisque fra-

Mosis irati exemplum.

C trem interimat, & quilibet proximum suum. Et paulò post ait Moses: Vestras hodie manus deo consecrastis, quilibet in filio suo & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Quid Phinees iustũ reddidit? Nōnne iusta cōtra fornicantes ira, qui alioqui mitis ac mãsuetus existens, postquàm stuprũ Zambri & scorti Madianitis palàm in populo vidit, adeoque impudenter admissum, vt nec tam turpe spectaculum occultari vellent: minimè tam indignum facinus passus, ira vt oportebat visus,

Phinees Zelus Samuel.

protinùs vtrunque trucidauit. Samuël autem Achab regem Amalech à Saule contra mandatum domini seruatum, nónne iusta ira in medium trahens occidit. Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionũ ministra. Helias vero Zelotes quinquaginta supra quadringētos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos viros sacrorum nemorum, comedentes de mensa Iezabel, iusta sapiētique indignatione in totius Israël vtilitatem, vt morte mulctarentur effecit. Tu autem fratri tuo sine caussa irasceris. Quomodo enim non sine caussa? Cùm sit alius qui instigat dæmon, & alius qui instigatur homo, cui tu maledicis: simile D quoddam canibus admittens, qui saxa mordere solent, quando iactantes attingere non valent. Instigatus enim ac incitatus, misericordia profectò dignus est. Qui vero incitat, odio maximo est insectandus. In hunc igitur iram transfert hominum interfectorem, mendacij patrem, peccati ministrum. Fratrem vero in te peccantem miserebere. Nam si in peccato vsque in extremum durebit, cum ipso dæmone æterno tradetur igni. Sicut autem differentia nomina sunt indignationis & iræ, sic & ab ipsis significantia plurimum inuicem differunt. Est enim indignatio stimulus quidam breuis ac subitus, acutusq; passionis vapor. Ira vero permanens ac diuturna tristitia, aptaque sese otiosè vlcisci, veluti libido quædam se vindicãdi. Animaduertere itaque opus est, quòd vtroque modo & affectu homines delinquant, vel furore subito contra iritãtes commoti, vel per dolos & insidias eos à quibus patiuntur iniuria circumuenientes, quæ ambo nobis omnino cauenda. E Quomodo autem ob hanc animi perturbationem in ea quæ minimè deceant non incidemus? Quomodo inquis? Si te demissum humilemque omnino gerere poteris: vt edoctus fueris, quod dominus Iesus & verbo præcepit & re ostendit inquiens: Qui voluerit inter vos primus esse, sit omnium postremus. Item pulsatus æquo animo ac mansueto cædentem tulit. Rector enim cæli terræque dominus, ab omni spiritu creatura adoratus, omnia ferens verbo virtutis suæ, illum non protinus vt poterat ac fas erat terra dirupta ad infernum impijs paratum demisit: verum humili ac miti responso facilè docuit, quales esse oportuit lacessitos. Si male locutus sum, inquit, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me cædis? Si enim ex dominico præcepto omniũ vltimus esse assueueris, quonam modo maledictis præter dignitatem prouocatus ægrè ferre aut respondere poteris? Nam si paruus puer verbis te contumeliosis peteret, occasionem tibi potius ridendi daret. Quod si phrenesi captus, & sensu excidens verba vitæ incomposita & stulta, minimeq; vera dicat, misericordia potius quàm odio dignus eris. Non igitur verba solent tristitiam mouere, sed superbia aduersus eum qui nos vi- F tuperat, & vniuscuiusque de seipso phantasia. Quod si horum alterutrum menti tuæ exemeris, inanes quidem sonorum strepitus erunt quæ ab aduersario dicentur. Quamobrem iram omnino sedabis indignationemque, ne iram illam quæ de cælo supra omnem impietatem & iniustitiam hominum reuelabitur, experiare. Si enim animo sapienti amaram indignationis ra-

Differentia inter indignationem & iram.

dicem extirpare poteris, multa cum hoc princi-
pio perturbationum semina facilè extingues.
Nam & dolus, & suspicio, & infidelitas, & mali-
gnitas, & insidiæ, audacia, & omnia his simi-
lia, huius vitij germina sunt atque appendices.
Itaque fratres amantissimi, ne obsecro tantum
nobis malum inducamus, animæ morbum, ra-
tionis tenebras, à deo alienationem, obliuionem
familiaritatis, principium bellorum, plenitudi-
nem calamitatum, dæmonem pessimum nostris
animis innatum, incolam quendam impuden-
tem, nostra interiora possidentem, denique san-
cti spiritus iter ad nos impedientem. Vbi inimi-
citiæ sunt, contentiones, indignationes, sectæ, no
A stris animabus perpetuos generantes tumultus,
ibi spiritus mansuetudinis haud requiescit. Quã-
obrem beati Pauli monitis obtemperantes, om-
nem à nobis indignationem, ac clamorem cum
omni malitia abijciamus, ac inuicem boni & mi-
sericordes existamus: expectantes beatam spem
mansuetis omnibus promissam. Nam beati sunt
mites, quoniam ipsi terram possidebunt, In Chri
sto Iesu domino nostro: Cui gloria & imperium
in æterna secula, Amen.

DE INVIDIA.

BONVS est deus, & bonorũ ijs qui
digni sunt, præbitor. Improbus
diabolus, & omnimodæ improbi-
tatis administrator: & vt bonũ se-
B quitur innocentia animique can-
dor: sic diabolum inuidentia. Ca-
ueamus itaque fratres amantissimi, inuidiæ vitiũ,
ne socij gestorum diaboli reddamur, & eodem
cum ipso condẽnati iudicio reperiamur. Si enim
superbus in diaboli iudicium incidit, quomodo
inuidus paratã diaboli pœnã effugiet? Nihil enim
mortalium animis inuidiæ perturbatione perni-
ciosius contingit: quæ ante omnia ipsi nocet au-
ctori: alijs verò quàm minimũ. Quemadmodum
enim venenum ferrum, sic inuidia hos qui eã pos
sident consumit atque vastat. Magis autem, sicuti
viperas dicunt abrupto matris ventre nasci: sic
& inuidia concipientem se animam corrodere
simul ac tabescere solet. Est enim inuidia dolor
de proximi prosperitate ac rerum successu con-
ceptus. Quapropter animo inuido nunquam
tristitia, nunquam mœstitia deest. Abundat pro-
ximi ager, domus bonis omnibus repletur, ex
C voto denique eueniunt omnia, in rosa & viola
viuenti. Cuncta hæc tristitiæ dolorisque occa-
sionem inuido præbent. Ex quo nihil ab homi-
ne nudo videtur, qui omnium iaculis petitur, differre
. Fortis est aliquis, alius forma clarus,
alius eloquentia, alius animi prudentia præstat,
alius in diuitijs liberalis facultates egentibus di-
stribuit, laudem ex hominibus in ijs quibus be-
nignè facit maximam refert: hæc omnia mali-
gni feriunt animum: quumque mutire nihil au-
deat aut possit, simulat gaudium, secum tacitè
rumpitur, coràm hilaritatem præfert, intus ve-
rò ab inuidiæ malo perditur. Morbum interro-
gatus manifestare, seque inuidum ac malignum
accusare omninò veretur, Non quòd fratris fœ-
licitate angatur, aut amici gaudium lugeat, aut
bonorum aliorum spectaculũ non libenter ferat:
sed ipsorum successum suam esse calamitatẽ du-
cat: hæc profectò ipsum fateri oportebat, si ve-
rum loqui voluisset. Sed ex his nihil omninò re-
tegere volẽs, morbum in imo cordis recessu eius
abrodentem atque absumentem viscera mœstus
retinet. Igitur talis nec medicum mali huius, ne-
que medicinam ad id fugandam aptam inuenire
potest: quanquam curandorum ægrorum tot re-
ferti sunt libri. Sed vnam tantum mali requiem
expectat: si quando cui inuideat, ruentem fortè
aspiciat. Hic finis odij, si miserum ex beato, in-
fœlicem ex æmulo videat. Tunc demum fœdus D
cum eo iungit, amicus efficitur, quando lacry-
mantem viderit, aut suos quærentem casus, li-
bentiusque lugentem miseratur & plorat, quàm
gaudenti collætetur, aut applaudat. Fortunæ cõ-
mutationem se dolore ostendit, non humanitate
seu charitate commotus: verbis priora collau-
dans, sed grauiorem proximo calamitatem ex
horum memoria ac desiderio faciens. Puerum
filium post mortem extollit, verbis ornat, quàm
fuerit formosus, quàm ingeniosus, quamque ad
omnia accommodus, cùm viuo ne linguæ qui-
dem rectum vsum dedisset. Quod si plures in
eandem concurrentes laudem conspexerit, rur-
sus sententiam mutans mortuo inuidet. Diuitias
item admiratur alienas post calamitatem amis-
sas: formam quoque & robur ac sanitatem cor-
poris, sed post morbum laudat & effert. Et de-
mum præsentibus rebus ac saluis inimicus, per-
euntibus verò amicus ac misericors. Quid igitur E
hoc morbo perniciosius? Interitus vitæ, pestis
naturæ, aduersa omnibus bonis ex deo venienti-
bus, demum ipsi deo contraria. Quid enim prin-
cipem malorum dæmonem ad bellum aduersus
hominem interneciñum impulit? Nonne inui-
dia? per quam & deo aduersarij palàm deprensus
est. Dolens enim ob præclara dona homini con-
cessa, quando deo nocere non valuit, ipsum insi-
dijs petit hominem. Eadem & Cain visus est ad-
mittere primus diaboli discipulus, inuidiam &
cædem ab eo edoctus: quas & Paulus simul iun-
xit, inquiens: Plenos inuidia, cæde. Quid igitur
ille admisit? Vidit ex deo honorem fraternum,
& exarsit in inuidiam, atque eum qui honora-
tus erat à deo, occidit, vt irritaret deum, qui illũ
honorauerat. Cùm enim impar esset ad debellã-
dum deum, in cædem incidit fraternam. Quam-
obrem fratres dilectissimi, inuidiam fugiamus
pugnæ in deum magistram, homicidij matrem, F
naturæ confusionem, amicitiæ ac familiaritatis
expertem, calamitatem absurdissimam. Quid mi
ser homo angeris nihil mali passus: quid cum eo
contendis, aut quid eum petis in bonis quibus-
dam existentem, qui de tuo nihil detrahit aut mi-
nuit? Si vero beneficio quoque deuinctus obtre-
ctas, inuides, maledicis, malè cogitas, nonne vi-
des te contra tuum commodum contendere?
Talis profectò Saul erat, cui beneficiorum ma-
gnitudo caussa fuit, vt aduersus Dauid insurge-
ret. Primum quidem eius admirabili diuinaque
musica, à maniæ morbo liberatus, hastam in eum
intentauit. Deinde cum ipse cum suo exercitu ex
inimicis

inimicis seruatus, & à dedecore ex Golia prouenientе rursus liberatus esset, nihilominus cum in triumphis ei puellæ obuiam saltantes processerunt, dantes victoriæ maiorem Dauid partem, atque dicentes: Saul percussit mille, & Dauid decem millia. Ob hanc solam vocem, & ob testimonium ex ipsa virtute subsistens, primum hominem per seipsum interficere & insidiose amouere tentauit: Deinde exulem constituit. Neque sic inimicitiæ finem fecit, sed ad postremum contra ipsum tribus millibus turmis per loca deserta exercitum duxit. Nec aliud belli caussa, si quis roget fuisse apparet, quàm Dauid rerum successus & gloria, qui tanta alioqui mansuetudine fuit, vt illum in media insectatione & odij acerbitate, quum dormiētem offendisset, interficereque facilè posset, incolumen dimiserit. Seruatus ille nihilominus à viro iusto, qui manus in ipsum inijcere noluerat, nihil melior ob beneficium factus est, sed rursus contra eum exercitum duxit: qui ab eo captus, atque iterum seruatus, & illius clariorem longè virtutem ostendit, & propriā acerbiorem esse perfidiam manifestauit. Inuidia igitur fratres dilectissimi, genus est inimicitiæ intractabile quidem, ac admodum insuperabile. Nam quum beneficentia eos qui alioqui sunt infesti, reddat mitiores, malignum tamen & inuidum magis irritat, atque ad odium acuit: quantoque magis fortuna crescit, tantò ille maiori premitur dolore atque luctu. Eis verò quibus deuincti beneficijs existunt maximis, nō solum se gratos esse reddendo non cogitant, sed animo magnopere aduersantur, & potentiā ac rem prosperam videre non facilè ob inuidiam ferūt. Quam bestiam immanitate morum non superat? Quod animal tam agreste est, quod feritate non vincant? Canes nanque educatione mansuescūt, leones obsequio tractabiles fiunt: inuidi tantum officijs agrestiores euadunt. Quid, quæso, Ioseph ex ingenuo seruum fecit? nónne fratrū inuidia? Hic & admiratione digna huius morbi prauitas ac duritas. Verentes enim illi somniorum exitum, seruum fratrem fecerunt, veluti quem nunquam in seruitutem venientem adoraturi essent. Quanquam si vera somnia futura erant, quod remediū, vt quæ à deo iam erant constituta, nō euenirent? Si autem falsa, quid opus fallenti ac decipienti fuit inuidere? Sed ex diuina hoc contigit prouidentia, vt astutia illorū inuerteretur. Per ea enim, quibus impedire se diuinum consilium putauerunt, paulò post illud ad exitum deduxerunt ac promouerunt. Nisi enim venditus fuisset, nunquam in Aegyptum venisset, nunquam ob pudicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, nunquam in carcerem coniectus fuisset, nunquam Pharaonis ministris socius esset factus, nūquam denique somniorum coniector fuisset, vnde Aegypti imperium est assecutus, & à fratribus propter rei frumentariæ inopiam ad se venientibus adoratus. Sed ad magnam illam inuidiam in rebus maximis versantem transeamus, quam Iudæi per insaniam aduersus seruatorem nostrum ostenderunt. Quamobrem tantis est petitus insidijs? Ob magna eius prodigia. Quæna hæc erant? Salus suppliciumac miserorum: pascebatur esuriētes, & qui pascebat oppugnabatur. Reuiuiscebant mortui, & auctor vitæ inuidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, & qui eis imperabat insidijs petebatur. Leprosi curabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci videbant: & is qui hæc beneficia conferebat fugabatur. Et demum vitæ munus tribuentem supplicio affecerunt, liberatorem hominum flagellis cæciderunt, mūdi iudicem condemnauere. Sic itaque inuidiæ mala vsque omnes penetrauerunt, quibus solis armis euersor vitæ nostræ diabolus à mundi initio vsque ad seculi consummationem omnes homines ferire, ac ad interitum deducere contendit. Nec mirum, vt qui per inuidiam ac superbiā cecidit, nostra item pernicie gaudeat, nosque eiusdem vitij spiritu configere ac pessundare cupiat. Sapiens profecto fuerit quicunque cum inuido minimè congreditur aut conuersatur, nec etiam in eadem esse cum eo mensa studet, quòd ex conuictu reliquę vitę cōmercia vitari facilè nequeūt. Quemadmodum enim ardētem syluam aut materiam nobis cura est procul ab igne submouere: sic opus est (quoad fieri possit & liceat) inuidorum conuersationes à nostra amicitia repellere, vt extra eorum venenatas sagittas securius agamus. Neque enim possibile est vt hoc malo implicemur, nisi illi familiaritate coniuncti fuerimus. Quoniam ex Salomonis sententia: Zelus hominis ex socio ipsius. Et profectò sic res habet. Non enim Aegyptio vir Scytha inuidebit, sed suę genti quilibet: & in eadem gente, nō ignotis, sed familiaribus & vicinis, & eiusdem artis hominibus, aut alia de caussa coniunctis, & his denique coæuis, cognatis, & fratribus. Et omninò vt erugo frumenti est vastatio, sic inuidia amicitiæ pestis. Illud autem in hoc malo laudauerit quisquā, quòd inuidus quantò in proximum vehementius mouetur, tantò sibimet maius parit incommodū. Quemadmodum sagittæ magna vi emissæ, si in durum aliquid ac respuens inciderint, in emittentem facilè redeunt, sic inuidia proximis tristitiam nequaquam affert, tantum inuidenti officit. Quis enim vnquam in mœrore positus aliquod propterea proximo incommodum intulit? Sese solū vastat atque cruciat. Sed & qui morbo huiuscemodi sunt affecti, longè peiores venenatis iaculis existimantur: quòd illa per plagas virus inferunt atque nocēt, & paulatim quod infestum est depascuntur: aut inuidos existimant nonnulli nō solùm rebus alijs, sed oculis etiam officere incōmodaque inferre. Vnde & corpora vegeta pubescentium aliorúmve ætate formaque florentium prosperam habitudinem inficiunt atque debilitant: statim vt ex eorū luminibus pernicie quadā defluente ac contaminante videas contacta mēbra pulchra in siccitatem ac valetudinem venire. Ego verò horum sententiam dimittam, vt vulgò latam, ac per mulieres vetulas in opinionem muliebrem subinductam. Illud autem dico, quòd dæmones osores omnis boni posteaquam voluntates inuidorū deprehenderint sibi esse conformes, illis prorsus ad suam libidinem, atque ita & illorum oculis ad instrumentum, ac ministeriū propriæ voluntatis abutantur. Non igitur horres te diaboli perdentis ministeriū facere, & malū: sed malū suscipis, per quod inimicus eorum fias, qui te nihil læserunt, inimicus præterea dei boni, & qui

Ioseph fratres.

Iudæorum inuidia.

Inuidorum fascinatio oculi.

qui omnis est expers inuidiæ. Fugiamus ergo fratres intolerabile malum. Serpentis, id est præceptum, diaboli inuētum, inimici satio, punitionis arrabo, pietatis impedimentum, via ad gehennā, regni cælorum priuatio. Nam & ipso fatētur ore hoc vitium inuidi. Aspectus illis est aridus & obscurus, gena subtristis, supercilium demissum, anima ipso morbo suffusa, prudentiā in dignoscenda veritate ac rebus agendis minimè habēs. Apud A eos enim nec actio secundum virtutem vlla est, nec vis orationis grauitate ornata, non gratia comitata, non denique aliquid aliud honestum aut circunspectum conspicitur. Sic autem vultures per multa quidem prata multa etiam amœna & odorata loca circumuolantes, ad tabida & fœculenta loca ferūtur: muscæ quoque salubre si quod offendunt, prætereunt, ad vlcera verò properant: Sic & inuidi vitæ splendorem ac rerum bene gestarum magnitudinem minimè quidē respiciunt: manca verò & fragilia, & si quid erratū (vt quandoque rebus accidit humanis) tantum obseruāt: hæc diuulgant, & per hanc tantum homines cognosci volunt. Quemadmodum maligni pictores, qui hominis imaginem vel ex contorta nare vel tubere, aut membri cuiuspiam mutilatione natura seu casu insita corpori, effingunt, notabilemque reddunt. Iniquum profectò, id quòd laudabile potissimum fuerit, alicuius peioris gratia manifesti occultare, & virtutem ex vicinitate vitij (si quod fortè reperitur) calumniari. Fortitudinem audaciam potius appellat: modestum verò sine sensu hominem: iustum, immitem & ni- B mium seuerum: prudentem, astutum: magnificū, vastum: liberalem vt prodigum taxant: domesticè frugalem auarum dicunt. Denique omnis virtutis species in vicina vitiorum nomina conuertunt, nusquam calumnia rebus laudatis deficiente. Quid igitur in accusatione tantum huius mali finem orationis faciam? Sed hoc medium, parsq; curationis fuerit. Laborāti enim ægro morbi magnitudinem ostendere, vt dignam mali fugandi curam subeat: non inutile quidem, sed hic eum dimittere, nec admodum curandi remedium aliquod ostendere, nihil aliud fuerit, quàm desperantem ac in morbo pereūtem relinquere. Quid ergo faciundum, vt hanc animi pestem ab initio minimè quidem patiamur, aut in ea fortasse affecti facilè liberemur? Primum quidem si nihil rerum humanarum magnum aut supra naturā existimemus: non potentiam, non gloriam, nō opes, non corporis habitudinem prosperam: non enim in rebus fluxis bonum constituimus, sed ad sempiternorum & verorum bonorum participationem vocati sumus. Itaque nec diues æmulandus est propter diuitias, nec potens ob dignitatis ac magistratus culmen, nec fortis ob corporis ro- C bur, nec eloquens ob dicendi facultatem. Instrumenta sunt hæc virtutis rectè vtentibus, nihil per se verè felicitatis habentia. Miser igitur est qui his abutitur, non aliter quàm qui in pugna cōtra inimicos ensem corripiens, in se ac interitum suū conuertit. Si autem rectè & ordine à summo deo cōcessa tractauerit, denique si minister ac dispensator fuerit, non ad propriam voluptatem voluptates cogendo, hic demum laudari magnoperè ac amari dignus erit, quòd hominum societatem

Remedium contra inuidiam.

diligat, & fraternam charitatem proprijs cōmodis potiorem habeat. Preterea si aliquem in diuinis excellentem sermonibus, ac eloquia sacra probè enarrantem, magnam quoque inde ex deo gratiam, & ex hominibus laudem sibi vindicantem conspexeris, nullo modo ægrè feras, aut inuidia prosequaris, vt eum tacere malis, si per gratiam spiritus sancti quæ dixerit approbari laudarique cōtigerit. Nam & huius boni particeps per tui fratris præceptionem & doctrinam traditam, D tu quoque si volueris proficere poteris. Deinde fontem quidem scaturiētem nemo prohibet aut compescit, nec solis splendentis lumina vllus obtegit. Nemo illis obtrectat aut ægrè feret, sed quisque ad proprium vsum atque commodum transferre conabitur. Sermonis verò spiritualis pia corda fidelium sancti spiritus gratia irrigātis auditum cū gaudio cur non sustines? cur non grato animo vtilitatem illius acceptas? Sed auditorū plausus te offendit? & malles nec qui adiutus inde sit, nec quid laudet quemquam esse? quam, dic mihi, excusationem apud iustū iudicem habebis? Igitur animæ bonum, natura quidem pulchrum existimandū. Eum enim qui opibus, potentia, seu corporis viribus floret, diligere & omni studio amplecti nos decet, vt pulchræ vitæ instrumentis vtentem, modo bene & ad cōmunem vtilitatem, vt diuitias egētibus distribuat, corporis vires debilibus communicet: reliquam denique facultatem non magis proprię quàm alienæ seruire cōmoditati existimet. Eum verò qui non ita fuerit animatus, magis miserum quàm fœlicem, aut affluentem putari est opus: si res huiuscemodi vt E occasiones tātum ad vitia propriamque voluptatem retineat. Hoc profectò operam dare fuerit, vt cum negotio & apparatu maiore pereamus. Si quidem opes iniustitiæ ministræ fuerint, miserum facient diuitem: si autem virtutis, minimè inuidiam sustinebunt, cùm ex eis ad omneis communis veniat vtilitas, nisi quis tanta sit malignitate, vt sibi etiam ac propriæ inuideat commoditati. Omninò autem qui res humanas rationi subiecerit, & ad veram pulchritudinem laudemque se conuerterit, multum abfuerit ab eo, vt in rebus terrenis & fluxis, quēquam putet esse fœlicem & æmulandum. Qui verò ita fuerit animatus, vt nihil vsquam humanum admiretur, huic proculdubio dominari inuidia nullo modo poterit. Si quis verò ita gloriæ cupidus fuerit, vt omnes antecellere cupiat, nec secundas facilè patiatur, maximam profectò occasionem caussamque inuidię dabit. Tu autem frater desiderium omne honoremque tuum in actione secundum virtutem vt re amplissima & nunquam desitura constitue. Nec vndecunque aut qualibet diuitias coge, neu tandem ex rebus mundi huius gloriam quære. Neque enim ista in te sunt sita. Sed iustus sis, sapiens, prudens, fortis, & malorum pro pietate F tolerans. Sic demum teipsum incolumem seruabis, & in bonis longè maioribus claritatem habebis. Nam & virtus intra nos est, & ab ijs qui ob eam labores subeant apta possideri. Diuitiarū autem copia, forma corporis, potentiæ fastus intra nos nequaquam consistit. Si igitur & maius bonum virtus est, ac magis per se idoneū ac suppeditans, & inconfesso apud omnes maiorem obtinet

obtinet honorem: hanc nobis omni studio sequẽdam censeo: quam inesse animis ab omni perturbatione præsertim inuidiæ minimè purgatis, difficile admodum. Nonne vides quantum malũ sit simulatio? & hæc inuidiæ fructus est. Nam morũ & ingenij duplicitas ex inuidia plerunque hominibus euenit. Quando in cordis recessu odium retinentes charitatis speciem ore præ se ferunt, non aliter quàm petræ ac scopuli marini: qui modica operti aqua magnum ac cæcum non obseruantibus inferunt malum. Cùm itaque nobis inde vt ex fonte quodam fluat ipsa mors, amissio A bonorum, à deo alienatio, legis confusio, & demum omnium in vita bonorum euersio: credamus Apostolo dicenti: Ne simus inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes, sed magis boni, misericordes, donantes ac glorificãtes inuicem: quemadmodum deus nobis donauit, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

æmulatio.

IN PRINCIPIUM PROUERBIORUM.

B PRAECLARA est obedientiæ merces. Obediamus igitur bono patri certaminũ præmia nobis ex spiritus oraculis proponenti, qui nos instar venatorum in locis inuijs, quasi catuli cuiusdam venatici indicio cursus nostri experimentum vult capere. Proposuit autem nobis ad enarrandum parœmiarum principium. Quàm sit autem dictionis huius intellectus captu difficilis, cuiuis vel modicè illum aggressio notum est. Veruntamen nihil de illius tractatione hæsitandum est, spem in dominum collocatam habentibus, qui nobis propter pastoris nostri præces sermonem dabit in apertione oris nostri. Tres omninò sacros à Salomone tractatus nouimus exijsse. Hunc in primis Prouerbiorum, & Ecclesiasten, & Cantica Canticorum. Quolibet autem propriam retinente materiam, cuncti ad hominum scripti sunt vtilitatem. In primis Prouerbiorum liber instructio morum est quædam, necnon animi perturbationum correctio. Denique vitæ in vniuersum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ sunt agenda, continens præceptiones. Ecclesiastes verò physiologiam attingit, C nobisque in hac vita vanitatem palàm ostendit. Vt in ijs quæ citò prætereunt minimè sit homini inuigilandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Cantica Canticorum animæ perfectionis modum demonstrant. Sponsi nanque ac sponsæ concordiam continent, hoc est, animæ cum deo verbo familiaritatem. Sed nos ad propositum reuertamur. Prouerbia Salomonis filij Dauid, qui regnauit in Israël. Prouerbiorum nomen de eo quod vulgariter dicitur apud externos compositum est, & de illis plerumque quæ in triuijs dicuntur. Oemos enim apud illos via dicitur. Vnde parœmia definitur, verbum iuxta viam, vsu multorum tritum, & quod à paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos verò prouerbium est sermo vtilis, sub vmbra figuraque idonea expressus: multum & vsus & grauitatis complectens, in recessu quoque multum altæ sententiæ contegens. Ex quo dominus: Hæc, inquit, in parœmijs locutus sum vobis. Tempus venit, vt non iam in parœmijs, D sed palàm vobis loquar: quasi sermo prouerbialis apertam ac liberam dicendi viam non habeat, sed operimento quodam & ænigmate ac verbis alijs mentem atque sententiam narret. Salomonis igitur Prouerbia, hoc est, sermones ad omnem vitæ viam exhortatorij maximeque vtiles sunt. Apposuit autem & auctoris nomen, vt personæ splendore & amplitudine auditorem facilius traheret. Auctoritas enim doctoris acceptũ sermonem facit, ac discentes attentiores reddit. Salomonis itaque Prouerbia sunt, Salomonis, inquam illius, cui dominus dicit: Ecce dedi tibi cor prudens ac sapiens. Nec similis ante te vllus est natus, nec item post te vllus est tibi par futurus. Et rursus: Dedit dominus sapientiam ac prudentiam multam Salomoni, & cordis effusionem, sicut arenam quæ est in littore maris: & repletus est sapientia Salomon, super prudentiam omniũ ante illum hominum, & super omneis sapientes Aegypti. Sic itaque necessaria fuit nominis huius additio. Prouerbia Salomonis filij Dauid. Additur & patris nomen, vt planè cognoscatur quemadmodum sapiens erat Salomon, ex sapiẽte prophetaque patre, & ab ipsa infantia sacras diligenter edoctus literas, qui regno paterno non sorte, nec vi aliqua successit, sed iure ac ipsius dei iussu voluntateque paternum sceptrum suscipiens, in Hierusalem factus est rex. Neq; hoc otiosum est. Maximè quidem facit ad discretionem eorũ qui eiusdem sunt cognominis: Postea verò etiã propter structurã insignis ac nominati templi positũ est, vt agnoscas illius structorem, simul & omnis eius vrbis dispositionis ac legum & ordinationis auctorem. Valde verò ad præcepta morum tradenda refert, eum qui scribit regem esse. Si enim regnum est legitima potestas, manifestum quod ex rege alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum quidem apud omneis momenti habeant, ad considerandam consequendamque in communi bono vtilitatem, & non ad priuata commoda respicientes. Hoc enim tyrannus à rege differt, quòd ille sua ipsius quomodocunque & vndecunque respicit ac tuetur: hic subditis consulere tantum quærit. Ex hoc itaque libro vtilia, qualia quantave discentes volunt ac cupiunt, excerpuntur. Primum quidem in Prouerbijs est nosse sapientiam & disciplinam. Est enim sapientia diuinarum humanarumque rerum, & eorum, quæ rerum sunt caussa, scientia. Itaque præcipiendi modo theologiam tradens, sapientiam nouit, sicut & bis Paulus dicit: Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur, sed loquimur sapientiam

Regem et Tyrannum

F Sapientia

sapientiam in mysterio absconditam, quam prævidit deus ante secula. Et qui in mundi constitutione conditorem considerat, nouit & ipse per mūdi sapientiam ipsum deum. Inuisibilia, inquit, ipsius per ea quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Itaque nos ad dei sapientiæ considerationem ducit, cùm dicit: Per sapientiam deus terram fundauit. Item: Quando deus præparabat cælum, aderam, & cum eo eram cuncta componens. Et ego eram, qua delectabatur. Nam hæc omnia nobis ideo cum personæ fictione disserit, vt sapientiæ cognitionem conspicuam reddat. Et illud omninò: Dominus creauit me initio viarum suarum, de ea sapientia dei dicit, quæ mundo innotuit, quæ tantùm nō voce per ea quę visibilia sunt emissa à deo se factam esse & non sponte cœpisse proclamat. Tanta videlicet sapientia ijs quæ facta sunt, competit. Sicut enim cæli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum (narrat autem sine voce. Nō enim sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.) Sic sunt quidam sapiētiæ sermones ab initio genitæ, dum ipsa rerū creationi infusa ac permixta tacens clamare videtur sui conditorem dominum, vt per ipsam ad veri ac solius sapientis cognitionem facilè penetres. Est & quædam humana sapientia, in huius vitæ rerum experientia consistens, secundum quam sapientes dicimus artium quarumlibet vtilium scientes. Igitur hic noster ad complectendam sapiētiam magnam libri partem exhortando consumpsit. Sapientia in exitu viarum laudatur, in plateis palàm prædicatur, in summis mœnibus & arcibus collaudatur. Animaduertens enim quòd homines eam maximè cupiunt & ambiunt, & quem admodum omnes natura ipsius splendore attrahimur per illius præconia mentes nostras excitat ad eam omni studio ac sine pigritia consequendam. Vbique de ipsa sermonem haberi dicit: In vijs, in foro, in arcibus ciuitatis. Ideo portas, & plateas, & mœnia dicit. Per exitus & plateas eius charitatem innuit. Per muros verò eius vtilitatē, & ad omnem vitæ securitatem suppeditationem. Volens nos denique illi familiares reddere ac cōciliare, ait: Sapientiam tuam esse sororem. Et rursus: Ama ipsam, & seruabit te. Deinde communem eius vsum ostendens, & quemadmodum omnibus æquè ex ea commodum prouenit: Immolauit, inquit, suas hostias: hoc est, solidum cibum præparauit ijs, qui animi affectibus ob ipsam cōsequendam sese spoliarint: in cratere vinum suū miscuit, hominis mentem nimirum exhilarans. Cratera enim dicit communem ac vulgarem bonorum distributionem. Ex quo æquè apud omneis facultas est ex ea, quantum quisque potest pro sua portione hauriendi. Insuper præparauit eius mensam. Omnia per emphasim loquitur, ac per corporalia nobis spiritualia demonstrat. Cibum nanque animæ spiritualem mensam appellat, ad quam altissima voce conuocat: hoc est, cum præceptis & iniustis nihil humile, nihil abiectum habentibus. Qui stultus est, declinet ad me. Quemadmodum enim ægri & debiles arte medendi vtuntur, sic & stulti sapientia indigent. Etenim melius longè ipsam quàm argenti & auri thesauros mercari: longèque item pretiosior est lapidibus pretiosis, & omne admodum pretiosum ipsa prorsus dignū nō est. Eius quoq; quod dicit: Fili, si sapiens fueris, tibijpsi sapiens eris, & proximo tuo, & istius: filio sapienti quidquid egerit prosperabitur, sententiam planè tibi nosse licet, si otiosè dicta Salomonis de sapientia legeris. Quoniam verò in maleuolam animam non introibit sapientia, purgat ante omnia per diuinum timorem futurorum sapientium animas, ac sapiētiæ conciliat. Verba enim ac mysteria salutis in quemuis sine discrimine iactare, & omnes æquè ad hunc thesaurum recipere, nec vitæ moribus purgatos, neque ratione prius & ordine diligenti vtentes haud aliter fuerit, quàm in sordidum vas vnguentum fundere pretiosum. Quamobrem initium sapientiæ timor domini dicitur: animæ verò purgatio timor domini secundum prophetæ preces ac desiderium, dicentis: Cōfige timore tuo carnes meas: quia scit vbi timor inhabitat, quòd ibi omnis animæ resideat mundicies, omnis iniqua noxiaque actio fugetur, membris corporis ad enormes actus moueri (quòd timore quasi quibusdam clauis confixa sint) nequeuntibus. Sicut enim qui clauos corpori infixos habet, doloribus pressus non facilè quidquam agere potest: sic dei timore confectus non oculo vti præter decorē, non manus ad nefarias mouere actiones, non deniq; paruum aliquid aut magnum cōtra officium agere poterit, quasi mœstitia quadam minarum ac suppliciorum expectatione vinctus atque oppressus. Impuros autem ac vanos hic noster Salomon à diuinis omninò arcet præceptis ac disciplinis, dicens. Qui sine timore sunt, in portis morabuntur. Et iterum: Quæretis apud reprobos sapientiam, nec inuenietis. Et rursus: Quærent me improbi, nec inuenient. Non alia de caussa, nisi quod diuino timore minimè sunt purgati. Itaque ad sapientiam suscipiendam accessurus, prius salutari metu animam à noxijs purgatus cogitationibus accedat. Manifestum fit igitur nobis & alterum bonum ex Prouerbiorum doctrina, videlicet timoris habitus nobis per sapiētiam infusus. Alterum erat præceptum: Nosse disciplinam. Est autem disciplina, inductio quædā vtilis, quæ sæpe cum labore vitiorum maculas purgat. Quæ quidem in præsentiarum nō videtur esse gaudij, sed mœroris: verum postremo fructū salutarem & quietum per ipsam exercitatis facilè reddit. Hanc itaque disciplinam nosse non cuiuslibet est mentis: quoniam multi res duras tolerare desperantes, exitus ac euentus vtilitatem ob ignauiam & ignorantiam non expectant, sed ad diligentiæ austeritatem impatientes, in imprudentiæ tenebris ac infirmitate remanserunt. Idcirco admiratione dignæ sunt iustorum voces, dicentium: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Non enim disciplinam detrectant, sed iram. Hoc nanque simile illi videtur: Castiga nos domine, præterquàm in iudicio & ira. Itemque illi: Disciplina domini aperit aures meas. Quemadmodum enim parui pueri doctrinam despicientes ob ferulas flagellaque, quæ magistri & pædagogi adhibere solent, attentius dictata suscipiunt, & ipse sermo ante plagas non auditur; post verbera doloresque veluti

De timore domini.

veluti statim apertis auribus & auditu excipitur oratio, & memoria custoditur. Sic accidit & ijs qui diuina audiunt præcepta, & ad ea seruanda se negligenter habent. Nam postquàm disciplina eis inflicta est à deo, tunc quæ molestè semper illis inculcabantur diuina mandata, quasi iam primũ in aures ipsorum cadant, suspiciuntur. Hac itaq; de caussa inquit: Disciplina domini aperit aures meas quoniam disciplina indocilem ac detrectãtem corrigit atque admonet, vt Paulus planè factitabat, tradens satanæ, veluti publico cuidam tortori & carnifici, vt erudirentur discerentque minimè blasphemare. Rebellantem verò & calcitrantẽ reducit, vtpote de quo dictũ est, quòd po-
A stea captiuitatis suæ pœnitentiam egerit. Necessarium itaq; nosse discipinæ virtutẽ, quantis illa rebus prosit. Hanc demum vtilitatem Salomon facilè conspiciens, admonet: Ne desine paruulum instruere & castigare, quoniam si virga eum cęcideris, non morietur. Nam tu quidem virga illum percuties, animã verò illius à morte liberabis. Quis enim filius quẽ non instruat pater. Ipsa disciplina apud eos qui rectè iudicãt, multæ est pręferenda pecuniæ. Quamobrem clamat Salomon: Accipite disciplinam & non argentum, vt in tempore tribulationis vel corpore laborante, vel rei domesticæ incommodis superuenientibus, nunquam de deo malè cogites aut sentias, sed multa patientia eius plagas ob ea quæ admisisti castigatus & admonitus suscipias. Dic & tu si disciplinã verè nosti, illud: Iram domini sustinebo, quoniam ipsi peccaui. Illud item: Bonum mihi quia humiliasti me. Qualis erat Paulus dicens: Quasi castigati, & non mortificati. Item illud: Quum iudicamur, à domino corripimur: ne cum hoc mũdo

Disciplina duplex.

B damnemur. Quoniam verò doctrinarum perceptio & intelligentia disciplina etiam dicitur, vt de Moise scribitur, quòd in omni disciplina & sapiẽtia Aegyptiorum eruditus fuerit. Non ideo quod omni sanè doctrina imbutus fuerit, sed vtili tantum, ad salutem idonea rectè vocabitur disciplina instructus. Iam enim & quidam geometriæ vacantes, quam Aegyptij inuenerũt, vel astrologię, quæ apud Chaldæos in pretio est: denique circa figuras & vmbras, & ea quæ in aëre versantur, tẽpus terentes, omninò ex diuinis verbis doctrinã eruditionemque neglexisse ac spreuisse inueniũtur. Sed & poëtica & rhetorica, & sophismatũ inuentio multos occupant, quorum materia mendacium est. Nam neque poetica, sine fabulis consistere potest: neque rhetorica sine arte dicendi: neque demum sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur præ horum studio & vestigatione dei notitiam cõtempserunt multi, in rerum inanium perscrutatione tempus cõsumentes, necessaria est disciplinæ rectæ cognitio, & ad veræ & vtilis disciplinæ vtilitatem eligendam, & ad eam quæ inutilis & vitiosa est, omninò fugiendam. Licet & agnoscere sermones prudentiæ, si quis parœmijs diligenter attendat, & quæ illarum sit vtilitas ei

Scientiæ vana.

C qui non otiosè prudentiam complectatur. Potest enim illius vtilitas intelligi. Malitia, inquit, paruuli, sensibus verò perfecti estote. Prudentiam igitur vnam ex virtutibus præclaris existere palam est, qua bonorum & malorum & indifferentium nos homines scientes reddimur. Prudens verò vtique prudẽtia per denominationem dictus est: Sed quando ferarum prudentissimus serpens esse domini testimonio dicitur: Estote, inquit, prudentes sicuti serpentes: item prudens œconomicus iniustitiæ: manifestum quod duplex est prudentiæ nomen. Vna quidem proprij commodi custos, & alieni doli obseruatrix, qualem serpens habet. Ille si quid periculi incurrere viderit, caput ante omnia custodit. Ea videtur esse versutia illa, quæ prona est ad proprium commodum, & simpliciores defraudandos. Quali prudentia fuit ille seculi prudens & iniustitiæ œconomicus apud euangelium: Vera autem prudentia, eorum quæ agenda & non agenda sunt cognitio est: quam si D

De duplici prudentia.

quis ritè sectatus fuerit, nunquam ab officio virtuteque abscedet, nunquam vitiorum pestem incurret. Igitur qui prudentię sermones cognoscit, sciet nõnullos sophismata captionesque obijcere, quosdam verò nobis quę sunt circa vitam meliora monstrare. Vt bonus trapezita quod bonũ fuerit retinebit, & ab omni specie mala abstinebit. Ipsa nanque prudentia ædificanti domum, fundamentum supra petram locare, hoc est, in Christi fide fundare largietur, vt per imbres & vẽtos & fluuiorum incursus immobilis firmaque permaneat. Per huiuscemodi autem parabolę verba nobis ostendit dominus, quemadmodum in laboribus atque periculis cùm diuinitus nobis tum humanitus immissis, constantes ac firmi simus: docetq; ea quæ nobis, hoc est, nostræ saluti sunt necessaria minimè negligere, sed ad tempus vitæ viaticum prouidere ac præpare: cordis demũ puritate sponsi aduentum expectare. Prudẽtes, inquit, virgines quòd oleum in lampadibus habuerunt, sumptoque illo obuiam sponso exierunt. Stultæ autem quòd minimè paratæ fuerunt, E quamobrem & à sponsi gaudio congressuq; repulsæ sunt. Vt autem de sophistica prudentia dicamus, satis videmus quid sit verba contorta fucataque recipere. Sermo autem verus & ex mẽte procedens sana, sobrius ac simplex est vniformis item: præterea semper eadem, & de eisdem vbiq; dicens. Varius verò & artificiosus multum & circũuolubilitatis & apparatus habens mille figurat atque innectit inuolucra: ad ea tantùm fictus quę congredientibus ac colloquentibus placent. Verùm vt arti huiuscemodi illiusq; abiectis resistere probè valeamus, magnum Prouerbia præstant adiumentum: quoniam quicunque hæc attentius audiuerit, & illorum monita diligẽter acceperit, tanquam rerum experientia munitus hæc sophismatum contorta excipiet illæsus: nec ab eis persuasus, neque propterea à veritate discedẽs. Quãdo enim aliter res natura se habeat, aliterque de his verba suadere videntur, cõuersio quædam, magis autem peruersio verborum à veritate contexitur, vt quòd verè non existit, verborum vertigine quadam ad decipiendos astantes ostendatur. F Quemadmodum enim lepores vulpesq; canibus aliam cursus mõstrantes viam, aliam conuersi tenent: sic huiuscemodi orationis inuolucra spiritualis doctrinæ simplicitatem ac viã detorquent. Strophæ quędam sunt falsæ scientiæ obiectiones. Exercitati nanque & eruditi in arte dialectica in vtranq; partem differendo persuasione sophismatum veritatis sensum pessundant.

De prudentia sophistica & fucata.

Recipit attamen huiuscemodi verborum cõtor-
ta ille, qui in his fuerit institutus Prouerbijs. Et si
quãdoque problemata æquas vtrinq; probatio-
nes habentia inuenit, in quibus difficilis interdũ
veri ac verisimilioris inuentio fuerit, si in Prouer
bijs exercitatus existat, minimè mente cõfunde-
tur, etiam si cum quibus differit verbis pugnare,
ac pares ex æquo epicherematum plagas contrà
inferre videantur. Suffragatur & Prouerbium ad
veram iustitiam cognoscendam. Quoniam verò
iustitiæ habitus est, qui pro dignitate cuique suũ
distribuit, difficilis est hæc inuentu aut cognitu:
A partim quod deficiente prudentia non cuique pa
teat quod sit æquum, partim quod animo pertur
bationibus & affectib⁹ humanis occupato rectũ
obscuretur: quãdo & pauperes despiciunt: potẽ-
tes verò viros & iniustos minimè redarguunt.
Quamobrem libris Prouerbiorum discipulis
suis se verã iustitię notitiam daturum pollicetur.
Et quoniam plures ex multitudine & vulgo lau-
dem quærentes, re quidem iniustitiam atque aua-
ritiam, vt sibi commodam ante omnia sectantes,
verbo autem atque ostentatione ius fásque &
æquitatem admiratur. Hos itaque is qui Prouer-
bijs huiuscemodi instructus fuerit, minimè igno-
rabit, sed cognoscet quę sit vana ac falsa, quę ve-
ra & sincera iustitia. Quoniam autem quidam ex-
tra fidem sapientes multos de iustitia faciunt, ac
comparant sermones, ac illis omni studio persua-
dere contendunt, qui recto huius præceptionis
consilio non sunt muniti, liber hic ita veram pro-
mittit docere iustitiam, vt illorum sophismata il-
læsi prætereant. Sed & gentium leges ac mores
multam inter se differentiam habentes, illorum
B prorsus mentes confundunt, qui iustitię diligen-
tem rationem minimè comprenderunt. Quidam
enim populi patrem necare fas putant. Alij verò
ab omni cæde abhorrent. Sunt item qui pudici-
tiã maximè colunt. Nonnulli verò & matribus,
& filiabus, & sororibus commiscentur. Denique
plurimi patrio & antiquo more detenti in rebus
agendis abominandum detestabileque minimè
discernunt. Idcirco liber hic veram ostendens iu-
stitiam homines ab animi perturbationibus libe-
rat atque purgat. Est autem iustitia quędã insita
innataque nobis, æqui distributio. Quòd si non
ad eius perfectam peruenimus notitiam, sit alio- *Iustitia diuina.*
qui mens bona iustaque, ex eo quòd intendimus
& quærimus, minimè aberrabimus, nec à spe il-
lam consequendi decidemus. Est etiam cælitùs
quędã à iusto iudice deducta iustitia, partim cor-
rectiua, partim retributiua ob variorũ in ea præ-
ceptorum consistentium magnitudinem simul &
sublimitatem, valde quidem cognitu difficilis.
Hanc ego Psalmistam putauerim dixisse. Iustitia
tua sicuti montes dei. Salomon igitur hanc verã
C diuinamque iustitiam pollicetur ijs, qui in hoc
Prouerbiorum libro diligenter se exercuerint.
Rursus autem quoniam peccatorũ aliqua inuo-
luntaria sunt, aliqua verò ex mente praua proue-
niunt: fit vt non sit eadem in illis iusti definitio.
Ponamus enim iudicandam esse fornicationem,
cõstituamúsque fornicatrices duas. Vna quidem
lenoni empta corpus vi coacta inquinabit: Impu
dico enim possessa domino parere oportebit. Al-
tera verò sponte per voluptatem & libidinem
sponte se peccato tradet. Nónne prima quidem
faciliter veniam consequetur, & ex animo prauo
secunda iudicabitur? Item è duobus alter pecca-
uit, quòd ab initio ab iniquis parentibus malè
fuerit educatus, verbísque ac factis mala conspe-
xerit exempla: alter verò multa ad virtutem fa-
cientia & liberũ iuuantia arbitrium habebit edu-
catus honestissimè, à parentibus omni disciplina
eruditus, à magistris diligenter instructus, diui-
norum etiam præceptorum auditione legitimè
imbutus, & vitæ conuersatione, & alijs munitus
suffragijs, quibus anima ad virtutem facilè tẽde- D
re ac aspirare valeat. Deinde si in idẽ incurrat &
ipse peccatum, quomodo non grauiores ante iu-
stum iudicem pœnas dabit? Hic enim solis salu-
taribus subsidijs, mentibus nostris infusis, tan-
tùm accusari potest, vt non rectè his vtens. Ille
verò vt prodens omnem datam opem, & vt ob
malam ab initio consuetudinem in prauam om-
ninò distractus vitam. Quamobrem rectam ve-
rámque nosse iustitiam, magnæ cuiusdam scien-
tiæ perfectique animi est, fortasse & promissio-
nem habet, in istis parœmijs instructum posse
deinceps & ad theologiã ex arte cognoscendam
accedere. Vera nanque iustitia Christus est, qui *De iudicio recto.*
nobis ex deo factus est & sapientia, & iustitia, &
sanctificatio, & redemptio. Nosse enim diligen-
ter iustitiã, facit vt rem rectè iudicare possimus.
Impossibile nanque non versatum exercitatum-
que in iusti cognitione rem dubiam & in cõtro-
uersia positam bene ac ordine dirigere. Neque
ipse Salomon nisi in hac iustitiæ scientia diligen-
ter instructus fuisset, illud tam vulgatum de pue- E
ro duarum meretricũ iudicium tam probè pro-
ferre potuisset. Quoniam enim sine testibus hæc
gesta erãt, ad naturam cucurrit, ac per ipsam quę
incognita erant inuenit, dum facilè inuenit: alte-
ra quidem sine mœstitia pueri interitum admit-
tebat: altera verò ob naturalem materni affectus
amorem hũc dolorem casúmve minimè tolera-
bat. Igitur quisque hanc iustitiam edoctus facilè
ius fásque cuique pro dignitate reddet, ac rem ex
æquo pulcherrimè iudicabit. Quemadmodum is
qui sagittam tendẽs ad metam diriget, nec vltrà,
nec citrà, nec vtrobique errando à via proposita
excidet. Ita rectus iudex factitabit, nec in iudicã-
do personam accipiet. Noscet enim quod mini-
mè ad rem faciet. Neque item prouocatione aut
contentione aget, sed rectum ac minimè obli-
quum proferet iudicium. Quid? si duo inciderint
iudicãda, alterum quidem plus æquo habens, al-
terum verò minus: diligentis erit iudicis partes
adæquare, tantúmque ab eo qui plus habet de-
met, quantum illi cui iniuria fit deesse videbit.
Qui autem non rectè ambulauerit, neque veram
hanc in corde iustitiam gesserit, sed aut pecunia
corruptus, aut propter amicitiã placere studens,
seu odio compulsus, vel etiam potentia perterri- F
tus fuerit, nequaquam rem iustè sanctéque cog-
noscere poterit. Huic igitur Psalmus ait: Itaque
si verè iustitiam loquimini, rectè iudicate filij
hominum. Argumentum nanque iusti, affectus
est in iudicando rectitudo. Quod idem in ora-
tionis processu innuere videtur, dicens: Pon-
dus magnum & paruum, abominatio apud de-
um sunt vtraque, non æquum circa iudicium,

ponderum id appellatione prouerbij modo figurans. Ex quo non solùm iudicantibus, sed cunctis in omni vita rerum agendarum electionibus, huiuscemodi iustitiæ instructio vtilis admodū fuerit. Quoniā autem apud nosipsos iudiciū quoddam naturale habemus, per quod ab iniquis bona facilè discernimus: necessariū nobis in agendorum optione recta facere rerum discrimina, & quasi iudicem quemcunque, qui iusta sit alioqui mente, res cogniturum contrarias, fauere virtuti oportebit, damnare autem vitium. Verbi gratia:
A Incestus & pudicitia apud te iudicantur, & alta mens tua pro tribunali sedet. Ex vna parte voluptas incestui suffragatur, dei timor pudicitię assistit. Si igitur peccatum condemnans virtutem superare volueris, rectum rei iudicium constitues. Si verò ad voluptatem propensus, hanc duxeris potiorem, obliquum minimeque rectum facies iudicium, reus sanè factus vocis illius: Væh dicentibus amarum dulce, & dulce amarum: qui dicūt lucem tenebras, & tenebras lucem. Quoniā igitur ex ipsius Salomonis sententia: Cogitationes iustorum iudicia sunt viro sapienti, omninò satagendū erit intra cordis arcana tribunal cōstituere, rectaque facere iudicia: mentem quoque velut in trutina suspendere ad ea quę conueniunt, & ad quodlibet agendum æqua lance librare. Quando singula dei mandata contra aduersantem sibi malitiam coram te iudicium experiuntur, da legi diuinę cōtra vitium victoriam. Iniquum & æquum apud te iudicantur. Respōde cōtra concupiscentiam alienorū bonorū. Da vt vincat virtus. Con-
B tumelia & patientia inuicem pugnant? vitupera contumeliam, lauda patientiam. Odium item & charitas? Alterum procul reijce, alteram verò videlicet charitatem, propriā, familiaremque tibi redde. Simulatio & simplicitas, fortitudo & timiditas: prudentia & imprudētia, iustitia & iniustitia, temperātia & intemperantia iudicātur? Tunc denique in tuæ mentis recessu iudiciorū rectitudinem ostende, & veluti in tribunali tibijpsi assidere mādatum dei faciens, monstra te vitium abhorrere, ac omninò ab eo esse auersum, virtuti verò fauentē studentemq;. Si enim in rebus cunctis quas agis apud te potiora & meliora vincere permittas, beatus in die illa fueris, quando deus occulta hominum iudicabit, vt testatur euangelium, cogitationibus corda simul hominum accusantibus & defendentibus: nec condēnatus discedes, verùm iustitiæ corona ornaberis, qua tu itē virtutem in omni vita redimiueris. Quàm ampla tibi bona conciliabit iste Prouerbiorū liber, docens & verā seruare iustitiā, & iudicia rectè dirigere? Quid igitur vltrà pollicetur? Vt dē, inquit, innocentibus prudentiam, filio iuueni sensum ac
C intellectum. Innocentiam autem duplicem esse nouimus. Prima est à peccatis alienatio, mente ac proposito per longam bonorum exercitationem acquisita, ac malitiæ radice penitus extirpata. Sic innocentis demum appellationem recipimus. Altera verò innocentia est, ignoratio mali quædam & inexperientia, seu ob ætatem sæpenumero & iuuentutem, seu etiā quòd alicuius artis & vitę rationem quandoque probè non tenentis, fraudes in ea rectè cauere non sunt edocti. Verbi gratia: Puer adhuc paruus dolum, aut astutiam, aut superbiam minimè nouit. Rursus nonnulli in agris tātum, & in rebus agendis minimè versati, mercatorum fallacias, iudiciorum ac fori cōtentiones, varias cautiones captionésque ignorant. Huiuscemodi innocentes appellare solemus, non quòd ex proposito aliquo optionéue à malo abstineāt, sed quòd mali experientiam & habitum nondum contraxerint. Innocens autem propriè est, qualis erat Dauid, dicens: Ego in innocentia mea ambulaui. Omnem ex animo suo iniqui-
D tatem sese in virtute exercendo fugiens, vt hæreditatis bonorum dignus haberetur. Quoniam dominus non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Is itaque confidens dicet? Iudica me domine, quoniam in innocentia mea profectus sum. Et iterum: Iudica me domine secundum innocentiam meam, & secundum iustitiam meam. Innocentem ergo te ostendet morum & simplicitas & candor, qualis erat Iacob minimè fictus, habitās domum, hoc est, naturę vtens simplicitate, nihil ex arte simulatum figuratúmue retinens, hoc est, nullam in verbis adumbratam decipientémue faciem præ se ferens. Innocentem itaque in hoc Prouerbiorū loco, non ex proposito, sed ignoratione videtur accipere, quem nullus vsus aut experientia laudatæ astutiæ teneat. Docens illum vt naturali synceritati etiam eam adiungat prudentiam, quam generat rerum experientia, & quasi armis quibusdā pulchræ cautionis munitus, aduersariorum insidijs sese tutum reddat. Oportet enim existimo virum perfectū ad virtutem prudentem esse, ad vitium verò simplicem ac purum. Hinc itaque, tanquā ex fonte quodam, innocentes salutarem probatamque
E astutiam hauriant. Vir enim astutus thronus est sensus. Et vir astutus mala illa, quæ mentem subeunt, abscondit, qui verò illorum deprehensionem custodit, astutior est. Est igitur astutia actio animi cum attentione quadam, & arte, & studio laudabili rerum omnium agendarum. Sicut & versutia mali tantum studium & operationē exprimit. Quoniā igitur astutus vniuersorum suscipit actionem, & in cunctis etiam mala reperiuntur, astuti appellatio duo significat. Improbus quidem sensu, & arte in alienis vtitur damnis. Laudabilis verò citò ac solerter bonū proprium vestigans, dolos & insidias alienas rectè cognoscit atque euitat. Quamobrem huic attende astutię nomini diligenter, & vt eā cognoscas operā dabis, secundū quā hic quidē è salubri proposito probatus, in propriæ proximiq; salutis vsu versatur. Alter verò condemnatus, quòd astutia ad perditionem proximorū vtitur, tanquā subsidio quodam, ad malum studio illius abusus. Plena est autem historia vtriusq; astutiæ, qua vsi sunt homines. Pulchra fuit admodum Hebræorum astutia
F Aegyptios decipientium, ac pro opere ædificatarum vrbiū præmium suscipientium, demum materiā ad condenda tabernacula sibijpsis inuenientium. Collaudata item nutricum astutia illarum, quæ mares Hebræos seruauere. Pulchra quoque astutia Rebeccæ, quæ modum diligenter repperit, quo filius magnam susciperet benedictionē. Raab meretrix pulchrè item callida fuit: pulchrè & Rachel: hæc quidem quod exploratores probè seruauerit: illa quòd patrē officiosè deceperit, &

De innocētia duplici.

Iacob innocens.

τὸ μάτ. κακοῦ

&ab idololatria omninò liberauerit. Contrà verò improba astutia Israëlitas deceperūt Gabaonitæ. Vsus est astutia mala & Absalō, qui æquitatis specie subditos & rebellium multitudinem in patris perniciem coëgit. Reprenditur & plures qui cōtra dei populum astutia menteq; vsi sunt praua; Quàobrem astutia in hoc libro in bonam assumi partem ex eo deprēdi licet, quòd ad hominum vtilitates,& ad animas simpliciorum cautas in omni actione reddendas traditur atque præparatur. Si enim hanc astutiā Eua ab initio habuisset, non tā facilè à serpentis insidijs decepta fuisset.
A Innocentē itaque qui omni verbo paratus est cum animæ periculo facilè credere, præsens doctrina confirmat, veluti adiumentum quoddam ad vitæ negotia, ex astutia officiosa præbēs vtilitatem. Deinde considerandū est & hoc quomodo filio iuueni se dare sensum ac cogitationem dicat. Quoniā, vt ait Apostolus, duplex est homo: vnus exterior, alter interior, tam secundum eum qui videtur, quàm secundum eum qui in abscondito est, necesse est vt pariter obseruemus quæ vtriusq; concernūt ætatem. Dicere autem nuper natum puerum, sensum extrinsecus accipere corporeum, nónne absurdū fuerit? Nam qualem hic liber sensum dare poterit, & visus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus, qui statim nobiscū generantur? nec ex doctrina vlla, sed ex natura animal per hos constituente, sunt insiti. Non igitur puerum ex corpore intelligendum, nec sensum
B quem pollicetur, vllū ex ijs quos supradiximus, putandum, sed de interioris hominis ætate velle dicere existimādum esse liquet. Didicimus enim in multis scripturæ locis & animam quandoque puerili statu esse, & aliam esse vegetam, & aliam iam senem. Quod & Paulus rectè in epistola ad Corinthios docuit, qui parui admodum spiritu erant, quàobrem lacte indigebant: hoc est, simpliciore & isagogica quadam euangelij doctrina, nondum cibum fortiorem ac solidum in præceptis retinere valentes. Iuuenis enim admodum est secundum animam, qui ex omni virtutis parte ad perfectum proficit. Spiritu feruens, ac circa pietatis præcepta omniumque bonorum promptitudinem vigilās, qui ab euāgelio & violētus appellatur, & regnum cælorum rapere valens. Hunc item ad laudandum deum aptum sanctus suscipit spiritus. Dicitur enim: Iuuenes & virgines laudēt nomen domini. Et apud Iohelē promissiones habent iuuenes, quòd sint visiones visuri. Senior autem secundum animam est, qui prudentia perfectus est,
C qualis erat Daniel, quanquā corpore iuuenis, sapientiā ac grauitatem omni canicie præstantiorem prę se ferens. Idcirco ei dicunt illi, qui erāt pleni dierum malorum: Huc accede, sede in medio nostrûm, nuntiaque nobis quomodo senioris ac presbyteri honorem tibi dederit deus. Itaque & hic puerum seu iuuenem per baptismi regenerationem, vt infantem & mente renouatū appellat, & per hunc statum aptum regno cælorū. Itaque huiuscemodi sic nuper genito sine dolo & fraude lac appetenti liber hic Prouerbiorū in eis exercitato & sensum, & intellectū tribuit. Sensum quidem præsentium, intellectum verò futurorum. Eruditos nanque in rebus humanis, & sensu, & rerum experientia claros reddit, vt neque absurdis voluptatibus quisquam seruiat, neque vanā mundi gloriā admiretur. Adfert deinde & futuri seculi intellectum, illumque fide promissorum quę cōmemorat, promouet. Sed quoniam ætatum differentias ad interiorem hominē traducimus, congruum sanè est; & sensuum nomina ad animę vires etiam transferre. Itaque quando dicit: Meis verbis aures adhibe tuas, considerare nos oportet quòd animi obedientiam & facultatem requirit. Quemadmodum & dominus: Quicunque, inquit, habet aures audiendi, audiat. Item: Sermo sapiens in aurem obtemperantem. Idcirco per hoc & si qua sunt similia, iuueni sanum auditus sensum tribuit. Quando rursus ait: Ne intenderis fallaciæ mulieris, neque item tuos oculos ad eam attollas. Item: oculi tui recta respiciāt, manifestum quòd puero quasi animę visum largiatur. Cùm verò admonet, fili mi comede mel vt tuæ fauces dulcedine compleantur, figuratè mel diuinam nominat doctrinam, vt ait Psalmus: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Per hanc monitionem spiritalem animæ gustum instituens, de quo dicitur: Gustate & videte, quoniā suauis est dominus. Hinc & tactus quidam procedit, secundum quod animam attingit sapientia, amatorem suum quasi complexa. Ama, inquit, illam, vt te comprendat. Et rursus Ecclesiastes: Tempus complectēdi, & tempus fugiendi complexus. Corpora nanque per complexus impuros contaminantur, anima verò per sapientiæ complexum tota per totam ad seipsam vnita, sanctitate ac puritate cōpletur. Sic itaque sensum pueris præbet. Quomodo verò intellectum indit? Quando ait: Diuitiæ te in die mala nō iuuabunt. Inijcit sanè tuo cordi illius dici cōsiderationem, in qua nec facultatum multitudo satis erit, neque te ex æterna pœna liberabit. Vel quando dicit: Innocentes hæreditabunt terram: illam videlicet terram, quam & mansueti possidebunt secundum Psaltem dicentem: Mansueti verò hæreditabunt terram. Et secundum sententiam domini: Beati mites (inquit) quoniam ipsi hæreditabunt terram. Et rursus, Gloriam sapientes hæreditabunt. Huiuscemodi nanque promissiones ad bonorum promissorum desideriū animas excitant. Puero hunc dat intellectum: timorem quidem eorum quæ peccatoribns deus est minatus, desiderium verò eorum quæ iustis parata sunt, quæ omnia sapiens audiens, sapientior erit. Magnam hic sermo Prouerbijs potentiam præbet, quòd excellant ipsam sapientiam sapientum, & quòd maiora huius libri præcepta promissaque esse ostendit, quàm ea quæ communia traduntur eis. Aliorum enim magistrorum discipuli rudes admodum: huius verò libri auditores sapientes existunt. Quoniam autem sapientum nomen æquiuocum est, & sapientes huius mundi dicuntur, & vera sapientia sapientes ij, qui Christum per fidem rectam recipiunt. Sermo hic sapientiores facere pollicetur eos, qui extra hanc sapientiam altero modo supradicto censentur esse sapientes, si huic doctrinæ vacauerint. Nam & rerum vanarum doctrinam spernent, & ad veritatem se omni studio & admiratione conuertent. Vel ad hunc modum dici potest. Quoniam multifariam sapiens dicitur: quando

[Marginal notes: *Auditus in sacris literis.* — D *Visus.* *Gustus.* — *Tactus.* — E *Cogitatio.* — F — *Sapiēs multifariā dictum.*]

quando videlicet sapientiam appetit, & quando in ipsius est profectu contemplationis. Postremò cùm ad perfectum ipsius prouenerit habitum. Sapientes pariter appellati qui ista audiũt, tam qui sapientiam amat, quàm is quoque qui iam in illa profecit, sapientior erit. Multa nanq; diuina præcepta edocebitur, multa iam humana ediscet, hoc libro variè partim vitium ex animo pellente, partim verò virtutem introducente. Linguã noxiam frenat, oculum impura tuentem corrigit, manus iniustas cohibere præcipit, otiũ insectatur, vana desideria cupiditatesque castigat, prudentiã docet, fortitudinem monstrat, temperantiam commendat. A His igitur instructus sapiẽs malis ex seipso fortiter repugnans, boniquè desiderium maiore impetu quasi quodã naturæ consensu possidẽs, cùm ex propria inclinatione ac motu sapiens sit, ob huius auditionem doctrinę sapientior fiet. Deinde ait: Et intelligens gubernacula tenebit. Oportet eum qui aliquam suscepturus est artem, aptam facilemque ad eam obeundã naturam habere. Luctatorem robur & corpus vegetũ. Cursu certantem, bonam membrorum dispositionẽ ac pedum pernicitatem. Gubernatorẽ verò mentis citum, acumen, & iudicium. Quamobrem nõ facilè ad hãc artem omneis euocat hic sermo, sed tantum intelligentem. Quid est autem gubernatio? Aut omnino scientia animæ circa instabilem rerum humanarũ naturam, quemadmodum ipsam regere oporteat. Sæpe nanque vitam hãc, & aquas & mare appellatam inuenimus, vt in Psalmo: Misit ex alto & accepit me. Suscepit me de aquis multis. Palàm est quòd huius vitæ tumultũ ac turbationem aquas appellat. Non enim secunda omnia, & quibus plerique delectantur, perpetuitatẽ firmitatemq; habent: sicut nec tristia B semper durant. Verum cuncta humana, mobilitate quadam rerum inexpectatæ vicissitudini subduntur. Sicut igitur mare in eodẽ statu consistere nõ diu potest. Sed quod vides tranquillũ, paulò post ventorũ impetu turbatũ aspicies quodque horridum & vndis feruens ac tumidum, mox multa quiete consistere videbis: sic humanæ res, facilè vtrinq; conuertuntur. Propterea gubernatoris & visu & arte opus est, vt in vitæ tranquillitate dum omnia ex animi sententia procedunt, rerũ mutationes commode excipiat, & ne præsentibus, ita vt nunquam perituris conquiescat, neu in rebus duris se rursus affligat aut desperet: néue mœstitia nimiũ cõsternatus submergatur, pręcepsq; feratur. Neque enim aut corporis salubritas, aut iuuẽtutis vigor, aut domus felicitas, seu reliquę vitę prosperitas, diutius permanere solet. Quapropter in hac vitę trãquillitate existẽs, expecta rerũ quandoque malè succedentium tempestatem. Veniet enim morbus, veniet & paupertas, non semper post puppim flantibus ventis: sed & circũspectum in cunctis, ac omnia verentem, sæpenumero inexpectata & improuisa adoriuntur: quæ omnem felicitatem, veluti turbines circunstantes & C inexcogitati exasperant: malorumque continuatio sicut vndæ consequentes, & inuicẽ surgentes existunt: quæ tibi & vitam infestant, & procellam metuendã intentant. Sed & hæc quãdoque prætereuntia sedataque, & ad hilaritatem, ac dulcem quietamque vitæ rationem mutata conspicies.

Hic itaque prudẽs gubernator est, qui directo ac firmo naturæ proposito, ijs vtitur quæ accidunt, idemque ac similis sibi perpetuo permanet: nec elatus in prosperitatibus, nec rursus in calamitatibus demissus. Sed & alia de caussa, vtile quoq; nobis gubernationis prouidẽtia fuerit. Nam & alios fluctus ac tempestates timendas animæ, insurgentes ex carnis affectibus nouimus. Iræ nanque & timores, voluptates & dolores, vt quædã violenta procella, in canis superbiã irruentes sæpenumero male curatã animam deprimunt. Oportet itaque mentem veluti quendã gubernatorem animæ affectibus præsidentem, & vt carnis nauigium regentem, ac cogitationes veluti temonem D peritè vertentem, fluctus noxios generosè cõculcare. Præterea in sublimi manentẽ, ac dominantem perturbationibus: nequaquã earum amaritudine, veluti marinis aquis cõpleri, sed cõtinuò precantem dicere: Libera me domine ab ijs qui oderunt me, & de profundis aquarũ, non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat supra me profundũ. Vis tibi aliam enarrem nauigationem, ad quã gubernationis virtus nobis necessaria fuerit? Regnũ cælorũ simile est homini mercatori. Omnes enim angelicam viam ambulãtes mercatores sumus, per opera mãdatorum nobis possessionem cælestium negotiantes. Oportet igitur nos multas ac varias cęlestes diuitias cogere, si pudefieri in operis mõstratione nolumus: & accipientes talenta, illud audire: Serue nequã & piger. Quamobrem suam quisque & mercem & thesaurum suscipiens, omni studio securus, hanc vitam pertransire conetur: Plures nanque ab ipsa iuuentute multa congregantes, instantibus deinde malignorũ spirituum incitamentis, tempestatis onus, arte gubernationis deficiente, ferre non E valuerunt, sed omniũ iacturam fecerunt. Ex quo circa fidem alij naufragiũ fecerunt. Alij autẽ pudicitiam, quam vsque à pueris thesaurizauere, voluptate deinde pestilẽti, veluti procella quadam irruente perdiderũt. O miserabile spectaculum, ô sortem lugendã post ieiunia multa, post durum vitæ genus, post longas ad deũ preces, post vberes effusas lachrymas, denique post annorum viginti seu triginta abstinentiam, ob indulgentiam inconsiderantiamque, nudum omnibus, ac tot laborum mercede priuatum reperiri, & similem omninò fieri mercatori cuidã diuiti, qui de multitudine commeatuum gloriatus, vento secundo nauem impellente, timendas tuto per mare currens præterit procellas. Naufragio deinde prope portum superueniente omniũ possessione aceruatim simulque destitutus apparet. Itaque mille laboribus sudoribúsque parta vno tãtum dæmonis impulsu facilè amittes, peccato velut acerbo quodam turbine depressus. Ex quo sic de virtute F omni simul periclitanti naufragantique opportuna vox illa: Veni in profundum maris, & tempestas demersit me. Quamobrem vitæ clauum tutò moderare, oculum rege, ne per eum, siue auditũ siue linguã, in cõcupiscentiæ fluctus incidas, aut noxium aliquid accipias: ne aliquid eorũ quæ tacenda sunt loquaris, ne te iræ tempestas ac furor euertat, ne formidinum terrores vrgeat, neu tristitiæ pondus deprimat. Fluctus enim sunt animi perturbationes, quibus si virtute occurres, ac illis te subli-

De ijs qui bene cœperunt [illegible] men [illegible] uerunt.

te sublimiorē reddes, tutus vitę gubernator fueris. Si autem per imperitiam & inconstantiam quodlibet eorum prætērieris, veluti nauigiū aliquod compagibus dissolutum ac fractum, vndis omnibus obnoxium ac verberatum iactatus, in peccatorum pelagus facilè corrues. Sed hæc gubernationis scientia quemadmodum tibi adesse poterit, attende. Mos est naucleris in cælum aspicere interdiu in solem, noctu in arcton, vel aliud semper apparens astrum, ac per hoc rectā in pe- A lago viam commentari. Tu quoque oculos ad cęlum attollens, secūdum eum qui ait: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis: habitantem in cælo iustitiæ solem respice, ac velut astra quædam splendentia dei mandata obseruans, lumina vigilantia retine. Ne dederis somnum oculis tuis, & palpebris tuis dormitationem, vt idoneum itineris cursum ex diuinis pręceptis habeas. Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Nam si nunquam ad claui moderationem constitutus obdormieris, & dum eris in hac vita, in huius mundi rerum natura instabili, adiumentū eorum quæ sunt agenda à spiritu nos comitante acceperis, auris spiritualibus ac pacificis tutò nauigabis, donec incolumis ad portum euadas illum trāquillum ac sine fluctibus, diuinā scilicet voluntatem, Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

EXHORTATIO AD BAPTI- *smum, quæ & ad pœnitentiam quadrare videtur.*

B SALOMON quidem sapiens rerum tempora ex ordine vitæ diuidens, ac cuilibet eorum quę geruntur, quod illi peculiare & cōmodum est, tribuens ait: Omnia tempus habent. Et vnicuique rei suum est tempus. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Ego quidem sapientis vocem hanc paululum mutās vobis nuntium referam salutarem, Tempus, inquam, moriendi, & nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quoniā is quidem de genesi & morte loquens corporali, genesim morti, vt par erat, præposuit, cùm mori nō liceat nisi prius nascamur. Ego verò de spirituali regeneratione orationem facturus vitæ omninò mortē antepono. Nobis enim, si carni mortui fuerimus, tum demum spiritu renasci licet, quemadmodū ait dominus: Ego occidam, & ego viuere faciam. Igitur moriamur, vti viuamus: carnis affectū, qui legi dei subdi nequit, extinguamus, vt spiritus affectus, per quem vita paxq; apta est dominari in nobis, roboretur. Cum Christo simul tumulemur C vt cum eo qui primitias surgendi dedit, resurgamus. Tempus itaque aliud alij accommodatum. Somni proprium, aliud vigiliæ, belli item, & pacis. Baptismi verò tempus, vita hominis tota. Sicut enim corpus, nisi respiret, viuere nequit, ita nec anima, nisi conditorem cognoscat, subsistere poterit, cùm ignoratio dei mors animæ sit: citra baptismum lux animæ nō aderit. Sicut oculus lumine cassus nec quę sua sunt videt: ita nec anima sine hac luce quæ dei sunt. Tempus itaque aliud alij opportunum negotio, ad baptismi verò salutem quodlibet tempus accommodū est, siue dies sit, siue nox, siue hora, seu quodcunque temporis momentum etiam immitissimum. Opportunius tamen merito censebitur, quod magis propriè ad baptismū facit. Quod autem tempus baptismo magis cognatū est, quàm Paschalis dies? quòd ea lux resurrectionis monumentum quoddam existat. Baptismi nanque ad resurrectionem facultas quædam arraboque est. Resurrectionis ergo gratiam in die resurrectionis excipiamus. D Quamobrem ecclesia suos procul alta voce conuocat alumnos, vt quos pridem peperit, tunc demum lacte sanæ eruditionis fide catechumenos enutritos cibi firmioris degustatione institutoq; perfecto corroboret. Ioānes enim, ad quem omnis accedebat Iudæa, pœnitētiæ baptismum prædicauit. Dominus autem adoptionis filiorum baptismum lōgè præclarius annuntiat. Quis igitur eorum, quibus spes est in eo, non obediet? Initiatorium erat Ioannis baptisma, istud verò perfectoriū. A peccato illud auocabat, istud cum deo coniungit & familiarem reddit. Vnius viri Ioannis prædicatio omneis ad pœnitentiam deduxit. Tu autem persanctè à prophetis edoctus es: Lauemini, mundi estote. Per psalmos admonitus: Accedite ad eum, & illuminemini. Per apostolos item ac prophetas instructus: Pœnitentiam agite, & in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum baptizemini, & sancti spiritus promissionē accipietis. Denique ab ipso domino inuitatus, dicente: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Hęc enim hodie omnia lecta sunt. Quid cūctaris, aut quid consulis? Quid expectas? Cùm à puero in doctrina Christi sis imbutus, nondum veritati E assueuisti? Cùm semper didiceris, ad veritatis cognitionem nondum venisti? Per omnem vitam experimentum capis, consultas vsque ad senectutem, & quando christianus eris? Quando te nostrum esse cognoscemus? Anno superiore hunc diem præstolabare, nunc iterum futurum expectas? Vide ne longiorem tibi vitam pollicendo spe decidas: ne scis quid crastina sit aduectura: ne tibi quæ non tua sunt, in tua putes esse potestate. Ad vitā te homo vocamus, quid vocationem fugis? Ad bonorū participationem inuitatus, quid donum tam egregium spernis? Regnum cælorū præparatur. Ipse qui vocat, minimè fallax: via facilis, non tempore, non sumptu, non negotio tandem opus. Quid moraris? Iugum, inquam, bonum ac leue est, minimè obterens colla: non vincit, sed probat ceruicem sponte ferentem, nō inuitam detrectātemque expectat. Vides quomodo Ephrem veluti bucula per auia & legis iugum spernens accusatur. Subde cor indomitum, sis Christi iumentum: ne ab hoc immunis iugo, néve inconcessam quærens vitæ libertatem, à feris deprendaris. Gustate & videte, quoniam suauis F est dominus. Mellis nāque suauitas melius ignorantibus nuntiari, quàm per degustationem non poterit, quòd sensus omni sermone sit efficacior. Ad circuncisionem minus Iudæus compellitur, quoniam omnis anima, quæ die octaua non circūcidetur, è populo pelletur. Tu autem circuncisionem nō manufactam, quæ per baptismum in depositione carnis perficitur, differre quæris? Ipsum

ſum audiſti dominum: Amē dico vobis, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non ingredietur in regnum dei. Et illic dolor & hulcus, hîc verò ros animæ eſt, & cordis vulnus curatur. Adoras pro te mortuum, patere & cum eo per baptiſmū contumulari. Si non fueris complātatus ſimilitudini mortis eius, quomodo reſurrectionis ſocius eris? Iſraël olim in Moſem, in nube, & mari baptizatus eſt. Tibi nimirum figuras, & quandā inſequentium temporum monſtratæ veritatis formam oſtendens: Tu autem baptiſmum fugis, non in mari figuratum, ſed in veritate & ſpiritu perfe-A ctum, non in nube, ſed in ſpiritu: non in Moſen conſeruum, ſed in Chriſtū creatorem inſtitutū. Niſi enim Iſraël mare trāſijſſet, nunquam à Pharaone diſceſsiſſet. Sic tu niſi per aquam trāſieris, nequaquā à diaboli ſæua tyrannide liberaberis. Nec vnquam ille ex ſpirituali petra bibiſſet, niſi ex figura baptizatus fuiſſet: nec tibi aliquis verā potionem, niſi verè baptizato præbebit. Panem angelorum ille poſt baptiſmum accepit: Tu autem quomodo viuentem comedes panem, niſi ſumpto prius hoc ſacramento? Quin & ille per baptiſmum in terram promiſsionis eſt ingreſſus. Tu autem quomodo in paradiſum hoc carēs penetrabis? Nónne vides quòd ligni viam gladius igneus cuſtodit, infidelibus quidem formidādus, credentibus verò propicius ac amœnè coruſcās? Et verſatilem illum fecit dominus, quādo fidelē conſpexerit, enſis terga oſtēdit. Hoc verò charactere ſacro carentibus os aciemque intentat. Helias enim currus equóſque igneos ad ſe venientes minimè expauit. Verum itineris ſuperni deſiderio incenſus, cōtra formidoloſa eſt auſus, ac hilaris gaudénſque flammantes aſcendit currus, cùm B adhuc eſſet in carne. Tu verò igneos currus minimè viſurus, ſed per aquā tantum & ſpiritum in cęlum penetrare potens, cunctaris: nec vocationi obtemperare maturas? Helias item vim baptiſmi ſupra holocauſtorum aram, non per ignem, ſed per aquam ſacrificas oſtendit, cùm ignis natura aquæ aduerſetur. Nam tertio tūc aqua myſticè ſuper ara effuſa initium excitandæ flammæ velut oleum fuit. Accipite, inquit, hydrias, & effundite ſuper holocauſta & ſuper ligna. Deinde ait: Iterate, & iterauerunt. Rurſus tertiò, effundite, & ita egerūt. Quæ oratio ſatis mōſtrat quemadmodū deo per baptiſmum propinqui & familiares efficimur, & lux clara cæleſtiſque per fidem in trinitate animæ protinus refulget. Si enim aurum eccleſia diſtribueret, non profectò diceres, cras mitte, cras dabis: verum tuam ſedulus portionem velociter peteres, differri autem ægrè ferres. Quoniā verò non materiæ alicuius fucum, ſed animæ purgationem tibi rex munificus pollicetur, moras excuſationéſq; nectis, impedimen-C ta cauſſaſque affers. Debebas ad hoc donū accurrere, ò rem admirandam: Renouaris, nec conflaris: Refingeris, nec contereris: Curaris, nec dolorem ſentis, & tamen hanc gratiam non expendis. Si enim hominū ſeruus eſſes, ac libertas omnibus proponeretur, nonne ad conſtitutum diem inſtructus venires, aduocatos pretio cōductos & iudices ſollicitares, vt omni conatu libertate reciperes. Quin alapam quoque extremam ſeruorum plagam pro liberatione omnis in futurū infamiæ ac probri libenter ſubires. Poſtquàm verò te ſeruum, non hominum, ſed peccati, ad libertatem præco vocat, vt te à ſeruitute ſoluat, ac angelorum conſortem ciuemque faciat: præterea dei filium per gratiam factum, cæleſtium hæredem bonorum conſtituat: nondum eſſe tempus hæc dona excipiendi cauſſaris? O iniquas excuſationes. O infamem vanamque occupationem. Quouſque tādem voluptates, quouſq; vani affectus? Longo nimis tempore mundo viximus. Reliquū vt & nobis ipſis viuamus. Quænā quæſo, animæ D digna compenſatio? Quid æquè regno cælorum comparandum? Quis fidelior tibi conſiliarius quàm deus? Quis ſapiente prudentior? Quis bono vtilior? Quis creatore familiarior? Nec Euæ ſerpentis cōſilio crediſſe magis, quàm domini profuit. O ſermonem nefandum, ſanari, curarique non vacat: ne lucem mihi oſtende: ne ad regē regnumque me deducas. Nónne tu hęc, immo abſurdiora lōgè dicere videris? Enimuerò ſi publicis tributis obnoxius eſſes, debitorum autem remiſsio reis circunquaque nuntiaretur: deinde quiſpiā te hoc publico munere priuare conaretur, doleres, clamaréſque cōmunis gratiæ parte per iniuriam priuari. Poſtquàm verò non ſolùm pręteritorum remiſsio, ſed etiam futurorum dona palàm proponuntur, non audis, ſed ipſe te lædis, quātum nec inimici fortè læderent. Conſultúmne tibi ac vtiliter cogitatum exiſtimas, ſi quis ius immunitatis tuum ac huiuſcemodi remiſsionem tibi abſtulerit, ære quoque alieno te premi patiatur? Maximè cùm ſcias, quòd mille talentorum fortè debitor remiſsionis munus faciiè conE ſequeris, niſi tute tibi ex inhumanitate in proximum tuum gratiam abſtuleris. Quod ne patiamur, fratres dilectiſsimi, magnopere animaduertendum poſteaquàm hāc gratiam adepti ſumus, ſed debitoribus noſtris remittamus, vt firmū nobis ſit hoc donum. Sciſcitare aliquantulum conſcientiam, ingredere in promptuarium animę ſecretius, præteritorum memoriā apud te parum per excita. Si enim plura ſunt peccata, multitudine ne terrearis. Vbi delictum abundauit, ſuperabūdabit & gratia, ſi eam receperis. Plus enim debenti plus remittitur, vt vehemētius amet. Si autem parua, nec admodum lætalia fuerint delicta, quid de futuro ſollicitaris, qui generoſè pręterita etiam non Chriſtiana lege inſtructus diſpoſuiſti? Nunc verò tu te cōſidera, in examine trutinaque tuam eſſe poſitam animam. hinc ab angelis, inde à dæmonibus abſtrahi meditare. Quibus cordis lancem inclinabis? Quid apud te vincet, carníſne voluptas, an vitæ ſanctitas? Præſentium oblectatio, an futurorum deſiderium? Angeli ne te ſuſcipiant, an retinebunt te, qui te iam impediunt ac detinent? Teſſeram duces ſub ſe militantibus dāt, vt amici facilius inuice ſe noſcentes exhortetur, & ſi cum hoſtibus commiſceatur, eò facilius diſcerni ac ſeparari poſsint. Quòd ſi fortè cōmili-F tonū ſeparatio fiat, nemo te, quarum, noſtrarum, an aduerſarij partium ſis nouerit, niſi myſticis ſignis familiaritatem prę te feras, niſi ſignatum ſit ſuper te lumen vultus domini: niſi characterem in te agnoſcat angelus, quonam modo pro te pugnabit, aut ab inimicis vindicabit? Quomodo, inquam, dices dei ſum, ſigna non oſtendens? An

ignoras

Baptiſmatis figuræ.

ignoras quemadmodum signatas domos in Aegypto exterminator pręterijt, in non signatis verò primogenita peremit? Thesaurus non obsignatus, furibus facilè patebit. Ouis item absq; nota insidijs protinus est obnoxia. Iuuenis es? ætatem freno baptismi retine. Flos abest ætatis? vide ne senectutis viaticum desit, ne arcem & propugnaculum per inconsiderantiam atque ignauiam amittas, neu de vndecima hora sicuti de prima cogita. Quandoquidem & illi qui iā primum incipit viuere, mortem ante oculos habere cōtinuò est opus. Si quis medicus commentis ac machinis quibusdam te iuuenem è sene reddere se
A receperit, ad eam profectò diem omni studio venire curares, in qua ætati floridę te restituendum videres. At nunc cum anima tua, quā omni scelere contaminatam reddidisti, per baptismum renouari ac regenerari nuntietur, tantum despicis beneficium, nec vltrò properas, aut id pollicenti fis obuiam. Num non tanti muneris rem miram videre desideras? Quomodo videlicet absq; matre regeneretur homo, quomodo vetus ac secundum desideria erroris corruptus rursus in pubertatem, ætatisque florem reconcinnetur? Baptismus igitur est captiuorū & æris alieni remissio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus splendēs, character indeprensibilis, cęli iter, regni cælestis cōciliatio, adoptionis gratia. Tantis itaque ac talibus bonis miser potiorem ducis voluptatē? Noui enim tuam cunctationem atque pigritiā, quanquam rebus dissimulare contendis. Ipsa enim facta, & si taces, contra clamant. Mitte, inquis, supersede: Interim carne, ætatisque flore abutar, in luto voluptatum porcorum more vo-
B lutabor, manus sanguine fœdabo, alienū auferā, dolosè ambulabo, peierabo, mentiar. Tunc denique cùm satur ero, malis desistā, baptismum suscipiā. Si ergo res honesta est peccatum, hoc vsque ad extremum custodi. Si patranti turpis ac nocens, quid in eo perseueras quod perniciosum est? Nullus enim bilem euomere quęrens, maiorem eam ex mala intemperantique diæta reddere cogitabit. Corpus nanque malis grassantibúsque purgari humoribus, ne morbus conualescat, est opus. Videtur nauis aliquousque impositorū onera & grauitatem ferre, si verò modus excedatur plus æquo grauata periclitabitur. Vide ne & tu similia patiaris, maiora continuò admittendo, quàm ea quæ remittenda tibi per baptismū promittebantur: & antequam speratum contingas portum, naufragium facias. An putas tua facta deus non videat, tuam non consideret mentem, aut fortè iniusto tibi opituletur? Putasti, psalmus ait, quòd ero tui similis. Tu nanque mortalis hominis amicitiam respiciens, ob eius beneficia illi obsequens, ac morigerulus existis: dicisque proterea ac facis, quæcunque ei grata esse putaueris. Deo autem familiaris esse filiúsque adoptari cupiens, illi tātum aduersa inimicaque, vnde potius noxam cōtrahis, continuò geris & per legis trās-
C gressionem deum inhonorans, inde tibi illius familiaritatem polliceris, vnde ipsum magis offendis. Vide ne liberationis spe, malorum tibi aceruum congerens, peccatum quidem cumules, veniam autem non apprehendas. Non irridetur deus: ne mercare gratiam: neu dicas: Bona lex,

Baptismi elogia.

sed dulcius peccatum. Voluptas nanque diaboli est hamus, ad perniciem deducens. Voluptas, inquam, peccati mater, peccatum verò mortis stimulus. Voluptas demum perpetui vermis nutrix, ad tempus admodum breue possidentem demulcet. Postremò verò acerbioris exitū tristitiæ sortitur: Cunctatio nanque ad baptismum pœnitentiamq;, nihil aliud clamare videtur, quàm in me ante regnet peccatum, deinde aliquando regnet etiam dominus. Assint mihi membra, iniustitiæ & iniquitatis arma, deinde assumā aliquando etiā arma iustitię deo. Sic & Cain sacrificia offerre solebat, primū quidem pro voluptate propria, deinde illius prębitori, ac creatori deo. Quādo facultas ætásque viget, te libidinibus tradis. Quan- D
do verò membra lāguent, tunc deo potissimum offerre studes: cùm scilicet ob ingruentem & inualidam senectam, his vti non amplius licet: quo maximè tempore, pudicitia seu temperantia vocari non potest: sed lasciuiendi potius & luxuriādi adempta facultas. Mortuus enim minimè coronatur. Nec iustus aliquis dicitur, cui malefacere non licet. Dum itaque potestas adest, dū corpus valet, dum ratio viget, peccato dominare. Virtus enim hæc est vitatio mali, studium boni. Vacare autem à malo tātum per se, nec laude nec vituperatione dignum. Si ætate prohibitus à peccato desistis, debilitatis gratias agendū. Optione non necessitate bonos l[illegible]udamus. Quis tibi vitę terminum fixit? Quis s[illegible]nectutis metam terminauit? Quis apud te tam f[illegible]de dignus futurorū sponsor? Non vides pueros sæpenumero ab vbere raptos: non ætate floridos mori vides? Nullum certum terminum habet hęc vita. Quid expectas, beneficio febris baptizari, quando nec salutaria verba loqui, nec item audire commode poteris, morbo E
caput occupante? Non manus in cælum tollere, non in pedes erigi, non genua adorando flectere, non commode doceri, non secure ac liberè cōfiteri, non cum deo conuenire, non cum aduersario decertare, forte nec scite inter initiādum subsequi, dubitātibus etiam præsentibus, num gratiam sentias, an sine sensu quæ agantur accipias. Quādo vero cum scientia quoque gratiam accipis, tunc talentum quidem habes, lucrum verò nondum accepisti. Hæc itaque animaduertens, stude Chananæam imitari. At, inquis: Filiā male à dæmonio possessam non habeo: habes tamen animam immundo spiritu occupatam. Quid ait Chananæa? Miserere mei. Filia mea male à dæmonio torquetur. Magnus enim dæmon, peccatum. Qui dęmonium patitur, misericordiam inuenit: qui autem peccat, odium sibi cōtrahit. Ille venia dignus, hic nequaquam excusatur. Miserere mei: breue admodum verbum. Magnum verò Christi humanitatis pelagus vbi misericordia, non exigitur ratio: vbi inquam misericordia, iudicium vacat, salus permissa: denique salutaria omnia. Ita- F
que quāuis extra gratiam sis clama: Dic, miserere mei, non labra mouendo, sed mente vocem emittens. Nam & silentes audit deus. Non locus, sed propositi initium requiritur. Hieremias enim in luto erat, & deum attraxit. Daniel in leonum lacu deum placauit. Tres pueri in camino deum promeruere. Latro non cruce prohibitus, quin paradisum assecutus fuerit. Iob in stercore deum

Chananæa imitanda.

Misericordiæ efficacia.

ad misericordiam prouocauit. Igitur vbicunque
fueris, ora: vel si ante iudicē, ora. Mare ante ade-
rat, retro Aegyptij insectabantur, medius Mo-
ses in loci angustia orabat: nihil attamen loque-
batur: & ait ei deus: Quid clamas, & os tuum ta-
cet? Cor enim clamat. Tu quoque cùm ante iudi
cem aut præsidem minātem, aut vim afferentem
fueris constitutus, ora deum. Te nanque orante
laborum ac tribulationis fluctus contrahentur.
Dominus propè est: Non hominem esse putes,
continuò adest, vbique adest, & omnia complet.
A Si hominem fortè adire seu petere vis, ac quid
agat scire, dicunt: dormit, occupatus est. Imitare
Eunuchum. Incidit ille in instruentem docētem-
que, nec disciplinam spreuit. Verum statim diues
pauperem in currum accepit: idiotam & despe-
ctum magnificus ac sublimis: ac demum edoctus
euangeliū regni continuò fidem in cordis pene-
tralibus concepit, nec obsignationem spiritus di-
stulit. Nam mox vt incidit in aquā. Ecce, inquit,
aqua. Cum gaudio hoc dicebat: Ecce quam quæ-
rebamus: Ecquid, me baptizari prohibet? Vbi
nanque prompta voluntas, nihil est quod impe-
diat. Qui vocat benignus, qui ministrat paratissi-
mus gratia abūdè exposita modo alacritas adsit,
impedimentum cesset. Vnus est prohibens, qui
nobis ad salutem obstruit viam, quem omni stu-
dio ac prudentia vitare oportet. Ille, inquam, tor
porem ac desperationem nobis inijcit, nos ad o-
pus sanctum exurgamus. Ille vana spe corda no-
stra deludit. Ipsius ergo cogitationes nō ignore-
B mus. An non hodie peccare, cras verò iustè agere,
pietatem differre, nos exhortatur? Idcirco domi-
nus eius occurrens insidijs: Hodie, inquit, si vo-
cem meā audiueritis, nolite obdurare corda ve-
stra. Ille verò ait: Mihi hodie, cras deo. Dominus
contrà: hodie vocem meam audite. Nosce, obse-
cro, inimici dolos: vt omnino, statimque à deo
auertaris, consulere non audet. Nouit enim hoc
graue admodum Christianis. Verum artibus insi-
diosis aggreditur. Serpens est, & ad decipiendum
argutus. Intelligit enim quemadmodum nos ho-
mines, præsens libēter recipimus tempus: omnís-
que actio humana in pręsens cōtendit atque spe-
ctat. Quamobrem hodiernum tempus nobis fu-
ratur astutè, & spem facit crastini. Postquàm cra-
stinum venerit, rursus malus diuisor sibi hodier-
num, crastinum verò domino dari petit. Sic con-
tinuò diem de die trahens, voluptate præsenti &
spe frugis, nostram subducit latenter vitam. Vidi
ego iam auis astutæ miram artem, cùm pullos su-
C os videat adhuc ob debilitatem prædæ periculo
expositos, sese aucupi ante illos vt prędę paratam
offerre, ita sese vertentem ac gestus dispēsantem,
vt nec periculo penitus aut manibus se præbeat,
neque item insidianti spem omnino eripiat. Sic
itaque illum inter vtrūque versando, occupādo,
in se retinendo, spatium dat natis otiosè fugiēdi.
Ipsa ad extremum euolat. Caue igitur ne tu aucu-
pi similia patiaris, certa pro incertis relinquens,
spem firmam vana commutans. Trade itaque te
Christo totum, da nomen tuum, ascribeq; eccle-
siæ. Nam & miles legitimus catalogo ascribitur.
Athleta cōscriptus pugnat. Ciuis numero ciuium
adscriptus in sua connumeratur tribu. His tu om
nibus obnoxius es vt Christi miles, vt pietatis

Hanc auē Helianus perdicem dicit esse.

athleta, vt conuersationem administrationemq;
in cælo habens: in hoc libro præsenti conscribe-
re, vt in altero superiore conscribi merearis. Di-
sce euangelicā disciplinā, oculorum modestiam,
linguæ continentiam, corporis castigationem,
superbiæ cōpressionem, cogitationis puritatem,
iræ extinctionem. Vim patiens quod non rapitur
adde, defraudatus ne ad iudicium accerse. Habi-
tus odio, nihilominus ama. Insectationē videns,
tolera. Maledicto lacessitus, obsecra. Moriare
peccato. Cum Christo crucē subi. Omnem trans-
fer atque colloca in dominum charitatem. Dura
hæc, inquis. Quid enim bonum ac facile? Quis
dormiens trophæum fixit? Quis in delitijs ac ti-
bijs corona fortibus viris debita ornabitur? Nul- D
lus nō currens brabium assequetur. Labores glo
riam pariunt, & angustiæ periculaque coronas
promerentur. Per multas (inquit) tribulationes
oportet nos intrare in regnum cælorū, dico hoc
& ego, sed has tribulationes regni cælorum feli-
citas subsequetur: peccatorum verò labores, ge-
hennæ dolor, & immortalis tristitia manent.
Nam qui diligenter res considerat humanas, fa-
cilè conspiciet: nec ipsa diaboli opera patrātes, à
laboribus esse immunes. Nam cùm temperantiæ
nullus sit æstus aut sudor, libidinosus voluptatis
seruus, pręterquam quòd eius gratia multas sæpe
anxietates animi sustinebit, corpus & iam ex in-
temperantia tabefacit. Noctes, inquis, insomnes
sunt in oratione vigilantium. At longè duriores
in iniustitia, iniquitate, ambitione, auaritia perno
ctātium. Nam & timor in furtis deprendi, aut in
voluptatibus ardor & stimulus, omnem penitus E
requiem & animi tranquillitatem aufert. Si viam
angustam quæ ducit ad vitam euitas, & longè la-
tiorem peccati sequeris, vereor satis ne nō latam
vsque ad extremum, deinde & competens diuer-
sorium, inuenias. Thesaurus is dices seruatu diffi-
cilis? opus est vigilia. Habes si velis adiutores,
orationem noctis custodiam, ieiunium domesti-
cam custodem, psalmodiam animum recreātem.
Has igitur suscipe comites. Ipse tibi per noctem
in seruādis his rebus pretiosis auxilio sint. Quid
enim præstat, dic mihi, aut nos diuites circa rerū
possessarum curam solicitari, seu nihil ab initio
quod custodiamus habere? Nullus enim metu
amittendi bona despiciet. Sic nāque in rebus hu-
manis, si malos cuiuslibet rerum euentus compu
tare, aut cōsiderare velimus, nihil omnino possi-
deretur aut subsisteret. Nam & colonis metuen- F
dum est sterilitatis damnum: Mercatoribus nau-
fragia, nuptijs viduitates, patribúsque & educa-
tionibus incertos liberorum exitus formidanda.
Attamen in primis alacriter opus aggredimur,
spe bona nixi: rerum vero exitū deo probè om-
nia disponenti committimus. Tu verò sanctifica-
tionem baptismi verbo quidem laudas, opere ve
rò cum prophanis ac deploratis cōmercium ha-
bes. Vide ne tuorum consiliorum pigeat, cùm te
sera nihilque profutura pœnitētia ceperit. Disce
prudentiā, virginum exemplo. Illæ oleum in va-
sis non habentes, quando sponso ire obuiam o-
portuit, tunc necessaria deficere senserunt: Ideo
fatuas eas euāgelium vocat, quoniam dum tem-
pus ferendi erat olei, id prodigendo, comeden-
doque absumentes, extra fores sunt eiectæ, ac à

Virgines fatuæ

ſponſi pulchritudine prohibitæ. Ne igitur & tu frater annum de anno, menſem de menſe, diem de die trahas, & oleum luminis nutrimẽtum negligens, in diem quam non expectas quandoque incidas, ac te benefaciendi occaſio vita deficiente deſtituat: & morbo prẹualente in animi anguſtia conſtitutus, à medicis domeſticiſque deſeraris. Quando, inquam, extrema erit anxietas, febríſque ardore viſcera adurentur, dolebis miſer, dolebis corde penitiore, nec habebis qui condoleat: ſed tantum tacito inexplicatoque murmure muſsitabis, apud te dicens: quàm contempta eſt mea ſtultitia. Quis baptiſmum dabit? Quis ſtupidũ ac letali ſomno oppreſſum admonebit? Propinqui? At hi mœrebunt. Alieni? At hi deſpicient. Amici? At hi talia memorando, te turbare verebuntur. Scilicet & medicus decipiet: nec tu vitã omnino deſperabis, cùm natura maximè omnibus deſideretur. Nox fortè continget, nec adiuuantium facultas, non item qui baptizat aderit. Mors irruet, te rapientes ſtatim aduolabũt. Quis liberabit? Deus tibi deſpectus. At, inquis, me tũc exaudiet: tu verò nunc non ipſum audis? Præſcriptum tempus aliquod addet. Scilicet quod dato bene es vſus? Ne miſer decipiaris: Nemo te inanibus ſeducat verbis. Aderit tibi repentinum exitium, ac interitus ſimilis procellę te euertet. Veniet angelus triſtis, per vim tuam rapiens tot peccatis irretitam animam: teque demum magnopere cruciatum, & abſque voce querentem, præcluſo lamentis vocis organo, ad nigra tartara deducet. Heu quantum teipſum afflictabis, quantum prẹteritorum pœnitentia conſiliorum ſuſpirabis, quando iuſtorum tot illuſtribus donis ornatorum videris claritatem: parte altera peccatorum triſtitiam in profundis tenebris ſpectaueris, qualia tũc corde tecum volutabis? Me miſerum dices, cur peccatorum grauiſsimam hanc ſarcinam, cùm licuerit ac tam facile fuerit, nõ abieci? O quàm durum malorum aceruum mecum traho? Me miſerum quòd haſce peccatorum ſordes non ablui, quod peccatis ita ſum commaculatus. Iam in bonis cæleſtibus delitiatur. O praua mea conſilia: ob breuem peccati voluptatem æternũ crucier? Ob carnis modicas delitias, æterno tradar igni? O iuſtum dei iudicium: vocatus eram, nec audiebam: docebar & non attendebam. Obteſtabantur me, & ego ridebam. Hæc & his ſimilia flendo dicens, hos edes ſupremo tempore queſtus, ſi ante baptiſmum hinc diſcedes. Homo, ſi gehennam metuis, ſi regnum affectas, ne vocationem ſperne, ne vanas innecte cauſſas, ad excuſationem nulla idonea cauſſa, nulla ratio. Mihi autem lachrymas fundere ſuccurrit, dum cõſidero te gloriam dei turpibus ac probroſis factis poſthabere, & ob incontinentiæ licentiam voluptariam in peccato fixum, vnde auelli difficile admodum fuerit, tete à tanta bonorum expectatione per inconſiderantiam excludere, vt tibi cæleſtis Hieruſalem gloriam ſpectare non liceat. Ibi nanque angelorum millia, primorum parentum conuentus, apoſtolorum ſedes, tribunalia Prophetarum, patriarcharum ſceptra, martyrum coronæ, iuſtorum laudes cumulatiſsimè ſpectabuntur. Quàobrem tu ſi ſapis, inter hos purgatus omni tabe, omnique crimine abſolutus, connumerari tota mente, totíſque viribus exopta, gratia dei & domini noſtri Ieſu Chriſti: Cui gloria & imperium in æterna ſæcula. Amen.

Beatorum gaud.

IN EBRIETATEM ET LVXVM, *quibus die Paſchæ populum affectum vidit.*

MOVENT me quidem fratres ad hunc ſermonem veſpertina ſpectacula: illud verò meum retardat animum, meamque in dicendo alacritatem hebetat atque abrumpit, quod ex ijs quæ apud vos tentaui, nullum prouenientem conſpiciam fructum. Nam & agricola ſeminum primò iactorum germinibus nullis exurgẽtibus, deſperatione quadam pigritiaque ad alias rurſus ſementes faciendas capitur. Si enim in tot admonitionibus, quas & ſuperiore tempore vos adhortando non præteriuimus, & deinceps ſeptem iſtis ieiunij hebdomadis nocte ac die per euangelicam vos doctrinam ſine intermiſsione obteſtati, nihil penitus profecimus: qua vos ſpe hodierna die alloquemur amplius, aut adhortabimur? O miſeri, quot noctibus fruſtra vigilaſtis, quot diebus fruſtra conueniſtis, ſi tamen & fruſtra. Nam qui in bonarum actionum profectu ſemel fuerit, deinde ad antiquam viuendi redeat cõſuetudinem, non ſolùm eorum quos eſt paſſus laborum præmium non ſumet, ſed longè grauioribus dignus eſt pœnis: quòd cùm dei verbum deguſtauerit, & myſteriorum notitia dignatus fuerit, breui admodum delinitus voluptate cuncta prodiderit. Nam paruus quidem & infirmus venia dignus eſt: potentes verò (vt dicitur) potenter examinabuntur ac punientur. Veſper vnus, impetus inimici vnus, omnem præteritum laborem prodidit atque diruit. Quæ igitur alacritas, quæ induſtria dicendi reliqua mihi? Itaque ſcitote me omnino taciturum fuiſſe, niſi Hieremiæ metuerem exemplum: qui ad populum contumacem atque incredulum loqui minimè volens, illa paſſus eſt quæ ipſe narrauit. Quomodo videlicet verbum dominum ſit illi factum velut ignis in interioribus qui & vbique illi adfuerit, & quem ferre nequiuerit. Fœminæ laſciuæ, dei timoris oblitæ, ignis æterni minas nihili pendentes, in die tali, quando eas ob reſurrectionis memoriam, domi honeſtè conſidere oportebat, ac illius diei recordari, in qua cæli quidem aperientur: apparebit verò nobis iudex è cælis, & tubę dei, & reſurrectio mortuorum, & iuſtum iudicium, & cuiuſque retributio pro ijs quę geſsit, pro eo, quod de his rebus cogitarent, corda ſua à malis concupiſcentijs repurgarent, præterita delicta lachrymis delerent, ad occurſum Chriſti & magnum illum apparitionis ipſius diem ſeſe præpararent, abiecto ſeruitutis Chriſti iugo, capita honeſtis operta velaminibus impudicè retegentes, deum, & eius angelos deſpiciẽtes, ad marium aſpectus impudentes diffuſæ comas, tunicarum luxum oſtentantes;

tantes: Pedibus gestientes, ac oculo petulco, risu lasciuo, ad saltationem insanientes, iuuẽtutis intemperantiam in se prouocantes: In locis sacris pro mœnibus ciuitatis choros constituentes, ea profanauerunt, ac omnium probrorum officinas reddidere. Aërem insuper meretricijs cantibus, terram verò pedibus lasciuè saltando contaminauere, instar theatri cuiusdam adolescentium caterua sibi circunsistentes. Denique inuerecundæ omnino ac insanæ mulierculæ nullam insaniam, nullum probrum prætermisere. Hæc itaque quomodo tacebo? quomodo dignè conquerar? Vi-
A num profectò harum stragem animarum nobis fecit. Vinum dei donum ad infirmitatis robur ac sustentationem sapientibus concessum, nunc verò instrumentum incontinentiæ intemperãtibus est factum. Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virũ reddit ignauum, ex tẽperato facit lasciuum, iustitiã ignorat, prudentiam extinguit. Sicut enim aqua igni est aduersa, sic vinum immodicum rationem supprimit. Quãobrem vereor contra ipsum aliquid dicere, non vt te paruo quidem aut contemnendo malo, sed quòd nihil sim per meũ sermonem profecturus, nec aliquid vtilitatis allaturus. Si enim ebrius insanit ac tenebris obuoluitur, vanus labor fuerit apud nõ audientem verba facere. Quos igitur alloquemur, si quidem is qui admonitione indiget, minimè dictis auscultat? Sobrius verò & qui sapit, omni animi affectu purgatus nullum ex verbis expectat adiumentũ? Quid igitur faciam, si & oratio mea sit inutilis futura? silentium verò desperationem resipiens? prætteribimus ne diligentiam? At negligentia periculo-
B sa, quãobrem loquar. Omnino loquar aduersus ebrios, & apud sepultas aures clamabimus. Quãquam vt in pestilentia solet euenire, ij qui corpora curãt, sanos quidem & eo morbo liberos adiumentis quibusdam ad sanitatem seruandam facientibus, securos reddunt. Illos verò qui iam affecti sunt: minimè attingunt: Sic sermo noster ex parte tantum aliqua proficere poterit, custodiam & cautionem his qui morbo isto nondum laborant monstrando: hos verò qui iam illo tenentur prætereundo. Qua in re dic homo miser à brutis differs? nónne rationis munere, quam à deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ omnis factus dominus & imperator? Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes annumerari poteris, similísq; illis videri. Immo & bestijs lõgè peiores eos existimauerim qui ab ebrietate superantur, quũ illæ coëundi statas habeant leges & horas, at ij, quòd plus æquo se vino ingurgitauerint, corpúsque superuacuo calore cõcitauerint, in commi-
C scendo nullius temporis & horę rationem habẽtes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur. Nec solùm eo peiores brutis quòd mente insani aut ebrij, sed etiam quod sensibus longè infra illa deficere videantur. Quod, quæso, animal ita visu auditùue atq; ebrius homo debilitatur? Nónne familiarissimos interdum ignorant, alienis verò sępe vt domesticis congrediuntur? An non vmbras sæpenumero, tanquam sulcos aut loca prærupta transsiliunt? Aures terrifico sonitu more fluctuãtis maris refertas habent: Terra interdũ insurgere, ac in arduum ac rectum erigi, mõtes verò circummoueri videntur. Quãdoque ab re & præter modum rident: nunc verò sine consolationis remedio plorant, nunc item audaces & temerarij: mox timidi & ignaui. His etiam somni sunt graues, ægrè respirãtes & prope suffocãtes, ac reuera morti vicini. Vigiliæ verò somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cùm nec vestem habeant, nec quod comedant vsque in crastinum, & regna ad- D
ministrant & exercitibus imperant, in ebrietate, & ciuitates ædificant, & pecuniam distribuunt. Talibus vinum phantasmatis, talique deceptione feruens ipsorũ corda possidet. In alijs verò alios sępeque contrarios exercet actus. Nonnullos videas desperabundos, tristes atque dolentes, semper querulos ac lachrymis refertos. Merum in differentibus corporum habitibus, differentes animę perturbationes exercet. Eos enim quibus sanguinem ad superficiem vsque suffundit, lætos & hilares animo reddit. In eis verò qui graui habitudine, frigidoque circum præcordia sanguine corripiuntur, contrarios producit effectus. Sed quid opus reliquam perturbationum cateruam numerare, morum peruersitatem, promptitudinem illã ad iracundiam, ad querelas, celerem ac repentinam animi ad omnia mutationem, strepitum multum ac tumultum, facilem ad dolos deductionem, ad omnes iræ motus inconsiderantiam? Voluptatis verò incontinentia omnis, ex vini fonte originem vimque habens, præceps ad E
omnem impuritatem atque intemperantiã ruit. Animalium omnium libidinum fœditatem superat, quum bruta naturæ leges in hoc genere noscant atque obseruent: ebrij tantum in mare fœminam, in fœmina marem quęrunt atque optãt. Nec cũcta quæ ex ebrietate mala procedunt, facilè prosequi oratione fuerit. Nam incommoda damnaque & pestilentiæ temporis interuallo hominibus proueniunt, cæli grauitate paulatim hominum corpora inficiente. Quæ verò ex vino sunt, statim irruunt: sic animam perdentes, vt eã squalidam, stigmateque plurimo maculosam relinquant. Sed & ipsum corporis habitum corrumpunt, dum non solum abundantia voluptatum ad lasciuiam insanientium illos labefactant, & dissolutos reddunt. Sed & corpus tumidum, putidum, muscosum, & vitali vigore priuatum circumferentes. Nam eos videre licet oculis liuentibus, cute suppallida, spiritu graui, lingua balbutiente ac demissa, voce confusa, pedibus puerorum more infirmis ac titubantibus, execrationes frequentes ex inanimatis defluentes. Miseri profectò, ac longè miseriores quàm fluctibus agitati, quos fluctus alijs alij succedentes F
à tempestate liberari non statim sinunt: Sic horum animæ madentes, vino submersæ sunt. Quãobrem veluti nauigia quando fluctibus procellæ acceptis grauantur, necessariò commeatus vacuatione ac proiectione leuanda sunt: sic ebrijs rerum stomachum grauãtium vacuatio necessaria, ex quo & vomitione, & deiectione frequenti vix leuari possunt: tantò naufragis deteriores, quantò

Ebrietatis mala.

Vini effectus.

quantò illi res caussantur externas ventos & mare:hi verò sponte periculum adeunt, & ex ebrietate sibi volentes tempestatem pariunt. Lymphatus & malo dæmone captus, misericordia quidẽ dignus:ebrius verò eadem ferè & ipse patiẽs, minimè misericordia dignus, qui spontaneo seruit dæmoni. Quin & tales remedium quærunt ebrietati, nónne aliquid molesti ab illa patiantur curando, sed minimè desistendo, in eaque continuãdo. Dies enim admodum parua, breuis etiam nox vel hyberna potando videtur. Denique huius mali finis nullus est. Ipsum naque merum inexplebilem continuò sitim addit, nec necessariũ querit vsum, sed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, quum ardentes ebrios, ac semper bibẽdi cupidiores reddit. Fit autem vt dum studio inexplebilem bibendi sitim sibi comparare volunt, contraria his penitus quæ optauerunt, patiantur, ac voluptatem, quam omni studio quærunt, omnino amittãt. Luxus enim huiuscemodi assiduitate sensus tabescũt. Nã sicuti visum id quod summè splendet hebetat atque vastat, & magni sonitus ac strepitus ob excessum auditũ tollunt: sic & isti ob assiduam atque immodicã voluptatem sese vastãt atque corrumpunt, & à delectationis via omninò auertunt. Vinum nanque illis insipidum ac dilutum est, etiam si sit meracius. Tepida verò recentis susceptio, etiã si sit copiosissima, etiam si nix ipsa sit, vini tamen flammam intus ardẽtem ex potus immodicitate extinguere non valet. Cui væ? Cui tumultus? Cui iudicia? Cui tristitia & rixa? Cui cõtritiones superuacuæ? Cuius oculi liuentes sunt? An non illis qui vino immorantur, & quærũt vbinam bene poti euadant? Væh lamentabilis vox. Lamentatione quidem digni sunt ebrij, quòd ex Apostoli sententia regnum dei non consequantur. Tumultus in eis oritur & turbatio ob vini potentiam, rationi & cogitationibus aduersantẽ. Preterea tristitiæ ob amaros optãdi voluptatis exitus. Horum nãque pedes vt vincti debilitantur. Manus ex fluxionibus vini caussa eò descendentibus continuò mouentur: quanquam ante omnia mala hæc in ipso potationis tempore similia phreneticorum eis eueniunt. Quum enim cerebrum æstu ex vini vapore redundãte vacillat, dolorem intolerabilem capiti parit. Ex quo caput rectè supra humeros cõsistere non valens, huc illuc vertebris dissolutum iactatur. Rixã verò vocat immoderatas in symposijs & contentiosam garrulitatem. Contritiones etiam nominat, corporis ægritudines significãs, in quas ebrij quoque ob varios morborum casus incidere solent. Sed quis horum admonebit vino sepultos, qui ex crapula continuò dormitãt, capite grauantur, oscitant, caliginem ob oculos habent, ob nauseam fastidiunt. Quamobrem sapientiæ magistros inclamantes minimè audiunt. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Et rursus: Res est immoderata vinũ, & probrosa ebrietas. Quibus sanè verbis ipsi minime auscultãtes, ebrietatis fructum nimirum referunt. Tumescit enim corpus, oculi humoribus prægrauãtur, ora siti ardentia, fauces continuò siccæ. Nam sicuti valles, donec torrentibus inundantur, plenæ esse videntur; vnda verò desinẽte statim siccæ vacuæque remanent; sic & vinolentorum ora vino ac potatione durãtibus exaturantur ac madescunt: paulò pòst continua siccitate laborãt, ex quo ad frequenter bibendũ inuitantur, vnde humor naturalis amittitur. Quæ nãq; est hominis structura adeò firma, quæ tãtis ebrietatis malis resistat? Quis vnquam madidum semper & innatãs vino corpus conseruabit, vt non exile, dissolutum, & omnibus obnoxiũ morbis existat? Hinc tremores, hinc debilitates confracto ac debilitato vitali spiritu, & excidentibus robore membris ac dissolutis excitãtur. Valetudo enim omni corporis inflationi tumorique inest. Quis est qui maledictionem Cain in seipsum transfert? An non qui vino tremit & vacillat per omnem vitam? Naturali nanque firmitate deficiente, necesse est corpus continuò vacillet atque moueatur. Quousq; tãdem vinum? quousque ebrietas? Periculum miser est, ne pro homine cœnum lutumque fias. Sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianã crapulam meri & hoc tabidi, haud aliter quàm vasa putida redoles. Hos Esaias luget: Væh surgẽtibus mane & sicerã amantibus, ad vesperam vsque in vino permanentibus. Vinum enim illos cremabit. Post citharam & saltationes vinum bibunt. Opera verò domini nõ respiciunt, & opera manuum ejus non considerant. Sicera omne quod ebrietatem inducit apud Hebræos vocari solet. Quos igitur nunc Propheta deplorat, ij sunt, qui luce incipiente vinum queritant, œnopolia cauponásque circumagunt, sodales cõueniunt, ac inuicem ad potãdum inuitãt. Omnem denique curam, cetera posthabentes, in hoc collocant: nec temporis partem aliquã in rerum cælestium atque operum dei consideratione ponunt. Eorum oculi nunquã suspiciunt, aut ad sidera tolluntur, vt pulchritudinem & omnẽ in rebus creatis prouidentiam simul & iustitiam meditãtes, ad summi ac sapientissimi dei creatoris omnium cognitionem perfectã charitatemque perueniant: sed statim prima luce symposia meditantur & curãt, tapetibus varijs & aulæis ornant, famulos ad hoc exercent, in hoc omnem curam & diligentiam ostendunt, vt pocula comparent, vasa refrigeratoria, crateras ac phialas, sicut in põpa quadam & festa die ponentes, vt vasorum varietas pulchritudoque satietatem excludat, admirationique sit, vtque poculorũ commoditate ac mutatione diutius potent. Sed & officia his obeundis adhibent, symposiarchos, archiœnochos, architriclinos. Et demum ordo ac dispositio in re inordinata confusaque constituitur: vt quemadmodum principibus mundanis ex satellitibus augetur auctoritas: ita illi & ebrietati velut reginæ cuidam ministros disponentes, summam illius turpitudinem, horum studio numerum obtegere contendunt. Insuper coronæ adhibentur & flores, & vnguenta, & odorum mille genera: quæ omnia rebus perituris ac minimè laudandis superuacaneum pariunt negotium. Deinde cum potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendãt: cuius auctorem legis diabolũ habent: victoriæ verò prẽmium, peccatum. Nam qui plus hauserit meri, is præ ceteris laudatur, is victoriam refert. Atque ita gloria in ignominia illorum est. Inter se nanque contendunt, & vt in iudicio

Ebriorum valetudo.

Esaias de vinolentis.

iudiciò aliquo defenſitant. Quíſnam ſermo turpitudinem eorum quę hîc fiunt vnquam ſatis explicare poterit? Omnia ſunt confuſione inconſiderantiaque referta, vbi & qui vincunt & qui vincuntur pariter ſunt temulenti: vbi miniſtri rident, manus labant, ora madent, venter ciborum grauitate dirumpitur, miſerum corpus naturali vigore diſſolutum ac defluens vim ponderis immodici ferre non valet. Miſerum profectò chriſtianorum oculis ſpectaculum. Vir ætate florens, corpore robuſtus, obeũdis in exercitu laboribus aptus, aliorum ſubſidio domum reportatur, nec erigere ſeipſum valens, nec proprijs incedere pedibus. Et qui terrori hoſtibus fuerat, ridiculus in
A foro pueris videtur, occaſionemque vt ab omnibus contemnatur præbet, ſine ferro vulneratus, ſine hoſtibus enectus. Vir militaris & iuuenis crapulæ mancipium fit, ab inimicis quęcũque iuſſerint pati paratus. Ebrietas itaque rationis interitus, fortitudinis pernicies, ſenectus immatura, mors momẽtanea. Quid quæſo ſunt ebrij, quàm gentium idola? Oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt: manus paralyſi affectas habent, pedes infirmos ac facilè offendẽtes. Quis hæc machinatur? quis horũ cauſſa malorũ? quis inſaniæ huius pharmacũ nobis propinauit: Tu homo prælium committis. In aciem iuuentutem educis, facilè vulneratur, ætatis florem vino abſumis, vocas ad cœnam vt amicũ, poſtea eijcis vt cadauer, anima illius extincta. Cùm putantur iam eſſe bene poti, tunc bibere incipiũt, potantque pecudum more, vt ex fonte perenni aquas ſcaturigines accumbentibus adminiſtrante. Pro-
B cedente autem potatione prodit in medium adoleſcens nondum ebrius phialam vini refrigerati humeris ferens. Is ſubmoto illorum pincerna in medio aſtans per obliquas fiſtulas æquam cõuiuis diſtribuit ebrietatem. Nouũ genus hoc menſuræ, vbi nullus eſt menſuræ modus, vt per poculorum ęqualitatem inter eos nulla fit inuidia, nec alius alium bibendo circumueniat aut defraudet. Arripit quiſq; ante ſe poſitũ canalem, vt ex quadam ciſterna more boum ſine reſpiratione vno hauſtu tantum bibere contendat, quantum vas illud per argenteam fiſtulam ſuppeditat. Reſpice parumper ad miſerum ventrem vaſis magnitudinem, vini menſuram capientem quanta ſit conſidera. Hanc tu nequaquam in vas vinarium reponis, ſed in ventrem tuum dudũ repletum demittis. Quamobrem iure clamat Propheta: Væh ſurgentibus manè, & ſiceram potantibus, & in vino perdurãtibus vſque ad veſperam, & diẽ in ebrie-
C tate cõſumentes, ac nullum tempus ad conſiderandam dei ſapientiã, & opera manuum eius dignoſcenda interponentes. Vinum illos cõburet. Quòd ſanè dicit, quoniã vini feruor corpori infuſus, incendium fit ignitorum inimici iaculorum. Rationem enim ac mentem vinum deprimit: voluptates & animi ceteros affectus malos velut apũ examen excitat. Quis, dic mihi, currus equorum indomitorum ita præceps fertur, dominum ſuum excutiens? Quod nauigium ita gubernatore deſtitutum, ita fluctibus exagitatum & cõcuſſum, ſi contingat, vt nõ ſit ebrio ſecurius? Ex talibus itaq; malis viri ac fœminæ communes conſtituentes choros, maloque dæmoni miſeras tradentes animas, ſeſe inuicem libidinum telis confodiunt atque lacerãt. Riſus inter ſe hiſtrionicos, cantus probroſos, meretricios geſtus ad libidinẽ inuitantes, exercent. Rides, dic mihi, & gaudes inepta ſtolidaque lætitia: quum lacrymas fundere, ac dolere ob ea quæ admiſiſti fas erat? Cantus profanos exerces, oblitus pſalmorum & hymnorum quos didiciſti. Moues pedes, & inſanus ſaltas, Choreas ducis imprudens, cùm genua ad dei & domini noſtri Ieſu Chriſti cultũ flectere oporteat. Quas ego fleam, puellásne coniugij expertes, an viris coniunctas? Hæ quidem amiſſa virginitate reuerſæ ſunt: illę verò pudicitiam viris minimè ſeruauerunt. Nam ſi quæ forſan peccatum
D corpore vitauere, animo tamẽ admiſere: quę quidem & viris mihi ſimul dicta monitaq; ſint. Vidit ille malè: viſa eſt illa malè. Qui mulierem ad concupiſcendum viderit, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Si fortuiti occurſus ijs qui obiter mulierculam inſpexerunt, tãtum pariunt periculi, quantò maius fuerit quum de induſtria congrediuntur, quum dedita opera mulieres in ebrietate & conuiuio, omni laſciuo geſtu, ſaltatione, cantu impudico ad libidinem effrenes iuuenes inuitãtes ſpectãtur? Quid dicũt aut quid cauſſantur ex his ſpectaculis, vbi tot mala congregantur? Nónne ob voluptatem ſe ac ad excitandã concupiſcentiam ſpectare? Itaq; inexcuſabilis laſciuię pœnas apud iuſtum dei iudicium quãdoque dabũt. Quomodo vos ô miſeri pentecoſte ſuſcipiet, qui ita paſcha contempſiſtis? Pentecoſtę ſancti ſpiritus aduentum efficacem omnibúſque notum habet.
E Tu verò te ipſum iam contrarij ſpiritus habitaculum reddidiſti. Ex quo non templum dei ob inhabitantem ſpiritum ſanctum, ſed idolorũ factus es. Quamobrem veram facis Prophetæ execrationem ex dei perſona dicentis. Conuertam feſta eorum in luctum. Sed quomodo, dicite mihi, ſeruis imperare poteſtis, quum & ipſi cupiditatibus veſtris tanquam mancipia ſeruiatis? Quomodo filios monetis veſtros, animas proprias incaſtigatas retinentes, ac procul ab omni diſciplina viuentes? Quid igitur? Vos in his relinquam? Sed vereor, ne ſi remedium his malis prætereã, alius peruicacior fiat, alius verò ob triſtitiam illatam deſperet. Medicina enim, inquit, magna delicta ſedabit. Ieiunium ebrietatem curet, Pſalmus turpes cantus, lacryma riſum. Pro ſaltatione genu deo flectatur, pro tripudio pectus pulſetur. Pro veſtiũ ſumptu atque ornatu humilitas. In omnibus verò eleemoſyna peccata diluat: redemptio
F animę viri diuitię. In communionẽ ſocietatemq; orandi dei plures admittite eorum qui tribulati ſunt, ſi quo pacto tibi malitiæ culpa remittatur. Quando enim ſedit populus mãducare & bibere, tunc & ſurgebat ad ludẽdum: luſus verò illorum idololatria erat: tunc leuitæ contra fratres ſeſe armãtes ex eis viginti tria millia ceciderunt: ſic enim manus ſuas, inquit hiſtoria cõſecrãrunt. Et vobis nunc deum timẽtibus dico, qui probra hæc ſceleraq; minimè probatis. Illud monemus, vt ſi quos pœnitentes horum quę admiſerunt, videatis, eorum vos miſeratio vt propriorũ membrorum affectorum capiat. Si verò à vitijs minimè diſcedentes, & veſtra ſuper his monita veſtrumque dolorem aſpernantes animaduertitis, ex eorum

Aequales calices.

Popul⁹ chriſtianorum pſalmos & hymnos edoctus.

ex eorum medio discedite ac separemini, & immundũ ne contigeritis, vt hoc pacto illi quidem pudefacti ad propriæ malitiæ agnitionẽ veniant. Vos verò pro iustitia ac zelo præmium Phinees consequamini apud iustum iudicem deum & patrem domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

HOMILIA DE FIDE.

A DEI quidem continuò reminiscendi, apud pias & ei dicatas animas nulla est satietas. Quæ verò sunt dei, sermone prosequi ac narrare, audax profectò facinus fuerit, quum infra materiam tam arduam nostra sit longè cogitatio. Rursusque de deo cogitata seu cognita nec sermo vllus satis apertè explicare possit. Sic igitur mens nostra diuinarum rerum consideratione ac notitia multo reperiatur inferior, & oratio infra mentem ipsam & cognitionem maximè existat: quomodo non erit necessarium silere, ne theologiæ dignitas verborum penuria & tenuitate periclitari videatur? Cunctis enim tàm doctis quàm indoctis, natura quidem est insitum hominibus, vt deum glorificare cupiant: enarrare autem ipsius magnitudinem nullus sanè inuenitur idoneus. In cultu vero ac pietate erga illum, alter ab altero distamus. Nemo enim ita demens, aut tanta mentis cæ-
B citate est, vt ad summam dei comprensionem sese peruenisse existimet: sed quantò magis ad ipsius notitiam accedere videbitur, tantò maiorem sentiet infirmitatem. Talis erat Abraham, talis Moses. Quando enim deum videre, quantum fas erat homini, potuerunt: tunc maximè vterque se humilem tenuemque putauit: Abrahã se terram ac cinerem nominans, Moses verò se lingua balbum, ac sermone tardũ appellans. Videbat enim se rerũ cognitarum magnitudini nequaquam linguæ debilitate posse respõdere. Sed postquã omnium aures ad theologiæ auditionem sunt apertæ: nec vlla satietas, aut vllus finis in ecclesia taliũ acroamatum, Ecclesiastici sermonem verum faciunt, dicentis: Non implebitur auris ab auditione: necesse itẽ nobis pro facultate aliquid de hac enarrare. Dicemus autem non quantus sit deus, sed quãtum nobis deprendi possit. Nam vt quæ sunt intra cælum & terrã media, licet planè aspicere oculis non valemus: non tamen propterea
C caussa nobis fuerit, vt quantũ possimus non aspiciamus. Sic & nos paucis nunc verbis pietatis in hac parte officio satisfaciemus. Naturę verò magnitudini triumphum cõtra omnem sermonis facultatem concedemus. Nam nec angelorum linguæ, qualescũque aut quãtæcunque hę sunt, neq; item archangelorum cum omni rationali natura congregatæ, vel minimã illius diuinitatis partem satis congrue prosequi, nedum toti explicãdę pares esse valebunt. Tu autem si aliquid de deo dicere aut audire cupis, mitte corpus vnà cum sensibus corporeis: relinque terram, mare, & aërem sub tuis ponito pedibus. Transi contemplatione temporum pulchrè distinctas ordinationes, terræ ornatus. Supra æthera mentis oculos attolle. Siderum cursus mirandamque naturam prę̨teri, ordinem, magnitudinem, quantos omnibus vsus præbeant, splendorem, motum, collocationem, quemadmodum inter se iungãtur, ac distent, mirabili quadam ac perpetua ratione, omnia mente sublimior factus despice. Deinde supra cęlũ ascẽde, & animo pulcherrima quæ ibi adsunt cõtemplator, cælestes exercitus, angelorũ choros, præsulatus archangelorum, gloriam dominationum, sedes thronorum, virtutes, principatus, potestates, singula percurrendo creata: mentem amore diuino incensus altius illis attolle, ac omnium conditricem naturam diuinam intuere stabilem, D
immobilem, nihil in se alienum retinentem, simplicem, impassibilem, indiuisibilem, incompositam, lucem habitantem inaccessam, potentiam ineffabilem, magnitudinem incircumscriptam, gloriam supermicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem inenarrabilem: quæ anima vehementer consternata contingi quidem, sermone autem nequaquam explicari potest. Ibi nanque pater, filius, & spiritus sanctus, Increata natura, dominica maiestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, omnium caussa existentium, animantium radix: vnde vitæ fons orta est: sapientia, potentia, imago ipsissima inuisibilis dei, Filius ex patre genitus, verbum viuens, deus existens, & ad deum existens: existens, non factus, ante omnia secula, non postea creatus. Filius, non seruus, creator non creatura. Cuncta existens, quæ est & pater, filius inquam & pater. Has mihi proprietates probè custodi. Manens igitur in essentia filius, omnia est, quæ E
pater est. Secundum ipsius domini vocem, dicentis: Cuncta quæ habet pater mea sunt. Reuera nanque imaginis sunt omnia, quæ in prototypo siue exemplari existunt: Vidimus, inquit Euangelium, gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre: Hoc est, non ex munere aut ex gratia, hæc ei miranda data sunt: sed ex naturali communitate patriæ diuinitatis dignitatem obtinente filio. Accipere nanque, commune quiddam cum creatione est: habere autem ex natura, proprium geniti. Vt ergo filius, naturaliter ea quæ sunt patris possidet: vt autem vnigenitus, omnia in seipso comprendit, nihil cum altero diuidens. Ex ipsa igitur filij appellatione dicimus, quòd naturę socius est, nõ nasci iussus, sed ex potestate splẽdens: sine interuallo, sine tempore, cum patre coniunctus: æqualis in bonitate, æqualis in potentia, eiusdem socius gloriæ, quid enim aliud est, quàm sphragis & imago, totum in se patrẽ ostendens? Quęcunque autem post hęc tibi de ipso filio corporea dicuntur, vt videlicet ob salutem hominum carnem assumens se nobis manifestauerit, quodque missum se, & nihil per se posse, & mandatũ à patre accepisse, & his similia dixerit: nullam tibi occasionem prębeat, vt ipsius vnigeniti diuinitatem vlla ex parte minuas. Non enim F
ea quæ humiliter ac tenuiter de domino ob tui ingenij debilitatẽ dicta sunt, caussã minuẽdi, aut aliquid detrahẽdi diuinæ potentiæ dignitati cõgruam habent. Sed naturã quidem deo competentem intellige, humiliora verò vera dispensatoriè accipe. De quibus si in præsentiarũ exactè tractare vellemus, obscuri vehementer essemus multam

Pater.

Filius.

Gloriam quasi vnigeniti.

multam infinitamque penè verborũ copiam subiecto adducentes. Sed ad propositum reuertamur. Si mẽs nostra sese corporeis affectibus purgare atque exuere, & omnem intelligibilem creaturam deserere posset, & quemadmodum piscis ex profundo ad summũ adnatare, in primã creationis puritatem reducta, ibi spiritũ sanctum videret: vbi filius, & vbi pater omnia cum ipso cõiunctim & secũdum naturam, bonitatem, rectitudinem, iustitiam, sanctitatem possident. Dicitur enim. Spiritus tuus bonus. Et rursus: spiritus rectus. Item: Spiritus sanctus. Et Paulus ait: Lex spiritus vitæ. Horum nihil aliunde illi accessit, nihil postea est factum. Sed quemadmodum calefacere minimè ab igne separatur, nec à luce splendere: sic nec à spiritu sanctificare, viuificareque, seu bonitas, seu rectitudo. Ibi igitur spiritus constitit, ibi, inquam, in natura beata: nõ multitudine connumeratus, sed in trinitate consideratus. Vnicè enunciatus: nõ in numero aliquo, aut consortio comprensus: vt enim Pater vnus, & filius vnus, sic & spiritus sanctus vnus est. Ministrantes autem spiritus in singulis ordinibus, multitudinẽ nobis vix numerabilem ostendunt. Ne igitur in creatione quod supra creationẽ est quæras: néve id quod sanctificat coniunge sanctificatis. Is autem spiritus angelos & archangelos implet, potestates sanctificat, omnia deniq; viuificat. Is item in omnem creaturam diuisus cùm aliter ab alio capiatur nihil tum minuitur & participantibus. Omnibus quidem gratiam suam largitur, nõ tamen consumetur, sed participes ipsius implẽtur, & ipse in nullo deficit. Quemadmodum sol corporibus lucens variè à quolibet sumitur, nec tamen propterea diminuitur, sic & omnibus quidem gratiam præbens, infractus remanet ac indiuisus. Omneis quidem ad agnitionem dei illuminat, Prophetas inspirat, legislatores sapiẽtes reddit, sacerdotes sacris instituit, regibus fortitudinem addit, perficit iustos, ornat modestos, gratiã sanitatum operatur, mortuos viuificat, soluit compeditos, alienos in filios per regenerationem supernam adoptat. Si telonarium deprendat credentem, euangelistam constituit. Si piscatorem inueniat, theologũ reddit. Si persecutorem pœnitentem, gentium apostolum, præconem fidei, vas electionis declarat. Per hunc etiam spiritum, debiles redduntur robusti, pauperes in diuitias veniunt. Idiotæ, ingenio & eloquentia ceteris quidem sapientibus sapientiores euadunt. Paulus debilis, sed ob præsentem spiritum eius corporis sudaria sanitatem suscipientibus præbent. Petrus & ipsa humana velatus debilitate, ob eiusdem spiritus gratiam vmbra corporis morbos ægrotantium pellebat. Pauperes Petrus & Ioannes, argentum & aurum non habebant: verum sanitatem diuitijs lõgè pretiosiorẽ pauperi claudo apud portam speciosam donauerũt. Qui cùm ex multis aurum acciperet, nihilominus rogabat. Ex Petro gratiã cùm suscepisset, rogare amplius destitit, veluti ceruus prosiliens, ac deum collaudans. Ioannes mundi sapientiam nunquam didicit aut nouit: Attamen loquutus est potentia spiritus verba, quæ nulla sapientia deprendere valet. Is denique spiritus in cælo est, & terram impleuit, vbique adest & nusquam circunscribitur, totus in quolibet inhabitat, & totus cũ deo est: non quidem ministri modo dona distribuit, sed dominica ac principali potestate charismata diuidit. Diuidit, inquam, propria cuilibet vt vult. Mittitur dispensatoriè, sed operatur sua auctoritate. Quamobrẽ fratres amãtissimi, hunc animabus nostris adesse omni studio quæramus: nec vllo vnquam tempore nos desinere, in gratia domini nostri Iesu Christi: Cui gloria & imperium in æterna secula. Amen.

Spiritus sanctus.

A

B

C

D

HOMILIA IN VERBA
illa In principio erat verbum.

OMNIS quidem euangeliorum vox, reliquis omnibus sancti spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur: quòd in alijs per prophetas seruos, in euangelijs autem ipse per se dominus nos est allocutus. In ipsius autem euangelij laudibus, & sermonis magnitudine, & sententiarum grauitate. Ioannes filius tonitrui primas obtinet. Cuius procemium iam lectum audiuimus: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hæc ego noui multos etiam extra veritatis rationem, mundana sapientia præditos, iactantes & admirantes, ac suis decretis & scriptis miscere audentes. Fur enim diabolus, & nostra extra nuntiant, ad suos * hypophetas transfert. Si igitur carnis sapientia hanc virtutem verborum tantopere admiratur: quid nos spiritus sancti discipuli faciemus? frustrane & sine attentione audiemus, & paruam admodum eis inesse virtutem existimabimus? Et quis ita sine mente est ac sensu, vt talem sententiarum pulchritudinem, ac descriptorum indeprensibilem veritatem non stupeat & admiretur, ac eius veritatem deprendere cupiat? Veruntamen admirari quidem pulchra nequaquam difficile est, sed perfectam ac diligentem eorum assequi cognitiotionem, hoc sanè captu difficile. Nam & solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet, & ipsius magnitudinem, simulque pulchritudinem, & radiorũm symmetriam, & lucis splendorem admiratus. Si verò in eum diligentius ac pertinacius intuebitur, & indies eius aspectum considerabit, non solùm ea quæ sentit in eo deprendet, sed etiam oculorum acie debilitatus abscedet. Tale quidem mihi videor mente pati, si ardua sublimísque verborum prædictorum vestigatio requiratur. In principio erat verbum. Quisnam dignè quæ sunt circa principia cognoscet? Quænam verborum virtus inueniatur, quæ possit cognitum pro ipsius dignitate ostendere? Ipse Ioannes de filij dei theologia tractaturus, nullum aliud exordium orationis aptius quàm principium omnium prætulit. Præuidebat iam tum spiritus sanctus futuros esse, qui sophismata in audientium euersionem machinarentur. Quoniam si genitus est, non erat: & antequam generaretur non erat. Et, ex his quæ non sunt, hypostasim accepit. Talia enim linguæ loquuntur ad persuadendum aptæ, ac super omnem gladium ancipitem penetrabiles & acutæ. Ne igitur alicui

E

F

*Hypophetas ... [marginal note, partly illegible]

alicui huiuscemodi tendiculas vsurpare liceat, spiritus sanctus occurrit per euangeliũ, loquens: In principio erat verbum. Si hanc vocem rectè tenueris, nihil à viris cotentiosis ac captiosis graue patieris. Si enim ille dixerit: Si genitus est, non erat: Tu dic: In principio erat. Sed, inquit, prius quàm genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud erat, non item relinquas: In principio. Principij nanque summitas nequaquam deprenditur. Quod autem extra principium sit, non inuenitur. Ne quis te decipiat varia dictionis significatione. Multa enim sunt principia diuersarum

Principiũ varie accipitur.

A rerum in hac vita, verum vnum est principium, quod omnia pręcedit. Principium bonæ vitę, dixit Prouerbiũ: Sed vię quidem principiũ, primus motus, vnde iter incipimus: cui quod est retro, inueniri potest: Et, Principium sapientiæ timor domini. Artium nanque comprehensionem elementaria institutio pręcedit: primum itaque elementũ sapientiæ est timor domini. Sed hoc principio est aliquod antiquius: videlicet animæ constitutio, nondũ factæ sapientis, nec domini timore adeptæ. Principia dicuntur ciuiles quoque potentatus dignitate præcellentes. Sed ista principia aliquorum sunt principia, & quodlibet illorũ aliquò refertur. Principium enim lineæ punctũ. Et principium superficiei linea: & principiũ corporis, superficies, & orationis principia, elementa. Illud autem de quo dicimus principium, non tale est: nulli alligatur, nulli seruit, cũ nullo consideratur: sed liberum est sine domino, solutum omni ad alterum coniunctione, cogitatione indeprensibile, vltra quod aliquid inuenire nõ est.

B Si enim phantasia mentis contenderis principiũ præterire, inueniet ipsum te præteriens, & tuas omnino decipiet cogitationes. Dimitte tuã mentem, quantum ipsa cupit percurrere, & ad superiora conscendere: Deinde ipsam reperies in infinitum errantem, ac per multa vacua spatiantẽ, rursus verò ad suijpsius vnitatẽ redeuntem: quoniã antiquius seipsa principiũ reperire nequeat. Idcirco semper principium omni cognito exterius, ac superius inuenitur. Igitur in principio erat verbum. O rem mirabilem, quomodo cunctę inter se voces congruè sunt coniunctæ? Nam erat, idem valet ac vox hęc: In principio. Vbi blasphemus? vbi lingua Christo aduersaria dicens. Erat aliquando, quando non erat? Audi euangelium: In principio erat. Si autem in principio erat, quãdo non erat? Impietatem eorumne ploro, an ignorantiam abominor? Sed antequam factum esset, non erat. Nosti quãdo sit genitus, vt quod prius est tempore possis inferre? Illud enim antea, tem-

C poralis est vox, aliud alij vetustatis gratia præponens. Temporis autem conditorem quomodo congruum est generationis temporalis appellatione esse subiectum? In principio igitur erat. Quod si ab hoc verbo, erat, non deficies aut te alienaueris, nullum blasphemiæ dabis aditum. Sicut enim per mare euntes, quando inter duas anchoras fluctuant, tempestatem despiciunt: sic & tu hanc prauam tempestatem, quam spiritus malitiæ in vitã inferunt mortalium multorumque fidem concutiunt, ridebis: si horum verborum securitate, animam confirmatam munitamque habueris. Quærit mẽs nostra, quodnam hoc in principio verbum sit: humanúmne verbum an angelorum: quoniam innuere nobis Apostolus videtur, angelos propriam habere linguam, dicens: Si linguis loquar hominum & angelorum. Sed & verbi duplex est sensus: Vno modo per vocem prolatus, & aërem verberans, statimque periens: Alio modo intra nos positum, & nostris cognitum cordibus. Logos insuper artificiosa est oratio. Vide itaque, ne vocis huius æquiuocatio te forte decipiat. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, cùm homo initium generationis postremò acceperit? Nam ante homines, & bestiæ, & volucres, & serpentes, omnia denique terrestria, aquatilia, volatilia, astra, sol, luna, herbæ, terra, mare, cælum. D

Non igitur in principio humanum erat verbum, sed neque angelorum esse potest. Omnis nanque creatio inferior æuo est, principium à creatore accipiens: Verbum autem intrinsecus cordibus nascens, & ipsum est illis quæ intelliguntur posterius. Sed audi verbum hoc, ita vt deo condignum est. Nam de vnigenito differens verbum ipsum appellauit. Quemadmodum igitur illum paulò pòst & lucem, & vitam, & resurrectionem vocat. Cùm verò lucem audis, non hanc sensibilem oculisque visibilem existimabis. Neque cùm vitam audiueris, hanc communem putaueris, qua & bruta viuunt. Similiter & verbum audiens, caue mentis imbecillitate ad humiles terrenásque sententias deprimaris, sed verbi potestatem ac sensum diligentius inuestiga. Cur verbum? Vt quod ex mente procedit, ostendatur. Cur, inquam, verbum? Quoniam sine motu genitum est. Cur verbum? Quoniam imago est genitoris, totum in se monstrans genitorem, nullam inde partem diducens, & perfecta in se existens: quemadmodũ ferè verbum nostrum quod totius nostrę cogitationis imaginem refert. Quę enim secundũ cor nouimus, hæc verbo proferimus. Et quod loquimur exẽplar habet eius quod corde cogitamus. Ex cordis enim abũdantia verbum pronuntiatur. Nam cor nostrũ veluti fons est quidam, verbum verò emissum veluti riuus ex fonte profluens. Tantum igitur profluens est, quantum id inde profluit, ac quale opertum, tale item apparens extat. Verbum itaque dixit, vt impassibilem patris generationem ostendat, & perfectam filij substantiam theologizet, & coniunctionem sine tempore filij ad patrem per hæc ostendat. Nam & verbum nostrum, mentis generatio, sine passione generatur. Neque enim scinditur, neu diuiditur, neque fluit, sed manens tota mens in proprio statu verbum totum & continuum emittit, ac procedens verbum omnem generantis mentis virtutem in seipso complectitur. Tua igitur tantum ex verbi voce vnigeniti theologiam accipe, quantum pietas permittit. Quod quidem obscurum verbum, & inconditum, ac inconcinnum apparens inueneris, hoc vitabis, & omninò præteribis. In principio erat verbum. Si dixisset: In principio erat filius, appellatione filij cogitatio de passione generationis subijsset. Quoniam apud nos genita & tempore & passione generantur. Idcirco de industria verbum dixit, vanis hominum suspicionibus occurrens, vt tuam animam incolumem conserua-

Filius quare dictus verbum. E

F

conseruaret. Et verbum erat apud deum. Rursus erat. Propter impios qui blasphemant, dicentes: quoniam non erat. Vbi non erat verbum? Non in loco. Non enim in loco quæ sunt incircũscripta cõtinentur. Sed vbi? Apud deũ. Neque enim pater in loco, nec filius in circunsepto aliquo aut circunscriptione certa deprenditur. Sed infinitus pater, infinitus filius. Totum quodcunq; noueris, & quocũque spiritu tuo penetraueris, deo plenum, simul & hypostasim filij coniunctam inuenies. Et verbum erat apud deum. Admirare cuiuslibet vocis virtutem. Non enim in deo verbum erat, sed apud deũ, vt hypostaseos proprietas consistat. Non dixit in deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret. Etenim peruersa est & illorum blasphemia, qui omnia commiscere, & vnum subiectum statuere: patris verò, ac filij, ac spiritus sancti differentes appellationes vni rei adaptatas esse asserere conãtur. Impietas hæc pessima fugiendaque, non minus quàm similem esse secundum substãtiam filium dei à deo patre blasphemantium. Et verbum erat apud deum. Postquàm verbi voce vsus est ad exprimendam generationis Christi impassibilitatem, id quod in eo verbo nocere nobis poterat, moderatur, & veluti blasphemantium sycophantiæ eripit, qui dicunt: Quid est verbum? dum subiungit, dicens: Deus erat verbum. Ne callidè quorundam verborum differentias mihi afferas. Néve ex arte astuta tua aliquam doctrinæ spiritus blasphemiã incutias. Habes sententiam. Subditus esto domino. Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud deum. Rursus summans paucis verbis omnem suam de vnigenito theologiam nobis euangelista tradit. Hoc. Quod hoc verbum? Deus. Postquam enim mentem tuam de illo correxit, & quasi animæ tuæ insculpsit quæ ignorabas, per doctrinam & verbum cordi tuo indidit. Hoc, inquit. Quod hoc? Ne extrà per vocem demonstratiuam respice, ostensumque tibi vestiga, sed in animæ tuæ occulta penetraliaque ingredere, & qualem didiceris deum vt in principio existentem, vt verbum procedentem, vt apud deum existentem, hũc dominum tuum obserua, cole, adora, ac demum per insitam tibi doctrinam intellige: quòd hic erat in principio: hoc est, semper apud deum eius patrem. Has mihi paucas voces seruate, quasi signaculum illas memorijs vestris imprimentes, Ipsæ nanque contra insidiãtium incursus tanquã firmissimum munimentum erũt. Ipsæ, inquam, propugnaculum & custodia fuerint animarum, salutaris defensio ipsas tuentibus. Si quis autem tibi dixerit: Cùm non esset, genitus est. Si enim erat, quomodo genitus est? Hanc vt dæmonum vocem, ac cõtra vnigeniti gloriam blasphemam repelle: Tu verò insurgens ad euãgelij voces accurre: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud deum. Quartum, dic erat, & blasphemiam illorum confutabis, qui dicunt, non erat. Hæ itaque voces tanquam fidei fundamenta immobiles persistant. Super has & reliqua deo fauente superædificabimus. Nec enim vos omnia semel docere valemus, ne forte orationis longitudine inutilia vobis quæ studiosè selecta sunt, reddamus. Omnia nanque percurrere, mentis debilitati haud aliter fuerit, quàm vetrem ob nimiã saturitatem ea quæ sumpserit ad concoctionem deducere non posse. Opto autem fratres, vt ista vobis & gustu sint dulcia, & digestione & cõcoctione vtilia. Ego verò me paratum ad reliqua quæ restant vobis enarranda libenter obtulerim. In Christo Iesu domino nostro: Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

Et verbum erat apud deum, cur non in deo.

HOMILIA BASILII MAGNI *in sanctum baptisma.*

QVI baptizatur, in sanctam triadem baptizatur, in patrem, & filium, ac sanctum spiritum: non in principatus, nõ in virtutes, nec in reliquas aliquas creaturas. Sciat ergo manifestè quòd supra creaturas sit sancta trinitas, nec quidquam illius creaturis connumerare conetur. Memor sit domini, qui spiritum sanctum discipulis suis inspirauit, perque illam inspirationem spiritum esse diuinæ essentiæ, & non creatæ naturæ ostendit. Reputet etiam secum Apostolicam de trinitate expositionem, in qua videmus vnam esse operationem patris, & filij, ac spiritus sancti, vt neque filius, neque spiritus creatus sit, aut factus secundum naturam. Non enim deus, vt suam operationem absoluat, sua ipsius opus habet creatione. Dicit autem Apostolus: Diuisiones donorum sunt, & idem spiritus. Et diuisiones sunt ministeriorum, & idem dominus. Et diuisiones sunt operationũ, idem verò deus, qui operatur omnia in omnibus. Itaque quę deus operatur, eadem operatur & spiritus. Omnia, inquit, operatur vnus ac idem spiritus diuidens vnicuique vt vult. Non itaque seruituti deputet spiritum, cùm audiat illum omnia quę dei sunt operari quemadmodum vult. Et iterum dicit: Dominus autem spiritus est. Vbi verò domini spiritus est, ibi & libertas est. Etenim nisi diuinitatem habitare in nobis diceret per spiritum, qui in nobis habitat, dicente Ioanne: In hoc cognoscimus illum in nobis esse, ex spiritu videlicet, quem dedit nobis, omnem nobis spem adimeret. Si enim deus in nobis non est, neque vita, neque vllis bonis sempiternis potiemur. Dicit autem iterum Paulus: An ignoratis quòd templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Rursus: Corpora vestra templum spiritus sancti sunt, qui in vobis est, quem habetis à deo. Creatura quidem reuelatione opus habet, vt quę dei sunt, cognoscat. Spiritus verò nobis illa reuelat. Deus, inquit, reuelauit vobis per spiritum suum. Et in vobis scrutatur. Nam in ipso scrutationem facimus, spiritus inquit, scrutatur etiã profunda dei. A seipso autem cognoscit, quemadmodũ & noster spiritus. Quis enim hominum, inquit, nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo nouit, nisi spiritus dei. Viuificat etiam deus. Dicit enim Paulus: Denuntio coram deo, qui omnia viuificat. Vitam dat autem & Christus, qui dicit: Oues meę vocé meam audiunt, & ego do illis vitam æternam. Viuificamur verò & per spiritum, teste Paulo, qui dicit: Is qui Christum excitauit ex mortuis, viuificabit & mortalia

> κύριος ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα τῷ τοῦ κυρίου ὀνόματι, καὶ χριστὸς τῷ τοῦ χριστοῦ

& mortalia vestra corpora per spiritū suum, qui habitat in vobis. Est itaque viuificatio à deo per Christum in spiritu. Quapropter & quoniā omnis operatio filij per spiritum manifestatur, Dominus nominatur spiritus, nomine domini, & Christus nomine Christi, quemadmodū iam diximus. Dominus autem spiritus est. Dictū est autem & hoc: Vos non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus dei in vobis est. Si quis autē spi-
A ritum Christi non habet, hic non est eius. Deinde subiungit: Si verò Christus in vobis est, pro eo quod consequenter debebat dicere, si verò spiritus in vobis est. Non est diuina vox, quæ spiritum facturam esse docet. Quod enim alibi dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, de multitudine creaturarum dictum est. Spiritus verò in illa non compreheditur, sed cum diade patris ac filij triadem adimplet, & alienus est à consortio creaturarum, vtpote creaturas sanctificās & viuificans, & vnctio in nobis existens, immo & in ipsa domini carne. Non autem per creaturam dominus noster Iesus Christus sanctificatur, vt Petrus dicit, Iesum à Nazareth, quem vnxit deus spiritu sancto ac virtute, nec per creaturam potens est, sed dicit: In spiritu dei eijcio dęmonia, neque per creaturā dicitur. Scriptum est enim: Ductus est per spiritū in desertum. De auctoritate dei veteres quidem prophetæ clamarunt: Hæc dicit dominus. Posteriores verò ac noui hæc dicit spiritus sanctus. Et Apostoli dixerūt: Visum est spiritui sancto & nobis. Quapropter & Apostolus vt ostendat se diuina verba proloqui, aliquādo dicit: An experimē-
B tum quæritis eius, qui loquitur in me Christi aliquando? Puto autem & me spiritum dei habere. Est autem & veteris instrumenti scriptura spiritus glorificatione referta: Verbo domini, inquit Psaltes, cæli firmati sunt, & spiritu oris ipsius omnis virtus eorum. Et in libro Iob scriptū est. Spiritus verò diuinus, qui me fecit. Quemadmodum autem non potest pręter filium aliud poni verbū, quo cæli facti sunt (alioqui iam non essent per dominum Iesum facti, si per aliud verbum facti essent) ita neque alius substituendus est spiritus, qui cum verbo virtutes cælorum confirmet. Cū verò spiritum oris audimus, nō humani quidquā intelligamus, sed quòd diuinæ maiestati conueniat, quemadmodum & in verbo faciendum est. Non enim verbum hoc euanidum aliquod dictū est, sed, vt Psaltes ait, in sempiternū Domine verbū tuū permanet in cælo. Neq; spiritus diffusus quidam flatus est, sed cōstans ac permanens. Quo enim ibo à spiritu tuo, inquit Dauid, videlicet existente, & plenitudine sua obtinēte omnia, inque diuina maiestate cōstituto. Quod nanque de spiritu dixit, idem & de facie ac dextra dei dicit, cōsequenter subiungens. Et quo à facie tua fugiam?
C Si ascendero in cælum, tu illic es. Si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris locis, etenim & illic manus tua deducet me, ac tenebit me dextera tua. Et vox dei est, de se ipso pariter & spiritu suo dicentis: Ego sum in vobis, inquit dominus, & spiritus meus præstò est in medio vestri. Neque igitur alienus est à gloria dei spiritus, ex ineffabili ore ineffabiliter prolatus, neque ipse deus est, sed dei spiritus, & apud deū, qui & à deo mittitur, & per filium nobis suppeditatur. Quemadmodum ex persona patris dicitur: Spiritus meus qui supra te est. Dicitur & ab ipsō domino: Mittam vobis paracletum, quem vocat etiam spiritum veritatis. Vnum itaque patrem, vnum filium, vnum & spiritum secundum diuinam traditionem confiteri oportet, non duos patres, nō duos filios, quandoquidem spiritus non est filius, neque filius nominatur. Non enim à spiritu vel pa- D
trem, vel filium accipimus, quemadmodum à filio spiritum, sed ipsum nos accedentem & sanctificantem suscipimus, diuinitatisque cum illo cōmunionem, adoptionis filiorum dei participationem, sempiternæ hæreditatis arrhabonem, ac futurorum bonorum primitias. Neque igitur quisquam extra sacra hæc nomina curiosè quidquam introducat, neq; filij appellationē aut generationem ad spiritum detorqueat, sed in spiritus appellatione & similitudine contentus quiescat.

> οὐ γὰρ πατέρα τοῦ πνεύματος τινὰ λαμβάνομεν.

BASILIVS MAGNVS DE

Barlaam martyre.

PRIMVM quidem sanctorū mors planctu ac lacrymis cohonestabatur. Vehementer mortuū Iacob defleuit Ioseph. Et Mosis mortem Iudæi haud parum planxerunt. Samuëlem quoq; multis lacrymis ornarunt. Nunc verò morientibus sanctis exultamus. Tristium nanque post crucē domini immu- E
tata est natura. Iam non amplius sanctorum obitus lamentationibus prosequimur, sed tripudijs diuinis circum ipsorum sepulchra veluti choreas ducimus. Somnus autē iustis est mors. Immo magis migratio ad vitam meliorem. Hinc est quod martyres exultant dum trucidantur. Nam desiderīū fœlicioris vitæ iugulationis dolorē extinguit & emortuum reddit. Pericula nō respicit martyr, coronas respicit, plagas non horret, sed præmia numerat. Non videt lictores inferne flagellantes, sed angelos superne lætis omnibus acclamantes, imaginatur, non spectat ad temporaria pericula, sed ad præmiorum æternitatem. Splendidum & à nobis iam arrhabonem assequitur, dum diuinis acclamationibus ipsi applauditur ab omnibus, & innumeros vinctos è sepulchris conuertit & attrahit. Hoc ipsum sanè hodie forti ac strenuo Barlaam vsuuenit. Insonuit enim bellica martyris tuba, & armatos pietatis milites, vt videtis collegit. Athleta Christo adhærens prædicatus est, & statim excitatum est ecclesię theatrū. Et quemadmodum fidelium dominus dixit. Qui credit in me, etiā si mortuus fuerit, viuet, mortuus est fortis Barlaam, & applaudit illi panegyris. In sepul- F
chro consumptus est, & ad conuiuium aduocat. Nunc tempus est vt exclametis. Vbi est sapiens, vbi scriba? vbi disceptator sæculi huius? Agrestis homo insuperabilem nobis hodię pietatis exhibet doctrinam, quem Tyrannus rapuit quidem, veluti facilem prædam ac venationem nactus, postea vero insuperabilem militem sensit, quem tanquam insana ac delira loquentem risit, mox verò angelica virtute strenuum horruit. Mores

enim hominis non fuerunt cum organo linguæ barbari, nec ratio cum syllabis claudicare visa est. Sed erat alter Paulus cum Paulo dicens, etiamsi sermone sum rudis, non tamen scientia. Torpebant iam flagellando lictores, martyr verò robustior inueniebatur. Lacerantium manus eneruabantur; verum mens lacerati haud quaquam flectebatur. Neruorum harmonias iam flagra remiserant, ac fidei vigor vehementius stringebatur. Perfossa latera absumebantur, mentis verò philosophia florebat. Maior carnis ipsius portio e-
A mortua erat, at ipse martyr quasi nondum inito certamine firmus erat. Nam quando pietatis amor animum hominis præoccupat, quodcunque illi pugnarum genus ridiculum reddit, & quotquot illum desideratæ rei gratia conuellunt, delectant magis quàm consternant. Testis mihi est affectus ille ac desiderium Apostolorum, vnde Iudæorum ipsis aliquando flagella iucunda reddita sunt. Abibant enim, inquit, gaudentes à conspectu concilij, quod digni habiti essent, qui pro nomine Iesu contumeliam paterentur. Talis & nobis hodie laudatur miles, qui supplicia loco gaudij duxit. Flagellis se tanquam rosis impeti arbitratus, pietatis obfuscationem non secus atque iacula quædam declinauit. Iudiciarium furorem quasi quandam fumi offusionem reputauit. Efferas satellitum acies risit, pericula calcauit, quasi super rosis tripudiaret. Plagis affectus lętatus est, ac si honore afficeretur. In supplicijs vehementioribus nō secus exultauit, quàm si pręclara brabia acciperet. Nudatos gladios despuit, manus
B lictorum cera molliores sensit. Lignum tormento deputatum, veluti salutiferum complexus salutauit. Carceris clausura quasi prato quodam viridi oblectatus est, tormentorum adinuentionibus veluti varijs flosculis iucundatus est. Dexteram habuit igne firmiorē, cuius illi machina postremo ab hostibus applicabatur. Aræ nanq; pro more dæmoniaci libaminis, igne imposito, martyrem adductum sistentes, focoque incenso dexteram supinam impendere iubentes, manu quasi æreo altari abutebantur, thure illi ardenti maliciose imposito. Sperabāt enim ignis vi expugnatam manū necessariò ac velociter incensum thus in aram excussuram, papæ, quàm multijuga sunt impiorum præstigia. Quoniam innumeris vulneribus, inquiunt, contentiosi pugilis mentem non fleximus, vel manum illius flamma incendamus. Quoniam varijs machinis animum illius haud quaquam permouimus, dexteram igni admotam permoueamus. At ne hac quidem spe miseri potiti sunt. Nam flamma manum quidem ambedit, perdurauit verò illa cineris instar flammam ferens. Tergum sæuienti igni non dedit, quemadmodum fugitiui & imbelles solent, sed immota perstitit strenue contra flammam dimicans, &
C Propheticas martyri voces proferendas ministrās, vt diceret, Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad præliū, & digitos meos ad bellum. Ignis cum manu confligebat, sed ignis vincebatur. Luctabantur inter se flamma ac dextera martyris, sed dexteræ noua quędam certaminum victoria concedebat, dum flamma quidem per mediam manum exigebatur, ipsa vero manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manū igne contentiosiorem, ô manum ab igne flecti nescia. Et ô ignem à manu vinci doctum, Ferrum videtur ignis tyrannide emolliri, æs cedit ignis potentiæ. Solet illo lapidum quoque vinci duricies. Nunc verò martyris dexteram extensam ignis ille comburens non flexit, cuius vigor omnia domat. Merito sanè martyr iste ad dominum huius gratia clamaret: Tenuisti manum dexteram meā, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Quomodo te ô strenue Christi miles appellabo? Statuam ne vocabo? Sed multum ita de tua tolerātia detriuero. Nam acceptam statuam ignis emollit, dexteram verò tuam adigere D
non potuit, vt vel videretur aliquosque moueri. Si ferreum nominauero, & istam imaginem dexteritate tua inferiorem inuenio: Nam tu solus flāmæ persuasisti, ne manum domaret, tu solus dexteram loco aræ habuisti, tu solus ardenti dextera facies dæmonum percussisti, & tunc quidē flammante manu capita illorum liquefecisti, nunc vero eadem incinerata exercitus illorum pessundās excæcas. Sed qui puerili balbutie victorem extenuo? Quin magnificentioribus laudum ipsius linguis cedamus. Sonantiores doctorum tubas ad illius præconia aduocemus. Exurgite nūc ô præclari athleticorum gestorum pictores. Mutilam ducis imaginem vestro illustrate artificio, & obscurius à me depictum coronatum athletam, vestræ industriæ coloribus conspicuū reddite. Abibo certaminum ac victoriarum martyris à vobis posita imagine victus, gaudebo tali hodie per vestram dexteritatem victoria superatus. Video ma E
nus huius luctam cum igne exactius à vobis depictam, video alacriorem pugilem per vestram depictum imaginem: plorent dæmones & iam martyris in nobis perculsi victorijs, ardens iterū illis ac victrix manus ostentetur, pingatur in tabula vna & certaminum agonotheta Christus, cui sit gloria in seculorum secula, Amen.

IN GORDIVM MARTYREM *militem Cæsariensem.*

NATVRAE lex est apibus innata fratres dilectissimi, vt nisi rex priagmē pręcedat, ab aluearibus nusquam discedant. Vos autē dei populum, cùm nunc primū ad martyres tāquā ad flores cælestes exeuntes, & huc frequentes cōuenire viderim, quo id duce feceritis exquiro. Quis ingentem hunc æstū excitauit? Quis hyemalem hanc tristitiam in vernam serenitatem commutauit, vt populus ex ciuitatis ædificijs tanquam ex apum aluearibus hilaris egressus, ad suburbanum decus præclarum- F
que martyris stadium conflueret? Quoniam igitur & nos, infirmitatis nostrę oblitos celebritas martyris excitauit, age & ipsi quoque quantum voce contendere licet, veluti bombantes apes vernantibus floribus circumfusæ, præclara ipsius gesta personemus: rem quidem piam agentes, simul & gratam ijs qui adsunt. In laude nanque iusti populus lætabitur. Salomonis lectio nobis nuper recitata, quidnam per latentem huiuscemodi

prouerbij

prouerbij ſenſum ſibi velit, mecum ipſe cogita-
bam: an forte dicat, quod populus oratione ma-
gnifica, ac planè culta rhetoris cuiuſdam poten-
tis quæ auditorum aures demulceat, oblectetur:
præterea ſermonis ornatum, rerumque inuentio-
nem, ac diſpoſitionem elegantem exoptet. Quod
profectò mihi veriſimile non videtur, cùm ipſe
nuſquam huiuſcemodi dicendi genere vſus fuiſſe
inueniatur. Nam & ſanctorum memorias, ora-
tionis & eloquentiæ fuco proſequi, non fas erat
admonere, illi præſertim, cuius ſcripta ſermone
ſimplici, nulloque ſtili apparatu conſpiciuntur.
Quis ergo illorum verborum ſenſus? Is videlicet,
A quòd populus ſpirituali lætitia gaudet, ſi eorum
tantum admoneatur quæ iuſti patrarunt, atque
inde ad æmulationem rectè factorum, ab ijs, quæ
audit accenditur. Illorum enim qui in fide cla-
ruerunt hiſtoria ſimplex, velut lucem quandam
dei cultoribus ad virtutis iter oſtendit. Quamob-
rem cùm in ſacris voluminibus Moſis vitam, mo-
rumque lenitatē noſtrę naturę magnopere opta-
tam narrante ſpiritu ſancto audimus, ſtatim æmu
lamur. Quod ſi reliquorum facta virorum elo-
quentiæ floribus ornantur, ſanctis tantum ad ea
quæ maxima geſſere demōſtranda, ſat fuerit ora-
tio ſimplex. Itaque dum vitam eorum qui in pie-
tate conuerſati ſunt exponimus, dominum cum
primis per ſeruos ſuos glorificamus, deinde & iu-
ſtos ipſos teſtimonio eorum quę ſcimus celebra-
mus, & populum per auditum rectè factorum ex-
hilaramus. Ioſeph dum audimus aut legimus vi-
tam, illius aſſequi caſtitatem magnopere cupi-
B mus. Si verò Samſonis narratur hiſtoria, ad illius
imitandam fortitudinem accendimur. Sacra igi-
tur ſchola, præcepta rhetorum aut inſtituta non
ſequitur: nudam rerum expoſitionem pro enco-
mijs habet, quam & ſanctis, ac nobis ſatis eſſe exi-
ſtimant. Illis quidem ad virtutis eorum præco-
nium: nobis verò ad imitationis gloriam atque
formam. Encomiorum nanque lex eſt patriæ di-
gnitatem oſtendere, generis originem ex alto re-
petere, educationis incunabula diligentius refer-
re. Noſtrum verò dogma hæc tanquam ſuperua-
cua dimittit: & quæ ſunt propria, ac vernacula ſe-
ctatur. Quidnam ego ſum melior, ſi mea ciuitas
olim magna bella geſſit, aut de hoſtibus trium-
phauit? Si eadem optimo ſit in loco ſita, æſtate ac
hyeme, cælique temperie fruatur? Si fertilis eſt
viris gignendis, ſi ager paſcendo pecori ſufficiat?
ſi meliores nutriat equorum greges quàm vſquā
reperiantur? Quid, inquam, iſta? An ad virtutem
C commendatiores nos reddere poſſunt? Nos ipſi
profectò decipimus, ſi in montis cacumine con-
ſtituti, nubes nos trāſcendere, ac ſublime cælum
nobis cedere videntes, hac de cauſſa nobis ali-
quid accedere exiſtimamus. Inneptum inſuper, ſi
ſanctis, qui res orbis vniuerſas contempſerunt,
his eſſe opus commēdationibus putamus. Igitur
noſtri tantum cauſſa profectus, ſat fuerit illorum
celebrare memoriam. Non enim noſtris indi-
gent laudibus ornari, ſed nos ipſorum vitę hiſto-
ria & commemoratione, imitationis gratia indi-
gemus. Quemadmodum enim ex igne naturali-
ter emicat ſplendor, ex vnguento quoque præ-
ſtanti diffunditur odor: ſic è ſanctorum comme-
moratione geſtorum, ad omneis prouenit vti-

Sanctorum memoriam non illorū ſed noſtri cauſſa celebrandam.

litas. Fuerit haud modici momenti eorum quæ
olim geſta ſunt veritatem exactè tenere. Nam
obſcura quædam fama, viri huius præclara facta
conſeruans, ad nos vſque venit. Quamobrem pi-
ctoribus rectè comparabimur. Illi enim cùm ex
imaginibus imagines depingunt, vti par eſt, à pri-
ma forma plurimum recedūt. Nos item cùm re-
rum geſtarum aſpectu caruerimus, valde metuen
dum, ne dicendo rerum veritatem atteramus.
Verum quando eius hodie feſtum celebramus,
qui in huiuſcemodi die certamen pro Chriſti no
mine ſubijt, quantum ex eius hiſtoriæ notitia de-
prendere licebit, enarrabimus. Fuit hic martyr
beatiſsimus ciuis noſter Cæſarienſis: ex quo non D
mirum, ſi noſtræ mentis affectus ad eum potiſsi-
mum dirigitur, quod profectò ad verum ac do-
meſticum nobis facit ornamentum. Nam ſicut
arbores quæ bona ferunt poma, propriæ bonita-
tis laudem nutrienti tribuunt humo: ſic iſte ex
noſtræ vrbis prodiens vtero, ad ſummumque glo
riæ culmen euectus, patriæ quæ eum produxit at-
que aluit, honorem glorioſiſsimi martyrij tri-
buit. Iucunda nempe ſunt quidem & externa po-
ma, modo ſapore delectent: ſed longè noſtro
gratiora guſtui propria quàm peregrina, preter-
quàm quòd & gloriam quandam nobis confer-
re videntur. Militiam exercuit, in qua locum ad-
modum inſignem tenuit, ita vt centum milites
eius imperio parerent: quodque animi virtute &
corporis viribus præcelleret, cunctis inter ordi-
nes militibus præſtātior habebatur. Ea ſanè tem-
peſtate, cùm tyrannus impius qui tunc imperita-
bat, in Chriſtianum nomen virus ſuæ feritatis ef-
funderet, manumque deo inimicam aduerſus ec- E
cleſiam exerceret, tota vrbe præconis tuba ſona-
bat, toto foro & per compita tyrannicum pro-
mulgabatur edictum, ne quis Chriſtum adora-
ret. Qui verò contra iuſſa faceret, morte plecte-
retur. Idola proponebantur adoranda omnibus,
lapideaque ac lignea hominum ſimulacra pro ve-
ro numine colenda, & ſi qui recuſarent extrema
intentabantur. Confundebatur tota ciuitas, quæ
rei nouitate attonita, tota tumultuabatur: Chri-
ſtianorum domus ſingulæ vaſtabantur: Innocen-
tium facultates diripiebantur. Fidelium & inge-
nuorum corpora, carnificum manibus diſcerpe-
bantur. Matresfamiliâs per vicos trahebantur.
Nulla iuuenum commiſeratio, nulla ſenum re-
uerentia erat. Inſontes noxijs ac maleficis digna
patiebantur. Complebantur ſupra modum car-
ceres, domus inſignes & opulentæ vacuabantur.
Pleni ſaltus, plena perfugis loca deſerta: ob vnū F
tantum crimen, quòd Chriſtum colerent. Pro-
debat patrem filius. Pater filium accuſabat. Fra-
ter aduerſus fratrem inſaniebat. Seruus domino
inſultabat. Adeò diabolicis artibus hominum
animi affecti tenebantur, vt velut in tenebris a-
gentes, ſeſe minimè cognoſcerent. Præter hæc
autem, domus orationis prophanorum manibus
vaſtabantur, aræ ſanctiſsimæ euertebantur, nec
erat oblatio vlla, nec thymiama. Diuinæ rei
nullus iam locus erat amplius relictus. Cuncta
mœror ingens veluti diffuſa caligo occupabat.
Sacerdotum collegia fugabantur. Sacer omnis
cōuentus cladē inſolitam expaueſcebat. Dæmo-
nes verò tripudiabant, & nidore ac ſanguine vi-

Gordij martyru hiſtoriæ initiū.

ctimarũ infecta cuncta dabant. Hæc igitur exempla crudelia cum Centurio generosus conspiceret, tantorum malorum exitum præueniens, abiecto militiæ baltheo, sponte sibi exilium delegit. Itaque relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, seruis, propinquis, amicis, voluptatibus, & rebus alijs, quas ceteri maximè appetere, ac magno studio parare solent, ad vasta deserta & hominibus inuia loca contendit: longè secum melius agi putans, si in ferarum recessibus, quàm inter idola vana cum hominibus habitaret: Heliæ prophetæ secutus exemplum: qui
A cùm Sidoniorum conspiceret impietatem quotidie inualescentem, in montis Oreb speluncam secessit, ac sese ab omni humana conuersatione, vt deum quæreret ac videret, abdicauit. Vidit tandem, quantum fas est homini mortali. Eodẽ modo noster Gordius spretis omnibus, vrbanos fugiens tumultus, fori clamorem, magistratuum ambitionem, tribunalium fastum, obtrectatores, ementes, vendentes, peierantes, mentientes, mimos, scurras, ceterosque huiuscemodi generis homines, quibus magnæ vrbes refertæ sunt multosque secum tanquam magnæ naues alligatas puppibus cymbas per æquora trahunt. Insuper visu audituque, ac animo à vitijs purgato & libero, deum ipsum contemplando videre meruit: tum magna discere mysteria, quæ non ab hominibus, nec per homines fuit edoctus, sed magno vsus præceptore spiritu veritatis. Quamobrem secum meditans, quàm sit fallax & inanis vita humana, ac somnij phantasmatis æquiparanda, in supernæ illius vocationis amorem exarsit: ac veluti fortis
B athleta sese ieiunijs, vigilijs, orationibus, studijs demum diuinæ eruditionis probè exercitatum & ad certamen instructum animaduertens, hunc maximè diem obseruauit, in quo frequens ciuitas visendo equestri spectaculo erat intẽta: quod hoc in loco ea tempestate, in Martis, seu potius furentis bellorum dæmonis, honorem celebrabatur. Populus omnis ex edito spectabat, nec vllus deerat, non Iudæus, non gentilis, non item christianorum multitudo, quæ negligenter viuebat, & cum vanitatis concilio commixta sedebat: non declinans conuentus malignantium, sed & ipso tum equorũ cursum & aurigarũ agilitatem spectabat. Serui eo die ab opere liberi. Pueri è scholis spectatum currebant. Fœminæ prostitutę ac ignobiles aderant. Plenum erat stadium, & omnis iam turba consederat, equestre certamen videre intenta. Tunc magnanimus ac fortis heros per montis cliuum in theatrum properans, non populum horruit, non quàm hostilibus se mani-
C bus traderet pensitauit, sed corde intrepido & animo excelso quasi quædam continua saxa, aut arbores multas, eos qui circa stadium sedebant prætercurrens, in medio constitit stadio, cõplens dictum illud, Iustus vt Leo confidenter agit. Quid plura? adeo intrepido excelsoque animo fuit, vt cùm in eminentiore theatri parte staret, ingenti voce, quam qui audierunt extant adhuc aliqui, exclamauerit, & clare illud Apostoli ad Romanos dixerit: Ecce inuentus sum ab ijs qui me non quærunt: his qui me non interrogabant palam apparui. Quibus sanè verbis se in eum venisse locũ significauit minimè coactum, sed vltrò se ad certamen exhibuisse seruatoris exemplum secutum, qui cùm per atram noctem minimè videretur, se Iudæis manifestauit. Omnium igitur oculos statim in se conuertit. Erat enim aspectu horridus, & quòd montana diu incoluerat squalenti capillo, barba promissa, veste obsita, corpore toto aridus, pera præcinctus, baculo innixus. Quæ sanè omnia horrorem quendam vulgo aspicienti incutiebãt, simul & eum illustrem magnopere reddebant. Vbi autem quis esset, cognitus fuit, gentilium simul & christianorum clamor est ortus: his quidem ob gaudium sui commilitonis exultantibus, illis vero qui veritati repugnant iu- D
dicis animum ad eius cædem accendentibus & iam ad mortem condemnantibus. Igitur clamor atque tumultus omnia complebat. Equos, currus aurigas, iam despiciebãt. Frustra rotarum stridor aërem verberabat, nullus aliud quàm Gordium videre malebat, nullus quàm Gordium verba sonantem audire studebat. Totum denique theatrum murmure more venti per aëra sonãtis perstrepebat & equorum cursum superabat. Vbi vero per præconem silentiũ imperatum, conticuere buccinæ, sopiæ fistulæ, varia musicorum instrumenta siluerunt: Solus aspiciebatur Gordius, solus audiebatur. Hinc ad præsidis tribunal qui tũ in eodem loco sedebat, certamenque instituebat confestim adductus & ab eo quisnam aut cuias esset interrogatus, & patriam & generis & dignitatis locum quem tenuerat: præterea fugæ caussam ac reditus pariter enarrauit. Reuersus sum, inquit, palàm ostendens, quòd tua edicta nihil omnino curo, sed Iesum Christum spem meam, meumque præsidium profiteor: cumque accepe- E
rim te reliquos homines crudelitate superare, hoc sanè tẽpus explendo meo voto maximè idoneum sumpsi. His sanè verbis velut ignis ira præsidis accensa, quidquid in eo furoris erat in hunc subitò conuertit. Præsto sint, inquit, lictores, flagella, plumbatæ, corpus rotis scindatur, in equuleo suspendatur, omne tormentorum genus excogitetur: Feroces adsint feræ, igni tradatur, gladio feriatur, in altum deijciatur barathrum. Verum parua hæc omnia viro execrando, digno qui nõ vna tantũ morte intereat. Quin, inquit Gordius, damnum profectò me facere videor, si sæpe varijsque modis extingui, variaque pro Christo pati supplicia nequeo. At ille his magis irritatus verbis, magisque se lædi ac sperni ob talem loquendi licentiam existimans, naturali eius feritati vehementior accessit impetus: ac eo truculentior fiebat, quo ille constantior in contẽnenda pœna videbatur. Cùm nulla tormentorum ratione, nullis armis à cœpto proposito auerti pos- F
set, quin in cęlum oculos attollens, sacra psalmorum carmina decãtabat: dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Et rursus: Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et alia istis germana, quæ de sacris promebat voluminibus, ad animum confirmandum, & in proposito perseuerandum maximè facientia. Tantumque abfuit, vt intentatas horreret pœnas, vt eas vltrò in se prouocaret, supplicijque moras vehemẽter increparet. Quid, inquit, tardatis? Quid statis? Corripite corpus, membra frustatim cædantur: Denique quodcunq; de me suppliciũ volueritis, sumite

ſumite. Nolite mihi beatã ſpem inuidere. Quan-
to enim mihi plus tormentorum acceſſerit, tãto
plus referam præmiorũ. Res enim in hac vita ad-
uerſæ, nobis apud deum perpetuam pariunt vo-
luptatem. Si vulnera mille ac cicatrices patimur,
in reſurrectione ſplẽdido induemur amictu. Pro
contumelia atque ignominia, palmas coronaſq;
aſſequemur. Pro vinculis & carcere, per ampla
paradiſi ſpatia læti vagabimur, pro accuſatione
A demum atq; iniqua condẽnatione, gloriã ex deo
& angelis referemus. Minæ veſtræ ſemina mihi
ſunt diuina, vnde immortalitatem perpetuaque
gaudia metã. Cùm tandẽ vir beatus hac ſeuerita-
te à fide obſtinata auerti non poſſet, alia tunc via
præſes eſt aggreſſus. Illecebris & omni lenitate
cõtaminare conatus eſt, cùm præſertim diabolus
hac vti ſoleat arte, vt tumidos metu perterreat,
fortes leniat atq; palpet. Quod imitatus præſes,
vbi illũ rebus terribilibus nõ flexit, dolis ac placa
bilitate circũuenire quærebat: quàobrem magna
ſe daturum ſpondebat, quorũ alia tunc haberet,
alia imperatorem daturum ei affirmabat, locum
inter milites illuſtrẽ, facultates, opes quidquid de
nique animus cuperet. At ille nec ſic quidẽ victus,
præſidis inſaniam ridebat, qui cõpenſare dignum
aliquid ſupernis ſedibus exiſtimaret. Impius ille
tunc laxatis iræ habenis furore percitus, enſem
vagina diripit, lictorem corã aſtare iuſsit, & manu
& lingua nefanda ad viri damnationẽ ſe accinxit.
Ad tribunal omnis theatri multitudo cõuenit: re-
liquus verò populus, qui adhuc in vrbe fuerat,
prorumpens, ad hoc nouũ properauit ſpectacu-
B lũ, quod & angeli & homines verebantur, dæmo
nes verò perhorrebant. Quid plura? Concurrẽti-
bus eò cunctis, vrbs penè vacua facta eſt, fluminis
inſtar tota incolarũ multitudine extra vrbẽ ad lo-
cum martyrij cõfluente. Matresfamiliàs nobiles,
ignobiles properabãt, domus ſine cuſtodibus re-
lictæ, tabernæ negotiatorũ deſertæ, in foro vena-
lia diſiecta iacebãt. Ex hoc tantũ vrbs tuta, quòd
omnibus extra mœnia egreſsis, nemo intus remã
ſerat, qui nefas aliquid perpetrare poſſet. Serui
miniſterio neglecto, auidi ſpectandi erant. Qui
etiam publico non fuerant adſueti, ad virum huc
adcurrebant. Virgines tunc primo extra domos
prodeuntes, marium vultus cõſpexere: Valetudi-
narij ac ſenes ipſi quoque extra muros contende-
bant. In tanto itaq; ciuitatis concurſu, beatũ Gor
dium alterã vitam iamiam per mortem corporis
ſpectantem atque tenentem, neceſſariorũ amico-
rumq; turba circunſiſtebat, amplectebãtur, oſcu-
la dabant, demum flentes adhortabantur, ne ſeſe
in ardentes flammas cõijceret, ne florem prode-
ret iuuentutis, aut æthereas auras, ſoliſque dulce
iubar relinqueret. Nonnulli quãdo à fide omni-
C no auertere non poterant, aut fas putarent, qui-
buſdam eum veriſimilibus aggrediebantur ratio-
nibus, & Chriſtum tantũ corde ſi cuperet retine-
re, ore autem negare ſuadebant. Nõ enim deum
verba, ſed loquentis animum inſpicere: Hoc fer-
me modo exaſperatum iudicis animũ demulceri,
& deum nihilominus propicium poſſe reddi aſſe
uerabant. At ille tanquam cautes immota maris
exagitantibus fluctibus, nulla vi, nulloque verbo-
rum impulſu quaſſatus in obſtinato cœptoque
propoſito inexorabilis permanſit, vt enim ſapiẽ-
tis domũ ſupra petram ædificatam, vis nulla ven-
torum aut imber è cælo vehemens, nec torren-
tis impetus quaſſare poteſt: ita demum nec pre-
ces vllæ, aut minæ conſtantiam eius in fidẽ Chri-
ſti euertere potuerunt. Cumque mentis acies huc
illuc circumcurſantem diabolum, & eius impul-
ſu ac arte hinc lacrymas oriri, inde vim eloquen-
tiæ ſuadendiq; copiam ſubminiſtrari animaduer-
teret, illud domini verbum flentibus ait: Nolite
flere ſuper me, ſed flete ſuper dei inimicos, qui in D
chriſtianos continuò graſſantur. Ipſos, inquam,
flete, qui ignem nobis parant, ſibimet gehennæ
incendia, iramque in die iræ theſaurizantes. Meũ
ſolicitare aut emollire animũ deſinite. Ego enim
pro nomine domini Ieſu Chriſti millia pericula,
milleque mortes ſi opus foret, adire ſum paratus.
Alijs verò qui Chriſtum ore negare adhortabã-
tur reſpondit: Lingua quidem quam Chriſti be-
neficio retineo, adduci non poſſum, vt ſuum ne-
get auctorem. Corde nãque credimus ad iuſtitiã,
ore verò confitemur ad ſalutẽ. Num militaris or
do, deſperatam habet ſalutem? Nullus ne Centu-
rio pius erit? Primi Centurionis exemplum ſuc-
currat, qui cruci ſeruatoris aſsiſtens, eius diuini-
tatem per prodigia facta cognoſcens, non eſt ve-
ritus adhuc Iudæis furentibus, in cæde nomen
eius palàm fateri. Quod enim animo ſenſit, id ore
ſubito manifeſtauit: Vere dei filius erat iſte. Alius
item Centurio, Chriſtum adhuc in carne exiſten-
tem deum & regem virtutum eſſe nouit, qui poſ-
ſet ſolo verbo opem ſuam per miniſtros ſpiritus
egentibus adferre, cuius & fidem dominus vni-
uerſo Iſraëli prætulit. Cornelius item Centurio E
angelũ domini videre, & per Petrum ſaluus fieri
meruit, cuius dominus preces ſimul & eleemoſy-
nas reſpexit. Horum igitur Centurionum libẽter
diſcipulus & imitator eſſe cupio. Negem ego deũ
meum, in cuius cultu ſum educatus? Nonne cæ-
lum, ſol, & aſtra omnia, lumen mihi clauderent
ſuum? Credam profectò humum quam pedibus
tero mihi ruituram. Nolite errare. Deus nequa-
quam irrideri poteſt, ex ore noſtro nos iudicat,
ex noſtris, inquam, verbis nos ſeruat & damnat.
Nonne tremendam domini ſententiam audiui-
ſtis: Qui me negabit coram hominibus, negabo
& ego eum corã patre meo qui in cælis eſt? Mihi
conſulitis vt deũ noſſe diſsimilem? Quamobrem?
vt vitam prorogem? mortem differam? dies adij-
ciam? At ſupernæ vitæ longæuos perdam annos.
An vt corporis cruciatus effugiam? At ſic non vi-
debo bona iuſtorum. Nam iri perditum dedita
opera & fraude ac dolo, ſæuas tartari pœnas mer-
cari, manifeſta inſania eſt. Vobis igitur conſulo,
ſi malè ſapitis, ſapientiam ac veritatem diſcite.
Si verò diſsimulatis, temporique obſequimini,
vos hortor rogoq; relicto mendacio vera loqua-
mini. Dicite quoniam dominus noſter Ieſus Chri F
ſtus eſt in gloria dei patris. Nam hanc vocẽ emit-
tet omnis lingua quando in nomine Ieſu omne
genu flectitur, cæleſtium, terreſtrium, & inferno-
rum. Omnes profectò morti ſumus obnoxij, ſed
non omnes inclytam martyrij mortẽ ſortiuntur.
Non igitur naturalem vitæ curſum præſtolemur,
mũdana funera, ſupremas noſtrorum lachrymas
deſpiciamus, cæleſtem gloriam violenta imma-
turaque morte præueniamus. Velociter ex hac

 vita,

Pulchra exhortatio ad martyrium.

vita, quæ potius est interitus longus dicenda, bre-
ui quidem labore ad veram vitam cõmigremus.
Quid miseri supremum ætatis finem inutilẽ, ste-
rilem, infructuosum, stultum, vanum, hominibus
pariter & brutis communem expectatis? Quicun
que enim nati sunt, aut senio tabescunt, aut ægri-
tudine corporis resoluuntur, aut violento impro
uisoque casu aliquo concidũt. Quãdo igitur om-
ninò semel è vita migrandum est, martyrium pro
Christi nomine, vt semper viuatis, alacriter assu-
mite: ac vitæ, quam omninò relinquere oportet,
A ne parcite: sic pro nẽcessitate voluntas. Quanquã
etiam si sempiterna essent terrena ista, nihilomi-
nus sic quoque pro cęlestibus cõmutanda essent.
Verum quoniam fluxæ fragilesque sunt & illo-
rum comparatione magnoperè indignę, quis fu-
ror in his inuigilare, & illorum studio spem illam
beatam credentibus repositam negligere? Hæc
vbi dixit Christi miles, crucis se signo cõmunit,
& animi magna constantia, vultu intrepido, co-
lore nusquam mutato, ad supplicium hilaris con
tendit: vbi tantam cordis præ se ferebat alacrita-
tem, vt non lictorum, sed angelorum manibus se
committere videretur, qui subitò post interitum
sublimem eum in cælum deferrent. Ad hæc tan-
tus illius populi clamor ac tumultus est factus, vt
vel tonante cælo nũquam similis sit auditus. Hoc
igitur huius præclari martyrij certamen fuit. Hoc
hodierna dies spectaculum vidit, quod proculdu
bio tale est, vt nec temporis diuturnitas vnquam
abolere, nec longæ consuetudinis fastidium tol-
B lere, nec aliud quidpiam quanuis magnum exu-
perare valeat. Nam quemadmodum solem quãtò
magis aspicimus, tantò magis eũ admiramur, nec
vllo modo assiduitate vilescit: sic & huius viri san
ctissimi memoria, quo maiori eam temporis spa-
tio retinemus, eo recentior in nostris animis flo-
ret. In memoria enim æterna erit iustus. In terris
quidẽ, dum terra durabit: In cælis verò apud æ-
quum & altissimum iudicem dominum nostrum
Iesum Christum: Cui honor & imperium in æter
na secula, Amen.

IN QVADRAGINTA martyres.

QVIS modus aut quæ satietas mar-
tyrum memoriã prosequendi erit,
illi præsertim, qui eorum amore
ac charitate magnopere tenetur?
Nam honor in bonos à conseruis
collatus, beneuolentiæ significa-
tionem apud communem dominum habet. Pa-
làm est enim, quemadmodum is qui generosos
homines ac fortes cum honore exceperit, in simi
li si forte contingat occasione, imitari non dedi-
C gnabitur. Venerare igitur legitimè martyres, vt
egregiæ tuæ voluntatis te testem adduces, ac de-
mum sine persequutione, sine igne, sine verberi-
bus ac plagis, eodem cum illis præmio dignus ha-
bearis. Nobis hodierna die non vnum propositũ
est celebrare, neque duos, neque decem, sed viros
quadraginta: qui vnã in diuersis corporibus ani-
mã retinentes, in vna conspiratione & concordia
fidei, eandem erga res arduas constantiam, & pro
veritate stabile propositum ostenderunt. Omnes
inter se similes, pares sententia, pares certami-
ne, Quamobrem & parem coronæ gloriam sunt
promeriti. Quæ digna laus, quæ sermonis co-
pia his poterit adhiberi? Non enim linguæ qua-
draginta ad prosequendam talium virorum vir-
tutem sat fuerint. Nec solum multitudo tanta,
phalanx militaris, cuneus insuperabilis, æquè
& in bellis inexpugnabilis, ac in laudibus ine-
narrabilis. Sed horum vnus tantum, si legitimè
fuerit oratione commendandus, nostram faci-
lè vim ingenij sermonisque facundiam supera- D
bit. Igitur in medium eos per commemoratio-
nem adducentes, ad communem omnium hic
astantium vtilitatem constituere, palamque om-
nibus, quemadmodum in pictura, fortia illo-
rum facta reddere conabimur. Nam magnifi-
ca in bellis gesta, & oratores sæpenumero, &
pictores pulcherrimè demonstrant. Hi oratione,
illi tabulis describentes atque ornantes: ambo-
que plures ad fortitudinem imitandam inducen-
tes. Quæ enim sermo historiæ per inductionem
præbet, eadem & pictura tacens per imitatio-
nem ostendit. Sic & nos martyrum virtutem
commemorantes, vos astantes excitabimus ac
vobis sub aspectum ipsorum facta reducentes,
eos qui sunt animo aliquãtulum generoso, ac ip-
sis voluntate propinquiores, facilè ad imitandum
accendemus. Hæc est enim martyrum vera laus,
alios ad eorum virtutem æmulandam inuitare.

Martyrum laus vera.

Non enim encomiorum legibus, aut eorum quæ
in genere demonstratiuo reperiuntur, sermones E
de sanctis vllo modo seruiunt. Quoniam qui lau-
dant ceteros, ex mundi huius rebus materiam
vsurpare solẽt: quibus autem mundus crucifixus
est, quomodo ex eo quidquam quod ad laudem
faciat, mutuari poterit? Non erat his sanctis vna
patria, alius aliunde venerat. Quid igitur, sine pa-
tria dicemus eos? aut orbis ciues? Sicut enim in
symbolorum collationibus, quę oblata sunt com
munia existunt omnium conferentium: sic & in
his beatis cuiuslibet patria cõmunis omniũ erat:
& omnes è diuersis terrarum locis tanquam ex
vno duxerant omnia communia. Sed quid opus
terrestres memorare patrias, cùm liceat quæ iam
illis vera patria sit nosse? Patria igitur horum
martyrum, dei ciuitas est, cuius auctor atque con
ditor ipse deus. Hæc est superna Hierusalem,
quæ libera est, quæ est mater Pauli & omnium
ei similium. Genus autem humanum aliud alij.
Genus vero spirituale vnum omnibus omnino.
Communis nanque eis pater deus, & fratres om-
nes non ab vno & vna descendentes, sed ex ado-
ptione spiritus in vnam concordiam inter se per
charitatem conuenientes. Chorus paratus, con-
uentus maximus eorum qui ab initio deum lau- F
dant: non sigillatim congregati, sed cumulatim
dispositi. Quis autem dispositionis modus? Hi
magnitudine corporis, & ætatis flore, ac virtute,
ceteris omnibus præcellentes, ad militares or-
dines regendos promoti sunt. In tantam quoque
imperatoris dignationem venerunt, vt ob bel-
lorum experientiam & animi fortitudinem, pri-
mas apud eum obtinerent. Vbi vero iniquum
præconium, edictumque omnibus denuntiauit,
ne quis

ne quis Christum profiteretur, propositaque omnia pœnarum genera confitentibus: multa quoque à iudicibus iniustis ira & feritas prodit: multæ tendebantur vbique insidiæ, doli, delationes: ignis insuper paratus, ensis in promptu, crux affixa, bothrus, rota, flagella. In tanta igitur fideliũ turbatione nonnulli fugiebant, aliqui succumbebant, alij fluctuabant quidem ante certamen solis minis absterrebantur: alij vbi coram videbant intentatos cruciatus, consternabantur: alij certamen ineuntes, deinde vsque ad finem laborum A durare nequeũtes, pugnam ac periculũ detractabant: & velut in pelago naufragantes, quę virtute patientiæ parta multorum annorum secum in naui vehebant, per impatientiam amiserunt. Tunc igitur hi quadraginta inuicti & generosi Christi milites cùm præfectus imperatoris literas ostendisset, & obedientiam requireret, libera voce, audacter ac fortiter, nihil ex ijs quæ viderant exemplis expauescendo, sed minas omnes contenendo in mediũ procedentes, sese Christianos esse fassi sunt. O beatas linguas, quæ sacrã illam vocẽ emiserunt, quam aër quidem excipiens sacer est factus, angeli audientes plauserunt, diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, dominus postremo in cælo descripsit. Igitur horum quilibet in medium procedẽs: En ait, Christianus sum. Et velut in stadijs qui ad certamen prodeunt, dicunt sua nomina, & in locum pugnę describũtur: sic & hi tunc nobilitatis generisque ac dignitatis propriæ obliti, tãtum seruatoris sui professi sunt B nomen, quod omnes ordine fecerunt. Ex quo facta est omnium vna appellatio. Non enim talem ac talem, sed christianos omneis se clamantes.

Hoc itaque cernens præfectus, anxius ac dubius erat, an blandis verbis vel potius minis eos ad obtemperandum deduceret. Primum quidem ipsos, si quo modo à pietate obstinata posset auertere dulci aggreditur sermone: Nolite, inquit, iuuenes ætatem perdere vestram, neque intempestiuam mortem cum dulci hac & amœna vita commutare. Absurdum nanque eos, qui in bellis sunt assueti fortia gerere facta, morte prauorum hominum perire. Post hæc pecuniam pollicebatur, honores ex imperatore, dignitatesque ac ordines militiæ primos offerebat. Cũ his rebus nihil proficeret, aliud genus aliumque modum tentauit: plagas, mortes, pœnas intolerabiles ostendit. Et hic quidem talia. Martyres verò qualia? Quid, inquiunt, muneribus tuis nos demulcere studes dei hostis vt discedamus à deo viuente ac dæmonibus per- C niciosis seruiamus. Putásne tantum te daturum, quantum eripere contendis? Tua respuo dona, quæ nocumentum mihi conciliant, non accipio honorem vnde mihi nascetur ignominia. Pecuniam da quæ permaneat ac continuò duret, gloriã quæ semper floreat. Me imperatori vis facere familiarem, sed me à vero rege alienare quæris? Quid enim hæc minima, quæ tu vocas magna, ex mundo polliceris: cùm mundus vniuersus à nobis despiciatur? Non sunt omnia quæ videri possunt spei paria, quam continuò retinemus. Vides hoc cælum, vt aspectu pulchrum, vt magnum: & terram quanta est, quot ve in ipsa mirabilia? Nihil horum iustorum fœlicitati ac beatitudini æquiparari poterit. Illa nanque velociter transeunt, hæc continuò durant. Vnam tantum iustitiæ palmam expecto, circa vnam gloriam quæ in regno est cælorum, solicitor. Honoris superni cupidus sum, pœnas vanas gehennæ metuo. Illius ignis mihi formidolosus. Nam ignem eum quem vos nobis intentatis, conseruus est. Nouit & ipse vereri eos qui idola contemnunt. Sagittas infantium vestras plagas existimamus. Corpus enim cædis, quod eò clariorem assequetur coronam, quò magis tibi ręsistet. Si vero defecerit, eò citius à iudicibus violentis solutum abscedet, qui quoniam corporum dominium accepistis, etiam animabus dominari contenditis: & nisi deo nostro præferamini, non secus indignamini, quàm si ad extremum vsque à nobis vituperemini, & hac ratione horrenda hęc D supplicia intentatis, vt pietatem nostram culpabilem reddatis. At nacti estis non meticulosos, neque huius vitę cupidos, nec qui facilè consternantur. Pro charitate proque fide in deum & in rota poni, & cruci affigi, & flammis vri, ac omnibus demum modis torqueri parati sumus. Vbi verò hęc audijt barbarus ille ac superbia tumidus, audaciã ac loquendi libertatem minimè ferens furore percitus modum considerare cœpit, quo mortem eis acerbissimam prolixamque pararet: inuenit tandem. Audite itaque rem quàm duram sit commẽtus. Animaduerso ille regionis naturam salebrosam, & collibus præruptam esse, ac brumæ tẽpus instare: obseruauit in qua maximè parte frigus vęhemens, ac boreæ flatus horridior esset. Iussit omneis nudos sub dio in media ciuitate congelando mori. [Frigore enecti.] Nostis autem fratres dilectissimi omneis, qui hyemis horrores estis experti quod sit genus hoc pœnæ. Non enim nosse licet, nisi ijs qui exẽ- E plis similibus periculum fecerunt. Corpus in primis frigore prostratum, primum in pallorem cõcreto sanguine vertitur: deinde turbatur & fremit, dentes frendunt, venæ contrahuntur, adeoque & totum corpus constringitur. Dolor insuper quidam acutus, & labor inenarrabilis per medullas penetrans, intolerabilem facit sic frigore concretis dolorem. Deinde in acutum tendit, vt ab igne, cum summa cremantur. Ab extremis nãque corporis partibus consequẽs vapor, & ad interiora ac penitiora confugiens, quædam vnde absistit mortua relinquit: nonnulla vero ad quæ tendit doloribus afficit morte paulatim procedẽte. Igitur sancti dei sub dio pernoctare in stagno quodam iussi sunt, quod pro mœnibus ciuitatis erat, ac per brumam ita glacie cõcretum apparebat, vt equis peruium & accolarum pedibus tri- F tum esset. Aquæ vero solitum non retinerent cursum, earumque natura mollior in lapidis duritiem concresceret. Boreæ nanque mordentis spiritus animantia omnia iuxta versantia interimebat. Hic itaque audito damnationis iussu, martyres, considerare quanta fuere constantia: qui loco cum summa lætitia conspecto, vltimum nuditatis amictum alacriter reijcientes, per frigus ad mortem properarunt: non tanquam ad supplicium, sed ad gloriosissima spolia rapienda, se inuicem hortando descendentes. Non enim, inquiunt, amictum exuimus, sed veterem hominem, concupiscentiæ deceptione corruptũ deponimus. Gratias agimus tibi domine, quod cum isto amictu simul & peccatum exuere licet:

quoniam ob ſerpentem eum induimus, ob Chriſtum verò exuimus. Relinquamus hunc amictũ propter paradiſum quam perdideramus. Quas domino qui pro nobis eſt ſpoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum ſeruo, ſi ea quæ paſſus eſt dominus ſubeat? Nos cauſſa ſumus vt illi veſtes detraheretur, longè magis quàm militũ audacia qui eam diripuere ac ſortiti ſunt. Durum profectò frigus, ſed dulcis paradiſus. Affligens glacies, ſed delectabilis requies. Breui tempore durantes, ſinus Abraham nos perpetuò fouebit. Vnã noctẽ cum quo ſempiterno cõmutabimus. Incendatur frigore pes, vt cum angelis continuò ſaltet. Torpeſcat frigore manus, vt facultatem habeat in deum attollendi. Quot enim noſtri cõmilitones ceciderunt, fidem mortali regi ſeruãtes? Nos pro fide in verum deum ſeruanda hanc vitam non proijciemus? Quot item malefici homines mortem tulerunt in ſcelere deprenſi? Nos vero pro iuſtitia mortem non ſubeamus? Ne obſecro commilitones emolliamur, neu terga diabolo demus. Quando ſemel mori oportet, moriamur vt viuamus. Fiat ſacrificium noſtrum coram te domine: & velut hoſtiæ viuentes tibi placentes, noſmet hoc ſæuo gelu immolantes abs te recipiamur. Pulchrum quidem ſacrificiũ, pulchra oblatio, pulchrũ holocauſtũ non quidem per ignem, ſed per frigus abſumptum. Hæc igitur & his ſimilia credibile eſt inter ſe dixiſſe, ac cõmunem laborem in domino ſolatos eſſe. Veluti quandam in bello cuſtodiam inſtruentes, eam noctem ſæuos cruciatus ſuſtinendo atque algendo prçterierunt, tantum ſpe certa gaudentes, & hoſtem continuò deridentes. Vnum erat omnium votum: Quadraginta in ſtadium intrauimus, totidem domine coronas tribue. Non deſit numero, nec vnus quidem. Pretioſum eſt tempus, quod quadraginta dierum ieiunio ornaſti, per quod diuina lex in orbem tranſiuit. Quadraginta item dierum ieiunio Helias dominum exquirens videre meruit. Et oratio quidem eorum talis. Vnus ex eorum numero, inde per animi inconſtantiam ſubterfugiẽs mœrorem ſocijs maximum reliquit, nec propter ea dominus eorum vota inania permiſit eſſe. Nã propè aderat quidam, cui eorum cuſtodia credita eſt in gymnaſio quodam è vicino, à frigore ſeruatus, & exitum rei expectans, paratusque martyres, ſi qui fugerent, vt eis clare pollicitus fuerat, in lauacro quodam aquæ calidæ quod iuxta ſitũ erat, excipere ac ſeruare. Res à præfecto aſtutè fuerat excogitata, talem videlicet inuenire certaminis locum in quo paratum damnati haberent refugium, vt omnem cœpti propoſiti conſtantiã amitterent. Sed hoc martyrum patientiam clariorem reddidit. Non enim qui cogitur eſt conſtans ſed qui liber & in oblectationis copia dura pati poteſt, is demum conſtans ac patiens eſt. Cuſtos itaque dum hos obſeruaret, quoſdam è cælo deſcendentes angelos, ac coranas ſingulis martyribus vno excepto diſtribuentes aſpexit. Is autẽ quem indonatum illi reliquerunt, ac honoribus cæleſtibus indignum iudicauerunt, ea repertus eſt animi mollitie atque inconſtantia, vt ſtatim laboris tolerantiam deſperans, ad hoſtes transfugeret, miſerabile prorſus ſpectaculũ, miles tranſfuga, vir fortiſsimus captus, Chriſti ouis à lupo direpta: & quod miſerabilius, à vita perpetua cæleſtique excidens: neque hac poſtremò diu gaudẽs. Nam vbi calidam attigit aquam, corpore quod glacie torpebat diſſoluto ſtatim interijt. Cuſtos vero qui prodigium hoc viderat, vbi illum fugientem conſpexit, relictis omnibus ſeſe in eius demiſit locum, ac vnam cum ſanctis illis vocem emiſit: Chriſtianus & ego ſum. Itaque cum eius ſubita mutatione ſtuporem illis incuteret: & numerũ impleuit, & mœſtos ob ſocium amiſſum ſanctos conſolatus eſt: eos imitando, qui in acie prima vbi forte aliquis ceciderit, ſtatim ordini alium reſtituunt ac ſurrogant, ne proximi incommodum patiãtur. Talem igitur ipſe ſe geſsit. Vidit miracula cæleſtia, agnouit veritatem, ad dominum confugit, cum martyribus annumeratus eſt. Exemplũ eſt apoſtolorum imitatus. Abijt Iudas, Mathias eſt ſurrogatus. Imitatus & Paulum qui heri perſecutor, hodie factus eſt euangelizator. Superne & ipſe vocatus, nõ ab hominibus neque per homines. Credidit in nomine domini Ieſu Chriſti. Baptiſmũ ſuſcepit, nõ ab vllo, ſed à propria fide: non in aqua, ſed in proprio ſanguine. Cùm vero primũ illuxit, adhuc ſpirantes, igni traditi ſunt, ac cineres in fluuium proiecti vt per omnem creaturã eorum tranſiret certamen. In terra primum exerciti, deinde in aëre ſub dio durauere: poſtremò igne crematos aqua excepit. Horum eſt ergo verã vox illa: Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium. Hi ſunt qui noſtrã obtinentes regionem, quaſi quędam turres cõtra aduerſariorum incurſum refugium exhibẽt. Nec vno in loco ſeſe clauſerũt, ſed in multis locis hoſpitio recepti, multorum patrias ornauerunt: nec tamẽ ſeparati, ſed inter ſe commixti: ſi in ſingulos ipſos diuiſeris, proprium numerum non excedunt: ſi vero in vnum congregaueris, quadraginta nihilominus erunt, ac ita vt ignis natura permanent: Nam ille & ad progredientem tranſit, & totus eſt apud habentem: Sic hi quadraginta ſunt vnum, & omnes apud ſingulos. Beneficium igitur hoc fratres dilectiſsimi, gratiam hãc minimè deficientem, ex deo obtinemus: Paratum eſt hic Chriſtianis auxilium, Eccleſia videlicet martyrũ, exercitus triumphantium, chorus laudantium deum. Sæpe operam dediſtis, ſæpe laboraſtis, vt vnũ pro vobis orantem inueniretis: quadraginta ſunt hi, vnã orationis emittẽtes vocem. Vbi enim ſunt duo vel tres in nomine domini congregati, ibi eſt deus. Vbi vero quadraginta fuerint, quis dubitet deum eſſe præſentem? Qui aliqua pręmitur anguſtia, ad hos confugiat: qui rurſus lętatur, hos oret. Hic vt à malis liberetur, ille vt duret in rebus lætis. Hic mulier orans pro filijs auditur: peregrinanti viro reditum incolumem, ægrotãti vero ſalutem implorat. Cum his ergo martyribus noſtras effundamus præces. Adoleſcentes ſuos coæuos imitentur, patres talium eſſe filiorum parentes exoptent, matres exemplum matris optimæ ſpectent. Nam vnius illorum mater alios iam penè frigore conſumptos aſpiciens: ſuum vero filium, ob vires aliquantulum validiores, & aduerſus dura conſtantiam, adhuc viuum: & permittentibus lictoribus, vitæ conſulere valentem: ipſum proprijs accepit manibus, ac currui in quo reliqui iacentes ad pyram ferebantur, appoſuit

Martyrum gratiarum actiones.

Quadrageſimarij celebritas.

Cuſtos martyrum martyr fit.

Templum Cæſareæ his martyribus dicatum.

A B C D E F

Matris viri le facinus.

appoſuit martyris vera mater. Non enim lacrymam indecorã effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignũ agere viſa eſt. Sed ô nate, inquit, perfice cum tuis cõtubernalibus iter beatum, ne à chorea deſeraris, néve inferior alijs domino appareas. O matrem infelicem, ô bonæ radicis bonũ germen. Oſtendit generoſa parens, queádmodum pietatis inſtitutis eum magis quàm lacte educauerat. Et hic quidẽ ſic nutritus, ſic elatus eſt à pia genetrice. Diabolus vero his viſis, præ verecundia diſceſsit. Fruſtra nanque omnem propè creaturam nouerat, & tamen omnia à virtute mar-

A tyrum ſuperata vidit. Nox horrida & ventoſa, tẽpus anni frigidiſsimum, corporea nuditas, patria borealis. O ſanctum chorum, ô ſacrum ordinem, ô cuneum inexpugnabilem, ô communes generis humani cuſtodes, optimi curarum ſocij, precũ ac votorum inuicẽ ſuffragatores, legati apud deum potentiſsimi, aſtra mundi, flores eccleſiarũ: vos non terra contexit, ſed cælum excepit. Apertæ ſunt vobis paradiſi portæ, dignum profectò exercitibus angelorum, patriarchis, prophetis, & iuſtis omnibus ſpectaculum. Viri ætate florentes ac pares, vitam alacriter deſpicientes, ſupra parẽtes ac filios deum amantes, in ipſo vitæ flore exiſtentes, temporariam hanc vitam contempſerunt vt in membris ſuis deum reciperent, mũdo ſimul & angelis, & hominibus ſpectaculum facti, mœſtos erexerunt, dubios in fide confirmauerunt, pijs deſideriũ auxere: vnum omnino pro pietate omnes tropheum erigẽtes, vna iuſtitiæ corona ornati fuere: In Chriſto Ieſu domino noſtro: Cui

B gloria & imperiũ nũc & in ęterna ſecula, Amen.

HOMILIA IN ALIQVOT *ſcripturæ locos, vbi de varijs diſſerit vitijs, de acceptandis perſonis, ira, inuidia, auaritia, habita in Laciʒis.*

CERTAT inimicus, contenditque exteriore tumultu noſtrũ impedire ſermonem. At nos eius cogitationes minimè ignorãtes, aures pariter & mentes eorum, qui ſunt hîc hodierna die congregati per ea quæ iã lecta ſunt nutriamus. Eos vero qui noſtro carent auditorio, miſereamur. Non extra mente diſcurrẽtes, & alias res agẽtes: ſed vbi corporibus, ibidẽ & animas exiſtentes. Recordemini quæſo ex his ſpiritualibus ſermonibus, qui lecti ſunt vobis hora matutina, doctrinarũ vtilium noſtrarũ animarum medicinæ. Reminiſcamini earũ quæ ſunt in pſalmis monitionũ. Prouerbialia pręcepta, hiſtoriæ pulchritudinẽ, exemplaq; inueſti-

C gate: his addite apoſtolica mandata. In omnibus vero, tanquã coronida perfectionemque, verba euangelica coniungite, vt ex omnibus vtilitatem capientes, ad id demũ contẽdatis ac reuertamini, ad quod quiſque iucundè eſt affectus, & ad quod obeundum gratiam à ſpiritu ſancto accepit. Nã ſic omnino in multiformi eccleſiæ facie, quot ſunt hominum differentiæ, totidem exiſtunt ſententiæ. Quot item ętatum & ordinum varietates, totidem & peccatorum genera. Multimodæ multiformesque ſunt diaboli inſidiæ, & alios aliter decipit. Ad quod enim proniorem conſpexerit, ad id proprijs vtitur delinimentis atque illecebris. Verbi gratia. Conſtitit aliquis hic, inuidia tabefactam habẽs animam. Vtinam ne quis eſſet: hoc enim ante omnia mihi in votis eſt. Attamen humanæ naturæ valde difficile, ſiue magna ſiue parua animi perturbatione non tangi. Quilibet igitur è ſupradictis aliquid ad ſuum eligat vſum. Inuidus es? ſume remedium. Iracundus es? præſtò tibi eſt medicina. Nã de omnibus iſtis diſſeritur. D

Tentandi forma quæ dæmoni.

Dicemus autem, ſi fieri poteſt, de ſingulis breuiter aliquid decerpentes. Auarus es? Habes hic remedium. Superbus es? Hinc faſtum domabis. Hinc animæ ſuperbiam, ſi voles, caſtigabis. Hinc omnia tanquam è fonte copioſo ſpiritualium ſermonum bona exhauries, atq; ita vbi abundè hauſeris diues abibis. Primus ſermo in prouerbijs modo ænigmatis dicitur, vt mens noſtra in obſcuritate orationis ſe diligentius exercẽdi, ac meditãdi ſumat occaſionem. Inquit enim: Qui leuia reſpexerit, miſericordiam inueniet. An dicti huius ſenſum per te ipſum tenes, vel vt ſtudioſus auditor à me requiris? quamobrem laudem conſequatur qui leuia conſpiciet, cum laudabilia ex optione proueniant? Nos autem homines ſæpe videmus, non qualia volumus, ſed qualis eſt eorum natura quæ videntur. Ex quo ſi quid aſperum fuerit aſpectu, quale natura exiſtit, tale videre fuerit. Si vero leuibus contingat oculos intendere, vnde laudabimur leuia videntes? Leuia ſunt, quæ ſpecie plana exiſtunt. Aſperum vero, quod inæquale primo apparet aſpectu. Quoniam itaque inæqualis E eorum quæ aſpera videntur natura eſt, quomodo cum ſcriptura laudat, qui leuia magis quàm aſpera viderit? Sic & damnare videtur montes, & valles, & ſcopulos, & ſaltus, & nemora quę germinibus denſa, adeoque aſpera ſunt vel etiam mare ſæpenumero à ventis exaſperatum, vel terram ab aratro proſciſſam, ac de plana molliterque iacente inæqualem tumuloſamque factam. Num hæc qui viderit condemnabitur? & vbi, quæſo, dei iuſtitia, ſi ea quæ coacti patimur, in his damnandi ſumus. Si videro terram aliquam inæqualem quę vt condita eſt, ita videtur: huiuſne gratia condemnabor?

Qui leuia reſpexerit. &c.

Verum nihil illuc. Qui leuia videt, ſublimius expende. Adſunt tibi ob oculos fratrum differentię? Hic pauper, ille diues, alius hoſpes, alius domeſticus, ſeu te iudice, ſeu te iudicij participe vtuntur. Si iudicaueris, ne inæqualia videas, ne videas diuitem ſublimem, pauperem humilem. Si tuis adſtiterit, qui neceſsitati ſuæ conſultum cupit, ne tum quidem inæqualia videas. Neu dicas: Hic mihi amicus, hic propinquus: ille mihi vtilis, alius peregrinus, ignotus, alienus: hoc enim modo miſericordiam apud deum non inuenies: nec plana ſpecta. Natura nanque vna eſt. Homo & hic & ille: F vna in vtriſque neceſsitas. Da fratri & peregrino. Nec fratrem auerſare, & alienum tuum fac eſſe fratrem. Aequalia igitur reſpicere oportet. Ne præ notis alienum relinquas, eius neceſſariò ſubuenias vſui. Quærit ille te, vt ſuæ calamitatis ſolatium ac refugium, non perſonæ acceptatorem, non propinquo ſolummodo benignum, hoſpitem vero abijcientem.

Non acceptandæ perſonæ.

Patre vno nati sumus

Omnes enim in Christo propinqui: Omnes fratres,& ex vno patre nati sumus. Si spiritualem quæris,cælestis est pater deus. Si terrena quæris, mater terra est.Ex eodem luto omnes sumus constructi.Ex quo soror est natura secũdum carnem, soror item generatio est secundum spiritum.Eũdem tecum sanguinem habet: ex primo hominẽ eandem tecum à domino gratiam accepit. Respice igitur plana, vt apud deum misericordiam inuenias. Ne dicas,ille diues est, & honore dignus, A hic pauper,contemno autem pauperem. Noli in distribuendis honoribus respectus habere inæquales.Est enim diues sæpe mendax,rapax,libidinosus:pauper verò iustus.Non igitur tantum faciem spectabis,sed occulta penitioraque conside ra.Eum honora qui pretiosa possidet.Virtus veræ sunt diuitiæ. Quid,quæso, ab externis probas homines,præcordia vero mentemque minimè curas? Bel externe quidem æs habuit, lutum vero sub ære fulgente absconditum. Si illustres in vita videris, considera æs esse apparens, intus cænosa omnia.Contrà verò quidam aurum intus habent exteriore testa circundatum: hoc est, thesaurum in vasis fictilibus absconditum. Hic castus est,ille libidinosus.Vtrum horum ditior: qui castitatem seruat,an qui pecuniam ex iniuria possidet? Certe qui castus. Huius memoria sempiterna: illius fragiles sunt diuitiæ, huius thesaurum fur nullus effodiet:illius diuitiæ hodie florent, cras marcescent,igitur respice æqualia ac plana,suum cuique tribuens honorem:pretiosiorum rationem habe, vt misericordiam inuenias. Prosequitur deinde:

De ira.

B Et cum homine iracundo noli commorari. Dic age,est ne inter vos quisquam inanis glorię cupidus,qui non sit iracundus? cupidus es inanis gloriæ? Non vides plana.Iracundus es? Et cum viro iracundo ne sedeas. Vides quomodo per breuiloquentiam vitia nostra corrigantur.Itaque nisi aures vestras sermonibus nostris pulsemus, cordibus vestris sensum eorum quæ dicta sunt breuiter,haud insinuabimus. Tu itaque cogita, vbi lectum est quod me concernit? Quæ de iracundis sunt lecta,agnosce pro tuis qui iracundus es.Dicito,hic meus est morbus, agnosco infirmitatem meam.Accipe remedium.Si accesseris medicum, & videris apud eum varia pharmaca varijs contenta tabellis, considerabis quid tuo morbo cõueniat. Non enim qui pede offendit,quęrit oculi curationem:sed qui oculum habet affectum, cõmodam opem quærit oculo. Itaque quisque sibi ex scripturis morbo suo cõuenientia sumat. Iracundus es?cohibe iram.Vir iracundus,inquit,turpis est:disce ex hac scriptura.Sit vultui tuo speculi vice.Nam impia cogitatio mentem obtenebrans non sinit agnoscere,quale sit ira peccatum. Scrip C tura vero tibi dicit,vir iracundus turpis est.Quomodo turpis est? Decorem nanque & humanam quasi figuram amittit:feræ speciem indutus. Cõsidera parumper iratum. Furit,debacchatur,immutantur oculi,turbidi sanguineique fiũt, cor accenditur,sanguis commouetur. Hunc videas vt aprum dentes acuentem:loqui sæpe incipientem, ac verba imperfecta relinquentem. Multa quoque in corde non apparentia voluntatem,nec parentum nec liberorum rationem habet: nullis demum(vt libidini propriæ satisfaciat)parcit. In alieno malo teipsum cura: disce periculis alienis, ne & tu in idem incidas malum. Igitur scripturæ verba sæpe tecum repete. Vir iracundus, indecens: & cum iracundo noli sub eodem tecto agitare. O quàm malum cum tali commisceri, qui continuò latrat. Nisi enim eius fugias conuersationem, necessarium est eius te vias ediscere. Dixit acerbum aliquid,iam animum tuum commouit. Veluti enim canis latratus, alterius canis tumultum prouocat: sic & animum tuum quiescentem ac dormientem vox illius excitauit,& facti estis inter vos latrantes, & controuersi veluti fundatis verba,& inepta & turpia inuicem iactantes. Dixit ille aliquid contumeliosum: tu vero insipientis imitatus stultitiam, maiore fœnore reddis. Recipiens ille è sermone contumelioso vices, non destitit: sed auget magis iram, magisque linguam acuit. Tu rursus accipiens, extolleris in tumorem. Qui autem in hac malorum contentione victor fuerit, longè miserior apud deum erit.Ergo vir iracundus, turpis est: & cum eodem noli commorari. Néve cœnabis cum viro inuido. Hic alius est morbus, vitæ hominum peculiaris,& animis nostris à natura insitus, & corda magis consumere aptus quàm ferrum. Liuor nanque vnus est in quo multa sunt mala. Vnum tantum vtile,quod ipse auctori est incommodus.Inuidus enim ei cui inuidet parum admodum,sibi verò multum nocere videtur. Tristitia doloreque in aliena felicitate absumitur: nec vicini agrum, sed seipsum destruit. Ne transferas terminos æternos. In possessionem orphanorum ne ingredere. Alium hæc verba morbum curant: auaros notant.Ne ingrediaris,inquit,in orphanorum possessionem, vt ad tuam possessionem ingrediaris. Possessio vero tua est regnum cælorum. Terminos patrum ne moueas,ne cupias proximi agrum. Ne villam villæ coniungas, vt tuam paulatim adaugeas.Quanto enim magis ex aliena possessione tibi fines dilatabis,tanto maiori culpæ obnoxius fueris. Deinde terra quidem hîc remanet,tibi breui tempore possidenda: nec tua ob auaritiam facta, sed eius qui tibi succedit, cui rem dimittis, vnde forte iniustè viuat. Terra stat in æternum, peccatum vero animam vt vmbra corpus sequetur. Vt enim vmbra corpus sequitur,sic peccatum animæ insitum.Ne adaugeas tibi peccatum. Auaritiæ nãque malum stare nescit aut quiescere: sed ignis naturæ simile. Ignis enim postquam incendium attigit, omnem properat absumere materiam.Nec prius desistere poterit,quàm materia defecerit. Auarum autẽ quid retinere poterit?Igne vehementior est,omnia cõtinuando finibus suis occupat: ea quæ sunt vicini, sibi aufert. Mox vbi alium sortitur vicinũ,& quæ illius sunt ad se rapit.Non ea quæ retro sunt attẽdit,sed quæ his desunt, quæúe ante se prospicit,à vicinis possessa,desiderat. Non ob ea quæ possidet lętatur,sed ob ea quibus caret angitur. Neq; ijs quæ congregauit, fruitur: sed cupiditate plura consequendi, se magis excruciat. Deinde vigiliæ ac curæ hinc oriuntur.Quanto enim diuitiæ magis augescunt,tanto plus adferunt curarum. Iudex expectatur,& auarus cogitat ne in ius trahatur, ne orphanus suas lachrymas in foro palàm faciat.Nocte consultat,quomodo manè acerbos aduo-

De inuidia. D

De auaritia. E

Auaritiæ natura. F

aduocatos quosdã sibi præparet: quomodo persuasa testimonia conducat: quomodo & potentiam prævalendo, & in iudicio mẽtiendo, pauperem destitutum ac solitarium opprimat, & vtrosque expugnet, & iudicem decipiens, & pupillum circumueniens. Eius animam hæ curæ continuo mordaces absumunt. Canis latrat, auarus putat furem esse. Mus forte perstrepit, & auari cor salit, quemlibet vel puerum suspectum habens. Filios iam grandes vt insidiatores aspicit, quòd eorum iam ætas successionẽ expetere videtur. Quin

Auari miseria.

A auaris aliud oritur incõmodum: Vitam victumque suum in digitis expendit: Ex opibus alias palàm, alias vero clàm habet, ad spes incertas se ponens: spes, inquam, non spes. Si enim ad spes veras erat, ad ęternam illã recta præparatio fuisset. Nunc in cubili occultas abscondit diuitias, veniẽtia quãdoque incommoda, futuram forte metuens egestatem: quæ quidem an veniat, incertum. Veniet quidem tempus, quo pecuniam non dispensasse pœnitebit. Hoc certum, & ego sum spõsor. Meæ sunt partes, fratres amantissimi, de omnibus vobiscum vitijs disserere: vestræ autem diligenter attendere, ac ex ijs vtilitatem, quæ auditis accipere. Vestrum quilibet peccatum veluti serpens senectutem exuens, sic affectibus spoliatus iustitiamque indutus redeat, alius ex alio factus. Hac enim de caussa fit iste cõuentus, ac patres nostri has fidelium cõgregationes in templis statuerunt, vt quæ singulis diebus discere non valemus, ob eorum penuriem qui hæc doceant & admo-

B neant, singulis annis illa in communi solennitate ac celebritate conuenientes accipiamus. Deinde ea tanquam viaticum ad reliquum tempus custodiamus, & velut in recenti memoria continuò resonantia teneamus. Fugiamus itaque peccatum, opus iustitiæ sequamur. Noli, inquam, transferre terminos sempiternos. In possessionem orphanorum ne ingrederę. Ne filios tuos auaritię caussam facias. Filios habes? Eis thesaurum sempiternum thesauriza. Thesaurus nanque pecuniæ pietas est. Relinque bonam filijs memoriam, magis quàm diuitias multas. Fac omnes filio tuo oratione pietatis ac beneficẽtiæ patres. Necesse enim te quãdoque è vita discedere, deinde filium relinques paruum, tutorum auxilio indigentem. Si bonus honestusque fueris, quilibet ex te descendentem vti suum nutriet. Remiscetur quòd & tu quoque orphanorum pater dum licuit fuisti. Si vero in malicia vixeris, ac multos in vita læseris, & omni fera truculentior fueris, ijs qui tecum commer-

De ijs qui filijs thesaurizant.

C cium habent, demum cùm è vita discesseris, filiũ tuum communem omnium hostem relinques. Quemadmodum enim scorpij filium, quicunque aspexerit metuet, ne vbi per ætatem licuerit, patris venenum imitetur, sic item & ex te descendẽtes liberos, vt paternæ iniquitatis hæredes futuros priusquam ad ætatem veniant, omnes cauebunt, illisque insidiabuntur. Quid igitur plures insidiatores ac inimicos tuis liberis paras, quum potius si toto tẽpore viueres, dare te operã oporteat, multorum beneuolentiam ad tuorum tutelam habere adiutricem? Quoniam autem incertum est, quàm diu viuas, relinque per beneficentiam multos, qui pro te rem curent: ne quando te discedente è vita, deinde diuitijs quas congregas, ad successorem, ob odium forte apud homines contractũ, minimè prouenientibus, moueant omnes caput, ac dicant, quomodo male parta male dilabuntur, & ad filios minimè transmissa sunt. Hæc ego tibi prędico ex humanis rationibus: quę vero tibi à domino ex euangelio dicuntur, facilè nosti. Ne igitur liberos prætexas. Ne honestam apparentem caussam ad peccati occasionem afferas. Qui enim filium fecit & te fecit. Qui etiam tibi occasiones nutriendi præbet, & filio præbebit vitæ subsidia. Quælibet enim propriæ vitæ rationem deo reddet. Quid nosti, cui thesaurizas? Thesaurizat, inquit psalmus, & nescit cui congregabit ea. Filius nanque eorum est sæpe occasio quæ cumulãtur: quę tamen deinde aut furis rapacitas, aut parasitorum sycophantarũmve nugę, siue hostiũ prædæ diripiunt ac lacerant, aut fames

D grassando absumit. Multa sunt enim quæ rẽ tollant atque absumant. Dic obsecro, quando à deo liberos petijsti, quãdo filiorũ pater esse desiderabas, num tuis precibus hoc addidisti: Da liberos rogo vt illorũ prætextu auarus factus gehẽnæ tradar? da liberos, ne mandatis tuis obediã? da liberos, vt euangelium despiciam? Non profectò hac cõditione postulasti, sed filios quærebas vitę adiutores communis. Doce miser bonis & verbis & exemplis, quales eos erga deum oporteat esse, qualesq; sæpenumero vidisti. Hæ nanq; sunt verę diuitiæ, ipsa pecunia multo pretiosiores. Hec hæreditas bona, à patre filijs relicta. In possessionem ergo orphanorum non intrabis, cum viro inuido non simul cœnabis. Dictum supra de inuidia. Ad maiorem eius mali custodiam nũc rursus aliquid

De inuidia rursus.

E addemus: Ipsa nanque proprium est diaboli vitiũ. Non enim diabolus statim creatus est diabolus: sed cum angelicam potestatem accepisset, in dæmonis naturam conuersus est; & factus iniquus dæmon. Hac enim iniquitate imbutus, & à dei familiaritate alienatus, ac ad partem defectionis conuersus: postquam vidit hominem, paruum quidem animal supra omnẽ creaturam honoratum: quum esset antiquior homine, facilè conspexit, quemadmodum natalitia verbo tantum facta sunt, omniaque in mari viuentia (Producat enim, inquit, aquæ reptilia animarum viuentium. Nam verbo fecit deus, & cete illa quæ in mari Atlantico agunt.) Verbo item terrestria, elephantes, equos, boues, greges animalium, armentaque omnia: quodque mirabilius, verbo cælum & solem, verbo herbas, verbo vndas, tam quæ supra cælum sunt, quàm quæ subtus in terra stagnant & con-

Inuidia diaboli in hominem.

F caua replent, factas esse vidit: solum hominem manibus dei plasmatum esse. Hunc ei honorem inuidit. Eum nanque sole prępstantiorem animaduertit, quum ille verbo, hic manibus sit conditus: & ille ob hominem constitutus, homo vero propter deum. Homo item vt deus esset, sol, vt homini famularetur. Considerauit insuper quemadmodum primum creaturæ, deinde, homo esset, quod ipsi tantum veluti patrifamilias cuidam domum plenam deus præpararit. Non enim ante omnia fecit hominem, ne pauper inosque foret: sed prius cælum, tanquam tectum nobile sponte constructum constituit. Terram strauit, vt hominis pedibus solidũ statueret pauimentum. Illã omni copia genereque herbarum ac fructuum florere,

Hominis creatio singularis.

ac

ac abundare voluit. Iumenta item omnia, animalia quoque omnis generis, aliqua sub pastoribus, nonnulla syluestria ad corporis exercitationem: quædam cum labore possidenda, vt chariora essent: quædam præsto parata, vt vsui humano facilè suppeditarent, subiecta protinus illi esse. Insuper fructum omnigenium è terra paratum. Vniuersam creaturam hominis vsui concessam esse vidit. Tantamque beneuolentiam diuinam ac benignitatem erga eum prospexit, vt non contentus deus tot ei commoditates tribuisse, sed eum tanquam suas delitias & ornamentum proprium eligens, in paradiso collocauerit: insuper angelos ei

A pædagogos adhibuerit. Deum postremò cum eo conuersantem, & eadem lingua cum eo colloquentem. Vbi igitur agnouit hominem, vbi vidit tam exile animal ad angelorum dignitatem à deo vocatum, & per virtutem modestamque vitę côuersationem ad vitæ perfectionem tendentem, inuidia motus, eũ per insidias aggredi cogitauit: nec dum solus erat, potuit, aut caussam vllam habuit. At postquam creata est mulier, tenerum quidem animal, cui conditor teneriorem naturam dedit, vt paruulos humanius ac benignius educaret.

Mulier.

(Si enim mulier austerior fuisset, nunquam plorantem infantem vlnis ac pectore foueret, ac côplecteretur: nunquam proprij sæpe cibi oblita, vbera sitienti tanta patientia præberet. Nunc autem matrum viscera somnum sæpe à palpebris discutiunt, si quando infanti breue quid acciderit.) Vt, inquam, puer probè nutriatur, mulieris natura dulcior est, & humanior creata. Huius itaque humanitatis occasionem nactus diabolus, facilitatem eam, quæ virtutis gratia concessa erat, ad vitium conuertit. Est itaque inuidia diaboli pro-

B prium malum, quod satis exprimi nequit quod medicinam spernit. Qui caput, aut membrum aliquod dolent, medico morbum aperiunt: aut qui ægrotat inuidia, quid dicet? Angunt me proximi bona? Nam veritas hæc est, attamen hæc quisque verba fateri erubescit. Quid, quęso, te affligit, proprium malum, an alienum bonum? Certe malum tuum incurabile. Canes enim nutriendo, mansuetos reddimus: inuidum vero & malignum beneficio nostro deuinciendo, longè peiorem reddimus. Non enim gaudet in ijs quæ recipit bonis: sed tua tristatur felicitate, quòd facultas tibi sit eius vsui subueniendi. Noli igitur in diaboli disceptionem incidere. Inuidit enim tibi, inuidit, inquam, quum te è paradiso expulit. Per illum sentes & tribuli, per illum sudor & exilij principium: in quod incidens, ne obliuiscaris antiquæ patrię. Memento nobilitatis tuæ. Recordare patriæ vnde excidisti. Reminiscere, quanto ille te damno mulctauit. Ne sequere illum, néve cum eo commercium suscipe vllum. Bis enim te læsit. Primũ quum te ab initio eiecit. Deinde nunc reditum tuum turbare contendit. Incommodum nanque tibi primum intulit per mulierem. Et rursus per

C mulieris concupiscêtiam restitutionem tibi prohibet amissorum. Fornicationem excogitauit, vt regno cælorum prohibearis. Prima iactura minime contentus, secũdas etiam excogitat vias, cursum nobis ad beatam vitam obstruendo: quando murus est quidam, & impedimentum nobis iter facietibus, ipsi mendacium innumeræ sunt ipsius remoræ quibus nos impedit. Illius sunt quasi germina, crudelitas, asperitas, auaritia, cõtumelia, & quæcunque verbo veritatis repugnant, hæc omnia sunt diaboli aduersus nos tela infesta. Osor est hominis quoniam & aduersus deum rebellis est, primum odio habuit, deinde & repugnauit omnipotenti, contempsit dominum, alienatus est à deo: Vbi vidit hominem ad ipsius imaginem factum, quum non posset in auctorem ipsum, quẽ ante omnes lædere cupit, in eius imaginem suam exercuit malignitatem. Veluti si quis homo, quãdo regem inimicum attingere non valet, eius simulachrum cæderet. Vidi ego iam, partim audiui, res certa est, inter animalia hominibus inimi-

D cissima, pardalim quandoque in stadijs hominis oculos præ ira inuadentem. Qui feræ deludere furorem quærunt, hominis imaginem ei ex charta ostendunt. Illa statim furibunda eam concerpit atque dilacerat: hoc argumento satis ostendens, quanta sit eius aduersus hominem inimicitia. Sic item diabolus in dei imagine quo sit erga deum odio ostendit, quando deum ipsum attingere nequit. Sic & contra nos bellum ipsius satis ostendit, dei esse illum aduersarium, & ante omnia deum petere. Ille miserum hominem ex vrbe Hierusalem, in Hiericunta deiecit: hoc est, altis locis ad ima. Est enim Hierusalem in colle sita, Hiericus autem in ora maris. Si quis vestrum locum vidit, scire potest rei veritatem, quemadmodum Hiericus in curuis Palæstinæ locis recumbat: Hierusalem verò in monte longè diffusa, supra reliqua loca eius regionis attollatur. Itaque homo è sublimi ad inferiora descendit, vt in latrones incideret: E Hierosolymis tãquam securo loco exijt, vt incideret in latrones solitudinem occupantes,

Pardalis in hominis ira

E qui eum & ceciderunt & spoliauerunt. Prius plaga, deinde nuditas narratur. Nam animæ plaga, peccatum. Nuditas vero animæ, immortalis amictus est ereptio. Peccatum nanque, gratiam per baptismi regenerationem nobis datam abolet. Fornicatio plaga est, adulteriũ alia plaga, alia inuidia, libido alia plaga, auaritia item alia: quodlibet horum plaga est à latronibus, hoc est, dæmonibus nostris, ad culpam ministris, nobis inflicta. Post plagas vero spoliatus est. Si autem corporea fuisset vestis, prius spoliassent, deinde plagas addidissent, vt vestis seruaretur. Nunc autem plagæ præcedunt, vt planè discas, quemadmodum culpa, gratiæ priuationem atq; amissionem pręcedit, quæ nobis per humanitatẽ domini nostri Iesu Christi data est: Cui gloria & imperiũ in æterna secula, Amen.

Plagæ ante spoliationem spiritualem.

BASILIVS MAGNVS

de Humilitate.

F

EBEBAT homo in gloria quam apud deũ habebat manere, Et sublimitatẽ habuisset nõ fictã sed verã, potentia dei sublimis, sapientia diuina pręclar⁹, ęterna vita illiusq; bonis sese oblectãs et alacris. Post quã verò diuinę glorię desideriũ mutauit, & maiorem

rem sperauit, & quam non poterat accipere apprehendere satagens, quam habere poterat perdidit, maxima illi salus est, quod & morbũ curare licet, & ad pristinam dignitatem per animi submissionem redire, nec aliquem gloriæ prætextũ per seipsum comminisci, sed à deo quærere. Hoc nanque pacto lapsum corriget, ita ad sacrum preceptum quod deseruit recurret. At diabolus quo falsæ gloriæ spe mortalibus imponat non cessat à seipso incitatus ac prouocatus innumera ad hoc
A machinamenta comminisci, è quibus sanè magnũ est, quod pecuniarum opulentiam ostendit huiusmodi, vt illius nomine insolescat, vt cura illius afficiatur. Quæ quidem ad gloriam nihil confert, confert autem plurimum ad periclitãdum. Quæstus nanque pecuniarum, argumentum est auaritiæ, possessio illarum nihil facit ad bonam existimationem, sed frustra inflat, inaniter extollit, & fere idem facit animæ, quod inflammatio corpori. Inflammatorum enim corporum tumor, nec sanus est nec vtilis, sed morbidus ac noxius, periclitandi principium adferens, & pereũdi occasionem. Tale quid & circa animam facit superbia. Et non solum ex pecunijs nascitur animi elatio, neque superbo tantum qui ex pecunijs est victu & vestitu in sublime feruntur homines, sumptuosiores quàm necessitas exigit, ac voluptuarias mẽsas struentes, nec pro necessitatis vsu sese vestientes, amplas ędes adornantes, famulorumque subsequentium copiam, & adulatorum innumerabilium cœtus post se trahentes, sed & Magistratus honorem ex populi suffragijs adepti, supra natu-
B rã exaltatur. Si populus magistratũ dederit, si quã præsidendi dignitatem assignauerit, & prerogatiuæ honorem decreuerit, & hic quasi humanam excellant naturam, tantum non ipsis se putantes insidere nubibus: proterendos arbitrantur subiectos homines & aduersum eos quoque, vnde dignitatem quam habent acceperunt, eriguntur, & per quos quod sunt esse videntur, aduersum illos insolescunt, rem committentes dementia plenam cum gloria illorum quouis somno inanior sit, & splendorem habeat nocturnis spectris vaniorem, & à populi nutu pendentem. Qualis erat demens ille Salomonis filius, ætate iuuenis, mentis vsu iuuenilior, qui populo mitiorem regni administrationem petenti, duriorem comminatus & per minas illas amisso regno, inde dignitate quam habebat deiectus est, vnde maiorem regni gloriam sperabat. Insolentem quoque reddit hominem manuum dexteritas, pedum celeritas, & corporis venustas, quæ obiter morbis absumuntur, nec animaduertunt, quod omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis est sicut flos fœni, quod fœnum a-
C rescit & flos illius decidit. Talis erat roboris gratia Gigantum arrogantia, & Goliath fatui deum impugnans superbia, & venustatis gratia intumescens Adonias, & comæ magnitudine superbiens Absalon. Et ipsa quoque humana sapientia & prudentia, quæ inter reliqua mortalium bona potissima reputatur, & solidissima, inanem habet elationem, & in sublimitatem extollit non verã, nec quidquam ista valent, vbi diuina sapientia deest. Astutia nanque diaboli, qua aduersum hominem vsus est, irrita facta est: & quod ille insidiosè contra hominem machinatus est, non animaduertit

Diaboli astutia irrita facta.

sibi ipsi fore aduersum, non tantum illum lędens, quem à deo & vita æterna abalienaturum se sperauerat, quantum seipsum prodes apostata à deo factus, & morte sempiterna condemnatus. Et laqueo quem domino struxit ipse captus, inque eo crucifixus est quem se crucifixurum, & mortuus in eo quem morte se extincturum sperauerat. Si vero princeps iste mũdi, primus, maximus, & inuisibilis mundanæ sapientiæ sophista, suis ipsius commẽtis capitur, & in extremam reuoluitur insipientiam, multomagis illius discipuli, & æmu- D
latores etiam si innumera cõmententur, vbi se sapientes esse dicunt, stulti facti sunt. Pharao interitum callidè struit Israëli, sed obseruauit inde irritam fore suam astutiã, vnde nihil huius expectabat. Quod videlicet infans propter ipsius mandatum morti expositus, occultè in aula sua regia enutritus, & ipsius ac totius Gentis Aegyptiacæ vires demoliturus, & Israëlem saluti restiturus esset. Abimelech vero, homicida ille, Spurius Gedeonis filius, qui septuaginta germanis illius filijs occisis, & astutum hoc ad Regni confirmationem adinuẽtum ratus, quos cædis huius habuerat administros conterit quidem, sed & ipse vicissim ab illis conteritur, & tandem per mulieris manum ac lapidis iactum perit. Et Iudæi omnes cõsilium contra dominum sibi ipsis exitiosum commenti sunt dicentes, Si permiserimus eum ad istum modum, omnes credent in illum, & venient Romani ac tollent nostrum locum & gentem. Hoc cõsilio necem Christi aggressi, quasi Gentem ac locum suum seruaturi, suo ipsorum consilio vtrũq; perdiderunt, extorres facti & ab institutis suis & cultu abalienati. At in summa, innumeris exemplis poteris dicere, quàm sit inane, humana sapiẽtia excellere, & quàm exile sit & humile magis q̃ E
magnificum ac sublime. Itaque nemo prudens, vel de sua ipsius sapientia vel alijs prærogatiuis quas recensui, quidquam gloriabitur, sed obtemperabit parænesi beatæ Annæ, & Prophetæ Hieremiæ, qui dicit, Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur robustus in robore suo, nec diues in diuitijs suis. Sed quænam est vera gloriatio, & qua in re magnus est homo? In hoc, inquit, glorietur, qui gloriatur, si sciat & cognoscat me esse dominum. Hæc est hominis sublimitas, hæc gloria & magnificẽtia, verè cognoscere hoc quod magnum est, & illi conglutinari, ac gloriam à domino gloriæ quærere. Dicit autem Apostolus, Qui gloriatur in domino glorietur, vbi dixit, quod Christus nobis factus sit à deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio, vt sicut scriptũ est, qui gloriatur in domino glorietur. Nam ea demum perfecta & omnimoda gloriatio est in deo quãdo neque propter suam ipsius quis iustitiam extollitur, sed agnoscit se quidẽ vera destitui iustitia, verum sola in Christum fide iustificatum esse. Et gloriatur in eo Paulus quòd suam ipsius iustitiam contemnat, sectetur autem per Chri- F
stum eam iustitiam, quæ ex deo est in fide, vt cognoscat ipsum & potentiam resurrectionis ipsius, & passionum ipsius communicationem, configuratus morti illius, si quo pacto ad mortuorum resurrectionem pertingat. Decidit hic vniuersa arrogantiæ sublimitas. Nihil tibi relictum est, ô homo, de quo gloriari possis, cuius gloriatio & spes in eo

Pharao.

Abimelech.

Iudæi.

in eo sita est, vt omnia tua mortifices, & futuram in Christo vitam quæras, cuius primitias habentes in his nunc sumus, per vniuersum in gratia ac dono dei viuentes. Et deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate, deus item est, qui sapientiam suam, præ diffinitam ad nostram gloriã, per spiritum suum reuelat: deus est qui in laboribus dat virtutem. Abundantius omnibus, inquit, Paulus, laboraui. Non autem ego sed gratia dei, quæ est mecum: deus est qui eripit è periculis, idque præter omnem humanæ rationis spem. Ipsi, inquit, in nobis ipsis sententiã
A mortis acceperamus, ne confideremus in nobis ipsis, sed in deo, qui mortuos excitat, qui ex tanta morte nos eripuit, & eripit, in quem sperauimus quòd & in posterum erepturus sit. Quid igitur teipsum, dic quæso, extollis, quasi propria habeas bona, cùm gratias pro donis agere debeas largitori? Quid enim habes quod non acceperis? Si vero & accepisti quid gloriaris quasi nõ acceperis? Tibi non innotuit deus per tuam iustitiam, sed tu deo, per illius bonitatem: cognoscentes, Inquit, deum, immo magis cogniti à deo. Tu Christum num per tuã apprehendisti virtutem, sed te Christus per suum aduentum. Insequor, inquit, si quo pacto apprehendã quatenus & apprehensus sum à Christo. Non vos me elegistis, inquit, dominus sed ego elegi vos. An ideo superbis quod honore effectus es, & acceptam misericordiam ad occasionẽ arrogantiæ rapis? Et tunc cognosces ipsum quisquis es. Sicut Adam eiectus è Paradiso, sicut Saul destitutus spiritu dei, sicut Israël à sancta radice resectus. Fide, inquit, stas? Noli sublime sapere, sed time. Gratiam sequitur iudicium, & quo
B pacto donis sis vsus, requiret Iudex. Si verò ne hoc quidem intelligis, quod honore potitus es, sed gratiam dei præ nimia stupiditate propriam reputas virtutem, non es honoratior beato Apostolo Petro. Neque enim Christum plus potes diligere quàm ipse, qui vsque adeò illum dilexit, vt & mori pro eo voluerit. Verum quoniam arrogantius dixerat, etiam si omnes scandalum patiãtur in te, ego tamen nunquam scandalum patiar, humanæ traditus est pusillanimitati, & prolapsus est in negationem, lapsu institutus ad pietatem, & edoctus etiam alijs infirmis parcere, vbi suam ipsius cognouit imbecillitatem, & cõspicue didicit, quod quemadmodum, cùm in pelago mergeretur, dextera Christi releuatus est, ita & in scandalorum fluctibus, cùm per diffidentiam periclitaretur Christi virtute seruatus sit, qui etiam ipsi quod postea accidit prædixerat, Simõ Simon, inquiens, Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribret instar tritici, & ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Petrus itaque ad hunc modum reprehensus
C merito opem domini adeptus est, vt arrogantiam reijceret, & infirmis parceret institutus: Pharisæus verò ille, impudens & vehementer superbus qui non solum in seipso confidentiam habuit, sed & publicanum apud deum traduxit, iustitiæ gloriationem superbiæ vitio perdidit, & descendit publicanus præ ipso iustificatus, propterea quod gloriam sancto deo dedit, & nec suspicere ausus fuit, sed solum propitiationem expetiuit, seipsum & habitu, & pectore percusso & solam quærendo propitiationem condemnans. Vide igitur & obserua exemplum grauis nocumenti, quod adfert superbia. Iustificationem amisit per superbiam elatus, mercedem perdidit per cõfidentiam temerarius, infra humilem & peccatorem abiectus est, seipsum supra illum extollens, & non dei iudicium expectans, sed suum ipsius proferens. Tu verò aduersus neminem vnquam insolescas, ne vehementer quidem peccatores. Animi modestia & humilitas eum sæpenumero eripit, qui plurimum & in magnis deliquit. Nolis itaque teipsum præ quoquam iustificare, ne quo D
pacto fiat, vt per tuam ipsius iustificatus diuina sententia condemneris. Non iudico meipsum, inquit Paulus, nihil enim mihi ipsi conscius sum. At in hoc non iustificatus sum. Qui verò me iudicat dominus est. Putas quod aliquid rectè feceris? Gratias age deo, nec contra proximum extollere. Opus suum, inquit, probet vnusquisque, & tunc in seipso tantum gloriationem habebit & non in alio. Quid enim vtilitatis attulisti proximo, quòd fidem es confessus, aut exilium propter nomen domini perpessus, aut ieiunandi molestias tolerasti? Horum vtilitas non est alterius, sed tua. Metue similitudinem ruinæ qua cecidit diabolus, qui cõtra hominem elatus subtus hominem cecidit, & in proculcationem traditus est ei quem ipse calcauerat. Talis est & Israëlitarum ruina. Elati nanq; aduersus Gentes tanquam immundas, ipsi verè facti sunt immundi: Gentes verò purificatæ, & illorum iustitia facta est instar panni menstruatæ mulieris: Gentium verò iniquitas & impietas per fidem est abluta. Omnino verę memor esto paræmiæ. Superbis, inquit, resistit deus, humilibus verò dat gratiam. In promptu habe dictum illud do- E
mini. Quisquis seipsum humiliauerit exaltabitur, & qui seipsum exaltauerit humilabitur. Ne sis iniquus tuijpsius iudex, neque ad gratiam teipsum examina, si boni quidquã habere te putaueris, illud in numerato tenens, eorum sponte oblitus, neq; eorum gratia quæ hodie rectè facis insolescas, corum quæ paulo ante atq; olim male designasti, veniam tibi ipsi largitus, sed si quando te præsens benefactum nonnihil elatum reddit, ad memoriam reuoces quid olim mali feceris, & cessabit insensata illi animi inflatio. Et si quenquam in pręsentiarum delinquere videris, ne hoc solum in illo spectes, sed cogita simul quæ rectè vel fecerit olim vel nunc quoque faciat, & deprehẽdes sæpenumero talem si singula inquisieris, nec particulas quasdam duntaxat scrutatus fueris, te esse meliorem. Neque deus enim hominem particulariter examinat. Nam ego, inquit, & opera & cogitationes ipsorum coniunctim producturus venio. Et cùm Iosaphat Regem aliquando propter peccatum recens commissum reprehenderet, simul & rectè factorum mentionem fecit dicens. F
Veruntamen & actus quidam boni inuenti sunt in te. Ista & similia contra animi superbiam perpetuò nobis ipsis occinamus, nos ipsos deturbantes vt à domino exaltemur, imitantes dominum qui ad extremam vsque humilitatem è cælo descendit, & rursus ex humilitate ad competentem sublimitatem exaltatus est. Vniuersam naque domini dispensationem ad humilitatem nos instruere deprehendimus. Cùm infans esset, mox in spelunca,

Humilitas Christi.

lunca, nec lecto sed præsepi imponitur. Deinde in domicilio fabri & matris pauperculæ enutritur, subditus matri & illius sponso. Docetur, audiens quorum non egebat, interrogans verò, & interrogãdo admirabilem declarbat sapientiam. Subditur Ioanni, & baptismum suscipit à seruo dominus. Nemini aduersariorum resistit, neque inenarrabilem suam potestatem in quẽquam vibrat, sed quasi potentioribus cedit, & potestati temporariæ potentiã quam illa habebat permittit. Principibus sacerdotũ in forma rei sistitur, ad præsidem ducitur, & iudicium illius sustinet. Et cũ posset calumniatores suos arguere, silentio tolerat illorum calumnias. Conspuitur à seruis ac vi-
A lissimis pueris. Morti traditur, eique hominum iudicio turpissimæ. Ita hominem omnia ab ipsa natiuitate ad mortem vsque exercuerunt. Post tãtam verò animi humilitatem tandem & gloriam suam exerit, vnà secum glorificans quotquot cũ ipso ignominiam tulere, quorum primi sunt beati discipuli qui pauperes ac nudi orbem percurrerunt, non in sapientia sermonis, non sequaciũ multitudine suffulti, sed soli, & piscatores, & desolati, terram ac mare peragrantes, flagris cæsi, lapidati, persequutione iactati, tandem occisi. Ista sunt nobis paternæ ac diuinæ institutiones. Ad horum nos imitationem cõferamus, vt ex humilitate nobis sempiterna nascatur gloria, quæ perfectũ est ac verum Christi donum. Quonã igitur pacto ad salutarem hanc animi humilitatem perniciosa superbiæ elatione relicta descẽdemus? Si perpetuo studiũ modestię exerceamus, nec quidquam contemnamus tanquam à quo nihil simus læsi. Vitæ nanq; studijs & exercitijs assimilatur anima, & qualia facit talis etiam formatur, & ijsdẽ
B configuratur. Sit tibi & ornatus, & indumentum, & incessus, & cathedra, & certa ac tranquilla alimonia, & lectus paratus, & domus, & vasa domestica, quorum omnium vsus sit ad frugalitatem, & sermo, & cantus & proximi conuictus, & hæc ad mediocritatem magis quàm ad festum. Vide ne in sermone arrogantiam vsurpes sophisticam, neque in cantu ad voluptatem accommodatæ voces superiores habeant, neque dictionem ostentes superbam ac grauem. Sed in omnibus splendori ac magnificentiæ detrahas, comis erga amicum, mansuetus erga domesticum, patiens erga temerarios, humanus erga humiles, patron9 adflictis, inuisens in dolore constitutos, in summa, neminẽ contemnens, suauis in appellatione, alacer in responsione, dexter, & expositus vniuersis, neque tua ipsius celebrãs encomia, neque alios qui hoc faciant subornans, neque inhonestam de proximo famam admittens, & virtutes tuas ac prerogatiuas quantum fieri potest obtegens, peccatorum verò gratia teipsum accusans, nec expectans vt ab alijs reprehendare, vt idem facias quod iustus, qui in principio sermonis seipsum accusat, & sis qualis erat Iob, * quem non puduit vrbis tu-
C multuationem propriam contra se deprædicare ruinam. Ne sis increpando molestus ac seuerus, neque statim, aut cum animi commotione quenquam reprehendas. (Resipit enim hoc contumaciam quandam) neque propter modica delicta condemnes aliquem, quasi rigidus ac prædurus iuris exactor, sed eos qui deliquerũt complecta-

*ὃς οὐ διετράπη τὴν ὀχλίαν πόλεως ἐπ' αὐτὸν ἐξαγορεῦσαι τὸ ἴδιον πταῖσμα.

re, & spiritualiter instruas, quemadmodum admonet Apostolus, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Et tantum studij impendas ne apud homines gloriosus habeare, quantum impendunt alij vt glorificentur, siquidem Christi memor fueris, qui mercedẽ apud deum amittit, dicit, si sponte apud homines cupias illustris haberi, & bonũ ad hoc facias vt conspicuus sis hominibus. Abstulerunt enim, inquit, mercedem suam. Itaque nolis tibijpsi nocere, apud homines conspicuus esse cupiens. Quandoquidem deus, magnus ille, spectator est, illi placere gestias, nam splendidè remunerat. At prælatus es alijs, & concomitãtur te homines ac glorificant? Par esto subiectis, nõ tan
D quam dominium exercens aduersus cleros, vt Apostolus, inquit, neq; secularibus te principibus conformes. Qui nanque primus esse cupit, omnium hominum seruum esse iubet Christus. Vt summatim dicam, ita persequitor animi humilitatem, vt decet humilitatis amatorem. Ama illã, & glorificabit te. Hoc pacto ritè ad veram gloriã pertinges, quę est coram angelis, quę est apud deum. Agnoscet te Christus tanquam discipulum suum, coram angelis, & glorificabit te, si humilitatis ipsius fueris imitator, qui dixit, discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, cui sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Vel qui nõ est veritus vrbis tumultuationem, proprium contra seipsum prædicans casum.

HOMILIA BASILII MAgni, non Adhærendum esse rebus secularibus.

E
VErebar quidem ego, dilecti, ne molestus vobis esse viderer, dum frequenter sermonis stimulos vehementius admoueo, tanquã superfluã quandam animi confidentiã ostendens, quæ nec hospitẽ deceat, nec ei qui & ipse similibus vitijs obnoxius est cõpetat. Vos verò reprehensionibus istis ad beneuolentiã potius prouocati estis, & linguæ nostræ verbera maioris desiderij incitamentũ fecistis. Nec insolẽs aliquid cõmisistis. Estis enim sapientes in ijs quæ sunt spiritus. Argue autẽ sapiẽtem & diliget te, dicit alicubi in prouerbijs suis Salomon. Quapropter etiãnum fratres eandẽ parænesim aggredior, vt quocunq; pacto, quantum mihi possibile fuerit, à diaboli vos rete ac laqueis abducam. Plurimũ enim nos dilecti & varijs modis veritatis hostis quotidie impugnat. Impugnat autem ita, sicut scitis, vt nostris ipsorũ desiderijs
F iaculorũ vice aduersum nos vtatur, & perpetuo è nobis ipsis vires sumat quibus nos lædat. Quoniam enim maiorẽ potentiæ illius vim dominus insolubili lege præsit, nec permisit, vt vno impetu genus mortalium à facie terræ deleret, per nostram insipientiã inuidus furtim contra nos victoriã molitur. Et quemadmodũ peruersi quidã & subdoli homines, quorum studium est & propositum ex aliorum bonis ditescere, eam tamen potentiam

tentiam non habent, vt aperta violentia vtantur, vias insidiosè obsidere solent, & si locum aliquem circa illas aut conuallibus profundis interruptū, aut dumorum densitate obscurum viderint, in illum sese abdunt, & huiusmodi velamento viatorum circumquaque conspectum, ne præuideantur, amoliti, ex inopino illos adoriuntur, ne quisquam eorum laqueos periculosos videre prius queat, quàm in illos incidat, ita & Satan infensus nobis & antiquus hostis mundanarum oblectationum vmbris sese insinuans, quæ periculosè cir
A ca vitæ huius viam latronem occulere solent, & latibula præbere insidiatori, inde improuisos nobis perditionis laqueos substernit. Oportet itaque nos siquidem tuto propositam vitæ nostræ viam percurrere, & animam nostrā simul ac corpus à vulnerum dedecore liberare, Christo sistere, & victoriæ coronas apprehendere voluerimus animi oculos perpetuò vigiles circunquaque diducere, & quidquid iucundum apparet mox suspectum habere & prætercurrere, nec aliquam illi cogitationem applicare, etiam si aurum copiosè propositum videatur, & idoneum quod à volenlentibus tollatur. (Diuitię nāque, inquit, si affluxerint, cor illis apponere nolite) etiam si quascunq; delitias terra proferat, & pretiosa tabernacula ostentet (nostra enim conuersatio in cælis est, vnde & seruatorem expectamus Christū) etiam si choreas, comessationes, ebrietates & mensas concentuum modulatione iucundas videamus. (Vanitas enim, inquit, vanitatum, & omnia vanitas) etiam
B si offeratur venustas corporum, in quibus animę peruersæ habitant.) A facie nanque mulieris sicut à facie serpentis fuge, inquit Sapiens (etiam si copia detur potentatuum, ac tyrannidis, & satellitū, vel adulatorum, ad hæc & thronus sublimis ac splendidus subiectas habens ad voluntariam seruitutem, & gentes & vrbes. (Omnis enim caro, inquit, fœnum est, & omnis gloria hominis sicut flos fœni: arefactum est fœnum, & flos decidit.) Sub his nanque omnibus ita iucundis latebras suas habet communis noster hostis, expectans num per obiectorum spectacula illecti relicta regia via ad ipsius aliquando insidias ipsi vltrò declinemus.* Et plurimum sanè timendum est, ne quo pacto illis incautè adcurrētes, & oblectationem illam quam vsurpantibus offerunt, nihil habere periculi putantes, primo statim gustu dolosè abditum hamum voremus, atque illo postea, nolimus velimus, ligati ad terribiles latronis latebras, mortem scilicet, per huiusmodi illecebras imprudentes
C trahamur. Necessarium itaque omnibus & vtile est fratres, vt quemadmodum viatores solent ac cursores cautè proficiscamur, & ad perficiendum hunc cursum animabus nostris vndique agilitatem venati, sine vllo respectu ad viæ huius terminum properemus. Et nemo me noua fingere nomina suspicetur, quod iam humanam vitam viam voco, cum & Dauid propheta vitam hanc ita nominarit, nunc quidem ita alicubi dicens: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini: nunc verò ad dominum suum clamans: Viam iniquitatis amoue à me, & in lege tua miserere mei. Et vbi præpoperum dei auxilium contra calumniatores collaudās, & ad lyram suam illud iucundè applicans, dicit: Deus qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam, meritò vbique terrenam hominum conuersationem, siue celebrandam, siue prauam, ita vocandam esse ratus. Quemadmodum enim qui institutum iter expediunt, pedum gressus, ad cursum inter se cōcertantes ad anteriora proferentes, & priorem semper pedem terræ innixum veloci alterius trāspositione posteriorem ostendentes, facilè ad viæ terminum promouent, ita & qui ad vitam hanc à conditore producti sunt, confestim in illius principio temporum articulis ingredientes, & priorē ex illis semper posteriorem relinquentes, ad vitæ metam pertingunt. An non & vobis præsens hæc vita quasi continua quædam via porrecta, & iter
quoddam ætatibus, quasi quibusdam viatorum diuersorijs distinctum videtur, quod vnicuique profectionis initium quidem parturitionem maternam exhibet, cursus verò terminū sepulchrorum scenas submonstrat, & ad illas quoslibet deducit, alios velocius, alios tardius, & hos quidē per omnia temporis interualla proficiscētes, illos autem ita vt ne prima quidē vitæ diuersoria teneāt. Aliæ itaque viæ quæ ab vrbe vna ducunt, in aliam declinari possunt, ne per illas ambulet, qui non vult: hæc verò, etiam si differre cursum queamus, viatores suos vi correptos ad destinatam à domino metam trahit. Nec fieri potest, dilecti, vt qui portam ad hanc vitam ferentem egressus, & hanc viam semel ingressus est: non etiam ad illius terminum perueniat, sed vnusquisque nostrum post quàm materna claustra euasit, statim temporis obligatus fluctibus prouoluitur, eum semper diē quem iam vixit, post tergum relinquens, & ad hesternum nunquam, etiam si cupiat, redire valens. E
Nos verò lætamur ad anteriora delati, & vbi ætates protulimus, quasi augmentum aliquod nacti gaudemus, beatumque ducimus, si è puero quisquam in virum, & è viro in senem euaserit: ignari quòd singulis diebus tantum de vita hac amittimus, quantum temporis viximus: nec sentimus quàm vita nostra absumatur, licet perpetuò illam à prætercurrente, ac præterlabente tempore metiamur: neque cogitamus quàm incertum sit hoc tempus, quod ad perficiendum cursum nostrum, qui in hanc nos profectionem emisit, concedere proposuit, & quando vnicuique nostrum portas, quas ingrediamur, reseraturus sit, & quòd oporteat nos quotidie ad migrandum ex hac vita paratos esse, & nutum domini fixis oculis expectare. Sint lumbi vestri, inquit, præcincti, ac lucernæ ardentes, & vos similes estis hominibus expectan- F tibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, vt venienti ac pulsanti confestim aperiant. Nec diligenter spectare satagimus, quænam onera facilia nobis ad hunc vitæ cursum sint, & talia quæ cum collectoribus suis hinc transferri, ac futuram vitam propria possidentium se facta iucūdam reddere queant, & quæ sint grauia, molesta, terræ adhærentia, & quæ non soleant hominibus planè appropriari, nec talia, quę propter portę illius angustiam possessores suos sequi valeant, sed quæ colligenda fuerant, relinquimus, quæ verò contemnere conueniebat, illa colligimus: & quæ nobiscum vniri, & animę simul & corpori verum & cognatum ornamentum esse possunt, istis animum non aduertimus: quæ verò perpetuò aliena à no-

à nobis perseuerant, & solam nobis turpitudinis labem aspergunt, hæc coaceruare conamur: frustra nobis ipsis molesti, laboremque instituentes haud dissimilem ab eo, si quisquam seipsum seducens in dolium pertusum aliquid infundere voluerit. Hoc sanè omnibus puto etiam idiotis cognitum esse, quòd nihil eorum quæ in hac vita iucunda sunt, & quorũ gratia plerique insaniunt, verè nostrum sit, aut fieri soleat, sed omnibus simul aliena videantur, tam qui illis frui putantur,
A quàm qui ne attingunt quidem. Neque enim si quidam infinitã vim auri in hac vita coaceruant, idcirco perpetuò illis aurum hoc proprium manet, sed vel à viuẽtibus adhuc, licet vndique obligatum, ad potentiores transfluens aufugit, aut in mortis iam articulo constitutos deserit, nec vult vnà cum possessoribus suis emigrare, sed isti quidem ab eo, qui animas violẽter à misera hac carne separat, ad necessariam compulsi migrationẽ, ad pecunias crebrò respectant, & quos à prima ætate sudores illarum gratia tulerunt, deplorant: diuitiæ verò aliorum manibus inhiant, istis colligendi tãtum labore & auaritiæ crimine inflicto. Neque si terræ quisquam innumera possideat iugera, domos magnificas, omnis generis animantium greges, & omnem acquirat inter homines potentatum, perpetuo istis fruetur, sed modico quidem tempore ab ipsis nominatus, alijs iterum opulentiã suam cedit, ipse exigua tellure conditus. Sæpenumero autem & antequam sepeliatur, & antequã bonis cedat, videbit illa in manus ve-
B nisse aliorum, idque forsan inimicorũ quoque. Aut ignoramus quàm multi agri, quàm multæ ædes, gẽtes, & vrbes adhuc illis viuentibus à quibus olim possidebãtur, aliorum dominorum nomina induerint, & quomodo qui olim serui fuerunt ad principatus thronum ascenderint, ac rursus aliquãdo domini ac heri vocati, cum subditis ad seruiendum præsto esse soliti fuerint, & suos ipsorũ seruos venerati sint, rebus, vt in taxillorũ circumuolutionibus fieri solet, repente mutatis. Ea certè quę ad cibum nobis ac potum adinuenta sunt, & alia omnia, quę supra necessitatis vsum opulentia contaminans, ad ingrati ventris ac nihil continentis cultum excogitauit, quando nostra sunt, etiam si continuò hauriantur? Quæ vbi gustu modicum aliquid voluptatis, idque in transitu tãtum reliquerunt, mox tanquam molesta & superflua ægrè toleramus, & studiosè quocunque pacto ejicimus, vt plurimũ de vita periclitantes si visceribus immorari permittãtur. Itaque multis attulit mortẽ satietas, & caussam dedit, vt nullo cibo amplius vti potuerint. Lasciua deniq; cubilia, & impuri congressus, & quæcunque anima furens & efferata operatur, an non quamlibet na-
C turam manifestè lædunt, & conspicuè vitiant, & quæ verè cuiusque sunt propria bona abalienant & imminuunt corporis vigore per cõcubitus attenuato, ac membrorum legitimo, & ad corporis habitudinem attemperatissimo nutrimẽto direpto? Proinde & vnicuique illorum, qui cubilibus impudicis inuolutantur, vsuuenit, vt post actum, mox atque carnis œstrum elanguit, & ad detestabilem finem eorum quę tentauit, animus pertingit, ac veluti ex ebrietate quadam & grandi tempestate sese recolligens, vbi nam sit otium recogitandi nactus est, vehemens illum incontinentiæ pœnitudo subeat. Sentit enim iã corpus ignauius & ad ea quæ necessaria sunt obeunda torpidum & imbecille factum. Hoc sane & pædotribis cõsiderantibus temperantiæ & continentiæ lex in palæstris data est, quæ adolescentũ corpora contra voluptates communiret, nec permitteret certãtibus vel tantillum illustres contueri formas, si quidem capitibus suis coronas aptarent, propterea quòd certãti risum adferat incontinentia, nõ D
coronam. Hæc quidem tanquam omninò aliena & inania, & quę nulli propria fieri possunt, bonũ est clausis oculis prætercurrere: eorum autem quę verè nostra sunt, multã conuenit habere rationem. Quid autem verè nostrũ est? Anima scilicet qua viuimus, tenuis cuiusdam & spiritalis naturæ existens, nec quoquam eorum quæ naturam hominis premunt, opus habens, & corpus quod animæ vehiculi loco ad hanc vitam à conditore datum est (Hoc enim homo est, mens videlicet accommodæ ac competenti carni inclusa.) Et hoc à sapientissimo omnium opifice in vtere materno fingitur, hoc in lucem è thalamis illis obscuris parturitionũ tempore producitur, hoc ad principatum terrenorum dispositum est, illis creatura ad virtutis exercitium substrata est: illi vis quædam inest imitari opificis potentiam, & constantem cælestium rerum moderationem adumbrare in terris. Hoc euocatum ex hoc seculo emigrat, hoc tribunali eius, à quo deductum est, sistitur, hoc in iudicium vocatur, hoc actorum in hac vita retributionem accipit. Et virtutes quoque in nostram transire possessionem deprehenderit quis, quando per exercitium ac diligentiam eo euadunt, vt cum ipsa nostra natura quasi coalescant & iucundentur, & neque in terra nos ad- E
flictos deserere cupiant (nisi violenter ipsas vltrò per inductionem peiorum actuum abigamus) & ad futuram vitam properãtes præcurrant, inque ordinem angelorum creatum collocant, ac sub conditoris oculis in seculum resplendent. Opulentia verò & potentatus, & splendor, & delitiæ, & omnis huiusmodi cumulus, qui quotidie per nostram insipientiam augetur, neque nobiscum ad hanc vitam processit, neque cùm quibusdam ex illa migrauit vnquam, sed in quolibet homine fixum est & constãs, quod à iusto quodam olim dictum est, nempe, nudus egressus sum ex vtero matris, nudus etiam abibo. Itaque qui sibi optimè cõsulit, animæ quidem quàm maximè curam habebit, illiúsque synceritatem ac genuinam puritatem perpetuò illibatam conseruare conabitur: carnis verò, siue illa fame tabescat, siue cum frigore & æstu luctetur, aut morbis prematur, aut violentum quid à quibusdã patiatur, exiguam rationem habebit in vnaquaque molestia illud Pauli clamans, ac dicens: Etiam si externus noster homo corrumpitur, internus tamen renouatur de die in diem. Nec vbi vitam suam in periculum vocare viderit metu perculsus apparebit, F
sed ad seipsum cum fiducia dicet: Scimus quòd si terrenum nostrum huius tabernaculi domiciliũ resolutum fuerit, ædificationem ex deo habemus domicilium non manufactum, sempiternum in cælis. Si verò quisquam & corporis rationem habere voluerit, vtpote talis possessionis, quæ vna sit

na sit

na sit animæ necessaria, & quæ illi ad viuendum super terram cooperetur, pauca quædā ad huius vsum necessariū impendet, vt illud & contineat tantum, & ad ministerium animæ mediocri cura sanum conseruet, nō vt prę satietate lasciuire permittat. Quòd si viderit illud quandoque plurium desiderio quàm prosit incensum, reclamabit illi dictum Pauli pręscribens. Nihil intulimus in hunc mundum, conspicuum est quòd neque efferre quidquam poterimus: habentes autē alimenta & quibus tegamur, his contenti erimus. Ista illi continuè occinens & inclamās, mo-
A rigerum simul & expeditum semper ad cælestem profectionē reddet, & hoc magis ad ea quæ proposita sunt obeūda cooperariū habebit. Si verò lasciuire permiserit, & quibusuis quotidie quasi ferā quandam immitem oppleri, fiet tandem vt violentis illius reluctationibus adactus & cōuulsus iaceat ac frustra ingemiscat, & ad dominum abductus, in conuersationis huius terrestris, quæ ipsi cōcessa fuerat, fructum exactus, vbi reddere nequiuerit, plurimum lamentabitur, & tenebras cōtinuas inhabitabit, delitias pręsumptas & illarum seductionem vehementer quidem accusans, quòd per hāc salutis priuatus sit occasione, nihil verò vtilitatis amplius ex lachrymis capiens. In inferno nāque quis confitebitur tibi, inquit Dauid. Fugiamus igitur quocūque pacto quàm poterimus velocissimè, & nos ipsos vltrò vel obtorto collo retrahamus. Si verò quisquam iam olim inescatus, vel diuitiarum puluerem ex iniustitia in seipsum coaceruauit, & animum curis illarum obstrinxit, vel scelus lasciuiæ dilutu difficile naturę adfixit, aut alijs seipsum vitijs onerauit, is, dū
B adhuc opportunum est, antequā ad consummatam perditionem perueniat, plurimum ex oneribus deponat, & antequam submergatur scaphus, sarcinarum iacturā faciat, quas præter decorum congessit, atque ita imitetur eos quibus in mari negotium est. Illi nanque, etiam vbi necessariorū aliquid naui intulerunt, tempestas autem feruens ex pelago insurgat, ac nauem oneribus pressam fluctibus obruere minitetur, quàm poterunt citissimè plurimum de pondere tollunt & abijciunt, & merces suas absque vlla detrectatione in mare profundunt, vt nauem supra fluctus subli-miorem reddant, & animabus tantū, si ita possibile sit, & corporibus è periculo euadere liceat. Multo autem magis nos ista & consultare conuenit & facere. Nam illi quidem, quidquid sit quod abijciunt, mox perdunt, & paupertatis deinceps necessitas illos occupat, nos verò quanto magis prauum hoc onus effuderimus, tanto plures & meliores animabus nostris diuitias coaceruabimus. Fornicatio quippe & quęcunque talia sunt, proiecta dispereunt, & eo abeunt, vt ne sint qui-
C dem amplius lachrymis diluta. Sanctimonia verò & iustitia in illorum postea locum transferuntur, res faciles ac leues, & quę nullis fluctibus opprimi queant. Pecuniæ sanè bene eiectæ, nec pereunt eijcientibus ac dispergentibus, sed velut in alias quasdam tutiores naues, pauperum videlicet ventres, translatæ conseruantur, & ad portus pertingunt, & custoditur eijcientibus ornatus citra periculum. Adigamur itaque fratres eo, vt & in nos ipsos humani simus, & facultatum nostrarum pondus, si quidem omninò quæstum facere voluerimus, in multos diuidamus, qui & portent illud alacriter, & in sinus domini, veluti tuta penetralia recondant, vbi nec tinea corrumpit, nec fures effodiunt neque furantur. Demus facultatem diuitijs in egenos exuberare cupientibus. Ne præteruolemus lazaros illos, etiámnum oculis nostris expositos, neque mensæ nostræ micas ad satietatem illis sufficientibus inuideamus, nec crudelem illum diuitem imitati ad eandem cum ipso gehennæ flammam migremus. Alioqui illic constituti vehementer implorabimus Abra- D
hamum, vehementer quoque quemlibet eorum qui bene vixerunt, neque tamen quidquam clamando impetrabimus. Frater enim non redimit, redimet homo? Reclamabit autem nobis illorum quisque dicens: Ne quæras beneuolentiam, quam ipse erga alios spreuisti, neque velis tam ampla bona accipere, cùm minora erogare nolueris. Fruere nunc illis, quæ cùm viueres congessisti. Plora nunc, quoniam in vita constitutus cùm fratrem illachrymantem videres, illius non es misertus. Hæc nobis illi dicent, & merito: Vereor autem ego ne nos acerbius sint obiurgaturi, quoniam diuitem illum malitia, vt scitis, superamus. Neque enim vt diuitijs prorsus parcamus humi prostratos fratres præterimus, neque vt liberis vel alijs domesticis opulentiam nostram conseruemus, petentibus egenis aures occludimus, sed in peiores sumptum facimus, & peruersam illam liberalitatem malitiæ fomentum constituimus ijs qui eam exercent. Quot enim quorundā mensas circunstant, quo- E
rum alij conuiuatorem obscœnis verbis demulcent, alij importunis intutibus & gestibus incontinentiæ ignem accendunt, quidam verò inter se scommata eiaculantes, risum illi mouere volunt, à quo sunt vocati: rursus alij mendacibus illum encomijs qualem volunt fingunt. Et hi non solùm hoc lucrantur vt splendidè conuiuentur, sed & manus pretiosis denarijs plenas reportant, & à nobis discunt quòd magis ipsis conducat istis ineptijs incumbere & operam dare, quàm virtutibus. Si verò nos pauper aliquis accesserit, vix etiam præ fame loquens, auersamur hominem eiusdem nobiscum naturæ, fastidimus, & studiosè aufugimus, quasi veriti ne & de ipsa miseria nonnihil, si tardius progrediamur, contrahamus. Et si vultu fuerit in terram, ex calamitatis pudore demisso, hypocriseos artificem esse dicimus. Si verò nos liberè ac fidenter grauiter à fame stimulatus adspexerit, impudentem rursus & raptorem vocamus. Quòd si dono alicuius veste tectus est integriore, tanquam insatiabilem pellimus, & paupertatem illum simulare iuramus. Si verò marcidis fuerit ac laceris pan- F
niculis obtectus, vt graue olentem iterum abigimus. Nec immitem hunc animum nostrum flectere potest, siue conditoris nostri nomen precibus suis adhibeat, siue continuo iuramento nos talibus passionibus haudquaquam fore obnoxios, si commisereamur, confirmet. Quapropter suspicor ignem gehennæ nobis grauiorem quàm diuiti illi futurum. Quòd si tempus permisisset, & dicendi nobis sufficiens adesset facultas, omnia vobis illius, vt in scrip-

turis

turis demonstrata sunt, exponens sermonis officium, ac munus absoluissem, nunc verò hora est, vt fessos vos dimittam. Ipsi autẽ, si quid est quod propter intellectus simul ac linguæ imbecillitatem nõ attigimus, vobis ipsis quasi quędã pharmaca componentes, animarum medeamini vulneribus. Da nanque sapienti occasionem, & sapientior erit, inquit scriptura. Potens est autem deus, vt abundare faciat in vos omnem gratiam, vt in omnibus semper omnem habentes sufficientiam, abundetis in omne opus bonum. Verum sermonem nostrum fratres quidam ad portum iam, vt videtis, adductum, iterum in admonitionis cursum reducunt, iubentes, ne quæ à domino heri sunt miraculose patrata, prætereamus, neque tropæum illud, quod contra diaboli furias seruator fixit, obticeamus, sed magis occasionem vobis cum laude domini exultandi demus. Nam denuò quidem, vt scitis, rabiem suam contra nos ostendit diabolus, & flamma ignis à seipso armatus ecclesiæ stabula impugnauit, denuò verò victoriam retulit communis mater, & hostile machinamentum in ipsum hostem repressit, nec quidquam ille effecit, nisi quòd inimicitiam publicauit. Contrario flatu inimici facibus restitit gratia domini, templum mansit illæsum, non valuit inducta ab hoste tempestas quassare petrã, super quam gregis sui stabulum Christus ædificauit. Et nunc quoque vobiscũ quasi in acie præsto est, qui olim in Babylone caminum ignis extinxit. Quàm putatis hodie ingemiscit diabolus, conatus sui finem, quem volebat, non assequutus? Nam confinem quidem ecclesiæ pyrã inimicus accendit, vt nostras perderet. Et vndique flamma violentis ipsius flatibus excitata & aucta, super ea quæ corripuit, eminuit, & vicinũ aërem depasta est ipsa templa corripere coacta, & in calamitatis consortium nos quoque inuoluens. Verũ seruator in illius eã caput refluere fecit, à quo fuerat incensa, & vesaniam suam in seipsum resorbere iussit: & arcum quidem insidiæ suæ diabolus parauerat, iaculum verò emittere non est permissus, immo emisit quoque, verùm in ipsius caput retortum est. Ipse iam sibi amaras illas lachrymas habet, quas nobis parauerat. Sed infligamus inimico, fratres, vulnus aliquanto grauius, intendamus illi luctum. Quo verò pacto id fieri possit, ego quidem dicam. Vos autem illud facite. Sunt quidam per conditorem nostrũm ex ignis potentia erepti, sed ita, vt nullum illis supersit vitæ subsidium, propterea quòd anima tantum & corpore periculum euaserunt. Nos itaque quotquot nullum calamitatis huius gustum cepimus, facultates nostras illis communes faciamus, & obuijs vlnis ægrè seruatos fratres complexi dicamus de singulis singuli: Mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est, & cognatum corpus obtegamus. Opponamus nostrã consolationem vi & calumnijs inimici, vt nihil ille quod alicuius sit mometi etiã vbi lædere voluit, nocuisse videatur, & nullum possit ostendere quem impugnando vicerit, & fratrum facultatem deprædatus, nostra liberalitate victus appareat. Vos autem fratres, qui periculũ hoc euasistis, non admodum discrutiemini malis, quæ vobis acciderunt, neque cogitationibus turbemini, sed excutite mœstitiæ caliginẽ; & animos vestros generosioribus cogitationibus corroborate, & quod accidit, in coronarum occasionẽ mutate. Nam si immoti perstiteritis, & fide probatiores instar nobilis auri ex igne resplendentes deprehendimini, pudorem inimico auctiorem reddetis, tanquam qui ne lachrymulam quidem vobis insidiosis suis conatibus excutere potuerit. Admonete vos ipsos cõstãtiæ quã vsus est Iob. Dicite ad vos ipsos quę ille sibi dixit: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino visum est, ita & factum est. Et nemo vestrũ ex ijs quæ passus est, permoueatur, vt cogitet ac dicat, nullam prorsus esse prouidentiam, quæ res nostras moderetur: neque dispensationem ac iudiciũ domini accuset, sed athletam illum adspiciat, & melioris spei consiliarium ipsum faciat. Recogitet omnia ex ordine certamina, quę ille strenuè decertauit, & quibus iaculis à diabolo petit⁹ nullum lethale vulnus accepit. Demolitus quidẽ est rerũ ipsius prosperitatem, ipsum verò crebris & irremissis calamitatum rumoribus obruere statuit. Adhuc enim priore quid calamitatis accidisset, nuntiãte, alius nuntius maiorũ malorum tristitiam adferens adueniebat, atque ita calamitas calamitati coniuncta erat, vt similes fuerint crebris fluctuum insultibus, & prius quàm priores cessarant lachrymę, aliarum adferebatur occasio. Iustus verò quasi quoddã saxum tempestatis impetum fortiter excipiens, & fluctuum vim in spumam commutans, immotus stabat, & gratam hanc ad dominum vocem emittebat, dicens: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita & factum est, nec aliquid eorum quæ acciderant lachrymis dignum reputabat. Vbi verò aduenit qui narraret quomodo filijs & filiabus conuiuantibus, domum oblectationis spiritus quidem violentus conquassarit, tunc primũ vestimentũ scidit, naturæ compassionem ostendens, & per hoc quod faciebat patrem se esse, liberorũ amantem declarans. Attamen & tum dolori terminũ ac modum ponens, & pijs illis vocibus quod factum fuerat ornans, dixit: Dominus dedit: Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factũ est, tantũ non clamãs ad hunc modum: Vocatus sum illorum pater, tantisper dum ille qui me cõdidit, voluit. Iterũ mihi stirpis auferre coronã statuit. Non illi repugno quò minus sua auferat. Quod Domino videtur, hoc obtineat. Ipse generis huius plastes est: ego sum organon, quid necesse est, cùm seruus sim, frustra quod factum est ægreferre, & decretum, quod irritũ facere nequeo, incusare? Huiusmodi verbis iustus diabolũ quasi iaculis quibusdam confecit. Postquàm verò illum inimicus iterum victorem esse vidit, nec aliquo istorum concuti potuisse, ipsi illius carni tentationis machinã admouit, & corpore infandis plagis cęso effecit, vt quasi ex fonte quodam vermes ex ipso scaturirent, & à regni throno virum deductum in sterquilinio sedere fecit. Ille verò etiam talibus adflictionibus percussus, immotus mansit, & corpore conuulso in abscondito animę tutum seruauit pietatis thesaurum. Cùm itaque nõ haberet amplius quod faceret hostis, veteris astutiæ memor, vxoris mentem ad impiam & blasphemam sententiam instigauit

Vxor Iob.

instigauit, & per illã cõcutere athletam tentauit. Et illa prolixi temporis impatiẽs facta iusto astitit, & infernè sedentem intuita, manibus super his quæ videbat, cõplosis, & pietatis illi fructus opprobrauit, & ita pristinam illi prosperitatem recensuit, vt præsentia mala subnotaret, & quam ex quibus institutis vitam sortitus esset, & quam multarum oblationum à Domino mercedem reportasset, obijceret. Ecquidem perpetuò muliebrẽ pusillanimitatem referentia loquuta est, talia tamen, quę quemuis virum turbare, & fortem quoque animum subuertere possent. Vaga, inquit, & famulæ instar circumeo, & quæ regina fui, nunc seruio, & à seruorum meorum subsidijs

A pendere me coëgisti, & quæ multos olim liberaliter alui, iam ex alienis bonis nutrior. Addidit melius esto & vtilius, si impijs verbis vsus irati cõditoris gladium contra se exacueret, atque ita seipsum è terra tolleret, quàm si per istam malorũ tolerantiam & sibi ipsi & vxori molestiam prorogaret. Ille verò istis verbis magis quàm aliquo priorum malorum offensus, & oculis animi com motionem attestantibus, & ad vxorem tanquam hostem conuersus, quid dixit? Quare tãquam vna ex insipientibus mulieribus loquuta es? Pone, inquit, ô vxor, hãc mentem. Quousque verbis tuis communem hanc vitam calumniaris? Et de conuersatione mea, qualia nollem, falsa dixisti, & vitam meam verbis tuis accusasti. Iam dimidia mei portione impiè egisse videor. Siquidem ex amabobus vnum corpus coniugium fecit, tu verò in blasphemiam decidisti. Si bona de manu domini suscepimus, mala nõ feremus? Admone te ipsum

B præteritorum bonorum, oppone malis meliora. Nullius hominis vita prorsus beata est. Semper prosperè agere solius est dei. Tu verò si propter præsentia iam doles, ex præteritis tibi ipsi consolationem desume. Nunc ploras? at prius ridebas. Nunc eges? at antea diues fuisti. Bibisti liquidum vitæ laticem, & turbidum iam toleranter bibe. Ne fluuiorum quidem riui omninò puri videntur. Est autem, vt scis, vita nostra fluuius quidã, continuè & irremissis ac indesinẽtibus fluctibus plenus, quorum alio pręterlapso iam alius adhuc in cursu præsens est, & hoc quidem è fonte suo iã promanante, ille adhuc promanaturus, & hoc pacto ad cõmune mortis mare properamus omnes. Si bona de manu domini suscepimus, mala non feremus? Cogimus ne iudicem, vt omnia nobis æqua & paria perpetuò sufficiat? Docemus ne dominum quo pacto vitã nostram moderari debeat? Ipse decretorum suorũ potestatem habet.

C Res nostras pro suo arbitratu instituit. Est autem sapiens, & quæ vtilia sunt seruis suis admetitur. Ne curiosè iudiciũ domini insectare. Dilige tantum quæ ab illius sapientia dispensantur. Quidquid dederit, cum gaudio accipe. In rebus tristibus declara quòd præterita lætitia digna fueris. His dictis Iob, & istum diaboli incursum repulit, & consummato iam illum tanquam victum pudore perfudit. Quid igitur postea accidit? Fugit ab illo morbus tanquam frustra aggressus, & iam nihil amplius effecturus: redijt in alterum ætatis florem caro, refloruit vita omnibus suis bonis, & duplicatæ vndique diuitiæ ad illius ædes confluxerunt, primum vt esset tanquam nullo damno affectus, deinde vt esset iusto tolerantiæ merces. Quapropter & equos, & mulos, & camelos, & oues, & agriculturam, & omnem opulentiæ fructum ex duplo recepit: liberorum verò numerus mortuis par emersit, quoniam bruta quidem iumenta & omnes eiusmodi diuitiæ corruptæ in consummatam perditionem cesserant: liberi verò etiam post mortem optima naturæ portione viuebant. Ornatus itaque denuo alijs à conditore filijs & filiabus, & eam possessionem duplam habebat. Isti quippe præsentes in hac vita parentes exhilarabãt? illi verò qui iam ex hac vita præcesserant, parentem expectabant, tunc omnes com- D

plexuri Iob quãdo humanæ vitæ iudex vniuersalem mortalium ecclesiam congregabit, quando tuba illa regis aduentum prænuntians sepulchra mortuorum vehementius circuntonabit, & corporum depositum repetet. Tunc & qui iam mortui videntur, citius sistentur omniũ opifici quàm viui. Hac ratione, puto, cùm reliquas illi diuitias geminatas admensuraret, liberos totidem quot antea habuerat, sufficere censuit: Vides quanta sibi ipsi bona Iob per patientiam cõgesserit? Et tu itaque si te molestum quid ab igne illo dæmonũ insidijs nuper incenso apprehendit, constanter ferto, & adflictionis mœstitiam melioribus cogitationibus consopito, iuxta quod scriptũ est: Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet, quem decet gloria in secula, Amen.

E

AD ADOLESCENtes, quomodo ex gentilium doctrinis proficiant.

MVLTA me, iuuenes, adhortantur ad ea, quæ vobis & optima esse & planè vtilia, volentibus iudico cõsulenda. Nam & hoc ætatis ad quod iam perueni, & rerum mutatio variarum simul & experientia satis humanæ conditionis me peritum reddiderunt, vt vobis qui in vitæ estis exordio, tutissimam viam facile possim ostendere, qui præsertim iure ac propinquitate naturæ me proximum parentem habeatis, & cum qui se nihilo minore beneuolentia, quàm si pater vobis affi- F ci fatetur. Vos item (nisi forte vestra de nobis existimatio me decipiat) arbitror, si me respicitis, parentem minimè desideraturos. Si igitur hæc mea dicta prompti receperitis, in secundo ordine eorum quos Hesiodus laudat, eritis. Sin minus, ego quidem nihil molestum dicam, vos autem ipsi carminum reminiscamini, quæ ille conscripsit:

Optimus ille quidem, qui per sese omnia nouit,
Proximus huic fuerit, qui credit recta monenti.
At qui nec sapit ipse, neque audierit sapientem,
Vtilis hic nulla est omnino in parte putandus.

Ne

Ne miremini si ad magistratos assiduè vobis euntibus, & libros quos veterũ probatissimi reliquerũt euoluẽtibus aliquid ex me inuenisse vtilius affirmauerim. Nam talibus viris, quib⁹ operam datis, moneo ne vestras sententias velut ancoras nauigij omninò firmas tradatis: Sed quę tãtum ex his vtilia fuerũt, cõsectari: reliqua vt nihil profutura respuere malitis. Quę sunt igitur hęc, & quomodo discernẽda, hoc planè docebo: hinc sumẽt exordiũ ô iuuenes, vt nihil esse in humana vita admirandũ aliquid existimamus, aut omninò A bonũ putamus, aut nominamus, quòd hic finem quandoq; sit habiturũ. Quamobrem nec progenitorũ claritatẽ, nec corporis robur, aut pulchritudinẽ, aut magnitudinẽ, non ex hominibus honores, nõ regnum ipsum: non denique quodcũque quis dixerit rerum humanarũ magnum: nec voto quidem digna iudicamus, aut ea possidẽtes aliquo modo admiramur: verum spe lõgius procedimus, & ad alterius vitæ præparationẽ cuncta dirigimus. Quæ igitur ad futuram faciunt vitam, hæc etiã nos & amare, & prosequi totis viribus: nihil verò profutura totis viribus despicere oportere dicimus. Quæ autem hæc sit vita, & vbi, aut quãdo seruanda, si in præsentiarum docenda sit, longius mihi quidem quàm secundũ præsentem conatum procedere foret opus. Maiorũ quoque vestri æqualiũ auditorũ prouincia fuerit. Tantũ dicam, atque ex hoc fortasse ostendam quòd omnem sanè felicitatem, quæ ab initio generis humani fuerit, si quis in vnum oratione cõprende-B rit, non minimam partem bonorũ illorum inueniet æquantem, sed eorũ dignitate longè inferiorem, vmbram siue insomnium rebus veris. Magis autem exẽplo propriore vtemur. Quantò anima pretiosior est corpore, tãtò vtranque inter se vitam differre palàm est. Ad hanc itaque sacra volumina per abscondita mysteria nos instruunt, quorum sensus altitudinem vos ob ætatem attingere non admodũ facile est. In alijs verò non omninò differentibus, velut in vmbris quibusdam & speculis vestrorum oculos animorum quadã tenus exercitabimus, eos imitãtes, qui in gymnasijs sese exercent, & manu pedeq; instructi, postmodum vtilitatem ex eius artis disciplina in legitimo certamine referũt. Et vobis quoq; proponi omnium certamen maximũ putare oportet, pro vobis omnia facienda, & omnibus viribus ad huius præparationem laborandum. Insuper poëtis & oratoribus & omnibus hominibus vtendum, vnde futura sit aliqua vtilitas, quæ ad animæ faciat ædificationem. Velut enim fullones ac tinctores, qui medicamentis quibusdam rem tingendã pręparant, atq; ita demum colorem quem cupiunt, siue purpureum, siue aliquem alium inducunt: sic & nos si gloria pulchritudinis vitæ huius, quam tantopere laudamus, illita nobis mansura sit, nisi C prius purgati sacras & arcanas scripturæ disciplinas non facilè attingemus aut percipiemus. Et quasi solem in aqua videre, assuefacti, sic illi lumini oculos inijciemus. Quamobrem si nostrorum sermonum ac gentilium vlla est conuenientia, vobis illorum valdè conferet notitia. Sin minus, eos saltem simul conferendo differentiam discere licebit, cùm ad melioris optionem atque delectum non parum comparatio faciat, & inferiora sæpe collata sint potioribus ornamento. Veluti plantis, quibus propria virtus est fructũ pulcherrimo scatere, folia nihilominus ramis coniuncta quendam ferunt ornatum. Sic & anima, cui præcellens quidem veritas fructus est, non ab re tamen exteriore sapientia circundatur, sicut folijs quibusdam vmbram fructui ac aspectum non intempestiuum præbentibus. Dicitur enim & Moses ille, cuius est in sapientia nomen apud omnes homines maximum, Aegyptiorum disciplinis mentem exercitatus, ita ad eius qui est contemplationem processisse. Similiter autem & in sequentibus temporibus Danielem Babylone Chaldæorum sapientiam dicunt didicisse, tunc deniq; diuinas attigisse doctrinas. D Et hactenus quidem quòd disciplinæ prophanæ non sunt animæ omninò inutiles, satis narratum. Quomodo verò deinceps ipsis vtamur, & ex quibus eas sumamus dicendum. Primum quidem (vt à poëtarum disciplinis, quòd varij sint in dicendo, incipiam) non omnibus quæ dicunt mentem adhibendã, sed eis tantum quæ bonorum hominum facta dictáue nobis enarrauerunt, illaq; imitati, & omnibus modis similes eis esse conari cẽseo. Quando verò ad infames & nefarios homines veniat, hæc omnino vitare, his aures obstruere, non minus quàm Vlyssem ad cantus Syrenarum fecisse dicunt, oportebit. Nam prauis assuescere sermonibus, via quædam est ad rem ipsam. Ideo omni custodia animi cauendum est, ne per sermonis voluptatem deliniti, prauum aliquid simul assumamus, veluti qui venena cũ melle concinnant atque occultant. Non itaque poëtas laudamus contumeliosos, non cauillantes aut scommata iactantes, non amantes vel ebrios, non qui E in cibis & mensarum lautitijs seu cãtibus obscœnis felicitatem ponunt. Ante omnes verò qui de dijs disserunt, pręsertim si plures aut diuersos ponunt, minimè inter se cõcordes. Frater enim apud illos cum fratre cõtendit, & pater aduersus filios, & filius aduersus patrem insurgit. Bellum est sine præcone. Adulteria præsertim, stupraq;, & amores deorum obscœnos, & hos maximè principis omnium & dominatoris Iouis, vt aiunt: Quę sanè scelera si quis de feris dixerit, erubesceret. Nos illa scenæ relinquemus. Eadem quoque & de historicis dicere habemus, eis maximè, qui vt audientiũ animos corrumpãt, verba faciunt. Artem verò oratorum ad decipiendum institutam nequaquam imitabimur. Nam nec in iudicijs, neq; in actionibus accommodũ nobis est mendaciũ, viam vitæ rectam ac veram ingredientibus, quibus non contendere iudicio lege præcipitur. Sed ea magis illorum recipiamus in quibus virtutem laudauerunt, vel vitium vituperauerunt. Velut enim florum reliquis quidem vsque ad odorem vel colorem est vsus, apes autem mel ex ipsis excerpere nouerunt: sic & qui diligẽtes in legendo F existunt, non solùm quod dulce iucundúmque fuerit, in eorum libris persequuntur, sed quandam ex eis vtilitatem animo referre contendunt. Velut item apes (quando hæ nobis probè huic exemplo suppeditant) non omnibus floribus similiter insidunt, neque ex eis ad quos accedunt, omnia auferre conantur, sed quantum ipsis ad opus necessarium fuerit comprendentes, reli-

Poëtæ quomodo sunt legendi.

Qui poëtarũ vitandi.

Oratoria quatenus laudanda.

quum dimittunt. Nos etiam vt sobrij sapientesque, quãtum congruum nobis propinquumque veritati ex ipsis fuerit, persequamur: reliquũ prętereamus. Et sicut in legẽdis rosis sentes vitamus, sic in talibus sermonibus quidquid est vtile carpentes, noxium vitemus. Statim igitur ab initio A quamlibet doctrinam considerare, & ad finem certum accommodare, ac ex Dorico prouerbio lapidem ad funiculum applicare oportebit. Et quando per virtutem ad vitam hanc verã ascenditur, virtus autem ipsa plurimum à poëtis, historiographis, multo magis & philosophis cõmendatur talibus eorum sermonibus maximè vacandum. Nam prima quidem vtilitas est in animis iuuenum virtutis esse commercium, ac consuetudinem, quorum semel acceptæ doctrinæ ob animorum teneritudinem perpetuò remanent intimè illis infixæ. Nec aliã ob caussam Hesiodum putamus hos scripsisse versus ab omnibus decãtatos, nisi vt iuuentutem in primis ad virtutem adhortaretur.

Hesiodi carmina.

Ad vitium facilis vicináque semita cunctis
Panditur, at virtutis iter posuere remotum
Cælicolæ, durúmque prius, sed vertice summo
Dum fuerit, planum se offert quærentibus illud.

Mihi autem his carminibus videtur nihil aliud auctor voluisse, quàm ad amplectendã virtutem iuuenes excitare, vt nec initio voluptati confiderent, neu rerum tædio ac labore ante consequutum terminum deficerent. Quamobrem si quis alius his similia ac conuenientia bonis moribus loquutus fuerit, omninò recipiẽdus. Vt ego quidem ex viro graui, qui maximè poëtarum sensus B tenebat, accepi, omnis Homeri poësis, virtutis est laus, & eius omnia ad hunc finem referuntur, vt nihil ab re aut parergum sit positũ. Maximè autem vbi ducem Cephalensium nudum è naufragio seruatum scripsit. Primum quidem reginam apparentem solum veritum esse, tãti modestiam ac nuditatis verecundiam extimasse: vnde loco vestis virtutis ornatũ sumpsit, ac Phæacibus omnibus tanti postea fuit, vt relictis illi delitijs, quibus magnopere dediti fuerant, eius imitarentur exemplum, & se nihil potius optarent, quàm esse Vlyssem, quãquam nudum & è naufragio seruatum. Quo sane exemplo enarrator mentis poëtæ, nihil aliud Homerum intendere, & tantum non clamare voluisse affirmat, quàm: O viri, curanda nobis ante omnia virtus est, quæ naufraganti præsto adest & connatat, & in terra nudum existentem honoratiorem Phæacibus delicatis ac felicibus reddit. Et profectò sic res habet. Nam alia quidem omnia non magis possidentium, quàm quorumlibet sunt, velut in talorum ludo huc illuc transposita. Virtus autem sola possessio immortalis atque immobilis, & viuenti C & morienti permanens. Vnde Solon mihi videtur iure illud ad diuites dicere: Nos nequaquam cõmutabimus cum virtute diuitias, quòd virtus firma sit, diuitias verò alius alias ac aliter interdum habet. His quoque similia à Theogne dicta referuntur: Deum (quemcunque ipse deum dicat) hominibus variè talentum appendere: Interdum quidem eos diuitijs affluere, interdum nihil habere. Quidam verò sophista Chius in suis scriptis his ferè similia in virtutem & vitium

Homeri poëseos cõmendatio.

Virtutis laus Solonis scitum.

Theognis.

philosophatus est, cui profectò mens adhibenda, quum nequaquam vir despiciendus videatur. Ego verò quantum eius sententiæ teneo dicam, quando verba non memini, nisi quòd hæc ille simpliciter ac prosa dicit oratione. Quod iuueni quondam Herculi, & eadem ferè ætate, in qua nunc vos estis, secum cõsulenti ad vtram viarum se conuerteret, an eam quæ ad virtutem per labores ducit, an facilem per voluptates ingrede- D retur, duas ei fœminas virtutem ac voluptatem, quarum mox tacitus apud se ex diuerso habitu differentiam agnouerit, apparuisse. Altera quidem forma cõspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta faciliaque & ad vitæ solatia tendentia per otium pollicendo Herculem ad se trahere conabatur. Altera verò vultu rigido, squalenti mæstoque ore, magnam fiduciam atque constantiam præ se ferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat, sed mille pericula, laborésque immensos terra marique subeundos. Præmium tamen horum immortale, ad extremum verò morientem Herculem se secuturam, & inter deos collocaturam recipiebat, hancque secutum Herculem dicit. Et prope omnes qui aliquid de sapientia, siue modicum, siue multum dicunt, quisque pro viribus virtutis laudẽ scriptis suis prosequutus est, quibus sanè obtemperandum, tentandumque vt ipsa vita quæ commendant exprimantur. Itaque qui opere confirmat eam philosophiam, quæ apud alios verbis tantum commendatur, is sanè sapiens est. Qui autem verbo tenus sunt philosophati, nec E vita sermonem sunt comitati, vmbris comparandi, & simile aliquid pictoribus præ se ferentes existunt: qui hominis pulchritudinem in tabulis imitantes talem effingunt, qualis ille verè reperitur. Quoniam magnificè quidem virtutem laudare, & in medium longos de hac sermones facere, priuatim verò voluptatem temperantiæ præferre, & rem malè partam iustitia potiorem habere, similem ego dixerim histrionibus, qui in scena fabulas agunt, & vt reges ac principes sæpenumero ingrediuntur, quum nec reges, neque principes, & forsan omninò ne liberi quidem existant. Et musicus vt populo canat lyram discordem non facilè sumet, nec chori princeps officium suum peraget, nisi ex æquo respondentem chorum habeat: & hoc pacto quisque à seipso dissidebit, dum sermoni vitam non adhibet consonam, sed lingua quidem virtuti consonam, mentem verò adfert disparem, vt secundum Euripidem dicat: Cupio bonus videri magis quàm esse. Sed hic est extremus iniustitiæ terminus, si quid credendum est Platoni, iustum videri eum qui non sit iustus. Eos itaque qui præcepta tradunt, & de virtute disserunt, sic re- F cipimus. Verùm quoniam antiquorum virorum nonnullæ studiosæ actiones factaque, vel memoriæ beneficio, vel poëtarum vel historicorũ scriptis custodita ad nos vsque penetrant: ex his nobis non omninò aliqua deerit vtilitas. Verbi gratia: Homo quidem in foro Periclem probris omnibus incessebat: Is autem minimè curare visus toto ferè die sustinuit. Deinde vesperi iam discedentem cum lumine comitatus est, ne quid in philosophiæ studio admitteret. Rursus quidam Euclidi

Prodicus Chius de Hercule.

Pericles.

Euclidis patientia.

Euclidi Megarensi animo concitatus mortem se
iurauit illaturum. Ille verò contra se patienter la-
turum iurauit, placatumque & ei quãuis infesto
se cõciliatum iri. Quamobrem valde quidem ad
nos excitandos refert, vt talia virorum iram co-
hibentium exempla nostram subeat memoriam.
Neque enim tragœdiæ credendum omninò di-
centi: Ira manus inimicas armabit. Verum irasci
nullo modo tutius esset. Quod si fieri non pote-
rit, ratione saltem ira moderanda, nec longius ef-
ferri permittenda. Rursus autẽ ad exempla lau-
dabilia redeamus. Quidã vehementi impetu So-
cratis faciẽ cæcidit, hic autem minimè commo-
tus furentẽ debacchari, & iram satiare permisit,
ex quo eũ totum ex plagis tumidum ac cõtusum
reddidit. Vbi verò ille cædẽdo destitit, nihil aliud
Socrates fecisse dicitur, quàm fronti propriæ in-
scripsisse. Talis fecit, veluti statuæ cuidã auctoris
nomen, & eo modo sese vindicasse. Quæ omnia
profectò nostris cõgruentia videtur, ac magno-
pere imitanda censerem. Nam Socratis, hoc ger-
manum est illi præcepto, quòd maxillam verbe-
ranti & alterã præbere iubet. Illud verò Periclis
vel Euclidis, simile illi, quòd persequentes susti-
nere, ac mansuetè illorum iras tolerare, & inimi-
cis etiã bona precari, neu execrari deceat. Et ta-
libus instructus exemplis, hoc arduum patientiæ
præceptum seruare posse non omninò diffidat.
Veniã ad alias virtutes, & in primis illud Alexan-
dri magni nõ præteribo, qui Darij filias captiuas
admirabili forma, & decore conspicuo, vt fama
est, nec etiã videre dignatus est: turpe esse existi-
mans victores his quas ipsi superassent gentibus
succũbere. Hoc enim illud referre videtur, quod
ad concupiscentiã mulierem aspiciens, & si adul-
terium opere non cõpleuerit, ob id tamen quòd
cõcupiscentiæ consensit, à culpa vacuus non erit.
Illud quoq; Cliniẹ vnius è secta Pythagorea dif-
ficile est credere, quòd casu non de industria no-
stros imitatur. Nam illi dum per iuramentũ mul-
ctam trium talentorũ vitare liceret, iniuriã pati
maluit quàm iurare, idque cùm nõ esset falso iu-
raturus, atque ita iã tum quasi illud de iuramẽto
nobis interdicto præceptum audiuisse videtur.
Quamobrem ad idem quod suprà dixi reuertar.
Non omnia deinceps nobis, sed vtilia tantũ re-
cipiẽda. Enimuero turpe est si ea quẹ in cibis no-
xia sunt repellimus, in sermonibus verò ac scri-
ptis eorum quæ nostram nutriunt animã, nullam
omninò rationẽ habere, sed more torrentis om-
ne obuium secum trahere. Quã habet rationem,
quòd cùm gubernator haud temerè se ventis cõ-
mittat, sed nauim rectà moderetur ad portum, &
sagittarij ad metã ac scopum iaculentur. Item fa-
bri diligentia siue architecti ex arte sua rem ad
finem aliquem perducant: nos talibus artificibus
sapientia inferiores sumus, ad planè considerãda
quæ ad nostri profectum animi faciant. Erit ita-
que operariorum cõsideratio finis operis, & hu-
manæ vitæ consideratio finis non fuerit? Quem
proculdubio finem respicere, & eius gratia cun-
cta facere ac dicere illũ, qui brutis æquiparari nõ
cupit, oportet. Quo sanè neglecto, nostra mens
veluti sine arte nauigium nullis insidentibus gu-
bernaculis, temerè huc illuc exagitatur. Huius, in-
quam, finis tanta vis est, vt nemo ex arte laudem
consequatur, nisi eã in qua exercitatus fuerit, ad
effectum perducat. Et in gymnicis certaminibus
nemo sese ad palæstrã aut pancration exercens,
deinde citharizare aut tibias inflare meditatur.
Nam Polydamas in Olympia ob robur ac vires
coronatus fuit, cùm currentes agitatósque cur-
rus manu retineret. Et Milo à scuto perunctо nul
la vi, nulloque impulsu mouebatur, sed quemad-
modum statua quædam plumbo circundata resi-
stebat, Istis omninò exercitationes nihil aliud
quàm certaminum præparationes erant. Quòd si
Marsiæ vel Olympij Phrygum musicorum mo-
dos & instrumenta in certando tentare voluis-
sent, puluerem gymnicum relinquentes, profe-
ctò coronas & palmæ gloriam non essent assecu-
ti, aut certè aufugissent, ne ob corporis robur ri-
diculi apparuissent. Timotheus quoque si musica
reiecta se in palæstra exercuisset, non tantum ce-
teris omnibus in ea arte præstitisset, cui tãta fuit
artis excellentia, vt si quando austeriorem acrio-
remque harmoniã emisisset, animum ad iracun-
diam excitaret. Rursus si dulciorem ac mitiorem
eundẽ emolliret ac mansuefaceret. Hac item ar-
te quandoque apud Alexandrum, cùm Phrygios
modos tibijs ederet, illum in medio conuiuio ad
arma concitasse dicitur. Et rursus eundem sono
mutato, quietum ac sedatum conuiuis ac mensæ
restituisse. Tantam vim & in musica, & in gymni-
cis certaminibus ad finem consequendum exer-
citatio præbet. Quoniã verò coronarum atque
athletarum memini: illi mille supra mille patien-
tes labores, & multis modis robur ac vires sibi
comparantes, multumque in gymnicis sudantes
exercitationibus, plures insuper plagas ex pædo-
triba accipientes, diætamque non iucundam, sed
gymnasticam subeuntes, & alia perquàm multa
(ne per omnia discurram) sustinentes sanè osten-
dunt, vt omnis ferè vita ante certamen sit certa-
minis exercitatio præparatioque. Tunc demum
probè instructi ad stadium procedunt, vbi & la-
borant: rursus & maximè periclitantur, vt olea-
stri, aut apij, seu cuiusuis alterius frondis coronã
accipiãt, vt à præcone victores declarentur. No-
bis autem quibus vitæ præmia adeo, siue magni-
tudinem illorũ, siue multitudinem aspicias, mi-
randa proponuntur, vt explicari sermone ne-
queant: hæc dormitando & sine cura viuendo,
altera manu tantum capere speramus? Hoc fer-
mè modo & desidia laudaretur, & Sardanapalus,
vel Margites ille, quẽ nec arasse, nec fodisse, neu
aliquid aliud eorum quæ sunt in vita necessaria,
gessisse Homerus dixit, primas in felicitate par-
tes tenerent. Hæc quidem Homeri sunt. An non
potius veriùs Pyctaci sermo? qui ait: Difficile est
bonũ permanere. Per multos enim labores tran-
seuntibus vix facultas nobis bona illa consequi
fuerit, quibus suprà memorauimus, nihil rerum
humanarum posse comparari. Non itaque no-
bis dormiendum, neque ob breuem desidiam
spes magnas amittendum, si probra aut pœnas
subire nolumus: non quidem hic apud homi-
nes, quanquam nec hoc parum rectè sentienti,
sed vel sub terra, vel vbicunque sunt illa iudi-
cia. Qui enim inuitus à recto iustitiaque deci-
dit, aliqua profectò apud deũ venia dignus. Qui
verò de industria peiora sectatur, nullo modo

 excusabitur

Socratis patientia.

A

De Alexandri pudicitia & humanitate erga Darij filias.

B

De Clinia, qui iurare etiam verũ noluit.

C

D

Timothei musici peritia.

E

Homer' de Margite.

F

Pittaci sententia.

excuſabitur, nec euitare poterit quin pœnarum plus multo ſuſtineat. Quid igitur faciamus, dicet aliquis? Quid aliud? niſi vt ceteris omiſsis animæ curam in primis geramus. Non itaque corpori ſeruiendum, niſi quantum expoſcit vſus: animæ verò meliora tribuenda, & ob ſocietatem ad corpus ea tanquam è carcere per philoſophiam ſoluenda, & corporis ſeruitute ac perturbationibus leuanda. Ventri autem tantum quod ſit ſatis, non autem vſque ad delitias & voluptatē miniſtrandum. Quemadmodum quidam menſæ diligentius ſtudentes, & coquos inquirentes, & terram omnem ac mare veſtigantes, miſerabili admodū ſeruitute premuntur, & grauiſsimo domino tri-
A buta pendunt, miſerè otioſi ac nihil lenius patientes, quàm ij qui apud inferos dant pœnas, verū ignem diuidentes, aquam cribro ferentes, ac fracta dolia implere conantes: nullū denique finem laborum habentes. Comas autem aut veſtes ſuperuacuas curare, vel infelicium eſt (vt ait Diogenes) vel iniuſtorum. Nam quid ex talibus expectandum aut ſuſpicandum, niſi vt laſciuus ille ornatus fœminas prætereuntes inuitet, aut alienis matrimonijs inſidietur? Quid enim apud eū qui ſapit differre poteſt tenuem ſumptuoſamq; veſtem induere, an vilem ferre? modo ſatis hæc ad frigus caloremque arcendū fuerit. Et ad hunc modum etiam in reliquis quidquid neceſsitatis vſum excedit vitandum, neque corpori plus ornatus dandum eſt, quàm quantum animæ proſit. Nam viro generoſo & verè hac digno appellatione, non minus fuerit probrum laſciuè ornari, aut corporis curam ſuperuacuam gerere, quàm
B alia aliqua nota ſeu affectu prauo per ignauiā affici. Omne nāque ſtudium adhibere, vt quod extra fuerit, bene pulchreque colatur & appareat, ſeſe cognoſcentis non erit: neque ſapiens illud præceptum intelligentis, nos admonens, quemadmodum non id quod aſpicitur, eſt homo. Excellenti enim quadam opus eſt ſapientia, per quā noſtrum quilibet (quicunque ſit) ſeſe cognoſcat: quæ profectò mente minimè purgatis non magis euenire poteſt, quàm lippienti ſolē aſpicere. Hāc verò animę purgationem, vt ſemel & quod vobis ſatis ſit dicā, voluptates per ſenſus eripiūt. Oportet enim nec oculos ſpectaculis, nec vanis præſtigiatorum oſtentationibus tradere, nec per aures animarum corruptricem melodiam haurire. Hoc enim muſicæ genus ſeruitutis & ignobilitatis fructus parere, præterea libidinum ſtimulos acuere ſolet. Alia nobis muſica longè melior exiſtit, & ad meliora nos excitans ſequenda. Da-
C uid ſacrorum canticorum poëta cithara ex inſania Saulem regem liberauit. Dicitur & Pythagoras in ebrios olim incidens iuſsiſſe tibicinē conuiuio luxurioſo præſidentem mutare harmoniā, ac dorion ipſis canere. Atque hoc modo melodię illos ad ſobrietatem reduxiſſe: qui eiectis de capite coronis ſanè omnes erubuere. Ceteri verò ad tibiā Corybantum modo ac debacchantium verſantur. Tanta ſanè melodiæ rectæ differentia à turpi atque obſcœna eſt, vt eam quæ nūc in vſu eſt, nō minus fugere debeatis, quàm rem aliquam turpiſsimam. Eos verò qui olfactu delectabiles, ac omnimodos ſpirant odores, vel vnguētis vtuntur exoticis, me quodammodo reprehendere pudet. Quid de his dicendū voluptatibus, quæ guſtu aut tactu proueniunt: an dubitandū quin illæ quoq; eiuſmodi ſint, vt quos ſibi deditos habēt, ventri aut fœmori ſeruire veluti pecora compellant. Vt autem vno dicam verbo, totum corpus circunſpiciendum atque ab omnibus cuſtodiendum ei, qui ipſius voluptatibus veluti cœno cuidam immerſus eſſe nolit: aut ipſi tantum indulgendum, quantò ei opus eſt (vt ait Plato) vt philoſophiæ miniſterium atque auxilium ſuppeditet. Quod ſanè dictum cum Pauli cōuenit ſententia, qui monet nullā corporis habendam diligentiam rationémve ad concupiſcentiæ materiam. Hi nanque qui eius nimiam gerunt curam, animam verò negligunt, nihil ab his differunt, D qui ſenſibus tantopere ſtudent, at per ipſos agentem ſpiritū contemnunt, aut ijs qui inſtrumentorum multam, artis verò quæ per inſtrumenta operetur, nullam habent rationem. Eſt itaque totum corpus caſtigandum magis, ac feræ cuiuſdā inſtar cohibendum, & ab ipſo aduerſus animam tumultus orientes ratione veluti flagello compeſcendi: nec frenū voluptati omnino laxando, mens velut auriga ab equis contumacibus & minimè obtemperantibus miſerè feratur ac rapiatur, ac inter cetera Pythagoræ meminiſſe dicti oportet, qui vidēs quendam exercitationibus ac cibis, lautè oppoſiteq; ſeſe curantē ac ſaginantē: Heus, inquit, miſer, non deſinis cōtinuo duriorē tibi carcerē præparare: Ideo & Platonem dicunt cognito quod ex corpore eſt nocumēto, Academiam Athenis in loco peſtilēti elegiſſe, vt nimiā corporis proſperitatem veluti vitem palmite lu- E xuriantem amputaret. Ego verò bonam valetudinem quæ in ſummo ſit, ex medicis ſæpè audiui fallacē eſſe. Quando igitur ipſa corporis diligentia & corpori pariter & animę inutilis eſſe apparet, hanc ſarcinā delinire, & illi famulari manifeſta fuerit inſania. Si autē hoc contemnere ſtudeamus, nihil aliud rerum humanarū facilè admirabimur. Quid enim diuitijs nobis opus voluptatem corpori inſitam ſpernentibus? Ego verò non video, num, vt in fabulis eſt de draconibus, voluptatem quandā ferat theſauris defoſsis inuigilare. Qui enim ad hæc diſpicienda probè inſtitutus fuerit, procul ab eo erit, vt diuitiarū gratia ſordidùm quid ac turpe, vel verbo, vel opere deſignare velit. Quod enim vltra neceſsitatē eſt, etiam ſi id Lydia ſit arena, & formicarum aurum ferentium opus: tanto magis inhoneſtum putabit, quanto minus indigebit. Ipſe nempe vſus ad naturæ neceſſaria nō ad voluptatem ac libidinem definitur. Qui verò extra illius fines egrediūtur, F ſimiles erunt ijs qui ad prærupta curribus feruntur, nequaquam curſus ad vlteriora ſiſtere valentes. Sed quo magis plura poſsident, non minoribus, immo hoc pluribus opus habent, vt cōcupiſcentiæ ſatisfaciant iuxta Execeſtiden Solonem, qui ſic dicit: Diuitibus nullus eſt opus certus terminus. Et ad idē Theogne auctore vti poſſumus, cuius hæc ſunt verba: Quāobrem Theogne magiſtro in hac parte vtamur, dicente:

Non amo diuitias, non opto magna, ſed adſint
Parua, modò vt viuam lætus, & abſque malis.

Ego verò Diogenē admirari magnoperè ac laudare ſoleo rerum humanarū omnium contemptorem

Quod muſicæ genus probandū.

Pythagoras.

Pythagoræ dictum. Academia Platonis peſtilentis delecta.

Diogenes laus.

pastorem, qui se rege Alexandro ditiorem paruo contentus ostendit: quũ ille proculdubio ad suũ statum sustinendum pluribus indigeret. Nobis autem si non Pythiæ Mysij adsint talenta, & iugera, tot terræ, pascuaque ac greges innumerabiles, nulla satietas est. Existimo item æquè & absentes spernere diuitias, & præsentes nõ plus curare, quàm quatenus illas probè dispensare nouerimus. Ex quo illud Socratis rectè memoratur, qui diuitem hominem ob opes valdè superbientem non prius admirari dixit, quàm his vtentem videret & experiretur. Phidias quidem & Polycletus, quorum alter Eliensibus Iouem, alter verò Iunonem Argiuis fecerunt: si auro & ebore statuarum tumidi facti, & alienis opibus honestati, artem spreuissent, ex qua aurum iucundius & honoratius euasit, proculdubio ridiculi fuissent. Nos autem si humanã virtutem sibijpsi nõ sufficere ad ornatum existimauerimus, minori verecundia digna facere putabimur? An diuitias quidem ac voluptatum sensus contemnemus, assentationem verò & blanditias sectabimur, & Archilochi vulpeculæ astutiam & versutiam æmulabimur? An non est aliud quidquam æquè fugiendũ sapienti, atque gloriæ studere, & ea quærere quæ multitudini placeant, & rationem vitæ ducem non rectam habere. Ex quo omnibus pariter hominibus honesti gratia resistere: præterea ignominiam, labores, periculaque subire: neque ab ijs quæ recta esse cognoscimus, vllo modo discedere fas erit. An eum qui non est ita cõparatus ab Aegyptio illo sophista aliquid differre putabimus? Qui & planta factus est, & bestia, & ignis, & aqua, & omnes opes quando ei lubet. Sic & animo varius ostenditur adulator, nunc quod iustum est apud eos qui iusti rationem habent, laudat, apud iniquos vituperat, more polypodis, qui colorem terræ quam attigerit, reddit. Sed ista, quæ commemorauimus, perfectius ex nostrorũ auctoritate ac sermonibus discere licebit. Tantum hic sciographiam virtutis quandam ex alienorum disciplinis descripsimus. Quibus enim studiosè ex singulis vtilia coaceruãtur, velut magnis fluuijs multum vndique accrescit incrementum. Paruum enim supra paruum imponere, iuxta Hesiodi sententiam, non magis ad argenti augmentũ, quàm ad quãcunque scientiam facere credendum est. Nec Biantis saluberrimũ dictum præteribo, qui ad Aegyptios eunti filio ac percuntanti, quòd ei maximè gratum faceret: Viaticum, inquit, senectutis possidendo, virtutẽ videlicet viaticum appellans, ac breui definitione describens, vt humanæ vitæ vtilitatem suppeditantem definiuit. Ego autem & si Tithoni senectam, & Arganthonij, ac Mathusalem illius, qui mille annos triginta minus vixisse dicitur: denique si tempus omne ab initio quo cœperũt homines, computes, sanè vt pueri sententiam ridebo, ad prolixum illud, & nulli senio obnoxium seculum respiciens, cuius nec finem est vllũ mente deprehendere, non magis quàm immortalis animæ mortem cognoscere, ad cuius possessionem admonemus comparandum esse viaticum, ac omnem lapidem secundum prouerbium mouendum, vnde aliqua nobis vtilitas ad hoc consequendum prouentura sit. Nec ista vt valde difficilia seruatu detrectemus, sed memores simus eius qui dixit oportere quemque optimam eligere vitam, iucunditatem verò illius expectandã esse ex vsu rerũ optimarum. Turpe quidem præsens projicere tempus, ac sero postea reuocare præteritum, quando nullum est lapsæ virtuti remedium. Ego itaque quæ optima esse iudico, hæc dixi, quæue in omni vita vobis seruanda maximè consulo. Vos verò, cùm tria sint infirmorum genera, nolite ei similes esse, quod incurabile est, nec in animi morbo cũ ijs vobis conueniat, qui corpore laborant, quorũ qui modicè ægrotant, medicos ipsi accedunt, qui verò grauius medicos ad se vocant: at qui incurabili melancholia occupantur, neque ad se venientes medicos admittunt. Quod videre est, ne & vobis vsuueniat, si ab illis qui iudicio recto valent abhorrueritis.

Pythias Mysius. Socratis dictum. Phidias. Polycletus. Vulpes Archilochi. Hesiodi dictum. Biantis dictum. Virtus viaticum senectutis. Omnem lapidem mouere.

DE HVMANA CHRISTI generatione, in die natali aut epiphaniæ.

CHRISTI generatio propria ac præcipua diuinitatis est, quæ quidem silentio magis ac fide veneranda, quàm disputatione aliqua nostra seu curiositate vestiganda. Vbi enim nec tempus, neque æuũ intercedit, neque item modus intelligitur, nec spectator adfuit, nec est qui exponat, quomodo mens aliquid imaginabitur? quomodo mentis cogitationibus lingua famulabitur? Pater erat, & filius est genitus. Ne dicas, quando: sed neglige hanc quæstionẽ. Ne quæras, quomodo. Est enim hîc impossibilis responsio. Nam, quando, tempus habet: Quomodo verò ad modos corporeos imaginationem quandam. Dicere possum è sacris voluminibus, quòd splendor gloriæ & imago ex archetypo sit. Veruntamen quoniam nec ratio nec cogitatio talibus renouationis verbis tuæ curiositati satisfacit, ad ineffabilem incomprehensibilemque gloriam confugio, & fateor indeprensum, ac verbis humanis inenarrabilem diuinæ generationis esse modum. Caue autem dicas: si genitus est, ergo aliquando non erat. Nec aut verborum prauitate, aut cogitationis ineptæ vanitate committe, vt huiuscemodi sermonibus manifestæ veritati aduersando, sacram inquines & euertas theologiam. Genitus est, inquam, vt eius principium & caussam non vt tempore inferiorem ostendam. Mens tua in temporum ac seculorum cogitatione non euanescat, vt ea filio priora existimes, quæ nunquam fuerunt aut erunt. Quomodo enim creata, ipsorum conditore fuerint priora? Verum ego quod ab initio vitabam, in hoc verborum consequentia quadam compulsus sponte incidi. Illius igitur æternæ ineffabilisque generationis rationes relinquentes, id omnino cogitemus, quòd mens res istas comprehendere nequeat, & sermo quoque huiusmodi cogitata exprimere haud quaquam possit. Considerandum itaque est quantus sit à veritate ad sermonem vsque delapsus. Enimuerò mens quæ sunt natura indeprensibilia attingere nequit. Sermonis item naturam adæquantem

tem ea quæ quomodocunque inuenta sunt, inquirere, impossibile est. Nec mirum. Deus enim in terra est, deus inter homines versatur: non per ignem, turbam & montem fumantem, vel per turbinem & nubē & tempestantem, animas auditorum legem ferendo perterrens, sed proprio corpore cum hominibus cognatis piè conuersans ac disserens. Deus, inquam, in carne, non ex interuallo agens, sicut in prophetis, sed coniunctā sibi humanitatem retinens, per carnem suam, nostræ cognatam ad se traxit humanitatem. Sed
A quonam modo per vnū, inquis, ad omneis splendor? quomodo in carne diuinitas? Quemadmodum ignis in ferro, non ex progressu, sed ex participatione. Non enim in ferrum ignis currit aut accedit: verum in loco remanens, suarum particeps virium ferrum reddit: cumque se totum illi communicet, nihil propterea de sua natura, nihil de suis amittit viribus. Sic & deus verbum nihil ex seipso commotus, cùm nostrā accepit humanitatem, neque item conuersationem commutationemque aliquā sustinuit. Et verbum caro factum est. Nec propterea cælum suo continente desertum, & terra nihilominus sinu suo cælestem recepit. Nec tu insuper motum, aut descensum diuinitatis meditaberis. Non enim vt corpus, de loco ad locum migrat. Neque item diuinitatem in carnem commutatā imaginabere. Nam quod immortale est, id & immutabile est. Quomodo igitur, inquis, deus verbum, humana fragilitate non est correptus aut inquinatus? Facilè respondemus. Sicuti & ignis de ferri proprietatibus nō
B accipit. Nigrum quidem ferrum ac frigidum est: attamen ignitum ac cādens, ignis formam subit. Et quanquam ex eo splendens, ignem tamen sua nigredine non inficit. Itemque ardens flammam sua frigiditate non destruit aut tollit. Sic & humana domini caro, ita particeps diuinitatis facta est, vt propria fragilitate illam minimè contaminauerit. Sed quanquā ex humana debilitate hac vti similitudine necesse est, ne tamen hunc ignem diuinitati omnino similem imaginare: cùm is qualitates recipiat, illa nihil omnino patiatur. Quod si quæris, quomodo mortalis natura, ob dei coniunctionem communionemque, immortalitatem induerit? Disce mysteriū. Ex hoc enim deus in carnem venit, vt insitam carni mortem interficeret. Nam sicut venenorum antidotum corpori permixtum ac perfusum, omne superat noxium ac letale: itemque vt in domo aliqua tenebræ, luminis aduentu diffugiūt ac pereunt: sic mors in natura dominās humana, diuinitatis præsentia disparuit. Velut etiam in aqua glacies tantum humido dominatur, quantū nox vmbraque durāt, solis verò calfacientis radijs subito liquescit: Sic demum mors vsque ad Christi aduen-
C tum imperauit. Postquàm verò dei gratia salutaris omnibus apparuit, & iustitiæ sol ortus est: absorpta est mors in victoriam, & veræ vitæ peregrinationem nequaquā sustinuit. O altitudinem benignitatis humanitatisque dei: ex bonitatis copia à seruitute vendicamur. Sed cur deus homo factus est, rationem exquirunt homines: cū magis eius bonitatem adorare deceat, quàm diuinitatem curiosius indagare. Quidnā tecum agendum homo? In sublimi deum agentem minimè

Cur deus homo factus est.

quærebas: ad te verò per carnem venientem & tecum conuersantem non recipis. Sed quomodo deo familiaris fias rationem quęris? Hanc itaque disce. Carnem suscepit deus, quoniam execrabilem contaminatamque hanc, purgatam sanctamque reddi oportuit, infirmam ac debilem corroborari, à deo ob peccatum alienatam conciliari, è paradiso excidentem in cælum referri: & quæ est dispensationis huius officina? Virginis beatæ corpus. Quæ autem generationis principia? Spiritus sanctus virtusque altissimi obumbrans. Sed ipsa, quęso, Euangelij verba parumper audi: Cùm esset, inquit, Maria mater ipsius despōsata Ioseph, D priusquàm conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto. Et virgo erat & viro despōsata, & apta coniugali officio obeundo putata, vt & virginitas in honore ante omnia haberetur, & matrimonium nō propterea improbaretur. Virginitas enim vt apta, proximaque sanctitati electa est. Per desponsationē verò nuptiarum initia expressa sunt. Simul autem vt & Ioseph domesticus puritatis Mariæ testis esset: & ne propterea calumniatoribus illa foret obnoxia, vt virginitatem cōmaculans, sponsum habuit, vitæ sanctæ custodem. Sed possum & aliā huic rei rationem reddere, priore non admodum inferiorem videlicet quòd aptum ad incarnationem dominicā tempus, iam diu inde à mundi constitutione prouisum atque ordinatum tunc venerat: ex quo spiritum sanctum & altissimi virtutem, deiparā illam constituere carnem oportebat. Quoniam verò ea tempestate nulla puritate par Mariæ virginitas, inter homines ad effectum sancti E spiritus excipiendum est reperta, & illa iam desponsatione erat occupata, electa est beata virgo, ita vt nihil detrimenti ex desponsatione accesserit virginitati. Affertur & alia ratio à quodam ex antiquis: Vt Mariæ virginitas, seculi huius principem diabolū lateret, nupta Ioseph fuit: vt nuptiarum nomine suspensus facilè deciperetur. Virgines nāque in primis obseruabat, è quarum vnam parituram ex Propheta cognouerat, dicente: Ecce virgo concipiet, & pariet filiū. Virginitatis igitur insidiator, obseruatorque, sub matrimonij specie factus ignorās, à malignitate abstinuit. Sciebat enim suum imperium ob dominicam carnis generationem perditum iri. Itaque priusquam conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto. Vtrumque Ioseph reperit, & conceptionem, & caussam è spiritu sancto. Quamobrem hoc ignorans ab initio, talis nominari vxoris maritus metuens, voluit eā occulte dimittere, verens patefacere quæ circa ipsam acta fuerāt. Verum quoniā vir iustus erat, ex deo mysteria nosse meruit. Igitur hæc eo cogitante, ecce angelus domini apparuit ei, dicens: Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam. Nec illud cogites quomodo absurdis suspicionibus peccatum F obscures, est enim iustus appellatus. Viro iusto non competit silētio facinora obtegere. Ne metuas accipere Mariam coniugem tuam. Ostendit, quòd illam non sit abominatus nec molestè tulerit, sed quòd eam metuerit, vt spiritu sancto plenam. Quod in ipso est, de spiritu sancto est. Hinc enim deprendi licet, quòd non secundum communem modum carnis constitutio domino fuit.

Desposata cur fuerit Maria.

Christus statim conceptus, id est perfectus homo fuit.

fuit. Conceptum nanque illico perfectum fuit, non per interualla paulatim formatum, vt planè verba declarant. Non enim dicit, quod in ea conceptum est: sed, quòd in ea natum est. In sanctitate nanque caro conglutinata, digna quidem vnigeniti diuinitati coniũgi fuit. Pariet filium, & vocabis nomen eius Iesum. In quo illud obseruandum, quod vbi de industria nomina ponuntur, subiectam ostendunt naturã: vt Abraham, Isaac, Israël. Horum enim quodlibet non magis corporis characterem quendam, quàm virtutis salutaris proprietatem ostendit. Hac ratione & nunc Iesus seruator appellatur, id est, sal⁹ populi, quod mysterium & ante secula ordinatum, & olim per
A prophetas prædictum iam manifestũ habet exitum. Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuël, hoc est nobiscum deus. Hæc item appellatio, omnis penitus mysterij declarationẽ retinet, quod deus inter homines adsit: quoniam nominis interpretatur naturam, Nobiscum deus. Cauendum inter hæc omnino, ne in perfidiam infidelitatemque incidas Iudaicam, qui affirmãt non virginem, sed puellam à propheta vocari: Ecce enim, inquiunt, puella concipiet. Primum quidem absurdissimũ est omnium & ineptissimum, à domino id dari signum tãti mysterij, quod naturæ commune sit omni. Quid ait Propheta? & adiecit dominus loqui ad Achaz dicens: Pete tibi signum in profundum, &c. Et dixit: non petam, neque tentabo dominum. Deinde paulopòst ait: Propter hoc dabit deus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet &
B pariet. Quoniam verò non petierat signum, nec in profundum nec in sublime vt cognitum esset, quod qui descendit ad inferiores partes terræ, idem & supra omnes cælos ascenderet, ideo ipse dominus signum dedit: Signum autem non vulgare, neque commune, sed extraordinarium & prodigiosum, ac valde communem excedens naturam, virgo videlicet & mater, & in virginitate sancta perseuerans, gloriam nihilominus ac benedictionem pariendi sortita. Si qui tamen interpretati Hebraicam vocem pro virgine puellã reddiderunt, nihil sanè nostræ rationi officiunt. Inuenimus nanque in sacris voluminibus, sæpe puellã pro virgine vsurpatum, vt in Deuteronomio: Si quis inuenit filiam virginem, quæ nupta non fuerit, & aliquis eam violauerit, cum eaque cubauerit, & deprehensus fuerit, det ille qui cum virgine dormiuit patri puellę drachmas quinquaginta. Excitatus autem Ioseph accepit vxorem suam cum affectu, dilectione, & omni diligentia
C domesticos cõcernente, pro vxore illam habuit, à nuptialibus verò congressibus abstinuit. Non enim cognouit eam, inquit, donec peperit filium suum primogenitum. Hoc verò nunc suspicionẽ generat, ne forsan posteaquam puritate sua generationi dominicæ, per spiritum sanctum administratæ seruiuit, tum demum nuptialia opera viro Maria nõ negauerit. Nos verò licet nihil hoc doctrinæ pietatis officeret (nam donec dispensabatur Christi generatio, necessaria erat virginitas) quid verò postea sit factum ad mysterij huius doctrinam non anxiè coniungendum est. Veruntamen ne hoc eorum, qui Christum amant, ferre cogantur aures, quod genitrix dei aliquando desierit esse virgo, has rationes sufficere putamus. Ad hoc quidem quod dicit & non cognouit eã, donec filium suum primogenitum peperit, illud dicimus, quod, donec, & si temporis alicuius terminum circumscribere videtur, verè tamen infinitum aliquod præ se fert. Sic & à domino verbũ hoc memoratur: Ecce, inquit, vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Post seculum dicere, non erat necesse. Non enim cum sanctis vnquam dominus esse desinet. Nec præsentium promissio, futurorum est exceptio. Eodem fermè modo, & nunc illud, donec accipitur. Quod verò dictum est, primogenitũ, primogenitus nõ omnino ad succedentem prolem cõparationem habet. Omne adaperiens primũ vulD uam, primogenitum vocatur. Quod autem Maria perpetuò virgo remanserit, etiã Zacharię declarat historia quædam, quę ex traditione ad nos vsque peruenit. Zacharias enim, Mariam post domini conceptionem in virginũ loco constituens, à Iudæis inter templum & altare interfectus est. A populo nãque accusatus, quòd rem prodigiosam inauditamque pręd icaret, virginem videlicet parientem citra virginitatis corruptionem. Iesu igitur nato in Bethleem Iudæ, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudęorũ? Genus Persicum Magi, incantationibus & magicis, & naturalibus quibusdã affectibus, astronomiæque, & rebus sublimibus vacabant. Eiusdem ferè magicæ Balaam ille videtur fuisse, qui à Balaac missus, vt verbis quibusdam populo Israël malediceret. Qui & in quarta parabola talia de E domino dicit: Homo vidẽs & audiẽs verba domini, qui nouit altissimi doctrinã, & visiones omnipotentis vidit, qui dormit apertos habens oculos: Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Iacob, & consurget homo ex Israël. Quoniã igitur astrum ortũ, naturæ prodigium habuerũt: sciscitari Magi decreuerunt, quisnam homo ex Israël exurgeret. Quamobrem Iudææ locum vestigantes, ex antiquo vaticinio in ciuitatem venerunt, interrogãtes, vbinam est qui natus est rex Iudæorum? forsan & per aduentum domini aduersariam potestatem iam debilitatam, irritata sua energia, sentientes magnæ virtutis testimonium nato attulerunt. Ex quo puerum tãdem iuuentum, cum donis adorauerunt. Hic cõtemplator, vt Magi alienum à deo genus, & à testamentis gens peregrina, primum adoratione dignati sunt, quod ex inimicis testimonia longè præstãtiora fide digF nioraque essent. Si enim Iudæi primũ adorassent, suũ ipsorum genus ornasse, extulisseque forsan putarentur. Nunc autem alieni, vt deum prius honorauere, vt iusto in eos animaduerteretur iudicio qui illũ cruci affixerunt, quem alieni adorauerũt. Sed quando motibus cælestibus studebant, non frustra inter cælestes obseruationes prodigium sunt cõtemplati, stellã videlicet nouam, ac minimè consuetã, in dominico natali effulgentẽ. Cuius sanè ortum, nemo in astrologię rationem cõputationemque trahat. Qui enim ex astris iã existentibus genesim inspiciunt, aliquam talem cæli figurã horoscopãtem, caussam cuique euentuum esse affirmãt. Hic verò nulla stella ex his quæ iam sunt

Contra Iudæos.

Ecce virgo concipiet.

Puella pro virgine.

Donec vel vsquequo pareret primogenitũ.

Primogenitus. Zachariæ cædes.

Magi qui.

Balaam de Christo.

Magi cur primi Christũ adorarint.

sunt, dominicam natiuitatem significauit. Neque enim ista ex aliarum numero fuit. Nam quæ ab initio orbis creatæ sunt omnino immobiles existunt, aut certè continuò mouentur. Quæ & stat & mouetur, vtrunque habere videtur. In illis quę sunt, aliæ obfirmatæ nunquã mouentur, aliæ verò errantes nunquã consistunt. Hæc verò de qua loquimur, vtrunque habuisse palàm est, & motũ & quietem. Ex quo nullam cum ceteris habuisse rationem, aut naturam apparet. Mota in primis est ex oriente in Bethlehem: Constitit autem suprà, vbi erat puer. Idcirco ex oriente Magi excitati, stellam sunt ducem secuti, venientes autem Hierosolymam totam vrbem aduentu suo turbarunt: &, regi Iudæorum metum addiderunt, de Iudæorum rege nuper nato percunctando: quem tandem reperientes, donis honorauerunt, auro, thure, & myrrha. Nimirum Balaam vaticinium sequi sunt visi, qui de Christo talia visus est dicere: Accubens dormiuit vt leo & quasi pullus leonis, quis suscitabit eũ? Qui benedixerit tibi, erit benedictus: & qui maledixerit, in maledictione reputabitur. Per leonem enim eius imperium sermo demonstrat. Per accubitum verò suppliciũ. Per benedictionis virtutem, eius diuinitatẽ. Igitur vaticinium hoc sequentes, vt regi aurum, vt morituro myrrham, vt deo thus obtulerunt. Neque item illud superuacaneum fuerit contra eos dicere, qui affirmant hoc astrum cælo apparens, cometis simile fuisse, qui regũ successiones & imperia noua portendere videntur. Verum cometæ immobiles continuò sunt, & in vna tantum cæli accensi parte circumscripti. Prætereà cometarũ diuersa genera & appellationes: trabeales bothyni. Figuræ autem diuersæ, & cuiq; sua appellatio est. Omnium verò generationis eadẽ est caussa: Quum inundãs circa terram aër, in serenam cæli partem diffunditur, quasi materiam quandã igni cælesti præbens, sordium videlicet & humorum terrestrium crassitudinem, ad superiora tractam atque inflammatam, talis sideris criniti apparentiam facit. Hoc verò sidus vbi Magos ad inquirendam domini genesim permouit, rursus disparuit, donec ipsis dubitantibus ac suspensis, iterum in Iudæa se manifestauit. Ex quo satis ostenditur, alicuius gratia separatim hoc astrũ esse factum, ac vt alicui seruiret famulareturque: quod sanè ex re ipsa deprendimus. Stetit, inquit, suprà, vbi erat puer. Magi verò videntes, gauisi sunt gaudio magno. Nos etiam in cordibus nostris item gaudium suscipiamus. Hoc inquam gaudium & angeli pastoribus nuntiant: cum Magis quoque adoremus, cum pastoribus item deum laudemus, cum angelis denique canamus, choreásque læti ducamus, quod est hodie nobis seruator natus, deus ac dominus Iesus Christus. Apparuit autem nobis non dei forma, ne quod erat debile perterrefaceret: sed in forma serui, vt quod erat seruile, liberaret. Quis itaque tam animo ignauus, quis ita ingratus? vt nõ hodie lætetur, non exultet non præsentia solennia omni animi hilaritate suscipiat? Festum hoc ingens, ac nouæ creationis, vbi cælestia archangelos ad Zachariam Mariamque mittunt: ac choros angelorum constituunt dicentium: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Astra è cælo mouentur. Magi ex gentibus properant. Terra in spelunca lucem recipit. Nemo sit non lætus, nemò ingratus. Nos quoque cum his lætitiam voce, gestuque exprimamus. Nostrum hoc est festum, Theophaniam appellamus, in quo mundi salutarem concelebramus diem: domini natalem hodiernum pijs mentibus concelebremus. Hodie nanque Adami maledictio soluta. Non est quid amplius dicamus: Terra es, & in terram reuerteris: sed cælesti coniunctus, in cælum assumeris. Non est vt iã dicatur: In doloribus paries filios. Beata enim quæ Emmanuel peperit, & vbera quæ lac præbuerunt. Natus est nobis filius & datus est nobis, cuius imperium super humerum eius. Cor mihi floridum quid germinat, mens est alacris, lingua verò modica, & sermo exilis est ad hoc vt tantum gaudium exprimat. Cogita de incarnatione domini magnifice. Intellige diuinitatem esse intactam & immaculatam, quæ & si in materiali sit natura, ita illi inest, vt eius imperfectum fragileque corrigat: non autem vt ipsa passionum debilitate inquinetur. Nónne solem conspicis in luto se volutãtem, minimeque contaminantem: & super cœno coruscantem, minimè tamen fœtidum aliquid referentem? Itaque contrario modo magis eorũ quæ diutius contingit putredinem exiccat. Quid igitur dubitas de immensa incorruptaque natura, ne aliquam ex nobis maculam contraxerit? Hac enim de caussa natus est vt nos eiusdem generis expiaret: propterea inquam Iesus creuit, vt familiaris deo fieres. O dei bonitatem altissimam. Ob beneficiorum excellentiã ei qui benefecit minimè credimus, ob eius ingentem humanitatẽ ad seruitutis iugum ducimur, ô absurdam & prauam ingratitudinem. Magi adoratum veniũt. Et christiani curiosius quęrunt, quomodo in carne deus sit & quali carne, & an assumptus homo perfectus sit an imperfectus. Taceant curiosi, & in ecclesia dei superuacanea vestigare desistant. Laudentur quæ nobis concredita sunt: ac de quibus ratio omnino non redditur, ne vestigentur. Illis te coniunge, qui è cælo cum gaudio Christum recipiunt. Cogita pastores in diuinis laudibus sapientes factos, sacerdotes prophetãtes, fœminas collætantes. Quando Maria gaudere docta est ac iussa ab angelo Gabriele. Quãdo Elisabeta Ioannem in vtero exultantem sensit: Anna prophetissa euangelizauit. Simeon in vlnas accepit in exili infante magnum deum adorantes, nõ quod videbant contemnentes, sed diuinitatis ipsius amplitudinem glorificantes: pellucebat enim diuinitas per humanum corpus, perinde atq; lux quædã per vitreã capsulam eos illuminans, qui cordis oculos mundos habebãt, Cum quibus & nos vtinam annumeremur, domini gloriam reuelata facie contemplãtes, vt & nos quoque à gloria in gloriam transformemur. Ipsi autem sit honor & imperium in æterna secula, Amen.

Stella quæ apparuerat Magis.

Vaticiniũ Balaam.

Cometarũ generatio.

A B C D E F

DE MARTYRE MAMANTE Basilius magnus.

NON

NON ignoro quãta sit encomiorum publici conuentus magnitudo. At vt illam scio, ita & imbecillitatem meam sentio. Caussa nanque ipsa exigit, vt dignum quid dicatur his qui conuenerunt, & quod spei respondeat, quam illi de nobis conceperunt, ipsi demum quoque argumen-

A to quod tractandum est. Quoniam maxima ex parte martyrum hodie memoriam agimus, erecta est cuiusque mens, & paratus auditus, expectans vt dignum aliquid tanto martyre dicatur, quod & Ecclesiam desiderio circa illum permouet. Ita nanque comparati sunt synceri & candidi filij, vt magnifica de parentibus suis exigant encomia, nec facile ferant amplitudinem eorum quæ deprædicanda sunt per dicentis periclitari humilitatem. Quapropter quanto maior est animorum ad audiendum auiditas, tanto maius imminet dicenti periculum. Quid igitur faciemus? Quomodo & desiderijs vestris satisfaciemus & ne ipsi in præsentiarum nihil vtilitatis ad ea quæ tractanda iam sunt adferentes inutiles abeamus, cuiusque animum adhortabimur, vt quæ in cognitione habet ad memoriam reuocans ac mente renouans, ex seipso sibi alimoniam paret, vt proprijs exhilaratus subsidijs domum reuertatur. Memores estote martyris quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti adiutorem ipsum ad precãdum habuistis,

B quibuscunque ex nomine aduocatus ipsis adfuit operibus, quotquot aberrantes ad viam reduxit, quoscunque sanitati restituit, quibuscũque pueros iam mortuos ad vitam reductos reddidit, quotquot vitæ terminos prorogauit. Collectis in vnũ his omnibus ex communi symbolo, martyri encomium construite. Conferte inter vos mutuo, quæ quisque nouit illa subministret ignoranti, quæ ignorat, illa accipiat ab eo qui nouit, atque ita quasi ad conuiuium quod quisque habet, conferentes, nostræ ignoscite imbecillitati. Ista nanque demum sunt martyris encomia, spiritalium charismatum diuitiæ, Non enim est, quod illum more secularium & externorum encomiorum cohonestemus. Non est cur patres ac progenitores illustres proferamus. Nam turpe est aliunde ornare eum qui propria ipse virtute illustris est. Lege nãque consuetudinis talia inter encomia vsurpant. Alioqui veritatis lege, quæ cuiq; sint propria adferenda encomia exiguntur. Neq; enim velocem equum reddit, quod is, vnde natus est, ad cursum aptus fuit, nec canis encomium est, ex velocissimis prognatum esse. Sed quemadmodum & aliorum animãtium virtus in vnoquoque propriã consideratur, ita & propria viri laus est, cuius ex rebus ab ipso bene gestis testimoniũ ha-

C bet. Quid filio confert, de illustri natum esse parente? Ita hic martyr non accepit, aliunde quem habet splendorem, sed ipse per vitæ conuersationem gloriæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab alijs Mamas gloriam habet. Hi pueri, qui pietatem ab illo sunt edocti, per illum sunt in honore. Nam ipse ex seipso virtutem quasi scaturigine quadam producit. Non habet vt torrens, qui ex alieno cõfluxu gloriosus apparet, sed fons est, decorem suum ex proprijs venis effundens. Celebremus virum non alieno sed proprio ornamento decoratum. Vides eos qui equestri certamine vicerunt? vides splendida illorũ monumenta, quomodo lapides sint neglecti? Ad martyris verò memoriam & tota regio mota est, & ad illius festum diem vrbs vniuersa immutata gestit. Neque cognati diuitum ad maiorum suorum sepulchra declinant, sed omnes ad pietatis locum tendunt. Patrem hunc veritatis ducem, & nõ eos qui corporum sunt parentes, duces appellitant. D

Vides honorem constare ex virtute non ex diuitijs? Ita ecclesia in quibus eos qui præcesserũt honorat, ad ea ipsa sectanda admonet præsentes, ac si dicat, noli diuitias sectari, noli deditus esse sapientiæ huius mundi, quę abolebitur: neque gloriæ, quę caduca est ac fluxa. Hæc enim vna cũ ipsa vita intereunt. Sed pietatis esto studiosus operator. Illa te ad cælum vsque extollet, illa & immortalem tibi memoriam, & perennem apud homines gloriã per hoc parabit, quod eos qui præcesserunt honore afficit. Si quisquam igitur pastoris memor est, ne admiretur diuitias. Conuenimus enim non vt diuitem laudemus; ne diuitẽ admiratus domũ abeas, sed vt paupertatem cũ pietate coniunctam extollamus. Pastorem esse, nihil habet magnificum, nihil quod sapientię & industriæ referat exercitium. Caue ergo ad iracundiã motus probri gratia eum qui te læsit pastorẽ voces, nihil habentem, nisi quod ad victum attinet quotidianum, peram & clauam remissè, tanquã diurna subsidia gestãtem, nullam crastini curam habentem bestijs: hostem, animalibus mansuetis compascuum, forum ac tribunalia fugientem, sy- E

cophantarum ac mercaturę ignorantem, diuitias nescientem, proprium tectum nõ habentem, sed sub eo quod mundo commune est agentem, noctu ad cælum suspicientem, & per astra conditoris admirabilem potentiam considerantem. Ne pudeat nos veritatis. Ne fabulatores illos extraneos imitemur, ne veritatem verborũ ornatu obuelemus. Nuda est veritas, absq; patrocinio ipsa seipsam declarans. Humilitatem illius multo sermone, immo magis encomio celebrabis. Pastor ac pauper, Hæc sunt homini christiano ornamẽta. Si doctrinæ pietatis duces inquisieris, piscatores inuenies ac publicanos. Si discipulos,* coriarios pauperes. Nusquã splendor. Hęc omnia cum ipso mundo abolẽtur. Vide igitur, cuius hominis diem festũ agamus, cuius gratia alacres omnes simus, propter quem immutata sit ratio vitæ nostræ. Quoniã videlicet pastoris admoniti sumus. Ne cõtemnas virũ, vbi pastorem audis. Qui deo primus placuit, Abel, pastor fuit. Quis illum imitatus est? Moses magnus ille legislator, qui vt periculum declinaret quod à Pharaone imminebat aufugit, * qui pastorum detestatus fuit insidias, F

ille inquam pecudes pauit in monte Choreb, & per pasturam ad colloquium dei peruenit. Angelum in rubo non iudicio disceptãs sed pastorem agẽs, cælesti colloquio dignatus vidit. Quis Mosen subsequutus est? Iacob patriarcha qui pecudes pascendo pro veritate patientiam ostendit & in modica imagine vniuersam vitam suam quasi quodã charactere obsignauit. Cui conuersationis huiusmodi zelum post se reliquit? Dauidi. Dauid à pecudum pastura peruenit ad regnum.

*Vel sutores.

* ὁ μισήσας τῶν συννόμων τὸ ἐπίβουλον, quod etiam de eo potest intelligi, quod rixas fratrũ Hebræorum ferre nõ potuit.

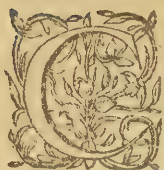
Sorores

Sorores quædam sunt pastura & regni administratio. Nisi quod illa irrationalium, ista verò rationalium animantiũ curam habet. Ita scilicet ad maiorem illa scientiam transitũ habet. Quapropter dominus vtrãque complexus & pastor est & rex, irrationales pascẽs, maiori ratione præditos sub regni gubernationem includens. Vis discere quãtæ dignitatis sit pastor? Dominus, inquit, pascit me. Quomodo vero regiæ gubernationis soror est pastura? Quis est iste, inquit, Rex gloriæ? Qui illic pastor, hîc rex dicitur. Nec putes illũ ab alijs quidem pastorem vocari, ipsum verò id appellationis pudoris gratia non agnoscere, quin
A ipse degeneres pastores compescens, in seipsum veræ pasturæ testimoniũ transfert. Ego, inquiẽs, sum pastor ille bonus. Arcet degeneres, & veritatem sibi ipsi vendicat. Ego sum pastor ille bonus. Disce quis sit pastor, & quis sit bonus ille. Ipse hoc interpretatur. Verus pastor animã suã ponit pro ouibus suis. Mercenarius verò, & qui nõ est pastor, cuius non sunt oues propriæ, illi nihil est curæ quando lupũ venientem videt. Hîc quærit ecclesia, si dominus pastor est, quis sit mercenarius pastor. Nũ diabolus? Et si diabolus mercenarius pastor est, quis sit lupus. At lupus diabolus est bestia immitis, rapax, insidiosa, cõmunis omnium hostis. Habeat propriã appellationẽ mercenarius pastor. Tunc quidẽ mercenarios pastores dominus eos vocauit qui tũc degenerauerãt. Sunt verò & nunc qui non vt prosint ouibus pastores agunt, quibus propriè mercenariorum appellatio conuenit. Tunc principes sacerdotũ notabantur, & pharisæi, & omnis illa Iudaica secta.
B Illos dixit mercenarios esse pastores, qui non veritatis sed quæstus sui gratia pascendi potestatẽ vsurparant, qui vano prętextu precationibus instabant, vt panem comederẽt viduarũ & orphanorum. Mercenarij sunt, qui proprium compendium curant. Qui præsentia sectantes ad futura non adspiciunt: mercenarij sunt non pastores. Et nunc mercenarij multi sunt, qui pro misera gloriola vitam suam impendunt ac produnt, qui iã quoque contra sana domini verba schisma suscitant. Cùm enim & tum eadem dominus dixisset, schisma inter Iudæos oriebatur. Quidã dicebãt, dæmonium habet, quidam vero, dæmon oculos cæcos vt videãt illuminare, non potest. Vides veterem hunc esse schismatis morbum? Mox enim ventilabrum adest. Paleas secernit à frumento, & quod leue est & instabile seiũgit ab eo quod alẽdi vim habet. Quod autem spiritali conueniens est alimoniæ, agricolis deputatur. Quapropter schisma factũ est, & alij isto, alij alio modo præstãtes fuerũt. Iudæorũ est in partes scindi. Ecclesia verò dei, tunicam inconsutilem, desuper contextã adepta, quæ à militibus ne scinderetur con
C seruata est, Christumque induta vestimentũ illius ne scindat. Et cognosco oues meas, & cognoscũt me meæ. Et hęc ad blasphemiæ suæ structurã rapuit hæreticus. Ecce, inquit, dictũ est, cognoscũt me meæ, & cognosco oues meas. Quid ergo vocat cognoscere? An essentiam suam intelligere? An magnitudinem emetiri? An ea contra diuinitatem sentire, quæ tu ore impudẽti & temerario pronuntiasti? vel non ex præcedentibus mensurã cognitionis huius intelligis, quid in deo cognoscamus? Oues meæ, inquit, vocem meã audiũt. Ecce quomodo cognoscatur deus. Ex eo quòd præcepta illius audimus, ex eo quòd illa audiẽtes opere adimplemus. Hęc demum est cognitio dei, obseruantia videlicet pręceptorũ dei, non inanis illa curiositas, nõ essentiæ dei & supramundanorum inuestigatio, non rerum inuisibilium consideratio. Cognoscũt me meæ, & cognosco meas. Satis tibi sit scire, pastorem esse bonum, animam suã posuisse pro ouibus. Terminus hic sit diuinæ cognitionis. Quantus verò sit deus, & quæ illius mensura, & qualis essentia, talia sciscitãti sunt periculosa, ei qui rogatur perplexa, & talium medicĩna est silentium. Oues meæ, vocem meam audiunt. D Audiunt, inquit, non disputãt. Hoc est, nõ sunt inobedientes, nõ contendunt. Audisti filiũ, at non ita generationis modos. Neque igitur vel à me petere, vel ipsi rationi subijcere, de quibus nulla potest haberi ratiocinatio, neque per schisma quod coniunctum est separare velis. Hac te ratione præoccupans euãgelista communiuit ac cautum reddidit. Audisti manc, & cõtinuò audis. In principio erat verbum, ne filium humanã esse progeniem putes, quæ ex nõ existente prouenerit. Verbum illum esse dixit, propter impassibilitatem: vitam, propterea quod tempori subiectus non est: principium, vt natum patri coniungeret. Vides morigerã ouiculam, quomodo audiat vocem domini? In principio, inquit, & erat, & verbum. Ne dicas, quomodo erat? Et, si erat, genitus nõ est. Et, si genitus est, non erat. Ouicula non est ista dicẽs. Pellis ouilla est, intus verò lupus latet. E
Qui hæc dicit, pro insidiatore habeatur. Oues meæ, vocem meam audiunt. Audisti filiũ? Intellige similitudinem quam habet ad patrem. Similitudinem dico propter imbecillitatem valentiorum corporum. Et alioqui veritas ita habet. Nõ enim vereor accedere veritati. Non sum ad sycophantiã cõmodus. Verbo patris & filij identitatem seruo. Proprietatẽ in subsistentia filij, formã intellige paternam, vt exactè imaginis rationem custodias, vt competenter de deo sentias. Ego in patre, inquit, & pater in me est. Non confundit essentias, sed vel similitudinem identitatem exprimit. At enim dilectè res ista summe videtur contraria, vtpote quod vestra audiendi obediẽtia imbecillitatem nostrã adegit in mediũ aliquid adferre ac dicere, vt potentia dei in organi imbecillitate potissimum illustraretur. Nam hac forsan ratione imbecillitas nostra superabũdauit, vt hoc amplius glorificetur qui quod infirmũ est corroborat. Qui verò nostram hanc panegyrim reduxit, & finem fecit anni præteriti votis, ac initiũ dedit tempori iam imminenti (Hæc nanque dies præteriti nobis temporis circulum terminat, & rursus initium est iam aduenienti) qui & nos huc congregauit, & futuri energiam largitur, in illo F
nos custodiat indemnes, illæsos, & a lupi rapacitate securos, & ecclesiam hanc immotam, ac magnis martyrum turribus munitam conseruet, & omnes furentium hęreticorum insidias & incursus in tranquillitate ac silentio auertat, nobis verò donet vt diuina oracula discamus, & doceamus, subministrata à spiritu sancto gratia, cui cũ patre & filio sit gloria & imperium, nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

HOMI-

Hic sermo habetur in fine libri. 5. contra Eunomium ex antiqua translatione.

HOMILIA BASILII MAGNI
de Spiritu sancto.

COGITET omnis anima de diuinioribus rebus quæstionem instituens, an tales habeat oculos, vt talia quærere, & quæ sensui videndi inuisibilia sunt, videre, & ad hunc modum quærens apud eum quem quærit iuxta quod scriptum est, habitare
A possit. Scriptum est enim: Si quæris, quære, & apud me habita. Habitat autem tum apud illum, si cum fide quærat. Nam etiam si non mox inueniat, à fide tamen eius quem quærit, non discedit, sed cum beato Dauide dicit: Admirabilis ex me facta est scientia tua, corroborata est, nec potero ad ipsam. Et cum patre lunatici pueri: Credo domine, succurre incredulitati meæ. Hunc itaque scopum habentes, cum fide de natura sancti spiritus quæramus, ab ipso eius quod quærimus cognitionem petentes. Ipse nãque est quod quæritur, ipse suijpsius cognitionem largitur, & vt de ipso per diuinas scripturas didicimus, ipse est qui sanctos sanctificauit, & qui diuinam vitam deum per ipsum petentibus exhibet. Necesse autem est, vt excellat eos qui ista accipiunt, qui sanctificantur ipso præsente, & corrumpuntur ipso deserente, cùm ipse sit perpetuus, ac fons quidam vitæ sempiternæ. Quis autem sit sufficientiæ huius ac facultatis modus, quo spiritus & omnibus & singulis præsto est. Consideret mens digna habita tali consideratione, libera ab
B omni errore, hæresi, & reliquis incantantium ac illicientium muliercularum voluptatibus. Accedat autem ad istam considerationem in quiete ac tranquillitate constituta. In tranquillo verò sit non solùm corpus, quo circundata est, & corporis solita perturbatio, sed & totã illa circumferentia, cælum, terra, mare, & quidquid in illis ratione præditum est. Deinde cogitet omnia spiritu dei referta esse, illum in omnia vndique plenum, quasi illabi & infundi, vndique subuenire & illucescere. Spiritus enim domini repleuit orbem, & quod cõtinet omnia, scientiam habet dei. Illucescit autem omnibus dignis, quemadmodum solis radij nubes illuminant, & aspectu fulgido splendescere faciunt: ita & spiritus sanctus corpus hominis ingressus vitam dedit, immortalitatem dedit, sanctimoniam dedit, & quod iacebat erexit. Quod verò à spiritu sancto perpetuò mouetur, animãs sanctum factum est. Habet autem homo,
C per inhabitatorem spiritum dignitatem propheticã, apostolicam, & angelicam, cùm antea fuerit terra ac cinis. Erit verò nobis manifestior, & magis conspicua virtus & natura spiritus, quãta illa sit, si cogitemus quomodo cõplectatur & ducat pro sua volũtate sanctos, vniuersamque rationalem naturam. Seipsum nanque vniuersę cum cælestium virtutum, tum iustorum multitudini dedit, & totã illam iustorum, siue magnorum, siue paruulorum, angelorumque & archangelorum hypostasim sanctificauit. Et licet vbique terrarũ diuersoque modo alijs atque alijs locis collocata sint corpora, ac reliquę virtutes quoque discrimi nis aliquid inter se habeant, sintque à se inuicem diuisæ, non tamen ita habet spiritus, nec per partes minutatim in singulos diuisus diuinitùs illos viuere facit, sed omnia tota illius virtute viuunt. Et adest vbique similis deo, à quo mittitur, cùm existendo, tum vbiq; & in omnibus similiter existendo. Cùm Marię Gabriel, aut alius alicubi angelus cuipiam sanctorum destinatum adferret euãgelium, & quisque prophetarum vaticinaretur, & Paulus Romę, Iacobus Ierosolymis, Marcus Alexãdrię, in alijs alij ciuitatibus euãgelium prædicarent, ita spiritu sancto pleni erant, vt nulla locorum interualla prohiberẽt, quo minus eadem in singulis operaretur gratia. Et huius gratiã deus est quisque sanctorum. Dictum enim illis à deo est: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Et
D Deus deorum (vtique sanctorum) loquutus est. Et: Videbitur deus deorum (videlicet sanctorũ) in Sion. Necesse est autem diuinum esse spiritum, & ex deo esse, qui dijs diuinitatis est caussa. Quẽadmodum enim ardẽs esse, quod rebus ardentib⁹ ardoris est caussa: & sanctũ esse oportet, quod sanctos facit: ita deus sit necesse est, qui dijs, vt dij sint, caussam administrat. Cùm itaq; spiritus sancti possessio tam sit bona atque diuina, vbi iã illi fidem dedisti, securè & cũ fidutia Christum illius suppeditatorem quæres. Nam nemo Iesum dominum dicere potest, nisi in spiritu sancto. Vitam autem, quã in alicuius hypostasim effundit spiritus, hanc in illo non circũscribit, sed quemadmodũ in igne caliditas est, partim quam in se habet, partim quã adfert aquæ aut alij eiusmodĩ materiæ: ita & spiritus, & in seipso habet vitam, & qui participes illius sunt, diuino quodam mo- E
dò viuunt, vitã adepti diuinam ac cælestem. Omnia nanque immortalia in seipso complectitur, omnem mentem, omnem angelum, omnem animã, & neque mutationem quærit, cùm bene habeat, neque mutuationem, cùm omnia habeat apud seipsum, immo nec auxesim, cùm sit perfectissimus. Quapropter & omnia in illo perfecta sunt, dilectio, gaudiũ, pax, tolerãtia, bonitas, prudẽtia, sapientia, consiliũ, securitas, pietas, scientia, sanctimonia, redemptio, fides, operationes virtutum, dona sanationum, & quæcunque alia istis similia. Nihil habet in se quod sit aliundè ascitum, sed omnia perennia habet tanquam spiritus dei, & ex deo prodiens, deũ sui caussam fontis instar habens & ex illo promanans. Fons est autem & ipse, bonorum scilicet, de quibus iã diximus. Verùm spiritus ex deo promanãs eiusdem cum illo est subsistentiæ: quæ verò ex spiritu profluunt, ipsius sunt operationes. Hunc spiritum sanctũ deus F
opulẽtè in nos per Iesum Christũ effudit. Effudit, inquã, non creauit, dedit, non condidit. Contentiosè idem repeto tui gratia, quem oportet vndique firmũ ac munitum esse, vt scias quid ab isto spiritu doctus, vbi quæstionem mouentibus respondendum est, dicat. Doctus à deo vocatur à propheta dicente: Et erunt omnes docti à deo. Multũ itaque de hoc numine inest animæ rationali, nisi propria ignauia deficere ab illo velit. Si verò illi se coniunxerit, & quasi in vnum coierit, audiet illud Apostoli: Qui domino adhęret, vnus cum illo spiritus est, cui sit gloria, Amen.

συλέμετιλθῶρ.

Contra

CONTRA SABELLIANOS ET Arium & Anomœos, Basilius Magnus.

PVGNAT Iudaismus cum Gentilismo, & vtrique cum Christianismo. Quemadmodum Aegyptij & Assyrij, & inter se hostiliter dissidebant, & vtrique Israëli infensi erant. Vt in malitia deprendimus, & audaciam pariter ac timiditatem inter se pugnare, & nihilominus ambas à recta animi fortitudine dissidere. Talis quædam pugna etiam con A tra rectæ fidei confessionem ex vtroque latere inter se dissidentium hostium excitata est, illinc Sabellio, hinc ijs qui Anomœum prædicant irruentibus. Nos verò, quemadmodum Gentilismum euasimus ac prauam illius idololatriam declinauimus, multorumque deorum cultum impium esse cognouimus: ita & Iudęorum blasphemiam filium dei negantium euasimus, minas illas veriti, quibus dictum est à domino: Qui me negauerit coram hominibus, negabo ipsum & ego coram patre meo, qui in cælis est. Fugiamus itaque, vt par est, & eos qui & Gentilismo & Iudaismo cognata dogmata contra doctrinam veritatis adinuenerunt. Postquã enim callidissimus ad nocendum diabolus Christianorum à Gentibus ac Iudęis abalienationem, & quod ad illorũ appellationem mox hostile quiddam spiramus, animaduertit, nostro vtrisque imposito nomine, Iudaicã iterum negationem, ac Gentilem multorum deorum cultũ introducere conatur. Illi nãque cùm vnigenitum opus ac facturã dei esse dicunt, & illum nihilominus adorãt, diuinoque honore afficiunt, apertè Gentilismum creaturæ ser- B uientes & non deo introducunt. Isti verò deum ex deo negãtes, & nomine quidem filium confitentes, re ipsa verò ac veritate substantiam illius reprobantes, Iudaismum denuo renouant. Nam quando verbum illum esse confitentur, interno verbo comparãt, & cum sapientiam illum esse dicunt, similem faciunt habitui qui in anima eruditorum consistit. Quapropter & vnã constituunt patris & filij personam, quod & homo vnus dicatur, nõ diuisus, propter verbum quod habet & sapientiam. Atqui Euangelista mox in Euãgelij sui exordio clamat, dicens: Et deus erat verbum, qua sanè sententia propriam filio substãtiam tribuit. Si nanque in corde erat verbum, quomodo deus erat? quomodo erat apud deũ? Neque enim verbum quod in homine est, homo, neque apud hominem esse dicitur, sed in homine. Etenim nec viuidum est, nec subsistens. Dei vero verbum, vita est & veritas. Et nostrũ verbum, simul atque dictum est, amplius nõ est, de dei vero verbo quid dicit psalmus? In æternum domine verbum tuũ permanet in cælo. Et hinc quidem hoc bellũ mouetur, ex alia vero parte, quę est, & qualis est contra veritatem lucta? Illi substantiam quidem filij concedunt, & propriam filio personam & patri C quoque propriam statuunt, inæqualitatem verò naturę introducunt, & nomen filij, si vocem spectes, cocedentes, re ipsa ad creaturam vsque illud deducũt, nihil veriti vocem domini, qui se ipsum patrem videre gestienti discipulo ostendit dicẽs. Qui me vidit, patrem vidit. Hęc autem vox, si recte reputetur, vtrorumque blasphemias obturat. Neque enim patrem seipsum esse dicit, qui personas cõspicuè diuidit, cùm dicit, qui vidit me. Nã hinc propriã suam personam demonstrat. Cùm vero subiũgit, vidit & patrem meũ, ad patris personam respicit, & manifestè illam à sua diuidit. Quod & in eo facit, vbi dicit, Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis. Non enim ista personarum confusionem significant, sed indifferentem per omnia diuinitatem commendãt. Audiãt autem hunc ipsum sermonem aduersarij quoque, quod paterna gloria priuatus nõ sit, qui vt filius paternæ dignitatis consors est. Alienum enim genitor non genuit, sed talẽ, qualis ipse est. D Audiat Anomœus. Ego & pater vnũ sumus. Audi & tu Sabelli. Ego exiui à patre, & ad ipsum vado. Vterque vulneri suo ex euãgelij doctrina remedium sumat. Et tu quidem vnitatem ad tenendam naturæ indifferentiã hinc collige, tu verò ex eo quod dicit, exiui à patre, & ad ipsum vado, differentiam personarum disce. Coëamus igitur in istis, & pacem amplexi prolixum illud cõtra pietatem bellũ, abiectis impietatis armis ad nocendum acutis, & lãceis in aratra, gladijs verò in falces cõmutatis, soluamus. Neque tu tãtum dicas, sed cõsequere eum qui dixit. Non sum solus sed pater qui misit me, mecũ est. Alius itaque est pater qui misit, & alius filius qui missus est. Et iterũ. Ego, inquit, testimoniũ de me ipso perhibeo, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Et in lege vestra, inquit, scriptũ est, quod duorũ hominum testimonium verũ sit. Numera, si placet, personas. Ego inquit, vnus sum, qui testificor. Et testificatur de me qui misit me. Ecce duos testes. Ego non ausim ita numerare. Verũ dominus E ipse ita docuit dicens. In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit. Tu vero, qui alio impietatis genere deo repugnãs filiũ deo natura non esse similem dicis, qui æqualitatem negas, ac vitę separationem inducis, Paulum reuerere dicẽtem. Qui est imago dei inuisibilis, ac imagini viuenti hoc tribue, quod vitę, vt archetypo suo, per omnia similis sit. Confitere patrem filium genuisse, nõ vt creaturam condidisse. Et in vera patris confessione parem honorem filio cum patre adscribe, memor Euãgelici testimonij, quod deum patrem suũ esse dixit, æqualẽ seipsum deo faciens. Aequalem autem esse patri: de natura, non de corporali quadam admensuratione intelligendum est. Quomodo verò rapinam non est arbitratus æqualem esse se deo, si nunquam deo, vt tu blasphemas, æqualis fuit? Quomodo in forma dei fuit, qui secundum tuam opinionem nunquam deo similis fuit? Talis quidem vtrinque pugna nobis est, veritas verò quæ? Neque tibi horror sit confiteri personas, F sed dic patrem, dic & filium, non vni rei duo nomina tribuens, sed ex vtraque appellatione cuiusque proprium intellectum edoctus. Grandis enim improbitas est, non admittere doctrinas domini, tam conspicue personarum nobis alterationem secernentis. Nam si abiero, inquit, rogabo patrem, & alium vobis paracletum mittet. Filius itaque est rogãs, pater qui rogatur, paracletus verò qui mittitur. An nõ igitur manifestè impudens es, qui cùm audias, ego, de filio, ille, de patre,

καὶ τὸ πολύθεον αὐτῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν.

tre, alium, de ſpiritu ſancto, omnia miſces, omnia
confundis, & vni rei omnes haſce appellationes
imponis? Attamen rurſus neque tu perſonarum
diuiſionem rapinæ loco ad impietatem tuam ſta
biliendam abripito. Licet enim numero duo ſint
pater ac filius, natura tamen diuiſi non ſunt, ne-
que qui duas perſonas dicit, ſtatim alienationem
inducit. Vnus deus eſt, & pater, vnus deus & filius
nō dij duo. Nam patri filius ſimilis eſt. Nō enim
aliam in patre diuinitatem intueor, & aliam in fi-
lio, neque aliam illius & aliam huius naturam po
no. Vt igitur perſpicua tibi ſit perſonarum pro-
A prietas ac differentia, numera ſeorſum patrem,
ſeorſum quoque filium. Ne vero in errorem plu
rium deorum deficias, vnam in vtroque eſſentiā
confitere. Hoc pacto & Sabellius cadet, & Ano-
mœus conteretur. Quando verò vnam eſſentiam
dico, ne duas perſonas ex vna tāquam in duas par
tes diuiſa cogitare velis, ſed ex principio patris fi
lium ſubſiſtentem, non patrem & filium ex vna
eſſentia, quaſi præcedente, deſcendentes. Non e-
nim fratres dicimus, ſed patrem ac filium confi-
temur. Quod autē ad eſſentiā attinet, pares ſunt.
Ex patre nanque filius, non mandato factus, ſed
ex illius natura genitus eſt, nō ſeparatus à patre,
ſed ex patre ſempiternè perfecto, perfectus reſ-
plendens. Nolo autem mihi quotquot vel non
perfectè dictis noſtris attenditis, vel calumniandi
gratia nos circundatis, non aliquid à nobis vtilita
tis quærentes. Sed verbis noſtris inſidiantes cir-
cumquaque curſitando dicatis, duos deos prædi-
cat, cultum multorum deorum annuntiat. Non
ſunt duo dij, neq; enim ſunt duo patres. Qui duo
principia inducit, ille duos quoq; deos prędicat.
B Talis autem eſt Marcion, & ſi alius quiſquam illi
impietate ſimilis eſt. Rurſus & ille duos eſſe deos
dicit qui alterius eſſentiæ genitum eſſe dicit à ge-
nitore, propter eſſentiæ diſſimilitudinem multo-
rum deorum errorem introducens, dum contra-
rium genito faciens ingenitum, contrarias abſq;
dubio & illorum eſſentias conſtituit. Siquidem,
vt tradit, patris eſſentia eſt ἀγεννησία, eſſentia ve-
ro filij ἡ γέννησις. Itaque non iam duos tantum deos
dicis, ſed & inter ſe diſſidentes, & quod omnium
eſt peſſimum, non ex voluntatis propoſito, ſed
naturali conſtitutione diſſidentes, quę nunquam
in pacem & concordiam redire queat. Verum do
ctrina veritatis, vtrinque contrarietates iſtas eua-
ſit. Vbi nanque vnum principium, vnumque ex i-
pſo principio, & vnum archetypon, ac illius vna
imago traditur, ibi vnitatis doctrina non corrū-
pitur, propterea quod ex patre genitus, patrem-
que in ſeipſo naturaliter exprimes, vt imago qui-
dem, per omnia illi reſpondet, vt progenies vero
ὁμοούσιον obtinet. Neque enim qui regiam in fo-
ro conſpicatus imaginem Regem qui in tabula
C depictus eſt, dicit, duos ob id Reges confitetur,
imaginem videlicet, & eum qui per imaginem re-
præſentatur, neque ſi demonſtrato eo, qui in ta-
bula pictus eſt dixerit, hic Rex eſt, mox imaginis
prototypon Regis appellatione priuauit. Immo
magis per hoc quod imaginem Regis Regē appel
lat, Regi ſuum confirmat honorem. Si nanque
imago Rex vocatur, multo magis par eſt Regem
eſſe eū, cuius cauſſa facta eſt imago. Sed hic qui-
dem, lignum, cera, & pingendi artificium imagi-
nem facit corruptibilis hominis corruptibilem,
figuram videlicet eius, qui arte exprimitur. Illic
vero, quando imaginem audis, ſplendorem glo-
riæ intellige. Quis vero eſt ſplendor ille, & quæ
gloria? Ipſe hoc ſtatim Apoſtolus expoſuit, dicēs,
& character ſubſiſtentiæ. Idem eſt ergo ſubſiſtē- ὑπόστασις.
tia quod gloria: character, quod ſplendor. Ma-
nente itaque gloria iſta perfecta, ita vt nihil im-
minuatur, perfectus quoque ex ipſa procedit ſplē
dor. Ad hunc modum quæ de imaginę dicuntur
magnificè ac deo competenter ſumpta, diuinita-
tis nobis vnitatem commendant. Eſt enim filius D
in patre, & pater in filio. Nam & filius talis eſt,
qualis eſt pater, & pater talis, qualis eſt filius. Ita
vniuntur duo ſi intellexeris filium à patre nihil
differre, neque aliud illi genus, aut alienum chara
cterem eſſe cogitaueris. Dico igitur iterum. Vnus
& vnus, ſed natura indiuiſa eſt, & indeficiens per-
fectio. Vnus itaque deus, quoniam vtriuſque vnū
genus conſideratur, quod in vtroque integrū ac
totum oſtenditur. At iterum vos moleſtè ſermo-
nem noſtrum ferre video, & tantum non audire
me puto, quod confeſsis immorando, vulgatas
quæſtiones non attingo. Totum enim nunc audi-
torium de ſpiritu ſancto audire geſtit. Ego verò
maximè omnium ſimpliciter, vt illa accepi, & vt
abſque vlla curioſa veſtigatione aſſenſum illis prę
bui, ita & auditoribus tradere vellem, vt non ſem
per de eiſdem mihi reddenda eſſet ratio, ſed vt ex
vna confeſsione perſuaſos haberem diſcipulos.
Quoniam verò nos circūdatis iudices magis quā
diſcipuli, vt experimentum de nobis capiatis, non
vt aliquid à nobis diſcatis, neceſſarium eſt, vt abie
ctionibus quidem velut in ius vocati reſpondea- E
mus, iuxta verò vt eadem perpetuo inculcemus
quæ accepimus. Hortamur autem vos, ne quouis
modo quod vobis probetur, ex nobis audire quę
ratis, ſed quod domino placeat, & conſonum ſit
ſcripturis, nec à patribus diſsideat. Quę itaque de
filio diximus, quod videlicet propriam illi perſō-
nam eſſe confitendum ſit, eadem & de ſpiritu ſan
cto dicere poſſumus. Non enim idem eſt ſpiritus,
qui pater quod ſcriptum eſt, quoniam deus ſpiri-
tus eſt. Neque iterum vna eſt filij ac ſpiritus per-
ſona, quoniam dictum eſt. Si quis ſpiritum Chri-
ſti nō habet, ille nō eſt eius. Si vero Chriſtus in vo
bis eſt, &c. Nam hinc quidam erroris anſam ſum-
pſerunt, vt ſpiritum & Chriſtum eundem eſſe di-
xerint. Sed quid dicimus? Quid ex iſto ſermone
naturæ ſignificetur proprietas, non perſonarum
confuſio. Eſt quidem pater, perfectam habens ac
nullius indigam eſſentiam, radix & fons filij ac
ſancti ſpiritus exiſtens, eſt vero & filius in plena
diuinitate viuens verbum, & progenies patris nul
la in re deficiens. Plenus eſt autem & ſpiritus, non
pars alterius ſed perfectus & totus in ſeipſo cōſi-
derandus. Coniunctus quidem indiuiſe patri eſt
filius, coniunctus item filio eſt ſpiritus. Nihil e- F
nim eſt quod dirimat, nihil quod ſempiternam il
lam coniunctionem abſcindat. Nullum nanque
inter illos ſeculum interlabitur, nec anima noſtra
ſeparationem aliquam cogitare poteſt qua vel fi-
lius patri, vel ſpiritus ſanctus non ſemper filio ſit
coniunctus. Quandocunque igitur ſancta Triada
coniungamus, noli quaſi tres vnius cuiuſdam rei
inſeparabilis partes cogitare.

P (Impia

(Impia nanque est hæc cogitatio) sed trium perfectorum & incorporalium inseparabilem coniunctionem intellige. Nam vbi spiritus sancti pręsentia est, ibi est & Christi, vbi vero Christus, ibi adest vtique & pater. Ignoratis, corpora vestra templum esse spiritus sancti? Et si quis templum dei prophanauerit, hunc perdet deus. Cùm itaque per spiritum sanctificati sumus, Christum recipimus habitatorem nostri, in hominem æternum, & cum Christo patrem, qui communem apud di
A gnos instituit habitationem. Hanc autem cõiunctionem declarat & baptismi traditio, & fidei cõfessio. Nam si alienus est à patre ac filio spiritus, quomodo illis connumeratus est? Et si sub temporũ articulis postea patri & filio accessit, quomodo cũ sempiterna coordinatus est natura? Qui vero filium à patre separant, & creaturæ spiritũ connumerant, & baptismum inutilem reddũt, & fidei confessionem eneruant. Neque enim Trias separato spiritu trias manet, & si aliqua creaturę portio patri ac filio adiungitur, vniuersa creatura simul ad eam societatem accedet. Quid nanque hoc pacto prohibebit quin dicatur. Credo in patrem & filium, & in vniuersam creaturam. Nam si pium est in aliquam creaturę portionem credere, multo sanè honestius est totam creaturam ad fidei confessionem admittere. In totam vero creaturam credens, non in angelos tantum credis & spiritus administratorios, sed & si quę sunt aduersariæ potestates, quandoquidem & ipsæ creaturæ pars sunt, in illas quoque fidei cõfessionem trãsferes. Ita & blasphemia in spiritum sanctum ad
B impias & nefandas opiniones abducet. Mox enim vbi de spiritu sancto quæ nõ decent dixeris, notam quoque habes & apertam significationẽ, quod spiritu dei destitutus sis. Nam vt qui oculos clausit, tenebras ipse sibi accersit, ita qui à spiritu sancto secedit, extra eum qui illuminat constitutus, animæ cæcitate offunditur. At ne spiritũ sanctum à patre ac filio separes, absterreat te dominica traditio. Dominus ita docuit, Apostoli prædicarunt, patres obseruarunt, martyres confirmarũt. Satis tibi sit vt dicas quemadmodum edoctus es. Nec obijcias mihi arguta illa & captiosa, vel ingenitus est spiritus vel genitus. Quod si ingenitus est pater, si genitus, filius est: si vero nihil horum, ergo creatura est. Ego vero agnosco illum quidẽ cum patre, patrem vero esse non ita, & cum filio illum cõiunctum accepi, filium vero appellatum non accepi. At coniunctionem quidem quæ cum patre est intelligo, ex eo, quod ex patre egreditur, quæ vero est ad filium, inde, quod audio. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si enim Christo coniunctus non est, quomodo Christo coniungit? Audio illum & spiritum veritatis dici.
C Dominus vero veritas est. Quando vero audio spiritum adoptionis vocari, admoneor vnitatis quam iuxta naturam habet cum patre & filio. Quomodo nanque adoptaret quod alienum est? Quomodo appropriaret & coniungeret quod peregrinum est? Ad hunc itaque modum nec noua verba fingo, neque spiritus maiestatem reprobo. Eos vero qui creturam illum vocare non verentur deploro ac defleo, quod modico sophismate seipsos, & fucato paralogismo in barathrum abijciunt. Quoniam enim, inquiunt, mens nostra hæc tria comprehendit, nec quidquam est in rebus existentibus quod non in distinctionem hanc rerum existentium cadat, vt vel sit ingenitum, vel genitum, aut creatum, & spiritus nec ad primum, nec ad alterũ referri potest, necessarium ergo est, vt ad tertium referatur. Hoc vestrum, ergo, sempiternæ vos maledictioni obnoxios constituet. Omnia ne scrutatus es? Vniuersa ne cogitationibus tuis isti diuisioni subiecisti? Nihil inexquisitũ reliquisti? Cuncta mente tua cõplexus es? Omnia D intellectu tuo comprehendisti? Nosti quæ sub terra sunt? Nosti quæ abdita sunt in profundo? Dæmoniaca iactantia est, quę dicit, noui ego numerũ arenæ, & mensuram maris. Si vero multas ignoras, & quæ ignoras cognita innumeris modis superant, qua nam ratione nõ cum omnibus & eam ignorãtiam de modo essentię spiritus sancti, quę periculo caret, absque vllo pudore fateris? Mihi verò non vacat, vt rationem tuarum vanitatũ arguam & ostendam, quàm multa sint in rebus existentibus, quæ intellectus tui rationes fugerint. Illud libenter sanè rogarim eos qui vestræ partis sunt. Affirmo autem, quod olim te impię huius vafriciei, qua spiritũ sanctum creaturam esse dicis, pœnitebit. Nõ abhorres à peccato illo irremissibili? Aut quid putas vnquã ita impiè blasphemari posse, quod istam blasphemiam adęquet? Ex vna nanque hac voce, omnia vnum sunt peruersissimè. Alienatio à deo, quod ad ipsam attinet naturã, seruitutis humilitas, munera obeundorum ministeriorum, priuatio sanctimonię, dum illa nõ adest quę ex natura est, & opus est spiritui, vt eius sit particeps, quæ est ex dispensatione gratiæ, vt & reliqua habent, quotquot sanctificata sunt. Et quemadmodũ datur nobis manifestatio spiritus E ad vtilitatẽ, & vt vnicuique secundũ fidei analogiã admensuratur, ita erit & spiritus sanctimonię particeps, si secundum pneumatomachorum opinionem creatura est. Immo ne cõmittamus, vt illorũ stultitia inculpata videatur, qui se omnia intellectu apprehendisse putant. Respondeant itaque nobis, quæ sit visibilis huius solis essentia. An vnũ sit ex quatuor elementis, vel compositus sit ex illis. At neque terra est, neque aqua, nec ignis, nec aër. Nam ista directè mouentur, Alia quidem sursum, alia verò deorsum ad ima. Terra & aqua ad inferiora deferuntur, propter grauitatem: aër & ignis ad superna mouentur propter leuitatem. Solis autem motus circularis est. Itaque nullum est ex quatuor elementis. Quin neq; compositus est ex ipsis. Nam composita ægre coniuncta continentur, propterea quod ex contrarijs constituta sunt, quorum quodque renitẽti motu alijs aduersatur. Solis vero motus indefessus est, adeoque & irremissus, & ob id non compositus. Atqui in corporibus ita comparatum est, vt vel simplicia sint vel composita. Solis verò corpus nec simplex est, neque enim directè mouetur: nec compositum, F quandoquidem absque vlla molestia mouetur. Non est igitur, sol. Tales sunt argutæ illæ vestræ distinctiones, apud eos qui oculis præditi sunt, ridiculæ. Rursus respondeant quomodo videamus nos homines. An ita, vt formas rerum visibilium apprehendamus, vel vt virtutem quandam ex nobis foras emittamus.

At neque

At neque visibilium rerum imagines apprehendimus, quomodo nanque exiguo illi pupillæ foramini hemisphærium hoc cæli repræsentaretur, neque quidquam ex nobis emittimus; nam quo pacto quod emitteretur ex nobis ad amplitudinem illam cæli complectendam sufficeret? Si vero neque rerum visibilium ipsi imagines apprehẽdimus, nec aliquam è nobis facultatem emittimus, ergo non videmus. Quid igitur? Arguam ne vestros syllogismos, vel imprecabor vobis, vt veræ sint vestræ conclusiones? Quid interest inter
A huiusmodi sermones, & vestram de spiritu ratiocinationem, quam apud miseras mulierculas, aut eunuchos mulierculis pares ac vicinos iactatis? Audi citra molestiam ac contumeliam. Si ex deo est spiritus, quomodo inter creaturas illum collocas? Non enim illud mihi dices, quod omnia ex deo sunt. Quemadmodum enim Christus dei quidem dicitur, non tamen creatura est vt nos. (Nam Christi nos sum*, Christus vero dei. At aliter nos Christi dicimur, nempe vt seruus domini; aliter Christus dei, vtpote filius patris, dicitur) ita & spiritus, non ideo quod omnia ex deo sunt, & ipse, vt omnia reliqua, ex deo est. Non enim quoniam & administratorij spiritus sunt, similis illis est & sanctus spiritus, propter spiritus appellationẽ: Nam vnus est verè spiritus. Vt enim multi quidem sunt filij, vnus autem est verus filius, ita & omnia ex deo esse dicuntur, propriè tamen & filius & spiritus sanctus ex deo sunt. Nam & filius à patre egressus est, & spiritus quoque à patre progreditur. At filius quidem ex patre per generationem, spiritus verò ex deo modo arcano & ineffabili.
B Quantum itaque periculi est extenuare gloriã paracleti. Gloriam, quæ sibi impendatur non agnoscit filius dehonestato spiritu. Nã ille me, inquit, glorificabit. Nõ vt seruus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificasset, non esset dictum à domino, ille me glorificabit. Iam vero, quoniam glorificationem ad vnum spiritũ refert, excellentem quandam quæ aliorum glorificationem superet gloriam commendat. Non enim vt illi qui dixerũt, Gloria in excelsis deo, sed quemadmodum is qui dixit, pater, glorificaui te. Opus quod dedisti mihi cõsummaui. Et vt pater filium glorificat dicens. Et glorificaui te atque iterum glorificabo ita & spiritum filius in suam ac patris cõmunionem assumit. Aut ostendat mihi quisquam maiorem istam gloriam, & omnia fatebor verè ac rectè ab aduersarijs dici. Qui vos spernit, me spernit. Quare? Propter spiritum videlicet habitantem
C in ipsis. Itaque qui non cohonestat spiritum, nec filium honore afficit. Qui vero filium honore nõ afficit, nec patrem cohonestat. Itaque ad hũc modum circa vnũ aliquid eorum quę credenda sunt perfidia, totius diuinitatis abnegatio est. Si creatus est spiritus, diuinus non est. Atqui spiritus, inquit, diuinus qui me fecit. Et adimpleuit, inquit, deus Beseleel, spiritus diuinus, sapientia & prudẽtia. Vbi igitur inuenis numen vicinum fieri, creatura ne hoc fit an diuinitate? Quod si creatura dixeris, & patrem ipsum domini nostri Iesu Christi creaturam dices. Scriptum enim est de illo. Sempiterna ipsius potentia ac diuinitas. Si vero diuinitate, relicta blasphemia, agnosce patris auctoritatem ac maiestatem. Ita ne omnis intelligentię expers es, vt neque ipsa voce adducaris, vti rectè ac competenter de spiritu sentias?

BASILIVS MAGNVS
de Pœnitentia.

ARROGANTIAM eorum qui pœnitentiam abrogare audent, non ferens obseruandissimus frater, alterũ iam nobis mandatũ hac ipsa superbia obseruata misit. Cordati viri est dextrã fratribus ad pœnitentiam porrigere. Sermo autẽ hic hominibus vtilissimus est. Nemo enim hominum sine peccato est. Nam vni hoc testimonij datur, quod peccatũ nõ fecerit. Loquamur vero de pœnitentia cùm ex veteri tum ex nouo testamẽtõ. Etenim illa thesaurus sunt ecclesiæ, Pœnitentiã autem non ita commendabimus, vt fratris peccatũ promoueamus, Nolumus enim eũ qui deliquit, peccato, spe pœnitentiæ, immorari, sed magis iacentẽ erigere studebimus. Desperatio nanque, quæ ab aduersarijs introducitur, eũ qui semel cecidit, in peccatis, volutari ac perdurare, pœnitẽtię vero expectatio iacentẽ surgere & amplius nõ delinquere hortatur. Qui vero nos sumus, vt deo præscribamus? Vult deus remittere peccatum, quis prohibebit? Nos dicimus, nõ quid illi ausint, sed quid deus præcipiat, Num qui cadit, nõ resurgit? Contradicemus ne deo, qui cadit non resurgit? Nõ persuasit tibi nudo verbo? persuadebit conspicuo exẽplo. Quid enim tam nõ potest elui, atque coccinũ? Quid niuis aut lanæ mundæ albedinẽ adęquare apud nos potest? Et tamen qui ista condidit dicit, Quod si peccata vestra fuerint sicut colores qui elui nequeũt, si lauemini, ad puritatem niuis mutabũtur. At ista remissio nõ est post baptismũ. Dixit enim, inquit, aduersarius, Lauemini, mundi estote. Hoc ipsum est quod si ex nobis sciscitati essetis, libẽter ex scripturis ostendissemus, nempe, quod peccatorum remissio & post baptismum speranda sit. Non enim contradicendum est electis aduersum ea quæ leuia sunt, sed aduersus ea quę in cõtrario sermone firmius obsistere ac reniti videntur. Donec enim repugnantia animis exẽpta non fuerint curari non poterit, qui laborat. Verum quoniam quę acerba sunt ac falsa locum non habent vt dulcescant, & nos ex veteri testamẽto iam loquimur, dicamus quid illi aduersum ea quę ex veteri testamento dicuntur proferant. Dicunt enim quòd si ante seruatoris passionem, priusquã sacer ille sanguis pro nobis effunderetur, ex veteri testamẽto de pœnitentia nobis aliquid legeritis, dicimus in veteri testamento quidem remissum esse peccatum, in nouo vero non esse remissionem, propter passionem. Nos vero si ex nouo testamento ostẽderimus, quod & post baptisma & acceptum spiritum qui peccauit à peccato per pœnitentiæ charisma reuocatur, manifestum erit & post baptisma pœnitentiæ locum esse ijs qui deliquerunt. Et quæ in veteri tamen testamento habentur, fidem habent & auctoritatem pro statuenda pœnitẽtia. Vt attendentibus dico. Vnde & grauiora attingam, vt cõcepta spe postquàm semel lapsi sumus in peccato non perseueremus.

Esaiæ 1.

D E F

Non es persuasus per exemplum, vel iuramento affirmanti deo crede. Dicit enim deus. Viuo ego dicit dominus. Hoc iusiurandum deo competit. Quoniam enim maiorem se non habet, iurat autem proper incredulitatem eorum qui pœnitētiam tollunt, viuo ego dicit dominus, & nemo absterretur, quoniam nolo mortem peccatoris sed vt conuertatur & viuat. Qui viuit, viuere vult peccatorem. Est ne deus etiam cum iurat indignus cui credatur? An neque verbo, neq; exemplo, neque iuramento fidem habes? Vel operibus crede. Non est subuersa Niniue. Pœnitentiam enim egit. Molestè ferebat propheta, quod non subuer-

A tebatur, & huius gratia exurgebat*colocyntis. **Vel siluestris cucurbita.* Respondet autem tibi dominus, vt memor sis ipsum esse bonum. Vereor autem ne audias ab ipso. An oculus tuus nequā est, quod ego bonus sum? Quis magis impius quàm Achab descriptus est, *Achab.* (vt scripturam legētibus loquor) Præter reliquas rapinas, & vineam, occiso illius domino rapuit. Descendebat ad possidendum illam, descendebat cum gaudio, occurrit illi qui tristem redderet, qui argueret, Propheta, nō vt hostis, sed parcēs. Pronuntiauit non suam ipsius sed domini sententiā. Lata sententia saccum induit Achab maiestatem exuit. Scriptum enim est, quod ipse propheta qui ad ferendam condemnationis sententiam missus fuerat, audierit à deo, quoniā precatus est Achab, minas veritus, quæ illi minatus sum in diebus ipsius non eueniet. Adigor ad boni pharmaci desiderium. Dauid, sanctus ille, & post peccatū quoque sanctus, *Dauid.* ex decem præceptis tria, in vna caussa transgressus est. Quoniam vobis loquimur, dicamus hac de re clarius. Commissum est & homicidiū, & adulterium, & alienæ vxoris concupiscē-

B tia quoque. Peccaui homo iustus, & iudicē ipsum proprij delicti cōstituit deus. Et quoniam trabē in oculo nostro non videmus, videmus autem festucam in alieno, proposuit illi caussam ipsius tāquam alienam, dicens. Erant duo viri in ciuitate vna, ille diues, hic pauper. Diues habebat multas oues, pauper vero agnam vnam quæ in sinu ipsius quiescebat (hoc autem est vxoris mysterium) & cum ipso comedebat, & ex poculo ipsius bibebat. Diuiti venit hospes quidem peregrinus (rectè peregrinus dicitur hic hospes, non enim talibus assueuerat Dauid) Hospes, inquam, peregrinus quidam ad diuitem venit. Nolens ille hospiti de suis aliquid mactare, vnam illam pauperis agniculam abreptam mactauit (Quantumuis sanè cadat vir robustus, mox tamen resurgit) Molestè factū hoc tulit Dauid (erat enim ipse Dauid, qui ceciderat) Viuit dominus, inquit, morte dignus est qui hoc fecit. Sententiā ipse aduersus seipsum tulit. Hanc vbi tulerat, propheta declarauit quis hic homo esset. Statim Dauid ad pharmacum properauit, videbat vulnus, confugit ad medicum. Peccaui, inquit. Et mox adhibita est medicina. Et dominus, inquit, transtulit peccatū tuum. Vtrū enim

C vis sanctis imputare, vnum ne peccatum, an multam iustitiam? Peccatum fecit? At multas quoque iustitias fecit. Quid iustum est apud iustū deum? An vt paucorum memor sit, aut vt multorum obliuiscatur? Sit ęquilibrium. Et qua mensura mēsi fuerimus eadem mensurabitur & nobis. Sic peccata plura fuerint, censeatur peccator. Si vero plures iustitiæ, æstimetur iustus. Vnus & vnus. Nostra enim omnia ex eo quod superat æstimantur. Et est quod albo sit magis album, & dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Ita & iusti sumus, tanquam homines. Iustitiæ ratio non est eadem quæ peccati. Vnde filius dei iustitia dicitur. Nos vero ex iustitiæ participatione iusti sumus. Et Moses lingua loquutus est aliquid, quod tamen historia non est comprehensum. Et Abraham fidelis fuisse inuenitur, & tamen inuenire est vbi hæsitauerit. *Moses & Abraham non omnino iusti fuerunt.* Non accuso iustos, sed deum glorifico. Non illicio quenquam vt peccemus. Enoch deo placuit, vt scriptura dicit, posteaquam genuisset filium. Si tum placuit, potest deo placere etiā D qui talis non est vt merito placeat. Sed veniamus ad nouum testamentum, licet è veteri adhuc plura adferre possimus. Nam & Manasses, *Manasses.* qui in tēplo dei quadriformia collocauit idola, vt necesse esset cuiuis vndelibet tēplum ingresso, ante idola procumbere, vbi pœnitentiam egit è captiuitate reuocatus est. At, vt dixi, veniamus ad nouum. Ex illo nanque, vnde potissimum excludere volunt pœnitentiam, pœnitentia potissimum prędicatur. Rogemus Seruatorem. Quare ad nos venisti? Respondebit. Non veni seruare iustos, sed peccatores vocaturus ad pœnitentiam. Sciscitemur ab ipso, quid portas in humeris? Ouem, inquit, perditam. Cuius gratia gaudent qui in cælis sunt? vnius peccatoris, inquit, pœnitentis gratia Angeli lætantur, & tu pœnitenti hanc inuides lætitiā? Deus illum cum gaudio complectitur, & tu hoc prohibes? Cupidius ad bonum deum confugiamus. *Filius prodigus.* Duo, inquit, erant, ambo filij (non potes dicere, quod ista pœnitentia fuerit recedentis à gētilismo, sed ambo erant filij, ex æquo consortes) Iunior quę habebat assumpsit, & cùm iustus esset E consumptis omnibus, excidit. Cœpit pœnitere, properauit ad patrem, & quomodo illi sese applicaret studiosè cogitauit. Quid dixit ad patrem? Peccaui contra te, & coram cælo. Hęc apud se cōsultauit, non ignarus bonitatis paternæ. Venit ad patrem caussam dicturus, accessit illū pudore suffusus. Tantummodo voles, & ipse deus vltrò occurret. Cœperat dicere, & mox pater illū complectitur. Considera quæ sint patris viscera, & spem veniæ haudquaquam abscindes. Suscepit illum ac dixit. Mactate vitulum, & stolam proferte, eamque primam, & annulum date in digitum eius. Hæc omnia peruersè quidem exponūtur, attamē breuiter declarant, quàm bona sit voluntas & animi propensio patris, filium pœnitentem complexi, non quatenus animo sentit, sed quatenus loquitur. Si vero molestè fers quod post pastū porcorum, & consumptis iam omnibus à patre suscipitur, & molestè tulit hoc & frater, verum patri non est probatus, sed pudore affectus. Et ficus illa post trium annorum culturam infrugifera, nō F exciditur, spe futuri fructus. Dominus condonat admissa, & tu contradicis? Num quisquam est qui sibi ipsi res proprias abripiat? Si vero deus condonat, quis est qui contradicat? Ita instituti sumus, vt precemur remitte nobis debita nostra, quoniā remisimus & nos. Tu remittis, & deus non remittit. Te fecit esse medicum tui ipsius. Qua mensura mensus fueris, remensurabitur & tibi. Tu bonus es ac benignus, cùm sis malus, & qui bonus est

est non magis hoc erit? Cum peccatoribus côuersatur Iesus, cum morbidis medicus. Indignè hoc ferunt Pharisæi, patres eorum qui nunc quoque indignè ferunt. Nô auersatur illos misericors dominus. Domum pharisæi vocatus ingreditur. Accedit ad eum mulier peccatrix, non vocata. Vidit peccatum, accessit ad iustitiam, vidit morbû suû, abijt ad medicum. Accessit non in faciem. Neque enim tâtum habebat confidentiæ. Non apprehêdit illius manum, quoniam tâtum præsumere nô
A audebat, sed ad pedes accessit, quos & lachrymis lauit. Capillos ad tergendum exeruit, hâc tantum vice probe. Quas sæpenumero malè conspicuas reddiderat, tunc demum bene nudauit. Exemplar tibi proposuit, vt ad pedes Iesu fugias. Redijt ad patrem, & tamen dixit, Ego vobiscum sum. Quâdocunque voles fuge ad illum, cum fiducia irriga pedes illius. Prope est. Et venit præsens, & abiuit præsens. Ista sunt ex nouo testamento, cognata illis quæ sunt ex veteri. Quid prædicauit Ioânes? Baptismû pœnitentiæ. Et docuit in parabolis, nô semel atque iterum, vt sæpius edoctus veritatê cognoscas. Petrus tertiò abnegauit, & collocatus est in fundamento. Paulus ex persequutore prædicator est factus. Sed hic est quæstio. Quid vero ipse dicit? Iesus Christus venit in mundû peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Proprium vitiû patefacit, vt gratiæ amplitudinem ostêdat. At Petrus dixerat iam antea, & beatus pronuntiatus fuerat, dixerat: Tu es filius dei excelsi, & vicissim audierat, se esse petram, ita laudatus à domino: Licet enim petra esset, non tamen petra erat vt Christus. Vt Petrus petra erat. Nam Chri-
B stus verè est immobilis petra, Petrus vero propter petrâ. Axiomata nanq; sua Iesus largitur alijs. Largitur autem ea nô euacuatus, sed nihilominus habens. Lux est. Vos estis lux mundi, inquit. Sacerdos est, & facit sacerdotes. Ouis est, & dicit: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporû. Petra est, & petrâ fecit. Quæ sua sunt largitur seruis suis. Argumentû hoc est opulenti, habere videlicet, & alijs dare. Verum qui apud nos diuites sunt, vbi sua largiuntur alijs, quæ habent imminuunt. Diuites enim non sumus. Nam aliena possidemus. Christus vero ita diues est, vt quanû alijs elargitur, tantum nihilo secius ipse diues permanet. Est enim instar fontis perpetuò fluêtis. Quâtumcunq; hauseris, non tamen riuus illius minuitur. Immo ne fontis quidê instar habet. Nullum enim apud nos naturæ illius par potest produci exemplum. At quoniâ non habemus quod dignè illi respôdeat, vtamur imparibus & imperfectis, vt quocunq; modo quę perfectè cognosci nequeunt, cognoscamus. Tertio dominû Petrus negauit, nô hoc fine vt Petrus caderet, sed vt tu quoq; consolationê haberes. Lachrymatus est, flexerût
C lachrymæ eum qui nostri misertus est. Bonû nanque erat animi propositum, vbique solus profitetur. Spiritus quidem promptus erat, caro autem infirma. Qui nos finxit figmentum nostrum nouit, & infirmitates nostras portat, delicta condonans. Recordare, inquit, domine, quod puluis sumus. Quid enim est nostra iustitia? Verè magnus erat Abraham. Ita scilicet magnus erat, quoniam terra est & cinis. Qui enim nouit quid intersit inter deum & hominem, ille agnoscit seipsum. Au-

Petrus.

di & alia felicitatis genera. Beati sunt, inquit, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorû tecta sunt peccata. Deus beatos reddit, & tu prohibes? Vtrû ne scripturæ vt nos volumus loquûtur, an vt scriptę sunt nobis illis est obtemperandum? Idque cû sit contra nos ipsos contentio ista non bona, quę veniæ spem abscindit. Verum quoniam nos peccatorum remissionem etiam post baptisma pronuntiamus (hoc enim accomodissimum videtur * ad promouendum malitiæ studium) scribit D Apostolus in priore ad Corinthios. Quoniam omnino auditur inter vos scortatio, & talis scortatio qualis nec inter gêtes nominatur. Audistis magnitudinem mali, audite & seueritatem sententię, congregatis vobis, inquit, ac meo spiritu, in virtute Christi, tradite eum qui huiusmodi est, Satanę, ad interitum carnis, vt spiritus seruetur. Castigat illum, non enim vt inimicus abijcit. In priore quidem Satanæ tradidit, in posteriore vero nihil priori contrarium scribit, confirmate, inquiens, in ipsum charitatem, ne tribulationis abundantia pereat qui eiusmodi est. Soluit Apostolus insolubilia quoque. In priore iusserat talem tradere Satanæ, in posteriore vero de eo scribens, & admissa condonans, ne circumueniamur, inquit, à Satana. Et nos enim circumuenit, sicubi aliquê ex nobis abripuerit. Ouis si ingrediatur è grege, pabulum fit luporum. Reduc eam, vt insidias effugiat. Boni pastores, vbi fuerit ouis abrepta, vellus saltem eruere conantur. Si vellus interemptæ ouiculæ eripere ac seruare bonû est, anima hominis digna non est, quæ è faucibus lupi eripiatur? Et in bello victor quoque vulneratur, nec ob id non coronatur, quod vulneratus est. Sed vulneratus est plurimû dum operi bellico incumberet. Vnum ne malum reputat deus, multa vero bona non reputat? E Quot martyres primû quidem Christû abnegarût, post vero ad pugnâ redierunt? Sed qui lingua tantum, non animo abnegarant. Caro enim infirma est. Qui negat, excidit, qui rursus confitetur, pugnâ repetit. Non enim ita deus quæ mala sunt obseruat, vt quę bona sunt reprobet. Et fit plerûque vt in tortura constitus aliquis, non ferendo cedat, nô animi proposito, sed dolore superatus. Is vbi demissus ab eculeo, ac respirationem nactus fuerit, ad pugnam redit. Modicum ne dictû obseruabitur à deo, tormenta vero non recensebuntur? Verum deus iudicabit, non hominum audacia. Audes deo leges præscribere qui & infirmitatem humanam nouit, & auxilium suppeditat, & victoriam largietur? Quot sunt, qui bonæ vitę testimonio carent? An quoniam sententia mutantur, ob id & laborum ipsorû nulla erit ratio? Nô sumus angeli sed homines, & cadimus & resurgimus, idque sæpenumero eadem hora. Et astrum ab astro differt in gloria. Quamobrem? Si mensura quædam esset iustitiæ, deberent omnes æquè iusti esse. Si verò alij fulgent vt sol, alij splendent F vt luna, alij vero secundû astrorum differentiam coruscant, manifestum vtique est, alium ab alio separari. Qui vero separatur, liquet quod modica habens peccata superetur. Si autem remissio nullius est qui deliquit, differentia est in veritate. Verum quoniam necessarium est ostendere saluatos esse aliquos qui post baptismum delinquerunt, non sine metu loquor, ne contra animi mei sen-

*Vel ad hoc, vt maliciose traducatur.

tentiam à iustitia deficiatis: vehementer enim volo, non peccare eos qui baptismum susceperunt. Si vero citra animi propositum ceciderint aliquãdo quidam, nolo decernant hic qui pœnitentiam sustulerunt nolentes nos vna cum cruce Christi mortificari. Sed Apostolus nos vult consepeliri etiã, & iam nõ amplius peccato viuere. Hoc quidem & ipse volo. Non tamen sperno gratiam dei, inquit Apostolus, Galatis scribens, quoniam spiritum sanctũ acceperat. Num aliquid manifestius quæris? At subiungit. Ita ne insipiẽtes estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consumemini? Spiri-
A tum itaque acceperant. Et iterum. Hoc tantum à vobis discere volo, an ex operibus legis spiritum acceperitis, vel ex auditu fidei? Currebatis bene. Vide quantis in rebus illos excelluisse dicat? Audi delicta. Nunc carne, inquit, consummamini. Excidistis è Christo. Vides eosdem & habuisse spiritũ, & audis à Christo euacuatos esse à Christo, & à gratia pariter excidisse? Quid post ista infert, vt locũ det innouationi? Filioli mei, inquit, quos iterum parturio. Semel illos genuerat, at qui semel genuerat non detrectat eos denuo ad salutem gignere. Quod si in reliquis omnibus quisquã peruersè egerit, hoc tamen demum illi impiũ fuerit: Homines qui spiritum sanctum acceperũt, qui bene cucurrerunt, qui tãta passi sunt, periclitati, frustra toleratis aduersis qui exciderunt, & euacuati sunt, regenerantur, vt iterum formam dei accipiant. Num habes adhuc quod de pœnitentia cõtra dicas? Quis nos finxit? deus. Fecit nobis corpus, fecit animam. Contemnit ne nos? Quis dedit nobis pharmacũ vitæ? Ad quid faciunt sanctæ scripturæ lectiones? vt abstineamus à peccatis. Quãobrem irrigamur? Vt fructum adferamus. Quid
B precamur? vt peccata nobis remittãtur. Finiamus sermonem. Quidam non pœnitent. Qui vero spe pœnitentiæ malefacit, modũ habet maleficentiæ, & pœnitẽtia priuatus est. Spes est etiam post peccatum, medicina est etiam post acceptum hulcus. Sed manet cicatrix. Beatum est, si neque vacillauerit quisquam. Altera fœlicitas est, si post plagã accesserit medicina. Deo verò qui nos ab initio finxit, qui & infirmitati nostrę succurrit, & animi propositum custodit, & pœnitentiam largitur, per eum qui nobis bona ista attulit, Iesum Christum dominum nostrum, sit gloria & imperium in seculorum secula, Amen.

LECTORI ORTHODOXO SALVTEM.

QVæ proximè sequuntur, versa sunt viro, vt ingenue fatear, docto quidẽ, sed Zuinglianæ hæreseos propugnatori pugnantißimo atque controuersioso maxime. Si ad manus fuisset archetypon, ad quod conferri
C *isthæc in tẽpore potuissent, haberes forsan lector charißime quod ad hanc potißimum partẽ attinet, Basiliũ synceriore fide verba sonantem. Horum interim fruitor lectione, sed cum delectu ac iudicio. His te præmonitũ volui, vt ne mireris expũctum esse ac suppressum interpretis nomen. Id iste videri debet iure promeritus, qui se suapte malitia ab Ecclesia sancta dei diremit pseudapostolus, & sacramentorum excucullatus arrosor. Hæc porro homilia prior in parteis treis dissecta legitur.*

QVID INSTRVENDI MONENdique sunt ad baptismum venientes.

DOMINVS noster Iesus Christus, vnigenitus dei viuentis filius, post resurrectionẽ accepta promissione dei ac patris sui per Prophetã Dauidẽ dicẽtis: Filius meus es tu: ego hodie genui te: postula à me & dabo tibi gẽtes hereditatẽ tuã, possessionẽ tuã D
terminos terræ: suos assumens discipulos, eis primũ traditã sibi à deo patre potestatẽ manifestauit dicens, Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra, & tunc amandauit eos dicens, Euntes docete omnes gẽtes, baptizantes eos in nomen patris, ac filij, ac spiritus sancti, docentes eos seruare quęcunque ego mandaui vobis. Cùm igitur pręceperit dominus primum, vt docerent omnes Gẽtes, & tunc demum subiunxerit, baptizantes eos &c. Vos quidẽ neglecto priore, de posteriore nostrã sententiam quæsiuistis. Nos verò putantes cõtra Apostoli mandatum facere, si non statim responderimus, dicentis: Parati estote omni vos interroganti respondere, rationemque communis fidei reddere: rationem de dominico secundum Euangelium baptismate reddidimus, quod baptismate beati Ioannis præstantius est, cõmemorantes pauca quædam ex multis quæ de illo in scripturis dicuntur. Necessariũ autem diximus, recurrere ad ordinem à domino præscriptum, vt & vos, cognito primũ quid sit illud, docete, deinde consequẽter de gloriosissimo baptismate rationem accipiẽ E
tes, ad perfectionem prosperè promoueatis, edocti seruare omnia quæ discipulis suis dominus pręcepit, sicut scriptum est. Hic itaque audiuimus dicentem, docete omnes Gentes, operæprecium autem est deinceps & quæ alibi de hoc mandato dicta sunt admonere, vt animum principio ad voluntatem dei dispositum habentes, deinde decẽtem ac necessariũ ordinem seruantes, quoad eius fieri potest, scopo diuini beneplaciti cõstantes immoremur. Est enim domino consuetum, vt definitè præcepta, per alia alibi dicta clarè tradere, vt illud, Thesaurizate vobis thesauros in cælo, quod simpliciter dictum alibi declarat, dicens, vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, facite vobis sacculos, qui nõ veterascant, thesaurum non desinentem in cęlis. Et multa huiusmodi alia. Discipulus igitur est, vt ab ipso domino discimus, quisquis hoc animo ad dominum accedit, vt illum sequatur, hoc est, vt doctrinam ipsius audiat, illi credat & obediat, vt domino, vt Regi, vt medico, vt doctori veritatis, idque spe vitę æternæ, & si in illius sermonibus maneat, sicut scriptum est. Dixit igitur ad eos, qui in se crediderant Iudæos. Si vos F
manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos, intelligens absque dubio de libertate animę, à sæua diaboli tyrannide, & peccatorum oppressione liberandę. Qui enim peccatum, inquit, facit seruus est peccati & sub mortis condemnatione constitutus. Sicut nobis & Paulus Apostolus tradidit dicens. Nam eum qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis fecit, vt nos essemus iustitia dei

dei in ipso. Et iterum, Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obedientiam iusti constituētur multi. Eum autem qui domino credidit, seque ipsum illi ad disciplinam paratum & aptum exhibuit, discere oportet, primum quidē ab omni peccato secedere: deinde verò & ab omni eo, quòd à salutari multis de caussis obedietia dominica abstrahit, licet in speciem plausibile videatur. Est enim impossibile, eum, qui peccatis studet, aut temporarijs negotijs aut curis eorum etiā quæ ad necessitatem huius vitæ pertinent, im
A plicitus est, seruire domino, nedum illius fieri discipulum, qui non prius adolescenti dicebat, veni sequere me, quàm præcepisset, vt omnia sua bona vēderet ac pauperibus daret. Immo ne hoc quidē illi præcepit, nisi posteaquā dixerat se omnia proposita præcepta seruasse. Qui enim peccatorum remissionem nondū accepit, nec dum ab illis per sanguinē domini nostri Iesu Christi purgatus est, sed adhuc diabolo seruit, & ab inhabitāte se peccato captiuus detinetur, prorsus nequit seruire domino, qui illud constanti sententia asseruit dicēs. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Qui verò seruus est peccati, nō manet in domino. Testatur idem & qui in Christo loquutus est Paulus cū scribit. Qui verò seruus est peccati, liber est à iustitia. Et iterum Christus dicit. Nemo potest duobus dominis seruire, & quæ ibi sequuntur. Ostendit igitur determinatè ac multis modis, quod ne ij quidem, qui de necessarijs vitæ soliciti sunt, deo seruire queant: nedū ipsius fieri discipuli, vnde & Apostolus didicit, dilatata huius rei consideratione dicere. Quæ participatio iustitiæ & ini-
B quitati? Quæ cōmunicatio luci cū tenebris. Quis consensus Christo & Belial? Quæ pars fideli cum infideli? Quid conuenit templo dei cū simulacris? Et iterum determinat dicens. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus verò aduersus carnē. Hæc autem sibi ipsis inter se aduersantur, vt non quæ vultis faciatis. Quod autem idem nobis reuerentius tradiderit, & quid dixerit, commemoremus. Nam scimus, inquit, quòd lex spiritalis sit: ego verò carnalis sum, venundatus sub peccatū. Quod nanque operor non agnosco. Non enim bonum quod volo facio, sed quod odi malū hoc facio. Si autem quod ego non volo, hoc facio, assentior legi quòd bona sit. Nunc verò non iam ego operor illud, sed habitans in me peccatum. Et vbi hanc ipsam considerationem pluribus tractauit, quod impossibile sit sub peccato seruientem, seruire domino, manifestè nobis demōstrat eum qui nos ab tyrannide redemerit, cùm dicit, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratias ago deo, per Iesum Christū dominum nostrū. Et paulò pòst subdit, Nihil igitur nunc condemnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Et per ea quæ alio loco dicit, magnificam humanitatis ac benignitatis dei gratiā, per incarnationē
C domini nostri Iesu Christi declaratam, apertè cōmendat dicens. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores cōstituti sunt multi, &c. Et in alio loco admirabiliorem illā cōsiderat, cùm dicit. Eum enim qui peccatum nō fecit, pro nobis peccatū fecit, vt nos essemus iustitia in ipso. Summè itaque necessarium esse ex iā commemoratis, & alijs similibus locis liquet, nisi gratiam dei frustra acceperimus, vt primū ab oppressione diaboli liberemur, qui sub peccato detentum, ad ea facienda mala deducit, quæ nō vult; deinde abnegemus omnia præsentia, & nos ipsos; vt abiecto prorsus viuēdi desiderio, domini simus discipuli, sicut ipse dixit. Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me, quod idem est, atq; discipulus meus fiat. Hoc autem ipsum & latius, & certius, ac significantius in Euangelio quod est secundum Lucam tradit, cuius loci paulo post mētionem faciemus.
Sumus autem omnes ab ista peccatorum condē- D
natione, quotquot credimus, gratia dei, quæ est per vnigenitum ipsius filiū, dominum nostrū Iesum Christū redempti, qui dixit. Hic est sanguis meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Attestante simul & Apostolo, vbi scribit, nunc quidem, dilite vos inuicē, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiā deo, nūc vero, Christus nos redemit è maledicto legis. Et multa talia habet Apostolus. Cùm ergo datur remissio peccatorum, tunc accipit homo liberationem, à peccato ab eo, qui nos redemit, Iesu Christo domino nostro, vt possit isti sermoni acquiescere. Neque tum tamen adhuc aptus est, vt dominum sequatur. (Iterum hoc dico) qui adolescenti non prius dixi, veni, sequere me, quàm dixisset, vēde quæ habes, & da pauperibus. Immo ne hoc quidē præcepit, nisi vbi ille se ab omni transgressione mundatum esse confessus esset, dicens. Hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Itaq; & hîc ordinem seruare necessarium est. Non autem ea tantum, quæ quouis modo habemus, & quæ ad vitæ E
vsum necessaria sunt, contemnere docemur, sed & quæ inter nos tam ex lege, quàm natura cuiquā competere videntur, dicente domino nostro Iesu Christo, Qui patrem ac matrem diligit plusquam me, nō est me dignus. Quod & similiter de ijs intelligendum est, qui nobis sunt proximi, & absq; dubio multo magis de alienis, & qui non sunt nostræ fidei. Quibus subiūgit. Et qui nō accipit crucem suā, & sequitur me, non est me dignus. Quot cùm præstitisset Apostolus, ad nostram doctrinā scripsit dicens. Ego mundo crucifixus sum, & mūdus mihi: viuo autem nō iam ego, sed viuit in me Christus. Regrediendum est ad ea quæ dominī sunt, qui, quod singulos concernit, ad eum qui dixerat. Permitte primum vt abeam ac sepeliam patrem meum, respondit. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu verò, abi & annuntia regnum dei. Ei verò, qui dixerat. Sine primum vt abeam ac disponam illis, quos domi habeo, seuerius & cū comminatione vehementiore respōdit. Dixit enim. Nemo missa manu ad aratrū, si retro conuersus fuerit, appositus est ad regnū dei. Ita quod F
modicam etiam remoram obedientię indubitatę domino debitæ generat, licet conueniens sit vsibus humanis, & rationi consonum esse videatur, nihilominus alienū esse debet ab eo qui vult esse discipulus Christi, & graui comminatione dignum habetur. Generalius autem decernit cùm dicit. Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Si verò ad me-

moriam reuocaremus quæ dominus ei, qui dixerat, Beatus, qui mãducabit panem in regno dei, respondit, terribilius iræ diuinæ ac seueritatis iudicium & alienos ab omni spe bona tales esse discemus. Dicit autem ad hunc modum: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis: Venite quoniam parata sunt omnia, & cœperunt se excusare omnes. Primus ait: Emi agrum, oportet me illum videre, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Iuga boum quinque emi, eo probare illa, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Vxorem duxi:
A quãobrem venire nequeo. Et reuertẽs seruus nunciauit domino hæc. Tunc iratus paterfamiliâs dixit: Abi celeriter in plateas & vicos ciuitatis, & voca pauperes, & claudos, & cæcos, & debiles. Et ait seruus: Factũ est vt iussisti, adhuc locus restat. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes, & coge ingredi vt impleatur domus mea. Dico autem quod nullus eorum hominum meam cœnam degustabit. Iterum autem ipse vnigenitus filius dei viuentis, qui à patre ad hoc est missus, nõ vt iudicet mũdum, sed vt seruet, sibi ipsi constans, & volũtatem boni dei ac patris sui adimplens, sententiæ seuerè doctrinam subiungit, quæ nos dignos reddat ad hoc, vt ipsius simus discipuli, ac dicit, Si quis venit ad me, & non odit patrem suum ac matrem, & vxorem suam ac liberos, & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. De odio loquitur, non quod insidiandi studium generat, sed pietatis virtutem, vt non obediatur ab illa seducẽtibus adfert. Et quisquis inquit, non baiulat crucem suam & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Quę in baptismo
B aquæ ex pacto polliciti videamur, professi illic, quòd vnà cum Christo crucifixi, mortui, sepultique sumus, & quæ cõsequenter scripta sunt. Cõsiderata verò nostra imbecillitate, cordáque nostra per hypodigmata, in veritatis certa persuasione confirmare, & ad obedientiam instructiores ac paratiores reddere volens, dixit. Quis ex vobis turrim ædificare volens, non prius sedens computat sumptus, an ad perficiendum suppetant, ne posito fundamento ad finem perducere nequeat, videntesque illudant ac dicant, homo hic ædificare cœpit, nec absoluere potuit. Vel quis rex ad bellũ profecturus aduersus alterum regem, non sedens prius consultabit, si cum decem millibus ipse venienti cũ viginti millibus occurrere possit. Quòd si inferiorem se viribus nouerit, longè adhuc eo constituto legationem de pace mittet. Sic itẽ om-
C nis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non poterit meus esse discipulus. Bonũ est sal. Si sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Nec telluri, nec ad conficiendum fimum prodest, sed abijciunt illud foras. Qui habet aures audiendi audiat. Si istis fidem habuerimus liberati primũ à diaboli tyrãnide, per id quod ille, nihil in nobis habeat, quod cupiat, idq; per gratiam domini nostri Iesu Christi, si tamen illam non frustra accepimus. Deinde non solum mundo, & concupiscentijs ipsius, sed et mutuis officijs illis, quę licita sunt ad hæc & vitæ nostræ, si quidquam horum nos à properanda & debita deo obedientia abstrahat, renuntiauerimus, tum demum digni erimus, qui domini discipuli simus. Instructi deinde cũ à Mose & Prophetis, tum ab Euangelistis & Apostolis, deum initio omnia per vnigenitum filium suũ dominum nostrum Iesum Christũ tam visibilia quã inuisibilia condidisse, deinde & de illis imbuti, quæ in diuinis scripturis bonitatem ac seueritatẽ dei, cum multa patientia, ad ostensionem iustitiæ ipsius & nostram doctrinam, tradunt, & pręterea de Prophetijs incarnationis domini nostri Iesu Christi, & de illis rebus quæ tum è regione inter se opposita coinciderunt, deque gloriosa ex mortuis resurrectione, assumptione, & illustrissima omnium apparitione in consumatione seculi futura, ad hæc & dogmata illa vniuersę secundũ Euangelium, deoque acceptæ pietatis in charitate domini nostri Iesu Christi, in spe vitæ ęternæ regni- D
que cælestis edocti, simulque iudicia iustę retributionis, cùm eorum qui prohibita commiserunt, aut approbata respuerunt ac violarunt, ad supplicium sempiternum, tum eorum qui dignè Euangelio Christi in fidei sanitate per charitatem Christi efficaci, sub spe vitæ æternæ, & regni cęlestis conuersati sunt in Christo Iesu domino nostro, Amen.

QVOMODO BAPTISETVR ALIquis Baptismate quod est in Euangelio domini nostri Iesu Christi.

QVONIAM mandatum nobis dominus noster Iesus Christus dedit, E
vt nos inuicem diligamus, sicut ipse nos dilexit, & per Paulũ Apostolum nos docet vt toleremus alius aliũ in dilectione, pietatis vestrę in Christo præceptum, de gloriosissimo secundum Euangeliũ Domini nostri Iesu Christi baptismate prompto animo accepi non tanquam qui pro rei maiestate quidquã dicere queam, sed vt cum vidua illa quæ æra minuta duo misit, & ipse pro mea mediocritate aliquid cõferam. Et ad id quoque precibus eorũ qui dominum diligunt opus habeo, vt optimi dei & Christi ipsius gratia, sanctus ac bonus spiritus admoneat nos & doceat, quæcunq; à domino audiuerit, ac mentem nostrã F
in viã pacis, & sermonem sanum ad fidei ædificationem dirigat, vt & in nobis & vobis dictum illud sapientis adimpleatur, Da sapienti occasionẽ & sapientior erit. Ceterum sciendum est, quod primum docere & instruere oporteat, atque ita demum præclarissimo baptismate ritè instructũ dignari. Nam ita dominus ac deus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis dei filius discipulis suis ipse præcepit. Necessariò itaque vobis separatim quæ ab ipso sunt domino de illis qui discipuli Christi fieri volunt, dicta, ex multis pauca commemorantes tradidimus. Quoniam verò qui è supernis generantur, promissionem habent videndi regni dei: qui verò ex aqua & spiritu, ingrediẽdi in regnũ dei necessariũ arbitror, vt modica quædam ex illis quæ de regno cælorum sunt dicta

οὐ γὰρ μικρὸν ἐν βίῳ, τὸ παρὰ μικρόν.

cta, adijciam, ne quouis pacto in acquirendo illo
deficiamus. In vitæ nanque negotio paululũ non
est quod paululum abest ac ferè dicitur, vt quidã
nostrorum sapientum admonuit. Et hoc ex ipsis
rebus potissimũ liquet, immo & ex absoluta illa
sacrorum & ad oblationem destinatorum anima-
liũ integritate satis habet fidei quod dico, in qui-
bus vbi modica quædam reperiebatur macula,
vel mutilatio, non integri alicuius membri, sed
partis tantum ipsius, quemadmodum scriptum
A est, mutilatio auriculæ, siue homo erat, ad sacer-
dotium ineptus iudicabatur, siue animal, repro-
bum habebatur ad sacrificium, cùm Apostolus di
xerit, hæc quidem illis in figura contigerunt, scri
pta verò sunt ad nostram admonitionem, in quos
fines seculorum venerunt, & dominus apertè de-
clarauerit, quæ à nobis exigantur iustitiæ præstã-
tia, vbi dixit templo maius aliquid est hic, & abũ-
dantius nos animæ curam habere debere osten-
derit, dicens, cui multum concreditum est, ab illo
& multum repetent. Commemoremus itaque
quæ de regno cælorum sunt scripta. Dominus no
ster Iesus Christus, cùm ascendisset in montem,
& doctrinæ suæ per beatitudinum cathalogũ ini-
tium faceret, primam beatitudinem eam esse prę-
dicauit, quæ regnum habet cælorum. Dixit enim
Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est re-
gnum cælorum. In octaua verò beatitudine, Bea-
ti, inquit, qui persequutionem propter iustitiam
patiuntur, quoniam ipsorum est regnum cælo-
rum. Et iterum vbi quæ futura sit tempore retri-
butionis benedictio electorum per parabolã pa-
B storis prędicit, venite, inquit, benedicti patris mei
hæreditate possidere regnum quod vobis ab ini-
tio mundi paratum est. Esuriui nanque, & dedistis
mihi manducare, & quæ sequũtur. Et in Euange-
lio Lucę, alio & tempore & loco, vt scriptura ma
nifestat, iterum beatitudines exponens, Beati, in-
quit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est reg-
num cælorum. Et iterum. Noli timere pusille
grex, quoniam placuit patri vestro cælesti dare
vobis regnum, vendite quæ possidetis, & date ele-
emosynam, facite vobis sacculos qui non inuete-
rascunt, thesaurum indeficientem in cælis. Hæc
quidem & huiusmodi alia sunt, per quæ regno
cælorum quis dignus efficitur, & sine quibus im-
possibile est vt regnũ cælorum quisquam ingre-
diatur. In euangelio Matthæi definit dominus ad
hunc modum dicens, Nisi abundauerit iustitia ve
stra plusquam scribarum & pharisæorm, nequa-
quam intrabitis in regnum cælorum. Et rursus.
Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli,
non intrabitis in regnum cælorum. Et iterum.
Quisquis non acceperit regnum dei, sicut paruu-
lus, non ingredietur in illud. In euangelio autem
C Ioannis ad Nicodemum dicit. Nisi quis natus fue
rit è supernis, non poterit videre regnum dei. Et
iterum. Nisi quis natus fuerit ex spiritu, ne-
quaquam ingredietur in regnum cælorum. De
quibus vna est sententia, liquet quod idem sit &
periculi omnibus, si vnum aliquid ex ipsis defue-
rit. Si nanque dominus dicit, iota vnum, aut apex
vnus haud quaquam prępteribit à lege, donec om-
nia fiant, quanto magis ab euangelio, dicente do
mino ipso, cælum ac terra transibit, sermones ve-
ro mei nequaquam transibunt. Vnde Iacobus a-
postolus confidenter denuntiauit dicens. Quis-
quis fecerit totam legem, offendat autem in vno,
erit omnium reus. Hoc autem ex eo didicit, quòd
post beatitudines dominus testimonijs ac promis
sionibus Petro propter homines datis, commina
tus est dicens, Nisi lauero te, non habebis partem
mecum. Paulus vero apostolus adflictiones illas
Christi quæ adhuc deerant, pro corpore ipsius,
quod est ecclesia adimplens, & in Christo loquẽs D
cõtestatur, quęnam illa sint, quorum potissimum
gratia quis regno cælorum non potiatur, & mor-
tis condemnationi subijciatur, aliquando qui-
dem definitè dicens, quod qui talia faciunt, digni
sint morte. Quare vero non dixit, qui ista faciunt,
sed, qui talia faciunt regnum cælorum non possi-
debunt? Et iterum generalius, quoniam iniusti
regnum dei non possidebunt. Et alibi similiter.
Ipse vero dominus noster Iesus Christus in euan
gelio Lucæ ita definiuit dicens, Nemo manu ad
aratrum posita, & retro postea auersus, aptus est
ad regnum dei. Est autem hic necessariò obser-
uandum, quod non de multis peccatis, sed de vno
est horrendum adeò & ineuitabile iudicium, id-
que ex concessis ac licitis, & si moram duntaxat
eamque modicam obedientiæ illi quis, quæ abs-
que vllo prętextu, velocissimè & sine suspensione
domino præstanda est, iniecerit. Ex his itaque &
similibus omnibus instruimur: quod si omnia
quis integrè ac legitimè adimpleuerit, quibus re-
gni cælorum promissio facta est, & sine quibus
regni gratia denegata est, & se rursus ab omnibus
illis cohibuerit, propter quæ nemo regnum cæ-
lorum hæreditate acquirit, ita demum vt promis
sione regni dignus habeatur, expectare poterit. E
Oportet enim certamen hoc beneplacendi deo,
non solum ab omni malitia alienum, sed & inte-
grum & immaculatum esse in omni verbo dei,
Paulo apostolo post magnæ & ineffabilis dei, &
Christi ipsius erga nos dilectionis ad nostram
cùm iustitiam tum salutem declaratæ contempla
tionem ita subiungente, nullam aliqua in re dan-
tes offensionem, ne vituperetur ministerium no-
strum, sed in omnibus commendemus nos ipsos
tanquam ministri dei. Quemadmodum enim
pauper spiritu, nisi regeneretur ex aqua & spiritu,
non poterit intrare in regnum cælorum, propter
domini sententiam, ita rursus, nisi iustitia ipsius
abundauerit plusquam scribarũ ac pharisęorum.
aut si taliũ aliud quidquam defuerit, propter si-
milem sententiam, non habebitur dignus regno
cælorum. Scriptum enim est, vt exhiberet ipse si-
bi gloriosam ecclesiam, quæ non haberet macu-
lam, aut rugam, aut talium aliud quidquam, sed vt
esset sancta & immaculata. Talia multa sunt, ex
quibus diligens lector adhuc fortius confirmare
poterit, quòd oporteat eum omnia adimplere,
qui regno cælorum dignus esse cupiat. Quod au- F
tem qui abundanti iustitia præditus, aut è super-
nis regeneratus est, omnium simul virtutum, &
earum quoque, quibus beatitudines adscribun-
tur, ac reliquarum perfectionem adimpleuerit,
& harum similium patrator sit, in confesso est,
& hoc quæ de superna regeneratione paulo post,
gratia dei, dicentur, demonstrabunt.

Quoniam vero pietatis vestræ,vt & suprà dictum
est,mandatum,sermonem hunc de præclarissimo
secundum euangelium baptismate à nobis requi
siuit,post ea quæ iam de regno cælorũ dicta sunt,
consequẽs esse puto, vt breuiter etiam quæ inter
Mosis & Ioannis baptismum sit differentia disca-
mus, vt sic per gratiam dei digni habeamur, qui
admirabilem in baptismate domini nostri Iesu
Christi excellentiam propter incõparabilem glo
riæ abundantiam cognoscamus. *Esse enim tem-
plo maius aliquid hic,vnigenitus viuẽtis dei filius
definiuit, & maius etiam Salomone hic,& maius
A quoque Ioanne hic. Et Apostolus postquam de
gloria Mosis,in ministerio legis,Iudæis inaccessa,
disseruit,contestatur ita subiungens.Etenim glo-
rificatum non fuit, qnod glorificatum est in hac
parte,propter excellentem gloriam. Et Ioannes
Baptista,quo inter natos mulierum maior est ne-
mo,testificatur,dicens:nunc quidem illum opor-
tet crescere, me autem minui:nunc vero, Ego
quidem baptizo vos in aqua ad resipiscentiam,il-
le vero baptizabit vos in spiritu sancto & igne,&
talia multa. Quantum vero discriminis est inter
spiritum & aquam,tantundem videlicet est & in-
ter eum qui baptizat in spiritu sancto,& eum qui
baptizat in aqua:ita & de ipso baptismate habet,
vt ipse Ioannes qui tantus ac talis & tãtopere ab
ipso domino deprædicatus est, liberè prædixerit.
Non sum sufficiens ad hoc, vt corrigiam calcia-
menti illius soluam.Itaque ex his omnibus mani-
festum est quæ sit baptismatis secundum euange-
lium Christi eminentia, quam etiam se pro dig-
nitate cognoscere impossibile sit, vel pro nostra
facultate,eaque vt à deo nobis subministratur,ex
B scripturis commendare pium est & vtile. Baptis-
mus itaque per Mosen traditus,primum peccato
rum differentiam obseruauit. Non enim quæuis
peccata remissionis gratiam assequebantur. De-
inde verò & differentia sacrificia exigebat. Puri-
ficationem studiosè petebat.Impurũ & maculatũ
aliquandiu à reliquis separabat, dierum & hora-
rum obseruantiam statuebat. Et tunc baptismus
illis, à quibus accipiebatur quasi quædam purifi-
cationis erat obsignatio. Ioannis vero baptisma
multis modis excelluit. Nullam enim prorsus fa-
ciebat peccatorum differentiam. Nullum exige-
bat sacrificiorum discrimen.Purificationem stu-
diosè non efflagitabat, nec dierum aut horarum
habebat obseruantiam, nec vllam prorsus facie-
bat ad gratiam dei & Christi ipsius perueniendi
dilationem.Simul atque accesserat quis & pecca-
ta sua, quantacunque & qualiacunque fuissent,
confessus fuerat, in Iordanis flumine baptizaba-
tur, & confestim peccatorum remissionem acci-
piebat. Domini vero baptisma omnem humanã
rationem superat,& gloriam habet quodcunque
C humanam desiderium ac votum excellentem, ac
maiore gratiæ & virtutis supereminentia reliqua
superat, quàm solis splendor cæteras stellas ex-
cellit. Si vero sanctorum dicta ad memoriam re-
uocentur, adhuc exactius illa incomparabilem
dominici baptismatis excellentiam commenda-
bunt. At propterea nobis tacendum non est,sed
necessarium vt verbis domini nostri Iesu Christi,
quasi viæ ducibus,& veluti per speculum & in æ-
nigmate ducti, loquamur, non vt per nostram
expositionem, & corporis imbecillitatem ser-
monemque abiectum,imminuitur gloria baptis-
matis Christi, sed vt hoc quoque pacto magni-
tudo lenitatis ac bonitatis boni dei celebris red-
datur,dum de magnificentia dilectionis ac gratiæ
suæ,quæ in Christo est,balbutientes tolerat. Di-
xit itaq; dominus noster Iesus Christus, nisi quis
nascatur denuò, non poterit videre regnum dei.
Et iterum. Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu,
non poterit intrare in regnum dei. Post resur-
rectionem vero ex mortuis, adimpleta iam in D
ipso prophetia Dauidis,ex persona dei ac patris,
dicentis, Filius meus es tu, ego hòdie genui te.
Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tu-
am, ac possessionem tuam terminos terræ.
(Quod & factum est, & iam omnium oculis ex-
positum,) discipulis suis deinceps, tanquam a-
liud mandatum priori opponens, quo in vias
gentium abire prohibuerat, præcepit, dicens.
Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos
in nomen patris & filij, & spiritus sancti. Ne-
cessarium autem arbitror, vt singulorum verbo-
rum virtutem per fidem intelligamus & confide-
remus, loquamurque,prout nobis per commu-
nes preces sermo in apertione oris nostri dabi-
tur. Scriptum nanque est. Nisi credideritis non
intelligetis. Et iterum. Credidi,propter quod &
loquutus sum. Quoniam vero & nominum &
verborum ac rerum vsum, in diuinitus tradita
scriptura,de deo & Christo ipsius,in sanctis,pro-
phetis,euangelistis & apostolis, nõn vtcunque ac
temerè pro communi consuetudine accipiendũ, E
sed vt à spiritu sancto decretum est, ad scopum
piæ sententiæ,idque non vniuersaliter sed ex par-
te,& quatenus vnum quodque ad propositum sa
næ doctrinæ facit & piè sentiendum, & mentem
ad iudiciorum ac decretorum pietatis cognitio-
nem inducendam esse iudico, necessarium est, vt
& nos exquisitè & vigilanter vnicuique dicto at-
tendamus, & eum sensum eligamus, qui super-
næ vocationis scopo seruiat. Et hoc faciemus,
siquidem nos,per communes preces,Iesus Chri-
stus vnigenitus viuentis dei filius confirmarit, vt
& in nobis fiat, quod Apostolus dixit. Omnia
possum in Christo, qui me confortat.* Illud igi-
tur, denuo,emendationem præteritæ natiuitatis,
in peccatorum immunditia factæ, significare pu-
to,dicente Iob, quod nemo purus sit à sordibus,
etiam si vita sit vnius tantum diei: & Dauide lu-
gente ac dicente:Quoniam in iniquitatibus con-
ceptus sum, & in peccatis concepit me mater
mea: Apostoloque contestante, quod omnes
peccauerint,& egeant gloria dei, iustificati gratis
ipsius gratia per redemptionem quæ est in Chri-
sto Iesu, quem proposuit deus propitiatorium
per fidem in sanguine ipsius. Quapropter & cre- F
dentibus peccatorum remissio datur,ipso domi-
no dicente. Hic est ille sanguis meus noui testa-
menti, qui pro multis in remissionẽ peccatorum
effunditur. Quemadmodum & Apostolus iterũ
testatur,dicens: Secundum beneplacitum volun-
tatis ipsius, ad laudem gloriæ gratiæ ipsius quæ
exuberauit in nos. Vt quemadmodum statua
obtrita iam & obtusa,amissa illustri regis figura,
denuo

*μεῖζον γὰρ τοῦ ἱεροῦ ὧδε.

*τὸ μὲν οὖν ἄνωθεν.

denuo à sapiente artifice & bono opifice fingitur, vt figmenti sui gloriam recuperet, & pristino splendori restituatur. Ad istum modum & nos, propter præcepti diuini transgresionem deprauati, vt scriptum est. Homo cùm in honore esset, non intellexit, cõparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: ad pristinam imaginis dei gloriam reuocamur. Secundum imaginem enim, inquit, & similitudinem dei fecit deus hominem. Quomodo verò hoc factum sit. Paulus apostolus docuit, dicens, Gratia deo, quod cũ fueritis serui peccati, obedistis ex corde, formæ
A illi, in quam traditi estis, doctrinæ. Vt queadmodum cera, sculpturæ typo tradita, figura eam quæ sculpturæ inest, diligenter exprimit, ita & nos, typo euangelicæ doctrinæ nos ipsos tradentes, secundum internum hominem figuremur, implentes, quod præcipiendi modo ab illo dictũ est: deponentes enim, inquit, veterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui cõdidit ipsum. Et multa talia. Illud vero, ex aqua nasci, Paulus in Christo loquens, decernit ac tradit dicens, An ignoratis, fratres, quod quicunque in Christum Iesum baptizati sumus, in mortẽ ipsius baptizati sumus? Consepulti itaq; ipsi sumus per baptismum in mortem, vt quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complãtati sumus ad similitudinem mortis eius, & resurrectionis quoque participes erimus, scientes hoc, quòd vetus noster homo simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt amplius non
B seruiamus peccato. Qui nanque mortuus est, iustificatus est à peccato. Si vero mortui sumus cũ Christo, credimus, quòd & victuri sumus cũ illo. Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis amplius non moritur, mors illi amplius non dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod vero viuit, viuit deo. Ita & vos, reputate vos ipsos, mortuos quidem peccato, viuẽtes vero deo in Christo Iesu. Ex quibus omnibus, & sensus regenerationis per similitudinem consideratur. Erat autẽ imposibile denuò nasci, nisi regenerandos præuenisset gratia dei, vt cùm ex præcedentibus ipse Apostolus, tum subsequentibus de baptismate capitibus declarat. Exorsus enim ab eo quo dixit, cõmendat autem dilectionem suam deus erga nos, quòd cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo itaque magis iustificati nunc in sanguine ipsius seruabimur per ipsum ab ira. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus deo per mor-
C tem filij eius: multo magis reconciliati seruabimur in vita ipsius. Talia multa, conspicuè & magnifice amplam & ineffabilem bonitatem & humanitatem dei cõmendantia, in dono remissionis peccatorum, & potestate ac virtute corũ, quæ ad gloriam dei ac Christi eius, in spe vitæ æternæ, per Iesum Christum dominum nostrum perfecta sunt, per cuius vnius iustificationem in omnes homines ad iustitiam vitæ, sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & quæ sequuntur, vbi tradidit & exposuit, subiungit. An ignoratis fratres, quod quicunque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus. Quamobrem? Vt gratia dei nos præueniente, quæ nostri sunt officij secundum fidem per dilectionem operemur & conferamus, atque ita perficiatur erga nos beneplacitum diuinæ in Christo dilectionis, ad quod magno opus est ac legitimo certamine, ne talem ac tantam gratiam dilectionis dei in Christo frustra accipiamus eodem Apostolo dicente. Eum nanque qui peccatũ non nouit, peccatum pro nobis fecit, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Adiuuantes autem obsecramus etiam, ne frustra gratiam dei accipiatis. Quoniam cui multum concreditum est, ab illo & abundantius repetent, vt constanter definiuit dominus. Quod & inculpatè fiet, si quę in prædictis iam inducta, & quæ ad eandem baptismatis materiam coniunctim dicta sunt diligenter custodiantur, & quæ istis sunt iuncta, in virtute gratiæ dei per Christum Iesum dominum nostrũ in spiritu sancto, fideliter acceperimus, vt credẽtes per gratiam dei intelligamus, & quæ intelligere promeruerimus, in dilectione Christi faciamus, qui dixit. Si ista scitis, beati estis, si ea feceritis. Intellectus enim bonus est, vt Propheta testatur, omnibus facientibus ipsum, ipsius vnigeniti viuentis dei filij, terribile & ineuitabile iudicium exponẽs quo dixit. Qui scit voluntatem domini sui, & nõ facit eam, vapulabit plurimum, immo nec eũ qui per ignorantiam deliquit, impunitum dimittit. Et vt, quemadmodum prædictum est, per manifestiora verba, ac res clariores, ad cognitionẽ seruatoris, & decreti ipsius in baptismate, ad veritatis certam persuasionẽ quasi manuducamur, diligenter significata obseruemus, & ad scopũ pietatis omnẽ sensum adaptemus. Baptizati sumus, inquit, vt ex ista similitudine veritatem discamus. Quoniam sicut lana tincturæ immersa, ad colorẽ illius mutatur, immo magis, vt Baptista Ioannes qui de domino prædixit quod ipse esset nos baptizaturus in spiritu sancto & igne, veluti ductore vsi illustremur luce cognitionis, ad cognoscendã lucem illã magnificam, hoc dicamus. Quod sicut ferrũ immersum igni, per flatũ excitato, proditur, quidem, num aliquid in se habet vitij, simul vero & aptius ad purgationem redditur, & non solũ color illius, sed & durities & intractabilitas ad mollitiem ac teneritudinem mutatur, & commodius fit operi manuum artificis, adaptaturque cõpetentius ac certius ad voluntatem domini, & relicta nigredine illustrius seipso factum, non solum ipsum iam ignitum est ac splendidum, sed & vicina illustrat & calefacit, ita consentaneum est ac necessarium, eum qui baptizatus est in igne, id est, in verbo doctrinæ, quod & peccatorum malitiã arguit, & iustificationum gratiã manifestat, odio habere & execrari iniustitiam, sicut scriptum est, & desiderio affici, vt per fidem purificetur in virtute sanguinis domini nostri Iesu Christi, ipso dicente. Hic est sanguis meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum, & Apostolo contestante, in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, delictorum condemnationem, & vt non solum ab omni iniquitate & peccato, sed & ab omni inquinamento carnis ac spiritus mundetur, atque ita baptizatum in mortem domini configurari morti, quod est, mortificari peccato ac mundo

(Right margin letters: D, E, F)

ac mundo, vt secundum incomparationem vitæ, corde, sermone, & operibus, sicut cera sculpturę, ita doctrinæ domini nostri Iesu Christi impressus & adformatus, impleat illud quod scriptum est, Gratia deo, quod cùm fueritis olim serui peccati, obediuistis ex corde *in eam in quam traditi estis*, doctrinæ formam, *&* ita quod priori cõiunctum est, custodire promereatur, nempe, cõsepulti igitur sumus per baptismum in mortẽ. Ad quid? Vt quemadmodũ Christus excitatus est ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Necesse nanque est, vt qui mortuus est sepeliatur, & qui in similitudine mortis sepultus est, per gratiam dei quæ in Christo est resurgat, A nec amplius propter peccata interni hominis vultum instar ollæ feruentis habeat, sed manifestatis per ignem peccatis, & accepta per sanguinem Christi remissione, deinceps per vitæ nouitatem fulgentes ostẽdat in Christo iustificationes, quouis lapide plurimum pretioso illustriores. Reiecta itaque incredulitatis duricie, ostẽdamus obedientiam & subiectionem in diuinis præceptis, spirituque feruentes, resplendeamus, & à tenebrarum potestate in mortem abripiente liberemur. Obsonia nanque peccati, mors, vt & in nobis locum habeat, quod ab Apostolo dictum est, Absorta est mors ad victoriam. Vbi mors stimulus tuus est? vbi tua est inferne victoria? domino vero, soli iustitiæ obtẽperantes, illuminemur ab ipso, intellectusque & virtutis gratiã promereamur, vt in ipso iustificemur, & nõ solum ipsi niue reddamur candidiores (Est enim verax deus, qui ita promisit dicens, quoniam si fuerint peccata B vestra sicut purpura rubicũda, velut nix alba erũt) sed & vicinos nostros illustremus nunc quidem audientes dicentem dominũ, vos estis lux mũdi, nunc vero audientes ac facientes, quod dicit. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Tunc & Apostolus nos omnino contestabitur dicens, in quibus apparetis tanquam luminaria in mundo, sermonem vitæ habentes, ad gloriationem meã, in diem Christi. Quomodo vero non esset abundantius conspicua vitæ nouitas, non iam ex gentilium tantum & secularium hominum collatione, sed & ex eorum collatione qui in iustitijs legalibus eximij fuerunt? Quando non solum amplius aliquid extra necessitatem & accessorium non desiderabimus, quod & homines huius mundi faciunt, sed nec ea quæ iam pręsentia sunt ac nostra, affectabimus, & ad benefaciendum egenis plusquam lex exigit, contendeC mus. Non enim proximis solum benefaciemus, sed & inimicis ac prauis hominibus bonitatẽ nostram impendemus secundum præceptum domini nostri Iesu Christi facientes, quo præcepit, vt misericordes simus, sicut & pater noster cælestis misericors est. Et quomodo nõ ambulabimus in nouitate vitæ, & supra scribas & pharisæos iustitiam perficiemus, si obtemperabimus domino dicenti, dictum est antiquis, oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne resistatis malo: sed si quis tibi dexteram maxillam percusserit, obuerte illi & alteram. Et si quis tecum iudicio contendere, & tunicam tibi tollere voluerit, relinque illi & pallium. Et si quis te vi adegerit ad miliarium vnum, abito cum illo duo. Non solum enim commissa iam in nos delicta non vlciscemur, vt scribæ & Pharisæi, permittẽte hoc lege Mosaica, iubent, sed maiorem quoque patientiam ostendemus, alacritate tolerantiæ ad paria vel etiam grauiora ferenda parati & expositi. Et hoc pacto vtrunque lucramur. Mortem quidem, in eo quod ad indignationem aduersus eum qui primam nobis plagam intulit, nõ permouemur: vitæ verò in domino nouitatem, in eo quod & ad aliam perferendam parati sumus. Quomodo autem non & legi mortuus est, qui sibi non vindicat quod aufertur? Quomodo non in Christo viuit, qui & pallium ablatæ tunicæ D adijcit? Docemur autem ad hunc modum omnẽ simul legis iustitiam excellere. Quod autem nos non mũdo solum crucifigi, sed & legi mori oporteat ab ipso licet Apostolo dicere, qui nunc quidem dicit. Ego mundo sum crucifixus, & mũdus mihi, viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus, nũc verò, Ego per legem legi sum mortuus, vt deo viuam. Cum Christo sum crucifixus. Aliquando post multam gloriationem de excellenti in lege claritate quam olim habuerat, dicit. Sed nunc omnia illa pro stercore duco, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in ipso habens non meam iustitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem Iesu Christi, iustitiam ex deo, in fide, vt cognoscam ipsum, & virtutem resurrectionis ipsius, ac communicationem afflictionũ eius, cõfiguratus morti ipsius, si quo pacto pertingam ad resurrectionẽ mortuorum. Et paulo post docens nos, vt idem cum ipso sentiamus, expressius dicit. Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sen- E tiamus. Et alibi vehementius tanquam necessarium dogma exponens dicit. Quemadmodum & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, eius scilicet, qui excitatus est ex mortuis, vt fructificemus deo. Cùm enim essemus in carne, affectiones peccatorum, quę sunt per legẽ, operabantur in membris nostris, vt fructificaremus morti. Nunc verò libertati à lege, mortui sumus ei, à quo detinebamur, vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literę. Litera nanque, id est lex, occidit, spiritus verò, id est verba domini, viuificat. Sicut ipse dicit, caro enim nihil prodest, spiritus est qui viuificat: verba mea spiritus sunt & vita. Testatur verò eximius ille inter Apostolos dicens. Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus & cognouimus, te esse Christum filium dei viuentis. Hoc si in veritatis certa persuasione diligentiori cura seruauerimus, horrendum illud iudicium F effugiemus, quod à Mose quidem cum comminatione prophetice scriptum est. Prophetam vobis excitabit deus, sicut me: ipsum audietis in omnibus quæcunque vobis præceperit. Erit autem vt omnis anima quæ non audiet Prophetam illum, exterminetur de populo suo: à Ioanne verò Baptista, quo inter natos mulierũ maior est nemo, terribilius & expressius est dictum. Qui credit in filium, habet vitã æternam: qui verò incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super ipsum. Ne verò talis in baptismate mors & talis in illa sepultura, mœstitiam in expectatione corruptionis & interitus exhibeat, sed

Vel aduſta

ſed nouitas vitæ, iactam ſementem, & excellentem glorioſę reſurrectionis ſpem confirmet, ſubiungit dicens. Si nanque inſititij facti ſumus ſimilitudini mortis ipſius, ſimul & reſurrectionis erimus. Nam ſi in tali mortis ſimilitudine Chriſto commortui & conſepulti in nouitate vitæ ambulauerimus, non mortalitatis corruptionem ſubimus, ſed ſepulturam & veluti ſeminum conſitionem imitamur, ac mortificantes nos ipſos operibus nefaſtis, & fidem per dilectionem efficacem oſtendentes, digni reddimur qui cum Apoſtolo
A poſt ipſorum ſpem dicamus. Noſtra conuerſatio in cælis eſt, ex quo & ſeruatorem expectamus dominum Ieſum Chriſtum, qui cõfigurabit corpus humilitatis noſtrę, vt cõforme reddatur corpori ipſius glorioſo, ſecundum operationem eius qua poteſt etiam ſibi ipſi ſubijcere omnia. Atque ita ſemper cum domino erimus, ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto à patre hoc petente ac dicente, da pater, vt vbi ego ſum, & iſti mecum ſint: deinde præcipiente ſimul ac promittente, cùm dicit. Qui mihi miniſtrat me ſequatur, & vbi ego ſum, ibi erit & miniſter meus. Præterea & Paulo Apoſtolo teſtante & in Chriſto prędicente, dum ita ſcribit. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quod nos, qui viuemus, qui reſidui erimus in aduentu domini, nõ præueniemus eos qui obdormierunt. Quoniam ipſe dominus cum hortatu, in voce archangeli, & in tuba dei deſcendet de cælo, & qui in Chriſto ſunt, excitabuntur primi. Deinde nos qui viuimus qui reliqui erimus
B ſimul cum illis rapiemur in nubibus in occurſum Chriſti, in aëra, & ſic ſemper cum domino erimus. Et hoc pacto adimpletur nunc illud. Si enim complantati facti fuerimus ſimilitudini mortis ipſius, in illis qui hoc obſeruant, promiſsio verò illa tunc implebitur, quæ dicit, & reſurrectionis participes erimus, quemadmodum & alibi dicit. Si nanque commortui fuerimus, & conuiuemus: ſi ſuſtinuerimus, & conregnabimus. Cùm autem ſciret Apoſtolus tautologiam vtilem eſſe audientibus, ad certitudinem, veritatis perſuaſionẽ per eorundem reſumptionem firmiorem illis inculcat. De eodem enim illum dicentem audimus. Eadem vobis ſcribere mihi quidem non eſt moleſtum, vobis verò tutum. Quemadmodum hoc & à Ioſeph didicimus, qui Pharaonis ſomniũ ſecunda expoſitione confirmatius reddidit. Ita hiſtoriam inſomnij imitatus Apoſtolus idem baptiſmatis dogma iiſdem quibus & antea cõſiderationibus expendendum tradidit dicens: ſcientes hoc, quod vetus noſter homo vnà crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, ne ſeruiamus vltrà peccato. Et per hæc itaque verba, eum qui baptizatur in Chriſto, in mortem ipſius baptizari docemur, & quòd non ſolum ſepeliatur cum Chriſto & complantetur. Sed primum vnà cru-
C cifigatur, vt & in hoc inſtruamur, quemadmodũ qui crucifigitur à viuentibus abalienatur: ita & eum qui in ſimilitudine mortis cum Chriſto crucifigitur, abalienari ab omnibus qui ſecundum veterem hominem viuunt, domino quidem præcipiente vt à ſpeudoprophetis nobis caueamus, Apoſtolo autem admonente, vt ſubtrahamus nos ab omni fratre inordinatè ambulante & non ſecundum traditionem quam accepiſtis, inquit, à nobis. Vetus enim homo, quem vocat, omnia ſimul & ſingulatim peccata & inquinamenta, tanquam ſua membra, complectitur, & ſignificat. Et quemadmodũ qui crucifigitur mortis ſubiectus cõdẽnationi ab illis diſiungitur, cum quibus aliquando vitæ commercium habuit, ſublimior iã illis qui in terra adhuc repũt factus: ita & qui cũ Chriſto per baptiſma crucifigitur, ab omnibus in vniuerſum qui ſecundum hoc ſeculum viuunt abalienatus eſt, ſublata iam mente ad cæleſtem conuerſationem exaltatus, vt queat verè & cum fiducia quæ in Chriſto eſt dicere. Noſtra conuer-
ſatio in cælis eſt. Et iterũ ſubdit Apoſtolus. Qui D
enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato, hoc eſt, abſolutus eſt, liberatus eſt, ab omni peccato repurgatus eſt, non ſolum quod operibus, ac verbis, ſed quòd & ipſis cogitationum affectibus ſit cõmiſſum. Et alio in loco definiuit ſcribens. Qui verò Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cũ concupiſcentijs & affectionibus. Crucifigimur videlicet qui in aqua baptizamur, qui baptiſmus eſt ſimilitudo crucis, mortis, ſepulturæ ac reſurrectionis mortuorũ, ſicut ſcriptũ eſt. Et iterum, Mortificate mẽbra veſtra, inquit, quæ ſunt ſupra terrã (omnino, baptiſmi pacta etiam poſtremò tandẽ ſeruantes) fornicationẽ, immunditiã, affectionem, concupiſcentiam prauã, & auaritiã, quę eſt idolorũ cultus, propter quæ venit ira dei (nõ de his ſolũ loquitur, ſed quod generalius eſt ſubiungit) in filios diffidentiæ, ita vt iam nulla amplius, ne temporaria quidem voluptas, animũ cõmaculãs, obturbet ei qui Chriſto in ſimilitudine mortis complantatus eſt, & per id omnem mali- E
tiam vſque ad cogitationis quoq; affectionẽ odio proſequitur & execratur, cordis ſui mundiciẽ declarat, quemadmodum & Dauid dicit, non adhęſit mihi cor prauum, declinantem à me malignũ non agnoſcebam. Omnino nanque ne ad eũ quidem peruerſum cõuerſus eſſet, qui ipſi appropinquaſſet. Complantati verò in ſimilitudine mortis, prorſus excitabimur vnà cum Chriſto. Talis quippe eſt conſitionum ſeries, quę huic innuitur. Nunc quidem ſecundum menſuram incarnationis interno homine in nouitate vitæ Chriſto conſigurato, obedientiam illi ad mortẽ vſque in certa veritatis verborum ipſius perſuaſione præſtamus, vt digni reddamur qui cum verborum eius veritate dicamus, viuo iã non ego, ſed viuit in me Chriſtus. In futuro verò ſicut idem aſſeuerauit Apoſtolus dicens. Quoniam ſi commortui fuerimus, & conuiuemus, ſi ſuſtinuerimus & conregnabimus. Similiter nos huius & in eo certos reddit, quòd dicit. Si nanque complantati in ſimilitudine mortis ipſius fuerimus, & reſurrectionis participes erimus. Et iterũ de eodem nos baptiſmatis dogmate grauius & fortius inſtruẽs ſubinfert dicens. Quoniam Chriſtus excitatus ex mor-
tuis amplius non moritur, mors illi vltra non do- F
minatur. Quod enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel. Quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos, reputate vos ipſos mortuos quidẽ peccato, viuentes verò deo in Chriſto Ieſu. Adiecta igitur Apoſtolus diſpenſatione domini noſtri Ieſu Chriſti de peccatorum noſtrorum remiſsione, per incarnationem illius ad mortem vſque, grauius nos & robuſtius inſtruit, decernens, mortuos quidem

quidem esse peccato, viuentis autem deo in Christo Iesu, vt quemadmodum Christus mortuus est propter nos, & excitatus ex mortuis, pro nobis, amplius non moritur: ita & nos in mortem in similitudine baptizati, peccato moriamur, & per ascensum ex baptismate, tanquam ex mortuis excitati, viuamus deo in Christo Iesu, & non moriamur posthac amplius, hoc est, non peccemus amplius. Quoniam anima quę peccat, ipsa morietur, A Et quemadmodum mors Christo non dominatur amplius, ita & nobis non dominetur amplius peccatum, hoc est, non faciamus amplius peccatum. Qui nanque peccatum facit, seruus est peccati. Liberati autem omnino ab eiusmodi seruitute, sicut Apostolus manifestauit dicens. Qui verò Christi sunt carnē suam crucifixerunt cum cōcupiscentijs & animi affectionibus, viuamus deo in Christo Iesu, qui nos liberauit, sicut scriptum est: Christus nos liberauit à maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum præcessit, manifestum est, quòd gratia domini nostri Iesu Christi hoc pręstitit, sicut scriptum est. Quemadmodum enim per inobedientiā vnius hominis peccatores cōstituti sunt multi: ita per obedientiā vnius iusti constituētur multi. State igitur, inquit, & nolite iterum iugum seruitutis subire. Et queādmodum ipse peccato mortuus est semel, quod autem viuit, viuit deo: ita & nos in baptismo aquæ, qui crucis & mortis similitudinem gerit, peccato mortui semel custodiamus nos ipsos, ne denuo ad peccatum redeamus: perseueremus autem viuentes deo in Christo Ie- B su, dicēte. Qui mihi ministrat, me sequatur, quod faciemus si primum mandatum ipsius custodierimus quo dicit. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum qui est in cælis: deinde & Apostoli denuntiationem qua sic scripsit. Siue comedatis, siue bibatis, siue quid aliud faciatis, omnia ad gloriam dei facite. Assequemur autem horum quodque, si dignè vocatione cælesti affecti fuerimus, digneque Euangelio Christi conuersemur, vt cū veritate queamus dicere: charitas enim dei constringit nos iudicantes, hoc, quòd si vnus pro omnib[9] mortuus est, igitur omnes esse mortuos. Et pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt amplius sibi ipsis non viuant, sed ei, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Et ita præstabitur hoc. Manete in dilectione mea. Si mandata mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut ego mandata patris mei seruaui, & maneo in dilectione ipsius. Nullam autē aliqua in re dātes offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum. In omnibus verò cōmendantes nos ipsos, tanquam ministri dei, synceram & veracem ostendemus baptismatis promissionem, si custodierimus quæ ab Apo- C stolo per consolationem ad eos qui Christo sunt complantati, & cum eo excitati, ad hunc modum sunt dicta. Ne regnet itaque peccatum in corpore vestro mortali, vt obedeatis illi ad cōcupiscentias ipsius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete vosipsos deo tanquam ex mortuis viuentes. Et membra vestra arma iustitiæ deo. Et iterum. Itaq; si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexterā patris sedens, quæ sursum sunt

πολὺ δὲ πρότεροι τῆς ἁμαρτίας.

sapite, & non quę super terrā sunt. Ita puto nobis Apostolum per anapodoton per ea quæ paucis commemorata sunt dilucidare magnam illā immensæ humanitatis dei gratiam, quæ nos in dilectione Christi Iesu Domini nostri præuenit, cuius nobis ad mortem vsque obedientia, sicut scriptum est, facta est redemptio, peccatorum libertas à morte quæ in peccato mundi regnauit, reconciliatio cum deo, facultas placendi deo, iustitiæ donum, communio sanctorum in vita sempiterna, regni cælorum hæreditas, & mille aliorum bonorum brabium. Sapienter verò & solidè nobis per ea quæ coniunctim adducta sunt, quæ sit ratio baptismatis aquæ, quod fit in mortem domini nostri Iesu Christi, tradidit, per quæ nos instruit, vt nos ipsos communiamus ne in vacuum tantam ac talem gratiam accipiamus, cum ea dicit, quorum iam memini. Ne regnet peccatū in mortali vestro corpore, vt obediatis illi ad concupiscentias eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibeatis vos ipsos deo tanquam ex mortuis viuentes, & mēbra vestra arma iustitiæ deo, & quæ sequuntur, quibus nos prorsus ab omni peccato, & à legis quoque iustitia auulsos, arctius iustitiæ quæ secundum deum est adducit, cùm per horribiles illas minas, tum per bonam & desideratissimam promissionem, dum dicit, obsonia peccati mors, donū verò dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro. Imitatur iterum dominum, & vt legalem iustitiam nostra excellamus, instruit, subiungens. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quòd lex dominatur homini, quandiu ille viuit. E Mulier enim quæ sub viro est, viuenti viro alligata est per legem. Si verò vir ipsius mortuus fuerit, soluta est à lege viri. Viuente itaque viro adultera censebitur, si iuncta fuerit alteri viro. Si verò mortuus fuerit vir, libera est à lege, vt iam non fiat adultera, si iungatur alteri viro. Itaque fratres mei & vos mortui estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius iam, eius videlicet, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus deo. Cùm enim essemus in carne, affectiones peccatorum, quæ sunt per legem, operabantur in membris nostris ad fructificandum morti. Nunc verò soluti sumus à lege, mortui ei, à quo detinebamur, vt iam seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ, & quæ consequuntur, quibus ineffabilem dei in Christo Iesu humanitatem admirari, & cum maiore timore repurgare nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, docemur. Discrimen verò spiritus ac literæ, alio loco per legis & Euangelij collationem, pronuntiando declarat dicens, Litera quidem occidit, spiritus verò viuificat, literam vocans legem, vt per ea quæ ibi conscripta sunt, manifestatur: spiritum autem, doctrinam domini, ipso domi- F no dicente, verba mea spiritus sunt & vita. Quòd si legalis iustitia diligenter obseruata, quibusdam, qui seipsos in baptismate deo obtulerunt, professique sunt, quod nolint amplius sibi ipsis viuere, sed ei qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, adulterij crimen adfert, vt per prædicta clarè demōstratum est, quid dicendū est de traditionibus humanis? Sanè de legali iustitia ipse Apostolus acrius pronuntiat dicens, Quin omnia dānum

esse

esse puto, propter excellẽtiam cognitionis Christi Iesu domini mei, propter quem omnia pro dãnis duxi,& pro stercore reputo vt ipsum Christum lucrifaciam, & inueniar in ipso habens non meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam quæ est fidei Christi Iesu,iustitiam ex deo. Manifestũ itaque est de traditionibus humanis iudicium, ex verbis domini. De proprijs verò consilijs ac cogitationibus quæ sunt in sapientia humana, contentiosiorem demolitionem facere docuit nos Apostolus dicens. Arma nanque militiæ nostræ non sunt carnalia,sed potentia deo ad demolitio-

A nem munitionum, quibus cõsilia demolimur, & omnem celsitudinem, quæ extollitur contra cognitionem dei. Vel certè in vniuersum de iustitia,quæ cuique arridet,etiam si propter deum diligenti studio fiat, de qua iterum ipse Apostolus dicit.Testimonium enim illis perhibeo,quod zelum dei habent,at non secundum sciẽtiã. Ignorantes enim iustitiam dei, & propriam statuere quærentes,iustitiæ dei non sunt subditi.Itaque ex istis & similibus manifestum est eorum iudicium, qui iudicia dei suis commentis eneruare volunt.

τῶν θελόντων σοφίζεσθαι τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ.

Scriptum enim est, væ sapientibus apud semetipsos,& in oculis suis intelligẽtibus, idem apertius pronuntiante domino ac dicente. Quisquis non acceperit regnum dei sicut paruulus, non ingredietur in illud. Quapropter necessariũ est, vt pariter ab omnibus repurgemur ac liberemur, siue diabolicis concupiscentijs, siue mundanis fastigijs,siue traditionibus humanis, aut propriæ voluntatis cõsilijs,etiam si plausibilia & speciosa videantur, & legis patrocinio commẽdentur,si vel

B modicè à debito,properantique volũtatis diuinæ studio, impediãt,vt qui in huiusmodi baptismate professi sunt, quod velint cum Christo crucifigi, mori, sepeliri, complantari, excitari, parrhesiam habeant cum veritate dicendi.Ego mundo crucifixus sum (multo prius autem diabolo) & mundus mihi.Viuo autem nõ iam ego,sed viuit in me Christus,quibus verbis iam iustitiam docet, quæ legis iustitiam excellat, vt digni habeamur regno cælorum. Tempestiuum iam fuerit deinceps ad eam considerationem transire,qua per fidẽ Christi intelligentiam acquiramus, cognoscamusque quid sit baptizari in nomen patris & filij & spiritus sancti.

Quid sit baptizari in nomine patris & filij & spiritus sancti.

Primum itaque necessarium est vt separatim quod sit vniuscuiusque nominis significatum declaremus. Deinde sciamus,quòd in nomine spiritus sancti baptizari, quid sit, dominus ipse declarat dicens.Quod natũ est ex carne,caro est,& quod natum est ex spiritu,spiritus est: quod ideo fit, vt carnalis natiuitatis serie, exempli vice

C proposita ex re manifestiore pietatis dogma clarè ac verè discamus,sciẽtes,ac certò persuasi quòd quemadmodum quod secundum carnem natum est ex aliquo, tale est, quale id ex quo natum est: ita & nos necessariò ex spiritu natos,spiritũ fieri. Spiritum dico, non secundum immensam illã & humano sensui incõprehensibilem spiritus sancti gloriam,sed secũdum eam,quæ in diuisione charismatum dei per Christum ipsius, vnicuique ad vtilitatem facta,& in illorum omnium operatione per ænigma conspicitur, vt & in alijs dictis similiter,de quibus nos ipse spiritus, secundũ man data dei quę per dominum nostrum Iesum Christum denuntiata sunt, admonet ac docet,ipso domino nostro Iesu Christo dicente,ipse vos docebit,& de omnibus admonebit, quæ dixi vobis. Deinde Apostolus latius tradit, per quos sensus aliquis, spiritus fieri possit,dum scribit,aliquãdo quidem, fructus autem spiritus est charitas, gaudium,pax,animi lenitas,& quæ sequũtur,cũ præmisisset:qui verò spiritu aguntur, non sunt sub lege. Et alibi, si spiritu viuimus,spiritu & ambulemus. Aliquando verò,habentes autem charismata, secundum datã nobis gratiam dei,differentia, siue Prophetiam,secundum proportionem fidei, D

siue ministeriũ in ministrando, & quæ subsequũtur. Per hæc & similia dominus ex spiritu natos, spiritũ fieri dicit. Attestatur autem & Apostolus dicens. Huius gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur, vt det vobis iuxta diuitias gloriæ ipsius, virtute corroborari per spiritum ipsius,vt in interno homine habitet Christus:si vero spiritu, inquit, viuimus,spiritu & ambulemus, vt hoc pacto sancti spiritus capaces facti Christũ confiteri queamus,propterea quòd nemo potest dominũ dicere Iesum,nisi in spiritu sancto.Igitur ad hunc modum dominus cùm per seipsum tum per Apostolum, ex spiritu natos,spiritum fieri docuit. Rursus & in hoc imitabimur carnalem generationem. Primum quidem vt locũ mutemus, & viuendi modum trãsformemus, per hoc, quod spiritus confirmat internum hominem, vt possimus dicere. Nostra conuersatio in cælis est.Nam licet corpus in terra tanquam vmbram aliquam circũferamus, animam tamen cũ cælestibus agentem conseruamus: deinde & ab E

illis qui in terra nobiscum agunt,secedentes,cum Dauide dicamus. Eum qui occultè proximo suo detrahit persequebar,cum superbo oculo, & insatiabili corde,cum hoc nõn edebam. Oculi mei ad fideles in terra, vt illos mecum habitare faciã. Qui ambulat in via immaculata, hic mihi ministrabat: non habitauit in medio domus meæ,qui facit superbiam. Qui loquitur iniusta, prosperè non egit ante oculos meos. Et quæ alibi similia dicit. Et quæ Apostolus constanter denuntiat. Si quis frater nominatus aut fornicator fuerit aut auarus, aut conuiciator aut vinosus, aut raptor, cũ eiusmodi ne cibũ quidem sumite. Et vbi talia sæpenumero aduersum eiusmodi scelera præscripsit,præmissa de immensa & gloriosa benignitatis Christi & humanitatis gratia dissertatione,clarè ac solidè tradit quibúsnam nobis & qualibus conuiuendũ sit,cùm dicit. Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex vtrisque vnum,& medium parietem maceriæ sustulit, inimicitiam scilicet,in carne sua, legem præceptorum in decretis sitã amo- F

litus, vt duos conderet in se in vnum hominem, faciens pacem, & reconciliaret vtrosque deo, in vno corpore per crucem, interempta inimicitia, in seipso. Et venit & euangelizauit pacem vobis,qui procul, & qui propè sunt. Quoniam per ipsum habemus vtrique accessum in vno spiritu ad patrem. Itaque nõ estis amplius aduenæ & peregrini, sed estis conciues sanctorum, & domestici dei, ædificati supra fundamentum apostolorum & prophetarum,vbi summus angularis lapis est ipse Christus Iesus, in quo omnis ædificatio

coagmen-

coagmentata crescit in templum sanctum domino, vt hoc pacto Christo in similitudine mortis complantati, & in nomine sancti spiritus baptizati, & secundum internũ hominem in nouitate sensus regenerati, denique supra fundamentum apostolorum ac prophetarum ædificati, digni habeamur, qui baptizemur in nomine vnigeniti dei, promereamurque magnum illud dei donum, de quo Apostolus tradidit dicens. Quotquot baptizati estis in Christum, Christum induistis. Nõ est iam Græcus, Iudæus, circuncisio, præputium, barbarus, Schyta, seruus, liber, sed omnia in omnib⁹ Christus. Necessarium enim est ac consequens, vt qui natus est, indumento quoque amiciatur,
A tantum si, quemadmodum tabella è qualicunque sit materia, deposita primum inæqualitate & detracta asperitate, ita demum picturam regiæ imaginis induit, & tunc imaginis præstantia neq; secundum ligni aut auri, vel argenti valorem iudicatur, sed secundum exactam ad archetypum similitudinem, cum multa diligentia secundũ artis facultatem certò & accuratè expressam, per quã & materiæ differentiam, licet plurimum ea distet ab archetypo, abscondit, & ad celebritatem suam inspectores attrahit, & honoratior fit quouis principatu ac potentatu: ita & qui baptizatur, siue Iudæus sit, siue Græcus, siue masculus, siue fœmina, siue seruus, siue liber, siue Schyta, siue barbarus, siue alius quisquam quacunque generis differentia nominatus, exutus in sanguine Christi vetere hominem cum actibus suis, & per doctrinam ipsius, nouũ in spiritu sancto indutus, qui secundum deũ conditus est in iustitia & sanctitate ve-
B ritatis, ac renouatur ad agnitionem secundũ imaginem eius qui condidit ipsum, dignus reddatur qui pertingat ad beneplacitum dei, de quo tradidit Apostolus dicens. Scimus enim quòd diligẽtibus deum omnia cooperantur in bonũ, ijs qui secundũ propositũ vocati sunt. Quoniã quos præsciuit, eos & præfiniuit, vt conformes fierẽt imagini filij ipsius, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres. Tunc enim tanquam filium dei indutus, præfectum gradũ promeretur, & baptizatur in nomen patris ipsius domini nostri Iesu Christi, qui secundum testimonium Ioannis, potestatem dedit filios dei fieri, dicẽte deo, Exite de medio ipsorum, & separemini, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens, quod fit gratia ipsius domini nostri Iesu Christi vnigeniti viuentis dei filij, in quo neque circuncisio quidquã valet, neque prę-
C putium, sed, vt scriptũ est, fides, quæ per dilectionem operatur, per quam prospero successu assequimur quod mandato baptismatis mox è vicino à domino Iesu Christo subiunctum est, dicente, docentes eos seruare, quæcunque mãdaui vobis, quorum obseruãtiam argumentum esse dilectionis nostræ erga se, dominus ipse definiuit dicens. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et iterum. Qui habet mandata mea, & custodit ea, ille est, qui diligit me. Et rursus. Si quis me diligit, sermonẽ meum seruabit, & hunc pater meus diliget. Et maiore serio & grauius, manete, inquit, in dilectione mea. Si quis mandata mea seruauerit, manet in dilectione mea, quemadmodum & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in ipsius dilectione. Si vero necessaria dilectionis nostræ erga Christum demonstratio, in obseruantia mãdatorum ipsius sita est, vehementer hic nobis timendum est, quod sine dilectione, etiam celebrium illorum charismatum, supernarum ac cælestium virtutum, ipsiusque fidei, summa energia, & mandatum hoc quoque quod perfectos reddit, inutile est, ipso Paulo apostolo qui in Christo loquitur, ita dicente. Si linguis hominum & angelorum loquar, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & cognouero mysteria omnia, & omnem sciẽtiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem D
verò non habuero, nihil sum. Etsi erogauero omnem substãtiam meam, & tradidero corpus meũ, vt comburar, charitatem autem non habuero, nihil inde vtilitatis capiã. Quæ quidem arbitror Apostolum definitoriè dixisse, memorem domini dicentis, quoniam multi venient in illa die dicentes, domine, domine, non in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et comedimus coram te & bibimus? & in plateis nostris docuisti? Et respondebo illis. Nunquam agnoui vos, discedite à me operarij iniqui, ita vt conspicuum sit & irrefragabile, quod sine dilectione, etiã si præcepta dei & iustificationes fiant, etiam si mandata domini custodiantur, & magna operentur in nobis charismata, hæc omnia opera iniquitatis reputabuntur. Non quòd hęc sit ratio charismatum & iustificationum dei, sed propter E
scopum eorum qui istis ad suos affectus abutuntur dicente eodem Apostolo, nunc quidem, qui quæstum esse putant pietatem, nũc vero, quidam quidem propter inuidiam & contentionem, quidam vero contentiose & non purè Christum annuntiant, putantes se hoc pacto adflictionem adferre vinculis meis. Et alibi. Non enim sumus inquit, vt multi, cauponãtes verbum dei. Et iterum per negationem dixit. Neque enim vnquam fuimus in sermone adulandi apud vos, vt scitis, neq; in prætextu auaritiæ. Deus est testis, neque gloriam quæsiuimus ab hominibus, neque à vobis, neque ab alijs, cùm possemus graues esse, veluti Christi Apostoli. Ex istis autem ac similibus locis conspicuè declaratur quàm iustè sit Christus ita responsurus ac dicturus, discedite à me operarij iniqui, propterea quod per charismata dei propriæ voluntatis negotiũ qui tales sunt agunt (perinde ac si quisquam medicis instrumentis ac cõ- F
dimentis, quæ singula ad certas passiones & sanitatis curam ac salutem parata sunt, ad cædem & interitum abutatur) nec mandatum Apostoli custodiunt, dicentis. Siue edatis, siue bibatis, omnia ad dei gloriam facite. Omnino itaque necessaria est interni hominis cura, vt submissa sit mens, & ad scopum gloriæ dei intenta, vt seruantes mandatum domini dicentis, facite arborem bonam, & fructum eius bonum. Et iterum, Pharisæe cæce, munda primum quod intus est in poculo, & tunc quod extra ipsum est mundum erit totum, ex abundantia boni cordis fructum adferamus, alius quidem cẽtuplum, alius sexagecuplum, alius vero trigecuplum, siue id fiat operibus, siue verbis,

bis, ad gloriam dei & Christi ipsius, vbique hoc satagentes, ne contristemus sanctum spiritum. Et hoc pacto euademus iudicium domini dicentis. Væ vobis, quoniam similes estis sepulchris dealbatis, quæ quidem externè speciosa apparent, internè verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: ita & vos externè apparetis hominibus iusti, internè verò pleni estis hypocrisi & iniquitate. Quapropter ante baptismum instructio
A præmittenda est, & primum quæ doctrinam ac disciplinã impediũt remouenda, vt ita ad instructionem idoneos nos ipsos præparemus, ipso domino nostro Iesu Christo per exẽpla præmissam sententiã confirmante, & iterum dogmaticè inferente: ita quisquis ex vobis non renuntiauerit omnibus suis facultatibus, non potest meus esse discipulus. Et iterum cum præcepto. Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Et iterum cum definitione. Qui nõ accipit crucem suã quotidie, & sequitur me, non est me dignus. Istis ac similibus * acribus sermonibus domini nostri Iesu Christi, dicentis, ignem veni mittere ad terram, & quid volo? nisi vt ardeat? manifestata peccatorum malicia, & declarata virtute eorum quæ ad gloriam dei & Christi ipsius rectè geruntur, peruenimus omnino ad desiderium & assensum verborum Apostoli, quibus dicit. Miser ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius? Gratias ago deo per Iesum Christum dominũ nostrum, qui dixit. Hic est sanguis ille meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis
B effunditur in remissionẽ peccatorum, attestante Apostolo, cùm dicit. In quo habemus redẽptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, & tunc accedimus ad baptismum aquæ, qui est crucis, mortis, sepulturæ ac resurrectionis ex mortuis similitudo, factis sponsionibus ac pactis, & seruantes quoque quæ Apostolus in talis baptismatis pericopa obsignauit, cùm dixit, scientes quod Christus excitatus amplius non moritur, mors illi vltra non dominatur. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod verò viuit, viuit deo: ita & vos reputate vosipsos mortuos quidem peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu. Ne regnet itaque peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum illi ad concupiscentias ipsius, neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete vos ipsos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ deo; & quæ sequuntur. Tunc scilicet promerebitur quis vt baptizetur in nomine spiritus sancti, & regeneratus mutet & locum & vitæ modum & pristinæ vitæ socios, vt patri cõsentientes promereamur baptizari in nomine filij, & Christum induere. Oportet enim &
C vestem accipere eum qui natus est, sicut Apostolus dixit. Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis. Et iterum: Exuti veterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, qui renouatur ad agnitionem, iuxta imaginem eius qui condidit ipsum vbi non est Græcus, & Iudæus. Postquàm verò filium induimus, qui potestatem dat filios dei fieri, in nomine patris baptizamur & filij dei declaramur, qui præcepit ac denuntiauit, sicut propheta dixit, Quapropter exite de medio ipsorum & separemini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam vos, & ero vobis pater & vos eritis mihi filij ac filiæ, dicit dominus omnipotens. Has itaque dilecti promissiones habentes, inquit Apostolus, repurgamus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctimoniã in timore dei. Et iterũ denuntiat dicens, omnia facite sine murmuratione ac disceptatione, vt sitis inculpati, ac synceri, irreprehensibiles filij dei, in medio nationis prauæ ac peruersæ, in quibus lucetis tanquam luminaria in mundo, vitæ sermonem habentes, ad gloriationem meam, in diem Christi. D
Itaque si surrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram patris sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt supra terrã. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quando Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria, quæ ab ipso est domino promissa, qui dixit. Tunc fulgebunt iusti sicut sol, &c.

QVOD QVI PER BAPTISmum *regeneratus est, participatione deinceps diuinorum mysteriorum nutriri debeat.*

Optimi dei gratia, commemoratione verborum vnigeniti viuentis dei filij, & sanctorum ipsius euangelistarum, prophetarumque & Apostoli quæ nobis rationem baptismatis domini nostri Iesu Christi sufficienter declararunt, instructi sumus, quod ignis quidem baptisma & omnem malitiam arguit, & iustitiæ quæ secundum Christum est capacem reddit, odiumque malitiæ indit, & desiderium virtutis, per fidem autem, à sanguine Christi repurgati sumus ab omni peccato, aqua verò in mortẽ domini baptizati, quasi scripto quodam pepigimus & professi sumus, quòd mortui sumus peccato & mundo, viuificati verò iustitiæ, atque ita in nomine sancti spiritus baptizati, ac regenerati sumus. Regenerati verò & in nomine filij baptizati, Christum induimus. Induti autem nouum hominem, qui secundum deum cõditus est, in nomine patris baptizati sumus, & filij dei declarati. Opus itaque deinceps est vt nutriamur cibo vitæ æternæ, quã & ipsam nobis quoque ipse vnigenitus viuentis dei filius tradidit, quando dicit. Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod progreditur per os dei. Et quomodo hoc fiat docuit vbi dixit: Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me patris. Et iterum secundo, Amen, ad confirmandum quæ inferebat, & persuadendum auditoribus adiecto. Amen amen, inquit, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitã in vobis. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro nanque mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in ipso. Et paulo pòst scriptum est. Multi autem ex discipulis eius audito hoc sermone dixerunt, durus est hic sermo. Quis poterit eum audire?

audire? Cognito autem dominus in seipso, quòd murmurarent de hoc sermone discipuli, dixit eis. Hoc vos offendit? Si videritis ergo filium hominis ascendentem, vbi erat prius. Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquã. Verba mea spiritus sunt & vita. Sed sunt ex vobis quidã qui non credunt. Sciebat enim Iesus iam tum ab initio, qui essent credẽtes, & quis esset ipsum traditurus. Et dixit. Ideo dixi vobis, quòd nemo queat venire ad me, nisi sit illi datum à patre meo. Ab eo tempore multi discipulorum eius retro abibant, & amplius cũ illo nõ ambulabant, dicebat
A igitur Iesus ad duodecim. An & vos vultis abire? Respondit Simon Petrus, domine ad quem abibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognouimus te esse Christum filium dei viuentis. Et circa finem euangeliorum scriptum est. Acceptum igitur Iesus panem, gratijs actis, fregit ac dedit discipulis & dixit, Accipite, edite, hoc est corpus illud meũ, quod pro vobis frangitur, hoc facite in mei rememorationem. Et acceptum quoque poculũ, gratijs actis, dedit illis dicens, bibite ex hoc omnes, Hic est enim sanguis ille meus, sanguis noui testamenti qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in mei rememorationem. Attestatur istis & Apostolus dicens. Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis, quod Dominus Iesus in ea nocte, qua tradebatur, panem accepit, & gratijs actis fregit ac dixit. Hoc est corpus illud meum, quod pro vobis frangitur. Hoc facite in mei rememorationem. Similiter & poculum, posteaquam
B cœnassent, dicens. Hoc poculum, nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite in mei rememorationẽ. Quotiescunque enim ederitis panem hunc & poculũ hoc biberitis, mortem domini annũtiabitis quousque veniat. Quid itaque vtilitatis habent hæc verba? Vt edentes ac bibentes, perpetuò memores simus eius, qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, atq; ita instruamur necessariò custodire in cõspectu dei ac Christi eius traditum ab Apostolo dogma, quo dicit, charitas enim dei constringit nos iudicãtes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, omnes itaque mortuos esse. Et pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt, iam non amplius sibi ipsis viuant, sed ei qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Qui nãque edit ac bibit, videlicet in memoriã indelebilem eius, qui pro nobis est mortuus ac resurrexit, Iesu Christi domini nostri, rationẽ verò memoriæ obedientiæq; dominicæ ad mortem vsque, iuxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui vt prædictũ est, dicit. Constringit enim nos charitas dei, iudicãtes hoc, quòd si vnus pro omnibus est mortuus, itaq; omnes esse mortuos (quod in baptismate professi sumus) Et pro om-
C nibus est mortuus, vt qui viuunt iã non amplius sibi ipsis viuant, sed ei, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit, nihil habet vtilitatis, iuxta sententiã domini dicentis, caro non prodest quidquã. Accersit autem sibi ipsi qui talis est, iudiciũ quoque, dicẽte Apostolo. Qui edit ac bibit indignè, iudicium sibi ipsi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Non enim terribile tantum iudicium habet qui in carnis ac spiritus inquinamento ad sancta accedit indignè, accedens verò, reus fit corporis ac sanguinis domini, sed & otiose & inutiliter edens ac bibens, in eo, quòd non, per memoriam eius qui pro nobis est mortuus & excitatus, videlicet Iesu Christi domini nostri, custodit illud Apostoli quod dictũ est suprà: cõstringit enim nos charitas dei, iudicãtes hoc quòd si vnus pro omnibus mortuus est, igitur mortuos esse omnes, & quæ sequuntur. Quemadmodum enim sine conscientia & inutiliter tantũ ac tale bonum irritum facit, & sicut absque vlla gratiarum actione accedit ad tale mysterium, iudicium habet segnitiei, cùm dominus nec eos innoxios D
esse sinat, qui verbũ aliquod otiosum proferunt, & vehementius quoque otiositatis iudicium declaret in eo, qui talentum acceptum in otio & segnitie integrum seruauerat: Apostolus verò tradiderit nobis, quòd & is qui bonũ verbum prolatum non ad ædificationem fidei dispensat, contristet spiritum sanctum. Debemus itaque attendere quod sit iudiciũ eius qui indignè edit ac bibit. Non si qui fratrem quoque per cibũ contristat à charitate excidit, sine qua magna quoque charismata & iustificationes quoq; operantia nihil prosunt, quid de eo dicendum est, qui otiose & inutiliter edere audet corpus & bibere sanguinem domini nostri Iesu Christi, & hac ratione plus aliquanto contristat & infestat spiritũ sanctum, dum sine socia charitate vescitur? Iudicemus itaque hoc, ne vobis ipsis viuamus, sed ei qui pro nobis est mortuus & resurrexit, Christo Iesu domino nostro, edamus ac bibamus. Oportet igitur accedẽtem ad corpus ac sanguinem domini, ad rememorationem eius qui pro nobis est mor- E
tuus ac resurrexit, non solùm purum esse à quouis inquinamento carnis ac spiritus, ne ad iudiciũ edat & bibat, sed & euidenter ostendere & exprimere memoriam eius qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, in eo, quòd & mortificatus est, peccato, mundo, ac sibi ipsi, & deo viuit in Christo Iesu domino nostro.

SERMO SECVNDVS IN *capita tredecim diuisus.* Cap.

AN *quisquis baptismate secundum Euangelium domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, vt mortuus peccato, viuat deo in Christo Iesu.*

AN *non sit periculosum, si quisquam corde à conscientia praua, aut immunditia, vel inquinatione non repurgato, sacerdotio fungatur.* 2

AN *periculosum non sit, non purgatum ab omni carnis & spiritus inquinamento edere corpus domini & bibere sanguinem ipsius.* 3

AN *credendum sit cuiuis verbo dei persuasumq; esse oporteat de veritate eius quod dicitur, etiãsi aliud verbum aut factum vel ipsius domini vel sanctorum, quod contrarium esse videatur.* 4 F

AN *cuiusque verbi incredulitas & inobedientia digna sit ira & morte, tametsi non sint separatim singulis adiectæ minæ.* 5

AN *inobedientia in eo sit, si interdictorũ & prohibitorum aliquid fiat, vel in eo quoque si quid eorum quæ sic decreta sunt, omittatur.* 6

AN *possibile sit, vel acceptum, vel probabile deo, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum* 7

dum pietatis ac religionis sanctorum canonem.
8 *An acceptum sit deo, si opus præcepti, non ritè se-*
cundum præcepti rationem fiat.
9 *An communicandum sit præuaricatoribus, aut in-*
frugiferis tenebrarum operibus, etiam si eiusmodi ex
10 *his non sint, qui meæ fidei commissi sunt.*
11 *An offendere perpetuo sit periculosum.*
An oporteat, & tutum sit, quæ à deo mandata sunt
aliquando detrectare, aut prohibere eum qui ex iussu
mandata illius obit, aut prohibentes sustinere, maximè
si germanus sit qui prohibet, aut ratio quædam in spe-
12 *ciem probabilis mandato dei aduersatur.*
A *An quisque sit debitor omnibus & in omnibus cu-*
randis vel fidei suæ concreditis tantum, illisq; secundũ
13 *admensuratum sibi à spiritu sancto donum.*
An quamuis tentationem sustinere oporteat, etiam
si mortis minas adiunctas habeat, nisi obedientia deo
debita seruetur, & maximè in cura eorũ qui fidei no-
stræ concrediti sunt.

An quisquis baptismate secundum Euangelium domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, vt mortuus peccato, viuat deo in Christo Iesu.

Caput primum.

Quod si omnes, qui regnum dei nobis optamus, baptismatis gratiam æquè ac necessario expetimus & efflagitamus, iuxta domini sententiã dicentis, nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, nõ poterit ingredi in regnũ dei, omnes igitur ad hoc pariter obstringimur vt ipsi baptismatis B rationi respõdeamus & concordemus, Apostolo communiter baptizatis omnibus dicente. An ignoratis fratres, quòd quicunque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortẽ ipsius baptizati sumus? Consepulti igitur illi sumus per baptismum in mortem, vt quemadmodũ excitatus est Christus ex mortuis, per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, & quæ sequuntur. Et alio in loco, cum maiore reprehẽsione & clarius nobis tale dogma tradit, dicens. Quicunque in Christum baptizati estis, Christũ induistis. Non est Iudæus, non est Græcus, non est seruus, nõ est liber, non est masculus, non est fœmina. Omnes enim vos vnũ estis in Christo Iesu. Quemadmodum & iterum ad omnes dicit. In quo & circuncisi estis, circuncisione non manufacta in depositione corporis peccatorum, carnis videlicet, in circuncisione Christi, cõsepulti ipsi in baptismate, in quo & vnà excitati estis per fidem. Quisquis C igitur Euangelij baptismate baptizatus est, obligatus est ad hoc, vt secundum Euangelium viuat, quod & per ea patet quę alibi dicit, Cõtestor iterum omnem hominem circuncidentem se, quòd debitor est totius legis seruandæ. Constat itaque manifestè, quòd quisquis vnico illo, sicut scriptũ est, baptismate baptizatus est, simul debitor est secundũ verbum eius qui pro nobis est mortuus & resurrexit, adimplendi eius quod ab Apostolo scriptum est. Charitas enim Christi constringit nos, iudicãtes hoc, quòd si vnus mortuus est pro omnibus, mortuos itaque esse omnes. Et pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt iam nõ amplius sibi ipsis, sed ei viuat, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Si enim qui parte tantum aliquã corporis Mosaica circũcisione circuncisus est, debitor est totius legis seruãdę, quanto magis circuncisione Christi in expoliatione totius corporis peccatorũ, videlicet carnis, circuncisus, sicut scriptum est, debitor est seruãdi dicti Apostolici. Ego mundo crucifixus sum, & mundus mihi, Viuo autem nõ iam ego, sed viuit in me Christus. Itaque qui verè secundum verbum Apostoli in mortem Christi baptizatus est, mundo quidẽ seipsum mortificauit, verum multo prius peccato, iuxta eã rationem quæ ab Apostolo vbi de baptismate loquitur assignata est, vbi dicit. Quoniam vetus homo noster vnà crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt peccato non seruiamus posthac amplius. D Irreuocabili autem pacto se adstrinxit ad hoc, vt Christum sequatur in omnib⁹, id quod est deo integrè ac perfectè viuere, omnino adimplẽs Apostolica illa, quibus aliquando dicit. Obsecro vos fratres per miserationes dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo beneplacentẽ, rationalem vestrum cultum, & quæ sequuntur: aliquãdo verò. Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendũ illi in concupiscentijs ipsius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniustitię peccato, sed exhibeatis vos ipsos deo tanquam ex mortuis viuentes, & mẽbra vestra arma iustitiæ deo. In istis autem & similibus dogmatis, iterum dicens. Non est Iudæus, nõ est Græcus, nõ est seruus, non est liber, non est masculus, non est fœmina. Omnes vos enim vnus estis in Christo Iesu, hoc quęritur, vt digni reddamur omnes, veluti vnus, qui illud Christi audiamus veni serue bone. In modicis fu- E isti fidelis, supra multa te constituã, intra in gaudiũ domini tui, id quod promerebimur, si quisq; nostrũ admensuratã sibi gratiã, sicut scriptũ est, in qua vocat⁹ est, & cõsors effectus, abũdãtiore cura & impigro studio auctiorẽ reddere sategerit.

An periculosum non sit, si quisquam corde à conscientia aut praua, vel immunditia aut inquinamento non repurgato, sacerdotio fungatur.

Caput secundum.

Moses per ea quæ tunc in lege à deo data posuit, typum quendam ad nostri adhortationem præfigens, scribit. Et dixit dominus ad Mosen, loquere ad Aarõ dicẽs. Homo ex stirpe tua, in generationibus vestris, habens in seipso, macu- F lam, nõ accedet ad offerendum dona deo ipsius. Quoniam omnis homo, in quo vel qua, macula est, non accedet. Et in sequentibus quid per maculã intelligat, exponit. Nempe quod esse debeat absque vllo alieno & superfluo in corpore membro, nec vnius alicuius membrorum suorum vel parte tãtum læsus aut vitiatus, etiãsi tantum non sit vitium vt ab incessu impediat, dum modò saltem deformitatem inducat, aut corporis integritatem lędat. Dominus verò dicit. Templo maior est hic, instruit nos tanto scelestiorem & impium magis esse eum qui cùm impurus sit, corpus domini administrare audet, qui seipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem bonæ fragrantiæ

Leuit. 21.

ἱερουργῶν.

grantiæ dedit, quãto corpus vnigeniti filij dei excellentius est arietibus ac tauris. Excellẽtius dico nõ collationis ratione. Est enim excellẽtia incõparabilis. At maculã & vitiũ iã in nouo testamẽto, nõ referre oportet ad corpus, sed ad iustificationes Euãgelicę pietatis. Quãdo videlicet prçceptũ dei vel non plene, vel mutile, vel nõ ita fit, vt deo placere posit, & quasi tuber, vel lepra quædã humani sensus illi infigitur. Necessarium itaq; semper quidẽ est, maximè verò tanti ac talis mysterij celebrandi tẽpore, seruare prçceptũ Apostoli dicentis. Cùm has itaq; promissiones habeamus dilecti, repurgemus nos ipsos ab omni inquinamẽto carnis ac spiritus, perficientes significationẽ in timore dei, nec vllã aliqua in re dãtes offensionẽ, ne vituperetur ministerium, sed in omnibus cõmẽdemus nos ipsos tanquã dei ministri. Hoc pacto poterit quis dignus fieri ad sacrificãdum mysterium domini, secundum Euangelium dei.

παρ᾽ ἐλίγον ἢ ἐλλιπῶς.

A

An tutum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis & spiritus edat corpus domini, & bibat sanguinem eius.

Capvt tertivm.

Gravissimvm supplicium in lege deus aduersum eos decreuit, qui cũ sint immũdi, sancta contingere nõ verentur. Typicè nãq; illis quidem, nobis verò admonitionis gratia, scriptũ est ad hunc modũ. Et loquutus est dominus ad Mosen dicens. Dic Aaroni & filijs eius. Abstineant à sanctis filiorum Israël, nec polluãt nomen meum sanctum, quæcunq; illi mihi sanctificãt. Ego dominus. Dic illis, in generationibus ipsorum: Quisquis hominum ab omni vestro semine, ad sancta, quęcũq; filij Israël domino sanctificãt, in immunditia sua cõstitutus, accedit, exterminabitur anima illius à facie mea. Ego dominus. Si tales minæ aduersum eos positæ sunt, qui temere ad ea sacra accedunt, quę ab hominib⁹ sanctificãtur, quid dicendum est de eo, qui in tãtum ac tale mysterium temerarius est? Quanto enim maius aliquid is est tẽplo, secundũ domini vocẽ, tãto grauius & terribilius est in animę impuritate cõstitutum corpus. Christi temerè contingere, quàm sit accedere ad arietes vel tauros, dicẽte Apostolo. Itaq; qui edit panẽ aut bibit poculum domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini, immo vehemẽtius ac terribilius iudicium per repetitionem exprimente, cùm dicit. Probet autẽ quisq; seipsum, & sic de pane hoc edat & de poculo bibat. Qui nãque manducat ac bibit indignè, iudicium sibi ipsi manducat & bibit, nõ dijudicans corpus domini. Quòd si in immunditia tãtum cõstitutus (Immunditię verò proprietatem typicè ex lege discimus) tam terribile iudicium habet, quãto magis, qui cùm in peccato sit, corpus domini cõtingere audet, grauius sibi accersit iudicium? Mundemus itaq; nos ab omni inquinamento. (Differentia verò inquinamenti & immunditiæ, sapientibus est manifesta, atque ita ad sancta accedamus, vt iudiciũ eorum qui dominum occiderunt effugiamus: propterea quod quisquis ederit panem & biberit poculum domini indignè, reus erit corporis ac sanguinis domini. Habebimus autem vitã æternam, sicut promisit qui mentiri nequit, dominus ac deus noster Iesus Christus, si edentes ac bibentes memores fuerim⁹ eius qui pro nobis est mortuus, & sententiam Apostoli seruauerimus dicentis. Dilectio nanque dei nos constringit, iudicantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, omnes itaq; mortuos esse. Et pro omnibus mortuum esse, vt qui viuũt, iã nõ amplius sibijpsis viuãt, sed ei, qui pro nobis est mortu⁹ ac resurrexit, quod & in baptismate professi sumus ac polliciti.

B

C

διαφορὰ τοῦ μολυσμοῦ πρὸς τὴν ἀκαθαρσίαν.

D

An cuiuis verbo dei credendum sit, & obtemperandum certa persuasione verũ esse quod dicitur, etiamsi vel verbum vel factum aliquod ab ipso domino, aut sanctis expressum, contrarium videatur.

Capvt qvartvm.

Tametsi omnibus modis aliena debeat esse hæc quæstio ab eo, qui domini nostri Iesu Christi vnigeniti viuentis dei filij confessionem recepit, per quem omnia facta sunt, siue visibilia, siue inuisibilia, adeoq; & verborum illorum quæ à patre audiuit, attamen respõdere debemus obedientes Apostolo, qui sic scripsit, Parati estote ad respõdendum vnicuique rationem eius fidei quæ in vobis est petenti. Et ne si de nostro aliquid attulerimus, amphiboliam moueamus audientibus, ad memoriam reuocemus ipsius domini verba dicentis, Amen Amen dico vobis, iota vnũ, aut apex vnus haudquaquam prçteribit à lege donec omnia fiant. Et iterum, Facilius est transire cælum ac terram, quàm vt legis vnus apex intereat. Si verò plus aliquid. Salomone hic est, & plus Iona, consentaneũ est dicere, & plus Mose, Apostolo posteaquã de inaccessa Israëlitis Mosis gloria, in collatione gloriæ domini nostri Iesu Christi disseruit, subiungente, quoniam glorificatum non est, quod glorificatũ erat in hac parte, propter eminentem gloriam. Si nanque quod euacuatum est in gloria fuit: multo magis quod solidum permanet in gloria est. Hoc pacto, si ex his quoque dictis edocti fuerimus, quę in Euãgelio sunt dicta, indubitata fide tanquam firmiora agnoscere & confiteri, simul Christi iterum memores erimus dicentis, Cælum ac terra transibunt: verba verò mea prorsus non transibunt. Suffecerant itaque plus omnibus quidem verba domini ad hoc, vt in spiritu sancto ac principali corda nostra confirmarent, quo indubitanter ac solidè vnicuique verbo per os dei progresso adhæreremus: verum vt quorundam imbecillitati succurramus, conuenit forsan, vt testimonium quoque vnius aut alterius ex multis adducamus. Dauid igitur dicit, Omnia mãdata domini fidelia sunt, cõfirmata in seculũ seculi, facta in veritate & æquitate. Et iterũ. Fidelis dominus in omnib⁹ verbis suis, & sanctus in omnibus operib⁹ suis, & talia multa. Iehu verò in libris Regum dixit. Videte, quàm non cadat verbum domini in terram. De illis verò, quæ quandã videntur habere contrarietatẽ, melius est vt sibi ipsi lector fidem nõ habeat, vtpote qui nõdum ad cognitionẽ diuitiarũ sapientię dei peruenit, & quia difficile est penetrare ad inscrutabilia iudicia dei, quã vt obnoxius fiat iudicio audaciæ ac

E

F

2. Reg.

ac temeritatis,& audiat illud,impius est qui Regi
dicit,iniquè agis.Et quis accusabit electos dei?Li
cet autem multa multis apertam videantur habe-
re solutionem,attamen etiam ea quę cōtraria vi-
dentur,obseruare debemus.Nam quando in mā-
dato dei cōtrarium aliquod vel verbum vel factū
esse videtur,nihilominus necesse est vt quisq; mā-
dato obediat, nec temerè ad profunditatem di-
A uitiarum ac sapientiæ dei irruat,aut excusationes
in peccatis prętexat.Nam hoc deo placere,& pe-
riculo carere ex diuinis scripturis didicimus. Si
quādo autem mandatum mandato repugnare vi-
detur, necesse est, vt hypotheses ipsorum disca-
mus,& totam pericopen legentes,consonantiam
cognoscamus, ac quod vnicuique cōpetit ad scō
pum supernæ vocationis obseruemus, ad quem
vtraq; mādata tēdunt,partim morbum nostrum
curantia,partim profectum largientia,quo ad di-
uini beneplaciti perfectionem ducamur, dicente
domino,aliquādo quidem. Nemo lucernam ac-
censam abscondit subtus modium,sed super can
delabrum, vt luceat omnibus qui sunt in domo.
Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videāt
opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum
qui in cęlis est,aliquādo autem. Te verò eleemo-
synā faciēte,nesciat sinistra tua,quid faciat dextra
tua.Et multa similia inuenies apud Euāgelistas &
Apostolum.Quòd si mandatum nobis datur,nec
additur, quomodo fieri debeat, obediamus do-
mino dicenti.Scrutemini scripturas,& imitemur
Apostolos, qui ab ipso domino dictorum ipsius
B declarationem petebant, & eorum quæ ab ipso
dicta sunt veritatem ac salubritatem, ex illis quæ
alibi dicta sunt discam⁹.Vtpote in eo quod dixit.
Colligite vobis thesauros in cælo,cùm ex ijs quę
adolescēti pręcepta sunt,quo sensu dictum sit di-
scamus,dicente ad illum domino,Vende quę ha-
bes,& da pauperibus,& habebis thesaurū in cæ-
lo:tum ex illis quæ regnum cælorum hæreditate
acquirere cupientibus dicta sunt,nempe.Noli ti-
mere pusille grex, quoniam cōplacitum est patri
vestro cælesti dare vobis regnum. Vendite quæ
possidetis,& date eleemosynam, facite vobis sac
culos qui nō inueterascunt,thesaurum indeficiē-
tem in cęlis.Si verò periculum quoque obseruan
tiam mandati concomitatur, quæ est nostra glo-
riatio, memores simus Apostoli dicentis. Melius
mihi est vt moriar,quàm vt gloriationem meam
quisquā inanem reddat.Et alibi latius,Quis nos
separabit à charitate Christi?Adflictio?Angustia?
Persequutio?fames?nuditas?periculum? gladius?
& quæ sequuntur: vnde vrgentius docemur, vt
mādata dei obseruemus,& abundantiorem erga
dominum dilectionem demōstremus, dicentem.
C Qui diligit me mandata mea seruabit, & plerisq;
locis alijs similiter. In reliquis verò imitemur
Apostolum dicamusque,O altitudinē diuitiarum
sapientiæ ac scientię dei,quàm inscrutabilia sunt
iudicia eius? & inuestigabiles viæ eius? Quis
enim cognouit mentem domini, qui de cælo de-
scēndit,& verba patris nobis annuntiauit?Cui fi-
dem habere & obedire & necessarium est ac salu
bre,tanquā liberos parentibus & pueros præce-
ptoribus, iuxta ipsam domini nostri Iesu Christi
vocem dicentis, Nisi quis acceperit regnum dei
sicut paruulus,prorsus non intrabit in illud.

An vnius cuiusque verbi inobedientia ira ac
morte sit digna, etiamsi non separatim ad
singula adiectæ sint minæ.

CAPVT QVINTVM.

QVOD iram ac mortem cuiusque verbi dei
inobedientia promereatur,latius quidem in
Epistola de consonantia dictum est: vt autem &
hîc vnius aut alterius ex multis testimonij admo-
neamur, audiamus Ioannem Baptistā dicentem.
Qui credit in filium,habet vitā æternam:qui ve- D
rò non credit (quod autem infinitè loquitur, ne-
minem non includit) non videbit vitam, sed ira
dei manet supra ipsum, deinde & ipsum definitè
pronuntiantem, Iota vnum, aut apex vnus, non
præteribit à lege donec omnia fiant. Si verò quæ
legis sunt, ita habent: quanto magis, quæ sunt
Euāgelij? sicut & ipse dominus hoc sæpenumero
affirmauit. De eo verò,an ita sit,etiam si non sin-
gulis separatim adiectæ sint minæ, sufficere puto
fidelibus,si memores sint ipsius domini,qui in pe
ricopa doctrinæ suæ quā beatitudinum catalogo
subiecit,in qua complurium prohibitorum me-
minit,quibusdam quidem comminationes adie-
cit,dicens.Quisquis irascitur fratri suo obnoxius
erit iudicio :qui verò illi rhaca dixerit,obnoxius
erit concilio,qui autem dixerit, fatue, obnoxius
erit gehennę igni,& eiusmodi alia multa,quibus
dam verò nihil minarum addidit,vtpote cùm di-
cit. Quisquis mulierē viderit ad cōcupiscendum
eam, iam adulterium cum ea commisit in corde
suo.Et iterum. Ego autem dico vobis, ne iuretis
omnino.Et post pauca. Sit autem sermo vester, E
est est,non non. Quod si amplius quid adiungi-
tur,ex malo est.Et talia multa, absque vllius pœ-
næ minis separatim ad singula adiectis, generali-
ter aduersum omnes pronuntiauit,præmissa pri-
mum illa sententia quæ dixit. Nisi abundauerit
iustitia vestra plus quàm scribarum ac pharisæo-
rum, non intrabitis in regnum cælorum, deinde
adiecta hac cōclusione.Quisquis audit hosce ser-
mones meos,& non facit eos comparabitur viro
stulto, qui ædificauit domum super arenam, &
descendit imber, & venerunt flumina, ac flaue-
runt venti,& impegerunt in domum illam,& de-
iecta est, & fuit ruina illius magna. Et multis etiā
alijs locis, facta peccatorum mentione, non ad-
iecit singulis debitum ac repositum supplicium,
sufficere ratus,quod in genere sępenumero con-
tra quæuis peccata dixit. Quoniam verò opus ha
bēt imbecilliores vt iuuentur, ad memoriam re-
uocemus & Apostolum. Dominum nanque imi-
tatus & ipse aliquando quidem dicit, Si quis fra-
ter nominatus,aut fornicator fuerit, aut auarus,
aut idololatra, aut conuiciator, aut vinosus, aut
raptor,cum tali ne cibū quidem sumite:aliquan-
do verò,ne mentiamini alius alij. Et alibi.Omnis F
ira, & furor, & clamor, & blasphemia tollatur à
vobis,cum omni malitia. Et huiusmodi sæpenu-
mero multa,absque vlla supplicij mentione dicit.
Alibi generaliter supplicium quoque adijcit di-
cens.Ne erretis.Neq; fornicatores, neq; molles,
neque masculorū cōcubitores, neq; fures,neque
auari,neque vinolēti, neque cōuiciatores, neque
raptores regnū dei hęreditate possidebunt. Alio
verò loco iterū latius scribit,Et sicut non proba-
uerunt

τὸ δὲ ἀόριστον, παντός ἐστι περιληπτικόν.

uerunt vt deum haberent in notitia, tradidit eos deus in mentem reprobam, vt facerent quæ non cōueniunt, repletos omni iniustitia, versutia, auaritia, malitia, plenos inuidia, cæde, contentione, dolo, malis moribus prẹditos, susurrones, obtrectatores, dei osores, cōtumeliosos, superbos, arrogātes, inuentores malorum, parentibus immorigeros, expertes intelligētiæ, pactorum transgressores, ab affectu charitatis alienos, nescios fœderis, immisericordes. Qui quidem, cùm iustitiā dei cognouerint, quòd qui talia faciūt digni sint morte, non solùm ea faciunt, sed & facientibus assentiūtur. A Quapropter inexcusabilis es ô homo, quisquis es, qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim facis ipse qui iudicas. Et multis in locis similiter: ex quibus ostenditur, quod etiāsi in particularibus nō sint cuiq; peccatorum speciei additæ supplicij cōminationes, necessariò tamen hoc agnoscere debemus, quòd ineuitabili necessitate generali alicui sententiæ subijciatur, quisquis vel vnum præceptum trāsgreditur, domino nostro Iesu Christo ita pronuntiāte. Nam qui spernit me, & verba mea non accipit, habet à quo iudicetur. Sermo meus, quē loquutus sum, ille iudicabit eū in nouissimo die. Et quæ ibi cum maiore terrore sequuntur, Ioanne verò Baptista, quo nemo maior est, definitione contestante ac dicente. Qui filio non credit, vitā non habebit, sed ira dei manet supra ipsum. Hoc enim consuetudinis est diuinitus inspiratæ scripturę, etiam in veteri testamento. Etenim & per B Mosen, qui pleraq; legis scripsit, absque adiectis cōtra transgressorem aut neglectorem minis, generalem aduersus omnes maledictionem, grauissimum sanè supplicium euidenter exprimentem subiecit dicens. Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quę scripta sunt in libro legis huius. Et alibi, Maledictus sit, inquit, qui facit opera domini negligenter. Quòd si maledictus est qui illa negligenter facit, quo non supplicio dignus est, qui omnino non facit?

An inobedientia sit in eo, si quid vetitorum fiat, vel etiam in eo si quid eorum quæ decreta sunt omittatur.

Capvt sextvm.

Ivdicivm hoc dominus noster Iesus Christus acrius ac cōstantius affirmauit, cùm ad amolitionem prẹcepti erroris, tū ad confirmāda corda nostra in fide sana, volens nos iudiciorum dei timorem docere, non solùm per verba, sed & per exempla: propterea quod ipsis rebus veritatis nobis persuasio penitius infigitur. Et primum quidem. Nisi abundauerit, inquit, iustitia vestra, plus quàm scribarum ac pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Et post totam illam pericoC pen doctrinæ suæ sententiam cum hypodigmate subiecit, dicens. Quisquis audit sermones istos meos, & non facit eos, assimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum suā super arenā, & descendit imber, & venerunt flumina, & flauerūt venti. & cum fragore proruperunt in domum illam, & lapsa est. Et fuit ruina illius magna. Et iterum, Ficum habebat quis plantatam in vinea sua, & venit quærens ex ea fructum, nec inuenit. Et dixit ad vinitorem suū. Ecce iam tres anni sunt ex quo venio: quærens fructum in ficu hac, nec inuenio. Excide eam. Vt quid vel terram occupat? Et alibi apertius iudicium hoc exponit dicens, Discedite à me maledicti in ignem æternum, præparatum diabolo & angelis eius. Et addit, non patrationē vetitorum, sed omissionem eorum operum quæ vt fiant decreta sunt, dicens. Esuriui & non dedistis mihi cibum: sitiui, & non dedistis mihi potū, & quæ sequuntur. Multa autem similia inuenire est ex quibus demonstratur, quod non solum ij, qui mala faciunt, digni sint morte, quibus & ignis inextinguibilis paratus est, cum quibus condemnantur etiam illi, qui à bonis operibus vacāt: D Sed & qui negligenter quæ bona sunt faciunt. Scriptum nāque est. Maledictus omnis, qui facit opera domini negligenter. Tempestiuum fuerit meminisse & Ioannis, ad eos qui peccatorum per baptisma remissionem accipiebant, dicētis. Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis, vt fugiatis à ventura ira? Facite fructus resipiscentia dignos, nec videamini dicere inter vosipsos, patrem habemus Abrahamum, dico enim vobis, quòd potest deus ex lapidibus istis excitare Abrahamo filios. Iam autem securis ad radicem arborum posita est. Quæcunque igitur arbos non facit bonum fructum, exciditur, & in ignem mittitur. Horum itaque quodque non meminit alicuius mali operis patrationem, sed vacationem à iustitia pietatis. Si nanque maledictus est, quisquis opera domini negligenter fecit, propterea quòd illa non competenti animi alacritate fecit: quanto magis maledicti sunt qui quodcunque bonū E facere non sustinent, & meritò audiunt, discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ex omnibus itaq; istis manifestum est, quòd solito maiore celeritate, & impigro studio cum bono & fixo desiderio opus sit in mandatis domini nostri Iesu Christi, vt & nos digni simus beatitudine illa de qua ipse dominus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis dei filius dixit, Beati esurientes & sitientes iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

An possibile, aut gratum, aut acceptum deo sit, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum pietatis sanctorum canonem.

Capvt septimvm.

In veteri quidem testamento dicit deus. Peccator, qui vitulum mihi immolat, perinde est atque qui carnem mactat: & qui similam scilicet quasi qui offert sanguinē suillū. Tantum cautionis de ijs quæ ad sacrificandum offeruntur cautionis ac diligentiæ legislator exposcit, & tam horrendum aduersum delinquentes iudicium statuit. In F nouo vero, dominus noster Iesus Christus, per seipsum in euangelijs dicit. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Et, Nemo potest duobus dominis seruire, Et, Nō potestis deo seruire & Mamonæ. Et apertissime decernens. Ita, inquit, quisquis ex vobis non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Iam si de rebus medijs talis lata est sententia, quid dicēdum est de vetitis? Per Apostolum verò sic dicit. Ne

προσίζζησαν.

Ne ducatis alienum iugum cum infidelibus. Quę nanque participatio est iustitiæ cum iniquitate? aut quæ communicatio luci cum tenebris? Quis cõsensus Christo cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? aut quid conuenit templo dei cum idolis? His scilicet declaratũ est, quàm hoc quod quęritur, sit impossibile, deoque ingratum, & audẽti periculosum. Quapropter adhortor, quemadmodum & dominus docet, vt faciamus arborem bonam, & fructum eius bonum & repurgemus primum, quod intra poculum est & patinã, A & tunc etiã quod extra est, mundum erit totum. Et per Apostolum instructi, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus atq; ita perficiamus sanctificationem in dilectione Christi, vt deo grati & accepti domino ad regnum cælorum reddamur.

An acceptum sit deo opus præcepti nõ competenter iuxta rationem præcepti factum.

Caput octavum.

Hac quæstione manifestè, & quasi quodam canone aduersus quancunque talem caussam, à veteri testamento docemur, tanquam ex persona dei, dicente, Si rectè quidem obtuleris, rectè autem non diuiseris, peccasti, quiesce, ad te est auersio ipsius, quòd non solùm acceptum deo nõ sit, quod non est oblatum legitimè, sed & in peccatum reputetur ad eum modum offerenti. Consimili autem modo & constantem pietatis canonem ab Apostolo per humanum exemplum ad- B uersus quosuis catholicè positũ discere licet, vbi sic dicit. Et si certet quis, nõ coronatur, nisi legitimè certauerit. Cũ maiori verò tremore, & domini nostri Iesu Christi admoneri possumus, terminum etiam exprimentis, cùm dicit, Beatus est seruus ille, quem dominus, vbi venerit, ita facientem inueniet. In eo enim quod dicit, ita facientem, eum qui non ita fecit à beatitudine excidisse declarat, quemadmodum & ex multis tã veteris quàm noui testamenti historijs ac dictis exactè cognoscere, & certò persuaderi licet. Illud autẽ, nõ ita, committitur, dum vel præter locum debitum, vel præter tẽporis opportunitatem, vel præter personę decorum, vel pręter caussam, vel pręter mensuram, aut præter ordinem, siue præter animi propositum & sententiam aliquid geritur. (Quãdo aliquid non rectè geratur.) Videamus autem primum de eo quando aliquid nõ suo loco geritur. Apostolus sanè ijs quæ con- C suetudinem obtinuerunt ad manifestiorem confirmationem eorum quę pietatem decent audientibus parandam vsus est, vbi dixit. An non & ipsa natura vos hoc docet, quòd viro quidem si comã nutriat, ignominia: mulieri verò si comã nutriat, gloria sit, & quæ sequuntur. Consequens igitur est vt & nos, ijs quæ in natura obtinuerũt ad pręsentis vitæ necessitatem vtamur. Licet autem vitam nostram sustentent cibus ac potus, quis tamen sapientum sustineat in foro edere & bibere? Aut quis sustineat in petrosa abijcere semina, ad perditionem cum ipsorum tum & frugũ, quæ ex illis sperari poterant? Et multa inuenire licet, quę non suo loco periculosè videlicet & damnabiliter fiant. Deinde rursus memores Apostoli dicentis. Hęc in typo cõtigerunt illis, scripta sunt autem ad nostri admonitionem, in quos fines seculorũ peruenerunt, videamus num quæ in lege à deo ad pietatem tradita, inter se communicant, constantem & immobilem differentiam habuerint, ita vt quædam separatim & extra Hierusalẽ facta periculum attulerint: quædam verò adhuc amplius, in ipsa quoque Hierosolyma, magis templo & aræ quàm alijs locis deputata erant, vtpote diuino cultui adordinata, & quę in templo & ara fiebãt, nemo audebat in alijs Hierosolymæ locis facere: nec quæ alijs in locis fiebant, licebat mox in templo quoque fieri. Nobis quoque periculũ est male obiti mãdati, si loci rationem neglexeri- D mus, maximè si sacerdotij mysteria in locis prophanis celebrauerimus: propterea quòd ea res iudicium haberet contemptus in celebrãte, offendiculũ quoque generaret pro varietate affectionum multifariam, propter variam multorum in rerum diuinarum scientia infirmitatem. Si verò quisquam obijciat. Quid igitur est quod Apostolus dixit, volo viros precari in quouis loco, ob id quod dominus ipse potestatem dedit adorãdi deum in omni loco, vbi dixit, neque Hierosolymis posthac, neque in mõte isto adorabitur pater? hoc dicendum est, quod illud, in omni loco, non comprehendit eos locos qui humanis vsibus, rebúsque immundis & prophanis deputati sunt, sed dilatat ac diducit adorationẽ dei ab arcto Hierosolymę ambitu in omnem totius orbis locum. Et secundum prophetiã hostiæ, eum qui diligenter ac studiosè ad sacerdotiũ gloriosi mysterij obeundum propensus est, deo dicare oportet. Nam etiamsi audiamus prophetam dicen- E tem, vos autem omnes sacerdotes dei vocabimini: neque tamen omnes mox huiusce sacerdotij ac ministerij potestatem vsurpamus, neque alius alij datam gratiam licitè potest ad se rapere, sed quisquis fidelium proprijs doni dei terminis cõtentus manet, docente nos Apostolo, dũ ad omnes quidem dicit, obsecro autem vos fratres per miserationes dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationalem vestrũ cultum. Et ne conformemini huic seculo, sed transformemini per renouationem mentis vestræ, vt probetis quę sit voluntas dei bona, & placens, & perfecta, ad vnumquenque verò, manifestè quidem cuique cõpetens ministerium discretim adiudicans, alienũ verò ordinem inuadere vetans: dico enim, inquit, per gratiam dei quę data est mihi, vnicuique versanti inter vos, ne F plus sapiat, quàm oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut vnicuique deus partitus est mensuram fidei. Et per mutuam illam membrorum corporis rectã dispositionem, quam inter se addecentem venustatem pariter & securitatem necessariam habet, normam nobis pręscribit, quàm cõmodè ac decenter inter nos ad beneplacitum dei, in dilectione Christi Iesu, & charismatũ differentia dispositi esse debeamus. Dicit enim, Quemadmodum in vno corpore membra habemus multa, omnia verò membra non eundem habent actum: ita & multi vnum corpus sumus in Christo, singulatim autem alij aliorum membra: sed tamen habentes charismata secundum datam nobis gratiam, varia; siue prophetiam secundum

cundum analogiam fidei, siue ministerium in administratione, & quæ sequuntur. Quòd si ad vnum scopum diuini beneplaciti alius alij mutuam operam conferentes, ac tantam inter nos mutuo communionis in dilectione Christi coniunctionem habentes, non permittimur, vt quis propriũ ac deputatum doni accepti locum trãscendat, quomodo non multo magis eos locos, qui alienis & cultui dei cõtrarijs rebus seruiunt, à sacris secernere debemus? Ex omnibus nanque illis, quæ ex diuina scriptura commemorata sunt, & talibus ac prædictis quoque exemplis instruen- A di sumus, quòd quidquid in loco fit, in contrarium tandem proposito scopo finem peruersum cedat. De eo verò, quod intempestiuè fit, ipsum dominum nostrum Iesum Christum audire licet, dicentem. Quapropter assimilatum est regnum cælorum decem virginibus, quæ quidem acceptis lãpadibus suis exiuerunt in occursum sponsi. Quinque autem ex illis erant prudentes, & quinque fatuæ. Quæ quidem fatuæ acceptis secum lampadibus oleum non acceperant: prudentes verò oleum acceperant in vasis suis. Tardante verò sponso dormitauerunt omnes ac dormierunt. Medio autem noctis clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ & ornauerunt lampades suas: fatuæ verò prudentibus dixerunt, date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes dicentes, Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, profectæ potius ad eos qui vendunt, emite vobis ipsis. Abeuntibus autem illis emptum, venit sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nu- B ptias, & clausa est ianua. Nouissimè verò veniunt & reliquæ virgines dicentes, domine, domine, aperi nobis. Ille verò respondens ait. Amen dico vobis, non noui vos. Vigilate igitur quoniam nescitis neque diem neque horam. Quoniam autem noui, quòd de eodem iudicio sæpe repetita denuntiatio, acrius vrget, & magis persuadet, & quæ alio in loco in eundem sensum dicta est parabola, isti adijciam. Dicit autem ipse dominus ad hunc modum. Multi conabuntur ingredi, nec poterunt. Cùm autem ingressus fuerit paterfamilias, & clauserit ianuam, & cœperitis dicere, domine, domine, aperi nobis. Et tunc respondens dicet. Non noui vos, vnde sitis. Propterea dico vobis, estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Et multis alijs in locis similia dicit. Quòd si & Apostolus ad testimonium aduocandus est, audiamus ipsum, Propheticum quidem dictum commemorantem, ac dicentem. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te, de suo vero adiungentem. Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis. Et iterum. Itaque tanquam tempus habentes operemur bonũ, ad omnes quidem, maximè autem ad domesticos fidei. Si verò adhuc & alio testimonio opus C est, recordemur & Dauidis dicentis, pro hac precabitur ad te omnis sanctus in tempore opportuno, deinde & Salomonis, qui omnia suis temporibus admetitur, eo quòd omnia suis temporibus bona sunt. Quod vero decoro personę repugnat, quàm sit malum, in veteri testamento, vtpote in exemplo Chore videre est, in illis, qui ausi sunt sacerdotium sibi non concreditum inuadere, cuius gratia per iræ diuinæ seueritatẽ in exitum & interitum horrendum ceciderunt. Ab ipso domino instruimur, vt cauti simus, qui ad discipulos suos dicit. Non sum missus nisi ad oues, quæ perierũt domus Israël. Ad mulierculam verò, Non est bonum, inquit, sumere panem filiorum & proijcere ante catellos. De eo verò quod pręter caussam & institutum fit, ex veteri quidem instrumento instruimur, vbi cùm pręceptũ esset, vt hostię offerentur ex animãtibus mundis integris, & immaculatis, non ex talibus offerebantur de quo deus dixit, offer illud principi tuo, an gratum illi futurũ sit, & an faciem tuam suscipiat: ex nouo verò, D ab ipso domino nostro Iesu Christo, ex propheta Esaia aliquid contra Iudæos commemorante ac dicente, Bene prædixit de vobis Esaias propheta dicẽs. Populus iste labijs suis me honorat, cor autem eorũ procul abest à me. Inuanum colunt me docentes doctrinas, mandata hominum. Ab Apostolo autem, qui testimonium quidem dat cõscientiæ Iudæorum: verum eos condemnat propter iustitiæ differentiam, sic scribens. Testimonium enim illis perhibeo, quòd zelũ dei habent, at non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam dei, & propriam statuere quærentes, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quapropter Apostolus qui beneplacitum dei germanè curabat, post expositionem iustificationum quas eximias in lege acquisierat, subiũgit. Attamen omnia arbitror damnũ propter excellentiã cognitionis Christi Iesu domini mei, propter quem omnia pro detrimento duxi ac pro reiectamentis habeo, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam, quæ est per fidem Christi Iesu, iustitiam ex deo, in fide, vt cog- E noscam illum, & quę sequuntur. Istis autem & similibus nos abundè satis docet, vti caueamus, ne humanam iustitiã vnquam, ei canoni, qui ad diuinum beneplacitum obtinendum in Christo Iesu domino nostro præfixus est, superinducamus. De eo sanè, quod præter mẽsuram committitur, sufficere puto, si Christi memores fuerimus, ad distinctionem mensuræ veteris dilectionis (Scriptum autem est, diliges proximum tuum sicut teipsum) qui dixit. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis vos inuicem, sicut ego dilexi vos. Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animã suam ponat quis pro amicis suis. Et in vniuersum omnium pariter iustificationũ modos à Christo discere possumus, qui ita de illis definiuit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum ac pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Præter ordinem verò & seriem rerum agitur, quando quæ prima sunt secũdo quis aut tertio loco collocare satagit, & quæ in tertium locum subordinata sunt, principium putat inter ea F quæ præcepta sunt. Vtpote si quis ex his quæ dominus adolescenti qui dixerat, hęc omnia seruaui à iuuentute mea, præcepit dicens, vende quæ habes, & da pauperibus & sublata cruce tua, veni, ac sequere me, ei qui nihil dum eorum quæ præmittuntur pręstitisset, quod alterum est, nempe, sequere me, iniungere: & iterum, vbi dicit. Si quis venit ad me abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me: illud: sequatur me: præor-

ἀφ᾽ οὗ ἂν εἰσέλθῃ.

præordinatis præponere, ac rursus, vbi post multa subiúgit, si quisquis ex vobis nõ renútiauerit omnibus quę possidet, nõ potest meus esse discipulus, ante præstita prædicta, discipulum se esse imaginari velit. Propterea necessariũ est præceptum Apostoli seruare dicentis. Omnia honestè & iuxta ordinem fiant. Præter animi verò sententiam aliquid geritur, vtpote, quando dominus de illis qui studio placendi hominibus eleemosynã, aut aliam aliquam iustitiã, vt hominibus conspicui sint, faciunt, dicit. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Adhuc autem acrius insectatur malitiam eorum qui humana affectione mandatum domini faciunt, ostendens, quòd non solùm mercedem amittit, sed & supplicio dignus est, qui nõ pietatis gratia, sed vel studio placendi hominibus, vel propter aliquã aliam voluptatẽ, aut auaritiam, aut quæstum, mandatum dei facit, quale genus hominum Apostolus quidem reprehendit, ipse verò dominus vehementius condemnat dicens. Multi venient in illa die dicentes, domine, domine, Nõ in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus, & comedimus tecum ac bibimus, & in plateis nostris docuisti? Et tunc respondebo illis dicẽs, discedite à me, nõ noui vos, vnde sitis. Operarij iniqui: vt ex istis itaque ac similibus manifestum sit, quòd etiamsi quis charismatis alicuius operationem habeat, & mandata faciat, nõ tamen secundum animi sententiam, & scopum, quem dominus docuit dicens. Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrũ qui in cælis est. Et quem Paulus, in Christo loquutus ostẽdit, Siue edatis, inquiens, siue bibatis, siue quid aliud faciatis, omnia ad gloriã dei facite, meritò tamen audiat, quæ dominus respondit, ex quibus Apostolus dicere didicit. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonãs, aut cymbalum tinniens. Et si habuero Prophetiã, & cognouero omnia mysteria, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeã nihil sum. Et si erogauero omnem substantiã meã, & tradidero corpus meum vt cõburar, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Et alibi generalius, ac vehementius. Si adhuc hominibus, inquit, placerem, Christi seruus vtique non essem. Si verò & ex veteri instrumento ad confirmationem huius sentẽtiæ testimonium requiris, Moses dicit, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex omni mẽte tua, & ex omni virtute tua, & diliges proximũ tuum sicut teipsum, quibus subiungit dominus, in istis duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent. Attestatur & Apostolus dicens, plenitudo legis est dilectio. Quod autem impunè non euadent, qui mandata hæc non pręstant quemadmodum & quę ab ipsis pendent iustificationes, sed pœnis sint obnoxij futuri, ipse Moses clamat dicens. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro hoc. Dauid autem dicit. Si respexi iniustitiam in corde meo, non exaudiat me dominus. Et alibi. Illic timebunt timore, vbi non erat timor, quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placere student. Multa itaque cura & vigilanti solicitudine opus est, ne quo pacto mandatum dei præter ea quæ iam recensuimus facientes, non solùm talem ac tantam mercedem amittamus, sed & tã horrendis minis obnoxij fiamus.

An communicãdum sit iniquè agentibus, aut infrugiferis tenebrarum operibus, etiamsi non pertineant ad eos, qui fidei meæ concrediti sunt.

Caput nonum.

Iniquus quidem est quisquis legem non integram seruauerit, aut etiam, qui vnum illius mandatum transgressus fuerit. In modicæ namque particulæ defectu, totum periclitatur. Quod enim propè factum est, nondum factum est. Nam quemadmodum qui propè mortuus est, non est mortuus, sed adhuc viuit: & qui propè vixisset, non viuit, sed mortuus est, & qui ferè ingressus est, non est ingressus, vtpote quinque illæ virgines: ita & qui propè seruauit legem, non seruauit legem, sed est iniquus ac transgressor legis. Quapropter & necessarium est de iniquis, etiamsi germani ac synceri videantur, Apostolo credere dicenti, aliquãdo quidem. Si quis frater nominatus, aut fornicator fuerit, aut auarus, aut vinolentus, aut cõuiciator, aut raptor, cum huiusmodi ne cibũ quidem sumite (obiter autem hîc notandum est, quòd non eum tantum, qui in his omnibus culpabilis est, à communi Christianorum conuictu abarcet, sed & eum, qui vel in vno tantum istorum reprehensibilis est, cùm non dicit, cum isto, sed, cum huiusmodi) aliquando verò Mortificate membra vestra quæ sunt supra terrã fornicationem, immunditiam, affectionem, concupiscentiam prauã, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus, propter quæ venit ira dei (& generalius adiungens) super filios, inquit, immorigerosne sitis ergo consortes ipsorum. Et iterum. Subtrahite vos à quouis fratre inordinatè ambulante, & non secundum traditionem quam accepistis à nobis. Et alibi similiter. Illud verò, quòd non sit communicandum operibus infrugiferis, vt euidenter cognoscamus, quid nam sit, discamus primum, de quibus rebus, infrugiferum esse, dicatur, an de reprobis tantum, vel de laudabilibus quoque, non sincero animi affectu perpetratis. In veteri quidem instrumento Propheta, in parabola arboris, de sanctis dixit. Qui fructum suum dabit in tempore suo. Salomon autem. Opera, inquit iustorum vitam adferunt, fructus verò impiorũ peccata sunt. Et Oseas ait. Serite vobis ipsis ad iustitiam, & vindemiabitis fructum vitæ. Et Micheas, Et erit terra, inquit, in vastationem, cum habitatoribus suis, propter fructus studiorum ipsorum. Et plura alia habentur in alijs Prophetis. Sed ista quidẽ lucernæ instar luceant, at lux vera, sol iustitiæ ipse dominus noster Iesus Christus, clarius exprimit dicens. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. At alio loco similiter. Cùm itaque nomen, fructus, rebus inter se cõtrarijs æquè dari videamus, deinceps consideremus, qui sint, arbores infrugiferæ, & quæ

παράνομος.

visibilia & inuisibilia, fassus quidem sit, quòd nō sit missus nisi ad oues perditas domus Israël, & discipulis suis dixerit, sicut misit me pater, & ego misi vos: præceperitq; antea, in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: post impletionem verò prophetiæ, quam Dauid tanquam ex persona dei ac patris de ipso prędixerat dicens, filius meus es tu. Ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionem tuam terminos terrę: tunc demum discipulis suis præceperit dicens. Profecti, docete omnes gentes, quomodo non magis quisque nostrū diligentius obseruare debet præceptum Apostoli, qui ad hunc modum scripsit, ne quisquam vltra quàm oportet sapiat: sed sapiat ad sobrietatē, sicut vnicuique deus mensurā fidei partitus est. Perdurandum autem est in eo quod cuique iniunctum est etiam, sicut iterum inquit, vnusquisque in quo vocatus est fratres, in eo permaneat. Et ipse quoq; Apostolus quod alijs præcipit, diligentius custodiens dicit, dexteras societatis dederunt mihi & Barnabę, vt nos quidem in gentes, ipsi verò in circuncisionem abirent. Si verò aliquādo necessitas vrserit, vtpote vel erga deū vel erga proximum dilectione ad impletionem eius quod deest vocāte, qui obedierit, mercedem habet voluntariæ obedientiæ: vocat autem illa, quando erga deum & Christum eius dilectio exigit impletionem præcepti domini dicentis, Præceptum nouum do vobis vt diligatis vos inuicem sicut ego dilexi vos. Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis. Quæ verò erga proximum est vocat, quādo cui præsidendi cura commissa est, opus habet auxilio: aut contubernium eorum qui curantur, necesse habet, vt sit qui quod deest adimpleat dicente Apostolo. Nemo quęrat quod suum est, sed quisq; quod alterius est. Dilectio nāque quæ secundum Christum est, nō quærit quæ sua sunt ipsius. Et alibi alius alium ædificet, sicut & facitis. Itaque, dū missus aliquis est ad prædicādum verbum, si prædicationem illam nec verbo nec opere adimpleuerit, reus est sanguinis eorum qui nō audierunt, nec potest cùm Apostolo, qui presbyteros Ephesiorum ita contestabatur, dicere, Mundus sum posthac à sanguine omniū vestrum. Non enim subterfugi quominus annuntiarē vobis omne consilium dei. Si verò plus aliquid quàm præceptum sit, ad ædificationem fidei in dilectione Christi facere poterit, mercedem habet quam ostendit nobis Apostolus dicens. Si enim volens hoc fecero, mercedem habeo: si verò inuitus, dispensatio mihi concredita est.

An quæuis tentatio ferenda sit, etiamsi obedientiam dei mortis comitentur minæ, & maximè in curandis subditis.

Capvt vltimvm.

Si dominus noster Iesus Christus, vnigenitus viuentis dei filius, per quem omnia facta sunt, visibilia & inuisibilia, qui vitam habet, sicut illam habet pater, qui ipsi vitam dedit, & potestatē omnem à patre accepit, cùm irrumperent, qui ipsum ad mortem pro nostra iustitia & æterna vita subeundam capturi erant, tanta alacritate discipulos suos compellauit dicens. Ecce traditur filius hominis in manus peccatorum, surgite, eamus. Ecce qui me tradit, appropiauit. Et sicut in euangelio Ioannis scriptum est, Iesus igitur sciēs omnia quę sibi euētura erāt, egressus dixit illis. Quem quęritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit illis Iesus. Ego sum. Et paulo pòst. Dixi vobis, quoniā ego sum. Si ergo me quæritis, finite istos abire: quāto magis nos quę naturaliter accidunt, sponte ferre debemus? vt propter obedientiā dei illatas ab hostibus tentationes vincentes, glorificemus deum, quod quæ ab inimicis tristia nobis ad mortem vsque inferri videntur, cū gaudio sustinemus, sensum eius assequuti qui dixit, quoniā nobis datū est pro Christo nō solum vt in ipsum credamus, sed vt & pro illo patiamur. Prædicant autem Acta, certamina apostolorum, narrantia, quomodo contumelias & mortes cum gaudio, vt prędicationē iuxta præceptum domini adimplerent, sustinuerint. Docet autem nos & Apostolus dicens. Quis nos separabit à charitate dei? An adflictio? an angustia? an persequutio? an fames? an nuditas? an periculū? an gladius? sicut scriptū est. Quoniam propter te occidimur tota die: reputati sumus sicut oues mactationi destinatæ. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus enim sum, quod neque mors, neque vita, neq; angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque pręsentia, neque futura, neque sublimitas, neque profunditas, neque creatura aliqua alia, poterit nos separare à charitate dei quę est in Christo Iesu. Nam charitas quę in Christo est, necessariò & indesinenter coniunctam habet pręceptorum obseruantiam, sicut ipse dominus dixit. Qui diligit me, præcepta mea seruabit. Qui verò sermones meos nō seruat, ille est, qui non diligit me. Et vos amici mei estis si feceritis, quęcunque ego pręcipio vobis. Nouum autem & proprium ipsius præceptū est, vt diligamus nos inuicem, quam Apostolus adimplens dicit, ita diligentes vos, vt placuerit nobis, non solū euangelium Christi vobis tradere, sed & nostras ipsorum animas. Nā dilecti nobis facti estis. Respicientes igitur in Christum, animi nostri alacritatem glorioso imitandi studio intendamus. Vbi verò sanctos cōsideramus, docemur studium hoc imitandi Christi non esse impossibile, vt per illorum considerationem alacriores facti, syncerum & immaculatum omne mandatū domini ad mortem vsque seruemus, atque ita in vitā æternā ingrediamur regnumque cælorum hæreditate possideamus, quemadmodum pollicitus est qui mentiri nescit, dominus, ac deus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis dei filius. Amen.

HOMILIA BASILII, QVOD SIne diuina virtute & gratia resistere Satanæ, nec nisi relicta Aegypto in terram promissam ac cælestem Hierosolymam pertingere non possit quisquam.

VIBVS inest diuina lex, non atramento & literis inscripta, sed spiritu dei viuentis, nec tabulis lapideis impressa, sed tabulis cordis carnalibus insita illi mentis oculis illuminati, ac semper, non sensibili aut visibili, sed spiritali spe affecti, exactè sciunt, quàm impossibile sit proprijs viribus offendicu-
A la versuti hostis vincere, nisi insuperabilis potentia dei succurrat. Qui verò verbi dei honore cumulati non sunt, ij frustra inflati, libero se putant arbitrio peccati occasiones inani re posse, quod per solum crucis mysterium cassatur. Liberum enim illud quod in potestate hominis est arbitriū, in eo situm est, vel velis vel nolis resistere diabolo. Non enim vt omnino hoc possis, potentiam habes qua affectionibus carnis domineris. Nisi enim dominus custodierit ciuitatem, aut ædificauerit domum, frustra vigilat custos, & frustra laborat ædificans. Impossibile nanque est ambulare super aspidem & basiliscum, & calcare leonem & draconem, eum, qui non prius seipsum, quatenus homini possibile est, repurgauit, vt possit corroborari ab eo qui apostolis dixit. Ecce dedi vobis potestatem calcare supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici. Siquidem enim humana natura extra spiritus sancti panopliam diaboli insidijs resistere posset, vtique ab Apostolo dictum non esset: deus autem pacis cōteret Satanam sub pedes vestros breui. Et iterum.
B Quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quapropter & iussi sumus precari dominum, ne ingrediamur in tentationem, sed vt liberet nos à malo. Nisi enim potentiori auxilio ab ignitis mali hostis iaculis liberati, adoptionem filiorum dei promeruerimus, inanis erit cōuersationis nostræ conatus, vtpote procul à virtute crucis dissitus. Itaque qui diuinæ gloriæ particeps esse, & quasi in mundo quodam speculo formam Christi mēti suæ infusam videre cupit, opus habet, vt amore insatiabili, & animi affectu inexplebili, ex omni corde & virtute, noctes atque dies, diuinæ potentię auxilium ambiat, cuius participem fieri impossibile est, nisi eum, vt prædiximus iam, qui alienus est à mundanarum voluptatum mollitie & concupiscentijs aduersariæ potestatis, quæ à lumine & bona operatione remota est & extorris atque omnino peregrina. Si cupis igitur cognoscere, cuius gratia conditi, inque paradisum locati insipientibus tādem animantibus comparati & assimilati simus, ab immaculata illa gloria relapsi, sciendum est, quòd quoniam per inobedientiam serui carnalium concupiscentiarum fa-
C cti sumus, nos ipsos à beata viuentium regione extorres reddidimus, atque ita in captiuitatem abducti ad flumina Babylonis adhuc sedemus. Et quoniam adhuc in Aegypto detinemur, promissionis terram nōdum sortiti sumus, lacte ac melle scaturientem. Nondum fermento synceritatis cōfermentati sumus, sed adhuc fermento nequitiæ occupamur. Nondum adspersum est cor nostrum sanguine agni dei, adhuc enim illi laqueus inferni & hamus malitię infixus est. Nondum seruatoris nostri Iesu Christi gaudium & exultationem nacti sumus: stimulus enim mortis etiamnum nobis penitus insinuatus est. Nondum induimus nouum hominem, qui secundum deum in sanctitate & iustitia conditus est: quoniam veterem hominem qui secundum desideria erroris corrumpitur, nondum exuimus. Nondum portauimus imaginem cęlestis, conformes glorię ipsius facti, quia adhuc imaginem terreni portamus. Nondum adorauimus deum in spiritu & veritate, quia adhuc regnat peccatum in mortali nostro corpore. Nondum cōtemplati sumus gloriam incorruptibilis dei: adhuc nanq; sub nocte D
obscura & turbulenta iactamur. Nondum induimus arma lucis, quia nōdum & arma & opera tenebrarum exuimus. Nondum trāsfigurati sumus renouatione mentis: adhuc enim huic seculo, in vanitate mentis nostræ conformamur. Nondum cum Christo glorificati sumus, quia nondum illi cōpatimur. Nondum stigmata ipsius in corpore nostro in mysterio crucis constituti portauimus: adhuc enim sumus in desiderijs & concupiscentijs carnis. Nondum sumus hæredes dei, & cohæredes Christi facti, inest enim nobis adhuc spiritus seruitutis non adoptionis. Nondum facti sumus templum dei & habitaculum spiritus sancti: sumus enim adhuc templum idolorum, & receptaculum spirituum malitiæ, propter affectuum impetum. Verè nanque, vere, inquam, nondum animi & ingenij synceritatem & mentis splendorem adepti sumus. Nōdum potiti sumus lac illud doli nescium & rationale, & incrementum spiritale. Nondum nobis dies illuxit, neq; lucifer ortus est in cordibus nostris. Nondum Soli iustitiæ coaduniti sumus. Neque vnà cum radijs alius coruscauimus. Nōdum accepimus similitudinē domini, neque consortes facti sumus diuinę naturę. E
Nondum facti sumus fuco carens purpura regia, neque germana imago. Nondū ab amore dei vulnerati sumus, neque tacti spiritali charitate sponsi, Nondum inuisibilem & mysticā communionem cognouimus, nec potentiā & pacem sanctimoniæ intelleximus. Et vt omnibus contractis summatim dicā, nondū sumus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit & peculium: quoniā adhuc serpentes sumus, progenies viperarū? Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpimus, & terrena sapimus, nec conuersationem nostram in cælis habemus? Quomodo non progenies viperarum sumus, qui non in obedientia dei, sed in inobedientia quę per serpentem est, deprehendimur? Quoniam igitur non inuenio, quomodo calamitatem istam deplorem, & ignoro, quomodo cum lachrymis eum, qui demorātem in me seductionem abigere & expellere potest, implorem, quomodo cantabo cāticum domini in terra aliena? Quomodo lamentabor ac deflebo Hierusalē? Quomodo effugiā molestam ac durā Pharaonis seruitutem? Quomodo relinquam turpem hunc incolatum? Quomodo renuntiabo acerbæ illius F
tyrannidi? Quomodo Aegyptum egrediar? Quomodo mare rubum traijciam? Quomodo terribilem solitudinem pertrāsibo? Quomodo à serpentibus ictus nō peribo? Quomodo alienigenas debellabo? Quomodo gentes exterminabo? Quomodo tabulis meis excipiam diuinæ legis oracula? Quomodo videbo columnam verę lucis, & spiritus sancti nubem? Quomodo fruar manna alimoniæ

μὴ εἰσελθεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

moniæ sempiternæ? Quomodo bibam aquam viuificātis Petræ? Quomodo transibo Iordanem vt ingrediar bonam promisſionis terram? Quomodo videbo summum ducē, quem conspectum Iesus Naue, euestigio deum adorauit? Nisi enim superatis his omnib⁹, exterminauero, quæ in me sunt gētes, nec ingrediar, nec requiescam in sanctuario, neque particeps ero gloriæ dei. Satage igitur, vt fias immaculatus filius dei, ingrediareque in requiem illam, in quam præcursor noster Iesus nostri gratia intrauit. Cura vt conscribare in ecclesia cælesti cum primogenitis, vt inueniare ad dexteram magnificentiæ excelsi. A Satage vt ingrediaris in sanctam ciuitatem Hierusalem supernam, & in delitias paradisi. Istis enim præclaris ac beatis exemplaribus nō poteris alio pacto dignus haberi, nisi lachrymas instar torrentis noctésque diésque profundas, cum eo qui dixit, Lauabo per singulas noctes lectū meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Non enim ignoras, quòd qui seminant in lachrymis cum gaudio metent. Quapropter & cum fidutia propheta dicit, ad lachrymas meas ne sileas, Et iterum, pone lachrymas meas in cōspectu tuo, sicut & in promisſione tua. Et fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte. Et in alio psalmo. Et potū meū inquit, cum fletu miscebā. Reuera nanque ex ingenti adflictione, cordísque turbatione & feruenti æstuatione, in veritatis cognitione profusa lachryma, cibus est animæ, per cæleste panem subministratus, cuius præcipuè particeps erat Maria ad pedes domini sedens & lachrymās, secundum ipsius seruatoris testimonium, dicētis, Maria autem optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. O pretiosas lachrymas instar margaritarū B è beatis illis oculis profluentes. O diuinum illum & morigerum auditum. O fortem ac sapientem animum. O acrē & spiritualem amorem, feruenter ad immaculatum sponsum anhelātem. O stimulum desiderij, animæ verbi dei cupidæ. O studiosum & irremisſum spōsæ & spōsi consortium. Imitare Mariam hāc, ô fili, imitare, ad nihil aliud respiciens quàm ad eum qui dixit. Ignē veni mittere in terram. Et quid volui, nisi vt iā esset accensus? Est enim inflāmatio spiritus, corda excitans & calefaciens. Propterea, quòd spiritalis ac diuinus ignis animas quidem illuminat, & probat internè, sicut aurum syncerum in camino probatur, malitiā verò cōsumit, veluti calamum ac spinas. Deus enim noster ignis cōsumens est, vltionem in flamma ignis de illis sumens, qui se ignorant, & euangelio ipsius non obtemperant. Hic est ignis ille, qui operatus est in apostolis, cùm lo D querentur linguis ignitis. Hic ignis per gloriam Christi, Paulum suo splendore vndique circumfundens, mentem quidem illius illuminauit, visus verò corpori sensum obscurauit. Acies enim carnalis visus, lucis illius vim non sustinet. Hic ignis visus est Mosi in rubo. Hic ignis Eliam in specie currus abripuit. Ignis huius energiā quęrens beatus Dauid, dixit. Proba me domine, & tenta me, vre renes meos & cor meum. Hic ignis Cleopæ & eius qui cum ipso erat corda calefecit, cū illis post resurrectionem loqueretur dominus, vnde & angeli, & administratorij spiritus, flāma sunt. Hic ignis trabem illam qui intus est in oculo nostro comburens, mundam constituit mentis aciē, vt recepta natiua perspicuitate, admiranda dei opera cōtinuè videat, iuxta eum qui dixit. Reuela oculos meos, & contemplabor mirabilia ex lege tua. Hic itaque ignis dæmonas fugat, malitiam exurit, resurrectionē potentia sua & immortalitatem operatur, animas sanctorum illustrat, & rationales virtutes suffulcit. Hunc ignem precemur E vt & nos occupet, vt semper in luce ambulantes, ne modicè quidem offendamus & impingamus vnquam, sed velut luminaria in mundo cōspicui perpetuò sermonem vitæ contineamus, vt in bonis dei cum domino nostro Iesu Christo delitiantes, in vita requiescamus in seculorum secula. Amen.

BASILII MAGNI CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPI ADVERSVS APOLOGETICON EVNOMII LIBER PRImus, qui est de æqualitate patris & filij in diuinis,

interprete Georgio Trapezuntio.

C SI omnes super quos dei ac saluatoris nostri Iesu Christi nomen inuocatum est, nihil præter euangelij veritatem tentare & aggredi voluissent, sed apostolorum traditione ac fidei simplicitate abijssent contenti, nulla profectò impræsentiarū esset nobis opus oratione, sed quā ab adolescētia semper honori & obseruātiæ habuim⁹ taciturnitatē, etiā nunc cōplexi fuissemus & exosculati. Verum quoniā inimicus veritatis qui additionibus semper mala multiplicat, cū instrumēta nunc quoq; inueniat, vniuersam eius artem suscipientia, ad ea quę ab initio in ecclesia dei seminauit zizania, per christianismi simulationem deitatis vnigeniti negationē adducit: quod in doctrina sancti spiritus syncerū est atq; simplex, extera & inani hac sapiētia conturbans, ac verisimili ratione simpliciores seducēs necessariò & nos tā propter vestrum qui F imperastis amorē, quā propter nostrā ipsorū tutelā (etsi nulla omnino exercitatione in hoc genere orationis valeam⁹) tamē hac in re imbecillitatis nostrę obliti, secūdū cognitionis mēsurā quę nobis à domino prębita est, & veritati adesse & falsitatē refutare recepimus. Putauimus enim è tribus bonis vnū omnino cōsecuturos: aut enim pręoccupatis

cupatis hominibus, quasi remedium morbi, refutationẽ hanc dabimus: aut sanioribus, quo se cõseruare possint afferemus: aut omnino ipsi quod optimè fratribus cõsuluimus, præmia consequemur. Primus igitur qui vnigenitũ filium alterius esse substantiæ quã sit deus & pater, apertè dicere ausus est (vt nos quidem accepimus) Syrus ille fuit Aëtius, de quo non dicam quibus ab initio educatus artibus, in ecclesiã dei adductus irruperit, ne videar omissa cõfutatione ad contumeliãdum accedere: qui verò ad impietatem successit, eã perfecit. Eunomius iste Galata, qui è rebus si- A bijpsi turpissimis factus illustrior: (gloria enim, inquit, in turpitudine ipsorũ) cũ futuris pietati præmijs eum honorẽ prætulisset, qui ipsum consequeretur, si quæ nullus vnquam attigit cõscripsisset: blasphemiam quã pressis adhuc labijs aliqui subloquebãtur, splẽdidis his suis scriptis ausus est prædicare. Princeps enim atque defensor totius hæresis appellari concupiuit. Quamobrẽ & nobis in præsentiarũ arguendus videtur. Cùm verò eadem sit in vtrisque improbitas, perspicuũ est doctorem etiã qui semina impietati præbuit vnà cum docto discipulo refutari: dũmodo nobis diuinitus vestris precibus tanta orationis vis concedatur, vt secundũ zelatorem illum Phinees qui per impietatẽ inter se coniunguntur, eos ambos pariter vno redargutionis ictu configamus. Cũ ergo multis eũ in oratione sua detineri vitijs possem ostendere, mendacio, ignorãtia, cõtumelia, simulatione, blasphemia, cetera quidem transeunter cõmemorabo: blasphemiã autem quã in celsitudinẽ maiestatis vnigeniti locutus est, si artis inuolucris denudauero, manifestam omnibus B faciã. Sed iã ad redarguendum accedã, ab ipsa inscriptione faciens initiũ. Prima enim ipsi versutissimè simulatio hæc scribendi excogitata est, vt in responsionis specie doctrinam suam componat, ne spõte impia dogmata exponere, sed coactus ad huiusmodi orationem peruenisse videatur. Nam omni pacto prauam hanc & sine aliqua religione prædicationem edere, ac in medium afferre, quã olim cõcepit & peperit iniquitatẽ, cupiebat. Verum si palam doctoris statũ acciperet, nõ solùm audientibus id arduum intolerabileque futurũ, sed multis etiã minus probatum, atque seipsum suspicioni obnoxiũ videbat, quasi gloriæ cupiditate ad innouandũ deuenerit. Quod si per fictionẽ responsionis verba faceret, & innouationis se suspicionem euasurum putabat & lõgè attentiores auditores futuros. Natura enim omnes homines solent lacessitis patrocinari. Idcirco aduersarios calũniantes accusat, & illis orationis suę caussam annectit. Quare vt omnibus artificiũ eius fiat perspicuũ, melius est ipsum exordientem audire. EVNOM. Cum calumniari (inquit) ac detrahere immoderata lingua & animo ingrato, improborũ hominũ atq; odio dignorũ opus sciamus: eos verò qui calũnia minus probi visi sunt, si totis vi- C ribus falsitatem redarguendo auertere conãtur, modestos esse viros, & tũ sibi bene consuluisse, tũ aliorum tutelã multi fecisse non ignoremus. BASIL. Genus igitur orationis tale quoddã est quale is adhiberet qui nihil simpliciter, nihil sine dolo faceret. Nam & innouandi quidquã suspicionem, respõdendi adũbrat inuolucro, & quasi necessitate propter calũniantes ad hos sermones venerit, auditorum venatur beneuolentiam: quæ fictio inde facile deprehenditur, quod cum huius caussæ quã dicere simulat, accusatorem nominare habeat neminem, accusatoris persona relicta, ad respondendum aggreditur. Nec ex clementia nominatim eos qui sibi molesti erãt, dicere abstinuit, cũ omnes qui aliter quàm ipse sentiãt, acerbis maledictis lacessat: verũ apertè mẽtiri, & certas accusatorũ personas in mediũ adducere, dedecus sibi putauit. Nam si nũcupare aliquos posset, dixisset profectò & exclamasset, vt & si iram suã non penitus explesset, attamẽ vt pluribus caueret, quibus summopere prospicere pollicetur. D Latens enim improbitas, quàm prædicata perniciosior. Quare cum detractores cognoscimus, facilius impudentes eorũ linguas, & ingratos animos effugere solemus. Ipsis enim vtar verbis, quibus ille doctissimus, sed esto, nesciamus, qua de caussa quãdo scribebat, reticuerit. Nunc interrogetur, nunc respõdeat, qui sunt qui eũ incusarũt? qui sunt qui prius detrahendo necessitatẽ sibi respondendi effecerũt? qua ex parte orbis terrarũ venerũt? qui fuerunt iudices apud quos certamẽ hoc subijt? quod in iudiciũ hæc accusatio delata fuit? vbi terrarũ aut mariũ congregatum? Seleuciȩ ne dicet? an cùm sępius vocati ab his, qui illuc conuenerunt, vt ea quę inferebãtur repellerent, cùm obuiã exire non auderent, taciturnitate sua victi, atque dãnati sunt. Habeatur enim mihi pariter ad vniuersum illum cœtũ oratio, qui cõmuni impietate tanquã morbosum membrum à sano ecclesiæ corpore decisus est. Sed Cõstãtinopoli? at illic nulla ipsis erat opus oratione. Nã cũ ex aula regia omnes & reliquos qui plurimũ posse putarentur, ad se cõsciuissent, lõgè superiores E impetu se in res omnes intulerunt, ipsi accusatores, ipsi iudices, ipsi ministri publici, ipsi denique cuncta poterãt, quantum concupierant, alios eijcientes, alios in illorũ locum substituentes, alios in periculũ vitæ deducẽtes, ipsi magna cum potestate inter se ciuitates sortiebantur: tunc è Syria etiã quidam expulsus, Constantinopolim quasi ad tyrannidem peruenit. Hic autem iste inexpugnabilis & grauis orator, in peruersæ religionis prẽmium Cyricũ obtinuit. Theosebio verò post maximarũ blasphemiarũ redargutionem, Sardiẽsis ecclesia deuorata est. Taceo Bithyniã, Paphlagoniã, Ciliciã, prætermitto ceteros, quos est depasta circumlata improbitas. Quam ergo respondendi necessitatem tunc habuit? sed vt arbitror etiã si voluerit mendacio vti, non poterit. Quare nihil verius, quàm modum hunc dicendi ad decipiendum ab ipso excogitatum fuisse. Sed hæc hactenus. Quæ verò post ea quæ superius retuli statim subiungat, diligẽtius cõsiderate. Fortè enim non erit inutile, antequã impietatem eius redarguamus, pauca de tumore eius prędicere. F EVNO. Peto autem ante omnia, inquit, à vobis, qui aut his tẽporibus estis audituri, aut lecturi postea, ne velitis maiori parti plus attribuere, ac multitudine verũ à falso discernere: neq; dignitati quorundam commoti, mentẽ obfuscari, vel plus his qui præoccuparunt deferendo, posterioribus aures obserare. BASIL. Quid tu narras? non dabimus plus antiquitati? nõ reuerebimur Christianorum mul-

multitudinem, tàm eorum qui sunt, quàm eorũ qui fuerunt ex quo Euangelium prædicatum est? Nullam rationem dignitatis eorum faciemus, qui omni spirituali gratia claruerunt, quibus tu omnibus inimicã hanc impietatis viã & hostilem nuper excogitasti? sed claudẽtes simul oculos animi, exterminata cuiuslibet sancti viri memoria, otiosam atque omnino vacuam deceptionibus atque cauillationibus tuis mẽtem nostrã supponemus? Magna profectò est tua potẽtia, si quę multiplici artificio diabolus assecutus nõ est, ea tibi solo im-
A perio aderunt. Siquidem omnes tibi persuasi traditionem fidei, quę pręterito tempore omni, sub sanctissimis viris euicit, cogitationibus vestris impijs postponemus. Huic verò nõ sufficit eorũ qui nunc audient, mentem eludere: sed etiam postulat, vt quicũque multo pòst sua perlegant, eandẽ sententiam habeant. O contumaciam hominis, qui vsque ad posteros peruenturam putauit orationem, & immortalem in futurum tempus memoriam sui permansuram, Et is quidem nunc intumescit, qui paulo pòst ad auditores simulans, quasi omnem tumorem negligens, ita eis dicit, quos vt fictos iudices collocauit. E V N O. Ad hęc, inquit, nobis molesti non sitis, si tumorem pariter, atque timorem neglexerimus, & præsenti securitati ac gratiæ licenter de futuris loqui prætulimus. Cùm enim omni adflictione terrena, ac temporali hac morte terribiliora impiorum supplicia iudicaremus, nulla re inuolutam, sed nudã exponendam esse veritatem putauimus. B A S I. Quæ tanta est superbia, quam ista non excedit orationis elatio? Cui derisioni contumelia etiam
B inest, in iudicantes: si quoniam bona grauiter ferant, vix ab offendendo eo reuocãtur, qui tumorem vnà cũ timore negligit, qui præsentem securitatem contemnit, vt de futuris loquatur licentius: qui postrema illa supplicia tẽporali hac morte terribiliora iudicauit. Id verò quid est, nisi, nolite infensi mihi esse iudices, qui ad summũ virtutis ipsius perueni, qui terrena contempsi, qui omnem viuendi potestatem in cælos transposui? Nouus hic est arrogantiæ modus: nam quibus rebus dissimulat se gloriam negligere, his ipsis ad summum se tollere conatur. Nam si quibus ostendit venia esse digna quæ gerit (ea euãgelicæ vitæ sunt capita) conijcere inde dat, qualemnam ipsum in omni virtute ducere debeamus. Verum hæc quibus tota ferè ipsius voluntas exprimitur, multis silentio traditis, hactenus dicta sint, vt per ea quę mentitus est, mendacij patrem in eo locutum cognoscamus, & ex arrogãtia qua condemnatus est
C prædiscamus, cũ apertè dicat Apostolus, inflatos omnes in diabolicum crimẽ incidere. Nunc reliquum est, vt ad redarguendam impietatem accedamus. Principio fidem cõscribit, & simplicibus ac indeterminatis verbis compositam, qua multi patrum nõn ad propositas quæstiones cõtendentes, sed simpliciter secũ in synceritate cordis colloquentes vsi sunt, quam vt ferunt, & Arrius Alexandro, cauillationibus eum captans, proposuit, quam & hic quasi suæ sententiæ consentaneam duabus de caussis adhibuit. Primum, vt innouandi dogmatis suspicionem effugiat, cùm ipsorũ patrum fidem tanquam rectam suscipiat: deinde vt omnes integritate verborum freti, nihil sibi prospicientes, in cauillationum laqueos incidant. Simul autem etiam illud conspexit, quod & sententiã suam probabilius inducere posset, cùm dicta patrũ interpretaretur, & facilè impietatem se esse occultaturum. Quòd si suspectus foret, sine vlla culpa esse videatur, quod non è suo, neque à se dicit, sed alienę mentis sit interpres. Qua in re dignum quid risu commisit, & non sensit. Nam cũ eandem patrũ fidem summis laudibus extulisset, post pauca illã ipsam turpissimis probris afficit. Quod vt apertius pateat, distinctius orationis eius particulas examinabo: sed primũ quã proponit fidem ipsis vocibus suis his scriptis videamus. E V N O M. Eam verò quæ iãdiu apud patres obtinuit, inquit, pia traditio, tanquam amussim quã- D
dã aut regulã exponendo præmittamus, vt quæcunque dicẽtur, tutius per eam possimus iudicare. B A S I L. Deinde adducit patrũ fidem his verbis. E V N O M. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia, & in vnum vnigenitum dei filium, * deum verum, dominum nostrum Iesum Christum, per quem sunt omnia: & in vnum spiritũ sanctum paracletum. B A S I L. Quibus statim annectit. E V N O M. Sed simplicior quidem fides, & omnium communis, qui aut esse aut videri Christiani cupiunt vt breuiter & summatim dicamus, hæc est. B A S I L. Horum verborum turpem repugnantiam paulò pòst ostendemus, si prius illud in mentem reduxerimus, hunc illum esse qui incipiens magna cũ arrogãtia, nudam omni deiecto velamine veritatem se nobis expositurum pollicebatur. In hac ergo fide, vbi scriptum est: * Credimus esse innascibilitatẽ Dei E
omnium essentiam, aut credimus essentia dissimilem esse vnigenitũ patri. Nam hæc scripsisset profectò si quemadmodum pollicitus est, nullo fraudis velamine suam opinionem obumbraret. Verum vt arbitror cum insidiosa vbique vtatur oratione, idcirco sua parũper reticet, ne sermo in liberas aures incidens, incredibilis & reijciendus videatur. Patrũ autem fidem proponit, cuius verba cùm indifferentia sint, neque confirmationi sermonis sui repugnantiã poterant afferre, & ex illis facilè sequi sua putabat, si inde ad ea quę volebat orationem traduceret. Quod autẽ hęc vera sint liquido ex ipsis patet. Nam fide patrum breuius scripta, & alia quadã allata caussa, ac præcipuè quod nõ esset ea fides omnino sufficiẽs à criminãtibus ipsum liberare: illico exponere ipsam aggreditur. Cur ergo ipsam proposuisti? cur non statim ad eã orationem descendisti, quæ cũ cer- F
tior erat tum à criminibus te absoluere poterat? Nunc verò proponit quidem eam, vt per eam tutius iudicet, & rursus emẽdat, quasi nihil in ea sit integrum. Quare palam omnibus est, quod opinioni suæ tanquã hamo ad mortem trahenti, dolum escæ, integritatem fidei coaptat, vt imperitiores ad id quod apparet vndique accurrentes, minus cauti peruersitate impietatis infigãtur, ac ne videatur absque caussa emendationem eius fidei afferre, quã ipsemet summis laudibus extulit, videte quonam modo verborum suorum oblitus ipsi detrahat. E V N O M. Sed simplicior quidem fides, & omnium cõmunis qui aut esse aut videri Christiani cupiãt, vt breuiter ac summatim dicamus hæc est. B A S I L. Quid ais? pia illa patrum traditio,

traditio,& amussis (vt ipse appellabas) & regula,
& id quo tutius iudicatur, instrumentum rursus
fraudis ac simulati artificij ceteraque huiusmodi
nuncupabitur. Si enim ijs qui verè Christiani sunt
non accommodatur, sed ijs qui videri quam esse
malunt, quidnam aliud quam quod dictum est, de
ipsa putare conuenit? Quis igitur, nisi demens o-
mnino sit, ijs qui peruerso animo sunt, rectam ac-
commodari regulam diceret, & amussim verita-
A tis, hostibus veritatis? Nam qui appellari Christia
ni quam esse verè maluerunt, cùm vt multos sedu
cant, hanc simulationem subeant, longè profectò
ab omni quod rectum est, atque ab omni verita-
te absunt. Quare vti obliquum nunquam dirige-
tur, vt apud Ecclesiastē legitur, sic ea quibus veri-
tas indicatur, ijs qui mendosam vitam elegerunt
nunquam conuenient, quanuis huic videatur, qui
ea, vt dixi, de re sic apertè sibijpsi repugnat, vt quo
fidem laudat, eo conuenire cum pijs patribus vi-
deatur: quo autē rursus ipsam carpit, eo aditum
sibi ad oppositionē eius subaperiat. Quapropter
eandem & regulam appellat, & certiores indigere
additiones confirmat, quod summæ ignorantiæ
signum dicerem, si cui gratum fore putarem, etiā
hoc subostendere. Regula enim & amussis, ô do-
ctissime tu, in quantum nihil eis deest, vt sint hu-
iusmodi, nullam accessionē suscipiunt. Nam cui
aliquid deest, illi additio congruit: quæ verò im-
perfecta sunt, nunquam rectè amussis ac regulæ
appellabuntur nominibus. Sed de his satis. Nam
quæ de Deo sibi excogitatæ sunt rationes, consi-
B derandæ iam sunt. EVNOM. Vnū ergo, inquit,
esse Deum & naturali quodam sensu, & penes pa
trum doctrinam, nec à se, nec ab alio factum pro-
fitemur. Nam vtrunque horum æquè fieri nō po
test. Necesse est enim reuera quod facit, ante id es
se, quod fit: & ipsum quod fit, secundum esse ab
eo quod facit: nihil enim seipso prius, aut posteri9
esse potest. Neque quidquam aliud ante deum:
sortiretur enim potius illud, quàm, quòd ab illo
secundum est, deitatis maiestatem. BASIL. Cu-
ius gratia vniuersam hanc eius apposui dictionē
vt perspicua fiat istius viri vanitas in dicendo, qua
vbique per totam orationem vtitur. Cùm enim
dixisset, naturali quodam sensu, & communi om
nium conceptione natum deum non esse, demō-
strationibus tamen id nititur stabilire, simile ijs
faciēs, siqui claro in meridie acuti visus homines
ratione quadam docere velint, solem siderum o-
mnium esse lucidissimum. Quòd si qui sensu cog
nitum ratione ostendit, deridetur: qui communi
conceptione intellecta docet, is quomodo eiusdē
amentiæ non condemnabitur? Nam longè profe-
ctò hæc quàm quæ visu videntur, sanæ mentis ho
minibus sunt certiora. Verum si quis in hanc ve-
C ritatem imprudēter inueheretur, & quod ingeni-
tum est, vel à se, vel ab alio factum esse conten
deret, tanta sermonis vanitas veniam forsan con-
sequeretur: cùm verò nullus ad húc diem, nec eo-
rum qui de foris, nec eorum qui ex ipsa ecclesia
contra veritatem insurrexerunt, in eam deuenit
stoliditatem, vt de innascibilitate eius qui ingeni-
tus est, dubitaret, quid ex hac oratione sequatur
non video. Num Aristotelis aut Chrysippi syllo-
gismis opus est, vt eum perdiscamus qui est inge-
nitus, neque à seipso, neque ab alio natum, nec
priorem esse, nec posteriorem seipso? Quorsum
igitur hæc illi tendunt? Primum mihi videtur ho-
nori sibi apud auditores putasse, si densis atque
minutis excogitationibus suis redundaret, si acu-
tus in prospiciendis incongruis, & acutior in dis-
soluendo quod suspexit videretur, & harum re-
rum gratia volubili orationis cursu insuperbire,
& demonstrationem subtiliter deducere, quod
nec à se ipso, nec ab alio qui ingenitus est, sit fa-
ctus. Deinde nec in hoc etiam loco artis suæ o- D
blitus est, sed cùm in manifestis moram faciat,
quasi elementa quædam ad ea quæ sequuntur oc
cultius ingerit. Nam illud otiosum ipsi non est
quod dicit. Necesse est enim reuera quod facit,
ante id esse quod fit. Sed vt in sermonibus qui
de filio ipsi sunt concessum iam habeat, posterio-
rem esse filium patre: quoniam quod fecit, eo
quod fit antiquius est. Ex quo tanquam conse-
quens id sumet, quod filius ex nihilo factus sit.
Verum hanc confutationem ipsius impietatis cō-
tra filium ad locos suos differamus. Ego autem
etiam ingeniti siue innascibilis appellationem
quanuis summopere cogitationibus nostris con-
gruat: tamen quoniam nullo loco in scriptura ip-
sam inuenio, & quoniam primum est elemen-
tum blasphemiæ istorum, silentio tradendam
meritò duxerim. Præsertim cum patris vox &
id possit quod ingeniti, & ad id etiam propter
relationem coniunctam sibi filij * cogitationem ἔννοιαν in telligentiā.
adducat. Qui enim vere pater & solus pater est,
à nullo est: qui autem à nullo est, ingenitus est.
Non ergo magis ingenitus quàm pater nobis ap-
pellandus est, ne videamur prudentiores esse
velle saluatoris doctrina, qui ait: Ite, & bapti-
zate in nomine patris: patris dixit, & non in- E
geniti. Sed de his hactenus. Quæ verò his an-
nexa sunt, perspiciamus. Vbi ergo paululum
processit, quasi repetens quæ dixerat, sic scri-
bit. EVNOM. Si igitur nec ipse ante seipsum,
nec quidquam aliud ante ipsum processisse de-
monstratum est, ipse autem omnia præcedit, in-
nascibilitas eum consequitur. Immo verò sub-
stantia ipse est ingenita. BASIL. In his verbis
facilè attendenti cuilibet est malignitatem eius
quam deprehendimus conspicere: non autem ita
facile in lucem eam edere: tentandum tamen,
cum in illo spem habeamus qui dat verbum euan
gelizantibus virtute multa. Dixit prius, quod si
nec ipse à se est, neque aliud quidquam eum præ-
cessit, innascibilitas eum consequitur: deinde
quoniam conspexit ex ijs quæ posita sunt non id
quod voluit, sed eius oppositum sequi. Nam si
consequens est in Deo innascibilitas, deforis om-
nino eum assequitur. Quod autem deforis est,
substantia eius non est, ex quo defluit & corruit
vniuersa hæc fraudulenta constructio. Ne igitur
hoc sibi accidat, videte quid faciat. Parum cu-
rauit ne derisui esset quem erat subditurus, si si- F
bijpsi non consentiret, itaque correctione ad ea
quæ voluit orationem reduxit, dicendo: Immo
verò substantia ipse est ingenita: hoc autem ijs
quæ præcesserunt nullo pacto consentit. Quo-
modo enim & vt cōsequens Deus habet innasci-
bilitatē: & rursus, non vt quid consequens, sed in
substantiæ ratione contentum. Veruntamen non
omnino dimittit cauillationem sibi corruere.

Si enim cùm dixisset, tanquam consequens ingenitum Deo inesse, statim hîc orationem absoluisset: nihil sibi reliquum esset, quo vel innascibilitatem ipsam substantiam Dei dicere posset, vel alterius esse substantiæ vnigenitum filium demõstraret. Nihil enim eorum quæ patrem ac filium foris consequuntur, ipsam substantiam possint disseparare. Nunc autem quoniam intulit, immo verò ipse est substantia ingenita, ostendit quod ipsum quod Deus est, innascibilitas est. Quod quantas ipsi ansas ad impietatem præparauerit, paulò post clarius ostendam. Quare quod
A primum dixit, è rerum ipsarum veritate prout ex positis consequebatur, emersit: quod autem postremum apposuit, ex hæretica opinione adiectum est, cùm turpissimè omnium hic orator ad correctionem orationis transiluerit. Nam quo pacto idipsum, & consequens est deo, & rursus idem quod ipse, cùm omnibus perspicuum sit consequens aliud esse, quam sit is quem illud consequitur: Hic verò excogitata iam via ex eo quod vi rapuit, ad affirmandum procedit, quod innascibilitas dei substantia sit: vt hoc demonstrato consentaneum habeat, alterius esse substantiæ vnigenitum, quàm pater sit. Sed quæ ipse dicit, audiatis. EVNOM. Ingenitum autem dicentes non solum nomine iuxta humanam opinionem decorandum deum putamus: verumetiam ei reddendum arbitramur quod maximè ei debemus, vt idipsum scilicet quod est confiteamur. Nam quæ *iuxta opinionem dicuntur, cum in nominũ prolatione solum sint, cum vocibus simul dissoluuntur. BASIL. Destruit iuxta opinionem in deo innascibilitatem perspici. Putat enim facilem hinc sibi aditũ fore, vt ostendat in-
B nascibilitatem substantiam esse, ex quo nullo repugnante, alterius esse substantiæ vnigenitum filium quàm pater sit, concludet. Idcirco in verbo opinionis inhæret quasi nihil omnino significet, sed in sola prolatione vocis substantiam habeat, & simul non esse dignum contendit opinionibus deũ laudare. Ego vero opinione ne tantũ innascibilitas concipiatur an non nondum assero, antequam ipsa rationis indagatione ad hoc deducamur. Sed quidnam sit ἡ ἐπίνοια ista ipsum libenter interrogarem: num nihil omnino hoc nomen significat, sed sonus quidem est, qui in vanum ex ore excidit? Ad quod huiuscemodi est, non magis mentis conceptio, quàm amentia atque nugatio appellabitur. Quod si concedit, nonnihil significare ἐπίνοιαν hanc, sed falsum quiddam penitus & non consistẽs, vt in fabulis centauri atque chimeræ, quo pacto id quod falsò significatur, vnà cũ sono oris dissoluitur? cũ & si vox in aëre profundatur, in mente tamen quæ excogitata fuerũt permaneant? Neque enim aliquando falsis omnino aut vanis cogitationibus, vel in sono, vel in a-
C lijs motionibus animi mens expleta, si quæ memoria retineat, postea voce emiserit, vnà cũ edita voce & iã ea quæ concepta fuerant, dissoluuntur. Nam si falsitatis natura simul cũ verbis corrũperetur, operæ pretium esset falsa prædicare. Non est hæc istius rei natura, non est. Reliquum igitur est ostendere, quomodo & quibus in rebus communis consuetudo τῆς ἐπινοίας dictione vtatur, & quo pacto diuini sermones vsum ipsius suscepe-

*κατ' ἐπίνοιαν.

rin. Consideremus ergo, quod in communi quidem vsu quæcunque repentina comprehensione simplicia videntur ac vnica, varia vero ac multiplicia, si subtilius exquiruntur, hęc cum mẽte diuidantur τῇ ἐπινοίᾳ id est opinione, sola diuisa dicuntur: vt corpus prima comprehensione simplex putamus, at cum ipsum cribrauerit ratio, & in colorem, figuram, duritiem, magnitudinem, ceteraque huiusmodi ex quibus compositum est, dissoluerit, varium ostẽdit & multiplex. Rursum quæcunque non subsistunt quidem, sed pictura quadam mentis & phantastica virtute configurata sunt, vt quę poëtę ac pictores ad stuporem eorum qui ea sensu percipiunt, prodigiosè depin- D gunt, hæc quoque κατ' ἐπίνοιαν, id est iuxta opinionem & imaginationem speculata communiter dicuntur. His non distinctis, vel ex ignorantia, vel ex malitia, de sola opinione eorum quæ nõ subsistunt, nobis Eunomius philosophatus est, neque de hac qualitercunque se habeat natura, narrauit. Non enim signare quidquam quãuis falsum, sed penitus nihil significans nomen eius, atque in sola pronuntiatione subsistere putauit. Atqui tantum abest, ne de vanis solũ & phantasticis rebus nomen hoc prędicetur, vt post primam in nobis à sensu factam impressionem, subtiliorem comprehensæ rei ac certiorem cogitationem, ἐπίνοιαν plerunque nominemus. Vnde & consuetudo excogitationem, licet impropriè, illam vocat. Vt tritici simplex intellectus omnibus inest, quod id cum occurrerit statim cognoscimus: cum vero diligentius inquirimus, tunc multarum rerum speculatio accedit, & diuersa nomina res ipsas significantia. Idem enim triticum, E nunc fructum, nunc semen, nunc cibum appellamus. Et fructum quidem, quasi præteriti agricolarum operis finem: semen vero, ceu futuri initium: rursus cibum, vt restauratione corpori comedentis congruam. Quorum vnumquodque & κατ' ἐπίνοιαν inspicitur, & oris sono nequaquam euanescit, sed considerantis animo excogitatũ inhæret. Et vt in vniuersum dicam, omnia quę sensu cognoscuntur, cum subiecto simplicia videntur: multiplicẽ vero rationẽ speculata suscipiunt, ἐπινοίᾳ percipi dicuntur. Huiusmodi ferè vsum in hoc nomine, diuina quoque nos ratio docet: verum reliqua propter multitudinem præteribo, vnius vero solum non importunam faciam mẽtionem. Dominus noster Iesus Christus cum de seipso verba faceret, & deitatis in homines affectum ac incarnationis gratiam subaperiret quibusdam proprietatibus, quas in ipso speculari possimus eã, significauit. Portam enim seipsum, viam, panẽ, vitem, pastorẽ, lucem nominauit, non quod multiuocus quidam sit: nec enim cuncta hęc nomina ad idem inter se cõferuntur. Siquidem aliud lux, aliud vitis, aliud via, aliud pastor significat: sed F cum vnus subiecto sit, vna substantia simplex & non composita, aliter atque aliter seipsum nominat, τῇ ἐπινοίᾳ diuersas inter se appellationes sibi accommodans. Actionum namq; diuersitate, beneficijs, & habitudine, diuersa quoque sibi nomina imposuit. Nam si cum se mundi lucem dicit, partim inaccessibilẽ diuinæ gloriæ maiestatem hoc nomine significat, partim quòd splẽdore agnitionis eos, qui animi oculos purgauerunt, illuminat. Vitem

Vitem vero, quòd omnes qui in eo per fidem radices egerunt, felici bonorum operationum fructu enutriat. Panem autem, quod rationali animæ sit cibus idoneus, retineatque constitutioné ipsius, semper à seipso quod defluxum est restituens, neque ad irrationalem dimittens infirmitatem subduci. Ita si quis singula nominum pertractabit, multiplices atque varias rationes inueniet, quanuis vnum secundum substãtiam is omnibus subijciatur. Quisnam ergo sic paratam ad blasphemandum habet linguam, vt dicere audeat simul cum vocibus his, etiam τὰς ἐπινοίας dissolui? Cur itaque esset absurdum, in deo quoque omnium quædam κατ᾽ ἐπίνοιαν hoc pacto accipere, & cum primis hoc ipsum de quo vniuersa nobis instituta est disputatio? Nusquam enim illud, ingenitum alio modo dictum inueniemus. Incorruptibilem nanque ac ingenitum deum dicimus diuerso mentis obiectu his nominibus appellantes. Nam cùm in transacta iam secula respicimus, ac omne superare initium vitam dei inuenimus, tunc ingenitum ipsum affirmamus. Cùm vero per secula futura mentem extendimus, tunc infinitam eius in nullum terminum exeuntem, incorruptibilem appellamus. Quemadmodum igitur quoniam absque termino est, vita ipsius incorruptibilis est: sic quia sine initio est, ingenita nominata est. Sed hæc vtraque mente seculari solemus. Quænam igitur ratio repugnabit vtrumque horum nominum & ἐπινοεῖσθαι, & eius rei esse confessionem, quæ verè deo inest? Ille vero veluti si hæc repugnarent, ac simul esse nõ possent, alterum ab altero penitus dissepàrat, κατ᾽ ἐπίνοιαν scilicet quidquam dici de deo, & adimplere * ipsi eius quod est, confessionem. Verum id quoque non prætermittendum, quam mirabilis isti religionis simulatio in auditorum euersionem excogitata sit, cùm dicit. EVNOM. Nolle * cogitationem humanam decorare deum, cùm ingenitum appellat: reddere autem ipsi quod maximè ei debemus, cum idipsum quod est confiteatur.

BASIL. Quibúsnam verbis tantam volubilitatem artis dignè quispiam consequetur? simpliciores omnes terrere nititur, quasi non reddentes deo quod debent, nisi innascibilitatem substantiam esse confiteantur, & debiti redditionem propriam impietatem appellat, vt nihil à se dicere videatur, sed quod ex necessitate deo debeatur explere. Itaque omnibus ostendit, quod si innascibilitatem in substantia ipsa posuerint, sine culpa dimittentur: si aliter, secundum religionis rationem opinarentur, tanquam negligentes id debitum quod omnium antiquissimum est maximeque necessarium, sine deprecatione diuinã in se iram excitaturos. Quas ob res ego libenter ab ipso peterem, sitne in omnibus quæ de deo dicuntur pariter gratus, an in hoc verbo solum? Nam si nihil penitus mente inspicit, ne humanis deum appellationibus decorare videatur, cuncta similiter substantiam confitebitur, quę de deo dicuntur. Quonam igitur pacto non deridendus, si creandi virtutem substantiam esse dicat? si prouidentiam rursus substantiam, eodem modo præscientiam & omnem itidem operationẽ substantiam putet? quæ cuncta si ad vnum tendunt significatum, necesse est, vt inter se idem valeant, sicut fit in multiuocis: sicuti cùm Simonem Petrũ Cepham eundem dicimus. Quare si quis audit inalterabilem esse deum, ad innascibilitatem subducetur: & qui audit impertibilem, ad creandi virtutem deferetur, qua confusione quid vnquã absurdius fiet, quàm si cùm propriam cuiuscunque nominis potestatem abstuleris, contra communem consuetudinem & doctrinam spiritus leges ponas? Nónne cum de deo audiamus, quod in sapientia omnia fecit, creatiuam tũc eius artem docemur? Cùm autem quod aperit manum eius, & implet omne animal benedictione: bonæ voluntatis prouidentiam suam, quæ per omnia transit? Cũ verò, quod posuit tenebras latibulum suum, inuisibilis naturæ eius admonemur? Cũ rursus è persona ipsius dei dicitur: Ego sum, & alteratus non sum, idẽtitatem æternam, incommutabilitatemque diuinæ substantiæ discimus? Quomodo igitur non furere te perspicimus, si propriam cuique nominum potestatem inesse non putes: sed contra veritatem, idẽ omnia posse nomina determines? Deinde etiã si hoc dabimus, neque sic magni aliquid ad intentionem eorũ accedet. Si enim hæc omnia cum de deo ac patre dicuntur, substãtiam significant, incommutabile dico & inuisibile & incorruptibile, palàm est quod similiter etiã de vnigenito dei filio dicta, substantiam significabunt: inuisibilem enim, incommutabilem, incorruptibilem, ac impertibilem, ceteraque huiuscemodi filium dei nominamus. Ita subtilis eorũ argutia in oppositũ ipsis reuoluetur. Non enim magis propter vnius appellationis diuersitatẽ, dissimilem in substantia filiũ poterunt demonstrare, quàm propter pluriũ conueniẽtiam similem necessariò, ex ijs quæ dederunt, confiteri cogentur. Quod si dixerit, in sola ingeniti voce tali vti reuerentia, in ceteris vero id non obseruare: rursus ipsum interrogabimus, quęnã hęc est* disseparatio, vt cũ tam multa sint quæ de deo dicuntur, in hoc vno tantam curam ostendat, atq; in hoc vno ipsi adimpleat eius quod est confessionem: in ceteris vero, quæ plurima sunt, humanis eũ cogitationibus decorare non renuat? Nam qui multa debet, non magis gratus, si vnũ aliquid reddet, iudicabitur, quàm excedens ingratitudine si plura nõ reddet. Sic igitur suis artibus capitur, quẽadmodum versuta bestia, ea ratione magis refutatus, qua se magis tutum arbitratus est. Sed quæ deinceps sequuntur attendite. Demonstratione adducta, vt putat, quod impossibile sit cogitatione innascibilitatem cõcipere, infert. EVNOM. Nec vero secũdũ priuationẽ: priuatio enim omnis eius quod natura inest, priuatio est, & posterior habitu.

BAS. Quod autem ista è mundi huius sapiẽtia loquatur qua diductus hanc sermonis nouitatem ingressus est, non est arduum demonstrare. Aristotelis enim sunt: vt qui legerunt vtiq; dicerent, hæ de habitu ac priuatione rationes sunt, quibus in libro qui de categorijs inscribitur, posteriores habitibus priuationes affirmat. Quare vobis ostendere sufficiebat, non ex doctrina spiritus, sed ex sapientis principum huius seculi hæc eum dicere, ac illud Psalmistæ ad ipsum exclamare: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua, vt cum disceremus, non è doctrina domini nostri Iesu Christi esse quæ dicuntur, vocem ipsius

ἐπίνοιαν. *ἀποκλήρωσις.

ipsius domini recordemur quã dicitur. Quoniam cùm loquitur mendacium, è seipso loquitur. Atque hoc pacto verborum multitudinem nobis abscinderemus, cùm hinc vniuersis palàm faceremus, nihil ipsis nobiscum esse commune. Etenim, quænã conuentio Christo ad Belial, aut quæ pars fideli cum infideli? Verum ne videamur inopia redargutionis ad taciturnitatẽ confugere, age de ijs etiam pauca differamus. Multa eorum quæ de deo dicuntur: ô Eunomi simili proferri figura videmus, vt puta incorruptibilis, immortalis, inuisibilis, cuiusmodi esse & illud ingenitum ducimus: quæ si quis priuatiua nominat, nihil ad nos. Nec enim scimus verborum artificium, nec eos
A qui sciunt beatos ducimus: id tamen scimus, qualescũque reliquas voces quas enumerauimus putes, tale dicendum ingeniti quoque esse vocabulum. Quare quemadmodum incorruptibile non inesse deo corruptionem significat, & inuisibile omnem oculorum comprehensionem eum excedere, & incorporeum non inesse ei trinæ dimensioni obnoxiam essentiã, & immortale nunquam dissolutionem ipsi futuram, sic & ingenitum generationem ipsi non inesse significat. Si igitur reliquorum nullum priuationem ostendit, neque hoc: si vero illa concedis priuatione proferri, in appellatione vero ingeniti hoc non admittis, agè dic quo habitu præcedente priuationem incorruptibilitas monstrat? aut cur non eodem modo ingenitum etiam capiamus? Verũ circa hoc solum modo verbum maligna vtitur arte: quoniam hinc impietatis rationes ipsi dependent. Vt autem liquidò eius pateat artificium, ita facite, quas in ap
B pellatione ingeniti rationes versat: quod nec humana cogitatione, nec priuatiue par est vt de deo dicatur, eas ipsas traducentes in aliud quiddã eorum, quę de deo dicuntur, considerate. Omnibus enim ad vnguem accommodantur. Et si vultis, de incorruptibili eadẽ dicamus, ipsam ipsius dictionem huc transferentes. Incorruptibilem vero dicentes, non excogitatione humana decorare deũ oportere putamus, verumetiam reddendum ei arbitramur quod maximè ipsi debemus. Id autem est, ipsum quod est, cõfiteri, nec per priuationem: priuatio enim eius quod natura inest priuatio est, & posterior habitu. Cur magis de ingenito decet hæc philosophari quã de incorruptibili, & omnino de qualibet voce, quæ eodem modo proferatur? Sed nihil aliorum ei ad impietatem opitulatur. Idcirco de reliquis nulla ipsi est mentio, quamuis infinita sint, quę pariter de deo dicũtur; quæ res ita se habet, vnum quidem nomen
C inueniri non potest, quod totam naturam dei complexum sufficiat satis edere: plura vero & varia in sua qualibet significatione, & si tenuem omnino atque pusillam, ad totius nobis tamen sufficientem significationem congerunt. Eorum igitur quæ de deo dicuntur nomina, hæc quidem quæ insunt, illa vero quæ non insunt deo significant: nam ex his duobus, negatione videlicet eorum quæ absunt, & eorum quę insunt, confessione quasi quidam character dei nobis imprimitur: vtputa cùm incorruptibilem nũcupamus, nobis ipsis vel audientibus dicere videmur, corruptioni deum subiacere non posse: & cũ inuisibilem, quod non suspiceris, oculorum ipsum sensu com

Incorruptibile, inuisibile, incorporeum, immortale, in deo quomodo accipienda.

præhendi: quando vero immortalem, quod non putes mortem vnquam posse deo accidere. Simili ergo modo cum etiam ingenitum, quòd à nulla caussa, à nullaque origine esse dei deprẽdere arbitreris. Sic ex quolibet ipsorũ docemur, ne in turpes sententias incidamus, cùm de deo aliquid cogitamus. Itaque vt præcipuã proprietatem dei cognoscamus, alter alterũ cùm de deo habetur oratio, detinemus, ne cogitatione ad ea quę nõ oportet deferamur, neque putemus corruptibile aliquid, aut visibile, aut ex genitis deũ existere. Itaq; omnibus his nominibus * ablatiuis veluti quædam negatio inest eius, quòd à deo alienum est, eruditur enim sic mens nostra, alienasque facile respuit opiniones. Rursus bonũ, iustum, creatorẽ, iudicem, aliaq; huiuscemodi deũ esse dicimus: D
verum vt ablationem quãdam rerum alienarũ & abnegationem illę voces significabant: eodẽ ista pacto aliquid ponunt eorũ quæ deo conueniunt, & circa eum inspiciũtur. Ex vtroque igitur appellationis modo docemur, aut de his, quæ adsunt quod adsint, aut de ijs quæ absunt, quod absint: innascibilitas autem id significat, quod non inest. Ostendit enim deo generationem non esse, quod siue ablatiuum, siue priuatiuum, siue negatiuum, siue quid huiusmodi quispiam velit appellare, nihil differre putabimus. Quòd ergo non eorũ quę deo insunt innascibilitas quidquam significat, his dictis palàm (vt arbitror) patet. At substantia nõ est eorũ quæ nõ insunt, sed idipsum esse dei quod in eorum quæ non reperiuntur numero coacervare, summæ amentię est. Si enim substãtia in numero eorum quæ non sunt, continetur, quonam E
modo alia quæ de deo dicũtur, deo inerunt? Demonstratum est autem his, quæ absunt, innascibilitatem connumerari, mentitur ergo qui ipsius substantiæ hanc vocem esse significatiuam putat. At vero Eunomius, tanquam incongruum sit priuatiuè quidquam de deo dici, idque grauiter ferens, ad aliud magis impiè dictum refugit, & in ipsa substãtia innascibilitatem imposuit, ac orationem tanquam ad caput colligens sic conscribit.

ἀποφατικοῖς

EVNOM. Ego si ingenitum esse, in deo est, neque secundum cogitationem humanam, neque secundum priuationem, neque ex parte (impartibilis enim) neq; in ipso vt aliud (simplex enim) neque præter ipsum aliud (vnus enim & solus ingenitus) necesse est ipsam innascibilitatem ingeniti esse substantiam. BASIL. Perduxit tandem orationem quò voluit: & cũ vndique innascibilitatem extruserit, in ipsam, vt arbitratus est, substantiam compulit, dicens de deo quod ipse sit F
ingenita substãtia. Ego autem substantiam dei ingenitam esse ipse quoque confiteor: non tamen innascibilitatem esse substantiam. Deinde illud etiam attendere oportet, quod impertibile atque simplex cùm idem sit (impertibile enim est, quod è partibus nõ componitur: simplex pariter, quod non à pluribus constituitur) hic quasi diuersa subiecto alterum ab altero separat. Itaque docet non oportere in partes deum decidere, neque aliud eius ingenitum, aliud genitum suspicari: nec rursus, tanquam aliud alij adiacere ipsi, innascibilitatem arbitrari: quorum verborum vanitatem redarguere vereor. Videtur enim quodammodo similis esse ei qui vana dicit, is qui contradicit.

Quapro-

Quapropter, vt ego arbitror, sapiens admonet Salomon, non esse amenti respondendum, prout amentia eius flagitat. Quæ enim neque dicta sunt neque vnquam dicuntur de deo, ea hic diuisioni suæ subiecit vt multis enumeratis, vnico tantum pacto innascibilitatem commodè dici videatur inuenire. Nobis autem forte longiori opus esset oratione, vt mendacem comprobaremus, & innascibilitatem non esse substantiam dei demonstraremus: si quæ ipsi per diuisionem enumerata sunt: non essent liquidò refutata. Nam etiamsi ratio illa vim haberet, quod nec cogitatione, nec
A priuatione innascibilitas dicitur: tamen non omnino quod intulit cõsequeretur. Quid enim necesse est sub vno enumeratorum innascibilitatẽ contineri? Verum quoniam ipse quasi necessariò adhærens ijs quæ præcedunt, illud infert: Ergo si nec imaginatione inest, nec priuatione, nec alio modo ex his qui enumerati sunt, ipsum profectò quod est deus innascibilitas est. Sic nos conuertentes dicemus, immo quoniã cogitatione inspicitur, & priuatiuum nomen est, non est substantia dei innascibilitas. Quousque enim quę nobis dicta sunt non refutat, nec suis propositionibus vires affert, nullum vnquam quod ipsi colligitur locum habebit. Quod vero putat ipsius dei se omniũ solum ipsam adinuenisse substantiã, intolerabilis est superbię ac tumoris. Ferè enim & ipsum qui dixit: Ponam super astra sedem meam, iactantia superat. Quippe qui non stellas aut cælum aggreditur, sed ipsam dei substantiam apprehendere se iactat. Nos vero ab eo exquiremus,
B qua ratione ipsam comprehendisse prædicet: ex communi ne conceptione? sed hæc deú esse, non quid deus sit, nobis suggerit, an ex doctrina spiritus? quænam illa est, aut vbi inuenitur? Nõne magnus ille Dauid, cui incerta occultaque sapientiæ suæ deus manifestauit, incomprehensibilem esse cognitionem dei apertè confitetur dicens: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam. Et Esaias, qui ad speculationem diuinæ maiestatis ascẽdit, quid nobis de substantia dei explanauit? Quippe cùm de Christo prædiceret testatus est dicens: Generationẽ eius quis enarrabit? Qui vero electionis vas Paulus ille, qui Christum in se loquentem habuit, qui ad tertium vsque raptus est cælum, qui verba audiuit ineffabilia, quæ non licet homini loqui: quam de substantia dei doctrinã nobis reliquit? Quippe cũ ad particulares œconomiæ diuinæ deuenisset rationes, quasi deficiens propter eius speculationis inuiam vitam, exclamans vocem illã emisit: O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei, quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: Quòd si hæc etiã ij, qui ad mẽsuram cognitionis Pauli euaserũt, consequi non possunt: quantũ eos tumere arbitramur, qui ipsi
C Dei substãtiam scire profitẽtur? Ex quibus equidem læto perquiram animo, quidnam de terra in qua manent, & in qua nati sunt sentiant, quã nobis substãtiam eius exponat: vt si de his terrenis, quæ sub pedibus sunt aliquid nobis perspicuè disserant, tunc demum ipsis etiam de his cõtendentibus, quæ omnem intellectum excedunt, credamus. Quæ igitur terræ substantia est, quis cõprehensionis modus? Respondeant nobis vtrum ratio ad hanc comprehensionem deuenit, an sensus? Si sensum dicent, quo sensuum comprehensa est? visune? sed colores hic percipit: an tactu: & hic duritiẽ & mollitiem, calidum & frigidum, & huiusmodi cetera discernit, quę nullus nisi qui in summam dementiam subuectus est, substantiam dicet: de gustu verò & olfactu, quidnam oportet dicere? quorum sensuum alteri humores alteri vapores obijciuntur. At auditus sonorum & vocũ sensus est, quæ nullam ad terram habet affinitatẽ. Quas ob res reliquum est, ratione ipsos affirmate terræ substantiam inuenisse, qua tandẽ? quo loco scripturæ edita? à quo sanctorũ tradita? Quippe qui de rerũ creatione disseruit, tantum nos docuit, quod in principio fecit Deus cælũ & terrã: terra autem erat inanis & vacua. Sufficere enim putant ipsum qui eam fecit & exornauit, prędicare: quæ verò substantia eius esset, quasi rem vanã & audiẽtibus inutilem, inquirere neglexit. Quapropter si nec sensus testimonio, nec rationis doctrina, cognitio substantiæ illius confirmari potest, vnde se dicent comprehensionem ipsius habuisse? Nam quod in ea sensibile est, vel color est, vel magnitudo, vel grauitas, vel leuitas, vel densitas, vel raritas, vel durities, vel mollities, vel frigiditas, vel caliditas, vel humorum qualitates, vel figuræ diuersitas: quarum rerum omnium nihil hi substantiam dicent, quanuis omnia facile affirmare soleant. Rursus ratione nullam sapientium & beatorum vlli virorum perspecta est: quis igitur cõprehensionis modus relinquetur? Respondeant nobis qui cuncta quę sub pedibus sunt, despiciunt: ipsum verò etiam cælum, & omnes intelligibiles potestates pertranseunt: ac ipsi summæ substantiæ per intellectum cõiunguntur. Sed videtur arrogantia omnes hominum morbos superare, ac verè diaboli eos quibus inest, crimine implicare. Qua ex re isti etiam terræ naturam quam calcant quænam sit nescientes ipsam se ingressos substantiam Dei iactant. Sanctis quidẽ suis Deus, Abraham, Isaac & Iacob: quorum propter consummatam virtutem, deus nominari quasi quid præcipuum ac decens maiestatem suã voluit, deũ Abraham seipsum appellans, & deũ Isaac & deũ Iacob. Hoc enim mihi nomen est perpetuum inquit. His igitur sanctis nec nomen suum manifestauit deus, nedũ substantiam suã reuelauit. Ego enim, inquit dominus, visus sum Abraham, Isaac, Iacob, cùm sim deus ipsorum: & nomen meum non manifestaui eis, tanquam videlicet maius quàm possit humanus auditus accipere. At Eunomio (vt videtur) non modò nomen, verum etiam ipsam substantiam suam deus ostendit? & rem tam abditam quæ nullis etiam sanctorum patuit, ipse in libris conscribens edit, & publicam temerariè omnibus facit. Et ea quidem quæ promissionibus nobis præparata sunt, omnẽ cognitionem excedunt humanam: & pax dei omnem mentem superat, ipsam autem substantiam dei non patitur supra omnem intelligentiam & cognitionem hominum esse. Ego verò non solum homines, sed & omnem rationalem naturam vinci à comprehensione ipsius existimo. Rationalem autem nũc naturam creatam appellaui. Nam filio soli notus est pater & spiritui sancto. Nullus enim cognouit patrem nisi filius? & spiritus

cūcta inquirit & profunditates dei. Nullus enim, inquit, sciuit quæ hominis sunt, nisi spiritus qui est in ipso: & quæ dei sunt, nullus cognouit nisi spiritus qui est ex deo. Quid ergo pręcipuum cognitioni vnigeniti aut sancti spiritus relinquent, si ipsi diuinam substantiam penitus comprehendunt? Nec enim potentiæ bonitatis, sapientiæ dei speculationem vnigenito attribuentes, proportionatam sibijpsis accommodabunt substātiæ intelligentiam, cùm eius oppositum potius verisimile sit. Ipsam quidem substātiam omnibus præter quàm vnigenito & spiritui sancto inuisibilem esse, ab operationibus autem dei nos subleuatos, & per ea quæ facta sunt, factorem intelligentes, de bonitate ipsius ac sapientia admoneri: hoc enim est cognoscibile Dei, quod cunctis hominibus deus manifestauit: nā quæcunque apud theologos de substantia dei conscripta videntur, tropologia quadam vel allegoria ad alias sententias pergunt. Quare si quis subtiliori examine secundum promptiorem sensum nudis insistere literis contendat, ad Iudaicas & aniles fabulas deuolutus, inops perpetuo dignæ de deo intelligentiæ consenescet. Præterquàm enim quod materialē quandam substātiam dei intelliget, & impius hac re gentibus coaceruabitur: variam etiam & compositam suspicabitur. Cùm enim Propheta ex electro supra lumbos deum esse pernarret: ex igni autem inferiora esse cōflata: qui non ad altiorem intellectum ascendit per ea quæ scripta sunt, sed corporeis inhærens descriptionibus, talem esse substantiā dei & ab Ezechiele persuasus, rursum ignem esse à Mose audiet, & à dicto Daniele ad alias imaginationes deducetur, & sic non falsos solum, verumetiam inter se repugnantes de litera colligere sensus inuenietur. Quas ob res & hāc substantię indagationem tanquam impossibilem nobis omittamus: & simplici ac integro Apostoli consilio credamus, qui dicit: Credere enim primū oportet quòd sit Deus, & quòd sit ipsum quęrentibus remunerator. Non enim si inquirimus quid sit, sed si illum esse confitemur, salutem nobis præparat. Verum quoniam neque intelligibilis neque effabilis naturæ hominis omnino substantia dei demonstrata est: reliquum est de innascibilitate ipsā quid sit, & quo pacto in deo inspiciatur, breui percurrere. Inuenimus igitur hęc cogitantes quod non ex inuestigatione qua quid sit inquirimus, ingeniti nobis substantia occurrit, sed potius (vt quasi coactus hoc dicam verbum) ex ea qua inquirimus, quomodo sit. Cùm enim intellectus noster quæreret, num Deus omnium superiorem aliā caussam habeat, nec vllam posset adinuenire, quòd sine principio sit vita eius ingenitum appellauit. Quemadmodum enim cùm de hominibus ratiocinamur, & hunc ab hoc natum esse dicimus: non quid sit, sed vnde natus sit enarramus: sic & in Deo vox ingeniti non quid sit, sed non esse ab alio ipsum, significat. Verum quod dico, hoc modo fiet magis perspicuum. Euāgelista Lucas secūdum carnem genealogiam Dei & saluatoris nostri Iesu Christi exponēs, & ab vltimis ad primos rediens: incipit quidem à Ioseph, & cum Heli, Heli autem Mathat fuisse dicit, atque hoc pacto per resolutionem ad Adam tandem narrationem deducit. Et cū de supremis dixisset Seth esse ab Adam, Adam verò à deo, ascensus cursum hic terminauit: nec substantias eorum significat, quos generationem vniuscuiusque narrando enumerauit; sed origines proximas, vnde quilibet natus sit exposuit. Quemadmodum igitur ille dixit, quod Adam ex Deo sit, si hic, nos è nobis ipsis quæreremus, Deus verò ex quo est? nónne præ manibus erit cuilibet respōdere, quod à nullo sit? Quod verò à nullo est, sine principio est: & quod sine principio est, id ingenitum est. Quod sicut in hominibus non erat substantia ex alio esse: sic neque in Deo idipsum quod est ingenitum, substantiam dicere possumus quod idem est, atque ex nullo esse. Qui verò idipsum quod est sine principio esse substantiam dicit, simile illi facit, vt si quis interrogatus quænā Adam substantia & quæ natura eius fuerit, respondeat hanc eius fuisse substantiam, quod non viri ac mulieris conuentu, sed diuina manu formatus sit. Atqui non quo pacto productus sit interrogaris (quispiam obijciet) sed ipsum eius materiale subiectum, à cuius cogitatione propter huiuscemodi respōsionem longius absum. Quod & nobis accidit, cum ex hac ingeniti voce, quomodo deus sit, magis quam quid sit natura eius doceamur. Omnino autem si quis velit vera esse quæ à nobis dicuntur, penitus perdiscere, seipsum examinet, cùm eorū aliquid quæ in Deo sunt voluerit intelligere, quonam pacto in ingeniti significationem ingrediatur. Ego enim video quemadmodum cùm in futura secula mentē producimus, interminabilem eum appellamus, qui nullo termino vitam habet terminatam: Sic & cum ad superiora secula cogitatione conscendimus, tanquam in effusum pelagus in infinitā Dei vitam deducti, cùm nullam originem vnde sit capere possimus, sed vltra omne quod intelleximus excedere, Dei vitā inspiciamus, eo quòd est sine principio vita eius, ingenitū ipsum nuncupamus. Hic enim sensus ingeniti vocis est, non habere aliunde substantiæ suæ principium. At Eunomius quoniam in deo omnium solo ingenitum inspicitur, facinorosissimè illud ad vnigeniti blasphemiā rapuit. Quid enim progrediēs ait? EVNOM. Ingenitus autem cùm sit, vt demonstratione iam præcedenti patuit, nunquam ita generationem suscipiet, vt cùm nato naturam suam cōmunicet, sed omnem vtique participationem ac comparationem ad genitum fugiat. BASIL. O impudentem blasphemiam atque nequissimam? O abditam fraudem? O multiplicem malitiam? quàm exactè ex ipso diaboli artificio loquitur? cùm enim dissimilem deo ac patri vnigenitum filium & deum velit ostendere, patris ac filij nomen silentio tradit, atque de ingenito ac genito solum disserit: ita salutaris occultat fidei nomina, & nuda tradit dogmata blasphemiæ: vt impietate in rebus * versata, cùm ad personas progressio fiat, nihil ipse improbè dixisse videatur, sed orationis vi iam præparatam habeat blasphemiam. Ingenitus autem cùm sit (ait) effugit vtique omnem participationem ac comparationem ad genitum. Non dixit pater ad filium, sed ingenitus ad genitum. Vnum igitur tale est astutè sibi excogitatum: alterum autem quale sit considerate. Ingenitus verò cùm sit, inquit, nunquam generationé suscipiet

suscipiet, cui addit, vt cum genito naturam suam communicet. Quod dicit, nunquam suscipiet generationem, duplicem habet sensum, alterũ quod eius naturæ nunquam accommodabitur passiua generatio, cùm impossibile sit ingenitam naturam generari: alterum quod generare nunquam patietur, secundum quem sensum hac voce vsus est, quanuis multos confundit, quasi priori sensu dictum. Quòd verò quod diximus præparet, liquidò quod infertur ostendit. Nam cùm dixisset, nunquam generationem suscipiet, statim subiunxit, vt suam naturam cum genito communicet, quod ad secundum sensum consequitur, vt scilicet pati non posit Pater fieri, ne propriã naturam cum genito communicet: qua impietate
A quænam fieri potest perniciosior? Quis vnquam tantam iniquitatem in excelsum locutus est? Ego certè vereor, ne nos quoque cùm alienas blasphemias iterum atque iterum repetimus, nostrã mentem polluamus, atque ita condemnatione quoq; participemus. Sed me consolatur quod in Euangelio est, quoniam & spiritus sanctus Iudæorum, in dominum blasphemiam scriptam posterioribus tradere non recusauit, illorum quasi in statuis scriptam, cunctis notam faciens blasphemiã, non immaculatæ maiestati vnigeniti aliquam afferens blasphemiam. Quod si nunquam generationem suscipit, vt propriam cum genito naturam deus communicet, pater non est. Non est autem, sed melius nobis est vt imperfectam relinquamus hanc blasphemiã. Hic enim non suscepit generationem, ille verò nõ cõmunicauit in genitoris natura. Deinde ipse secũ certat, vanam blasphemiæ
B cõsolationẽ excogitans, non quod quidquã dicat quod ad pœnitentiam pertineat, sed quod ijs quę sequuntur certat superare quæ dixerit: quid enim proferre sustinuit? EVNOM. Effugiat vtique cõmunicationem omnem & cõparationem ad genitum. BASIL. At nisi comparatio sit filio ad patrem, nisi communicatio cum genitore, falsi sunt apostoli, falsa Euangelia, ipsa etiam veritas dominus noster Iesus Christus: sed rursum horresco blasphemiam, quam cuique facile est conspicere. Nam si nullam habet comparationem ad patrem, quomodo dicebat Philippo: Tanto tẽpore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & eum qui me misit. Si enim nullam communicationem, nullam comparationem pater habet ad filium, quomodo in seipso patrẽ ostendit filius? Nec enim perdissimile ac alienum comprehendi potest quod ignoratur, sed ex
C propinquo propinquum cognoscitur: sicut in impressa figura imprimens character inspicitur, & per imaginem exemplaris habetur cognitio: cum hinc nos conferamus eam quæ est in vroque similitudinem. Quare hac vna blasphemia omnes despexit voces, quæ à spiritu sancto nobis ad glorificationem vnigeniti traditæ sunt: cùm & Euãgelium doceat, quod hunc pater signauit Deus. Et Apostolus: Qui est imago Dei inuisibilis. Imago non inanimata nec manu fabricata, nec artis & cogitationis opus, sed imago viuens immo verò ipsa vita non in figuræ similitudine, sed in ipsa substãtia identitatem retinens. Ego verò id quod dicitur in forma dei esse, æquum ei quod est in substantia Dei esse, assero. Nam sicut formam

Filius imago patris. In forma esse Dei & serui.

serui suscepisse, hominis substantiam dominum suscepisse significat: sic cùm in forma Dei esse dicat, diuinæ substantiæ ipsi profectò attestatur proprietatem. Qui me vidit, inquit, vidit & patrem. At hic alienum ab vnigenito patrem faciens, & penitus rescindens à communitate ipsius, assensum cognitionis qui per ipsum fit quantum in ipso est, abscindit. Quæcunque habet pater, mea sunt, dominus ait: at Eunomius nullam, inquit, communicationem esse patri cum eo qui ex ipso est. Et sicut pater in seipso vitam habet: sic dedit & filio in seipso vitam habere, hoc ab ipso docti sumus Domino: at verò ab D
Eunomio quid? Nullam esse comparationem genito ad genitorem. Et omnino hac vna voce, imaginis destruit rationem & splendorem, ac characterem subsistentijs respuit. Nam nec imaginem eius, cui nihil potest comparari, possibile est intelligere: nec splendorem esse ipsius quæ communicari natura non potest. Eodem igitur iterum atque iterum in artificij genere immoratur, cum ingenito dicat non esse comparationem ad genitum. Non, inquit, patri ad eum qui ex ipso est, vt quam his vocibus inhærentem oppositionem ostenderit, hanc in ipsam substantiam patris & filij transferat. Verum ne, si omnes ipsius persequamur blasphemias, & singula eorum quæ dixit, damnare conemur, longa nimis oratio nobis contexatur, quæcunque manifestam habent impietatem, & à seipsis legentibus patent, præteribimus: quæ verò ratione aliqua opus est redarguere, hęc opponemus. Multis enim modis incommunicabilem filio patris substantiã cùm affirmarit, atque vndique, vt putat, absurdũ E
esse ostenderit, hæc adduxit. EVNOM. Nec enim dicere possumus communem quidem vtrisque substantiam esse, ordine verò * & temporis eminentia hunc priorem, illum posteriorẽ: quoniam certe oportet in omnibus quæ excedunt, aliquam esse excessus caussam. Substantiæ autem Dei, non tempus, non ęuum, non ordo cõiunctus est. Nam ordo ordinante posterior est: & nihil eorum quę Dei sunt, ab alio est ordinatum. Tempus verò stellarum qualis quidam est motus. At stellæ non solũ post ingenitam substantiam, cunctasque intelligentias, sed post prima etiã corpora factæ sunt. De ęuo autem quid oportet dicere: cùm apertè scriptura prædicet, ante ęuum Deum esse? BASIL. Supposuit primò quod voluit, deinde idonea suæ caussæ capiens, & in absurdos sensus seipsum extrudens, necessarium se putat suorum dogmatum tradidisse doctrinam. Ait enim, quòd communis sit vtriusque substantia, ordine verò & temporis eminentia hic sit primus, F
ille autem posterior, dicere non possumus. Si igitur cõmunem substantiam sic intellexit, quasi ex præcedenti materia distributionem ac diuisionẽ in ea quæ ab ipsa sunt intelligat, talem etiam ipsi sententiam nequaquam suscipimus. Absit, & si qui id dicunt, eos non minus impios ijs, qui patrem filio dissimilem dicunt, censemus. Si verò hoc quis modo communicationem substantiæ accipiat, vt essentiæ rationem vnam & eandem in vtrisque inspiciat, vt si substantia patris lux subiecto intelligatur, lucem & vnigeniti substantiam profiteatur, & quantumcunque aliquis

* καὶ τοῖς ἐν χρόνοις πρεσβείοις.

patri attribuat rationem, hanc ipsam & filio accommodet: si quis, inquam, sic communicationē substātiæ capiat, suscipimus: & hoc nostrum esse dogma dicemus. Sic enim & deitas vna, ex substantiæ videlicet ratione, intellecta vnitate, vt distinctio per numerum sit, & proprietatibus quibus vtrunque designatur: ratione verò deitatis vnitas inspiciatur. Verum cùm determinatum sit quo pacto oporteat communicationem substantiæ intelligere, quæ deinceps sequuntur, quam cō iunctionem ad præcedentia possideant inuestigemus. Ordine verò, inquit, & temporis eminentia, ille primus, hic secundus. Cur necesse est, si quibus est substātia communis, ordini ea subijci, A & esse tempore posteriora? Nonne potest vnà cū sua imagine sine tempore coruscata, Deus omniū ab æterno esse: nec vltra tempora solum, sed æuo etiam omni ipsi coniungi? Nam idcirco splendor dicitur, vt coniunctionem intelligamus: & character substantię, vt consubstantialitatem perdiscamus. Verum est ordo hic quidem naturalis, ille verò artificiosus. Naturalis quidem, vt creaturarū qui creatiuis rationibus dispositus est, & numeri dispositio, & caussarum ad caussata habitudo: cum illud semper profiteamnr, ipsius quoq; naturæ factorem esse Deum, & creatorem. Artificiosus autem & excogitatus, sicut in ijs quæ cōstruuntur, in disciplinis etiā ac dignitatibus alijsque huiuscemodi. Horum primum cùm occultasset Eunomius, secundi ordinis mentionem fecit. Ait enim nō oportere dicere ordinem esse in deo, quoniam ordo ordinante posterior est. Illud verò aut non conspexit, aut volens prudensque occuluit, B quoddam videlicet ordinis esse genus, non nostra constitutum positione, sed ipsius naturæ vi consequens, vt igni ad lucem quæ ab ipso est. Nam in ijs priorem esse caussam dicimus, posterius verò quod ab ipsa est: non interuallo hæc ab inuicem disseparantes, sed cogitatione: prius quā caussatum, caussam intelligentes. Quonam igitur pacto rationem habet, ordinem in ijs negare, in quibus est prius & posterius non positione nostra, sed naturali quadam rerum consecutione? Cur igitur in Deo ordinem respuit? Arbitratur, si ostenderit nequaquā aliter prius in Deo intelligi, reliquum se habiturum, in ipsa scilicet substantia excessum demonstrari. Nos autem secundum habitudinem caussarum ad ea quæ ex ipsis sunt, patrem filio præponi dicimus: naturæ verò diuersitate nequaquam, neque temporis excessu. Alioquin nec patrem ipsum esse re cōfitebimur, cùm alienatio substantiæ naturalem respuat con C iunctionem. Sed quoniam ad definiendum temporis naturam in omnibus hic sapiēs delatus est, hinc etiam quàm firma, quam circumspiciens sit mens eius, cōsideremus. Tempus ergo dicit, qualem quendam stellarum motum, solis scilicet ac lunæ, reliquarumque, quibus vis inest qua per seipsas moueantur. Quod igitur à creatione cæli ac terræ, ad stellarum vsque productionem fuerat interuallum? quidnam fuisse in meteororum hic scientia peritus enuntiat? Qui enim mundi constructionem virtute spiritus conscripsit, quarto die illa magna luminaria & reliquas stellas asserit productas. Quare tempus in illis diebus non erat, siquidem stellæ nondum mouebantur. Quo enim pacto moueri poterant, quæ factæ nondum erant? Rursus quando cum Gabaonitis Iesus Naue bellum gerebat, quando sol mandato ligatus stabat immobilis, & in suo loco luna morabatur, tempus tunc non erat? Quid igitur interuallum illius diei nominabimus? quā appellationē excogitabis? Nam si natura temporis deficit, æuum videlicet pro eo dices intercessisse: sed æuum paruam diei partem appellare, omnem excessum amentiæ superat. Verum vt videtur & magna ingenij vi diem ac noctem, quasi stellarum motu putat fieri, & has esse partes temporis: quare & tempus stellarum qualem motum censuit, nec id ipsum sentiens quod dicit. Non enim qualem, sed si stellarum motus est, quantum potius erat dicendum. Quis vero sic omnino puer est mente, vt D ignoret dies, menses, horas, annos, mensuras temporis esse non partes: tempus autem, quod mūdo coextēditur spatium, quo motus omnis, siue stellarum siue animalium ceterarumque rerum mobilium mensuratur, & quo velocius atque tardius aliud alio dicimus? velocius quidē, quod plus spatij minore in tempore pertransit: ac tardius, quod maiore tempore per minus spatij mouetur. Eunomius vero quoniam in tempore stellæ mouentur, tempus ab eis creari iudicauit. Quod si ita est, secundum hāc sapientissimi huius viri rationem, quoniam & papiliones in tēpore mouētur, diffiniemus tempus quendam esse papilionum motū. Non enim ab hac ratione, quæ ab eo dicta est differt, nisi forte dignitate verborum. Sed hactenus huiusmodi: vos quæ sequūtur cōsiderate. EVN. Atqui, dicit, nec vt qualitas aut moles aut quantitas in substantia dei poterit inhærere. Liberum E enim ab omni cōpositione deum esse necesse est. Quod si horum aut talium nihil vnquàm piè cōplicatum intelligere cū substantia dei possumus, quænam amplius ratio dabit, ad ingenitam substantiam eam quæ genita est cōferre? cum ea quę secundum substantiam est similitudo, aut comparatio, aut cōmunicatio, nullum excessum vel differentiam relinquat: æqualitatem verò palàm faciat, & cum æqualitate simul ipsum quoque ingenitum ostendat, qui assimilatur vel comparatur. Nullus autem sic stolidus est, sic ad impietatem audax, vt cùm ipse dominus palàm edixerit: Pater qui me misit maior me est: æqualem patri filium audeat prædicare? Et rursus post pauca. Verum qui deus omnium, ingenitus est & incomparabilis. BASIL. Pluribus omissis dicta, vt arbitror, sufficiūt. Cùm ad perniciosos sermones tendit, nonnulla quæ ab hominibus concedi possunt F solet præmittere, vt eorum perspicuitate & gratia, de reliquis quoque sibi facilius credatur. Nihil, inquit, substantiæ dei, neque vt forma, neque vt magnitudo, neque vt quantitas inhærere potest: quoniam ab omni cōpositione liberum esse deum necesse est. Ad hunc vsque locum æquus est. In his vero quæ deinceps sequuntur ad seipsum redit. Tanquam enim ex præmissis necessariò sequentem blasphemiam coniungit dicens.

EVNOM. Quòd si horum nihil vnquam piè cōplicatum intelligere cum substātia dei possumus, quænam amplius dabit ratio, ad ingenitam substantiam eam quæ genita est cōferre. BASIL. Quam hæc inter se rerum consecutione habent, si deus

Pater quomodo filio prior.

si deus incompositus est, non posse filium ei similem esse? dic tu mihi, nonne filium quoque pariter dices, nec magnitudinem, nec qualitatem in seipso cotinere, & ab omni penitus compositione liberum esse? Ego enim ne si insanires quidem ausurum te arbitror, aliud quid affirmare filium esse, quàm incorporeum & absque qualitate ac figura, & omnibus ijs, quæ de patre diceres. Cur igitur non pium censes ei qui absq; qualitate est,
A eum qui qualitatem non habet comparare? & eũ qui absque quantitate est, ei qui quantitatem nõ habet, & omnino incompositum incomposito? Hic vero simile quidem ad qualitatem, æquale autem accommodat ad magnitudinem, sed quantitatem si aliquid putat præter magnitudinem esse, ipse clarius explanabit. EVNOM. Idcirco, inquit nec æqualis nec similis, quoniam nec quãtus est, & absque qualitate est. BASIL. Ego vero in hoc ipso pono similitudinem, quod sicut pater ab omni compositione liber est, ita & filius simplex omnino & incompositus. Et similitudinem non formarum qualitatis identitate, sed ipsa substantia perspici arbitror. Nam quibuscunque forma vel figura adiacet, ijs identitate qualitatis inest formarum similitudo: quæ vero sine forma & sine figura natura est, reliquum est vt similitudinem in substantia ipsa, & æqualitatem non in mensura magnitudinis, sed identitate virtutis possideat. Christus, inquit, dei virtus & sapientia, tota enim virtus paterna ipsi videlicet inest. Quare & quæcunque videt patrem facientem, ea & filius similiter facit. EVNOM. Sed similitudo, inquit, quę
B secundum substantiam est, nullum comparationis excessum vel distinctionem derelinquens, æqualitatem penitus efficit. BASIL. Quomodo nullam dicis distinctionem derelinquit, nec saltem eam quæ inest caussis, ad ea quæ ex ipsis sunt? ad hæc adducit. EVNOMIVS. Quis autem ita stolidus est vel ad impietatem audax, vt æqualem patri filium prædicet? BASILIVS. Dicamus igitur ipsi ad hæc illa prophetica, quod frons mulieris meretricis facta est tibi, impudens facta es erga omnes. Illæ nanque sua probra pudicè viuentibus ingerunt: & hic eos qui maiestatem vnigeniti magnificare cupiunt, amentes & ad impietatem audaces vocat, eisdem rebus offensus, quibus olim & Iudæi exacerbantur, dicentes quod æqualem seipsum facit deo. Et certè (nulli autem mirum quod dicã videatur) magis nescio quo pacto illi videbantur consequentiam rerum prospicere. Grauiter enim ferebant, quod deum patrem suum appellabat, ex quo seipsis ratiocinabantur, quod æqualem se deo faceret: quasi necessariò consequatur, si patrem habeat deum, deo quoque æqualem esse: hic autem primum in speciem concedens, secundum abnuit, & domini vo-
C cem nobis obijcit dicentis: Pater meus qui me misit, maior me est. Nec Apostolum dicentem audit: quod non rapinam arbitratus est se esse æqualem deo. Atqui si secundum rationem tuam innascibilitas substantia est: si volebat secundum substantiam excessum ostendere, profectò dixisset, quòd ingenitus maior me est: hæc vero vestra ratio est, quod appellatio patris, operationem non substantiam significat. Cùm igitur maiorem filio patrem dicitis, operationem opere maiorem dicitis: omnis autem operatio eis per mensuram congruit, quæ ex ipsa facta sunt, & magna quidem magnorum operum, exigua vero minorum est. Maiorem ergo & patrem hac ratione profiteri, nihil aliud est, quàm incommensurabilem operi operationem opinari: & frustra asserere, ad magnitudinem operationis deum motum fuisse, cùm non potuerit operationi suæ æquale opus producere. Itaque nobis è duobus alterum necessariò decidet: aut enim nomen patris non D operationem sed substantiam significabit, quo pacto cauillatoria ipsis similitudine ratio facile delebitur, cùm patri filium, id est, operationi similem arbitrentur. Qualem enim voluit, inquiunt, pater talem & fecit. Qua etiam ratione voluntatis imaginem nuncupant. Aut ab hoc sibi cauentes, non dicent maiorem filio esse patrem, quoniam omnis operatio si nihil deforis repugnat, proprio operi commensurabilis est. Verum hæc ad confutationem eius inconstantiæ quam in dogmatibus habent, dicta sufficiat. Illud autem cui non est perspicuum, quod maius aut ratione caussæ, au virtutis præstantia, aut excellentia dignitatis, aut magnitudinis excessu dicitur? Magnitudine igitur non intelligi maius iste ipse iam in præmissis asseruit, & res ita se habet. Quoniam in magnitudine maius tantũ est, quantum minus & amplius: quæ verò incomprehensibilia magnitudine, immo sine magnitudine & ab omni quantitate longè remota sunt, ea quis alterum ad alterum mensurabit? Quorumcunque vero impossibilis est comparatio, quo pacto in ipsis id quod excedit cognoscetur? Virtute autem deficere Christum dei virtutem dicere, valde pueri- E le, & hominum est qui non audiunt domini vocem, dicentis: Ego & pater vnum sumus: & vnum pro æqualitate virtutis capientis, vt ab ipsis euangelij verbis demonstrabimus. Cùm enim dixisset, quod nullus aliquem eorum qui in me crediderunt, è manu mea rapiet: & quod pater qui mihi dedit, omnibus maior est, è cuius manu nemo quidquam rapiet, adiunxit: Ego & pater vnum sumus. Vnde palàm est non aliter pro æqualitate ac identitate virtutis vnũm accepisse. Præterea si dei sedes (vt nos quidem credimus) dignitatis nomen est, à dextris determinata filio patris sedes, quidnam aliud quam dignitatis æqualitatem significat? Ad hæc etiam in gloria patris venturus expectatur. Quas ob res reliquum est, vt caussæ ratione maius hic capiatur. Nam quoniam à patre origo est filij, hoc maior est pater quòd caussa est atque origo. Quapropter dominus sic dixit: Pater meus maior me est: vt eo quòd pater est, maior esse intelligatur. Patris autem nomen quid aliud ostendit? nonne caussam eius qui ex se natus est atque originem? Atqui etiam secũdum sapientiam vestram substãtia maior aut minor sub- F stantia non dicitur. Itaque tum secundum istos, tum secundum veritatem ipsam, nullo pacto excessum in substantia proposita hæc verba significant. Magnitudine vero patrem filio esse maiorem, hic ipse pernegat, cùm nullam oportere in deo quantitatem intelligere asserat. Quare nullus alius relinquitur nisi qui à nobis dictus est maioris modus, qui est secundum caussam atque originem. Verum quàm secundum maius excogitauit

Filius quomodo similis patri.

Ego & pater vnum sumus.

Sedes à dextris dei.

Pater quomodo filio maior.

gitauit blasphemiam, talis quædam est. Illud autem admiratione dignum, quòd in paucis ad contrarios sermones verbis deuolutus, vtpote qui oculis animi cæcitate percussis, repugnantiam eorum cõspicere nequiuit. Quare à deo alienus, à pace dei esse videtur, quam dominus noster ijs qui verè ac syncere in ipsum crediderunt, dimisit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, vt non alijs solum, sed etiam sibijpsi repugnet. Nam cùm maiorem dixerit deum ac patre vnigenito filio: & eos qui æquales asserũt, quasi ipse hac de re necessarias haberet demonstrationes, insanos appellarit, videte quę post pau-
A ca conscribit. EVNOMIVS. Verùm quod deus omnium ingenitus est ac incomparabilis, pluribus omissis dicta sufficiunt ad demonstrationem. BASILIVS. Quare ab eo quæratur: si incomparabilis deus est, vnde excessus eius comprehensus est, cùm maius ex comparatione inspiciatur eorum quæ exceduntur? Quonam igitur pacto, & maior est & incomparabilis. Verum vt alienam à substantia dei vnigeniti substantiam posset confirmare, comparationem maioris ad substantiæ diuersitatem suscepit. Rursum vt ad creaturas filium deduceret, imcomparabilem esse patrem asseruit. Nouam profectò ac incomparabilem viam ad blasphemandũ is cogitauit: qui simulando deum ac patrem extollere, vnigeniti dei deijcit maiestatem: præsertim cùm dominus attestetur ac dicat: Qui non honorat filium, non honorat patrem: & qui me contemnit, non me contemnit, sed eum qui misit me. Sed inimicus
B veritatis, qui hæc eis dicere ac scribere subministrauit, illud inspexit: quod si ad intelligentiã eos maiestatis vnigeniti cæcos efficiat, ipsam quoque dei ac patris cognitionem simul ab ipsis auferat: vt & si videantur præstantiam quandam deo ac patri attribuere, nullum tamen inde commodum consequantur, cum ea via quæ ad ipsum ducit priuati sint. Nam & Iudæi gloriam deo afferre putant, & gentes audire licet magni quid velle de deo dicere: deum tamen ipsos magnificare absq; fide in Christum, per quem ad cognitionem deductio fit, nemo rectè sapiens vnquam putabit.

Incomparabilem igitur deum dicit, vt eo creaturis æqualem filiũ esse ostendat, quod pariter abest à maiestate patris. Quæcunque enim æquali exceduntur mensura, ea inter se æqualia esse necesse est. Tantũ autem secundum rationem ipsorum, deus ac pater vnigenitum filium excedit, quantũ & aliorum singula. Tale nanque incomparabile est, vt ab omnibus pariter distet, & nulli sit accessibile. Quare si æqualiter alijs à patre filius deest, ęqualis illis est, quibuscum deest, qua blasphemia quid peius vnquam Iudæi dicerent: quid vero à gentibus audire possumus? Deinde non erubescunt qui dei verbum colere se fingunt, Iudæis ac D gentibus iucunda grataq; documenta proponentes. Nam si patri non comparatur filius, vt neque angeli, neque cælum, neque Sol, neque terra, neque animalium quæ in illa sunt, quidquã, aut plãtarum, quo pacto ad proprias creaturas diuersitatem habebit? aut vnde ipsi ad genitorem coniunctio? Ego, inquit, & pater vnum sumus. Iterum enim eius dicti memoriam faciemus. At tu dic mihi, nõ hoc conferentis seipsum verbum est? Quid dixi conferentis, immo vnientis, vt ita dicam & naturæ identitatem hinc cõprobantis? Hic vero incomparabilem esse deũ censet, & bonitas quidem & dei saluatoris nostri Iesu Christi omnes homines prout capere possumus meditatione & exercitatione bonorum operum, ad similationẽ dei omnium perducit his verbis: Sitis perfecti sicut & pater vester qui in cælis est. Hic vero vnigenitum naturali cum patre coniunctione (quantum in ipso est) priuat: quanuis & hæc ratio aduersus istum ipsum detorquebitur. Si enim incõparabilis est pater, qua ex re dissimilitudinis de- E monstrationes accipiet? Nam si alteram substantiam alteri cõferendo dissimilitudinem inuenisse inquiet, quomodo qui confertur incomparabilis est? Quod si nec initium quidem comparationis habet, vnde potuit hanc diuersitatem percipere? Ita videtur, quod malum est, nõ solum bono esse contrarium, verumetiam sibijpsi: à quo liberet nos gratia domini nostri Iesu Christi, quo cum patri gloria cum sancto spiritu nunc & in secula seculorum, Amen.

BASILII MAGNI CÆSARIENSIS EPISCOPI ADVERSVS EVNOMIVM LIBER SECVNDVS, QVOD *filius in diuinis non est factura, nec patre duratione aliqua posterior.*

C CVM igitur in ea oratione quam de deo omnium habuit, blasphemias in filiũ dei subaffirmauerit, vt potuit, ipsi deinde vnigenito filio linguam immisit. EVNOM. Quid enim, inquit, & vnicus filius, vnigenitus enim: de quo si, vt poteramus, sanctorum voces apposuissemus, quibus filium genituram & facturam prædicant, per diuersitatem nominum substantiæ quoque diuersitateem obtendentes, ab omni cura atque negotio liberi essemus. Sed propter eos qui corpoream genera- F tionem putantes vniuocationibus cespitant, necesse est forte de his etiam pauca dicere. BASIL. Hæc ille. Ego vero si vt de re ficta, sic de hac vniuersa oratione oportet excogitare, quo pacto in vanis auditorijs ad meditationem eius quod in re falsa verisimile est, adulescentibus vt declament proponitur: quoniam & pariter illis cuncta adumbratæ pugnæ similia sunt: ad accusatores

satores non constitutos ad pugnam, ad accusationem non prædictam, responsio ad iudices, qui nulli esse videntur, oratio: si sic, inquam, & hæc audire oportet, & ipse hanc inquisitionem omitto, & ceteros admoneo nulla cura dicta eius versare: sed si maiora sunt quæ promittit, & multis suspicari accidit, nonnullam esse apud eum curam veritatis, profectò necesse est prout possumus, singula redarguere. Sed quis inquisitionis modus iustior fiat, quàm vt his documentis quæ à spiritu nobis tradita sunt, orationem conferamus? Si quid illi congruum inueniamus, id suscipiamus: quod vero aduersus illa proficiscitur, id vt nobis inimicum effugiamus. Quare primum

Filium non esse factum.

A illud ostendat, quinam è sanctis genituram & facturam Christum dixerunt? quas scripturę voces in demonstratione habet? Nam si beati Petri voce in actibus apostolorum perscripta innititur, vbi dicitur: Sciat omnis domus Israël, quod dominum ipsum & Christum deus fecit, quem vos crucifixistis. Primum nihil ad id quod quæritur, habet hoc testimonium. Nam cũ promisit ostendere à sanctis dici facturam esse filium, testimonium præbuit de deo & patre, quod fecerit. Nec enim illud dicet licere sibi cùm de tantis rebus verba faciat, deductiones quasdam & deriuationes nominum excogitare. Nam si otiosi etiam verbi supplicia in die iudicij patiemur; multo minus, si de tantis rebus quidquam innouamus, sine pœna dimittemur. Et forte illud quidem tãquam congruum deo & patri dici diuina ratione docemur: hoc vero non posse accommodari vnigenito, spiritus sanctus per ea quæ tacuit demonstra-

B uit. Quonam igitur pacto tutum est, hac voce, fecit, traducta, facturam factorem omnium appellare? Nam si huiuscemodi appellatio idonea ei erat, non fuisset silentio à spiritu tradita. Sed in creaturis quidem inuenimus à verbo, fecit, facturæ appellationem esse traductam: in filio autem dei nequaquam. In principio, inquit, fecit deus cælum & terram. Et rursus: In factis manuũ tuarum meditabar. Et inuisibilia eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Itaque in quibus oportet hoc nomẽ scriptura suscipiens, in domino nostro & saluatore Iesu Christo, quasi non decens magnitudini maiestatis, obticuit. Et securim quidem, & lapidem angularem, & lapidem offensionis, & petram scandali, ceteraque huiuscemodi, in quibus non multum laudis esse videtur ijs, qui ad significationem nominum non perueniunt, dominũ gloriæ appellare non erubescit: facturam vero nus-

C quam omnino nominauit. At iste se ab ipsis recepisse sanctis hoc nomen ait, vt non solum suo tempore præsentes calumnijs persequatur, sed eos etiam sanctos qui olim fuerunt. Verum præterquam quod indecens atque periculosum est audacter huiuscemodi res inuadere, ac à seipso domini nomina transformare: Apostoli etiam sensus non tradit eam filij subsistentiam, quæ ante secula fuit, de qua nobis in præsentia sermo est: non enim de substantia ipsa dei verbi quod in principio erat apud deum, sed de eo qui seipsum exinaniuit in serui forma, & factus conformis huic corpori humilitatis nostrę, & crucifixus est ex infirmitate, perspicuè disserit. Et hoc vnicuique notum est, qui parumper apostolicæ dictionis intentionem animo voluit, quòd nõ theologiæ nobis modum tradit, sed dispensationis sermones aperit. Dominum enim, inquit, & Christum deus fecit, hunc Iesum quem vos crucifixistis: hac demonstratiua voce ad humanitatem eius, & id quod visibile est, manifestissimè se conuertit: at hic vocem hanc, fecit, ad generationem vnigeniti quæ à principio fuit transfert: neque illud ipsius faciem confundit, quod dominus non substantiæ est nomen, sed potestatis: quare qui dixit dominum ipsum & Christũ deus fecit, rerum omnium principatum & dominatum dicit à patre filio commissum, non de pro-

D cessu eius adesse narrat. Verum hæc paulò post demonstrabimus, cum redarguemus ipsum præter voluntatem spiritus scripturæ afferre testimonia: nunc ad sermonis continuationem pergamus. Quid ergo hoc nomen sibi vult? aut cur nã facturam factorem omnium appellare conatur? Deprauata seipsum decepit cauillatione, qui ex diuersitate nominum substãtiarum differentiam ostendere putauit. Quis enim mentis compos huic rationi accedat: Quorum nomina diuersæ sunt, earum substantias differre necesse est. Nam Petri ac Pauli & omnium hominum etsi diuersæ sint appellationes, tamen vna est substantia omnium. Quapropter & in plurimis inter nos conuenimus, ijs proprietatibus solum quæ circa singula inspiciuntur alius ab alio differentes. Quare appellationes etiam non substantias, sed proprietates quibus singuli designantur significant. Hinc est vt cum Petrum, nomen videlicet hoc

Diuersitatē agnominationis substantiæ diuersitatē nō arguere.

E audiamus, non substantiam eius intelligamus (dico autem substãtiam materiale illud subiectum, quod eo nomine nequaquam significatur) sed earum proprietatum quæ circa ipsum inspiciuntur, sensum concipimus. Illico enim per hanc vocem intelligimus Ionam, qui fuit ex Bethsaide, Andreæ fratrem, qui ex piscatore in apostolatus ministerium vocatus est. Qui quoniam fide præstabat, ecclesiæ commissam sibi ædificationem suscepit: quorum omnium nihil substãtia est, aut subsistentia intellectu comprehensa. Nomen itaque hoc characterem quidem nobis Petri circumscribit: ipsam verò substantiam nequaquam subaperit. Rursus cùm Pauli nomen audimus, aliarum concursum proprietatum mente concipimus, Tarsensem scilicet Hebræum secundum legem Pharisæum, Gamalielis auditorem, ecclesiarum dei ex zelo persecutorem, cum terribili ad cognitionem visu deductus est, qui Aposto-

F lus gentium fuit. Hæc enim cuncta vna voce Pauli circumscribuntur. Atqui si verum est contrario modo eorum se habere substantias, quorum nomina diuersa sunt, oporteret certè Paulum & Petrum, & omnino cunctos homines, alterum ab altero alterius esse substantiæ. Verum quoniam nemo ita ignorans est, ita communis omnium naturæ imperitus, vt id dicere animũ inducat, è luto enim vt ego etiam tu formatus es, nihil aliud enim hic sermo quàm identitatem humanæ substantiæ significat. Mentitur itaque qui ex diuersitate nominum diuersitatem substantiæ inferre cauillatur. Nec enim natura rerum nomina sequitur, sed posterius nomina rerum inuenta sunt.

Quod

Quod si illud verum esset, oporteret etiam vnam & eandem eorum esse substantiam quorum eædem sunt appellationes. Quam ob rem quia virtute consummati, dei appellatione dignati sunt, consubstantiales deo vtique omnium, homines essent. Verum vt hoc dicere furor est perspicuus, sic ille sermo æquali dementia continetur. E dictis ita patet, quòd in patre quoque ac filio non significant substantiam nomina, sed proprietates designant. Nullum ergo illa oratio locum habet, quę commutatione nominum contrarietatē substantiæ adducit: sic enim priusquam cetera seipsum deijcit. A Nam si diuersa sunt factum & genitum, diuersæ vnigeniti erunt substantiæ ex diuersitate nominum consecutæ: quòd si id dicere dementium est, neque illud eorum est qui mentis sunt compotes: hic autem se simulat infinitas habere demonstrationes, quod apud sanctos viros factura dicitur filius. Verum quasi ad ea quæ sibi proposuit festinans, mentionem ad præsens facere renuit. Est autem & hoc artificiosa versutia, cùm sibi oratio deest, tunc taciturnitatem anteponere. Nam si testimonij vmbram haberet, qua vnigenitus factura diceretur, aures nostræ audiendo surdescerent. Deinde inquit, propter eos qui corpoream generationem putantes vniuocationibus cespitant, necesse sibi esse de his etiam breuiter dicere. Sed quidnam vetabat scripturę prius testimonijs oratione firmata, ad imbecilliū postea emendationem accedere, & quod ex vniuocatione fit nocumentum mitigare? si tamen aliquid vnquam quibusdā accidit aut accidet. Quis enim sic omnino carneam habeat mentem, ac diuini B sermonis inexpertus est, vt cùm audiat diuinam generationem, ad imaginationes deferatur corporeas, in quibus complicatio est viri & mulieris, matricis conceptio, plasmatio, informatio, exactis temporibus foras processio? Quis adeò est pecudum similis, qui cùm audiat deum verbum à deo prodire, & adhuc sapientiam ex deo genitam, ad corporis passiones cogitationibus decidat? Verum hæc quoque cum alijs ad probabilitatē orationis simulatio ipsi excogitata est, vt commiserationis gratia erga imperitos fratres hunc doctrinæ laborem suscepisse videatur: & corporeos quidem sensus qui ex huiuscemodi appellatione oboriuntur, quasi emendet. Quæ vero, cum creatura filius nominetur, detrimenta sequuntur, ea minime depellit. Atqui si quis dei corpoream esse generationem imaginetur, ipse vtique hoc pacto ad materiales etiam factionis modos deductus est. Nec enim partitionē quandam & transmutationem ac fluxum genitoris sub C stantiæ à generandi voce imbecillis homo intelliget. Materiam verò deforis ex nihilo allatam, ad constitutionem creaturæ, vt vos dicitis, conspicari, non conducet. Quam ob rem ergo cogitationum ægritudini ex parte medetur, ac eorum qui corpoream generationem dicunt, curam habet: eos verò qui creaturæ appellatione cespitant, despicit? Quoniam genitum quidem esse contrarium vidit suæ sententiæ: cùm genitum coniunctissimè se habere profectò debeat ac simillimè ad genitorem: factum verò esse, consonum & propugnans suæ caussæ. Quoniam alieni, externi, nulloque pacto coniuncti ad factorem sententiam affert, his postea coniuncta hæc dicit. EVNOM. Genituram ergo secundum scripturarum doctrinam dicimus filium, non aliud esse substantiam intelligentes, aliud autem præter ipsam quod significatur: verum ipsam esse subsistentiam quæ nomine intelligitur, cùm verò nomen ipsum substantiæ congruat.

BASIL. In his etiam veritatem perspicuè oppugnat, sibi tamen consona dicit. Nam vt in superiori sermone ingenitum in deo omnium substantiam ipsius determinabat significare: sic nūc genituram substantiam filij significare ait, vt geniti ad ingenitum oppositione, contrario pacto D ad patrem habere filium in substantia ipsa ostendat. Propterea propria lege profert verba, quæ contra vsum diuini spiritus sunt, cùm genituram filium appellat. Vnde id cœpit? ex qua doctrina? ex quo propheta? à quonam ex apostolis hanc cognominationem audiuit? Ego enim in nullo scripturæ loco hanc vocem inuenio. Atqui non aliunde hic, sed à doctrina spiritus se appellationes has sumpsisse iactat. Nullius enim momenti rem esse putauit, si hominibus negotium faceret: nisi etiam in ipsum spiritum inueheretur. Nam genuisse quidem patrem multis ex locis docemur: genituram verò esse filium nunquam ad hunc vsque diem audiuimus. Puer enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & vocatur nomen eius non genitura, sed magni consilij angelus. Atqui si genitura substantiam ipsam significaret, non aliud profectò nomen spiritus nos docuisset, quam illud quo perspicuè substantiam eius posset aperire. Et rursum: Petrus ille qui propter veritatis cognitionem beatificatione illa potitus E est, non dixit tu es genitura, sed tu es Christus filius Dei viui. Et Paulus, cùm vniuersam scripturam suam filij appellatione explêsset, nullo tamen in loco inuenietur geniturae fecisse mentionem: quod iste magna confidentia, tanquam si ex diuino id accepisset auditorio, profert. Nec enim hoc etiam in loco ipsi concedendum est, hanc vocem genuit, quæ de patre dicitur, transfiguranti & traducenti genituram filium dei nuncupari. Quoniam non quodcunque consecutione verborum subostenditur, in id facile insilire eum oportet, qui diuino timore castigatus est. Sed cū ijs quæ in scriptura sunt nominibus sit cōtentus, per ea vt decet glorificationem, Deo adimplere debet. Nam si qui ab initio ex Hebræorum lingua in græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari ausi non sunt, sed ipsam hebraicam vocem transposuerunt, vt sabaoth, adonai, eloim, & huiuscemodi: nec in diuinis nominibus so- F lum, verumetiam in compluribus alijs hanc reuerentiam adhibuerunt: quàm magnum nos decet circa domini nomina timorem habere? Quando igitur illi à seipsis quædam nomina confingere passi fuissent, qui nec interpretari quædam confisi sunt, ne incongruis verbis perspicuitatem sententiæ dissoluerēt? Sed se genuit, inquit, Deus: quomodo non conuenit genituram eum qui natus est, appellare? Quia arduum nobis est nostris ipsum nominibus inuocare, cui largitus est deus nomen supra omne nomen. Filius meus es tu, inquit, ego hodie genui te. Atqui consentaneum erat magis secundum istorum rationem, propterea

propterea quòd genitus est, genituram appellari, non filium: sed dictum non est. Quare oportet, si quis ante oculos habeat Christi iudicium, cũ sciat quàm periculosum sit substrahere quidquam aut addere ijs, quæ à spiritu tradita sunt, non committi per seipsum quidquam innouare, sed in ijs quæ à sanctis prædicta sunt acquiescere. Quod igitur nec communis consuetudo, nec scripturarum vsus suscepit, id audere quomodo non A summæ superbiæ est? Quis enim pater aut mater benigno ac placido cùm sit erga eum quem genuit affectu, volet illum magis vocare genituram quàm filium aut natum? Nate enim, inquit, vade in vineam. Et albi: Deus prouidebit sibi victimam holocausti nate mi. Et rursus Isaac inquit, quis tu es nate? Et, Fili noli despicere doctrinam domini. Et, filius sapiens lætificat patrem. Et similia. Nullo autem in loco quisquam genituram eum qui ex se est, dixisse demonstratur. Cuius caussa liquido patet. Filius enim & natus animatorum sunt nomina: genitura verò nõ semper. Potest enim etiam quod antequam figuratum sit, ab ortu eiectũ, genitura nominari: quod nati appellatione dignum non est. Præterea fructus terræ, genituras & genimina, non natos appellamus. Non enim bibam, inquit, de genimine vitis huius. Raro verò inueniemus hanc in animatis appellationem assumptam: & sicubi dicta est, de his animalibus dicitur, quæ improbata in imaginem prauitatis assumũtur. Serpentes enim, inquit, genimina viperarum. Qua ex re, vt opinor, & communis consuetudo huiuscemodi ap-B pellationem spreuit, & diuina scriptura præcipuè in vnigenito dei recusare videtur. Nati etiam appellationem, quoniam valde humanitus dici videtur, non suscepit. Ostendit autem id Apostolus, qui dominum sursum atque deorsum & vbique filium appellans, & alijs ipsum nominibus glorificans, primogenitum, imaginem, splendorem, geniminis ac genituræ appellationem euitauit. Quod si iste contendit, vel eorum aliquis qui huius orationem defendunt, ostendat, & hæc omnia ipsi debere concedemus. Verum nisi impium Marcionem imitatus alia è diuinis sermonibus tollat, alia inscribat, nequaquam inueniet. At geniminis siue genituræ vox, hoc pacto & à communi consuetudine, & à scripturarum vsu aliena demonstrata est. Nunc verò videamus si de ipsa substantia filij hoc nomen prædicari possibile sit. Nam ipse dicit. EVNOMIVS. Impossibile est aliud quid esse substantiam intelligere, & aliud præter eam quod significatur. Verum ipsam ait esse subsistentiam quam nomen significat, cùm appellatio verè ipsam ostẽdit substantiam. BASILIVS. Digna profectò iudicibus, quos fictos induxisti, hæc tua sunt do-C gmata. Nam sic vt in somniorum foro, vel ebriorum cõcione vbi nullus audiat aut intelligat quæ dicuntur: ita cùm sufficere putes, pro omni probatione quod ipse dixeris, magna cum licentia lege quasi sancis quodcũque volueris. Quis enim nescit quæcunque nomina absolutè ac per se proferuntur, hæc esse significatiua rerum subiectarum: quæcunque verò ad alia dicuntur, hæc ad ea quæ dicuntur, habitudinem solũ ostendere? Nam homo quidem, exempli caussa, & equus & bos,

Marcion Euangelij deprauator.

ipsum quod nominatur, quodlibet horum ostendit: filius autem, aut seruus, aut amicus, solam cõiunctionem ad cõnexum nomen significat. Quare qui genimen aut geniturам audit, non ad substantiam quandam mentem confert: sed cum alio id esse iunctum intelligit: nam genimen, cuiusdã genimen dicitur. Quod igitur nullius subsistentiæ sensum efficit, sed solam habitudinẽ ad aliud affert, id si quis substantiam esse confirmat, quo pacto summæ is amentiæ non condemnabitur? D Atqui paulò superius à nobis declaratum est absoluta etiam nomina, etsi maximè videantur subiectum quidquam significare, non tamen substãtiam ipsam ostendere, sed circa substantiam proprietates quasdam describere. Verum hic sapientissimus, qui vanis in artibus totam vitam consumpsit, non erubescit dicere ipsam vnigeniti substantiam geniminis nomen significare. Quod quàm absurdum sit, queso animaduertite. Si enim substantia genitura est, & è conuerso, quod genitura id substantia, omnia genita consubstantialia inter se erunt. Ex qua ratione id eueniet, vt omnium creator eandem cũ omnibus generatis habere substantiam ostendatur. Nec enim in filio solum substantiam dicet geniturам significare, in reliquis verò quæ generatione communicãt, non eundem amplius sensum possidere: aut dicat claram quandam caussam cui contradici nequeat: quòd eadem appellatio nõ pariter habeat in omnibus eandem potestatẽ. Sed non poterit: quamcunque enim genituræ rationem excogitabit, hæc omnibus similiter genitis accommodabitur. Quod ita esse, cuiuslibet auditoris intellectus E maximum signum est. Vnusquisque enim cùm hunc ab illo natum esse audit, seipsum interroget, quem animo sensum concipiat. An quod genitus, eius qui genuit substantia sit? an hoc dicere ridiculum, illud verissimum quod ab eo generatione ad esse productus sit? Pariter igitur id & in vnigenito, & in quouis generatorum dicere conueniet. Et nullus (quoniam habitudo communis est dignitatem vnigeniti deprimi putet. Non enim in eo quod est ad aliquid quodammodo se habere, differt ab alijs filius, sed in proprietate substantiæ excellentia Dei ad mortalia perspicitur. Sed attendite ad quod inconueniens ratio istorum adducat. Si genitura alterius dicitur genitura, veluti & communis consuetudo confirmat, vt nullus vnquam contradicet: hoc autem ipsum substantiam, secundum rationem istorum significat: illius erit substantia cuius genitura dicitur: qua ex consecutione rerum sequitur, non vnigeniti substantiam genituræ appellationem significare, quod iste violenter dicit, sed ipsius Dei omnium. Si enim non licet, aliud esse substantiam intelligere, & aliud geniturам præter ipsam idem est substantiam dicere & geniturам. F At filius dei genitura est, Dei ergo substantia erit, si genitura substantiam significat. Et sic genitura, ex ratione istius, ingeniti substantia ostendetur. Quod si ridiculum est quod sequitur, qui antecedentia posuit, is decoris notam subeat. Videtur enim oratio, nescio quomodo, cùm semel extra veritatem deducta sit, ad multiplicia periculosaque inconuenientia per quandam seductionis consecutionem efferri. Verum hæc

præludia

præludia quædam sunt,& preparationes blasphemiæ. Caput autem mali in sequentibus affert, dicens. EVNOMIVS. Substantiam filij natam quidem esse, cùm non esset ante subsistentiam suam: esse verò natam ante omnia patris voluntate. BASIL. Eadem adhuc adhibet artificia, de substantia nobis filij differit, quasi de alio, non de ipso filio differat, quo pacto auditum ad suscipiendam blasphemiam pertingat, cùm non apertè dicat, natum esse à nihilo filium, sed substantiam eius natam esse, cùm non esset. Dic, ante quas res
A ipsa non erat? Videtis cauillationem, ipsam ipsi comparat, vt tolerabilia dicere omnibus videatur. Non ante secula dicit ipsam non fuisse, neque simpliciter non fuisse, sed antequam ipsa esset. Age verò dic, patris ne essentiam antiquiorem asseris propria eiusdem subsistẽtia? Nam si non subiicit temporibus substantiã filij, neque prius hac ratione intelligit, inanis & otiosa hæc ei est ratio, quare nec vlla responsione digna est. Attamen nõ minus & de Deo omnium dici poterit, si quis ad patrem hanc vanitatem transferre voluerit: eiusdem enim amentiæ est, si quis Deum ante suã subsistentiam non esse dicat, & si ante ipsum fuisse asserat. Quod si temporaliter & prius illud de substantia filij accipit, & à nihilo essentiam eius, immo primum ipsum filium (nihil enim refert quantum ad rem, hoc vel illo dicere modo) posteriorem quam tempora ponet: vel si quis ita velit, quàm secula, seculorum creatorem. Deinde suas blasphemias persequens, patrem etiam asserit, non fuisse patrem à principio, sed postea factũ

Patrem ab æterno fuisse patrem.

B esse. Atqui si bonum, si pulchrum est diuinæ beatitudini patrem esse, quomodo ergo à principio quod dicebat, ipsi non aderat? At enim melioris ignoratione, aut impotentia hunc fuisse defectũ ratiocinabuntur. Ignoratione quidem, si postea quod est melius adinuenit: Impotentia verò si sciens atque intelligens, quod optimum est assequi non poterat. Sed si (quod nefas est dicere) nõ est ei bonum patrem esse, cuius gratia commutatus peius elegit? Conuertatur in aduersarios hæc blasphemia. Nam Deus omnium ex infinito pater est, nec incepit pater esse. Nam neque defectu virtutis, ne expleret voluntatem detinebatur: nec quasdam seculorum periodos expectabat, vt sicut in hominibus & reliquis animalibus creatis perfectione, ad gignendum virtute proueniente, quod voluit assequeretur. Insani enim est hæc & excogitare, & dicere: sed æternitati suæ, coæternam, vt ita dicam, habet paternitatem. Quamobrem & filius cùm ante secula sit & semper sit, nunquam esse incepit: sed ex quo pater est, & filius est. Et illico cùm quis patris cogitationem capit, filij etiam incurrit. Nam pater filij videlicet pater. Patris igitur origo nulla, origo verò filij pater: inter hos autem nihil.

Filiũ à nõ esse ad esse productum

C Quomodo igitur non erat à principio (nam hoc est, illud ante suam subsistentiam quod per cauillationem ab istis dicitur) is ante quem nihil intelligitur, nisi pater, à quo & esse habet, non per interuallum superiore, sed pro caussa prçordinato. Si ergo æterna coniunctio filij ad patrem & Deum ostenditur: cùm nostra cogitatio à filio *haud per vllum vacuum ad patrem tendat, sed absque interuallo patri filium cõiũgat, qui nullo

**δι' οὐδε-νὸς κενοῦ.*

medio disseparatur: quem aditum relinquit perniciosæ blasphemię eorum, qui dicunt à non esse ipsum ad esse productum? Ad hæc mirari esset dignum de tanta ipsorum dementia, quod non intelligunt se, cùm ex non esse dicunt filium, nõ patre solum posteriorem ostendentes, sed ea quoq; re qua vnigenitum à patre disseparant. Nam necesse est, si quid est inter patrem & filium, id antiquius esse ipsa quoque productione filij. Quid igitur hoc esse poterit? quidnã aliud quàm æuũ, vel tempus? Qui enim superiorem patris vitam, vnigeniti vita intelligit, qua re alia quam æui, vel quorundam temporum spatio mensurans, excessum inuenisse dicetur? Quod si verum est, falsa scriptura est, quæ dicit per ipsum esse factũ æuum & secula, & quæ docet omnia esse facta per ipsum: cùm pateat, in omnibus æuum ac secula etiam comprehendi. Quòd si non negare se dicent ante secula filium natum esse, non lateat eos quod oratione dant, id reuera ab ipsis tolli. Interrogabimus enim eos, qui à non esse producunt vnigeniti substantiam, quando non erat, vt dicitis, quod illud erat interuallum? quam illi interuallo appellationem excogitatis? Nam communis consuetudo, aut temporibus, aut æuo, vel seculis omne spatiũ subiicit. Nam ꝙ in sensibilibus est tempus, id in supernaturalibus natura æui dicitur. Isti verò dicant, si quid tertium ex sapientia sua excogitarunt. Dum vero tacent, haud ignorẽt se substãtiã vnigeniti seculis postponere. Si enim fuit, quod spatiũ antiquius filio, vitę patris coëxtensum, horum alterum fuisse perspicuũ est. Sed nec est, nec erit antiquior sensus vnigeniti subsistentia: omni enim re quę antiquitatis ratione potest excogitari, superior subsistentia dei verbi, quod in principio erat apud deum, inuenietur. Nam etiam si seipsam imaginationibus mens infinitis & conformationibus rerũ quæ nullam habent subsistentiam, se immittens quæ non sunt excogitet: nullam tamen viam inueniet, qua vnigeniti principio se poterit anteponere, & inferiorem proprio motu vitam eius relinquere, qui per se vita est, & excogitatione propria dei verbi initium superare, & secula suspicari absque ipso deo seculorum fuisse. At vero cùm debitam vnigenito gloriam auferat, animaduertite, quibus verbis eum glorificet. EVNOM. Est autẽ substantia filij, inquit, ante omnia nata patris volũtate. BASIL. Id magnũ attribuit filio, quod antiquior sit creaturis, & ante ea quæ ipse fecerit. Opinatur enim sufficere ad gloriam creatori omnium, quòd ante proprias creaturas collocetur. Nam cũ, quantum in ipso est, à dei ac patris cõiunctione ipsum alienarit, in præponendo creaturis gloriam ei attestatur: deinde blasphemiam ad summam efferens turpitudinem, ineuitabili nos syllogismorum necessitate, vt putat, circumsepsit. EVNOM. Aut enim iam existentem, inquit, pater genuit filium, aut non existentem: quod si non existentẽ, nemo me, inquit, temeritatis incuset: at si existentem, non absurditatem solum & blasphemia, verumetiam & stoliditatem omnem hic sermo excedit: qui enim est, generatione non indiget. BASIL. Hæc est illa diuulgata cauillatio ab alijs olim adinuenta: nunc vero impudicis istorum, & turpissimis linguis consummata atque perfecta.

ta. Verum nos illud primum auditores admoneamus, hunc illum esse, qui quoniam multi ex ignorantia humanitus generationem filij acciperent, necessitate in hos sermones compulsus sit, hunc illum esse qui è corporeo sensu ad spirituale speculationem indoctas animas reuocet. Qui quoniam animalia non existentia prius, nascuntur postea: & quod hodie natum est, heri non fuit: hunc ipsum sensum ad vnigeniti traducit substantiam. Et quoniam natus est, inquit, ante generationem non erat. Sic magnificè diuinam nobis vnigeniti A generationem enarrat, & his rationibus fratrum infirmitati medetur: dignissimus omnium in quẽ prouerbium illud dicatur, Medice cura teipsum. Nos vero quam ei in hoc animi languore mitigationem afferemus, nisi eam quæ à spiritu sancto per beatum Ioannem nobis prædicta est: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum? Nec enim principio possibile est antiquius quid excogitare: non esset enim principium, si quid ante se haberet superius: neque quod erat, cogitatione transgressos ad id quod non erat ascendere: contemnere enim est quod erat, si quod non erat excogites. Nam si eorum esset principium, quæ dicuntur ad aliud, vt principiũ sapientiæ in principium viæ bonæ, & in principio fecit deus: forte possemus eius qui tali principio constitutus est, generationẽ cogitando excedere. Verum quoniam id principij significatum absolutum, ac sine relatione supremam naturam significat: quomodo non deridendus is est, qui vltra hoc principium cogitatione circũuagatur, & id suis imaginationibus excedere conatur. B Pariter autem extenditur verbum erat, cũ insuperabili hoc principio: non enim eam quæ in tempore est subsistentiam verbum hoc, erat, significat: sicut homo erat in regione Hus, & homo erat de Ramathaim, & terra erat inuisibilis: sed ipse nobis euangelista in alio sermone huius verbi erat, significatum ostendit, dicens. Quis est, & qui erat omnipotens? Quale enim illud est, tale est & hoc erat, sempiternum pariter & nullo tẽpore obnoxium. Qui vero non existentem eum dicit, qui in principio est, nec sensum principij custodit, nec ipsi in principio subsistentiam vnigeniti coniungit. Nihil enim excogitari potest principio antiquius, & esse dei verbi, inseparabile est à principio. Quare quantumcunque volueris inutili mentis inquisitione retrocurrere, pertransire tamẽ quod erat, & vltra illud ferri cogitationibus non poteris. Verum è contrario, iste à nobis C quoque interrogetur, vtrum à principio verbum erat apud deum, an postea accessit? Nam si erat, prohibe linguam tuam à malo, ab ea scilicet blasphemia quod non erat. Sed si, quod fas dicere non est, commodius me est tuis ad te verbis vti, quod non blasphemiam solum, sed omnis stoliditatis excessum habet, homines scilicet sermonum spiritus rationem quærere: & discipulum euangelij se profiteri, in euangelium autem ipsum insurgere. Aduerte igitur quam diligenter, quàm apertè diuinæ voces generationi filij, quæ fuit ante secula, attestantur. Nam quoniam Matthæus quidem generationis secundum carnem interpres factus est, vt ipse ait: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Marcus autem Ioannis prædicationem, initium euangelij fecit, dicens: Initium euangelij Iesu Christi: sicut scriptum est in Esaia propheta: Vox clamantis in deserto: Lucas vero & ipse per corporalia initia ad diuinitatis doctrinam accessit: necessario euangelista Ioannes cũ vltimus ad scribendũ venisset, super omne sensibile ac tempus quod sensibilia sequitur, mentẽ extollens immo virtute spiritus eleuatus, ad ipsum accessit, qui vltra omnia est, quasi testimonium etiam ipse perhibens, quod & si secundum carnem Christum cognouimus, attamẽ nunc non adhuc cognoscimus. Id enim principiũ capiens, & corporeos omnes, atque temporales sensus inferiores theologia sua relinquens, per magnificentiam cognitionis præcedentem aliorum prædicationem superauit. D Non ex Maria, inquit, principium, nec ab his tẽporibus. Sed quid? In principio erat, verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Sic substantiam æternam, impassibilem, generationem connaturalem ad patrem, magnificentiam naturæ, omnia hæc paucis verbis concepit. & additione verbi erat, reduxit in principium, ora eorum quasi claudens, qui quod non erat blasphemant, & longè antè, huiuscemodi cauillationum aditũ succidens: deinde per theologiam, quasi perspicuam descriptionem naturæ vnigeniti, conformata quasi iam cognoscentibus hac voce ostẽdit, dicens: Hic erat in principio apud deũ. Rursus hic huius verbi, erat, additione, æternitati paternæ vnigeniti generationẽ cõiunxit. Et rursus: Vita erat, & vita erat lux hominum, & erat lux vera. Sed quãuis ita vndiq; oratio æternitatis additionibus tuta sit, omnia tamen hic depellens spiritus testimonia, nec E audire videtur Ioannem, ita crebro nobis verbũ erat inclamantem: Non existens, inquit, prius, postea ergo natus est. Quod si non erat, vt dicit is, in principio, quam clariorem pugnam ostẽdet aliquis contra euãgelij voces, quibus credidimus. Illud vero cui mentis compoti non videbitur, quemadmodum oculus cum luminata loca exierit, ac in obscura inciderit, propter priuationem luminis videre desinit: sic intellectus, si extra id quod est, imaginationibus compellatur, cum veritas quasi lux eum derelinquat, confusus, & insipiens ab intelligendo desinit. Nec igitur oculus, si lux non est, visu vti poterit: nec intellectus ab vnigeniti sensu diductus, officio intelligendi vtetur. Nam casus à veritate mentis, visus priuatio & cęcitas est. Quare vana omnino est illa mens, & inflata nihil intelligit, quæ vnigenito antiquiora se concepisse opinatur. F Sicut si acumen visus ei oculo aliquis attestetur, qui ad tenebras inspicit. In lumine enim, inquit, tuo videbimus lucẽ. Qui vero intellexisse dicit, quando nondum erat lumen, similis ijs est, qui in sensu phrenetico quæ nõ adsunt videre se imaginantur. Nam quę filium excedunt, non intelliguntur. Quoniam quod est oculo sensibile lumen, hoc animæ deus verbũ. Erat enim, inquit, lux vera, quæ illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum. Non illuminata igitur anima nihil intelligere potest. Quomodo igitur vltra generationem luminis quidquam comprehendetur? sed oportet, vt arbitror, eos qui aliquid curant de veritate, corporeas similitudines omittere, ne cogitationes de deo imagina-

In principio erat verbum.

ginatione materiali contaminent: sed à spiritu sancto traditam nobis theologiam imitentur, ac pro ijs interrogationibus quę nil ab insolubilibus desunt, cùm ad vtranque partem periculum ostendant, dignam de deo generationem intelligere, impaßibilem, impertibilem, indiuisibilem, sine tempore, instar resplendentis à luce radij, ad diuinam generationem ductos. Intelligere autem imaginem inuisibilis dei, nec secundum artificiosas has imagines ad exemplar postea laboratam, sed existentem & consubsistentem cum prototypo qui ipsi substantiam dedit. Idemque cum archetypo existentem, nec imitatione figuratam, sed tanquam sigillo aliquo tota patris natura filio impressa: aut si vis, qualis artium sit constitutio, tota ex docentibus in discipulos immissa, cùm nihil desit docentibus, & perfectio adsit ijs qui didicerunt. Vel id quidem non ita congruum ad similitudinem propter temporis spatium: Illud commodius, qualis est intellectionis natura motibus mentis sine tempore cõstituta. Et nullus orationem hanc mihi carpat, si quid exemplorum non penitus proposito conueniat. Nec enim poßibile, parua & vilia diuinis atque æternis ad vnguem accommodari: nisi in quantum dissimulationem eorum redarguunt, qui impaßibilem generationem non possunt mẽte concipere. Imago vero dictus est filius, & est imago genita: & splendor maiestatis dei, & sapiẽtia, & virtus, & iustitia dei, non vt habitus, neque vt aptitudo, sed viua substantia & operãs, ac splẽdor maiestatis dei. Quapropter & totum in seipso patrem ostendit, ex tota eius maiestate resplẽdens. Quàm absurdum est ergo dicere, maiestatem dei non habere splendorem vel sapientiam dei, & non vnà cum deo semper fuisse. Sed si erat, inquit, non natus est. Respondebimus ergo immo quoniam natus est, erat, non innascibile habens quod est: ens vero semper & coexistens patri, à quo etiam habet substantiæ caussam. Quando igitur ad esse à patre productus est? Ex quo pater fuit. Sed ab æterno, inquit, pater: ab æterno ergo & filius, per generationem innascibilitati patris coniunctus. Quod autem non nostra sit hæc ratio, ipsas sancti spiritus voces ipsis in testimonium præbebimus, ac de euangelio quidem sumemus: In principio erat verbum. A Psalmista vero vt à persona patris dictum: Ab vtero ante luciferum genui te: & vtraque componentes dicemus, & erat & natus est. Sed verbum illud genui, caussam ex qua essendi principium habet: verbum autem erat, intemporalem eius & æternam subsistentiam significat. Eunomius vero pro fraude sua certans ad inconueniens orationem se adducere putat. EVNOM. Si enim, inquit, ante suam generationem filius erat. BASIL. At id quod dicis ante generationem, ô inanis tu, vel nullo modo subsistit, & cogitationis est figmentum nullo subiecto inhærentis. Sed cur amẽtibus contradicendum est? vel si ad aliquid eorum quæ sunt tendit, ad æui quoque sententiam inducetur. Verum quoniam secula omnia cũ filij creatura sunt, infra generationem vnigeniti intelliguntur. Inanis est qui antiquius quid subsistentia filij quęrit: nihil enim alienus quærit, quàm si de patre quæreret, vtrum ante suam subsistentiam fuerit an non. Quemadmodum enim stultum esset, eo qui sine principio & ingenitus est, quidquam superius quærere: sic si quis cum de filio si ab æterno simul cum patre est, & nihil inter se habet & genitorem, temporales facit prioris interrogationes, æqualis amentiæ est. Nam simile est, si quis interroget quid futurum sit post obitum immortalis: & si quis quærat, quid erat ante generationem æterni. Hi vero quoniam proprietas patris, quæ est sine principio, etiam æterna appellatur, idem sine principio esse & æternum censent. Et quoniam filius non est ingenitus, non esse æternum profitentur. Hæc autem re ipsa plurimum distant. Nam ingenitum quidem, quod nec sui originem, nec essendi caussam habeat. Aeternum vero dicitur, quod omni tempore ac æuo secundum esse antiquius est. Vnde filius nec ingenitus est & æternus est. Verum & æuũ iam æterni appellatione nonnulli dignantur: quoniam ex eo quod est semper, etiam nominationem hanc sortitum est. Nos autem id quod æternum est, creaturis attestari, & creatorem hac profeßione priuare, eiusdem amentiæ dicimus. At Eunomius ad turpißimum deducens orationem quid dicit? EVNOMIVS. Nos autem cum his quæ à sanctis patribus olim, & nunc à nobis demonstrata sunt, permaneamus: si nec substantia dei generationem suscipit, neque alia quædam subiecta fuerit substantia ad generationem filij, non existentem filium natum fuisse dicimus. BASILIVS. Quis in pietatis caussa tantum contendit, quis in amando Christum tantum gloriatus est, quantũ isti vituperationis & dedecoris verbis & maiestatem vnigeniti demolientibus gloriantur? Non cessabis non existentem appellare impiè eum qui verè est, eum qui fons vitæ est, eum qui omnibus quæ sunt, ipsum esse præbuit? Qui cùm ad suum cultorem Mosen oracula ederet, conuenientem sibi & suæ decoram æternitati appellationem inuenit, eum qui est, seipsum nominans. Ego enim, inquit, sum qui sum. Quibus verbis nullus objiciet, quod à persona domini dicta nõ sunt, qui cum Mose legis Iudaicum velamen in corde inuolutum non habeat. Scriptum est enim, quòd visus est Mosi angelus domini in rubo, in flamma ignis. Cum angelum ergo narrationi scriptura proposuerit, dei adduxit vocẽ. Dixit enim inquit, Mosi: Ego sum deus patris tui Abrahã: Et rursus post pauca: Ego sum qui sum. Quis igitur idem ipse & angelus & deus? Nónne ille de quo didicimus, quod vocatur nomen eius magni consilij angelus? Ego quidem puto non pluribus nos indigere ad demonstrationẽ, sed ipsam admonitionẽ ijs qui Christũ diligunt sufficere: his vero qui curari non possunt, nullã fore vtilitatẽ ex multitudine eorũ, quæ dicuntur opinor. Nã & si posterius factus est magni consilij angelus: sed tamẽ & prius non repudiabat angeli appellationẽ. Nec hic solum inueniemus dominum nostrum & angelum & deum à scriptura nominatum: verumetiam & Iacob cùm mulieribus visionem enarraret, dixit mihi angelus dei, inquit. Et post pauca de eodem: Ego sum deus qui visus sum tibi in loco vbi vnxisti lapidem. Atqui, illic in lapide ad Iacob dictũ est: Ego dominus deus Abrahã patris tui & deus Isaac. Qui ergo hic angelus dictus est? hic

Processionis filij simile.

Imago splẽdor, sapiẽtia dei & quomodo de filio accipienda.

Ingeniti ... æterni ... (margin note cut off)

Deus filius scripturis angelus appellatur.

Nota mysterium.

hic ipse sibi dicit Iacob se manifestatum fuisse. Quare patet cuilibet, vbicunque angelus & deus idem appellatur, vnigenitū significari, cùm seipsum per generationes hominibus manifestet, & sanctis suis voluntatē patris annuntiet. Quas ob res qui & Mosi eum qui est, seipsum nominauit, nullus profectò alius prçter deū verbū, qui à principio erat apud deum, intelligetur. Sed qui loquūtur iniquitatem in excelsum, non existentē dicere filium non timuerunt: & insipiens quidem in corde dicit, non esse deū. Hi verò non solùm corde

A cogitarunt, sed etiam in prauitate locuti sunt: & posterioribus per scripta temporibus tradere non recusarunt, non existentem ausi deum nominare. Et quoniam nec dæmones ipsos vident negare quod deus sit, cū mente ad superiora redierint tempora, vbi impiā suam expleuerunt cupiditatem, non fuisse aliquādo filium blasphemantes, quasi cùm sua natura non fuisset, gratia sit ad esse à deo productus. Deinde cum eam vocem quam Paulus de idolis emisit: Seruiuistis, dicens, dijs, qui natura dei non sunt. Et Hieremias: Iurabant per eos qui dij non sunt. Et sapiētissima Hester: Non tradas domine sceptrum tuum ijs, qui non sunt. Ipsam isti vocem de deo vero dicentes, quoniam iure amplius Christianorum sibi appellationem attribuunt? Etenim etiam alibi iste hic ipse Apostolus in spiritu dei loquens, nō existentes appellat gentes: quia cognitione dei priuatæ sunt, cùm dicat: Quoniam quæ non sunt, elegit deus. Nam quoniā deus est, qui est & veritas, & vita, qui deo qui est, cōiuncti per fidem non sunt sed non existenti mendacio copulati, propter deceptionem qua ergo idola afficiuntur cùm prop-

B ter priuationem veritatis, tum propter alienationem à vita iure, vt credo, non existentes nominati sunt. Cùm ad Ephesios etiam scriberet, vt verè coniunctos ei, qui est, per cognitionem ostenderet, existentes eos per excellentiā nominauit dicens: Sanctis qui sunt, & fidelibus in Christo Iesu. Sic enim & qui ante nos fuerunt tradiderunt, & nos in antiquis codicibus inuenimus. Hic autem nec ea, cuius serui Christi participes sunt, appellatione deum nostrum dignum putare sustinuit, sed eum qui à nullo ad esse creaturas produxit, non existentem appellauit. Verum inde magis aliquis quātus sit contemptus illius addiscet, vnde se simulat dominum decorare. EVNOM. Non facimus, inquit, communem vnigeniti substantiam cum ijs quæ ex nihilo facta sunt. Nam non est substantia quod non est: sed tamen ei excessum attribuimus, quantū excedere necesse est creatorē super proprias creaturas. BASIL. Posteaquam argumentis suis huc orationem deduxit, iam verbo in speciem humanior factus dicit se non facere communem cum eis quæ ex nihilo sunt, substantiam vnigeniti. Atqui si deus omniū,

C quoniam ingenitus est, necessariò differt à genitis: genita verò cuncta communem habent ex nihilo subsistentiam, quomodo non necessariò hęc secundum naturam coniunguntur? Nam quemadmodū illic inaccessibile disseparat naturas, eodem pacto hîc conditionis æqualitate, itidem inter se colligūtur. Cùm autem ex nihilo dicāt esse filium, & ea quæ ab ipso facta sunt, & vnā secundū hoc eorum faciant naturam, non tamen se dicunt filio similem eis quæ ex nihilo sunt substantiā attribuere. Nā quasi dominus esset ipse, quantū vult præbet vnigenito dignitatis: & sic verba facit. Tantū enim, inquit, ipsi excessum attribuimus, quātum excedere necesse est creatorem super proprias creaturas. Non dixit, comprehēdimus aut glorificamus, sicut de deo dicere oportebat: sed attribuimus, quasi ipse esset mēsurę distributionis dominus. Quantum verò ipsi excessum concedit? Quantum excedere, inquit, necesse est creatorem proprias creaturas. Nondum id diuer-

D sitate substantiæ attestatur: nam homines arte, opera sua excedunt, & tamen eiusdem cū eis esse videntur substantiæ, vt cū luto figulus, & cum lignis nauicularius. Corpora nāque similiter vtraque & sensibilia, & terrena pariter. Postquam verò tantā filio ad creaturas diuersitatem cōcessit, iam & in ipsa de vnigenito sententia versutè agit. EVN. Nam idcirco, inquit, vnigenitus est, quoniā solus ingeniti virtute natus & creatus, perfectissimus factus est minister. BASIL. Ignoro quid horū oporteat molestius ferre, vtrum versutiā quā circa nomen vnigeniti astutè adinuenit, tam prçter hominum consuetudinem, quàm præter piā scripturarū traditionē, eius nominis sensum accipiens (nā vnigenitus non qui à solo natus, sed qui solus natus, in communi cōsuetudine appellatur) an ex nomine creaturæ blasphemiam, quam data opera nomini natus cōiunxit: vt nulla maiore excellentia verbum nasci domino attribui ostēdat quam creaturis: sed sicut filios genui & exaltaui, & filius primogenitus Israël, sic & dominū Iesum esse nominatum: non quod habeat nomen supra

Vnigenitus.

E omne nomen, sed æqualiter atque alia hac appellatione dignū putatum. Deinde hi ad Salomonis dictionem cōfugiunt, inde tanquam è loco insidiarum in fidē excurrunt. Nam quoniam ex persona sapientiæ dictū est: Dominus creauit me: licere sibi arbitrati sunt de Domino dicere, quòd sit creatura. Ego verò cùm multa de voce hac habeā dicere, primū, quòd semel in omnibus scripturis dicta est: deinde quod in volumine cuius sensus plurimū latet, & per prouerbia & similitudines, per obscuros sermones & ænigmata vt plurimū procedente: vt nihil non ambiguum, nihil clarum ab ipso capi possit, prætermitto: ne longioribus interpositionibus orationem faciā longiorem, præsertim cùm etiam inquisitio de his quæ male intellexerunt, in proprium locum nobis dilata sit, in quo hæc quoque pars concedente deo examinabitur. Et puto (dictum autem sit cum deo) multo magis idoneum propositæ dictionis sensum, & qui nihil periculi afferat, inquisitione ipsa emersurum. Interea verò illud non omittamus nonnullos interpretū, qui melius Hebraicā linguam tenuerunt: possedit me, pro creauit, edidisse: quod eis maximo erit impedimento ad blasphemiam. Qui etenim dixit: Possedi homi-

Dominus creauit me.

Prouer. 8.

In quartū librum.

F nem per deū, non quod creauisset Cain, sed quod genuisset, hac vsus voce videtur. Sed vnde incepimus redeamus. EVNOM. Idcirco, inquit, vnigenitus, quoniam à solo natus & creatus, perfectissimus factus est minister. BASILIVS. Si ergo non quoniam solus natus est, sed quoniam à solo vnigenitus dictus est: idem autem est secundum te genitum esse & creatum esse:

cur non & vnicam ipsum creaturam appellas, tu inquam qui cuncta facilè & cogitas & profers? Hominum autem, vt per vestram rationem videtur, nemo est vnigenitus. Nam ex coïtione omnibus est generatio. Nec Sara vnigeniti filij mater erat: non enim sola sed cum Abraham simul eum genuit: & si vestra tenet opinio, necesse est totam vitam dediscere, cùm non fratrum priuationem, sed desolationem parentum id nomen significet. Iam verò & creatura pręter caussam dignitate dei
A verbi inferior est, quod vnigenita esse non potuit quo aliquid patri ad creationem filius contulit, quàuis nec ab ipsis concedatur. Ministrum enim perfectissimũ eum nominauit. Quomodo ergo secundum vos, nõ à solo patre creatura etiam facta est, qui tanquam inanimatum instrumentum & patri deum verbum apponitis: nisi & nauicularium negabit aliquis solum nauem fecisse, quoniam instrumentis ad construendum vsus est? Quare vnigenita est & creatura, & partes eius nõ tantummodo virtutes inuisibiles, sed etiam corpora sensibilia, & horum humillima, cyniphes, locustæ, & ranæ. Ipse enim dixit, & nata sunt. Nam qua ministratione indigeat is qui solo nutu creat, & simul cum voluntate creatura constituitur? Sed dices quomodo ergo etiam secundum vos per filium sunt omnia? Quoniam diuina voluntas tanquã à fonte primæ caussæ profecta, per suam imaginem, id est, per deum verbũ ad actum prodit. Eunomius verò vnigenitum filium ministrum appellauit. Hoc ipsi magnum imponens, quod promptus in imperatæ rei ministerium est.
B Si enim non in eo quòd deus perfectus est, maiestatem possidet, sed in eo quod certissimus minister, quã in re ab alijs differet spiritibus, qui libẽter opus ministerij efficiunt? Propterea cum natus dixisset, creatus statim adiunxit, vt etiam hinc nullam inter filium & creaturam diuersitatem esse ostenderet. Verum dignum fuerit, vt ipsam admonitionem eius audiamus. EVNOM. Non oportet, inquit, cùm patris ac filij appellationem audimus, humanam ipsius intelligere generationem: nec hominum generatione adductos, participationis nominibus ac passionibus deũ subijcere. BASIL. Monet non oportere similem filium patri secundum substantiam intelligere. Id enim sibi vult participationis negatio, quasi incommunicabilis sit patris substãtia substãtię filij. Idcirco pulchrè ille quarum turbam nos prętermisimus, nominum distinctiones adhibitæ: quòd nõ quorumcunque eædem sunt voces, significato quoq; sunt eadem, vt patrem filij esse, eorum similitudine qui patres in terris appellantur, Deo auferat. At ego, cùm multa sint quæ christianismũ à gentili errore & Iudaica ignorantia disseparent, nul-
C lum potius ac maius dogma, quàm in patrem & filium fidem, Euãgelio nostræ salutis inesse arbitror. Nam etiam quocunque errore seissi, factorem & creatorẽ esse Deum confitentur. Qui verò falsiuocũ patrem, & nuda voce filium denuntiat, nihilque putat differre vel patrem, vel creatorem profiteri, & aut filium aut facturam dicere, ad quem ordinem aut partes, Iudæorum an Gentium nobis enumerabitur? Nec enim Christianis seipsum adaptabit, qui virtutẽ pietatis, & quasi fidei nostræ characterem pernegat. Non enim in opificem & opificium credidimus, sed in patrem & filium per gratiam quę in baptismo est obsignati sumus. Quamobrem qui has negligere voces audet, vniuersam simul Euãgelij delet virtutem: cùm nec patrem generasse, nec filium esse genitum prædicet. Sed hæc dico, inquit, passionis sensum, qui patris voce nobis innascitur, fugiens. Verùm oportebat, si piè agere volebat, absonum horũ verborum sensum, si quis inerat recusare, non simul totam vocem negligere: nec D
dedecoris caussa vtilitatem quoque quam ab ipsa consequimur, simul eijcere: & ab humilibus quidem ac corporeis cogitationibus in diuinis dogmatibus mundum esse: generationem verò sanctitati ac impassibilitati diuinæ cõuenientem intelligere: modoque quo Deus genuit, vt ineffabili incomprehensibilique omisso, ad similitudinem substantiæ per generãdi appellationem deduci. Quamuis diligenter consideranti etiam palam sit, non corporeę passionis primo ac propriè patris ac filij nomina, sensum facere solere: sed solam ex seipsis cùm dicatur, quam inter se habeat habitudinem ostendere. Pater enim est, qui essendi principiũ alteri secundum similem sibi naturam præbuit. Filius verò, qui ab altero essendi principiũ per generationem habuit. Cùm igitur hominem patrem esse audimus, tum passionis quoque sensum accipimus: at cum Deum patrẽ ad impassibilẽ caussam cogitatione accurrimus. Eunomius autem vocẽ hanc de passionibus subiecta natura capere assuetus: quod suæ mentis comprehensionem excedit, vt impossibile pernegat. Cùm nõ oporteat corruptibilium passiones attendentem, minus impassibilitatẽ Dei credere: fluxibili naturæ ac infinitis subiectæ mutationibus, incommutabilem atque inalterabilem substantiã conferentem. Nec oportet, quoniam mortalia hęc animalia nõ absque passione generant, sic & Deum opinari: sed hinc magis ad veritatem deduci, quòd postquam non sine passione corruptibilia generant, qui incorruptibilis est cõtrario modo generat. Nec verò illud vtiq; dicet, quod primo ac propriè de hominibus his nominibus dictis, nos de Deo dicentes abutimur. Etenim Dominus noster Iesus Christus ad omnium rerum principiũ & veram caussam nos reducens: vos autem nolite, inquit, vocare patrem vestrum in terra, vnus enim est pater vester cælestis. Quomodo igitur, tanquam si passiones corporeas principaliter hæ voces significarent, repudiandas putat: quas Dominus vt impassibilitatem dei decentes, ab hominibus ad seipsum transponit? Si verò & creaturarum pater nominatus, id rationi nostrę nõ repugnat. Qui enim genuit glebas roris secundum verba Iob, non eodem modo glebas & filium genuit. Aut si hoc dicere audebunt, vt æquali ordine substantiam quoque roris filiũ nominent, ab omni nos ad eos oratione liberabunt, cũ ad manifestissimam impudentiam blasphemiam produxerint. Non enim cum omnium nostrum pater Deus dicitur, eodem modo noster ac vnigeniti pater est. Quòd si quoniam primogenitus totius creaturæ, & primogenitus in multis fratribus Dominus appellatur, ad impietatem id ipsos doctos redigit: doctiores ab Euangelio fiant, quod matres etiã & fratres suos, E
F
eos

eos Dominus appellat, qui virtuosis operibus sibi coniuncti sunt. Quænam est enim mater mea, inquit, & qui sunt fratres mei? qui faciunt voluntatem patris mei qui in cælis est. Quare pater noster est Deus, non abusione aut translatione, sed propriè primò & verè dictus, cùm per hos corporeos parentes à nihilo nos ad esse produxerit, & curet sibi adiungere: quòd si nostrum, qui per gratiam adoptati sumus, verè vocatum patrem dicimus, quæ ratio prohibebit, ne naturalis filij
A qui ex substantia eius prouenit merito pater appelletur? EVNOM. Non oportet, inquit, propter patris & filij vocabulum humanam Domini generationem intelligere. BASIL. Id ego quoque assero, diuinam tamen eam & impassibilem quid prohibet credere hos impios? Sed opinor, nō vt sine corruptione, sed vt nullo modo genuisse Deum ostendat, his verbis vtitur: Quomodo igitur in superiori oratione ô optime, tu genimē esse substantiam vnigeniti censebas? Si enim natus non est, vnde ipse secundum rationem tuam genimen esse poterat? Verum propter geniti ad ingenitum oppositionem, genimen contendebat. Nunc autem rursus * coniunctionem substātiæ hac voce significari cùm videat, natum esse à genimine remouet. Atqui si hoc tāquam passionis significatiuum repudiat, quid prohibet eisdē de caussis creatorē ipsum esse negare? Omnibus enim corporeis operationibus secundū proportionem virtutis illius qui facit, & secundum magnitudinē ac diuersitatem eorum quæ fiunt, maior aut minor labor omnino coniungitur. Diui-
B nam verò & beatam naturam, si quis dicit labore premi, nō minus erit impius, quàm si turpissimis ipsam affectibus subiectam arbitretur. Si verò absque passione creat, credite impassibilem etiā esse generationē. Quòd igitur propriè ac meritò Deus dicitur pater, & quòd non passionis, sed * coniunctionis nomen est: vel eius quæ est per gratiam, vt in hominibus: vel eius quæ secundum naturam est, vt in vnigenito, satis dictum est. Sed concedamus tropicam esse: ac per trāslationem, sicut & alias infinitas, hāc quoque vocem dici. Si igitur, irasci, dormire, volare, Deum audientes, & alia huiusmodi quæ non decorā ex propria intelligentia sententiā præbent, nec spiritus voces delemus, nec corporeo pacto hæc dicta intelligimus. Quamobrem cùm etiā hæc vox sic crebro à spiritu suscepta sit, conuenientem Deo sensum, non inuestigamus? An solā hanc ex scriptura de-
C lebimus, ex humano vsu ipsam calumniantes? Sic autē consideremus, cùm duo significata generationis vocabulum secundum vsum habeat, generantis & passionem & * coniunctionem ad genitum: quando à patre ad vnigenitum dicitur: Ex vtero ante luciferū genui te: & filius meus es tu, ego hodie genui te: quod horū significatum hoc ostendi verbo dicemus: generantis passionem, an naturæ coniunctionē? Hoc vltimum ego assero: neque hos vnquā puto nisi in perspicuam phrenesim deuehantur, contradicturos. Quare si conueniens Deo est hæc vox, cur sicut alienam spernis? sin autem ex hominibus trāslata est, quod est syncerum ex ea suscipiens, id ex significatis quod peius est, fugias. Licet enim profectò in dictione quæ multa significat, cùm ad rectum sensum per

rationem deductus sis, quod humile ac turpe significatum est, præterire. Nec mihi dicas quænam est hæc generatio? qualis & quomodo facta? Non enim quia ineffabilis omnino modus & incomprehensibilis est, idcirco etiam firmiter in patrē & filium credere recusabimus. Nam si cuncta intelligētia nostra mensurare voluerimus: & quod mente nō capimus, id nihil omnino esse putauerimus, amittetur profectò fidei, amittetur etiam spei remuneratio. Quomodo autem erimus amplius beatitudine digni, quæ in rerum inuisibiliū fide deposita est, si solis ijs assentimus, quæ intellectui dilucida putamus? Vnde euanuerūt gentes: & obscuratum est insipiens cor eorum? Nōnne D quoniam dum ea sequūtur, quę cogitando verisimilia putant, prędicationem spiritus incredibilem dicūt? Esaias autem quos vt perditos deplorat? Vę sapientibus in seipsis, & coram seipsis scientibus, nōnc hos? Multa igitur prętericns eorum, quæ in medium coniecta sunt, quæque perspicuè afferebat de filio, quod natus non sit: & quæcunque vt creaturam esse vnigenitum credatur, artificiosè excogitauit: ad letifera magis impietatis eius cōuertar: si id solum è prætermissis collegero: quòd quam præoccupando re ipsa comprobauit blasphemiam, hāc ipsam cum verbo subtegere, & turpitudinem sermonis mitigare voluisset, non immiscere se filium dixit creaturis, suorum ipsemet dogmatum oblitus, quæ in superioribus voce clara, & nullo velamine obuoluta exponebat. Ex quibus ad turpissimā rursus & per-
spicuam excidit contradictionem: sic igitur scribit. E EVNOM. Nemo autem cùm filium creaturam esse audiat, molestè ferat, quasi nominum communicatione substantia quoque communis facta sit. BASIL. Quomodo igitur ô sapientissime tu, si ad diuersitatem nominum substantiæ immutatio necessariò sequitur (Recordamur enim hæc te in superiori oratione pertractasse) nunc ad cōmunicationem nominū cōmunicatio substantiæ non cōsequetur? Nec enim semel, nec otiosè id dixisse videtur. Nam & nunc quasi eum dictorum illico pœnituisset, quod cōmunicatio nominum substantias communes non faciat, rursus aduersarios carpens, post pauca hæc adducit. EVNOM. Oportebat, inquit, siquidem ipsis cura veritatis esset, cùm nomina diuersa sint, substantias etiam diuersas confiteri. BASIL. Quomodo aliquis facilius hoc homine mentietur? quippe qui ad cōtraria breui conuersus, mo-
dò inquit diuersitatem nominum necessariò sub- F stantiarum diuersitatem ostendere, modò è contrario cōmunicationem, non communem facere substantiam. Sed perinde facimus atque hi, qui homicidam contumeliæ, vel vulneris, vel huiuscemodi peccati accusant. Ad caput igitur malorum eius transeamus. Cùm hic communem omnibus pariter christianis: qui verè hac appellatione digni sunt, opinionem esse vidisset, quod filius genita lux sit ex ingenita luce resplendens: & per se ipse vita: & per se ipse bonum, ex viuificante fonte paternæ bonitatis proueniens: Deinde recordatus, nisi has sententias nostras concussisset, omnia sua nihil nisi sophismata quædam futura: Nam qui lucem esse patrem profitetur, lucem autem & filium: cùm lucis vnus

& idem sit sensus: ad cōfessionem identitatis substantiæ per seipsum subito deducetur. Luci enim ad lucem secundum ipsam rationem lucis, nulla nec in prolatione nec in sensu est diuersitas. Vt igitur hoc à nobis tollat, artificij retibus fidei rationem circumuallat, nullam hæc inter se comparationem & communionem docens habere: & quæ est geniti ad genitum oppositio, hanc dicēs esse lucis etiā ad lucem: vel si hæc fugimus, compositum esse Deum confiteri cogens. Sed ipsam eius dictionem audiamus. EVNOM. Vtrum aliud quid significat, inquit, lux in ingenito præter genitū, vel idem vtrunque? Nam si aliud atq; aliud,
A perspicuum est compositum esse, quod ex alio atque alio constat, quod autem cōpositum est, ingenitum nō est. Si verò idem, quantum abest genitum ab ingenito, tantum necesse est & lucem à luce abesse, & vitam à vita, & virtutem à virtute. BASIL. Videte ac intelligite impietatem horribilem: quantum, inquit, ingenitum à genito distat, tantum & lux à luce distabit, & vita à vita, & virtus à virtute: interrogemus ergo ipsum, quāto interuallo ingenitū à genito disseparatū est? Num paruo aliquo, & tanto, vt possint nōnunquam ad idem inter se cōuenire? an hoc omnino impossibile, & magis quàm eundem mortuum esse simul & viuere, sanum & ægrotum vigilantem & dormientem. Talia nanque sunt quæcunque summa oppositione inter se dissidēt: vt cùm alterum adsit, necessariò absit alterū, quæ ita cōparata sunt, vt nunquam simul esse & conuenire possint. Secundum igitur hūc modum, cùm ad genitum ingenitum opponatur, qui patrem lucem nominat, lucem verò & filium: tantum verò hāc lucem ab illa luce distare dicit, quantū genitum ab ingenito distat: nōnne manifestè impius est, quāuis verbo humaniorem se simulat, quasi etiam filiū nominet, virtute tamen eorum quę dicuntur ad cōtrariū sensum abducens. Considerate enim quid opponitur ingenito, aliúdne ingenitum, an genitum. Palàm, quoniam genitum. Quid porro luci opponitur, lúxne alia, an tenebræ? Profectò tenebræ. Si ergo quantum distat genitum ab ingenito tantū necesse est distare lucem à luce, cui amplius occulta impietas est, quod in appellatione lucis luci oppositum adducens, cōtrarium esse lucis naturę vnigeniti substātiam putat. Vel ostendat nobis lucem luci oppositā eam oppositionis mensuram habentem quæ genito ad ingenitum inest. Quod si hoc nec est, nec iste vnquam excogitabit, non ignoretur ars, qua versutè blasphemiā præparat. Nam quoniā putat, ingenito genitū modo cōtrario opponi, eandem luci ad lucem oppositionē adaptat: vt per omnia hęc patris substantiā inimicam & hostilem vnigeniti ostendat substātię. Propterea noua hæc est in dogmatibus traditio qua dicit: Quantum genitū ab ingenito abest, tantum necesse est lucem à luce abesse. At ingenitum ad genitū habet quandam positione verborum nō natura rerum oppositionem, sicut
C isti affirmāt: lucis autem ad lucem, nec prolatione vocis nec sensu possibile est aliquam oppositionē excogitare. Sed videtur dęceptiuis cauillationibus seipsum seducere. Putat enim quę ad cōtraria cōsequuntur, eam habere pugnam ad inuicem, quam & principalia contraria possident: & cum alteri contrariorum contrariū insit, & ad alterum omnino contrarium cōsequuturum. Vt si ad visum lux sequatur, ad cęcitatem tenebrę: & si ad viuere sentire, ad mortuū esse insensatum esse sequatur. Hæc autem quòd & imbecillis & euanida obseruatio sit, attendenti cuilibet perspicuū est. Nec enim quoniam ad vigilare viuere sequitur, ad dormire mortuū esse necessariò sequitur. Sed nec contrario modo se habet genitum ad ingenitum. Si enim contraria sunt, & alterum alterius erit corruptiuū (quod in caput blasphemātium vertitur) immo neque natura sunt inimica neque quæ consequuntur eandem necessario habebunt distantiam, quā habere & principalia demonstrabantur. Aut ergo deleas alijs scriptis hæc D verba: aut noli impietate detineri & pernegare: tua enim est blasphemia, qui dixisti, quantum distat genitum ab ingenito, tantum esse necesse lucem à luce distare. Quare sicuti nunquā qui natus est innascibilitatis erit particeps, sic vnquam ipsi de luce trades: & ita secundū te vnigeniti substantia æqualiter ab ingenito & à luce distabit. At Ioannes magna spiritus voce reclamat tibi dicēs: Erat lux vera. Tibi verò nullæ sunt ad audiendū aures, nec cor ad percipiendū eam, sed ad inimicam naturam, quæ simul cum luce esse nō potest vnigeniti substantiam cauillationibus tuis impellis. Nec enim illud quasi firmū dices, quod ab ingenito appellationem lucis non abstuleris. Non enim in sono aëris, sed in virtute significatarū rerum est pietas. Tu verò neq; in his impijs solum cōstitisti, sed etiā vitam & virtutem eadem mensura distantiæ inter se contrarias inducis, dicens: E Quantū distat genitum ab ingenito, tantum necesse est lucē à luce distare, & vitam à vita, & virtutem à virtute. Ergo nec vita secundum se, nec virtus vnigenitus est, sed deles ipsius Domini verba dicentis: Ego sum vita. Deles etiā Pauli dicentis: Christus, Dei virtus. Nam quæcunque in superioribus demonstrata sunt, ea istis quoq; accommodabuntur. Nec enim vitā, nec virtutem, vitæ & virtuti opponi quispiā dixerit, sed mortem ac imbecillitatem perfectissimā oppositionem explere. Quibus ipse per dolosam versutiam malitiosè suo velamine orationem occultās, horribilem cōfirmat impietatem, & eloquentiæ artibus in contrarium naturæ paternæ naturā vnigeniti adducens, solam reliquit nominum venustatem. Quid ergo nos quo pacto & patrem ingenitum, & filium genitum profitemur, & in ipso esse contrarietatē negamus, quid dicētes? id scilicet quod boni quidem patris, bonus filius: ex luce verò ingenita, lux æterna effulsit: & ex vera vita fons est productus viuificans: & ex ipsa per se virtute dei virtus emicuit. Tenebræ verò mors & imbecillitas, principi huius mundi & tenebrarū principibus, ac prauitatis spiritibus, & omni virtuti quæ diuinæ naturæ inimica est, adnumerantur, etiam ipsis nō secundum substantiam contrarijs bono existentibus (sic enim reprehensio hęc ad creatorem rediret) verum electione propria per priuationē boni ad vitium prolapsis. F Et tamen ad hunc ordinem Eunomij lingua deum etiam ipsum oppugnans, vnigeniti naturam deducere conata est. Nec enim illud dicere potest, quod cùm substantiam patris lucem esse ponat, maiestate ac splendore

dore vnigeniti substantiam excedentem, lucem quidem etiam ipsam, sed obscuriorem & quodã modo offuscatam arbitretur. Nam & si piæ mentis hæc quoque non essent: quoniam imaginis similitudinem detrahẽdo auferunt: sed tamen voto dignũ, hæc ita ipsum disseruisse: nõ enim magno ad emendationem eius certamine opus esset. Nunc verò ingenito ad genitum nõ secũdum maius & minus inesse diuersitas dicitur, vt maioris luminis ad minus: sed quãta est eorum, quæ nullo pacto simul esse possunt, distantia. Impossibile

A enim est, id cui alterum inest, per transmutationem quãdoque ad oppositum pertransire, vt vel ex ingenito genitum fiat, vel è cõuerso à genito ad ingenitum trãsmutetur. Ei ergo qui semel cẽsuit tãtum à luce lucem abesse, quãtum abest genitum ab ingenito, ne ista quidem ratio ad fugã relicta est. Lux enim suprema cum tenuiore quodãmodo ac obscuriore luce, cum genere eadem sit, sola intentione ab ea differt: ingenitum verò nõ est geniti intẽtio, nec genitum ingeniti est remissio, sed quasi per diametrum horum distantia est. Eos igitur qui genitum & ingenitum substãtiam dicunt, hæc & his plura inconueniẽtia cõsequũtur. Nascetur enim illis cõtrarium è cõtrario: & pro naturali cõiunctione necessaria etiã quædam secundum ipsam substãtiam seditio ipsis inerit. Id autem maiorem impietatis insipientiam ostendit, si quis substantiam dicit cuius rerum omnium esse cõtrariam: quod secus esse iamdiu, & apud exteros & sapientes concessum est: quos cùm nõ inueniãt isti secum pro blasphemijs cer-

B tãtes, quasi nulla re dignos despiciũt: Sed impossibile est substãtiæ contrarietatem inesse. Si verò quisquam quod verum est, genitum atque ingenitum vt specificas quasdam proprietates in substãtia consideratas ad veram & incõfusam patris ac filij sententiam perducẽtes esse putat, is & impietatis periculum effugiet, & quod est rationi cõsentaneum conseruabit. Proprietates enim ac notæ quasi characteres quidam & formæ in substãtia inspectæ, distinguunt quidem quod commune est appropriatis characteribus: communicationem verò substãtiæ non amputãt: vt verbi caussa, deitas communis est, proprietates autem paternitas & filiatio: ex complexione verò vtriusque, communis dico ac proprij, comprehẽsio veritatis nobis innascitur. Itaque ingenitam lucem audiẽtes, patrem intelligimus: genitam verò lucẽ cùm audimus, filij sentẽtiam capimus. Ita secundum quod vterque lux est, nulla in ipsis est diuersitas, cùm oppositio secũdum genitum atque ingenitum inspiciatur. Hæc enim proprietatum natura est, vt in identitate substãtiæ distinctionem ostendãt: & ipsæ quidem inter se cùm ex opposito

C distinguãtur, contrario modo opponũtur, vnitatem tamẽ substãtiæ minimè distrahũt: sicut volatile, pedestre, aquaticum, terrestre, rationale, irrationale. Cùm enim vna essentia omnibus subiecta sit, proprietates hæ nõ faciũt ipsam diuersam, neque quasi ad mutua dissidia pertrahũt: declaratione autem notionum tãquam lucem animis nostris imponẽtes, ad comprehẽsibilem mẽtibus intelligẽtiam ducũt. Hic verò proprietatum oppositionem ad essentiam trãsferens, hinc impietatis attrahit opportunitatem, tanquam pueros

Proprietatũ deo attributarũ officium.

Impossibili.

nos cauillationibus vt laruis perterrens. Quòd si alia, inquit, est lux præter ingenitum, necessariò compositus deus nobis demõstrabitur. Ego autem quid dico? Nisi alia sit lux præter ingenitum, nõ est possibile ipsam, sicut nec ipsum ingenitum de filio prædicari. Intelliget autem quispiam etiã inde significationes harum vocum differre, cùm lucem habitare dicitur deus, & lucem indui. Nusquam verò dicitur in innascibilitate sua habitare, neque illam deforis sibi circumuolutam habere (nam hęc risu digna) genitum autem & ingenitum specificæ ac declaratiuæ quædam sunt proprietates. Si enim nihil esset quod substãtiam designaret, nullo vtique modo ad intelligẽtiam nostram perueniret. Nam cùm vna deitas sit, impossibile est propriam notionem patris vel filij capere, nisi proprietatum accessione cogitatio nostra cõfirmata sit. At verò ad illud quo ait compositum demõstrari deum, nisi pro eodem lux atque ingenitum capiãtur, illud dicere possumus: quod si quasi partem substãtiæ ingenitum caperemus, haberet locum ea ratio qua dicitur compositum esse quod ex diuersis cõstat. Si verò substantiam dei lucem, vel vitam, vel bonum, totum quod est, vitam totum lucem, totum bonum opinatur: vitam verò innascibilitas sequitur: quomodo non incõpositus est, qui secũdum substãtiam simplex est? Non enim demõstratiui proprietatum modi, simplicitatis eius rationem lædũt. Nam si ita est, omnia quæ de deo dicũtur, compositum esse deũ nobis mõstrabunt. Et vt ex his videtur, si simplicis & impertibilis sententiam sumus cõseruaturi, vel nihil dicemus de deo præter ingenitum, & recusabimus inuisibilem ipsum nominare, incorruptibilem, inalterabilem, creatorem, iudicem, & cetera quæ nunc ad glorificãdum accipimus: Vel hæc nomina suscipientes quid faciemus? vtrum omnia ad substãtiã afferentes ponemus? Ergo nõ compositum solum, sed è dissimilibus etiam partibus compositum demõstrabimus, cùm aliud atque aliud à quolibet istorum nominum significetur: An extra substantiam hæc capiemus? Quãcunque igitur in his rationem excogitabunt, hãc & ingeniti appellatione suscipiant. Cùm autem inanibus nugis orationem impleset, super omnes qui vnquam cõsequi cognitionẽ dei studuerũt elatus, quasi ipse nouam quãdam viam & inauditam quæ ad deum ferat, inuenisset, & quam nemo è prioribus perspexisset, demum vt ab ipsa dei doctus substãtia, in filium blasphemiam inducit. EVNO. Quoniam cæleste regnum, inquit, & nullam generationem suscipiẽs, his rebus docet eam mentem quæ cum charitate illud adit, ex naturæ lege quàm lõgissimè cõparationem priorem repellere. BASIL. An nõ palàm ostẽdit, quod ipse secretorum reuelatione dignus visus sit cùm per charitatem mentem suam ad deum adduxisset? Quapropter à communicatione patris vnigenitum longissimè repellit, ne ad comparationem ipsum suscipi dignum putat. Verum etiam naturæ legibus à substãtia patris, substãtiam vnigeniti disterminari ait. Quid ita dicens? quòd deus omnium nec si voluisset, potuisset ad vnitatem substãtiæ vnigenitum suscipere naturæ lege prohibitus, ne illi iũgatur, vtpote sui ipsius quemadmodum apparet, nullam habens potestatem: sed ter-

D (margin, beside "re(nam hęc risu digna)")
E (margin, beside "cetera quæ nunc")
F (margin, beside "set? Quapropter")

Diuersitas proprietatũ diuersitatem substantiæ non arguit.

terminis necessitatis subiectus. Huiusmodi enim sunt quæ naturæ legibus retenta, absque volūtate ad id quod naturæ videtur perducuntur. Nam quemadmodum igni, natura non voluntate calefacere inest, & necessariò frigiditatis non est capax naturæ legibus communicatione ad ipsam priuatus: sic vult deum ac patrem legibus naturæ alienam filio habere substātiam. Atqui naturę leges nō disseparationem alterius ab altero, id est filij à patre, ac patris à filio, sed necessariam & infractam communicationem faciunt. Si enim voluntate diceret à deo omnium factum esse, ne quē-
A quam habeat cōsortem: neque sic tamen bonitatis diuinæ ratio concederet, verisimiliter dici patrem nō communicare ea quæ sibi adsunt ei qui ex ipso est: attamē consequenter hæc dicerentur. Naturæ autem legibus dicere alienationem esse, eius hominis est, qui ne sensibilium quidem naturam cōsiderauerit: per quam nō aliena, nec cōtraria, sed coniuncta potius, & conueniētia gigni ex quolibet consueuerunt. Rursum igitur etiam hic nō conspexit dictorum suorum ad seipsa cōtradictionem. Nam in præcedētibus cùm molestè ferret eos qui patri similem secūdum substātiam vnigenitum dicunt, sic scripsit. EVNOM. Principio autem mihi vidētur, qui liberam & omni caussa superiorem, ac ab omnibus legibus liberam substātiam, cùm genitæ ac legibus paternis seruiēti comparare ausi sunt, vel nullo modo naturam rerum cōsiderasse, vel non mente pura de his rebus iudicium facere. BASIL. Quomodo ergo quæ nulli dominationi subiecta est, atque omnibus libera legibus, nō liberum nūc habere id ostēditur, vt nulli possit comparari, & na-
B turæ legibus irretita, inuolūtariè à communione sui genitum depellat, vt propter hoc ipsi quoque vnigenito appropinquare non possit. Ac incōsonum quidem in ijs quæ ab eo dicuntur tātum est impium verò admodum est, quod nulli quidem dominationi subiectam ac liberam patris substātiā appellat: si tamē nulli dominationi subijcitur, quę naturæ legibus subiecta est: Seruilem verò è contrario vnigeniti substātiam cēset, etiam hinc æqualitatem naturæ destruēs. Nam cùm duæ res sint creatura & deitas, & creatura in seruitute ac obediētia ordinata sit, deitas autem in principatu & dominatione: qui à filio dominationis dignitatē tollit, & eum in seruitutis humilitatem deijcit, nōne per hoc etiam perspicuum est, quod se declaret creaturis ipsum cōnumerare? Nec enim hoc illi decorum, si conseruis anteponatur. Sed si rex atque dominus nō concedatur, non imminu-
C tione naturæ, sed bonitate volūtatis obediētiam suscipiēs: hoc miserum, hoc horribile, hoc perniciem affert negātibus. Ille verò addit, quòd naturæ legibus substātia dei obtemperans, nec comparationem ad aliud suscipit, & nobis largitur vt idoneam & cōuenientem ipsius dignitati operationem ipsius intelligamus. Hoc illi dictum est, vt vnigenitum à patre alienum ostendat: probat verò rationem nostram. Nam si substantia dei nobis permittit, vt cōuenientem atque idoneam dignitati suæ operationem intelligamus, dignitas quædam innascibilitas est (vt Eunomio videtur) id autem ipsum & substantia est, secundum istorum rationem; operatio verò dei, vnigenitus, vel operationis imago: & id secundum istorum rationem. Quare his cōtradicere non possunt, quāuis multi facerem, si blasphemiam istam abnegarent: sed tamen quoniam dixerūt, ex his quæ dixerūt quid sequatur colligamus. Nam si dignitas dei innascibilitas est: id autem ipsum etiam substantia: idonea verò est & conueniens dignitati dei operatio eius, hæc autem est Christus secundum istorum opinionem, idoneus ergo & conueniens erit substātiæ dei. Et horum nihil nostrum est. Ipsa enim istorum verba componētes, demō- D
strationem contexímus. Ad substantiam, inquit, dei sequitur dignitas: dignitati proportionata est operatio: operationis imago est vnigenitus. Et è conuerso: Si operationis imago est vnigenitus, operatio verò dignitatis, & dignitas substantiæ: vnigenitus imago erit substātiæ. Sic etiam ipsi sępe qui operātur mendacium, rerum perspicuitate coacti, etiam nolentes veritati attestātur. Nam & dęmones non euāgelistarum opus faciebāt: sed cùm lucem veritatis nō possent respicere, clamabant. Scimus quia tu es sanctus dei. Sed quæ sequuntur perspiciamus. EVNOM. Si enim, inquit, ex creaturis considerando, aliquis ad substantias ducatur, cùm ingeniti facturam filium inueniat, paracletum verò vnigeniti, cùm ex vnigeniti excessu operationis diuersitatem comprobet, non ambiguam de ea diuersitate quæ secundum substantiam est, capit demonstrationem. BASIL. Primū igitur quomodo possibile est è creaturis excogitare substantias, ego quidem non video. Virtutem enim, sapientiam, artem, substantiam verò ipsam minimè creaturæ ostendūt. Nec enim E
creatoris potentiam necessariò aperiūt cùm possit aliquādo artifex non omnes vires suas in operando exponere, sed remissione sæpius in operibus vti vi artificij: quod & si totam virtutem ad opus commoueat, tamē nec sic substātia, quidnā sit, comprehēditur: sed vires ipsius per opera mēsurātur. Quòd si propter incompositionem simplicitatemque diuinæ naturæ, virtuti concurrere opinatur substātiam, & propter innatam deo bonitatem, totam patris virtutem ad generationem filij dicit commotam: totam autem rursus vnigeniti ad substātiā sancti spiritus, vt ex spiritu vnigeniti virtus simul & substātia comprehendatur: aduertitę quid hinc colligatur. Nam è quibus conatus est substātiæ dissimilitudinem approbare, ex ijs videtur confirmare similitudinem. Si enim nihil habet commune ad substātiam virtus, quo pacto è creaturis, quæ virtutis effectus sunt, ad cōprehensionem ipsius deductus est? Quòd si idem est virtus & substātia: quod virtutem designat, & substantiam profectò designabit: quare creaturæ non ad dissimilitudinem substantiæ, vt tu dicis, sed ad summam similitudinem ducunt. Rursus etiam hæc inductio nostrā magis quàm ipsius rationem comprobat. Vel enim non habet vnde dictorum suorum afferat demonstrationes: vel si è F
rebus humanis imagines captat, inueniet non ex artificis operibus ad intelligētiam substātiæ nos duci: sed ex genito eius qui genuit naturā cognoscere. Non enim ex domo possibile est ædificatoris substantiam comprehendere: sed ex genitura facilè est naturam eius qui genuit intelligere. Quare si vnigenitus creatura est, non ostēdit nobis

bis patris substãtiam: quod si notum per seipsum nobis patrẽ fecit, non creatura, sed filius & imago erat vera, & substantiæ character. Sed hæc huiuscemodi. Interpositio verò blasphemiarũ quãta? Nã cùm despexisset eas minas, quas dominus in euangelio in spiritum sanctum blasphemantibus terribiles minatus est, creaturã esse ait spiritum sanctum: ita vt parũ desit vt ne animal quidem ipsum esse det, cùm in animatis vt plurimũ hæc appellatio accommodetur. Non enim quoniam * Dominum quoque ad hanc blasphemiam coniũxit, minus molestè ferendum est: Nec etiam id impietatis mitigatio, sed condemnationis accessio est: quoniam & dominus blasphemiam in se ipsum bonitate sua remisit, in spiritũ verò sanctum ineuitabilem esse audẽtibus edixit. Primus ergo illorum qui sunt in veritatẽ inuecti, ex quo prædicatio pietatis denuntiata est, hãc de spiritu vocem emittere ausus est: nullum enim vsque ad hodiernum diem audiuimus creaturam sanctum spiritum dixisse, nisi quod in superstitibus istorũ sermonibus hanc appellationem inuenimus. Deinde dicit. EVNOM. Si è creaturis subuehatur aliquis ad substantiæ comprehensionem, intelliget filium ingeniti esse facturam, vnigeniti verò paracletum. BASIL. Alius hic impietatis modus. Dupliciter blasphemat vnico verbo, & sancti spiritus cõtemptum quasi concessum capiens, hinc ad demonstrandam diminutionem vnigeniti proficiscitur. Et cæli quidem enarrãt gloriam dei, spiritus verò sanctus vnigeniti gloriæ minutionem denũtiat. Et dominus cùm de paracleto dicat: Ille me glorificabit: ista maledicens lingua, impedimentum esse ipsum filio censet, ne ad patrem cõparetur. Quoniam nanque spiritus, inquit, factor est filius (Propitius autem tu domine in his quæ loquimur nobis sis) Hoc verò huiuscemodi est, vt nullum decus addat creatori: propterea nec patri comparari dignus est: quoniã humilitate eorum quę fecit, dignitatis ęqualitate priuatus est. An peiorem vnquam audistis blasphemiam? Num aliquis ita perspicuè in crimen ineuitabile blasphemando in spiritum sanctum incidit? Montanus solus tãtum in spiritum insaniuit, & nominibus vituperauit humilibus, ac naturam ipsius tãtum extenuauit, vt dicat infamiã afferre factori: immo verò & ille humiliter de spiritu dicere cauisset, si tumor animi quo erat permisisset: sed de hoc aliàs. Illud verò cui nõ patet, quòd nulla filij operatio à patre diuisa est? Nec est aliquid in rebus quod filio insit, & à patre alienũ sit. Omnia, inquit, mea tua sunt, & tua mea. Quomodo ergo spiritus caussam & originem vnigenito soli attribuit, & ad eius accusandam naturam huius creationem accipit? Si igitur duo principia in oppositum inter se ducens, hæc ait, cum Manichæo & Marcione cõteretur. Quòd si ab vna depẽdere ac prodire omnia putat, quod à filio factum esse dicitur, ad primã refertur caussam. Quare & si cuncta producta esse per deum verbum credimus, omnium tamen esse caussam deũ totius nõ negauimus. Quo pacto autem diuidere spiritum à deo non habet manifestum periculũ? Partim Apostolo coniunctim nobis tradente, & modò Christi spiritum dicente, & modò dei, vbi scribit: Si quis spiritum Christi nõ habet, hic non est eius. Et rursus: Vos autem nõ spiritum mũdi accepistis, sed spiritum qui ex deo est. Partim verò domino, quoniam ipse veritas est, spiritũ veritatis dicente à patre quoque procedere. At hic in destructionem maiestatis domini nostri Iesu Christi, à patre quidem spiritum remouet, vnigenito verò in maiestatis demolitionem attribuit, nõ parua vt arbitratur, vituperatione afficiens. Nullam enim prauorum verborum cogitationumque in retributionis die vltionem expectat.

Suspicor legendũ spiritũ sanctũ. Ab Eunomio primũ spiritum sanctum creaturã dictum esse.

O execrãda impietas.

Montanus.

Spiritum sanctũ ab vtroque procedere.

BASILII MAGNI CONTRA EVNOMIVM, LIBER TERTIVS, QVI EST DE *Spiritu sancto.*

BASILIVS.

VIx tandem blasphemijs in vnigenitum saturatus, ad spiritum sanctum transijt, totique suę consentanea voluntati de ipso etiam disserit, sic scribens. EVNOM. Cùm verò hæc de vnigenito sufficiant, reliquum est, vt de paracleto quoq; dicamus: nec opiniones non exquisitas multorum sequemur, sed sanctorũ in omnibus doctrinã cõseruabimus. A quibus cũ dignitate & ordine tertium ipsum didicerimus, tertiũ quoq; natura esse credidimus. BASIL. Quòd igitur nõ putet oportere in simplici ac secura fide multorum permanere: sed artificiosis quibusdam ac cauillatorijs rationibus, ad id quod sibi videtur veritatẽ rursus cõmutet, satis verbis suis ostendit. Cùm enim cõtemnat opinionem multorũ, qua spiritũ sanctum glorificãt sanctorum se simulat conseruare doctrinã, & tacet eos qui ei ipsam tradiderunt: nunc etiã ea ipsa faciens, quæ cùm de vnigenito haberet orationem facere demõstratus est. Deinde ait à sanctis didicisse ordine ac dignitate tertiũ esse spiritum: à se autem ipso credidisse, natura quoq; tertiũ esse. Qui verò illi sancti sint, & in quibus sermonibus eam doctrinam fecerint, non potest dicere. Fuit ne vnquã homo sic audax, qui diuinorum dogmatum innouationes induceret? Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est spiritus, natura quoque ipsum tertiũ esse? Dignitate nanque ipsum secundũ esse à filio, pietatis ratio

ratio tradit: Natura verò tertia vti, nec à diuinis scripturis docti sumus, nec ex prędictis possibile est consequenter colligi. Nam quemadmodum filius ordine quidem à patre secundus est, quoniã ab illo est: & dignitate, quoniã origo atque caussa essendi pater ipsi est, & quoniam per ipsum accessus & adductio ad Deum patrem: natura verò nullo modo secundus, quoniam in vtroque vna est deitas: Ita videlicet & spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secũdus à filio est, non tamen verisimiliter alienę ipsum esse naturę inde cõsequetur. Quod inde patet. Angeli omnes vt appellatio-
A nis vnius, sic eiusdẽ etiam sunt naturæ inter se: attamen alij ipsorum gentibus præpositi sunt: alij verò fidelium singulos consequuntur: quãto autem gens vni viro pręponenda est, tãto maiorem necesse est angeli qui gentis principatum habeat esse dignitatem, dignitate eorum quibus singulorum tutela commissa est. Quod verò singulis fideliũ adsit angelus vt pædagogus quidã & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicet qui verborum Domini recordatur dicentis: Ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quoniam angeli eorum in cælis semper vidẽt faciem patris mei qui in cælis est. Et Psalmista dicit. Castra metatur angelus Domini in circuitu timẽtiũ ipsum. Et angelus qui eruit me à iuuẽtute mea: & quæcunque talia. Quod verò rursus sint quidam angeli vniuersarum gentiũ præpositi, Moses nos per canticũ docuit: Quãdo diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum angelorũ suorum. Et sapiens Daniel in visione angeli audi-
B uit ipsum dicentem: quoniã princeps regni Persarum restitit mihi. Et ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutoriũ meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Et post pauca idem dicit: Et princeps Græcorum veniebat. Verum etiã princeps exercitus, imperator copiarũ Domini dicitur: qui Iesu Naue ad Iordanem manifestatus est. Et rursus, Legiones quædam angelorum dicuntur, Domino discipulis dicente: An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquã duodecim legiones angelorum? Princeps igitur exercitus angelorum qui ex legionib⁹ ordinati sunt, palàm, quòd aliorum princeps est. Quorsum hæc oratio? quòd nõ omnino si quid ordine ac dignitate secũdum aut tertium est, id & naturam alteram habet. Nam quemadmodum angelorum alius princeps, alius subditus, & tamẽ omnes angeli natura sunt, & in
C dignitate quædam diuersitas, in natura vero communitas est: (Etenim stella stellæ præstat in gloria, & natura stellarum omnium vna est: Et mansiones multæ apud patrem, id est, dignitatum diuersitates: glorificatorũ verò natura vna) sic profectò & spiritus sanctus, dignitate quidẽ ordinis tertius est. Accepimus enim ipsum tertium à patre & filio numeratum, cùm ipse Dominus in traditione salutaris baptismi ordinem tradiderit his verbis: Euntes baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti. In naturã autem tertiam à filio ac patre deiectum spiritum, nullibi audiuimus. Cùm enim duæ res dicantur, deitas & creatura, dominatus ac seruitus, sanctificãs potẽtia & quæ sanctificatur, & quæ natura virtutem possidet, & quæ per electionem operatur, qua in parte spiritum ordinabimus? In his quę sanctificãtur? at ipsemet sanctificatio est. An in his quæ magnis rebus gestis virtutem adepta sunt? at bonus natura est. An in seruientibus? at alij sunt administratorij spiritus, qui ad ministerium mittũtur. Non ergo principalem, natura spiritũ, fas est nobis conseruum dicere, nec creaturis connumerare eum qui in diuina & beata trinitate cõnumeratur. Principatus enim & potestates & omnis creatura talis, quæ ad obtemperandum & diligenter quæ commissa sunt curandum sanctificatæ sunt, non iure naturæ sanctæ dicentur. Appetentes enim bonũ, secundũ amoris quem ad Deum habent proportionem, sanctitatis mensura participãt. Et sicuti D
ferrum quod in medio igni iacet, ferri naturam non amisit: vehementi tamen ignis actione ignitum, cùm vniuersam ignis naturã in semetipsum acceperit, & colore, & calore, & actione ad ignẽ trãsit: sic sanctę virtutes ex communicatione quã cum illo habẽt, qui natura sanctus est, per totam suam subsistentiam receptam, iam quasi innatam sanctificationem habent. Diuersitas verò ipsis à spiritu sancto hęc est, quòd spiritus natura sanctitas est: illis verò participatione inest sanctificatio. Quibus autem constructũ & aliunde bonũ præbetur, hæc naturæ sunt transmutabilis. Nec enim aliter Lucifer decidisset, qui mane oritur, nec in terra contritus esset, si rei peioris natura nõ esset susceptibilis. Quomodo igitur piũ, creaturis spiritum coordinare, qui tam magno interuallo à creaturis disseparatus est? Creatura enim ita com- E
parata est, vt virtutis & diuinæ dilectionis præmiũ sanctificationem habeat: quoniã natura vtitur libera, vt ad vtrũlibet possit inclinari, ad electionem scilicet boni & peioris: Spiritus autẽ sanctus fons est sanctificationis. Et vt natura sanctus est pater, & natura sanctus est filius, sic natura sanctus spiritus quoq; veritatis. Quapropter præcipua quoque hac appropriata sancti appellatione dignus est. Quòd si sanctitas ei natura est, sicuti patri etiã & filio, quo pacto tertiæ atq; alienæ naturæ est? Hæc propter, vt arbitror, & apud Esaiã, Seraphim tertio sanct⁹ exclamare cõscripta sunt: quoniam in tribus hypostasibus naturalis sanctitas perspicitur. Non est autem hoc nomen solum sanctitatis cum patre ac filio ipsi commune, sed ipsa etiã spiritus appellatio. Spiritus nãque Deus & adorãtes eũ in spiritu & veritate adorare oportet. Et Propheta inquit. Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, cui diximus: In vmbra F
alarum suarũ viuemus. Et Apostolus appellationem spiritus in Dominum refert, cùm dicit: Dominus autem spiritus est. Ex his omnibus patet, non naturæ alienationem, sed coniunctionem ad patrem & filium per communicationem nominũ ostẽdi. Bonus Deus & dicitur & est bonus, & spiritus sanctus, non astructam habens bonitatem, sed natura sibi innatam. Vel omnium absurdissimum esset, natura sanctum dicere, quod bonitatem natura nõ habeat: sed posterius natam, & de foris sibi allatã. In eo verò quod dixit Dominus ego rogabo patrem & alium paracletũ dabit vobis, & ipse paracletus noster esse ostẽditur. Quare paracleti quoq; appellatio non parum ad demonstrationem maiestatis spiritus sancti confert: Ac

Et gẽti, & priuato cuique suũ esse à Deo designatũ angelum.

Spiritum sanctũ non esse alienæ naturæ à patre, & filio nec creaturam.

Ac nomina quidē talia maiestatem naturę ostendentia: operationes verò spiritus sancti quales? Verbo, inquit, Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū. Vt ergo Deus verbum creator cælorum est, sic spiritus sanctus firmam ac stabilem virtutem cælestibus præbet & potestatibus. Et rursus Iob: Spiritus Domini qui fecit me, non de creatione, vt arbitror, sed de humanæ virtutis perfectione, dicens. Esaias verò ex A persona Domini videlicet secundū humanitatem eius: Dominus inquit misit me, & spiritus eius. Et Psalmista rursus, per vniuersa pertransire, spiritus virtutem probans: Quò ibo, inquit, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Beneficentiæ verò ab ipso ad nos peruenientes, quales & quantæ sunt? Sicut ipse Dominus dedit potestatem suscipientibus se filios Dei fieri: sic & spiritus sanctus, spiritus adoptionis est. Et sicut magister verus est Dominus noster: secundum quod dicitur: Vos autē nolite vocare magistrū vobis in terra: vnus enim magister vester est Christus. Sic & spiritus sanctus omnes docet, qui in nomine Domini crediderint vt ab ipso Domino testimoniū perhibetur dicente: Paracletus autem spiritus sanctus quem mittet pater meus, ille vos docebit omnia. Et quemadmodū diuidere operationes in eos qui digni sunt susceptione operationū, pater dicitur: & diuidere ministrationes filius in dignitatibus ministerij: sic & spiritus sanctus diuidere gratias in eos qui ad suscipiendum illas digni sunt, probatur. Diuisiones enim gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt, idem autem B Dominus. Et diuisiones operationū sunt, & idem Deus est, qui operatur omnia in omnibus. Vides quomodo hic quoque spiritus sancti operatio, operationi patris ac filij coniuncta est. Deinde ex eo etiā quod sequitur, magis diuinitas naturę sancti spiritus aperitur. Quid enim ait? Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult: nihil aliud quàm auctoris & Domini potestatē ipsi attestatur. Quapropter in nouo testamento Prophetę clamarunt. Hęc dicit spiritus sanctus. Inuestigatio autem profunditatū Dei, vnde spiritui adest? Sicut enim, inquit, nemo scit hominum ea quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in eo: sic & ea quæ sunt Dei, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nam quemadmodum nemo alienus ac peregrinus intrinsecas potest animę cogitationes inspicere: eodem scilicet modo, si quid cum Deo in secretis ipsius communicat, nō alienum nec peregrinum ab eo, profunditates iudiciorum ipsius inuestigare potest. Pręterea & vita nobis à Deo per Christum in sancto spiritu præbetur. Viuificat enim deus. Vnde ait Paulus. Præcipio tibi corā Deo, qui viuificat om- C nia. Vitam autem pręstat & Christus: Oues enim, inquit, meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis. Viuificamur autem & per spiritum, vt inquit Paulus: Qui excitauit Christum è mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum sanctum in vobis. Verum hic qui audet omnia, qui periculū quod impendet audentibus verbum aliquod blasphemum in spiritū sanctum emittere, non expauescit, sed expertem ipsum deitatis censet, sic de eo scribens. EVNOM. Tertius & natura & ordine patris imperio, operatione verò filij factus, tertio loco honoratus, vt primus & maior omnibus & solus talis vnigeniti factura, deitate ac creatiua potentia carens. BASIL. Qui hoc dicit, nec deitatem in nobis esse credidisse videtur, cū de Deo Ioānes dicat: Ex hoc scimus, quod in nobis est ex spiritu quem dedit nobis. Et Apostolus: Nescitis quòd templū Dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Et rursus: In quo omnis ædificatio cōstructa crescit in templum sanctum in Domino, in D quo & vos coædificamini in habitaculum Dei, in spiritu sancto. Si ergo in nobis Deus habitare dicitur per spiritum, quomodo nō est aperta impietas, expertem deitatis ipsum spiritum dicere? Et si Deos nominamus eos qui per virtutem perfecti sunt, perfectio autem est per spiritum: quomodo qui & alios effecit deos priuatus ipse deitate est? Non est igitur pium, vt in hominibus, sic & in spiritu per participationem & honorem, ac non natura esse deitatem putare. Qui enim gratia diuinus efficitur, mutabilis est naturæ, nonnunquam per negligentiā ex bonitate excidētis: id autē baptismi salutaris traditioni apertè repugnat. Euntes, inquit, baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti. Baptismus enim est sigillum fidei, fides verò deitatis confessio (Nam credere prius oportet, ac postea baptismate designari) baptismus verò noster est secundū traditionē Domini: In nomine patris & filij & spiritus sancti, nec creatura existentis, nec seruili ratione cum patre ac filio connumerati, vt deitas in trinitate compleatur: quod autem extra hanc est, totum cōseruum est, etiā si maximè dignitatis excessibus alia alijs in honorem præponantur. Nec mihi rursus hæc dicta incutias: Si creatura non est, ergo genitura E vel ingenitus: Sed non ingenitus: vnus enim absque principio Deus est ingenitus: nec genitura. Restat ergo creaturam ac facturam ipsum nominari. Verum ego si cuncta putarem nostra cognitione posse comprehendi, vererer fortè ignorantiam confiteri: sed quoniam infinita, non ex his solū quæ in futuro seculo præparata sunt, nec eorum quæ nunc in cælis sunt, abdita esse, verum etiam eorum quę corpori nostro insunt, non esse veram ac absque contradictione comprehensionem, haud sum nescius: vt puta de visu, vtrū imagines rerum visibiliū suscipientes, sic obiecta cōprehendamus: & quomodo maximorum montium, ac inexpleti ac infiniti maris, & ad hæc cæli ipsius imago breui mēsura pupillæ nostræ contineatur: an à nobis aliquid emittatur, quo visibilibus appropinquato sic sensum de ipsis capiamus: & quid id sit & quantum, vt terræ ac mari sufficiat explicatum, & spatiū quod inter terrā ac cælum est, pertranseat: & ad ipsum cælū perueniat, tanta celeritate motum, vt æquali tempore circūadiacens corpus & stellæ quæ in cælo sunt cognoscantur. Et quid oportet reliqua dicere? Ipsas F mentis motiones, vtrum creare vel generare nata sit anima, quis cum certitudine dicat? Cùm igitur hæc ita se habeat, cur mirum si de spiritu quoq; sancto absque rubore ignorantiam confiteamur? Reddere tamen oportet ei glorificationem, quæ sine contradictione per testimonium ipsi debetur. Quòd enim super creaturā sit, satis nobis ea quæ per scripturam tradita sunt, demōstrant: Verum

Donorū dispensator spiritus.

Inuestigator profunditatū dei.

Spiritus viuificans.

rum quia impoſsibile eſt vt ſanctificās cum ſanctificatis, docens cum doctis, reuelans & quæ reuelatione indigent eiuſdem ſint naturæ: ac nullus ſic omnino impudens eſt, vt audeat alium præter Deum omnium ingenitum appellare: nec tamen etiam filium, cùm vnus ſit vnigenitus: Quid igitur ipſum dicere oportet ſpiritum ſanctum, ſpiritum Dei, ſpiritum veritatis miſſum à Deo, per filium præbitum? non ſeruum ſed ſanctum, bonum, principalem, viuificantem, ſpiritum adoptionis, ſpiritum omnia ſcientem quæ Dei ſunt. Sic enim etiam in trinitate vnitatis ratio conſeruabitur: ſi vnum patrem profiteamur, & vnum filium, & vnum ſpiritum ſanctum. Afferunt verò demonſtrationes, quod creatura dictus ſit ſpiritus ſanctus: Vnam ex Propheta dicente: Qui firmans eſt tonitruum & creans ſpiritum: Alterum ex Euangelio, quòd omnia per ipſum facta ſunt. Nos autem propheticum dictum, non in ſpiritum ſanctum, ſed in communem hunc flatum aëris ſcilicet ſpiritum credimus fieri. Quod inde patet: Non enim dixit: Qui creauit ſpiritum, ſed creans ſpiritum. Nam ſicut tonitruum nõ in ſubſiſtentia quadam corporali ſemel creatum eſt, ſed ſemper per voluntatem Dei, ad timorem hominum productum fieri & diſſolui ſolet: ſic & ſpiritus tūc quidem fit, cùm aër tanquam fluuius fluitat: rurſus verò ceſſat, cùm quod prius mouebatur quieſcit ſecundum voluntatem eius, qui omnia ad conſeruationem & conſtructionem totius diſpenſat: vt per omnem creaturam & tonitruis & ventis, ac reliquis operibus creator annuntietur. Quapropter poſtea quàm dixit: Qui firmans eſt tonitruum, & creans ſpiritum, inquit, & annuntians hominibus Chriſtum eius. Sicut enim cæli enarrant gloriam Dei, ijs qui poſſunt ex ipſis de creatoris arte cogitare: ſic & ſoni tonitruum & ſpirituum motus creatorem prædicant ſuum. Et hęc fortè Prophetia eſt humanitatem Domini concernens: Cùm vox è cælo fieret, tonitruum his qui audiebant, viſa eſt: quam Deus & pater idcirco emiſit, vt per ipſam Chriſtum hominibus annuntiaret. Spiritus autem moti qui mare conturbarunt, deinde ceſſarunt iuſſu Domini, liquidò etiam ipſis hominibus Chriſtum Dei annuntiarunt. At verò quod omnia per ipſum facta ſunt: nequaquam creatum eſſe ſpiritum ſanctum nobis oſtendit, quod omnibus ſpiritus connumeretur. Nam ſi vnus eſt ſpiritus ſanctus & ſolus, quomodo qui ſingularis cuiuſdam naturæ eſt vna cum omnibus comprehendi poteſt? Et nemo putet contemptum eſſe ſubſiſtentiæ, ſi quis neget quòd ſpiritus creatura ſit. Nam piæ mentis eſt, quæ à ſcripturis ſanctis reticentur, ea timere de ſpiritu ſancto dicere: credere autem, peritiam & veram comprehenſionem in futuris ſeculis nobis futuram, cùm tranſierimus tempus hoc in quo per ſpeculum & ænigma veritas videtur, viſum, & viſionem quæ ad faciem eſt, conſequuti fuerimus, in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui ſit cum patre gloria & ſpiritui ſancto, nunc & in ſecula, Amen.

Spiritus ſancti attributa.

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

IN tribus ſuperioribus libris magnus Baſilius firmiores Eunomij locos vt confutaret, ſibi propoſuit: verum quoniam etiam à ſcriptura multa ille afferebat, quibus malè explanatis quod intendebat approbabat, ſeorſum de ipſis in hoc quarto beatus Baſilius tractat. Quod quidem in ſecundo ipſe ſignificauit. Nam cùm de illo Salomonis, Dominus creauit me ab alijs producto, rationem reddidiſſet: latiùs ſe de hoc ac de alijs ſcripturæ malè ab illis acceptis in proprio loco dicturum pollicitus eſt: quod in hoc quarto facit. Verum ad hæc ſyllogiſmis etiam quibuſdam vtitur, qui eo difficiliores intellectu videntur, quo propoſitiones rationéſque Eunomianorum nobis ignotiores ſunt. Capit enim plerunque eadem ipſa quibus illi firmiorem ſuam poſitionem putabant: & ſic vel aduerſus eos concludit, vel ad inconueniens eos impellit. Hæc in hoc loco præfari breuiter placuit, ne quis miretur, cùm videat ſine rerum ordine librum hunc eſſe conſcriptum. Eſt enim ordo huius non rebus, ſed diſpoſitioni Eunomianæ orationis accommodatus. Interciſus præterea videtur, & non continuus, quoniam, vt diximus, continua oratione firmiſsimos ipſius locos tribus ſuperioribus confutauit: hoc quarto locos ſcripturæ malè ab ipſis intellectos rectè accipiendos docet, & propoſitionibus eorum quibus illi tanquam maximis vtebantur, diligentiſsimè ſe opponit, quamuis in nonnullis interpoſitæ inſcriptiones ſeiungere coniuncta videantur. Hæc præfatos eſſe ſufficiat: nunc ipſum audiamus.

BASILII MAGNI CONTRA *EVNOMIANOS, LIBER QVARTVS* SVPER IIS QVAE EX NOVO AC VETERE TE*ſtamento, aduerſus filij diuinitatem Eunomiani calumniantur.*

SI FILIVS natura Deus eſt, Deus verò natura etiam pater: nõ aliter filius Deus eſt, aliter pater, ſed ſimiliter. Sin verò filius non natura deus eſt, dicitur deus & non eſt, vt qui dij falſo dicti ſunt. Si filius vnus dominus eſt natura, Dominus verò & pater natura, palàm quòd non alia natura. Et ſi pater vnus deus dicitur, deus inde & filius, nõ alia

ſed eadem natura. Si vnus dominus natura, cùm multi poſitione appellentur, & vnus filius natura, cùm multi filij nominentur. Quod poſitione eſt, ad imitationem eius quod natura eſt dicitur: nihil enim poſitione dicitur non antecedente eo quod natura eſt. Si ergo nos filij Dei ſumus poſitione, neceſſe eſt natura filium antecedere. Verè impoſita nomina, eorum ſubſtantiæ quorum ſunt nomina, notæ ſunt: Dominus autem & deus verè tam pater quàm filius: eadem ergo eſt
A ſubſtantia ſicut & eadem nomina ſunt. Si vnigenitum eſſe generationis non eſt, ſed quia incomparabilis, vnigenitus etiam pater: incomparabilis enim & omnis creatura non ſimilis alij vnigenita: multi ergo vnigeniti & non vnus filius dei. Quòd ſi filius non ſimpliciter vnigenitus, ſed filius vnigenitus, & à patre vnigenitus filius, & vnigenitus eſt, & non vnigenita creatura. Si ſecundum participationem & conceſsionem patris creator eſt filius, & non natura, nihil eorum quæ ab eo creata ſunt, ſecundum naturam eſt. Quorum enim ſecundum naturam creator non eſt, hæc quomodo ſecũdum naturã ſunt? Si deus ita operatur, vt nullus alius, etiam cùm generat, vt nullus alius generabit, Deus enim ad omnia & per omnia incomparabilis eſt. Quod fit, non eſt ex ſubſtantia eius qui facit: quod autem generatur, ex ipſa ſubſtantia eſt eius qui generat: non ergo idem eſt facere & generare. Si ex deo eſt filius, nõ ſicut ex patre, ſed alio modo: cauſſa verò etiam noſtri vt ſimus deus eſt: ab ipſo enim ſunt omnia: nõ aliter filij pater eſt, aliter noſtri,
B ſed ſimiliter: quod abſurdum eſt. Si nihil ſimile & æquale deo eſt præter filium, nihil eorum quæ per ſimilitudinem ipſi accommodãtur, ſimiliter omnino atque æqualiter dicetur: ſuper omnia enim deus. Quod in forma dei eſt, in ſubſtantia dei eſt, (non enim aliud forma, aliud ſubſtantia dei, ne compoſitus ſit) qui ergo in forma æqualis eſt, & in ſubſtantia æqualis eſt. Si genitus minor eſt eo qui genuit, non eſt culpa geniti, ſed genitoris imbecillitas. Si pater ante filium erat, cuiuſdam alterius neceſſariò pater erat: nam abſque filio pater nõ diceretur: Si quis filium ſecũdum ſubſtãtiam cognouit, cognouit etiam patrẽ. Si enim me cognoſceretis, inquit, & patrem meum vtique cognoſceretis: cõſubſtãtialis ergo patri filius eſt. Nullum enim incorporeum per diſsimilem ſubſtãtiam cognoſci poteſt. Si credere Chriſtum filium dei, vitam æternam affert: neceſſariò nõ credere, mortem affert. Quorum eædem ſunt operationes, eorum eſt ſubſtantia vna: operatio verò patris & filij vna eſt: vt illud: Facia-
C mus hominem. Et rurſum: Quæcũque enim pater facit, hæc & filius ſimiliter facit: vna ergo eſt ſubſtantia patris & filij. Si cognitio patris & filij vita æterna eſt: neceſſe eſt eiuſdem patrem & filium eſſe ſubſtãtiæ. Quæ enim diuerſæ ſubſtantiæ ſunt, vna cognitione non comprehenduntur, nec ſimiliter viuificare poſſunt. Si patris imago verè filius eſt: omnis autem imago vel ſubſtantiæ vel formæ vel figuræ vel ſpeciei & coloris imago eſt: Deus autem nihil horum præter quàm ſubſtantia eſt: filius ergo cùm ſubſtantiæ imago ſit, conſubſtantialis patri eſt. Si pater in omnibus incomparabilis ad filium eſt, in omnibus autem & ad creaturam, non aliter ad filium aliter ad creaturam, ſed ſimiliter: non ergo diſsimilis ſolum patri filius, verumetiam creaturæ ſimilis: quod quomodo non abſurdum? Si enim creaturam aſſerũt filium, & non vt vnum è creaturis aſſerunt: cur cùm nos genituram dicimus, vt vnum ex genituris intelligunt? Si deus non generat ne fluxum patiatur, nec creabit ne laboret: quod ſi creat abſque paſsione, multo magis ſine paſsione generabit. Si omnis lucis ſplendor generatur quidem ex luce, non verò aliquando, ſed ſine tempore & coæternaliter illi (non eſt enim lux ſine ſplendore) Filius etiam cùm ſplendor ſit, D
non aliquando erit, ſed coæternaliter. Lux enim eſt deus, vt Dauid inquit: In lumine tuo videbimus lumen. & Daniel: Lux cum ipſo eſt. Si genitura ſecundum eos ſubſtantia eſt, ſicut & ingenitum: filius verò dei genitura eſt: ergo & ſubſtantia dei eſt. Si voluntate & non natura deus filium genuit, vel eum ſemel voluit, inuitus in poſterum eſt: vel & rurſus voluit & rurſus etiam genuit. Quòd ſi non vna eſt voluntas ipſius ſed diuerſæ, nec ipſe ſimplex eſt nec vnus creator, ſed ſicut vult etiam facit. Si deus nõ generat, non generat profectò, vel quoniam non poteſt, vel quoniam non vult: ſed ſi non poteſt, minor eſt quàm generans & perfecta natura, cùm ad hoc etiam imbecillitas ipſi inſit. Quod ſi poteſt & noluit, quod natura habet voluntate retinuit. Quare & ſi nõdum genuit, tamen cùm aliquando voluerit generabit. Si aliquando non erat filius, ipſum aliquando poſt genitorem erit, & ante genitum: non ergo ſolo excepto patre ante omnia filius eſt: verumetiam poſt illud aliquãdo eſſe inuenietur. Cùm nos aſſeramus patrem eſſe ſemper, E
neceſſe eſt etiam filium eſſe ſemper. Illi dicũt ergo quoniam & filius ſemper, creator & creatura erit ſemper, & ſic patri & filio coæterna erit creatura. Atqui creatorem qui dicit, nõ ſimul creaturam quoque dicit, nec enim vnà cum ædificatore ædificium eſt, nec ſimul cum nauiculario nauis, nam creatio in creatore eſt, quod verò creatũ eſt, poſt creatorem, patrem autem dicere impoſsibile eſt, niſi ſit filius, qui & patrem dixit, nõ ſolùm patrẽ, ſed alicuius patrem dixit. Deus dominus, omnitenẽs, ſabaoth, qui eſt, Adonai, Heloi, appellatur deus in ſcripturis: ingenitus verò nuſquam. Quòd ſi quis id etiã dabit ingenitus & cetera huiuſmodi nomina aptè à Iudæis ac reliquis omnibus dicẽtur. A chriſtianis verò ſolis pater Chriſti diceretur. Si ergo quod ſolũ à ceteris nos ſeparat, falſum eſt, & non verum eſt, & nomẽ poſitum nõ res per naturam: falſa eſt fides noſtra, ſpes vana. F
Nam cuius rei principium infirmum eſt, & finis infirmus eſt. Rurſus interrogãt, an cùm ſit, natus eſt filius, an cùm nõ ſit: ita cùm obſcura & maligna ſit eorum interrogatio: verẽtur enim quãdo & in quo tempore interrogare: cùm ſic dicere ſolet, interroga eos è cõtrario, An deus cùm ſit pater, filium genuit, an cùm non ſit pater. Si enim pater cùm ſit, ens entem genuit: Si autem cùm non ſit factus & nõ natura pater. Omnem autem cõtentionem ipſorum diuinæ ſcripturæ excludunt, cùm Moſes quidem clamet de filio: Qui eſt, me miſit. Et euangeliſta, In principio erat verbum: Nec ſemel dicit erat, ſed quater. Et rurſum alibi, Qui

Qui ex deo, qui est in sinu patris. Et in alijs,qui
est in cælo. Et in Apocalypsi: Qui est,qui erat, &
qui venturus est. Et Paulus: Qui cùm sit splēdor
gloriæ,& in forma dei. Et rursus. Qui super om-
nia deus est benedictus. Si filius verus est deus,&
lux, & incommutabilis, & bonus, & sanctus, &
dominus: hæc autem & pater cùm sit, nō simili-
ter est,sed magis:nō substantiæ excessu, sed qua-
litatis præstantia. Substantia enim magis quàm
substantia nō dicitur, sed qualitas qualitate: ho-
mo enim homine magis non dicitur: bonus au-
tem bono,& iustus iusto. Omnium quæ genita
sunt,eadem cum genitore natura est, quāuis ge-
nitus alio modo habeat esse. Nec Abel,qui coï-
A tione natus est,aliud pręter Adam est:cùm Adam
plasmatus,nō natus sit. Si caussa caussato maior
est,& secundum substātiam differens: omnis ve-
rò pater caussa,& omnis filius caussatus:maiores
& secūdum substantiam differentes: & filijs pa-
tres sunt, & nō eiusdem substantiæ: quod verum
non est. Interrogant,si cùm pater filium genue-
rit,à generādo cessauit: & si habebunt quod ces-
sauerit, afferūt, ergo & generare incepit. Omne
enim quod finem habet, & principium habet:
nō erat ergo semper filius. Dicamus, si id quod
cessat esse necessariò:& principiū habet: & quod
principium habet, necessariò cessat: Angeli &
cuncta incorporea cum principium essendi ha-
beāt, necessariò & finem essendi habebūt: quod
absurdum est. Quare possibile est, & quod ince-
pit,esse nō cessare:& quod cessabit, non incepis-
se. Quòd si ita non est, & ipse filius cùm princi-
pium essendi habeat, finem etiam secūdum ipsos
necessario habebit:quoniam omne quod princi-
pium habet,& finem habere volunt. Quod quo-
modo blasphemia non est? Præscientia quoque
dei cùm non habeat principium,postea quàm ea
facta sunt quæ præsciuit, finem habet. Non ita-
B que quod finem habet,id etiam necessariò prin-
cipium habet. Vnum in rebus incorporeis, vel
operatione,vel voluntate, vel substantia dicitur.
Cùm igitur saluator dixerit: Ego & pater vnum
sumus:secundum aliquid istorum dixit. Si ergo
operatione dicunt, necesse est & substātiam di-
cere: quorum enim vna substantia non est, ho-
rum nō est vna operatio. Quod si volūtate vnū,
non solùm quæcunque pater velit, ea necesse est
& filium velle: sed quæcunque etiam filius velit,
ea necesse est & patrem velle. Iubebit igitur & fi-
lius patri de quibus vult quoniā & ipsi iubetur,
coactus & nolens ministrat: quod sic nec opera-
tione,nec voluntate,secundum ipsos relinquitur
C vnum esse substātia, id est consubstantialem esse
filium patri.

Pater & filius quomodo sunt vnum.

Quod nomen ingenitus,modum essendi non substantiam significat.

SI INGENITVM esse substan-
tia est, & genitum esse substan-
tia. Ac ideo non consubstantia-
lis est pater filio: necessariò ge-
nitura omnis vnitus substantiæ
est: omnes ergo genituræ filio
dei consubstantiales sunt: quod
quomodo blasphemia non est? Si innascibilitas
ad nascibilitatem filij ex opposito distincta, alia
substantia est: & increatum esse ad creatum esse
ex opposito distinctum: alia substantia est: erit
ergo & innascibilitas substantia, & increatum es-
se substantia, quare deus duæ non vna substantia
est. Et ad hæc omnis creatura erit substantia vna,
quod falsum est. Vna enim creatura est, diuersæ
verò substantiæ. Sic autem & incommutabilitas
ipsius, &absque principio esse, multaque huius-
modi, substantia erunt. Si enim ingenitum quis
patrem, & genitum filium dicat, substantiam si-
gnificat,cùm modum substantiæ ipsorum volue-
rit quis dicere,quonam modo aliter quàm sic di-
cere potuerit? Quare innascibilitas substantiæ
modus, non substantiæ nomen est. Si quæ diuer-
simodè sunt, diuersam substantiam habent, ho- D
mines inter se consubstantiales non sunt. Nam
alio Adam de terra plasmatus, alio Eua ex costa
facta,alio Abel,ex coïtione enim: alio modo qui
ex Maria sola virgine natus est. Eodem modo in
volatilibus & quadrupedibus. Si ingenitus pa-
ter: quoniam natus non est: filius verò genitus,
quoniam natus: posterior genito ingenitus est.
Non enim habebat ad cuius distinctionem inge-
nitus diceretur. Nam non eorum quæ non sunt,
sed eorū quę sunt distinctiones sunt. Si deus erat
aliquādo cùm nō erat pater:factus pater, assum-
psit vt esset pater: quare deus quidem ingenitus:
factus autem pater: ingenitus ergo & genitus,
idem cùm sit simplex. Si impossibile possibili cō-
trarium est, & sapiēti insipiens, & quādocunque
ex opposito inter se diuiduntur:etiam innascibi-
litas nascibilitati contraria est. Quare si modus
subsistentiæ innascibilitas non est, sed substantia:
pater filio secūdum substātiam cōtrarius erit. Si E
creatura & nō genitura filius, & cūcta quæ sunt,
creaturæ sunt: pater frustra ingenitus dicitur,cū
nullo modo genitus sit,ad cuius distinctionē no-
minetur ingenitus. Cōmodius igitur increatus,
quàm ingenitus diceretur. Si innascibilitas nomē
est,substantia nō est:nomina enim, substātiarum
significatiua sunt, ipsa substātia nō sunt. Quod si
ipsa innascibilitas substātia est,dicāt nomen eius:
nō enim ex substātijs, sed è nominibus & opera-
tionibus cognoscimus, & præsertim incorpora-
lia. Si innascibilitas substātiæ dei nomē est,vel cū
substātiam propriam deus cognoscat,nomē sub-
stātiæ ignorauit:vel cùm etiam nomen sciret,au-
dientes decepit. Dominus enim inquit, omnite-
nens nomen meum. Et à Mose quod sibi nomen
interrogat⁹:Ego sum qui sum, inquit. Et rursum:
Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: hoc
mihi nomen æternum. Et Dauid: Dominus no-
men tibi. Ingenitus autem nomen nec ipse sibi, F
nec quispiam sanctorum dixit. Quòd si nec dece-
pit,nec ignorauit, (impium enim est aliquid tale
dicere) ingenitus ei nomen non est. Ingenitus vel
substātia vel accidens est. Nam præter hæc nihil
est. Sed substantia non est, quoniam nec quod ex
opposito distinguitur:genitus enim filius non se-
cundum quod substantia est, sed secundum quod
natus est. Quòd si accidens, vel innatum, vel
contingens esse & non esse. Sed si innatum est,
necesse est deum & substātiam & accidens esse.
Ex necessitate nanque talia accidunt, quibus ac-
cidunt: Quòd si contingenter, erit & ingenitus
aliquando & genitus. Si ingenitum dicunt deum
quoniam natus non est, non quid est substantia
eius

eius dicunt, sed qui non est: nulla verò substantia ex quibus non est cognoscitur, sed ex quibus est. Nã & immortalis & incorruptibilis & incõmutabilis nõ substantiam eius: sed quod nec moriatur, nec corrũpatur, nec cõmutetur, vt creaturæ significat: quare quid deus sit doceant, non quid non sit. Si ingenitus non substantiæ nomen est, sed ipsum substãtia: cùm & filius substantia sit, & ipse ingenitus substantia est, & omnis substantia ingenita est. Si ingenitũ substãtia dei est, & genitum substantia filij: creatura ergo vel factura nõ est substãtia eius: vna enim & nõ multæ substantiæ filius. Cùm quis hominem vel lapidem vel lignũ dicit, substantiã quandã significat: cùm verò genituram dicit, non simpliciter substantiam significat, esse enim omnis genitura vna substãtia. Quòd si genitura non est substantię cuiusdam significatiuũ, nec ingenitus. Si deus ingenitus est, quoniã natus non est: sic & incorruptibilis, quoniã nõ corrumpitur. Sic enim incorruptibile non habiturum finem significat, sic & ingenitũ quòd sit sine principio. Quod si ingenitus quidem, nõ incorruptibilis autem, erit sine principio, sed nõ sine fine, quod absurdum est. Non est ergo ingenitum substãtia, sed significatio quod natus non sit. Si pater natura ingenitus, filius quoq; natura genitus. Quòd si natura genitus est: creatura non est: cùm ergo sit natura genitus, & eũ qui genuit esse necesse est, genitura enim sine genitore non erit: dicant ergo quis genuit si pater non genuit. Si deus substantia est ingenita, & Christus substãtia genita, & paracletus creatura substantia, pater & filius & spiritus sanctus nomina solũ sunt sine substantijs: Baptizent ergo in ingenito & genito & creato. Res enim nominibus potiores: & eã quę sunt ijs quæ dicũtur, ad operationẽ vtiliora. Si pater, inquiunt, ingenitus, genitus verò filius, non sunt eiusdem substantiæ. Nam ingenitus & genitus non erunt vnius substantiæ. At nos hæc nõ dicimus substantias, verum nomina substantiam cuiuslibet eorum significantia: nihil autem prohibet diuersorũ nominum vnam esse substãtiam: sicut nec cõtrarium diuersarum in creatura substãtiarum nomen vnum. Si consubstantialis, inquiunt, filius patri, pater verò ingenitus, filius autem genitus: eadem ergo substãtia ingenita & genita. Sed nõ dicimus patris patrem esse filium, vt diuisa substãtia ingenita & genita sit. Verùm totum ex toto genitum ex genito, perfecta duo, non partes duas ex aliquo vno. Si saluator in nomine patris venit, vt ipse dicit: Ego veni in nomine patris mei: omnia quæ de patre dicũtur, ea de filio quoque dicũtur. Quare dicetur etiam ingenitus si hoc quoque patris nomẽ est. Si nomẽ ingenitus patri honori est, similiter verò & filium honorare oportet, secũdum vocem ipsius qua dicitur, vt omnes honorẽt filium sicut honorãt patrem: necesse est & filium ingenitum dicere, vt vnus patris & filij honor seruetur. Si filius patris nomen manifestauit, vt ipse dicit: Manifestaui nomẽ tuum hominibus, proprium autem substãtiæ eius ingenitus est: monstrent vbi saluator ipsum ingenitum nominauit? Si deus omnibus maior est, vtrum substãtia maior est: an quoniam caussa est omniũ, cùm ipse à nullo sit? Nam si in quantum substãtia, omnis ergo substãtia maior omnibus est: sui autem in quãtum ingenitus: non ergo idem substãtia & ingenitus. Si ingenitus aliquid est, & immortale, & sine fine, & inegrotabile, & insenescens aliquid: ergo eo quòd ingenitus est excedet omnibus: secũdum cetera verò idem cũ angelis, spiritibus, & animis. Nam & hæc immortalia sunt, & sine fine. Quod si non ijs excedit quæ non est, sed ijs quæ est: nec enim homo quam irrationale melior, eo quòd non est inanimis & insensibilis: nam hæc etiam irrationale: sed eo quòd est rationalis: sic igitur & deus, non quoniam ingenitus, sed quoniam omniũ est caussa, maior est. Si ex opposito distinguitur ingenitus genito: ingenitus autem simplex substãtia, secũdum quod incommutabilis quoque, & immortalis, & infiguratus est, & cetera huiusmodi, distinguetur à genito. Nam si aliquo istorum distinguitur, & reliquis non distinguitur, compositus est & nõ simplex. Si qui cognouit deum esse ingenitum, quidnam est deus penitus cognouit: maius autem nihil est quàm deum secũdum naturam suam cognoscere: nam hæc est æterna vita, qui nos docuit ingenitum esse deum, maior ijs rebus inuenitur, quas deus amãtibus eũ præparauit. Ex illis enim nihil possibile est hominem cognoscere: quoniam neque oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: ingenitus verò nomen etiam peccatores audiuerunt. Quòd ergo maius est, id vel per se vel per alium deus peccatores docuit: quod minus & nihil ad vitam confert, id iustis conseruauit: quod quomodo nõ inconueniens. Ingenitum esse nec diffinitio, nec proprium dei est: hæc enim cum illis cõuertũtur, quorum diffinitio, vel proprium sunt. Si quid enim est animal rationale & mortale, mẽtis & disciplinæ capax, hoc est & homo: & si quid homo, hoc & illud. Proprium verò hominis risibile: & si quid risibile, id est homo. Ingenitum autem si quis cõcedet de solo deo dici, nõ statim si quid deus, id est ingenitum. Nam filius cùm sit deus, ingenitus non est. Nec diffinitio igitur nec proprium dei est, ingenitum esse: non enim conuertitur.

Quod filius creatura non est.

SI FILIUS creatura dei est, omnis verò creatura creatoris serua, Christus dei seruus est & non filius. Non ergo suscepit formam serui cùm esset dominus, sed erat seruus. Factura factori in eadem virtute non communicat: nihil ergo commune patri cum filio: nec creatura ipsa, si factura & nõ genitura, filius est. Si genitura filius non vt ceterarum geniturarum aliqua: omnis autem genitura creatura: nõ igitur creatura filius, quoniam non est genitura vt cetera. Si alia deus creare nõ poterat præter vnicum filium, quoniam naturæ suæ nõ cõuenit: nec filius multa creabit, sed vnũ quid. Si minora creantur à minore, maiora verò à maiore, per multos ergo sunt creaturæ: non enim omnes æquales. Si creatiuus est deus natura: non vnius erit, sed multorum. Nam vel imbecillitate multa nõ creat, vel inuidia vel liuore. Si patris virtus per filium creauit, pater creator est

est non filius: sicut & instrumentum non est artifex. Quare non est inconueniens patri accreare quæ à filio creantur. Si creaturarum creationem per se facere deus erubuit, nec glorificari ab illis sustinebit. Nam quæ facere erubescebat, ea cùm facta sint, propria putare nolet. Si idem creare & generare in deo, quoniam simplex est: idem etiã erit seruare & perdere, viuificare & interficere: quod si idem est, salus ergo pariter & perditio & A mors & vita idẽ. Si Christus dei virtus & sapientia est, hæc autem increata & coæterna deo (non enim erat quando erat insipiens & absque virtute) increatus & coęternus Christus est deo. Si verò in quãtum operatio, virtus ac sapientia dei dicitur, & nos virt⁹ ac sapiẽtia domini sicut ipse dei diceremur: quod incõueniẽs est. Si filius æternus deus nõ est, erit necessario recens: & si verus non est, erit falsus: si nõ natura, erit positione. Impiorum autem est recentes & falsos ac non natura deos colere. Non erit enim tibi, inquit, deus recens? Et Paulus: Sed tunc quidem ignorãtes deũ, seruiuistis ijs qui dij nõ sunt. Vel igitur impij qui Christum sic colunt: vel natura & verus deus est filius: & qui sic sentiunt, pij. Si filius operatio est & non genitura, nec qui operatus est, nec opus ipse est (aliud enim operatio præter hæc) sed etiã non subsistens: nulla enim operatio subsistit. Quod si opus, tertius est à patre & non immediatus: primus enim qui operat⁹ est, deinde operatio, ac demum opus. Si filius ingenitus, quoniã solus à solo factus est, vni creatus (id est Græcè μονόκτιστος) magis propriè diceretur: cùm secundũ B Eunomiũ verè creatura sit, falso autem nomine genitura vocetur. Si filius creatura patris solus, cuncta verò cetera filij: cùm dixerit: Mea omnia tua sunt: quod rectè dicere poterat filius, ad hoc autem intulerit & mea tua, Eunomij ratione non rectè id intulit. Nam ipse suijpsius esse non potest. Quare videtur de similitudine ac identitate ipsorum in omnibus similique substãtia, non de creaturis ea verba dixisse. Si de⁹ similiter & creat & generat, Christus & creator noster & pater similiter est: Deus enim, & ita non opus esset adoptione quæ per spiritum sanctum est. Sicut nec opus est vt per alium creaturæ ipsius facti simus: præsertim cùm multa ex creaturis non nata sint adoptionis spiritũ suscipere, sicut irrationabilia & inanimata. Si nos cùm creaturæ simus, spiritus sancti adoptione filij efficimur, dicãt si filius etiã creatura est, per quem in adoptionem patris peruenit? Si omnia quæ habet pater, filij sunt: nihil autem eorũ quæ per filium facta sunt, pater seorsum habet, nisi secundũ eos filium solum: & ipse ergo seipsum habere debet: quod impossibile est. Si omnino imago similis est per omnia: filius imago est: creatura verò in nullo creatori similis, sed C per omnia dissimilis: cùm igitur patris imago sit filius, non erit creatura eius. Si quod incorporeũ est cùm generat, necesse est vt sicut corporeum generet: & cùm cernit, vt corpus cernet: & cum audiat, vt corpus audiet, & omnem operationem vt corpus operabitur. Quod aliquis nõ habet, id alijs largiri non potest: si ergo creatura & seruus est filius, alios liberos facere non potest. Quod natura medium inter aliqua est, id vtrasque contingit extremitates: Si igitur dei ac nostri mediator natura Christus est, non per dispensationem, sed natura coniuncta sunt deus & creatura. Si filius patri similis est, non autem secundum substantiam, restat vel forma vel operatione, sed forma quidem impossibile. Nullum enim incorporeum habet formam. Sin autem operatione, nihil ipse operatus esset alterius à se naturæ, sed quale quid ipsemet est. Siquidem factura patris est, & non genitura. Præterea etiam prædictum est, quod operatione simile est, id etiã secundum D substãtiam necessariò esse simile. Si dei opera fide nõ demonstratione, secundum Dauid qui dixit: Et omnia opera eius in fide: quanto magis ex patre ante secula filij generatio fide & non demonstratione? Si ex nihilo pater filium fecit, & filius ex nihilo cuncta: eadem virtus ac operatio est eorum, qui ex nihilo quidquid volunt creare possunt, nullibi differentia creaturarum considerata: nam cùm creaturę in multis & per multa diuersitatem habeãt, non tamen diuersi sunt creatores, sed vnus filius per quem omnia facta sunt. Si eorum quæ ex nihilo facta sunt, prima dei factura Christus, & sic credẽtes eum colunt Arriani, & Iob primam dei facturam diabolum dicit, cùm dicat, Hoc primum est origo plasmatis Domini, latent diabolum colentes & non filiũ dei. Quod si filij primam facturam dixisse Iob asserant, vel nõ amplius spiritus Domini secundum eos factura, vel post diabolum spiritus sanctus inuenietur. Si fides nostra in filium, opus est Dei, hoc enim, inquit, opus est Dei, vt credatis in eum quem ille misit, ipse Dei esse opus nõ potest. Nõ enim idem fides in ipsum, & ipse. E

Super illo Apostolico, Cùm autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi.

SI secundum deitatem filius patri subijcitur, ex principio profectò subiectus esset, ex quo & deus erat. Sin verò non subiectus erat, sed postea, subijcietur secũdum humanitatem pro nobis, & non pro se secundum deitatem.

De illo Apostolico, Propterea largitus est illi Deus nomen, quod super omne nomen est.

SI post incarnationem, propter obedientiam, nomen super omne nomen filio pater largitus est deo existenti, & omnis lingua cõfitebitur Dominum, ante incarnationẽ, nec nomen super omne nomen habebat, nec confessionem ab omnibus quod esset Dominus. Maior igitur factus est post incarnationẽ quàm ante eam fuerit, quod est inconueniens. Tale quid & illud est, Data mihi est omnis potestas in cælo & in terra. In humanitate igitur & non in deitate intelligenda hæc sunt.

De illo euangelico, Pater meus maior me est.

MAIVS vel magnitudine, vel tempore, vel dignitate, vel virtute, vel vt caussa dicitur. Verum F magnitudine pater maior filio nõ dicitur, incorporeus enim. Nec tempore, nam filius temporum est creator. Nec dignitate, factus enim non est quod nunquam erat. Nec virtute, quæcunque enim facit pater, hæc & filius similiter facit, nec vt caussa, quoniam similiter nobis & ipso maior esset, siquidem & eius & nostri caussa. Honorem ergo magis filij ad patrem dictum, id non imminutionem eius qui dixit ostendit. Deinde quod

maius

maius est, nō omnino diuersæ est substantiæ, homo enim maior homine dicitur, & equus equo. Quare si maior pater dicitur, non statim substātia quoque illius. Et vniuersaliter quæ comparantur, de consubstantialibus nō de ijs dicuntur, quæ diuersarum sunt substantiarum. Nam homo non propriè maior irrationali dicitur, nec irrationale inanimato, sed homo homine, & irrationale irrationali. Pater ergo & si maior filio dicitur, ei tamen filius consubstantialis est?

Super illo euangelico, Horam autem & diem nemo scit &c.

A Si creator omnium filius est, iudicij verò tempus ignorat, quod creauit ignorat. Non enim iudicium dixit ignorare, sed tempus, quod quomodo non inconueniens?

Super eodem.

Si cognitionem omnium quam pater habet, filius non habet, mentitus est cùm dixit, Omnia quæ pater habet mea sunt. Et, sicut pater nouit me, ego noui patrem. Quòd si aliud est patrem, aliud quæ patris sunt cognoscere, maius autem patrē cognoscere, quàm ea quæ patris sunt, quanto vnusquisque quàm sua maior, cùm id quod maius est filius cognoscat. Nullus enim, inquit, nouit patrem nisi filius, quod minus est ignorat, quod est impossibile. Quoniam ergo non conferebat hominibus iudicij tempus audire, idcirco reticuit. Nam expectatio perpetua ferùentiores ad pietatem reddit. Cognitio verò quod multum tempus intererit, negligentiores ad pietatem fecisset, cùm speramus posteà pœnitentia posse saluari. Nam qui vsque ad horam illam omnia nouit (dixit enim ea) quo pacto horā illam ignorauerit? Frustra verò & Apostolus diceret, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ cognitionis absconditi.

B

Super eodem.

Si spiritus sanctus profunditates Dei inuestigat, nec quidquam eorum quæ dei sunt possit ignorare, filius verò ignorat, maior secundū ipsos spiritus sanctus filio, quem nec æqualem volunt.

Super illo euangelico, Pater si possibile est, transeat à me calix iste.

Si verè filius dicebat, Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Non solùm timiditatis ac imbecillitatis se accusat, verumetiam patri esse aliquid impossibile opinabatur. Quod enim dicit, si possibile est, dubitantis erat, ac non certioris quod pater ipsum posset seruare. Ad hęc, quomodo qui mortuos vita donabat, non multo magis poterat viuis vitam conseruare? Cur ergo qui Lazarum ac alios multos mortuos excitauit, non sibijpsi vitam præbet, sed à patre vitam petebat, cùm timens dixit, Pater si possibile est, transeat à me calix iste? Si inuitus etiam moriebatur, non se humiliauit factus obediens patri vsque ad mortem, nec seipsum dedit, vt dixit Apostolus: Qui se dedit in redemptionē pro peccatis nostris. Quòd si volens, quid opus his verbis: Pater si possibile est, transeat à me calix iste? Hoc ergo non de se ipso, sed de ijs qui in eo peccaturi erant ne peccent accipiendum, pro quibus etiam crucifixus dicebat: Pater dimitte ipsis quoniam ignorant quid faciunt. Non oportet igitur ea quæ secundum dispensationem dicta sunt, quasi simpliciter dicta accipere.

C

Super illo euangelico, Et ego viuo propter patrem.

Si propter patrem filius viuit, propter alium & non propter seipsum viuit. Qui verò propter alium viuit, ipse vita per se esse non potest. Nec enim qui gratia sanctus est, per se sanctus est: mētitus ergo est filius cùm dixerit: Ego sum vita. Et rursus sic: Et filius quos vult viuificat. De humanitate igitur non de deitate dictum intelligere oportet.

Super illo, Neque filius à seipso aliquid facit. D

Si quod est sui arbitrij, melius est quàm quod est sub arbitrio alieno: homo autem sui arbitrij est, filius verò Dei sui arbitrio patris, melior est homo filio: quod est inconueniens. Quod si qui est sub alieno arbitrio, liberos facere non potest: quod enim ipse non habet vt eligat, alijs dare nō potest. Saluator qui nos liberi arbitrij fecit, non erit sub libero arbitrio alicuius.

Super eodem.

Si nihil Saluator à se ipso facere poterat, sed imperante patre, nec bonus est nec malus. Nullius enim eorū quæ facta sunt, caussa est: & quomodo absurdum non est, cùm homines sint bonorū & malorum liberi factores, filium Dei nullius rei liberum esse factorem?

Super illo, Ego sum vitis.

Si SALVATOR, vt inquit, vitis est, nos verò palmites: agricola pater ad palmites viti connaturales, vitis verò non connaturalis agricolæ: filius nobis cōnaturalis est, & pars nos ipsius: non autē connaturalis filius patri, sed per omnia alienus. Ad quos dicemus quod non deitatis suæ sed carnis nos dixit palmites, secundum quod dicit Apostolus, Non enim sumus corpus Christi & membra ex parte. Et rursum, Nescitis quòd corpora vestra mēbra Christi sunt? Et in alijs, Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cælestis, tales & cælestes: igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Si viri caput est Christus, Christi autem caput Deus, homo verò non consubstantialis Christo (non enim Deus) Christus verò consubstantialis Deo (Deus enim) non ergo vt viri caput est Christus, sic & Deus Christi. Nam creaturæ natura & creatrix deitas in vnum ac idem nō conueniunt. Ergo ille vt pater, caput est Christi, hic verò vt factor, nostrum. Si voluntas patris est, vt nos in filium suum credamus (hæc enim est voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt filium & credit in ipsum, habeat vitam æternam) non est ex voluntate filius, alioqui credere nos in ipsum, vel cum ipso, vel ante ipsum inueniretur. E

Super illo, Nullus bonus.

Si SALVATOR bonus non est, necessariò malus est, cùm enim simplex sit, nihil eorum quæ sunt in medio suscipit, & quomodo non absurdum, bonorum factorem malum esse? Et si vita bonū est, ac verba filij vita sunt, vt ipse dixit, Verba quæ locutus sum vobis, spiritus sunt & vita, quomodo cùm pharisæus bone magister dixisset, nullus, respondit, bonus nisi deus? Non enim cum

cùm ab illo solummodo bonus audisset, nullus bonus dixit, sed magister bonus. Sicut ergo ad tentantem respondit, vt Euangelium dicit, vel sicut ad ignorantem quòd Deus bonus est, & non simpliciter magister bonus.

Super illo verbo, Pater glorifica me.

SICVM glorificari à patre filius petebat, secundum deitatem & non humanitatem petebat, quod nō habebat petebat: falsus ergo est qui dixit Euāgelista: Et vidimus gloriam eius. Et Apostolus: Non vtique regem gloriæ crucifixissent. Et Dauid: Et introibit rex gloriæ: Non ergo accessionem gloriæ, sed manifestationem dispensationis fieri petit.

A

Super eodem.

SI QVAM habebat gloriā antea quàm mundus fieret, eam verè à patre petebat quam amisit. Quod si hoc: non solùm gloriam amisit, sed etiā deitatem. Nam inseparabilis est à deitate gloria. Nudus ergo secundum Photinum erat homo. Apparet igitur in quantum homo, non deitatis defectu talia dixisse.

Super illo, Primogenitus omnis creaturæ.

SI ANTE creaturam filius non genitura est, sed creatura: primò creatus vtique diceretur, non primogenitus. Si quoniam primogenitus creaturæ dictus est, primo creatus est: & cùm primogenitus mortuorū dicatur, ante mortuus mortuorum erit. Quòd si primogenitus mortuorum dictus est, quoniā caussa sit resurrectionis è mortuis: sic & primogenitus creaturæ, quoniam caussa sit vt à nihilo ad esse creatura producta sit. Si quoniam creaturæ primogenitus dictus est, primum ipsum esse creatū Apostolus ostendit: Cùm

B

ergo dixerit, Omnia per eū & in eo creata sunt, debuisset dicere: Et ipse factus est ante omnia. Cùm autem dixerit: Et ipse est ante omnia: ostendit eum quidem semper esse, creaturam verò factum. Hoc enim verbum est, illi in principio erat verbum, consonat. Si primogenitus, inquiunt, filius, non amplius vnigenitus, sed alius quoque esse debet: ad quem primogenitus dicitur? Atqui ô sapiens tu, cùm etiam ex Maria virgine solus natus sit, primogenitus ipsius dictus est. Quousque enim peperit, inquit, filium suū primogenitum. Quare non necesse est ad fratrē primogenitum dici. Dici etiā possit qui primus natus est primogenitus. Ad hæc autem etiam ad eos qui per adoptionem spiritus sancti ex Deo nati sunt, vt Paulus dicit: Quos præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.

C

Super illo, Dominus creauit me.

SI qui in carne est, inquit, ego sum via. Et idem: Nemo venit ad patrem nisi per me. Ipse etiam est qui dicit: Dominus creauit me initium viarum suarum. Dicitur autē & de genitura creatura & factura: vt illud: Possedi hominem per Deum. Et rursum. Et fecit filios & filias. Et Dauid: Cor mundum crea in me deus: non aliud petens, sed id videlicet quod erat permūdari. Dicitur autem & noua creatura, nō qui alia creatura factus sit, sed quoniā illuminati ad meliora opera præparantur. Si pater ad opera filium creauit, non propter se ipsum, sed propter opera eū creauit: quod vero propter aliud & nō propter se factum est vel pars illius propter quod factum est, vel eo minus est. Quare Saluator vel creaturæ pars est, vel minor quàm creatura. Necesse est ergo de humanitate eius intelligere. Dicet etiam aliquis, de sapientia illa hæc Salomonem dixisse, cuius & Apostolus meminit dicens: Quoniam enim in sapientia dei non cognouit mundus, per sapientiā deum. Præterea nec Propheta est qui dixit: sed prouerbiorū scriptor, Prouerbia verò imagines aliorum sunt, non ipsa quæ dicuntur. Si dei filius est qui dicebat: Dominus creauit me: potiꝰ dixisset, pater creauit me. Nullibi enim ipsum dominum suum, semper verò patrem vocabat. Capiendum igitur verbum genuit, de deo filio:

D

creauit verò, de deo qui formam serui accepit. In omnibus autem istis nō duo dicimus, Deū seorsum, & hominē seorsum: vnus enim erat: sed cogitatione ac mente cuiuslibet naturā consideramus. Nec enim Petrus duos intellexit cùm dicat: Cùm igitur Christus passus sit pro vobis secundum carnem. Si genitura inquiunt filius est & nō factura, quomodo scriptura dicit: Certissimè ergo sciat omnis domus Israël, quia dominum eum & Christum fecit deus? Quare hîc quoque dicendum, de eo qui ex Maria est secundum carnem dictum esse: sicut & angelus qui euangelizabat pastoribus dicit, quod natus est vobis hodie Saluator qui est Christus dominus. Nam quod dicit hodie, nō vtique de eo putabitur qui ante secula. Clarius autem quod sequitur demōstrat, cùm dicat: Hunc Iesum quem vos crucifixistis. Si cùm natus est filius, tunc sapientia, falsum illud, Christus dei virtus & dei sapientia. Nam sapiētia eius facta non est, sed semper erat. Et sicut illud quasi

E

de patre à Dauid dictum. Esto mihi in deum protectorem. Et factus est mihi in salutem. Et Paulus, Fiat verò deus verus, omnis autē homo mendax. Sic & dominus natus est nobis à deo sapientia, sanctificatio & redemptio. Si ergo pater factus protector & verus, non factura, & filius etiā factus sapientia & sanctificatio, non est factura. Si verum quod vnus deus pater, verum videlicet quod vnus dominus Iesus Christus Saluator. Nec igitur Saluator deus secundū ipsos, nec pater dominus. Et vanum illud, Dixit dominus domino meo. Falsum autē & illud, Propterea vnxit te deus deus tuus, &, Pluit dominus à domino, & fecit deus secūdum imaginem dei, Et, Quis deus præter dominum? Et, Quis deus præter deū nostrū? Et Ioannes, quod deus erat verbum & verbū erat apud deum. Et Thomas de filio, Dominus meus & deus meus. Ad creaturas ergo & falsò non propriè dictos deos non in patrem & filium ea intelligere oportet, quæ ex opposito distincta sunt.

F

Super illo, vt cognoscant te solum verum deum.

QVI verus est, ad eos qui ex opposito falsò distinguuntur, dicitur. Qui verò incomparabilis est, ad omnia & per omnia excedit. Cùm ergo Hieremias de filio dixerit, Hic deus noster non reputabitur alius pręter ipsum, maiorem quoque patre dixit. Quòd autē verus & filius deus, idem Ioannes in epistola dicit, Vt cognoscamus solum verum deum, & simus in vero filio eius Iesu Christo, hic est verus deus & vita æterna. Nec igitur propter illud, nō reputabitur alius pręter ipsum, maio-

maiorem patre filium intelligendum, nec solum verum deum esse patrem, verum vtraque à falso dictos nec existentes, sicut etiam in Deuteronomio dicit, Dominus solus dux eius fuit, & nō erat cum eo deus alienus. Si super omnia est deus, necessario excedit omnia. Apostolus igitur cum super omnia deum Saluatorem dixerat, maiorem etiam patre dixit? sed hoc inconueniens. Similiter igitur & hoc intelligendū, magnus deus non A vtique minor erit alio deo. Apostolus ergo cum de filio dixit, Expectamus beatam spem & apparitionem gloriæ magni dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi: maiorem patre intellexit? Filij enim apparitionem & præsentiam expectamus, non patris absq; discretione. Igitur de patre ac filio hæc non cum obseruatione dicuntur.

Aequaliter esse deo, non aliud est quam deo æqualem esse.

FILIVS igitur cum non in rapinam putauerit æqualiter esse deo, quomodo dissimilis ac inæqualis deo? Iudæi autem Eunomio magis pij. Nam cùm saluator filium se dei dixerit, quasi filio solùm debeatur, si verè filius est, ęqualē ipsum esse patri: volebant, inquit, ipsum lapidibus petere, non solum quia soluebat sabbatum, sed quia etiam patrem proprium deum dicebat, æqualem seipsum faciens deo. Aequalis igitur patri & secūdum Apostolum & secundum saluatoris vocem, quamuis Eunomius nolit. Si iudicij dominus filius non est, vt hos quidē præmio, illos vero supplicijs possit afficere, quomodo dicebat: Pater neminem iudicat, sed vniuersum iudicium dedit B filio? Et alibi: Potestatem habet filius hominis in terra peccata dimittere. Et rursus: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Ad Petrū vero: Tibi dabo claues regni cælorum. Ad discipulos autem: Amen dico vobis, vos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim sedes iudicātes duodecim tribus Israël. Ipsis vero scriptis solutum est cùm saluator dixerit: Et tunc reddam vnicuique secundum opera eius. Et alibi: Et ibunt qui bona fecerunt, in resurrectionē vitę: qui vero mala egerunt in resurrectionē iudicij. Apostolus vero: Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque corporis propria prout gessit, siue bonū siue D malū. Eorum igitur qui accipiunt, est dignos se ad dexteram vel ad sinistrā sedere facere, non eius qui dare potest, etiam si iniusta petitio sit.

Super illo, Quis deus præter dominum, & quis deus præter deum nostrum.

Quod non ad filium hęc & horum similia, sed ad dictos deos cùm non sint, scripturæ dixerunt, ex illis sufficienter demonstratum est, ex quibus & deum & dominum sæpe filium demonstrauimus in veteri ac nouo testamento dictū esse: Dauid autem idipsum clarius fecit dicēs: Quis similis tibi: & adiunxit, in dijs domine. Et Moses: Dominus solus dux eius erat, & non erat cū eo deus alienus, cùm tamen saluator esset cum ipsis, vt dicit Apostolus, Bibebant autem è spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. At Hieremias, Dij qui cælos & terram non fecerūt, pereant de terra, & de ijs quæ sub cælo sunt. Nec enim in istis filius. Nam ipse creator omnium est. De idolis ergo quæ colebāt gentes, & quod prædictum est, & illud. Ego deus primus, & ego post hæc, & pręter me non est deus, & ante me nō fuit E alius deus, & post me non erit. Et, Audi Israël, Dominus deus tuus, deus vnus est, & omnia talia nōne de filio intelligenda sunt?

BASILII MAGNI CÆSARIENSIS EPISCOPI DE SPIRITV SANCTO LIBER CONTRA EVNOMIANOS, QVOD *non sit creatura, quem prioribus adiunctū, ad Amphilochium scriptum opinari licet.*

CVM quæ communia sunt creaturis, spiritui sancto non communicentur: & quæ spiritus propria sunt, creaturæ non communicentur, colligitur hinc spiritum non esse creaturam: quoniam quæ cōmunia sunt patri & filio, eadem cōmunia sunt & spiritui. Nam quibus designatur in scriptura pater & filius esse deus, eisdē signatur & spiritus C sanctus deus. Ex quibus colligitur eiusdē spiritū esse deitatis cum patre. Quoniam quęcunq; patri vt deo, non vt patri insunt: & quæcunq; filio vt deo, non vt filio insunt, ea etiā spiritui insunt, non autē creaturis: sicut nomina & res creaturis incōmunicabiles, soli trinitati communes: patet trinitatem esse consubstantialem. Omne quod factū est, transmutationis ac versionis susceptibile est secundū prophetam, qui de deo dicit, qui omnia facit & commutat ipsa: spiritus nec versionis nec mutationis susceptibilis est: non ergo creatura. Cùm creatura in duas partes diuisa sit, in corporeas scilicet res atq; incorporeas, mutatio etiam quā recipit diuisa est. Nam corpora secundū substantiā mutationis susceptibilia sunt: cū mundus corruptibilis in corruptionem traducatur, secundum scripturam: Et mortalia corpora nostra, immortalia fiunt: incorporea vero ac rationalia, secundū operationē vel voluntatē mutationis susceptibilia sunt secundū illud. Angelis peccātibus F non pepercit. Quòd si omniū quæ facta sunt, hæc substantia, illa voluntate mutationis susceptibilia sunt: Spiritus vero sanctus nec substātia, nec volūtate mutationis est susceptibilis, non est ergo spiritus creatura. Omnis creatura sanctificata sancta est, spiritus vero sanctus non eorum quæ sanctificantur, sed sanctificantium est, non ergo creatura. Nihil creatum substātia sanctum, nam quod substantia sanctum est, exteriore sanctificatione

non eget, eget autem exteriore sanctificatione quod factum est, cum dignum effectum sit ad se sanctificationem adducere, spiritus vero sanctificationis nō eget, quòd substantia sanctus sit, non igitur est creatura. Omnis creatura creatoris serua est, secundum prophetam, qui sic deum alloquitur: Quoniam omnia seruiunt tibi: qui autem seruus est libertatem ac adoptionem quam ipse substantia consecutus non est, alijs præstare non potest: Spiritus vero libertatem ac adoptionem præstat: spiritus enim clamat in cordibus nostris: Abba pater: quare non est seruus, sicut nec filius,
A non ergo creatura. Nulla creatura rationali anima participabilis est, vt in ipsa essentialiter habitet: spiritus autem sanctus inhabitat in ipsa, secundum eum qui dicit: Templum dei sumus, & spiritus sanctus habitat in nobis: non ergo creatura. Omnis rationalis creatura virtutis ac vitij susceptibilis est, spiritus autem nullius horū susceptibilis est, non ergo creatura spiritus.

Quod spiritus creator est.

Caeli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentū. Et in alio Psalmo: Et opera manuum tuarum sunt cæli. Et quænam erunt incorporei dei manus incorporeæ, quæ firmamentū & cælos crearunt, ille ipse propheta explanat cùm dicit: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū. Verum quemadmodum prolatum verbū in deo non est: sed viuens & subsistens & factiuum omnium, sic in deo non est spiritus perfusus, non dissolutus aër, sed virtus sanctificans, cōsubstan-
B tialis, subsistens, manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Et id dictum eandem habet cum superiori sententiam. Spiritus enim diuinus, Iob inquit, qui fecit me. Et altera manuum exponens Salomon inquit: Deus patrum & domine misericordiæ, qui fecisti omnia in verbo tuo, & sapientia tua construxisti hominem. Christus autem dei virtus & dei sapientia, quę secundum tropologiæ rationem manus est creans. Ad hæc etiam spiritus operationi totam nostram imposuit naturā. Renouantem quoque ipsum creaturas in incorruptionem sermo diuinus dicit: Auferes spiritum eorum & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabūtur, & renouabis faciem terræ. Nec profectò ipse seipsum mittit. Missionem autem vocat exitum ad opus, non de loco in locum migrationem. Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Spiritus domini superueniet in te. Quapropter & quod in ea natum est, inquit, de spiritu sancto est. Quod ex alio est, vel creatione ab ipso est, vt illud: Vnus deus & pater ex quo sunt omnia. Vel per generationem, secundum illud: Ego à patre exiui. Et Ex vtero ante luciferum genui te, non quoniam
C vterum deus habeat, verum quoniam propriæ suæ & non nothæ genituræ ex vtero parentum nascuntur, vterum se ipsum ad generandum habere deus dixit, ad cōfusionem impiorum, vt salutem suam considerantes naturam, proprium patris fructum sicut ex vtero suo natum filium esse prædiscant. Quod ergo ex alio est, vel creatione vel generatione, vel natura, ex ipso est, sicut operatio nostra ex nobis, vel sicut splendor solis ex ipso. Si ergo supernaturale Christi corpus è spiritu sancto est, nec genituram ipsius esse possibile: quoniam quod ex carne natum est, caro est: & quod ex spiritu natum est, spiritus est. Nec rursus ex ipso sicut operatio eius, quoniam in simplici natura & incorporea eandem substantiæ rationē operatio suscipit: Relinquitur ergo ex ipso esse sicut eius creatura. Verum & digitus dei qui transmutauit in Aegypto puluerem in animalia, generationem animaliū quæ à principio fuerat ostendens paracletus erat, spiritus veritatis. Cùm enim tres euangelistæ dicant ad Iudæos dominum dixisse. Si autem ego in spiritu dei dæmones eijcio, D
igitur in vos peruenit regnum dei. Lucas dixisse ipsum inquit: Si autem ego in digito dei dæmonia eijcio, peruenit ergo ad vos regnum cælorū: Quas ob res & quæ per Mosen in Aegypto facta sunt signa, quæ digito dei facta sunt, & mirabilia dei signa cum spiritu fiebant: digitus vero dei & in his quæ à Mose, & in his quæ à domino signa facta sunt, spiritus dictus est: non quoniam parua quædam virtus coëxistens deo est, sicut corpori digitus: verum quoniam vnum quid ex donis spiritus, quæ secundum diuisionem sunt, gratia etiam sanitatum est, id quod est vnum quid, & nō vniuersa spiritus dona digitum vocat. Alij enim per spiritum datur spiritus sapientię, alij vero sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij gratia sanitatum in vno spiritu, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Diceret aliquis, quod hæc omnia & E
quæcunque alia dona spiritus sunt, tanquam corpus quid ipsius sunt, vnumquodque donum digitus: & hoc autem vtile dictionis ne negligas. Cùm enim dixisset, quia omnia hæc operatur spiritus, sicuti vult: de domino etiam ipsemet inquit. Et diuisiones operationum sunt, idem vero deus qui operatur omnia in omnibus. Quòd si omnia operatur deus sicuti vult, omnia vero hæc vnus ac idem spiritus operatur diuidens singulis prout vult: quomodo diuersitas substantiæ illic est, vbi operationi identitas esse cognoscitur: permutatis enim substantijs secundum impijssimum Eunomiū, diuersas esse oportebat & operationes: Eandem autem auctoritatē & potestatē spiritus saluator attestatur: Spiritus, inquit, vbi vult spirat.

De remißione peccatorum.

Proprium dei est peccata dimittere, cùm ipse dicat: Ego sum qui deleo peccata tua. Et, Si fuerint peccata vestra vt coccinum: quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, vt lana alba erunt. Præterea quoniam deus dei filius Iesus paralytico peccata dimisit, dicens: Fili dimittūtur tibi peccata tua, qua in re à Iudæis qui deum ipsum esse nesciebant, blasphemare pu- F
tabatur, dicētibus: Ipse blasphemat: nullius enim est dimittere peccata nisi solius dei. Dominus autem sanctis apostolis insufflans, inquit: Accipite spiritum sanctum, quorumcūque dimittetis peccata, dimittentur eis: Si ergo nullius est peccata dimittere, sicuti certè nullius est, nisi solius dei: dimittit autem spiritus sanctus per apostolos: Deus ergo spiritus sanctus, & eiusdem operationis cum patre & filio; Docete, inquit omnes gentes

Ex vtero ante luciferum genui te.

tes baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Gentes iubet credentes & doctas baptizari in trinitatis nomine. At Petrus Iudæis qui concordes fuerant in morte Christi pœnitentiã agentibus: Pœniteat singulos, inquit, à malitia vestra & à via praua, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini Iesu, & saluabitur: quasi posit eadem operari filius in regeneratione baptismi, quęcunque pater & spiritus operantur. Dominus vero apostolis dixit: Expectate pro missionẽ patris quam audistis, quòd Ioannes quidem baptizauit aqua ad pœnitentiam: vos verò baptizabimini in spiritu sancto. Si ergo in apostolis eadem operari potest spiritus sanctus quæ pa-
A tris ac filij nomen in ijs quæ ex gentibus crediderunt, & domini Iesu nomen in ijs Iudæis qui pœnitentiam egerunt: Nemo enim diceret minore apostolos per lauacrum gratia participasse, quàm qui è gentibus crediderunt: quoniam per spiritũ sanctum gratiam habuerunt: quomodo non est eiusdem cum patre ac filio substantiæ spiritus, cũ eiusdem sit operationis?

Quod eadem sit potestas Patris & filij & spiritus sancti.

VADE IN Damascum, & ibi dicetur tibi, quòd vas electionis mihi es. Dominus de cælo visus Paulo dixit, quod eum in prædicatorem euangelij orbi constituerat. Intranti vero in Damascum, Ananias dixit: Salue frater, respice: Deus patrum præordinauit te: ac ne de Christo id intelligeretur, infert, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum suum Iesum: qui vocatio-
B nem & ordinationem scriptis commendans dixit: Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus. Deinde quid aliud etiam ad vocationem dicit: Segregatus in euangelium dei. Qui autem segregauit, vt apostolorum actus docuerunt, spiritus fuit. Ieiunantibus enim apostolis, inquit, & orantibus, dixit spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod eos assumpsi. Quòd si dominus deus patrũ ipsum elegit quem præordinauit, ac eundem spiritus auctoritate naturæ vsus segregat, quomodo alteritas in trinitate substantię est, in qua operationis identitas inuenitur? Mea verba, Salomon inquit, à deo dicta sunt: at Paulus à Christo: An probationem enim quæritis, inquit, Christi, qui in me loquitur. Nihil autem minus spiritus etiam in Apostolis loquitur: Loquebantur enim inquit, Apostoli prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et non estis vos qui loquimini (Saluator ipsis dixit) sed spiritus patris qui in cælis est, loquitur in vobis.
C Spiritus autem & in prophetis loquitur: Quis enim dabit, Moses dixit, omnem populum istum prophetare: quando dabit dominus spiritũ suum in ipsum? Et testamenti noui propheta nouus Agabus exclamauit dicens: Hæc dicit spiritus sanctus. Quòd prophetæ testamenti veteris ex consuetudine clamabant: Hæc dicit dominus deus. Et hæc Paulus quæ à patre & filio & spiritu dicta sunt colligens: Omnis, inquit scriptura diuinitus inspirata. Quòd si spiritus in prophetis & apostolis loquitur, & omnis scriptura per deitatem inspirata est: dicatis impij, cùm eius scriptura diuinitus inspirata sit: quomodo ipse spiritus deus non est?

Quod neque visio neque oraculum separatim sit à patre & filio & spiritu sancto.

ESAIAS propheta, Vidi, inquit, dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & seraphim stabant super illud, sex alæ vni &c. & post hæc dixit, Vade & dices populo huic. Audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & nõ videbitis: incrassatum est enim cor populi huius. Quantum igitur ad textum ipsum & consecutionem scripturæ prophetice supernus pater est, qui visus oraculum præbuit prophetæ, at tonitrui filius cùm alta locutus sit, & tonitruo terribiliora dixerit, qui nõ quod non erat, sed quod erat verbum dixit, filium, inquit, visum oraculũ præbuisse prophetæ, quoniam dicit Esaias de ipsis: Excęcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde, & cõuertantur, & sanem eos: Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam eius. Paulus vero visionem & oraculũ id, spiritus esse censuit dicens. Bene dixit spiritus sanctus per prophetam Esaiam ad patres nostros, auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis, incrassatũ enim est cor populi huius. Propheta igitur patris in quo Iudæi credebant, personã inducit, Euangelista filij, Paulus spiritus, vnum deũ sabaoth eam qui visus fuit communiter nominantes. Ita cùm de vno deo in ipsis indistincta maneat opinio, ratio ipsis de hypostasi distincta est? D

Quod participant creatore quæ ad imaginem eius facta sunt, hoc autem per spiritum fit.

QVOD si hæc intelligerent ac bene auscultarent, qui contra seipsos male cauillãtur, profectò spiritum à deitate non alienarent, ne à deitate seipsos abscinderent, ne mundũ à deo disterminarent, ne deum propria creatura dissiparent. Misera enim cũcta quæ à deo creatore facta sunt, cum secundum naturam creatam à gloria destituta sint, nisi deitate participent. Non dignus autem sermo de deo si nudam ac sui desertam creaturã despicit. Verum nec creatura sic misera, nec deus sic impotens est, vt sanctam participationem ad creaturas non trãsmittat. Denique statim ad imaginem sui hominem facere voluit. Omnium autem imago quæ creatur à primitiuo ad materiam transmutata, similitudinem capit & charactere participat per artificis mentem & manus confirmationem: sic pictor, sic lapidum sculptor, sic qui auream aut æneam statuam fingit, materiam cœpit, in exemplar respexit, recepit rei quam speculatus est figuram, hanc in materiam impressit. E F
Quòd si hominibus non possunt ad similitudinem informare materiæ, nisi Idea ipsorum participent: quomodo ad similitudinem dei creatura ascendet, nisi diuino charactere participarit? diuinus vero character non sicut humanus est, sed viuens & verè ens imago imaginis efficiens, qua omnia quæ participant imagines dei constituuntur. Imago quidem dei Christus est: qui est imago, inquit, inuisibilis dei, imago vero filij spiritus, quo qui participant filij conformes fiunt; secundum illud scriptum: Quos præsciuit & prædestinauit conformes, inquit, fieri imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.

Quod spiritus sanctus nec possessio, nec creatura dei est.

SI spiritus à gloria filij alienus est, quomodo secundum Apostolum ipsum tuo contestabitur quòd filius dei sis? Quomodo clamabit in te, abba pater, nisi donū verè à filio sit nō possessio eius, ab ipso missus, non sicut humanus spiritus vel aëreus, vt solent dicere qui à deitate spiritum separant? Sed dei ac filij spiritus æternus, in maiestate diuina existens & cognitus. Neque enim spiritus tuus Christus, nec spiritus aëris dominus, nec immūdus spiritus. Nam hoc quoque addicere quidam ausi sunt.
A Spiritus vero sanctus Christus ac deus vocatur, cum Apostolus vt modo commonuimus, dicat: Si quis autem spiritum Christi non habet, non est eius: si vero Christus in nobis, &c. Hæc igitur cùm dicat, spiritus habitationē Christi habitationem esse affirmat. Et rursus dicens: Dominus vero spiritus est, vbi autem spiritus domini, ibi libertas: quare dominus spiritus domini, non ergo possessio nec creatura domini.

Quod imago vera & naturalis dei ac filij spiritus est.

ET imago vera non ex imagine vera, sicut nos propterea assimilat ad imaginem & efficit non efficitur, & vnctio est & non inungitur. Vnctio vero spiritus in nobis (vt Ioannes dicit) & quid dixi in nobis, immo enim & in Christo domino secundum carnem. Iesum inquit, de Nazareth, vnxit eum deus de spiritu sancto & virtute. Christus igitur per spiritum & vnctionem quæ est in spiritu: quare non per alienam deitatem domini vnctio est, & nomen Christi: & qui ab ipso
B christiani vocantur: Ploraret enim verè aliquis si etiam salutis nostræ nomen à creatura incipiat: à creatura deductum sit, & per seruū adoptionem habeamus. Creatura non sanctificat creaturam, sed ab vno sancto, qui de se dicit: Ego sanctifico me, per ipsum omnia sanctificantur. Sanctificat verò per spiritum, sicut demonstratum est. Spiritus ergo non est creatura, sed sanctitatis Dei character, & omnis sanctificationis fons. In sanctificatione spiritus vocati sumus, vt Apostolus docet, hic nos renouat, & rursus imagines efficit dei per regenerationis lauacrum & innouationem spiritus sancti deo adoptamur. Noua iterū creatura participans spiritu quo priuata inueterauerat. Imago & iterum dei homo, qui à diuina similitudine decidit, & iumentis insipientibus similis factus, cōparatus est illis. Similis est factus iumentis secundum mortem. Sicut enim mors istius, inquit, sic mors istius: sed nunc qui suscitauit Christum, inquit, è mortuis, viuificabit etiam
C mortalia nostra corpora per spiritum eius qui in nobis inhabitat.

Quod spiritus cùm opera Dei perficiat, diuinæ naturæ est.

QVIS enim qui creaturas renouat, qui corruptionem in incorruptionem transmutat, qui nouam nos efficit creaturam in secula permanentem, à creatore deo ac filio separabit? Quomodo qui extra deitatem est, deitatis creaturam recuperat, nouam ipsam atque incorruptibilem efficiens? Quo deus alio indigebat vt defluxam creaturam suam reciperet? Silentio tradatur sermo impius, qui inueteratam & corruptam creaturam opus dei esse asserit: eam vero quę non antiquatur nec corrūpitur, à creatura innouari contendit. Non glorificetur creatura supra deū, glorificatur autem supra deum, si quæ morte ac corruptione soluta sunt, quæ deus per filium operatus est, immortalia per creaturam atque incorruptibilia efficiūtur. Sed spirit⁹ diuinus omnia quæ à deo per filium facta sunt, perficit, sicut in noua creatione, de qua dicitur: Si quis in Christo noua creatura. Propterea verbo domini, inquit, cęli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū. Viuens verbū in quo facti sunt cęli, hic ipse deus verbum, de quo Ioānes clamat. Omnia per ipsum D
facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vitam esse viuificantem spiritus monstrat, secundum quod scriptum est: Vita spiritus qui cælestes virtutes efficit, hic ipse cum patre & filio glorificatur. Nec enim verborum prolatione, quanuis humano more verba dei prolata dictaq; dicantur, deus creat, nec aërij spiritus profusione cæli ornantur. Spiritus enim ad creandum viuo verbo coordinatus est, viua virtus, diuina natura, ineffabilis ex ineffabili ore existens ineffabili modo, & per sufflationem ad hominem missa, & secundum figuram corporaliter à domino traditam, rursus ab eo per sufflationem restituta. Concurrere enim oportet cum prima nouitate præsentem innouationem atque concursum. Informauit igitur cùm sufflasset, cùm non alius esset atque is, qui à principio inflauit, sed ipse per quem deus sufflationem dedit, tunc quidem cum anima, nūc vero ad animam: sic deus creat non manuum motu corporalium, sed viui verbi operatione, & spiritus participatione viuificantis. Igitur à principio E
cuncta facta sunt in spiritu, & in spiritu rursus innouantur. Vna & eadem planè operatio dei per filium in spiritu videtur, & trinitas disseparationem non suscipit, sed secundum veram Pauli doctrinam: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones administrationum sunt, idem autem dominus, & diuisiones operationum sunt, idem vero deus, qui operatur omnia in omnibus. Et cùm omnes diuinas operationes recensuisset: Omnia vero hæc, inquit, operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.

Quod cùm glorificetur cum Deo spiritus, non creatura, sed diuinæ naturæ ostenditur.

NON igitur super dei creaturam potestatem habet creatura, nec circa ipsas operatur, sed alia creatoris, alia creaturarum est operatio. Angeli (vt Saluator dicit) patris qui in cælis est faciem vident, & id ipsis beatitudo & magna glo- F
ria est, opera vero sunt dei, iuxta illud: Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignis flammam, sed & sanctificatos, & in ipsis operatur, sicut in sanctis hominibus, quinetiam quæ dei sunt denuntiant sicut homines: quapropter neque angelos vnà cum deo glorificamus, sicut neque homines, cum non propria eorum ea quæ per eos fiunt existimemus, sed dei qui per eos operatur. Spiritus verò cum deo ac filio glorificatur, sicut & diuina operatio per ipsum adimpletur. Gratia enim domini nostri Iesu Christi, Paulus inquit, & cōmunicatio sancti spiritus cum omnibus vobis. At

At salutis nostræ caput, perfectaque de deitate ac sanctificatione baptizatoris traditio, nihil aliud est, quàm baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti. In eisdem autē deitatis operibus trinitatem glorificari, quoniam nec sine filio pater operetur, nec filius sine spiritu vnius deitatis testimonium est.

Quod sicut filius ad patrem se habet, & spiritus ad filium.

A PRopterea & dei quidem verbū filius est, filij autem verbum spiritus. Portans enim, inquit, omnia verbo virtutis suæ: & quoniam verbū filij per deum, gladiū, inquit spiritus, quod est verbum dei: verbum autem dei viuens ac operans. Nec mihi ad humanas similitudines decidas, verum vbique maius in deo intelligas, exemplū verbi ad vnius demonstrationem operationis accipiens. Nam & intellectus tuus omnia per verbum considerat.

Cur & spiritus, filius filij non dicitur.

NOn quia non est ex deo per filium, sed ne trinitas filios ex filijs habere suspecta, vt est in hominibus, infinita putetur multitudo. Sed dices si dei est imago filius, filij vero spiritus, cur nō filius filij spiritus dictus est? hac enim re ad impietatem firmissima vsus es. Nam vel filiū vel creaturam vis intelligere: & quoniam filius nominatus non est, idcirco creaturarum caussam creaturam esse blasphemas, eum qui creaturas sanctificat ac deificat qui domini dei nomine glorificatur, qui diuinas operationes adimplet. Quoniam B ergo indignus tibi videtur appellatione filij tanquam à patre & filio alienatus, considera quomodo sanctificatos filios efficit: quòd si tu per spiritum dei es filius, quomodo spiritus à filiatione alienus? & si tu per spiritum deus, quomodo spiritus à deitate alienus? Verum rursus interrogabis, cur autem filij non suscipit nomen? iis enim quæ dicta sunt attendere non dignum putas: eius vero caussam quæris quod dictum non est: sicut Sadducæus resurrectionem non credēs, sed modum resurrectionis curiosè inuestigans, & negligens quod dictum est, propter id quod dictū non est: & si tacebimus, nolentes quæ dei sunt varijs curis versare, diuini spiritus gloriam victam arbitrare: propterea filij appellatio de ipso posita nō est: quasi non idē abs te quærere possimus. Nam si concedis infinitos positione filios per spiritum sanctos esse, cur spiritus saltem positione filius nō appellatur; præsertim cum melior sit ijs qui per ipsum gratia adoptantur, ac ideo non debeat magis per appellationem diminui. Nos vero etiam de hoc vt possibile est nobis, ipsis respōdeamus. Nam quod ad te attinet, cum eadem quoque tibi immineat interrogatio, tacere sufficiebat. Dicimus ergo, si quis filium ex filio diceret, in suspi- C cionem multitudinis trinitatem deitatis hominibus adducebat: Facile nāque suspicari erat, quod si filius ex filio natus est, ex hoc alius vtique natus esset, ac rursus alius, & deinceps ad multitudinem. Quamobrem ex deo quidem esse spiritum apertè prædicauit Apostolus dicens: quod spiritum qui ex deo est, accipimus: & per filium effulsisse clarum fecit, cum filii spiritum sicut dei ipsum nominauit, & mentem Christi dixerit: sicut & dei spiritum vt hominis, filium vero filij dicere cauit, vt vnus sit pater deus, semper pater permanens; & sit in æternū quod est: vnus verò filius æterna generatione natus, qui absque participio vna cū patre est filius Dei verus, qui semper est quod est, Deus verbum & Dominus: vnus autē & spiritus sanctus, verè sanctus spiritus secundum quod scriptum est: Qui cū patre & filio cōglorificatur, qui & spiritus oris à Propheta Dauid nominatur, quē & digitū Dei esse docemur, cū dominus in Euangelio dicat: Si verò in digito dei ego eijcio dæmonia. Dicta hæc & bene dicta sunt, sicuti sunt ijs D qui absq; curiosa inuestigatione credunt in Deū, & verbum & spiritum vnam deitatem solam adorabilem, vt nusquam aditus multitudini fiat, sed quilibet in trinitate vnum ens cognoscatur, vnus pater, vnus filius, vnus spiritus sanctus.

Quod etiam si spiritus nō vocetur filius, perspicuū tamē est quod ex deo est, & quomodo humanæ similitudines accōmodandæ Deo & nō prætermittendæ.

NEc enim ad cognoscendum ex deo esse spiritum, minus quid habituri eramus, cum oris spiritum audiremus. Sufficit enim nomen ipsius ad significandum existentiam eius ex deo. Nec enim filius, nec generatio deitatis proprium est, sed ex humana similitudine adductum, ex qua etiam spiritus dictio traducta est. Hac ergo in diuino spiritu diuina scriptura vsa est, aliter ex deo esse ostendens, quoniam non oportebat eadem hunc quoque similitudine significare, vti dictum est. Tu verò similiter sicut infideles contra diuinam doctrinam hæc disponis, ad blasphemiā E festinans: & quoniam processio ex deo, spiritus generatio vocata non est, idcirco nec ipsum spiritum oris dei esse credis, sed manuum dei opus, & humana exempla despiciens, euertis quæ ex ipsis intelliguntur diuina dogmata, cùm oporteret diuini dogmatis verba cum timore audire, & quidquid dicitur cum pietate recipere, nec stultissimè ea quæ sunt pietatis cauillari. Generat deus non vt homo: generat autem verè: & quod ex eo natum est, est verbum non humanum: edit autem verbum verè, & ex ipso emittit per os spiritum non qualis hominis est, quoniam nec os Dei corporale: ex ipso autem spiritus non aliunde operatur Deus, non corporeis manibus: operatur autem non ex se ipso creaturas producens, sed per creationem subsistere faciens, sicut non ex se ipso opus producit homo, qui manibus operatur. Nec transmoueas diuinorū verborū terminos, filius est filius, & spiritus est spiritus, non creatura. Nec de filio quæras cur non spiritus vocatus est, nec de spiritu cur non filius, nec creaturam esse filium vel spiritum blasphemabis. Filius dei fructus, sanctus ex sancto, æternus ex æterno, spiritus sancti dator ad subsistentiam & formationem creaturæ. Qui filium tollit, is creationis omnium principium abstulit. Principiū enim F est substātiæ omnium dei verbum, per quod omnia facta sunt. Qui spiritum aufert, perfectionem eorum quæ sunt, abscindit. Nam quæ fiunt, emissione & participatione spiritus fiunt. Nec in tempore procedit quod ex deo procedit: quanuis in tempore factiones reddat verbum, semper est etiam antea quàm à Mose subobstenderetur.

Quasi enim proferebatur humana locutione, vt per figuram humanam exponatur per ipsum factam esse creaturam. Spiritus semper est etiā antea quàm sufflatum ipsum & elatum describeret Moses corporali figura, per ipsum esse viuificationem describens.

Quod nisi spiritum ex Deo quis dicat, nec verbum.

VERVM ea quæ capulationis atque coniunctionis diuinæ signa sunt, verbi scilicet ac spiritus nomina, abscindit Eunomius: quæ verò exteriorem ac diuersam naturam significant, manus scilicet operationem & factionem operum, A hæc sola suscipit. Nam si ex ore dei non credis spiritum prouenisse, nec verbum credes: quoniam & Dauid verbum & spiritum simul glorificans, verbo Domini dixit cælos esse firmatos, & spiritu oris eius omnem virtutem corū. Et Moses quę verbo facta opera monstrauit, spiritu viuificata ostendit in factione hominis secundum imaginem. Quomodo igitur disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet dei, & spiritus ex deo per filium? Quod si non credis in spiritu, Paulū audi, qui formationem nostram in spiritu consummari ait? Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Per verbum ergo in spiritu factura secundum imaginem est. Sed dicis: deus facit spiritum, & facit per filium, & illud: Omnia per ipsum facta sunt, spiritū quoq; tibi continere videtur: quæ igitur trinitas est, dualitas tibi demōstratur. B Nā si cū ceteris omnibus, spiritus quomodo cum patre ac filio spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptism⁹: qui vniuersum orbem sanctificat? Sed aquis connumerari eum dicis, vtpote creaturam, sicut & aquę sunt, quoniam Dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu. At id parum est. Tu verò quoniam Ioannes dicit: ipse nos baptizabit in spiritu sancto & igni: etiam cum igni gehennę diuinum spiritum coordinas. Hæc quem impietatis excessum non superaret? Si aquarum dignitatem spiritui attribuis, quoniam spiritus aduentu aquę sanctificantur: exæquari nanque tibi visum est, quod sanctificatur ei qui sanctificat: & deo ac filio connumeratū in eadem operatione ac gloria non horrescis, hanc vnam operationem ac gloriā decidens. Quod vero aquis vtitur ad corporum mundationem, idcirco aquarū honore dignū spiritum arbitratus es. Ac medicinā quidē licet materia vtatur, non tamen tanti quanti materiā, sed materiæ dominam existimas. Diuinum autem spiritum vt peccati maculas abstergat aquis vtentē, ad aquarum dedecus atque humilitatem deiecisti. Aquarum, quæ impijs etiam ad communem vsum concessæ sunt: aquarū quibus pollutiones C corporis omnes absterguntur. Quid etiā, si illud ignis recordatus fuisti, ô quantam rem mentē cōcipere ausus es? admiror contumaciam si verè ignem non extimuisti. Baptizat Christus in spiritu, sanctificatione dignos, indignos verò ad ignem dimittit, alienos à bono, malo tradens. Propterea igitur tibi bonum & malum coniuncta, simul creata, & alterum alterius videntur participantia, & cū nos easdem patris & filij & spiritus sancti operationes demonstremus, tu non perspicis vnionem, nec cum seorsum in dei gloria spiritus prædicatur intelligis, Apostolis ipsis deitatis gloriam tribuentibus, hæc dicit spiritus sanctus, sicut Prophetæ, hæc dicit Dominus: & domini tētationem, dicentibus tentationem spiritus, cum ad tentantes Petrus ait: Quid vtique conuenit vobis tentare spiritum Domini? Et ad eosdem. Non es mentitus hominibus, sed deo. Quòd si Apostoli dicant: Visum autem est spiritui sancto & nobis, non coordinantes se ipsos cum potestate spiritus, sed subijcientes, tanquam ab ipso tunc ducti, & quasi vnam cognitionem ac prudentiam D dicentes suam & spiritus, & vnam potestatem, idcirco tu in creaturam spiritum deducere conaberis? Quemadmodū si Mosen quoque deo exæquari affirmes, cùm audias: Credidit autem populus Domino, & Mosi seruo eius. Sed differentia est videlicet inter seruum & Dominum: quam etiam monstrans scriptor, dixit: Et Mosi seruo eius. Nā deo sicuti Domino, & sicuti ei qui Mosen misit crediderunt, Mosi verò sicuti seruo misso. Sic igitur spiritui quidem visum est, à quo tanquam Domino ecclesiæ leges datæ sunt: Apostolis vero tanquam ministris, per quos præcepta edita sunt. Spiritus autem seruus non est: Dominus enim, inquit, spiritus est: & vbi spiritus Domini, ibi libertas. Et Israël quidem vt seruus, pręceptis spiritus ducitur cum formidine correptus: Christianorum verò ecclesia sanctificata, per charitatē adoptatur. Propterea dicit Paulus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Quippe qui seruum accepit, filius à seruo nō constituitur, nec propter E serui participationē, patrē deum appellare audebit, nec seruus omnia dei operatur sicut vult, nec spiritus potentiam si esset seruus ac creatura per cūcta transire caneret Psalmista, faciem ipsum ac manum dei appellans, cùm dicat: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cęlum, tu illic es: si descendero ad infernū, ades. Si sumpsero pennas igneas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Spiritus enim est qui adimpleuit cuncta, secundum quod scriptū est: Spiritus enim Domini adimpleuit orbem. Salomon inquit, Quapropter cū septē orationibus spiritus cognoscatur, quas Esaias exposuit: Idcirco Zacharias quoque spiritū Domini septem oculos appellauit, sic dicēs: Isti sunt oculi Domini respicientes terram. Et id quod dicitur: Cælum & terram ego adimpleo, dicit Dominus: Eam adimpletionem significat, quæ diuino spiritu efficitur, vt etiam per Zachariam Dominus dicit: Ego in vobis, & spiritus meus stetit in medio vestri. Prædicta sunt huiusmodi, etiam alia F plura, vt certum sit, spiritum esse qui creaturam implet. Quare quis non sentiat maiestatem deitatis spiritus, cùm audiat: Quo ibo à spiritu tuo? Et rursum: Cælum & terram ego adimpleo dicit Dominus. Ad vnum ac idem concurrentem video dei ac spiritus dictam in omnibus vniuersalem præsentiam. Tu verò in talibus cùm non queas increatum esse spiritum intelligere ac dicere, ipsum deum spiritum vocari contendis.

At nec

At nec per ſeipſum inhabitat in creaturis deus, nec pro ſpiritu dei deũ ipſum poſſet aliquis accipere, cùm aperte audiat Apoſtolus de ſpiritu qui in nobis habitat talia ſcribentem: Nobis verò reuelauit deus per ſpiritũ eius. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam dei profunda. Quis enim ſcit hominum quæ hominis ſunt, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Ita & quæ dei ſunt nemo cognoſcit, niſi ſpiritus dei. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui eſt ex deo, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Sic ergo in his nemo poſſet pro ſpiritu dei deum ipſum accipere, quanuis ita eum coniunctum cũ A gloria Domini videat, vt homini ſpiritũ hominis nolit violenter ſpiritũ dei dicere ipſum eſſe Deũ. Spiritus, inquit, meus ſuper te: nõ deum ſed ſpiritum, quia ex Deo eſt ſignificauit, ſpiritus Domini ſuper me. Appellauit vnum diuinum ſpiritum non plures vno. Aliquis dicat, & ſpiritus Domini deus à Domino dicitur. Spiritus nomine patrem ſignificauit, quoniã incorporeus eſt. Sicut enim ſpiritus deus eſt: ſecundum illud, Templum dei eſtis vos, & ſpiritus dei habitat in vobis: ſic & deus ſpiritus eſt, trinitate ſecundũ naturam nec inciſa nec diſſeparata, vt nomina quoque non diſſeparentur. Quapropter cùm vnus ſit deus, deus etiã filius natura paterna & nomine paterno, & cũ filius vnus Dominus ſit, Dominus etiã pater imaginis nomine vocatus, ſicut eius primitiuus atq; genitor: ſic & ſpiritus Dominus à Domino nomẽ habens, à quo etiam datur, Dominus etiã ab imagine ſua ſpiritus: quoniã & deus ſpiritus ab ipſo appellat⁹ eſt, nec tres deos, nec tres Dominos, nec tres ſpiritus, propterea faciundum, ſed trinitatis vnionem in communitate nominum cognoſ B cendum, quanuis tu ad tantum dementiæ deueneris, diſiungens ac diſſeparans à patre ac filio ſpiritum, vt quoniam dicit Dominus: hæc autem eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: in patre ac filio vitam æternam ſine ſpiritu aſſeras denuntiatã eſſe. Quare ſi ſpiritus propter hęc tibi tollendus videtur, ſine ſpiritu baptiſmo vitæ baptizeris, ſin verò in ſpiritu vitam hęreditas, quomodo vitam æternam ſine ſpiritu ſomnias? Si quis ſpiritum, inquit, Chriſti non habet, is non eſt eius. Quomodo igitur in æternum viues, niſi ſis Chriſti. Chriſti vero non eris, ſpiritum eius non habens. Sed cur non addidit inquies, vt cognoſcãt te ſolum verũ deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum & ſpiritũ ſanctum? Non diſiungens ſpiritum à dualitate duos nominat, ſed contra vniens, & in patre ac filio ſpiritum ſignificans, & ab eis inſeparabilem. Nec enim Paulus cùm dicit: Quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: abſque patre ſanctificationem introduxit. Verum in filio patrem quoq; ſignificauit. Nec cum inquit: Vobis enim reuelauit deus per ſpiritũ eius, inde abſtulit filium qui dicit: Nec patrẽ aliquis agnoſcit C niſi filius, & cui filius reuelabit. Quod ſi patrẽ nõ nominans, cum patris nomine tamen filiũ etiam ſignificat: ſic vbi ſpiritus quoque non nominatur in præbente ipſum ac dante intelligitur. An & quando dicunt Apoſtoli: Hæc dicit ſpiritus ſanctus, ſolum ſuſpicabimur ſpiritũ leges nobis ferre & futura prædicere, & non ex patre per filium lationem legum & prophetiam deſcendere? Et quando dicitur: puer factus ex ſpiritu ſancto factus, non abſque verbo ad pueri ſubſiſtentiam ſpiritum adueniſſe intelligimus, præſertim cũ dicat Ioannes, quod verbum caro factum eſt, cumque incarnatio verbo aſſcribatur. Verum per hæc omnia manifeſtum, quoniam in verbo ſpiritus eſt, cũ vnio deitatis non diuidatur. Trium enim nominũ acceptio trinitatem enumerat, & trinitatis vnionem habet, cuiuſlibet nominis ſignificatio. Sicut illud: Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo omnia, in vnum nomen colligit patris & filij & ſpiritus ſancti proprietatem. Vnus enim deus eſt ex quo omnia: & vnus dominus Ieſus Chriſtus per quem om D nia, vnus vero ſpiritus in quo omnia, ſecundum quod dicitur: Vos non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſi ſpiritus dei habitat in vobis. Quamobrem & illud: In deo viuimus & mouemur & ſumus, apertè ſpiritus eſt proprietas in deo figurata. Non enim per creaturæ operationẽ deus glorificatur cũ ipſe dicatur eſſe in quo viuimus & mouemur & ſumus. Nec per creaturam creatura continetur & viuit, & eſt: cùm & ipſa indigeat virtute creatoris cõtineri. Verum quoniã ſpiritus deus cuncta quæ à deo per filium ſunt in eſſe corroborans: idcirco & eſſendi durationẽ præbet participatus, & nos qui prius ab ipſo diſtracti corrumpebamur, rurſum in ipſo viuimus. Cùm autem multa dicere poſſimus, quibus deus in creatura, & creatura in deo ſignificatur, quibus omnibus ſpiritus ſignificatur, his quæ dicta ſunt tanquam ſignis aliorum ſatis habebimus, monſtrantes errore implicitis, quod aduerſus deum eſt eorum in ſpiritum impietas: ſi tamen ſpiritus gloriam, dei gloriam eſſe cognoſcere ſtudebunt.

E

Quod non ab æquiuocatione identitas, ſed à natura diuina vnitas agnoſcitur.

VERVM ſpiritus, inquit, etiam hominis dicitur, vt illud: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis. Et aëris, vt illud. Flabit ſpiritus eius & fluent aquæ. Et alia profectò multa inuenies: ſed rectius hæc accipiet, qui diuina piè intelligit, dicens in aduerſariorum obiectionem. Quod ſi quis putabit identitatem ex æquiuocis introduci, quid faciet? quoniam multa dicuntur entia cum vnius id ſit domini & veri dei, dicentis: Ego ſum qui ſum. Dicuntur autem & patres multi, & dij, & genitores, & ſapientes, & potentes, & creatores, quæ ſoli deo vera inſunt. Et ingenita eodem modo dicuntur, quæ nunquam nata ſunt, naſcitura vero vel faciunda, ſicut reſurrectio mortuorum nondum facta, ſed futura: vel ſicut à ferro annulus cum faciundus ſit, & nondum factus, in ferri natura ineſt: vel ſicut cùm ex aqua vel lapide, ignis vel alia quadam materia, mo- F do ſimili talis fieret ignis. Rurſus ingenitum intelligimus, quod minimè ac nullibi eſt, non ens, qui dum dixerit ſubſiſtentiam deſtruxit & eſſentiam ſubſtantiæ. Nam non ens nec exiſtens, eam quæ nullo modo eſt naturam ſignificat: entem autem atque exiſtentem eſſentiam, ſi quis dixerit, ſubſtantiam exiſtentem ſignificauit: qui vero dixit ingenitum deum vel hunc ingenitum cum articulo, ſiue deus nomen præponat,

 ſiue

siue postponat, nec substantiam abstulit, nec esse dei, nec etiam creatam substantiam dei esse significauit: sed quòd nata non sit, demonstrauit. Nec quoniam esse dei nō abstulit, idcirco quid sit substantia dei, significauit: verum appellatio ingeniti vocis non qualitatem, vel quantitatem, vt illi demonstrare vana pollicentur, vana dicentes: sed quonam modo esse habeat substantia dei, ostendit. In his vero quomodo quid sit, & id ipsū quod est, quale est, vel quid est, quantum interest, inuestigabile est omni creaturæ. Nam si iudicia eius
A abyssus multa, (vt propheta dicit) & viæ eius ininuestigabiles & inscrutabiles omnino secūdum Paulum: quanto magis ipse cuius talia sunt iudicia, tales viæ. Nec mirum si ipse deus talis est, vbi sua talia sunt. Si enim quæ præparauit deus diligētibus se nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt scriptum est, quanto magis eius ipsius dei naturam qui talia præparauit, ineffabiliorem quispiam dicat eorum, qui piè in ipsum atque simpliciter credunt? Ad hæc verba quoque multa dicuntur? At vnum dei æternum, quod & deus in euangelio prædicatur, per quod omnia facta sunt. Et filij dei in scriptura multi dicuntur, secundum illud: Filios genui & exaltaui, & rursus: Filius meus primogenitus Israël. Verum positione & charactere quodam à vero deo adoptati, positione filij non veri sunt, à natura enim ac veritate res proficiscuntur. Quòd si qui natura essentialiter ab ipso natus est, filius non est secundum istorum contemptum qui dissimiles substātia patrem ac filiū dicunt, qua in conditione qui positione filij sunt inuenientur? Sed ignorātissimi
B omnium quæ secūdum humanam naturam sunt impiè deitati accommodant: & scripturas quæ multifariam ac multis modis intelliguntur, simpliciter considerantes, excidunt cùm bene duci non patiantur. Rectè nanque sunt viæ domini, & iusti ambulabunt per eas, impij vero in vijs planis cespitant. Et quod mirum est, quæ iuuant eos quę per fidem valent, ea ijs officiunt, qui circa quęstiones ac inutiles contentiones ęgrotant: sicut Apostolus dixit, morbum esse animæ, malè & curiosè de deo quærere, ea maximè quæ cum fide cunctis perspicua sunt. Nam si sanctissimo ipsi deo de seipso non credunt, quomodo prophetas & apostolos in scripturis sacris de ipso loquentes auscultabunt? Credere enim oportet accedētem ad deum, quod est, Credere, inquit, non infideliter, ac curiosè quærere: & quod est, inquit, ne illud quæras quod non est. Quod enim est, erat, & est
C & erit semper, & omnibus esse donat, sicuti qui natura deus est. Quid igitur homo incredulus non credis, quod proprium habeat filium deus, & quæris quomodo genuit deus? Si vero quomodo de deo interrogas, & vbi quoque vt in loco & quando vt in tempore interrogabis: quod si absurdum de deo talia quærere, turpius profectò erit non credere. Non erubescis forte, cum in infidelitate sis: quęris enim non vt fidem, sed vt infidelitatem inuenias: quod verum est secundum quod scriptum est: Nam in malignam non introibit sapientia. Credidit enim Abraham deo, & reputatū est ei in iustitiā, & amic⁹ dei appellatus est. Amicus dei beatus Abrahā & dictus est, & est per fidem amicus, amicus per obedientiam dei: ac tu inimicus propter in fidelitatem ac inobedientiam dei. Credidit vero Abrahā deo, non discredidit vt vos: propterea ipse amicus, vos vero inimici. Inimici domini mentiti sunt ei, vt scriptū est: quoniam filium dei natura, positione ac gratia dicunt adoptatum, & creatorem creaturam, & factorem facturam: & eum qui semper in patre est, aliquando non fuisse: ex deo qui est, genitum: filium à nihilo factum asserentes. Non autem solū aduersus deum ac filium mentiuntur deo repugnantes & Christo, sed aduersus etiam spiritū pugnant: Nam non patiuntur spiritum dei appellatione domini vocare, dura ceruice & incircuncisо corde, diuinis se opponentes scripturis. Cur autem contrarius es bonæ huic fidei & saluanti cōfessioni? Deus verbum, spiritus, pater, filius, & spiritus: non alienus filius, non alienus spiritus dei, & filij non locis dispartiti, non ęuo circumscripti non interuallo dimensi. Non defuit vnquam filius patri, nec filio spiritus: sed incommutabilis & D
inalterabilis eadem trinitas semper pater non filius, sed pater filij genitor: vt mens verbi pater, vt potentia potentis: vt sapiens qui sapientiam genuit, vt hypostasis proprium charactera: filius vero semper filius est, vt forma dei semper existens, vt imago dei naturalis: verum & spiritus imago filij dicta est, & digitus dei, & dei spiritus, & verbum ac spiritus oris, & spiritus bonus, & rectus & principalis, & spiritus virtutis, & dominus & deus dictus est spiritus dei, sicut & verbum. Nam si vnà cum deo & verbo virtutes cælorū spiritus firmat, quomodo alienus? quem qui accipiunt templum dei efficiuntur: qui & spiritus oris dei appellatur, & creationis caussa cum verbo mōstratur. Qui operatur omnia quēadmodum deus sicuti vult, vt Apostolus asserit, adoptionis spiritus libertatis caussa. Qui vbi vult diuinitatem spirat, quem & spiritum veritatis dominus omniū apertè nominat. Qui ad ipsum de cælo in specie colūbæ descendit. Qui sanctificat carnem dominicam cum virtute. Qui adimplet orbem. Qui vbique adest vt deus, ac cum deo semper est, nec ab eo separatur. Qui omnia dei nouit, vt & spiritus qui in nobis est, nouit nostra. Cùm spiritum dico, qui in nobis est, humanum spiritum dico, sic inquit: Et ea quæ dei sunt, nullus nouit nisi spiritus dei. Et rursus saluator inquit: Nemo nouit quis est filius nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius, & cui vult filius reuelare. Hæc illi simile, ac illud huic ęquipollēs. Nobis enim, inquit de⁹ reuelauit per spiritum suum. Vide igitur quemadmodum nunc quidem pater filium, nunc vero filius patrē F
reuelat: nonnunquam autem spiritus filium, ac patrem similiter. Quare vniuersa deitas nūc in patris, nunc in filij, & spiritus sancti appellatione tibi manifestatur: & tibi propheticam quæstionem soluit apertè Apostolus, nec finit vnam personā existimare deitatem, propter eas voces quæ id signare putantur. Nam & ipse quanuis personam vbique filij creatricem prædicet, tamen in patris personā vniuersam creationē reduxit. An nō ipse est qui dixit: Vn⁹ deus pater, ex quo oīa, & nos in eo: & vnus dominus Iesus, per quē omnia & nos per ipsum: cū similiter & hic vnū & vnum liquidò dixerit, & per quē omnia sunt attestatus sit. Vnū esse ad Romanos dixit, & per ipsum omnia fieri. Addidit

Addidit, non solum ex ipso. Quare si dualitas in dualitate signatur, vel trinitas in trinitate similiter, in eodem Apostolo & prophetis apertè sunt testimonia, quod non dualitatē immo nec trinitatem tollunt, cùm vnitatē prædicent: sed vnitatem deitatis scientes, in vna persona tres prædicant: ac ab initio in creatione mūdi aperitur, quod ad filium & spiritum deus loquebatur. Sic enim humano more introduxit Moses colloquentem ipsum ac dicentem: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cui enim dixit faciamus? An non verbo & vnigenito filio, per quem fecundum euangelistam omnia facta sunt, & spiritum de quo scriptū est, Spiritus diuinus qui fecit me. Quod & si non dicit nominatim de quibus vel quibuscum colloquebatur, quod non de se solo dicit, inde perspicuum est: Ecce, inquit, Adam factus est vt vnus è nobis. Et rursum: Venite descendamus & confundamus linguas eorum, vt etiam connumerari eos intelligas. Nec enim angelos creatori ac domino quispiam in eodem honore collocare audebit: nec vnicam rursus personam deum possibile est intelligere, cū dicatur, vt vnus ex nobis: & venite descendamus & cōfundamus. Clarum autem & quod de Sodomorum euersione dicitur: Tunc pluit dominus sulphur & ignem à domino de cælo. Et quod in prophetis similiter his è persona dei dictum: Euerti eos, inquit, sicut deus euertit Sodomam & Gomorram. Et alibi clementer loquens deus, dicit: Saluabo eos in domino deo suo. Quod non est dissimile ab apostolica dictione, qua dicitur: Dabit ei dominus inuenire à domino misericordiā in illa die. At Zorobabel & sapientia eius, subobscure ne tibi ac nō apertissimè subsistentiam ac vitam veritatis videtur ostendere, cùm dicat: Omnis terra veritatem vocat, & cælum ipsi benedicit, & omnia opera cōcutiuntur & tremunt? Quænam verò est veritas? an non verbum ac filius, per quem omnia facta sunt? Ego, inquit, sum via, veritas, & vita. Veritas non est nisi ex vero naturaliter & æternaliter, ab ipso nata. Propterea infert, dicens: Benedictus deus veritatis qui est pater veritatis Christi. Christus veritas, quem omnis spiritus colit & tremit. Quare quod verbum quidem viuens est, & persona perfecta, & spiritus similiter, sufficiūt quę modò dicta sunt ad doctrinam. Figuræ autem humanæ apud deum multæ quoque sunt aliæ, nec propterea deum hominem esse existimamus, cùm faciem audimus, oculos, aures, manus & pedes. Nec in cælo sedere veluti in sede, ac terram scabellum pedum calcatam corporaliter: sed vt diuinæ potestati subiectam debet dici de deo. Sic rursum si vterum de deo audies, non conturberis, tanquam corporeum quid cogitans, sed spirituale quid intelligens, melius aliquid eloquare generatiuum dei ex ipso apertè tibi reuelatum. Sic etiam cùm manus audis, factiuum ipsius planè cognoscas: aurem vero audiendi potestatem, oculos perspectiuum ipsius, alas protegendi vim: aliorum quoque omnium similiter vnumquodque propriam seruat sententiam & rectissimam de deo, ijs maximè qui rectissimè credunt. Quare nomina hominum sunt vsus ad cognitionem ac discretionem substātiarum, vel etiam rerum ac eorum quæ circa substantias esse cogitatione percipiuntur. Non ergo mirum tibi videatur, vterum dici de deo, quoniā nec manus, nec alia prædicta: nec igitur generatio de deo dici tibi vel cuiuis audienti mirum videatur. Quod si quis timet ne in deo generāte passio sit, potest & creantis motum timere & laborem, & materiæ assumptionem & vsum instrumentorum. Hæc enim omnia hominibus adsunt cùm quidquā constituant: quæ si deo non assunt, nec in generando aderit passio. Impossibile nanque est, naturā impassibilem, in passionem incidere? Cur igitur timet quispiā timore vbi timor nō est? Deus natura generans, ex se num patitur? Absit. Et creans quidquam ex nihilo vel vniuersa quæ sunt, num laborat? Absit, ne dicatur: quod si vnū fugis neque vnum, si totum similiter & vnum: si vnum humano more & totum. Sin vero totum non humano more, nec vnum. Nam si ex nihilo voluntate totum absque labore fecit deus, & id nobis non est incredibile, omnibus profectò credibilius erit, vt deum decet, ex ipso sine passione natura diuina proprium filium genuisse, æqualis honoris, æqualis gloriæ, eiusdem sedis consiliatorem, cooperatorem, consubstantialem patri & deo, non diuersæ substantiæ, nec alienum ab eius sola deitate. Nam si ita nō est, nec adorabilis est. Scriptum est enim: Non adorabis deum alienum: nec recentem aliquem suscipere deum iubemur. Non ergo dicas cultus esse additionem: nec etiā quod priscis filius tacebatur, nobis vero reuelatus est. Nam si verbū creatiuum dominum cōfiteris (Verbum autem cognouerant patres, verbū dei adorabant, & cum verbo spiritum.) nec eum disseparabis ab eo qui dicit: Ego deus solus, nec est præter me ne blasphemare cogaris in filium quod deus non sit. Nec enim disseparabilis ab eo qui dicit: Ego extendi cælum solus, ne cogaris negare filium esse creatorem. Nam à gloria solius dei is qui cęlum extendit non separatur. Quas ob res in filio patrem cognosce, in patre filium glorifica, non partiaris quæ impartibilia sunt, non scindas quæ non scinduntur. Nam & si scindere volucris, nō tamen scinditur: & si disrumpuntur hæretici, trinitas tamen nō dirumpitur, & est colēda in vna & æterna gloria, vnam & vnam deitatē vbique circumferens, irrupta, inscissa, indiuisibilis, adimplens omnia, omnia continens, in omnibus existens, creans, gubernans, sanctificans, viuificans. Hæc diuina & admirabilis catena non dirūpitur, vt scriptum est: Funiculus triplex non dirumpitur. Hoc sensu & beatus Paulus ad eos, qui rectè crediderunt, scribens dicebat: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei ac patris, & communicatio sancti spiritus cum omnibus nobis. Nam quando à deo fiunt omnia per Iesum Christum in spiritu, inseparabilem patris & filij & spiritus sancti operationem esse video.

Propterea templa dei & filij & spiritus sancti omnes sancti sunt, in quib[9] vna deitas, vna dominatio, vna sanctitas patris & filij & spiritus sancti per vnā habitat sanctificatione baptismi.

Moses & Prophetæ sæpe plures personas in diuinis sub ostendunt.

Deo humano more attributa quo modo sint accipienda.

A B C D E F

Aduersus eos qui dicunt scriptũ esse de patre ac filio, de spiritu autem in baptismate solum.

CVm vero pater dicat: In vltimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnẽ: quid dicemus de filio? Nam de ipso scriptum non est cùm etiam dicat propheta. Ibi obuiam fuerũt serui & viderunt facies suas, inter se numero transierunt & vnus eorum non est relictus, quoniã do-
A minus iussit, & spiritus eius congregauit eos: Vbi filius? Cùm autem dicat: Spiritus exibit à me, & flatum omnem ego feci: vbi filius? Et Dauid cùm dicat: Spiritum rectum innoua in visceribus meis, vbi filius? Cùm idem rursus: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: vbi filius? Et cùm dicat: Spiritu principali confirma me: vbi filius? Cùm vero Iob dicat: Spiritus diuinus qui fecit me: vbi filius? Ac rursum idem: Spiritus est in tonitruis, flatus autẽ omnitenentis qui me docet: vbi filius? Et cùm Dauid dicat: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciẽ terræ: vbi filius? Et cùm dicat: Quo ibo à spiritu tuo & quo à facie tua fugiam? vbi filius? Cùm vero dicat: Væh filij rebelles, fecistis consilium non per me, & pactiones non per spiritum meum: vbi filius? Cùm etiam dicat: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, & requiescet super ipsum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus cognitionis & pietatis, & replebit ipsum spiritu timoris dei: quo modo separabo spiritum? Cùm autem dicat: Spi-
B ritus domini super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus, misit me prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum: quomodo separabo spiritum? Et alia perquàm multa, si quis cũ industria quærit, de spiritu & filio & patre, tã à veteri quàm à nouo inueniri testamẽto poterit. Aue gratia plena dominus tecum. Ecce enim concipies in vtero & paries filium. Et cùm Maria diceret: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Inquit ipsi angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et rursum idem angelus dicit Ioseph. Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est de spiritu sancto est. Et euãgelista prophetam exponens dicit, vt adimpleatur quod dictum est: Ecce filius meus electus quẽ elegi. Dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, Et in euangelio scriptum est. Spiritus vbi vult spirat, & vocẽ eius audis, sed nescis vnde venit, aut quo vadit: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Item in euangelio: Si vero ego in spiritu dei dæmonia eijcio, ergo peruenit in vos regnum dei. Et rursus
C scriptum est: Omne peccatum & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non habet remissionem. Et in baptismo descendit spiritus sanctus & mansit super ipsum: angeli vero descendentes administrabant ei: vt cognoscas quidem quòd angeli descendentes ministrabant, vt seruitutem ostenderent: spiritus vero mansit super ipsum: vt cùm mansionem audias, naturæ ipsius libertatem intelligas. Scriptum est autem: Et pater in me manens ipse facit opera. Et rursus scriptum est: Iesus verò plenus spiritu sancto regressus est à Ioanne, & agebatur à spiritu in desertum, & diebus quadraginta tentabatur à diabolo. Et rursus: Accipite spiritũ sanctũ: quorũcunque dimittetis peccata, dimittentur. Et rursus: Veritatem vobis dico, expedit vobis vt ego vadam. Si ego enim non abiero, paracletus nõ veniet ad vos, spiritus veritatis qui à patre procedit. Quod si dicant: Nõ loquitur à se ipso spiritus, sed quæcunque audiet loquetur. Dicemus ipsis, quod nec filius à se ipso loquitur, sed qui me mi- D
sit pater, inquit, ille mihi dixit, quid dicã, & quid loquar. Quæcunque enim spiritus & filius loquũtur, dei verba sunt: & propterea omnis scriptura diuinitus inspirata, & vtilis est, quã locutus est spiritus. Nam verè id monstrat spiritũ non esse creaturam: quoniam omnis rationalis creatura, est quando à seipsa loquitur, est quando ea quæ dei sunt loquitur, vt cùm dicit Paulus: De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus. Iis autẽ qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, nõ ego sed Dominus. Et Propheta: O Domine iudicia loquar ad te, quid quoniam impij prosperantur? Et rursus: Heu me mater, vt quid me peperisti? Nonnunquã autem dicit, hæc dicit Dominus. Et nonnunquam Moses: Ego sum tenuis vocis & tardæ linguæ. Aliquando verò is ipse: Hæc dicit Dominus emittas populum meũ vt mihi sacrificet. Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ dei sunt loquitur, id nanque creaturæ est, verum omnia spiritus verba, dei verba sunt similiter & filij. Propterea nec filius à seipso loquitur. Qui enim misit me pater, inquit, ipse mihi dixit: Quid dicam & quid loquar? non dices, nã E
id imperfecti est & nescientis verum, quoniam quæcunque pater loquitur per filium in spiritu loquitur. Preterea scriptũ est: Nullus scit quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est, sic & ea quæ dei sunt, nullus nouit nisi spiritus dei. Et rursus. Spiritus enim scrutatur etiã profunda dei. Quod si dicat, qui scrutatur nescit, & ideo scrutatur, dicemus quoniã & deus corda hominũ scrutatur, & per Prophetas dicit: Scrutabor Hierusalem cum lucerna. Ad hæc scriptum est: Nescitis quod corpora vestra templum spiritus sancti sunt, qui est in vobis, quem habetis à deo? Et rursum. Nescitis quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis, & propterea vos non estis in carne sed in spiritu? Siquidem spiritus dei habitat in vobis. Et rursus scriptum est: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati, sed iustificati in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Et rursus: Non enim audio loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus in obedientia gentium, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. Et in principio epistolarum Paulus patris & filij & spiritus sancti meminit, sic scribens: Paulus F
seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat, per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum sanctificationis spiritum. Et rursus: Gratia Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei patris & communicatio sancti spiritus.

Rursus:

Rursus: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministrationum sunt, idem verò Dominus, & diuisiones operationum sunt, idem autem deus qui operatur omnia in omnibus. Et Iob, Viuit Dominus qui me sic iudicauit, & omnitenens qui amaritudine impleuit animã meam. Spiritus verò diuinus qui mihi in naribus remanet. Et Dauid, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, lucem spiritum dicens, veritatem verò filium. Et in alijs, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

A *De spiritu sancto, & quomodo quærendum de eo, & quæ sit eius virtus.*

GAVDEAT omnis anima quæ de diuinioribus quærit, si talem habeat oculum, & talia quæ sensu inuisibilia sunt & quærere & videre posit. Nam quæ sic quærit, apud eum quem quęrit, vt scriptum est, habitare potest. Scriptum est enim, Si quæris, quæras, & apud me habita. Tunc autem habitat, quando cum fide quærit. Nam & si non inuenire accidat, non tamen remouetur ne in fide eius habitet quem quærit, sed dicit secundum beatum Dauid: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam. Et secundum patrem lunatici, Credo, adiuua incredulitatem meam. Cùm igitur hanc habeamus intentionem, cum fide de natura sancti spiritus quæramus, ab ipso quem quęrimus cognitionem petentes. Ipse nanque est qui quæritur, ipse qui præbet quæsiti cognitionẽ. Sicut verò per sacras scripturas ab ipso didicimus, Ipse est qui sanctos, sanctos fecit, & diuinã ijs vitam præbet qui deum ab ipso quærunt. Necesse est autem honorabilio-B rem esse ijs qui accipiunt, qui sancti fiunt cũ ipse adueniat, & cùm ipse derelinquat, corrumpũtur. Ipse verò semper est, cùm sit fons æternæ vitæ. Quis verò præbitionis est modus, vt & in omnibus ipse sit & in singulis, mens consideret, quæ à deceptione & hæresi liberata, hac consideratione digna facta est. Accedat autem quieto statu, quiescat verò ipsius non solũ circumadiacens corpus, & corporis æstus, sed totum continens cælum, terram, maria, & quæ in eis rationalia sunt, & cũcta intelligat adimpleri, & vndiq; super ipsa stantem spiritum, vt influxum & infusum, ac vndique ingredientem & resplendentem. Spiritus enim Domini adimpleuit orbem, & hoc quod omnia continet cognitionem habet dei. Resplendet autem hominibus qui digni sunt sicut solis radij nubem illuminantes, & ipsam splendere facientes, auriformem ipsi faciem præbentes, sic & spiritus sanctus in corpus hominis aduenieś dedit vitam, dedit immortalitatem, dedit sanctificationem, iacens suscitauit. Id autem motu sempiterno motum à spiritu sancto, sanctum animal factum est. Homo verò inhabitante spiritu, Prophetæ, Apostoli, angeli habet dignitatem, cùm prius esset terra & cinis. Verum natura & virtus spiritus mani-C festior & dilucidior fiet, quænam sit, si nobis in mentem veniet quemadmodum sanctos ac omnẽ rationalem naturam sua continet ac ductitat voluntate. Nam vniuersæ cælestium virtutum multitudini & iustorum itidem multitudini seipsum dedit, & omnis subsistentia iustorum, tam magnorum quàm paruorum, & angelorum & archãgelorum sanctificata est, & cum iaceant corpora aliud hic, aliud illic, cumque inter se medium quid habeant, non sic spiritus nec aliqua sui parte cuilibet dispertitus diuinitus facit viuere, sed tota eius virtute viuunt vniuersa, & vbique adest emittenti deo assimilatus, & in esse & in vbique ac in omnibus similiter esse. Et Gabriel Mariam euãgelizans, ac alius alibi quenquam sanctorum, & quilibet Prophetarum prædicens, Et Paulus Romæ euangelizans, & Iacobus in Hierusalem, & Marcus Alexandrię, ac alius alia in ciuitate spiritu adimplebantur, nullo in eodem tempore prohibente interuallo eandem fieri gratiam. Per hunc D etiam quilibet sanctorum deus est. Dictum est enim à deo ad ipsos: Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes, & deus deorum sanctorum, scilicet Dominus loquutus est, & videbitur deus deorũ (sanctorum videlicet) in Sion. Necesse est autem qui dijs caussa est vt dij sint, diuinum spiritum esse, & à deo esse. Nam quemadmodum quod cremantibus caussa est vt crement, ipsum cremans esse necesse est: & quod sanctis caussa est, vt sancti sint, ipsum sanctum esse. Sic & qui dijs caussa est vt dij sint, ipsum deum esse necesse est, sic cum tale bonum ac diuina possessio spiritus sit, iã illi credens Christum qui hunc præbet quærere non timeas. Quippe nemo dicere potest, deum Iesum, nisi in spiritu, & quam in subsistentiam alterius vitam spiritus edit, hæc ab ipso non separatur. Sed quẽadmodum id quidem caliditas ignis innata, id verò quam præbet aquæ vel alij huiusmodi, sic & ipse & in seipso vitam habet, & qui eo participant viuunt, vt Deos decet, vitam diuinam ac cælestẽ possidentes. Omnia nanque in seipso immortalia E continet intellectum omnem, angelum omnem, animam omnem, & cùm bene se habeat, mutationem non quærit, nec migrationem, cum omnia in se ipso habeat. Sed nec augeri quærit, cum sit perfectissimus. Idcirco & apud deũ omnia sunt perfecta, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, sapiẽtia, intelligentia, cõsilium, tutela, pietas, cognitio, sanctificatio, redemptio, fides, virtutũ operationes, sanctitatum gratiæ, & quæcunque his similia. Nihil in seipso aduentitium, sed omnia propria possidens, sicut dei spiritus, & ex eo existens, caussam suijpsius habens, sicut fontẽ sui vnde manat, fons autem & ipse bonorũ, quę prædiximus. Verum ipse à Deo manans subsistit: quæ verò ex ipso manant operationes, ipsius sunt. Hunc spiritum sanctum effudit super nos copiosè Deus per Iesum Christum, effudit, non creauit, largitus est, non fecit, dedit, non construxit, eadem cõferens dico, quoniam vndique te firmum esse oportet. Qui ab hoc spiritu doctus est, qui dicet in scrutantium respõsione, digitus Dei à Propheta nominatur. Ac rursus inquit: Docibiles die F erunt. Multi sunt in quorũ rationabili anima hic diuinus est spiritus, nisi negligentia eorum discedat ab ea. Cũ verò ipsi appropinquauerit, & quasi vnum facta fuerit, illud audit: Qui verò Domino adhæret, vnus spiritus est.

Finis librorum beati Basilij contra Eunomium.

Reuerendo

REVERENDO IN CHRISTO P. AC D. D. Ioanni Dantisco Episcopo Culmensi, serenissimo Poloniæ regis apud Cæsarem oratori, DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

NAE TV mihi tui cupientissimo, te totum ἀφθόνως exhibuisti Præsul ornatissime. Nā mentis ingeniíque tui simulacrum, hoc est integritatem, candorem, pietatem, eruditionémque non vulgarem in carminibus epistolísque tuis, haud secus atque in speculo contemplari licet, oris autem habitum, & in hoc
A quoque magna ex parte relucentem animū, mire repræsentat imago gypso singulari artificio expressa: quo certe sum æquior aulicis negotijs, & isti fabulæ reuera motoriæ, quam tot iam annis agere cogeris, quæ hactenus obstitit, quo minus licuerit propius exoptatissima tua consuetudine frui, corámque viuas audire & reddere voces. Nondum quidem expletum est, sed tamen bona ex parte mitigatum est meum tui desiderium. Verum ne nulla pensatione videantur παλίνδρομοι αἱ χάριτες, quemadmodum tu mihi pectus aureum gypso expressum exhibuisti, ita tibi vicissim, scriptorem mitto, chartacea expressum materia, verè gemmeum, nisi si quid plastæ culpa factus videbitur deterior. Misisti τὸν πάνυ βασιλέα, inter huius æui monarchas sine controuersia primum, ego remitto τὸν ἀληθῶς μέγαν βασίλειον, omnium suffragijs inter Græcos scriptores principē, meo quidē penecillo nō in gypso, sed in charta deformatū, quàm feliciter, tuum erit iudicium, qui literaturam vtranque pulchre calles. Argumentum est de spiritu sancto, quem Arij viperina posteritas filio, non deo quemadmodum ille docuit, sed creatæ substantiæ ministrum adiungere conata est, vt in cōsessu personarum, tertiū imúmque subsellium cederet spiritui. Ea quæstio per illa tempora feruebat, vt quum maxime, & vt fit, ex vna excetra multis subinde capitibus enascentibus, ac diuersis opinionum ventis facto turbine inter se decertantibus, ecclesiæ nauis non minus iactabatur sectarū vndis, quàm hodie summo cum animi dolore iactari videmus: nimirum altum dormiente Christo in animis hominum, quum omnium, tum eorum præcipuè in quibus maxime debebat vigilare. Hoc probatissimi doctoru opus quoniam videbam à Gregorio Nazianzeno magnopere lau-
B datū in monodia, nec hacten⁹ à quoquā, quod equidē sciā, Latine versum, eo libentius hoc laboris mihi sumpsi, quod subodorarer hisce tēporibus furtim reuiuiscere conantem iam olim extinctæ viperæ progeniem, quæ rursus duas personas, verbum & spiritum, meditatur à vero dei cognomine depellere, vt iam hac in parte nihilo meliores futuri sint Christiani, quàm Iudæi aut Turcæ: qui quoties sese componunt ad pietatis professionem, facile patiuntur Christum appellari Prophetam, aut etiam deum si vrgeas: sed talem, qualis fuit Moses, ceterique Prophetæ. Si quis indignetur Mosen æquari Christo fatentur Christum longe potioribus donis à deo locupletatum. Qui modestiores sunt, fatentur spiritum sanctum excellentem esse creaturā sed Christo famulātem: quibus minus est frontis, aiunt spiritum sanctum nullam esse substantiam, sed tantū bonæ mentis concitationē. Sed absit vt huiusmodi viperarum sibila quenquam afflent, in nomine patris, filij, & spiritus sancti renatum. Non hic sumam operam in prædicandis Basilij laudibus, ne audiam, Τὸ, τίς αὐτὸν ψέγει; non silebo tamen quid mihi inter vertendum acciderit. Visus sum mihi in hoc opere deprehendisse factum quod in celeberrimis quibusq; laudatissimisque scriptoribus, velut in Athanasio, Chrysostimo, & Hieronymo factum & videmus & indignamur. Quid istuc inquis? Po-
C steaquàm dimidiū operis absoluerā citra tædium, visa est mihi phrasis alium referre parentem, aliúmque spirare genium. Interdum ad tragicum cothurnum intumescebat oratio, rursus ad vulgarem sermonem subsidebat. Interdum subinnane quiddam habere videbatur, velut ostentantis se didicisse, quæ Aristoteles in libris de enūtiatione & prædicamentis, Porphyrius in libello de quinque vocibus prædicabilibus, tradiderunt. Ad hæc subinde digrediebatur ab instituto, nec satis concinne ridebat à digressione. Postremò, multa videbātur admisceri quæ non admodum facerent ad id quod agitur: quædam etiam repetuntur obliuione, verius quàm iudicio: quum Basilius vbiq; sit sanus, simplex, & candidus, sibi constans, atque etiam instans, nunquam ab eo quod agitur excurrens temere. nusquam diuinis mysterijs admisciens philosophiam mundanam nisi per aduersarios coactus, idq; contemptim: sed vbique placidus ac virgineo quodā pudore incedit, ab omni ostētatione alienissimus, ne in pugna quidem ab ingenij lenitate recedens. Ex his rebus subijt animum meum suspicio, studiosum quempiam, quo volumen redderet auctius, multa intertexuisse, vel ex alijs auctoribus decerpta emblemata (Nam hoc argumentū à compluribus Græcis accurate tractatū est) vel ex sese reperta. Sunt enim in his quædam erudita, sed à charactere Basilij discrepantia: quædam rursus eiusmodi, vt indole referant parentem suum, videlicet eum, qui doctissimis Athanasii libellis de Spiritu sancto, suas loquaces sed elumbes attexuit nænias, quique in Epistolam ad Corinthios posteriorem, & in Apostolorum Acta Chrysostomus haberi studuit. Porrò, sceleratissimum contaminandi genus est egregiorum virorum clarissimis purpuris, suos pannos intertexere, aut vt melius dicam generosa illorum vina, suis vasis corrumpere: quod in diui Hieronymi commentarijs, quibus enarrat Psalmos, intolerabili sacrilegio factum esse, clarius est, quàm vt negari possit. Aduersus tantam ecclesiæ contumeliam promptum erat remedium si principes & episcopi librorum qui lectu dignos censuissent, archetypa in certis bibliothecis reponenda curassent. In his itaque vertendis fateor mihi nonnihil obrepsisse tædij, adeò vt identidem illud Maronis mecum submurmurarem,

Non alias vires, conuersaq; numina sentis?

Quum in ceteris nihil esset quod offenderet gustum meum. Sed hāc D
meam suspicionem nihil aliud haberi volo quàm somnium, si tu dissenties. Sub operis calcem veluti celeuma canens, excurrit in naualis pugnæ descriptionem, verbis planè tragicis phaleratam, in qua mire ponit ob oculos, ecclesiæ tum miserabiliter fluctuantis imaginem, sed non ita multum abhorrentem ab horum temporum statu, in quibus tam cæca est opinionum digladiatio, vt interdum amicos pro hostibus feriamus, nec vlla sit charitas aut concordia, si qua est vlla, nisi quam conciliauit erroris conspiratio hoc est morbus communis: & in tanta dogmatum varietate, in tanta morum corruptione, in tam confuso vociferantium tumultu propemodum sublato rerum hominúmque discrimine, merito dubitet aliquis, cui sese globo adiungat. Nulla synceritas, sed prodigiosa quædam calumniandi scabies, ne dicam rabies, habet plerosque, vel alienorum lapsuum sæuos expensores rectè dictorum malignos interpretes. Sub omni lapide scorpius dormit. Ex vnica syllaba quantus tumultus incomparabili viro suscitatus est. Quoniam in solenni clausula precationis aut concionis, pro In spiritu, semel atque iterum dixerat, Cum spiritu, Basilius, per omnes vrbes, per omnes pagos, per omnia fora, per omnia conuenticula calumniantium vocibus lapidabatur: nec illum vel inculpata morum integritas, vel erudito rara, cum pari facūdia coniuncta, vel ipsa functionis dignitas, vel admirabilis quædam erga omnes, tum comitas, tū benignitas, à venenatis obtrectatorum sibilis vindicare potuerunt: vt ego optimo iure nimis delicatus videri possim, si nullo pacto cum E
tali viro conferendus homūcio linguacium quorundam obtrectationes perpeti non queam. Simul illud ex hoc argumento liquet quod scripsit beatus Hieronymus: Arrianorum, Eunomianorum, Origenistarum aliorúmque circa diuinas personas errores, ex humana philosophia duxisse seminarium non quòd philosophia per se sit impia, sed quòd ad huius regulam cælestis illa philosophia quæ venit è sinu patris per filium, nec velit, nec debeat exigi. Qui nanque isti, qui nihil aliud erant quàm homines, diuina mysteria possint perspicere, qui sic in plerisque naturæ rebus cæcutierunt? Quamquam illi qui tum diuo Basilio facessebant negotium philosophastri verius erant, quàm philosophi. Apud imperitam multitudinem sese pro consummatis philosophis venditabant, quod ex Aristotele Porphyrióque degustarant verius, quàm didicerant, quid sit enuntiatio: quid genus, quid species, quid substantia, quid accidens, quid quantitas, quid qualitas, quid ad aliquid, quot modis dicantur opposita, quot modis aliquid vel sit in alio, vel de alio prædicetur. Quæ nunc sunt elimenta puerorum ad philosophiæ limen accedentium, vt istorum impietas magis sit imputanda falsæ persuasioni, quàm philosophiæ. Quas turbas concitassent in orbe, si illa quoque degustassent quæ Aristoteles tradidit de formis syllogismorum, de demonstrationibus, de topi- F
cis & elenchis, de naturalibus, & ijs quæ sunt vltra naturalia. Sed euehor longius, vt in præfatione. Itaque vt finiam, quidquid hic est nostræ opellæ, tibi dicatum esse volui Præsul amplissime, non tātum ob id, vt tui nominis lenocinio studiosis reddatur commendatius, verum multo magis vt acri tuo iudicio, tuáque lima sit emendatius. Nam primam manum ad te mitto. Hic si quis mihi temeritatis dicam scribat, nihil aliud adferam ad eius criminis purgationem, quàm naturam, & hac valentiorem diutinam consuetudinem. Naturam refingere difficillimum est, sed multo difficilius dediscere quod diutinus vsus penitus infixit, vtramque alteri iunctā mutare prorsus ἀδύνατον arbitror homini. Θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται. At isthuc, inquies, est accusare teipsum, potius quam excusare. Quid facias? Sæpenumero tamen apud clementem iudicem veniam promeruit ingenua culpæ confessio. Cuius tamen partem aliquam, si libeat tergiuersatorem agere, in typographos reijcere liceret, qui mihi fere extorquent ouum antequam pepererim, & si quid conceptum est, non sinunt fœtum maturescere, sed inuita Lucina cogunt per abortum eijcere. Non ignorabam quid te dignum esset. Vir cla-

Vir clarissime, sed imitatus Graculum illum è paupere pera depromo paucos obolos, ὃν κατὰ τὴν ἀξίαν σοῦ ὦ σεβαστέ, εἰ γὰρ πλέον εἶχον πλέον ἐδίδων. Precor vt ista motoria fabula, quam tot iam annos agis, sortiatur catastrophen, tum tibi priuatim, tum publice regno Poloniæ felicem, teque Sigismundus rex, vt si quis alius, omnibus ornamentis egregio principe dignis cumulatus, dulci patriæ gregiq; charissimo, cuius solicitudo pietatē tuam per omnes negotiorū vndas comitatur, breui restituat. Datū apud Friburgum Brisgoæ, pridie calendas Maias, Anno Domini M. D. XXXII.

D. BASILII MAGNI CÆSARIENSIS EPISCOPI DE SPIRITV SANCTO LIBER AD SANCTVM *Amphilochiū Iconij episcopū*, D. ES. ERASMO ROTERODAMO *interprete.*

A D

PROOEMIVM.

QVIDEM collaudo in moribus tuis discendi studiū atque industriam, supraq; modum delector ista instantia vigilantiaque mētis tuæ, qui putas nullā vocem ex his quæ per vniuersam scripturā de deo prędicātur, oportere indiscussam relinquere. O charum mihi caput Amphilochi, quē ego præ ceteris facio plurimi. Rectè siquidem, posteaquā audisti dominū adhortantem. Qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: postulandi instantia videre mihi quanuis desidiosissimum ad impertiendum
B excitare posse. Quin & illud insuper in te exosculor, quod nequaquam sicut hisce tēporibus plerique faciunt, tentandi gratia proponis quæstiones, sed vt quid sit verū inuestiges. Nā qui curiosis auribus mea verba captent, quiq; quæstiones nobis obijciant horum hoc tēpore magna est copia. At difficillimum est nancisci animū discendi auidum, nec in aliud exquirentem, quod verū est, nisi vt ignorātiæ medeatur: propterea quod quēadmodum venatorum laqueus, ac bellantiū insidiæ fraudē habent occulta arte subditam, ita cōplurium interrogationes insidiosæ sunt, qui percōtationes obijciunt, nō vt ex his capiant aliquid vtilitatis, sed vt quum repererint responsionē minus facientem ad ipsorū affectum, hanc iustā belli caussam habere videantur. Quod si stulto de sapientia percontanti, pro sapientia imputabitur: sapientem auscultatorem, quē propheta admirādo consultori cōparat, quanti ęstimabimus? Profectò dignus est, vt non illum tantū toto pectore cōplectamur, verum etiam vt eos qui illi huius studij cōsortes & omniū laborum socij sunt ad perfectionē festinanti, ad vberiorē profectum prouo
C cemus. Nam haud oscitanter audire sermonē de rebus diuinis disserētem, sed conari, quid in quaque dictione, quid in quaq; syllaba reconditi sensus lateat perscrutari, non est eorū qui segnes sunt ad pietatem, sed qui intelligunt scopū nostræ vocationis: quando nobis præscriptū est, vt similes efficiamur deo, saltem quatenus humanæ naturæ fas est. Porrò similitudo nō est absque cognitione, cognitio verò è doctrina paratur. Doctrinę autem initium est oratio, orationis partes syllabę ac dictiones. Proinde syllabas excutere, non est aberrare à scopo. Nec vero quoniam alicui videbūtur minutæ, ob id videri debent & negligēdæ: immo quoniā difficilis est inuentu veritas, vndique nobis est vestiganda. Etenim si quemadmodum ceteræ artes, ita & pietatis acquisitio paulatim minutis accessionibus augescit, nihil est prætermittendum ijs qui ad cognitionem instituuntur. Veluti si quis prima elementa vt res minutas cōtemnat, quando ad perfectā perueniet sapientiā? Næ, & Non, syllabæ duæ sunt. Attamen quæ rerū omnium potentissima est veritas, & quę extrema malitiæ linea est, mendacium, frequenter his minutis verbis comprehenduntur. Sed quid hæc cōmemoro? quum iam si quis vel capite annuat testimonijs de Christo prolatis, totam pietatē expleuisse iudicetur. Quod si hæc ad hunc habent mo E
dum, quid esse possit in his verbis quæ de deo disseruntur, adeo pusillum, vt siue rectè dictum sit: siue secus, nō magnum habeat momentū in vtrāque partem. Nam si ex lege, nec vnum iota, nec apex vnus præteribit, quomodo nobis tutum fuerit vel minutissima transilisse? At quæ tute nobis exactè dijudicanda proposuisti, sic minima sunt, vt eadem sint magna: prolationis quidem cōpendio exigua, atque ob id fortassè contemptui obnoxia, sed rerum significatarum vi magna, ad similitudinem sinapis, quod quum sit minutissimum inter arida legumina, si iusta cura adhibeatur, explicat vim in ipso latentem, & exurgit in altitudinem, suo se robore sustentans. Quod si quis ridet nostram circa syllabas, vt psalmi verbis vtar, nugacitatem, ipse quidem infrugiferum risus sui fructū metat: nos vero haudquaquam cedentes hominū conuitijs, nec illorū vituperatione deiecti, vestigandi studiū deseramus. Tantum enim abest, vt me harum minutiarum pudeat, vt si etiam dignitatis vel minimam partem assequar, tum mihi gratulaturus sim, veluti res maximas assequuto, tum fratri, qui nobis huius perscrutationis socius F
est, arbitrer non mediocre lucrū obuenturū. Itaque quū in minimis verbis conspiciam certamen maximum spe pręmij nō detrectabo laborē, quē arbitror hac disputatione, tum mihi fore vtilem, tum audientibus satis magnum fructū allaturum. Quapropter cum ipso iam, vt ita loquar, spiritu, ad explanationem accedā. Et si vis vt me in disputatio-

ἀδολεσχίαν.

putationis viam inducam,ad huius quęstionis originem me paulisper conuertã. Nuper oranti mihi apud populum,& vtroque modo glorificationem absoluenti deo ac patri, interdum cum filio ipsius ac spiritu sancto, interdum per filiũ in spiritu sancto:quum alij quidã ex his qui tũ aderant id obseruarant, dicentes nos non modo peregrinis ac nouis vsos vocibus,verũ etiam inter se pugnãtibus: tum tu præcipuè , nimirum consulens illorum vtilitati.Quòd si prorsus ipsi essent insanabiles,tamen postulasti quampiã dilucidam doctrinam de vi harum syllabarum, euulgari . Iam
A igitur nobis quàm fieri potest breuissimè dicendum est, sermonem ab exordio quodam indubitato confessoque sumentibus.

VNDE SIT ORTA HAERE- *ticorum de syllabis obseruatio.*

CAPVT II.

CVRIOSA istorum hominum circa syllabas ac dictiones obseruatio haudquaquam simplex alicui videri possit,neque ad mediocre tendens malum, sed profundum habet atque obtectum aduersus pietatem consilium.Contendunt enim ostendere dissimilem esse prolationem patris, & filij & spiritus sancti , tanquam hinc habituri facilem probationem,eos etiã natura disiunctos esse.Habent enim isti vetus quoddam commentum, ab Aërio huius hæreseos principe inuentum, qui in epistolis suis alicubi scripsit affirmans,ea quæ secũdum naturam dissimilia sunt , dissimiliter proferri : ac
B retrorsum,quæ dissimiliter proferuntur,esse dissimilia secundum naturam. Ad huius dicti confirmationem citauit Apostolũ dicentem,Vnus deus & pater , ex quo omnia , & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia.Itaque quemadmodũ, inquit , voces se habent inter sese , eodem modo habebunt & rerum significatarum naturæ. Sed inter se discrepant, Per quem,& ex quo: dissimilis est igitur patri filius. Ex hoc morbo,nata est istis & de propositis syllabis curiositas: vnde deo quidem & patri tanquã eximiã quandam portionẽ attribuũt illud,Ex quo:filio vero,& deo assignarunt illud,Per quẽ:spiritui autem sancto,illud,In quo,negantque hunc syllabarum vsum vsquã inuerti,vt quemadmodum dixi, ex discrepãtia prolationis,simul appareat & naturæ discrepãtia. Atqui non obscurum est, eos dum de syllabis subtiliter nugantur,impio sermoni suã vim reseruare. Siquidem his syllabis, Ex quo,mundi cõditorem volunt significari:rursus his, Per quem,operis ministrum,aut instrumentum: his denique, In quo, tempus aut locum declarari:vt filius qui condidit vniuersa, intelligatur nihilo honorabilior instru-
C mento : porro spiritus sanctus, nihilo plus ad res condendas momenti attulisse videatur,nisi quod tempus aut locum præbuerit rebus conditis. Ad hunc autem errorem perduxit illos, etiam externæ philosophiæ scriptorum obseruatio , qui has syllabas, Ex quo,& Per quem,rebus natura separatis attribuerunt. Siquidem illi putant his syllabis,Ex quo,significari materiam primam:his vero, Per quem, instrumentum accommodari, aut saltem obsequium. Sed quid vetat,toto illorum sermone repetito,paucis arguere,quàm isti homines non tantum dicant à vero dissidentia , verum etiam quàm ipsi non constent sibi.

EMVNDANA PHILOSOPHIA *natam esse de syllabis sophisticam disputationem.*

CAPVT III.

QVI inani philosophiæ dederunt operam , dum multifariam expo-
D nunt caussæ naturam , eamque in propria significata diuidunt, alias aiunt esse caussas principales,alias cooperantes, aut concaussales, alias sine quibus ratio non subsistat.Atque harum cuique peculiarẽ etiam attribuunt appellationẽ, vt caussæ vocabulo alias declaretur ipse cõditor, alias instrumentũ.Nam conditori congruere existimant illud,A quo.Aiunt enim propriè dici,à fabro factum fuisse fundamentũ:ceterum instrumẽto conuenire illud . Per quem, quando securi ac terebello,vt aiunt,reliquisque similibus vtitur faber. Similiter hanc particulam,Ex quo,illi faciũt propriam materiæ : siquidẽ è materia fit opificiũ. Porro particulam Iuxta quod, putant significare animi conceptum,siue exemplar artifici propositum. Aut enim prius in cogitatione sibi depingit id quod facere destinat,ac deinde quod animo cõcepit,ad opus perducit:aut ad exemplar iam æditum,respiciens ad illius similitudinem, operatio-
E nem dirigit. Ceterum hanc particulã, δι' ὅ, id est, propter quod,volunt competere fini:scalas enim factas ad vsum hominum. Porro his verbis, ἐν ᾧ, id est,in quo,tempus aut locum cõmendari. Etenim roganti quando factum est? respondetur, In tali tẽpore.Item percontanti vbi factum est?respõdetur,In tali loco. Nam ista tametsi nihil conferunt ad id quod conditur,tamen absque his nihil potest fieri. Operãtibus enim & loco & tempore opus est. Hæc quoniam didicerunt isti,& vt præclara mirantur quæ didicerunt, obseruationes ex frustranea philosophia , eque inani deceptione sumptas,ad simplicem & artificij ignarã doctrinã transferunt, vt & dei filium diminuant, & spiritũ sanctum reijciant:qui quidem vocẽ instrumentis inanimis, atque humili prorsus ministerio tributam,loquor de syllabis, δι' οὗ, id est,per quem,à rebus sensibilibus ad omnium rerũ cõditorem nõ veriti sunt transferre:nec pudet homines christianos serræ malleique vocabulum , vniuersæ creaturæ conditori attribuere.

HARVM SYLLABARVM IN *scripturis nullum seruari discrimen.*

F
CAPVT IIII.

NOS porro frequẽter his vsum fuisse vocib⁹ etiam veritatis sermonẽ confitemur , haud tamen dicimus spiritus libertatẽ vllo modo seruire,iuxta submissionẽ & indignitatẽ rerũ sensibiliũ,sed iuxta id quod semper adest ad exprimendã rerũ proprietatẽ vocabulis

bulis nõnihil abutimur, Neq; enim τὸ ἐξ οὗ, id est, ex quo, prorsus declarat materiã quemadmodũ illi putant, sed vsitatissimũ est scripturæ hoc vobulum ad supremã illam caussam accommodare. Quod genus est illud, Vnus deus ex quo omnia. Ac rursum, Omnia autem ex deo. Nam veridicus scripturæ sermo frequenter vtitur hac dictione de materia quoque, veluti quum ait: Facies arcã è lignis imputrescibilibus. Et, Facies candelabrũ ex auro puro. Et, primus homo è terra, terrenus. Et, E luto compositus es tu æquè atque ego. At isti, vt quemadmodum diximus, in personis constituant naturam diuersitatem, definierunt hanc vocem soli patri congruere: & huius obseruationis seminarium hauserunt à rebus externis à philosophis huius mundi, tametsi ne his quidem per omnia seruientes: sed filio quidem iuxta præscriptionem illorum, instrumenti vocabulum imposuerunt: spiritu vero sancto, loci. Aiunt enim, In spiritu: & aiunt, Per filium, at quum deo tribuũt, Ex quo, non hic sequuntur philosophorum præscriptionem, sed ad apostolicam, vt aiunt, consuetudinem transeunt. Quomodo illud dictum est, Ex ipso autem & vos estis in Christo Iesu. Et, Omnia autem hæc ex deo. Quid igitur est, quod ex hac argutia conficitur? Aliam esse naturã caussæ, aliam instrumenti, aliam loci. Filius itaque natura diuersus est à patre, quemadmodum instrumentum diuersæ naturæ est ab opifice. Diuersus est & spiritus sanctus, quandoquidem locus ac tempus diuersam habet naturam ab instrumentis, aut illis qui his vtuntur.

1.Cor.8. Gene.6. Exod.37. 1.Cor.15. A

B

ET DE PATRE DICI PER *quem, & de Filio Ex quo, & de spiritu sancto.*

CAPVT V.

D hunc quidem modũ se habent, quæ ab istis adferuntur. Nos verò demonstrabimus, nec patrẽ quum sibi sumeret has voces, Ex quo, ad filium proiecisse has, Per quẽ: neq; rursus filium nõ recipere spiritum in consortium harũ vocum, Ex quo, aut Per quẽ, sicut isti præscribunt: quod tamen istorum inanis distributio definit. Vnus deus & pater ex quo omnia & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia. Hæ voces non sunt eius generis vt nobis legẽ præfigant, per quam aliter loqui sit nefas, sed quę notẽt personarum discrimen. Neque enim in hoc adhibentur, vt naturæ diuersitatem inducant, sed vt impermixtam patris ac filij notionem approbaret, sic eas adhibuit Apostolus. Nam quod hæ voces inter se contrariæ non sint, neque velut in bello separatę aduersus hostilẽ aciem, expugnent naturas ad quas accesserint, inde liquet, quod beatus Paulus ambas de vno & eodem subiecto pronuntiauit, quum ait. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipsum omnia. Quod autem hæc ad dominum referat, quiuis fatebitur, qui vel tenuiter inspiciat mentem orationis. Quum enim prius Apostolus posuisset ex Esaia testimonium, Quis cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? subiecit: Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia. Quemadmodum de verbo dei, à quo condita sunt vniuersa, Prophetam esse loquutum ex his quæ subijciuntur, discas licebit: Quis mensus est manu aquam, & cælũ palmo, & totam terram pugno? Quis statuit montes libra, & rupes statera? Quis cognouit sensum domini, aut quis consiliarius illi fuit? Nam hæc dictio Quis, hîc nõ prorsus id quod absurdum est, significat, sed quod rarum: velut in hoc, Quis insurget mihi aduersus peruersè agentes? Et, Quis est homo qui vult vitam. Et, Quis ascendet in mõtem domini? Similiter & hoc loco dictum, Quis est qui cognouit sensum domini, & consilij illius particeps fuit? Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Hic est qui continet terram, eamque pugno complexus est. Hic qui cuncta in ordinem decentem digessit, qui & montes ęqualiter librauit, & mari terminos præscripsit, & omnibus quę in mundo sunt, suum designauit ordinem. Qui totum cælum minima suę potestatis particula comprehendit, quem sermo propheticus figuratè palmum appellauit. Vnde congruenter adiecit Apostolus illa, Ex ipso, & per ipsum, & in ipsum sunt omnia. Ex hoc siquidem ijs quę sunt, caussa vt sint manat, iuxta voluntatem dei & patris: per eundẽ omnibus, vt perseuerent, consistantque, qui condidit vniuersa, quique singulis quæ facta sunt ad sui conseruationem necessaria dimetitur. Quapropter sanè etiam vniuersa sese ad illum cõuertunt, inuincibili atque insedabili quodam desiderio, & arcana affectu, ad principem & gubernatorem vitæ respicientia, iuxta illud quod scriptum est, Oculi omnium in te sperãt. Et rursus, Omnia à te expectant. Et, Aperis manum tuã, & imples omne animal bonitate. Quòd si aduersus hanc nostram expositionem instabũt, quæ illos ratio liberabit, quo minus euidenter in eandem recidant difficultatem. Etenim si dabũt has tres voces, Ex ipso, per ipsum, & in ipsum omnia, nõ esse dictas de domino, omnino necessum est, vt propriè deo patri attribuantur. Atque hinc palam conciderit illorum obseruatio. Quandoquidem reperitur non solum, Ex quo, verum etiam, Per quem accõmodari ad patrem. Quę vox posterior, si nihil declarat humile, quam tandem ob caussam eam velut inferioris dignitatis assignant filio? Quod si omnino declarat ministerium respondeant nobis deus gloriæ & pater Christi, cuius principis est minister? Igitur isti quidem ad hunc modũ à seipsis vndique subuertuntur, nobis autem vtrinque quod firmum est seruabitur. Etenim si de filio euicerimus dictum esse quod recitauimus, compe rietur hęc particula, Ex quo, in filium competere. Quòd si quis contendat prophetiæ verba ad deum patrem esse referenda, rursus concedet hanc vocem, Per quem, deo patri cõgruere: & verque sermo parem vim obtinebit, eo quòd pari ratione de deo vsurpatur: itaque iuxta modum vtrumque perspicuum erit has particulas parem inter se declarare dignitatem, quòd de vna eademq; persona vsurpatæ sint. Sed ad id quod erat propositũ reuertamur. Apostolus scribens Ephesijs ita loquitur, Veritatem autem loquentes in charitate, augeamus in ipsam omnia, siue crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus dum compingitur & cõnectitur, per omnẽ

Ephe.4. C Roma.11. Esa.40. Psal.33. Psal.23. Ioan.3. D Roma.11. Psal.144. E F Ephe.4.

omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mẽsura vniuscuiusque membri, incrementum corporis facit. Et rursus scribens Colossensibus, ad quos quod non haberent vnigeniti notitiam dictum est. Qui tenet caput, hoc est Christum, ex quo totum corpus per iuncturas & connexiones subministratum, augescit augmẽto dei. Quod Christus caput est ecclesiæ alio loco didicimus. Apostolo dicente, Et ipsum dedit caput super omnia ecclesiæ. Et Ioannes, De cuius plenitudine accepimus omnes. Et ipse Dominus, De meo accipiet, & annũtiabit vobis. In summa, si quis studiose loca recenseat, perspiciet hãc particulam Ex quo, diuersis vsurpari modis. Nam & dominus, Noui, inquit, virtutem ex me exisse. Similiter & de spiritu compluribus locis obseruauimus positum esse Ex quo. Qui enim, inquit, seminat in spiritu, è spiritu metet vitam æternam. Item Ioannes, Ex hoc cognoscimus, quod in nobis est, è spiritu quem nobis donauit. Et angelus, Quod enim in ea natum est, è spiritu sancto est. Et dominus, Quod natũ est è spiritu, spiritus est. Atque id quidem ad hunc habet modum. Iam vero demonstrandũ est hanc vocem Per quem, pariter & de patre, & de filio, & de spiritu sancto in scripturis vsurpari. Ac de filio sane superuacaneũ fuerit adducere testimonia, vel quia per se notum est, vel quod hoc ipsum ab aduersarijs probatur. His vero demonstrabimus hanc particulam Per quem, etiam de patre positam esse in scripturis. Fidelis, inquit, deus per quem vocati estis in consortium filij ipsius. Et, Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem dei. Et rursum. Itaque non es iam seruus, sed filius: quòd si filius, & hæres per Deum. Item illud, Quemadmodũ surrexit Christus à mortuis per gloriã patris. Et Esaias, Væ, inquit, qui profundè facitis consiliũ, & non per dominum. Quin & de spiritu sancto multis testimonijs doceri potest, hanc vocem prædicari. Nobis autem, inquit, deus reuelauit per spiritum suum. Et alio loco, Egregium depositum serua, per spiritum sanctum. Ac rursus, Alij quidem per spiritum datus est sermo sapientiæ. Eadem verò & de syllaba, In, dicere possumus, quòd hanc de deo patre scriptura vsurparit, velut in veteri testamento. In deo, inquit, faciemus virtutem. Et, In te laus mea semper. Et rursus, In nomine tuo exultabo. Et apud Paulũ, In deo, inquit, qui cõdidit omnia. Et, Paulus ac Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre. Et, Iam tandem prosperabor in voluntate dei, vt veniam ad vos. Et, Gloriari, inquit, in deo: aliaque tam multa, vt difficilè sit vel enumerare. At nobis non est propositum ostentare testimoniorum multitudinem, sed redargutione docere, istorum obseruationem nõ rectè habere. Siquidem hanc particulam In, de domino ac spiritu sancto vsurpatam esse, tanquã per se notum, demonstrare supersedebimus. Illud necessariò dicendum est, quod prudenti auditori ea quę prius digesta sunt, satis habent redargutionis ex ipsa pugnantia dictorum quæ adferũt. Nã si prolationis diuersitas arguit naturã diuersam, quemadmodum isti dicunt, nunc voces eędem de singulis personis prædicatæ, vel pudore cogent eos fateri essentiam in nullo discrepantem. Neque enim solum quum de deo fit sermo, harum vocum vsus variat, verum etiam ea quæ ab his significantur sæpenumero inuertuntur, quoties altera alterius recipit significationem, veluti, Possedi hominem per deum, inquit Adam: idem dicens, quasi dixisset ex deo. Et alibi, Quæ præcepit Moses Israëli per mandatum domini. Et rursus, Nonne per deum horum manifestatio est? Ita Ioseph loquens de insomnijs quæ viderat in carcere. Palam est, & hunc pro eo quod erat Ex deo, dixisse, Per deum, Et contra, hæc particula Ex quo, vsurpatur pro Per quem, velut quũ ait Paulus, Factus ex muliere, pro eo quod erat, Per mulierem. Nã id nobis alibi perspicuè distinxit, quum ait, fœminæ conuenire, è viro natam esse, viro autem per fœminam, in his quæ sic scribit: Quemadmodum mulier ex viro, ita vir per mulierem. Quanquam hic Apostolus simul ostendens varium harum vocum vsum, simul obiter corrigens quorundam errorem, existimãtium domini corpus esse spirituale, vt ostenderet carnem in Christo diuinę naturę vnitam, ex humano liquore concretam fuisse, maluit vti verbo significantiore. Nam hę dictiones, Per mulierem, transitorium generationis intellectum erant significaturæ. At hę. Ex muliere, sufficienter declarant communionem naturæ genitæ cum ea quæ genuit: non quod secum pugnet Apostolus, sed ostendit has voces facilè sibi vicissim cedere. Posteaquam igitur de quibuscunque definitũ est propriè dici, Per quem, in hos ipsos transferri, Ex quo, quã habet probabilitatem, ad pietatis calumniam ab hac communione dictiones inter sese separare.

Colos. 2. Ephe. 1. Ioan. 1. Ioan. 16. Luc. 18. Galat. 6. 1. Ioan. 3. Matth. 1. Ioan. 3. 1. Cor. 1. 2. Cor. 1. Roman. 6. Gala. 4. 1. Cor. 1. Esai. 29. 1. Cor. 2. 2. Tim. 1. 1. Cor. 12. Psalm. 88. Philip. 3. Genes. 4. Genes. 40. Gala. 4. 1. Cor. 11.

OBSISTIT IIS, QVI CONTENDUNT *filium non esse cum patre, sed post patrem, vbi & de gloriæ æqualitate.*

CAPVT VI.

AT QVI nec ad ignorantiæ excusationem confugere possunt, quum tanto artificio tantaq; peruersitate nostra dicta excipiũt, qui nobis indignantur, quod gloriæ plenitudine vnigenitum æquamus cum patre, quodq; spiritum sanctũ à filio non separamus, vnde nos nouitatis architectos & nouos tractatores, ac verborũ adinuentores, & quibus non probrosissimis nominibus appellant. Quorũ conuitia tantum abest vt indignè ferã, vt ni nos ipsorũ calamitas dolore, perpetuoq; cruciatu afficeret, propemodum dicerẽ me illorum maledictis habere gratiam, vt qui mihi concilient beatitudinẽ. Beati enim, inquit, estis, quum probris vos impetiuerint homines, ac persequuti fuerint, & omne verbum malum dixerint in vos mentientes, propter me. Porrò de quibus nobis indignantur, huiusmodi sunt. Non est, inquiunt, cum patre filius, sed post patrẽ, vnde cõsequitur, per filium, gloriã patri tribuendam esse, cum filio nequaquam: co quod hæ voces cum filio, æqualitatem declarant honoris: Per filium vero, ministerium significant. Rursus nec spiritum, inquit sanctum oportet cũ patre & filio collocare, sed sub filio & patre, vt intelligatur non eiusdem ordinis cum illis aut eiusdem

Matth. 5.

dem numeri, sed subditus. Atque huiusmodi de verbis artificiosis argutationibus peruertũt fidei synceritatem simplicitatemque. Proinde quã veniam assequentur imperitię prętextu, qui ne alijs quidem imperitos se videri patiuntur ob istã curiositatem? Nos verò primum illud ab istis petemus, de filio quid dicant, num sentiant illũ tempore recentiorem, an ordine, an dignitate? Sed nullus adeò demens est, vt dicat conditorẽ seculorum, quoquam esse tempore posteriorem, quũ
A nullum sit interuallum quod naturalem filij cum patre contiguitatem dirimat. At ne cogitatione quidem hominũ possit quis filium dicere patre recentiorem, nõ ob id modò quod simul intelligantur iuxta naturã eorum quæ dicuntur ad aliquid, verum etiam quòd ea dicuntur priora, quæ longius absunt à præsenti tempore, veluti quæ Noë tẽporibus acta sunt, priora sunt ijs quæ narrantur de subuersis Sodomis, quòd illa longius dissita sint ab hoc tẽpore, & hæc illis posteriora, quod appareant huic tẽpori viciniora. At eius vitæ quæ omne tẽpus, & omnia secula superat, essentiam metiri distantia quæ intercessit ab initio quo cœpit esse vsque ad præsens tempus, an non præter impietatem, omnem etiam dementiã superat, si quemadmodum res generationi corruptioniq; obnoxiæ, alijs aliæ priores esse dicuntur eundem ad modum deus pater, collatus cũ filio deo qui est ante secula, superat. Siquidẽ vt pater filio sit anterior, nemo queat animo speculari, eo quòd domini generationẽ nec vlla cogitatio, neque vlla notio antecedat. Ioãnes pulchrè duabus
Ioan.1. B vocibus cogitationẽ intra præscriptos terminos reclusit, cùm ait, In principio erat verbum. Hæc enim vox, Erat, nullum cogitationi præbet exitũ quemadmodum hęc, Principium, non dat transitum humanæ mentis imaginationi. Quantumuis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis, erat. Et quantumuis institeris videre quæ sint vltra filium, non poteris tamen superare principiũ. Itaque pium iuxta hanc rationem, patrem simul cum filio intelligere. Quod si imaginantur, quasi filius velut in loco, patre sit humilior, vt in sublimi sedeat pater, dein filio humilior locus cõcessus sit, fateantur istud, & nos tacebimus, quòd ipsa ex sese oratio manifestã habet sui redargutionem. Siquidem nec in ratiocinando sibi constant, qui non cõcedunt patrem ad vniuersa pertingere, quum eorum qui sani sunt, cogitatio credat deum implesse vniuersa, neque recordantur
Psal.138. Prophetæ dicentis, Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero ad inferos, ades: hæc, inquã, non meminerunt, qui has voces supernè & infernè partiuntur inter patrem & filium. At vt nihil dicam ad redarguendam illorum imperitiã qui re-
Psal.107. Hebr.1. C bus incorporeis locum attribuũt, quid erit quod excuset impietatem, qua tam impudenter repugnãt aduersanturque scripturis? Quod genus est illud, Sede à dextris meis, & Consedit in dextra maiestatis dei. Neque enim hęc vox Dextrum, significat locũ inferiorem, quod isti prędicant, sed statum ęqualitatis, eo quòd dextrum hic nõ accipiatur corporaliter, ad istum enim modum fortassis & sinistrũ aliquid in deo possit esse, sed honorificis verbis ac præsidentiã declarantibus, filij maiestatem sermo nobis commendat, vt iam non possint isti dicere, per hanc vocem inferiorem dignitatis gradum significari. Discant igitur, quòd Christus est dei virtus, dei sapiẽtia, dei imago inuisibilis, & splendor gloriæ, quodque hunc 1.Cor.1. pater signauit deus, seque totum in eo expressit. Hæc igitur & his similia testimonia quæ per vniuersam scripturam reperiuntur, vtrum dicemus humilitatis habere significationem, an ceu pręconia quædam, vnigeniti maiestatẽ, & æqualem cũ patre gloriã ebuccinari? Audiat insuper & ipsum D dominum palam suam gloriam cum patre æqualem asserentem, quum ait, Qui vidit me, vidit & Ioan.14. patrem. Ac rursum, Quum venerit filius in gloria Marc.13. patris. Et, Vt honorificent filium, quemadmodũ Ioan.5. honorificat patrem. Item illud, Vidimus gloriam Ioan.1. eius, gloriam tanquam vnigeniti à patre, plenus gratiæ & veritatis. Rursus, Vnigenitus filius, qui est in sinu patris. Horum dum isti nihil considerãt, locum hostibus destinatum attribuunt filio. Nam sinus paternus, sedes est digna filio. Scabelli verò locus, ijs conuenit, qui sunt inferioris existimationis. Nos igitur ad alia properantes obiter & in transcursu attigimus testimonia. Tibi vero per otium licet, collectis vndiq; probationibus, gloriæ sublimitatem, ac virtutis eminentiam in filio perspicere, quanquam ne hæc quidem contemnenda sint grato dociliq; auditori, nisi quis carnaliter & abiectè intelligat has voces, Dextrũ, & Sinistrum, vt & loco circumscribat deum, fingatque figuram ac formam situmque corporalẽ quæ ab intelligentia dei, qui simplex est, qui immensus & incorporeus, longe semota sunt. Vt omittã, quòd istorum hæc humilis cogitatio, pariter in patrem cadit atque in filium, vt iam nõ deijciat filij dignitatem, sed adiũgat blasphemiæ crimen aduersus deum patrẽ quisquis talia disserit. E Quæcunque enim ausus fuerit euomere in filiũ, necesse est vt eadem trãsferat & in patrem. Nam qui patri superiorem locum ad præsidendum tribuit, dicens filiũ humiliore sedere loco, is quæcunque corporeis accidunt, ea omnia habiturus est suum figmentum consequentia. Quod si istæ imaginationes sunt vino delirantiũ, ac per phrenesim mente commotorum, qui potest esse piũ filium qui natura, gloria, dignitateque patri coniunctus est, nõ simul cum patre adorari & glorificari ab his qui edocti sunt, eum qui nõ honorificat filium, non honorificare patrem. Quid porrò dicemus? quid iustæ excusationis afferemus in cõmuni totiusque creaturę formidabili iudicio, si posteaquã dominus apertè denuntiauit se venturũ in gloria patris, & beatus Stephanus Iesum Actu.7. vidit stantem à dextris dei, & Paulus spiritu afflatus, Hebr.1. testificatus est de Christo quod est in dextra dei & patris, qui dixit: Sede à dextris meis: denique quum spiritus sanctus testimonium perhibeat, quod cõsederit ad dextrã maiestatis dei, nos throni cõsortem, & honoris eiusdẽ participem, ab æqualitate status, ad inferiorem deijciamus lo F cum? Siquidem arbitror, stationem & cõsessum, naturã dei solidam & vndiquaque firmam significare, iuxta quem tropum & Baruch indicare vo Cap.3. lens deum immobilem & immutabilem semper esse, ait, Et tu sedes in ęternum, & nos perimus in æuum. Dextrũ verò locum significare dignitatis æqualitatem. An non igitur audax facinus est, filium

lium paternæ gloriæ cōsortio priuare, veluti qui mereatur in loco minus honorato collocari. Sed aiunt hunc sermonem cū ipso, omnino peregrinum esse & inusitatū: contra, Per ipsum, tum sermoni scripturæ familiarissimum esse, tum fratrū vsu tritum esse.

ADVERSVS EOS QVI DIcunt non congruenter de filio dici, Cum quo, sed Per quem.

CAPVT VII.

A
QVID igitur nos ad ista? nimirū beatas esse aures quæ non audierunt vos, & beata corda quæ cōseruata sunt, ne à vestris sermonibus sauciarentur. Vobis porrò qui Christum diligitis, dico, ecclesiam, vtrunq; harum vocum vsum agnoscere, neutrumque reijcere, quasi alter alterum destruat. Quum enim in vnigenito naturæ maiestatem, ac dignitatis excellentiā contemplamur, tribuimus illi gloriā cum patre. Rursus quum consideramus, quæ bona in nos contulerit, aut quomodo nos ipsos ad patrem adduxerit, deoque nos asseruerit, confitemur hoc beneficium per ipsum & in ipso, peractum esse in nobis, vt altera particula, Cum quo, propria sit glorificantium: altera, Per quem, sit propria gratias agentium. Quin & illud mentiuntur, hāc vocem Cum quo, ab vsu piorum alienā esse. Quotquot enim morum constātia, antiquitatis maiestatem, nouis ornamentis prætulerunt, ac maiorum traditionem citra mutationem conseruarunt, singu-
B lis tum regionibus, tum ciuitatibus hac voce sunt vsi. Ceterum qui consueta fastidiunt, ac vetera tāquam obsoleta submouent, ij sunt qui nouas vocum fictiones recipiunt, quemadmodum qui in cultu studiosi sunt ornatus, semper nouam formā præferunt communi. Itaque videas & hodie à rusticanis hanc vocem more veterum pronuntiari. Ceterum istorum verba sunt ex noua sapiētia inusta, ab ipsis qui in artificio pugnisque verborum detriti sunt. Proinde quod à maiorib⁹ nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem patri cū filio, quapropter & glorificationis hymnos patri simul cum filio offerimus. Quanquam hoc nobis non est satis, sic à patribus esse traditum: nā & illi scripturæ sequuti sunt auctoritatē, ex testimonijs quę paulo ante vobis è scriptura citauimus, sumpta origine. Siquidem illud verbum, splendor cum gloria intelligitur, & imago cum principali exemplari, & filius omnino cum patre, vt neç verborum consequentia, neque rerum natura admittat separationem.

C QVOT MODIS INTELLIGATVR *hac particula Per quem, & in quo sensu congruentius dicitur Cum quo: vbi simul exponitur, quomodo mandatum accipit filius, & quomodo mittitur.*

CAPVT VIII.

ITAQVE quum Apostolus gratias agit deo per Iesum Christum, ac rursus quum ait sese per illum accepisse gratiam & apostolatum ad obedientiam fidei in omnibus gentibus, aut quum dicit nos accessum habere ad gratiam hanc in qua sumus & gloriamur, illius erga nos beneficentiam commendat, nunc quidem vt à patre bonorum gratiam in nos transfundentis, nunc rursum vt per seipsum conciliantis nos patri. Siquidem quum ait, Per quem accepimus gratiam & apostolatum: significat bonorum subministrationem ab illo proficisci. Rursum quum ait, Per quem accessum habemus, quòd recepti sumus, ac familiaritatem cum deo consequuti, id per Christum esse procuratum declarat. Num igitur confessio gratiæ per Christum in nobis operantis, diminuit illius gloriam? An potius dictu verius fuerit, enarrationem beneficiorum, decens esse argumentum glorificādi filium? Hanc ob caussam comperimus scripturam non vno tantum vocabulo nobis significare dominum, nec his tantum quæ diuinitatem ac magnitudinem eius declarant, sed interdum vti vocibus naturam assumptam exprimentibus. Nouit enim nomen filij quod est super omne nomen, & filiū verum dicere, & vnigenitum dei, & virtutem dei, & sapientiam, & verbum. Rursus, ob multiplicem in nos beneficentiam, quam ob diuitias bonitatis, iuxta variam suam sapientiam egentibus præstat, alijs innumeris appellationibus eundem designat, dum aliquando vocat illum pastorem, alias regem, interim & medicum, denique sponsum, viam, ostium, fontem, panem, securim, ac petram. At ista non declarant naturam, sed quēadmodum modò dicebam gratiæ varietatem modis omnibus in nobis operantis, quam ex affectu quem gerit erga suum figmentum, vt cuique opus est impartit. Eos enim qui ad illius ditionem confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem præstiterunt, oues appellat, seque talium pastorem esse profitetur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis. Oues enim meæ, inquit, vocem meam audiunt. Rex autem vocatur eorum, qui iam transgressi sunt, legitimaque castigatione opus habent. Ostium dicitur, eo quòd per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones, ac rursus tutò perducit in caulas, eos qui per fidem in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Vnde, Per me, inquit, si quis introierit, & ingredietur & egredietur, ac pascua inueniet. Petra dicitur, eo quòd validum sit & inconcussum, & quauis arce tutius propugnaculum ipsi fidentibus. In his, hæc vox per ipsum, aptissimum ac significantem vsum habet, quoties ita profertur quasi dominus sit ostium, quasi pastor, quasi via. Ceterum tanquam deus, ac dei filius, cum patre communem habet glorificationem. Quoniā in nomine Iesu omne genu flectetur, cælestiū, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quòd dominus sit Iesus Christus in gloriam dei patris. Quas ob res ambabus vocibus vsi sumus, altera propriam illius dignitatem, altera eius erga nos munificentiam prædicantes.

Quum

Quum enim per illum sit omne præsidium animabus nostris, iuxta quanque auxiliãdi speciem, excogitata est peculiaris quædam appellatio. Veluti quum sibi animam incontaminatam nõ habentem maculam aut rugam, quasi puram virginem adiungit, spõsus appellatur. Quum eam male sauciam vulneribus diaboli, grauiterque laborantem è peccatis suscipere dignatur, medicus vocatur. Vtrum igitur quod hisce modis nostri curam gerit, cogitationes nostras eò deducet, vt humilius de eo sentiamus, an potiùs è diuerso efficiet, vt seruatoris & potentiam & humanitatem A erga nos admiremur, quod & cõpatri nostris infirmitatibus sustinuit, & ad nostram infirmitatẽ sese demittere. Neque enim cælum ac terra, immensaque maria nec animantia, vel in aquis, vel in terris degentia, nec plantæ, nec astra, nec aër, nec horæ, nec multiplex vniuersi ornatus, excellentiam potentiæ illius nobis perinde commendat, atque quod deus incomprehensibilis: sic per carnem cum morte conflictatus est, vt ipsa diuinitas nihil pateretur, quo nobis sua morte largiretur immortalitatem. Item quũ ait Apostolus, In his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos: nequaquam hac voce humile quoddam ministerium indicat, sed auxilium potius, quod per imperium suæ potentię operatur in nobis. Siquidem ipsum alligauit fortem, diripuitque vasa illius, videlicet nos, quibus ad omnia mala opera fuerat abusus, fecitque vasa vtilia domino, apparatos ad omne opus bonum, ob promptitudinẽ illius quod erat in nobis. Hoc pacto accessum ha B bemus ad patrem, quem ille nobis parauit, translati de potestate tenebrarũ in sortem sanctorum in lumine. Ne igitur ob filij dispensationem, seruilem humilitatem, aut coactum obsequiũ imaginemur: sed intelligamus voluntariam solicitudinem, ex bonitate ac misericordia iuxta voluntatem dei patris erga suum figmentum operantem. Sic enim pietatem seruabimus, si & perfectam illi potentiam testimonio nostro tribuemus, & nequaquam in omnibus quæ perfecta sunt, filium à voluntate paterna separabimus. Quemadmodum igitur quoties dominus appellatur via, ad sublimiorem intelligentiam potius quàm ad vulgarem, atque è medio sumptam, animo ferimur. Audientes enim viam, seriem & ordinem intelligimus per opera iustitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatũ finem, quæ est dei cogni- C tio, quã dominus per sese in ipsum credentibus largietur. Reuera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, dominus noster Iesus, ad patrẽ qui verè bonus est perducens. Nemo, inquit, venit ad patrẽ nisi per me. Talis est noster ad deũ reditus per filiũ. Porrò qualis sit patris erga nos per eundem bonorũ suppeditatio, deinceps erit differendum. Omnis naturæ, tum in hac creatura visibili, tum in intelligibili, ad hoc vt cõsistat, dei cura egentis, conditor est sermo, videlicet vnigenitus deus, quantum cuique opus est opem distribuens. Varia quidem & omnis generis auxilia, ob varietatem eorum qui beneficio iuuãtur, vnicuique tamen congruè iuxta necessitatis modũ, auxilia dimetitur. Eos qui in tenebris ignorãtię detinentur, illuminat: propterea lumen verum dicitur. Iudicat iuxta operum dignitatem remetiens præmium, ob id iudex iustus dicitur. Pater enim neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio. Ioan.5. Erigit è ruina, qui è sublimitate vitæ ad peccatum delapsi sunt. Ob id vocatur resurrectio. Omnia autem facit, contactu virtutis, ac voluntate Ioan.11. bonitatis operans: Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit. Quæ non sunt, ea facit vt sint, condita conseruat. Hoc modo bona ex deo per filium ad nos perueniunt, maiore celeritate in singulis operantem, quàm vllus sermo proferri valeat. D Neque enim fulgura, neque lucis per aërem tam velox discursus est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intellectus nostri motus: sed horum quodque maius vincitur diuinæ operationis celeritate, quàm animãtia quę sunt apud nos maximè segnia, non dicam volatilium, neque ventorum, neque cælestium orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu superantur. Nam quo tandem temporis spatio egeat: qui gubernat omnia verbo veritatis suæ, quiq; nec corporaliter operatur, neque manuum opera ad fabricandum opus habet, sed eorum quæ fiunt naturam habet inuiolabili potentiæ obsequentem. Sicuti Iudith, Cogitasti, inquit, & pręsto sunt tibi Cap.9. omnia quæ cogitasti. Attamen ne fortè ex magnitudine eorum quæ fiunt, rapiamur in imaginationem, vt putemus dominum nullam habere originem, quid ait is, qui per se vita est? Ego viuo propter patrẽ. Et, dei virtus, Non potest, inquit, Ioan.6. filius à se facere quidquã. Rursus, is qui ex se perfecta est sapientia: Mandatũ, inquit, accepi, quid E Ioan. 14. dicam, & quid loquar: per hęc omnia ducens nos ad patris cognitionem, & admirationem eorum quæ gerebat, ad illum referens, vt per ipsum cognoscamus patrem. Neque enim ex operum differentia pater intelligitur propriã ac separatam à filio operationem ostendere: quæcunque enim viderit patrem facientem, hæc & similiter filius facit: sed ex gloria quam vnigenitus defert patri, miraculum operum colligitur, dũ præter operũ magnitudinem, de ipso etiã auctore operum gloriatur, & exaltatur ab ijs qui agnoscunt eum patrem domini nostri Iesu Christi, per quem omnia, & propter quem omnia. Ideo dicit dominus: Omnia mea tua sunt, tãquam ad ipsum origo re- Ioan.17. rum conditarum referenda sit: & tua mea, quod ipsi à patre condendi auctoritas prouenit: non quòd pater ad operandum filij auxilio sit vsus, neque quòd ipsi particularibus mandatis vniuscuiusque operis ministerium commissum sit: nã istud quidem seruile est, & à diuina dignitate im- F menso semotũ interuallo: sed quòd verbum plenum paternis bonis à patre resplendens, omnia facit ad similitudinẽ eius qui ipsum genuit. Nam si iuxta essentiam nihil differt à patre, nec potentia à patre differt. Porrò quorum æqualis est potentia, horum æqualis est & operatio. Christus 1. Cor. 1. siquidem dei virtus est, & dei sapientia. Et sic omnia per ipsum facta sunt, omniaque per ipsum condita sunt, nõ quod instrumentali quodam ac seruili ministerio fungatur: sed quòd tanquam conditor paternam implet voluntatem. Itaque quum ait, Ego ex me ipso loquutus non sum, Ioan.4.

Ioan. 12. Et rursum, Sicut præcepit mihi pater, ita loquor;
Ioan. 14. Et, Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me. Et alibi, Et quemadmodum mādauit mihi pater, sic facio: Non quòd caruerit libero proposito, ac voluntatis impetu, neque quòd ex signis ab imperante datis occasionem expectarit, ideo talibus vtitur verbis: sed vt declaret suam mentem per naturæ vnitatem, & indiuulsum consensum, cum patre cōiunctam esse. Proinde quod dicitur, mandatum, ne sermonem imperiosum per vocalia organa prolatum intelligamus, filio velut obedienti præscribentem, quid facere debeat, sed iuxta sensum deo dignum intelligamus, voluntatis traditionem instar formæ
Ioan. 3. A cuiuspiam in speculo relucentis, à patre in filium sine tempore demanantem. Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Itaque quæcunque habet pater filij sunt, non quòd hæc illi paulatim accrescant, sed adsint semel vniuersa. Non enim inter homines, qui artem perdidicit, ac diutina exercitatione firmum artis in animo fixumq; habitum gerens, ilicò potest iuxta scientiæ rationes quas in mēte tenet per sese operari. At dei sapientia, videlicet architectus vniuersæ creaturæ, semper perfectus, & citra doctorem sapiens, dei virtus, in quo sunt omnes thesauri sapiētiæ & scientiæ occulti, non eget particulari pręscripto, quod ipsi modum ac mensuram operationis præfiniat. Scilicet tu quidem etiam pedagogeum aperies in vanitate cogitationum tuarum, & hunc quidem facies præsidentem loco doctoris, illū verò astantem cum discipuli imperitia: dein paulatim additis præceptionibus discentem sapientiam, donec
B promoueatur vsque ad perfectionem. At ex hoc, si modò noueris consequentiam quæ est in dictis obseruare, inuenies filiū semper discere, nec vnquam ad finem peruenire posse, eò quòd infinita sit patris sapientia, nec infinitæ rei finis possit apprehendi. Itaque qui non concesserit, filium ab initio habere omnia, nunquam concessurus est illum ad perfectionem peruenturum. Sed pudet istius humilis cogitationis, in quam è sermonis tenore paulatim deductus sum. Igitur ad subli-
Ioan. 14. mitatem verbi reuertamur: Qui vidit me, vidit & patrem: non figuram, non formam, pura enim est ab omni compositione diuina natura: sed videt bonitatē voluntatis, quæ simul cum essentia cur-
Philip. 2. rit similis illi atque æqualis: quin, vt melius dicā,
Ephes. 5. eadē in patre quæ in filio intelligitur. Quid igitur sibi vult illud, Factus obediens vsque ad mortem? Item illud, Pro nobis omnibus tradidit seipsum? Quoniam hoc à patre habuit, vt iuxta suam
C bonitatem operaretur pro hominibus. Tu verò & illa audito: Christus non exemit de maledicto legis. Item, Quum peccatores essemus, Chri-
Rom. 5. stus pro nobis mortuus est. Diligēter autem ob-
Gal. 3. serua verba domini, quòd quū nos de patre eru-
Marci. 1. diret, nouit authenticis & herilibus vti vocibus,
Marci. 4. Volo, mundare. Et, Tace, obtumesce. Et, Ego au-
Lucæ. 4. tem dico vobis. Et illud, Mutum & surdum dæ-
Marci. 9. monium ego tibi præcipio: & si qua sunt huius generis alia. Vt ex his quidem dominum & conditorem nostrum cognosceremus, per illa verò patrem domini & conditoris nostri disceremus. Ita sermo vndiquaque verax demonstrat patrem creare per filiū, vt nec patris imperfecta sit creatio, nec eneruis filij operatio, sed duorum vnam eandemque voluntatem declarat. Itaque hęc vox Per quem, confessionem habet caussæ principalis, non autem sumitur ad proloquium caussæ efficientis.

DEFINITIVAE SENTENTIA *de spiritu doctrinæ scripturarum congruentis, & quòd spiritus est dominus.*

CAPVT IX.

Iam verò etiam de spiritu sancto communes nostræ sententiæ cuiusmodi sint expendamus, tum eas quæ nobis de illo è scripturis collectæ sunt, tum eas quas patrum traditione sine scripto accepimus. Primum igitur qui audiuit appellationes spiritus, erigitur animo, & ad supremam naturam cogitationem attollit. Nam spiritus dei dictus est, & spiritus veritatis, qui ex patre procedit. Spiritus rectus, principalis. Spiritus sanctus, quæ postrema propria est illius ac peculiaris appellatio. Quod sane nomen omnium maximè declarat id quod est incorporeum, & ab omni materia purum, atque incompositum declarat. Quapropter & dominus, vt animum qui putat deum in loco adorandum, doceat eum incomprehensibilem & incorporeum esse: Spiritus, inquit, est deus. Proinde fieri non potest, vt qui audit spiritus, naturam loco circunscriptam, aut mutationibus & alterationibus obnoxiam, aut omnino creaturæ similem imaginatione imprimat menti suæ: sed ad id quod summum est cogitatione proficiscens, intelligibilem substantiam cogitet necesse est, virtute infinitam, magnitudine incircunscriptam, nec temporum nec seculorum dimensionem recipientem, nemini bona quæ habet ipsa, inuidentem: ad quam omnia conuertuntur quæ egent sanctificatione, quā omnia appetunt iuxta virtutem viuentia, cuius afflatu velut irrigantur & adiuuantur, vt perueniant ad proprium suum naturalemque finem: sic perficientem cetera, vt ipse in nullo deficiat: non aliunde parta vita viuentem, sed qui sit ipse vitæ largitor, nec accessionibus augescentem, sed plenum, rectum, in seipso collocatum; qui nusquam non adest: sanctificationis parentem: lucem intelligibilem, vniuersæ potentiæ rationali, ad veritatis inuestigationem, velut illustrationem quandam ex sese præbentem: natura inaccessum, sed qui capi possit ob benignitatem: omnia quidem implentem virtute, sed solis ijs qui digni sunt communicabilem, quibus sese non eadem impertit mensura, sed iuxta portionem fidei dispertitur vim suam. Simplicem iuxta essentiam, sed potentijs varium: qui singulis totus adest, & totus vbique est: qui sic diuiditur, vt nihil ipse patiatur: cuius sic omnes participes sunt, vt ipse maneat integer, radij solaris in morem, cuius beneficium sic adest ei qui fruitur, quasi soli adsit, quum & terram illustret & mare, & aëri misceatur: itidem & spiritus sanctus, vnicuique capacium quum adsit quasi soli, omnibus sufficientem & integrā gratiam infundit,

D

E

F

dit, quo fruuntur quęcunque de illo participant, non quantum ipsa sua natura possunt capere, sed quantum potest ille. Porro consortium cū spiritu non constat loci propinquitate: nam qui fiat, vt ad incorporeū corporaliter accedas: sed à cupiditatibus recessū, quæ pòst accesserunt animæ propter amicitiā erga carnem, & à dei cōsortio alienarunt. Itaque purgata à probro quod eā per malitiā contaminarat, & ad natiuam pulchritudinem reuersa, ac velut imagine regia veterē formam puritate reddens, hoc vno demū modo potest ad paracletū appropinquare: ille porrò, veluti sol, purū nactus oculum ostendet tibi in seipso imaginem illius qui videri nō potest. In beata autem huius imaginis contēplatione, videbis ineffabilem archetypi pulchritudinem, per hūc corda sustolluntur in altū, manu ducuntur infirmi, proficiētes perficiuntur. Hic eis qui à tumultu cupiditatū purgati sunt illucescens, per cōmunionem quā cum ipso habēt, spirituales reddit. Et quemadmodum corpora illustria perlucidaque, cōtacta radio solis, fiunt & ipsa supra modū splēdida, & alium fulgorem ex sese profundunt: sic & animæ spiritu afflatæ, ac spiritū illustratę, fiūt & ipsę spirituales, & in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, arcanorū intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cælestis conuersatio, cū angelis chorea: hinc gaudium nunquā finiendum, hinc in deo perseuerantia, hinc similitudo cum deo, & quo nihil sublimius experi potest, hinc est vt deus fiat. Cōmunes igitur nostræ sententiæ de sancto spiritu, quas de magnitudine dignitateque illius, deque operationibus, ab ipsis spiritus eloquijs sentire didicimus, vt è multis paucas attulerimus, sic habent. Nunc ad cōtradicendi cupidos veniendum est, conabimurque illorum obiectiones refellere, quas è falsi nominis scientia nobis proponunt.

A B (margin)

ADVERSVS EOS QVI DICUNT NON OPORTERE PATRI & FILIO ADIUNGERE SPIRITUM SANCTUM.

ADVERSVS EOS QVI DIcunt non oportere patri & filio adiungere spiritum sanctum.

CAPVT X.

NON oportet, inquiunt, patri & filio adiungere spiritū sanctum: partim eo quòd sit alienæ naturæ, partim quod dignitate sit inferior, Quibus æquum est, vt apostolorum verbis respondeamus: Deo oportet obedire magis quàm hominibus. Nam si dominus apertè in tradendo salutifero baptismate præcepit discipulis, vt baptizarent omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti: haud dedignatus cū illo consortium: contrà isti dicunt, nō oportere spiritum patri filioque coniungere: an non dei pręcepto palàm aduersantur? Etenim si dicant huiusmodi coniunctionem non declarare vllam communionem, aut cōsortium, proferant, quid igitur hoc existimandum est, aut quam aliam adferunt magis peculiarem cōsortij rationem. Alioqui si dominus sibi & patri nō adiunxit spiritum in baptismo, ne nobis vitio vertant quod eos coniungimus. Nihil enim nos ab illo præscripto diuersum neque sentimus neque loquimur. Quòd si illic cōiunctus est patri & filio spiritus, nec quisquam est adeò impudens, vt quidquā aliud dicat, nec sic quidem nos in ius vocent, si scripturas sequimur. Sed apparatus belli aduersus nos instructus est, omnisque cogitatio in acie cōstitit, & linguę maledicorum hic multo vehementius iaculantur, quàm Iudæi, qui Christum occiderāt, olim lapidibus impetierunt Stephanum. Verùm illud ne lateat istos, nos quidem esse belli occasionem, ceterum negotium reuera ad excelsum spectare: Itaque in nos quidem machinas & insidias instruunt, seque mutuo exhortantur ad ferendas suppetias, vt quisque peritia aut robore valet: ceterum id quod oppugnatur, fides est, isque scopus communis est omnibus, vt soliditatem fidei in Christum labefactent, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Ea propter sicuti solent æris alieni debitores qui sanè cordati sunt, probationes è scriptura clamore exigunt: patrum testimonia, quæ scripto prodita non sunt, veluti nullius momenti reijciunt. At non deseremus veritatem, neque per ignauiā ab illi ferendis auxilijs desistemus. Etenim si dominus nobis vt necessarium ac salutare dogma tradidit, spiritum cum patre coniūgendum esse, his autem secus videtur, sed diuidere ac distrahere volūt spiritum, & ad seruilem naturam detrudere, an non verū est, apud illos blasphemiam ipsorum plus habere pōderis, quàm domini pręscriptum? Agedum igitur omni contentione deposita, ita denuò de his quę sunt in manibus consideremus. Christiani vnde nos? Vtique per fidem, dicet quilibet. Seruamur autem, quo modo? Nimirum regenerati per gratiam quæ confertur in baptismo. Nam vnde alioqui? Et postea quum sciamus hanc salutem per patrem & filiū & spiritum sanctum certò promitti, num doctrinæ formam quam accepimus abijciemus? Id profectò multis dignum suspirijs fuerit, si comperiamur nunc longius abesse à salute nostra, quàm tum quum credidimus. Etenim si quod tunc recepimus, nunc abnegamus, non minus damni fuerit, quàm si quis expers baptismatis decedat: aut si in vno quopiam eorum quæ à Christo tradita sunt deficiens, baptismum accipiat: & professione quam in prima institutione deposuimus, qui liberati à simulachris accessimus ad deū viuum, qui nos in omni tempore, perque vitam omnem sua vi conseruat, tanquam tuta custodia cinctus, seipsum alienum reddat à promissis dei, suo ipsius chirographo repugnās, quod in professione fidei deposuit. Nam si vitæ initiū est baptismus, sique dierum omnium primus est dies regenerationis, perspicuum est & vocem illam omniū pretiosissimam esse mihi, quæ in adoptionis gratia prolata est. Itáne traditionem quæ me perduxit ad lucem ac dei cognitionem largita est, per quam factus sum filius dei, qui paulo antè propter peccatū eram hostis, deseram seductus istorū probabilibus sermonibus? Quin potius illud mihi precor, vt cum hac professione contingat hinc decedere ad dominum. Et ipsos hortor, vt inuiolatam seruent fidem vsque ad diem Christi, & indiuulsum à patre & filio custodiant spiritū sanctum, quam doctrinam in baptismate receperūt, & in professione fidei atque in persolutione plenæ gloriæ perseuerent.

PRAEVARICATORES, QVI negant spiritum.

CAPVT XI.

A Cvi væ? Cui afflictio, cui angustia ac tenebræ, cui sempiterna condemnatio? Nónne præuaricatoribus? Nónne ijs qui fidem abnegarunt? Sed vnde probantur abnegasse? Nónne hinc, quod suam ipsi professionem irritam fecerunt? Quid autem professi sunt, aut quando? Professi sunt se credere in patrem & filium & spiritum sanctum, quum renuntiantes diabolo & angelis eius salutiferam illã vocem ædiderunt. Quod igitur istis dignum vocabulum repertum est à filijs lucis? Nónne perfugæ ac prçuaricatores appellantur, vt qui sua salutifera pacta violarint. Quo igitur nomine vocem eum qui deum abnegauit, eum qui Christũ abnegauit? Quonam alio, quàm præuaricatoris ac desertoris? At ei qui negauit spiritum, quod me vis nomen imponere? Nónne hoc idem? quippe qui pactum cum deo initum violarit? Ergo quum professio fidei in deũ, pietatis beatitudinẽ nobis conciliet, contrà abnegatio, crimini abnegati dei faciat obnoxios, an non horrendum est hanc professionem nunc irritam facere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, non tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusque istorum qui spiritui rebelles sunt, impulsos? Testificor omni homini Gala.5. B Christũ profitenti, sed & eũ neganti quod Christus nihil illi proderit, nec ei qui deũ quidem inuocat, sed Christũ spernit, quòd inanis est fides illius. Similiter ei qui spiritum reijcit, testificor quòd fides eius qua profitetur patrem & filium, inanis erit, quã nec habere potest, nisi simul adsit spiritus. Non enim credit in filiũ, qui non credit spiritui sancto: non credit in patrem, qui non credit filio. Nec enim potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et, Deũ nemo vidit vnquam, sed vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse nobis enarrauit. Insuper talis expers est veræ adorationis. Neque enim fieri potest, vt quis filium adoret nisi in spiritu sancto, aut vt patrem inuocet, nisi in adoptionis spiritu.

Ioan.3. I. Cor.12.

ADVERSVS EOS, QVI DIcunt sufficere baptisma tantum in nomine filij.

CAPVT XII.

C Neminem verò debet offendere illud Apostoli, quòd nomen patris, & spiritus sancti mentionem, in baptismatis commemoratione frequenter omittit: neque ideo putet harum vocũ vsum esse indifferentem. Quicunque inquit, in Christũ baptizati estis, Christũ induistis. Quicunque in Christo baptizati estis, in mortẽ illius baptizati estis. Siquidẽ Christi appellatio, totius deitatis est professio: quippe quç simul declarat & deũ qui vnxit, & filium qui vnctus est, & spiritũ sanctũ qui est vnctio: quemadmodum à Petro in Actis didicimus, Iesum Nazarenũ, quem vnxit deus spiritu sancto. Item in Esaia, Spiritus domini super me, eo quod vnxit me. Et psalmicus ille cãtor, Propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis, vltra participes tuos. Videtur attamen interdũ & spiritus tantum in baptismate fecisse mentionẽ Apostolus, Omnes, enim inquit, in vno corpore, & in vno spiritu baptizati sumus. His & illud cõsonat, Vos baptizabimini in spiritu sancto. Rursum, Et ipse vos baptizabit in spiritu D sancto. At nõ ideo quis dixerit perfectũ esse baptisma, in quo solũ spiritus nomen inuocatũ est. Oportet enim inuiolabilem manere traditionẽ, quæ in viuifica gratia data est: eo quòd qui liberauit de corruptione vitã nostrã, potestatẽ nobis renouationis dedit: quæ potestas caussam habet ineffabilem, & in mysterio reconditam, sed magnã animabus salutem conferentem, vt quidquã addere aut detrahere, planè sit ab æterna vita excidere. Proinde, si in baptismo separare spiritum à patre & filio, vt periculosum est baptizanti, ita baptismũ accipienti inutile, quomodo nobis tutum fuerit, à patre & filio distrahere spiritum? Fides, ac baptisma, duo sunt modi parandæ salutis, inter se cognati & inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismũ, baptismus verò fundamento fidei nititur, & vtraque res per has voces impletur. Sicut enim credimus in patrem & filiũ & spiritum sanctum, sic & baptizamur in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ac præcedit quidem professio ad salutem perducens, sequitur autem E baptisma consignans pactum nostrum.

Gala.3. Rom.6.

QVARE APVD PAVLVM angeli simul cum patre & filio adiunguntur.

CAPVT XIII.

At alia inquiunt, quæ simul patri & filio annumerantur, non ideo & per omnia simul cum illis glorificantur. Veluti quum Apostolus obtestans Timotheum angelos simul adducit dicẽs, Obtestor te in conspectu dei, & Christi Iesu, & electorum eius angelorum: quos tamen nos separamus à reliquis creaturis, neque sustinemus eos patri & filio annumerare. Ego verò tametsi hic sermo nulla dignus est confutatione, tam manifestam præferens absurditatem: tamen illud dico, quod conseruum etiã testem aliquis adducere possit apud mansuetum ac placabilem iudicem, quique maximè per æquitatem erga reos iustè iudicandi irrefutabilem rectitudinem declararit. Ceterum vt aliquis fiat liber è seruo, atque vocetur filius dei, & à morte reuocetur ad vitam, à nullo alio potest dari, nisi ab eo qui cum deo naturalem habet societatem, & à seruili conditione sit alienus. F Quomodo autem sociabit nos deo, qui ipse est alienus? Quomodo liberos reddet nos, qui ipse est iugo seruitutis obnoxius? Itaque non ob eadem fit spiritus & angelorum mentio, sed spiritus commemoratur tanquam auctor ac dominus vitæ: angeli verò tanquam conseruorum adiutores, fidelesque veritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, dei præcepta testibus adhibi-

adhibitis tradere. Sicut hic ipse Timotheo loquēs in hunc modū, Quę accepisti à me corā multis testibus, ea depone apud fideles homines. Et nunc angelos attestatur, sciens quòd angeli pariter adfuturi sunt iudici, quū venerit in gloria patris, vt iudicet orbem terrarū in iustitia. Quisquis enim, inquit, confitebitur me coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum corā angelis eius. Qui verò abnegauerit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorū dei. Et Paulus alibi dicit, In reuelatione domini Iesu de cælis, cum angelis. Hanc ob caussam contestatur angelos, firmas sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal. Neque hic modò, verum etiam simpliciter omnes, quibus aliquod verbi ministerium commissum est, nullo vnquam tempore cessant testari: non angelos tantum, verum etiam cælum & terram inclamant, vt intra quorum ambitum omnia gerantur, quique in examinatione in hac vita gestorum sint simul cum iudicādis futuri. Aduocauit, inquit, cælum sursum, & terram ad dijudicandū populum suum. Vnde & Moses traditurus populo eloquia dei, Testor, inquit, hodie cælum & terram. Et rursus in Cantico, Attende cælū & loquar, & audiat terra verba ex ore meo. Item Esaias, Audi cælum, & auribus percipe terra. Hieremias autem etiam admirationem ac stuporē cælo tribuit, ob audita impia populi facta: Obstupuit cælum super hoc, & exhorruit amplius terra vehemēter, dicit dominus, quoniā duo mala fecit populus meus. Apostolus itaque sciēs angelos hominibus datos ceu pædagogos quospiam ac morum gubernatores, vocauit illos in testimonium. At Iesus Naue etiā lapidem testem sermonū statuit. Iam verò & collis alibi testis appellatur à Iacob. Erit, inquit, lapis hic hodie in testimonium vobis in extremis diebus quū mentiti fueritis domino vestro, fortasse credens virtute diuina & lapides vocem emissuros in redargutionem trāsgressorum. Sin minus, certe illud fore, vt omnium conscientia stimulo recordationis perculsa vulneretur. Ad hunc igitur modum, ij quibus commissa fuit animarū gubernatio, testes quicunque quandocunque fuerint præparant, vt in posterum citari possint. Sed spiritus non ad vsum occasionis, sed per naturæ cōmunionem deo coniunctus est, haud ille quidem pertractus à nobis, sed à domino adiunctus.

OBIECTIO, QVOD IN MOSEN NONNULLI BAPTIZATI SUNT, & in illum crediderunt, & huius dilutio, in quibus & de typis.

CAPVT XIIII.

VERVM, inquiunt tametsi baptizamur in spiritu, non inde par est vt spiritus deo copuletur, quando in Mosen nonnulli baptizati sunt & in nube & in mari. Similiter in confesso est & fidem tum temporis in homines peruenisse. Credidit enim populus Deo, & Mosi famulo eius. Quid igitur, inquiunt, ex fide ac baptismo spiritum sanctum vsqueadeò attollis ac magnificas supra reliquam creaturam? quum eadem iam & in hominibus fuisse scripturarum testimonijs demonstratum sit? Quid dicemus? Nimirum illud, quod in spiritum quidem sanctum, vt credimus, æquè atque in patrem & filium, similiter & baptizamur. Fides autē quæ erat in Mosen, & in nube, velut vmbra fuit & figura. Neque verò quoniam diuina rebus humilibus & humanis præfigurata sunt, protinus & diuinorum humilis est natura, quam figurarū adumbratio frequenter innuit. Est enim figura rerum expectandarum declaratio, per imitationem ob oculos ponens, ac rectè præmonstrans quod futurum est. Velut Adā figura erat futuri, & Christus figuratè dictus est lapis, & aqua promanans è petra, figura erat viuificæ potentię verbi. Si quis, inquit, sitit, veniat ad me, & bibat. Et manna typus erat viui panis, qui de cælo descendit. Et serpēs pro signo positus, typus erat salutiferę passionis per crucē consummatæ, eoque qui respexerunt ad illū seruati sunt. Similiter & quæ de eductis Israëlitis scribuntur, ad significationē eorum qui baptismo salui fiunt, narrata sunt. Seruabantur enim Israëlitarum primogenita, quemadmodum & baptizatorum corpora, quum gratia datur ijs qui sanguine signati fuerint. Sanguis enim pecudis, figura est sanguinis Christi. Primogenita verò typus est hominis, qui primus conditus est: qui quoniam necessariò in nobis est, dum perpetuo tenore succeßionis vsque ad finē propagatur, ideo in Adā omnes morimur, & regnauit mors ab Adam vsque ad legis consummationem, & Christi aduentum. Porrò primogenita à deo præterita sunt, ne ea tangeret angelus extinctor, vt ostenderetur, nos iam non amplius mori in Adam, qui in Christo viuificati sumus. Ceterū, mare & nebula ad pręsens quidem tempus, inducit ad fidem admirationis, ad futurum autem tāquam typus venturam gratiam pręsignauit. Quis sapiens & intelliget hæc? Quomodo mare baptismi typū gerens, separat à Pharaone, sic & lauacrū hoc à diabolica tyrānide. Illud quidē occidit hostem in sese, moritur & hic inimicitia quæ nobis fuit cū deo. Ab illo populus exijt illęsus. Ascēdimus & nos ab aquis tanquā ex mortuis viui, seruati per gratiam eius qui vocauit nos. At vmbra quam fecit nubes, figura est doni proficiscentis à spiritu sancto, quæ flammam cupiditatū mortificando, membra nos refrigerat. Quid igitur? num quia per figuram in Mose baptizati sumus, ideo protinus exigua est gratia baptismatis? Ad istam rationē nec aliud quidquam in nostris sacramentis fuerit magnum, si quod in singulis magnificū est, cū figuris cōferamus. Ac ne dei quidem erga homines charitas quidquam erit magni aut eximij, qui filiū vnigenitum dedit pro peccatis nostris: quandoquidem & Abraham filio suo non pepercit. Nec Christi mors erit gloriosa, quod aries loco Isaac victimę figuram expleuit. Neque descensus ad inferos erit horribilis, quòd Ionas tribus diebus ac totidem noctibus mortis figuram prius expleuit. Idem ergo facit & de baptismate, qui veritatem vmbræ comparās, cumque figuris conferens ea quæ figuris significantur, vniuersam pariter euangelicam dispensationem eleuare aggreditur. Nam quæ peccatorum remißio, quæ vitæ renouatio in mari, quod donum spirituale

spirituale datum est per Mosen? Quæ illic peccati mortificatio? Nō illi Christo commortui sunt, eoque nec cum illo resuscitati sunt. Non portabant imaginem illius cælestis, non mortificationem in corpore circūferebant, non exuerant veterem hominem cum factis suis, non induerant nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem illius qui condidit. Quid igitur cōfers lauacra cum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum verò tanta est differentia, quanta est inter somnia & veritatem, inter vmbras imaginesque, & inter ea quæ reuera sunt. Quanquam & ipsa fides in Mosen, non modò declarat fidem quoque in spiritū parA uæ esse dignitatis, sed iusta istorum ratiocinationem, omnia potius quæ de deo profitemur extenuat. Credidit, inquit, populus deo, & Mosi famulo eius. Deo itaque copulatus est Moses, non spiritui: eratque typus, nō spiritus, sed Christi. Tum enim is qui medius intercedit inter deum & homines, per Mosen præsignabatur in ministerio legis. Neque enim spiritus figura fuit Moses, qui inter deum & populum intercessit. Data est enim lex disposita per angelos, in manu sequestri, videlicet Mosi, iuxta prouocationem populi dicentis, Loquere tu nobis, & non loquatur nobis deus. Itaque fides quæ erat in Mosen ad Dominum refertur, qui sequester est inter deum & homines, qui dixit, Si crederetis Mosi, crederetis vtique & mihi. An ideo parui momenti est fides in Dominum, quæ per Mosen præsignata est? Nō opinor. Consimili ratione si quis in Mose baptizatus est, nequaquā ob id est exigua spiritus gratia in baB ptismate. Quanquam & alioqui possum dicere, cōsuetudinem esse scripturæ, Mosi nomine etiam significare legem, velut illic: Habent Mosen & Prophetas. Itaque de legali baptismate loquens, Baptizati sunt, inquit, in Mose. Quur igitur gloriam nostræ spei, ac diuitias dei, & seruatoris nostri, qui gratis per regenerationem renouat velut aquilæ iuuentutem nostrā, contemptibilem reddere conamini, ex vmbris & figuris veritatem calumniantes? Profectò stulti, ac omnino infantilis animi est, puerique cui reuera lacte est opus, ignorare magnum illud mysteriū nostrę salutis: quod quemadmodum doctores facere solent in instituendis discipulis, ita nos in exercitatione pietatis dum ad perfectionem inducimur, primū perceptu facilioribus, ac nostro modulo congruentibus ad incomprehensibilem scientiā paulatim introducti fuimus, deo qui nostra gubernat, oculos nostros velut in tenebris enutritos, paulatim C ad magnū illud lumen assuefaciendo subuehente. Dum enim parcit infirmitati nostrę in profunda opulentia sapientiæ suę, inque imperscrutabilibus iudicijs, placidā hanc nobisque accommodam adhibuit institutionem vt prius corporum vmbras intueremur, & in aquis solem cernere mus, consuefaciens, ne protinus spectaculo puræ lucis offensi, caligaremus. Ad consimilem rationem tum lex vmbram habens futurorum, tum per Prophetas facta deliniatio, quæ est veritatis ænigma, exercitamenta excogitata sunt, quibus oculi cordis nostri præpararentur, vt ab his facilis nobis transitus esset ad reconditam in mysterio sapientiā. Itaque de figuris quidem hactenus. Neque enim licet huic loco diutius immorari. Alioqui quod obiter incidit, longè maius fieret argumento principali. Quorsum igitur attinet his aliquid addere, in quibus abundè multæ sunt obiectionum dissolutiones.

Exod.14.

Exod.22.

Ioan.5.

Luc.16.

CONFVTATIO EORVM QVI *obijciunt quod in aqua baptizati sumus, in quo & baptismi declaratio.*

CAPVT XV.

ETIAM in aqua baptizamur, at nequaquam ob id aquam vniuersæ creaturæ præferimus, aut ei patris filijque honorem communicamus. D Atque illorum quidem verba talia sunt, qualia essent hominum ira commotorum, qui ob rationem affectu obscuratam, à nullo temperant, quod ad vlciscendum eum à quo offensi sunt, faciat. Nos tamen haud grauabimur etiam de his disserere. Aut enim ignorantes docebimus aut perperam obsistentibus non concedemus. Sed re paulò altius repetita dicemus: Dei ac seruatoris nostri circa hominem dispensatio, reuocatio est à prolapsu, reditusque ad dei contubernium ab alienatione quam induxit inobediētia. Hanc ob caussam fuit aduentus Christi in carne, euangelicæ conuersationis prodita forma, afflictiones, crux, sepultura, resurrectio, vt homo qui saluus fit per imitationem Christi, veterem illam adoptionem qua in ius filiorum ascitus fuerat, recipiat. Itaque ne- B cessarium est ad vitæ perfectionē Christum imitari, non solum exemplis, quæ in vita demonstrauit, lenitatis, modestiæ, ac patientię, verum etiam mortis illius, sicut Paulus ait, Christi imitator: cōformor morti eius, si quo modo perueniam ad resurrectionem è mortuis. Quomodo igitur fit, vt simus in similitudine mortis eius? Consepulti cum illo per baptisma. Quis igitur est modus sepulturæ, aut quis ex imitatione fructus? Primum oportet vitæ prioris seriem interrumpere. Id autem nemo potest facere, nisi natus desuper, iuxta Domini vocem. Siquidem regeneratio, quod ipsum etiam nomen declarat, alterius vitæ initium est. Vnde eum qui alteram vitam incepturus est, oportet superiori vitæ finem imponere. Quemadmodum enim in his qui posteaquām ad stadij finem peruenerunt, sese reflectunt, & priusquam in contrarium moueantur, consistunt paulisper, ac requiem aliquam interponunt: sic & in muta- E tione vitæ videbatur necessarium, vt mors inter priorem & posteriorem vitam intercederet, quæ & præcedentem finiat, & initium det sequuturæ. Quomodo igitur assequimur descensum ad inferos? Christi sepulturā imitantes per baptismum. Eorum enim qui baptizantur corpora, quodammodo aquis insepeliuntur. Proin depositionem operum carnis figuratè significat baptismus iuxta Apostolum dicentem. Circuncisi estis circūcisione non facta manu, per expoliationem corporis carnis, in circuncisione Christi, sepulti cum illo in baptismo, qui quodā modo repurgat animam, à carnalis affectus immunditia ipsi adnata, iuxta id quod scriptum est, Lauabis me & super niuem

Aliud de...

Rom.6.

Col...

Psal.51.

niuem dealbabor. Eoque non Iudæorum more in quibuslibet inquinamentis abluimur, sed vnũ nouimus salutiferum baptisma: quandoquidem vna est pro mundo mors, & vna ex mortuis resurrectio, quarum figura est baptisma. Quapropter, qui nobis vitam dispensat Dominus baptismatis pactum nobis statuit, mortis ac vitæ typũ habens: mortis quidem imaginẽ implente aqua,
A spiritu verò vitæ arrã præbente. Hinc itaque nobis perspicuũ est factum quod quærebatur, quãobrem aqua coniuncta sit spiritui. Quum enim duo scopi propositi sint in baptismo, videlicet vt aboleat corpus peccati, ne postea fructificet mortem, tum vt viuat spiritu, & fructum habeat in sanctificatione, aqua mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulchro recipiens, spiritus verò vim viuificam immittit, à morte peccati renouãs animas nostras in nouam vitam. Hoc igitur est desuper nasci ex aqua & spiritu, quasi mortificatio perficiatur in aqua, vitam verò nostram operetur spiritus. Tribus igitur demersionibus, ac totidem inuocationibus, magnum baptismatis mysterium peragitur, vt & mortis figura adumbretur, & per traditionem diuinæ cogitationis animus repurgetur eorum qui baptizantur. Itaque si qua est gratia in aqua, nõ est ex ipsius aquæ natura, sed ex spiritus præsentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed cõscientiæ bonæ interrogatio apud deum. Itaq; Dominus ad vitam ex resurrectione nos præparans, totam euangelicam conuersationem proponit, vt non irascamur, vt malorum tolerantes simus, &
B à voluptatũ amore puri, vt à studio pecuniæ mores sint liberi, præscribens, vtque quæ illud seculum iuxta naturam possedit, hæc nos occupantes corrigamus. Proinde si quis definiens dicat Euangelium esse formam vitæ, quæ est ex resurrectione, mihi nequaquã videretur à vero aberrare. Ad scopum igitur reuertamur: per spiritum sanctum datur in paradisum restitutio, in regnũ cælorum reditus, in adoptionem filiorum reuersio: datur fiducia deum appellandi patrem suum, consortem fieri gratiæ Christi, filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem esse, & vt semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in præsenti hoc seculo, tum in futuro nobis repositorum bonorũ, quibus interim per fidem fruimur, perinde quasi adsint, gratiam velut in speculo contemplantes. Nam si talis est arrabo, quale est illud quod perfectum est? Et si tales sunt primitiæ, quæ erit verbi consummatio? Insuper & illinc cognoscitur, quàm excellens sit gratia quę à spiritu cõfertur in baptismate, quòd Ioannes quidem baptizauit aqua, Dominus autem meus Iesus Christus in spiritu sancto. Ego, inquit, baptizo vos per aquam ad pœnitentiam,
C qui autem post me venit, potentior me est, cuius non sum dignus vt gestem calceamenta: ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ignis baptismum probationem quę fiet in iudicio, sentiens: quemadmodũ ait Apostolus, Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Et rursum, Dies enim declarabit, quod in igni patefit. Iam verò sunt nõnulli, qui in certaminibus pro pietate, reuera non imitatione Christi mortem perpessi, nihil huiusmodi sacramentis quæ sunt in aqua opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio baptizati sanguine. Neque hæc ita loquor, quod aquæ baptisma spernam, sed vt istorum rationes deijciã, qui aduersus spiritum erigũtur, quique commiscent mixturam nõ recipientia, & similia faciunt, quæ cõparationem respuunt. Ad id igitur quod institutum est redeamus.

Reuertitur lotics. — Matth. 3. — 1. Cor. 3. — Reditus.

QVOD IN OMNI SENSV SPIRITVS *sanctus inseparabilis est à patre & filio, siue in creatione intelligibilium creaturarum, siue in humana dispensatione, siue in iudicio quod expectatur.* D

CAPVT XVI.

Q VOD in omnibus spiritus sanctus inseparabilis, & prorsus indistractus sit à patre & filio, Paulus Corinthijs scribens declarat, eo in loco quo tractat de dono linguarum: Si omnes, inquit, prophetetis, grediatur autem infidelis, aut idiota, arguitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus, & occulta cordis eius manifesta fiunt, atque ita procidens in faciem, adorat deum, renuntians quod deus sit vere in vobis. Itaque si ex prophetia, quæ iuxta distributionem donorum spiritus operatur, agnoscitur deus in prophetis esse, consultent isti, quem locũ tribuant spiritui sancto. Vtrũ æquius sit illum cum deo iungere, an ad creaturarum ordinem extrudere. Præterea ex his quæ Petrus dixit Sapphiræ. Quid est quod conuenit inter vos, tentare spiritum sanctum, non mentiti estis hominibus, sed deo: declarat quæ peccantur in spiritũ sanctum, eadem peccari in deum. Hoc autem pacto discere poteris, spiritũ sanctum in omni operatione coniunctum & inseparabilem esse à patre & filio. Siquidem quum deus efficiat varias operationum distributiones, ac dominus eas distributiones administret, simul adest spiritus sanctus, partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensans. Diuisiones, inquit, donorum sunt, vnus autem spiritus. Et diuisiones administrationum sunt, vnus autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, vnus autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autẽ, inquit, omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens seorsim cuique, prout vult. Attamen non quoniam Apostolus primo loco meminit spiritus, secũdo filij, tertio dei & patris, protinus oportet suspicari totum omnino ordinem inuersum esse. A nostra siquidem conditione sumpserat exordium, eo quòd nobis qui dona accepimus, primum occurrit is qui distribuit: mox cogitamus eum qui misit, postremò cogitationem subducimus ad fontem auctoremque bonorum. Iam etiã ex rebus initio conditis discas licet, spiritus cum patre & filio communionem. Nam meræ, & intelligibiles, & vltramũdanæ virtutes, sanctæ tum sunt, tum nominantur, ex gratia per spiritum infusa sanctimoniam nactæ. Eoque prætermissa est mentio quomodo cælestes virtutes conditæ fuerint: sed de sensibilibus tantum creatorem nobis aperuit is, qui conditi orbis conscripsit historiam.

1. Cor. 14. — Act. 5. — E — 1. Cor. 12. — F

riam. Tu verò qui facultatem habes ex visibilibus inuisibilium rationem deprehendere, glorifica conditorem in quo condita sunt omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, siue principatus, siue potestates, siue virtutes, siue throni, siue dominationes, siue aliæ quæpiam naturæ rationales quæ nominari nõ possunt. In horũ autem creatione cogita mihi principalem caussam eorum quæ fiũt, patrem, dein conditricem, filium, perfectricem, spiritum sanctũ: vt voluntate quidem patris sint administratorij spiritus, filij verò operatione perducantur vt sint, spiritus autem aduentu perficiãtur.
A Porrò angelorum perfectio est sanctificatio, & in hac perseuerantia. Ac nemo me credat, tres originales substantias ponere, aut filij operationem imperfectam esse. Principium enim eorum quæ sunt, vnum est, per filium condens, per spiritum sanctum perficiens. Ac nec pater qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habet operationem, neque filius inconsummatam creationem, nisi à spiritu perficiatur. Hoc pacto nec pater opus habebit filio, sola voluntate creans, attamen vult & solet creare per filium. Neque filius egebit auxilio, iuxta patris similitudinẽ operans, sed & filius vult soletque per spiritum perficere,
Psalm. 32. Nam verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Itaque nec verbũ est significatiuus aëris ictus, per vocis instrumenta prolatus: nec spiritus oris halitus, è partib⁹ respiratorijs efflatus: sed verbũ quod in principio fuit apud deum, deus est: & spiritus oris dei, spiritus est veritatis, qui à patre procedit. Itaque tria
B intelligis, mandantẽ dominum, creans verbum, & confirmantem spiritum sanctum. Quæ porrò alia posſit esse confirmatio, quam in sanctimonia perfectio, confirmationis verbo significãte, constantiam, immutabilitatem, ac soliditatem in bonis. Sanctificatio verò non est absque spiritu. Neque enim cælorum virtutes suapte natura sanctæ sunt: nam si id esset, nulla re differrent à spiritu sancto: sed iuxta portionem qua se inuicem superant, à spiritu habent sanctificationis mensuram.
Caut. Heb. 1. Quemadmodum enim cauterium non sine igni intelligitur, quũ aliud sit subiecta materia, aliud ignis: itidem & in cælestibus virtutibus, substantia quidem earũ, puta spiritus est aërius, aut ignis immaterialis, iuxta id quod scriptum est, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Ea propter & in loco sunt, & fiunt visibiles, dũ ijs qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum. Attamen sanctificatio quæ est extra substantiam illorum, perfectionem illis adiungit per cõmunionem spiritus. Conseruant autem dignitatem per perseuerantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, nunquam tamen ab eius qui verè bonus est, consortio excidentes: vt si subtraxeris verbo spiritũ,
C perierint angelorum choreę & sanctificatio, sublatæ sint archangelorũ præfecturæ vnà cum sanctificationibus ac prophetijs, denique cõfusa fuerint omnia. Consequenter & nullis gubernata legibus, nullo digesta ordine, nullis finibus circumscripta fuerit illarum vita. Quomodo ergo
Iterat. dicent angeli, Gloria in excelsis deo: nisi à spiritu accepta potestate? Nemo siquidem potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto, & nullus in spiritu dei loquens, dicit Iesum anathema: quod sanè dicerent impij & aduersarij spiritus, quorum defectio comprobat quod dicimus, virtutes inuisibiles esse sui arbitrij, æquè ad virtutẽ atque ad vitium vertibiles, & ob id opus habentes auxilio spiritus. Ego verò ipsum Gabrielem haud alio modo arbitror prędicare futura, quàm præscientia spiritus, eo quòd vnum de numero variorum donorum spiritus, sit prophetia. Porrò qui mysteria visionis viro desideriorũ iussus erat annuntiare, vnde nactus est sapientiam, vt posſit docere arcana, nisi per spiritum sanctum, quum D
patefactio mysteriorum peculiariter ad spiritum sanctum pertineat, iuxta id quod scriptum est, 1. Cor.
Nobis reserauit deus per spiritum. Throni verò & dominationes, principatus & potestates, quomodo beatam illam vixissent vitam, nisi semper viderent vultum patris, qui in cælis est? At visio non est absque spiritu. Quemadmodum enim si in nocte tollas lucernam è domo, superest vt nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoscatur rerum dignitas, sed per ignorãtiam aurum perinde conculcetur ac si ferrum esset: ita in intelligibili gubernatione, impoſsibile est illam insititiam manere vitã absque spiritu: nihilo profectò magis quàm exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in consonantia, nisi adsit chori præfectus, qui temperet harmoniam. Qui possent dicere Seraphim, Sanctus, sanctus, sanctus dominus, nisi docti per spiritum? quoties pium est hũc glorificationis hymnum canere. Siue igitur laudant deum omnes an- Esai. 6.
geli eius, siue laudant eum omnes virtutes eius, E
per spiritus instinctũ fit, siue astant millies mille angeli, siue centies centum millia angelorum illi ministrantium, per virtutem spiritus, suum officium citra reprehensionem perficiunt. Itaque tota illa supercælestis & ineffabilis harmonia, tum in culturis dei, tum in vltramundanarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam seruari posset, nisi præsit spiritus. Ad eum quidem modum in creando adest spiritus sanctus, ijs quæ nõ proficiendo perueniunt ad perfectionem, sed ab ipsa protinus creatione perfecta sunt in hoc vt perficiatur consummeturque illorum substãtia, simul conferens gratiam suam. Ceterum dispositiones circa hominem quæ factæ sunt à magno deo, & seruatore nostro Iesu Christo, iuxta bonitatem dei & patris, quis negabit per spiritus gratiam esse peractas? Siue velis prisca spectare, veluti patriarcharum benedictiones, auxilium per legem datam, figuras, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos ædita: siue quæ circa Christi in carne aduentum dispẽsata sunt: per spiritum gesta sunt omnia. Primò enim adfuit ipsi carni dominicæ, dum illi factus est vnctio, & inseparabiliter coniunctus, sicut scriptum est. Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est filius meus dilectus. F
Matth. 3. Marc. 1. Act. 10. Matth.
Et, Iesum à Nazareth quem vnxit deus spiritu sancto. Deinceps omnis actio præsente spiritu sancto peragebatur. Hic aderat simul quum & à diabolo tentaretur. Sublatus est, inquit, Iesus à spiritu in desertum vt tentaretur. Tum ædenti Matth. 4.
miracula simul aderat. Si enim, inquit, in spiritu eijcio dæmonia. Nec deseruit excitatum à mortuis.

tuis. Dominus enim qui renouabat hominem, eique reddebat gratiam quã ex afflatu dei acceptam amiserat, inspirauit in faciem discipulorũ, quibus ait, Accipite spiritum sanctum, si quorum peccata remiseritis remittūtur: & si quorum retinueritis, retenta sunt. Iam verò ecclesiæ ordo, & gubernatio, nõne palàm & irrefutabiliter per spiritum sanctũ peragitur? Ipse, inquit, dedit ecclesię primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores. Ad hæc virtutes, præterea dona sanationum, subuentiones, gubernationes, genera linguarum. Hic enim ordo iuxta distributionem donorum spiritus digestus est. Quin si quis accuratius perpendat, comperiet ne in tempore quidem apparitionis de cælo dominicæ, quam expectamus, otiosum fore spiritum sanctum, id quod quidam arbitrantur: sed simul adfuturum in die quo sese manifestabit filius, quo iudicaturus est orbem terrarum in iustitia, ille beatus, & solus potens. Quis igitur vsqueadeò rudis est, vt non audierit de bonis quæ deus præparauit dignis, ignoretque iustorum coronam esse spiritus beneficium, quod tum largius perfectiusque dabitur, spirituali gloria cuique pro rectè gestis distributa? In splendoribus enim sanctorum mansiones multæ sunt apud patrem: hoc est, dignitatis discrimina. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Itaque qui cõsignati sunt spiritu sancto in diem redemptionis, quique sancti spiritus primitias puras & incorruptas seruauerint, ij sunt qui audient, Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Similiter & qui contristauerint spiritum sanctũ, malitia studiorum suorum, aut qui non fecerint lucrum è sorte data, spoliabuntur eo, quod acceperant, beneficio in alios translato, aut iusta euangelistam, omnino disscindentur. Dissectio autem omnino intelligenda est in hoc, quòd prorsus & à spiritu sancto alienabuntur. Neque enim corpus diuiditur, vt vna pars tradatur supplicio, altera absoluatur. Nam id quidem fabulosum, nec eo dignũ iudice, quum totus homo peccauerit, dimidium illius addici pœnæ. Nec anima in duas partes secatur, quum tota per totum hominem peccandi affectum habeat, simulque cum corpore malum operetur. Sed quemadmodum dixi, Dissectio est animæ, perpetua à spiritu sancto alienatio. Nunc enim tametsi non admiscetur indignis, attamen aliquo pacto videtur adesse semel consignatis, expectans vt ad salutem conuertantur. Tum verò in totum ab anima quæ gratiam ipsius prophanauerit, resecabatur. Eoque non est in inferno qui confiteatur, neque in morte qui memor sit dei: quod iam non adsit sancti spiritus adiutorium. Quomodo igitur intelligi potest, absque spiritu sancto fieri iudicium? quum verbum declaret, spiritum esse iustorum præmium, quando pro arrabone exhibebitur quod perfectum est. Et hæc est prima peccatorum condemnatio, quũ eo quod videbantur habere, spoliantur. Porrò maximum argumentum, spiritus cum patre & filio arctissimæ societatis illud est, quòd eodem modo dicitur habere se erga deum, quo erga vnumquemque nostrum se habet spiritus, qui est in nobis. Quis, inquit, hominum nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui est in ipso. Sic, quæ sunt dei, nemo nouit, nisi spiritus, qui ex deo est.

Ioan. 20. — 1.Cor.12. — A — Ioan.14. 1.Cor.15. — Mat.25. — B — C — 1.Cor.2.

ADVERSVS EOS, QVI DI-*cunt Spiritum sanctum non annumerari patri, sed subnumerari, vbi & de pia subnumeratione, summarius fidei decursus.*

CAPVT XVII.

ET hæc quidem hactenus: ceterum subnumerationem quid dicãt, aut in cuius rei significatio- D nem vocẽ hanc vsurpent, ne cogitare quidem facile est. Nam & hanc nobis è mũdi sapientia fuisse inuectam, in propatulo est. At an aliquam habeat propriam rationem ad id quod nũc agitur, hoc consideremus. Aiunt igitur qui circa res inanes curiosi sunt, quædam nomina esse communia, quorum significatio multa complectitur: alia magis propria, & alia plus alijs habere vim peculiare quiddam denotanti. Exempli caussa, commune nomen est essentia, quod pariter de omnibus prędicatur, siue inanimis siue animatis. Peculiarius autẽ animal, quod de paucioribus prædicatur quàm illud prius, de multis tamen quæ videntur illi subiecta. Siquidem in eo, rationalium Prædicabilia. simul & irrationalium natura comprehenditur. Rursum magis speciale nomen est homo, quàm animal: rursum vir specialius est nomen, quàm homo, & viro specialius est, hic, aut ille vir, puta E Petrus, aut Paulus, aut Ioannes. An igitur quum subnumerationem dicunt, sentiunt communis vocabuli, in ea quæ subiecta sunt diuisionem? At non possum credere illos ad tantum stuporem deductos, vt dicãt deum omnium rerum velut communionem quandam esse verbo tantum intelligibilem, sed qui non habeat esse per substantiam, in subiecta diuidi, atque hinc subdiuisionem hanc & subnumerationem dici. Istud sanè ne insani quidem dixerint. Nam præter impietatem, etiam sermonem instituũt, cũ eo quod proponunt, pugnantẽ: propterea quòd quæ subdiuiduntur, eiusdem sunt essentiæ, cuius sunt illa à quo diuiduntur. Sed ob nimiam istorum absurditatem videmur oratione destitui, nec habere quibus verbis illorũ stultitiam reprehendamus, adeò vt mihi videantur etiam propter amentiam aliquid lucrifacere. Quemadmodum in corpora mollia cedentiaque non possis egregiam plagam F impingere, eò quòd obsistere contraque niti nõ queant: ita eos qui palàm insaniunt non possis forti iuuenilique redargutione percellere. Superest igitur, vt abominandam illorum impietatem silentio prætereamus. At nõ patitur silere me nec fratrum charitas, nec aduersariorũ improbitas. Quid igitur dicunt? Vide quanta sit in dictis illorum arrogantia. Nos, inquiunt, profitemur, ijs qui honore pares sunt conuenire connumerationem: ijs verò qui inferioris sunt cõditionis, subnumerationem. Et istud cur tandem dicitis? Neque enim intelligo vestram peregrinam sapientiam. An quod aurũ auro connumeratur, plumbum

bum verò non item erit connumerari dignum: sed ob materiæ vilitatem subnumerabitur auro? Tantamque vim tribuitis numero, vt is vel rerum vilium dignitatem attollere, vel pretiosarum rerum maiestatem deijcere valeat. Ergo rursus aurum pretiosis lapidibus subnumerabis, atque in his ipsis elegantioribus ac maioribus subnumerabis minus lucidos ac minores. Sed quid non dicant, qui ad nihil aliud vacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum aliquid noui? Posthac cum Stoicis & Epicureis nominentur qui docent impietatem. Quæ nanque vel possit fieri rerum A viliorũ ad pretiosiores subnumeratio? Aereus obolus, aureo stateri quomodo subnumerabitur? Quoniam non dicimus, inquiunt, duo possideri numismata, sed vnum & vnum. Vtrum igitur vtri horum subnumeratur? Nam vtrumque similiter profertur. Sed si quodque per se numeres, facis æqualitatẽ pretij eodem numerandi modo. Rursus si ea cõiungas, eandem facis dignitatem, vtrũque alteri connumerãs. Quòd si quidquid in numerando posteriore loco posueris, id habebit subnumerationẽ, numerãti in manu est, ab æreo numismate numerationem incipere. Sed imperitiam redarguere supersedeamus, & ad ea quæ ad rem pertinent, orationem vertamus. Etiam ne filium dicitis subnumerari patri, ac spiritum filio, an soli spiritui tribuitis subnumerationẽ? Etenim si filium subnumeratis, rursus in eiusdem impietatis sermonẽ reciditis, videlicet in disparilitatem essentiæ, in dignitatis deiectionẽ, in natiuitatem tempore posteriorem: breuiter in omnes simul blasphemias contra vnigenitum vnico isto verbo reuolui declarabimini: quibus contradicere B prolixius est, quàm vt huic conueniat festinationi, præsertim quum alias alijs in locis istorum impietas à nobis pro viribus refutata sit. Quòd si soli spiritui putant conuenire subnumerationem, discant spiritum simul eodem modo pronuntiari cum domino, quo modo filius pronuntiatur cũ patre. Nomen enim patris filij & spiritus sancti, similiter æditum est. Itaque quemadmodum se habet filius ad patrem, ita ad filium sese habet spiritus, iuxta verbi dei ordinem in baptismo traditum. Quòd si spiritus filio iunctus est, filius autem patri, liquet & spiritum adiungi patri. Quem igitur locum habet, vt dicant alterum cõnumerari, alterum subnumerari, quum in vna eademque serie nomina sint ordinata. In summa porrò, quę res ex omni rerum genere, à sua ipsius natura excidit dum numeratur, ac nõ potius quę numerãtur, talia perseuerãt, qualia condita sunt ab initio. Ceterum numerus adhibetur à nobis, C vt signũ quo declaratur multitudo eorũ de quibus agimus. Nam corpora quędam numeramus, quędam metimur, quædam libramus: & quorum continua est natura, ea mensura comprehendimus: quorũ discreta, ea numero subijcimus, nisi quòd quæ subtilia sunt, ea rursus fiunt etiã mensurabilia. Porrò quę grauia sunt, libræ momento discernimus. Non itaque quoniam ijsdem signa ad significationẽ quãtitatis excogitauimus, protinus etiã naturam eorum quæ significantur immutauimus. Quemadmodũ igitur quæ libra expendimus, ea non sublibramus inter sese, etiã si vnum sit aurum, alterũ stannum, neque submetimur, quæ mensura dijudicantur: ita nec ea quæ numerantur, vllo modo subnumeramus. Quod si in ceteris nihil est, quod subnumerationem recipiat, qua fronte dicent spiritui competere subnumerationem. Sed isti circa ethnica insanientes, existimant dignitates quæ gradibus distant, aut iuxta naturæ submissionem sunt inferiores, ijs conuenire subnumerationem.

Reditus.

QVOMODO IN PROFESSIONE trium personarum pium monarchiæ dogma seruamus, vbi & eorum qui dicunt spiritum subnumerari refutatio.

D

CAPVT XVIII.

Cvm patrem & filium & spiritum sanctum traderet Dominus, non simul cum numero tradidit, non enim dixit. In nomine primi, secundi, ac tertij: neque, in vno, duobus, aut tribus: sed per sancta nomina fide ad salutem perducente cognitionem largitus est. Itaque quòd nos saluos facit, fides est. Numerus verò signum declarans quantitatem eorum de quibus loquimur, ab hominibus excogitatus est. Sed qui vndiquaque sibi ipsis noxias contrahunt, etiam numerandi facultate aduersus fidem abusi sunt. Alij verò qui ceteris in rebus nihil immutãt propter additum numerum in diuina natura venerantur numerum, E nec ob id honoris modum paracleto debitum transgrediuntur. Sed ô sapientissime, sint maximè supra numerum, quæ non possumus assequi, quemadmodum prisca Hebræorum pietas proprijs ac peculiaribus notis ineffabile nomen dei figurabat, atque hinc in omnibus excellentiam commendabat. Quòd si & numerus adhibendus est, nequaquam est in hoc deprauanda veritas. Aut enim silentio honorantur ineffabilia, aut piè numerantur sancta. Vnus deus & pater, & vnus vnigenitus filius, & vnus spiritus sanctus. Vnamquanque personam singulariter efferimus: ceterum vbi numerandum est, haudquaquam indoctè numerãdo, eas proferimus, quasi plures deos intelligamus. Neque enim iuxta compositionem numeramus, ab vno ad plura facientes incrementum, vt dicamus, vnum, duo, tria, neque primum, secundum, ac tertium. Ego enim deus primus, & ego posterior. Secundum autem deum nunquã antehac, ac ne hodie quidem audimus, F eò quòd deum ex deo adorantes, etiam proprietatem profitemur personarum, manemusque in vno principatu, non dissipãtes diuinæ naturæ rationem in multitudinem subdiuisam: eo quòd vnam in deo patre, & deo vnigenito, formam, vt ita loquar, contemplamur, inseparabili deitatis essentia vnitam. Filius enim in patre, & pater in filio: quãdoquidem hic talis est, qualis ille, & ille qualis hic: atque hac quidem in parte vnũ sunt. Itaque iuxta personarum proprietatẽ, vnus sunt & vnus: at iuxta communem naturam, vnum sunt ambo. Quomodo igitur si vnus & vnus sunt, nõ sunt duo dij? Quoniam rex dicitur regis imago, non

non autem duo reges. Neque enim potestas scinditur, neque gloria diuiditur. Quemadmodū autem principatus ac potestas nobis dominans vna est: sic & glorificatio quam illi deferimus vna est, non multæ. Itaque imaginis honor ad exemplar primum refertur. Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc illic natura filius: & quemadmodum apud artifices imitatio fit ad formam, ita in diuina incōpositaque natura, in communione

A deitatis est vnio. Vnus autem est & spiritus sanctus qui & ipse per se profertur, ac per seipsum complet super omnia glorificandam ac beatam trinitatem: cuius cū patre & filio cōsortium satis illud declarat, quod in turba creaturarum positus nō est, sed solitariè profertur. Neque enim vnus est è vulgo, sed quemadmodum vnus est pater, vt vnus filius: ita & vnus est spiritus sanctus, à creaturarum natura tantum semotus, quātum par est solitarium à rebus cōpositis ac multitudinem habentibus abesse. Patri verò in tantum vnitus est, quantum consortij habet vnitas cum vnitate. Sed nec hinc solum probatur naturę communio: verum illinc quoque, quod ex patre esse dicitur, nō sic à patre veniens, quemadmodum ex deo sunt omnia, neque per generationem quemadmodū filius, sed tanquam spiritus oris eius, omnino tamen nec os membrum est, nec flatus resolubilis spiritus: sed os dei maiestas dicitur, & spiritus essentia viuens, sanctificationis auctor: vnde sic declaratur illius consortium, vt ineffabilis essentiæ modus seruetur. Quin & Christi spiritus dicitur,

B tanquā illi natura coniūctus. Eoque si quis Christi spiritum non habet, hic non est eius. Vnde solus spiritus dignè glorificat dominū. Ille, inquit, me glorificabit: non vt natura generabilis, sed tāquam spiritus veritatis, dilucidè in se ipso declarans veritatem, & tanquā spiritus sapientię Christum, qui est dei virtus ac dei sapientia, in sua magnitudine incōprehensibilem. Denique tanquam consolator in seipso exprimit, cōsolatoris à quo missus est bonitatem, & in sua propria dignitate eius à quo processit, maiestatem illustrat. Est igitur gloria, alia quidem naturalis, veluti gloria solis est lumen: alia gloria aliunde veniens: alia ex

Ioan.14. proposito, quæ iudicio defertur pro meritis. At hæc rursum gemina est. Filius, inquit, glorificat patrem, & seruus Dominum suum. Ex his dua-

Ioan.17. bus, ea quæ seruilis est à creatura defertur: altera verò quæ, vt ita loquar, contubernalis est, à spiritu præstatur, quemadmodū de se ipso dixit, Ego

Ioan.16. Ioan.17. te glorificaui super terrā, opus perfeci quod dedisti mihi vt facerem. Sic & de paracleto dictum est, Ille me clarificabit, quonia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Et quemadmodū filius glo-

Mat.12. rificatur à patre, quū ait, Et glorificaui, & in æter-

C num glorificabo: sic glorificatur spiritus per consortiū quod habet cum patre & filio, & per vnigeniti testimonium, dicentis: Omnis blasphemia remittetur vobis hominibus, sed in spiritum blasphemia non remittetur. Quum autem per vim illuminatricem intendimus oculos in pulchritudinem imaginis dei inuisibilis, perque hanc subuehimur ad pulcherrimum spectaculum archetypi, ibi videlicet adest inseparabiliter, cognitionis spiritus, vim imaginis speculatiuā in sese præbens, iis qui veritatis contemplatione delectantur, non foris ostendens, sed per seipsum inducens ad agnitionem. Quemadmodum enim nemo nouit patrem nisi filius: sic nullus potest dicere Dominum Iesum: nisi in spiritu sancto. Non 1.Cor.12. Ioan.4.
dixit, Per spiritum, sed In spiritu. Et, Spiritus est deus: & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: sicut scriptum est, In lumine tuo Psal.35.
videbimus lumen: hoc est, in illustratione spiritus videbimus lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum. Itaque in D
seipso ostendit vnigeniti gloriam, & veris adoratoribus in se ipso dei cognitionem præbet. Proinde via ad dei cognitionem est ab vno spiritu, per vnum filium ad vnum patrem. Ac rursus natiua bonitas, & naturalis sanctimonia, & regalis dignitas à patre per vnigenitum ad spiritum sanctum permanat. Ad hūc modū & personas profitemur, nec pium monarchiæ dogma labefactatur. Ceterum qui subnumerationem ponunt dicentes, primum, secundum, ac tertium, sciant sese deorum multitudinem, iuxta gentium errorem, in illibatam Christianorum de deo professionē inducere. Ad nihil enim aliud tendit subnumerationis dolosa inuentio, quā vt profiteamur, deū primum, secundum ac tertium. Sed nobis sufficit à Domino præscriptus ordo, quem qui confundit nō minus peccabit, quàm peccat istorum impietas. Quod ergo naturalis communio nequaquam dissoluitur modo subnumerationis, satis dictum est. Sed concedamus pertinaci & inaniter sapienti, donemusque per subnumerationem spiritus significari quiddā alio posterius. Videamus quid ex hoc sermone consequatur. Primus, E 1.Cor.15. Ibidem.
inquit, homo de terra terrenus, secundus homo de cælo. Et alibi, Non primum, inquit, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Ergo si primò subnumeratur secundum, id quod subnumeratur vilius est eo cui subnumeratur. Ita iuxta vos, vilior est homo spiritualis animali, & cælestis homo vilior est terreno.

ADVERSVS EOS QVI *dicunt non esse glorificandum spiritum.*

CAPVT XIX.

ONEMVS ista, inquiunt, at ea gloria nullo pacto debetur spiritui, vt à nobis hymnis sit attollendus. Vnde igitur probaturi sunt spiritus dignitatem, omnem intellectum superantem, si F
patris & filij communio visa est istis parum grauis ad testificandum, attamen possumus, & ad ea quæ nominibus significantur respicientes, & ad operationum magnitudinem, & ad operationum quam in nobis, immo quam erga creaturam omnem suppeditat, naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem demonstrare. Quatenus igitur mente tenetur, spiritus dictus est, quemadmodnm spiritus dicitur deus, & spiritus vultus nostri, Christus Dominus. Sanctus dicitur, quemadmodum sanctus pater, & sanctus filius. Creaturæ siquidem aliunde inducta

de inducta est sanctimonia: at spiritui sanctitas est consummatiua naturæ. Ideoque non sanctificatur, sed sanctificat. Bonus item dicitur sicut pater, & bonus, is qui bonus ex bono natus est, cui bonitas est ipsa essentia. Rectus dicitur, vt rectus Dominus, & rectus Deus noster, eo quod per se sit ipsa virtus & ipsa iustitia, quæ se non potest nec in hac partem, nec in illam flectere, propter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, consolator, dicitur spiritus, quemadmodum & vnigenitus: sicut ipse dixit, Ego rogabo patrem meum, & dabit vobis alium paracletum. Hoc pacto communia sunt nomina patri, filio, & spiritui sancto, quæ appellationes competunt illis iuxta naturæ consortium. Nam vnde alioqui? Rursum spiritus principalis, & spiritus veritatis, & spiritus sapientię dictus est. Spiritus diuinus qui fecit me. Et Beselehel, inquit, impleuit deus spiritu sapientiæ & intellectus & scientiæ. Huiusmodi igitur nomina, & pręclara sunt & magnifica, nec ob id declarant inter personas esse vllam excellentiam, quod quidem attinet ad gloriam. Operationes verò partim ineffabiles sunt ob magnitudinē, partim innumerabiles ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea quæ fuerunt ante secula? Quales erant illius operationes ante creaturā intelligibilem? Tum quàm multa ab illo erga creaturam beneficia? Ad hæc quæ potestas ad ventura secula? Erat enim, & præerat, & simul aderat cum patre & filio ante secula, vt etiam si quid cogitaris ante secula, hoc tamen reperias spiritu esse posterius. Quòd si creaturam reputes, consolidatæ sunt cælorum virtutes à spiritu, sic, vt consolidationem intelligas firmitatem, qua non possunt à bonis excidere. Etenim quod Deo coniunctæ sunt, quodque ad malitiam verti non queunt, quodque in beatitudine nihil desiderant virtutes, id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est, spiritus præcurrit. In carne fuit aduentus, & spiritus inseparabilis. Operationes virtutum sunt, sunt dona sanationum, sed per spiritum sanctum. Dæmones expulsi sunt, sed in spiritu Dei. Diabolus spoliatus est imperio, sed intus præsente spiritu. Peccatorum facta est remissio, sed in gratia spiritus. Abluti estis, sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu sancto. Conglutinatio cum deo à spiritu est. Misit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater: Resurrectio mortuorū à spiritu est. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Siue quis creaturam accipiat, de extinctorum reuiuiscentia, an non magna spiritus operatio, quæ suppeditat nobis vitam ex resurrectione, & ad spiritualem illam vitam animas nostras transcribit. Siue creaturę nomine intelligantur, qui hic à peccato recedentes, ad id quod optimum est transformati sunt: nam ita quoque nōnunquam vsurpatur, iuxta scripturæ consuetudinem, velut quum Paulus dicit, Si qua in Christo noua creatura. Et renouatio quę hic fit, & à terrena mortalique vita ad cælestem conuersationem transmutatio, quæ fit per spiritum, ad summā admirationem subducit animos nostros. In his vtrum metuere debemus, ne dignitatem immodicis honoribus transgrediamur: an contra, ne cogitationem de spiritu nostram ad humilia deprimamus, etiam si videamur maxima de eo loqui, quæ quidam humana mente concipi, humanaque lingua proferri possunt. Hæc dicit spiritus sanctus, sicut, Hæc dicit Dominus: Descende, & ambula cum illis, nihil dijudicans, quoniam ego misi illos. Num hæc sunt humilis aut aspernandi verba? Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersiuit illos. Num seruus ita loquitur? Et Esaias, Dominus misit me, & spiritus eius. Et, Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos. At ne rursus mihi deductionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc opus etiā dei esse testatur verbum. Deduxisti, inquit, sicut oues populum tuum. Et, Abducens velut ouem Ioseph. Deduxisti, inquit, eos in spe, & non timuerunt. Proinde quum audieris: Quum venerit paracletus, ille vos commonefaciet omnis veritatis: cogita deductionem, sicuti doctus es, ne calumnieris intellectum. Quin & interpellat, inquit, pro nobis. Itáne quantum supplex est infra beneficij auctorem, tantum spiritus iuxta dignitatem excidit à deo? At tu nondum audisti de vnigenito, quòd is est in dextra dei, & interpellat pro nobis. Num ideo quòd spiritus est in te, si tamen omnino in te est, aut quòd nos excæcatos, ad eligendum id quod vtile est, docet, deducitque, ideo pia ac diuina gloria illum mulctabis? Nam isthuc profectò extremæ sit ingratitudinis, benemerentis humanitatem vertere in occasionem ingratitudinis. Nolite igitur contristare spiritum sanctum, audite quid dicat primitiæ martyrum Stephanus, inobedientiam ac rebellionem exprobrans populo. Vos, inquit, semper spiritui sancto resistitis. Et rursum Esaias. Prouocauerunt spiritum sanctum, & versus est illis in inimicitiam. Et alibi, Domus Iacob prouocauit spiritum Domini. An hæc non declarāt potentiam cum auctoritate coniunctam, iudicio legentium permitto. Eos qui hæc audiunt, quas tandem opiniones oportet animo concipere? An tanquam de instrumento, deque obediente, & parem honorem cum creatura sortito, denique nobis conseruo? an grauissimum est vel dicto tantum hanc blasphemiam subire piorum aures animosque? Seruum appellas spiritum? Sed seruus inquit, non nouit quid faciat Dominus ipsius. Spiritus autem non aliter nouit quæ sunt Dei, quàm spiritus hominis nouit quæ sunt hominis.

[Margin notes: Ioan. 14. — Exod. 31. — 1. Cor. 6. Rom. 8. — Psal. 103. — 2. Cor. 5. — Act. 13. — Act. 13. — Esa. 48. — Psal. — Ioan. 14. — Act. 7. — Esa. 63. — Ioan. 15.]

ADVERSVS EOS, QVI DIcunt Spiritum nec in seruili, nec in herili conditione esse, sed in libertate.

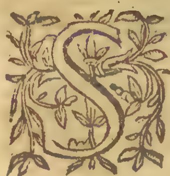
CAPVT XX.

NEQVE

NEQVE seruus, inquiunt, neque dominus, sed liber. O mirum stuporem, ô miserandam audaciam ista loquentium. Quid amplius deplorem, vtrum inscitiam an blasphemiam istorum, qui de deo dogmata humanis exemplis corrumpunt, & quæ est in rebus hominum consuetudo, per quam dispar est dignitatum excellentia, eam ad diuinam & ineffabilem naturam accommodare nituntur, haud reputantes apud homi- A nes quidem nullum esse natura seruum. Aut enim qui viribus pressi sunt, sub iugum seruitutis inducti sunt, velut in bello capti: aut ob paupertatem in seruitutẽ adacti sunt, velut Aegyptij Pharaoni: aut iuxta sapientiam quandam & arcanam dispẽsationem, qui inter filios deterrimi sunt, parentum voce, sapientioribus ac melioribus in seruitutem addicti sunt, sed quã haudquaquã cõdemnationem, sed beneficium potius duxerit æquus rerum æstimator. Nam qui ob sensus inopiam, non habet in sese id quod natura imperat, huic expedit in alterius esse potestate: vt dũ potentioris prudentia gubernatur, similis sit currui qui aurigam recepit, aut naui quæ nauclerum habet clauo assidentẽ. Hanc ob caussam Iacob Dominus Esau ex benedictione patris factus est, vt stultus à sapiente, vel inuitus beneficio afficeretur, quippe non habens proprium curatorem, videlicet mentem. Et Chanaã filius seruus erat fratribus suis, quoniam indocilis erat ad virtutem, quod imprudentem haberet patrem, videlicet Cham. Ad hunc quidem modum hic fiunt serui. B Liberi verò sunt, qui effugerũt paupertatem, aut bellum, aut qui aliorum cura non egent. Itaque quãuis hic herus, ille seruus appelletur, omnes tamen vel quia sumus eiusdẽ inter nos honoris, vel quia sumus creatura illius qui fecit nos, conserui sumus. Illic porrò quid potes è seruitute eximere? Simul vt nati sunt, additum est, vt seruitutem seruiant. Sibi quidem inuicem non imperant, eo quòd cælestia expertia sint vsurpationis, deo tamen subiecta omnia, ac tanquam Domino debitum timorem, ac tanquã conditori debitam gloriam persoluunt. Filius enim honorat patrem, & Malach.1. seruus metuit Dominum suum. Et ex his duobus alterum omnino Deus à nobis requirit. Nam si pater, inquit, sum ego, vbi est honor meus? Si Dominus sum ego, vbi est timor meus? Alioqui vita hæc fuerit omnium maximè miserabilis, nisi subdita sit prouidentiæ diuinæ. Cuiusmodi sunt virtutes desertrices, quæ quod ceruicem erexerunt aduersus deum omnipotentem, excutiunt seruitutem, non quòd taliter conditæ sint, sed quòd subditæ non sint ei, à quo conditæ sunt. Quomodo igitur appellas liberum? Qui regis imperio non obtemperat? Qui nec in alterum principatum gerere nouit, nec principi parere sustinet? At nec est istiusmodi natura in rebus conditis, & talem imaginari euidens est in spiritum impietas. C Quòd si spiritus creatura est, nimirum seruit cum ceteris omnibus. Omnia enim, inquit, seruiunt tibi. Si supra creaturam est, regni quoque consors est.

TESTIMONIA E SCRIPTVris spiritum appellari dominum.

CAPVT XXI.

SED quid opus est ex rebus humilibus pugnantes, verbis turpiter parare victoriam, quum liceat citandis grauioribus testimonijs irrefutabilem gloriæ sublimitatem declarare? Quod si proferremus ea quæ scriptura nos docuit, forsitan ma- D gno vehementique clamore vociferantes, & auribus obturatis lapides tollent, aut quidquid fortè occurrerit, in arma vertentes isti qui repugnant spiritui, in nos irruerint. Sed non est nobis incolumitas anteponenda veritati. Inuenimus igitur apud Apostolum, in epistola ad Thessalonicenses secunda, Dominus autem dirigat corda Cap.2. nostra, in dilectionem dei, & in sustinentiã Christi. Quis est dominus inducens in dilectionẽ dei, & in sustinentiam pro afflictionibus Christi. Respondeant nobis, qui spiritũ in seruitutem adigunt. Siue enim de patre fiat sermo, omnino dici poterit, Dominus vos dirigat in dilectionẽ sui, siue de filio, addi poterit, in suam ipsius sustinentiam. Quærãt igitur quęnam sit alia persona, quã 2.Thess.3. domini vocabulo deceat honorari. Huic affine est illud, quod alibi positũ est: Dominus vos impleat, & abundare faciat charitate, in vos inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmandum corda vestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram deo & patre nostro in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus E sanctis suis. Quem dominum optat coram deo & patre nostro in aduentu domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda cõfirmata in sanctitate constabilire? Respondeant nobis qui cum ministratorijs spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant spiritum sanctum. At non habent quod respondeant, quapropter audiant & aliud testimonium, euidenter spiritum sanctum appellans dominum. Dominus, inquit, spiritus est. Et rursum. Tan- 2.Cor.3. quam à domino spiritu. Ne verò vlla relinquatur occasio contradicendi, ipsum Apostoli sermonem recitabo: Vsque ad hodiernum, inquit, diem, idem velamẽ in lectione veteris testamenti manet non reuelatũ, quod in Christo abrogatur. Quum autem cõuersus fuerit ad dominum, tolletur velamen. Dominus autem spiritus est. Quur hoc dicit? Quoniã qui nudæ intellectui literę assidet, & illic circa legales obseruationes occupatus est, Iudaica literæ intelligentia quasi velo tectum habet cor: & id accidit illi eo quòd ignoret corporalem legis obseruationem in aduentu F Christi abolitam esse, iam figuris ad veritatem translatis. Euanescunt enim lucernæ solis aduentu. Et cessat lex, ac prophetæ silẽt simul vt illuxit veritas. Attamen qui potuit ad profunda legalis intellectus oculis penetrare, ac discussa legis obscuritate ceu velamento introire ad arcana, hic imitatus est Mosen, in hoc quòd cum deo loquens sustulit velamen, & ipse se conuertens à litera ad spiritum, vt velamini quod impositum

situm est super faciem Mosi respondeat legalium doctrinarum obscuritas: conuersio autem ad dominum respondeat spirituali intelligentiæ. Ergo qui in lectione legis aufert literam, conuertit sese ad dominum. (Dominus autem nunc hic spiritus dicitur) ac similis redditur Mosi per illustrationem dei, qui faciem habet glorificatam. Sicut enim quę iuxta floridos colores posita sunt, è splēdore promanante colorantur & ipsa: sic qui euidenter intendit oculos in spiritū, ex illius gloria quodā modo transformatur vt fiat illustrior, dū
A veritate à spiritu promanāte ceu luce, corde illuminatur. Et hoc est transformari à gloria spiritus ad propriam gloriā, haud parce, neque tenuiter, sed in tantum quantum par est illustrari eum qui à spiritu illuminatur. Non vereris, ô homo Apostolum dicentem, Templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis. An scriptura admisit vnquā vt seruile domicilium appellatione templi hono-
1. Cor. 13. raret? Quid ille qui scripturam diuinitus inspiratam appellat, eo quòd afflatu spiritus scripta sit, num contumeliosis & spiritū attenuantibus verbis vsus est?

CONFIRMATIO NATVRALIS *spiritus communionis, eo quòd æquè ac pater & filius incomprehensibilis est.*

CAPVT XXII.

On solum autem ex hoc quòd easdem habet appellationes, & in operationibus consors est patri & filio, dilucet naturæ illius
B excellentia, verum etiam ex eo quòd pariter atque ille incomprehensibilis est intellectu. Quæ enim de patre loquitur, quòd sit supra cogitationem humanam, quæque de filio, eadem dominus & de spiritu sancto dicit, Pater iuste, mundus te non cognouit, inquit filius: mundum hic appellans non eum qui constat è cælo & terra, sed in syncerissimam innumerisque mutationibus ob-
Ioan. 14. noxiam vitam. Ac de seipso loquens, Adhuc modicum, inquit, & mundus me non videbit, vos autem videbitis me: rursus hic eos qui materiali carnalique vita deuincti sunt, & oculis tantum expendunt veritatem, mundum appellans: qui quoniam non credebant resurrectionem, non amplius oculis cordis visuri erant dominum nostrum. Hæc autem eadem dixit & de spiritu, Spi-
C ritum, inquit, veritatis mundus non potest accipere, neque videt illum, neque nouit eum, vos autem nouistis illum, quòd apud vos manet. Carnalis siquidem homo mentem habens ad contemplationem minus exercitatam, aut in affectu carnis velut in cœno defossam gerens, non potest ad spirituale lumen veritatis attollere oculos. Quapropter mūdus, hoc est, carnis cupiditatibus dedita vita, velut oculus imbecillis non ferens solis radios, spiritus gratiam non recipit. At dominus collaudatis discipulis quod mundę essent vitę ob doctrinam ipsius, dat iisdem, vt ad speculationem contemplationemque spiritus sint idonei. Nunc,
Ioan. 15. inquit, vos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum vobis. Vnde mundus non potest illum capere, eo quod non videt illum. Vos autem nouistis eum, quoniam apud nos manet. Eadem dicit & Esaias, Qui stabiliuit terram, & quæ in ea sunt, deditque spiritum populo qui est super illam & spiritum calcantibus eam. Nam qui conculcant terrena, iisque superiores euaserunt, digni prædicati sunt dono sancti spiritus. Proinde de spiritu quem mundus capere non potest, sed à solis sanctis per cordis puritatem videri potest, quid aliud iudicandum est quàm omnis generis honores illi competere? Reliquæ virtutes omnes in loco circunscriptæ esse creduntur. Nam angelus qui astabat Cornelio, non erat in eodem loco, quo quum astaret Philippo. Neque qui loquutus est Zachariæ ab altari, per idem temporis etiam in cælo suam implebat stationem. At spiritus simul & in Abacuch operatus, & in Daniele D
in Babylonia creditus, & in catarrhacta fuit cum Hieremia, & cum Ezechiele in Chobar. Spiritus Psal. 138. Aggæi
enim domini repleuit orbem terrarum. Et, Quò ibo à spiritu tuo? & à facie tua quò fugiam? Et Propheta. Quoniam ego, inquit, vobiscum sum, dicit dominus. Et, Spiritus meus stat in medio vestri. Eum verò qui vbique est, qui deo præsens est, cuius esse naturæ credere oportet? Vtrum omnia complectentis an particularibus arctatæ locis? Qualem esse naturam angelorum dei filius demonstrauit. Verum hoc nequaquam dicturus es. Igitur qui natura dominus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, hunc non efferemus, non glorificabimus?

E

SPIRITVS GLORIFICATIOnem *esse enumerationem eorum quæ illi adsunt.*

CAPVT XXIII.

Go verò nihil aliud intelligo gloriam, quàm commemorationem mirabilium quæ illi adsunt. Itaque aut isti interdicent nobis, ne prorsus mentionem faciamus bonorum quę ab illo accepimus, aut omnino ea quæ illi adsunt commemorasse, est summam glorificationem implesse. Nam ne patrem quidem domini nostri Iesu Christi, & vnigenitum illius filium aliter glorificare possumus, quàm pro virili nostra illius prodigia recensendo.

REDARGVTIO ABSVRDITA- F *tis eorum qui non glorificant spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis gloriosa sunt.*

CAPVT XXIIII.

Ta ne gloria & honore coronabitur plebeius homo. Et gloria, & honor, & pax homini facienti bonum in promissis reposita sūt. (Est autem peculiaris Israëlitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio, & gloria, & cultura. Et suam ipsius gloriam quandā cōmemorat

morat psalmorum cantor. Exurge gloria mea. Et rursus, Gloria solis, lunæ, & stellarum. Iuxta Apostolum vero administratio iudicij fiet cũ gloria.) Itaque quum tam multa sint quæ gloria potiuntur, vis spiritum vnum ex omnibus ingloriũ esse? Et tamẽ ministratio, inquit, spiritus est in gloria. Qua igitur fronte facitis illum indignum gloria? Et magna est gloria iusti, iuxta psalmodiam, Magna est gloria eius in salutari tuo. Et rursus. Timẽtes autem dominum glorificabit. At gloria spiritus iuxta tuam opinionem nulla est. An nõ igitur euidens periculum est, talibus dictis ineuitabile crimen in sese accersere? verum homo qui saluus fit per iustitiam operum, plurimum absit ab eo, vt spiritum debita gloria fraudet. Sit inquiunt, glorificandus, at non cum patre & filio. Et qui cõsentaneum est rationi, alium locum imaginatione designare spiritui, eo relicto quem statuit dominus, & glorię consortio spoliare, eum qui vbique coniunctus est diuinitati, in professione fidei, in baptismate redemptionis, in operatione virtutũ, in inhabitatione sanctorum, in donis ad obedientiam conferentibus. Neq; enim est vllum donum absque sancto spiritu ad creaturam perueniens, quando nec simplex verbum in Christi laudibus quis possit dicere, nisi cooperante spiritu, quemadmodũ in euangelijs à domino & seruatore nostro didicimus. Esse qui hæc omnia neglexerint, & ignorata communione quæ est in omnibus patri & filio, distrahant spiritum, nescio an quisquã sancti spiritus particeps confictūrus sit. In quem igitur ordinem illum deportabimus? Creaturarũ? At vniuersa creatura seruit. Spiritus autem liber est, Vbi spiritus domini, ibi libertas. Atque quum multa sint quæ possim hic commemorare, quàm non conueniat spiritum sanctum annumerare rebus creatis, de his dicere supersedebo. Nam si incipiam pro argumenti dignitate, & quæ pro nobis faciunt, probationes adducere, & quæ ab aduersarijs obijciũtur diluere, prolixo sermone fuerit opus, loquacitateq; voluminis deterruero lectores. Eoque illis alteri tractatui reseruatis, propositis adhæreamus. Consideremus igitur singulatim. Natura bonus est spiritus, vt bonus pater, & bonus filius. Creatura vero per electionẽ eius qui bonus est, particeps est bonitatis. Nouit profunda dei: sed creatura, per spiritum accipit arcanorum reserationem. Viuificat vnà cum deo qui viuificat omnia, cumque filio qui dat vitam. Qui enim excitauit, inquit, Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per ipsius spiritũ qui habitat in vobis. Atque iterum. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis. Sed spiritus quoque viuificat. Ac rursum, Spiritus autem, inquit, vita per iustitiam. Quin & dominus testatur spiritum esse viuificum. Caro non prodest quidquam: Quomodo igitur eum à viuificandi potentia submouentes naturæ coniugemus, quæ ipsa vita egeat? Quis adeò cõtentiosus, quis adeo expers doni cælestis, & absque gustu bonorum dei verborum? Quis adeò à spe cælestium alienus, vt spiritum creaturę copulet à diuina natura distractum? In nobis, inquiunt, spiritus est tanquam donum dei. At donum nequaquã ijsdem honoribus afficitur, quibus is quis dedit. Donum quidem dei spiritus est, sed donum vitæ,

Psal.56.
1.Cor.3.
Psal.157.
2.Cor.3.
Roma.7.
Ioan.10.
Ioan.6.

Lex enim dicit, Spiritus vitæ liberauit te. Et donũ potẽtiæ. Accipietis virtutem spiritus sancti superuenientis in vos. An ob id contemnendus est? An non & filiũ pater dedit hominibus? Qui, inquit, proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non vnà cum eo omnia nobis donabit? Et alibi. Vt sciamus quæ à deo nobis donata sunt: de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, an non Iudaicam ingratitudinem amentiamq; superarũt, qui excellentiam diuinæ bonitatis vertunt in insultũ blasphemiæ. Accusant enim spiritum, quod nobis dat fiduciã deum appellandi patrẽ nostrũ. Emisit enim deus spiritũ filij sui in corda nostra clamãtem, abba pater, vt spiritus vox propria fiat eorum qui acceperunt.

Actuum.1.
Roma.8.
1.Cor.1.
Roma.8.

QVOD SCRIPTVRA HAC SYLlaba In, pro Cum, vsa sit: vbi & In, idem pollere quod Cum.

CAPVT XXV.

Vi sit igitur, inquiunt, vt scriptura nequaquã tradat spiritum glorificari cum patre & filio, sed studiose vitet ne dicat, cũ spiritu. Sed maluit eum glorificari in deo: quasi hoc iudicarit congruẽtius. At ego nequaquam dixerim hanc syllabã In, significare sensum minus honorificum, immo potius si sanè accipiatur, ad maximã spiritus celsitudinẽ erigere mentẽ, quandoquidẽ obseruauimus hanc frequenter vsurpari pro Cum. Quod genus est illud, Ingrediar domũ tuam, in holocautomatibus: pro eo quod erat, cũ holocautomatibus. Et, Eduxit eos in argento, & auro. Item illud, Egredietur deus in virtutibus nostris, aliaque huius generis innumerabilia. Omnino lubens ab ista noua sapientia didicero, qualem glorificationẽ Apostolus absoluerit per hanc dictionem In, iuxta formã quam isti nunc è scriptura proferunt. Nequaquam enim inuenimus dictum, Tibi patri honor & gloria per vnigenitum tuum in spiritu sancto. Qui sermo modo istis vsitatior est ipsa, vt ita loquar, respiratione. Horum enim singula separatim inuenire licet, coniunctim posita in tali ordine nequaquam poterũt ostendere. Itaque si exactè vrgent ea quæ in scripturis habentur, ostendant vnde ista dicant. Quod si concedunt consuetudini, ne nobis facessant negotium. Nos enim ambas dictiones, è fidelium vsu mutuati, ambabus vtimur: glorificationem quidem ex æquo per vtrãmque impleri persuasi: eis vero qui deprauant veritatem, magis obturari os credimus proposita dictione: quæ quum vim habeat scripturis congruentem, non est amplius ad contraria accommodabilis. Est autem hæc, cui nunc ab istis contradicitur, quæ pro Et, coniunctione sumitur. Nihil enim refert vtrum dicas, Paulus & Siluanus & Timotheus, an Paulus cum Timotheo & Siluano. Nominum enim connexio, vtraque pronuntiatione similiter seruatur. Itaque si quum dominus dixerit, Patrem & filium & sanctum spiritum: ipse dicam, Patrem & filium cum spiritu sancto:

Psal.104.

sancto: nihil diuersum dixero, quod ad sententiæ vim attinet. Porrò per præpositionem connecti nomina, multis argumentis probari potest. Gratia, inquit, domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communio spiritus sancti. Ac rursum, Obsecro vos fratres per dominũ nostrũ Iesum Christum, & per charitatẽ spiritus. Itaque si pro coniunctione Et, voluerimus vti præpositione Cum, quid differentiæ fecerimus? Ego sanè non video, nisi quis iuxta frigidam grammaticem, coniun-
A ctionem tanquam copulatiuam, ac maioris vnionis declaratiuam præferens, præpositionem reijciat, quasi non obtineat parem vim. Sed si hactenus de his esset nobis cõtrouersia, haudquaquam multis verbis opus esset nobis ad respondendũ. Nunc verò neque de syllabis, neque de hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus iuxta vim ac veritatem maximo inter se discrimine dissidentibus. In quibus quum indifferens sit syllabarum vsus, isti has quidem, vt in scripturis repertas inducere, illas vero ab ecclesia submouere moliũtur. Ego vero tametsi primo statim auditu euidens sit vtendi libertas, attamen etiam rationem reddam iuxta quã patres nostri non otiosè simul amplexi sint & huius præpositionis vsum. Nam præterquàm quod hæc syllaba Et, idẽ valens refellit Sabellij malitiam, & similiter atq; illa personarum proprietatem declarat, velut, Ego & pater veniemus, Ego & pater vnum sumus: eximiũ habet sempiternæ communionis, & cum deo cõiunctionis testimonium. Nam qui dixit, cum patre filium esse, simul & personarum proprietatẽ
B & inseparabile cõsortium expressit. Quod idem fit in rebus humanis, in quibus Et, cõiunctio, declarat operationis consortium: at prępositio Cũ, significat etiam communionem. Quod genus est, Nauigarunt in Macedoniã Paulus & Thimotheus, sed & Tychicus & Onesimus missi sunt Colossensibus. Ex his discimus illos rem eandem fecisse. Ceterum si audierimus, connauigarunt, & collegæ missi sunt, etiam illud addiscimus, eos actionem pariter operatos esse. Ita Sabellij errorem destruens hæc vox vt non alia æquè, addidit illis & diuerso impietatis genere insanientes. De his loquor, qui temporalibus interuallis filium à patre, & spiritum sanctum à filio distrahunt. Cui sensui maximè repugnat syllaba Cum, eo quòd Cũ, coniunctionem inter sese communicantium exprimit, velut simul nauigantium & simul inhabitãtium, aut quiduis aliud cõmuniter perficientiũ. At prępositio In, declarat relationem ad id in quo sunt operantes. Siquidem quum audimus Innauigant, aut Inhabitant, protinus cogitamus schapham, aut domum. Itaque iuxta communẽ vsum harum syllabarum talis est inter ipsas differentia,
C aut si quid amplius inuenire possit à studiosis. Neq; enim mihi vacat de ratione syllabarum exquirere. Quoniam igitur demonstratũ est præpositionem Cum, significantissimè reddere coniunctionis intelligentiam, sit vobis si videtur fœderata, ac desistite atrox, & indenuntiatum bellum cũ illa gerere. Attamen quanquam ea vox adeò boni ominis est, si cui cordi est per syllabam Et, glorificando cõnectere nomina, sicut in Euangelijs de baptismate didicimus, patrem & filium & spiritum sanctum, ita fiat, nemo contradicturus est.

Hac conditione deponamus arma. Sed isti citius abiecerint linguas, quàm hanc vocem recipiant. Hoc igitur est, quod nobis indenuntiatum & irreconciliabile bellum excitat. In spiritu, inquiunt, sancto, danda est gloria deo, non ipsi spiritui: ac mordicus hanc vocem In, velut humilem addunt spiritui. De qua non inutile fuerit prolixius dicere. Quæ quum audierint isti, demirabor si nõ eam proditricem & ad spiritus gloriam vltrò transfugam pronuntiarint. D

QVOT MODIS DICITVR IN, *totidem modis de spiritu accipi.*

CAPVT XXVI.

Mihi consideranti quàm simplex ac breuis sit huius syllabæ pronuntiatio, tamen varia videntur quę per eam significãtur. Quot enim modis dicitur In, totidem modis inuenimus eã de spiritu conceptibus subseruire. Nã forma dicitur esse in materia, & potẽtia in eo quod est alicuius formæ capax, & habitus in eo qui secundũ illum affectus est, aliaq; huius generis multa. Itaq; quatenus spiritus sanctus vim habet perficiẽdi creaturam rationalem, absoluens illius fastigium formæ rationem obtinet. Nam qui iam non viuit secundum carnẽ, sed spiritu dei agitur, & filius dei nominatur, & conformis imagini filij dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernẽdi vis est in oculo sano, sic & operatio spiritus in anima purgata. Eoq; E
Paulus optat Ephesijs, vt oculos habeant illuminatos in spiritu sapientiæ. Et queadmodũ ars est in eo qui nactus est illam, ita gratia spiritus in eo qui recepit, semper quidẽ pręsens, at nõ perpetuò operãs. Nam & ars, potentia quidẽ est in artifice: actu vero tum, quum secundũ illam operatur: itidẽ spiritus, semper quidẽ adest dignis, sed operatur in illis iuxta vtilitatẽ, aut in prophetijs, aut in sanationibus, aut in alijs miraculorũ operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facilè mobiles: sic & in anima frequẽter est spiritus, ijs qui mẽte sunt instabili, ac facilè quã acceperant gratiã expellũt: qualis erat Saul, & septuaginta seniores filiorum Israël, præter Eldad & Modad: apud hos enim solos apparet mansisse spiritũ sanctum: & in genere, si quis est istis animi proposito consimilis. Item queadmodũ verbũ est in animo, interdũ vt in corde cogitatum, interdũ vt lingua prolatum, sic est & spiritus sanctus vel quũ testimoniũ præbet spiritui nostro, vel quum clamat in cordibus nostris Abba pater, vel quũ loquitur pro nobis iuxta id quod dictum est, Nõ vos estis qui loquimini, sed F
spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Iam quemadmodum totum est in partibus, intelligitur & spiritus esse in aliquo, iuxta donorum distributionem. Omnes enim inuicem sumus membra, sed habẽtes dona secundum gratiam dei quę data est nobis diuersa. Ea propter non potest dicere oculus manui, non opus habeo te, aut rursus caput pedibus, non est mihi vobis opus.

Modis In.

Ephes.

Ioann. 16

Sed omnia simul implet corpus Christi in vnitate spiritus, necessarium autem vtilitatem sibi inuicem reddunt ex donis: Deus posuit membra in corpore, vnumquodq; vt voluit. Membra eandem habent pro se mutuo solicitudinē, iuxta spiritualem communionem sensus qui ipsis communiter adest. Eoque si affligitur vnum membrum, similiter affliguntur omnia mēbra. Siue glorificatur vnum mēbrum, simul gaudent omnia mēbra. Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in spiritu, eo quòd omnes in vno corpore in vnum spiritum baptizati sumus.

A Porrò quod dictu mirum videbitur, nihilo tamē minus verum est, etiā veluti locus eorum qui sanctificantur, sæpenumero dicitur spiritus. Ostenditur nec hic sermo diminuere spiritum, sed glorificare potius. Nomina corporalia etiam ad spirituales intellectus, euidentiæ gratia frequēter trāsfert sermo diuinus. Obseruauimus igitur & psalmodum de deo loquentē, Esto mihi in deū protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. De spiritu vero, Ecce locus, inquit, apud me est, sta super petrā: quid aliud sentiens locum, quā visionem in spiritu, in qua quum esset Moses, potuit videre deum euidenter ipsi apparentē. Hic est locus veræ adorationis sempiternus. Attende, inquit, ne offeras holocautoma tuum in quouis loco, sed in loco quēcunq; elegerit Dominus deus tuus. Quod igitur est holocautoma spirituale? Sacrificium laudis. Quo in loco hoc offeremus? In spiritu sancto. Vbi hoc didicim⁹? Ab ipso Domino dicente, Veri adoratores adorabunt patrē in spiritu & veritate. Hunc locum quum vidisset Iacob, dixit, Dominus est in loco hoc. Itaq; spiritus verè locus est sanctorū. Sanctus itē & domicilium

B dicitur, spiritui seipsum præbens ad inhabitandū & templum eius appellatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, Coram deo, inquit, in Christo loquimur, ita Christus in Paulo, velut ait ipse, An experimentum quæritis qui loquitur in me Christi. Sic & in spiritu loquitur mysteria. Ac spiritus rursum loquitur in eo. In rebus ergo conditis ad hunc modum, multifariam varijsque rationibus dicitur spiritus inesse. Ceterum magis piū est, dicere cum esse cum patre, quàm inesse patri. Nam gratia ab eo manās habitante in ijs qui digni sunt, ac suas operationes in illis exercente, rectè dicitur inesse ijs qui sunt illius capaces. At illius subsistentia quæ fuit ante secula, nec vnquam desitura permanentia cum filio & patre considerata, sempiterna potentiæ & coniunctionis requirit appellationes. Propriè siquidem ac verè coësse dicitur, de ijs quæ sibi inuicem inseparabiliter ad sunt. Vt calorem ferro ignito inesse dicimus, & vnà simul cum ipso igni inesse. Itē corpori sanitatem inesse dicimus, vitam autem simul cum anima esse. Ergo vbi peculiaris & connaturalis atq; inseparabilis communio est, significātior vox est, quæ inseparabilis consortij cogitationem sugge-

C rit intellectui. Contrà, vbi intelligitur accidere cuipiā ab illo gratia, quæ & decedere possit, similiter & hic propriè vereq; inesse dicitur, etiā si in ijs, qui receperunt, sæpenumero propter affectus in bono perseuerantiam gratia illius permaneat. Proinde quoties peculiarem spiritus dignitatem intelligimus, cum patre & filio ipsum esse contemplamur. Vbi vero gratiam in ijs qui spiritus participes sunt sentimus, in nobis esse spiritū dicimus. Et quæ à nobis defertur glorificatio spiritu, non habet professionem dignitatis illius, sed nostræ ipsorum imbecillitatis confessionem, dum ostendimus, quòd nec idonei sumus à nobis ipsis glorificare, sed sufficientia nostra est in spiritu sancto, in quo corrobati, pro beneficijs acceptis deo nostro gratias absoluimus, iuxta quod à malitia purgati sumus. Alius enim alio plus, aut minùs, auxilio spiritus adiuuamur ad offerādum hostias laudis deo. Hoc pacto iuxta communem modum piè gratiarum actionem spiritui persoluimus. At sanè illud nequaquā leuis est momenti, vt aliquis de seipso testificetur, dicatque, Spiritus dei est in me, & per gratiā illius sapiens factus, refero gloriā. Nam hæc vox Paulum decet, Videor & mihi spiritū dei habere. Et rursus, Egregium depositū serua per spiritum sanctum qui habitat in nobis. Item de Daniele legimus, quòd spiritus dei sanct⁹ fuerit in eo. Et si quis illis adsimilis sit virtute. Alter autem intellectus est, nec ipse reijciēdus, quòd sicut in filio videtur pater, sic filius videtur in spiritu. Itaque adoratio quę fit in spiritu, animis nostris velut in lucem adductis vim suam suggerit, vt discere licet ex his quę Samaritanæ dicta sunt. Dominus enim adorationē quæ iuxta regionis illius consuetudinem erat vsitata, sua doctrina abrogans, In spiritu, inquit, & veritate oportet adorare: nimirum seipsum appellans veritatē. Quemadmodum igitur in filio dicimus adorationem, velut in imagine dei ac patris: sic & in spiritu dicitur, tanquam in seipso Domini diuinitatē exprimente: vnde & in adoratione inseparabilis est à patre & filio spiritus sanctus, eo quòd si sis extra illum, nullo pacto sis adoraturus: contra, in illo si fueris, nullo loco seiungeris à deo, nihilo profectò magis quàm lumen separabis ab his quę visui patent. Impossibile siquidem est cernere imaginem dei inuisibilis, nisi in luminę spiritus. Etenim qui intuetur imaginem, hunc impossibile est lumen ab imagine separare. Quod enim vt videas in caussa est, id necesse est vt simul cum his quæ cernuntur, videatur. Itaq; propriè & cōgruenter per illuminationem spiritus videtur splendor gloriæ dei. Per characterem autem ad eū cuius est character, & eiusdem figurę signum subuehimur.

D

2.Tim.2.

E

VNDE INITIVM HABEAT *syllaba, cum, & quam vim habeat, vbi & de ecclesiæ legibus nullo scripto proditis.*

CAPVT XXVII.

F

QVAM ob caussam, inquiūt, quū propriè conueniat hęc syllaba In, spiritui: ac nobis ad exprimendum quemuis de spiritu intellectum sufficiat, vos nouam istam syllabam induxistis, qui dicitis, Cum spiritu, non In spiritu sācto, alioqui nec necessarijs, nec ab ecclesia probatis

batis vocibus vtētes? Quod igitur hæc syllaba In, spiritui sancto nō in sortem propriè cessit, sed patris filijque communis est, in superioribus dictū est. Arbitror autem & illud satis demonstratum, quod In, non solum nihil detrahit dignitati spiritus, verumetiam ad summam celsitudinem erigit cogitationes eorum qui non prorsus mente corrupti sunt. Superest autē disserere de syllaba Cū, vnde cœperit, & quam vim habeat, & quatenus scripturæ concordet. Dogmata quæ in ecclesia prædicantur, quædā habemus è doctrina scripto A prodita, quædam rursus ex Apostolorū traditione, in mysterio, id est, in oculto tradita recepimus. Quorum vtraque parem vim habent ad pietatem, nec his quisquam contradicit, quisquis sanè vel tenuiter expertus est, quę sint iura ecclesiastica. Nam si consuetudines quæ scripto proditæ non sunt, tanquā haud multum habentes momēti conemur reijcere, imprudentes & ea damnabimus quæ in euangelio necessaria ad salutem habētur, immo potius ipsam fidei prædicationē ad nudum nomen contrahemus. Quod genus est, vt eius quod primū est & vulgatissimum primo loco commemorem: vt signo crucis eos qui spē collocarunt in Christum signemus, quis scripto docuit? Vt ad orientem versi precemur, quę nos docuit scriptura? Inuocationis verba quum ostenditur panis eucharistiæ & poculū benedictionis, quis sanctorū in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ cōmemorat Apostolus aut Euāgelium, verum alia quoq; & antè & post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione citra scriptum acce B pimus. Consecramus autem aquam baptismatis, & oleum vnctionis, pręterea ipsum qui baptismū accipit, ex quibus scriptis? Nōne à tacita secretaque traditione? Ipsam porrò olei inunctionē, quis sermo scripto proditus docuit? Iam ter immergi hominem, vnde est traditum? Reliqua item quæ fiunt in baptismo, veluti renuntiare satanæ & angelis eius, ex qua scriptura habemus? Nónne ex priuata & arcana hac traditione? Nónne ex doctrina, quam patres nostri in silētio, quod curiosos & otiosos submouet, seruarunt? Pulchrè quidem illi nimirum docti arcanorum venerationē silentio conseruari. Nam quæ nec intueri fas est non initiaris, qui conueniebat horum doctrinā publicitus circumferri scripto? Aut quid tandem sibi voluit magnus ille Moses, qui nō omnia quæ erat in templo passus sit omnibus esse peruia, sed prophanos extra sacros cācellos statuit. Sed prio C ra atria purioribus permittens, Leuitas solos dignos censuit numinis ministerio: mactationes autē & holocautomatum oblationes, reliquumq; ministerium sacerdotibus assignauit: atque vnum ex omnibus selectum in adyta recepit: ac ne id quidē semper, sed vno tantum die quotannis: rursus & huius diei certam horam qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter nouitatem & insuetudinē, cum stupore intuerentur sancta sanctorū probè sciens pro sua sapientia, res vsu tritas & vndecūque parabiles, expositas esse contemptui: ceterum ei quod sepositū est, quodq; rarum est, huic natura coniunctam esse summā admirationem ac studium. Ad eundem profectò modum, & qui in primordijs ecclesiæ certos ritus præscripserunt Apostoli & patres, in occulto silentioq; mysterijs suam seruauere dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc est ratio cur quædam citra scriptum tradita sunt, ne dogmatum cognitio propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum. Aliud autem est dogma, aliud edictum. Nam dogmata silentur, edicta verò publicantur. Est autem silentij species etiam obscuritas qua vtitur scriptura, mentem ad contemplationem dogmatum inhabilem exercens, idque ad vtilitatem in scripturis versantium. Hāc ob caussam omnes spectamus ad orientem quum precamur. Pauci tamen nouimus, quod id faciētes antiquam requirimus patriam videlicet paradisum, quē conseruit Deus D in Eden ad orientem. At in prima sabbati erecti perficimus deprecationes, sed rationem non omnes nouimus. Non solum enim quod veluti simul cum Christo resuscitati, quę sursum sunt quęrere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratię stando precantes nosmetipsos commonefacimus sed quòd is dies videatur aliquo modo imago venturi seculi. Eoque quum sit principium dierum, non primus a Mose, sed vnus appellatus est. Facta est, inquit, vespere & mane dies vnus: tāquam qui sæpe recurrat, vt vnus sit idem & octauus, vnum illum singularē ac verum octauum, cuius Psalmista alicubi in Psalmis meminit, per se significans, diem inquam post horum temporum statū nunquam finiendum, ac vespere nescium, nec successori cedētem, hoc est æternitatem, quæ nec finem habet, nec seniū nouit. Necessarium igitur in hoc die ecclesia suos alumnos docet, stantes absoluere E preces suas, vt assidua commonitione vitæ illius nunquam desituræ, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin & totum tēpus vsque ad pentecosten, admonitio est resurrectionis quam in illo seculo expectamus. Nam vnus ille, & primus dies septies multiplicatus, septem sacræ pentecostes hebdomadas absoluit. A primo enim incipiens, in principium desinit: per similes qui in medio intercedunt dies quinquagies euolutus. Vnde & æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab ijsdem orsus signis in eadem desinit. In quo corporis erecto habitu precari potius nos ecclesiæ ritus docuerūt, nimirum per euidentem commonitionem quasi trāsferentes mentem nostram à præsentibus ad futura. Insuper & quoties genua flectimus, & rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terrā delapsi sumus, & per humanitatem eius F qui creauit nos, in cælum reuocati sumus. Deficiet me dies, si ecclesiæ mysteria citra scriptū tradita pergam recensere. Omitto cetera, ipsam fidei professionem, qua credimus in patrem & filium & spiritum sanctum, è quibus habemus scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi traditione, iuxta pietatis congruentiam, vt baptizamur ita credere debemus, similem baptismo professionem exhibemus: concedant nobis, vt iuxta eandem cōsequentiam similiter glorificemus deum, vt credimus. Quod si glorificandi modum, veluti scripto nō traditum reijciunt, proferat nobis & fidei professionis & ceterorum quæ commemoramus probationem è scripturis. Et postea, quum tā multa sint quæ scripto prodita non sunt, & tātum habent

bent momenti ad pietatis mysterium, vnicam dictiunculam quæ à maioribus ad nos deuenit, nõ concedunt: quam nos ex inaffectata consuetudine, inter incommutabiles ecclesiarum ritus permanentem inuenimus, haud mediocrem rationẽ habentem, neque mediocrem perfectionem ad mysterij vim adferentem. Dictum est igitur eandem esse vim vtriusque proloquij. Dicetur autẽ & rursum vbi concordent inter sese, vbi differat: non quòd inter se pugnent per contrarietatẽ, sed quòd vtraque peculiarem adferat intellectum ad pietatem. Siquidem præpositio, In, magis denotat Dei societatem nobiscum: at prępositio, Cum, exprimit communionem spiritus cum deo. Eoque vocibus ambabus vsi sumus, altera quidem dignitatem spiritus exprimentes, altera gratiam quæ nobis ab illo est, declarantes. Ita in spiritu & gloriam offerimus deo, etiã cum spiritu, nihil ex nobis dicentes, sed velut è regula Dominicæ doctrinæ, ad ea quæ iuncta sunt, sibique inuicem cohęrent, ac mysterijs necessariam vnionem habẽt, dictionem transferentes. Nam quod in baptismate connumeratum est, necessariò iudicamus & in fide oportere copulari. Professionem autem fidei, velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciẽdum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credidimus. Demonstret aliquis, aut non esse necessariam & indiuulsam horum inter se consequentiam, aut in hisce nouitatem non esse totius destructionẽ. At non desinũt isti sursum deorsum iactare, dei cum sancto spiritu glorificationẽ, carere testimonio, carere scriptura, & alia huiusmodi. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, siue dicas, Gloria patri & filio cum spiritu sancto, siue dicas, Gloria patri & filio & spiritui sancto. Nõ igitur fas est cuiquam syllabam Et, ex ore Domini profectam reijcere, aut aliter scribere: nec quidquam vetat alteram quæ idem pollet, recipere: quæ quomodo cũ illa vel conueniat vel discrepet, superius demõstrauimus. Confirmat autem rationem nobis Apostolus indifferenter vtraque voce vsus, interdũ ita loquens: In nomine Domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri: & rursus. Congregatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini nostri Iesu: nihil interesse ratus ad nominum coniunctionem, siue vtaris coniunctione, siue præpositione.

QVOD QVAE DE HOMINIBVS *dicit scriptura tanquàm vnà cum Christo regnantibus, eadem de spiritu dici non concedunt aduersarij.*

CAPVT XXVIII.

VIDEAMVS si quã excusationẽ patribus nostris super huiusmodi vsu possimus excogitare. Nam qui nobis ita loquẽdi fuerũt auctores, magis quã nos hęrent in crimine. Paul⁹ igitur Colossensib⁹ scribẽs: Et vos, inquit, quũ essetis mortui delictis ac præputio, viuificauit simul cũ Christo. Num igitur toti populo & ecclesiæ donauit deus vitã, quę est cũ Christo, sancto autem spiritui nõ est vita cũ Christo? Quòd si istud vel animo concipere impiũ est, an non pium est professionẽ vt natura coniuncta est, ita coniunctim persoluere? Ad hęc, an non extremi stuporis est, fateri sanctos esse cũ Christo? siquidem Paulus peregrinans à corpore, præsens est apud Dominum, ac resolutus iam est cũ Christo: istos vero ne id quidem spiritui qui in eos venit tribuere, vt sic cum Christo sit, quemadmodũ sunt homines. At Paulus seipsum dei cooperariũ appellat in administratione Euangelij. Sed spiritũ sanctum, per quem in omni creatura quę sub cęlo est fructificat Euangelium, si cooperarium appellemus, impietatis nos reos peragent? Et, vt videtur, vita sperantium in Domino absconsa est cũ Christo in deo: quumque Christus apparuerit vita nostra, tunc & ipsi cum eo manifestabuntur in gloria: ipse autẽ spiritus vitę qui liberauit nos à lege peccati, nequaquam est cum Christo, neq; in vita latente & abscondita cum illo, neque in illustratione gloriæ, quam nos in sanctis patefaciẽdam expectamus. Hæredes dei, & cohęredes Christi nos sumus, spiritus vero exhæres est & alienus à communione dei & Christi eius. Et ipse quidẽ spirit⁹ testimoniũ perhibet spiritui nostro, quòd simus filij dei. Nos vero spiritui, ne eius quidem societatis quam illi cũ deo esse à Domino didicimus, testimonium præbemus? Porrò quod est amentiæ caput, nos per fidem in Christum quę est in spiritu, consurrexisse cum illo, & simul cum illo sessuros esse in supercælestibus speramus, quũ transformauerit corpus humilitatis nostræ, ab animali ad spirituale: spiritui verò non consessum, non gloriam, non aliud quidquam eorum quę ab ipso habemus, impartimus? & quibus nos esse dignos, iuxta donum eius qui promisit haudquaquã vanum, credimus horum nihil spiritui, quasi superent illius dignitatẽ, concedimus. Et tibi quidẽ iuxta dignitatem licet semper esse cum Domino: & expectas, vt raptus in nubibus in aëre, semper sis cum Domino: spiritũ autem nunc esse cũ Christo negas vt qui illum commemoret compu tetque patri & filio, in exilium agas, veluti qui impietatem non ferendam admiserit. Pudet reliqua adiungere, quod tu quidem expectas fore, vt cum Christo glorificeris: nam simul affligimur, vt simul glorificemur: spiritum autẽ sanctificationis non glorifices simul cum Christo, vt pari saltem tecum honore digneris: & tu quidem speras te cõ regnaturum, spiritum vero gratiæ afficis contumelia, serui famuliq; locũ illi assignãs. Atque hæc dico, non vt ostendam tantundem honoris deberi spiritui in glorificatione, sed vt illorum dementiam redarguam, eorum qui ne hoc quidẽ illi concedunt, sed velut impietatem horrent, in gloria spiritus consortium cũ patre & filio. Quis potest hæc absque gemitu commemorare? An non adeò manifestũ est, vt vel puer intelligat, hæc quę nunc fiunt, esse procemia defecturę fidei, id quod minatus est dominus. Quibus contradici fas non erat, ea facta sunt ambigua. Credimus in spiritum, & nostris ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur, & rursum pugnamus. Vt vitæ primariũ ducem inuocamus, & vt conseruum despicimus. Cum patre & filio spiritum accipimus, & eum vt creaturæ partem contemptui habemus. Quid au-

tem orabunt isti, qui quum nesciat an aliquid magnificum vel loqui prouocentur à spiritu, tamen tãquam assequi possint dignitatis modum, quod in dictis nimium est, castigat, quos oportebat suam deplorare infirmitatem: quoniam pro his quę facto accepimus, ne verbis quidem gratias agere sumus idonei. Excellit enim omnem intellectum, omnemque rationis naturam refellit, quũ ne minima quidem ex parte spiritus dignitatem adæquet: iuxta sermonem libri, qui inscribitur Sapiẽtia, Exaltate, inquit, quantumcunque potestis, superat enim adhuc, & exaltãtes eam multiplicate.
A Nolite laborare, non enim assequimini. Profectò metuendum est vobis, ne pro istiusmodi sermonibus horribiliter accusemini, qui à Deo mẽtiri nescio audistis, irremissibilem esse blasphemiã aduersus spiritum.

ENVMERATIO EORVM QVI *celebres in ecclesia, in scriptis suis vsi sunt hac voce Cum.*

CAPVT XXIX.

SANE contra id quod dicunt, præpositionẽ, Cum, & carere testimonio, nec in scripturis extare, illud dicimus: si nihil aliud est receptũ absq; scripturis, ne hoc quidẽ recipiatur: sin plurima arcana citra scriptũ recepta sunt nobis, cũ alijs pluribꝰ & hoc recipiamus. Arbitror autẽ apostolicum esse, etiã nõ scriptis traditionibus inhęrere. Laudo, inquit, vos, quòd omnia mea meministis, & quemadmo- *1. Thess. 2.*
B dũ tradidi vobis, traditiones obtinetis quas accepistis, siue per sermonẽ, siue per epistolã. Quarum maximè vna est, & hæc de qua nunc agimus, quã qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, vsu semper simul cum tẽpore progrediẽte, per longam consuetudinẽ ecclesijs irradicarunt. Ergo si apud tribunal probationibꝰ è scripto destituti, multos vobis testes produceremus nónne sententiam absoluentem à vobis cõsequeremur? Ego quidem arbitror, In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum. Quòd si etiam tẽporis diuturnitatem pro nobis faciẽtẽ vobis euidenter ostẽderimus, an non videbimur vobis probabilia dicere, nõ posse litem istam nobis intendi? Veneranda sunt enim vetusta dogmata, quòd ob antiquitatem ceu caniciem quãdam, habeant quiddam reuerẽdum. Enumerabo itaque vobis huius sermonis auctores. Simul autem ęstimatur in eo quòd tacetur etiam tempus. Neque enim ex nobis primum cœpit impetus. Qui potuit? nos quidem reuera hesterni sumus, quemad-
C modum dicit Iob, sanè ad tam lõgum tempus huius consuetudinis æquale. Ipse quidem, si quid de me propriè loquendum est, vocem hãc tanquam hæreditatem paternam conseruo, acceptam à viro multo tẽporis in seruitio dei versato, per quẽ & baptizatus sum, & ecclesiæ ministerio admotus. Ceterum quum apud me reputo si quis veterum ac beatorum virorum, his quibus nunc reclamatur vocibus, vsus sit, multos reperio quibus antiquitas fidẽ conciliat, qui iuxta exactã eruditionem, non iuxta horum temporum homines, quorum alij præpositione, alij cõiunctione in glorificatione sermonem copulant, statuerunt nihil referre, sanè quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam. Irenæus ille, & Clemens Romanus & Alexãdrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognominem epistola, de accusatione ac defensione, hunc in modum finit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa hominis verba: His, inquit, congruenter & nos, etiã forma regulaque à senioribus qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gra- D
tias agere, ac nunc etiã vobis scribere desinemus; Deo autẽ patri & filio domino nostro Iesu Christo cum sancto spiritu gloria & imperium in secula seculorum, amen. At hęc nequaquã dicere posset aliquis à scriptoribus esse mutata. Neq; enim ita sermonem produxisset, formam ac regulam se à maioribus accepisse, dicẽs, Si in spiritu dixisset, huius enim vsus creber est: at illud erat quod egebat excusatione. Qui quidem & in medio scripti, sic alicubi loquitur aduersus Sabellianos. Si eo quòd tres sunt personæ, diuisas esse dicũt, tres sũt etiam si nolint, aut diuinum ternionem prorsus è medio tollãt. Ac rursum maximè diuina propter hoc, post vnitatẽ est trinitas. Sed & Clemens antiquior, Viuit, inquit, deus & dominus Iesus Christus & spiritus sanctus. Irenæus autem ille, qui vicinus fuit Apostolorum temporibus, quomodo mentionem spiritus faciat, disputans aduersus hæreses, audiamus: Eos vero, inquit, qui effrenes deferuntur ad suas concupiscentias, nullum haben- E
tes diuini spiritus desiderium, meritò Apostolus carnales vocat. Et alibi dicit idem. Ne expertes facti diuini spiritus, frustremur regno cælorum. Inclamat Apostolus, quòd caro non possit hæreditatem capere regni cælorũ. Quòd si cui Eusebius Palæstinus propter eruditionem variam idoneus videtur cui habeatur fides, & ex illo voces easdẽ ostendimus, in dubitationibus de priscorum multiplici coniugio: loquitur enim hunc in modum, exhortans seipsum ad verba prophetarum: Sanctum deum lucis actorem per saluatorem nostrum Iesum cum sancto spiritu inuocantes. Iam vero & Originem multis in locis expositionum quas in psalmos ædidit, deprehendimus, cum sancto spiritu gratias agentem deo, virum qui non omnino sanas habet in omnibus de spiritu opiniones: nihilominus & hic reueritus consuetudinis robur, pias voces emisit de spiritu, qui quidẽ in sexto ni fallor libro Enarrationum in euangelium Ioannis, etiam adorandum spiritum euidenter pronuntiat, ita scribens ad verbũ. Quoniam aquæ lauacrum significat purgationem animæ ab omnibus malitiæ sordibus ablutæ, nihilo tamen minus & per seipsum, ei qui seipsum præbet diuinitati adorandæ trinitatis, per virtutem inuoca- F
tionum gratiarum principiũ ac fontem habet. Ac rursus in Commentarijs, quibus exponit epistolã ad Romanos, Sacræ inquit, virtutes capaces sunt vnigeniti & sanctus spiritus deitatis. Ad hunc modũ opinor, traditionis vis sæpe cõpulit, homines, etiam suis ipsorum dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicum, talis glorificandi forma præterijt. Siquidem palàm est in quinta de tẽporibus epitoma, & ipsum ad hũc loqui modum.

Nos

Nos verò qui & illorum verborum mensuram didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus ei, qui præbet nostris patribus omnium seruatorem ac dominum nostrum Iesum Christum, cui gloria, maiestas, cum sancto spiritu in secula. At de ceteris fortassis dubitari possit, aut credi possint per intolerabilem audaciam à scribis immutata, quum in vnica syllaba sit discrimen. Verum quæ pluribus verbis dicta citauimus, ea nec recipiunt insidiarum suspicionem, & ab ipsis libris paratum habent testimonium. Porrò quòd alioqui fortassis humilius videbitur, quàm vt in
A medium adducatur, sed ei tamen qui de nouitate accusatur, necessarium ad testificãdum temporis antiquitatem, hoc quoq; nunc adijciemus. Visum est patribus nostris, vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio arripere, sed mox vt apparuit agere gratias. Quis autẽ fuerit auctor illorũ verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamẽ antiquam profert vocem, neque cuiquam vnquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, Laudamus patrem & filium & spiritum sanctum dei. Quòd si quis etiam nouit Athenogenis hymnum quem tanquam aggressorium discipulis suis reliquit, festinans iam ad perfectionem quæ fit per ignem, is nouit & martyrum sententiam de spiritu. Et hæc quidem hactenus. Ceterum Gregoriũ Magnum, & illius voces quo loco ponam? An nõ cum Apostolis & prophetis, virum qui eodem spiritu quo illi versatus sit, quique sanctorum vestigijs per omnem vitam inhæserit, quique euangelicæ cõuersationis vigorem quandiu vixit præsti-
B terit. Equidem illud dixerim, profectò iniuria affecerimus veritatem, si non animam illam annumeremus ijs qui deo iuncti sunt, qui velut insignis magnaque lucerna in ecclesia dei resplenduit, qui è spiritus ope terrorem habuit aduersus dæmonum potestatem. Nam tantam acceperat gratiam ad obedientiam fidei inter gentes, vt assumptis non plus septendecim Christianis, vniuersum populum, & vrbanum, & rusticanum, per agnitionem adiunxerit deo. Ille & fluminum cursus in diuersum vertit, præcipiens illis in magno nomine Christi, & paludem exsiccauit, belli caussam præbentem fratribus auaris. Ceterum prædictiones de futuris eiusmodi sunt, vt nihilo sit inferior ceteris prophetis. Sed omnino perlongum fuerit viri percensere miracula, qui propter donorum excellentiam quæ in ipso operabatur spiritus, in omni virtute, signis ac prodigijs, ab ipsis etiam ve-
C ritatis hostibus alter Moses appellatus fuit. Intantum in illo in omnibus tum dictis tum factis, eorum quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen refulsit, supercælestis virtutis indicium, quæ ex occulto affectabatur illum. Cuius & in hodiernum quoque diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensque ac semper vigens memoria sic infixa est ecclesijs, vt nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non figuram vllam mysticam, vltra quam illis reliquit, ecclesiæ adiecerunt. Immo hic multa in his quæ apud illos aguntur in ritibus videntur imperfecta, propter institutionis antiquitatem. Neque enim sustinebant qui in ecclesię administrationem successerant additamenta quæ post illum adinuenta sint recipere. Idem igitur fuit glorificationis modus, quem instituit Gregorius, & is cui nunc contradicitur, ex illius institutione ecclesię obseruatus. Haud multum fit negotij, ei qui se paulum excitarit, super his certitudinem accipere. Hac fidem & Firmiliano nostro fuisse, testãtur illius libri quos reliquit. Insuper & Meletium illum admirandum, in eadem fuisse sententia, narrant qui cum illo vixerunt. Sed quid opus est vetera commemorare? Immo nunc qui sunt Orientales, nónne hoc vno potissimum piè sentientes agnoscunt, hac voce veluti signo, suos ab alienis dijudicantes? Vt autem ego è quodam Mesopotamio audiui, viro & linguæ eruditæ, & mentis integræ, ne licet quidem illis, etiã si velint, aliter sonare vocem eo loco receptam, sed necesse est illis, D
per voces idem cum hac pollentes, iuxta quandã maiorum proprietatem glorificationem offerre. Quin & Cappadoces sic iuxta regionis morem loquimur, iam tum in linguarum diuisione, dictionum vsum prouidente spiritu. Quid porrò Occidens totus, propemodum ab Illyrico vsque ad fines nostri orbis? Nónne per hanc vocem orat? Qui fit igitur, vt ego sim innouator, & recentiorũ verborum architectus? quum totas nationes, ciuitates, & consuetudinem omni hominum memoria vetustiorem, insuper & viros ecclesiæ columnas, & omni scientia ac virtute spiritus venerandos, duces & auctores huius vocis exhibeam? Ob hæc aduersus nos mouetur hostilis acies, omnesque ciuitates, vici, & omnes extremi fines pleni sunt nos calũniantium vocibus. Molesta quidem hæc ac lugenda cordibus quęrentium pacem: ve- E
rum quoniam est magna merces eorum, qui perseueranter pro fide sustinent afflictiones, præter hæc & gladius splendescat, & securis acuatur, & ignis ardeat Babylonico illo vehementius, & omnia suppliciorum instrumenta in nos moueantur. Quod ad me quidẽ attinet, nihil arbitror formidabilius, quàm non formidare minas, quas dominus in spiritum blasphemias iaciẽtibus intentauit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei, sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quòd recipimus vocem adeò gratam & amicam sanctis, insuper & tam diutino vsu comprobatam, quę ex quo tempore est annuntiatum euangelium vsque ad præsens, demonstratur in ecclesijs vsitata fuisse, & quod est omnium maximum, quæ pium ac religiosum habet sensum. Ceterum apud magnum illud tribunal, quam nobis excusationem ap parauerimus? Nimirum quod induxit nos ad glo- F
riam spiritus, primum honos illi habitus à domino, in baptismate spiritum adiungente sibi & patri præterea quòd quisque nostrum per talem initiationem ad dei cognitionem institutus est. Super omnia verò terror minarum arcens omnem indignitatis & humilioris opinionis cogitationẽ. Aduersarij porrò quid tandem dicturi sunt? Quã blasphemiæ excusationem adferent? qui neque honorem quem dominus tribuit spiritui, reueriti sint: nec minis illius deterriti. Istis quidem liberum est de suo consultare negotio, aut etiam mutare cõsilium. Ipse vero optarim, primum vt deus bonus det suam pacem vincentem in cordibus omniũ, vt isti qui fremunt in nos, atrociterque conglomerati insurgunt, in spiritum lenitatis & cha-

ritatis compescantur. Quòd si prorsus sic efferati sunt, vt nō possint mansuescere, certè det nobis illorum facta toleranter ferre. In summa, qui condemnationem mortis in sese habent, his molestū non est pro fide affligi: sed maximè intolerabile est in ea non certasse, quādoquidem athletis non perinde graue est in certamine plagas accipere, q̄ omnino nō admitti in stadium. Aut fortassis hoc erat silendi tēpus, iuxta sapientem Solomonem. Nam quid prodest reuera clamare aduersus ventum, quū tempestas adeò violenta vitā occupet, à qua mens quęlibet eorū, qui verbo initiati sunt, velut oculus pulueruléta quadam, ex errorū sedu
A ctione, oppleta, confusa est: quilibet aures grauissimis & insolitis sonis obtunduntur, turbine verò circūaguntur omnia, suntq; in periculo ruinæ.

EXPOSITIO PRAESENTIS ECclesiarum Status.

CAPVT XXX.

VI igitur comparabimus, præsentem statū? Profectò similis bello nauali, quod ex multo odio, ex veteribus offensis inter ipsos per lōgum tēpus alito, naumachi quippiā ac bellaces instituerunt. Nunc igitur in hac imagine mihi specta terribilē vtrinque concursum, mox ita iam eò erumpente vt sit immedicabilis, vtrāque partem simul prostratam confici. Pone si vis violento turbine circumagi classem, caliginemq; densam è nubibus incūbere, adeoque obscurare rerum visibilium species, vt
B nulla sit amicorū & hostium discretio, propterea quod ob confusionē symbola militaria sint ignota. Huic imagini propter euidentiā addamus etiā mare intumescere, atq; ab imo subuerti, rapidūque Aquilonem è nubibus deorsum erumpere, horribilemque procellam ingentibus fluctibus, quos tricymias vocant exurgere: post hæc ventis vndique concursantibus, totam classem inter se cum fragore collidi, atque in conflictu, alios quidem veluti sui proditores ad ipsam desperationē vltrò transfugere, alios cogi, vt pariter & scaphas impellant à ventis actas, & occurrant irrumpentibus, seseque mutuò per seditionem trucident: quam seditionem partim iam ad extremum prouecta inuidia, partim quæ singulis adest vincendi cupiditas excitauit. Ad hæc cogita cōfusum quēdam & indiscretum clamorem, per vniuersum illud mare resonantem, partim è ventorum strepitu, partim è collisione nauium, partim ex vndarum impetu feruentium, partim ex vociferatione præliantium varias voces pro singulorum affectibus emitti, vt neque naucleri, neque gubernatoris vocem exaudire liceat, sed prodiosam quandam mixturam confusionemque incredibilium malorum dum ob omnem vitæ spem ereptam,
C prorsus non timent peccare. Adijce ijsdem & immedicabilem quendam morbum, ac insanabilem præ gloriæ cupiditate insaniam, vt quū nauis iam in fundum maris deferatur, tamen nautici duces primam assequendi laudem contentionem non remittant. Transi iam ab imagine, ad ipsum mali archetypum. An non iam olim videbatur Arianū scisma, in aduersariam ecclesiæ dei partem separatum in hostium acie ipsum per se solum obstitisse? Verùm postea quàm è longa atrociq; contentione, vsq; ad manifestum certamen in os instructi sunt, tum deniq; bellum in multas partes iuxta modos innumerabiles dissectū est, vt partim ob publicam simultatē, partim ob peculiarē suspicionem omnibus odiū irreconciliabile esset. Hæc verò tempestas ecclesiarū, qua tandē marina procella non est atrocior? In qua vt tota patrū ditio cōmota fuit, ita omne fundamentū, & si q̄ dogmatū munimentū conuulsum est. Voluuntur insuper & quassantur omnia, putri basi innitentia, dumque alij in alios vicissim impetum facimus, D
alij ab alijs subuertimur. Et si te prior nō percusserit hostis, is qui auxiliatur, vulnerat, Quod si ille ceciderit ictus, comprotector insurgit. Tantū inter nos habemus societatis quantum communi odio aduersarios prosequimur. Vbi porro præterierint hostes eos, iam videmus hostes inter ipsos esse mutuos. Hoc rerum statu quis enumerare posit naufragiorum multitudinem, vel eorum qui hostium impresione demerguntur, vel qui occultis sociorum insidijs occidunt, vel qui per imperitiam ducū pereunt, quum ecclesiæ vnà cū ipsis hominibus hæreticorū dolis velut sub aqua latentibus scopulis illisæ, perditæ sint. Alij verò ex hostibus salutiferi spiritus, qui gubernacula occuparant, circa fidem naufragium fecerint. Ceterum turbationes ab huius mūdi principibus proficiscentes, an nō quauis procella, quouis turbine horribilius subuertunt populos? Ecclesias vero, caligo quædam adeò tristis ac mœsta occupat, videlicet luminaribus mundi, quę deus posuerat ad E
illuminandas populorū animas, domo profligatis. Porrò, immodica iam inter ipsos vincendi cōtentio, quum iā immineat terror, minitans internitionem vniuersi, adimit mali sensum. Nam priuata simultas plus est quàm commune publicūque bellum, dum aduersarios vincendi gloria, pręfertur publicæ omnium vtilitati, quibus præsens temporariaque gloriæ voluptas, prior ac potior est, pręmijs in posterum repositis. Eoque omnes pariter quocunque possunt modo patricidiales manus sibi inuicem adferunt. Acerbus autem quidam clamor eorum, qui per contentionem inter se disceptant, confusaque vociferatio, & indistinctus sonitus è nunquam silentibus tumultibus, totam propè iam ecclesiam impleuit, per excessus ac defectus rectū pietatis dogma subuertētibus. Nam alij quidem ad Iudaismum, ob personarum confusionem: alij contrà, ad paganismum per naturarum contrarietatē deferuntur: adeò vt nec diuinitus inspirata scriptura inter illos sequestram agere posit, nec apostolicę traditiones illos inter F
se conciliare valeant. Sed vnicus amicitiæ finis, est ad gratiam loqui: ac sufficiens est amicitiæ caussa, opinionibus dissentire. Porrò erroris similitudo res est quauis coniuratione fidelior ad seditionis societatem. Theologus vero quilibet est, etiā si maculis innumerabilibus conscientiam habeat notatam. Hinc rerum nouatoribus multa copia simul adiuuantium seditionem. Itaq; qui seipsos suis elegere suffragijs, quique affectant principatum, ij ecclesiarum perfecturas sortiuntur, repulsa

Celeuma.

pulsa sancti spiritus administratione: iamq; prorsus euangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad præfecturas irruptio eorum, quorum quisque se palàm ingerit ad dignitates, vi depulsis ceteris. Itaque grauis quædam anarchia, ab hoc principatus amore populos inuasit: vnde irritæ sunt & otiosæ perfectorū exhortationes, dum nemo magis alteri auscultare, quàm alijs imperare debere, ob fastum ex inscitia conceptum existimat. Has ob res, silere vtilius
A iudicaui, quàm loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudire non possit. Nam si vera loquutus est Ecclesiasticus, Verba sapientum in quiete audiri: plurimum abest, vt in hoc statu rerum de his loqui conueniat. Me vero etiam illud propheticum dictum reprimit, Intelligens in tempore illo tacebit: eo quòd tempus malum est, in quo alij quidem supplantant, alij vero insultant lapso, alij vero dominantur: ceterum qui lapso manum ex misericordia porrigat, nullus est. Atqui iuxta legem veterē, qui vel iumentum inimici sub onere collapsum præterierit, non caret damnatione. Sed non itidem fit hisce temporibus. Quinam fieret, quādo refrigerata omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio, concordię vero etiam nomen ignoratur. Sublatæ sunt autē etiam amicæ admonitiones, nusquam viscera humana, nunquam lachryma ex condolentia. Non est qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter contribules exarsit, vt quisque magis proximi ruina, quàm de proprijs rectè factis exultet. Quemadmodum in contagijs pestilentiarum,
B etiam ij qui summa cura seruant victus rationem, tamen ijsdem morbis quibus ægroti laborant dum ob cōsuetudinem eorum, qui corrupti sunt opplentur & ipsi. Itidem nunc omnes similes inter nos facti sumus, à contentione, quæ nostros animos occupauit, ad malorum æmulationem redacti. Hinc implacabiles & amari sedent erratorum examinatores, iniqui vero & maleuoli rectè factorum iudices, ac tantū, vt videtur, malum vobis insedit, vt etiam brutis facti simus brutiores. Siquidem inter illa quæ sunt eiusdem generis in eodem armento pascunt, at nobis atrocissimum bellum est aduersus domesticos. Itaque propter has omnes caussas silendum erat, sed in diuersam partem retraxit charitas, nō quærens quod ipsius est, ac vincere cupiens omnem temporum ac rerū difficultatem. Quin & pueri qui fuerunt in Ba- D bylonia docuerunt nos, etiam si nemo sit, qui pietati suffragaretur, tamen per nos ipsos quod officij nostri est peragere, qui quidem ex incendio medio canebant hymnos deo, haud reputantes multitudinem aspernantium veritatem, sed sibi in uicem sufficientes, quum essent tres. Quapropter ne nos quidem deterruit hostiū densissima turba sed fixa spe in præsidio spiritus, cum omni fidutia virtutem annuntiauimus. Alioqui foret omnium miserrimum, eos qui cōuicijs incessunt spiritum, tam facilè ad impiè loquēdum audaciam sumere, nos vero qui talem habemus protectorem ac patronum, non audere sermonem suppeditare, qui ex maiorum traditione perpetua memoriæ serie ad nos vsque seruatus fuit: magis tamen excitauit impetum nostrum igneus charitatis tuæ nō fictæ feruor, morumque tuorum grauitas ac taciturnitas, quæ res spondebant fore, vt ea quę dicturi essemus non prodirēt in vulgus, nō quod digna sint quæ celentur, sed ne margaritę proijciantur porcis. Et hæc quidem hactenus. Quòd si tibi de his satis dictum videtur, sit hic sermonis finis: sin minus, nulla inuidia est, studiosè assidentem inquisitioni, per interrogationem à contentione alienam aliquid addere cognitioni. Dabit autem do- E minus per nos & per alios, eorū quæ desunt supletionem, iuxta scientiam quæ dignis subministratur à spiritu.

SANCTI PATRIS NOSTRI *BASILII CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ* ARCHIEPISCOPI ASCETICA ET ETHICA, ALIA

item aliquot lemmata haudquaquā inferioris notæ & eodē spectantia. Primùm quidem latio donata per Adamū Fumanū, eadē recèns ex accuratissima recognitione ac solerti collatione ad fidē tersissimi exēplaris Græci, syncerææ lectioni restituta per Godefridū Tilmannum Carthusiæ Parisiensis ex professo monachum.

C F

Præfatio Sancti Patris in sua Ascetica.

ETsi præclaræ sunt illæ legū sanctiones, quas reges moderādę suę reipublicæ, subiectis sibi populis præscribūt euulgantq;: præ his tamē nescio quid nimirū subiectis, quid augusti⁹ à regia maiestate obtinēt ac digni⁹, quę illi ipsi edicta suis seruāda militibus denūciāt. Adēsdū tu ac si militaria nūc pręcepta proponerētur. Tu quisquis cādidatus cęlestis glorię amplissimū expetis honorē, animū huc aduerte: tu inquā cui in aīo est, Christo vt comes assideas indiuidu⁹, audi illā regis tui eximiā vocē: Ioan. 12. d

Si quis mihi ministrauerit me sequatur: Et vbi ego sum, ibi sit & minister meus. Vbi ergo Christus est rex? In cælo sine dubio. Huc tuus tibi, ô Christi miles, dirigendus est cursus. Obliuiscere quidquid hîc in terris refectionis haberi potest. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non varijs se quæstuosarum mercaturarũ generibus immiscet. Nemo militans implicat se negocijs secularibus, vt ei placeat, qui se probauit. Alimenta miles habet à rege: nihil est, quòd in his sibi ipse exquirendis se occupet. Vbique ipsi omniũ, qui in ditione regis sunt, ex regis edicto domus patent: Nihil est,

ἐπιλάθε- τῆς κατὰ γῆν ἀναπαύσεως.
2.Tim.2.d
Perstat in metaphora

A quamobrem in extruendis ædificijs labores ipse vllos suscipiat. In plateis tabernaculũ sibi ponit: Cibum sola necessitate metitur: potio, aqua: somni quãtum natura requirit: Itenera frequẽtia, itẽque vigiliæ: acris ad frigora caloresque tolerãdos patiẽtia: periculosorum cum aduersarijs certaminum crebra susceptio, & in ijs sæpenumero (si ita fors ferat) mors: gloriosa tamen, & quæ regijs & honoribus & muneribus decoretur: Vita in bello laboriosa, eadem tamen illustris in pace: Et vbi eã quis luculentè præclaris rebus gerendis traduxerit, virtutis illi præmia, honoresque presto sunt: prouinciæ alicui præfici, inter regis amicos numerari, regi comminus assistere, ad regis mensam adhiberi, regiæ dextræ fieri compotem, perque illius manum cohonestari, regis latus claudere, eorum qui in regis imperio sunt populorum patrocinia suscipere, pro hospitibus suis, atque amicis, quibuscunque voluerit, apud regem deprecari. Agè

γέρας ἀριστείας καὶ στέφανος.

παραίνεσις.

B igitur Christi miles, qui iam tenuia quędam ex rebus humanis exempla inspexeris, subeat animum tuum sempiternorum bonorũ cogitatio: propositum tibi vitæ genus sit, domo, ciuitateque, ac possessione rerum omnium carẽs: solutus esto, atque ab omnibus vitæ huius curis liber: Nõ te vlla impediat, illigẽtve de coniuge cupiditas, nõ de filijs solicitudo: quando alienum hoc est penitus à cælestis militiæ disciplina. Siquidem arma militiæ nostræ carnalia non sunt, sed potentia deo. Corporis te natura nõ vincit, neque vim affert inuito: Non te de soluto constrictũ facit. Non enim tu id quæris vt sobolẽ in terris relinquas, sed vt in cęlum sursum educas: nõ vt attingentibus te corpus connubijs adglutiẽs, sed vt quæ spiritui conueniẽtia sunt, persequare: vt animabus videlicet præsis, & spiritualiter liberos gignas. Imitare sponsum cælestem: insurgentes aduersum te crebro inuisibiles hostes in fugam dato: bellum cum potestatibus illis ac principatibus gerito: studetoq; vt eos ex animo primùm expellas tuo, neque omnino illis quidquam sit apud te loci: tum ex illorum e-

ἀδύνατον ἐν τῇ θείᾳ στρατείᾳ.
2.Cor.10.c

καθαιρεῖ παρατάσεις.

C tiam, qui ad te cõfugiant, teque ducẽ sibi, ac propugnatorem asciscant, quos tu scilicet doctrina tua incolumes serues. Dele cõsilia aduersum Christi fidem, defectionem molientia. Aduersum impiã, ac nequam cogitationem, pietatis verbo depugna secundũ pręceptum Apostoli: ita enim ille: Consilia destruentes, & omnem altitudinẽ extollentem se aduersus scientiã dei. In primis autem potissima tibi in manu dei spes posita sit: ea enim eiusmodi est, vt simul ac modo apparuerit, exterritos confestim hostes vertat in fugã. Vbi verò ille etiã probum ac bonũ reddi te per pericula, suasq;

2.Cor.2.a

copias cum aduersariorum copijs cõmittere decreuerit: hic tu ita te compara, vt nulli, quantumuis magno, labori succũbas: neque terrore periculi vllo animum tuum de statu sinas dimoueri: alacer in alias atque alias terrarũ ac maris oras demigra. Cùm enim vos persequentur, inquit, fugite de ciuitate in ciuitatem. Et si in iudiciũ vocere aliquando, atque ante magistratus ducare, & cõsurgentis in te populi tibi totius substinendus sit furor, & spectandus tibi carnificis vultus horroris plenus, duraq; audienda vox, & cruciatuũ, qui tibi intententur, diritas intuenda, experiundaque D tormenta, & ad mortem vsque perpetuo depugnandũ, ad hæc omnia tu expromptum semper animum tuũ præbeto. Siquidem ante oculos assiduè versari tibi Christus debet, qui tuî caussa in his omnibus prior te versatus est ipse qui cũ probè, noueris oportere te Christi gratia in istis versari ac proinde vinces. Regem enim victorem sequeris, qui victoriæ te suæ vult esse participẽ. Neque enim, licet mortem obieris, victus idcirco es: potiusque tum vel maximè egregiam victoriã reportasti: nempe qui ad extremum vsque spiritum veritatem in te rectam, nec euarientem penes te conseruaris, susceptamque pro ea animi libertatẽ immotam retinueris. Etenim ab interitu ad æternam vitam cõmigrabis: atque ab hominum ignominia, ad gloriam tibi paratam à deo: atque ab angustijs, pœnisque vitæ huius, ad ea loca, vbi æterna quiete vnà cum angelis perpetuò perfruere. Terra te ciuẽ noluit accipere? at excipiet cælum. Mundus te agitauit? at sublimẽ angeli tollent, & sistent corã Christo, à quo amicus appellabere: ex cuius ore laudem illam audies iucundissimã, E Euge serue bone & fidelis, miles generose, dominiq; imitator, & regis comes, ego meis te donis remunerabor: Verba ego tua libens auscultabo, nihilo minus atq; mea tu hactenus auscultasti: petes fratribus incolumitatẽ laborantibus, ipsisque fidei socijs, ac sacrosanctæ charitatis initijs imbutis, bonorũ à rege cõmunicationem impetrabis: sempiternas præterea illas choreas agitabis, & in medio angelorũ cœtu coronat⁹ incedes, naturisq; omnibus infra regẽ creatis imperabis, beatusq; vnà cum beatorũ choro in omne æuum perpetuo viues. Quòd si defunctũ iam certaminibus, nihilo minus in terris te tamen remanere ille voluerit, quò plura etiã, eaq; à prioribus diuersa suscipias susceptaq; luculenter conficias, atq; ista ratione plerosq; cum à visibilibus, tum etiam ab inuisibilibus hostibus tutos conserues, nolito dubitare: quandoquidem magna sic etiam tibi in terris parata gloria est: erisq; apud amicos in precio, qui te sibi adiutorem ac deprecatorem egregiũ inuenerint: hi tibi, veluti strenuo militi, alimenta suppeditabũt: hi, vt fortissimum victorem, omni honorum genere cumulabunt: hi te ad se inuitabunt, lætabundique veluti dei angelum excipiẽt, F & quod Paulus ait, vt Christum Iesum. Hæc, & quæ sunt generis huius, diuinæ militiæ exempla sunt. Neque verò virorũ modò caussa, hæc suscepta à nobis oratio est, sed mulierum etiam. Siquidem ipsæ quoque nihilominus stipendia faciunt cum Christo, per animi fortitudinem isti accenturiatæ & allectæ militiæ: neque ob corporis imbecillitatem velut non idoneæ reijciuntur. Com-

Compluresque inuentæ sunt fœminæ, quæ nihilo minus ac mares fortiter se in huiuscemodi bello gessere. Ex his etiam quædam sunt, quæ gloriam longe maiorem, quàm illi ex hoc genere reportarunt. De earũ numero sunt, ex quibus virginalis conflatur chorus. In his sunt, quę ob præclarè gesta confessionis ac martyrij certamina, victorijs illustres excellunt. Quin dominum ipsum etiam dum inter nos versaretur, sequebantur non viri solum, sed mulieres quoque: & nihilo minus ab hoc illi, quàm ab illo sexu ministrabatur. Cùm itaq; eximia adeo ijs posita pręmia sint, qui Christi fuerint militiam secuti, agedum libenti animo in eam & patres filios, & matres filias suas patiantur venire, solemque ipsi suam vltro ad eam alacriter adducunto, eos lætos faciat sempiternorum bonorum spes, quorum illi vnà cum liberis suis sint futuri participes, eos bonos sibi apud deũ habere patronos ac deprecatores studento. Caueamus quæso ne nimis angustum animũ in hac importuna filiorũ charitate præ nobis feramus: néve nos exterreant labores, ad quos videantur ituri: gaudeamus potius, quod magnam adeo gloriam sint inuenturi: offeramus deo, quod ab ipso accepimus, vt in laudis ac gloriæ filiorum nostrorum ipsi quoque societatem veniamus, nobis ipsis vnà cum illis offerendis, vnaque simul exhibendis. Enimuero in eos, qui hanc animi alacritatem ostenderint, atque hoc modo fortiter perseuerantes contenderint, commode illud ex psalmis dicere aliquis possit, Benedicti vos à domino, qui fecit cælum & terram. Et quemadmodũ Moses, orabunt pro eis, dicentes: Benedic domine operibus illorum: Frange supercilium eorum, qui restiterunt ipsis. Fortes estote tanquam generosi generosoque ad sempiternas coronas cursu contendite. In Christo Iesu domino nostro, cui gloria in sempiterna secula, Amen.

A (margin, beside "sti fuerint militiam secuti")

Psal.113.d (margin, beside "no, qui fecit cælum & terram")

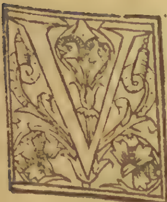
B (margin, beside "ne operibus illorum")

EIVSDEM SANCTI PATRIS NOSTRI BAsilij Sermo commonitorius ad complexum Monastici propositi.

DE ABDICATIONE SIVE renuntiatione seculi istius & spirituali perfectione.

Matt.11.d (margin)

C (margin)

VENITE ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Dei ista sunt verba, quę siue vitæ huius, in qua nunc sum⁹, siue consequẽtis refectionẽ significant, illud certe planũ est, ea hortari nos vt qua quidẽ deposita super uacanearũ diuitiarũ sarcina, eaq; in egentes distributa, qua vero, vt innumerabili penè, quæ ex studio opes cõgerẽdi, cumulatim accreuit, peccatorũ multitudine, per largitionẽ, & confessionẽ reiecta, crucẽ gestaturi, ad monachorũ vitam accedamus. Quocirca qui sibi proposuit Christo obedire, & ad vitę genus rerũ omniũ possessione nudũ, neque vllis distractum seculi huius curis festinat, verè admirabilis ille est, beatusque dicendus. Verumenim illi ego auctor sim, ne id inconsideràter faciat, néve vitæ sibi tolerabilitatem quandã animo fingat, & salutem sine vlla dimicatione polliceatur. Quin is velim potius vt se antè ad incommodorum cum corporis, tum etiam spiritus perpesionem commendabili exercitatione diligentissimè paret: ne si se non antè meditatus, in quæ non putarat, certaminum discrimina coniecerit: ad deinde vrgentibus constantiæ suæ tentationibus, per imbecillitatẽ obsistere non potuerit, eodẽ temere, vnde fuerat digressus, reuertatur: eaq; re ludibrio, ac ridiculo omnibus sit: & præter id, quòd cũ animæ suæ pernicie, ad pristinũ se denuo vitæ genus retulerit, multitudini etiã scandalo sit: nempe qui caussa sit, quamobrẽ pleriq; institutã secundum Christum vitam eiusmodi existiment esse, quæ ferri nullo modo posit: Quæ res quàm sit periculosa, nostis omnes, qui legitis Euãgelia, in quibus hæc dominus dicit: Expedit ei vt suspẽdatur mola asinaria circa collũ eius, & proijciatur in mare, quàm vt scandalizet vnũ de pusillis his. Neq; enim ob eã modò caussam plectendus erit, quòd ordinem ipse deseruerit: sed quòd exemplo suo etiã caussa fuerit, cur plerique exitiũ incurrerint: licet suo quodã opinionis errore persuasisse sibi videatur, nihilo secius se, vt in pristino se vitę genere contineat, benefactis deũ sibi posse propitiũ facere. Quod nullo modo verũ est. Qui enim in eo vitæ genere, quod nullis extrinsecus distrahentibus curis diuexatur, ac propterea peccatis minime obnoxiũ est, resistere aduersario nõ valuit: qui credibile est eum in eiusmodi vita, in qua liquàmplurimi ad noxã aditus pateant, cuiusq; libera penes ipsius arbitriũ potestas sit, aliquid esse facturum, quod aliquo modo sit cum virtute cõiunctũ? Verùm vt det aliquis, quod ad ipsum nominatim pertineat, peccatum ipsum nullũ admittere: notã quidem illã idem certè nunquã effugerit, quod non à Christo desciuerit, exemplo discipulorũ illorum, quos apertè in Euangelio diuinus Euangelista notat, cùm dicit: Multi autem discipulorum abierunt retro, & iam cum Iesu non ambulabãt, dicẽtes, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Ea enim de caussa benignissimus deus, vt saluti nostræ prouideret, hominũ res duplici vitæ genere distinxit, coniugio videlicet, virginitateque: vt qui virginitatis ferendo certamini pares esse nõ possent, hi sibi vxorem adiungerent: ea tamen conditione, vt scirent, ea ducta, nihilo minus temperantiæ sibi ac castitatis, cõsimilisque modi in coniugio ac liberorum educatione, eius quem sancti viri, dum hìc viuerét, tenuerunt, reddendam sibi esse rationem: qualis in veteri testamento Abraham fuit, qui cùm vnicum, quem habebat, filium fortissimo atque æquissimo animo immolaret, ea in re magnificam sibi gloriam quærebat, quòd dei iussis nihil haberet antiquius: qui etiam tabernaculi sui fores assiduè vsque apertas tenebat, vt qui assiduè semper paratus esset ad suscipiendos hospitio, quotcunque ad ipsum accederent. Neque enim domini verba illa audire ipse potuerat: Vende quæ habes, & da pauperibus, quanquàm etiam maiora his summæ virtutis documẽta dedere Iob, alijque quàm plurimi,

ὑπογραφὲ ἰω ἀνεκτό τητα βίου. (margin, beside "faciat, néve vitæ sibi tolerabilitatem")

D (margin, beside "dẽ temere, vnde fuerat digressus")

Matt.18.a περίκειται, ἀλλὰς, κρεμασθῆ (margin, beside "sit periculosa, nostis omnes")

E (margin, beside "luit: qui credibile est eum in eiusmodi vita, in qua")

κατορθῶσαί τι τῶν ἐναρέτων. At. luthere cũ tuis asseclis. (margin, beside "bera penes ipsius arbitriũ")

Ioan.6.g.f (margin)

Humanæ vitæ bipertita methodus. (margin, beside "deus, vt saluti nostræ prouideret")

F (margin, beside "ne, eius quem sancti viri")

Matt.19.c (margin, beside "ad ipsum accederent")

rimi, veluti Daniel & Samuel: in nouo vero Testamento, qualis Petrus fuit, vnaque cum eo reliqui etiam Apostoli. Siquidem futurum est omnino, vt fructus debitæ deo ac proximo charitatis ab vnoquoque repetantur: Similiterq; vt si quis cùm hęc, tum reliqua quęuis pręcepta violauerit, pœnas luat, sicut in Euangelio dominus docet, cũ dicit: Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus, & alio in loco: Qui non odit matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, insuper & animam suam, non potest meus esse discipulus. An non tibi videntur quæso matrimonio etiam coniunctis lata fuisse Euangelia? Animaduertis itaque apertè iam tibi explanatum, fore vt à nobis cunctis, quicunque in hac vita sumus, ratio reposcatur, vtrum euangelio paruerimus néc ne, non à monachis modò, ab his etiam, qui vxores habuerimus. Etenim qui cõiugio sese implicuerit, huic satis fuerit, si incõtinentiæ ipsi culpa remittatur, & fœminæ libido, & vnà cũ ea congressio condonetur. Reliqua verò mandata cùm æquè descripta omnibus sint, nõ est extra periculum, quicunque aduersus ea fecerit. Siquidẽ Christus ipse, cum patris sui præcepta promulgaret, apud eos loquebatur, qui in mundo cõmunem vitæ morem sequebantur. Quòd si contigit aliquando, vt seorsim interrogatus ipse discipulis aliquid responderit, apertè ipsis testificatus est: Quod vobis dico, omnibus dico. Non est igitur quamobrem tu, qui ad vxorem applicare animum maluisti, perinde quasi ea re tibi mundum amplecti licitũ sit, desidiæ te des: quando eo maiore tibi labore contendendum est, attẽtioreque animi vtendum vigilantia, vt salutem inuenias: veluti qui sedem tibi in medijs laqueis, mediaque rebellium potestatem ditione delegeris, vbi peccatorum assidua ante oculos posita iritamẽta habeas, ad quæ concupiscenda omnes sensuum libidines tuorum assiduè loco veluti emotæ impellantur. Quocirca intelligere debes, neutiquã effugere te posse, quin cum diabolo tibi sit deluctandum, ex eoque nullo modo victoriã te sine multis laboribus, pro Euangelicorum præceptorũ conseruatione susceptis, reportaturũ. Qui enim quęso pugnam cum aduersario poteris subterfugere, qui omnino sis iam cum eo intra caueam pugnæ destinatam conclusus? quæ sine dubio vniuersa ea est tellus, quæ sub amplissimo cæli huiusce ambitu continetur: quam quidem ex historia Iob accepimus, assidua illum obambulatione perlustrare, circumireque quasi rabiosum canem, quærentem quem deuoret. Quòd si cum aduersario inire pugnam non vis, in alium ex hoc ipso mundum commigres, oportet, in quo ipse nõ sit: tum licebit tibi tuo more cum illo non decertare, & citra periculum ferias indicere Euangelicis dogmatis. Quòd si hoc impetrari non potest, artem eam discas conuenit, per quam scienter cum eo scias deluctari. Hanc autem haud dubie traditura tibi diuina scriptura est, ne ex imperitia ab eo superatus sempiterno igni in perpetuum cruciandus dedare. Atque hæc quidem, licet strictim, eorũ tamen causa memorata à nobis sint, qui propterea quòd matrimonij se vinculis obstrinxere, licere sibi arbitrantur Christi præceptorum obseruationem impunè negligere. Tu verò qui cælestis viuendi ritus cupiditate flagras, atq; angelicæ es vitę studiosus negociator, quique sanctorum Christi discipulorum commilito cupis numerari, neruos tuos omnes ad rerum aduersarum tolerantiã intendito, & forti animo ad veræ pietatis cultorum te cœtum conferto, ipsoque tuæ mundi desertionis initio te virum præbeto, conatuque omni elaborato, ne cognatorum horum, qui sunt secundũ carnem, amor ad terram te, in altum te cupientẽ extollere, deprimat: sed in eo animum tuum confirmato, vt cum immortalibus & cælestibus rebus, mortales terrenasque commutes. Vbi verò rerum te tuarum sarcina leuare volueris, tum verò constans ac rigidus esto, illudque tibi persuadeto, quæcunque abs te in egenorum sinus cõdita fuerint, ea te in cælum præmissa multis partibus ampliora apud deum inuenturũ. Cùm verò ab amicis, & ijs quibus cum vixeras familiariter diuellare, caue ne mœrore nimio conficiaris, qui Christo tũ coniungaris, qui propter te cruci ipse suffixus est: Qua re ad amorem declarandũ quod quæso euidentius excogitari à nobis argumẽtum potest? Simul ac autem, deo iuuante, in primo luctationis istius congressu aduersarium superaueris, nolito te veluti vilissimum instrumentum aliquod negligenter proijcere. Siquidem in eo iam, quòd terrenis rebus nuncium remiseris, honoratum te apud Christum fecisti: summaque potius vigilantia, acerrimaque in omnes partes animi circumspectione operam dato, vt aliquem tibi virum inuenias, quem in omnibus deinceps delectæ tibi vitæ studijs certissimum ducem sequare, eiusmodique, qui rectum iter ad deum volentibus pergere, sciat cõmõstrare: qui ornatus virtutibus sit, cuius vniuersæ totius ipsius vitæ actiones testimonio sint, charitatem in eo erga deum inesse; qui diuinarum literarum scientiam habeat, virum integrum nec vlli distractioni indulgentem, ab auaritia abhorrentem, minime libenter gerendis se negocijs admiscentem, quietum, amantem deum, egentiũ studiosum, minime iracundum, iniuriarum immemorẽ natura propensum ad eos docẽdos, qui ad ipsum accedant, quẽ gloria inanis non inflet, superbia non extollat, adulatio non frangat, seuerum atque constantem, cui denique nihil sit præstantius honore dei. Ac si talem quempiam nactus fueris, tum verò voluntatem tuam omnem expuito, ac foras proijcito: atque vbi hoc feceris, dede te illi, vt sincerissimum veluti vas quoddam existas, qui quæ in te infundantur virtutes, ad laudem dei gloriamque ab omni vitio castas conserues. Etenim si eorum, quibus antea detinebare, animi vitiorum residuum in te aliquid esse patiere, eoque quæ in te infusa fuerint, coacuerint, haud dubiè velut vas contemptissimum foras proijcere. Hoc est, quod alterum nobis est cum oppugnatore salutis nostræ certamen. Vt enim præceptorum bonorum bona sunt etiam præcepta, item quoque malorũ etiam mala. Vbi enim videt aduersarius noster hìc improbus persuadere se nobis non potuisse, vt in mundi confusione perditioneq; maneremus, in eo iam omni conatu contendit, vt nobis persuadeat, ne nos vitæ demus perfectiori: neve ei nos viro committamus, qui nostra omnia peccata nobis ante oculos statuat, corrigatq;

sed

Mat.10.d
Luc.14.f
Mar.13.d
μὴ ἀναπίσης.
μεταφορὰ
ἐν παραδρομῇ.

sed vt alicui nos credamus & gloriæ nimio plus auido, & propria vitia assimulata quadã lenitatis erga familiares suos specie commandanti, vt hoc modo innumerabilibus nos denuò prauis animi libidinibus contra primum animi nostri, propositum veluti vinculis irretiat. Quòd si te viro crediderís virtutibus multis instructo, sine dubio omnium, quæ in ipso bona fuerint, hęres remanebis, æqueq; & apud deum, & apud homines beatissimus iudicabere. Si verò, quòd cum corpore tuo agere mitius volueris, magistrum tibi aliquẽ quæsieris, tecum se ad vitia tua dimittentem, vel
A vt verius dicam, tecum vnà in eandem perniciem corruentem, frustra mundanis rebus nuntium remittendi laborem suscepisti, qui vitæ te prauis libidinibus obnoxiæ mancipaueris, & cęcum tibi ducem asciueris, cuius ductum secuto in foueam tibi sit procidendum. Cæcus enim si cæco ducatũ præstet, ambo in foueam cadunt. Sufficit enim discipulo vt sit: sicut magister eius. Hæc autem dei verba sunt, eaque re falsa esse neutiquam possunt. Athletarum in viuendo tibi est imitanda consuetudo: aliter enim ad coronam peruenire non poteris. Vt enim est apud Apostolum: Si quis certauerit, non coronabitur, nisi legitime certauerit. Si igitur dei munere talem quempiam virum inueneris (prorsus autem si peruestigare volueris, inuenies) magistrum bonorum operũ, hoc apud te constanter teneto, vt nihil omnino quidquam præter illius sententiã facias. Quidquid enim eo insciente facis, id furtum ac sacrilegium est, tibique exitium, non autem vtilitatem vllam apportat.
B Esto, tu id bonum iudices. Nam si bonum est, quid ita clàm fit, ac non in aperto? Mentem tuam tute diligenter exquire, quæ falsa quadam specie boni compilare te studet, atque ex eo nimirum, quòd cum vtilitate aliquando non eius præceptis obtemperes, iter tibi ad res pessimas gerendas munit. Caue ne excãtationes eorum, qui demorsi sunt à serpente, velis imitari, cum ipse excantandi artem non teneas: ne si ad te foras serpentes attraxeris, illique sese tibi circumplicuerint, tuque te ab ipsis explicare non possis, immaniter ab illis absumare. Caue ne generis nobilitate subnitare, néve ob eam caussam honores consectere (qui enim carnalis est, non capit ea quæ sunt spiritus) neque eorum quippiam, quæ vera iãpridem consuetudine inueterauerint, adulterare ac peruertere conatus sis, atque hoc modo inani animi elatione tua, simul & certaminis socios tuos supplantare, & grandem super te peccatorum molem aggerere, non in strato molliculo, non in calceamẽtis, vestimentisve, non in habitu quouis, non in alijs, quàm quos cõmunis fratrum vsus fert, escis exquirendis, non in mensa, post illud tempus scilicet, cùm iam nihil tibi amplius cum mundo esse apertè professus fueris, non in statu, non in sessio-
C ne, non in manuum opere minus laborioso, magisve eleganti. Siquidem istorum omnium, non modo dum habes, sed in eo etiam, dum abs te exquiruntur (crede mihi) vtilem nunquam exitum experiere. Etenim nisi celeriter animaduerteris, diabolicas esse istas insidias *, easq; ex animo penitus extirpaueris tuo, sine dubio eæ te à vera quę est ex Christo, viuẽdi disciplina deturbabũt. Verũ cum illud in animo tibi fixum stabilieris, omniũ te quotquot sunt, mortalium esse contẽptissimũ, peccatisq; onustissimum, peregrinumque ac vagum, & quem sola tãtum misericordia adducti ij, qui priores tè se à seculi huius curis auocarunt, sibi in societatẽ asciuerint, studiose operã dato, vt omnium nouissimus sis, ac seruus omnium, quãdo ista vna ratione verã tibi, ac solidam gloriã paries: non autem illam vanam, cassamque. Aures assiduè ad audienda ea, quæ imperentur, attentas habeto: itemque manus ad ea, quæ iussa sint exequenda, expromptas. Sit tibi taciturnitas in ore, circunspectio in corde. Futiles qui habeãtur sermones, tu magnopere ne attendito. Sed si quę ex D
diuinis literis ad salutem animæ pertinentia memorare audieris, tum verò ad ea audienda doceto te intellectu esse & scientia præditum. Acerba gustatu tibi ea sunto, quæcunq; de mundanis rebus memorentur: contràq; fauis mellis assimilia, quæ à pietatis colẽtibus viris narrẽtur. Enitere porrò vt eos imitere, qui vt animi sui sedatas affectiones componerent, priores te in eo vitę genere elaborauerunt: neque expectes, dum singula doceare. Studeto vt maiorum virtutum compos efficiare, neq; minores tamẽ negligito. Nullum omnino sit erratum, quod parui pendas, esto quãuis illud tenuissima bestiola minutius sit, potiusq; eo magis sedulo cõtende, vt per pœnitentiã illud emendes. Et si multi multis in rebus errata cõmiserint parua æquè ac magna, in ijsq; obstinati pertinaciter perseuerent, nolito tu alienorũ te erratorum iudicem constituere. Habent enim ipsi iudicem iustum, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Tu tuum supprime erratum, & quãtum potes studeto, vt onus tuum leuius efficias. Qui enim gra- E
uat onus suum, ipse & portabit illud: Resipiscẽtibus enĩ parata salus, cõtrà verò in furore suo obstinatis pręstò semper exitium. Ab hominibus tibi maiore aliqua propinquitate cõiunctis abditor, quãtum potes: atq; in dei cõspectum te, q̃ fieri potest, frequẽtissime dato. Quantum in te est, omnẽ in publicum proditionẽ semper deuitato, ac mẽtis hoc modo distractionẽ fugito. Egressus es è cella tua? ibi continentiã reliquisti, in mundũ introspexisti. In mulierem aliquam meretricem incidisti, quæ & auribus tuis blando sermone delinitis, & oculorũ acie aspectus sui venustate perstricta, exquisitisque obiectis escis, gustatu per dolum circumuento, te, veluti hamo quodã transfixum haud ita multo pòst ad se pertrahet? tum mẽbris tuis implicata, vbi te ad pectus sibi arcte cõpressum admouerit, seuerũ illud tuum ac rigidũ de retinenda continentia desiderium emollit ac flectit, atque ita sensim te de recta viuendi via deductum, blãditijs suis corrumpit ac perdit. Quòd si dei virtute factum sit, vt ex eius retibus elabi potueris, tu quidẽ ad cellulã tuam te recepisti, at non ille idem quippiam, antequàm scilicet te inde
F mouisses, sed segnis quidã & languens, & ad omne rectum munus lentus, dissolutusque, quiq; nõ nisi magno temporis interuallo ad pristinum te habitum illum possis referre. Varijs siquidẽ exortum tibi vtriusque vitæ desiderium cogitationibus animum tuum fatigat. Vix & ægrè poteris obtinere, vt ex ea fluctuatione ille victor emergat. Quod si (vt assolet) necessitas incidat aliqua, quamobrem extra cellam tibi exeundum sit, cùm te prius

Marc.10.g
συνετὸς καὶ ἐπιστήμων.
κνωδάλου μικρότερον.
Rom.2.a
τὸ σὸν κράτει.
μετάνοια, σωτηρία, ἄνοια δὲ μετανοίας, θάνατος.
ὥσπερ ἀγκίστρῳ ἕλξει
πάρεργον καὶ νενοσηκὼς εἶεν

te prius circum ab omni parte dei timore veluti firmissima quadā lorica munieris. Christiq; charitate in manum inserta, veluti validissimum scutū apprehenderis, firmiterq; stabilieris, omnesq; in te libidinum omniū factos impetus acerrima cōtinentiæ vi profligaris, negocio illo, cuius caussa existi, expedito, domum te quàm primū referto: néve diutius extrà demoreris, sed innocentem columbam illam imitare, atque ad arcā, vnde fueras emissus, alis vsus velocibus redi: atque vt illa cū oliuæ ramulo in rostro reuersa est, ita tu quoque inter redeundum cū ore tuo Christi misericordias decāta, atq; hoc modo internis tuis animi cogitationibus persuade, alibi te nusquā cum salute posse cōsistere. Iuuenis siue ætate, siue animo fueris, æqualium tuorū consuetudinē defugito, ab illisq; te non secus atq; ab ardentissima flāma procul abducito: quando illorum opera vsus aduersarius, plerosq; olim incendio dedit, & sempiterno igni cremandos addixit: ac spiritalis videlicet primò charitatis vana quadam specie illectos, in teterrimā postea Pentapolitanū voraginē præcipites deturbauit: & qui ex medio pelago, sæuientibus vndique procellis, tempestateque incolumes euaserant, eos iam intra portum securos vna cū ipsa naui vectoribusq; submersit. Quādocunque assidendum est, aliquo semper ab eo interuallo assideto: quandocunque capiendi somni caussa cubandum, caue ne vestimenta inter se mutuo sibi vestra propinquēt, potiusque medius inter vos aliquis semper adhibeatur senex. Quoties verò aut tecum loquitur, aut ex aduerso in conspectu psallit, deiecto in humū vultu illi tu respōdeto, ne forte interim, dum tu illius os defixis oculis cōtueris, suscepto ab hoste & malorum satore libidinis semine, corruptionis posteà ac perditionis manipulos metas. Domi aut aliquo in loco, vbi quæ à vobis fiant, videre qui possit, arbiter sit nemo, caue ne vnà cum eo simul deprehendaris vnquā, ea re videlicet, quòd vnà cum eo diuina eloquia meditari te dicas, aliámve quāuis ob caussam, etiam summe necessariā: nihil est enim quod animæ salute magis sit necessariū propter quā Christus mortuus est. Subdolæ isti cogitationi tuæ nolito assentiri, cū tibi hoc proponit, fore vt quidquid ita in occulto factū sit, scandalo vacet: sed hoc ipsum tibi esse scādalū persuade. Atq; isthæc multorū exemplo, qui simili in genere fœdè sunt lapsi, vulgata iam esse apud omnes existimato. Crede mihi, quoniam fraternè tibi, atq; ex intimo animi recessu loquor. Difficilibus ac morosis senibus aures libēter præbeto, qui prouerbiorū sententijs adolescentes ad recta studia cohortantur, neq; oris tamen deformitate quidquā ipsis afferunt detrimēti. Omni custodia serua cor tuum. Siquidem ei perinde, vt si aurum esset, dies noctesque a furibus insidiæ comparantur, & repentinò tum, cùm minimè expectas, minimeque intelligis, asportatur. Caue ne te aduersarius similiatque primum parētem peccato circumueniat. circumuentumque quāprimum de paradiso delitiarū expellat. Nam qui illum callida escæ obiectione ita malitiosè vita spoliauit, & item Iesum eodem se modo supplantaturū sperauerat, nihil est quòd is vereatur, quin & tantò ausit cōfidentius tibi quoq; primā malorum originem propinare. Etenim præsentissimum hoc esse ille venenum intelligit. Siquidem gulæ vitiū non in escarum copia naturę suę vim positam exercere nouit, sed in voluptate atq; gustatu, licet modicis admodum vtare. Quod si ita est, vt vel breuissima modò gustatu percepta delectatio obnoxiū te istiusmodi morbo valeat efficere, haud dubiè id te nullo negotio ad interitū dabit. Vt enim fons aquæ si in plures sit riuulos diffectus, vicina riuulis illis loca omnia herbarū viriditate conuestit, & quasi pubescere facit: sic vitium gulæ, si per cordis tui venas se effuderit & distraxerit, indeq; permeans sensus tuos omnes irrigarit, vbi libidinū multarū in te syluam conseuerit, animū tuum ferarū habitaculum efficiet. Etenim multos ego animaduerti sæpe, qui cū alterius cuiusuis generis vitijs laborarent, ad sanitatē tamen redierint postea: qui autem hoc morbo tenerentur, vt aut in occulto esitare eos delectaret, aut ventris ingluuie duci se finerent, neminem ex omnibus vidi vnquam, qui cōualuerit. Nam aut à continentiæ cultorū vitæ se societate penitus abruperūt, seseq; capitalibus vitę huius illecebris dediderunt: aut dū inter eos occultare se studuerūt, voluptatibus addicti, duce Diabolo stipendia meruere. Nam qui istiusmodi sunt, ij mendaces sunt, ad iusiurandū parati, periurij, litigiosi, pertinaces, clamosi, & qui saturi edisse se pertinacissimè pernegent, illiberales, qui victu delicato apprimè gaudeant quæruli, aliorū curiosi exploratores, tenebriones, totius honestæ vitæ de industria inimici, qui vt gulæ libidinē obtegant, innumerabilibus se alijs vitijs inuoluunt, qui cum habitu quidē inter saluos esse videatur, rebus ipsis inter perditos numerandi sunt. Hæc fuit quæ Adæ interitum, & post ipsum etiā vniuersæ illius posteritati exitiū apportauit. Gulæ libido ea est, per quam ludibrio habetur Noë: & Cain maledictioni subijcitur: per hanc primogenita amittit Esau, & cum Chananæis affinitate coniungitur: Lot se cū filiabus miscet, idem suijpsius gener factus ac socer: & qui parens anteà, modò vir etiā postea efficitur, & auus parēs, vtrinq; in præscriptos à natura hominibus fines petulāter proteruus. Hæc Israëlitas induxit, vt simulachrū adoraret: ijsdem caussa fuit, quamobrem in illa solitudinis vastitate eorū cadauera prostrata sint. Hæc Prophetam, qui à Deo ad obiurgandum scelestū regem fuerat missus, feræ bestiæ deuorandū obiecit: & de quo vniuerso regio suo apparatu Hieroboam rex pœnas sumere nō potuerat, is gutturis fraude implicatus, miserabili admodū morte cōsumitur. Quid cōtra Daniel vir desideriorum, nónne quòd gulæ libidinem compresserit, regno potitur Chaldæorum? Nōne simulachra demolitur? & dracone interimit, & leonum pædagogus efficitur, idoneusq; habetur, qui Deum humana se forma induturū prænunciet, & abstrusa mysteria palàm interpretetur? Quid? nónne facti gulæ libidine superiores tres innocentes illi adolescentuli regiam iram pro nihilo duxere? & horrificā illā fornacem Nabuchodonosori regis iussu succensam intrepidi contempsere? & statuam illam auream, quam pro Deo coli ille iubebat, futilem ac nullius prorsus pretij esse docuere: & quæ non nisi longo temporis spatio fabricari potuerat, eam repentino asportatam, opimum domino suo spolium

Margin: A, B, C (left column); D, E, F (right column); σὺν αὐ]ᾷν δρῶ; μεταφορά; Prov.4.d.; ἁρπάζεται; δηλητήριον.

spolium attulere: ijdemque effecere, vt rex ipse infensissimus vnà cum vniuerso ipsius, quem aduersus Deũ copiarum instruxerat apparatu, vniuersaque rerum natura, mirificis eũ laudibus efferrent? At ne multa, si gulam in officio cõtinueris, paradisum habitabis: sin minus, hoc tibi persuade, pabulũ te mortis futurum. Fidelis esto virtutum thesaurus, claui vtere spiritualis tui patris lingua, hæc sit, quæ tibi os ad sumendum panem aperiat, hæc item quæ claudat. Serpentem nolito tibi consiliarium adhibere. Consilio enim suo, ille adulterina veluti quadam claue circumuenire te A habet in animo, tibique vel in ipso etiam linguæ gustatu insidias artificiosè molitur. Caue ne clandestinæ esitationis peccatũ incurras. Etenim si in re parua supplantare te ille potuerit, sine dubio tota te lucta prostratũ, vinculis posteà arctissimè cõstrictum tenebit. Aures tuas caue ne quibusuis passim garrientibus aperias, neque temere nugãtibus omnibus respondeas in his sermonibus, qui à proposito tibi religiosæ vitę instituto dissideãt. Vtilibus autem auscultandis præceptis illas accõmoda, & horum assidua commentatione custodi cor tuum. Easdem ab audiendis mundanis narrationibus abducito, quantũ potes, ne quando cœni respersione animam oblinas tuam. Ne labores vt audias, quæ ab alijs dicantur: neque immiseris caput tuũ in medium colloquentiũ: ne & tu subsanneris, & illos detractores efficias. Caue, curiosus sis, neque ita videre omnia volueris, ne ex ea visione postea in animum tuum, libidinum sanies redundet. Aspectionem, auditionem, locutionẽ, responsionem, omnia ista vtilitate metitor. Corã B natu maiore, quàm tu, caue ne assidere festines: quòd si, vt id facias, iubeare, nolito tu in pari cum illo sella sedere: sed cum huc illucque diligenter oculis circũspexeris, operam sedulo da, vt sellam tibi humiliorem aliquam inuenias, vt ob istã animi tui humilem submissionem, gloria te afficiat Deus. Interrogatus de re aliqua, graui ac submissa voce respõde. Alius si interrogetur, os tuum ipse cõprimito, ne à procaci corde impulsa lingua tua inconsideranter aliquem feriat de ijs, qui in pietatis cultores nimio plus quid agant, diligenter inquirunt: atque hoc modo criminum te vinculis quasi quibusdam constrictum efficiat. Inter sedẽdum, caue ne crus cruri alteri superponas: siquidem isthuc facere animi parum attenti, atque aliud agentis indicium est. Si cum inferiore te sermonem habes, aut interrogatus ab eo, aliquid respondes, caue ne suspenso animo illi negligenter respondeas, ea re videlicet, quòd fratrem contemnas: quando hoc facere, in deum contumelia est. C Qui enim despicit pauperem (vt est in prouerbio) exprobrat factori eius. Cùm quid locuturus es, ea ex ore tuo prima semper verba prosiliant, quibus & proximum consoleris, & charitatem erga illum tuam magis confirmes. Eadem ratio in medio, eadem in postremo, qui habeatur sermone seruetur: idq; adhibita quadam festiua oris hilaritate, vt qui tecũ loquatur, per te exhilarari se sentiat. In omnibus, quæ à proximo tuo rectè animaduerteris fieri, lętare, & deo gratias age: quãdo illius rectè facta tua sunt, sicut vicissim itẽ, tua illius. Quandocunque ad cœnã cõuenitur, primos accubitus, & primas cathedras deuita, infimumq; locum semper sectare, quò magis possis illud audire. Amice ascẽde superius. Vbi verò posita iam mensa recubueris, caue ne læua tua petulanter se iactet, néve spreto naturæ ordine imperiũ sibi in dexterã vsurpet, cessatoque potius, aut certè dexteræ modo deseruito. Ad orationem quotiescunque vocaris, libẽter succinat os tuũ in eaq; eousq; permaneto, donec canoni satisfeceris, magnamq; te iacturam facere arbitrator, si ante inde discesseris. Etenim si cum corporis tui sustẽtandi caussã, cibum capis, ægrè admodũ à mensa potes auelli, nisi naturale prius desideriũ expleueris, neque ita facilè hoc facturus sis, nisi magna te inde aliqua D necessitas auocet: qui non tandem ab epulis ijs auelli ægrius debes, quibus spiritus alitur tuus? quiq; nõ magis oratione corroborãdus tibi tuus animus est? Etenim quanto nobilitate cælũ terra præstabilius est, & dignitate cęlestia terrenis prę ponderant, tanto sine dubio anima corpore præstantior est. Siquidẽ ea cæli quasi imago est quędam, quippe in qua domicilium dominus habeat. at caro ipsa ex terra constat, quæ à mortalibus hominibus, & rationis expertibus incolitur animãtibus. Quamobrem quæ corporis caussa necessario suscipi munera debent, ea ita habebis distributa, vt legitimũ tibi posteã orationis tempus nõ interpellent. Caue autẽ diligenter, ne cogitationi illi animi tui assentiare, quæ ab orationis canone nondũ peracto auellere te studeat. Habent enim morem hunc dæmones, vt faciendæ orationis tẽporibus per speciosam scilicet aliquã laudibilis caussę alicuius simulationem nobis sedulo auctores sint, vt ab ea nos subducamus, vt quã salutem afferre nobis intelligant, ab ea nos probabiliter E abducãt. Noli ingemiscens capitis, ventrisve dolorem excusare, & eius qui nullus sit, testes incertos proferre, néve quiescendi caussa quidquã de acri vigilantiæ assiduitate remiseris, potiusq; occultas aliquas semper orationes habeto, quas in occulto aspiciẽs dominus, pro ijs gratiam tibi referat in aperto. Operam sedulo da, vt in ea mercatura, quam in luculẽto vitæ genere præclarisq; muneribus cõmuniter vnà cũ ceteris facis, seorsum tu quæstus accessiunculã aliquã habeas, quo repositas postea tibi in die necessitatis diuitias inuenias. Quotiescunque tuæ tibi in fungendis prò cõmuni re fratrum ministerijs vices obtigerint, in eo aduigila, vt ad laborem corporis verborum etiam lenitatem adhibeas: vt ij, quibus ministras charitatem te habere aduersum ipsos intelligant: quo videlicet gratum sit illis ministerium tuum, vtpote quòd sit sale cõditum. Ne passus sis, vt quę propria muneris tui sint, ea alius faciat, ne merces quoque erepta tibi, alij tribuatur, teque contem- F pto, in diuitijs tuis gloria alius afficiatur. Assignato tibi ministerio cum modestia fungitor, sedulitateque, perinde ac si Christo ipsi ministrares. Maledictus enim (inquit) homo, qui facit opera domini negligenter. Qui ex animi elatione fastuq; nascitur abusum metuito (esto, quę tibi præ manibus sint ministeria, contempta admodum, abiectaque videantur) perinde tãquam deũ præsentem habeas, qui te aspiciat. Magna res est alteri ministrare, eiusmodique, vt per eam nobis ad cæleste regnum ascensus paretur. Siquidem ea virtutum omnium quædam quasi est sagena, quæ diuina

[Right margin notes:]
ὑφηχείτω.
Argumentũ à minori
Arg. à maiore ad minus. μίμημα.
Orãti quã insidietur dæmon attende.
Matt. 6. b.
Col. 4. b.
ἐργαζόμενοι χημακαί ἀπιμελῆ. Hie. 48. d. παράχρημα.
βασιλείας πρόξενον.

Simile. diuina in se præcepta omnia comprehendit, ipsamque primo virtutum omnium contentricem humilitatem complexa, quam bonorum sequitur copiosissimum, veluti quoddam examen: tum illud etiam: Esuriui, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes eram, & infirmus, & in carcere, & ministrastis mihi. maximeque quādocunque quod debetur, id adhibita animi submissione persoluitur, fastu, iracundia, murmurationeque segregatis. Eorum quos rectè atque ex virtute videris viuere, æmulator esto, & institutorum vitæ, actionumque exempla descripta in animum tuum trāsferto. Opta vt sis de numero paucorum. Rara siquidem, quæ bona: quæ

Mat.25.d.

ἰσχάρτιως

A quidem etiam caussa est, quamobrem pauci cæleste regnum introëant. Caue putes eos omnes fieri saluos, qui se intra cellas suas contineant, & vitiosos iuxtà ac bonos. Neque enim ita res habet: quando sunt quidem multi, qui ad honestæ vitæ genus se conferunt: rarissimi autem, qui ipsius iugum suscipiant. Violentorum est enim regnum cælorum, & violenti rapiunt illud. Verba hæc Euangelij sunt. Violentiam appellauit assiduam, & acrem corporis in laboribus fatigatione: quod nullius impulsu, suapte sponte, Christi discipuli faciunt: cùm & voluntatem propriam, & corporis laxamentum abnegant omne, & magistri sui præcepta omnia conseruant. Quocirca si tibi in animo est rapere regnum dei, violentiæ te dato, ceruices tuas Christi seruitutis iugo submittito & eius loris collum tuum arctè circunquaq; cohibeto. premat illud ceruicem tuam: labore illud virtutis atterito, ieiunando, vigilando ipsum

φαύλους καὶ χρηστούς. Matt.11.b.

B te omnibus subijciendo, taciturnitatem seruādo, psalmos assidue decantando, orationibusque & lachrymis operam dando, & manibus laborando cuiusquemodi difficultates omnes tolerando, siue illæ à demonibus, siue ab hominibus afferantur. Caue ne quod aliquo modo elatè nimis de teipso, sentias, in animum inducas tuum vt de pristina laborum assiduitate quidquam remittas: ne si in ipsis vitæ foribus nempe è mundo migraturus, nudis virtutibus inuentus sis, à cælesti regno excludare. Non tibi cleri gradus vllus animos in altum extollat: humiliet potius. Animi enim in virtute progressus, in humilitate progressus est: contraque in postremis relinqui & inhonoratum esse, id non aliunde, quàm ex elatione progignitur. Quanto ad maiores sacerdotij gradus accedere tibi propinquius contigerit, eo animos tuos magis demittito, idque territus exemplo filiorum Aaron. Pietatis enim cognitio, hu-

γνώμη κατ' ἐναντίωσιν.

C militatis & mansuetudinis cognitio est: quando se animo scire submittere, Christum est scire imitari. Contra autem fastidio & arrogantia efferri, & insolentius se gerere, est Diabolo se similem facere. Christum tu imitare, non aduersariū Christi: deum, non aduersarium dei: dominū, non seruum fugitiuum: clementem, non inclementē: humanum, non inhumanū: eos qui sunt thalami nuptialis, non eos qui tenebrarum. Noli in eo properare, vt fratribus præsis, ne alienorum peccatorum onere ceruices aggraues tuas. Quæ singulis diebus feceris opera, ea vesperi tecum ipse commemora, & cum ijs, quæ feceris pridie, conferto: studioseque operam dato, vt melior in dies magis ac magis existas. Processum in virtutibus facito, vt hoc modo angelis efficiare propinquior. Intra cellam tuam non te diebus aliquot, mensibúsve, sed annis pluribus contineto, ibique continenter diem noctemque dominum laudato, & Cherubim imitator. Si huiusmodi initio exitus similis consenserit, prorsus dubitare nihil debes, te breui confecto monasticæ exercitationis curriculo, itinereque per angustam viam terminato, dei munere in paradisum iri intromissum, cum præclara lampade animæ, ac lætitia vnà cum Christo perpetuò fruiturum, in secula seculorum, Amen.

ὕπαρξις, παθητικὰ ...

κελεῦσαι ἀδελφότητι. Canon ad pietatē & virtutes cō tendenti.

D EIVSDEM SERMO DE *ascesi, hoc est, de cultu siue exercitatione monastica, quo se debeat pacto excolere & ornare monachus.*

MONACHVM oportet cum primis nihil in vita, quod iuris sui propriū sit, possidere: corpus quietū, habitum non sordentē sed honestum, vocem moderatā, sermonem compositum habere, in cibo, potioneque minimè turbulentum esse, sedatumq; potius, & grauem: coram natu se maioribus silere, prudētiores se auscultare, aduersus æquales charitatem tenere, minoribus consilium cum charitate dare: ab hominibus se nequā & carni deditis, curiosis & nimiò plus cupidis rerum gerendarum abducere: multa intelligere, pauca loqui: in sermone non præfidentem aut temerarium esse, neque in

E colloquijs nimium: non esse ad risum procliuem verecundia sese commendare, oculos habere ad terram deiectos, animum ad cælum erectum: nō superiorum imperio repugnare, sed alacri ac libēti animo obtēperare: manibus laborare, assiduè nouissimorum meminisse, spe gaudere, in tribulatione patientiam adhibere, continenter orare, in omnibus gratias agere, aduersus omnes humilitatem tenere, odisse arrogantiam, sobrium esse, peruigilem & attentum, & cor à prauis cogitationibus castum custodire, in cælo sibi per mandatorum obseruationem thesauros recondere, quotidianas suas & cogitationes & actiones omnes diligenter examinare, neutiquam se vitæ huius negotijs, aut superuacaneis sermonibus immiscere, non curiosius in desidium vitam inquirere, sanctorumque solùm patrum viuendi instituta imi-

F tari: si quos rectè, aut cum virtute aliquid facientes viderit, illis gratulari, non item inuidere: eisdem in aduersis socium mœroris esse & lachrymarum, & qui in eo statu sint, eorum vicem magnopere misereri, non etiam condemnare, à peccato resipiscentem probris non insectari, seipsum nunquam iustificare, peccatoremque se in primis & coram deo, & coram hominibus appellare, ordinem deserentes admonere, pusillanimes consolari, ministrare infirmis, pedes sanctorum lauare, in hospitalitate amoreque fraterno diligentem esse, cum consortibus & domesticis fidei pacem tenere, hæreticum hominem auersari ac deuitare, approbatos libros lectitare, apocryphos ne attingere quidē omnino. De patre & filio & spiritu sancto

sancto cũ nemine disputare. Sed Trinitatem increatam,& coëssentialem firmè,libereque & credere & confiteri, & se percontantibus sic responderе: Oportet nos, sicut traditum accepimus, baptizari:credere autem eo modo, quo baptizati simus:glorificare verò, quemadmodũ credidimus:in negotijs & sermonibus honestis versari, prorsus ab omni se iureiurando abstinere, pecu-
A niam ad vsuram non dare, non frumentum, non vinum, non oleum, vt maiore sibi mensura reddantur: à crapula se & ebrietate, & caducæ vitæ huius solicitudinibus temperare, nihil in consuetudine cum alijs per dolum agere, nihil omnino de aliquo secus loqui, nemini detrahere, neque detrahentem alium libenter audire, non facilem esse ad ea credenda quæ de altero secus dicantur: iracundiam sibi dominari non sinere, non praua cupiditate vlla vinctum detineri, nõ temerè proximo succensere, cõceptæ aduersus aliquem iræ tenacior ne sis, non malum pro malo reddere: maledictis incessi potius, quàm incessere, pulsari, quàm pulsare, iniuriã accipere quàm facere, fraudari quàm fraudare. Potissimum autem debet se monachus à congressione mulierum abstinere, itemque à vini vsu: quia vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes: & in præceptis domini pro viribus exequẽdis, nequaquam animum despõdere, tædio anxiè affici, sed laborum suorum præmium, laudemque à domino expectare: & sempiternæ vitæ optare fruitionẽ, & Dauid verba illa assiduè ante oculos habere, ac dicere: Prouidebam dominum in conspectu meo semper,
B quoniam à dextris est mihi ne commouear. & vt filium quidem addecet toto corde, totaque fortitudine, menteque tota ac viribus deũ diligere: vt seruum verò reuereri, ac metuere, obedireque, & cum timore, ac tremore animæ suę salutẽ operari: spiritu feruere, indutũ esse omnimodam armaturam spiritus sancti, & currere non in incertum & pugnare non tanquam qui aërem verberet, & in corporis infirmitate: & animi mendicitate, aduersarium superare: omnia sibi assignata & ex ordine præscripta munera exequi, & se inutilem appellare: gratias agere sancto & glorioso ac metuendo deo: nihil per contentionem aut inanis gloriæ studium facere, sed dei caussa tãtummodo, vt placeat deo. Quoniam dissipauit deus ossa eorum, qui placere hominibus student, prorsus nunquam gloriari, neque suimetipsius laudes prædicare, neque prædicanti alteri aures libenter præbere, in occultoque non aucupandæ laudis caussa humanę, omnia facientem seruire, ac solã, quę à deo est, laudem quærere: deque horrifico, gloriosoque eius aduentu cogitare, de migratione ex hac vita, de repositis ijs, qui rectè vixerint, bonis, similiterque de parato igne diabolo & an-
C gelis eius: & præter hæc omnia, Apostoli verba illa in memoria habere, Non esse condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: & illud vnà cum Dauid dicere: Custodientibus mãdata eius retributio multa, merces nimirum illa copiosa est, & coronę iustitiæ, æterna tabernacula, vita finem nunquam habitura, gaudium inenarrabile, perpetua mãsio apud patrem & filium & spiritum sanctũ, qui est verus in cælo deus, faciei ad faciem manifestatio, choreæ cum angelis, cum patribus, cum patriarchis, cum prophetis, cum apostolis, cum martyribus, cum cõfessoribus, cum omnibus denique, qui ab æterno placuerunt deo, in quorum numero studiose quæso operam demus, vt nos quoque censeri possimus, & inueniri gratia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM EPISTOLA ad canonicam. D

PER hoc minus reddimur ad scribendum alacres, quòd non vsquequaque nobis persuaserimus peruenturas esse ad manus vestræ charitatis literas: sed per ministrorum improbitatem malitiosam à plerisque eas legi alijs prius quàm ad te perferantur, idque præsertim nunc temporis quo in domo dei sursum deorsum omnia permiscentur. Modum itaque præstolor, quo ipsa mecum hac de re expostules ac cõquerare, & tanquàm vi iniecta à me extorqueas vt scribam, vt vel hoc argumento vsus intelligam: tibi ne sint redditæ literæ nostræ. Quanquàm siue scribimus, siue etiã silemus, in hoc ipso vno sumus occupati, vt memoriam modestiæ tuæ assiduè in animis nostris conseruemus, Deumque ipsum precemur, vt eas tibi vires suppeditet, per quas cursum istum, quẽ in istiusmodi præclaro vitæ genere pridem instituisti, egregiè vsque ad extremum possis tenere. E
Reuera enim non vnus aliquis agon imminet ex pacto profitẽti, vt quæ suæ sunt professionis munia obeat legitimè ac rite persequatur. Nam vitę sibi genus deligere Christi euãgelio conueniens, hoc quidem cuiuis facile est. Quod autem quis vel minutissima quæque, quæ in eo descripta cõsilia sunt, conseruet, neque eorum quiduis neglectim transmittat: hoc verò rari, quos quidem ego nouerim, opere ipso pręstiterũt, vt videlicet lingua vsi continenti silentio obuincta, oculis etiam eam disciplinæ moderationem adhiberent, quam requirit euangelicæ perfectionis tenor, manibus insuper indicerent intentũ laborem ex suscepto ineundæ dei gratiæ consilio, motum itidem præscriberent pedibus, deniq; & reliquis totius corporis membris eo modo vterentur, quem & eorum susceptæ vitæ propositum, & ipsa initio opificis nostri fabricę ratio requireret, qui in vestitu pro decoro modestiam, in congressione cum ceteris circũspectionem, in cibis illud modò, quod natura desideraret, teneret: in rebus ad vitæ vsum parandis, vni tantum necessitati consulerent. Atque hæc quidem dum simpliciter hoc modo dicuntur, leuia videntur, ac nullius penè difficulta- F
tis: eiusmodi sunt tamen, in quibus seruandis magna opus esse cõtentione, ipse nos vsus docuerit. Atque illud etiam, vt perfectè humilitatẽ teneamus, vt videlicet neque natalium nostrorum nobilitates memores simus, neq; si quã in re præcipua dote aliqua aut naturę, aut corporis, aut animi ceteris excellamus, ea caussa nobismetipsis placeamus. Itidemque neque aliorũ de nobis existimatione, caussa ad superbiam, fastidiumve abutamur.

Sed & hodie passim resignãtur literæ per hãc Luteranorũ motoriã tragœdiam.

mur. hæc quidem etiam Euangelicã vitam attingunt. Similiter illa quoque, in abstinentia seruanda animi vehemens quædã obfirmatio, assiduitas in orationibus operosior, in amore fraterno cõdolescens lenitas, bonorum in inopes cõmunicatio, animorum deiectio, cordis contritio, integritas fidei, æquabilis in seueritatis tristitia tenor, vigente assiduè in animis nostris memoria horrẽdi, & inexorabilis iudicij illius: ad quod cũ vniuersi festinemus, paucissimi sunt tamen, qui eius meminerint ac de illius euentu sint soliciti.

συμπαθὴς.

Cùm autẽ multa sint quæ à sacris literis declarentur, quæq; prestari ab ijs debeant, qui deo studẽt placere, de his in præsentia ea tãtummodo summatim, quantũ ex diuinis literis accepi, libuit mihi vobis vel exponere, vel cõmemorare potius, de quibus ex me vos quęsiuistis, necessarijs de rebus, singulis testimonijs, quoniam ea in promptu erãt, omissis: quæ illi facilimè legentes inuenirẽt qui lectioni operã dant, qui quidẽ idonei erunt, qui alios etiam doceant. Hęc autẽ sunt, Oportere Christianum, animum sumere cælesti vocationi respondentem, & vitam agere conuenientẽ Euãgelio Christi. Itemque, Oportere eundem mente aut animo nequaquã distrahi, aut re vlla à dei perenni memoria, eiusq; voluntatum ac iudiciorũ abduci. Oportere Christianũ, superata omnibus in rebus iustitia legis, prorsus neq; iurare, neque per simulationem, dissimulationémve quidquam agere: nõ maledicere, non proterue cuiquam insultare, nõ litigare, non seipsum vlcisci, non malum pro malo reddere, non iracundia efferri in quacunq; quę sibi fiat iniuria, patiẽtem esse, & in se iniuriũ arguere, quandocunq; id ferat occasio: idque non vlciscẽdi libidine, sed fraternæ correctionis studio, conuenienter præcepto domini. Non oportere cõtra fratrẽ absentem quidquam dicere, animo inurẽdę illi infamiæ aut calumniæ quod est detractio: esto verum sit, quod dicatur. Oportere Christianum nõ ridere, neque aliquo modo ridiculorũ sectatoribus operã dare. Oportere detrahentem fratri suo auersari: In sermone sales, ac facetias fugere: nihil quod otiositatẽ arguat, temere proloqui, videlicet, quod neq; in rẽ audientiũ sit, neque ad necessarium, & cõcessum nobis à deo vsum vllum pertineat: quò & qui in laborando sunt occupati, id facere studeant, cum quanto maiore fieri silentio potest: & quibus delegata de reliquorum cõsensu dispensandi sermonis ad ædificationem fidei prouincia est, ij sermones apud eos de rebus honestis instituant, ne cõtristetur spiritus sanctus dei. Non debere cuiquã qui intra monasterium ingressus sit, libere potestatem permitti ad fratrum quẽpiam accedendi, alloquendive, priusquam quibus totius fratrũ societatis regendæ delatum negotium sit, diligenter ij animaduerterint, vtrũ hoc fieri placeat deo, & an in communem rem sit. Nõ oportere Christianum sinere à vino se quasi vile mancipiũ vinci, nõ carnis immodicè esse appetentem; non deniq; in cibo, aut potione vlla voluptatem sectari. Qui enim in agone contẽdit, ab omnibus se abstinet. Oportere eorum, quæ singulis dentur vtẽda, nihil quidquã vt iuris sui proprium possidere, aut sibi tãquam suum reseruare: diligentiam tamen in omnibus vel vtendis, vel conseruandis

2. Tim. 2. a

ἐυδὲ ψεύδεσθαι.

Matt. 18. c

1. Cor. 9. d

eam adhibere, quã in dominicis rebus adhiberi par sit: neque eorum quippiam, si casu negligẽter abiectum sit, sinere disperire. Oportere vnumquenque nequaquam sui se iuris esse existimare, sed proinde ac si in seruitutẽ à deo fratribus addictus sit, ita & sentire, & facere omnia, vnũquenque tamen seruato ordine suo. Non murmurandum neq; in penuria rerũ ad vitam necessariarũ, neque in immoderato opere faciendo & laboris delassatione, cùm de his singulis iudicij periculũ illis immineat, ad quos cura illa pertinet, vt hæc ipsi debeant animaduertere. Non debere Christianum clamorem attollere, neque aliud quiduis in gestu motúve aliquo præ se ferre, vnde aut ira incitati, aut aliud agentis, & nequaquã deũ adesse verè existimantis animi significatio detur. Oportere vocem ad eorum qui audiant, vtilitatem, accommodare, neminique neque aspere, neque superbè respõdere, in omnibusque lenitatem tenere, & reuerentiam aduersus omnes adhibere. Per dolum neutiquam annuendũ oculo, aut alterius membri gestu vtẽdum quo frater offendatur, aut intelligat se cõtemni. In vestimentis, calceamentísve exquisitam elegantiam fugere, quando hoc facere ostentationis est. Oportere rebus ad vsum corporis comparatis vilibus vti, neque ad largiorem luxum quidquam insumere, quod facere abusus dicitur. Honores nõ oportere sectari, neque primas sibi vendicare: vnumquenque sibi ceteros præponere oportere, nõ se à subiectione eximere: non oportere vt otiosus panem manducet, qui valeat laborare: potiusque debere vnumquemque etiã cùm in rebus ijs, quæ ad dei gloriã pertineãt, tractãdis sit occupatus, ab ijs seipsum violenter veluti abstrahere, atque ad operis pro viribus faciendi studium impellere. Oportere vnũquenque ex antistitis arbitrio cũ ratione, & summa animi persuasione omnia quæ agat, moderari, atque ipsum etiam adeò cibum ac potionem assumere ad gloriã dei. Non oportere quenquã de vna se in aliam officinam transmouere, nisi id ita esse illi rectum iudicarint, quibus huiusmodi rerum singularum data procuratio sit, extra quã si quando repentina fortuita necessitas aliqua inde ipsum ad opem fratri, qui tunc præ imbecillitate id ipse non possit, ferendam vocet. Oportere vnumquemque, in quo vocatus est, in eo manere, neque assignatos sibi fines transilire, aut vlterius quàm quantum sibi præfinitũ sit, in labore operũ progredi, nisi ad quos isthæc pertinent, aliter iudicauerint, & deo id gratum esse censuerint. Oportere nihil per contentionem aut litem aduersus aliquem facere. Non debere alterum alterius laudibus inuidere, aut ex culpis alienis voluptatẽ aucupari, cumque quid rectè minus à fratre suo factum quisq; animaduerterit, officij sui esse existimare, eo modo quo Christi charitas postulat, dolere, angique. Contra, si quæ rectè fieri viderit, gaudere ac lætari. Non oportere aliorum peccata, quasi id nihil referret, lentè ac dissimulanter ferre. Oportere qui alterum redarguit, eũ cum timore dei, adhibita omni animi lenitate redarguere: in eaque re id vnum spectare tantummodo, vt à peccato peccantem abducat: vicissimque debere, qui redarguitur, reprehendi túrve, æquo & alacri animo ferre, se redargui, aut repre-

ἀνάκρισιν.

ἐπιβαίνειν.

χαρακτῆρ Χριστοῦ

reprehendi, vt qui sciat in eo sibi vtilitatem positam, si corrigatur: Non debere, cùm alius quispiam corripiatur, illo ipso, vel alijs quibusuis præsentibus corripienti alium contrà aduersari. Quòd si tamen aliquando correptio illa alicui neutiquam, ratione facta videatur, illum cum eo semotis arbitris ea de re agere oportere: ipsumque, vel cur ita facere non debuerit, docere: vel contrà ab eodem caussam, cùr ita fecerit, ipse edoceri. Debere vnumquenque in eo adniti, si aliquem sibi aliqua de caussa infensum habeat, vt sibi eius animum mitiget, quantum possit. Non oportere cùm quis peccauerit, & peccasse ipsum pœnituerit, præteritorum illius peccatorum memoriam retinere, potiusque iniurias ei ex animo
A omnes condonare. Oportere eum, qui pœnitere se dicat, nō ob id compungi modò, quòd peccauerit: sed fructus edere pœnitentię dignos. Quòd qui ob ea quæ prius commisit delicta, castigatus sit, & dignus habitus, cui illa sint condonata, is si denuo peccauerit, duriùs etiam quam anteà sibi iræ dei iudicium parat. Oportere eum, qui post vnam & alteram admonitionem, obstinatè tamen nihilominus in vitio perseueret, ad antistitem deferre, experirique num fieri possit, vt à pluribus obiurgatur, à prauo proposito suo pudore aspersus desistat. Quòd si ne sic quidem noxam emendauerit, oportere eum ab reliquo corpore præcidi, & vt gentilem haberi, ac publicanum, vt illius exemplo admoniti ceteri, cautiùs se gerant, qui studiosè in officio & obedientia permanentes laborent, conuenienter dicto illi, Ruentibus impijs iusti in timore erunt. Oportere
B etiam illius veluti membri ab reliquo corpore desecti vicem dolere. Nequaquam pati oportere vt irritato adhuc fratre sinas solem occidere, ne forte aliquando ambos sic dissidentes interuentu suo separet nox, & in die iudicij crimen relinquat inexpiabile. Ad vitæ correctionē non comperendinandum, cùm quid cras futurum sit, certum nobis promittere non possimus, & multos sciamus, qui rebus multis consilio designatis ad perendinum diem non peruenere. Non oportere à ventris saturitate in fraudem induci, ex qua imaginatiuæ ludificationes postea nocturnæ nascuntur. Non oportere distrahi, per intemperiem immodici laboris neque naturalis in victu quærendo necessitatis limites egredi, ex præcepto Apostoli: Habentes victum & integumenta, his contenti simus. Quando copia illa, quæ vltra necessariū vsum quæritur, satis multas inesse in homine nimias habendi cupiditates indicat. Porrò
C huiuscemodi immodica cupiditas, simulachrorū cultura appellata est. Oportere omnem ab se pecuniæ cupiditatem penitus amoliri, neque in thesauros quidquam ad res inutiles, ac minimè ad nos pertinētes recondere. Oportere ad deum accendentem, toto animo rerum omnium nuditatem amplecti, & vndique dei timore configi, secūdum illud prophetæ: Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. Vtinam verò det vobis dominus, vt susceptis cum omni fiducia ac plenitudine fidei ijs, quæ dicta à me sunt ad suam ipsius gloriam, dignos spiritu fructus feratis annuente deo patre, & Iesu Christo domino nostro adiuuante. Amen.

τὸ ἐκκαλύπτειν (?) *ἐπαρρησίαστηρ.* (?) 1.Tim.6.b Coloss.3.a *ἐκτιμωσύνη.* (?) Psal.118.a

EIVSDEM HYPOTYPOSIS,

hoc est formularis & compendiaria descriptio vitæ monasticæ.

CVM dominus noster Iesus Christus præcipiat ac dicat, Quòd dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prędicate super tecta. Et valde metuendum Apostolus iudicij periculum illis asserat imminere, qui quæ dici debeant, ea taciti prætereant, in his quę cum Ephesiorum senioribus agit: Testificor enim vobis, inquit, hodierna die, quòd mundus sum à sanguine omnium: Non enim subterfugi, quo minus D
annunciarem vobis omnem veritatem & omne consilium dei. Cumque hoc idem vt faciamus nobis præcipiat, quando ait: Hæc commone, testificans coram domino, quoniam cum omnibus mihi coràm de præceptis domini testificari potestas non fit, necessariò à me fieri duxi oportere, vt ad vestram saltē omnium, quæ est in Christo, charitatem perscriberem, atque ita & me ab iudicij periculo liberarem, vosque de rebus ad officium vestrum spectantibus, certiores & vsquequaque persuasos redderem, in nomine domini nostri Iesu Christi, quò neque vos ex insciētia in stimulum mortis impingeretis id quod peccatum est, aut dei mandatum aliquod negligeretis, de quo scriptū est, quia mandatū dei, vita est æterna, atq; ab hac ipsa ob eā caussam excideretis, cùm dominus dicat, Qui non obedit filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super
E eum. Neque nos eorum, quos ad interitum peccatum dedisset, sanguinis rei propter taciturnitatem nostram inueniremur. Porrò hoc ipsum iudicium primò in medium depromam, & caussam istius adeò magnæ ecclesiarum dei inter ipsas, similiterque singulorum etiam priuatim dissensionis atque dissidij, periculumque, tum manifestissima ex diuinis literis petita afferentur argumenta de vehementi, horribilique in eos animaduersione, qui quoduis dei præceptum violauerint: ex quo planissimè intelligi poterit, vt quis quamplurima rectè videatur fecisse, is tamen si in paucissimis, vel in vno etiam modò, cuiuscunque illud generis sit, exequēdo mandato, negligenter se gesserit, vel etiam cū deliquisse alium cōspicatus sit, perinde ac si id nihil sua referret, lentè ac dissimulanter tulerit, neq; in eū iusta indignatione zeloq; incalescens, qualē incusso diuini iudicij timore adhiberi par sit, adhibuerit correctionē, F
ob hoc vnum tantummodò fore vt pœnas luat: & licet ei ex inscitia istiusmodi aliquid inciderit, ne sic quidem impunis abibit. Deinde piam dei patris, vnigenitiq; eius filij dei, ac spiritus sancti cōfessionem opus præsens complectetur. Post eorū, quæ expressè à diuina tradita nobis scriptura sunt, cognitionem aperiemus, omnium videlicet & à quibus abstinere, & in quæ studium eos suū maximè oporteat conferre, qui ad æternam vitā ac cœleste regnum aspirant. Similiterque separatim, quę cuiusq; gradus aut ordinis peculiaria esse officia debeant adducentur. Inde operā dabimus vt certā veluti quandā ac peculiarē veri christiani formulā exprimamus, eamque breuem, & quę defini-

Matt.10.c Act.20.f 2.Tim.2.e Ioan.12.g *ἀπειθῶν.* Ioan.3.d *περιέξει.*

definitionis veluti locum obtineat: hæcque omnia ex sacrosancta scriptura. Sequetur postea cõsimilis etiam insignis illorum, ac peculiaris quædam nota, qui tradendæ præsunt dominicæ doctrinæ, in quibus politissima quædã ac purgatissima veræ christianæ vitæ ratio elucebit, & quædam (vt ita dicam) eorum dignitatis magnificentia, qui in huiusmodi claritate doctrinę luculenter se gerant inclarescet. His ea deinceps à nobis adiungentur, quæcũque dum simul de ea, quę secundum deum vita est, disputaremus, percontantibus nos fratribus respondimus: quæ omnia in A exemplaribus descripta, ad vestrã in Christo charitatem mittenda curauimus, vt compleatur in vobis vel per nos quoque quod dictum est ab Apostolo, Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. 2.Tim.2.a

EIVSDEM PROOEMIVM *in Librum Ethicorum, hoc est de moribus.*

DE IVDICIO DEI.

OPtimi dei bonitate & erga nos benignitate, per gratiam domini nostri Iesu Christi, ex operatione spiritus sancti ab tradita per manus gentilium superstitione liberatus, & iam tum à primo ætatis meæ initio in christianorum parentum disciplina educatus, sacrarum ab ipsis literarum cognitione, B vel à puero imbutus sum, quæ me ad veritatis agnitionem adduxere. (ἀπὸ βρέφους.) Vbi verò ad virilem iam ætatem perueni, sanè in multis itineribus quę per eam ætatem suscepi, compluribus etiam, quæ (vt credi par est) negotia gessi, prorsus cogitans, in ceteris quidem artibus & scientijs magnopere eos inter se consentire animaduertebam, qui illarum quásque diligenter persequerentur. Contrà verò in sola dei ecclesia, cuius caussa Christus mortuus esset, & super quam spiritum sanctum suum largiter effudisset, multorum tum priuatim inter se fide maiorem dissensionem, tum in sacris literis intelligendis discrepantiam adeò videbam magnam: quodque sine horrore maximo cogitari non potest, ipsos ecclesiæ antistites adeò voluntatibus inter se mutuo, opinionibusque dissidere, adeoque in mandatorum domini nostri Iesu Christi intelligẽtia vehementer dissentire, Deiq; ecclesiam inclementer dilacerare, ipsiúsque ouile immaniter (ἀνηλεῶς. Act.20.f), atrociterque diuexare, vt sine dubio in ipsis cõpletum hoc tẽpore siquando aliàs, oraculum illud iudicarem, C exorta noua ista in eorũ animis hęresi. Ex vobis ipsis exurgent viri loquẽtes peruersa, vt abducant discipulos post se. Hæc atque eius generis alia cùm animaduerterem, adhæc mecum ipse animi incertus volutare cœpissem, quænam, aut vnde ingentis adeò calamitatis caussa extitisset, sanè ipso quidẽ dubitationis meę huius initio, in obscurissima mihi veluti quadam caligine videbar versari, & non secus atque si in aliqua essem statera constitutus, modò in hanc deuergebam, modo in illam partem declinabam, cùm videlicet alius alio me, ob diuturnam, quæ mihi cum hominibus intercessisset, consuetudinem raperet: aut contra item, alio propelleret & auocaret propter eam, quam in diuinis literis agnoscerem veritatem. Cùm autem in hac diu animi veluti fluctuationi iactarer, caussámque quam dixi cupidè & anxiè peruestigarem, venit mihi in mentem libri in quo iudicum recensentur historiæ, in quo scriptum illud est, Vnusquisque quod sibi rectum videbatur, illud faciebat (Iud.21.d), simulque etiam caussa cur id ita fieret declaratur, in eo quod superius scribitur, his verbis: In diebus illis non erat rex in Israël (Iud.17.a). D Horum igitur cùm mihi in mentem venisset, illud etiam de hoc ipso, in quo sumus rerum statu, cœpi cum animo meo reputare, quod licet dictu forsan terribile ac plenum sit formidinis & mirabile, verissimum tamen comperietur, si quis rem rectã expenderit. Num videlicet hoc ipso etiam tempore ex aspernatione singularis, & magni, ac veri, soliúsque rerũ omnium præpotentis & regis, & dei, magna adeò eorum, qui in dei ecclesia censerentur, dissensio, pugnaque inter ipsos esset excitata: quòd scilicet relicta vnusquisque domini nostri Iesu Christi doctrina, rationes ac regulas quasdam propria sibi auctoritate asserat ac vindicet, malitque contra domini præcepta ipse imperare, quàm ipsi parere. Hoc itaque cùm mecum animo reputassem, atque ex incredibili sceleris magnitudine attonitus, vlterius etiam peruestigarem, nihilominus id vt ita esse crederem, ea me inducebant, quæ in quotidiano vita communis vsu videbam versari. E Animaduertebam enim in quauis multitudine, disciplinam consensionemque eousque solere seruari, quoad omnium communiter aduersus principem vnũ in parendo eius imperio conspiratio teneretur: contraque dissensiones, atque dissidia, similiter imperantium etiam multitudinem ex eo nasci, quod nemo esset, qui imperaret: hocque, quod dico, aliquando in magna apum frequentia animaduerti, quæ naturali ductæ instinctu, regem suum, seruato ordine, sequerentur. Cumque istiusmodi multa viderim ipse, multa ab alijs etiam acceperim, multo tamen ijs nota plura sunt, qui in rebus huiuscemodi inuestigandis operam suam occupauere, vt ex his etiam verum esse comprobetur, quod dicimus. Si enim eorum qui ad vnius tantum nutum respiciunt, & rege vtuntur vno, proprium est disciplinæ ordo, atque concordia: sine dubio perturbatio omnis, omneque dissidium argumento est, non esse qui imperet. Porrò hac eadem ratione, huiusmodi quæ in nobis, & aduersus domini præcepta, & aduersus nosmetipsos mutua reperitur dissensio, F ea argumento sit, nos vel à rege vero defecisse, consentaneum in modum dicto illi, Tantum qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat (2.Thess.2.b): vel funditus abnegasse, secundum illud, Dixit insipiens in corde suo, Non est deus. Cuius rei veluti indicium signumque certissimum illud confestim subijcitur a Propheta: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Quibus verbis ille malitiam illam, quæ tangi oculis potest, & in actum erumpit, signum docuit esse eius impietatis quæ in animo delitescit. Paulus verò apostolus cùm eos, qui nondum

nondum omnino essent deprauati, ad pertimescenda dei iudicia vellet inducere, pœnæ loco, hoc multari asserit illos, qui veram dei cognitionem neglexerint: sic enim est apud eum: Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, & ceteris, quæ in eo loco deinceps vitijs commemorantur. Quanquàm hoc ipsum iudicium neutiquam Apostolum ipsum per se arbitror excogitasse: Christum enim in se loquentem habebat: sed ex ea illius voce inductum, quando ait, propterea se in parabolis loqui ad turbas, ne diuina arcana intelligant, quoniam priores ipsi oculos clauserant, & auribus grauiter audiuerant, & incrassatum erat insipiens cor eorum: quo videlicet hoc esset ipsis loco pœnæ, vt in rebus maioribus cæcutirent, qui voluntariè ipsi priores mentis lumine excæcato sibimetipsis caliginem offudissent: quod metuens Dauid ne sibi vsu veniret, dicebat: Illumina oculos meos, ne vnquàm obdormiam in mortem. His igitur, talibusque adductus argumentis, constare iudicabam, in vniuersum quidem vitiorum prauitatem ex eo nasci solere, quod vel nulla dei cognitio sit, vel ea si sit, peruersa, ac praua sit. Separatim autem mutuam inter nos ipsos, multorum dissentionem inde originem deducere, quòd nosmetipsos indignos reddiderim⁹, qui à domino regeremus. Porrò ad istiusmodi vitæ cõsiderationem quandocunque mecum ipse statui vt accederem, non sanè metiri poteram magnitudinem istiusmodi stupiditatis, vehementiæ, vel furoris (vel quo alio hoc idoneo appellem vocabulo, nescio) adeò modũ omnem superat prauitatis incredibilis magnitudo. Etenim si in brutis etiã animantibus consensionem nõ alio modo conseruari animaduertimus, quàm si eæ regũ suorum imperijs obtemperent: quid quæso dici de nobis debeat, quos & vehementer adeò inter nos dissidere, & in diuinorum mandatorum interpretatione adeò esse constat discrepantes? An non hæc omnia censeamus, cùm hoc tempore ab optimo deo nobis, docẽdi caussa nos, corrigendique proposita sint, eadem fore vt in magno illo, ac formidabili nouissimi iudicij die ad ignominiam & condemnationem nobis objiciantur si auersati fuerimus disciplinam? à quo & olim iam dictum est, & assiduè etiam nunc dicitur: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit, & populus me non intellexit, & alia pleraque in hanc sententiam. Illud autem, quod dictum est ab Apostolo: Et si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: siue glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Et item: Ne sint schismata in corpore, sed in idipsum pro inuicem solicita sint membra, nimirum quæ ab vna, à qua inhabitantur, anima, moueantur, quamobrem ita tandem institutum est? Ego quidem ob eã caussam opinor, vt huiusmodi disciplinæ ordo, ratioque multo magis seruaretur in ecclesia dei, ad quam dicitur: Vos autem vnum corpus estis, & membra ex parte: continente videlicet & coaptate in ea alterum alteri ad concordiam, capite vno ac singulari, qui est Christus. Apud quos verò non concordia, non vinculum pacis, non in spiritu lenitas conseruatur: contraque, dissidium, æmulatio, obtrectatioque inueniuntur: hos Christi membra appellare, & ab eo dicere gubernari, magnæ enimuero audaciæ fuerit: contraque simplicioris animi, non libere ac fidenter pronunciare, vigere ibi ac regnare sensum carnis, cõuenienter dicto illi Apostoli, apud quem hęc præcisè sunt verba: Cui exhibetis vos seruos ad obediendũ: serui estis eius, cui obeditis. Atque huius ipsius spiritus proprietates idem percenset, quando ait: Cùm enim sint inter vos zelus & cõtentio, & dissidia, nõne carnales estis? Qui idem manifestè docet, quàm earum rerum grauis exitus sit, & quàm à veræ pietatis societate alienus, quando dicit Sapientiam carnis esse inimicam deo, legi enim dei non esse subiectam, neque enim posse. Caussa autẽ est ea, quod nemo, sicut asserit dominus, potest duobus dominis seruire. Hęc igitur cùm ita sint, atq; vnigenitus ipse dei filius, ac deus noster Iesus Christus per quem omnia facta sunt, clamet, ac dicat, descendisse de cælo se, non vt faciat voluntatem suam, sed voluntatem eius qui misit se patris: itẽque se à seipso nihil facere, & mandatum se accepisse quid dicat, & quid loquatur: similiterque cum spiritus sanctus ille, qui magnifica, & admiranda dona illa distribuit, omniaque in omnibus operatur, à semetipso nihil loquatur, sed quæcunque audierit, hæc loquatur: qui non obsecro longe magis necessarium est, vt vniuersa Ecclesia dei, solicita seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, illud compleat quod scriptum est in Actis? videlicet, Quod multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna: quippe cùm nemo esset scilicet, qui voluntati obsequeretur suæ, contraque omnes communiter in spiritu sancto voluntatem quærerent vnius domini Iesu Christi, qui dixit: Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris, ad quem patrem loquens ait: Non pro his autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint. His ego alijsque, quas in præsentia omisi rationibus adductus longe pluribus, cũ vsque adeò manifestè, vt cui cõtrouerti à nemine posset, necessariam in tota simul ecclesia dei eam, quæ è Christo est, in spiritu sancto concordiam esse duxissem, contraque periculosam ac perniciosam rem esse in mutuo inter nos dissidio contumaciam siue inobedientiam aduersus deum (Qui enim aduersus filium contumax est, inquit, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum) illud deinceps consequens esse arbitratus sum, vt de peccatis peruestigarem, cuiusmodi essent ea, quæ à deo veniam possent impetrare, itemq; vicissim quot quis, & quibus admissis, contumaciæ iudicio obligaretur. Cùm igitur diuinarum literarũ memoriam animo colligo, reperio tam in veteri, quàm in nouo Testamento, neq; in numero, neque in magnitudine peccatorum, sed in vna tantummodo cuiuscunque tandem generis præcepti violatione contumeliam aduersus deum iudicari, à Deoque in omnes promiscue, qui dicto ipsius audiẽtes non fuerint, suppliciũ constitutum. Atque

Iosue.7.d

Atque in veteri quidem, quando horribile illud Acham exitium lego, aut historiam illius qui sabbato ligna collegerat: de quorũ neutro, quod aut aliter in deũm peccauerit, aut hominẽ quempiã vlla in re vel magna vel mediocri prorsus violauerit, nusquam reperitur. Atqui tamen alter ob vnã modò, eamque primam lignorum collectionem, pœnas inexpiabiles luit, & ne spatij quidem tãtum inuenit, in quo posset pœnitere: siquidem dei iussu cõfestim à cuncto populo lapidibus obruitur: Alter autem, quòd nescio quid tantummodo sublegerat eorum, quæ deo fuerant dedi-

A cata, neque tamen adhuc intra synagogã importata, neq; ab ijs recepta, ad quos rerũ huiusmodi receptio pertinebat, non sibi modò, sed filijs etiã & coniugi exitio fuit, atque vnà cum ipso tabernaculo, vniuersis etiã propinquis suis. Iamque in eo res erat, vt hęc peccati lues cunctum populum ignis instar populatura videretur: &, quod magis mirandũ est, qui neq; peccati auctorem sciret, & si scisset, nullo modo ei cõdonaturus fuisset, nisi quàmprimum ex ipsa virorum qui occiderãt, calamitate, animaduersa dei indignatione, miserè se affictare cœpissent, & nisi Iesus filius Naue vnà cum senioribus capite puluere consperso sese in terram abiecisset. Quo facto, & eductis sortibus deprehẽsus sceleris auctor, suppliciũ, quod diximus, luit. Sed dicet aliquis fortasse, merito de his quidem posse existimari fuisse eos alijs etiã sceleribus obstrictos, ac propterea factum esse vt in his postea deprehenderentur, sanctasque literas de his solum mentionem fecisse, quę grauiora es-

Collatio.

κατατασάμενοι χοῦν.

B sent, capitalioraque. Verum vt valde confidẽs sit quisquis eiusmodi sit, vt ad sacras literas adijcere ipse, vel demere aliquid audeat, nunquid quæso Mariã hic etiã Moysis sororẽ accusabit? ac peccatis multis fuisse illam coopertam audebit dicere? cuius virtutes nullum arbitror fidelẽ esse qui nõ cognouerit. Hęc quòd semel modo secus nescio quid de Moyse locuta est, idque ipsum vere (Mulierem enim, inquit, Aethiopissam accepit sibi) adeò vehementer deũ aduersum se iritauit, vt ne ipse quidem suppliciter pro ea deprecãs Moyses quominus multã peccato irrogatã sustineret, ipsi impetrare potuerit. Quoties igitur animo mecũ Moysem ipsum intueor dei ministrũ, magnum illum virum, cui talis à deo ac tãtus fuerat honos delatus, magnificaque adeò summæ virtutis data testimonia, vt audire promeruerit illud, Noui te præter ceteros, & Inuenisti gratiam coram me: Hunc ipsum quoties considero ad Aquam contradictionis, nullam aliam ob rem, nisi quòd tantummodo dixerat populo propter aquæ penuriã murmuranti, Num de petra hac aquam vobis poterimus eijcere? hac sola de caussa cõfestim ei fuisse denunciatum, non ingressurum illum in terrã promissionis, quæ omnium, quę Iudęis promissa

Num.12.a

ἁμαρτίας ἐπιτίμιον

Exod. 33 c

Num. 21.b

C fuerant, erat tunc caput. Quoties igitur orantem hunc video, & nihil exorãtem, quotiesq; reputo mecum nihil ei prodesse potuisse præclara adeò multa quę fecerat, facinora, vt veniam tam breui verbo impetraret, vere (vt est apud Apostolum) rigidam dei seueritatem video, vereq; illud dictũ esse persuadeo mihi, Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Verum quid hæc ego commemoro? Quoties horrendã illam do-

θεοῦ ἀποτομίαν.
Rom.11.c
1.Pet.4.d

mini sententiam audio aduersus illum qui vnum modo, idque ex ignorãtia, mandatũ transgressus est, profectò non reperio quomodo dignè satis iræ illius magnitudinem extimescam. Scriptũ est enim, Et anima quę peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his, quæ domini lege prohibẽtur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suã, afferet arietem immaculatum de gregibus precio argenti in delictum ad sacerdotem, iuxta mensuram, æstimationemque peccati, qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit, & dimittetur ei, quia per errorem deliquit coram domino. Quòd si de de-

ἐπ' ἀγνοίᾳ παραβεβηκότος.
Leuit.5.d

D lictis ijs quæ ex ignorantia committuntur, iudicium habetur adeò durum, & pro eorum expiatione necessarium est sacrificium, quod ex testimonio diuinarum literarum accepimus solitum fuisse Iob pro filijs suis offerre: quid obsecro de illis dicendũ sit, qui sciẽtes peccant? aut de ijs qui peccantes istos silentio transmittunt, non coarguentes? Verum ne probabilibus modo nixi coniecturis, hanc à deo aduersus istiusmodi homines indignationẽ solere suscipi, probare velle videamur: necessariò denuò afferenda in medium eiusdem scripturæ auctoritas est (extra quã nihil est quod præterea nunc requiramus) atque ex vnius historię cõmemoratione, huiusmodi ante oculos ponendum nobis iudicium est. Porrò, inquit, filij Heli, filij Belial. Eo igitur quod in hos pater, cũ essent tales, nõ se vehementem adhibuerit, eiusmodi aduersum eos clemẽtissimi alioqui dei iracundiã concitauit, vt facta contra ab alienigenis impressione, illi ipsi eius filij vno & eodem die in

1.Reg.2.c
pro בְּלִיַּעַל absque iugo, exemplar habet, λοιμοὶ pestes, corrupteli.

E prælio trucidati occubuerint, & populus fuerit vniuersus debellatus, quàm plurimis ex eo internecione consumptis: eaque in arcam sacrosancti testamẽti dei secuta sint, quę ante illam memoriã nemo vnquam audiuerat, vt quæ scilicet neq; ab Israëlitis, neq; ab ipsis sacerdotibus omnibus passim, neque quouis tempore, sine sceleris piaculo cõtingi poterat, neq; temere quouis in loco asseruabatur: hęc sceleratorum manibus sublata identidem modo huc, modo illuc transmoueretur: & quę in sacrosanctis antea solita erat locis reponi, ea in prophanis tũc simulachrorum delubris locaretur. Ex quo est coniecturã capere, quàm magnus in nomen dei risus, quantumque ludibriũ apud extraneas illas nationes cõsequeretur. Atq; ad hęc omnia scriptũ legimus ipsum Heli miserabili admodũ exitu vitã terminasse, cũ sibi prius interminatum sciret fore omnino, vt illius posteritas ab sacerdotali dignitate submoueretur: cuius quidẽ prædictionis veritatem ipse postea eius euentus cõprobauit. Hęc tam multa populo euenere: tales propter filiorũ scelus parenti calamitates accidere. Neque enim quod ad ipsum nomi

παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις

F natim pertineret, in vita vnquam sua ipse reprehẽsus est: de quo quidem neque hoc dici potest, quod eorũ flagitia tacitus sustinuerit, qui eos sępe admoneret, atq; à peccatis istiusmodi dehortaretur, sic dicẽs: Nolite filij mei, nolite, nõ est bona fama, quã ego audio de vobis: Atq; etiã magnitudinem sceleris exaggerans, periculũ ipsis formidabilius proponit, cùm ait, si peccauerit vir in virum, orabunt pro eo ad dominum: si autem in deũ peccauerit, quis orabit pro eo? Veruntamen quoniam, vt dixi, non eum quem par erat, aduersum

sum ipsos animi zelum præ se tulit, secuta ea sunt postea, quę memorauimus. Atq; huiusmodi quidem sunt plurima, quæ in veteri testaméto aducr sus eos iudicia reperio, qui quacunque in re dei dicto audientes non fuerint. Cùm verò ad nouũ deueni, quod est domini nostri Iesu Christi, in eoque dominum ipsum animaduerto, cùm ne ea quidem quæ ex ignorantia peccata committuntur, libera à supplicio dimiserit, illis tamen vehementius cõminatum quæ à scientibus commissa de industria sint, idque illis in verbis, Ille autem seruus qui cognouit volũtatem domini sui, & non se præparauit, & non fecit voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autẽ nõ cognouit, & fecerit digna plagis, vapulabit paucis: quoties igitur ipsius vnigeniti filij dei huiuscemodi sententias cõsidero, & sanctorum eius apostolorum aduersus peccãtes indignationem contemplor, talesque ac tantas ijs, qui vel vna in re qualicunque offenderint, oblatas calamitates aspicio: sine dubio animaduersionis seueritatem in hoc nihilo minorẽ, immo maiorem etiã quàm in veteri intelligo. Siquidem cui multum datũ est, multum quęretur ab eo, & cui commendauerũt multum, plus repetent ab eo. Animaduerte enim quę beatus Paulus, simul & Christianę vocationis dignitatem, & imminentem cuius peccato pœnã subindicans, dicat: Arma enim iustitiæ nostrę, inquit, non carnalia sunt, sed potẽtia deo, ad destructionem munitionũ, cõsilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnẽ intellectum in obsequium Christi: non solùm hoc autem, sed & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam. Quo in loco potest qui singulorum verborum pondera diligenter examinet, explicatius intelligere voluntatẽ diuinæ scripturæ: eam videlicet nequaquã permisisse animum cuiusque nostrum erroribus falsarum opinionum, veluti in deuia quædam abductum, in peccati lubricum prolabi, quod videlicet existimaret de peccatis esse quædam quidem, de quibus supplicium sumeret deus, quædam verò, quæ impunita dimitterentur: Sed quid ait illa? Consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei: quippe tanquam omne peccatum, propter cõtumeliam quæ ex eo in deum, negligendo illius mãdato, redundet, altitudo appelletur extollens se aduersus scientiam dei, id quod etiam in libro Numerorum planius explicatur. Cùm enim in eo enumeratis iam deus peccatis, à quoque contra voluntatem eius admissis, sacrificijsque quæ propter ea fieri vellet, descriptis, populo deinceps de voluntarijs legem vellet sancire, quam ille seruaret, in hũc modum exorditur: Et anima quæcunque in manu superbiã fecerit (Superbiæ manum appellans audaciam eorũ, qui dedita opera peccant scientes, quod Apostolus altitudinem nominat extollentem se aduersus scientiam dei.) Igitur anima, inquit, quę in manu superbiam fecerit, siue indigena sit ille, siue aduena, deum hic ad iracundiam prouocat, & exterminabitur anima illa de medio populi eius, eo quòd verbum domini contempserit, & pręceptum eius irritum fecerit, cõtritione contcretur anima illa de medio populi eius, peccatũ eius in ea. Illud autem operæ pretiũ est hoc in loco obseruare, Quod nisi contritione cõtrita fuerit anima illa, peccatum eius nõ in ea residet solùm, sed ad alios etiam permanat, qui ad id vindicandum iustum animi ardorem nõ adhibuerint? sicut scriptum est multis in locis, & sępenumero factitatũ. Atq; vt ex his quæ sunt leuiora, intelligamus quã grauiter metuendũ periculum sit in his, quę maioris sunt ponderis, attendere operæ pretium est indignatio illa quãta sit, qua eadem diuina scriptura aduersus illos vtatur, qui sacerdotis dicto, aut iudicis audientes nõ fuerint. Qui autẽ, inquit, fecerit in manu superbiã, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministret domino deo tuo, vel iudici, qui fuerit in dieb⁹ illis, morietur homo ille, & auferes malum de medio Israël, cunctusq; populus audiens timebit, & nõ agent amplius impiè. Ex quibus verbis facile est intelligere, quàm vehementer nos oporteat solicitos esse, quantoque opere exhorrescere. Et in captiuitatem, inquit, redigentes omnem intellectũ in obsequium Christi omnem intellectum, non hunc, aut illum. Et in promptu habentes vlcisci, & hoc in loco etiam, non hãc, aut illam, sed omnem inobedientiã. Sine dubio pessima nos decepit consuetudo: sine dubio magnorũ in nobis malorum caussa extitit peruersa hominũ traditio, quę videlicet ex peccatis partim declinarit, partim nullo discrimine adhibito susceperit: & cũ alijs vehementer se assimulet succẽsere, veluti homicidio, adulterio, & ceteris generis eiusdem, alia ne simplici quidem increpatione digna iudicet, veluti iracundiã, cõuitiũ, temulentiã, auaritiã, & si qua sunt his similia, aduersus quę oĩa alibi etiã is, ex cuius ore Christus loquebatur, Paul⁹ sentẽtiã extulit, cũ dixit, dignos morte esse, qui talia agũt. Vbi verò omnis altitudo destruitur, quę se aduersus dei sciẽtiã extollit, & omnis intellectus captiuus ducitur in obsequiũ Christi, & sine vllo discrimine supplicium sumitur de quauis inobediẽtia: ibi haud dubiè nihil quod nõ destruatur, nihil non punitũ remittitur, nihil à Christi obedientia exclusum relinquitur, quãdoquidẽ cõmune, & maximũ in quacũq; pręcepti violatione scel⁹ inesse Paul⁹ declarauit, cũ dixit, Qui in lege gloriaris, per trãsgresionẽ legis deo cõtumeliã infligis? Sed nũquid hęc verba fortasse tãtũmodo, ac nihil pręterea in re? Quid, nõne qui apud Corinthios vxorẽ patris habebat, cũ hoc vno excepto, alterius criminis insimularetur nullius, nõ solũ ipse traditur Satanę ad interitũ carnis, quoadusq; editis dignis pœnitẽtiæ fructib⁹, peccati labẽ emẽdet, sed simul ecclesiã itidẽ etiã vniuersam, ꝙ facinus illud merita pœna persecuta non esset, secũ in criminis societatẽ adducit? Sic enim scriptum est, Quid vultis? in virgãne veniã ad vos? Et paulò inferius, Et vos inflati estis, & nõ magis luxistis, vt tollatur de medio qui hoc opus fecit? Quid verò Ananias, cuius historiã scriptã in Actis legimus? Quid, nunquid ille quoque aliud fecisse maleficium reperitur, præter id vnũ, propter quod acerbè adeò multatus est? Vbi igitur apparet, grauem adeò pœnã fuisse illum commeritum? Prędium suum vẽdiderat, pretium attulerat, idq; ante Apostolorum pedes statuerat: attamen quod partem de eo clã malitiosè cõpilasset, propterea eodẽ ipso tempore vnà cum vxore morte

Margin notes: Luc. 12. f — Luc. 12. f — 2. Cor. 10. b — Neglectus diuini mandati per cõtumeliam, altitudo extollens se dicitur Paulo. — Num. 15. b — εἰς ὑπακοήν. — Roma. 1. d — μέγιστον ἀσέβημα Rom. 2. d — 1. Cor. 4. d — νοσφισάμενος.

morte afficitur, nō dignus habitus qui de agenda ob admissum peccatum pœnitentia quidquā audiret: nō qui spatij saltem tantum nancisceretur, per quod vel leuiter animo indoleret & compungeretur nō qui morā deniq; ad seipsum redeundi vllā inueniret. Quid porrò talis ille ac tāti iudicij apparitor, atque adeò vehemens sententię dei aduersus peccati auctorem minister Petrus? ille inquam beatus, qui & ceteris antelatus discipulis fuit, cuique magnificentius quàm reliquis omnibus datum testimonium est, magisque quàm reliqui omnes beatus appellatus, cui claues regni cælestis commissæ: is cùm ei dicitur à domino, Nisi lauero te, nō habebis partem mecum: quod non obsecro vel durissimum cor metu horroreque iudiciorum dei cogat cōtremiscere? præsertim qui nullius flagitij, nulliúsve cōtumaciæ significationem vllam dedisset, cōtraque potius, qui eximio dominum suum honore affecisset, & egregiè, vt seruum ac discipulum facere par erat, esset reueritus. Cùm enim suum pariter atque omnium deū ac regem & dominum & magistrū, & salutis auctorem, eū denique, qui omnia esset simul, in seruili habitu linteo se præcinxisse, & pedes sibi lauare velle animaduertisset, confestim, veluti qui indignitatem suā secum ipse reputās agnouisset, venientisq; ad se eximiæ esset dignitatis fulgore perculsus, in clamorē prorupit his verbis: domine tu mihi lauas pedes? Et item, Nō lauabis mihi pedes in æternum: Hac de caussa vehemēs adeò ei cōminatio illa intenditur. Quod nisi rursum cognita domini verborum veritate, obedientię abiectionem q̄ celerrimè parendi mox prōptitudine emendasset, nihil omnino vllum illi ex tot superioris temporis ipsius rectè factis, nulla ex mirificis illis, quibus à deo laudibus fuerat ornatus, nō dona, nō promissa vlla, non denique ipsius dei ac patris talis ac tanta erga filium charitatis, studijq; delata cognitio quidquā potuissent afferre, quo pœnam quam ea re quod dei imperio fuerat aduersatus, in præsentia cōmeritus erat, mitigasset. Verumenim si omnia singulatim velim recensere, quæ in veteri, nouoque Testamento exempla in hoc genere reperiuntur, narrantem fortasse me tempus deficiet. Iam verò quoties ad ipsa domini nostri Iesu Christi, quæ in Euangelio sunt, verba deuenio, & ipsius illius qui iudicaturus est viuos & mortuos, dicta cōsidero, quibus maior à fidelibus hominibus tribui oportere auctoritas videtur, q̄ alij cuiuis historiæ, aut certissimæ, quæ afferri posset veritati, haud dubiè magnam quandā in ipsis, omnibus in rebus parendi deo necessitatem, vt ita dicā, animaduerto, neque vllum prorsus ijs, qui quoquo modo secus faciant, ac nō pœnitentiam postea agāt, veniæ locum relinqui, nisi siquid aliud fortasse aduersus apertas adeò clarasque sententias audendum sit, aut vel ipsa etiā tacita cogitatione comminiscendum. Cælum, inquit, & terra trāsibunt, verba autem mea nō præteribunt. Nullum est hoc in loco discrimen, nulla distinctio, nihil vsquam reliquum factum est omnino, quin fuerit comprehensum. Non dixit hæc aut illa, sed verba mea, omnia simul videlicet non præteribunt. Siquidem scriptum est, Fidelis dominus in omnibus verbis suis, in omnibus scilicet, quæcunque vel vetat, vel iubet, vel promittit, vel minatur, idque siue facta sint, quæ vetita, siue omissa quæ iussa. Nam q̄ bonorum operū omissio, nihilominus æquè ac malorum perpetratio puniatur, satis magno esse argumento poterat quo animæ persuaderetur, quæ nō vsquequaque infidelitatis morbo laboraret, iudiciū illud, quod supra memorauimus de Petro: qui Petrus cū eorū nihil de ijs quæ vetita essent, fecisset, aut præceptū huiusmodi vllū prętermisisset, vnde eius, à quo id esset omissum vel socordia vel fastidium argui posset, quique tātum honoris ac reuerentiæ caussa ministerium illud, honoremque ne sibi à domino adhiberetur, recusasset, eiusmodi cōminationem audiuit, cuius euentum nullo modo euitasset nisi vt supràdictum est, correctionis celeritate, ac vehementi ad parendum studio, excitatę iā aduersum se iracūdię occurrisset. Verum enim quoniā, quæ illius clementia, & mirabilis quædā facilitas est quando illi visum est nobiscum indulgenter agere, eadem sæpe, atque in multorum personis exempla proponere nobis nō cessat, quò assidua eorum veluti inculcatione animus noster veluti à grauissimo torpore quodā possit excitari, diuturnumq; cōtra legem agendi morem abolere, eorū tantummodo in præsentia facienda mentio est, qui in magno illo ac formidinis plenissimo nouissimi iudicij die ad lęuā domini nostri Iesu Christi staturi sunt: quibus dicturus est is, cui omnis iudicij potestas data fuerat à patre, qui venturus est, vt abscōdita tenebrarum illuminet, & cōsilia cordium in apertum proferat, discedite à me maledicti in ignem æternum, paratum diabolo, & angelis eius. Et caussam cur ita ab se discedere illos iubeat, subijcit, nō quod aut quenquā interfecistis, inquit, aut fornicati estis, aut mēdacium dixistis, aut vllā cuiquam iniuriā intulistis, aliúdue quidquā licet exiguum admodum fecistis eorum, quę ne faceretis, vobis fuerat interdictum. Sed quid? Quòd bona opera facere neglexistis. Esuriui enim, & nō dedistis mihi māducare. Sitiui, & non dedistis mihi bibere. Hospes erā, & nō collegistis me. Nudus, & non cooperuistis me. Debilis & in carcere, & non visitastis me. Hæc atque id genus alia, cū dei virtute qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire, docétque omnem hominem scientiā, in sanctis literis animaduerterim, & summe horribile huiusmodi discordātis inter se, & in præceptis domini nostri Iesu Christi interpretandis discrepātis multitudinis periculum perspexerim, & quàm formidabile illud magnæ adeò peruersitatis iudiciū sit, ex plerisq; exemplis collegerim, neq; minus quidquid aduersus dei iudicium quodcunq; geratur, æquè intellexerim vindicari: deniq; cum terribile iudicium illud cognouerim latum cōtra eos, qui cum peccatum ipsi nullum admisissent, tamen quòd nō acres se contra eos qui peccauerant, vindices præbuissent, parem cum illis indignationem subiere, & quod magis mirādum videtur, qui sæpe ne admissi quidem flagitij essent conscij, ipse necessario à me fieri duxi oportere, vt licet minus iam idoneo tempore (elapsa ferè opportuna occasione, quòd ad hanc vsque diem in assidua illorum essem expectatione qui idem mecum defendendæ veræ pietatis certamen susciperent, neque memet vnius tantum viribus confiderem) at non

Marginal notes (left): ἐν πρώτῃ μίαν λαβών. ἐγκώμιον. B. Petri. — Ioan. 13. a — A — λιθίνην καρδίαν. — B — παραμυθήσασθαι. — C — Matt. 24. e — Psal. 144. c
Marginal notes (right): D — ψυχὴ μὴ χωλεύουσα κατὰ τὴν ἀπιστίαν. Ioan. 5. e 1. Cor. 4. a Matt. 25. d — E — 1. Tim. 2. b — Psalm. 33. b — F

ἀγωνιζομένοις ἀγῶνα θεοσεβείας

at nō certè fortasse alieno tempore, etiam nunc, saltem cōmonendi caussa eos qui in pietatis curriculo decertarent, de diuinis literis ea selegissem & quibus deus offenderetur, & quibus item propitius haberetur, eaque quantum mihi per vires liceret ex communibus votis exponerem, quò videlicet beneficio domini nostri Iesu Christi, & doctrina spiritus sancti, confestim abrasa penitus voluntatum nostrarum consuetudine, & humanarum traditionum obseruatione, & euangelij immortalis dei domini nostri Iesu Christi itinere inito, vitaque instantis huius temporis ex eius voluntate transacta, partim vetitis rebus maiorem in modum declinandis, partim iussis attentiore cura exequendis, idonei habeamur qui in futuro seculo æternitatis iram fugiamus venturam in filios cōtumaciæ*, talesque existamus, qui sempiternam vitam & cælestе regnum meritò adipiscamur, quod à domino nostro Iesu Christo promissum est ijs qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum eius ad faciendum ea. Memoria tenens prçterea dixisse apostolū, quod in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur: consequens simul ac necessarium existimaui, vt exposita prius sana fide, pietatique cōsentaneo de patre & filio, & spiritu sancto dogmate, deinceps de Moribus librum subtexerem.

ἀποπηδήσαντες.

Ephes.5.b

A

*aliàs, diffidentiæ.
Psal.102.d
Gala.5.a.b

ἐνεργουμένη.

EIVSDEM DE VERA
ac pia fide.

B

VVM per diuinæ bonitatis gratiam, mihi innotuisset vestræ pietatis iussio digna prorsus ea quæ in Christo est, erga deum charitate: quibus quidem iussionis vestræ literis reuerenter petijstis, meum vt ipse de vera ac pia fide testimonium literis consignarem & ad vos transmitterem. Sanè ipso initio, vt qui exiguitatis ac tenuitatis virium mearum facile mihi essem conscius, timidè cœpi quomodo respōderem, dubitare. Simulac verò venit mihi in mentem verborum Apostoli illorum, Supportantes inuicem in charitate, & item illorum alio in loco, Corde enim creditur ad iustitiā, ore autem cōfessio fit ad salutē: nequaquā rem me periculo vacuā facturum putaui, si & vobis in eo nō paruissem quod iuberetis, & salutarē tacitus cōfessionem præterijssem, fiduciā habens per Christum ad deum, sicut scriptum est. Non quod sufficiētes simus à nobis cogitare aliquid quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, qui tunc quidem illos, nunc verò nos etiam (& hoc ipsum caussa vestra) idoneos fecit qui essemus ministri noui Testamenti, nō literæ, sed spiritus. Porrò fidelis ministri hoc esse propriū, sine dubio scitis vos quoque: nimirum vt quæ à benigno domino in cōseruos suos distribuenda acceperit, hçc ipsis integra, & nullius rei alterius admistione adulterata custodiat. Quocirca ego quoque, quæ ex diuinis literis accepi, hæc quemadmodum dei voluntas est, ad cōmunem vtilitatem exponere vobis teneor necessariò. Etenim si ipse dominus, in quo pater sibi bene cōplacuit, omnesque sapientiæ ac scientiæ abscōditi thesauri sunt, quique à patre potestaté omnem, & omne iudicium accepit, de seipso ac patre loquens, Mādatum dedit mihi, inquit, quid dicā, & quid loquar, itemque. Quæ ergo ego loquor, quemadmodū dixit mihi pater, sic loquor, denique si spiritus sanctus à seipso non loquitur quidquā, sed quçcunque audierit ab ipso, hæc loquitur: qui non tandem verisimile est, pietati nos magis satisfacturos, periculoque nostro magis cōsulturos, si hoc ita senserimus, itaque fecerimus in nomine domini nostri Iesu Christi? Atque quandiu quidem aduersus consurgentes varijs temporibus varias hæreticorum factiones pugnandum fuit: eorum à quibus in certamen prouocabar, in dicendo styli vestigijs insistens, cōsequens esse arbitrabar, vt ei impietatis pesti, quam diabolus seminaret, eiusdemmodi oppositis ipsi vocabulis obuiam irem, & maledicta quæ in deum inde nascerentur, reprimerem, vel etiam penitus refutarem: & alijs alias, prout videlicet hçreseos morbo laborantium vtilitas necessario videbatur postulare: atque his sæpenumero eiusmodi, quç licet in sacrosancta scriptura nusquā reperirentur, à pio tamē & sanctis literis cōsentaneo sensu neutiquā abhorrerent, neq; (id quod frequenter etiā Apostolus fecit) Græcorum verbis, si ea in rem meam esse animaduerterem, abstinerem. Hoc autem tēpore cōmuni omnium vestrum proposito, simul ac meo arbitratus sum conuenire, si impositum mihi à vestra, quæ est in Christo charitate negotium cum ea, quæ sanæ fidei cōgrueret, simplicitate cōficerem, eaque dicerem, quæ à sanctis literis accepissem: etsi in his quidem & nominibus & verbis vsurpandis parcus essem, quæ vt voce ipsa cum diuinis literis nō cōuenirent, eundem tamē, qui in ea haberetur, sensum tenerent. Quæ verò eius generis essent vt præter vocis nouitatem, sensum etiam nobis nouum atque insitatum afferrent, & apud sanctos viros nusquam in vsu fuisse reperirentur, hçc omnia veluti peregrina, atque à pia fide penitus aliena repudiarem atque auersarer. Est igitur fides, eorum quæ dicta sunt assentiens approbatio sine vlla hæsitatione, cū summa animi persuasione de eorum veritate, quæ dei munere sunt prædicata: quā fidem Abraham perhibetur habuisse, quippe de quo testatū sit, Ipsum neutiquā incredulitate hæsitasse, sed cōfirmatum fuisse in fide, dantem gloriam deo, & certissimè persuasum q; quæcunque promiserat deus, potens erat & facere. Quòd si fidelis est dominus in omnibus verbis suis, fidelia etiam omnia mandata eius, confirmata in seculū seculi, facta in veritate & æquitate: haud dubiè manifestissimum hoc infidelitatis argumentum fuerit & signum superbiæ certissimum, siquis eorum, quæ scripta sunt, aliquid velit reijcere, aut eorum quæ nō scripta, introducere, cùm dominus noster Iesus Christus dixerit, Oues meæ vocem meam audiunt, & paulò ante idem dixisset. Alienum autem nō sequentur, sed fugient ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Apostolúsque sumpto ex hominibus exemplo vehementissimè interdicat, ne quid eorum, quæ in diuinis literis habeantur, dematur, aut quòd absit, addatur. Sic enim est apud illum, Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat. Quamobrem nos quoque cùm antehac semper illud in animo ratum habuerimus, vt omnem à Dominica doctrina alienam & vocem & sententiam fugeremus: tum

Ephes.4.a
Rom.10.c
2.Cor.3.b
1.Cor.4.a

C

ἀνοθεύτως καὶ ἀκαπηλεύτως.

Colos.2.a

Ioan.5.d
Ioan.16.b

Att. quā sana fide nitens Basil. obuiā ierit tēporis sui hæreticis.

D

ἀντιτύποις φωναῖς, siue ἀντιθέτοις.

E

Fidei finitio.

Rom.4.c
Psal.144.c
Psal.110.b
ὑπερηφανίας κατηγορία.

F

Ioan.10.c
ἐν ὑποδείγματι ἀνθρωπίνῳ.
Gala.3.c

tum verò hoc ipso tẽpore (vt supra diximus) hoc à nobis seruari arbitror oportere, cùm id nobis, simul vobisque tractãdum propositum sit lõgè diuersum ab argumentis illis, à quibus alio modo aliâs, vel ad scribẽdum aliquid, vel ad dicẽdum inducebamur. Quoniã videlicet eo tempore de hęresi cõfutãda, euertendoque Diaboli artificio studiosè agebatur: nunc autem simplex fidei cõfessio explanatioq; proposita est: quò fit, vt cùm tractatio nunc dissimilis sit, dissimilis etiã esse debeat stylus.

Stylum sibi variandum confirmat eleganti τῇ ὁμοιώσει.

A Quemadmodum enim nõ eadem instrumenta in manus sumat & qui prelium est initurus, & qui colere agrum velit, alia siquidem supellex instrumentorum ijs congruit, qui in pacis quiete res sibi ad victum necessarias parãt: alij armorum apparatus ijs qui in bello se aduersum hostiles copias instruunt. Similiter quoque, nequaquã eodem dicendi genere vtatur, & qui in sana doctrina cohortetur, & qui in disputatione sibi repugnãtes redarguat. Siquidem aliud est genus dicendi, quo vtimur in refellendo: aliud, quo in cohortãdo. Itemq; alia eorum simplicitas qui in pace verã pietatem prædicant & confitentur: alij illorum sudores, qui aduersus oppositiones falsi nominis sciẽtiæ fortiter dimicãt.

1. Tim. 6. d
Psal. 118. a

Quàobrem nos quoque sic disponentes sermones nostros in iudicio, vbique siue defendenda, siue tradenda simpliciter fides fuerit, operã dabimus vt ad subiectam materiam stylum accommodemus: modo videlicet ijs qui diabolico astu illã conentur euertere, maiore cum acrimonia & cõtentione refutãdis, modo ijs qui in ea ædificari voluerint, simplicius, B & ad illorum intelligentiã accõmodatius ipsam fidem exponendo: nihilque aliud faciendo, quàm quod dictum est ab Apostolo: vt sciamus scilicet quomodo nos oporteat vnicuique respondere.

Colos. 4. b

Sed antequã ad ipsam fidei confessionem veniamus, illud profuerit indicasse, dei maiestatem & gloriã, talis cùm sit vt eã neq; oratio vlla pro dignitate circumscribere possit, neque mens cõprehendere, vnico verbo sententiáve neque declarari potuisse, neq; intelligi, sed pluribus, quæ in sermonis nostri vsu trita essent: sanctas literas vix ijs etiã, qui puro essent corde, tanquã per speculum obscurè significasse. Nam illud facie ad faciem, & ab omni parte cumulata ac perfecta cognitio, ea in futuro seculo promissa idoneis sunt. Quandiu verò in hac vita sumus, licet Petrus sit aliquis, licet Paulꝰ, cernit verè ille quidem, quæ cernit, neque per errorẽ decipitur, neque animo imagines falsas concipit: per speculum tamen cernit, & per ænigma, & quod ex parte est, in hac vita cũ gratiarũ actione suscipiens, quod perfectũ est, in C futura se accepturum incredibili lętitia circũfusum cõfidit.

πεισοῦται τοιούτῳ τινι τρόπῳ.

1. Cor. 13. b

Quod ita esse apostolus etiã Paulus cõfirmat qui tali quadã similitudine id quod diximus, cõprobat, quãdo dicit, Quemadmodum cùm essem paruulus, & prima rudimẽta doctrinæ dei tũ primulũ inciperem degustare, loquebar vt paruulus, cogitabã vt paruulus. Postquã autem factus sum vir, & ad mensurã ætatis plenitudinis Christi peruenire festino, euacuaui quæ erant paruuli, & adeò magnos in cognitione rerum diuinarũ progressus feci, ac profectum meliorem vt cognitio quidem illa, qua prius habebã dum in Iudaici adhuc ritus cultu versarer, motionibꝰ illis assimilis videretur, quibus imbecilla pueruli mens cieri solet.

ἐπείγομαι φθάσαι.

Collatio.

Contrà verò scientia illa per Euangelium acquisita, eiusmodi quæ viro iam planè vsquequaque ætate perfecta conueniat: Similiter quoque quæ in hac vita videtur à nobis in cognitione haberi perfectio, ea si cũ scientia illa sit collata quæ in consequenti seculo reuelanda idoneis est: exiguum nescio quid est, & adeò obscurum, vt ab ea claritate quę in futura vita expectatur, lõgius absit, quàm abest ab eo, facie ad faciem, illud, videre D per speculum & in ænigmate.

βραχύ τι καὶ ἀμυδρότερον.

Atque etiam hoc ita esse cõfirmant discipuli domini, qui cum Petro & Ioãne fuere. Nam quòd dum hic inter homines viuerent quotidie magis ac magis proficerent, maioresque in dies processus facerent: nihilominus etiam ipsi incredibilem esse magnitudinem eius scientiæ probãt, quæ in sempiterna illa vita tradenda seruatur. Qui quidem post illud, ꝙ idonei visi fuerant qui à domino eligerentur, qui vnà cum eo vitã agerent, qui eius apostoli essent, qui promererentur accipere donorũ spiritus distributionem, postquã etiã audierunt. Vobis datum est nosse mysteria regni cęlorum: post eiusmodi scientiã, post aperta ipsis, quæ reliquis erãt operta & arcana: tamen longo tandem tempore post, aduentãte iam passione, verba audiunt illa, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modo.

Matt. 13. b

Ioan. 16. c

Ex his igitur atque huius generis alijs colligimus infinitum quiddam esse, quod de rerum diuinarũ cognitione diuinę literæ sentiãt: neque vllo modo vires humanas, quãdiu hic in terris vitã ducimus, earum arcana penitus posse comprehendere cum maioribus in dies singulos progressibus faciendis aliquid noui assiduè semper acquiratur, neq; sit quisquã qui ad summum E illud, prius queat peruenire, quã venerit quod perfectum est, quo sanè tẽpore euacuabitur quod ex parte est. Quocirca cũ ad omnes simul de deo notiones explicãdas, omnemque pariter depromendã gloriã, nõ vnicum nomen sufficiat, at neq; singula: si cum integra ipsorũ significatione seruentur, sine periculo assumãtur. Siquidem vt dixerit aliquis, deus, nõ protinus tamen eum patrem esse declarauit: porrò huic ipsi vocabulo, pater, abest ea significatio, ꝙ sit creator. Rursus in iam dictis desiderãtur bonitas, sapientia, potentia & quę de deo in sanctis literis reliqua pronunciãtur. Itemque vocabulum patris, si cum integra eius significatione, sicut apud nos est in vsu, accipiamus in deo, impiè facimus, quãdoquidẽ vnà cum eo necessariò simul & affectio, & defluxio seminis genitiui, & ignorantia, & infirmitas, & talia quæcunque, ipso nomine euulgãtur. Quod idem vsu venit etiã in creatoris vocabulo, nostro enim loquẽdi vsu notio huius nominis, tempus, materiã, instrumenta, adiumenta requirit: à quibꝰ omnibus vacua penitus sit oportet ea, quæ pia de deo F habenda intelligentia est: eatenus id tamen, quoad præstare humana facultas potest.

συνεκφέρων ἀδιάφορον.

Nam rem ipsam planè, vti suapte natura est, & si omnes omnium mentes vnà ad inuestigãdum coirent, itemque ad enunciãdum linguę cocurrerent, tamen qui assequi posset, existeret nemo. Hunc sanè scripturæ esse sensum luculenter sapientissimus declarat Salomon, dicens: Dixi, sapiens efficiar, & ipsa longius recessit à me, multò magis, quàm erat.

Eccle. 7. c

Non

Non quidem quòd re vera illa fugeret, sed quòd ij maximè intelligunt, quàm ea omnem cuiusuis ad ipsam comprehendendam captum exuperet, qui dei beneficio ampliore ipsi quàm ceteri cognitionem sunt consecuti. Sed hæc cùm ita sint, pluribus diuinæ literæ necessariò & nominibus vtuntur & verbis ad exiguā quandam, atque hāc ipsam obscuram diuinæ notionis expresionem. Nobis verò ad omnia colligenda, quæ vbique in sacris scripturis reperiātur de patre, & filio, & spiritu sancto, neque facultas fuit neque ociū, idque ea re, quòd vos nimio plus me vrgeretis. Verum satis factum iri per hæc cōscientiæ vestræ opinamur, si de omnibus pauca quædam in mediū protulerimus: tū ad nostræ ex scripturis sentētiæ explicationem, tum ad vestram ipsorum & eorum qui inter vos id expetunt, nulli controuertendam persuasionem ac indubitatam satisfactionem. Vt enim vocabula multa vnicam modo tuendæ pietatis sententiā enunciāt, sic ex paucis quoque, is, qui modo iniquus interpres non sit, facilimè pietatē, quæ insit omnibus scripturæ locis poterit, si volet, agnoscere. Credimus igitur & cōfitemur vnum solum, & verum, & bonum deum, & patrē omnipotentem, ex quo omnia, deum patrem domini & dei nostri Iesu Christi: Et vnicū, vnigenitumque eius filium dominum & deum nostrum Iesum Christum, solum, verum: per quem omnia facta sunt, visibiliaque atque inuisibilia, & in quo omnia cōstant: quiq; in principio erat apud deū, & deus erat, & post hæc secundum scripturas in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Qui cùm in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse se æqualē deo, sed semetipsum exinaniuit: & per natiuitatem ex virgine, formā serui cùm accepisset, & habitu inuentus esset vt homo, omnia, quę in ipsum, & de ipso scripta fuerāt, compleuit, secundum mandatum patris factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Et postquā tertia die resurrexisset à mortuis secundū scripturas, visus est à sanctis discipulis suis, & reliquis, sicut scriptū est. Et ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris, vnde venturus est in consummatione seculi huius ad excitandos omnes, & reddendum vnicuique iuxta opus illius: quādo iusti quidem assumentur ad vitam æternā, peccatores verò sempiterno addicētur supplicio, vbi vermis eorū non moritur & ignis non extinguitur. Credimus item vnum solum spiritum sanctum paracletum, in quo obsignati sumus in diē redemptionis, Spiritum veritatis, spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba Pater, qui diuidit & efficaciter operatur dona, quę à deo dātur, singulis prout vult ad vtilitatem spiritum inquam, qui quęcunq; audiuerit à filio, docentem & commonentem omnia, bonum, deducentem in omnē veritatem, & confirmantem omnes credentes ad cognitionem veram, & exactā, & cultum dei piū, & adorationem spiritalem, & veram confessionem dei patris, vnigenitique eius filij, dominíque ac dei nostri Iesu Christi, & suijpsius. Quæ tria nomina seorsum singula suā peculiarē quandam proprietatem apertè significant, quę piè cōsiderari in ipsis potest: atque in patre quidē proprietas patris, in filio vero proprietas filij, in spiritu sancto postremò, sua quędam à duobus diuersa proprietas, cùm neque spiritus sanctus à seipso loquatur, neq; filius à semetipso faciat quidquā: ac pater quidem filiū mittat, filius verò spiritum sanctum. Sic sentimus, & sic baptizamus in trinitatem consubstantialem, idq; ex præcepto ipsius domini nostri Iesu Christi, qui dixit, Euntes docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docētes eos seruare omnia, quæcunque mādaui vobis. Quæ seruātes, & charitatem erga illum habere nos demonstramus, & digni efficimur, qui in ea maneamus, sicut scriptum est. Contrà negligentes eam seruare, ab ea disiuncti, aut aliter affecti conuicimur. Qui enim non diligit me, inquit dominus, sermones meos nō seruat. Et item, Qui habet mādata mea & custodit ea, ille est qui diligit me. Porrò vehementer demiror, quid ita cùm dominus noster Iesus Christus dicat, Nolite gaudere quòd dæmonia subijciūtur vobis, gaudete autem quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. Et itē alibi, in hoc cognoscent, quòd discipuli mei estis, si charitatē habueritis inter vos. Ex quibus verbis nactus occasionē Apostolus, docēs quàm necessaria omnib[9] in rebus charitas sit, palàm testificatur his verbis, Si linguis hominum loquar, & angelorū, charitatē autem nō habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiā: & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et paulò post, Siue autem prophetiæ, euacuabūtur: siue linguæ, cessabunt: siue scientia, destruetur: quibus verbis cōtinuò adiūgit, Nunc autem manent spes, fides, charitas, tria hęc: maxima autē horum est charitas. Hæc, inquā, & consimilis formæ per multa cum adeo affirmatè à domino primum, deinde ab Apostolo dicta, ac definita sint, vehementer demiror, qua ratione inducti homines studium adeò magnum in res fluxas ac fragiles conferant, & his tantopere inhient: in eas verò quæ stabiles sunt, & ad sempiternū tempus permanent, maximeque in eā, quæ ex omnibus maior est, charitatem, & Christiani hominis peculiare est quasi quoddā insigne, nō modo ipsi studium nullum adhibeāt, sed si quis sit qui adhibeat, ei aduersentur, & cōtrà pugnantes, illud efficiāt quod dictū est, Quòd neque ipsi introëunt, & alios prohibēt intrare. Quod cū ita sit, magnopere hortor & oratos velim vos fratres charissimi, vt missa istiusmodi curiosa inuestigatione, flagitiosaq; verborū contētione, his cōtenti simus, quę à sanctis viris, atq; ab ipso adeò domino nostro Iesu Christo dicta sunt: eaq; sentiamus, quæ respōdeant cęlesti vocationi: & vitā agamus Christi Euāgelio conuenientē, sempiternā vitā, & cæleste regnū sperantes, paratum omnibus seruantibus mandata dei & patris, quæ sunt secundum Euangeliū beati dei Iesu Christi domini nostri, in spiritu sancto & veritate. Hęc sunt quę à vestra pietate admonit[9] necessario mihi duxi faciēda, vt ad vos in postremis perscriberem, sensumque animi super his rebus mei vobis, & per vos fratrib[9] ijs, qui in Christo sunt, explicarem, vtque & vestris & illorum animis omni ex parte satisfieret, in nomine domini nostri Iesu Christi: quò omnis prorsus omnibus de fide nostra dubitatio tolleretur (orta

Margin notes: αἰνιγματώδη πάρεστιν. — 1. Cor. 13. a — εἰς τριάδα ὁμοούσιον. Matth. 28. — Ioan. 15. b — Ioan. 14. c — Ibidem. — Luc. 10. c τὰ δαιμόνια — Ioan. 13. d — 1. Cor. 13. a — Att. quid maximopere demiretur Basilius. — ποιοῦσιν pro quo alij, γνῶσιν. — Luca. 11. g — μακαρίου θεοῦ.

(orta fortasse propter diuersam rationem eorũ, quę aliàs alio modo exposita à nobis sunt, quę res eo nimirum vsu venit, quòd necessariò assiduè co gebamur aduersus proposita nobis à pietatis veræ impugnatoribus argumenta, vt quæq; ab ipsis in mediũ afferebantur, depugnare) neq; cuiquam esset caussa, cur fluctuaret: summè cõtrà adnitẽti bus illis qui quę aliena sunt, nobis attribuũt, aut sæpenumero etiam, quo facilius simpliciores in sententiam suam auferãt, deprauatę suę ipsorum mentis flagitiosa cõmenta falso nobis affingunt: A à quibus necessario vos, vt ab hominib⁹ ab Euãgelica & apostolica fide, charitateque alienis cauere debetis; memoriaq; verba Apostoli illa tenere. Sed licet nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis, pręter id quod euangelizauimus vobis anathema sit: vt illud seruantes, Attendite à falsis prophetis: & illud, Vt subtrahatis vos ab omni fratre inordinatè ambulãte, & non secundum traditionem, quam acceperũt à nobis: ordine incedamus in regula sanctorum, tanquã superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu domino nostro, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. Deus autem pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi cõ seruetur. Fidelis deus qui vocauit nos, qui etiam faciet, modò mãdata eius seruemus, gratia Christi in spiritu sancto.

Gala.1.b

2.Thes.3.b
στοιχῶμεν τῷ κανόνι.
Philip.3.c
Ephes.2.d
1.Thes.5.c
τηρηθείη. ἀλύ, ἐυρεθῆ..

DE HIS, QVAE IN SACRIS *literis vel vetita sunt, vel iussa.*

παρασκευὴ ad moralia. B

CVM quæ ad sanam fidem pertineant, de his sã tis, quãtum huius temporis ratio requireret, suprà à nobis arbitrer demonstratum: reliquum est vt ad ea studiosè tractanda pergamus, quæ de his quę ad mores pertineãt, scripturos nos polliciti sumus in nomine domini nostri Iesu Christi. Quæcunque igitur in nouo testamento hactenus sparsim diuersis in locis vel vetita inuenimus, vel iussa, hęc studiosè operam dedimus, vt quo ad facere nobis per vires liceret, in cõpendiarias quasdam regulas redigeremus: quò facilius ab his, qui modò vellent, percipi possent, apposito ad singulas regulas numero etiam capitum scripturæ, vt quæque ex ea desumpta in regula continentur, siue ex Euangelio ea sint, siue ex Apostolo, Actisve: vt qui regulam legerit, & appositũ ipsi, verbi caussa, primum aut secũdum numerum animaduerterit, deinde scripturam ipsam in manus sumpserit, & prædicti numeri caput inuestigauerit, C hoc modo testimonium inueniat, cuius gratia cõ fecta regula sit. Saneque initio erat animus apponere ad singulas regulas etiã de veteri testamento, vt quæq; cum his singulis visa essent cõgruere, quæ sumpsissemus de nouo. Verum quoniam necessitas vrgebat, maiorem in modum flagitantibus hoc tempore à nobis fratribus ea, quę iampridem ipsis eramus polliciti: venit in mentem mihi scitum illud sapientis, Da sapiẽti occasionẽ, & sapientior erit. Quare licet vnicuiq; arbitratu suo, accepta iã satis magna occasione ex his, quæ de nouo apposita viderit, vetus ipsum testamentũ sumere, ac per seipse intelligere, quàm ex omni parte diuinæ inter se literæ consentiãt: præsertim cùm vel vnica modò dictio fidelibus satis sit, ijsq; quorũ animus de summa verborum domini veritate omnino nihil dubitet. Quæ quidem etiam caussa fuit, quã ob rem satis existimauerim, si de nouo etiam non omnia, quæcunque possent, sed pauca quædam ex omnibus apponerent. Sunt autem regulæ, vt summatim dicam, de hisce rebus.

ἀπηγορευμένα ἢ ἐγκεκριμμένα.

ἀφορμήν.

INDEX REGVLARVM.

BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI CÆSARIENSIS

Ethica, hoc est, Moralia.

REGVLA PRIMA MORALIVM SENTENTIARVM.

Quòd credentes domino, oportet pœnitentiam agere primùm ex prædicatione Ioannis, & ipsius domini nostri Iesu Christi quando grauius, quàm qui ante Euangeliũ fuerunt, ij mulctantur nunc, qui pœnitentiam non agunt.

A

CAPVT I.

Matth.4.c Matth.11.c EXINDE cœpit Iesus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite. Appropinquauit enim regnum cælorum. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ fuerant plurimæ virtutes eius, quòd non egissent pœnitentiam. Væ tibi Chorazim. Væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim vtique in sacco & cinere sedentes pœnitentiam egissent. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij, quàm vobis, &c.

Quòd tempus vitę huius, pœnitentiæ tẽpus est, & remissionis peccatorum, & quòd in futuro iustum erit iudiciũ retributionis. CAP. II.

Marci.2.b B VT autẽ sciatis, quòd filius hominis habet potestatem in terra dimittẽdi peccata, ait, Amẽ dico vobis. Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Et itẽ, Amẽ dico vobis, quòd si duo de vobis consenserint super terram, de omni re, quancunque petierint, fiet illis à patre meo, qui est in cælis. Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitę: qui verò mala, in resurrectionem iudicij. An diuitias bonitatis eius, & patiẽtiæ, & longanimitatis contemnis, ignorãs quòd benignitas dei ad pœnitẽtiam te ducit? Secũdum autem duritiam tuam, & impœnitẽs cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis & iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Et tempora quidem huius ignorantiæ cùm dissimularet deus, nunc annũciat omnibus hominibus, vt omnes pœnitentiam agãt, eo quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem.

Matt.18.c

Ioan.5.c

Rom.2.a

Acto.17.g

Quòd pœnitentiam agẽtes oporteat amarè flere, & reliqua quæ sunt pœnitentiæ signa, edere ex corde. CAP. III.

Matt.26.g 2.Cor.7.b C ET recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat, Priusquàm gallus cantet, ter me negabis: & egressus foras fleuit amarè. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos in aduentu Titi: non solùm autem in aduentu eius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulatione pro me. Et paulò inferius. Ecce enim hoc ipsum quòd secundum deum cõtristati estis, quantam in vobis operatur solicitudinẽ, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam: in omnibus vos exhibuistis incontaminatos esse negotio. Multiq; credentium veniebant, confitentes & annunciantes actus suos: multi autẽ ex eis, qui erant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. D Acto.19

Quòd pœnitentibus illud satis non sit ad salutẽ, si tantummodo recesserint à peccatis, sed opus esse ipsis, vt fructus pœnitentiæ dignos ferant.

CAPVT IIII.

VIdens autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quòd potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę: Iam enim & securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quę non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur. Matth.3

Quòd cõfestim, vbi de hac vita migrauerimus, omnis nobis benefaciendi facultas pręcisa est: quodq; hoc ipsum, quod hic viuimus temporis, nobis pro bonitate sua deus ad ea facienda pręfiniuerit, per quę eius gratiam ineamus. E

CAPVT V.

TVnc simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso. Quinque autem ex eis erãt fatuæ, & quinque prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, non sumpserunt oleũ secũ. Prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cũ lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes & dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Tunc surrexerũt omnes virgines illæ, & ornauerũt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerũt, Date nobis de oleo vestro, quia lãpades nostrę extinguũtur. Responderunt prudentes, dicentes, Ne forte nõ sufficiat nobis & vobis ite potius ad vendentes, & emite vobis. Dum autẽ irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erãt, intrauerunt cũ eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissime autem, veniunt & reliquę virgines dicẽtes, Domine domine aperi nobis: At ille respõdens ait, Amen dico vobis, nescio vos. Contẽdite intrare per angustam portam, quia multi (dico vobis) quærẽt intrare, & non poterunt. Cùm autem intrauerit paterfamilias, & clauserit ostiũ, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine domine aperi nobis, & respondẽs dicet vobis, Nescio vos vnde sitis. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nũc dies salutis: nemini dantes vllam offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum. Sed in omnibus exhibentes nosmetipsos sicut dei ministros. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes. Matt.25 Luc.13 F 2.Cor.6 Gala.6

REGVLA II.

Quòd nequaquã is deo poteſt ſeruire, qui etiam ſe alienis à pietate negotijs immiſceat. Cap. I.

Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Aut enim vnum odio habebit, & alterũ diliget: aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet: Non poteſtis deo ſeruire & mammonę: Nolite iugum ducere cũ infidelibus. Quę enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſto ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem cõſenſus templo dei cum idolis?

Matth. 6.c
2. Cor. 6.c
A

Quòd is qui euangelicã doctrinam ſuſcepit, debet primum purgatus eſſe ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, vt hoc modo ex ijs, quæ rectè ac ſanctè faciat, dei gratiam promereatur. Cap. II.

Vae vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis eſt calicis & paropſidis, intus autem pleni eſtis rapina & immunditia, Phariſæe cæce, mũda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id, quod deforis eſt, mundum. Has ergo habentes promiſsiones, chariſsimi mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore dei.

Matth. 23.c
2. Cor. 7.a

Quòd neutiquam is domini fieri diſcipulus poteſt, qui de re aliqua vitæ huius nimio plus affectus ſit, vel ab aliqua earum rerum detineatur, quæ vel leuiter retrahere illum poſsit à mandato dei. Cap. III.

Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus. Et qui amat filium aut filiam pluſquam me, non eſt me dignus. Et qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam & ſequatur me. Qui enim vult animam ſuam ſaluam facere, perdet eam.

Matth. 10.
B
Matth. 16.

REGVLA III.

Quòd primum & magnum mandatum in lege domini teſtimonio confirmatũ eſt eſſe deum vt diligamus ex toto corde, Secundum item, proximum vt diligas, ſicut teipſum.

CAPVT I.

Ait illi Ieſus, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & ex tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum ſicut teipſum.

Matth. 22.d

Quòd certiſsimum ſit argumentũ, quòd aliquis deum non diligat, neque Chriſtum eius, qui eius præceptis non pareat: quodque euidens contrà, erga eundem charitatis iudicium ſit, ſi Chriſti præceptis obtẽperet, in patientia paſſionum illius vſque ad mortem. Cap. II.

C

Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Qui nõ diligit me, ſermones meos nos ſeruat. Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ficut & ego præcepta patris mei ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? ſicut ſcriptũ eſt, Quoniam propter te mortificamur tota die, ęſtimati ſum, ſicut oues occiſionis: ſed in his omnibus ſuperamus, propter eum qui dilexit nos.

Ioan. 14.c
& 15.b

REGVLA IIII.

Quòd is honore & gloria afficit deum, qui voluntati obtemperat illius: & contra contumelia, qui legem illius violat. Cap. I.

Ego te glorificaui ſuper terram, opus conſummaui quod dediſti mihi, vt faciam. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videãt opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cęlis eſt, vt ſitis ſinceri & ſine offenſa in diem Chriſti, repleti fructibus iuſtitiæ, qui ſunt per Ieſum Chriſtum in gloriam & laudem dei. Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras.

Matth. 5.b
Philip. I.b

REGVLA V.

Quòd Chriſtiani officium eſt, liberum purũque eſſe omnis odij erga ceteros, contraque, omnes etiam inimicos diligere, & pro amicis vitam deponere, quandocunque id ita fieri cõuenire vtilitatis illius ratio ſuadeat: quodque eiuſcemodi charitas erga proximum haberi debet, qualem habuit erga nos Deus, & Chriſtus eius. Cap. I.

D

Audiſtis quòd dictũ eſt antiquis, Diliges proximum tuũ, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, Et paulò inferius, Eſtote ergo vos perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Sic enim deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos. Maiorem hac charitatẽ nemo habet, vt animã ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Et eritis filij altiſsimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt: Commendat autem charitatem ſuam deus in nobis, quòd cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Eſtote ergo imitatores dei, ſicut filij chariſsimi & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam deo.

Matth. 5.g
Ioan. 3.b
Ioan. 15.b
Luc. 6.e
Roma. 5.b
E
Epheſ. 5.a

Quòd certiſsimum illud argumentũ ſit, aliquos eſſe Chriſti diſcipulos, ſi inter ſe mutuò ſe diligant. Capvt II.

In hoc cognoſcent omnes, quòd diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.

Quòd euidens argumentum ſit aliquem charitatẽ Chriſti aduerſum proximũ non habere, ſi fecerit aliquid, quod eius vel rem, vel animum offendat, & fidem impediat, licet genere ipſo, quod fiat, cõceſſum ſit à ſcriptura. Cap. III.

Si autem propter cibum frater tuus cõtriſtatur iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, propter quem Chriſtus mortuus eſt.

F
Rom. 14.c

Quòd Chriſtiani officiũ eſt, quãdocunque quis ipſi factus offenſior eſt, eum ſtudere ſibi mitigare, & quantum in ipſo ſit, illius ſibi gratiam reconciliare. Cap. IIII.

Si ergo offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare: & vadens prius, recõciliare fratri tuo: & tunc veniens offer munus tuum. Maledicimur, & benedicimus: perſecutionẽ patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & obſecramus.

Matth. 5.c
I. Cor. 4.c

Quòd qui veram, quæ eſt ſecundum Chriſtum chari-

charitatem habet, is est, cùm aliquando eius quem diligit animum offendere non dubitat, quandocunque id in rem illius esse animaduerterit.

CAPVT V.

Ioan. 16. a — ET nunc vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me quò vadis? sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum, Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Ita vt magis gauderem: quoniã etsi cõtristaui vos in epistola, nõ me pœnitet, etsi me pœnituisset. Video enim quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristauit. Nunc gaudeo, non quòd contristati estis, sed quòd cõtristati estis ad
A pœnitentiã. Cõtristati enim estis secundũ deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

REGVLA VI.

Quòd intrepidè ac sine vlla verecundia liberè agere oporteat in cõfessione domini nostri Iesu Christi, & doctrinæ eius. CAP. I.

Matt. 10. d — QVod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehennam. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui est in cælis: Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestatẹ sua, & patris, &
2. Tim. 1. e — angelorum sanctorum. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neq; me vinctũ eius: sed collabora Euangelio, vt bonus miles Christi.

REGVLA VII.

Quòd licet quis videatur dominum confiteri, &
B eius sermones auscultet: is tamen si eius mandatis nõ pareat, cõdemnatus est, licet ex aliquo consilio dei occulto permissum sit, vt aliquo ornatus sit dono spirituali. CAP. I.

Matth. 7. c — NOn omnis qui dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnũ cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei, qui est in cælis, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tũc cõfitebor illis, Nunquã noui vos, discedite à me, qui operamini iniquitatem, & cetera. Quid autem vocatis me domine, domine, & nõ facitis quæ di-
Luc. 6. g / Tit. 1. d — co? Confitentur se nosse deum, factis autem negant, cùm sint abominabiles, & ad omne opus bonum reprobi.

REGVLA VIII.

Quòd ab ijs, quæ dicũtur à domino, dubitatio omnis, omnisq; hęsitatio repelli debet: quodque quidquid a domino dictum sit, id & verissimum tenere oportet, eiusmodique, quod fieri posit, licet natura ipsa videatur repugnare, quando in hoc fidei conatus declaratur.

CAPVT I.

C QVarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare: & videntes eum discipuli
Matt. 14. c — super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Phantasma est: & præ timore clamauerunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam. Ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus, dixit, Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas. Et ipse ait, Veni. Et descẽdens Petrus de naui, ambulabat super aquas, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventũ validum, timuit. Et cũ cœpisset mergi, clamauit dicens, Domine saluum me fac. Et continuo Iesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti? Litigabant ergo Iudęi adinuicem, dicẽtes, Ioan. 6.
Quomodo hic potest dare nobis carnem suã ad manducãdum? Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habebitis vitam in vobis. Ne timeas Zacharia, quia exaudita Luc. 1.
est deprecatio tua. Et Helizabeth vxor tua pariet tibi filiũ. Et paulò post. Et dixit Zacharias ad angelum, Vnde hoc sciam? ego enim sum senex: & D
vxor mea procesit in diebus suis. Et respondens angelus dixit ei, Ego sum Gabriel, qui adsto ante deum, & missus sum loqui ad te, & hęc tibi euãgelizare: Et ecce eris tacens, & nõ poteris loqui vsque in diem, quo hæc fiãt, pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore Rom. 4. c
suo. Et nõ infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuũ, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuã vuluam Sarræ. In promisione verò dei nõ hęsitauit diffidentia, sed cõfortatus est fide, dans gloriã deo, plenisimę sciẽs quòd quæcunque promisit deus, potens est & facere: ideo & reputatum est illi ad iustitiam.

Quòd qui in rebus leuioribus domino fidẽ non habet, hic eam multò minus in ijs habere cõuincitur, quę sunt grauioris momẽti. CAP. II.

SI terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? Qui fidelis in Ioan. 3. b / Luc. 16. c
minimo est, & in maiori fidelis est: Et qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. E

Quòd nullo modo ratione proprij consilij niti debemus, vt ijs fidem derogemus, quæ à domino dicuntur: cõtraque quòd scire conuenit maiorem deberi auctoritatem verbis domini, quàm vlli quãtumuis animi nostri certisimæ expletioni. CAP. III.

Matt. 26. c / d — TVnc dicit illis Iesus, Omnes vos scandalũ patiemini in me in ista nocte. Respondens autem Petrus, ait illi, Et si omnes scãdalizati fuerint Matt. 26. b
in te, ego nunquã scãdalizabor. Ait illi Iesus, Amẽ dico tibi, quod in hac nocte antè, quàm gallus cantet, ter me negabis. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis: & edentibus illis, dixit, Amen dico vobis, quòd vnus ve- Act. 10. b
strũ me traditurus est. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere, Nũquid ego sum domine? Et 2. Cor. 10. b
facta est vox ad eum, Surge Petre, occide, & manduca, ait autẽ Petrus, Absit domine, quia nunquã manducaui quidquã commune, & immundum. Et vox iterum secundo ad eum, Quod deus purificauit, tu ne cõmune dixeris. Consilia destruẽtes F
& omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

REGVLA IX.

Quòd nullo modo negligentes nos esse conueniat in ijs cognoscẽdis, quæ officij nostri sint, quodque cõtrà adhibita summa animi attentione verba domini & auscultare debemus, & intelligere, & voluntatem eius facere.

CAPVT I.

Respon-

Matt.15.b RESpondens autem Petrus dixit ei, Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quòd omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquināt hominem? Cū quis audit verbum dei, & non intelligit, venit Malus, & rapit quod seminatū est in corde eius. Hic est, qui secus viam seminatus est. Paulò post, Qui autem in terram bonam seminatus est, hic est qui audit, & intelligit, & fructum affert, aliud centesimum, aliud autē sexagesimum, aliud verò tricesimum. Et aduocās iterum totam turbam, dicebat illis, Audite me omnes, & intelligite. Videte itaque quomodo cautè ambuletis, nō quasi insipientes, sed vt sapientes, redimētes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudētes, sed intelligentes, quæ sit voluntas domini.

Matt.13.c

A

Matt.7.c
Ephe.5.c

Quòd in rebus minimè ad nos pertinētibus inuestigandis, nullo modo debemus esse curiosi. CAP. II.

Ioan.13.d ET post buccellam introiuit in eum Satanas. Et dicit ei Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbētium, ad quid dixit ei. Igitur qui conuenerant, interrogabant eum dicētes, Domine si in tempore hoc restitues regnum Israël? Dixit autem eis, Non est vestrum nosse tēpora vel momenta, quæ pater posuit in sua ipsius potestate.

Actor.1.a

Quòd eorū propriū est, qui de ineūda dei gratia soliciti sunt, de rebus ad officiū ipsorum pertinentibus percontari. CAP. III.

Matt.13.e & 19.b B ET accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Et ecce vnus accedēs, ait illi, Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Dicebat igitur venientibus ad se turbis, vt baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Et paulò post, Et interrogabant eum turbæ dicentes, Quid faciemus? similiter & publicani, & milites. His autem auditis compuncti sunt corde, & dixerūt ad Petrum, Quid faciemus viri fratres?

Luc.3.b

Actor.2.e

Curandum ei qui interrogatur, digna fide vt respondeat. CAP. IIII.

Luc.10.c ET ecce quidā legisperitus surrexit tentans eū, & dicens, Magister bone, quid faciendo, vitam æternā possidebo? At ille dixit ad eū, in lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota mēte tua, & proximum tuum sicut teipsum. Dixitq; illi, Rectè respondisti. Fac hoc & viues. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quomodo vos oporteat vnicuiq; respondere. Ille autem seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & nō se præparauit, & nō fecit secundum voluntatē eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.

Colo.4.a

Luc.12.f C

REGVLA. X.

Quòd finis peccati, Mors. CAP. I.

Ioan.3.d Rom.6.d QVi incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum. Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tūc in illis, in quibus nūc erubescitis? Nam finis illorum mors. Et paulò post, Stipendia peccati mors: stimulus autem mortis peccatum.

Quòd finis mādati dei, est vita æterna. CAP. II.

AMen amen dico vobis, si quis sermonē meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quod mādatum eius vita æterna est. Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò, vitā æternam. Ioan.8.g & 12.g Rom.6.e D

REGVLA. XI.

Quòd nequaquam contemnere oporteat iudicia dei, potiusque maiorem in modum metuere, licet ea confestim debita pœna nō subsequatur. CAP. I.

SEd potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere seruos, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dominus serui illius in die, in qua nō sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ, siue inobedientiæ. Matt.10.d Luc.12.f Ioan.5.e Ephes.5.b

Quòd qui semel ob cōmissa aliqua peccata castigatus à deo est, & tamen veniā deinde consecutus, is si denuo post illud tempus peccat, seuerius in se animaduertēdi postea deo caussam dat. CAP. II.

ECce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ioan.5.e.

Quòd quādocunque aliquos in dei offensionem viderimus incidisse, dare nos studiosè operam debemus, vt illorum exemplo cautiores simus, ac vitam nostram in melius cōmutemus. CAP. III. E

ADerant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galilæis, quorum sanguinē Pilatus miscuerat cum sacrificijs eorum. Et respondens dixit illis, Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis. Sed nisi pœnitentiā habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos. Putatis quod & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis, Sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. Audiēs autem Ananias hæc verba, cecidit, & expirauit, & factus est timor magnus super omnes, qui audierunt. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum, & perierunt ab exterminatione. Hæc autē omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correctionē nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Luc.13.a Actor.5.a 1.Cor.1.e

Quòd sæpenumero propter præcedentē in alicuius animo impietatē, eū deus loco supplicij ea facere permittit quæ flagitiosissima sunt. CA. 4. F

ET sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Pro eo quod charitatē veritatis non receperunt, vt salui fierēt ideo mittit illis operationem erroris, vt credant mendacio. Rom.1.d 2.Thes.2.e

Quòd non est multitudo peccatorum illa, quæ

exoret deũ, sed is, qui est apud illũ in gratia, licet vnus modo, vel vna etiã muliercula sit. CAP. V.

Luc.4.d IN veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israël, quãdo clausum est cælum annis tribus & mensibus sex, cùm facta esset fames

1.Cor.10.a magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniorum ad mulierẽ viduã. Nolo enim vos ignorare fratres ꝙ patres nostri omnes sub nube fuerũt, & omnes mare trãsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandẽ escam spiritualem mãducauerunt, & omnes eundẽ potum spiritualẽ bi-

A berunt. Bibebãt enim de spirituali sequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est deo. Nam prostrati sunt in deserto.

REGVLA XII.

Quòd omnis, qui iussis domini aduersatur, licet id amico & pio animo faciat, is tamen ob eam caussam abalienatur à domino: quodq; quidquid à domino dicatur, id summa cũ animi expletione debemus suscipere. CAP. I.

Ioan.13.a ET cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus, venit ergo ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? Respõdit Iesus, & dixit ei, Quòd ego facio, tu nescis modò, scies autẽ postea. Dicit ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in æternũ. Respondit ei Iesus, Si non lauero te, non habebis partem mecum.

Quòd nullo modo humanas traditiones sequi debemus, ita vt pro illis defendendis, pręcepta diuina violemus. CAP. II.

Mat.7.a ἀνίπτοις illotis eodẽ recidit, vt cõmunib'. B ET interrogant eum pharisæi & scribę, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum? Sed communibus manibus manducãt panem? At ille respõdens dixit eis, Bene prophetauit de vobis Esaias hypocritis, sicut scriptũ est: Populus hic labijs me honorat, cor autẽ eorum longè est à me. In vanum autẽ me colunt, docẽtes doctrinas & mandata hominũ, &c.

Quòd ad vnũ omnia seruãda sunt, quę à domino per euangeliũ & Apostolos tradita sunt, neque eorum omnino quidquam prętermitti debet. CAP. III.

Matt.28.d Luc.1.a Idem 10 c 2.Thes.2.d EVntes ergo docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunq; mandaui vobis. Erant autem iusti ambo ante deũ incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine quærela. Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Itaq; fratres state, & tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per epistolam tanquam per nos.

Quòd nõ debet Christianus dominicæ voluntati suam præponere, veluti meliorẽ: sed contrà omni in re quærere, & facere ea, quæ deum velle

C intelligat. CAP. IIII.

Ioan.5.e Luc.22.e Ephe.2.a QVia non quæro voluntatẽ meam, sed voluntatem eius, qui misit me patris. Et positis genibus, orabat eum dicens. Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea volũtas, sed tua fiat. In quibus & nos aliquando cõuersati sumus, in desiderijs carnis nostræ, faciẽtes voluntatem carnis, & cogitationum. Et eramus natura filij iræ sicut & ceteri.

REGVLA XIII.

Quòd oporteat Christianũ hominem perpetuò sobriũ esse: & ad ea studia, per quę dei gratiam possit promereri, semper paratum, agnoscentẽ quantum periculũ sit in mora. CAP. I.

SInt lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs: vt cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant illi. Beati serui illi quos cũ venerit dominus, inuenerit vigilantes, & reliqua. Hoc autẽ scitote, ꝙ si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non fineret perfodi domũ suam. Et vos ergo estote parati, quia qua hora nõ D putatis, filius hominis veniet. De temporibus autem & momentis, fratres non indigetis, vt scribamus vobis, ipsi diligẽter scitis, quòd dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et paulo inferius, Igitur non dormiamus sicut ceteri, sed vigilemus, & sobrij simus.

Quòd nullũ non tempus debemus aptum existimare ad studiũ earum rerum, quas Deo gratas esse intelligamus. CAP. II.

ME oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Itaque charissimi mei, sicut semper obedistis non pręsentia mea tantum, sed multo magis nũc in absentia cum metu & tremore vestram salutem operemini.

REGVLA XIIII.

Quòd in omni re, quã vel facimus, vel dicimus, habere rationem cõuenit idoneæ opportunitatis temporis, & quod ijs alieni nihil admisceri debeat. CAP. I.

TVnc accedunt ad eum discipuli Ioãnis, dicentes, Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequẽ- E ter, discipuli autem tui non ieiunãt? Et ait illis Iesus, Nunquid possint filij sponsi lugere quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus, &c. Itaque fratres non sumus filij ancillæ, sed liberæ, qua libertate Christus non liberauit. State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.

REGVLA XV.

Quòd neutiquam rectè facit, qui in aliorum rectè factis spem ponens, ipse ob eã caussam negligit officium suum. CAP. I.

FAcitẽ ergo fructus dignos pœnitentiæ, & non velitis dicere intra vosipsos. Patrem habemus Abraham.

REGVLA XVI.

De ijs, qui prodesse sibi aliquid arbitrabãtur, si cũ bonis & Deo charis hominibus viuant, ipsi autem boni nihil faciant: tametsi in speciẽ videantur nihilo ceteris dissimiles. CAP. I.

TVnc simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierũt obuiam sponso, Quinq; autem ex eis erãt fatuæ, & quinq; prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, nõ sumpserunt oleũ secũ. Prudentes F vero acceperũt oleũ in vasis suis cũ lãpadibus. Et paulo post subiũgit de fatuis: Domine domine aperi nobis. At ille respõdens ait, Amẽ dico vobis, nescio vos. Dico vobis in illa nocte, erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur. Erũt duæ molentes in vnum, vna assumetur, & altera relinquetur. Et respõdentes dicũt illi, Vbi domine? Qui dixit, Vbicunq; fuerit corpus, illuc cõgregabũtur aquilæ.

REGVLA XVII.

Quòd

Quòd oporteat Christianum, cùm ex declaratis ipsi à sanctis literis proprietatibus, quale sit instans tẽpus cognouerit, pro capta de eo cõiectura, res suas ad illud accommodare.

CAP. I.

Matt.24.c AB arbore autem fici discite parabolam: Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quòd propè est æstas. Ita & vos cùm videritis hæc omnia, scitote quòd propè est in ianuis. Cùm Luc.14.g videritis nubem orientẽ ab occasu, statim dicitis, Nimbus venit: & ita fit. Et cùm Austrum flantem, A dicitis, quòd æstus erit: & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? Hoc itaq; dico fratres, 1.Cor.7.a tempus breue est: reliquũ est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: qui gaudent tanquam nõ gaudentes: & qui emunt, tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo tanquam non abutẽtes. Præterit enim figura huius mundi.

REGVLA XVIII.

Quòd mandata dei eo modo fieri debent, quomodo ea vt fierent, dominus præcepit, quando qui in ijs faciẽdis offendit in modo, licet mandatum videatur facere, is tamen neutiquam probatus est apud deum.

CAP. I.

Luc.14.c DIcebat autem & ei, qui se inuitauerat: Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neq; vicinos diuites, ne forte & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed cùm facis conuiuium, voca paupe-B res, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia nõ possunt retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

Quòd mandatũ domini, neq; colligendæ caussa gratiæ humanæ fieri debet, neq; omnino cũ praua vlla animi affectione: & quod in omni re illud constantissime vsq; tenere propositũ debemus, vt rem deo gratã faciamus, & eũ, quantum facere possimus, glorificemus.

CAP. II.

Matt.6.a ATtendite, ne eleemosynam vestrã faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: Alioqui mercedem nõ habebitis apud patrẽ vestrum, qui in cęlis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrytæ faciunt in synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperũt mercedem suã, 1.Cor.10.g 1.Thes.2.a & cetera. Siue enim manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in laudem dei facite. Sed sicut probati sumus à deo, vt crederetur nobis e-C uangeliũ, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neq; in occasione auaritiæ (deus testis est) nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs.

Quòd mãdata domini adhibito mẽtis cãdore, cũ apud deũ, tum apud homines fieri debent: & quòd qui hoc modo non facit, actum est de eius salute.

CAP. III.

Matt.23.e VAE vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem estis pleni rapina & iniquitate. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & quod deforis est mundũ. Rom.12.b Qui tribuit, in simplicitate. Omnia autem facite Philip.2.b. sine murmurationibus & disceptationibus. Finis 1.Ti.1.a.d autem præcepti est charitas de corde puro, & cõscientia bona, & fide non ficta. Habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, naufragium fecerunt circa fidem.

Quòd qui in rebus minoribus rectè se gesserit, is ex iusto iudicio, maioribus mercedis loco, præficitur.

CAP. IIII.

Mat.25.b.c. EVge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituã: intra in gaudium domini tui. Et paucis pòst interiectis: Omni D enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Si ergo Luc.16.c in iniquo mãmona fideles non fuistis, quòd verũ est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?

Quòd mandata domini inexplebili cum desiderio fieri debent, & quòd vlterius semper est festinandum.

CAP. V.

Matt.5.a Philip.3.c BEati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Fratres ego me nõdum arbitror cõprehendisse. Vnũ autẽ. Quæ quidem retro sunt, obliuiscens, ad ea vero, quæ priora sunt, extendens meipsum, iuxta destinatum persequor ad brabium supernæ vocationis dei, in Christo Iesu.

Quòd mandata dei ita fieri debent, vt quãtum in faciente sit omnes illuminentur, & gloria afficiatur deus.

CAP. VI.

Matt.5.b VOs estis lux mũdi. Non potest ciuitas abscõdi, supra montẽ posita, neq; accendunt lucernam, & ponunt eã sub modio, sed super candelabrum, & lucet omnibus qui in domo sunt. Sic lu-E Luc.8.c ceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera Philip.1.b vestra bona, & glorificent patrẽ vestrũ, qui in cælis est. Nemo autem accendens lucernam, operit eam vase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrum, vt intrantes videant lumen. Vt sitis sinceri & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ, qui est per Iesum Christum, in laudẽ gloriam dei.

REGVLA XIX.

Quòd nullo modo impediri debet, qui dei volũtatem facere velit, siue ea sit ex mãdato dei, siue ex ratione à mãdato dei non aliena, neque faciẽs, impedire se volenti cuiquã auscultare, licet ille arctissima ipsi necessitate cõiunctus sit, sed in suscepta deliberatione permanere.

CAP. I.

Matt.3.d TVnc venit Iesus à Galilæa ad Iordanẽ ad Ioãnem, vt baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum dicens, Ego à te debeo baptiza-F Matt.16.b ri, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam, & cetera. Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quòd oporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere, & apprehendens eum Petrus cœpit Mar.10.b increpare illum, dicens, Absit à te domine, nõ erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro, Vade post me Sathana. Scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum. Et offerebãt illi paruulos, vt tangeret illos, discipuli autẽ comminabantur offerentibus. Quos cùm videret

Iesus, indignè tulit, & ait illis, Sinite paruulos venire ad me, ne prohibueritis eos, talium est enim regnum cælorum. Et cùm moraretur dies aliquot, superuenit quidã vir à Iudæa nomine Agabus. Is cùm venisset ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes & manus dixit: Hæc dicit spiritus sanctus, Virum, cuius est zona hæc, sic alligabunt in Hierusalem, & tradẽt in manus gentium. quòd cùm audissemus, rogabamus nos, & qui loci illius erant, ne ascenderet Hierosolimam. Tũc respondit Paulus, & dixit, Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego autem non solùm alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. Et cùm ei persuadere non possemus, quieuimus, dicentes, Domini voluntas fiat. Qui & dominum occiderunt Iesum, & proprios prophetas, & nos persecuti sunt, & deo non placẽt, & omnibus hominibus aduersantur, prohibentes nos gentibus loqui, vt salui fiãt, vt impleant peccata sua semper. Peruenit autem ira dei super illos vsque in finem.

Act.21.d

2.The.2.c A

Quòd eum, qui animo nõ syncero dei mandatũ facit, is si modò in ijs, quę extrinsecus apparẽt, exactam teneat disciplinã doctrinę dominicę, prohibere non debemus: quũ quantum est in re ipsa, nemo lædatur ab eo, potiusq; sit, cum aliquis aliquãdo etiã iuuetur: & quod nõ prętermittendum tamẽ, quin eum admoneamus saltem, vt ad recte facta, quæ apparent, animi quoque candorẽ velit adhibere.

CAP. II.

Matt.6.a B

CVm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, & in vicis, vt honorificẽtur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autẽ faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna in abscondito, & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi in manifesto. Et de oratione, simili modo. Magister vidimus quendam in nomine tuo eijcientẽ dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, quia non sequitur nos. Iesus autẽ ait. Nolite prohibere eum. Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est. Quidam quidem & propter inuidiam, & cõtentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant, quidam ex charitate, scientes quod in defensione Euangelij positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annunciant non sincere, existimãtes se pressuram suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annunciatur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Mar.9.f

Philip.1.c

C

REGVLA XX.

Quòd domino credẽtes baptizari debent in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

CAP. I.

Matt.28.d
Ioan.3.a

EVntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Amen amen dico vobis, nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum dei.

Quòd ratio & virtus baptismi est, vt qui baptizantur, & animo, & verbis, & opere immutentur, & pro data sibi virtute illud efficiantur, quod est illud, ex quo nati sunt.

CAP. II.

Ibidem.

QVod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quod dixi tibi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Ita & vos existimate vos ipsos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu. An ignoratis, quòd quicunque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus? vt quo modo Christ⁹ surrexit à mortuis in gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hoc scientes, quòd vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. In quo & circuncisi estis circuncisione non manufacta, in expoliatione corporis peccatorum carnis, in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & simul resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Quicunque ergo in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, neque Græcus: non est seruus, neque liber: non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu, postquam exuistis veterem hominem cum actibus suis, & induistis nouum, qui renouatur in agnitione, secundum imaginem eius, qui creauit illum: vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia in omnibus dominus Christus.

Rom.6.b

Ibidem.

D

Colos.

Galat.

E

REGVLA XXI.

Quòd necessaria etiam ad vitam æternam sit cõmunicatio corporis & sanguinis Christi.

CAP. I.

Ioan.6.f

AMen amen dico vobis, nisi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitã in vobis. Qui manducat meã carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & reliqua.

Quòd qui ad communicationẽ corporis & sanguinis Christi accedit, neque rationem illam considerat, cuius caussa illa instituta est, vtilitatis ex ea fructũ nullum reportat: & quòd qui indigne communicat, is damnatus est.

CAP. II.

Ibidem.
Ibidem.

AMen amen dico vobis, nisi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitam in vobis. Et paulò inferius. Sciens autem Iesus apud semetipsum, quòd murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascẽdentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. Verba, quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Itaque quicunq; manducauerit panem, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice illo bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini.

F

1.Corin.

Quòd

Quòd ratio, quamobrem corpus domini manducari, & sanguis bibi debeat, commemoratio sit obedientiæ domini vsque ad mortem, vt qui viuunt, non iam sibi viuant, sed ei qui caussa nostra ipse mortuus sit & resurrexit.

CAP. III.

Luc.22.b ET accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens, Hic est calix nouum testamentum in sangui- 1.Cor.11.e ne meo, qui pro vobis funditur. Quoniam dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panē, & gratias agens, fregit, & dixit. Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis frāgitur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquā cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam cōmemorationem. Quotiescunque enim manduca- 2.Cor.5.c bitis panem hunc & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis, donec veniat. Charitas enim Christi vrget nos, æstimantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis 1.Cor.10.d mortuus est, & resurrexit, & sint multi vnum corpus in Christo. Panis quem frangimus nónne cōmunicatio corporis Christi est? quoniam vnus panis vnum corpus multi sumus. Omnes enim de vno pane participamus.

Quòd qui sancta communicat, is canere deo laudes debet.

CAP. IIII.

COEnantibus autem illis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & quæ sequuntur. Quibus adiungit: Et hymno dicto exierunt in montem oliuarum.

REGVLA XXII.

Quòd peccati commissio ea est, quæ homines abalienat à deo, & conciliat diabolo.

CAP. I.

Ioan.8.d AMen amen dico vobis, quòd omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati, vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Rom.6.d Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.

Quòd propinquitas, quæ est cum domino, ea non cernitur in naturali coniunctione sanguinis, quódque eā quilibet assequi potest, qui faciat voluntatem dei.

CAP. II.

Ioan.8.e QVi ex deo est, verba dei audit. Et nunciatum est illi à dicentibus, Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos, Mater mea, & fratres mei sunt, qui verbum dei audiunt, & faciunt. Vos amici mei estis, si feceritis ea quæ ego præcipio vobis. Quicunque enim spiritu dei aguntur, ij sunt filij dei.

REGVLA XXIII.

Quòd qui præter animi sui voluntatem trahitur ad peccatum, is intelligere debet, se ab alio prius à se commisso peccato constrictum teneri: cui inuitus cum seruiat, ab eo ad ea etiā pertrahitur, ad quæ minime vult.

CAP. I.

SCimus enim quòd lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, quod enim operor, non intelligo: non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quòd bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quod nō habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem bonū, non inuenio. Non enim quod volo bonū, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Rom.7.c

REGVLA XXIIII.

Quòd mendacia sunt fugienda, & in vnaquaque re veritas dicenda.

CAP. I.

SIt autē sermo vester, Est, est; Non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem, vnusquisque cum proximo suo. Nolite mētiri inuicem. Matt.5.f Ephes.4.f Col.3.b

REGVLA XXV.

Quòd reijci debent quæstiones eæ, quæ inutiles sunt & contentiosæ.

CAP. I.

HAec commone, testificans corā domino. Noli contendere verbis ad nullā vtilitatem, ad subuersionem audientium. Et paulo inferius: Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita, Sciens quod generant lites. 2.Tim.2.c Ibidem.d

Quòd nullo modo ociosa verba debent proferri, ex quibus nulla vtilitas nascatur: cū id ipsum etiam, quodāmodo suapte natura cōcessum sit: non ad ædificationem fidei facere tamen; id sit contristare spiritum sanctum.

CAP. II.

DIco autem vobis, quod de omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij. Omnis sermo malus, ex ore vestro non procedat. Sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiā audientibus. Et nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo obsinati estis in diem redemptionis. Matt.12.e Ephes.4.g

REGVLA XXVI.

Quòd quidquid vel dicimus, vel facimus, id testimonio diuinarum litterarum confirmari debet, ad confirmationem fidei bonorū & confusionem malorum.

CAP. I.

ET accedens tentator dixit ei, Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit, Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei. Matt.4.a Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui alijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et paucis deinde interiectis verbis, Stupebant autem omnes, & mirabantur ad inuicē dicentes, Quidnam vult hoc esse? Alij autem irridentes dicebant, Musto pleni sunt isti. Stans autē Petrus cum vndecim, leuauit vocem suā, & locutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Hierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Nō enim, sicut vos putatis, hi ebrij sunt, cū sit hora diei tertia. Sed hoc est, quod dictum Act.2.a.b

ctum est per prophetam Ioel, Et erit in nouissimis diebus, dicit dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt, & quæ sequuntur.

Quòd similibus etiam ex natura rerum & quotidiano vsu petitis vti possumus ad ea cõprobanda, quæ à nobis vel dicuntur, vel fiunt.

CAP. II.

A Ttendite à falsis prophetis, qui veniũt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt A lupi rapaces: à fructibus eorum cognoscetis eos.
Matt.7.c Nunquid colligunt de spinis vuas? aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor, fructus malos facit, & cetera. Et murmurabant Pharisæi & scribę eorum, dicẽ-
Luc.5.f tes ad discipulos eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et respondẽs
2.Tim.2.a Iesus dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Nemo militans deo implicat se negocijs secularibus, vt placeat ei, qui se probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.

REGVLA XXVII.

Quòd nullo modo nos ijs similes efficere debemus, qui alieni sunt à dominica doctrina: contraque, quod deum & sanctos eius pro data nobis ab illo facultate nos cõuenit imitari.

CAP. I.

Matt.10.c S Citis quod ij qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum potestatẽ habent in illos, non sic autẽ erit in vobis: sed qui-
B cunque voluerit maior fieri inter vos, erit vester minister. Et quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus: sicut & Filius hominis non venit vt ministraretur sibi, sed vt ministraret, & daret animam suam in redemptionem pro mul
Rom.12.a tis. Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei bona beneplacens & perfecta. Imi-
1.Cor.11.a tatores mei estote, sicut & ego Christi.

REGVLA XXVIII.

Quòd nequaquam temere, inconsideranterve sinere nos debemus in errorem auferre ab ijs qui veritatem simulant: contraque quod ex datis nobis ab diuinis litteris signis agnosci debeat vnusquisque qualis sit.

CAP. I.

Matt.7.g A Ttendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoscetis eos.
Ioan.13.d In hoc cognoscẽt omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem mutuam habueritis inter vos. Ideo
1.Cor.12.a notum vobis facio, quod nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema Iesum.

REGVLA XXIX.

C Quòd debet vnusquisq; professionem suam factis ipsi consentaneis comprobare.

CAP. I.

Ioan.5.f I Psa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quod pater miserit me. Si non fa-
Ioan.10.g cio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus
2.Cor.6.a credite: vt cognoscatis & credatis quod pater in me est, & ego in patre. Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum. Sed in omnibus exhibentes vosmetipsos, sicut dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, &c.

REGVLA XXX.

Quòd res sacræ haberi in cõtumelia non debet, neque cum ijs haberi promiscuæ, quæ sunt in communi ac prophano vsu protritæ.

CAP. I.

E T intrauit Iesus in templum dei, & eijciebat omnes ementes & vendentes in templo, & mẽ D Matt.21.b
sas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dicit eis: Scriptum est, domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum. Nunquid domos 1.Cor.11.c
non habetis ad manducandum & bibendum? aut ecclesiam dei contemnitis? & confunditis eos, qui non habent? Siquis esurit, domi manducet, vt nõ in iudicium conueniatis.

Quòd res deo dedicata tandiu in honore habenda sit, quandiu in ea voluntas dei conseruatur.

CAP. II.

H Ierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt: quoties Matt.23.d
volui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur domus vestra deserta.

REGVLA XXXI.

Quòd res in vsum eorum attributæ, qui deo se dedicauerũt, nullo modo in alios insumi debent, nisi ex eo forte, quod abundet.

CAP. I.

E Rat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere, & rogabat eum, vt dęmonium eijceret de fi E
lia eius. Qui dixit illi, Sine prius saturari filios. Non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. Et illa respondit, & dicit illi. Vtique domine, nam & catelli comedunt ab mensa de micis puerorum. Et ait illi, Propter hunc sermonem vade. exijt dæmonium de filia tua.

REGVLA XXXII.

Quòd vnicuique reddi debent quæ sua sunt.

CAP. I.

E T interrogauerunt eum dicentes: Magister, scimus quia rectè dicis, & doces, & non acci- Luc.20.d
pis personam, sed viam dei in veritate doces: licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerãs autem dolum illorum, dixit ad eos. Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? Respondentes dixerunt ei, Cæsaris. Et ait illis, Reddite ergo quę sunt Cæ- Rom.13.c
saris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Matt.18.a

REGVLA XXXIII.

Quòd neminem debemus scandalizare. F

CAP. I.

Q Vi autem scãdalizauerit vnũ de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in pro- Rom.14.
fundum maris. Et item: væ homini illi, per quem scandalum venit. Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

Quòd id scandalũ est, quidquid voluntati domini aduersatur.

CAP. II.

Exinde

Matt.16.c EXinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quod oporteret eum ire Hierosolymã,& multa pati à senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum,& occidi, & tertia die resurgere. Et apprehendens eum Petrus cœpit increpare illum, dicens: Absit à te domine,non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro: Vade post me Satana. Scãdalum mihi es,quia non sapis ea quæ dei sunt,sed quæ hominum.

A Quòd licet à scriptura vel res, vel verbum aliquod concedatur, ea tamen missa fieri debẽt, quandocunq; ex simili re alij vel alacriores ad peccatum fiant,vel ad rectè facta lentiores.

CAP. III.

1.Cor.8.a DE esu igitur eorum, quæ idolis immolantur, scimus quod nihil est idolum in mundo, & quod nullus est deus alius nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicuntur dij, siue in cælo,siue in terra (siquidem sunt multi dij, & domini multi) nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum,sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia illorum vsque nunc idolothytum manducant,& conscientia illorum, cùm sint infirmi,polluitur. Esca autem non nos commendat deo. Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit te, qui habes scientiam in idolio recumbentem, nónne cõscientia eius,qui infirmus est,ædificabitur ad manducandum idolothyta?& peribit infirmus in tua cõscientia frater, propter B quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum,non manducabo 1.Cor.9.a carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi,sicut & ceteri apostoli & fratres domini, & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantat vineam,& de fructu eius nõ edit? Quis pascit gregem,& de lacte gregis non manducat?& cetera.

Quòd ne aliquem scandalizemus, ea etiam à nobis fieri debent, quæ minimè alioqui necessaria sunt. CAP. IIII.

Matt.17.d ET cùm venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum,& dixerunt ei: Magister vester non soluit didrachma? C Ait, Etiam. Et cùm intrasset in domum,præuenit eum Iesus dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa vel censum? A filijs suis,an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem nõ scandalizemus eos,vade ad mare,& mitte hamũ, & eum piscem, qui primus ascenderit,tolle,& aperto ore eius,inuenies staterem: illum sumés,da eis pro me & te.

Quòd licet aliqui in voluntatibus dei scandalizentur,non tamen idcirco nos de solita libertate dicendi quidquam oportet remittere.

CAP. V.

NOn quod intrat per os, coinquinat animam, sed quod exit ex ore, hoc coinquinat hominẽ. Tunc accedentes discipuli eius dixerũt ei. Scis quòd,Pharisęi audito verbo hoc,scãdalizati sunt. At ille respondens ait: Omnis plantatio,quã non plantauit Pater meus cęlestis,eradicabitur. Sinite illos,cæci sunt & duces cæcorũ. Secus autẽ si cęco ducatũ præstet,ambo in foueã cadũt. Amen amẽ dico vobis: nisi manducaueritis carnẽ filij hominis,& biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitã in vobis. Et paulo post: Ex eo multi discipulorum suorum abierunt retro,& iam non cũ illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Quia Christi bonus odor sumus deo in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereũt: alijs quidem odor mortis in mortem,alijs autem odor vitæ in vitam: & ad hæc quis idoneus? Matt.15.b Ioan.6.f Ibidem.g D 2.Cor.2.d

REGVLA XXXIIII.

Quòd eniti debet vnusquisque, quãtum in ipso est, vt talis sit, vnde honestarum ac bonarum rerum ceteri exemplum sumant. CAP. I.

DIscite à me,quia mitis sum, & humilis corde. Matt.11.d Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quod Achaia parata est ab anno præterito:& vestra æmulatio prouocauit complures. Et vos imitatores mei facti estis, & domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti,ita vt facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. 2.Cor.9.a 1.Thess.1.c

REGVLA XXXV.

Quòd qui fructum spiritus sancti in aliquo animaduertunt, qui eundẽ vbiq; tenorem pietatis retineat, & illũ non spiritui sancto,sed aduersario assignant,ij in ipsum spiritum sanctũ blasphemi sunt. CAP. I. E

TVnc oblatus est ei dæmonium habens, cęcus & mutus,& iurauit eũ, ita vt loqueretur,& videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Nunquid hic est Christus filius Dauid? Pharisæi autẽ audientes dixerunt. Hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorũ. Iesus autẽ sciens cogitationes eorũ,dixit eis: Omne regnũ diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas & domus diuisa cõtra se non stabit. Et si Satanas Satanam eijcit,aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnũ eius? Et si ego in Beelzebub eijcio dæmones,filij vestri in quo eijciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si autẽ ego in spiritu dei eijcio dæmones, igitur peruenit in vos regnũ dei. Aut quomodo potest quispiã intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem?& tunc domũ illius diripiet. Qui non est mecum,contra me est: & qui non congregat mecum,spargit. Ideo dico vobis,omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autẽ blasphemiæ non remittetur. Et quicunq; dixerit verbum cõtra filium hominis,remittetur ei: Qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei neq; in hoc seculo,neq; in futuro. Matt.12.b F

REGVLA XXVI.

Quòd seruantes formã doctrinæ domini, omnĩ cum studio atque honore excipi debent, idq; ad gloriã ipsius domini, quodq; qui eis nõ auscultauerit, neq; susceperit, ijs prorsus est desperatæ salutis. CAP. I.

Matt.10.d QVi recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Exeũtes de domo, Matt.10.b excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Ioan.12.c Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autẽ Philip.2.d me accipit, accipit eum qui me misit. Necessariũ autem existimaui Epaphroditum fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ mittere ad vos. Et paulo inferius: Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & eiusmodi cum gaudio habetote.

REGVLA XXXVII.

A Quòd animi promptitudo pro viribus in rebus quantumuis minimis accepta est deo, etiam in mulierculis. CAP. I.

Matt.10.d ET quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum, in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedẽ Luc.21.a suam. Respiciens autem vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites. Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentẽ æra minuta duo, & dixit: Verè dico vobis, quòd hæc pauper plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi, miserunt in munera dei: Matt.26.a hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum, quem habuit, misit. Cùm autem Iesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier, habens alabastrum vnguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: Vt quid perditio hęc? Potuit enim istud venundari multo, B & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonũ opeActo.16.c rata est in me. De Lydia autem in Actis: Cùm autem baptizata esset & domus eius, deprecata est dicens: Si iudicastis me fidelem in domino esse, introite in domum meam, & manete; & coëgit nos.

REGVLA XXXVIII.

Quòd debeat Christianus adhibitos à se ad mẽsam suam fratres, remoto tumultu, modeste ac frugaliter tractare. CAP. I.

Ioan.6.a DIcit ei vnus de discipulis eius Andreas frater Simonis Petri, Est puer hic habens quinque panes ordeaceos, & duos pisces, sed hęc quid sunt inter tam multos? Dixit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerũt ergo viri numero quasi quinq; milia. Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus. Similiter & ex Luc.10.g C piscibus quantum volebant. Et mulier quædam Martha nomine accepit eum in domum suam, & huic soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Iesu, audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait: Domine, non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet. Respõdẽs dixit illi Iesus, Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

REGVLA XXXIX.

Quòd Christianum oporteat esse non facile mutabilẽ, sed stabilem in fide, & eiusmodi, qui ab ijs, quæ sunt in domino bonis, nullo modo dimoueatur. CAP. I. Matt.13.e

QVi autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud: non autem habet in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur. Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote, im- 1.Cor.15.g mobiles, abũdãtes in opere domini, sciẽtes, quod Gal.1.a labor vester nõ est inanis in domino. Miror quod tam cito transferimini ab eo, qui vocauit vos in gratiam, ad aliud Euangelium.

REGVLA XL.

Quòd neutiquam ferri debent, qui aliter docẽt: licet ea re id facere se simulent, quo eos, qui D instabiles sunt, vel decipiant, vel redarguant.

CAP. I.

VIdete ne quis vos seducat. Multi enim venient Matt.24.a in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, Luc.20.g & multos seducent. Attendite à scribis, qui volũt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuijs: qui deuorant domos viduarum, simulantes longam orationem, hi accipient Gal.1.a damnationem maiorem. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit, præter id, quod nunc accepistis, anathema sit.

REGVLA XLI.

Quòd omne quidquid scãdalizat, amputari debet, licet coniunctissimum quid, ac summe necessarium nobis videatur. E

CAP. I. Matt.18.a

VAe homini illi, per quem scandalum venit. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te. Bonum est tibi ad ciuitatem ingredi debilem vel claudum, potius quàm duas manus, vel duos pedes habentẽ, mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.

Quòd cum infirmioribus temperatè agendum est, & quòd diligẽti cura adhibita ij & erigi, & duci ad perfectionẽ debent: ita tamen tẽperate, vt propterea dei mandatũ non negligatur. Matt.12.b

CAP. II. Rom.14.a

ARundinem quassatam non confringet, & linũ Gal.6.a fumigans non extinguet, donec eijciat ad victoriam iudicium. Et in nomine eius gentes sperabunt. Infirmum autem in fide assumite. Et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos F qui spirituales estis, huiusmodi instaurate in spiritu lenitatis: considerans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

REGVLA XLII.

Quòd non est credendum idcirco dominũ venisse, vt legem tolleret, & prophetas, sed vt adimpleret, & quæ deerant, perfectiora adijceret. CAP. I. Matt.5.b Rom.3.d

NOlite putare quòd venerim soluere legẽ, aut prophetas. Non veni soluere legem, sed adimplere. Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

REGVLA XLIII.

Quòd

Quòd ficut lex actus prauos vetat, ita euangelium ipsa latentia animi vitia prohibet.

CAP. I.

Matt.5.e Rom.2.d AVdiftis quod dictum eft antiquis: Non occides, qui autẽ occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico, quod qui temere irafcitur fratri, reus erit iudicio. Non enim qui in manifefto Iudæus eft, neque quæ in manifefto in carne, circuncifio: fed qui in abfcondito Iudæus eft, & circuncifio A cordis in fpiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, fed ex deo.

Quòd ficut Lex in fingulis officijs fatis habet, fi quædam tantummodo fiant, ita euangelium nihil penitus vult defiderari.

CAP. II.

Luc.18.d Col.2.b OMnia quæcunque habes, vende, & da pauperibus, & habebis thefaurũ in cælo, & veni, & fequere me. In quo & circuncifi eftis circuncifione non manufacta, in expoliatione corporis peccatorum carnis, in circuncifione Chrifti.

Quòd nullo modo cælefti regno digni effe poffunt ij, qui euangelicæ iuftitiæ documenta nõ dederint maiora, quàm ea fint, quæ à lege tradita fint.

CAP. III.

Matt.5.c Philip.3.b NIfi veftra iuftitia abundauerit plus, quã Scribarum & Pharifęorũ, non intrabitis in regnũ cælorum. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis circũcifus octauo die, ex genere Ifraël de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, fecundũ legẽ Pharifæus: fecundũ æmulationem, perfequẽs ecclefiam dei: fecundum iuftitiã, quæ in lege eft, conuerfatus fine quærela. Sed quæ mihi fuerunt B lucra, hæc arbitratus fum propter Chriftum detrimenta. Veruntamen exiftimo omnia detrimentum effe propter eminentem fcientiã Iefu Chrifti domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ftercora effe, vt Chriftum lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iuftitiam, quæ ex lege eft, fed illam, quæ per fidem eft Chrifti, quæ ex deo eft, iuftitiam.

REGVLA XLIIII.

Quòd iugũ Chrifti fuaue eft, & onus eius leue, & eiufmodi, quod illos reficiat, qui illud fubeũt: quodq; omnia, quę aliena funt à doctrina euangelica, onerofa funt & grauia.

CAP. I.

Matt.11.d VEnite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eftis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meũ fuper vos, & difcite à me, quia mitis fum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veftris. Iugum enim meum fuaue eft, & onus meum leue.

REGVLA XLV.

Quòd nullo modo digni haberi poffunt regno cælorum, qui puerorum ęqualitatem inter fe ipfi imitati non fuerint.

CAP. I.

Matt.18.a C AMen dico vobis, nifi conuerfi fueritis, & efficiamini ficut paruuli, non intrabitis in regnũ cælorum.

Quòd qui maiorẽ gloriã affequi cupit in regno cælorum, hic humilitatem, & infimã omniũ conditionem debet fectari in hac vita.

CAP. II.

Matt.18.a Marc.10.d Philip.2.a QVicunque ergo humiliauerit fe, ficut paruulus ifte, hic eft maior in regno cælorũ. Quicunque voluerit inter vos maior fieri fit minifter vefter. Et qui voluerit inter vos primus effe, erit omnium feruus. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, fed humilitate alij alios fuperiores fibi inuicem arbitrantes.

REGVLA XLVI.

Quòd ex fimilitudine rationis eius quæ in rebus leuioris momenti feruatur, ftudium à nobis in rebus maioribus requiritur à deo.

CAP. I.

VNufquifque fabbato non foluit bouem fuũ, aut afinũ à præfepio, & ducit adaquare? Hanc D autem filiã Abrahæ, quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis nõ oportuit folui à vinculo ifto die fabbati? Dicebat autem parabolã ad illos in hoc, quod oportet femper orare, & nõ deficere, dicens: Iudex quidam erat in ciuitate, qui deũ non timebat, & hominem nõ reuerebatur. Vidua autem quędam erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduerfario meo, & nolebat per multum tempus. Poft hæc autem dixit intra fe: Et fi deum non timeo, nec hominem reuereor, tam quia molefta eft mihi hęc vidua, vindicabo illã, ne in nouifsimo veniens fugillet me. Ait autẽ dominus, Audite quid iudex iniquus dicat. Deus autem non facit vindictam electorum fuorum clamantiũ ad fe die ac nocte. Nemo militans, implicat fe negocijs fecularibus, vt ei placeat, qui fe probauit. Nam & qui certat in agone, non coronatur, nifi legitimè certauerit. Luc.13.a Luc.18.a 2.Tim.2.a

Quòd ex comparatione eorũ qui in rebus minoribus ex fide metum, & ex laudabili cupiditate ftudium præ fe tulerint, ij feueriore iudicio E plectentur, qui in rebus grauioribus contemptum adhibuerint. Luc.11.d

CAP. II.

REgina Auftri furget in iudicio, cum viris generationis huius, & condemnabit illos, quia venit à finibus terræ audire fapientiam Salomonis, & ecce plufquàm Salomon hic. Viri Niniuitę furgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plufquàm Ionas hic.

Quòd qui in rebus minoribus diligẽs eft, is nequaquam propterea maiores debet contemnere: fed cum in eo præcipuè elaboret, vt pręceptis maioribus fatisfaciat, ea etiam obire fimul debet, quæ videantur lęuiora.

CAP. III.

VAe vobis Scribæ & Pharifæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anethum, & cyminum, & reliquiftis quæ grauiora funt legis, iudicium, & mifericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicẽ, camelum autem glutientes. Matt.23.c

REGVLA XLVII.

Quòd non debemus nobis thefaurizare in terra, fed in cælo: & quis fit modus thefaurizãdi in cælo.

CAP. I.

F Matt.6.c NOlite thefaurizare vobis thefauros in terra, vbi tinea, vel ærugo demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thefaurizate autem vobis thefauros in cælo, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Vendite quæ pofsidetis, & date eleemofynam. Facite vobis facculos qui non veterafcunt, thefaurum nõn deficiẽtem in cælis. Omnia quęcunque habes, vende, & da pauperibus, & habebis Luc.12.d Luc.18.d 1.Tim.6.d

bis thesaurum in cælo. Facile tribuere, communicate, thesaurizare sibi thesaurum bonum in futurum, vt apprehendant bonam vitam.

REGVLA XLVIII.

Quòd misericordem & facilem ad comunicandum esse Christianum oportet, quando accusantur, qui tales non sunt.

CAP. I.

Matt.5.a Luc.6.d Rom.1.d BEati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequentur. Omni autem petenti te tribue. Sine affectione, absque fœdere, sine misericordia: qui cùm cognouissent iustitiam dei, quòd qui talia agunt, digni sunt morte, & cetera. A

Quòd quidquid habet quis vltra naturalem suã ad victum necessitatem, id necessario in beneficium alterius debet conferre, ex mandato domini, vnde ea etiam accepimus, quæ habemus.

CAP. II.

Luc.3.b 1.Cor.4.b QVi habet duas tunicas, det non habẽti: & qui habet escas, similiter faciat. Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundãtia vestræ inopiæ sit supplementũ, vt fiat æqualitas sicut scriptum est: Qui multum, non abundauit, & qui modicum, non minorauit.

Quòd secundum ea, quæ à domino dicta accepimus, neutiquã diuitiæ nobis amplectendæ sunt, sed paupertas.

CAP. III.

Luc.6.d 2.Cor.8.a 1.Tim.6.b BEati pauperes, quoniam vestrum est regnum dei. Væ vobis diuitibus, qui habetis cõsolationem vestram. Et altissima paupertas eorum abũdauit in diuitias simplicitatis eorũ. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum, & in desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est auaritia, quam quidẽ appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. B

Quòd nequaquam in eo soliciti esse debemus, vt rebus ad vitę vsum necessarijs abũdemus, neq; in eo nobis occupandum est studiũ nostrum, vt aut saturitatem sectemur, aut apparatus magnificos: & quod à quacunque immodica habendi cupiditate casti ac puri esse debemus, similiterque exquisitum omnem ornatum defugere.

CAP. IIII.

Luc.12.b 1.Tim.2.c Ibidem.6.b VIdete & cauete ab omni auaritia, quia non in abundãtia cuiusquam vita eius est, ex his quę possidet. Ornare se non in intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa: Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

Quòd nullo modo de ijs rebus soliciti esse debemus, quæ necessariæ nobis ad victũ sunt: neque in ijs, quæ ad hanc vitam degendam parta habemus, spes nostra ponẽda: sed debere vnũquemque curam sui remittere prouidentię diuinæ. C

CAP. V.

Matt.6.e NOn potestis deo seruire & Mammonæ. Ideo dico vobis ne soliciti sitis animæ vestræ quid mãducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nónne anima pluris est quam esca? & corpus pluris quàm vestimentum? Respicite volatilia cęli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa. Nónne vos pluris estis illis? Quis autem vestrum solicitè cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitũ vnum? Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autẽ vobis, quòd nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum est ex istis. Si enim fœnũ agri quod hodie est, & cras in clibanũ mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo soliciti esse dicentes, quid manducabimus: aut quid bibemus? aut quomodo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester cælestis, quòd his omnibus indigetis. Quærite autem primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibijpsi. Sufficit diei malicia sua. Et cetera. D

Quòd in procuratione rerum ad vsum fratrum necessariarum, curam ac solicitudinem suscipere nos oportet, in eoque voluntati dominicæ satisfacere.

CAP. VI.

VEnite benedicti patris mei, percipite paratũ vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, nudus, & operuistis me, infirmus, & visitastis me, in carcere eram, & venistis ad me. Quibus illa mox adiungũtur. Amen dico vobis, quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quod multitudo magna venit ad eum, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes, vt manducent hi? & cetera. De collecta autem in sanctos, sicut ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & vos facite, per vnam sabbathorum vnusquisque vestrum seponat, recondens quod ei beneplacuerit, vt non cũ venero, tunc collectæ fiant. Matt.25.c Ioan.6.b B 1.Cor.16.a

Quòd debet vnusquisque qui possit, laborare, & ex quæstu, quem ex opere faciat, aliorum inopiæ subuenire, quando qui laborare non vult, is nec dignus quidem videtur, qui manducet.

CAP. VII.

DIgnus est enim operarius cibo suo. Omnia ostendi vobis, quòd sic laborantes oportet suscipere infirmos, & meminisse verborum domini, quod ipse dixit: Beatũ est magis dare quàm accipere. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem iam laboret operando manibus suis quod bonum est: vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Nam & cùm essemus apud vos, hoc denũciabamus vobis, quod si quis non vult operari, non manducet. Matt.10.b Act.20.g Ephes.4.f 2.Thess.3

REGVLA XLIX.

Quòd nec de necessarijs quidem ad corpus vestimentis, in iudicio cũ aliquo experiri Christianus debet. F

CAP. I.

ET qui te percutit in maxillam vnam, præbe illi & alteram: & ei qui aufert tibi vestimentum, & tunicam, noli prohibere. Omni autem petenti te tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Audet aliquis vestrum, habens negocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Et post statim: Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos Luc.6 1.Cor.6

ter vos. Quare nõ magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.

Quòd nullo modo debet Christianus cum aliquo pugnare aut seipsum defendere: sed aduersum omnes, si fieri posit, ex mãdato domini pacem seruare.

CAP. II.

Matt.5.f AVdistis quòd dictum est: Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis
A non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram, & quæ sequuntur. Charitatem habete in vobis, sed & pacẽ
Rom.12.d habete inter vos. Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod in vobis est, cũ omnibus
2.Tim.2.d hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes charissimi. Sed date locum iræ. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse erga omnes.

Quòd neque etiam cum iniuria alter afficiatur, violentem illum vlcisci debemus.

CAP. III.

Matt.26.a TVnc accesserunt, & manus iniecerũt in Iesum, & tenuerunt eum. Et ecce vnus ex ijs, qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladiũ
Luc.9.f suum, & percutiens seruum principis sacerdotũ, amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus, Cõuerte gladium tuum in locũ suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Et misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intra-
B uerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi, & non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Cùm vidissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes dixerunt: domine, vis dicamus vt ignis descendat de cælo, & consumat illos? Et conuersus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis. Et abierunt in aliud castellum.

REGVLA L.

Matt.5.a Quòd alios quoque ad pacem, quæ est in Christo, debemus inducere. CAP. I.
Ioan.14.d BEati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.

REGVLA LI.

Quòd quicunque vult alterum criminari, eũ castum se ab omni vitio prius oportet præstitisse. CAP. I.

Matt.7.a QVid autem vides festucã in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dices fratri tuo, Sine eijciam festucam de oculo tuo? & ecce trabs est in oculo tuo. Hypo-
C crita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Propter quod inexcusabilis, es ô homo omnis qui
Rom.2.a iudicas. In quo enim iudicas alterũ, te ipsum condemnas. Eadem enim agis tu, qui iudicas. Scimus autem, quòd iudicium dei est secundum veritatẽ in eos, qui talia agunt. Existimas autem hoc ô homo qui iudicas eos, qui talia agũt, & facis ea quod effugies iudicium dei?

REGVLA LII.

Quòd nequaquam, perinde ac si nihil referret æquo animo ferre debemus, quandocunque aliquos videamus, qui peccent: sed cõtrà potius, eorum vicẽ dolere ac lugere nos oportet. CAP. I.

ET vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super eam, dicens, Si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Omnino audi- 1.Cor.5.a
tur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur, vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis: & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit? Ne iterum cùm venero, humiliet D 2.Cor.12.g
me deus apud vos, & lugeã multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam, &c.

Quòd nullo modo aliorum peccata, silentio debemus præterire.

CAP. II.

SI autẽ peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum, & cetera. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem & arguite. Matt.18.b Ephes.5.e

Quòd ob eam caussam tantummodo venire cũ peccatoribus in congressum debemus, vt eos à praua viuendi via ad meliorẽ frugem reuocemus, idque eo modo, quem nobis dominus præcepit. CAP. III.

ET factum est cùm accumberet in domo illius multi etiam publicani, & peccatores discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et scribæ, & Pharisæi videntes, quòd manducaret cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Erant autem propinquantes ei publicani E
& peccatores, vt audirent illum. Et murmurabãt Pharisæi & Scribæ dicentes: Hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nõne dimittit nonaginta nouem in deserto & vadit ad illam, quę perierat, donec inueniat eam? & cetera. Matt.2.b Luc.15.a
Quòd si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & ne commisceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicũ existimare, sed corripite vt fratrem. Si quis autẽ contristauit, non me contristauit, sed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus ita vt è contrario magis donetis, & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. 2.Thes.3.d 2.Cor.2.b

Quòd illorum debemus hominum congressum defugere, qui post omnem adhibitam à nobis in ipsis curandis diligentiam, nihilo minus tamen obstinati in peccato suo perseuerant.

CAP. IIII.

SI autem peccauerit in te frater tuus, vade & F Matt.18.b
corripe cum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Si autẽ te nõ audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testiũ stet omne verbũ. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

REGVLA LIII.

Quòd

Quòd nullo modo debet vir Christianus prçteritarum iniuriarum memoriam retinere, sed ex animo ijs, qui deliquerint, delicta omnia condonare. CAP. I.

Matt.6.b SI enim dimiseritis omnibus delicta eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autem nõ dimiseritis omnibus delicta sua, nec pater vester dimittet vobis delicta vestra.

REGVLA LIIII.

Quòd in ijs, quæ concessa nobis sunt à scriptura, neutiquam inter nos alter de altero secus debemus iudicare.

A

CAP. I.

Matt.7.a NOlite iudicare, & non iudicabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini.
Rom.14.a Alius enim credit manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducat. Is qui manducat, non manducentem non spernat: & qui non manducat, manducãtem non iudicet. Deus enim est, qui illum assumpsit. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit. Stabit autem. Potens enim est deus statuere illum. Nam alius iudicat diem iuxta diem, alius autem iudicat omnẽ diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, in domino sapit. Et qui non sapit diem, domino non sapit. Et qui mãducat, domino manducat, gratias enim agit deo. Quibus verbis ea confestim adiungit:
Ibidem.b Itaque vnusquisque pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Manifestum est autem quòd in his quæ sunt huiusmodi, hęc dicuntur ab Apostolo, ita vt ex his etiã ea aperta fiant, quæ sunt in euangelio.
Col.2.e B Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.

Quòd nullo modo ea reuocari in dubium debent, quæ concessa sunt à scriptura.

CAP. II.

Rom.14.d BEatus vir qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatũ est.
Col.2.d Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viuentes in mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaueris, neque contrectaueris: quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum.

Quòd de rebus incertis non est iudicandum.

CAP. III.

1.Cor.4.a ITaque nolite ante tempus iudicare, quoad vsq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita C tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo.

Quòd in personarum acceptione iudicium fieri non debet. CAP. IIII.

Ioan.7.c SI circuncisionem accipit homo in sabbato, vt nõ soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem saluum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

Quòd nullo modo debet aliquis condẽnari, nisi prius ipso præsente diligenter caussa cognita sit, esto multi sint qui illum accusent.

CAP. V.

DIcit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Ioan.7.g
Et cum dies plures ibi morarentur, Festus regi indicauit de Paulo, dicẽs: Act.25.d Vir quidem est derelictus à Felice vinctus, de quo cùm essem Hierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum damnationem: ad quos respondi, quod non est Romanis consuetudo ob gratiam dãnare aliquem hominem, vt pereat, priusquã is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad diluẽda crimina, D quæ ei obijciuntur.

REGVLA LV.

Quòd pro certo tenendum est, & confitendum etiam, delationem cuiuscunque boni, atque adeo ipsam etiam eorum, quæ Christi caussa patimur incommodorum tolerantiam à deo nobis proficisci. CAP. I.

NOn potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit ei de cælo. Ioan.3.d
Quid autẽ habes quod non accepisti? 1.Cor.4.b Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Et hoc à deo, quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idẽ certamen habentes, &c. Philip.1.d

Quòd dei beneficia silentio inuolui non debẽt, sed contra ipsi pro illis gratiæ agendæ.

CAP. II.

ET rogauit illum vir, à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Luc.8.f Dimisit autem illum Iesus, dicẽs: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi E fecit deus. Luc.17.c
Et cùm ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt à longe, & leuauerunt vocem, dicentes: Iesu præceptor miserere nostri. Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dũ irent, mundati sunt. Vnus autem ex illis, vt vidit, quòd sanatus est, regressus est cum magna voce glorificans deum. Ibidem Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agẽs ei. Et hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit. Nónne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt? Non est inuẽtus qui rediret, & daret gloriã deo, nisi hic alienigena. 1.Cor.15.b 1.Ti.4.b Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. Gratia autem dei sum, id quod sum. Omnis creatura dei bona est, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur.

REGVLA LVI.

Quòd orationibus & vigilijs assidue incũbendum sit. CAP. I.

PEtite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. F Matt.7.a Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur, & cetera. Luc.18.a Dicebat autem & parabolam ad illos, in hoc quod oportet semper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, & cetera. Ibidem. Attendite autẽ vobis, ne quando grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repẽtina dies illa, tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tẽpore, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium

filium hominis. Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione. Semper gaudete, sine intermissione orate. Col.4.a 1.Thes.5.c

Quòd de ijs etiam, quæ quotidiana necessitas corporis requirit, gratias prius deo agere debemus, atque ita demum ea communicare.

CAP. II.

Matt.14.b ET acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, & fregit, & A dedit discipulis suis. Discipuli autē turbæ. Et cū 1.Tim.4.b hæc dixisset, accipiens panem, gratias egit deo coram omnibus. Et cùm fregisset, cœpit manducare. Omnis creatura dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.

Quòd nullo modo inani & prolixa oratione vti debemus in petendis à deo rebus, quæ sunt corruptioni subiectæ.

CAPVT III.

Matt.6.a ORantes autem, nolite multū loqui, sicut ethnici. Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequā petatis eum. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis. Et nolite in sublime tolli. Hæc autē omnia gentes mundi quærunt. Pater autē vester scit quòd ijs indigetis, &c. Luc.12.d

Quomodo orare cōueniat, & cuiusmodi animi affectione. CAP. IIII.

Matt.6.b Ibidem.d Matt.11.c PAter noster qui es in cælis. Sanctificetur nomē tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, &c. Quærite primum regnum dei, & iustitiā eius. Et cùm stabitis ad orandum, dimitte siquid B habetis aduersus aliquem, vt & pater vester dimit 1.Tim.2.c tat vobis peccata vestra. Volo ergo viros orare in omni loco, leuātes puras manus, sine ira & disceptatione.

Quòd deum alij pro alijs orare vicissim debemus, & pro ijs etiam, qui docendæ veritati præsunt. CAP. V.

Luc.22.c AIt autem dominus Simoni, Simon ecce Satanas expetiuit vos, vt excribraret vos sicut triticum, ego autem oraui pro te, vt non deficiat fides tua. Orantes omni tempore in spiritu, & in ip Ephes.6.c so vigilantes in omni instātia & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia, notum facere mysterium euangelij, pro quo legatione fungor 2.Thes.3.a in catena, ita vt in ipso audeā, prout me oportet, loqui. De cetero fratres orate pro nobis, vt sermo dei currat, & clarificetur in omnibus sicut & apud vos.

Quòd pro inimicis etiam orandum est.

CAP. VI.

Matt.5.g ORate pro calumniantibus & persequentibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est.

C Quòd non debet vir velato capite orare, prophetaréve, neque mulier aperto. CAP. VII.

1.Cor.11.a VOlo autem vos scire, quòd omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir, caput vero Christi, deus. Omnis vir orans vel prophetās velato capite, deturpat caput suum. Vnū est enim ac si decaluetur, & cetera.

REGVLA. LVII.

Quòd nullo modo magnificè sentire de nobis debemus, eaque re ceteros despicere, si quæ sint, quæ rectè facta à nobis sint. CAP. I.

DIcebat autem & ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti & aspernabāt ceteros, Luc.18.b parabolam istam dicens: Duo homines ascendebant in templum vt orarent, vnus pharisæus & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat, deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato. Decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis descendit hic iustificatus in domum suam ab illo, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. D

REGVLA LVIII.

Quòd nullo modo debemus existimare dona dei vel pecunia, vel alia quapiā artificij alicuius solertia comparari. CAP. I. Act.8.c.

CVm vidisset autem Simō, quia per impositionem manus apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donū dei existimasti pecunia possideri, non est tibi pars, neq; sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & obligatione peccati video te esse.

Quòd pro rata portione fidei, quam quisq; habet, vnicuiq; dona dantur à deo, ad vtilitatē. E

CAP. II. Rom.12.a

HAbentes autem donationes secundum gratiā dei, quæ data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, & cetera. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per fidem datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ secūdum eundem spiritum: alteri fides, in eodem spiritu: alij gratia sanitatum, in vno spiritu: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. 1.Cor.12.a

Quòd dona dei vt gratis accipiēda sunt, ita etiā gratis impartienda, neque aut in quæstū, aut in voluptates proprias conferenda.

CAP. III. Matt.10.a

INfirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mūdate, dæmones eijcite: gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentū, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam, & cetera. Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextera, eleuauit eum, & cetera. Neque enim fuimus in sermone adulationis (sicut scitis) neq; in auaritia (deus testis est) neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs. Cùm possemus vobis oneri esse, vt Christi apostoli: sed facti sumus indulgentes in medio vestri. Tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupide, aliâs ἐς χαλκὸν. Act.3.a F 1.Thes.2.a

cupide, volebamus tradere vobis non solũ euangelium dei, sed etiam animas nostras, quoniã charissimi nobis facti estis.

Quòd qui grato animo in donis, quæ à deo primũ acceperit, studiosius seipsum exercuerit, ad laudẽ dei, is idoneus efficitur, cui alia detur præterea, & quòd qui talis non fuerit, ei etiã, quod ante habebat, adimitur, & ijs, quæ alioqui ei parata fuerant futura, indignus iudicatur, & insuper supplicio male multatur.

CAP. IIII.

Matt.13.b A ET accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit. Qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt: & impletur in eis prophetia Esaiæ, & cetera. Matt.25.b Sicut enim homo peregre proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum, vnicuique secundum propriam virtutem: & profectus est statim. Abijt autem, qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Et paulo post. Omni enim habẽti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Et inutilem seruũ eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium.

B REGVLA. LIX.

Quòd res aliena est ab homine Christiano, cupiditate humanę gloriæ permoueri, patiq; vt sibi præter modũ honos habeatur, quodque cõtra debet eos qui se huiusmodi honoribus afficiant, vel nimis de ipso elate sentiant, corrigere.

CAP. I.

Mat.19.b ET ecce vnus accedens ait illi: Magister bone, quid faciam vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Luc.11.f Vnus est enim bonus deus. Gloriam ab hominibus non accipio. Et post nõ multis ita interpositis verbis: Quomodo vos potestis credere, qui gloriam accipitis ab inuicem? & gloriam, quę à solo deo est, Ioan.5.g non quæritis? Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in Synagogis, & salutationes in 1.Thes.2.a foro. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ (deus testis est) neque quærentes ab hominib⁹ Acto.10.d gloriam, neque à vobis, neque ab alijs. Et factum est cùm introisset Petrus, obuius venit ei Cornelius: & procidens ad pedes eius, adorauit eum. Petrus autem eleuauit eum dicens: Surge, & ego ipse homo sum. Acto.12.d Statuto autẽ die Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, & concionabatur C ad eos. Populus autem acclamabat: Vox dei & nõ hominis. Cõfestim autem percussit eum angelus domini, eo quòd non dedisset gloriam deo, & cõsumptus à vermibus expirauit.

REGVLA LX.

Quòd cùm diuersa sint dona spiritus, neque vnus ad omnia possit idoneus esse, neq; idẽ donum possit esse in omnibus, debet vnusquisque per modestiam eo contentus esse, quod sibi datum sit, & pro eo gratias agere, quodque eo modo seruari à nobis inter nos concordia debet, quo Christi charitas iubet, non secus ac membra in corpore solent: vt qui in donis inferior est, is ex eius comparatione, quẽ sibi iudicat præstare, minime animũ despondeat: neq; item contra, qui superior sit, inferiorẽ aspernetur: quando qui discordes inter se sunt, ij digni sunt, qui de medio tollantur.

CAP. I.

OMne regnum diuisum contra se desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. D Quòd si inuicem mordetis, & comedetis, videte ne ab inuicem consumamini. Non pro eis autem rogo tãtum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna: nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat. Sed erant illis omnia communia. Dico autem vobis per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere, ad sobrietatem. Et vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra. Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti eadem mẽte, & eadem sententia. E Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnũ tamen corpus sunt, ita & in Christo. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum baptizati sumus, siue Iudæi siue gentiles, siue serui, siue liberi, & cetera. Vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idẽ sentientes, nihil per contentionem, neque per inanẽ gloriam, sed humilitate alij alios superiores sibi inuicem arbitrantes: non quæ sua sunt singuli cõsiderantes, sed & ea quæ aliorum.

REGVLA LXI.

Quòd aspernandi non sunt, qui adiuuant gratiam domini, propterea quòd nullius precij esse ipsi videantur, abiectiq;, cum huiusmodi hominum genere deus vt plurimum solitus sit delectari.

CAP. I.

COnfiteor tibi Pater domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Et veniens in patriã suã, docebat eos in Synagoga eorũ, ita vt mirarentur & dicerent: Vnde huic sapientia hæc & virtutes? Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus, & Iose, & F Simon, & Iudas? Et sorores eius nónne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum. Videtis enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, nõ multi potentes, non multi nobiles

1.Cor.1.d nobiles. Sed quæ stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contēptibilia elegit deus, & ea quæ nō sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

REGVLA LXII.

Quòd qui iā crediderunt, & baptizati sunt, ij cōfestim ad id præparare se debēt, vt cū ab alijs, tum ab ipsis etiā suis domesticis tentetur idq; quo ad vixerint: quando qui nō eò modo se præparauit, is si repentino quid ipsi calamitatis oblatum sit, facile pulsus loco prosternitur. CAP. I.

Matt.3.d A BAptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua: & ecce aperti sunt ei cœli. Et vidit spiritum dei descendentem sicut columbam, & veniētem super ipsum. Et ecce vox de cœlis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene compla- Matt.10.b cui. Tunc Iesus ductus est in desertum, vt tentaretur à diabolo. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Ibidem.d Cauete autem ab illis hominibus, tradent enim vos in concilijs: & in synagogis suis flagellabunt vos. Et ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. Quibus illa confestim adiungit: Tradet autem, frater fratrem in mortem, & pater filiū, & insurgent filij in parentes, & mor- Ioan.16.a te eos afficient, & eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autē perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Et qui nō accipit crucē suam, & sequitur me, non est me dignus. Hæc locutus Luc.16.a sum vobis, vt non scandalizemini. Absque synagogis faciēt vos. Sed venit hora, in qua, qui inter- B ficit vos, arbitretur obsequium se prēstare deo: & 2.Cor.1.b hæc facient vobis, quia non nouerunt patrē, neq; me, &c. Nam qui supra petrā, hi sunt, qui cùm audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radicē non habent, qui ad tempus credunt, & in tēpore tentationis recedunt. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ 2.Tim.3.c facta est nobis in Asia, quoniā supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt desperaremus etiam viuere. Sed ipsi in nobisipsis respōsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo qui suscitat mortuos. Et omnes, qui piè viuere volunt in Christo Iesu, persecutionē patientur.

Quòd nequaquam se vltro quis offerre tētationibus debet, antequam id ei suo tempore concedatur, & quod orare vnusquisque debet, vt ne incidat in tentationem. CAP. II.

Matt.6.b SIc ergo vos orabitis. Pater noster qui es in cælis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnū Ioan.7.a tuum, quibus ea mox adiungit: Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Post hæc autem ambulabat Iesus in Galileam, nō enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies fe- C stus Iudæorum Scenopegia. Dixerunt autē ad eū fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palā esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mūdo, neque enim fratres eius credebāt in eum. Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit. Tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia testimoniū perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos ascēdite ad diem festum hunc. Ego nondum ascēdo ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est. Hæc autem cùm dixisset illis, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderūt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, Luc.22.d. non manifestè, sed quasi in occulto. Surgite, orate ne intretis in tentationem.

Quòd debet vnusquisq;, data idonea occasione, subtrahere se ab insidiātib⁹ sibi aduersarijs: & quod, si diuinitus permissū sit, vt in tentationes D incidat, precib⁹ à deo poscere debet facultatē, per quam illas possit sustinere, & volūtati eius integre satisfacere.

CAP. III.

CVm autem persequentur vos in ciuitate ista, Matt.10.c fugite in aliam. Idem 12.b Exeuntes autem Pharisæi, cōsilium Ioan.11.g faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum. Iesus autem sciens, secessit inde. Ab illo ergo die cōsultabant inter se, vt interficerent eū. Iesus autē iam non in palàm ambulabat inter Iu- Luc.22.d dæos. Et positis genibus orabat, dicēs: Pater, si vis, 1.Cor.10.c transfer calicem istum à me, veruntamen nō mea voluntas, sed tua fiat. Tentatio vos non apprehēdat nisi humana. Fidelis autem deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Sed faciet etiam cum tentatione euentum, vt possitis sustinere.

Quòd debet Christianus in singulis quæ sibi offerantur tentationibus, meminisse eorū, quæ in sanctis litteris scripta sint, appositè ad illa, quæ tum in manibus habeantur, atque ita seillæsum seruare, & aduersariorum in se cona- E tus irritos facere.

CAP. IIII.

TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu, vt Matt.4.a tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurijt. Et accedens tētator dixit ei: Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit: Scriptum est, Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei, &c.

REGVLA LXIII.

Quòd nullo modo metuere Christianus debet, aut solicitus esse, quandocunque in aliquo periculo constitus sit, aut opem diuinam desperare, sed confidere potius, tanquam præsente domino, & rebus ipsius omnibus consulente, & ipsum ad omnia confirmante, ipsoque adeo spiritu sancto omnia docente, vel idipsum etiam quod aduersarijs respondeat.

CAP. I.

NOlite timere eos, qui occidunt corpus, ani- F Matt.10.a mam autē non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Nónne duo passerculi asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem etiam capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: mul- Luc.12.b tis passerculis meliores estis vos. Cùm autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite soliciti esse quomodo, aut quid respon-

respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere. Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebant in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens. Et excitant eum, & dicũt illi: Magister, non ad te pertinet quòd perimus? Et exurgens cõminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est trãquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis sic? Quomodo nõ habetis fidẽ? Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Sadducæorum repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem domini per noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos, dixit: Ite, & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius. Qui cũ audiuissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia, quibus verbis illa paulo post adiungit, Qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit: in quem speramus, quod & adhuc eripiet.

Marc.4.d — Acto.5.d — A — 2.Cor.1.b

REGVLA LXIIII.

Quòd debet Christianus quoduis incõmodum pro domini nomine, & pro mandatis eius sustinere. CAP. I.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorũ. Beati estis, cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbũ aduersum vos, mentiẽtes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Beati eritis, cùm vos oderint homines, & cũ separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomẽ vestrum tanquam malum, propter filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate. Ecce enim merces vestra multa est in cælis. Et conuocantes apostolos, cæsis denũciauerunt, ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Et illi quidẽ ibant gaudentes à conspectu concilij, qui digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in tẽplo & circa domos docentes & euangelizantes Iesum Christum. Cuius factus sum ego Paulus minister: nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis & adimpleo ea quę desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.

Matt.5.a — Luc.6.d — B — Acto.5.g — Col.1.d

REGVLA. LXV.

Quòd vel in ipso etiam mortis articulo ea precari debemus à deo, quæ recta ratio nobis, vt precemur, præscribit. CAP. I.

Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamazabatani? hoc est, De⁹ meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, & hæc dicens expirauit. Et lapidabant Stephanum inuocantem, & dicentem: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cùm hoc dixisset, obdormiuit.

C — Matt.27.e — Luc.23.f — Acto.7.g

REGVLA. LXVI.

Quòd nequaquam deseri debent, qui certãt pro pietate. CAP. I.

Respondit ei Iesus, Modò creditis. Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis: & tamen non sum solus, quia pater mecum est. Scis hoc, quod auersati me omnes sunt qũi in Asia sunt, ex quibus est Phygellus, & Hermogenes. Det misericordiam dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigerauit, & catenam meã non erubuit: sed cùm Romam venisset, solicite me quæsiuit, & inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiã à deo in illa die. Et quæcunque Ephesi ministrauit mihi, tu melius nosti. In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt. Nõ illis imputetur.

Ioan.16.g — 2.Tim.1 — 2.Tim.4

Quòd pro ijs, qui in tentationibus sunt constituti, deus orari debet.

CAPVT II.

Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum. Ego autẽ rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et Petrus quidem seruabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad deum pro eo.

D — Luc.22 — Acto.12

REGVLA LXVII.

Quòd alienum est ab ijs, quorũ animus de mortuorum resurrectione expletus sit, eorũ caussa mœrore affici, qui obdormierunt. CAP. I.

Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me. Nolumus autẽ vos ignorare fratres de dormientibus, vt non cõtristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent. Si enim credimus ꝙ Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.

Luc.23 — 1.Thess.4

REGVLA LXVIII.

Quòd neutiquam expectãdæ sunt nobis post resurrectionem proprietates vitæ huius, sed illud intelligendũ, vitã, quam in futuro seculo acturi sumus, angelicam futurã, & affluentia omniũ rerum instructam. CAP. I.

Et ait illis Iesus, filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui digni habebũtur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubunt, neque traduntur ad nuptias: neque enim vltrà mori possunt: æquales enim angelis sunt, & filij sunt dei, cũ sint filij resurrectionis. Sed dicet aliquis, Quomodo resurgent mortui? quali autẽ corpore venient? Insipiens tu, quod seminas, non viuificatur, nisi moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurũ est seminas, sed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius ceterorũ. Deus autẽ dat illi corpus, sicut vult, & vnicuiq; seminũ proprium corpus. Quibus confestim adiungit: Sic & resurrectio mortuorũ. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in virtute. Seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale.

E — Luc.20 — 1.Cor.15 — F

Quòd non debent Christiani aduentum domini aut localem intelligere, aut carnalem: sed in gloria patris repẽtino in vniuerso orbe expectare. CAP. II.

Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic: ne credideritis. Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabũt signa & portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Vos ergo videte: Ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam sol

Marc.13

sol contenebrabitur,& luna nõ dabit splendorẽ,
& stellæ cæli erunt decidentes,& virtutes,quæ in
cælis sunt,mouebuntur. Et tunc videbunt filium
1.Thes.4.d hominis venientem in nubibus cum virtute mul-
ta,& gloria.Hoc enim vobis dicim⁹ in verbo do-
mini,ꝙ nos qui viuimus,qui residui sumus in ad-
uẽtum domini,nõ preueniemus eos qui dormie-
rũt. Quoniã ipse dominus in iussu & in voce ar-
chãgeli,& in tuba dei descendet de cælo,& mor-
tui qui in Christo sunt,resurgent primum,&c.

REGVLA LXIX.

Quæcunque in sacris literis coniunctim vetita
sunt,& quę si fiant,supplicij denunciationem
habent adiunctam. CAP. I.

A Matth.5.b Matth.15.d DE corde enim exeunt cogitationes malæ,ho-
micidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa
testimonia,blasphemię:hęc sunt quę coinquinãt
Luc.6.d hominẽ. Discedite à me maledicti in ignem æter-
num,qui paratus est diabolo & angelis eius.Esu-
riui enim, & nõ dedistis mihi mãducare.Sitiui,&
non dedistis mihi bibere.Hospes erã,& nõ colle-
gistis me.Nudus,& non operuistis me.Infirmus,
& in carcere,& non visitastis me. Væ vobis diui-
tibus,qui habetis cõsolationem vestrã.Vę vobis,
qui saturati estis,quia esurietis. Væ vobis,qui ri-
detis nunc , quia lugebitis & flebitis. Væ vobis,
cùm benedixerint vobis omnes homines.Atten-
dite autem vobis nequando grauentur corda ve-
Luca.21.f Roma.1.d stra in crapula,& ebrietate, & curis huius vitæ,&
& superueniat in vos repentina dies illa. Et sicut
nõ probauerunt deum habere in notitia,tradidit
illos deus in reprobum sensum,vt faciant ea,quæ
B Rom.13.c non conueniunt,repletos omni iniquitate, mali-
tia,fornicatione,auaritia, nequitia,& ceteris. Nã
non adulterabis,non occides, non furaberis,non
falsum testimonium dices,non concupisces, & si
1.Cor.6.b quod est aliud mãdatum , in hoc verbo instaura-
tur,Diliges proximum tuũ sicut teipsum.Nolite
errare,neque fornicarij , neque idolis seruientes,
neq; adulteri,neque molles , neque masculorum
1.Cor.12.g Gala.5.d concubitores , neque fures , neque auari , neque
ebriosi,neq; maledici, neque rapaces regnum dei
possidebunt.Ne forte sint inter vos cõtentiones,
æmulationes, animositates , dissensiones , detra-
ctiones,susurrationes,inflationes, seditiones.Ma
nifesta sunt autẽ opera carnis, quæ sunt fornica-
tio,immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum
seruitus,veneficia,inimicitię, cõtentiones, æmu-
lationes,iræ,rixæ,dissensiones,sectæ, inuidię,ho-
Ephes.4.g Ibidē.5.a micidia,ebrietates, comessationes, & his similia:
de quibus prędico vobis,sicut prædixi,ꝙ qui ta-
lia agunt,regnum dei nõ consequentur. Ne effi-
ciamur inanis gloriæ cupidi,inuicem inuidentes.
Omnis amaritudo , & ira , & indignatio , & cla-
C Coloss.3.a mor,& blasphemia tollatur à vobis cũ omni ma-
litia.Fornicatio autem & omnis immunditia,nec
nominetur in vobis,sicut decet sanctos , aut tur-
pitudo,aut stultiloquium,aut scurrilitas, quæ ad
rem nõ pertinent. Mortificate ergo membra ve-
stra,quæ sunt super terrã,fornicationem,immun
ditiã,libidinem,cõcupiscentiam malam,& auari-
tiam,quæ est idolorum seruitus:propter quæ ve-
nit ira dei super filios incredulitatis:in quibus &
vos ambulastis aliquando , cùm viueretis in illis.
Nunc autem deponite & vos omnia,iram,indig-
nationem, malitiam , blasphemiam, turpem ser-
monem de ore vestro.Nolite mẽtiri inuicem. In
iustis & non subditis,impijs,& peccatoribus,sce- 1.Tim.1.b
leratis & contaminatis , patricidis & matricidis:
fornicarijs,masculorum cõcubitoribus , plagia-
rijs,mendacibus & periuris , & si quid aliud sanæ
doctrinæ aduersatur , secundũ Euangeliũ gloriæ 1.Tim.4.a
beati dei, quod creditũ est mihi.In nouissimis tẽ
poribus discedent quidam à fide, attendentes spi
ritibus erroris,& doctrinis dæmoniorũ, in hypo
crisi loquentium mendacium,& cauteriatam ha-
bentium cõscientiam suam,prohibentium nube-
re,abstinere à cibis,quos deus creauit ad percipiẽ D
dum cum gratiarũ actione fidelibus,& ijs qui co-
gnouerunt veritatem.Si quis aliter docet,& non 1.Tim.6.a
acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu
Christi,& ei,quę secũdum pietatem est, sanę do-
ctrinæ,superbus est,nihil sciens,sed languens cir-
ca quæstiones , & pugnas verborum : ex quibus
oriũtur inuidiæ,cõtentiones,blasphemiæ , suspi-
ciones malæ,cõflictationes hominum mẽte cor-
ruptorum,& qui veritate priuati sunt,existiman- 2.Tim.3.a
tium quæstum esse pietatem,abstine à talibus. In
nouissimis diebus instabunt tempora periculosa.
Erũt enim homines seipsos amantes, auari,elati,
superbi,blasphemi,parentibus nõ obediẽtes ,in-
grati,scelesti,sine affectione,sine pace,criminato- Titũ.3.a
res,incontinentes,immites,sine benignitate,pro-
ditores,proterui, tumidi, voluptatũ magis ama-
tores quàm dei:habentes speciem quidem pieta-
tis,virtutem autem eius abnegantes.Et hos deui-
ta.Eramus enim & nos aliquando insipientes,in-
creduli,errãtes,seruientes desiderijs , & volupta-
tibus varijs,odiosi, odientes inuicem. E

Quæcunque in sanctis literis coniunctim iu-
bentur , quæque si facta sint , benedictionis
promissionem habent adiunctam.

CAPVT II.

BEati pauperes spiritu , quoniam ipsorum est Matth.5.a
regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi
possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam
ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt
iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati mi-
sericordes , quoniam ipsi misericordiam conse-
quentur.Beati mundo corde,quoniam ipsi deum
videbunt. Beati pacifici, quoniam filij dei voca-
buntur. Beati qui persecutionem patiuntur pro-
pter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cę-
lorum. Beati estis cùm maledixerint vobis ho-
mines,& persecuti vos fuerint, & dixerint omne
malum verbum aduersum vos, mentientes, pro-
pter me : gaudete & exultate : quoniam merces
vestra copiosa est in cælis. Venite benedicti pa- Matt.25.c
tris mei,possidete paratum vobis regnum à con-
stitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi
manducare. Sitiui , & dedistis mihi bibere. Ho-
spes eram:& collegistis me. Nudus: & cooperui-
stis me.Infirmus:& visitastis me.In carcere eram: F
& venistis ad me.Siue qui ministrat,in ministran- Roma.12.b
do: siue qui docet , in doctrina : qui exhortatur,
in exhortando : qui tribuit , in simplicitate , qui
præest, in solicitudine:qui miseretur,in hilarita-
te. Dilectio sine simulatione : odientes malum:
adhærentes bono. Charitatem fraternitatis inui-
cem diligentes : honore inuicem præuenientes:
solicitudine non pigri: spiritu feruentes: domino
seruientes:spe gaudentes:in tribulatione patien-

 tes,

tes, orationibus instantes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere, gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus, idipsum inuicem sentientes: non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse sapientes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes: prouidentes bona, non solùm coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuã, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus,
A ciba illũ. Si sitit, potũ da illi. Hoc enim facies, cõgeres carbones ignis super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Nemini dantes
2. Cor. 6. a vllam offensionem vt non vituperetur ministeriũ nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatib⁹, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, per gloriam, & ignominiam, per infamiam, & bonam famam: vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti: quasi morientes, & ecce viuimus: vt castigati, & nõ mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidẽtes. Quod superest fratres, valete, perfecti estote,
χαίρετε. 2. Cor. 13. d Gala. 5. d Ephes. 4. a B cõsolamini, idipsum sapite, pacem habete. Fructus autẽ spiritus est gaudium, pax, patientia, lõganimitas, bonitas, benignitas, mãsuetudo, fides. modestia, continentia, castitas. Obsecro itaq; vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cũ omni humilitate & mãsuetudine: cum patientia, supportantes inuicẽ in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: vnũ corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrę. Estote ergo inuicẽ benigni, misericordes, donantes inuicẽ, sicut & deus in Christo donauit vobis. Estote ergo
Ephes. 4. g imitatores dei, sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiã deo in odorem suauitatis. Siqua ergo consolatio
Philip. 2. a in Christo, siquod solatiũ charitatis, siqua societas spiritus, siqua viscera & miserationes, implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem chari-
C tatem habentes, vnanimes, idem sentientes: nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed humilitate alij alios superiores sibi inuicẽ arbitrantes: non quę sua sunt singuli considerantes
Phil. 4. b sed & quæ aliorum. Quod reliquum est fratres, quæcunque sunt vera, quæcũque pudica, quęcũque iusta, quæcunque sancta, quæcunq; amabilia quæcunque bonæ famæ, siqua virtus, siqua laus,
Colos. 3. a hæc cogitate. Quæ didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hęc facite. Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedẽs: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Induite ergo vos, sicut electi dei sancti, & dilecti, viscera miserationum, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, ad omnes homines. Charitas fraternitatis maneat, hospitalitatẽ nolite obliuisci: per hanc enim nescientes quidam angelos hospitio receperunt. Mementote vinctorum, tãquam simul vincti: & laborantium tanquam & ipsi in corpore morãtes, honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus. Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, subleuate infirmos, patientes estote erga omnes, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed D semper quod bonũ est, sectamini in vos inuicem, & in omnes. Semper gaudete: sine intermissione orate: in omnibus gratias agite. Hęc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite spernere: ab omni specie mala abstinete. Senes vt sobrij sint, pudici, modesti, sani in fide, in dilectione, in patiẽtia. Anus similiter in habitu sancto, nõ criminatrices, nõ multo vino seruientes, honesta docentes: vt modestiam doceant adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, vt sobriæ sint, castæ, domus custodes, benignę, subditę viris suis, vt non blasphemetur verbum dei. Iuuenes similiter hortare vt sobrij sint. Admone illos principatibus & potestatibus subditos esse, magistratibus obedire, ad omne opus bonũ paratos esse: neminem blasphemare, nõ litigiosos esse, sed modestos, ostendentes omnem mansuetudinem erga omnes homines.

REGVLA LXX.

Quòd debent, quibus commissum munus est prædicandi Euangelij, quandocunque aliquos siue diaconos designare, siue presbyteros volunt, id pręmissa oratione & obsecratione facere: eosq; tales eligere, quorum superior vita omni crimine vacet, & probata sit. E

CAP. I.

TVnc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Et cùm dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit, Petrum & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippũ & Bartholomęum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphei, & Simonem, qui vocatur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscarioth, qui & fuit proditor. Post hęc autem designauit dominus & alios septuaginta, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipse venturus, & dicebat F illis: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Primum quidem sermonẽ feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere, vsq; in diem, qua præcipiens Apostolis per spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est. Et statuerunt duos Ioseph, qui vocatur Barsabas, qui cognominat⁹ est Iustus, & Matthiã, & orantes dixerunt: Tu domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus vnum, accipere locum ministerij huius & Apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas, vt abiret

abiret in locum suum. Et dederunt sortes eorum & cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehẽsibilem esse, vnius vxoris virum, vigilãtem, sobrium, modestum, ornatũ, hospitalem, doctorem, nõ vinolentum, non percussorem, non turpi lucro deditum. Sed mitem, non litigiosum, non auarum, sed suæ domui bene prępositum, filios habentem subditos cum omni reuerentia. Siquis autem domui suę præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam habebit? non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt: vt nõ in opprobriũ incidat & laqueum diaboli. Diaconos similiter compositos, non bilingues, nõ multo vino deditos, nõ turpe lucrum sectãtes, habentes mysterium fidei in conscientia pura, & hi quidem probentur primum, & deinde ministrẽt. Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Siquis sine crimine est vnius vxoris vir, filios habens fideles, nõ in accusatione luxurię, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolẽtum, non percussorem, non turpis lucri cupidũ, sed hospitalem, benignum, prudentem, sobrium, & iustum, sanctum, continentem, complectẽtem eum, qui secũdum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere.

Quòd nullo modo, qui Ecclesiæ pręest, facilis esse ad designationes debet, neq; ad eas inconsideranter accedere: cùm non vacet periculo, quidquid probatum nõ sit, quodque si quem in crimine aliquo esse deprehẽderit, eum corripere debet, ne ipse quoque veniat in societatem peccati, & ne ob eam caussam ceteri offensionem incurrant, sed potius discant metuere. Cap. II.

Manus cito nemini imposueris, neq; communicaueris peccatis alienis. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, peccantes coram omnibus argue, vt & ceteri timorem habeant.

Quòd qui idcirco designatus est, vt Euãgelium prædicet, is nullo modo ex sua animi libidine aggredi ad huiusmodi munus debet, sed maturam temporis opportunitatẽ operiri, cùm id videlicet visum deo opportunum fuerit, ac tum demum prædicationem aggredi, cùm ei permissum sit, & apud illos, ad quos missus sit. Cap. III.

Hos duodecim misit Iesus, quibus præcepit, dicens: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues, quæ perierunt, domus Israël. Et ecce mulier Cananæa egressa è finibus illis, clamauit, dicẽs ei: Miserere mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbũ. Et accedentes discipuli eius, rogabãt eum: Dimitte illã, quia clamat post nos. Ipse autem respõdens, ait: Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israël. Ego enim ex deo processi, & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione, quæ facta fuerat ob Stephanum, perambulauerunt vsque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiã, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euãgelium dei. Quomodo autem audient sine prędicante? quomodo verò prędicabũt nisi mittantur? Paulus Apostolus Iesu Christi secundum imperium dei saluatoris nostri, & domini Iesu Christi spei nostræ.

Quòd qui ad prædicationem Euangelij vocatus est, is obedire confestim debet, neque vllam rei moram interponere. Cap. IIII.

Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autẽ dixit: Domine, permitte mihi primùm ire, & sepelire patrẽ meum. Dixitque ei Iesus: Sine vt mortui sepeliãt mortuos suos. Tu autem vade, & annuncia regnum dei. Cùm autem placuit deo, qui me segregauit ex vtero matris meę, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum per me, vt euangelizem illũ in gentibus, cõtinuo non contuli cum carne & sanguine, neq; veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.

Quòd nullo modo est aliter docendum, quàm quomodo accepimus ab Euangelio.

Caput V.

Amen amen dico vobis, qui nõ intrat per ostiũ in ouium stabulum, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Quibus verbis illa paulo post adiungit: Ego sum ostium ouiũ. Omnes quotquot venerunt, fures sunt: sed non audierunt eos oues. Sed licet nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis, præter id, quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Si quis aliter docet, & non acquiescit, sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, &c.

Quòd omnia quæcunque à domino in Euangelio, & per Apostolos præcepta sunt, docendi sunt ij, qui crediderunt, similiterq; quæcunq; etiam his consentanea sunt. Cap. VI.

Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunq; mandaui vobis. Hęc doce & exhortare. Tu autem loquere, quæ decent sanam doctrinam.

Quòd cui commissa est prædicãda doctrina domini, is si quid reticuerit eorũ, quę ad ineundam dei gratiam necessaria sunt, reus est sanguinis eorum qui periclitantur, siue quòd ea faciant, quæ vetita sunt, siue quòd ea omittãt, quæ necessariò fieri deberent.

Caput VII.

Vae vobis legisperitis, qui tulistis clauem sciẽtiæ, ipsi nõ introistis, & qui introibant prohibuistis. Cùm venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, coartabatur spiritu Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego, ex hoc ad gentes vadã. Quapropter contestor vos hodierna die, quòd mundus ego sum à sanguine omnium vestrum.

Non enim subterfugi quominus annunciarem omne consilium dei vobis.

Quòd in ijs etiam, quę à scriptura expresse pręcepta non sunt, hortādus est vnusquisq; ad id, quod melius est. CAP. VIII.

Matt. 19.b SVnt Eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt. Et sunt Eunuchi, qui facti sunt ab hominibus. Et sunt Eunuchi, qui seipsos castrauerūt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. De

1. Cor. 7. b virginibus autem præceptū domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiā consecutus

A à domino, vt sim fidelis. Existimo enim hoc bonum esse propter præsentem necessitatē, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori, noli quærere solutionē, solutus es ab vxore, noli quærere vxorem, &c.

Quòd eorum, quæ quis ipse non pręstat, necessitas alijs imponi non debet. CAP. IX.

Luc. 11. g ET vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus, quæ portare nō possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas.

Quòd qui docendi alios munus suscepit, is seipsum exemplar reliquis ad res honestas omnes debet præbere: eaque ipsum præstare prius, quæ alios doceat. CAP. X.

Matt. 11. d
Ioan. 13. b VEnite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meū super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Postquā ergo lauit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cùm recubuisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me magister, & domine, & benefacitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magi-

B ster, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exēplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis inuicem. Omnia ostendi vobis, quòd sic laborātes oportet accipere infirmos, ac meminisse verbi domini Iesu, quoniam ipse di-

Act. 20. g xit: Beatius est magis dare, quàm accipere. Imita-

1. Cor. 11. a tores mei estote, sicut & ego Christi. Nemo iu-

1. Tim. 4. c uentutem tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in fide, & cetera.

Quòd qui præest alijs docendis, is propter ea, quæ ipse rectè fecerit, securo animo esse non debet, sed illud intelligere, proprium ac pręcipuum traditæ sibi procurationis munus illud esse, vt meliores efficiat illos, qui ipsi crediti sint. CAP. XI.

Matth. 5. b
Ioan. 6. d VOs estis sal terræ. Quod si sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilū valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Omne

C quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum, qui venit ad me, nō eijciam foras, quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Hęc est autem voluntas pa-

1. Thes. 2. d tris mei, qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Quæ est enim nostra spes, aut gaudiū, aut corona gloriæ? nónne & vos ante dominū nostrum Iesum Christum in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Quòd qui docendi alios in Ecclesia prouinciā suscepit, is vicos omnes, & ciuitates curæ ipsius creditas debet inuisere.

CAPVT XII.

ET circuibat Iesus totam Galilæam docens in synagogis eorum, & prędicās euangelium regni, & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et ipse iter faciebat per ciuitates omnes, & castella, prædicans & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo.

Quòd ad auscultationem Euangelij aduocari omnes debent, & quòd summa cum libertate prædicanda est doctrina dominica, & dandum testimoniū veritati, licet sint aliqui qui id facere nos prohibeant, & quoquo modo vel ad mortem vsque persequantur.

CAPVT XIII.

QVod dico vobis in tenebris, dicite in lumine D & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autem non possunt occidere. Nuptię quidē paratæ sunt, sed qui inuitati erāt, non fuerunt digni: Ite ergo ad exitus viarum, & quotcunque inueneritis, vocate ad nuptias. Ego palàm locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi cōueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Et cū adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicēs: Nónne pręcipiendo præcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto? & ecce replestis Hierusalē doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus, & Apostoli dixerūt: Obedire oportet magis deo quàm hominibus. Quia spiritus sanct⁹ per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens, quòd vincula, & tribulationes Hierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meā preciosam mihi, dūmodo E consummem cursum meum cum gaudio, & ministerium verbi, quod accepi à domino Iesu testificari Euangelium dei. Nam & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quòd nō inanis fuit: sed ante passi, & contumelijs affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in deo nostro loqui ad vos Euangelium dei in multa solicitudine.

Quòd orandus est deus, vt qui ad fidem venerunt, meliores quotidie fiant, & ob eā caussam gratiæ illi agendæ. CAP. XIIII.

NOn pro eis rogo tantùm, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint, sicut & tu pater in me, & ego in te, & vt ipsi in nobis vnum sint. Et paulò post: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi F sint mecum. Confiteor tibi Pater domine cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiā pater, quoniam sic placuit ante te. Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quòd fides vestra annunciatur in vniuerso mūdo. Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius, quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Testis enim mihi est deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra adhuc magis, ac magis abundet in omni scientia, & in omni sensu, vt probetis potiora. Vt sitis synceri, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ, qui est per Iesum Christum in laudem & gloriam dei.

Quòd qui dei beneficio rectè aliquid fecerit, is ceteris

ceteris quoque notum facere illud debet, vt dei gloria celebrior efficiatur.

CAPVT XV.

Luc.7.b Act.14.d Ephes.6.d ET reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcunque fecerunt. Cùm autem venissent & congregassent Ecclesiam, renunciauerunt quãta fecisset deus cum illis. Vt autem sciatis & vos quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, & fidelis minister in domino, quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa me sunt.

Quòd non eorum modo, qui præsentes sunt,
A sed eorum etiã qui absunt, cura geri debet, & quòd omnia facienda, quæcunque rectæ in fide ædificationis ratio postulat.

CAP. XVI.

Ioan.10.c 1.Thes.3.a ET alias oues habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili. Et illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Propter quod cùm non ferremus amplius, placuit nobis remanere Athenis solis: & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum dei, adiutoremque operis nostri in Euãgelium Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra vt nemo moueatur in tribulationibus istis.

Quòd debet qui ad bene merendum de aliquo inuitatur, æquo animo inuitãti se auscultare.

CAPVT XVII.

Math.9.c Act.9.g HAec illo loquente, ecce princeps vnus accessit & adorabat eum dicens: Filia mea modò defuncta est: sed veni, impone manum tuam
B super eam, & viuet. Et surgens Iesus sequebatur eũ, & discipuli eius. Cùm autem propè esset Lybda ab Ioppe, discipuli audientes quòd Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum rogantes: Ne pigriteris venire vsque ad nos. Exurgens autem Petrus, venit cum illis.

Quòd qui veritatis verbum acceperunt, ij per visitationem in eo sunt stabiliendi.

Act.15.g CAP. XVIII.

POst aliquot autem dies dixit Paulus ad Barnabã: Reuertentes visitemus fratres nostros per
1.Thes.2.d vniuersas ciuitates, in quibus prędicauimus verbum domini, quomodo se habeãt. Nos autẽ fratres desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, nõ corde abundantius festinauimus faciem vestram videre, cum multo desiderio: quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus semel & iterũ: sed impediuit nos Satanas. Et paulò post: Propter
1.Thes.3.a quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis: Et misimns Timotheum fratrem nostrum, & ministrum dei in Euange-
C lio Christi ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra, vt nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.

Quòd proprium est eius, qui dominum diligit, magna cum charitate aduersus eos, quos doceat, omni studio eorum saluti quauis ratione prouidere, & in eo proposito cõstantissime vel ad mortem vsque perseuerare, cũ publice, tum priuatim.

CAP. XIX.

Ioan.10.b Ioan.21.c BOnus pastor animã suam dat pro ouibus suis. Cùm ergo prãdissent, dixit Simoni Petro Iesus: Simon Iona diligis me plus his? Dicit ei: Etiã domine, tu scis quòd amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterũ: Simon Iona diligis me? Ait illi: Domine tu scis quòd amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simõ Iona amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me, Dicit ei: Domine, tu omnia nosti, tu scis, q amo te. Dicit ei Iesus: Pasce oues meas. Vna autẽ sabbatorum cùm venissemus ad frangendum panem, Paulus disserebat eis, profecturus postridie, protraxitq; sermonem vsq; in mediam noctem. Acto 20.b
Et paulò post, Quomodo nihil subtraxerim vo- Ibidem.d
bis vtiliũ, quominus annũciarem vobis, & docerẽ vos publice, & per domos, testificãs Iudęis atq;
gentilibus in deum pœnitentiam, & fidem in do- D Ibidem.f
minum nostrum Iesum Christum. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quòd per trienniũ 1.Thes.2.b
nocte & die non cessaui cum lachrymis monere vnumquemque vestrum. Memores enim estis fratres laboris nostri, & fatigationis, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, prædicauimus in vobis Euangelium dei, &c.

Quòd qui eo munere fungitur, vt alios doceat, is misericors esse ac mitis debet, maximè autem erga eos, quorum animæ morbo grauiter sint affectæ.

CAP. XX.

ET videntes pharisæi dicebant discipulis eius: Matth.9.b
Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Iesus autem audiens, ait: Non est opus valentibus medico. Euntes autem discite, quid est: misericordiam volo, & non sacrificium, nõ enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Videns autem turbas, misertus Ibidem.
est eis, quia erant vexati, & dispersi sicut oues nõ E
habentes pastorem.

Quòd clementer occurrere debet necessitati corporis subditorum, & ipsorum curam gerere.

CAP. XXI.

MIsereor turbæ, quia triduo iam perseuerant Marci.1.d
mecum, & non habent quod manducent: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et venit ad eum leprosus, deprecãs eum, & genu flexo dixit: Si vis potes me mundare. Iesus autẽ mi- Act.6.a
sertus eius, extendit manum suã, & tangens eum, ait illi: volo, mundare. In diebus autem illis, crescẽte numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Conuocantes autem duodecim multitudinem, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonij septem, plenos spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

Quòd non debet, qui præest verbo dei, mino- F
rum quorundam caussa, quæ maioris cuiusdam laudis caussa agere ipse sua sponte velit, ea quæ sunt maiora, negligere.

CAP. XXII.

COnuocantes autem duodecim multitudinem Ibidem.
discipulorũ dixerunt: Non est ęquum nos derelinquere verbũ dei, & ministrare mensis. Quibus verbis paulò post ea adiungit: Nos verò orationi, & ministerio verbi instantes erimus.

Quòd nullo modo neq; ad ostentationem, neque ad quæstũ verbum domini conferri debet, blãditijs in aures audientium influendo,

quò nostris vel voluptatibus, vel commodis consulamus. Quódque contra in docendo tales nos esse conuenit, perinde ac si pro gloria dei, ipso audiente loqueremur.

CAP. XXIII.

Matt. 23.a OMnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias vestimentorum suorum. Amant autẽ primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Vnus est enim magister vester Christus. Omnes autẽ vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terrã, vnus A est enim Pater vester qui in cælis est. Neque vocemini magistri, quia magister vester vn⁹ est Christus. Ioan. 7.b Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatẽ eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriã propriã quærit. Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo nõ est. 2.Cor. 2.d Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbũ dei, sed ex synceritate, sicut ex deo, corã deo, in Christo loquimur. 1.Thes. 2.a Exhortatio enim nostra neque de errore, neq; de immunditia, neque in dolo: sed sicut probati sumus à deo, vt crederetur nobis Euãgelium, ita loquimur: non quasi hominibus placentes, sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis apud vos, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ (deus testis est) nec quęrentes ab hominibus gloriam neque à vobis, neq; ab alijs, cũ posB semus vobis oneri esse, vt Christi Apostoli.

Quòd qui alijs in Ecclesia docendis præest, is data sibi potestate, nequaquam ad subiectorum contumeliam abuti debet, neque se supra illos efferre, sed potius gradum illum, tanquam materiam quandam exercendæ aduersus ipsos humilitatis tenere.

CAP. XXIIII.

Matt. 24.d QVis putas est fidelis seruus, quẽ cõstituit dominus super familiam suam, vt det illis cibũ in tempore? Beatus seruus ille, quẽ, cùm venerit dominus eius, inuenerit sic facientem. Amen dico vobis, quòd super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus in corde suo: Morã facit dominus meus venire, & cœperit percutere cõseruos, manducet autem, & bibat cum ebriosis: veniet dominus serui illius in die qua nõ sperat, & in hora, quam ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cũ hypocritis, illic erit fletus & stridor dentium. Ioan. 13.b Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros domin⁹ & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. C Luc. 22.c Facta est autẽ & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis: Reges gentiũ dominantur eis, & qui potestatem habent super eos benefici vocantur. Vos autẽ non sic. Sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recũbit, an qui ministrat? Nonne qui recũbit? Ego autẽ in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. A Mileto autẽ mittens Ephesum, vocauit presbyteros Ecclesiæ: qui cùm venissent ad eum, & simul essent, Acto. 20.d dixit eis: Vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tẽpus fuerim, seruiens domino cum omni humilitate & lachrymis, & tentationibus, quæ mihi acciderũt ex insidijs Iudæorũ. 1.Cor. Libenter enim suffertis insipiẽtes, cùm sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cędit, secundum ignobilitatẽ dico, quasi & nos infirmi fuerimus in hac parte.

Quòd nequaquam ex æmulatione, inuidiáue, aut contendendi studio, quæ nobis aduersus aliquos sint, prædicandum à nobis est euangelium dei. D

CAP. XXV.

ECce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animę meę, ponã spiritum meum super eum: iudicium gentibus nunciabit, non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Quidã quidem propter inuidiam & contentionem: quidam autẽ & propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidã ex charitate, scientes quòd in defensionem Euangelij positus sum. Quidã autem ex contentione Christum annunciant, non syncere: existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

Quòd ad prędicationem Euangelij, humanæ facultates, per quas ceteris præstamus, adhibendæ à nobis non sunt, ea re, ne offuscata dei gratia minor appareat.

CAP. XXVI.

COnfiteor tibi pater domine cęli & terrę, quia abscondisti hęc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. E Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, & ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos: & sermo meus, & prædicatio mea non in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, vt fides vestra non sit in sapiẽtia hominum sed in virtute dei.

Quòd non debemus putare posse nos consilijs nostris illud assequi, vt prosperè prædicatio nostra succedat: quodque contra huius rei spes omnis nobis collocanda est in auxilio dei.

CAPVT XXVII.

FIduciam autem habemus talem per Christum ad deum, non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus. Habentes autem thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas virtutis sit dei, & non ex nobis.

Quòd non debet, cui traditum est munus Euãgelij, aliquid plus posidere, quàm quantum naturalis vsus desiderat. F

CAP. XXVIII.

NOlite possidere aurum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neq; virgam: dignus est enim operarius cibo suo. Nihil tuleritis in viã, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Argentum

gentum aut aurum, aut vestem nullius cõcupiui. Nemo militans implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, qui se probauit.

Quòd in suscipienda cura aliqua de rebus vitæ huius nemo iuuari debet, qui nimio plus in his animum suum occupet.

CAP. XXIX.

Lucæ.12.b DIxit autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Nemo militans implicat se negotijs secularibus, &c.

2.Tim.2.a A

Quòd qui ineundæ ab auditoribus gratię caussa negligunt iussa dei liberè proloqui, atque hoc modo illis se mancipant, quorum studia sibi cupiunt adiungere, ij se alienos faciunt à mancipio domini.

CAP. XXX.

Ioan.5.f Gal.1.b QVomodo vos potestis credere, qui gloriam accipitis abinuicem? & gloriam quæ à solo deo est, non quæritis? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Quòd qui aliorum in ecclesia docendorum munus suscepit, illud debet spectare, vt omnes ille quidem in virum perfectum in mensurã ætatis plenitudinis Christi perfectos producat, vnumquenque tamẽ seorsum, ordine ac gradu ipsius seruato.

CAP. XXXI.

Matth.5.g Ioan.17.c EStote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Non pro ijs autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnũ sint. Alios autem pastores & doctores ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Ephes.4.c B

Quòd qui aduersum nos disputant, ij adhibitis patientia ac mansuetudine, leniter edocendi à nobis sunt, neque illorum pœnitentia vnquam desperanda, quoad omnia illa officia præstiterimus, quæ ad illorum correctionem pertineant.

CAP. XXXII.

Matt.12.b NEque contendet, neque clamabit, neque audiet quis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans nõ extinguet, donec eijciat ad victoriam iudicium. Seruum domini non oportet litigare, sed mansuetum esse erga omnes, aptum ad docendum, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt: si quando deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueo.

2.Tim.2.b C

Quòd ijs, qui propter metum aliquem, periculi alicuius deuitandi caussa præsentiam prædicantis Euangelium recusant, cedere ille debet, neque se vltrò peruicaciter nimis obtrudere.

CAP. XXXIII.

ET rogauerunt illum omnis multitudo Gadarenorum, vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur: ipse autem ascendẽs nauim reuersus est.

Quòd ab illis etiam, qui ex rudi improbitate prædicationem Euangelij nolunt admittere, recedere debemus, atque ita recedere, vt ne ea quidem ab illis accipiamus, sine quibus vita consistere non potest.

CAP. XXXIIII.

ET quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de domo, vel ciuitate illa, excutite puluerẽ de pedibus vestris. In quancunque ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite, Etiã puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos, veruntamen scitote quòd appropinquabit regnum dei. Cùm venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, coartabatur spiritu Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego ex hoc ad gentes vadam. Matt.10.b Acto.18.b D

Quòd hominum illorum congressum debemus defugere, qui post præstita omnia à nobis pro salute ipsorum officia, nihilominus tamen in pristina animi sui obstinatione perseuerant.

CAP. XXXV.

HIerusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur domus vestra deserta. Vobis oportebat primùm loqui verbum dei. Sed quoniã repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterna vita, ecce cõuertimur ad gentes. Sic enim pręcepit nobis dominus: Posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Hæreticum hominem post vnam & alteram correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus. Matt.23.d Act.13.g E Titum.3.c

Quòd aduersus omnes omni in re retinenda est verborum domini veritas integra, neq; omnino quidquam faciendum maiore animi in hanc quàm in illam partem perpensione.

CAP. XXXVI.

TEstor coram deo & domino Iesu Christo, & electis angelis, vt hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. 1.Tim.5.d

Quòd qui alijs in Ecclesia præpositus est, is ad singula quæ facit, dicitve, diligentem adhibere circunspectionem & maturum iudicium debet, eo consilio, vt rem faciat gratam deo, proinde ac si illorum, qui curæ ipsius crediti sint, iudicio, ac testimonio, vel probandus esset, vel improbandus. F

CAP. XXXVII.

VOs scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiã, qualiter vobiscũ per omne tempus fuerim seruiens domino, cum omni humilitate, & lachrymis & tentationibus, quę mihi acciderũt. Ar gentum, aut aurum, aut vestem nullius cõcupiui, Sed ipsi scitis, quòd ad ea, quę mihi opus erat, & ijs qui mecũ sunt, ministrauerũt manus istæ. Vos testes estis, & de⁹ quã sanctè & iustè, & sine querela, vobis qui credidistis, affuimus, sicut scitis. Acto.20.d Ibidem.g 1.Thes.2.b

REGVLA LXXI.

Quæcunque coniunctim præcepta sunt de episcopis, & presbyteris.

CAP. I.

1.Tim.3.a SI quis episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, vigilantem, sobrium, modestum, ornatum, hospitalem, &c. 1.Tim.5.a Seniorem ne increpaueris, sed exhortare vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas, vt 2.Tim.2.d sorores, in omni castitate. Iuuenilia autem desideria fuge: sectare verò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum ijs, qui inuocant dominum de corde puro. Stultas autem & sine disciplina quæ- 2.Tim.3.c stiones deuita, sciens quòd generant lites. Seruũ A autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse erga omnes, &c. Tu autem assecutus es Titum.1.b meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones. Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt ea, quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine, & cetera.

De diaconis. CAP. II.

Acto.6.b ET elegerunt Stephanum virum plenum fide, & spiritu sancto, & Philippum, & Prochorũ, & Nicanorem, & Timotheum, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum, hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus. Diaconos similiter compositos, non bilingues, non multo vino deditos, 1.Tim.I. non turpe lucrum sectantes, &c.

REGVLA LXXII.

Quòd debent auditores, qui sacrarum literarũ periti sunt, adhibito diligenti iudicio, ea au- B scultare, quæ à doctoribus dicantur, & ex ijs, ea quæ scripturæ esse consentanea cognouerint, admittere: contraque quæ aliena, repudiare. Qui autem pertinaciter praua eiuscemodi decreta voluerint defendere, maiorem in modum defugere, auersarique.

CAP. I.

Matt.18.b VAe autem homini illi, per quem scandalũ venit. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te. Ioan.10.a Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in stabulum ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Et paulò post: Alienũ autẽ nõ sequẽtur, sed fugient ab eo, quia nõ nouerunt vocem alienorum. Sed licet nos, aut angelus de cælo, euangelizet vobis, præter id quod euangelizauimus Gala.1.b vobis, anathema sit. Prophetias nolite spernere. 1.Thes.5.d Omnia probate: quod bonum est, tenete, ab omni specie mala abstinete.

Quòd qui diuinarum literarum cognitionẽ nõ ita magnam habent, ij ex fructibus spiritus verum sanctorum virorum signum ac notam debent agnoscere: & in quibus hæc inesse ani- C maduerterint, eos admittere: & contrà, à quibus abesse, illos repudiare.

CAP. II.

Matt.7.c ATtendite à falsis prophetis, qui veniũt ad vos Philip.3.d in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos. Imitatores mei estote, & obseruate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

Quòd qui recte verbum veritatis tractant, ij ita suscipi debent, quasi dominus ipse, pro gloria eius, qui illos misit Iesu Christi domini nostri. CAP. III.

QVi recipit vos, me recipit, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et tentationem meam in carne mea non spreuistis, neque respuistis, Sed sicut angelum dei accepistis me, sicut Christum Iesum.

Quòd qui ijs nõ auscultat, qui mittũtur à domino, non in hos modò contumeliosi sunt, sed in eum etiam, à quo illi mittuntur, quodque grauius aduersum seipsos iudiciũ parant, quã qui olim Sodomæ & Gomorræ peccauerũt. D

CAPVT IIII.

ET quicunque nõ receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de domo vel ciuitate illa, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Qui vos spernit, me spernit. Itaq; qui spernit, non hominem spernit, sed deum, qui dedit spiritum suum sanctum in vos.

Quòd doctrina præceptorum dei perinde accipi debet, quasi ea, per quam æternam vitam, & cæleste regnum nobis comparemus, quodque in ea studiosè nos exercere debemus licet laboriosa videatur.

CAPVT V.

AMen amen dico vobis, quòd qui verbũ meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam. Cumque euangelizassent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Iconicum, & Antiochiam, confirmantes animos discipulorum, exhortãtesque, vt permanerent in fide, & quòd per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. E

Quòd castigatio & obiurgatio ita accipi debet, quasi medicamentum quoddam, quo & morbus depellatur, & sanitas cõfirmetur. Ex quo perspicuum est, quòd qui in assentationis vitio lenes se haberi volunt, neque peccãtes castigant, ij maximè illos detrimento afficiunt, nempe qui æternæ illorum vitę insidiantur.

CAP. VI.

SI autẽ peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Congregatis vobis, & meo spiritu cũ virtute domini nostri Iesu tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Quoniam etsi contristaui vos in epistola, non me pœnitet, etsi pœnituisset. Video enim quòd epistola illa, etsi ad horam, vos contristauit. Nunc gaudeo non quòd contristati estis, sed quòd contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum deum tristitia est, pœnitentiam in salutẽ stabilẽ operatur. Quam ob caussam increpa illos durè, vt sani sint in fide. F

REGVLA LXXIII.

Quòd nullo modo debet vir, qui legitimo matrimonio cum vxore cõiunctus sit, ab ea separari: neque vicissim vxor à viro, nisi illorũ alter in adulterio deprehensus sit, nisiue caussa ali-

sa aliqua alia intersit, quæ veræ aduersus deũ pietati officiat.

CAP. I.

Matth. 5.e DIctum est autem, Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis, quòd omnis, qui dimiserit vxorem
Luc. 14.e suam excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrẽ, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc
Matt. 19.b autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Dico autem vobis, quòd quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxe-
1.Cor. 7.b
A rit, mœchatur. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.

Quòd non licet viro vxore dimissa, aliam ducere: neque item vxori vicissim quę dimissa sit, viro alij nubere.

CAP. II.

Matt. 19.b DIco autem vobis, quòd quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliã duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, adulterat.

Quòd ea charitate viri debent diligere vxores suas, quam Christus aduersus ecclesiam adhibuit, qui vt ipsam emundaret, voluntariè se ipse morti subiecit.

CAP. III.

Ephe. 5.e VIri diligite vxores vestras, sicut & Christus di-
Ibidem. f
B lexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Ita viri debent diligere vxores suas, vt sua ipsorum corpora.

Quòd nihilo minus debent vxores subiectæ esse viris suis, atque ecclesia subiecta est Christo, & in hoc dei voluntati obtemperare.

CAP. IIII.

Ibidem. e MVlieres viris suis subditæ sint, sicut domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, & ipse saluator corporis
Tit. 2.a est. Sicut ecclesia subiecta est Christo, ita mulieres viris suis in omnibus. Vt castitatem doceant adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, vt sobriæ sint, castæ, domus custodes, benignæ, subditæ viris suis, vt non blasphemetur verbum dei.

Quòd nullo modo debẽt mulieres nimis exqui
C sitæ in ornatu corporis elegantię studere, potiusque curã eas omnem in bona opera cõferre, atque hunc verũ & germanum Christianorum ornatum esse existimare.

CAP. V.

1.Ti. 2.c SImiliter & mulieres in habitu ornato cum verecundia, & sobrietate, ornare se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

Quòd in ecclesijs silere mulieres debent, ac domi de rebus ijs serio loqui, per quas gratia initur à deo.

CAP. VI.

1.Cor. 14.e MVlieres vestræ in ecclesijs taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volũt discere, domi viros suos interrogẽt, turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. Mulier in silentio discat cũ omni sub- 1.Tim. 2.c
iectione. Docere autẽ, mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.

REGVLA LXXIIII.

Quòd debet vidua, cui modo integra, ac firma corporis valetudo sit, in assidua sollicitudine ac studio esse, ac illorum meminisse, quæ dicta sunt ab Apostolo, eiúsque testimonij, quod Dorcadi datum est à scriptura. D

CAP. I.

IN Ioppe autem fuit quædam discipula nomine Act. 9.f
Tabitha, quæ interpretata, dicitur Dorcas. hęc erat plena operibus bonis, & eleemosynis quas faciebat. Et circunsteterunt illã omnes viduę, flẽ- Ibidem. g
tes, & ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat, dum esset cum illis Dorcas. Vidua deligatur non minor sexaginta annorum, quæ fuerit vnius 1.Tim. 5.b
viri vxor, in operibus bonis testimonium habẽs. Si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

Quòd debet vidua, quæ in operibus bonis, de quibus Apostolus loquitur, bene se gesserit, & in ordinem vere viduarum iam peruenerit, assiduè orationibus, & obsecrationibus instare, similiterque ieiunijs etiam, nocte E
& die.

CAP. II.

ET erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tri- Luc. 2.e
bu Asser, & hęc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua vsque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus, seruiẽs nocte ac die. Quę au- 1.Tim. 5.a
tem vere vidua est, & desolata, sperat in deum, & instat obsecrationibus, & orationibus seruiens nocte ac die. Nam quæ in delicijs est, viuens mortua est.

REGVLA LXXV.

Quòd debent serui omni cum beneuolẽtia dominis suis, quibus seruiũt in hac vita, obedire ad dei gloriam, idque omnibus in rebus, in quibus id, saluis mandatis dei, fieri possit.

CAP. I.

SErui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut F Ephe. 6.a
Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem dei ex animo: cum bona voluntate seruientes domino, & nõ hominibus, scientes quòd vnusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Quicũq; sunt sub 1.Tim. 6.a
iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen dei, & doctrina blasphemetur: qui autem fideles habent dominos, non contẽnant, quia fratres sunt, sed magis seruiãt, quia fideles sunt & dilecti, qui beneficij participes sunt. Seruos dominis suis subditos esse, in omnib⁹ placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed

in omnibus bonam fidem ostendentes, vt doctrinam saluatoris dei nostri ornent in omnibus. Titũ. 2. c

Quòd debent domini, cùm meminerint eius, qui est verus dominus, mutuas ipsi quoque operas reddere seruis suis quantum possint in timore dei, & clementia aduersus ipsos, idque exemplo domini.

CAP. II.

Ioan. 13. a SCiens Iesus, quòd omnia dedit sibi pater in manus, & quòd à deo exiuit, & ad deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cùm accepisset linteum, præcinxit se, deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & A extergere linteo, quo erat præcinctus. Et paulò Ibidem. b inferius. Vos vocatis me magister & domine, & bene facitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Ephes. 6. b Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quòd & illorum & vester dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud deum.

REGVLA LXXVI.

Quòd debent filij parentes suos honorare, & illis omnibus in rebus obedire, quę modò dei mandato non sint impedimento.

CAP. I.

Luc. 2. g ET dixit mater eius ad illũ: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quęrebamus te. Deinde paucis interpositis verbis: Et Ephe. 6. a descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subB ditus illis. Filij obedite parentibus vestris in domino, hoc enim iustum est. Honora patrem tuũ & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram.

Quòd debent parentes in disciplina & correctione domini filios suos educare, adhibita lenitate atque clementia: neque quantum in ipsis sit, vllã omnino ipsis caussam dare, quãobrem aut irasci debeant, aut dolere.

CAP. II.

Ephe. 6. a ET vos patres nolite prouocare ad iracundiam filios vestros, sed educate eos in disciplina & correptione domini. Patres nolite ad indignationem prouocarẽ filios vestros, vt non pusillo animo fiant.

REGVLA LXXVII.

Quòd debent virgines ab omni rerum vitę huius solicitudine liberæ esse, quo assiduè possint agere gratias deo: neque ab eo vllo modo, seu mente distrahi, seu corpore, spe consequendi regni cælestis.

CAP. I.

Matt. 19. b C ET sunt Eunuchi qui seipsos castrauerunt pro-
1. Cor. 7. f pter regnum cælorum. Qui potest capere capiat. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mũdi quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis inijciam: sed vt id, quod honestum est, sequamini, & quod facultatem præbeat, domino sine impedimento seruiendi.

REGVLA LXXVIII.

Quòd stipendia in bello merentibus neminem licet neque percutere, neque calumniari.

CAP. I.

INterrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminẽ percutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Luc. 3. d

D

REGVLA LXXIX.

Quòd debent qui principes aliorum sunt, vindices esse iustificationum dei.

CAP. I.

NAm principes nõ sunt terror bonorum operum, sed malorum. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & laudem habebis ex illa. Rom. 13. a Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim sine caussa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in ira ei, qui malum agit.

Quòd maioribus potestatibus subiecti esse debemus in ijs rebus, quæ modò non sint impedimento mandatis dei.

CAP. II.

OMnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi à deo. Quæ Ibidem. autem sunt potestates, à deo ordinatæ sunt. Itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistũt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt terror bonorum operum, sed malorum, &c. Obedire oportet deo, magis quàm hominibus. Admone illos principatibus, & potestatibus subditos esse, & obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Act. 5. f Tit. 3. a E

REGVLA LXXX.

Cuiusmodi esse ratio Christianos velit. Tanquam discipulos Christi, qui ad ea se tantúmodo confirment, quæ videant in ipso, vel quæ audiant ab ipso.

CAP. I.

TOllite iugum meum super vos, & discite à me. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Matt. 11. d Ioan. 13. b

Tanquam oues Christi, qui solam audiant vocem pastoris sui, & ipsum sequantur.

CAP. II.

OVes meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo. Ioan. 10. a

Tanquam palmites Christi, in ipso radicatos, & ipsi fructum ferentes, & omnia, quæ illo digna sunt, & ipsius voluntati consentanea facientes, & habentes. F

CAP. III.

EGO sum vitis, & vos palmites. Ioan. 15. a

Tanquam membra Christi, in omni executione mandatorum domini, aut donorum spiritus sancti absolute perfectos, ad dignitatem capitis ipsorum, qui est Christus.

CAP. IIII.

Nescitis

NEscitis quòd corpora vestra membra sunt Christi? Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensurā vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.

Tanquam spōsam Christi, seruantem castitatem, in eo quòd in solis sponsi sui voluntatibus ambulet.

Cap. v.

A QVi habet sponsam, sponsus est, Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo.

Tanquam templum dei, sanctos ac mundos, & ijs repletos solum, quæ ad dei cultum pertineant.

Cap. vi.

SIquis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eū veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vos enim estis templum dei viui, sicut dicit deus: Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus.

Tanquam victimam immaculatam, omnibúsque suis membris & partibus absolutam, veræ in deum pietatis integritatem conseruantes.

Cap. vii.

OBsecro itaque vos fratres per miserationes dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

B Tanquam filios dei, formatos ad imaginem dei, secundum mensuram, quę donata est hominibus.

Cap. viii.

FIlioli adhuc modicum vobiscum sum. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

Tanquam lucem in mundo, vt & ipsi videlilicet puri sint ab omni vitio, & eos qui ad ipsos accedant, illuminent ad agnitionem veritatis, vt vel tales fiant, quales conuenit, vel declarent quid sint.

Cap. ix.

VOs estis lux mundi. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.

Tanquam sal in terra, vt videlicet qui communionem cum ipsis habuerint, spiritu renouentur ad incorruptionem.

Cap. x.

Vos estis sal terræ.

Cuiusmodi ratio esse in vniuersum eos velit, quibus credita est prædicatio Euangelij.

C Tanquam Apostolos & ministros Christi, & dispensatores fideles mysteriorum dei, sola ea, quæ à domino præcepta sunt integerrime, & re & verbo implentes.

Cap. xi.

ECce ego mitto vos sicut in medio luporum. Euntes docete omnes gentes. Sic nos existimet homo tanquam ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Quòd autem superest, quęritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

Tanquam præcones regni cælorum, ad destructionem eius, qui habet imperium mortis in peccato.

Cap. xii.

EVntes autem prædicate, dicentes: Appropinquauit regnum cælorum. Testificor ego coram deo, & domino Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos per aduentum ipsius: prædica verbum dei. Matt.10.a 2.Ti.4.a

Tanquam formam, aut regulam pietatis, vt per eos ad rectitudinem omnem dirigantur illi, qui dominum sequuntur; & illorum peruersitas detegatur, qui in quauis re illius imperium detractent.

Capvt xiii.

QVæ quidem retro sunt, obliuiscens, ad ea verò, quæ sunt priora, extendens meipsum, iuxta destinatum persequor ad brabium supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: Et si quid aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Solicitè autem cura teipsum probatum exhibere deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Philip.3.c D 1.Tim.4.c 2.Tim.2.c

Tanquam oculum in corpore, vt videlicet habere delectum & bonorum, & malorum sciant, atque vt Christi membra ad singula quibusque accommodata officia dirigant.

Cap. xiiii.

LVcerna corporis est oculus. Si ergo oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Matth.6.b

Tanquam pastores ouium Christi, qui quandocunque tempus postulet, ne animam quidem ponere pro illis dubitent, vt euangelium illis impartiant. E

Cap. xv.

BOnus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam dei. Ioan.10.b Acto.20.c

Tanquam medicos: qui magna adhibita animi lenitate, scienter secundum doctrinam domini animarum morbos curent, in acquisitionem eius, quæ est in Christo sanitatis, & perseuerantiæ.

Cap. xvi.

NOn est opus valentibus medico, sed male habentibus. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum portare. Matth.9.b Roma.15.a

Tanquam parentes, & nutrices filiorum, qui ex magnitudine eius, quæ est in Christo charitatis, parati sint libenti animo communicare illis non solùm Euangelium dei, sed suam etiam ipsorum vitam. F

Cap. xvii.

FIlioli, adhuc modicum vobiscum sum. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solùm euangelium dei, sed etiam animas nostras, quia charissimi nobis facti estis. Ioan.13.d 1.Cor.4.d 1.Thes.2.b

Tanquam dei adiutores, qui solis deo dignis operibus totos se mācipent pro ecclesia dei.

Cap. xviii.

DEi enim sumus cooperarij; dei agricultura estis, dei ædificatio estis. 1.Cor.3.b

Tanquam

Tanquam plantatores palmitum dei, qui in vite, quæ est Christus, nihil alienum, aut infructuosum relinquant, & ea quæ conuenientia sunt, atque fœcunda, meliora efficere studeant, omni diligentia adhibita.

CAP. XIX.

Ioan. 17. a EGo sum vitis vera, & pater meus agricola est: Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem, qui fert fructum, purgat eum, vt fructus plus afferat. Ego plan- 1. Cor. 3. b A
taui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.

Tanquam ædificatores templi dei, qui vniuscuiusque animam ita concinnent, vt fundamento apostolorum & prophetarum apte congruat.

CAP. XX.

1. Cor. 3. b SEcundum gratiam dei, quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamētum posui, alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat, quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Ephes. 2. d Ergo iam non estis hospites, & aduenæ: sed estis ciues sanctorū, & domestici dei, superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

CAP. XXI.

B Quid proprium Christiani?

Charitas, quæ per charitatem operatur.

Quid proprium fidei?

Certissima animi expletio de diuinorum verborum veritate, quæ nulla, neque à naturali necessitate inducta ratione, neque ad veræ pietatis simulationem conformata, vllo modo possit labefactari.

Quid proprium fidelis?

Vt cùm eiusmodi certa animi expletione veram esse illorum vim credat quæ dicta sunt in scriptura, nihilque reijciat, aut nouum statuere audeat. Etenim si omne, quod ex fide non est, peccatum est, vt ait Apostolus, fides autem ex auditu, auditus autem per verbum dei, sine dubio cum quidquid extra diuinam scripturam est, ex fide non sit, id peccatum est.

Quid proprium eius, quæ est in deum, charitatis?

Mandata eius seruare, eo animo, vt ille glorifi- C
cetur.

Quid proprium eius, quæ est in proximum charitatis?

Vtilitatem propriam non quærere, sed vtilitatem eius, qui diligatur, cum animæ, tum corporis.

Quid proprium Christiani?

Vt per baptismum denuo ex aqua & spiritu generetur.

Quid proprium eius, qui natus est ex aqua?

Vt quemadmodum Christus peccato semel mortuus est, ita ipse etiam mortuus sit, & ad omne peccatum immobilis, sicut scriptum D Rom. 6.
est: Quicunque in Christum Iesum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes, quòd vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato.

Quid proprium eius, qui natus est ex spiritu? Ioan. 3.

Vt pro data sibi mensura illud fiat, quod est id, ex quo genitus est, sicut scriptum est: Quod ex carne natum est, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

Quid proprium eius, qui denuo natus est?

Exuere veterem hominem vnà cum actibus eius, & cupiditatibus, & induere nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem illius, qui creauit illum, sicut scriptum est: Quicunque in Christum baptizati estis, Christum induistis.

Quid proprium Christiani?

Mundari ab omni inquinamento carnis & spiritus, & perficere sanctitatem in timore dei, & charitate Christi, & nullam habere neque maculam neque rugam, aut aliud quippiam generis eiusdem. E
Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.

Quid proprium illorum qui manducant panem, & bibunt poculum dei? Seruare perpetuam memoriā illius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit.

Quid proprium Christiani?

Vt omni in re iustitia illius maior sit iustitia scribarum & Pharisæorum pro mensura doctrinæ dominicæ, quæ est secundū euangelium.

Quid proprium Christianorum?

Eiusmodi dilectio inter ipsos, cuiusmodi ea fuit, qua dilexit nos Christus. F

Quid proprium Christiani?

Prouidere dominum in cōspectu suo semper.

Quid proprium Christiani?

Quotidie ac singulis horis vigilare, & assidue paratum esse ad eā perfectionem, per quam placeat deo, illud scientem, venturum esse dominum hora illa, qua non sperat.

SANCTI

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI CAESAREAE *Cappadociæ.*

DE INSTITVTIONIBVS Monachorum, Sermo.

A Omo ad imaginem & similitudinem dei fuerat factus. Imaginis autem dignitatem illam ac decorem peccatum, animo ad vitiosas cupiditates depresso, deformauit. At enim deus, qui hominem creauit, vera vita est. Itaque qui dei similitudinem amisit, is vitæ etiam amisit commercium. Qui autem à deo disiunctus est, is sine dubio intra beatæ vitæ limites esse non potest. Agedum igitur, ad eam, in qua ab initio eramus, & à qua propter peccatum abalienati sumus, redeamus gratiam, nósque rursum ad diuinæ imaginis speciem conformiter exornemus: abiectísque prorsus omnibus vitiosis animi affectionibus sedulo operam demus, vt ortus nostri auctori similes efficiamur. (τὸ ἀπαθὲς) Qui enim in seipso, quantum in ipso sit, naturæ diuinæ liberrimam affectuum tranquillitatem imitatus fuerit, hic defœdatam prius in animo suo dei imaginem restituit pristino nitori. (τῆς θείας ζωῆς) B Qui verò eo modo, quo diximus, deo se similem effecerit, is prorsus diuinæ etiam vitæ similitudinem acquisiuit, perpetuo deinceps, in assidua vsque beatitudine mansurus. Si igitur vitiorum vacuitas ea est, per quam amissam dei imaginem recuperamus, & similitudo, quæ cum deo nobis est, vitæ nobis æternitatem largitur, haud dubiè ceteris omnibus ceterarum rerum studijs omissis, in hoc vnum toto pectore debemus incumbere, vt videlicet animus noster nullius vnquam vitij opprimatur tyrannide, illudque diligenter curare, vt neutrobi mens nostra euariet, neque propter vllos tentationum impetus se in terram patiatur prosterni, vt hoc modo in diuinæ beatitudinis societatem venire possimus. Porrò ad huiusmodi studium mire conducit & cooperatur virginitas, si quis eam recta ratione coluerit. Neque enim in hoc tantummodo virginitatis donum consistit, si quis in eo abstinens fuerit, vt progignendis liberis operam non det: sed vt quis id rectè assecutus dici possit, victus ipse omnis, vita quoque, omnísque animi morum conformatio, virginitatem seruent (ὁ βίος καὶ ζωὴ) oportet: nullúmque esse in eo studium debet, in C quo non perpetuo cœlibis integritatem præ se ferat. Siquidem fieri potest, vt quis sermone etiam scortetur, & oculis adulter sit, & auditu polluatur, & cor inquinandum præbeat: immo diceque edendo potandoque temperantiæ finibus egrediatur. (ὑπὸ κανόνα παρθενίας. λέγειν) Qui enim adhibita in his temperantia, se intra virginitatis limites continuerit, vere hic absolutissimum se habere virginitatis donum declarat. Quamobrem si per vitiorum euacuationem ad dei similitudinem animæ nostræ characterem componere nobis in animo est, & hac ratione sempiternam nobis vitam ac- D quirere, danda omnino nobis sedulò opera est, ne quid quoquo pacto professione nostra indignum faciamus, néve simili, atque Ananias, iudicio efficiamur obnoxij. (Act. 5. a) Licebat enim initio Ananiæ possessiunculam suam deo non polliceri ac vouere: sed postquàm humanæ gloriæ cupiditate inductus, quidquid in bonis habebat per professionem deo consecrauit, (διὰ ἐπαγγελίας.) quo videlicet egregio istiusmodi facto hominum de se admirationem excitaret, de pretio autem callidè postea nescio quid interuertit, eiusmodi aduersum se indignationem dei prouocauit, cuius Petrus minister fuit, vt ne ad pœnitentiam aditum inuenire (θύραν) potuerit. Quocirca ante religiosæ istius vitæ professionem liberum est vnicuique, quatenus per dei indulgentiam leges permittunt, communem cum ceteris viuendi morem sequi, sibique vxorem adiungere: Vbi verò iam quis sponte sua E ipse professus est, hic deo custodire seipsum debet, veluti eorum aliquid, quæ dicata sunt deo, ne sacrilegij iudiciū incurrat, cùm videlicet corpus, quod semel deo consecrauit, ministerio rursum communis vitæ contaminet. (Att. luthe-rane vota non esse no-uitia aut recens in-uenta.) Atque hoc dico, non vnum tantummodo vitiosæ affectionis genus spectans, quemadmodum opinantur quidam, qui perfectam habere se virginitatem existimant, si castum modo corpus suum custodierint: sed vt doceam eum, qui deo seruare se integrum velit, nulla debere praua affectione mundana inquinari iuxta omnem vitiosæ affectionis modum. Nam iracundia, inuidia, & præteritarum iniuriarum tenax memoria, mendacium item, & superbia, & elatio spiritus, & intempestiua locutio, & in oratione facienda lentitudo, & rerum quæ nullæ sunt, cupiditas, mandatorum negligentia, in vestitu nimio plus exquisitus ornatus, orísque ad venustatis speciem compositio, congresiónésque ac colloquia non habita vel decori, vel necessitatis ratione, hæc omnia adeò diligenter ab eo sunt cauenda, qui per virginitatem dēo seipsum consecrauit, vt par sibi propemodū esse periculum intelligat, si in aliquo istorum lapsus sit, atque si in vetitum proprie peccatum in- F currat. Siquidem cuncta, quæ cum vitiosa animi affectione fiunt, ea animi quodámodo candorem contaminant, & ad diuinam vitam impedimento sunt. Ad hæc igitur omnia respiciat oportet, qui seculo nūcium remisit, vt videlicet nullo modo, posteaquam iam diuinum veluti vas factus sit, vitioso se vsu pollui patiatur. Eaque is in primis secum versare in animo debet assiduè, cùm vltra humanæ naturæ fines processerit, vitæ se cuidam

instituto

instituto à corpore seiunctæ tradidisse, angelorū conuersationem dum sibi imitandam proponit. Siquidem proprium hoc est angelicæ naturæ, liberam esse à vinculis coniugij, neque ad aliam vllam contemplandam pulchritudinem animo distrahi, sed oculos in dei os assidue intentos habere. Quamobrem qui in angelicę iā dignitatis ordinem transiuit, is si humanis se postea prauis affectionibus contaminet, Pardi assimilis efficitur A pelli, cuius setæ neq; ex toto albæ sunt, neque ex toto nigræ, sed cùm sint dissimiliū colorum mistione variegatæ & interpunctæ, neque in albis numerantur, neque in nigris. Atque hoc quidem communius eorum pręceptum sit, qui vitam sibi continentem ac castam delegere. Verum quoniā videntur singula quoque distinctius debere tractari, operæpretiū fuerit fortasse, si de his breuia quædam admonita tradiderimus. Igitur qui à cōmuni cum ceteris viuendi more recesserunt, animumq; suum ad diuinius quoddā vitæ genus colunt & exercent, ij non suo se permittāt arbitrio, neu per solitudinem vitam exigant. Si quidem ad euitandas prauas hominū suspiciones, huiusmodi vitam nō remotis arbitris, neque in obscuro agi conuenit. Et quemadmodum lex spiritualis pauciores esse, quàm duodecim vetat illos, qui mysticum pascha manducent, item quoq; eorū qui spirituali vitæ simul operam dāt, denarius numerus ampliandus est potius, quàm restringendus. Vnus totius illorū disciplinę moderator sit, qui & propter vitæ ac morum probitatem, & reliquis in rebus moderationem, ipse ceteris antelatus sit: adB hibita etiam ad hoc, vt ceteris præponeretur, ætatis maturitate. Siquidē maiorem nescio quomodo venerationem habet in hominū natura, quòd prouectiore ætate est. Huius autem potestas ea sit, vt parēte ipsi ex libera animi inductione, summissioneque, fratrum conuentu, eorum nemini eius volūtati liceat aduersari, in his, quę ad susceptæ vitæ honestatem & exactiorem quendā cultum facienda ille suadeat. Sed vt Apostolus ait, nullo modo cōstitutis à deo potestatibus esse resistendum, quādo male illi multentur, qui dei ordinationi resistant: item hic quoque animū in eo suū explesse ac sibi persuasisse fratres reliqui omnes debent non fortuitu, neque casu, sed dei voluntate huiusmodi potestatem antistiti suo fuisse delatam, vt quæ secundum deum in virtute progressio est, ab impedimento libera esset, quippe cùm & ille quidquid ad vtilitatem, ac fructū animarum pertineret, proponeret, istique vicissim libentes ac morigeri data sibi ab eo consilia capesserent. Quoniam igitur illud è re prorsus est antistitis, vt fratrū conuentum in officio ac potestate sua habeat, necessariò talis aliquis huiuscemodi vitæ moderator deligi debet, in cuius vitam quiC cunque intueantur, omnium virtutum exemplar ante oculos propositū habeant: & qui, vt est apud apostolum, sobrius, temperans, modestus, & sua sponte ad docendum propensus sit. Ad eum modum huius vitam mihi placet spectari, nō vt illud modò inquiratur, vtrum senilem ipsa ætate maturitatem habeat, néne: (siquidem fieri potest, vt canis aliquis, ac rugis oppletus, iuueniles tamen mores obtineat) sed illud cum primis spectandū existimo, num illi ipsa vitę cōuersatio, morésque ex moderationē incanuerint, vt quidquid ab eo dicatur, fiátve, id cunctis fratribus pro lege ac regula sit. Ratio proinde quęrendi victus his, qui in eiuscemodi vitę genere degant, ea maxime cōueniens iudicāda est, quæ ab Apostolo pręscribitur nimirum vt manibus laborantes, honestè suum quísque panem manducet. Quid porrò quilibet conficere debeat operis, penes vnum aliquem vt ætate grauē, ita & vitæ retrò actæ testimonio cōmendabilem, arbitrium erit, qui manuaria isthæc D opera ad numerum dispertietur, prout viderit in rem esse vsus necessarij vnicuilibet, vt mandatum impleatur eius qui iubet, in sudore & labore nobis victum vt acquiramus, & honestatis decor reprehensione ac nota omni vacuus teneatur, cùm nulla eos quotidiani victus necessitas adigat in publicū prodire. Continētię autē hic modus optimus, hæc inquā regula erit, Si corpus neq; diffluat delicijs, neq; maceratione nimia atteratur, illudque in vtranq; partē teneatur, vt ne quid nimis, ne videlicet animus, si carniū obesitate grauetur, varijs perturbationib⁹ reddatur obnoxius: neq; si item cōtrà plane morbosus fuerit effectus, dei mandata exequi non possit. Quandoquidem par vtrinq; animo detrimentū solitū est vsu venire, & cū corp⁹ ex bona habitudine luxuriās quodāmodo animi imperium detrectat, & ad prauas cupiditates præceps se cū impetu fert in indecoros motus, & cū item languidum, ac dissolutū, & doloribus oppressum, mouere se loco nō potest sed sistitur immotè. Neq; enim in eiusmodi corporis cōstitutione libere per otij temperiē se animus ad rerū altiorum contēplationem potest erigere, sed necessario ipso oppressus doloris sensu, impeditus tenetur fitque deuexior & velut in humum acclinis per corporis afflictionē. Quare E cibi vsus eiusmodi esse debet, qui ad solā necessitatem referatur, itemq; vinum neq; omnino respui debet, si quādo valetudinis caussa assumendū sit, neq; studiosè nimis, si necessitas nō sit, exquirendum, ac reliqua omnia similiter eiusmodi sunto, vt necessario ad victum vsui, non autē libidinosis voluptatibus inseruiant eorū qui se ad religionis exercent cultū. Cùm autē ad orationem nulla nō vitę pars opportuna habēda sit: quia tamen datis quibusdam interuallis ab illa psalmodię genuqi flexionis acri cōtentione nonnunquàm est interquiescendū, is est maximè horarum modus tenēdus, qui à veteribus olim sanctis viris ad orationē descriptus est. Etenim eximius ille Dauid ait: Media nocte surgebā ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ, quem sanè Paulus quoq; & Silas secuti reperiuntur, cùm in carcere positi, circiter mediam noctem deum ambo collaudarent. Addit deinde idem Propheta. Vespere, mane, & meridie. Quin & spiritus sanctus circiter horam F diei tertiā fuit, sicut ex Actis accepimus, quo tempore cū propter variam illā linguarum efficacem vim Pharisęi discipulos irriderent, negauit Petr⁹ eos ebrios esse, qui ea loquerētur: siquidem horā illam tertiā fuisse. Porrò nona dominicæ passionis memoriam refert, illius quæ vitę nostræ caussa suscepta est. Verùm quoniam itē hoc est apud eundem Dauid, septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ: tempora autē illa, quæ diximus, neutiquā septenarium orationis numerum

ὁμοίωσις elegans.

Aggressio τῆς παρθενίας

γνώμη γεραρώτερον lege γεραιότερον aut γεραίτερον Ad Ro.13.

γνώμη.

Psal. 118. Act. 16. Psal. 54. Act. 2.

rum conficiunt: bipartito diuidenda meridiana oratio est, ita videlicet vt pars vna cibũ precedat, altera subsequatur, quo perpetua hæc nobis formula sit deum septies per singulas dierũ conuersiones laudibus celebrandi. Mulieres à monasteriorum ingressu prorsus arcentor. Viri nõ quiuis temerè admittuntor, sed ij tantũmodo, quos idoneos, qui ingrediantur antistites iudicarit. Plerũque enim hæc temere facta omnibus ingrediendi potestas intempestiuorum quorundã sermonũ, ac narrationũ minime conuenientium caussa est, ex quibus animus in futiles, minimeque necessarias postea cogitationes delabitur. A Quocirca cõmunis quædam statui lex debet, vt solus antistes ipse consulatur, & respõdeat, de rebus ijs, ad quas necessario videatur debere respõderi: reliqui nugatibus oblocutionibus varijs nihil respondeat, ne ad perpetuandam nugacium verborum seriem illi pertrahantur. Apotheca verò communis omnium sit, neq; proprium alicuius quidquã nominetur, non vestimentum, non calceamentum, non denique aliud quippiam eorum, quæ ad necessarium corporis vsum spectant. Sed ea potestas antistitis sit, vt ex ijs quæ in cõmuni posita fuerint, vt quodque cuique aptum esse ad vsum iudicauerit, ita ab eo illi pro tempore assignetur idq; iuxta prepositi sententiã. Porrò in huiusmodi hoc cõmuni contubernio neutiquam patitur charitatis lex aliquas coïri seorsum aut amicitias, aut sodalitates. Siquidem nullo modo fieri potest, quin affectiones istæ quæ in hanc magis, quàm in illam propendent partẽ, plurimũm incommodent cõmuni omnium concordiæ. B Quamobrem æqualiter se diligere inter se omnes debent, idemq; aduersus vniuersum fratrũ cœtum charitatis tenendus est modus. Quòd si quis inuentus fuerit, qui maiore quadam animi propensione monachum, fratrem, vel propinquum, vel aliũ quemuis quauis de caussa videatur diligere, hũc castigare oportebit vt iniurium publicæ charitati: Siquidem in eo quòd quis aliquem vnũ plus diligit, facile indicat reliquos se in amore inferiores habere. Iis autem qui in culpa aliqua deprehensi fuerint, ad magnitudinem delicti, pœnæ etiam modus accõmodator, videlicet vt vel in communi cum ceteris psalmorũ decantatione interesse prohibeantur, vel ad orationis communionem neutiquam admittantur, itemque à cibi communicatione arceantur. Qua in re qui erit communis disciplinæ moderator, is cum magnitudine culpæ, pœnam etiam commetietur. Porrò quę necessario in cõmuni conuentu tractanda ministeria sunt, ea mutatis in orbem vicibus circũaguntor, biniq; singulis hebdomadis necessarium omne in hoc C genere munus explento, vt & humilitatis merces communis sit, neque cuiquam facultas in rebus etiam laudabilibus ceteros superãdi amplior detur, vt & æqualiter à laboribus requiescere omnes possint. Nam hęc laboris & requietis repetita identidem vicissitudo lassitudinem laborantes sentire nõ finit. Cùm autem necessaria aliqua de caussa necesse fuerit in publicũ prodire antistitis arbitrium sit, eos ad hoc deligere, quos idoneos, qui prodeant, ipse iudicauerit: itemq; contrà pręcipere, vt domi remaneant, quorum similiter ex re hoc esse cęsuerit. Plerunq; enim in adolescentum corporibus, tametsi summopere continentia colenda macerare se studeant, nescio quomodo naturalis ærati illi coloris quasi decor quidam efflorescit, in quem qui inspexerint, ij libidinum plerũque stimulis solent permoueri. Quocirca si quis sit, qui quod ad corporis florẽ attinet, adolescens sit, is huiuscemodi decorem suum occultato, eumq; tandiu celatũ teneto, quo ad species pulchritudinis illa, ad maturum statum aliquem peruenerit. Iracundiæ autem, aut memoriæ iniuriarum, aut inuidiæ, aut contentionis nullus prorsus sit neque gestus, neque motus, non verbum, non oculorum acris obtutus, non vultus conformatio vlla, non aliud quippiam, ex quo eorum, D quibus cùm viuimus, irritari animus possit. Quod si fortè alicui euenerit, vt prior ipse ab alio læsus sit, hæc nequaquam idonea haberi peccati excusatio debet, quo ille teneatur. Siquidem malum, vt quouis tempore perpetretur, nihilo tamẽ minus propterea æquę semper est malum. Iusiurandum de fratrum conuentu prorsus expellitor. Si quis autem vel nutu capitis, vel simplici voce assensus fuerit, id pro iureiurando habeatur, tam ei qui dicit, quàm ei qui audit. Si quis verò simplici alicuius affirmationi fidem non habuerit, is indicio est de sua ipsius mẽte, se videlicet, dum loquitur, veritatem non semper seruare, eaque re à magistro ordinis, in delinquentium referri numerũ debet, & salutari imposita multa, ad sanitatem restitui. Completo iã die, omnique opere cum corporis, tum spiritus etiam absoluto, præclare fiat, si diligenter vnusquisque antequam cubitum eat, cum animo suo conscientiam suam exquirat, ac si quid quis vel cogitauerit, vel etiam locutus fuerit eorum quæ non decent, vel si inter orandum E minus attentus, aut in psalmorum decantatione tædio anxius fuerit, aut communis vitę desiderio se senserit titillatum, admissum à se delictum nullo modo occultum teneto, sed in medium audiẽtibus cunctis enunciato, vt per communem orationem sanetur morbus illius, qui in eiusmodi malum inciderit.

EIVSDEM, DE INSTITVTIONE

Monachorum Sermo.

MONACHORVM vitę ratio vnum sibi tantummodo propositum habet, animæ salutem, & quidquid prodesse ad eum finem potest, id vt tanquam dei mandatum cum timore obseruet. Neque enim ipsa dei mandata quidquam aliud spectant, nisi vt F salutem adipiscatur is, qui ipsis auscultauerit. Conuenit igitur, vt quemadmodum qui in balneum ingrediuntur, vestimentis se omnibus denudant: ita & qui colendæ pietatis caussa ad solitariam vitam accedunt, omni rerum vitæ huius materia exuti, genus vitæ, quod est secũdum philosophiam, ingrediantur. In hoc autem illud caput est, & in quo præcipue elaborare Christianus debet, vitiosas animi affectiones diuersas ac varias, quibus illius anima infici solet, ab se segregare. Deinde oportet, vt qui ad excellens hoc & sublime vitæ genus aspirat, is pecunia sua omni

Meridiana oratio cur bipartito discreta

γνώμη.

δόγμα memorabile.

Ἀσκητικὸς βίος.

A simili argumentum.

omni se spoliet. Siquidem earũ rerum, quæ sunt cum materia coniunctę, solicitudo, procuratioq; magnopere mentem atque animum distrahunt. Quoties igitur plures inuenti fuerint, qui eodem sibi cuncti proposito fine, vitam vnà inter se agere decreuerint, hoc cum primis firme tenere illi debent, vt cunctorũ vna omnino mens sit, & voluntas vna, & idem prorsus desiderium, & vt iuxta legem quem sancit Apostolus, omnis quæ in vnum conuenerit, multitudo, corpus vnum efficiatur, ex dissimilibus inter se membris coagmẽtatum. Hoc autem aliter nullo modo legitime cõfici potest, nisi apud eos illud probè stabilitũ teneatur, vt nihil quidquam suum cuiusquam esse præcise & peculiariter dicatur, nõ vestimentum, non vas, non aliud quippiam eorum, quæ ad societatem vitæ cõducunt, ea re, vt singula hæc vtilitati communi, nõ autem priuato sibi vendicantis commodo seruiant. Et quemadmodum vestimentum, quod contractius est, amplioris staturæ corpori conuenire non potest, itemque contrà, quod iustę staturę habile esset, id exiguo corpori nõ conuenit: sed quidquid vnicuique aptum est, id vtile est, & commodum: item quoque seruari in reliquis rebus idem debet, vt lectus videlicet, vt stragulę vestes, vt calidum indumentum, calceamentumque eius sint, quibus valde his opus sit, nõ autem eius qui illa possideat: Vt enim medicamento nõ is vtitur, qui sanus est, sed qui saucius, sic ijs etiam, quæ leuandi caussa corporis inuenta sunt, is vti debet, nõ qui delicatulus est, sed qui imbecillus. Quoniam autem varia sunt hominum ingenia, neque similiter de rebus vtilibus omnes iudicant, tollendę caussa omnis, quę oriri posset, perturbationis, si vnusquisq; videlicet eũ maximè sequi ritum vellet, quem adamasset, illud curãdum est, vt qui omnium testimonio omnibus in rebus prudentia & grauitate, vitæq; sanctitate, ceteris omnibus præstare iudicatus fuerit, hic deligatur, qui ceteris præsit, quo videlicet virtutis, quæ in ipso sit, fructus promiscuè in cunctos redundet, qui eũ sint imitati. Vt enim si plures pictores, omnes, separatim quisq;, vnius oris alicuius formã effingant, effictæ illæ omnes imagines similes inter se sint: eodem modo si multiplicia multorũ ingenia, animi vnius alicuius constantes mores sibi imitandos proposuerint, præclaræ in cunctis vitæ forma eluceat necesse est. Delata igitur ad vnumquempiam de communi omnium consensu, potestate, priuatæ cuiusq; separatim omnes facessere voluntates debent, seseque cuncti deinceps, ad magistri sui mentem conformare, & præcepto Apostoli obtemperare, qui excellentioribus potestatibus subiectos esse omnes iubet, qui cum ipsis restiterint, ipsi sibijpsis damnationem inueniant. Porrò vera perfectaque subiectorũ aduersus moderatorem ordinis obedientia in eo cernitur, siquis ex eius cõsilio non à rebus modò flagitiosis abstineat, sed si, ne ea quidem, quæ laudabilia sunt, sine sententia illius faciat. Nam abstinentia, & omnis corporis incommodorum perpessio vtiliter hæc quidẽ cõparata ad aliquid sunt, at si quis propriæ obsequens voluntati spretis consilijs antistitis sui, id facere voluerit, quidquid ipsi collibitum sit, hic plus erit, quòd faciet mali, quàm quod boni. Qui enim potestati resistit, dei ordinationi resistit, & premium obedientię maius debetur, quàm rectè facto cum continentia. Porrò nihilominus communi æqualiq; inter se omnes charitate esse animati debent, atque naturaliter homo quisque aduersus sua ipsius mẽbra est, quilibet enim æqualiter sanum totum suum corpus vult, quãdo læso vno aliquo membro, dolor ex eo in totum corpus redundat. Verũ enim sicut in nobisipsis, etsi singularum corporis nostri partium dolor, æque in totum corpus permanat, sunt tamen membra alia alijs nobiliora (neque enim similiter affecti sumus, & cum ex oculo, & cum ex pedis digito laboramus, etiã si vtrinque iuxta angat dolor,) Sic quoque in cuncto conuentu seruari debet, vt videlicet cum æqualiter misericordia ex malis cuiusque moueamur, & similiter charitate aduersus omnes simus propensi, nihilo minus tamen ijs, qui vtiliores sint, maiorem vt æquum est, honorem habeamus. Quoniã autem ęquali prorsus inter se vicissim charitate complecti omnes debent, iustitia violatur, quotiescunque in communi conuentu priuatæ aliquæ coïtiones reperiũtur, aut sodalitates. Qui enim vnum aliquem, magis quàm ceteros diligit, is, quòd non perfectè ceteros diligat, de seipso indicio est. Quocirca similiter ex conuentu reijcienda sunt, & turpis & indecora contentio, atque amor iste singularis. Siquidem ex cõtentione, inimicitiæ, ex amore autem singulari, sodalitateque, suspiciones, inuidiæque oriuntur. Vbique enim æqualitatis defraudatio, inuidiæ, odijque materia, ac seminariũ existit ijs, qui ea defraudantur. Quare factum est vt præceptum etiam à domino nobis sit, vt bonitatem imitemur illius, qui solem suum oriri facit super iniustos, nihilo minus atque super iustos. Quemadmodum igitur deus promiscue omnibus lucem impartitur, sic imitatores dei, charitatis ipsorum radium æqualiter communicare omnibus debent: quandoquidem vbi deliquium patitur charitas, eo prorsus eius loco odium succedit. Quòd si, vt Ioannes ait, deus charitas est, sine dubio necesse est diabolum odium esse. Vt igitur qui charitatem habet, is deũ habet, sic qui odium habet, is diabolũ in seipso nutrit. Quocirca ęqualis, similisque ab omnibus tenenda aduersus cunctos charitas est, vnicuique autem separatim pro cuiusque decoro, honos habendus. In his autem quos hoc modo charitas inter ipsos coniunxerit, ac copularit, ad maioris amoris cumulum conciliandum, nihilo plus momenti afferet naturalis sanguinis necessitudo: neque si aliquis quidẽ frater alicuius germanus sit, filiúsue, aut filia, huic maiorem charitatem quàm ceteris consanguinitatis vinculum conciliabit. Qui enim in rebus huiusmodi naturam sequitur, is planè declarat seipsum nondum ex toto à naturali defecisse affectu: sed adhuc regi carnis imperio. Sermo futilis, & quæ è familiaribus ac mutuis congressionibus mentis importuna nasci solet distractio, prorsus exterminãtor, at si quid ad animarum ædificationem vtile sit, de hoc tantummodo sermo habeatur. Quin in ijs ipsis quoq; quæ vtilia sunt, ordinis, modestiæq;, & temporis ad loquendum idonei habenda ratio est: & quæ dicenda sunt, ea ab ijs dici debent, quibus permissum sit loqui.

Quòd

Quòd si ex inferiorum numero aliquis sit, is tandiu expectato, quoad à superiore ad loquendum fuerit inuitatus. Susurrationes verò, atque in aurem locutiones, & quæ per nutus fieri solent, significationes, hæc omnia à fratrum conuentu lõgissimè submouentor. Nam & detractionis suspicionem habet susurratio, & quæ nutu fit significatio, ea fratri indicio est maliciosum aliquem dolum in re obscurè latere. Porro ex istiusmodi rebus odia, suspicionesque nascũtur. Quoties verò de re inter se colloquium haberi conueniet, vocis modum ipsis necessitas ipsa definiet, vt scilicet cum eo, qui propinquior sit, pressius agatur, qui autem remotior, is altiore aliquanto voce appelletur. Illud autem vt aliquis in dando alicui consilio, hortationéve de re aliqua adhibenda, maiore, asperioreque vtatur vocis sono, hoc, vt res cõtumeliosa, è conuentu prorsus amouetor. Egredi vero extra monasterium, præterquam vbi statutis temporibus necessitas postulauerit, nemini licitum esto. Verum quoniam non virorum modo conuentus sunt, sed etiam virginum, cetera quidem omnia quęcunque hactenus præcepta tradidimus, æque vtrisque communia sunto. Vnum tamen illud scire conuenit, lõge accuratiorem, maioremque in fœminarum vita quàm in virorum, disciplinam requiri, veluti voluntarię paupertatis virtutem, quietem, atque silentium, obediẽtiam, studium in sorores, cautionem in publicum prodeundi, diligentem quibus cum colloquium sit, animaduersionem, parem inter ipsas mutuo beneuolentiam, & illud, quòd nulla seorsim apud eas conuenticula sint. In his enim omnibus in virginum vita accurandis, maiore quodam multo opus est studio. Porrò cui cõmunis disciplinæ commissa moderatio fuerit, ea non quæ iucunda sororibus sint, quærito, neque illud studeto, vt illarum cupiditatibus gratificetur: sed illud agito semper, vt retenta grauitate, seueritateque, se illæ & metuant simul, & reuereantur. Siquidem scire illud debet, eorum omniũ, quæ in communi cõmissa delicta fuerint, rationem se apud deum reddituram. Similiterque sorores ipsæ totius cõgregationis neutiquam à magistra sua illa quærunto, quæ suauia, sed quę vtilia sint, ac fructuosa, neque de ijs quæ sibi imperentur, litigiosè cum ea disputanto. Huiusmodi enim consuetudo meditatio quædam, ac via est ad rebellionem: sed sicut præceptis domini, reiecta omni disceptatione, auctoritatem summam tribuimus, sciẽtes quòd omnis scriptura diuinitus inspirata etiam vtilis est: sic sorores quoque iussa antistitis suæ omni cum animi expletione suscipiunto, omniaque quę sibi data ab illa cõsilia fuerint, alacri animo exequuntor: non ex tristitia, necessitatéve, vt videlicet ipsarum obedientia mercedem promereatur. Neq; verò modò in eo consilijs illius obtemperanto, cum ea doceantur quę ad maiorem quandam arctioris disciplinæ seueritatem spectent, verum in eo etiam ipsi auscultanto, quandocũque vel à ieiunio cessare, vel idoneum ad reficiendas amissas vires cibum sumere ipsas iusserit, aut aliud quippiam eorum, quæ ad laborũ leuamen pertineant, ita postulante vsu, faciendum adhortetur, cùm illud planissimè sibi habeant persuasum, legẽ esse, quidquid ab illa dicatur. Quoties verò ex necessitate aliqua inciderit vt de re aliqua earum, quæ quotidianus vitæ vsus requirit, faciẽda verba sint, apud virum aliquem, siue apud eum, cuius procuratio illa sit propria, siue apud alium quemuis, cuius ad id quod quæritur, vtilis esse opera possit, sanè esse antistes ipsa debet, quæ loquatur, adhibitis secum de sororũ numero vna, alteráve, quæ & propter spectatã ipsarum superioris vitæ probitatem, & ætatis maturitatem, sine periculo in conspectum & colloquiũ venire alicuius possint. Si vero sit aliqua, cui ipsi seorsum vtile aliquid in mentem venerit, quod dicat, hæc de eo cum magistra communicato, atque ita quod dicendum fuerit, per illam dicetur.

EIVSDEM PROOEMIVM *in præceptiones latius disputatas.*

POSTQVAM dei gratia in nomine domine nostri Iesu Christi in vnũ conuenimus, qui vnũ & eundem secundum veram pietatem viuẽdi nobis finem proposuimus, vosq; haudquaquam obscurè præ vobis fertis, corũ, quæ ad salutẽ vestram pertineant, expetere aliquid discere, mihique vicissim iustificationes dei annunciandi necessitas incũbit: quippe Apostoli verba illa dies noctesq; assiduè mecum memoria versanti quando ait: Per trienniũ nocte & die non cessaui cum lachrymis monere vnumquemque vestrum: cũ egregiè ad hoc ipsum accõmodata huius occasio temporis sit, tum non minus etiam idonea loci ipsius oportunitas est, qui ab omni externo strepitu tumultuque lõgissimè sit remotus, & vt hoc facere possimus, pacatissimam nobis quietem largiatur: Hæc igitur cũ ita sint, agedum inter nos vicissim alij pro alijs oremus: vos quidẽ, vt nos conseruis nostris dare possimus tritici mensuram in tempore opportuno: nosq; item, vt vos suscepto sermone nostro, more feracis soli, perfectũ, & multis partibus vberiorem iustitiæ fructum afferatis, sicut scriptum est. Obsecro igitur vos per charitatem domini nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, incipiamus aliquando soliciti esse de animabus nostris, doleamus superioris vitę vanitatẽ, de eo, quod ad viuendum nobis reliquũ est, temporis spatio attentiore cura cogitemus ad gloriã dei, & Christi eius, itemque adorandi, sanctique spiritus. Nolimus obsecro perpetuo in hac socordia, dissolutioneq; permanere, ne, dum quod præ manibus est, in aliud semper tempus reijcimus & futiliter deterimus atque in perendinum, ac reliquos ordine insequentes dies rectè viuendi initiũ differimus, inopinantes deinde ab eo qui animas nostras repetit, imparati à bonis operibus inuẽti, ab illa nuptialis thalami lætitia excludamur, ac tũ demum, cùm id prodesse nobis nihil iam poterit, alieno tempore cassis & frustraneis lachrymis lamẽtemur: tuncque malè prætermissum vitæ tempus deploremus, quando nullus amplius querelarum esse poterit fructus. Nunc tempus acceptabile, inquit Apostolus, nunc dies salutis. Vita hæc pœnitentiæ vita est, illa præmiorum: seculum hoc quæstus

quæstus est per opera pietatis promerendi, illud rependendæ mercedis: hoc tolerantiæ, illud consolationis recipiendæ. Nunc adiutor conuertentium se à via mala est deus, tunc factorum omniũ humanorum pariter ac dictorum, cogitationumque formidabilis & quem nemo fallit, inquisitor. Nunc in indulgendo illius longanimitatem experimur, tunc in iudicando æquitatem cognoscemus, cùm videlicet resurrexerimus, alij ad supplicium æternum, alij contrà ad vitam æternam, & receperit vnusquisque secundum opera ipsius.

A Quousque tandem præceptis Christi, à quo ad cæleste ipsius regnum vocati sumus, obtemperare cessabimus? Nónne ad nosmetipsos per resipiscentiam redibimus aliquando? nónne à praua nos communis vitæ cõsuetudine abducemus? & ad perfectionem euangelij conferemus? Nónne ante oculos nobis horribilem cunctisque illustrem & conspicuum futurum illum nouissimi iudicij diem proponemus? quando qui rectè vixerint, ad dexteram dei collocabuntur, & cæleste regnum adipiscentur: contrà, qui malè, ad sinistram retrusos ignis gehennæ, & sempiternæ tenebræ perpetua caligine inuoluent. Ibi, inquit, erit fletus & stridor dentium. Enimuero nos quidem cæleste regnum concupiscere nos ingenuè profitemur, de ijs autem rebus, per quas illud assequi possumus, soliciti nihil sumus. Cumq; nullum pro tenendis domini mandatis laborem velimus suscipere, vana quadam persuasione pares nos cum illis honores adepturos putamus, qui vsque ad mortem ipsi peccato restiterunt.

κατακρύψει. Matt.25.c

Metaphoræ elegãtes

B Quis quæso vnquam qui sementis tempore, domi desederit ociosus, aut etiam dormiens, vbi postea messis aduenit, sinum suum manipulis impleuit? Quis ex vinea, quam ipse non plantauit, vuas vnquam collegit? illorum enim sunt fructus, quorum & labores, sicut coronæ præmiaque illorum, qui victores euaserint. Quis enim eum, qui ne in certamen quidem cum aduersario descendit, corona vnquam duxit esse insigniendum? cùm ad eam promerendam, non victoria modò, sed legitimus etiam in certando conflictus requiratur, vt est apud Apostolum, quod quidem nihil aliud est, quam vt eorum, quæ obseruanda descripta sunt, nihil omnino quidquam prætermittatur, ac singula ita fiant, vt à præscripto nihil discedatur. Beatus enim, inquit, seruus ille, quem cùm venerit dominus eius, inuenerit non simpliciter quiduis facientem, sed sic facientem. Et, si rectè quidem obtuleris, non rectè autem diuiseris, peccasti. Nos verò si vel vnicum nos mandatum confecisse arbitrati sumus (neque enim confecisse nos dixerim: omnia siquidem, si quis rectè illorum finem perpenderit, connexa illa inter se ac cohærentia reperiet: atque adeo, vt vno soluto, reliqua etiam omnia vna cum eo

γνώμη ex collatione.

Luc.12.e

Gene.4.a

C solui necesse sit) non propter ea, quæ facere neglexímus, metuimus ne pœnæ dandæ nobis sint: sed pro eo quod rectè fecerimus, præmia videlicet atque honores expectamus. Qui de decem talentis, quæ deposita apud se sint, vnum aut alterum retinuerit, reliqua verò omnia domino reddiderit, non ea re iustus habeatur, quod maiorem partem reddiderit, sed improbus ac fraudulentus, quòd minore illa defraudarit, arguetur. Sed quid dico defraudarit? quando cui vnum modo talentum creditum fuerat, & illud ipsum quod acceperat, integrum, ac nulla ex parte imminutum reddiderat, propterea quòd ad illud quod sibi datum erat, nihil acquisiuerat, malè videamus fuisse mutatum. Simili ratione, qui decennium totum debitum patri honorem habuerit, is si eum postea semel tantum pulsauerit, non vt bene de illo meritus, honore aliquo afficitur, sed vt parricida condemnatur. Euntes, inquit dominus, docete omnes gentes, docentes eos, non hæc quidem obseruare, illa autem negligere, sed omnia obseruare, quæcunque præcepi vobis. In D quam sententiam illa etiam scripta sunt ab Apostolo: Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibentes nosmetipsos, sicut dei ministros. Neque enim, si præcepta non omnia ad salutem, quã petimus, necessaria essent, literis omnia fuissent mandata, neque apertè fuisset edictum, vt omnia seruarentur. Quid enim quæso mihi reliqua omnia, quæcunque rectè fecero, sunt profutura, si quòd fratrem meum modo fatuum appellauero, idcirco sempiternis gehennæ cruciatibus addicendus sum? Quemadmodum, quid prodest alicui, data à plerisque libertas, si is vel vni modo seruiat? Qui enim peccatum facit, inquit, seruus est peccati. Quid vero in hoc esse emolumenti potest, vt quis prauas omnes suas cupiditates compressas teneat, si is idem corpus suum vni tantum addictum perdẽdum tradat? Sed hic dicet aliquis fortasse: Quid obsecro maxima Christianorum pars, quæ dei omnia præcepta non seruat, itáne E propterea quòd quibusdam satisfecerit, nullum ex ea re referet fructum? Ad hæc scitum fuerit, si illud principis apostolorum recordemur, meminerimusque, quia post tot præclarè sibi acta, & beatitudinis à Christo delatã gloriam vnius duntaxat errati gratia audiuit? Nisi lauero te, non habebis partem mecum. Neque nunc illud dico, quod neque id, quamobrem grauem adeo comminationem audiuit, eiusmodi erat, quod ipsius aut negligentiam vllam, aut contemptum domini indicaret: quin contrà potius honoris exhibẽdi ac reuerentiæ ipsius erga dominum suum significationem fuisse expressissimam. Sed dicat aliquis haberi in sanctis literis, saluum futurũ, quicunque inuocauerit nomen domini, ac propterea satis esse vnicuique ad salutem adipiscẽdam, hanc dominici nominis inuocationem. Verumenim is etiam audiat velim, quæ dicantur ab Apostolo: Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non credíderunt? Quod si non credis, audi quæ dominus dicat: Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est. Quando F non item sanè, is qui domini voluntatem facit, eo modo, quo deus vult, & charitate, quam aduersus deum habeat, inductus hoc faciat, studium ei illud nihil prodest: idque ex sentẽtia ipsius domini nostri Iesu Christi, cuius verba sunt hæc: Faciũt enim vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam & hac Christi doctrina eruditus Apostolus dixit: Etsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem au-

Ex similitudine per absurdum. Matt.28. 2.Cor.6 Persistit in metaphora. Ioan.8.d Ioan.13 Rom.10 Matt.7 Matt.6 1.Cor.13

tem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Deo vt parenti, triplex necessitas detrahit. Prorsus autem tripartitam hanc ego summam deo parendi necessitatem animaduerto. Nam aut metu supplicij à vitijs declinamus, atque ita animum seruilem induimus: Aut mercedis spe ducti, ad vtilitatem nostram præceptorum obseruationem referimus, atque hoc modo mercenarijs efficimur similes: Aut certè, honestate ipsa impulsi, charitateque, quam erga ipsum habemus à quo legem accepimus, gaudentes quod A digni habiti simus, qui adeò glorioso, ac benigno seruiremus deo, ipsi paremus, atque hoc modo bonorum filiorum erga parentes suos animum imitamur. Neque igitur, qui aut supplicij metu imperanti aliquid deo obtemperat, assidueque suspectam negligentiæ pœnam habet, is cum eorum, quæ facere iussus fuerit, partem executus fuerit, partem omittet: quin potius vbicunque dicto audiens non fuerit, imminentis sibi supplicij grauitatem pertimescet (quæ quidem caussa est etiam quamobrem & beatus is nominetur, quicunque ex religione ad omnia paueat) in veritate autem stabilis stat, vereque dicere illud potest: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Siquidem volens animum nunquam inducit, vt eorum quidquam prętermittat, quæ officij necessitas fieri oportere præscribat. Similiterque illud etiam: Beatus vir qui timet dominum. Quid ita? quia in mandatis eius volet nimis. Ex quo sanè colligitur non esse eorum, qui timent deum, aliquid prætermittere quæ præce-B pta sint, aut negligenter exequi. Sed neque mercenarius animum vnquam inducet, vt eorū sciens aliquid negligat, quæ præcepta sunt. Qui enim fieri poterit, vt suscepti in cultura vineæ laboris mercedem ferat, nisi quæ ex pacto condicta re ipsa præstiterit? quandoquidem si vel vnum modo, de ijs, quæ necessaria sint, neglexerit, is inutilem seipsum domino reddidit. Quis est autem qui damni mercedem, iniuriæ auctori persoluat? Tertium erat, opera, quæ ex charitate dabatur. Hic quæro, quis est filius, qui proposita ipsi parentis gratia, cùm in rebus illi maioribus obsequatur, in ijs quæ leuioris momenti sint, prudens ipsum velit offendere? ac non multò magis verborum Apostoli illorum meminerit, Et nolite contristare spiritum sanctum, in quo obsignati estis? Qui igitur maiorem præceptorum partem obire neglexerint, hi quo tandem in horum se numero reponi volunt? qui neque deo, vt parenti obsequantur, neque vt magna pollicenti obediant, neque vt domino seruiant? Si enim pater sum, inquit, vbi est honor meus? Et si do-C minus sum ego, vbi est timor meus? Qui enim dominum timet, is in mandatis eius volet nimis. Per transgressionem autem legis, inquit, deo cōtumeliam facis. Qua ratione igitur qui in voluptate magis, quàm in dei mandatis vitam agere maluerimus, vitæ beatitudinem, & æquale cum sanctis in cælesti republica ius, municipiúmve, & cum angelis inenarrabilem lætitiā, ante Christi conspectum nobis pollicemur? Prorsus amentium talia secum comminisci. Qui enim vnà cum Iob profero ego collocari, qui ne leuissimū quidem incommodum vnquam cum gratulatione susceperim? Qui cùm Dauid, qui lenitatem aduersus hostem non adhibuerim? Qui cum Daniele, qui non per continentem abstinentiam, & precationem sedulam deum exquisiuerim? Qui denique cum sanctis singulis viris, qui illorum vestigia secutus non sim? Quis quæso Iudorum Gymnicorum arbiter adeò nullo est iudicio, qui paribus censeat oportere coronis dignari, & qui ex certamine victores euaserint, & qui nullum in certaminibus laborem suscipere D voluerint? Quis exercitus ductor vnquam in æquam prædæ partem cum victoribus eos vocauit, qui nusquam in prelio comparuerint? At enim bonus est deus, at idem etiam est iustus. Porrò iustitiæ proprium est, vt suum cuique pro merito reddatur, sicut scriptum est: Bonis benefac domine: declinantes autem, in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem. Misericors est deus? at idem etiam est iudex. Diligit enim, inquit, misericordiam & iudicium dominus. Idcirco misericordiam, inquit, & iudicium cantabo tibi domine. Qui autem illi sint, aduersum quos ille misericordia vtatur, nimirum ex verbis illis didicimus: Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam persequentur. Animaduertis quanta cum discretione, misericordia dominus vtatur? Siquidem neque citra iudicij discretionem clemens est, neque inclementer iudicat. Misericors enim & iustus est dominus. Hæc igitur cùm ita sint, nolimus quæso nos deum ex dimidia tantum parte cognoscere, neque eius erga nos bonitatem, ad ignauiæ occasionem arripiamus. Propterea tonitrua, propterea fulminum terrores, vt ne bonitas contemnatur. Qui solem oriri facit, is cæcitate e-E tiam multat. Qui imbrem dat, etiam ignem pluit. Illa clementiæ, hæc seueritatis: Aut enim per illa ad amandum alliciamur, vel per hæc ad metum assuescamus, ne nobis quoque dicatur: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ & longanimitatis cōtemnis? ignorans quòd benignitas dei ad pœnitentiam te ducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thezaurizas tibi iram in die iræ. Quoniam igitur neque salui esse possunt, qui opera, quæ fieri deus iussit, non fecerint, neque periculo vacat, si quis eorum aliquid prætererit, quæ imperata sint (siquidem graue est hoc arrogantiæ genus, velle nos legislatori iudices assidere, & delatis ab eo legibus pro arbitrio nostro alias asciscere, & approbare alias repudiare.) Agedum nos qui verā tueri pietatem habemus in animo, quique quietam, & vacuam negocijs vitam, tanquam ad conseruanda euāgelij dogmata adiutricem nobis tanti æstimauimus, communiter suscepta cura, rationem quisque ineamus, ne quid omnino eorum, quæ F à deo iussa sunt, nos effugiat. Etenim, si hominem dei oportet perfectum esse, sicut scriptum est, & ita esse à nobis allata superius ratio docuit: prorsus necesse est, vt præceptis is omnibus defungendis efficiatur perfectus in mensuram ætatis plenitudinis Christi, quando etiam ex diuina lege animal quod aliqua sui parte accisum & imminutum sit, etiam si sit mundum, deo ad sacrificium acceptum non est. Quamobrem quod sibi abesse quisque arbitratur, hoc communiter in medium

Margin notes: Serui, mercenarij, filij. — Beatus homo qui semper est pauidus. — Psal.15.c — Psal.111.a — Ephes.4.g — Mal.1.b — Rom.2.d — Psal.124.a — Psal.32.a — Matt.5.a ἐλεήμονες. — κεκριμένως. Psal.144.a — γνώμη. Matt.5.f 4.Reg.6.d Zach.10.a Gene.19.e Rom.2.a — Ephes.4.e

medium omnibus consultandum proponito: Facilius enim id adhibita à multis diligenti peruestigatione, in lucem eruetur, quidquid cognitionem nostram nunc fallit, quippe cùm deus videlicet, sicut pollicitus est Iesus Christus dominus noster, largiturus sit nobis, vt à spiritu sancto admoniti, doctique inuenire possimus quod quęrimus. (Ioan.14.d) Quemadmodum igitur mihi necessitas incumbit, & væ mihi nisi euangelizauero, itidẽ vos quoque in pari mecum estis periculo, si aut in exquirendo segniores, aut ad ea quæ tradita vobis fuerint, conseruanda, & re ipsa conficienda, lento animo fueritis, ac dissoluto. (1.Cor.9.c) A Propterea dominus dicit: Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. (Ioan.12.g) Et item: Seruus, qui nescierit voluntatem domini sui, & fecerit digna plagis, vapulabit paucis, qui vero scierit, & non fecerit, vapulabit multis. Oremus igitur communiter fratres, vos quidem, vt hoc delatum mihi loquendi munus careat offensione, ego vicissim, vt doctrina mea vobis accidat fructuosa. Tanquam igitur, qui sciamus fore, vt ex aduerso nobis ante Christi tribunal ea statuantur, quæ in diuinis literis memorata sunt: Arguã enim te, inquit, & statuam contra faciem tuam peccata tua: (Psal.49.d) Ita aduigilemus, & quæ dicuntur sedulo attendamus, studioseque in id incumbamus, vt re ipsa dei scita cõficiamus, quia nescimus qua die, aut qua hora dominus noster venturus sit.

B

CAPITA REGVLArum earum, quæ Fusius disputatæ appellãtur, siue interrogationũ per monachos propositarũ, vnà cum responsionibus Diui Basilij.

(τῶν κατὰ πλάτος ὅρων.)

i De ordine & serie mandatorum domini.

ij De charitate aduersus deum, & quòd naturaliter insita hominibus est ad exequenda dei mandata & propensio & facultas.

iij De charitate erga proximos.

iiij De timore dei.

v De eo, quomodo quis assequi possit, ne mente ad futiles cogitationes distrahatur.

C vj Quòd necessaria res est secessio, siue singularis vita & secretior.

vij De eo, quòd cum ijs debemus viuere, qui vnum & eundẽ sibi nobiscum vitæ finẽ propositum habent, idq; eo consilio, vt rem deo gratam faciamus: & quòd difficilis simul, ac periculosa res est, solitarium viuere.

viij De nuncio rebus vitæ huius remittendo. (περὶ ἀποταγῆς.)

ix Quòd naturali sibi necessitudine coniũctis, ad solitariam vitam accedens aliquis, relinquere pecunias suas non debet.

x Quinam ad vitæ genus illud, quod secũdum deum est, admitti debeant, & qua ætate, & quomodo.

xj De seruis.

xij Quomodo admittendi sint, qui matrimonio sunt coniuncti.

xiij Quòd rudibus adhuc vtilis est per silentium in pietate colendã exercitatio.

xiiij De ijs qui religiosam vitam professi, dein professionem illã conantur rescindere ac reddere irritam.

xv Quomodo pueri assumi debeant, quomodo educandi ijdem sunt atq; instituẽdi, & de professione virginum. D

xvj De continentia.

xvij Quòd in risu etiam continentia seruari debet.

xviij Quòd omnia sunt degustanda, quæcunque in mensa nobis apponantur.

xix Qui sit modus in continentia seruandus.

xx Quomodo, quod ad cibos pertinet, accipi à nobis hospites debeant.

xxj Quę à nobis teneri ratio debeat in sessionibus, accubationibúsve, quandocunque ad prandium, cœnamve ventum sit.

xxij Quod vestimenti genus cõueniens sit homini Christiano.

xxiij De Zona.

xxiiij De modo viuendi, quem communiter tenere inter se fratres debent.

xxv Quòd in magno periculo versatur, quicunque, cùm ceteris præsit, delinquentes non arguit. E

xxvj Quòd omnia cordis arcana cum antistite communicari debent.

xxvij Quòd ipse etiam antistes ab ijs, qui maioris in conuentu auctoritatis sunt, admoneri debet, si aliqua in re offendat aliquando.

xxviij Quomodo cuncti animo affecti esse aduersus contumacem debent, siue immorigerum & inobedientem.

xxix De ijs, qui cum elatione animi, aut murmuratione laborant.

xxx Cuiusmodi animi affectu fratrum curam gerere antistes debet.

xxxj Quòd nullo modo refugere debemus, siquando ministrare nobis antistes velit.

xxxij Quomodo animati esse aduersus illos debemus, qui naturali nobiscum necessitudine coniuncti sint.

xxxiij Quę ratio seruari debeat in colloquijs cũ sororibus. F

xxxiiij Qualem esse illum par sit, qui res ad vsum fratrum necessarias dispenset.

xxxv Num in vno & eodem pago plures constitui fratrum conuentus debeant.

xxxvj De ijs, qui extra reliquorum societatem segressi, in solitudinem seorsum secedunt.

xxxvij Nũquid propter orationes, psalmorúmve decantationẽ negligi opera debeant, & quæ tẽpora apta sint orationi, & primò an laborandum sit.

xxxviij Cu-

BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI CÆSARIENSIS.

REGVLARVM FVSIVS disputatarum liber.

B E

INTERROGATIO I.

DE ORDINE ET SERIE *mandatorum Domini.*

VANDO, vt audimus, potestatem ex te quærendi nobis facis, illud abs te scire expetimus, cũ primis, num ordo aliquis, seriésve sit in mandatis dei, ita videlicet, vt vnũ primum sit, alterum secundum, ac reliqua deinceps simili modo: an, quòd inter se cohærescant, & quod ad principij rationem attinet, paria omnia inter se sint, ita vt securè possit quiuis auspicari, vnde velit, veluti in circulo aliquo.

A simili.

RESPONSIO.

Vetus est illa quæstio, & iam olim antè in Euãgelio tractata, quãdo scilicet legis peritus ille accessit ad dominum, eúmque ita est percontatus: Magister, quod primum mandatum est in lege? & is illi respondit sic: Diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & ex tota mente tua, hoc est primum & magnum mandatum. Secundum autem simile huic. Diliges proximum tuũ sicut teipsum. Ex quibus verbis sine dubio illud apparet, statuisse dominum ordinem in mandatis suis, quippe qui primum illud ac maximum esse mandatum pronunciauerit, quod est de charitate aduersus deum. Secundo autem loco, & simile illi primo, immo quod primi perfectionem in se continet, & quòd à primo dependet, nempe, hoc de diligendo proximo. Quocirca cum ex his, quæ modo citauimus, tum ex alijs etiam, quæ in sacris literis ferũtur, ordo seriesque in omnibus domini mantatis animaduerti potest.

Matt. 22. d

C

INTERROGATIO II.

De charitate aduersus deum.

AGè igitur, quando ita est, primo de charitate nobis edissere, quæ est aduersus deum, nam quòd charitas haberi debeat, id iam audiuimus: at quonam pacto eam assequi & legitimè præstare possimus, hoc verò ex te scire desideramus. F

RESPONSIO.

Sanè quæ ad deum charitas est, ea non in doctrinæ præceptis posita est. Neque enim aut luce gaudere, aut vitam diligere, aut eos charos habere, à quibus geniti, educatíve sumus, à quoquam didicimus: Sic igitur ac multo etiam magis, nulla charitatis

A simili docetur, quòd diligendus deus.

ritatis in deũ externa est disciplina: sed simul atq; constitit animal illud (de homine loquor) insita ei naturalis etiam quædam rationis est vis, quæ in seipsa amandi necessitudinis initia continet. Eam vbi schola diuinorum præceptorum excepit, & diligenter excolere & scienter alere, & dei munere ad maturitatem vsque perducere consueuit. Quamobrem nos quoque studio vestro veluti ad finem, quẽ nobis proposuimus, necessario assensi, deo permittente, vobisque vestris nos orationibus adiuuãtibus, dabimus operam, vt intus occultam in vobis diuini amoris scintillam pro data nobis à spiritu sancto facultate, excitemus. A Verumenim illud scire nos cõuenit, cum re ipsa hæc vna tantũmodo virtus sit, eiusmodi tamen esse eius vim, vt cetera mandata omnia conficiat atque comprehendat. Qui enim diligit me, inquit dominus, mãdata mea seruabit. Et item: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & prophetæ. Neq; verò omnia quæ huc afferri possent in præsentia nobis animus est subtiliter persequi. Siqui de si hoc facere vellem, imprudenter omnia quæcunque de diuinis dici præceptis possent, hanc vnam in parte aggereremus. Sed id tantummodo, quantũ facultas nostra fert, & ad id, quod hoc tẽpore spectamus, facit, vos de ea, quã deo debemus, charitate cõmonebimus: si prius illud dixerimus, ad omnia nos, quæ descripta nobis à deo præcepta sunt consequenda, naturales etiam ab ipso facultates accepisse: idque ea re nimirũ, ne aut grauatẽ illis pareremus, perinde quasi insolẽs aliquid à nobis exigeretur, néve contrà, caussam haberemus, B vnde animis efferremur, vt qui plusquã quantum nobis datum esset, ipsi conferremus. Saneq; facultates hæ eiusmodi sunt, vt si his rectè & vt par est, vsi fuerimus, egregiè pietatem tenentes, ei, quæ cum virtute cõiuncta est, vitæ satisfacere possimus: cõtraq;, si earum deprauata à nobis virtus sit, proni in vitia delabamur, quandoquidem hæc est vitij definitiõ, prauus & à præceptis domini abhorrens vsus earum facultatum, quæ boni caussa datæ nobis à deo sunt: quemadmodum contrà virtutis, quæ ex deo est, earundem vsus, bona adhibita mẽte, præceptis domini cõueniens. Quod cum ita sit, sine dubio hoc idem etiam dici à nobis debet de charitate. Cùm igitur præceptũ nobis sit, vt charitatem in deum habeamus, in ipso confestim ortus nostri initio, vim quandam nanciscimur, per quam nostrapte sponte ad ipsum diligendum impellimur: ad quam quidem rem confirmandã, nihil est cur argumenta foris petamus, cùm per se quisque, atque adeò in seipso facilimè illud possit intelligere. Nam & rerum pulchrarũ natura appetentes sumus, neq; hoc impedit, quod inter homines de rerũ pulchritudine opiniones sint variæ: & item spõte nostra quidquid necessitudine aliqua, propinquitateque coniunctum nobis est, diligere, & ijs, quicunque bene de nobis C meriti sunt, charitatem omnem præstare consueuimus sine præuia doctrina. Verùm quid est quæso pulchritudine diuina admirabilius? quæ notio dei maiestate excogitari gratiosior potest? quod eiusmodi desiderium quis secũ cõminisci queat, cuiusmodi est illud, quod animæ vitijs omnibus perpurgatæ diuinitus ingeneratur? adeo vehemens, adeóve intolerandum? quæ vere synceréque dicere illud possit, Ego amore langueo. Et, vulnerata charitate ego sum. Inexplicabiles prorsus, nec vlli pro dignitate enarrabiles quæ è fulgurantissimo fonte illo diuinæ pulchritudinis intermicãt ac prosiliunt fulgetræ. Nulla eas oratio dignè repræsentet, nullus percipiat auditus, licet Luciferi prænitidum iubar, licet Lunæ splendorem, licet Solis radiantissimam claritatem dicas, obscura ista sunt, si cũ eius fulgore cõparentur, & nullius prorsus precij, si horum similitudine gloriam illam velis exprimere: plusque à vera luce distãt, si cum ea conferãtur, quàm distet profunda nox, & cæcæ noctis tenebræ à clarissima luce meridiana. D Tantæ istius pulchritudinis dignitatem nemini licet corporis oculis contemplari? Siquidem animo tantum & cogitatione vtcunque apprehenditur. Ea siquãdo sanctorum virorum quempiam circunfulsit, intolerabilem illorum in animis defixum desiderij aculeum reliquit, quippe qui, cũ vehementer eos vitæ huius tæderet, in voces illas erũpere soliti essent: Hei mihi, quia incolatus meus prolõgatus est. Et, Quando veniam, & apparebo ante faciẽ dei? Et, Dissolui, & esse cum Christo lõgè melius est. Et, Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum. Et, Nunc dimittis seruũ tuũ domine, vehementer enim vitam hanc veluti tetrum quendam carcerem abhorrebãt, vsqueadeò difficiles ad cohibẽdum animis erant ij, quorum mentes dei amor perstrinxerat. Cùm enim inexplebili intuẽdæ diuinæ pulchritudinis cupiditate flagrarẽt, illud exoptabãt, vt æquata infinito sempiternæ vitæ curriculo, sibi iucunditatis domini E cõtemplandæ facultas præberetur. Sic igitur, duce natura, sua sponte hominum animi ad rerum pulchrarum expetitionem excitantur. Illud autẽ propriè vereque pulchrum est atque expetẽdum & amabile quidquid est bonũ, at bonus est deus: quod autem bonũ est id ab omnibus expetitur: ergo deum expetunt omnia. Ex quo sanè colligitur, quidquid rectè facimus voluntate nostra, eius faciendi vim, nos natura etiam in nobis insitam habere, eos modo, quorum rectam rationem nõ penitus vitiositas deprauarit. Quamobrem necessarium à nobis veluti æs alienũ charitas erga deũ requiritur, qua carere malum est, malorũ omniũ longè grauissimum. Etenim alienatio à deo, auersioq;, cui modo ea cõtigerit, malum est, omnibus, quæ in gehẽna expectantur intolerabilius, veluti oculo priuatio luminis, etiam si dolor non adsit, itemq; animanti adẽptio vitæ. Quòd si ijs etiã, qui geniti sunt, naturalis erga eos, qui ipsos genuere, charitas inest, quòd ex ea animi affectione cõprobatur, quã cum brutas animantes, tum ipsos etiã homines, ipsa prima ætate aduersum matres habere animaduertimus, ne quæso id cõmittere velimus nos, vt aut rationis inopia pusiones istos, aut immanitate feras bestias antecedere videamur, qui & alieno scilicet ab eo, vnde cõditi sumus, animo simus ac voluntate, nullaq; aduersus F illũ charitate propẽsi: quẽ profectò, vt ex eius bonitate nõ nosceremus, at certè ob id vnum, quòd is est, qui nos procreauit, mirabiliter diligere, & charitate summa cõplecti deberemus, perpetuòque de eius memoria non secus pendere, quã de parentum suorum teneri infantes solent. Inter eos autem, ad quos diligendos natura incitamur, sine

ἀνεκδιδάκτως (?) — ἐν κατορθώματι. Ioan. 14. b Matt. 22. d — ὅσον σύμμετρον ἡμῖν. Ad exequenda dei præcepta cur prius vires ipse suggesserit. — κακίας ὅρος. — Cant. 2. — Psal. 119. a Psal. 41. a Philip. 1. c Psal. 41. a Luc. 2. d — Vt ex ratione naturali ergo deum charitas requiritur. — Argumentum.

γνῶμη.

Esa.1.a Deū à nobis maximopere debere diligi confirmat. τοῖς παραδείγμασι.

sine dubio is præstat, qui bene etiā de nobis meritus est. Atque hæc animi affectio nō hominum peculiaris est modo, verum ipsis etiam cū omnibus ferè animantibus ceteris communis est, vt videlicet eos diligant, à quibus beneficium acceperunt. Cognouit enim, inquit Esaias, bos possessorē suum, & asinus præsepe domini sui. Nolim autem id dictum esse de nobis, quod sequitur. Israël autem me non cognouit, & populus me non intellexit. Nam de cane compluribusque eiusmodi alijs animalibus quid attinet cōmemorare, quàm insignem beneuolentiam declarent & gratitudinē in eos, à quibus ipsis alimenta præbentur? Quòd
A si natura nobis tributum est, vt ad cōplectendos beneuolentia atque amore eos excitemur, qui bene de nobis meriti sunt, neq; labor est vllus, quē, vt illis pro collatis in nos officijs gratiā referam⁹ non libenti animo excipiamus, quænam obsecro inueniri orationis facultas potest, quę data nobis à deo beneficia digne satis queat explicare? quæ quidem numero adeo sunt multa, vt numeri vim omnē effugiant: vi verò ac magnitudine tanta, vt vel vnicū modo ex ijs idoneū sit, propter quod nihil non subeamus, vt illius volūtati obsequamur.

Collatio elegans.

Ac nimirum hoc loco missa faciā cetera, quæ quāuis, si per se singula cōsiderentur, magnitudine, ac dignitate mirabiliter excellunt, illorū tamen, quę ampliora sunt, claritate maiore, nō secus ac stellæ eximio splendore radij solis offusæ ab ea quā ipsa seorsum essent habitura, lucis suę dignitate descis cunt. Neque enim vacat omisis ijs, quæ amplitudine præstant, ex ijs, quæ sunt minutiora, dei erga nos benignitatē vt metiamur. Nulla sit igitur mētio solis exortuum, missæ fiant lunæ cōuersiones, aëris multiplex cōtemperatio, quatuor temporū
B vicissitudines, aquæ cum cælestes, tum etiam terrestres, mare ipsum vnà cum vniuersa tellure, terrestria aquatiliaque animātia, nihil de tot volucrū generibus dicatur, taceantur innumerabiles inter se animalium differentiæ. Quid quòd hæc omnia in famulitiū obsequiúmve hominis ordine decentissimo cōdita sunt? Illud quidē certè prætermitti, etiam si maximè velimus, non potest (quanquā beneficiū est eiusmodi, vt cum à cordato modo, ac dicendi facultate prædito viro silentio præteriri non queat, tum multo minus ita verbis explicari, vt illius magnitudinem oratio consequatur) φ videlicet cum ad imaginem ac similitudinē suam hominem deus procreasset, eiq; honorem illum habuisset, vt se ipsi noscēdum tradidisset, ac rationis participem effectum mirabiliter vnum præ ceteris animantibus honestasset, eamque esset facultatem largitus, qua se incredibili rerum, quę in paradiso essent, pulchritudine intuenda summa cū iucunditate oblectaret, eorumq; omnium, quę in terris cernerentur, imperium detulisset, postea serpentis fraude delusum, atq; in peccatum prolapsum, & ex peccato inde in mortem, & in ea deinceps quæ adiuncta sunt morti, neutiquā neglexit, sed legem, qua se tueretur, dedit angelos custodię
C ac defensionis caussa adhibuit, prophetas ad vitia reprehēdenda, ac magisterium & doctrinā virtutis, misit, malitię omnis impetus supplicijs denunciandis represit, vicissimq; rerum bonarū studia pollicitationib⁹ alacritatemque vtriusq; instituti excitauit, & exitus sæpenumero in diuersis hominibus ad reliquorum cōmonefactionem ante declarauit. Cumque hæc & huiusmodi omnia ab ipso nobis præstita essent, & nos tamen nihilomin⁹ obstinati eius imperio obsequi recusaremus, nequaquam eo tamē est aspernatus, nec auersari voluit. Ea enim diuina est bonitas, vt neutiquā nos potuerit destituere: neque illud ardentem eius erga nos charitatem restinxit, quòd optimè de nobis meritum spretis delatis ab ipso nobis honoribus in contumelia habueramus. Sed cōtra reuocati sumus à morte, & ad vitam denuo ab ipso domino nostro Iesu Christo restituti. Qua in re auget miraculi magnitudinem beneficij modus. Si quidē cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se ęqualē deo, sed semetipsum exinaniuit, formā serui accipiēs: & infirmitates nostras D
tulit, & languores portauit, & pro nobis vulneratus est, vt nos liuore eius sanaremur: & à maledicto nos redemit, factus ipse pro nobis maledictū, & ignominiosissimam mortē sustinuit, vt nos ad gloriosam denuo vitam reuocaret. Neq; vero satis hoc illi fuit, quod ademptam nobis vitā reddidisset, quin & diuinæ naturæ cōsortium dignitatemque est elargitus, locaque in quibus perpetua frueremur quiete, præparauit, vbi quæ futura est lætitiæ magnitudo, ea cogitatione à nemine potest cōprehendi. Porro ipse adeo bonus est, vt neq; gratiam sibi pro his vllam referri postulet, ac satis habet, si pro ijs, quæ largitus est, à nobis modo diligatur. Quæ omnia quandocunq; mecū ipse considero (vt planè quod euenire mihi in animo sentio, apud vos etiam enūciem) terribilis me quidam cum mentis consternatione horror inuadit, metuentem videlicet, ne si aliud agendo in rebus futilibus ac vanis animum occupauero, à dei charitate deiectus, Christo dedecori sim. Qui e- E
nim assiduè nunc suis nos artificijs circūuenire, & mūdialis istius vitæ illecebris inescās omni conatu efficere studet, vt datorū nobis à deo beneficiorum, Deique ipsius memoriam ex animis nostris reuellat, is, vbi hinc migrauerimus, cum animarum nostrarum exitio nobis insultans, vehementissimeq; insectans, contemptionē domino nostrā contumeliosè exprobrabit, contumaciaq; ac defectione ab ipso nostra, gloriandi materia aduersus illum vtetur, quòd videlicet, cùm nos ipse neque crearit, neq; pro nobis mortē subierit, sibi tamē spretis, contemptisque dei pręceptis, obsequentes habuerit. Equidem istam ego futuram aduersus dominum cōtumeliosam opprobrationē ac dedecus, & insolentē hostis gloriationē, grauiora longè esse statuo, quàm ea, quæ sunt in gehēna supplicia, materiam videlicet nos aduersario Christi, gloriosius sese aduersus illum efferēdi extitisse qui cōciliandæ nobis caussa salutis & mortuus sit & resurrexerit, cui tamē vel hac gratia maiorem in modum debitores sumus, sicut scriptū F
est. Sed hæc hactenus de ea quæ erga deū est charitate. Neque enim vt suprà diximus idcirco hæc à nobis suscepta est oratio, vt omnia in pręsentia, quæ de hac re dici posset, sigillatim subtiliter persequeremur (neque enim res patitur) sed illud vnum spectauimus modo, vt breuē quandā, & summatim capitibus quibusdam cōprehensam admonitionē in animis vestris relinqueremus, per quā assiduè ad diligendum possetis deum excitari.

Philip.2.a Esaie.53.b Gal.3.e

INTERROGATIO III.

De charitate erga proximum.

QVando de charitate, quæ est in deum, satis iã disputatum est, consequens nunc sit, vt de secundo & vi & ordine mandato disseratur.

RESPONSIO.

ENIMVERO legem quidem earum, quę in animis nostris naturaliter veluti semina quædam insita sunt, facultatum cultricem, atque altricem esse, superiore iã disputatione docuimus. Verùm quoniam proximum nostrum iuxta ac nosmetipsos diligere iussi sumus, cõsideremus, si placet, núquid facultatem aliquam datam nobis habeamus à deo, per quam hoc eius pręceptum exequi possimus. Quæro igitur, quis est ex omnibus, qui nesciat hominem esse animal mite, & natura congregabile? non autẽ soliuagum, neque ferum? Si quidem naturæ nostræ nihil est tam peculiare, quàm mutua inter nos communicatio, mutuaque alijs aliorum operæ indigentia, & in eos qui eiusdẽ nobiscũ sunt generis, charitas. Eo fit vt dominus eorum, quæ nobis largitus est, seminum, non iniuria etiam fructus à nobis requirat, Sic enim ille ait: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ. Ad cuius mandati conseruationem cum animum ille nostrum vellet excitare, non certissimum ille argumentum, quòd quis ipsius esset discipulus, illud voluit haberi, si prodigia ac stupenda miracula effecisset. Esto horum quoque efficiendorũ facultatem per spiritum sanctum gratuitò dedisset: Sed quid dicit? In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicẽ. Et sic vbique præcepta hæc duo semper copulat, vt quod proximo quisque benignè fecerit, id habeat perinde, ac si ipsi factum fuisset, Esuriui enim, inquit, & dedistis mihi manducare, &c. Tũ addit: Quatenus autẽ fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Ex quo sanè intelligi potest, qui primum seruet, eum secundum quoq; per illud ipsum posse seruare, vicissimque per secundi obseruationem, reditum aperiri ad primũ, vt videlicet & qui dominum diligat, consequẽs sit eum proximum etiam diligere. (Qui enim diligit me, inquit domiuus, mandata mea seruabit. Idem autem, Hoc mandatum meum est, inquit, vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos) similiterque vicissim in quo charitas aduersus proximum sit, eũ quoq; charitati satisfacere, quę est aduers⁹ deum, quippe cum ipse beneficiũ illud perinde accipiat, ac si in se propriè fuisset collatum. Quare & fidelis ille domini famulus Moses vsque adeò magnã aduersus fratres suos charitatẽ præ se tulit, vt de libro dei, in quo scriptus erat, deleri se petere nõ dubitarit, si populo non condonatum esset delictum. Itemque Paulus apertè optare ausus est, vt ipse pro fratribus suis cognatis sibi secundum carnem, anathema esset à Christo, nempe qui exemplo Christi suã cum illorum salute cuperet commutare, & illud tamẽ etiam simul non ignoraret, non posse fieri, vt is alienaretur à deo, qui ob charitatem eam, quam in illum haberet seruãdi caussa maximi omnium mandati, dei gratiam abiecisset, seq; ob eã caussam multo plura accepturum, quàm quæ dedisset. Ceterum quòd in animis sanctorum charitas erga proximum hucusq; progressa sit, ex his, quę hactenus diximus, satis esse intellectum puto.

ἄνθρωπος, ἥμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον, οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον.
καινὴν ἐντολήν.
Ioan. 13. d
Ibidem.
Matt. 25. e
Ioan. 13. d
Exod. 32. g
Rom. 9. a

INTERROGATIO IIII.

De timore dei.

RESPONSIO.

ATque ijs quidẽ, qui ab initio rudes modo ad pietatis veræ cultum inducuntur, ea, quæ per timorem fit, informatio vtilior est, sicut sapientissimus vir Salomon admonet, cum dicit: Initiũ sapientiæ est timor domini. Verum vobis, qui ex ea iam, quæ in Christo est, infantia excessistis, neque lacte iam amplius egetis, sed quod ad interiorem hominem attinet, solido doctrinæ cibo ad perfectionem adolescere & prouehi potestis, pręceptis sublimioribus opus est, ijsq; in quorum expletione vniuersa charitatis Christianæ veritas legitimè absoluitur. Qua in re illud videlicet est vobis cauẽdum, ne largissima in vos dei beneficiorum copia caussa sit, cur grauioribus postea supplicijs plectamini, qui scilicet aduersus tantopere bene de vobis meritum ingrati extiteritis. Cui enim commendauerunt multum, plus repetent ab eo.

Eccle. 1. b
Luc. 12. f

INTERROGATIO V.

De cohibenda mentis ad futiles cogitationes euagatione.

RESPONSIO.

CEterum illud nosse conuenit, nos cum nullius alterius mandati cuiusquam, tum ne charitatis quidem ipsius aduersus deum ac proximũ obseruationem posse præstare, si huc, illucq; mẽtem temerè passi fuerimus aberrare. Neque enim artem vllam, scientiámve quisquam exactè discere poterit, qui ea relicta identidem modo ad hãc modo ad illam trãseat: quin ne vel vnam quidem modo quis cõsequi potest, qui quę ad illius finem accõmodata officia sint, ea perfecta non habeat. Si quidem consentanea fini officia & actiones sint, oportet, neque enim res est vlla earum modo quæ via ac ratione tractantur, quæ si officia adhibueris, quæ ab ea sint aliena, rectè vnquam cõfici possit. Siquidem natura non fert, vt quod effectuiram se fabrilis ferrariæ ars pollicetur, id per figulinæ artis opificium consequamur. Nec item ad coronam decertanti athletæ propositam aliquando pertigeris, qualicunque tandem te addixeris studio tibia canendi, cùm ad singulos singularum artium fines obtinendos accommodata peculiaris etiam illarum vnicuique industria quædam requiratur. Quocirca ipsa etiam, quæ ex Euangelio est pietatis cultura, studiumque ineundæ apud deum gratiæ, in eo tota posita sunt, si quis animum suum ab omnibus prorsus mundi huius solicitudinibus auocarit, seseque funditus ab quauis re, vnde animo mentéve distrahi possit, abduxerit. Quamobrem Apostolus quoque licet matrimonium genere ipso esset concessum, & benedictione habitum dignum, occupationes tamen, quæ

τέχνην ἀκριβῶσαι
Probatio per dissimilia.

quæ ex eo naſcuntur, curis his, quæ propter deum
1.Cor.7.f ſuſcipiũtur, oppoſuit, perinde quaſi hę inter ſe co
hęrere non poſſent, his verbis: Qui ſine vxore eſt,
ſolicitus eſt, quæ ſunt domini, quomodo placeat
deo. Qui autem cũ vxore eſt, ſolicitus eſt de his
quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori. Simili
modo etiam dominus diſcipulis ſuis vbi ſyncerã
illam & ab omni diſtractionis intemperie expur-
Ioan.15.c gatam affectionem fuerant adepti, aſſeuerans di-
cebat: Vos de hoc mundo nõ eſtis. Idemq; è con-
trario etiam iiſdem aſſeueranter teſtificabatur,
dicens, fieri non poſſe, vt dei cognitionem mun-
dus perciperet, aut ſpiritum ſanctũ acciperet. Pa-
A ter enim, inquit, iuſtè, & mundus te nõ cognouit.
Et: Spiritus veritatis: quem mundus non poteſt ac
cipere. Animaduertimus itaque neceſſe eſſe, vt
qui modo verè deum ſit ſecuturus, is à vinculis af
fectionum vitæ huius ſolutus ſit: id quod nõ mul-
to negocio aſſequimur, ſi & à ſuperioris vitę nos
conſuetudine penitus abducimus, eamque obli-
uioni funditus mandamus, quãdoquidem niſi ab
ea nos, quæ ex ſanguinis neceſsitudine nobiſcum
intercedit, coniunctione alienauerimus, & à fami
liari congreſſu ſecularium, ac mẽtis habitu in aliũ
Philip.3.d veluti mundum commigrauerimus, conſentaneũ
in modũ verbis illis Apoſtoli: Noſtra autem con-
uerſatio in cælis eſt: nullo modo ſcopũ animi at-
Luc.14.g tingemus deo videlicet vt placeamus, cum præci-
Prou.4.d ſe dominus dixerit: Sic omnis ex vobis, qui nõ re-
nunciat omnibus, quæ poſsidet, non poteſt meus
eſſe diſcipulus. Hæc autem vbi præſtiterimus, om
Memorabilia hæc quia ſalutaria. ni cuſtodia cuſtodiẽdum fuerit cor noſtrum, ne-
B que patiendum, vt aſsidua de deo cogitatio ex a-
nimis noſtris elabatur, néve eorum quę mirabili-
ter ab eo facta ſunt, memoria contaminetur, per
futiles & euanidas cogitationes: contrà; illud, a-
gendum aſsiduè, vt ex perpetua ac puriſsima re-
cordatione impreſſam in animis noſtris piam de
deo cogitationẽ, veluti indelebile aliquod ſignũ
circunferamus. Siquidem hæc eſt ratio, per quã
erga deum acquiri charitas conſueuit, quæ ſimul
cũ ad conficienda ipſa dei mãdata nos excitet, tũ
vicißim quoque ab iiſdem ipſa ad perpetuitatem
ſtabilis conſeruetur. Quod ita eſſe docet domin⁹
Ioan.14.b ipſe, qui quidem modo dicit: Si diligitis me, man
Ioan.15.b data mea ſeruate, modo vero: Si pręcepta mea ſer
δυσωπητικώτερον. uaueritis, manebitis in dilectione mea. Et, quod
κοινῶν ad cuſtodiam efficacius etiam poſſit commouere: Sicut ego mã
mandatorum dei. data patris mei ſeruaui, & maneo in eius dilectio-
ne. Quibus ſanè verbis illud nos docet, debere
nos, vt quodcunque faciendum nobis opus inſti-
Ioan.6.d tuerimus, eius voluntatem, à quo illud nobis im-
Canonem præcedentẽ confirmat τῇ ὁμοιώσει. peratum ſit, veluti finem quendam nobis propo-
nere, ad eamque omne ſtudium noſtrum dirigere
quemadmodum alio in loco etiam dicit: Deſcen-
C di de cælo, vt non faciam voluntatem meam, ſed
voluntatem eius qui miſit me patris. Vt enim ar-
tes hæ, quæ ſunt ad parandum viaticũ neceſſariæ,
vbi fines ſibi quoſdã ſuos propoſuerint, cõueniẽ
tia ad eos obtinendos officia etiã poſtea ſua quę-
dam peculiareſque actiones accommodãt: ſic cũ
eorum, quæ nos facimus operum omniũ, vna ſit
regula, normaque vna, nempe videlicet, vt dei iuſ
ſis ex dei voluntate pareamus, fieri non poteſt vt
opus noſtrum aliter perfectè efficiamus, niſi quã-
diu illud in manibus nobis eſt, aſsiduè vſq; volun

tatem eius qui ſciuit ſanxitque legem mandatorũ
ſemper ſpectemus. Porrò ex hac ſedula operis no
ſtri effectione ad voluntatem dei, accõmodanda,
illud conſequetur, quòd ex recordatione illa cum
deo coniungemur. Vt enim faber ferrarius, verbi A ſimili βεβαιώσις.
gratia, quandocunque dolabram aliquam ſiue aſ-
ciam cudit, ſi aſsiduè illius memor ſit, vnde inſtru
mẽtum illud faciendũ ex pacto acceperit, & præ-
ſcriptam ſibi ab illo formam & magnitudinem a-
nimo verſat, & ad eius voluntatem eius qui cõdi-
xit opus dirigit quod facit: alioqui ſi eius memo-
riã menti ſibi patiatur excidere, prorſus aut aliud
quippiam omnino, aut longe diſsimile efficiet ab D
eo, quod facere inſtituerat: ſic Chriſtianus quoq;.
ſi actiones ſuas omnes, ſiue minores, ſiue maiores
ad dei voluntatem direxerit, is ſine controuerſia
& egregiè opus illud perficit, & ſimul aſsiduã illi⁹
in animo ſibi memoriam cõſeruat, à quo id iuſſus
eſt facere: vereque illud dicere poterit. Prouidebã Pſal.15.e
dominum in cõſpectu meo ſemper, quoniã à dex
tris eſt mihi ne commouear, itemque Pauli præ- 1.Cor.10.g
cepto illi ſatisfaciet. Siue mãducatis, ſiue bibitis,
ſiue quid aliud facitis, omnia ad gloriam dei faci-
te. Quòd ſi quis in eo, dũ opus adminiſtrat, à per-
fecta illa pręſcripti mandati norma deſciſcat, hũc
perſpicuum eſt debilem dei memoriam retinere.
Quocirca memores aſsiduè verborum domini il
lorum, Nunquid non cælum & terram impleo Hier.23.c
ego? dicit dominus, & deus appropinquans ego Ibidem.
ſum, & nõ deus de longe. &, Vbi ſunt duo vel tres Matt.18.c
congregati in nomine meo, ibi ego in medio il-
lorũ ſum: ſic omnia tanquã in oculis illius & age-
re debemus, & cogitare. Hac enim ratione & per-
petuus in nobis timor permanebit, odio habens E
iniquitatem (ſicut ſcriptũ eſt) animiq; elationem, Pſal.118.
ac ſuperbiam, & vias improborũ: & charitas cõ-
flabitur, cumulatè efficiens illud, quòd dictũ eſt à
domino: Non quæro voluntatem meã, ſed volun
tatem eius qui miſit me, patris, cùm hæc firmiſsi- Ioan.5.c ἐν πληροφορίᾳ δικῶ.
mè vſq; in animis noſtris hæreat perſuaſio, & quę
rectè gerantur, ea iudici, ac remuneratori actionũ
noſtrarum placere, & quæ cõtrà, flagitioſe, ab eo-
dem condemnari. Ex quo quidem illud ego etiã
neceſſariò exiſtimo ſequi, vt qui ita ſit animatus,
is ne mandata quidem domini ad gratiã hominũ
exequi poſsit. Neque eſt enim quiſquam, qui vbi
verè præſtantiorem adeſſe aliquem ſibi perſuaſit, γνώμη.
eo ſpreto ſe ad minus præſtantem cõuertat. Quin
contrà potius ſi aliquando inciderit, vt quæ facit,
ea clarioris illius opinione ac iudicio approben-
tur, ab altero autem illo reprehendenda videãtur
haud dubiè ille ſpreta inferioris vituperatione,
clarioris illius approbationẽ antiquiorẽ habebit.
Quòd ſi hoc in hominibus contingit, qui tandem
putandum ſit animum, qui modo ſanus ſit ac ſo-
brius, ſi verè deum adeſſe ſibi perſuaſerit, omiſsis
iis, quæ placere intelligat deo cõuerſum iri ad au
cupandam ab hominibus ſui exiſtimationem? aut F
neglectis dei præceptis, hominum eſſe conſuetu-
dini & ingenio ſeruiturum? aut de vulgari exiſti-
matione pendens vinci ſe ſinet? aut vlla vllius dig
nitate exterritus de ſtatu dimouebitur? Hoc mo- Pſal.118.
do affecta mens erat illius, qui dixit: Narrauerunt
mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua domi
ne. Et item: Et loquebar de teſtimoniis tuis in cõ Pſal.118.
ſpectu regum, & non commouebar.

INTERROGATIO VI.

ἰδιάζειν. Quòd necessaria res sit pietatem colere volenti seorsum viuere.

RESPONSIO.

ATque etiam ad continendam in officio mentis agitationem, ne ad futiles videlicet ac minimè necessarias cogitationes aberret, illud adiuuat, siquis seorsum à ceteris communem vitam sectantibus viuat. quandoquidem promiscuè vitam agere cum ijs, qui securi perfectam illam domini præceptorum obseruationem contemnunt, (ζωὴν, alij ψυχὴν. Prou.22.d θυμώδει καὶ ὀργίλῳ.) A perniciosum esse etiam Salomon ipse docet. Sic enim est apud ipsum. Noli esse amicus homini iracundo, neque habitaueris cum viro furioso, ne forte discas vias eius, & sumas laqueos animæ tuæ. (Esai.52.c) Et item illud: Exite de medio eorum, & separamini, nimirum eodem pertinet. Quocirca ad illud euitandum, ne oculis, auribúsve instigationes ad peccatum admittamus, eique imprudentes assuescamus: néve earum rerum, quas vel viderimus vel audierimus, impressæ pestilentes, capitalesque in animis nostris formæ, ac veluti notæ quædam insideant: contraque vt animum in officio suo attentū tenere possimus: (τῇ προσοχῇ, alij προσευχῇ legunt.) Principio, quod ad habitationem attinet, separata ea à ceteris nobis quęrenda est. Ita enim & superioris tēporis consuetudinem poterimus euincere, in qua alienam à Christi præceptis vitam egerimus. (Nō mediocri autē hoc eget contentione, vt consuetudinem suā aliquis peruincat. (γνώμη, cōsuetudo altera natura) Cōsuetudo enim vetustate firmata, naturæ vim solet nancisci) B & contractas ex superioribus peccatis labes, oratione assidua, & perpetua dei decretorum conseruatione abstergere poterimus. Eam autē nullo modo licebit euincere, si multa hinc inde habeamus, quibus temerè huc illucq; animus noster distrahatur, & vitæ huius negocijs implicetur. (Luc.9.e) Illud autem, Si quis vult venire post me, abneget semetipsum quomodo vnquam cōsequi poterit is, qui rebus sit istiusmodi distentus? Siquidem oportet, vt nos ipsos primū abnegemus, & crucem sustollamus, ac tū demum illū sequamur. (Abnegatio suiipsius.) Nihil est autē aliud suiipsius abnegatio, nisi summa rerum omnium vitæ superioris obliuio, atq; à suis ipsius volūtatibus recessio: quā in vita communi assequi longè est difficillimum, ne dicā ab omni prorsus, vt fieri possit, facultate remotissimum. Atq; etiam ad tollendā crucem suam, & Christum sequendū officit commerciū, quod cū istiusmodi vita habetur. (Colo.3.a) C Siquidē & animi ad mortem pro Christo subeundam alacritas, & membrorum quæ sunt super terrā, mortificatio, & illud, quòd quis libenter se cuiuis impendēti periculo offerre pro Christi nomine paratus sit, & nulla de rebus vitę huius affectione tāgatur, hoc nimirum est tollere crucē suam. (Tollere crucem suam.) Porrò ad hāc rem magna nobis obijci impedimenta videmus à vita cōmuni. Et præter cetera, quæ multa sunt, illud etiam, quòd magnum in ea diuinas leges violantium numerum intuens animus, peccata sua agnoscendi, & se per pœnitentiā affligendi spaciū non habet. Quin potius facta sui cū deterioribus de se comparatione, de virtute sibi nescio quomodo abblanditur. Tum deinde varijs tumultibus, occupationibusquè, quę vita solet communis afferre, à dei memoria, cuius haberi ratio maior debet, abstractus, non in eo solùm detrimētū facit, quòd nō exultat in deo, delectatúrve, neque voluptate, aut verborum domini dulcedine vlla perfunditur, ita vt verè dicere illud queat: (Psal.) Memor fui dei, & delectatus sum. &, (Psal.) Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo: Sed in eo etiam assuefit, vt iudicia ipsius penitus contēnat, obliuiscaturque, quo neq; maius ei, neque capitalius malum vllum potest accidere.

INTERROGATIO VII. D

De eo, quòd cum ijs debemus viuere, qui vnū & eundem sibi nobiscum vitæ finem propositum habent: idque eo consilio, vt rē deo gratam faciamus: & quòd difficilis simul ac periculosa res est, solitarium viuere.

POstquam satis iam nobis oratione tua persuasisti rem esse minime tutam, promiscuè esse cū illis, qui præcepta domini contemnunt: Libenter hoc nunc ordine ex te scire vellemus, nunquid, qui se ab istiusmodi hominum genere subduxerit, ipsum seorsum à ceteris solitariam vnum agere vitam oporteat, an verò cū fratribus, qui eiusdem secum animi sint, & idem cum eo sibi propositum vitæ finem habeant, viuere.

RESPONSIO. E

EQVIDEM ad multas ego res vtilius esse intelligo, si vno & eodem in loco plures viuant vnà: ac primò quidem, quòd nostrum est nemo, in quo vno ad res sibi necessarias ad vitam parandas esse satis præsidij possit, quando in his inquirendis, vicissim alios aliorum videmus opera indigere. Vt enim pes cùm virtutem aliam habeat, alia caret, & neque sua vi ipse sine reliquorum membrorum adiumento ad diuturnum tempus incolumis posset permanere, neque aliunde illud, quo caret, nancisci: ita in vita soliuaga, & inutile nobis est quod superat, & quod abest, habere aliūde nō possumus. Hoc autem nimirum, vt alij vicissim aliorum operā egeremus, eo consilio statutū est ab opifice nostro deo, sicut scriptū est, vt officiorū permutatione, inter nos dando, accipiendoq;, hanc, ad mutuā vicissim coniunctionem, caussam F haberemus, quanquā est etiam lex Christianæ charitatis, quæ nullo modo patitur, vnumquenq; id modo, quod suum sit, spectare. Charitas enim inquit, non quærit, quæ sua sunt. At istud vitę genus, quo seorsim se quisq; ab aliorum cōmunione diremit vnum tantummodo sibi propositum habet, nempe procurationem suorum cuiusque commodorum. Hoc autē apertè charitatis legi aduersatur, quam perfectè obseruasse Apostolum videmus, qui non suam ipsius vtilitatem quæreret, sed multorum, vt salui fierent. Ad hæc in huiusmodi vitæ à ceteris secessione, illud etiam erit incommodum quòd neque peccare se facile quis intelliget, quippe

quippe qui neminem habeat, à quo & arguatur leniter, & clementer corrigatur. Siquidem fieri potest, vt facta criminis accusatio, etiam ab inimico, plerunque in animo alicuius, qui rerum modo æstimator sit æquus nec ingratus, volūtatem exci tet petēdę medicinæ. Sine dubio autem, errati me dicinam sciēs ac prudens is faciet, qui charitatem synceram habuerit. Qui enim diligit, inquit, diligēter corripit. Hunc autem in solitudine reperire non licet, nisi nobiscum prius in vitæ fuerit commune coniunctus. Quo fit vt in eum illud conueniat: Væ soli, quoniā cùm ceciderit, nō habet sublevantem se. Tum illud etiam accedit, quòd qui plures simul eodē in loco congregati sunt, ij pluribus etiam simul possunt præceptis satisfacere. Quod cōtra est in eo, qui solus sit: dum enim vnū exequitur, ab alio impeditur. Veluti ægrum visitans, hospitem recipere non potest: neq; in opere faciendo studium retinere, qui in partiendis, distribuendisque ad vsum vitæ necessarijs rebus oc cupetur, præsertim quando in ministerijs hisce obeundis fratres diutius necesse sit distineri. Ex quo illud sequitur necessario, vt maximū, & ad salutē omnium maximè expeditū præceptum negligatur, cùm videlicet neq; esurienti cibus subministretur, neq; nudo vestimēta. Quę cùm ita sint, quis est, qui inertem, & infructuosam vitam ei velit anteponere, quæ & fructuosa sit, & præceptis domini consentanea? Quòd si etiā omnes, qui in vna spe vocationis assumpti vnū corpus sumus, & caput Christum ipsum habemus, singuli autē vicissim alij aliorum membra: profectò nisi in hoc conspirauerimus, vt ad similitudinem compagis corporis vnius in spiritu sancto nexi, aptique inter nos simus, ac non seorsum vnusquisque disiunctum sibi à reliquorum communione vitæ genus quoddam instituerit, neque communi vtilitati, vt deo acceptus sit, inseruierit, sed suę poti⁹ animi cuidam libidini obsequi maluerit: qui quęso fieri poterit, vt in istiusmodi auulsione distractioneque, mutuam inter ipsa membrorum conuenientiam, officiaque præstemus? aut qua ratione illud poterimus obtinere, vt capiti nostro, qui est Christus, subiecti simus? Neque enim res patitur in istiusmodi vitę disiunctione, vt congaudeat aliquis ei, qui glorificatur, aut qui patiatur, ei cōpatiatur: siquidem facit disiunctio, vt vicissim inter se aliorum alij notum statum habere non possint. Ad hæc cum nemo vnus idoneus sit, qui dona spiritualia omnia suscipiat, cùm secundum rationem fidei, quæ est in vnoquoque, spiritus etiam suppeditatio fiat: illud vsu venit in vitæ consociatione, vt donum, quod in quoque est peculiare, id aliorum quoque commune sociorum fiat. Alij enim datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij prophetia, alij gratia sanationum, &c. Quę singula qui habet, is non sua magis, quàm aliorum caussa habet. Quamobrē necesse est in vitæ societate, quæ in vno aliquo est spiritus efficacia, eā in vniuersos simul peruadere. Igitur qui seorsum à ceteris vitā degit is vnū aliquod (si ita fors ferat) donū habet: & illud ipsū, eo quòd nihil exerceat, sed in seipso defossum detineat, inutile facit. Quod facere q̄ periculosum sit, profectò intelligitis omnes, qui Euangelia legitis. Contra vero, vbicūque multorum societas viget, & quod suum est, eo fruitur quisque, & ex alienis nihilominus, vt ex suis, fructum capit. Plura præterea in se commoda, hoc in communi viuēdi institutū habet, quę enumerare singula haud facile sit. Nam & ad conseruationem eorum quæ data nobis diuinitus bona sunt, solitudine est longè præstabilior, & ad cauendas hostis insidias tutior expergefactio illa, quæ à vigilantibus fit, si modo alicui aliquando incitat, vt somnum illum, qui est in mortem, obdormiscat (quem vt deprecaremur, docuit nos Dauid, cū dixit: Illumina oculos meos, ne vnquā obdormiā in mortē) & peccanti, qua resistat à peccato, facilior est via: nimirū qui consentiens aduersum se multorū iudiciū magis reuereatur, vt verè in eum illud possit cōuenire: Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus, & rectè & cū virtute aliquid agēti maior quędā in eo ipso animi fiducia accrescit, cū de eo quod agit, multorū secūdū se habeat approbationē, atq; cōsensum. Si enim in eo duorum vel triū testiū stabit omne verbū, multò, sine cōtrouersia, stabili⁹ is, qui bene aliquid & cū virtute agit, ex multorū testimonio cōfirmabitur. Adde, ꝙ periculū etiā istiusmodi solitariā vitā comitatur & assidet præter iā dicta: primū quidē ac maximū, ne qui eā degat, is sibi veluti planè iā perfectionē adepto blandiatur. Cū enim neminē in ea sit habiturus qui iudicare possit de his, quæ ab ipso fiāt, cumulatissimè mandato iā arbitrabitur se satisfecisse: ex quo illud sequetur, vt cū animi habitū quē habet ad virtutē, illū assiduè apud se cōpressum tenuerit, ac velut introclusum, neq; quibus rebus destituatur, intelligat, neque progressionem vllā, quam in virtutib⁹ faciat, videat, nēpe qui vndique materiā sibi exercendorum mandatorum omnem ademerit. Qua enim re humilitatis suæ documētum dabit, qui neminem habeat, quo seipsum humiliorem declaret? Quod itē specimen edet suæ in alios commiserationis, à pluriū communione dissectus? cui cum nullo penitus cōmercium sit? Ad patientiam verò quomodònam tandem se exercebit, cum voluntatibus illius obsistat nemo? Quod si quis dicat, ad componendas animi sui affectiones moresque rectè instituēdos, sufficere sibi diuinarum literarum doctrinam, is similiter facit, vt si quis disceret ædificare, neque vnquam tamen ædificaret, & æs cudere, & quæ didicisset, ea in actum nunquam educeret. Sine dubio autem in huiusmodi hominem probe Apostoli illud cōueniat si quis dixerit. Non auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabuntur. Neque enim (vt videmus) dominus ipse (quę incredibilis eius in nos bonitas fuit) simplici modo verborum doctrina contentus fuit, sed vt expresse euidenterque humilitatis nobis exemplum proderet perfectę charitatis mandatum vt expleret, ipse seipsum linteo præcinxit, & discipulorum suorum pedes lauit. Tu vero, quem ablues? in quem officiosus eris? à quo vltimus numerabere, qui ab aliorum societate disiunctus degas? Bonum verò ac iucundum illud, fratrum videlicet eodem in loco habitatio, quam vnguento de capite summi sacerdotis suauē fragranti & aspirāti spiritus sanctus assimilat, qui tandē in solitaria vnius habitatione locum habebit vt impleatur? Concludēdum est igitur certaminis curriculum, & pro-

Eccl.4.c

A

B

C

σύντομον legit pro σύντονον vrgens vehemens.

Perstat in metaphorā membrorū & capitis.

Rom.12.b ἀναλογίαν πίστεως.

1.Cor.12.a

ἐν κοινωνικῷ βίῳ.

Psal.12.a ἁμαρτίας ἀναχώρησις.

2.Cor.2.b

D

Deut.19.b

κίνδυνος αὐταρεσκείας.

E

A simili argu.

Rom.2.b

F

Psal.132.a

συμπέρασμα totius capitis.

Matt.5.b

& progreſsionis ad virtutem facilitatem,& mandatorum domini executionem aſsiduam,ac meditationem,fratrum habitationem eſſe vno & eodē in loco,quę cum propoſitum ſibi finē habeat gloriam dei ex præcepto domini noſtri Ieſu Chriſti ſic dicentis: Sic luceat lux veſtra coram hominibus,vt videant opera veſtra bona,& glorificēt patrem veſtrum qui in cælis eſt:tum eorum de quibus in Actis mentio eſt,ſanctorum virorum pręcipuū inſigne illud obtineat.Ita enim de illis ſcriptum eſt:Omnes autem qui credebāt,erant pariter in eodem loco,& habebāt omnia communia. Et item:Multitudinis autem credentium erat cor vnum,& anima vna,nec quiſquam eorū quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia.

Act.2.g. A Acto.4.g.

INTERROGATIO VIII.

De nuncio rebus vitæ huius remittendo.

NVnquid homini omnia relinquēda ſint prius, atque ita poſtea ad eam quæ ſecūdum deum eſt vitam accedendum?

RESPONSIO.

CVM dominus noſter Ieſus Chriſtus poſt multa,eaque multis ex rebus geſtis firmiſsimè à ſe tradita documenta,ad omnes loquatur, ac dicat: Si quis venit ad me,abneget ſemetipſū,& tollat crucem ſuam,& ſequatur me,& item:Sic igitur quicunque ex vobis,qui non renūciat omnibus,quę poſsidet nō poteſt meus eſſe diſcipulus:Nos pręceptum hoc ad plura arbitramur pertinere,quorum neceſſaria alienatio ſit: Nam & diabolo in primis renunciamus, itemque affectionibus carnis,qui abdicauimus occulta dedecoris,cōſanguinitatibusque ac familiaritatibus,quæ cum hominibus nobis ſint:ſimiliterque conſuetudini etiam vitæ,quæ perfectioni Euāgelij ſalutis aduerſatur. Et,quòd his omnibus magis neceſſarium eſt,quilibet ſibimetipſi renunciat,qui exuit veterem hominem cum actibus ſuis,qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris.Poſtremo affectionibus cūctis mundanis,quæ pietatis propoſitum valeāt impedire,nuncium remittit.Ac nimirum,qui ita fecerit, is parentes veros eſſe illos exiſtimabit, qui in Chriſto Ieſu per Euāgelium ipſum genuerint. Fratres verò qui eundem ſecum ſpiritum adoptionis acceperint,ad facultates omnes,vt ad alienas (ſic vt etiam ſunt reuera) animum adhibebit. In ſumma, denique cui propter Chriſtum mūdus totus crucifixus eſt,& ipſe Chriſto,qui poſsit particeps eſſe amplius eorum quæ in mūdo ſunt? cū dominus noſter Ieſus Chriſtus rem ipſe ad ſummum prorſus faſtigium perducat, nempe odium animæ,& ſuimet ipſius abnegationem,quādo dicit: Si quis vult poſt me venire,abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam,tumque ſubiunxit:Et ſequatur me. Et rurſus:Si quis venit ad me,& nō odit patrem ſuum,& matrem,& vxorem,& filios & fratres,& ſorores, inſuper & animam ſuā,non poteſt meus eſſe diſcipulus. Perfecta igitur renūciatio in eo cōſiſtit,ſi quis id aſſecutus fuerit, vt ne de vita quidem ſua quidquam affectus ſit omnino,ſed habeat mortis reſpōſum, ita vt nihil ſibi confidat.Porrò eiuſcemodi renunciatio initiū ſumit ab alienatione rerū externarum, veluti poſſeſsionum,inanis gloriæ conſuetudinis vitæ ſuperioris, ad res inutiles affectionis, quomodo ſanè vt faceremus exemplo ſuo admonuerūt nos ſancti domini diſcipuli,Iacobus quidem & Ioannes, relicto patre ſuo Zebedæo, ipſoque,de quo tota illorum victus ratio pendebat,nauigio.Matthęus verò quādo è Telonio ipſo ſurrexit,& dominum ſecutus eſt,qua in re nō lucra modo reliquit, ſed pericula etiam contempſit, quæ ipſi, totiq; ipſius familiæ à ciuitatis magiſtratib⁹ imminebāt, quòd redemptorum à ſe vectigalium rationes diſcedēs non confectas reliquiſſet.Paulo verò etiam totus mundus crucifixus erat, ipſeque viciſsim mundo toti. Adeò qui vehementer Chriſtū ſequi deſiderat, is de nulla omnino vitæ huius re curare amplius poteſt:idque eouſque, vt ne parentum quidem ingeniti amore moueatur,aut domeſticorū, ſi quidē is aduerſetur dominicis mandatis:(Tunc enim & illud locum habet: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem,&c.)non humano terrore vllo de ſtatu dimoueri, vt propterea in his quæ fieri animæ vtilitas ſuadeat, de animi pręſentia quidquā remittat. Quòd quidē tum animaduertimus ſanctos fuiſſe illos viros aſſecutos,quum dicerent: Obedire oportet deo magis, quàm hominibus.Non deriſione deniq; vlla,qua auerſi à pietate homines, ea quę laudare ipſos magnopere oporteret,proſequi ſoliti ſunt,commoueri,eaque re ipſorum vituperationi ſuccumbere. Quòd ſi quis explicatius etiam diligentiusque ſoliditatem vimque flagranti illorum deſiderio cōiunctam velit cognoſcere,qui Chriſtū ſectantur, enimuero hic repetere animo debet,quæ docendi nos cauſſa de ſeipſo Apoſtolus loquitur,cū dicit: Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis circunciſus octauo die ex genere Iſraël, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis,ſecundum legem Phariſæus,ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam dei, ſecundum iuſtitiam,quæ in lege eſt,conuerſatus ſine quærela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtū ſtercora. Veruntamen exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti domini noſtri,propter quem omnia detrimentum feci,& arbitror ſtercora eſſe, vt Chriſtū lucrifaciam.Etenim ſi(vt audacter aliquid,at verè tamen eloquar.)Sed ſi Apoſtolus ijs,quæ fœdiſsima in corpore ſunt, eiuſmodique, quę à nobis q̄ fieri poteſt ſtudioſiſsimè procul amandamus,cōceſſa ad tempus legis priuilegia ſimilia dicere non dubitauit,veluti quæ impedimento eſſent,ad cognitionem Chriſti,illiusq;,quæ in ipſo iuſtitia eſt, eiuſque, quæ ad mortem ipſius fit conformationis, quidnam de ijs dicere oportebit,quæ ſancita ab hominibus ſint? Quāquam quod dico, quid aut rationibus à nobis inuentis, aut ſanctorū virorum exemplis attinet confirmare?cum ipſa domini noſtri verba in mediū liceat afferre, ijsq; ipſis religioſum ac dei timentem animū magnopere cōmouere, quibus ille palàm ac citra controuerſiam teſtificans,ſic dicit: Sic igitur, quicunq; ex vobis nō renunciat omnibus,quę poſsidet,nō poteſt meus eſſe diſcipulus. Et alio in loco cū poſt oblatā conditionē illam:Si vis perfectus eſſe,verba illa

Matt.16.d Luc.14.g Renunciationis formula. B Coloſ.3.b Qui viri parentes, fratres. 1.Cor.4.d C Luc.14.f ἀπόκριμα θανάτου.

1.Cor. Matthæus non ... D Act.5. E F Luc.14.g

Matt.19.c ba illa subiecisset, Vade, vende quæ habes,& da
παραβολὴ ἐμπόρου. pauperibus,post illud adiecit:Veni,sequere me.
Atque etiam similitudinem illam de negociatore
Matt.13.e huc quoque manifestè spectare nemo non (modo æquus interpres)intelligit.Simile enim est,inquit,regnum cælorum homini negociatori quærenti bonas margaritas. Inuenta autē vna preciosa margarita,abijt,& vendidit omnia,quę habuit, & emit eam. Planum est enim preciosam margaritā cæleste regnū significare hoc in loco, Quod regnum nos assequi posse dominus negat,nisi omnia simul quæ habemus, diuitias,gloriam,genus, & si quid sit aliud eorum,quibus pleriq; ambitiosius inhiant,pro eo parando,neglexerimus. Dein
A de illud etiam fieri non posse,vt illud obtineatur, quod cupitur studiosius,si mens diuersis sit curis
Matt.6.g distracta,idem dominus asseruit,cùm dixit: Nemo
Ibidem. potest duobus dominis seruire. Itemq;: Non potestis deo seruire & Mammonæ.Quæ cùm ita sint,sine dubio vnum nos deligere thezaurum cōuenit,nempe illum cælestem,in quo mentem habeamus defixam.Vbi enim est,inquit,Thesaurus tuus,ibi & cor tuū erit. Ex quo intelligitur,quādocunque vel peculiarem possessiunculā aut certe exuberantem opum copiam , terrenam quidē illam & corruptelę expositam,nobis reseruamus in his mente nostra veluti in cœno quodam consepulta,necesse sit, animo ad rerum diuinarū contemplationem aditum præcludi,eumque ita iacere, vt de cælestibus ac promissis nobis à deo bonis cogitare non possit.Quæ bona non possumus assequi, nisi ad ea petenda indiuulsa & vehemens nos, quædam cupiditas inflammet, ac rapiat,quę
B susceptos pro ijs adipiscēdis labores faciat leues. Est igitur,quemadmodum docuimus, renunciatio nihil aliud quàm vinculorum crassæ huius ac tēporariæ conuersationis absolutio, quæ nos dū emancipat semel ac subducit anxijs & humanam vitam comitantibus negocijs , expromptiores ac magis idoneos reddit ineundæ viæ ad dei contēplationem rectà prouehenti . Renunciatio eiusmodi citra vllius impedimēti remorā subsidio est nobis nec mediocri , ad parandam possessionem vsumq; rerum preciosissimarū,nempe super aurū & lapidem preciosum multum,vtq; breuiore cōpendio circunscribam renūciationem: est cordis ab humano viuendi ritu ad eum transcriptio qui
Philip.3.d in cælis est,adeò vt iure optimo dicere possimus:
2.Cor.8.b Nostra conuersatio in cælis est:&,quod omnium maximū est,similitudinis,quam cum Christo habere debemus, initium qui ipse cùm diues esset, egenus factus est propter nos:quam sine contro-
C uersia nisi prius consequemur,nunquā viuendi ex Euangelio Christi institutum poterimus attingere. Quādo enim aut cordis contritio,aut proprij sensus humilis demissio,aut iracūdiæ,mœrorisve ac solicitudinum,vtque concisius absoluam omnium pestilētium animi perturbationum liberatio in diuitijs,& vitæ huius angoribus,inteperantique mentis ad res istiusmodi alias applicatione poterit obtineri? In summa cui ne de ipsis quidē necessarijs ad tuendam vitā præsidijs solicito esse concessum est,veluti victu atq; vestitu,huic quęso quænā ratio permittit,vt prauis diuitiarū caussa susceptis solicitudinibus,veluti spinis,quę iactā ab animarum nostrarum agricola semētem ad v-berem vsque fruticationem emergere & emicare non sinunt,suffocatus teneatur? cùm dominus noster Iesus Christus dixerit: Hi sunt, qui seminati sunt in spinis , qui à solicitudinibus & diuitijs,& voluptatibus vitę suffocantur,& non referunt fructum. Luc.8.b

INTERROGATIO. IX.

Qui adiungi vult deo consecratis & in eorum trāsire sodalitiū, debétne sui iuris facultates cedere & citra delectum permittere ingratis familiaribus ac domesticè sibi notis.

RESPONSIO. D

CVm dominus noster Iesus Christus dixerit, Matt.19.c
Vende quæ habes, & da pauperibus & habebis thesaurum in cælo, & veni, & sequere me. & Luc.12.d
itē,Vendite quæ possidetis & date eleemosynam: λογίζομαι
Equidem ex hoc colligo,qui hac mente à suis discedat, hunc huiuscemodi curā de parte patrimonij sua nullo modo oportere negligere, contraq; illud accurare, vt cùm eam omnem diligētissimè secum abstulerit,eam veluti rem iā domino cōsecratam summa cum religione distribuat, vel ipse per se,si huiuscemodi muneri scienter administrādo esse ipse par possit, vel per alios,quos antè maxima adhibita diligentia delegerit, quiq; certissima dederint documenta, posse se illā fideliter ac prudenter distribuere,cū illud persuasum sit,non vacare periculo, siue propinquis suis illam relinquat,siue in ea distribuenda, cuiusuis,nulla adhibita delectione,opera vsus sit.Etenim si,qui præfectus est procurandæ regiæ pecuniæ, esto de rebus ijs,quæ partę iam sunt,nihil interuerterit omnino, ad seque transtulerit: is tamen, si quæ præterea acquiri potuerant negligentia sua nō acqui siuerit,sed passus sit deperire,nihilominus tamen vtique in crimine est: quàm graue tandem cēsere debemus iudiciū illis imminere , qui in rebus dei nomini iam consecratis, vindicandis,lente ac negligenter se gesserint? An non in eadem cum illis iudicij caussa futuros,de quibus scriptū est,Maledictus homo, qui facit opera domini negligēter? Illud autem vbique nobis tenendum est,vt ne dū præcepto vni volumus satisfacere,ab altero videamur discedere.Neque enim conueniens est decoro nostro, si cum iniquis hominibus contendere videamur,aut delitigare. Siquidem seruum domini non oportet litigare, sed contra potius aduersus quē iniquius se naturales cognati gerunt, is tenere memoria debet,dominū dixisse,esse neminem,qui reliquerit domum,aut fratres,aut sorores,aut patrem,aut matrē, aut filios, aut agros nō quauis de caussa, simpliciter,sed propter ipsū, & Euangelium, qui non centies tantū recipiat in tempore hoc,& in seculo futuro vitam æternam. Admonendi sunt tamen qui tales sunt, seduloq; testificandum,sacrilegij scelere se ipsos obstringere,idque vt pareamus pręcepto domini,qui dixit: Si peccauerit in te frater tuus,vade,& corripe eū, &c. Porrò de his rebus experiri apud iudices extrarios,vetat nos idem dominus,cùm dicit: Et ei qui vult tecum in iudicio contendere,& tunicam tuā tollere,dimitte ei & pallium. Et Paulus similiter:

Margin notes: βεβαίωσις à simili tetita. (beside "prudenter distribuere … bita delectione"); E (beside "præfectus est"); Hier.48.b (beside "Maledictus homo"); 2.Tim.2.d (beside "ro nostro"); F, Marc.10.d (beside "is tenere memoria"); διαμαρτύρασται χρή. (beside "tempore hoc"); Matt.18.b, Matt.5.f (beside "re,idque vt pareamus … Si peccauerit")

ter: sic enim est apud ipsum. Audet aliquis vestrũ habẽs negocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Atque apud hos ipsos etiam in iudicium citabimus, si quando citabimus, maiore habita ratione fraternæ salutis, quã facultatũ, quæ ex pecunia possint proficisci. Etenim dominus cũ ante dixisset, Si te audiuerit: postea addidit, Lucratus es, non pecuniam, sed fratrẽ tuum. Est tamen quum clarius aperiendæ caussa veritatis sæpenumero ipsi ab ipso illo, qui nobis infert iniuriam, vocati ad diætam vtrique parti communiter indictã, ad nos purgandos debemus descendere, non lacessentes ipsi, sed lacessiti: idq; ita facere, vt manifestè appareat nos neque iracũdia, neque contentiosa pertinacia vlla adductos eo descendisse, sed ea re solum, vt veritas illustrior reddatur ceteris, atque cõspicua magis. Sic enim & illum etiam inuitum, è malis, in quibus eatenus versatus fuerit, eximemus, & nos à præceptis domini non discedemus, si videlicet tanquã dei ministri non contentionis studio, aut auaritia vlla adducti, constanter pro illustranda veritate propugnabimus: neque omnino vsquam maius quã quantum permissum sit, studium in re istiusmodi adhibebimus.

1.Cor.6.a

πλεονεξίας.

A

INTERROGATIO X.

Nunquid qui ad religiosam vitam accedent, promiscue omnes conueniat admitti, an aliqui tantummodo? nunquid item confestim recipi debent, an probandi primum? Si probandi, ecqua tandem illa esse debet probatio?

B

RESPONSIO.

Matt.11.d

CVm benignus hominũ amator deus, idemque auctor salutis nostræ, dominus noster Iesus Christus prædicet, ac dicat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: non fit sine periculo, si qui ad dominum per nos accedere in animo habent, & suaue ipsius iugum, ac præceptorum onus, quo ad cælum extollimur subire parati sunt, ij à nobis reijciantur. Verũ neque illud tamen permitti debet, vt quiuis illotis pedibus in sanctimoniam domini mandatorum ingrediatur. Sed quemadmodum dominus noster Iesus Christus adolescentem illum, qui ad ipsum accesserat, de superiore eius vita percontatus est, cumque rectè actam fuisse illam cõperisset, quod ad perfectionem amplius pręterea desiderabatur, id illum iussit adiungere, quod vbi fecisset, tum demum sequendi se, ipsi potestatem fecit: Sic quoque faciendum nobis est, vt videlicet illorum, qui ad nos mansuri nobiscum, accedant, diligenter quæ superior vita fuerit, inquiramus. Et si quidẽ aliquos inuenerimus, qui aliquos iam in ea progressus ad virtutem fecerint, ijs ad perfectionem propius pertinentia pręcepta commendemus. Quos verò ab eo vitæ genere quod aut vitiosum sit, aut quod inter bonum malumq; medium sit, ad illud quod perfectum in dei cognitione positũ est, animaduerterim⁹ se velle transferre, eos exquiramus, qui ipsorum mores sint, num consilio instabili, & ad constituendum quiduis in vtramlibet partem præcipiti. Siquidem in ijs, quæ istiusmodi sunt, magnopere suspecta haberi inconstantia debet, qui præter id, quod nullam ipsi vtilitatem inueniunt, ceteris etiam sunt detrimento, quòd institutum viuendi nostrum falsis probris, & nequissimis maledictis magnopere infament.

C

Verumenim quando in rerum natura nihil est, quod non diligentia corrigatur, neque vitium est vllum adeo graue, quod non dei timore peruincatur, qui huiusmodi sunt, ij nullo modo à principio statim sunt desperandi, sed ad idoneas duci exercitationes debent, ibiq; & adhibendo tẽporis spatio, & grauioribus imponendis laboribus periculum faciendum de illorum natura, constãtiaque vt videlicet, si quid inesse in ipsis stabilitatis cognouerimus, eos tuto admittamus: sin min⁹, dum adhuc extrà sunt, repudiemus, neq; ex istiusmodi periclitatione detrimẽtum vllum in fratres redundet. Porrò illud etiam animaduerti debet, nunquid præoccupatus aliquis in delictis, abiecta omni verecundia, palàm enunciet oculta dedecoris, ipseque seipsum accuset, simulq; num superioris vitæ peccatorum suorum socios præ pudore defugiat, eosq; ab sese procul submoueat, velut ille, qui dicebat: Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem: seseq; hoc modo ad id, quòd sibi reliquum sit vitæ, antè prȩmuniat, ne in similia de reliquo flagitia delabatur. Ceterum cõmunis illa est ratio vnumquemq; pertentandi, si illud animaduertatur, nunquid is, de cuius sententia periculum fiat: paratus sit libenter ad omne humilitatis genus descendere, missa omni verecundia, ita videlicet, vt sordidissima etiam quæq; artificia suscipere non recuset, quandocunque illorũ exercitationem vtilem esse ratio consuadeat. Vbi verò facta iam omnibus in rebus diligens ab ijs exploratio fuerit, qui res istiusmodi callidè sciant peruestigare, isque veluti vas aliquod perappositum & accommodum domino, & ad omne opus bonũ paratum, compertus fuerit, tum verò ad illorũ numerum debet ascribi, qui seipsos domino consecrarunt. Maximè autem ei, qui ab splendido aliquo vitæ genere, ad imitandum modestissimæ humilitatis domini nostri Iesu Christi exemplum festinat, munera quædã præscribi debent de numero, eorum, quæ illi sordida existimant, quæ in ciuili vita versantur, obseruãdumq; num in ijs cũ omni animi alacritate non erubescentem & incõfusibilem se deo operarium exhibeat.

D

Gala.6.a

1.Cor.4.a

Psal.6

E

1.Tim.2.b

INTERROGATIO XI.

De seruis.

RESPONSIO.

1.Tim.6.a

QVicunq; verò sub iugo sunt serui, ij si ad fratrum conuentum profugiant, admoniti, ac meliores effecti, remittendi dominis sunt: & in hoc Paulus imitandus, qui Onesimum, quem per Euangelium ipse genuerat, Philemoni remisit, cũ quidem & illi persuasisset iugum seruitutis, si eo quis ex dei voluntate vteretur, dignum esse quod ad regnum cæleste promoueret, & hũc esset hortatus, vt non minas modo remitteret, quas aduersus illum intenderat, memor eorum, quę dicta esſent

F

Matt.6.b sent à domino, Si dimiseritis hominibus delicta eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra: verum etiam, vt benigniorem erga ipsum animum gereret, sic scribens: Forsitan enim Philip.1.c ideo discessit ad horam, vt æternum illum reciperes, iam non vt seruum, sed vt pro seruo fratrem charissimum. Verùm enimuero, si forte dominus improbus sit, vt qui flagitiosa quædam imperet, & adhibita vi seruũ cogat eius, qui ver⁹ est herus, dominus noster Iesus Christus, præcepta violare, hic contendere magnopere debemus, ne nomen A dei blasphemetur, propter seruum illum, quod fecerit aliquid, quod non placeat deo. Porrò huiusmodi contentio in eo conficitur, si aut seruo illi persuasum sit, eum grauissimas quasq; quę sibi inferantur, acerbitates perferre debere, vt deo magis obediat, quàm hominibus, sicut scriptum est: Act.5.e aut si qui illum receperint, libenti animo tentationes omnes, quæ sibi propter illum inferantur, suscipere parati sint, eo modo, quo placet deo.

INTERROGATIO XII.

Quomodo recipi debeant, qui matrimonio iũcti sunt.

RESPONSIO.

1.Cor.7.a Atque ij etiam, qui matrimonio coniuncti, ad huiusmodi vitæ genus accedunt percontandi sunt, num consentiente altera parte hoc faciant, ex præcepto Apostoli. Vir enim, inquit ille, sui corporis potestatem non habet. Et si hoc ita ab B ipsis fieri compertum sit, tum multis adhibitis testibus admitti debet, qui accedit. Siquidem nihil est, quod dei iussis potius haberi debeat. Si verò dissidens sit altera pars, & assiduè vsq; ex aduerso cum altera contendat, quòd videlicet minus solicita sit, quomodo placeat deo, hìc ea cõuenit meminisse, quæ dicta sunt ab Apostolo: In pace autẽ vocauit nos deus. Et sic parendum præcepto domini qui dixit: Siquis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, &c. non potest esse meus discipulus. Neque enim est, quod haberi antiquius debeat, quàm vt dei iussis pareatur. Ceterum nos plerosque nouimus, sæpe qui ex intenta oratione, assiduoque ieiunio, ad finem, quem optabant, vitæ cum castitate peruenerunt, quippe cũ dominus videlicet eos qui vsquequaque sunt obstinati, sæpenumero etiam per corporalem necessitatem adigat sensim, C vt recto alterius partis iudicio consentiant.

τῆς πρὸς θεὸν ὑπακοῆς οὐδὲν προτιμότερον. 1.Cor.7.c Luc.14.f

INTERROGATIO XIII.

Quòd ijs qui nouicij primis pietatis rudimẽtis imbuuntur, vtilis taciturni silentij etiam exercitatio sit.

RESPONSIO.

Atque ijs etiam, qui rudes adhuc ad pietatis culturam accedunt, vtilis est ea quæ per taciturnitatem exercitatio fit, quandoquidem in eo, quod linguę moderẽtur, hoc satis magno erit argumento, continentiam ab ipsis coli: & in assiduo ac perpetuo silentio, de ijs, quos loqui sciẽter audiuerint, exemplum sument, quemadmodum & proponi quæstiones debeant, & item quomodo vnicuique oporteat respondere. Est enim & vocis moderatio, & in sermone modus quidam, itemque occasionis apta maturitas, ac verborum proprietas, quæ propria ac peculiaria sunt pietatis cultorum: quæ quidem nullo modo doctrina is potest percipere, qui non quæ ex superioris vitæ consuetudine impressa habeat, ea antè dedidicerit, quippe cum taciturnitas simul & obliuionẽ ex desuetudine pariat, & ad ea, quæ recta sunt, discenda, ocium suppeditet. Quamobrem nisi aut peculiaris caussa aliqua vel ad salutem animæ, vel ad operis alicuius, quod tum in manibus sit, cõfectionem summe necessaria, aut istiusmodi posita quæstio aliqua vrgeat, tenendum assidue vsq; silentium est, excepta videlicet psalmorum modulatione. D

συνζόνως καὶ μετρίως. δόγμα.

INTERROGATIO XIIII.

De ijs, qui cùm per professionem deo seipsos deuouerint, tum professionem illam conãtur rescindere.

RESPONSIO.

Ceterum horum vnusquisque, si postea quàm intra reliquorum fratrum societatem adscriptus fuerit, factam iam ab se professionem resciderit, is perinde aspici debet, vt qui in deum peccauerit, quem videlicet professionis suę testem adhibuerit, cuique solenni se voto obligarit. Si verò in deũ quis peccauerit, inquit, & quis orabit pro eo? Etenim qui seipsum deo semel deuouit, hic si ad aliud deinde vitæ genus transiuerit, sacrilegij se scelere obstrinxit, quippe qui seipsum deo, cui se consecrauerat, veluti subterfuratus sit. Porrò huiuscemodi hominibus rationi quidem consentaneum fuerit vt nullo modo aperiantur fratrũ ianuæ, ne si prætereuntes quidem ea re modo, vt tecto recipiantur, ad ipsos diuerterint. Perspicua est enim regula Apostoli, qua iubemur subtrahere nos ab omni inordinato, neque vllo modo cũ illo commisceri, vt confundatur. E

1.Reg.2.e Velhuc oculos conuertãt Lutheri hypaspistæ.

2.Thes.3.d

INTERROGATIO XV.

Quænam idonea haberi ætas debeat, in qua permittatur alicui, vt per professionem deo se dedicet: itemq; quo tempore facta virginitatis professio rata habenda sit? F

RESPONSIO.

Cvm dominus dicat, Sinite paruulos venire ad me. & Apostolus eum laudet, qui ab infantia sacras literas didicisset: idemque alio in loco pręcipiat educãdos esse filios in disciplina & correptione domini: prorsus ad eos, qui ad nos accedant, admittendos, nullum non ętatis tempus idoneum esse iudicamus, vel ipsius adeo teneræ, atq; ineuntis, vt videlicet qui orbati parentibus sint eos nostrapte sponte ipsi assumamus, & exemplo Iob parentes pupillorum simus. Qui autem sub paren-

Matt.19.a 2.Tim.3.d Ephe.6.a

parentibus sint, eos ab ipsis ad nos adductos multis adhibitis testibus recipiamus, vt nō demus occasionem, ijs qui volūt occasionem: sed obtrectatoribus nostris maledicēdi caussa omnis hac etiā in parte præcisa sit. Atque in illis quidem recipiēdis hæc, quam dixi, teneri à nobis ratio debet: nō ij tamen cōtinuo propterea ad reliquum fratrum corpus aggregandi, aut cū his simul cēsendi sunt: ne videlicet, si illi propositum suū minus fuerint assecuti, eorū postea probro in omnes promiscuè pietatis sectatores redundent. Sed educādi illi quidem sunt cum omni charitate, nō secus ac si communes totius fratrū collegij filij essent, seorsumque ipsis & locus in quo habitent, & victus ratio quam teneant, assignari debet, tam masculis quā fœmellis à se diuerso domicilio disparatis: vt ne se superiores cōpellandi maiorem sumant fiduciā prȩfidentiores facti, quin potius vt raritate cōgressus reuerentiam aduersum ipsos retineant, néve ex multis, quæ ijs, qui adultiore ætate sunt, imponuntur, quod in exequendis officijs suis non ita interdū diligentes fuerint (si modo, vt assolet inciderit aliquādo, mentem ipsorum temerè aliud agentē aberrasse) procliuitas quædā maior ad peccandum in animis illorū nascatur, aut sȩpenumero etiam sentire de se elatius incipiant, cū in quibus ipsi rectè se gerant, in ijs natu grādiores labi animaduertant. Neq; enim interest, vtrū sapientia quis an ȩtate puer sit. Itaque nihil est mirū eadem plerunque in vtrisque animi vitia reperiri. Simulq; ex huiuscemodi separatione & habitationis, & victus, illud etiā prouidebitur, ne quib⁹ in rebus, natu maiores, si eas gerant, decorū propter ætatem seruatur, ad eas adolescentuli, ob assiduum cum ipsis vsum, indecorè ante tēpus assiliāt. Quocirca cùm huius, quem dixi, ordinis, tū reliquiæ etiam seruādæ disciplinȩ, ac sanctimoniȩ caussa, separata esse loca illa oportet, in quibus & pueri, & natu grandiores versentur. Qua ex re illud etiam commodum sequetur, quod in præceptorum commētatione adolescentulis necessaria, strepitu illo, qui illam solet comitari, reliqui monachi non offendentur. Verū enim precationes, quæ statis interdiu horis descriptæ sunt, ac præfinitæ, cōmunes illæ quidem & pueris esse, & natu maioribus debēt. Siquidem hoc modo & parui ex grandiorū ȩmulatione ad compunctionem assuefiunt, & qui ætate antecedunt, in orationibus à pueris non mediocriter adiuuātur. Ceterū quòd ad somnum, ad vigiliam, ad cibi sumendi tempus, eiusque cum modū, tum genus pertineat, seorsim pueris præcepta, ac regulæ quædā, adhibita tamē ea pro ætatis decoro, moderatione, describuntur. His autem, qui tales sint, præficitor is, qui cùm ætate, tum vsu etiam rerum ceteris antecedat, cuiusque omnibus testata morum facilitas sit, quo videlicet cū paterna lenitate, tū prudenti etiā sermone errata corrigat adolescentulorū, appositis ad singula errata remedijs adhibendis, eiusmodique, quibus vno & eodem tempore & noxa castigetur, & animus ad tollendas perturbationes, vitiaque assuefiat. Veluti iracūdia aliquis elatus est aduersus æquæuum fratrem? hunc ille pro magnitudine delicti sibi conciliare cogitor, ac ministrare. Siquidem hæc huiuscemodi ad humilitatem exercitatio, iracundiæ veluti neruos elidit, quando animi elatio illa est, quæ iracundiam plerūque in nobis ingenerat. Alieno tempore cibū assumpsit? ad multam diem ieiunus permaneto. Inter vescēdum se immodestè gessisse animaduersus est, & indecorè? ieiunus ipse accumbentes, ac cibū cum decoro capiētes ceteros spectare cogitor. Hoc enim modo & abstinentia ille castigabitur, & quod in huiusmodi rebus par est, decorū discet retinere. Verbum emisit ociosum? contumeliam in proximum? mendacium, aut aliud quippiam de ijs, quȩ minus licent? inedia ventris ac silentio plectitor. Atque illud quoque considerandum est, vt literarum commētatio instituto nostro cōueniens sit. vt & magistri scilicet vocabulis in sacris literis vsitatis apud ipsos vtantur, & loco fabularum, historias ipsis rerum mirabiliter à deo gestarū denarrent, itemq; sumptis ex prouerbijs sententijs ad virtutem erudiant. Profuerit illis, si proponētur præmia memoriæ cum rerum, tum etiam verborum. Siquidem fiet hac ratione, vt quæ volumus, ea iucūdius, ac facilius sint percepturi, nulla cum molestia, nullaq; offensione: atque etiā qui ista ætate sunt, ij rectè educti, & mente esse attētiores, & cogitatione minus temerè aberrare consuescent, si à magistris identidem interrogentur, quò dirigant mentē, quid secum versent cogitationis. Etenim ætas illa vtpote simplex, maximeq; ab astutijs remota, & ad mendacium fingendum nō satis idonea, animi arcana facilè enūciat. Porrò qui eiusmodi est, is reprehensionē metuens, operam dabit, vt absurdas istiusmodi cogitationes fugiat, seseque subinde, ne in illis frequēter deprehendatur, reuocabit. Quamobrem animus, dum tener est adhuc, & ritu ceræ, quæ ipsa impressas in se formas quascunq; facilimè recipit, mollissimè cedit, confestim ab ipso initio, omni rerū bonarum imbui exercitatione debet, quo videlicet, vbi postea rationis vsus accesserit, & habitū illum rerum dijudicandarum ætas maior attulerit, pietati iam ab ineunte ætate assuetus, nullo impedimento, cursu vtatur faciliore, cū & ratio quid expediat, admoneat, & ad id assequendum facilitatē præbeat consuetudo. Quo sanè tempore admittenda est virginitatis professio, tanquā firma iam, & eiusmodi, quæ à proprio consilio, iudicioque proficiscatur, ratione iā probè adulta. Post quod tempus & præmijs & supplicijs à iusto iudice afficiuntur ij, qui vel bene vixerint, vel malè, pro meritis videlicet eorū, quæ gesserint. Porrò sentētiæ eiusmodi, testes assumēdi ecclesiarū antistites sūt, quò videlicet per ipsos & sanctificatio corporis, veluti res sacra deo dedicetur, & actionis illi⁹ per illorum testimonium confirmatio fit. In ore enim duorum vel trium, inquit, stabit omne verbū. Sic enim & studium fratrum maledicta maximè euitabit, & qui seipsos deo palā dedicauerint, si professionem postea rescindere conati fuerint, ijs nulla ad impudentiam caussa reliqua fiet. Qui verò vitā cum virginitatis professione suscipere nolit, is tanquam qui res domini accurare solicitè non possit, ipsis ijsdē adhibitis testibus dimittitor. Verumenim qui iam professus fuerit, idque diligenti habita quæstione, animaduersioneque (ad quā plurium ipsi dierum dari spatiū debet, quibus seorsum deliberet, nequid astutè repentino per raptum fieri à nobis videatur) is tum demum sic

Marginal notes: 2. Cor. 11. c (beside "casionem"); γνώμη. (beside "tia quis an ȩtate puer sit"); γυμνάσιον ἀπαθείας. (beside "getur, & animus"); Cellaria elegans. (right margin, beside "fugiat, seseque"); Matt. 18. b (right margin, beside "tempus & præmijs"); Ad virginitatis professioni qualis moderatio ne adhibenda, attende. (right margin, near foot). Section letters in margins: A, B, C (left column); D, E, F (right column).

sic recipi debet,& ad reliquorum fratrum numerum ascribi,communem deinceps cum ceteris & locum ad habitãdum,& victus rationem habiturus. Ceterum, quod pene nos fugerat dicere, id haudquaquam alienum sit,si nũc etiam adiungatur,nos videlicet,quãdo sunt quędam artes,quas à paruulo exercere statim conueniat, simul ac iã ad eas perdiscendas de puerorum numero habiles aliqui vsi fuerint, neutiquam prohibere, quo minus continenter interdiu illi apud artis illius magistros sint. Nam noctu necessario illos ad æquales suos transmouemus, quibuscum necessario etiam vnà capere cibum debent.

A

INTERROGATIO XVI.

Nunquid pietatem in vita colere volenti, necessaria continentia sit?

RESPONSIO.

Nullo non loco sumit ἐγκράτεια contineñtiam pro abstinentia siue temperantia.

AC quòd necessaria quidẽ sit continentia,perspicuum est:Primum quidem,quòd ab Apostolo ea inter fructus spiritus cõnumerata est, tũ quòd ex hac etiã illud assequi nos affirmat,vt ministerium nostrum reprehensione careat,quando dicit:In laboribus,& vigilijs,in ieiunijs,in castitate,& item alibi,In labore & ærũna,in vigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs sæpe, similiterque alio in loco.Omnis autem,qui in agone cõtendit ab omnibus se abstinet. Castigatio præterea corporis,& in seruitutem illa redactio,nulla re tãtopere efficitur,quàm cõtinentia. Siquidem feruor ille,qui vigere in iuuenibus solet,itemque difficilis ille ad coërcendum,ad libidines impetus,continentia veluti quodam fræno cohibetur: Non enim, vt ait Salomon inutiles sunt stulto deliciæ. Quid autem carne,quę molliter accuretur,& iuuentutis æstu temere,huc illucque agitetur, fingi stultius potest?Idcirco Apostolus dicit, Et carnis curam in desiderio ne feceritis. Et quæ in delicijs est,viuens mortua est. Adde quòd exemplũ diuitis illius luxu ac delicijs diffluentis, necessariã esse nobis continentiam declarat, ne scilicet quod ille audiuit,nos quoq; audiamus:Recepisti,videlicet,bona tua in vita tua. Quàm verò metuenda intemperantia sit, etiã Apostolus docet, qui intertea,quæ illorum propria sunt,qui desciscunt à deo,illam enumeret, In nouissimis enim, inquit, diebus,instabunt tempora periculosa.Erũt enim homines seipsos amantes,& pluribus enumeratis vitiorum generibus postremo adiũxit, Criminatores,incontinentes. Atq; Esau etiam vitio,quasi maximum malorum omnium,data incontinentia est,qui vno ferculo primogenita sua vendidisset.Incontinentia etiam illa fuit, propter quam à dei præceptis homo primùm discessit.Contra verò sancti viri omnes,quotquot vnquam fuere,cõtinẽtiæ laude sunt cõmendati. Ad hęc omnis sanctorum ac beatorum vita,ipsiúsque adeò domini nostri Iesu Christi,quãdiu ille cum corpore apud nos fuit,exemplum, ad hãc vtiliter nos adhortatur. Ac Moses quidem per longinquam illã in ieiunio ac precatione assiduitatem, legem accepit, & verba dei audiuit,tanquam si quis loqueretur, inquit,amico suo.Helias verò tũ demum dignus habitus est visione dei,cùm ipse quoq; ad parem

2.Cor.11.f 1.Cor.9.d

ὑπωπιασμὸς δουλαγωγίας.

B

Rom.13.d 1.Tim.5.a

Luc.16.f ἀκρασία.

1.Tim.3.a

C

Genes.25.a Ab exemplo cõmendat abstinentiã. Exod.33.b

cõtinentiæ magnitudinem peruenisset. Quid autẽ Daniel? quo modo res admirabiles illas vidit? an nõ post vicesimum ieiunij diẽ? Quid tres adolescentuli illi,quã ratione alia ignis impetum extinxere,nisi continẽtia? Ioannis præterea totũ vitæ institutum, hinc sumpsit exordium. Hæc illa etiã fuit, à qua seipsum ostẽdere dominus cœpit. Continentiam autem appellamus, nõ si quis se à cibo penitus abstineat: quãdo hoc violenta quędã vitę dissolutio est: sed eam, quã tollendæ contumaciæ corporis caussa, pietatis ergo de industria sequimur rerũ voluptatem titillantiũ abstinentiã. Atque vt semel finiã, quarũ rerũ voluptates ab ijs,qui ex libidine vitam degunt,expeti solitæ sunt,ab his,nobis, qui ad veram pietatis culturam contendimus, est temperandum. Proinde nequaquam in vna tantũ escarum fugienda voluptate,continentiæ culturam consistere existimandum est,sed eam ad omnem etiam rem, quæcunque proposito nobis fini aduersaria sit,& impedimẽto,pertinere. Ex quo intelligitur, qui hãc perfectè virtutem tenuerit,eum nullo modo, cũ ventrem in potestatem redegerit suã, humanam sibi passurum gloriã dominari: aut cum obscœnam voluptatem deuicerit, opũ cupiditatem: aut aliã quãuis degenerem animi affectionem, veluti irã, ægritudinemve, aut quæcunque imperitis animis dominari cõsueuerunt,non superaturum. Ferme enim quod in omnibus præceptis animaduertimus, ea videlicet inter se cõnexa esse, neque fieri posse,vt vllo modo vni separatim ab altero satisfiat,hoc pręcipue in cõtinentia cernitur. Nam & demisse de se sentit verè humilis qui in gloria cõtinentiã adhibet,& Euãgelicæ inopiæ mensuram explet, qui in congerendis opibus continentiam seruat:& ab ira trãquillus est, qui animi elationẽ atque iracundiam in officio continet. Ea deniq; absolutæ continentiæ ratio est vt linguæ, vt oculis limites præscribat, vt auribus minime curiosam indulgeat auscultationem,& singulis his cancellos ipsorum officij quasi quosdam circũscribat atque circundet, extra quos qui egressus sit, is incontinens ac petulans est. Animaduertis quẽadmodum circum hoc vnum pręceptum, reliqua omnia, veluti in choro coniunctim inter se connexa cohæreant?

Continentiæ nomine quid intelligat, vide.

D

E

ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος.

INTERROGATIO XVII.

Quòd in risu etiam continentiam adhibere conueniat.

RESPONSIO.

F

ATque illud etiã, quod à plerisque negligitur, nõ mediocriter caueri ab ijs debet,qui colendæ pietati studet,ne in risum videlicet pręter modum effusi sint,quandoquidẽ non abesse à se intemperantiam significat is,qui profuso nimis,petulantique risu teneatur,seseque animi sui motus nequaquam sedatos, eiúsque mollitiem,ac veluti laxitatem nequaquam ratione seuera habere cõpressam declarat. Verumenim modicè rictum diducere, eoque modo animi sui diffusionem leniter significare,nõ est contra decorum, quatenus illud tantum indicetur,quod scriptũ est:Cor gaudens exhilarat faciem.Illud autem,in immanes cachin-

Prou.15.b

chinnos prorumpere,& corpore, cōtra animi voluntatem,subsultare,nequaquam est eius,qui animo cōposito sit, aut planè probo, & cōpote suiipsius.Porrò hoc ita esse, vir sapientissimus Salomō cōfirmat his verbis:
Eccle.21.8 Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autē sapiens vix tacitè ridebit. Huiusmodi genus risus etiam Ecclesiastes damnans, tanquam rem animi cōstantiæ & grauitati maxime contrariā,sic dicit: Risum reputaui errorem.
Eccle.2.a Et item:Sicut sonitus spinarum ardētium sub olla,sic risus stulti.
Eccle.7.a Atque hoc ipsum etiam ita esse, dominus ostendit,qui susceptis ceteris,quę necessario corpus sequuntur,affectionibus,ijsque omnibus,quæcunq; virtutis testificationem habent, veluti lassitudinem, & misericordiā aduersus calamitosos,risu,quātum euāgeliorum historia cognosci potest,vsus nunquam sit, cōtraque omnes quotquot ab eo tenerētur, miseros appellauerit. Neq; verò vocabuli nos ambiguitas fallat:quandoquidē familiare est scripturæ sæpenumero lætitiam & festiuitatem illā, quæ ex rebus bonis in animo exoritur,risum appellare,vt ait Sarra: Risum fecit mihi deus,Et illud itē:Beati qui nūc fletis,quoniā ridebitis. Et quod est in historia Iob: Os autē verax implebit risu.Siquidē omnibus his in locis vocabulū hoc pro hilaritate, quę ex prorumpente animi gaudio nascitur,vsurpatum est. Quamobrem qui omnibus animi sui affectionibus moderatur,neque voluptatis titillatione vlla permouetur, cōtraque fortiter cōstanterque aduersus quancunque prauam libidinem animatus est,hic perfectè continens est. Porrò qui est eiusmodi,is sine dubio liber est ab omni peccato. Atque etiam est cùm interdum ab rebus ijs cōuenit abstinere, quę alioqui genere ipso cōcessæ ac necessariæ ad vitę vsum sunt, quotiescunq; abstinētia illa fratrum nostrorū salutis caussa à nobis suscipitur,quemadmodum est apud Apostolum:Si esca scādalizat fratrem meum, non comedā carnes in æternum. Qui etiam cùm haberet potestatem viuendi ex euangelio,ea potestate vsus nō est ne quod offendiculum daret euangelio Christi. Est ergo continentia, peccatorū sublatio, vitiosarum affectionum amandatio,corporis ad naturales etiam vsque passiones,cupiditatesque mortificatio,principium vitę spiritualis,sempiternorum bonorum cōciliatio, voluptatis aculeum in seipsa abolens. Siquidem voluptas nihil est aliud, quàm esca illa maligni,per quam nos homines ad peccatum valde procliues sumus. Ab ea omnis anima non secus atq; ab hamo quodā ad exitium pertrahitur. Quòd si quis adhibita cōtinentia,ab ea se neq; effœminari passus sit, neq; inflecti, hic sine controuersia quod vis penitus peccatum effugerit. Si verò cùm à pluribus euaserit,tamē sub vnius adhuc dominatu sit, nequaquam is haberi in continentibus debet: quemadmodum neq, sanus,qui vno aliquo corporis vitio laborat,neque cui tantū vnus dominatur,liber. Ac reliquæ quidem virtutes, cùm in occulto exerceātur, minus sæpe illustres apud homines existunt. Continētia autē,in quo inest,eum vel primo ipso aspectu tātum notum facit. Vt enim opimus corporis habitus & coloris bonitas, pugilem à ceteris distinguit:sic Christianū à ceteris macilentia corporis pallorq; deflorescens,qui continentiæ veluti adiunctus est comes,indicio est,eum Christi mādatorum verè pugilem esse,qui in infirmitate corporis aduersarium suū in lucta prosternat, & quàm potens sit,in pietatis certaminibus declaret,conueniēter verbis illis. Cùm enim infirmor,tūc potens sum. Quantum enim vel in solo continentis alicuius aspectu lucri est,videre illū videlicet parcè, tenuiterq; res etiā ipsas necessarias attingentem,ægreque naturæ ministerium perinde ac tributum molestiæ & angoris plenum pendentem, temporisq;,quod in hoc ipso consumitur, morā animo iniquo ferentem, celerrimeq; à mensa ad obeunda munera sua resilientem? Si quidem opinor ad animum illius,qui ventris libidinibus seruiat,peruellendum,& ad frugem reuocandū meliorem,nullam cuiussuis generis orationem posse excogitari,quę tantundem valeat,quātum vel solum cōtinentis alicuius aspectum. Atq; hoc est ni fallor, illud ad gloriam dei manducare & bibere, vt in mensa etiam luceant bona opera nostra, vt glorificetur pater noster,qui in cælis est.

Margin notes (left): Dominus suscepit affectiones quæ virtutis habent testimoniū. — ὁμωνυμία — Risus in sacris. — Gene.21.a — Luc.6.b — ἐπαγωγή. — 1.Cor.8.d — 1.Cor.9.g — Cōtinentiæ verissima finitio. — Voluptas inescatio et illecebra diaboli. — Collatio animæ ad corpus.

Margin notes (right): 2.Cor.12. — Ad gloriā dei manducare. — 1.Cor.10. — Matth.5.

INTERROGATIO XVIII.

Quòd nihil non conuenit degustare eorum,quæ in mensa nobis apponantur.

RESPONSIO.

ATque illud etiam necessario statuendum est, ad hoc,vt maceretur corpus & in officio contineatur, ijs qui in pietatis curriculo decertant, continentiam apprime necessariam esse. Omnis enim qui in agone cōtendit, in omnibus abstinēs est. Verumenimuero,ne similes efficiamur inimicorum dei, qui cauteriatam habent cōscientiam suā,ac propterea abstinēt à cibis,quos deus creauit ad sumendū cum gratiarū actione fidelibus: singula(si quādo tempus inciderit)attingenda nobis sunt,quatenus ijs,qui nos cernūt,ostendamus omnia esse munda mundis, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipiatur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Vidēdum est tamen, vt ea in re ab instituto cōtinentiæ nostrę non discedamus,vt videlicet de ijs,quæ viliora sunt,& ad necessitatem solam parata, eatenus sumamus, quoad necessitati factum sit satis, atq; in his ipsis saturitatis etiā malū declinemus, & ab his quæ voluptaria sint, penitus nos abstineamus. Hoc enim modo & voluptariorū hominum libidinem excidemus, & eos qui cauteriatā habent cōscientiam suam, quātum in nobis erit, curabimus,à nobisq; suspicionē illā,quę in vtrāque partem posset existere, amouebim⁹. Vt quid enim libertas mea,inquit,ab alia cōscientia iudicatur? Sanè cōtinentia illa est,quę hominem mortuum esse simul cum Christo, ac mēbra sua,quæ sunt super terrā,mortificasse declarat. Hanc sciamus esse temperātiæ matrem, sanitatis conciliatricē:ab hac egregiè,quidquid,id est,quod Christianarum virtutum fœcunditati officiat,extirpari. Siquidem (vt dictum est à domino) solicitudines vitę huius,voluptatesque,ac reliquę ceterarū rerum cupiditates eæ sunt,quæ verbum dei suffocant,& infœcundum efficiunt. Ab hac dæmones profugiunt, cùm ipse nos dominus docuerit esse eorum genus quoddam,quod in re alia nulla exeat,nisi in oratione & ieiunio.

Margin notes (right): 1.Cor.9. — 1.Tim.4. — Ibidem. — 1.Cor.10. — Cōtinentia quam efficax.

IN-

INTERROGATIO XIX.

Qui modus seruari in continentia debeat.

RESPONSIO.

Atque in vitijs quidem animi vnus continen-
A tiæ modus est, summa earum rerum, quæ ad pestiferã voluptatem fuerunt, à nobis alienatio. In cibis autem quemadmodum alij alijs necessarij sunt, pro ætate videlicet cuiusq; ac studijs, ijq; appositè ad corporis cuiusq; habitudinem distincti: item quoque diuersa sunt, vsus illorum, modus, ratioq;. Quo fit vt nequaquam omnes vni & eidem regulæ subijci possint. Verumenim ea præscripta semel à nobis regula, quam ab ijs, qui valetudine integra pietati operam dant, seruari cõueniat, ab ea licere volumus ijs, quibus tradita est prouincia ceteros gubernãdi, habita nouorũ cuiusque temporum ratione, immutare quantũ velint. Quæ enim vnumquenque sigillatim attingunt, ea oratio complecti non potest, sed ea tantũmodo, quæ in vniuersum à cõmuni quadã doctrina dependent. Nã quemadmodum refici escis ægroti debeãt, aut vehementibus alioqui laboribus defatigati, quomodóve agi cum illis par sit, qui se ad graue aliquem laborem, veluti iter, aut aliud quoduis laboriosum munus accingant, antistites ipsi iudicabunt, & ad necessitatem vniuscuiusque rem totam attẽperabunt, illudq;, quod est in Actis, imitabuntur, vbi dicitur, Quòd diuidebãtur illa singulis, prout vnicuique opus erat.

Act. 4.c ὑπογραμμὸς ab exẽplo Apostolorum.

B Ex quo sanè intelligimus neutiquam omnibus, neq; idẽ cibi sumendi tempus, neq; modum eundem, regulámve eandem posse describi. Verumenim commune illud propositum sit, videlicet, vt nequid cuiquam desit eorum, quæ necessitas cuiusque desideret. Nam illud immodicè ventrem distendere, & immoderatis se epulis onerare, prҫterquã quod detestabilis, atque execratione digna res est, cùm dominus dixerit, Væ qui saturi estis nunc: corpus etiã ipsum ineptũ prorsus redditad labores, & procliue in somnos, & morbis magis expositum facit ac peruiũ. Neq; verò suauitate metiendus est finis aut spectandus cibi sumendi, sed necessario tantum vsu ad vitæ conseruationẽ expeti debet, reiecta voluptatis libidine, quãdo voluptatibus seruire, nihil est aliud, quàm ventrem deum suum efficere. Quoniã enim corpus nostrũ, quod assiduè singulis momẽtis exinanitur, ac defluit, ea re subinde opus habet, vt repleatur (quҫ etiã caussa est, cur cibi appetitiones naturales sint) sanè recta ratio vsus ciborũ, id re-

Luc. 6.d

πρὸς ἴσον φύσιν, ἐπιδέεται τῆς πληρώσεως. Philip. 3.d

C plendum admonet, quod exinanitũ sit, quo videlicet cõstare animal possit, siue aridũ, siue humidum illud alimentum sit, quod natura desideret. Proinde quod minore negocio à naturalis nos desiderij molestia liberet, illud adhibendũ nobis est. Hoc autem ita fieri conuenire, facto illo dominus declarauit, cùm delassatam illã ingentem multitudinem epulo illo accepit, ne deficerent in via, sicut scriptum est. Etenim cum miraculi vim magnifico excogitando epularũ apparatu in solitudine ei liceret exaugere, adeò simpliciter, adeoque frugaliter illos accepit, vt (quod quidem est apud Ioannem) ad panem, qui ipse etiam erat ordaceus, frustum tãtummodo piscis adiectum sit. Nam de potione prorsus nulla mẽtio, quippe tãquã videlicet aqua spõte sua ex humo scaturiens, omnib9 esset in prõptu, quҫ naturale vniuscuiusque desiderium affatim posset explere. Extra quã tamẽ si sit aliquis, cui propter imbecillitatem valetudinis noceat huiuscemodi potio: tũc enim ex consilio Pauli ad Timotheum ea reijci deberet. neque hҫc modo, sed illa etiam omnia, in quibus euidens esset nocumentum. Neque enim cohҫret hoc, vt cum tuendi corporis caussa escas assumamus, per easdẽ ipsas ei rursum bellum inferamus, impedimentoque simus, quominus prҫcepta dei exequi possit. Atq; hoc idem etiam exemplo nobis est, vt animum nostrum ea assuefaciamus fugere, quæ ipsi nocent, esto alioqui illa voluptatẽ habeant. Verumenim eæ omnino nobis præferendҫ epulæ sunt, vt quæque minore possunt negocio comparari, ne prҫtextu continentiæ, ex his eas quҫ nobiliores sint, ac maioris precij, exquiramus, nempe qui magno partis cõdimentis epulas nostras apparemus. Sed quod in quaq; regione, & haberi facile potest & vile est, & quo passim populus vtitur, eo est nobis vtendum, ijsque tantummodo importatis, quæ ad vitam summe sint necessaria, veluti oleo, & alijs generis eiusdem, & siquid est prҫterea, quod ad necessarium ægrotantium solatium pertineat. Atq; hoc ipsum ita procuretur citra curiositatis notam. Absit, item tumultuosa omnis & importuna distractio.

Λαβὼν καὶ ἐπὶ ἄρτον ἰχθυάριον. Ioan. 6.b

ἀνακόλουθον

D

ὑπόδειγμα

INTERROGATIO. XX.

Quæ ratio tenenda sit in accipiẽdis hospitibus. E

RESPONSIO.

Iam cũ inanis gloria, & humani fauoris captatio, & quҫlibet prorsus in quacunque rẽ ostentatio interdicta Christianis hominibus sint (quãdo qui ipsa etiam mandata idcirco exæquitur, vt spectetur ab hominibus, eaq; re apud illos in gloria sit, debitã alioqui studio illi mercedem amittit) tum verò ijs, qui seruandi caussa prҫcepti dominici ad omne sese humilitatis genus abiecerũt, mirabiliter quҫlibet fugienda inanis glorię significatio est. Sed quoniã videmus eos, qui in ciuili vitæ genere versantur, humilitatem paupertatis fugere, veluti rem ignominiosam, ob eamq; caussam quotiescũque, aliquis ipsis suscipiendus hospes sit, epularum & copiam & magnificentiam studiosius consectari: equidem metuo ne ad nos quoque furtim se istiusmodi pestis insinuet, néve planè ij esse cõuincamur, quos tãtopere commendatæ à Christo paupertatis pudeat. Vt igitur, si vasa argentea, velàve purpura prætexta, aut mollia stragula, & pellucida amicula foris arcessita compara-remus, ex decoro nostro non esset: sic indecorum prorsus fuerit, si noua, & à cõmuni victus nostri ratione lõgè abhorrentia escarum genera excogitare velimus. Illud enim circũcursare nos, vt ea peruestigemus, quæ nõ ad necessarium vitæ vsum requiruntur, sed ad explendam miseram libidinem, ambitionemque anxiè solita sunt inueniri, prҫter quàm quòd fœdum ac turpe est, & ab instituto nostro alienum, exemplo etiã apprimè F

noceat.

nocet: quãdo videlicet, qui luxu diffluunt ac delicijs, & vitam beatã ventris voluptatibus finiunt, nos quoque in earundem rerum, quibus inhiant ipsi, curis solicitudinibusque versari animaduertant. Si enim res damnãda ac fugienda indulgentior ille est deliciarum luxus, nullo eas pacto amplecti ac deligere debemus. Siquidem de ijs, quæ iudicata sunt praua, nullo vnquàm tempore videri nobis debet expediens & cõmodum. Qui luxuriosè viuunt, & optimis vnguentis delibuti incedunt, & vinũ percolatum bibunt, incusantur à
A scriptura. Et vidua in delicijs viuens, mortua dicitur. Et diues ille propter delicias, quas in hac vita fuerat sectatus, delicijs paradisi priuatus est. Quid ergo nobis cũ apparatibus sumptuosis? Accessit ad nos hospes aliquis? si frater est, & idẽ nobiscũ vitæ institutum habet, is domesticam suam mensam agnoscet: quippe cum, quæ domi reliquerit, ea inuenturus sit apud nos. at defatigat⁹ ex itinere? eatenus cum eo prolixius liberaliúsve agatur, quatenus ad recreandam eius lassitudinem sit satis. Accessit alius à communi vulgarique viuendi consuetudine? hic discat ex factis, quæ ratio illi persuadere non potuit, formulã & adumbrationem hinc mutuetur vitæ frugalioris. Insideant in eius animo monumenta, quæ ipsi memoriam excitent mensæ Christianorum, neq; pudendæ propter Christum paupertatis. Quòd si his minime ille permouebitur, ac potius ridiculo habebit, prorsus iterum nobis molestus non erit. Verùm enimuerò nos, quandocunq; diuites aliquos animaduertimus, ex ijs, qui summum bonũ in voluptatibus ponunt, vehementer admodum illorum
B vicem dolemus, deploramusque, quòd totũ vitæ tempus in futilibus, ac nullius pretij rebus cõsumãt, nempe qui voluptates suas deum sibi suum cõstituerint, nec ipsi sentiunt vt partem bonorũ suã in hac vita recipiãt & per hasce delicias, ad sibi paratum ignem & illius æstuantissimum ardorem hinc emigrent? Ac siquando nacti occasionẽ fuerimus, hæc longiore oratione apud illos persequi nõ dubitemus. Quòd si futurum est vt nos quoq; in ijsdem, in quibus ipsi, criminibus simus, & ea quæ voluptaria sunt, inquiramus & ad ostẽtationem ea apparemus equidem metuo, ne quæ destruximus, ea ædificare videamur, illis etiã ijsdẽ rebus, per quas ceteros iudicamus, nempe quorũ vita assimulatio sit, qui videlicet modò in hanc, modò in illam formam pro varia temporum ratione transeamus, nisi fortè vestitus etiam demutãdus nobis sit, quotiescunque casus tulerit, vt in superbos ac fastidio elatos aliquos inciderimus. Quòd si hoc facere minus instituto nostro cõueniat, illud certè multò ab honesto alienius, si ob istos delicatulos à mensæ nostræ solito ritu recesserimus. Constans atque vniusmodi est vita germane Christiani, eaque vnum modo sibi propositum habet, gloriam dei. Siue enim manducatis, siue bibitis, omnia ad gloriam dei facite. Verba Pauli sunt hęc, ex cuius ore Christus loquebatur. Contraque eorum, qui à vera pietate sunt alieni, inconstans ac varia nempe quę sese modo in hãc, modo in illam formam per simulationem transmutet, & ad illorum, quibuscum est, libidinẽ accõmodet. Quãobrem tu quoq; cum & largiore epularum copia, & exquisita nimis in illis ad voluptatem apparandis solertia in fratre accipiẽdo, mensæ tuæ solitum ritum immutas, sine controuersia ipsum veluti hominem voluptatibus deditum accusas, & apparatu illo ei contumeliã infligis, nimirum qui ventris illi libidinẽ obijcias. An nõ sæpenumero & genere ipso, & modo apparatus animaduerso, coniecturã cõsueuimus facere quis, aut cuiusmodi ille sit, qui expectetur? Nequaquã domin⁹ Marthę illud laudi tribuit, quod in apparitione rerum multarũ occuparetur: sed,
D Solicita es, inquit, & turbaris circa plurima. Porrò paucis est opus, vel vno potius, ac paucis quidẽ, quod pertinet ad apparatũ: vno verò, nempe fine ipso, vt videlicet necessitati fiat satis. Ipse autem dominus, prorsus nõ nescis, cuiusmodi mensam quinq; illis millib⁹ apposuerit, neq; nõ similiter votum Iacob ad deũ scis: Si dederis mihi panem, inquit, ad vescendum, & vestimentũ ad induendum: nõ autem dixit, Si dederis mihi affluentiam opum, aut magnificentiam. Quid verò sapientissimus vir Salomon? Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, inquit, sed tribue tãtum victui meo necessaria, ne fortè repletus, mẽdax efficiar, & dicam, Quis me videt? aut egestate compulsus, furer, & periurem nomen dei mei. Sic ille diuitias saturitatem, egestatẽ verò summã rerum ad vitam necessariarum inopiã definiuit: nimirũ ex eo, quod dicit necessaria, medium quid inter egestatem & abundantiam rerum ad vsum necessariarum declarans. Porrò alijs rebus est opus, pro dissimilitudine videlicet naturę corporis cuiusque, & propositæ rei gerendæ necessitate. Siquidem huic largiore & validiore opus est cibo propter defatigationẽ laboris, illi cõtra tenuiore, leuioreque, & ad corporis ipsius imbecillitatem accommodato. In communi autem hoc statuendum est, vt cibaria, quæ promiscuè omnibus apponantur, eiusmodi sint, quæ cum vili precio, tum paruo etiam negotio comparẽtur. Adhibenda tamen in mensa necessario vbique munditia est atque elegantia, ita tamen, vt nusquam extra fines nostros egrediamur: atque hoc vnum in acceptione hospitũ nostra spectemus modo, vt eorum cuiusq;, quos acceperimus, necessitati satisfiat. Qui enim vtuntur hoc mũdo, inquit, sint tanquã non abutentes. Porrò abusus nihil est aliud, quàm sumptus ille, qui vltra necessariũ vsum fit. Non sunt nobis pecuniæ? nec sint. Non sunt referta penora, quid tũ? Viuimus enim in diem, & in labore positus nobis est victus. Cur igitur escã à deo esurientibus datã, peruersè in istorum delicias ac voluptates insumimus? & peccamus vtrinque, qui & illis egestatis angustias intendimus, & his saturitatis incommoda exaugemus.

Luc.10. — Gen.28.d — Prou.30.b — 1.Cor.7.f — Psal.145.b — μονότροπος — 1.Cor.10.d — πολύτροπος

INTERROGATIO XXI.

Quę ratio in sessionibus, & accubationibus teneri debeat, quandocunque ad prandium, cœnámve ventum sit.

RESPONSIO.

QVoniam præceptum est domini (qui vbique nos ad humilitatem assuefacit) vt in prandijs etiam accumbentes nouissimum locum pręoccupemus:

pemus: haud dubiè ne hoc quidem præceptū ab eo negligi debet, qui in eo studeat, vt omnia agat ex mandato. Quamobrem si vulgaris ac communis vitę sint qui nobiscum accumbant, danda nobis sedulo opera est, vt hac etiam in parte exemplo nostro illi discant se intra modestiæ fines cōtinere, neque prima subsellia appetere. Sin qui in vnum simul cōueniunt, eorum omniū vnum est, atque idem vitæ propositum, vt videlicet quouis tempore suę humilitatis edāt specimen: hic enim verò ex præcepto domini æquè ad omnes pertinet, nouissimum locum occupare. Veruntamen
A pugnax nimis ea de re damnanda contentio est: nempe vt quæ modestiæ inimica ordinem tollat, & perturbationem ac tumultum inducat. Quin etiam si in eo peruicaces simus, neq; sit qui alteri cedat, peruicaciterque inter nos velimus contendere, simile quiddam eueniet plane, ac si, de principe loco pugnaremus. Proinde hic quoque considerādum est, vt cognito diligenter, quid nos facere addecens sit, vbi id facere studuerimus, loci posteà in accubatione assignationē arbitrio permittamus illius, apud quē simus: Sicuti dominus etiam videtur admonuisse, quando dixit pertinere ad patrēfamilias huiuscemodi locorum distributionem. Hoc enim modo & inter nos vicissim supportabimus in charitate, honestè omnia, & secundum ordinem facientes: & illud demonstrabimus, omissa vehementi, atque obstinata illa cōtentione, neutiquam nos ostentationis, aut captandæ caussa gloriæ popularis, humilitatem consectari. Quin cedendo potius, parendoque ad veram humilitatem perueniemus: quādo maius, su-
B perbiæ signum est, nimis præfractè contendere, quàm principem locum in subsellijs tenere, quādocunque id facere iussi obtemperemus.

Ephes.4.a
1.Cor.14.g

INTERROGATIO. XXII.

Qui vestitus cōueniens sit homini Christiano.

RESPONSIO.

PRorsus & humilitatem, & in victu cultuque tenuitatem, & omnibus in rebus frugalitatem ac parsimoniam necessarias esse superius demonstratum est, si multitudinem velimus occupationum præcidere, quibus dū necessitatibus corporis famulatur, varijs modis distrahi animus consueuit. Nimirum ad eosdem quoq; fines dirigendum nobis est, quidquid ad vestitum etiā pertinet. Si enim in eo studendum est nobis, vt omnium infimi simus, sine dubio, & quod in hoc genere indumentorum infimum est, id summopere nobis est amplectendū. Vt enim qui studiosi gloriæ sunt ex amictu etiam vestimentorum, gloriā
C sibi soliti sunt aucupari, nempe qui ex illorū magnificentia splendoreque spectabiles se, & in admiratione esse cupiāt: sic videlicet qui ob vitę humilitatē in infimū seipsum abiecerit, in his quoq;, quod omniū infimū est, cōsectari debet. Quemadmodum enim in publica cœna Corinthijs vitio datur, quod magnifico suo epularū apparatu, egētibus inopiam viderentur exprobrare ac pudore aspergere, eodem modo in forensi quoq; & conspicuo omnibus vestimentorum vsu, is qui à po-

ἀνωμαλίαις

περὶ τῆς ἐσθῆτος

pulari consuetudine elegantior recedit ornatus, ex quadam veluti comparatione, eos dedecorat, qui tenuiores sunt. Cùm autem Apostolus dicat: Non alta sapientes, sed humilibus cōsentientes: exquirat seipsum quisq;, vtrīne magis assimilem esse Christiano homini cōueniat, iisne, qui habitant in aulis regū, & mollibus vestiuntur, an nuncio & pręconi aduentus domini, quo in natis mulierum nullus surrexit maior, de Ioanne loquor filio Zacharię, cuius vestimentū ex setis camelorū erat. Quin & veteres sancti illi viri circūibant in melotis & pellibus caprinis. Porrò ad quem finem vsus is dirigi debeat, docuit nos Apostolus D vnico verbo, cùm dixit: Habentes victum, integumentaque his cōtenti simus: Quippe tanquā solo nobis integumēto sit op⁹, neq; iam amplius propter varietatem, eāque, quæ ex illa consequitur, exquisitā elegantiam, in damnatum luxuriæ vitiū (ne quid dicā grauius) incidamus. Siquidem hæc postea ab inutilibus minimeque necessarijs artibus in hominum vitā sunt importata. Atque etiā perspicuum est, quis nā primus integumentorū vsus fuerit, qui à domino ipso eo indigentibus est datus. Fecit enim illis, inquit deus tunicas pelliceas: quādoquidem ad ea in corpore cōtegenda, quæ aspectu ipso minus fuerant honestatis habitura, satis erat etiā huiuscemodi tunicarum vsus. Sed quoniā in vestimentis nō hoc quæritur tantummodo, sed illud etiā pręterea, vt videlicet per ea frigoris incōmoda depellantur, necessario ad vtranq; rem accommodatus esse vestimentorum vsus debet, vt per ea scilicet & corporis deformes partes obtegantur, & quæ ab cæli inclementia af- E feruntur, incommoda propulsentur. Iam quando in his quoq; quędā sunt, quæ ad plures, quædā quę ad pauciores vsus aptātur: consentaneū videtur ea à nobis pluris fieri oportere, quę ad plures possint vsus accommodari, quo videlicet nihil quidquā contra susceptum à nobis summę in victu paupertatis institutum fiat. Neque alia ad forensem ostentationem, alia ad domesticum vsum parta habeamus, atque ex his ipsis item ad diurnum quædā, quædam ad nocturnum tempus distributa, sed eiusmodi quoddā nobis vestimenti excogitandum est genus, quo ad omnia vti commodè possimus: vt videlicet eo amicti, & diurnæ pariter honestati, & nocturnæ etiam necessitati faciamus satis. Ex quo quidem illud continget, & communem omnium nostrum inter nos in vestitu ornatum esse, & veluti insignem quandam ac peculiarem ex ipso amictu etiam homini Christiano impressam notam. Quæ enim ad vnum & eundem finem spectant, illa vt plurimum inter se cōueniunt. Vtilis etiā prætereà in hoc peculiaris hęc amictus ratio est, quòd ea, qualis sit vnusquisque, antè indicat, & vitæ, quæ ex deo est, professionem antè veluti testificatur: quę res facit, vt ab ijs, qui nos viderint, actiones etiā isti professioni cōsentaneę requirātur. Neq; enim si quid indeco- F rū inhonestūmve geritur, id similiter & in obscuris hominibus & in ijs qui illustres magna quędā profitētur, animaduerti perinde solet aut propalā elucescit. Nam de vulgo aliquē, aut alioqui obscurum, si in publico is aut pulset aliquē, aut aliunde ipse pulsetur, & obscœnas voces emittat, aut frequens in ganeo versetur, & alia generis eiusdem

Accommodantes vel cōformātes συναπαγόμενοι.
Roma.12.c
Matt.11.a
Idem.16.b
Hebr.11.g
1.Tim.6.b

εἰς ἀπηγορευμένην περπερείαν
Genes.3.d
χιτῶνας δερματίνους

Idē & con color habitus cur Asceti.

γνώμη.

flagitiose agat, haud facilè quisquam attenderit, quippe cùm id existimet quisque, eius facta illa vniuerso vitæ ipsius instituto respondere. At, qui vitæ genus ab omni parte absolutum profiteatur, hunc, si vel latum vnguem ab officio suo recedere visus sit, omnes confestim obseruant, ipsique probri loco illud obijciunt, & id quod in euãgelio scriptum est, faciunt: Conuersi dirumpẽt vos.

Matt.7.b. A simili argumentũ. A Quò fit, vt imbecillioribus, veluti pædagogi disciplina sit quædam, qua inuiti etiam à rebus flagitiosis prohibentur, hæc quæ in vestitu foris apparet professio. Vt igitur peculiaris quidã in vestitu est ornatus militis, alius Senatoris, itemque aliorum alius, vnde vt plurimum de dignitate illorum cuiusque capitur coniectura: Sic decorum quoque esse, ac cõsentaneum videtur, hominem Christianum in vestitu etiam præcipuum aliquid à ceteris seruare oportere, per quod traditum ab

1.Tim.3.a Apostolo modestum ornatum illum conseruet.

Ibidem.2.a Qui quidem modò cẽsens statuit episcopum ornatum esse debere, modò mulierib[9], vt in habitu ornato incedant, præcipit, ita tamen scilicet, vt ornatus ille cũ vita Christiani hominis congruere intelligatur. Eadem mihi quoque in calceamẽtis ratio est, vt videlicet, quod quàm minimum præferat, curiositatis, minimoq; sumptu parari possit, & ad necessarium modo vitę vsum sit satis. Hic canon perpetuo tenore seruetur.

INTERROGATIO. XXIII.

De Zona.

B RESPONSIO.

IAm zonæ vsum necessarium esse, & qui ætate nobis superiores fuerunt, sancti viri declarant, Ioannes quidem, qui zona pellicea solitus esset præcingere lumbos suos, & ante ipsum etiã He-

4.Reg.1.b lias, quando de eius veluti peculiari quodam insigni scriptum est illud. Vir pilosus, & zona pellicea circa renes eius. Quin Petrus etiã zona osten-

Acto.12.b ditur vsus fuisse, quemadmodum ex verbis angeli ad ipsum apparet, sic dicentis, Præcingere, & calceate caligas tuas. Similiterque beatum Paulum, ex Agabi in ipsum vaticinio, zona constat

ὑπόδησαι σανδάλιά σου. Ibidẽ. 21.c Iob.38.a vsum fuisse. Virum enim, inquit, cuius zona hæc, sic alligabunt in Hierusalem. Et prȩter hos etiam videmus à domino præcipi Iob, se vt præcingat. Perinde enim quasi hoc animi strenui & ad rem gerendã expediti signum sit, sic eum alloquitur: Accinge, inquit, sicut vir, lumbos tuos. Saneque discipulis etiam domini familiarem fuisse zonæ vsum, ex eo etiã intelligitur, quòd interdictum ipsis fuerit, ne æs haberent in zonis: alioqui cùm necesse sit, vt qui per se ipse aliquod est opus tracta-

C tur[9], succinctus sit, & ad omnes corporis motiones expeditus, ei necessaria sit zona, qua tunica restringatur, & corpori pressius adhȩrescat. Quin etiam ea in sinus collecta, complicataque naturalem calorem impendio magis fouebit, tolletque quidquid naturales corporis motus posset impe-

Ioan. 13.a περὶ τῆς ἀκτημοσύνης. dire: quando etiam dominus, quo tempore parabat se, vt discipulis ministraret, sumpto linteo prȩcinxit se. De multitudine autẽ vestimentorũ, nihil sanè nũc attinet dicere, cùm hac de re ea in parte, quæ est de rerũ omnium possessione abijcienda, superius disputatum à nobis sit. Etenim si qui duas tunicas habet, is ei qui nullam habeat, alterã iubetur impartiri, hauddubie huic pluriũ retentio, ipsius caussa, interdicta est. Quod si ita est, quibus habere tunicas duas vetitum est, his quid attinet de illarum vsu legem sancire?

INTERROGATIO. XXIIII.

His abs te satis abundè nobis explicatis, iã consequens fuerit, vt rationem discamus, quam in vita communi tenere inter nos debeamus. D

RESPONSIO.

CVm Apostolus dicat, Omnia honestè, & secundum ordinem fiant: equidem illam ego existimo honestam, & ex ordine esse viuendi in cõmuni fidelium societate rationem, in qua membrorum inter se corporis similitudo cõseruatur: vt videlicet alius sit, qui oculi locum obtineat, cui scilicet regendæ totius societatis delata procuratio sit, quiq; & quæ iam facta sint, aut probet, aut improbet, & quæ facienda, antè prouideat, diligenterque consideret. Alius item, qui aurium, ac manus, in ijs audiendis, tractãdisque, quæ audiri, ac tractari conueniat: qua in re singuli ex ordine, singulorum inter se membrorum similitudinem attingant. Nosse igitur oportet, quia quemadmodum in corpore, munus suum sine periculo deserere vnumquodque membrum non potest, aut non alio vti ad eam rem, cuius caussa ab ipso cõditore deo fabricatum est (quandoquidem si aut manus, aut pes oculum habere ducem recusent, necessario & illa res sibi perniciosas cum vniuersi corporis interitu attrectabit, & hic aut impinget, aut in præceps etiã deferetur. Siue contra oculus ita se operuerit, vt nihil aspiciat, necessario ipse quoq; vnà cum reliquis membris, quibus ea vsu veniant, quæ diximus, interibit) sic nihilominus intelligendum est, non esse extra periculum, qui ceteris præsit, si negligenter se gerat, cùm futurum sit, vt omnium ipse in iudicio caussam sustineat: Similiterq; qui est sub alterius ditione, eum scire conuenit, se, si contumax fuerit, neutiquam id impune laturum: In maiore autem periculo versari, si alios etiã præterea scandalizet. Quamobrem debet vnusquisque eo in loco, in quo est, studium suum, abiecta prorsus omni cũctatione, alacriter præ se ferre. Siquidem hoc modo obtẽperans præcepto Apostoli, qui dicit, Studio non pigri, animi parati, promptiq;, laudem nancîscentur. Contraque si lentescens ignauia neglexerit officij sui munia, hoc est miseri appellationẽ incurret, audietque illud, væ. Maledictus enim, inquit, qui facit opus domini negligenter. F

1.Cor.14.b

λόγιμα per simile.

E

Perstat eleganter in metaphora

ἐπαγογή

Roma.12.b

Hier.48.b

INTERROGATIO. XXV.

Quam terribile antistiti iudicium imminet, si fratres delinquentes non arguat.

RESPONSIO.

QVamobrem cui communis totius regendæ societatis data prouincia est, is ita esse animo affectus debet, quasi qui intelligat reddendã sibi

sibi de vnoquoque rationem: illudque sibi persuadere, si de fratribus aliquis in aliquod peccatum inciderit, quem prius ipse de iudicio dei non pręmonuerit, vel si iam lapsus, in eo perstiterit, ac non rationem ipsam, qua sanari possit, docuerit, fore vt sanguis eius requiratur de manibus ipsius, sicut scriptum est, præsertim si non ex inscitia aliquid tacens præterierit eorum, quæ deo non placent, sed ex assentatione, quòd se demittēs ad cuiusque vitia accommodet, exactam sibi creditæ Reipublicę disciplinā dissoluerit. Qui enim beatos vos dicunt, inquit, ipsi vos decipiunt, & viam pedum vestrorum disturbant. Qui autem turbat vos, ipse iudicium portabit, quicunque ille est. Quod ne vsu nobis eueniat, in ijs, quæ agēda nobis cum fratribus sunt, exemplum Apostoli imitari debemus. Neque enim aliquando, inquit, fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ (deus testis est) nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab illis. Quamobrem qui à vitijs planè istiusmodi est alienus, hic sit fortasse, qui iter rectum cùm sibi, tum ceteris qui ipsum sequantur, & fructuosum, & salutare possit commonstrare. Etenim qui neque studiosè humanos honores consectatur, neque pro deuitanda apud delinquentes offensione laborat, ea re, vt iucundus apud illos gratiosusque sit: prorsus hic syncere, vereque, charitate ac præsentia animi adhibitis, dei verbum tractabit, neque ob rem vllam animum inducet, vt veritatem adulteret: eaque merito in eum conueniēt, quę dicta sunt deinceps, Sed facti sumus indulgentes in medio vestri, tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non solùm euangelium dei, sed etiam animas nostras. Qui verò in auditores non hoc pacto afficitur, is dux cæcus est, & seipsum agit in præceps, & sequentes se etiā inducit. Quantum autem malum sit illud pro recto itinere, erroris cupiā fratrum ducem esse, hoc ex ijs, quæ dicta sunt signa, intelligi potest. Ex hoc porrò significatio fit etiam, neutiquā esse illum charitatis præceptum consecutum, quandoquidem nullus est pater, qui in eo conniueat, si filium in foueam lapsurum prouideat, aut delapsum iam, in ea iacere patiatur. Quantò autem illud sit grauius, animā, quæ in profundum malorum deciderit, pati in interitu illo diutius iacere, quid hoc verò attinet dicere. Necessario igitur ei pro totius fratrum societatis animabus vigilandū est, & quę ad salutem cuiusque conducant, omnia solicitè accurāda, vt qui de ipsis rationem sit redditurus: & eatenus solicitè accuranda, vt se pro testando suscepto illorum salutis caussa studio, morti exponere nō dubitet: Neq; id ex eo, quòd omnibus à domino promiscuè dictū est de charitate, vt videlicet animā suam ponat quis pro amicis suis: sed ex eo etiam, quod singulariter dictum est ab eo, cuius verba sunt hæc: Desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non solùm euangelium dei, sed etiam animas nostras.

Ezech. 3. e
A
Esa. 3. b
Gal. 5. b
ταράσσων
1. Thes. 2. a
ἐν ἠπίων
ἐπλανῶ
1. Thes. 2. b
ἤπιοι
B
C
Ioan. 15. b

INTERROGATIO. XXVI.

Quàm omnia etiam cordis arcana à fratribus cum antistite communicari debent.

RESPONSIO.

DEbet autem vicissim vnusquisque eorum, qui inferiores sunt, siquidem memorabilem vllā facere progressionem studet, & ad perfectionem vitę illius, quę pręceptis domini nostri Iesu Christi est consentanea, peruenire, cùm nullum animi sui motum apud seipsum celatum retinere, tum in sermone nihil non diligenti antè cura consideratum proferre, sed mentis suæ arcana aperire fratribus ijs, quibus datum illud negotium sit, vt adhibitis facilitate ac misericordia, ægrotantes curent. Hoc enim modo fiet, vt & quod laude dignum sit, in nobis confirmetur, & quod minus probandum congruo remedio sanetur: atque ex huiusmodi mutua exercendi inter nos consuetudine, per modicas accessiones ad perfectionem perueniamus.

ἐν ἴσῳ
ἀβασάνιστος προϊέσθαι
D

INTERROGATIO. XXVII.

Quòd ipse quoq; admoneri antistes debet, per eos qui inter fratres eminent, si quando incidat vt aliqua in re etiam ipse labatur.

RESPONSIO.

VErùm enimuerò quemadmodum necessario ijs, quibus pręest, omnibus in rebus recti itineris dux esse antistes debet, item quoq; vicissim reliquorum officiū est, siqua vnquam minus laudabilis de antistite orta suspicio sit, ipsum admonere. Verumenim ne qua constāti disciplinæ ordini iniuria fiat, huiusmodi admonitio ad eos est delegāda, qui cùm ætate, tum prudentia in societate, reliquis præstent. Ita enim fiet, vt siue quid fuerit, quod emendationem desideret, & fratrem ipsum nostrum iuuemus, simulque vna atque eadem opera nos ipsos etiam, qui videlicet ipsum, qui vitæ nostræ veluti norma sit quædam, suaque ipse rectitudine prauitatem nostram arguere debeat, distortum, ad rectum reuocemus. Quòd si temere quidam secus de ipso suspicati non nihil turbelæ adierint ij cognita veritate eorum, propter quæ in falsam suspicionem illam venerant, certi de eo, amplius iam dubitare desistant.

E

INTERROGATIO. XXVIII.

Quo esse omnes animo affecti debent aduersus contumacem, siue inobedientem?

RESPONSIO.

CEterum qui ita animo affectus sit, vt ad exequenda domini mandata cunctabundus accedat & lentescens eius primo simul misericordiam capere reliqui omnes debent, veluti membri grauiter affecti, ipseque priuatis admonitionibus antistes operā dare, vt morbum ab eo illū depellat: permanentem autem in obstinatione, neque ipsum seipsum emendātem, acrius coram cunctis fratribus redarguere, eique medicinam summa cū lenitate, & verborū exhortatione adhibere. Porrò is, si postquā admonitus sæpius fuerit, nihilo minus tamen inuerecundè in vitio perseuerare, neque subeundis alacriter laboribus, segni-

F
ἐμβριθέστερον ἐλέγχειν.
A simili ducta metaphora.

segnitiem suam emendare contendere, animaduersus sit, hûc perinde, vt ipsum suimetipsius corruptorem (vt est in prouerbio) non sine multis quidem lachrymis, lamentationibusque, vt membrum tamen penitus vitiatum, inutileque, medicorum more à reliquo corpore præcidere conuenit. Etenim illi quodcunq; tãdem in aliquo membrum insanabili morbo correptum inuenerint, ne vitium latius proserpat, néve ex cõtage se diffundente contiguas partes corrũpat, illud secando, vrédóve tollere funditus soliti sunt. Hanc autem eorum consuetudinem necessariò nos quoq; in ijs debemus imitari, qui præceptis domini aduersantur, impedimentoque sunt, ita enim iussit ipse cùm dixit: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te, quando clementia illa, qua quis aduersum istiusmodi homines vtitur, stultæ illi Heli indulgentiæ facilitati assimilis est, qua præter dei voluntaté erga filios suos ille vsus fuisse animaduertitur. Proinde veritatis proditio, & cõmunis noxa & ad nullum prorsus bonorum malorumque habendum delectum assuefactio, est hæc in speciem aduersus istos de industria peccantes homines lenitas atque clementia, cùm nec iam illud fiat, quod scriptum est, Cur nõ magis luctũ habuistis, vt tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit? & necessario tamen illud contingat, quod ascriptum est, Quòd scilicet modicum fermentum totam massam corrumpit. Peccãtes autem, inquit Apostolus, coram omnibus argue: caussamq; cur ita iubeat, cõtestim adiungit, vt & ceteri timorem habeant. In summa autem, qui adhibitam sibi à fratre medicinam recusat, hic sine cõtrouersia etiam à semetipso dissentit. Etenim si parere alteri non vult, ac voluntatem ipse vindicat suam, quid est tãdem cur cũ ipso amplius moretur? Quamobrem vitæ suæ moderatorem illũ appellat? Verũenim, vbi quis semel se in reliquum fratrum corpus coaptãdum tradiderit, is si membrum postea ad ministrãdum aptum iudicatum fuerit, esto quod ipsi impositũ sit, vires ipsius videatur superare, de iudicij periculo prorsus illũ esse solicitũ finito, qui ea imperet, quibus vires suæ pares esse non possint: ipse autem parendo, obediendoque, alacritatem pro virili declaret studij sui vsque ad mortem memoria assiduè dominum tenens, qui factus fuit obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Illud autem antistitis imperiũ detrectare, & verbis aduersum iussa ipsius litigare, magno indicio est, eum qui id faciat, multis vitijs laborare, fidei debilitate, spei ambiguitate, arrogantia morum, atq; superbia. Neque enim alterius dicto audiens vnquam esse quisquã recusat, nisi prius ipsum sibi cõsilij auctorem apud seipsum despexerit: neque qui sibi certa fide persuasit, vera esse promissa dei, deque ipsorũ spe nihil dubitat, etiam si laboriosa sint, quæ sibi imperentur, grauatè ad illa vnquam accedet, vt qui certo nouerit, non esse condignas passiones huius temporis ad futurã gloriam, quę reuelabitur in nobis: Neque nõ cui illud persuasum est, verũ esse, Quod qui se humiliat, exaltabitur, studio suo imperantis sibi aliquid, expectatione superabit: quippe qui nihil addubitet, hoc quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operari.

Matth. 5. d — πρὸς ἀδιαφορίαν κακῶν — 2. Cor. 5. a — 1. Tim. 5. e — Phil. 2. b — Memorabilis γνώμη — Roma. 8. d — Luca. 14. c — 2. Cor. 4. d

INTERROGATIO. XXIX.

De ijs qui cum elatione, murmurationéve opus faciunt.

RESPONSIO.

CEterum siquis murmurasse, aut plus æquo extulisse se animaduersus fuerit, huius opus nequaquam cum illorum commisceri operibus debet, qui humiles sint, spirituque cõtriti, neque id vllo modo in pietatis veræ cultorum vsus erogari. Siquidem quod altum est hominibus, id abominabile est apud deum: eoque magis, quòd hac de re est præceptum Apostoli, qui quidem sic dicit: Neque murmuraueritis, sicut quidã murmurauerũt, & perierunt ab exterminatore. Itemque alio in loco: Non ex tristitia, aut ex necessitate. Ingratum est igitur istiusmodi hominum opus, veluti sacrificium immundum, eoque neutiquam fas sit mistum aliorũ inseri pijs operibus. Si enim qui alienum ignem altari admouerunt, ea re grauem adeò in se dei iram experti sunt: qui non obsecro periculosum sit, opus quod ab animi affectione deo inuisa proficiscatur, ad exequẽda mãdata ipsius admittere? Quæ enim, inquit, participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ pars fideli cum infideli? Idcirco scriptũ est in lege, Qui immolat mihi vitulum, quasi qui interficiat canem: Et qui offert Semidalim, quasi qui sanguiné suillum offerat. Ex quo intelligitur, necessariò pigri & cõtumacis hominis opera à fratrum conuentu amandari oportere. Summeque hac in parte aduigilare antistites conuenit, vt neq; ipsi decretum violent illius qui dixit, Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabat in medio domus meæ, qui facit superbiam. Neque id agant, vt eum, qui mandato peccatum admiscet, & opus quod facit, siue laboris segnitie, siue elatione propter maiorem industriam, contaminat, in ea quasi prauitate confirment, qui ex eo, quod illud admittũt, persentire illum non sinãt, quantis in malis versetur. Oportet itaq; & antistitem ipsum illud sibi persuasum habere, se nisi, vt debet, fratris saluti in munere fungendo suo consuluerit, grauissima atque ineuitabiles pœnas daturum. Siquidem sanguis illius requiretur de manibus eius, sicut scriptum est. Et vicissim, qui est sub illius imperio, ita se animo cõparasse, vt nulla res sit quamlibet difficilis quæ sibi imperetur, ad quam suscipiendam grauatè accedat, aut cunctetur, vt cui sit persuasum, mercedem sibi præsto esse copiosam in cælis. Proinde quicunque subest alterius imperio, is gloriæ spe oblectare se debet, vt in omni gaudio & patientia opus domini fiat.

Luc. 16. — 1. Cor. 10. — 2. Cor. 9. — Leui. 10. a — Esa. 66. b — Psal. 100. b — Ezech. 3. d

INTERROGATIO. XXX.

Cuiusmodi cum animi affectione curã reliquorum fratrum gerere antistites debent.

RESPONSIO.

ET antistes ipse neutiquam dignitate illa extolli debet, ne ipse quoque à beatitudine illa excidar,

Matth. 5. — 1. Tim. 3. b

excidat, quę promissa est humilibus, vel etiam inflatus incidat in iudicium diaboli. Siquidem illud habere sibi persuasum debet, vt quo præsit pluribus, hoc necesse sit, pluribus vt ministret. Vt igitur qui saucijs mu ltis ministrat, & saniem de singulis eorum vulneribus abstergit, & pro natura vniuscuiusq; mali remedia ei adhibet accommodata, munere illo neutiquam ad animorum elationem vti consueuit, sed ad demissionem potius, & solicitudinem, ac maiorem quandam curam: itidem, ac multò etiam magis, is, cui totius fratrum societatis sanandæ prouincia est delegata, perinde vt qui omnium minister sit, & rationem de vnoquoque illorum redditurus, sic secum agitare animo, & contendere anxiè debet. Hoc enim modo, & illud assequetur, quod propositum est à domino sic dicente: Siquis vult esse inter vos primus, erit omnium nouissimus, & omnium minister.

INTERROGATIO. XXXI.

Quòd nequaquam recusare inferiores debent, quo minus interdum sibi ab antistite ministretur.

RESPONSIO.

ATque officia etiam ad corpus pertinentia, quæ ab ijs adhibeantur, qui principes in ordine existimantur, admittere ceteri debent, qui inferiores sunt. Nam & superiorem humilitatis ratio admonet, vt ministret: & inferiorem, si ministrari sibi patiatur, nequaquam facere contra officium, declarat. Hoc enim ita fieri conuenire domini exemplo, ac discipulorum eius docemur: ac domini quidem, qui discipulorum suorum pedes lauare ipse dedignatus non sit: discipulorum vero, qui nequaquam contra hoc ausi sint repugnare. Quin qui initio propter eximiam quandã, ac pietatis plenam erga dominum suum reuerentiam hoc recusauerat Petrus, confestim vbi certior factus est de periculo, quod ijs immineret, qui obedientiam abiecissent, mutata sententia, obedientiam auidissime est amplexus. Quamobrem non est cur metuere debeat is, qui subiectus est, ne ab humilitate discedat, si quando contingat, vt ipsi ministret, qui maior sit ipso, quando docendi caussa sæpe, & exempli in animis cernentium altius infigendi, potius, quàm quod necessitas id vlla desideret, huiuscemodi officia ab eo solita sunt adhiberi. Obediẽdo igitur, imitãdoq; humilitatem suam probet vnusquisque: non autem altercando, per humilitatis simulationem superbiæ, arrogantiæue munere fungatur. Contradictio enim indicio est, velle qui repugnat, eum sui iuris esse, neque alteri parere. Itaque superbię potius ac contumaciæ signum est, quàm humilitatis, & perfectæ omnibus in rebus obedientiæ. Quapropter necessariò parendum est illi qui dixit: Supportantes inuicem in charitate.

INTERROGATIO. XXXII.

Quomodò nos animatos esse conueniat aduersus propinquos nostros, & cognatos.

RESPONSIO.

ATque illud etiam cauendum est, ne qui intra reliquorum semel recepti fratrum ordinem fuerint, ijs ab antistite permittatur, vt mente distracti huc illucque cogitatione temere rapiantur, simulationeve propinquorum visendorum suorum à reliquis fratribus discedant, ac vitam in obscuro sine vllis testibus agant, aut certè vt curam suscipiant cognatorum secundum carnẽ, prætextu quouis illis patrocinandi. Siquidem verba hæc, meum & tuum, in vniuersum à fratribus vsurpari ratio vetat. Erat enim, inquit, multitudinis credentium cor vnum, & anima vna nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat. Sanè si cui naturales aut fratres sunt, aut parentes, & eorum vita ex deo est, ijs à cunctis pariter, tanquam communibus parentibus consuli debet. Quicunque enim, inquit dominus, fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, hic frater meus, & soror, & mater est. Porrò huiusmodi curã peculiariter arbitramur ad antistitem pertinere. Si verò in communi ij, vulgari viuendi consuetudine sunt implicati, sine dubio nulla nobis est cum illis societas, quorũ studium omne huc ab initio spectauit, vt honestati maxime seruiremus, & sine vlla distractione deo assiduè cohæreremus. Præter id enim quòd visitatione nostra, vtilitatis ipsis nihil afferimus, incommodum etiam illud accedit, quòd vitam nostrã sexcentis curis ac perturbationibus exponimus, eaq; re ipsi ad peccãdum nobis multiuariam occasionem accersimus. Quin etiam ne si ipsi quidem, qui mãdata dei contemnunt, & pietatis officium pro nihilo ducunt, aliquando ad visendos apud nos propinquos olim accesserint suos, ij recipi intro videntur oportere, veluti qui dominũ non diligat, qui dixit: Qui non diligit me, sermones meos nõ seruat. Quæ autem participatio iustitiæ cũ iniquitate? aut quæ pars fideli cum infideli? Et quod in eo summe est elaborãdum, vt ijs, qui se adhuc in verę pietatis spatijs exercent, omnes ab omni parte ad peccãdum caussæ circuncidantur: in quibus illa est maxima, recordatio vitæ superioris, nequando id illis vsu veniat, quod dictum est, Quòd cordibus suis cõuersi sunt Aegyptum, quæ res per frequentem cum naturalibus propinquis cõsuetudinem ac familiarem cõgressum solet accidere. In vniuersum autem nemini est permittendum, neq; propinquo, neque alieno, sermonẽ cũ fratribus de re vlla instituere, nisi de illis id planissimè nobis sit persuasum prius, quibus de reb⁹ collocuturi illi inter se sint, eas ad ædificationem & tranquillam animarũ sedationem cõducere. Quòd si omnino ad eos, qui se aliquando intro semel ingesserint, necessariò adhibendus sit sermo, huiusmodi ad eos delegari munus debet, quibus creditum est donũ loquendi, tanquam ijs qui scienter ea possint & loqui & audire, quę ad fidei ædificationem pertineant, cũ manifestè Apostolus doceat neutiquam adesse omnibus rectè loquendi facultatẽ: sed raros esse, quibus datum sit huiuscemodi donum. Sic enim ait: Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ, & alio in loco: Vt potens sit exhortari in sana doctrina, & eos, qui contradicunt, arguere.

INTERROGATIO. XXXIII.

Quæ ratio tenenda sit in congresſionibus cum sororibus faciendis?

RESPONSIO.

OMnino qui semel iam matrimonium abnegauit, hũc sine dubio solicitudines illas quoque multò magis par est, abnegaturũ fuisse quibus eum angi solere Apostolus ait, qui in matrimonio est, qua ratione videlicet placeat vxori, A omnemque prorsus ab sese curam illam ablegaturum, quæcunque ineundę caussa ab vxore gratiæ suscipi solet, nimirum quod sententiã formidet illius, qui dixit, Disſipauit deus ossa eorũ, qui *Psal. 52. b* hominibus placent. Ita, ne cum mare quidem, alliciendę sibi caussa volũtatis illius, congredi animum inducet, sed propter studium illud, quod ex mandato dei vnusquisque proximo debet, si necesſitas postulabit, cum eo in colloquium veniet. Neque verò omnibus tamen nullo delectu quicunque velint, libera hęc fieri colloquij potestas debet, neque ad eam rem quoduis tempus, aut locus quiuis aptus existimari: sed si quidẽ, vt Apo- *1. Cor. 10. g* stolus præcipit, sine offensione futuri sumus cũ apud Iudæos, tum apud Græcos, tũ apud Eccle- *Ibidẽ. 14. g* siam dei, omniaque decenter, ac secundum ordinem facturi, & ad proximi animę vtilitatem omnia relaturi, necessario personę, temporis, vtilitatisq;, ac loci seruato decoro, haberi delectus debet, quibus simul omnibus & omnis, quæ secus B oriri posset praua de nobis suspicionis vmbra depellatur, & documẽtum certisſimũ morum, san- *σεμνότητος κ̀ σωφροσύνης ἀπόδειξις.* ctitatis, pudicitiæque in ijs vbique appareat, qui idonei fuerint iudicati, qui mutuo se cõuenirent, & de rebus placentibus deo, tam ad necessarium corporum vsum, quàm ad animarum etiam culturam pertinentium inter se cõmunicarent. Porrò hi ab vtraque parte neque pauciores esse debent, quàm duo. Siquidem & qui vnus est, facilè is caussam ad suspicionem dat (ne quid dicã grauius) & ad ea quæ dicuntur, confirmanda, minus habet auctoritatis, manifestè asserẽtibus sacris li- *Matt. 18. e* teris, In ore duorum, vel trium stare omne verbũ, neq; plures item quàm tres, ne susceptæ exequendi caussa mãdati domini industriæ sedulitas retardetur. Ceterum si necesſitas postulauerit, vt de ijs, qui in societate sint, aliqui alij aut dicant aliquid, aut audiant, quod ad illorum quempiã nominatim pertineat, hi nullo modo ipsi inter se in colloquium veniũto: sed qui ætate prouectiores fuerint delecti, ij apud eas, quæ similiter delectæ ætate grandiores sint, quæ ab illis tractanda acceperint, tractanto, & his internũcijs quidquid necessariò trãsigendum sit, transigitor. Huiusmodi autem disciplinę seueritas, non in fœminis modò C ad mares, aut vicisſim maribus ad fœminas, sed inter eos etiam, qui eiusdem sint sexus, cõseruator. Porrò hi præter reliquam in rebus omnibus religiosam circunspectionem, vitæque sanctitatem, in percontando etiam ac respondendo prudentiam adhibento, & in ijs quæ vltro citroque perferri oporteat, fideles, intelligentesque sunto, vt videlicet, qui se ipsorum fidei committunt, & voti compotes efficiatur, & quibus de rebus inter se communicauerint, de ijs, quin syncerè perlatæ tractatæque sint, omnino nihil addubitent. Atque etiam in muneribus ijs, quæ corporis necessarios vsus attingunt, deligi certi debent, qui ijs præficiantur: & hi similiter cum delectu, qui scilicet & ætate ceteris præstent, & cum in gestibus, tum etiã in moribus grauitatem conseruent, ne cõscientiam alicuius ad suspicionem prauam *1. Cor. 10.* percutiant. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia?

D

INTERROGATIO. XXXIIII.

Cuiusmodi esse debent ij, qui res in conuentu vsibus fratrum necessarias dispensant?

RESPONSIO.

ATque etiam ijs, qui intus res ad fratrum vsum necessarias distribuũt, prorsus in singulis ordinibus aliqui erunt, qui illos posſint imitari, de *Acto. 4. g* quibus est in Actis, Solitos eos fuisse singulis di- *πρόνοιαν εὐσπλαγχνου κ̀ μακροθύμου.* stribuere, prout, vnicuiq; opus erat: Diligenterque illud circunspiciant, vt faciles se ad omnes, & clementes præbeant, neque suspicionem alicui aliquam commoueant maioris alicuius erga aliquos beneuolẽtiæ, inclinationisue animi pro- *1. Tim. 5. d* pensioris, quemadmodum Apostolus præcipit, sic dicens: Nihil faciens in alteram partem declinando, aut contrà simultatis, contentionisque *1. Cor. 11. b* (quod vitium tanquam ab hominibus Christianis alienum, idem Apostolus reijcit, cùm dicit: Siquis videtur inter vos contentiosus esse, nos ta- E *Fauor quo quis in alterutrã euinat partẽ, propendet et inclinat, vitandus Ausitisi.* lem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ dei, vt ob eam caussam, & ijs, quibus infensiores sint, necessarias res subtrahant, & illis, in quos animi inclinatione propendeant, amplius quàm quãtum sit opus, largiãtur: quorum alterum fraterni est odij, alterum amoris vitiosi, quod est vitium maximè infame. Quibus ex rebus illud nobis vsu venit, vt mutua & cõcors cõspiratio, quæ ex charitate nasci consueuit, ea distrahatur, & in eius locum suspiciones prauæ, æmulationesque, atque obtrectationes clam arrepunt, & ad labores in operibus administrandis subeundos lentescentis animi cunctatio. Quamobrem cum ob ea quæ dicta sunt, tum ob alia etiã eiuscemodi multa, quæ illa comitantur, ab hac praua animi propensione, ac fauore studioque contentionis, necesse sit, se vt liberrimos atque expurgatos reddant, qui res intus ad fratrum vsus necessarias distribuunt. Saneque cũ ij, tum reliqui omnes, qui aliud quoduis vtile, ac necessarium fratribus munus administrant, eiusmodi & animum adhibere, & studium debent, proinde quasi non hominibus, sed domino ipsi ministrent, qui pro incredibili sua bonitate delata ijs qui se ipsi consecrarunt, honorem ac studium, perinde habet, quasi F hæc ea ipse accepisset, & pro his cælestis se regni hæreditatem daturum promittit. Venite enim, in- *Matt. 25. d* quit, benedicti patris mei, hæredes estote parati vobis regni à constitutione mundi, quia quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, minus fecistis. Similiterque ex contrario, imminens hi fecistis ijs qui negligentes fuerint, periculum intelligere, ac memoria verba illa tenere: Maledictus omnis,

Hier.48.b

nis, qui facit opus domini negligenter, neq; enim à regno excluduntur modo, sed horroris etiam, ac terroris plenissimam domini aduersus istiusmodi homines latã sententiam illam expectant: Discedite à me maledicti in ignem æternum paratum Diabolo & angelis eius. Quòd si qui curã & administrationem adhibent, ij studij sui fructum adeò magnum adipiscuntur, & contra, negligentiæ horribile adeò iudiciũ expectãt, quanta tandem animi contentione eniti debent ij, qui huiuscemodi munus suscipiunt, vt dignos se prębeant, qui fratres domini appellentur? Id quod voce eiusdem domini doctrice astruitur dicentis: Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui est in cælis, hic frater meus, & soror, & mater est, quãdo quicunq; nõ totius vitæ suæ actiones ita instituit, vt eas ad domini voluntatem referat, vt videlicet, & cum integra sit valetudine, tenẽdæ caussa charitatis, studiose se in laboribus, & faciendis operibus exerceat, & cum aduersa laboret, summam tolerãtiam, & cum gaudio patientiã adhibeat, hic primo in eo periculo, eoque maximo versatur, quod alienatus est à domino, & dum voluntati eius non obtemperat, seipsum auulserit à fratrum suorum cõsortio. Deinde in illo etiam, quod ea indignè audet communicare, quę parata idoneis sunt. Quocirca necessariò in hoc quoque illorũ meminisse nos conuenit, quæ dicta sunt ab Apostolo, his verbis: Adiuuantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam dei recipiatis, & operam vt detis, ne, qui vocati in locum fratrum domini sumus, eiuscemodi dei donũ in cõtumelia habeamus: néve magnam adeò dignitatem dum omnimodam eius voluntatem cunctamur explere, prodamus. Sed potius eidẽ Apostolo pareamus, dicẽti: Obsecro vos ego vinctus in domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati estis.

Arg. à contrarijs. A 2.Cor.6.a B Ephes.4.a

INTERROGATIO. XXXV.

Nunquid in vno & eodem pago plures construi fratrum conuentus conueniat?

RESPONSIO.

ὑπόδειγμα μελῶν

SAnè huiuscemodi quæstionem, membrorum similitudo, quam ad res plerasque commodè vsurpamus, dilucidè nobis explanat. Quoniam igitur superius declaratum est corpori, quod ad omnia membrorum officia ex decoro, ac ratione habile futurum sit & articulatim compactum, opus esse oculis, & lingua, & ceteris, quæcunque necessaria, ac præcipua in corpore sunt, membris: arduamque rem esse, inuentuque difficilimam, animum nãcisci, qui pluribus præditus esse oculis possit (etenim absoluta seueræ disciplinæ ratio moderatorem conuentus & prouidum, & nec parum eloquentem requirit, & præterea vigilantẽ ac mitem, & eiusmodi, qui perfecto corde dei iustificationes exquirat) qui quęso fieri potest, vt plures tales in vno atque eodem pago reperiantur? Quod si omnino fors ferat aliquando, vt duo, trésve reperti sint tales (quod quidem neque factu facile est, neq; factum vnquam cognouimus) sanè longè esse videtur præstabilius si hi gubernandi inter se prouinciã ac solicitudinem communiter partiantur, vicissimque alter alterius laborem subleuet: videlicet vt peregrè profecto altero, aut occupatione aliqua distento, aut alio quolibet casu impedito, quemadmodum vsu venire solitum est plerunque, vt antistes absit à reliquis fratribus, pręsto sit alter, qui eius desiderium sentiri non sinat. Hoc si non est, ad conuentum alium se conferat, cui opus sit moderatore. Atque etiã magnopere ad id, quod nobis proposuimus, prodesse exemplum potest earum rerum, quas vulgo quotidie cernimus fieri. Vt igitur artium earum, quæ in communi vita versantur, periti, ijs soliti sunt obtrectare, æmulatione quadã mutua qui eiusdem secum sunt artificij, quod res videlicet ipsa naturaliter sensim eorũ in animis mutuã inter ipsos parere solita sit: item plerunque idem ferè in huiusmodi vita solet accidere. Initio enim cõtentionem à rebus honestis auspicãtes, cũ inter se certatim alij alios studeãt superare, aut hospitibus recipiẽdis, aut numero eorum augendo, qui se aggregant exercendæ pietati, aut muneribus huiusmodi honestis quibusdã fungendis, dum progressus maiores faciunt, postremo in simultates contentiosas delabuntur. Quæ res cùm aduenientibus peregrè fratribus magnam & ancipitem curam afferat, & difficultatem (nempe quibus cũ ex labore itineris fessis capienda requies esset, animus necessario sit distrahendus, dubitantibus ad vtros potius diuertant, quãdo & hos illis anteponere odiosum est, & tamen vt simul satis vtrisque fiat, res ipsa non patitur, eoque magis, si fortè necessariò ipsis iter vrgere festinantius conueniat) tum ijs etiam, qui tenendę caussa eiusdem cum ipsis vitæ, initio ad ipsos se conferunt, haud mediocrem afferunt animi anxietatem: quãdoquidem necessario coguntur addubitare, vtrorum magis disciplinæ vitam cõmittant suam, cùm id omnino animaduertant fore, vt si se ad hos certa destinatione applicuerint, alios improbasse videantur. Ipso igitur mox initio eos lædi necesse est, quod elatius de seipsis sentiant, quippe qui non se penitus tanquã prorsus rudes, aliorum disciplinæ instituendos, ac veluti formãdos tradunt, sed iam tum ordinum iudices, & ceu æstimatores esse assuefiunt. Quocirca cùm illud intelligatur, in huiusmodi separata aliorum ab alijs habitatione, certum prorsus & confessum nullum bonum inesse, contraque incommoda manifesta contineri tam multa: sine dubio statuendum est, inutilem esse penitus hanc inter se aliorum ab alijs contubernalium disparationem. Quòd si fortè aliqui aliquando in ea reperti fuerint, antequam, ne essent, prouideri potuerit, adhibenda est quamprimum correctio, & maximè, postquã quæ inde incommoda nascantur, re ipsa experti didicerint. Nam illud, in suscepta semel sententia præfractè velle permanere, manifestæ est peruicaciæ. Siquis autem videtur cõtentiosus esse, inquit Apostolus, nos talẽ consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ dei. Quã enim caussam afferent, quominus in vnius corporis compagem agglutinari possint? an eam fortasse, quod necessariarũ ad vsum rerum inopia laboraturi minus sint, si disiunctim quilibet vixerint, quàm si cõiunctim? Atqui ex lõgè ipsis, si vnà

C D Arg. à simili. Contentiones ex æmulatione alienæ virtutis. E Concludit vniri debere fratrum collegia. F γνώμη. 1.Cor.11.c Eadẽ quæ priusad interrog 7. repetat.

si vnà inter se viuant, parabiliores sunt, quibus & lucerna vna, & focus vnus, & si quę sunt huiusmodi, singula quæq; cunctis simul satisfaciat: quãdo (si qua alia in re) summè in hoc ipso debemus adniti, vt facilitati maximè cõsulamus, omnique ratione cõtendamus, vt necessarias ad vitam copias quàm maximè in angustum deducamus. Atq; ad hoc illud etiã accedit, quod qui res fratrum vsibus necessarias externe quęsitas importãt, ijs dis-A iunctis ordinibus, pluribus est opus, cõiunctis verò, dimidio paucioribus. Quàm autẽ difficile sit, virum aliquem nancisci, qui Christi nomen non aliquo pacto dedecoret, & cùm foris sit, cum ijs, qui cõmunis vitę consuetudinem tenent, ita congredi sciat, vt cũ sua ipsius professione cõgressio illa aliqua ex parte non discrepet, id me tacente, etiã per vos intelligitis. Ad hęc, qui in huiusmodi distractione permanent, ij quì fieri poterit, vt doctrina ceteros ædificent, qui in cœnobio versantur illis, si quando vsus fuerit, vel ad concordiam conciliandis, vel ad reliqua conseruanda præcepta cohortãdis? qui quòd nolint in vnam inter se ipsi societatem concurrere, prauas in se suspiciones cõmoueant? Quin & videmus, quę ad Philippẽses Apostolus scribat. Sic enim ait: Implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem charitatem habẽtes, vnanimes, idem sentientes, nihil per contentionem, neq; per inanem gloriã, sed humilitate alij alios superiores se inuicem arbitrantes, nõ quę sua sunt singuli cõsiderantes, sed & quę aliorum. Verumenim quod maius afferri humilitatis exemplum potest, quàm si cõuentuum antistites vicissim alij aliorũ imperio subijciantur? Si enim B spiritualibus donis ambo æquè sunt ornati, præclarius fit, si ambo pariter in certamen descendãt vter alterum humilitate vincat, quòd à nobis fieri oportere dominus exemplo illo nos docuit, qui apostolos miserit binos. Prorsusque ex ipsis alter lętabundus vltro se alteri subijciet, cùm meminerit dictum esse à domino, exaltatũ iri, quicunque seipsum humiliauerit. Sin hic plura habuerit, ille pauciora, præstabilius est, vt qui imbecillior sit, is à valẽtiore assumatur. Deinde nisi ita fiat, qui nõ manifestè cõtra præceptum apostoli fit? quo iubemur vt non res nostras singuli consideremus, sed & quę aliorum. Neque enim hoc in eiusmodi distractione existimo posse legitimè perfici: quippe videlicet cum ordines singuli, seorsum quisq; suorum sibi curã vendicet, aliorum verò minimè ad se putent pertinere. Quæ res manifestè (vt dixi) præcepto Apostoli aduersatur. Neq; verò (cũ de sanctis illis viris, de quibus est mentio frequẽs C in Actis, testimonia illa proferuntur, quod videlicet multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, & quod omnes credentes erant simul in eodem loco, & habebant omnia communia) est quamobrem dubitare quisquam debeat, vllã in tota illa multitudine disiunctionem fuisse, aut ex ipsis quemlibet seorsum, more suo, solitum degere, quin potius id existimare debet, sub vna & eadem cura vniuersos fuisse solitos gubernari, atque hæc in pleno numero quinque millium. In quibus fortasse non pauca erant, quæ mutuæ eorum inter se coniunctioni hominum ritu ac iudicio viderentur obsistere. Ceterum cum qui nunc in singulis vicis reperiuntur, adeo inferiores illis

Philip. 2. a

ἀνὰ δύο-δύο

Luc. 18. c

Nõ in veros Anachoretas, sed in Sarabaitas hæc detorquet. Lege Cassianum

numero sint: quæ permittit ratio, hos vicissim alios ab alijs esse disiunctos? Vtinã autem fieri posset, vt non modo, qui in eodem vico, eodemque in loco sunt congregati, huiusmodi, quem dico, statum tenerent, sed plures etiam, qui diuersis in locis constituti sunt, fratrum conuentus, ab vna tantum cura, eorum, qui inoffensè, sapienterque rebus omnium possent consulere, in vnitate spiritus & vinculo pacis regerentur.

INTERROGATIO. XXXVI.

De ijs qui à reliquorum fratrum societate se separant ac secedunt. D

RESPONSIO.

VErumenimuero, inter quos certis cõditionibus & ex professo semel conuenit, vt vnà inter se vno & eodem in loco vitam agerent, ijs nequaquã licitum sit nullo discrimine & inconsulto à cõmuni reliquorum fratrum corpore auellere se: quando illud quòd quis in suscepta semel sententia non permaneat, duabus de caussis contingit, vel ex detrimẽto videlicet, quod ex necessitudine cõtubernij nascitur, vel ex mentis instabilitate illius, qui sententiã mutet. Qui igitur fugiẽdi caussa detrimẽti, quod illi ex cõtubernio nascatur, se ab reliquis fratribus segregat, is nullo modo discessionis suę caussam tenere apud seipsum occultã debet, sed eo modo, quo docuit dominus, illam detegere, quando dixit: Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te E & ipsum solum, & cetera. Ita enim si secuta ea, quam quærebat, emendatio fuerit, & fratres lucrabitur, & societatem illorum nõ aspernabitur. Sin contrà, in vitio eos perseuerare, neq; correctioni locũ dare animaduerterit, hæc ijs nota facere debet ad quos iudicium huiuscemodi pertineat. Quod vbi fecerit, tũ demum, adhibitis multorum testimonijs discedat. Neq; enim iam à fratribus se segregabit, sed ab alienis: cùm dominus, eum, qui in peruersitate sua perseueret, ethnico assimilet ac publicano. Sit enim tibi, qui eiusmodi est, inquit, sicut ethnicus & publicanus. Qui verò ad relinquendam ceterorum fratrum societatem à propria animi sui leuitate impellitur, is suã ipsius curare imbecillitatem debet. Alioqui si medicinam noluerit admittere, ipse exclusus à nemine admittatur. Ceterũ si tenendi caussa mandati dominici, alius alio distrahatur, talis distractio neutiquam pro segregatione habẽda est, sed assignati potius vnicuiq; muneris administratio existimãda. Aliã præterea caussam, propter quam F quis se à reliquorum fratrum cõsortio segreget, ratio nullã admittit: Primùm quidem quod nomini domini nostri Iesu Christi, à quo cõgregati sumus, infligitur contumelia: deinde quod vicissim alterius aduersus alterũ conscientia pura esse nõ potest, quod scilicet mutuo inter se, alter alterum suspectum habeat. Hoc autẽ manifestè repugnat præcepto domini qui dixit: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vadens, prius recõciliare fratri tuo, & tunc reuersus offer munus tuum.

INTER-

INTERROGATIO. XXXVII.

Nunquid per simulationem orationum, psalmodiæue negligi opera debeant: & quæ sint ad orationem apposita tempora, & primo an oporteat laborare.

RESPONSIO.

A CVm dominus noster Iesus Christus dicat, Dignus est, nō simpliciter, neque sine vlla exceptione, quilibet, sed operarius cibo suo: cumq; Apostoli præceptum sit, qui fatigari & laborare nos iubet proprijs manibus quod bonum est, vt sit nobis, vnde egentibus tribuamus: sanè, quin studiosius sit laborādum re ipsa liquet, neq; enim caussa ad inertiā, aut laboris fugā spectante, vita secundū pietatem instituta existimari debet, sed materia potius subeundi certaminis, & maioris laboris, & in rebus difficilibus tolerantiæ: vt nobis quoq; verè liceat dicere, In labore & ærūna, in vigilijs multis, in fame & siti: Cum nō ad corporis castigationem modo, vtilis nobis huiusmodi vitæ ratio sit, sed ad charitatem etiam erga proximum: si videlicet de fratribus nostris, ijs, qui valetudine aduersa laborēt, necessaria per nos deus vitæ subsidia subministret, conuenienter exemplo illi, quod propositum nobis in Actis est ab Apostolo. Sic enim ille ait: Omnia ostendi vobis, ꝙ sic laborantes oportet suscipere infirmos. Et alio in loco: Vt habeat vnde tribuere possitis necessitatem patienti, quò scilicet digni habeamur, B illud audire: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum ab cōstitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Verumenim quātum ex otio mali sit, quid attinet memorare, cùm Apostolus apertè præcipiat, vt qui non laborat, is nec manducet etiam. Sic igitur vnicuique ad vitæ sustentationem necessarius est cibus quotidianus, item nihilominus vnicuique in opere faciendo necessaria industria est. Neque enim temere laudis loco positum fuit illud à Salomone, Panem ociosa non comedit. Itemque ab Apostolo de seipso dictum est illud, Neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes. Atqui tamen licebat ei, cum Euāgelium prædicaret, de Euangelio viuere, si voluisset. Quin dominus etiam ipse pigritiā cum malitia coniunxit, cùm dixit: Serue male & piger. Idem præterea vir, sapientiæ gloria excellens Salomon non solùm ex ijs, quæ à me memorata sunt modo, virum gnauum laudat, sed ignauum etiam castigat, illa ex tenuissimarū bestiolarum comparatione, cùm dicit: Vade ad C formicam ô piger. Proinde metuere debemus, ne aliquando nobis hoc in die iudicij objiciatur: quum qui ad excipiendos labores idoneas nobis vires suppeditauerit, is parem quoque illis à nobis in laborando industriam reposcet. Quoniam cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Verumenim quia sunt nonnulli, qui orationum prætextu, psalmodiæue necessarios in exercendis artificijs labores defugiunt: illud est intelligendum, certis quidem alijs quibusdam in rebus esse certam vnicuique temporis tempestiuitatem, vt est apud Ecclesiasten, qui omni negotio suum esse tempus dicit. Orationi verò, & psalmorum modulationi, sicut in alijs etiam plerisque, nullum non esse tempus idoneum, ita videlicet, vt vel in eo ipso, dum manibus opus tractamus, & lingua nonnunquam (quandocunque id fieri potest, aut expedit potius, & ad fidei ædificationem conducit) munere hoc fungi possimus: Sin id minus, corde certe in psalmis & hymnis, & D canticis spiritualibus deum collaudemus, sicut scriptum est, atque ita orationi satisfaciamus: interim dum laboramus, gratias agentes deo, qui ad opera facienda manuum vires nobis suppeditauerit: itemque ad percipiendam artium singularum cognitionem, ingenium largitus sit: materiamque donauerit, ex qua instrumenta conficerentur, tum eā etiam, quæ artibus ijs esset subiecta, quā in manibus habeamus operantes: simulque etiam ipsum orantes, vt opera manuum nostrarum dirigantur ad eum finem, vt ipsi placeamus. Hoc modo etiam mentem à futilibus cogitationibus cohibemus, quandocunque in singulis, quæ administramus, operibus, conficiendi felicitatem à deo postulamus, & ei gratias agimus, qui ad ea administranda vires nobis tribuerit, & à proposito ineundæ gratiæ illius nō aberramus, sicut ante dictum est. Etenim nisi hæc ita se habeant, quî fieri potest, vt inter se illa cōcordent, quę dicta sunt ab Apostolo? & illud videlicet, Sine intermissione orantes, & illud, Nocte & die laborantes. Neque verò tamen, quanquàm hanc assiduè, atque adeò omnibus momentis adhiberi oportere gratiarum actionem, & lex ipsa præcepit, & nos eā vitæ nostræ necessariā esse, cum E natura, tum ratione docuimus, propterea illę statis temporibus præscriptæ orationes negligendæ veniunt, quas obseruari in conuentibus solenne est & quotidianum. Siquidem ea re à nobis necessariò huiusmodi tempora delecta sunt, quòd in eorum singulis peculiaris quædam dei in nos beneficiorum est commemoratio. Ac matutinū quidem, vt primi animi ac mentis nostræ motus cōsecrentur deo, neque vllius rei curæ antè aditum ad nos demus, quàm nos in cogitatione de deo oblectauerimus: sicut scriptum est, Memor fui dei, & delectatus sum. Neque corpus prius ad functionem muneris alicuius moueamus, quàm illud fecerimus, quod dictū est, Orabo ad te domine: mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi. Tertia verò hora, vt in ea ad orationem surgatur, fratresque omnes in vnum congregentur, licet diuersis in locis, alij in alijs operibus sint occupati: idque ea re, vt admoniti doni spiritus, quod circiter hāc ipsam horam apostolis datum fuit, vno eodemque animo cuncti illum venerentur, ab eoque petant, vt & ipsi digni sint, qui sanF ctificationem suscipiāt: simulque vt salutaris sibi doctrinæ, & recti itineris dux esse, & auctor velit, illum imitātes, qui dixit: Cor mundū crea in me deus, & spiritum rectū innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali cōfirma me. Et alio in loco: spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectam, atque ita denuo ad intermissa opera redeatur. Quòd si fors aliquos vel propter operū, vel

Marginal notes: Eccle.3.d; Colos.3.c; Τὸ ἀμιτεώριστον à deo petēdum.; Col.1.a; 2.Thes.3.b; Matutinæ horæ cur institutæ.; Psal.76.a; Prima.; Psal.5.a; Tertia.; Psal.50.c; Psal.142.c; 1.Cor.11.f; Act.20.g; Ephe.4.e; Matt.25.e; Collatio.; Prou.31.d; 2.Thess.3.b; Prou.6.a; Luc.12.f

vel propter locorum naturam eo tempore abesse lōgius contigerit, quàm vt vna cum reliquis prę sto esse possint, ij vbicunq; fuerint, ea necessariò ibi exequi debent, quę communiter statuta sunt, nihil hæsitantes omnino. *Matt. 18. c* Quia vbi sunt duo vel tres cōgregati in nomine meo, inquit, dominus, ibi in medio eorum sum. Porrò sexta hora, *Sexta.* sanctorum exemplo, necessariam esse orationem iudicauimus, apud quos est: Vespere & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meā. *Psal.54.e* In qua quidem, vt liberemur ab incursu & dæmonio meridiano, nonagesimus etiā psalmus recitetur. *Nona. Acto.3.a* A De nona verò, quòd ea ad orationē nobis necessaria sit, id apostoli ipsi declarauerunt in Actis, in quibus est, quòd Petrus & Ioānes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. *Vespere.* Completo verò iā die, pro ijs omnibus, quę in eo data nobis fuerint, felicitérve nobis euenerint, gratiarum actio succedat: eorumque, quę vel per cōsensum aut secus cōtra animi sententiā pręter- *ἐξαγόρευσις ἐξομολόγησις. γνώμη.* missa sint, confessio: ac sicubi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibúsve aut etiā corde, pro his omnibus oratione adhibita veniā nobis à deo cōprecabimur. *Psal.4.a* Siquidem ad similia peccata iterum euitanda, valde vtilis est præteritorum consideratio. *Completorium.* Idcirco Dauid dicit, Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. *Psalm.90.* Tum autem primis se iam noctis intendentibus tenebris, sequetur petitio, vt quies, quā sumus capturi, inoffensa & ab omni perturbatione ac vitio libera sit: qua hora etiā necessariò nonagesimus recitari psalmus debet. *Hora mediæ noctis. Acto. 16.e* B De tempore autem dimidiæ noctis quod id ad orationem necessarium sit, traditum nobis est à Paulo & Sila in Actis. Scriptum est enim sic, Circiter autem mediam noctem Paulus & Silas laudabant deum. Atque hoc quidem etiam concentor psalmorum confirmat, sic dicens, *Psal. 118.* Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitię tuæ. Pòst anteuertendum diluculū est, & ad orationē surgendum, cauendumq; ne dies nos in lectulo dormientes opprimat: & ille imitādus, qui dixit, Præuenerūt oculi mei diluculum, vt meditarer eloquia tua. Porrò ex his omnibus, quæ diximus, statis tēporibus, nullum ab ijs pretermitti debet, quorum vitę propositum est, vt quę acturi sunt, omnia ad laudem dei, & Christi eius referāt. *γνώμη.* Atque vtilis etiam, meo quidem iudicio, hæc in orationibus, & psalmorum decantationibus, quę certis temporibus fiunt, diuersitas est, atque varietas, ob eā caussam, quod in perpetua similitudine & æqualitate rerum animo nescio quo modo torpedo quædam plerunque oboritur, atque tædium, eaque re aliud agens, ad futiles & vagas cogitationes aberrat. In vicissitudine autē varietateq; cum psalmodię, tum singularum horarum C rationis & studium ipsum renouatur, & attentio instauratur.

INTERROGATIO XXXVIII.

Hactenus sermone tuo nos docuisti, & orationem, nullo pacto omittendam & in operibus laborem necessarium esse: reliquum est iam, vt doceamur, cuiusmodi artificia professioni nostræ conueniant.

RESPONSIO.

OMnino etsi artes quasdam pręcisè statuere, in quibus nos versari cōueniat, haud facile est, quod aliæ alijs magis sunt opportunæ: quemadmodum videlicet cum locorum, tū negociationum, quæ in singulis regionibus tractātur, & natura & cōmoditas desiderat: in vniuersum tamen harum describi & consignari delectus quidā potest. Ac nimirum eæ videntur esse, quæcunq; vitæ nostræ & quietem, & trāquillitatem conseruent, quarum scilicet neq; materia magno labore quę- D ratur, neq; opera, magna solicitudine diuendantur: similiterq; illę omnes, per quas neq; virorum, neq; mulierum indecoros cōgressus nobis conciliant & noxios. Siquidem omnibus in rebus illud peculiariter debemus spectare, vt simplicitatem ac frugalitatem teneamus: & illud summopere fugiamus, ne inseruiamus stultis ac planè noxijs hominum cupiditatibus, ijs efficiēdis, quæ in studio apud ipsos esse animaduerterimus. *λιτότητα καὶ εὐτέλειαν.* Quocirca & in telis texendis, in ea modo opera, nostra à nobis industria cōferetur, quæ in quotidiano cōmuniq; vitæ vsu apud omnes sint: ijs penitus reiectis, quæ à libidinosis mulierculis inuenta sunt, ad captādos, ac laqueis irretiendos miseros adolescentulos. Similis quoq; in cōsuendorum calceamentorum artificio tenenda à nobis ratio erit, vt videlicet earum rerum in illa arte ministri simus, quæ ad necessarium modo hominum vitæ vsum requirūtur. Ceterum & ædificādi ars, item fabrilis lignaria & æris cudendi, & agri colendi disci- E plina, etsi suapte natura ad vitā necessaria sunt, & magnā vtilitatem adferunt ac ne suopte quidem genio sunt à nobis repudiādæ: tamē quādocunq; aut quietem nostrā perturbare, aut fratrum vitæ cōiunctionem videbuntur distrahere, tum necessario à nobis semper declinari debent: maioreq; in precio habendæ sunt artes illę, quarum exercitatio eiusmodi sit, quę neq; nos distrahat, neq; impedimento sit, quominus deo assiduè cohęreamus, & quę neq; à temporibus psalmodię, orationísve aut reliquæ disciplinæ cōstantia eos auocent, qui studio pietatis operā dant. Si quādo autem eiusmodi in ijs nihil inesse animaduersum sit, quod præcipuum vitæ nostrę propositum impedire videatur aut hinc nihil noxæ cōtrahere, multis sine dubio hæ alijs anteponi debent, & maxime agricultura, quando ex ea facillimè res ad vitæ vsum necessariæ haberi possunt: & qui in ea versantur, nullas hi sursum, ac deorsum cursitationes cogun tur subire, modo, vt diximus, ea nobis neq; à vicinis, neq; ab accolis tumultus afferat, aut turbas.

INTERROGATIO. XXXIX.

Quæ ratio teneri debet in vendendis mercibus, quomodoque peregrinatio suscipi? F

RESPONSIO.

ATque illud etiam studendum est, ne quæ fecerimus opera, ea in longinquas quasdam regiones exportemus: néve venditionis caussa, temere nos in publicum demus. Siquidem honestior est ea, quæ fit vno & eodem in loco permansio, vtiliorque cùm ad mutuam ædificationem, tum ad perfectam quotidiani victus conseruationem.

tionem. Itaque vt quieti cõsulamus, detrahendũ est aliquid de precio potius, quã modici lucri caussa peregrè longius abeundum. Ceterũ si hoc fieri non posse vsus ipse docuerit, ne suscepta huiuscemodi de caussa peregrinatio infructuosa nobis accidat, deligere nos & ciuitates & loca oportebit hominũ religiosorum, eoq; statis nundinarũ temporibus plures vnà simul fratres concurrere, nobiscumq; quisque, quas elaborauerimus, merces afferre, communiterq; cuncti iter inire, viamque psallendo, orandoque, nósque vicissim alter alterum ædificando, conficere: ac postremò vbi ad locum iam peruenerimus, quem petebamus, A eadem communiter cuncti hospitia capere, idque cum mutuæ custodiæ caussa, tũ vt nullũ nos orationis tempus neque diurnum, neque nocturnum effugiat: tum etiam, vt improborum ac fraudulentorum hominum congressus minore noxa euadamus, si in multorum societate simus, quàm si soli tantummodo, quando etiã qui iniuriosissimi sunt, iniuriarum suarum testes habere multos recusant.

ᾠδὰς καταγωγὰς αἱρεῖσθαι ἀναδιαλλακτῶν καὶ πλεονεκτικῶν. γνώμη.

INTERROGATIO XL.

De nundinis illis, quæ in sanctorum celebritatibus fiunt, quid?

RESPONSIO.

VErum enimuero neque nundinationes illæ, quæ ad sepulchra sanctorum martyrum celebrari solitæ sunt, conuenire nobis putandę sunt: neque enim vllam aliam ob caussam adesse decet Christianos ad martyrum conditoria aut istis cõ- B tigua loca inuisere, quàm orandi caussa, & vt sanctorum cõstantiæ admoniti, in qua illi ne pietatẽ amitterent, ad necem vsq; fortiter perseuerarunt, ipsi quoque ad similis fortitudinis æmulationem, incitentur. Nimirum memoria tenendũ est illud, quã terrifica & formidabili ira olim exarserit dominus, qui cùm semper & vbiq; mansuetus & humilis corde fuisset, in eos tamen solos flagellũ intendit, qui circum templum vendendis emendísque, mercibus operam dabãt, quippe quasi nundinatio illa orationis domũ in latronum speluncam conuerteret. Neque verò quod alij ante nos fuerint, à quibus solita olim in diebus sanctorum festis obseruari consuetudo, violata sit (quique cũ inter se alij pro alijs orare deberent, & vnà cũ pluribus Deum adorare & lacrymas offerre, ab eoq; cum peccatorum veniã poscere, tum de acceptis beneficijs gratias agere, seseq; mutuis vicissim cohortationibus in pietate vera cõfirmare & ædificare id quod etiam memoria nostra vsurpari fuisse solitum scimus, pro his omnibus forũ, ac nundinas, & communem mercatum & tempus illud & locum efficiunt) nõ ob hoc statim nos quoque C illos imitari par est, & hoc modo auctoritate nõstra prauam illorum consuetudinem confirmare: sed conuentus illos exprimere potius, de quibus in euãgelijs mẽtio est, pręsente domino nostro Iesu Christo solitos celebrari, & in his, quę ab Apostolo descripta sunt, veluti huiuscemodi vitæ instituto cõuenientia, facere. Scribit autẽ sic: Cùm cõuenitis, vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.

Confirmat exemplo Chri.

Cõtemnendo prẽiudiciũ pietati abrogãda.

1.Cor.14.e

INTERROGATIO XLI.

De auctoritate superiorum, & obedientia, quid?

RESPONSIO.

CEterum in his, quę cõcessa sunt artificijs, neutiquam permittẽdum est vnicuiq; vt arbitratu suo discat quod velit: sed illud tantummodo, ad quod aptum esse illum antistites iudicauerint. Qui enim seipsum abnegauit, seseq; voluntatibus D suis omnibus spoliauit, is nõ quod vult, facit, sed quod docetur. Neq; verò ratio permittit, eum sibi ipsi quod expediat deligere, qui gubernationẽ sui alijs tradiderit. Si quidẽ hi esse debent, qui ad quãcunque rem habilem esse illum iudicauerint, arbitratu suo in nomine domini ipsum instituãt. Qui autem ipse in deligenda sibi aliqua arte muneréve cupiditati suę obsequitur, is planè sibi notam inurit, seq; prodit, primo se sibi ipsi placere, documento est deinde artem illam ceteris anteponere, aut propter gloriam vitæ huius, aut lucri spem, aut aliud aliquid id genus in eã artem propẽsiore sit affectu, aut postremo propter ignauiã, pigritiáue, quod ea videlicet laboris sit leuioris. In quo autem hęc insunt ab hoc planissimè intelligi potest, nódũ abstersas esse omnes animi morborum labes. Sed neque semetipsum abnegauit, qui suis ipse affectib⁹ perficiũdis obsequitur, neque rebus vitæ huius nuncium verè dici potest remisisse, si eũ adhuc vel cõpendij, vel glorię admiratio tenet: itemque nullo modo membra sua, E quę sunt super terram mortificauisse, ille qui necessarium in faciendis operibus laborem nõ sustinet, quin potius is esse se arrogantẽ & pertinacẽ declarat, qui suum, qui vnus est, iudicium melius esse arbitretur quàm aliorũ, qui plures sunt. Quamobrem siue quis artem aliquã tenet, eaque ceterorum fratrum iudicio non improbatur, nequaquã is eam cõfestim abijcere debet (est enim animi incõstantis, & infirmi iudicij, temerè aspernari quę habeas) siue nõ habet, nõ sibi sua sponte assumito ipse: sed quę probata à maiorib⁹ fuerit, ad illam se accommodato, idque ea re, vt vbique obedientiam conseruet. Quemadmodum autem vnumquenque sua sponte quod ipsi placitum sit, eligere, indecorum esse docuimus, item quoque pari ratione putãdum est in vitio esse, si quis, quę alij probauerint, ipse recuset. Quin potius, si quis etiam artem aliquam habeat, cuius tractatio communitati fratrum non placeat, æquissimo animo abijcere illã debet: illudque declarare, nulla se rei vllius vitę huius cupiditate adductũ teneri, quan- F do perficere volũtates cogitationũ, est illius, qui spem nõ habet, vt est apud Apostolum: contraq; exprompta vbiq; omnibus in rebus obedientia, laudi semper tribuitur: cùm idem Apostolus laudet quosdam, ac dicat, Semetipsos dederunt primum domino, deinde nobis propter voluntatem dei. Ceterũ assignato iã sibi artificio, vacare vnusquisq; attẽte debet, studioseq; inuigilare, & nihilo secius, quasi inspectore deo summa sedulitate & at-

Qui se pra ua volunta te exuit, nõ quod vult, sinẽdus est facere.

γνώμη.

γνώμη.

Collatio ex contrarijs.

& attentiore cura accuratissimè illud exercere, vt fidenti animo semper dicere illud posit: Ecce sicut oculi seruorum ad manus spectāt dominorū suorum, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum: non item ab hoc ad aliud temerè resilire. Neque enim natura nostra plura simul assequi studia potest: multoq; est præstabilius vnū modò solerter & industriè cōfecisse, quā multa attentasse, quæ necessario postea sint relinquenda. Siquidē quæ ad res plures animi fit distractio, & mentis identidem modo ad hanc, modo ad illā applicatio, præterquā quòd opus nullum perfectè perdu- A ci ad exitum sinit, etiam morum leuitatem, vel si inest, arguit, vel si non inest, ingenerat. Si quando autem necessitas postulet, vt reliquis etiam artibus subueniatur, sanè par est in vt auxilietur, qui cōmodè posit: neque id suapte sponte, sed arcessitus: non quod hunc ad id muneris obeundum quasi illi præcipuum, accersamus, sed casu quopiā circunstante: idque imitari, quod in membris corporis solitū est vsu venire, in quibus si pes ab officio suo per claudicationē aberrauerit, manu solemus inniti ac suffulcire corpus reliquum. Vicissimque, quemadmodū sua sponte ad artē aliquam assilire ac velut vtilitati repugnat: sic nolle admittere quod iussus sis, castigatione dignū est idque ea re, ne & arrogātiæ vitiū in nobis alatur & morigeræ, & ad omnia persuasibilis obedientiæ disciplina pessum eat ac dissoluatur. Ceterum cura instrumentorum quanquam ad eum præcipuè videtur pertinere, vt quis cuiq; artificio præpositus sit: nihilominus tamē, si fors tulerit, vt ex ijs aliquod aliquādo neglectum fuerit, id perinde vt res, quę ad omnes æquè pertineat, eo modo quo par fuerit, ab ijs debet accurari, qui id primi B animaduerterint. licet enim illorū tractatio vnū aliquem seorsum priuatim attingat: attamē, quæ ex eo nascitur vtilitas, ea promiscuè in cūctos redūdat. Nā quæ alterius sint artis, ea perinde, ac si sua nihil interesset, contemnere, argumento ipso tantidem fuerit, ac si alienaret. Veruntamen neque qui artes tractant, ij pertinentium ad illas ipsas instrumentorum vindicare sibi dominum debēt, ita videlicet, vt aut antistiti fratrum ijs arbitratu suo vtendi potestatem non faciant, ad quā ipse cunque rem velit: aut eorum ipsi, vel vendendorum, vel permutandorum, aut alioqui alienandorum ius ad arbitrium reuocent suum: aut pręter ea quę habent, aliorum comparandorum, penes se esse potestatem velint. Nam qui in eo semel animum obfirmarit, vt ne suarum quidem ipsius manuum esset dominus, & alterius arbitrio C permisit dispensandū, quidquid possent conficere operis: quopacto non is à seipso videatur dissentire, si eorum, quæ ad artium exercitationem necessaria sint, instrumentorum, postulet, vt ius penes se sit? in eaque dominij sibi auctoritatem vsurpet?

γνώμη.

Cōfirmatio δι ὁμοίωσιν

INTERROGATIO XLII.

Cuiusmodi consilio, aut animi affectione laborare ij debent, qui laborant?

RESPONSIO.

Atque illud etiam intelligendum est, eum qui laborat, nequaquā id eo animo facere debere, vt necessitatibus inseruiat suis, sed vt domini præcepto satisfaciat, qui dixit: Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Quando illud vnumquemque suijpsius caussa solicitū esse, vetuit idem dominus, cùm dixit: Nolite soliciti esse animę vestrę quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini, quibus adiecit: Hæc enim omnia gentes inquirunt. Quamobrem in suscipiēdis laboribus illud spectare vnusquisq; debet, vt per ipsum qui in egestate sunt, subleuentur: non autem, vt commodis ipse prouideat suis, D si quidem hoc modo & crimen seipsum immodicè amantis effugerit, & fraternæ charitatis benedictionem à domino inuenerit, qui sic dixit: Quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Neque verò his, quę hoc loco à nobis dicuntur, Apostoli verba illa aduersari quisquā existimet, vt operantes panem suū manducent. Siquidem hoc ad ordinis & laboris desertores dictum est, perinde ac si ipsis diceret, præstabilius esse vnūquenque necessaria sibi saltem ad vitā præsidia parare, neque alijs grauem esse, quàm vitam in ocio traducere. Audimus enim, inquit, quosdam inordinatè ambulātes inter vos, nihil operātes, sed curiosè agētes. His igitur, qui eiusmodi sunt, denunciamus, inquit, & obsecramus, vt cum silentio operantes suum ipsorum panem mãducent. Et illud, Nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, nimirum eodem etiam pertinet, quippe cū Apostolus ad commonendos ordinis desertores charitate fraterna impulsus, ipse seipsum laboribus vltra præscriptū sibi, sua sponte subijceret. Ceterū E eius, qui ad perfectionem contendit, est, diem noctēq; assiduè laborare, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti: quādo qui in seipso, aut in eo etiā, ad quem cura pertinet distribuendarum rerum cuique necessariarum, positam spem habet & laboris susceptionem, siue suam, siue eius, quicum est, satis magnum sibi ad degendam vitam subsidium existimat: huic, quatenus in homine spem ponit, magnopere est metuendum ne in execrationem illam incidat, Maledictus homo, qui confidit in homine: & fulcit carnem brachij sui, & defecit à domino anima eius. Quæ verba cùm dicunt, Qui confidit in homine, illud præcipiunt, nequaquam spem in altero poni debere. Cùm autem, Et fulcit carnem brachij sui, in se sui habendam fiduciam vetāt. Horum autem vtrunque defectio à deo nominatur. Similiterq; etiam exitus adiungitur vtriusque: F Quia erit tanquam myrica syluestris in deserto, neque videbit quando venient bona. Quibus verbis illud ostenditur quòd spem suam siue in seipso ponere, siue in alio quouis, nihil est aliud quàm deficere à deo.

INTERROGATIO XLIII.

Prorsus, quod attinet ad eam rationem, quā in artium exercitatione teneamus, satis iā abs te nobis demonstratum est: extra quam, si quid fortè reliquum sit, quod vsus ipse postea nos doceat. Ceterū illud planius abs te nobis nūc cupimus explicari, cuiusmodi esse in cōuenticulis antistites cōueniat, quomodoque ab ijs, qui in eorū disciplina sint, fratres gubernari.

RE-

RESPONSIO.

Omnino, etsi veluti summatim dictũ est etiam de hac parte: attamen quoniam (neque hoc iniuria) eam planius etiam vobis cupitis explanari, quòd quales principes ac moderatores sint, tales etiam plerunque existere soliti sint cęteri, necessariò accuratius etiã tractari hic locus debet. Conuenit igitur, vt qui in conuentu reliquis fratribus præest, is pręceptum illud Apostoli memoria teneat: Exemplum esto fidelium, vitamq; suam exercendorum domini mandatorum exemplum prębeat euidentissimum vt videlicet ijs, quos docendos susceperit, caussam nullam reliquã faciat quamobrem præcepta domini, aut contemnẽda aut eiusmodi, quæ nemo assequi posit, esse arbitrentur. Principio igitur hoc esto primum, Antistitem nimirum conuentus præferuida erga Christum charitate sui modestiam animi studio propensiore exprimere debere, adeò vt vel tacẽs ipsis suis operibus exemplum non fucatæ humilitatis relinquat quouis sermone multo efficacius, ad communem fratrum doctrinam. Etenim si Christianæ vitæ limes eo pertendit, vt Christũ imitere iuxta proportionem assumptæ ab eodem carnis, ex eo, quòd ad vocationẽ cuiusque pertineat: sine dubio, quibus ea data prouincia est, vt ipsi ceterorum duces sint, ij opera sua & intercessione imbecilliores adhuc deducere ad Christi assimilationẽ viam præstruendo debent, & ea re beatum Paulum imitari sic dicentem, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Proinde primi ipsi obseruanda ea, quæ à domino nostro Iesu Christo tradita est, summissioris animi & humilitatis regula, clarissimum reliquis & absolutũ virtutis huius esse exẽplum debent. Discite enim à me, inquit, quia mitis sum & humilis corde. Morum igitur mansuetudo, & humilitas cordis, hæc præcipua antistitis veluti insignia sunto. Si enim dominus discipulis suis ministrare non erubuit, sed terræ ac luti quod ipse finxerat, & hominis forma figurauerat, minister esse non recusauit: Ego enim in medio vestrum sum, inquit, sicut qui ministrat, quid est tãdem, quo erga æquales nostros præstãdo, illius imitationem assecutos nos existimare possimus? Hoc igitur est quòd primum & eousque magnum in antistite requiritur. Tum clemẽtem esse ipsum oportet, eiusmodiq; qui per rerum inexperientiã in officio delinquentes leniter sufferat: nõ tamen qui obticescat ad peccata, sed immorigeros ac detrectantes imperium clementer toleret, & ipsis cum quanta maxima posit lenitate, moderationeq; medicina adhibeat. Idoneum præterea, qui accommodata eorum morbis remedia comminiscatur & excogitet, non atrociter obiurgantem, sed in mãsuetudine monentẽ, clementerq; corripientem, sicut scriptum est. Eundemque in rebus præsentibus administrandis peruigile & attẽtum in futuris prospiciendis sagacem, talemq; qui & certare cum valentibus posit, & infirmorum imbecillitates portare, cuius cùm dicta, tum facta omnia ad illorum, quorum disciplinæ præsit, perfectionem pertineant: nõ qui sibi ipse prælationem assumat, sed qui à ceteris, qui auctoritate in cõuẽtibus præstent, delectus sit, & satis magnum in superiore vita documentum dederit probitatis morum suorum. Nam & hi, inquit, probenter primũ & deinde ministrent, vt nullum crimen habentes. Quod similiter quoque in hoc seruari debet, quẽ diximus: quò videlicet sic creatus, fratribus ipse ordinem disciplinæ præscribat, quem sequantur, operaque dispartiatur in vnum quemlibet præut viderit expedire.

INTERROGATIO XLIIII.

Quib⁹ permitti debeat, vt domo peregre proficiscantur: quomodoque item ij, cùm se domum receperint, interrogandi sint?

RESPONSIO.

Peregrinandi quidem potestatem ei permittito, qui in peregrinatione sine animæ suæ detrimento, & cum vtilitate eorum, quibus cum cõgrediatur, posit versari: quando, nisi idoneus aliquis affuerit, longẽ est præstabilius summam rerum omniũ necessariarum penuriam perpeti, atque egestatem, etiam si propterea subeunda mors sit, quàm subleuãdæ necessitatis corporis caussa, perspicuum & omnibus confessum animæ detrimentum negligere. Bonum est enim, inquit Apostolus, mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. & hoc in ijs, quæ liberè vnicuiq; licet omittere. quãto igitur impẽsius in ijs, de quibus præcisè extat mandatum? Quanquam huic ipsi etiam incommodo medetur lex charitatis. Si enim inciderit aliquando, vt in conuentu aliquo desit, qui tutò commodéve foras posit amandari, necessitati huiuscemodi satisfacient ij, qui loco proximi erunt, quum & cõmunia itenera faciant, & absentes à domo, vicissim alij ab alijs nũquam separentur, vt tam qui animi, quàm qui corporis etiam viribus imbecilles sunt, ij hoc modo cum valentioribus coniuncti, incolumes ac vegetiores conseruentur. Quod quidem multò antè prouidere debet, is cui procuratio necessariorum concredita est, ne in ipso postea necessitatis articulo, reb⁹ iam in summas angustias adductis, remedium ipsi ex tempore quærendum sit. Ceterum, vbi qui emissus fuerit, domum iam se ex peregrinatione receperit, eum diligenter percontator, quid absens interim egerit, in quorum hominum congressus inciderit, cum illis quos sermones contulerit, in cuiusmodíve secum ipse cogitationibus sit versatus, num assiduè die noctuque in dei timore permanserit, an à recta semita interdum aberrarit, & à communi decreto aliquid innouarit, idque terrore perculsus externarum calamitatum, an propria socordia lapsus. Et quod rectè ab ipso factum audierit, approbatione confirmato: Quod autem contrà, vitiosè, leni cura prudentiq; admonitione corrigito. Ita enim & attentiores esse assuescent, qui itineribus se dabunt, si de reddenda ratione soliciti sint: & nos, quandiu abiuncti illi à nobis permaneant, neutiquam videbimur illorum vitæ curam negligere. Porrò huiuscemodi etiam, de qua loquimur, consuetudinem ex Actorum historia accepimus solitam fuisse à veteribus sanctis viris vsurpari. Siquidem ex ea docemur, quemadmodũ & Petrus,

cùm

Act.11.a
Ibid.13.a
Act.15.c

cùm se Hierosolymam recepisset, ijs qui tūc in ea ciuitate erāt, rationem reddiderit eius societatis, quæ sibi cum gentibus fuisset. Similiterque, quēadmodum Paulus & Barnabas reuersi ex peregrinatione, congregatæ ab ipsis Ecclesiæ renunciauerint omnia, quæcunque deus fecisset cum illis. Et alio in loco, quemadmodum siluit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrātes quæcunque fecisset per illos deus. Illud tamē hoc loco intelligendum est, nundinationes, & quęstus illos omnes, qui caupones attingunt, fratrum cōuentus longissimè fugere debere.

INTERROGATIO XLV.

A Quòd præter antistitē alius etiā esse aliquis debet, qui illo absente aut alioqui occupatione aliqua distento, fratrū ipse curam possit suscipere.

RESPONSIO.

κατὰ περίστασιν.
μὴ δημοκρατικόν τι σχῆμα.
γνώμη.
Confirmat argumento à maiori. 1.Cor.14.d Ibidem,d
Confirmat à simili.

Verumenim quoniam incidit sæpenumero, vt vel ob valetudinis imbecillitatem vel peregrinandi necessitatem, vel aliam quanuis ob caussam abesse à reliquorum fratrum cōuentu, necessariò antistes cogatur, alius etiam esse pręter ipsum debet, qui cum ipsius, tum ceterorum etiā fratrum diligenti animaduersione circunspectioneque adhibitis, ad hoc delectus sit, vt absente illo curam in se conuentus recipiat: vt & qui remanserint, vnius consilio gubernentur, neque absente magistro, ad formam quandā popularis reipublicę status, familia traducatur: atque eo modo regula, & B traditæ disciplinæ seueritas imminuatur. Sed quæ de communi omnium sententia adscita à cuncto collegio instituta fuerint ad dei gloriam conseruentur: atque vt sit, qui accidētibus ad nos hospitibus, prudenter sciat respōdere: quò videlicet & qui aliquid audire à nobis desiderāt, pro propositi argumenti dignitate ædificentur, & cōmune fratrum collegium neutiquam dedecoretur. Nā hoc quòd passim omnes sine vllo discrimine ad dicendum assiliant, præterquam ꝙ tumultus caussa est, etiam signum est perturbatæ disciplinę, cum Apostolus ne ijs quidem, quibus delatum fuerat donū rectè docendi dei verbū, pluribus simul loqui licere voluerit. Sic enim est apud ipsum: Quod si alicui reuelatum fuerit cedenti, prior taceat. Qui idem etiam apertè perturbatæ huiusce modi disciplinæ absurditatem demonstrans sic dicit: Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes loquantur linguis, intrent autem idiotæ, aut infide- C les, nōnne dicent quòd insanitis? Atq; etiam si inciderit aliquando, vt qui alicunde accesserit, aliquem de re aliqua quam ignoret interrogauerit, isque qui vice alterius interrogatus sit, haberet, quòd commodè respōderet, conseruandæ tamen disciplinæ caussa, tenere silentium habet, & is hospitem doceat, sed submissa voce, cuius officiū est respondere, eaque in re exemplum Apostolorum domini imitari conuenit, à quibus, dum cum domino essent, solitus erat mos iste vsurpari, idque vt pro ordinis atque honestatis decoro, indulto nobis sermone vtamur. Etenim, si vbi de corporū curatione agitur, in remedio ægris adhibendo, nō temere quemuis medicamento, ferramentóve vti videmus: sed illos tantummodo, qui medendi artem teneant, quā & à peritis antè didicerint, ac doctrice multiplici experientia, & assidua ipsi postea secum commeditatione expoliuerint, & longinqua exercitatione, longinquoq; vsu confirmauerint: quæ ratio permittit, vt ad curationē eā, quæ sermone adhibetur, nulla habita delectione, temerè quiuis, qui velit, assiliat: qua in re, rei vel minimæ prætermissio, maximum afferre detrimentū solet? Apud quos enim ne panis quidem distributio quibusuis temerè permittitur, sed munus huiuscemodi administrandi panis vnius cuiusdā est, ad quem illud de communi aliorum sententia delatum est, qui non multo maiore cum delectu ac cautione hoc in danda petentibus esca spirituali D obseruari conueniat? videlicet vt munus hoc peculiare sit alicuius, qui melius id ipse præstare possit, quā ceteri? Ex quo intelligitur animi esse valde sibi præfidētis, cum quis de aliquo iudicio interrogatus, intrepidè sic, temereque audeat respondere, neque digitum ad illum intendat, cui huiusmodi dispensandi sermonis munus delegatum sit. Qui quidem ea re, quòd fidelis esset dispēsator & prudēs, idcirco delectus est, vt spiritualem cibum tempore distribueret, sermonesque suos in iudicio disponeret, sicut scriptum est. Quod si etiam incidat, vt ad quem pertinet respondere, hunc aliquid effugiat aliquando, illudq; alteri occurrat, non propterea tamen, cui illud occurrerit, is cōfestim prosilire, ac palā arguere illū debet, sed seorsum arbitris semotis, quod sibi occurrerit, de eo ipsum admonere, quando ni hoc ita fiat, qui inferiores sunt, ij elatiores fieri aduersum superiores E solent. Quapropter esto cōmodè aliquis responderit, tamen si responsio ad illum non pertinebat, pœnis is tenetur obnoxius violatæ disciplinæ.

Luc.12.f
Psal.111.a

INTERROGATIO XLVI.

Quòd neque fratrum, neq; sua obtegere quis delicta debet.

RESPONSIO.

Quidquid est autē, in quo peccetur, id referri ad antistitē debet, siue ab eo ipso, qui peccatū admisit, siue ab ijs, qui illius cōscij sint, si illud ipsi curare non possint, & mederi eo modo quo præceptū est à domino, quando vitiū dissimulatum morbus est in animo oblitescēs, & supputris qui F etiam propterea incurabilis efficitur. Quēadmodum igitur nullo modo bene meritum illū de nobis diceremus, qui quæ pestifera essent, ea in corpore nobis includeret, sed eum potius, qui cum dolorifico cruciatu, & cruoris etiā missione per lancinationem ea in apertum extraheret, quo videlicet, aut quod noxium esset, per vomitum reiceret atque extunderet à corpore, aut in vniuersum, per morbi cognitionem, eius quoque curandi ratio facilius cognosceretur: ita nimirum peccatum occultare, nihil est aliud, quàm ægrum sua sponte ad mortem ruentem, impellere, & procliuiorem reddere. Stimulus enim peccati mors est, inquit. Porrò oculta beneuolentia præstabilior

stabilior est ea, quæ palàm libereque fit obiurgatio. Nemo sit ergo, qui aut peccato alterius latebras quærat, ne pro amore, quem fratri debet, exitium illi conciliet. Neque suo. Qui non medetur sibijpsi, frater est sua opera dissipantis.

INTERROGATIO XLVII.

De his qui nolunt admittere, quę per antistitem præscripta sunt ac designata.

RESPONSIO.

A VErum is qui nolit admittere quæ Antistes perficiunda iusserit, debet ei apertè quidem sed semotis arbitris, cur dicto audiēs esse ac moriger nolit, respondere, allata si quam habet, ratione, sacris literis consentanea: alioqui quod imperatum sit, silentio exequitor. Quòd si hoc facere pudore retractus non ausit, alijs quibusdam ad eam rem sequestribus vtitor, quo videlicet, si aliena fortè à sacrosanctis literis illa antistitis iussio sit, ipse cū seipsum, tum reliquos fratres à noxa eximat. Sin contrà, planum factum sit, eam rectè fuisse ac ratione factam, à vana seipsum ac periculosa secum disceptatione liberet. Qui enim secum disceptat, inquit, si manducauerit, damnatus est, quia nō ex fide, & vt ne simpliciores exemplo suo ad abijciēdam obedientiā instiget, ac veluti procliuiores efficiat. Expedit enim, inquit dominus, vt suspendatur mola asinaria circa collum eius, & proijciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis his. Quòd si qui diutius in contumacia hæserint aduersus antistitem clàm queruli, nec in apertū voluerint sui mœroris caussam prodere: hi perinde

B ac disceptationis inter fratres exortę auctores aut qui certissimam auctoritatem colliserint, & labefactarint eius quæ maiorum debetur præceptis, obedientiæ ac velut rebellionis & inobedientiæ magistri, prorsus à reliqua fratrum familia exigūtor. Eijce enim è concilio pestilentem, inquit, & exibit cum eo iurgium.

Rom.14.c

Matt.18.a

Prou.22.b

INTERROGATIO XLVIII.

Quòd nullo modo curiosè consilia moderamináve antistitis exquiri debent, sed debet vnusquisque muneri suo vacare.

RESPONSIO.

Curiositas animo... mendum.

CEterum ne quis facilè in huiuscemodi vitium secus de antistite suspicandi, aut dijudicandi cùm detrimento cùm suo, tum reliquorum etiā fratrum incurrat, illud in vniuersum obseruari in conuentu debet, vt nullo modo quis curiosè antistitis consilia peruestiget, aut in eius facta anxiè inquirat, ijs duntaxat exceptis, qui cùm dignitatis gradu, tum consilij prudētia antistiti ipsi proximi

C sint, quos quidem ille necessariò sibi, quandocunque de re aliqua erit deliberaturus, in consiliū ac naturam cōsiderationem adhibebit, nimirū præcepto illi obtemperans, Omnia fac cum consilio. Quam enim illi animas nostras gubernandas cōmisimus, tanquam deo de ijs rationem reddituro, prorsus absurdissimè facimus, si huic fidem in rebus contemptissimis abrogamus, & cū ipsi falsis aduersus fratrem nostrum suspicionibus impleamur, tum reliquos exemplo nostro, vt idē faciāt, incitamus. Ne igitur hoc eueniat, vnusquisq; maneat in ea vocatione, in qua vocatus est: & cùm animum suum totum in rerum ad se pertinentium cura occupauerit, minimè in aliorum consilijs inquirēdis sit curiosius, sed sacrosanctos domini discipulos imitetur. Quorū, esto illud, quod in Euāgelio est, de Samaritana, suspicionem ipsis posset commouere, Nemo tamē dixit, inquit, quid quęris, aut quid loqueris cum ea.

Eccl.32.d

1.Cor.7.d *Vt vitanda curiositas.*

Ab exēplo discipulorū domini. Ioan.4.d

INTERROGATIO XLIX. D

De controuersijs, quę nonnunquam solent inter fratres existere.

RESPONSIO.

DE controuersijs autem, quæ inter fratres interdum oriuntur, illud statuendum est, Quotiescunque aliqui inter se de re aliqua collidunt dissidentes & corrixantes, eos nequaquam inter se pugnaciter nimis contendere debere, sed controuersiæ decisionem superioribus se reseruare. Verumenim ne qua disciplinæ ordo violetur, si omnes passim nullo temporis, locíve ad agendum idonei delectu habito, quærant, néve futilibus & inanibus quęstiūculis, aut nugacitati detur locus, certum quendam esse oportet, eumq; de communi reliquorum omnium sententia, idoneum iudicatum, qui quidem de quibus inter fratres cōtrouersia sit, ea aut cōmuniter in medium omnibus disceptanda proponat, aut seorsum de ijs cū magistro cōuentus cōmunicet. Ita enim quę in quę-

E stione posita erunt, melius, certiusq; disputabuntur. Si enim nulla est res, cuius tractatio nō scientiam, & vsum desideret, ea certè multo magis in rebus his requiruntur, quæ sunt huiusmodi. Et si instrumentorum eorum, quæ ad artium ministrationē necessaria sunt, tractationem, nemo esset, qui imperitis committeret, sine dubio multo magis sermonis tractatio concedi debet in dicendo potioribus: qui quidem ipsi cum loci, tum temporis, tum modi, quibus poni quæstiones debeant, commodè habere delectum sciant: quique citra contentionem cum prudenter quęrendo, tum intelligenter auscultando, rerum, quæ sint in quæstione versatæ, explicationes ad communem possint omnium ædificationem seruare.

A minore ad maius.

INTERROGATIO L.

Quæ ratio teneri ab antistite debeat in obiurgationibus adhibendis. F

RESPONSIO.

VErum enimuero illud cauere magnopere antistes debet, ne ad castigandum verbis aliquē ex ijs qui deliquerint, affectu quouis vitioso percitus accedat: quādo cū indignatione & ira, castigatione

tione aduersus aliquem vti, hoc haudquaquã est à peccato illum liberare, sed delictis seipsum obstringere. quamobrem Apostolus dixit, In mãsuetudine corripientem eos, qui resistunt. (2.Tim.2.d) Neque, si in contemptum veniat alicui, ob id præbere se vehementem debet, aut æquo seueriorem: vbi verò alium contemni viderit erga eum qui deliquit, declaret se benignum, ac indulgentẽ. Quinimo multo grauius ei ferendæ aliorum iniuriç sunt, quàm suæ. Hoc enim si fecerit, & suspicionem à se illam hominis seipsum immodicè amantis submouebit & planissime se non peccantem odisse, sed peccatum auersari declarabit, cùm ita videlicet diuerso modo se gerat in rebus & suis & alterius. Ceterũ si quandocunque indignatur, non hanc, quam dixi, sed huic cõtrariam rationẽ adhibuerit, is prorsus indicabit, se neque propter deum, neque propter periculum eius, qui peccauerit, sed propter gloriæ cupiditatem, aut imperitandi studium, indignationem illam suscepisse. Oportet enim illũ & pro dei gloria, cui violando ipsius mandato infligitur contumelia, iustam iram ac zelum præ se ferentem, & peculiarem fraternæ charitati misericordiam retinentem, pro fratris sui in peccato periclitantis salute tuenda (quia anima, quæ peccauerit, ipsa morietur) (Ezech.18.) in quocunque, quod cõmittatur peccato, tanquã aduersus peccatum animo incitari, & in eo acriter vindicando, animi sui iustum ardorem præ se ferre.

INTERROGATIO LI.

Quomodo corrigi debeat delictum eius, qui peccauit.

RESPONSIO.

IN adhibendis verò curationibus ijs, qui vitioso animi affectu aliquo laborent, consuetudinem imitari medicorum debet, vt videlicet ægris non irascatur, sed contra morbum ipsum pugnet: in eoque impugnando, duriore victus ratione, si ita res postulat, animi vitia sanet: veluti inanem gloriam, abiectioribus exercitijs imponẽdis: futilem & otiosam loquacitatem, silẽtio: immodicũ somnum peruigilio & excubijs orationum: segnitiem corporis, laboribus imponendis grauioribus: edacitatem indecoram ieiunio: murmurationem à reliquis segregatione: vt videlicet neque ex fratribus quisquam vnà cum ipso esse in opere velit, neque opus, quod ipse elaborauerit, vnà cũ reliquis reliquorum misceatur, sicut suprà dictum est, nisi si quãdo suscepta alacriter ac citra pudorem vllũ pœnitentia, morbo eo liberatum esse illum appareat. Tum enim opus, quod murmurans elaborauerit admitti poterit: verùm ne sic quidem, id in vsus fratrum vllos erogetur, sed ad alium aliquem vsum dispensetur. Hęc autem cur ita fieri debeât, satis superius intellectum puto.

INTERROGATIO LII.

Quo animo quis accipere impositas sibi multas debet, siue irrogatas iuxta præscriptũ Canonis pœnas.

RESPONSIO.

QVemadmodum autem diximus vacuum affectibus antistitem ad curationes ægris admouendas accedere oportere, item quoque vicissim eorum, quibus medicina fit, partes existimari debent, antistitis in se animaduersiones, non ad odiũ accipere, neque impotentẽ dominationem existimare, curationem eam, quam misericordia quis adductus, consulendi caussa animæ ipsorum saluti, ipsis adhibeat. Esset enim à decoro abhorrẽs, si cum qui aduersa corporis valetudine laborant, ijs vsque adeò magnam medicis suis fidẽ habeât, vt esto ipsos secent, esto vrant, esto amarissimis dandis medicamentis medeantur nihilominus tamen inter benemeritos de se illos numerent: nos non itidem quoque aduersus animarum nostrarum medicos, quandocunque duriore imponẽda nobis re aliqua, salutem nobis efficiunt, fuerimus animati: Cùm Apostolus dicat: Et quis est, qui me lætificat, nisi qui cõtristatur ex me? Et item, Ecce enim hoc ipsum quòd contristati estis, quàm magnam in vobis solicitudinẽ operatum est. Proinde rei spectari exitus debet, & is bene de nobis meritus iudicari, qui nobis contristationẽ illam afferat, quæ est secundum deum.

INTERROGATIO LIII.

Quomodo artium magistri peccantes pueros corrigere debeant.

RESPONSIO.

ATque illud etiam seruandum est, vt qui artes docent, ij, siqua in re, quæ ad artem eam pertineat, quam tradunt, labi illos animaduerterint, quos in disciplinã acceperint, seorsim eos verbis castigent, & errata corrigant. Quæcunque autem ab eis peccata committantur, eiusmodi, quæ animi morum peruersitatem indicent, veluti siquis contumax sit, verbis contrà cõtendat, in elaborãdis operibus negligenter se gerat, garrulus sit, & otiosi loquus, aut vanus, aut aliud deniq; aliquid agat eorum, quæ pietatis cultoribus vetita sunt: hæc in quibus animaduersa sint, ij ad communis disciplinæ moderatorem duci debent, & coram eo accusari, vt ipse sit videlicet, qui statuat, quatenus, quáve ratione vnumquodq; peccatum curari conueniat. Si enim obiurgatio est animę curatio, prorsus obiurgare non est cuiuslibet, sicut neque curationẽ admouere, nisi siquis sit, cui munus hoc antistes ipse adhibita prius diligenti circumspectione delegarit.

INTERROGATIO LIIII.

Quòd præpositi cõuentuũ vicissim de his quę se concernunt, conferre inter se debent.

RESPONSIO.

OPeræprecium est autẽ, si statis interdum quibusdam temporibus, certisq; locis concessus celebretur, eorum, qui fratrum conuentibus pręsunt, in quibus videlicet, cùm de rebus ijs, quę sibi præter rationẽ acciderint, tum, de difficilibus etiam

etiam ad tractandū naturis, aut moribus, & quomodo in singulis moderādis se gesserint, vicissim inter se communicent, & conferant. Quò videlicet, si aliquid aliquando minus rectè ab aliquo factum fuerit, id adhita locuplete multorum sententia, maiore cum auctoritate quod in mediū adductum est, quale sit, iudicetur. Contraque si quid rectè gestum, multorum similiter testimonio cōprobetur.

INTERROGATIO LV.

Nunquid ex veræ pietatis proposito sit, vti medicina?

A

RESPONSIO.

QVemadmodum vniuscuiuslibet artis suffragium in hoc nobis à deo est indultum, vt nostræ occurramus infirmitati: ceu sunt, agricultura quòd quę sua sponte è terra gignuntur, ad subleuandas victus necessitates satis non erant: texendi ars, quòd indumentis necessariò vita hominum indigebat, cùm ad honestatem tenendam, tum ad cæli incōmoda depellenda: similiterq; ædificandi disciplina, quòd sine ea haud facilè stare vita hominum potuisset: item eadem quoque in medicina ratio est. Cùm enim corpus nostrū morbidum noxijs varijs expositum, partim extrinsecus aduenientibus, partim intrinsecus agnatis morborum generibus, obnoxiū sit, eaq; modo largiore cibi copia, modo subductione nimia affligatur: medicinæ nobis ars à totius vitæ nostræ moderatore

B deo concessa est, à qua nimirum cū de mendis ijs, quæ superarent, tum quæ deessent, addendis, rationē disceremus, quemadmodū nos animę quoque curationem adhibere oporteret. Vt enim si in paradiso deliciarū essem⁹, nihil aggresti nobis, neque labore opus esset, neq; solertia: sic si vacuā penitus morbis vitam ageremus, ad similitudinē temporis illius, quando ab initio statim creati, nōdum de dei gratia decideramus, sine dubio nihil nobis opus esset, cur valetudinis tuēdæ caussa pręsidium vllum à medicina peteremus. Verū quemadmodum posteaquam in locum hunc, veluti in exilium quoddam detrusi sumus, veraq; illa audiuimus, In sudore vultus tui vesceris pane tuo: diuturna deinde periclitatione assiduaque in excolēda terra industria, ærumnaque agriculturę artem effecimus, cùm deus ad lenienda vtcunq; ea, quæ ab execratione illa inuecta nobis incōmoda fue-

C rant, agricolandi intelligentiam, perceptionemq; nobis sit elargitus: Sic vbi iussi sumus, vt in terrā de qua sumpti eramus denuò reuerti & dolorificæ carni, morti propter peccatum addictę, ac propterea huiuscemodi morbis subiectæ aptati sumus, datum nobis medicinæ remedium est, quo (adhibita tamen ea, quam adhiberi par est, moderatione) aduersum ægros vteremur. Neque enim fortuito ortæ de terra herbæ sunt ad singula morborum genera accommodatæ, sed nimirum ex supremi opificis voluntate editæ sunt, eo consilio, vt ijs nos ad vtilitatem nostrā vti possemus. Quocirca ea quidem, quæ in radicibus, floribúsve, aut folijs, aut fructibus, aut succis naturalis vis inest, aut quodcūque etiam ex metallis, marive aliquid ad corporis nostri vsum appositum habere inuēta sit, ea omnia earum rerum inuentioni similia iudicari debent, quibus in cibo potioneq; vti consueuimus. At in quibus exquirendis curiosa quadam, & anxia nimis solertia, curaq; est opus, quæque magnas nobis molestias quasdam conciliat, ac quasi vitam nostram in corporis curatione implicatam tenent, ea à Christianis hominibus funditus repudianda sunt: dandaq; nobis studiosè opera est, vt huiusmodi arte (si quādo res postulet) ita vtamur, vt nullo modo omnem ei aut prosperæ, aut aduersæ valetudinis caussam assignemus, sed vt ad gloriam dei, & formulam quandam, qua nos in animorum nostrorum curatione vti oporteat, ita salutaria ab ea corpori nostro subsidia petamus. Ac si quando medicinæ nos remedia defecerint, neutiquam leuandi mali spem omnem in hac arte collocatam habeamus: sed illud intelligamus aut quòd nō patietur nos tentari deus supra id, quod possumus: Aut quod sicut olim, dū inter nos versaretur dominus, modo lutum faciens, illud alicui illinebat, illitoque vt se in Siloam ablueret, præcipiebat, modo ad sanandum, volūtate sola contentus erat, dicens, Volo: mundare. Quosdam etiam præterea, vt in acerbitatibus certarēt, dimisit: nimirum qui periclitatione illa spectatiores ipsos vellet efficere: Ita nunc etiam pari ratione agere nobiscum velit, tum ex occulto ratione quadam oculis nostris minimè aperta, salutari nobis imponenda medicina, quotiescunque ita facere ex animarum nostrarum vtilitate esse ipse iudicauerit: tum id etiam agendo interdum, vt ad depellēdos à nobis morbos eos, quibus laboremus, crassioribus remedijs quibusdam vtamur, idq; ea re nimirum, quòd curationis lōginguitate memoriam eius, quòd acceperimus, beneficij, altius in animis nostris impressam velit, vel (vt antè dixi) ea re, vt formulam nobis tradat, quam in curādis nostris animi vitijs imitemur: Vt enim in corporibus necessariò & demi illa debent, quæ superuacanea sunt, & quæ absunt, apponi: sic idem quoque nobis in animis nostris seruandum est, vt quæ aliena sunt scilicet, amandemus, & quæ idonea, asciscamus. Siquidem fecit deus hominem rectum, & ad bona opera creauit nos, vt in illis ambularemus. Et quemadmodum in ijsdem corporibus secari, vri, & potiones amarissimas sumere, incolumitatis ipsorū caussa non recusamus: sic in animis quoque, secantia, cū obiurgamur, verba, amaræque pro ipsorum salute increpationum medicinę accipiendæ sunt. quod quidem ijs, qui emendati non erant, Propheta obiectat, cùm dicit, Nūquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? Quare igitur non est restituta sanitas filiæ populi mei? Quin illud etiā, quòd quis in inueteratis morbis, non nisi ex longinquo tempore, varijsque, & ijs dolorem facientibus medicamentis sanitatem expectat, indicio est, vitia similiter, quæ in animis nostris inueterauerint, assidua oratione, & diuturna patientia & acerrima animi contentione, quæ ad sanitatem adipiscendam ratio sufficere nobis ostenderit, à nobis curari oportere. Non igitur quoniam medicina peruersè quidam vtuntur, idcirco fugienda nobis omnis, quæ ab ea nascitur, vtilitas est. Neq; enim eo quòd qui voluptates intemperanter consectantur, coquinaria facultate, pa-

D 1. Cor. 10. c Ab exēplo argu.

E ἰλιακαῖς κεχρῆσθαι βοηθείαις.

μεταφορὰ à medicina corporis du[c]ta. Sap. 2. d

F Hier. 18. d ἀνίβηκας οἰς.

panificióve, aut texendi arte ad luxum abutūtur, cùm vltra præscriptos necessitatis limites progrediantur, continuò huiusmodi à nobis repudiari artes debent: contráque potius, ex recta illarum tractatione, quod ab ipsis in illis fit, detegendum vitium est. Sic igitur in medicina etiam, haudquaquā rectè fieri ratio docet, si propterea, quòd sint qui illa vtantur vitiosè, eius datū nobis diuinitus munus in crimen vocetur. Etenim cū illud, incolumitatis suæ spem omnem habere positā in manibus medicorum, planè iumentorum simile sit (quod quidem vsu venire miseris nonnullis animaduertimus, qui etiam non verentur apertè libe- A ratores suos illos apellare) tum hoc, omnes penitus, quæ ab ea proficiscantur, vtilitates fugere, hominum est valde in sua sententia peruicaciū. Sed quemadmodum Ezechias massam ficorum illā, neutiquam præcipuā sanitatis suæ caussam fuisse arbitratus est, neque salutē corporis sui, quā recuperauerat, illi acceptam tulit, sed ad dei gloriā, etiam quòd ficos creasset, gratiarum actionē adiecit: Sic nos quoque, quandocūque ab eo, qui benignè, sapienterq; vitam nostrā moderatur deus, vapulamus, primum illud petamus, vt caussam nobis indicet, cur ita plectamur: tum illud postulemus, vt ab ijs, quibus premimur, acerbitatibus liberemur, & animi ab ipso in tolerādo fortitudinē comprecemur, vt vnà cū tentatione exitum etiā præbeat, & sustinere possimus. Restitutę vero nobis sanitatis munus, siue per vinum oleo permistū veluti ille curatus fuit, qui in latrones inciderat, siue per ficos, vt legimus de Ezechia, gratiarum a- B ctione prosequi debemus: neque omnino referre quidquam existimemus, siue nō cernentibus nobis, siue cernentibus corporeæ rei alicuius opera curationem nobis deus adhibeat, quando hæ sæpenumero faciunt, vt dei in nos beneficium clarius agnoscamus. Atq; etiam fit plerunque vt cū idcirco in aduersam valetudinem inciderimus, vt hoc pacto admoniti, vitia nostra emendemus, loco pœnæ cuiusdam, huiuscemodi curationis acerbitatem cogamur perferre. Quocirca neque sectiones, neque vstiones, neque cruciat[9], quę acerba, asperaq; medicamenta afferre secū solita sunt, neque inedias, neque arctissimas in victus obseruatione regulas, neque deniq; declinationē à rebus, quæ obsunt, repudiāda esse nobis recta ratio demonstrat, saluo tamen (iterum enim dico) proposito animæ vtilitatis, quippe cui in medicina corpori admouēda, formula quædā proponitur, quam in sui ipsius curatione ipsum cōueniat imitari. Porrò haud mediocre periculū est, ne ab recto animus aberrans, vanas quasdā opiniones cōcipiat, quippe quasi ægrotatio omnis petitis à medicina remedijs curanda sit. Neque enim semper

γνώμη. C morbi omnes à natura, aut vitiosa victus ratione, aliisve quibusdam sitis in corpore nostro caussis, ad quæ vtilem interdum medicorum artem videmus, ortum ducunt: quandoquidem morbi sæpenumero veluti quædam peccatorū flagella sunt, quibus nihil aliud agitur, nisi vt vitam nostrā in melius commutemus. Quem enim, inquit, dominus diligit, castigat: & ideo multi in vobis infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd si nosmetipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autē à domino corripimur, vt non cum mundo damnemur. Quamobrē qui eiusmodi sunt, hi omissis medicorū auxilijs, inuectas sibi acerbitates ferre silentio debent, quādocunque se peccasse animaduerterint: atque illum imitari, qui dixit, Iram domini portabo, quoniā peccaui ei: necnon vitæ suę praua studia emendare, & dignos pænitentiæ fructus edere, & verborum domini illorum meminisse, Ecce sanus fact[9] es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid cōtingat. Quin est, quando hoc diabolo ita deposcēte permittitur à domino, cùm aliquem tanquam fortissimum aduersarium (quæ est eius benignitas) D ipse cum illo in certamen cōmittat, ac magnificā illius iactantiam summa seruorum suorū tolerantia retundat (quod quidem in Iob factum fuisse animaduertimus) aut mollioribus etiam in ferendis doloribus, laboribusque exempla proferūtur eorum, qui vsque ad mortem continenter tolerare cruciatus possunt: veluti Lazarus, de quo, cùm tot vndique vlceribus vrgeretur, nusquam tamen scriptum est, eum quidquam vnquam ab diuite illo petiuisse, significationémve vllam fecisse, quòd iniquo animo eum, in quo erat, rerum suarum statum ferret: quæ quidem caussa fuit, quamobrem postea quietem in sinu Abrahæ inuenerit, veluti qui mala recepisset in vita sua. Quanquam aliam præterea in sanctis viris morborum caussam euenire solitam reperimus, velut in Apostolo. Neenim hominis natura egressus posset putari, aut naturaliter aliquid præ ceteris eximiū habere quispiā ipsum existimaret (quemadmodū Lycaones, qui ad eum cū coronis & tauris accesserunt) quò facilius intelligi posset hominis illum natura prędituū esse, in assidua vsq; erat ægrotatione. Quo- E circa quid est, quod huiusmodi hominibus emolumenti afferre posit medicina? aut quod non ijs potius cōtrà ab ea periculum procreari? qui quidem relicta recta ratione, curam suā in corporis curationem tantum contulerint. Qui verò ex vitiosa, quam tenebant in victu, ratione, morbum sibijpsis cōtraxerunt, hi corporis curatione vti debent, perinde vti exemplo, & adumbratione quadam, quam in curando animo sequantur, queadmodum dictum est suprà, quando quę ex medicinæ ratione, à rebus quæ obsunt, declinatio fit, ea quoque nobis vtilis est, item delectus rerum vtilium, ac præceptorum conseruatio. Atque ipsa etiam aduersæ corporis valetudinis in secundā mutatio, quædam nobis esse veluti confirmatio debet, ne de animæ sanitate penitus desperemus, quasi verò ea ex peccatis ad pristrinā integritatē per pœnitentiam se recipiendi facultatē omnem amiserit. Neque igitur fugiēda penitus ars ista est, neque rursum omnis in ea salutis nostrę præsidia collocāda: sed quemadmodum, licet agriculturæ vsum acceperimus, frugum prouentum tamē postulamus à deo: & quanuis gubernatori clauum committamus, deum tamen, vt nos ex alto incolu- F mes conseruet, oramus: sic nihilominus cùm medicum adhibemus, idque ratio fieri concedit, neutiquā à spe illius erga nos bonitatis debemus discedere. Mihi verò etiam ad colendam continentiam, haud mediocre momentum ars hæc, de qua loquimur, videtur afferre. Siquidē animaduerto ab ea & delicias amputari, & crapulam damnari, epularum præterea varietatem, & exquisitam nimis

Marginal notes: 4.Reg.2.b; 1.Cor.10.c; Luc.10.f Perstat in metaphora; Morbi, flagella peccatorum. Prou.3.b; 1.Cor.11.g; Mich.7.b; Ioan.5.c; μακροθυμία B.Iob.; Lazarus; Luc.16.d; Act.14.b; τύπῳ καὶ ὑπογραμμῷ χρῆσθαι; Collatio à simili.

mis condimētorum prauè excogitatam solertiā, tanquam inutilem improbari. In summa denique indigentiam ab ea sanitatis matrē appellari. Proinde siue aliquando præceptis medicinæ vtimur, siue repudiamus ob aliquā caussam earū, quas antè memorauimus: propositum tamen illud teneri vsque cōstantissimè debet, vt deus in primis propitius habeatur, & animæ vtilitati consulatur, & præcepto Apostoli satisfiat illi. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia ad gloriā dei facite.

1.Cor.10.c

A

CAPITA REGVLARVM
quæ Concisius disputantur.

Qua

99 Qua animi affectione ad obiurgandum debeat accedere, qui obiurgaturus sit quempiã.
100 Quæ ratio tenenda sit in dimittendis ijs, qui forinsecus mendicantes accedunt.
101 De eo, cui credita dispensatio est, & de mendicantibus.
102 De ijs qui se à societate aliorũ abducũt, quacunque de caussa.
103 Quoniam nonnunquam consueuit euenire, vt quibus in rebus etiam qui natu grandiores sunt labantur, an ij reprehendi debeant.
104 Quæ ratio teneda sit in officijs fratribus delegandis.
105 An confestim vbi quis receptus intra fratrũ societatem fuerit, eum discere artes conueniat.
A
106 Cuiusmodi pœnæ illæ esse debeãt, quibus in societate fratrum vti oporteat.
107 De ijs qui dicunt cupere se in fratrum societate viuere.
108 Nunquid debeat antistes semota sororũ pręside cum aliqua de rebus ad fidei ædificationẽ pertinentibus loqui.
109 Nunquid conuenire putãdum sit, vt antistes sermonem sæpe cum antistita conferat.
110 Nunquid quando soror presbytero peccata sua confitetur, aliquam etiam natu maiorẽ sororem adesse conueniat.
111 Si inscia antistita, antistes aliquid faciendum sororibus imperauerit, an propterea antistita iustè possit indignari.
112 Nunquid si quis ad genus vitę, quod est secũdum deũ, accesserit, debeat, qui fratribus præest, huiuscemodi hominẽ sine ceterorũ fratrũ sententia admittere.
B
113 An possit, cui animarũ cura delegata sit, illud seruare, Nisi conuersi fueritis, & facti fueritis sicut paruuli.
114 Nunquid cuiuis, & quoduis imperanti obedire conueniat.
115 Quomodo mutuam inter se fratres obediẽtiam debeant præstare.
116 Quatenus obedientia progredi debeat.
117 Qui varijs officijs, quæ in dies singulos sibi pro proposito mandato, demãdantur, minimè acquiescit, ac artem quampiam discere studet, quo is morbo laborare putandus sit: & nũquid ferri debeat, qui huiusmodi sit.
118 Qui strenuus est in mandato, & opus facit, nõ quod ipsi præcipitur, sed quod ei collibitũ sit, quam hic mercedem habet.
119 An liceat vnicuique delatum sibi munus recusare, & aliud ab eo diuersum quærere.
C
120 An exeundum sit aliquò, nisi petita prius ab antistite exeundi venia.
121 An grauiora munera liceat recusare.
122 Qui hac pœna dignus iudicatus sit, vt benedictionem nõ accipiat: is si, nisi accepta prius benedictione, cibum se neget sumpturum, nunquid ferendus sit.
123 Nunquid cum ferri conueniat, qui cũ (quod commodè non potest) facere nõ permittatur, ægrè id patiatur.
124 Nunquid si casu quis cum hæreticis, gentilibúsve inuentus sit, is cibum vnà cũ illis capere debeat, aut eos salutare.
125 Cui munus aliquod creditum sit, nunquid is munus illud debat retinere, si quid præter pręscriptũm ipse sua sponte fecerit, nulla eius rei venia prius petita.
126 Quomodo quis assequi possit, vt in edendo voluptatem sibi imperare non sinat.
127 An verum sit, quod à quibusdam dicitur, nõ posse vllo modo impetrari quin homo aliquãdo irascatur.
128 Nunquid ei permittẽdum sit, vt suo more agat, qui vltrà quàm vires eius patiantur, colere continentiam velit, atq; ob eam caussam impediatur, quominus præcipuè proposito mãdato possit satisfacere.
129 De ijs, qui ob ieiuniorum assiduitatẽ nimiã, communibus cum ceteris cibis vesci non possunt.
D
130 Quæ seruanda in ieiunio ratio sit, quotiescũque ieiunandum sit.
131 Qui communibus, quibus ceteri fratres cibis vtũtur, ipse non vescatur, sed diuersos quosdam exquirat, vtrum is rectè facere iudicãdus sit.
132 Quid de eo sentiendũ sit, qui aliquo cibi genere lędi se dicat, ac ęgrè ferat nisi aliud detur.
133 Quid si idem etiã cibi caussa murmurauerit.
134 Quid si etiam iratus ea sumere recusauerit, quæ natura desiderat.
135 An debeat qui ægrotus est, ipse quærere, vt aliquid sibi vltra solitam cõsuetudinem detur.
136 An necesse sit, vt ad horam prandij cuncti cõueniant: quomodóve agendũ cum eo, qui non tempori, sed iam pransis alijs superuenerit.
137 An is rectè facere existimandus sit, qui ad aliquod tempus, prout ipsi libitum fuerit, secum ipse statuat, ab hoc vel ab illo, vel cibo, vel potione abstinere.
E
138 An in cõmuni societate debeat aliquis plus, quàm ceteri communiter faciant, ieiunare.
139 Cùm ex vehementi ieiunio remissiores effici ad laborandũ fratres soleant, vtrum potius faciendum sit, opúsne negligendũ propter ieiunium, an contrà ieiunium, vt vires suppetãt ad laborandum.
140 Qui in lædentibus se cibis continentiam abiecerit, ijsque sese auidius ingurgitarit, ac propterea in aliquem morbum inciderit, nũquid ei curationem vllam adhiberi conueniat.
141 Nunquid conuenire putandum sit, vt extrarij homines in officinis reperiantur.
142 An debeant opifices, opus aliquod ab aliquo faciendum redimere, sine sententia antistitis.
143 Qui in operibus faciendis sunt occupati, quã ij adhibere diligentiam debeant in commissis sibi instrumentis accurandis.
F
144 Qualis habendus sit, qui vel ex negligẽtia interire aliquid siuerit, vel ex contemptione eo perperam abusus fuerit.
145 Qualis is iudicandus sit, qui instrumenti alicuius vsum ipse à se, non petita ab antistite venia arroget, aut illud etiam sumere audeat.
146 Quomodo cum eo agendum sit, à quo cũ vrgente necessitate postulatum ab antistite sit, vt instrumentum sibi aliquod velit commodare, id facere nolle se dicat.
147 Qui propterea quòd in reb⁹ aut penu aut coquinæ, aut alio aliquo necessario obeũdo mune-

Cuius-

194 Cuiusmodi suscipiēdus à nobis luctus sit, vt beatitudinem illā, de qua est in Euangelio, cōsequi possimus.
195 Quomodo quis omnia facit ad gloriam dei.
196 Quomodo edit quis, bibítve ad gloriam dei.
197 Quomodo illud accipiendum sit, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.
198 Quid sit humilitas, quáve ratione virtutis huius esse cōpotes possimus, eamque obire legitimis officijs. A
199 Quomodo quis assequi possit, vt mādata domini libenti animo exequatur, & pro ijs, periculis se alacriter obijciat.
200 quomodo qui in religione diuti⁹ laborib⁹ & vsu peritiores redditi nouitios possint iuuare.
201 quomodo quis mentē suam possit cohibere, vt ne inter orandum distrahatur.
202 An possit impetrari, vt nulla in re mēs prorsus distrahatur.
203 Nunquid rectè factorum, iuxta domini præceptū, æqualis mensura in omnibus sit: an alius aliquando maiorem, alius minorem habeat.
204 Quomodo quis idoneus efficiatur, vt particeps sit spiritus sancti.
205 Qui sint pauperes spiritu.
206 Cùm præceptum domini sit, vt ne soliciti simus quid edamus, aut quid bibamus, aut quib⁹ induamur: præceptū hoc q̄ latè patere putandū sit, quomodóve ei possit satisfieri.
207 Qua mente laborare conueniat.
208 An rectè fieri putandū sit, siquis assiduè vsq; in vniuersum silentium velit seruare. B
209 Quomodo id assequi possimus, vt dei iudicia pertimescamus.
210 Quis sit habitus ornatus, qui traditus est ab Apostolo.
211 Quis modus esse debeat charitatis eius, quæ est in deum.
212 Quomodo charitatem quis, quæ in deū est, possit adipisci.
213 Quæ sint iudicia charitatis erga deum.
214 Vt à se dissideant benignitas siue suauitas atque bonitas.
215 Quis sit pacificus is, qui beatus à dn̄o dicitur
216 Qua in re conuerti nos oporteat, & effici vt paruulos.
217 Quomodónam accipere quis possit regnum dei, vt paruulus.
218 Cuiusmodi intelligentiam petere debeamus à deo.
219 Quomodo si beneficio affecti fuerimus ab aliquo, & debitam domino gratiarū actionem poterimus puram & integram persoluere, & simul etiam eam, quæ bene de nobis merito homini debeatur, eo modo, quo par sit, perfectè dependere. C
220 An passim vnicuique qui velit, permitti debeat, vt cum sororibus in colloquium veniat.
221 Cùm dominus doceat orandū nobis esse, vt ne intremus in tentationem, nunquid orandū sit, vt ne in dolores corporis incidamus.
222 Quis sit aduersarius cuiusq; nostrum, quomodóve beneuoli illi esse possimus.
223 Qui ratione aliqua motus ex ijs, quę placeât deo, & ieiunare animum induxerit, quidnam is agere debeat, cum, quomodo vellet, foris hominibus non appareat.
224 Nunquid hoc etiā tempore alij sint, qui hora diei prima opus facere inceperint, alij item qui vndecima, & quínam sint hi.
225 Cùm dominus dixerit, Vbi duo, vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio illorum: quænā ineunda nobis ratio sit, vt hoc nos promereri possimus.
226 Cùm Apostolus dicat, Maledicimur, & benedicimus: blasphemamur, & obsecramus: quomodo benedicere debeat, cui maledicitur: & quid obsecrare, qui blasphematur. D
227 Nunquid debeat vnusquisq; de ijs quę sentit ipse aliorum etiam cōsiliū exquirere, an verò, quòd certissimè sibi deo id gratum futurū persuaserit, neutiquam necesse ipsi sit, vt cū altero communicet.
228 Nunquid omni in re eorum, qui scādalizantur, volūtas explenda sit: an verò sint quędā, in quibus simulatione agendū non sit, esto aliqui scandalizentur.
229 Nunquid flagitiosè facta abiecta verecūdia apud omnes debeant enunciari, an apud quosdam tantummodo, & hos cuiusmodi.
230 Quid sit obsequium, & quid rationale obsequium.
231 Siquis aliquem frater, vel etiā sacerdos nonnunquam, iniquo aut infenso animo persequatur, an tradita de inimicis præcepta aduersus eum liceat conseruare.
232 Si quis iniuria affectus ab aliquo, tenendæ animi sui lenitatis caussa, patientiæque, ea de re cum nemine loquatur, atque hoc faciens existimet se reddere iudiciū deo, nunquid hic facere existimandus sit secundum deum. E
233 Vtrum si ex omnib⁹ benefactis vnū aliquod alicui tantum defuerit, is propterea salutē non adipiscatur.
234 Quomodo quis annunciet mortē domini.
235 An expediat multa ex scripturis addiscere.
236 Quicunque digni habiti sunt, qui quatuor Euangelia intelligerēt, quomodo ij gratiā hāc debeant accipere.
237 Cuiusmodi animus ille sit, qui ad dei voluntatem dirigitur.
238 Nūquid fieri possit, vt sine vlla intermissione quis psallat, legátve, vt serio de rebus ad deū pertinentibus disserat, neque vllum omnino ab his cessandi spatium concedatur, cùm aliquibus nonnunquam necessitas accidat, vt sordidioribus corporis necessitatibus cogantur satisfacere.
239 Quis sit Thesaurus bonus, quísve item malus.
240 Quamobrem lata porta dicta sit, & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem.
241 Quomodo angusta sit porta, & arcta via, quæ ducit ad vitā: quomodóve quis per ipsam ingrediatur. F στενὴ ἡ πύλη τεθλιμμένη ἡ ὁδός.
242 Quid sit illud, quod dicitur ab Apostolo, Amore fraternitatis inuicem vos diligentes.
243 Quid sibi velit Apostolus, cùm dicit, Irascimini & nolite peccare. Sol non occidat super iram vestram, cùm idem alio in loco dixerit, Omnis amaritudo, & furor, & ira tollatur à vobis.

Quid

Hæc tantummodo quæ hactenus descripta sunt, in eo exemplari reperiebantur, quod ex Ponto allatum fuerat: reliqua autem deinceps XXVII. *ca. ita vnà cum animaduersionibus seu statutis pœnis addita sunt de codice Cæsariensi.*

DIVI BASILII IN REGVLAS BREVIORES EXORDIVM.

Psal.33.b Enignus deus, qui docet hominem scientiam: ijs quidem, quibus creditum est donum docendi, præcipit per Apostolũ, vt maneant in doctrina: eos autẽ, qui ædificatione indigent quæ ex fonte cęlestis hauritur doctrinæ, per Moysen hortatur, dicens, Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Quocirca necesse est, vt nos, quib⁹ creditum est munus docendi, parati animo & exprompti simus quouis tempore ad conciliandas deo animas & instituẽdas: vt alia videlicet partim publicè cunctæ ecclesiæ contestemur, alia priuatim vnicuiq; eorũ, qui ad nos accesserint, arbitratu suo seorsim exquirendi à nobis potestatẽ faciamus, ea videlicet quæ pertinent ad sanitatẽ fidei, & veritatẽ eius viuendi ritus, qui est ex Euãgelio domini nostri Iesu Christi: ex quibus vtrisq; homo Dei verè vsquequaq; perfectus efficitur. Similiter itẽ vos quoq; nihil debetis pretermittere, vnde nõ fructũ aliquẽ capiatis, aut vbi nõ industriã vestrã exerceatis: sed præter ea, quæ cõmuniter cũ E ceteris discitis, etiam seorsim de rebus ad vtilitatẽ vestrã spectantibus interrogare, atq; omne vitæ ociũ ad hoc vnum dirigere, vt vtilitati vestræ consulatis. Si ergo in hoc congregauit nos deus, & ab externis perturbationibus, multa perfruimur tranquillitate, nolimus quæso nos ad aliud vllum opus conuertere, neq; somno rursum tradamus corpora nostra, sed in attenta meditatione & exquisitione rerum necessariarum eam, quę reliqua est, noctis partẽ traducamus, illud facientes, quod dictum est à beato Dauid. In lege domini meditabitur die ac nocte. Psal.1.a

Margin: B; Deut.32.a; βεβαίως ἐπιλεγοῦσαι

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI

Cæsareæ, eius quæ est in Cappadocia.

REGVLAE PER COMPENDIVM *& interrogationem.*

INTERROGATIO I.

C N liceat, aut conducat alicui spõte sua ipsum facere, dicereve, quæ recta existimet, sine testimonio diuinarum scripturarum?

RESPONSIO.

Ioan.16.b Cùm dominus noster Iesus Christus dicat de spiritu sancto, Nõ enim loquetur à seipso, sed quęcunque audiet, loquetur, de ipso autẽ, Nõ potest filius à se facere quidquam, & item, Quia ego ex F meipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio quòd mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor, quis esse tanta vesania percitus potest, vt aliquid audeat à seipso vel cogitatione tenus concipere? cùm ductore sancto, & bono spiritu indigeat, vt dirigatur in viã veritatis, cogitatione,

Margin: Ioan.5.c; Ioan.12.g; Psal.142.c

tione, verbo & opere, & cæcus sit, & in tenebris degat, sine sole iustitiæ domino nostro Iesu Christo, cuius mandatis tanquam radijs quibusdã homines illuminãtur. *Psal.18.c* Præceptum enim domini, inquit, lucidum, illuminans oculos. Sed quoniã eorum, quæ apud nos in vsu sunt, vel rerum, vel verborum, alia distinctè tradita sunt in diuina scriptura, alia prætermissa: de ijs quidem quæ scripta A sunt, in vniuersum nulli potestas permissa est, eorũ aliquid, vel quę vetita sunt, facere, vel quę iussa, prætermittere: cùm dominus semel pręceperit, ac dixerit, *Exo.34.b* *Deut.12.d* Et obseruabis verbum, quod mando tibi hodie, nec addas quidquã, nec minues ab eo. Formidabilis enim quædam iudicij expectatio, & ignis indignatio aut æmulatio deuorantis, eos manet, qui eiusmodi aliquid audent. De ijs verò, quę prætermissa sunt, habemus regulam traditam nobis ab Apostolo Paulo, cùm dicit, *1.Cor.6.b* *1.Cor.10.e* *1.Cor.10.f* Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Et item, Nemo quod suum est, quærat: sed quod alterius, vnusquisque. Quocirca prorsus necesse est, in omnibus aut deo subijci, aut alijs propter mandatum ipsius. Scriptum est enim, *Ephes.5.d* Subiecti inuicem in timore Christi. Et dominus ipse ait, *Matt.20.d* Quicunq; voluerit in vobis magnus esse, sit omnium infirmus, & omniũ seruus, abalienatus videlicet à proprijs volũtatibus, exemplo ipsius domini dicẽtis, *Ioan.6.d* Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me patris.

B

INTERROGATIO II.

CViusmodi poscere à se mutuò professionis formulam debent, quibus in animo est communiter vitam secundum deum inter se degere?

RESPONSIO.

Eam, quæ omnibus ad se accedentibus propo*Luc.9.c*sita à domino est, cũ dixit, Siquis vult venire post me, abneget semetipsum & tollat crucem suam, & sequatur me. Hoc autem quam habeat vim, dictum est in ea, quæ propriè de hoc est, interrogatione.

INTERROGATIO III.

Peccantem quomodo conuertemus? aut si durus in proposito permaneat, quomodo cũ eo agere debemus?

RESPONSIO.

Quemadmodum iussi sumus à domino, cùm dixit: *Matt.18.b* Si peccauerit in te frater tuus, vade, & cor- C ripe ipsum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem non te audierit, adhibe tecum etiam vnum vel duos, vt in ore duorũm vel trium testium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. *2.Cor.2.b* Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. *2.Tim.4* Si fortasse hoc modo contingat, vt dici de eo illud possit, Sufficit illi, qui eiusmodi est obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus, & quemadmodum traditum est ab Apostolo, cum ait, *2.Thes.3.d* Argue, increpa, obsecra in omni patientia, & doctrina, & item, Quòd siquis nõ obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur vel suppudescat.

INTERROGATIO IIII.

SI quis pro leuissimis etiã peccatis fratres acriter nimis vrgeat, ac dicat de ijs pœnitentiã eos D agere debere, nunquid is inclemens habendus est, & euersor charitatis?

RESPONSIO.

Cùm asseueranter dominus affirmauerit, quòd iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant: cumque idem etiam pronunciauerit, quòd omne verbum ociosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij, nihil omnino tanquam minutum contemni debet. Qui enim rem contemnit, inquit, cõtemnetur ab ea. Quanquam quis est, qui peccatũ vllum (cuiuscunque modi illud sit) leue audeat appellare? cùm asseruerit Apostolus, Quòd per transgressionem legis deum inhonoras. Si autem stimulus mortis non hoc est, aut illud, sed indefinitè quodcunque peccatum: inclemens ille habendus est, qui obticet, nõ autem qui arguit: quemadmodum qui in corpore alicuius, qui à venenata aliqua bestia morsus esset, residere venenum fineret, cùm posset extrahere, iure immitis diceretur, nõ autem qui extraheret. Quin qui eiusmodi est, is charitatẽ etiã euertit. Siquidem scriptũ est, Qui E parcit virgę, odit filium suum: Qui autem diligit, instanter erudit.

INTERROGATIO V.

QVomodo debet aliquis pœnitentiã agere de singulis peccatis, & cuiusmodi fructus ostendere dignos pœnitentiæ?

RESPONSIO.

Nimirum si similem illius animum induerit, qui dixit, Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, & ea prę stiterit, quę scripta sunt in sexto psalmo, & alijs plerisq;, & si ea fecerit, quæ pro alio, qui peccauerat, facta ab iis fuisse Apostolus testatur, qui secundum deum contristati fuerant: Ecce enim, inquit, hoc ipsum secundum deum contristatos esse vos, quantam in vobis operatum est solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negocio. Et si, vt Zachæus, commissa peccata contrarijs rectè factis multis F compensent.

INTERROGATIO VI.

QVi verbo fatetur se pœnitere, in peccato tamen perseueret adhuc, cuiusmodi hic existimari debet?

RESPONSIO.

De hoc, qui huiusmodi sit, scriptum illud existimo,

stimo, Si rogauerit te inimicus tuus grandi voce, ne crediderís ei: quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. Et alio in loco, Sicut canis qui reuertitur ad vomitum suum & eò odibilis fit, sic homo propria malicia reuersus ad peccatũ suum.

INTERROGATIO VII.

A QVod est eorum iudicium, qui peccantes defendunt?

RESPONSIO.

Grauius illo opinor, de quo dictum est, Expedit ei vt suspendatur mola asinaria circa collum eius, & proijciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis. Siquidem non iam obiurgationem ad correctionem, sed defensionem ad cõfirmationẽ peccati accipit ille qui peccauit: & alios ad similia flagitia excitat, Ex quo fit vt nisi fructus pœnitentia dignos ediderit, qui aliũ defendit, in eum conueniat illud, quòd à domino dictũ est: Quòd si oculus tuus dexter scãdalizat te, erue eum, & proijce abs te. Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, & non totum corpus mittatur in gehennam.

INTERROGATIO VIII.

Quomodo suscipi debet, quem verè pœniteat?

RESPONSIO.

Quemadmodum dominus docuit, cùm dixit, B Quòd conuocat amicos & vicinos dicens, Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.

INTERROGATIO IX.

ADuersus eum, qui obstinatè pergat peccare, quo modo erimus animati?

RESPONSIO.

Eo nempe, quo dominus iussit, cùm dixit, Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, & vt Apostolus docuit, cũ scripto reliquit. Vt subtrahitis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionẽ, quam accepistis à nobis.

INTERROGATIO X.

ANima, quæ in multis peccatis miserè volutata fuerit, quo timore, & quibus lachrymis rece- C dere debet à peccatis: & qua spe, quáve affectione accedere ad deum?

RESPONSIO.

Primum quidem ea malè antè actam vitam suã odisse debet, eiusque memoriã abhorrere ac detestari. Scriptum est enim, Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi, deinde etiam timoris quidem magistram sibi asciscere comminationem æterni iudicij, suppliciique: lachrymarum autem locum agnoscere, locum pœnitentiæ opportunum eo modo, quo docuit Dauid in sexto psalmo, firmissimè credens gationem peccatorũ suorum factam esse per sanguinem Christi in magnitudine misericordiæ, & multitudine miserationũ dei, & vt ille qui dixit, Quod si fuerint peccata vestra vt coccinũ, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Tunc enim nacta facultatem ac potestatem placendi deo, illud dicit, Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia, & illud, Conuertisti planctum meũ in gaudium mihi, & dirupisti saccum meum, & circũdedisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea. Atq; ita D ad deum accedens canit ac dicit, Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.

INTERROGATIO XI.

QVa ratione quis assequi possit, vt aduersus peccata odium concipiat?

RESPONSIO.

Vbique tristis & acerbus rei cuiusque euentus odium aduersus eos conciliat, qui eius auctores fuerunt. Si cui igitur persuasum sit, quot & q̃ grandium malorum caussa peccata sint, spõte sua ipse, & ex animo aduersus ea odium cõcipit, eiusmodique, quale is indicauit, qui dixit, Iniquitatẽ odio habui, & abominatus sum.

INTERROGATIO XII.

QVomodo certò persuasus esse aliquis potest, E deum sibi peccata remisisse?

RESPONSIO.

Nempe si affectionem animi in se esse animaduerterit similem illius, qui dixit, Iniquitatẽ odio habui, & abominatus sum. Deus enim pro remissione peccatorum nostrorum demisso vnigenito filio suo, quantũ in ipso est, ea ante iam omnibus condonauit. Quoniam autem misericordiã & iudicium sanctus vir canit, & testatur, deũ misericordem esse iustum, necesse est, vt quę & à prophetis, & ab apostolis, suis locis, de pœnitẽtia dicta sunt, ea à nobis præstentur, vt appareant iudicia iustitię dei, & misericordia eius consummetur ad cõdonationem peccatorum.

INTERROGATIO XIII.

NVnquid qui post baptismum peccauerit, de- F sperare salutẽ suam debeat in maxima multitudine peccatorum: vel vsq; ad cuiusmodi mensuram peccatorũ sperandum sit in bonitate dei per pœnitentiam?

RESPONSIO.

Si fieri potest, vt multitudo miserationum dei numeretur, & magnitudo misericordiæ mensura vlla comprehendatur, collata cum magnitudine peccatorum, adhibeatur sanè, si libet, desperatio. Si autem hæc & magnitudine possunt & numero definiri

Marginalia: Prou. 26. d; Ibidem. c; 2. Pet. 2. d; Prou. 26. b (left, top); Luc. 17 (left); Matt. 5. e (left); Luc. 15. a (left); Matt. 18. b; 2. Thess. 3. b (left); Psal. 118 (left); Esaia. 1. d; Psal. 29. c; περιζώσας. Psal. 29. a; ἀυτομάτως καὶ ἐκ διαθέτως. Psal. 118.; Peccatorũ cõdonatio quibus argumẽtis internoscitur Psal. 118.; Psal. 100. a; Nunquam desperandũ & quatenus sperandum.

definiri (Misericordia autem dei,& miserationes neque magnitudine vlla possunt, neque numero circunscribi) sine dubio non est cur desperatio adhibenda sit: sed agnoscenda misericordia dei, & commissa peccata detestanda, quorum condonatio proposita est in sanguine Christi, sicut scriptum est. Quòd autem nequaquam desperādum sit, hoc variè multis in locis docemur: maximè autem ex ea parabola domini nostri Iesu Christi de filio, qui acceptam à patre substantiam flagitiosè A totam prodegerat. Cuius pœnitentia qualis, quantæq; lætitię caussa fuerit, testimonia sunt ipsa verba domini. Quin & per Esaiam dicit deus: Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermiculus, quasi lana alba erunt. Quod quidem verum tantùmodo debemus intelligere, si modus pœnitentiæ ex animi affectione peccatum detestante, memorabilis consequatur, sicut scriptum est in veteri ac nouo Testamento: & fructus condignus, quemadmodum dictum est in ea, quæ de hoc est, interrogatione.

Luc.16.e

Esaie.1.e

INTERROGATIO XIIII.

EX cuiusmodi fructibus iudicari debet veram pœnitentiam esse eorum, quos pœnitet?

RESPONSIO.

Modus pœnitentiā, & affectio animi recedentium à peccato, & studium dignorum fructuū pœnitentiæ, dicta sunt suis in locis.

Habes ἐν τῷ ὅρῳ ἀ... [margin note]

B

INTERROGATIO XV.

QVid est illud, Quoties peccauerit in me frater meus, & dimittam ei? & cuiusmodi ea peccata sunt, quæ in mea potestate est dimittere?

Matt.18.e

RESPONSIO.

Potestas dimittendi non absolute data est: sed si dicto audiens fuerit, qui pœnitens sit, & consenserit cum eo, qui animā ipsius curat. De ijs enim qui eiusmodi sunt, scriptum est: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cælis est. Illud autem de cuiusmodi peccatis hoc intelligi debeat, ne quæri quidem arbitror oportere: cum Testamentum nouum nihil hac de re nobis distinctè tradiderit: sed prorsus cuiuscunq; peccati condonationem ijs, quos verè, & vt par est, pœnituerit, polliceatur: & maximè dominus ex propria persona pollicitus sit de omni re.

Ibidem.

C

INTERROGATIO XVI.

QVid est quòd nonnunquam animus, etiā nullo à se adhibito studio, sua sponte ferè, tanquam si ei dolor aliquis incidisset, compungitur: interdum autem adeo languidus est, vt cùm maximè conetur, compungi non possit?

ἄπονος ἐπιτυχή.

RESPONSIO.

Enimuero talis compunctio est donum dei, vel ad extimulandum mentis nostræ desiderium, vt videlicet animus gustata dulcedine huiusmodi doloris, eum perpetuo studeat retinere: vel ad id manifestè demonstrandum, posse animum adhibito diligentiore studio, assiduè in compunctione esse, ad eripiendam excusationem negligentię ijs, qui illam amiserint. Illud autē conari, & non posse, simul & negligentiam nostram, qua alio tempore vsi sumus, manifestè arguit (neq; enim fieri potest, vt homo cùm ad aliquid aggressus sit, repentè illud sine cōmentatione, & maiore quadā, & assidua exercitatione obtineat) simul etiā indicio est animum esse in dominatu aliorum vitiorū, ab ijsque nequaquā permitti, vt ad ea, quæ vellet, liber sit: quod his verbis vidisse se Apostolus declarauit, Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccatū. Non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Et item, Nunc autem non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, quippe cum deus hoc etiā nobis ad vtilitatem nostram euenire permiserit, quo videlicet, si fieri possit, per ea quæ animus inuitus patiatur, in cognitionem veniat eius, in cuius potestate sit: & vbi ad seipsum redierit, cognoueritque quibus in rebus præter voluntatem suam seruiat peccato, resipiscat ex laqueo diaboli, paratam inueniens misericordiam dei ad eos adiuuandos, qui verè pœnitētes sunt.

D

Rom.7.c

2.Tim.2.d

INTERROGATIO XVII.

SI cui in animum memoria de assumendo cibo inciderit, deinde ipse seipsum reprehenderit, vtrum hic propterea in crimine illo erit, quòd solicitus fuerit?

Matt.6.d

E

RESPONSIO.

Sine dubio, si memoria ista naturale edendi desiderium præuerterit, apertè arguit animum aliud agere per euagationem, & cum in res vitæ huius nimio plus esse propensum, tum etiam in ijs, quæ deo grata sunt, negligentem. Veruntamen præsto etiam sic est misericordia dei. Cuicunque enim hoc acciderit, hic, si seipsum tacitus reprehendat, ratione pœnitentiæ liberatus est à crimine: & si offensionem in reliquum cauebit, memoria tenēs domini verba illa, Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Si verò ita cogente natura & fame stimulante, sensus memoriam mouet, & ratio tamen superat, & memoriam illam euincit industria, & in rebus melioribus occupatio, non memoria damnanda est, sed victoria laudanda.

Ioan.5.e

F

INTERROGATIO XVIII.

NVnquid qui in fratrum conuentu aliquid aliquando deliquerit, huic, si diu postea in recto instituto perseuerauerit, procuratio cōmitti aliqua debeat: & si committenda est, cuiusmodi esse ea debet?

RESPONSIO.

Memoria tenentes Apostolum dicere, Sine offensione estote Iudæis & gentibus, & Ecclesiæ dei,

1.Cor.10.f
Ibid.9.b

dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo; non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant: magnam adhibere debemus curam, ne quod offendiculũ demus euangelio Christi, néve scandalum simus infirmis: sed ita tamen, vt è contrario, nõ ædificemus aliquos ad improbitatem. Quãobrẽ necessariò in his, qui huiusmodi sunt, illud prouideri, & considerari diligenter debet,
A quod ad ędificationem fidei faciat, & progressionem omnis, quæ sit in Christo, virtutis.

INTERROGATIO. XIX.

SI quis suspectus sit de aliquo peccato, quod tamen palàm omnino non committat, nunquid is debeat obseruari, vt manifesto in eo deprehensus teneatur?

RESPONSIO.

Omnes quę ab iniquo & maleuolo animo proficiscuntur suspiciones, culpantur ab Apostolo. Ceterum diligentiam in omnibus obseruandis adhibere in charitate Christi, & studio curandi eũ, qui suspectus sit, hoc eius est, qui ei præfectus officio est, vt cũctos gubernet, vt illud efficiatur, quod dictũ est ab Apostolo, Vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu.

INTERROGATIO. XX.

DEbétne is qui in peccatis aliquot deprehensus est occalluisse, corũ qui secus in fide sentiunt societatem fugere, aut etiam praue viuentium consuetudinem declinare?
B

RESPONSIO.

Cùm Apostolus dixerit, Vt subtrahatis vos ab omni fratre inordinatè ambulante, & non secundum traditionem, quam acceperunt à nobis: in vniuersum illud tenendum est, communionem omnem omnis vetitæ rei, cogitatione, verbo & opere omnibus calamitosam esse & periculosam. Qui autem in peccatis diu permanserint, ij maiore etiam egent animaduersione. primùm quòd animus cui peccato assuetus est, ad illud plerunque solet esse procliuior. deinde quòd quemadmodum in ijs, qui corporibus ægrotant, diligentia quadam accuratiore, atque obseruatione maiore est opus, atq; ita, vt ea sæpe etiam repudientur quę sanis vtilia sunt: sic in ijs qui animo ægrotant, obseruatione opus est & cura multo attentiore. Porrò ex communitate cum peccantibus
C quàm magnum detrimentum sequi solitum sit, apertissimè ostendit Apostolus, qui in simili argumento dixit, Modicum fermentum totam massam corrumpit. Quòd si in ijs, quæ ad mores spectant, labuntur, detrimentum est adeò magnũ, quid de ijs dicendum est, qui praue sentiunt de deo? quos opinionis peruersitas facit, vt nec in ceteris etiam sanitatem possint obtinere: quippe qui per ipsam traditi sint semel passionibus ignominiæ: quemadmodum multis ex locis diuinarũ literarum ostenditur, sed maximè ex his, quæ de quibusdam scripta sunt in epistola ad Romanos his verbis, Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deum odio habentes, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores nouorum malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cùm iustitiam dei cognouissent, quòd qui talia agunt, digni sunt morte, nõ solùm ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. D

INTERROGATIO. XXI.

QVæ caussa est cur animus temere euagetur, & varijs cogitationibus repleatur: & eas quomodo emendabimus?

RESPONSIO.

Sanè inanis quæ solet esse mentis agitatio, ea nascitur ex inertia ipsius, quandoque scilicet in rebus necessarijs minimè se occupat. Iners autẽ ex eo efficitur mens, seque iusto plus dedit otio-sę securitati quòd deũ adesse non credit, qui scrutetur corda & renes. Sic enim hoc crederet, prorsus illud faceret, quòd dictũ est, Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniã à dextris est mihi, ne cõmouear. Qui verò hoc, & quæ huic similia sunt, facit, hic neque audebit vnquã, neque otij tãtùm supererit cogitandi, ne eorum quidem quidquam, quæ etsi suapte natura bona sunt, ad fidei tamen ædificationem nõ pertinent, E nedum eorũ, quę vetita sunt, & deo non placent.

INTERROGATIO. XXII.

VNde nam turpes nocturnæ visiones nascuntur?

RESPONSIO.

Nascuntur illæ quidem ex prauis, & abhorrentibus quæ interdiu existunt, animi motionibus. Si verò occupatus in iudicijs dei animus intaminatus ab illis permanserit, & in assidua rerum honestarum & deo placentiũ meditatione versatus sit, cõsimilia etiam sine dubio habebit insomnia.

INTERROGATIO. XXIII.

EX cuiusmodi verbis otiosus sermo iudicatur?

RESPONSIO.

In vniuersum, omne verbum quod ad propositum in domino vsum non facit, otiosum est: & F adeò magnum est huiusmodi verbi periculum, vt licet genere ipso de numero bonorum sit, quod dicatur, tamen, nisi ad ædificationem fidei dirigatur, nequaquã propterea ꝙ bonum sit, liber sit à periculo, qui illud locutus sit: quippe qui videlicet ex eo quod ad ædificationem illud non accõmodauerit, cõtristasse noscitur spiritum sanctum dei. Hoc enim apertè docuit Apostolus, cùm dixit, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed siquis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Et subiecit illud: Nolite

Ee contri-

Marginalia: Col. 1.d; 2. Thess. 3.b; 2. Thess. 3.b; Dogma ca[...]; [...]; 1. Cor. 15.b; Rom. 1.d; Ibidem; ἀπόκρισις memorabilis; Psal. 7.c; εἰκονομ[...]; ἀλλοκάτων κινημάτων; Matt. 12.c; Ephes. 4.g σαπρὸς λόγος

contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Quàm autem perniciosa res sit contristasse spiritum sanctum, de hoc verò qui opus est vt dicatur?

INTERROGATIO. XXIIII.

QVid est maledictum siue conuitium?

RESPONSIO.

Omne verbum, quod eo animo profertur, vt ex eo contumelia seu ignominia alter afficiatur, A maledictum est, licet verbum ipsum per se non videatur cõtumeliosum. Atque hoc manifestum est ex Euangelio, in ijs, quæ de Iudæis loquens ait, his verbis, Maledixerunt ei, & dixerunt, Tu discipulus illius sis. Ioan. 9.f

INTERROGATIO XXV.

QVid est detractio?

RESPONSIO.

Duo ego esse existimo tempora, in quibus liceat secus aliquid de aliquo dicere: videlicet, & quando necesse habet aliquis consultare vnà etiã cum alijs, qui ad hoc idonei iudicati sint, quo pacto corrigendus sit, qui peccatum committit: Et item quando necessitas poscit vt periculo consulatur aliquorum, qui sæpenumero ex ignorantia commisceri possent cum malo tanquam cum bono: cum Apostoli præceptum sit, Vt ne quis se cũ his commisceat, qui istiusmodi sunt, nequando capiat laqueos animę suę. quod quidem videmus eundem Apostolum fecisse, ex his, quę ipse ad Timotheum scribit, his verbis, Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, quem & tu deuita. Valde enim restitit verbis nostris. Extra autem huiusmodi necessitatem, qui aliquid secus de aliquo loquitur, illius insimulandi, vel vituperandi caussa detractor est, esto verum sit quod loquatur.

2. Thes. 3.d — B — 2. Ti. 4.c

INTERROGATIO. XXVI.

QVi detrahit fratri, vel detrahentem auscultat, & tolerat, qua hic animaduersione dignus est?

RESPONSIO.

Exterminandi à reliquorum societate ambo. Detrahentem enim secreto proximo suo, hunc persequebar. Et alibi dictum est, Detrahentem nolito libenter audire, ne sustollaris.

Psal. 100.a ἐξεδίωκον

INTERROGATIO. XXVII.

SI verò antistiti etiam detraxerit, quo pacto cũ illo nos geremus? C

RESPONSIO.

Manifestum est hoc quoque iudicium ex ira dei aduersum Mariam, quando detraxit Moysi: cuius peccatum, ne ipso quidem Moyse deprecante, inultum, dimisit deus.

οὐδὲ ἀνεκδίκητον

INTERROGATIO. XXVIII.

SI quis temeraria ac præfidenti voce & verbis contumaciæ alicui responderit, & ea de re admonitus dicat, Nihil habeo mali in corde: nunquid huic credendum est quod dicit?

RESPONSIO.

Animi vitia nõ omnia manifesta omnibus sunt, ne ipsi quidem illi, in quo insunt vt & in corpore. Vt igitur in corporibus, qui harum rerum periti sunt, signa habent quædam occultorum, & illius ipsius, in quibus illi insunt, sensum fallentiũ morborum: sic similiter in animo etiam, esto qui peccat, is morbum suum ipse non agnoscat, credere tamen domino debet, qui & ipsi & ceteris similibus affirmauit, malum hominem de malo thesauro suo, corde videlicet, proferre mala. Etenim qui malus est, is bonum aliquod dictum, factúmue sæpenumero, etiam si conetur simulare, proferre non potest. Bonus autem vt malum aliquod simulet, hoc verò prorsus fieri non potest. Prouidentes enim bona, inquit, non solùm corã deo, sed etiam coram hominibus.

Argu. D — Matt. 12.d — Rom. 12.d

INTERROGATIO. XXIX.

QVomodo poterit aliquis non irasci?

RESPONSIO.

Nempe si illud existimet, deũ quæ agat omnia animaduertere, eúmque assiduè ob oculos habeat, & tanquam in speculo contempletur. Quis est enim alterius potestati subiectus, qui in oculis principis sui aliquid ausurus sit vnquam eorum, quæ ipsi non placent? Et præterea si non illud expectauerit, dum alij pareant sibi: sed potius ita se cõparauerit, vt in aliorũ ipse officio sit, omnesq; seipso superiores existimet. Si enim vtilitatis suæ caussa obedientiã requirit, intelligere debet, verba domini illud pręcipere, vt quilibet ipse ministret alteri. Si verò violatum dei præceptum vindicat, sciat nõ esse opus iracundia, sed misericordia, & lenitate: & imitandum esse illum, qui dixit, Quis infirmatur, & ego non infirmor?

E — 2. Cor. 11.f

INTERROGATIO. XXX.

QVomodo amputabimus vitium prauæ concupiscentiæ?

Col. 3.a

RESPONSIO.

Assiduo & flagranti desiderio explendi dei voluntatem, talique, quale se habere indicauit, qui dixit, Iudicia domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum, & dulciora super mel & fauũ. Semper enim desiderium rerum meliorum, quotiescunque in ipsius potestate est facultateque ijs potiri quę desiderantur, & contemnuntur, necessario facit, vt ea contemnantur, despicianturque quæ inferiora sunt, quemadmodum sancti viri omnes declararunt: quanto autem magis ea, quæ suo genere cõtemnenda sunt, & plena dedecore?

Psal. 18.c — F

INTERROGATIO. XXXI.

AN in vniuersum ridere non liceat?

RES-

RESPONSIO.

Luce.6.b Rom.2.d Cùm dominus eos damnet, qui in hac vita rident: admodum perspicuum est, nullum omnino locum dari fideli, in quo ridere debeat, & maximè in tam magno numero eorum, qui per transgressionem legis deum inhonorant, & in peccatis morti se dant: quorum vicem mœrere, ac gemere conuenit.

A INTERROGATIO. XXXII.

QVæ caussa est intempestiuæ, & immodicę dormitationis: & qua ratione ipsam poterimus à nobis depellere?

RESPONSIO.

Sanè istiusmodi dormitatio nascitur, quotiescunque animum nostrum in contemplatione rerum diuinarum sinimus veluti lentescere, ac dei iudicia contemnimus: ipsam autem depellimus, quotiescunque veram, atque eiusmodi, vt par est, de dei maiestate notitiam cogitationemque concipimus, & desiderium illius perficiundę voluntatis, velut ille, qui dixit, Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationē, donec inueniā locum domino, tabernaculum deo Iacob. Psal.131.a

INTERROGATIO XXXIII.

QVomodo conuinci aliquis potest, quòd placere hominibus studeat? B

RESPONSIO.

Nimirum quando apud laudantes studium prę se fert, apud vituperantes verò lentior efficitur. Si enim verè habet in animo placere domino, idē vsque erit vbique: & illud efficiet, quod dictum est, Per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam, & bonā famam, vt seductores, & veraces. 2.Cor.6.d

INTERROGATIO. XXXIIII.

QVomodo poterit quis captādæ humanæ laudis vitium declinare neque iam suspicere, aut miraculi loco admittere eas laudes, quæ ab hominibus sunt?

RESPONSIO.

Si sibi certò persuaserit, vbique deum adesse: & si assiduè vsque, ac solicitè placere studeat deo: & si ardenter eas, de quibus dominus locutus est, C beatitudines cōcupiscat. Siquidem est nemo qui cùm in oculis domini sit, cum illius dedecore, cō seruo suo malit gratiosus esse quàm illi, ac perinde ad propriam condemnationem vagus mente distrahatur. Ἀπερισπάστως.

INTERROGATIO. XXXV.

QVibus signis superbus esse aliquis cognoscitur, quomodóue sanatur?

RESPONSIO.

Cognoscitur ille quidem ex eo, si ea quærat, vnde ceteris superior sit. Sanatur autem, si fidem habeat sententiæ illius, qui dixit, dominus superbis resistit. Illud tamen intelligendū est, vt quis superbiæ iudicium extimuerit, non posse tamen ab eo morbo sanari, nisi se à studijs omnibus excellētiæ reliquorum auocauerit: queadmodum idioma quoduis aut cuiusuis generis artem, nemo possit dediscere, qui non se prorsus remouerit, non modo à faciendis, aut loquendis rebus illis, quæ sint ex arte illa, & lingua, sed ab audiendis etiam qui loquantur, & qui faciant aspiciendis. Quod quidem etiam in quouis alio vitio obseruari debet. Iac.7.b ὁμοίωσις D

INTERROGATIO. XXXVI.

AN quæri honos debeat?

RESPONSIO.

Reddere quidem cui honorem, honorem iussi sumus: quærere autem honorem, vetiti: cùm dominus dixerit: Quomodo vos potestis credere, qui gloriā ab inuicem accipitis: & gloriam, quę à solo deo est, non quæritis? Ex quibus verbis intelligitur, quòd gloriam ab hominibus quærere manifestissimum est argumētum infidelitatis, & animi alieni à cultu dei: cùm Apostolus dixerit, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quod si qui delatā sibi ab hominibus gloriā acceperunt, sic cōdemnati sunt: sine cōtrouersia qui vltro non delatam ipsi inquirunt, grauissimo, suprà quàm dici possit, iudicio plectentur. Rom.13.b Ioan.5.g γνώμη. Gal.1.b E

INTERROGATIO. XXXVII.

QVi piger est ad mandatum, quomodo is ita poterit excitari, vt gnauus sit?

RESPONSIO.

Nempe si ei persuasum sit, vbique dominum deum adesse, & omnia cernere, & comminationem illam veram esse, quæ facta est aduersus pigrū: & similiter contrà, spem magnæ futuræ mercedis ab illo, qui per Paulum pollicitus est, accepturum vnumquemque propriam mercedem secundum laborem suum, & quæcunque in hanc sententiam scripta sunt, ad studium vniuscuiusq;, siue patientiam excitandam ad gloriam dei. Matt.25.e 1.Cor.3.b

INTERROGATIO. XXXVIII.

SI fratri aliquid imperatum sit, & is primò contumaciter responderit, deinde sponte sua ipse ad exequendum imperatum abierit, quid eo faciendum est? F

RESPONSIO.

In eo quidem, quòd contumaciter responderit, tanquam contumax, & exemplo suo alios ad contumaciam instigans, intelligatur obnoxius esse iudicio illi, Homo omnis peruersus suscitat lites, dominus autem angelum crudele immittit Prou.16.d Ibidē.17.b ἀντιλόγιας

cōtra eum. Tibi proinde persuadeto quòd quidquid siue contumaciæ adhibet, siue obedientiæ, non aduersus hominem adhibet, sed aduersus ipsum dominum, qui dixit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit: cōpunctusque, satisfacito primùm: deinde si potestas facta sit, quidquid necessarium fuerit, perficito.

Lucæ. 10.c

INTERROGATIO. XXXIX.

A SI autem dicto audiens fuerit aliquis, murmurauerit tamen?

RESPONSIO.

Philip. 2.b

Cùm Apostolus dixerit, omnia facite sine murmurationibus, & hæsitationibus: abalienatus est etiam qui murmurat, à coniunctione fratrum, est similiter opus eius ab vsu illorum. Planeque qui huiusmodi est hunc & diffidentiæ, & circa spē ambiguitatis morbo apparet laborare.

INTERROGATIO. XL.

QVid si frater fratrem contristauit, quomodo is corrigi debet?

RESPONSIO.

2. Cor. 7.c

Si quidem eo modo contristauit, quemadmodum apostolus, cùm dixit: Contristati enim estis secundum deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis: non correctione indiget, qui contristauit: sed qui contristatus est, is proprietates eius quæ ex deo est tristitiæ debet prę se ferre. Si verò in his contristauit, quæ indifferentia sunt, meminerit is qui cōtristauit, dixisse Apostolum: si propter cibum frater tuus contristatur, iam nō secundum charitatem ambulas: & agnito huiusmodi peccato, impleat quod dictum est à domino: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo, & tunc accedens offer munus tuum.

B

Rom. 14.c
Matth. 5.d

INTERROGATIO. XLI.

QVid si satisfacere nolit, qui contristauerit?

RESPONSIO.

Ea aduersus ipsum exequi debemus, quæ à domino de eo dicta sunt, qui peccauerit, & pœnitentiam non egerit, his verbis: Si autem etiam ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

Mat. 18.b C

INTERROGATIO. XLII.

QVid si parato ad satisfactionem eo qui contristauerit, redire in gratiam nolit qui contristatus sit?

RESPONSIO.

Manifestum est domini iudiciū aduersus hunc in parabola illa serui aduersus conseruum suum, qui rogatus cùm animum nollet inducere vt patientiā adhiberet, Videntes, inquit, conserui eius, narrauerunt domino suo. Iratus autem dominus, pristinam gratiam in eum suam reuocauit, & tradidit illum tortoribus, quoadusq; redderet quod debebat.

Matt. 18.d

INTERROGATIO. XLIII.

QVomodo quis debet auscultare ei qui se ad orationem expergefaciat? D

RESPONSIO.

Siquis perspectum habet detrimentum quod ex somno nascitur, videlicet quod neq; seipsum tum viuere aliquis sentit, contraque vigiliæ emolumentum intelligit, maximeq; excellentem supra modū quàm adipiscitur quis gloriam, quandocunque ad deum, vt ipsum oret adducitur: is veluti qui se magnis, & votum omne superantibus beneficijs afficiat, illi auscultabit, qui se expergefaciat siue ad orationē, siue ad aliud quoduis mandatum.

INTERROGATIO. XLIIII.

SI vero tristari visus fuerit qui expergefactus sit, vel etiam irasci, qua hic re dignus est?

RESPONSIO.

E

Primo quidem segregatione ad aliquod tempus, in odiaque si forte ea re compunctus possit intelligere, quàm magnis, qualibusque semetipsum bonis, non animaduertens priuet: atque hoc modo ad seipsum reuersus, simili in gratia lætetur atque ille qui dixit, Memor fui dei, & delectatus sum. Si verò non sentiens permaneat, prorsus is à reliquo corpore veluti putrefactū ac penitus vitiatum membrum præciditor, scriptū est enim: Expedit tibi, vt vnum pereat membrorum tuorum, quàm totum corpus tuū mittatur in gehennam.

Psal. 76.a
ὁμοίως.
Matt. 5.c

INTERROGATIO. XLV.

Lucæ 12.f

SI quis eo audito quod dominus dixit, Quòd seruus qui cognouerit volūtatem domini sui, & non fecerit, neque se præparauerit ad voluntatem illius, vapulabit multis: qui autem non cognouerit, & fecerit digna plagis, vapulabit paucis multiplicem dei voluntatem cognoscere neglexerit, nunquid propterea hic per eam ignorantiā non nihil decerpet consolationis?

RESPONSIO.

F

Qui huiusmodi est, de eo verò negari non potest, quia ignorantiam fucatè prætexat, ac simulet, ac propterea peccati iudicium euitare nō potest. Si enim non venissem, inquit dominus, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem nō habent de peccato suo: cùm sanctæ literæ omnibus vbique dei voluntatem prædicare non cessent. Quare non tanquam vnus de numero eorum qui ignorantes fuerunt, leuiore

Ioan. 15.d

leuiore supplicio multatur, qui eiusmodi est: sed seuerius iudicatur, vt vnus de numero illorum de quibus scriptum est: Sicut aspidis surdæ obturātis aures suas, quæ nō exaudiet vocem incantantium, venefici incantantis sapienter. Ceterum cui docendi munus commissum est, is si annunciare neglexerit, perinde vt homicida iudicatur, sicut scriptum est. Psal.57.a Ezec.33.b

INTERROGATIO. XLVI.

A

Qvid ad committendum peccatum cum altero consentit, nunquid hic peccati reus sit?

RESPONSIO.

Ab exemplo arg. Ioan.19.b Iudicium hoc perspicuum est ex verbis domini ad Pilatum, quādo dixit: Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Ex hoc enim manifestè intelligitur Pilatum quoq; cōsentientem ijs qui illum tradiderant, peccatum habuisse, licet nō ita graue. Perspicuum etiā Adam hoc facit, qui cum Eua consenserit, & Eua ipsa consenserit serpenti. Neuter enim istorum tanquā innocens impunitus dimissus est. Quin ipsa quoque dei aduersus ipsos indignatio, si quis diligenter obseruet, hoc indicat. Cùm enim Adam loco excusationis illud prætendisset, Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi: respondit deus, Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis, & cetera. Gene.3.d

B

INTERROGATIO. XLVII.

Nvnquid aduersus peccantes dissimulatione vti conueniat?

RESPONSIO.

Sanè quòd hoc fieri non debeat, perspicuum est ex pręceptis domini, qui in veteri quidem Testamento dixerit, Correptione corripies fratrem tuum, & non sumes propter illum peccatum. In euangelio autem, Si peccauerit in te frater tuus, vade corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te nō audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos: vt in ore duorum vel trium testiū stet omne verbum. Quòd si nō audierit eos, dic ecclesiæ. Si autem etiam ecclesiā nō audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Porrò peccati istius iudicium quàm graue sit, intelligi potest primo quidem ex sententia domini, qui in vniuersum loquens, dixit: qui non obedit filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum, tum ex historijs etiam quæ feruntur tam in veteri quàm in nouo testamento. Animaduerte enim quando Achan furatus est linguam illam auream, & indumentum illud, quomodo in cunctum populum sæuierit ira domini: quodque maius est, qui etiam delicti auctorem & delectum ipsum ignoraret, vsque dum is ipse quē dixi manifesto deprehensus est, & horribile illud vnà cum suis omnibus exitium subiuit. Hæli verò quamuis nequaquam dissimulāter scelus tulisset filiorum suorum, illorum inquam filiorum pestilentiæ, contraque sæpe illos ab eo deterrere fuisset conatus, dixissetque. Non filij, non est bona fama quam audio de vobis: ac longiore oratione & magnitudinem sceleris, & necessitatem ineuitabilis iudicij demōstrasset: quia tamen de illis non meritas pœnas sumpserat, neque eo modo quo æquum erat, aduersum ipsos indignatus fuerat, vsque eò dei iracundiam irritauit, vt & populus vnà cum filijs ipsius internecione absumptus sit, & arca ipsa capta in hostium potestatem deuouerit, & sub hæc omnia, ipse miserabili exitu vitam terminauerit. Quòd si aduersus eos qui sceleris auctori conscij non fuerant, & eos qui adhibita contestatione peccantes à peccato auertere conati fuerant, dei vehemens adeò ira exarsit, quid de ijs dicendum est, qui & conscij sunt, & conniuentes dissimulant? qui quidem nisi ea præstiterint, quæ in epistola ad Corinthios ab Apostolo scripta sunt, his verbis, Quare non magis luctum habuistis, vt tolleretur de medio vestrum qui hoc opus fecit? & quæ deinceps ipsos fecisse idem Apostolus testatur, cùm ait, Ecce enim hoc ipsum secundum deum contristatos esse vos, quantam in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam? hi inquam nisi hæc omnia præstiterint, prorsus periculum est, ne nūc etiam omnes simile exitium incurrant, vel eò grauius etiam, quo grauius peccat is, qui dominum spernit, quàm qui legem Moysi irritam fecerit, & qui idem audet cum eo, qui ob eandem caussam antè damnatus sit. Septuplum enim vltio data est de Cain: de Lamech verò septuagies septies, qui simili in peccato lapsus fuerat.

Leui.19.d Matt.18.b Ioan.3.d Argu. ab exemplo. Iosue.7.a ψιλὴν. a- ... σολήμ. C 1.Re.2.c D Confirmat auctoritate. 1.Cor.5.a 2.Cor.7.c Heb.10.e Gene.4.c E

INTERROGATIO. XLVIII.

Immoderata habendi cupiditas quatenus iudicari debet?

RESPONSIO.

Quando quis vltra præscriptos à lege fine prodierit, nimirum is tunc in hoc vitio esse iudicandus est. Est autem hoc in veteri quidem Testamēto, quandocunque quis de seipso magis, quàm de proximo solicitus est. Scriptum est enim, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In euangelio verò, quandocunque quis præter id, quod singulorum dierum necessitas desiderat, sui caussa vlterius aliquid inquirit: velut is, cui dictum fuit, Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quę autem parasti, cuius erunt? Quibus magis in vniuersum adiungit, Sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues. Leuit.19.d Luca.12.c F καθολικώτερον.

INTERROGATIO. XLIX.

Qvid est περπερεύεσθαι hoc est impotenter gloriari & se ostentare? 1.Cor.13.a Latinus interpres vertit, perperã agere. περπερεία

RESPONSIO.

Omne, quod præter necessitatem est & ad humanæ gloriæ aucupium assumitur, id perperia id est, ostentatio appellatur.

INTERROGATIO. L.

SI quis in vestitu, quę maioris sint sumptus reijciat, ipsum autem id quod vile sit, veluti vestimentum, calceamentúmue, velit se decere, in vitióne est is? & si est, cuiusmodi illud est?

RESPONSIO.

Qui idcirco vult quod se deceat, vt hominibus placeat, hunc perspicuum est, vitio illo laborare, quod placere hominibus studet, & propterea mentem habere auersam à deo, & in ipsis etiã ijs, quę vilis pretij sunt, perperiæ hoc est, ostentationis vitio indulgere.

INTERROGATIO. LI.

רקא *vacui cerebri, sine intellectu vel scurra. Matt. 5.c οἱ κενοτέ-γους.*

Quid est Raca?

RESPONSIO.

Vernaculum verbum contumeliæ lenioris, quod aduersus leuiusculos vsurpatur.

INTERROGATIO. LII.

Galat. 6.a Ephes. 6.a

CVm Apostolus dicat, alias quidem, Non efficiamur inanis gloriæ cupidi: alias autem, Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placẽtes: quis est inanis glorię cupidus? & quis hominibus placens?

RESPONSIO.

κενόδοξος τίς.

Equidem inanis gloriæ cupidum existimo esse illum, qui simplicis tantummodo glorię mundanæ caussa, quæ vel à spectãtibus, vel ab audientibus ipsi nascitur, aliquid facit, dicítve. Hominibus placentem autem, quicunque ad voluntatem alicuius hominis, vt ipsi placeat, aliquid facit, licet culpabile sit quod fiat.

INTERROGATIO LIII.

2. Cor. 7.a

QVid est inquinamentum carnis, & quid inquinamentum spiritus: & quomodo ab ijs mundi erimus? Itemq; quid est sanctificatio, quomodóve ipsam assequi poterimus.

RESPONSIO.

μολυσμός

Inquinamentum carnis, fortasse illud sit, si quis se commisceat cum ijs, qui res à lege vetitas ipsi faciunt: spiritus verò inquinamentum, si quis aduersum hos, qui res huiusmodi vel sentiunt, vel faciunt, perinde ac si nihil referret, ita se gerunt. Mundus autem efficitur aliquis, quãdo obtemperat Apostolo, qui pręcepit, Cum huiusmodi homine ne cibum quidem vnà esse simul sumendum, & quęcunque sunt in hanc sententiam: vel quãdo in se eam, de qua loquitur Dauid, affectionem illam animi senserit, Defectio tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam: & dolorem talem præ se tulerit, qualem præ se tulerint Corinthij, quando obiurgati sunt, quòd aduersus illum qui peccauerat, lente se gesserant: quippe qui in omnibus exhibuerint se incontaminatos esse negotio. Sanctificatio autẽ est, deo ex toto cõtinenter dedicatum adhærere, ijs solicite exquirendis, & in studio habendis, quæ ipsi grata sint. Siquidem etiam in his quæ dona deo offeruntur, ea repudiantur vt minime grata, quæ curta aut mutila sunt: aut quod semel deo dedicatum donum est, id deinceps in cõmunem vsum humanum retrahere, nefarium est ac sceleratum.

ἀδιαφορῶν. 1. Cor. 5.d Psal. 118. 2. Cor. 7.e

INTERROGATIO. LIIII.

1. Tim. 3.a φιλαυτία

QVid est amor suijpsius, & quomodo seipsum talem cognoscit, qui suijpsius amans est?

RESPONSIO.

Ioan. 12.d καταχρηστικῶς φιλαυτία, quæque infra cum dicitur φίλαυτος

Multa impropriè dicuntur, veluti illud, Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Amãs igitur suijpsius est qui seipsum amat, priuato & immodico amore. Talem autem se esse quis cognoscit, si quæ facit, ea commodi sui caussa facit, licet quod fiat ex mãdato sit. Nam illud, quietis suæ caussa aliquid omittere eorum, quæ ad vtilitatem fratris pertineant, siue animi illa quies sit, siue corporis, iam hoc quibusuis etiã alijs perspicuum est vitium esse amoris suijpsius, cuius finis perditio.

INTERROGATIO. LV.

Nõ seruauit propriè tatem verborũ apud nos latinus interpres.

QVæ differentia est inter amaritudinem, furorem, iram, & excandescentiam?

RESPONSIO.

ὀργὴ θυμὸς excandescentia indignatio παροξυσμὸς exacerbatio irritatio. πικρία Psal. 4. Psal. 57.a Act. 12.d

Furoris quidem & iræ differentia fortasse in animi affectione, & motu consistit: cùm qui irascatur, in sola animi affectione perturbationem habeat: quemadmodũ apertè docet is, qui dixit, Irascimini, & nolite peccare. Qui autem furit, maius nescio quid etiam præ se ferat. Furor enim ipsis, inquit, secundum similitudinem serpentis. Et, Herodes erat furenter pugnans aduersus Tyrios & Sidonios: Porrò vehementior ille, qui ex furore existit motus, excandescentia nominatur, Amaritudo autem confirmationem perturbationis acriorem quandam significat.

INTERROGATIO. LVI.

Luc. 14.c Ibidẽ. 18.c Rom. 12.c 2. Tim. 3.a 1. Tim. 3.a τετυφωμένοι. ὑψηλὸν φρονοῦντες & περπερευόμενος inflatus. Rom. 12.c 1. Cor. 4.d ἀλαζὼν arrogans elatus.

CVm affirmatè dominus dixerit, Qui se exaltat, humiliabitur: & itẽ Apostolus præcipiat, ne altum sapiamus: & alio in loco dicat, Elati, superbi, in superbiam elati: & item, Charitas nõ inflatur: quis est altum sapiẽs, & quis elatus, & quis superbus, & quis in superbiam elatus, & quis inflatus?

RESPONSIO.

Sanè mea quidem sententia, is altum sapiens dicendus sit, qui ipse seipsum extollit, qui propter rectè facta sua magnificè de seipso sentit, seséque effert, more illius Pharisæi, & non cum humilibus cõsentit. Idem etiam ritè dici posit inflatus, quòd

quòd Corinthijs quibusdam crimini datum est. Elatus autem, qui non ambulat in sancitis institutis, neque illud exequitur, quod est apud Apostolum, vt in eadem regula ambulemus, & idem sentiamus: potiusque propriam suam quãdam iustitiæ, ac pietatis viam comminiscitur. Superbus autem, qui in his quę habet, magnificè se iactat, & supra, quàm est, studet apparere. In superbiam autem elatus, vel fortasse idem est cum superbo, vel omnino non longe ab hoc distat: conuenienter illi, quòd dictum est ab Apostolo, In superbiam elatus est, nihil sciens.

A INTERROGATIO. 57.

SI quis vitium aliquod habeat, quod emendari non possit, & de eo frequentius reprehensus, lædatur, an id ei condonari magis expediat?

RESPONSIO.

Hoc etiam alibi dictum est, peccantes adhibita lenitate corrigi oportere eo modo, qui à domino subindicatus est. Quòd si ad id, vt resipiscat, plurium reprehensio, & obiurgatio satis non fuerit, quemadmodum Corinthio illi: qui eiusmodi est, is haberi velut ethnicus debet. Porrò qui à domino condemnatus sit, eum pati in societate cum alijs manere, id nullo modo cuiquam tutum est: cũ dominus dixerit, expedire vt quis oculo vno, vel manu vna, vel pede vno amisso intret in regnum, quàm ex eo, quòd alicui horũ membrorum pepercerit, totus mittatur in gehennam ignis, vbi est fletus & stridor dentium: & Apostolus testificetur, modicum fermentum totam massam corrumpere.

B INTERROGATIO. 58.

VTrùmne is vt mendax iudicatur tantummodo, qui de industria mentitus sit: an etiam qui ex ignorantia quiduis præter veritatem locutus sit?

RESPONSIO.

Sanè iudicium domini in ijs etiam, qui ex ignorantia peccãt, perspicuum est, ex illis verbis, Qui nõ cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Vbique autem condignè acta pœnitentia firmam spem habet remissionis.

INTERROGATIO. 59.

SI quis cogitauerit tãtummodo aliquid facere, nec fecerit, an & hic tanquã mendax iudicetur?

RESPONSIO.

Si ex mandato est, quod facere cogitauit, nõ vt mendax solùm, sed vt cõtumax etiam cõdemnatur. Scrutans enim corda, & renes deus.

C INTERROGATIO. 60.

SI quis antè facturum se aliquid constituerit eorum, quæ deo non placent, vtrum huic potius faciendum est, reuocandúmne quod malè constituit, an metu mendacij committendum peccatum?

RESPONSIO.

Cùm Apostolus dicat de seipso, Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, & dominus ipse de se confiteatur, ac dicat, Non possum ego à me facere quidquam. & item, Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. & alio in loco, Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris, culpam suam agnoscere debet, qui huiusmodi est, primùm quidem, quòd sua sponte ipse constituere aliquid ausus fuerit, cuiuscunque omnino generis illud sit (neque enim ipsa etiam, quæ suo genere bona sunt, ex proprio arbitrio geri cõuenit) deinde etiam ac multo magis, quòd rem dei voluntati contrariã statuere nõ sit veritus. Quòd autẽ rescindendũ sit quidquid præter præceptum domini ante statutũ sit, apertè hoc demõstratur in Apostolo Petro, qui ante ipse statuerat, ac dixerat, Non lauabis mihi pedes in æternum. Vbi vero affirmatè audiuit dominũ dixisse, Nisi lauero te, non habebis partem mecum: confestim sententiam mutauit, ac dixit, Domine nõ tantùm pedes, sed & manus & caput. D

2. Cor. 3.b
Ioan. 5.c
Ioan. 14.b
Ioan. 6.d
μετανοῆσαι
Ioan. 13.a

INTERROGATIO. 61.

Si quis neque laborare, neque psalmos discere velit, quid de eo fieri debet?

RESPONSIO.

Cùm dominus in parabola de infœcunda illa ficu dixerit, Succide illã, vt quid etiam terrã occupat? adhibenda quidem omnino aduersus eum omnis diligentia est, Verùm si auscultare nolit, quod de eo præceptum est, qui obstinatè in peccato permanet, etiam in hoc obseruari conuenit. Qui enim à rebus bonis ociosus est, is vnà cum diabolo & angelis eius iudicatur. E

Luc. 13.b
In agro dominico ficus sterilis succidenda ab radice.

INTERROGATIO 62.

QVid est, quod cùm fecerit quis, simili atque is, qui talentũ occultauerat, iudicio condẽnatur?

RESPONSIO.

Qui cuiusuis generis beneficium dei apud se compressum tenuerit, vt eo ipso potiatur, neque id ad aliorum etiam vtilitatem contulerit: is, vt talentum occultans, condemnatur?

INTERROGATIO 63.

F Matt. 20.b

QVid est, quod cùm fecerit quis, condemnatur vt ij, qui murmurauerũt aduersus nouissimos?

RESPONSIO.

Vnusquisq; ob propriũ suum peccatum damnatur: ita & qui murmurauerint, ob murmurationẽ. Verùm sæpè alij alia de caussa murmurãt. Nam hi quidem propterea murmurant, quòd vnde

vnde ventrem suo more distendant, non habent (vt qui gulæ præter modũ dediti sunt, & ventrem faciunt deum suum) illi verò, quod in pari honore habeantur cum his qui nouissimi sunt: in quo apertè indicio sunt ipsi de inuidia sua: quod vitiũ cum homicidio solet multis in locis scriptura cõiungere, Alij præterea alia de caussa.

INTERROGATIO 64.

Luc.17.a A CVm dominus noster Iesus Christus dicat, Vtilius est ei, vt imponatur mola asinaria circa collum eius, & proijciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis: quid est scandalizare? aut quomodo id euitare poterimus, ne adeò horribile iudicium veniat in nos?

RESPONSIO.

Ab exẽplo cõfirmatio. Sanè scandalizat quidem aliquis, quandocunque dictis, factisue legem violat, & exemplo suo aliũ ad legis violationem inducit: vt serpens Euã, & Eua Adam. Vel quandocunque prohibet exe-
Matt.16.d qui voluntatem dei: vt Petrus dominum, quando dixit, Absit à te domine, nõ erit tibi hoc, cui tum dictum est, Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum. Vel quando ædificat animum imbecilli ad aliquid eorum, quę vetita sunt: conuenienter
1.Cor.8.c illi quod scriptum est ab Apostolo his verbis, Si quis enim viderit te, qui habes scientiã, in idolio recumbentem, nõnne cõscientia eius cùm sit infirma, ædificabitur ad manducãdum idolothyta?
1.Cor.8.d B Quibus illico adiungit, Quapropter si esca scãdalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternũ, ne fratrem meũ scandalizem. Oritur au-
Scandalorum origo non vna. tem scãdalum pluribus ex caussis. Vel enim ab eo qui scãdalizat, scandalum nascitur: vel ab eo qui scandalizatur, caussa proficiscitur, cur scãdalizetur, atq; in his item, non vno atque eodem modo. Aliquando enim ex malitia, aliquando autem ex inscitia vel huius, vel illius. Est pręterea, quãdo in ijs, quę rectè vel dicũtur, vel fiunt eorum, qui scãdalizantur, malitia magis declaratur. Aut enim mãdatum dei aliquo faciente, aut his, quę in libera potestate posita sunt, liberè vtente, scandaliza-
Non oscitanter legenda hæc. tur qui scandalizatur. Quotiescunq; igitur in ijs quæ ex mandato vel fiunt, vel dicuntur homines offensionem incurrunt, & in his scandalizãtur (vt in euangelio quidam in his, quæ à domino ex voluntate patris fiebant, & dicebantur) enimuero
Matt.15.b C tunc ea in memoriam nobis sunt reuocanda, quę de huiusmodi hominibus idem dominus responderit, quãdo illum adeuntes discipuli, sic allocuti sunt, Scis quòd Pharisæi, audito verbo hoc, scãdalizati sunt? Sic enim illis respondit, Omnis plãtatio, quam nõ plantauit pater meus cęlestis, eradicabitur. Sinite illos. Cæci sunt, & duces cæcorũ. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadent. Sanèque multa huiusmodi cum in euãgelijs, tum apud Apostolum reperire quis facilè possit. Vbi verò in his, quę posita in potestate nostra sunt, impingit aliquis, scandalizatúrve, enimuero tunc veniendum est in memoriam eo-
Matt.17.d rum domini ad Petrum verborum, quãdo dixit, Ergo liberi sunt filij. Vt autem nõ scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & cum piscẽ qui primus ascẽderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies staterem: illum sumẽs, da eis pro me & te, & item eorum quæ apostolus ad Corinthios scri- 1.Cor.8.d Rom.14.d
bit, his verbis: non mãducabo carnes in ęternum, ne fratrem meum scãdalizem, & alio in loco, Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scãdalizatur, aut infirmatur. Quàm autẽ metuendum sit in his quę videntur posita esse in potestate nostra, pati vt frater scãdalizetur, docet pręceptũ domini, quo in vniuersum modus omnis in- Matt.18.b
terdicitur scandalizandi, quando dicit: Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis, dico enim vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident fa- D
ciem patris mei, qui est in cælis. Quod ipsum testatur etiam Apostolus, aliàs quidem cũ dicit, Sed Rom.14.b
hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scãdalum, aliàs autem, cùm grauius etiamnum ab huiuscemodi peccato deterrens, sic dicit: 1.Cor.8.d
Si quis enim viderit te, qui habes sciẽtiam, in idolio recumbentem, nõnne cõscientia eius, cùm sit infirma, ædificabitur ad mãducandũ idolothyta, & peribit infirmus in tua cõsciẽtia frater, propter quẽ Christus mortuus est? quibus adiungit: Sic autem peccantes in fratres, & percutientes cõsciẽtiã eorum infirmam in Christum peccatis. Quapropter si esca scãdalizat fratrem meum, nõ 1.Cor.8.d Ibidem 9.a
manducabo carnes in æternũ, ne fratrem meum scandalizem. Et alio in loco cùm dixisset, An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi: deinceps illud adiungit: Sed non vsi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi. Ceterum E
cùm rem adeò formidabilem esse demonstratum sit, in ijs quę in potestate nostra posita sunt, fratrẽ scandalizare: quid de ijs dicendum erit, qui rebus *Gradus sublimitas addit epitasin scandalo.*
vetitis faciendis loquendísue scãdalizent, & maximè quãdo vel scientia quadã maiore præditus videatur qui scãdalizat vel in sacro aliquo gradu censeatur, qui cùm ceteris tanquam regula exemplárve esse propositus debeat, si vel minimũ quid neglexerit eorum quæ scripta sunt, videlicet vt aut eorum quæ interdicta sint fecerit, aut eorum quæ iussa, omiserit, aut denique huiusmodi aliquid dissimulanter prætererierit, vel in hoc vno tãtum iudicium commeritus est illud, quòd sanguis peccantis exquiretur de manibus eius.

INTERROGATIO 65.

QVomodo veritatem in iniustitia aliquis detinet? F

RESPONSIO.

Quotiescunque datis sibi à deo bonis ad proprias voluntates abutitur, quod vitium in se fuisse negauit Apostolus, cùm dixit: Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum dei. Et item, neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ (Deus testis est) nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs. *καπηλεύοντες. 2.Cor.2.d 1.Thess.2.a*

INTERROGATIO. 66.

Quid

1.Cor.12.f Gala.5.d Quid est æmulatio, & quid concertatio?

RESPONSIO.

Sanè æmulatio ea est, quandocunque quis, ne altero inferior videatur, facere aliquid studet. Concertatio autem est, quando quis ex ijs quæ ostentationis aut inanis gloriæ caussa facit, etiam vt similiter faciant prouocat atque irritat. Siquidē Apostolus aliàs quidem mētione facta æmulationis confestim post inanem gloriam adiungit, his verbis: Nihil per æmulationem neq; per inanem gloriam, aliàs autem mentione facta prius A inanis gloriæ, vna cum hac etiam æmulationem prohibet alio nomine, sic dicens: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes.

INTERROGATIO 67.

QVid est immunditia, & quid * ἀσέλγεια, id est lasciuia?

RESPONSIO.

Immunditia quid sit, lex ipsa ostendit, quando vocabulum hoc vsurpauit in his rebus quę ex naturali accessitate præter voluntatem nostram nobis eueniunt. Aselgia autem quæ sit, videtur mihi Salomon exprimere, qui suauem illam & doloris expertem appellauerit: ita vt ἀσέλγεια animi affectio sit nō habens vel non ferens dolorem athleticum: quemadmodum & incontinentia siue in- B temperantia ea est, quæ molestas libidines in officio continere non potest.

INTERROGATIO. 68.

QVid proprium furoris, & quid proprium indignationis ex ratione susceptæ quomodóue plerunque exorsi ab indignatione, in furorem imprudentes delabimur?

RESPONSIO.

Furoris siue excādescentiæ proprium est, animi impetus cum meditatione vlciscendi illius qui irritauerit. Susceptæ autem ex ratione indignationis proprium est, velle corrigere eū qui deliquerit: quæ res ab animi affectione nascitur, cui displicet quod factū est. Illud autem, quòd sumpto initio à re bona animus, in malā postea delabatur nihil est mirum: quando plæraq; istiusmodi facilè possunt reperiri. Quocirca memoria tenenda sunt, quæ dicit diuina scriptura: Iuxta iter scandala posuerūt mihi. Et item: Si autem & cer- C tet aliquis non coronatur, nisi legitimè certauerit, cauendaque vbique est nimietas, importunitas, perturbatioq;. Siquidem hęc plerunque caussa sunt, quamobrem vnumquodque etiam corū quæ recta iudicata sunt, secus multo eueniat.

INTERROGATIO 69.

QVi non minus comedat quàm ceteri, neque corpore sit viribus eneruato, neque vllum latentis morbi indicium præ se ferat, impotentiā tamen ad opus faciendum excuset, quomodo cū hoc agi debet?

RESPONSIO.

Prætextus omnis cessantis ab opere, excusatio est & prætextus peccati. Siquidem studium quémadmodum & patientia, perpetuo adhiberi vsque ad mortem debent. Quòd autem pigritia malitię cōiuncta, pigro damnationis caussa sit, hoc planū est ex verbis domini, qui dixit, Serue male & piger. Matt.25.c D

INTERROGATIO 70.

CVm eo qui vestimentis calceamentísue abuti animaduertatur, quomodo agendum? Cùm enim reprehenditur, reprehēdentis se ariditatem & murmurationem suspectā habet. Si autem post alteram tertiámue admonitionem in proposito permaneat, quid huic facere conueniat?

RESPONSIO.

Sanè abusum damnat Apostolus, cùm dicit, tanquam vtentes hoc mundo, non tāquam abutentes. Vsus enim modum, ipsa ineuitabilis rerū ad vsum pertinentium necessitas definit. Qui autem vltra necessitatem progreditur, is aut intemperantis habendi cupiditatis, aut voluptatis libidinis, aut inanis gloriæ morbum habet. Qui autē permanet in peccato, is iudicium incurrit illius qui pœnitentiam non agit. E

INTERROGATIO 71.

SVnt quidam qui in cibis suauitatem magis cōsectantur, quàm copiam, sunt item qui saturitatis caussa vbertatem malunt, quàm suauitatem quî igitur vtrisque satisfiet?

RESPONSIO.

Vtrique sine dubio laborant: hi nimio voluptatis studio, illi immodica auiditate. Verum enim neq; voluptarius, neque qui in quacunque re nimio plus auidus est, noxiam à se recellunt condemnationis, quamobrem hi leniter curādi sunt quòd si à morbo non conualescant, perspicuum est iudicium contra eos qui obstinati in peccato perseuerant.

INTERROGATIO. 72.

SI quis inter cœnandum immodestius se gerat, ciboque se ac potione auidius ingurgitet, nunquid hic castigari debet? F

RESPONSIO.

Qui huiusmodi est, is non seruat præceptum Apostoli, qui dixit, Siue manducatis, siue bibitis, vel quid aliud facitis, omnia ad gloriā dei facite. 1.Cor.10.g Et itē, Omnia honestè, & secundū ordinem fiant. 1.Cor.14.g Et indiget correctione, nisi si qua grauioris operis aut festinationis necessitas vrgeat. Sed & tunc quoque vitanda sedulo offensio est.

INTERROGATIO. 73.

QVi non desiderio correctionis fraternæ, sed libidine seipsum vlciscendi peccantem castigat, quomodo is corrigi debet, si sæpius clementer admonitus in eodem perseueret?

RESPONSIO.

Qui huiusmodi est, is in eorum numero, qui seipsos valde amant, & dominandi cupidi sunt, haberi debet, eique correctionis modus cum pietate conueniens declarari. Si verò obstinatè in vitio perseueret, perspicuum est iudiciū contra eos,
A qui pœnitentiam non agunt.

INTERROGATIO. 74.

μονήρη βίον

QVi se è fratrum collegio subducunt, & vitam seorsum ipsi soli agere in animo habent, aut vnà cum paucis eiusdem secum in pietate propositi, doceri ex sacra scriptura libenter vellemus, nunquid hos excommunicari conueniat?

RESPONSIO.

Ioan.5.b Ibidē.6.d Gala.5.c

Cùm sæpe dominus dixerit, Filius à seipso nihil facit. & Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris, & Apostolus item testificetur, carnem concupiscere aduersus spiritum, & spiritum contrà, aduersus carnem, hæc quæ sibi inuicem aduersari, vt non quæcunque velimus, illa faciamus: sine du
B bio quidquid ex propria voluntate concupiscitur, id alienum est à pietatis cultoribus. Vberius autem de ijs, qui huiusmodi sunt, in disputationibus his respondimus, quę fusius sunt disputatę.

Nimirum in respōsione ad 7. interrogationem.

INTERROGATIO. 75.

NVnquid omnis peccati, siue illud in mente, siue in dicto, siue in facto committatur, caussa rectè conferri in Satanam possit?

RESPONSIO.

In vniuersum opinor Satanam nō posse ipsum per se caussam esse alicui vt peccet: sed cū modò insitis vnicuique à natura motionibus, modo etiā interdictis cupiditatib⁹ velut adiutricibus vtatur per hæc ipsa eos, qui negligentiores sunt, ad propria vitia conatur abducere. Vtitur autē ille quidem adiutricibus secū naturalibus motionibus, sicut in domino facere tentauit, quando esurien-
Matt.4.a C tem illum animaduertens, dixit, Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Interdictis autem cupiditatibus, vt in Iuda, quem quòd auaritiæ morbo esse obnoxium intellexerat, huius ipsius cupiditatis opera vsus, auarum hominem ad scelestissimę proditionis lapsum, nummis triginta argēteis extimulauit. Quòd autem etiam mala ex nobis ipsis nascatur, manifestè dominus ostendit. De corde enim, inquit, exeunt cogitationes malæ, &c. Hoc autem vsu venit ijs, qui ex incuria naturalia rerū bonarum semina inculta dereliquerunt: conuenienter dicto illi Prouerbiorum, Tanquam seges

κατηκόντησιν. Matt.15.b

vir stultus, & velut vinea vir indigens prudentia. Si dimiseris eum, squalebit, & herbis luxuriabit tota, & fiet derelicta. Porrò quę ex huiusmodi incuria in squallorem abijt, & derelicta est anima, cōsequēs est necessariò, vt spinas ac tribulos progeneret, & ei illud eueniat, quod dictum est, Expectaui vt faceret vuas, fecit autem spinas. De qua quidem anima illud prędictum est, Et plātaui vineam Sorech, quod si interpretari velis, electam significat. Consimile autē huic, quod hîc dicitur, inuenias apud Hieremiā dicentem ex persona dei, Plātaui te vineā frugiferā totam verā, quomodo cōuersa es in amaritudinem vitis alienæ?

γεώργιον. Esa.5.a Ibidem. vinea. שרק Hiere.2.d ἄμπελος ἀλλοτρία.

D

INTERROGATIO. 76.

NVnquid vtilitatis alicuius caussa consultò mentiendum sit?

οἰκονομίας χάριν.

RESPONSIO.

Ioan.8.f 2.Tim.2.a

Hoc sententia domini non permittit, à quo sic pręcisè dictum est, Mendacium ex diabolo esse, neque mendacij vlla omnino distinctio adhibita. Quin hoc idem Apostolus quoq; testificatur his verbis, Si autem & certet aliquis, non coronatur, nisi legitimè certauerit.

INTERROGATIO. 77.

δόλος καὶ κακοήθεια.

Quid est dolus, & quid est malignitas?

RESPONSIO.

Malignitas quidem (vt ego arbitror) ipsa est pri E mum & latens in moribus vitium. Dolus verò, ea quæ ad insidiādum adhibetur exquisita solertia: quotiescunque videlicet quis per simulationem alicuius boni, eo alicui perinde vti esca quadam obiecto, quæ ad insidias pertinent, exequitur.

INTERROGATIO. 78.

ἐφευρεταί.

Qui sunt adinuentores malorum?

RESPONSIO.

Qui prēter ea, quę vsitata, & nota vulgo sunt mala, alia quędā etiam excogitāt ipsi, atq; inueniunt.

INTERROGATIO. 79.

SI quis frequenter seipsum reprehenderit, quòd duriter se aduersus fratrē gerat, quomodo hic F emendabitur?

RESPONSIO.

Prorsus (vt quidem ego coniector) res hæc originem habet, vel ab animo de seipso elatè sentiente, vel ab animi offensione: quæ quidem offensio sumitur, cùm eorū, qui rectè agere deberent, vitia animaduertimus. Quod enim præter spem boni alicuius contrarium euenit, atque acerbum, id vehementius quodammodo animum ferit. Maiore autem hic quadam diligentia est opus: vt si quidem primum fuerit superbię vitium emendemus: sin secundum, antequam ad indignationē veniatur, leniter exhortando, admonendoque, facili-

γνώμη.

facilitatem animi nostram declaremus. Quòd si omnino curationis ratio ista nihil proficere visa fuerit, idq; propter subiecti morbi peruersitatẽ, tum demum etiam vehemẽtia indignationis, adhibita misericordia, ad vtilitatem & correctionem eius, qui peccauit, cum ratione in loco vti poterimus.

INTERROGATIO 80.

VNde fit illud, quòd cogitationes bonæ, & curæ deo placentes mentem veluti deficiunt: & qua ratione vitare poterimus, ne hoc nobis eueniat?

A

RESPONSIO.

Cùm Dauid dixerit, Dormitauit anima mea prę tædio: sanè perspicuum est huiusmodi vitium ex dormitatione animi nasci atque hebetudine. Siquidem animum vigilãtem, & qui apud seipsum sit, sibi vni attẽtus cura deo grata, & cogitatio bona non solet deficere: Contráque potius qui eiusmodi est, illis deesse seipsum videt. Nam si corporis oculus neq; ad cõtemplationem etiam paucarum quarundam rerum, quę conditæ à deo sunt esse par potest: neque si quid semel contemplatus sit, contemplatione tamen illa satiatus discedit, sed illud idem assiduè cõtemplari nõ cessat: quãto magis animi oculus, si vigilans fuerit, & apud seipsum, vniuersa nõ poterit mirabilia iudicia dei cõtemplari? Iudicia enim tua, inquit, abyssus multa. Et alio in loco, Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Et multa huiuscemodi. Si verò animum deficit cogitatio bona, perspicuum est ipsum vnà cum cogitatione etiam illuminationem deficere: non quòd deficiat, quod illuminat: sed quòd dormitet, quod illuminari debet.

Psal.118.d

Psal.35.b
Psal.138.a

B

INTERROGATIO 81.

AN æquè obiurgandi sint & religiosi viri, & quilibet de vulgo, quandocunque in eodem vtrique peccato reperiantur?

RESPONSIO.

Si inspexerimus in animi affectionem eius, qui peccat, & modũ peccati, sine dubio intelligeremus etiam modum obiurgationis. Vt enim idem peccatum esse videatur, & cuiuslibet de vulgo, & religiosi viri: inter eos tamen dissimilitudo est nõ mediocris. Qui enim religiosus est, is cũ de ineunda gratia dei solicitus sit, in eaque re elaboret, nõ de industria, sed casu aliquo, & præter animi sui sentẽtiam labitur, caditq;. Qui verò de vulgo est, & in vtrãuis partem nihil pensi habet, is cum nullam neque sui, neque dei rationem habeat, neque quidquam omnino referre existimet, peccétne, an rectè agat, grauissimis ac perniciosissimis duobus malis laborat: videlicet, ꝙ aut deũ cõtemnit, aut tollit penitus. Siquidem hæc sunt duo, à quibus peccandi initia animus sumit: quemadmodũ testantur diuinę literę, in quibus est modo, Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso, non est timor dei ante oculos eius. modo, Dixit insipiẽs in corde suo, non est deus: corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Igitur aut cõtemptor factus est, atque ea re peccat, aut ipsum deum esse inficiatur, atq; ob eam caussam in studijs suis corrumpitur, licet verbo cõfiteri videatur. Confitentur enim se nosse deum, factis autem negãt. Quæ cùm ita se habeãt, etiam rationem obiurgationis in his, qui huiusmodi sunt, dissimilẽ esse arbitror oportere. Si quidẽ vir religiosus veluti locali (vt ita dicã) indiget subleuatione, & in ipsa re, in qua lapsus est, castigari debet. At ille alter, cùm totũ simul animi rectum penitus vitiatum habeat, & malis ijs, quibus reliqua omnia subijciũtur, laboret, vel vt cõtemptor (vt dixi) vel vt à fide alienus eousque & lugeri, & admoneri, & obiurgari debet, quoad ei persuaderi possit, aut deũ esse iudicem iustũ, & ita in metum inducatur: aut omnino esse deum, atq; hoc modo percellatur. Atque illud etiam scire conuenit, peccata religiosorum virorum plerunque etiam euenire ex cõsilio dei ad ipsorum vtilitatẽ, cùm videlicet deus eos labi interdum permittat, ad sanandam aliquam animi illorum elationem, quę pręcesserit, cuiusmodi est quod Petro dictum est, & in ipso etiam contigit.

Discrimen religiosi & secularis peccantium.

C

Psal.35.a
Psal.52.a

Titum.1.d

D

Psal.7.e
καταπλαγῆ.

Matt.26.e

INTERROGATIO 82.

QVoniam scriptum est, Anus vt matres: si contigerit, vt anus idem peccatũ incurrerit cum adolescentula, nunquid ea eidem animaduersioni obnoxia esse debet?

1.Tim. 5.a

RESPONSIO.

Prorsus Apostolus quidem anus vt matres honorari oportere, non vt quæ culpabile aliquid facerent, docuit. Verumenim si cõtigerit aliquãdo vt anus in idem cũ adolescentula peccatum incurrerit, animaduertenda sunt primum naturalia (vt ita dicam) ætatis vitia, atque ita conueniens vtrique ætati curationis definiendus est modus. Veluti naturale est ferè senectuti pigritia: at non hoc item etiam iuuentuti: quemadmodum mentis ad futiles cogitationes distractio, & turbulentia, & sui immodica fiducia, & quæcunque huius generis iuuentuti, non autem etiam senectuti adiuncta sunt, & à naturali calore, qui in iuuentute est, videntur adiuuari. Quocirca idem peccatum, pigritia (verbi gratia) grauius in adolescentula plecti debet: cùm illi ad minuendum crimen ætas ea nihil patrocinetur. Similiter quoque idem peccatum, mentis videlicet ad futiles cogitationes distractio præfidentia ac turbulenta intemperies animi seueriore animaduersione in natu iam grãdiore vindicanda sunt. Siquidem ea etiam ab ipsa natura adiuuatur ad lenitatem, quietemque. Ad hæc peccati etiam modus, & eius qui peccauit animi affectio considerari in vtraque persona debent, atque hoc modo conueniens ipsis curationis ratio accommodata animaduersione adhiberi.

E

F

INTERROGATIO. 83.

SI quis multa rectè agẽs, in vno tãtùm offenderit, quo pacto nos aduersus illum geremus?

RES-

RESPONSIO.

Nisi lauero te, non habebis partem meum.

Quemadmodum dominus aduersus Petrum.

INTERROGATIO 84.

SI quis mores habens turbulentos ac feroces, propterea correptus dicat, Deum alios bonos finxisse, alios nequam, nunquid is rectè dicat?

RESPONSIO.

Is error est Manichæi. 1.Cor.5.b Gal.5.a δολοῖ.

A Hæc opinio iampridem veluti hęretica explosa est: nam & blasphema est & in deum impia, & hominis ad peccatum procliuem reddit animam. Proinde qui hoc sentit, aut resipiscat, aut tollatur de medio, ne illud vsu veniat, Modicum fermentum totam massam corrumpit.

INTERROGATIO 85.

NVnquid priuatim aliquid haberi conueniat in societate fratrum?

RESPONSIO.

Act.4.f

Hoc contrarium est testimonijs his, quæ habētur in Actis, de ijs qui crediderant: in quibus scriptum est, Neque quisquā eorū, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat. Quare qui dicit suum aliquid esse, is seipsum alienum reddit ab ecclesia dei & charitate domini: qui quidem & verbo & re docuit ponendam esse animam pro amicis, nedum res externas.

B INTERROGATIO 86.

SI verò dicat aliquis se neque sumere quidquā de communi fratrum, neque sua in commune conferre, sed se suis rebus esse contentum, quomodo nos aduersus hunc geremus?

RESPONSIO.

διδασκαλίας. Ioan.13.d 1.Cor.5.d Ibidem.b

Hic nisi pareat doctrinæ domini illi, Diligite inuicem, sicut ego dilexi vos: pareamus nos Apostolo, qui dixit, Auferte malum ex vobis ipsis, ne illud eueniat, Modicum fermentum totā massam corrumpit.

INTERROGATIO 87.

NVnquid liceat vnicuique vetus vestimentum suum, calceamentúmue dare cui velit, cōuenienter mandato? C

RESPONSIO.

Dare aut accipere, etiam secundum mādatum non est cuiuslibet: sed eius, cui de communi sententia adhibita circunspectione delatum est munus dispensandi. Proinde hic erit, qui siue vetus, siue nouum habita ratione temporis cuiusque & dabit ipse, & accipiet.

INTERROGATIO 88.

Luca.21.f

Quid est cura huius vitæ sæcularis?

RESPONSIO.

Quælibet cura, esto eorum nihil habere videatur, quæ interdicta sunt, tamen nisi ad pietatem conducat, vitæ huius cura est. *μέριμνα βιωτική.*

INTERROGATIO 89.

QVoniam scriptum est, Redemptio animæ viri, diuitiæ suæ: hoc autem, vt faceremus nobis non contigit, quid faciemus? *Prou.13.b ἴδιος πλοῦτος.*

RESPONSIO.

Quamlibet ipsi voluerimus etiā si non contingat esse nos compotes, ac meminerimus responsi domini ad Petrum, cùm de huiusmodi re admodū solicitus dixisset, Ecce nos dimisimus omnia D & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Respondet autem ei sic, Omnis qui reliquerit domum, *Mat.19.b* vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum & Euāgelium, centuplum accipiet, & vitā *καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου.* æternā possidebit. Si verò ex incuria hoc prætermisimus, nunc studium adhibeamus. Quòd si iam *2.Cor.12.c* neq; tempus suppetit, neque facultas, cōsoletur nos Apostolus qui dicit, Non quæro vestra, sed vos.

INTERROGATIO 90.

NVnquid liceat nocturnum vestimentum habere, siue cilicium, siue alterius generis aliquod?

RESPONSIO.

Sanè cilicij vsus habet opportunitates suas: neque enim ad necessitates corporis cōparatus est, B sed ad macerationem animi, & afflictationem. Cùm autem duorum mācipium prohibitum sit, vsus an possit assumi, remota ea quā dixi caussa, vnusquisque ipse seipsum consulito.

INTERROGATIO 91.

SI à fratre qui nihil habet, quod ipsius propriū sit, petat aliquis idipsum quo indutus est, quid ille facere debeat, maximè si nudus sit qui petierit?

RESPONSIO.

Siue nudus, siue improbus, & siue necessitate impulsus, siue ex immoderata habendi libidine, semel dictum est, quòd dare accipereve non est F cuiuslibet, sed eius, cui de communi sentētia de- *1.Cor.7.d* lata est istiusmodi administratio: tenerique illud debet, Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.

INTERROGATIO 92.

CVm dominus iubeat vendi quæ possideātur, *Luc.12.d* qua mente hoc fieri conuenit? nunquid tanquam ea, quæ possideamus, lædant suapte natura? an ob distractionem, quæ ex illis ad animum peruenire solita sit?

RESPONSIO.

Ad

Ad hoc primò illud dici potest, quòd eorum vnumquodq; quę possidentur, si ipsum per se, ac sua vi esset malum, neq; à deo etiā prorsus fuisset creatum: Omnis enim, inquit, creatura dei, bona, & nihil reijciendum, tum illud etiā, quòd mādatum domini nō docuit abijcienda esse tanquā mala, fugiendáve ea, quę possidemus, sed distribuenda. Et damnatur aliquis, non quòd habuerit omnino, sed ꝙ peruersè de ipsis senserit, vel quòd nō rectè vsus fuerit. Siquidem recta sanaque de illis animi affectio, & ex mandato distributio, ad res multas nobis, easq; maximè necessarias prodest: videlicet modo ad emendationem peccatorum A nostrorum: quapropter scriptum est, Veruntamē quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis, modo autem ad hæreditatem regni cælestis, & acquisitionem thesauri nō deficientis: sicut dictum est alio in loco, Nolite timere pusillus grex, quia placuit patri vestro cælesti dare vobis regnum. Vendite quę possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascūt, thesaurum non deficientem in cælis.

Interrogatio. 93.

QVi semel omnium rerum possessione se spoliauerit, professusque fuerit nihil se quod iuris ipsius proprium sit, habere, qua mente hic vti debet rebus ad viuēdum necessarijs, veluti vestitu, victuque?

Responsio.

B Ea nimirū, vt meminerit, secundum quod scriptum est, deum esse qui dat escā omni carni. Veruntamen ei maiorem in modum adhibita animaduersione curandum est, vt tanquā dei operarius dignus sit cibo suo: qui quidē cibus ipse etiā nō sit positus in ipsius potestate, sed ab eo, cui de communi omnium consensu eius subministrādi datum negotium sit, subministretur, ratione habita temporis modique, sicut scriptum est, Diuidebatur autem singulis, prout cuique opus erat.

Interrogatio. 94.

SI quis relicta tributorum pensione se ad fratrū conuentum contulerit, & propinqui illius ad ea persoluenda grauius vrgeantur, nunquid non istud scrupulum afferat, detrimentúmve, aut illi, aut ijs, qui illum receperint?

Responsio.

C Dominus noster Iesus Christus ijs, qui ipsum percontabātur, licerétne censum Cæsari dare, an nō, respōdens ait, Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? Cumque illi, Cæsaris, dixissent: Reddite ergo, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cęsari, & quę sunt dei, deo. Cùm igitur ex hoc pateat declarasse dominū, eos subiectos esse imperatis Cęsaris, apud quos inueniātur quę sunt Cæsaris, sine dubio is etiam, de quo agimus nūc, si aliquid quod ad Cæsarem pertineret secum ferēs, se ad fratrum collegium aggregarit, pēdere tributa debet. Si verò ita discessit, vt propinquis omnia reliquerit, nihil est cur quidquam dubitet, aut ipse, aut ij qui ipsum receperunt.

Interrogatio. 95.

NVnquid expediat ijs, qui nouitij accedunt, ea quæ de sacris scripturis sunt, confestim ediscere?

Responsio.

Et hæc ipsa quęstio ex ijs, quę superius iam dicta sunt, explicatur. Quæ ad vsum nanq; pertinētia sunt, ea vt vnusquisq; ex diuinis literis ediscat, & rectum est, & necessarium, cum ad maiorem animi expletionem in pietate, tum etiam vt ne hu D manis constitutionibus assuefiat.

Interrogatio. 96.

NVnquid vnicuique permitti debeat, vt arbitratu suo literas discat, vel legendis libris operam det?

Responsio.

Cùm Apostolus dicat, vt nō quæcunq; vultis, illa faciatis: in vnaquaq; re quidquid ex voluntate propria optabile est, id si alicuius arbitrio permittatur, calamitosum est. Cōtraq;, quidquid antistites rectum statuerint, in eo manere vnusquisque debet, etiamsi contra voluntatem ipsius sit. Porrò qui hoc nō facit, is manifestè docet animū habere se alienum à fide: cùm dominus dixerit, Estote parati, quia qua hora nō putatis, filius hominis veniet. Manifestè enim indicat opinari se, E diutius se in vita mansurum.

Interrogatio. 97.

SI quis dicat, velle se apud nos, vt aliquantulum proficiat, ad modicum tempus cōmorari, nūquid hic admitti debeat?

Responsio.

Cùm dominus dixerit, Eum, qui venit ad me, non eijciam foras, & Apostolus ita scriptum reliquerit, Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierūt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo, quibus neque ad horam cessimus subiectioni, vt veritas euangelij permaneat apud vos, prorsus ei liberè patere introitum consentaneum sit, tum propter incertitudinem euentus: siquidem sæpenumero degustato fructu per modicum illud temporis spatiū, F fieri poterit, vt hoc vitæ genere delectatus prorsus animum inducat in ea remanere, id quod frequenter vidimus accidisse: tum ad declarationem etiam castigatioris nostræ disciplinæ apud eum, qui longe aliter fortasse de nobis suspicabatur. Porrò seueritas disciplinæ necessario accuratius etiam in ipso obseruari debet, vt & veritas illustretur, & suspicio negligentiæ omnis tollatur. Sic enim & nos deo placebimus, & ille aut iuuabitur, aut improbus conuincetur.

Interrogatio. 98.

Cuius-

Margin notes: 1. Tim. 4. b; Luc. 11; Luc. 12. d; Psal. 135; Act. 4. g; Luc. 20. d; κατευθυνίζω (? κατευθυνίσῳ); Gal. 5. c; Luca. 12. e; Ioan. 6. d; Gala. 2. a; ὑποψία ἀδιαφορίας.

CViusmodi animum habere antistes debet in ijs quæ imperat, constituítve obeunda discipulos?

RESPONSIO.

Quod quidem ad deum attinet, tanquã minister sit Christi, & dispensator mysteriorum dei, (1.Cor. 4.a) metuens ne quid præter voluntatem dei, quæ ex confesso certa in sacrosanctis scripturis sit, dicat, statuátve, existatq; aut falsus testis dei, aut sacrilegus, ex eo quòd aliquid alienũ à doctrina domini inducat, aut cõtrà eorum, quæ grata sunt deo, (1.Thes.2.b) A prætermittat. Quod verò ad fratres pertinet, Tanquam si nutrix sit, quę foueat filios suos, cupidus tradẽdi vnicuique ad gratiam dei, & communem omnium vtilitatem non solum euangelium dei, sed etiam animam suam, ex mandato domini & (Ioan.13.d) dei nostri Iesu Christi, qui ipse sic dicit, Mandatũ (Ibidẽ.15.b) nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ, sicut ego dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suã ponat quis pro amicis suis.

INTERROGATIO 99.

CViusmodi animi affectione increpare debet, qui alterum increpat?

RESPONSIO.

(Psal. 118.) Quod quidem ad deum attinet, ea, quam habebat Dauid, cũ dixit, Vidi præuaricãtes, & tabescebã, quia eloquia tua non custodierunt. Quod B verò ad eos, qui increpãtur, eiusmodi quali vtere- (ὁμοίωσις.) tur pater, & medicus cum misericordia ac lenitate, si filium suũ curaret, & maximè si adesset dolor, & sine cruciatu adhiberi curatio non posset.

INTERROGATIO 100.

EOs qui aliunde ad nos accedunt, ac mendicãtes aliquid petunt, quomodo dimittemus? & nunquid arbitratu suo quisque panem, aut aliud quiduis illis debet tribuere, an verò vnicuipiã munus hoc conueniat delegari?

RESPONSIO.

Cùm dominus affirmatè dixerit, Non esse bo- (Matt. 15.e) num sumere panem filiorum, & mittere canibus: & tamen illud etiam approbarit, Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorũ suorum: cui dispensandi munus assignatum est, is illud diligẽti adhibita animaduersione exequi debet. Qui verò prẹter illius sententiam aliquid fa- C cit, is tanquã euersor disciplinæ acriter obiurgari: idque eousque, quoad tueri locum suum discat: cùm Apostolus dixerit, Vnusquisque in quo (1.Cor. 7.d) vocatus est, fratres, in hoc maneat.

INTERROGATIO 101.

CVi delatum dispensandi munus sit eorũ, quæ dedicata domino sunt, nunquid is necesse ha- (Lucæ.6.d) (Matth.5.f) beat illud seruare, Omnis petẽti te tribue: & Volentem mutuari à te, ne auerseris?

RESPONSIO.

Illud, Omni petenti tẽ tribue: &, Volentẽ mutuari à te, ne auerseris: locum obtinet veluti tẽtationis, quemadmodũ contextus series eorum quę cõiuncta sunt, declarat: & præceptum hoc datum est propter improbos: quod quidem non vi pręcepti, sed intercedente casu quopiam seruari debet, Præceptum enim domini ex sua vi seruãdum illud est, Vende quæ habes, & da pauperibus. Et item, Vendite quę possidetis, & date eleemosynã. (Præceptum siue mandatum pro cõsilio vel ordinatione.) Quòd si quod alijs attributum est, id ad alios trãsferre tutum nõ est, nec liberum periculi cum dominus dicat, Non sum missus, nisi ad oues, quę perierunt domus Israël. &, Non est bonum sumere panem filiorum, & dare catulis: nunquis hoc non censeat per se vt facilimum, ita & iustissimum? D (Lucæ. 18.d) (Mat. 19.c) (Lucæ.12.) (Matt. 19.c) (Ibidem.)

INTERROGATIO 102.

NVnquid qui è fratrum conuentu egrediatur quacunq; de caussa, leni admonitione retinendus sit: & si retinendus, aduersus quos hoc seruari conueniat?

RESPONSIO.

Cùm dominus dixerit, Eum, qui venit ad me, nõ eijciam foras. itemque, Non est opus valentibus medico, sed male habentibus, & alio in loco, Quis ex vobis habens centũ oues, si errauerit vna ex eis, nónne relinquit nonaginta nouem, & vadit, & quærit eã, quę errauit, donec inueniat? omni ratione curari debet, qui infirmus est, dandaq; E est studiosè opera, vt deartuatũ (vt ita dicã) membrum in locum suum restituatur. (Ioan. 6.d) (Matt.9.b) (Mat.18.b) (Luc.15.a.) (ἐξηρθρωμένον μέλος.) (Matt. 15.b) Quòd si in vitio (cuiuscunque tandem generis illud sit) perseueret, dimittendus est, tanquã alienus. Scriptum est enim, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cęlestis, eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt.

INTERROGATIO 103.

QVòd quidem senioribus parendum sit, vel vsque ad mortem, hoc iam didicimus. Verùm quoniam incidit aliquando, vt ipse etiam senior aliqua in re labatur, hoc abs te scire vellemus, nũquid is increpari debeat, & quomodo, & à quibus, & si hoc ille non ferat, quid fieri conueniat?

RESPONSIO.

De his enucleatè dictum est in latiore responsione.

INTERROGATIO 104.

QVomodo committi procurationes fratribus debent, ex vniúsne antistitis arbitrio, an adhibitis etiam reliquorum fratrum sententijs: itemq; in sororibus similiter? F

RESPONSIO.

Si vnusquis ita institutus est, vt quid de quaq; re sentiat, id cum reliquis etiã cõmunicet, quanto magis quæ huiusmodi sunt, ea adhibito eorũ, qui

qui ad hoc apti sint, iudicio, fieri debent? Etenim quæ diuina est procuratio, ea ex deo ijs committi debet, qui manifestè docuerint posse se ex domini voluntate assignatum sibi munus administrare. Atque in vniuersum necessario omni in re memoria tenere antistes debet quid dicant diuinæ literæ. Sine consilio nihil fac. Eccle. 32. d

INTERROGATIO 105.

A NVnquid debeant, qui ad fratrum familiam se aggregāt, illico, vbi recepti sint, artes doceri?

RESPONSIO.

Antistites iudicabunt.

INTERROGATIO 106.

CViusmodi in fratrum familia vtendum est animaduersionibus ad reuocādos in rectam viā, qui peccant?

RESPONSIO.

Pro iudicio suo antistites tempus modumque cōsiderabunt, ratione habita cum ætatis & corporis, tū animi habitus, & dissimilitudinis peccati.

INTERROGATIO 107.

SI quis cupere se dicat viuere inter fratres, propter officium tamen aduersus naturales propinquos suos, aut etiam propter pensionem tributorum sępenumero impediatur, quominus penitus se in huiusmodi vitam det, nunquid ei concedi debeat, vt ad fratres ingrediatur? B

RESPONSIO.

Prorsus rei bonæ cupiditas sine periculo impediri non potest: at neque tamen contrà, ei qui iā ingressus sit, sine periculo tempus ad ea curanda, quæ externa sunt, & ab ea, quæ secundum deum est, vitā, aliena dari potest. Si verò ingressus quis seipsum rebus interioribus det, neq; eorū quidquam quę externa sunt, secum afferat, hic meliorem de se spem ostendit.

INTERROGATIO 108.

C NVnquid debeat antistes seorsum ipse ab antistita, sermonem conferre cum aliqua sorore de rebus ad ædificationem fidei pertinētibus?

RESPONSIO.

1. Cor. 4. g In his nō seruatur pręceptum Apostoli, qui dixit, Omnia honestè, & secundum ordinem fiant.

INTERROGATIO 109.

NVnquid conueniens sit, vt antistes vnà cū antistita sæpius in colloquium veniat, maximeque si ex fratribus aliqui ex hoc ipso offendantur?

RESPONSIO.

Cùm Apostolus dixerit, Vt quid libertas mea iudicatur ab alia cōscientia? rectum est, ipsum imitari, qui de seipso sic dicit, Sed non vsi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi, & quoad fieri potest, dāda opera est, vt colloquia quàm rarissima fiant, & quàm breuissima. 1. Cor. 10. g / 1. Cor. 9. b

INTERROGATIO 110.

NVnquid conueniat, dum soror seniori confitetur, etiam antistitam ipsam adesse?

RESPONSIO.

D Honestius cautiusque per antistitā seniori confessio fiet, qui multa experiētia edoctus possit & pœnitentiæ & correctionis modum suggerere.

INTERROGATIO 111.

Si à sororibus aliquid insciente antistita, fieri senior pręceperit, recténe facit illa si indignetur?

RESPONSIO.

Et admodum.

INTERROGATIO 112.

SI quis cōferat se ad eam, quæ ex deo est, vitam, nunquid rectum sit, vt qui huiusmodi est, hūc, antistes sine sententia fratrum admittat, an verò hoc cum illis quoq; prius cōmunicari cōueniat? E

RESPONSIO.

Dominus in eo qui pœnitentiam agit, conuocandos esse amicos, ac vicinos docet. Quare necessarium est multo magis, vt qui accedit, is conscijs ceteris fratribus admittatur: idque ea re, vt commune inter ipsos gaudium sit, communisque vicissim aliorum pro alijs oratio.

INTERROGATIO 113.

NVnquid possit, cui delata curandarū animarum prouincia sit, seruare illud, Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli: quando cū multis dissimilibusque illi personis res est. Matt. 18. a

RESPONSIO.

F Cùm vir sapientissimus Salomon dixerit, Omnia tempus habent: intelligendū est, quod humilitatis quoq; & potestatis exercendæ, & reprehēsionis, & exhortationis, & reticētiæ, & libertatis, & benignitatis, & seueritatis, & (vt vno verbo dicam) omnium rerum suum est tempus: vt videlicet nunc adhibenda humilitas sit, & in ea paruuli imitandi, maximeque quādo mutui honores, mutuaque officia, & quæ ad corpus pertinent, ministeria, obsequiaq; tribui oportet, vt dominus docuit: nunc vtendum potestate, quam dedit dominus ad ædificationem, non autem ad destructionem, quando videlicet libertatem tempus requirit: similiterq; quādo exhortatione est opus, adhibenda lenitas: cōtraque vbi seueritate, iusta indigna- Eccle. 3. a / 2. Cor. 10. d

dignatio, atque in reliquis rebus singulis eodem modo.

INTERROGATIO. 114.

Math.5.f Ephe.5.d

CVm dominus pręcipiat, ac dicat, Si quis te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo: & item Apostolus nos doceat, Vt subiecti simus inuicem in timore Christi: nūquid cuiuis passim, & quiduis imperanti obediendum sit?

RESPONSIO.

A Omnino diuersitas eorum qui imperant, eorū quibus imperatur, obediētię officere nihil debet. Neque enim Moses Iothor, qui rectum sibi cōsilium dederat, nō auscultauit. Cùm autem eorum, quę imperantur, dissimilitudo exigua nō sit (etenim ex his quidē partim repugnant mādato domini, aut aliqua ex parte illud vitiant, aut multis modis, admiscendis his, quæ interdicta sunt contaminãt: partim verò cum mandato conueniunt: alia autem, licet apertè cum eo non conueniant, adiuuant tamen, ac veluti adminicula quædā mādati sunt) necessario ea nos in memoriam debemus redigere, quæ dicta sunt ab Apostolo, Prophetias nolite spernere. Omnia autem probātes, quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete. Et item, Consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiā dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectū in obsequiū Christi. Ex his autem hoc intelligitur, quòd si quid nobis imperatū sit, quod idem sit cum mandato domini, adiuuétve, illud tanquā volūtas dei, studiosius, diligentiúsque à nobis suscipi debet, idque seruari cōuenit, quod dictū est,

1.Thes.5.d

1.Cor.10.b

B Supportātes inuicem in charitate Christi. Quoties verò aliquid, quod mādato domini aut repugnet, aut aliqua ex parte vitiet, cōtaminétve, facere ab aliquo iussi fuerimus, tunc commodè illud vsurpabimus, Oportet obedire deo magis quàm hominibus: memoria tenentes dictum esse à domino, Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia non nouerūt vocem alienorum, itemque Apostolum, vt nos securos faceret, ausum esse etiam angelos ipsos perstringere, cùm ea dixit, Sed licet nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis, prętérquā quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Ex quibus illud docemur, ꝙ licet necessitudine maxima aliquis nos attingat, & gloria pręter modum excellens sit, qui vetet, quod à domino imperatum est, aut cōtrà quod ille vetuerit faciendum suadeat, is ab omnibus, qui dominum diligunt, fugiendus est, atq; execrationi habēdus.

Ephes.4.a

Act.5.e.

Ioan.10.a

Gala.1.b

INTERROGATIO. 115.

C QVomodo alij alijs obedientiam inter nos præstabimus?

RESPONSIO.

Tanquam serui aduersum dominos: cōuenienter illi præcepto domini, Qui vult in vobis esse magnus, sit omnium vltimus, & seruus omnium. Quibus verbis adiūgit, quod nos efficacius etiam possit permouere, Sicut filius hominis non venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret. Et consentaneum in modum etiam dicto illi Apostoli, Per charitatem spiritus seruite inuicem.

Marc.10.g

Gala.5.

INTERROGATIO. 116.

QVatenus obedientia teneri debet, vt deo grati esse possimus?

RESPONSIO.

Hoc Apostolus docuit proposita nobis obedientia domini, Qui factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: cùm ante dixisset, Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. D

Phil.2.a

INTERROGATIO. 117.

QVi ijs, quę quotidie proposito mandato cōsentanea imperantur, contentus non est, neque artem doceri aliquam studet, cuiusmodi is morbo laborat, & nunquid hic tolerandus est?

RESPONSIO.

Qui huiusmodi est, is & contumax, & sibimetipsi placens, & infidelis est. Siquidem iudiciū domini non extimuit, qui dixit, Estote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Qui enim in singulos dies & singulas horas dominum expectat, is solicito animo est, ne quéuis in quo est, diem otiosum pręetereat, neque amplius de re vlla curat. Si verò iussus sit artem discere, positū habeat in obedientia fructum gratificandi deo, non autem in procrastinatione iudicium. E

Matth.24.d

INTERROGATIO. 118.

QVi studiosus est in exequendo mandato, & opus facit non quod iubetur, sed quod ipse vult, qualem mercedem habet?

RESPONSIO.

Qualem qui placet sibijpsi. Cùm autem Apostolus dicat, Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem: & maiorem in modum ex ijs, quæ subijcit, nos exēplo Christi ad hoc adhortetur, cùm dicit, Etenim Christus non sibi placuit: animaduertere debet quo in periculo sit, qui sibi ipsi placet. Porrò hic idem etiā obedientiæ contemptor conuincitur.

Rom.15.a

INTERROGATIO. 119.

NVnquid liceat vnicuique assignatū sibi opus recusare, & aliud ab illo diuersum exquirere? F

RESPONSIO.

Cùm obedientia, sicut ante dictum est, vsque ad mortem seruari debeat, qui quod sibi assignatū est, recusat, & aliud ab eo diuersum exquirit, primum omnino hic obedientiam violat, & apertè declarat nequaquam seipsum abnegasse, tum etiā aliorum complurium malorū, cùm sibi, tum alijs etiam

etiam auctor existit. Nam & reliquis ianuã ad cõtumaciam contradictionémve patefacit, ipséque ad eã seipsum assuefacit. Et quoniam non potest statuere vnusquisque quid sit quod è re sua sit, sæpenumero opus illud deligit, quod sibi obsit. Ad hæc prauas in animis fratrũ aduersum se suspiciones mouet, veluti qui aut opus illud, quod quęrit, aut eos, quibuscum necessariò illud administrandũ sit, nimio plus amet. Quocirca in vniuersum obedientiam abijcere, multorum ac magnorum malorum radix est. Verumenim si caussam habere se aliquam putat, quàobrem opus recuset, hâc magistris indicato, eamque illis disceptandã relinquito. A

INTERROGATIO 120.

NVnquid aliquò discedendum sit, non petita prius ab antistite venia?

RESPONSIO.

Ioan.7.d Cùm dominus dicat, Neque enim à meipso veni, sed ille me misit: qui nõ magis nostrum vnusquisq; hoc ad arbitrium suum reuocare non debet? Nam qui hoc ad arbitriũ suum reuocat, hic apertè declarat, vitio elationis animi se laborare, Luc.16.d & obnoxiũ esse iudicio domini, qui dixit, Quod hominibus altum est, abominatio est coram deo. Atque in vniuersum hoc quòd quis esse sui iuris velit, culpabile est.

INTERROGATIO. 121.

B An liceat grauiora opera recusare?

RESPONSIO.

Qui sincerè & ex animo deum diligit, neque omnino de remuneratione domini quidquã dubitat, is si quid fecit, nequaquam in eo acquiescit, eniti turque, vt assiduè vsque aliquid addat, semperque progredi vlterius studet. Et licet supra vires visus sit aliquid fecisse, non propterea tamen securus est, veluti qui plenè officio suo satisfecerit cõtraq; potius in assiduo angore est, veluti qui Luc.17.c longe abfuit ab eo, quod factũ oporteret, audiens videlicet præceptum domini illud, Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Cũ autẽ Apostolus, ille, cui mundus crucifixus erat, & ipse mundo, nequaquã dicere veritus sit, Ego me nõ arbitror comprehendisse: vnũ autem, quę C quidem retro sunt, obliuiscẽs, ad ea verò quę sunt Philip.3.c priora, extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brabium supernę vocationis dei in Christo Iesu. Qui cùm legitimè posset euãgelium an1.Cor.9.b 2.Thes.3.b nunciãs, de euangelio viuere, In labore, & fatigatione, inquit, nocte & die operantes, non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandos nos: quis est adeò væcors, aut tam alienus à fide, vt in ijs, quæ fecerit, vnquam acquiescat, aut aliquid veluti grauius recuset, aut laboriosum?

INTERROGATIO 122.

SI quis loco animaduersionis à benedictione exclusus, neget se nisi accepta benedictione cibum sumpturum, nunquid hic tolerandus sit?

RESPONSIO.

Omnino, si erratum animaduersione tam graui dignum visum fuerit, vt inedia etiam debuerit vindicari, iudicabit is, qui animaduerterit. Si verò sola benedictione indignus aliquis iudicatus est, & cùm edendi potestas facta sit, edere tamen recusat, is tanquam contumax in hoc & peruicax iudicari debet: simulq; seipsum agnoscere, intelligereque, se dum hoc facit, nequaquam seipsum D curare, sed peccatum peccato cumulare.

INTERROGATIO 123.

SI quis ægrè ferat non permitti sibi, vt ea faciat, ad quæ aptus non est, nunquid hic tolerandus sit?

RESPONSIO.

De hac re dictum est plerisque in locis, quòd in vniuersum vti propria voluntate, arbitrióue, alienum est à recta ratione. Similiterque, quòd maioris partis iudicio non stare, est contumaciæ, & peruicaciæ periculum incurrere.

INTERROGATIO. 124.

NVnquid rectè facere is existimandus sit, qui in fortuito alicubi cum hęreticis, gẽtilibusue congressu inuentus, vnà cum ipsis cibum sumat, salutétve? E

RESPONSIO.

Omnino communi hac salutatione, quominus arbitratu nostro aduersus quemuis vellemus, vteremur, non prohibuit dominus: neque enim dixisset, Si salutaueritis amicos vestros tãtùm, quid Matt.5.g amplius facitis? nónne & ethnici hoc faciunt? De cibo verò vnà capiẽdo, habemus præceptũ Apostoli, in quibus hoc fugere conueniat. Sic enim dicit: Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs: nõ vtique fornicarijs huius mundi 1.Cor.5.c aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus: alioquin debueratis de hoc mũdo exisse. Nũc autem scripsi vobis non commisceri, si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiẽs, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. F

INTERROGATIO. 125.

CVi munus aliquod creditum est, & aliquid facit præter suprave id quod iussus est, non petita venia, nũquid hunc retinere munus illud cõueniat?

RESPONSIO.

Omnino hoc, quod quis sibi ipse aliquid sumat in vniuersum displicet deo: neque ex decoro, neque ex re est eorum, qui student seruare vinculũ pacis: tamen si in proteruia ille permaneat, vtilita

ti eius consulitur, si ab eo munus illud auferatur, neque enim seruat præceptum eius, qui dixit,
1. Cor. 7. d Vnusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc
Rom. 12. a maneat, & quod ad commouendum etiam magis valeat, Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei.

INTERROGATIO 126.

Qvomodo assequi aliquis possit, ne à ciborum libidine vincatur?

A RESPONSIO.

Nempe si apud se statuerit rationem se vtilitatis ducem ac magistram semper habere oportere in ijs, quæ assumantur, siue suauia siue insuauia.

INTERROGATIO. 127.

Dicunt quidam fieri nō posse, quin homo irascatur.

RESPONSIO.

παράδειγμα Esto fieri posse, vt miles præsente rege irascatur non tamen eo etiam id rationi consentaneū est, quod dicitur. Etenim si hominis præsentia eousque valet, vt qui in æquali naturæ conditione constitutus sit, propter dignitatis tamen excellentiam, turbatum alicuius animi motum possit cōprimere qui non tandem hoc facilius futurū existimandum est, si alicui persuasum sit, deū cogita-
B tiones suas omnes inspicere? Siquidē lōgè melius
Psal. 7. c qui scrutatur corda & renes de⁹, motiones animi peruidet, q̃ homo ea, quæ oculis subiecta sunt.

INTERROGATIO. 128.

Qvi vltrà quàm vires ipsius patiantur, colere continentiā velit, eaque re impediatur, quominus propositum mandatum exequi possit, nūquid hoc facere huic permittendum sit?

RESPONSIO.

Col. 2. d Interrogatio ista haudquaquam ritè mihi videtur posita. Neque enim in abstinentia ciborum ratione carentium posita cōtinentia est, ex qua cōsequitur illa, quæ ab Apostolo accusatur, immoderata corporis afflictatio: sed in eo, si quis voluntates suas omnes penitus ab se segreget. Quàm autem periculosa res sit potiorem habere voluntatem suam mandato domini, perspicuum est ex ijs, quæ dicta sunt ab Apostolo, his verbis, Facië-
Ephes. 2. a C tes voluntates carnis, & cogitationum, & eramus natura filij iræ.

INTERROGATIO. 129.

Qvi ea re quòd multum ieiunat, communibus vnà cum reliquis cibis vesci nō potest, vtrum hic exoptare potius debet, ieiunaréne vnà cum fratribus, & cibum eundem capere vnà cum ipsis, an eo quòd immoderatè ieiunet, necesse habere cibis vesci dissimilibus?

RESPONSIO.

Ieiunij idoneum tempus nō voluntas est vniuscuiusque, sed vsus eorum, quæ pertinent ad cultū dei: quemadmodum ex Actis Apostolorum, & Dauide intelligimus. Quamobrem si quis rationem huiusmodi sequatur in ieiunādo, sine dubio hic à deo etiam ieiunandi facultatem consequi- Heb. 10. d
tur. Fidelis est enim qui repromisit.

INTERROGATIO. 130. D

Qvomodo ieiunandum est, quandocunque ieiunandum sit: propter eorum aliquid quæ ad pietatis cultum requiruntur, tanquam necessatióne, an adhibita etiam animi promptitudine?

RESPONSIO.

Cùm dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiūt Matt. 5. a
iustitiam: quidquid adiumento est ad pietatis culturam, id nisi libenter, ac studiosè fiat, periculosum est. Proinde vt quis ieiunet, & hoc nō libenti animo faciat, id extra periculum nō est. Ceterum quando tempus incidat eiusmodi, vt ieiunandum sit, ieiunare necessarium est: quippe cùm Apostolus inter cetera ipsius rectè facta, hoc etiam docé- 2. Cor. 11. f
di nos caussa commemorarit, In ieiunijs sæpe.

INTERROGATIO. 131.

Qvi nō ex eodē, vnde reliqui fratres, cibo participat, sed cibū ipse diuersum exquirit, nūquid E
hic rectè faciat?

RESPONSIO.

In vniuersum hoc quod quis cibum exquirat, Luc. 12. d
præter mandatum est: cùm dominus dixerit, No μετεωρίζεσθαι
lite quærere quid edatis, aut quid bibatis, & no- Matt. 6. d
lite soliciti esse. Et quod ad perterrendum magis Acto. 4. g
valet statim addiderit, Hæc enim omnia gentes inquirunt. Est autem eius, penes quem distribuendi munus est, illud exequi diligēter. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat.

INTERROGATIO. 132.

Qui aliquo cibi genere lædi se dicat, & ægrè ferat, nisi aliud detur, quid de hoc dici debet?

RESPONSIO.

Apparet hunc nō plenè habere illā spem Lazari, neque perspectam habere charitatem illius, cui omnium, atq; ipsius etiam cura commissa est. In vniuersum autem de eo, quod obsit, prosítue, nō F
est cur sibijpsi quisque debeat iudicium arrogare, cùm hoc ad iudicandum eius arbitrio relinquendum sit, cui datum negotium sit, vt singulorū necessitates animaduertat. qui quidē sit eiusmodi, vt præcipuè animi illorū vtilitatē inquirat: tum autem secundo loco ea quæ ad vsum corporis pertineant, subministret ex dei voluntate.

INTERROGATIO. 133.

Si verò etiam ob cibum murmurauerit? RES-

RESPONSIO.

1.Cor. 10. b Prorsus qui hoc facit, is eorum, qui in deserto murmurauerunt, iudicio obnoxius est. Scriptum est enim apud Apostolum, Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore?

INTERROGATIO. 134.

A SI quis iratus, eorũ quę ad vsum necessaria sint, sumere aliquid recusarit?

RESPONSIO.

Qui eiusmodi est, is dignus est, qui ne cum poscat quidem, impetret, quousq; vitium illud, vel vitia potius in eo sanata esse antistes iudicarit.

INTERROGATIO. 135.

AN rectè faciat, qui vehementer laborans, aliquid ipse præter consuetudinem exquirat?

RESPONSIO.

Omnino is si laborem propterea suscipit, vt præmium consequatur à deo, hinc eius leuamentum quærere non debet, sed operam dare, vt ad accipiendam domini mercedem idoneum se cõparet: cùm illud intelligat, se vt ex laboribus prę- Act. 4. g mium, sic ex angustijs etiam solatium à dei benignitate inuenturum. Verumenim cuius ea prouincia est, vt illud imitetur, Diuidebatur singu- B lis, prout cuique opus erat: necessariò is singulos habere cognitos debet qui laborant, eorumque, vt par est, necessitatibus prouidere.

INTERROGATIO. 136.

NVnquid necessario hora prandij adesse omnes simul debeant: & qui abfuerit, & peracto iam prandio superuenerit, quomodo nos aduersus ipsum geremus?

RESPONSIO.

1.Cor. 7. d Omnino hic si eo abfuerit, quòd necessitate loci, operisve aliter facere non potuerit, veluti qui seruet pręceptum eius, qui dixit, Vnusquisque, in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat: disciplinę magister ipse & cognoscet, & ignoscet. Si verò cùm vnà cum ceteris posset adesse, negligenter egit, agnita hic negligentię suę culpa, vsq; ad prę- finitam horam insequentis diei ieiunus maneto.

INTERROGATIO. 137.

NVnquid rectum sit hoc, quòd aliquis cũ ani- C mo suo statuat se per aliquod certum tempus, ab hac vel illa esca, potionéve abstinere?

RESPONSIO.

Ioan. 6. d Cùm dominus dixerit, Non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me: in quacunque Psal. 118. re voluntatis suæ arbitrio stare periculosum est: quod intelligens Dauid dicebat, Iuraui, & statui custodire iudicia iustificationis tuæ.

INTERROGATIO. 138.

NVnquid in fratrum familia permitti alicui debeat, vt plusquam ceteri ieiunet, vigilétve ex proprio ipsius voluntatis arbitrio?

RESPONSIO.

Cùm dominus dixerit, Descendi de cælo, non vt faciã voluntatem meam, sed voluntatem eius Ioan. 6. d qui misit me patris: quidquid quisque ex proprię D voluntatis arbitrio facit, id cùm facientis proprium sit, alienum est à cultu pietatis: metuendumque est, ne de eo, quod videtur facere, ipsi dicatur à domino, Ad te cõuersio eius, & tu dominaberis ei, Quanquam etiam in collatione cum Genes. 3. c ceteris, hoc quòd quis in rebus etiam bonis velit excellere, contentionis vitium est, quod ex appetitione nascitur inanis gloriæ: quod vitium fugiendum esse Apostolus docens ait, Non enim audemus inserere, aut cõparare nos quibusdam, 2. Cor. 10. c qui seipsos commendãt. Quocirca omissis proprijs voluntatibus, eoque, vt videri velimus aliquid excellentius facere quàm reliqui, parere debemus Apostolo admonenti ac dicenti, Siue mãducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia 1. Cor. 10. g in gloriã dei facite. Sibi enim ipsi placere, & inani gloria, & contentionis studio delectari, res sunt prorsus alienæ ab ijs, qui bonum certamen legitime certant. Quocirca idem Apostolus ait, 2. Tim. 4. b nunc quidem, Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. nunc verò, Siquis videtur contentiosus esse, 2. Tim. 2. a nos talem consuetudinem non habemus, neque E Galat. 5. d Ecclesiæ dei. & alio in loco, Debemus nos non nobismetipsis placere. quibus illud ad commo- Rom. 15. a uendum efficacius etiam adiungit, Etenim Christus non sibi placuit. Si verò sit, qui necessariò acriore sibi vel ieiunio, vel vigilia, vel alia quauis re opus esse arbitretur, rationem is, quare id sic existimet, ijs aperito, quibus credita est cõmunis disciplinæ procuratio. & quod illi statuerint, id obseruato. Siquidem fieri poterit plerunque, vt necessitati ipsius alia ratione melius consulatur.

INTERROGATIO 139.

EX intentione ieiunij, remissiores ad laborandum efficimur: quid igitur est faciendum potiúsne impediendum opus ob ieiunium, an illud negligendum propter opus? ἀτονώτεροι.

RESPONSIO.

Omnino & ieiunium, & cibus ex ratione pietati accõmodata assumi debent: vt videlicet quotiescunq; mandato dei per ieiunium satisfaciendum sit, ieiunemus: quotiescunque item mandatum dei cibum desideret, quo corpus confirme- F tur, edamus, nõ vt helluones, sed vt operarij dei. Seruandum est enim quod dictum est ab Apostolo: Siue manducatis, siue bibitis, vel quod aliud 1. Cor. 10. g facitis, omnia in gloriam dei facite.

INTERROGATIO. 140.

SIquis propterea quòd in cibis quæ obsunt, incontinẽs sit, ijsq; sese intẽperanter ingurgitet, in mor-

in morbum aliquem inciderit, nunquid eius curam conueniat gerere?

RESPONSIO.

ἀκρασία Omnino de incontinentia, quin manifestum in se vitium habeat, negari non potest: necessarioque danda studiosè opera est, vt morbus iste in primis curetur. Sæpenumero enim pro bonitate sua ostendere volens deus quàm graue malum sit continentiam non colere, permisit vt animus in ijs etiam, quę corpus lædunt, incontinentiæ vitio vteretur: eo consilio videlicet vt si fieri posset, ex morbo corporis, quem ex incontinentia contractum sustinet, detrimentũ suum intelligeret, & ita ad continentiam in omnibus rebus seruandam induceretur. Porrò in ijs, qui in morbum aliquem ex incontinentia incurrerint, corporis curam aliquam gerere, id & rationi, & bonitati cõueniens est: non temere tamen, sed summa adhibita circunspectione, curaque, ne aliquo modo, dum corpus curamus, animi medicinã negligamus. Quamobrem, siquis quempiã, qui huiusmodi sit, animaduerterit, medicinam corporis ita accipere, vt ex ea in cognitionem veniat, animum quoq; in proprijs vitijs medicina indigere, sine dubio ei adhibere curationem corporis debet. Si verò in admittenda corporis medicina, animum ille negligere deprehensus sit, præstabilius est, qui istiusmodi sit, hũc in doloribus ijs, in quos ex sua incõtinentia incurrerit, sinere permanere: ea re, vt si fieri possit, ad seipsum redeat aliquando, & de sempiterno supplicio incipiat cogitare, atq; hoc modo animi incolumitatem studeat recuperare. Dum enim iudicamur, a domino corripimur, vt nõ cum hoc mundo damnemur. 1.Cor.11.g

INTERROGATIO 141.

NVnquid conuenire putandum sit, vt qui extrarij sunt, in officinis inueniantur, aut etiam de fratribus aliqui, relicto loco suo?

RESPONSIO.

Eo excepto, cuius munus sit laborantes inuisere, aut opera facienda distribuere, quicunque inuentus fuerit hoc facere, hic quasi rectissimum ordinem harmoniámve membrorum colluxauerit, prohibetor ceteris alioqui concesso cellæ egressu, atque in loco aliquo assidens, qui ad errata istiusmodi castiganda idoneus iudicatus sit, attentiore cura, & impensiore labore, quàm sit consuetudo, pensum reddito, quoad illud seruare didicerit, quod dictum est ab Apostolo, Vnusquisque in quo vocatus est, in hoc maneat. 1.Cor.7.d

INTERROGATIO. 142.

NVnquid conueniat opifices opus aliquod alicunde faciendum suscipere, sine sententia eius, qui huiusmodi officio præpositus sit?

RESPONSIO.

Psal.49.e Iudicio furis, aut cum fure currentis obnoxius esto vterque, & qui dat, & qui suscipit.

INTERROGATIO 143.

QVomodo qui opus faciunt, curam gerere debent instrumentorum, quæ sibi credita sint?

RESPONSIO.

Primum, vt eorum quæ dedicata & consecrata sint deo: deinde vt eorum, sine quibus debitum suum sine cunctatione atque impigrum studium nauare non possit.

INTERROGATIO. 144.

QVid si ex incuria aliquis amiserit, aut ex contemptu abusus fuerit?

RESPONSIO.

Prorsus qui abusus sit, is tanquam sacrilegus: qui verò amiserit, tanquam sacrilegij auctor iudicator: cũm omnia domino sint dedicata, & deo consecrata.

INTERROGATIO. 145.

QVid si nõ petita venia aliquo vsus fuerit, sumpseritve?

RESPONSIO.

Vt præfidens & contumax iudicator. Hæc enim eius, cui datum regendi negotium est, eaque distribuit, propria sunt.

INTERROGATIO 146.

QVid si etiam vrgente necessitate antistes ab ipso petierit, & ille denegauerit?

RESPONSIO.

Qui seipsum & membra sua, vt aliorum vtilitati inseruirent, tradidit in charitate Christi, quî fieri poterit, vt is de instrumentis litiget cum antistite, ad quem etiam pertinet cura instrumentorum?

INTERROGATIO. 147.

QVi in obeundo munere cellarij, coquinæue, aut istiusmodi alio aliquo occupatus sit, nisi præsto affuerit statuto tempore modulandorum psalmorum orationísve, nunquid is in animo iacturam aliquam faciat?

RESPONSIO.

Collatio. Vnusquisque in munere suo regulam propriam conseruat, tanquam membrum in corpore: & sine dubio ipse iacturam facit, quandocunque facere neglexerit, quod sibi assignatum sit, & vt omnium insidiator publicus, maiorem in modum periclitatur. Quare iuxta mentem Apostoli exequi debet, quæ scripta sunt, Cantantes & psallentes in cordibus vestris deo. Si verò etiam corpore vnà cum reliquis præsto esse nõ potuit, nihil dubitet, si faciat, quod dictũ est, Vnusquisque in quo vocatus est, in hoc maneat. Verum- Ephes.5.d 1.Cor.7.d

enim

Hier.48.b enim cauendum est periculum, ne aliquo modo, cùm quis in tempore instituto posſit ſatisfacere, ac ceteris exemplo eſſe, ad reliquorum offenſionem, muneris occupationem excuſet, & hoc modo iudicium negligentium incurrat.

INTERROGATIO. 148.

CViuſmodi poteſtatis modum habet in rebus diſpenſandis is, cui datũ eſt negotiũ cellarij.

RESPONSIO.

A Quod quidem ad eum pertinet, qui illud dedit, quidquid is adhibita deliberatione deſignauerit memoria tenens dominum ipſum de ſeipſo dixiſſe, Non poſſum ego à meipſo facere quidquam. Quòd verò ad eos attinet, quorum curam ſuſcepit, neceſsitatem vniuſcuiuſque. Scriptum eſt enim, Diuidebatur autem ſingulis, prout cuique opus erat. Porrò hæc eadem ratio ab omnibus tenetor, quibus datur negotia huiuſmodi.

Ioan.5.f Act.4.g

INTERROGATIO. 149.

CVi iudicio obnoxius eſt, qui diſpenſat, ſi hoc munere ad gratiã, aut ſimultatem fungatur?

κατὰ πρόσκλισιν ἢ κατὰ φιλονεικίαν.

RESPONSIO.

1.Tim.5.d 1.Cor.11.c

Cùm Apoſtolus præcipiat, modò, nihil faciendum eſſe ex animi inclinatione in alterutrã partem: modò autem affirmans dicat, Siquis videtur B contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem nõ habemus, neque eccleſiæ dei: qui talis eſt, is vt alienus habeatur ab eccleſia dei, quouſque ſe emendauerit. Animaduertendum eſt autem diligentius, ad quam quiſque rem aptus ſit, atque ita vnumquodque munus committendum: ne videlicet & qui alicui committunt, quod ei non conuenit, damnentur tanquam mali diſpenſatores, cum animarum, tum etiam mandatorum domini: & quibus committitur, nequaquam ex hac re peccati excuſationem videantur inuenire.

φιλόνεικος

INTERROGATIO. 150.

QVid ſi ex negligentia res neceſſarias fratri nõ tribuerit?

RESPONSIO.

Matt.25.d Perſpicuum eſt hoc iudicium ex verbis domini, cũ dixit, diſcedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare. Sitiui, & non dediſtis mihi potum, &c. Et quoniam Maledictus omnis qui facit opus domini negligẽter.

Hier.4.g

C

INTERROGATIO. 151.

AN liceat ei qui miniſtrat, loqui voce altiore?

RESPONSIO.

Suſurrium Clamor Ephes.4.g

Prorſus vocis modum, audientium neceſsitas ipſa definit. Quocirca ea ſi ſummiſsior ſit, tanquam ſegnior propriè ad ſuſurrũ accedit, ac propterea damnanda eſt. Si verò etiam ſit altior, quàm res deſideret, cùm is qui audit, etiam ſummiſsius loquentẽ poſſet audire, tum clamor exiſtit, qui damnatus eſt ab Apoſtolo. Hoc excepto, niſi vbi lentitudo audientis tanta ſit, vt neceſſario cogamur vti clamore, quo hunc ex ſomno veluti excitemus: Nam hoc dominus etiam feciſſe memoratur, vt eſt apud euangeliſtam: Ieſus enim clamauit, inquit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum, qui miſit me.

INTERROGATIO. 152.

D SIquis in fungendo delato ſibi ex vice ſua munere exercendæ coquinæ, ſupra vires fatigetur, vt ex ea re per aliquot dies à ſolito opere impediatur, nunquid huic huiuſcemodi munus imponi conueniat?

RESPONSIO.

Ante dictum eſt, oportere, vt cui munerum diſpertiendorum commiſſa diſtributio ſit, is habita ratione habilitatis & virium cuiuſque, ea diſtribuat, ne ei dicatur, Qui fingit laborem in præceptum. Veruntamen repugnare non debet, cui aſſignatum eſt: cùm obedientiam perpetuò retinere vſque ad mortem conueniat. Ioan.12.f

INTERROGATIO. 153.

CVi lanæ creditæ ſunt, quomodo eas debet habere, quomodoque ſe aduerſus laborantes ſorores gerere?

RESPONSIO. E

Sanè illa lanas quidem ita habebit, vt creditum ſibi depoſitum dei. Vnicuique autem ſorori reiecta ſimultate, gratiaque perſonæ, ſuum penſum aſsignabit, atque diſtribuet. Pſal. 93.d

INTERROGATIO 154.

SI aliquando tempus inciderit, vt qui pauci ſint fratres, & pluribus ſororibus inſeruiant, ij in neceſsitatem deuenerint, vt mutuo inter ſe alij ab alijs diſiungendi ſint, ad pleraque diuerſa opera obcunda, nunquid periculo vacet huiuſcemodi factum?

RESPONSIO.

Si quæ ſuſcipitur cura, ea teſtimonium habet à mandato domini, & ſecundum deum exercetur, ſine dubio vnuſquiſque, qui opus facit, in opere ſuo aſſequitur gratiam dei. Ipſorum autem coniunctio inter ſe, in eo eſt, ſi omnes vnanimes ſint, atque concordes, & compleat id quod dictum eſt ab Apoſtolo, Nam & ſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum. Col.2.a

F

INTERROGATIO. 155.

QVoniam qui ægrotis in hoſpitali miniſtramus, ijs cum ea animi affectione iubemur miniſtrare, veluti ſi fratribus domini miniſtraremus: ſi talis non fuerit, cui miniſtratur, quomodo nos aduerſus illum gerere debemus?

RESPONSIO.

Matt.12.g Cùm dominus dixerit, Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror & mater est: quicunque talis non est, sed peccans est, in eum sententia illa Ioan.8.d videtur conuenire, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Quocirca primum leniter corripi, admonerique ab antistite debet. Quòd si hac ratione nihil proficiatur, perspicuum est aduersus ipsum Ioan.8.d A iudicium eiusdem domini sic inferentis, Seruus 1.Cor.5.d autem non manet in domo: itemque Apostoli, qui præcepto cauit: Auferte malum ex vobis ipsis. Hoc enim modo & qui ministrant liberi erunt ab hæsitatione, & reliquorum fratrum periculo erit consultum.

INTERROGATIO 156.

CVi credita est procuratio vel cellarij, vel alterius cuiuspiã istiusmodi muneris, nunquid hic perpetuo habere procurationem illã debeat, an etiam intermittere, & alijs illam vicissim tradere?

RESPONSIO.

Prorsus, si iste & disciplinæ modum, & regulæ rectitudinem conseruat, mutationem fieri superuacaneum est, vel difficilimum potius. Necessariò autem habere aliquem veluti assectatorẽ debet, qui paulatim ad eam ipse procurationem esse idoneus insuescat: ne videlicet quotiescunq; necessitas successorẽ desiderauerit, si hic præstò nõ sit, necessario cogamur perturbari, & huiuscemodi muneri minus idoneum aliquem præficere, B atque ita necessario ex huius imperitia illud sequatur, vt & disciplinæ corrumpatur seueritas, & ex ratione institutus ordo dissoluatur.

INTERROGATIO 157.

CViusmodi animi affectione seruire deo aliquis debet, & in vniuersum affectio hęc quid est?

RESPONSIO.

Bonam animi affectionem ego esse existimo cupiditatem vehementem placendi deo, eamque insatiabilem, & stabilem, & constantem. Comparatur autem hæc ex solerti & continenti contemplatione magnitudinis gloriæ dei, & grata repetitione, & recordatione assidua datorum nobis beneficiorum à deo: Ex quibus in anima illud Matt.22.d ingeneratur, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua, & ex tota Psal. 41.a C mente tua, sicut faciebat ille, qui dixit, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Cum huiuscemodi igitur animi affectione seruiendum est deo, illudque efficiendum, quod dictum est ab Aposto-Rom. 8.f lo, Quis separabit nos à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius? &c.

INTERROGATIO 158.

QVa mente irrogatam sibi animaduersionem suscipere aliquis debet?

RESPONSIO.

Ea nimirum, quæ illi conueniat, qui morbo aliquo laboret, & de retinenda vita anxius sit, quandocunque aut à patre curatur, aut à medico, licet acerba sit, & aspera curationis ratio, reiecta prorsus omni de charitate, peritiáve eius, qui sibi illam irroget, dubitatione, cum summo desiderio recuperandæ sanitatis.

INTERROGATIO 159.

QVi aduersus illum, à quo obiurgatus est, offensionem sumit, is cuiusmodi est? D

RESPONSIO.

Hic neque peccati periculum cognouit, & maximè eius, quod est aduersus deum: neque vtilitatem pœnitentię: neque ei fidem habuit, qui dixit, Prou.13.d Qui autem diligit, instanter corripit, & seipsum Psal.140.a alienum statuit à fructu illius, qui dixit, Corripiet me iustus in misericordia. Et qui eiusmodi est, huius conuersatio inter reliquos fratres perniciosa est. Siquidem exemplo suo à suscepto certamine ceteros abducit.

INTERROGATIO 160.

CViusmodi animi affectione debemus fratribus ministrare?

RESPONSIO.

Soluit simili. Perinde ac si domino ipsi ministraremus, qui Matt.25.d dixit, Quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. mirè conducit ad comparandam huiusmodi animi affectionem hoc etiã, si eiusmodi sint ij, quibus obsequiũ impendatur. Itaque accuratius curam illorum gerere antistites debent, ne tanquam corporis studio dediti, E ventri, & voluptatibus seruiãt: sed vt dei & Christi amatores per perfectam patientiam tales existant, in quibus deus glorietur, & contumelia diabolus afficiatur, vt in iusto Iob.

INTERROGATIO 161.

CVm cuiusmodi animi humilitate ministeriũ, quod sibi à fratre impendatur, accipere aliquis debet?

RESPONSIO.

Cum simili atque seruus aliquis, cui à domino suo ministraretur: & eiusmodi, qualem præ se tulit Petrus, cùm ei dominus ministraret. In quo etiam docemur de illorũ periculo, qui recusant, quominus sibi ministretur.

INTERROGATIO 162. F

CViusmodi mutuam inter nos alij erga alios habere charitatem debemus?

RESPONSIO. Simile

Qualem dominus ostendit, & docuit, cùm dixit, Diligite inuicem, sicut ego dilexi vos, Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt ani-Ioan.15.b mam suam ponat quis pro amicis suis. Quòd si A maiori ponenda anima est, qui non multo magis in ijs, argu. quæ minoris precij sunt, necessariò adhibenda est animi

animi promptitudo? non ea re, vt humanis officijs faciamus satis: sed eo consilio, vt deo placeamus, & vtilitati cuiusque consulamus.

INTERROGATIO 163.

Acquirendę erga proximum charitatis formula.

A QVa ratione aliquis charitatem aduersus proximum poterit obtinere?

RESPONSIO.

Ioan.3.d Nimirum si primo iudicium metuerit, quod est aduersus illos, qui violant mandatum domini: cùm ipse dixerit, Qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum. Deinde, si animum ad vitæ æternæ cupiditatē adijciat. Matt.22.d Mandatum enim eius vita æterna est. Primum autem & magnum mandatum est, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua. & secundum simile huic, diliges proximum tuum sicut teipsum. Ibidem. Ioan.13.d Et si domino assimilis fieri studeat, qui dixit, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos: Tum etiam si cum animo suo hoc modo cogitare instituerit, quòd videlicet, si frater ille bene de nobis meritus est, etiam humano Luc.6.d more illi charitatem debemus, quam etiam gentiles seruant, vt in euangelio dominus declarat, cùm dicit, Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quę vobis est gratia? nam & peccatores diligentes se diligunt. Sin contrà, malè meritus, & sic nihilominus non solùm propter mandatum, sed etiam B vt maiorem in modum de nobis bene meritum debemus diligere, si modò credimus domini vera esse verba illa, Matt.5.a Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum aduersum vos mentientes, propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.

INTERROGATIO 164.

Matt.7.a QVid igitur est, Nolite iudicare, & non iudicabimini? Nolite condemnare, & non condemnabimini?

RESPONSIO.

Matt.7.a Ioan.7.c Quatenus possimus iudicare Cùm dominus aliàs dicat, Nolite iudicare, & non iudicabimini: alias verò, Iustum iudicium iudicandum esse præcipiat: nequaquam in vniuersum interdicitur nobis, quominus iudicemus: sed in iudicio faciendo iubemur delectum adhibere. In quibus autem hoc seruari debeat, & in quibus non, dilucidè demonstrauit nobis Apostolus: qui in his quidem, quæ posita sunt in libera potestate vniuscuiusque, neque distincta à scriptura, di- Rom.14.b Ibidem.c C xerit, Tu autem quid iudicas fratrem tuū? & itē, Non ergo amplius inuicem iudicemus. In his verò, quæ displicent deo, eos reprehendat, qui non 1.Cor.5.a iudicent, & ipse iudicium suum in medium afferat, cùm dicit, Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui, vt præsens, eum, qui sic hoc operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, cōgregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini nostri Iesu, tradere huiusmodi hominem Satanę in interitum carnis, vt spiritus saluus sit, in die domini nostri Iesu Christi. Quocirca si quid est, quod in potestate nostra positū sit, aut plerunque etiam dubium sit, de hoc frater iudicari non debet. conuenienter verbis illis, quæ sunt apud Apostolum, de his, quæ ignorantur ita 1.Cor.4.d dicentem: Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarū, & manifestabit consilia cordium. At in iudicijs dei aliter faciendum est: nam ea omnino necessario sunt vindicanda, ne ijs dissimulandis in societatem constitutæ à deo pœnæ D incurrat is, qui dissimulauerit; nisi si sit aliquis, qui quòd in ijsdem quoque ipse criminibus hæreat, cum eo, qui incusatur, liberè fratrem iudicare non possit: cùm dominum audiat dicentem, Eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc Matt.7.a videbis eijcere festucam de oculo fratris tui.

INTERROGATIO 165.

QVibus signis intelligere poterit aliquis, vtrum zelo dei aduersus peccantem fratrem moueatur, an iracundia.

RESPONSIO.

Si aduersus quoduis peccatum sentiat in se illud quod scriptum est, Tabescere me fecit zelus Psal.118. tuus, quia obliti sunt eloquia tua inimici mei: Enimuero hic de zelo dei dubitari non potest, et si hic quoque non mediocri opus est prudentia ad ædificationem fidei. Hæc autem affectio nisi prius in animo fuerit, & ipsum mouerit, & motus ipse inæqualis existit, & nulla in re propositum E pietatis seruatur.

INTERROGATIO 166.

CViusmodi animi affectione par est illi obedire, qui ad mandati executionem solicitet, vrgeátve?

RESPONSIO.

A simili ducta solutio. Nihilo minore quàm quanta paruus vehementer esuriens, vocanti se ad refectionem nutrici auscultat: & quilibet, cui chara vita sit, ei, qui sibi quæ ad viuēdum necessaria sunt, largiatur: immo multo maiore etiam, quo videlicet longè hac, in Ioan.12.g qua sumus nunc, nobilior est ea, quæ æterna est vita. Mandatum enim dei (inquit dominus) vita æterna est. Quod autem in pane est comestio, id in mandato est operis executio: cùm alio in loco idem dominus dicat, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me patris. Ibidē.4.e

INTERROGATIO 167.

QValis esse anima debet, cogitans, quòd digna habita sit, quæ tota in dei opere occuparetur? F

RESPONSIO.

Qualis erat illa, quę dicebat, Quis sum ego domine meus domine & quę domus mea, quod dilexisti me? cōplens quod scriptū est, gratias agētes Col.1.b deo patri, qui idoneos nos fecit in partē sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarū, & trāstulit in regnū filij dilectionis suæ.

INTERROGATIO 168.

Cuiusmodi animi affectione sumere oportet vestimentum, calceamentúmve qualecunque illud sit?

RESPONSIO.

Id si aut arctius sit, aut laxius, quàm vt ætati eius conueniat, cui detur, aperito is necessitatem suam, adhibita ea, quam adhiberi par est, modestia. Si verò propterea mouetur, quòd aut vile sit, A aut non nouum: enimuero meminerit is dominũ dixisse, non quemuis temerè, sed operarium dignum esse cibo suo: & seipsum diligenter exquirat, num ex dignitate mandatorum, aut promissorum dei opus aliquod effecerit. Ita enim fiet, vt non aliud inquisiturus sit, potiusque de eo, quod sibi datum fuerit, solicitus erit, tanquam quod sibi immeritissimo datum sit. Quod enim de cibo dictum est, id in omni re, quæ ad corporis vsum pertineat, haberi tanquam regula debet.

INTERROGATIO. 169.

SI frater qui natu minor sit, maiorem se aliquid docere iussus fuerit, quomodo is se aduersus illum gerere debet?

RESPONSIO.

Hier.48.b 1.Tim.3.b Tanquam qui ministerio fungatur ex mandato domini dei: qua quidem metuens ne obnoxius efficiatur iudicio illius, qui dixit, Maledictus qui facit opus domini negligenter: qua verò cauens, ne aliquando fastidio elatus incidat in iudicium B diaboli.

INTERROGATIO 170.

NVnquid eodem loco habendi sint, quorum in rectè factis maior, & quorum minor vigeat industria?

RESPONSIO.

Luc.7.f Quod in remissione peccatorũ dominus sanxit, cùm dixit, Remittũtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. & quod item in presbyteris 1.Tim.5.e Apostolus præcepit, cùm dixit, Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina, hoc rectum arbitror, vt in omnibus, qui istiusmodi sunt, seruetur.

INTERROGATIO. 171.

SI verò doleat, qui inferior sit, præstantiorem in pietate sibi anteponi, quomodo nos aduer- C sus illum geremus?

RESPONSIO.

Matt.20.b Qui huiusmodi est, is ex parabola euãgelij manifestæ malignitatis damnatur: in qua parabola dominus ait ad eos, qui ægrè tulerant quosdam pari præmio secum fuisse affectos: An oculus tuus malignus est, quia ego bonus sum? Et perspicuum Psal.14. est aduersus hunc, & qui huius similes sunt, iudicium dei per prophetam dicentem, Ad nihilum deductus est in conspectu eius omnis malignus. Timentes autem dominum glorificat.

INTERROGATIO 172.

QVanto cum timore, qualive cum animi persuasione, affectionéve corpus & sanguinem Christi communicemus?

RESPONSIO. D

De timore quidem habemus Apostolum, qui 1.Cor.11.f dicit, Qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Fidem autem faciunt ver- Ibidem.e ba domini, qui dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem: & testimonium etiam Ioannis, qui cũ gloriam verbi prius posuisset, post cõfestim mo- Ioan.1.b dum assumptæ humanitatis adiecit, cũ dixit, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratię & veritatis. itemque apostoli, Philip.2.a apud quem scriptum est, Quod cùm in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudine hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quotiescunque igitur animus fide his atque huiusmodi verbis adhibita, qua quidé in cognitionem venerit maiestatis tantæ gloriæ, qua verò incredibilem magnitudinem humilitatis & obedientiæ admiratus fuerit, quòd videlicet ille talis ac tãtus patri obediens fuerit vsque ad mortem pro vita nostra: prorsus in eo charitatem ar- E Rom.8.f bitror excitari aduersus deum patrem, qui proprio filio non pepercerit, sed pro nobis omnibus illum tradiderit: similiterque impelli ad diligendum vnigenitum filium, qui obediens fuerit vsque ad mortem pro redemptione & salute nostra: atque ita assentiri Apostolo potest, qui quidem ijs qui sani sunt, quandam veluti regulam exponit, 2.Cor.5.f eam videlicet, quæ in his bona est conscientia, cũ ait, charitas Christi vrget nos æstimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed, ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Hoc modo animo affectus, & paratus esse debet, qui panem & calicem communicat.

INTERROGATIO. 173.

NVnquid tempore domesticæ psalmorũ modulationis, colloquijs vllis dandus sit locus? F

RESPONSIO.

Iis exceptis, quibus tuendæ disciplinæ procuratio credita est, & operum delata distributio: & hoc ipsum, cum maxima aliqua vsus alicuius necessitas poscat: & neque tunc inconsideratè, sed habita ratione loci, ordinis, dignitatis, & vtilitatis cuiusque: reliquis omnibus necessarium silen- 1.Cor.14.f tium est. Etenim si ipso idoneo ad loquendũ tempore, in ipsis etiam, quibus assignatum est munus docendi

docêdi, prior silere iussus est, si alij reuelatum sit, qui non multo magis tempore psalmodiæ, vnicuique de multitudine necessarium silentium sit?

INTERROGATIO 174.

QVomodo obtinere aliquis possit, vt ex animo, ac studiosè mandatũ domini exequatur?

A

RESPONSIO.

Natura. Psal. 118. Simile.

Naturaliter rerum delectationem & vtilitatẽ afferentium consuetudo, & ipsa etiam expectatio animum ad res istiusmodi expetendas & cõcupiscẽdas mouet. Igitur siquis odio habuerit, & abominatus fuerit iniquitatem, & liber fuerit ab omni peccato, per quod, quemadmodum per morbum in corpore appetitus deiectio, & ciborum insuaue fastidium, sic in animo etiam circa expletionem iustificationis diuinę pigritia ac lętitudo ingeneratur: & si persuasum sit, mãdatum dei vitam æternam esse, & quęcunque ijs, qui illud seruauerint, promissa sunt, vera sibi morigeris & obseruantibus nimirũ hic animi similem affectionẽ consequitur, atque ille, qui dixit: Iudicia domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum multũ, & dulciora super mel & fauum. Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

Psal. 18. b

INTERROGATIO. 175.

QVomodo deprehenditur aliquis, quòd fratrẽ diligat ex mandato domini? & quomodo itẽ conuincitur, quòd hoc modo non diligat?

B

RESPONSIO.

Charitatis fraternæ argumentum duplex.

Charitatis præcipua sunt hæc duo, dolere & angi in ijs rebus, ex quibus læditur is, aduersus quem charitas habetur: similiterque ipsius vtilitate lætari, & pro ea laborare. Beatus igitur, quicunque mœret propter illũ qui peccat, cùm eius periculum adeò sit metuendum: & lætitia afficitur, propter illum, qui rectè facit, cùm eius lucrũ incomparabile sit: sicut scriptum est. Quin & hoc etiã Paulus apostolus testatur, cùm ait, Si patitur vnum membrũ, compatiũtur omnia mẽbra (seruata tamen prorsus ratione eius, quæ est in Christo, charitatis) Et si glorificatur vnũ membrũ (ex proposito videlicet voluntatis placendi deo) cõgaudent omnia membra. Qui autem hoc modo variè non afficitur, de hoc prorsus dubitari non potest, quòd fratrem ex mandato non diligat.

1. Cor. 12. d Simile Paulinum.

C

INTERROGATIO 176.

QVi sunt illi inimici, quos iussi sumus diligere? & quomodo diligemus inimicos, benignéne factis tantum, an verò adiuncta etiã animi in eos affectione? & nunquid hoc fieri possit?

RESPONSIO.

Inimici peculiare indicium.

Inimici proprium est nocere, & insidiari. Quicunque itaque quocunque modo alicui nocet, ipsius ritè inimicus appellari potest: præcipuè autẽ, qui peccatum committit. Nam quantum in ipso est, varijs modis nocet, & insidiatur ei quicum viuit aut consuetudinem habet. Quoniam autem homo constat ex animo & corpore: quod quidẽ ad animum attinet, eos qui huiusmodi sunt, diligemus castigando, admonendo, & omnibus modis ad sanitatem reuocando: quod verò ad corpus pertinet, beneficijs ipsos subleuãdo, cum aliqua re egeant, earum, quæ sunt ad vitam necessariæ. Quod autem charitas in animi affectione cõsistat, hoc verò nemini dubium est. Quòd autem fieri possit, dominus ostendit, ac docuit, quippe qui charitatem & patris, & suam ipsius seruanda vsque ad mortem obedientia declarauerit, idque pro inimicis, non pro amicis, quemadmodum testatur Apostolus, cùm ait, commendat autem charitatem suam deus in nos: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Et nos quoque ad hoc idem faciendum hortatur, cùm dicit, Estote ergo imitatores dei, sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam deo. Sine dubio autem non præcepisset hoc, qui bonus ac iustus est, nisi etiam facultatem qua id faceremus, fuisset largitus. Quam quidem etiam in natura ipsa expressè insitam videri voluit. Bene enim de se meritos etiã bestiæ naturaliter diligunt. Verùm quid est tandem quod ab amico magnum adeò beneficium possit proficisci, quantum est illud quod ab inimicis nobis datur? quorum opera fit, vt beatitudinem illam assequamur de qua loquẽs dominus ait, Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum aduersum vos, mentientes, propter me. gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.

Inimicus bifariã iuuandus.

D

Rom. 5. b

Ephes. 5. a

Feræ de se bene merito amant natura duce.

Matt. 5. d

E

INTERROGATIO 177.

QVomodo debent, qui firmiores sunt, infirmitates infirmorum portare?

Rom. 15. a

RESPONSIO.

Si portare est tollere, & curare, secundum id quod scriptũ est, languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: non quod in se hæc ille susceperit, sed quòd eos in quibus hæc erant, curauerit: etiam hoc in loco pœnitentiæ modus & ratio conueniet: per quam rationem qui infirmiores sunt, à valentioribus adhibita diligentia curabuntur.

Esa. 53. a

INTERROGATIO. 178.

F

QVid est, Alter alterius onera portate? & qualem legem adimplebimus, si hoc fecerimus?

Galat. 6. a

RESPONSIO.

Hoc idem est, cum eo, quod proximè dictum est, Grauis enim res est peccatum, & suo pondere animam ad inferni profundum detrahit. Hoc autem inter nos vicissim alij ab alijs tollimus, atque amputamus, quotiescunque operã damus, vt resipiscant, qui peccant. Ceterum vocabulũ hoc, quo hic vtitur Apostolus, bastazin id est portare, vulgo

τὰ τῷ βάρει. βαστάζειν

vulgo etiam ab agrestibus pro tollere solitum est vsurpari, vt sæpenumero ipse plerosque ita loquentes audiui. Legem autem Christi adimplebimus, qui dixit, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. & nobis, quid faceremus, lege illa præcepit, cùm dixit, Si peccauerit in te frater tuus, vade corripe eum inter te & ipsum solum, Si te audierit, lucratus es fratrem tuum.

Luc.5.d Matt.18.b

INTERROGATIO 179.

1.Cor.13.a A QVomodo potest aliquis sine charitate tantam fidem habere, vt montes transferat, aut facultates suas pauperibus distribuat, aut tradat corpus suum, ita vt ardeat?

RESPONSIO.

Si in memoriam nobis redigimus, quod dominus dixit, Faciūt enim vt spectentur ab hominibus. itemque quid illis responderit, qui dixerant, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia multa eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? ad quos ait, Nescio vos, vnde sitis. non quòd illi mentiti essent, sed quòd dei munere ad proprias voluntates fuissent abusi, quæ res aliena est à charitate dei. Sed si hæc meminerimus, haud sane difficulter dicta hæc possumus intelligere. Porrò quòd munus dei, donúmue tribuatur indigno alicui, non est mirandum. Siquidem deus in tempore bonitatis & patientiæ, solem suum oriri facit super malos & bonos, idque sæpenumero ad B vtilitatem etiam vel eius ipsius, cui donum tribuitur, quo videlicet, si fieri possit, dei bonitatem reueritus aliquo modo incitetur, vt in eum gratus esse studeat: vel aliorum etiam: conuenienter verbis Apostoli illis, Quidam quidem & propter inuidiam, & cōtentionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant. quibus postmodum adiungit, Quid enim? Dum omni modo siue per occasionem siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo.

Matt.7.c Luc.13.f Dei donum etiā immeritis tribuitur. Roma.2.a Matt.5.g Philip.1.b

INTERROGATIO. 180.

CViusmodi animi affectione, attentionéve ea debemus audire, quæ ad mensam accumbentibus nobis leguntur?

RESPONSIO.

Solutio per collationē. Maiore multo cum delectatione, quàm cum quanta aut edimus, aut bibimus: idque vt appareat mentem nequaquam distrahi ad corporis voluptates, sed maiorem in modum se in verbis domini oblectare: quod ille faciebat, qui dixit, dulciora super mel & fauum.

Psal.18.b

C INTERROGATIO. 181.

SI aliquæ vicinæ inter se fratrum familiæ fuerint, & altera inopia laboret, altera sit ad communicandum de his quę habeat, restrictior, quomodo aduersus tenaces illos affecti esse animo debent, qui egentes sunt?

RESPONSIO.

Qui ita instituti sunt, vt in charitate Christi ipsam etiam animam vicissim alij pro alijs ponendam sciāt, qui fieri potest, vt in his quæ ad corpus pertinent, restrictiores sint? tanquam si obliti sint eius, qui dixit, esuriui & non dedistis mihi manducare, & cetera. Veruntamen si hoc fiat, æquo animo ferre debent, qui in egestate sunt: cùm certum sciant se consolationem in consequenti seculo inuenturos, & Lazarum illum imitari.

Argumentū a maiori Matt.25.d

INTERROGATIO 182.

D EX cuiusmodi fructibus iudiciū de aliquo fieri debet, quod misericordia motus peccantem fratrem corripiat?

RESPONSIO.

Primum ex ijs, qui misericordiæ peculiares sunt: conuenienter verbis illis Apostoli, Si patitur vnum membrum, compatiūtur omnia membra. &, Quis scandalizatur, & ego nō vror? Deinde etiam, si ex quouis peccato similem ad se dolorem sentiat venire, nihilominusq; eorū caussa doleat, & qui in ipsum, & qui in alium peccent, illorumque ipsam vicem misereat: & si in corripiendo, traditum à domino modum conseruet.

Solutio per simile Paulinum. 1.Cor.12.d 2.Cor.11.g

INTERROGATIO 183.

SI aliquando inciderit, vt in fratrum societate orta inter aliquos dissensio sit, nunquid tutum sit, charitatis caussa se ad eorum, qui istiusmodi sunt, partes vel has, vel illas aggregare? E

RESPONSIO.

Cùm dominus dixerit, Da pater, vt sicut ego & tu vnum sumus, sic & ipsi vnum sint in nobis. & apud Apostolum scriptum sit, Vnanimes idipsum sentientes. & itē in actis memoretur, quòd multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna: inter quos dissensio est, ij alieni sunt ab ijs, quæ dicta sunt. Porrò quæ rationi consentanea charitas est, ea seruat, quod dictum est: Qui autem diligit, instāter erudit. Quæ verò aliena est à ratione, qualiscunq; illa sit, ea laudabilis non est: cùm dominus dixerit, Qui autem diligit patrem, aut matrem plusquàm me, non est me dignus.

Ioan.17.b Philip.2.a Act.4.g Prou.13.e Matt.10.d

INTERROGATIO 184.

QVomodo possit aliquis, & quando exhortatur, & quando corripit, studere non solùm vt scienter loquatur, sed vt animi etiam affectionem, cùm aduersus deum, tum aduersus eos, quibuscum loquitur, debitam conseruet? F

RESPONSIO.

Siquis meminerit Apostolum dixisse, Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei: is non vt propriā quandam scientiā ex auctoritate sua dispensat, sed velutí ministerio dei in curandis Christi sanguine redemptis animabus fungitur, timore, tremoreque erga deum adhibitis, imitās illum, qui dixit, Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed

1.Cor.4.a

1.Thes.2.a sed deo, qui probat corda nostra. Et aduersus auditores item beneuolentia, ac bonitate, illud faciens, quod dictum est. Tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non solùm euãgelium dei, sed etiam animas nostras. 1.Thes.1.b Simile Paulinum.

INTERROGATIO. 185.

SI quis in aliquo, quẽ habeat, sermone auditores videat commoueri, ac propterea lætetur, qui is A dignoscere poterit, ex rectáne animi affectione hoc faciat, an ex praua aliqua sua animi libidine?

RESPONSIO.

Si in solis tantummodo laudibus lætitiam illam constituerit, de hoc dubitatio esse non potest, quin ex propria libidine moueatur. Si verò eorum, à quibus laudetur, statim cognita in auscultãdo intelligentia, propterea gauisus sit, quod eos facilè obtemperantes fore confidat: postea verò vtilitate diligentius perquisita, si rectè facta laudibus illis consentanea in ipsis repererit, lætitia afficiatur: contraque, si nihil laudatores illos profecisse animaduerterit, indoleat: hic gratias agat deo, quòd vt erga deum pius, & aduersum fratres beneuolus dignus habitus sit, qui moueretur, non quærens gloriam suam, sed gloriam dei ad ædificationem fratrum. φιλόθεος καὶ φιλάδελφος 1.Thes.2.a

INTERROGATIO. 186.

B QVoniam docemur talem habere charitatem, vt etiam animam pro amicis ponamus, scire vellemus pro quibúsnam amicis hoc facere animum inducere debeamus.

RESPONSIO.

Sanè animi affectio, modusque, quæ teneri in hoc officio debent, consentaneum est vt ea diuersa inter se sint. Siquidem alia sunt plerunque, quæ peccatorum caussa suscipi debẽt, & alia item, quę iustorum. Veruntamẽ vt charitatem ad mortem vsque tam pro iniustis, quàm etiam pro iustis seruemus, hoc sine vllo discrimine ipsi edocemur. Commendat enim charitatem suam deus in nos, inquit, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Ad sanctos autem quæ seruari debeat, Apostolus dicit his verbis: Tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non solùm euangelium dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Rom.5.b 1.Thes.2.b ὑπόδειγμα solenne Paulo.

INTERROGATIO. 187.

C DEbétne quisquis cœnobio se dedit, quæ se cõtingunt, à propinquis accipere?

RESPONSIO.

Omnino ijs, qui ad dominum accedunt, necessario quæ ad ipsos pertinent, reddere illorum propinqui debent, neque prorsus quidquã subtrahere, ne sacrilegij iudicium incurrant. Veruntamen hæc ipsa in oculis illorum, ad quos pertinere visa sunt, consumi nihil est necesse. Siquidem hoc facere, plerunque illis ipsis caussam præbet sese efferendi: contraque pauperibus, qui ad eandem vitam se contulerunt, dolendi. Ex quo illud sequitur, quod vitio datur Corinthijs ab Apostolo, cùm ait, cõfunditis eos, qui nõ habent. Quamobrem cui credita singularum ecclesiarũ procuratio est, is si fidelis sit, & dispensare prudenter possit, hac in re eorum consuetudinem imitetur, de quibus est in Actis, quod ferentes ponebant ante pedes Apostolorum. Quòd si quę huiusmodi sunt, dispensare non est omnium, sed eorum tantummodo, quibus adhibita diligenti circunspectione huiuscemodi demandata administratio sit: etiam quod ab huiusmodi, quos diximus, hominibus datum fuerit, hic de eo ita statuet, quemadmodum ipse rectum esse iudicarit. 1.Cor.11.c D Act.4.g

INTERROGATIO. 188.

QVomodo veniẽtes ad nos domesticos aut cognatos nostros aspiciamus?

RESPONSIO.

Quemadmodum dominus ostendit, & docuit, quando ei renunciatum fuit, quòd mater eius & fratres starent foris, volentes illum videre: ad quos, quasi eos vehementius increpans, respondet his verbis, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est. παράδειγμα. Matt.12.d

INTERROGATIO 189.

E SI verò nos etiam vt domum ad ipsos adeamus, rogauerint, nunquid ipsis auscultandum sit?

RESPONSIO.

Si hoc propter ædificationem fidei fit, qui adire hoc modo potest, is data venia mittitor. Si verò propter officiũ humanum, audiat quid illi dominus respõdeat, qui dixerat, Permitte mihi ire, & renunciare his, quæ domi sunt. ait enim, Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno dei. Quòd si de eo, qui renunciare tantum voluerat, tale iudicium est, quid de hoc dicendum est? Luc.9.g

INTERROGATIO. 190.

NVnquid eorum, qui naturali nobis necessitudine coniuncti sunt, misericordia moueri debemus, cupidi salutis illorum?

RESPONSIO.

F Qui natus est ex spiritu, vt dominus ait, & potestatem etiam assecutus est, vt fieret filius dei, hunc pudet naturæ coniunctionis, & propinquos suos agnoscit, propinquos fidei, quibus testimonium dominus dat, cùm dicit, Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui verbum dei audiunt, & faciunt. Et æquè misericordia mouetur omnium, qui longè recedunt à domino, & in his nihilo plus cognatorum suorum, qui secundũ carnem Germanè fideles & mater & fratres domini. Matt.12.d

nem sunt, quàm reliquorum. Si verò sit, qui cum maiorem quandam his misericordiam tribuat, existimet huius affectionis suæ patronum habere se Apostolum, quod is dicat, Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem: intelligat is ex ijs, quæ sequuntur, apud Apostolum non in precio haberi cognationem eam, quę erat secundum carnem, sed Israëlem, & quæ præcipuè à deo in ipsum collata fuerant beneficia: neque quoniam cognati ipsius erant, Israëlitæ, sed quoniam Israëlitæ erant, qui secundum carnem cognati ipsius erant: & quoniam tot talibusque à deo beneficijs fuerant affecti, quoniã ipsorũ erat adoptio filiorum & gloria, itemq; legislatio, & cultus dei, quoniã ipsis data fuerãt testamẽta, & promissiones, quorum etiã ipsorum erãt patres, quoniã ex ipsis Christus secundũ carnem, idcirco tanti salutem illorũ facit, nõ habita ratione cognationis, sed humanitatis ipsorũ caussa à domino assumptæ, cuius verba sunt hæc, non missus sum, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israël.

Rom. 9.a *Exemplo confirmat.* A *Matth. 15.c*

INTERROGATIO 191.

Matt. 5.a

Quis est mitis?

RESPONSIO.

Qui in iudicijs earum rerum, quæ deo placent, idem vsque stabilis perseuerat.

B

INTERROGATIO. 192.

2. Cor. 7.c

Quę est tristitia secundũ deum, quę item mundi?

RESPONSIO.

Tristitia duplex. *Psal. 118.*

Sanè quæ secundum deum tristitia est, ea est, cùm quis ex neglecto mandato dei, dolore afficitur, sicut scriptum est, defectio tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Quę autẽ mũdi est, ea est, quãdocunq; quis ex re aliqua humana, mundanáve animi ægritudinem sentit.

INTERROGATIO. 193.

Philip. 3.a *Ibidẽ. 4.a*

CViusmodi est, quod in domino gaudiũ est? & quid est, quod facientes gaudere debeamus?

RESPONSIO.

In his quæ secundum mandatum domini fiũt, gaudere, est in domino gaudere. Quocirca quandocunque mandata dei exequimur, aut propter nomen domini aliquid patimur, gaudere, & gratulari inter nos debemus.

C

INTERROGATIO. 194.

Matt. 5.a

CViusmodi est ille luctus, quem suscipere debemus, si beatitudinem illam, quam lugentibus paratam dominus ait, consequi volumus?

RESPONSIO.

Rom. 2.d

Continetur quęstio ista in ea quęstione, quæ est de tristitia illa, quæ est secundum deum, quando videlicet propter admissa delicta lugemus: vel quod deus cõtemnitur, cùm per transgressionem legis cõtumelia afficiatur deus, vel quòd eorũ periculũ videmus, qui peccãt. Anima enim quæ peccauerit, inquit, ipsa morietur, imitãtes illum, qui dixit, Et lugeã multos ex ijs, qui ante peccauerũt.

Ezech. 18.a *2. Cor. 12. g*

INTERROGATIO. 195.

Quomodo omnia quis ad gloriam dei facit? D

RESPONSIO.

Quando omnia propter deum ex mandato dei facit, & nulla in re humanas laudes quærit, atque assiduè vsque domini verba illa memoria tenet, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra opera bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

Matt. 5.b

INTERROGATIO 196.

QVomodo manducat quis & bibit ad gloriam dei?

1. Cor. 10. g

RESPONSIO.

Nimirum quando diuinorum beneficiorũ erga se memoriam conseruat, & eiuscemodi animi affectionem retinet, quæ ex compositione etiam corporis declaretur, vt non tanquam securus omnino manducet, sed vt qui inspectorẽ habeat deũ. Et quãdo in sumendo cibo illud sibi propositum habet, vt non tanquam ventris mancipium, propter voluptatem manducet, sed tanquam operarius dei, vt in operibus ijs, quæ sunt ex mandato Christi, exequendis esse firmior possit. E

Dogma

INTERROGATIO. 197.

Quomodo quod dextera facit, nescit sinistra?

Matt. 6.a

RESPONSIO.

Quotiescunque defixo, ac vehementi desiderio deo gratificandi, mens ab omni parte solicita, ne ab officio discedat, legitimè certat, tunc de nullo prorsus membro alio cogitat, nisi de eo, quod ad id vtile sit, quod in præsentia fieri oporteat: vt artifex, qui in singulis operibus vnum illud tantummodo instrumentum spectat, quod ad ea administranda vtile est.

Similitudo à simili petita.

INTERROGATIO 198.

QVid est humilitas, aut quomodo hanc assequemur, & legitimè conficiemus?

RESPONSIO. F

Sanè humilitas quidẽ ea est, cùm quis ceteros omnes seipso superiores existimat, ex præscripto Apostoli. Comparatur autẽ hęc virtus, si quis meminerit mandati domini illius, discite à me, quia mitis sum & humilis corde. quod quidẽ ipse variè multis in locis, & ostẽdit, & docuit. & si fidem ei adhibuerit, qui asseuerãter affirmauit. Qui seipsum humiliauerit, eum exaltatum iri, Prætereà si æqualiter semper, atq; vno tenore omni in re humilitatẽ cõsectatus sit, in eaq; & mẽte se & re ipsa exercuerit.

Matt. 11.d *Luc. 14.c* *Ibidẽ. 18.c*

Collatio. exercuerit. Vix enim hoc modo per assiduã meditationem ad habitũ humilitatis poterit peruenire, vt in artibus fieri cõsueuit. Porrò idẽ modus assequendi nihilominus etiã est in quacunq; alia virtute, quæ est ex mandato Iesu Christi domini nostri.

INTERROGATIO. 199.

A QVomodo nam quis animũ possit inducere, vt pro mandato dei periculis se alacriter exponat?

RESPONSIO.

Philipp.2.a Primum ea ratione, si admonitus sit dominum ipsum pro nobis patri obedientem fuisse vsq; ad mortẽ: deinde si de virtute mandati domini persuasus sit, quod vita æterna sit, sicut scriptũ est: tũ etiam si sententiam illam domini veram esse crediderit, Quicunque voluerit animam suam saluã facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, & euangelium, saluã faciet eã. Ioan.12.d Marc.8.g

INTERROGATIO 200.

QVi in opere domini ipsi ante laborarũt, quomodo ij alios ad idem modo accedẽtes possunt iuuare?

RESPONSIO.

Hoc modo nimirum, vt si viribus corporis valeant, studij sui alacritatem prę se ferãt, & in omnibus rectè factis exemplo suo ceteris ipsi præluceant. Sin valetudine sint infirma, animum ita cõpositum habeant, vt ex vultu, motuque omni cõ- B iectura fieri possit, eos persuasos esse dominum adesse, & quæcunque faciãt, in oculis ipsius fieri. Et si enumeratas ab Apostolo charitatis proprietates teneant, sic dicente, Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non indecore agit, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excidit. Quandoquidẽ quominus hęc haberi perfectè omnia possint, corporis imbecillitas nihil obstat. 1.Cor.13.b

INTERROGATIO 201.

QVomodo quis assequi possit, ne inter orandũ mente distrahatur?

RESPONSIO.

C Nimirum si certò credat, deum se ante oculos habere. Si enim principem aliquis aut præsidem intuens, & cum eo loquens, oculos ab eo dimouere non solet, qui non tãdem credibilius est, intentam mentem habiturum illum, qui deo preces adhibeat, in eum, qui scrutatur corda & renes? & illud facturum quod scriptum est, leuantes puras manus sine ira & disceptatione? Psalm.7.e 1.Tim.2.b

INTERROGATIO 202.

NVnquid fieri possit, vt mens ita omni in re attenta semper teneatur, ne vsquam distrahatur? & si fieri possit, quo modo?

RESPONSIO.

QVòd si fieri possit, ostẽdit ille qui dixit, Oculi mei semper ad dominum. Et prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Quomodo autem fieri possit, dictum est superius: nempe si cessandi spatium animo datum non sit, à cogitatione operum & beneficiorum dei, & pro his omnibus prædicatione, & gratiarum actione. Psal.24.c Psal.15.b

INTERROGATIO 203.

D EOrum, quæ sunt ex mandato dei rectè factorum, vtrumne æqualis in omnibus mensura est? an in alijs maior, in alijs minor?

RESPONSIO.

Omnino quòd non eadem mensura sit in omnibus, atque alius sit cui plus credatur, alius cui minus, & præ se ferat etiam, perspicuum est ex verbis domini: qui quidem aliàs dicit, Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit, alius quidem centesimum, alius verò sexagesimum, alius verò tricesimum. Quòd quidem etiam in eo inuenitur, qui drachmam acceperat, aliàs autem, Vni quidem dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum. Matt.13.c Matt.25.b

INTERROGATIO. 204.

E QVa ratione aliquis dignus esse possit, qui assequatur, vt particeps fiat spiritus sancti?

RESPONSIO.

Dominus noster Iesus Christus docuit, cùm dixit, Si diligitis me, mãdata mea seruate. Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscũ, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Ex quo intelligitur, quandiu mandata domini non seruamus, neque tales sumus, vt de nobis ille testificans dicat, Vos de hoc mundo non estis: nequaquam debere nos expectare, dum spiritu sancto digni efficiamur. Ioan.14.b Ioan.15.c

INTERROGATIO. 205.

Qui sunt mendici spiritu? Matt.5.a

RESPONSIO.

Cùm dominus dicat, aliàs quidem, Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, aliàs verò, Spiritus sanctus docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia, quęcunq; dixero vobis. Non enim loquetur, inquit, à semetipso, sed quæcunq; audierit à me, hæc loquetur. hi sunt mendici spiritu, qui non aliã vllam ob caussam ad mendicitatem deuenerunt, quàm ob doctrinam domini, qui dixit, Vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Si verò quis oblatam sibi etiã quomodocunque mendicitatem susceperit, & eam ad dei voluntatem moderatus sit, vt Lazarus, neque hic à beatitudine illa excluditur. Ioan.6.g Ioan.14.d Ibidẽ.16.c F Luc.18.d

INTER-

INTERROGATIO 206.

Matt.6.d

CVm dominus præcipiat, nō debere nos esse solicitos, quid esuri simus, aut quid bibituri, aut quibus nos vestibus induturi, quousque præceptum hoc progredi putandum est, quomodóve ei satisfiet?

RESPONSIO.

Philip.2.a Matt.6.b

Omnino mandatum hoc, sicut & reliqua omnia, vsque ad mortem tenendū est. Siquidem A dominus etiā ipse obediēs fuit vsq; ad mortē. Comparatur autem per fiduciā in deum. Etenim prohibita dominus solicitudine, confestim promissionem adijcit, cū ait, Scit enim pater vester cœlestis quid opus sit vobis, antequam petatis eum. 1.Cor.1.b Talis erat Apostolus cū diceret, Respōsum mortis habuimus, vt nō simus fidentes in nobismetipsis, sed in deo, qui suscitat mortuos. quippe qui quod ad animi ipsius propositum ac paratam voluntatē pertinebat, quotidie moreretur, benignitate autem dei in vita retineretur. Quę quidē caussa erat, cur fidenter diceret, Quasi morientes, & ecce viuimus. 2.Cor.5.b Porrò huiusmodi animi inductionem adiuuat vehemens in exequendis domini mādatis studium, & in exhausta inexplebilisque eorundem cupiditas: in qua qui est, hic ne spatiū quidē habet, in quo ad curandas corporis necessitates mentis cogitatione possit delabi.

INTERROGATIO. 207.

B IGitur si ne de rebus quidē ad viuendum necessarijs solicitis esse nobis licet, & aliud est præceptum domini, qui dicit, Laborate non cibum, qui perit: superuacaneum est laborare?

Ioan.6.d

RESPONSIO.

De opere manuū ambiguā quæstionē soluit.

Ipse dominus vtroque in loco pręceptū suum dilucidè explicauit. In eo enim quod prius posuimus, cùm ea quę ad victum pertinerent vetuisset inquiri, illis verbis, Nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: hæc enim omnia gentes mundi inquirūt: pręcipiens subiecit, Quærite autem regnum dei, & iustitiam eius. Matt.6.d Quomodo autem ea quæri debeant, in illis, qui ijs digni habentur declarauit. In hoc verò quòd posterius diximus, cùm vetuisset operari cibum, qui perit, docuit, & illum operaremur, qui manet in vitā æternam. de quo ipse alio in loco apertè locutus est, quando dixit, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me patris. Matt.25.b Iohan.4.e Quòd si dei voluntas est, vt famelici alantur, sitientibus potio, nudis vestitus prębeatur, & cetera: necessario prorsus imitandus est Apostolus, qui de seipso loquēs, sic dicit. Matt.25.d Acto.20.g Omnia ostendi vobis, quòd sic laborantes oportet suscipere infirmos. C Et parendū illius pręcepto, cùm ait, Potius autem laboret operans proprijs manibus, quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Ephes.4.f His itaq; nobis à domino per euangelium, & ab Apostolo traditis, perspicuū est, quòd sua ipsius caussa solicitū esse, laboréve, prorsus interdictū est. ex mandato autem domini propter vtilitatem proximi, & solicitudo & labor contentius suscipi debent. Maximè cùm dominus collatum in eos, qui ipsi dedicati sunt, officium id perinde habeat, veluti si in ipsum nominatim conferretur, proque eo cæleste se spondeat regnum daturum.

INTERROGATIO 208.

NVnquid rectū sit in vniuersum vbiq; silentiū seruare?

RESPONSIO.

Amos.5.d Psal.38.a 1.Cor.14.f Ibidem.g

Silentij decorum ex temporis opportunitate & persona spectatur, quemadmodum ex sacris li D teris docemur. ac temporis quidem opportunitate, veluti cùm dicit, Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. Et alio in loco, Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum me. Ex persona autē, veluti cùm Apostolus scribit, Si autem alij reuelatū fuerit sedenti, prior taceat, Et item, Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Est autem quando etiam ijs, qui lingua petulātiores sunt, atque illud seruare nō valent, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed siquis bonus, ad ædificationem fidei: necessarium est perpetuum silentium, quousque in eo & à vitio petulantiæ in dicendo sanentur, & in ocio discere potuerint, quando, & quid, & quomodo loqui oporteat, vt quemadmodum scriptum est, det gratiam audientibus. σαπρός. Ephes.4.c τελεια σιωπή.

INTERROGATIO 209.

Quomodo poterimus pertimescere iudicia dei? E

RESPONSIO.

γνώμη similiconfirmatur.

Naturaliter expectatio cuiusuis mali, metus effectrix est. Hoc modo enim & bestias metuimus, & eos sub quorum imperio sumus, quandocunq; malum aliquod ab ipsis expectamus. Si igitur aliquis comminationes domini veras esse crediderit, & horribilem, ac grauissimum illarum in se euentum expectet, fine dubio fieri non poterit, quin hic iudicia dei pertimescat.

INTERROGATIO 210.

QVis est ille, qui traditus est Apostolo habitus ornatus? 1.Tim.2.c

RESPONSIO.

Nempe vsus ad propositum cuiusque finem accommodatus cum decoro ac dignitate, habita ratione temporis, loci, personæ, vtilitatisque, neque enim vestimenta eadem ratio admittit, & tēpore hyemis, & æstatis: neque eundem esse conueniens putandum est, habitum eius qui laboret, F & eius qui quiescat, ministrātis, & eius cui ministretur, militis, & priuati, viri, & fœminæ.

INTERROGATIO 211.

QVi modus est eius, quæ est in deum charitatis?

RESPONSIO.

Assidua

Assidua vsque vltra vires, animi ad exequendam dei voluntatem contentio, cum proposito, ac desiderio gloriæ ipsius.

INTERROGATIO 212.

κατορθοῦται.

QVomodo acquiritur & cõficitur charitas erga deum?

RESPONSIO.

A simili argumentũ. Esa. 1. a

Nimirum datis ab eo nobis beneficijs, recto iudicio, æquitateq; æstimandis, ijsque grato animo prosequendis. Quod quidẽ etiam naturaliter A inesse in brutis animalibus videmus. Siquidem animaduertimus etiã canes, eos diligere, qui sibi panem modò subministrãt. Intelligimus autem hoc etiam ex ijs, quæ criminatoriè dicta sunt ab Esaia propheta, hoc modo: Filios genui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me nõ cognouit, & populus meus me non intelligit. Quemadmodũ enim boui & asino ex beneficio eius, vnde aluntur, naturaliter sua spõte aduersus ipsum amor excitatur: sic nos quoq; si recto iudicio, gratoque animo dei in nos beneficia tot tantaque susceperimus, fieri nõ poterit, quin ipsum eorum auctorem diligamus, quòd secundũ naturã (vt ita dicã) & sine vlla doctrina per se huiusmodi affectio sanis animis ingeneretur.

Alterum.

INTERROGATIO 213.

Quæ sunt indicia charitatis erga deum?

RESPONSIO.

Ioan. 14. b B Ipse dominus docuit, cùm dixit, Si diligitis me, mandata mea seruate.

INTERROGATIO 214.

Suauitas & bonitas qua re inter se differunt?

RESPONSIO.

Galat. 5. d

Quod est hic, χρηστότης, & χρηστός, Latin⁹ interpres variè extulit. Modo enim suauitatem modo bonitatem aliàs iocunditatẽ, vel iocundum vertit, nos ita interpretemur quasi semper suauitatem extulerit & suauem.

Cùm Dauid dixerit, aliàs quidem, Suauis dominus vniuersis: & suauis homo qui miseretur, & commodat. aliàs verò, Benefac domine bonis. & Hieremias, Bonus est dominus sperantibus in eũ latius opinor suauitatem patere ad benemerendũ de ijs, quibus ea quacunque ratione opus est: cõtractiorem autem bonitatem, nempe quę in dandis beneficijs iustitiæ etiam rationes adhibeat.

INTERROGATIO. 215.

Quis est qui à domino beatus dicitur pacificus?

RESPONSIO.

2. Cor. 5. d C Is qui domini opus adiuuat, quod est apud Apostolum, Pro Christo legatione fungimur, tanquã deo exhortãte per nos. obsecramus pro Christo, recõciliamini deo. & item, Iustificati ex fide, pacem habeamus ad deum. Quæ enim aliter se habet pax, ea negata est à domino, cùm dixit, Pacẽ meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Rom. 3. d

INTERROGATIO 216.

QVænam ratio esse debet eius conuersionis, qua efficiamur sicut paruuli?

RESPONSIO.

Ipse nos euangelij locus docet, cùm argumentum declaret, cuius rei gratia hoc dictum est: nempe videlicet, vt excellentiam non quæramus, sed naturæ æqualitatem agnoscamus, & cum ijs, qui quibusdam in rebus inferiores nobis videntur, libenter nos exæquemus. Siquidem tales sunt etiam parui inter se: de ijs loquor, qui eorum, quibuscũ versantur, malitiæ nondũ sunt D assuefacti.

Collatio.

INTERROGATIO. 217.

QVomodo regnum dei accipiemus, vt paruulus?

RESPONSIO.

Nempe si ad doctrinam domini tales nos præbuerimus, qualis est paruus, in percipiendis disciplinis, qui non contradicit, neque se disputãs aduersus magistros defendit, sed tradita sibi præcepta cum fide atque obedientia suscipit.

Puerilis imitãda simplicitas.

INTERROGATIO 218.

CVіusmodi intelligentiam petere debemus à deo, quomodóve id assequi possumus, vt ea digni habeamur?

RESPONSIO. E

Sanè quid intelligentia sit, ipse nos dominus docet per prophetam, cùm ait, Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs suis, sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & nosse dominum. Et per Apostolum his verbis, Sed intelligentes quæ sit voluntas domini. Hac autem digni haberi possumus, si fecerimus quod scriptum est, Vacate, & videte, quoniã ego sum deus. Et si persuasum nobis sit, verum esse omne verbum dei. Nisi enim credideritis, inquit, non intelligetis.

Hier. 9. e

Ephes. 5. d

Psal. 45. b

Esa. 6. a

INTERROGATIO. 219.

SI beneficium ab aliquo acceperimus, quomodo pro eo poterimus & domino puram & integram gratiarum actionem persoluere, & ei qui benemeritus sit de nobis, satisfacere, ita videlicet, F vt neque minus, neque plus quàm æquitas postulet, faciamus?

RESPONSIO.

Nempe si persuasum sit nobis deum quidem ipsum bonorum omniũ & auctorem esse, & perfectorem: eum verò, per quem ea accipimus, tanquam

quam ministrum beneficij dei esse nobis persuaserimus.

INTERROGATIO. 220.

NVnquid cuiuis permittendum sit, vt arbitratu suo cum sororibus in congressum veniat, an verò personæ, temporis, ac modi in congressu habendo adhiberi delectus debeat?

RESPONSIO.

A Hæc in quæstionibus fusius disputatis explicata sunt: videlicet ne virum quidem cum altero viro passim quemuis temere cõgredi debere, sed adhibita delectione, eum videlicet, qui & iuuare possit & iuuari: nedũ cum muliere. Quòd si quis memoria tenet dictum esse à domino, quòd omne verbũ ociosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij: hic in omni re huiuscemodi iudicium reformidat, & Apostoli præcepto illi obtemperat, Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. alio item loco, Omnia ad ædificationem fiant. neque ociosè quidquam, inutilitérve sustinet facere. De eo verò, quod quæritur, quis, & quando, & quomodo: illud tenendum est, vt temporis, loci, personæ delectus habeatur, vnde omnis omnino mali exclusa suspicio sit, & nemini caussa sit, quare offendatur, atque vt ad ædificationem fidei congresio fiat. Quin neque ratio permittit colloquium haberi tantummodo inter duos, arbitris remotis. Meliores sunt enim duo, inquit, super vnum. Et simul etiam ad facienB dam fidem plus valent. Væ autem soli: quia cùm ceciderit, non habet, qui subleuet eum.

Matt.12.c
1.Cor.10.g
Ibidē.14.f
Eccl.4.

INTERROGATIO. 221.

CVm dominus doceat orãdum esse, vt non intremus in tentationem, nunquid orandũ nobis est, vt ne in dolores corporis incidamus? & si quis inciderit, quomodo in ijs gerere se debet?

RESPONSIO.

Tentationum dominus discrimen nullum adhibuit, sed in vniuersum præcipiens dixit, Orate ne intretis in tentationem. Qui autem iam inductus sit, huic à domino etiam petendus exitus talis est, quem posit sustinere, vt illud compleatur in nobis, Qui autem sustinuerit vsque in finem, hic salC uus erit.

Luca.22.e
ἔκβασιν.
1.Cor.10.c
Matt.10.c

INTERROGATIO 222.

QVis est aduersarius vniuscuiusq; nostrũ, quomodóve cum eo consentientes erimus?

Matt.5.d

RESPONSIO.

Præcisè hoc in loco dominus aduersarium illũ appellat, qui aliquid nobis conatur adimere eorum, quæ ad nostrũ ius pertinent. Porrò illi consentientes sumus, si præceptum domini illud seruamus, Qui vult tecum iudicio cõtendere, & tunicã tuam tollere, dimitte ei & pallium, & in omni huiusmodi re ad eundem modum.

Matth.5.f

INTERROGATIO. 223.

Matt.6.c

CVm dominus dixerit, Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans: qui ob aliquam caussam deo gratam animum inducat ieiunare, sicut & sancti viri frequenter reperiuntur fecisse, quoniam is nequaquam etiam, sicut vellet, foris appareat, quid faciet?

RESPONSIO.

Hoc præceptum ad eos pertinet, qui dei mandatum ob eam caussam exequi student: vt spe- D ctentur ab hominibus, quo videlicet à vitio humanæ gloriæ liberentur. Quandoquidem quòd mandatum domini, si ad gloriam dei fiat, nequaquam sua sponte apud dei cultores abscondi debeat, ipse dominus declarauit, cùm dixit, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neq; accendunt lucernã & ponunt eã sub modio, &c.

Matt.5.b

INTERROGATIO. 224.

Matt.20.a

NVnquid hoc etiam tempore alij à prima hora facere opus incipiunt, alij ab vndecima: & si sunt qui sunt hi?

RESPONSIO.

De hoc prorsus fortasse nemini dubium est, ex ijs, quæ in sacris literis memorãtur, esse quidem E multos, quemadmodum testatur Apostolus, Qui ab infantia sacras literas discãt: esse item complures, qui quemadmodum Cornelius, cùm rectè naturæ instinctibus vtantur, magistrorum tamen penuria sero ad eam, quæ est scientiæ, perfectionem perueniũt. Quomodo enim credent, inquit, si nõ audiuerint? Si igitur inciderit, vt aliqui Cornelio similes sint, qui nulla in re mala sint occupati, ac cupidi perfectionis, bona illa, quęcunque in ipsorum posita facultate ac cognitione sunt, verè sincereque exerceãt, his sine dubio deus ea largitur quæ etiam Cornelio, nequaquã ipsis crimini dãs, quod tẽporis antea segniter cõsumpserunt (quãdoquidem id, vt dixi, præter illorũ culpam factũ fuit) satisque habet cupiditatem illã, quam ex ijs, quę pro tempore postea studiosè agunt, & in extrema ætate diligentius efficiunt, declarant.
F

2.Tim.3.b
ὑπόμνημα
Act.10.a
Rom.10.c

INTERROGATIO. 225.

Matt.18.c

CVm dominus dixerit, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum: quî hoc nos poterimus promereri.

RESPONSIO.

Qui in alicuius nomine cõgregati sunt, prorsus ij animi illius propositum scire debent, à quo cõgregati sunt, atque ad ipsum sese accommodare, quo videlicet gratiã ab illo inueniãt, ac non malitiæ, aut negligentiæ iudicium incurrãt. Vt enim qui vocati ab aliquo sunt, si is metere vult, ad metendum se parant: itemque, si ædificare, ad ædificandum: sic quoque qui vocati sumus à domino, illorum

Quæstionē soluit τῇ ὁμοιώσει. Ephes.4.a

illorũ Apostoli verborum debemus meminisse, Obsecro ego vos vinctus in domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Apertius autem totum hoc nobis dominus ostẽdit per eam, quam vni facit promissionem, his verbis, Si quis diligit me, sermonẽ meũ seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quẽadmodum igitur ex mandatorum obseruatione A mansio apud eum fit, eodem modo etiam in medio duorum vel trium est, si se illi ad voluntatem ipsius conformauerint. Qui verò contrà non ex dignitate vocationis, neque vt voluntati domini pareant, congregati sunt, ij licet in vnum in nomine domini conuenisse videantur, illud tamen nihilominus audiunt, Quid me vocatis, domine domine, & non facitis quæ dico?

Ioan.14.c ἀνομοίωσις

Luc.6.g

INTERROGATIO 226.

CVm Apostolus dicat, Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus: quomodo potest benedicere, cui maledicitur, aut qui cõsolari, qui blasphematur?

1.Cor.4.c pro παρακαλοῦμεν cum eccle. sia legit Ambr. obsecramus sed & interpretatur.

RESPONSIO.

B In vniuersum existimo Apostolum hic docere nos exemplo suo, vt patientia vtamur aduersus omnes, & vt qui iniquè nos insectatur, eos benignè factis remuneremur: vt videlicet hoc non aduersus maledicos tantum seruemus, sed aduersus quencunque, qui maleuolentiam suam aduersum nos exerceat, & dicto illi pareamus. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Porrò verbũ hoc cõsolari, solita est scriptura vsurpare diuersa significatione à communi loquendi more. Siquidem consolari pro eo ponit, quod est explere animum alicuius in veritatis perceptione: veluti cùm dicit, Consolamini populum meum, dicit deus, Et item Apostolus etiam ait, Desidero enim videre vos, vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad cõfirmandos vos, id est simul consolari in vobis, per eam, quæ inuicem est, fidem vestram, atque meã. Et alio in loco, Sed qui consolatur humiles, cõsolatus est nos in aduentu Titi.

Rom.12.d τὸ παρακαλεῖν vox est homonyma.

Rom.1.b

2.Cor.7.b

INTERROGATIO 227.

C NVnquid debeat vnusquisque cum alijs etiam referre quod sentit, an vero quòd certissimè id deo gratum esse sibi persuaserit, neutiquam in eo consilium alterius exquirere?

RESPONSIO.

Memores illius sententiæ domini, qui per prophetam dixit, Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes: itemque verborum illorum Apostoli, Desidero enim videre vos, vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis, ad confirmandos vos, id est simul consolari in vobis per eam, quæ inuicem est, fidem vestram atque meam, necessarium esse arbitramur, vt cum ijs communicemus, qui eiusdem nobiscum animi sint, fideique, atque intelligentiæ suæ certum documentum dederint, vt deliberatio nostra si mala sit, corrigatur, si bona confirmetur, & nos iudiciũ quod suprà dictũ est, fugiamus, in eos videlicet, qui apud semetipsos sapientes sunt.

Esa.5.e

Rom.1.b

INTERROGATIO 228.

NVnquid in omni re eorum, qui scandalizantur, explenda volũtas sit? an verò sunt quædã, in quibus simulatione vtendum, esto sint aliqui, qui ob ea scandalizentur? D

RESPONSIO.

In his quod discrimen sit, interrogati suo loco apertè declarauimus, & quantum in nobis fuit accuratissimè totũ, quidquid de hac re dici debuit, enucleauimus.

INTERROGATIO 229.

NVnquid flagitiosè facta abiecta omni verecundia enunciari apud omnes debeant, an apud aliquos tantummodo? & si hoc, apud quos, & cuiusmodi?

RESPONSIO.

Omnino in peccatorum confessione eadem ratio est, quæ etiam in apertione vitiorũ corporis. Simile.
Vt igitur vitia corporis nequaquã quibusuis temere homines aperiunt, sed ijs tantummodo, qui rationem, qua ea curanda sint, teneant: eodẽ modo etiam peccatorum confessio fieri debet, apud eos videlicet, qui ea possint curare: consentaneũ in modum illi, quod scriptum est, Vos qui firmiores estis, imbecillitates infirmorum portate: hoc est, tollite diligentia, & cura vestra. E

Rom.15.a

INTERROGATIO 230.

Quid est obsequium, & quid rationale obsequium?

Rom.12.a Græce est λατρεία. Latinus interpres modo obsequium modo seruitutem vertit modo culturã. 1.Cor.12. Rom.12.a

RESPONSIO.

Est quidem obsequium (vt ego existimo) nihil aliud, quàm contenta, ac perennis, & assidua vsque sine vlla distractione illius, cui obsequium defertur, cultura. Differentiam autem rationalis, & irrationalis obsequij Apostolus ipse nobis explanat, qui quidem quodam in loco ita scribit, Cùm gentes essetis, ad simulachra muta, prout ducebamini, euntes. Itemque, Exhibete corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, F rationale obsequium vestrum. Qui enim temere quoquo modo ducitur, huius obsequium rationi alienum est: nempe qui nequaquam rationem ducem sequutus, suo quodam animi impetu, ac libidine moueatur, atque ab eo, vnde ducitur, ipsius arbitratu, ad quancunque rem, etiam præter voluntatẽ suam quomodocunque rapiatur. Qui verò adhibitis sibi in consiliũ sana ratione & recto

 consilio

consilio, ea assiduè vbique spectet, & faciat, quæ ex dei voluntate sunt, hic præcepto paret de rationali obsequio: conuenienter verbis illius, qui dixit, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumē semitis meis. Et item, Et consilium meum iustificationes tuæ.

Psal.118.a
Ibidem.c

INTERROGATIO 231.

SI quis frater, vel interdum sacerdos etiam, iniquè se aduersum me gerat, mihiq; infensus sit, nunquid possum aduersum ipsum etiā præcepta illa seruare, quæ de inimicis tradita sunt?

RESPONSIO.

A

Sanè dominus in ijs preceptis, quæ seruāda aduersus inimicos dedit, nullum omnino neque inimici neque inimicitiarum discrimen expressit. Quin potius idem peccatū hoc esse grauius asseruit, quo altiore in gradu essent ij, à quibus illud cōmitteretur, cùm aduersus eos sic dixerit, Quid autē vides festucam in oculo fratris tui, & trabē in oculo tuo nō consideras? Maximè igitur in his qui tales sunt, & qui in illustriore loco sunt positi, diligētia opus est, atque animaduersione, vt & quam debemus aduersum ipsos curam, siue leniter admonendo, siue acrius castigando, adhibita tamen, quā par est, moderatione, lenitateq;, præstemus, & reliqua omnia cum ex mandato domini erga ipsos seruauerimus, nos ipsos hac etiam in parte vacuos à culpa conseruemus.

Matt.7.a

INTERROGATIO 232.

B

SI quis iniuria affectus ab aliquo, tenendę animi sui lenitatis caussa, patientięque, ea de re cū nemine loquatur, atque hoc modo existimet se reddere iudicium deo, nunquid hic faciat secundum deum?

RESPONSIO.

Cùm dominus dixerit, modò, Dimittite, si quid habetis aduersus aliquem. modo verò, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eū inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecū etiā vnum, vel duos, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam etiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. hic lenitatis quidem animi sui fructum in eo ostēdere debet, vt preces deo ex sincero animi affectu pro eo, à quo læsus sit, adhibeat, verbaque illa vsurpet. Domine ne statuas illi hoc peccatum: ne vt iratus fratri suo, reus efficiatur iudicio. admonitione verò leni & castigatione aduersus ipsum iniurię auctorem vti, quo videlicet illud quoque ab ira liberet, quę venit in filios contumaciæ. Si verò in hoc negligens fuerit & tenendæ videlicet patientiæ suæ caussa id dissimulanter tulerit, dupliciter peccatum incurrit: & quòd præcepto illi non paret, Castigatione castigabis fratrem tuum, & non sumes propter eum peccatum: & taciturnitate illa peccantis particeps efficitur: & quòd quem castigationibus lucrari poterat, sicut dominus præcepit, in malo eum

Matt.11.d
Luc.17.a
C
Formula dimittendæ iniuriæ proximis.
Act.7.g
Matt.5.c
Ephe.5.b

patitur perire.

INTERROGATIO 233.

NVnquid ex omnibus rectè factis, si vnum aliquod alicui tantùm abfuerit, is propterea salutem non adipiscatur?

RESPONSIO.

Cùm multa sint tam in veteri, quàm in nouo testamento, ex quibus planissimè quæstionis huius veritatem possimus intelligere, satis esse arbitror homini fideli vel illud vnum de Petro iudicium, qui cum ei talium ac tantorum rectè factorum testimonium à domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, ac beatus laudatus, vbi vna tantùm in re ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum nō ex negligentia, superbiáve, sed ex reuerentia, honoreque aduersus dominum suum, propter hoc ipsum tantum ei dicitur, Nisi lauero te, non habebis partem mecum.

D
Ioan.13.a

INTERROGATIO 234.

Quomodo quis mortem domini annunciat?

RESPONSIO.

Dominus ipse docuit, cùm dixit, Si quis venit ad me, abneget semetipsum, & tollat crucē suam. Itemque Apostolus explanauit, cùm illud apertè professus est, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Quod quidem iam ante in ipso baptismo spopondimus: Quicunque enim, inquit, in Christum baptizati sumus, in mortem eius baptizati sumus. Quibus verbis, interpretans, quid sit baptizatum esse in mortem domini, adiungit, quòd vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà nō seruiamus peccato, sed vt ab omni de hac vita affectione vacui, tales simus, in quos merito Apostoli testimoniū illud cōueniat, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cū Christo in deo, ita vt alacres dicere fidenter possimus, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam.

Mat.8.d
Matt.16.d
Gal.6.d
Gal.3.d
Rom.6.a
E
Col.3.a
Ioan.14.d

INTERROGATIO 235.

Nūquid expediat multa ex scripturis ediscere?

RESPONSIO.

F

Sanè cùm magis generales ordines duo sint: videlicet & eorum, quibus credita aliorum gubernatio est: & eorum, qui obtemperare, atque obedire alijs iussi sunt, in differentibus donationibus, equidem sic existimo, cui aliorum rectio procuratioque commissa sit, eum quæ apud omnes scripta sint, scientia comprehensa habere, ac ediscere debere, vt cunctos doceat multiplicem dei voluntatem, singulis præmonstrando officio suo. De ceteris verò vnusquisque memor verborum illorum Apostoli, Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. vnicuique sicut deus diuisit mensurā: quæ officij sui sint, studiosè

Rom.12.b
Ibidem.a

diosè discat,& persequatur, neque curiosè vlteri⁹ quidquam inquirat, vt vocem domini illam mereatur audire, Ades serue bone, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.

Matt.25.b

INTERROGATIO 236.

Quicunque digni habiti sunt, qui quatuor Euãgelia edidicerint, quomodo hi accepisse hoc beneficium debent?

RESPONSIO.

Lucæ.12.f

Cùm affirmatè dominus dixerit, Cui commendauerunt multum, plus repetent ab eo: vehementius ij debent & metuere, & soliciti esse, quemadmodum Apostolus docuit, cùm dixit, Adiuuantes autem etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Hoc autem fit, si domino pareamus dicenti, Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.

A

2.Cor.6.a Ioan.13.b

INTERROGATIO 237.

QVis est animus ille, qui dirigitur ad voluntatem dei?

RESPONSIO.

Matt.16.d

Is qui se domini patrocinio cõmisit, qui dixit, Si quis venit ad me, abneget semetipsum, & continuo post subiecit, Et sequatur me. Nisi enim quis illud prius assecutus sit, vt semetipsum abnegauerit, ac crucem sustulerit, is in processu postea multa per se inuenit, quę ipsi impedimento sint ad sequendum.

B

INTERROGATIO 238.

NVnquid fieri possit, vt continenter quis psallat, legátve, aut de verbis dei seriò loquatur, neque vlla ab his omnino intermissio fiat, propter necessitatem, quæ quibusdam eueniat parendi sordidioribus corporis necessitatibus?

RESPONSIO.

1.Cor.14.g

De hac re extat præscriptũ Apostoli, apud quẽ est, Omnia honestè & secundum ordinem fiant. Quamobrem maiore cura, habita ratione & temporis & loci, honestas seruari, & disciplinæ ordo debet.

INTERROGATIO 239.

Matt.12.e

Quis est thesaurus bonus, & quis item malus?

RESPONSIO.

Thesaurus duplex, vt & pruden-tia.

Sanè quidem prudentia omnis, quæ est in Christo, virtutis, ad gloriam dei, thesaurus bonus est. Contraque prudentia maliciæ eorum, quæ interdicta sunt à domino, thesaurus est malus, ex quibus, vt dominus ait, in suis vtriusque factis, dictísve vel mala proferuntur, vel bona.

C

INTERROGATIO 240.

Matt.7.b

Quamobrem lata porta est, & spatiosa via appellata, quæ ducit ad perditionem?

RESPONSIO.

Simile non inelegans.

Sanè dominus (quę est eius in hominum genus ingens benignitas) vocabulis rerum, quæ vulgo notæ sunt, vsus est ad exprimendam veritatẽ dogmatum suorum. Vt igitur declinatio, quæ à recta via fit, latitudinem magnam habet: sic, inquit, qui egreditur è via, quæ ducit ad regnum cælorum, in magna latitudine erroris versari reperitur. Hæc autem duo vocabula πλατεῖα & εὐρύχωρος id est, lata, & spatiosa, idem prorsus esse existimo. εὐρὺ enim (hoc est, latum) etiã apud eos, qui in externis literis sunt eruditi, πλατὺς, (id est, amplũ) dicitur. Spatium igitur, id est, locus erroris, amplus est, cuius extremum perditio. D

πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος.

INTERROGATIO 241.

στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδός.

QVomodo angusta est porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam? & quomodo per eam quis ingreditur?

RESPONSIO.

Rursum hoc etiam in loco Angustum & Arctũ nequaquam res inter se diuersas significãt. Sed arctum illud, angustiarũ magnitudinem exprimit, via videlicet eousque in angustam coacta, vt arctetur, hoc est, in angustum redigatur altrinsecus, qui per eam iter facit, cùm egressio ab alterutra parte periculosa sit, siue ad dexteram, siue ad sinistram: Velut in põte, à quo qui in alterutram partem declinet, eum illico à subterfluente amne excipi necesse sit. Propterea Dauid dicit: Iuxta semitã scandalum posuerũt mihi. Conuenit igitur, vt qui per angustam & arctam viam in vitã ingredi vult, caueat diligenter, ne omnino egrediatur, declinétve à mandatis domini, sed præceptum illud teneat, Non declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram. E

Confirmat τῇ ὁμοιώσει.

Psal.139.a Deut.17.d

INTERROGATIO 242.

Rom.12.b

QVid est illud, charitate fraterna εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, quod Latinus interpres vertit, Inuicẽ diligentes?

RESPONSIO.

στοργὴ affectus epitasin indicat.

Sanè vocabulum hoc storge apud Græcos ad exprimẽdam intentiorẽ quandam charitatis vim vsupatur, cum is, qui alterum diligit, cupidè eum atque ardenter diligit. Ne igitur perfunctoria in fratres charitas sit, sed & in animo insita penitus feruens, propterea dictum est τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. hoc est, charitate fraterna inter vos alij alios ex animo diligentes.

INTERROGATIO 243. F

Epge.4.f Ibidem.g

Quid sibi vult Apostolus, cùm dicit, Irascimini & nolite peccare: Sol non occidat super iracundiam vestrã: cùm idem ipse alio in loco dixerit, Omnis amaritudo, & ira, & indignatio tollatur à vobis?

RESPONSIO.

In hoc

In hoc existimo ego Apostolum dominum fuisse imitatum. Quemadmodum enim in euangelio dominus, cùm ante dixisset, Dictum est antiquis hoc, & hoc: postea adiungit, Ego autem dico vobis hoc: Sic Apostolus etiam hoc in loco, métione facta veteris præcepti, quod veterib⁹ illis olim datum fuerat, Irascimini (videlicet) & nolite peccare: suum paulo post nobis conueniens, subijcit, videlicet, Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor tollatur à vobis.

Mat.5.e *Psal.4.d*

A

INTERROGATIO 244.

Rom.12.d

Quid est, Date locum iræ?

RESPONSIO.

Mat.5.f. *Ibid.10.e*

Vel illud videlicet, nõ resistere malo (sicut scriptum est) sed & percutienti in dexteram maxillam, vertere etiam aliam, & cetera. Vel illud, Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam.

INTERROGATIO 245.

Mat.10.b

Quid est, Prudentes sicut serpens, & simplices sicut columba?

RESPONSIO.

Prudens, vt serpens. *Simplex, vt columba.* *1 Thes.3.e*

Prudens quidem vt serpens is est, qui in doctrina tradenda ita se moderatur, vt adhibita circunspectione, considerationeq́; qua ratione id & fieri, & facilè fieri posit, omnia faciat, vt audiẽtium

B

animos ad auscultãdum habeat paratos. Simplex autem vt columba, qui ne simpliciter quidem de vlciscendo eo, qui sibi aduersarius sit, cogitat, potiusque in instituto suo bene de illo merendi perseuerat, ex præcepto Apostoli sic dicentis, Vos autem nolite deficere benefacientes. Ad prędicationem enim discipulos mittens dominus, hæc ipsis mandat, vbi & sapientia erat opus ad persuadendum, & patientia aduersus insidiatores: Vt videlicet quemadmodum in paradiso serpens & blãdiore aspectu callidè ad primos parentes accessit, & verborum probabilitate eos auertit à deo, ac peccato subiunxit, item nos quoque & personæ, & loci, & idonei ad agendum temporis rationem habeamus, & omnibus modis sermones in iudicio disponamus, vt à peccato homines auertamus, & ad deum reducamus, & in tentationibus patientiã vsque in finem teneamus, sicut scriptum est.

Psal 111.a *Mat.24.b*

C

INTERROGATIO 246.

Quid est, charitas οὐκ ἀσχημονεῖ, quod Latinus interpres reddidit, non est ambitiosa?

RESPONSIO.

Tantundem est, ac si dixisset, ab habitu vel forma sua non discedit. Charitatis autem forma, eæ charitatis proprietates sunt, quæ eodem illo in loco enumeratæ sunt ab Apostolo.

INTERROGATIO 247.

2.Reg.2. *2.Cor.11.d* *2.Cor.12.d* *Ibid.10.d*

Cum in scriptura legatur, Nolite gloriari, neq; loqui sublimia: & Apostolus de seipso loquẽs, aliàs quidem palàm profiteatur, ac dicat, Quod loquor, non secundũ dominum loquor, sed quasi in insipientia in hac substãtia gloriæ. & itẽ, Factus sum insipiens gloriando, aliàs verò hominem gloriari permittat, cùm dicit, Qui gloriatur, in domino glorietur. quæ est gloriatio in domino? & quæ est illa, quæ vetita est, gloriatio?

RESPONSIO.

πρὸς τάλα ἐνστάσεις.

Sanè necessario suscepta ab Apostolo aduersũ animi vitia, eo in loco pugna manifesta est. Non enim sui commendandi caussa hæc dicit, sed vt audaciam, & petulantiam gloriosorum quorundã

D *Phil.4.c* *Psal.9.d* *Mat.6.a*

reprimat. Gloriatio autem in domino est, quãdocunque quis rectè facta sua non sibi ascribit, sed domino, ac dicit, Omnia possum in eo, qui me cõfortat Christus. Quæ autem vetita est, ea dupliciter intelligi potest, vel videlicet vt cum dicto illo conueniat, Laudatur peccator in desiderijs animę suæ. vel cũ illo, Faciunt vt videãtur ab hominib⁹, nempe qui ex eo, quòd ob ea quæ faciunt, laudari se volunt, in his quodammodo glorientur. Porrò qui tales sunt, ij rite sacrilegi etiam possunt appellari, qui dona dei sibijpsis vendicent vt sua, & debitam deo gloriam ad seipsos rapiant.

INTERROGATIO 248.

Prou.2.a *1.Cor.12.a* *Mat.15.b* *Rom.1.d*

Si dominus dat sapientiam, & à facie ipsius sciẽtia est, & intelligentia: & si per spiritum, alij quidem datur sermo sapientiæ, aliæ verò sermo sciẽ-

E

tiæ: quomodo discipulos dominus reprehendit, cùm dicit, Adhuc & vos sine intelligentia estis? & Apostolus quosdam accusat, velut intelligẽtia carentes?

RESPONSIO.

1.Tim.2.b

Si quis nouit bonitatẽ dei, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire: & spiritus sancti diligentiam animaduertit in diuisione, & operatione donorum dei: hic planè intelligit tarditatem intelligentiæ non ex eo nasci, quòd tardus sit, qui beneficium dat: sed ex eo quòd increduli sunt, in quos cõfertur. Et rectè reprehenditur qui intelligentiæ expers est. Vt qui exorto sole de industria oculos aperiat, vt in tenebris degat, neque sursum aspiciat, vt illuminetur.

γνώμην cõfirmat τῷ ὁμοιώσει.

F

INTERROGATIO 249.

Quid est pium, & quid est iustum?

RESPONSIO.

Equidem id piũ esse existimo, quod ab ijs, qui inferiores sunt, ratione præstantiæ ex decoro ei debetur, qui præstantior est. Iustum autem, quod vnicuique pro meritis eorum quæ gesit, tribuitur. Et in altero quidem pulcherrimè facta tantummodo gratè considerantur, & compẽsantur: In altero verò, etiam maleficia spectantur, & puniuntur.

INTERROGATIO 250.

Mat.7.a

QVomodo dat aliquis sanctum canibus? aut quomodo margaritas proijcit ante porcos? quomodóve illud consequitur, quod continuò subijcitur, Ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi disrumpant vos?

RESPONSIO.

Rom.2.d

Apertè hoc nobis explicat Apostolus, qui ad ea, quæ dixerat aduersus Iudæos, illa etiam adiunxit, Qui in lege gloriaris, per violationem legis deo contumeliam facis. Contumeliam igitur, qua sacrosanctam domini doctrinam afficimus, illa violanda, dominus hoc in loco prohibuit. Ex qua vio-
A lationе illud cōsequitur, vt & qui sunt extra fidē, simul & contemnenda arbitrentur dogmata domini, & ex illis ipsis ansam arripiant præfidentius nos inuadendi, & cōuitijs, accusationibusque violatorem veluti proscindendi.

INTERROGATIO 251.

Luc.10.a
Luc.22.d

QVomodo dominus nūc portari sacculum & peram in itinere vetat, nunc idem dicit, Sed nunc qui habet, tollat similiter & perā: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium?

RESPONSIO.

Esa.53.d
Luc.22.d
Mat.26.e
ἀράτω, vel vt quædam exemplaria ἄρει.
Attēde scripturæ consuetudinē.
Psal.108.b
Ibidem.

Hoc dominus ipse dilucidè explicat, cùm dicit, Oportet enim hoc etiam impleri in me, Et cū iniquis deputatus est. Confestim enim post euentū
B vaticinij de gladio, dicit Petro, Cōuerte gladium tuū in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. vt illud nequaquā præceptum sit, Sed nunc qui habet sacculum, tollat, vel tollet (ita enim pleraque habent exemplaria) sed vaticinium domini, prædicentis Apostolos oblitos donorum, & legis domini, gladio etiā rem gerere ausuros. Quòd autem in sacris literis imperatiuus loquendi modus frequenter pro vaticinandi modo vsurpatus sit, manifestum est multis ex locis: veluti ex eo, Fiāt filij eius orphani. &, diabolus stet à dextris eius, & quęcunq; sunt similia.

INTERROGATIO 252.

*Hoc Latinus interpres modò quotidianū modo supersubstantialem vertit.
Mat.6.c
Ephe.4.d
Luc.10.b

QVis est panis * ὁ ἐπιούσιος, qui vt detur nobis, quotidie precari instituti sumus?

C

RESPONSIO.

Quotiescunque is qui laborat, memoria tenēs dominum dicere, Ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, aut quid bibatis: itemque Apostolum præcipere laborādum esse, vt habeamus, vnde tribuamus necessitatem patienti: non propter propriam vtilitatem, sed propter mandatum dei laborat (Dignus est enim operarius cibo suo) tunc ille panem τὸν ἐπιούσιον, hoc est, ad quotidianam vitam, substantiæ nostrę vtilem, non sui iuris facit, sed à deo suppliciter petit. Et aperta ipsi ne-

Act.4.d

cessitate indigentiæ suæ, tum demum manducat quod sibi datur ab eo, cui de communi ceterorū iudicio delatum illud munus est, vt quotidie illud faciat, Diuidebatur singulis, prout cuique opus erat.

INTERROGATIO 253.

QVidnam per talentum intelligere nos conueniat? quomodóve illud multiplicabimus? Mat.25.b

RESPONSIO.

Equidem existimo parabolam hanc prolatam fuisse ad significanda quælibet dona dei, vt vnusquisq; quod donū habere à deo idoneus iudicatus sit, hoc multiplicet, eo ad beneficium, atque vtilitatem plurium conferendo. Siquidem est nemo, qui expers sit benignitatis dei. 1.The.2.a D

INTERROGATIO. 254.

QVæ est mēsa illa, de qua dominus loquēs ait, Quare non dedisti pecuniā meā ad mensam? Luc.19.a

RESPONSIO.

Parabolicæ similitudines quatenus accipiendæ.
Solutio per simile.

Sanè quæ afferuntur similitudines, nequaquām eæ omnino singulis earum rerum ad quas allatæ sunt, partibus respondent. Sed illud agunt, vt mētem ad id, de quo agitur, argumentum dirigant. Quemadmodum igitur fieri solitum est, vt pecunia numularijs ad quæstum detur: Sunt enim (vt Alexandriæ ego animaduerti) qui illam recipiāt, & hoc quod dico, præstent: Sic necessariò quicūque aliquod à deo cuiussuis generis donum acceperit, id cum eo communicare debet, cui illo sit opus. Vel illud facere, quod ab Apostolo dictum E est de doctrina, Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Naturaliter enim hoc non tantum in doctrina fieri cōsue- 2.Tim.2.a uit, sed in quacunque etiam alia re. quoniam sunt: qui ad ministrandum vires acceperunt, alij qui peritiam ad gubernandum.

INTERROGATIO. 255.

QVò abire iussus est, cui dictum est, Tolle quod tuum est, & vade? Mat.20.b

RESPONSIO.

Rom.1.d
Gal.5.d
φθόνου καὶ φόνου..
Mat.20.a

Eo fortasse, quò abire iussi sunt ij, qui à sinistris constituti sunt: quibus crimini datum est, quòd à bonis operibus cessassent. Porrò quisquis inuidet fratri, is eo deterior est, qui cessat: cùm morē habeat scriptura multis in locis vicina inter se duo hæc vocabula ponere φθόνον & φόνον, id est inuidiā F & cædem.

INTERROGATIO 256.

QVæ merces illa, quam hi similiter accipiunt, atque nouissimi?

RESPONSIO.

Fortasse hoc, quòd alicui crimini data non sint mala quæ patrauit, commune est omnium manda- 2.Tim.4.b to obedientium. Nam illud coronam adeptum esse, eorum proprium est, qui bonum certamen le-

 gitimè

gitimè certarunt, cursum consummarunt, & fidē seruarunt, in charitate Christi Iesu domini nostri. Potest autem pacta illa merces esse illud centuplum, quod in hac vita dominus eos assecuturos spopondit, qui exequendi caussa mandati ipsius, quiduis eorum, quæ in hac vita habentur, omisissent: ita vt de hoc intelligatur, quod dictum est, Tolle quod tuum est. Quoniam autem inuidiæ morbo contacti erant, qui priores in opere laborare visi erant, & propterea ægrè ferebant in mercedis acceptione posteriores illos sibi fuisse exæquatos, illis dicitur, non esse amplius eos æternæ vitæ hęreditatem adepturos, sed centuplo illo accepto in hac vita, in futura propter inuidiam damnatum iri, audituros que illud, Vade, &c.

Mat.20.b *Tolle quod tuum est, none interpretatur.*

INTERROGATIO 257.

Mat.3.e Luc.3.d

Qui sunt illi, de quibus dicitur, Paleas autem comburet igne inextinguibili?

RESPONSIO.

Ij nimirum, qui eo modo vtiles sunt ijs, qui digni sunt regno cælorum, quemadmodum paleæ tritico: neque id ex vllo charitatis instinctu aduersus deum, proximúmve faciunt, siue in donis spiritus, siue in corporis officijs: atque ita imperfectos seipsos deserunt.

INTERROGATIO 258.

Col.2.d

Quis est ille, qui damnatur ab Apostolo, quando dicit, In humilitate, & superstitione, &c.

RESPONSIO.

Quod sequitur, id apertè opinor argumentum explanare, de quo agitur in eo loco. Siquidē mox id immanitatem in eo, quòd non parcatur corpori, appellat: quo in genere sunt Manichæi, & si qui sunt eorum similes.

INTERROGATIO 259.

Rom.12.b

Quis est feruens spiritu?

RESPONSIO.

Psal.111.a

Qui cum ardenti studio, & inexplebili cupiditate, & assidua diligentia voluntatem dei facit in charitate Christi Iesu domini nostri: conueniēter illi quod scriptū est, In mandatis eius volet nimis.

INTERROGATIO 260.

Ephe.5.d Rom.12.c

CVm Apostolus dicat, nunc quidem, Nolite fieri imprudentes: aliàs verò, Nolite esse prudētes apud vosmetipsos: nunquid fieri potest, vt non sit prudens apud seipsum, qui imprudens non sit?

RESPONSIO.

Vnumquodque præceptū propriam adiunctā regulā habet. Illi enim quod est, Nolite fieri imprudentes: statim adiungitur, Sed intelligentes, quæ sit voluntas dei. Ei verò, quòd est, Ne sis prudens apud temetipsum: illud, Time dominum. Ex quo intelligitur imprudentem illum esse, qui voluntatem domini non intelligit: Prudentem verò apud semetipsum, qui suijpsius cōsilijs nititur, neque secundum fidē ambulat in verbis dei. Si quis igitur neque imprudens vult esse, neque prudens apud semetipsum, hic intelligere voluntatem domini debet cum fide in ipsum, & in timore dei Apostolum imitari, qui de seipso loquens ait, Consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

γόγμα. Prou.3.a

2.Cor.10.a

INTERROGATIO 261.

Mat.21.c Mat.18.c

CVm dominus spoponderit, ac dixerit, Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. & item, Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quancunque petierint, fiet illis, quid est, quòd rogata quædam etiā sancti non obtinuerunt? sicut etiam Apostolus: sic enim est apud ipsum. Pro hoc ter dominum rogaui, vt discederet à me. qui tamen, quod rogauerat, non impetrauit: similiterque Hieremias propheta, & Moyses.

2.Cor.12.c

RESPONSIO.

Mat.26.d Luc.22.c

Cùm dominus noster Iesus Christus in oratione sua dixerit, Pater si possibile est transeat à me calix iste: & statim deinceps adiunxerit, Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: primò quidē scire illud conuenit, non esse permissum nobis, vt quæ volumus omnia petamus. quin ne intelligimus quidem, quid expediat nobis petere. Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus. Quocirca in adhibendis rogationibus, magna vndique circunspectione vti debemus, vt ea sint ex voluntate dei. Si autem non audiamur, intelligendū est, opus esse aut perseuerantia, aut contentione maiore, quemadmodum admonemur ex ea parabola domini, per quam docemur semper oportere orare, & non defatigari: & quemadmodum alio in loco dictum est ab ipso eodem domino, cùm ait, Propter improbitatē eius tamen surget, & dabit, quotquot habet necessarios. Aut emendatione & diligentia, ex eo, quod dictum est à deo per prophetā ad quosdam his verbis. Cùm extenderitis manus vestras ad me, auertam faciem meam à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. lauamini, mundi estote, & cetera. Quod autem etiā nunc manus multorum efficiantur, & sint plenę sanguine, de hoc vero nihil est, quod ambigant, qui fidē habent iudicio illi dei, quod aduersus eum pronū fecit, qui annunciare in populum iussus, obticuerit, his verbis, Sanguis peccatoris requiretur de manu speculatoris. Quod cùm verissimum ac certissimum esse sibi Apostolus persuasisset dicebat, Mundus sum ego à sanguine omnium: non enim subterfugi, quin annunciarem vobis omne consilium dei. Quòd si qui tantummodo obticuerit, is reus futurus est sanguinis eorum, qui peccauerint quid dicendum sit de ijs, qui factis, dictisve alios scanda-

Rom.8.e

Luc.18.a

Luc.11.b

Esa.1.d

Ezech.3.d Acto.20.f

scandalizant? Fit autem interdum, vt rogantis indignitas caussa sit, quamobrem non impetretur, quod rogatum sit: quemadmodum in Dauid, qui cũ supplex rogasset à deo, vt liceret sibi ædificare domũ deo, prohibitus est: & licet à dei gratia exclusus non esset, nihilominus tamen hoc, quod petebat idoneus qui impetraret, iudicatus non est. Nam Hieremiã apparet non auditum fuisse, propter maliciam illorũ, pro quibus orabat. Quin & incidit plerũque, vt omissa ex negligentia idonea occasione, in qua rogationem fieri oportuisset animaduertamus postea alieno tempore nos & incassum rogare. De eo autem, quod est apud Apostolum, Pro hoc ter dominum rogaui, vt discederet à me: scire conuenit earum calamitatum, quæ vel in rebus externis, vel in corpore ipso nobis eueniunt, variam atque multiplicem esse rationem quippe deum esse, cuius vel numine, vel permissu illę nobis contingant, idque ad maiorẽ vtilitatem nostrã, quàm ea fuisset, si ab his liberi fuissemus. Si quis ergo intelligere potuerit calamitatẽ suam esse eiusmodi, à qua si liberari velit, precatione opus sit, ac postulatione: nimirum is auditur, si eo modo postulet, quemadmodum duo illi cæci in Euangelio, & decem leprosi, & alij item complures. Si verò rationem quis non intellexerit, quamobrem in tentationem inciderit (nam est plerunque, cum oblatas sibi tentationes patiẽtia peruincere debet) & cũ eæ perferendæ toleranter essent vsque in finẽ, deprecetur, is non auditur. Et caussa est, quoniã non accommodat se ad propositũ benignitatis dei. Illud autem, Si duo ex vobis cõsenserint: quid sibi velit, apertè series ipsa loci declarat. Ibi enim de eo agitur, qui verbis corrigit eũ, qui peccauit, & qui corripitur. Quòd videlicet cũ deus nolit mortem peccatoris, sed vt cõuertatur, & viuat: si qui correptus sit, animo indoluerit, & in idem propositum venerit cum eo, vnde corripiatur, de omni re, hoc est, de omni peccato, si relaxationem petierint, dabitur eis à clemẽtissimo deo. Etenim nisi cum corripiente consenserit is, qui corripitur, nõ iam relaxatio fit: sed religatio: conuenienter verbis illis, quæ deinceps sequũtur, Quęcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo. Completur enim iudicium illud, Si autem ecclesiam etiã non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus.

(Margin: A — 1.Cor.12.c — πειρασμῶν ratio multiplex. — Mat.9.c. Luc.17.c — Mat.24.b — B — ἀπερικαπῶς σαφηνίζει. — Mat.18.c)

INTERROGATIO 262.

CVm in numero rerum laudabilium scriptura mendicitatem ponat, & paupertatem, velut cũ dicit, Beati mendici. &, Desiderium pauperũ exaudiuisti domine. & item, Mendicus & pauper laudabunt nomen tuũ. quæ est differentia mendicitatis, & paupertatis? quomodóve verũ est quod dicit Dauid, Ego autem mendicus sum & pauper?

(Margin: C — Quæ est hic ἡ πτωχεία, id est, mendicitas, Latinus interpres variè reddidit: modò enim paupertatẽ modo inopiam modo etiam mendicitatem vertit.)

RESPONSIO.

Memoria tenens ea, quæ de domino Apostolus dixit, Quòd propter nos mendicus factus sit, cùm esset diues: eum existimo appellari mendicũ, qui ex diuitijs ad inopiam deuolutus sit: pauperẽ verò, qui ab initio in egestate semper fuerit, & in huiusmodi statu ita se moderatus sit, vt apud deũ in gratia esse meruerit. Porrò Dauid mendicũ se & pauperem asserit, fortasse hoc dicens ex persona domini, qui quidem ipse mendicus appellaretur ex eo, quod de eo scriptũ est, Qui propter nos mẽdicus factus est, cùm esset diues. Pauper verò, quatenus (quod ad carnem attinet) non diuitis alicuius, sed fabri filius dictus est, fortasse etiã quoniam vt Iob, res suas non esset solitus in thesauris custodire, neq; diuitijs animum adhibere tanquã proprijs, sed omnia dispensare ex voluntate domini.

INTERROGATIO 263.

QVid est, quod docere dominus velit per ea exempla, quibus continuo subijcit, Sic omnis ex vobis, qui non renũciat omnibus, quę possidet, non potest meus esse discipulus? Si enim qui habet in animo ædificare turrim, aut bello congredi cũ alio rege; is parare se debet vel ad ædificationem, vel ad bellum, & alioqui si ad hæc faciẽda impotens sit, est in ipsius potestate initio vel nõ iacere fundamentũ, vel rogare quæ pacis sunt: ergóne eadem ratione, is etiam, qui voluerit discipulus domini fieri, renunciare debet? & si ad hoc difficultatẽ in se esse animaduerterit, est in ipsius potestate initio defugere disciplinam domini?

(Margin: D — Luc.14.f.g)

RESPONSIO.

Mens domini est in his exemplis, non permittere, vt cuiuis liberum sit domini discipulo esse, vel non; sed docere nullo modo fieri posse, vt qui in rebus versetur, ex quibus anim⁹ distrahatur, Deo verè posit placere: quippe cùm in his periculum sit, ne expositus insidijs diaboli, atque ita captus, ridiculo ac ludibrio sit, ijs imperfectis relictis, in quæ studium suum videbatur contulisse. Quod orans propheta, ne sibi eueniret, dicebat, Nequãdo supergaudeãt mihi inimici mei. &, Dum cõmouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.

(Margin: E — Psal.34.c — Psal.54.c)

INTERROGATIO 264.

CVm Apostolus dicat, Vt sitis sinceri: & alio in loco, Sed vt ex sinceritate: sincerum quid est?

(Margin: Philip.1.b — 2.Cor.2.d — τὸ εἰλικρινὲς.)

RESPONSIO.

Prorsus ego hoc nomine illud arbitror appellari, quidquid rei omnis alterius mistionis expers est, & summè ab omni contrario depurgatum, atque ad vnam totum pietatem intentum directũque neq; ad pietatẽ modò, sed ad ea etiam omnia accuratè exequenda, quæ in singulis & temporibus, & rebus ad huius propositum faciãt: ita videlicet, vt qui alicui muneri præpositus sit, is ne ad affinia quidem ei muneri officia ab illo distrahatur. Declaratur autem id quod prius dixi, ex ipsa serie contextus. Verbis enim illis, Sed vt ex sinceritate: illud subijcitur, Sicut ex deo corã deo in Christo loquimur. Alterum verò, ex eo, Nõ plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, vnicuiq; sicut deus diuisit mensuram fidei. Et ex ijs, quæ deinceps inferuntur.

(Margin: F — Rom.12.a — Ibidem.)

INTERROGATIO 265.

Mat.5.e NVnquid ad solos modò sacerdotes illud dictum est, Si offers munus tuum ad altare,& ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te,relinque ibi munus tuum ante altare,& vade,prius reconciliare fratri tuo,& tūc veniens offer munus tuum?An verò etiam ad omnes? Quomodóve vnusquisq; nostrum offert ad altare?

RESPONSIO.

Esa.61.f Psal.49.d Psal.50.d Rom.12.a A Hoc sine dubio consequens fuerit,vt pręcipuè ac prima notione accipiatur dictum esse ad sacerdotes.Verùm quoniam scriptum est. Vos autem sacerdotes domini vocabimini,& ministri dei omnes. &, Sacrificiū laudis honorificabit me. & itē, Sacrificiū deo spiritus contribulatus.& apud Apostolum etiā est, Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuētem,sanctam,deo placentem, rationale obsequium vestrum (quorum vnumquodq; commune omnium est) necessario, quod hîc dicitur, sine vllo discrimine præstare singuli debemus.

INTERROGATIO 266.

Mat.9.g Colo.4.a QVid est sal illud, de quo dominus præcepit, cùm dixit, Habete in vobis sal,& pacifici estote inter vos?Et quid item illud,de quo Apostolus ait,Sermo vester semper in gratia sale sit conditus?

RESPONSIO.

B Et hoc in loco etiā ex contextu,& serie vtriusque capitis,sensus perspicuus est. Etenim ex verbis quidē domini nihil aliud docemur,quā vt nullā caussam demus mutuæ disiunctionis, mutuíve dissidij: sed vt ad vnitatē spiritus nos semper conseruemus in vinculo pacis.Ex verbis autem Apostoli,si quis in memoria habuerit illum,qui dixit, Si comedetur panis absque sale, & si est gustus in verbis inanibus: docebitur profectò disponere sermones suos ad ædificationem fidei,vt det gratiam audientibus,tempore opportuno,& decenti ordine vtēs, ad hoc vt faciliores ad auscultandū habere auditores possit,ac magis morigeros.

Ephes.4.a Iob.6.a Psal 111.a Ephes.4.g Psal.144. 1.cor.14.g

INTERROGATIO 267.

Luc.12.f SI verum est illud, fore, vt alius vapulet multis, alius paucis:quomodo dicūt quidam supplicia non esse sempiterna?

RESPONSIO.

Mat.25.d Quæ ambiguè & obscurè videtur dicta fuisse in quibusdam locis diuinæ scripturæ,ea clarè explicantur ex ijs,quæ dilucidè dicta sunt alijs in locis. C Cùm igitur dominus aliàs quidem affirmatè dicat hos ituros ad supplicium æternum:aliàs verò,quosdam amandet in ignem æternū, paratum diabolo & angelis eius:& alibi mentione facta de gehenna ignis,confestim subijciat,Vbi vermis eorum non moritur,& ignis nō extinguitur:& olim etiam multò ante per prophetam de quibusdam prædixisset, Vermem eorum nō moriturum,neque ignem extinctum iri: hæc atque horū similia cùm sic posita reperiantur in diuina scriptura, vnū hoc etiā est ex artificijs diaboli, vt homines videlicet velut obliti horum & talium, quæ posita sunt plerisque in locis sacrosanctarum literarum, quo maiore cum audacia peccent,sibijpsis supplíciorū finē confingāt. Nam si ęterni supplicij finis futurus est aliquando,sine controuersia ęternę vitæ etiā erit.Quòd si hoc in æterna vita nullo modo possumus intelligere,quænam afferri ratio potest, quamobrem æternum supplicium habere finem dicatur? æqualiter enim tam huic quàm illi æternitatis additio adiecta est. Ibunt,inquit,hi in supplicium æternum. Iusti autem in vitā æternā. His igitur ita concessis, intelligendum est illud, Vapulabit multis:& illud, Vapulabit paucis: non finem,sed diuersitatem supplicij declarat.Si enim deus iudex iustus est, non bonis solùm,sed etiam improbis,reddēs vnicuique iuxta opera sua: fieri potest, vt alius quidem dignus sit igne inextinguibili,atque hoc ipso vel lenius,vel acrius vrente:alius verò verme nunquam morituro, atque hoc ipsō nihilominus vel mitius quenq; excruciante, vel seuerius,pro meritis videlicet vniuscuiusque: itemque alius gehenna, habente prorsus ipsa etiā varia tormentorum genera: similiterq; alius exterioribus tenebris: quo in loco alius in fletu est solum,alius præter fletum,in stridore etiam dentium propter cruciatuum videlicet acerbitatem. Quin & hæ quoque tenebræ, quæ vocantur exteriores, alias etiam prorsus esse interiores significant. Et illud quod dictum est in Prouerbijs, In profundum inferni: declarat quosdam esse quidem apud inferos,non tamen in profundo,qui leuioribus scilicet pœnis afficiantur.Porrò hoc ita esse etiam nunc possumus per similitudinem adumbratè in morbis corporis intelligere. Siquidem est alius,qui præter febrem alias etiam aliorum morborum accessiones habet:alius itē, qui ex sola tantummodo febri laborat:& hic ipse diuerso modo atque alius. Similiterque reperietur alius,qui febri quidem ipse non laborabit,dolore tamen membri alicuius vehementer cruciabitur: & hic ipse itē alio aut acrius,aut remissius. Vsurpatum est autem etiam hoc à domino, Multis, & paucis,ex vsu quotidianæ loquēdi consuetudinis, quemadmodum alia etiam huiuscemodi nonnulla. Quandoquidem scimus plerunque huiuscemodi formam loquendi etiam in his solitam esse vsurpari, qui ex vno aliquo morbo laborant. Veluti cùm dicimus in aliquo, qui tantummodo febricitat, aut ex oculo dolet, admirantes, Hic quot sustinuit dolores,aut quot pertulit cruciatus? Quamobrem hoc, multis aut paucis vapulare (item dico) nequaquam temporis longinquitatem, completionémve, sed pœnæ diuturnitatem significat.

Mat.9.g Esa.66.g D Mat.25.d Luc.12.f Psal.7.b Psal.61.c Prouer.9.d E A morbis corporis similitudo. F

INTERROGATIO 268.

Ephe.5.b Ibidē.2.a QVo sensu appellantur quidam filij contumaciæ,& filij iræ?

RES-

RESPONSIO.

τέκνα καὶ υἱούς.

Sanè dominus natos & filios alicuius solitus est appellare eos, qui multiformem ipsius volũtatem exequuntur, tam boni, quàm mali. Si enim inquit, filij Habrahæ essetis, opera Habrahæ faceretis. Et item, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Quare contumaciæ quoque is filius efficitur, qui opera, quæ contumaciæ sunt, exercet. Fortasse etiam sicut non peccator modò, sed ipsum etiam peccatum diabolus appellatur, ea re, opinor, quòd ipse peccati prim⁹ auctor extiterit: sic idem quoque ob eandẽ caussam contumacia ipsa ritè appelletur. Filius autem iræ est aliquis, quatenus se ira dignum reddidit. Vt enim qui digni sunt domino, & qui diei ac lucis opera faciunt, Apostolus filios lucis, & filios diei appellauit: ita consentaneum videtur, vt eodem modo ex contrario etiam intelligatur illud, Eramus filij iræ. Ceterum scire illud conuenit filium contumaciæ, & filiũ iræ idem esse: cùm sententiam domini habeamus, Quòd, qui contumax est in filium, non videbit vitam æternam, sed ira dei manet super eum.

Ioan.8.e / Ibidem f / Filius contumaciæ sine diaboli. / Filius iræ quis. / 1.Thes.5.a / Ephes.5.b / Ephes.2.a

A

INTERROGATIO. 269.

QVoniam scriptum est, Facientes voluntates carnis & cogitationum: nunquid voluntates carnis aliæ sunt, aliæ cogitationum? & si sunt, cuiusmodi sunt?

RESPONSIO.

B

Sanè quidẽ carnis voluntates alio in loco seorsum nominatim enumerat Apostolus, sic dicens, Manifesta sunt autem opera carnis, quę sunt adulterium, fornicatio, immundicia, luxuria, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & quæ his similia. Et alibi magis in vniuersum, Sapiẽtia carnis inimicitia est in deum. Legi enim dei nõ est subiecta, neque enim potest. Volũtates autem cogitationum ea, opinor, cõsilia appellentur, quæ scripturę testimonium non habent: veluti sunt illa, de quibus dictum est, Consilia destruentes, & omnẽ altitudinem extollentem se aduersus scientiã dei, & intellectus qui non rediguntur in captiuitatẽ in obsequium Christi. Quamobrem necessariũ, & tutum est, vt semper, atque vbique illud seruetur, quod dictum est à Dauid, Et consilium meũ iustificationes tuæ.

Gal.5.c / Rom.8.b / φρόνημα. / 2.Cor.10.a / Psal.118.

C

INTERROGATIO 270.

QVid est, ἀπορούμενοι ἀλλ᾽ οὐκ ἐξαπορούμενοι, quod Latinus interpres vertit, aporiamur, sed non destituimur?

2.Cor.4.b

RESPONSIO.

Vt animi sui expletionem in fiducia in deum ex collatione fortitudinis animi humanæ ostendat Apostolus, singula, quæ hoc in loco habẽtur, ponit hoc modo: Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit. Quod verò ad fiduciam in deum, Sed non angustiamur. Item quod spectat ad fortitudinem animi humanam, Aporiamur, inquit: id est, summis circũuenimur difficultatibus. Quod verò ad fiduciam in deum, nõ destituimur penitus: id enim est ἐξαπορούμενοι. & reliqua simili modo. Veluti sunt etiam illa, quæ alio in loco dicta sunt ab eodem, Quasi morientes, & ecce viuimus. Vt castigati & non mortificati: quasi tristes, & semper gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquàm nihil habentes, & omnia possidentes.

2.Cor.6.b

D

INTERROGATIO 271.

CVm dominus dicat, Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis: nunquid peccata omnia, quæ quis cõmisit, mundentur per eleemosynam?

Luc.11.f

RESPONSIO.

Propositã quæstionem series ipsa eorum, quæ præcedunt, dilucidè explicat. Nam cum antea dixisset, Quod deforis est calicis, & catini, mundatis: Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. post hoc subiecit, Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Omnia, hæc videlicet, quæ per rapinam, & defraudationem peccata committimus, & iniquè agimus. Hoc autem ita esse apertè declarauit Zacchæus, quum dixit, Ecce dimidiũ bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplum. vt videlicet intelligatur, peccata omnia, quæ eiusmodi sunt, vt retexi possint, ac pluribus cõtrarijs rectè factis pensari, hoc modo ab homine emundari: atque hoc modo, dico, non vt qui ipse ad emundationẽ per se satis idoneus sit, sed qui egeat in primis misericordia dei, & sanguine Christi: in quo redemptionem habemus reliquorum etiam omnium, facientes in singulis fructus dignos pœnitentiæ.

E

Luc.19.b / ἐσυκοφάντησα. / Ephe.1.b / Mat.3.b

INTERROGATIO 272.

QVoniam pręceptum est domini, hominẽ non debere esse solicitum de crastino, quomodo præceptũ hoc sanè intelligemus? Videmus enim nos in rebus ad necessarium vsum parandis magnum studium adhibere, vt ea etiam reponamus, quæ durare possint ad longinquum tempus.

F

RESPONSIO.

Qui doctrinã domini assecutus, qui dixit, Quęrite primum regnum dei, & iustitiam eius: & certissimam auctoritatem tribuit promissioni dei, qui statim subiecit, Et hęc omnia adijcientur vobis: nequaquam is in curis vitæ huius, quæ verbũ suffocant, & infœcundũ reddunt, occupat animũ suum: sed certans in bono certamine, vt promereatur gratiam diuinam, in domino confidit, qui

Mat.6.d / Luc.8.a / 2.Ti.4.b / Mat.10.b

dixit, dignus est operarius cibo suo. Et de hoc nihil admodum laborat: sed laborat, & solicitus est non propter se, sed propter mandatum domini: quemadmodum exemplo suo ostendit Apostolus & docuit, cùm dixit, Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos. Nam sui ipsius caussa solicitũ esse, hoc crimẽ est hominis seipsum amantis: cõtraque propter mandatum solicitudinem suscipere ac laborem, hæc laus est hominis Christum amantis, & affectionis animi fraternam charitatem diligentis.

Act.20.g

φιλοχρίστου.

INTERROGATIO 273.

A

Mat.12.e

Quid est, quod faciens aliquis, blasphemat in spiritum sanctum?

RESPONSIO.

Ex ea blasphemia, quam Pharisæi tunc vsurparunt, de quibus etiam lata est huiuscemodi sentẽtia, perspicuum est, eum etiam nunc blasphemare spiritum sanctum, hoc est, detrahere spiritui sancto, quicunque effectus & fructus spiritus sancti, aduersario ipsius attribuit: quod peccatum incurrimus plerique nostrum, qui securi periculi temere strenuũ sæpenumero appellamus ambitiosum, & ei qui iusta indignatione per zelum moueatur & eam re indicans, iracundiæ calumniam impingimus, & ad eundem modum alia iniquis adducti suspicionibus, ementitis nominibus, de aliquo dicimus.

Blasphemia in spiritum sanctum.

B

INTERROGATIO 274.

1.Cor.3.d

Quomodo efficitur aliquis stultus in hoc seculo?

RESPONSIO.

Si formidauerit iudicium domini dicentis, Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudẽtes. & illum fuerit imitatus, qui dixit, Vt iumentum factus sum apud te. atq; abiecta omni cassa opinione prudentiæ suæ, de ijs quæ cogitauerit, nihil antea tanquam rectũ approbarit, immo ne initio quidẽ prorsus quidquam cogitauerit, priusquam ab ipso domini mãdato scire didicerit, quid placeat deo, siue in opere, siue in verbo, siue in cogitatione: cùm scriptum sit apud Apostolum, fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum. non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est, qui docet hominẽ scientiam, sicut scriptum est.

Esaiæ.5.e
Psal.7.d
2.Cor.3.b
Psal.93.b

C

INTERROGATIO 275.

1.Thes.2.d

NVnquid alicuius sancti propositum impedire Satanas possit? quoniam scriptum est, Ego quidem Paulus & semel, & iterum proposueram venire ad vos, & impediuit nos Satanas?

RESPONSIO.

Eorum, quę in domino sunt, rectè factorum, alia sola voluntate, ac deliberatione animi efficiũtur, alia ad hoc, vt efficiantur, indigent etiam opera corporis, adhibendis videlicet vel studio, vel tolerantia. Ac quæcunq; quidem sunt eius generis, quæ in sola animi voluntate posita sint, hæc nullo modo impedire Satanas potest. Quæ verò eiusmodi, ad quæ consequenda necessaria est etiam opera corporis, in his plerunque etiam deus nasci impedimenta permittit, vel probandi, vel detegẽdi caussa illius, qui impediatur: Vt vel si à recto proposito destiterit, conuictus, qualis sit detegatur: Vt hi, qui supra petrã fuerant seminati, qui ad modicum tẽpus susceperunt quidem verbum cũ gaudio, exorta autem tribulatione, statim recesserunt. Vel si in recto perseuerauerit, clarius appareat studium ipsius in rectè factis: vt ipsius Apostoli, qui cùm sæpe Romã petere decreuisset, & prohibitus esset, vt ipse fassus est, tamen eatenus in ea voluntate permanere non destitit, quoad etiã effecit, quod statuerat. Adhibenda autem tolerantia, vt Iob, qui tam multa à diabolo perpessus, violẽter ipsum vrgente, vt blasphemi quidpiam pronũciaret, aut ingratũ aduersus deum, in extremis etiã calamitatibus à pio suo animi iudicio, sanáve de deo sententia nõ recessit. Siquidem scriptũ est de eo, In omnibus his non peccauit Iob labijs suis coram deo, neque stultum quid contra deum locutus est.

D
Marc.4.b
Luc.8.a
Mat.13.e
Rom.1.b
Iob.1.d.2.c

INTERROGATIO 276.

Rom.12.a

QVid est, quod dictũ est ab Apostolo, Vt probetis quæ sit voluntas dei bona, beneplacẽs, & perfecta?

E

RESPONSIO.

Esa.45.b

Multa sunt, quæ deus vult: atque horũ partim ex clemẽtia, & bonitate, quæ quidẽ bona & sunt, & dicuntur: partim ex iracundia propter peccata nostra, quæ ipsa appellãtur mala. Ego enim sum, inquit, qui facio pacem, & creo mala: mala autem non propter quæ plectimur, sed per quę ad frugẽ corrigimur. Porrò quæ nos corrigunt, & auersos vexatione sua ad meliorem viã reuocant, ea vertuntur in bonum. Ac quęcunque quidem eius generis sunt, quæ deus, clementiam bonitatéve exercens suam, vult, hæc nos quoque necessariò & velle, & imitari debemus. Estote enim misericordes, inquit, sicut & pater vester misericors est. Et Apostolus item, Estote imitatores dei, sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. Quæ verò ex iracundia peccatis nostris commotus infert, & vt ante dixi, ea ratione mala appellantur, quòd malè illa nos habere solita sint: hæc verò nequaquam protinus facere etiã nobis licet. Neq; enim propterea, quòd dei plerunque voluntas sit, vt vel fame, vel pestilẽtia, vel bello, vel alio quopiam istiusmodi calamitatis genere homines perimãtur, idcirco nos quoque huiuscemodi illius volũtatis præbere nos ministros debemus: quandoquidem ad ea, quę istiusmodi sunt, peragenda, administris etiam hominibus malis vti deus consueuit, vt ex verbis illis intelligi potest, Misit in eos irã indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissionem per angelos malos. Igitur quærẽdum est primum, quæ sit bona voluntas dei: tum vbi, quæ

Luc.6.e
Ephe.5.a
F
Psal.77.e

quæ illa sit, cognouerimus, exquirendum diligentius, vtrúmne bona hæc, sit etiã beneplacens deo. Est enim quædam, quæ suo quidem genere & dei voluntas est, & bona est. Ea tamen quandocunq; aut in persona, aut temporis opportunitate peccetur, aut continuò etiam est beneplacens deo. Verbi gratia: erat voluntas dei, & volũtas ea erat bona, vt incensum offerretur deo: at nõ erat beneplacens deo, vt hoc facerent, qui erant circum Dathan & Abiron. Item simili modo volũtas dei est, & voluntas bona est, vt eleemosyna fiat: verũ vt hoc fiat caussa gloriæ humanæ, non iam hæc etiam beneplacens est deo. Ad eundem modũ etiã voluntas dei erat, & ea voluntas erat bona, vt discipuli, quod in aure audierant, prædicarent in tectis: veruntamen vt aliqua dicerent, antequam dicendi matura opportunitas venisset, ea iam deo beneplacens non erat. Nemini enim dixeritis, inquit, visionem hanc, donec filius hominis à mortuis resurgat. In vniuersum denique omnis volũtas dei bona, tunc etiam beneplacens est, quando in ea seruatum sit, quod dictum est ab Apostolo, Omnia ad gloriam dei facite. &, Omnia honestè, & secundum ordinem fiant. Sed enim quandocunque item voluntas dei aliqua sit, eaq; bona sit, & beneplacens sit, neq; sic tamen securo esse animo conuenit: sed in eo anxiè, ac solicitè est laborãdum, vt hæc perfecta, ac nulla in parte manca mẽsura sit. Porrò mẽsura hæc duplex est: aut eius rei videlicet, quę fit, si ex præcepto fit: aut viriũ illius, qui facit. Diliges enim, inquit, dominum deũ tuũ ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum, quemadmodum in euangelio secundum Ioannem dominus docuit, & præterea omne mãdatum, sicut scriptum est. Beatus enim, inquit dominus, quem cùm venerit dominus, inuenerit facientem sic.

(Margin: δόγμα; Mat.10.e; Luc.12.a; Mat.17.b; 1.Cor.10.g; Ibid.14.g; Mat.22.t; Luc.12.e; Ioan.15.b; Mat.24.; Luc.12.e)

INTERROGATIO 277.

QVid est illud cubiculũ quod cum intrare dominus iubet, qui oraturus sit?

(Margin: ταμεῖον)

RESPONSIO.

Cellarium cõmunis loquendi cõsuetudo solita est appellare locum in domo vacuum, ac remotum à celebritate, in quo ea reponimus, quæcunque habemus in animo ad aliquod tempus seruare: vel in quo volentibus latere profugium est: quã in significatione acceptum est à propheta, cũ ait, Vade popule meus, intra in cellarium tuum, abscõdere. Porrò vim mandati argumentũ ipsum declarat. Siquidem eo in loco sermo ad eos institutus est, qui vitio laborarent gloriæ humanæ. Proinde si cui molestiam exhibet vitium huiuscemodi, is rectè facit, si in facienda oratione se à celebritate subducit, & eousq; in solitudine contineat, donec eò iã peruenerit, vt omnino de humanis laudibus nihil curet, sed oculos in solum deum habeat intentos: velut ille, apud quem est, Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum. Ceterum si aliquis, dei munere, ab eo vitio liber sit, huic non est necesse occultare quod bonum est. Nam hoc dominus ipse docet, cũ ait, Non potest ciuitas abscondi supra montẽ posita: neque accendunt lucernam, & ponunt eã sub modio, sed super candelabrũ, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrũ, qui in cælis est. Atque hæc eadem ratio, & in eleemosyna intelligenda est, & in ieiunio: de quibus agitur in eodem loco, atque in vniuersum in re omni, quæ ad dei cultum pertineat.

(Margin: Cubiculum siue cellarium ἐκ κυριακῶς; Esa.26.d; Simile Dauidicum Psal.122.a; Quorum sit nõ occultare rectè facta; Mat.5.b νοῦς)

INTERROGATIO 278.

QVomodo spiritus alicuius orat, & mens eius est sine fructu?

(Margin: 1.Cor.14.b)

RESPONSIO.

Hoc de ijs dictum est, qui lingua audientibus ignota orationes factitarẽt. ait enim, Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quotiescunque enim ijs, qui adsunt ignota sunt verba orationis, tunc sine controuersia orantis mens sine fructu est, quippe cũ inde nemo fructum capiat. Contra autem, quandocunque, qui adsunt, orationem intelligunt, quæ audientes possit iuuare, tunc sine dubio, qui orat, fructum habet, quòd meliores fiunt, qui iuuantur. Similis quoq; etiam ratio est in omni prolatione sermonum dei. Scriptum est enim, Sed si quis bonus ad ædificationem fidei.

(Margin: πνεῦμα προσεύχεται, νοῦς ἄκαρπος. 1.Cor 14.b; Ephe.4.g)

INTERROGATIO 279.

Quid est, Psallite intelligenter?

(Margin: Psal.46.b)

RESPONSIO.

Prorsus quod est in cibis sensus cuiusq; cibi, hoc in verbis sacrosanctarum literarum est intelligentia. Guttur enim, inquit, escas gustu dijudicat: mens autem intelligendi verba discernit. Si quis igitur ad vim verbi cuiusque animo etiã ita simul efficiatur, quemadmodum gustatu ad qualitatem cuiusque cibi, prorsus hic mandato illi satisfacit, quod est, Psallite intelligenter.

(Margin: ὁμοίωσις Iob.34.a)

INTERROGATIO 280.

Quid est, Mundo corde?

(Margin: Mat.5.a)

RESPONSIO.

Qui seipsum non reprehendit, quòd dei mandatum aut spreuerit, aut plenè executus non sit, aut neglexerit.

INTERROGATIO 281.

Nunquid quæ psallere nolit ea cogenda est?

RESPONSIO.

Nisi alacriter ad psallendum accedat, & nisi eam animi affectionẽ præ se ferat, quam habere se testatus est is, qui dixit, Quàm dulcia faucibus meis

Psal.118.a 1.Cor.5.b Gal.5.b meis eloquia tua, super mel ori meo. & nisi in cessatione magnum inesse detrimentum arbitretur, aut corrigitor, aut de medio tollitor, ne modicũ fermentum totam massam corrumpat.

INTERROGATIO 282.

Luc.13.e QVi sunt illi, qui dicunt, Manducauimus coram te, & bibimus: & responsum ferunt, Nescio vos?

A RESPONSIO.

1.Cor.13.a Fortasse illi, quos in persona sua descripsit Apostolus, cùm dixit, Si linguis hominum loquar, & angelorum, &c. & si habuero omnem scientiã, & omnem fidem: & si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum: & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. quã quidem doctrinam acceperat idem Apostolus à domino, qui de quibusdam dixerat, Faciunt enim vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Quidquid enim non charitatis erga deum, sed humanæ laudis caussa fit, cuiuscunque generis illud factũ sit, id non laudem pietatis meretur: sed iudicium incurrit, aut studij hominibus alijs placendi, aut sibi, aut æmulationis, aut inuidentiæ, aut alterius cuiuspiã istiusmodi criminis. Quamobrẽ quidquid huiusmodi est, hoc dominus iniquitatis opus appellat. Ita enim ijs respondet, qui dixerant illud, Manducauimus coram te, & bibimus. Discedite à me operarij iniquitatis.

Mat.6.a

γνώμη catholica.

B Quî enim non ritè operarij iniquitatis appellentur, qui dei donis ad mercaturam voluptatũ suarum abutantur? Cuiusmodi erant illi, de quibus est apud Apostolum, Non enim sumus sicut multi adulterantes verbum dei. Et alio in loco, Existimantium quæstum esse pietatem, & pleraque huiusmodi. A quibus omnibus liberum fuisse eundẽ Apostolum ex verbis ipsius illis intelligimus, Nõ quasi hominibus placentes, sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neq; in occasione auaritiæ, deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs.

2.Cor.3.d 1.Tim.6.b 1.The.2.a

INTERROGATIO 283.

NVnquid qui facit voluntatem alicuius, is particeps est illius?

RESPONSIO.

Si credimus domino dicenti, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: & item, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere: sine dubio intelligimus hunc non solum esse participem, sed talem etiam, qui illius, cuius opus facit, filius mereatur appellari: Conuenienter verbis domini. Porrò Apostolus etiam hoc ipsum apertè testatur, cùm dicit, Nescitis quòd cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius, cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam?

Ioan.8.d Ibidem f Eius es & seruus & filius cuius opus exequeris. C Rom.6.c

INTERROGATIO 284.

SI fratrum familia in aduersam valetudinem inciderit, atque ob eam caussam ad inopiam deuenerit, nunquid ea sine scrupulo res ad vsum necessarias accipere ab alijs possit: & si possit, à quibus possit?

RESPONSIO.

Qui memoria tenet dominũ illa dixisse. Quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis: is sine dubio maiorem in modũ sollicitudinem ac studium, & diligentiam adhibet, vt idoneus sit, qui in numero fratrum domini collocetur. Eiusmodi igitur si quis fuerit, is de acceptione omnẽ à se dubitationem remouere debet, potiusq; gratias agere. A quibus autem cõueniat accipere, & quando, & quomodo, is statuet, cui communis procuratio commissa est, memoria tenens quod dicit Dauid, Oleum peccatoris nõ impinguet caput meũ. Itemque, Ambulãs in via immaculata hic mihi ministrabat.

Mat.25 D

Psa.140.b Psa.100.b

INTERROGATIO 285.

NVnquid in mutuis inter diuersas fratrum familias contractibus, rei, de qua contractio fiat, precium exiliter ad calculum conueniat reuocari?

RESPONSIO.

Vtrúmne permittat doctrina Christiana vẽditionem, emptionémve inter fratres exerceri, prorsus quid dicam compertum non habeo. Siquidẽ communicare inter nos alij alijs admonemur res ad necessitatem vitæ pertinentes, sicut scriptũ est, Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplemẽtum, vt fiat æqualitas. Verùm si omnino aliquando necessitas huiusmodi contingat, maiorẽ adhibere curam debet qui emit, ne in persoluendo, de precio aliquid detrahat, quàm in accipiendo, qui vendit, ne plus accipiat, quàm quãti res sit. Simulque illud in memoria habeant vtriq; damnum inferre iusto non est bonum.

2.Cor.8.c E

Prou.17.d

INTERROGATIO 286.

NVnquid qui inter fratres vitã agat, & in corporis debilitatem inciderit, hic in hospitale oporteat amandari?

RESPONSIO.

In hoc habenda est ratio diligens cuiusque loci, & finis accommodati ad communẽ vtilitatem in gloriam dei.

F Descriptus fuit liber hic ex vetustissimo exẽplari, quod allatũ fuit ex Ponto & locis illis in quibus Magnus Basilius solitariã vitam exercuit: & post etiam cum eo collatũ, quod inuẽtum est Cæsareæ in mendicorũ hospitio, quod ipse exædificauit eo in loco, qui nunc de eius nomine Basilias appellatur. Quæ autem sequuntur XXVII. capita, & animaduersiones, de codice Cæsareænsi adiecta sunt.

τὸν μονήρη βίον ἤσκησε

INTERROGATIO 287.

Qui

Qui sunt fructus digni pœnitentiæ?

RESPONSIO.

Gal.5.b Opera iustitiæ peccato contraria: cuiusmodi fructus ferre debet, qui pœnitentiam agit, dicto illi obtemperans, In omni tempore bono fructificantes.

INTERROGATIO 288.

A QVi peccata sua confiteri vult, nunquid omnibus passim, & quibusuis ea confiteri debet, an certis quibusdam?

RESPONSIO.

Propositum benignitatis dei in his qui peccāt, Ezec.18.g perspicuum est ex eo, quod scriptum est, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Quoniam igitur etiā conuersionis modus accommodatus esse debet ei qui peccat, & preterea opus est fructibus dignis pœnitentiæ, cōueniē Matt.3.b ter verbis illis, Facite fructus dignos pœnitentiæ: ne si fructus abfuerint, illa vsu eueniant, quæ con festim post denunciantur: Omnis enim arbor, inquit, quę non facit fructum bonū, excidetur, & in 1.Cor.4.a ignem mittetur: necessario ijs peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Matt.3.b dei. Siquidem rationē hanc in pœnitentia etiā ve- Act.16.d teres illos cernimus secutos fuisse, quando & in euangelio scriptū est, quod Ioanni confitebantur peccata sua: & in Actis, apostolis ipsis, à quibus etiam baptizabantur cuncti.

B

INTERROGATIO 289.

QVem peccati alicuius pœnituit, is si in illud idē denuò relapsus sit, quid faciet?

RESPONSIO.

Quòd qui semel pœnitentiam egerit, denuò idem peccatum commiserit, hoc argumento, est illum primam caussam peccati illius funditus nō extirpasse, à qua veluti à quadam radice alia eius- Simile dem generis pullulare necesse sit. Nam quemadmodum siquis relicta radice ramos arboris alicuius velit excisos, nihilominus radix manens alios similes illis protrudit: sic quoniam peccata sunt quædam, quæ nascendi principium in seipsis non habent, sed aliunde originem ducunt, necesse est prorsus, siquis esse ab illis liber velit, is vt caussas primas peccatorum illorum stirpitus tollat. Veluti corrixatio & inuidia non ex seipsis nascuntur, sed ab radice appetitus glorię pullulāt. Qui enim humanam gloriam magni facit, is ex æmulatione ei obtrectat, quem in gloria esse animaduertit, aut à quo in ea superari se videt, inuidet. Quocirca C qui semel seipsum inuidiæ contentionísve condēnarit, is si in eadem ipsa denuò vitia relapsus sit, vtique intelligat graui se ac pœnitus insito cupiditatis gloriæ morbo, principe scilicet inuidiæ æmulationísve caussa laborare. Nimirumque ipsum conuenit contraria ratione, nempe humilitatis exercitationibus (humilitatis autem exercitatio in rebus contemptioribus exercitatio est) gloriæ morbum curare: vt hoc modo affectionem illam humilis animi adeptus, deinceps in ea, quę antè diximus esse cupiditatis glorię genuina, non incidat. atque in singulis istiusmodi peccatis simili modo.

INTERROGATIO 290.

Quomodo abūdat quis in opere domini semper? 1.Cor.15.

RESPONSIO.

Vel videlicet, cùm aut delatū à deo sibi munus D multiplicat, iuuandis & ad virtutē promouendis ijs, quibus benignè facit: Vel quandocunque maiore studio persequitur opus domini, quā ea, quæ vulgo in studio sunt apud homines.

INTERROGATIO 291.

QVis est calamus quassatus, aut fumigans linū? Esa.42.a quomodóve alterum quis non conterit, alterum non extinguit?

RESPONSIO.

Sanè per quassatum calamū, illum intelligi ar- Calamus quassatus. bitror, qui non ea qua oportet animi sinceritate mādatū dei exequitur: quem nō contere cōuenit, neque abscindere, sed sanare potius, sicut docuit Matt.5.b dominus, cùm dixit, Attendite ne eleemosynam vestrā faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Et Apostolus etiam præcepit dicens, omnia Phil.2.b facite sine murmurationibus & disceptationibus. E Et alio in loco, nihil per contentionem, aut inanē Ibidem 2.a gloriam. Linum verò fumigans, quotiescunque Linum fumigans. quis mandatum quidem exequitur, sed non ardēti desiderio, aut pleno studio, sed segnius quodāmodo ac lentius: qui ideo non est deterendus, sed excitandus potius admonitione assidua iudiciorum dei, & promissorum ipsius.

INTERROGATIO. 292.

NVnquid conueniat, vt inter fratres magister sit puerorum secularium?

RESPONSIO.

Cùm Apostolus dixerit, Patres nolite ad ira- Ephes.6.a cundiam prouocare filios vestros, sed educate il- Col.3.c los in disciplina & correptione domini: si qui eos adducunt, hac mente adducunt, & qui suscipiunt tales sunt, qui planissimè confidant posse se, qui sibi adducantur, in disciplina & correptione domini educare, seruetur quod preceptum est à do- Matt.19.a mino, qui dixit, Sinite paruulos venire ad me: talium est enim regnum cælorum. Remoto autem huiuscemodi proposito ac spe, hoc neque deo F gratum, neque ex decoro, aut vtilitate nostra esse existimo.

INTERROGATIO 293.

QVomodo agi par est cum ijs, qui cum maiora peccata declinent, minora perinde ac si nihil referret, committunt?

RES-

RESPONSIO.

Primo quidem scire illud conuenit, differentiam hanc minorum & maiorum nusquam in nouo Testamento reperiri. Siquidem vna est & eadem sententia aduersus quælibet peccata, cùm dominus dixerit, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Et item, Sermo, quem locutus sum vobis, ille iudicabit eum in nouissimo die. Et Ioannes vociferans dicat, Qui contumax est in filium, non videbit vitam æternam, sed ira dei manet super eũ.

Ioan.8 d
Ioan.12.g
Ioan.3.g

A cum contumacia non in discrimine peccatorum sed in violatione præcepti, positam habeat futuri supplicij denunciationem. Prorsus autem, si id nobis permittitur, vt in peccatis hoc magnum, illud exiguum appellemus, inuicto argumẽto concluditur magnum vnicuique esse illud, à quo quisque superatur: contràq; exiguum, quod vnusquisque ipse superat. Vt in athletis, qui vicit, fortis est, qui autem victus est, imbecillior eo, vnde victus est, quisquis ille sit. Quocirca aduersus quæcunq; qui cuiuscunq; generis peccatũ admittat, seruandum est præceptum domini, qui dixit, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuũ. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam etiam non audierit, sit tibi ethnicus, & publicanus. Seruetur autem in omnibus, quæ sunt huiusmodi, id quod dictum est ab Apostolo, Quare non potius luctum habuistis, vt tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit? Ita enim exerceri seueritas debet, vt in ea tamen & clementia & misericordia appareant.

Argu.à simili.
Matt.18.c
1.Cor.5.a
γνώμη.
B

INTERROGATIO 294.

QVæ caussa est, quã ob rem quis excidat à iugi recordatione dei?

RESPONSIO.

Nimirum ea, siquis immemor sit beneficiorũ dei, & aduersus bene de ipso meritum ingratus existat.

INTERROGATIO 295.

ὁμετέωρος
Luc.12.d

EX cuiusmodi signis deprehenditur aliquis quod animo euariet ac distrahatur?

RESPONSIO.

C Nempè quandocunque quis in rebus ad gratiã dei promerendam pertinentibus negligens est: cũ Propheta dicat, Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Psal.15.c

INTERROGATIO 296.

QVa ratione persuaderi possit animæ cuipiã, quod à peccatis libera sit & expurgata?

RESPONSIO.

Siquis in seipso animi affectionem illam similem Dauid inesse animaduerterit, apud quem est, Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. aut assecutum se præceptum illud Apostoli, qui dixit, Mortificate igitur membra vestra quę sunt super terram, fornicationem, immũdiciam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorũ seruitus, propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis, vt verè dicere illud possit, Nõ adhesit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. Porrò intelligit aliquis se in huiusmodi affectione positũ, si etiam aduersus peccantes admirabilem, & horrore plenam sanctorum virorũ misericordiam illam imitatus sit, velut Dauid quidem, apud quem est, Vidi præuaricantes, & tabescebam, Apostoli verò, qui ait, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Etenim, si (vt veritas credere suadet) anim⁹ nobilior est corpore, in corpore autem videmus consueuisse nos fœditatem omnem odisse, respuereq; itemq; animum nostrum aspectu immanis cuiusuis carnificinæ, & insidiarum quarumuis naturaliter vehementer solere commoueri, tristarique, qui nõ tandem credibilius sit, ea quæ antè diximus aduersus peccantes, in animis eorũ euenire, in quibus Christiana, fraternaq; charitas vigeat, quotiescunque eorum qui peccant, animũ velut à feris bestijs sauciari, absumiq; animaduerterint, ac veluti cruore vndique ac tabo oppleri? cùm scriptum sit apud Dauid, Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatę sunt super me. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar. Et apud Apostolum, Stimulus mortis peccatum est. Quandocunque igitur quis vel in suis, vel in alienis peccatis eo modo, quemadmodum suprà initio diximus, animo affectũ se esse animaduerterit, tunc sine dubio credat se liberum esse à peccato.

Psal.118.
Col.3.a
πάθος
Psal.100.a
D
Psal.118.
2.Cor.11.g
φιλόχριστος
φιλάδελφος.
Psal.37.a
Collatio.
E
1.Cor.15.g

INTERROGATIO 297.

QVæ teneri ratio debet in conuersione faciẽda à peccatis.

RESPONSIO.

Nimirum imitanda illa Dauid animi affectio est. Primò quidem, cùm dicit, Iniquitatem meam cognoui, & peccatum meum non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino. Deinde in ijs denarrandis modus, qui habetur in sexto psalmo, similiterque in alijs item vario modo, eaq; discenda sunt ab Apostolo, quæ pro alterius peccato Corinthios ille fecisse testatus est, cùm dixit, quòd quæ secundũ deũ tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem parit: & statim post tristitiæ proprietates adiunxit, Ecce enim hoc ipsum secundum deum contristatos vos esse, quantam in vobis peperit solicitudinem, sed defensionẽ, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationẽ, sed vindictam, in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negocio. Ita vt ex his perspicuum sit, non solùm conuenire à peccato discedere, & pro peccantibus

Psal.31.a
F
2.Cor.7.a

peccātibus huiuscemodi animi affectiones suscipere, sed ab ipsis etiam illis, qui peccāt recedere. Nam & Dauid hoc apertè demōstrauit, cū dixit, Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatē. Et Apostolus præcepit, cū eo, qui huiusmodi sit, ne cibum quidem vna capere nos debere.

Psal.6.b
1.Cor.5.d

INTERROGATIO 298.

A NVnquid ratio concedat, vt quæ recta sunt, ea fiant, prout cuique placet?

RESPONSIO.

Hier.17.a

Qui sibimetipsi placet, homini placet. Homo enim etiam ipse est vnusquisque. Quemadmodū igitur maledictus est homo, qui spem suam ponit in homine, & fulcit carnem brachij sui: quod nihil indicat aliud quàm fiduciam suijpsius: quibus mox subijcit, Et à deo recesserit anima eius: item quoque qui vt alij placeat, vel ex eo, quod ipsi sibi placet, aliquid facit, is alienus est à cultu dei. Faciunt enim (inquit dominus) vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedē suam. Quin & Apostolus etiam prædicans dicit, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nō essem. Porrò aduersus eos, qui tales sunt, vehemētior quædam fertur in sacris literis comminatio dicentibus deum dissipasse ossa eorum, qui hominibus placent.

Matt.6.a
Gal.1.b
Psal.52.b

INTERROGATIO 299.

B QVomodo persuadere sibi quis possit, se remotum esse ab ambitione?

RESPONSIO.

Matt.5.b

Quotiescunque domino obtemperauerit, qui dixit, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. itemque Apostolo præcipienti, ac dicenti, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia ad gloriā dei facite, ita vt cultor dei nihil neque de præsenti, neq; de futura gloria laborans, sed charitatē, quę est erga deū, rebus omnibus anteponens, fidēter simul cū his, quæ præmissa sunt, dicere illud possit, Neque instantia, neq; futura poterunt nos separare à charitate dei, quæ in Christo Iesu domino nostro. cū ipse dominus noster Iesus Christus dixerit, Non quærere se gloriā suam. Et quòd qui à semetipso loquitur, gloriā propriam quærit, qui autē quęrit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est.

1.Cor.10.g
Rom.8.g
Ioan.8.f
Ibidem.7.c

INTERROGATIO 300.

C QVæ est ratio conuersionis, quū sermo est de re, quæ oculis tangi non potest?

RESPONSIO.

Sanè ratio quidem conuersionis declaratur in ea interrogatione, in qua quæritur, quæ teneri ratio debeat in conuersione facienda à peccatis. Quòd autem sermo sit de re, quę oculorum aspectum fallit, meminerimus dictum esse à domino, Nihil occultum quod non postea sciatur. &, Ex abundantia cordis os loquitur.

Matt.10.c
Luc.6.g.

INTERROGATIO 301.

QVid siquis dixerit, Conscientia me nō reprehendit?

RESPONSIO.

Hoc accidit etiam in morbis corporis. Siquidem multi sunt morbi, quos non sentiunt, qui in illis sunt. Verumtamen ij maiorem adhibent fidē medicorum peritiæ, quā suo ipsorum stupori. Similiter etiā in morbis animi, peccatis videlicet, licet quis seipsum non reprehendat, quòd peccatum suum non sentiat, nihilominus tamen adhibere ijs fidem debet, qui res eius peruidere melius possunt quā ipse. Quod animaduertimus factum fuisse ab Apostolis, quo tempore cū de sua erga dominū syncera animi affectione nihil dubitātes, dici sibi audiuissēt, Vnus ex vobis me tradet maiorē domini verbis, quàm conscientiæ suæ auctoritatem tribuerunt, altercabanturque ac dicebant, Nūquid ego sum domine? Sed apertius hoc ipsum videmus in Petro, qui cùm ex vehementi humilitate ministerium domini dei ac magistri sui nollet admittere, tamen vbi illud audiuit, Nisi lauero te, non habebis partē mecum: hisce domini verbis summa adhibita fide, dicit, Non tātum pedes meos, sed & manus & caput.

Responsio per simile. D
Matt.26.b
Ioan.13.a

INTERROGATIO 302.

NVnquid de extrarijs hominibus, ijs qui in indigētia positi sunt, de fratrū mensa subueniri conueniat? E

RESPONSIO.

Cùm dominus dixerit, Non missus sum, nisi ad oues quæ perierunt domus Israël: &, Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere catellis: nequaquam necesse est, ea, quę in eorum vsus attributa sunt, qui consecrati sunt deo, temere ita in quosuis impendi. Si verò id fieri possit, quòd à muliere, quæ de fide laudatur, dictum est, videlicet, Etiam domine. nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. hoc positum sit in arbitrio dispensatoris, adhibita eorum etiam sententia, qui secundum ipsum in familia ceteris præstantiores sunt: vt ex eo quod abundat, Sol (sicut scriptū est) oriatur super malos & bonos.

Matt.15.c
Ibidem. κυνaρίοις
Matt.5.g

INTERROGATIO 303.

NVnquid ijs obedire cōueniat, quæ ab omnibus in fratrum collegio dicantur? F

RESPONSIO.

Interrogatio hæc magnam habet difficultātem, siquis ei respondere velit. Primum quòd manifestæ perturbationis indicium præbet, ex eo, quòd ab omnibus aliquid dicatur: cùm Apostolus dicat, Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & ceteri dijudicent. Et idem in donorum distributionibus, singulis qui loquuntur, proprios ordines assignauerit, cùm dixit, Vnicuique sicut deus diuisit

1.Cor.14.f
Rom.12.b ὑπόδειγμα à membris ductū.

diuisit mensuram fidei. Et in similitudine mēbrorum corporis apertè demonstret, eum, qui loquitur, ipsum quoque vicissim partem esse: apertiusque hoc idem etiam ac magis distinctè declaret, cùm dicit, Siue qui docet in doctrina, siue qui exhortatur in exhortatione, & reliqua. Vt ex his perspicuū sit, nequaquā omnia omnibus esse permissa, sed vnumquenque in vocatione sua manere debere, illudque quòd sibi à domino creditum sit, diligētius accurare. Quamobrē qui in familia ceteris præest, & vniuersis, quæ facere illos oporteat describit, maiore quadam cum animaduersione huiuscemodi administrare munus debet, soliciteq; & vt par est, in singulis aduigilare, quo pacto videlicet conuenienter voluntati dei, & accommodatè ad naturam, & facultatem vniuscuiusque, habita communis vtilitatis ratione, munera singulis describat, imperétve. Contrà verò, qui sub imperio sunt, ij seruata disciplina, obediētiaque (quatenus ea tamen seruari conuenit) verborum meminisse illorum domini debent, Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternā do eis. memoriaque tenere eundem superius dixisse, Alienū autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia nō nouerunt vocem alienorū. itemque Apostolū dicere, Siquis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatē est, doctrinę, superbus est, nihil sciens. & ijs enumeratis, quæ inde nascuntur postea adiecisse, Absiste à talibus. itemq; alio in loco, Prophetias nolite spernere. Omnia probate, quòd bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete. Ex quibus omnibus intelligitur, siquid sit quod ex mandato domini dicatur, aut cū mandato conueniat, in eo, licet mortē cum minis intentatā habeat, nihilominus tamen obedientiam seruari cōuenire. Sin contrà aliquid prêter mandatū est, aut aliqua ex parte mandato aduersatur, id licet angelus de cælo, aut de apostolis aliquis imperet, licet vitā promittat, aut mortē minetur, nullo pacto admittendum esse: cum Apostolus dixerit, Licet nos ipsi, aut angelus de cælo euangelizet vobis præter id, quod euangelizauimus vobis, anathema sit.

[Margin: Idem. — ἰσοχασμί νως. — A — Ioan.10.e — Ibidem. — 1.Tim.6.a — 1.Thes.5.d — B — Gal.1.b]

INTERROGATIO 304.

NVm quid pro his, qui traditi fratribus sint, à propinquis eorum, si dare aliquid velint, accipiendum sit.

RESPONSIO.

Huius rei cura arbitriumque esto penes antistitem. Veruntamen in hoc si mea etiam sententia exquiritur, existimo magis consultū iri offensioni multitudinis, & ad ædificationem fidei fore commodius, si repudientur huiuscemodi munera. Siquidem ex illorum susceptione primū illud incommodum nascitur, quòd sępenumero ob eā rem malè audit frātrū respub. Deinde illud etiā, quòd ad sustollendos animos propinquorum illorum, vnde allata illa sunt, caussam dant. Ad hęc, quòd secundum id, quod dictum est ab Apostolo de ijs, qui in communi loco priuatas escas haberent, & potiones, & illud cōsequitur, Confunditis eos, qui nō habent, & huiusmodi pleraque. Quare cum ex ea re tot simul caussæ ad peccatum nascantur, rectum est, si quę sunt huiusmodi, ea non accipiantur, & antistiti facultas detur, vt statuat ipse, à quibus sumi, & quæ sumpta sint, quomodo distribui conueniat.

[Margin: C — I.Cor.11.c]

INTERROGATIO 305.

NVnquid ab extrarijs accipi aliquid conueniat, vel amicitiæ gratia, vel cognationis quæ præcesserit.

[Margin: D]

RESPONSIO.

Hoc interrogatum eandem vim habet cū eo, Nūnquid à propinquis aliquid accipi debeat.

INTERROGATIO 306.

QVa ratione aliquis assequi potest, vt ne mente vnquam distrahatur?

RESPONSIO.

Nimirum siquis excellentem electi viri Dauid mentem illam induerit, qui de seipso loquens ait, nunc quidem, Prouidebam dominum in cōspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. nunc verò, Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. alias autem, Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum: sicut oculi ancillę in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum. Atque vt minore exemplo discamus, quàm accuratiore studio, solicitudineque in rebus maioribus ritè administrandis vti nos conueniat, vnusquisque secum consideret cū animo suo, quomodo coram alijs se gerit, esto æquales sibi illi sint, quomodo omni in re vitare reprehensionem studet, in statu, in ambulatione, in motu cuiuscunque membri, in locutione etiā. Quemadmodum autem quæ aperta apud homines sunt, ea damus operam vt declinemus, item quoq; ac multo magis qui persuasum habeat se deum habere inspectorem, scrutantem corda & renes (sicut scriptum est) & veram esse promissionem illam vnigeniti filij dei, Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum: itemque spiritū sanctum adesse moderatorem, & donorum distributorem, effectoremque: similiter angelos custodes vniuscuiusq; secundum id, quod dictum est à domino, Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis. dico enim vobis quoniam angeli eorum in cælo semper vident faciem patris mei, qui est in cælis: Is longè maiore, ac vehementiore animi contentione laborat, vt pietatem ita colat, vt ne qua in re dei voluntatem offendat. Atque hoc modo mens ipsa in officio vehementius ac diligentius cōfirmatur. Amplius, si illud etiam implere studuerit, Benedicam dominū in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Et item illud, Meditabitur in lege domini die ac nocte, quo videlicet mens in æquabili perennique meditatione, contemplationeque voluntatum dei occupata, nequaquam spatium

[Margin: ἀτένιση μα. — Psal.15.c — Psal.24.c — Psal.122.a — E — Arg. à minore. — Psal.7.c — Matt.18.c — 1.Cor.12.b — Matt.18.b — F — Psal.33.a — Psal.1.a]

spatiũ inueniat, quoad futiles cogitationes possit aberrare.

INTERROGATIO. 307.

NVnquid in psalmodiæ, orationísve inceptione vicissitudine vtendum sit?

RESPONSIO.

A Hoc in multitudine eorum, qui idonei sunt, disciplinæ ordinem seruato, ne res contempta, indifferénsve existimetur: neque tamen cõtrà perpetua æqualitas in vna, aut altera persona suspicionem det superbiæ illius, qui Antistes sit, & cõtemptionis reliquorum.

INTERROGATIO 308.

NVnquid in collegio fratrum conueniat, vt qui aliquid dederit, ei par pari referatur? Et nunquid ex conuenientia eius quod datum sit, referri gratia debeat?

RESPONSIO.

Hoc totum interrogatum humanum est. Si autem grati animi signum dandum sit, in eo, penes quem distributio est, positum sit arbitrium, & accipiendi ea quæ dentur, & gratiam referendi illi, qui det.

INTERROGATIO. 309.

NVnquid cui ea contigerint vt faciat, quæ & B consuetudo fert & natura, is audere debeat ad sanctorum communionem accedere?

RESPONSIO.

Rom. 6. a Superiorem natura, & cõsuetudine illum esse demonstrat Apostolus, qui in baptismo sepultus Col. 3. a sit vnà cum Christo: qui quidem eo in loco, vbi agitur de baptismo, quod per aquam fit, ea quæ supra dixerat, illud adiunxerit, Hoc scientes, quia vet⁹ homo noster simul crucifixus est vt destruatur corpus peccati, vt vltrà non seruiamus peccato. Et alio in loco præcipiens dixerit, Mortificate ergo membra vestra, quę sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus, propter quæ venit ira dei Galat. 5. d super filios incredulitatis. Atque alias etiam regulam statuerit, cùm dixerit, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Porrò scio ego ad hoc Christi virtute multos peruenisse tam mares, quàm fœmi- C nas ex vera in dominum fide. Quod vero in immunditia positus quispiam ad sacrosanctam communionem accedat, id verò quàm vehementer Matt. 12. a formidandum sit, animaduertimus etiam ex iudicio veteris Testamenti. Quòd si plus quàm 1. Cor. 11. templum est hic, sine dubio terribilius videlicet docebit nos Apostolus, qui dixerit, Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.

INTERROGATIO. 310.

NVnquid in communi domo dominica cœna debeat celebrari?

RESPONSIO.

Quemadmodum ratio non permittit, vt vas vllum commune in sancta introferatur, eodem modo etiam vetat sancta in domo communi celebrari: cùm ex iussu dei in veteri Testamento nihil isto modo fieri permittatur. Cùm autem D dominus dicat, Plusquam templum est hic: & Apostolus item, Nunquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? Quid dicam vobis? Laudabo vos in hoc? Non laudo. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis, & quæ sequuntur, sanè admonetur, non debere nos, neque communem cœnam in ecclesia manducare, aut bibere, neque dominicam in priuata domo in contumelia habere, extra quam siquis, cùm necessitas poscat, locum, ædémve elegantiorem deligat in tempore opportuno.

Solùit solationem. Matt. 12. a

1. Cor. 11. e

Psal. 144. e

INTERROGATIO. 311.

NVnquid rogati ab aliquibus, ad eos visitandi gratia abire nos conueniat?

RESPONSIO.

Omnino visitãdi officium vnum est ex ijs, quę grata sunt deo. Veruntamen qui eo fungitur, is & ad intelligendum esse sagax debet, & ad respondendum prudens & illud facere, quod dictum est, Sit sermo vester semper in gratia sale conditus, vt sciatis, quomodo oporteat vos vnicuique respondere. Illud autem, quempiam visere vel consanguinitatis, vel amicitiæ caussa, alienum est à nostra professione. E Col. 4. a

INTERROGATIO 312.

NVnquid visitantes nos laici, ad orationem adhortandi sint?

RESPONSIO.

Si sunt amici dei, haud ab re est: cùm ad eos Apostolus scripserit, orate & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium dei.

Ephes. 6. e aliâs loqui λαλῆσαι

INTERROGATIO. 113.

NVnquid visitantibus nos aliquibus in opere faciendo pergere nos conueniat? F

RESPONSIO.

Eorum quæ ex mandato dei fiunt, nihil interrumpi debet, propter eos, qui ad nos humani gratia officij ingrediantur, nisi quæ peculiaris animæ quædam procuratio sit, quæ ex mandato domini corporis industrię debeat anteponi: cùm in Actis sancti Apostoli dixerint, Non est bonum nos derelinquere verbum dei, & ministrare mensis. Acto. 6. a

ANIMADVERSIONES aduersus canonicos delinquentes constitutæ.

1 Siquis integra corporis valetudine orationes facere aut psalmos memoriæ mandare neglexerit, excusans excusationes in peccatis, hic à reliquorum consortio segregator, aut hebdomadam vnam ieiunato.

2 Siquis de errato aliquo adhibita charitate corripiatur, & correptionem non admittat, summa cum solicitudine obsecrans, ac propter ea, quæ deliquit, ignosci sibi postulans, hic quoq; hebdomadam vnam à reliquorum societate excluditor.

3 Siquis alicuius alicui peccati conscius fuerit, neque illum correxerit, aut pacificè, & adhibita Christiana charitate corripuerit, sed cũ perturbatione animi, veluti fratrẽ potius triumphans, quàm caussam morbi tollere studens, hic quoque vnà cum eo, qui de peccato castigabatur, hebdomadas duas à reliquorum cõsortio abesse cogitor: quia vt inimicus, nõ autem vt frater corripuit.

4 Siquis quæ facere posſit, à fratre iussus, contumeliose se, aut contumaciter gerat, neque adhibita omni, quæ est in Christo lætitia, obtemperet, tãquam qui præsidens in suo abundet sensu, similiter hebdomadam vnam segregator.

πληροφορῶν, αὐτόν.

5 Siquis futiliter garriat, aut in sermone facetias consectetur, neque adhibito timore ac tremore doctrinam beati Apostoli, & Euangeliorũ conseruet, nihilominus hic etiam hebdomadam vnam segregator.

6 Siquis præter Etiam, & Non, iusiurandum aliud det, & ipse hebdomadam vnam segregator.

7 Siquis fratri alicui peccati alicuius conscius fuerit, & id dissimulauerit, postea autem exprobrauerit, veluti traducendi caussa, similiter hic quoque tanquam malo alterius minimè indolescens & qui insultans delectetur potius, à reliquorum consortio hebdomadam vnam segregator.

8 Siquis alicuius alicui peccati conscius sit, & illum negligenter ferre animaduertat, ac non adhibita cordis contritione, multisque lacrymis deum sibi propitiũ facere hortetur, & admoneat ipsum, vt pœniteat, & opera pœnitentiæ digna præ se ferat. Si autem his ita seruatis, nihilominus tamen ille salutem suam negligat, qui eiusmodi est, is ex cõuentu prorsus exterminator. Modicum enim fermentum totã massam corrumpit.

1. Cor. 5. b

9 Siquis præterquam vbi necessarij vsus postulet, extra egrediatur, ac temere diuagetur, qui huiusmodi est, segregator, vt quiescant domi pedes eius, sicut scriptum est.

10 Siquis temerè iracundia elatus fuerit, ac non actutum fratrem rogauerit, quem offenderit, vt peccatũ sibi, quod in ipsum peccauerit, cõdonet, hic similiter hebdomadam etiam vnam segregator.

11 Siquis contumelia aliqua à fratre affectus fuerit, & à conuentu rogatus, peccatum non condonarit, memoria tenens eum qui dixit, Siquis aduersus aliquem habet querelam: sicut & dominus donauit vobis, ita & vos. & hic similiter à ceterorum consortio hebdomadam vnà segregator.

Col. 3. b

ANIMADVERSIONES aduersus canonicas delinquentes constitutæ.

1 Quæ iusiurandum quoduis dederit, hebdomadas duas segregator.

2 Quæ de natu maioribus alicui maledixerit, quibus administrandi res monasterij cura mandata sit, hebdomadam vnam segregator.

3 Quæ aduersus sororem aliquid dicat, eo consilio, vt ipsam criminetur, hebdomadam vnam segregator.

4 Quę cõtumelia quauis aliquam affecerit, hebdomadam vnam segregator.

5 Quæ præter natu maiores eas, quibus commissa monasterij administratio sit, aduersus sororem absentem susurrare aliquid animaduersa fuerit, segregator hebdomadam vnam.

6 Quæ nulla cogente necessitate, intempestiua illata sermocinatione futiliter garriat, segregator hebdomadam vnam.

7 Quæcunq; scurrilitatem in sermone adhibuerit, aut immodestum risum, hebdomadã vnam segregator.

8 Quæcunque in opere ministerij occupata, & necessarium præ manibus munus habens, clamosè, procacitérve proximam appellarit, hebdomadam vnam segregator.

9 Quæcunque reprehensam aliquam delicti alicuius ab ijs, quibus gubernatio, & rerũ faciendarum commissa moderatio sit, defendit, hebdomas duas vnà cum ea, quam defendit, à reliquarum consortio segregator.

10 Quę cum extrario aliquo, eorũ qui intrò ingrediuntur, sermonem contulerit, ante quàm ei ab ea permissum sit, cui moderãdæ disciplinæ summa tradita auctoritas sit, hebdomadam vnam segregator.

11 Quæ in difficultate rerum ad vsum necessariarum, aut in operibus faciẽdis fatigatione, murmurare animaduersa sit, segregator hebdomadam vnam.

12 Quæ imperio aduersatur illarum, quibus regendi prouincia tradita est, segregator hebdomadam vnam.

13 Quę contemptim, hoc est, restitans, lenteque iustum (vt par esset) non expleat, hebdomadã vnam segregator.

14 Quæ exquisitè ornare se velit, post vnam, & alterã correptionem, corã antistite arguitor.

15 Quæ sine sententia illarum, quibus delata disciplinæ moderatio est, ad matrem suã, aut ad sororem abierit, hebdomadam vnam segregator.

16 Quę nutu oculi, aut prauo aliquo gestu proximam

mã offenderit, segregator hebdomadã vnam.

17 Quæ dimissis synaxibus sermonem cum extraria muliere aliqua cõferat, segregator hebdomadas duas.

18 Quæ iniussu illarum, quibus regendi tradita prouincia est, ab vno opere ad aliud trãseat, segregator hebdomadam vnam.

19 Quæ irrogatam sibi multam reijciat, contumacitérve contrà respondeat, aut murmuret, non intelligens quid sibi ex correctione vtilitatis nascatur, segregator hebdomadas duas.

A

PARAENESIS AD LECTOREM.

Poterãt his aliæ adlegi animaduersiones numero quadragintanouẽ, nisi eas in postremum penè reiecisset locũ exemplaris Græci recognitor aut excusor, Quatenus datur coniectura assequi, in caussa fuit, quòd auctoris nullius proferrent nomenclaturã, cui certius ceu domino asseri possent. Sunt enim ἀνεπίγραφα καὶ ἀδέσποτα τὰ ἐπιτίμια. *Quare locum illum adito, qui proximus est operi: De vera & integerrima virginitate.*

B

CONSTITVTIONVM MONASTICARUM, tam ad eos, qui in societate, quàm ad illos, qui solitariam vitam agunt, pertinentium, Index.

BEATI PATRIS BASILII *MAGNI ARCHIEPISCOPI* CAESARAEENSIS.

CONSTITVTIONES MONASTICÆ, tam ad eos, qui in societate cum ceteris, quàm ad eos, qui solitariam ipsi seorsum vitam agunt, pertinentes.

D

A

CAPVT I.

Aepenumero, veluti qui eam, quæ est secundum Christum philosophiam amplexus sis, cupiditatibusque, ac voluptatibus, & vitæ huius curis contemptis, studium in eam rem tuum contuleris, vt à prauis, quæ à carnalibus istis proficiscuntur, affectionibus, te quàm fieri posset maximè cogitatione abduceres, auocaresque, de hoc mecum agens quæsiuisti, quam conficiendo instituti tibi atque adeò initi iam certaminis cursu rationem te sequi oporteret, quomodoque cupiditatum illarum, quæ à corpore profectæ, se ad animum insinuare solitæ sunt, laqueos declinares, & quid primo potissimum cauere deberes, & quid item deinceps, similiterque, quid studiosè consectari: quo videlicet & rebus prauis atque à vero abhorrentibus declinãdis & rectis consectandis, eadem opera & vitia fugeres, & honestis virtutum officijs fungerêre. Saneque post illud etiam postulasti, vt literis meæ de hac re tibi sententiæ explicationem mandarem. Sane nos quoque ea res impulit, vt neutiquam honestum huiuscemodi studium tuum negligendum putaremus, sed contra potius quantum viribus consequi possemus, admonitis dandis, fulciremus, constabiliremusque: neque id, vt qui parem omnino propositi argumenti dignitati, orationis facultatem allaturos nos speraremus, sed ne quam haberemus, eam silentio, veluti quodam terræ tumulo obrueremus, atque hoc modo denunciatum intentatumve ei, qui humi talentum defoderat, supplicium euaderemus. Enimuero caussa quidem, quam prætexere soleant homines dum se totos cupiditatibus, voluptatibusque, ac vitæ curis huius immergunt, coniugium est vt plurimum. Neque enim vehementior vlla, violentiórve hominũ corporibus insita reperiri libido potest, quàm maris cum fœmina, & fœminę vicissim cum mari coniunctionis appetitus (neq; id mirum omnino. Cùm enim is mortalium generi ad propagandam sobolem diuinitus esset datus, cõsentaneum fuit, vt quod omnium in se functionum caput contineret, huic vehementior etiam, quasi impetus vis quædam esset adiuncta) similiterque neque curæ vllæ, quæ accidere hominibus soleant grauiores, quàm eæ, quæ à coniugio profectæ gregatim innumerabiles penè aduolant: cùm Paulus dicat, Qui cum vxore est, solicitus est de ijs, quæ sunt mundi curarum sarcina degrauatus. Etenim qui solus est, hic eam vnam tantummodo necessitatem habet, vt sibi, & rebus sibi & corpori suo necessarijs prouideat, quãquam hanc ipsam etiam, si velit possit negligere: quippe cũ haud magno hoc negotio indigeat, vt hoc sibi imperet vnusquisque. Qui verò coniugis ac liberorum semel curam susceperit, hic sine dubio, cũ ipse sui iuris amplius nõ sit, necessario illa adigitur facere, per quæ voluntatibus vxoris mos geratur, & in filiorum curatione occupatus, infinitas cogitur curas exhaurire: quas profectò, si singulas velim exponere, longior sim, quàm hoc loco necesse sit. Qui igitur à mundi vinculis esse liber gliscit, hic cõiugium veluti compedes quasdam profugit, & deo vitã suam cõsecrauit, & castitatem professus est, ea re, ne sibi amplius liberum esset vxorem ducere, sed asiduè vsque pro tenenda castitate aduersus naturam decertaret, & naturæ impetus illos, qui omniũ habẽtur acerrimi. Qui enim eiusmodi est, hic cum deum vnicè sibi amandum proposuerit, & eius ab omnibus perturbationibus vacuitatem aliquatenus saltem, quantum posit, cupiat consequi, & spiritualem puritatem, tranquillitatemque mentis & ab omni intemperie sublimo tam placiditatem, & quę ex his nascuntur, lætitiã & gaudium optet degustare, in eo elaborat, vt ab omni concretione materię, corporaliq; affectione animum turbulenter exagitante longissimè cogitationes abducat suas, & cęlesti lumine citra vllam sacietatem largiter hausto, puro neq; vmbra vlla præpedito mentis oculo res diuinas vndique contemplatur. Is autem vbi ad huiusmodi habitum, statumque hoc modo animũ suum iugi exercitio deduxerit: deo, quatenus dei similitudinem mortalis potest attingere, similis efficitur, ab eoque summè & diligitur, & charus cum primis habetur: vt qui factu difficilimum certamen confecerit, & mente ab omni penitus materiæ contagione, ac corporea labe expedita, atque pura affectionum istarum effecta familiariter cũ deo congredi potuerit. Proinde qui per eã, quam dixi, exercitationẽ, ad huiusmodi habitum peruenerit, hic flagitiosissimè, ac peruersissimè fecerit, si voluptatum blanditijs delinitus, ad carnis vitia denuò delabatur, & si suscipiendis quæ inde sursum ascendunt exhalationibus animi oculos sibi veluti crassissima quadam nebula offusos esse patiatur, vellicataq; ab libidinũ fumo mentis acie, excidat à contemplatione rerum diuinarũ.

Margin notes: B; Ἔγγραφον ἐκθεῖναι.; Collatio.; C; 1. Cor. 7. f; Coniugiũ, curarum abyssus & compedes. Attendant votum castitatis Lutherani.; E; F

Quòd oratio debet omnibus rebus anteponi.

CAPVT 2.

Omnis

OMnis actio, charissime, omnis item sermo saluatoris nostri Iesu Christi excolendæ pietatis virtutisque obeundæ regula est. Propter hoc enim etiam humanam naturam suscepit, vt in se, velut in tabula quadam veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eamq́; omnibus nobis, maribus simul ac fœminis ante oculos statutam, vnicuique pro viribus imitandam ceu Archetypon proponeret. Neq; enim alia de caussa ille corpus A nostrū gerit, nisi vt quoad fieri possit, nos ad imitanda vitæ ipsius studia nos conformemus. Quapropter tu quandocunq; vel factum ipsius audieris memorari, vel dictum, ea nolito negligenter, & tanquam aliud agens audire: quin stude potius, vt mente tecum ipse cogitando, rimandoque ad eorum profundum peruenias, eorumque quę ibi opertè tradūtur, particeps fieri cōtende. Etenim Martha quidem hospitio dominū suscipit: ad eius verò pedes assidet Maria. laudandū sanè in vtraq; sorore studium. Ceterum tu res distinguito. Nā Martha ipsa in ministerio occupata, ea parabat, quæ hospitis corpori futura erāt necessaria. contrà Maria, cùm ad pedes illius assideret, audiendis, quæ ab eo dicebantur, vacabat. Sic altera domini partem illam, quæ tangi aspectu poterat, reficiebat: altera parti illi, quę occulta cerni nō poterat, consulebat. Verè enim qui aderat, is & homo erat & deus, idē dominus ambarū mulierum studiū approbabat. At Martha cùm labore nimio delassaretur, dominum rogabat, vt ad se in suscepto munere adiuuādam, sororē vellet adhortari. Dic enim illi tu, inquit, vt surgēs simul mecū ministret. Cui dominus, Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnū est necessa- B rium. Maria autem optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Neque enim ea fuit caussa, quamobrem huc veniremus, vt in toris supini recumberemus, neque vt ventrem expleremus: sed ob eam rem hîc sumus, vt pascamus vos verbo veritatis, & mysteriorū contemplatione. Ita dominus neque illam ab suscepto ministerio est dehortatus, & huic laudem tribuit, quòd quæ diceret, attētius auscultaret. Agedum igitur per duas mulieres duo mihi vitæ genera introduci animaduertito. vnum quidem inferioris notæ, nēpe quod in crassioribus se obeundis vitæ huius muneribus occuparit: quanquam ipsum quoque mirificè commodum est. alterū nobilius, & cum spiritu magis cōiunctum, nimirum quod sese ad arcanas res contemplādas altius extulerit. Hæc tu, qui audis, spiritui conuenienter interpretare, & vtrumuis magis placuerit, deligito. Et si ministrare vis, in nomine Christi ministrato. Ipse enim di- C xit, Quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Nam siue hospites recipis, siue mendicos reficis, siue dolētium misericordia cōmoueris, siue necessitate aliqua calamitatéve oppressos auxiliari manu subleuas, siue aduersa valetudine laborantibus inseruis, omnia isthæc officia perinde Christus habet, ac si in ipsum propriè conferrentur. Quòd si mauis Mariā imitari, quę spreto corporis obsequio, altius ad rerū diuinarum cōtemplationem ascendit, legitimè, & vt par est, verè negotium tractato, corporis curam abijcito, agricolationē deserito, apparatus etiam epularum, & obsoniorū aspernator, & ad domini pedes assideto, & quę ille dicat, auscultato, vt arcanorum diuinitatis particeps efficiare. Siquidē officijs ijs, quæ corpori impenduntur, potior est dogmatū Christi contemplatio. Accepisti igitur charissime exempla, & vnà etiam rationem, vtra mauis, sectare: aut videlicet egentium minister esto, aut Christi dogmatū studiosus inuestigator. Quòd si vtraque simul potes imitari, vtrinq; omnino salutis fructum reportabis. Ceterùm præcipuum spiritualis doctrina locū tenet, reliqua ve- D rò omnia in secundis consistunt. Maria enim, inquit, optimā partem elegit, quę non auferetur ab ea. Proinde si tibi quoq; in animo fuerit Christi arcanis imbui, & ad pedes illius assederis, & Euāgeliū ipsius susceperis, totam ibi rem deseres familiarem tuā, & vacuus ab omni solicitudine deges, corporis proprij etiā obliuiscêre, atque hoc modo in cōtēplationibus versans, familiarius cū eo colloqui poteris, vt Mariam ita imitêre, & supremæ gloriæ fructum consequare. Porrò quandocunque oras, caue diligēter, ne quæ petis, peruersè petas, & aduersum te dominum irrites, non pecuniam, non gloriā humanā, non vt agas pro potestate, non aliud quippiam ex numero eorū, quæ cito præteruolant. sed pete regnum dei, & quæ ad vsum corporis pertinent, omnia ille tibi suppeditabit, quemadmodū ipse dominus dicit, Quærite primum regnum dei, & iustitiā eius, & hęc omnia adijcietur vobis. Duplex est autē charissime orādi modus: quorū alter in glorificatione, adhibita animi submissione cernitur: alter in petitione, qui quidē priori subijcitur. Cùm oras igitur, nolito confestim ad petitionem accedere: quòd si hoc non facis indicio es ipse de volūtate tua, te scilicet, quòd necessitate vrgearis, deo pre- E ces adhibere. Quapropter quādocunq; instituis orare, coniugem, liberos, teque adeò ipsum relinquito, à terraq; procul abscedito, cælumq́; superato, & naturas omnes tam quæ cerni, quàm quę cerni nō possunt, relinquito, & ab eius glorificatione exorditor, qui omnia cōdidit: cumq́; in eo satis fueris cōmoratus, nō mente vaga, neq; huc, illúcue temere deerrāte, neq;(vt Græcorum mos est) fabulas garriens, sed de sacrosanctis literis carpēs, quæ dicas, dic, Gratias ago tibi domine propter incredibilem clementiam, & in ferendis hominum culpis facilitatem tuā, qui peccātem me quotidie patientia tua sustines, & ad resipiscendū omnibus nobis potestatem facis. Propter hoc enim taces, & nos sustines domine, vt tibi gratias agamus, qui salutē generis nostri, modò terrēdo, modo leniter exhortādo moderaris, quique per prophetas primò, postremò etiā per aduentum Christi tui nos visitaueris. Tu enim finxisti nos, non autem ipsi nos. tu es deus noster. Vbi verò iā F satis gratias egeris. Deūque petitis è diuina scriptura laudibus glorificaueris, tum iterū adhibita humilitate, ordire, ac dic, Equidem non sum dignus domine, qui corā te verbum faciā, quoniā vehemēter peccator sum. & licet nullius tibi culpæ cōscius sis, nihilominus tamen ita te oportet dicere. Etenim cùm multis in rebus offendamus omnes, maiorem tamen offensarū partem ne intelligimus quidē. Idcirco Apostolus dicebat, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus nō sum. quod idē est ac si diceret, Multa delicta cō-

Margin notes: ἀπόδειξιν; μύσης; Matt.6.d; Orādi modus duplex; ἑλληνικῶς; Basilij oratio memorabilis.; 1.Cor.4.a; Luc.10.g; Per Mariā & Martham duo vitæ genera.; Matt.25.d

Psal.18.d mitto, quę committere me nō intelligo. Propter hanc caussam etiã propheta ait, Delicta quis intelligit? Quare nihil mentitus sis, si te peccatorē appellaueris. Nam si intelligis, vel hoc ipsum peccas, quòd te peccatorē negas. Quin potius sic dicito, Peccatis peccatores omnes vinco domine, nempe qui diuinum præceptum violem, quo iubemur, vt cùm omnia fecerimus, inutiles nos seruos appellemus, nimirum qui ea præstiterimus, quæ præstare debebamus. In hac assiduè cogitatione esse te oportet, te vt esse inutilem credas, & assiduè pręceptum illud memoria retinere, Humilitate inter vos alij alios superiores vobis arbitrantes. Cum timore igitur, humilitateque deum orato. Vbi verò verbis humilitatem tuam satis ostenderis, dixerisque, Gratias ago tibi domine, quòd peccãtem me tãdiu patiẽtia tua sustinuisti, & in hodiernũ vsq; diem nullas à me peccatorũ meorum pœnas expetisti. Equidem domine infinita iampridem cõmeritus erã supplicia, dignusque eram, qui longissimè à conspectu aspellerer tuo: verum tua me patientissima lenitas peccantē clementissimè sustinuit. Gratias inquã ago tibi, tametsi ad parem tuę in me clementiæ gratiarum actionem haudquaquam esse me idoneum intelligo. Simulac verò ambabus hisce partibus satisfeceris, gratiarum actionis videlicet, & humilitatis, tum demum quod petere debes, petito: non diuitias (vt antè dixi) neque terrenã gloriam, non sanitatem corporis (Ipse est enim qui te creauit, ipsi curæ est incolumitas tua, neq; non probè intelligit, quàm è re cuiusque sit, vel bene valere, vel male) sed quemadmodum iussus es, regnũ cælorum pete tantummodo, & necessitatibus corporis tui ipse (vt dixi) prouidebit. Munificentissimus est enim idem & augustissimus rex noster, & indignè fert, quandocunq; quis exiguum à se aliquid petit, quãdocunque quis nostrum de rebus ipsum minimè ipsi cõuenientibus rogat. Noli igitur illum tibi oratione tua iratum facere, sed ea petito tibi, quæ digna sunt & rege & deo. Hæc autem petẽs ab eo, ne prius recesseris, quàm quod petis, impetraueris. Hoc enim fieri oportere in euangelio subindicãs dominus dicit, Quis ex vobis habebit amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice cõmoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo, quod apponã ei: & ille deintus respondens dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi. Et si ille perseuerauerit, pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Hoc autem exemplum idcirco nobis proponitur à domino, vt in fide acres ac pertinaces esse nos doceat. Exemplum enim ab homine ad aliũ hominẽ sumit, vt intelligas nulla laboris fatigatione debere te à suscepto proposito desistere, vt videlicet quãdocunq; aliquid petieris, neq; impetraueris, tandiu perseueres, quoad impetres. Si tamen (vt suprà dixi) ea petas, quæ voluntati dei nõ repugnent. Neq; verò tecum tacitus dixeris, Peccator sum, & propterea nõ exaudior. Vt enim diffidentiæ ille tibi caussam omnẽ pręcideret, illud adiecit, Et si nõ dabit illi surgẽs, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatẽ tamen eius dabit illi quotquot habet necessarios. De cetero autẽ & si mensis præterijt, & si annus, & si trienniũ, & si quadriennium, & si anni cõplures acriter perseuerato tamen, donec impetres. sed postula cũ fide, neq; interea rectè vnquã viuere intermiseris. Incidit enim plerunq;, vt pudicitiam quis quandiu adolescens fuit, constanter retinuerit, tum latenter insinuante se voluptate naturales libidines excitantur, oratio languidior efficitur, iuuentuti vinũ superinijcitur, actum est de pudicitia, idem deniq; non est homo, qui erat antea. Hoc modo existere in hominib⁹ mutationes solent, siquis non generoso animo vitiosis istiusmodi affectibus obstiterit, & quantum in ipso sit nõ omnia pręstiterit, & ad deum vociferãs, opem sibi illius implorauerit. Si enim libidinib⁹ se quis ex ignauia dediderit, sequemet ipse volens hostibus suis prodiderit, hunc nullo modo deus neque adiuuat, neq; exaudit, quippe cùm prior ipse vitio suo à deo se alienauerit. Qui enim à deo se optat iuuari, is nunquã deserit quod se addecet, officiũ suũ. qui autẽ hoc facit, is diuino auxilio nunquã destituitur. Quapropter danda in eo opera est, ne vlla in re conscientia nostra nos cõdemnet, tum, vbi hoc fecerimus, implorandũ est diuinum auxiliũ: implorãdũ autẽ non lẽte, nõ mente huc illucque temere aberrãte. Qui enim sic facit, is tãtum abest, vt impetratur⁹ sit, quod petit, perficiet pri⁹ vt sibi dominus irascatur. Etenim si qui corã principe aliquo stat, & ipsum alloquitur, magno cum metu stat, & cùm corporis extrinsecus, tum mentis etiã intrinsecus attentos oculos tenet, periculi metu: quãto tandem maiore cum metu trepidationeq; censendum est oportere nos stare in cõspectu dei, tota mẽte in illum vnum intenta, neq; vsquã alio? cùm ipse nõ hominis partem illã modò, quę foris apparet, vt homines faciunt, sed illã etiã, quę intus occulta oculorum aspectum fallit, clarissimè peruideat. Si igitur sic, quemadmodũ decet, steteris corã deo, & quæ in te sunt, omnia pro viribus pręstiteris, persta, donec omnino tãdem impetres, quod petis. Sin cõscientia te tua cõdemnat, tãquam qui negligentius rem tractes, & si in oratione aliud agens animo minus attento stes, cùm possis omnẽ abs te recellere distractionem, ne pręfidentior ausis consistere corã deo, ne fiat tibi oratio tua in peccatũ. Si verò propterea, ꝙ à peccato debilior factus, hoc à teipso impetrare nõ potes, quin interim dũ oras, animo ac mente distrahere, enitere cõtrà quãtum potes, & ipse tibimetipsi vim affer, & coram deo stare perseuera, mentemque tuã in illum defixã tene, ipsamque ad seipsam aduoca. Si ita feceris, ignoscet tibi deus, quoniã non ex contemptione, sed ex infirmitate, eo modo, quo cõueniret, coram deo stare non vales. Hoc modo si tibimetipsi vim fecere non vales. Hoc modo si tibimetipsi vim feceris, teque ad omne opus bonum paraueris, ne destiteris prius, quàm illud impetres, quòd rogas, Sed patienter fores eius pulsa, dum petis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Quid enim est aliud, quę est felis impetrare, nisi salutem tãtummodo, quę secundum deum? Scire vis charissime, quo pacto olim patienter sancti viri expectare soliti essent, neque desperationi se darent. Abraham deus, cùm

Luc.17.c
Philip.2.a
Aspellerer nonè.
ἀξιωματικώτατος.
Luc.11.b
ἀπόδειγμα hoc à domino cur propositũ.
μὴ, lege μὴν παρέλθῃ.
γνώμην constans firmatur persimilis.
Psal.118.
Luc.11.b

Gene. 17.b Abrahæ inuium fides. cùm iunior esset, vocauit, & è terra Assyriorũ in Palæstinorum fines trãstulit, cùm ei dixisset, Tibi dabo terram hanc, & semini tuo post te: & sicut astra cęli, sic erit semen tuum, quod numerari nõ poterit. Multorum deinde annorum iam numerus effluxerat, naturalisque in eo iã ad procreandum vis erat extincta, & iamiam moriendi tempus instabat, neque tamen ille cùm hæc hoc modo ire animaduerteret, dixit vnquam, Domine semper tu mihi filios promittis, & gentiũ multarum futurum me patrem prænuncias. Naturales in me ad creandam sobolem motus exacta iam ætas extinxit: & Sara vxor mea senio cõfecta amplius iam per annos parere non potest: proinde fallax est promissum tuũ. Quã enim vetuli duo sobolis habere spem possumus? Neutiquam hæc ille dixit, potiusque nec cogitauit quidem, sed fide immobilis permansit: cumque ætas quotidie magis ac magis ad maius seniũ declinaret, nihilominus excitabatur in eo tamen ac veluti iuuenescebat spes, & collabente corpore, & desperationem afferente fides ipsi & animo simul & corpori vires addebat. Sic enim secum cum animo suo cogitans ipse dicebat, Deus est qui promisit, ipse est dominus naturæ, & aliter quàm quemadmodum ille promisit, res cadere non potest, ipse est, qui quæ sua sponte fieri non possunt, vt fieri possint, facit. Omnium enim rerum potens est, & arbitratu suo cuncta commutat. Hanc tu Abrahæ fidem imitare. Igitur quum naturæ in eo iam vis defecisset, & innati ad procreandum motus in eo essent extincti, tum demum viuũ dei promissum apparuit. Hæc tu tibi imitãda exempla propone. Nos verò annum oramus, & desistimus postea: biennium ieiunamus, & ieiunãdi postea facimus finem. Nolimus igitur animũ ad dei promissum despondere. Qui enim illi promiserat multiplicaturum se semen illius, idem quoque promisit nobis daturum se quidquid ab eo petierimus. Similiterque ille etiam est, qui dicit, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Etenim cùm ab eo lõgius abesses, laborares que, & grauissima peccati sarcina esses oneratus, misericordia motus leuandi tibi oneris caussa, & requietis in posterum largiẽdæ, te ad seipsum accersiuit, & tu ei fidem nõ habes? Atqui licet tacere velimus, ab ipsa tamen nostra ipsorum arguimur cõscientia. Neque enim propterea ipsi fidem abrogamus, quasi nos reficere non possit: sed iugũ eius supra nos tollere recusamus, suaue illud & leue: pigetque nos ingredi per angustã portam in regnum cęlorum, potiusque gestare malumus sarcinam peccatorum, & per voluptatis libidines latam viam tenere, & per amplam portam ingredi in perditionem. At sæpe petiui, inquit, neq; impetraui tamen. Prorsus, quia non rectè petiuisti, videlicet aut dubitabundus, aut aliud agens, aut quæ tibi vtilia non erant futura. Quòd si & quæ tibi erãt vtilia sępe petijsti, at non tamen perseuerantiam adhibuisti. Scriptum est enim, In perseuerantia vestra possidebitis animas vestras. Et qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Nouit dominus cor eorum qui orãt. Quid est ergo, inquit, quãobrem deus à nobis rogandus sit? An nescit fortasse ipse quibus rebus nobis sit op⁹? Quid ergo attinet illũ orare? Scit sine dubio dominus quibus nobis rebus sit opus: & omnia ad corpus pertinẽtia largiter nobis ad potiundũ suppeditat: & cùm singulari sit bonitate, pluit super iustos & iniustos, & solem suum oriri facit super malos & bonos, etiam priusquam à nobis rogatus sit. Fidem verò, & virtutis opera, & regnũ cæleste, nisi cum labore & perseuerantia forti admodum oraueris, nunquã impetrabis. Desiderãdum enim est primùm: tum vbi desideraueris, ex animo quærendum, adiunctis fide, ac perseuerantia: neque omnino quod præstare ipse possis, quidquam prætermittendum: neque patiendum, vt à tua ipsius conscientia cõdemnere, veluti qui negligenter, & cũ socordia ores: & cum hæc omnia seruaueris, tum demum voti compos efficiere tui, quãdo dominus voluerit. quandoquidem quæ tibi expediant, melius ipse intelligit quàm tu: & ea re fortasse differt, quæ daturus est, vt hoc modo magis te ad assiduitatem vocet, & vt intelligas, quod sit donum dei, & vt datum diligenter custodias. Siquidẽ nititur vnusquisque, quod magno labore inuenit, id maiore etiam quadã diligentia custodire, ne eo amisso, labores etiam vnà cum eo suos multos amittat, néve neglecto dei munere, æterna vita indignus efficiatur. Quid enim profuit Salomoni, citò sapientiæ donum inuenisse, quod postea erat amissurus? Proinde noli vnquam animum despondere, nisi celeriter inuenias quod rogas. Si enim intellexisset dominus te, si munus celeriter impetrasses, id nequaquam esse amissurum, sine dubio, quę eius est bonitas, vltro ipse tibi nullo tuo rogatu detulisset. Nunc autem tibi prospiciens hoc facit. Etenim si qui talentum, quod acceperat, saluum custodierat, is tamen propterea, quod illud ad questũ non contulerat, condemnatus fuit, qui non verisimile est, eum multo grauius multatum iri, qui illud etiam amiserit? Hæc ergo cùm ita esse intelligamus, siue maturius aliquid, siue serius consequimur à deo, hoc tenere cõstanter debemus, vt ipsi gratias agamus, quando dominus, quæcunque facit, ea omnia, saluti nostræ cõsulens facit, tantum nos ne pusillanimitatis vitio à petitione constanti desistamus. Idcirco enim similitudinem attulit de vidua illa, quæ duritiam iudicis iniqui emolliuit assiduitate sua, vt nos quoque assiduitate adhibita impetraremus postulata nostra. Ex hoc enim & fides nostra & charitas erga deum declaratur, quandocunque, esto quod petimus non celeriter auferamus, gratias ipsi tamen agere non desistimus, constanter immanantes petitioni. Gratias ergo illi agamus assiduè, vt digni habeamur, qui sempiterna ipsius bona consequamur. Ipsum etenim addecet gloria in seculorum secula, Amen.

Matt. 5.g

γνώμη.

Βεβαίωσις ab exẽplo.

ἐπαγωγή.

Ab exẽplo viduæ.

Matth. 11.d

Luc. 21.c

Matth. 10.c

De moderandis animi cogitationibus, & quòd corpus malum non est, vt quidam suspectim opinati sunt.

CAPVT 3.

PRincipio sanè omnis in eo adhibenda cura est, vt animi agitatio in officio retineatur: quòd assequemur, si eam mentis imperio subijciemus, quæ ipsa diligentissimè obseruans prouideat, ne ab recto animus futiliter aberret, néve à tra-

trahentibus ipsum in diuersam partem corporis affectionibus prauis prægrauetur. quemadmodũ enim per oculum corpus videt, sic animus cernit per mentem ipsi agnatã: at neq; vt vnũ in altero, sed vnum & idem prorsus animus est & mens. hęc autem naturalis est vis quædã, neque aduentitia eius animi partis, in qua posita ratio est. Etenim anima quãdo excitata vi intellectili quam à procreatrice sua sacrosancta trinitate insitam accepit, de rebus, de quibus debet, ex officio, quæque honesta sunt, consultat, tunc liber est ab insidijs corporis, motusq; eius perturbatos prospiciens, comprimensque, & in se digna tranquillitate versatur, & in pacatissimo ocio res naturæ conuenienter contemplatur, oculis, quantum fieri potest, in sacrosanctã ac venerandam trinitatẽ intentis: nimirumq; illud reputat, & secum assiduè expendit, quàm excellens diuinę glorię maiestas sit, ad quam (quæ est illius fulgoris incredibilis magnitudo) aspirare nemo potest. splendorem præterea immortalitatis contemplatur, sapientiæ infinitam vim quandam, solidissimã, & omni fluctuatione vacuã tranquillitatem, itemq; affectione omni ac motu carentem naturam. Cui enim ex improuiso accidere nihil potest, veluti qui reconditam in seipso, non secus atque in quodam thesauro rerum omnium scientiam teneat, tam præsentium, quàm futurarum, & vniuersa ipse cõplexus sit, cuiúsq; ditioni subiecta sunt vniuersa, nihilque sit in rerum natura, quod aut aduersum accidere, aut omnino cõtra attollere oculos possit, huic consentaneum est perpetuam semper pacem adesse atque tranquillitatem. Siquidem repentini, & qui pręter spem eueniunt rerum casus, ij sunt, qui perturbationem mortalium mentibus solent afferre. Quem autem praua affectio prorsus nulla obturbat, contraque cui virtus est omnis, omnisque dignitas comes adiuncta, hunc sine dubio ritè, & vt par est, lætari existimandum est, eiusq; lætitiam immutabilem esse atq; sempiternã, quãdo lætitia virtutis ac bonitatis est affectatrix, vt est apud prophetam, Lætabitur dominus in operibus suis. Animus igitur quicunque mentem suam peruigilem, & in actionibus rectis assiduè occupatã detinuerit, is & in his quas dixi, cõtemplationibus versabitur, & huiusmodi exercitatione consuetudineque mores suos ad æquitatem, ad iustitiam, modestiamque ac tranquillitatem cõponet, atq; perpoliet. Idem verò vbi mentem agitare destiterit, & in res cognitione dignas intendere, extemplo, veluti importuni proterui atque canes absente moderatore, ex diuersis partibus libidines corporis foras se dant, & vehemẽter in ipsum oblatrant, & varijs modis dilacerare conantur: quippe videlicet, quum earum singulæ vitalem pro se quæque illius vim ad se rapiant. Siquidem duplicem ego animi esse arbitror vim, cùm ipse vnus sit atque idem: quarum altera corpus attingat, vitalis scilicet: altera, quę tota in perspicienda veritate versetur, quã quidem rationalẽ etiã appellamus. Sed enim ex his quã vitalẽ nominauimus vim, eã, quoniã contẽperata est cũ corpore, animus propter contemperationẽ illã naturaliter, nõ voluntariè progignit. Etenim quemadmodum fieri non potest, quin sol res eas illuminet, ad quas radios suos appulerit: item quoq; fieri nõ potest, quin animus, in quo corpore insit, illud viuificet. Contra vis illa veri perspiciẽdi, à voluntate proficiscitur motũ hinc sortita suũ. Quãobrem qui animus vim illam contemplatricem siue rationalem ita instituerit, vt assiduè peruigil sit (vt ait propheta, Neq; dormitabit, qui custodit te) dupliciter is vitiosos corporis motus cõsopit ac trãquillat. Siquidem & se in rebus potioribus sibique affinibus inquirendis occupat, & motus corporis sui confusaneos obseruans cohibet, atq; compescit. Si verò ꝙ ignauiæ se dediderit, eã contemplatricẽ desidem torpere passus sit, otiosam itidem vitalem vim nactæ libidines corporis, partitæque, nullo moderante, prohibentéve, animũ ad suos appetitus ac functiones pertrahunt. Ex quo intelligi potest affectiones corporis tũc esse violentas, quotiescunque ratio, quæ in nobis est, cessat: easdem illa moderante, & imperium suum exercente, facillimè obtemperare. Quare si quis rectè modo rem putare voluerit, nullo pacto is corpus culpandum existimabit. Neque enim alienum est, opinor, si in hacce meę tibi sententię explicatione etiã prauas illorum opiniones eripuero, qui male de corpore suspicati sunt. Vt enim charissime luculenta quædam res ac per se bona equus est, & quo is natura ferocior est, ac vehemẽtior, eo pręstantior haberi solet: sessore tamen perito eget, moderatoreq;, nempe qui ipse rationis sit expers (Enimuero in eũ vbi moderator ascẽderit, ille quidẽ conabitur vti ingenio suo: Hic si naturales rector iumẽti motus rectè ac ratione insidens gubernet, pręterquã ꝙ ipso vtiliter vsus est, etiã ad finẽ, quem sibi proposuit, peruenit, nẽpe qui & ipse incolumis seruatus sit, & iumentũ ad vsum sibi cõmodissimũ esse intellexerit. cõtra verò, vbi pullum qui in frenãdo præest vitiosè instituerit, & pullus sępenumero ab recta via aberrat, & percõfragosa ruens, se & sessorẽ ipsum plerũq; in eãdem ruinã dat, & vtriusq; casus nõ aliunde ꝙ ex rectoris ignauia proficiscitur. Similem etiã in animo quoq; & corpore esse existimare rationẽ debes. Neq; enim temere tributi corpori appetitus sunt, sed vt ad res aliquas prorsus vtiles essent & cõmodi. Ipsum autẽ rationis est expers, nimirũ ob eã caussam, vt rationis pręstantia maiorẽ animus dignitatem obtineret. Si enim naturales ipse corporis rectè temperet motus, præter id, ꝙ incolume illud cõseruat, hoc etiã accedit, ꝙ ipse perpetuo à periculis permanet liber. Si verò neglecta ratione se somno dediderit, & moderãdi corporis habenas ignauiæ remiserit, & ipsum corp⁹, veluti quod ratione moderatrice destitutũ sit, ab recta egreditur via, & animã secũ vnã in eãdem perniciem trahit: non quidem ob eã caussam, ꝙ suapte natura ipsum vitiosum, sed ꝙ illa negligens sit. Etenim si eiusmodi essent affectiones istę corporis, quæ ab animo domari nõ possent, meritò culpa in corpus posset trãsferri. Si verò inuenti sunt multi, quorum studijs deuictę illę cessere, nequaquã ab ijs iure corpus culpatur, qui ipsum tanquã vitiorum auctorem traducere non dubitant: sed negligentiæ culpa in eo est, cui delatum corporis imperium est, cùm neque ipse animus naturaliter malum in se habeat, sed propterea in vitio sit (si quando sit) quòd virtutem deserit. Siquidem vitium nihil est aliud, quàm virtutis desertio.

Quòd

Marginalia: ὁμοιώσις. — Mens quid & eius functio. — A — Lætitia virtutis comes. — Psal. 103. d — B — Collatio nõ inelegans. — C — Animæ vis duplex. δύναμις ζωτικὴ ἡ λογισική. — ὁμοίωσις. — D — Corporis bona est cõditio cõtra Manichæos. — Collatio corporis. — E — F — κακία ἡ ἀπόλειψις ἀρετῆς.

Quòd nequaquam temere cum mulieribus cõgredi & colloquia texere conueniat.

CAPVT 4.

AC de moderandis quidem animi in cogitãdo motionibus, corporisque affectionibus in officio continendis, deque amplitudine ac tranquillitate hominis interioris, similiterque de rerum ad ipsum pertinentium contemplatione ac cura, superius, quantum potuimus, abunde disputauimus. Verumenim non in eo tantum elaborãdum nobis est, vt motus animi in cogitando moderemur, sed quoad fieri possit, ab earum etiã rerum A congressu longissimè fugiendum est cum primis, quæcunque in conspectum nobis adductæ, refricata libidinum memoria, consilium rationisque vim nobis perturbãt: atq; confundunt, bellaque & solicitos in animo angores cient. Etenim bellum, quod præter voluntatem nostrã incidat nobis, excipere, fortasse necessarium sit, ipsum verò aliquem sibi voluntarium creare, id verò summæ stultitiæ est. Siquidem ignosci ei forsitan possit, qui in priore illo victus sit (nolim autem omnino hoc Christi athletis euenire) at qui in posteriore hoc superatus discedat, is preterquam ꝙ rem admodum ridiculam facit, non meretur etiam cur sibi ignoscatur. Quocirca fugiendæ in primis cũ mulieribus nobis cõgressiones sunt, collocutionesq;, neq; ad eas vnquam accedendum, nisi cùm grauissima nos aliqua ad eas necessitas impellat, & aliter facere non possimus. Atq; ipsa etiam vbi B nos necessitas adegerit, ab ipsis non secus atque ab igne cauendũ est. adeò vt quàm ocyssimè nulla mora ab istis nos extricemus. Animaduerte enim quid de hac re Sapientia dicat: Abscondet quis ignem in sinu suo, & vestimenta sua non cõburet? Aut: Ambulabit quispiam super carbones ignis, & pedes non comburet? Quòd si quis dicat ex assiduo se cum mulieribus colloquio, congressuque & conuictu non admodum lædi, hic sine dubio aut maris naturę particeps non est, & portentum est quoddam insolentissimum, & præter omnium opinionem admirabile, & in vtriusque sexus (vt ita dicam) confinijs positum: cuiusmodi esse illos ferunt, qui nati eunuchi sunt si quidem hoc illis etiam velimus tribuere, quod nullo modo fœminarum libidine afficiantur aut moueantur. Concupiscentia enim spadonis deuirginans iuuenculã, inquit Sapiens, aut certè, si expers non est, cùm totus immersus libidinibus obruatur, ebrijs aut phrenitide correptis similem se esse nõ sentit, qui grauissimis affecti morbis, morbum à se tamen abesse omnem existimant. Verùm quod ratio nõ dat, hoc demus nos in disputatione: posse videlicet aliquem existere, qui nullis libidinũ C aculeis pũgatur aut extimuletur. Verùm etsi hoc ipse nõ sentit, quî quæso hoc ita esse, ceteris item facilè poterit persuadere? Porrò quòd quis nulla proposita vtilitatis spe, multitudinem scãdalizet, hoc ei arbitror non vacare periculo. Quanquam ad hanc alia etiam ratio spectanda est: ꝙ esto vir nullam ipse in animo suo perniciosæ cogitationis noxiam conceperit, de muliere certè, ꝙ ea quoq; idem faciat, nunquam nobiscum controuertet, ꝙ ipsa videlicet nullis corporis libidinibus moueatur. Quin incidit sæpenumero, propter consilij imbecillitatem, & maiorem quãdam in eo sexu ad libidines procliuitatem, cùm fœmina ipsa aliquantulum eius, qui inconsideranter secum cõgressus sit, libidine commota sit. Atq; ille quidem nullum vulnus accepit, sed sæpenumero inflixit: & quemadmodum id fecerit, non intelligit. Tum per simulationem videlicet spiritualis charitatis monachum crebrò adiens muliercula, oculis primum peccato largiter explere se incipit, & formã illius aspectibus lasciuis depascitur, & abditam intus virginem, cuius amore præcipuè sponsus tenetur, impuris cogitationibus vitiat & corrumpit. D Proinde ne eorum, quæ diximus, quidquam eueniat, danda est opera, vt (si qua fieri possit) mulierum colloquia, congressusque funditus fugiamus. Sin id non possit, in eo enitendum est certè, vt quàm rarissima illa, & quàm breuissima fiant: neque id ex odio sexus, apagè: neque vt qui cognationem illarum abnegemus: quin potius earum etiam patrocinium suscipiamus, & quantum in nobis est benignè faciamus, & cum omnibus promiscuè, quæ naturæ humanæ participes sunt, tum verò illis pręcipuè, quæ pro seruanda integra castitate in certamen descenderunt, veluti quæ in pari ac fraterno nobiscum curriculo certent: cõgressum tamen defugiamus, ne ex ipsarum aspectu, in memoriam eius, cui semel nuncium remisimus, libidinis, cuique aditum ad nos perpetuò interclusimus, redire cogamur.

Quòd viribus corporis admetienda continentia est, & quòd honesta ac legitima res est corporis in opere faciendo exercitatio. E

CAPVT 5.

VErum enimuero illud cõsequens est, vt venter ipse quoq; in officio contineatur. Siquidem ventris moderatio animi perturbationum cõpressio est: perturbationum autem cõpressio, animi pax est, atq; tranquillitas. Animi verò tranquillitas nihil aliud quàm virtutum fœcundissimus fons. Porrò continens ventris moderatio ea præstantissima iudicanda est, quàm vires corporis cuiusque definiunt. Siquidem inuenti nonnulli sunt, qui in rebus grauissimi laboris perferendis nihil omnino graue pertulisse sibi visi sunt, eaq; laxamenti loco potius quàm laboris habuere, idq; propter vegetam ac præduram, quæ illorum in corporibus inesset, harmonicam temperaturam ac robur eximium. Verumenim quod hi tolerare facilè potuerunt, alijs caussa fuit, cur periclitarentur, quandoquidem ea nonnunquam in diuersis corporibus dissimilitudo reperitur, quæ inter æs ferrúmve, ac ãrentia siue sarmentitia ligna. Quamobrem ita amplectenda à nobis continentia est, vt eam cum viribus corporis cõmetiamur. Quæ enim solo animo cernuntur virtutes, eæ omnes promiscuè æqualiter seruãdę F proponentur: veluti mansuetudo, morũ facilitas, summissio animi siue humilitas, bonitas, amor in fratres, innocentia, studium veritatis, misericordia, lenitas, humanitas. has enim peculiares animi esse virtutes dicimus: quando ad eas parandas, colendásve animo, corpus nihil plus affert, quàm quod ipsi quædam (vt ita dicam) veluti curia est, in qua huiuscemodi res deliberantur. Porrò modũ vires corporis finiet, si neq; videlicet leuiores quis

Margin notes: γνώμη. — γυναικῶν ὁμιλίας ἢ συντυχίας. — A muliere vt ab igne cauendum. ἐποφήσει [?] Prou. 6. — Eccl. 20. — μηδενὸς κατορθώματος. — ἀπαγε abominantis, absit. — κλίμαξ. — Collatio per dissimilia.

Corpus est animæ βουλευτήριον.

quis labores suscipiet, quàm quantis ferendis esse par possit: neque si ea item persequi voluerit, quæ sustinere se non posse intelligat. Siquidem huius rei quoque rationem haberi arbitror oportere, ne cùm propterea quòd in continentiæ cultu seruatus modus nō sit, corpus eneruauerimus inertes deinceps, & ad res gerendas inutiles existamus. Neque enim eo consilio dominus hominem finxit, vt segnis ac lāguens desideret, sed contrà potius vt esset, qui se in laboribus honestis exerceret. quādoquidem & primæ in paradiso Adæ præcepit vt laboraret, & paradisum ipsum custodiret (etsi enim hisce verbis altior quidam adiunctus est sensus, nihilominus tamē propterea hoc A ipsum etiā, quod omnibus expositum est, imitatione ac studio dignum est) & tum deinde postquam ex eo ille eiectus exulauit, sententiam tulit vt pane suo in sudore vultus sui vesceretur. Quòd autem quæ Adæ dicta tum fuerint, ea omnibus etiā dicta sint, qui ab eo sint oriūdi, ex hoc liquido perspici potest, quòd cùm illum tātummodo tum nominatim deus morte multasset, quādo dixit, Terra es, & in terram reuerteris: nihilominus tamen omnes, quotquot ab eo originem duxere, eiusdem similiter vnà cum eo calamitatis participes extitere. Quāobrem conuenit vnumquenq; neq; naturæ ordinem, neq; præscriptos ab naturæ opifice limites transilire, potiusque in his continere se, & corpus in actione aliqua occupatum tenere, illudq; prouidere, ne ipsum dum grauius, quàm par est, premit, opprimat. Quandoquidem sapiētissimè ego illum rationem arbitror suā instituere, quicunq; se intra cōstitutos huiuscemodi fines contineat. Pluribus prętereà hoc quod di B cimus, sanctarū literarum testimonijs possumus confirmare. Siquidem pręcipiunt diuina oracula vt laboremus, & corpus actuosum motioniq; expositum habeamus, potiusq; aliorum indigentijs subueniamus, quàm aliunde ipsi opem expectemus. Vt autem ipsum immodicis macerationibus extabefactum reddamus ac dissolutum, hoc verò nullo modo. Huius autem rei fide omni dignissimus testis est Paulus, apud quem quodā in loco scriptum est sic: Audimus inter vos quosdā inordinatè ambulantes, nihil laborantes, sed curiosè agentes. Et ordinis dissolutionem, laboris desertionem pronunciat: Non enim, inquit, inordinatè nos inter vos gessimus, neque gratis panē manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die laborātes. Et quod hoc etiam maius est, Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum erat, ministrauerunt manus hę. Itemq; alio in lo C co, Vt laborantes, inquit, panem suū manducent. Et alibi, Vt quieti sitis, & vt vestrū negotium agatis, & laboretis manibus vestris. Prorsus liber esse ab omni animi elatione monachus debet, & mediam verè, ac regiā viam ingredi, neque ab ea vel in hanc, vel in illam partem vspiam declinare vt videlicet aut segnitiem amplectatur, aut continentia ita corpus affligat, vt ad obeunda deinceps munera sua vtile esse nō possit. Si enim rectū esset, homines dissoluto corpore desidère, & veluti spirātes mortuos iacere, credibile est tales nos à prima cōditione deum fuisse conditurum. Quòd si hoc ille non fecit, illud haud dubiè statuendum est, eum rationē esse illā secutū, quā esse rectā intelligebat. Quòd si tales ille nos finxit, quales si essemus, rectissimū erat futurū, peccāt, quicunq; quantū in ipsis est, quod rectè factū est, non conseruant. Illud autē diligēter pietatis cultor obseruato, nū qua ex incuria in ipsius animo domiciliū ædificari praua affectio ac delituerit, nūcubi peruigil illa ac vehemens in deū mentis intentio obläguerit, ne fortè spiritus sanctificatio, & quę inde in animū promanat, illuminatio obscurata sit. Vigentibus enim his, quæ diximus, bonis nullam prorsus rebellionis occasionē nāciscētur hę corporis affectiones: quippe cùm animus videlicet in rerū altiorum cura sit occupatus, neq; corpori vsquā libidines excitādi locum concedat. Si enim D cogitātibus sæpenumero aliquid nobis de rebus vitæ huius, mente acriter in aliquā cogitationem defixa, neq; oculi, neq; aures muneribus funguntur suis, animusq; relictis sensibus in ea cōmentatione totus inhæret, multo profectò facilius si in animis nostris diuinus amor viguerit, omnis prorsus vel leuissima etiā à nobis de libidinibus aberit cogitatio. Quòd si sese hæ interdum loco paululum cōmouerint, extemplo facillimè eas in ordinem rediget magnanimis prudentia. Vtrúmne quęso pręstabilius est, fœcundas arbores imitari, quę & ipsę copiosæ sunt, & alios fructuū, quos habent, vbertate delectāt: an assimilem esse holeribus ijs, quę immodico tostę solis ardore & siccitate lāguescunt, neq; vlla in re (vt est apud prophetā) à beta semielixa differre? (quippe qui ne tuarū quidē ipsius necessitatū esse minister valeas & quod grauius est, qui integras ad teipsum tuendū E ab natura vires acceperis) atq; ex dimidia tantum parte, solo videlicet animo, ac nō etiam corpore philosophiæ operā dare? Etenim si essemus extra corpus cōstituti, necessario solo tātum animo optima ac pręclarissima queq; sequeremur. Verum quia ex duplici natura constamus, duplex virtutis quoq; esse studiū debet, idq; cum strenuitate corporis, tū animi etiā industria exerceri. Porrò strenuitas corporis nō in ocio posita est, sed in negocio. Quanquā illud quoq; diligēter animaduerti debet, ne per caussam necessitatis corporis, eo impingamus, vt voluptatib⁹ seruiamus. Si enim hoc posset impetrari, vt cū in perpetua inedia corpus teneremus, ipsius nihilominus integra opera ad munera sua obeunda vti possemus, vtiq; esset hoc optimū. Verū quoniā rarissima ea inueniūtur corpora, quæ in istiusmodi victus ratione nō concidant, & adhibita moderatione ieiunandū est, & corpori necessarium maximè subsidium tribuendum: neq; in assumendis cibis dux habenda volu F ptas est, sed ratio, quę necessitati ipsa modū prudēter definiat, more peritorum medicorum, qui nulla ipsi cum animi perturbatione, accommodata morbis remedia adhibent. Huiusmodi enim animi affectio in quocunq; fuerit, hic si cibum assumpsit, nihil est, quod ad philosophiam attinet, quamobrem eo inferior habendus sit, qui ab eo se temperarit. Quin potius is, & quod ad rei finē attinet, non perpetuum modo ieiunium, sed inediam etiam est assecutus, & quòd sapiēter corpus gubernarit, egregiè in eo regendo prudentiæ laudem inuenit. Neque enim moderata corporis in victu eductio, continentiáve, eæ sunt quæ cupiditates accendant, & libidines indomitas reddant.

Nam

In omni re seruandam mediocritatem & discretionem.

Quæ in hunc locum & huic assimiles congerit Basilius suos adigens discipulos tolerādo labori manuū, pulchrè Tho. eluit. 2.2.q.187. Nisi enim religiosi per sui ordinis statuta obligentur vt hi Basiliani, vt Aegyptij, de quibus Hierony. ad Rusticū, non tenentur ad manuaria opera.

ἀξιοπιστότατος.

2.Thes.3.c

Ibidem.b

ἐν κόπῳ, μόχθῳ.

Act.20.g

2.Thes.3.c

Ibidē.4.c

Monachi quæ peculiaris functio.

Argum. à minori.

Collatio à simili.

Duplicis naturæ homo.

In sumendis cibis nō voluptas præducis sit, sed ratio quæ medicos imitetur.

Nam hoc quidem intemperantia, & immodicus deliciarum luxus facit. Atque ad id quidem probandum, quod in præsentia disceptandum nobis propositum est, hæc cùm ex legibus naturæ, tum ex diuinis literis à nobis petita sufficiant. Verum enim quoniam quæ diximus, ea non rationibus tantum roboranda sunt, sed exemplis etiã rerum gestarum nostra confirmanda sententia est, ad ipsum iam liberatoris nostri vitę institutum pergemus, quod mortali in corpore ab ipso seruatum, omnibus quicunque pietatem in vita colere vellent, virtutis exẽplar, ac pictura veluti probe expressam effigiem quandam proposuit, vnde cun-

Omnis virtutis τύπος καὶ ὑπόγραμμα Christi cõuersatio est.

A ctis lineamentis illius inspectis, cùm nulla in parte à proposito ipsis exemplari imitatione declinarent, simile inde pro se quisque in vitam suam exemplum transferrent. Nam quòd vitam suam liberator noster præstantissimi viuendi ritus omnibus ipsi obtemperare volentibus exẽplar proposuerit, ipsum audi, hoc apertissimè dicentem: Si quis mihi ministrat, me sequatur, inquit. quibus verbis nequaquam affectationem eam ille significat, quæ corpore fit (quando qui hoc facere possit, reperiretur nemo, cùm quod ad corpus pertinet, dominus in cælo nunc esse intelligatur) sed acerrimã, quãtum fieri possit, vitę ipsius institutorum imitationem. Quæ igitur vita fuit liberatoris nostri? quam ille, dum hic inter nos versaretur, vitæ rationẽ secutus est? Peccatum quidem nõ fecit. Qui enim à peccato vinci iustitia potuisset? aut quo pacto veritatem vanitas superasset? quáve ratione infirmitati virtus debellata cessisset? aut postremo quomodo quod nihil est, de eo quod est, victoriam reportasset? Semper est enim

Ioan.12.d

B deus: quippe cuius natura neque originẽ habeat, neque finem vnquam sit admissura. Peccatum verò ipsum est nunquam, neque in propria ipsum per se substantia vlla sua esse cognoscitur. Cumque in ijs magis, quæ malè fiunt defectione boni, quàm in ijs, qui ipsum faciunt, naturam suam positam habeat, intelligibiles quasdam tenebras malefactis imprimit, quę à iustitię lumine dispelluntur. (Lux enim, inquit, in tenebris lucet) & eousque durant, quandiu prauæ actiones durant. Sublatis enim his, vnà etiam, simul peccati substãtia deletur, & euanescit. Quæretur enim, inquit, peccatum eius, & non inuenietur. licet peccantibus pœna propter peccatum sit reposita, & ob ea, quę flagitiosè fecerint, cruciatus propositi sempiterni. Peccatum igitur non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Sed contrà, lenitatis, patientiæ, facilitatis, mansuetudinis, humanitatis, comitatis, animi submissiònis, prudentię, virtutum denique cuiusquemodi documenta præbuit cõplura: quę quidem in euãgelijs omnia apertè explicata cernuntur. Ac lenitatis quidẽ ac patientiæ, perferendis assiduè Iudæorũ insidijs (cùm eãrum nouissimę quæq;, prę incredibili sua magnitudine, priores apparere nõ sinerent) ipsis catenus clementer

Psal.9.g

C corripiendis, quatenus eorum improbitatem cõprimeret: vlciscendis autem, aut persequendis, ne tantillum quidem. Etenim in eo ille assiduè vsque constanter perseuerauit, vt (si fieri posset) illorum immanitatem suis benignè factis euinceret, & benemerendi perpetuitate conceptam in se odij acerbitatem mitigaret. Ad extremum etiam eorum caussa, qui se in crucẽ agebant, cruci suffigitur. Comitatis verò comiter, vt par erat, ad se omnibus admittendis, & facilitate sua ad colloquium secũ animandis, non bonis modò, sed ijs etiã, quos ex consuetudine iam improbitas delectaret. Hac enim inductæ meretrices mulieres ad illum adibãt, publicanique non vt aut illæ libidinis, aut hi auaritiæ morbum augerent: sed ea re, vt inolitas ęgrescẽtis animi sui labes abstergerẽt, atque interlinerent. neque in deterrẽdo plus poterat facinorũ cõscientia, quàm in animo addendo recuperandæ sanitatis spes. quæ quidẽ neutiquã prorsus ipsos fallebat, quando re ipsa maiora multo experti nãciscebãtur, quàm erãt ea quę

D opinione conceperãt. Porrò humanitatis ac misericordię documenta illa quãta sunt tandẽ? nũc in solitudine fame iã confectis mensam instructissimã apparare, quę dupliciter ipsos teneret, & rerũ necessariarũ copia, & admirabili illarũ apparationis modo. nunc eorũ, qui abiecti erãt misericordia cõmoueri, eo quòd erãt dissipati, disiectique velut oues non habentes pastorẽ, inualetudines præterea corporis sanare, debilitata ac mãca mẽbra integrare, animorũ morbos tollere, indissolubiles peccatorũ nodos expedire, extortarũ violẽter pactionum, quas cũ patre peccati diabolo pepigeramus, obligationes dissoluere. Humilitatis exempla quãta deniq; nobis exhibuit? quòd ipse nõ solũ vltro mortale corpus assumpserit, sed ex humilibus etiã parẽtibus (quod ad vitę huius cõditionẽ attinet) & nasci, & natus putari voluerit: ac nasci quidẽ ex matre, natus autẽ putari ex eo, qui appellatus est pater. Prudentiæ verò prorsus illa fuere vel maxima, quod & Sadducęos cõmento illo septẽ fratrũ, qui omnes, cũ vnius eiusdẽq;

τράπεζαν ἀμφιλαφῆ.

Matt.9.e

E vxoris viri fuissent, è vita discesserãt, resurrectionem conãtes cauillari, refellerit: & simili modo Pharisęorum discipulos vnà cum Herodianis à se summo pudore affectos dimiserit, quãdo propositã lubrica illa & ancipiti quæstione, vtrũ censum dari Cęsari oporteret, nécne, responsum ab eo (vt ita dicã) ambidextrũ abstulerũt, quod altrinsecus illorũ amẽtiã cõcerpere & vellicare valeret: quippe quod nõ dari iuberet, sed reddi: Reddite enim inquit, quę sunt Cęsaris Cęsari: Cęsaris enim erat numisma, cuius imaginẽ & titulũ præ se ferebat insculptũ. Atq; hæc quidẽ animi pręcipua virtutũ documẽta sunt, quę ille edidit, & præter hæc alia etiã infinitis partibus plura. Corporis verò cuiusmodi, ac quãta? propter quę potissimũ etiã hoc à nobis inductũ exemplũ est, qui prima sua ætate parentũ suorum imperio esset subiectus, & labores corporis omnes æquo vnà cũ ipsis animo illis obediens toleraret. Verisimile est enim cùm homines illi essent, & iustitiæ & pietatis cultores tenues tamen, neque necessarijs ad viuendum co

ἀμφίχρημονον ἐρώτημα ἀπόκρισιν περιδέξιον

νόμισμα.

πράως καὶ ἐνπειθῶς.

F pijs satis instructi (quod ex præsepi intelligi potest, in quo venerabilis ille fotus est fœtus) solitos eos in assiduis corporis laboribus versari, & hac ratione quotidianũ sibi victũ quęritare. Porrò Iesus cùm his, vt diuinę literæ prædicant, esset subiectus, sine dubio in perferendis etiã vnà cum ipsis laboribus, morigeram declarabat suã obedientiã. Ceterùm vbi post ætate progressus, dominica iã, diuinaq; beneficia aperiret, discipulos deniq; eligeret, & de cælesti regno promulgando cogita-

Luc.2.g

cogitaret, non in angulo aliquo abiectus, & corpore viribus destituto, aliorum ministerio indigebat: sed assiduè nunc quidē itineribus faciendis, iisdemque continenter pedibus conficiendis, simulque discipulis ministrando, vt ipse ait (Ego enim in medio vestrûm sum, inquit, sicut qui ministrat. Et item, Sicut filius hominis non venit, vt sibi ministraretur, sed vt ministraret) nunc discipulorum etiam suorum pedes lauando, pòst doctrina eos & lōgioribus sermonibus instruendo, impigreque ex locis alijs in alia se transferendo, saluti nostræ consulere nō intermittebat: semelq; A tantummodo iumento, eoque ipso ad exiguum tempus vsus reperitur, neque id vt lassitudinem corporis leuaret, sed vt opere ipso propheticum oraculum confirmaret. Quid apostoli, nónne ipsi quoque dominum sunt imitati: nónne assidui in laboribus erāt? Animaduerte Paulum indiuulsè laborantem, cōtenteque itinera facientem, nauigantem, pericula adeuntem. Animaduerte cùm tempestatibus iactaretur, agitaretur, flagris cęderetur, lapidibus peteretur, & animi robore, & corporis firmitate, contra aduersa omnia fortissimè staret. Quòd si in eo ille fuisset, vt corporis vires immoderata incontinentia eneruaret, nunquam profectò ex illis quæ gessit, ad coronam illam, quam postea adeptus est, peruenisset. Quāobrem præclarè is facere existimandus est, qui cùm domini & discipulorum, atque adeò Apostolorum ipsius, & animi virtutes, & corporis exercitationes sibi imitandas proposuerit, haudquaquam ocio marcēre corpus sinit, sed in optiB mis illud assiduè officijs cōtinet. Cùm enim animi munus sit de rebus bonis ea seligere, quæcunque corporis etiam opera conficiuntur: corporis est, exequi ea, quę recta animus iudicarit: cui si ad exequendum vires defecerint, mācum quodammodo, atque inchoatum relinqui officium necesse est, quippe quod in sola voluntate tanquā cōpressum iaceat, veluti germen aliquod, quod in sinu terræ delitescens comprimitur, in eaque occultus marcescit, neque in eorum vsum foras se dat, quorum caussa creatum est à natura. At & diuturnam dominus inediā pertulit, dixeris. Idē fecit Moyses, idem Helias propheta. At enim illud tu quoque animaduertito, dominum, itemq; Moysen & Heliam, hoc semel tantum fecisse: reliquo autem toto vitæ tempore, quod in regendo corpore, eam, quam par erat, perpetuò disciplinæ moderationem adhibuerint, idque ocio languere nunquam siuerint, sed vsque in laboriC bus, assiduisque exercitationibus continuerint, sicque auxiliari opera corporis, animę virtutes illustriores reddiderunt, dūm omnibus suis partibus absoluendæ spirituali suæ cōuersationi operatoriam eiusmodi & actiuā vitam ceu sigillum ac clausulam adiecerunt. Hoc Moyses, hoc Helias, hoc Ioannes etiam ipse factitauit, qui cùm aliquandiu ex arcano quodā dei consilio se in solitudine illa tenuisset, in loca postea culta egressus est, ibique prędicando, baptizandoque, quæ munera ipsam etiam rerum actionem attingunt, illa sua ad extremum intrepida apud Herodem animi libertate certaminis sui finem inuenit. Hoc idem & sanctorum catalogus omnis, & Iesus ipse seruauit, quando hi assiduè vsque in re agenda aliqua versabantur. Quocirca perspicuum est vndique, cùm ex legibus naturæ, tum ex doctrina diuinarum literarum, tum ex sanctorum omniū virorum exemplis, ipsiusq; adeò liberatoris nostri vitæ instituto, & illa perfecta pietatis cultoribus viuendi norma, & honestius, & vtilius esse confirmando corpori suggerere quàm adimere vires: idque strenuum obeundæ bonæ actioni, quàm victum reddere & exoletū, vltronea quapiam maceratione.

Luc.22.c Matt.20.d

A simili pstita εἰκαί ωσις.

τὸν πρακτικὸν βίον σφραγῖδα καὶ τελείωσιν τῆς πνευματικῆς πολιτείας πεποιημένοι. Actiua vita opus quod ex'

plenitudine contemplationis deriuatur, sicut doctrina, prædicatio, præfertur simplici cōtemplationi. Tho.2.2. q.188.in Resp.ad.6.

Quòd opera illa consectari monachus debet, quæ ipsius professioni idonea sint.

D

CAPVT 6.

CEterùm in his se operibus exercere monachus debet, quę ordinis ipsius decoro conueniant, cuiusmodi videlicet ea sunt omnia, à quibus cauponariæ artis & imposturæ omnis absit suspicio, quæq; nullæ lōgiores animi distractiones, aut improbi quæstus sequantur, sintq; eiusmodi, vt manentibus intra tectum nobis magna ex parte confieri possint, ne operum laboribus contentius quàm par sit consectandis, animi in virtutis commentatione, neruos, industriamque elidamus: in quo illud spectandum, vt & opus absoluatur, & à quiete tamen non discedatur. Si verò etiam tempus aliquod inciderit, vt necessariò sub dio aliquid administrandum sit, haudquaquā hoc philosophiam tamen impendet. Qui enim E verè philosophus est, is cùm corpus suū curarum suarum domicilium, & animi sedem firmissimā habeat, licet casus illum in forum attulerit, licet in maxima conuentus alicuius celebritate versetur, licet in monte aliquo, licet in agro, licet in media multitudinis frequentia sit, stabilis tamen in naturali suo monasterio manet: quippe qui mētem suam introrsum ad seipsum recollectam habeat, & de rebus ad officium suum pertinentibus philosophetur. Siquidem fieri facilè potest, vt & qui se intra priuatos parietes cōtineat, is si negligenter se gerat, mētis agitatione circumuagetur foras: & vicissim qui in foro medio versetur, is si animo excubet, perinde fit ac si in magna esset solitudine constitutus, qui videlicet cogitationem suam ad seipsum tantummodo ac deum conuersam habeat, sensibusque suis perturbationes omnino nullas admittat, quæ à rebus ortæ sensilibus in animos solent nobis incidere.

ὑποστροφίων ἡμῶν.

σῶμα, φροντιστήριον καὶ καταγωγὴ ψυχῆς.

Quòd neutiquam temere cum quibusuis hominibus consuetudinem habere monachus debet. F

CAPVT 7.

γνώμη.

IAm ne illud quidem decere iudicandum est, temere seipsum quibusuis credere, denudareve aut aperire animi arcanum sui. Siquidem homini in eo, quod ex deo est, vitę genere versanti, multi parati esse insidiatores solent, atque ipsi adeò cōiunctissimi quique in eum studiosè quid agat, inquirunt. Quocirca danda omnino nobis opera est, vt non nisi magna adhibita diligentia, circunspectioneque in congressum cum extrarijs hominibus

nibus veniamus. Si enim ipse liberator noster (vt est in euangelio) omnibus seipsum nō credebat. (Ipse enim, inquit, Iesus non credebat seipsum illis) si ille purus, & labe omni carens, ille ab omni culpa liber, ille iustus, ille qui quantuscunque erat, nihil nisi virtus erat, hoc faciebat: quî fieri poterit, vt nos qui peccatores sumus, qui ad lapsum procliues, qui ab recto, quod nobis proposuimus, itinere, identidem aberramus, idque & ob naturalem nostrā imbecillitatem, & propter eum, qui bello nos improbè & acriter persequitur: sed quî hoc poterit impetrari, vt si curiosis hominibus vitā nostram inspiciendam exposuerimus, non & prauas in nos calumnias cōflemus, & ipsi nobismetipsis scandala statuamus? Siquidem plerunque etiam quæ rectè fiunt, ea maleuoli in crimen vocare non dubitant: neque vel leuissimas quidem præterire offensiunculas finunt, quas non maledictis insectētur. Quamobrem in admittendis extrariorum hominum congressionibus magna adhiberi à nobis cautio debet. Etenim præter ea, quæ diximus, temeritatis vitio, aliud etiam peccatum incurrunt, cùm scilicet cogitant eos, qui à communi cum ceteris viuendi ritu recesserunt, eò quòd viuendi institutū mutarunt, non consilium mutasse; sed diuersam planè ab humana induisse naturam, neq; de pietatis cultoribus iudicant, tanquam de ijs, qui cùm in ijsdem affectionibus versentur, eas tamen animi virtute, & voluptatibus à se segregādis, rationis imperio subijciant: sed illud existimant, naturales ex illorum corporibus omnes funditus affectus esse sublatos. Quo fit vt si vel transuersum vnguem spiritalis vir ab recto declinarit, confestim vniuersi, vel ij ipsi, qui vehementissimè ipsum antea laudibus efferebant, admirabáturque, eius accusatores existant acerbissimi, palamque seipsos reprehendant, vt qui ne priores quidem illi laudes veras tribuerint. Vt enim cùm in certamine pugil aliquis concidit, illico in eum aduersarius insurgit, ipsúmque ferit, & humo magis etiam affligit: item hi quoque simulatque aliquem de ijs, qui assidui in virtutis cultura sunt, paulùlum aliquid de virtutis curriculo deflexisse animaduerterint, extemplo in eum inuadunt, maledictisque & criminationibus perinde vt iaculis petunt, neque secum reputant ipsi, sexcentis se quotidie vitiosarum affectionum telis transfigi: cùm pietatis propugnatores quamuis similibus ipsi quoque affectibus sint circuncisi, aut leuissimum inde, aut nullum plerunque incommodum accipiant: & quod magis eos mouere deberet, qui acriorem quàm illi aduersarium excipiant, quādo hi apertissimè ei se aduersarios professi sunt: & magnum quid adeptum se ille arbitratur, si de his victoriam reportet: contraque mortiferæ plagæ loco ducit, quandocunque victus discedit, nimirum vt qui perfectè, & cunctis tum virtutis partibus sit debellatus. Nam susceptum sibi aduersus vitæ huius negotijs deditos certamen, id verò admodum contemnit; idque partim eo, quòd ex illis plurimi eius ditioni spōte se, atque adeò cursim venientes subijciunt, veluti qui voluptatibus varijs, & concupiscentijs tāquam esca deliniti, ad peccatum illiciantur, ipsique victoriam de se quàm facillimā præbeant: partim, quòd quamuis ex ijs nonnulli peccato aliquatenus videantur resistere, hi tamen distractionibus varijs impediti, paruo negotio à contentione illa acri auocantur ac depelluntur, versíque in fugam, & missilibus continenter petiti, multas ac fœdas secum cladis suæ notas ab hoste irrogatas referunt. Quod si aliqui extiterint aliquādo, qui curarum vitæ huius impetu profligato, fortiter prementis se aduersarij bellum exceperint: at longè tamen illorum dispar certandi ratio est. Siquidem multis, atque adeò infinitis partibus maiora sunt illa, quæ exhauriūt ij, qui se colendæ pietati totos penitus dedidere. Alter enim retinere contendit ius suum, & in controuersijs de rebus vitæ huius pertinacissimè litigat. Contra, Monachus de iure etiā suo ijs, qui secum cōtrouertunt & delitigant, concedit, & pręcepto illi obtemperat: Ab eo qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas. Ille vt par pari referat, percussus & percutit, & iniuria læsus relidit: & hoc modo æquabile se tenere ius putat. At hic eatenus tolerās est iniuriæ, quoad iniurijs se aut plagis afficientis libidinem exaturet. Atqui idem voluptates corporis assiduè studet coërcere: dum alter earundem illecebras perpetuò consectatur. Quò fit, vt ne inter athletas quidem iure existimem haberi posse, qui in ciuili vitę genere versantur, quandocunq; cum assiduis pietatis cultoribus conferantur. Atque aliud etiam præterea animaduerto, quod ijs solitum est vsu venire, qui communem, ac vulgarem vitam sequuntur, quandocunque in pietatis cultorum vitam inquirunt: Simulac enim pietatis cultor cum animo suo secum statuerit rectum esse, post longinquam esuriem, esca corpus fulcire suum, ne ruat: veluti si omnino corporis ac materiæ expers esset, aut nullū prorsus, aut quàm minimum cibum assumere illum, volunt. Et si ex huiusmodi disciplina quempiam animaduerterint, qui non vsquequaque inclementer corpus tractet, ac vel tantillum illius necessitati subueniat, hunc conuicijs, calumnijsq; proscindunt, deriuatáque ab vno in cunctos proteruia, petulātiaque, vniuersos pariter lurcones quosdam, & helluones appellant: neque illud reputāt, se, cum bis, & ex ipsis nonnulli ter etiā quotidie epulentur crassissimis, pinguissimisq; suffarcinari vescantur cibis, & infinitā carnium molem deuorent, ingentémque supra modum vini ingurgitent vim, mēsis tamen nihilominus se ita inhiare, vt exemptis è vinculis post diuturnam esuriem catulis assimiles videantur. Porrò qui veræ pietatis sectatores sunt, ij quàm fieri potest, aridissimo vtūtur cibatu, & in quo pręter imbecillitatem tenues admodum ad alendum vires sint: idque in totum diem semel, quibus modo perpetuò disciplinæ ordinē seruare in animo est: & hunc ipsum, quòd modicè, & vt ratio iubet, assumunt, iure vbi eius sumēdi tempus aduenit, fidenter nulla impediti religione, necessarium corpori auxilium tribuunt. Quò fit vt nequaquam conuenire iudicādum sit, libertatem nostram ab alia conscientia iudicari. Si enim nos cum gratia participamus, quid blasphemamur pro ijs, de quibus gratias agimus? cū exiguā admodum & vilissimi pretij ciborū portionem tanta nos cum voluptate amplectamur, cum quanta ne ipsi quidem splendissimos, & copiosissi-

Ioan. 2. d

A

B

ἐπιβαίνουσι à simili ducta.

C

καιρίαν πληγήν.

D

Perstat in collatione secularis & monachi.
Luc. 6. d

Hoc nimisquā verū vsu quotidiano deprehendimus.

E

παχύτατα καὶ πιότατα.

ὁμοίως.

F

piissimus cuiusq; modi ferculis instructissimos mēsarum apparatus. Verumenim ex his, quos diximus, hominibus, si quis forte sit, cuius perspecta nobis & animi prudentia, & vitæ innocentia sint, & disciplinam nostram in reuerentia habeat, hunc mensa nostra communicari, si id vsus poscat, à ratione neutiquam alienum fuerit.

Quòd neque frequenter, neque temere extra monasterium exire monachus debet.

CAPVT 8.

A ATque illud etiam tenendum est, vt nequaquā quouis prætextu visendorum, conueniendorúmve fratrū crebrò è monasterio velimus egredi. Siquidem diabolicum istud quoque cōmentum est, quando huiuscemodi artificio vti aduersarius solet, ad disciplinæ nostræ stabilitatem, ordinemque religiosæ huius vitæ labefactādum, ac peruertendū, atque hoc modo nos voluptatum illecebris illectos, varijs, ijsque instabilibus cogitationibus facere obnoxios studet. Sed in eo potius elaborādum est cuique, vt tacitis secum colloquijs, intimisq; cogitationibus, animi sui vitia diligenter perpēdat, & corrigat. Etenim qui animum hunc attulerit, vt superioris vitæ consuetudinis, ab se modo vinculum abiecerit, etsi omnino hic ex ea sua animi ad honesta vitæ studia applicatione laudem promeretur, at nondū tamen propterea ad virtutū culmen peruenit: quin quo modo eas cōsequi posset, sæpenumero ne cogitauit quidem: verùm tacitus secum cogitatione B in seipsum defixa, perturbatos animi sui appetitus motusque excutere diligēter debet, ijsq; magna cum animi contentione obluctari, & quæ in eo incōdita viderit, ac perturbata, ea melioribus consilijs in ordinem redigere, atque sedare. Sedata siquidem animi & requieta constitutio virtutis est argumentum certissimum. Ceterum qui huc, illucque continenti peregrinatione discurrit neque stabilis certo vllo in loco diu consistit, sed crebra ex alijs in alia loca iritatione collectā illā & constipatam animi in cogitando vim assiduo isto flatu ac reflatu veluti euentilat, atque diffundit, paulatimq; corporis voluptates spectare insuescit, is qui quæso perspicaciter excutere seipsum poterit? aut quæ minus honestè se habeant peruidere, & in melius reuocare? quippe cùm in eo perseueret, vt animū suū ad prauas assiduè affectiones instiget. Quod cùm ita sit, amplectenda nobis maxima ex parte quies est, & in suo cuique assignato sibi ad habitandum loco fortiter perdurandū, quò videlicet hoc ipso animi sui stabilitatem testatā faciat. Neque verò tamen propterea perpetuò est, tanquā in custodia permanē C dum: sed quādocunque & res poscit, & cōscientia non reprehendit, liberè est, fidenterque prodeundum, & de fratribus probatissimi quique, & propter insignem vitæ sanctitatem maxime vtiles inuisendi, & ex fructuoso illorum congressu, virtutum exempla capiendā: ita tamen, vt (quemadmodum diximus) in prodeūdo modus teneatur, & praua omnis suspicio euitetur. Siquidē est sæpenumero cùm exortū in animo tædium susceptra peregrinatio discutit, & spatio ad colligendas denuò vires ac sese erigendum refocillandumve

γνώμη.

τὸ δίον με θαρμόσασθαι.

ἐπαγωγή.

γνώμη.

dato, alacriorem ad capessenda de integro pietatis certamina facit. Quòd si quis apud seipsum glorietur, quòd pedem omnino è cella non efferat, enimuero intelligere is debet inani se admodum re inflari. Neq; enim nō prodire ipsum sua sponte laudādum est, aut aliquando prodire homines solet aut bonos facere, aut malos, sed vel quod ad res honestas firmū ac stabile animi iudicium est, vel contra leuitas & inconstantia, hominem bonum reddit vel malum. Si verò quis propositam sibi semel in animo honestatem firmè constabiliuerit, & diuturna exercitatione, temperandarū D animi sui motionum probè iam rationem didicerit, isq; edomitis corporis sui libidinibus, & animi ratione alienis motibus refrenatis, quòd præterea rationis fræno cōfidat, ob eā caussam è monasterio prodire frequentius velit, vt fratres ædificet, visitetque: qui huiusmodi est, eum ratio ad prodeundum potius impellet, quàm reuocabit, quò videlicet posita super candelabro lucerna, cunctis præclaræ doctrinæ suæ largè lumen impartiat, modo verè confidat, in quoscunque inciderit, illis se & doctrina & exemplo virtutum veluti scholam futurum: & si seipsum diligenter antè muniuerit, vt, quod est apud Apostolū, ne fortè cùm alijs prædicauero ipse reprobus efficiar.

Att. hoc plus æquo solitudini affixus.

1. Cor. 9. b ἀδόκιμος γίνωμαι.

Quòd locum identidem demutantibus monachis, neutiquam inter ceteros audendi quidquā, loquendíue liberè fieri potestas debet: & quòd deuitandi sunt, qui tales sunt.

E

CAPVT 9.

ATque illi etiam deuitandi sunt, qui instabiles identidem locum demutant, & modò ad hos modo ad illos fratres se conferunt, & irrequieto acti impetu se in circunlustrandis assiduè monasterijs occupant, & per simulationem spiritualis charitatis, carnis libidinibus obsequūtur: quorū in animis nihil firmitatis, nihil solidi, nihil quòd disciplinæ conueniat ordinis, nihil denique prudentiæ inest, aut grauitatis: contraque summa curiositas, morum peruersitas, leuitas, inconsiderātia, dolus, hypocrisis, mendacis & veteratoriæ orationis plenissima assentatio in istis redundāt. Hi enim & lingua rudes, & ventre intemperātes sunt. Horum volucris animus cōtinenter flabris veluti quibusdam pulsatur, horum cōsilia assimilia vespertilionum volatibus sunt: quippe qui in directum nunquam feruntur, sed tortuoso, & incerto maximè volatu huc illucque temerè pererrāt, ac circumuagātur. Hi cùm in speciem statim aliud facturi videatur, postea præter omniū opinionem, ad aliud quippiam longè diuersum subita mentis leuitate feruntur. Hi multum serpūt, & F nihil promouent. Siquidem iumētis ijs assimiles sunt, quæ ad molas deligata cū ingredi continenter non cessent, eodem tamē vsque in spatio semper reperiuntur: & fracto laboribus corpore, ipsa tamen vltra exigui loci fines progressa non sunt: Sic isti quoque cum assiduè in corporis libidinibus intricentur, in hisque depressi inhæresc ãt, ad spiritus fastigium nunquā euadunt: sed inexhausto cursu in orbem perpetuò incitati ferūtur: néque qui vnà cum corporis cōcupiscentijs, voluptatibusque

Ex loci etiam mutatione instabilitate quæ vitia gignantur collationes.

Asino molæ alligato assimilis est inconstantia.

tibusque assiduè agitati, rotarique, eodem vnde mouerant, denuo referantur, & propter voluntatis prauitatẽ, ab iniqua, in qua sunt, seruitute nũquam liberentur. Hi cùm ouis speciem externè intuentium se oculis veluti escam quandã obijciant, gulosam & vafram, & astutam internè vulpem celant, multosque ab recta viuendi via, ad simile, in quibus ipsi sunt, vitiorũ genus conantur abducere: quicunq; videlicet clauo rectæ rationis destituti, leui momento, nullo delectu magistris peræquè malis ac bonis fidem adiungunt, il- *ἐπιμίασις.*

A ludque rectum existimant quodcunque quis ipsis vel rectè vel probabiliter consuaserit. Et hos igitur secum trahere in suę prauitatis perniciẽ student, quod videlicet illorum peruersionem, excusationem suã esse arbitrentur, & eleuationem criminum suorum flagitiorum cõmunionem. Proinde hi omni ratione cauendi sunt, idque ea re, ne & pestis contagione ceteros inficiãt, & ipsi cum se vndique velut proscriptos & ab aliorum communione summotos animaduertẽt, vel serò se ad meliorem frugem recipiant: & ignominiã illam, quòd bonos se defugere, atque auersari videant, pædagogi loco accipientes, admoniti à prauitate resipiscant. Nam hoc etiam Paulus fieri iussit, loquens de ijs, qui nihil laborabãt, sed curiosè agebant: Hunc enim, inquit, notate, & ne cõmisceamini cum illo, vt confundatur.

Μεταφορά.

2.Thes.3.

Quòd ab omni prorsus cleri, aut præsidentiæ inter fratres appetitione abesse monachus debet.

CAPVT 10.

B CEterùm clerum, aut inter fratres principatũ nullo modo appetere monachus debet. Siquidem diabolicæ ista pestis est, & libidinis domĩnãdi labes, quæ res insigne est primæ illius diaboli prauitatis indicium. Etenim ex hac ille quoque imperãdi libidine prçceps insigni illo superbiæ lapsu corruit. Et sine dubio, qui in huius vitij potestate est, is eodem planè cum diabolo malo laborat. Qui autem ab eo captiui tenẽtur, eos inuidos, contentiosos, insimulatores, impudentes, calumniatores, assentatores, veteratores, humiles, vbi nõ cõuenit, illiberales, gloriosos, sexcentis deniq; alijs huiuscemodi turbis refertos existere necesse est. Etenim qui est eiusmodi, is idoneis inuidet, ac palàm traducit. Quin erit sæpenumero, cùm illorum etiam interitum exoptabit, quò videlicet sublatis de medio, qui tales sunt, in

Ambitio, morbus diabolicus.

παρὰ τὸ προσῆκον ταπεινούς.

C deferendis muneribus necessariò suffragia ad ipsum deueniant, atque ex hoc etiã aliud sequetur, quòd ijs, penes quos illa deferendi potestas erit, adulabitur, atq; ita multa illiberaliter ac seruiliter aget: aduersus inferiores verò, si aduersentur, superbè ac præfidenter se geret. Itaque dolos cõsuens cõmachinabitur, perturbationesque innumerabiles, ac suspiciones sibi accerset, à seq; animi tranquillitatem fugabit, & deus pacis expelletur, vtpote cui locus in eo non sit, vbi acquiescat. Cognito igitur nos detrimẽto, à ratione abhorrentem istiusmodi cupiditatem fugiamus. Quòd si aliquẽ deus aliquando ad res huiusmodi deligat, prorsus idem etiam (quæ eius solertissima sapientia est) probè nouit, quemadmodum etiam idoneum præbeat, vt nulla in parte conscij simus eam ad rem studium impendisse, aut ad id consectandum, in animo delitescentem cõpressisse cupiditatem. Nam hæc quoq; animi ægritudo vt est atrocissima, ita & à bonis nos abalienat.

Quòd ad recta studia consectanda neutiquam impellere nos inanis gloria debet.

CAPVT 11.

FVgienda autem cum primis inanis gloria est: quæ non ante labores, à laborum nos susceptione deterret (siquidem leuius hoc esset malum D omnino) sed ijs iam exantlatis, mercedis prçmijs exuit, spoliátve. Illa expugnatu difficilis & callida salutis nostrç insidiatrix, illa vel in ipsius cęli cõuexis, insidiarum aduersum nos collocatrix, virtutes ramis in cælum vsque licet expasis ac porrectis adornatas profligare ac deturbare pertinacissimè contendit. Simulac enim illa pietatis mercatorem cuiusquemodi virtutum mercibus onerariam mentis nauem suffarcinasse & complesse animaduertit, procella sua ocyus excitata, in eo omni conatu operam dat, vt illam euertat, atque aquis pessundet. Illius enim qui ad regnum superum nauigationis suæ cursum instituerat, mente, illa ad res humiles gloriasque hominum cõtemplãdas detorta, vniuersas repẽtino spiritu ex animo diuitias exufflat, & subrutis virtutum fundamentis, proceritate sua ad cęlum vsque pertingẽtes labores deturbat & terrę allidit. cùm nos, vt eorũ ab hominibus præmia expectemus, impel- E lat, quos æquũ erat, cùm oculos in solum deum haberemus intentos, illique vni rectè facta nostra reseruaremus, meritã ab eo solum mercedẽ referre. Nos verò cùm ad amplectendas virtutes, hominũ iudicio impulsi potius accedamus quàm dei, inanemque ab illis gloriæ mercedem flagitemus, iure optimo diuinorũ præmiorum frustrationem incurrimus: quippe qui non propter deũ labores adeamus, sed hominibus operarios nosmetipsos locemus: à quibus cùm mercedis loco, mercedis iacturã auferamus, quid est, quod nobis à deo reddi amplius poscamus, propter quẽ animũ, vt operis aliquid faceremus, nostrum nũquam induximus? Quòd autem hoc verum sit, animaduerte, quid sacrosanctũ euangelium dicat de ijs hominibus, qui hominum caussa, quę recta sunt, faciunt: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Agè igitur, quando hęc ita sunt, fu- F giamus inanem gloriam, dulcem spiritualium opũ exspoliatricem, iucundũ animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eandemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem, & mortiferi hominum mentibus poculi porrectricem. quod opinor ea de caussa facit, vt vitio se illi auidius ingurgitent, nec vlla illius expleantur sacietate. Dulce quid humana imperitis gloria est. Quin & qui ab hac captiui tenentur, ij facillimè ab ea impelluntur, vt à recto rerum iudicio aberrent. Qui enim hanc concupiscit, is spreto domesticorum consilio, id vnum tantummodo perfectum, & magnifaciendum iudicabit, quod apud imperitam, ac promiscuam multitudinem in admi-

Metaphoræ elegantes.

Matt.6.
Ambitionis appositissima epitheta.

γνώμη.

miratione esse animaduerterit. Quò fit, vt si nequissimi etiam, ac omnis prorsus iudicij expertes sint, qui quæ mala sunt admirentur, necessario tamē ea omnia, quę à studiorum suorum iudicibus probata esse crediderit, facturus sit, qui laudari se cupit. Ex quo intelligi facilè potest, inanem gloriam non ad euertendas modò honestas actiones valere, sed ad improbas etiam iter munire. Quocirca danda opera est, ne quoquam omnino ab recta ratione, deóve rectæ rationis auctore oculos dimoueamus: sed iter illud, quod à deo nobis monstretur, teneamus. Atque in huiusmodi cursu, siue is ab aliquibus laudetur, siue contrà vituperetur, coniectis in cælestem laudatorem oculis, neque illorum laudes magnopere curemus, sed tantum de recto in rebus bonis iudicio illorum gratulemur, neque istorum vituperatione ab eo vllo modo dimoueamur, potiusque eorum vicē, tanquam recto iudicio carentium, atque in grauissimis tenebris versantium doleamus.

δόγμα per illationem.

A

ὑπομένοντας alias νομίζοντες.

De opportunitate temporis ad loquendum.

CAPVT 12.

ATque ex officijs quidem hæc ferè præcipua sunt, quæ neutiquam pro virtutis ipsorū magnitudine, sed pro modo facultatis nostræ hactenus explicata sunt: quæ verò deinceps restāt virtutes, quæ videlicet quotidianos quasi in consuetudine cum ceteris mores commendant, & expoliunt, eæ valde opinor omnibus sunt in promptu, & in facili admodum cognitione versantur, veluti maturitas temporis ad loquendum & verborum habita vtilitatis ratione prolatio. Verborum
B autem ea opinor vtilitas fuerit, si aut de virtute in loco differatur, aut si ad rei alicuius, quæ facienda instet, vrgeatque, vsum sermo accommodetur, aut etiam denique ad audientium ædificationem referatur. Qui autem in alio quouis genere sermonis versentur, ij reijci tanquam superuacanei ac inutiles debent.

Quòd nequaquam facetias scurrilémue vrbanitatem consectari monachus debet.

CAPVT 13.

VItandæ autem omnes omnino in sermone facetiæ & scurrilis dicacitas sunt. Siquidem fieri solet plerunque, vt qui sese in rebus istiusmodi occupant, ij rectam rationem deserant: quippe cū ex eo illud fiat, vt animus ad ridicula diffundatur, & in tacita secum cogitatione grauitatis seueritatisq; neruos omnes elidat. Quin incidit sępenumero, cū istiusmodi contagio sensim proserpens postremò ad verborum turpitudinem, & absurdam atque extremam obscœnitatem delabatur.
C Ex quo sanè colligitur peruigilem & attentam animi excubationem cum facetiarū diffusione simul cohærere non posse. Ceterum si vsus etiam inciderit aliquando, vt remittendæ aliquantulū tristitiæ caussa, sermone ad hilaritatē excitemur: enimuero danda omnino opera est vt spirituali lepore referta sit oratio nostra, & euangelico sale condita, vt rectæ, quæ interius sit, sapientię gratum foras odorem aspiret, dupliciterque auditorem & animi relaxatione, & intelligentiæ festiuitate delectet.

Ex Eutrapelia, sermonis scilicet faceti vitio quæ mala.

De mansuetudine, & quomodo charitas conflatur.

CAPVT 14.

MAnsuetudine autem cum primis plenus esse monachus debet, quandoquidem spiritus mansuetudinis vel particeps iam factus est, vel fieri se participem cupit: illudq; conuenit, vt suscepto hospiti hospes assimilis sit. Ceterū si vsus in- D
ciderit, vt suscipienda aliquādo à nobis aduersus alicuius negligentiam indignatio sit, qui videlicet sit in nostra ditione, adhibenda in eo cura est, vt indignatio ratione sit temperata. Siquidē gladijs medici vtuntur, vtuntur & homicidæ. Verùm hi, quòd ad eos tractandos ira, atque immanitate impulsi accedunt, scelestissima per eos designant facinora: nempe qui eos quibuscum generis sunt communione coniuncti, vita spolient. Illi contrà quòd ex ratione ipsis vtuntur, magnas ex ijs afferunt vtilitates. Siquidem eorum opera vsi, constitutos in periculis homines liberant. Eodem modo etiam, quicunque adhibita in consilium ratione sibi indignādum censuerit, magnopere illi vtilis fuerit, aduersus quem animo incitatus sit: nempe qui eius vel negligentiam corrigat, vel improbitatem, contrà autem qui ab ira vinci se sinit, ab eo verò rectum proficisci nihil potest. Non esse verò alienum ab ijs, qui mansuetudini student, animo interdum in loco incitari, hinc perspici facillimè potest, quòd Moses, de quo in sanctis lite- E
ris testatum habemus, mortalium eum omnium longè mansuetissimum fuisse, vbi ita temporis ratio poscere visa est, vehemētissimè est indignatus atque eatenus animi concitatione progressus, vt eam non alia ratione, quàm suorum cæde terminarit, hocque tum, cùm vitulū illum fabricarunt, tum etiā cum nefarijs se Beelphegor ritibus polluerunt. Ex quo intelligi facilè potest, vt quis adhibita ratione animo incandescat, posse nihilominus eum dignitatem mansuetudinis incorruptam retinere. Nam illud omnino nunquam moueri, aut sicubi opus sit, nō indignari: naturæ potius lentitudo, quàm mansuetudo appellanda est. Porrò māsuetudini naturaliter etiam ferè adiuncta patientia est. Siquidem mansuetudo patiétiæ est mater. Neque minus etiam ijs, qui verè modo mansueti sunt, ac nō qui moribus sint plus æquo seueris implexi ac defœdati, permistim se attemperat & comitem adiūgit Benignitas. Hæc enim suauis ac placida benignitas materiā suggerit gignendæ mansuetudini. Vtraque porrò hęc virtus F
vnà inter se commista, coniunctaque prę̄stātissimam virtutum omnium charitatem efficiunt.

γνώμη.

Argumentū à simili.

Astruit τῷ παραδείγματι.

πραότης ἀνεξικακίας μήτηρ.

De prudentia.

CAPVT 15.

CEterum in omni, quæ suscipitur, actione, antecedere prudentia debet. Nam prudentia remota, nihil cuiuscuis generis est, quod licet bonum

Ratio & prudentia bonæ actioni modum præscribit.

mum videatur, nō in vitium recidat, si aut alieno tempore, aut non adhibita moderatione fiat. Ratio verò & prudentia vbi rebus bonis idoneum tempus ac modum definiunt, mirabile est, quantus ex earum vsu cùm in dantes, tum in accipientes fructus redundet.

De fide & spe. CAP. 16.

OMnibus autem in rebus, priusquam ad eas aggrediamur, viam munire debet ac præstruere ea, quæ in deum fides est, eique comes vnà spei alacritas adiungenda, quò videlicet & fide fultas A animi vires suffulciamus, & spei alacritate animo ad res honestas erectiores simus. Neque enim in rebus bonis conatus humanus, sublata ope diuina, perfectè vnquam, quod vult, poterit adipisci: neque item vicissim diuinum præsidium ad nos nullo nostro studio venturum putandum est. Sed ad perfectum virtutis cumulum coniuncta simul esse vtraque hæc oportet, & humanum studium, & auxilium cæleste, fidei opera ascitum & comparatum.

De humilitate animi.

CAPVT 17.

CEterum in omnibus quæ rectè fiant, caussas, cur illa sic fiant, domino assignare animus debet, neque omnino esse quidquā existimare, quod suarum virium facultate assequi possit. Huiusmo-B di enim animi affectio natura suapte solet humilitatem in nobis ingenerare. Porrò humilitas tutissimus est virtutum omnium thesaurus. Hæc habes à nobis charissime quædam quasi semina de virtute sermonum, quæ si diligentius excolueris, vberrimos ex ijs fructus reportabis, & dictum sapientiæ illud verum esse confirmaueris quod dādam esse sapientibus occasionem præcipit, vt sapientiores fiant.

θησαυροφυλάκιον ἀρετῶν. Ioan.9.b

Quot modis prauę in animo cogitationes existant.

CAPVT 18.

SEd quoniam superius iam de ijs, quæ ad mentis agitationem pertinerent, disputauimus, neque tamen quot modis prauę in animo motiones existerent distinctione vlla adhibita explicauimus: sane operæprecium facturos nos arbitrati sumus C si nunc illud quoque adiungeremus, ne videlicet ad absolutam huius partis pertractationē, cumulus omnino vllus deesse videretur. Duobus itaq; modis, indecoræ conceptiones rectis cogitationibus turbam & intemperiem conciunt: cùm aut animus videlicet ex sua ipse quadā incuria ad rerum futilium cōtemplationem aberrat, temereq; ex alijs in alias cogitationes delabitur: aut cum insidiosè menti nostræ absurdas rerum species Diabolus conatur obijcere, eamque hoc modo à rerum laudabilium contemplatione, inquisitioneque auocare. Cùm igitur animus quòd remissa illa solidiore mentis contentione, pellentiū se cuiusquemodi varijs rerum vulgarium memorijs repetendis, in his temere se diutius occupet, in varias errorum ambages soleat incidere, ac plerunque ad extremum cogitatione ad res turpissimas ac flagitiosissimas deferri: enimuero id quotiescunque acciderit, huiuscemodi animi socordia, diffusioque excitata seueriore acrioreque mentis diligentia castiganda est ac corrigenda, assiduéq; vt quæque singulis nobis temporibus propositæ sint, ita ad attentiorem rerum honestarum considerationem inducenda, in eaque occupanda. Si quando ex insidijs eam circunuenire Diabolus tentet, & quas commentus ex se est, cogitationes magno cum impetu, veluti ignita quædam tela in pacatum ac quietum animi statū intorquere con- D tendat, illumque inopino assultu conetur incendere, & eorum quas semel intorserit, diuturnas, & ad extricandū difficiles memorias efficere, sanè hìc maiore quadam vigilantia, cōtentioreque animaduersione huiusmodi declinandæ insidiæ sunt, & peritorum athletarum imitanda consuetudo, qui summa cum animi attētione, tum corporis agilitate celeritateque aduersariorum suorum apprehensiones eludunt, & belli omnis euasio, & telorum declinatio orationi, ac diuinę opis implorationi cōmittenda. Hoc enim nobis Paulus præcepit, cum dixit, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Quanuis igitur etiā inter orandum prauas ille rerum animis nostris species obijciat, non propterea tamē ab oratione nobis est desistendum, neque iniectam ab hoste prauam sementem, aut immissas à præstigiatore versipelli suggestiones, nostras esse arbitrandum, quin potius vbi rem nobiscum putauerimus, & sceleris inuentori, prauarum istiusmodi cogitationum caus- E sas attribuerimus, hoc maiore debemus conatu procumbere, deoque supplicare, vt disiecta ab animo nostro interposita istiusmodi nequam cogitationum quasi maceria, mēs liberè celeriterque sine vlla mora impedimentóve ad ipsū queat peruenire, neque ab instituto suo cursu vllis malarū cogitationum incursibus retardetur. Si vero per aduersarij impudentiam, flagitiosarum istiusmodi cogitationum vis vehementior etiam insurgat, ne sic quidem est succumbendum aut deijciēdus animus neque suscepta certamina, ex dimida parte confecta relinquenda: sed eousque obfirmatè perdurandum, quoad deus perspecta nostra constantia gratia spiritus sancti nobis affulgeat nósve illustret, quæ & insidiatorem in fugam propellat, & mentem nobis puram efficiat, & diuino lumine compleat, & rationi nostræ in pacatissima trāquillitate constitutæ ocium ad deum colendum suppeditet. F

Prauæ cogitationis origo duplex.

τῇ ὁμοιώσει confirmat.

Ephe.6.c

Ad canonicos, hoc est regularem vitam degētes in cœnobio.

CAPVT 19.

AC de ijs quidem, qui singulariter & seorsim à ceteris se ad pietatem exercent, deque solitariam vitam complexis superius dilucidè quantum potuimus, disputauimus: quemadmodum videlicet quisque, & animo assiduè in rebus honestis exercendo, & corpore, eo modo, quo facto vsus sit, moderādo, perfecti nobis philosophi for-

κατὰ συ-στήματα.

Aggressio τῆς παρακλήσεως.

Cœnobiticæ vita cõmoditas prima.

mam posset exprimere. Verumenim quoniã maximam partem, quæ se colẽdæ pietati dederũt, ij in societate cum alijs degunt, in qua inter se vicissim alter alterius sui propositum animi ad virtutem exacuunt, seque inter se rectè factorum æmulatione ad maiores quotidie in studijs rerum honestarum faciendos progressus impellunt, æquum facturos nos arbitrati sumus, si ad hos quoque aliquid cohortãdi gratia scriberemus. Ceterùm illud docendi sunt prius, bonum illud, ad quod student peruenire, quantum & cuiusmodi sit: vt cohortatione ad id nostra postea suscepta, nihilo minore, quàm quantum eius magnitudo ac dignitas postulat, ad id adipiscendum animi alacritate, studioque contendant. Principio igitur ad bonum illud, quod ex natura est, reuertuntur, cum vnà cum ceteris communionem, consociationẽque amplectuntur. Siquidem perfectißimam ego vitæ communionem illam appello, à qua priuata omnis rei cuiusque exclusa possessio est & eliminata: itemque vnde dissensio omnis, ac perturbatio omnis, contentio omnis abest, & rixæ: cõtraque vniuersa communia, animi, mentes, corpora, eaque, quibuscunq; necessario ad victũ, cultumque vtimur: communis deus, communis pietatis mercatura, communis salus, communia certamina, communes labores, communia prẽmia & certaminum exantlatorum coronæ, vbi multi vnus, & vnus non solus, sed in pluribus. Huic vitæ instituto, quid est tandẽ quod iure æquiparari poßit? quid eo beatius dici? quid hac coniunctione vnitate & neceßitudine aptius excogitari? Quid mutua inter se motum, animorumque contemperatione gratiosius fingi? Homines ex diuersis nationibus ac regionibus profectos per exactam morum ac disciplinæ similitudinem adeò in vnũ veluti coaluisse, vt in pluribus corporibus vnus modo esse animus videatur, vicißimque plura corpora mentis vnius instrumẽta cernantur. In his qui infirma corporis valetudine est, is compluriũ animos imbecillitatis suæ participes habet. Qui verò animo æger est, & affligitur, ei complures prẽsto sunt, à quibus curetur, à quibusque aßiduè erigatur. Hi æquabili iure inter se alij aliorum & famuli sunt, & domini, & in inuicta libertate accuratißimam sibi inter se seruiũt seruitutem, quam non neceßitas casus fortuiti oppreßis & in captiuitatem abductis magno ipsorum cum mœrore violenter inuexit, sed cũ gaudio libera animi voluntas induxit: quippe cũ charitas ipsos alioqui liberos inter se alios alijs subiectos efficiat, & ipsis nihilominus tamen illorum volũtatis arbitrio libertatem conseruet. tales nimirum cum ab initio nos fingeret deus, esse voluerat, & propterea crearat. Qui eiusmodi sunt, sine controuersia primi parentis noxam contegentes, antiquum bonum in pristinum reuocant. Quandoquidem nisi naturæ nostrẽ vnionem dissecuisset peccatum, lites, & dißidia, & bella in hominibus non essent. Hi liberatoris nostri, eiusque vitæ, dum inter nos versaretur, institutorum, veri perfectiq́; imitatores existunt. Quemadmodum enim ille coacto discipulorum choro communia cuncta, seque ipsum communem apostolis præbuit, item hi quoque antistiti suo obtemperantes (qui modo vitæ suæ præscripta rectè conseruant) genus viuendi apostolorum ac domini imitantur. Hi vitæ diligẽter communitate retenta, angelorum viuendi ritum æmulantur. Nulla est inter angelos lis, nulla contentio, nulla controuersia: sed cũ habeat quisque, quæ omnium sunt, omnes tamen integras apud se suas diuitias conseruant. Siquidem nequaquã materia, quæ circunscribi poßit, angelorũ diuitiæ sunt, quẽ quãdocũq; eam in plures distribui opus sit, necessario diuidi debeat: Sed contra, materiæ omnis illorum expertes copiæ sunt, & in vna eademque mentis agitatione diuitiæ collocatæ. Et propterea cum integra apud singulos bona sua cuique permaneant, omnes peræquè diuites efficiunt, nempe quæ se sine controuersia, pugnáve ipsis præbeant poßidẽdas. Sũmi enim boni contemplatio, & virtutũ luculentißima cognitio angelorũ thesaurus est. Hæc autem eiusmodi sunt: vt cũ perfectã eorũ, pro se quisque singuli cognitionem, possesionẽq; adipiscãtur, vniuersis tamẽ in ea liceat intueri. Sine dubio tales sunt, qui verẽ sunt pietatis cultores, vt eorum non de rebus terrenis, sed cælestibus concertatio sit, & indiuidua quadã diuisione eadẽ vniuersi & singuli apud se quisque cõseruent. Siquidẽ virtutis ea acquisitio est, & rectè factorũ diuitiæ, & laudãda fraudatio, & lachrymarũ expers rapina, vbi insatiabili auiditati præmiũ est, ac proposita corona, & quisquis hic vim sibi nõ facit, vt eousq; olim penetret, reũ se cõstituit, omnes rapiunt, & nemini iniuria fit, quæ quidẽ caussa est, cur diuitiarũ earũ arbitra & moderatrix sit pax. Hi dũ laudabili ratione viuẽdi sua, cõmunitateque cælestis vitæ ac status egregiè formã effingũt, futura promißi regni bona prẽripiunt. Hi perfectè rerũ omniũ paupertatẽ tenẽt, in quibus nihil proprium cuiusquam sit, sed communia omnium omnia. Quot quantáve bona nobis conciliarit assumptæ carnis merito liberator noster, isti perspicuè admodũ demonstrarunt cõmuni hominum vitæ, dum laceram hominũ naturam, & in partes penè innumerabiles dissectam, quantũ quidem in ipsis est, redintegrant, deoque reconciliant. Siquidem eorũ omnium, quæ ab liberatore nostro in carne gesta sunt, summa huc pertinet, vt humanã naturam cum ipsam ad seipsam, tum ad se etiã reuocaret sibíve eam conciliaret, & sublata praua dissectione in pristinam integritatem, coniunctionemque restitueret: atque vt peritißimus aliquis medicus corpus in plures partes concisum salutaribus medicamẽtis religaret. Atque hæc neutiquam ea re sũm persecutus, vt dicẽdo rei magnitudinem adderem, & eorum qui in vita cœnobitica promouerunt, præclaras virtutes verbi exaggerarem, neque enim eiusmodi mea dicẽdi facultas est, vt ea rebus alioqui per se magnis splendorẽ poßit afferre, quin mihi metuendum est potius, ne exilitate sua eas sua spõte claras obscuret: sed vt, quoad fieri posset, splendidi adeo propositi ad virtutes inuitantis excellentiã, dignitatemq; persequerer ac demonstrarẽ. Nã quid est tandem, quod si huic comparetur, non iure lõgè inferius iudicetur? Apud quos enim pater sit vnus, qui cælestem patrem imitetur, & filij multi, qui summæ in magistrum suum beneuolẽtiæ officijs mutuo inter se alij alios superare contendant, filij inquam & vnà inter se concordibus animis adstricti, & honestißimis virtutum officijs

ξυθυμίαν legit ἀθυμίαν.

Argu. ab exemplo.

κανόνα βίου

γνῶσ.

Argu. à simili.

officijs patrem quasi præhensa dextera excipientes, ac proinde recreates, neque naturæ necessitudinis suæ caussam ascribentes: sed quæ natura firmior est, rationem coniunctionis suæ ducem sibi ac custodem asciscentes, & se inter se vinculo spiritus sancti constringentes: Ad horũ tam præclari negocij magnitudinem exprimendam, quæ satis idonea inueniri in terris similitudo possit? Sed enim ea in terris nulla est, sola cælestis relinquitur. A Impatibilis cælestis pater ab affectionum impuritate se auocat hic quoque, ratione sibi cunctos concilians. Incorrupti liberi cælestis patris incorruptionis studium hos quoque fecit adoptiuos. Charitate quæ in cælo sunt, inter se coniunguntur, charitas hos mutua compagine connexuit. Nihil omnino insidiarũ ordiri ausit aduersus huiuscemodi phalangem Diabolus, vt qui vnus aduersum tot agonistas parem intelligat se esse non posse, adeò expeditè adeoq; confertim contra ipsum militantes, & charitate veluti acta testudine inter se alij alios tantopere protegentes, spirituq; conspirantes, vt ne vel tantillum loci detur irrepẽdi illius assultibus. Considera mihi quanta septẽ Machabæorum in decertãdo consensio fuerit, & præ istis flagrantiorem apud hos animorum consensionem reperies. De his in carminibus suis exclamauit Dauid, cùm dixit, Ecce quàm bonũ, & quàm iucũdum habitare fratres in vnum. quibus verbis per bonum ille vitæ probitatem expressit, per iucundum autem lætitiam eam, quæ ex concordia, & animorum coniunctione progignitur. B Hoc vitæ genus qui diligenter colunt, ij cælestem ac supremam mihi virtutem videntur imitari.

Quòd qui ad colendam pietatem accedit, is firmo ad eam iudicio debet accedere, & de obedientia.

CAPVT XX.

ATque ijs quidem, quorum mens aliquanto perspicacior est, in ea quæ superius à nobis facta huiusce vitæ instituti proprietatũ expositio est, quæ in ea adhibenda disciplina sit, satis explicauimus. Verùm quoniam æquitas postulat, vt eorum caussa, qui simpliciores in fratribus sunt, enucleatius etiam rerum singularum præscripta tradãtur, reliquum iam ad hoc ipsum pergamus. Oportet igitur, & quidem in primis, vt qui ad vitæ se huius rationem contulerit, is stabili, firma, immobilique voluntatis constantia sit, iudicioque eiusmodi, quòd à maleuolis spiritibus neque attentari possit, neque loco depelli: animi prætereà firmitate tanta, vt ad mortem vsque martyrum constantiam præ se ferat, cum diuinis præceptis retinendis, tum obedientia aduersum magistros suos conseruanda. Siquidem hoc totius vitæ huius instituti caput est. Quemadmodum enim deus, qui omnium pater & est, & apellari sua solius vult dignatione, summam, à quibus colitur, obedientiã requirit: sic qui spiritualis in hominibus pater est, cùm præscripta sua ad diuinarum legum exemplum accommodet, perfectissimam ipse quoque obedientiam requirit. Etenim si qui se alicui artium istarum illiberaliũ ac mechanicharum dediderit, istarũ dico, quę ad transmittendam vitam hàc vtiles sunt artifici suo quacunq; ratione parendũ putat, neq; vlla in re præceptis illius aduersatur, nec verò ab eo vel ad minimum tẽpus digreditur, sed assiduè vsque in oculis magistri est, cibumque ac potum, & reliquum victum omnẽ æquo animo, vt ille præscripserit, admittit: multò certè credibilius est, qui se ad pietatis, religionisq; doctrinã percipiendam cõtulerunt, eos, q̃ semel sint persuasi, huiusmodi posse D se ab antistite suo scientiã accipere, fore vt omnibus illi in rebus libẽtissimè obsequãtur, summeq; ac diligentissimè obtẽperent, neq; ab eo, eorum quæ sibi imperẽtur, rationẽ reposcãt, potiusq; vt imperatũ opus perficiãt, extra tamen si quid erit eiusmodi, qđ ad salutẽ pertinẽs ignoretur. Quod enim huiusmodi est, id ea, q̃ par est, modestia ac reuerẽtia adhibitis, interrogare & doceri licebit.

Quòd secularium propinquorum congressiones, consectandæ non sunt: neque de rebus illorum solicitudo vlla capienda.

CAPVT XXI.

APropinquis autem, amicis, parentibúsve animi affectione nos tam longè oportet esse disiunctos, quàm longè eos, qui iam sint vita defuncti, à viuis videmus distare. Qui enim verè se ad ea, quæ ex virtute sunt certamina exuerit, mundoq; ac rebus mundanis omnibus nunciũ remiserit, quique (vt plus aliquid dicam) mundo sciserit, quique crucifixerit, is mundo & omnibus, qui in E ipsum crucifixerit, is mundo & omnibus, qui in mundo sunt, mortuus est, siue illi parẽtes sint, siuè fratres, siue tertiũ, quartúmve, aut quemuis deinceps cognationis gradum obtineant. Ac si quidẽ parentes à cõmuni vita recesserint, & ad filij se viuendi institutũ contulerint, verè tum illi habendi propinqui sunt, non qui parentũ, sed qui fratrum locum obtineant. Siquidem verissimus pater est, primus quidem, qui cõmunis omnium est pater: secundum illum verò deinceps is, penes quem spiritualis viuẽdi ritus moderatio est. Si verò in pristina vitæ consuetudine propinqui nostri permaneant, ij pars mundi sunt, à quo disiuncti nos sumus, neq; vlla nobis cum illis necessitudo intercedit, qui externum hominem deposuerimus, & propinquitate, quã cum ipsis habebamus, exuerimus. Qui autem maiorem in modum secularium hominum amicitia delectatur, eaque re assiduè cum illis esse in colloquijs cupit, is ex frequenti cum illis sermone prauas eorũ affectiones in animum facilè insinuauerit, & mente rursum cogitationibus mundanis cõpleta, à præclara illa quã erat aggressus, istantia operis desciscet, & à se deinceps proscripta vitæ spiritualis stabilitate, quem ex animo effuderat, vitę prioris vomitũ re- F sordebit, atq; adeò saucius tandẽ concidet & miserè confixus ab hoste, qui spiritualẽ eius conuersationem interturbare consueuerat per congressionem intempestiuã propinquorum carnalium. Quocirca danda nobis opera est, vt propinquis nostris ea optemus quę optima sunt, iustitiam dico, ac pietatem ad deum, eaque quæ magni nos æstimauimus. Siquidem huiusmodi rerum precatio cum nobis honesta est, tum illis non mediocrem

Obedientia deo debetur & superiori, ex collatione.

Metaphora ab Athletis petita.

Δόγμα memorabile.

diocrem fructum per nos allatura. Quare profuerit, vt nihil illorum soliciti, cogitationes ipsi in libertatem ab omni cura & anxia solicitudine vindicemus. Diabolus enim cũ omnes nos de rebus vitæ huius curas exuisse animaduerterit, & expeditissimo cursu ad cælum contendere, in hoc elaborat, vt cum animum nostrum in propinquorũ recordationem reduxerit, eo sensim adducat, vt rationibus illorum curandis, mentem nostram ad suscipiendas rerum vitę huius solicitudines impel-

A lat, vt videlicet illa secum verset, quæ res propinquorum sit, eiusmodive, qua se possint tutari, an non: ex contractibus pręterea lucra quę veniāt, & illorum fortunas quantopere exaugeant: ad hæc ex varijs ac fortuitis vitæ casibus quæ iacturæ contingant, eæq; illorum rem quantopere minuant: facitq;, vt & rebus illorum ad vitæ commoditates prosperis vnà cum ipsis lætemur, itemq; ex aduersis doleamus: similiterq; vt cum eorum inimicis pariter inimicitias geramus (& quod grauius est qui iussi sumus, vt inimicum neminem habeam⁹) & amicis contrà faueam⁹ indignis sæpe spirituali coniunctione: præterea vt de iniquis ac per illorũ fraudes quæsitis lucris gaudeam⁹: prauas denique omnes de rebus vitæ huius affectiones, quib⁹ exutis earum loco spirituales cogitationes induxeramus, denuo in animum nobis reducit, quo iterum ad rerum humilium atq; secularium cogitationẽ depresso internum monachum perimit: Fit hinc, vt veluti statua sit monachus quæ solam monachi figurā circunferat, nimirum quæ nusquā virtutibus sit animata. Quin accidit plerunq;, vt ex im-

Elegãs nec minus vera collatio. γνώμη.

B moderata erga suos beneuolentia, monachus, vt propinquorum inopiæ succurrat, sacrilegij scelere obstringere se non dubitet. Quę enim ad eorũ vsus seruātur, qui deo se dedicauerunt, ea sacra, & verè in earũ rerum numero, quæ deo consecratæ sunt, esse & intelliguntur, & iudicātur. Quocirca quicunq; ex his quippiā sibi surripit, is sine dubio ex ijs est, qui ausu temerario sacrilegia designarunt, iudicādi sunt. Intellecto igitur intolerabili detrimento, quod ex animi erga propinquos nostros affectione nobis nascatur solicitudinem de illorum rebus, vt diabolicum telum, fugiamus. Siquidem dominus etiā ipse huiuscemodi affectionẽ, & consuetudinem vetuit: qui quidem ex discipulis suis cuidā, ne id quidem vnum permiserit, vt res suas cum propinquis suis cōponeret: alteri vt ne cadauer quidem mortui patris humo super iniecta contegeret. Ei enim qui res suas cum propinquis suis cōponere volebat, sic ait, Nemo qui misit manum suā ad aratrum, respiciens retro, aptus est regno dei. Ei verò qui ipsum rogabat, vt sineret se patrē sepelire, Sequere me, inquit, & sine mortuos sepelire mortuos suos. Atqui quæ v-

διαβολικὸν ὅπλον

ἐπαμῆσαι ἐπιφορᾶν. Luc.9.g Mat.8.b πρὸς τὸ ἀκαρές.

C terq; rogabat, rationi maxime cōsentanea esse videbatur, ac iustissima. sed enim neutiquā ea saluator probauit, neq; vel ad punctum quidem temporis seiūgi ab ipso cælestis regni alunnos permisit, ne sublimi illa & cælesti animi elatione humilius aliquid vel facerent vel cogitarent, mente in rerũ terrenarum, fragiliumq; cogitationẽ depressa & acclini: tanquā qui ad res cęlestes animum adiunxerunt, ijs neutiq; liceat, eorũ quæ in terra sunt, rationem vllā habere, vt qui iā ex ea animo emigrauerint, & mentis contemplatione altiores mundo sint effecti. Si verò aliquis dicat, Quomodo igitur lex pręcipit habēdā esse curā propinquorum, quando dicit, Et à propinquis seminis tui nolito vultum auertere. & præterea apostolus etiam similiter, cùm dicit, Siquis autem suorum, & maxime domesticorum curā non habet, fidem negauit, & est infideli deterior? Huic paucis respondebimus, hoc ab admirabili apostolo dictum fuisse ijs, qui in communi & vulgari genere vitæ versabantur, qui diuites erāt, & propinquorum inopię D

1.Tim.5

poterant subuenire. Similiter quoq; lex etiā hæc dicit. Atq; vt dicā breuius, viuis dicta sunt illa non mortuis: nam hi quidem ab omni prorsus huiusmodi debito liberi sunt. Tu autem mortuus es, & toti mundo crucifixus. reiectis enim vitæ huius diuitijs, summā paupertatem complexus es: cum teipsum deo dedicaueris, in peculiarem deo thesaurum adscit⁹ es. Vt mortuus liber es ab omni in propinquos tributi collatione: vt nudus omni rerum possessione, nihil iam habes, quod largiaris. Quin ne in corpore ipso quidē tuo quod alioqui in tuo ære fuerat, posteaquā illud deo semel consecrasti, ius tibi vllum reliquum est, tanquam in re deo dedicata, & sceleratè facis, si ad hominũ vsum illud accommodes: sed cum ijs tantummodo, qui idem tecum vitę institutum tenent, veluti qui deo se penitus dediderunt, tibi versandum est. Qui igitur ea in te conuenient, quæ de sacrosancta scriptura memorata à nobis sunt verba? aut quomodo non peccatum incurres, qui initum cum deo de colenda pietate fœdus violes?

Quòd neutiquam quis à spirituali se fratrum cœtu debet abscindere. E

CAPVT XXII.

IAm illud quoq; certissimum tenendum est, cũ qui semel spiritualis fratrum societatis coniunctione copulaque obligatus sit, ab ijs, quibuscum iunctus sit, sine scelere abscindere se, aut segregare non posse. Si enim homines sæpenumero vbi semel se in coniunctionem fragilis vitę huius dederunt, ab ea se amplius præter inita ex pacto & condictione inter se fœdera, separare non possunt (alioqui qui hoc facit, is statutis pœnis obnoxius sit) sine dubio multo magis qui de spiritualis conuictus vnione fœdus inierit, cùm ea indissolubilem ac perpetuam habeat coniunctionem, ei seiungere se, præcideréve ab his non licebit, quibuscum vnum veluti est corpus effectus. Alioqui si hoc facit, grauissimis se à deo constitutis supplicijs addicit. Si enim mulier ad viri societatem lege matrimonij prouecta, & vnà cum eo copula carnali coniuncta, morte multatur, si F ei insidias fecisse deprehensa sit: quantò is magis subiacebit pœnæ grauiori si se abiunxerit, qui spirituali communione copulatus sit, teste atque sequestri, ipso spiritusancto? Quemadmodum igitur membra corporis naturæ vinculo coniugata, à corpore auelli non possint, aut si auellantur, quæ auulsa sint, ea emortua sint, necesse est: item quoque monachus, quotiescunque reliquorum fratrum corpori coniunctus est, & firmiore, quā sit vinculum naturæ compage vinctus teneatur, nempe

Argument. simile.

Alterum simile.

Tertia & elegans ὁμοίωσις

nempe ex pacto quod is cum sancto spiritu contraxit, nullo modo putandus est ab ijs se posse diuellere, quibuscũ copulatus sit. Alioqui si hoc facit, & animæ vitã amittit, & vnà cum ea gratiam spiritus sancti, vtpote qui initum ipso auctore fœdus violauerit. Si verò aliquis dicat, in fratribus esse aliquos vitiosos (neq; enim vniuersos opinor culpabit. Neq; enim propterea vt vitiosi essent, societatem illi coïerunt, vt vnanimiter cuncti improbi essent) Sed siquis improbos quosdã reperiri inter fratres dicat, eiusmodique qui & temere officia cuncta peruertant, & honestatẽ negligant,

Attendite quæso, Lutherani.

A & conuenientẽ ordini illi contẽptim imminuant disciplinã, ac propterea huiuscemodi hominũ societatem relinqui oportere, nequaquã is idoneã recedendi caussam cõmentus est. Siquidẽ neque Petrus, neq; Andreas, Ioannésve propter Iudæ improbitatẽ se à reliquorũ apostolorũ choro submouerunt, neq; alius de apostolorũ numero quispiam hanc ad recedendum ansam arripuit, neque quominus Christo obtẽperans esset, vlla in re illius vitijs retardatus est: sed cõtrà potius relicta illius peruersitate dominicæ disciplinæ seruiẽtes ac morigeri pietatẽ, virtutemque magno ipsi studio sectabantur. Ex quo intelligitur, qui aliorũ improbitate cogi se dicat, vt à spirituali se segreget societate, eum neutiquã idoneã leuitatis suæ caussam inuenisse. Quin ipse potius terra petrosa est, qui præ imbecillitate consilij veritatis verbũ alere nõ potest. Cumque aut propter vel tantillę tentationis incursum aut vitiosæ affectionis intemperantiã, honestatis & continentiæ studiosum viuendi

B institutum non ferat concitus flagranti vitiorum æstu torretur, & vnà cum tenero adhuc doctrinæ germine exarescit: nempe qui sibi caussas verisimileis quidem illas sed ad defensionẽ ante tribunal Christi haud satis idoneas, ex animi sui sententia confingat, sibique ipsi facile imponat. Siquidem nihil est facilius q̃ seipsum fallere, q; quisque sibiipsi beneuolus æquóve indulgentior est iudex, & quæ iucunda sunt, ea vtilia iudicat. Quamobrem qui eiusmodi est, is veritatis ipsius iudicio dãnatus habendus est; veluti qui scandalorum vberrimam segetẽ suggerat multis, peruersoque exẽplo alios assiduè ad similiũ flagitiorũ imitationẽ instiget. Hęres fit illius horrendi, Væ: Expedit ei, vt suspendatur mola asinaria circũ collum eius, & demergatur in profundum maris. Qui enim semel *defectioni animus assueuerit, is vitiorum omni genere cumulatur, intemperantia, auaritia, edacitate, falsitate, omnique morũ peruersitate, & postremo extremis malis infixus, in profundũ nequitiæ abit præceps. Qui igitur horum, qui istiusmodi sunt, ducem se prebet, animaduertat is, q̃ multarũ animarum exitij reus existat: qui quidem ne reddendis quidẽ de anima sua rationibus esse par possit. Cur non hic admirabilẽ illum potius Pe-

Γνώμη.

Huc, huc ô Lutherani oculos aduertite.

Matt. 18.

**apostasiæ*

Audi Luthere.

C trum imitatur, & exẽplum firmæ fidei, & in rebus præclaris constantiæ reliquis existit? vt fulgente rectè factorum ipsius splendore, etiã qui in vitiorum tenebris degunt, ad meliorem per eum viam reuocentur. Atque etiam Noë iustus ille, cum in illa pessimorum hominũ colluuie versaretur, non dixit deo propterea oportere se exire de mundo, quòd reliqui omnes improbi essent: sed eò magis more generosi ac fortis athletæ adhæc occa-

μεταφορά

lescens se obdurauit, & in profundissimo vitiositatis pelago pietatem à tempestate incolumem conseruauit: neq; vlla in re domino prorsus repugnans fuit, sed patientia tolerantiaque pietatis nauigium in medijs impietatis fluctibus tutatus est. Quid? nónne Lot, cùm Sodomis in tanta impietate, tanta legũ omnium ac iuris peruersione versaretur, virtutem tamen assiduè vsque ab omni vitio integram custodiuit, neq; vllis omnino passus est prauis insidijs circũuentam captiuámve teneri? atque inter sceleratissimos hospitũ cæsores, & qui summa petulantia libidineq; contra naturę leges ferebantur, sanctimoniã vitę perpetuò & ipse D intaminatam seruauit, & reliquis, quoad fieri poterat, exemplo suo idem secum vt facerẽt, auctor fuit: nempe qui in docenda honestate antiquiora facta habuerit q̃ verba. Tu verò quum in animo *defectionem cogites, & spiritus sancti reiectionẽ machineris, fratrum aliquantam negligentiã, quę vel sit, vel abs te confingitur, caussaris, & improbitati isti tuæ, & ad excipiendos pro virtute labores segniciei contegendæ, fratrũ calumniam quasi velamen oppandis? Verum enimuero qui eiusmodi est, is in concordi vinculo spiritus sancti acquiescat, quo se in cęlesti partu primis veluti fascijs inuoluit ad frugẽ meliorem istis reuocatus exẽplis. Neque enim si fortè contigerit vnum aliquem de ijs, qui in manu digiti sunt, læsum ex dolore aliquo laborare, idcirco continuo etiam alius pertinaciter se præcidi iubebit: sed contrà dolorẽ primum amputationis fugiet: dein etiã constantissimè assistet, vt illius quoq; qui in periculo sit, officium corpori possit præstare, ac non naturalibus E omnino priuata ramis manus, proprio ac natiuo suo decore spolietur. Transfer ergo similitudinẽ ad monachum, & considera, q̃ magnũ abscisione sua teneris adhuc animis cùm dolorem, tum dedecus etiam afferat, quomodoque item vitæ se omnis ac spiritus expertem reddit. Nam quòd Antistes, neminem, quem docendum susceperit, volens, prudensq; ad improbitatem ducturus sit, vt praua doctoris institutio caussa discipulo sit discessionis, abalienationisque: ad hunc modũ consideremus, si placet. Quid est pater? quid est item magister? pædotriba nempe, puerorum institutor vterque, ex his alter filio, alter discipulo, quæ in istius cum filij, tũ discipuli rem magis futura sunt, optant. Siquidem & naturale hoc patribus est, liberos suos optare sibi esse q̃ optimos, quamque prudentissimos, similiterque honestate omni mo destiaque quàm ornatissimos quò & filij clari sint, & patres ipsi filiorũ laudis societate gloriosiores existant. Simili modo qui pueros magistri ad luctam instituant, quos in disciplinam receperunt, eos quàm fortissimos quamq; peritissimos artis efficere student, vt cùm robore corporis ac peritia adhibitis, commodè se in certaminibus gesserint, aduersariorũ magna cum laude victo- F res declarentur, atq; ex agone legitime exantlato certissima in ipsos postea gloria redundet. Porro qui animum ad docendum induxit, hunc natura impellit, vt velit discipulos suos quàm fieri possit perfectissimè, artis suæ præcepta consequi. Proinde cum eam erga liberos instituendos rationem natura rerum parens parentum animis inseuerit, qui non verisimile est religionis &

**apostasiã*

A simili argum.

ὑπόδειγμα.

ἀφηγούμενος.

Hypodeigma alterũ.

A simili βεβαίωσις.

γνώμη.

sanctioris vitæ magistrũ, quem ipse instruendum accepit, optaturũ, vt q̃ innocẽtissimus & morũ ornamentis maximè conspicuus simul & spirituali sapientia cumulatissimus existat? præsertim cũ illud nihil obscurè intelligat, se, si suus discipulus talis euaserit, & in magna apud homines gloria futurum, & luculenta à Christo præmia reportaturum, vt qui famulos ipsius, vel, vt rectius dicã, fratres, quando hoc nomine etiam Christo eos placitum est appellare, diligentia sua, ea quę est cũ ipso coniunctione dignos effecerit. Verum enim aliud præterea consideremus, ꝙ si ex illius institutione discipulus nequam euaserit, tempore extremi iudicij in maximo totius orbis terræ conuentu indelebilem ignominiæ notam magister incurret, vniuerso cælestium inspectante concilio, neq; ignomia afficietur modò, sed grauissimis etiã supplicijs mactabitur. Quî igitur putãdum est casurum in animum magistri, vt discipulum suum benemoratum ac modestum esse nolit? Quanquam etiam incõmoda infrugíve doctori discẽtis improbitas est. Nam ꝙ vnà ambo ętatem inter se agere decreuerunt, quodcunque quis vitium discipulus imbiberit, eius fructus primum omniũ, cum magistro ipso cõmunicat, more venenatorum serpentum, qui à quibus fouentur, in eos primum virus emittunt. Quarè perspicuum est vndique, cum ex rerũ natura, tum ex ipsius etiam instituentis vtilitate, optaturum ipsum, ac studiosè omni ratione operam daturum, vt quem discipulum erudiendũ acceperit, is sibi & probus & modestus existat. Etenim si vitiorũ ille improbitatisq; esset magister, cõtendisset sine dubio, vt quorum disciplinæ prę-esset, eos ad hunc finẽ deduceret. Verùm cùm virtutis, ac iustitiæ præceptor sit, haudquaquã volet, opinor, cõtrarium, atque ipse efficere nitebatur, discipulo suo exitum euenire. Omnis igitur prætextus excusandi sui nimirum vt rationi dissentaneus pręcisus ei est & adẽptus, qui à spirituali cœtu segregare se velit, demõstratumque originem istiusmodi consilij nihil aliud esse, q̃ vitiorum intemperantiã, & laborandi fugã, & iudicij corruptelam, instabilitatemque. Non enim hic Dauid illud dicentem audiuit, Beati qui custodiunt iudicium: qui custodiunt, nõ qui euertunt. Hi sunt qui stultis assimilantur, qui super arenã instabilis consilij sui, fundamẽta locãt spiritualis ædificij: quod paucæ tentationum rorulentæ aspergines, & breuis maligni torrens subducto fundamento dissoluit ac disijcit.

λαμπροὺς τοὺς στεφάνους. — *αἰσχύνην ἀπαρηγόρητον.* — *γνώμη cõfirmat simili.* — *Psal.105.a Inconstantia stultitiæ assimilis.*

De obedientia vberius.
CAPVT XXIII.

AT quemadmodum quidem ab eo, qui semel spirituali se fratrum societate cõiugarit, indissolubilis seruanda copula sit, superius, quoad facere potuimus, demonstrauimus. Nunc rursus quod de obedientia antè dicere instituimus, accuratius etiam pertractemus, & quæ de ea breuiter antè percurrimus, cumulatius declaremus, doceamusque quàm magna ea obediẽtia sit, quã erga antistites suos religionis veræ præstare cultores debent, eiusque magnitudinem non aliunde explicare adnitar quã ex sacrosanctæ scripturæ authoritate. Paulus apostolus in ea epistola, quã ad Romanos scribit, ipsis præcipit, vt excellentioribus illi potestatibus omnibus subiecti sint: potestatibus inquam mundi, non spiritualibus: atque hoc ex his, quæ deinceps adiecit, declarauit, cum de tributis & vectigali locutus est: quo in loco, qui vel minimũ potestati resistit, eum ait deo ipsi resistere. Si igitur qui mundo huic præsunt, & ex lege humana illam imperandi potestatem habuerunt, ijs diuina lex pietatis cultores tantopere voluit esse subiectos, & quod maius est, quorum vita tota nunc erat impietas: quàm magna tandem ei à pietatis cultore præstanda obedientia est, qui à deo constitutus præses sit, & imperandi potestatem à legibus illius acceperit? & qui defendi potest eum non dei ordinationi resistere, qui antistiti resistat suo? præsertim cùm apertissimè Apostolus iubeat omni in re parendum esse spiritualib⁹ præpositis: Obedite enim, inquit, præpositis vestris, & subiecti estote eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. hoc enim non expedit vobis. Quòd si non expedit non perfectè obedire, sine controuersia, quod magis expedit, illud consectari debemus. Nam mea quidem sententia, hoc, quod hîc dicitur, non expedire, magni cuiusdam detrimenti ac pœnitendi & quod ęgrè admittat correctionem, significantiam habet. Imitanda est autem maximè sanctorum obedientia, q̃ erga deum illi adhibuerunt: si tamen proposito nobis eorum exemplo, eã fortasse ritè poterimus explere. Neque verò existimet quisquam, me caussa firmandæ erga antistites obediẽtiæ, elatiora quędam exempla proferre, eiq; quod deo debetur, officio, arroganter obedientiam aduersus homines audere conferre. neque enim ad hanc similitudinem inducendam mea sponte, sed diuinis literis induct⁹ accessi. Animaduerte enim quid in euangelijs dominus dicat, cùm de obediẽtia aduersum seruos suos adhibenda legem sanciret: Qui vos recipit, inquit, me recipit. Et itẽ alio in loco. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Quod apostolis dixit, intelligẽdus est in commune legem sanxisse in posteros qui aliorum futuri erãt moderatores, id ex multis, ijsdemque certissimis diuinarum literarum testimonijs, manifestissimisq; argumentis probari potest. Ex quo quidẽ patet, nos, quando diximus tenendæ à nobis erga antistites nostros obediẽtię, adhibitam à sanctis viris erga deum obedientiã, exemplar nobis oportere proponere, diuinis oraculis conueniẽter fuisse locutos. Quomodo igitur, inquit aliquis, veteres sancti viri animi sui alacritatẽ in exequendis dei iussis declararunt? Considera mihi Abrahã, qui iubetur relinquere domum, patriã, supellectilẽ domesticã, possessiones, cognatos, amicos, & omnia quæ contraria his sunt consectari, peregrinationem, obscuritatem nominis, viæ eatenus incõpertæ errores, paupertatem, metus, pericula, & quæ peregrinos incommoda, atque extorres comitari solent, omnia persequi: & nihilominus tamen videbis eum sublata omni cunctatione, dicto esse audientem, domesticam rerũ suarum quietẽ, prosperitatemq; relinquentem, & pro his in alienis terris ærumnas, erroresq; suscipientem. Vides perfectissimum pietatis cultorem, & dei caussa felicia mundi omnia cõtemnentem?

Rom.13.a — *Argument. à minori.* — *Hebr.13.e* — *Matt.10.c Luc.10.c ἐξ ἀναμφιλέκτων μαρτυριῶν.* — *παράδειγμα.*

nentem? sed pergamus ad reliqua. Venit ille quidem in Palæstinam locum sibi à deo ad incolendum commonstratum. Porrò cum victus inopia regio illa fuisset oppressa, inde in Aegyptum digreditur, & emigrat ibiq; adempta sibi vxore, nō hinc redditur animo deiectior neque dequeritur aut dei consilia incusat, vt qui officij sui tales ab eo fructus referret: quin potius æquo animo iniuriarum etiam hāc iniuriarum omnium longè grauissimam tulit non semel, sed iterum etiam sibi à Gerarorum rege videlicet illatam. Qui enim semel in eo animum obfirmauerat suum, vt obediret deo, nihil iam amplius illud spectabat, quid de se disponeret deus, sed totus in eo erat cogitatione defixus, quomodo videlicet perfectissimā, atque omni ex pate absolutissimam illi obedientiam præstaret: ac propter hoc etiam postremo filium inuenit Isaac diuturni sui voti, diuturnæq; fidei præmium ac donum. Verùm hunc ipsum cū iā ætatis flori propinquum videret, eiusmodique, qui parentib⁹ suis secuturæ prolis, futureque deinceps posteritatis stabilimenti spem bonam afferret, eo ipso tempore illum post tot spes iubetur à deo in præaltum montem educere, ipsique à quo illum acceperat, immolare. Porrò ille durissima hac voce accepta, munereque horrore plenissimo, eiusmodique, vt tātummodo auditum, nedū imperatum, ipsam posset naturā prosternere, hęc omnia vt moderatè tulit, vt mente nihil est consternatus, vt non concidit animo, sed perinde vt si agnum esset aliquem mactaturus, sic leni, trāquilloque animo, sublato obedientiæ iugo ibat vnà cum filio, ꝙ iussus erat expleturus: nihil neq; in hoc curiosè iudicium dei peruestigans, aut secum dequerens: sed tota in officij sui cōseruatione, mente defixa, ne videlicet vlla in re obedientiā minueret suam, luculentam hoc modo coronam reportauit: nempe qui cunctis deinceps mortalibus fidei, obedientiæque veluti columna quędā erectus sit. Poteram autem reliquorum etiā sanctorum virorum, quorum in veteri historia nobilitata mentio est, obedientiam commemorare, vnde huius virtutis citra controuersiam absolutissimæ exemplis erudirentur pietatis cultores: tamen ne longum faciamus, omnibus, quibus modo ea discendi voluntas est, ad ea quæ in sacris literis feruntur, audienda dimissis, ipsi ad saluatoris nostri discipulos sermonem conuertemus, ostendentes quomodo illi dicto audientes erant quomodoque se imperio subijciebāt. Dixit eis Iesus, cum rudes adhuc in eius disciplina essent, ac tantum non iamiam regnaturum illum putarent, & in ea spe essent, se nullis laboribus aditis, nullisq; periculis susceptis, ac se nullis molestijs exantlatis, Christi regni consortes futuros, atque in regalis gloriæ, cultus, honorisque societatem venturos. (Hocq; & Petrus ipse declarat, in ea increpatione, qua vsus est aduersus Iesum, cùm de futura sua passione ille dissereret: Assumens enim eū Petrus, inquit, cœpit increpare illum, dicens. Absit à te domine, non erit tibi hoc. his verbis ostēdens omnem omnino segregatum à se habuisse cuiusuis mali expectationem. declarant etiam filij Zebedæi, qui interpellaturam pro ipsis ad dominum matre adduxerint, vt sessionis hinc inde ab dextra, læuaq; honore afficerentur. Etenim nisi

A (margin, beside "grauissimam")
δώρημα (margin)
φοβερὰν λειτουργίαν. (margin)
B (margin, beside "vnà cum filio")
C (margin, beside "turos")
Mat.16.c (margin)
Mat.20.c (margin)

paulo post regnaturum illum existimassent, neutiquam vnquam hoc ausi essent postulare: quippe cùm sessionem à dextris patris in cælo, saluatoris esse intelligerent) Quid igitur hęc expectantibus illis & sperātibus dixit? Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Porrò illi re audita spei suæ summè contraria, nequaquam dixerunt, Alia adducti spe ad te accesseramus, & tu contraria nobis atque sperauimus, imperas? Nos requietem sperauimus, & tu nos in pericula protrudis: honores nobis proposuimus, & tu ex transuerso ignominias ingeris: regnum expectaueramus, & tu vt exagitemur, & omnium serui simus, iubes. Horum nihil omnino dixerunt, licet his, quæ memorauimus, plura & grauiora etiā audissent, veluti illud, Tradent vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio omnibus gētibus propter nomen meum. Et ad præsides & reges ducemini propter me. His igitur illi omnibus auditis, submissa mētis ceruice, obedientię iugum subierunt, alacrique animo in pericula, in fora, in contumelias, in lapidationes, in ignominias, in cruces, in varias neces processere: tantaque hæc alacritate sustinebant, vt magnificè lætitia efferentur, cùm digni habiti sunt, qui pro Christi nomine illa paterentur. Gaudebant enim, inquit, quòd digni habiti sunt pro nomine ipsius contumeliam pati. Hanc obedientiam is qui secundum deum verè est monachus, antistiti suo præstet, oportet. Siquidem (vt iam diximus) discipulos Christus in hoc elegit qui hoc vitæ institutum emularentur, vt per eos formam relinqueret eandem secuturæ posteritati. Nihil est enim aliud antistes (qui modo diligenter munus exequatur, cui præpositus sit, pietatem videlicet) quàm is qui personā Christi sustinet, & sequester est inter deum & homines, eorum, qui in ipsius officio sunt, salutem sacrificans deo. Atq; hoc à Christo ipso docemur, dum Petrum Ecclesiæ suæ pastorem post se constituit. Petre enim, inquit, amas me plus his? pasce oues meas. & omnibus deinceps pastoribus, ac magistris eandem tribuit potestatem. Cuius quidem rei signum est, ꝙ omnes similiter atq; ille & ligent, & soluant. Quemadmodū igitur pastori suo oues obtemperant, & viam, quancunque ille vult, ingrediuntur: sic qui ex deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosius perscrutantes, quando libera sunt à peccato: contraque, ea summa animi alacritate, summoque studio cōficere. Quemadmodū enim faber ædificatórve singulis artis instrumentis pro arbitrio vtitur suo, neque vnquam vllum inuentum est instrumētum, quòd ad quemcunque ille vsum voluisset, non se facilè tractandū præbuerit, ac moderatoris manui cesserit: item quoque cōuenit verum pietatis cultorem, perinde vt instrumentum quoddā vtile opifici ad complendam spiritualem fabricā, omnibus in rebus parēre, in quibus vt operā suam nauet, rectum esse antistes iudicarit, ne si id facere recusauerit, impedimēto sit, quominus spirituale opus cōpleatur. Et vt instrumentū nō sibijpsi deligit, quod facto vsus sit ad artem iuuandam: eodem modo pietatis cultorem quoque nequaquā conuenit ipsum esse, qui sibi iudicio suo opus deligat, sed gubernationem sui, artificis prudentiæ

Mat.10.b (margin)
D (margin, beside "sperauimus")
Mat.24.a (margin)
Mat.10.c (margin)
Act.5.g (margin)
Monachi obedientia cuiusmodi esse debet. (margin)
E (margin, beside "posteritati")
Ioan.21 (margin)
Argument. à simili. (margin)
Altera ὁμοίωσις (margin)
F (margin, beside "rem, perinde")
Tertium simile. (margin)

 debet

debet consilioque cōcedere. Nouit enim, qui modo intelligens moderator est, vniuscuiusque mores & affectus, & animi motus diligenter exquirere, & ad hæc accommodatū etiā in singulis remediū adhibere. [γνώμη.] Quocirca nullo modo est eius statutis aduersandū, sed illud firmissimū tenendum, rē omnium esse difficillimā seipsum cognoscere, & curare, propterea ꝙ naturaliter seipsum quisque amat, & quilibet propterea ꝙ in seipsos propensi A sunt, in veritatis iudicio fallātur. Porrò ab alio cognosci, curarique facile est: cū ijs qui ceteros iudicāt, ad discernendā veritatem nequaquā obstet amor sui ipsorū. [κατορθωθήσεται.] Stante enim in fratrū societate cōcordi hac cōsensione, facilè & pax inter ipsos versabitur, & salus vnà cū charitate & concordia omnium conseruabitur, ac perficietur legitimè.

Quod viliora etiā munia siue opera magna cū animi alacritate cōsectari monachus debet.

CAPVT XXIIII.

ATque etiā intelligendum illud est, debere pietatis cultorem viliora etiam munera magno cum studio, magnaque cū animi alacritate suscipere, scientem nihil minutum esse, quod dei caussa fiat, sed grande & spirituale, & eiusmodi, quod cælum nobis, & præmia cælestia cōciliat. Quamobrem licet communibus vtilitatibus inseruiētia sarcinaria sequi iumenta oporteat, recusare tamē non debet. Siquidem venire in mentem apostolo- B rum debet, quā alacriter illi domino paruerunt, quado ipsis mandauit, vt ad se pullum adducerēt: cogitareque & illos quoque, quorum caussa iumentorum curam suscipiat, fratres domini esse, & tributam ipsis beneuolentiam, studiumque in ipsum Saluatorem redundare, qui dixit, Quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. [Mat. 25.d] [ἀφορμὴν ἀδιαφορίας.] Quòd si sua facit, quæ minimorū sunt, sine dubio multo magis, quæ electorum sunt, ea sibi vendicabit, modo ne officium caussam ad licentiam existimet. Quin summa potius animi attentione munire seipsum debet, vt cum sibi, tum ceteris, in quoscūque eum casus detulerit, pariat vtilitatem. Porrò si de muneribus ijs, quæ abiectiora sint, aliquid exercendum sit, scire conuenit saluatorem quoque ipsum discipulis ministrasse, & abiectiora opera facere non recusasse: magnūque homini esse, si dei imitator existat, cùm per hæc, quæ humilia sunt, ad altitudinē illam quòd illum est imitatus, ascendat. quanquam quis iam humile ausit quippiam appellare, quod deus ipse attingere non recusauit?

C Quòd honores siue vllā præter ceteros prærogatiuam appetere monachus non debet.

CAPVT XXV.

PRorsus autem ab omni ambitione alienū habere animum monachus debet. [γνώμη ex collatione καὶ ἐναντιώσεως.] Nam si in hac vita laboribus, ac rectè factis suis esse præmium vult, misera profectò illius mercedis cōditio est, qui pro æternarum rerum iactura, caducas paciscatur. Si verò secum decreuit velle se in hac vita agones laborum perferre, & eorum mercedem in cælo recipere, non modo honores vltro ipse consectare non debet, sed ne oblatos quidem admittere, potiusque recusare atque reijcere, ne cōsequentis vitæ gloriā, præsentis honor imminuat. [γνώμη ex collatione.] Quandoquidem præsens vita vniuersa laborum est atque certaminum: contraque futura in præmijs, compensationibusq; posita est. Quemadmodum magnus Paulus de hac vita, in aliā proximè migraturus, ait. [2.Ti.4.d] Bonū certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi D dominus non hîc, sed in illa die iustus iudex. Et item Saluator, In mundo hoc pressuram habebitis. [Ioan.16.d] Et rursum idem Apostolus, Per multas tribulationes oportet vos introire in regnum cælorū. [Act.14.d] Proinde si habes in animo in futurū regnare, hîc noli ocium, noli honorem consectari. Sed licet in præsentia pro vera tuenda doctrina, nimirum veritatis aduersa multa patiare, intellige te in posterum regnaturum: nam susceptis hîc pro tenenda honestate calamitatibus hæc constituta est merces. Alienus autem ab incommodorum vitæ huius conflictatione, cælestes nolito coronas sperare, quando hîc eos, quibus eæ constitutæ sunt, neque labores præmittis, neque certamina. Caueat igitur omni ratione pietatis cultor, ne honores consectetur, ceterísve se præponi velit. [Luc.14.c] Omnis enim qui seipsum exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Si seipsum pietatis cultor in altum extulerit, habet qui grauiter ac potenter illum affligat, & ad inferos vsque possit deprimere. Sin contra seipsum humiliauerit, splendidissimè magnificentissimeque extolletur: quippe cū deus (quę ipsius potentia est) humiliantem se in altum extollat. E Expectato igitur rectè extollentē ô monache, neque ad res vitę huius cogitationem velis abijcere. [Metaphora.] Athleta enim es, & operarius Christi: pactus es cum eo, totam te diem certaturum, & dei totius æstum perlaturum. [Mat.20.a] Quid igitur diei opere nondum completo, requiem consectaris? Vesperam, vitę huius finē operire, vt cùm paterfamiliâs venerit, mercedē tibi denumeret. Vespere enim facto dixit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem: nō meridie, aut initio postquam statim illos conduxerat. Operire igitur finem vitæ, & tunc reuersus mercedem auferto. Interim autem in postremo loco acquiesce, vt tunc primum adipiscare.

De modestia ac simplicitate in cibis retinenda.

CAPVT XXVI.

IAm ciborum diuersitatem nullo modo consectari monachus debet: [περὶ ἀτυφίας καὶ ἁπλότητος] F neque prætextu videlicet continentiæ ab solitis in communi vsurpari escis discedere. Siquidem hoc communis disciplinæ peruersio, & scandalorum occasio est: & væ illi, qui in pietatis cultorum conuentum huiuscemodi caussas perturbationis attulerit. [προσόψημα παρὰ χεῦτον] Sed licet vsitatum hoc salsamentū, quod iure incoctū veteribus sanctis patribus, pulmentis loco alterius cuiusdam condimenti addi placuit, commistum sit cum reliquo ferculo, aquæ, olerúmve, neutiquam per simulationem ab se inuentæ suæ

vanæque cuiusdã religionis reijcere debet, illud quasi qui carnes repudiet & fercula alia meliora, & precij maioris inquirere: sed in minimi salitæ carnis frusti decocto, bucceam reiecta omni obseruatione intingere, & cũ omni gratiarũ actione assumere. Siquidem minutissimũ frustulũ illud in tam magnam aquę copiam, aut leguminum (si ita fors ferat) coniectum, nequaquam indicium cupediæ est, sed seuerissima, & verè durissima pietatis cultorum continentia. Quæ igitur huiusmodi sunt, hæc religionis cultor obseruando captare non debet. Neque enim ab his propterea nos abstinemus, quòd Iudæorum ritibus faueamus, sed vt deliciarum saturitatem fugiamus.

Quòd ad perfectionem spectanti proditio in publicum nihil poterit obesse.

CAPVT XXVII.

SI verò proditiones in publicum, aut suscepta propter necessarios & communes fratrũ vsus itenera impedimento sibi esse ad pietatis cultum monachus dicat, ac propterea foras exire recuset, nondũ ille absolutæ obedientiæ cognitionem est assecutus, neque dum animaduertit ad huiusce officij perfectionẽ istiusmodi mollicijs nequaquã solere perueniri. Intueatur proinde in exempla sanctorum virorũ, consideretq; quomodo virtutem hanc perfectissimè illi coluerũt, qui imperatis sibi rebus ad conficiendũ adeo difficilibus, imperium ne vel tantillũ quidem vnquã recusarunt, reluctatíve contrà sunt, & illorũ exemplo eruditus obedientiæ perfectionẽ cõdiscat. Si autem sit aliquis, qui etiã reuera hoc sibi sentiat nocere, is reliquos omnes fratres roget, vt pro se supplicẽt deo, nec minùs ab eodem deo certissima cum spe ipse etiã facultatẽ petat, per quam cum in officijs spiritualibus, tum etiã in corporis muneribus rectè administrãdis actuosum, cõmodumq; instrumentũ sit. Et sine dubio qui bona exquirentiũ alacri & expromptæ voluntati aspirat beneuolus, eã largietur, quũ ad petendum ipse hortatus sit, ac dixerit, Petite, & dabitur vobis: quęrite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Itemq; alio in loco, Siquis autẽ vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem cũ fide, nihil hæsitãs. Ac in omnibus denique rebus, vbi mens in perfecta obedientia vacillat, aut animi prõptitudinem Satanas impedit, hebetando, retardandóve, remediũ hoc adhibeamus, vt deo supplicemus, petamusq;, vt rectè agendi nobis facilitatem velit largiri, & vt carnes nostræ cõfigantur timore dei, vtque assiduè apud seipsum animus noster sit, necubi euarians neque corporis cupiditatibus voluptatibúsve vsquã capiatur. Siquidem non aliunde, quàm ex animi distractione mundanæ cupiditates in nobis nascuntur: à quibus cũ varijs postea tumultibus vexata mens nostra fuerit, segniores ad capessenda recta officia reddimur. Quæ cùm ita sint, nemo in adiuuandis cõmunibus aliorũ corporis necessitatibus, operam denegare suam debet. quin supplici-ter potius petendũ est à deo, vt facultatem adiuuandi ceteros ab ipso promereamur accipere. Si enim priorum exemplo munus hoc omnes detrectarint, quis fuerit tandem, qui necessarijs officijs satisfaciat? Quin operæpretiũ fuerit, hoc te exemplo etiam quopiam doceri. Nam qui modo in ordinem aliquem adscriptus est miles, neutiquã is operam dat, vt reliquos, qui eo in ordine sunt, ad consuetudinem suã traducat: sed ipse se cõtrà ad ordinis disciplinã ac morẽ accõmodat. Quanobrẽ cõuenit etiã, vt qui in spiritualẽ societatẽ adlectus sit, nequaquã illos ad morẽ suum velit detorquere: sed cõtrà ipse morem suum debet aliorum fratrum moribus, institutisque conformare.

Quòd priua auctoritate nihil negotiorũ exercere debet monachus.

CAPVT XXVIII.

POtestatem verò suijpsius ne ad punctũ quidem temporis habere monachus debet, per quam in priuatis ipse negotijs suis versetur. Quemadmodum enim absente artifice instrumentum sua sponte ipsum non moueretur, neque membrũ vel ad breuissimum tempus ab aliquo corpore separari, mouerive posset, sine eius, qui intus est opificis, ac totius corporis moderatoris voluntate: similiter quoque neque religionis obseruanti aliquid agere, exequíve sine antistitis sui sententia licet. Quòd si caussam afferat, ac dicat, se prę imbecillitate corporis, exequendis imperatis parẽ esse non posse: infirmitatẽ suã antistiti iudicandã permittet, secumq; reputans illud scripturæ, seipsum ad ea quæ sibi imperata sint exequenda adhortabitur, cùm ab ea dici audiat, Nondum enim vsq; ad sanguinẽ restitistis, aduersus peccatum repugnantes. Et item alibi, Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite.

Quòd antistitẽ conueniat, adhibita paterna beneuolentia, eorũ qui in ipsius potestate sint, res administrare.

CAPVT XXIX.

POrrò ipse etiam antistes reliquorum fratrum, veluti charissimorum filiorum pater curam suscipiens, diligenter quid eorum singulis opus sit, considerabit: & quæ conuenire visa fuerint remedia, curationesque quantum poterit, adhibebit: et quod reuera membrum siue animo, siue corpore infirmum fuerit, adhibita charitate, beneuolentiaque paterna sustentabit.

Quòd nequaquam permittendum sit, vt in cõuentu virorum religiosorum, duorũ triúmve fratrum seorsum sodalitas conspiret.

CAPVT XXX.

AC charitatem quidem habere inter se mutuã fratres debent, non ita tamen vt duo, trésve seorsim à ceteris sodalitatẽ inter se coëant. quãdoquidem hoc non charitas est, sed seditio & diuisio: & eorum, qui sic coëunt, improbitatis iudicium. Si enim communis decus disciplinæ charũ haberent,

Margin notes: ἰσῶμεν hanc legãt Lutherani. A — καὶ τῶν ἀντιλεγόντων δυνάμεων. B — Mat.7.b — Luc.11.a Iacob.1.a — Psal.118. C — E distractione mẽtis, cupiditates. — Confirmat τῷ ὁμοιώσει. D — δόγμα. Simile. — Hebr.12.b Ibidem.d E — πνεύματι καὶ ἐννοίᾳ. — F — τὸ κοινὸς εὐταξίας.

haberent, qui tales sunt, sine dubio communem, æqualemq; aduersus omnes charitatem tenerent. Si vero ipsi à reliquis sua sponte abscisi disiuncti- que in cœtu cœtum efficiant, vitiosa huiusmodi amicitiæ conciliatio est, & diuersam quandã à cõmunibus institutis rem esse oportet, quæ hos inter ipsos cõciliet: atq; hoc profecto nihil est aliud, q̃ contrà veterẽ disciplinę stabilitatem, constantiamq; innouatio. Quocirca dãda studiosè opera est, ne vllus omnino in cõuentibus, sodalitatibus istiusmodi loc⁹ detur, néve violata charitatis obseruatione societatem quis cum fratre aliquo iungat, qui improbè agere, & cõmunis disciplinæ iura velit peruertere: enitendumq;, vt quandiu quidẽ in officio omnes permaneant, æqualis vnicuique erga omnes communitas sit atq; coniunctio. Quòd si firmatam quis iã vetustate disciplinã labefactare in animo habeat, ac alios etiã de fratribus secum comites trahat, hic primo quidem ab eo, qui sanus sit, secreto admoneri tanquã parum sanus debet. Sin arcano curari noluerit, adhibẽdi de fratribus erunt etiã, qui ceteris intelligentia videantur præstare: quemadmodum est in sacrosancto Euangelio, Si autẽ te nõ audierit, adhibe tecũ etiã vnum vel duos. Quòd si ne ipsis quidem auscultauerit, tum demum ad antistitem ipsum animi ipsi⁹ morbum deferre oportebit. Si verò ne antistitẽ quidem audire voluerit, perinde vt gentilis & publicanus habendus est, & vt ouis pestilentia contacta ab reliquo ouili segregandus, ne in reliquos quoq; morbi contagionem transfundat. Si verò nullus sit omnino qui exempli peruersitate deterior fiat, tunc tantummodo lenitas aduersus ipsum locum habebit, spe videlicet ipsum se aliquando ad meliorem frugem recepturum: lenitas autem ex ea parte, vt ne præcidatur, non autem vt ab admonitionibus, legitimisque multarum impositionibus desistatur.

A — ἐν ἅπαξ ἔκτῳ νουθετῆσαι. — Mat. 18. b — Simile. — B

Quòd vestimentorum calceamentorúmve delectionem consectari pietatis cultor non debet. CAP. XXXI.

IAm de vestimentis calceamentísve nõ ea exquirenda nobis sunt, quę sunt elegantiora, sed quæ viliora, ea diligenda, vt in hac re etiã animi nostri humilitatem significemus, neq; opinionem nimis elegantium, aut nosmetipsos amantium, & à fraterna charitate abhorrentium incurramus. quando is satis se à charitate, humilitateq; disiunctum declarat, qui primas desiderat.

Quòd debet antistes ad vires corporis cuiusq; ea accõmodare quæ imperet munia: & de ijs qui vires suas maliciosè celant.

CAPVT XXXII.

C

ILlud autem obseruare antistes debet, ne imponendis grauioribus, quàm quibus sustinendis pares fratrum corporis vires sint, imperatis, eos, qui ea ferre non possint, ad abijciendam obedientiam per contradictionem instiget: sed perinde vt verus ac legitimus pater, æquè in cunctos beneuolus, vires corporis cuiusq; considerare, atq; ita munera singulis imponere, ac distribuere sortitò debet. Veruntamen grauissime plectentur ij, qui quas à deo datas sibi corporis vires habent, maliciosè celant, & aduersum antistites petulãti impudentia se gerunt, & illius iussis nõ obtẽperant. Si enim magnũ antistiti atq; intolerabile periculum creat, occultum tenuisse talentum doctrinę, ac nõ vnicuiq; ante imminentem peccato frameam indicasse, sine dubio maius periculũ incurrit is, qui datas sibi à deo ad communem reliquorum vtilitatem corporis vires ociosas tenet, occultátque

Argumentũ à minori.

Quòd neutiquam molestè ferre fratres debent, quandocunque mitius agi cum imbecillioribus videant.

D

CAPVT XXXIII.

VErum enimuero neq; molestè ferre, neq; indignari fratres debent, quandocunq; ijs, qui imbecilliores sint, antistites accõmodata illorum viribus ministeria assignet, & indulgentius cum his agendum censeat, ita videlicet vsu postulante. Quinimo qui valentiores sunt, ij imbecillioribus indulgere, & hoc modo spiritualem cõplere charitatem debent. Siquidem animaduertimus in corpore neq; à manu dissidere pedem, neq; manum pedem ipsum ad transigendas partes suas conari traducere, neque vniuersam item manum digito minimo suum onus imponere: sed de membris vnumquodque delatam sibi sortitò à natura vim exercere, & quæ imbecilliora sunt, sustẽtare. Hæc disciplina si in spirituali conuentu seruetur, nimirum illud declarabit nos verè Christi corpus esse, & membra ex parte, nempe qui aptam inter nos coniunctionem, & vacuam omni dissidio concordiam continenter seruemus.

γνώμη. — Confirmatio à simili. — E

Quòd nequaquã debent, qui cõuentibus præsunt, ijs qui à conuentu suo defecerint, monachis liberè agendi quiduis potestatem impartiri, aut hos in vitæ cõmunionem admittere.

CAPVT XXXIIII.

OPortet autem, vt & qui regendis spiritualibus conuentibus prẽsunt, ij cùm mutuam inter se charitatem ac beneuolentiã exerceant, mutuoq; alter alterius prouidam solicitudinem ad se existiment pertinere: ea nequaquã euertant, quę facere alter studeat: neq; temerè, inconsideratéve desciscentes vicissim alij aliorũ fratres suscipiant. Siquidẽ hoc facere summa confusio est, dissolutio, atq; peruersio spiritualis opificij. Etenim de fratribus quidem, qui cordatiores sunt, ij cùm dei timore teneantur, in officio persistunt: qui vero lentiores sunt, ac magis per ignauiã dissoluti, ij pudore hominum, & ea, quæ ex hominibus pendet, necessitate, veluti quodam pædagogo ad rectam viã diriguntur. Si igitur qui negligentior sit, licere sibi animaduerterit impunè probatę sibi semel fratrũ societatis labores defugere, seséque inde ad aliud quoduis domicilium trãsferre, & solutiorẽ in eo, atq; incõtinentem vitã agere, facile sese à suorum cœtu abrumpet, & exitij illius caussam sustinebit, qui ad suscipiendũ eiusmodi se exhibuit æquo pa- ratiorem. Atque etiã fit sępenumero, vt contagio ista latius serpens, eos etiam, qui in recto itinere sunt, aberrare faciat, diductos à recta ac iusta via: & cun-

Humanus timor ad bonũ qualiscunque pædagogus. — F — γνώμη.

& cunctorũ exitij ille pœnas luet, à quo peccandi caussa profecta fuerit. Quàobrẽ ne hoc eueniat, quoscunque ex fratribus à cõuentibus suis desciuisse, animaduerterimus, eos admoneamus, & vnde egressi sunt, eò reducamus: aut si nobis obtemperare noluerint, caueamus, ac auersemur, & eorum congressionẽ defugiamus, & fratribus omnibus, vt hoc idem seruent, denunciemus: quo videlicet vel ipsi illi, cùm hoc modo auersos à se omnes videant, & resipiscât, & ad suũ se gregẽ recipiant, atq; ab eo, quem semel sortiti fuerint, pasto-

Sui ordinis desertores cur vitādi.

A

re pascantur: vel si obstinati in spiritualis cõmunitatis contemptione permanserint, reliqui saltem, qui viderint, q̃ inuisi omnibus & execrabiles facti sint, eorum exemplo cõmoti, in officio perseuerent, & quorũ cupiant infamiã effugere, fugiant imitationẽ. Quòd autem mea hæc verborũ commenta nõ sunt, potiusq; certisimæ spiritus leges, ipsa Pauli verba apponã, quibus ille incontinenter vitam agentes castigat, atque inter ceteros ebriosos etiam & maledicos, pœnis esse obnoxios vult. Si enim aliquis frater fuerit fornicator (inquit) aut maledicus, aut ebriosus, cum eo, qui eiusmodi sit, ne cibũ quidem sumere. Et item alio in loco, de ijs qui nihil operabãtur, sed curiosè agebant, sic dicit, Hunc notate, & ne commisceamini cum illo. Quòd autem qui spiritus sancti pactiones violat, is facinus longè maius faciat, q̃ aut maledici, aut ebriosi, aut qui totã in ocio vitã conterant, nemo est, cui non perspicuum sit. Quocirca haud absurdè nos ratio impellit, vt qui spiritualẽ disciplinã violãt, illos ab eorũ, qui ipsã cõseruãt, congressione secludamus, prohibeamusq;. Tunc autẽ tantũmodo reprehensione vacare fratris segregatio debet, quandocunq; ea antistitis iudicio occultę alicui⁹, quã ipse sciat, vtilitatis caussa fiat.

1. Cor. 5. d
2. Thes. 3. c

Hæc adeste Lutherani.

λόγος περιττός.

B

Quòd neutiquam debet qui in conuentu pietati operã det, eorum quæ coniuncta cum materia sunt, quidquã priuatim possidere.

Capvt xxxv.

Proprietas cur monacho vitãda

DEbet autem pietatis cultor, qui eam, quã supra exposuimus, in vita cõmunitatẽ amplexus sit, ab omni priuata rerum, quæ in materia consistunt, possessione liber esse. Etenim nisi hoc facit, primũ quidem societatis exactam disciplinam priuata possessione corrumpit: tum ipse etiã magnopere de se indicio est, vt qui deũ perpetuo ijs alimenta suppeditaturũ diffidat, qui in nomine ipsius cõgregati sint, neque illud audiuerit, q̃ dicitur à Propheta, Iunior fui, etenim senui, & nõ vidi iustum derelictum, nec semen eius quęrens panes. vel eos nimirũ, qui intelligentia percipiũtur, prudentiæ scilicet, vel qui sensu, quibus corpus alitur. Nam si vbi duo vel tres congregati sunt in nomine Christi, ibi ipse in medio illorũ est, multo certè verisimilius ibi idem esse credendus est, vbi multo copiosior ac frequentior hominũ congregata multitudo sit. Aut igitur necessarium nihil nobis deerit, si Christus nobiscum affuerit. siquidẽ neque Israëlitis in vasta illa solitudine ipsorum vsui necessariũ quidquam defuit. aut si etiã defuerit, ad probationem nostram, satius est inopia laborare, & cum Christo esse, quàm disiun-

Psal. 36. a
Panes intelligentię & corporis fulciendi.
Argument. à minori.
Confirmat τῷ παραδείγματι.

C

ctos ab eius societate in rerũ vitæ huius omnium affluentia versari. Porrò incommodum, quod ex istiusmodi possessione nascitur, nequaquã hic tãtũ resistit, sed vlterius etiã progredietur. Etenim qui proprium habere aliquid studet, is sine dubio nihil aliud, q̃ disiunctionem, ac defectionẽ à ceteris meditatur. Nam cui hoc in animo nõ est, quid est tandem quod ipse possidere seorsim velit? cũ id certum sciat Christi beneficio seruos ipsius in necessariarum rerũ copia asiduè versari. Proinde D perspicuũ est, qui talis sit, eum de præcidenda ac morte afficienda anima sua meditari, qui exiguis obolis salutẽ suã addicere ac prodere paratus sit, &(liceat mihi quæso per vos aliquantulum loqui audacter, quod sentio) alter Iudas efficiatur, nẽpe qui à furto exordiatur. (Furtum est enim priuata possesio) & in proditionẽ desinat: quando vt ille dominum, sic iste etiam veritatis verbum prodit. Quando enim instituti nostri regula hoc habet, non licere nobis neq; ab ea societate, ad quã aggregati sumus, disiungi, neq; priuatã vllam pecuniam acquirere, neq; denique clanculariũ quiduis moliri, aut eiusmodi, quod exempli peruersitate reliquorum fratrũ saluti posit obesse, tum neglecto aliquis dei timore, & legib⁹ spiritus sancti violatis societatem primum expilare (societatis enim expilatio est, rei cuiuscunq; & vndecunq; in priuatum vsum seuocatio) deinde defectionem etiam, ac separationẽ cogitauerit, quî defendi potest hũc non verbum veritatis prodidisse, & alterum Iudã factum esse? qui, quantum in ipsa re sit, veritatem prodat? Quocirca omni modo fugiendum nobis est, ne priuatim omnino quidquã posideam⁹, præter ea, quæ promiscuè omnibus simul cõparãtur. neq; hac ratione solum integrã ab omni labe mentem nostrã conseruemus, sed internum etiam E hominem ab omnibus sordibus expurgemus: nimirum impuris ac prauis primum cogitationib⁹, quæ interius spiritus domicilium sua intemperie exagitant & conturbant idq; contingit à dolo, simulatione, inuidẽtia, cõtentione, quæ vitia & charitatem radicitus euellunt, & deũ ex eorũ animis, in quibus sunt, fugant. Si enim dominus charitas est, sine dubio qui charitatẽ non habet, is diuina gratia caret. Dandaq; nobis studiosè opera est, vt cùm, pro se, quisq;, animum nostrum oẽs summè humilem, castumq;, & ad optima quæque agenda paratisimum cõseruemus, mentem ad res vitę huius occludamus, illudq; propositum nobis habeamus, ne qua in re, dũ in hac vita sumus, ab vlla dei voluntate aberremus, ac proinde ab arrepto vitæ istius instituto nos ipso auellamus. Siquidem huiusmodi animi status, præterquã q̃ omnem à nobis socordię & euagationis segetem eximet, perficiet etiã, vt cũ pio metu, ac firmo animi proposito honesta officia omnia persequamur. Atq; illud F cũ primis in animo defixũ habeamus, deum bonũ esse, & bonorũ omniũ auctorẽ, mali autẽ nullius, nullo modo: licet nos, ita postulãte valetudinis nostræ vsu, acriores interdũ medicinas degustemus. Etenim deus cum medicus sit humanorũ animorũ, pro natura morborũ, medicamentorũ etiã ad singulos ipsos appositã tẽperat vim, quæ, quando op⁹ sit, intimum etiã penetrãs vitium perpurgare queat. Proinde cùm hoc ita se habere planisimè intelligamus, à gratiarum actione nunquã desistamus,

Vt Iudam ad laqueũ, ita & monachũ protrudit proprietas.

Compilatio siue defraudatio quid.

Simile.

mus, esto dum à negligentijs aut malicijs nostris perpurgamur, acriorem aliquãdo medicinã experiamur. Illud autem, tentationis & probationis caussa aliquid pati, rarorum admodum hominũ est, & Abrahæ similium. Hæc itaque sunt, quæ dei gratia mentis nostræ humilitati suggesit ad cohortationem vestram, qui communem hanc & socialem vitam estis amplexi: quo quidem genere, vt & ratio docuit, & nos mente peruidere potuimus, nullum neque splendidius, neque acceptius, neque sublimius reperiri apud homines potest. Verumenim quando ijs quoque qui in solitudine seorsum degunt, eam quã potuimus, cohortationem attulimus, vnumque atque idem vtrisq; propositum est, nempe Christo placere: & quæ illis dantur præcepta, his affinia sunt, & illum quoque librum adeamus. Siquidem fortasis ex eo etiam vtile aliquid poterit assumi, quod traditam hic in communi cum ceteris viuendi rationem, magis etiamnum illustret, perpoliat & exornet.

ἀθραμιαίων.

A

LVDOVICVS MIRAEVS TYPOgraphico prælo præfectus Lectori.

Hactenus cucurrit B. P. Basilij κανὼν per Adamum Fumanum filo versionis Romana colonia donatus, idemque solerti & sedula collatione ad fidem expollitißimi exemplaris Græci synceriori lectioni restitutus per Godefridum Tilmannũ Carthusiæ huius Pariensis monachum, cuius item opera versas habes proximas duas epistolas, sed pro locorum cõmoditate παραφρασηκῶς, quo explicatior exiret ad manus studiosorum Basilius. Admodum enim incommodè versa erat prima ad Chilonem Raphaëli Volaterrano, viro alioqui nõ indocto: dein vni & alteri non satis integrè fuerat tralata per odiũ impotens, quo isti Zuingliani excussa cuculla infensè oderunt monasticen iuxtà ac anachoreticen, canes (vt ingenuè dicam) impudentißimi & ad vomitũ Aegyptiarum carniũ desiderio reuersi.

D

BEATI PATRIS BASILII *MAGNI EPISTOLA AD CHI*LONEM DISCIPVLVM ANACHORETEN

ex monacho, Godefrido Tilmanno interprete.

I quæ ex arrepti istius propositi officio obeunda tibi, nec segniter explenda veniunt, meo consilio eruditus nõ illibenter amplectêre frater in Christo amabilis, maximè omniũ de quibus nõ importunus tu flagitator à me contendisti, consiliũ vt darem: nihil obscurè auctor tibi fuero rei apprimè salutaris. Ecqua tandẽ hæc? Quod primùm se offert, nimirum hoc est, plerosque multa cum animi generositate ausos aggredi Anachoreticę vitæ institutũ: verum qui abusque principio destinati curriculi pro dignitate ad metã vsque, labore indefesso nec dispari animi cõtentione susceptũ semel agonem promouerint, hi demum in q̃ rarissimo comperientur numero. Neque enim vt destinaris primùm operis quidpiam adordiri, mox tuiistius propositi censeris finem assecutus: quando totius abs te elaborati operis merces ab ipso pendet fine. Nullũ itaque sint relaturi insumptę semel operæ pretium, qui nõ ad legitimum vsq; finem eius, quem scopum sibi præstituerunt, nempe Anachoreticæ vitæ perfectionem studio propensiore festini contenderint, tantisper contenti istis monasticę disciplinę rudimentis. quin & propositum illum suũ deridiculis omniũ sannis palàm traducendum exponunt & perstringendũ, quò fit, vt apud externæ ac secularis vitæ homines notam sibi per hoc inurant imbellis ignauiæ & præfractæ temeritatis nulla vnquàm obliuione obliterandã: quãdoquidem de eiusmodi pronuntiauit dominus, Quis volens domum ædificare, non prius sedens cõputat sumptus, si habeat ad perficiendũ: ne posteaquam posuerit fundamentum, & nõ potuerit perficere, incipiant qui viã prætergrediuntur, illudere ei dicentes: Hic homo fundamẽtum posuit, & non potuit consummare. Quocirca necesse sit, vt in percurrẽdo vitę istius singularis stadio, quod semel tanta cum alacritate ingressus es, alacriores quotidie tibi ipsi atque acriores addas aculeos, constantissime hęrens officio. Huc te suo inuitat exemplo Paulus inter luctæ spiritualis Athletas Agonistes longè eximius, qui cùm acquiescere nollet tot alioqui officijs vitæ retrò actæ, sed vlteriore & quotidiana virtutum accessione progredi ad hunc loquitur modum: Eorũ quæ retro sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt me extendens ad destinatum persequor, ad brauiũ supernę vocationis. Sane is genius, ea est humanæ istius vitæ conditio, nunquam contenta acceptis spe alitur continenti: & secura præteritorum inhiat futuris. Nam quid homini prodesse posit hesterna ingluuie diffarsisse ventrem, si quidem hodie nuspiam inueniat, quo se exatiet, eduliũ, quo soletur & expleat inolitam famẽ? Itidem & animæ quid commodare valeat tuæ hesternum exegisse diẽ in officio & actione virtutis: si tu hodie velut desertor ac refuga descieueris, teque auocaris ab opere iustitiæ? Qualem enim te inuenero, ait scriptura, talem te iudicabo. Quarè labor omnis iusti frustraneus ac mercede cassus, cùm è diuerso mores vitæ retro in peccatis actæ nulli iã culpæ obnoxij censentur, si modò permutatio vtriusque fiat: illo quidem ab eo quod præstiterat quotidianis exaugere incrementis, in id deflectente quod deterius est, hoc contrà, à flagitiosa improbitate ad meliorem se recipiente vitæ frugem. Hancce doctrinã ex oraculis Ezechielis depromptam liceat audire tanquã ex domini persona decernentis. Ait enim: Si declinauerit iustus & deliquerit, iam non memor ero iustificationum quas prius fecerat: sed in peccato suo morietur. Nihil diuersum decernit de peccatore: Si conuersus fecerit iustitiã, vita viuet in ipsa. Tot tantiq; aditi labores & cum omni longanimitate à Mose dei famulo exantlati quo abierunt, quando illius petitio qua enixè efflagitarat terram ingredi promissionis, per momentaneam contradictione omni exceptione submota est &

B

C

E

F

Stadiũ plerique ingrediũtur, rarus metam attingit.

Anachoresis quã monachismus sublimior.

ἐπιλανθανόμενος, lege, ἐπιλανθάνομαι, γνῶμη memorabilis. Confirmatio à simili.

ῥέγμα.

ἐν αὐτῇ delicto δικαιοσύνη. Vtrunque confirmat τῷ παραδείγματι Mosis.

Giezi. est & interuersa? Ipsi Giezi rursus quid per hoc accreuit emolumenti, ꝙ domestico vsus sit Helisæi congressu, cùm ardor impotens quo exæstuabat, congerendæ pecuniæ leprā illi asciuit? Salomoni tandem qđ attulit cōmodę frugis exuberans adeo opulentia infusæ sapientiæ & quę vix dum adolescenti cælitus de deo cognitio indulta est, quādo is demum per mulierculę quam ad insaniam vsq; A deperibat, illices cōplexus, ex cordatissimo adulescente, per ętatem in senium deuergentem vecors factus & in idololatriā prolapsus concidit. Quin ne ipsum quidem B. Dauid futilis quædā incogitātia sui siuit hinc emigrare omni ex parte irreprehensibilem, per illud in Vriā designatum piaculū. Et quidem Iudæ vnius execranda prolapsio, nēpe à melioris vitæ rudimentis ad exitum sortis deterrimæ satis superq; esse debuerat ad communiendos tuendósve dei famulos in via institutæ rectitudinis. Hic nanq; Christo vbi diutius cohęsisset discipulus, inescatus tandem qualiscunq; lucelli illecebra, & doctorem venui exposuit, & per improbā eam negociationem implicito sibi laqueo pręfocauit gulam. Quarè id tibi perspectum vt sit, velim frater ac persuasum, nō eum qui bene cœpit, continuo debere decerni perfectum ex qualicunque delineatione pij operis: sed quisquis legitimo cursu stadium istius semel absoluit vitę, hic dei iudicio comprobatur. Ne igitur dederis somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem frater, vt dorcadis in morem è reti liberère, vtq; volucris è laqueo. Scito te ingredi inter medios, quibus vndique cingeris, laqueos: præcelsi quoq; muri pinnis inhęrescens ita obambulas, vt si illinc contingat te ruere pręcipitem, non qualiscunque ruina consequetur, sed perꝗ plena periculi. Ne igiB tur primo mox aditu oculis in sublime porrectis velis inscendere superciliosum apicem religiosæ exercitationis, maximè omnium caue, ne tuo vni⁹ consilio imprudenter innixus, tibi vni permittas plus æquo fiduciæ, nequando per rudem rerū inexperientiam è sublimi fastigio religionis quā ex professo percolendā accepisti, deturbere. Satius esse duxerim sensim te promouere. Falle voluptates, ab eis te per gradus auocans, illarumq; singulatim exinaniens ac obliterans consuetudinem: vt ne confertim & velut agmine facto in te vnum ad vnā omnes iritatæ cooriantur turbulentāq; accersant menti tuæ tentationum intemperiem. vnā aliquā earum illicium voluptatū prorsus si cōtinget euincere te, mox aduersus alterā accingitor, aciéque instruito spiritualem: atq; adeò non intempestiuam de singulis vitę pristinæ illecebris cōsequere victoriā. voluptatis vtiq; nomen & si vnum est: quæ tamen ad eam explendā promouent, res non C vnæ sunt. Primùm itaq; frater fac, aduersus omnigenā tentationem animum præmunias tuū & obfirmes patientia. Cuiusmodi tandem tentationū generibus is qui fidelis est, probari assolet? Nimirùm per rerum vitæ istius detrimentosam nec simplicem iacturā, per delationes cuiusuis generis criminum aduersum te falso concinnatorū, per immorigeros & inobsequentes, per multiuariā obtrectationem persequutionémve. Per hęc & eiusmodi afflictionū tolerantiam, fidelis quisq; probatur. Proin vide, sis taciturni silentij obseruans ac requietus, non linguæ ad quiduis effutiendum

Salomon. David. Iudas à pro ditoris. Non qui bene cœpit, statim perfectus. Metaphoricè paręnesis. Aduersus tentationes patientia opus.

incontinentis & exertæ, ad lites & contentiones ne esto propensior, neu cupientior gloriæ istius momento euanescentis, cōcredita tibi arcana ne prodas vnquam aut euulges, magis verò promissę semel fidei fac conserues integritatem. ne immodicus esto in sermone, ad discendum ꝗ ad docēdū prospice, semper vt sis paratior. Nihil anxiè aut curiosius percontere de hominum seculi huius vita: nihil enim hic tibi emolumenti accreuerit. Ait siquidem Dauid: vt non loquatur os meum opera hominum. Quisquis enim non illibenter ea deblaterat quæ à peccatoribus designantur: is illicium voluptatū quæ quadantenus consopitæ erant, aduersum se redaccendit incentiua & instigat. Quin age potius, in iustorum vitam studio propensiore inquire: hinc enim internāciscì quiueris quod tuę ipsius instituendæ vitæ non vulgariter prosit. Ostētator ne esto, neu vicos vago circumactu aut ędes alienas circūlustres: fuge eas verius ceu laqueos animarum. Esto, vnus aliquis per religiosæ vitę tuę sanā opinionem te inuitet, suis vt succedas ędib⁹, idq; iustis de caussis: tuæ tamen partes erunt, is vt doceatur fidē consectari Centurionis, qui dominum Iesum sanitatis puero exhibendæ gratia ad se vltro properantem recusauit dicens: domine non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantū dic verbum, & sanabitur puer meus. Iesus autē cū dixisset ei: vade, sicut credidisti, fiat tibi, sanat⁹ est puer ex illa hora. Nolim igitur frater te clam esse hoc, fidē scilicet petentis verius ꝗ aduentū Christi exemisse morbo ægrotantem, vel nunc idē quoq; esse tibi persuadeto. Quocunque enim in loco cōstitutus preces pro quopiā fuderis, si modò nihil dubia fide credat ægrotus adiutum se iri precib⁹ tuis: pro voto animiq; sententia cuncta succedet. Ad hæc, domesticè & familiariter tibi notos, ne ꝗ ipsum dominum cōplectare amantius. Ait enim: Qui diligit patrem aut matrem aut fratres plus ꝗ me, non est me dignus. Quid porrò sibi vult illud domini mādatum: Si quis non tollit crucem suā, & sequitur me: non potest meus esse discipulus? Nimirum quia si cū Christo vnà mortuus es istis tuis secundum carnem cognatis, quid tantopere illorum familiarem affectas congressum? Si quæ in Christi gratiā demolitus es, eadē in pristinum gradum restituis ac reædificas, dubio procul ipse te voti transgressorē constituis. Ne igitur ob quātanlibet affinium necessitatem, quoquam è loco desciueris. Loci enim tui semel desertor fact⁹, idē & ab arrepto vitæ instituto forsan secedes transfuga. Quòd populari cingeris turba, ne tibi applauseris. Lustrādarum regionum, ciuitatumque adeūdarum à te studium submoueto: quin solitudini potius tuendę sedulā imparti curam, tibiipsi perpetuò constans nulla sinas mentis tuę tenorē, rerum labentium imagine distrahi. Orationem & psalmodiā in locum habe non mediocris quęstus. Crebrā lectitationē noui præsertim testamēti ne leui ex caussa transmiseris: quòd ex veteris lectione identidem nec pauci noxiā cōtraxerunt, non quia scripturæ illæ vlla ex parte noxiæ sint, quando id cōtingit per infirmam eorum qui noxam contrahunt, mentem. Panis enim suapte natura comparatus est nutricando corpori, tametsi noxā adfert infirmo: Itidem scriptura omnis diuinitus inspirata, non mediocrem ex se vsum conciliat

D Psal. 16. γνώμη. ἐπὶ λόγου. E κανών. ὀχλοχαρής, φιλόχωρος, φιλοπολίτης, φιλέρημος. F A simili ducta βεβαίωσις.

ciliat attento lectori, nihil ſuopte genio habens
admiſtæ impuritatis aut cõmune: niſi ſi quis ipſe
prophanus illã nullo ſuo merito prophanã com
γνώμη ἀποστολικά. munémve cenſuerit, illi cõmunis eſto. Ipſe porrò
omnia vt probes, velim: quod bonum eſſe cõpro-
baris, id demũ mordicus tuetor ac retineto. Abſti
neto ab omni ſpecie mala. Omnia quidẽ licẽt, nõ
item peræque expediunt omnia. Dabis proinde
operam haud ſegnem, ne cui ſis offendiculo, eo-
rum, quibúſcum intercedit tibi familiaris cõgreſ
ſus: magis ipſe in hoc incumbito, omnibus vt ſis
perquam gratioſus, fraterni ſodalitij amator ſyn-
A cerus, ſuauiloquus, nulli non inſinuans animi tui
modeſtiam. Caueto, necubi per profuſam & lu-
culentiorẽ impenſam eduliorũ à moderatę hoſpi
talitatis aberres ſcopo & excidas: quin cõtentus
præſentibus quæ ſatis ſint tuendæ iſti quotidianę
neceſsitati tuę ſolitudinis, nequid prętereà ab vl-
Vitãda eſt auri ſacra fames. lo mortaliũ acceperis. Aurũ maximopere vt ani-
mæ tuæ blandiſsimum inſidiatorem, vt parentem
peccati, vt denique Diaboli adminiſtrum modis
omnibus fugito. Prætextu ſubleuãdæ pauperum
inopiæ, prouideto nequâ fias ſtudio inexplebili
cõgerendæ pecuniæ obnoxius: adeò vt ſi quis pe-
cunias adferat in inopum vſum erogandas, ipſe
ὑπόθεσις. item certò cognoris aliquot fulciendæ vitæ præ-
ſidijs deſtitutos, atq; indigos, is in cuius ære ſunt
pecuniæ fac cõſilio tuo ſecum eas vt auferat ege-
nis fratribus erogaturus, nequâ contingat, vt quũ
diſpertiendas ipſe acceperis, earum aſtrictu con-
ſcientiæ tuæ nitor ſitum ducat auaritiæ & inqui-
netur. Eſto voluptatum fugitans, dum continen-
B tiam affectaris. Corpus ſubſterne laborum exer-
citio: animam tentationibus aſſuefacito æquani-
miter tolerandis. Animæ è corporis domicilio è
migrantis reſolutionem ſimul ac tibi perſuaſeris
defunctionẽ eſſe mali omnis & veluti manumiſ-
ſionem, magno tum animo opperitor repoſitam
pijs æternorum bonorũ fruitionem, cuius cõſor-
tes effecti collætantur ſancti omnes. Teipſum ve-
lut in librili quapiã appende, vt diabolicæ ſugge-
ſtioni ex oppoſito admoueas religioſam cogita-
tionem quaſi in trutina quapiã permittens eã vt
arbitrã momento lancis. idq; potiſsimũ tunc, quã
do improba quæpiã tibi obrepet cogitatio, quæ
in arcano pectoris tui receſſu inſuſurret: Quid ti-
Attende quas aduerſus ſolitarios concinnet diab. impoſturas bi frugis bonæ, ex iſtius loci vita aggreſti & ſoli-
taria? Quid proinde lucri additũ iri ſperes animæ
tuæ ex iſthac Anachoreſi, qua à ceterorũ morta-
liũ ſeceſsiſti conſuetudine? Téne clam eſt dei ſan-
ctione conſtitutos epiſcopos pro ſolenni ritu &
conſuetudine aduocare ſolere ad ſynodalem cõ-
uentum eccleſiarũ dei viros, citraque vllã ſemel
inſtituti moris interruptionem ſpiritualiũ virorũ
cœtus celebrare, è quibus plurimum ſpiritualis e-
molumenti diriuatur in eos ac promânat, quot-
quot eo ſe cõferunt? Illic enim prouerbialiũ æni-
C gmatum ſenſa reuelãte ſpiritu cõdiſcuntur, Apo-
ſtolicorum dogmatum illic reſoluuntur nexus &
enodantur, illic Euãgelicæ ſententię explicantur,
theologica auſcultatio aurès vſque permeat &
quatit audientium, illic ſpiritualium fratrum cele
brantur congreſſus, qui vel ſolo ipſo cõſpectu ſe
mutuiter cõtuentium dici vix queat, quantum in
cõmune omnibus concilient ſpiritualis cõmodi.
Tu cõtrà, vnus hîc vltroneus te à tãtis abalienaſti
cõmodis. Deniq; huic affixus loco deſides nihilo
differens ab imagine ferarũ, & ipſe efferatus. Ni-
mirum perſpicis, quanta hîc te detineat ſolitudo:
quàm ſis erga ceteros mortaliũ inhumanus, nihil
obſcurè agnoſcis. quanta hîc labores penuria do-
ctrinæ, quis te vno certius pronuntiet, qui te à re-
liquorũ fratrũ contubernio nihil coactus feciſti
alienum? Spiritus proinde tuus circa diuini man-
dati expletionem, quàm lenteſcit? Quoties itaq;
iſtiuſmodi, tantiſq; te adorietur argumẽtis in ſpe-
ciem rationi cõſentaneis improba cogitatio quę-
rens te ex inſidijs elidere: tu cõſiſte ex aduerſo & D *Formula elidendæ tentationis.*
obluctare pia meditatione ac doctrice rerum ex-
perientia inſtructior: Quid enim? Tu ſi quãdo mi
hi promittis ea quę in mundo ſunt, bona eſſe: ego
cõtrà vel ob hoc in hanc cõmigraui ſolitudinem,
vt qui me cenſerem bonorum mundi iſtius indi-
gnum fruitione. Sunt enim, ſunt bonis mundi in-
termiſta & mala: magis verò quæ mala ſunt, lõgè
exuperãt bona. Contigit enim nõ ita pridem adi-
re me ſpiritualem fratrum conuentum. Inter tam
multos, vix tandem inter mutuos ac familiares cõ
greſſus in vnum aliquem incidi, qui quidem in ſpe
ciem credi poterat timere dominum, à quo ſãcto
dei timore tantùm aberat, vt exitus docuerit ſub
diaboli iugo illum ipſum miſerã ſeruire ſeruitu-
tem. Sermones enim iſtius ore deprõptos audiui,
qui aliud nihil prę ſe ferrent q̃ pompaticum quen
dam faſtum. fabulas interſerebat merè cõmenti-
tias, ijſq; circunueniendis adornatas, quibúſcum
ipſe congrederetur. In alios item nec paucos inci
di, furto, rapinis, ac tyrannide inſigniter facinoro
ſos. Inibi loci contigit videre ebrioſorum indeco E *ἀσχήμων σχῆμα.*
ros geſtus ſanguinẽq; miſerè oppreſſorum. Quin
& mulieres ſe meis hiſce oculis viſendas offere-
bant, quarum præcellenti elegantia ac decore ſpe
ctabili meæ tentaretur integritas pudicitiæ. Et
quidem flagitium vitaui fornicationis: aut mundi
tiæ virginalis florem arcana cordis cogitatione,
defœdaui. Sermones fateor tã multos audiui, ani-
mæ cum primis ſalutares, atqui in nullo eorũ qui
ſic diſertè docerent, virtutem inueni quę ex ęquo
& conſentaneè reſponderet ſermonibus. Rurſus
tragœdiarum dramata præter etiã ſexcenta hiſce
auribus hauſi, quarũ proluſores ipſo mox ingreſ-
ſu in animos auditorum ſe inſinuarent melicis ac
præmollib⁹ modis. Citharæ inſuper modulamina
perq̃ ſuauiter reſonãtis, choreas ducentiũ plauſus
obſtreperos & ad eneruem molliciem cõpoſitos:
vocem quoq; ſcurrarum qui riſum cierent ſpecta
toribus. Audire licuit ſtultitiã multiuariã, ſcurri-
lem proin vrbanitatem, & turbæ nulli numera-
bilis perſtrepentẽ clamorem. Ipſe lachrymas ſpo-
liatorum vidi, afflictiones ac gemitus immani ty-
rãnide oppreſſorum, eorũ item ſuſpirioſos eiula-
tus qui torturis admouerentur. Hęc equidẽ ſpecta
ui oculis, & ecce non iã iſtiuſmodi miſerabiles tra F *πανήγυρις πνευματική.*
gœdię promerebantur dici ſpiritualium virorum
conuentus, mare potius aſſonantibus vndiq; ven-
tis perſtrepens ac turbulentum, quod omnes ijſ-
dem fluctibus adoperire pari ſtudio contenderet,
& inuoluere. Dic tu mihi ô improba cogitatio,
tuq; ô dęmõ temporariæ iſtius voluptatis & mo-
mento euaneſcẽtis glorię incẽtor: ecquid tãdè ad
me regeretur aut reſiliet emolumenti, hęc ſi con-
tueri dabitur pariter & audire, quãdo nemini op-
preſſorum

pressorum præsidio esse posim aut patrocinari, non tueri, aut defendere impotentes, sed nec deerrantes à rectitudinis calle in viam reducere, si nor? quin & periculū sit ne ipse forsan sim pessum iturus. Quemadmodum enim exiguum quid limpidæ & illimis aquæ si quidem aspirantium vētorū fragrosis procellis exagitetur ac permisceatur puluere, vtique addensata natiuam & illimē suam puritatem perdit: itidem & bona hæc qualiacunque, quæ tantisper dum viuimus, exequi nos arbitramur, adobruuntur numerosa multitudine malorum. Tragœdiarum etenim miseranda spectacula haud secus ac ligni cuiuspiam probè acuminati cuspides, per inanem lætitiam gaudiumque sic illorum affiguntur cordibus qui secularem istam conuersationem consectantur: vt puritati psalmodiæ densissimā offendant caliginem. Spectandi siquidem producuntur eorum eiulatus cōploratione dignissimi & lugubres quærelæ, qui indignis & atrocibus iniurijs affecti sunt, idque à suismet contribulibus, vt vel sic omnibus palàm fiat incredibilis pauperum patiētia. Quid isthinc igitur queam decerpere commodi? Nemo nō videt, hæc animæ adeò nihil commodare posse, vt etiam plurimùm incommodēt. Hac igitur ratione persuasus in hos montes quasi volitans passerculus emigraui. Passerculi etenim exēplo exemi me atque submoui longius à laqueo venantium. Si quidem in hac solitudine, si nescis ô improba cogitatio, vitam hanc destinaui mihi transigendā, in qua dominus meus prę me versatus est. Hic illa est quercus Mambre. Hic inuenire liceat scalā ad cælum vsque animas recta subuehentem: hìc & castra angelorum, quæ se patriarchæ Iacob spectanda prębuere. Hæc ea est solicitudo, in qua peculiaris dei populus prēmia expiatione collustratus, legem accipere promeruit, denique ad terrā prouectus promissionis deum contemplatus est. Hic mons celeber, Carmelus, in quo Elias demoratus perplacuit deo. Hìc sita est campestris planicies, in quam seorsim à ceteris quum se Esdras submouisset libros scripturæ diuinitus inspiratæ omnes ex dei mandato ad communem omnium vsum eructauit & exprōpsit. Hic sita Eremus est, in qua B. Ioannes esitans locustas formulam pœnitentiæ hominibus perficiundæ sua prædicatione præscripsit & euulgauit. Hic item mons ille oliuarum ad quem Christus ex more secedebat oraturus, nosque orādi formulam edocturus. Hic documētum edidit Christus, quàm deamaret solitudinem. Is enim ait: Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Hìc angusta & arcta est via, quæ ducit ad vitam. Hìc doctores & prophetæ in solitudinibus deerrantes, & montibus & speluncis & cauernis terræ. Hìc Apostoli & Euangelistæ ac monachorum ab vrbium aditu lōgissimè disparata conuersatio. Hæc itaque ex prompto nec illibēti animo complexus sum in hoc, vt quæ martyribus ceterisque in cōmune sanctis diuina promissione reposita sunt vel ipse tandem promerear accipere, quò nihil adumbratè, sed verissimè depromere illud posim: Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Neque enim sum nescius Abrahamum deo perquam gratiosum & vnice dilectum, diuinæ vocis oraculo se vt per omnia exhiberet morigerum atque obsecundantem, in solitudinem commigrasse: Isaac itidem quum vi opprimeretur se potentiorum, Sed & Iacob patriarchen nemo nescit vitā egisse hospitis instar, quouis deerrantem & palabundam. Ioseph insuper singularis continentiæ exemplar nulli obscurum est per fratrum inuidiam distractū fuisse & in exteram gentem diuēditum. Quis nesciat tres illos pueros merito abstinētiæ media in fornace cum igne colluctatos admirabilem sustinuisse agonē? Danielem semel & iterum iussum fuisse conijci in lacum leonum? Quid commemorem Esaiam præsentissima libertate linguæ veracis aduersus impios vsum, (vt qui arcanorum dei conscius spectator erat) ob id etiam dissectum? Est quoque Israël in captiuitatē miserè abductus. Ioannes itē (vt ne scis nescius) quòd liberrima increpatione nihil dubitarit impium Herodem coarguere flagitiosissimi adulterij, capitis præcisione deminutus est. Christi martyres atroci quidem, sed gloriosa morte perfunctos nō te clam est. Quid porrò attinet istis abunde suppetentibus immorari? Quandoquidem vel ipse Christus nostræ omniū salutis assertor nostri caussa attolli in crucē & suffigi non dubitauit, quò nos sua morte reuocaret ad vitam, omnesque in commune suo ipse exerceret, immo attraheret ad longanimem malorum tolerantiā. Ad hunc sanè nihil inuitus contendo, ad patrem quoque & spiritum sanctum: quin ipse pro virili adnitor vt legitimi agonis decertator olim promerear inueniri, nihil veritus me pronūtiare indignum qui mundi istius perfruar bonis, etiamsi ne ego quidem mundi istius caussa condītus sim, magis verò in mei gratiam totā hanc mūdi fabricam condidit deus. Hæc igitur in arcano pectoris tui recessu recondens ac supputans, eaq; studio propensiore perficiens iuxta præscriptam tibi à me formulam, ad mortem vsque pro veritate tuenda legitimum sustine agonem. fuit etenim Christus obediens vsque ad mortem. Quin & Apostolus ait: Videte ne forte sit in aliquo vestrum cor prauum discedendi à deo viuo: sed vos inuicē adhortamini, & alius alium ædificet, donec Hodie dicitur. Sanè istud Hodie in solidum significat nostræ istius totius vitæ temporale curriculū. Ad hunc igitur modum si vitam institueris tuā dubio omni procul teipsum seruabis, nosq; incredibili perfundes lætitia, ac proinde eadem opera deum glorificabis, In secula seculorum, Amen.

Margin notes: Simile. — [illegible Greek] Hesych. — [illegible Greek] — τὸ σήμερον. Section letters A, B, C, D, E, F.

EIVSDEM B. PATRIS breuis quidem, sed prægnans sensibus & apprimè salutaris, admonitio ad iuniores, Godefrido Tilmanno interprete.

QVisquis solitariā vitam semel es cōplexus ô homo fidelis & idē pietatis cultor, fac cōdiscas ac docearis Euāgelicę cōuersationis formulā, corp⁹ in primis vt sanctæ seruituti mācipes, animū erudito nihil de se su-

sublime sapere, cogitationes instruito, puræ vt sint, iræ impetum exinanito. Vim tibi iniecit aliquis? In domini vnius gratiam huic præterquam vult, addito. Re quapiam spoliatus es? spoliatorē in ius ne vocato, neu lite decernito. Odio haberis? osorē amato. Persequutione percelleris? sustineto. Execratione've te deuouit aliquis, aut maledicentia? hunc tu ad irrogatæ cōtumeliæ agnitionem adhortator, aut certè pro eiusmodi intercedito. Peccatis in posterum designandis mortuus esto. Cruci Christi configitor. Omnem animi tui
A solicitudinem in ipsum transscribito dominū vt inueniri tandem promerearis, vbi angelorum myriades, cœtus primogenitorum perquàm festiui, Apostolorū throni, primarię auctoritatis subsellia Prophetarum, Patriarcharum sceptra, coronę martyrum, iustorum præconia. Inter iustos olim istos, vt allegi possis & adnumerari, toto pectore concupiscito, In Christo Iesu domino nostro. Ipsi gloria in secula, Amen.

EIVSDEM B. PATRIS BASILII

Salutare & eruditū opus de laude solitariæ vitæ, incerto quidem interprete, & idem nunc primùm (quod certò sciam) excusum typis, & in cēsum B. Basilij per excusionē relatum.

LIBET de singularis vitæ meritis pauca perstringere, & quid de tantæ vitæ culmine sentiam, laudādo potius quàm disputando breuiter
B intimare. Solitaria nanque vita cęlestis doctrinæ schola est: ac diuinarum artium disciplina. Illic deus est totū quod discitur, via qua tenditur, totū per quòd ad summæ veritatis notitiā peruenitur. Eremus nempe est paradisus deliciarum, vbi tanquā redolentium species pigmētorum, vel rutilantes flores aromatum. Sic flagrātia spirant odoramenta virtutum. Ibi siquidem rosæ charitatis igneo rubore flāmescunt. Ibi lilia castitatis niueo candore candescūt: cum quibus etiā humilitatis violæ, dum imis contentæ sunt, nullis flatibus impelluntur. Ibi myrrha perfectæ mortificationis non solum carnis, sed quod gloriosus est propriæ voluntatis exundat, & thus assiduæ orationis indesinenter emanat, & igne diuini amoris suauiter ardet. Et cur, quæque singula commemorem, quandoquidem
C omnia illic diuersarum virtutum germina, diuersis venusta coloribus rutilantur: & perpetuæ viriditatis gratia incomparabiliter vernant. O eremus sanctarum mentium delectatio, & intimi gustus inexhausta dulcedo. Tu caminus ille Chaldaicus, vbi sancti pueri feruentis incendij vires, orationibus reprimunt, & ardore fidei crepitantium circa se flammarum globos extinguunt, vbi scilicet & nexus vruntur: & ardorem membra nō sentiunt quia & peccata soluuntur, & ad hymnū diuinæ laudis anima prouocatur, dicens: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Tu fornax, vbi superni regis vasa formantur, & ad perpetuum nitorem malleo pœnitentiæ percussa ac lima salutiferæ correctionis erasa perueniunt. In qua nimirum dissolutæ animæ rubigo consumitur, & scabies peccatorum ac scoriæ deponuntur. Vasa siquidem figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. O cella negociatorum cælestiū apothéca in qua videlicet illarum mercium summa reconditur: quibus terræ viuentium possessio comparatur. Fœlix commercium, vbi terrenis cælestia, transitorijs mutantur æterna. Fœlices inquam, nundinæ, vbi vænalis æterna vita proponitur, ad quā emendam etiam si est minimum quid, solum sufficit quod habetur: vbi breuis afflictio carnis emit cæleste conuiuium, & exiguæ lacrymæ risum capiunt sempiternum. Possessio terrena distrahitur, & ad hæreditatis æternæ patrimonium peruenitur. O cella spiritualis exercitij mirabilis officina, in qua certe humana anima creatoris sui imaginem in se restaurat, & ad suæ redit originis puritatem: vbi sensus obtusi ad subtilitatem sui acuminis redeunt, & pro vitiata natura sinceritatis azyma reperitur. Tu das vt ieiunijs videantur ora pallentia, & mens diuinæ gratiæ sit pinguedine saginata. Tu das vt homo mundo corde deum conspiciat, qui suis obuolutus tenebris: deum & seipsum priùs ignorabat. Tu hominem ad suum facis redire principium, & de exilij deiectione ad antiquæ dignitatis reuocas celsitudinem. Tu facis vt homo in mentis arce constitutus, cuncta sub se videat terrena defluere, semetipsum quoque in ipsa rerum labentium prospiciat decursione transire. O cella sacræ militiæ tabernaculum, procinctus triūphatoris exercitus, castrum dei, turris Dauid, quę ædificata es cum propugnaculis, mille clypei pēdent ex te, omnis armatura fortium. Tu campus diuini prælj, spiritualis arx * certaminis, angelorum spectaculum, palæstra fortiter dimicantium luctatorum: vbi spiritus cum carne congreditur, & fortis ab infirmo superatur. Tu virens vallis in expeditione currentium, tu munitio fortium, tu præsidium nescientium cedere bellatorum: fremat, licet, hostium circunfusa barbaries, vibrantium gladiorum sylua indensescat. Nam qui in te sunt, lorica fidei præmuniti, sub imperatoris sui inuicta protectione tripudiant, & de hostium suorum certa iam deiectione triumphant. Quibus nimirum dicitur: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Et si vnus est, noli, inquit, timere, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. O eremus mors vitiorum ac proculdubio fomes & vita virtutum, te lex attollit, te prophetia miratur, & quicunque ad perfectionem peruenerint, tuum cognouerunt præconium. Porrò tibi Moyses dedit bis acceptæ legis decalogum. Per te Helias nouit domini pertranseuntis excursum. Per te Helisæus duplicem magistri fortitus est spiritum. Et quid amplius dicam? quandoquidem saluator mundi in ipso redemptionis humanæ primordio præconem suum, tui accolam fecit, quatenus sub ipsa iam seculi venientis aurora, ex te, Lucifer veritatis erumperet: postquam plenus sol veniens, mundi caliginem splendoris sui radijs illustraret. Tu scala illa Iacob quæ homines vehis ad cælum: & angelos ad humanum deponis auxilium. Tu via aurea, certa & compendiosa, qua homines ducis ad patriam. Tu

Solitudo secundū deū schola virtutum.

Paradisus deliciarum.

τηλεγράμμον ἐγκώμιον.

Vox Helisei.

Ioannem Baptistam.

Scala Iacob Via aurea.

D E F

Stadium. Balneum animarum.

Tu stadium, quo bene currentes prouchis ad coronam. O vita eremitica balneum animarũ, mors criminum, purgatorium sordidorum. Tu mentiũ secreta purificas, squalores diluis scelerum, atque ad angelicæ nitorem munditiæ peruenire animas facis. Cella nempe est conciliabulum dei & hominum, compitum animarum & corporum in carne degentium & spirituum supernorum. Eo siquidem superni ciues ad colloquia humana conueniunt, vbi nõ tam linguę carnis verba concinunt, quàm sine strepitu vocis facunda mẽtium arcana, * patescunt: cella siquidem conscia est secreti cõsilij quod habet cum hominibus deus. Quàm pulchra rerum species, cùm frater in cella constitutus nocturnas peragit psalmodias, & quasi pro diuinis castris militares custodit excubias. Contemplatur in cęlo cursus syderum, decurrit etiam per os eius ordo psalmorum. Et sicut præcedentes ac subsequentes stellæ, ad diem suas vicissitudines alternando perueniunt, ita psalmi qui ex ore eius tãquam ex quodam oriente procedunt, ad suum finem paulatim velut parili cum sideribus coniuratione decurrunt. Iste suę seruitutis exhibet ministerium, illæ delegatũ sibi exequuntur officiũ. Iste psallendo intrinsecus ad lucem tendit inaccessibilem, illæ sibi inuicem succedendo eius exterioribus oculis visibilem reparant diem. Et dum vtraque ad suum finem diuerso tramite properãt, seruo dei & ipsa elementa quodammodo subseruiendo cõcordant. Cella siquidem testis est, quãto diuini amoris igne cor ferueat, & vtrum perfectę deuotionis instantia quis dei faciem quærat: nouit quemadmodũ mens hominis cælestis gratiæ rore perfunditur & compunctionis, fletuum ac lachrymarũ inundantium imbribus irrigatur. Vbi & si ex carneis oculis lachrymæ nõ erũpant: ipsa tamen amaritudo cordis à lachrymarum fluctibus non elõgatur, quia quod ex ramo interioris tristitiæ seu pœnitentiæ nõ tollitur, in ipsa humidi * cordis virẽti radice seruatur. Sufficit enim si mens sit flebilis, etiam si iugiter flere nõ possit. Cella, est instrumentum, quo preciosi lapides poliuntur, & est ergastulum*, vbi preciosi lapides reponuntur, quatenus instructura templi cęlestis sine vllo cudentis mallei sonitu postmodum disponuntur. Cella dominicę sepulturę propemodũ æmula, quę peccato mortuos suscipis, & per afflatum sancti spiritus deo reuiuiscere facis. Tu es ab huius vitæ turbida vexatione sepulchrum: sed cælestis vitæ pandis introitum. Te portum tranquillitatis inueniunt, qui naufragium mũdani fluctus euadunt. Te potentis medici cõclaue decernunt, qui vulnerati in prælio hostiles manus effugiunt. Mox enim vt tui culminis vmbræ perfecto corde succeditur: omnis sauciatæ animæ liuor, omnis certè interioris hominis plaga curatur. Te Hieremias aspexerat, cùm dicebat: Bonum est pręstolari cum silentio salutare dei. Bonum est viro cùm portauerit iugum domini ab adolescentia sua: sedebit solitarius & tacebit, eleuabit enim se supra se. Habitator etenim tuus se eleuat supra se, quia deum esuriens anima à terrenarũ se rerũ obtutibus erigit, & in diuinæ cõtemplationis arce * suspendit, à mundi se actionibus segregat, atq; in altum cõtemplationis cælestibus desiderijs pennas librat: cunq; illum qui est super omnia, conspicere satagit, semetipsum quoq; homo cum reliqua mũdanæ vallis deiectione transcẽdit. O cella spiritale prorsus habitaculum. Nãq; de superbis facis humiles, de gulosis sobrios, de crudelibus pios, de iracundis mites, de odiosis reddis in diuina charitate feruẽtes. Tu odiosæ linguæ frenum, tu luxuriosis renibus nitidę castitatis adhibes cingulum, tu facis vt leues quique ad grauitatẽ redeãt, vt iocosis scurrilitatibus parcãt, vt vaniloqui & procaces se sub districta silentij cẽsura castigẽt. Tu ieiuniorũ ac vigiliarũ nutrix, tu patiẽtiæ & pacis perfectissimæ custos, tu purissimæ simplicitatis magistra ac omnino fraudulẽtæ duplicitatis ignara. Tu facis vt vagos quosq; Christi catena coërceat, vt indisciplinati moribus à sua se prauitate cõpescant. Tu nosti homines ad perfectionis culmen euehere, atq; ad cõsummatæ sanctitatis fastigium sublimare. Tu facis vt homo sit integer atque rotundus, ac nulla à semetipso morum inęqualitate diuersus. Tu etiã facis lapidẽ quadrũ construendę videlicet cælestis Hierusalem mœnibus aptũ, qui nimirũ nõ ex morũ leuitate se versatilẽ præbeat, sed fixus semper in sanctę religionis grauitate cõsistat. Tu homines à semetipsis extraneos reddis, & prius vasa vitiorum reflorere virtutibus facis. Tu nigra sed formosa sicut tabernaculũ Cedar, sicut pellis Salomonis. Tu lauacrũ tonsarũ. Tu sicut piscina in Esebũ. Oculi tui sicut colũbę super riuos aquarũ qui lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima. Tu nãque es speculũ animarũ cuius contẽplatione se mẽs humana perspicaciter intuens quod minus est, impleat: quod superfluũ reprimat, quod obliquũ est, dirigat, quod deforme, componat. Tu nuptialis es thalamus, in quo sancti spiritus annulus tribuitur, & cęlesti sponso fœlix anima fœderatur. Recti diligunt te: & qui te fugiũt, veritatis luce priuati quò gressus ponere debeant, nõ agnoscunt. Adhæreat lingua mea faucibus meis si non meminero tui: si non pręposuero te in principio lętitiæ meę. Illud enim cum propheta Dauid te alacri voce licet cantare, Hæc requies mea in seculum seculi, hîc habitabo quoniam elegi eam. Quàm pulchra es amica mea & quàm decora in delicijs tuis. Sis filia tui Rachelẽ decor venusti vultus ornauit, & Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea. Tu areola aromatum, tu fons hortorum, tu malum punicum es odoris. Licet enim vescentibus amara videaris in cortice: sed magnum est, quod intrinsecus latet, cùm peruentum fuerit ad suauitate medullæ. O eremus mundi persequentis fœlix effugium, laborantiũ quies, mœrentiũ consolatio, ab æstu seculi refrigerium, peccãdi repudium, reclusio corporum, libertas animarum. Te Dauid petijt, cùm mundi mala perferret: cùm timidi & tenebrosi cordis tędium sustineret. Ecce, inquit, elõgaui fugiens, & mansi in solitudine. Et quid amplius memorem? quãdoquidem ipse saluator omnium in exordio suæ manifestationis inuisere, ac propria te dignat⁹ est habitatione cõsecrare. Postquam enim baptismatis aquam, qua lotus est lauit, vt Euangelista testatur, statim spiritus expulit eum in desertum, & erat ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctib⁹, & tentabatur à Satana & erat cũ bestijs. Debitorem se tibi mundus agnoscat, vnde prædicaturũ ac mirabilia facturũ suscepisse

[Left margin notes: A; Collatio solitarij cum stellis.; B; μεταφορὰ *humidi.; al. ergastulum.; Allusio ad fabricam templi Salomonis.; Solitudo sepulchrum. Portus. ἰατρεῖον.; C; ἀναγωγικῶς. *al. arcana]

[Right margin notes: Cella commoda.; D; ἀλληγορικῶς.; E; Veritas in cortice amara.; Timor & tremor.; F]

pisse te deum nō ignorat. O eremus terribile malignis spiritibus habitaculū, vbi cellæ monachorum velut tentoria ordinata castrorum, quasi turres Sion, & quasi propugnacula Hierusalem eriguntur, aduersus Assyrios & contra faciem Damasci, quod tunc fit, cum vno eodemque spiritu diuersa geruntur officia, dum videlicet hîc psallitur, illic oratur, in alia scribitur, in alijs verò varijs manuum operibus insudatur. Quis non verba diuina huic congruere videat, quibus dicitur:
Nu. 24. a Quàm speciosa tabernacula tua Iacob, & tentoria tua ô Israël, vt valles nemorosæ, & orti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quę fixit dominus, quasi cedri prope aquas, Et quid amplius de te dicam? O vita eremitica, vita sancta, vita angelica,
ἰσχίσφα. A vita benedicta, viuarium animarum, exedra gemmarum cælestium, curia cælestium senatorum, odor tuus cunctorum aromatum fragrātium superat, sapor tuus super distillantes fauos, super omnia mella cordis guttur illinit & obdulcat, atque ideo quidquid est quod de te dicitur, dignitatis tuæ meritis nō adæquatur, quia nulla carnis lingua exprimere sufficit, quod de te noster spiritus inuisibiliter sentit. Et quod tu sapis interiori gustu atque medulla cordis, nunquam explicat organum vocis. Illi te nouerunt, qui te diligunt. Illi præconia tuæ laudis agnoscūt: qui in tui amoris amplexibus fideliter requiescūt. Ceterum qui se ignorāt, quomodo præualent nosse te? Me etiā tuæ laudis imparem fateor: sed vnum pro certo scio (ô vita benedicta) quod & indubitanter affirmo: quia quisquis in amoris tui desiderio perseuerare studuerit, ipse quidē habitator est tui, sed
B eius inhabitator est deus. Diabolus qui in eremicolam pluribus tentationibus sæuit, atque illuc eum tendere, vnde deiectus est, gemit. Victor itaque dæmonum socius efficitur angelorum. Exul mundi, hæres est paradisi. Abnegator sui, sectator est Christi. Et qui nunc per eius vestigia graditur: peracto cursu sine dubio ad eius gloriam prouehetur. Hoc porrò ausim dicere, qui singularem vitam vsque ad finem vitæ pro diuino amore tenuerit, de habitaculo carnis egressus ad ædificationem * perueniet domus non manufactæ, sed æternæ in cælis, Amen.

*habitationem.

Finis Opusculi laudes complectentis vitæ solitariæ.

EIVSDEM AD MONACHVM qui exciderat, VVOLFGANGO Musculo interprete.

C

SALVTIS gaudium non dicimus, quoniam in istiusmodi impijs gaudere non licet. Adhuc enim adduci nequeo vt credā, & in cor meū admittam, absurdum illud & vehementer audax facinus, quod designasse diceris, si tamen res habet, vt videtur. Admiror enim, quomodo tanta interierit sapientia, quomodo tam exacta vitæ prioris disciplina pessum ierit, vnde tanta offusa cęcitās, quomodo reiecta omni consideratione talem ac tantam animarum perditionem induxeris. Si enim hoc verè patrâsti, & animam tuam inferni profundo tradidisti, & omnium eorum qui impium hoc facinus audient, firmitatem dissoluisti, fidē contemptim abiurasti, boni propositi certamen à scopo auertisti. Quapropter tui gratia doleo. Quis enim sacerdos cùm audierit, non tuo nomine plorabit? Quis Ecclesiasticus non lamentabitur? Quis laicus non mœrebit? Quis religiosus non lugebit? forsan & Sol obscurus fuit cùm delinqueres & caderes, & virtutes cæli in perditione tua commotæ sunt. Et insensati lapides insaniam tuam defle- D
runt. Plorarunt & inimici propter iniquitatis tuę exuperantiam. O grauē cæcitatem. O immanēm crudelitatem. Deum non timuisti, homines non es reueritus, nullam amicorum rationem habuisti, sed simul omnia facto naufragio perdidisti, simul omnibus spoliatus es. Quocirca iterum miser tui gratia doleo. Qui omnibus regni dei vigorem annuntiabas, regno dei excidisti. Qui doctrinæ timorem omnibus incutiebas, non habuisti timorem dei ante oculos tuos. Qui vitæ sanctimoniam prædicabas, scelestus deprehenderis. Qui paupertatis gratia cohonestabaris, pecuniarum raptor inuentus es. Qui supplicium quantū à deo immineret peccātibus per doctrinam often debas, supplicium ipse tibi accersiuisti. Quomodo te lugebo? Quomodo super te dolebo? Quomodo cecidit Lucifer qui mane oriebatur, & super terram cōtritus est? Ambæ prorsus aures tinnient cuicunque audituro. Quomodo Nazaręus auro splendidiór, fuligine factus est obscurior? Quomodo filius Sion præclarus, factus est vas E
inutile? Cuius diuinarum scripturarum commentationem omnes commemorabant, illius hodie memoria cum sonitu perijt. Qui acri erat & veloci ingenio, velociter & perijt. Qui multæ erat intelligentiæ, multifariam etiam deliquit. Qui nanque per doctrinam tuam adiuti fuerant, è perditione tua damnum acceperunt. Qui aures cùm doceres arrexerunt, ad rumorem perditionis tuæ aures obturarunt. Ego verò lamentans & tristis incedens, vndique consternatus, ac cinerem tanquam panem manducās, & saccum super plagam meam induēs, huiusmodi tibi encomia recenseo, immo magis funeralem sermonem adornans, absque vlla consolatione aut recreatione persoluo. Aufugit enim àb oculis meis consolatio, nec est fomentum quod vulneri adhibeatur, nec oleum, nec obligatio. Est enim plaga mea dolorosa vnde sanabor? Si qua spes igitur salutis tibi reliqua est, Si qua vel modica dei recordatio, Si quod futu- F
rorum bonorum desiderium, Si quis metus suppliciorum quę impœnitentibus reposita sunt, resipisce velociter. Leua oculos tuos ad cælum. Recudi ad mali conscientiā. Cessa à malitia tua. Excute qua circunfusus es ebrietate. Obluctare ei, à quo prostratus es. Erigere fortiter ex humo. Recordare boni pastoris. Ille nāque te insequitur, vt velut è lupi faucibus eruat, etiā si duo tantum crura, aut auriculę portio, supersint. Resili ab eo qui te vulnerauit. Memor esto miserationum dei, q il le oleo & vino medeatur. Ne desperes salutē. Resume memoriam eorum quæ scripta sunt. Quoniā qui cecidit, inquit, resurget, & qui auersus est, reuertetur, qui percussus est curabitur, qui captus est à bestia, victor euadet: Qui commissum fa tetur,

χαίρειν. Non est pax impijs, dicit dominus. Esaia 48. d

tetur, non abijcitur. Non vult enim ita deus mortem peccatoris, quemadmodum vt cōuertatur & viuat. Ne tanquam in malorum profundum delapsus contempseris. Tempus adhuc est patientiæ diuinæ, tempus lenitatis, tempus curationis, tempus correctionis. Lapsus es? Exurge. Peccasti? Quiesce. Ne stes in via peccatorum, sed resili. Quamprimùm enim cōuersus ingemueris, seruaberis. Est enim sanitas ex laboribus, & ex sudoribus salus. Vide igitur, ne fortè dum vis quæ quibusdam pactus es, custodire transgrediare pacta à te inita cum deo, quæ professus es coram multis testibus. Noli rationibus humanis impeditus, re-
A ditū ad me detrectare. Ego enim recepto mortuo meo lamentabor, ego curabo, ego amarè flebo super contritione filię generis mei. Omnes te expectant. Omnes tibi collaborabunt: Ne diffidas. Recogita dies antiquos: Est adhuc salus, est correctio: confide, ne despera. Non est lex quæ sine misericordia morte cōdemnet, sed gratia quę pœnam proroget, expectans emendationem. Nondum occlusæ sunt ianuæ. Audit sponsus. Ne dominetur peccatum. Ad pugnam redi: Ne moram nectas. Et tui ipsius miserere & nostri omnium.

DIVI BASILII MAGNI EPISTOLA *ad alium monachum elapsum.*

Dvplici timore mens mea percellitur tui caussa. Aut enim mores quidam incondolentes antegressi ac lacessentes me in crimen odij erga homines cōijciunt. Aut
B rursus condolere volentem & ad affectus emolliri, male afficiunt. Quapropter & exarare volens has literas, manum quidem torpentem, ratiocinationibus neruosam feci ac firmaui. Faciem verò ex concepta propter te tristitia male affectam, alterare non potui, tanta confusione mihi incumbente, vt etiam oris complicatio mihi confestim cadat, dum labia mea ad fletum conuertuntur. Hei mihi quid scribam, aut quid cogitabo in triuio impeditus? Si reuocauero in memoriam priorem tuam vanam conuersationem, quando affluebant tibi diuitiæ & humirepa gloriola, horreo: quando sequebatur te adulatorum multitudo, & deliciarum voluptas temporaria, cum manifesto periculo & iniustis censibus, Et partim quidem regni timores suspicionem tuam de salute excitabant: Partim verò publici tumultus lares tuos concutiebant, & frequentia malorum mentem tuam conuertebat ad eum qui potest tibi auxilium ferre: quando paulatim meditabaris circunspicere seruatorem, mutantem quidem timores ad vtilitatem, liberantem autem ac protegentem te qui illuseras ipsi dum securitatibus licenter fruebaris: quando exercebaris ad mutationem morum venerando-
C rum, & stercoribus comparabas periculosissimam opulentiam & domestico obsequio, & vxoris consuetudine abnegatis. Totus autem sublimis & ad transitum conuersus, velut peregrinus & erro, agros & vrbes permutans, ad Hierosolyma decurrebas. Vbi & ipse tecum conuersans, beatum prædicabam te ob athleticos labores, quando septenarijs circulis ieiunus degens cum deo philosophabaris, simul & hominum congressus pro ratione mutationis subterfugiens, quietem verò ac solitarios mores tibijpsi adaptans, ciuiles tumultus declinabas. Sacco autem aspero corpus tuum compungens, & cingulo duro lumbos adstringens, toleranter ossa tua comprimebas. Latera verò per famen caua reddens, vsque ad spinæ partes sublaxa fecisti, & fasciæ quidem mollis vsum abnegasti, abdomen verò intus ad cucurbitæ medicæ similitudinem subtrahens, renalibus locis illud agglutinari cogebas. Vniuersam autem carnis pinguedinem euacuans, canales ac meatus sub ventre sitos strenue D
resiccasti. Ventre verò ipso per inedias contracto, costales partes velut quandam tecti eminentiam, vmbilici partibus vmbram offundere fecisti. Et contracto toto organo per nocturna tempora confitens deo, lachrymarum riuis barbæ pilos madefactos adæquabas ac demulcebas. Et quid opus est me singula recensere? Reuoca in memoriam quot ora sanctorum osculo excepisti: quot sacra corpora amplexus es: quot pij homines manus tuas velut immaculatas confouerunt: Quot serui dei velut cultum exhibentes ad genua tua confugerunt, eaque complexi sunt. Et horum omnium quis finis, quis? Adulterij rumoris calumnia, sagitta velocius peruolans, aures nostras sauciat, acutiore stimulo viscera nostra perpungens. Quæ tam artificiosa præstigiatoris versutia, ad tam perniciosum cursum te perduxit? Quàm perplexa diaboli retia constrictum te, ad virtutis actiones immobilem reddiderunt? Vbi sunt meæ narrationes de tuis laboribus? Perierunt. At enim fortasis iustum est nos rumori fidem non habere? Et quomodo non ex manifestis, etiam ea E
quæ hactenus obscura fuerunt in fidem suscepimus? si confugientes ad deum animas horrendis iuramentis astrinxisti ac conclusisti, quando obseruatè quod supra, est, & non redundat, diabolo attributum est. Itaque simul etiam periurij perniciosi sponsor fuisti, & corrupto exercitationis charactere, vsque ad Apostolos & ipsum dominum turpitudinem transmisisti. Dedecore affecisti castitatis gloriationem. Vituperasti temperantiæ professionem, facti sumus captiuorum tragœdia. A Iudæis & Græcis per actus scænicos repræsentantur res nostræ. Discidisti studia monachorum. Sinceriores ad timorem ac formidinem perduxisti, ita vt adhuc admirentur diaboli potentiam. Indifferentes ad proteruitatis æmulationem transtulisti. Dissoluisti quantum in te fuit Christi gloriationem, Confidite dicentis, ego vici mundum, & mundi principem miscuisti patriæ craterem infamiæ. Reuera ad opus perduxisti prouerbium, Velut ceruus sagitta ictus in Hepar. Sed quid nunc? Non cecidit fortitudinis turris ô frater, non vituperata sunt conuer- F
sionis medicamenta: non conclusa est refugij ciuitas. Ne in profundo malorum permaneas. Ne vtaris teipso homicida. Nouit erigere collisos dominus. Ne fuge procul, sed ad nos recurre. Suscipe rursus iuueniles labores, secundarijs virtuosis factis humirepam ac ridiculam voluptatem dissoluens. Respice ad finis diem, quæ ita ad vitam nostram appropinquauit, & nosce quomo-

Calumnia quouis telo perniciosior.

Humirepa ... gloria [marginal note, partly illegible]

quomodo de cetero Iudęi ac Græci ad pietatem ac diuinum cultum compelluntur, & non in totum abnegabis mundi saluatorem, ne te horrendissima illa sententia comprehendat, Nempe, Non noui vos, quinam sitis.

LECTORI.

QVæ subijciuntur animaduersiones multatitiæ in vtriusque sexus delinquentes cœnobitas, numero 49. in hunc secreuimus locum, qui postremus est regulæ Basilianæ ac eorum quæ illam concernunt. A *Quid intercesserit, quo minus attexerentur eo loci admonuimus. Vale.*

POENÆ INCERTI AVctoris & inscriptione caretes, inter Basilij scripta repertæ, Iano Cornario interprete.

1 SI quis egrediatur de monasterio, non accepta benedictione, aut non dimissus ab Archimandrita, hoc est patre & præfecto monasterij, sit excommunicatus.

2 Si quis possidet aliquid in monasterio, aut extra monasterium, sit excommunicatus.

3 Si quis priuatim agit cum aliquo, de recedendo à monasterio, ob aliud quoddam malum, sit excommunicatus.

4 Si quis ex cubiculorum pręfectis inueniat aliquem turbas facientem aut colloquentem in B cubiculo, & non eijcit ipsum extra cœtum, ipse careat benedictione.

5 Si quis careat benedictione castigationis gratia, & ex contemptu se non excusarit, & acceperit benedictionem, excommunicetur.

6 Si quis apponit in mensa aut sibijpsi aut alteri, si non permissum fuerit ipsi ab Archimandrita, careat benedictione.

7 Si quis absque capitis velâmine opus faciat in quocunque loco, careat benedictione.

8 Si quis cum externis aut proprijs accedentibus conuersatur, non permissus ab Archimandrita exceptis ad hoc designatis, careat benedictione.

9 Si quis tulerit aliquid à fratre, & occultauerit, careat benedictione.

10 Si quis non acceperit benedictionem, & idem C comedit non obseruata ordinis disciplina, excommunicator.

11 Si quis non acceperit benedictionem, ad ordinem ministerij sui, careat benedictione. Si verò necessitatis gratia id intermisit, se excuset.

12 Si quis inueniatur noctu priuatim cum aliquo agens, aut locum vbi dormit mutans, præter voluntatem ad hoc designatorum, excommunicetur.

13 Si quis immittat seipsum ad aliud opus, non missus, careat benedictione.

14 Si quis permutet aliquid cum aliquo, aut quid largiatur, præter voluntatem Archimandritæ, careat benedictione.

15 Si quis vesperi post pater noster, inueniatur colloquens, excommunicetur.

16 Si quis ex sanis extra oratorium dormit, sit excommunicatus.

17 Si quis in mensa comedens nugatur, suscitetur vt exurgat ad orationem.

18 Si quis caruerit benedictione, & contristatus castigantem rursus castigauerit, aut contradicens non susceperit, excommunicetur. Si verò immeritò se castigari dixerit, notam faciat caussam Archimandritæ, & iuxta Pauli decretum sustineat.

19 Si quis habet aduersus aliquem offensam, eáque contemnens non reconciliatur ante ministerium, aut dicit caussam Archimandritæ D aut cubiculorum præfecto, excommunicetur.

20 Si quis in die oblationis impedierit seipsum à communione, præter voluntatem Archimandritæ, careat benedictione.

21 Si quis è scripturis contentiose disputat, careat benedictione. Si verò cōmonitus perseuerer, veluti inobediens, excommunicetur.

22 Si quis lauat aut alterius aut suā vestem, præter voluntatem Archimandritæ, careat benedictione.

23 Si quis absit à mensis non dicta caussa, maneat ieiunus.

24 Si quis aliquid perdiderit, idque non inuentum non ad Archimādritam detulerit, careat benedictione.

25 Si duo reperti fuerint simul inter se cōuersantes, & commoniti non secesserint, sint excommunicati donec corrigantur.

26 Si quis vesperi non accesserit ad pater noster, E absque aliqua caussa, in oratione persistere cogitor, donec omnes dormierint.

27 Si quis in tempore communionis, offensam habens aduersus fratrem non dederit ipsi pacem, sit excommunicatus.

28 Si quis remouet fratrem suum ab ordine ministerij, exceptis his quibus publica cura demandata est, careat benedictione.

29 Si quis nouerit fratrem clàm secedere de monasterio volentem, & nō significauerit Archimandritæ, aut præfectis, excommunicetur.

30 Si quis surgit de mensa, præter voluntatē Archimandritæ, sistatur in orationem vsque ad tempus lucernarum.

31 Si quis post communionem egreditur de ministerio, quousque omnes acceperint benedi- F ctionem, extra humanam necessitatem, solus per seipsum cibum sumat.

32 Si quis facit aliquem benedictione carere importunè, ipse careat benedictione.

33 Si quis inuentus fuerit loquens per cellas, exceptis his qui faciunt ipsas, aut his qui quietem ac silentium imperant, careat benedictione.

34 Si quis facetias loquatur, aut inaniter garriat, careat benedictione.

35 Si quis inuentus fuerit detrahens aliquibus, aut aliquos detrahentes audiens, & non increpans ipsos, aut indicans Archimandritæ, vnà cum ipsis excommunicetur.

36 Si quis repertus fuerit in horto loquens cum aliquo, aut cum aliquo psallens, aut dormiens, exceptis operantibus, & qui ad ipsos designati sunt

ſunt hortos, careat benedictione.

37 Si quis egreſſus fuerit ad oſtiarium ſiue ianitorem, ſi non permiſſum fuerit ipſi à deſignatis præfectis, careat benedictione. Si verò egreſſus fuerit ad munitionis proſpectum, excommunicetur.

38 Si quis dederit foras aliquid aut acceperit, præter voluntatem Archimandritæ, excommunicetur.

39 Si quis cum accedentibus peregrinis congreſſus colloquatur, præterquam quo det pacem, exceptis ad hoc deſignatis, careat benedictione.

A 40 Si quis moleſtus eſt Archimandritæ, prætextu diurnæ operæ, excepto cellario aut hebdomadis præfecto, careat benedictione. Quo vniuſcuiuſque diurnæ operæ præfectus ipſe hebdomadis ac procurator, de omni neceſsitate diligentem curam gerant, vt ne in iudicium negligentiæ incidant.

41 Si quis importunè venit in culinā, aut in cellarium, exceptis deſignatis, aut his qui diſciplinæ boni ordinis curam gerunt, careat benedictione.

42 Si quis expergefactus ab aliquo in tempore miniſterij, aut lectionis, ægreferat, excommunicetur.

43 Si quis ſuperfluè poſt viſitationem matutinā ingreditur in ægrotorum refectoriū, exceptis his qui ſilentium imperāt, & rerum curam ſibi demandatam habent, careat benedictione.

B 44 Si quis prēter voluntatē curatoris ægrotorū, ingreſſus in Noſocomium, vbi ægri curantur, illic requieſcit, careat benedictione. Si verò affligitur aut ægrotat, indicet id prius curatori.

45 Si quis male habentium mutat locum vbi dormit, præter voluntatem curatoris, excommunicetur.

46 Si quis ex deſignatis ad ſeruiendum in noſocomio, apponit aliquid fratri, præter voluntatem curatoris, careat benedictione.

47 Si quis ex ægrotantibus inuentus fuerit comparans aliquid aut mutans, præter voluntatem curatoris, aut alicuius ex deſignatis ad miniſterium, careat benedictione.

48 Si quis inuentus fuerit ſcribens aut ſuſcipiēs literas, excepto Archimandrita, ſit excommunicatus.

49 Si quis mittit alicui benedictionem, aut accipit aliquid alicunde, excepto Archimandrita, careat benedictione.

AMBROSII CAMALDVLENSIS in S. Baſilij de vera virginitate librum Præfatio.

DOMINO VENERABILI AC omni charitatis officio ſuſpiciendo patri Gabrieli, Ambroſius S. D.

PRolixum ſatis librum Sancti Baſilij Cæſarienſis epiſcopi viri profectò grauiſsimi, de vera integritate virginitatis inſcriptum ex Græco conuerti. Quippe amœna ipſius operis frons, atque honeſtiſſimus titulus ad perlegendum primo, tum etiam ad transferendum me facilè impulerat. Neque verò ab inſcriptionis gratia, cetera diſſentiebant: verùm pulcherrimo veſtibulo reliquæ ſtructuræ partes reſpōdebant. Tanta enim diligentia patronus ille pudicitiæ, adeò inſignis virginitatis decus cōponit: ornat, inſtruit, tanta cura D *tuetur: armat, munit, denique vigilantia inſidias omnes præcauet: detegit, aperit, vt meo quidem iudicio nemo vnquam eam rem egerit diligentiùs. Licet enim permulti, immo ferè omnes eccleſiæ magiſtri, tū Latini, tum Græci, virginitatis inſigne ſummis extulerint laudibus, atque ad eā ſeruādam plurimis ingenij ſui, præclariſque monumentis hortati ſint: nullus tamen ita examuſsim cuncta proſequitur. Id ſanè traducēdi onus, & ſi virium mearum modum excedere non ignorabam: quia tamen perutile fore arbitratus ſum, promptè, libensq́; ſubij, paſſus tanto viro aliquid, immo verò plurimum de eloquij* E *dūtaxat venuſtate detrahere, quam quidem imitari velle, facilius fuit, quàm poſſe fœlicius: dum præclarā eius, ac neceſſariam, ſaluberrimamq́; doctrinam Latinis auribus traderem. Tibi verò pater optime id opus, tuoq́; nomini dicandum fuit: vt eximio in me amori tuo, & officio meo aliqua ex parte ſatisfacerem. Accipies gratè pro tua humanitate munuſculum ab ingenio tenui, ſed tibi planè deditiſsimo, animoq́; in te gratiſsimo profectum: atq; intentius leges. Inuenies profectò, non ambigo, in illo gratiæ plurimum* F *dum familiare illud tibi, pretioſiſsimumque virginitatis monile tanto muniri ſtudio, tantaque celebrari laude perſpexerit, vt maiore certè nequiuerit. Veneratione tuā Chriſtus deus noſter omnipotēs quietam ac tranquillam æuo longiore tueatur, domine venerabilis ac deſiderabilis pater.*

Patronus cōtinentia & tuendi pudoris Baſilius.

BEATI PATRIS BASILII *MAGNI ARCHIEPISCOPI CÆSARIENSIS IN CAPPADOCIA DE VERA atq; integerrima virginitate, ad Letoium Melitensem Episcopum Liber.*

Ambrosio Camaldulensi interprete.

A CVM plurimi ex his, qui immortalem sponsum nostrum Christum familiarius ambiunt: quosque ad considerationem veræ honestatis cælestis vulnerauit amor: varias intra sanctam Ecclesiam honestatis species à plerisque studiose arripi, atque exerceri cernerent: & hi quidem virginitatis laudes, alij autem eorum merita qui ieiunijs, vigilijs*, & reliqua sancti propositi austeritate corpus affligunt, descripsere: quidam item illorum magnanimitatem admirati, qui propter dominum substãtias suas vendunt, vt illum nudi expeditiq; sequãtur: eorum præconia prolixo sermone prosecuti sunt. Verum hi omnes nõ quo pacto singula eorũ, quæ prædiximus, arripienda sint, docere opus esse arbitrati sunt: laudes solas ad profectum, incitamentumque virtutis sufficere existimãtes. Ego autem tibi Episcoporum vnanime Letoi, nõ virginitatis laudes, non substantias vendentium merita, non præconia ieiunijs macerantium corpora
B scribere, sed quid horum quodque sit, & qua ratione apprehensum ad veram virtutem conferat, lucidè pro modulo meo promere institui. Neque id sanè vt te iam pridem veteranum Christi militem doceam, neque vt ad huiusmodi considerationem pulchritudinis speculandam tibi* virtutum differentiam statuam: sed vt, dum singula cuiusmodi per naturam sint explico: non eos tantum, qui tuo instituuntur exemplo, ac per te iam veri boni affectum conceperunt, totisque animę finibus hauserũt: verum & ceteros, qui ista lecturi sunt, salubriter moneam. Quibus dum veluti in tabella pictam ostendimus veræ virginitatis imaginem: ea quoque quo modo, vnde, quibúsue virtutis coloribus ornetur, diligentissimè inspiciendum præbeamus: & sic vnumquemque securius, ac certius, quàm cupit, virtutis speciem arripere quãta possumus intentione doceamus. Magnum enim re vera quiddam, ac præclarum virginitas est: quæ (vt totum simul explicem) hominem incorruptibili deo simillimum facit. Hæc autẽ profectò nõ à corporibus ad animas manat: sed cùm
C incorporalis animæ propria & præcipua sit, eius pretiosissima* integritate corpora quoque incorrupta seruantur. Anima enim veri boni desiderio imagineque suscepta, ad ipsum veluti penna quadam pudicitiæ sanctitate subuehitur: ac simili simile, hoc est, incorruptibilem deum inuiolabili puritate colere omni studio intenta, corporis virginitatem* ad eius, quod per se bonum est, obsequium veluti ancillam ducit. Eam verò sociam, assistricemque tranquillissimam ad dei contemplationem adesse sibi iugiter cupiens, obstrepentis illi voluptates corporis quàm longissimè fu- D
giat. Et earum quæ sub ventre sunt, voluptatum continentiam corporalis integritatis obsequijs mãcipans, hanc ipsam suæ virginitatis pedissequã facit. Ita fit vt alia quidem omnia scilicet ciborum abstinentia, & reliqua sancti propositi austeritas, quę fluentibus per corporis sensus contra carnis integritatem voluptatibus obstat: ipsaque virginitas carnis illius gratia seruetur. Hæc autẽ ipsa ob aliud nihil quã propter seipsam affectu intimę pulchritudinis exerceatur. Sic autẽ fidelis anima virginitatem suã ab omni sordidæ cogitationis labe purã, immaculatamq; custodiens, ad id prouehitur: vt similitudinẽ incorruptibilis dei in se, veluti in speculo mundissimo, ipso iam gratijs suis suauissimi radij in morem illi influente, speciem & laudem suã consequatur. Quoniã igitur virginitas vera, sicuti præcedẽs sermo signauit, & procedens apertius, vberiusque docebit: inuiolabilis animæ pulchritudinis, per quã & corporis elaborãtur bona: propria, ac peculiaris est: plurimi verò solo virginitatis nomine illecti, nullã veræ in- E
tegritatis curã habent: necessariò (vt reor) tantæ sanctitatis coronã rapere instituẽtibus acclamare pro viribus, & quæ sint agenda dictare aggredimur: ne per ignorãtiam principale bonum negligentes, omne vitæ tempus in ancillæ seruitute consumant, ac per id quod nunquam eius dominam colere opportunè studuerint: etiam corporis integritate minimè interioris virtutis ornata pulchritudine, post plurimos labores turpiter excidant. Vt igitur singula, quæ ad veræ virginitatis speciem conferunt, clariùs perspiciantur: age cui nam destinationi intendens virgo suam exerceat virginitatem, diligentius inspiciamus. Ita enim per singulos ipsius motus, siue ad propositum cõtendat destinationem: siue aliud proponens, & se ad aliud dirigens, principali intentione frustretur: veluti in meridiana luce intuentes, vera profectò quæ sit virgo noscemus. Principio igitur vt sese fœmina ad marem per naturam habeat, si ita placet, paulo altius discutiamus, vt & virginitatis destinationem liquidius animaduertere possimus. Paucis nempe ex primis animantibus, velu- F
ti ex quibusdã primitiuis seminibus, cùm implere mundum cõditor instituisset, cuiusque speciei animantium, veluti radicem quandam, corporalis animalis formam à principio condidit. Eam verò in marem ac fœminam, à rationali animante vsque ad omnem mutorum speciem scindens, ac fœminam masculi segmentum ac partem, quippe ex illo sumptam, esse constituens, stimulum cuique parti, flagrantemque cupidinem mutuæ cõiunctionis naturæ inseruit. Hac ergo ratione dis-

cissa

τοῦ καλοῦ.
*καὶ χαμευνίαις, humicubationibus.

ὥσπερ ἐν αἰτρία.
*naturarũ

εἰκών.

τοῦ καλοῦ.

Virginitas deo hominem reddit simillimũ.
*virginitate.
Corporis integritas virginitati famulatur animæ.
*ac suæ ipsius pulchritudinis obsequium.

cissa ab se ardentibus amoris copulis sibi inuicẽ iungens, coniunctione huiusmodi omne animalium genus ex præcedentium seminibus pullulãs per secula multiplicat: Crescite, inquiens, & multiplicemini, & sic replete terram. Sic autem mundum omnem ex vno Adam humano genere, innumerisq́; gentium varietatibus cùm proposuisset implere: & ex quolibet itidem brutorum genere, quadrupedum, serpentium, volatiliũ, aquatilium, omnigenumq́ue animalium formis innumeris refertum apparere voluisset: maris quidem

ἴλινος.

A potestati fœminam subijcit: masculum verò blandissima fœminæ voluptate demulcet. Atque hãc quidem masculi de latere sumptam, vt partem toti, ex quo sumpta est, obtemperantem esse, eiusq́; imperijs parere decernens, masculum verò sumptam de se fœminam ardenter appetere, & eius persequendo congressum, ad se ipsum per huiusmodi copulam proprium recipere membrum, naturali necessitate cõstituit. Hunc igitur in morem ex vno duos, atque iterum ex duobus vnum, masculũ & fœminã sapientissimè molitus, non solum hanc corporis copulam per eum quem prædiximus modum, ipsorum propriam finxit: verũ & ad id genus, quod ex huiusmodi coniunctione amoris facibus accenderetur: ingentem eis infudit affectum. Atque ita masculum quidem actiuũ (vt sic dixerim) quippe prius conditum, passiuam verò fœminam, vtpote ex maris euulsam latere, naturaliter condidit. Ac ne summo ad sui generis stirpem affectu acta mulier, quippe passiua sine adiutorio relinqueretur: ita fœminam effinxit, vt esset masculo tota voluptatis illecebra, violentisque

ἐνεργητικὸν τὸ ἄῤῥεν παθητικὸν τὸ θῆλυ.

B stimulis ad serendos fœtus ad illam pertrahit virum, non vtique ad marem fœminam, sed hunc (vt diximus) voluptate constrictum ad ipsam ducens vinctum atque captiuum. Sicut enim secretissima naturę in magnete lapidem nouimus, nõ ipsum ad ferrum duci, sed ad se potius ferrum attrahere: ita & fœmineum corpus aduersus masculum ineffabilem accepit vim, per quã fermè dixerim ignorante anima, quæ in ipso est, viri corpus vltro ad cõcubitum pertrahit: ita infirmiori animanti conditore auxiliari instituente, vt voluptate sua masculũ mulcens atque deliniens *, non solũ ad liberorum procreationem: verum & ob ipsius cõiunctionis ardorem, ipsius auxilio niteretur. Propter hoc denique relinquet, inquit, homo patrem suum & matrem: non fœmina planè, sed vir, ob insitum libidinis stimulum ad fœminæ concubitum properãs. Et adherebit, inquit, vxo-

Simile elegans ex collatione magnetis.

* incantãs.

C ri vir, non vxor viro, & erunt duo in carne vna. Huiusmodi vero potentiam aduersus dominatorem suum infirmiori sexu creator largitus, ipsam quoque effigiem, ac speciem fœminei corporis molliorem effinxit: vt & tactu, & aspectu, & motu, teneritudine denique, & delicata agitatione membrorum, & inspiciens, & inspecta, masculo esset voluptatis illecebra, quocunque se verteret, vndique sese illius sensibus ingerens. Hac igitur vi ob eam, quã prædiximus, caussam nostris corporibus insita, virgo æqualem quidem eiusdemq́; substantiæ animam & viro & mulieri inesse considerans, ceterum in vtroque sexu pro varietate affectionum hãc molliri in fœminam, illam in virile robur euadere, simulq́ue ex corporum, qui-

δέλεαγμα ἡδονῆς.

τὴν μὲν θηλυνομένην. τὴν δὲ ἀῤῥενουμένην.

bus alligatæ sunt, cupidineo congressu innumeras perturbationum species percipere animas cernens, hanc quidem ab omni affectione corporis secernere, iugiter in animum inducit: habitum verò illum excidere, qui sibi per naturam inditus est ad marem, sese à corpore ad veram speciem suam conuertẽdo, profitetur. Hanc autem pergere virtutis viam omni studio intendens, nõ iam ipsam conditionis suæ proprietatem & habitum quem ad virum habet intuetur, sed insitę sibi animę incorporalis ad incorporeum deũ propinquitatem acutissimo circumspicit oculo, & amoris intimi & spiritalis longè clarius lucentem, ac suauius ardentem faculam in se accendens, gloriosis pro il- D lo sudoribus sese exercere iugiter cupit: nudámque se, ac sine vllo omnino sensu voluptatũ eius, in quo viuit, corporis pro viribus curat ostendere. Quoniam igitur diuinum profectò quiddam, ac præcipuum immaculatæ animæ insigne virginitas existit: masculorumq́ue ac fœmineorũ corporum is est, quem diximus, ad inuicem habitus, virgo, quæ nullam fœmineæ voluptatis labem ex corpore patitur, & omnia carnis vitia, omnemq́ue perturbationem animi ab se prorsus eliminans, purissimam se deo sistere, quem amare profitetur, tota animi intentione conatur: manifestũ est, ꝙ violentorum præmium cælorum regnum esse non ignorãs, vt proposita destinatione fruatur: vim inferre naturæ suæ debeat, neque eã tantum superare voluptatem, quæ in eiusmodi ita effıcto corpore concubitus illecebram suggerit: verum contra omnem voluptatis speciem fortiter constãterq́ue persistere. Voluptas enim, cùm vna E generaliter sit: veluti fons quidam à carne profluit, atq; in quinos sensus, veluti in riuos quinq; distributa, per hos ad sensibilia ab intimis fluit, quorum quilibet per propriam organi sui fenestram fluentum suum sensibili, quod offenderit, vehementer immittens, quidquid propinquũ fuerit correptum, ad se pertrahit: carnaliq; limo adimplens ac torrentis instar: è contra rursus ab exterioribus per easdem fenestras in carnis æstus celerius refluens, animã perturbationum fluctibus quatit, atq; in profunda demergit. Quocirca sancta virgo sensuum fenestris custodem admouere rationem, eorumq; ad exteriora progressum nequaquam eis trãsitu libero passim permisso, moderatum & quietũ efficere omni studio curabit: ne scilicet si ad quæ velint, effundantur, supernatantem sibi interdum animam fluctibus agitent, & ad sua vitia pertrahant. Studeat item & ab exterioribus inuectum in eam denuo fluentum an- F gustis (vt ita dixerim) aditibus colare, atque in illam omni purum labe trãsmittere, ne carnali cœno inundans, quod vitioso traxit affectu, ipsam totam sordibus suis agitãdo perturbet. Non igitur oculorũ acies ad omnia passim inspicienda visibilia pandenda est, ne omnem quoque figurarũ atq; formarum speciem sine discretionis examine hauriens, ad earum postea turbetur imagines. Verum apertis ad ea, quæ vitæ vsu necessariò inspicienda sunt: corporeis oculis, animæ omnino claudet obtutus, eosq́ue ad veri intuitum luminis & eius, quæ ex illo insinuatur, pulchritudinis cõsiderationem etiam eatenus clausos, peruigili aperiet studio. Ne auditum quidem temere, & indis-

πρὸς τὸ οἰκεῖον καλόν.

ἀλληγορικῶς omnia hæc, sed eleganter.

Ratio quinque sensuũ custos esto peruigil.

Oculorum moderatio qua.

*Aures quoniam sepiē&. *πρός τινα δυσώδους γεύματος φορὰν adillationem saporis graueolentis.*

discusse verbis omnibus accommodabit: ceterū ad ea, quæ mala sunt, & noxia: ipsum veluti * ad pestem quandam putidi, ac perniciosi amnis obturabit. His verò quæ sunt optima, emanantque virtutis purissimos latices, tota intentione subijciet. Gustum itidē ad suauia & dulcia semper inhiātem ratione frenabit, & ad ea, quæ sunt necessariò sumenda, moderabitur. Tactū verò, vt sensuum omnium perniciosissimū, & sęuissimè blādientem, sensusque reliquos in sua ad voluptatis illecebras pellicientem, immaculatum, & perturbationibus minimè peruium, semper quàm maxima poterit cura, seruabit. Hic enim, toto cùm sit

Gustus & Tactus.

A diffusus corpore, per omnem illius superficiem, non eam solum, quæ apparet extrinsecus, verum & quæ altius recondita est, ad vitiosos contactus aduersus animam sæuè dominatur. Porrò manibus ad vsus noxios præcipuè nitēs, his veluti quibusdam circunseptus armis, feruentius per horū instrumentorum consensum omnes qui inciderint, capit. Ne aspectum quidem blāda seductione sua immunem abire patitur, sed eum dum ad horridas ferè tetrasque figuras turbat, atque cōfundit: ad leues autē, & quæ venustiore facie, adiecta coloris gratia, ad fallendum formatæ sunt, perfundit atq; delinit, potentiam suam per illum satis insinuat. Auditum idem, dū vocibus asperis & duris, offendit: mollibus verò per inspirantem leniter aërem profundè demulcet, quod sui muneris est, ad voluptatis opus per hunc etiam perficit. Superfluum est de gustu loqui, qui, cùm huius omnino contubernalis sit, ad ingratos quosque liquores, frontem contrahit atque tristatur: ad eos verò, qui sunt suauissimi, lacunas suas inexplebiliter aperit. Nam de genitalibus membris

B quid me dicere necesse est? vt scilicet inditam eis ad ferendos fœtus vim, suis omnino pharmacis vinciens, consensu horum lenitudinis, quæ in tactu est, ad voluptatem suam vinctum captiuumque hominem ducit. Per tactum igitur quendam (vt supra declaratum est) & aspectus ad voluptatem animam fallit. Iactis enim luminum radijs, veluti quibusdam incorporeis manibus, quæcunque voluerit, eminus tangit: & quæ corporeis manibus attingere in potestate nō habet) ea oculorum iactibus passiuè complectens, per eas, quas impressit animo, formas corpus omne ad inuectas imagines voluptatis æstibus iactat. Auditus item per hanc suauitatem vocis attingens, eius ope animā in lasciuiam soluit, atque, vt breuiter dixerim, sensus omnis, quemadmodum corpus commune est, in quo dominatur: ita & eius tactū nactus communem, per hunc sensus singulos ad suam quemque suauitatem ducit, ac per omnia totum in tactu constitutum corpus nostrum ad voluptates omnes variè impellit. Ergo, cùm in sensibus reliquis, tū in gustu præcipuè, ac genitalibus membris tactus dominatur, istique ita connexi sunt, vt catenę in morem alter ex altero pendeat:

C atque ex eis alter administratur, alter verò minister efficitur. Porrò simul omnes ad reginam suā voluptatē sensuum operationē per iactum transmittentes, magis ac magis animam inquināt perturbationibus suis, & corpori vehementer affigunt. Cùm itaque virgini propositum sit, animū omni corporeæ voluptatis labe purū, integrumque seruare, necessariò tactum, vt eius inquinationis, & affixionis auctorē ab anima præcidere omnibus modis debet: vt vehiculo tactuum per alios sensus exciso, illorum quoque vna fomenta ad proprias cuiusq; voluptates pro viribus auferat. Quid ergo illud est, quod animam in primis ad tactum corporis inquinat, & quodammodo corpus efficit reliquorūmque sensuum voluptates multis modis germinat? Tactus scilicet, qui in gustu est, quique corpus ad coitum passiuè titillat. Ex his præcedit gustus ille tactus, sequiturq; concubitus. Nam per gustus tactum, ad ingluuiē ventris iugiter voracitate delinita, impinguatur cor-

Virginitati tuendæ scop' præscriptus.

ὁ σωματοῖς.

pus. Ipsum verò feruentibus in imis recessibus hu- D moribus lenibus concitatum libidine ad concubitus tactum impatientissimè fertur. Quocirca quæ cōgressus huius voluptatē virginitatis proposito superare instituit: prius eius, quæ in gustu est, suauitatis, quippe quæ illi fomenta ministrat, victricem se ostendat necesse est. Ex rationali namque, & irrationali parte, iuxta gētilis physiologiæ rationem, hominem, veluti Centaurum quendā creator effingēs, superiori parti à capite vsque ad pectus humana forma insignitæ reliquum corporis ab vmbilico, & lumbis, equina subiecit effigie quæ ad ventris voluptates brutorum instar prona atque ad concubitus effrenatæ procliuis est. Neque enim ab irrationabili parte per luxum rapi ratione prȩditam voluit: sed à rationali potius rationis exortem ad vsus necessarios regi sapientissimè statuti. Huius denique indultæ sibi diuinitus potestatis gratia si quando rationalis pars peruerso ordine ipsa non regit: sed ab irrationali potius regitur, improperat aurigȩ sermo diuinus, cur se ad irrationalis voluptatem pessimè à sua di- E gnitate deiecerit, dicens: Equi insanientes in fœminas facti sunt: vnusquisq; ad vxorem proximi sui adhinniuit. Atque alio in loco ab vmbilico, & lumbis irrationalem hominis partem dominari aduersus animam significans: Ecce, inquit, virtus eius in lumbis eius, & potestas eius in vmbilico ventris: Ventre enim distento epulis, necesse est ea, quȩ sub ipso sunt, membra ex humoris redundantia in profundo feruentis ad propria & naturalia officia moueri. Quippe superior venter suppetit illis incentiua libidinis. Ceterùm voracitas principio materias ac fomenta eius ardoris instillat. Ante omnia igitur aduersus gustum virgo tota intentione pugnabit: fontesq; voluptatum ventris, & impudicitiæ fomitum inde manantium à principio castitatis studio & ardore siccabit: ne dum virginitatem seruare proponit, gustui se immoderatè prostituens, castitatem suam alia fruendi voluptate deuicta sensim, dum nescit, amittat. Virginem enim esse & gustum virginis conuenit; nullique gula suauiter oblectanti illecebræ per- F uium. Integram se & in hac parte, atque inuiolabilem sancta virgo cautè seruabit: corpusque, vt seruire queat animę in his, quę sunt necessaria victui, moderabitur prudenter, ac reget, Neque enim expedit, dū nimis obseruat ne gustus voluptate rapiatur, manantesque ex ventre voluptates per ciborum abstinentiam frenare pergit: cōtrà ita corpus atterere, vt inualidum iam, inutileque reddatur. Ne declines enim, inquit, ad dexteram siue ad sinistram. Sicut enim gustui ad omnes

Physiologica fabula elegans ἀλληγορία.

Iob. 40.

Gustus fons voluptatum.

Virginitas sit & virginalis gustus. Discretio necessaria virginitati.

γνώμη ex collatione.

nes passim cibos liberè frena laxare, ob ea, quæ prædiximus, noxium re vera ac perniciosum: ita necessaria illi alimenta negando, corpus infirmũ atque inualidum reddere, irrationabile prorsus ac stultum est. Extrema enim quæque (vt ait sapiens quidã) ac per id inæqualia periculosa sunt. Nam sicut per ciborum abundantiam lasciuiens equus noster aurigam quacunque vult, pessimè præcipitem fert: ita & per nimiam propositum impedit virtutis iter. Quemadmodum denique

A simili potita βεβαίωσις.

aurigæ non expedit, equum ira affluenti saginare præsepio: vt illius lasciuis motibus, inordinatisque lædatur: & quo ille voluerit, circunferatur, dum feruidis eius ac nimijs viribus nequit obsi-
A stere: ita neque virtutis viam cum eo pergere instituenti, cõuenit ex nimia necessarij victus indigentia vires eius omnino deijcere, ne perpetuis infirmitatis incommodis presso, alligatus inextricabiles ipsius caussa labores subire cogatur: fit enim ferè vt dum prorsus lapsum erigere iam ad cursum nequit, nec dimittere illum naturali coniunctione permittitur, per inseparabile consortium semper ei condolere, ac circa eius curam laborare compellatur: & ex eo quod ad capessenda spiritalia exercitia congruo careat robore: dum currere, ac pugnare dissuescit, multum iam quæsitæ pridem peritiæ amittat. Quoniam igitur innatum nobis vehiculum, neque nimis laxando frena, neque rursus immodicè illa retinendo, ad virtutis cursum producere oportet, idcirco & corporum status, & habitus, & ciborũ qualitates solerter explorare conueniet, vt valido quidem, ac vegeto corpori, naturalique calore abundanti

Perstat in metaphora insultans ad temperantiam.

B frena immittamus: ac per inediam, frigidioresque cibos redundantiam illam caloris arceamus, ne vel lautioribus escis naturalem pinguedinem augẽtes vel vini licentiore vsu feruorem insitum magis magísque succedentes, ignem igni, iuxta veram illam gentilium sententiam adijciamus. Itaque & robusto per ætatem & naturali nimio calore æstuãti, purissimos ex fonte latices modicè subministremus, vt ardentes naturæ flammas contraria aquarum vi restinguamus: atque ad mansuetudinem insita nobis ratione temperemus. Porrò senili iam & frigescenti, cibi potusq; adiumentum ad sustentandas vires ingeramus. Neque verò sola escarum quantitas vbique probè metiẽda, sed & qualitas in primis sapienter discernenda est. Nec enim solam exteriorem earum faciem inspicere, sed quam habeant intrinsecus reconditã penitus vim, prudenter explorare con-
C ueniet, non solum enim legumina, seminumque nõnulla, verùm & olera pleraque sunt, quæ monacho quietum vitæ gubernaculũ tenere cupienti, contra ac se habet communis opinio, pro noxijs vitanda sunt: quippe quæ carnis recessus intimos pungunt, & pruritus, titillationesq; excitãtia, non minus corpora nostra perturbant, ac secreta vi sua inquietant: quàm quæ consensu omnium fugienda censentur. Quocirca nec salibus passim, atque indifferenter vtemur: sicuti fieri apud plerosque comperimus, qui per immoderatam continentiam pulmenta omnia repudiantes hos solo cum pane vice condimentorum omniũ sumunt. Non intelligunt, qui sunt eiusmodi sales cùm sint per naturam fœcundi, ac per acrimoniæ

Virgini etiam vel sale magna temperie cur vtendũ. Salis esitatione prurigo cietur.

vim corpori prurigines excitent: plus ceteris ad libidinem, coitumque prouocare. Quòd si in eis quoque sumendis, vtí ne proposito excidat, maximam oportet aurigam adhibere rationem: multo profectò magis * ea pomorum genera distinguere conuenit, quæ apertè noxijs vlla ratione sunt proxima. Itaque omnibus in locis cibus, qui sit ad victum necessarius, solerti ratione inquirẽdus: condimentorumque elaboratæ blanditiæ vt voluptatis illecebræ repudiandæ. Si enim panis confirmat cor hominis, non opus est vltra cibum vitę necessarium huiuscemodi * liquamina temerè admittere. Ne sales quidem, qui panis condi- D
mentum sunt, quantitate pares cum pane sumemus. Nam si nemo ferè est, qui condimenta eis rebus, quarum condimenta sunt, æqualia pondere in cibum sumat: quis iam erit, qui plus huiusmodi liquaminum ac condimentorum, quã principalis cibi sumere non erubescat? Quòd si fiat: non iam ista panis erunt condimenta, sed horum panis, gustusque iterum aurigã, dum nescit, alia ratione per obsoniorum varietatem fallet, atque ad voluptatem clam pertrahet: inuenieturque ꝙ fugit, denuo per abstinentiam persequi. Igitur vt in corpore, veluti in tetrachordo, vt breuiter dicam, harmonia optima sit (ex quatuor enim elementis humo, aqua, aëre, & igne corpora nostra consistunt) fracto quidem alimentis necessarijs auxiliabitur: vegetiori autem, ac valido cautè illa, & prouidè subtrahet: exercitijque spiritalis instituto vires eius immodicas franget. Neque verò quantitates modo insiti nobis calidi & frigidi, verum & qualitates sicci atque humidi probè discutiet. Et illis quidem duce ratione, vel augere, vel E
demere. has item vel intercidere, vel per spiritale exercitium remittere: easque partim immutare, partim vt per naturam sunt, seruare pro viribus studens, ita demum omni amota dissonãtia tetrachordum corporis nostri, congruum re vera, atque consonum ad concentum veri boni, animæ aptabit. Hæc interim de gustu propter eos, qui se ad sanctę virginitatis, immo ad virtutis totius exercent cursum, tantisper dixerimus: ex quibus id quoque simul ostendimus, quia sicuti corporis aduersus animã vires ad virtutis acquisitionẽ impedimento sunt: ita è contra infirmitas, cùm nequeat corporale instrumentum promptis animæ desiderijs obsequi, virtutis intercipit cursum. Neque enim plus carnis sarcina pęnas animæ ad infima deijcit, q̃ imbecillitas corporis, dum iugi ad id curandum occupatione distenta non permittitur ad cælestia vt cupit euolare, nec solum ob eam molestiam virtutum acquisitione priuatur, F
sed & partas iam, dum per impedimenta infirmi corporis pugnare, seque ad sacra certamina exercere desuescit: sensim, dum nescit, amittit. Sicut enim venter pinguis, non quia ita naturaliter affectus est, sed in quem pinguedo per gulę intemperantiam affatim fluxit: perturbans & impinguans animum, non gignit sensum tenuem: ita & qui per imbecillitatem nimium fuerit exilis & gracilis, in emortuo corpore tenuem quoq; iam genitum prorsus extinguit. Illud etiam dictum non simpliciter hos quidem vitandos esse cibos: hos verò temere ad satietatem vsque admittendos, verum & quãtitatem sobriè vbique metiendam;

*τῶν ἀκρεδρύων Vitanda condimenta, vt illecebræ voluptatis.

*προσφήματα.

τῶν προσφημάτων.

Harmonia corporis simili confirmatur.

ἀνομοιώσεις ex collatione.

dam: quę, si excedat frugalitatis modum: idem solet, quod noxia quæque, operari, & qualitatem cautè discernendam: quæ, nisi solicitè discutiantur, non minus habet virium, quàm quæ apertè sunt noxia, rationemque prorsus esse honorandam: vt in cælestis exercitij studio ratio nos, non temeritas agat. Quòd si proximum tanquam nos ipsos diligere iubemur: ac per eius mandati vim illi qui ait: Nudus erã, & operuistis me: esuriens, & refecistis me: infirmus, & visitastis me: in membris suis studiosè semper assistimus: * mandatum profectò non implet: qui cùm alteri curet assistere, atque opem ferre, seipsum infirmãtem immaniter necat. Constat enim quia falsò diligit proximum, eiusque prospicere commodis pergit, qui seipsum diligere nescit. Et qua tandem ratione mandatum ille iustè implere dicitur, qui caussam cum famulo corpore integrè ac iustè non iudicat ceterum subiugandi obtentu illud se castigare professus, indiscreto potius impetu pessimè consumit ac perimit? Quomodo enim iam domino seruiet, ꝙ ipsum dominum, eius quã ab ipso pertulit, violentiæ ministrum accepit? Quo item pacto domino suo ad fratrum beneficentiã seruiet, quod ceteros ad huiuscemodi ferenda beneficia idoneos, ad sui curam seruos attrahit? Non iam enim domino ad virtutis ministrabit opus, sed attritum morbo reliquis omnibus erit beneficẽtiæ occasio: miserum habens omnium iudicio dominum, propter assiduam & erumnosam circa se curam: seruumque miserabilem, ob eius insanabilẽ cædem. Nam profectò neque dominus vllam iam operum suorum rationem habiturus est, illius curæ perpetuò deditus: sed nec adeò miserabili cõditione constrictus, quomodo ab eius coniunctione liber euadat consilium inueniet: neque seruus misericordia & cura potitus, congruas ad seruiendum domino vires recuperare iam poterit, sed cùm alter alteri morbi incurabilis occasio sit: vtrunque defectus rationis inextricabilibus carceris nodis adstrinxit, qui meritò & à magistro certaminis, & à spectatoribus omnibus carpitur: ignominiaque notatur, quod scilicet ad cursus cælestis certamen adscriptus, dum sine ratione cursum instituit suum: non modò nihil eorum prudenter exercuit, quæ ad huiusmodi stadium conferunt: verùm & illum iniustè deiecisse, qui sibi ad cursum seruire debuerat: & se vnà stolidissimè dum nescit, euertisse deprehensus est. Quocirca necessariò his, qui adipiscendi veri boni studio corpus macerare pergunt, iterato dictabim⁹. Ne declines ad dexteram, siue ad sinistram. Sicut enim in gulæ intemperantiam declinare graue ac periculosum est, ita per nimiã abstinentiam corpus atterere, ac per infirmitatem inutile reddere, omni profectò ratione caret. Neque enim abstinere à voluptatibus gulæ, per se expetendum est, sed quia ad virtutis acquisitionem cõfert. Quòd si illud, cuius gratia ciborum abstinentiam eligimus, per immoderatam negligamus inediã: contrà atque instituimus, agimus. Nam fracto cõtritoque instrumento, neque deo inhærere per lectionis & orationis studium possumus: neque ad fratrum beneficentiã humanitatis officiũ obire. Igitur & corporis cura necessariò habenda est, non ipsius gratia: sed vt seruitio illius ad philosophiæ studia vti possimus. Impossibile est enim, nisi famulatum corporis ad philosophiam obtemperantem habeamus, vel diuinis lectionibus operam dare: vel mentẽ in corpore ægro languente, orationi cõuenienter insistere, vel omnino quidquam eorum, quæ ad philosophiam conferunt, in nostram sociorumque vtilitatem operari. Idcirco castigo, inquit, corpus meum, & in seruitutem redigo. Insurgere enim aduersus dominum per carnis vires, ac petulantiam gestiens, per continẽtiæ flagella coërceo, dominatumq; recognoscere cogo. Non enim ita, inquit, ferio, vt immoderatis illud vulneribus conteram, & inutile iam ad seruitium faciam: sed ea tantummodo ratio castigandi corpus est, vt seruituti subijciam, & domino obsequi ritè compellam. At verò qui seruum ita per inediam subijcit, vt non solùm ad ministeriũ domini fiat inutilis: verum nec sibi ipsi sufficere possit: quid aliud, quàm serui sui se famulum fecit? Necesse enim est corpore iam inualido ad seruiendum, ac per infirmitatem tabescente, contra illi seruire dominum, dum semper circa infirmitatis eius curam versatur attonitus, nec iam exercitationis antiquæ meminisse præ huiusmodi occupatione permittitur, sed in serui sui obsequio vitæ tempus omne consumit. Non itaque simpliciter carnis prouidentiam faciendum non esse diffiniuit, sed addidit: in cõcupiscentijs. Oportet igitur concupiscibile carnis, atque ad vitia voluptatesque procliue, per continentiæ exercitia frangere: quod verò eius vtile est, atque ad acquisitionem virtutis necessarium, prouida consideratione seruare. Esca enim nos non commendat deo. Neque enim est regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto: propter quæ ciborum quoque abstinentia cum ratione suscipitur. Nam si ipsam per se ciborum abstinentiam discutias, inquit, neque si non comedamus, deficimus, neque si comedamus, abundemus. Neque enim, qui non comedunt, ob id duntaxat plus aliquid comedentibus de virtute habent: neque qui comedunt, ex eo minus aliquid comedentibus habere putandi sunt: si modo illorum virtus interior æqualis sit. Oportet igitur ad animæ virtutem intentione directa, cuncta exercitia corporis aggredi, quæ, cùm per se bona non sint, eius tamen boni, cuius gratia arripiuntur, ornata ministerio bona, & honesta fiunt. Denique ne boni huius ministerium infirmitate corporis impediretur: Vino, inquit, modico vtere propter stomachum tuum, & tuas frequentes infirmitates. Sicut enim feruenti per ætatem, & valido vegetoque corpori minimè oportet (vt diximus) ignem igni addere: ita neque frigescenti per infirmitatem, vel iam per ætatem gelido, plus adhuc frigoris perniciosè cõgerere. Ceterum quemadmodum illic naturalem carnis ardorem, fomenta extrinsecus subducendo consumimus, ita consumptum laboribus, & iam per ætatem, aut morbum ferè extinctum, admotis cibi potusq; adiumentis necessarijs, reparabimus. Quippe & in corpore pacis cura, & ratio habenda est: cum infirmitati quatuor illa, ex quibus cõpacti sumus, omnibus in locis assistant: ne, si aliquãdo superet quod in nobis est, aut frigidũ aut calidum, aut aliud quodlibet ex quatuor: bello & incon-

*ὑποκρίνεται τὴν ἐντολήν. γνώμη.

Macerandũ quidem corpus sed moderata temperie.

Metaphora elegans à stadio cursorum.

γνώμη à cõtrarijs.

Corporis, nempe organi ad spiritualia sanitas tuenda.

Att. cuius gratia abstinentia commendetur.

γνώμη ex collatione contrariorum.

incongruentia ex infirmitate, vel ex libidinis ardore manãtibus, animã impleat. Sed hæc de vno tãtum sensu, gustu scilicet, pro virginitatis tuẽdo instituto moderatè sunt dicta. Transeundũ verò iã & ad sensus reliquos, vt veram virginem, sicuti proposuimus, videre possimus. Non ignorẽt igitur hi, qui veræ virginitatis ancillã per abstinentiam ciborum, & ceteros labores sancti instituti virginẽ seruare pergunt, fieri posse, vt huiusmodi

Nõ corporis virginitas mox animam efficit virginem.

A corpore sit virgo, nõ anima. Sufficit enim & aspectus, qui animæ turpiũ rerũ impresserit imagines, & sermo lasciuior in aures cum voluptate delapsus, animum impudicitiæ ratione corrumpere. Veretur denique *amicus sponsi, eiusque feruens æmulator, ne forte corrumpãtur, nõ corpora eorum, qui despõsati sunt Christo, sed mẽtes. Quocirca necesse est virgo animã longè maiore obseruet cura, q̃ corpus: vti ne hãc alibi seruet, alibi sine custodia passim dimittat, sed omni custodia seruet cor suum, vt neq; per vocem profluens sermo auditorẽ demulceat ad voluptatis illecebrã: neque rursus extrinsecus in aurem ab alio inuectus, ipsius cor ad cõcupiscentiam molliat. Eadẽ illi aspectus quoq; ratio habenda est, vt videlicet non sit eius mollis obtutus, ne intuentibus voluptatis cõtra se emittat indicia: neque emissum foris secus oculi iactũ se patiatur attingere, ne hoc veluti ignito iaculo in corde percussa, ad voluptatis inflãmetur imagines. Eris enim, inquit, quasi ceruus iaculo percussus in iecore. Ceterũ cõcurrentem aspectui suo alienũ obtutum oportet ab animę arcere liminibus, intuitumq; suum pudici-

* Νυμφαγωγός, pronubus.

ὡς ἔλαφος τοξεύματι πεπληγὼς εἰς τὸ ἧπαρ

B tię indicẽ exhibere cernẽtibus. Quippe & palpebrarũ curiosior motus solicitare, atq; ad eam voluptatem vel solus inflammare solet: quæ animã vel maximè concutit. Nam cum haustæ luminib⁹ formæ obtutus passiuè defixerit, atque in anima voluptate mollita ceræ instar, conspectæ speciei imagines presserit, quamuis ille abeat, seorsumq; sit, qui huiusmodi formas impressit: insignita animo cõspecti species, quod suum est, semper operatur: animamq; imaginibus ludit. Idcirco virgini principio quidem summopere cauendum est, ne cuiquam infigat obtutus: vel certe, si defixisse contigerit, figuras animo altius infigi molientes à se contraria virtute reijciat, ac penitus arceat: vt nullam corporis speciem diuturnis cõsuetudinis obiectaculis formet. Quòd si fortè cõtingat clam animæ corporeas imprimi formas, eas perpetua rerum honestarũ memoria omni studio in seipsa delere contendat: corporeas quidem illas veluti ceræ inscriptas animi ad meliora ac diuina conuersione abolendo, sanctarumque rerum imagines elaboratis meditationib⁹ ac speculationibus illarum vice inscribendo. Sin verò iniectas in ani-

Metaphora.

C mo, ac si in sigillo infixas durare permittat, necessariò iam circa insignitã speciem occupatus animus alia bona omnia, & honesta negliget: atque ad impressæ altius speciei imaginem semper attonitus eiusce fruitionis desiderio fœdè iactabitur. Nec sanè quidquam ei proderit, quæ est eiusmodi: corpus seruare incorruptum, cùm anima ad iniectas sibi per aspectum corporalis amoris illecebras prostituta vitietur. Metu enim aut pudore antiquam exterioris virginitatis gloriã cum simulatione retinens, eaque nudari infame plenũque dedecoris cẽsens, eã seruare vel inuita conatur. Ceterum incorporeis manibus hunc iugiter quem amat, amplectens, insitum medullitus animo secum semper, & vbique circunfert, & quæ corporaliter exequi, ne deprehẽdatur, erubescit: ea perpetrare cogitatione nõn metuit. Quã profectò iam ne corpore quidem quispiã ritè dixerit virginem. Nempe enim, cùm is quem amat, ipsi inseparabiliter in mẽte iungatur, necessariò iam

Quæ animo virginitatem amisit, nec corpore virgo est.

D corpus quoq; animæ perturbationibus cõgruit, ac motibus mentis vitiatæ consentiens, vnà cum domina sit prostituta, corrumpitur: & per visum, & in somnis amatoria somniãte illa, ipsum simul eisdem imaginibus luditur. At verò vbi perturbatio eiusmodi occupauit, obseditque animam: superflua iã est ciborum abstinentia, & reliqua carnis afflictio, quando non iam equus equitem impetu suo præcipitem fert, sed eques ipse potius vi passionis intimæ equum stimulis libidinosæ cõmotionis exagitat. Sicut enim fieri in plerisque cernimus, vt corpore iam senio fracto, ac pene resoluto, mens tamen pręterita luxuriæ cõsuetudine languida, vltra ætatis vires corpus ad voluptatis imaginem concitet: ita & in his, quorum mentes vulnerauit, igneum cupidinis iaculum, emortuum quoque præ spiritalis exercitij studio corpus, animus ad suas concupiscentias irritat, non à corporis robore ad animam penetrãte passione vitiosa, sed ipsa potius anima corpus nequiter ad officia sua incitante. Si igitur aspectus adeò perniciosi ignis materia efficitur, audiamus monentem scripturã ac dicẽtem: Oculi tui recta videãt,

γνώμη ex collatione.

E & palpebræ tuę innuant iusta, neque te palpebræ rapiant, neque capiaris oculis tuis. Quod si iuxta eam, quã suprà exposuimus, naturæ rationem tactus quidẽ est oculorũ ad corpora iactus, & sicuti cùm in eos, qui morbo tenẽtur: oculorũ obtutus diutius figimus, morbi ipsius cõsortes efficimur, contraq;, cum his, quæ aciem naturaliter innant, infigimus luminum radios: secretissima naturę vi inde proficit noster intuitus, ita profectò & cum voluptatis indicijs inijcimus oculos: animus voluptatis morbo fit saucius: sicut etiã cum veris bonis intendimus, magna in anima per oculos emolumenta suscipimus. Est autem sanè iniquum & indignum, præterquam quod ad vitium per oculos vehitur, virginem, quæ manu contrectare nõ audet, ea iactu oculorum indifferenter attingere. Dux enim & præuius, ac pronubus (vt ita dicam) oculorum iactus est eius, cuius manus ministræ sunt, tactus. Porrò hic ipse, qui per manus fit: illi, qui per amplexum, concubitumq; peragitur, feruenter obsequitur. Quę igitur non euitauit luminum iactum, quantum in se est, ne manum quidem tactum polluta vitabit. Enimuero quæ huiusmodi amatorio tactu fuerit innexa, nunquam

Contagiũ per oculos haustum.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

F à sordida inquinatione munda reperitur. Sicut enim cùm ignem tangimus, ignis indicia per impressas nobis adustiones excipimus: impossibileque est eum, qui ignem tetigerit manu, illæsam illam ab eius incentiua operatione seruare: ceterũ aut bullæ repente tactum consecutæ turgescunt, ac dolorosa per feruorem & inflãmationem vlcera mox rumpenda minantur, aut iam quoque facta in manu acria visuntur vlcera: ita possibile non est, eum, quem ignis amor attigerit eiusmodi

ὁμοίωσις elegans.

modi tactum innocuũ inuiolatumque præferre, sed aut simili ratione bullę per tactũ manus cordi clã subrepunt, atque intumescũt: dirasq; amoris perturbationes feruentibus, & æstuãtibus, incõtinentissimisq; agitationibus pariunt: ac peccati vlcera cõtinuo rumpenda minuãtur, aut animum totũ in intimis iam grauiter exulceratũ indicant. Ignis enim ardens, inquit, est in omnibus mẽbris. In quẽ verò superuenit: eum à radicibus perdidit. Itaq; quoniã in membris omnibus ignis

A hic ardet, his qui corpus adustione liberũ seruare instituunt, membrorũ omniũ cõtactus cautè vitandus est, ne ardentẽ ignis operationẽ in membro per tactum, nõ in ea solùm parte, quã tetigit, sed in toto corpore: atq; in anima ipsa suscipiat.

A simili argum.

Si enim dum caudã quis tantũ serpentis attingit, caput, magna licet corporis prolixitate disiũctũ, ad caudæ tactum repente conuertitur, & si digito pedis nostri impingente, capilli capitis mox in sublime feruntur: & vitiosus profectò contactus, etiãsi manu tãtum fiat, à capite tantum vsque ad extremos vngues ad consensum voluptatis pro eius, qui tetigit, nutu pertrahit corpus.

Simili docet sensuũ continentiam.

Ac sicuti lapis in aqua cisternę cõiectus, non solum adiacẽtem aquæ partẽ, in quã cecidit, agitat: verum orbes alios perpetuis vicibus excitans, eos interdũ ad vltimos lacunæ margines agitando perducit: ita & lasciuus obtutus, vel sermo voluptatis delinitus illecebris, in virginis animã, velut in vndam purissimam vehementer iniectus, alias post alias quasi in profundo cogitationes amatorias excitat: ipsamque totã eius qui fecit imaginem sauciã

B fluctib⁹ agitat. Quocirca summo studio oportet virginem aspectus vocisque blanditias vt pestiferæ, ac perditæ voluptatis illecebras à sensibus suis quàm longissimè arcere: & aurem quidem intus castissima cogitatione, oculos verò cautissima auersione munire. Non ignoret sanè prudens virgo, si huiusce lenocinia per aspectus atque auriũ transitũ in animam semel irruperint, fore vt manu quoque accedẽte adiutrice ad irritamenta voluptatis opus suum omnino cum temporis progressu perficiant.

A simili itidem argu.

Sicut enim cum legione militum vrbis custodię pręfectus miles, dum domum sibi ad manendum per gyrum circuiens quęrit: & aut vi exclusus à ianua, aut arte aliqua à domino domus elusus, se aliorsum cõuertit: aut occupato primo ingressu facile ad interiora penetrat, quippiam ex armis illic suis, lanceam scilicet aut galeam, clypeúmve deponit: ac licet sociorum gratia egressus foris interim esse videatur: potestate tamen intus est, obque id, quod ex armis suis ibidem posuit: propriã, suiq; iuris, ac sociorũ, quos paulo post secum introducturus est: iã fecit do-

C mum: ita profectò & voluptatis ac peccati miles atrox domum tibi per circuitũ quęrẽs, aut à primo aditu exclusus aliorsum vertitur: aut anticipãs facilẽ per sensus ad intima transitũ, & aliquid armorum suorum, id est, vel aspectus lãceam per oculos eminus vulnerantem, vel galeam, sermonem scilicet voluptatis opificem per aures penetrãtem, vel manuum tactum instar clypei cuiusdam corporis totum ad voluptatem concitãtem in anima virginis ponens, & si foris esse videatur, peccati perpetratione nõdum inquinato corpore, potestate tamen intus est; per arma ibi deposita vitians mentem: & proprię iã voluptatis aliarumque perturbationum domicilium præcipuũ animam, quæ horum quippiã susceperit, faciens. Obstruendus est igitur primus per sensus satelliti carnis ingressus: sensusque ipsi, vt ianuæ ac fenestræ cordis seris ac vectibus vndique firmãdi, atq; muniendi: ne per aliquem illorum versutus ascendens, mortem, quæ contubernalis eius est: secum vnà introducat. Mors enim, inquit, ascendit, per fenestras. Reuera enim sensus fenestræ animæ D

Sensus, fenestræ animæ ex collatione.

sunt: quibus anima siue vt pudica mulier, exteriorem sensuum lucem ad cõsiderationem vtilis cuiusque rei, eas modicè casteq; aperiẽs, haurit: aut attonita ad exteriora queq;, ac noxia curiosè spectãda, velut impudica meretrix prospicit ad oblectamenta lasciuiæ: ceruicem malè cõtorquens: ac per hos suauia, & læta hauriens. De fenestris enim, inquit, ædium suarũ prospiciens quemcunque viderit stultorũ filiorum, adolescentẽ mentis impotem: ea loquitur, quibus iam propter lenocinia sensuum se ipsam totam ad lasciuiam atque impudicitiam soluit. At verò quæ pudica est, intus in corde veluti in domo sedem statuens, ęque inde sensus cogitationesq; dijudicãs, si quid vtile, virtutiq; congruum, & omnium perturbationum labe purũ influat: introrsum suscipit: si quid autem inutile, atque à virtute alienum, hoc extra fenestras suas obseratas prudentiæ manibus sapienter excludit. Non itaque cõuenit ei, qui peccata cõcubitus superare proponit, huiusmodi periculorum implicari atq; inuersari lapsibus. Nam & vocis & luminum tactus ad eum, qui per manus fit, occultè progreditur. Hique simul omnes sibi inuicẽ cathenę more cõnexi, eius, qui in con- E gressu fit, cõtactus pronubi efficiuntur. Nõ igitur solus carnalis copulæ tactus virgini virgo seruandus est: verùm & genus omne multiplicis tactus, ex quo species omnis per sensus virgini nascitur, integrum, atq; incorruptũ diligentissimè seruare debet: vt emissas emin⁹ scintillas per oculos & vocẽ, ac reliquos voluptatis indices motus cõtrarijs pudicitiæ extinguens flatibus, & eã, quæ ex hisce succẽditur, flamã vnà prudẽter extinguat: immo ne initio quidẽ voluptatis incentiua suscipiat: & nũquã penitus in carne ardentẽ flammã voluptatis admittat: virgo igitur sit virginis & auditus, & visus, & tactus deniq; motusque omnis.

Scop⁹ quis virginalis ornamẽti.

Ornãda itẽ est veræ virginitatis tota pulchritudo: vt, neq; si adsit, gloriari naturali specie appetat: neque si desit, illam sibi cultu exteriore conquirat. Turpe enim profectò est, & incongruũ virgini, atque ab ea quã profitetur, integritate prorsus alienũ, aut traditis sibi ad speciẽ ab auctore ornamentis gloriari: &, vt dixi, corporalẽ pulchritudinẽ ostentare, pluresq; carnis post se amatores trahere, ac solicitare ad cõmunem lapsum: aut, si careat natura- F li specie, quæ intuentibus iritamentũ voluptatis est, ornatũ extrinsecus quęsitum sibi studiosè admouere. Neq; enim prior illa pudicã versare cogitationẽ deprehenditur, quæ in auctoris opere, velut in suo gloriatur: atq; in id certamẽ, in quod ne inducatur, à domino per orationem petit: Ne nos, inquiens, inducas in tentationẽ: dum post se trahit amatorum greges, spõte seipsam & apertè cõpellit: Ne secũda quidem castum possidet pectus, dum quã non accepit in corpore voluptatis illece-

illecebrã: eã formis coloribusque fucatis contra seipsam exprimere nititur: vtraque vero, dum nescit, traditum à deo munus præter destinationis suæ propositum violat: speciosa quidem, quia pulchritudinem animæ per corporis speciem inquinat: quæ verò deformitatẽ corporis, præsidiũ seruandæ virginitatis acceperat, ꝙ hanc in sui perniciem adulteris fucis traducere in speciem summa improbitate molitur. Contra verò oportebat illã temporalem spernari pulchritudinem: eaque nõ ad impedimẽtum decoris intimi, sed ad congeriẽ
A atq; adiumentũ vti, & amatores corporis ad animam tota intentione trãsferre. hanc verò, vt qua nihil minus ex his, quæ veraciter bona & honesta sunt, esset adepta: eam, quæ putatur deformitas, vt tentationũ quietẽ, trãquillitatemq; spiritualis vitę, ac viaticum insenescibilis decoris amplecti. Aeternis quippe frui, atque immortalibus bonis, tanquã proprijs virtutibus æqua hæc ratione cũ priore decertat, corporaliũ quoque priuilegiorũ nihil illã suo tẽpore minus habitura. Cuius autem rei gratia mortalem illæ persequantur ornatum, anceps sententia est. Nam, siquidem, vt virginitatis opitulentur instituto, ei quod profitetur repugnãt, dum per eiusmodi ornatum plures cõtra se aucupes irritant. Sin verò vt formosæ videantur: profecto ratione caret, si eis fruituræ non sunt, à quibus opinionẽ affectatæ pulchritudinis expetunt, eã curã, solicitudinemq; suscipere. Quòd si vt his etiã fruatur, quibus placere student* in baratrum se delapsas apertissimè nouerint, ac pro virginibus meretrices continuò habendas. Nisi
B fortè gemina cõcupiscentia distractæ trahuntur, vt scilicet & externis amatoribus exatiari cupiãt: dumque id consequãtur, faciem concupiscentiæ cõmunis illecebrã efficere studeant, & intimo se amatori verecundiæ, ac metus reseruent caussa. Neque enim possibile est puram & simplicẽ esse talium conscientiã, quę exteros amatores ad corpus arte & cõpositione pelliciunt, & sponso intimo ex dimidio placere volunt. Neq; iam erit voluntas earum atque sententia sibimet æquabiliter consona, quæ veluti in confinio posita ad amorẽ interni amatoris, externiq; scinditur. Nemo enim duobus dominis seruire potest. Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, exteriorem scilicet, cui per ornatum placere quærit, & interiorem alterum cõtemnet. Quæ verò innupta est: ea, quæ domini sunt, solicitè curat, quomodo placeat domino: sicuti & nupta curat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro. Et diuisa est, & mulier, & virgo. Nempe enim possibile non est & interna curare quomodo placeãt, & foris ad spectatorum voluptatem veluti in scena comi. Verum vt is, qui in sole magistrum alloquitur, non magnopere curat intueri vmbrã manuum ipsius motum consequentem, totiusque
C formæ lineamenta imitantem, sed totus ex ore præceptoris pendet: ita & virgo nihil penitus.* lineamenta corporea, formosa illa sint, an informia, curans, sed illa & quæ illorum sunt irridens, & ad præceptorem sponsumque suum tota intentione conuersa, hunc semper in luce cãdidissima per vitæ cõuersationem alloquitur: solicita quippe est quomodo placeat domino: placet autem, si se illi talem iugiter offerat, qualem ipse fingere

Virgini corporis cultus quis vitandus.

εἰς τὸ ἐναντίον.

Argumen. à simili.

*τῶν τοῦ σώματος εἰδώλων.

voluit. Non solùm igitur ornari virginem nõ decet: aut impudicis luminibus fucatam formam ad lenocinium voluptatis ingerere, sed amore puritatis intimæ, naturalem quoque pulchritudinem pro viribus obnubere, ac dedita opera extinguere. Quia enim, iuxta superiorem rationem, blandimentũ cupidineæ voluptatis est fœmina, & masculo lasciuioribus oculis ad se inspiciendã illecebram naturaliter suggerit, ac liquidiore voce ad oblectamentum auris, organi instar effecta est: membrorumque insinuata mollicie, ac toto prorsus corporis habitu, & motu ad seductionem formata voluptatis (non modò enim loquens mulier D
& intuens, verum sedens quoque & incedens, ob insitam sibi naturaliter aduersus masculum vim, hunc ad se eminus *attrahit, nõ secus, ac magnes lapis ferrum) idcirco summa ope cõtendat virgo necesse est, ne vllis voluptatis laqueis irretiatur. Imitetur itaque vocem obtutumque virilem, incessuque & omni prorsus habitu ac motu corporis voluptatis illecebram vitet. Non se patiatur sancta virgo (id enim repetens iterum iterumque monebo) subijci carnalibus curis: neque in suam aliorumque perniciem carnalia ornamenta conquirat: sed ad firmã se, atq; constantẽ virtutis speciem pudicis gestibus virilique robore subrigat. Ita enim fœmineã in se voluptatẽ perimet, sueque iã cõditionis ac naturalis ad virum habitus prorsus oblita, pudicè assuescet casteque procedere. Neque enim passim, licenterq; procedet: nec nisi quę virgines cõseruat, necessitate cogatur, aliorũ se domibus ingeret. Verum motus omnes suos ad E
interni arbitri nutum ac regulã dirigẽs, moderatore processuum suorũ mandato domini semper vtetur, ac ne incongruo tẽpore progrediatur, cõpetentẽ sibi diei partẽ cautè seruabit. Neq; enim quia scriptum est, infirmus eram, & non visitastis me: & cetera, cęlesti salubrique mandato ad dissolutionem suã, ac probrũ abutetur, vt horis quibuslibet temere prodire præsumat: & improbè atque intempestiuè per vicos omnes volitando discurrere, intuendamq; se cunctorum oculis petulãter inferre, nec bonũ domini mãdatum non cõpetenter vsurpans, ad sui ipsius reprehensionẽ malè inuertet, neque vsquã omnino sine ratione prodibit. Ceterũ habita diligenti ætatis suę ratione, nõ temerè progredietur, sed intra annos adolescentię posita ad ecclesiã tãtum, ne tum quidem sola & incomitata procedet. Quòd si ex mãdato domini aliò fortassis ire cogetur: id quoq; significabit comitibus propositi sui atque custodibus grauibus fœminis. Neq; enim temerè * gregalem esse virginem decet, quæ nuptiarũ vincula fugit, neq; passim quò velit incedere, quasi ideo renuerit virũ: non vt immortali spõso semper assideat, sed vt in potestate habeat quocunq; velit malè libera & vaga discurrere. Nempe enim virgo non F
ideo viri cõnubia respuit, vt vitę arbitro ac teste careret: siue vt zelotypia libera vbilibet versaretur vt vellet, sed vt voluptates carnis partusq; dolores, & laboriosissimã curarũ seculariũ molem ærumnosamq; solicitudinẽ fugiens, sub iudice & teste deo, virtutis zelotypo vitam suã ad incorruptionẽ disponeret atq; dirigeret. Deus enim, inquit, zelator sum: zelans eum scilicet, qui meã in vobis speciem corrumpere atque adulterare molitur.

μάλαγμα ἡδονῆς ἄρρενι θῆλυ.

*μαγγανεύει. Collatio fœminæ ad magnetẽ.

Virgo mandatum dei præstituat sibi aurigam in omnibus.

*οὐ γὰρ ἀγελαίαν δεῖ τὴν παρθένον.

Melius est nubere quã nõ ritè seruare virginitatem.

litur. Nam si abiecto viri iugo, & ei vitę, ad quam cōdita est, curæ scilicet domus, & generationi filiorum inutilis, & virginitati quã profitetur, probro futura erat, atq; ex eo prorsus summã passura iacturam, ꝙ & animam improbis cogitationibus, & corpus lasciuis motibus inquinet: præstabat illi profectò coniungi viro, qui se moderaretur ad vitã, eiq; cōmodum adiutorium ad curã domestica rei in recōpensationem regiminis sui vicissim

A persoluere: educare liberos, & ad successionẽ generis, & ad solatium senectutis, atq; vna saltem ex parte propter zelotypiã viri, quantum fas est, deo seruare se virginem. Eas quippe qui per vicos ac domos libere volitãt, indisciplinatas esse, nõ virgines, veritatis sermo denũtiat. Otiosæ enim addiscunt circumeuntes domos. Non solùm autem otiosæ, sed & nugaces & curiosæ, loquentes ea, quæ non decet. Quòd si viduam quæ viri iam experimentum cepit, virorumq; in oculis versari cō sueuit, indecens est linguã ac pedes passim mouere, ne prædictis criminibus teneatur obnoxia: lōgè sanè indecētius est virginẽ, quæ verecundiæ ad virum nunquã exuit tunicã, honestã ac pudicam non seruare linguã, gressumque suum ea diligentia non moderari, vt nunquam illum nisi ad vsum necessarium atq; vtilem proferat. Illa nãq; tãtum loqui virginem decet, quę audientium animos iuuare possint, & per sermonis puri veritatem atq; rectitudinem ad intelligentiã diuinarũ rerũ vbertim instruere atq; exornare: fluentum quippe sermonis, quod ministerio linguæ ad exteriora deducitur, fontis, ex quo manat, index ac testis est. Ex corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, & cetera: ex quibus fructibus arbor agnoscitur. Vera igitur virgo, ex morum pu-

Custodia linguæ. γνώμη translata à fluẽto et fonte.

B ritate tanquã ex vitreo fonte, sermonem suum lucidum, omniq; inquinationis agitatione purũ effundere trãquille debet: qui non modò nihil noxium aut subdolũ, & quod sensum ad voluptatẽ demulceat, importet: verũ ne otiosum quidem ac ratione vacuum, atque ideo rationali anima indignum. Omne deniq; verbũ, quod ex virginis purissimo hauritur fonte, veluti incorruptionis poculo implere auditoris animã debet: eam ipsam, à qua proficiscitur, itidẽ recreaturum. Talem itaq; se exhibeat virgo, dum loquitur: si quãdo tamen loqui opus erit. Diligenter enim obseruandũ est, cui, quomodo, & quando eã loqui deceat. Nam neq; passim quibuscunq; obuijs cõuenit, sermonem virginis fluere, neq; rursus his, qui sunt digni veneratione, insolenter & inuerecundè nudari: neque, si careat vtilitate, cōtra propositũ ac præter dignitatem virginis fundi: neque, si qua hunc vtilitatis ratio ex ore virgineo necessariò efflagi-

C tauerit, eius rei gratia liberius, q̃ virginali pudori cōueniat, ostentãdi caussa profluere. Verum vbiq; & personę, & vtilitatis, & temporis diligens illi ratio habenda. Cumq; necessariò loquendum erit, multo pauciora, q̃ audiet, referet. Nanq; & natura loquendi, audiendique modum ad proportionis regulã metiens, duas aures, linguã vnã nobis effinxit: quasi & duplum disciplinæ caussa audire debeamus, & ad ea quę rogamur, sesqualtera proportione cōtractum referre sermonem. Castigata itaque locutione prudens virgo vtetur: cumq; tempestiuè quempiam oportuerit alloqui, multo

Aures duas & linguã vnam, cur homini natura indulserit.

audiet plura, q̃ dicet. Omnisque sermo eius, cùm procedet ex labijs, solã vtilitatem audientium feret. Aut, si interrogãdum fuerit, instruendi animi gratia, sobriè ex ore ac verecundè prodibit. Aliàs verò intra cordis sui secreta cubilia quiescet: id iugiter atque plus alijs orãs: Pone domine custodiã ori meo, & ostium circũstantiæ labijs meis. Atq; in hunc modum os suum orationibus muniet. Nec minori sanè studio aures obstruere curabit, D ne quidquã in eas malum ac noxium influat: auditumque suum mente ac ratione frenabit: in auris ac linguæ quiete dominum assiduè deprecãs: Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Enimuero illud longè absurdius est, & his quæ dicta sunt, merito cēsetur indignius, atque à virginali instituto prorsus alienum: virginem non solum hirundinis in morem volitare per domos, sed & nuptiarum ministram ac pronubam fieri. Honorabiles quidem nuptiæ in omnibus: verum alijs ea cura, non virgini competit. Neque enim illi expedit, propositi sui relicta semita, in triuijs seculi vulgaribus turbis passim misceri. Alia est enim via nubentium, alia semita virginitatem profitentium: Et diuisa est virgo & nupta. Recedat igitur virgo à *nuptialibus curis: immo ne caussa quidẽ sit alijs nubendi, sed alijs, quibus institutum est carnales ambire sponsos, eiusmodi studia relinquat. Illę ad ea concilianda connubia, si ita videbitur, vacent: sancta virgo quæ cælestem sponsum flagrante charitate suspirat, si pio nubendi amore detinetur, cælesti potius sponso immaculatas atque integras virgines iungere studeat: laborent illæ circa mortales thalamos: ista cum prudentibus accensa lampade circa immortalem sponsum festiua tripudiet: illũ E sequens iugiter, atque ad virginitatis gloriam ei & sponsas alias copulãs. Est enim re vera inuerecundum, plenumque dedecoris, cùm soleãt quæ antequam vitæ coniugalis molestias planè perspicere per ætatem possent, præuentæ sunt connubijs, innuptas, vt huiusmodi curarum experimenta fugere nitantur, summa cum beneuolentia hortari, proponentes immortalis sponsi gloriã: quãtaque sit illarum dignitas, quanta & in præsenti & in futuro seculo felicitas, quæ illi desponsari meruerunt, admonentes, atque ad virginitatem omni studio tuendam, eas prouocantes: virginem è contra carnalis coniugij pronubam fieri, atque huiusmodi negotijs addici. Contra sanè quàm illa le (vt mihi quidem videtur) sentire se, per ea, quæ gerit, insinuat. Namque virginitatis professione præuenta, pudoris caussa se ad eam componit vel inuita. Affectu tamen suscipiens nuptias, ac pœnitens ea se voluptate priuatam, ex ijs quæ agit, F quanto earum in intimis flagret amore, non mediocriter indicat: quasi nubentibus apertissimè ostendere intendens, congratulari se illis, ꝙ huiusmodi voluptate fruituræ sint. Cùm itaque virgo & vita & instituto à nupta diuisa sit, non ignoret quæ nam se agere vtiliter deceat, vt integram atq; illibatã per omne opus virginitatis pulchritudinẽ seruet: ne passim se atq; indecenter effundens, per ea quæ gerit, castitatis propositum violet. Sed enim quæ vera virgo est: ea, quã diximus diligentia in locutione, silentio processuque se obseruabit. Oportet quippe illam nõ indiscusse, neque

*γάμων. *τῶν γαμικῶν ὑποθέσεων.*

neq; solam, sed iuxta eam quam præfiximus, nor-
mā cum mulieribus ætate prouectis, & vitæ præ-
ditis integritate, procedere. Neq; verò vsquam in
vicis & plateis, vbi turpium flagitiosorumq; ho-
minum conflari cœtus consueuit, sacra virgo cer-
netur. Verum captata cōgrua processionis hora,
talem se & habitu & incessu & toto corporis mo
tu exhibebit: vt qui illi fortè obuij fuerint, ac si
viuum dei simulachrū aspicientes, faciē ad reue-
Virgini quàm olim dicatū sit, velut dei simulachro. Simile elegans.
A rentiam atque ad admirationem sanctitatis incli-
nent. honestęq; virtutis admoniti, mentem pudi-
cam & sobriam referant: venerantur, inquā, aspe-
ctum virginis, atq; (vt dixi) tanquā diuinæ imagi-
ni reuerēter de via cedāt. Quemadmodū denique
satyrorum cōspectæ imagines risum intuentibus
mouent: ac sicuti aliæ mœstiores effigies cernen-
tium & animū, & faciem tristium imaginationi-
bus cōfundūt: & sicut nihil horū, cùm mouetur,
intuentiū faciem in suum traducit affectum: sed
quòd in immota imagine aspicitur: in illa immo-
bili forma cernentium animos mouet atq; ad sui
imaginē dirigit: ita & virgo castitatis imago, im-
mo ipsius virtutis effigies etiā conspecta solū, ad
dei consideratonē humanos mox conuertere, ac
mouere debet affectus. Feriatur itaq; impudicus
quisque animo ex aspectu virgineo pulcherrimæ
castitatis admonitus: reminiscatur quisque proti-
nus dei, dum eā cernit effigiē, quæ se ad eius per-
ficienda mādata semper exercet, atq; vt breuiter
dixerim, omniū aspicientiū virginem, & affectus,
& animus ad virtutis transferatur amorē, omnes
ex allocutione eius grauitatē & cōpunctionē ani-
B mo referāt. Nullus tanquā satyri, aut voluptatis
delicatā ac pictā faciem intuens effundatur ad sce
lus: ne & illi probrum, & simulatæ virginitatis
aspectu, & sibi maioris interitus caussam ex con-
tubernio virginis imprudentis acquirat. Diuinæ
igitur imaginis (vt ita dixerim) prominēte figura
sese virgo omni genere virtutis exerceat, atque à
seculi curis faciat prorsus alienā. Ita enim à cor-
poris voluptatibus animā segregans, animumq;
totum ad amorem cælestiū intentissimè dirigēs,
omnia, quæ in mundo sunt, iucunda calcabit: nec
modo feret his, quę dulcia putantur & suauia, nō
perfrui: verum & earum perpetuas erumnas mi-
serabitur, quæ temporalibus his molestisq; volu-
ptatibus addictæ sunt. Nempe enim eius quę nu-
psit, multiplices (vt sic dixerim) mortes, quas illa
indies patitur, è regione cōsiderans, sibi ipsi pro-
fectò propositoq; suo gratulabitur. Nā quę mor-
tali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curā
Coniugij molestiæ.
viri quoq; altera adiecta, geminā in vna anima ex
cōiuncto sibi corpore solicitudinē necessariò su-
stinet. Nec iā vnius tantum corporis laborat gra-
tia: sed in vna (vt dixi) anima, & ad suum, & ad viri
corpus curandum iugiter intenta diuiditur: vbi
C vero filios post cubiculi solēnia, & secreta com-
mercia, parturire atq; in lucē edere cœperit: per
vnumquenq; nascentem animo scinditur: & præ-
sentibus tristibus nasciturі cura semper adijcitur.
Ac siquidem virum bonum blandumque nacta
fuerit: perpetuò ne moriatur, metu viduitatis,
incommoda, cruciatusque iam sustinet: diram
quandam, & immitem curam, & præsente illo &
absente, propter insperatos casus, animo indesi-
nenter excipiens. Sin verò contrà, duro, & im-

miti fuerit coniuncta: tota quidem vita illi crū-
ciatus est: & cum pudicitiæ ratione neutrū queat
eligere: id est, nec viri mortem, propter viduita-
tis angustias: nec vitam ob molestiam incommo-
dumque conuictus: ancipiti atq; ineuitabili ma-
lo, acerrimisq; doloribus semper atteritur. Inde
vbi filios edidit: aut ad bonam illi frugem euase-
runt: & maiores ex illorū absentia dolores iugi-
ter tolerat, quàm parturiēs tulerat; aut malos eua
sisse considerat, & maius ex ea procreatione libe- D
rorum, quàm si permansisset sterilis, opprobriū
sustinet. Sępe antequam prædicta experiatur in-
commoda, vna & spōsa, & vidua efficitur, ac sine
liberis in viduitatem delapsa, nec vxor iā, nec vir-
Aenigma in viduam infœcundam.
go, nec mater est. Sic profectò omnibus, quæ pu-
tantur læta cōiugij simul amissis, breuissimo vo-
luptatis sensu, irrecuperabilem virginitatis per-
didit florem: coniugijq; tantum solum modo ex-
perta est: quantum illi satis esset ad dignoscenda
viduitatis incommoda. Quòd si relicta vidua pu-
pillos enutriat filios: eius, quē ex viri morte per-
ceperat mœroris iuge illos monumētum cernit,
& semper in lacrymis, semper in gemitu, semper
in solicitudine educandorum lugens, nullū prete-
rito malo solatium inuenit. Præterea & propin-
quis, & famulis, & filiorū curatoribus, ipsisq; po-
stremo etiā filijs, vbi virilitatis annos attigerint:
cunctisq; omnino se vexari volentibus ad prædā
miserabiliter exposita, doloris, luctusque tragœ-
diā, vitam suam omnium ingeret oculis. Et quid
plura persequi necesse est? dominū sibi cum dote
infelix mulier coēmens virum, ancilla pro libera
efficitur: breuissimæq; voluptatis gratia naturali E
libertate se priuans, ianuā sibi ineffabilem dolo-
rum, perpetuiq; mœroris per huiusmodi cōnubiū
aperit. Manet enim immota maledictionis aduer
sus illā prolata sentētia: quę per omnes nuptias ve
luti epithalamiū ita canit: In doloribus paries fi-
lios, & ad virū conuersio tua, & ipse dominabitur
Virginitatis commoda ex collatione nuptiarum.
tui. At verò prudēs virgo iugū huiusmodi seruitu
tis abijciens & tota intētione ad dominū currēs,
vnà dolorem quoque qui ex maledictione intēta-
batur, abrupit. Effugit quippe partus angustias:
effugit mortalis viri miserum iugum: simulque
incōmoda omnia quæ ex nuptijs prouenire mō-
strauimus. Effugit itē peccatorum omnigenū in-
extricabiles nexus: & retia vitæ præsentis euasit.
Effugit ante omnia carnalis cōmercij corruptelā,
& integra tota atque illibata anima quę & corpo
re sancta, æterno regi se læta despondit: nec iā ad
mortalē virum conuersionem suam fieri patitur,
sed frugi perseuerās, se in vitæ constātia & hone-
state corā domino semper exercet. Quippe cōiu-
gij finē corruptionē & iniurias esse considerās ex
ipso fine totā nuptiarū tragœdiā prudenti ratio-
ne colligit: declinásq; primā tristiū caussam, ma-
nantem quoque ex ea pressurā simul effugit. Id- F
circo quę innupta est, cogitat solicitè quę domini
sūt, quomodo placeat domino. Quæ autē nupsit,
quæ sunt seculi, solicitè curat, quomodo placeat
viro: & diuisa est & mulier & innupta. Et virgo
solicitè curat quę domini sunt vt sit sancta corpo
re & spiritu, Cū illa igitur, quæ secularia cogitat
mortali scilicet cōiūcta viro: curas cogitationés-
que partitur, eiq; seculares rerū corruptibiliū soli
citudines linquens, sibi immortaliū & incorrupti
bilium

biliũ quæ spõsi, sui familiares ac propinquę sunt, seruauit. Quocirca nihil eorum quæ seculi sunt, curare deprehenditur: ne videatur occupasse alterius partes. Sed curis omnibus secularibus libera, purissimo & quietissimo animo se ad spõsum suum tota intentione cõuertit. Neque enim viri sui diffidens *viribus circa vitę necessaria, vt prior illa turbatur atque distrahitur, sed ipsius & summæ in se charitati & sufficientibus ad omnia viribus freta: nihil aliud quàm vt illi placeat curat, per quæ hanc ipsam placendi sibi curam eximiã eius ac semper ampliorem in se beneuolentiam attrahit. Quid autem est placere virginem deo, nisi naturalem speciem suam virtutibus exercitij spiritualis coruscã semper ostendere, & eam iugiter integram intemeratamq; seruare? Velle itaq; placere deo, nihil est aliud quàm laudabilem seipsam ac beatam & ei similem pro viribus facere. Verum enim quæ sic cogitat quomodo placeat deo: non illi, cui placere quærit, per eam curam lucrum comparasse, sed sibi magis per hoc stu-stium decorem incorruptibilem atq; immortalitatem acquisisse deprehenditur. Porrò si adeò sunt eximia virginis lucra & per eam quam suscipit curã cogitans quomodo placeat deo sibi ipsi prodest, efficiturque beata, minimè profectò cõuenit vt quæ mundi sunt, cogitare vnquam inueniatur. Necesse enim est, vt eo ipso curam & cogitationẽ placendi domino negligat: quo ea quæ sunt seculi cogitat, arguaturque rectori suo, gubernatoriq; diffidere. Neque enim possibile est & illi confidere, tanquam ad omnia sufficienti & secularium rerum distẽdi curis, sed si solicita est, quomodo placeat domino scire profectò debet, quia & ipse in nullo licet obnoxius, quomodo sponsæ suæ placeat, curat. Nam si mortalem virum vitæ suæ præsidem atq; custodem nacta mulier, suæ circa illum curæ & obsequij præmium, ipsius in omnibus gubernaculum & regimen vicissim recipit, quanto magis quæ deo gubernationem sui tota fide permisit, & cum illo simul viuere semper eligit, copiosissima suæ circa illum curæ præmia, ipso sibi per omnia prospiciẽte, suscipiet? Habet autem fidei pignus ex ipsius præcedente prouidentia. Si enim cùm necdum sibi placere quæreret: tantam erga illam ostendit charitatem, vt se pro ea promptè ac libẽter offerret, vt eam suo sanguine sanctificaret: multò sanè magis placere sibi cupientis curam habiturus est: & cum his quæ sibi ad verã & æternam vitam conferunt: mortalis quoque vitæ stipendia illi prouisurus. Non autem vltra vrgentem necessitatem indulgebit delitijs domini sponsa, neque vt voluptati studẽs mulier, superflua minusq; necessaria requiret. Neque enim vel illi dare conuenit quæ sponsæ charitatem intercipiant ad voluptates corporis se conuertentis, vel sibi ea expedit accipere quæ sensum suum à spiritali occupatione atque ab amore intimo auocent. Verũ ea tantum quæ seruandæ vitæ sufficiant, prudenter expendens, nihil amplius inquiret. Neque verò vnquam per necessariorum indigentiã, etiamsi experiendæ dilectionis eius eam cõteri sinatur inedia, pusillanimis effecta murmurabit, sed omnia credens, omnia sperans, omnia sustinens, ei quem diligit tota animi intentione coniuncta, & verissima charitate affixa, etiam dum in exteriore homine agit, emortuo iã, & quodãmodo sensuum officio priuato: iugiter absque distractione vlla ipsius pascetur immortali alimonia, pulchritudineque satiabitur. Fit sæpe vt qui mortalem ardet & corruptibilem speciem, non modò pecunias, omnemque substantiam amoris gratia largè profundat, sed cibum etiam & somnum & vestem & habitum & omnem existimationem, corpus denique ipsum & corporis vitam dum solo potiatur amore, contemnat: parietes item & domos, omnesque medios obices audacter ascẽdat: contra ipsos denique distractos gladios feratur insaniens: ac nisi solito cultu incedens perfrui amore possit, obmisso eo, vilissimo & inhonesto habitu præter dignitatem suam vt solum sequatur amorem, cum voluptate etiam serpendi molestiã ferret. Ita fermè & qui deum veraciter diligit, ac solicitè illi placere quærit, non solùm pecunias & opes vt amato satisfaciat & mandatis illius obtẽperet negligere & aspernari debet, verum vt cibum necessarium, & somnum & exteriorem habitum, seculiq; fœdam profectò & inanissimam gloriam, corpus ipsum denique vitamq; corpoream vt cælesti amore saginetur, tota intentione contemnere. Parietes præterea carnalis propinquitatis & parentum domos omnemq; medium mundum transilire, & ad martyrij gladios, si se præstet occasio perniciter currere, ac nisi cõsueto habitu viuens, amore æterno frui possit: ignobiliorem assumere plurimaq; mundi improperia cum voluptate tolerare iustissimè optabit, vt diuina, si ita dici liceat, insania sapienter insaniens, eo qui verè & summè amabilis est pro affectus sui desiderio fruatur. Huiusmodi profectò amatorem ad se de terrenis perturbationibus euocans hic ipse qui tam suauiter salubriterque diligitur, ait: Exi de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quã monstrauero tibi. Ille verò * vt quod cupiebat aspiceret, promptè libenterque sequebatur, & amoris gratia errare iucundè tolerabat, dicens: Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio an angustia? an persecutio? an famẽs? an nuditas? an periculũ? an gladius? Nouerat ille vtiq; quoniam qui amat patrem aut matrem plusquam eum qui verè bonus est, frui illo non meretur. Et qui non renunciat omnibus quæ possidet: adhuc autem & animæ suæ amicus & amator domini vocari dignus non est. Quocirca germanum in illum charissimumque affectum ostendere cùm vellent hi, qui ea tantum quæ illius sunt, cogitare pergebãt: Ecce, inquiunt, nos omnia dimisimus & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Dignũq; illis amoris erga se præmium, iam tunc insinuans, dixit: Amen amen dico vobis, quòd vos, qui secuti estis me: in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suę, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et omnis qui reliquerit domum aut agros aut fratres aut sorores aut vxorẽ aut filios, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternã possidebit. Reuera iustum ac rationabile fuit, vt qui opere amorem erga illum suum omni vitæ suæ tempore, puram, inuiolatamque monstrassent: præmia sudoribus digna reciperent. Huiusmodi

Margin notes: πορισικῇ τῇ δυνάμει (at *viribus); Collatio; * ὡς ἂν ἴδοι ἐπόθει ἀλητεύων (at * vt quod cupiebat aspiceret); Quæ virgo aspernari debeat Christi gratia.

Section letters: A, B, C (left column); D, E, F (right column).

modi amore flagrantem, seculares opes & mortiferas suauitates atque delitias contemnere virginem decet, temporalemque gloriam & fastum & speciem corporis, perniciosasq; calcare blanditias, ac proposito firmissimo dominum sequi, ista secum perpetua meditatione voluenté: Mihi autem adhærere deo, bonũ est: ponere in domino deo spem meam. Sic profectò omnia, quæ seculo deditis præclara censentur, qualia ea quisq; A appellare voluerit, & fœda & ridicula existimabit, vnumque solum bonum suum ambiet: atque illud intentissima mentis acie cernet. Quippe & sponsus amoris erga se illi præmia referens, siue illa ancilla sit, siue ignobilis, siue paupercula & obscura, atque in seculo penitus abiecta, consortio eam suo, & cõmunione nobilitans, cælorum reginam facit, nec solo hâc munere immortalitatis honorat: sed exteriore etiam amictu, tãquam sponsam suam accuratissimè ornato cõponit, & vario. Cuius admirans gloriam hymnorum cælestium cantor ad sponsum ait: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate: vt quæ nunc pannosa seruiliq; habitu vilis habita est, in cælestibus regnis regina & nobilis & honesta, ornatu vario regi adsistere inueniatur.

Eodem hortatur, Christi exẽplo.

Perquàm vero iniquum & indignum est, cum spõsus nimia vi amoris impulsus, nobilitatem & diuitias spreuerit, ignominiaque calcata, extremam quoque sit perpessus inopiam, vt nos illius paupertate ditaremur, sponsam immortalitatis cõsequendæ caussa, nolle pro se mortuo paria reddere, sed affluere delitijs, & in lasciuiam solui, & seculo configurari malle, ac renuere cum illo pauper effici, & humiliari, qui propter se factus est pauper: vt ad proprias diuitias diuinitatis remeãti B illi, quæ pauperi pro se effecto paupertatis accesserit consors, diuitiarum quoque, & regni in cęlis socia inueniatur. Despiciat ergo prudens virgo quidquid oculis carnis aspicitur, quantumlibet id apud plerosq; præclarum esse iudicetur: immo ne initio quidem dignetur aspicere, sed excessu quodã diuino, qualẽ esse passus est, qui in extasi dixit: Omnis homo mẽdax, à sensibus atque à cõseruis excedens, nudo, & expedito animo amoris sui beatissima satietate fruatur. Caueat ne aut aspectum, aut motũ aut sermonem suũ affectu nimis pudico in quempiã ferat: motusq; omnes & animi, & corporis in sponsi sui seruitiũ redigat. Vbique enim ille eius intuetur cor: & motus omnes diligenter explorat. Nulla igitur ex parte mœcha ri conuenit virginem, non lingua, non aure, non oculo, non tactu, non vllo denique sensu, multoque minus animo: sed corpus quidem veluti delubrum quoddã, aut sponsi thalamum aptissimè instruere atque seruare: animam vero in hoc ipso C vt sponsam nitidam ac purissimam sponsi amplexibus iungere: diligenter enim ille omnia rimatur & discutit: non ea solum, quæ mortalibus patent obtutibus, sed quæ in intimis animi recessibus latent: *ipsiusq; oculos nulla peccatricis conscientiæ latebra vnquã effugere poterit. Nam illę quidẽ, quæ mortalibus viris copulatæ sunt, quoties ad id nequitiæ proruperint, vt adulterij scel⁹ perpetrare gestiant, virorũ ingressus, atq; exitus solicitè obseruant, aspectusq; illorũ, & aures callidè, quantũ licet, custodientes, adulterinis & verbis & nutibus aures atq; oculos ad impudicã voluptatem furtim ac latenter exsatiant. At verò domini spõsa, cũ eius neq; obtutus, neq; aures, neq; præsentiam queat effugere: omnia in eius oculis gerit. Quapropter scire oportet virginem: ꝙ siue sola aliquid loquatur, in sponsi auribus loquitur: siue sola quidpiã agat, hoc ille diligẽter intuetur: siue cogitet quidquã, hoc in ipso cordis motu citius ille cognitũ & exploratũ habet. Faciet enim, inquit, quispiã in abditis, & ignorabo? Et quomo D do qui plantauit aurẽ, non audiet? Aut qui finxit oculũ, non considerat? *Qui corripit gentes, non arguet? Qui docet hominẽ sciẽtiã, iste quo pacto non omnia agnoscet: cuius omnia nuda, & aperta sunt oculis? Idcirco homo peccati pro iniquitatis merito cæcatus, & seipsum fallens, dicat vt vult: Tenebræ operuerunt me, & parietes in circuitu meo. Quis me videt? Quæ vero sponsi candidissimam lucem semper in suo pectore suscipit: dignè pro ea, quæ sibi debet inesse sapientia, per singula ita exclamabit: Quia tenebræ nõ obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrę eius, ita & lumen eius. Probet igitur intuitũ suum domini sponsa: &, siquidẽ sponso suo gratum esse agnouerit, tunc iam illum plena fidutia moueat. Sin autẽ illi minus placere persenserit, non se fallat, nec, quia nullus hominũ videt, illum etiã latere se putet. Eadem ratione sermonẽ quoq; suum, cogitationemq; dijudicet: membrorum quoque itidem, ac digitorũ per singula motũ. Et si illi placere peruiderit, secura ista iam moueat: sin aliâs, eius vt supernè spectantis reuereatur semper obtutus. Si enim solicitè cogitat: quomodo placeat domino: nihil eorũ pręsumere debet: quæ illi non placent. Quòd si, quia nullus hominũ videt, fuerit vel verbo, vel nutu fortasse procacior, maximè quidẽ eo ipso accusatrix est sui, ꝙ ipsa cogitatio- E nẽ dũ latere se putat, cõsciẽtia tamen intus arguẽte mordetur. Deinde apertè deprehẽditur, ad spõsi sui cæcutire dignitatẽ. Incorporeus enim ille cũ sit, & susurri, & aspectus, & cogitationũ atq; intẽtionum cordis testis intimus atq; arbiter semper adsistit: aduersaturq; eiusmodi fallacẽ simulatamque sententiã & voluptatem. Et idcirco in primis fucatã virginitatis speciẽ, & habitum odit: ꝙ quæ eiusmodi est, hominũ oculos fallat: sponsamq; se illi iugiter exhibere putetur: cũ neq; spõsa ipsius, neque hominis apertè sit vxor: sed hæc profectò, dum opinionem virginitatis per exteriorem habitum ab hominibus captat, in oculis sponsi adultera est, ac præter adulterij scelus, quo in sponsum suum peccat: impiè in eum contumeliosa est, ꝙ hominum plus esse verecundam, quàm ipsius faciem iudicat: quando ante illorum oculos, ne existimationem suam fœdet, indecens aliquid agere F non audet, sub eius autem obtutibus, qui semper præsto est, sine vllo pudore gerit omnia. Quasi igitur præsente sponso, & inspectante omnia, & audiente, virgo se habebit in omnibus. Neque ideo quæ domino displicent, perpetrare cauebit: quòd adsit vel vnus quem sui criminis conscium habere vereatur: per quem prodi timeat scelus. Non, etiã si vir nõ adsit, sed mulier aut puella aliqua ex ancillis quidquam eorum præsumet, quæ vel ad ornatum, vel ad amorem humanum pertinentia, domino displicẽt. Verũ solà quoq; nullo prorsus homi-

*καὶ οὐκ ἔν|ι ς μοιχευομένη λάθοι τοῦτου τὸ ὄμμα.

*ὁ παιδεύων.

ἐπιφωνεῖται.

Nihil non apertum ac peruiũ interno iudici.

hominum teste, nihil quod sponso suo indignum sit, agere vlla ratione patietur. Etsi enim adsit nemo, ipsa tamē sibi virgo adest, debetq; præ omnibus seipsam reuereri. Neq; enim quæ reueretur ceteros, seipsam reuerentia indignam iudicabit: verum (vt diximus) seipsam primum, conscientiamque suam reuerebitur: etiam si valde sit sola, deinde astantē sibi custodē angelum. Angeli enim eorum semper vident, inquit, faciem patris vestri qui in cælis est. Neq; vero conuenit vt angeli eius, cui credita est cura ac custodia salutis nostræ, faciem aspernetur homo: atq; in primis virgo, quæ
A hunc ipsum castitatis suæ veluti paranymphum, custodemq; habet. Præ cunctis autem ipsum spōsum suum reuerebitur, sibi vbiq; assistentē, ipsiusque patrem & spiritum sanctū. Quid per singula pergam? Ipsas angelorum infinitas multitudines, & vnà sanctorū patrū beatissimos spiritus. Nullus enim ex his est, qui non singula vbiq; consideret. Etsi enim oculis carneis minimè conspicui sunt: incorporeis tamen obtutibus ad agnitionē complectuntur omnia, & comprehēdunt. Et hac ergo ratione si latere virgo plures quærit, longè hos magis, qui tanti ac tales sunt, quam homines reuereri meritò debebit. Et quia multitudinis pauescit obtut⁹: hos autē vitare impossibile est, qui sunt infinita multitudo: nihil vnquā indecens faciet: aut à proposito suo alienū. Hæc igitur, atque huiusmodi, dum viuit, secum semper intentissimè cogitans, vndique seipsam inuiolabiliter muniet.
ὑκῶν. Memoriaque repetens quia oportet nos manifestari ante tribunal Christi, non modò quidquam
B turpe agere, sed & cogitare formidabit. Mens quippe nostra pictoris in morem, in anima, veluti in tabula cogitationes vt placuerit format.
* καὶ ἄφετος μὲν καὶ ἐλεύθερος καὶ αὐτεξούσιος ὤν. *Cumque ob gratiam liberi arbitrij sui iuris, ac libera sit, & nusquam ob incorpoream naturam suam, naturalemque libertatem angustetur: sed quantam cupit, loci latitudinem semper inueniat: quæcunque velit, facile cogitationibus pingit. Inde quemadmodum pictor, cùm in gurgustio aliquo tabulam historiæ varietate repleuerit: illam repente in medium proferens ablatis velamentis omnibus, multitudini spectandam proponit: nec iam quæ picta sunt, interpretari opus habet: sed spectatoribus omnibus futuro quoque tempore picturam vt sese habet, inspiciendā noscendamque permittit: ita ferè & mens post vitæ exitum, sublato velamento corporis quo animæ tabula obtegebatur, quam per omne vitæ tempus varijs cogitationibus pinxit, quæque in intimis recessibus fuerant picta: cunctis cernenda producit in lucem, videreque in promptu est animæ tabulam historiæ varietate plenā æquè ad intuendum cunctis expositam. Si igitur diuinæ quędam ex lectionibus sacris, cogitationibusque probis expressæ cernantur historiæ: laudibus omnibus
C & mens quæ pinxit, & animæ tabula quæ picturā suscepit, dignissima censetur ab omnibus: ita vt præ dignitate picturæ summaque pictoris industria & arte, amoueri à spectaculo, auellique non possint: cunctis per singula picturæ pulchritudinem, figuras, diuinamque picturarum rerum formam admirantibus, & eximium pictorem illū, ꝙ ritè vita vsus sit, & sub hoc amictu corporis die noctuq; huiusmodi picturas præter omniū spem venustiore manu, & arte animæ inscripserit tabulæ laudantibus. Sin vero turpes atq; indecoræ picturæ illæ visæ fuerint, probro atq; irrisione dignissimus pictor ille iudicabitur, cùm fortè contra quam sperabatur priusquam velamen animæ amoueretur: submoto corporis tegmine, cuncta repente deformia, fœdaque apparuerint. Vbinam quæso tunc se iste recipiet, quando ex collatione alterius, inter cogitationes se inuicē accusantes, seu defendentes, à cunctis iudicabitur. Vbinā inquam animæ tabula illa statuetur, quę spectantiū
oculos historijs obscœnis, omniq; mōstruosa specie impleuit? D A simili pe... Sicut enim qui maculas habent in corpore, priusquā veste nudentur, opertas, ac plurimis ignotas ferunt: sæpe vero pretiosissima ornati veste, cum fortè intrinsecus quoq; formosi ac venusti ex illo exteriore cultu putarentur, exuti tunica, nudiq; in balneo cōspecti, cōtrà quam putabatur, ridiculi, atq; innumeris maculis fœdè insigniti corpus, cōtinuò apparuerūt, neq; iam obscurū esse potest, nudato sub omniū oculis corpore, vbinā, qualis, quantaq; sit macula, sed simul atque nudata est, intuentiū sese oculis aperit: ita & nos, cùm velamen carnis exuerimus: neq; subducere maculas animæ, neq; operire vlla ratione poterimus: ceterū sub omniū obtutibus nudi atque cōspicui, quæ prius corpore quasi veste contecta minimè habere putabamur: ea nudata se omnium oculis ingerent, nullusq; iam vel negationi, vel defensioni erit locus: quando ipsa cernētur opera in suo auctore cōspicua. Nō enim confusè,
aut summatim & indigestè res ipsæ cernētur: sed E singula per partes vt sese habeāt, veluti in pictura noscētur. Exempli caussa quomodo ad patrandū quisque adulteriū properās è lecto surrexit: quib⁹ passibus incedens vsus est, * quo motu corporis, lentiore ac cōcitatiore: quem habitū, dū progrederetur, assumpsit: * ὅπως συγκεκραμμένος τῷ σώματι. & qua ex parte irrūpens, vxorem alienā violauit: quo item ordine huic mulier ad nephariū opus se substrauit. Hæc, inquā, omnia, veluti in tabula per partes diligenter expressa cernentur. Neq; ea solum quæ in apertum opus prorupēre, verū & quę sine effectu operis in animi tabula inscriptæ fuerunt cogitationes. Neque enim nihil est cuiuslibet rei cogitatio in anima impressa atque formata. Quippe nihil est aliud imaginaria pertransiensque cogitatio in anima, quàm pictura imaginationis colorib⁹, & magnitudinibus, figurisque suis, quas in ea mens pinxerat, scripta. Simile. τύπους ὀκτάδων καὶ τετράδων. Et sicut qui artem exceptoriam didicit, notarum omniū figuras & nomina, signaque noctadum & tetradū memoriter tenens, cùm necesse fuerit quæ dictantur excipere manus officio quæ in memoria inscripta erant: in tabulis digerit, & aliæ quidē ex notis stylo signatę cernuntur: aliæ vero necdum insignitæ manu, animo tamen inscriptæ seruantur: ita & anima, cùm cogi-
tationes per corpus exequatur, alias in operis F ducit effectum: quas vero necdum opere impleuit, in se insculptas reseruat, easque etsi non actu corporeo, intra se tamē nutu voluntatis exequitur. Collatio corpo. & animæ. Sicut enim corporis officium est, corporaliter aliquid exequi: ita opus animæ est, cogitationibus vt vult placatas sibi & gratas imagines fingere. Idcirco & cogitationis peccata, non vt phātasiæ simpliciter, verum vt cōsummata opera in anima

anima merito iudicanda creduntur. Vt enim manus, licet notas signare desistat: notarum tamen figuris tota anima vbique inscripta est, quã profectò exutã corpore si quis inspiciat, videbit hisce notulis totam prorsus insignem atque descriptam: ita & nos, cùm exuerimus corpus, omnis nostra cogitatio veluti in pagina scripta apparebit. Quemadmodũ vero qui nõ didicit notas earũ neq; formas in anima scriptas habet: qui autẽ didicit, etsi eas manu minimè signauerit, arte tamen A atq; disciplina impressas animo, illarũ tenet imagines: ita & qui peccatũ non cogitant, eius neq; imaginẽ inscriptam habet animo: qui vero illud cogitatione formauit, etsi in opus nequaquã prorumpat: animo tamẽ cogitationis suæ seruat imaginẽ, veluti in tabula apertè descriptã. Verũ enim sicut is qui notas didicit, si illas scribere obmittat, sensim animo labuntur: ita vt processu temporis nullius iam octadis figuram, aut locũ, aut nomen reuocare in animũ queat: ita & qui iniqua cogitauit; si eiusmodi neglectis cogitationibus ad vtiliores alias animum transferat, seque ad eas exerceat: procedente tempore priores illas memoria eliminans, ex animæ tabula perpetua obliuione delebit. Quippe memoria nihil est aliud quam figura impressa cogitationum in anima, veluti pictoris arte collocata. Et quomodo fieri potest vt earum cogitationũ pœnas non demus, quarũ hactenus formas memoria versans, in anima, veluti in tabula viuas intuentibus mõstrat? Itaq; ne turpibus figuris animæ nostræ tabula plena inueniatur, memorias malarum cogitationum perpetua B obliuione deleamus: bonarumque memoriam illarum vice formemus, ne qui nunc interim corporis operimento contecti delitescimus, vbi id postmodũ deposuerimus, fœdati maculis, ac præter eam quæ de nobis in hoc seculo manauerat opinionem, turpes & exprobrabiles cunctis videamur. Fortassis enim hoc fit quod ait Apostolus: Quorundam hominũ peccata manifesta sunt præcedentia ad iudiciũ: quosdam vero, & subsequũtur. Quæ enim manifesta omnibus sunt, quibus intuentes quique siue ad blasphemandũ prouocati, siue ad imitandum, pessimè scandalizati sunt, procedũt. Occulta vero & quæ clam & absque arbitris admissa sunt, non ideo, quia ignorantur ab hominibus, impunita remanẽt, sed eos inseparabiliter sequũtur, vt & seipsa & patratorem suum ostendant catenus ignorantibus omnibus, ipsumque iusto iudicio tradant. Ita à suis sceleribus intercipietur infelix, dũ & à manifestis præcedentibus ad iudiciũ trahitur, & ab occultis perpetuo se subsequẽtibus actibus impellitur. Ipsum denique sensum suũ exponens Apostolus, in consequentibus ait. Similiter & bona opera corã hoC minibus lucentia, vt videntes glorificent patrem vestrum qui in cælis est, manifesta sunt: & quæ se aliter habent, celari non possunt. Oportet enim nos manifestari qui nunc ignoramur, cuiusmodi operũ simus, ante tribunal Christi qui illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit occulta consilia cordiũ, & tunc laus erit vnicuique à deo, quando recipiemus vnusquisque propria corporis sui, prout gessit, siue bonum siue malum. Non autem reticenda est & alia intelligentia, quæ prudentem virginem aduersus imminentia bella copiosius possit instruere. Sicut enim sanctum, atque admirabilem Paulũ, dum adhuc esset in corpore, alia quidem præcesserunt opera: cùm plurimi ex his, qui propter doctrinam & conuersationem eius perfecti euasere: in æternam illum vitã præcedentes, sudorum præmia, quos pro illis pertulit, apud iustum iudicem deum illi parauerunt: alia vero solutum carneis vinculis, & iam cum Christo regnantem vsq; ad hanc diem consequuntur, eorum scilicet qui per eum in sacris epistolarum eius monitis se ad virtutem exercentes, laudes semper ac præmia præclaro illi duci & præceptori optimo hinc transmittũt: sic cõtra alia quidem præcedunt peccata eorum, qui pessimis sermonibus & operibus læsi, atque impediti à virtutis tramite, in infernum præcessere: supplicia suæ damnationis auctoribus illic paraturi: alia vero etiam sequũtur, eorum scilicet, qui post ipsorum mortem per summã nequitiam & exempla pessima quæ mundo reliquere, dum eos imitari pergunt, maximè læduntur. Nam sicut hodie quoq; beatus Dauid ad veram religionem, & ad dei cultum prouidentiæque agnitionem mundo perutilis est, & qui propter illũ in religione proficiunt: hinc iam ex rectè factis suis consequentes ei trãsmittunt laudum voces: ita & Marcion & reliqui hæreticorum dogmatũ duces, quia per eam peruersitatem doctrinæ, quam mundo inuexere, maximè nocent. Cuncti, qui salutis suæ damna per eos in hac vita perceperunt, auctores proditionis suæ, etsi dudum vita functos atrocioribus illic supplicijs tradunt. Si enim qui scandalizauerit vnum ex pusillis huiusmodi, morte dignus iudicatur: profectò qui tam multos per vitam reprobã, quòd perniciosorum operũ mundo exempla reliquerit, aut in animarũ perniciem falsa dogmata ingesserit, scandalizat: post mortem quoque omnium qui sui caussa pereunt, dignissimè ac iustissimè mortis reus habebitur: per singulos eorum qui sui caussa hic seu vulnerantur seu moriuntur, auctore etiam vulnera mortemq; suscipiente. Porrò si iuxta hunc sensum alij præcedunt actus, alijque subsequũtur: & sicut qui ex nequitia sequuntur, maiori supplicio huiusce perditionis auctorẽ per singulos eorum qui perniciosa vel doctrina, vel vita pereunt, tradunt: qui vero à virtute subsequuntur, maioribus & dignioribus præmijs per singulos eorũ qui inde salutis emolumenta quæsierunt, & à sceleribus conuersi sunt: huiusmodi magistrum donant: & virgo igitur habet in alterutram virtutis, vitiorumq; partem actus quosdã partim præcedentes, partim subsequentes. Atque infelix illa quidem, quæ præter delicti proprij supplicium ex aliarum etiam ruina, quibus offendiculum ac lubricũ posuit, acrioribus semper supplicijs traditur. Sed illa sanè felicissima & beatissima, quæ præter coronas proprias, per singulas earum quæ quoniam ex imitatione sua profecere, coronantur: ipsa quoque post mortem in æterna vita coronis semper nouis redimitur. Igitur si nihil est opertum quod non reueletur, propter omnes quas prædixi rationes, virgo, & cum sola est sumet, ne peccet, curam solicitam habebit: nec modo hominum vitabit obtutus, verum longè dignius suos, angelorumq; vbique cuncta spectantiũ reuerebitur. Idcirco enim debet, inquit, mulier

Marginalia: *Collatio.* D — *Eadẽ prorsus de Ario Ambr. & Aquinas de Manichæo. 4. sen.* — *Quid vel ad hæc dicturus es miserrime omnium Luthere?* E — F — (left margin, faint) Similiter idem. — Memoria quid.

ἐξουσίαν ἔχειν.

mulier potestatem in capite habere propter angelos. Nō decet virginem etiam cum sola domi est, ideo quòd nullus adsit hominum, passim liceterque nudari. Multum enim habet illecebræ (vt idē sæpius replicem) multumque roboris natura fœminea ad omne quod sit masculini generis cōtra se attrahendum. Neque vero idcirco solū oportet se obseruare solicitè ac dæmonū fraudes quæ nobis iugiter insidiantur, habere suspectas, sed &

A propter verendos omnibus angelos, potestatem, inquit, habere debet. Vir enim cū angelicæ quodammodo sit dignitatis, nudo capite cognatæ cō fidens naturæ cernatur. Mulier vero cum per naturam viro longè inferior sit, potestatem habeat in capite. Atque ex eo quod potestatē habere dignoscitur, subiectionem suam, qua præstantiori subest, honestissimè præferat. Ideo, inquit, natura ipsa crinibus iam tunc à principio mulieris caput operuit: eo ipso admonens, nō decere mulierem non modò vllum membrorum ceterorū, verum ne caput quidem temere indifferenterq; nudare. Et quoniam solæ absentibus viris id attentare cō sueuerunt, ideo dignitatem aliam præstantiorem viris adiecit, dicens: propter angelos qui & vbiq; præsentes sunt & omnia quæ geruntur, inspiciūt. Reuereatur ergo omnis mulier, sed virgo in primis angelos etiam cum domi sola nullis viris arbitris residet. Et cùm corpus necessariò curandum erit, & capitis vittas & singulatim cetera cōstringens, id opus celeriter exigat, & quantū fieri potest operiat membra, non solum suos angelorumque oculos verens: verum se vt in suæ exercitationis domicilio ad verecundiam studiosè semper exercens.

ἐξουσίαν ἐχέτω.

B Quòd si neque cum sola est nudari sine ratione permittitur: quanto minus fratribus in Christo præsentibus? Et pudore igitur & tunica seipsam pudicè ac verecundè cōponet, nec solùm nihil membrorū quæ operta sunt, violari vlla ratione permittet, verùm summa se cura & obseruatione circunteget, vt non solum ipsa illæsa atq; illibata permaneat, sed & qui eam intuentur: nullam ex eius aspectu læsionis materiā capiant. Vidêtes enim, inquit, filij dei filias hominum quòd pulcræ essent, deuoluti sunt ad eas. Sufficit quippe vel modicè nudata pulchritudo dei quoq; filios ad voluptatē emollire, & quasi homines eius caussa morientes mortales, ostendere. Quocirca minimè oportet vt suæ tātum innocentiæ solicita, eorum, qui lædi possunt, salutē aspernetur, verùm omni ex parte & sui ipsius inuiolabile seruare propositum studeat, & se intuentibus emolumentum vitæ, non mortis propinare venenū. Etsi enim ipsa castitatis suæ fidit instituto; prouidendum tamen, inquit, est, ne ponat fratri offendiculum aut scandalum. Ita igitur virgo, cùm & sententia & figura & motu & habitu & sola & cum

C ceteris ad placendum sponso suo salubriter se accommodare didicerit, tunc iam amicos quoque sponsi purè atque innocenter alloquetur. Neque enim hac interim separatione illam vt homines execretur, inducimus, sed diuini oris effigiem dignis virtutum coloribus à capite vsque ad pedes ornare pro viribus nitimur: atque ita demum instructam ad domesticos fidei securè producere: vt & sermone & habitu & domini sponsa reuera comprobata, prodesse colloquentibus possit. Sic itaque loquatur vt sponsa: verecundè scilicet, idq; tantum cum famulis sponsi: seruetque vbique dū loquitur, pudicā sobrietatem. Oportet enim eam simplicitati columbæ serpentis miscere prudentiam. Quia enim corporibus inclusæ animæ sibi inuicem apertè & nudè colloqui de virtute non possunt: instrumentis corporeis ad vocem, atque ad aspectum accōmodatis, vti necessariò coguntur.

δεῖ γὰρ αὐτὴν ἀκεραίαν μὲν εἶναι ὡς περιστερὰν, φρόνιμον δὲ ὡς τὸν ὄφιν.

D Et qui animæ colligatæ corpori pulchritudinem intueri non potest: aut admota aure eius verba percipere corporis motum in quo illa est, videt: eiusque vocem per linguæ officium audiens, ex hisce nuncijs eius speciem æstimat. Neque vero vox sola siue aspectus, animę formam veluti in speculo indicat: verum & amictus viri & risus & pedis incessus, de illo sæpe numero vera renunciat. Sed plerique minus cauti, dum libenter musicum audiunt sensim eo deducantur, vt non iam musicum, sed visibile instrumentum diligant, per quod petita musici modulatione fruuntur. Atq; ideo necessariò summa exactissimaque diligentia obseruandus est virgini auditus & visus, ne clam fortè & ipsi subrepat, vt pro loquente anima instrumentum, per quod illa sibi loquitur, diligat. Est enim vehementer astutus is, qui affectum boni in nobis summo studio malignè deprauare conatur, furari quippe bona nostra studia & desideria intendit, suaque illorum vice callidè nobis inserere. Ita denique & quibusdam cum verba de virtute fieri audirent, atq; huiusmodi loquēti animæ afficerentur, ex auditu iugi & aspectu clam subreptum est, vt animo imprimerent lineamen-

Docet simul, quæ vitanda virginis sint.

E ta corporea, & voce auditum lasciuè mulcerent, nec iam animam quam prius diligendo ex hominis ore pendebant, sed corpus ipsum bonorū animæ ministrū peruersè nimis atq; improbè amarent. Proxima enim & veluti contiguis ianuis gētiles quoque aiunt vitia esse virtutibus. Quælibet denique virtutis ianua similimā in vitia ferentem vtrinque speciem aperit, vt qui ad virtutem ingredi nititur, eius primum ianuæ adsistens, dum hac se pulsare arbitratur: aperta sibi hinc, aut inde altera ex vitiorū ianuis, deceptus maxima similitudine, ingrediatur veluti virtutis domum: deinde cunctis eius errorē irridentibus, ipse quoq; & tēpore & experimento cōmonitus, discat non solū ab ea se virtute cuius aliquando ianuam pulsare videbatur, esse remotissimum: verum ne limina quidem eius vnquā attigisse, neque ipsi ianuæ, vt prius videbatur, adstitisse saltē, aut pulsasse. Hoc modo denique eos qui audentes ad virtutem esse cuperent, fallens, temerarios arguit: qui vero temeritatis probra metuerent, eos timidos ac pusillanimes prodidit. Et qui misericordes esse studerent, ad vitia malè molliuit: qui vero misericor-

Vitia virtutib' sunt proxima.

Attende commenta Diaboli.

F des esse renuerent, immites immanesque declarauit: ita & qui charitatis pulchritudinē sequuntur, eos falsò dilectionis nomine, vel ad voluptates corporis, vitamque cunctis execrabilem deijcit, vel eiusce probra & opprobria pertimescentes odisse fratres, & absque vllo boni sensu persistere facit. Rursus itaque ne declines ad dextram seu ad sinistrā: ne fortassis errore seductus in aliquam ex vitiorum portis deuoluaris, sed mediam & regiam incedas virtutis viam. Et vbique diligenter intuens quomodo cautè ambules, non vt insipiens,

ἐπάναι ἐπάλξεων πόλεων διαβαίνεις.

insipiens, sed vt sapiens: quoniã in medio laqueorum ambulas, & super pinnas vrbium trãsis: cautius prouide ne forte dum negligis, inijcias in laqueum pedem tuum, neu ruens à muro ciuitatis nostræ malè pereas. Diligere igitur oportet eos qui ad sponsum inuitant, sed ita diligere vt charitas ipsa ordinata, non confusa sit, ne fortè sponsi famulos, dum iugiter illis aures admouet, de spõso verba facientibus, perinde ac sponsum quandoque diligens, quantum in se est, vna & sponsi dignitatẽ tollat, & ministros eius, dum eos pari cũ domino dignatur honore, iniurijs ac probris afficiat. Iam enim quædã minus cautæ, minusq; prudentes, non æquè sponsum ac ministros, sed ipsos amplius peruersa charitate, impiè, dum nõ aduertunt, dilexerũt, ac sponsi iam, cui se despõderant, penitus oblitæ, famulorũ eius sponsæ totæ factæ sunt, immo nec seruorũ eius sponsæ sed alienorũ fœdissimæ vxores euasere. Sponsus enim noster carnalem nullum ministrũ habere cognoscitur, sed omnes spiritu viuentes. Porrò quæ non spiritum ministrantium spõso, sed carni se summa indignitate desponderunt, & illos à sponsi alienos ministerio, & se non ministris eius, verum alienis seruis desponsatas, liquidò comprobant. Et hos itaq; cautè diligenterq;, dum loquũtur obseruẽt: atque serpentem clam ex collocutione corporalẽ consuetudinẽ prudenter abscindant, id imprimis cauentes, ne illis vt sponsi familiaribus plus æquo confidant, neu illos ad indecens aliquid sensim *nequiter molliant, neue seipsas ex destinatione proposita ad voluptates carnis indignè deijciant. Sed enim diligere oportet proximum: scriptum quippe est: Diliges proximum tuũ sicut teipsum, Illudq; sponsę suę sibi admodũ gratum præceptũ dominus tradidit. Ita sanè, nihil abnuimus. Diliges, inquit, & in quantum vni istorum facis, mihi sponso tuo facis. Sed puram, nõ vllius affectionis labe inquinatam oportet esse charitatẽ, nec decet nomen falsæ charitatis insequẽdo, veræ dilectionis dignitatem ac meritũ tollere. Quandiu enim charitatis ad sponsum tuæ gratia diligere deprehẽderis fratres, & ad eum, & ad illos integra seruasti charitatis iura: vbi vero eos non sponsi gratia, sed propter se ipsos diligere ex consuetudine cœperis, dilectio tua & erga illum corrupta prorsus efficitur, falsamque, nõ verã habes germanãque charitatem. Sancta enim charitas carnis non tangitur vitijs. Est autẽ sponsa domini nõ irrationalis, vt præ consuetudine carnis dignitatẽ suam atque honestatẽ demittat ad corpora, sed sanè rationalis, totaq; plena sapientia. Prudenter itaque seipsam pro merito singulis quod est sui iuris impartiens, librat, ac ministros quidem sponsi rationabiliter illius gratia honorat: ipsum vero non istorum caussa, quoniam sibi de illo verba faciũt, sed propter seipsum ardẽtius diligit. Sed & si quis illius amator est, hũc pro affectu ad illum eximio socium existimat: qui vero illum amare negligit, eum si blandiatur, non iam intuetur vt proprium, sed ex ipsis maximè blanditijs suspectum habet, quod sponsi negligens, cui ipsa pro viribus vacat simulato spõsi famulatu, illicit eam: dumq; illi vt spõso placeat, opem ferre videtur, ad se maiorem eius iugi familiariq; colloquio transferre nititur, ac sub ministri nomine, & habitu, horrẽdo sacrilegio Christi sponsæ adulter efficitur: hinc deniq; plurimæ blando charitatis nomine, paulatim ex ea consuetudine ad carnis delapsæ vitia meretrices, adulteræ, nec solum à fœdere sponsi cælestis, verũ & à legitimo mortaliũ toro alienæ prorsus depræhensæ sunt. Cùm enim virginitatẽ domino professæ sint, carnali postmodum voluptate malè blanda delinitæ, ac deuictæ, stupri scelus honesto coniugij nomine obtegere cupiunt. Non ignorãt huiusmodi, quãuis ignorantiã simulent: quę spõsi dextram & fœdera præuaricata sit, eam nec illius vltra esse sponsam quem nequitiæ dans manus, dereliquit: neque eius vxorem per vllas leges dici posse, cui se deserto sponso, libidine incitata coniunxit. Tunc enim legitimum constat esse connubium, & secundum diuina iura institutũ, cùm nõ voluptatis affectus legis scita præcesserit, sed adiumenti necessarij, prolisq; caussa fuerit huiusmodi facta coniunctio. Ita fiunt honorabiles nuptię, quando rationem cõiugij non præit obscœna voluptas: sed iacto secundum leges diuinas sancto fundamento, matrimonium necessariò sequi voluptas ipsa concubitus, vnamq; carnem duos facere deprehenditur. * Quia enim præcedens animæ ratio, animas apertè necessitatis ratione coniunxit, merito ita vnitas carnis quoq;, cui alligatę sunt, vnitas sequitur. Porrò si animæ initio aliud proponant, & caro postmodũ ad voluptatẽ prona, naturali feratur impetu, atque animas sibi alligatas, vt affectioni suæ obsequantur, inducat: carnis tunc vitiũ secutæ animæ huiusmodi congressum execrabilem reddunt. Quod enim opus neq; ratio quæ animæ inest, neq; lex iusta præcessit, id profectò vt iniquum à conscientia damnatur. Idcirco mulier, inquit, alligata est legi, quãto tẽpore vir eius viuit: sin vero mortuus fuerit, libera est, cui vult nubat, tantum in domino. Vide quòd non simpliciter dixerit, nubat, sed adiecit in domino tantũ. Nam & quæ per mortẽ viri, liberam consequitur nubendi facultatẽ, non tamen ea libertate porita, vtcunq; nubere debet: sed tantum in domino. Quid est autẽ in domino nubere? Nõ autẽ vt vile mancipiũ voluptatibus carnis ad cõcubitum pertrahi? sed iudicio, & cõmodioris vitæ ratione nuptias eligere. Ideo enim & matrimonij necessitatem creator in natura constituit. Sin autẽ ita se habet res, nõ se fallat qui à virginitatis curriculo ad carnis vitia deflexit. Cõiugium quippe illi in peccatũ reputabitur: primũ quidem quia pessimũ coniunctionis huius fundamentum voluptatẽ iecit, præuaricationisq; malum: deinde quia caussa nõ esset libera, neq; enim est mortuus vir eius, vt cui vult nubat, viuente immortali viro, merito cẽsetur adultera, quæ mortalẽ hominem ob carnis vitia domini thalamis intulit. Nã quòd solenne, legitimumque connubium sponsus ille occuparit, & virginitatis habitus & fœdera & cõuenta cum illo, & præterea processus ipse testatur. Huiusmodi quippe nobilitata viro processit in publicum. Si enim paternis ædibus non prius virgo progreditur quàm legitimo fuerit coniuncta, viro, vt eius & domini, & vitæ suæ ducis ac moderatoris titulo inscripta, paterna iã prodeat domo, & virgo igitur ea ratione processit paternis thalamis, vt inscripto sibi spõso legitimo, eius iam titulis honestata, & sub ipsius cõstituta regimine

Margin notes (left): A; Spõsus nullum habet carnalẽ ministrum.; *ἀπρεπῆ χαλάσαι.; B; Charitas nullius indecoræ affectionis labe inquinetur.; C

Margin notes (right): Iam olim etiam voto se obstringebant virginitatem professuræ.; D; *ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐν ψυχῇ λογισμὸς τὰς ψυχὰς προλαβών.; E; In domino nubere quid.; F; Solẽne inibatur votũ & professio.

 mine

mine procedat in publicum. Sin autẽ processionis eius illi testes sunt, qui procedentẽ viderunt, & ijdem profecto testes erunt, cui coniuncta, & cuius titulis inscripta viri, paternis laribus processit in medium. Porrò si connubium istud & processu & testibus, cunctis denique indicijs illustre, & apertum est, nec est vir eius mortuus: mœchatur quæ huiusmodi admittit scelus, viuente viro semper adultera. Immo quia fruendæ voluptatis caussa impudicè lasciuit meretrix: quia vero viuit eius vir, nefario scelere probatur adultera. Nec sanè video qua ratione, immo quo sacrilegio ipsa
A pro immortali viro dei filio mortalem hominem in malũ suum ambire præsumat, ante viri oculos in ipsum impuris ac nequissimis semper amplexibus impia: quo item furore homo ille cubile domini conscendere, & violare non metuat: nẽpe ex rebus humanis eiusmodi flagitiosorum supplicia cõijcere, & æstimare facile possumus. Quæso quo cruciatu digna censeretur mulier, quæ nobili cõiuncta viro, seruo suo seipsam violandã impudicè substerneret: ac seruũ insidiosè nequiterq; domini toris inueheret? Quo itẽ seruus ille damnandꝰ examine, qui dominæ suæ dominiq; cubili se concitatus libidine adeo petulanter immiscuit: sed enim vafræ istæ quid faciũt: quæ tantũ impietatis contra seipsas per carnis flagitia admittere nõ timuerunt? Non modo non lachrymantur, aut ingemiscunt vt vel lachrymis remittant peccatum suũ, mitioresq; suscipiant pœnas: verũ virginitatẽ quoq;, quã antea professæ fuerãt, abnegãt. Quippe virginitatis limites transgredi, vt voluptatibus
B inseruiatur, turpissimum esse, plenumq; dedecoris non ignorantes, huiusmodi negatione, maiore scilicet scelere, virginitatem solari sese arbitrãtur amissam, homines misere & infeliciter eligunt, sub quibus ad excusationem præuaricationis abnegent quòd fuerant ante pollicitæ: nec dominũ metuunt, cùm quo fœdera castitatis inierant, cuique dederant dextras eo quòd in malorũ profunda deciderint. Ignorant miseræ quia apud deum & apud homines contra se crimen exaggerant, cùm hi quidem ex præcedẽte, cunctisq; cognito virginitatis instituto, quòd se illæ professas esse negant, vesaniam summamque impudentiã auersentur, atq; oderint: Christus vero præter violata virginitatis fœdera huiusmodi negationem, quã vice pœnitentiæ patrocinium criminis sumunt, acrius ac seuerius suo illo iudicio vindicet. Itaq; ne specioso charitatis nomine, virgo in hoc peccati baratrũ corruat, charitatem puram, omniq; mortali affectione liberã sumat: neq; enim prolapsæ ad voluptatẽ quidquã ad excusationẽ proderit vmbra, solatiumque connubij: neque viuentem virum sub prætextu coniugij non soluta circunuenire, aut fallere poterit, qui mortalem hominẽ post eximios illos, quos ab eo perceperat,
C honores, impiè per adulterij nefas in honorem prætulerit. Nec sanè incongruè his quę sunt eiusmodi, illud Apostolicũ aptari potest. Quoniam, cùm *fornicatæ à Christo fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quonia primam fidem irritam fecerunt, non coniugium, sed adulterium malè consummantes. Nullus itaque seruus ad id impietatis erumpat, vt sponsam domini cõtingere audeat. Nullus adeo insanus, ac sacrilegus sit, vt immaculatam hostiã impudicis manibus tractet. Nemo in tantum audacię, temeritatisq; prosiliat vt eiusmodi vltionem sacrilegijs impendere considerans, non vasa in anima ex auri argentiq; materia elaborata, sed animata ipsa, & viua donaria, latronis more profanis manibus temerare, atque incestare præsumat. Imò verò nullus adeo impius, atrox, impurusque sit, vt non inanimata templi vasa, sed ipsum domini templũ, virgineum scilicet corpus, ipsamque omnium pretiosissimã animam in templo dei, sacratissimi donarij vice locatam libidinis facibus barbarica immanitate succendat. Verum etsi sponte sua se virgo sponsi D
fœdera transgressa substernat, cunctaq; simul, & templum, & donaria, & charitatem sponsi, communionemq; ac societatem regni perniciosæ voluptatis gratia confundere atque calcare nitatur: noli huiusmodi ad scelus vti, neq; te peccati communione cõmacules: nam & eximius ille Ioseph dominæ suæ amoris magnitudine ebriæ ac penè furiosæ seipsum ad impudicitiam minime permisit. Quòd si te renuente alij se virgo in matrimonij consortium tradiderit, illę pœnas sceleris luat, tu teipsum mundũ atque integrum serua, ne sceleris impij in dominum particeps fias. Oportet, inquit, filium hominis tradi; vę autẽ illi, per quem tradetur, vtile illi esset, si natus non fuisset. Nónne de illa pari ratione iudicabitur, quæ virginitatem antè professa, postmodum pœnitens, fruendę voluptatis gratia, mortali se viro immunda coniunxit, etsi dixerit: oportet me viro coniungi in matrimonium, quemadmodũ oportebat filium hominis tradi, verum, væ illi per quem illa sponsi E
fœdera transgressa suã impleuerit impura libidinem. Vtilius fuerat (audeo dicere) homini illi, non esse natum, quàm socium tanti in dominum flagitij dãnari. Non audis quoniam qui dimissam duxerit, mœchatur. Etsi enim, inquit, pro culpa dimissa est, viuit tamẽ vir eius. Quid ergo dimissam perturbas? cur illi spatium non das, vt & de his agat pœnitẽtiam, quorum gratia dimissa est? & vir à se dimissę pœnam emendationemque miseratus ad se rursus propriũ reuocet membrũ? quid emẽdandi se spatium præripis, viuente viro sic dimissam ducens? Permitte, inquit, aut ad viuentẽ virũ remeare meliorem factam mulierem: aut certe cùm neq; vidua, neq; vxor sit, pro remissione culpæ qua peccauit in virum, semper pœnas dare. Tu cur antequã peccatum suum, pro quo dimissa est, planè intelligere posit, eam ad coniugiũ rapiens, impudentiorem ad scelera deinceps facis? nempe viuente viro alienam adulteras coniugem, * facilemq; illi ad nequitiam reditum (vt dixi) per connubium pandis. Si autem qui dimissam à mortali viro ducit, adulter atq; impius est: qui immortalis viri sponsam nunquam dimissam violare præsumit, multo profectò funestius adulter atque impius erit. Itaq; etsi illa pessima se mutatione deij- F
ciat, ad carnis vitia vltro deuoluta, tu tamen eam noli tangere: viuit enim eius vir, neq; illã dimittere vult, permitte vt se inspiciat vnde sit lapsa, vbi nam iaceat, digerat vitium, diluat amorẽ carnis, consideret diligentius indulto spatio cuiusmodi crimẽ admiserit, quantumque molita sit sceleris. Redibit prorsus ad spõsum suum: si enim Christꝰ lux est & resurrectio, & incorruptio, & vita, &c. quæ

Argum. à maiori.

*καταςρηνιάσωσι.

Virgo Christi vas animatum.

Exemplo δόγμα cõfirmat.

Eadem hæc in Epistola aduersus eam quæ exciderat.

* εὔκολον [illegible] διόπερ ἐ[illegible]φημι, πρὸς τὰ ἐν τῇ συμβιώσει πταίσματα ἀτόπως ἀδ[illegible]

quæ nobis à patre p ipsum indulta sunt bona, quę se à Christo dimouit, quid aliud quàm de luce ad tenebras, à vita ad mortem, ab incorruptione ad corruptionem, à resurrectione ad inferni & mortis maximum ac periculosissimum casum se detorsit infelix. Quæ cuncta considerans, cuiuslibet malorum profundum sint, exhorrescet peccati caliginem confusionis mœrorisq́; plenissimam suauitatemq́; lucis, in qua prius erat, amplius sitiet. Mortis quoq; terrorem & corruptionis ingratam putredinem intuens, vehementius rursum ad vitam ex his immortalitatemque resiliet. Inferni etiam cõspiciens grauissimum lapsum, indultam
A sibi à domino resurrectionem carnis amplectetur & gratius. Neque enim ita erit insana, vt ne tempore quidem admonita eam non ponat amẽtiam, mortalique immortalem non præferat spõsum. Quid igitur infelicis anticipas lapsum? quid considerandi peccati tempus intercipis? quid con. silij spatium tollis? cur non dimissam à domino ducens, non virum te, sed adulterum impie domini cubile violando manifestas? intacta sit ergo omnium manibus virgo, quæ dei prætiosissimum, egregiumque donarium est. Immaculatam se & corpore & cogitatione custodiat & sic securè iam fratres in Christo alloquatur. Quippe ad hoc ipsum illam dei famulus diligenter informãs volo, inquit, vos omnes prudentes quidem esse in bono, simplices autem in malo. Aptaui.n. vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne forte sicut serpens seduxit Euam in astutia sua, ita corrumpantur intelligentiæ vestrę à simplicitate, quę est in Christo. Ante omnia igitur oportet virginem cogitationes suas puras inuiolatasq́; seruare, anima quippe perdurante in
B corrupta, corpus quoque impollutum immaculatumque seruatur. Porro si pessimis cogitationibus contaminetur anima, quãtumlibet corpus permanere incorruptum videatur, nõ tamen mũda eius censetur integritas, cum sordibus cogitationum inquinata vitietur. Diligere itaque debemus, verum cum ratione prudentiq́; iudicio dilectionis tenẽdo mensuram. Dilectio enim nil agit turpiter. Et solutus es ab vxore, noli quęrere vxorem. Est autem planè iniquum & indignum, vt qui se his nexibus soluere studet, falso charitatis nomine seipsum ex consuetudine voluptatũ vinculis implicet, vt iam iuxta professionis votum nec animo nec corpore possit esse solutus. Nec enim anima eiusmodi soluta est quæ circa affectiones consuetudinis terræ & obscuræ occupatur: neque corpus quod curarum nuptialium sibi inuexit vincula. Nam etsi matrimonium nomine non est, solicitudo tamen eius iniecta coniugij, corporalium curarum seruos, quibus se irrationabiliter alligauerũt abominabiles facit. Perquã vero absurdum est, vt quæ virginale persequuntur institutum *, nuptiarum sensus mente & cogitatione pertractent, fingentesq́; se cura & pro-
C uidentia sponsi cõtentas esse, curatores homines probro suo meretricum more perquirãt. Enimuero tu, si illum amas qui verus ac spiritualis amator est, cetera debes omnino negligere, libentissimeque tolerare cuiuslibet extremæ licet paupertatis angustias, dum eo quem amas, perfruaris, ne remissius laxiusque viuendo, & quæcunque sunt

Vide Augustinum de hoc loco 27.q.1. Nuptiarũ bonum.

τοῖς τῶν γάμων τυχὴ μαθεῖν ἀνοήτως ἐκπλήττεσθαι.

ad id necessaria captãdo ab hominibus, diuino amore turpiter excidas. Quæ enim in delitijs est virgo, viuens mortua est. Non ergo blasphemetur bonum virginitatis vestræ nomẽ, immaculatę charitatis obtẽtu carnalibus affectionibus vitijsq́; violatum. Neque enim est charitas affectio simulata siue beneuolentiæ imago voluptati subdita, vel affectus animi malus, verum quieta dilectio, carnalium proprietatũ perturbatione libera, passionumque omniũ tranquillissima pax & sanctificatio in spiritu sancto. Quòd si charitatis caussa frater tuus contristatur, non iam secundũ charitatem ambulas. Noli dilectione tua destruere opus veræ charitatis, neq; falsi nominis charitate fratrẽ tuum perdas, pessima illũ suspicione scandalizãs, D
pro quo Christus mortuus est. Si quis te viderit habentem scientiã veri boni in idolio recumbere, ac pro vera & pura integritate simulachrũ eius, mulcere blanditijs: nónne conscientia eius cũ sit infirma, inquinatur, ędifibicaturq́; ad idem scelus præsumendum. Sic autem peccantes in fratres & percutientes eorum infirmam conscientiam, in Christum peccatis. Idcirco si esca fratrem meum scandalizat, non mãducabo carnem in æternũ, ne fratrem meum scandalizem. Nunquid non habemus, inquit, potestatem manducandi & bibendi; nunquid non habemus potestatem, sororẽ mulięrem circunducendi. Sed nõ sum, inquit, vsus hac potestate: bonum enim mihi est magis mori, quã vt gloriam meam, virginitatis scilicet, vlla inquinet affectio. Tribus ergo Leuitica seorsum & vxores eorum seorsum. Neque sanè, per ista quę dicimus diligere fratres prohibemus, verum omnes quasi vterinos amare permittimus, & ipsos tamẽ qui sunt eodem progeniti vtero, diligendos cau- E
tè consulimus. Verendum quippe est, ne ex cõsuetudine nostra atque confidentia sumpta occasione peccatum operetur in nobis omnem cõcupiscentiam: sufficit nanque peccatum & per tactum fraternæ manus & per pacis ac dilectionis osculum, sensum carnis ad sua molienda opera latenter excitare, & concupiscentiæ oculos sicuti Adæ post voluptatis gustum amplius ad malum aperire. Non ergo vel vtero eodẽ genita soror iugi fratris tactui, & osculis se assuefaciat, ne per assiduitatem exorta in intimis passio suo tempore in actum prorũpat, maximè cùm ex venusta corporis forma amoris faces in eorũ oculis magis magisque succenderit. Nẽpe enim & ab huiusmodi flãma externæ quoque sapientiæ ratio retrahẽs, formosorũ, inquit, oscula cauere oportet, non secus, quàm animaliũ venenatorũ morsus: diffunditur enim venenũ ex osculo per omne corpus: quocirca salutate inuicem, inquit, in osculo sancto, quodam quasi spiraculo osculi carnis in spiritus sancti purissima flagrantia inuicem sibi ista iungentes. Nec sanè, arbitror, culpandi sumus, qui in id dili- F
gentiæ pro munditia virginali munienda venerimus: nisi enim prædictum facinus vexilla sua in eiusmodi personis, ętate quoque nostra erexisset, digni fortasse non immerito apud plerosque putaremur queremonijs exagitari, quòd ad hoc vsque sermonem nostrum nudare ausi essemus.
Quòd si omnem peccati speciem etiã contra matres & filias per voluptatem carnis innouare prę-ualuit, sicut & Amnon fratrem per sororis violationem

Et erga fratrem cauta sit virgo.

Huius meminit Laerti. & Stobæus.

tionem perpetuo dedecore ante notauerat: digni (vt reor) reprehensione non sumus, qui pro seruanda virginei candoris specie, sponsam Christi ista quoq; cautione præmunire curauimus. Est enim grauis ac vehemens insita masculinis corporibus aduersum fœminas flagrantis concupiscentię vis. Omnia iudicia mentis euertit, omnemque separationem sub iugum mittit, ac sponte sua (vt ita dixerim) obsistente & ratione intima sibi inuicem ista connectit. Nam fœminæ quidem fœminea tangentes corpora, & mares item masculina, nihil ferè ex eo contactu ad sui incitatur concupiscentiam, nisi quis fortè ex eius memoria, quàm vt appeteret, vi naturalis instinctus acceperit: irritatus per ardorem illum, quem ad fœminam propriè acceperat, cōtra naturæ iura, in alienum quoque habitum libidinis frena relaxet. Porrò fœmineum corpus masculū attingens, aut contrà masculum fœminæ quamlibet hæc animæ illis insitæ ratione moderentur, ad congressum tamen mutuo latēter incitantur, ac veluti stuppa si stuppam contingat, ignisque rursum rutilans flammantem ignem fumum ex se minimè excitant, stuppa vero si ignem odorata fuerit, protinus inflammata succenditur, neque opus est vllo adminiculo, vllove foris insufflante, vt ex ea ignis effulgeat: sed simul atq; illum attigit, mox in apertas flammas erumpit: ita & fœmineum corpus masculum tangens, non multo labore neque inflammante ad concubitum amore opus habet, sed cum naturali ad se inuicem rapiantur ardore, simulac se contingunt, scintillam voluptatis fumantem intrinsecus sentiunt: vnde scriptum est. Alligabit quispiam ignem in sinu suo, & vestimenta eius non comburet? aut ambulabit quisquam super carbones ignis, & pedes eius non ardebunt? ita non erit innocens qui mulierem tetigerit. Quòd si pro sponsa sua seipsum tradidit dominus, vt eam sanctificaret mundans aquæ lauacro & exhiberet ipse sibi eam gloriosam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt esset sancta corpore & spiritu, solicitè curare debet virgo quomodo placeat dño, vt sit sancta corpore & spiritu neq; ita alia cauere debet, vt alia licitè pręsumere se arbitretur, sed omnes penitus occasiones quæ illā maculare seu fuscare possint, à se longè cohibere, vt sit sancta corpore, dum ex eo ad animam nihil inquinationis importat: & spiritu dum nulla hinc mala cogitatione perturbat. Non solum enim à corpore ad animam perturbationes transeunt, verum ab anima incipientes corporibus interdum etiam exhaustis, neque subministrare valentibus imaginaliter perinde ac per corpus fiant, in mente consumantur. Sicut enim qui aquam permiscet oleo, vtriusque gratiam crebra agitatione confundunt, & olei quidem lucidam speciem limosa aquæ proprietate perturbant, aquæ vero naturam olei admistione commaculat: ita & qui animam corpori per vitia perturbationesque commiscent, vtrinque quod habet vtile & ad vitam necessarium demoliuntur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatū limo perturbant, & corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitæ officia ostendunt: verum sicuti confusa illa ad inuicē atque turbata vim gratiæ naturalis amittunt, ea vero turbatione sedata, vt quieuerint à se dirimuntur, & vnumquodque in suam naturam se ad seipsum colligens redit, atque oleum quidem purum ac nitidum supernatat aquæ: aqua vero per lucidum illi vehiculum præbet: ita & anima & corpus cum perturbationibus ex se nascentibus inuicem miscentur, ex ea agitatione mutua vtriusque natura cōfusa violatur, vbi vero in propriam naturā disiuncta remeārunt, anima aurigę in morem, illustrem speciem suam supernè micantem insinuat corpori: corpus autem vt per naturam graue merito illius, dignitatiq; subiectum vehiculum illi ad vitæ vsus necessarios præbet. Si quid igitur huiusmodi in se contingere virgo peruiderit, neq; passionibus carnis animæ turbabit lucē: neque his quæ ab anima initium sumpsere, confundi decorem suum patietur: verum vtrunque suo in loco & ordine & vsu per quietem custodiens, pacem partibus sapienter impertiet, tranquilleque & animam & corpus secundum naturam agere assuefaciens constantem, ex vtrisque congruam concinnamq; speciem purissimam pręferet, animæque quidem candidā lucem à fluctibus omnibus atque turbinibus quietā iugiter seruās & corpori speciem omni voluptatum cœno puram perpetua exercitatione custodiens: corpus nanque gulam & ebrietatem euaporans, voluptatesq; concubitus aduersus animæ speciē profert, at contra anima æmulationem, & iram, & simulationem, & inimicitias aduersum corpus insipiēter agitata producit, & fit plerunque vt cum vitiorum carnaliū metu, ieiunijs ac vigilijs, & reliqua vitæ austeritate corpora ad passiones suas emortua reddiderimus, animæ tamen perturbationes in corpore mortuo circunferamus: vt inde iam quantum à perfectione remoti simus appareat. Alterum quippe sine altero si impleatur, imperfectum ad virtutem verā opus arguitur. Neque enim si corporis vitia per ieiunia, vigiliasque absciderimus: animam vero motibus proprijs ex zelo & hypocrisi & perturbationibus ceteris agitatam negligamus, cōferre ad virtutem aliquid corporis exercitationem arbitramur. Neque itē anima suis purgata vitijs, si corpori ad voluptates ventris reliquasque delitias liberas habenas permittamus: remota etiam fornicationis immunditia, perfectam ad virtutem vitam nostram probare poterimus. Verum enim qui virtutis cursum omni vitiorum labe purum festinat ostendere, is necesse est animæ virtutibus adijciat, & corporis bona & his quæ per corp⁹ assiduæ exercitationis labore peragit, virtutes animæ concordes ostendat. Neque enim verax & sine simulationis fuco vita esse potest, nisi animæ & corporis membra congruentiam ad inuicem & concordiam habeant: fieri enim equidem non posse puto, vt aut animę adipiscamur bona, nisi absint vitia corporis, aut corporis bona consequamur, nisi virtutes animæ ante præcedant. Oportet autem animam ipsam sibimet consentiētem, consonum sibi aptumque corpus accipere, atque ita demum vtrisq; anima scilicet & corpore ad vnū cursum æquabiliter se obtēperanterq; mouentibus, perfecta monstrabitur beata vita. Virgo igitur quasi aquę oleū purā animam corpori semper insidentē habeat, eiusq; lumine subiectū regens corpus, nihil

Thamar primogenitus Dauidis ex Achinóam Iezrahelitide.

γνώμη cōfirmat simili.

Collatio ad modum elegans ex cōtrarijs.

γνώμη

Persistat in priore metaphorica similitudine aquæ & olei.

nihil ex carnalium vitiorum, ferè nihil ex volupta te turbidum purißimo decori animæ admisceat: ieiunijsque ac spiritali exercitio feruores ex eo emanantes salubriter cohibēs, luti eius plurimam partem continentiæ operibus exhaurire festinet. Ita nihil ex animæ vitijs, nihil ex zelo & hypocrisi, nihil ex insipientia turbidum corpori communicabit, sed animum indignatione omni & omni iracundia omnique vitiosa concupiscentia liberū lucidum ac limpidum in vita præfert. Porrò si à perturbationibus remotum ac tranquillum præ se ferre debet humanum instrumentum quòd ex anima constat & corpore, & vtrunque in sua ser-

A uare natura quietum, suum perficiens mun⁹, operæpretium est vt quemadmodum fluentes in corpus per vētrem turbidos exclusit riuos, ita & eos qui in animam influūt obseruet atque auersetur. Sic denique durabit vtrunque in sua natura quietum & imperturbatum, alioquin dum vitia cōfundunt animum, virgineum decus intemeratum, sicut oportet, enitere non poterit. Immo pręter id, quòd nihil ex corporali exercitatione proficiet, fœditatis plurimum in anima ex perturbatione vitiosa apparebit: licet enim carnalium paßionū limum à corpore in animam euaporantem spiritalis exercitij studio ad naturæ neceßitatem veluti ad regulam & libram restringat & contrahat: si tamen animæ perturbatur vitijs, nihil ei carnis munditia proderit, cum in ea sponsus ob perturbationum strepitum & tumultum accumbere, ac requiescere non poßit. Immo & sibi plurimū quę

B est huiusmodi nocuit, quid sponso cælesti placeat, ignorare conuicta, & inuestigare dißimulans: atque ita ex rationis inopia cogitationumque peruersitate corporalium quoque exercitiorū ac laborū mercede se priuat: nam si vt seruetur inuiolata pulchritudo animæ integrum corpus castūque seruamus, superflua iam erit & inutilis integritas carnis anima per vitia innumera corrupta atque pereunte. Quorum enim corpus peccati instrumentum diabolus accipit, per id ipsorum animabus insidias & necem parat: quorum vero carnem inuadere per continentiam & vitæ maximam austeritatem non permittitur, horum sæpe nudam sine corpore animam nactus, per eas quas in illa gignit, perturbationes, sua desideria perficit. Eiusmodi profectò sunt quæcunque vigilijs, ieiunijs, chamæunijs, & reliqua corporis vehementi exercitatione ipsum à carne sua effugantes iræ & simulationis, & indignationis, & zeli ac liuoris agitatæ turbinibus illum in animæ finibus fouent. Quanto autem corpus inferius est dignitate quàm anima, tanto minus est vitiū quod per corpus admittitur, quàm quòd per nudam perpe

γνώμη κατ' ἐναντίωσιν.

Chamæuniæ humicubationes.

C tratur animam: nam ibi quidem neceßarius & naturalis cibus atque appetitus ad gulam seu fornicationē per adiunctas sibi voluptates corpus omne titillat, hic absque vlla corporali voluptate sola peruersione voluntatis vitia in animam influunt. Enimuero si soli animi vitijs corrumpi virginem constitit, cauenda illi omnino est omnis perturbatio & furor, & contentio, & cetera quæ dixit Apostolus: sed inuidia in primis. Quiddam enim simillimum & qui amat, & qui inuidet, patitur. Nam sicuti amantis cum sua concupiscentia frustratur, & animam & corpus consumit amor: ita inuidentis quoque & animam & corpus liquefacit inuidia. Eadem enim ratione & qui amant cum suo fraudantur desiderio præ amore: & inuidi quoque dum sua concupiscentia inanes remanent, præ inuidia, & corpore simul & animo tabescunt. Nec secus planè quàm cereæ patiūtur imagines, quæ noctu à cerarijs effictæ igneis postea solis radijs liquæfactæ soluuntur: illæ enim quàm diu eas nocturnæ, continent tenebræ com pactam in vmbra atque ad nocturnas auras figuram sicuti effictæ erant, superficie tenus solidam ac fortem interim præferunt. At vero iam rutilan-

Collatio amātis & inuidi.

A simili βεβαίωσις.

D te sole, itinerisque sui cursum peragente, quando cetera illius virtute nutrientur, luceque fruūtur, liquefactæ illæ & formas vnà & figuras & habitus, illudque superficiale robur amittunt: confusisque omnibus vanescūt: ita ferè & inuidi, quam diu sub diaboli tenebris veluti in nocte ad inuidiæ consultant opera, solidas interim cogitationes & figuras ac formas sicut ab inuidia formatæ sunt sibi inuicem videntur ostendere: vbi vero studiosus quisque & industrius ad virtutis opera solis instar matutinus effulserit, ceteri quidem virtutum vitam, deoque placitam, & gratam con uersationem admirantur, atque ad amoris intimi agnitionem ab eo illustrati virtutis nutriunt semina: qui vero inuidia tabescūt, illum in modum solis inuictum, deoque charißimum ac virtutib⁹ clarum cernentes, & magis magisque conspicuum tanquam cerei (vt dixi) & corporum formis & animis inuidiæ plenis repente liquescunt atq; deficiunt. Serenum igitur oportet esse virginis a-

E nimum ac diuinis cogitationibus, veluti ex quodam purißimo fonte stagnantem, tranquillum, pacificumque durare, vt neque inuectis intrinsecus per aures verbis agitentur, neque irruentibus per oculos formis à statu illo suę quietis fluctuās deuiet: ita veluti in lucidißimo speculo & suam speciem & sponsi pulchritudinem intuens, illius amore carius ac germanius exatiabitur. Quocirca necesse est virginem in hoc aquæ speculo nullam aliam intendere faciem, ne illam quæ prius inerat, ipsa continuo subrepens deleat. Non, inquam, vel ira vel tristitia, vel quibuslibet perturbationibus alijs eam omnino iactari decet, ne alienas imagines inesse animo ex ea agitatione demōstret. Sed eodem semper modo diuino placidißimè perfusa gaudio, tranquillā se ab omnibus paßionum fluctibus seruet, nulliusque in se nisi spōsi solius præferat speciem, vt solus ille in ea propriam cernat imaginem, solamque anima ipsius formam in speculo suo habeat lucentem, eiusque pulchritudine ornari iugiter appetat. Idcirco prę muniens ipsius animā deus, sacro illam eloquio instruit, dicens: Si spiritus potestatem habentis ascēderit super te, locum tuum ne dimiseris, ne scilicet ascendente potestatiua cogitatione, imago

Metaphora.

F illa veluti nacta locum in speculo, obsistente nemine, peccati ei insinuet speciē, impleatur Christi facie tota virginis anima: nullusque omnino in ea locus vacet quo ascendens otiosa cogitatio inueniat vbi sua & seipsam speculetur. Nullius igitur (vt breuiter dixerim) absentis, nullius præsentis hominis speculum sit virginis anima, nisi sancti sponsi sui: nulla prorsus in eo alia quā sponsi inspiciatur forma. Nullam aliam ob rem speculum

culum animæ studiosè ipsa detergat, nisi vt ille huic suæ pulchritudinis irradians speciem, illam beatissimam faciat. Nam si mortalium quisquam huic inhæreat speculo: necessario iā omnino circa huius occupata formam, sponsi facie sensim se abducente atque dilabente illum nusquam intuebitur. Sicut autem qui adhæret meretrici, vnum corpus est: ita & qui adhæret domino, vnus spiritus est: dum & corporis purgatur vitijs, & animā in diuinæ imaginis excellentiam trāsfert. Neque sanè si virginem ad veram integritatem prouocātes, mortalis interim sponsi vtamur exemplis, vllam ei nuptiarum carnalium cogitationem inijcere intendimus: verum ex carnalis connubij copu-

Collatio ex Apostolo.

A la, coniunctionem rationalis animæ cum deo dei verbo sapienter ostendimus. Sicut enim corpora communione coniugij, voluptate, affectibus, corruptione concubitus per conspirationem ad actū vnum fiunt: ita & rationalis anima maritali consortio ad deum verbum virtute & incorruptione & vera tranquilitate perfruetur: vt his freta muneribus, per veracem consensum, quo ad sanctificationem ex eo verbo sibi prouenientē nititur, purissima fiat. Quocirca quæ Christo per virginitatis professionem copulata est, tanquam sapientiæ ac verbi dei sponsa, sapiens ac prudens sit necesse est, vt omni stultitiæ & insipientiæ notā iugi diuinarum rerum meditatione longius explosa, sapientiæ cui coniuncta est, ornetur pulchritudine. Cum enim ceteris qui beati esse student, tum sponsæ Christi in primis conuenit operationes animæ quæ per sensus fiunt, ab exterioribus ad interiora conuertere, ac sponso in intimis thalamis

Explicat inductā collationem.

B vt deo dei verbo perpetua dilectione sociari, cum eo colloqui & in eius die noctuque lege meditari, & his quidem quæ ad sponsum ducunt, Lege scilicet & Euangelio: & si qua his consona sponsi decorem exponunt oblectari: sanctisque intelligentiarum fœtibus, sapientem ac rationalem magis ac magis semper euadere, donec æternam sapientiam sibi penitus iungat, vnumque cum eo cui inhæsit effecta ex corruptibili fiat incorruptibilis: ex imperita prudens ac sapientissima tanquam verbi cui inhæsit costa, atque (vt breuiter dicā) ex homine mortali immortalis deus, sicut ille cui coniuncta est omnibus manifestetur. Sicut enim sponsus eius, thronos & dominationes deferens, illi rationi mortalitatis adhæsit, vt vnum cum illa misericorditer factus, sua illam gloria & immortalitate donaret: ita & ipsa ei qui sui gratia exuit principatus ac potestates & seipsum à forma dei ad serui formam per nimiam amoris vim

Collatio sponsi & sponsæ.

C exinaniuit: immortalitatis ratione inhærere debet, vt in cælestem quoque thalamum ad patrem ascendenti coascendat. Propter hoc enim, inquit relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suę, & erūt duo in carne vna. Quod exponens qui ad incorruptionem vitæ sponsam Christo præaptare cupiebat: sacramētum, inquit, hoc magnum est, dico autem in Christo & in ecclesia: neque enim ideo descendit Christus vt inhærendo sponsæ remaneret in terris, sed vt assumens eam atque in meliora commutans, è terris ad cælos & ad regna æterna reueheret. Nempe quæ Christo desponsa est, nō modo ad sponsalia lauacra Ioanne vtitur ministro, sed angelos etiam

habet, qui ascendenti ad patris soliū epithalamiū canant: non modo igitur virgo vnione qua incorruptibili verbo coniugitur, incorrupta perdurat, verum illa quoque integritas postquam fuerit vnita perficitur. Non enim in morem carnalis spōsi qui integram virginem carnali coniugio violat & mulierem facit, animarum quoque nostrarum sponsus incorruptam animam sua communione commaculat: sed inquinatā potius à diabolo per voluptates corporis nactus, eam ex muliere polluta immaculatam virginem efficit: hanc denique mysticam desponsationis rationem ipse nos per prophetā edocet, cùm ad spōsam suam dicit: Nū- D quid vt domum me vocasti & auctorem virginitatis tuæ? Quasi diceret, & auctorē incorruptionis tuæ. Sicut enim auctor aut princeps vxoris corrumpendæ est vir, ita incorruptionis cuiusque nostrū auctor est dominus, qui cùm nostræ inuiolatæ puritatis ratione sit dominus, ipsam à principio nobis indulsit, quem etiā incorruptionis nostræ dominū oportet recognoscere, in eo scilicet manendo & inhabitādo. In ipso quippe viuimus, mouemur & sumus, vt eū quasi totius virtutis & integritatis domū semper incolentes, nō excidamus, eo quòd in ipso est illibatę sanctitatis domicilio. Sicut enim in his qui digni sunt, inhabitat & inambulat, ita rursus qui digni sunt in ipso habitant. Idcirco etiā postquam nos à seculi negocijs curisq; suscepit. Ingressos iam in illum & in ipso habitantes, ne ab eo excidamus: prouidè admonuit, dicens: Manete in me, & ego in vobis: ita cùm inter cetera magnū quiddam atq; splendidissimum virginitas intelligatur: regenerationis etiā E atque incorruptibilis vitæ semen esse quoddam purissimum cernitur. Si enim in resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli, efficiuntur filij dei. Et hi profectò qui virginitatem seruāt, angeli sunt: qui viuentes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuētur: angelique sunt, non obscuri aliqui, sed sanè illustres atque nobilissimi. Illi enim carneis nexibus liberi, integritatem suam in cælis seruāt, & loco & natura inuiolabiles & apud summum regem omnium deum constituti. At vero isti in terra carnis illecebris & voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes, incorruptionem angelicæ puritati parem virtute præcipua ante creatoris oculos custodierūt. Qua in re virginum pulcherrimum statum meritò quisq; admirabitur, quo fœmineo vestitæ corpore, mollitiem sexus animiq; lasciuiam iugi exercitio virtutis repulerūt, virisque pares sicut etiā F animo pares conditæ sunt, per virtutē euaserunt: & sicut illi per sacri certaminis labores ex viris in angelorum ordinem transeunt: ita & ipsæ paris certaminis gratia ex mulieribus ad eandem dignitatem angelorum transferuntur. Quæ igitur in hoc seculo pares maribus animo sunt: & si per amictum fœminei corporis ad eam æqualitatem non adspirant, eas in futuro seculo per omnia æquales angelis virtutis merito inueniri certū est. Si enim quando non nubent, neque nubentur, angelis æquales declarantur quæ in hac vita studio id & labore consecutæ sunt: iā nunc profectò angelis pares se cunctis comprobarunt, dum maris ac fœminæ proprietates ad carnis copulam suapte

ἀνομοίωσις.

pte natura tendentes, virtute absciderunt, animabusque nudis & expeditis cum hominibus in terra commoratæ sunt. Nempe enim nisi in fœmineo corpore per cõsensum voluptatis anima formetur ad vitia, non est iam masculus & fœmina, non est voluptas & perturbatio: sed omnia in omnibus Christus. Mortificatis quippe corporibus, edomitaque voluptate quæ per naturam inest vtrique sexui ad se mutuo concupiscendum, sola iam anima in eis viuere per incorruptionis meritum cernitur. Ei sanè quæ huiusmodi est, sponsi famulum tangere tuto licebit: quandoquidem in eius carne fœminea non viuit voluptas, humaniter
A item ac syncerè suscipiet fratrem, pedes eius iuxta præceptum domini lauans, aliarumque rerum indigentem cura refouens, è mortuisque corporis manibus mortuum, quantum in se est contrectans corpus. Quia enim mortificauit membra, quæ sunt super terram, viuitque iam non ipsa: viuit vero Christus in ea. Et quod tunc viuit in carne, in fide viuit, peragat sanè virtutis opera Christo solo in se viuente, & quæ sua sunt in ea operante, cum Christo vnà crucifixum ac mortuum circunferens corpus: sic inquam sponsi mãdata exequẽs, per omnem actum clariorem refert animæ speciem. Quando enim tangente corpore nullo affectu anima ad masculi commouetur imaginẽ, sed illud quodammodo insensibiliter tangit, voluptas in eo mortua permanet, cùm nõ possit qui illam exterius tangit ad propriam eam excitare libidinem. Ita enim & cùm ferueret persecutionis immanitas: electæ virgines propter sponsi fidem ad illudendum impijs hominibus traditæ corporibus inuiolatæ durarunt, eo scilicet cuius gratia id perferebant, impiorum conatus in earum car-
B ne irritos arguente, & integra earum corpora nõ sine prodigio & virtute diuina iugiter custodiente, aut si quæ etiam vim passæ sunt, nõ consentiente ad voluptatẽ anima, quia mortua corpora violari barbarica feritate putabant: integram atque incorruptam animam, nec alienæ libidini consentientem sponso suo & fide & virginitate inclytam maiore cũ gloria & laude obtulerunt: voluit profectò dominus dignanter ostendere, eas cùm ipsius nominis confessione præsenti corporis honestati prætulissent, nec animas per negationẽ fuisse violatas, & corpore non consentiendo voluptati integras omnino euasisse. Nisi fortè qui per summam vesaniam iugulatam virginem violare pergit, eum quis mortuam quoque eo cõcubitu violasse fateatur, posset ille quidem eam cædere, sed nulla posset ratione corrumpere. Se quippe ipse corrumpit, ipseq; corrumpitur: virgo absente anima, inuiolata perdurat. Similes profectò sunt, quę cùm inter persecutiones casusque omnes illuderentur à viris, quidlibet quomodolibet passæ, ex ea mortificatione carnis integrę atque incorruptæ perstiterunt. Præteritæ quippe exercitationis tempus eas aduersus huiusmodi pericula satis in-
C struxit, cùm viuentes in carne non secundum carnem militarent. Idcirco & reliquas ad eiusdem virtutis imitationem prouocantes, aiunt, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Ostendant, inquam, quæ sunt eiusmodi per benignam susceptionem studium fraternitatis. Nam & Maria pedes domini deosculans, non vt viri, sed

Quales Tecla, Agnes, Agatha, Lucia.

tanquam domini osculabatur pedes, lachrymis quidem antiquam flagrantis concupiscentiæ voluptatem in se prudenter extinguens & consenescere faciens, affectuque egregio in dominum & sanctis osculis spiritum animæ vehementer accẽdens. Viuebat itaque spiritu, cùm & spiritu ambularet, & erga sponsum pro peccatis suis omnia cũ prudẽtia gereret. Ceterùm peccato erat mortua, quæ maris & fœminæ cogitationem in tactu pedum oculisque corporeis prorsus extinxerat. Tãgat, inquam, quę huiusmodi est, si qua tamen talis est, mandatumque domini compleat. Et ea tamẽ quæ talis est tangens, vbique prudenter ac vigilãter attendat ne fortè dum iugiter tangit, paulatim in eam voluptas ex carne clam subrepat: sicque D
huiusmodi infecta veneno & ipsa (quod absit) dicere habeat. Veniente autem voluptate, peccatũ reuixit: ego autem mortua sum, & inuentum est mandatum charitatis, quod ad vitam est ipsum, mihi in mortem. Si enim angeli quoque corruerunt: multo magis qui angelis pares euasere lapsum timere debent, ne fortè post parilitatem illã angelorum, quam virginitatis sibi exercitationem quæsierant, videntes filias hominum quia pulchræ sunt, ad ipsas carnalis concupiscentiæ instinctu deuoluantur, dicatque eis: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Itaque multo melius est virginem securitati suæ & intuentium scandalo cautè prospicere, ac prudenter consortia quæque vitare, atq; interim inhumanitatis elogio apud plerosque notari, quàm ad voluptatem detrimentumq; cuiusquam obtentu humanitatis & officij locum latenti subreptioni dare. Reliqua igitur aspernetur & negligat, & soli domino semper intenta, angelicæ puritati parem castitatis pulchritudinem à præsenti E
seculo ad futuram regenerationis vitã hinc iam integram, illibatamque præmittat. Virginitas enim vitam nostram de corruptione ad sanctitatis gloriam colligit. Nam priores illi quidem homines ex paucis (vt dixi) seminibus fœderatis nuptijs orbem terrarum humanitatis fruge impleuerunt, hæc aut sata iam toto orbe per voluptatem connubij grana intra cælorum horrea congregat. Hanc nempe satorum in castimoniæ gloriam translationem significans dominus dicebat: Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia iam albę sunt ad messem. Per totum enim orbem prius inhabitabilem post habitari cœptum, pluribus culmos, & flauescentes aristas per omnes terrarum tractus intuens dominus, eiusce spicas colligendi tempus iam iam instare, atque adesse probauit, ideo virginitas sciens quia sicuti naturalem ad mortalis vitæ progeniem per voluptatem coniugij humanitatis iacta fuerant semina, ita ad futuram vitã hinc iam vitæ nostræ semina oportet per castitatis mũditiam serere, ipsa per se pura, sanctæ integritatis semina ad incorruptibilem vitam agricolę pręparat: resecans validiore incorruptionis manu fœmineorum corporum ad masculina congressum, virtuteque inuiolabili clariorem speciem suam regenerationis seculo parans. Præoccuparunt denique virtutis opere virgines, quod in regeneratione per eam corporũ mutationem, F
quæ

Argum. à maiore.

Metaphora Euangelica.

quæ in resurrectione continget, in ipsis dei virtute perficiendum est: hic enim angelorum instar, neque nubunt, neque nubentur, verum & virtute animæ & corporis integritate angelis æquales sunt. Porrò quòd incorruptibilis vitæ semē è terris ad cælum transferendum singulari gloria, virginitatem dominus noster esse voluerit, & incorruptionis honestati per integerrimam castitatem corpora nostra consuescere, ex eo in primis constat, quòd cùm legi in omnibus obtemperauit solum coniugium renuit. Oportebat enim vt qui A ex intemerata virgine incorruptus etiam secundum carnem natus erat, ne coniugij quidem corpoream experiretur corruptionem. Ceterum à corruptis per iugalem copulam naturali integritati nostræ incrementa suppeditans, quemadmodum Adam præsentis vitæ semen per coniugij voluptatem fuerat: ita & ipse semen futuri seculi per virginitatis fieret integritatem, vt sicut illum per matrimonium ferentē humanum genus, hominem in terrena vita secuti sumus: ita & dominum per virginalem puritatem futurum seculum ferentem, prudenter sequeremur. Quòd si non otiosè paradisum, primiq; Adam in eo conspicias vitam, inuenies profectò illum adhuc in paradiso cōstitutū opus non habuisse cognoscere vxorem suam. Post præuaricationem vero, mortisq; sententiam, post paradisi amissionem tunc iam vxorem cognouit suam, vt vitæ postea mortalitatem prolis successione solaretur. At contra virgo eum qui ad paradisum reuehit sequens in illo, & cum illo iam inter paradisi delitias æterna amœnitate incorrupta lætatur, maledictum illud effugiens B quo extra paradisum constituti mulieri dictum est: In doloribus paries filios, & cetera. Neque iam illic intelligere valet quomodo cognouerit Adam vxorem suam. Nec enim cum in paradiso esset. Sed postquam inde fuerat eiectus, hoc dictum est. Neque vero nos idcirco ista dicimus, vt quasi virginitatem humano generi præcipiamus: sed his, quæ prætiosissimam illius margaritam emere instituunt, eius ex omni parte mundi etiam insinuamus. De virginibus autē præceptū domini non habeo, cōsilium autem do, quasi misericordiam consequutus à domino. Non enim humano generi dominus per legem aut Euangelium virginitatis statuit leges. Nam qui vtrique sexui maris & fœminæ eum quem antè monstrauimus ob matrimonij necessitatē ad se inuicem habitum molitus est: eisque qui mortales ex immortalibus effecti fuerant, aliam, ferè dixerim, C immortalitatem per successionem generis parauit, quique idcirco dixerat: Crescite & multiplicamini, & replete terram: qua tunc ratione de virginitate leges ponere debuit, cùm vel ad supplementum eorum, qui in bellis mortem oppeterent, gignendorum multitudinem esse necessariā cerneret. Nempe enim in lege quam per Mosem dedit, liberorum procreatio benedictione quoque digna censebatur. Postea vero quàm suis vbique fructibus floruit mundus: tantaque multitudine hominum referta terra est, vt neque nascentium iam numerum capiat: adestque illud quod in aduentu domini fore prædictum est: cùm hi scilicet qui eius monitis prudenter obtemperant, concidunt gladios suos in aratra, & lanceas in falces. Neque sumit iam gens contra gentem gladiū neque vltra bellare discunt. Iustissima ratione virginitas, contrà atque hi, qui corrumpuntur per corpus ex corporibus verissimam integritatem germinat. Nec tamen (vt dixi) de virginitate tulit per Mosen dominus legem, vtrunque sexum intuens, hominumque naturam. Neque hanc in Euangelio præcipit, sed assumpta Mosi lege, quòd illi ad perfectionis meritum deerat, edocet, dicens, dictum est: Non fornicaberis. Ego autem dico tibi, non concupisces, & cetera: sedensque in monte à beatitudinibus incœpit aperire os. Percurrens quoque Mosi leges, & eas ad verè virtutis prouehens culmen, cùm ea quæ ad salutem D conferunt, mandata docuisset, impleto doctrinæ cælestis ministerio, de mōte descendit: nusquam virginitatem inter veteris vel noui testamenti mādata constituens. Voluit quippe eximiæ virtutis meritum non iussionis necessitati obnoxium fieri: sed egregij ac singularis animi specimen atque indicium esse, dum sponte sua nulla imperij necessitate cogente quod mandata omnia excellit, & supra humanæ naturæ modum est desiderio affectuque virtutis efficeret. Cōiugium quippe naturale est, vbi etiam lex conuenientia naturæ disponit. Virginitas vero supergressa naturam legis vinculis non tenetur adstricta, quæ incorruptionis excellentem virtutem creatori & auctori legis iure pretiosi muneris offert. Idcirco dominus quidem (rursus enim id repetam) nusquam de virginitate leges tulit. Permisit tamen vt sicut ab incorruptione ad corruptionem præter naturā immoderata potestate vtens, homo defluxerat: ita E rursus à corruptione ad incorruptionem naturā suam præstantiori voluntate vim sibi inferendo proueheret. Non, inquam, iubet, neque imperat hanc rem: excellens quiddam & supra naturam, supraque legem ac virtutis studio deditæ animæ propriam esse non ignorans. Cùm enim audisset dicentem sibi: Non expedit nubere, volens illius excellentiam pandere: Non omnes, inquit, capiunt. Quem & diuus Apostolus sequens, ea quidē quę sunt ad vitam necessaria, in epistolis mandat, Ecclesiamq; singulis ordinibus quasi vnum corpus à capite (vt ita dixerim) vsque ad extremos vngues componit atque ornat. Ceterum de virginibus nihil ipse decernit, sed cùm inde interrogaretur, imitatus est dominum, dicens: De virginibus autem præceptum domini non habeo, nusquam enim inuenio, neque per legem, neque per Euangelium hoc eximium sanctæ & singularis animæ meritum à domino fuisse imperatum. Porrò si- F cut rogatus dominus his qui se interrogabant: Non omnes capiunt, respondit, neque tamen magnitudinem ac dignitatem rei, modumque quo virginitatem quispiam assequeretur, tacuit. Sed inserens trinam eunuchorum speciem, ostendit: ita & ego, & si præceptum domini non habeo, consilium tamen do. Quia enim supra naturam ea res futura est: meritò ab ea seruilis omnis iussio explodi debet: liberoque potius consilio agēdum ac docendum, quo pacto possit is qui liber imperio, & sua sponte præstantior effectus est, naturæ suæ ad consequendam inuiolabilem integritatem vim inferre. Quemadmodum igitur dominus virginalis abscisionis modos rogatus aperuit,

Collatio · *Metaphora* · *Collatio coniugij & virginitatis.* · *Virginitas quiddā est eximiū & supra naturæ leges.* · *De virginitatis cōplexu, nō præceptū sed consilium cur detur.*

ruit, & discipulus virginitatis intulit consilium, dicens: De virginibus autem pręceptū domini nō habeo: consilium autem do, quasi misericordiam consequutus à domino vt sim fidelis. Arbitror autem hoc bonum esse, propter instantem necessitatem quia bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori, atque hoc vinculo antequam merita virginitatis agnosceres constrictus, noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore: noli quærere vxorem. Quasi dicat: Ne ligari quæras hoc vinculo. Si autem & vxorem ducas, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccat. Tribulationē autem carnis habebunt huiusmodi, aperientes sibi per coniugij copulam dolorum officinam. Ego autem vobis parco. Hoc autem dico fratres: Tempus iam breue est. Regiones enim albæ sunt, & iam iam ad messem flauescunt, vt & qui habent vxores, quasi non habentes sint: non autem qui nō habent, sint quasi habentes. Sicuti profectò quidam faciunt, qui cùm ex virginitatis voto vxoribus careant, ac si eas habeant se agentes virginitati contumeliam faciunt. Et qui flent, sint tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquā non gaudentes: & qui emūt, quasi non possidentes: & qui vtuntur hoc mūdo, quasi nō vtantur. Præterit enim figura huius mūdi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat domino. Qui vero vxorem habet, solicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat vxori. Et diuisa est mulier quæ nupta est, & virgo: quæ innupta est, solicita est quæ sunt domini vt sit sancta & corpore, & spiritu: quæ autē nupsit, solicita est quæ mūdi sunt, quomodo placeat viro. Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis inijciam, sed ad id quod honestum est, & intentè facit seruire domino absque vlla distractione. Si quis autem indecorum virgini suæ putat, si prætereat nubendi tempus, & ita fieri debet: quod vult, faciat, non peccat, nubat. Sciat tamen quia magis mortali viro & mundo placere, quàm domino fruendæ voluptatis gratia elegit. Qui autem statuit in corde suo firmus, nō habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. Igitur qui matrimonio iungit virginem suam benefacit. Melius est enim nubere, quàm vri. Et qui non iungit, melius facit, hanc domino mortalis viri vice despondens, At vero dominus his qui coniugij molestiā didicerant, & quod solui facilè non possit, vxoris vinculum ægrè ferebant, dixerantque: Non expedit nubere. Non omnes, inquit, capiunt verbum hoc: sed quibus datum est. Sunt enim spadones, qui ex vtero matris ita nati sunt: quicunque scilicet naturæ beneficio ad concubitus illecebras abscisi connubia respuunt & aspernantur. Et sunt eunuchi, qui ab hominibus facti sunt, doctrina, diligentique custodia ad virginitatis obseruantiā inducti: sicut & illa, quæ à patre virgo seruatur, de quo dictum est: Qui autem iudicauerit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Et sunt spadones, qui seipsos absciderūt propter regnum cælorum: qui etiam ceteris præstantiores sunt, quia cum neque naturæ ad castitatem tuendam nitantur auxilio, neque ab homnibus, quorum sub ditione sunt, spe pręmij alliciantur: ipsi semet propter regna cælorum ad virginitatis præclarū certamē exercent, coniugiumque & simul omne seculum eius seruandę caussa contemnūt, regnūque cæleste cum sudore, gloriosisque laboribus capessunt. Nam qui ex vtero matris eunuchus est vt per naturam castus, nihil operis proprij potest in specie sanctæ virginitatis ostendere, naturæ (vt dixi) bonitate non castitatis affectu, aut studio cō nubium renuens. Ita & qui abscissus ab hominibus est, dum obseruatione iugi virginitatem seruare compellitur, huiusce sanctitatis gratiam non esse sui meriti, verum se obseruantium indicat. At vero qui seipsum instinctu gratiæ spiritalis abscidit, præcipuumque ac singulare opus per continentiam, & ardens ad cuncta exercitium munus suum fecit, hic suis non alienis rectè factis in cælesti regno honestus & clarus est. Illud præterea notandum, quòd verbum domini ad eunuchos apud Esaiam resumens spadonum differentiam dominus tradit, nihil à doctrinę suæ more deuiādo. Sicut enim per Mosen non mœchandum, simpliciter iubetur: in Euangelio autem quomodo non sit mœchandum, quique seruandus modus dominus explicat: ita & per Esaiam eunuchos fieri: in euangelio, quo pacto fieri oporteat, nec vnam, sed trinam esse eunuchorum speciem intelligendam, veritas docuit: vt illic generaliter eunuchus, hîc etiam distinctè; & per species nobis designetur. Nec sanè repugnāt superiùs expositis quæ modò dicimus, neq; enim de spadonibus in Esaia leges tulit, aut imperauit eiusmodi abscissionē, sed quibus digni sint pręmijs præclari & optimi eunuchi prædicauit. Iuuat autem verba ipsa diligenter inspicere: Hæc dicit dominus eunuchis. Qui custodiunt sabbata mea, & eligunt quæ ego volo, & retinent testamentum meum, dabo eis in domo mea, & intra muros meos locum nominatum meliorē filijs, & filiabus: nomen æternum dabo eis, & non deficiet. Non ergo his, qui casu aliquo simpliciter eunuchi sunt, huiusmodi promissio fit: sed qui custodiunt, inquit, sabbata mea, & eligunt quæ ego volo. Sabbatum vero nō in opere, sed in operis cessatione intelligitur. Vult itaque sabbatizare virginē, vti ne virginitatem operando custodiat, sed absque motu operis integritatem inuiolabilem seruet. Quasi dei simulachrum, inquit, ex anima & corpore virgo in terra formata est. Mysticè ergo sabbatizet, non pedem, non manum, non oculum, non aliud quodlibet mēbrorum, sed ne animum quidem ad corrumpendam naturalem pulchritudinem moueat, sed persistat vt præclara diuinæ maiestatis effigies solida, atque immobilis ad omnem imaginem ad omnem tactum, semper ac iugiter in petra stās ne quis siue per oculos, siue per aures, siue per alium quemlibet sensus subrepens, aut animæ in diras moueat figuras dei, aut confusis primitiuis formis, suas ipsi pessimè ac licenter insculpat: sicque corrupta & obliterata animæ specie, corpus iam luteum ac materiale per illicitos tactus vbique probris & maculis repleat. Stet igitur immobile, stet fixum ac solidum simulachrum domini, perpetuò sabbatizans vt neque sui ipsius vitio motum vspiam nutet, aut in ipso motu dum fortè turbatur, aliquid naturalium lineamentorū collidet ac violet, neque ad externa manu agitatum

ἐυνοῦχοι. Primi ex eδi naturæ prærogatiua. Secundi spadones. Tertij propter regnū dei.

Esa. 56. b

שבת enim requies cessatio.

Vel hinc elucescit sanctimonia Basilij.

tum furto florem naturalis decoris amittat. Fortassis hoc sabbatismo quo pacto etiam virginitas acquiri possit naturaliter simul ac mirabiliter signat. Sicut enim exponens salutis nostræ commercium: Ne inquit, dixeris in corde tuo: quis ascendet in cælum? hoc est Christum inde deducere: aut quis descẽdet in abyssum? id est, Christum ex inferno, mortuisque reducere, Sed quid? Prope est, inquit, verbum in ore tuo & in corde tuo, neque opus habes quæ à te adeo remota sunt, cælos scilicet aut abyssos perscrutari, sed eo quòd prope est, & tu vtere prompto adiutorio: si enim confessus fueris in ore tuo dominũ Iesum, & credideris in corde tuo quia deus ipsum excitauit à mortuis, saluus eris: ita fermè & de virginitate ait: Ne dixeris, quomodo ascendam in cælum, virginitatis meæ integritatem inde deducere: aut quomodò descendã in abyssum, vt eam dudum à diabolo corruptam mihi ipsi recuperem. Sed quid? Prope te est, inquit, & per naturam tecũ nata virginitas. Neque igitur maria transfretare vt eam acquiras tibi opus est, neque vastum & infinitum peruolare aërem, neque terrarum tractus hãc vestigando circuire, aut è terris euolare, cælumque pro ea inueniẽda lustrare, sed omissa (vt dixi) cura superflua huiusce locorũ spatia; & interualla peragrandi, te ipsam vt te habeas, diligentius inspice, atque hanc in te per naturam opertam abditamq; reperies. Quam si tecum & apud te permanere inuiolabilem cupis, perpetuum sabbatum celebra, hoc est, mane quod nata es. Ne manum moueas ad tangendum virum, neque plices explicita, neque soluta colligas, neque inuiolata membra alterius generis membris iungendo corrumpas, sed permane quòd es in cubiculo cordis, nihilq; amplius inquiras. Apud teipsam sabbatiza, nihil operans quo id soluatur, quod in te per naturam est. Non te muros atque parietes, vt virginitatem reperias, transilire necesse est. Ista quippe si egeris, fortassis & virgo esse desistes. Porro in cubili, si hoc sabbatum celebres: integram te purissimamque custodies, sicque facilè inquam virginitatem rem omnium pretiosissimam, amplissimumque patrimonium habitura es. Non enim impendens aliquid vel noui quippiam gerens, hanc tibi vindicare & acquirere poteris, sed immaculata virgo quod nata es, permanẽs optima semper omnibus clarissimaque videberis. Ceterum si hoc amittas patrimonium integerrimæ castitatis, quanuis illa omnia facias quæ dixi, cælumque ac terras & maria & abyssos, immensumque aërem peruagata fueris: nulla hoc omnino ratione recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum semel est, iam incorruptũ fiet? Qua ratione quæ cognouit virum, quasi quæ nõ agnouerit existimabitur? Quomodo quod penitus concupiscentia & voluptate & perturbatione vulneratum est, quasi alienum iam erit à vulnere cum signa corruptionis in anima, & corpore impressa iugiter maneant? Pœnitentia quidẽ peccatum relaxari certum est, verum quæ corrupta est, quasi ea inuiolata perstiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit. Quocirca quoniam hæc prætiosissima omnium est, maximaq; possessio, hisque qui hanc fuerint adepti, reposita sũt gloriosissima præmia, doctrinæ domini obtemperantes, ea ratione sabbatizare studeamus: quam à principio sermonis nostri ad finem vsque suggessimus, impollutamque, & ab omni macula intactam assiduè naturalem diuinæ effigiei seruemus pulchritudinem. Nõ solum autem, inquit, sabbatizet virgo, verum & ea eligat, quę volo. Quid autem ęquè, ac incorruptionẽ deus velle putetur? Quam profectò ex collatione corruptelæ iugalis huiusmodi sabbati celebratione, sancta virgo eligens atque seruanda mandata testamentũ domini tenens, accipiet ab ipso, atque intra muros eius locum nominatũ meliorem filijs & filiabus. Non solum enim sabbata mea custodientibus eunuchis & eligentibus quæ ego volo, verum & testamentum meum tenentibus ea dabo, quæ dicta sunt. Meminisse itaque testamenti sponsi sui die noctuque virgo debet, ꝙ ille pro ea, & pro eius integritate moriens edidit, ipsi vsque testamenti & mortis, quã ipsius gratia suscepit: seipsum enim pro illa tradidit, vt eam sanctificaret, memoriam assidua secum meditatione voluens, testamentum ipsius iugiter teneat, id est deleri, aut irritam, inanemque fieri, nõ sinat consummatã in ipsius morte salutis suæ caussa dispensationem, qua scilicet prospiciens ipsius libertati, eam suo redemit sanguine, redemptamque non modo libertate honorauit, verum sponsam quoque sibi aptans reginam facere, præcipua gratia & excellenti pietate dignatus est. Ideo teneat ipsius testamentum, hoc est (vt planius dicã) dotale quoddam ipsius erga se testamenti conscripti legitimè, constantisque cõiugij iugiter teneat *ad stipulationes, fœderaque coniunctius sese illi immaculatam in omnibus exhibens, vt dignè pro sponsi merito hîc viuens, illic etiam bonis ab ipso sibi præparatis perfruatur. Custodiẽtibus quippe sabbata mea (rursus enim id repetam) & eligentibus, quę ego volo, inquit, ac tenentibus testamẽtum meum: dabo in domo mea, & intra muros meos locum nominatum meliorem filijs & filiabus. Ne enim videantur vt steriles & infœcundi abiecti esse & ignobiles, ita, inquit, familiares & amici mei erunt, vt in domo mea & intra muros meos maneant. Præterea tanto apud me honore digni habebuntur, vt quæuis filiorum ingenuitas non possit cum illis de dignitate contendere: dabo enim eis, inquit, locum, non solum habitationis, sed promotionis etiam ac dignitatis, vt omnibus perspicuum sit, ipsos vltra successionem liberorum, dignitatis excellentia nobilitari. Et quid amplius de mysticis aut eunuchis dicam? Nomen æternum dabo eis, quod supra nepotum illis progeniem sufficiet, nec vnquam deficiet. Hic enim carnales filij parentum subeuntes nomen, sicuti vitam illorum extinctam senectute succedendo rediuiuam reddunt, ita nomẽ quoque, quod morientibus parentibus deficiebat, in seipsis exsuscitant, qui cum hoc modo præcedentium vitam ac nomen aliquandiu suffectione prolis instaurauerint, & ipsi tamen conditione mortali processu temporis omnino deficient, sine nomine genus relinquentes. Quod autem à me præter locorum priuilegia datur eunuchis nomen, pro omni successione generis (dicam rursus) illis perpetuò sufficiet vt & ipsi, & omnes intuentes, ab euentu & exitu rei nominis excellentiam cõfiteantur, quòd sit profectò melius filijs ac filiabus, quorum vitio sæpe

Nouè interpretatur Ne dixeris in corde tuo.

Virginitas semel amissa nõ redintegratur.

Sabbatizandũ quo pacto sit virgini.

*συνθήματα.

Att. præmium eunuchismi mystici.

ſæpe contingit, vt execrabilis ſit tota progenies, & confuſionis loco, & peccati nomine. Pro humano enim, inquit, nomine angelorũ immortalium eis nomen dabo, quod non deficiet, vt cælũ & cæli pulcherrimam partem habeant ad immorandum, atque in cæli pulcherrima ſede, hoc eſt, in domo mea intra ſepta habitantes, non angelorum iam naturam tãtum, ac dignitatem perpetuę ſucceſsionis accipiant, ipſi ſibi in æterna vita pro ſucceſsione generis ſufficientes, verum & locum inter angelos habeant illuſtrem, atque inſigniſsi-

Quid virginibus vitandum.

A mum, nomenque pro eximiæ virtutis ſplendore indelebile: Muniantur ergo vndique virgines, ac ſe obſeruent ſumma diligentia, ne ſicut à terra & hominibus in cæleſtem, angelicamque dignitatẽ aſcenderunt: ita è contra ab angelis & cælis in terram peſsima ruina delabantur. Vidi enim ait, eum qui aliquãdo in cælis coruſcabat, vt fulgur de cælo cadentem. Cuius, rei gratia, modis ſe omnibus ſeruare debent. Talibus itaque præmijs digni inueniẽtur in regno, ſacri ac ſpiritales eiuſmodi eunuchi. Eiſdem vero muneribus ne illi quidẽ fraudabuntur, qui in ætate puerili tyrãnica manu violenter abſciſi ſunt, ſi in ea quam in corpore non ſponte pertulerint, cõſtituti voluntaria poſtmodum ſeipſos abſciſione caſtrauerint, vt ſabbatizẽt ab omni omnino vitio, & ea eligãt, quę deus vult & mandatorum eius teſtamentum teneãt. Quippe animi virtute nequaquam inuenti infœcundi locum habituri ſunt in domo domini, meliorem filijs & filiabus. Neque vltra lignum aridum pro infœcunditate carnis exiſtimandi ſunt: ſed vt virentia arbuſta plurimis iuſtitiæ fructibus omni

De illis, qui ſeipſos caſtrauerint.

B ex parte redimiti. Plantati enim, inquit, in domo domini videbuntur, in atrijs dei noſtri florebunt. Non itaque (dicam enim iterum) leges de virginitate dominus tulit. Sed eam rem liberi arbitrij ac voluntatis munus eſſe volens: quibus præmijs donãdi eſſent, qui naturam hoc myſticè abſciſionis modo tranſcenderent, oſtendit. At vero qui non intellexerunt quod dictum eſt: Et ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum, ſeipſos nimis improbè mutilauerunt ipſo ſuo opere impudicitiæ ſe ac laſciuiæ ex obliquo inſimulantes. Nam qui carnalis arma voluptatis, ne munus ſuum exequerentur abiecit, per ipſam ſuam incontinentiam indicat, ſe quidem ad concubitum, ardoremque libidinis eſſe procliuem. Abiectis autem armis illis iam non quia nolunt, ſed quia non poſſunt impudici eſſe, virginitatem ſeruant. Enimuero diuina lex non actum modò,

Non opus modo lex damnat nefarium, ſed voluntatẽ quoque.

C ſed voluntatis ſententiam damnat. Omnis enim non qui opere admiſit adulterium: ſed qui vidit ad concupiſcendum, iam mœchatus eſt. Porro membrorum genitalium abſciſio maiorem in oculis, ita abſciſi, adulterinæ concupiſcentiæ flammam ineſſe criminatur, quòd is diffidens à libidine ſe poſſe continere, id abſcidit, cuius miniſterio flagrantem cupidinem in opus producturus erat. Immo cùm ſciret eo non amoto ſe impudicitiæ daturum manus, ea quidem abſciſione inſtrumẽtum libidinis ſuſtulit, ne laſciuire per corpus videretur. Ceterum impudicitiæ non abſtulit flammam, ſed animo, deſiderioque luxurians, incontinenter per omnem concupiſcentiam aſsidueque mœchatur. Accuſat quippe ipſius incõtinentiam conatus improbus. Idcirco huiuſmodi poſt abſciſionem impudiciores meritò quiſque appellauerit. Cùm enim ſe continere non poſsint, metu ne deprehendantur in opere nefario vtque licenter iam ſua prout volunt libidine exatienter ſerui, quippe voluptatis nolunt effectum operis ad habitum ſibi & perpetuum voluptatis vſum impedimento eſſe, quo minus in poſterum & ſemper voluptate fruantur, præciſo fœdę actionis argumento liberè iam ad coitus, petulanterque laſciuiunt. Sicut enim qui diſtricto gladio thorace inſtructum quempiam impetit, etſi thorax fruſtretur ictum, homicidiumque prohibeat, homicidæ tamen ſupplicio tenetur obnoxius: quique in nudum gladio fertur, etſi quouis caſu gladius illi ex D cutiatur de manu, homicidij reus iure iudicatur. Neque enim opus tantum, ſed & voluntatem iudicat lex: ita profectò, & qui armatus genitali mẽbro fidei lorica inſtructam adoritur, & ſi fruſtra conatus illam vt cupit, violare nõ poſsit, quaſi tamen violauerit dignus ſupplicio cenſetur. Et qui nudam itidem nactus, voluntate in opus fertur: quanuis abſciſione genitalium, amiſsis armis eã violare non poſsit, quaſi tamen corruptionis auctor reus ſceleris iure iudicatur. Qua in re & illa non iniuria impudicitiæ ſimul rea deprehẽditur, & probro ſubijci vnà meretur. Nam quo pacto repulſuram credimus imminentem ſibi ab impudico & inceſto plagam, cùm ſine armis fidei ſit: vbi enim aduerſus illũ, qui naturalibus armis inſtructus eſt, pudicitiæ tuẽdæ cauſſa fortiſsimè repugnat, caſtitatis certamen in aperto eſt: Vbi vero armis deſtitutus eſt vir, illaq; liberior affectio- E ne vitioſa videndam ſe illi & alloquendam largius præſtat, cunctiſque voluptatis fluit illecebris, incerta quidem eius pudicitia eſt: complures tamẽ ab omnibus aduerſum ſe impudicitiæ ſententias refert. Verum iſta quidem de his qui vnà cum teſtibus genitalia quoque abſciderunt. Nam qui ad virilitatis annos cum genitalibus iam per ætatem ad coitum idoneis peruecti, ſolos poſtea teſtes ab ſcindunt, eos aiunt acrius atque ardentius inflammari libidine, & ad concubitum impatientiſsimè ferri. Neque id ſolum, verum tutò iam, vt ſibi videtur violare qualcunque potuerint. Aiunt enim abſciſsis inferius teſtibus, qui à lumbis ac renibus reliquo genitali membro ſemen adminiſtrant, opilari ſtatim ſuperiores poros: feruẽte vero in renibus obſcœna libidine, atque ita ſemen exſpumante, inflammari quidem ad id emittendum virum, cumque feruens in intimis id effundere nequeat, eo quod ſibi ad concumbendum reſerua- F uit armari, atque ad actum proſilire nefarium. Ita abſciſsionem teſtium illecebram ad fallendã mulierem aſtutè machinatus impudicius illi iam flagitioſiuſque miſcetur. Nam is quidem, qui naturalia integra habet inſtrumenta concubitus, excipientibus ſupernè partis teſtibus ſemen, illudq; fundentibus emiſſo, iam ſemine alleuiatus, concupiſcentiæ flagrantis remittit ardorem. Is autem qui non habet vnde quod intrinſecus prurit euacuet, vix extinguit libidinis æſtum, quoad (vt ferunt) huiuſce rabiem fatigatio ſoluat. Atteſtãtur his quæ dicimus non ſolum naturæ ratio, verum & plurima ætatis noſtræ documenta, ſicuti quodam ſummæ reuerentiæ viro, canicieque ac vitæ meritis

βιβαίωσις à ſimili ducta.

Quod παράδοξον videri poterat adſtruit teſtimonio fideli.

meritis ornato referente didicimus. Aiebat enim confessam sibi esse mulierem, eunuchum cui illa à domino siue à viro suo credita fuerat, quasi virum impudicè sibi commisceri solitum. Præsumebatque, vt ait, actum turpitudinis ipsa sua infœcunditate ac seminis priuatione securius. Neque hic solum sed alius quoque nobis vnanimis haud quaquam facile mentiri solitus, retulit virginem quandã Ecclesiæ canonicam sibi cum eiulatu nũtiasse, quòd in cubiculo ipsius eunuchus fuerit, qui illam vitioso complecteretur affectu, totusq; toti affusus cùm non haberet quo posset concupiscentiæ suę satisfacere dentibus vtebatur, ardẽtem in carne concubitus rabiem morsibus indicans. Atque ob eam quam diximus abscisionis illecebram, quòd ignara & imprudens rei esset, tẽtatione implicitam virginem. Vbi vero eius nepharios conatus animaduerterat, execratã esse hominem. Neque eam huic solum, sed & alijs plurimis inquinatissimam illius aduersum se concupiscentiam cum lamentatione prodidisse certum est. Duorumque hominum testimoniũ verum est ne & alios plurimos citãtes testes in re præsertim ingrata prolixiores simus. Danda tamen nobis (vt reor) venia, qui ista non tantum præmuniẽdæ virgineæ integritatis gratia diximus: sed vt plurimos eiusmodi eunuchos qui nomen illustre con secuti sunt in Ecclesia, coërceremus. Cõstat enim profectò dæmonis artem & inuẽtionem id opus esse. Nam quos prior ætas apud gentiles prodidit eos modò apud nos quoque prodijsse monstratũ est, castitatisque nomen & tunc apud illos & modo apud nos huiusmodi abscisione contra naturę iura inuenisse. Est enim vehementer astutus is, qui fidem nostram in dominum circumuenire & fallere nititur, & sub honesti specie vitia inserere malignissimè quærit: quod ipsum ex præteritis animaduertere in promptu est. Sicut enim per quæ putabant se deum cognoscere per ea maximè gẽtiles eum ignorare fecit (mundus enim opificis sui iudex propositus cùm sit, illi à visibilium specie non vt decebat ad conditorem sese erexerunt, neque eius pulchritudinem glorificauerunt: sed coluerunt, & seruierunt creaturæ potius, quàm creatori) & sicut vnde oportebat Christũ agnoscere: inde in primis illum ignorari, molitus est de scripturis scilicet prædicantibus Christum ignorationem eius hæreticis intelligentijs callidus ingerens, sicuti idem Christi fide vbique conspicua. Incredulitatem ac negationem eius malignè inserere nititur, ita & sub mysticæ abscisionis nomine, castitatisque velamine impudicos atque impuros efficit. Neque his igitur passim, ac liberè congredi virginem decet. Nam si fœminæ fœminas dum in eodem cubili amanter amplexentur, feruente in intimis cupiditate sępe ex mutuo contactu corporum ad ea corpora, quæ vt appeterent in suæ conditionis acceperunt, memoriam iritãt atque inflammant (solet enim qui peccati legem in nostris membris posuit, melius latenter irrepere, atque ex amica fœminarum ad inuicem grataque voluptate, carnalem maculam impudenter eijcere) quanto magis masculina corpora licet illa eunuchorum sint: cautè vitanda sunt virgini. Sit enim ille licet eunuchus: vir tamen per naturã est. Sicut enim cornutus bos & si illi præcidantur

A — Att. quãta tentigine vel eunuchi pruriãt

B — Eunuchismus quando cõmentum est diaboli.

Simili confirmat γνώμην.

C — Eunuchus sis licet vir tamen natura per simile.

cornua: non tamen sublatis cornibus equus efficitur, sed absint licet cornua, bos tamen est: ita & masculus abscisis genitalibus omnibus, ea tamẽ mutulatione sua, mulier effectus non est: sed masculus, vt est à natura conditus permanet ac sicuti bos recisis cornibus sic, quoque furore cornu petit (ceruicem quippe incuruans, & caput ad feriẽdi impetum formans, gaudet intentare minas) ac sæpius ea parte capitis ferit, qua cornibus antea fuerat armatus, satisfacitque furori per actus imaginem (ita enim afficitur correptus iræ impetu: non vt casso feriens vulnere, sed vt prius ictu cornuum scindens ac diuidens) ita & masculus: quanuis abscisus genitalia, vitiosa tamen concupiscentia masculus est. Quocirca & ipse se ad actum fœditatis similiter formans, amorem spirat incredibilemque vesaniam: immo & ad coitum feruens, etsi ea parte non violet fœminæ turbulentus incumbens, ipse tamen ac si corruperit, satisfeceritque cupidini, ita sceleris imagine affectus est. Eã vero ad peccatum vehementius iritans, totum quidem corrumpit animum, corpusque ad corruptionis actum inclementer instigat. Quapropter prudens virgo si intimam virginitatem suam seruare inuiolabilem cupit, huiusmodi contubernia atque colloquia (sunt quippe homines) non passim admittat. Nam etsi admonitionem Sirach vt integritati virginis prospicientẽ suscipimus: quasi eunuchus, inquit, amplectens virginem & ingemiscens. Nimirum quia quod vult agere, non valet, & concupiscentia eunuchi est virginitatem adolescentulæ auferre. Etsi enim matrem, inquit, ob infœcunditatem non facit: cupit tamen illi florem virginitatis adimere. Neque igitur pudicitiæ ratione laudare conuenit huiusmodi abscissos, quia neque equos quòd cornu non impetant, laudamus: sed bos quidem, nisi calcitrent laudamus, boues vero non cornupetas, mansuetudinis gratia suscipimus. Non enim quo quisque nõ potest, sed quo cùm possit non ad iniuriam vtitur, admirationi habetur. Quòd si putant abscisionem genitalium aliquid ad pudicitiam atque innocentiã animæ conferre posse: eruant & oculos, plurima præter rationẽ salutis intuentes. Pręcidant simul & manus & pedes, & aures penitus obstruant, ne quid horum peccati instrumentum fiat. Ad id quidem stultum & irrationabile est, & insanię furorisque plenissimum, peccati caussam nõ aliter auferri posse arbitrari, nisi vndique circuncidantur membra omnia ea ratione qua diximus, truncique in morẽ inutile omnino iaceat corpus, quando sic etiam ex præcedentibus imaginibus delusa mens peccet. Permittentes itaque corpus ita manere vt effectum est, membra omnia castissimæ rationi moderanda iuxta quod superius diximus ac regenda tradamus, bonumque opus nostrum non necessitatis, sed voluntatis munus faciamus. Non autẽ de omnibus simpliciter eunuchis quæ præmissa sunt, diximus: sed de his qui vt sibi facultas fieret mulieribus licenter ac liberè, quantum vellent congredi, seipsos libidinis impatientes absciderunt, ac de omnibus omnino qui fœminarum familiaritates persequuntur, easque sibi summo studio conciliare pergunt. Scimus enim quia sicut sancti viri castè atque innocenter mulieres tangunt, ita & spadones, qui post abscisionem illam,

D

E — Eunuchismũ dãnat, qui fit tuẽdæ castitatis gratia. Simili confirmat.

F — Simile quid proditum legitur de Origine.

lam, quam in corpore inuiti pertulerant, voluntarie iã se ac flagrantissimo puritatis amore castrarunt, cum mulieribus purè atque innocenter cõuersantur. Ceterum diligentiæ simul integritatisque seruandæ gratia contestamur, quia sicut viri qui mulierum familiaritatibus gaudent: meritò suspicionem aduersum se turpitudinis concitant: ita & Eunuchi qui cũ mulieribus assiduè morantur, idque præcipuè student, vt ab eis nunquã diuellãtur, contra seipsos suspicioni locũ præbent. Nam qui fœminis nõ quomodolibet indifferenter, sed auidè cõgrediuntur, nõ sine ratione cùm sit cogitatio humani cordis semper in deterius prona: plus quàm viri iudicio quorũcunq; sugillatur. Quippe cũ illis præstò sit operis nefarij facultas, effectum sceleris ante oculos pingens, eos ruinæ metus à voluntatis peccato coërcet, his autem cùm non adsit ius impledi quod volunt: ipsa sua impotentia audaciores ad fruendum concupiscentia effecti peccatum voluntatis in se magis ac magis exaggerant. Nemo autem reprehendat, cur alloquentes virginem plusquam conuenire fortassis videretur virgineo pudori, in speculatione ac discussione masculini sexus aliquanto diutius immorati sumus. Primo quidem, quia nulla tam æui rudis virgo est, quæ sensu vigeat corporis, quę aliquid eius sexus ignoret, cuius euulsa de latere est. Nam quàm diu quidem inualida atque immatura sunt ad naturalem actum corporis mébra: lex quoque peccati feriata est, & ignorantiã fortasse dixerit quispiã naturalis operis inesse interim membris, & si quàm maximè sua sponte natura ad munus propriũ currit, sicut in mutis animantibus cernimus, quę duce atq; instigante natura protinus feruntur ad coitũ: infantesq; pueri in ipsa imbecillitate membrorum virilem imitari concubitum sæpe deprehensi sunt. At verò vbi pubescere cœperint, atque ad id munus ad q facta sunt, esse per ætatem idonea, peccati lex cõtinuò subrepit, mébris singulis sua officia suggerens, & legis membra contra legẽ mentis instructa in aciem proferens, & vnumquenque hominem per membra peccati lege captiuans. Nullũque prorsus membrum est, quod cum lege magistra nitatur, ignorantiã eius ad quod effictum est peccati possit obtendere. Verum & labia norunt ad quid amãtibus accommodata sint, & ad quem vsum instituta. Et membra singula, sexus quoque alterius membrã non minus quàm se ipsa per naturam norunt. Nam si naturam illorum vsumq; ignorarent, ne actum quidem ipsorum & officiũ profectò concupiscerent. Itaque non sumus rei criminis, si quod erat virginibus cognitum, licet silentio id premeretur necessario tempore admoniti discussimus atq; aperuimus. Deinde etsi illæ ignorabunt ingenium masculi, ne ipsa eis ignoratio peccati esset illecebra, non sine ratione illarũ securitati constantiæque prospicientes vt se per naturam habeant, inspeximus & explicuimus, vt quemadmodum simplices sicut columbę sunt, ita etiam serpentis imitatæ prudentiam omnem, suæ integritatis iniuriam, omniaque pericula propellãt, atque ex his quæ diximus cautiores ad obseruandum seipsas diligentioresque reddantur. Prętereа quoniã hoc opere nostro virginitatis munditiam in commune tuendam, instruendamque

Quæ vires concernãt ad tuendã pudicitiã.

suscepimus, sicuti virginibus beneuolentię, ita & maribus officij debitores sumus, eaque ratione quemadmodum illis quid sit noxium, quid vtile ostendimus, & istis itidem necessario ostendendum arbitrati sumus, ne abscisionis illius quã suprà discussimus illecti nomine contra quam molirentur efficerent: verum quid sceleris ex improba genitalium abscisione sequeretur agnoscẽtésque à domino suscipi mereatur eunuchus, non ignorantes & ex vera illa abscisione proficerent animo. Et qui eiusce carnali abscisioni vel dederãt vel daturi videbãtur manus, hoc sermone nostro cohibiti, inde se prudenter auertant. Vera igitur virgo si tanta cum diligẽtia quãtam pręmisimus, se obseruauerit, ab omni quidem conatu masculi mundam iugi se obseruatione custodiet, sed & cũ fœminis dormiés, secum semper commorabitur, fixumq; animum habebit in cęlo, & illum à corpore totum penitus remouens: ipsa quoque cum Apostolo dicet: Scio me ipsam siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio: deus scit, quia rapta sum in paradisum, & audiui verba arcana. Omnino enim vigilantissimũ eius in se amorem supernè de cælis intuens spõsus, vtque ex tenebris non occasionem sceleris, sed sacrum otium vberiorisque ad eum familiaritatis & amoris materiam sumit. Id lucrata ex nocturnis tenebris quod sensus nulla extrinsecus agitatione turbatur, sponsique intus illustrata lumine illius lampadem per totã noctem in occulto cõponit: ipsam meritò rapiet vsque ad tertium cęlum & in paradisum dei, & ea sibi loquetur verba, quę adhuc in corpore viuentibus esse dicũtur ineffabilia: sed illi planè quæ ad id profecit vt nesciat vtrũ in corpore an verò extra corpus habeant vitã, effabilia mysteria fient: quo sanè in statu omnem virginum chorum inueniri cupiens & orans, atque obsecrans ad ea pręcauenda quæ virginitatis pulchritudinem inquinant, ista prosecutus sum, non vt ex eorum inspectione discamus quomodo oporteat ad ea quæ sunt noxia prolabi, sed vt lubrici modo percepto discamus quo pacto inde resilire cõueniat: neque enim eis qui medicinæ student venena & noxia quæque ac morbida, ideo discenda proponũt magistri, vt eos his vti hortentur, neque vt notione nocentium mentem ad malitiam acuant, ac pro medicinis pestis atque pernicies humanę vitæ innotescãt, sed vt quænam sint quæ naturalem virtutem nostram perimant, scientes ea obiectis cõtrarijs viribus præcaueãt, & incidentia fortè corporibus arte ac disciplina tollant. Tres igitur viæ cùm sint secundum trinæ illius abscisionis siue exectionis rationem, quas ad virginitatem ducentes dominus nobis ostendit: Qui potest, inquiẽs, capere capiat, quam vult quisq; eligat grata quidem & accepta deo, est & quæ per vnam ex duabus prioribus incedit, sed illa profectò beatior quæ per præstantiorẽ currit: omnes tamen quacunq; tandem via ad hanc properent, id æqua ratione curent: vt sint immaculatæ in via, vt omni labe omnique macula purã sponsam sponso coaptãtes, largioribus ipsius gratijs gloriosius in cælo perfruantur. Ista tibi ô sacrũ caput ad considerandam veræ virginitatis honestatem pro tempore scripsi, non tantũ ex diuinis libris, sed iuxta sapientissimũ Paulum, qui nos omnem intellectũ capti-

Quem doctrina Basilij scopum obseruarit, simili docetur.

Collatio.

captiuare vult in obedientiam: Christi ex gentilium etiam literis, omnes Christi discipulos ad cōtinentiam hortari, atque inducere cupiens. Nam & gentium sapientes cum variam voluptatis speciem atque aduersus eam pugnam nostram fabulosa nobis fictione signarent, hydram vniuersam in carne voluptatem, serpentem ferum ac multiplicem, qui in palude moraretur naturæ rationes perscrutando finxere, eiusq; quod simpliciter abscinderetur caput, tria pro vno efferre tradiderūt, quod verò cauterio præcisum esset, occidi penitus, nec plura pro eo pullulare sapienter docuerunt. Voluptate nanque vniuersa in carnis limo,

Gentiū fabulæ de hydra palustri & tricipite.

A à materialique natura veluti in palustri loco, instar horrendi illius serpentis semper incubante, ac per vnum quenque sensum quasi vnum quoddam, caput ex intimis singularem scilicet, aut visus aut gustus, reliquorumq; voluptatem proferēte, multipliciter si ad satietatem suauitate illius perfruendo vnumquodque caput velimus abscidere, non magis quod videbatur, abscidimus, quā pro vno plurima per hunc abscisionis modū pullulare faciemus. Sin verò continentia veluti cauterio elatum caput exciderimus, id prorsus ita perimemus vt vltra germinare nō possit. Qui enim voluptatem gustus aut eius suauitatem saturitate cupit extinguere, non tam illam interimit, quàm fruendo cupitis intemperatiorem semper ad id ꝙ malè cupit, effecit. At verò, qui mortiferę suauitati non indulgendo, continentia non secus atque igne hanc excruciare pergit, eam fraudādo cupitis inefficacem & inualidam, atque igne consum-

Continētia cauterium.

B ptam omnino patefecit. Enimuero illa ratio & futilis atque inanis est, immo verò & iniuriosa, & cōtinentiæ vitanda studiosis, quę prorsus definit, quod promptum ac paratū & in potestate sit, ad id cōcupiscentiam lentius iritari. Nam iacet quidem (vt sic loquar) gustus voluptas ad illud, cuius fruendi habet potestatem. Ceterum intemperanter potestate eorum quibus frui vult, vti semper edocta insatiabilis: ea potestate sua ad concupita omnia multimodis agitur. Quamobrem non ita præcidere vnūquodque voluptatis caput, sed suauitati eius non indulgere per abstinentiam cōuenit. Sed enim diuina lex vitulum pro sacerdotio apud sapientissimum Mosen immolari mandans per membra hostiæ quę incendebantur, sacrę exercitationis modum naturali ratione subindicat, quæ fibram iecoris non iecur totum & adipē qui ventrem operiret, nō ventrem ipsum: renum verò non solum adipem, verum ipsos quoque cum adipe renes incendi in holocaustum iubet. Iecoris quippe quod concupiscentiæ instrumentum est, iuxta quod & de eo, qui cōcupiscētiæ fuerat telo

ἀλληγορικῶς hæc.

Hepar siue iecur concupiscentiæ organum.

C percussus, dicitur: eris quasi ceruus spiculo percussus in iecore, veluti fibrā, singularem scilicet peccati concupiscentiam, in qua & fel inuenitur incendere: reliqua verò felle ac pessima cupiditate liberam ac puram ad appetenda bona quæque & honesta seruare secundum naturam integram conuenit. Porrò ventris quod superfluum est, vnde pinguiore & hebetiore euadimus sensu, auferre decet, solumque quod est necessarium seruare. In renibus verò nō adipem solum ingentem obscœni liquoris copiā exspumātem ad libidinem, verū & renes ipsos expiare ac sanctificare naturaliter omnino iubemur. Significat profectò per hæc sermo diuinus, & necessarium victum nobis esse amplectendum. Et concupiscentiam studiosius ad meliora transferendam, & castitatis munditiam tota intentione sectandā. Quia enim possibile non erat absque cibo viuere, escarum receptaculū ventrem scilicet nudum absque vllo omnino gulæ vitio relinquens obsidentem illū adipem rectissimè tollit. Rursus quia itidem erat impossibile, boni nos aliquid habere, nisi naturale cōcupiscentiæ vim ad illud ambiendum haberemus, improbam cupidinis speciem quasi fibram D iecoris cum felle præcidens, probabile concupiscendi genus ad virtutes appetendas purum innocuumque reliquit. At verò in renibus, quia neq; ad vitæ necessaria vt venter, neq; ad concupiscendum vt iecur necessarij sunt, solamque & vnicam concubitus concupiscentiam capiunt, nō horum solum adipem, sed ipsos quoque ignibus tradit. Nempe enim sine renibus, id est, sine coniugio in terris viui potest: virginitatisque vita, nullo inferior angelis ad perpetuam gloriam hinc iam exerceri. Quibus profectò omnibus id nobiscum agitur, vt omni sapientia eruditi & instructi aduersus voluptatem totam quasi cōtra multorum capitum hydram sapiēter stemus, neque sub specie excidendi emergentia assiduè per sensus capita ad pullulationem plurimorum ea semper iteremus. Verùm summa tolerantia laboris atque continentia præcipua fortiter illa incendamus, corporaque nostra hostiam sanctam placentem deo, tanquam vitulum pro sacerdotio studiosè offeramus, & modò quidem prauam concupiscē- E tiam veluti fibram iecoris, modo superfluitatem cibi, quasi adipem, quo venter operitur, modo totam simul concupiscentiam coitus, veluti renes vnà cum adipe semen illis ministrante diuino cōtinentiæ igne consumamus, vt iuxta propositam virginitatis destinationem omni praua ac turpi concupiscentia, omnique voluptate superiores euadentes, per continentiæ sacra certamina proposito certantibus præmio, immortalitatisque corona digni inueniamur, per Iesum Christum, per quem est patri gloria cum sancto spiritu in secula seculorum, Amen.

τὴν πολυκέφαλον ὕδραν.

HOMILIA B. BASILII, QVA
docetur, quo pacto amittimus, quomodóve recuperamus imaginem dei, & de vera virginitate, Raphaële Volaterrano interprete.

OMO quum ad imaginem dei creatus semel extiterit, ab ea tamen per peccatum decidit, pulchritudinem ac prestantiam suā inquinauit, animam demum per F prauas cupiditates pessundedit. Nam quum deus noster hominumvera sit vita: quisquis dei similitudinem destruxit, vitæ vtique perdidit familiaritatem, & vsum. Enimuero qui extra deum agit, in beata vita degere non potest. Igitur in pristinam gratiam ac plane in imaginem diuinam, à qua per peccatum alienati sumus, rursus per pœnitentiæ redintegrationem facile redimus. Qui enim nullum

γνώμη

lum patitur delictum, seque perseuerantem in rebus aduersis, & nullis cedentem tētationibus incōcussa mente ostendit: hic demum in anima sua dei similitudinem recipit: ex quo vitæ beatæ particeps efficitur. Talis nanque studij adiutrix est virginitas ijs qui secundum proportionem huius participes sunt virtutis. Nō enim virginitatis seu castitatis gratia solum à gignendis liberis abstinere: sed vita omnis, Christianæ modestiæ accommodata virginitatem habere videtur. Nam & sermone lasciuire, & oculo licentiore vagari, & auditu inhonesto labefactari, & corde per cogitationem prauam contaminari, & præter modum in cibo, potuque se inuitare: à propria pudicitia & temperantia excidere fuerit. Qui enim sese in omnibus vitæ partibus incorruptum continentemque custodierit: is verè perfectum virginitatis munus est adeptus. Vt autem id adipiscamur, omni studio ad dei redire similitudinem conandum, ac nobis continuò attendendum, ne promissione ac spe tanta indignum aliquid admittamus, ne in Ananiæ crimen incidamus. Ei nanque ab initio, possessionem suam retinere licebat: semel autem concessa, in proposito consistere debuerat, nec ad dolos ac fraudem confugere. Ex quo pœnas subitò dedit, ac talem domini contra se indignationē mouit, cuius minister Petrus erat, adeò vt ne pœnitentiæ locum inueniret. Igitur cuique ab initio quod vitæ genus cupiat modò concessum, hoc inire ac optare licet: siue in matrimonio, seu cœlibem agere. Quando verò se deo semel auctorauit per vitæ continentiam ac perpetuam castitatem, hoc detrectare non licet: nec aliter quàm aliquod munus, aut hostiam deo sacram sese illi custodire, ne reos sacrilegij nos dominus decernat iudicio: si dicatum ei corpus rursus rebus prophanis, & communis vitæ ministerio sordidauerimus. Dico autem hanc animi constantiam, & hoc propositum non solum in ipso castitatis & abstinētiæ voto firmum, ac perpetuum erga deum esse oportere, sed in omni quoq; prauo inordinatoque affectu: quum semel vitam cœpimus spiritualem, protinus obseruandum, vt & ceteris debilibus exemplo simus, & ne inconstantiæ, leuitatisque accusemur. Melius enim viam veritatis & iustitiæ non cognouisse fuit, quàm ab ea itinere * medio per intemperantiam auerti. Ira nanque & inuidia, & iniuriarum memoria, & mendacium, & superbia, mentis euagatio, aliena ab honestate locutio, in orando deo oscitatio, somnusque ac vana desideria, in obseruandis mandatis negligentia, vestiū ornatus exquisitior, oris splendor & cultus, sodalitates, denique gestus omnis præter officium & decorem hæc omnia vsque adeò cauenda sunt ijs, qui deo virginitatem, hoc est fidem, animam, vitam, factaque omnia sua dicarunt, vt vnum ex ijs neglectum reliquorum gratiam sit aptum magnopere lædere. Omnia nanque ex priuata libidine ac cupiditate admissa animę puritatē inquinant, & ad beatam vitam iter impediunt. Hæc itaque spectare oportet in primis eum, qui se ad aliquem vitæ perfectæ formulam reducere quærit, vt nullo modo vas inutile ac affectibus proprijs obnoxium se prębeat. Nam quicunque vitę spirituali addictus aliquantulum se ab humo leuauit, ac humanis se posteà vitijs contaminauerit: similis erit pelli pardaleæ: cuius pilus inter album ac nigrum vtriusque coloris stigmata commixta retinet. Viam nanque veritatis ignorasse præstat, quàm sub ea semel arrepta per inconstantiam deficere.

Virginitas vera. γνώμη.

A

Confirmat τῷ παραδείγματι.

B

Votiua professio exēplo confirmatur.

Ast. hæc Lutherani & Zuingliani.

* al. deuio

C

Collatio ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος.

DIVI BASILII MAGNI
Epistola ad virginem elapsam.

NVNC est tempus exclamādi propheticum illud, ac dicendi. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & deplorabo contritionem filiæ populi mei. Nam etiam si hos profundum silentium tegit, & iacent semel malo stupefacti, & ex lætali plaga etiam ipso afflictionis sensu iam priuati, tamen non oportet nos hunc casum citra lachrymas prætermittere. Si enim Hieremias eos quorum corpora in bello percussa erant, infinitis lachrymis dignos iudicauit, quid nam dixerit quis ad tantam animarum calamitatem? Vulnerati tui, inquit, non sunt vulnerati gladio, & mortui tui non sunt mortui in bello. sed aculeum veræ mortis graue peccatum deploro, & ignita maligni illius spicula, quæ animas simul cum corporibus barbaricè ac crudeliter combusserunt: Equidem arbitror dei leges magna suspiria duxisse, dum tantum scelus in terra conspexerunt. quæ sanè interdicentes semper ac clamantes, olim quidem, non concupisces vxorem proximi tui: per sacra verò euangelia, Omnis qui videt mulierem ad hoc vt concupiscat ipsam, iam adulterium commisit cum ipsa in corde suo: Nunc vident ipsam domini sponsam impudenter adulteria exercentem. Suspiria verò duxerunt etiam ipsi sanctorum spiritus: Phinees quidem zelotes & ex feruenti spiritu æmulator, quod non etiam nunc licet ipsi hastam in manus sumere, & corporaliter scelus hoc vlcisci: Ioannes verò Baptista, quod non potest relictis supernis conuersationibus, quemadmodum tunc solitudine, ad redarguendam iniquitatem percurrere, & si quid pati oporteret, caput potius quàm dicendi libertatem amittere. Immo ad beati Abel similitudinem, etiam ipse mortuus adhuc loquitur, clamat, ac nunc altius quàm de Herodiade vociferatur, illud, Non licet tibi habere ipsam. Nam corpus quidem Ioannis iuxta necessitatem naturæ, diuinum terminum accepit, atque etiamsi lingua silet, sermo tamen dei ligatus non est. Qui enim dum conserui nuptiæ reprobarentur, vsque ad mortem dicendi libertatem perduxit, quid nam faceret si tantam contumeliam inspiceret circa sanctas domini nuptias? At tu à diuinæ illius societatis iugo abrupta, & ab impollutis veri regis nuptijs fugitiua, ad ignominiosam verò ac impiam corruptionem hanc turpiter delapsa, quando non habes quomodo amaram hanc accusationem effugias, & neque modum nosti neque artem, quo malum ipsum contegas, iurare per temeritatem gaudes. Et quia impius in profundum collapsus, mala de cetero contemnit, etiam ipsa abnegas ad verum sponsum pacta,

D

E

F

Neque esse virgo, neque vnquam promisisse clamans, quæ & suscepisti multa, & ostendisti multa virginitatis signa. Reuoca in memoriã honestam professionem quã professa es corã deo & angelis ac hominibus. Reuoca in memoriã venerandam congregationem, & sacrũ virginum chorum, & concilium domini, & ecclesiæ sanctorum, ac aniculæ in Christo auiæ, iuuenescẽtis recens aut tũc, & virtute vigentis, & matris in domino ad illam decertantis, ac nouis quibusdam ac veris laboribus, consuetudinis robur dissoluere contendentis, & similiter sororis, partim illas imitantis, partim etiam superare enitentis, & virginalibus prærogatiuis progenitorum recte facta superantis, & te adeò sororem, velut putabat, ad similium certamen, & sermone & vita industriè prouocantis. Reuoca hæc in memoriam, & angelicum circa dominum cum illis tripudium, & spiritualem in carne vitam, & cælestem in terra conuersationẽ. Recordare dierum carentiũ tumultu, & noctium illuminatarum, & cantilenarũ spiritualiũ, & psalmodiæ sonoræ, & orationum sanctarum, & cubiculi casti, & virginei progressus, & mensæ temperantis. Vbi est reuerendus ille tuus habitus? Vbi honesti mores & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor? & decorus ex continentia ac vigilijs afflorescens pallor, omni coloris bonitate gratiosior elucescens? Quoties in orationibus pro cõseruanda virginitate impolluta lachrymas effudisti? Quot literas ad sanctos sæpe exarasti? per quas pro te orare petijsti, non vt nuptias humanas, immo ignominiosam hãc corruptionem assequereris, sed vt à domino Iesu nõ excideres. Quot verò munera à sponso accepisti? quid opus est dicere honores propter illũ ab his qui illius sunt susceptos? cõuictus cũ virginibus? progressus cum ijsdem? exceptiones à virginibus? encomia ob virginitatẽ? virgineas benedictiones? literas velut ad virginẽ scriptas? At nunc modica aura aërij spiritus, qui nunc in filijs inobedientiæ operatur, suscepta, omnia illa abnegasti, & venerandam illam & quæ pugna impeti solet possessionem, cum breui voluptate permutasti. quæ ad tempus guttur tuum pingue facit, postea tamen felle amariorẽ comperies. Ob hæc quis nõ luctu commotus dixerit? Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion? Quomodo autẽ non ipse dominus ad aliquem ex his qui nunc in spiritu Hieremiæ obambulãt dixerit? Vidisti quæ fecit mihi virgo Israel? Ego despondi ipsam mihiipsi in fide & integritate, in iustitia & in iudicio, & in misericordia ac miserationibus, quemadmodum per Oseam prophetã ipsi promisi. Ipsa autem dilexit alienos, & viuẽte me viro immortali, adultera appellatur, & non timet alteri viro cõmisceri. Quid verò pronubus ille diuinus ac beatus Paulus, vetus ille & nouus hic, sub quo mediatore ac doctore, relicta materna domo, domino coniuncta es? Num sanè tantum malum perpessus dixerit? Vterq; timor quem timui accessit mihi, & quem timui obuiam venit mihi. Ego enim te coniunxi vni viro virginem castam vt assisteres Christo, & timui semper ne forte velut serpens Euam decepit per versutiã suam, ita corrumparis mẽte tua. Quapropter innumeris spiritualibus incantationibus conatus sum semper cõprimere affectuum

Attende votũ virginitatus fuisse etiam solenne.

A

Quid ad hæc diceres impie Lutherane?

B

C

tumultum, infinitis custodijs conseruare Christi sponsam. Et vitã eius quæ virũ non habet recensui, Quod sola ea quę virũ nõ habet curat ea quę domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Et dignitatem virginitatis exposui, & templum dei te appellãs, velut alas addidi prõptitudini tuæ, quæ te ad Iesum leuarẽt, & per timorem mali, ad hoc vt non caderes auxilium tuli, Si quis templũ dei corrumpit dicens, hunc corrumpet deus. Sed & ex orationib⁹ meis securitatẽ tibi addidi, si quomodo integrum tibi corpus, & anima & spiritus citra reprehensionem, in aduentu domini Iesu Christi conuersari possit. Verumenimuero frustra hæc omnia erga te elaboraui, & mihi amarus finis dulcium illorum laborum euenit. Et necesse est rursus suspirare ob eam, ob quam oportebat me gaudere. Ecce enim decepta es à serpẽte amarulentius quàm Eua. Corrupta est autem non solum mens tua, sed etiã cum illa corpus tuum. Et horrendum illud, quod etiã dicere cunctor, & tacere non possum, est enim velut ignis ardens in ossibus meis, & resoluor vndiq;, & non possum ferre: Sublatis membris Christi fecisti membra meretricis. Hoc solum inter omnia malum etiam nihil habet cui comparari possit. Hoc nouum est in vita facinus. Transite inquit, ad insulas Chettiim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehemẽter an facta sint talia, an permutarint gentes deos suos, & hi non sunt dei. Virgo autẽ mutauit gloriam in turpitudine sua. Obstupuit cælum ob hoc, & inhorruit terra amplius vehementer. Dicit omnino etiam nunc dominus, duo mala perpetrauit virgo. Me dereliquit verũ sanctarum animarum sanctum sponsum, & aufugit ad impiũ & iniquum animæ simul ac corporis corruptorẽ. Defecit à deo seruatore suo, & exhibuit membra sua mancipia immundiciei & iniquitati ad iniquitatem. Mei oblita est dicit dominus, & ad amatorẽ suum trãsiuit. Expediret ipsi vt mola asinaria circa collum ipsius appẽsa esset, & in mare proiectus esset, potius quàm virginem vitiasset. Quis seruus contumax ad tãtam insaniã deuenit, vt herili cubili seipsum iniiceret? Quis prędo ad tantã dementiã perductus est, vt ipsa dei donaria cõtingeret? non supellectilem inanimatam, sed corpora viuentia, & animã inhabitantem habentia factam ad imaginem dei. Quis ab æterno auditus est in media ciuitate, & serena meridie, imagini regiæ formas immũdorũ porcorũ inscribere ausus esse. Si quis humanas nuptias ignominia affecit, citra miserationem coram duobus aut tribus testibus moritur. Quãto peiore supplicio dignus censebitur, qui filium dei conculcauit, & desponsatam ipsi sponsam adulterio contaminauit, & spiritum virginitatis contumelia affecit. At volebat, inquit, illa, & non inuitam violaui. Equidem regina illa libidinosa Aegyptia, amore formosi ac honesti Ioseph insaniebat. Verùm proteruæ illius insania virtutem casti ac temperantis non superauit, & neque manibus ipsis vim inferentis ac cogentis ad iniquitatem, ille victus est. At decreuerat illa hoc, inquit, & non amplius erat virgo, & si ego non voluissem, ab alio corrupta fuisset. Equidem & filium hominis oportebat tradi, sed væ illi per quem traditus est. & scandalorum offendicula venire necesse est, sed væ illi per quem

D

Hie. 2.

E

A simili collatio

F

per quem necessitas venit. Ad hæc omnia, num qui cadit non resurgit, aut qui se auertit, non cōuertitur? Cur auertit se virgo auersione impudēti, & quidem quum audierit Christum sponsum per Hieremiam dicentem. Et dixi postquam scortata fuit ipsa hæc omnia, cōuertere ad me, & non est conuersa. Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? Cur non contigit sanatio filiæ populi mei? Et multa sanè reperias in diuina scriptura mali auxilia, multa item ex interitu ad salutem medicamenta, de morte & resurre-
A ctione mysteria, de iudicio horrendo ac æterno verba, de pœnitentia & remissione peccatorum dogmata. Innumera illa conuersionis exempla, drachmam, ouiculam, filium qui consumpserat res suas cum scortis, perditum & repertum, mortuum & qui reuixit. His vtamur mali auxilijs, per hæc animam nostram curemus. Assume in meditationem extremum diem (non enim sola tu seculum æternum viues) & anxietatem, & suffocationem, & mortis horam, & sententiam dei vrgentem, & angelos festinantes, & animam in his grauiter conturbatā, quæ à peccatrice conscientia amare flagellatur, & ad ea quæ hic sunt miserabiliter se conuertit: & ineuitabilem lōgæ illius peregrinationis necessitatem. Describe mihi in mente tua, vltimam communis vitæ subuersionem, quum veniet filius dei in gloria sua cum angelis suis: Veniet enim & non cunctabitur: quum veniet ad iudicandum viuos ac mortuos, & reddendum vnicuique iuxta opus suum. quum tuba illa magno & horrendo sono edito excitabit eos
B qui à condito seculo dormierunt, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala fecerunt, in resurrectionem iudicij. Reuoca in memoriam diuinam Danielis visionem, quomodo nobis iudiciū ob oculos ponit. Videbam inquit, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedebat, & indumentum eius candidum velut nix, & capillus capitis eius velut lana pura. Thronus ipsius flamma ignis. Rotæ eius ignis ardēs. Fluuius ignis decurrebat ante ipsum, mille millia ministrabant ipsi, centena millia adstabāt ipsi, iudicij locum constituit, & libri aperti sunt. Bona, mala, manifesta, occulta, res, verba, cogitatus, omnia aceruatim vt ab omnibus angelis ac hominibus exaudiri possint manifeste reuelabuntur. Ad hæc quales necesse est esse eos qui male vixerunt? Vbi itaque anima illa mergetur, quę in tot spectatorum conspectu derepente tur
C pitudine plena visa est? Quali verò corpore infinita illa & intolerabilia flagella sufferet? vbi ignis inextinguibilis & vermis indesinenter castigans, & fundum inferni tenebricosum ac horrendum, & eiulatus amari, & vlulatus indecorus, & ploratus & stridor dentium, & finem non habent mala. Ab his non contingit liberatio post mortē, neque est aliqua industria, neque ars effugiendi amara illa supplicia. Hęc nunc effugere licet, donec licet nosipsos à casu eripiamus, neque desperemus de nobisipsis, si à malis discesserimus. Iesus Christus venit in mundum vt seruaret peccatores. Venite adoremus & procidamus ante ipsum, & ploremus coram ipso. Nos ad pœnitentiā vocans diuini verbi doctrina clamat ac vociferatur. D
Est via salutis si velimus. Deglutiuit mors robustior facta. Verum probè scito, quod deus rursus detraxit omnem lachrymam ab omni facie pœnitentiam. Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis, non mentitur, dixit: Si fuerint peccata vestra velut pannus puniceus, velut niuem inalbabo, Si verò fuerint velut coccinū, velut lanam inalbabo. Paratus est magnus ille animarum medicus sanare affectionem tuam. Illius verba sunt. Illius dulce ac salutare os dixit. Non opus habēt valentes medico, sed male habentes. Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Vult dominus purgare te à plaga maligni. Quærit te pastor bonus, relictis ouibus non errantibus. Si commiseris ipsi teipsam, non cunctabitur neque dedignabitur ille hominum amator, te super humeros proprios portare, gaudēs quod reperit ouem suam deperditam. Stat ille pater & expectat tuum ab errore reditum, solummodo reuertere, & dum adhuc longe abes accurrens irruet in collum tuum, & amicis amplexibus com- E
plectetur te à pœnitentia iam purgatam, & vestem induet primariam, animam exutam veterem hominem cum operibus suis, & addet anulum manibus quæ mortis sanguinem abluerunt, & calceamentum addet pedibus, qui auerterunt se à via mala, ad cursum euangelij pacis. Et lætitiæ ac gaudij diem annunciabit suis tum angelis tum hominibus, & omnino splendido epulo celebrabit tuam salutem. Inquit enim, Amen dico vobis quod gaudium est in cælo coram deo, ob vnum peccatorem pœnitentem. Et si vitio verterit quis ex his qui stare sibi videntur, quod cito assumpta es, ipse ille bonus pater pro te respondebit dicens. Lætari oportet & gaudere, quia hæc filia mea mortua erat, & reuixit, & deperdita erat, & inuenta est. F

EPISTOLAE SANCTORVM PATRIS BASILII MAGNI, GREGORII ITEM NAZIANZENI COGNOMENTO THEOLOGI,

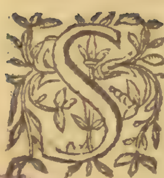
ac vtriusque ad alios aliquammultos, quatenus exemplari Græcè excuso perpetua serie respondent, omnes solerti collatione ac propensiore studio recognitæ per Godefridum Tilmannum.

A D

EPISTOLA MAGNI BASILII AD SANctum Gregorium Theologum, de vita in solitudine agenda, Gulielmo Budæo interprete.

EPISTOLA I.

Orditur epistolã ab homœosi.

SIc tuam epistolam agnoui, vt ij facere solent, qui amicorum liberos ex similitudine in ipsis conspicua agnoscunt. Nam quod existimare te ais, magnopere non referre, habitum structuramque loci, ad ciendum in animo tuo desiderium vitæ nobiscum agendæ, antequam compertum quidpiam habeas de modo & ratione vitæ nostræ, tuus hic est profectò animique tui sensus, qui huius mundi bona prorsus nihili esse ducas, præut est beatitudo, quam reconditam in diuinis pollicitationibus habemus. Equidem scribere ad te non sustineo præ pudore, qui in hoc extremorum finium B recessu interdiu noctuque agito: tametsi enim vrbicas occupationes pro derelicto habui, vt sexcentorum malorum caussas, me tamen nondum ipsum etiam habere pro derelicto quiui. Similiterque illis affectus sum, qui nauigandi insolentes, nausea perditè affictantur. Namque illi magnitudine nauigij offensi, tanquam vehementius succutientis, in lembum aut nauiculam cùm transilierint, sic quoque non secius à nausea laborant, nimirum molestia ipsos ac bile quò transierint cumque comitantibus. Huiusmodi igitur quiddam nobis contigit, qui domesticas perturbationes quoquò circunferentes gentium, vbique locorum perinde versamur in tumultu, quare non magnopere adiuti sumus ab hac solitudine. At verò quæ facta à nobis oportuit, vndeque auspicandum fuit ei, qui vestigijs hærere voluit, eius qui nobis salutis viam præiuit (si quis, inquit, ponè me venire vult, abiuret semetipsum, & tollat suam ipse crucem, & sequatur me) hæc ferè sunt.
C Iam primum mentem pacatam habere conueniebat. Vt enim oculus continuo circumactu versatus, & nunc horsum illorsumque deflexus, nunc sursum deorsumque erectus vicissim ac depressus, exactè cernere nequit, sed obtutu incumbere in rem visam eum oportet, si quidem conspectũ rei perspicuum facturus est: hunc in modum mentem humanam sexcentis mundi curis distractam, euidenter cernere veritatem vix est vt euenire possit. Atque ei quidem, qui nondum coniugalibus vinculis adstrictus est, rabidæ cupidines, & impetus effrenes, amoresque incessunt perditissimi.

Nihil vita hæc, præut ἐξ, ἐποσίτα nobis beatitudo. ἀ ποιῶ.

Confirmat eleganti τῇ ὁμοιώσει.

ἀνομοίωσις ex collatione.

λυσσῶδαι

Coniugio autem mancipatum curarum agmen excipit, in orbitate desiderium prolis, vxoris custodia, domestica procuratio, seruilium officiorũ constitutio, damna ciuilibus in contractibus accepta, digladiationes cum vicinis, forenses concertationes, negociationis alea, agriculturæ labores, vnaquæque dies suam adfert animo caliginé. Iam verò noctes diurnas curas excipiẽtes, per easdem rerum species imposturam menti factitant. Quarum rerum vna demum cautio est, si ab omni se mundo abdicauerit, qui hanc vitare molestiã instituerit. Est verò secessus à mundo, non extra mundum esse corpore, ceterùm à consensu corporis, mutuaq; affectione animũ abrumpere, non E ciuem esse, non domũ possidere, non familiam, nihil proprium habere, non sodalitatis officia, nõ amicitiæ colere, prædia nulla, nullas facultates habere, negotijs vacare, iurisgentiũ cõtractus humanasq; disciplinas nõ nosse. Ita se cõparare, cor vt humanũ aptum sit admittere disciplinã ex diuinis monumentis informatã. Est autem huiuscemodi cordis cõparatio, cùm ex doctrinæ dediscuntur, quæ praua consuetudine sedem in ipso occupauerunt. Nam neq; in tabulis cereis scribere posses, nisi prius literas induxeris quæ antè scriptę fuerunt, neq; animę prius diuina placita accõmodaris, quàm anticipatas opiniones ab ea exemeris. Ad id autem assequendum solitudo grande operæpretiũ adfert, vt pote quæ perturbationes animi consopire solita sit, spaciumque deinde indulgere, vi ratiocinationis ipsas stirpitus ex anima eliF dendi. Vt autem feræ bestiæ blanda manu permulsæ, leni certamine superantur, ita libidines, iræ, pauores, mœrores, animæ venefica mala, cõsuetudine consopita, nec perpetuo irritamento efferata, eluctabiliora deinde vi rationis fiunt. Esto igitur locus aliquis huiuscemodi, qualis hic noster, ita ab hominũ congressu liber, vt à nullo extraneorũ irrumpente assidua interpelletur meditatio. Pietatis enim meditatio animã diuinis cogitationibus alit. Ecquid igitur beatius, quàm hominem in terra concentum angelorum imitari? ineunte statim die in orationes ire? in hymnis & canticis creatorẽ venerari? Exinde sole iam dilucescente conuerti ad opera, nusquã fine oratione? denique canticis tãquàm sale condire actiones? siquidem hilarem

[Greek marginal notes, partly illegible:] ἀπο τοῦ ... κόσμου ... ἀναχώρησις ...

ἐξομαλίας καρδίας ... τῆς ... ἡσυχία ...

καταστάσεις ... χάριτι ...

Hymnorũ vis quàm efficax.

hilarem alacremque animæ æquabilitatem hymnica cohortamenta cõferunt. Quietus igitur status animę expiationis auspicatus est, cùm nec lingua loquitur, quæ ad homines pertinét, nec oculi colorum nitores circunspiciunt in corporibus, nec concinnè accommodatas membrorum proportiones, cùm nec aures animę intẽtionem elanguescere faciunt, auscultãdis ipsæ modulamentis distentæ, ad voluptatem ciendam accommodatis, nec facetorum hominum ridiculis aut scurrilibus dictis, quæ res maximè comparata est frangendæ animæ intentioni. Quippe mens nec extrorsus dissipata, nec in mundum per sensoria diffusa, ad sese ipsa redit, moxque suopte nutu ad dei notionẽ euadit. Quo fit, vt illo decore illustratus vndique intellectus, atque supernè illuminatus, naturæ quoque ipsius obliuione capiatur, nec ad cibi iam curam demittat animam, nec ad amictus anxietatem. Quippe qui à terrenarum rerũ cura immunis & feriatus, omne suum studiũ ad ea bona traducat, quæ magno certamine quæruntur id enim assequi conatur, quo numeros omnes fortitudinis temperantiæque impleat, quo iustitiã, prudentiã, ceterasque virtutes absolutè excolat, aliasque insuper, quæ sub hæc genera distributæ, virum studiosum commonefaciunt, vt cuncta officiose exequatur ad vitam rectè atque ordine instituendã. Maxima porrò viarum ad veri inuestigationẽ ferentium meditatio est scripturarũ diuinitus inspiratarũ. Quandoquidem in his quum rerum agendarũ præcepta reperiuntur, tum beatorum hominum vitæ memoriæ proditæ ac perscriptæ, tãquàm simulachra quædã animata proposita sunt vitæ ad normam diuinam iustitiæ, ijs quidem qui bonorum operũ exemplaria imitari cupiũt. Proinde in qua re quisq; nostrum senserit se eo quod oportet defici, in illo assiduè incumbens, tanquã ab officina quadã medicinæ appositũ suæ infirmitati medicamẽtũ inuenire poterit. Ac temperãtiæ quidem homo cupidus, historiam Iosephi assidua lectione euoluat: ab ea enim edidicerit actiones tẽperantiæ plenas, cùm cõpererit eum ad habitũ virtutis prouectũ esse, nedũ voluptarijs in rebus continentia prẹditũ. At verò in fortitudine instituetur lector ex historia Iobi, qui vita in contrariũ ipsi cedente, ac prorsus immutata, egens ex beato, orbus ex pulchræ prolis parente, vnius dieculæ momento factus, non idẽ modo suique similimus mansit, celsos animi spiritus ad extremum vsque retinens, sed ne amicis quidem eius qui ad consolandum eum venerant, tandem ipsi insultantibus, dolores eius exacerbando, iracundè iritatus est. Rursus aliquis reputans quomodo magnanimus idẽ & clemens esse possit, ita vt animo quidem obfirmato aduersus peccatum, clementia verò vtatur erga homines: illic Dauidem inueniet generosum in bellicis facinoribus, clementem & placidum in inimicis vlciscendis. Talis erat Moses, ingenti ille quidem ira in illos insurgens, qui in deum peccauerant: sed miti animo perferens illos, qui sibi obtrectauerant. Quemadmodũ autem pictores, cùm imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respectantes, lineamenta eius transferre conantur magno studio ad suum opificium: ita qui sese mediatur omnibus numeris virtutis absolutum

A

Sedatæ & indistractæ menti quot accedũt cõmoda.

ἀγωνίων legit Bude. pro ἀιωνίων iuxta exemplar Hermonymi Spartani.

B

εἰκὸν ἐικόνος ἔμψυχοι. μεταφορά

Argum. ab exemplo Ioseph continentia exẽplar. Iob fortitudinis. ἄπαις ἀπὸ καλλίπαιδος.

C

A simili εἰδαγμα. μεταφορά

reddere, veluti simulachra quædam spirantia & actuosa, sanctorum vitas respicere oportet, probaque opera illorũ sua imitando facere. Iam verò orationes lectionibus succedentes, recentiorem animã vegetioremque accipiunt, vt pote desiderio dei iam flagrãtem. Atqui est oratio illa bona, quæ compertam dei notionem in animo ingenerat. Est verò dei inhabitatio, insidentem intus deũ memoria cõplecti. Hacque nos ratione templum dei efficimur, quãdo nec terrenis curis perpetuus tenor memorię interpellatur, nec improuisis perturbationibus intellectus tumultuatur: sed hæc omnia effugiens vir amore dei prẹditus, ad deum ipse secedit, tum affectus foras quatiẽs, qui ad intemperãtiam prouocant, tum in ijs studijs libenter versans, quæ ad virtutem ducunt. Atq; imprimis quidem magno studio id comparandum habemus, scitè vt sermocinari possimus, vt nec cõtentiosius percunctemur, nec affectãtius respondeamus, vt differenti nõ obloquamur, nec interfari atque interpellare gestiamus absurda ostentatione, factumque præ se ferente, vt modum teneamus & sermocinandi & auscultandi. Neque verò ad discendum verecũdum esse oportet, nec ad docendum malignum, quod ab alio tute didiceris, nequaquã clam habendum, cuiusmodi facere mulieres improbæ solent, quæ ex alijs ipsæ quæsitos liberos viris suis tollendos subiiciũt, patrem ementientes: auctorem verò ipsum prodere grata cõmemoratione decet, verumq; ipsius sciẽtię parentem. Vocis porrò intentio mediocritate temperãda est, vt nec exilior fallat aures, nec cõtẽtior odiosa radat offensione. Expendendũ prius quid dicturus sis, atque ita demum edendum & prouulgandũ. At verò in cõgressibus comiter appellare oportet, atque in consuetudine suauem se præbere, nõ etiã voluptatem facetosis sermonibus aucupari: adhortationum verò benignitate, clemẽtiæ ac mãsuetudinis opinio colligenda est. Nusquã acerbum se præbere conuenit, etiãsi obiurgatione opus sit. Plærunque verò cõducibilis nobis erit ea increpãdi ratio, quam propheta secutus est, qui peccati reo Dauidi nõ à semetipso impegit dãnationis modũ, sed accersita persona vtens, iudicẽ illũ ipsum in proprio crimine æstimando constituit. adeò præiudicio in sese facto, nihil ille deinde habuit, quod succenseret increpanti. Et consentaneus quidẽ fuerit summissis atque abiectis animis, tristis oculus atque deorsum vergens, habitus neglectus, squalida coma, vestis sordida, adeò quę lugẽtes cõsulto meditatoq; faciunt, ea suapte animi spõte in nobis, & veluti habitu temerario, extitisse videri debẽt. Tunica cinctu appressa sit corpori & adstricta. cinctus neq; muliebrem in modum illa exuperet, neq; prælaxus fluxam tunicam efficiat. Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum declaret, nec rursus vehemens insolenterque incitatus, ne consternatos impetus animi significet. Vnum modò sit vestitus propositũ, operimentũ vt existat, ab æstus frigorisque iniuria corpus asserere aptum & idoneum. Colorum amœnitates ne exquirantur, nec opificiorum deliciæ prętenues ac molliculæ. Etenim in veste pigmentorum lautitias consectari, perinde est, atque si muliebrem comptum nobis accommodamus, quem magno illæ studio sibi

γνώμη.

D

ἐρωτᾷν μὲν ἀφιλονείκως, ἀποκρίνεσθαι δὲ ἀφιλοτίμως μανθάνειν ἀνεπαισχύντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως.

Simile ex collatione.

E

γνώμη.

Propheta Nathan. 2.Reg.12.

γυναικώδες χαρ. βλακικὸν χαρ.

F

Collatio.

aptare solent, accersitis lenocinijs crines malásque inficientes. Tunica sit eousque crassa, vt alio opus nõ sit integumento, ad calefaciendum corpus ea contectum. Calciarium esto precio quidẽ illud vili, sed quod vicem suam implere possit. Et vt semel omnia vno verbo cõplectar, vt in veste comparanda, rationem imprimis constare oportet vtilitatis: ita in cibo panis vsus expleuerit, id quo opus est ad alimentum: aquæ potus sedauerit sitim homini integrę valetudinis, quibus accedent ea pulmenta, quę ex leguminibus ad vsus tãtum necessarios facta, tuendæ sunt integræ corporis

A

firmitati. Inter epulandum hoc cauere conuenit, ne helluantium speciem prębeamus, sed & constantiam, & mansuetudinem vbique retineamus, atque in percipiendis voluptatibus æquabilem continentiam, ne tum quidem porrò ita animis esse feriatis nos oportet, vt commentatione rerum diuinarum vacemus. Quippe qui alimentorum naturam, corporisque aliti opificium, argumentũ habeamus, diuinas laudes exordiendi, vtique cùm in mentem nobis venit, quomodo varia cibi genera corporum qualitati accommodata, ab eo sint, inuẽta, qui omnia moderatur & regit. Porrò autem orationes antequam cibum sumimus, pro dignitate diuinæ benignitatis ineundæ sunt, cùm earum quæ in præsenti nobis diuinitus conferuntur, tum verò earum quę in posterum eisdem reconditæ sunt. Iam à corporum curatione rursus orationes, gratiarũ actionem exequantur, iam acceptorum ergo, atque eò amplius eorũ flagitatiõnẽ, quæ deus nobis pollicitus est.

λυσσώδη γαστριμαργίαν.

B

Denique cibi sumendi hora sit vnica & constituta, eademque semper per abitum reuertens, vix hæc vt curando corpori destinata, vna sit hæc è quatuor & viginti, quã temporis intercapedinẽ complectitur diei noctisque vicissitudo. Reliquas autem horas mens commentando occupata sit, hominis quidem certè, qui menti exercendæ in solitudine se addixerit. Somni leues sunto, eiusque modi qui excuti facilè possint, ex naturę vtique præscripto, ad victusque rationem appositi: id verò interim accurandum studioque assequendum est, vt cõmentandis rebus arduis ipsi pascantur somni. Nam altiore correptum esse sopore, sicquẽ esse veterno dissoluta hominis cõtemplatoris membra, vt interim pateat aditus visis absurdis obrepentibus, id certè instar est quotidianæ mortis. Atqui quod alijs diluculum, id nox ijs dimidiata est, qui se colendæ pietatis studio deuouerint. Tum enim præcipuè otium animæ largitur nocturnum conticinium, cùm neque oculi aspectus importunos, neque aures auditus obturbatores intro ad cor admittunt. Ceterum mens sola secum, cum deoque negotium habens, tum

Hora vna ac præscripta sit sumenda alimonia.

διακοπτόμενοι.

γνώμη

C

peccatorum suorum recordatione sese corrigẽs, fines ipsa sibi præscribit ad vitia auersanda, opem etiam diuinitus implorans ad ea adipiscenda, ad quæ magno studio incitata est.

Eiusdem Basilij ad eundem.

I I.

NVnquam, quandocunque prudentię tuę scripsi, clam me fuit, quancunque theologicam vocem talem esse, vt impar sit ad exprimendam mentem dicentis, & minor quàm quæ desiderio quærentis satisfacere queat. vnde fit, quòd sermo imbecillior admodum esse solet, quàm qui cogitationibus exprimendis sufficiat. Si ergo mens nostra infirma est: & mentem æquare nequit lingua, quid tandem nobis spem in his quæ dicuntur, reponere conueniebat, & non magis dicendi penuriam incusare? Verum licet hoc ita habeat,

Sermo mentis conceptu ne infirmior

D

non tamen potui quod quęritur silentio pręterire. Proditionis enim periculum & notam habet, si non promptum dederis de deo responsum ijs qui dominum diligũt. Itaque quod ad ea quę rogantur attinet, an sufficienter instituta sint, vel exactiore aliqua additione opus habeant: necessarium fuerit ad illorum institutionem & correctionem certum quoddam tempus decernere. Quòd verò in præsentiarũ admonendus es: obsecramus quod & iam aliquoties fecimus: vt omnibus modis ipse veritatis patrocinio & qui menti tuæ diuinitus inditi sunt, motibus ad commendationem & cõstitutionem boni vtare: iisque contentus nihil à nobis amplius quæras, qui quoniã multo minores sumus nominis opinione, veritatis sermonẽ nostra imbecillitate magis lædimus quàm aliquid roboris veritati nostro patrocinio adijcimus.

Eidem. I I I.

VEnerunt mihi iam paulò antè abs te literæ, omnino tuæ, non tam propter manus chara-

E

cterem, quã propter ipsius Epistolæ idioma. verborum enim habent modicum, sententiæ plurimum. Ad quas quidem non statim respondimus: propterea quòd peregrè abfuimus, & grammatophorus, cùm vni familiarium epistolam reddidisset, properè migrauit. Sed nunc tandem per Petrum te alloquimur: simul & salutationis debitũ reddentes & denuò scribendi occasionem & materiam exhibentes. Nullus autem planè labor est Epistolæ Laconicæ, quales ferè sunt omnes tuæ quotquot ad nos perueniunt.

γραμματοφόρος seu tabellarius.

Basilij Magni ad Gregorium epistola, Iacobo Mycræo interprete.

I I I I.

VNde mihi alas columbæ modò adsciscam? vt aut quo pacto senium meum iuuenescet? vt ad vos me, viri charissimi, queam recipere, & flagrans meum erga vos desiderium exatiem, animique mei tristes curas apud vos deponam: & à vobis tribulationum solatium aliquod consequar?

F

Siquidem propter beati Eusebij Episcopi obitũ timor nos inuasit haud mediocris, ne forsan qui olim Metropoli nostræ ecclesiæ præfuerunt, velint ipsam accepta occasione zizanijs Hæreticorum inficere, & pietatem magno labore hominum mentibus inseminatam, prauis suis disciplinis eradicare, eiusq; vnanimitatem in diuersa diuidere. Quod etiam in plerisque ecclesijs factitarunt. Postquam verò Cleri literæ ad nos venerunt, adhortantes ne hoc tempore parum simus attenti;

attenti: circunſpiciẽs vndiquaque, veſtræ, ô dilecti, tum rectæ fidei, tum zeli, quo erga dei eccleſias affecti eſtis, memini. Atque hac de cauſſa miſi dilectũ verbi cooperatorem meum Euſtathium qui grauitatem veſtram incitet, vt ſtrenue omnibus pro eccleſia laboribus occurratis, & præſentem aggrediamini, meumq; ſenium ſocietate refocilletis, & veræ eccleſiæ decantatam pietatem inſtauretis, dantes ipſi nobiſcum, ſi bonum opus vnà capeſſere dignati fueritis, paſtorem ex voluntate dei, qui populum ipſius rectè queat gubernare. Habemus enim ante oculos virum vobis non incognitum. Quem ſi dignemur nobis acquirere, magnam indubiè libertatem erga deum poſſidebimus, & vocanti nos populo ſummum beneficium præſtiterimus. Sed adhortor iterum & ſæpe, vt omni mentis ſegnitie depoſita, tempeſtatis periculum anteuertamus, anticipemusque.

περιβάλλειν. A

Baſilij Magni Euſebio Samoſatorum epiſcopo, Iacobo Mycræo interprete.

V.

QVomodo ſilentium in re præſenti queam agere? quin potius cùm id ſuſtinere non valeam, orationem quandam factis dignam inuenero, vt vox noſtra non aſsimiletur ſuſpirio, ſed fletui, qui mali grauitatem abunde exprimat. Perijt nobis & Tarſus ciuitas: atque non hoc ſolum graue eſt, etſi intolerabile. Nam multo hoc grauius eſt, tantam ciuitatem, tam feliciter agentem, vt Iſauros, Cilicas, Cappadocas, & Syros ſua opera in concordiam perduxerit, vnius aut duorum hominum exitiali ſocordia peſſum iri, dum nos cunctamur, conſultamusque, & nos mutuo reſpicimus. B Optimum igitur fuerit, iuxta medicorum ſententiã, nimis autem multa mihi copia eſt eiuſmodi exemplorum ex imbecillitate domeſtica. Medici, vbi doloris magnitudo excelluerit, ſtuporem ægrotãti conciliant. ita precãdum, vt non animæ noſtræ cum intolerabili dolore mali indolentiam experiantur. Quanquam miſeri licet ſimus, vno ſolatio vti viſum eſt, nempe ad tuam mãſuetudinem oculos figere, & ex tui notione & memoria animi dolorem mitigare. Quemadmodum enim oculi vbi conſtanter ſplendida inſpexerint, facilitatem quandam per hoc quod ad ceruleos viridesque colores contuendos ſe recipiũt nanciſcuntur: ita quoque animis noſtris ceu blãda quædam contrectatio dolorem tollit etiã memoria tuæ manſuetudinis & diligentiæ, potiſsimumque poſtquã conſiderauerimus pro viribus tuis omnia te abſoluiſſe: ex quibus abunde etiam C nobis, ſi res integre velimus iudicare, nihil tua culpa perijſſe oſtendiſti, ac apud deum malorum prouidentiæ magnã tibi mercedem paraſti. Ceterum te dominus nobis & ſuis eccleſijs ſua ſolius gratia donet, in vitæ auxilium, & animarum noſtrarum emendationem, digneturque nos rurſus tuæ conuerſationis auxilio refocillare.

τάφρους nō θάρσους ß. ducta.

A medicis ductũ ὑπόδειγμα.

ὁμοίωσις.

κακῶν legit pro καλῶν.

Eidem. VI.

CVm iam gratia dei, ac precum tuarum ſubſidio, paululum ex morbo cõualuiſſe viresque collegiſſe viſus ſim: in foribus adeſt hyemis inclementia domi nos cohibens, & ne loco quidem moueri permittens. Nam etiam ſi illa ſolito contigerit tolerabilior, mihi tamen ſatis impedimẽti attulit: vt non ſolùm per me ipſum iter ingredi: ſed ex ipſo quoque domicilio proſpicere nequeã. Eſt autem neque hoc mihi modici momenti, ꝙ datur per literas cum pietate tua colloqui, & ſpe reſponſionum iam nonnihil recreationis percipere. Si verò & occaſio fuerit, & vitæ nos tempus non defecerit: nec peſtis minus peruium iter reddiderit, potiemur forſan votorum tuorũ deſiderio, teq; intra ædes tuas cõplexi quidquid otij dabitur huc cõuertemus, vt eius quæ in te eſt ſapiẽtiæ præclaris theſauris abundè ſaturemur. D

διὰ ὀμμάτων lege γραμμάτων al. ὀραιωπῶν προσουχῶν.

Baſilius Magnus Gregorio Theologo ſalutem, Iacobo Mycræo interprete.

VII.

SI omnes ordine cauſſas ſcriberem, quibus in hunc vſque diem fuerim detentus, quantumuis etiam vehementer cupierim tuam erga deum pietatem interuiſere, infinitum hiſtoriæ campum explerem, morbos quidem alios alijs ſuccedentes, hyemis odium, negotiorum continuitatem prætermitto dicere, vt quæ cognita tibi ſint, & iã pridem ſignificata. Nunc autem quod vnicum habebã vitæ ſolatium, matrem, etiam hanc propter mea peccata amiſi. tu ne me derideas, qui in hac ætate orbitatem deflere ſoleam, ſed hoc ſcias me animæ ſeceſſum nequaquam ægre ferre, cui quid in reliquis dignitate reſpondeat, non inuenio. Rurſus igitur in morbum incidi, iterumq; in lecto decumbo, exiguis omninò viribus fluctuas, E & propemodũ in vnaquaque hora neceſſarium vitæ finem expectans. Porrò eccleſiæ ferè vt corpus meũ affectæ ſunt, nulla quidem ſpe bona affulgente, verum in deteriora rebus ſemper delabentibus. olim Neocæſaria & Ancyra viſæ ſunt habere ſucceſſores eorum qui abierant, & hactenus conquieſcunt. Sed neque ij qui nobis inſidiãtur, facere aliquid ira & ſæuitia dignum hucuſque ſunt permiſsi. Atq; huius rei cauſſa tuis pro eccleſijs legationibus palam id nos adſcribimus. Quare non defatigeris pro eccleſijs deprecari, & deũ recõciliare, & eos qui tuæ ſanctitati ſubminiſtrare dignati ſunt, frequenter adhortare. Vale.

In Græco eſt τῷ αὐτῷ nempe εὐσεβίῳ σαμοσάτων μῆκος

Baſil. Mag. ad Euſebium Samoſatorum Epiſcopum, Iacob Mycræo interprete.

VIII.

QVo tandẽ animo fuiſſe me putas, cùm tuas, ô vir pie, accepi literas? ſi enim ſenſum illarum reſpiciebam, cum impetu volui rectã ad vos volare. ſi verò ad corporis imbecillitatem, qua ligatus decumbebam, non ſolùm ſenſi me non volare, ſed ne in lecto quidem conuolui poſſe. Nam quinquaginta his diebus æger decubui, quibus mihi ſedulò adfuit dilectus & omnium ſtudioſiſsimus frater noſter & cooperator Elpidius. Multum enim febre conſumptus, penuria nutrientis materiæ, arida hac carne, ceu lucernarum F

σύρων ἐγτοσμό νος.

μεταφορά

rum papyro circundatus, marcida longaq; ægritudine laboraui. Antiquum vulnus huic accedēs, à cibis me abstraxit, oculis somnum ademit, tandem morti & vitæ confinem me effecit, tantum viuere permittens, quanto ad dolorem sentiendum opus est. Itaque & aquis vsus sum natura calidis, & quasdam medicorum curationes amplexus sum. omnia arguit iuuenile efficaxq; hoc malum. vere iā præsente aliud accessit, subito autem inuadens. Nullus adeò adamātinus qui ferre possit: à quo diu vexatus, nunquā sic conualui vt nūc. A Cohibuit hactenus quo minus ad congressum cōplexumque tuæ synceræ dilectionis venerim. Quali siquidē animi delectatione caruerim, noui & ipse, & si summo digito dulcissimo vestræ ecclesiæ melle sim fruitus. Sed ego aliarum quoque necessariarum rerum gratia desideraui te conuenire, deque multis tecum communicare, & multa discere. Non etenim veram hic & integrā amicitiam assequi licet: aut si amicum inueneris, non potest similiter tuæ perfectæ prudentiæ, experiētiæque, quam ex multis ecclesiæ laboribus conciliasti, de re proposita ferre sententiā. Alia porrò non licet scribere. Quæ itaque tuto licet promere, hæc sunt. Senior Euagrius filius Pampiani Antiochensis, qui quondam migrauit versus occasum cum diuo Eusebio, redijt nunc à Roma, petens à nobis literas, eadem illorum scripta ad verbum continentes. vicissim retulit, quæ nostra non probantur à doctoribus qui illic sunt, & legationē quandā per viros fide dignos iam adornare, vt corā occasio sit nos inspiciendi. Qui no- B stram doctrinam profitentur Sebastini, Eustathij improbatæ doctrinæ vlcus retegentes purulentum, petunt à nobis quandā ecclesiasticam procurationem. Iconium ciuitas in Pisidia, iam olim post maximam prima, nunc verò & ipsa præsidet parti, tanquam ex diuersis segmentis collectam propriæ prouinciæ dispensationem suscepit. Ipsa enim nos vocat vt eos inuisamus, episcopū creandi gratia. Nam Faustinus fato functus est. an igitur oportet non detrectare peregrinam curationem, & qualem oportet dare ijs qui dignitate pollent, responsionem, & quomodo ad Euagrij sententias me gerere, cupiebam præsens abs te doceri, quod non licuit per valetudinem. Porrò si nactus fueris aliquem breui ad nos venturum, dignare rerum omnium nobis scribere responsiones. Sin autem minus, ora mihi in mentem venire, id quod gratum deo fuerit. In Synodo mentionē nostri fac, & tu quoq; ora pro nobis, & populū assume, vt reliquos vitæ dies & horas eousq; dignissimus deo, vt illi gratum fuerit inseruire.

ἀντιλίξει.

Ad eundem. IX.

C ET in nobis quoq; declaraui dominus quàm non deserat sanctos suos, dum magna & potenti manu sua sanctitatis tuæ vitā vndique protexit. Nam propè simile hoc arbitramur: ei, quòd sanctus ille in ventre cœti illæsus permansit: & quòd in igne adeò vehementi sine aliquo nocumento timentes dei viuere potuerunt: quòd & pietatem tuam nobis vndique, vt audio, bellico tumultu circumfusam, incolumen conseruauit, & in posterum conseruabit: qui hoc potest præstare deus: nobis, si vixerimus, peroptabilem istā faciem: aut alijs saltem, qui reditum tuum non secus expectant quàm propriam ipsorum salutem. Persuasus nanque sum: quòd propter lacrymas Ecclesiarum & gemitus illos quibus post te ingemiscunt omnes in vita te hominum amator deus conseruaturus sit, donec gratiam suam impertiat ijs qui noctes atque dies opem ipsius implorant. Quæ quidem vsque ad dilecti fratris nostri Libanij Syndiaconi aduentū aduersum nos acta sunt: per ipsum in transitu sufficienter edocti sumus, quæ verò ab illo tempore gesta sunt opus habe- D mus cognoscere. Interea nanq; & maiores & grauiores illis locis adflictiones inferri audimus, de quibus siquidem possibile est velociter, sin minus, per religiosissimum fratrem Paulum Sympresbyterum ad nos reuertentē, vt petimus, edoceamur, quòd illæsa & incolumis vita vestra custodiatur. Quoniā verò audimus vniuersum iter plenum esse latronibus & excursoribus: metuimus ne si in illorum manus incidat frater, illi nos caussa mortis simus. Quòd si mediocrem tranquillitatem dederit dominus, quemadmodum de exercitus transitu audimus, curabimus & nostrorum aliquem mitti qui vos inuisat, & singula quę isthic geruntur annuntiet.

Ad Gregorium Theologum Epistola, Iacobo Mycræo interprete.

X.

OBtulit nobis etiam nunc dominus occasio- E nem, quò liceat te literis per desiderabilem fratrem nostrum socium tuum Antiochum alloqui, teq; adhortari, vt ea quæ facere soles, facias, tum pro nobis deum preceris. Ceterum solatium quoddam lōgi discessus, ex literarum tuarum colloquio accipiamus. Id primum & maximum adhortamur, vt si quis dominum deprecetur, petat vt à peruersis sceleratisq; hominibus liberemur, qui adeò populum deuicerunt, vt nil aliud quàm Iudaicæ captiuitatis res nobis repræsentēt. Quāto enim impotentiores redduntur ecclesiæ, tanto magis dominandi libido in hominibus augescit. Et hac tempestate episcopatus nomen ad infelices homines vernarum filios deuenit, cū nullus ex dei famulis seipsum velit contra ipsos introducere, vel ex deploratis, quales sunt quos nūc misit Anysius Euipij alumnus, & Editius Parnassenus, quem malum futuræ vitæ viaticum sibiipsi adsciuit Ecclesiarum præfectus. Hi nunc fratrem meum ex Nysa abegerunt, & eius loco virum introduxerunt, immo potius mancipiū triobolare. F hanc perniciem fidei ordinibus certatim probarunt. Et Doaris oppidum pestilentem hominem, orphanorum famulum scilicet, qui quidē à proprijs dominis aufugerit, sed per assentationem impiæ mulierculæ, quę prius ad animi sui libidinem Georgio abusa est, nunc autem hunc habet, successorem illius miserunt, miserandum episcopatus nomen contumelia afficientes. Quis autem suspires Nicopolitarum, miseri Phortani dignis suspirijs queat prosequi? qui prius veritatis patrocinium quoddam repræsentabat, tandē verò & finem & seipsum turpiter prodidit, proditionis autem

O ambitionem

Gregorius Nyssenus

tem mercedem, nempe ignominiæ nomen adeptus. Nam ad episcopatus fastigium, vt putat, per ipsos euectus est. Sed deo gratia, cōmunis totius Armeniæ execratio factus est. Præter quòd nec sibiipsis timidum aliquid fingant, neque dignis cooperatoribus ipsis indigeāt. Ceterum reliquas Syriæ res exactius & nouit & recensebit frater noster Antiochus. Occidētis autē statū ipse prius accepisti, cui Dorotheus frater omnia commemorauit: cui discedenti qualescunque dādæ sunt A rursus epistolæ: fortasse communicabit viam cū Probo Sacesimo, qui magno studio orientem obambulat, & à singulis viris illustribus subscriptiones & epistolas apportat. Quæ igitur per ipsos literis nunciare coueniat, vel quomodo scribentibus respondere, ipse plane dubito. Si offendes breui eos qui ad nos veniūt, dignare nos certiores facere. Mihi siquidem illud Diomedis subit dicere, Ne preceris, quoniam, inquit, vir est improbus. Nā proculdubio, cùm lenius tractantur elati animi, solito insolentiores plerunq; fieri solent. Etenim si dominus sit nobis propitius, quali adminiculo indigemus? Sin autem ira dei permanserit, quale nobis auxilium ab occidentalium supercilio & fastu aderit? qui veritatem neque norunt, neque discere sustinent, verum falsis opinionibus prępediti, illa nūc faciunt, quę prius in Marcello patrarunt: nempe cum ijs qui veritatem ipsis annunciant, contendentes, hæresim autem per seipsos stabilientes. Ego sanè ipse absque communi literarum figura volebā ad eorum antesignanū scribere. De ecclesiasticis quidē nihil, B nisi per ænigmata: quoniam nec intelligunt nostratium veritatem, neque viam qua possunt addiscere, amplectuntur. In vniuersum, hoc literis volebam significare, non per afflictiones oppressis humiliatisque pœnam esse irrogādam, neque dignitatem æstimandam superbiam: quod etiam solum peccatū deum inimicum reddere sufficit.

Apophthegma.

Eusebio sodali. X I.

CVm statim post discessum tuum ad ciuitatem venissem quantum desperatione tui animo deiectus fuerim, quid attinet dicere, ad virum, qui non habet opus verbis instrui, sed per experientiam similia perpeti nouit? Quanti enim mihi putas momenti erat omnium optimum videre circumplectique Eusebium, & memoriæ beneficio iterum ad iuuentutem redire, atque in mentem reuocare dies illos, quibus & domiciliū nobis vnum, & focus vnus, pædagogus quoq; idem, simul & recreatio, & studium, & delitiæ, & indigentia, & omnia inter nos ex æquo communia C erant. Quanti me putas æstimaturum fuisse, si per tuam præsentiam licuisset his omnibus rememorando potiri, grauique hoc senio excusso iterum ex sene iuuenem factū esse videri? At horum me copia quidem fugit: per literas verò prudentiam tuam videre, ac quantum datur vel hoc modo me ipsum solari, non est ademptum, propter pręsentiam venerandissimi Cyriaci sympresbyteri, quē pudoris gratia vereor cōmendare, propriumque tibi facere per meipsum, ne forsan superfluum ac curiosum aliquid erga te committam, si tibi quæ sunt propria & peculiaria reconciliem. Verum id

Att. epistolarum missilium commoditatē.

facio quoniam me veritatis esse testem oportet, & ijs qui spiritualiter iuncti sunt, quàm maximè pro viribus gratificari. Quàm inoffense vir iste, quod ad sacerdotiū attinet, versatus sit, arbitror & tibi manifestū esse. Confirmo & ego cùm nullā prorsus illius in sacerdotium offensionem inter eos cognoscam, qui nemini non manus inijciunt, dominum non formidantes. Quanquam etiamsi quid ab ipsis designatum est, neque sic tamē reijciendus erat hic vir. Inimici verò dei gradus eorum quos impugnant magis confirmant, D tam abest vt de gratia spiritus quam habēt, quidquā illis detrahant. Veruntamen, vt dixi, neq; excogitari quidquā de hoc viro potuit. Itaq; vt presbyterum innoxium, nobisq; coniunctū, ac nulla nō reuerētia dignū, tuo cōspectu dignare. Quòd si teipsum curaueris, nobis simul gratificaberis.

malle, apud eos.

Gregorij Theologi ad Nicobulum.

X I I.

ET semper honoris gratia mihi Magnum Basilium præposui, licet illi contrarium videatur; & nunc quoque præpono, non minus veritatis quàm amicitiæ gratia. Quapropter præmissis illius Epistolis, meas subijcio. Cupio enim nos vbique alterum alteri coniungi, vt simul typū quoq; alijs modestiæ ac submissionis exhibeam.

Hinc apparet hunc epistolarū librū editū esse à Gregorio Nazanzeno, post mortē Basilij.

Theologi ad eundem. X I I I.

Laconism⁹.

LAconicè scribere nō hoc est quod putas, paucas videlicet syllabas scribere, sed de plurimis rebus paucas. Ita ego Homerum quoque breuiloquū dico, & multiloquū Antimachum. Quomodo? Ex rebus scilicet non literis prolixitatem iudicans. E

Ad Celeusium principem, Iacobo Mycræo interprete.

X I I I I.

QVoniam mihi silentiū & rusticitatem obijcis, ô vir honeste & vrbane, age tibi etiam fabulam nihil à musis abhorrentem recensebo, si quo modo hac te queam dehortari vt in posterum à nugis abstineas, Hirundines conuitiabantur Cygnis, quòd nollent cum hominibus conuersari, neque Musicen publicare, sed circa paludes degerent, & fluuios, solitudinemque amplecterentur: ad hæc, paucula quædam canerent, & ea quidem intra seipsos, quasi musices puderet. Nostræ autem, dixerunt, vrbes, hominesq; & penates: hominibus loquimur, & nostra ipsis percensemus. Hæc vtique, hæc vetera & Attica, Pandionem, Athenas, Terea, Thraciam, peregrinationem, gloriā, ignominiam, linguæ excisionem, F literas, atque ad hæc omnia Ityn. Atque hoc pacto ex hominibus factę sumus aues. Illi verò, olores videlicet, vix sermone quidem ipsas dignati, garrulitatis osores, hunc in modū responderunt. Nos quidem, ô hirundines, si quis ad solitudinem venerit musices audiendæ gratia, cum alas Zephyro permittimus, dulce quid & concinnum spirare videmur. Quare si non multa, & in multis canimus,

Simile apud Athenæum & Aesopū mythologum.

canimus, certè id ipsum pulcherrimum est in nobis, quòd mensura cātum moderamur, nec Musicen strepitibus permiscemus. Vos autem etiam inhabitantes homines ægre ferunt, & canentes auersantur, & maxime accusant. Præterea ne priuatæ quidem lingua silentium agere potestis, sed ipsæ taciturnitatem deploratis, & affectum vestrum: Deinde loquaciores estis quodam non felici lingua prædito & Musico. Intelligis quid velim, vt ait Pindarus, nempe vel optimam meam
A taciturnitatem tua præstare eloquentia. Desine igitur nugis silentium mihi obijcere, aut tibi adferam parœmiam verissimam quidem illam, sed maximè compendiosam, nempe quòd tunc Olores canunt cùm silent graculi.

Parœmia.

Theologi ad Nectarium.

XV.

RES nostræ vtcunque suo more habent. Sine bello & negotijs quieti sumus, securam per silentium senectutem præ omnibus complexi. Quanquam & misericordia dei per imbecillitatem quam satis magnam perferimus, ex quiete hanc lucrifacimus commoditatem. Tū verò prospere procede ac regna, quemadmodum diuinus Dauid dicit. Et sacerdotium tuum simul dirigat, qui te isto honore decorauit deus, sacerdotium istud quamuis calumniam superans largitus. Vt verò declaremus qua sumus mutua præditi fiducia, neque humanum quid patiamur coram deo
B agentes, ego quidem ista apud te ago & expeto: tu verò mihi alacriter annue. Pancratij, qui vester summe germanus filius est, curā agimus, multis de caussis hoc necessario facientes. Hunc & admittere velis benignè, & commendare amicis, quos sui studiosiores habet, vt ad destinatum scopum pertingere queat. Is autem est illius scopus, vt citra molestiam exercitum compellare possit, quandoquidem, vt & ipse nosti, nullum vitæ genus malis hominibus inoffensum est.

γνώμη.

Theologi ad eundem. XVI.

QVid nam faceres, si mihi ipsi coram obeundum esset negotium? An non manifestum, quod omnem diligentiam impenderes, quò molestia liberarer? Siquidem quid opus est indicijs instrui, illis, qui cognitione sua quæ discēda sunt præuertunt? Hoc itaque beneficij nobis & nunc largire per honestissimam consobrinā nostram, quæ tibi per nos suppliciter aduoluitur, veneratus ætatem supplicantis, veneratus mores & pietatem, quam non apud multas mulieres inuenies,
C veneratus præterea & tranquillam illam mulieris innocentiam, & quod illi nunc cum domesticis est negotium, ante omnia verò veneratus & nostram obsecrationem. Augmentum erit gratiæ, si petitū beneficium cito præstes, viduæ nanque humanitatem iniustus etiam ille in euangelio iudex exhibuit: at post diutinam supplicationem & assiduitatem. Verum, Sed apud nos sit celeritas, ne diu curis, & molestijs, quæ vt extraneæ accidere possunt adfligatur. Quanquā satis scio, quod illi pietas tua peregrinationem istam sit in domesticam quasi familiaritatem commutatura.

Auget gratiā celeritas impetrata gratiæ.

Theologi ad Helladium.

XVII.

DElectatus sum literis tuis. Quomodo verò nihil, præ se tulerunt, memoriam tibi esse mortuorum? Præsentium verò & ad festiuitatem conferentium potior est gratia. Sed tu adhæreto D
illis quibus des quæ ipse petas. Precare verò pro nobis. Siquidem prodest iterum nos admoneri pariter & admonere festiuitatis. Si verò minus transferri ad ea quæ futuræ sunt vitæ, & verā festiuitatē apprehendere vel contueri, vbi omnium lætantium est habitatio. Strophis enim huius vitæ exaturati sumus.

στροφῶν κεχορτάσμεθα.

Theologi ad eundem. XVIII.

E Longinquo aspicere ad ea quæ sperātur edocti. (Vtar enim tuo procemio) & de ijs quæ iam adsunt lætamur. Sacrum enim Paschæ diem, quem apprehendimus, cælestium bonorum mysticam significationem esse noui: eò quòd sit festiuitas transitoria. Rectè autem fecisti quod & ipse nos per ea quæ scripta misisti, horum admonuisti. Ego verò iam pluries istam festiuitatem Paschæ pertransiui, & vel hoc ex prolixiore hac vita lucrifeci. Nunc verò purius pascha desidero, vt Aegyptum istam præsentis vitæ molestā ac tenebricosam egressus, & à luto lateritioque labore cui obstricti sumus, liberatus ad promissionis E
terrā transmigrem. Hanc nobis precator, si tibi curæ est quàm maximo nos afficere beneficio. Tibi verò cui spes affulget vitæ longioris contingat cum ecclesia communia festa subinde celebrare. Si verò mihi concesseritis senectutem istā cū honestate absoluere, & huic ecclesiæ episcopum dederitis, quem designabit spiritus sanctus, opus bonum feceritis, &, vt ita dicam, paternis benedictionibus dignum.

פסח transitus.

Basilij Magni Archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ, ad Sanctum Gregorium Theologum Epistola. XIX.

EGo, scribente mihi fratre Gregorio quod iā olim cupiat te nobiscū agere, immo addente, id tibi iam ipsi quoque certum esse, illud quidem ægrè credo, propterea quod toties decipior: istud verò & negotijs distractus expectare non potui. In Pontum vt redeā aliquando, vel præsens cogit necessitas, cui loco redditus deo bene volente, vagari desinam. Vix nanque desperatis spebus hisce vanis, quas de te mihi olim cōceperā, immo F
magis somnij, si verius quid dicendū est, (laudo enim eum qui spes vigilantium esse somnia dixit) vt vitæ consulerem, in Pontum abiui, vbi locum mihi deus moribus meis apprimè conuenientem ostendit, ita vt qualem sæpenumero per otium & iocum animo fingere solebamus, talem iā re ipsa videre liceat. Mons enim est sublimis, grandi ac tenebricosa sylua tectus, gelidis ac pellucidis vndis septentrionem versus irriguus. Huius gradibus vbi ascenditur planicies resupina substrata est, quæ

ὑπογραφὴ, topographia

est, quæ montanis humoribus iugiter fœcundatur. Istā verò sylua sponte sua distinctis & omnifarijs arboribus circunquaque complexa propè valli ac septi loco, cingit, ita vt illi collata etiam insula Calypsus quam præ omnibus pulchritudinis gratia Homerus celebrasse videtur, modica sit: Etenim non multum illi deest ad hoc, vt insula sit, propterea quod vndique veluti munitionibus quibusdā elaborata & ornata est. Profundæ siquidem valles duabus illam partibus circūscindunt. Ex lateris vero præcipicio fluuius decurrēs, & ipse cōtinui & haud facile superabilis muri vice est. Ex altero verò latere mons apertus & expassus, per cubitos ad Lunæ formam incuruatos, vallibus imminens, eam partem lateris qua ascēditur veluti muro quodam concludit. Est autem ingressus illuc vnus quem in nostra potestate habemus. Ipsam habitationem alia quædam ceruix sublime quoddam extrema sui parte collum extendens recipit, ita vt ipsa planicies conspectui sit aperta & exposita, & è sublimi circunlabentem fluuium despicere liceat, qui mihi videtur nō minus delectationis exhibere, quam Amphipolitanis Strymonis cognitus amnis. Nam is quidem tranquilliore tractu circunstagnans, parum deest quin propter silentium & tranquillitatem fluuij nomen amiserit, hic verò fluuiorū, qui mihi noti sunt, velocissimus, ad vicinam petram parumper asperior est, ab illa refusus in verticem quendam profundum aufertur, omniumq; iucundissimum mihi spectaculum ipso conspectu, & sufficientissimum incolis vsum exhibet: simul etiam ineffabilem piscium multitudinem in vorticibus alēs. Quid dicā de telluris exhalationibus? aut ex ipso fluuio ascendente aura? florum copiam, aut etiam canentium auicularum alius quisquā forsan admiraretur. Mihi verò animum istis aduertere nō vacat. Quod autem potissimum de hoc loco referre possumus, hoc est, quod cùm ad omne genus fructuum sit, propter situs commoditatē appositus; omnium mihi iucundissimum fructum quietē ac trāquillitatem alit: non solū propterea quod ab vrbanis perturbationib⁹ alienus est: sed quòd ne viatorem quidem aliquē admittit, præter eos qui venationis gratia nobis subinde iunguntur. Nam præter ea quæ recensuimus, feras etiam, non vrsos, aut lupos quales apud vos sunt, absit, sed ceruorum & capræorum agrestiū greges ac lepores, & si quæ aliæ sunt eiusmodi nutrit. Num igitur cogitas quātum periculi demens accersere voluerim, qui talem locum cum Tiberina quæ barathrum est orbis, commutare contenderim? Ad hunc iam properanti ignosces. Nam prorsus neque Alcmæon, posteaquam echinades reperit, errorem amplius ferre sustinuit.

καλυψοῦς νῆσος. A Strymon. B Echinades.

C Gregorij Theologi ad Basilium Magnum.

XX.

VT iussui tuo obtemperetur, partim quidem in nobis, partim verò, &, vt puto, plus aliquāto in pietate tua situm est. In nobis est, quod ad animi votum & alacritatem attinet. Neque enim vnquam conuictum tuum fugimus, sed semper persequuti sumus & nunc amplius desideramus. In sanctitate verò tua est, vt quæ nos impediunt dirigas ac disponas. Assidemus enim domine matri multum iam temporis ex infirmitate laboranti: & nisi cunctaremur illā in ambiguo deserere, præsentiæ tuæ fructum, quod probè scias, non negligeremus. Precibus tātum, matri ad sanitatem, nobis ad iter obeundum, succurre.

Att. pietatem Gregorij.

Eidem. XXI.

PRomissioni quidem, fateor, haud steti, vt tecum essem vnàque philosopharer, constanter adhuc amicitiam illā, & cognationem cum Athenis cœptā, tum illic quoque seruatam professus. Non enim habeo quod istis familiarius dici posset. Fefelli autem non liberè, sed lege per legem deuicta lege amicitiæ & mutuæ cōsuetudinis superata, per legem quæ præcipit vt parentes honoremus. Non tamen omnino fallam si hoc ipsum promissum receperis. Partim quidem nos tecum futuri sumus: partim verò ipse nobiscum esse voles; vt sint omnia communia, & amicitiam pari vtrinque honore præditam habeamus. Ita enim futurum est, vt parentes mœstitia non afficiam, & copiam tui obtineam.

D τὰ πάντα κοινὰ καὶ φιλίας ὁμότιμον.

Eidem. XXII.

NOn fero mihi Tiberinā opprobrari, & quæ hic sunt prominentes & in sublime porrectas rupes ac tempestates, ô admodū expers luti, sublimis incedens, & tabulata pedibus calcans pennate, excelse, & Abaridis iaculo componende pernicitate corporis, vt cū Cappadox sis Cappadociam fugias. An iniuriam inferimus, quod vos quidē pallescitis atq; ægrè respiratis ipsumque solem transcenditis: nos verò saginamur ac saturamur, & circunscripti non sumus? Sed ista vobis sunt. Delitiamini verò & ditescitis ac in foro versamini. Hoc non laudo. Aut igitur cessa lutea nobis exprobrare (neque enim tu ciuitatem condidisti, neque nos tempestatem) aut & nos tibi obijciemus pro luteis cauponas, & quæcunq; reliqua ciuitates incommoda fuerunt.

Tota scatet festiuis metaphoris. E

Ad eundem. XXIII.

TV quidem quæ nostra sunt dicterijs & salibus impetito & conuellito. Siue ioco id facias siue studio, nihil istud retulerit. Risu modò & puerilem in modum exatiare, & amicitia nostra fruere. Omnia tua nobis sunt iucunda, qualiacunque sint & quomodocunque habeant. Etenim & quæ hic sunt mihi cauillari videris, non vt cauilleris, sed vt ad teipsum trahas (nisi ego tuorum nihil intelligo) quemadmodum solent qui fluenta obturant vt alio transferant. Talia sunt perpetuò quæ tua sunt. Ego verò Pontum tuum, & Ponticam istam caliginis procreationem, ac refugis & exulibus dignam, & qui capiti imminent tumulos pariter & feras, fidem nostrā probātes, subiectámque solitudinem celebrabo. Murium cateruam honestis nominibus phrontisterij, monasterij, ac scholæ ornabo. Syluas illas agrestium plātarum montiumque profundè præcipitum coronam qua tamen non coronamini, sed con-

F A simili ποντικὴν ζοφηφορίαν.

sed concludimini: aërem quoq; temperatum, ac solem desideratum laudabo quem tanquam per fumum aspicitis, ô Pontici Cimmerij Soleq; priuati, & non semestri tantum nocte, quod quidam dicunt, damnati. Sed ne aliquā quidem vitæ partem non vmbratilem: vnam verò noctem diutinam per omnem vitam ac verę mortis vmbram, vt ex scriptura aliquid proferam, habentes. Laudabo etiam arctam illam ac strictam vitam, nescio an ad regnum vel ad infernum ducentem: tui verò gratia ad regnū ducat. Ipsam in medio planiciem quid vis vocem? An mentiendo vocabo
A eam ædem, ac fontem in quatuor principia diuisum: vnde & ipse orbis irrigatur? An vocabo eam aridam ac siticulosam solitudinem, quam Moses quisquam ex petra per baculū excusso fonte mitiorem habitabilemque fecerit? Nam vbi petras quidem declinaui, ibi mox hiatus: vbi hiatus ibi spineta: supra spinas verò præcipitium: supra precipitium via pręceps & vtrinque prerupta, viatorum mentem cogens & ad solicitam cautionem exercens: Fluuius verò infernè resonat. Is tibi pro Amphipolitano Strymone est, ac placidus, & nō magis piscibus quàm lapidibus fœcundus, neque in stagnū aliquod refusus, sed in profundū vorticem præcipitatus, O sublime loquēs nouorumque nominum fictor. Est enim magnus iste fluuius & terribilis, & supernè psalmodias resonans. Hic nullius æstimantur cataractæ inferniq; strepitus, tantum videlicet sonitus noctes atque dies auribus vestris suggerit. Asper quidē est, sed trāsitum negās: turbidus quoque, sed quem potare
B nequeas cui hoc tantū humanitatis est quod māsiunculam vestram hiatibus ac procellis iritatus non ad ima secū deturbat. Ista igitur nos beatorum insulis conferimus. Hęc vestra sunt qui adeò felices estis. Tu verò admirari noli cubitos illos lunares qui gradus montis ascendendi in arctum magis cōstringunt, atque intercludunt quàm cōmuniunt, neque collum illud, quod supra verticem oritur, quod Tantali vobis vitam efficit, neque delicatam ac mollem auram, tellurisque exhalationes quæ vos animo deficientes recreant, sed neque canentes volucres, quæ quidē canunt, sed famem: & circumuolitant, sed solitudinem. Accedit vos nemo, inquis, nisi qui venationis gratia accedūt. Adde, & vt mortuos vos inuisant. Ista modum forsan excedunt epistolæ, verum ad comœdiā haud sufficiunt. Tu si modestè ludū istum tuleris, rectè feceris: sin minus, plura addemus.

[Margin: διασυρμὸς per allusionē ad פרי hortum deliciarum. — τὰ βασίμα ὑπωρείας. — παιδίαν.]

Theologi ad Basilium Magnum.

XXIIII.

C Iam quando videris moderatè ferre ludum nostrum, addemus & sequentia. Sit autem ex Homero prooemium. Eia age, transgredere hinc, internos concine cantus, habitationem tecto carentem & foribus, focum frigidum & sine fumo, parietes igne siccatos ne luti stillulis conspergamur, intus Tantalici quidam & condemnati, in medijs vndis sitientes, & ad mensam illam miseram vnde nemo cibatur, licet omnium ciborum genere instructa sit, anhelantes: ad quam ex Cappadocia, non tanquam ad lotophagorum penuriam, sed velut ad Alcinoi mensam, recens naufragi & calamitosi vocati sumus. Recordor enim panum illorum ac iusculorum (nam ita nominabantur) quin & ipsi dentes in memoriā redeunt quomodo morsibus illapsi statim emergebant, sursumque veluti ex cœno quodam retrahebantur. Hęc ipse sublimius declamabis, cui ex cognatis affectibus datur magnificè loqui: ex quibus nisi nos vere magna ac pauperum altrix (matrem tuam dico) tanquam portus quidam tempestate iactatis opportunè comparens, liberasset, iam olim mortui essemus, Ponticæ fidei non tam lau- D di quàm miserationi futuri. Quomodo transeo hortos illos non hortos & ad holera minus idoneos; deinde & Augeæ fimum, domo expurgatum, quo illos replebamus, quādo luto vehendo deputatum plaustrum, ego instar botryunculi, tu contra lamyrus audacter istis ceruicibus & manibus, quæ laborum adhuc vestigia retinent (ô terra, & sol, vir ac virtus declamabo enim paruper) non vt Hellespōtum iungeremus, sed vt præcipitium complanaremus. Istis si nihil grauaris cùm dicuntur, omnino neque nos: si verò grauaris, quantum, quæso, cùm fiunt? Nos etiam plura omittemns, alios reueriti, quorum & quidem multorum voluptate capti sumus.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXV.

Quæ hactenus de Pontica conuersatione scripsimus, ludicra fuere non seria. Quæ verò iā E scribo vehementer seria sunt. Quis mihi dabit, vt pristinorum dierum adflictionem in quibus tecum iucundissimè vixi, vel mensem vnum ferre liceat? Quoniam res tristes, quæ sponte feruntur, coactis delitijs potiores habentur. Quis dabit mihi psalmodias illas, & vigilias, & ad precandū secessus, vitamque istam quasi spiritualem & incorporalem? Quis fratrum, qui abs te in pietate instituuntur & in sublime eriguntur, vnanimitatem & concordiam? Quis virtutis certamen & acumē quod prescriptis modis ac canonibus stabiliebamus? Quis diuinorum oraculorum exercitiū, inq; illis cum spiritus moderamine inuentā lucem? Aut, vt minora & leuiora dicam, quis dabit quotidianas illas ac manuarias operas? Quis lignorum findendorum ac componendorum laborem? Quis latomias? Quis cōsitiones & irrigationes plantarum? Quis platanum auream illam & ea quę Xerxis erat pretiosiorē, sub qua sedebat non rex delicatus, sed monachus ex labore defatigatus? quā ego plantaui, Apollos, hoc est, dignitas tua, rigauit: deus verò incrementum honoris F nostri gratia dedit, vt videlicet seruaretur apud vos exercitij & industrię nostrę memoria, quemadmodū in arca virga illa Aaronis quę floruerat, seruata dicitur ac creditur. Ista optari quidē facilè possunt, apprehēdi verò nō ita facilè. Sed tu mihi adesto, & virtutē precibus tuis aspira, ac cooperare, & quem aliquando fructum collegimus cōserua, ne paulatim vmbræ instar inclinante iam die euanescamus: quemadmodū ego te spiro magis quàm ipsum aërē, & hoc tantū viuo quod tecū viuo, siue præsens, siue imaginationibus absens.

[Margin: Collatio elegans. — Collatio.]

Theologi

Theologi ad Basilium Magnum.

XXVI.

QVomodo nobis postremo loco sunt, & botryunculi instar habentur, quæ tua sunt, ô diuinum ac sacrum caput? Quod verbum dentium tuorum septum transiliuit? Aut quomodo ausus es hoc dicere? (vt & ipse modica quadam confidentia vtar. Quomodo animus ad hoc impulit? Aut atramentum scripsit? vel charta excepit? ô literarum studia, & Athenæ, & virtutum studiorúque labores. (Nam me scriptis tuis propè tragœdum facis.) An vel nos vel teipsum non agnoscis, cùm oculus sis orbis, magnifica vox ac tuba, regiusq; dicendi splendor. Súntne tua modica Gregorio? Est ne quisquam, qui aliquid eorum quæ in terrá sunt vspiam ita admiretur, vt te Gregorius? Anni tempestates vere vno & astra sole vno decorantur: cælum vnum complectitur omnia: ita vox tua omnes vna superat. (Siquidem aliqua mihi est talia iudicandi facultas: nec, quod non puto, vis amoris imponit.) Quod si hoc accusas, quòd te non satis pro dignitate admirer, quin accusas vniuersos mortales? Neque enim alius quisquam dignè satis admiratus est aut admiratur, nisi tu tuaque magniloquentia. (Siquidem fas est vt seipsum quis laudet, & hoc nobis studiorum ratio permisit.) Si verò propterea accusamur, quod te contemnamus, cur non eadem opera insaniæ prius arguimur? Sed id ægrè fers, quod philosophamur? Da vt hoc solum liceat dicere, quod & studijs tuis præstantius est.

Hemistichium ex Homero.

Basilij ἰγκώμιον.

A

B Gregorij Theologi ad Basilium Magnum.

XXVII.

LAudo procemium epistolæ tuæ. Sed quid tuorum non laudabile? Et tu captus es, quemadmodum & nos circumscripti, postquam ad presbyterij gradum coacti sumus. Quanquam ne ad hoc quidem vel studio incubuissemus. (Sumus enim inuicem alter alteri, fide digni testes, quòd quasi pedestrem & humi repentem philosophiã amplexi simus.) Verum satius forsan fuerat istud nõ fieri. Aut non intelligo quod dico, donec quid sua moderatione disponat spiritus, intelligam. At cùm ita factum sit, ferre necesse est, vt mihi quidem apparet, idque maximè propter præsentem tempestatẽ, quæ multas nobis hæreticorum obtrectatrices linguas inducit. Nec pudore suffundenda est vel eorum spes, qui nobis hoc muneris concrediderunt vel ipsa vita nostra.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXVIII.

C TEmpus hoc & boni consilij prudentiam exigit, & continentiam, vtque nobis nemo conspiciatur animosior, neque multorum sudorũ ac ne laborum opus in breui velit quis absoluere. Quamobrẽ ista scribo, & vnde? deo dilectissimus Episcopus noster Eusebius (ad hunc enim modũ de illo iam & sentiendum) admodum se nobis amicè accõmodat, & velut ferrum igni, ista successu temporis emollitur. Et puto literas quoque illius ad te venturas quibus te sit & consolaturus & vocaturus, quemadmodũ & mihi significauit, multique nobis fidem faciunt, quibus cogitationes illius probè cognitæ sunt. Præueniemus eum siue præsentes siue per literas. Immo primò scribemus, deinde præsentes agemus, ne pudore suffundamur, si tandẽ victi fuerimus, cùm liceat obtinere vt bene & philosophicè minores habeamur quod & multi à nobis petunt. Facta est itaq; reuera mihi fides, tã huius gratia, q̃ propter occasionem temporis: quoniám hæreticorum coniuratio ecclesiam peruagatur: partim eorum qui iam adsunt & turbas dant: partim eorum, qui, vt fertur futuri sunt. Est autem periculũ ne dissipaturi sint sermonem veritatis nisi velocissimè excitetur spiritus ille Beseleel sapientis artificis sermonum ac dogmatum. Quod si videbitur operępretium, vt ipse adsim & corã ista peragam, & simul proficiscar, ne hoc quidem detrectabimus.

ὁμοίωσις.

D

Theologi ad Eusebium Episcopum Cæsariæ.

XXIX.

QVoniam ad virum loquor, qui & mendacium detestatur, & ad deprehendendum illud in alijs etiamsi astutissimis ac varijs labyrinthis intricetur, omnium acutissimus est, & præterea neque ipse artificio delector (dicendum enim est etiamsi importunius sit) ita quasi naturá comparatus, deinde & per doctrinam formatus, hac de caussa quæ in mentem absque vlla præmeditatione veniunt scribo. Fiduciam hanc meam placidè suscipias, aut certè iniuria me afficies, si libertatem istam ademeris, mœstitiæque dolorem in meipso velut morbidum quid supputridum & carcinoma vix eluctabile, continere coegeris. Gaudeo quidem quod abs te honore afficior (homo siquidem sum, vt quidam etiam ante me dixit) & ad concilium synodosque spiritales vocor: contumeliam verò honestissimo fratri Basilio illatam, & qua etiamnum à pietate tua afficitur, non fero. Nam illum & vitæ & doctrinæ supremæque philosophiæ socium ab initio elegi, & nunc quoque habeo: neque meipsum reprehendo in isto meo de illo iudicio (modestius enim arbitror ad hunc modum loqui, ne dum quæ illius sunt celebro, meipsum laudare videar.) Tu verò mihi videris, dum illum vilipendis, idem facere, atque si quisquam vnius viri altera quidem manu caput demulceat, altera verò maxillam feriat, aut si fundamentis domus concussis parietes depingat, & quæ exteriora sunt exornet. Itaque si mihi quidquam habes fidei, hoc facias. Peto autem vt mihi credas. Iustum est enim. Si illum pro meritis colueris, vicissim & ab ipso coleris: quod verò nos pusillos & ad pacem paratiores concernit, id illi coniunctum est velut corpori vmbra. Neque enim ita miserè habemus, vt in reliquis quidem philosophari, & potiorem partem sectari: iuxta verò id, quod in doctrina nostra caput est, videlicet, dilectionem, contemnere velimus, prętertim erga virum & sacerdotem & tantum, quem cùm vita tũ doctri-

E

Collationes.

F

γνώμη. doctrina canicie quoque, omnium quos cognouimus optimum esse scimus. vt veritatis caussa cō tristeris, nihil hinc minus reddêre celebrior.

Epistola Theologi quam ad Cæsarienses velut ex patris sui persona scripsit.

XXX.

Gratia spiritus non per tenuitatem officij minuitur.

SVm quidem exigui momenti pastor, & gregi exiguo præfectus, minimusq; inter ministros A spiritus: gratia vero non est in arctum coacta, nec locis circunscripta. Quapropter & pusillis data est loquendi fiducia, præsertim cum & de publicis ac tantis rebus sit habendus sermo, & ijs qui tanta canicie prędita cōsuluntur, quæ fortè quiddam multis alijs prudentius habet. Consulitis nō de leuibus aut vulgaribus rebus, sed talibus, quæ si vel bene vel male habeant, necesse sit & publicum statum vel isto vel illo modo habere. Est enim nobis sermo de ecclesia, pro qua mortuus est Christus: deque eo, qui illam sit deo, administraturus & adducturus. Nam corporis quidem lychnus est oculus, quemadmodum audiuimus, non is tantum qui corporaliter videt & videtur: sed & qui spiritualiter considerat & consideratur ecclesiæ verò lychnus est episcopus, quod vobis clarum est, etiamsi nos illud non scribamus. Necesse est igitur, vt, quemadmodum rectè agitur corpus si oculus sit purus: & peruersè, si sit impurus: ita cum ecclesiæ præfecto, vtrolibet modo disposito, omnino simul vel periclitetur vel seruetur ecclesia. Igitur cuiuslibet quidem ecclesiæ, tāquam corporis Christi, habenda est ratio, maxi-B mè verò nostræ, quæ propè mater omnium ecclesiarum & fuit ab initio & nunc quoque est & nominatur: quam Christiana respublica velut centrum suum circulus, vndique obseruat: nō solùm propter orthodoxam doctrinam vbique ab initio prædicatam: sed & propter conspicuam illam cōcordiæ gratiā, quam diuinitus accepit. Quoniam igitur nos quoque ad istam de futuro episcopo cōsultationem rectè ac canonicè vocastis: detinemur verò & senectute & corporis infirmitate, siquidem & nos spiritu corroborati adfuturi sumus (nihil enim incredibile credentibus) id & quibusuis melius & nobis iucundius erit, vt & nobis nonnihil conferamus, & ipsi benedictionis consortes reddamur. Si verò superante infirmitate abesse cogemur, quātum possibile est absentibus conferemus. Crediderim quidem & alios esse, qui vt ecclesiæ apud vos præficiantur di-C gni sint, vtpote ex vrbe tanta, tam sanctè & à talibus viris iam inde ab intio instituta: nequeo tamen quēquam eorum qui apud vos suspiciuntur, vni pijssimo filio nostro Basilio presbytero præferre (loquor autem tanquam coram deo teste) viro & vita & doctrina syncero, & qui solus omniū maximè, quod ad vtranq; attinet, præsenti tempestati atque inualescentibus hæreticorum nugis obsistere poterit. Ista & sacerdotibus scribo & monachis, atque illis quoque qui ex ordine sunt magistratus ac senatorio, simulque populo omni. Quod si hoc cōplacuerit, sententiaq; mea obtinuerit, quæ ita integrè ac rectè habet, vt coram deo prolata, & adsum spiritaliter atque adero, immo iam quoque manum isti negotio bona spiritus fiducia præditus admoui. Si verò nō hoc sed aliud quid placuerit, iuxtaque contubernia aut sectas & cognationes decretum fuerit, turbulentaque iterum manus ac vis quod iustum est peruerterit, facite quod vobis ipsis visum fuerit, nos quiescemus.

Collatio.

γνώμη.

Theologi ad Episcopos Cæsariæ, velut ex persona patris sui.

XXXI.

Ironia.

QVam iucundi vos, & humani, excellentique dilectione præditi estis? vocastis nos ad metropolim, super Episcopo creando, vt puto, consulturi. (Istud enim inter vos agi sentio) neque D tamen quod comparendum sit, neque quid tractādum, ne tum quidem indicastis, cū tumultuariè compellatis nobis proruistis, tanquam qui nec honorare nec pręsentes nos habere sed magis negligere decreueritis, vt ne ad inuitos quidem quidquam huius negotij deueniat. Vestrum itaq; institutum tale quidem est, quod & nos feremus contempti: nostrum verò quomodo habeat indicabimus. Alij alios designabūt? iuxta suos quisque mores ac quæstū id quod in huiusmodi caussis plerunque contingere solet. Nos verò neminem honestissimo filio nostro Basilio sympresbytero præferre possumus. Neque enim fas esset. Quem nanque inueniemus, eorū quos nouimus, vel vita probatiorem, vel doctrina potentiorem & vndiq; ad virtutis honestatem æquè instructū? Si verò viri huius infirmitas prætexitur, nō athletam, sed doctorem designaturi estis. Et præterea E quoque possibile est vt infirmos ipse, si qui fuerint tales, & confortet ac corroboret. Si simul sententiam hanc nostrā acceptaueritis, adero & operam meam impendam, siue spiritu siue corpore. Si verò caussam hanc ex præhabitis conuentis & pactionibus egeritis futurumq; est vt contra iustum & æquum obtineat seditio, gratū erit quod contemnimur, vestrum interim sit hoc opus, pro nobis item orate.

In episcopo designādo non athleticæ vires exiguntur, sed doctore digna ratio.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXII.

EGo te & præceptorem vitæ & dogmatū doctorem, & quidquid bonorum quisquā proferre poterit, æstimaui, & ab initio, & nunc quoque æstimo: & si quis alius tua celebrat vel mecum hoc facit, vel in eo me sequutus est. Vsque adeò scilicet à pietate tua vincor, atque ita syncere tuus sum. Neque mirum hoc videri debet. Vbi F nanque plus est conuictus & familiaritatis, ibi plus est & experientiæ: vbi verò plus est experientiæ, ibi & perfectius testimonium dari potest: & si qua est alia mihi viuendi vtilitas illam amicitiæ tuæ & conuictui deputo. Sum itaque in istis hunc in modum affectus, & porrò talis ero. Quæ iam verò scribo, inuitus quidem scribo, attamen scribo. Tu verò istud in me haud ægre feres, alioqui & ipse admodum ægrelaturus sum, si fidem tibi non fecero, quod animo ista beneuolo ad te dico & scribo. Sunt qui nos arguant quāplurimi, quod in fide fortes non simus quotquot scilicet (neque id immeritò) nostra cōmunia nobis faciunt. Et alij impietaté manifestè opprobrant;

Calumnia aduersus Ba. & Gregorium concitata.

probrant: alij ignauam timiditatem. Impietatem, qui nos nihil rectè dicere credunt: timiditatẽ vero, qui fugam ac subtractionem obijciunt. Quæ alij accusent, quid attinet dicere? Quod nuper accidit narrabo. Conuiuium erat. In illo aderant nõ pauci ex illustribus viris nobisque amicis. Inter illos vero aderat & vir quisquam & nomen & habitum religionis indutus. Nondum bibebatur, & sermo iam miscebatur de nobis (id quod in conuiuijs euenire solet, atque fabulæ cuiusdam loco proponebamur. Cum omnes tua admirarentur, nosque tibi coniungerent, vtpote qui eiusdẽ philosophiæ studio teneamur, deque amicitia nostra
A & Athenis denique quàm in omnibus vnanimes simus & concordes, dicerent: rem malam philosophus ille inferebat. Et quæ nam illa, inquis? Magno & feruenti clamore prorũpens, heus aiebat, quàm estis vehementer mendaces & assentatores, In reliquis quidem laudentur isti viri, si videtur, neque ipse contradico: quod maximum vero est, illis non concedo. Quod ad arthodoxiam attinet, vanè laudatur Basilius, vanè & Gregorius. Ille propterea quod fidem per ea quæ disputat prodidit, Iste, quod illam simul prodidit, dum illius disputationes tolerat. vnde hoc, aiebam ô vanè & propter arrogantiam recens quidã Dathan & Abiron? Vnde nobis appares dogmatistes? Quomodo teipsum tantorum virorum iudicem cõstituis? Ex Synodo eupsychi, inquit, iam primum eius quod dixi testis aduenio (atque id ita verum erat) vbi Basilium magnum disserentem audiui [ὁμοίωσις.] de patre quidem & filio optimè ac perfectissimè,
B atque ita, vt non facilè alius quisquam ad eũ modum dicturus sit: spiritum vero male tractantem. Et adiecit similitudinẽ perinde, inquit, atque fluuiorum quidam saxa prætercurrentes, sabulosam terram excauant. Quamobrem aiebam, præclare vir? Tu quidem, ad me respiciens, aiebat, apertè iã diuinitatem spiritui adscribis. Et quanã occasione, inquam, hoc dicis vel de me vel de meis sumpta, vt qui in Synodo magna hominũ frequentia referta spiritui diuinitatem disserendo tribuerim postea vero diuulgatũ hoc intra me succinuerim nempe, vsquequo sub modio lucernam abscõdemus? Tum ille sermonem tuum deliniabat, obscurè quidem & quasi per vmbram: veritatem verò non liberè proloquebatur, ciuilius magis quã religiosius auditorem inuoluens, dicendique facultate versutiam obtegens, quod ego scilicet obscuro loco degens, ac multis incognitus, ita vt nõ solum quid doceam sed & an doceam plerosque lateat sine periculo philosopher: alterius vero maior sit ratio, vtpote celebrioris & apud se & apud ecclesiam, & quidquid is dicat publicè ad populũ dicatur: deinde quod plurima sit ipsius nomine
C contentio, quærẽtibus hæreticis nudæ voci ipsius quoque Basilij adhærere: quod is quidẽ ex ecclesia sit eiectus, qui solus propè reliqua sit veritatis scintilla, & viuida quædam omnium circunquaq; [Basilius, scintilla veritatis.] residuorum virtus & facultas: malum vero in vrbe radicetur, vnde & quasi ex carcere quodã ecclesiæ in vniuersum orbem excurrat. Melius igitur est domi veritatem administrare, dum nubilo [νόμιμ.] isto tempore parum suspicimur, quàm manifesta illam & publica prædicatione subuertere. Nobis quidem nihil est etiam ab alijs dictionibus periculi, quibus hoc colligitur & adsertur, quod spiritus deus agnoscatur. (Non enim in sono verborum magis quàm mente & sententia sita est veritas) ecclesiæ vero plurimum adfertur detrimenti, quod per vnum virum propulsatur veritas. Instructionem meam tanquam vanam, & qua luderentur, non recipiebant, qui aderant: sed reclamabãt etiam nobis, vt qui timiditatem magis quã veritatis doctrinam profiteamur. Multo nanque satius nobis quod nostrum est per veritatem custodire, quàm & illud inutiliter amittere, & alienum non assequi, si veritatis dispensationem simularemus. D
Verum singula quæ & illi dixerint & ego audiuerim, quamque indignatus sim contrà nitentibus, idque præter mensuram & consuetudinem meã, longum fuerit si nunc recensere vellem, & fortè non necessarium. Ad finem vero sermonis, illos, quidem ita repuli. Tu vero, ô diuinum ac sacrum caput, doce nos, quousq; progrediundum nobis sit in adscribenda spiritui diuinitate, & quibus vtendum vocibus, & quousq; ista doctrina sit administranda vt habeamus ista contra aduersarios. Ego enim si haberem opus ex te nũc hoc discere, qui & te & quæ tua sunt omnium maximè cognoui, deque illis iam sæpenumero satisfactionem & [πληροφορίαν.] dedi & accepi, omnium vtique essem indoctissimus simul & miserrimus.

Basilij Magni ad Theologum.

XXXIII.

Literas pietatis tuæ accepi, per venerandissimũ E fratrem Hellenium, quem & quæ ipse significasti eadem apertè narrantem quomodo cùm audirem affectus fuerim, omnino nihil addubitas. Attamen quoniam dilectionem eam, qua erga te sum, decreui quouis dolore superiorem reddere: accepi ista quoque vt conueniebat: atque oro sanctum deum, vt reliquos dies & horas in eo erga te affectu conseruet, quo retrò lapso tempore prędi tus fui, in quo nihil nobis siue parum siue multũ ab illo defecisse conscij sumus. Quod vero ille de quo scripsisti, qui nuper vitam Christianorum tãtopere inspicere contendebat, denique nonnihil auctoritatis ex eo sperabat, si me contereret, & quæ non audiuit asserit: & quæ non intellexit disputat: nihil est quod mireris. Quin hoc admiratu dignum & paradoxon fuerit, quod ad ista auditores habet germanissimos mihi eorum qui apud vos sunt fratres: & non solum auditores sed &, vt apparet, discipulos quoque. Quanquam & præsertim paradoxon cùm sit, quod talis docendi munus vsurpat, & quod tales auditores illum sustinent, quodque ego conuellor ac discerpor, veruntamen ipsa temporum istorum catastrophe nos ita instituit, vt nihil eorum quæ accidunt molestè feramus. Iam olim enim igno- F miniosiora nobis, promerentibus ita peccatis nostris, accidere consueuerunt. Ego igitur, siquidem nullum dum fratribus istius, sententiæ meæ de deo experimentum dedi, neque iam necesse habeo vt aliquid respondeam. Quibus enim prolixitas temporis non satisfecit: quomodo breuis aliqua epistola satisfaciet? Si vero illa ad satisfactionem satis erit, pro nugis habenda sunt,

quæ calumniatores effingunt: veruntamen quoniam permisimus, vt ora infrenata, cordaque rudia de quibuscunque volunt loquantur, & aures ad suscipiendum quiduis paratas habemus, fit vt non solùm quæ aliorum sunt nos, sed & alij quæ nostra sunt suscipiant. Horum hæc est caussa, quã olim deprecabar, ne fieret: nunc verò defatigatus sileo, videlicet, quòd vnà non conuenimus. Si nãque cùm secundum antiqua statuta, tum secundũ eam, quam iam ecclesijs debemus, curam & solicitudinem, sæpius per annum conuenissemus, ianuam certè calumniatoribus non apparuissemus. Tu vero, si videtur, vale istis dicto, huc te prouocari sinas, vt in præsenti mecum certamine laboA res, mecumque sis aduersus eum qui nos impugnat. Si enim vel visus duntaxat fueris, confestim impetum illius, & qui cum eo ad peruertẽdas res patriæ conspirant dissolues ac pessundabis: ostendesque illis quod ipse conuentus nostri per gratiã dei auctor sis, obturaturusque omne os iniquum eorum qui loquuntur aduersus deum iniquitatẽ. Quod si ita feceris, res ipsa declarabit, quis te ad ea quæ recta sunt subsequatur, & quis nam is sit, qui claudicet & per metũ doctrinã veritatis prodat. Erit autem mihi perfacilis argumenti, an res ecclesiasticæ proditæ sint, instruere verbis eos qui tantam tui rationem habent, vtut in pretio sunt isti homines, qui nondum seipsos metiri ac moderari didicerunt. Propediem enim ipsa rerum gestarum demonstratio Sycophantias istas euidẽter coarguet, atque in lucem producet. Quapropter expectamus etiam futurum forsan, vt pro veritaB tis doctrina plus aliquid tribulationis ferendum sit: sin minus vel hoc omnino vt & ecclesijs & paternis sedibus eijciamur. Si vero nihil eorum quę speramus euenerit, nõ procul abest tribunal Christi. Ita si propter ecclesias conuenire nos voles, paratus sum quocunque vocaueris accurere. Si vero vt Sycophantias dissoluã ac refutem, iam de illis respondere non vacat.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXIIII.

HOc ipsum scilicet erat, quod quidem alius quisquam prudentiorum suspicatus fuisset: ego vero vehementer stolidus ac demens, cùm ad te scriberem nihil sum veritus. Contristarunt te literæ meæ. At, quemadmodum ego assero, nõ rectè, neque iustè: sed admodum vanè ac frustra. C Et mœstitiam dissimulasti quidem: occuluisti autem (quanquam istud sapienter fecisti) tristem vultum pudore, quemadmodum facies larua quadam obtegi solent. Ego vero, si quæ scripsi, dolose & animo maligno scripsi, non plus per mœstitiam tuam nocumenti accipiam, quàm per ipsam veritatem. Si vero animo simplici & ex familiari beneuolentia hoc feci, peccatis meis hanc tristitiam tuam, non affectui tuo adscribam. Veruntamen satius fuerat ista corrigere, quàm bene consulentibus succensere. Itaque res tuas ipse curabis, qui & alijs eadem consulere potes. Me vero paratum, si deus dederit ac præsentem vnaque decertantem & pro viribus adiuuantem habebis.

ὥσπερ τινι προσωπείῳ.

Quis enim imbecillis erit? quis non fiducialiter aget, sub te & vnà tecum de veritate dicturus ac certaturus?

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXV.

NOn cessas maledictis nos impetere, tanquam imperitos, rudes, ad amicitiam ineptos, & ne vita quidem dignos: propterea quod commemorare ausi simus quæ perpessi sumus. Nõ enim D aliud quidquã est, quo te laudamus (ipse alioqui proferres) neque cõscij nobis sumus quòd te malo, siue parum siue multum, affecerimus. Neque nobis ignosceretur. Nisi hoc tantum cognouim⁹ quòd seducti sumus, sero quidem valde, cognouimus tamen, ac sedi episcopali acceptum ferimus, vt quæ te subito sublimiorem nobis reddiderit. Et iam laboram⁹ ex eo quòd caussa tua nobis opprobratur, illamque apud eos sustinemus, quibus res nostræ priscæ & iam præsentes notæ sunt. Hoc enim eorum quæ patimur summè ridiculum est, aut maximè miserandum, quod ijdem & iniuria afficiuntur & culpantur, id quod iam nobis quoque vsuuenit. Culpant quidem alij aliud, & quisque quodlibet pro sua sententia vel iuxta ꝙ nobis irascitur: qui vero humanissimi sunt, illi obijciunt fastum & contemptum, & quod posteaquam vsui fuimus abijcimur, tanquam ignobilissima quædam vasa, quorum iam nulla est reputatio, aut fulcra illa quibus imponuntur curuę testudines ædium, quæ posteaquam illę stabilitæ sunt, E tolluntur & contemnuntur. Istos quidem valere sinemus, & dicere, quidquid tandem dicant, Licentiam istam ac libidinem linguæ nemo cohibebit. Et tu mihi mercedem obijce, beatas illas ac vanas spes, quas cõtra maledicos excogitas, quasi mercedis gratia nos vituperent, leues & ad talia paratos. Ego vero quod sentio aperiam. Nihil autem mihi indignaberis. Dicam enim, quæ & statim citra animi perturbationem breui tum sentẽtia cõplectebar, non vsq; adeò vel ira feruidus, vel eo quod factũ est perculsus, vt exciderit quid senserim, aut ignorem quid dixerim. Neque armaturam mihi comparabo, neque militaria discam, quæ antea cùm oportunius esset: propterea quod passim omnes & armabantur & insaniebant, non didici. Nôsti imbecillium ægrotationes. Neque Martium illum Anthimum, quanquam intempestiuum & immaturum bellatorem, nudus, imbel- F lis, & ad vulnera exhibitior sustinebo: sed illum ipse, si ita lubet, impugnato: (Etenim plerunque fit etiam vt imbecilles vsus reddat bellatores) vel quære eos, qui aliquando pugnârunt. Si quando mulos tuos apprehenderit, is qui angusta viarum obsidet, quemadmodum & Amalech Israëlem impediendo faciebat. Nobis vero pro omnibus detur quies. Quid enim opus fuerit pugnare, propter lactentes adhuc, & auiculas, idq; peregrinas, quasi periculum sit animarum & ipsorum canonum? Quid necesse est etiam illustribus Sasimis priuare Metropolim. Aut denudare ac reuelare cõsilij arcanũ quod erat cõtegendũ? Attamen tu viriliter agito & confortator, atq; omnia

Collatio

De hoc Anthimo in Monodia Greg. γνώμ.

Ironia.

Metaphora.

omnia ad opinionem tuam trahito: quemadmodum fluuij ad se recipiunt torrentes, neque amicitiam neque consuetudinem honestati ac pietati præferens: neq; curans qualisnam ex isto instituto tuo videaris, sed vnius spiritus ductui obsequens. Nos vero hoc solum est amicitia tua lucrifacimus, quòd iam amicis fidem non habemus, neq; quidquam deo præferimus.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXVI.

A ARguis nos otij ac socordiæ, quod Sasimorum tuorum præsulatum non occupauimus, neq; vt addecet episcopum permouemur: neque quasi si in medium canum sit proiectus cibus quisquã, alius aduersus alium armamur. Mihi verò maximum negotium est ipsum otium. Et vt aliquid cõmodorum meorum cognoscas, vsque adeò ad otiosam hanc tranquillitatem contendo, quasi omnibus lex quædam de ista magnanimitate lata putetur. Quod si nos nemo non fuisset imitatus, neque ecclesijs iam vllum esset negotium, neque fides diuulsa propriarum quibusuis cõtentionum quasi quædam armatura existeret.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXVII.

Simile ex bellatione.

QVam calidum & equestre prosilis in literis? At nihil est, quod admiremur te, quippe qui velis recens gustata gloria, ostentare nobis, quam sis gloriam nactus, vt hoc te pacto grauiorẽ red- B das: quemadmodum solẽt pictores qui anni tempestates depingunt. Mihi vero si res episcoporum narrandæ sint, & quæ cõtinuerit epistola, ob quã indignaris, vnde cœperimus, quò progresfi sim⁹, & in quid desieremus, prolixius videtur quã quod competat epistolæ, & non magis apologiæ quàm historiæ opus futurum. Vt vero breuiter declarẽtur ista, venit ad nos generosissimus ille Anthimus, quibusdam episcopis concomitatus, siue tãquam parentem meum inuisurus. (Nam & hoc præ se ferebat, siue vt satageret quæ satagebat. Multa vero deque multis experiundi gratia venabatur, de parœcijs, de Sasimis paludibus, de nostra electione ac manuum impositione, indulgẽs, postulans, minitans, in ius vocans, improbãs, laudans, ambitus quosdam sibi ipsi circũducens, qua si oporteret nos ipsum suscipere solum, deinde & nouam metropolim obijciebat esse maiorem. Quid vrbem nostram, aiebam, circunscribendo coarctas: cùm nos illam & ecclesiam, vt reuera est, ecclesiarum ab initio quoque matrem faciamus? Tandem re infecta abiuit, plurimum minarum spirans, & Basilissimum nobis tanquam Phi- C lippissimum quendam opprobrans. Num hac in re iniurij tibi videmur? Non puto. Considera & reliquam epistolæ partem, num quid habeat in quo nos tibi iniurij fuerimus. Conuocatione Synodicam obijciebat ac depingebat nobis. Cũ autem ego contradicerem, assereremque rem istam contumeliosam esse; is secundo petebat, vt ego vos aduocarem de his rebus consulturos. Atque

Noua metropolis, Tyana vrbi, cuius Anthimus erat episc.

istud pollicitus sum, ne quod primum vrgebat fieret, totum in vestrum arbitrium collocans, an velitis ipsos in vnum cogi, idque vbi, & quando, quod sanè honorantis est non cõtemnentis. Quoniam vero neque hic iniuriam intulimus, dicatur reliquum. Si hoc vobis per me discendum est, ipsam vobis Anthimi epistolam legam, quã cum in stagnum cõiecta esset, nosq; renuissemus intermina tique essemus, ad nos scripsit, vituperans ac maledicens, & velut epinicion quoddam tanquã victis occinens. Iam quid rationis habet, quod cũ illi renitar propter vos, vobis displiceo, quasi illi obsequutus sim? At ista oportebat primùm, ô suscipiẽdæ vir discere, & postea non vituperare nos, si nihil aliud saltem vt presbyteros. si vero vehementer ostentabundè & contentiosè animatus es, at- D que gloriosè, & cum fastu nobiscum disputare volueris, tanquam Metropolitanus micropolitanis, vel extorribus quoque, est & nobis supercilium quod in tempore opponemus. Est enim hoc cuiuis facillimum, & forsan consentaneum propius rationi.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXVIII.

POstquam te sublimi throno impositũ cognoui, & spiritus obtinuit, vt lychnus candelabro publicè imponeretur, licet iam quoque antea nõ obscurè ipse splendesceret, gauisus sum, fateor. Quid autem facturus non eram, cùm rempublicam ecclesiæ male habentem, talem aliquam episcopi electionem efflagitare viderem? Accurrimus autem non statim, neque accurremus. Nec tu ipse hoc expetes. Primùm quidem vt auctorita- E tem tibi conseruem, & ne tui studiosos per insolentiam, & temeritatem congregare videaris, cuius te calumniatores forsan insimularent. Alterũ vt mihi ipsi stabilitatem quandam ac vitam ab inuidentia liberam procurem. Quando igitur, inquies forsan, aduenies? & quousque tergiuersabe ris? Donec scilicet, diuinitus iussus fuero, prætereantque vmbræ eorum qui iam irruunt, inuidiæque zelo accensi indignantur. Neque enim obtinebunt amplius euideter scio, leprosi illi, qui Dauidem Hierosolymis excludebant.

Simile euãgelicum.

Metaph.

In prouerbium abijt.

Theologi ad Basilium Magnum.

XXXIX.

AVdio te perturbari propter nouam illam rerum immutationem, negotiumque tibi fieri per fraudem ac consuetam curiositatem eorum qui rerum potiuntur. Nihil est autem quod admirer. Neque enim ignorabam istam inuidiam: & F quod multi eorum qui circa te sunt, quę sua sunt ipsorum, per te curant, ac pusillanimitatis huius scintillã accendunt. Itaque illud quidem nõ sum veritus, nequid alienum, à philosophia, vel quod te aut nobis indignum sit in hisce rebus tristibus designares. Sed arbitror me nunc potissimum Basilium meum cogniturum, illumque quam philosophiam mecum semper amplexus est, declaraturũ iam, insultusq; istos velut altos quosdã fluctus superatu-

Caussa erat Cappadociæ in duas Metropoles dissecta.

superaturum,ac reliquis perturbatis immotè perstaturum esse. Si vero videtur,& ipse adero,& cōsilij quidquam fortè communicabo.(Quanquam si pelagus aquam, & tu consultorem desideras.) (Parœmia vetus.) Omnino autem vtilitatē aliquam & philosophiæ nostræ profectum præsens accipiam, videlicet, ꝙ vnà tecum contumelijs afficiar.

Theologi ad Basilium Magnum. XL.

NIhil mirere, si quid dicere videbor præter tuam vnius opinionem, ne id tamen cuiquā A à me indicatum prius. Videris tu quidem mihi apud omnes obtinuisse hactenus viri existimationem qui eo promouerit, vt suis ipse rebus solerter nouerit prospicere, solidique sit & constantis animi: attamen non pauca admodum & destinas animo & opere perficis simplicius, quàm cautius. Animus siquidem quò purior est malitiæ ac liberior, hoc minus liberum illi est, suspicionibus vt se accommodet & acquiescat. Tale quid censeri potest, quod vel nūc se offert. Ad Metropolin vocasti nos. Quumque articulus instaret ineundæ de eligendo episcopo consultationis, ibi tu ad id quod decorum maximè loquēdi exigebat, ac rei tantæ persuasionem, mihi visus es fathiscenti esse ac prælanguido corpore spiritū ducere extremaque verba profari, & nostri tum tangebare desiderio. Cur id fieret, non satis perspectum habui, aut quid ei negotio præsentes collaturi essemus. Properabam vero, ob eam rem admodum anxius ac tristis.(Quid enim mihi vita tua sublimius est? Et quid extorri profectione vicissim molestius?) & lacrymarum fontem profundebā, prolabam- B que ac sentiebam tum primùm me haud philosophicè animatum. (τὸ ἔνσχημον.) Ecquid enim eorum quæ ad funebralem luctum pertinent nō absolui? Postquā vero sensi ad vrbem concurrere episcopos, cohibui impetum aduolandi: admiratus vero sum, primum an nescires & ipse decorum, compluriumque linguas, quas cauere oportebat quę omnium velocissimè syncerioribus calumniam struunt. Deinde, an non arbitreris eadem & nobis & tibi competere, quibus & vita & doctrinæ studium, atque omnia communia sunt: ad hūc modum ab initio diuinitus coniunctis. Tertiū (dicatur enim & hoc) & si putaueris eos qui religiosiores sunt ita animatos esse, vt prætendant hic & cōijciant, id quod res est, non tamen idem facient, qui potētiores sunt,& multitudini familiares. Hac itaque ratione puppim cohibui, atq; moram iam necto. (πρύμναν ἐκρουσάμην.) C Tibi vero & ipsi, si videtur consilium hoc meum approbatum sit, videlicet,vt turbas illas quæ iam palàm versantur, prauasq; suspiciones effugiam. Pietatem vero tuam tunc videbo, quando & res tuas pacatiores reddideris,opportunumque erit, vt & plura & grauiora obijciam.

Basilij Magni ad Maximum Philosophum.

XLI.

ANimorum imagines reuera per sermones exprimuntur. Cognoscimus itaque te per literas,quantum,vt aiunt,per vngues Leonem: (γνῶμεν ἐξ ὄνυχων λέοντα.) gauisique sumus, quod te circa primaria & maxime bona dilectionem videlicet erga deum & proximum haud otiose affectum inuenimus. Indicium autem accipimus: istius quidem dilectionis, quòd in nos adeo humanus es & comis: illius vero, quod cognoscēdæ veritatis studio teneris. Quòd autem in his duobus sita sit vniuersa pietas, cuiuis Christi discipulo notum est. Quæ de rebus Dionysij sciscitaris, venerunt quidem ad nos admodum illius multa: libri vero nōdum adsunt: atque ideo nihil dum misimus. Est autem hæc nostra de illo sententia. (Basilij iudicium de Dionysio non illo Areopagita, ὁμωνύμως ex collatione.) Non omnia viri huius laudamus. Sunt, quæ prorsus etiam damnamus. Ipse propemodum, quantum nobis liquet, primis hominibus impietatis istius Anomianæ quæ iam passim D obstrepit, seminaria prębuit. Caussam vero huius non puto animi maliciam esse, sed quòd vehemēter cupit obluctari Sabellio. Soleo itaque illum similem æstimare plantatori cuipiam, qui recentis plantæ correcturus auersionem ita immoderatè illam retorquet, vt à medio aberret,& ad cōtrariū latus ramulum abducat. Tale quid & ab hoc viro factum deprehendimus. Hic nempe dum impietati Libyanæ se opponit acriore impetu, minus prudenter sibi prospiciens in malum huic oppositum præceps abijt,& quidem nimio contendendi studio: satis enim huic fuit, si argumētis doceret patrem & filiū non idem esse subiecto personali, ac palmarium præsumptæ victoriæ ex hoste blasphemo, nimirum Sabellio reportaret. Atqui is Dionysius quod vnū expetebat, perspicuè admodum obtinuit, sed ex superfluo. Nam nō solùm diuersitatem τῶν ὑποστάσεων, hoc est personarum, sed & τῆς οὐσίας, essentiæ differentiam consti- E tuit, potentiam filij imminuit,& ipsius gloriā immutat ac maiestatem. Hinc adeò contigit, vt malū permutarit malo atque aberrarit à scopo rectissimæ & syncerioris doctrinæ. Quò factum est, vt varius sit deprehensus & inconstans in conscriptionibus suis, & quidē tollit nunc τὸ ὁμοούσιον, coëssentiale per ea quibus in recta constitutione τῶν ὑποστάσεων personarū scilicet, minus rectè vsus est: nunc contrà, admittit, dum respondet homonymo. Nec his contentus,& de spiritu sancto voces edidit, quæ nulla prorsus sui parte competūt. S. spiritui diuinam illi atque adorandam adimens maiestatem & eundem ad hæc inferiora deuexū creatæ adnumerat ac seruili naturę. Vir igitur hic talis est. Ego contrà, si quid ipse sentiam, dicendū est, illud ὅμοιον καθ' οὐσίαν, simile secūdum essentiā, siquidem huic dicto adiūctum fuerit, ἀπαραλλάκτως prorsus citra vllam ipsius essentiæ variationem, F eam ego amplector proboque vocem, vt quæ idē significet, quod τὸ ὁμοούσιον, id est coëssentiale, iuxta scilicet sanā acceptionem τοῦ ὁμοουσίου, coëssentialis, quod & Niceni concilij patres dixerunt, lumen de lumine, deum verum de deo vero, & quæ similia sunt, quibus vnigenitum appellarunt, ac consequenter illud ὁμοούσιον induxerunt. Neq; igitur aliqua vnquam variatio inter lumē & lumen, neque inter veritatem & veritatem, nec inter vnigeniti essentiam & eam quę est patris, excogitari potest. Si quisquam ita vt dixi acceperit, illius vocē approbo. Si verò quis ab ὁμοίῳ significatione, ἀπαράλλακτον abstulerit, quod Constatinopolitani (Sub Macedonio.) fecerunt, suspectam habeo dictionē illam, vtpote quæ gloriam vnigeniti diminuat. Nam & de obscuris

ſcuris ſæpenumero ſimilibus,& plurimum ab Archetypis diſtantibus, ὅμοιον illud intelligere conſueuimus. Quoniam igitur dictionem ὁμοούσιον minus habere fraudis puto,ad eum modum & ipſe adſtipulor.Sed cur non accedit nos,optime virorum, vt præſentes de hiſce rebus mutua colloqutione diſſeramus: & nō neceſſe ſit inanimatis literis fidem habere, qui alioqui noſtra non admodū publico adaptare nouimus? Ne vero Diogenis illud ad Alexandrum & ipſe nobis obijcias, quod tantundem ſpatij ſit huc à vobis, atq; hinc ad vos.Nos quidem propter infirmitatem fermè ad morem plantarum eodem perpetuo loco detinemur,& quoniam in obſcuro viximus, in primarijs bonis verſamur.Tu vero qui & inualeſcis, vt fertur, & ſimul ciuem orbis te conſtituiſti, iuſtè feceris, ſi & huc ad nos, tanquam ad partem aliquam ipſius orbis tui conceſſeris. Licet enim & populi practicis vobis competant & vrbes, quibus virtutum exercitium ipſis actibus oſtenditis: ad contemplationem tamen mentis energiam,per quam deo coniungimur,commodè cooperatur ſilentij trāquillitas: quam ſatis multam & abundantem in ſolitudine velut agricolæ nobis cum ipſius gratia colimus ac metimus.Si vero omnino circa potentatus verſandum eſt,contemnendique nos videmur humi iacentes, tuum erit vt alia ſcribas,atque hac via iucundior fueris.

Diog. Cynicus apud Laert. Metaph. — Alloſio.

Baſilij Magni ad eundem.

XLII.

PEr honeſtum ac bonum Theotecnum quę circa venerationem tuam agantur accepi. Is mihi præſentiæ tuæ deſiderium indidit, ita clarè videlicet animi tui characterem ſermone depinxit: & vſque adeo amoris erga te mei vim inflammauit,vt niſi & ſenio grauatus eſſem,& conſueta infirmitate detentus, innumeriſque eccleſiæ curis impeditus,nulla re prorſus cohiberer,quo minus ipſe coram te præſens comparerem.Neque enim certè parum vtilitatis habet,eum qui ex ampla familia & illuſtri genere ad angelicam vitam trāſiuit, rationis moderamine quaſi freno quodam cohibere iuuentam, & carnis affectus in ſeruitutem redigere rationis: adhæc & animi humilitatem vſurpare,quæ adeſſe debet Chriſtiano, de ſe ipſo quæ decent,ſentienti. Nimirum intelligenti vnde prognatus ſit & quò denique abibit. Naturæ enim perſpecta cognitio reprimit quidem animi tumorem: eadem verò omnem iactantiam & contumaciam prorſus exterminat, in ſumma diſcipulum Chriſti conſtituit, qui dixit, Diſcite à me quoniam mitis ſum & humilis corde.Reuera nanque,amiciſsime fili, ſolum hoc bonum maximopere expetendum eſt ac laudabile, quod & perpetuo eſt duraturum. Hoc verò eſt, in precio & honore eſſe apud deum. Iſta quippe humana, vmbra ſunt obſcuriora,& ſomnijs fallaciora.Etenim iuuēta vernis floribus citius defluit.Et corporis venuſtas aut morbo aut tempore flacceſsit, & diuitiæ ſunt incertæ. Honoris ſplendor facile immutatur. Artium ſtudia & labores, vita cū hoc tempore finiuntur. Quin & ipſa eloquentia,cuius ſtudio paſsim omnes tenentur,gratiam habet ſed ſolo aurium iudicio & illici iucunditate. Virtutis autem ſtudium, pretioſa quidem ſe habenti poſſeſsio eſt:iucundiſsimum verò ſpectaculum illis exhibet,quibus cùm congreditur familiariter. Horum ſi cura teneberis,dignum teipſum bonis illis conſtitues, quæ in promiſsis diuinis recondita habentur.Illud vero,quonam pacto ad acquiſitionem bonorum iſtorum peruenias,& quomodo acquiſita conſerues,prolixius eſt,q̃ quod præſentis ſermonis inſtituto competat. Venerat autē & huius in mentem,de illis tecum cōmentari,quę ex fratre Theotecno audiui, quę ſemper quidem opto verū dicere, maximè verò quando de te loquitur: vt eo amplius in te glorificetur dominus, qui ex aliena radice quū prodieris, tam præclaris pietatis fructibus ornatus exuberat.

Φιλ/ριν. — A bonis animi & corporis commēdat Maximū, Φιλ/ριν. — Collatio.

Baſilij Magni ad Gregorium fratrem Epiſcopum Nyſſenum de differentia οὐσίας καὶ ὑποστάσεως.

XLIII.

CVm in myſticis dogmatibus enarrandis plerique ſint,qui quòd nullo diſcerniculo diſtinguunt nomen communius quidē τῆς οὐσίας, id eſt, Eſſentiæ à ſignificatiua ratione τῶν ὑποστάσεων,in illiuſmodi abeūt ſuſpectas pijs cogitationes,vt nihilo differre arbitrentur, dicántne οὐσίαν eſſentiā, an ὑπόστασιν ſubſiſtentiam ſiue perſonam, factum hinc eſt, vt non admodum paucis qui vtranque hanc voculam nullo delectu admittunt & inexpēſe,viſum ſit:quòd quemadmodū vnam οὐσίαν, itidem & vnam ὑπόστασιν aſtruere liceat. E diuerſo, qui tres admittunt τὰς ὑποστάσεις,ijdem trium τῶν οὐσιῶν diſtinctionem ex eo conſenſu confeſsioneq; ὑποστάσεων ad eundem numerum cenſent oportere profiteri. Quocirca,vt ne quippiam eiuſmodi cō tingat adire te abſurditatis,hac de re commentārium adornaui tibi verborum compendio cōprehenſum. vt igitur ipſam rem velut ob oculos ponam atque repreſentem, eorum quę mihi dicuntur eſt hæc intelligentia. Omnium nominū quædam ſanè ſunt,quæ de pluribus quidem prædicātur & ijſdem numero inter ſe diſiunctis ac differētibus,& hæc generaliorem obtinent ſignificationem,qualem habet homo.Iſtius enim prolatione nominis, communis hominum natura declaratur, non itē vnus aliquis præciditur, qui per hoc nominis peculiariter internoſci queat. Neque enim ob id magis Petrus homo eſt, quàm Andreas,Ioānes aut Iacobus.quare iſtius ſignificatæ rei communio, quum ad ſingulos nominis huius appellatione comprehenſos vno eodemque cōplexu pertineat, diſtinctionem nullam requirit aut ſubdiuiſionem,qua quidem fiat,vt non in genere hominem quemuis, ſed aut Petrum peculiariter, aut Ioānem internoſcamus. Nominum item alia peculiarem quandam ac magis propriam indicāt ſignificationem,per quam non commune naturę conſortium in re ſignificata perpenditur,ſed prę ciſæ ac circunſcriptæ rei cuiuſpiā finitio,quę nullam obtineat communionem erga eos qui eiuſdem naturæ ſunt, iuxta ſuam proprietatem, ceu Paulus,vel Timotheus. Nondum enim talis vox

οὐσία eſſentia vox communior. ὑπόστασις cōtractior natura ſubſiſtens,perſona. — κανών.1. — κανών.2.

transit ad insinuandam auditori naturæ communitatem, sed comprehensiuam quandam ac statam significationem in se complexa, rerum quarundam circunscriptarum quidem expressiuam delineationem, prolatione istiusmodi nominum repręsentat. Si quando igitur duo pluresve vnum in locum concesserint, puta Paulus, Siluanus atque Timothe⁹, quorum de essentia oborta quęstio fuerit, ratióve: non aliam quis essentiæ rationem consignet in Paulo, quàm quę in Siluano & Timotheo: sed verbis quibus Pauli finitur essentia, ijsdem aptisśimè alij describuntur, quando qui inter se ὁμοούσιοι consubstantiales sunt, eadem A prorsus definiuntur essentiæ ratione: contra fit, quum quis communi intellecto, contemplationem mentemque ad proprietatem indiuidui detorserit, qua quidem peculiari notione res vna ab altera disparatur, non iam ratio qua vnaquæque res internoscitur, cum ea ratione quæ de alio aliquo redditur, per omnia consentiet, etiamsi aliqua ex parte comperietur communionem habere. Sanè quod dicimus, hoc est: id nimirum astruimus significari verbo τῆς ὑποστάσεως, quòd à nobis præcisè aut peculiariter enuntiatur. Quisquis enim dictionem hanc, homo profert, quid hic aliud facit, quàm quòd per indiuisam indefinitamque istius voculæ significationem auditui nostro inculcat confusaneam & in varia diductam intelligentiam: adeò vt natura quidem omnium hominum communis ipso nomine declaretur, at res subsistens aut particularis rei notificatio, neutiquā propriè exprimitur. Qui verò Paulum B protulit, ex dictionis huius significato rem ei naturæ subiectam ostendit. Hoc igitur est ὑπόστασις, non indefinita illa τῆς οὐσίας animi cõceptio, quæ nullam nancíscitur fixæ cogitationis stationem per communicationem significati, sed quod in re aliqua commune & indeterminatū est per proprietatem declarationem agnoscendum offert & describit. Quemadmodum & ab ipsa sacra scriptura fieri solent vt & plerisque in locis & in historia Iob videre est. Quoniam enim de rebus illius dictura erat, postquam commune memorauerat ac dicto illo, homo erat, mox illum per proprij declarationem in eo quod adijcit quis fuerit, à reliquis hominibus diuidit. Descriptionem verò οὐσίας, tanquam ad propositum sermonis scopum nihil conferentem silentio presśit. Quis autem is fuerit proprijs illius notionibus designat, & cùm locum morumque indicia dicit, & simul quæcunque externè accesserant adiungit, studio illum à communi hominis significatione separat ac seiūgit, vt prorsus dilucida sit eius, cuius gesta memoriæ consecrabantur, descriptio, vtpote ex ipso nomine, ex loco, ex animi illius proprietati- C bus, ex ijs, quæ externè in illo consideranda proponuntur. Si vero essentiæ rationem dedisset scriptura, nulla prorsus eorum quæ dicta sunt, in naturæ expositione facta fuisset mentio. Eadem vtique illius se ratio obtulisset in Iob, quæ & in Baldad Sanchitu, & Sophar Menæu, & in quolibet eorum hominum, qui in ista historia commemorantur. Si quam igitur dictionem nôsti quę in rebus humanis τῆς οὐσίας & ὑποστάσεως discrimen exprimat, eam si ad diuina quoque dogmata transferas, nihil aberraueris. De essentia patris, quomodo illa habeat, quidquid suggerit tibi mens (nequit enim hac in re mentis acumen ad certam quandam ac statam cogitationem confirmari: propterea quod omnem illius persuasio intelligentiam superat) hoc idem & de filio cogitabis, & simili modo de spiritu quoque sancto. Quod enim increatus & incomprehensibilis dicitur deus, vnus & idem hic sermo est æquè & patri & filio & spiritui sancto competens. Non enim ille magis increatus & incomprehensibilis: iste verò minus est. Quoniam verò necessarium est, vt per D proprias quasdam notiones inconfusa habeatur in triade comparatio, id quod communiter consideratur, vt cùm dico, Increatum, aut omnem cõprehensionem excellens, aut si quid aliud est eiusmodi, ad proprietatis determinationem non vsurpabimus: sed hoc solum inquiremus, per quæ singularum personarum intellectus liquido & sine commixtione à communi consideratione separetur. Commodum itaque mihi videtur, vt ista ad hunc modum inuestigetur ratio. Quidquid bonorum ex diuina ad nos virtute pertingit, omnia in omnibus operantis gratiæ efficacem operatione esse dicimus, quemadmodum Apostolus inquit, Quoniam hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus vnicuique peculiaria diuidens sicuti vult. Quærentes verò, an ita dignis adsit bonorum suppeditatio, vt quæ ex solo spiritu sancto sumat initium, iterum per scripturam ducimur & instruimur, vt suppeditationis eorum bonorum, quę spiritus sanctus in nobis operatur, auctorem & caussam vnigenitum deum esse credamus. Per sacram enim scripturam edocti sumus, per ipsum facta esse, & in ipso consistere omnia. Quando igitur E ad illam cogitationem subuehimur, iterum diuinitus inspiratæ scripturæ velut manuductione introducti perdocemur: quod per illam quidem potentiam, ex eo quod non est ad hoc vt sint producantur omnia: non tamen ne ex illa quidem, absque initio producantur: sed quod sit potentia quædam ingenita & sine principio absistens, quæ caussa sit ei caussæ per quā omnia facta sunt. Ex patre nanque est filius per quem sunt omnia, cum quo simul spiritus sanctus semper indiuulsè consideratur ac coniungitur. Non enim fieri potest vt de filio quisquam secum cogitet, quẽ non antea illustrauerit spiritus. Quoniam igitur spiritus, à quo omnis velut ex fonte ad creaturas promanat bonorum suppeditatio, à filio quidem dependet: quo cum vna sine vlla distantia concipitur mente: caussæ verò patris insertā habet essentiam vnde & progreditur, hanc notionem ac cognobile signum eius, quæ secundum ὑπόστασιν est, proprietatis habet, quo cum filio simul & ipse se facit internosci, & quo ex patre subsistit: filius vero, qui ex patre progredientem spiritum per seipsum & cum seipso notum facit, solus vnigenitus ex ingenito lumine reluxit, nullamque F prorsus notionum communicationem secũdum proprietatem suam tam cum patre quàm cum spiritu sancto habet: sed ex dictis iam signis solus agnoscitur: Pater vero, qui super omnia deus est, peculiarem ὑποστάσεως suæ notionem solus habet, quòd pater est, & quòd ex nulla omnino caussa subsistit, atque isto iterum indicio & ipse propriè ac separatim agnoscitur. Huius gratia in communicatione

τὴν ἔμφασιν.

Vsia notio indefinita est, vt hō: at hyposta sis cuique peculiaris vt Petrus, Paulus. Confirmat τῷ παραδείγματι ex scripturis.

τῆς οὐσίας

τηλαυγῶς καὶ ἀμίκτως.

ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως.

ἀσύμβατα καὶ κοινὰ τὰ γνωρίσματα.

nicatione τῆς οὐσίας nullam dicimus habere cõuenientiam aut communionem notiones istas in trinitate consideratas: quarum proprietas exprimitur, si vnaquaque earum personarum, quæ nobis in fide traduntur, proprijs notionibus discriminatim apprehendatur & agnoscatur: ita vt per dicta iam indicia separatio ac differentia τῶν ὑποστάσεων personarum inueniatur. Iuxta illa vero infinitum esse & incomprehensibilem, & increatum, & nullo loco circunscriptum, & quidquid huiusmodi est, nulla est variatio in natura illa A viuifica, in patre, inquam, & filio & spiritu sancto, sed continua quædam in illis & indiuulsa cõmunicatio intelligitur. Et quibuscunque sanè cogitationibus maiestatem quisquam vnius earum quæ in trinitate creduntur, personæ contemplabitur: per easdem ad contemplandam sine omni variatione & patris quoque & filij & spiritus sancti gloriam accedet: ita vt nullo interstitio inter patrem & filium & spiritum sanctum posito, cogitatio quasi per inane incedat: propterea quod nulla est intersecãs per medium ipsorum transitio: neque res aliqua subsistens, (prȩterquam diuina natura) quæ illam alieni cuiusquam accessione à se ipsa diuidere ac secernere possit: neque interstitij cuiuspiam haud subsistentis inanitas, quę diuinæ οὐσίας ad sese harmoniam per intersectionem vacui, quod continuum est dissoluentis, fathiscere faciat: sed qui patrem intellexit, & ipsum in seipso intellexit, & filium simul ea intelligentia cõplexus est. Qui vero hunc loquitur, spiritum à filio non diuisit: sed iuxta ordinem quidem personarum consequenter, iuxta verò naturam coniũ B ctim, trium personarum fidem eadem ratione cõ temperatã in seipso expressit. Et qui de spiritu solo loquitur, simul ista confessione & eam quæ illũ concernit cuius spiritus est, coniunxit. Et quoniã is Christi spiritus, & teste Paulo, ex deo est, fit, vt quemadmodum in cathena qui vnius annuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul & alterum insertum attrahit: ita & hic qui spiritum trahit, vt propheta inquit, per ipsum & filium & patrem vnà simul attraxerit. Et si quis verè filiũ apprehenderit, habebit & ipsum vtrinque, hinc patrem illius, illinc spiritum sanctum vnà compactum. Neque enim à patre abscindi poterit qui semper est in patre: neque à proprio spiritu seiungetur vnquam qui in ipso operatur omnia. Consimiliter & qui patrem assequutus fuerit, & filiũ vnà cum illo & spiritum sanctum eadem virtute assequut⁹ est. Non enim potest aliqua vllo pacto excogita- C ri vel sectio vel diuisio, vt siue filius absque patre cogitari, siue spiritus à filio seiungi queat, sed ineffabilis quædam in istis & quę nulla cogitatione apprehendi poterit tam communio quàm discretio deprehenditur, qua neque per differentiam τῶν ὑποστάσεων continuatio naturę dissipatur: neq; per eam quæ secundum οὐσίαν est communionem proprietas notionum cõfunditur. Ne mireris verò rem, quòd eandem & coniunctam discretionẽ & discretam coniunctionem esse dicimus, & tanquam in ænigmate nouam quandam & insolitè coniunctã discretionem & discretam cõiunctionem construimus. Nisi enim cõtentiosè quisquã animoque calumniandi doctrinã istam audierit, poterit tale quid & in rebus sensibilibus offende-

ἀκολούθως συνημμένως.

Collatio sensibilis quidem sed elegans.

ἀξίωμα.

re. Verbum quidem hoc meum accipite quasi rudem delineationem ac vmbram veritatis, non itẽ vt veritatem ipsam rerũ. Nequit enim fieri, vt per omnia quod in exemplaribus consideratur, eis rebus adaptetur, ad quarum descriptionem exẽplarium vsus assumitur. Vnde igitur dicimus quod in trinitate discretum est: & quod cognatũ: ex ijs veluti similibus repræsentari, quæ iuxta sensum nobis in rebus terrenis iam antea cõspicua sunt? Si quando per vnam temperiem, cõtemplatus in nube es interstincti arcus splendorem: Illum dico arcum quem communis lingua irin vocare cõsueuit. Hunc, qui hisce in rebus periti sunt, tunc produci & concrescere dicunt, si quando humiditas quædam in aëre suspensa & immixta, & quod in exhalationibus humidum est & crassum mox atque nebulosum iam effectum est ventorum vi in pluuiam resolutum & expressum fuerit. Concrescere vero illum dicunt ad hũc modum. Quando radius Solaris per obliquũ incursum quod in obnubilatione addensatum est & obscurum retorquet: deinde recta nubi cuidam circulum suũ imprimit, tanquam flexura quædam & recursus lucis, ad se ipsam redditur fulgore illius retrorsum ab humida & lucida iam nube resplendente. Etenim ea est flammeis fulgoribus natura, vt si in lȩuem aliquam superficiem inciderint in seipsos refringantur. Circularis autem illius figura per radium solarem ei quod in aëre humidum est ac lȩue impressa facit, vt necessariò iuxta solaris circuli formam & ipse aër, qui nubi cõiunctus est, per relucentem fulgorem circunscribatur. Ipse itaq; fulgor & cõtinuus est ad seipsum & diuisus. Multicolor enim cùm sit ac multiformis inconspicuè varijs tincturæ floribus sibijpsi attemperatur ac permiscetur, mutuam illorum aliter colorantium inter se commisturam, ex oculis nostris nullo percipiente se subducit: ita sanè vt discerni nequeat intermedius inter cȩruleum & rutilum locus qui per se seipsum commiscet, rursumq; separat colorum alterationem: neque rutilus color ad purpureum, nec ille ad electrinum. Omniũ enim horum colorum fulgores simul conuisuntur ac splẽ dicant, & mutuæ iuncturæ signa celantes cognitionem effugiunt, vt impossibile sit deprehẽdere, quousque steterit quod ignitũ in illis apparet, aut smaragdinus viror illius pellucentiæ, & vnde inci piat, cùm nondum tale sit quale in splendore illo cernitur. Quemadmodum igitur in proposito exemplo arcus huius & colorũ discrimina clarè cognoscimus, & tamen alterius ad alterũ dissidium sensu percipi nequit: ita cogita mihi & de diuinis dogmatis ratiocinari posse, vt proprietates quidẽ τῶν ὑποστάσεων, perinde ac flos quidam eorũ colorum qui in Iride visuntur, in singulis personis quę in sancta trinitate creduntur, separatim reluceãt: eius verò proprietatis quæ secundum naturã est, nulla alterius personæ ad alteram differentia excogitari queat: sed in communione τῆς οὐσίας notiones propriæ in vnaquaque cõmuniter resplendeant. Nam & in Iridis exemplo, quę multicolorem illum fulgorem illustrat, vna quidẽ est οὐσία, per Solarem radium reuerberata ac refracta: floridus verò color qui visitur, multiformis est: qua in re per creaturam instruimur, ne inani curiositate turbemur in examinandis dogmatis nostri ratio-

ὡς ὑπόδειγμα καὶ σκιαγνώμη.

Sensile quidem ὑπόδειγμα sed elegãs.

D

ἀξίωμα meteorologicon.

E

F

ὑποδείγματι.

rationibus, si quando inciderimus in ea quorum difficilis est contemplatio, & in eorum quę dicũtur approbatione consensionéve quasi vertiginẽ passi æstuauerimus. Perinde enim atq; in illis quæ oculis conspicua sunt, potior visa est experientia quàm rationis reditio: ita & in superexcellentibus fidei nostræ dogmatis potior est fides quarũuis ratiocinationum complexione, quæ & distinctionem in hypostasi docet, & in vsia coniunctionem. Quoniam igitur partim commune quid in sacra trinitate, partim proprium quid doctrina sacra contemplata est, quod ad communionem quidem attinet, ad essentiam refertur: ὑπόστασις vero proprium cuiusque signum est. Sed opinabitur forsan quisquam redditam istam rationem non conuenire cum intellectu ac mente Apostolicæ scripturæ, qua de domino, inquit. Quoniam splendor est gloriæ ipsius, & figura substantiæ. Si enim ὑπόστασιν exposuimus concordem concursum consensionémve esse proprietatum, quatenus singulis personis singulæ conueniant: confessum verò est, quod quemadmodum in patre quiddam est, quod separatim in illo consideratur per quod solus agnoscitur: ad eundem modum & de vnigenito peræquè credatur quomodo hic τῆς ὑποστάσεως nomen soli patri scripturæ testimonio adscribitur: filium verò formam esse dicit τῆς ὑποστάσεως, non in proprijs sed in patris indicijs ac notionibus designatum? Si enim ὑπόστασις propria cuiusque substantię nota est: patris autẽ propriũ esse liquet, quod ingenitus est: formatus verò filius est per patris proprietates: igitur quod patri peculiare est, videlicet, ingenitũ esse, soli filio remanet. Siquidem per propriã patris notam vnigeniti quoque substantia designatur. Verũ ad ista nos hic dicimus, quod hic sermo ad alium scopũ Apostolo dirigatur, ad quem intentus istis ille vocibus vsus est, cum gloriæ splẽdorem & ὑποστάσεως characterem Christum esse dixit: quem quidem si diligenter quis cognouerit, nihil illum ijs quæ à nobis dicta sunt repugnare, sed ad singularem ac separatum quendã intellectum adtemperatum esse Apostoli sermonem deprehendet. Nõ enim hoc agit Apostolicus sermo, vt doceat quomodo inter ὑποστάσεις per apparẽtia signa discriminetur, sed quomodo legitimus, indiuulsus & coadunatus filij ad patrem habitus agnoscatur. Non enim hunc in modum dixit, Qui cùm sit gloria patris (quanquam veritas ita habeat) sed relicto illo tãquam confesso, vt non aliud quoddam gloriæ genus in patre & aliud in filio cogitandum esse doceat, ipsum paternæ gloriæ splendorem vnigeniti gloriam esse definit, ex lucis exemplo filium patri indiuulsè vnitum intelligendum esse demonstrãs. Quemadmodum enim ex flamma quidem splendor, non tamen posterior flamma splendor est: sed simul atque flamma relucet, vnà resplẽdet & collucet & lux: ita vult & ex parte filium intelligi quidem: non tamen ita vt putetur internallari vllo interstitio à patris substantia distingui & dirimi, sed vt semper vnà cum ipsa caussa qua ex patre est, simul esse credatur. Ad eundem igitur modum vt præinductam sententiam exposuit: ita & ὑποστάσεως characterem, Christũ esse dixit, per corporalia nos exempla ad inuisibilium cognitionẽ quasi manuducens. Non enim omnino in figura corpus est, sed alia quidẽ figuræ alia vero corporis est ratio: nec putandũ est si quis alterutrius horum modum exposuerit, simul cum illo & alterius modum finitionemque inferri. Veruntamen etiamsi ratione figuram à corpore discreueris, natura tamen discriminationem non admittit: sed coniunctim alterum cum altero intelligitur. Ita putat conuenire Apostolus, etiamsi inconfusa fidei doctrina separatam doceat τῶν ὑποστάσεων differentiam: oportet tamen & continuã & velut connaturalem habitudinem vnigeniti ad patrem per iam dicta demonstrari, non quasi in ὑποστάσει non sit & vnigenitus: sed quod nullam vnionis interstitem medietatem inter seipsum & patrẽ admittat, ita vt qui in characterẽ vnigeniti mentis oculos intenderit, ex patris ὑποστάσει in cogitationẽ veniat paternæ substantiæ nec permutata nec commixta quę in ipsis consideratur, proprietate, quasi vel patri genitum, vel filio ingenitum esse quis affingat: sed quod fieri nequeat, vt qui alterum alteri ademerit, quod reliquum est in ipso solo intelligat. Neque enim possibile est vt de patre non cogitet qui filium nominat, cùm per illam appellationem naturali habitudine simul referatur & pater. Quoniam itaque & patrem videt qui filiũ videt, quemadmodum in euangelijs dominus loquitur, hac ratione vnigenitum Apostolus characterem paternæ ὑποστάσεως esse dixit. Et vt ista sententia planius apprehendatur, & alias Apostoli voces ad istam sententiam applicemus, in quibus Christum imaginem dei inuisibilis, ac rursus bonitatis ipsius imaginem esse dixit. Nõ ideo quod ab archetypo differat imago, iuxta quod inuisibilis est pater ac bonus: sed vt ostenderetur, quod idem sit cum prototypo, etiam si aliud sit. Non enim cõsistere poterit imaginis ratio, nisi per omnia ad archetypum expressa suis omnibus numeris sit nihilque variet. Igitur qui imaginis pulchritudinem considerauerit, & de archetypo quoq; cogitabit: & qui filij quasi formam mente conceperit, paternæ quoque ὑποστάσεως characterem animo impressit suo, per istum & illum videns. Non quod, ingenitũ esse, quod patris est, in illius imagine videat. (Nam alioqui prorsus idem esset & non aliud) sed quod ingenitam pulchritudinem patris in illius genito intueatur. Perinde atque in speculo quodam puro qui impressam illi formam considerat, euidentem habet imaginati vultus cognitionẽ: ita & qui filium agnouit, paternæ simul ὑποστάσεως characterem per filij cognitionẽ in corde suo iam suscepit. Quæcunque enim patris sunt in filio peruidentur: & omnia filij, patris quoque sunt. Quoniam & totus filius in patre manet, & totũ vicissim in seipso & patrẽ habet: ita vt ὑπόστασις filij instar formæ ac faciei sit paternę cognitionis: & contra patris ὑπόστασις in forma filij cognoscatur, manente quę in ipsis consideratur vtriusq; proprietate, ad hoc, vt euidens sit τῶν ὑποστάσεων, hoc est personarum discreta acceptio.

Marginalia: Ex collatione. — εἰς τὴν οὐσίαν. — A — ὑπάρξεως. — B — ὁμοιώσεις. — C — ἀξίωμα mathematicum. — D — τύπωμα. — E — Collatio. — F

Basilij Magni ad eundem. XLIIII.

QVomodo tecum literis decertarem? Quomodo dignè tuam hanc circa quæuis bonitatem perstringerem? Quis in eosdem casses, dic, quæso, tertio decidet? Quis tertio eodem laqueo tenebi-

Marginalia: ἀλώπηξ saltem vel senex non capitur lit laqueo.

tenebitur? Neque bestijs sanè hoc facilè acciderit. Vnam mihi epistolam contexuisti,ac tāquam à cum primis venerando & communi nostro patruo scriptam attulisti,fallens me:cuius gratia,ignoro. Accepi illam tanquam ab episcopo communique patre per te allatam. Quid enim non credidissem? Ostendi illam quamplurimis amicorum præ gaudio,egique deo gratias. Deprehensum est figmētum, ipso episcopo epistolam à se scriptam propria voce pernegāte. Erubui super hac epistola,optauimus terram nobis dehiscere,quòd fallaciæ,mēdacij, ac seductionis probro expositi essemus. Alteram denuò mihi tanquam ab ipso episcopo missam, per domesticum tuū Asteriū reddidisti. A Neque illam verè miserat episcopus,vt & venerabilis admodum frater Anthimus nobis indicauit. Rursus tertiam Adamantius ad nos veniēns attulit. Quomodo oportebat me illam per te ac tuos missam accipere? Optabā enim mihi cor esse lapideum, ne vel præteritorum recordarer, vel pręsentia sentirem:vt possemus more pecudū ad terram decussi omnem hanc perferre plagam. Sed quid paterer contra meam ipsius sententiam quæ certè post vnam & alteram experientiam nihil potest non examinatum admittere? Ista scripsi vt simplicitatem hanc tuam reprehenderem, quā nec alioqui Christianis congruam præsenti tempori video non competere:vt posthac & teipsum custodias,& mihi parcas: quandoquidem harum rerum(est enim mihi ad te fiducialiter loquendū) non admodum fide dignus administer es. Attamen quicunque fuerint qui scripserunt,respondimus ipsis vt conueniebat. Siue igitur ipse experi- B mentum mei per insidias capere volueris, siue reuera ab episcopis acceptam epistolam miseris,habes responsa. Te vero decebat alia in præsenti tēpore curare, cùm & frater sis,& naturæ nondum oblitus,nosque haud videas quæ inimici sint agere: posteaquam vitam apprehendimus, quæ corpus nostrū adfligat pariter & animum, supra quā vires nostræ ferre valeant. Veruntamen quoniam ita depugnaui,oportet te iam huius gratia adesse, inque disponendis negotijs communem operam adferre. Fratres enim,inquit,in necessitatibus vsui sint. Si autem verè cōgressum nostrū admissuri sunt maximè venerandi episcopi, & locum nobis determinatum & tempus decernant, perque nostros homines accersant. Quemadmodū enim ipse vsque ad patruum meum occurrere non dedignabor: ita si non cum decenti forma vocatus fuero,non feram.

οὐκ ἀνέξομαι. Consule vitam S. Basilij.

C

Basilij Magni ad Gregorium patruum.

XLV.

ET prius cupidè vidi fratrem meum. (Quid enim non facerem, cùm & frater meus sit, & talis?) & nunc quoque eodem illum affectu complexus sum peregrè quum aduenisset, nihil quod ad amorem attinet immutatus. Absit enim vt tale quid in mentem veniat,quod me & naturæ obliuisci & domesticis inimicum faciat: immo magis præsentiam viri, & corporalium ægrotationum, & aliarum animi mœstitiarum solamen esse putaui. Simul & dignitatis tuæ literis quas secum attulit,supra modum delectatus sum,quas etiam iam ex multo tempore cupidè expectaui: nulla alia ratione quàm ne & nos ipsi vitam nostram tristi hac fama oneraremus: quasi etiam familiarissimi inter se mutuo dissideant: vnde inimicis quidem gaudium, amicis vero calamitas adferatur, irriteturque deus: qui in perfecta dilectione discipulorum suorum characterem esse voluit. Quocirca & necessariò reluctor obsecrans vt pro nobis ores, & quæ reliqua nos concernunt tāquam familiarium cures. Rationem verò eorum quæ facta sunt, quoniam propter ruditatem intelligere nequimus, eum decreuimus veracem instructorem æstimare quem ipse nobis designare dignatus fueris. D Necessarium vero fuerit,vt & reliqua per prudentiam tuam determinentur, vtpote, congressus noster, tempus accommodum, ac locus idoneus. Itaque si omnino hoc molestiæ subibit dignitas tua vt ad humilitatem nostram descendat, nostrique aliquam rationem habeat, siue cum alijs, siue seorsum per teipsum conuenire nos volueris, obtemperabimus. Quandoquidem hoc consilij semel apud nos statuimus, vt seruiamus tibi in charitate, faciamusque quouis modo quę nobis ad gloriam dei facientia pietas tua pręscripserit. Venerandissimum fratrem nihil coëgimus,vt ore tenus nobis indicaret: quādoquidem neque prius satis ex ipsis operibus certum ac contestatum sermonem habuit.

νόημα memorabile.

νοῦν.

Basilij Magni ad eundem.

XLVI.

E

SIlui. Num & semper silebo,& feram,vt intolerabilissimum istud silentij damnū contra meipsum amplius dominetur & obtineat, dum nec ipse scribo,nec alloquentem audio? Ego quidem hactenus in tristi isto dogmate meipsum cōtinui, arbitrorq; & mihi cum propheta non immerito dicendū, quoniam silui, sicut parturiens loquar. Semper quidē vel congressum vel caussæ tractationem desideraui:semper vero ita promerentib[9] peccatis meis voto frustratus sum. Non enim possum aliam factorū excogitare rationem, q̄ quòd persuasus sum veterum delictorum me,in ista dilectionis tuæ separatione, luere pœnas: si tamen iure vocari in te debeat separatio,à quocunq; tandem te segreges, nedum à nobis,quibus ab initio patris loco fuisti. Sed peccatum meum,quasi densa quædam nubes,occupato mihi omnium illorū ignorantiam indidit. F Quando enim considero, nullum alium ex ista mihi separatione allatū esse fructum,pręter dolorem quem attulit,quomodo præsentia non merito peccatis meis adscribam? Verum siue peccata caussæ sunt eorum quæ acciderunt, hic mihi molestiarum istarum finis esto: siue dispensatione quid factum est, adimpletum esto prorsus quod quærebatur. Non enim modici temporis damnum perpessi sumus. Quocirca amplius non ferens, primus in vocem prorupi, obsecrans vt & nostri rationem habeas & tui ipsius qui maiorem, per omnem vitam, nostri curam ostendisti q̄ ipsa cognatio exigebat,& ciuitatem iam nostri gratia diligas: non propter nos te à ciui-

μεταφορά

à ciuitate abalienes. Si qua igitur cõsolatio est in Christo. Si qua communio spiritus: si qua viscera ac miserationes, comple votum meum: dissolue hic quæ molesta sunt. Initium quoddam exhibe syncerioribus, vt te sequantur, qui & alijs ad optima præceptor es, & ad illicita neminem sequeris. Neque enim cuiusquã corporis proprius ita character quisquam reputatus est, vt animi tui pacis illud & placiditatis studium. Competit itaque tali viro, vt reliquos ad te pertrahas, ac quosuis appropinquantibus tibi pretiosi cuiusdam vnguenti fragrãtia, morum tuorum comitate adimpleas. Nam etiamsi iam contrarium aliquid in medio est, breui tamen post, & ipsum pacis bonum agnoscetur. Donec autem quæ ex dissidio sunt calumniæ locum habent, necessariò suspiciones in peius augmẽtantur. Est itaque neque illis quidem decorum quod nos negligunt: multo vero amplius dignitati tuæ. Etsi nanque nonnihil delinquimus, meliores tamẽ erimus, si fuerimus admoniti. Hoc vero sine mutuo congressu & alloquio fieri non potest. Si vero nihil iniuriæ vobis inferimus, quamobrem odio habemur? Ista igitur meã ipsius quidem tanquam bicornem rationem prætendo: quæ vero ab ecclesijs ipsis dici possent, quę nihil vtilitatis ex nostro dissidio tulerunt silere præstat. Non enim ad hoc te alloquor vt mœrore afficiam, sed vt res tristes consopiam. At prudentiam tuam prorsus nihil fugit: sed multo maiora ac perfectiora quàm nos cogitamus, ipse intellectus acumine assequeris, alijsque declaras: qui & ante nos quæ ecclesijs accidunt vidisti: & doles etiam plus quàm nos, iam olim antea edoctus à domino etiam eorum qui minimi sunt contemnere neminem. Iam vero pestis ista non vnum & alterum occupat, sed integræ vrbes ac populi calamitatum nostrarum participes sunt. De fama nãque rerum nostrarum apud extorres quid attinet dicere, quæ de nobis illi dicturi sint? Decet itaque istam animi tui dexteritatem, contentionem quidem alijs permittere (immo & illorum animis eã quoad fieri poterit eximere) ipsam vero quæ tristia sunt per patiẽtiam vincere. Nam vlcisci velle, omnino est animi iracũdi. Iram vero vincere, hoc demũ tuũ est solius, & si quis alius tibi virtute similis fuerit. Hoc autem non dicam, quòd qui nobis molestus est, iram suam in immeritos effundit. Siue igitur apud nos coram, siue per literas, siue vt ad te vocemur, aut quouis alio modo placuerit, animum nostrum aliqua consolatione dignare. Optaremus quidem, vt coram ecclesia pietas tua compareret, & nos pariter & populum cum ipso conspectu tum gratiæ tuæ sermonibus curaret. Quod si istuc fieri poterit, erit optimum, si vero aliud quid videbitur, & illud amplectemur, duntaxat solidè nobis significetur quod prudentiæ tuæ ad consolandum nos visum fuerit opportunum.

(Margin: Ex contrariis. — A — B — γνώμη. — C)

Basilij Magni Athanasio Magno. XLVII.

(Margin: Ἐυσωνύμου ἀνδρός.)

Incidi in sanctitatis tuæ literas, in quibus aduersus Libyæ præfectum virum infamem ingemuisti. Deploramus quidem patriam nostrã quod talium malorum & mater est ac nutrix: deploramus vero & Libyam nostræ vicinam, quòd malorum nostrorum particeps facta, ferinisque viri huius moribus tradita est, qui à pueris crudelitati pariter & lasciuiæ assueuit. Hoc scilicet erat quod sapienter dixit Ecclesiastes, væ tibi ciuitas, cuius rex iunior est, & cuius principes non comedunt noctu, sed in ipso meridie lasciuiũt, post alienos thoros plusquam irrationales bestiæ insanientes. Itaque illum quidẽ flagella manent, apud iustũ iudicem, ad eandem mensurã cõmensurata, iuxta quã ipsa iam antea sanctos ipsius adfligere præsumpsit. Innotuit autẽ & ecclesiæ nostræ ex literis pietatis tuæ, atq; auersandũ & execrabilẽ illũ arbitrabuntur oẽs, ita vt nec ignis nec aquæ nec tecti communionem cũ illo sint habituri. Siquidem prodest vt violenti isti tyranni communi & vnanimi iudicio condẽnentur. Sufficiet autẽ ipsi dãnationis titulus, & ipsæ sententiæ quibus vndiq; condemnabitur. Neq; enim omittemus, quo minus condẽnationẽ istã omnibus ipsius & familiaribus & amicis atq; aduenis ostendamus. Quod si vero non statim illum istæ reprehensiones, quẽadmodum & Pharaonẽ permouebunt, attamen postremum aliquando & grauem illi ac tristẽ retributionem adferet.

(Margin: D)

Basilij Magni ad eundem Athanasium.

XLVIII.

(Margin: τιμιότητα)

Neminem ita puto de præsenti ecclesiarum statu dolere, atque tuam dignitatem, quæ dum præsentia cum priscis confert quantum ista ab illis degenerauerint, expendit, & intelligit, si ad istum modum res ecclesiasticæ ad peiora sint facto impetu delapsuræ, nihil fore quod prohibeat quo minus breui tempore in aliam quandam formam prorsus immutentur ecclesiæ. Ista sæpenumero mihi redditus expendi, cogitauique, quod si nobis miserabilis ita apparet ecclesiarum corruptio, quomodo credibile est affici istis in rebus eum qui veteris ecclesiarum dei circa fidem constantiæ & concordiæ experimentum capit. Verũ quemadmodum multa integritatem tuam mœstitia occupat: ita arbitramur & prudentiæ tuæ cõpetere vt excellentem de conseruandis ecclesijs solicitudinem adiunctam habeat. Olim noui & ipse, secundum admensuratam mihi rerum gerendarum cognitionem, vnam sciebam acquirendi auxilij viam, quæ res ecclesijs nostris cum Occidentalibus episcopis conspirat & conuenit. Si nãque voluerint illi eundem zelum, quo contra vnũ & alterum qui in Occidente diffamabantur, vsi sunt, & pro nostrarum partium incolatu soliciti demonstrare: forte fiet aliquid quod proderit cõmuniter omnibus. vnde & qui rerum potiuntur multitudinis auctoritate permoueãtur, & populi quaquauersum illos sine contradictione sequantur. Quis autem ad ista perficienda prudentiam tuam excellet? Quis acutius quid faciendũ sit expendet? Quis ad vtilium energiam efficacior? Quis ad considerandam fratrum necessitatẽ condolentis affectu magis præditus? Quis vniuerso Occidenti honorabili canicie tua venerabilior? Relinque Mnemosynon aliquod ista conuersationis tuæ vita dignũ colendissime pater, innumeros illos quos pro pietate tulisti labores vno isto opere confirma. Viros aliquos ecclesiæ tuæ potentes in doctrina

(Margin: E — ἐυσταθείας καὶ ὁμονοίας. — F)

in doctrina sana, Ad Occidētales episcopos mitte, qui quibus calamitatibus occupemur ac premamur illis exponāt. Instrue illos forma narrādi qua vtantur. Esto Samuël ecclesijs. Particeps esto adflictionū laborantiū populorū. Offer pacificas preces. Pete gratiā à domino. Mnemosynon aliquod pacis infer ac relinque ecclesijs. Scio quàm langueant epistolæ ad conferendā operam tanto negotio. Verum neq; ipse aliorum solatio & ad- Collatio.
A iumento opus habes, non magis quàm athletarū dexterrimi acclamatione puerorū: neq; nos ignorantem docemus, sed sedulo ac satagenti impetum conandi intēdimus. Ad reliquas quidē Oriētis res opus forsan habebis & pluriū cooperatione, & necessariū fuerit expectare eos qui ex Occidente venturi sunt. Antiochenæ sanè ecclesiæ status manifeste à pietate tua pendet, vt alios quidē ædifices, alios vero compescas ac quietos reddas, atque ecclesiæ vires per vnanimē consensum restituas. Quod enim iuxta eos qui medicorū sapientissimi sunt, curandi initiū ab illis sumere debeas qui periculosissimè laborāt, nemo est qui te melius intelligat. Quid autē poterit totius orbis ecclesijs, ea quæ apud Antiochiam est, letalius esse? Quam si contigerit ad cōcordiā redire, nihil prohibebit quo minus vniuerso corpori, tanquā cor roboratū caput, sanitatem suppeditet. Reuera autem sapientia tua & euangelica sympathia vrbis illius ægritudines opus habent: quę non ab hęreticis solum scissa est: sed & ab illis, qui idem sentire dicuntur, discerpitur. Ista vero componere & in vnius corporis harmonian reducere, illius est, A simili ducta collatio καιριώτερον.
B qui & siccis ossibus, vt ad neruos & carnem iterū restituerentur ineffabili sua virtute largitus est. Magna vero omnino dominus per sanctos suos operatur. Et hic igitur rursus excellentiam tuam talium administrationem decere speramus, vt populi turbatio quidem prosternatur ac tollatur: factiosæ vero ac sectariæ prælaturæ cessent: atque omnes inuicem alter alteri in mutua dilectione subijciantur, vetusque robur ecclesię restituatur.

Basilij Magni ad eundem. XLIX.

QVanto ecclesiarū languores auctiores euaserunt, tanto vniuersi ad tuā cōuertimur integritatē, vnā nobis malorū consolationē in tua tutela relictā esse credentes, qui & precū virtute, & scientia rerū gerendarū, qua quid optimū factu sit admonere potes, ex horribili ista tēpestate cōseruare nos ab omnibus, qui aliquātulum integritatem tuam vel auditu vel experientia cognouerūt, crederis. Quocirca ne cesses orare pro animabus nostris, excitareq; literis, quarum si agnoscis quātus sit vsus, nullā vnquam, si qua dabitur, scribēdi ad nos occasionē negligas. Si vero digni habemur adiutorio precū tuarū, vt & videamus te, & bonis quæ in te sunt perfruamur, & ad historiā vitæ no
C strę, cōgressum cū magna verè & Apostolica mēte tua adiecerimus, omnino & ex æquo respōdentem totius vitæ nostrę adflictionibus cōsolationē nos dei solita benignitate accepisse reputabimus.

Basilij Magni ad eundem. L.

MIhi quidem superioribus ad dignitatem tuā literis sufficere videbatur, si tantum ostenderem, quod populi sanctæ Antiochenæ ecclesiæ circa fidem robur ad vnā oporteat cōcordiam & vnitatē conciliari, vt declaretur ꝙ pientissimo episcopo Meletio opus sit, quæ iam in plures partes dissecta sunt coadunare. Quoniā vero ipse hic dilectus syndiaconus noster Dorotheus dilucidiorem de rebus istis sibi memoriā quęsiuit, necessariò subscribimus; quoniā & vniuerso Orienti per preces id agitur, & nobis qui quouis modo illi cō iuncti sumus, vt desiderabilem hunc virū ecclesia videat, adhærentē domino, & fide irreprehensibilem & vita, cui & reliqui nulla ratione cōparari queant: & vt vniuerso, vt ita dicā, ecclesię corpori D
ipse præsit. Reliqua vero sunt tanquā desectę particulæ. igitur vndiq; & necessariū pariter est & frugiferū isti viro, vt reliqui, perinde atq; magnis fluuijs minores, cōcilientur. De alijs vero instituēda est œconomia quædam, quæ & illis cōueniat, & populū pacatū reddat, prudentiæque tuæ ac illustri solertiæ & diligentiæ competat. Prorsus autē immensa prudētia tua nouit, ꝙ cōcordibus in Occidente eadem placuerint, sicut indicant literę quæ nobis per beatum Siluanum allatæ sunt. Collatio à simili.

Basilij Magni ad eundem. LI.

QVando ad res ipsas quidē respicimus, & difficultates expēdimus, à quibus omnis boni efficax operatio quasi quodā retinaculo impedita destinetur, eo relabimur, vt prorsus de nobisipsis desperemus. Quando verò ad honestā illā grauitatē tuā cōuertimur, ac cogitamus quod te ecclesiasticarū infirmitatū dominus noster medicū cōstituerit, animos resumimus & ex desperationis lapsu ad spē rerū meliorū erigimur. Dissoluta est omnis ecclesia, quemadmodū neq; prudentia tua ignorat. Vides enim omnino quasi ex quadam cōtemplationis tuæ specula, quę vbiq; gerātur: quo- E
modo, perinde atq; cum in mari, multis simul nauigantibus violētia procellarū pariter omnes nauiculæ inter se collidūtur, fitq; naufragiū: partim ꝙ externa aliqua caussa mare violēter perturbet: partim ꝙ ipsi nauigantes confusè inter se inuicē occurrant, & in seipsos impellantur. Satis fuerit in ista imagine depictū ecclesiæ malū, vt in illa liceat terminare sermonē, cùm & sapientia tua nō requirat plura, neq; præsens status eā indulgeat nobis loquendi libertatē. Et ad ista quis sufficiēs gubernator? Quis tantæ fidei, vt credatur excitaturus dominū, qui & vētū increpet & mare? Quis alius q̄ qui à puero in pietatis agonibus decertauit? Quoniā igitur iā quicunq; inter nos sani sunt circa fidem, ad eorum qui eiusdem doctrinæ sunt concordiā & vnitatē iam dextrè accedunt, bona fidutia ad cōsolationem tuæ clementiæ venimus, vt omnibus nobis vnica scribas epistola quę quid agendū sit admoneat. Nā ita volūt, vt abs te initiū ipsis fiat quid cōmuniter dicendū tenēdumq; sit. Quoniā vero tibi propter memoriā præteritorū suspecti forsan & inimici videtur, hoc facito pien tissime pater: epistolas ad episcopos scriptas mi-
hi trāsmitte, siue ꝑ aliquem eorū quos illic habes F
fideles, siue etiā per fratrē nostrū & Syndiaconū Dorotheū, quas acceptas non prius ad eos dabo, nisi respōsa ab his accepero. Quod si ita nō fecero, peccator ero in te omnibus diebus vitæ meæ. Omnino aūt nō est maiori timori obnoxiū istud, ei qui ab initio ad patrē loquutus est, q̄ mihi nūc est, quod ad te spiritualē patrē loquor? Si vero hoc apud te planè desperatū est, nobis ꝑmittit vt hāc caussam sustineamus, qui sine dolo ac simplici animo, desi-

ἐνέργεια.

μεταφορά.

Βεβαίωσις à simili petita.

mo desiderio pacis, & mutuæ vnionis inter nos idē in ijs quæ domini sunt sentientes, præditi, ad istam legationem & meditationem accedemus.

Basilij Magni ad eundem. LII.

QVam de dignitate tua iam olim concepimus opinionem, istam semper ipse temporis progressus corroborat, immo & adauget accessionibus eorũ quæ per partes contigerunt. Quoniam A aliorum quàm plurimis satis habetur, si sibi ipsi quisq; circumspiciat: at tibi istud haud satisfacit: sed tantam geris omnium ecclesiarũ curam, quãtam eius quæ tibi peculiariter à domino nostro concredita est: ita vt nullo nòn tempore de sacris edisseras, admoneas, scribas, frequenterq; mittas aliquos qui vndelibet quid optimum sit, admoneant. Et iam quoq; è sacro cleri tui cœtu missum venerandissimum fratrem Petrum multo cũ gaudio excepimus, bonumque peregrinationis ipsi⁹ laborem probauimus, quem iuxta dignitatis tuæ mandata exequutũ esse se ostendit, cōciliatis quę erant contraria, ac coniunctis quæ erant diuulsa. Vnde & nos ad rerum istarum studium nonnihil conferre quum voluissemus, accommodissimum rebus istis initium fore arbitrati sumus, si veluti ad omnium nostrũ verticem ad tuam integritatē refugiamus teq; & consultore & rerum gerendarum duce ac principe vtamur. Hac de caussa & fratrem nostrũ Dorotheũ eius ecclesiæ quæ sub colendissimo episcopo Meletio est, diaconũ, bono circa rectam fidem zelo vsum, cupientemque & B ipsum ecclesiarum videre pacem, ad pietatem tuã remisi, vt consilijs tuis obsequentem (quæ in illo & tempore & rerum experientia & quod spiritu consilij reliquos excellis, certiora reddere potest) ita rebus agendis ac prosequendis admoueas, quē & absque dubio suscipies, oculisq; pacificis aspicies, confortans ipsum precum tuarũ auxilio, instituensque in literis, imò & quibusdã illic tuorũ studiosis adiũctum, ad propositum duces. Visum est autem mihi cōsentaneum, vt scribatur episcopo Romæ, vt quæ hîc geruntur consideret, detq; consilium, & quoniã difficile est vt cōmuni ac Synodico decreto aliqui illinc mittãtur, ipse sua auctoritate in ista caussa vsus, viros eligat, ad ferendas quidē itineris molestias idoneos: verũ iuxta ad hoc quoque accōmodos, vt mansuetudine & facilitate ingenij eos qui distorti & obliqui apud nos sunt corrigant, aptè ac dispensatoriè sermonē attemperantes omniaque secum habentes, quæ in Arimino ad necessariam solutionem gestorũ illic, facta sunt. Et hoc, nemine sciente, absque strepitu tacite, per mare ad eos qui hîc sunt, vadant, ne qui pacis sunt inimici aduentum ipsorũ præsentiscant. Quæritur autem & hoc à nonnullis illic, vt & nobis ipsis videtur, necessariò, vt C Marcelli hæresim illi cùm venerint, tanquam malam ac nociuam, & à sana fide alienam exterminent. Quoniam ad hunc vsque diem in omnibus quas scribunt literis, pessimè audientem quidem Arium sursum ac deorsum versantes anathematizare atq; ex ecclesijs eliminare non cessant, Marcellum vero qui ex diametro respōdentem Ario impietatem attulit, atque contra eandem vnigeniti diuinitatisq; essentiam impiè egit, verbique appellationem malè vsurpauit, ne semel quidē accusare videntur, qui verbum quidem vnigenitum vocari tradit, ratione ministerij ac dispēsationis, & quatenus in tēpore natus prodijt: ceterum ad eum vnde egressus erat reuersum, nec ante egressum fuisse, nec post regressum subsistere. Et huius experimentum ac demonstrationē recōditi apud me iniquæ illius syngraphæ libri cōtinent. Attamen istum nequaquam reprobare visi sunt & per hæc culpandi veniunt, vt qui ab initio illũ per ignorantiã veritatis, in ecclesiasticam etiam cōmunionē receperint. Igitur & illius decenter fieri D mentionem præsentia negotia exposcunt. Itaque ne occasionē habeant qui occasionē quærunt ex eo quòd sanctitati tuæ cōiunguntur qui fide sani sunt, manifestandi sunt omnibus qui ad verã fidē claudicant, & vt posthac agnoscamus consentientes, & non perinde atque in nocturna pugna inter amicos & inimicos sine discrimine versemur. Tãtum adhortare, vt mox cum prima quaq; nauigatione prędictus diaconus mittatur, vt sequēti anno fieri queant, quorum & ipse videlicet curã habes. Et cùm, qui mittēdi sunt, volente deo, aduenerint, non inferant ecclesijs schismata: sed magis idem sentientes quouis modo ad vnitatē pertrahant: etiamsi quosdam inuenerint, qui peculiaria quædã dissidij inter se argumenta præferant: ne populũ orthodoxum à præpositis suis separent, inque multas partes diuidant. Curandũ est enim, vt paci post habeantur omnia: & cum primis Antiochenę ecclesię medeatur: ne in illa syncera pars imbecillis facta personarum respectu scindatur. Tu vero hæc omnia tandē magis ipse q̃ nos curabis: quandoquidem, quod & auxiliante deo precor, intelligis omnes tibi quæ ecclesiarum statum concernunt, permittere ac commendare. E

Basilius Athanasio episcopo Ancyræ.

LIII.

NVnciarunt mihi quidã qui ex Ancyra, ad nos venerũt & hi adeò multi vt non facilè eos adnumeres, idq; concordi relatione, te charũ nobis caput, quod cum laude tua dixerim, non admodũ iucundam facere nostri mentionem, neque secundum ingenij tui consuetudinem. Me vero nihil rerum humanarũ scire id te velim, perterrefacit, neque inopina mihi cōtingit, quotquot vbilibet sunt, eiusmodi immutatio, qui iam olim naturæ imbecillitatem & ad contraria inuertendi procliuitatem perdidici. Vnde fit, vt neque si quid rerum nostrarum degenerauerit: & ex honore, quo antea potitus sum, probra aduersum nos & vituperia fiant, admodum curemus. Sed illud mihi incredibile ac præter genium tuum vt verissimè dicam visum est te eum esse, qui ita efficiare erga nos, vt irascaris nobis molestusque sis, immo iam F nonnihil mineris quoq;, sicut referunt, qui id ex te audiuerunt. Ad minas quidē (hoc enim vel his auribus hausi) admodum risi. Certè admodum puer essem, si eiusmodi terriculamenta metuerē. Hoc vero formidabile multaq; cura dignum visum est quod integritas illa tua, quã, * in summa, & rectitudinis fulcimentũ & veteris verę; charitatis seminariũ, ad consolationē ecclesiarũ, conseruare credidimus, vsq; adeò præsens status corruptelæ particeps est, vt quorumuis vel vulgariũ, calumnias

Margin: συσώνυμον. — ἀκρίβεια.

calumnias pluris faciat quàm longam nostri experientiam, & ad prauas suspiciones sine certis indicijs permoueatur. Quanquam, quid dico suspiciones? Quod enim indignatus es, &, vt ferunt, minitatus, non suspicantis iam sed manifestè ac indubitatò persuasi videtur vtlibet irā ostendisse. Sed, vt dixi, maliciæ temporum istorum caussam huius deputamus. Alioqui quanti, quæso, laboris erat ô præclare, breui epistola de quibus voluisses tanquam solum cum solo colloqui? Aut si literis literas vicissim concredere noluisses, vel ad A teipsum nos vocasses. Si vero prorsus & istud faciendum non erat, & præ indignationis indomito æstu tempus opportunum expectare noluisti, at vel aliquo tuorum qui ad obtegendas res huiusmodi idonei assuetiq; sint, poteras certe ad ea quæ significare voluisses vti administro. Nunc vero cuiusnam auribus non obstrepit, eorū qui negotiorum quorundam gratia quandoq; vos accedunt, quasi *noxia quædam scripserimus, aut scribentibus alijs subscripserimus. Nam isto te verbo vsum esse ferunt, qui tua ad verbum referunt. Me sanè, quæ mentem meam multis ac varijs cogitationibus distrahunt, nihil magis quàm stupidum relinquunt. Itaque & tale quid suspicari cœpi, ne forsan hæreticorum quisquam nomē meum cōmentationibus suis subdolè adscripserit, atq; ita rectitudinem tuam cōtristarit, & ad istam vocem emittendam induxerit. Non enim scriptis nostris quibus eos impugnamus qui filium ac deum ausi sunt asserere non esse, quod ad essentiam attinet, B deo & patri similem, aut eos, qui blasphemè docuerunt spiritum sanctum esse creaturam, istam sanè contumeliam inferre sustinuisses, qui magna illa & præclara pro tuēda fidei rectitudine certamina decertasti. Liberabis autē nos ab hoc stupore si quibus de caussis ad istam aduersum nos iniuriam permotus sis, apertè significare volueris.

Basilius Athanasio, Athanasij episcopi Ancyræ patri.

LIIII.

QVod quidem vita hominis calumnijs non sit obnoxia, difficillimum esse, ne dicam impossibile, & ipse persuasus sum, & bonitatē tuam arbitror nō ambigere. Nullam vero calumniandi occasionem dare, neque ijs qui actiones nostras studio obseruant: neque qui calumniæ gratia lapsibus nostris insidiantur, id demum & possibile est & proprium virorū prudentium, & vitam suam ad pietatis scopum attemperantium. Nos vero noli ita leues ac credulos putare, vt quorumuis maledictis & condemnationi temerè assentiamur. Memores enim sumus spiritualis præcepti, quo iubemur non admittere eum, qui C diffamia aliqua proximum notat. Veruntamen, quoniam vosipsi, qui dicendi arte polletis, quæ manifesta sunt, dicitis non apparentium esse signa, hoc ipsum petimus. Et ne molestum sit, si quidquam à nobis veluti in speciem ac formulā vos instruendi dicetur. Nam infirma mūdi & abiecta elegit deus, & per illos sæpenumero eorum qui saluandi sunt salutem dispensat. Porrò quod dico & admoneo hoc est. Quod omnis quidem sermo, & quælibet competens actio, circunspectè peragenda, & secundum Apostolicum præceptum nulla aliqua in re danda sit offensio. Eum nanque virum, qui scientiarum disciplinæ plurimum operæ nauauit, gentiumq; & vrbium principatus gubernauit, & ad magnam progenitorū virtutem zelo quodam fertur, etiā quod ad vitam attinet, exemplum virtutis proponi puto. Affectū quidem erga liberos, sermone iam non debes ostendere, quem olim declarasti, ex quo pater fact⁹ es, nō solum naturali amore quo & bruta animantia fœtus suos prosequuntur: sed maiore etiā vsus, vt & ipse dixisti, & ipsa experientia demonstrat, D sed tanto latius ex animi videlicet promptitudine intendere dilectionem, quanto magis statum ecclesiæ talem esse vides, qui paternas preces efflagitet. Itaque non fuerit opus vt istis nos fidē faciamus. Nam quę geruntur satis adferūt testimonij. Illud vero non importunè veritatis gratia adijciā, quod frater Timotheus chorepiscopus nō is est, qui quæ diuulgata sunt ad nos detulerit. Neque enim præsenti colloquio, neque literis aliquid siue modicum siue magnum, quod calumniam habeat, de te loquutus deprehenditur. Audiuisse quidem non negamus: negamus vero Timotheum esse qui calumnias in te fabricauerit. Cùm autem omnino audiuerimus, si nihil aliud, vel illud Alexandri saltem dicemus, alteram auriculam delato siue calumniam perpesso synceram & integram conseruamus.

Basilij Magni ad Ambrosium episcopum Mediolanensem. E

LV.

MAgna semper & multa quidem sunt domini nostri dona, quorum neque magnitudo mensurabilis, neque multitudo numerabilis est: vnum vero, quod inter maxima reputari potest ab ijs, qui non difficili beneficiorum dei in se collatorum sensu tāguntur, & pręsens, hoc est, quod quàm longissimè propter locorum distātiam seiunctis per literarum alloquiū mutuo coalescere dedit. Largitus est autem duplicem cognoscendi modum. Vnum per pręsentem conuictū & congressum. Alterum per cōsuetudinem literariam. Quoniam igitur te per ea quæ locutus es cognouimus: cognouimus vero non ex eo quòd nota quædam corporis tui menti nostræ impressa sit: sed quod interioris hominis tui pulchritudinem veluti ex variegata sermonū pictura cognouim⁹. Nam quisque nostrum ex abundantia cordis loquitur. Glorificauimus autem deum nostrū, qui F ex quauis mortalium generatione eos qui sibi placuerint deligit. Qui olim quidem ex pastoribus ouium populo suo principem excitauit, & Amos de grege caprarū sumptum spiritu suo instruxit, & ad propheticam dignitatem extulit: nunc vero virum ex vrbe regia, cui totius gentis principat⁹ concreditus erat, sapientia sublimem, generis claritate, vitæ splendore, orandi facultate, & rebus secularibus illustrem, ad gregum Christi pasturā traxit, qui proiectis huius vitæ opibus vniuersis proque damno habitis, vt Christum lucrifaceret, commissa

Marginalia: ἀθεμιτά τινας. — ὁμοιότης ... — ὁμώμενοι ἐκ τῶν ... — Ἀποστολικὸν δόγμα. — χωρεπίσκοπος. — ἀπόφθεγμα.

commissa sibi magni ac præclari nauigij, ecclesiæ videlicet dei, in fide Christi, gubernacula accepit. Agè igitur ô homo dei, quandoquidē non ab hominibus accepisti aut doctus es Euangeliū Christi, sed ipse te dominus è medio iudicum terræ desumptum ad præsidentiam Apostolicā transtulit: certa bonum certamen, corrige ac moderare infirmitatem populi, si qua Arianæ vesaniæ labe tactus est: renoua prisca patrum vestigia: & quod dilectionis erga nos fundamentum iecisti in ipsam A structuram assiduitate mutui nostri alloquij excitare ac prouehere stude. Nam hoc pacto spiritu poterimus cōiuncti esse, licet terrestri habitatione quam longissimè alter ab altero dissiti simus.

Basilij Magni ad Meletium episcopum.

LVI.

SI quo pacto pietati tuæ notum fuisset, quàm magno nos quotiescunque scribis gaudio afficias, nunquam, sanè scio, oblatam scribendi occasionem neglexisses: sed studio quoque multas semper ad nos epistolas dedisses: vt qui scias afflictorum recreationi apud diuinam benignitatē reconditam esse mercedem. Nam omnia hîc dolore plena sunt, & sola nobis malorū auersio est sanctitatis tuæ cogitatio, quam nobis euidentiorem indit, rerum tuarum quæ omni sapientia & gratia abundant, commemoratio. Itaque si quando epistolam tuam in manus sumimus, primum qua sit mensura inspicimus, illamque tantum diligimus, quantum versuum multitudine abundat. Deinde dum illam legendo percurrimus, perpetuò quidē donec sermoni illius immoramur gaudemus: vbi vero fini epistolæ appropinquare cœpimus, dolemus. Ita scilicet quodcunque bonum B dixeris literis tuis cōtinetur. Quod enim ex corde bono promanat, bonū est. Si vero precum tuarum interuentu donec in terra ista sumus, & præsenti ad ipsum conspectum alloquio digni haberemur, & ab ipsa viua voce salutarem doctrinam aut cùm ad præsens tum futurum seculum commeatus accipere promereremur, istuc vtique maximum bonum iudicaremus, & procemium nobis ipsis diuinæ beneuolentiæ arbitraremur. Iam quoque isto desiderio correpti sumus, sicut germanissimi & omnino fraterno amore præditi nos confirmarunt: quorum ne literis propositum publicem, fratri Theophrasto vt singula integritati tuæ significet, exposui & commendaui.

γνώμη.

Basilij Magni ad eundem. LVII.

HActenus quidem apud nos religiosissimum C fratrem Dorotheum syndiaconum detinere volumus, vt sub finem rerum præsentiū dimissus singulas res gestas dignitati tuæ significaret. Quoniam vero dum diem ex die ducimus in longum tempus, & simul ab ipsis rebus propositis differimur, misimus prædictum hunc virum, vt & sanctitati vestræ loquatur, & per ipsum singula referantur, & quid nos suggeramus ostendat, vt si cogitationes nostræ commodæ & vtiles videantur apud integritatem vestram, hoc studij impendatur, vt opere perficiantur. Vt vero summatim ac breuiter dicam. Decretum est, vt hic ipse frater noster Dorotheus Romam vsq; proficiscatur, & permoueat quosdā ex Italia, vt nos inuisant, idq; per mare, quò eos effugiant à quibus possent impediri. Intellexi enim eos qui apud rerum dominos potentes sunt, nihil neq; velle illis neq; posse de caussa eiectorum suggerere, sed hoc lucro deputare, si nihil in ecclesijs peius geri videatur. Igitur si & prudentiæ tuæ consiliū nostrum vtile visum fuerit, dignabere & epistolas formare, & monita dare, de quibus oporteat ipsum narrare, & ad D quos, & quando, vt fidē & auctoritatem habeant literæ: cōprehendes simul non admodū consentientes, etiamsi non adsint. Quæ vero hîc geruntur in obscuro sunt: propterea quod Euippius quidem aduenit, nihil atdum definiuit. Minantur sanè etiam eorum quos ex Armenia tetrapoli, & Cilicia consentientes habent futurū concursum.

Basilij Magni ad eundem. LVIII.

LIteras accepi à pientissimo episcopo Eusebio quibus mandatur vt Occidētalibus iterum de quibusdā ecclesiasticis scribatur. Et voluit quidē vt à nobis scribatur epistola: ab omnibus vero cōsentientibus subscribatur. Quoniā igitur non inueni quomodo de quibus ille præcepit, vt scriberem cōmentarium pietati tuæ misi, vt & illo potius, & simul ijs quæ à desideratissimo sympresbytero Sactesimo referentur, intus ipse de his rebus, iuxta quod mēti tuæ suggestū fuerit, scribere digneris. Nos parati sumus cum illo pacisci, & facere vt literas propere ad consentientes deportet, vt omnium habitis subscriptionibus proficiscatur auolaturus hinc ad episcopos Occidentales. Quod sanctitati tuæ in mentē venerit velociter nobis significari, iubeas, ne quæ tibi visa fuerint ignoremus. De ijs quæ Antiochiæ aduersum nos aguntur, vel iam etiā insidiose finguntur, idē ipse tibi frater aperiet nisi ipsa fama gestorū illū præueniens manifesta faciat quę acta sint. E vicino spes est, vt quæ minitantur tandē exitū sortiatur. Volo autem pietatem tuam scire, quòd frater Anthimus Faustum cum Papa agentem episcopū ordinauit neglectis iustis suffragijs, venerandissimi fratris Cyri, quem tu ordinasti, ita vt Armeniam seditione repleuerit. Vide igitur ne mendacijs nos opprimant, neque ipsi sed vt constanter quæ fiunt sustineamus ista grauitati tuæ significauit. Dignaberis autem absque dubio & ipse reliquis ea manifestare. Adultos enim istam rerū confusionem mœstitia affecturam puto. E

Basilij Magni ad eundem. LIX.

SCiebam integritatis tuæ auribus insolentē fore expostulationem, quæ iam incumbit: propterea quòd omnia dixeris leui ac futili Apollinario. Etenim neque ipse huius ante id temporis gnarus erā, sed iam Sebasteni alicunde illud perscrutari, in medium attulerunt ac circunferunt volumen: ex quo potissimum & nos condemnant, vt qui eadem sentiamus: quòd & tales habet loquutiones, ita vt illas vbique coniunctim, immo alternis vnite necessariū sit intelligere, dū primam identitatem & secundam & tertiam eandem esse dicūt. Quod enim primo loco pater est, hoc est F

σύνταγμα Opus de spiritu sancto ex hic colligitur esse Basil. πατρικῶς

hoc est secundo & filius,& tertio spiritus: rursus quod primo spiritus est, hoc secundo filiũ dicũt, quatenus spiritus est deus. Et vt violentius arcanũ significetur, patrẽ paternè filium,filiũ vero * filij more patrẽ esse. Et eodẽ modo de spiritu dicunt iuxta quod vnus deus est trinitas. Ista sunt inuulgata, quæ nunquã credere possumus eorũ esse figmenta,à quibus proferuntur: tametsi istorũ aduersus nos calumniatrix delatio nihil nõ ausit aut A moliatur,meo quidem arbitratu. *Cùm enim aduersariorum sententias scripsissent,non contenti etiã calumniã contra nos subiecerũt: ista quidem hæreticorũ verba nominaremus exprimẽtes: auctorẽ vero cõmentarij celãtes,vt plerisq; videatur nos esse * scriptores. Verũtamen,vt mihi ipsi persuadeo,nondũ eo vsq; processit ipsorũ techna,vt verba cõcinnent. Hinc est,quod coacti sumus viri mentionẽ facere, vt qui ad Sabellij impietatẽ accedat,ad hoc,vt calumniã illã quæ aduersum nos inualuit depellamus, cõspicuũq; faciamus omnibus,nihil nobis cũ illis esse cõmercij, qui ad eum modum loquuntur. Et tantũ de istis. Venit autem nuntius quidã ex castris,sub primam Imperatoris motionem, ad quam illum impulerunt qui calũnias aduersum nos effuderunt, retulitq; alterum quoddã captum esse consiliũ, ita vt accusatorib⁹ nõ demur expositi, neq; volũtati illius tradamur, quod ab initio decretũ erat:sed vt interea quædã caussæ prorogatio ac dilatio fiat. Siue igitur ista ita maneant, siue aliud quid istis humanius decernetur, pietati tuæ significabimus. Si vero priora obtinebũt,ne hoc quidẽ celaberis. Sacteŝimus sa- B nè frater prorsus iam diu apud nos est,& quid requirat integritati tuæ innotuit. Itaq; si videtur epistola ad Occidentales necessarium quid cõplecti, postquã eam fide dignam scripseris ad nos transmitte, & curemus ab omnibus consentientibus subscribi,& charta quã efformaris,locum habeat subscriptionibus accommodũ quam coniungere possumus ei quæ à fratre sympresbytero circunfertur. Ego siquidẽ,quoniã caussæ summã in cõmentario inueni,nõ habui qua de re scriberẽ Occidentalibus. Nam quæ necessaria videntur, iam anticipata sunt, & superflua scribere omnino vanum. De ijsdẽ verò molestũ esse,nunquid ridiculum etiã fuerit. Illud vero mihi*argumentũ velut intactũ adhuc esse,locumq; dare scribendi visum est, admonere illos, ne sine discrimine quorũuis cõmunionem ex Oriente venientiũ accipiãt, sed vna semel electa parte, reliquos ex consentientiũ testimonio admittant,& non cuiuis sub prętextu orthodoxæ doctrinæ,fidei formulæ scribẽdi astipulentur. Nam isto pacto deprehendentur,cum aduersarijs facientes, qui eadẽ sępenumero verba prætexunt quidẽ,inter se vero pugnãt,vt qui plurimum diuisi dissidentesque fuẽre. Ne igitur am- C plius hæresis eorum qui inter se mutuo dissidẽt, per ipsorũ scripta quæ prætexere & obijcere solent, incautos seducat,admonẽdi sunt,vt arcanas accedẽtium cõmuniones, & scriptis iuxta formã ecclesiasticam comprehensas faciant.

*υἱικῶς.
*locus desectũ habet.
*λογογράφοι.
*ὑπόθεσις ἀγύμναστος.

Basilij Magni ecclesiæ Anthiochenæ. LX.

QVis dabit mihi alas instar columbæ? & volabo ad vos, expleboq; desiderium quo ad dilectionis vestræ congressum aspiro. Nunc vero non solum alis destituor,sed ipso quoq; corpore, quod & longa iamdudũ ægrotatione cõfectum, & nunc continuis tribulationibus prorsus attritum est. Quis enim vsque adeo animo est adamantino? quis ita planè omnis commiserationis expers & immitis, qui cùm audiat quomodo vndique nos gemitus ac luctus veluti ex tristi quodam choro communi quadam ac consona lamẽtatione applorante impetat, non condoleat ani- D mo,inque terrã præ luctu deflectatur,& immensis istis curis omnino tabefiat? Sed potest sanctus deus aliquam ab immensis ac deploratis curis dare relaxationem, & à diuturnis laboribus quandam largiri respirationem. Itaque & vos oro,vt eandem consolationẽ amplectamini, ac spe consolationis cum gaudio presentem tribulationum luctum toleremus. Siue nãque peccatorum pœnas damus, valebunt ad hoc flagella, vt posthac iram dei,quæ imminebat, auertant: siue in certaminibus quæ pietatis gratia decertamus, per tribulationes corroboramur,iustus est is qui nos ad tolerandos agones præmijs inuitat vt non sinat nos tentari supra id quod ferre possumus:sed pro toleratis iam laboribus,patientiæ nobis & spei in ipsum coronam reddat. Ne igitur ad decertandos pietatis agones defatigemur, neque per desperationẽ quæ iam decerta sunt amittamus. Nõ enim vno actu fortitudinis,neque modico quodam labore cõstantis animi specimen datur,sed qui corda nostra probat,longa nos ac prorogata probatione vult iustitiæ coronam adeptos demonstrare. Duntaxat constans ac fidelis seruetur animus E noster, fidei nostræ in Christum robur custodiatur immotum, & breui ac velociter veniet auxiliator,veniet & non tardabit. Amplectenda enim tribulatio super tribulationem, spes super spem, adhuc modicum,adhuc modicum. Ad istum modum alumnos suos spirit⁹ sanctus futurorũ promissione recreare nouit. Post tribulationes enim sequitur spes. Quæ vero sperantur è vicino subsequuntur. Nam etiamsi vniuersam hominũ vitam quis obiecerit:breuissimũ tamen est illius spatiũ, respectu infiniti seculi quod in spe nostra reconditum est. Fidem autem nos neque recentiorem ab alijs conscriptam acceptamus:neque ipsi mentis nostræ fœtus alijs obtrudere audemus: ne humana putentur pietatis verba, sed quæ à sanctis patribus edocti sumus, ea rogantibus nos annuntiamus. Est itaq; ecclesiæ nostræ à patribus administratæ etiã à sanctis patribus,qui Niceæ conuenẽre, conscripta fides, quam tametsi arbitramur ore tenus & apud vos in vsu haberi, nõ tamen detrectabimus, ne desidiei crimine notemur, ipsa quoque verba literis annotare. Sunt autem ista. Credimus in vnum deum patrem omnipotentẽ, visibilium omnium & inuisibilium factorem. Et F in vnum dominum Iesum Christum, filium dei, genitum ex patre vnigenitum, hoc est, ex patris essentia, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero,genitum non factum, coëssentialẽ patri per quẽ omnia facta sunt & quæ in cælo sunt & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit è cælis, incarnatus est, homo factus est,passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cælos, venturus ad iudicandum viuos ac mor-

ἀθλοθέτης.
γνώμη.
Huc agite, vos ô Lutherani, Zuingliani, Anabaptistæ, ac reliquæ Christiani orbis pestes. Symbolum Niceni cõsilij.
ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός.
ὁμοούσιον τῷ πατρί.

ac mortuos. Et in spiritum sanctũ. Eos vero qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam gigneretur non erat, & quod ex non existẽtibus factus sit, aut ex alia substantia siue essentia esse, vel vertibilem aut alterabilem filium dei dicunt, anathemate Catholica & Apostolica ecclesia condemnat. Secundum hæc Ecclesiasticæ fidei adherescimus. Quoniam vero doctrina de spiritu sancto indefinita est, propterea quòd nondum cõparerent bellũ contra spiritum gerentes, an condemnandi sint qui spiritũ sanctũ creatæ ac seruilis esse naturæ dicunt, in ea synodo nulla facta est mentio. Nihil enim prorsus creatum est in diuina & beata trinitate.

ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας. πνευματομάχοι.

A

Episcopis & fratribus qui sunt in occidente, Basi. Mag. Epi. Iacobo Mycręo interprete.

LXI.

Bonus ille Deus, qui afflictionibus semper solatium adiungit, dedit etiam nunc nobis inter varios dolores modicam quandam consolationem ex literis quas à vobis acceptas charissimus pater noster Athanasius episcopus nobis tradidit, sanæ fidei testimonium, & inoffensę vnanimitatis & conspirationis demonstrationem referentes, vt & pastores ostenderet patrum insistere vestigijs, populum domini cum scientia pascentes. Hæc omnia me tantum exhilararunt, vt mœrorem nostrũ omnino discusserint, & risum quẽdam exiguum animis nostris infulserint à tetrico hoc rerum statu, in quo nunc agimus. Auxit autem nobis solatium dominus per apprimè religiosum filium coadiutorem nostrum Sabinum: relatione eorum quæ apud vos honeste aguntur, animos nostros pauit. Ceterum nostra experimento præcepta euidẽter vobis nunciabit, vt primum assidua studiosaque oratione ad deum nobiscum certetis: deinde etiã solatium, quod præstare possitis, laborantibus ecclesijs adferre non recusetis. Etenim laborat hic, fratres charissimi, & defatigata est frequenti aduersariorum insultu ecclesia, quemadmodum nauigiũ in medio mari alijs post alios vndarum fluctibus agitatur, nisi cito dominus pro sua bonitate nos respexerit. Sicut igitur nos proprium bonum ducimus vestrã mutuo conspirationem, vnitatemq́; ita male afficimur dissensionibus. Verum, non quòd situ locorum dissiti simus, discordare inter nos conuenit: sed cùm spiritus communione vnimur, in vnius corporis conspirationem nos recipere debemus. Porro tribulationes nostræ vel nobis tacentibus vobis sunt cognitæ, vt quę in totum orbem sint inuulgatæ. Patrum dogmata contemnuntur, apostolicæ traditiones annihilantur, recentiorum hominum inuenta ecclesijs inseruntur. Homines in posterum de artibus, non de deo disserunt. Mundi sapientia primas tenet, crucis gloriam abominans. Pastores ambiguntur, lupi graues introducuntur, qui Christi gregem discerpunt. Domus oratoriæ deseruntur a cœtu, solitudines refertæ sunt plorantibus. Seniores ingemiscunt, dum vetera præsentibus comparant. Iuuenes miserabiliores, qui non videant qualibus priuati sint. Hæc sanè mouere eos qui Christi dilectionem docti sunt, ad condolentiam poterunt. ceterum si oratio rerum veritati conferatur, multum ab ipsius dignitate abest. Quare si aliqua dilectionis consolatio, si quædam spiritus cõmunio, si qua viscerum miseratio, cõmoueamini ad nostrum auxilium. Arripite pietatis zelum, eripite nos ex hac tempestate. Proferatur etiã apud vos cum fiducia bonum illud patrum pręconiũ, quod infamen Arij hæresim euertat, & ecclesias in sana doctrina confirmet, in qua filius consubstantialis patri prædicatur, & spiritus sanctus æqualiter cõnumeratur & colitur: vt quã vobis dominus pro veritate fidutiam dedit, & ob confessionem veritatis, & salutaris Trinitatis gloriationem, hanc & nobis per vestras preces vestramque cooperationem largiatur. Ceterum singula prædictus ille cooperator vobis nunciabit: omnia autem quæ à vobis exactè syncereque gesta sunt, comperta habemus, Apostolicum vestrum zelum pro recta doctrina amplexati. Valete.

Collatio afflictæ ecclesiæ.

B

Nõ igitur tragœdia Lutheranorũ noua est.

C

D

Ecclesiæ Neocæsariensi consolatoria Basilij Magni.

LXII.

Efflagitabant quidem quæ acciderunt vt præsentes ipsi coram essemus, & vnà vobiscum debitum beato honorem persolueremus, & in tristi ita calamitate ipso aspectu mœrentibus vobis cõiungeremur, simulque in necessarijs consilia communicaremus. Quoniam vero multa sunt quæ corporalem nostri coniunctionem prohibent: reliquum erat vel literis vobis in rebus istis pręsentibus communicare. At viri huius virtutes, in quarum potissimum priuatione intolerabili nos affectos esse damno reputamus, tantæ sunt, vt epistolæ mensuram excedant. Et alioqui intempestiuum fuerit de multitudine eorum quæ vir iste probè ac fortiter gessit sermonem iam instituere: cùm animus noster admodum sit ex mœrore deiectus. Quid enim illius tale est, quod vel memoriæ nostrę excidere, vel silentio obtegi mereatur? Iam omnia summatim ac semel dicere, impossibile fuerit: particulatim verò si voluero, vereor ne non sim impar futurus veritati. Mortuus est vir, omnium lucidissimè eos quos iuxta se habebat omnibus simul humanis bonis excellens, fulcimentum patriæ, ecclesiarum decus, columna & firmamentum veritatis, robur eius quæ in Christum est, fidei, suorum munimentum, aduersarijs nullis prorsus expugnabilis machinis, custos rituum paternorum, inimicus nouandarum rerum studio, qui in seipso visendam prębuit priscam ecclesiæ formam, velut ad sacram quandam veteris status imaginem ecclesiæ sibi commissæ faciem effingens: ita vt subditi illius cum illis vixisse videantur, qui ante ducentos annos, & vltra, instar luminarium resplenduerunt: ita nihil de suo, nihil quod nouæ alicuius cogitationis inuentum resipiceret, in medium attulit hic vir: sed iuxta benedictionem Moysi ex ipsis arcanis cordis sui ac bonis thesauris vetera veterum, & quæ ante faciem iuniorum vetera essent, proferre nouit. Hac sanè ratione & in ipsis consortium ac coæqualium cõsilijs primo honore potitus est, nõ propter ætatis prærogæ

E

F

ἀκολούθως. τριάδος. συνεργίαν. παρουσίας. θαύματα. ἐγκώμιον Εὐσεβίου Νεοκαισαρείας.

prærogatiuam: sed quoniam omnes sapientię ve-
tustate superabat, cōmuni consensu & condona-
tione primas obtinuit. Quātum verò lucri dede-
rit talis institutio, nemo quęsierit, is modò ad vos
respexerit. Nam soli inter eos quos nouimus vel
admodum cum paucis in tanta rerum tempestate
ac turbine tranquillam per illius gubernationem
vitam egistis. Non enim apprehendit vos hæreti-
A corum spirituum procella quæ mētibus leuiuscu
lis & seductioni facilè expositis, subuersiones ad-
fert & naufragia. Neq; verò vnquam apprehen-
dat, precor ô dominator omniū, qui famulo tuo
Gregorio, qui crepidam ecclesiæ ab initio bene
commissam accepit, constantis trāquillitatis gra-
tiam dedisti. Hanc nolite vos præsenti tempesta-
te amittere, neque lamentorum immodestia, &
θρήνων. rebus tristibus vos ipsos exponendo, opportuni-
tatem necessaria curandi insidiatoribus prodere:
sed si omnino lugendum est, quod non dico, ne
similes simus hac in re illis qui spem non habent:
si videtur, ordinato vobisipsis coryphæo, aliquo
decenter & cōcordi fletu cum illo plorate. Quā-
quam etiamsi ad extremam senectam vir iste non
peruenit: at certè quod ad tempus attinet ad præ-
sidendum vobis satis vitæ habuit: & corporis vi-
ribus tantum potitus est, quantum ad declarandā
animi tolerantiam in rebus mœstis opus habuit.
Cogitabit autem forsan aliquis vestrum quod &
tempus, compassionis augmentum, & amoris ac-
cessio, ad satietatē ijs qui experti sunt nō faciūt:
ita vt quanto prolixiore tempore beneficium ex-
perti estis, tāto amplius amissionē illius sentiatis:
corporis verò iusti vel vmbram apud pios quouis
honore dignam esse. Et sit quidem, quod multi
vestrum hoc animo præditi sitis. Neque enim ip-
B se quoq; virum istum negligendum esse dico, sed
vt quod triste accidit humano more feratur con-
sulo. Quandoquidē & me ipsum haud fugit, quę-
nam ab illis dici possint, qui damnum acceptum
deplorāt. Silet quidem lingua, aliâs instar fluuio-
rum ad aures alluēs: cordis verò profundum, ne-
mini cōprehensibile, somnijs imbecillius (quan-
tum ad homines attinet) auolauit. Quis acutius
illo futura præuidit? Quis tā stabili ac solido in-
genio idque fulmine citius ad occurrendū immi-
nentibus caussis suffecerit? O ciuitas multis quidē
iam occupata perturbationibus, à nulla tamen il-
larum ad istum modum letali dāno affecta. Ob-
tigit nunc quidem pulcherrima tibi venustas: ec-
clesia verò lamentatur, solennes conuentus lu-
gent: sacer seniorum consessus coryphæum ali-
quem desiderat: sermones mystici interpretem
suum expectant, adolescentes patrē, senes æqua-
lem, qui in magistratu sunt principem, populus
C præsidentem, alimonia destituti nutritorem pro-
prijssimis omnes illum nominibus implorantes,
iuxta propriam quisque affectionem proprijs &
accommodis quoque vocibus ipsum deplorant.
Sed quò mihi sermo præ lacrymarum voluptate
rapitur? An sobrietati non restituemur? Non red-
demur nobisipsis? Nō respiciemus ad cōmunem
dominum, qui postquam vnumquenque sancto-
rum suæ ætati seruire permisit, competenti tem-
pore illos iterum ad se reuocauit? Iam in ista tem-
pestate commodum quæ ille dixit ad memoriam
reuocate, qui cùm vobis cōcionaretur perpetuò
reprimebat ac denuntiabat dicens, cauete canes,
cauete malos operarios. Multi sunt canes. Quid
dico canes? Immo lupi graues, qui sub prætextu
ouicularum fraudē tegentes, Vbiq; terrarum gre-
gem Christi dissipant, qui vobis præsidio vigilan-
tis cuiusdam pastoris cauendi sunt. Hunc animis
ab omni cōtentione & ambitione repurgatis pe-
tere vestrū est: domini verò designare, qui à tem-
pore magni præsidis ecclesiæ vestrę Gregorij vs- Gre. scilicet Neocæsarien.
que ad beatum istū, alium post aliū semper, quasi D
ex quadā pretiosorū lapidum serie, depromptos
adijciens & adaptans admirabilē ecclesiæ vestræ
pulchritudinem largitus est. Itaq; neque deinceps
de futuris desperādum est. Nouit enim dominus
suos, & in medium eos plerūq; producit, de qui-
bus apud nos forsan nihil tale expectatur iā olim
sermonem terminare volentem, dolor cordis nō
permittit, quin obtester vos per patres, per rectā
fidem, per beatū istū, vt vigili mente quisq; vestrū
quid sibiipsi quærat, expendat: & quocunque res,
siue bene, siue malè cadant, se cum primis illarum
participem fore putet: neque publicarum rerum
curam, quod multi assolent, in proximū reijciat:
ne postea dum eodem singuli animo res agendas
negligitis, antequam animaduertatis, proprium
sibi quisq; malum per incuriā accersatis. Ista, siue
tanquam ex vicinorum commiseratione, siue ex
eadem sententiū cōmunicatione dicta, aut etiā,
quod verius est, tāquā ab ijs, qui legi dilectionis
obediunt, & periculum quod silentibus timendū
esset, fugiunt, cum omni beneuolentia accipietis,
persuasi ꝙ gloria nostra sitis, quemadmodum &
nos vestra, in diē domini, & quod propter pastorē
qui vobis dabitur, futurū sit, vt vel amplius & ar-
ctius dilectionis vinculo vniamur, vel prorsus dis-
iungamur, quod absit oro, nec fiet per gratiā dei. E
Neque ipse iam sanè quidquam maledicti dixe-
rim in quenquam. Hoc autem scire vos volumus,
quod etiāsi beatum istum ad conseruandam ec-
clesiarum pacem coniunctum nobis non habe-
mus, propter quasdā, vt ipse vobis asseruit, antici-
pationes: at certè ab eo quod eadem sentiremus
cū ipso, & ad certandū aduersus hæreticos, perpe
tuò cōiūgeremur, teste deo, & hominib9 illis qui
nostri experientiā ceperunt, nunquā defecimus.

Clericis ecclesiæ Neocæsarianæ epistola
Basilij Magni. LXIII.

Apologetica est.

QVod concordi nos odio prosequimini, & ad
vnum quisq; omnes ei adhæretis, qui belli,
quod aduersum nos geritur, dux est, vt erga om-
nes vos pariter silentio hactenus studuerimus, &
neque amicis vos literis, neque aliquo prouoca-
uerimus alloquio, sed dolorem nostrum silentio F
continuerimus, caussam dedit. Quoniam verò ad
calumnias tacendum non est, vt contradicendo
nos ipsos vlciscamur, sed ne mendacio inoffen-
sum progressum permittamus, aut eos qui sedu-
cti sunt damno quo afficiuntur inhærere sina-
mus, necessarium mihi visum est & hoc omnibus
proponere, vestræque prudentiæ scribere, licet
& paulò ante cum omnibus presbyteris scribere-
mus, nullo nos responso dignati sitis. Nolite as-
sentari fratres, ijs qui prauas adferunt animis ve-
stris opiniones: neque populum dei impijs do-

ctrinis subuersum propter vestram velitis scientiam contemnere. Sabellius Libys, & Marcellus Galates soli ex omnibus ista & docere ausi sunt & scribere, quæ nunc apud vos veluti propria essent ipsorum inuenta in medium adferre conantur: qui populum instituunt, lingua perstrepẽtes, & ne ad verisimilem quidẽ probationem sophismata ista & paralogismos deducere valentes. Hi sunt, qui fanda atque nefanda publicis aduersum nos concionibus eiaculantur, nostrumq; summo studio congressum declinant. Quamobrem? An nõ ideo quod se de prauis suis doctrinis coarguẽdos suspicãtur? Isti tantam contra nos impudentiam induerunt, vt & somnia quædã in nos comminiscãtur, doctrinã nostram tanquã nociuã traducentes: qui tamen, etiamsi capitibus suis vniuersa eorum mensiũ quibus arborum folia sternuntur phantasmata complecterentur, nullam nobis prorsus poterunt aspergere calumniã: quãdoquidem plurimos habent singulæ ecclesiæ, qui veritati testimonium ferunt. Si quandoque caussam indicti istius & irreconciliabilis belli rogantur, psalmos caussantur & modum melodiæ, quo sit vetus apud nos immutata canendi cõsuetudo, & huiusmodi quædam alia: de quorum illos prætextu pudere debebat. Accusamur verò & huius, quod homines habeamus monachos pietatis studiosos, qui mundo renũtiarint, & vniuersis seculi istius curis, quas dominus comparat spinis fertilitatem verbi impediẽtibus. Qui huiusmodi sunt, mortificationem Iesu corpore circumferunt, ac cruce quisque sua accepta deum sequuntur. Ego verò omnem vitam meam impenderem vt mihi possent ista impingi delicta, haberemq; apud me viros, qui me doctore hoc pietatis studium amplexi hactenus fuerint. Nunc autem in Aegypto quidem audio talem esse virorũ quorundam virtutem, & forsan in Palæstina quoque sunt, qui ad Euangelij normam vitæ suæ cõuersationem perfectam reddant. Audio & in Mesopotamia viros esse perfectos ac beatos. Nos verò perfectis collati, pueri sumus. Sunt autem & fœminę Euangelicam vitam amplexæ: quæ virginitatem quidem nuptijs præferunt: sensum verò carnis seruituti subijciunt: & beato luctui immorãtes beatæ sunt ex proposito, vbicunque terrarum degant. Apud nos verò ista, qui primis adhuc elementis ad pietatẽ instituimur & initiamur: minuta sunt ac rudia. Quòd si qui dedecoris & indignitatis aliquid mulierum vitæ ac statui inferunt: non est quod illos ego defendere velim. Illud verò vobis assero & confirmo: quòd quæ hactenus pater mendacij Satanas non est ausus dicere: ea temeraria corda iam & nullo retenta moderationis freno ora indesinenter & cum summa licẽtia loquuntur. Scire autem vos, volo, quòd optamus nobis & virorum & mulierum cœtus dari, quorum conuersatio in cælis sit: qui carnem suam cum affectionibus ac concupiscentijs crucifixerint: quique nec de cibis, nec de indumẽtis soliciti sint: sed immobiles & assidui apud dominũ noctes ac dies precationibus immorentur: quorum os non loquatur opera hominum, sed hymnum concinat deo nostro: quique sedulo proprijs manibus operentur: quò possint impartiri illis qui opus habent. Ad id verò quod propter psalmodias accusamur: quare potissimum simpliciores perterrefaciunt: qui nos traducunt: hoc habeo quod dicam: quod videlicet qui iam obtinuerunt ritus omnibus Ecclesijs dei concordes sunt & consoni. De nocte siquidem populus consurgens antelucano tempore domum precationis petit: inque labore & tribulatione ac lacrymis indesinentibus facta ad deũ confessione, tandem ab oratione surgentes ad psalmodiã instituuntur. Et nunc quidem in duas partes diuisi alternis succinentes psallunt: atque ex eo simul eloquiorum dei exercitationem ac meditationem corroborant: & cordibus suis attentionem, & reiectis vanis cogitationibus mentis soliditatem suppeditãt: deinde vni ex ipsis hoc muneris dato vt quod canendum est prior ordiatur: reliqui succinunt: atque ita psalmodiæ varietate precibusque subinde intersertis noctem superant. Illucescente iam die pariter omnes velut ore vno ac corde vno confessionis psalmum domino offerunt, ac suis quisque verbis resipiscentiam profitentur. Horum gratia si nos fugitis: fugietis simul & Aegyptios: fugietis Libyam vtranque, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnicas, Syros, & qui ad Euphratem habitant: & vt semel dicam, omnes, apud quos vigiliæ ac preces communesque psalmodiæ in pretio sunt. Sed ista dicitis tempore Gregorij magni non fuisse: verum, neq; Litaniæ, quas vos iam in vsu habetis, illius tempore fuerunt. Quòd nõ reprehendendi gratia dixerim. Optarim enim vos omnes in lacrymis & iugi pœnitentia viuere, quandoquidem & nos nihil aliud facimus, quàm ꝙ pro peccatorum nostrorum remissione supplicamus, dempto eo, quod non humanis verbis, quemadmodum vos soletis: sed oraculis spiritus deum nostrum placamus. Quòd autem ea quæ facimus sub præclaro Gregorio in vsu non fuerint, quibus testimonijs euincere poteritis? Nihil eorum quę ille in vsu habuit: ad hunc vsque diem illibatum seruâstis. Gregorius in oratione constitutus tecto capite nõ fuit. Quamobrem? Germanus erat discipulus Apostoli dicentis. Omnis vir orans aut prophetans tecto capite, dehonestat caput suum. Et vir non debet velare caput suum, cùm sit imago & gloria dei. A iuramentis abstinuit munda illa anima, ac digna spiritus sancti communione, cui propter mandatum domini dicentis, Ego verò dico vobis, ne iuretis omnino, satis erat etiam & non. Non est ausus ille fratrem suum vocare fatuum, cõminationem domini veritus, Tumor, & ira, & amarulentia ex ore illius non processerunt. Conuicium odio prosequutus est: vt quod in regnum cælorum haud inducat. Inuidia & arrogantia à syncero illo animo procul abfuerunt. Altare non accessit, nisi fratri reconciliatus: falsum sermonem & artificiosum, & ad detractionem concinnatum ita abominatus est, vt qui sciret mendacium ex diabolo prognatum esse, Dominumque omnes eos qui mendacium loquuntur, perditurum. Horum si nihil in vobis est: sed mundi estis ab his omnibus, verè discipuli estis eius, qui præceptorum domini discipulus fuit. Si verò secus, videte ne culicem excoletis dum in psalmodijs de sonitu vocis disceptantes, quæ maxima sunt præceptorum dei dissoluitis. Ad hæc me verba defensionis adegit necessitas, vt discatis trabem primum

Marginalia (left): Sabellij Libyci & Marcelli impietas. — σοφίσματα καὶ παραλογισμούς. — Att. Basilij modestiam.

Marginalia (right): Vigiliæ. — Psalmodia. — Psalmus confessionis. — Gregorium intelligit Neocæsarien. — Litaniæ. — Ἀνταγωνισμός. — Ἐγκώμιον Gregorij Neocæ.

Section letters: A, B, C, D, E, F

primum ex vestris oculis eiicere, & tum demum stipulas euellere alienas. Veruntamen omnia cōdonamus: licet nihil sit extra diuinam examinationem, duntaxat quæ principalia sunt salua sint: & nouationes istas circa fidem compescatis, hypostases diuinas non irritetis, nomen Christi non abnegetis, Gregorij voces sinistrè non interpretemini. Quòd si secus egeritis, donec spirandi loquendique facultas erit, ad tantā animarum perniciem nunquam silere poterimus.

A Prudentioribus ac doctioribus ecclesiæ Neocæsarianæ Basilius.

LXIIII.

Plane nihil opus erat, vt animi mei vobis sententiam patefacerem, aut caussas referrem, propter quas istis iam in locis agam. Etenim neque alioqui ex illustriū ego sum numero: neq; res ista tantis testibus digna est. Verum vt puto, non quæ nos volumus, sed ad quæ nos præceptores nostri vocant, facimus. Nam mihi magis hactenus quæritur, vt prorsus hominum memoriæ subducar quàm ijs qui gloriæ student, vt sint illustres. Quia verò omnium, qui in vrbe vestra morātur, aures, isto repletos esse rumore intelligo, & nō desunt, qui nugas & mendacia confingant ad hoc ipsum mercede cōducti: vt res meas vobis exponant: nō putaui vos malo animo pollutaque voce instructos, negligēdos: sed opus esse, vt ipse de statu rerum mearum referā. Ego, cùm propter loci huius B consuetudinem, qua illi à puero assueui (Hic enim à nutrice mea educatus sum) tum propterea quòd postea quoque sæpenumero in hoc loco versatus sum: quem cum vrbanos tumultus fugerem, & propter solitudinis silentiū, illum ad philosophiæ studium cōmodum esse scirem: complures continuos annos incolui, & propter iam inhabitantium securitatem breuem aliquā à negotijs quibus distinebamur respirationē adeptus, cum gaudio solitudinē hanc accessi: non vt alijs hinc quidquā negotij facesserem, sed vt desiderio meo morem gererē. Quid igitur opus est ad inania somnia confugere, & somniorum cōiectores istos cōducere, nosq; publicis conuiuijs temulentorū inter pocula fabulā facere? Ego verò, etiā si apud nōnullos alios locum habuissent istæ calumniæ, vos tamen animi ac sententiæ meę testes aduocāssem. Nunc igitur quemq; vestrū oro, vt veterum actorū illorum recordemini quę gesta sunt, cùm nos vrbs vestra vocaret: mitteretúrque legatio virorum, qui Magistratu apud vos fungūtur, deinde quomodo passim nobis populus omnis C circūfusus sit. Hic quid nō dabant omnes? Quid nō pollicebantur? Et tamen obtinere nos nequibant. Quomodo igitur qui tum cùm vocabar nō obediui: nunc citra vocationem meipsum intrudere conatus essem? Quomodo cōsectarer & iam birem iam calumniātes: cùm aliquando laudantes me & celebrantes fugerim? Ne credatis hoc optimi viri. Non vsq; adeò nostra floccifacimus. Neque enim prudens quisquā nauigium gubernatore destitutum ingredietur: neque Ecclesiam temerè accedet: in qua qui ad clauum sedent tempestatem ac turbinem ipsi excitant. Vnde nanque tumultu referta est vrbs? Ex eo videlicet, quod alijs, cùm nemo persequeretur, fugientibus, alijs cùm nemo immineret, vrbem clanculum egredientibus, diuinatores ac somniatores neminem non perterrefecerunt. Vnde ista sunt nisi ex hac caussa? An non puero cuiuis manifestum est quod vitio eorum hæc ita habēt: qui in populo primores sunt: quorum me quidem crimina proferre non decet: vobis autem illa intelligere perfacile est. Quando enim amarulentia & dissidium nullo D pacto à sæuitia cohiberi possunt, & culpæ expositio intolerabilis prorsus habetur & ridicula, cōspicuum est magnā esse animi ægritudinem, quæ alienis quidem bonis insidiatur: domesticum verò, idque, cùm primis, malum ei est à quo possidetur. Huic hominum generi & aliud quiddam pulchrè accidit. Postquàm enim in profundum malorum detracti, animique mœstitia occupati sunt, acceptum damnum fateri ac conqueri præ pudore non sinuntur. Ista animi illorum affectio non solùm ex ijs quę aduersum nos acta sunt: sed & ex reliqua vita conspicua est. Si verò ignota esset, non admodum multum rebus Ecclesiæ noceret. Certissimā verò caussam, ob quam nostrum fugiendum esse putant congressum, quoniam ea complures forsan ex vobis latet, ego docebo: vos audite. Hoc studiosè agitur apud vos, vt fides subuertatur, idque subuersione apostolicis & euangelicis doctrinis inimica: inimica quoq; traditioni magni reuera Gregorij, & eorum qui illum ex ordine subsequuti sunt ad beatū vsq; Musonium: cuius etiānum dogmata quantum apud nos celebritatis obtineant, manifestum est. Sabellij nanque pestem, olim quidem motā, traditione verò magni Gregorij consopitam, renouare conantur: qui ne deprehendantur & conuincantur, ista cō- E tra nos somnia cōfinxerunt. Vos itaq; valedicto temulentis hisce capitibus, quibus suffumigatio illa crapulæ sursum inæstuans phātasmata gignit: vestrum damnum ab ijs percipite, qui & vigilantes sunt, & propter timorē dei tacere nequeunt, Iudaismus est, Sabellismus iste, sub prętextu Christianismi in euangelicā prædicationem subinuectus. Qui enim tres illas patris, & filij, & spiritus sancti personas rem dixit esse vnā, vnamq; trium posuit hypostasim, quid aliud fecit? An non sempiternam, quæ ante secula fuit, vnigeniti essentiā negat? Negat simul & per dispensationem illius ad homines aduentum, descensumq; ad inferos, resurrectionem & iudicium. Negat autē & proprias ac discretas spiritus operationes. Apud vos verò iam esse audio, qui etiam incōsideratiora audeant, quàm ineptus ausus est Sabellius. Dicunt enim, qui id audierunt: eos qui apud vos sapiētes sunt contendere ac dicere, nomen vnigeniti non esse traditum: esse verò nomen oppositi, atque in F isto tanquā proprio ipsorum inuento plurimum gloriari ac superbire. Dictum est enim, inquiunt, Ego veni, in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius in nomine suo venerit, illum accipietis. Et quia dictū est: Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, manifestum est, inquiunt, vnum esse nomen. Non enim dictum est in nominibus, sed in nomine. Hæc vobis cum rubore scripsi: quoniam de nostro sunt sanguine quidam, qui istis sunt obnoxij,

Marginalia: χρησμολόγοι καὶ ὀνειροσκόποι. — Admirabilis Basilij modestia. — Vide Monodiā Gregorij Nazanzeni. — παροιμιον ἐνιγμα. — Basilij apologia à simili. — Neocesarien. Greg. intellige. — Sabellij hæresis. πολυπρόσωπος. οἰκονομικὴν ἐπιδημίαν.

obnoxij, & cõtra meum ipsius animum ingemisco: quoniam perinde atq; solẽt quibus cum duobus pugnãdum est, vtrasque falsę doctrinæ exorbitationes repellendo & sternendo, cõpetens veritati robur asserere cogor. Hinc enim nos vellicat Anomœus: illinc, vt apparet, Sabellius. Sed obsecro vos, vt execrãdis istis & neminé subuertere valẽtibus sophismatis animũ non aduertatis, sed sciatis, nomen Christi esse super omne nomẽ, hoc ipsum scilicet nomen, quo filius dei vocatur: & iuxta Petri sermonẽ, nõ est aliud sub cælo nomen datũ hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Ad illud autẽ, quod Christus dixit. Ego veni in nomine Patris mei, hoc scire oportet, quod hoc ideo dixerit, vt principiũ ac caussam sui patrẽ esse demonstraret. Ex eo verò quod dictum est: Euntes baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti, nõ est putãdum vnum duntaxat traditum esse nomen. Quemadmodum enim qui Paulum & Siluanum & Timotheũ nominat, tria quidem nomina dicit: per syllabam tamen, & illa inter se coniungit: ita & qui patris & filij & spiritus sancti nomen dicit: cùm tria dicat coniunctione illa cõplexus: vnicuiq; nomini proprium subesse significatum docet. Quapropter & rerum in se significationem habent nomina, res verò discretã & absolutam habere essentiam nemo eorum qui vel sensu pręditi sunt, ambigit. Patris enim & filij & spiritus sancti natura quidẽ eadem est & diuinitas vna: nomina verò discreta, determinatas nobis & absolutas intelligẽtias offerunt. Impossibile nanq; est, mentẽ vniuscuiusq; nominis proprię significationi intentam, non posse separatam & patri, & filio, & spiritui sancto glorificationẽ assignare & offerre. Itaq; si negant se ista dicere, aut ad hunc modum docere, correcta sunt quæ salua volumus. Quanquam difficilem illis negationem video: propterea quòd complures habemus sermonum istorum testes. Veruntamen nullam habebimus præteritorum rationem, modò præsentia sanentur. Si verò in istis perseuerauerint: cogemur & ad alias ecclesias acceptum dãnum proclamare, efficereq; vt à pluribus ad vos episcopis mittãtur literæ, quibus impij huius figmenti magnitudo destruatur. Aut enim ad diligentiam & cautionem nonnihil proderit præsens ista contestatio: aut nos in iudicio à culpa liberos reddet: immo iam libris suis has nugas prostrarunt: quas primum illi & Meletio episcopo homini dei miserunt: & ab illo cõdigno accepto responso, perinde atq; propter naturę mutilationem pudefieri solẽt quę mõstra pepererũt: ita & ipsi turpes suos fœtus competentibus abditos tenebris lactant ac nutriunt. Dederunt autem experimentũ aliquod per epistolã etiam ad eiusdem nobiscũ sententiæ Anthimum Thyanorum episcopum de eo, quod Gregorius in expositione fidei dixerit: patrem & filium iuxta mentis quidem consideratione duos esse, hypostasi verò vnum. Hoc autem nõ dogmaticè sed contentiosè in disputatione aduersus Aelianum dictum esse, intelligere nequiuerunt: qui propter intelligendi subtilitatem beatos sese reputant: in qua concertatione multi sunt eorum quæ descripta sunt, lapsus: quemadmodũ, si deus volet, ex ipsis verbis ostendemus. Quandoquidẽ sanè qui Gentilem ad credendum persuadere nititur, is non putat sibi circa verba exactius disceptandum esse: sed alicubi cõsuetudini eius quem ad fidem inducit, nonnihil condonat: dummodo principalibus ac necessarijs non reluctetur. Quapropter & multas inuenias illic voces, quæ iam hęreticis plurimũ addãt roboris, vtpote creatura, & factura, & si quid aliud eiusmodi est. Inuenias etiã multa quę ad hominis cõiunctionẽ pertinẽt: quæ ad diuinitatis rationem referunt: qui præter eruditionẽ quæ scripta sunt audiũt: quale & hoc ipsum est quod ab istis circunfertur. Est nanque & hoc probè tenendum, quod quemadmodum in errorem multorũ deorum incidit, qui essentiæ diuinæ cõmunionem negat: ita Iudaismo obnoxius redditur, qui proprietatem ac discretionem subsistentiarũ non admittit. Oportet enim mentem nostram, quasi subiecto cuidam fundamento innitentem, charactereśque illi euidenter impressos: in certa eius quod quæritur intelligentia & comprehensione fundare. Nisi enim paternitatem intellexerimus, proprietatemque illius in eo quo separata est considerauerimus: quomodo poterimus cõpetentem de deo cogitationem accipere? Non enim satis est personarum numerare differentias, sed fatendum est vnamquãque personã in vera esse ac certa subsistentia. Alioqui figmentũ illud personarũ quæ non habeant singulæ suam peculiarem hypostasim, neq; ipse Sabellius reprobasset: cùm diceret eundẽ deum, in subiecto quidem vnum existentem: ad res tamen necessarias quotidie ac passim incidentes transformatum, aliquãdo patrem, aliquando filium, nonnunquam spiritum sanctum dici. Errorem hunc iã olim sopitum infandæ istius hæresis inuentores nunc renouant: qui dum subsistentias personarum irritant, simul nomen filij dei pernegant: quos nisi aduersus deũ iniquitatem loqui destiterint: cum negatoribus Christi deplorare oportebit. Hæc vobis necessariò scripsimus: ad hoc, vt peruersarum doctrinarum pestes obseruetis. Siquidem enim perniciosis pharmacis assimilandæ sunt prauę doctrinæ, quemadmodum somniatores quoq; vestri dicunt: cicuta reuera sunt & aconitum, ista figmenta: aut si quod aliud est letale venenũ. Non nostri sermones, sed hæc sunt animarum venena, quæ temulentæ illæ vociferãtur, innumeris propter affectionum varietatem phãtasijs refertæ, quibus hoc erat, si saperent, agnoscendũm, quod impollutas & ab omni macula puras animas donum prophetiæ illustrat. Neque enim speculum, si pollutum sit: imaginum poterit impressiones recipere: neque anima secularibus occupata curis & carnalis sensus affectionibus obtenebrata illuminationis spiritus sancti capax esse valebit. Non enim mox quodcunque somnium prophetia est, dicente Zacharia. Dominus phantasiam fecit, & pluuiã imbriferam: quapropter diuinatores loquuti molestias, & somnia vana protulerunt. Isti autem qui secundũ Esaiã somniantes, in cubilib' oscitare dormitareq; gaudẽt, & hoc ignorãt, quòd plerunq; propter filios inobedientiæ operatio mittitur erroris, & spiritus mendax est, qui cùm in pseudoprophetis esset, Achab Regẽ decepit. Ista scientes oportebat non vsque adeò superbire, vt sibijpsis prophetiæ donum adscriberent: qui & auguris Balaam cautionem

nem

nem non assequi probantur. Is enim cùm à Rege Moabitarum magnis esset muneribus aduocatus, ausus non est aliquam prætér voluntatem dei vocem emittere, aut Israëli maledicere, cui non maledicebat dominus. Itaque si phantasiæ quas isti in somnijs habent, cum præceptis domini cócordant, contenti sint euãgelijs, quibus non est opus vt aliquo somniorũ auxilio fide digna reddãtur.
A Si verò pacem suam nobis reliquit dominus, nouumq; dedit mãdatum, vt nos diligamus mutuo, somnia verò ista pugnã ac dissidium dilectionisq; extinctionem docent, non dent occasionem ac locum diabolo per somnium mentes ipsorum inuadendi, neque maioris phantasmata sua faciant auctoritatis quàm salutarem doctrinam.

In Sozopoli agentibus Magni Basilij epistola, Iacobo Mycræo interprete.

LXV.

ACcepi literas, fratres charissimi, quas de rerũ vestrarum statu ad me scripsistis. quod nos curarum participes facitis ad necessaria vobis & studio digna obeunda, gratiam domino egimus. Porrò indoluimus, vbi nunciatum nobis fuit, præter Arianorum tumultum grassantem in ecclesijs, & confusionem quam illi de fidei verbis excitarunt, aliam adhuc nouã contentionem esse apud vos obortam, quæ in magnam anxietatem fratres perducat. Nam scripsistis nobis hominum noua dogmata, & auribus fidelium insueta, tanquam ex scripturarum videlicet disciplina introducentium. Ceterum posuistis esse quosdã istic, qui salutarem Iesu Christi dispensationem dissoluunt,
B quantum ad eam non attinet: & magni mysterij gratiã spernentes, quod à seculis tacitum est, suo autem tempore manifestũ. Cùm dominus omnia necessaria generi humano esset prosecutus, aduẽtum proprium nobis in omnibus gratificatus est. Iuuit enim suã ipsius creaturã, primum per Patriarchas, quorũ vitæ exempla & regulæ erãt illis propositæ, qui Saluatoris volebant insequi vestigia, & iuxta similem illis zelum peruenire ad bonorum operum perfectionẽ. Deinde legem dedit in auxilium per angelos ipsam statuens in manu Mosis. Postea prophetas qui annunciarent salutẽ futuram. Iudices, Reges iustos, qui potestatem in manu occulta ederent. Post hoc omnes in diebus extremis ipse apparuit in carne, natus ex muliere, natus sub lege, vt legi subditos redimat, vt adoptionẽ reciperemus. Si igitur nõ euenisset domini in carne aduentus, non dedisset redemptor pro nobis pœnam morte, non dissipasset mortis re-
C gnum per ipsam. Si enim aliud esset cui mors dominaretur, aliud à domino assumptum esset, non cessaret mors quæ ipsius sunt peragere: non nostrum lucrum facti fuissent carnis deum gestantis cruciatus: non occidisset peccatum in carne: non viuificati essemus in Christo, qui in Adã eramus mortui. Non recreatum quod cecidit: nõ instauratum quod corruptum: non placatũ deo quod per imposturam serpentis erat abalienatum. Hæc enim omnia tolluntur ab ijs, qui cæleste corpus habentem dicunt dominum aduenisse. Quis vsus sanctæ virginis, si nõ ex massa Adam Christigera caro erat assumenda? Verum quis tam audax, vt Valentini dogma iam olim suppressum, sophisticis verbis, scripturarumq; testimonio denuò nũc excitet, renouetq;? Non enim recentior opinionis impietas est, sed olim ab insulso stolidoq; Valẽtino incepit, qui paucas Apostoli dictiones dilacerans, impium sibiipsi figmẽtum parauit, formam dicẽs serui, & non ipsum seruum assumpsisse: & in figura dominum natum esse affirmãs, sed nõ ipsum hominem ab eo assumptum. His finitima solent isti effutire, quos deplorare conuenit, D nouos nobis introducentes tumultus. Quod autẽ dicunt in ipsa deitatẽ humanos affectus incidere, eorum est qui parum compotes mentis existunt, neq; sciunt alios carnis affectus, alios carnis animæ quæ corpore vsa est. Carnis igitur proprium, secari, imminui, dissolui. Ecõtrario carnis animatæ, fatigari, dolere, esurire, sitire, sopore detineri. Animæ corpore vtentis, tristitiæ, infelicitates, curæ, & id genus alia. quorũ aliqua naturalia & necessaria sunt animanti, aliqua ex voluntate praua, quæ propter vitæ intemperantiam, & neglectum virtutis vsum inuehũtur. vnde apparet dominum alios naturales affectus ad veritatis confirmationem suscepisse, nõ iuxta imaginationem assumptæ humanitatis. Prauas autem affectiones, quæ puritatem vitæ nostræ inquinant, eas tanquã immaculata deitate indignas, abiecisse creditur, ob hoc enim dictus est, in similitudine natus carnis peccati. Non enim in similitudine carnis, vt his videtur, sed in similitudine carnis peccati. Quapropter carnem nostrã cũ naturalibus ipsius affectibus induit. Peccatum autem non fecit. Sed Quemadmodum mors in carne per Adam ad nos transmissa, à diuinitate absorpta est, sic & peccatũ E insumptum iustitia Iesu Christi. Quare nos in resurrectione carnem sumemus neq; morti subditam, neque peccato obnoxiam. Hęc sunt, fratres, Ecclesiæ mysteria. Hæ patrum traditiones. Prædicimus cuilibet dominum timenti, & dei iudicium expectanti, ne varijs perperam commoueamini disciplinis. Siquis aliter docet, nec credi sanis fidei sermonibus, sed spiritus oracula cõtemnens, propriam doctrinam euangelica potiorem statuit, talem vitetis. Sed dominus potestatem aliquando præbeat, vt vnà liceat esse, & quę sermoni nostro desunt, ea præsentes impleamus. Ex multis siquidem pauca vobis nunciamus, vt qui noluerimus epistolę mensuram excedere, habeamusque persuasum etiam breuiusculam admonitionem ijs qui timent dominum sufficere. Vale.

In Photinianos & Valẽtinianos ἐκφυράματος.

Col. Ada ad Christũ.

Nicopolitanis Basilius Magnus. F

LXVI.

QVando malum prospero successu augeri, vestram verò pietatem languere animumque vos propter irremissas calamitates despõdere video, mœstitia repleor. Quando verò contrà magnificam dei considero manum, quomodo is nouerit eos qui confracti sunt, in pristinum gradum restituere, iustos diligere, superbos conterere, & deponere potentes de sede, mutata iterum sententia spei beneficio alacrior fio. Noui autem, quòd orationibus vestris motus, velocem nobis

παραμυθική.

dominus cōcessurus sit tranquillitatem: duntaxat ab oratione nō deficiatis, sed quę verbis alios docetis, horum præsenti tempestate omnibus ipso opere euidentia studeatis proponere exempla.

Ad ecclesiam Ancyræ Basilij Magni consolatoria. LXVII.

παραμυθικὴ. Solatur eos vel magis deflet mortem episcopi ipsorum.

IAm aliquandiu nobis silentium incussit cōsternatio illa quā acerbitas intulit mali, quod vobis accidisse nuntiatum est. Postquam verò à stupore linguæ quem quasi grandi tonitruo aures percussi passi sumus, parumper respirare datum est: necessariò iam super eo quod accidit ingemuimus: istamq; vobis interea dum lugemus misimus epistolam: non vt vos consolaremur: (quis enim sermo excogitari poterit, qui tantæ calamitati medeatur) sed vt dolorem cordis nostri quātum fieri potest hac vobis lugubri voce significaremus. Opus nunc haberē illis Hieremiæ lamentationibus, & si quis alius beatorum virorum calamitatis alicuius magnitudinem affectibus percitus lamētatus est. Mortuus est vir qui columna erat & stabilimentū ecclesię. Immo magis ad beatā vitam sublatus à nobis abscessit. Haud parum autem periculi est ne subtracto hoc fundamento simul cum illo multi decidant: & quæ in nonnullis sunt putrida ac marcida manifesta fiant. Clausum est os, quod hactenus & competenti fiducia, & sermonibus gratiæ ad fraternitatis ædificationem, scaturiuit. Ablata sunt consilia mentis, quæ reuera diuinitus agitabatur. O quoties animum meum (accusabo enim meipsum) nonnihil contra hunc virum indignationis subijt: quòd totus hoc desiderio tenebatur, vt dissolueretur & esset cum Christo: nec hoc pluris faciebat, vt diutius propter nos in carne maneret. Cuinam deinceps ecclesiarum curam imponemus? Quem in rebus hisce tristibus accipiemus consortem? Quem habebimus modestiæ ac temperantiæ dispensatorem? O grandem prorsus ac tristem desolationē. Quàm planè pelecano solitudinem incolenti similes facti sumus? Attamen si coniuncta ecclesiæ membra, & ab illius præsidentia, tanquam anima quadam in vnā sympathiam iustamque sint communionem coaptata, solidè conseruantur ad spiritualem concentum per vinculum pacis, conseruabunturque in sempiternum, largiente deo, vt firma & immota maneāt beatæ illius animæ opera, quibus pro ecclesijs dei decertauit. Alioqui haud exiguum certamen superest, ne contentiones & seditiones, dum eligendus est præsul, renascentes, omnem simul laborem, si contigerit dissidium, subuertant.

θρήνων. πιστῶκοτ πελικᾶνι ἐρημικῷ. ἁρμολογίαν. ἀγῶν.

Senatui Tyanorum Basilij Magni epistola, Iacobo Mycræo interprete. LXVIII.

προτρεπτική.

PRofunda detegens, & cordium consilia perscrutans dominus, dedit etiam humilibus prudentiam difficilium, vt nonnulli existimant, machinamentorum. Nihil igitur nos latuit, neq; ex factis aliquid occultatum. Attamen nos neq; videmus neq; audimus quippiā aliud, quàm dei pacem, & quæ ad ipsam maximè spectant. Si enim alij potentes, atque magni, suisque viribus cōfisi; certè nos, qui nihil sumus, & paruæ auctoritatis, nunquam nos attollemus vt in solitudine possimus rebus superesse: cùm exactè sciamus nos magis vniuscuiusq; fratrum auxilio indigere, quàm altera manus alterius. Porrò quòd in ipsa corporis structura communio est necessaria, dominus nos docuit. Quum enim hæc ipsa nostra membra respicimus, quòd vnum non sibiipsi ad functionem satis est, quomodo censebo meipsum mihi sufficere ad vitæ negotia obeunda? Neque enim pes tuto ierit altero non subleuante. Neque oculus sane viderit, nisi alterū habeat socium, & cum eo vnanimiter visibilibus se obijciat. Iam auditus exactior est, qui per vtrosque meatus vocem recipit. Et multo validior apprehensio digitorum communione. Adhæc, nihil eorum vel quæ à natura, vel quæ ex instituto recte peraguntur, sine cōsortis conspiratione perfici videmur: cùm etiā deprecatio ipsa cōsonantes nō habens, multo est inualidior. Ac dominus dixit, cùm duo aut tres vnanimes ipsum inuocāt, in medio se illorū fore. Insuper dispensationē ipsam dominus suscepit, vt per sanguinem crucis ipsius, siue terrena, siue cælestia pacificaret. Quare ob hæc omnia in pace manere vitæ nostræ residuos dies precamur. in pace esse dormitionem nostrā optamus. Pro hac neq; laborem effugere, qualemcunq; decreui, nō humile quid sonare vel facere, nō itineris longitudinem abhorrere, nō aliud quid molestum detrectare, vt ex præmijs pacificationem consequamur. Et si quis nos hęc docētes sequatur, hic optimus etiā precationis terminus existit. Sin autem in diuersum trahatur, ego quidem neq; sic à meo iudicio recedā: singuli autem ipsimet suorū operum fructus in die retributionis agnoscent. Vale.

Italis & Gallis, deo dilectissimis & sanctissimis fratribus, & coadiutoribus in Italia & Gallia vnanimis & cōcordibus episcopis Meletius, Eusebius, Basilius in domino Salutem, Iacobo Mycræo interprete.

LXIX.

SAepe etiam suspirium ex alta cordis editum, solatium aliquod animis indolescentibus adfert, atque lachrymæ erumpentes afflictionis copiam discutiunt. Nobis autem, quòd affectus nostros vobis aperimus, non tantum solatij experimur, quantum gemitus & lachrymæ exhibent, verum quædam nos spes etiam melior fouet. Nam forsan si vobis ea quæ molestant nunciemus, incitabimus vos ad nostrum auxilium, quod iamdudum à vobis pro orientalibus ecclesijs expectauimus, sed nondum sumus assequuti, deo plane nostra gubernante secundum inuisibilia eius iudicia, qui nos longiori tempore his infestari tentationibus voluit. Non enim ignoratis nostra negotia fratres honore pręcipuo digni vt quę extremi orbis fines auditu perceperint. Neq; omnino alienos ab affectu fratrū vnanimū vos autumo, cū sitis discipuli Apostoli docētis cōplementū legis esse proximi dilectionē: sed verum quod diximus iustum dei iudiciū, impetū vestrum cohibuit, qui pro peccatis æquā afflictionem instituerit. Atqui nunc vos adhortamur, vt veritatis zelo incūbatis, & nostrum

συμβολικὰ ἀπὸ σώματος. γνώμη.

& nostrum condolentiæ, vbi didiceritis etiã quæ antehac vos latuerunt, à pio fratre nostro Sabino coadiutore: qui vobis poterit etiã quæ in epistola non cõprehensa sunt, cõmemorare: per quem inquã, virum adhortamur vos, vt viscera miserationis induatis, omniq; seposita segnitie dilectionis studium recipiatis, neque viæ longitudinem, neque domus negotia, neque aliud quid humanum causemini, neque enim vna ecclesia, neque duæ vel tres in grauem hanc tempestatem illapsæ periclitãtur, sed à finibus Illyrici ad Thebaidem vsque hæreseos malũ depascitur, cuius praua semina prius quidem inauspicatus Arius sparsit, radicitus autem fixa à multis in medio viris impietatem studiosè colentibus nunc perniciosos fructus generarunt. Euersæ sunt pietatis doctrinæ, confusa solutaque pietatis vincula: dominandi libido eorum qui non timent dominum, præfecturas inuasit, & ex propatulo præmium impietatis præfectura proposita est. Qui in grauiorem blasphemiã relapsus est, in populi episcopatum præ alijs eligitur. Perit grauitas pontificum, pastores cum scientia gregem domini reliquerũt, dũ præfecti distributiones pauperum in proprios vsus donaq; semper insumunt. Canonum exacta obseruatio pessum iuit, multa peccandi libertas patet. Nam qui fauore humano ad imperium deuenerunt, eodem ipso fauoris gratiam implent. Iustum iudicium perijt, quisque cordis sui desiderio ambulat, malitia immodica, populi immorigeri, præfecti non liberè loquuntur. Nam qui per homines sibiipsis potestatẽ acquisiuerunt, serui sunt eorum quorum fauore adiuti sunt. Iam etiam arma belli inuicem, vltio videlicet sanæ doctrinæ, excogitantur: & priuatas inimicitias occultantes, pro pietate odium gerere assimulãt. Alij verò ob turpissima reprehensionem à se declinantes, populum in cõtentionem accendunt, vt communibus malis sua vitia adũbrent, abscondãtq;. Quare etiam bellum hoc praua operantium, irritum est, dum communem pacem, tanquam occultam ipsorum ignominiam detegentem, fugiũt: ob hęc rident infideles, imbecilles fluctuant, fides in ambiguo est, ignorantia animis obfunditur, quod adulterãtes verbũ in malitia veritatem videantur imitari. Taceo enim impiorũ ora, omnis blasphema lingua dissoluta est, prophanata sunt sacra. ex populo qui sanæ mentis sunt, deprecatorias domus siue oratoria fugiunt, tanquã impietatis scholas. In solitudine verò ad cælestem dominũ cum suspirijs & lachrymis manus attollunt. Ceterum, ad nos quoque venerunt quę in plurimis ciuitatibus gesta sunt. Populus cum mulieribus & pueris ipsisq; senibus ante portas effusus, sub dio preces fundunt, omnes aëris iniurias cum magno animo sustinentes, & auxilium à domino expectantes. Quæ deploratio his calamitatibus digna aut par esse possit? quales lacrymarũ fontes his malis sufficient? Quandiu igitur stare quidẽ adhuc videntur, tandiu adhuc vestigiũ veteris status perseruatur, priusquã cõsummatum ecclesijs naufragium eueniat. Præsens instat iam nobis, instat inquam, integerrimi fratres: porrigite manus, in genua inclinate. Commoueantur in vobis fraterna vestra viscera, profundatis lacrymas cõdolentię, & non negligite dimidium orbis ab erroribus absorptũ, non finite extingui fidem, apud quos primum illuxit. Quid igitur facientes, rebus occurretis? & quomodo erga oppressos cõdolentiam ostendetis, id à nobis nequaquam vos discere oportebit, sed spiritus ipse sanctus vobis suppeditabit, nimirum vt citò auxilium præstetis, quo cõprehensos seruetis incolumes, & qui adsunt fratres complures. Nam peregrinantes synodi existunt supplementum, vt non solùm ex legatorum grauitate, sed etiam proprio numero, ad instaurationem fidei fiduciam habeant, qui etiam in Nicæa scriptã à patribus vestris fidem renouabunt, & hæresim funditus extirpabũt, & ecclesijs pacifica prædicabunt: eos qui non idem sentiunt, in concordiam ducentes. Hoc enim nimirum omnium miserrimum est, quod & pars quę sanioris doctrinæ esse videtur, inuicẽ diuisa est: & circunstant nos persimiles afflictiones ijs sanè quę in Vespasiani obsidione vrbi Hierusalem acciderunt, huius siquidẽ populus simul extraneo bello occupabatur, simul & intestina seditione eiusdem tribus consumebatur. Nobis autẽ præter apertum hęreticorum bellum, adhuc etiam ille qui ab vnanimis doctrina existimatis dissidet, ad extremam imbecillitatem ecclesias deduxit: propter quæ, potissimũ à vobis præsidium desideramus, vt qui apostolicã fidem profitetur, schismatis quę nouerint dissolutis, deinceps auctoritati ecclesiæ subijciantur, vt sanum Christi corpus fiant, omnibus mẽbris ad integritatem redactis. Ac nõ solùm aliorum bona laudibus extollamus, quod nunc facimus, sed nostras quoque ipsorum ecclesias inspiciamus, veterẽ integrę doctrinę gloriã adeptas. Indubie enim summa laude dignum iudico, q vobis à domino concessum est, vt fucatum à probato puroque discernatis: patrum autem fidem sine vlla pręuaricatione prędicetis, quam & nos suscepimus, cognouimúsque ex Apostolicis characteribus formatam, coniuncti quoque ipsi & omnibus quæ synodi scriptura regulariter & legitime sunt instituta.

Verè pientissimis ac desideratissimis fratribus, concordibúsque comministris Gallię & Italiæ Episcopis Basilius Cæsariæ, Cappadociæ Episcopus. LXX.

Dominus noster Iesus Christus quoniam omnem ecclesiam dei suum ipsius corpus nominari sustinuit, & vnumquenque nostrum alterius esse membrum declarauit: dedit quoq; nobis, vt erga omnes iuxta membrorum cõsensum, amicè simus affecti. Quapropter etiamsi habitationibus longissimè dissiti ac disiti sumus alter ab altero quã lõgissimè dissiti ac diremus alter ab altero quã lõgissimè dissiti ac dirẽpti: ratione tamen coniunctionis huius, propinqui sumus inuicem. Quoniam igitur pedibus caput dicere nõ potest: nõ estis mihi necessarij: planè neque vos amicitiam nobis renũtiare sustinebitis: sed tantũ vos ad cõmiserationem permouebunt adflictiones nostræ, quibus propter peccata nostra traditi sumus, quantum nobis cõgratulationis adfert, quod in pace quã vobis largitus est dominus celebres estis. Hac itaq; ratione & nunc & aliàs dilectionem vestram voce lugubri opplorauimus: vt nostræ miseriæ condoleatis ac succurratis. Verum planè prohibiti estis: ne ad iuuãdum nos excitaremini: propterea quòd vltio diuina qua castigandi eramus, nondum esset impleta.

Margin notes: A — Eadem regerminat nostra ætas. Hic oculos appellite vestros Ecclesiæ Christi præsules. B — ἄσπονδος πόλεμος irreconciliabile bellum. C. D. E. F. Collatio ecclesiæ ad corpus.

Nam hoc potissimum est, quod requirimus, vt ipsi quoque Imperatori per vestram pietatem innotescat orbis nostri perturbatio confusioque. Hoc si factu difficile fuerit, vt vel aliqui vestrum ad visendum & consolandum afflictos veniant: qui ipsis oculis conspiciant, calamitatem. Orientis quæ auditu percipi nequit: propterea quòd nullo vobis sermone res nostras dilucidè exprimere possumus. Persequutio nos apprehendit, fratres colendissimi, persequutionum omniũ grauissima. Abiguntur enim pastores, vt greges dispergantur. Et quod omnium est durissimum, neq; qui affliguntur, per martyrij certitudinẽ illatas passiones tolerãt: neq; plebs martyrum loco athletas habet ac veneratur: propterea ꝙ Christianorum nomine tecti sunt persequutores. Vnum iam crimen est quod vehementer punitur: si paternas quis traditiones diligẽter obseruet. Ob hãc caussam paternis sedibus abigũtur pij, & ad solitudines migrare coguntur. Nulla est apud Iudices iniquos cani capitis reuerẽtia, nõ iã vlla cõspicitur religiosę pietatis exercitatio, nulla cõuersationis initur ratio, quę ad euãgelij normã ab adolescentia ad senectã vsq; legitimè perficiatur: sed cùm nemo scelerat⁹ sine certis indicijs cõdẽnetur: episcopi sola intercedẽte calũnia dãnantur: & nulla euidenti probatione assertis ac corroboratis criminationib⁹, supplicijs tradũtur. Nõnulli ne nouerunt quidẽ accusatores suos, neq; tribunalia viderunt: neq; delati sunt primũ, sed nocte intẽpesta abrepti, in exiliũ fugati sunt: solitudinis calamitatib⁹ ad mortẽ vsque traditi. Quæ verò ista cõcomitentur neminẽ latet: etiã si nos sileam⁹. Exilia presbyterorũ, exilia diaconorũ, totiúsq; cleri depopulationes. Necesse enim est vel adorare imaginem, vel sæuę flagrorũ flãmę tradi. Gemitus plebis, lacrymæ cõtinuę & per singulas domos & publicè omnib⁹ quę patiũtur inter se cõplorãtibus. Nemo enim corde est adeò vsq; lapideo, vt patre priuatus placidè ferat orphaniã. Sonitus lamentantiũ in ciuitate, sonitus in agris, in vijs, in solitudinib⁹. Vox vna omnium miserãda ac tristia loquentiũ. Sublatum est gaudiũ, & lętitia spiritualis, in luctũ mutatæ sunt festiuitates nostræ. Dom⁹ precationũ clausę sunt. Altaria cultu spirituali vacãt. Nulli amplius Christianorũ cœtus, nulla amplius doctorum pręsidẽtia, cessarunt doctrinæ salutares: cessarũt panegyres ac festiui conuentus publiciq;, hymnodiæ nocturnæ nõ habentur: neq; superest beata illa exultatio, qua domino credẽtium animę in Synaxi ac cõmunione spiritaliũ charismatum exhilarantur. Nobis iam dicere licet, quod in hoc tempore sit neq; princeps, neq; propheta, neq; præses, neque oblatio, neq; incensum, neque locus vbi corã domino possit offerri sacrificium ac misericordia acquiri. Hęc sciẽtibus scribimus: propterea quod nulla orbis pars est, quę calamitates nostras ignoret. Quare nõ putabitis: quod ista vobis docendi, vel admonẽdę diligentię vestrę gratia loquamur. Nouimus enim, quod nostri nunquã sitis obliti: nõ minus ꝙ̃ mater filiorum vteri sui. Sed, quemadmodum qui dolore aliquo occupãtur, per gemitus solent releuare mœrorem: ita & nos facimus: vt mœstitiæ grauitatem nõnihil refellamus: multiformes nostras calamitates vestrę dilectioni narramus, si quo pacto ad precandum pro nobis aliquãto feruentius permoti, impetretis à domino, vt nobis placatus cõcilietur. Quòd si hæ tribulationes nos solos pressissent, visum nobis vtiq; fuisset & silentio illas obtegere, & de adflictionibus pro Christo illatis gloriari: quoniã præsentis temporis adflictiones nõ sunt pares ad gloriã quæ futura est, vt reueletur in nobis. Nũc autem metuimus, ne quãdoq; malũ hoc acceptis virib⁹, instar flãmæ per accensam & ardentẽ materiã serpentis seseq; effundẽtis, si quæ vicina sunt corripuerit & absumpserit, corripiat & remotiora. Hoc enim hęreseos malũ cũcta depascitur, & periculũ est, ne vastatis nostris ecclesijs, & ad sanã incolatus vestri partẽ serpat. Nos enim forsan primi quidem propter exuperãs peccatũ nostrũ crudis istis hostium Christi dẽtibus vt absumamur, sumus obiecti: fortassis autẽ, ꝙ verò propius est, quoniã à nostris locis exortũ euangeliũ regni, in totũ orbẽ egressum est: hac ratione cõmunis animarũ nostrarum hostis defectionis quoq; seminaria, quæ in eisdẽ nostris locis initiũ ceperunt: in vniuersum orbẽ trãsmittere cõtendit. Nã quibus illuxit cognitionis Christi lumẽn, super eosdẽ & impietatis tenebras inducere cogitat. Adflictiones itaque nostras, vestrãs reputate, tanquã germani domini discipuli. Non impugnamur propter pecunias, nõ propter gloriæ splendorẽ, non propter aliquid aliud rerũ tẽporalium: sed propter cõmunẽ thesaurũ, propter hęreditatẽ paternã, propter sanã fidẽ in certaminis procinctu cõsistimus arrecti. Lugete nobiscum ô fratres amãtes. Occlusa nãq; sunt apud nos piorum ora: reserata verò est quælibet audax blasphemaq; lingua, eorum qui aduersus deum loquuntur iniustitiã. Columnæ & stabilimentũ veritatis dissipãtur. Nos, qui tenuitatis gratia despicimur: fiducia loquendi destituti sumus. Ipsi quęso & pro hisce populis decertatote, & non vestra tantum spectate: quoniã ad portus appulistis trãquillos, per gratiã dei, quæ vos à turbine malorũ spirituum protegit: sed & ecclesijs illis quæ per tẽpestatem iactãtur, manus porrigite: nequãdo omni prorsus destitutę auxilio fidei naufragium patiãtur. Ingemiscite nostri gratia. Nam vnigenitus blasphematur, & nemo est, qui contradicat: spiritus sanctus dehonestatur, & qui reprehendere posset fugatur. Error multorum deorum obtinuit. Magnus apud illos deus est & paruus: filius, nõ naturæ nomen, sed honoris appellatio reputatur: Spiritus sanctus nec ad sanctæ trinitatis cõplemẽtum pertinere, nec diuinę beatæq; naturę cõsors: sed ex creaturarũ numero temerè & vtcunq; patri & filio adiectus esse docetur. Quis dabit capiti meo aquã, & palpebris meis fontem lacrymarũ, & deplorabo cõplures dies populũ peruersis istis doctrinis ad perditionẽ adactũ? In transuersum rapiuntur simpliciorum aures, ac deinceps in cõsuetudinẽ trãseunt hæreticæ impietatis. In istiusmodi sermonibus doctrinæ plusquã impiæ educãtur ecclesiæ infantes. Nã quid aliud etiã facient? Baptismata sunt apud hereticos. Illi deducunt peregrè quouis progrediẽtes: inuisunt infirmos, solãtur mœstos, adiuuãt laborantes & pressos, omnis generis opem adferunt: mysteriorum cõmunionem administrant. Quòd omnia per illos dispensantur ac perficiuntur: quasi retinaculum quoddã est plebi quo ad illorum concordiã astringuntur, ita vt

Catalogus persecutionum per Cõstantiũ Valentem, et Arianos. A

κλήρε λεη λασίας. B

C

Collationes exprimendis calamitatibus accommoda.

μισλαζεθς eleganti.

Vt ab oriente ... D

E

In Arianos & Macedonianos.

τριάδος.

F

Att. haereticorum ... Zuinglianos ...

ita vt breui temporis decursu, etiam si restituatur aliqua libertas, nulla tamen spes reliqua futura sit ad veritatis iterum agnitionem reducēdi eos, qui diuturnæ dilectionis vinculo hæreticis obstricti sunt. Quapropter complures ex nobis oportebat ad grauitatem vestram accurrere, & vnumquenque rerum suarum expositorem fieri. Iam verò & hoc ipsum, documentum vobis sit adflictionis eius in qua vitā viuimus planè miserabilem, quod ne ad vos quidem detur viam capessere & proficisci. Nam si quisquam ecclesiam suam vel breuissimo momento deseruerit, plebem confestim insidiatoribus expositam relinquet. Verum per gratiā dei vnum misimus pro multis, pientissimum hunc & dilectum fratrem nostrum Dorotheum Sympresbyterum, qui & quæcunque literis nostris non satis exprimuntur, suaipsius poterit narratione adimplere: qui & cuncta diligenter peruestigauit: & zelo rectæ fidei ducitur, quem vbi pacificè susceperitis properè ad nos bona nobis studij vestri, quoad iuuandum fraternitatem præditi estis, nuntia referentem remittite.

A

Alexandrinis Basilius Magnus.

LXXI.

παρακλητικὴ.

DE persequutionibus apud Alexandriā & reliquam Aegyptum iamdudum ad nos fama peruenit, animosque nostros affecit vt par erat. Expendimus enim astutiam belli diabolici, quomodo is vbi ecclesiam ex persequutione ab inimicis illata, multiplicari magisque florere vidit, insidias suas mutauerit: vt iam nos non ex aperto oppugnet, sed occultas insidias struat, consilium suum per nomen Christianū quod hæretici prætexunt, obtegens, vt & eadem cum patribus nostris patiamur, & tamē haud videamur pro Christo pati: propterea ꝙ & ipsi persequutores nostri Christianorum nomine censentur. Ista considerantes, plurimum temporis ex eorum quæ apud vos gesta nuntiata fuerant animos nostros stupore impleuerunt ac perculerunt. Reuera nanq; insonuerunt vtræq; nostræ aures, vbi cognouimus impudentem, & humano generi inimicam hæresim eorū qui vos persequuti sunt: quomodo nec aliquam venerati sint ætatem, nec molestias caniciei, nec plebis dilectionem, sed corpora verberarunt & dehonestarunt, inque exilia eiecerunt ac bona diripuerunt, quęcunq; acquirere potuerūt: neq; humanam veriti condemnationem, neque terribilem iusti iudicis retributionem præuidentes ista nos stupefecerunt, & ipso propè sensu destituerunt. Accessit autem ad hasce animi mei disceptationes, & ista cogitatio: An ecclesias suas prorsus reliquit dominus? An nouissima hora est, & hoc pacto initium sumit defectio, vt iam deinceps reueletur iniquus ille filius perditionis qui aduersatur & extollitur supra omnem qui dicitur deus, aut numen? Attamē siue temporaria est ista tentatio ferte eā vt boni Christi athletæ: siue omnimodę res nostrę traditę sunt corruptioni, ne socordes simus ad ea quę accidunt, sed reuelationē è cælis & apparitionem magni dei & saluatoris nostris Iesu Christi expectemus. Si nanque vniuersa creatura soluetur, & transmutabitur figura huius mundi, quid fuerit insolentiæ, si & nos, qui creaturæ portio quædam sumus, cōmunes adflictiones tulerimus, tribulationibusque traditi fuerimus: quas pro mensura potentiæ suæ super nos iustus inducit iudex, qui nos tentari non sinet supra quam ferre poterimus, sed & cum tentatione exitum dabit, vt ferre queamus. Expectāt vos fratres martyrum coronæ. Parati sunt confessorum chori vt manus vobis porrigāt, inque numerum suum vos recipiāt. Memores estote veterum sanctorum, quàm nemo sit illorum delitijs & assentationibus patientiæ coronis dignus effectus: sed omnes per magnas tribulationes ingressi, experimentum sui dederint. Alij enim illusionibus & flagellis explorati sunt: alij tētati sunt, dissecti sunt, occisione gladij occubuerunt. Hęc sunt, vnde decorantur sancti. Beatus est, qui dignus habetur vt pro Christo patiatur. Beatior is est qui abundantiores adflictiones tulit. Quocirca afflictiones præsentis temporis pares nō sunt ad gloriam quæ futura est, vt reueletur in nobis. Quòd si ipse ad vos venire potuissem, congressu vestro nihil fuisset charius, vt & athletas Christi viderem & complecterer, ac precum donorumque spiritaliū quę vobis data sunt, consortio potirer. Quoniam verò corpus habeo diuturno morbo confectum ita vt ne lecto quidem descendere queam, & multi sunt, qui instar luporum rapacium nobis insidiantur: occasionem venātes, an quo pacto ouiculas Christi aliquando rapere possint: necessario per literas inuisere vos institui, obsecrās cum primis quidem, vt continuè pro nobis precemini, quò reliquos dies, aut etiā horas, domino secundum euangelium regni seruire merear: deinde verò vt & imperitiæ meæ & literarum tarditati ignoscatis. Nam ægrè nobis eius hominis copia facta est qui desiderio nostro seruire queat. Dico autem de Eugenio monacho filio nostro, per quem vos obsecro, vt pro nobis & vniuersa ecclesia oretis, deq; rebus vestris rescribatis vt cognitis illis alacriores reddamur.

B

παραίνεσις.

De iudicio idem Basilius, quod Greg. Romanus.

C

D

Att. quam varijs attriti ac probati pœnis sancti omnes.

E

Euaisenis Basilij Magni hortatoria epistola.

LXXII.

προτρεπτικὴ.

LIcet quamplurimis adobruamur negotijs, & innumeris animus noster distineatur curis, nunquam tamen solicitudinem eam, quam erga dilectionem vestram gerimus memoriæ nostræ excidere passi sumus, precantes deum nostrum vt in fide perseueretis, in qua statis & exultatis in spe gloriæ dei. Reuera nanque insolens iam est ac vehementer rarum Ecclesiam videre synceram quæ nihil sit à malitia temporum istorum læsa, sed integram & inoffensam seruet Apostolicam doctrinam, qualem præsentibus temporibus vestram ostendit: qui singulis generationibus eos qui vocatione sua digni sunt, manifestat. Det vobis dominus cælestis Ierusalem bona, pro eo, quod falsas cōtra nos calumnias in capita vaniloquorum reiecistis: nec permisistis vt cordibus vestris sese insinuarent. Noui autem & persuasum habeo in domino, quòd merces vestra multa, etiam ob hanc caussam, sit in cælis. Sapienter enim hoc apud vos ipsos considerastis, quod & verum est,

Et in hæc tempora ipsi reuoluimur.

F

quòd qui mala mihi reddiderunt pro bonis, & odium pro dilectione mea, qua eos prosequutus sum, iam me calumniantur, eorum gratia, quæ ipsi deprehenduntur scripto æditis confessionibus approbasse. Et non solùm hac sibiipsis contrarietate repugnāt, scripto nos traducentes, sed quod ἔγγραφα. & ab Episcopis illis qui Constantinopoli conuenerant communi decreto ab Episcopali functione depositi, depositionem non agnouerunt, Synodum eam appellantes Synodum reproborum, nec passi quidem eos vocari Episcopos, ne cōtra se prolatam sententiam firmarent. Et caussam adiecerunt, ob quam illi non sint Episcopi: quoniā A vt inquiunt, præsunt hęresi. Hęc verò ante annos, nondum plene exactos, decem & septem facta sunt. Erant autem ductores eorū à quibus isti depositi sunt: Eudoxius, Euippius, Georgius, Acacius, & reliqui nobis ignoti. Qui verò iā ecclesijs dominantur, illis successerunt: alij in illorum episcopatus ordinati: alij ab illis ipsis ad præsidentiā euecti. Dicant igitur nunc, qui hanc nobis infamiam intentant, quomodo hæretici fuerint illi, quorum depositionis sententiā non agnouerunt: & quomodo iam orthodoxi sint, qui & ab illis ad episcopatus euecti sunt, & eandem sententiam cum maioribus suis tuentur. Si enim Orthodoxus est Euippius, quomodo non Laicus est Eustathius, qui ab Euippio est episcopatu depositus? Si verò hæreticus est Euippius, quomodo ab Eustathio in cōmunionem receptus est is, qui per manum Euippij ordinatus est? Sed hi sunt istorum παιδαί. ludi, quibus ecclesijs dei pro ipsorum commodo B illudunt: qui & calumniari homines, & rursus cōmendare conantur. Basilidis Paphlagonici altaria, cùm Paphlagoniam trāsiret subuertit Eustathius, & proprijs mensis missæ munus perfecit: & iam Basilidi supplex est, rogans vt se suscipiat. Elpidium pientissimum fratrem, propterea quòd Amasenis coniunctus esset excommunicauit: & ἱλατεύργει nunc Amasenis quoque supplex factus est petens illis coniungi. Quę contra Euippium prędicauit, scitis vos ipsi, quàm fuerint horrenda. Et nunc eos qui cum Euippio sentiunt tanquam rectè docentes commendat ac celebrat, duntaxat ad confirmandum ipsius studium & conatum cooperentur. Nos verò traducimur: non ideo quòd iniqui quidquam designemus: sed quòd hoc sibi putauerit apud Antiochenos profuturum. Quos autem anno præterito ex Galatia accersiuerunt, vt per ipsos auctoritatem & cōfidentiam episcopatus accipere possent, tales sunt, quales eos nouerunt quidem qui cum illis vel paulisper vixère. C Mihi verò nondum tantum concedit otij dominus, vt acta illorum recenseam: veruntamen multo stipati satellitio, suisq; symmystis comitati totam ipsorum regionem transiuerunt, episcoporum habentes obsequia & famulatus. Introducti autem in ciuitatem magnificè cū auctoritate cōcionati sunt. Traditus est enim illis populus, traditum altare. Hi posteaquam ad Nicopolim vsque progressi nihil eorum potuerunt quę polliciti fuerant ad effectum perducere, quomodo reuersi sunt? Et quales in reuersione visi sunt, sciunt qui præsentes fuerunt. Ita perpetuò omnia suo ipsorum commodo metiri deprehenduntur. Si verò dicunt, quòd resipuerint, ostendant scripto suā resipiscentiā simulq; execrationem à fide per synodum Constantinopolitanam, separationemq; ab hæreticis, nec simpliciores seducāt. Talia sunt quæ isti agunt. Nos verò, fratres dilecti modici quidem momenti sumus & humiles, semper tamen in eodem, per gratiam dei constantes, nunquam ad rerum innouationem consensimus: fides apud nos non alia in Seleucia, alia Constantinopoli, in Zelis alia, & in Lampasco alia, & alia Romæ. Et quod nunc circunfertur fidei symbolum, nō est à priorib⁹ diuersum, sed vnum & idē. Sicut D enim à domino accepimus, ita baptizamur, sicut baptizamur ita credimus: quēadmodū credimus, ita glorificamus, neque à patre & filio spiritum sanctum separātes, neque patri præponentes, aut filio antiquiorem esse spiritum sanctū dicentes: quemadmodum blasphemantiū linguæ astruunt. (Quis enim vsque adeò temerarius fuerit, vt audeat dominica reprobata cōstitutione nominibus patris ac filij & spiritus sancti suo figmento alium excogitare ordinem?) Sed neque creatum dicimus spiritum, qui patri & filio cōiunctus est: neque seruilem audemus dicere eum qui præsidet. Vos autem obsecramus, vt dominicæ cōminationis memores qua dixit omne peccatum ac blasphemiam hominibus remitti, blasphemiam verò in spiritum sanctum non remitti, neque in isto seculo neque in futuro, vobis ipsis à pestiferis contra spiritum doctrinis caueatis. State in fide. Ipsum orbem inspicite, & videte quàm modica sit ea portio quæ hoc morbo laborat, reliqua verò vniuersa ecclesia, quę ab orbis finibus vsque ad fines euangelium recepit, sanā hanc & rectam E doctrinam sectetur, à cuius cōmunione vt ne excidatis, petimus, simulq; precamur, vt partem nobiscum percipere mereamini in die domini nostri Iesu Christi, iusta illa, in qua venturus est ad dandum vnicuique iuxta facta sua.

Basilius Magnus monachis suis.

LXXIII.

τοῖς ἀσκηταῖς. Hæreticorum Lutheranorum, Zuinglianorum vitandam cõmunionem.

POtest quidem sanctus deus etiam eam animi iucunditatem quæ fit ex mutuo congressu & conuictu largiri nobis, qui semper & videre vos, & de rebus vestris audire cupimus, propterea quòd nulla alia in re animi recreationem habemus, quam in vestro profectu, & absoluta præceptorum Christi obseruantia. Interea verò, dum hoc negatur, necessarium arbitramur, vt per germanissimos dominique timentes fratres nostros vos inuisamus, ac literis dilectionem vestram alloquamur. F Huius itaque gratia misimus religiosissimum ac germanissimum fratrem nostrum, cooperatoremque euangelij Miletium sympresbyterum, qui vobis desiderium nostrum quo erga vos afficimur, solicitudinemque & curam animarum exponat. Nam noctes atque dies dominum precamur vt probati habeamini, quo & nobis fiducia sit in die domini nostri Iesu Christi per vestrā salutem, & vos clari sitis in splendore sanctorū, opusq; nostrū iusto dei iudicio probetur. Simul verò multā nobis solicitudinem obtinētis iā rerum status molestia generat: in quo omnes ecclesię turbatę sunt, omnes animę cōcutiuntur. Nam

ἀφειδῶς. διαστροφὴ τεθνηκυί-ῃ.

Nam temerè nonnulli ora sua aduersus cõseruos reserarũt. Mendacium sine timore effutitur, veritas obscurata est. Et qui quidẽ accusantur: mox sine iudicio condemnantur: qui verò accusant sine omni examinatione fidem inueniunt. Vnde & ego vbi complures percepi contra me circumferri epistolas, quibus perstringamur ac notemur, propterq; scripta quædã accusemur, quorũ tutelarem defensionem habemus coram veritatis tribunali paratam: cogitaui quidem silendum esse, quod & feci. (Nam tertius iã annus hic est ex quo à calũniatoribus notatus accusationis flagella su-
A stinere cœpi, hoc vno contentus quòd dominum habeo secretorũ cognitorem ac calumniæ istius testem). Quoniam verò multos iam silẽtium nostrum eo rapuisse video, vt ex illo intentatas calũnias cõfirmarint: nósque non lenitatis ac patientiæ gratia, sed quod ad expromendam veritatem os aperire neutiquam ausim, eoque silere me arbitrẽtur: ob eã vobis caussam scribere conatus sum obsecrans vestram in Christo dilectionem, vt calumnias quas vna pars obijcit, non mox vt prorsus veras admittatis: propterea quòd vt scriptum est, neminem iudicat lex, nisi primum audiat & cognoscat, quid statuat. Quanquam æquo iudici ad veritatis declarationem ipsa rerum cognitio satis est. Itaque potestis vos ipsi, etiã si nos sileamus ea quæ fiunt obseruare. Qui enim errorũ nos insimulãt, conspicuè deprehensi sunt hæreticorum fauere parti. Qui nos propter aliena quædam volumina cõdemnant: proprijs cõfessionibus, quas scripto nobis exposuerunt: contrarij inueniuntur. Obseruate consuetudinem eorum, qui talia temerè audent. Solent perpetuo ad præualentem deficere partem, & imbecillibus proculcatis amici-
B cis, colere potentes. Qui enim diuulgatas illas epistolas aduersus Eudoxium, totamque illorum partem conscripserunt, ac omni fraternitati trãsmiserunt: contestatique sunt vt communionem illorum, tanquam animarum pestem fugerent: & huius gratia prolatas de ipsorum depositione sententias nõ receperunt, eo quòd essent ab hæreticis decisæ: sicut nobis tum persuadebant: hi iam omnium obliti, hæreticis illis cõiuncti sunt, nec vllo pacto negare possunt. Animi nanque sui sententiam manifestè declararunt in eo ꝙ Ancyræ per singulas domos communiones illorum salutarunt, quandoquidem ad consortium ab ipsis ad hunc modum suscepti sunt. Itaque interrogate eos: Si iã orthodoxus est Basilides illius Ecdicæi complex & conscius, quam ob rem cùm Dardania redirent altaria ipsius in agro Gangrenorum subuerterint, mẽsásque suas substituerint: qua ratione etiamnum ecclesias Amasię ac Zelorum inuadant, suaque ipsorum auctoritate constituant presbyteros ac diaconos. Nam si cum illis tanquã orthodoxis communicãt, qua de caussa ecclesias ipsorum velut hæreticorum inuadunt? Si verò hæreticos esse arbitrati sunt, quomodo de com-
C munione ipsorum haud pudefiunt? An ista, colendissimi fratres, non sunt ita manifesta vt à quouis puero intelligantur, quòd perpetuo propriũ spectantes commodum, vel traducere quos volunt, vel commendare conantur. A nobis itaque defecerunt: nec præmissis querelis (Nam hoc est, in quo se potissimum exacerbatos esse dicunt) nec

συκοφαντίας.

ideo, quòd Chorepiscopos quos se misisse dicũt non suscepimus. Quanquam reddent domino rationem, qui hoc subornarunt. Vnus enim Eustathius ad nos missus cum literas apparitoribus Icarij dedisset, tribus expletis in ciuitate diebus, cũ ad sua redire vellet, multo iam vesperi, cùm dormirẽ, ædibus nostris appropinquare narrabatur. Vbi verò me dormire audierat, postridie, cùm discederet, denuò me nõ accessit: sed ad hunc modũ perfunctoriè quod nobiscum agere debebat exequutus, ad suos reuersus est. Atque hoc est crimen illud, quod commisimus nos, & patientes isti ac lenes homines isti delicto non contulerunt seruitutem eam quã ipsis antea in dilectione exhibuimus: sed huius erroris ac casus gratia vsque D
adeò grauiter nobis succensuerunt, vt ab omnibus nos totius orbis ecclesijs quantũ in ipsis fuit, excommunicari fecerint. At non est ista in veritate dissidij huius caussa, sed quoniã putarint se gratificaturos tũ Euzoio, si sese à nobis abalienarent istos sibijpsis prætextus commenti sunt, vt hostes nobis facti aliquo vsque sese istis commendatos redderent. Ceterum & Nicænam fidem calumniantur, nósque homousiastas siue homoousianos probrosè vocant: propterea quòd in ea fide filium dei vnigenitum cum deo ac patre homousion, hoc est, eiusdem essentiæ confitemur. Non ꝙ sit ex vna essentia in duas partes diuisa, fratres, absit. Non enim hoc cogitauit sancta illa ac deo dilecta synodus, sed quod idem intelligi secundũ essentiam debet filius, quod pater est secundum essentiam. Sic enim nobis illi ipsi patres exposuerunt, dicentes: Lumen ex lumine. Est autem Nicæna fides quam Occidentales attulerunt, Tyanensiq; synodo tradiderũt: à qua & suscepti sunt. E *Ex collatione.* ὁμοίωσις.
Sed habent astutum quoddã dogma, ad eiusmodi suas mutationes paratum. Nam verbis fidei more medicorum vtuntur, pro cõmoditate aliter atque aliter sese ad affectionum rationem ac varietatem attemperantes. Marcidum verò istud sophisma, nõ conuenit vt ego redarguam, sed vobis obseruandum est (dabit enim vobis intellectum dominus vt cognoscatis) quæ recta ac plana sit sententia, quæ obliqua & peruersa. Si enim alias licet atque alias fidei confessiones conscribere, & pro temporum varietate mutare, falsa est *Ephe. 4.*
sententia eius qui dixit: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Si verò hæc vera sunt, nemo vobis inanibus istis sermonibus imponat. Traducũt nos, quasi insolens ac nouum quiddam de spiritu sancto doceamus. Rogate igitur ipsos, quę sit illa nostra insolẽtia. Nos enim, ꝙ & accepimus, paracletũ patri ac filio cõiunctum nõ creaturæ connumeratũ esse cõfitemur. In patrem nãq;, & filiũ, ac spiritũ sanctũ credimus, deniq; in nomine patris ac filij & spiritus sancti baptizamur. Quapropter nunquã à coniunctione patris ac filij paracletum F
separamus. Mens enim nostra à spiritu sancto illustrata ad filiũ respicit: & in illo, veluti imagine, patrem contemplatur. Neque igitur nomina ex nobis ipsis cõminiscimur: sed spiritum sanctum paracletum quoque nominamus, neque debitam illi gloriã cassari sustinemus. Hæc sunt nostra illa cum omni veritate cõiuncta. Si quisquam nos horum gratia accusat, accuset: si quis nos persequitur, persequatur: si calumnijs quisquam nobis inten-

intentatis fidem habet, paratus sit ad iudicium. Dominus è vicino est, nulla in re soliciti sumus. Quòd si in Syria quisquam aliquid cõscribit, nostra nihil interest. Nam ex verbis tuis, inquit, iustificaberis, & ex verbis tuis cõdemnaberis. Mea me verba iudicent: propter alienos verò errores nemo nos cõdemnet: neque epistolas quisquam quas ante annos viginti scripsimus, probationis vice obijciat: quod iam cum illis faciam qui illa conscripserunt. Nos enim cùm ante eiusmodi cõscriptiones laici essemus, ad laicos scripsimus, nihil de fidei caussa, neque qualia nunc ad nostram
A calumniam circũferunt isti, sed vt amicos salutaremus, simpliciter eos per literas cõpellauimus. Pariter enim nos & eos qui Sabelli morbo infecti sunt, & qui Arij dogmata tuẽtur, vt impios fugimus & anathematizamus. Si quis eũdem & patrem & filium ac spiritum sanctum dicit: & qui rẽ quidem vnam esse supponit, quæ sic multis nominibus appelletur: vnamque hypostasim tribus appellationibus nominatam putat, talẽ nos Iudæorum parti cõiungimus. Simili ratione si quisquã filium patri, quod ad essentiã attinet, dissimilem esse dicit, aut ad creaturã deiecit spiritum sanctũ, & hunc anathematizamus: & gentili errori vicinum esse iudicamus. At impossibile est, vt literis nostris accusantiũ nos ora cohibeam⁹: immo credibilius est nostris illos apologijs iritari quoque, vt maiora ac peiora contra nos machinentur. Interea tamen vestras communire aures nõ est difficile. Itaque quod vestrum est facietis. Syncerum nobis, & quod nullis sit calumnijs corruptum cõseruabitis pectus, & si quid criminis nobis obijcitur, illius à nobis rationem exigetis: & vbi verita-
B tem apud nos deprehenderitis, nõ dabitis locum mendacio. Si verò nos in reddenda ratione deficere senseritis, tum demum accusatoribus nostris tanquam veracibus fidem habebitis. Vigilant illi in hoc vt nobis noceant. Hoc à vobis non requirimus. Nundinariam vitam exercentes, quæstuariam sibi reddunt, quam nobis intentant calumniam. Vos verò obsecramus, vt domi maneatis: honesteque viuatis, opus domini cũ silentio perficientes. Congressus sanè illorum, subdolos & ad subuersionem audientium instructos declinetis, vt & dilectionem erga nos synceram custodiatis, patrumque fidem infractam ac sanam seruetis: & apud dominum tanquam veritatis amici probati deprehendamini.

Qui error Sabellij libys fuit. πολυώνυμον.

Ad Occidentales episcopos de Eustathio, Apolinario & Paulino, deque vnius istorum cuiusque hæresi, Basi-
C lius Magnus.

LXXIIII.

TAntum cuique vestrum, dominus deus noster in quem sperauimus largiatur gratiæ, vt proposita spe potiamini, quanto ipsi gaudio pectora nostra replestis, cùm per literas quas nobis per desideratissimos sympresbyteros nostros scripsistis: tum ex eo quòd calamitatibus nostris tanquam viscera miserationis induti cõdoletis: quẽadmodum nobis prædicti fratres indicarunt. Nã etiamsi vulnera nostra eodem modo perseuerãt, nõnihil tamen inde releuamur: quòd paratos habemus medicos qui velocem ac maturã possunt, si detur opportunitas, doloribus nostris adferre medelam. Quapropter iã denuo vos per dilectos hosce fratres compellamus & obsecramus, ne, si dederit vobis dominus copiam ac securitatẽ accedẽdi, inuisere nos detrectetis. Maximum enim domini mandatum est, infirmorum visitatio. Si verò optimus deus ac sapiens vitæ nostræ moderator hãc gratiam in aliud tempus reiecit, saltem scribite nobis, quę vos cùm ad cõsolationem afflictorum, tum ad erectionem cõfractorum scribere decet. Plurimum enim iam confracta est ec-
clesia, cuius nomine & nos multum in modũ tristamur. Non est autem quòd alicunde opem expectemus, nisi per vos dominus, à quibus syncerè colitur, curationem miserit. Improba quidem & impudens Arianorum hęresis manifestè ab ecclesiæ corpore diuulsa proprio immoratur errori, parumq; nos lædit: propterea quòd illius impietas omnibus nota est: qui verò ouinam pellem induti, mãsuetudinem ac placiditatem externè quidem simulant, internè verò gregem Christi crudeliter lacerant: & hoc nomine, quod ex nostro gremio progrediuntur, simpliciores facile lædũt ij sunt perniciosi illi & qui non ita facile caueri possunt, quos per vestram diligentiam omnibus Orientis ecclesijs publicari ac manifestari petimus, vt vel recta ingredientes syncere nobis coniuncti sint, vel si peruersi esse perrexerint, pestem suam sibiipsis solis cõtineant, ne posthac per incautã communionem morbum suum viciniori-
bus affricare possint. Necessariũ verò est, vt men- E
tionem istorum nominatim faciam, vt & ipsi cognoscatis eos qui nos conturbant & offendicula gignunt: illósque ecclesijs vestris manifestos, vt vitari possint, faciatis. Quæ nos enim loquimur multis suspecta sunt, quasi propter priuatas quasdam contentiones metum ac pusillanimitatem illis incutere velimus. Vos verò, quanto ab illis habitatione remotiores estis, tanto plus apud plebẽ habetis fidei, ad quod & hoc accedit, quod ad curandos oppressos adiumento vobis est gratia dei. Quòd si plures quoque vnanimes eadem decreueritis, manifestum est ꝙ multitudo eadem decernentium indubitatam omnibus efficiet dogmatis susceptionem. Est itaque vnus ex illis qui plurimum excitãt turbarum, Eustathius ex Sebastia minoris Armeniæ. Hic olim institutus ab Ario, cùm is Alexandriæ florens, impias aduersus vni-
genitum dei blasphemias strueret, sectator illius & inter selectissimos discipulos connumeratus F
fuit. Posteaquam verò ad suos reuersus à beatissimo Hermogene Cæsariæ episcopo propter impiam opinionem condemnaretur, confessionem illi obtulit sanæ fidei, atque ita manus impositionem ab ipso obtinuit. Vbi verò dormitionem accepit Hermogenes, mox ad Eusebium Constantinopolitanum sese cõtulit: qui & ipse nihilo minus impium Arij dogma tuetur. Inde post quibusdam de caussis pulsus, ad patriam sese recepit: illiq; denuò erroris purgationem obtulit: sed ita vt celata & obtecta mentis impietate quandam exhiberet verborum rectitudinem. Mox verò vbi vtcunque adeptus esset episcopatum, anathematismum cõtra homousion in synodo Ancyrę habita

A simili metaphora

συντετριμμένων.

D

simile euangelicum.

ἀνατρέψειν.

Eustathius episcopus Arianus ex Arij secta- tore.

bita scripsisse deprehenditur. Ex illa ad Seleuciā profectus cum illis quos eiusdem habet opinionis ea gessit quę omnes norunt. Constantinopoli verò iterum ad ea quæ ab hæreticis proposita sunt, consensit. Atque ita episcopatu eiectus, propterea quod iam in Melitina synodo depositus esset, viam sibiipsi per quā restitueretur excogitauit, eam videlicet, vt ad vos proficisceretur. Quæ verò sint illi à beatissimo episcopo Liberio proposita, & ad quæ cōsenserit, nobis clàm est: nisi ꝙ epistolam attulit, per quā restitueretur: eam vbi Tyanæ synodo exhibuit, in suum locum restitutus est. Iste itaque iam fidem eam in quam receptus est depopulatur, cumq; illis facit qui homousion anathemate percellunt. Deinde & hæresi patrocinatur eorum qui spiritum sanctum spoliant diuinitate. Quoniam igitur isthinc vires accepit lædendi ecclesias, ac publicandæ suæ impietatis fiducia quam vos dedistis ad subuersionē multorum vsus est, necesse est vt isthinc quoque veniat malorum istorum correctio, scribaturque ecclesijs, quibus quidem cōditionibus ad communionem susceptis sit: simul verò adijciatur, quomodo iā immutata sententia gratiā à patribus qui tum erant, acceptam irritam reddat. Alter ex illis, de quibus vos admonemus, est Apollinarius, haud parum & ipse ecclesias contristans: facilitati nanque scribendi, qua per occasionem ad quosuis irrepit, cōiunctam habens sufficientem linguæ facultatem orbem libris suis repleuit: contēpto ecclesiaste qui cauendum esse dicit ne mutili fiant libri. In multitudine autem certum est quòd multa delinquantur. Nam quomodo potest in multiloquio vitari peccatum? Sunt verò quæ scribit, etiā ad theologiā pertinentia: non ex scripturæ probationibus, sed ex humanis argumētis astructionem habentia. Scripsit & de resurrectione quędā fabulosè immo Iudaicè composita: in quibus dicit nos iterum ad cultum à lege præscriptum reuersuros, ita vt iterum & circuncidamur, & Sabbatū obseruemus, & à cibis in lege prohibitis abstineamus, sacrificiaque deo offeramus, & in templo Ierosolymis adoremus, atq; prorsus ex Christianis Iudæi reddamur, quibus quid nam poterit ridiculum magis immo alienius ab euāgelico dogmate dici? Deinde & de incarnatione tantā mouit fratribus perturbationem, vt pauci eorū quibus colloquij cum illo nonnihil intercessit, priscum pietatis characterem conseruent: multi verò rerum nouationi attendentes ad quæstiones & contentiosas inutilium verborum hæreses auersi sint. Paulinus verò, an qua in re, ꝙ manus impositionem concernit, reprehensibilis sit, vos ipsi dicetis. Nos sanè contristat quòd Marcelli dogmatibus fidem habet, & sectatores illius sine discrimine ad cōmunionem admittit. Scitis colendissimi fratres, quàm omnem spem nostram irritā faciat dogma Marcelli, ꝙ neque filium propria ac discreta hypostasi præditum confitetur, sed productum, & in eum ipsum iterum conuersum ex quo venerat tradit: neque paracletum propriā habere hypostasim concedit: ita vt non aberret si quisquam hanc hæresim prorsus alienam esse à Christianismo determinet, ac corruptum quendam Iudaismum appellet. Horum curam à vobis requirimus. Eam adhibebitis, si vniuersis orientis ecclesijs scribere dignabimini, vt eos qui veritatis doctrinam ad hunc modum adulterarūt, tum demum ad communionem admittant, si quando errata correxerint, si verò contentiosè rerum nouationi immorari voluerint ab illis secedant. Ceterum haud ignoramus & ipsi, quòd oportuerat nos vestræ prudentiæ assessores, communi de his rebus consideratione tractare: verum quoniam nec temporis id ratio permittit, & dilatio perniciosa est, propterea quòd hominum istorum pestis radices altius infixit, necessitati adacti fratres hosce misimus, vt simul quæcunque literas fugiunt, de suo vos perdocentes pietatem vestram eo inuitent vt quæsitum ecclesijs dei auxilium exhibeatis.

πνευματομάχοι.

Apollinarius.

Paulinus.

A B C D

Ad Neocæsarianos Basilius Magnus.

LXXV.

IAm diu inter nos nihil intercessit mutui alloquij fratres colendissimi ac desideratissimi, nō secus atque qui animis sunt ira succensis. At quis vsque adeò acceptæ iniuriæ memor est, & irrecōciliabilis erga eum à quo læsus est, vt per totam ferè hominis ætatem, cōceptam odij ac iræ commotionem protendat? Id quod in nobis factum esse apparet, cùm nulla sit iusta ratio, ob quā separari, quātum nos scimus, immo contrà multæ sint & magnæ caussæ propter quas summa ipse statim initio inter nos amicitia & vnitate coniungi debuerimus. Prima est, quod vnicū ac primarium est maximi domini nostri pręceptum lucu- lenter dicentis, In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si charitatem habueritis inter vos mutuā. Et Apostolus quoque manifestè nobis dilectionis bonum cōmendat: cùm quòd decernit consummationem legis esse dilectionem, tum quòd dilectionis bonum omnibus reliquis vtut magnis pręponit, vbi dicit. Si linguis loquar & hominum & angelorum, charitatem verò non habeā, factus sum æs resonans, vel cymbalum tinniens. Etsi habeam prophetiam, & nouerim omnia mysteria, & omnem scientiam, & si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem verò non habeam, nihil sum. Et si impendam in alimoniam omnes facultates meas & corpus meum tradam, vt comburatur, charitatem autem non habeam, nihil inde lucri capiam. Non quòd quidquam eorum quę connumerata sunt, vnquā sine charitate pręstari possit: sed ꝙ sanctus Apostolus, vt & ipse dixit, hyperbolico modo voluerit excellentiam omnia superantem isti adscribere præcepto. Altera caussa est, quòd si quid aliud certè & hoc ad cōcordiam plurimum confert: si datur ijsdem vti doctoribus. Sunt autem ijdem & nobis & vobis doctores mysteriorum dei & spiritales patres, qui vestram ab initio fundarunt ecclesiam: Gregorium dico priscum illum, & quotquot post ipsum episcopalē apud vos sedem susceperunt: qui ordine succedaneo instar astrorū exorti ijsdem ingressi sunt vestigijs: ita vt haud facile sit volentibus cōuersationis ipsorum indicia deserere. Si verò & corporalis familiaritas haud aspernanda est, sed ipsa quoque multum ad solidam amicitiam vitæque communionem conducit:

προηγητικη.

E

1. Cor. 13.

F

καθ' ὑπερβολήν.

Vide Euseb. Cæsarien.

μεταφορά

cit:& ea vobis erga nos non deest occasio. Cuius
itaque gratia, ô vrbiũ ornatissima (per vos enim
vniuersæ ciuitati loquor) non isthinc veniunt lite
ræ vestræ, non quæ amicitiam exerat ac declaret
vox vestra, sed apertæ sunt aures vestrę & exposi-
tæ calumniari conantibus. Itaque tanto altius in-
gemiscere debeo, quanto magis quod illi sategе-
runt effectum esse video. Quandoquidem dela-
tionis opus, manifestum habet magistrum ac do-
ctorẽ, qui cùm ex multis sit malefactis notus, ab
ista tamen deferendi malitia designatur: ita vt ex
hoc peccato nomẽ inuenerit: vos verò mihi per-
mittite, vt liberè loquar, vtrasque aures delatori-

Diabolus vnde dictus sit.

A bus nostris reserastis, ac quidquid illi ad vos defe
runt, sine omni examinatione admittitis, neminẽ
existẽte qui falsum à vero discernat. Quis vnquã
in accusandis vitijs nemine contradicente defe-
cit? Quis deferendo mendacij conuictus est, non
coram constituto eo quem falso detulit? Quidnã
dici potest, quod credibile nõ sit auscultantibus
si dum criminator ita vt asserit habere cõtendit:
criminis accusatus nec adest, nec calũnias audit?
Neque ipsa vos vitæ huius cõsuetudo hisce in re-
bus erudit ac docet: quòd qui futurus sit æquus
ac nulli parti addictus iudex, non debeat se totũ
præoccupanti permittere, sed & defensionem ex-
pectare eius qui defertur, vt ex collatione eorum
quæ ab vtrisque partibus dicuntur veritas eluce-
scat. Iustum iudicium iudicate, vnum hoc est ex
præceptis ad salutem necessarijs. Et ista dico, nõ
oblitus verborũ Apostoli, quibus ille relictis hu-
manis iudicijs vniuersam vitam suã eius tribuna-

ἀπολογίαν.

B lis examini reseruauit: quòd falli nequit, vbi dicit,
Mihi verò pro minimo est vt à vobis diiudicer,
aut ab humano die. Veruntamen quoniam aures
vestras falsæ delationes præoccupatas detinent,
delataque est & calumnijs impetita cum vita no-
stra, tum & fides quã habemus erga deum, sciens
delatorem tribus personis mali huius noxam as-
pergere. Lædit enim & eum quem falsò defert, &
eos quibus loquitur, & seipsum. Quàm ego lędar
scitis ipsi, (etiã si ego sileam) non contemnens ve-
strã de me existimationem (quomodo enim con-
temnerem, qui ne illam incurram, ista scribo, &
huius iam gratia certo) sed videns me esse in tri-
bus istis personis, qui læduntur, ego quàm mini-
mum lædar. Nam ego quidem amicitia vestra de-
stituor: vos autẽ veritate vltro spoliamini. Et qui
huius caussam dedit, me quidem à vobis separat,
seipsum verò alienum à domino reddit: propter-
ea quòd nemo reproborum ac nefandorum ho-
minum cum deo cõmercium habere potest. Pro-
pter vos itaque magis quàm propter me, & vt di-
spendio vos haud ferendo eximam, ista scribo.
C Quod enim maius malum cuiquam accidere po-
terit, quàm vt rem omnium pretiosissimam, veri-
tatem videlicet amittat? Quid igitur dico fratres?
Non quòd ego ignorem me obnoxium peccatis,
neque quòd vita mea, non referta sit innumeris
delictis. Noui enim meipsum, nec cesso lacrymas
profũdere propter peccata mea, si quo pacto mi-
hi deum placare, ac futuri supplicij comminatio-
nem effugere queam. Sed hoc dico: Si is qui no-
stra iudicat, mundum se confirmet habere oculũ,
auferat ex nostro oculo festucam. fatemur enim
nos multa eorum qui probè valent opus habere

curandi diligentia. Si verò hoc nõ facilè dicet, &
tanto minus dicet quanto magis fuerit mundus,
propterea quod perfectorum hoc est proprium,
vt seipsos non extollant (alioqui arrogantiæ pha-
risaicæ obnoxij essent, qui seipsum iustificãs con-
demnauit publicanum) neque mihi quęrat medi-
cũ, nec iudicet ante tempus, donec veniat domi-
nus, qui reuelabit occulta tenebrarũ, & manife-
stabit consilia cordium. Memor sit eius qui dixit,
nolite iudicare, ne iudicemini, neq; condemnare,
ne condemnemini. In summa fratres, si curabilia
sunt nostra delicta, quare non obeditis doctori

Allusio ad parœmiam euangelicam.

ecclesiarum, dicenti, argue, increpa, obsecra? Si ve D
rò scelus nostrum ita habet, vt sit immedicabile,
quãobrem non in faciem nobis resistit aduersa-
rius, vt patefactis sceleribus nostris, ecclesias ab
ea pernicie liberet, qua per nos illæ perduntur?
Itaque ne feratis conuicium illud quod sub dẽti-
bus aduersarij clanculũ aduersum nos immurmu
ratur: ferendum enim non est, etiam si id ancilla
faciat ex pistrino, aut vnus aliquis supra modũ ne-
bulo ex istis circumforaneis, cui hominum gene-
ri hoc vitij est, vt linguas in omnis generis conui-
cia acutas habeant. Iam sunt episcopi, vocentur il
li vt caussam cognoscãt. Est clerus in vnaquaque
dei parœcia. Congregentur selectiores ac proba-
tiores. Dicat cum fidutia ac liberè qui volet, vt
examen fit quod agitur nõ conuicium. In conspe
ctum ac publicum producat, si qua sunt malitiæ
meæ occulta facinora. Odio verò me, ne tũ qui-
dẽ prosequatur, sed admoneat vt fratrem. Si pec-

Att. Basilij modestiam.

ἐκ μυλῶνος παιδίσκη, τῶν ἀγοραίων.

catores sumus, commiserãdi potius sumus apud
viros beatos & innoxios, quàm acerbè & odiosè E
tractandi. Si verò erroris circa fidem culpamur,
ostendatur nobis Syngrapha. Deinde iudicium
detur æquum & neutri parti separatim addictũ.
Legatur obiectum delictum, Probetur natura sui-
condemnatum esse scriptum quod obijcitur ma-
gis quàm quod ex ignorantia accusatoris culpan-
dum esse videatur. Sunt nãque multa bona, quæ
non exacto mentis iudicio præditis talia non ap-
parent. Neque enim quæ eiusdem sunt ponderis
paria esse videntur: nisi æquilibres sint inter se lã-
ces. Iam mel male morbo quopiam affectis appa
ret gustu amaricatius per corruptelam organi?
Quin & oculus vitiatus multa non videt eorum
quæ sunt, & multa suspicatur quę non sunt. Idem
& in iudicanda sermonum virtute sæpenumero
fieri video: quãdo eorum qui cõscripserunt men
tem habitumve non assequitur iudex. Oportet
enim vt eadem propè sint animi industria prędíti:
& qui aliorum scripta iudicaturus est, & qui illa
conscripsit. An cum de agriculturæ operibus iudi
care non poterit, qui non ipse est agricola: & qui
musices scientiam non tenet, nec consonantiam
nec dissonantiam in musicis rythmis cognoscat: F
sermonum iudex mox erit quicunque volet: qui
neque præceptorem suum, neque tempus in quo
didicerit, assignare valet: nec prorsus quidquam
eorũ quæ ad sermones iudicandos attinent: siue
multum siue parum intelligit? Ego verò noui φ
quæ in oraculis spiritus dicuntur, haud cuiuis li-
ceat proprio subijcere examini, sed ei qui spiritũ
habet discretionis, quẽadmodum nos Apostolus
in diuisionibus charismatum docuit dicens. Huic
nãque per spiritum datur sermo sapientię, alij ser
mo

γνώμη

mo scientiæ secũdum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij operationes virtutum, alij prophetia, alij discretiones spirituum. Itaq; si nostra spiritalia sunt, ostendat se donum habere discernendorũ spiritaliũ, qui nostra iudicare præsumit: si vero, quemadmodum ipse cõuiciatur, ex sapientia sunt mundi huius, declaret se mundanæ sapientiæ experientiã habere, & tum demum ipsi iudicãdi calculos permittemus. Nemo autẽ putet ista nos ad hoc excogitare, vt causſę examen fugiamus. Vobis enim, fratres desideratissimi, permitto, vt inter vos ipsos eorũ de quibus incusamur examẽ faciatis. An vsque adeò tardo estis ingenio, vt ad veri cognitionem omnium opus habeatis patrocinio? Quòd si nostra vobis indubitata videntur, curate vt omnem contentionem abijciant contentiosi illi nugatores. Si verò ambiguum quid illis inesse videtur, rogate nos, per intermediatores, qui nostra vobis fideliter referre & exponere queant. Vel si videbitur, scripto cõprehensas probationes exigite. Omnino quouis modo curate, vt ista quæ nobis obijciuntur inexcussa non relinquãtur: fidei verò nostræ quæ poterit esse euidentior probatio, q̃ quòd à nutrice beata fœmina, quæ ex vestro gremio progressa est, (Macrinam dico, illustrem illam) educati sumus: à qua & beatissimi Gregorij verba, quæ memoriæ beneficio ad illius vsque ætatẽ seruata ipsa retinuit, edocti sumus, quib⁹ illa nos adhuc infantes, tanquã pietatis dogmatibus finxit ac formauit. Posteaquam verò & nos, completa per ætatem rationis maturitate, intelligendi facultatẽ accepimus, multum telluris ac pelagi emensi sumus an aliquos inueniremus iuxta traditum nobis pietatis canonem ambulãtes: & eos quos inuenimus patrum loco cõplexi sumus, & pro animarũ nostrarum ad deum proficiscẽdi ducibus reputauimus. Et ad hanc vsque horam gratia eius qui sancta nos vocatione ad cognationẽ sui vocauit, nullius sententiæ conscij sumus, quam sanæ doctrinę contrariã & inimicã cordi nostro admiserimus. Neque mentem nostrã vnquã execranda Arianorum blasphemia polluimus: sed si nonnullos aliquando Arij discipulos ad cõmunionem assumpsimus, ita illos admisimus, vt morbũ suum quàm intimè celãtes pietatis verba loquerẽtur: vel certè doctrinæ nostræ nihil obluctarentur. Et hac in re non nostro ipsorum erga tales vsi sumus iudicio, sed magis decreta patrum nostrorum, quibus illi de talibus iã olim quid faciendum sit statuerunt, sectati sumus. Ego enim cùm accepissem beatissimi patris Athanasij Alexãdrini episcopi literas, quas etiãnum in manibus habeo, & requirentibus legẽdas obijcio, quibus ille manifestè edixit, quòd si quisquam ex Arianorum hæresi ad nos transire voluerit, admittendum esse, nec quidquã in illo assumendo hæsitari debere, si Niceni cõcilij fidem confiteatur, & dogmatis huius consortes: ille mihi omnes cùm Macedoniæ tũ Achaiæ episcopos allegasset, necessarium arbitratus sum vt tanto viro propter fide dignã auctoritatem eorũ qui id decreuerãt, obsequerer, simulque præmium pacis studiosis destinatum adipisci cupiens eos qui fidem istam confitebantur communicantium parti adscripsi. Fuerat autem iustius res nostras æstimare non ex vno aut altero eorum qui

A B C (marginal letters)

Att. Basilij prudentiã aduersum Arianos.

Arian⁹ resipiscens post Niceni concilij cõfessam ἐξομολόγησιν admittebatur. ἀξιόπιστον.

ad veritatem haud recto pede ingrediũtur, sed ex multitudine totius orbis episcoporũ, qui gratia Christi coniuncti nobis sunt. Requirantur verò Pisidę, Lycaones, Isauri Phryges, & qui vtriusque sunt Armeniæ, quotquot vicini vobis sunt Macedones, Achæi, Illyrij, Galli, Hispani, totà simul Italia, Siculi, Aphri, & qui in Aegypto adhuc sani sunt, & quę reliqua portio est Syrię, qui quidem literas ad nos mittunt & vicissim à nobis recipiũt, ex quibus cũ quę illinc ad nos feruntur, tũ quę vice versa isthinc ad ipsos mittuntur cognoscere potestis, quod vnanimes omnes eodemque sensu præditi sumus. Itaq; si quisquã cõmunionẽ nostram fugit, ne prudentiam vestram lateat, ab vniuersa illum ecclesia sese diuulsisse. Attẽdite igitur fratres cum quibus cõmunicetis. Postquàm à nobis excludimini, quis deinceps vos sit agniturus. Nolite nos in eam necessitatem constituere, vt de dilectissima nobis ecclesia triste quid ac durum statuamus. Ne detis occasionem vt quæ iam in corde primo apud meipsum gemẽs temporisque malitiam deplorans, quod sine omni ratione maximæ ecclesiarum, & quæ iam olim fraterna inter se amicitia coniunctæ fuerunt, nunc inter se dissident, ne detis, inquam, occasionem, vt ista ad vniuersos communionis nostræ consortes deplorem. Ne cogatis me vt proloquar quæ hactenus rationis freno cohibitus apud meipsum occulta premo. Melius est vt nobis è medio sublatis ecclesiæ inter se consentiant, quàm vt propter puerilem eiusmodi nostram pusillanimitatem tantum malum populis dei inferatur. Interrogate patres vestros & annuntiabunt vobis, quod etiam si loci situ diuisæ inter se visæ sint parœciæ, tamen veluti coronamento quodam vnitæ, vnaq; sententia gubernatæ fuerunt. Assidua quidem fuit populi inter se commixtio: ipsi verò pastores tanta præditi fuerunt mutua charitate, vt alius alio in negotijs domini pro præceptore ac duce vsi sint.

D E (marginal letters)

ὑμῶν ἀχρί δεαρ.

μικροψυχίας. (μεγιακώδης μικροψυχίας.)

Ad episcopos curæ suæ commissos, ne pecuniæ gratia manus cuiquam imponant, Basilius Magnus.

LXXVI.

ABsurditas rei, de qua scribo, animum quidem meum mœstitia repleuit: propterea q̃ omnino in suspicionem abijt & rumore percrebuit, hactenus tamen res mihi neutiquam credibilis visa est. Quod igitur de illa scribo, medicinæ loco sit, si quisquam sibi malè conscius est. Qui sibi verò nihil huius est conscius, ei sit vice amuleti quo se præmuniat à vitio. Si quis autem hanc rem susq; deque fert, id quod in vobis deprehendi nolim, il li sit pro contestatione. Quid est autem quod dico? Feruntur quidam ex vobis ab illis qui ordinantur accipere pecuniam, idque quod peius est pietatis nomine palliare. Duplo nanque puniendus venit, qui prætextu boni quod malum est facit, cùm quòd operatur quod bonum nõ est, tum quòd ad perficiendum peccatum bono, vt dicitur vtitur cooperario. Hæc si ita habent, posthac non fiant sed emendentur. Alioqui necessariò dicetur ad accipientem pecunias, quod ab Apostolis ad eum dictum est, qui pecuniã dare volebat, vt cõmu-

F (marginal letter)

ὑποπλάθη κ̀ ἐλαλήθη.

Et in hæc tempora re uoluimur, nequid grauius dicam. Simulata æquitas nõ est æquitas, sed duplex iniquitas.

Nempe Simonem Magum. Act.

municationem emeret spiritus sancti videlicet, argentum tuum tecum sit ad perditionem. Leuius enim deliquit, qui propter inexperientiam emere volebat, quàm qui iam donum dei vendit. Auctio nanque est. Etsi, quod gratis accepisti, vendideris. Tanquã Satanæ venundatus, dei gratia priuaberis. Cauponis enim ritu quæstum rebus spiritalibus infers, & ecclesiæ, vbi corpus nobis & sanguinem Christi concreditum habemus. Ista ad hunc modum fieri non debent. Quæ verò sit hîc impostura dicã. Putant se nihil delinquere, quod non ante, sed post manuum impositionem pecuniam accipiunt. At pecuniam accipere, accipere
A est quandocunque fiat. Hortor itaque vt quæstũ hunc, immo trãsitum ad gehennã, declinetis: nec manus tali lucro polluentes indignos vosipsos ad tractãdum sancta mysteria constituatis. Ignoscite autem mihi: Primum quidem rumori isti fidẽ non dedi: postea verò tãquam persuasus intermi-nor. Si quis post hanc epistolam meam tale quid designauerit, cum nostris hic altaribus nihil habebit cõmune, sed quæret vbi donum dei coëmptum denuò vendere queat. Nos enim & ecclesiæ dei talem consuetudinem non habemus. Cessabo, si adhuc vnum adiecero. Propter auaritiam ista fiunt. Auaritia verò, malorum omnium radix est, & idololatria vocatur. Ne velitis igitur modicæ pecuniæ gratia idola Christo præferre, neque Iudam sectãtes, quæstus gratia secundò illũ prodere, qui semel pro nobis cruci est affixus. Alioqui & ipsi agri, & manus eorũ qui hosce fructus metunt, akeldama vocabuntur.

Animaduersio in Simoniacos Basilio prorsus digna.

Simoniaci Iudæ asseclæ.

Ager sanguinis, Syra vox.

B

Transmarinis episcopis Basilius Magnus.

LXXVII.

MAgno desiderio congressum vestrum expetenti, semper impedimenti aliquid accidit, vnde prohibeor ne voti compos euadam. Aut enim corporis imbecillitate impedior, quã planè haud ignoratis, quanta mihi sit à prima ætate ad istam vsque senectam, vna mecum educata, neque iuxta iustum dei iudicium qui omnia sapienter disponit, castigãs & erudiens, aut solicitudo nos ecclesiarum, vel certamina quibus resistendum est, veritatis sermonem impugnantibus, remorantur. Quò circa in hũc vsque diem in multa tristitia & mœstitia dego, sciens quòd ope vestra destituor. Ego enim quoniã audiui à deo, qui ob id per carnem nos accessit, vt & factorum suorum exemplis vitam nostram instrueret, & voce sua euãgeliũ regni nobis annuntiaret, quod dixerit, In hoc cognoscẽt omnes meos vos esse discipulos, si mutuam inter vos charitatem habueritis, & quòd pacem suã, veluti extremum munus, discipulis suis cùm iam dispensationem quam in carne obibat absoluturus esset, reliquerit dicens. Pacem relinquo vobis, pacẽ meam do vobis, nõ possum mihi ipsi persuadere, quod sine mutua charitate, &
C nisi quantum in me est paci erga quosuis studeã, seruus Iesu Christi dignè vocari queam. Multum iam temporis expectaui an aliquando & à vestra dilectione aliqua nostri habeatur ratio. Nõ enim clam vobis est, quod publicè quibusuis expositi, velut eminentes maris scopuli furias hæreticorũ

ἐξιτήριον δῶρον.

fluctuum excipimus, qui vbi nobis illisi infringũtur, quæ retro nos sunt haudquaquam redundãt aut alluunt. Quando verò de nobis dico, non ad humanas vires refero, sed ad gratiam dei, qui in mortalium imbecillitate potentiam suam declarat, quemadmodũ propheta sub persona domini loquitur, dicens. An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui? Arena nanq; re omnium infirmissima, & nullius momenti, amplitudinem ac magnam molem maris cohibuit potẽs deus. Cùm itaque ad hunc modũ habeãt res nostræ, debebãt continuè à vestra dilectione ex syncesis fratribus aliqui mitti, qui nos adflictos & op-
pressos inuiserẽt, & multo crebrius amicę ad nos D
vestræ destinari literæ, quibus vel in proposito confirmaremur: vel si qua in re offendimus, corrigeremur. Non enim negamus innumeris nos erroribus obnoxios esse, cùm homines simus & in carne viuamus. Verum quoniam superiori tẽpore fratres colendissimi vel quia quid ex decoro faciendum fuerit ignorastis, debita nobis obsequia exhibita non sunt: vel quia quorundam malitia factum est, vt in calumnias quibus traducimur abrepti & præoccupati indignos nos amica visitatione iudicaueritis: ecce iam literis vos ipsi prouocam⁹, & caussas huius quę nobis adscribuntur fatemur, parati vestram hac in re institutionem amplecti: hoc tantum orantes, vt si quos admiseritis qui nos traducant ac vituperent, in conspectum nostrum coram vestra pietate constituantur. Nos enim si conuincamur, peccatum nostrum agnoscemus, & vobis post eam reprehensionem, à domino non imputabitur, si communionem nostram tanquam peccatorum declinaueritis, deinde, & pręmium habebitis, si nos re-
prehenderitis, & qui occultam nostram malitiam E
patefeceritis. Si verò antequam communicamur nos condemnaueritis, nos quidem nihil inde dispendij accipiemus: propterea quòd omnium pretiosissimum bonum nostrum charitas videlicet, qua erga vos pręditi sumus, lædi nequit: vos autẽ, & hoc ipsum nobis amissis patiemini, & euangelio repugnare videbimini, dicenti: Num lex nostra iudicat hominem, nisi primum audierit cognoueritque quid faciat? Qui verò calumnias nobis quidem offundit, non autem quæ dicit certo probat, videbitur sibijpsi mali nominis accersere appellationem, ex eo, quod verbis iniquè & absurdè vtitur. Quo nãque alio nomine delatorem, vocare conueniet, quàm ea appellatione quam ex re ipsa cui studet, sibi ipse imponit? Neque igitur qui nos vituperat, diabolus sit, sed accusator: immo neq; accusatoris nomen accipiat, sed frater sit, in dilectione nos admonens, & ad emendationem reprehensionem nostri inducẽs, nec vos, auditores sitis conuiciorum, sed redargutionũ pro-
batores, & examinatores, neque nos sine reme- F
dio relinquamur, nondum patefacto nobis quid deliquerimus. Nolim enim vos hac teneri cogitatione, qua dicatis. Quoniam loca transmarina inhabitamus, extra periculum sumus earum adflictionum quæ complures occupant: neque opus habemus aliorum auxilio. Itaque quid prosuerit nobis vt cum alijs cõmunicemus? Nam insulas quidem dominus à continenti per maris interstitium diuisit; insulanos verò cum his qui tellurem

[illegible]

Diabolus, id est delator.

lurem continentem & firmam inhabitãt per charitatem coniunxit. Nihil nos, fratres, separat, nisi animi proposito separationi caussas roburq; demus. Vnus nobis est dominus, vna fides, spes eadem. Siue caput vosipsos vniuersalis ecclesiæ reputatis, non potest pedibus dicere caput, non est mihi opus vobis: siue in reliquum vos ecclesiasticorum membrorum ordinem locatis, non potestis nobis dicere, qui in eodem vobiscum corpore constituti sumus, non estis nobis necessarij. Nam & manus mutuam inter se operam necessariam habent, & pedes mutuo sese firmant, & oculi per concordiam habent, quod obiecta clarè ac dilucidè apprehendunt. Nos quidem nostram ipsorum imbecillitatem agnoscimus & vestram auidè cõcordiam requirimus. Nouimus enim quòd etiam si corpore nõ adfueritis, precum tamen auxilio, magnum nobis grauissimis istis temporib⁹ emolumentum adferre poteritis: vobis vero nec coram hominibus decorum erit, nec coram deo gratię quidquam conciliabit, si talibus volueritis vti vocibus quibus nec gentes, quæ deum nõ nouerunt, vsæ hactenus sunt. Nam & illas audimus, etiam vbi pro omni sufficientia agrorum fructus demetunt, propter futurorum incertitudinẽ mutuum obsequium amica inuicem salutatione offerre, & mutuum commercium inter se, tanquam rem vtilem, sectari. Nos vero, cùm simus ex illis patribus, qui vel modicis indicijs consortij symbola de terræ finibus ad fines vsque circumferenda, & quosuis eiusdem fidei pro ciuibus & familiaribus habendos esse putarunt, iam nos ipsos à reliquo orbe separamus, & neque de singularitate erubescimus, nec damni quidquam concordię diruptionem adferre putamus, neque horremus, quod in nobis formidanda domini prophetia adimpletur, qua dixit, quod propter iniquitatis abũdantiam refrigescet charitas multorum. Nolite fratres colendissimi, nolite hoc perpeti: sed cum propter pręcedentia nos literis pacificis consolemini, & amicis salutationibus, veluti miti quadã ac blanda contrectatione pectoris nostri hulcus quod ipsi nobis præterita nostri negligentia infixistis, mitigate, tum siue volueritis ad nos proficisci, & per vosipsos infirma nostra scrutari, an verè ita habeant vt auditis, vel ex falsis adiectionibus grauiora de nobis sint ad vos relata delicta, fiat & hoc. Parati nanque sumus obuijs manibus vestrum excipere aduentum, nosque ipsos diligẽti sistere examini, duntaxat in ijs quæ fiunt superiores habeat charitas. Siue vestro iudicio locum quẽdam designare placuerit, in quo & quod nos concernit visitationis debitum implebimus, & quantum fieri potest nostri experientiam offeremus, vt & præterita curentur, & nullus deinceps calumniæ locus relinquatur, per nos licebit vt & hoc fiat. Nam omnino, licet infirmam circumferamus carnem, tamen donec spirare datur, nostri est officij vt nihil omittamus eorum quę ad ecclesiarum Christi ædificationem pertinent. Ne velitis igitur astutis nos rationibus hac quam petim⁹ consolatione fraudare, ne in eam nos necessitatẽ constituatis vt & alijs nostrum reuelare dolorem cogamur. Nam hactenus, vt scitis, fratres mœstitiam nostram in nobis ipsis contegimus, pudore prohibiti, quo minus consortibus nostris procul dissitis vestram erga nos abalienationem significemus, ne & illos tribulemus, & ijs qui nos odio prosequuntur gaudendi occasionem demus. Hęc solus quidem iam, attamen ex omnium Cappadociæ fratrum sententia scripsi, qui me & hoc rogarunt ne quouis tabellione ad vos vtar, sed virum mittam, qui quæcunque per epistolam assequuti non sumus, veriti ne vltra competentem mensuram, sermonem extendamus, sua prudẽtia, quam ex gratia dei habet, ipse sufficiẽter exequi valeat. Dicimus autem desideratissimum ac religiosissimum fratrem & sympresbyterum nostrum Petrum, quem & in charitate complectemini, & cum pace ad nos, vt rerum secundarum sit nuntius, ante vestrum aduentum præmittere dignabimini.

Marginalia: ἐπαγωγή. 1. Cor. 12. — Argu. ab exemplo. — Quin & ... refri... charitas. — ἀπολογίαν. — ὑπόστασιν, καὶ οὐσίαν

Exemplar fidei quam Basilius Magnus prædicauit, cui Eustathius episcopus Sebastiæ subscripsit.

LXXVIII.

Tam illi, qui alia hactenus fidei confessione præoccupati, ad orthodoxorum iã vnitatem transire volunt, quàm qui nunc primum ad veritatis doctrinam & instructionem assumi desiderãt, eam fidem docendi sunt, quę in synodo Niceæ olim collecta à beatis patribus conscripta est. Fuerit enim hoc vtile, aduersus eos quoque, de quibus suspicio est quod aduersus sanam doctrinam contrario sensu afficiantur, & tamen malæ opinionis mentem speciosis effugijs adumbrent. Nã & istis sufficiet si ad hanc fidem vrgeantur. Aut enim emendabunt morbum quem in occulto habent: aut si profundius ipsum celauerint, ipsi quidem fraudis condemnabuntur: nobis vero facilẽ in diem iudicij parabunt defensionem, quando reuelabit dominus abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia cordium. Conuenit igitur vt suscipiantur, si se iuxta verba, quæ à patribus nostris in Nicea sunt exposita, & iuxta intellectum qui sanè per verba illa significatur, credere confiteantur. Sunt enim quidam qui in hac fide sermonem veritatis dolo inuertant, & ad suam ipsorum sententiam intellectum ac mentem verborũ torqueant. Quandoquidem & Marcellus, impiè sentiens contra personã domini nostri Iesu Christi, ac nudum illum esse verbum exponens, illinc ausus est se impietatis huius caussas sumpsisse prætexere, malè videlicet τοῦ ὁμοουσίου coëssentialis intellectu exposito. Et nõnulli ex illis qui impietatem Sabellij Libyci sectãtur, hypostasin & vsian idem esse arbitrati, illinc argumenta ad tuendam blasphemiam suam trahunt, quòd in ea fide ita scriptum est: Si vero quisquam ex alia essentia, vel sub sistentia filium esse dixerit, hunc anathemate reijcit catholica & Apostolica ecclesia. Non enim idem esse dixerunt patres illi essentiam & subsistẽtiam. Si enim voces istæ vnam ac eandem significationem haberẽt, quid alterutram ponere opus fuisset? Sed liquet ideo positas, quod alij quidem filium esse ex patris essentia negabant; alij vero & ipsi

ipsi non esse ex patris essentia filium dicebant: adijciebant autem ex alia quoque esse subsistentia quadam, atque ita vtramque opinionem tanquam alienam à sensu ecclesiastico à sanctis patribus reiectam esse. Alioqui vbi mentem suam simpliciter declararunt, ex patris essentia filium esse dixerunt, nec adiecerunt, & ex illius hypostasi. Itaque illud quidem ad reprobandum malũ sensum positum est: hoc verò declarationem habet salutaris dogmatis. Confitendum igitur est homousion esse patri filium, quemadmodum in symbolo scriptum est: iuxta tamen & hoc confitendum est,
A quod in propria hypostasi, id est persona sit pater in propria filius, in propria spiritus sanctus, quẽadmodum & ipsi patres manifestè exposuerunt. Satis enim hoc, & clarè ostenderunt, vbi dixerũt, lumen de lumine. Nam aliud est lumen gignens, aliud quod gignitur. Lumen tamẽ & lumen vtrinque, ita vt vnum sit & idem essentiæ verbum. Inferamus vero fidem ipsam, quæ Niceæ conscripta est. Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, omnium tam visibilium quàm inuisibiliũ factorem. Et in vnum dominum Iesum Christum filium dei, vnigenitum, ex patre vnigenitum, hoc est, ex substantia patris, deum ex deo, lumen de lumine, deum verum ex deo vero, genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, cùm quæ in cælo, tum quæ in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, & incarnatus, homo factus, & passus est, & resurrexit tertia die, & ascẽdit ad cælos, venturus ad iudicandum viuos ac mortuos.
B Et in spiritum sanctum. Eos verò qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quoniam ex non existentibus factus est, aut ex alia hypostasi, aut substantia esse dicunt, vel mutabilem aut alterabilem, filium dei tales anathemate percutit catholica & Apostolica ecclesia. Quoniam igitur in hac fide reliqua quidem satis diligenter determinata sunt: alia ad correctionem noxiorum, alia ad pręmunitionem contra ea quę in futuro suboriri possunt: sentẽtia vero de spiritu sancto in transcursu sine omni diligentia posita est, propterea quòd nondum mota esset ista quæstio, sed adhuc credentium mentibus securus ac nullis obiectus insidijs, inesset de spiritu sancto intellectus: paulatim vero peruersa impietatis semina sese exeruerunt: quæ primum quidem ab Ario hæresis auctore seminata, postea vero ab illis, qui impia Arij commenta susceperunt ad perniciem ecclesiarum nutrita sunt, & ipsa impietatis series ac ratio, ad blasphemiam contra spiritum sanctum respexit, necessarium est, vt aduersum eos qui sibi ipsis non parcunt, nec ineuitabiles minas prospiciunt, quas in blasphema-
C tores spiritus sancti dominus vibrauit, hoc cautionis protendatur, vt anathematizẽt ipsi eos qui spiritum sanctum creaturam esse dicunt, etiam eos qui id cogitant, & qui non confitentur illum natura sanctum esse, sicut natura sanctus est pater & natura sanctus est filius, sed alienum illum à diuina & beata natura faciunt. Est autem declaratio recti sensus in eo, si à patre & filio non separetur. Oportet enim baptizari nos, iuxta quod à domino accepimus, & credere sicut baptizamur: glorificare vero patrem & filium & spiritum sanctum, quemadmodum credidimus. Et posteaquam hæc in re conuenit, oportet simul communionem eorum fugere qui spiritum sanctum creaturam esse dicunt, tanquam apertè illum blasphemantium. Est enim necessaria subsignatio propter calumniatores, quę hoc habeat, quod neque ingenitum spiritum sanctum, vnum enim nouimus ingenitum, & vnum, eorum quæ sunt, principium, patrẽ domini nostri Iesu Christi, neque genitum dicimus, vnum enim esse vnigenitum in fide traditione didicimus: spiritum veritatis autem, ex patre procedere edocti, ex deo sine creatione esse D confitemur. Anathematizare vero oportet & eos qui spiritum sanctum administratorium & seruilem spiritum esse dicunt: ita vt per eam vocem illum in ordinem creaturarum deijciant. Administratorios nanque spiritus creaturas esse scriptura nobis tradidit, dicens, quòd omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi. Propter eos autem qui omnia confundũt, nec doctrinam euangelij custodiunt, necessarium est & hoc nominatim astipulari vt fugiãtur, & ij qui ordinem à Christo datum inuertunt, tanquam aperte veritati repugnantes, & filium patri, spiritum sanctũ vero filio præponunt. Immotum enim & intactum conseruare cõuenit personarum ordinem, quem ex ipsa domini voce accepimus, qui dixit, profecti, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti. Eustathius episcopus tibi Basilio. Legi, agnoui, & probaui hæc præscripta. Subscripsi autem cum his qui mihi aderant fratribus, Phortone & chorepiscopo Seuero atque alijs nonnullis clericis. E

τὸν αὐτὸν οὐσίας λόγον. *Symbolum Nicea.*

ὁμοούσιον

Nota Arianismum.

Ante Nicenam Synodum de spi. sancto nõdum exorta hæresis.

ἐπανετείνατο.

λειτουργικόν.

Eustathio episcopo Sebastiæ Basilius Magnus.

LXXIX.

Tempus esse tacendi & tempus loquendi, sermo est Ecclesiastæ. Et nunc igitur, quoniam abundè sat silentij hactenus præcessit opportunũ deinceps erit vt ad patefactionem eorum quę ignorantur os nostrum aperiamus. Quandoquidẽ & magnus ille Iob multo quidem tempore calamitates suas cum silentio tulit, hoc ipso animi fortitudinem declarans: quod in molestissimis adflictionibus constans perdurauit: iam quando sufficienti cum silentio agonem illum admirabilem pertulerat, inq; imo pectore dolorem perseueranter presserat. tum tandem ore aperto ea loquutus est quæ omnibus nota sunt. Et nobis igitur iam in tertium vsque silentij annum imitabilis visa est prophetæ gloriatio illa, qua dicit, Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Quocirca in profundo pectoris F nostri dolorem quem nobis incussit calumnia inclusum tenuimus. Verè nanque calumnia virum humiliat, calumnia pauperem conturbat. Si ergo tantum est calumniæ malum, vt & perfectum iam (perfectum enim appellatione viri significat ista parœmia) è sublimi deijciat cõturbetque pauperem, hoc est, qui magnorũ adhuc dogmatum indigus est, quemadmodum & prophetæ videtur

Hier. 5. ἐνδεῶς ἀμέτρων. πρὸς ἀδρός.

videtur dicenti, forsan pauperes sunt, & propterea non audiunt. Ibo ad optimates, vbi pauperes vocat intelligentia carentes: vnde liquet quòd eos, qui iuxta internum hominem nondum absoluti nec perfectã ętatis mensuram assequuti sunt, conturbari & iactari parœmia dicat. Attamen silentio res tristes ferendas esse putaui, fore ratus vt ipsis aliquando operibus veritatem edocentibus nonnihil corrigantur. Neque enim ex malitia aliqua sed per ignorantiam talia contra nos
A dici arbitrabar. Quoniam vero inimicitiam vnà cum ipso tempore magis inualescere video, & aduersarios meos ab ijs quę initio sparserũt nihil immutari, nec aliquam impendere curam, quo pręteritis medeatur, sed magis illa repetendo obfirmare, & ad scopum quem sibi ipsis initio præfixerunt, composito gressu contendere, vt & vitam nostram adfligant, & nominis nostri opinionem apud fratres callido commento polluãt, iam mihi non videtur tutum vt silentio me cohibeam amplius: sed subit animum meum illud Esaiæ dicentis. Silui, num semper silebo, & feram: patiens fui vt parturiens loquar. Vtinam autem & mercedem silentij assequamur, & potentiam quandam redarguendi recipiamus, vt dum eos qui nos vituperant redarguimus, acerbum illum adobruentis nos mendacij torrentem exiccemus, quò & nobis dicere liceat, torrentem pertransiuit anima nostra. & illud, Nisi dominus fuisset in nobis, cùm insurgerent homines in nos, vtique viuos absorbuissent nos. Ego sanè, posteaquam multum temporis vanitati impendissem,
B & omnem propè iuuentutem inani studio attriuissem quo tenebar, cum apprehendendis infatuatæ à deo sapientiæ disciplinis immorabar: tandem aliquando, vbi velut ex graui somno expergefactus, ad euangelicæ veritatis admirabile lumen respexi, agnouique inutilitatem sapientiæ principum huius seculi, qui abolentur, deplorata plurimum in miserabili mea vita, ductorem mihi dari optabam qui ad pietatis me dogmata introduceret. Et cum primis hoc mihi curæ, vt morum correctionem aliquam instituerẽ, quos per diutinam consuetudinem, cum improbis contractam peruerteram. Lecto itaque euangelio, animaduersoque illic, quòd plurimum occasionis & momenti adferat ad perfectionis studium, si quis bona sua vẽdat, deque illis egenis fratribus communicet, & prorsus nulla teneatur vitæ istius cura, nec patiatur mentem suam aliqua rerum pręsentium affectione turbari, optabam dari aliquem ex fratribus, cui istud vitæ genus arrideret, quo vnà cum profundum vitæ huius pelagus superare liceret. Inueni sanè multos apud Alexandriam, nec paucos apud reliquam Aegyptum, deinde & alios in Palæstina, & in Cœlosyria &
C Mesopotamia, quorum admiratus sum cum in seruanda diæta temperantiam, tum in obeundis laboribus tolerantiam: ad quorum obstupui precandi vigorem & constantiam, cùm obseruarem quo pacto nec somno victi, nec aliqua alia naturæ necessitate deflexi, sublimem semper & inuictum animi sensum in fame & siti, in frigore ac nuditate seruarent, nec corporis rationem habentes ipsi, nec ab alijs aliquid illi curæ impendi sustinentes: sed quasi in aliena carne degerent,

κακῶσαι. χρᾶναι. λέληθα deest.

Basil. post vanitatis studia, per euangelij lectionem vt mutatus est in virũ alterum.

Βίου κλύδωνα. Solitarij κοιλοουρίας.

ipso opere ostendentes, quid sit in rebus huius vitæ peregrinum esse, & conuersationem in cælo habere. Cùm illa admirarer, vitamque virorum illorum ob id beatam iudicarem, quòd ipso opere se mortificationem Iesu circumferre declararent: cupiebam & ipse, quantum mihi possibile esset, illos æmulari. Huius itaque gratia vbi videbam quosdam in patria mea illorum institutum sectari cœpisse, commoditatem aliquam reperisse me ratus, inuisibilium animi affectuum in D
ijs quæ videri possunt experimentum cœpi. Quoniam igitur quæ in vnoquoque nostrum occulta sunt, cognosci nequeunt, satis iudicij ad declarandam animi humilitatem esse putaui, si humili veste induerer, sufficereque mihi ad faciendam eius rei fidem, crassum & rude pallium, & zonã: & è rudi corio calciamenta. Et licet multa essent, quæ me ab illorum consuetudine auocarent, non acquiescebam tamen, cernens eos delicatæ vitæ laborum tolerantem præferre: sed magis propter conuersationis admirabilem & insuetam rationem zelotypia quadam erga illos tenebar, vnde & cum dogmatum gratia accusarentur, delationes haud admittebam: quanuis multi illos non rectas habere de deo opiniones, sed auctoris hęresis eius quæ nunc est disciplinæ subditos, illius clanculum spargere dogmata, assererent: quæ quia ipse nunquam ex illis audieram, pro calumniatoribus habebam qui ea referebant. Posteaquam vero ad gubernandam ecclesiam vocati sumus, qui nobis quasi prætextu adiutorij & communionis agapen concernentis, additi sint custodes & speculatores, tacebo: vt ne videar vel me- E
ipsum traducere, quasi qui nullam fidem habitura pronuntiem: aut certè si persuaderem inhumanitatis caussam dare credẽtibus, quod & mihi ipsi propè accidisset, nisi me properè miserationes dei pręseruassent. Nam parum aberat, quin erga quosuis in id suspicionis incidissem, vt putassem nihil in quoquam esse fidei: propterea quod animus meus subdolis quorundam actionibus perculsus erat. Attamen videbatur interea nobis aliquis esse prætextus eius necessitudinis, quã cum illis habebam. Contulimus vero semel atque iterum de dogmatibus: nec putauimus fugiendos esse vnà nobiscum cõsentientes. Nam deprehendi nos vtrinque idem loqui de fide in deum, quod illi perpetuò ex nobis audierant. Licet enim reliqua vita nostra digna sit cuius gratia ingemiscamus: de hoc tamẽ vno in domino gloriari ausim, quod nunquã falsas opiniones habuerim de deo: neque aliter sentiendo animi postea iudiciũ mutauerim: sed quàm à puero sententiam de deo, à beata matre deinde & nutrice mea Macrina recepi, illam iustis incrementis auctam & adultam in meipso conseruauerim. Non enim alias post alias maturescẽte ratione assumpsi: sed tradita ab F
ipsis principia absolui, & ad perfectionẽ deduxi. Quemadmodum enim semen dum crescit, maius quidem è modico redditur, idem tamen est quod antea non immutatum genere, sed perfectum ex incremẽto: ita & mihi eandẽ sententiam quidem suis auctam profectibus, non autẽ quæ nũc est, ei quæ ab initio erat, aduersam esse arbitror. Expendat ergo suam ipsorũ quisq; conscientiã, memores sint tribunalis Christi, an aliud vnquã ex nobis

καρτερικόν.

Att. synceritatẽ fidei B. Basilij.

ἐκβαίνωσιν

 audierint

audierint prӕterquam quod iam dicimus, qui malæ nunc opinionis rumorem de nobis inuulgarunt, famosisque epistolis, contra nos scriptis omnium vbique auribus ingesserunt: vnde & nos ad istam apologiæ huius necessitatem adacti sumus. Accusamur enim blasphemiæ in deum, neq; syngrapha aliqua, quã dederimus, nec per ea quæ sine scripto oretenus publicè in ecclesijs dei disputauimus conuicti. Sed neque testis aliquis inuentus est, qui se dicat impium quid ex nobis audiuisse, quod vel in obscuro aliquo loco dixerimus. Vnde igitur condemnamur, cùm neq; impij quidquam conscripserimus, neque dogma noxiũ ipsi concionati simus, nec domesticis colloquijs eos qui nos conueniunt, peruertamus? O inanis fabulæ figmentum. In Syria, inquiunt, nonnulla quidam haud piè scripsit: tu verò ad illũ ante annos viginti & plures etiam, literas dedisti. Socius igitur es hominis: & quæ in illo reprehenduntur, tua quoq; sint crimina. At ô homo veritatis amice, qui mendacium diaboli fœtum esse edoctus es, quomodo scis epistolam illam esse meam? Neque enim misisti vt cognosceres, neque percontatus es, nec de me quidem qui tibi quod verum est aperire possum, veritatẽ edoctus es. Et si meæ essent literæ, vnde liquet volumen hoc quod nũc in manus tuas incidit, contemporaneum esse literis meis? Quis tibi retulit volumen illud esse annorum viginti? Vnde & hoc clarum est, quòd hominis illius sit hoc volumen, ad quem hæc mea missa sit epistola? Sit vero ille qui volumen hoc scripserit, & miserim ego ad illum literas meas, cõueniat & literis meis & illius volumini in ipso quoque tempore: vnde probatur, quòd illud approbauerim, & in sensu cum illo mihi cõueniat? Percõtare teipsum. Sæpenumero nos vbi ad fluuium Iridem degebamus inuisisti. Cùm mecum esset deo dilectissimus frater Gregorius, & ad eundem mecum vitæ scopum cõtenderet, an audisti tale quidquam, vel significationẽ huius aliquam siue modicam siue magnam accepisti? Aliquandiu in villa quæ vltra fluuij ripam est, apud matrem meam, instar amicorũ mutuò inter nos conuersati sumus, ac noctes atque dies colloquia miscuimus: An hic deprehensi sumus cognatum aliquid cum hæresi habere in animo? Cùm beatum Siluanum pariter inuiserimus, an non illo itinere de his rebus commentabamur? Ensinoæ vero, quãdo me Lampsacum cum pluribus compressuri episcopi aduocastis, non de fide erãt nostri sermones? Non per omne id temporis disputanti mihi contra hæresim præsto erant actuarij tui? Non mecum erant toto illo tempore germanissimi tui discipuli? Cùm fratrũ contubernia inuiserem, vnaque cum illis in precationibus pernoctarem absque vlla contentione assiduè dicẽs & audiens quæ ad deum pertinent, an non euidentes illic animi cogitationumque mearum notas & indicia exhibui? Quî fit ergo quod tanti temporis experientia, marcida adeò & imbecilli suspicione minor esse videtur? Quem vero oportebat me animi mei præ te testem habere, quæ in Chalcedone nobis de fide dicta sunt, quæ & sæpenumero Heracliæ, & quæ antea in suburbio Cæsariæ, an non omnia consona nobis, & omnia inter se concordantia fuerint? Nisi, vt dixi, quod in his quæ à nobis dicta sunt, ex intelligẽtiæ profectu accessio quædam obseruari potest, quæ certè non est immutatio ab eo quod peius, ad id quod melius sit, sed adimpletio defectus per additionem scientiæ. Quomodo neque hoc cogitas, quod in patrem non cadit peccatum filij, nec in filium peccatum patris, sed quisq; in suo ipsius peccato morietur? Mihi vero is, qui apud te accusatur, nec pater est nec filius. Neque enim præceptor mihi fuit, neque discipulus. Quod si peccata eorum qui genuerunt, filijs imputandã sunt: multo iustius est, vt Arij peccata discipulis ipsius imputentur. Et si quis Aetium hæreticum genuit, vt in caput illius filij quem genuit delicta redundent. Si vero iniustum est, vt illorum gratia quisquam culpetur, multo profectò iustius est, nullam à nobis rationem exegi eorum quæ qui ad nos nihil attinent dixerunt, etiam si omnino peccauerunt, etiamsi quid ab illis scriptum est condemnatione dignum. ignoscendum enim mihi est, quod fidem illis quæ de ipsis dicũtur non habeo. Quandoquidem certa de me experientia eorum qui nos accusant calumniandi procliuitatem prodit & conuincit. Nam etiamsi seducti arbitratique me eiusdem cum illis esse sentẽtiæ qui verba illa Sabellij, quæ ipsi circunferunt, conscripserunt, in istam contra me calumniosam detractionem deuenissent: neque sic tamen venia digni essent, absque euidẽtibus experimẽtis mox calumnijs impetentes ac vulnerantes, eos qui neque conuersationis aliquid cum ipsis habuerunt, ne dicam, & eos quoque quibus summa fuerunt amicitia deuincti, & quod hinc certò probatur, quàm non ducantur spiritu sancto, quod falsas intra se suspiciones alunt. Multa cura ac solicitudine opus est, multarumque noctium perferẽdæ vigiliæ, ac multis lachrymis quoque quærenda à deo veritas, ei qui fratres velit amicitiam abijcere. Si enim qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adiudicaturi, cortinas obducũt, & expertissimos quosque ad caussæ tractationẽ aduocant, multumque temporis insumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ cõmunionem suspicientes, multumque ingemiscentes ad iudicãdi necessitatem deplorantes, nemini non manifestum faciunt, quod non ex propria libidine sed ex necessario legis ministerio condemnationis inferant sententiam; quanto oportebat maiore diligentia, cura, pluriumque consultatione dignum reputari, si quis sese à fratrum amicitia, iam longo tempore confirmata auellere conetur? Iam vna epistola, eaque ambigua (Neq; enim dices te illam ex certis subscriptionis notis cognouisse, quum non eam quæ primũ scripta, sed quæ postea transcripta est in manus acceperis) ex vnis, inquam, literis, ijsque vetustis periclitatur inter nos amicitia. viginti nanque anni ab eo quod ad hunc virum aliquid scriptum est fluxêre. Interea vero temporis neminem talem habeo propositi vitæq; meæ testem, atq; eos ipsos qui me nunc accusando opprimunt. Verum epistola ista nõ est separationis huius caussa. Alia est isti⁹ occasio dissidij, quã me quidem proferre pudet, quamq; perpetuò silẽtio pressissem, nisi quæ iam acta sunt necessariã mihi ad multorum vtilitatem, propositi ipsorũ patefactionẽ

Marginalia: ἐπιβλαβῶς. (beside "conuicti") — Fœtus diaboli, mendacium. — Confirmat simili. — ἐξ ἑαυτῆς.
Margin letters: A (at "diuisse"), B (at "cõueniat"), C (at "noctarem"), D (at "ptor mihi fuit"), E (at "intra se suspiciones"), F (at "eam quæ primũ").

ctionem fecissent. Putarunt suaues isti homines impedimento sibi ad acquirendum potentatum nostram fore communionem, & quoniam quadam fidei subscriptione præoccupati sunt quam non illis protulimus, non quòd ipsi de illorũ sententia hæsitaremus (fateor enim) sed quod suspicionibus, quibus apud complures fratres nobiscum concordes laborabant, mederi cuperemus, ne quid ipsis ex ea confessione impedimenti ad hoc, vt ab ijs qui nunc dominantur suspiceretur, videretur occurrere, communionem nobis denegarunt. Et pro separationis huius caussa literarũ A istarum prætextum commenti sunt. Euidentissimum vero eorum quæ dico indicium est, ꝙ cùm à nobis deficerent, accusationesque quas volebãt contra nos fingerent, literas circunquaq; ad omnes antequam ad nos, miserunt. Septem nanque dies priusquam in nostras manus veniret, visa est illorum epistola, & qui illam ab alijs receperant ad alios quoque illam missuri erant. Nam ita instituerãt, vt alius alij illam traderet, quo protinus in vniuersam regionem distribueretur. Atque ista mihi iam tum narrata sunt ab ijs, qui institutum illorũ manifestissimè nobis indicarunt. Decreuimus autem silendum esse, donec qui profunda reuelat, clarissimis & irrefragabilibus indicijs consilia illorum publicet.

Eustathio medico Basilius.

LXXX.

B EST quidem omnium vestrum officium studiumque in benigno erga homines affectu repositum, quotquot artem medendi exercetis. Et quidem quisquis artis istius vestræ cognitionem ceteris prætulit studijs quæ ad tuendam præsentẽ vitam faciunt, is mihi videtur decorum assecutus solertis iudicij, nec à decentis sentẽtiæ scopo aberrasse longius. Siquidem, quę prætiosissima omnium est, vita, fugienda est ac dolorosa, nisi illam cum sanitate coniunctam habere liceat. Sanitatẽ vero ars vestra suppeditat. At tibi maximè ambidextra est ista scientia, latioresque tibi ipsi benignitatis erga homines terminos constituis: dum non medendis duntaxat corporibus scientię isti⁹ gratiam adstringis, sed & de animarum languentium restitutione cogitas. Hæc dixerim, non solũ rumorem quem plurimi sparserunt sequutus: sed & ipsa experientia edoctus, quam ipse cũ ex multis alijs, tum præcipuè iam ex inenarrabili hostiũ nostrorum malitia cœpi, quã instar fluenti cõtra vitam nostram exundantem præter opinionẽ dispulisti, molestamque hanc pectoris nostri inflammationem larga consolatoriæ disputationis in- C fusione distraxisti. Ego sanè ad crebros & varios hostium nostrorum aduersum nos conatus respiciens, silendum esse & quæ inferũtur animo quieto toleranda putaui, nec resistendum illis, qui mẽdacio muniti sunt, pessima scilicet armatura, quę sæpenumero per veritatis quoque occasionem aciem suam impellit. Tu verò rectè fecisti, iubens ne veritatem prodam sed redarguam calumniatores, ne dum aduersum veritatem successu potitur mendacium, quamplurimi perdantur. Videntur itaque mihi qui odium hoc inexcusabile contra nos induerunt, haud dissimile ab eo facere, quod habet Aesopica fabula. Queadmodũ enim illa Lupum culpas quasdã aduersus agnũ producere facit, quasi is turpe sibi ac dedecorosum fore putet, si præter iustam rationem interimat agnum, à quo nihil sit læsus, vt tamen, licet omnẽ quæ ex adornata calumnia intenditur, accusationem agnus placide diluat, nihilo magis lupum ab impetu sibi temperare, sed etiamsi iustis rationibus vincatur, dentibus tamen victorem peruincere: ita & qui odio nostri non secus atq; rei honestæ student, turpe forsan putantes, si absque ra- D tione nos odio persequi videantur, caussas odij contra nos & crimina fingunt. Nihil autem eorũ quæ contra nos feruntur constanter tuentur, sed nunc hanc paulo post aliam, & rursus quoque aliam inimicitiæ caussam assignãt, atque ita nulla in re malicia illorum solidè consistit: sed mox atque ab hac intentata culpa resiliunt, alij incumbunt, & rursus illa neglecta, aliam apprehendunt, & si omnia de quibus me accusant diluero, ab odio tamen haud recedunt. Tres deos prædicari à nobis caussantur, istoque figmento multorum aures circunsonãt, nec cessant donec calumniam hanc credibilem faciãt. At pugnat pro nobis ipsa veritas, cùm in genere aduersus omnes: tum separatim eos qui nos priuatim adoriuntur, dum ostẽdimus, anathemate à nobis damnatum, quisquis tres esse deos dixerit, nec pro Christiano habendum esse iudicari. Sed vbi hoc audiũt, ad manum illis est contra nos Sabellius, & huius morbus in nostro iactatur deprehendi sermone. Et E aduersum hanc iterum calumniam, consuetum telum nempe veritatem obijcimus, ostendentes nos talem hæresim nihil minus atque Iudaismum auersari. Quid ergo? An post tantos conatus frustra tentatos defatigati quiescunt? Nequaquam. Sed nouandi studium nobis obijciunt, accusationem contra nos texentes, ex eo quod tres confitemur hypostases. Hic caussantur nos dicere, vnã esse bonitatem, & vnam potentiam, & vnam diuinitatem. Atque hoc extra veritatem nõ dicunt. Nam id dicimus. Verum culpãdi gratia hoc dicunt, quod sit contra ipsorum consuetudinem, & scriptura non adstipuletur. Quid ergo ad hoc dicimus? Non putamus æquum esse, vt quæ apud ipsos obtinuit loquendi consuetudo, pro lege ac canone habeatur rectæ doctrinæ. Si enim ad probandam doctrinam rectam valet consuetudo, licet & nobis omnino hac in re illos imitari. Stemus itaque arbitratu inspiratæ à deo scripturę, & apud quos inueniũtur dogmata diuinis oraculis consona, illis omnino veritatis adiudicetur sententia. Quid igitur habet ista accusatio? Duo F pariter in ista sunt aduersum nos accusatione obiecta. Vnum, quod diuidimus hypostases: alterum quod nullum eorum nominũ, quæ diuinam referunt maiestatem, pluraliter numeramus, sed vnam, sicut dictum est, bonitatem & potentiam, & diuinitatem, & quæ talia sunt omnia singulariter proferamus. Igitur ab hypostáσεων diuisione alieni sanè non erunt, qui personarũ subsistentiũ alterationem in diuina natura tradunt. Nõ enim verisimile est, quod qui tres substãtias esse dicũt, non etiam tres dicant esse hypostaseis. Hoc itaq; tantum

Aesopi fabula nõ intempestiua tuendæ innocẽtiæ Basilij.

Hinc aduersus triũ deorũ professores scripsit.

ἐπιστὺς ἰου δαϊσμοῦ.

Treshypostases, Latinis tres personæ sunt.

Cõsuetudo non præiudicat scripturæ.

δόγμα duplex Basilij.

ἐπιμελείας

Metaphora.

μεταφορὰ ἐκ κυμάτων.

tantum inest isti accusationi, quod competentia diuinæ naturæ nomina singulariter pronuntiamus. Verum paratum habemus ad hoc & manifestam rationem. Quisquis enim vnam docentes diuinitatem condemnat, necessariò multas, vel prorsus nullam tradenti astipulabitur. Impossibile nanque est, vt preterea aliud quid excogitetur. At vt multas dicamus, diuinæ inspirationis doctrina non admittit. Siquidem vbi diuinitatis meminit, singulariter mentionem illius facit dicens. A
Quoniam in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. Et alibi. Inuisibilia nanque illius à creatione mundi ex operibus intellecta peruidētur, ipsaque æterna eius virtus & diuinitas. Cùm ergo numerum diuinitatum ad multitudinem extendere, eorum tātum sit, qui errore multorum deorum ægrescunt, ac laborant: prorsus verò in vniuersum negare diuinitatem, eorum sit: qui nullū censent esse deum, vt impij: quamobrem nos traducimur, ob id quod vnam confitemur diuinitatem? Verum manifestius aperiunt sermonis huius scopum. Nam in patre quidem ferendum, vt deus esse dicatur, & filium similiter diuinitatis nomine honorandum esse, consentiunt: spiritum vero & patri & filio connumeratum per diuinitatis vocabulum vnà cum patre & filio intelligēdum & complectendum nolunt: sed à patre ad filium vsque diuinitatis potentiam terminādam, naturamque spiritus à gloria diuina segregandā esse cōtendunt. Respondendum itaque nobis est & ad istam sententiam quàm poterimus breuissimè. Quæ est ergo nostra ratio? Cùm salutarem fidem discipulis suis quos sermone instruebat cōmendaret dominus patri ac filio, cōiunxit spiritum sanctum. Quod autem semel coniunctū est, B perpetuò coniunctum esse discimus. Non enim poterit in reliquis separari, quod in aliquo coniunctum est. In potentia autem viuificandi, per quam ex corruptibili hac vita ad immortalitatem natura nostra transmutatur, vna cum patre & filio potentia comprehenditur & spiritus sancti: quemadmodū & in alijs multis, vtpote vbi deus vocatur bonus, sanctus, æternus, sapiens, rectus, princeps, potens, & in alijs omnibus vbique vnde clarum est quod in omnibus nominibus illis quę quod potius est concernunt, inseparabilem habeat coniunctionem. Arbitramur itaque meritò quia in tantis tamque sublimibus & quæ dei maiestatem addecent, notionibus siue notificatiuis nomenclaturis, nihil quod patri ac filio cōiunctū est, vlla in re separari debere. Neque enim scimus aliquam eorum nominum quæ de diuina natura intelliguntur, quod ad potius vel minus attineat, differentiam, ita vt execrandum ducamus, quòd qui inferiorum nominum communicationē spiritui sancto concedunt, sublimioribus indignum C iudicat. Omnia nanque deo competētia tam cogitata quàm nomina, eiusdem inter se sunt conditionis, eo quòd circa subiecti significationem nihil habent discriminis. Non enim mentis cogitationem ad aliud subiectum ducit appellatio boni, & ad aliud, sapientis, potentis, & iusti: sed quæcunque huiusmodi nomina protuleris, vnum est perpetuò, quod significatur. Etsi deum dixeris, eundem significasti quem & in reliquis omnibus cogitasti. Si vero omnia ea nomina quæ

ἀξίωμα.

Basilius pius in spiritū s. & orthodoxus. κανὼν Basilij.

de diuina dicuntur natura, eiusdē inter se sunt potentiæ: propterea quòd secundum subiecti demonstrationem, licet secundum aliam atque aliā significationem inter se varient, ad idem tamen mentis nostræ cogitationem ducunt, quæ est illa ratio, propter quam, cùm in alijs nominibus cōmunicationem spiritui sancto cum patre ac filio concedamus, in sola illum diuinitate segregare debeamus? Omnimoda nanque necessitas hoc D vrget, vt vel in ista communionem illi demus, vel in reliquis quoque denegemus. Si enim in illis communione dignus est, planè neque in ista indignus haberi debet. Si vero minor est spiritus sanctus, vt isti putant, quàm vt in diuinitate illi cum patre & filio concedenda sit communio, neque reliquorum cuiusquam nominum deo competentium participatione dignus erit. Nam si expendantur huiusmodi nomina, & inter se considerata cuiusque significatione conferantur, nihil ab appellatione dei minus habere differreque deprehendentur. Argumentum huius est, quòd appellatione dei multa ex inferioribus quoque cognominantur. Immo nō veretur diuina scriptura æquiuocationem istam absimilibus ac dissentaneis rebus attribuere, quando idola appellatione dei denominat. Dij enim, inquit, qui cælum ac terram non fecerunt tollantur, & sub terram abijciantur. Et omnes dij gentium, inquit, dæmonia sunt. Et mulier illa Pytonica quæ Saülem ab inferis incantationibus suis euocauit, cùm videret animas, quæ requirebantur, deos se videre dicebat. Quin & ipse Balaam augur cùm esset ac diuinator, perque manum vaticinia ferret, vt scriptura refert, ac dæmoniacam sibi doctrinam per augurandi curiositatem ac superstitionem comparasset: deum tamen consuluisse à scriptura tra- E ditur. Et multa huiusmodi ex diuinis collecta scripturis produci possunt: vnde probatur, nomen dei præ reliquis appellationibus ad deum pertinentibus nihil habere præcipui, quod &, vt dixi, de dissentaneis æquiuocè dici deprehendimus. Sancti vero & incorrupti, & recti, boniique nomina, nusquam illis quibus haud oportet, communicari per scripturam edocti sumus. Itaque si in ijs quæ de sola præcipuè diuina natura piè dicuntur, patri ac filio consortem esse spiritum sanctūm haud contradicunt, quanam ratione astruere nituntur, in eo solo illum non esse consortem, cuius communio declarata est iuxta quandam æquiuocationis rationem & dæmonibus esse & idolis? Sed dicunt appellationem dei hoc habere, vt naturam dei exprimat. Spiritus sancti vero naturam cum patre ac filio cōmunicare non posse: atq; hac ratione illi neque nominis huius consortium cōpetere. Ostendant igitur quibus argu- F mentis naturæ differentiam agnouerint. Si enim in seipsa diuinam contemplari naturam possibile fuisset, quid illi videlicet propriū, quid alienū sit, non opus esset omnino ex apparentibus, siue vel nobis siue alijs indicijs eius quod quæritur cognoscere veritatē. Quoniā autem illa cōtemplatione quidem eorū quę inquirūtur sublimior est: ex indicijs verò quibusdā, de nostrā fugientibus recordatione iudicamus, planè necessarium est, vt per operationes ad scrutandū diuinam naturā veluti manuducamur. Itaq; si viderimus inter se differre patris

ὁμωνυμίαν φείδεται. Hier. 10.

ἐγγαστρίμυθος.

ὁμωνυμίας.

patris & filij & spiritus sancti operationes, naturas quoque operantes ex operationum alteratione inter se differentes esse conijciemus. Nequit enim fieri, vt secundum naturæ rationē dissidentia in forma ac similitudine operationum inter se concordent. (Neque refrigerat ignis neque calefacit crystallus) sed propter naturarum differentiam diuersæ sunt inter se & quæ ab illis fiūt operationes. Patris vero & filij & spiritus sancti cùm

ἀξίωμα Physicum.

A nulla in re differens quid aut diuersum habeant operationes, necesse est vt propter operationis similitudinem naturæ colligatur vnitas. Sanctificat, viuificat, illuminat, consolatur, & omnia huiusmodi similiter operatur, & pater & filius, & spiritus sanctus. Et nemo peculiariter potestatem sanctificandi tribuat spiritui sancto, cùm audiat seruatorem in euangelio de discipulis ad patrem dicentem. Pater sanctifica eos in nomine tuo. Similiter & reliqua omnia æquè in ijs qui digni sunt, fiunt à patre & filio & spiritu sancto: Omnis gratia & virtus, moderatio, vita, consolatio, ad immortalitatem transmutatio, in libertatē translatio, & si quod aliud est bonum, quod ad nos vsq; pertingit. Quæ vero circa nos est rerum moderatrix dispensatio, tam in intelligibili siue spirituali quàm sensibili creatura, si quid de excellentibus per ea conijciendū est, quæ in nostrā cadunt notitiam: neque ipsa extra operationē & potētiam & sanctissimi spiritus, vnde quisque iuxta suam dignitatē & vsum necessariū participat. Licet enim sensibus nostris obscura sit eorum quæ nostram

ἰδιγία.

οἰκονομία

B exuperant naturam tractatio ac dispositio: ex ordine tamen ac serie rerum verisimilius quisquam per ea quæ nobis nota sunt, & in illis efficacem spiritussancti potentiam quàm ab excellentium rerū œconomia abalienatam esse animaduerterit. Nam si quis hoc dixerit, nudam & apertam blasphemiam & nulla ratione tectam vel concinnatam absurditatem incurret. Qui vero animaduertit & cōsentit, quod & ea quæ supra nos sunt, simul cum patre & filio spiritus sancti quoq; potentia disponantur, luculento indicio, obseruatis quæ in propria ipsius vita geruntur, de istis etiam affirmat. Operationis itaque similitudo in patre & filio & spiritu sancto, manifestè per omnia similem & eandem illis esse naturā declarat. Quapropter diuinitatis nomen etiamsi naturæ significationem haberet, & spiritui sancto istam propriè competere appellationem ipsa probaret essentię communio. At ignoro quo pacto ad naturæ significationem vocabulum dei trahant, qui omnia sic astruunt, quasi à scriptura non audiuerint, quod in naturam electio non cadat. Moses autem in deum Aegyptiorum electus ac constitutus est: ita ad illū dicente diuino oraculo. Quoniam deum te dedi Pharaoni. Potestatis itaque

Moses, Pharaoni dat9 in deum.

C alicuius siue sacrorum siue administrationis mundanæ significationē vocabulum hoc adfert. Natura vero diuina vt in seipsa est, nullis nominibus, quæcunque excogitari possunt, exprimitur: sed, vt nos arbitramur, ignota & abscondita manet. Quod enim beneficus dicitur deus, & iudex & bonus, ac iustus, & quęcunque alia huiusmodi de illo didicimus, his omnibus operationum illius differentiam edocti sumus. Operantis autem naturam haud quaquam per operationum considerationem cognoscere possumus. Nam si quando ratio cuiusuis istorum reddenda est nominum, deinde & naturæ, quæ per ista nomina exprimitur, non eadem poterit vtriusque ratio assignari. Nam quorum ratio non est eadem, horum & natura differens est. Aliud igitur est ipsa substantia ad cuius ita significationem exprimendam verbum aliquod inuentum est: alia vero nominum ipsam propter operationem aliquam vel dignitatem cōcernentium. Ex nominum itaque com- D

ἀξίωμα.

municatione nullam prorsus operationibus inesse differentiam inuenimus. Et diuersæ naturæ nullam, vt dictum est, deprehendimus, euidentem demonstrationem, ob id quòd ex operationum similitudine, naturæ quoque communicatio & vnitas intelligenda datur. Siue igitur diuinitas operationis nomen est, vt vnam dicimus esse patris & filij & spiritus sancti operationem: ita vnam quoque dicimus esse diuinitatem, siue iuxta multorum opinionem, naturam ipsam exprimit diuinitatis nomen: quoniam nulla in natura deprehenditur diuersitas, non immerito vnius & eiusdem diuinitatis sanctam definimus esse trinitatem.

Ad eundem Basilius Magnus.

LXXXI.

SI quid vtilitatis habent literæ nostræ, nullo non tempore nobis scribas, nosque ad scribēdum excites. Nos enim cum primis alacriores ac E suauiores reddimur, vbi virorum prudentum ac dominum diligentium epistolas adepti fuerimus. An vero & ipsi aliquid apud nos quod operæpretium sit inuenturi sitis, vestrum est scire, qui literis nostris potimini. Itaque nisi multitudine negotiorum auocati essemus à lætitia quam scribendi perperisset assiduitas, vtique non abstinuissemus. Vos vero quibus minus est curarum, quoties fieri potest, literis nos obuallate. Nam & puteos aiunt si crebrò exhauriantur meliores reddi. Videntur autem admonitiones tuæ ex arte medendi productæ in superuacaneum vsum abire: propterea quòd nos ferrum haud admittimus: sed à nobis ipsis excidimus vt quæ inferuntur vitemus. Est ergo Stoici quidem sermo, quo dicit, Quoniam non fiunt quæ volumus, quæ fiunt velimus: ego vero animum ijs quæ fiunt apponere ac conformare non sustineo. Quòd autem præter animi sententiam quidam aliquid eorum quæ necessitas extorquet faciunt, haud reprobo. Neque enim animus vester est, qui medicandi artem exercetis, vt vel aduratis ægrotum, vel aliquid aliàs doloris inferatis: attamen tale quid sæpenumero morbi malitia inducti admittitis. Neq; qui F in mari nauigant sponte quæ vehunt eijciunt: sed hoc ideo faciunt, vt naufragium caueant. Iacturā ferunt, malentes in rerum viuere penuria, quàm mortis subire periculum. Ad hunc itaque modū & nos puta cum dolore quidem ac innumeris lamentis ferre separationem eorum qui sese alienant à nobis, & tamen ferre: propterea quòd veritatis amicis, deo, & quæ in illum est spe, nihil est charius.

καταντλᾶτε.

Ratio physica ἀλληγορικῶς.

Ex consuetudine medicorū collatio. Βεβαίωσις à simili.

Patrophilo episcopo Basilius.

LXXXII.

Innocentiā declarat ac tuetur suā Basilius.

Legi literas tuas, quas per fratrem nostrū Strategium sympresbyterum misisti. Legi autem illas libenter. Quomodo enim non libenter legissem, quæ & à viro prudente & ex pectore dilectionem erga omnes ex præcepto dominico seruare edocto scriptæ sunt. Et propè cognoui quæ A sit caussa seruati preterito tempore silentij. Videris enim hæsitasse, num Basilius ille qui tam strenuè homini illi à puero seruiuit, qui hæc & hæc certis temporibus fecit, qui propter vnius hominis amicitiam innumerorum inimicitiam suscepit: hic ipse nunc alius ex alio factus sit: & amicitiam in inimicitiā mutauerit, & quæ alia scripsisti: satis ostendēs, quàm ex inopina rerum mutatione animo fueris perculsus ac stupefactus. Et si quid rerum nostrarum reprehenderis, non tamen illud molestè tuli. Non enim adeo duro ac pertinaci sum ingenio vt amicas fratrū correptiones ægrè ferā. Tam enim abest vt ijs quæ scripta sunt offensus sim, vt propè cū legerem riserim, quod cùm tanta sint ac talia quæ mutuā inter nos amicitiam hactenus cōfirmare visa sunt, propter tantillas quęremonias ad te vsque delatas tantum te perpessum esse stuporem scripseris. Ergo & tibi accidit, quod multis vsuuenire solet, qui neglecta rerum natura, quam inquirere debebant, homines ipsos attendunt de quibus rumor aliquid sparsit, atque ita fiunt non veritatis inquisitores, B sed differentiæ personarū æstimatores, obliti admonitionis, qua dicitur, quod personam in iudicio agnoscere non deceat. Verum quoniam personam deus in iudicio hominis non accipit, apologiam illam quam mihi ad magnum Christi tribunal paraui, & tibi notam facere haud detrectabo. Quod videlicet ab initio caussæ hui9 nihil occasionis à nobis isti dissidio, siue parum siue multum, datū est: sed homines illi qui nos odio prosequuntur (quam ob caussam norunt ipsi, neque enim opus est vt aliquid hac de re dicam) assiduis nos calumnijs grauarunt. Purgauimus quidē nos semel atque iterum. Cùm vero caussa hęc euaderet in infinitum, nec aliquid prodesset si perpetuo nos defenderemus: propterea quòd nobis procul dissitis, mēdacibus nostris detractoribus in prōptu esset cor inexercitatum, & haud edoctum alteram auriculam absenti illibatam seruandā esse, è vicino suis aduersum nos vulnerare delationibus: & Nicopolitæ quandam peterent fidei nostræ certificationem, quod & vos prorsus haud ignorastis, visum est nobis suscipiendum hoc esse literarum obsequium. Putauimus enim nos per illud, duo consequuturos commoda, vt & Nico- C politanis suaderemus, ne sinistri quidquā de hoc viro sentirent, & obtrectantium nobis ora obturaremus dum fidei consonantia sycophātię vtrinque excluderentur. Continuò itaque conscripta est fides, oblataque à nobis, ac descripta: & vt descripta erat, designatus est quoque alteri synodo locus, & tempus aliud, vt & externi & peregrini fratres conuenire vnirique inter se possent, & germana deinceps esset ac syncera communio. Itaque nos quidem iuxta præscriptū accurrimus, & qui nobiscum erant fratres, alij aderant, alij aduolabant, læti omnes atque alacres, tanquam ad pacē properantes. Et literæ à nobis ac tabellarij missi sunt qui nos adesse significarent: locus enim ad susceptionem conuenientium designatus, noster erat. Ex altera vero parte nemo erat qui vel præcurreret, vel aduentum eorum, qui expectabantur annuntiaret: & qui à nobis fuerant reuertebantur, plurimum tristitiæ ac murmuris apud aduersarios esse commemorantes: ob id quod noua D quædam esset à nobis ad ipsos missa & exhibita fides, dicebanturque decreuisse prorsus, ne liceret ad nos ipsorum proficisci episcopo. Venit autem quidam ab ipsis missus, & literas adferens recusatrices, & nullam faciens eorum de quibus inter nos antea conuenerat mentionem. Venerandissimus vero & colendissimus frater Theophilus, misso eorū quos secum habebat aliquo, nonnulla patefecit quæ putabat & sibi vt diceret, & nobis vt audiremus, competere. Scribere nanque dedignatus est, non quòd reprehensionem ex literis tantum metueret, quantum cauebat ne nos episcopi vocabulo salutare & appellare necesse esset. Attamen certè, quoniam vehementia erant verba, & ex pectore admodū calido prolata, animo ita excussi, confusique & deiecti concidimus, vt non haberemus quod rogantibus respondere- mus. Haud verò multū temporis intercessit, confestim in Ciliciam legatio, atque inde reditus, mox literæ adsunt, communionem nobis denegantes. Abruptionis autē huius ac secessus caussam assignarunt, quòd Apollinario scripserimus, & quod sympresbyterum nostrū Diodorum habeamus consortem. Ego vero Apollinarium quidem nūquā putaui inimicū esse, immo sunt quædā quo- E rum gratia virum veneror etiam. At me homini non ita coniunxi, vt ipsius velim in me recipere crimina, cùm & ipse quædam habeam, quę in illo reprehendo, propter nonnullos ipsius codices quos legi. De spiritu vero sancto nō noui me vel petijsse ab ipso, vel vltro missum accepisse librū. Audio tamen ipsum omnium eorum qui libros conscribūt esse verbosissimum. Legi autem paucos illius cōmentarios. Non enim mihi quę eiusmodi sunt scrutari vacat. Et alioqui eo sum ingenio, vt haud facilè neoterica admittā. Quemadmodum & corporis mei imbecillitas haud patitur, vt vel diuinis scripturis cum diligentia, & vt dignum est, immorer. Quid ergo mea interest si quisquam aliquid conscripsit quod cuipiam displicet? Quanquam si ità fieri oportet, vt alius pro alio rationem reddat qui me propter Apollinarium culpat, rationē nobis reddat pro Ario præceptore suo, & pro discipulo suo Aëtio. Nos autem, neque præceptoris neque discipuli loco vnquam fuimus isti viro, cuius in nos vitia contorquent ac reuoluunt. F Porrò Diodorum, tanquam beati Siluani alumnum primum suscepimus, nūc vero diligimus & complectimur propter sermonis quam habet gratiam, per quam multi eorum, qui virum audiunt, meliores redduntur. Ad hasce itaque literas animatus, vt par erat, & ad tam inopinam ac subitam immutationem animo perculsus, ne respondere quidem poteram: palpitabat enim mihi cor, lingua me destituebat, manus stupebat: & planè patiebar, quod animo solet parū forti

Hic ille Alexandrinus qui tā in sese odit & Chrysost.

In Apollinario quæ laudarat et quæ improbarit Basil. πολυφωνότατον.

forti accidere. Dicendum enim quod verum est, & tamen venia dignum. Deinde parum aberat, quin odium erga humanum genus exorbitassem, suspectique mihi fuissent omnes hominum mores, arbitranti in natura humana non esse charitatis bonum: sed verba quædam plausibilia ad ornatum & cultum eorum quibus vti velis cōficta: affectum vero illorum secundum veritatem non inesse cordi humano. Si enim qui à puero ad grā- A dæuam vsque senectam vitam suam accurate ac diligēter instituisse videtur, talibus de caussis tā temere exasperatus est, vt nullam habuerit rerum nostrarum rationem, nec præteriti temporis ex- Collatio. perientiam tam inani delatione certiorem ac potiorem duxerit: sed instar pulli indomiti, nondū ad commodè ferendum ascensorem edocti, propter modicam suspicionem propulsauit excussit & ad terram proiecit eos de quibus iam primum gloriabatur: quid de alijs sentiendum est, qui neque nobiscum tantū contraxerunt amicitiæ: neque morum instituēdorum tale de se dedère specimen. Ista cum animo mecum reuoluerem, & corde indesinenter versarē, immo ab ipsis potius versarer ita me mordentibus ac iugi rememoratione turbantibus, nihil ad illas literas respondi: non quod ex contemptu siluerimus (ne cogites hoc frater. Non enim hominibus satisfacimus, sed in cōspectu dei in Christo loquimur) sed quòd præ hæsitatione & mentis inopia non habebamus, donec ad hūc modum affecti eramus, quod tanta mœstitia dignum exprimeremus. Et præterea affixerunt nos & aliæ literæ, ad Dazizam quendam in speciem, re ipsa vero vniuersis mortalibus scriptæ, cuius indicium est quòd tam festina distributione sparsæ sunt, vt paucis diebus B totam Pontum & Galatiam peruagatæ sint. Sunt qui istos bonarum rerum nuntios & Bythyniam percurrisse dicant atque ad ipsum pertigisse Hellespontum. Quæ vero contra nos ad Dazizam perscripta sint omnino nosti. Non enim te vsque adeo ab amicitia sua alienum putāt, vt solum honoris illius expertem reliquerint. Si vero ad te literæ istæ non peruenerunt, mittam ego illas, in quibus deprehendes nos accusari ac prædicari ipsam fraudem & versutiam, corruptionem ecclesiarum, & animarum perniciem. Et quod omnium est, vt ipsi putant, verissimum, quod insidiosum ipsis fidei præscriptum composuerimus, non vt Nicopolitis seruiremus, sed vt isto consilio confessionem ipsorum dolose eliceremus. Horum quidem iudex erit dominus. Quæ nanq; poterit cogitationum cordis humani euidens esse declaratio. Hoc vero in ipsis admiratus sum. An propterea quod exhibito à nobis libello scripserunt, tanto dissidendi studio vsi, vt & existen- C tia & non existentia commiscuerint, quò delatoribus fidem facerent, non cogitant, quod Romæ scriptum ipsorum, quo Nicænam fidem confessi sunt, reconditum habetur: nec quod è Roma acceptum libellum Tyanensi synodo obtulerunt, quin & apud nos eandem hanc fidem habens repositus est. Quin & propriæ orationis obliti sunt, qua cum in medium tum constituti essent, de seductione conquerebantur, qua illecti consensissent volumini quod ab Eudoxij congregatione compositū fuerat. Quocirca & erroris illius istā excogitarunt defensionem, vt Romam abeuntes ἀπελογίαν. patrum inde fidem acciperent, atque ita noxam qua ecclesias ex mali consortio læserant, per melioris inductionem corrigerēt. Sed qui tam longinquarum profectionum laborem sustinuerūt, tamque sapienter tum ista concionati sunt, nunc conuiciantur, vt agnoscas eos dolose legatione illa functos esse, & sub prætextu charitatis insidiantium fraudem occuluisse. Et quæ iam circunferuntur manifestum faciunt, quod Nicænam fidem condemnauerint. D Viderunt enim Cyzicum & mox mutata fide reuersi sunt. At quid de verborum immutatione dico, cùm in ipsis rebus factam esse peruersionē multò potioribus demonstrare queam argumentis. Qui enim quingentorum episcoporum contra se promulgato decreto non obedierunt, nec ab ecclesiarum administratione amoueri sustinuerunt, cùm tot consentientium episcoporum sententia ab officio depositi essent: propterea quòd illi, vt aiebāt, spiritus sancti non erant participes, nec per gratiam dei ecclesias gubernabant, sed per humanā potentiam ex inanis gloriæ desiderio ecclesiarum gubernationem rapuerant, hi nunc eos, qui ab illis ordinati sunt pro episcopis agnoscūt. Quos meo nomine roges velim, ἐρώτησον. an vniuersos mortales contēnant, quasi nec oculos habeant, nec aures, neque cor sensu præditum, vt eorum quæ geruntur disconuenientiam considerare queant. Versatur talis quædam in cordibus ipsorum cogitatio. Quo modo duo possunt esse episcopi, vnus qui ab Euippio depositus est episcopatu, alter qui ab illo est ordinatus. Eiusdem enim manus opus sunt vterque. Nisi enim gratiam illam habuisset quæ Hieremiæ data fuerat, ad demoliendum ac restaurādum, ad extirpandum & plantandum, vtique nec E istum eradicasset, nec illum plantasset. Si vero vnum istorum illi largiris, permittes simul & alterū. Sed vnus illis scopus est, vt videre videor vbique quæ sua sunt ipsorum quærant, & pro amico habeāt, si qui desiderijs ipsorum cooperetur: hostem vero ducant, nec ab vlla se aduersus illum calumnia cohibeant, si quisquam desiderijs ipsorum resistat. Talia enim sunt quæ isti dispensant nunc aduersus ecclesiam, horroris quidem plena propter ipsorum temeritatem, miserabilia vero, propter talia patientium stupiditatem. Euippij filios, Euippij nepotes, honesta ac fide digna missa legatione extorres & exules ad Sebastiam vocarunt, populoque præfecerunt. Illi vbi altari potiti sunt, fermentum facti sunt eius quæ illic est ecclesiæ. A quibus tāquam homousiastæ persequutionem patimur, Eustathius vero Sebastenus, qui Roma acceptum homousion in Charta vsque ad Tyanenses attulerat, iam illis consensit, licet plurimum desideratam ipsorum communionē obtinere F nequiuerit, siue quòd illi multitudinem contra se consentientium metuerunt: siue quod huius veriti sint auctoritatem. Qui nanque fuerint cùm eligerentur, & quomodo quisque ipsorum sit ordinatus, & ex qualiter ab initio ducta vita ad istum potentatum peruenerint, mihi sanè nondum tantum datum est otij, vt ista & quæ alia sunt illorum exponā. Didici nanque precari dominum, vt non loquatur os meum opera hominum. Tu vero illa, si scrutatus fueris, cognosces.

Et si te latuerint, iudicem tamen haud vllo pacto latebunt. Quid vero mihi passionis acciderit, nō grauabor dilectioni tuæ exponere. Anno præterito cùm ex grauissima febre ægrotassem, & propè ad ipsas mortis portas deuenissem, bonitate vero dei reuocatus essem, ægrè ferebā illam mei restitutionem, expendēs ad quæ mala iterum reuersus essem, cogitabamq; apud meipsum, quidnam esset in profunda dei sapientia reconditum, cuius gratia mihi iterum datum esset dies istos in carne agere. Posteaquam vero ista cognoui, cogitabam ita voluisse dominum nos quietas videre
A ecclesias ab ea turbatione quam hactenus passæ sunt per separationem eorum, qui propter confictam honestatis grauitatem omnia sua auctoritate obtinent. Aut forsan voluisse illum per intelligentiæ accessionem animum meum deinceps diligentiorem & attentiorem reddere, ne morer hominum iudicia, sed per euangelica præcepta absolutè instituar, quæ neque cum temporibus neque humanarum rerum circunstantijs mutantur, sed eadem permanent, ita perdurantia, vt à veraci ac beato ore prolata sunt. Homines vero similes sunt nubeculis, pro vētorum immutatione ad aliam atque aliam aëris partem iactatis. Et maximè isti, de quibus loquimur, omnium eorū, qui nobis innotuerunt, sunt versutissimi. Tales an & in reliquis sint vitæ negotijs, dicant qui ipsorum fuere contubernales. Parem circa fidem inconstantiam, quam in illis video, haud scio an in alijs ipse viderim hactenus, aut ex alijs audiuerim. Arium primum sequuti, postea ad Hermoge-
B nem sunt mutata sententia conuersi, qui ex diametro hostis erat Arij improbatæ opinionis, quemadmodum manifestum est ex fide, quæ primum ab illo viro Nicææ pronūtiata est. Post dormitionem Hermogenis, iterum immutati ad Eusebium defecerunt, virum, qui omnium eorum qui Arium sectantur antesignanus est, sicut asserunt, qui experti sunt. Inde elapsi, incertum quibus de caussis, iterum ad patriam reuersi, denuo Arianam sententiam celarunt. Vbi episcopatum nacti sunt, (vt quæ interea temporis gesta sunt ab illis, omittam) quoties fidem exponendo nouarunt? Ancyræ dederunt aliam, Seleuciæ aliam, aliam Constantinopoli, diuulgatā illam, & aliam in Lampsaco, postea & quam dederunt in Nicæa Thraciæ, & iam aliam in Cyzico, de qua & si reliqua ignoro, hoc tamē audio, quod silētio omissa homousij confessione, τὸ κατ᾽ οὐσίαν ὅμοιον iam circunferant. Et pręterea blasphemias contra spiritum sanctum cum Eunomio conscribunt. Istæ autem fidei formulæ, quas recensui, etiamsi non omnes sibi ipsis inter se contrariæ sunt, nihilominus sententiæ produnt inconstantiam: propterea quod nunquam ijsdem verbis contenti, stabiles persistunt. Hæc vera sunt, innumeris alijs si-
C lentio pressis. Quoniam vero & ad vos vsq; peruenerunt, rogamus, vt rescribas, per eundem hūc virum, Strategium dico sympresbyterū nostrum, an noster adhuc esse constanter pergas, aut an ex illorum congressu & ipse sis abalienatus. Neque enim verisimile est illos quieuisse: neque te, qui talia nobis scripsisti, non & aduersum illos fiducialiter egisse. Quòd si in nostra perseueras communione, optimum est, & summopere exoptandum. Si vero te ad suam ipsorum traxere sententiam, triste quidem est. (Quomodo enim tam dilecti fratris abalienatio tristis non esset?) Verum etsi nulla aliena in re, in ea tamē probè sumus ab illis exercitati, vt didicerimus eiusmodi patienter ferre dispendia.

Margin notes: Collatio. — καχοδοξίας. — κορυφαῖον. — Similitudinē quandā essentiæ. — Att. hæreticorum inconstantiā.

Leontio Sophistæ Basilius.

LXXXIII.

Tarde quidem & à nobis literas accipis: attamen non tardius quàm nos abs te, idque cùm D habeas quàm plurimos qui sedulo & frequenter à vobis ad nos veniant: quibus omnibus si literas singulatim imposuisses, nihil impediuisset, quo minus præsentia tua ac consuetudine veluti præsentes ipsi & coram frui videremur, tam fuit eorum qui nos accesserunt frequens multitudo. Quamobrem ergo non scribis quū non sit aliud sophistæ opus, quàm vt scribat, immo si otiosa manu vacas, ne opus quidem erit vt scribas. Poterit enim alius tibi hac in re seruire, vt lingua tantum sit opus, quæ etsi nobis nolit loqui, vni saltem eorū loquetur, qui præsto sunt. Tametsi nemo adsit, secum ipsa disputabit. Neque enim vllo pacto silebit, cùm sit Sophistica pariter & Attica, non minus quàm lusciniæ, veris tempore ad canendum excitatæ. Nobis quidem negotij in quo nunc sumus difficultas, qualemcunque adfert excusationem eius quod raro scribimus, & præterea quòd molesta illa & crebra vulgariter dicendi consuetudine dictio nostra veluti polluta nonnihil est, non immerito cunctatiores ad hoc facti E sum⁹, vt vos Sophistas alloquamur, qui nisi quod sapientia vestra dignum sit audiatis, ægrè fertis, & haud facile admittitis. Te verò cōtrà verisimile est ad omnem occasionem & caussam vocem tuam accommodatam habere, cùm sis omnium quos noui Græcorum ad dicendum appositissimus. (noui autem, vt puto, quosuis inter vos nominatissimos) Itaq; nullam habes silentij tui excusationē, maximè tam diutini. Misi vero & quę aduersus Eunomium conscripsi, quæ siue puerilem eruditionē vocare oporteat, siue institutione puerili sint paulo seriora, iudicio tuo permitto, quibus etiamsi, vt puto, non opus habes quod ad tuam ipsius attinet personam, spero tamen non ignauam tibi fore contra peruersos, si in quos incideris, armaturam ac defensionem. Non quod tantum tribuamus viribus ac robori voluminis huius: sed quod probè sciamus tantū tibi esse industriæ, vt ex modicis argumentis multa queas eruere. Si vero imbecilliora tibi videbuntur, quā rei necessitas exigat, ne tardes hoc arguere. Nam F hac in re potissimū ab adulatore differt amicus, quòd ille quæ iucunda sunt dicit: iste verò non veretur & tristia adferre.

Margin notes: Allusio ad cantionē lusciniæ. — παιδικ — Hac des lege Plutarchum.

Sophronio Magistro Basilius.

LXXXIIII.

Temporis incommoditate premitur etiam deo dilectissimus frater noster Gregorius episcopus. Luget enim & ipse cū omnibus alijs, irremissis

irremissis contumelijs quasi quibusdam insolentibus plagis percussus. Homines enim quidam timorem dei non habentes, vt magnitudine malorum vi agentes contumeliam illi inferunt quasi pecunias Cæsarij ipsis ademerit. Illarum autem damnum non admodum curat. Iam olim enim pecunias contemnere didicit. Nisi quòd modica quædam ex bonis illius acceperunt, ad hoc vt domesticis illius suppeteret victus. Quidā vero quæ pretiosiora fuerant multa cum temeritate hominibus nō distribuerunt, & quæ minuta sunt prorsus istis reseruarunt. Quæ vbi isti putauerunt nemini oppignerata esse, mox in egenos expenderunt, cùm propter suam ipsorum sententiam, tū propter demortui mandatum. Mandasse nanque fertur ac dixisse cùm moreretur. Quæ mea sunt omnia pauperibus dari volo. Isti itaque tanquam ministri domini confestim illa dispensarunt. Et nunc instat & vrget hinc Christiani hominis paupertas, illinc vnius ex istis forensibus rabulis improba curiositas. Huius gratia placuit nobis hoc omnia laudabili tuæ probitati patefacere, vt & propter viri honorē cuius iam olim notitiam habes, & propter gloriam domini, qui quæ seruis suis fiunt, in seipsum trāsfert: ad hæc & nostri gratia, qui serui tui sumus, principi thesaurorum de illo quæ decora sunt loquare, modumque excogites pro magna tua prudentia, quo à cōtumeliosis istis & molestis turbationibus liberetur prorsus. nemo ita viri huius ignarus est, vt absurdi aliquid de illo suspicetur, quasi pecuniæ addictus talia fingat. In promptu nanque est liberalitatis illius experimentum. Libenter substantiæ suæ reliquias ærario tradit, vt accepta ipsius substantia ærarij minister & aduocatus respondeat ijs, à quibus impetitur, & probationes exigat ab illis: propterea quòd nos ad huiusmodi caussas appositi non sumus. Potest enim placiditas tua facile hoc cognoscere quod nemo, quoad eius fieri potuit, ab illo discesserit voti non compos effectus. Sed quisque quæsitum & optatum absque vlla molestia reportauerit, ita vt multos pœniteret, quòd non plura statim ab initio petierint, quod & cōplures calumniatores reddidit. Nam ad exemplū eorum qui primi cœperunt reliqui respicientes alius alium calumniādi improbitate subsequut9 est. His itaque molestijs, obsecramus grauitas tua vt resistat, & veluti irruentem fluuium cohibeat, malorumque ingruentium frequentiam amputet. Nosti probè, quo pacto sit occurrendum, vt de auxilij ratione ac modo nostram tibi non sit necesse expectare instructionem. In rebus enim ac negotijs vitæ huius vsque adeo consilij inopes sumus vt & hoc ipsum ignoremus quomodo possibile sit, vt liberemur. Consultorem itaque te pariter & tutelarem patronum præbeas, perq; præclarem tuam prudentiam, rationem aliquam auxiliandi adinuenias.

(Margin: A; B; Collatio.; C)

Patrophilo episcopo Basilius. LXXXV.

SErò quidem accepi, quæ ad priores literas respondisti: accepi tamen per desideratissimum Strategium: & gratias egi domino, quòd idē qui hactenus in charitate erga nos constanter perseueras. Quæ vero iam de eadem caussa scribere dignatus es, argumentum habent bonæ tuæ voluntatis: quòd quæ honesta sunt ac necessaria sentias, ac quæ vtilia consulas. Attamen quandoquidem iterum video prolixum futurum sermonem, si ad singula quæ prudentia tua scripsit respondere velim, tantum dico: Quod si pacis bonum in pacis duntaxat sit nomine circunscribendum, ridiculum est si certos quidem aliquos delegerimus, cū quibus solis seruanda colendaq; sit pax: reliquos vero innumeros communionis bono excluserimus. Si vero cōmunio cum perniciosis hominibus inita, hoc habet vt pacis prętextu susceptores hostiliter lędat, cōsidera qui sint, quibus sese cōiunxerunt, qui odio nos prosequuti sunt iniquo. qui de parte sunt nobisum non communicantiū, (nihil iam opus sit illorum nominatim meminisse) hi ad Sebastiam ab ipsis sunt vocati, vbi & ecclesiam acceperunt, & altaris ministerium peregerunt, deq; suo pane populo dederunt, episcopi appellati ab ecclesiæ illius clero, perque omnem eam regionem ab ipsis tanquam sancti & eiusdē cōmunionis cum honore deducti: quorū si pars sit eligenda ridiculum est ab vnguiculis ordiri, & non magis cum ipsis cōuenire capitibus. Si ergo nemo prorsus est pro hæretico habendus, neque auersandus, cuius gratia dic, quęso, teipsum separas, ac quorundā cōmunionem fugis? Si vero pro seruanda cautione fugiendi quidam sunt, dicant nobis, qui in omnibus cauti videri volunt, cuius sint partis, quos ex Galatia ad se traxerunt. Istā si tibi mœstitia digna videntur, ipsis imputa separationis huius caussas. Si vero putas esse hæc citra vllum dilectum habenda, ignosce nobis, qui committere nequimus vt fermento aliena docentium cōmisceamur. Itaque, si videtur, relictis sermonibus istis plausibilibus, cū omni fiducia argue eos, qui nō recto pede incedunt ad veritatē euangelij.

(Margin: Vt Arianos Basil. itidē tu Luther, Zuinglianos vita.; D; ἀδιάφορα; E)

Bosporio episcopo Basilius. LXXXVI.

QVo putas animum meum dolore affecit fama calumniæ illius, quam mihi offuderunt quidam non metuētes iudicem perditurū omnes loquentes mendacium? Tanto videlicet, vt propè totam noctem, propter dilectionis tuæ verba insomnem duxerim, ita ipsa cordis mei penetralia concepta mœstitia occupauit. Reuera nanque, vt Salomon inquit, calumnia virum humiliat. Et nemo ita stupidus est qui animo nullam sentiat molestiam, & ad terram vsque non deijciatur, si incidat in ora ad mentiendum procliuia. At necesse est, vt omnia feramus, omnia patienter toleremus, vltionem ipsorum domino committentes qui nō despiciet nos. Nam qui calumniatur pauperem, factorē illius ad iracundiā prouocat. Qui nouam hanc intentatæ nobis calumniæ fabulam composuerunt, videntur prorsus nullam habere domino fidem: qui rationem nos in die iudicij de verbo otioso reddituros esse pronuntiauit. Ego vero dic quæso, beatissimū Dianæum anathematizaui? (Hoc enim de nobis accusandi gratia prædicauerunt) vbi? aut quādo? Coram quibus? Quo prętextu? An nudis verbis vel scripto? An alios sequutus, vel ex mea ipsius auctoritate & audacia, primus illud tētaui? O impudentiā hominū nihil non temere loquētium. O contemptū iudiciorū dei.

(Margin: δρᾶμα.; F; Matt. 12.)

dei. Non contenti sunt isto figmento, nisi & hoc tragico more adijciant, quod factus sim aliquando ita demens, vt ipsa mea verba haud intellexerim. Donec rationis cõpos fui nihil tale à me factum esse noui, nec vnquam tale quid volui: sed contra huius mihi magis conscius sum, quòd ex prima ætate in amoris affectu erga ipsum enutritus, virum suspexerim. Erat enim aspectu admodum honesto, præclaro, & venerãda ac sacra grauitate prædito.
A Posteaquam vero mihi & rationis vsus accessit, tum illum & ex animi bonis venerabilem agnoui, deque illius conuictu gauisus sum, apertos viri, egregios & ingenuos mores cognoscens, & si qua reliqua erãt illi agnata ac propria, vt propria erant & peculiaria, animi placiditas & excellentia cum mansuetudine coniuncta, decẽs modestia, pectus irasci nescium, alacritas, & conueniendi facilitas, cum grauitate pulchrè temperata. His de caussis illũ illustrissimis ex virtute viris connumeratum habebam. Circa extrema quidem vitæ illius tempora (neq; enim celabo veritatem) intolerabili mœrore propter ipsum, cum alijs in patria, qui plurimi erãt, dominum timentibus, afficiebat: propterea quod fidei illi quã ex Constantinopoli reportauerant qui ad Gregoriũ pertinebant, subscripserat. Vt vero erat ingenio mansueto & humano, omnibus ita satisfaciebat, vt paterno affectu toleraretur. Vbi vero decidit in ægrotationẽ, ex qua & mortuus est, conuocatis nobis dicebat, testem esse dominũ quòd simplici corde in scriptum Cõstantinopolitanę fidei consenserit quidẽ: verum nulla in re irritam voluerit
B eam fidem, quę Nicęæ à sanctis patribus exposita est. Neq; aliud in corde habuerit quàm quod ab initio traditũ accepisset. Immo precari se quoq;, vt non separaretur à sorte beatorum illorum episcoporum trecentorũ decem & octo, qui piam illã fidei prædicationẽ promulgauerint orbi: Atq; ista satisfactione nos ita permouit, vt soluta omni cordium nostrorum hæsitatione ad cõmunionem illius accesserimus, & à concepto mœrore quieuerimus. Talia sunt quę nobis cum hoc viro intercesserunt. Si vero quisquam est qui nobis dicat infandam aliquam blasphemiam in hunc virum cognitam esse, non in occulto dolose murmuret, sed apertè & in faciem nostram corã constitutus cum fiducia nos conuincat.

Ad Simpliciam hæreticam. LXXXVII.

INconsulta quædã temeritas hominũ est, quòd odio prosequuntur se meliores, contrà amant peiores. Quapropter & ipse linguã cohibeo, con uicia in me congesta, & dolorem animi supprimens ac veluti pręfocans silentio. [ὄνειδον pro hoc lego ὀδύνην] Expecto interea supremum iudicem, qui omnem malitiam tã-
C dem cum tẽpus fuerit vlcisci nouit. Nam etiamsi pecunias quisquam instar arenę profundat, nihilominus animam lædit dũ opprimit proculcatq; iustitiam. Perpetuò nanque deus sacrificium nõ quasi eo egeat, meo arbitratu quærit: magis verò sacrificium illud admittit vt magnificum ac pretiosum, mentem videlicet quæ pietatis ac iustitię studio nititur. Illius preces votaque communia censet & impura, qui suam ipsius salutem præuaricatione protriuit ac nihil ducit. Admoneas ergo teipsam extremæ dici, & nos, si videtur, haud doceas. Scimus plura quàm tu scias, & internis spinis non vsque adeo suffocamur, nec modicis bonis decuplam malitiam immiscemus. Excitasti in nos lacertas ac rubetas, quasi vernas quidem bestias, sed immundas. [σαῦρας καὶ φρύνους.] At veniet è sublimi volucris, quæ illas depascatur & consumat. Mihi enim sermo est, nõ vt tu putas, sed vt iudicare nouit deus. Si verò & testibus opus erit, non sistentur serui: D [δῆγμα lacens in Eunuchos venuchos verius in spadones.] neq; ignominiosum illud ac modis omnibus perniciosum eunuchorum genus, genus hoc, inquã, nec fœmineum, nec masculinum, insaniens in mulieres, inuidiosum, vilis pretij, animo feroci, effœminatum, ventri deditũ, auri cupidũ, sæuũ, inter cœnandum plorans, inconstans, illiberale, stabulariũ, insatiabile, furiosum, & zelotypũ, & quod amplius dicendum est, cùm ipsa statim generatione ferro damnatum. Quomodo ergo rectus esse poterit istorum animus, quorũ & pedes distorti sunt? Isti frustra quidem casti manent per ferrum: insaniunt vero absque fructu, propter suam turpitudinem. Hi non sistentur in iudicio testes. Sed oculi iustorum, & facies virorũ perfectorũ quotquot tunc oculis cernent, ad quę nunc mentis aspiciunt intellectu.

Sanctæ memoriæ patris nostri Gregorij Theologi, ad eandem Simpliciam.

LXXXVIII.

LAudas sanctum ac communem patrem nostrum, tanquam fidei fulcimen, veritatis canonem, ecclesiæ characterem, caniciem pru- E [ἐγκώμιον P. Basilij.]
dentia refertam, & qui humanæ vitæ ac virtutis mensuram prætergressus sit, fidum ministrum, sacerdotem magnum, mediatorem inter deum & hominem, & spiritus sancti habitaculum. Hoc quidem rectè facis. Nam nullus sermo par est, ad celebrandum sanctam illam ac beatam animam: nisi me seducat vis amoris, & pro ratione affectus ex desiderio de viro hoc iudicat. Illud vero in te vehemẽter admiratus sum, quomodo illum quidem celebres vt sanctum, & hactenus, vt par est cohonestes, opus vero illius dissoluere coneris, quasi prophani sint & vehementer conuicijs digni, qui illic vixerunt illoque migrarunt. Siquidem instar proprij mancipij cõmunem pastorem tibi ipsi vendicas, & exiguum hoc lucrum persequeris, rem facis admodũ magnanimitate tua indignam. Quomodo enim absurdum non est, auro quidem & argento colere numen, & ijs rebus quæ in creatura superfluæ sunt & inanes, vbi & magis ostentationi forsan quàm pietati seruitur: sacerdoti vero ecclesiam velle damno afficere, & quod sanctissimum est in templorũ donarijs deprædari? F [ἀναθημάτων.] Si vero molestè fers quòd potestate nostra vsi sumus: nobilitatem vero tuam non admonuimus, neque magnificentiæ locum dedimus, dixeris quidem iustum aliquid, & quod resipiat affectum humanum, attamen humanum. Scito autem tanto maiorem iam esse tibi donandi occasionem, quàm quæ tum erat: quanto magnificentius est accipiendi copiam permittere, quàm si ipsa dedisses. Et illo modo soli deo quidem gratificari visa fuisses: isto vero & nobis, illius ministris,

ſtris, & ad portandum ipſius nomen ex diuina dignatione ſelectis. Moleſta itaque nec illi ſis, nec nobis. Qui enim tyrannidem paſſus eſt, nulla in re læſit. Nos vero, quid mirũ, ſi bonitate tua confiſi, deinde ſimul publico totius regionis decreto fidẽ habentes, permoti ſumus, vt hoc faceremus? Quod ſi quidem gratificandi gratia, vel ex dolo iſtuc decreuerunt, ipſi viderint, qui & deo rationem reddent. Noſtrum enim non eſt hoc cognoſcere, neque omnium animos penetrando ſcrutari. Nos vero quomodo cauſſam hãc neglexiſſemus? Aut quomodo ſpreuiſſemus tãtas lacrymas tantamq; loci illius ſolitudinem, vſque adeo deſolati, vt nec miniſtrum haberet, nec paſtorem, nec aliquam ſpiritalem monſtrationem? Illud autem tibi, idque cum primis notum ſit, ꝙ qui tum conſentiebant, nunc vero negant, rem faciunt nec piam nec ingenuam. Et multo ſatius fuiſſet, ſi tũ contradixiſſent, quàm quod nunc demum aſſentantur, & quod ſemel ſtatuerunt, rurſus demoliũtur, hominesque metuunt magis, ꝙ deum verentur. Hos puta iterum, ſi rogentur excuſandi gratia, pro ipſorũ leuitate dicere, quod metu indignationis tuæ ſententiam mutauerint. Et quod multo verius eſt, quoniam illis neceſſe eſt ſemper terreri, neceſſe iuxta eſt & falſas ac ſophiſticas defenſiones comminiſci. Si verò iſta tibi rectè quidem dici videntur, publicæ tamen moderationis ratio exigitur (nam & hoc audio, in literis ſiquidẽ nihil huius poſtulaſti) iuſtè & humaniter repetatur, & nihil conqueremur. Neque enim nobis placet, vt dominorum lætatur manſuetudo & humanitas. quid iam reſtat? forte vt manus inijciantur viro quaſi indigno, & huius gratia mandetur ſeruanda publici ſtatus tranquillitas: hoc enim quodã modo decentius eſt, q̃ criminari. Ad iſtud verò apertè & facilè reſpondero. Nos nec alium quenquã eorum qui accuſantur, ne ſi etiam maximè amic⁹ generoſusque ſit, examinatione liberamus. Nihil enim deo ac canone venerabili⁹. Sed ſiquis habet quod accuſet, ſi quidem voles te præſente vnaq; iudicãte fiat: ſin minus vel corã nobis abſente te, examinetur. Quòd ſi inſons inuẽtus fuerit, abſoluatur, etiam ſi ſeruus ſit. Nã idem & ſeruorum & dominorum pater eſt ac deus: & iuſtitia nõ ſecundum perſonarũ dignitates decernitur. Si verò re⁹ quiſpiam deprehenſus fuerit, tum ſcilicet ex proprio peccato condemnabitur: atque ita nec regula per ſynodũ deciſa vituperabitur, neq; ignominia patietur, qui euaſerit. (Quod ad nos enĩ attinet, forſan non admodum curandũ eſt, ac nullius momenti) & ipſa malã effugiens ſuſpicionẽ, quaſi iſta: propterea ꝙ erga nos & ſanã fidem aliena es, machinata ſis ſophiſticè magis q̃ generoſe, & aliud quidem iudicaueris, ad aliud verò reſpexeris: quod tibi conſulo, accidere ne patiare, tanquam quod nec pium nec decorũ eſt, neque velis noſtris contemptis legibus ad externas confugere, neque nobiſcum contendere: ſed ignoſcere ſi quid ſimplicius & apertius pro libertate gratiæ egimus, & reputare ſatius eſſe bene vinci, quàm male reluctante ſpiritu vincere.

Eudoxio Rhetori Theologi.

LXXXIX.

ROgas vt res noſtræ habeant? Vehementer acerbè. Baſilium non habeo; non habeo Cæſarium fratrem & ſpiritalem & carnalem. Pater meus & mater mea dereliquerũt me, vt cum Dauide loquar. Quæ corpus concernunt, male habent. Senectus ſuper caput meum, curarũ implicationes, incurſus negotiorum, fides amicorum incerta, eccleſia paſtoris cura deſtituta. Peſſum eunt quæ bona ſunt & honeſta: ſine pudore vigẽt quæ mala ſunt. Nauigatio eſt in nocte: fax ad lucendum nulla vſquam. Chriſtus dormit. quid putas accidet? Mors vna eſt, quę me ab his malis abſoluet. Et quæ illinc futura ſunt, ex præſentibus mihi coniecturam facienti, terribilia ſunt.

Ad eundem Theologi.

XC.

CAeſarium non habeo. Dicam enim, etiam ſi philoſophica non ſit iſta affectio. Quæ Cæſarij ſunt amo. Et quidquid video quod inſigne ac ſpecimen habeat Cæſarij, mox cõplector & exoſculor, & quaſi ipſum videre, coramq; eſſe ac cõfabulari videor. Et tale quid mihi iam in literis tuis accidit. nam ſimul atque inſcriptionem epiſtolæ legi, mox rei ſuauitas quædã, & nomẽ illud quaſi qui ruris amantiſsimus ſit, atque omnia illa animum meum ſubierunt, quæ nobis olim iucunda fuere, ipſæ ciuitates, ipſæ conuerſationes, ipſa menſa, ipſa paupertas, iucundiq; conuictus, vt inquit Homerus, vel ludicra vel ſeria, ſtudiorum labores, cõmunes præceptores, conceptæ ſpei ſublimitas, & quidquid dici poteſt eorum quæ tũ bona habebatur, quibus ego præcipuè etiam recordando delector. Vt itaq; adhuc amplius iſtis tuo beneficio immoremur, excita in nobis illorũ hiſtoriã, ac largire ſcribendi occaſionẽ. Nã prorſus neq; hoc nobis liuiculũ erit, licet quod maximũ eſſe poterat, conuictũ videlicet nobis abſtulerit liuor, erga res noſtras acerbè affectus.

Ad eundem Theologi.

XCI.

QVomodo corpore habes? An epiſtolæ breuitas oſtẽdit quomodo habeas? De anima quomodo illa valeat, nõ rogabo. noui enim quod admodum rectè: quandoquidẽ præclarè in illis quæ corpus concernũt philoſopharis: vt qui quod accidit, pro virtutis experimento, nõ ipſius materię diſturbatione habeas, vt beatior ſis dum male afficeris, q̃ alij dum ſani ſunt. Et in eo quoq; philoſophiã abundè ſatis declaras, quod talia nobis ac de talibus, nos præcipis, quæ etiã ſi nos alijs præſcribere non dubitemus, iudicium tamen tuũ, ſi debeant experiri, veremur vt firma ſint futura: conabimur tamen non contradicere præcipienti.

Gregorio Niceno Theologi. XCII.

AEgrefers iſtum tuum circuitum, viderisq; tibi ipſi vagus, inſtar lignorum quæ pro aquarum impetu feruntur. Nequaquã ô præclare. Non ita habet. Nam ſunt quidam qui præter animi ſentẽtiam iactantur: tuus verò iſte circuitus ſecundum deum eſt. Et vt multis benefacias, fixum eſt, non vagum,

ἀξίωμα. γνώμη. γνώμη. φιλάγριον Collatio. παράκλησις à ſimili petita.

vagum, etiam si loco non sis affixus. Nisi solem quis culpare velit, quod dum radios suos effundit, & viuificat quæcunque calore suo penetrat, nō certo cæli loco fixus est, sed ambitū illius circunquaq; percurrit: aut stellas fixas ita laudare, vt errantes vituperet, quarum & error concinnus est.

Ad eundem Theologi. XCIII.

NE feras admodū molestè res tristes. Si enim minus tristamur, & illæ minus sunt tristes. Nihil habet periculi quod hæretici, vt scribis, refio- A rescunt, & è latebris prorepentes de verna tēperie præsumunt. Haud diu cātillabunt, certo scio: pòst iterum occultabuntur, & ipsa veritate & tēpore expugnati, idque hoc amplius, quo magis nos totam caussam deo commiserimus.

Metaphora.

Ad eundem Theologi. XCIIII.

DE quibus scripsisti, sic habemus. Neque molestè ferimus despecti, nec lætamur honore affecti. hoc enim nos quidem digni sumus: illud verò nostræ cōpetit ambitioni. Precare pro nobis. Breuiloquio ignosce. Nam omnino hæc etiamsi modica, silentio tamen sunt prolixiora.

Ad eundem Theologi. XCV.

ETiam hoc vitæ meæ alioqui satis afflictæ reseruatum erat, vt audirem mortem Basilij, & sanctæ illius animę profectionem, qua peregre à B nobis profecta est, vt præsens sit apud dominum, quam peregrinationem ille per omnē vitam meditatus est. Quin simul & hoc incommodi accedit, vt propter malam & valde periculosam corporis mei valetudinem, sanctos cineres cōplecti, ac tibi, vt decet ac par est philosophanti, adesse, communesque nostros amicos cōsolari nequeā. Solitudinem enim istam ecclesiæ videre, quæ tali iam spoliata gloria, taliq; priuata est corona, nec aspectu nec auditu, saltem ijs qui mente præditi sūt, tolerabile est. Tu verò mihi videris, licet multi sunt amici, multaq; ab illis consolationis gratia dicantur, à nemine tamen ita consolari atq; à te ipso, & illius memoria, qui & ambo reliquis omnibus exemplum facti estis philosophiæ, & quasi perpendiculum quoddam spirituale, tàm modestiæ in prosperis, quàm constantiæ in aduersis. Nam hæc duo philosophia nouit, & rebus rectè habentibus modestè vti, & calamitatem honestè ferre. Hæc à nobis ad tuam dignitatē scribuntur. Me verò, qui ista scribo, quod tempus, aut quis sermo consolabitur, nisi ipse coram sis, nosq; tuo alloquio recrees, quod vnum ex omnibus beatus nobis reliquit Basilius, vt in te, tanquam mundo C quodam ac dilucido speculo, imaginem ipsius contemplantes, & ipsum nos præsentem habere putemus.

στάθμη πνευματική. Duplex ex philosophia commoditas. A simili cō firmatio.

Theologi ad eundem. XCVI.

HEu me miserum, quoniam incolatus meus prolongatus est: & quod caput est malorum, in bello ac seditione sumus, & pacē quam à sanctis patribus accepimus, non seruauimus. Hanc tamen, scio, ipse restaurabis, per potentiam spiritus qui teque tuaque gubernat. Nos verò nemo falso inculet, obsecro, neq; dominos episcopos, quasi inuitis nobis alium declarauerint nostræ ecclesiæ episcopum. Non enim illis ita abiecti reputamur, neq; adeo inimicè erga nos affecti sunt, vt hoc facerent, sed quoniam propter cadauerosam hanc meam valetudinem in multis deficio: simulque molem ecclesię veritus sum, si negligeretur, hanc ipse ab illis gratiam petij, quę & canonibus non derogat, & nos refocillat, vt ecclesiæ darent pastorem, qui & tuis precibus datus est, D vestra pietate dignum, quem & tibi commendo, videlicet reuerendissimum. Eulalium deo charū episcopum, in cuius etiam manibus vtinam expirare detur. Si vero quisquam est, qui putat nō debere viuēte adhuc episcopo, alium ordinari, sciat hoc nobis superstitibus nihil habere periculi. Omnibus etiam manifestum est, quod non Nazeanzenæ sed Sasimorum ecclesiæ præfecti sumus: tametsi aliquandiu propter reuerentiam patris, & eorum qui hoc suppliciter petebant, tanquā aduenæ gubernationem illius susceperimus.

Theologi ad eundem. XCVII.

NAturaliter mihi nonnihil inest dexteritatis. (Nam vnum quid ex multis & ipse iactabo) Et tamen simul mihi ipsi succenseo, quòd etiam amicis non admodum iucunda consulo. Quoniā vero amici sunt inter se & cognati, quotquot se- E cundum deum viuunt, eodemq; incedunt Euangelio: quamobrem non audirent à nobis cum fiducia dici, quæ omnes susurrant? Non laudant ingloriam istam gloriam nominisq; tui claritatem, (vt vestro more loquar) nec clanculariū hoc furtum quod paulatim ad peiora ducit, neq; pessimā dæmonum, quam Euripides vocat, ęmulationem siue ambitionem. Quid tibi accidit virorum sapientissime? Quanam ratione teipsum condemnando, sacros libros, quos oportebat imbibere, cùm illos olim populo prælegeris (neq; enim pudet istud audire) proiecisti, vel, vt hyemis tēpore clauis naualibus & ligionibus vsuuenit, fumo obnoxios reddidisti, acerbos vero & impotabiles vsurpasti, rhetorq; dici magis quàm Christianus voluisti? Nos verò Christiani potius quàm rhetores haberi volumus. Deo sit omnis gratia. Noli ad hūc modū animatus esse virorū optime, quēadmodū & olim non admodū hoc morbo laborasti, sed, licet sero, resipisce, & ad te ipsum redi, ac fidelibus quidē, verū & deo, & altaribus ac mysterijs à quibus abalienatus es iusta te satisfactione expurga. Nec regeras mihi arguta illa & rhetori- F ca verba. Quid? An quia rhetoricæ operam dedi, Christianismo excidi? Num cùm inter adolescētes versabar, fidelis non erā? Et fortè deum testem aduocabis. Nequaquā ô suspiciende, nequaquam, vt par erat, etiam si ex parte aliquid dederimus. Quomodo verò non cogitas ex his quę iam facis lædi alios qui naturaliter ad hoc malū propendēt, occasionemq; dari cogitādi ac dicendi, sit commentū. At est necessitas quædā. Nemo enim sibijpsi tantū viuit, sed & proximo, nec satis est, si tibi ipsi satisfacias, nisi satisfacias & alijs. Siue in publico

φιλοτιμίαμ Nyssenum reuocat à lectione Gentiū.

Parū certè christiani est se totū Gentilium lectioni addicere.

publico quenquã percutias, siue in maxillam ipse feriare, vel alium verberes in theatris, siue parum honestè luctatus fueris, vel antagonistam exceperis, non erit sapientis viri excusatio, si dixeris animo te fuisse interea modesto ac sobrio. Hæc facilè intelliguntur. Itaq; siue institutum vel iam tandem mutaueris, gaudebo, vt Pythagoricorũ philosophorum quisquam amici cuiusdam ruinam deplorans dixit, siue non mutaueris, philosophus quidẽ ille scripsit, mortuus es mihi: ego vero istud tui gratia nondũ dicam. Nam is cum amicus fuisset, factus est inimic⁹. At amicus cùm sim, inquit Tragœdia, lugebo tamen, (hoc enim modestius A fuerit dicere) si neque ipse quid te deceat, videris, quod primum munus est eorum qui laudantur, neque alij bene monenti obsecundaueris, quod alterum est. Tantum habeat admonitio hæc. Tu vero mihi ignosces amicitiæ gratia lugenti, ac pariter cùm propter te, tũ vniuersum sacerdotij ordinem, addam & propter omnes christianos inflãmato. Si vero opus habes vt pro te precemur aut intercedamus, succurrat infirmitati tuæ deus, qui & mortuos viuificat.

Ad Gregorium Principem Theologi.

XCVIII.

NOn laudo Hesiodum, quòd eiusdem artis opifices antitechnos vocauit, dicens, Et figulus figulo, & faber inuidet fabro. Non enim ęmulatur magis quàm adiuuat & cõplectitur: vt ego puto, & tanquam familiarem fouet. Philosophus vero hoc etiam amplius amplectitur philosophũ, quòd idem illis est sapientiæ studium. Hoc itaque B & ipse animo erga prudentiam tuam affectus, si ea fuissem corporis valetudine vt animi motibus obsequi potuissem, nemo me præcurrendo complexandoque, & prosperũ nauis ascensum adprecando præuenisset. Verum vt solem obscurat obducta nubes, ita me remoratur corporis imbecillitas & inuidia hæc caruncula quæ mihi carceris loco est. Suscipies ergo, loco præsentiæ hanc meam epistolam? Certè suscipies, cùm sis prudens, & animo erga nos beneuolo id quod probè scio nec opus habeo, vt coniecturis ducar. Vt autem intelligas quantum de animi tui probitate præsumam, ecce precator apud te, intercedo pro re nobis admodum necessaria, & per amicitiam tuam abs te quæ amicorum sunt expeto. Nicobolum meum è manu mea dextra tibi cum fratribus cõmendo, non daturum pœnas, sed sumpturum. Commendoq; simul & viduam neglectam illorũ matrem, & domum, quæ aliquando splẽdida fuit & illustris: cùm assiduè nobiscum versaretur Nicobolus, nũc vero ne lugere quidem permittitur C ea mala quæ partim acciderunt, partim adhuc expectãtur, nisi tibi sistatur, & tuo iudicio aduersus malũ dæmona obfirmetur, quo fiet, vt & nos cohonestemur & humanitatis ratio ac reuerentia habeatur, splendidumque tibi ipsi tua in nos beneficentia reddas principatum.

[margin: ἀντίτεχνους καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει.]

[margin: Collatio.]

[margin: εὐσπλάγχνος Ναζιαν.]

Ecebolio Theologi.

XCIX.

VOciferabor aliquid aduersus meipsum. Sit autem venia dolenti, si quæ dolentis sunt loquutus fuero. O carũculam prauam & malignã, quibus me malis afficis? quæ mala perpetras? In propinquo vir est, quem etsi procul abesset perse qui necessariò debebam, cum propter principalẽ virtutem qua prǽditus est, tum propter animi placiditatem. Tu vero malè vales, & propè immobilis es, ac parum curas quòd alij bono isto potiuntur, nos vero illo priuamur. Huiusmodi sunt quibus meipsum incuso. Quoniam autem satis non est deplorare tantum quæ patior, sed opus est, vt & aliquo pharmaco medeatur vulneri, istud nũc quærentes, hanc ausi sumus ad te dare epistolam, D & literis nostram adumbrare præsentiam. Si vero cupieris aliquo nos pro beneficentiæ tuæ scaturigine afficere beneficiolo, ecce deferimus ad te, domum miseram & humanitate tua dignam. Viduam videlicet cum orphanis ex lachrymarũ æstu adhuc calentibus, sororem dico meam cum ipsius liberis, qui, cùm prognati sint patre honesto, & qui plurimum laboris regum gratia pertulerit, in armis non obscurus, sed valde illustris, deinde & vobis principibus multum seruierit (si de quodã tibi Nicobulo innotuit,) extrema nunc periclitantur. Nam post amicorum erogationem & iurisiurandi sacramenta, quæ in quæstione obtulerunt, iam iterum calumniam conantur inferre orphanis.

[margin: Non creaturã ipsam bona cùm sit, suggillat.]

[margin: λιτανεία pro vidua & orphanis.]

Olimpio Theologi. C.

ITerum occasio demonstrandę humanitatis, iterum audax ego, qui tantæ rei patrocinium literis concredo. Verum me tempus quidem alacrem reddit: morbus vero ne progredi quidẽ permittit. E Non enim vel tãtum largitur, vt cõmodè incedã. Quæ est igitur hæc nostra intercessio? Audi me hoc die humaniter. Triste quidem mors est etiam viri. Quomodo enim triste non esset, eum qui hodie est cras non fore, etiã si penes nos non moriatur? Multo vero tristius ac grauius est, mori ciuitatem, quam & Rex ædificauit, & tempus formauit, & qualiscunque ordo seruauit. Loquor autẽ de ciuitate Diocæsarea, quæ olim ciuitas erat, nunc vero non est, nisi ipse placidè annuas. Hanc iam per nos pedibus tuis aduolui putato. Loquatur ergo ipsa, & habitu sit amicta lugubri, & tonsa comas, vt fieri solet in tragœdijs, & ad hunc modũ opem tuam imploret. Porrige mihi manũ humi iacenti, succurre imbecilli, ne differas, neq; disperdas Persarum reliquias. Ciuitates te erigere decet magis quàm laborantes & adflictas subuertere. Esto ciuitatum tutor aut numerum earũ quæ sunt augendo, aut eã quæ iam est conseruando. Ne feras, vt ad tuum vsque principatum sit ciuitas, & post te non sit neque committas vt posteris temporibus detur occasio de tantis malis nar- F randi, ꝙ ciuitatem inter reliquas connumeratam acceperis, & locum desolatũ reliqueris, vbi olim fuerit ciuitas, quæ non nisi ex collibus, pręcipitijs ac syluis cognoscatur. Hæc quidẽ agat & dicat apud humanitatem tuam simulata ista ciuitas. Nostram vero admonitionẽ tanquã eam quæ amicorum est suscipe. Castigare quidem voles eos qui aduersus potestatis tuæ mandatum peccarunt.

[margin: Epistola cõmiserationis plena pro Diocæsarien.]

[margin: Tragica prosopopœia.]

[margin: παραινεῖν.]

Nam contra hoc nihil præsumimus. Quanquam temeratum esse dicunt nõ ex communi quadam conspiratione, sed ex inconsiderato quorundam adolescentum motu. Voles vero simul meritam pœnam maxima ex parte remittere, & maiore vti ratione. Dolore super matre demortua correpti sunt: non potuerunt ferre, vt cùm ciues vocentur sint extorres. Insaniuerunt, contra leges egerunt, de propria desperarunt salute. Amentes eos reddidit quod in id calamitatis præter opinionem inciderunt. Num huius gratia committendum est, vt ne ciuitas quidem sit quæ ciuitas est? Nequa-
A quam ô suspiciende. Ne velis hoc statuere, sed aliquo dignari honore cum ciues omnes, tum magistratus ac dignitate claros, qui tibi supplices aduoluuntur. Vniuersos enim ista calamitate pariter tangi putare debes, tametsi propter potestatis tuæ amplitudinem subticeant, & altum ingemiscant. Deinde & nostram caniciem venerare, quibus graue erit si cum aliquando magnificam habuerimus ciuitatem, nũc ne ciuitatem quidem habitũ risumus & templum hoc quod deo statuimus, & studium hoc pietatis quo in illum præditi sumus, post tuum principatum futurum est habitaculum bestiarum. Neq; enim hoc graue & horrendum fuerit, si statuæ subuertãtur, etiamsi alioqui graue esset, neque de istis nos loqui putabis, qui eorũ quæ sunt potiora curam gerimus, sed ne vnà cum illis subuertatur ciuitas antiqua, & quæ splendoris nonnihil adepta erit si viuentibus nobis, ac videntibus, abs te honorabimur & aliquid apud te posse putabimur. Sed tantum hac de re dixerim. Neq; enim, etiãsi plura dixerimus, quidquam adferemus quod cogitationibus ac consi-
B lijs tuis præualere possit, quibus tantus gubernatur populus, & gubernarentur etiam plures ac maiores, idque in maioribus principatibus. Illud vero necessarium est insinuare magnanimitati tuæ de ijs qui antea ceciderunt, quod prorsus miseri sunt, abiecti, & nullo disturbio illorum qui deliquerunt consortes, quemadmodum nobis multi eorum qui tum præsentes fuerũt fidem huius faciunt. De istis itaque cõsulta, quid nam profore putes & de gloria quam hinc feres, & de spe quam illinc decerpes. Tuis vt tribunalibus sistamur, necesse erit, idq; non sine animi mœstitia feremus, feremus tamen. Quid enim aliud agemus etiam? Si vero quæ peiora sunt obtinebunt, vnum hoc moleste feremus, priorique ciuitati illacrymabimur.

Ad eundem Theologi. C I.

C NObis princeps es, etiam post principatum. Res enim istas longè aliter iudicamus quàm plerique solent. Omnem nanque principis virtutem in teipso comprehensam habes. Multi enim eorum qui ad principatus soliũ euecti sunt, meo iudicio inferiores sunt, quoscunque videlicet exercitus creat, humiles ac seruos subditorum. Rursus multi mihi excelsi sunt ac sublimes, etiam si inferiora teneant, vtpote, quoscunque euehit ipsa virtus, & dignos reddit, qui maioribus principatibus præficiantur. Sed quid horũ mihi bono cedit? Non est nobiscum amplius magnus Olympius, nec rerum nostrarũ gubernacula possidet.

Laus principis integri ex aliorum collatione.

Actum de nobis est, proditi sumus. Iterum posterior Cappadocia facti sumus quam tu primam effeceras. Quæ aliorum sunt, quid attinet dicere? Gregorij tui senectutem quis fouebit? Quis imbecillitatẽ ipsius curabit, maiorique honore afficiet eum, qui multis humanitatis tuæ beneficentiam intercedendo impetrauit? Vos itaque nunc vestrũ quidem iter discessuri præstantiore comitatu ac pompa alacriore ingredimini, quã plurimo nobis relicto fletu. Abitis autẽ multa à nobis diuitiarum copia cumulati, & qualem non multi principum asportarunt, bonã scilicet nominis existimationem ac gloriã referentes, & quod omniũ mentibus insculpti estis tanquã quibusdam columnis ac statuis haud cito mouendis. Si vero nobis de- D
nuò cum maiore ac illustriore principatu præficiendi estis (hoc enim animi nostri desideriũ futurũ vaticinatur) perfectioribus deo sacrificijs prorsus gratias agemus.

Ad Procopium Theologi. C I I.

ITa quidem animatus sum (si quod verũ est scribere oportet) vt quodcunq; episcoporum concilium fugiã, propterea ꝙ hactenus nullius omnino synodi finem aliqua vtilitate præditũ, & vnde res malè habentes non magis exacerbatæ q̃ curatæ sint, videre licuit. Ea enim illis est libido contendendi, & ambitio dominandi (at ne putes ista me odiosè ad hunc modũ & importunè scribere) suntq; ita disputando insuperabiles, vt si iudicio quisquã cum illis velit agere, citius alterius cuiusdam malitiæ reus agatur q̃ quæ illorũ est euincat ac diluat. Quapropter meipsum cohibui, inq; so- E
la precum securitate & cõmunitione trãquillum ac quietũ fore putaui. Nunc vero & corporis infirmitatem habeo, quæ ne condemner, sit patrocinio ac tueatur. Nam perpetuo in extremis ferè ago, mihiq; ipsi nulla in re vsui esse possum. Quocirca ignoscat mihi tua prudentia. Persuadeatur autẽ per te & pijssimus Rex ne socordiæ nos condẽnare, sed imbecillitati ignoscere velit, cuius gratia se, rogantibus nobis istum secessum, pro alio quod offerebat beneficio, concessisse meminit.

Hæc dãt quid dictum fuerat, si vixisset Gregor.

Ad Anysium Theologi. C I I I.

VT res nostræ habeant rogas. Ex historia quadam respondemus, Legationem Athenienses ad Lacedæmonios, cum illi imperio potirentur, misisse dicuntur. Erat autem petitio vt humanitate ipsorum in re quapiam vti liceret. Legati verò F
domũ reuersi, cùm rogarentur, quomodo in nos affecti sunt Lacedæmonij? respondisse feruntur, vt in seruos quidem, valdè benignè, vt in liberos verò, admodum contumeliosè. Hoc & ipse nunc scribere possum. Agimus enim humanius quidẽ quàm quod deploratis: rursus vero molestius q̃ quod cõueniat ijs qui deo sunt curæ. Etiamnum enim nos & morbus, cõtristat & qui nos adfligũt amici nihil dolent, etiam vbi pro viribus nocuerunt. At precare deum, vt nobis sit beneuolus, largiaturq; è duobus alterutrũ, vel vt molestias istas prorsus effugiamus, vel vt illas constanter toleremus. Etenim & hoc abundè satis ipsam imminuet calamitatem.

λίαν χρηστῶς, λίαν ὑβριστικῶς.

Ad

Ad eundem Theologi. C I I I I.

SEntio de quibus me incuses, etiãsi taceas. Dices fortè nuptias celebrauimus idque aureæ ac tuę Olympiadis,& adfuit episcoporum cœtus,tu verò cùm sis inter illos egregius ac præclarus, vel ex contemptu, vel ex torpore nobis defuisti. Ex neutro, ô suspiciende. Sed quoniam putaui fieri non posse,vt qui viuo miserè ac tragicè, panegyrica celebrarem hilariter ac comicè. Et simul omnino intempestiuum & præter decorum nuptiarum fore ratus sum,si duo ex pedibus ægrotantes inter saltantium choreas ridiculè circumagerentur (vt & pro more nuptiarum nonnihil tecum ludam.) Alioqui quod ad voluntatem attinet,& adsum,& nuptias vnà celebro,adolescentiumque dexteras & mutuo inter ipsos & vtrasque dexterę dei committo. Decet enim,vt quemadmodum omne reliquum bonum ita & coniugium tibi, cum omnium optimo, & iuxta communes nostras preces,ineatur.

Enantiosis in dictionibus τραγικῶς et κωμικῶς ποδαλγοί.

A

Ad eundem Theologi. C V.

ECce iam alter tibi quoque gener accedit, & molestiam rei suauitas amolitur. Bene facis. Nos verò segnes,vt ipse sanè dices, vt aiunt,prouerbij veritas habet,infirmi otiosi non sunt. Attamen rectè nobis habent quę ex deo sunt. Negotia nanque illa tumultuaria alijs permittemus: nos verò philosophiæ fructum capiemus. Quoniam autem deum metuis,& ipse planè ex eorum es numero qui è supernis sunt,nulli vinculo obnoxius. Et nos iam iterum ad nuptias tuas siquidem id muneris contribuendum est, quod nobis optimum videtur & honestissimum, preces nostras conferimus.

ἀσθενεῖς οὐκ ἀργοί

B

Ad Amphilochium Theologi. C V I.

PAnes quidem abs te non peteremus, quoniam nec aquam ab illis qui Ostracinam inhabitant. Holera verò si petamus à viro Ozizaleno,cum illorum vobis sit copia, nobis verò multa raritas, nihil est quod mireris, neque præter consuetudinem videri debet. Dignare itaque holera nobis & plurima & optima mittere, vel certè quantum poteris. Quandoquidem pauperibus & modica magni æstimantur. Habebimus enim apud nos magnum Basilium, cuius vt saturi philosophiam expertus es,ita esuriẽtis ac molesti experiri nolis.

Ad eundem Theologi. C V I I.

C QVã parcè veniunt ad nos holera vestra? Quid enim misistis aliud pręter Chrysolachana? cũ sit vobis illic omnis abundãtia,horti,fluuij,nemora & horti arborib⁹ cõsiti. Et ipsa vestra regio holerifera est,vt aliorũ aurifera. Et folijs pratensium herbarũ vescimini,& frumentum vobis est,fabulosa illa felicitas. Et panis? Ille qui dicitur panis angelorum, ita iucundus pariter, * & qui tamen gustari nequeat. Aut igitur tradite nobis ex holeribus vestris abũdãtius ac largius: aut aliud quidẽ nihil cõminabimur, frumẽtũ verò cohibebimus, sciemusq́; an reuera ex solo rore viuant cicadæ.

Tota salibus & dicterijs aspergitur χρυσολάχανα Atriplices aurei coloris.

** ἄπιστος lege ἄπαστος.*

Bosporio Coloniæ Theologi. C V I I I.

PVtabam quidem à vobis & de præteritis mihi deberi apologiam, ita sum imperitus ac ineptus. Quoniam verò non cessatis molesti nobis esse,sed perpetuo priora etiã superare contenditis,& cõtumelijs cõtumelias,quas quotidie excogitatis nouas,adiũgitis(ob quã caussã,ignoro:siue id odio nostri faciatis,siue vt alijs per nostrã ignominiã gratificemini,)ista nos deo cognoscenda & iudicãda permittemus,quem nihil eorum quæ fiunt,latet(quòd diuina scriptura testatur)etiamsi veritatis faciem,vt multis honesti videamur, obscurauerimus:)vestræ pietati nũtiamus,ꝙ victi sumus &,* ecclesiæ pro viribus consulere, si deus dederit,nõ grauabimur,quãdoquidem hoc contenditis. Et maximè ipso nos tempore vrgente, propter imminentem aduersariorum incursum, qui futurus,vt ipse scribis,expectatur. sed humile corpus hoc deo accommodabimus, donec illud durabit,nósq; aliquid roboris habebimus, vt neque nos hac laboremus molestia, vt à vobis condemnemur, & ab vniuerso clero incusemur, qui nos omnigenis querelis adobruturos poterit,quod & ecclesiam videamus neglectam, & multos esse qui illam proscindant, quasi quæ ecclesiæ necessitas exigit contemnamus: neque vos prolixius laboretis nos ignominia afficiendo. Et hoc faciemus vestris adiuti precibus, siquidem ipse ecclesiæ gubernationem suscipere detrectas, vt & ipse asseris,& res ipsa declarat. Satius enim est illis immori curis quàm istis, cùm omnino necesse sit vt miserè agamus, ita res nostras deo disponente. E

D

**Locus hic defectum habet in Græco.*

Ad eundem Theologi. C I X.

IAm secundo à vobis supplantatus sum ac seductus.(Nosti quid dicam.) Quòd si hoc merito facitis, odoretur dominus odorem bonæ vestræ fragrantiæ: si verò iniustè, ignoscat dominus. Ita enim consentaneum est vt de nobis loquar; quandoquidem præceptum nobis est, vt iniuria adfecti patientes simus. Veruntamen, quemadmodũ vos vestræ sententiæ potestatem habetis, ita & ego meæ. Iam non amplius grauis vobis erit molestus ille Gregorius. Secedam ad deum, qui solus syncerus est & fraudis expers. Cohibebo meipsum. Ista meipsum admonui. Bis enim ad eundem offendere lapidem intellectu captis duntaxat animantibus prouerbium triuiale tribuit.

παροιμία

Cæsario fratri Theologus.
C X.

NEque terrores inutiles sunt ijs qui sano sunt iudicio: immo vt ego sentio vehementer etiã vtiles ac salutares. Licet enim illos deprecemur, perterriti tamen erudimur. Anima namque adflicta,deo vicina est (inquit Apostolus Petrus, vbi hac de re præclarissimè disserit) & quisquis periculum euasit,familiarius ei adhęret,per quem seruatus est. Ne sit igitur molestum ꝙ aliquãdo adflictionis participes fuimus,sed gratias agamus ꝙ euasimus,neq; alij appareamus corã deo tempore periculoso,& alij post pericula. Sed velimus,siue extorres simus, siue priuatè siue publicè agamus. F

φόβοι οὐκ ἄχρηστοι.

Sic enim dicendum est) non deficere quo minus consectemur eum qui nos seruauit, simúsq; partis illius, quæ modica sunt exiguorum ac humi repentium curantes, committamúsque, vt habeat posteri quod de nobis narrent, non quidem, vnde magna ad nos redeat gloria, sed vnde magna ad animam nostram redeat vtilitas. Est autem ista disciplina multis vtilissima. * Melius enim est in periculis esse quàm securè agere: & calamitate premi potius est quàm vti rebus secundis. Antè terrores siquidem mundi eramus, post terrores verò facti sumus dei. Forsan tibi onerosi videmur, quòd toties eadem scribimus, & quæ scribo putas nō esse admonitionem sed ostentationem: A quapropter ista quidem sufficiant: nos verò scias esse promptos optareq; maximè quidem vt apud te constitutis ad salutem tuam aliquid conferre deque his rebus perfectius disputare. Sin minus, vel hic te quantocius excipere vnaque charisteria celebrare liceret.

γνώμη memorabilis. *ὅτι κρεῖττων ἀσφαλείας κίνδυνος, καὶ συμφορὰ εὐημερίαις αἱρετωτέρα χαριστήρια gratiarū actionem.

Ad eundem Theologi. CXI.

PLurimum iam tui gratia pudefacti sumus. Quod enim contristati sumus, quid opus est ei scribere qui huius omnium est persuasissimus? Ne verò de nobis loquamur, néve dicamus quanta nos mœstitia, immo & metu (permittes autem vt & hoc dicam) quæ de te sparsa est fama repleuerit: cupiebam si quo pacto fieri posset, vt ipse coràm audires quid alij, tam cognati quàm alieni & qui nobis quocunq; modo noti sunt, saltem B Christiani, non aliqui duntaxat, sed ex ordine pariter omnes, de te loquantur ac de nobis. In alienis nanque libentius ac studiosius philosophantur homines. Abierunt enim illis ista in quandam declamationem, nūc quidem episcopi filium militiæ operam dare: nunc verò externum affectare potentatum ac gloriam, nunc pecunias æquare non posse, quæ sint cōsumptę, quando publicum ærarium incendio conflagrauit, & homines quisque vitæ suæ fugiendo rationem habuere. Immo nullam planè nec gloriam nec securitatem neque prosperitatem ęstimare, si strenuè sese rerum tempestati opponat, seque quàm longissimè ab omni scelere & immunditie abalienet. Quomodo decernent ac statuent episcopi, ne alius quisquam temporis cursū corrumpatur, aut idolis commisceatur? Quomodo alios aliud quiduis delinquentes reprehendet, qui ipse ne ausit quidem domesticos & vernaculos corripere, fidutia destitutus? Ista cùm quotidie audiamus, immo multo grauiora C quoq; quibusdā forsan propter amicitiam qua nobis iuncti sunt talia dicentibus, quibusdam verò ex odio nobis insidiantibus quomodo putas affectos & quo esse animo eos homines, quibus propositum est seruire deo, & qui hoc solum arbitrantur esse bonum, vt ad ea quæ futura sperantur prospiciant. Dominum itaq; patrem nostrum rumorem hunc de te sparsum ægerrimè ferētem deque ipsa vita periclitantem quoquomodo ipse quidem cōsolor ac recreo, de animo tuo illi promittens fidemque faciens, quòd non sis laturus vt posthac nos denuò mœrore conficias, dominam verò matrem si quid illa eorum quæ contra te dicuntur audiret (nam in hunc vsque diem illam omnia celamus, idq; multis consilijs) puta omnino nullam admissuram cōsolationem, propterea quod & mulier est animo pusillo, & alioqui propter vehemens religionis studium, modum hisce in rebus statuere nescit. Quapropter si aliqua cū tui tū nostri cura teneris, delibera ac statue, quod melius sit & cautius ac securius. Nam planè & hîc apud nos abundè poteris liberam & ingenuam vitam instituere, nisi admodum sis insatiabilis, & præter omnem modum perpetuò plura cōcupiscas. Immo nō video quam temporis commoditatem expectare debeamus ad hoc, vt vitæ conditionem aliquam amplectare, si præsentem neglexerimus. D Si verò eandem retinere volueris animi sententiam, omniaque conatibus tuis modica & exilia ducere, nihil quidem aliud quod molestum sit dicam: hoc tamen præmoneo & contestor, quòd è duobus necessarium erit alterutrum fieri, vt aut, si verus permanseris christianus, ad ea deputeris, quæ professioni tuæ sint ignominiosissima, viuasq; ita, vt & tibi & spei de te cōceptæ nō conueniat: vel si nominis gloriam desideraueris, letali damno afficiare, fumiq; certè, si nō & ipsius incendij, particeps reddare.

Ad Sophronium prouinciæ rectorem Theologi. CXII.

VIdes vt res nostræ habeant, & vt vicissitudo quædam rerum humanarum circumquaque vagetur, ita vt nunc illi, nunc isti vel in flore sint vel deflorescant, & neq; rerum nobis prosperitas neque infœlicitas, vt aiunt, constans sit, sed quàm citissimè mutetur ac transeat vt ventis potius sit E fidendum, aut si quid vndis inscribatur, quàm humanarum rerum prosperitati. Quamobrem? Mihi videtur ita diuinitus institutum esse, vt conspecta in rebus humanis instabilitate & inæqualitate maiore studio ad deum accurramus, futuraq; desideremus, atque aliquam habeamus nostri quoque istorum rationem, nō admodum rerum pręsentium vmbras & somnia sectantes. Verum vnde moti sumus, vt ista loquamur? Neq; enim hæc frustra philosophamur, aut vanè iactamus. Erat aliquando, & Cæsarius tuus inter eos connumeratus qui nō obscuri habentur, immo nisi fallor, vt fratribus vsuuenire solet, ex eorum numero erat, qui admodum illustres suspiciuntur. Insigni erat eruditione, & animi probitate multos excellebat. Præclarus item habebatur propter amicorum copiam, è quibus præcipuum te, tuamque nobilitatem arbitratus est, idque nobis persuasit. Sunt quidem ista iam antiquata, & tu interea plura ex te ipso honorandi illius gratia amicitiæ monumenta adiecisti, quemadmodum omnes natura comperti sumus mortales, vt plus aliquāto largiamur mortuis quàm viuis: quę verò nūc dicturus sum, ne velis siccis oculis audire, sed illacrymando honestè tamen & vtiliter. F Mortuus iacet, sine amicis, desertus, miserabilis, modica myrrha honoratus, (si tamen vel illa data est) & modicis indumentis, quæ mortuis vtcunque dari solent. Multum sanè est, si & illis ex misericordia potitus est. Irruerūt autē, vt audim*, inimici, & alius alio prætextu magna cum potestate quæ illius sunt pars rapiunt, pars rapere conātur. (O impudentiā, ô crudelitatē) & nemo est qui prohibeat, sed

ſed qui humaniſsimus eſt, ſeueritate legum veluti prætextu quodam, ſe tuetur, & ſi vno verbo dicẽdum eſt, fabula vel tragica facti ſumus, qui olim felices reputabamur. Hæc tibi non videantur ferenda, ſed cõdoleto potius & moleſtè nobiſcum ferto, & gratiam impartitor Cæſario mortuo, ne per ipſam amicitiam, per ea quæ tibi ſunt omniũ chariſsima, perque ſpem ipſam, quã tibi ipſi velis dextram ac fortem reddere, ſi fidus ac ſyncerus erga mortuum appárueris, vt & viuentibus hoc largiaris, beneque ſperare facias. Putas nos pecuniarum gratia mœſtos eſſe? Dedecus illud nobis A intolerabilius eſt, ſi videbitur omnium ſolus Cæſarius nõ habuiſſe amicos, qui tam multos habere reputatus eſt. Hac itaque petitione te, & de talibus interpello: ſiquidem tibi forſan non habemur intempeſtiui. Quam verò adferre debeas opem, & per quos, & quomodo, & res ipſæ admonebunt, & prudentia tua diſpiciet.

Ad eundem Theologi. CXIII.

Commodi aliquid nobis adfert ſeceſſus, otium videlicet, & tranquillitatem, verum nondum tantum commodi adfert quantum incommodi, vtpote quòd à veſtra ſeparamur amicitia & præſentia, re nobis admodum iucũda. Alij tua fruuntur prudentia, nobis verò multum eſt, ſi vel hoc dabitur, vt vmbram quandam mutui colloquij in literis viciſsim dandis & accipiẽdis obtineamus. An te videbimus iterum? An te complectemur aliquando lepidum noſtrum caput? An hoc dabitur reliquæ noſtræ vitæ? Quod ſi dabitur, omnis ſit gratia deo. Sin minus, maxima ex parte emortui ſumus. Tu verò memor eſto Gregorij tui, réſque noſtras alijs ipſe enarrato. B

Ad eundem Gregorij Theologi. CXIIII.

Otioſè ac quietè philoſophamur. Vſque adeò ſcilicet læſerunt nos oſores noſtri, vt optarim nos adhuc alia eiuſmodi affici iniuria, quò illos magis atque magis bene de nobis meritos agnoſcamus. Fit enim ſæpenumero vt qui lædi videntur beneficio afficiantur, & qui putantur beneficijs affici, lædantur. Igitur ad hunc modũ habent res noſtræ. Quòd ſi alijs hoc non perſuademus, te tamen illud loco omnium ſcire volumus, cui libenter rerum noſtrarũ rationem reddimus. Immo perſuaſi ſumus iſta te ſcire, ac ignorãtibus perſuadere. Obſecro verò, vt cum omni ſtudio ac diligentia, ſi non antea, vel nunc tandem in hoc incumbatis, vt cõcilientur & in vnum coëant orbis ſectæ malè inter ſe diſsidentes, & maximè, ſi deprehenderitis illas non propter fidei doctrinã ſed propter priuatim conceptos animi dolores diſsidere, quod ego animaduerti. Hoc & vobis ſi poteritis lucroſum erit, & ſeceſſum noſtrũ iucundiorem reddet, ſi videbimur illi nos non fruſtra C commiſiſſe, ſed ſponte noſipſos quaſi in pelagus quoddã ad exemplum Ionæ illius, eius gratia abieciſſe, vt ſedaretur tempeſtas, & periculo erepti ſeruaretur, qui in mari illo proceloſo nauigabat. Si verò nihil minus etiamnum tempeſtate iactantur, nos ſaltem quod noſtrum erat ad deſideratã tranquillitatem contulimus.

γνώμη ex contrario. κινῶς. Ab exemplo ἐικαίωσις

Ad Euſtochium Sophiſten. CXV.

O Aſtute Vlyſſes, quàm vehementer me perſtrinxiſti Stagiriſmum opprobrans, ſimulque nos accuratiſsimis ſophiſmatibus inuoluens? Laudo quidem cõfidentiam tuam quòd quę ſubſcripſiſti ſcribere ſis auſus. Melius enim eſt apertè proferre quod moleſtum eſt, quàm in diem ſuſpẽſos, vt ita dicam reddere rerum ignaros. Habeo tamen nonnihil quòd incuſem. Vt autem iuridicialem agẽdi formam obſeruem primum me defendam, deinde accuſationes inferam: faciam autem vtrunque pari animi beneuolentia. Optimũ Stagirium acceſsit Nicobulus meus. Acceſsit autem non ex animi noſtri ſententia (ne ſuſpiceris D hoc. Neque dum enim Athenarum oblitus ſum ego, neque amicitiæ ac neceſsitudinis tuæ) ſed à ſeipſo quidem ad hoc incitatus, & patre ita volente, illum acceſsit, à me verò per literas illi eſt commendatus ac traditus. Quid hoc habet ingratum aut inhumanum? Iam quoniam excuſationem meam habes, accipe etiã quid reprehendã. Non laudo figmenta tua & præſtigia quibus malè impetis æmulum (quandoquidem ita obtinuit, vt qui eiuſdem ſunt artis, æmuli inter ſe vocentur.) Quandiu iſta durabunt? Et quãdo modum ponemus ſophiſticæ calumniæ? Quouſque hæc fient? donec ſcilicet morte ab hac intercludamur verſutia. Quòd ſi adoleſcens quiſquam æmulatione adactus, emolumentiq; cuiuſdam ſpe motus iſta faceret, ignoſcendũ quadantenus eſſet (vt Demoſtheniano more tui gratia nonnihil rhetoricer) in iſta verò ætate exiſtentem, atque ad hunc modum viuentem, captiunculis hiſce inſidioſis vel petere alios, vel ab alijs impeti, prorſus eſt & intempeſtiuum & contentioſum: non ſolùm ob id quod indecorum eſt & omnino ſordidum: ſed & E quòd quàm facillimum eſt vt inſtar recurrentis fluuij talia ipſe audias, qualia in alios dixeris, (iterum enim Homero vtar) & omnino in promptu eſt. Vt eum qui momordit, viciſsim remordeat laceſsitus. Quæ ergo iſta ſapientia eſt, cùm queas virtute ſuperior euadere, per maliciã vinci malle, aut etiam vincere, quod multo eſt peius? Immo & in iudicibus hoc reprehendo (dicendum enim quod verum eſt) quòd quæ iudicantes puniunt, ea audientes laudant. Et non ſolùm ipſi hoc faciunt, ſed & multos habent collaudatores, & malitiæ inflammatores, quorum & portio quædam eſt, vt ſtudio hoc faciant. Oportebat, ſi ſuſpicio eſſet, non laudare: ſi verò fides haberetur, publicè iudicare, magis quàm ad hunc modum agere. Si falſa eſſet delatio, oportebat accuſatores arguere: ſi vera, eos reprehendere, qui accuſantur & nõ ita rẽ maximã, nobiliũ videlicet virorũ opinionẽ tãta temeritate ludibrio exponere. Itaq; ſi me aliquouſque auditis (nam vtriſque loquor) conuicia hęc & vituperia, ſi nihil aliud, canitiem ſaltem F reueriti vel in rebus turpiſsimis tandem defatigati, abijcite. Statuetis autem ipſi, veterem illam in pretio habendam eſſe paręneſim, quę tum virtutem exercere iubet, quãdo ætas ſuppetit, & vobis ipſis quidem inſidias non ſtruetis: ſtruetis verò expectationi adoleſcentum, qui graui omnino diſpendio afficientur, ſi conuicijs ac vituperijs aſſuefacti malitiã didicerint, idque non ſine ſtipendio ac præceptore: quemadmodum non virtutis,

ὀνειδίζων. γνώμη. νόημα ex Heſiodo. ἀντιλίνθετον. Collatio.

sed huius nos habent præceptores. Quòd si tibi durus videor ista scribens, vltionem licebit de me æqua talione sumas, ita vt rerum necessariarũ admonitum, vel morigerum laudes, vel repugnãtem incuses.

Ad eundem Theologi. CXVI.

φαλακρὸς ὢν, κατὰ κριοῦ μὴ νυσάζειν ἀντι πρόσωπος. παροιμία εἰς ζώοις.

SCilicet ignoraui quàm vehementer improbũ & indoctum virum Sophistam admonuerim. O socordiam. Et neque vulgari prouerbio admo-
A nitus cognoui caluus cùm sim, non esse mihi cũ ariete aduersa fronte arietandum, neque crabrones contra meipsum iritandos, linguam videlicet ad maledicendum procliuem & instructam. At isthuc non admodum molestè fero. Nam, vt intelligo, commune mihi hoc vsuuenit cum multis. Quod verò ad * bestias illas attinet, etiã prę multis. Illud autem me peius habet, quòd tibi fidem non feci, hoc me animo facere amico. Ceterum bene valeas & corpore & animo, & linguã si possibile est cohibeas. Nos autem posthac quod nostrum est curabimus.

Ad Eudoxium rhetorem Theologi.

CXVII.

VEtus erat Atheniensium consuetudo, atque ea meo iudicio pulcherrima. Posteaquam ad pubertatis annos venerãt adolescentes, ducebantur ad artificia. Ducebantur autem ad hunc modum. Proponebãtur publicè cuiusuis artificij instrumenta, atque ad illa ducebantur adolescentes.
B Quocunque tum quisque delectabatur, & quod accurrebat, illius edocebatur artificium: propterea quòd quæ ad naturæ ductum fiunt plerunque bene succedunt: quę verò prę ter naturã prę sumũtur, frustra tentantur. Ad quid ista narro? Et tibi idem faciundum esse dico, vt philosophiam non negligas: quandoquidem ingenio ad illam es apposito: neque ad aliud quidquam eorum quæ tibi cognata non sunt assuefias magis, quàm istam amplectare, ad quam naturaliter es propensior. Non hoc tantum nomine quod optima est, sed & ob id quod naturę est agnatior. Cursum verò fluuij detorquendum nõ esse parœmia docet, & artem equitandi edoctum ad cantandum admittere noluit poësis. Quid timendum erat? Ne simul & in equitandi artem & cantandi delinqueres. Quæ autem hìc spectanda est aptitudo? Vt mihi ista consideranti visum est, principio spectãdum est ingenium morumq; tranquillitas atque aperta simplicitas, & ad seculi huius astus ineptitudo,
C deinde & animi industria ac sublimitas, & ad cõtemplandas res agilitas. Tertiò ad hoc vitæ institutum accommoda est & infirmitatis subleuandæ solicitudo & corporis imbecillitas. Nam & ista non parum commoditatis ad philosophandũ adferre Platoni videtur. Et alioqui ea es ætate, vt affectuum vis iam inclinet. Et paupertate mihi videris non magis premi quàm ornari. Et præterea pudorem admittere nosti, quod nõ conuenit instituto rhetorum. Sed neque vox tibi scelesta est, nec vitiose clamas, neque in foro versatus es, nec quidquam habes eorum (vt breuiter dicam) quibus forensem Democritum ad concionandum finxit Aristophanes, sed cũ rhetor voceris omnia prius præstare poteris, quàm vt moribus & ingenio inter rhetoras censeri queas. Velis igitur hoc minus abijcere philosophiam, quo magis moribus illi accommodis reliquos antecedis, neque malis minores habere in minoribus, quàm primas in maximis. Si verò tibi primas quoque in terrenis dederimus, ne sustineas inter graculos primas habere, cum aquila esse queas. Quousque inflamur in minutis istis humiq; repetibus rebus? Quousque ludimus in puerilibus hisce nugis ac figmentis, & propter inanes applausus extollimur? Transeamus hinc. Euadamus in viros. Proij-
ciamus somnia. Præteruolemus vmbras. Relinquamus alijs vitę huius delitias immo magis mœstitias. Alios fatigent, iactent, & iritent, inuidentia, seculi & euentuum cursus. Quod in rebus humanis quæruntur esse instabile & inæquale, valeat, cuiusmodi sunt throni, potentatus, diuitiæ, splendor opum, promotiones, subditorũ supplex prouolutio inanis, scilicet, gloriola & respuenda, qua magis ignominia afficitur quisquam, si illam ignouerit, quàm si spreuerit. Magnæ huius scenæ ludicra & inania spectra præteribimus, locoque omnium deum eligemus, qui solus bonũ est per omnia sufficiens, & nostrum, vt & in hac vita inclarescamus, qui adhuc pusilli sumus, vitęque huius claritatem quærimus, vel certè futurę vitæ claritatem apprehendamus, quandoquidem virtutis præmium deus est, & purissimæ lucis illustratio, quæ in trina illa vnitate conspicitur, cuius in hac vita splendorem pro data mensura adepti sumus. E
Adhæc certus progredere, mente aduola, apprehende vitã æternam. Nequaquam in spe conceptã quiescas, donec desideratum ac beatum cælestium bonorum verticem obtineas. Quòd si acquieueris, nos olim laudabis scio. Exigua quidẽ iam putãtur, paulo verò post abundantia deprehendentur, vbi per te ipsum quæ nunc pollicemur, videris, inuenerisque ista non inanem esse felicitatem, neque mentis nostræ figmenta, sed rerum veritatem.

γνώμη.

παροιμιακῶς.

στροφάς.

νοσοκομία.

παροιμιωδῶς.

ἐπάρματα

Ad eundem Theologi. CXVIII.

BEne habet, quòd in adflictionibus philosopharis, multisque factus es exemplar tolerantiæ in rebus tristibus, & quemadmodum ad optima quæuis corpore, cùm rectè valebas, es vsus: ita & nunc illo dextrè vteris, quandoquidem imbecillis cùm sis, non es otiosè, vt ita dicam, otiosus. F
Philosopharis enim, & quod Diogenem olim febricitantem inque febrili calore tolerantem dixisse ferunt, hoc & ipse visendum exhibes cùm in corpore tum in animo. Decebat meum hunc tam ruris amantem & agrestis vitæ nec remollescere aut resolui animo, nõ per afflictiones in varia diduci, sed contemnere lutum hoc, permittereque corpori, vt miseriam suam ferat, cùm omnino siue iam, siue pòst aliquando ex lege naturæ sit resoluendum (morietur enim vel morbo vel senio confectum) ipsum verò animum habere in sublime euectum & cogitationibus cum deo coniunctum: hoc quoque scire, quod absurdum sit, si extra pericula philosophantes, in aduersis, vbi opus est, de

ὑπόδειγμα καρτερίας.

οὐκ ἀργῶς ἀργός. Vide Laertium de hoc Synopensi ἰμῷ φιλαγρῷ.

De philosophia hac Christiana intelligit.

est, deprehēdamur nihil minus quàm philosophi reque ipsa doceamus nostrā hanc professionem frustraneam & inanem. Omnia iam dilucidè animo perlustrasti, cùm nostra tum aliena, vtpote vir in vtrisque instructus & aliorum quoque preceptor, collegistique tibijpsi ex omnibus paratū humanitatis pharmacum. Vt verò tecum & ego parumper, si id iubeas, philosopher, nō laudo diligentiam illam circa res minutas & negligentiā circa præcipua, in Aristotele, qui cùm felicitatem nobis definiret, aliquousque quidem rectè progressus est, definiens illam esse animi circa virtutem energiā, adijciensque, in ætate perfecta: quod & ipsum valde clarè expressit, propter concisam nostram mutabilemque naturam: illud verò non præclarè sed admodum abiectè, quòd & mundanarum rerum, quæ extra hominem sunt, facultatem & abundantiam adiecit, quasi si pauper quisquam fortè sit, vel morbidus, aut ignobilis, vel exul, ob id felicitatis particeps esse nequeat. Laudo verò animi dexteritatē & præstantiā in Stoicis: qui nihil eorum quæ extra hominē sunt à felicitate impedire dicunt, sed felicem esse eum, qui virtutis studio incūbit, etiamsi in Phalaridis tauro concremetur. Et huius gratia admiror quidē eos qui apud nos honesti ac recti gratia periclitati sunt, aut calamitatis aliquid fortiter tulerunt: admiror verò magis eos qui apud incredulos hac in re nostros adæquarunt: vt pote Anaxarchum illum, Epicteton, & Socratem, vt multos reliquos taceā, quorum primus, cùm in mortario manus ipsius, iussu tyranni contunderentur, follem Anaxarchi tundendo purgare iussit tortoribus. Quid his verbis innuebat? ærumnosam videlicet nostrā carnem. Significabat enim animam Anaxarchi philosophi non tundi. Ita nos vocamus externū & internum hominem. Alter verò cum crure tenus distenderetur ac torqueretur, philosophabatur non aliter quàm si in alieno corpore viueret: & citius videbatur fractionem cruris perferre, quam illatam cruciatus violētiam persentiscere. Socrates morti ab Atheniensibus adiudicatus, cū in carcere esset, vt nosti, de corpore suo quasi de alio quodam carcere ad discipulos disseruit, & cū copia esset aufugiendi data, aufugere noluit. Vbi verò allatum esset venenū magna auiditate sumpsit, perinde ac si non ad mortem sumeret, sed ad beneuolentiæ amicam inuitationem præbiberet. Adiunxissem illis & Iob nostrum, ni te scirem haud alienum ab illius passionibus, & esse iam & futurum cum deo. Hæc eadem videris mihi tibiipsi succinere, ô diuinum ac sacrum caput, atque ita teipsum curando conualescere, nosq; exhilarare præcones & amicos tuos, & neque per morbi violentiam animo deijci, neq;, quod diuinus Dauid dicit, propter pacem peccatorum & rerum prosperitatem qua illi potiuntur in hac vita, offendi, sed magis expurgari, si fas sit illud de te dicere, & corporis ægrotationem materiam facere virtutis.

Vide Eth. lib. 1. ca. 7.

A

Phalaridis immanitas

Ab exēplis θύλακον. Anaxarchus. Epictetus.

B

Socrates.

C

Ad eundem Theologi.

CXIX.

QVod alter alterum conuenire nequit, idem vtrique impedimenti est. Vtitur enim te corpus tuum, vt assolet, ne quid amplius dicam: Me verò scias pessimè habere. Alioqui non quieuissem quin ante omnes peregrè reuersos, mihi crede, ad te aduolassem, complexusque & cōsultore te de rebus propositis vsus essem, viro & amico & prudenti inq; pietatis caussa sublimi. Quòd verò reliquum erat, videlicet, vt per literas inuicem alter alteri loquamur, hoc ipse quidem præstitisti idq; rectè: faciemus autem idem & nos. De quibus scribis, nobis non sunt minuta, nec modici momenti. Vnde neque ipsi de illis obiter aut negligenter cōsultauimus, sed magno studio ad ipsorum inquisitionem conuenimus. Defatigati sumus autem, certando contra inuidentiam, sacrósque episcopos, qui publicam concordiam rumpunt: & fidei caussam contentionibus suis priuatis postponunt, atque obiter ac perfunctoriè tractant. Quapropter intelleximus puppim doctrinæ veritatis miserè pulsari, atque ob eam caussam nos ipsos cohibemus (quemadmodum & piscem Nautilum factitare dicunt, si quādo tempestatem senserit) videmusque procul quo pacto quidam prosternant, quidam prosternantur: ipsi verò interea ad futuram vitam ac portum transitum paramus. Si verò ecclesia periculis exponitur, vt scribis, dic quæ? Si nostra, & ego hoc dico, & vos quoque rectè sentitis. Si verò ecclesia ea sit, quæ ad nos non pertinet, & quæ nobis delegata non est, nos extra culpam sumus. Verum quoniam ad tempus aliquod curæ nostræ cōmissa est hæc ecclesia, ad tēpus illi præerimus. Multi sunt & alij, qui illi vtique præessent: nimirum, quibus extraneæ ecclesiæ commissæ sunt. Et forsan lucrosum est, hosce ferre labores: renuntiare tamen ac detrectare, culpabile non est. Non est itaque quòd huius gratia nobis quidquam metuas. Quin magis illud metuas, ne qua in re lædamur.

D

ναυτίλον ἰχθύν.

E

Ad eundem Theologi. CXX.

REcordor adhuc præsentiæ tuæ, qua vna conueneramus pauloantè in Mataza mea (mea enim si qua voco, tua intelligo) simul & philosophiæ qua tu philosophabaris, quā etiamnum ex recordatione stupeo. Ego quidem psalmum tibi septuagesimum secundum exponebam (nam id iubebas & mihi repugnare non licebat) in quo Dauid primū æstuat & turbatur propter reproborum prosperitatem, post verò conuersis ad futuri seculi iudicia & repositam cuiuis vitæ generi retributionem cogitationibus, ab animi perturbatione quiescit: mœroremq; solatur. Expositionem autem quantum fieri poterat, ad cōmouendos affectus attemperabam: cùm ex nostris tum ex peregrinis eadem disputans: cùm scirē me viro docto ac tanto disserere, simulque sentirem ad hoc me disserendi genus impulsu spiritus rapi, & ad doloris affectus exacui. Nihil enim ita ad exprimendos doloris affectus facundum reddit, atque ipsa animi passio: fluebat quodammodo sermo noster: tu verò interea dum loquebar, quasi stimulis quibusdam excitatus, manibus in cælum extensis vultuque quasi ad orientē verso (orientem enim aspicere poteras) exclamabas: Gratias ago tibi pater ô conditor hominū tuorum, quòd nos etiam inuitos rectè fingis, & per externum homi-

F

γνώμη memorabilis.

sed huius nos habent præceptores. Quòd si tibi durus videor ista scribens, vltionem licebit de me æqua talione sumas, ita vt rerum necessariarū admonitum, vel morigerum laudes, vel repugnātem incuses.

Ad eundem Theologi. CXVI.

φαλακρὸς ὢν, κατὰ κριοῦ μὴ νυστάζειν ἀντὶ προσώπου. παροιμία εἰδὶ ζώοις.

SCilicet ignoraui quàm vehementer improbū & indoctum virum Sophistam admonuerim. O socordiam. Et neque vulgari prouerbio admo- A nitus cognoui caluus cùm sim, non esse mihi cū ariete aduersa fronte arietandum, neque crabrones contra meipsum irritandos, linguam videlicet ad maledicendum procliuem & instructam. At isthuc non admodum molestè fero. Nam, vt intelligo, commune mihi hoc vsuuenit cum multis. Quod verò ad * bestias illas attinet, etiā præ multis. Illud autem me peius habet, quòd tibi fidem non feci, hoc me animo facere amico. Ceterum bene valeas & corpore & animo, & linguā si possibile est cohibeas. Nos autem posthac quod nostrum est curabimus.

Ad Eudoxium rhetorem Theologi.

CXVII.

VEtus erat Atheniensium consuetudo, atque ea meo iudicio pulcherrima. Posteaquam ad pubertatis annos venerāt adolescentes, ducebantur ad artificia. Ducebantur autem ad hunc modum. Proponebātur publicè cuiusuis artificij instrumenta, atque ad illa ducebantur adolescentes. B Quocunque tum quisque delectabatur, & quod accurrebat, illius edocebatur artificium: propterea quòd quæ ad naturæ ductum fiunt plerunque bene succedunt: quę verò pręter naturā pręsumū tur, frustra tentantur. Ad quid ista narro? Et tibi idem faciundum esse dico, vt philosophiam non negligas: quandoquidem ingenio ad illam es apposito: neque ad aliud quidquam eorum quæ tibi cognata non sunt assuefias magis, quàm istam amplectare, ad quam naturaliter es propensior. Non hoc tantum nomine quod optima est, sed & ob id quod naturę est agnatior. Cursum verò fluuij detorquendum nō esse parœmia docet, & artem equitandi edoctum ad cantandum admittere noluit poësis. Quid timendum erat? Ne simul & in equitandi artem & cantandi delinqueres. Quæ autem hîc spectanda est aptitudo? Vt mihi ista consideranti visum est, principio spectādum est ingenium morumq; tranquillitas atque aperta simplicitas, & ad seculi huius astus ineptitudo, C deinde & animi industria ac sublimitas, & ad cōtemplandas res agilitas. Tertiò ad hoc vitæ institutum accommoda est & infirmitatis subleuandæ solicitudo & corporis imbecillitas. Nam & ista non parum commoditatis ad philosophandū adferre Platoni videtur. Et alioqui ea es ætate, vt affectuum vis iam inclinet. Et paupertate mihi videris non magis premi quàm ornari. Et præterea pudorem admittere nosti, quod nō conuenit instituto rhetorum. Sed neque vox tibi scelesta est, nec vitiose clamas, neque in foro versatus es, nec quidquam habes eorum (vt breuiter dicam) quibus forensem Democritum ad concionandum finxit Aristophanes, sed cū rhetor voceris omnia prius præstare poteris, quàm vt moribus & ingenio inter rhetoras censeri queas. Velis igitur hoc minus abijcere philosophiam, quo magis moribus illi accommodis reliquos antecedis, neque malis minores habere in minoribus, quàm primas in maximis. Si verò tibi primas quoque in terrenis dederimus, ne sustineas inter graculos primas habere, cum aquila esse queas. Quousque inflamur in minutis istis humiq; repētibus rebus? Quousque ludimus in puerilibus hisce nugis ac figmentis, & propter inanes applausus extollimur? Transeamus hinc. Euadamus in viros. Proijciamus somnia. Præteruolemus vmbras. Relin- D quamus alijs vitę huius delitias immo magis mœstitias. Alios fatigent, iactent, & iritent, inuidentia, seculi & euentuum cursus. Quod in rebus humanis quæruntur esse instabile & inæquale, valeat, cuiusmodi sunt throni, potentatus, diuitiæ, splendor opum, promotiones, subditorū supplex prouolutio inanis, scilicet, gloriola & respuenda, qua magis ignominia afficitur quisquam, si illam ignouerit, quàm si spreuerit. Magnæ huius scenæ ludicra & inania spectra præteribimus, locoque omnium deum eligemus, qui solus bonū est per omnia sufficiens, & nostrum, vt & in hac vita inclarescamus, qui adhuc pusilli sumus, vitęque huius claritatem quærimus, vel certè futurę vitæ claritatem apprehendamus, quandoquidem virtutis præmium deus est, & purissimæ lucis illustratio, quæ in trina illa vnitate conspicitur, cuius in hac vita splendorem pro data mensura adepti sumus. E Adhæc certus progredere, mente aduola, apprehende vitā æternam. Nequaquam in spe concepta quiescas, donec desideratum ac beatum cælestium bonorum verticem obtineas. Quòd si acquieueris, nos olim laudabis scio. Exigua quidē iam putātur, paulo verò post abundantia deprehendentur, vbi per teipsum quæ nunc pollicemur, videris, inueneris que ista non inanem esse felicitatem, neque mentis nostræ figmenta, sed rerum veritatem.

Ad eundem Theologi. CXVIII.

BEne habet, quòd in adflictionibus philosopharis, multisque factus es exemplar tolerantiæ in rebus tristibus, & quemadmodum ad optima quæuis corpore, cùm rectè valebas, es vsus: ita & nunc illo dextrè vteris, quandoquidem imbecillis cùm sis, non es otiose, vt ita dicam, otiosus. F Philosopharis enim, & quod Diogenem olim febricitantem inque febrili calore tolerantem dixisse ferunt, hoc & ipse visendum exhibes cùm in corpore tum in animo. Decebat meum hunc tam ruris amantem & agrestis vitæ nec remollescere aut resolui animo, nō per afflictiones in varia diduci, sed contemnere lutum hoc, permittereque corpori, vt miseriam suam ferat, cùm omnino siue iam, siue pòst aliquando ex lege naturæ sit resoluendum (morietur enim vel morbo vel senio confectum) ipsum verò animum habere in sublime euectum & cogitationibus cum deo coniunctum: hoc quoque scire, quod absurdum sit, si extra pericula philosophantes, in aduersis, vbi opus est, de

Marginalia: γνώμη. — παροιμιακῶς. — στροφάς. — νοσοκομία. — παροιμιώδως. — ἰταμικὰ — ὑπόδειγμα καρτερίας. — οὐκ ἀργῶς ἀργός. Vide Laertium de huius synopensi ἐμῶ φιλαργίᾳ.

De philosophia hac Christiana intelligit.

est,deprehēdamur nihil minus quàm philosophi reque ipsa doceamus nostrā hanc professionem frustraneam & inanem. Omnia iam dilucidè animo perlustrasti, cùm nostra tum aliena, vtpote vir in vtrisque instructus & aliorum quoque preceptor, collegistique tibijpsi ex omnibus paratū humanitatis pharmacum. Vt verò tecum & ego parumper, si id iubeas, philosopher, nō laudo diligentiam illam circa res minutas & negligentiā circa præcipua, in Aristotele, qui cùm felicitatem nobis definiret, aliquousque quidem rectè progressus est, definiens illam esse animi circa virtutem energiā, adijciensque, in ætate perfecta: quod & ipsum valde clarè expresit, propter concisam nostram mutabilemque naturam: illud verò non præclarè sed admodum abiectè, quòd & mundanarum rerum, quæ extra hominem sunt, facultatem & abundantiam adiecit, quasi si pauper quisquam fortè sit, vel morbidus, aut ignobilis, vel exul, ob id felicitatis particeps esse nequeat. Laudo verò animi dexteritatē & præstantiā in Stoicis: qui nihil eorum quæ extra hominē sunt à felicitate impedire dicunt, sed felicem esse eum, qui virtutis studio incūbit, etiamsi in Phalaridis tauro concremetur. Et huius gratia admiror quidē eos qui apud nos honesti ac recti gratia periclitati sunt, aut calamitatis aliquid fortiter tulerunt: admiror verò magis eos qui apud incredulos hac in re nostros adæquarunt: vt pote Anaxarchum illum, Epictetum, & Socratem, vt multos reliquos taceā, quorum primus, cùm in mortario manus ipsius, iussu tyranni contunderentur, follem Anaxarchi tundendo purgare iussit tortoribus. Quid his verbis innuebat? ærumnosam videlicet nostrā carnem. Significabat enim animam Anaxarchi philosophi non tundi. Ita nos vocamus externū & internum hominem. Alter verò cum crure tenus distenderetur ac torqueretur, philosophabatur non aliter quàm si in alieno corpore viueret: & citius videbatur fractionem cruris perferre, quam illatam cruciatus violētiam persentiscere. Socrates morti ab Atheniensibus adiudicatus, cū in carcere esset, vt nosti, de corpore suo quasi de alio quodam carcere ad discipulos disseruit, & cū copia esset aufugiendi data, aufugere noluit. Vbi verò allatum esset venenū magna auiditate sumpsit, perinde ac si non ad mortem sumeret, sed ad beneuolentiæ amicam inuitationem præbiberet. Adiunxissem illis & Iob nostrum, ni te scirem haud alienum ab illius passionibus, & esse iam & futurum cum deo. Hæc eadem videris mihi tibiip si succinere, ô diuinum ac sacrum caput, atque ita teipsum curando conualescere, nosq; exhilarare præcones & amicos tuos, & neque per morbi violentiam animo deijci, neq;, quod diuinus Dauid dicit, propter pacem peccatorum & rerum prosperitatem qua illi potiuntur in hac vita, offendi, sed magis expurgari, si fas sit illud de te dicere, & corporis ægrotationem materiam facere virtutis.

Vide Eth. lib.1.ca.7.

A

Phalaridis immanitas

Ab exēplis θύλακον. Anaxarchus. Epictetus.

B

Socrates.

C

Ad eundem Theologi.

CXIX.

QVod alter alterum conuenire nequit, idem vtrique impedimenti est. Vtitur enim te corpus tuum, vt assolet, ne quid amplius dicam. Me verò scias pessimè habere. Alioqui non quieuissem quin ante omnes peregrè reuersos, mihi crede, ad te aduolassem, complexusque & cōsultore te de rebus propositis vsus essem, viro & amico & prudenti inq; pietatis caussa sublimi. Quòd verò reliquum erat, videlicet, vt per literas inuicem alter alteri loquamur, hoc ipse quidem præstitisti idq; rectè: faciemus autem idem & nos. De quibus scribis, nobis non sunt minuta, nec modici momenti. Vnde neque ipsi de illis obiter aut negligenter cōsultauimus, sed magno studio ad ipsorum inquisitionem conuenimus. Defatigati sumus autem, certando contra inuidentiam, sacrósque episcopos, qui publicam concordiam rumpunt: & fidei caussam contentionibus suis priuatis postponunt, atque obiter ac perfunctoriè tractant. Quapropter intelleximus puppim doctrinæ veritatis miserè pulsari, atque ob eam caussam nos ipsos cohibemus (quemadmodum & piscem Nautilum factitare dicunt, si quādo tempestatem senserit) videmusque procul quo pacto quidam prosternant, quidam prosternantur: ipsi verò interea ad futuram vitam ac portum transitum paramus. Si verò ecclesia periculis exponitur, vt scribis, dic quæ? Si nostra, & ego hoc dico, & vos quoque rectè sentitis. Si verò ecclesia ea sit, quæ ad nos non pertinet, & quæ nobis delegata non est, nos extra culpam sumus. Verum quoniam ad tempus aliquod curæ nostræ cōmissa est hæc ecclesia, ad tēpus illi præerimus. Multi sunt & alij, qui illi vtique præessent: nimirum, quibus extraneæ ecclesiæ commissæ sunt. Et forsan lucrosum est, hosce ferre labores: renuntiare tamen ac detrectare, culpabile non est. Non est itaque quòd huius gratia nobis quidquam metuas. Quin magis illud metuas, ne qua in re lædamur.

D

ναυτίλον ἰχθύν.

E

Ad eundem Theologi. CXX.

RECordor adhuc præsentiæ tuæ, qua vna conueneramus pauloantè in Mataza mea (mea enim si qua voco, tua intelligo) simul & philosophiæ qua tu philosophabaris, quā etiamnum ex recordatione stupeo. Ego quidem psalmum tibi septuagesimum secundum exponebam (nam id iubebas & mihi repugnare non licebat) in quo Dauid primū æstuat & turbatur propter reproborum prosperitatem, post verò conuersis ad futuri seculi iudicia & repositam cuiuis vitæ generi retributionem cogitationibus, ab animi perturbatione quiescit: mœroremq; solatur. Expositionem autem quantum fieri poterat, ad cōmouendos affectus attemperabam: cùm ex nostris tum ex peregrinis eadem disputans: cùm scirē me viro docto ac tanto differere, simulque sentirem ad hoc me differendi genus impulsu spiritus rapi, & ad doloris affectus exacui. Nihil enim ita ad exprimendos doloris affectus facundum reddit, atque ipsa animi passio: fluebat quodammodo sermo noster: tu verò interea dum loquebar, quasi stimulis quibusdam excitatus, manibus in cælum extensis vultuque quasi ad orientē verso (orientem enim aspicere poteras) exclamabas: Gratias ago tibi pater ô conditor hominū tuorum, quòd nos etiam inuitos rectè fingis, & per externum homi-

F

γνώμη memorabilis.

hominem internũ purgas, & per aduersa ad beatum nos finem perducis: quæ verba ipse nosti abs te prolata. Et quid opus est omnia recensere, quę cùm ante nos tum vnà nobiscum philosophabaris, veluti exultans ex morbo, ita vt discipulũ haberes quem volebas esse doctorẽ. At cuius gratia ista cõmemoro? vt per te ad omnes illud vociferem ac pronuntiem: quòd ij nobis deplorandi magis sunt, qui interno animæ morbo laborant, quã illis nos qui corpore ægrotamus, siquidẽ ad hunc modum affecti fuerimus: & quod potior sit morbus philosophans, quàm terrenarum
A rerum successus indomitus.

Ad eundem Theologi. CXXI.

REprehendunt te nonnulli (id enim intelligo) quod rerum tuarum mundiciem vnicè cures & in corporis tui statu cõponendo cùm ad hunc modum habeat, operosus sis. Et nihil mirũ. Nam facilius est in alienis quàm proprijs philosophari. Ego verò si te vidissem hoc præter mensuram facere, aut nimium, vel vehementius isti studio & industriæ deditum esse, vtique reprehendissem, (dicendum enim quod verum est) nihil veritus vel amicitiam tuam vel eruditionem. Quoniam verò operosus quidẽ hac in re es, modum tamen haud excidis: vteris autem ad naturæ necessitatẽ quibus id operæ impendis: & præterea morbum habes, qui tibi satis negotij curis suis pariat: vt credã corporis tui valetudinẽ excedere, quæ illius gratia curanda tibi veniunt, nõn possum non carpere accusatores tuos, teque à culpa liberare.
B Ad hæc mihijpsi persuadeo quòd ad iudicandas res nemo te sit præstantior, quũ te omnes, quisq; in suis ipsius rebus, priuatim pariter ac publicè præceptore vtantur & consultore, & quòd nemo quæ animæ sunt, philosophicè magis curet. Si verò corporis valetudinem vel seruare vel recuperare solius est artis medicæ, quis ita temerarius fuerit, & disciplinæ huius expers, qui tibi de rebus medicis ausit præscribere? Sunt itaque tibi quã plurimi istorũ hominũ negligendi, permittendũque vt sint instar graculorũ de aquilarũ volatu iudicantium. Tu verò de morbo curando & quæ ad illum pertinent, tuijpsius ac dei consilio vtere, & à recto non aberrabis.

γνώμη.

Præposterũ iudicium κατ' ὁμοίωσιν.

Ad eundem Theologi. CXXII.

HActenus quidem ipse tibi ad morbi solamen consolatoria scripsi. Eras enim animo perculso. Nunc verò mihi videris ipse nos cõsolari, propè eodem modo affectos. Oportuit enim nos cũ amici simus, ne hac quidẽ in re separari. Immo iã
C antea nos hoc ipso consolatus es, quòd per tolerantiam tuam aduersa toleranda esse admonuisti.

παρακλητικοὺς λόγους

Ad eundem Theologi. CXXIII.

LAboro ex morbo, gaudeoque, non quòd laboro, sed quòd alijs tolerantiæ discendæ præceptor sum. Quoniam enim non est datum, vt sim expers passionum, vel hoc saltem ex adflictionibus lucrifacio: vt ferã & gratias agam, quemadmodũ in iucundis ita & in tristibus: quandoquidem nihil horum credo non probabile esse animis ac sententię nostrorum, etiam si nobis ita videatur.

Ad eundem Theologi. CXXIIII.

QVæ tibi tristia sunt, omnino & nobis sunt. Communia nãque ducimus quæ amicorũ sunt omnia, siue prospera, siue aduersa, quemadmodũ & amicitiæ affectus cõparatus est. Quanquã & de istis quid necesse est ad te philosophari, ac quid deceat differere? Quemadmodum igitur & ipsa amicitiæ lex admonet, nolo te, neque D
honestum arbitror, cum gratiæ solitudinis per quàm amans sis, inque diuinis excellenter instructus, eodem modo affici cum reliqua mortalium multitudine, neque mox male affecto corpore consternari, aut velut immedicabilem adflictionem deplorare, sed in passione tolerantẽ esse & mentem nunc maximè expurgare, ac victorẽ apparere vinculorum corporis, arbitrarique morbum tibi disciplinam & institutionem quandam esse ad id quod vtile est: vt contẽpto corpore & quæ corporea sunt, simulq; quidquid fluxũ turbulentum, ac perditũ est, totus ad cælestiũ consortiũ transeas, proque præsenti seculo viuas futuro, & præsentem hanc vitam, vt & Plato dixit, mortis constituas meditationem, animãque siue à corpore, siue, vt illius verbis loquar, è sepulchro pro viribus liberes. Quòd si ista meditatus, itaque cõparatus fueris, & ipse maximã lucrifacies vtilitatem, & nos tui gratia exhilarabis multósque ad hoc institues: vt in passionibus sint tolerantes. Et præterea non mediocre lucrũ accedet, si & huius tibi aliquid curæ est, quod ab omnibus celebraberis. Ceterũ libellorum, quos petijsti, alterũ quidem repperi & animo prõpto ad te misi, vtputa Demosthenicũ: alterum verò, videlicet Iliada, amisi & hoc damni patior, quod illum vsui tuo dare nequeo. Etenim credas mihi volo, quòd ijs me tantum potiri puto, & solum ea rectè possidere, quorũ ipse mecũ es particeps, & quibus non secus atque tuis ipsius rebus vteris. E

πάντα τὰ φίλων κοινά.

φιλάγριος

εἴτι σώματος, εἴτι σήματος ex Platone

Ad Aphricanum Theologi. CXXV.

QVibus potissimum delectantur equi? Manifestum quòd equis delectentur. Aquilæ quibus? Non alijs quàm aquilis. Graculum assidere graculo, vel ex prouerbio audis, ita sanè & Atticum Attico, & probitatis studiosum eo qui probitatem adamat ac tuetur, delectari puta. Hoc enim mihi videtur munus esse principis, vt opem ferat virtuti, malitiam verò impugnet: siue id incruento principatu, quemadmodum nos, siue cũ F
gladio ac vinculis faciat. Sanguinis enim effusionem neque tibi dabimus, quem scimus ex virtute principatum gerere, non violenta coactione vti, & metu magis castigare malos quàm opere, qui gubernandi modus optimi principatus est. Horũ gratia, summopere congressum ac colloquium tuum expetiui, & iam quoque expeto: cum vero illo propter corporis mei infirmitatẽ potiri nequeam: necessariò istum agendi modum apprehendi: vt, quod nunc videtur optimũ te alloquar per virum hunc familiarẽ, amicum & cognatum, in

κολοιὸν ποτὶ κολοιόν.

Functio hęc integri principis propria.

in omnibus mihi colendissimum Nicobulũ, qui & nos apud te excusabit, (Dignus est autem hic vir si quisquam alius, quantum mihi liquet, cui fidem habeas) & per nos seipsum integritati tuæ reddet cognobilem.

Ad Asterium Theologi. CXXVI.

QVid iustius deo? Et tamen cùm omnium sit conditor ac dominus, peculiarem sibi facit ac nominat populum Israëlem: nec veretur ne
A huius gratia iniustus vocetur. Quid itaque mirũ si & nos, quibus omnium eorum qui sub nostra sunt manu ac gubernatione, cura est commissa, plus aliquanto cõplectimur filium Nicobulum, quem & senectutis ac morbi nostri curam gerere agnoscimus, & cui quasi fulcro ac baculo infirmitatis nostræ incumbimus. Hunc tibi cõmendamus, & per te principi: vehementer absurdum ac molestum putantes, si cũ alij per nos liberentur, idque in grauissimis caussis, & ij quoque qui nunc cum primis nos acerbè incusant, hunc ne à calumnia & violentia quidẽ liberare poterimus: & quem in alienorum caussis honorem tulimus, eodem in nostris ipsorum potiri non licuerit: sed idem ferendum nobis sit, quod oculis accidit, vt cum alia videant, seipsos non videant: aut quod fontibus in profundo positis vsuuenit, qui cum proxima ac contigua non irrigent procul dissita irrigant. Esto graue quid, aut etiam grauissimũ, ausi sint adolescentuli (quod tamen ne modicum quidem, haud deprehendetur: si per temporis angustiã inter examinandum à defensione non in-
B tercludemur.) quid tamen inde poterit imputari dominis qui nullo eorum quę commissa sunt: tenentur consortio? Aut quæ est ratio, ob quam de alienis peccatis quisquã ad supplicium vocetur, & publicam curam gerat, dum de priuatis dolere cogitur.

Simile.

Ad eundem Theologi. CXXVII.

DIces forsan, quid hoc rei est? Iterum nobis Gregorius? Iterum epistolas mittit? Iterum aliquid petit? O animum hominis inexplebilem, quem nos ipsi prouocauimus. Nequaquã ô præclare, noli hoc esse in nos affectu. Quibus enim deputati sunt portus, nisi tẽpestate iactatis? Quorum sunt pharmaca, nisi ægrotantiũ? Istis priuandi non sumus, idque tanto amplius, quanto nos apud te aliquid posse confidimus. Non enim iam petimus, sed repetimus gratiam quæ nunquam non simili gratia prouocatur. Nicobulus vim pa-
C titur: id quod idem est, ac si nos illam pati diceremus. Est enim is nostra refocillatio. Et quomodo possibile est, vt hic quisquã taceat, nec sit molestus, etiam si sit vehementer philosophus? Porrige manum adflictis, vt & ipse ope diuina potiare, qua, vt homo, opus habes, omnique amicitia & prudentia, deinde & potentia, cum voluntate dei, in rebus nostris vtere. Neque enim ferrum ignitum ita multis opus habet: vt lapis, ad hoc, vt inditum sibi ignem in lucem emittat: sed mox atq; percussum est, simul & latentis ignis scintillæ, fulguris instar prosiliunt: ita & ipse nihil opus habes prolixiore precatione, idque nostri gratia, cũque

Responsio petita à similib.

Collatio elegans.

talis sit persuasor, & germanus adeò principatus socius semel ac summatim dicã: Alia quidem alij per nos beneficia consequuti sunt: isto verò nos pro nobisipsis opus habemus: quo potissimũ prudentia tua ad succurrendum promoueri debet.

Ad Posthumianum de pace Theologi.

CXXVIII.

SVblimi es eruditione, idq; vtralibet, & in quouis dicendi genere. Nominis tui celebritatem partim audiuimus (Expers enim sum Romanæ linguæ, & ignarus rerum Italicarum) partim experti sumus ipsi, ita vt illã possimus & alijs pate- D
facere, si qua nobis est talia iudicandi facultas, esse autem non pauci dicunt. In sublime euectus es haud ita mediocriũ principatuum gloria. Immo ipse, si quod verius est dicendum est, haud modicos principatus sublimes reddidisti: supremã nactus es potestatem. Non est hoc fortunæ munus, quemadmodum multi sanè dicerent: sed hanc potestatem tanquam virtutis premium adeptus es, vt & ipsa redderetur gloriosior, & Rex propter iudicij sui de te sententiam, laudem acquireret. Modica sunt ista, adijciam aliquid de caussa quoque Christianæ religionis. Primum, baptismate initiatus es ad pietatem. Vtinam te è sacro fonte leuassem. Recordor enim adhuc verborum tuorum: quæ quod mirũ est, adhuc insonant auribus meis. Quòd si istis amicorũ quoque recordationẽ coniunxeris (coniunges autem scio: nam hoc ex præteritis indicijs colligo) amplius etiã te ad- E
mirabimur. Hic est humanæ prosperitatis siue felicitatis finis. Illud verò vltra Gaddes, hominibus haud esse superabile Pindaro philosophanti credimus. Quoniam verò magna consequutus magnorum quoque factus es debitor, & deus sua beneficia primum te nostræ religionis esse fecit: postea nobis etiã præfecit: simulque absurdum fuerit abs tanto viro non magna repetere, vt illud te admoneam, patere, videlicet, vt nihil ita principatum tuum decere putes: atque, quandoquidẽ iterum instituitur synodus episcoporum (qui quãobrẽ & quomodo congregentur haud noui) vt sub te ac per te pacificentur ecclesiæ, & si opus fuerit acriter reprehendatur seditiosi. Si verò ineptus esse videor, quòd quum ipsum rerum admirationem dissseruerim, nõ simul & curã illarum abijcio: hoc tibi ne mirum videatur. Non enim vt thronos ac dignitatis sublimitatem sic volentibus cessimus: ita & ipsam pietatem deseremus: F
sed iã aliquanto amplius, quod & tibi videri puto, fide digni sumus, quibus credatur: quòd non nostra sed quæ reipublicæ sunt curemus.

ex Pindaro

Ad Saturninum de pace Ecclesiastica Theologi.

CXXIX.

EXigis, bene scio, quæ sunt amicitiæ, etiam si temerarium sit aliter scribere. Nam extris quidem das potestatem: nobis verò adscribis loquendi fidutiam, tanquam bonus conseruus ijs qui deo coniungi cupiunt. Quapropter etiam te

alloquimur, atque id desideranti nostra exponimus. Omnia nobis beneficio dei salua sunt, vno dempto, quòd de ecclesijs ita turbatis soliciti sumus. His si concordiam publicam adferre poteris, ne conteris illam cùm verbo tum opere constituere. Nam iterum synodus est episcoporum, & timendum denuo, ne etiãnum pudore afficiamur, si eundem & ista sortiatur finem, quem habuerunt præteritæ. Res verò nostras deo omnia scienti & cognoscendas & iudicandas permittemus: licet libenter inuidiæ eorum qui ita voluere cesserimus: non vt multis videtur, rem iucundam sed valde periculosam deserentes: & velut è graui
A ac sæua tempestate in trãquillam quendam ac securum nos portum recipientes.

προστριπτικά.

Amazonio Theologi.

CXXX.

SI te quisquam communium amicorum rogauerit (credo autem illos esse multos, vbi nunc est Gregorius? quid agit? confidenter responde: otiosè philosophatur: & eos à quibus est iniuria affectus, non pluris facit, quàm si ne nati quidem esse scirentur: ita scilicet his rebus permoueri nequit. Si verò ista rogãs subiunxerit: at amicorum separationem quo animo fert? iam non amplius confidenter dicas philosophatur, sed hic animo est admodum pusillo. Nam alius aliunde quidem superatur: nos verò ab amicitia & amicis. Horum vnus quoque est præclarus Amazonius. Vna forsan tantùm hac re nos recreaueris, & erga te pacatiores reddideris, si nostri fueris memor, & quòd hoc facias, literis tuis nobis persuaseris.

οὕτως ἀντ[illegible]τος.

B

Coleusio Theologus.

CXXXI.

COmplexus sum te etiam interea dum taceo vt discas & silentij sermonem instar mutæ picturæ loquentem esse. Loquar autem, quæ cum amicitiam nostram decent, tum præsenti tempori conueniunt. Iniquè agis quòd iudex cùm sis, non amplecteris sobrietatẽ. Et quomodo custodies leges humanas, cùm diuinas contẽnas? Purga tribunal tuum ne ex his duobus alterutrũ tibi contingat, vt malus vel fias, vel puteris. Turpè vitæ speciem proponere nihil est aliud quàm seipsum spectaculo ac ludibrio exponere. Summa eius est quod dico: Scias te haberi pro iudice, & minus peccabis. Nihil istis habui potius, quod tibi proponerem.

Eidem. CXXXII.

C NE condemna me tacentẽ, neque ego te condemno loquentem, quod de cibis seruandũ Paulus sanciuit. Si verò condemnas, tuam ipsius linguam metue: ne contra te primum moueatur, si te dignum deprehenderit silentio.

Theologi ad Eusebium episcopum Samosatenum in exilio agentem.

CXXXIII.

QVando pietas tua patriam nostram pertransibat, è domicilio nostro ne prospicere quidẽ poterã, in extrema constitutus infirmitate. Contristabat autem me non ita morbus, licet tantus, vt mortis induceret timorem, atque quòd sacra & honesta tua præsentia priuabar. Tanto teneor honorandam illam faciem tuam videndi desiderio, quanto credibile est teneri eum, qui spiritalium vulnerum medela opus habet, illamque se ab integritate tua consequuturum sperat. At vel nunc etiã si peccatis meis deputandum est, quòd præsentia tua illa tempestate frustratus sum: possibile est, vt aliqua mihi contingat per tuam bonitatem in rebus hisce tristibus refocillatio. Si D
nanque dignaberis etiã mei in precibus illis tuis coram deo acceptissimis aliquam facere mentionem, hoc mihi omnis diuinæ benedictionis acquirendæ compendium erit: idque cùm in præsenti hac mea vita, tum in futuro seculo. Certus enim sum, quòd vir tantus, tãtopere in fidei euangelicæ caussa decertans, talesque illius nomine persequutiones tolerans, ac tantam sibijpsi per tribulationem patientiam apud iustissimum deũ comparãs, si & nos precum suarum fiduciam comparãs, si & nos precum suarum dignetur patrocinio, tantum possit apud deũ quantum nobis prodesset, si quisquam è numero sanctorum martyrum hoc faceret. Itaque obsecratus hoc pacto indesinenter Gregorij tui memor esto in precationibus tuis, in quibus memoria tua dignus haberi desidero.

εὐλογίας ἐφόδιον.

Eidem. CXXXIIII.

VNde ad celebrandum encomia tua ordiar? Et quo te nomine verè ac propriè appellabo? An columnam & stabilimentum Ecclesiæ vocabo? E
Aut luminare mũdi, vt Apostolico more loquar? Aut coronam gloriationis sanæ Christianorum parti? vel donum dei, vel patriæ fulcimentum? Siue regulam fidei? Aut legatum veritatis? vel simul omnia hæc, hisque plura? Et laudum tuarum excellentiam ex gestis tuis quæ conspicua sunt confirmabo. Quis imber ita tempestiuè siticulosam tellurem irrigauit vnquam? Quænam fluenta in eremo comprehensis ad hunc modum ex petra inundarunt? Quem talẽ angelorum panem manducauit homo quisquam? Quibusnam discipulis suis Iesus communis noster dominus vndis propè immersis & obrutis, ita in ipso temporis articulo præsentem opem attulit vt & pelagus tranquillum reddiderit, & in periculo constitutos cõseruarit, quemadmodum tu nobis laborantibus & anxijs, ac veluti iamiam naufragium facturis comparuisti? Quid refert, quæ alij per te sint adepti, recensere? qua lætitia & animi iucunditate orthodoxorum mentes repleueris, & quàm multorum desperationẽ abstuleris? Ecclesia, mater nostra, Cæsariam dico, nunc verè viduitatis suæ vestes ad tuum conspectum abijcit, & stolam lætitię resumit: & iam aliquanto alacrior & illustrior erit, posteaquam pastorem nacta est & se & ijs quos antea habuit, vestrisque necessitatibus dignum. Nostra enim vt habeant, ipse vides: & quàm præclara ac miranda effecerit zelus ac operosus hic sudor tuus, & quam erga deum habes fiducia. Senectus in iuuentam mutata est, & infirmitas victa. F

cta. Qui lecticis erant affixi, gestientes subsultāt, & infirmi amiciuntur virtute. Istis & nostra confero, quæ mentibus nostris contigerunt. Habes itaque patrem cùm pro seipso, tum & pro nobis. Vniuersam actam vitam honestamque caniciem bono claudet fine, certamine videlicet quod ecclesiæ gratia sustinuit: recipiemusque illum, scio, beneficio precum vestrarum, de quibus in omnibus bona fiducia bene sperandum est, robustiorem ac validiorem. Si verò ex curarum molestia vitā hanc finierit, nihil damni fuerit talem mortem, inque talibus negotijs, obire. Mihi verò, precor, ignoscite, si declinatis parumper maleuolorum linguis tardius aliquanto accurrero, vos-
A que cōplexus fuero, & quæcunque id temporis ipse præterierim, per meipsum coram compleuero mea vnius acclamatione.

Eidem. CXXXV.

CVm in omnibus nobis sit venerandus, & inter germanos connumeratus amicos, obseruandissimus frater noster Eupraxius, hoc tamen nomine germanior visus est, quòd erga te amicè est affectus. Qui etiānum ad tuam non secus properauit reuerentiam (vt illud Dauidis dicam) quā ceruus multa siti accensus: quò intolerabilem sitis molestiam potabili puroque fonte per tribulationum patientiam refrigeret. Hoc & nobis fieri dignare. Huius gratia beatus quidem est, qui hoc gratię adeptus est, qui afflictionibus & laboribus pro Christo veritateque illius toleratis talē impofuit coronidem, qualem perpauci ex ijs qui
B deum timent, consequuti sunt. Virtutē enim non ostendisti talē, quę nulla sit examinatione probata: neque in solo tranquillitatis ac serenitatis tēpore rectam tenuisti nauigationem, mentesque aliorum gubernasti: sed in molestijs tentationum talis comparuisti, sublimiorque ac victor persequutorum factus es: vtpote quod forti animo patriam mutasti. Alij quidem patrium solum obtinent, nos verò ciuitatem supernā. Alij sedem nostram habent, nos Christum. O præclaram negotiationem. Pro rebus modicis, quas contempsimus, qualibus bonis ornati sumus? Transiuimus per ignem & aquam, credo nos etiam ad refrigerium peruenturos. Non enim in finem vsque derelinquet nos dominus, neque negliget rectam doctrinam, quam reprobi persequuntur: sed pro multitudine dolorum nostrorum exhilarabunt nos illius quoque consolationes. Hoc igitur & credimus, & optamus. Tu verò pro humilitate
C nostra preceris obsecro, & quoties oportunum fuerit, per literas nobis disserere, alacrioresque nos reddere res tuas significando, id quod iam facere dignatus es, ne graueris.

ὁ ἔλαφος πολύδιψος.

ἐπιθῆς κορωνίδα.

Olympio Theologus. CXXXVI.

HOc mihi ipsa infirmitate grauius est, quod ne credor quidem infirmus esse: sed legatione ac peregrinatione adeò longinqua oneror, inque medios tumultus pellor: quorum fugam auidè cōplexus sum: ipsique corporis adflictioni ac morbo eius nomine prope gratiā habeo. Otiosa quippe vitæ tranquillitas negotiorum splendore pretiosior est. Hoc paulo ante præclarissimo quoque Icario scripsi: cùm idem mandati acepissem: dignetur verò nunc etiam pro nobis scribere tua prudentia, quam fide dignum habemus infirmitatis nostræ testem. Huius autem certum documentum & dispendium hoc est, quo iā affecti sumus: quòd neque accurrere teque corā frui potuimus: principe adeò commodo ac dextro, virtutisque gratia ita pręclaro, vt principatus tui initia pretiosiora sint, quàm aliorum sit post absolutos principatus gloria.

νόημα.

μεγαλόνοια.

D

Eidem. CXXXVII.

ET ipsa quoque cana senectus nonnihil adhuc eruditur ac docetur: & non omnino, vt putatur, digna est, cui omnia prudentiæ gratia credantur. Ego quippe, cui potissimum nota est Apolinaristarum sententia & impietas, cū animaduerterem intolerabilem illorum arrogantiam ac vecordiā, putabam illos per patientiam & lenitatem animi mansuefieri ac sensim emolliri posse, quemadmodum & spem istam aliquandiu prosequutus sum: verum per ignorantiam illos hac lenitate peiores etiā, vt apparet, reddidi: & Ecclesię per intempestiuam philosophiam nocui. Peruersi nāque nulla flectuntur æquitate ac mansuetudine. Et iam si mihi fuisset possibile vt ista per meipsum coràm declararem, haud sanè detrectassem: quin etiam præter vires meas animo excitatus ad reuerentiam tuam aduolassem. Quoniam verò infirmitas nostra ita inualuit, vt Xanxaridis thermis opus habeamus, ita consulentibus medicis, quod per meipsum facturus eram, id literis exequi visum est. Ausi sunt mali ac perditi homines præter reliqua omnia etiā hoc facinus, vt cōuocatis episcopis illis, qui per totius orientis & occidentis synodum condemnati sunt, & gradu deiecti, vel certè ijs, qui aderant, abusi (nequeo enim hoc pro cōperto dicere) etiā omnibus regalibus constitutionibus vestrisq; mandatis repugnantes, episcopi nomen imposuerint vni eorum quos habent cōplices impios, & nemini vt arbitror, ita execrabiles, atque meæ mortificationi. Hoc enim confidenter dicendum est. Ita si sunt tolerabilia, ferat ea tui constantia animi, feremus ea & nos, vt & sæpenumero talia tulimus. Si verò sunt grauia & neque pientissimis regibus ipsis tolerabilia, dignare quæ cōmissa sunt in ius vocare & castigare, etiamsi hoc mitius fiat, quàm commissorum exigebat contumacia.

τῇ ἀκαίρῳ φιλοσοφία.

Peruersi difficile corriguntur.

E

τῇ ἐμῇ νεκρώσει.

F

Eidem. CXXXVIII.

ITerum scribo, cùm ipse adesse deberē. Verum ista mihi abs te est indita confidentia ô & agendorum gubernator (vt quod primum est priore loco dicam) & rerum publicarum restaurator, diuinoque munere vtrunque, qui & hāc consequutus es pietatis mercedem, vt iuxta animi sententiā cedant quæcunque instituis: & quæ alijs non paruerunt: in tuā vnius potestatem veniant. Principatum enim tuum moderantur cum prudentia, tum animi fortitudo, illa excogitans quid sit agēdū. ista cogitata feliciter absoluens, & quod maximum est, eā habes manus puritatem, vt illa dirigan-

πραγματικῶν ἐραστά.

rigantur ac corrigantur omnia. Vbi tibi aurum illud iniustum, quo iudicia corrumpuntur? Ne fuit quidem vnquam. Statim initio principatus tui eliminatum, & veluti perniciosus quidam tyrannus, condemnatum est. Vbi inimicitia? condemnata est. vbi gratia? Hic nonnihil inclinas (reprehendam enim te parumper) sed diuinam imitatus benignitatem, quam etiam per nos iã implorat Aurelius miles tuus, quem profugum, insipientem, supplicem verò prudentem voco: propterea quòd sese fidei nostræ cõmisit, & per nos tuæ: caniciem nostram instar regiæ cuiusdã imaginis, & sacerdotiũ quod sæpenumero reuerendũ esse confessus es, patrocinij loco obtendens. Ecce hunc tibi sistit * sacrificia ista & incruenta manus, & quæ te multis encomijs celebrauit, celebrabitque scio adhuc pluribus, si nobis principatum hunc prorogauerit deus, tuũ dico, & eius, qui in isto tibi munere cooperarius est.

In principe requiri, prudentiæ comes vt adsit fortitudo.

Aurum ὡς ἀφανὴς τύραννος.

A

θυηφόρος χεὶρ καὶ ἀναίμακτος.

Nemesio Theologi.

CXXXIX.

SI tibi molestus videor, quòd frequenter scribo, ne mireris. Quòd si te iustum iudicem conuicijs quoque impeterem, noui quòd me à crimine absolueres. Huius mihi confidentiæ ipse factus es auctor: propterea quòd ad petendum me, largiendi prõptitudine prouocas. Neque id mirum. Sunt enim multa quorum nomine nobis libenter gratificari debes, vtpote senectus, infirmitas, communicatio studiorum (siquidem & nostrum nonnihil est in illorum disciplinis, tum & desiderium præsentiæ tuæ à qua tamen per infirmitatem prohibeor: tantoque commodo destituor. Sed quid est quod abs te peto? Quòd si iniquum aliquid peterem, tantum virum vtique reuererer. Si verò iusta est petitio, promptè annuas oro. Iterum ad prudentiam tuam confugit venerandissimus filius noster Theodosius, meus pariter ac tuus. Ex vitæ proposito meus, supplicatione verò tuus. Supplicaturus venit in caussa miserabili. Orphani periclitantur: &, vt res humanæ habent, in discrimine cõstitutus, incertus est, vbi tandem consistat. Et patris translationem veremur: qui multis modis orphaniam refocillauit. Vnam omnibus largire gratiam. Manum porrige calamitati, quã ipse tibi declarauerit. Nullo quidem augmento gloriæ opus habet principatus tuus, vt neque splendore Lucifer. Si verò nonnihil augmenti ad gloriam tuam quæris, non poterit certò scio, ista, cuius nunc offertur occasio, maior & illustrior obtingere, qua fiet vt multi, quibus curæ est quæ vera sunt dicere, humanitatẽ tuam prædicaturi sint ac commendaturi.

θαυμαστὸν οὐδὲν.

B

τὶς ἡ πρεσβεία.

βεβαίωσις ex collatione.

τὴν καλοκαγαθίαν

C

Aerio & Alypio Theologus.

CXL.

QVemadmodum iustum ac sanctum est, vt & de area & torculari, denique & liberis, ij qui verè liberorum sunt amantes, primitias offerant deo: nam ab ipso est cum quòd ipsi sumus, tum quidquid possidemus, ita & in recentibus faciendum est hæreditatibus, vt dum prompto animo portionem aliquã bonorum nostrorum deo damus, potiori parti securitatem acquiramus. Nolite itaque vestra contatione cõmittere, vt demum post omnes ad nos benignitatis vestræ fructus, sed potius ante omnes ad deum, & illius nomine ad omnes veniat, reiectisque legibus extraneis, * nostris seruite, hanc ipsi promptæ beneficentiæ fructum adferentes. Intempestiua nanque & neglectim oblata, recipiemus ab alijs: alacrem verò beneficentiam à vobis quibus deus pro ijs quæ iã in nos conferetis multo plura retribuere potest, nõ solùm in ista temporaria ac fluxa vita sed & in sempiterna illa ac stabili, ad quam vnam respicere, inque illam spem nostram dirigere securũ est. Cùm itaq; talia sit decreturus vobis deus, quales ipsi pauperibus vos exhibueritis: nolite pusillè ac parcè sed liberaliter & alacriter voluntatem adimplere mortuæ, quàm præsentem vobis esse & quę geruntur coram videre rati ope vestra refocillate, vt non solùm pecunias ab ipsa habeatis, sed & benedictionem liberorum facultates corroborantem matri comparetis, cogitãtes potiorem esse modicam hęreditatulam cum iustitia quemadmodum scriptum est, quàm ampliorem cum animi anxietate, nequid malignius dicam, & quod multi totas domos, quas possidebãt ad ecclesiarũ vsum destinari passi sunt: alij verò vltrò quoque omnem suam attulere substantiam, atque optimam exercuere negotiationem, dũ propter cælestes diuitias pauperes facti sunt. Ne seminetis igitur parcè, vt abundè metatis, & cum vobis ipsis, tum ijs qui vobis sunt amicissimi, fortẽ bonorum conferatis: nihil de legatis adimentes, sed omnia cum gaudio & alacritate tradentes: immo tanquã propria dei reddentes, & veluti hoc solum lucrifacientes, si quid pro animabus vestris impenderitis. Quid enim necesse est colligere prædonibus ac furibus, temporũque mutationibus, quæ alioqui collecta ad alios dominos transferunt: & in stabilem opulentiam ventilant? Cur non magis in apothecas illas securas, & ad quas nemo insidiatorum adspirare poterit, omnia reponimus? frugalitatem itaque circa reliqua demonstrabitis & alijs (opto nanque vt potentes sitis, sed adiuncta beneficentia) nobis verò bonũ certamen decertabitis: vt alius aliũ pietate ac debitis ex deo beneficijs animoque grato depromptis superet. Reddite itaque vos certos, quod germanè Christiani sitis, immo ex bono tãque pio ac iusto principatu initium sumentes: ex illo & circa reliqua eodem sitis animo, vt & ipsi inter vos mutuò & nos quoque vestri gratia exhilaremur: siquidem & ad reliqua toti ecclesiæ commodum fueritis hac in re & dextrum benignitatis exemplum.

Nostris, id est Christianis.

D

Paræmia Pauli.

E

F

Cæsarianos Apologia Basilij Magni & archiepiscopi pro sua ab illis discessione, & de fide.

CXLI.

Sæpenu-

Ex collatione.

SAepenumero admiratus sum, quidnā animos vestros erga nos affecerit,& vnde sit quòd tantopere à nostra mediocritate tam modica & exili, nullaque in re amabili, superamini: vt scriptis nos per amicitiæ ac patriæ commemorationem adhortemini: & vt profugos filios assolent parentes paternis ad vos visceribus reuocare conemini. Ego quidem nos profugos esse factos fateor: neque negauerim: caussam verò fugæ vel iam ipsi nostis, siquidem cupitis. Ea verò potissima est,
A quòd tum cùm essem apud vos ex inopinato perculsus quemadmodū si quisquā repentinis motibus consternetur, animi considerationes haud cohibui, sed procul aufugio multumque tēporis mansi separatus à vobis. Postea verò subijt animum meum desiderium quoddam diuinorū dogmatum,& quæ circa illa versatur, philosophiæ. Quo enim alio pacto possem, quo, inquam, alio pacto possem ego vnà nobiscū inhabitantem domare malitiam? O si mihi detur Laban quisquam qui me liberet ab Esau, ducatque ad cælestis vitæ philosophiā. Nunc quoniā per gratiam dei voti nostri pro viribus facti sumus compotes, organū benedictū, puteumque profundum adepti Gregoriū os illud, Christi dico, parumper nobis obsecro, parumper hanc morulam indulgete, quam non ad hoc petimus, vt vrbiū sectemur delitias: neque enim clā nobis est quo pacto versutus ille hostis noster per illas imponat mortalibus, sed vt frueremur sanctorū conuictu, quem vtilissimum esse iudicamus. Dum enim frequenter de diuinis dogmatis aliquid & dicitur & auditur, habitum
B quendam diuinarum contemplationum tenaciter inhærentem induimus. Ad hunc quidem modum habent res nostræ, vos autem ô diuina & omnium mihi charissima capita, obseruate Philistinorum pastores, ne quisquam illorum fontes vestros clanculū obstruat, puritatemque cognitionis quæ fidem Christi concernit, turbidā reddat. Hoc enim illis perpetuo studio agitur, ne ex diuinis scripturis simpliciorū animi ritè doceantur: sed vt per extraneam philosophiā veritas refellatur. Qui enim fidei nostræ ingenitum & genitum inducit, & semper existentem aliquando non extitisse, naturaque ac semper patrem esse factum,& spiritū sanctum sempiternum non esse dogmate suo tradit: an iste non palàm Philistæus est, ea in ouiculas patriarchæ nostri laborans inuidentia, vt prohibeat illas quo minus ex pura aqua & in vitam æternam saliente bibant? Verum illi prophetæ oraculum sibiipsis vindicant, nempe: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, ac foderunt sibiipsis cisternas dirutas, aquam continere non valentes. Confitendū sanè est deum esse patrem, deum filium, deum spiritum sanctum, quēadmodū diuinæ scripturę,& qui sublimiora con-
C templati sunt docere. Illis verò, qui nobis per calumniam trium deorum doctrinam ac fidem obiiciunt, respondeatur: nos deum non numero sed natura vnū cōfiteri. Quidquid enim numero dicitur vnum, vnum reuera aut simplex, natura non est. Deum autem simplicem & incōpositum confitentur omnes. Non est itaque deus numero vnus. Quod autem dico tale est. Mundum numero vnum esse dicimus: at non natura vnum: sed neque simplicē illum dicimus. Diuidimus enim illum in elementa ex quibus constat, in ignem, aquā, aërem ac terram. Item homo numero vnus dicitur. Vnum enim hominem sæpenumero dicimus. At simplex nō est homo, ex corpore & anima constans. Similiter & angelum numero dicimus vnum: at neque natura vnum neque simplicem. Substantiam enim cum sanctimonia angeli subsistentiam esse cogitamus. Itaque si quidquid numero vnum est, natura vnum non est, & quod natura vnum est ac simplex numero vnū non est, D
nos autem deum natura vnum esse dicimus, quomodo isti homines numerum nobis hìc introducunt, cùm nos illū prorsus è beata illa & intellectuali natura exterminemus. Numerus enim ad quotuplum pertinet. Quotuplum autem corporali coniunctum est naturæ. Est nanque numerus corporalis naturæ. Corporum verò conditorem dominum nostrū esse credimus. Quapropter & omnis numerus ea significat quæ materialem ac circunscriptā naturam sortita sunt. Illa enim simplicissima solitudo atque vnitas singularis simplicem & incircunscriptam significant essentiā. Igitur qui numerum aut creaturā confitetur filium dei, vel spiritum sanctum materialem & circunscriptam naturam, imprudenter inducit. Circunscriptam autem dico non solum loco inclusam, sed & talem, quam præscientia sua complexus sit is qui illam non existentem ad essentiam perducturus erat quæ & scientia comprehendi possit. Omne itaque sanctum, quod circunscriptam habet naturam, creatāque sanctitatem, non est suapte natura incapax malitiæ. In filio verò & spiritu sancto, fons est sanctimoniæ, vnde omnis ra- E
tione prædita creatura secundum virtutis analogiam sanctificatur. Quanquam nos secundum veram rationem filium patri neque similem neque dissimilem esse dicimus: vtrumq; enim æquè impossibile est. Simile enim ac dissimile secundum qualitatum rationem dicūtur. Numen autē qualitati obnoxium nō est. Identitatem verò naturæ confitentes & homousion cōplectimur: & compositionem fugimus eius qui secundum essentiā deus & pater*, secundum essentiā deum ac filium genuit. Nam ex eo declaratur homousion. Deo nanque secundum essentiā, deus secundum essentiā homousius est. Alioqui & homo deus dicitur: vt cùm legitur. Ego dixi dij estis. Et dæmon deus dicitur, secundum illud, dij gentiū dęmonia sunt. Sed illi quidē secundum gratiā, isti verò per mendacium dij nominātur. Deus autē solus secundū essentiam deus est. Solum cùm dico, essentiā dei sanctam & increatam exprimo. Solius enim dictio,& de certo aliquo homine & simpliciter de vniuersa natura humana dicitur. De certo quodā homine, vtpote si de Paulo dicatur quòd solus in tertium vsque cælum sit raptus, audieritque ver- F
ba ineffabilia, quæ non liceat homini loqui. De ipsa verò vniuersa hominū natura, videlicet cùm Dauid dicit, Homo sicut fœnum dies eius. Hic enim non certum aliquem hominem, sed totam naturā notat. Nam omnis homo temporarius est & mortalis. Ita & illa intelligimus de natura diuina dicta: vtpote, qui solus habet immortalitatem. Et soli sapienti deo. Et illud: Nemo bon⁹ nisi vnus deus. Nā hic vnitatis dictio idē significat ac si dixisset: nisi solus deus. Et, Qui extendit cælū solus.

Et ite-

Collatio altera.

Allusio ad Iacob fugā.

Χριστοῦ στόμα γηγενὲς ? (Χρισ. στόμα γηγό ριον.)

Familiaris religiosorū congressio salutaris. ἀξίωμα.

Arius notatur, Macedonius itē & Eunomius.

Vere vnū et simplex.

τὸ ἀγγέλου ὑπόστασιν.

καὶ νοητῆς φύσεως.

Numeri ratio naturā insinuat circunscriptā. μονὰς καὶ ἑνάς.

Κανῶν Basilianus, immo ὀρθόδοξος.

κατὰ οὐσίαν.

Deus solus sua essentiā deus, homo gratia, dæmon mendacio.

Solus, vt variè accipitur.

Et iterum, Dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles. Et, Nō est deus prēter me. Cùm enim deus in scriptura vnus ac solus dicitur, non ad distinctionē filij aut spiritus sancti dicitur, sed contra eos qui cùm dij non sint, falsò dij nominantur: vt est illud, Dominus solus duxit eos, & non erat cum ipsis deus alienus. Et, abstulit Israël Baalim, & nemora Astaroth, & seruierunt domino soli. Et iterum Paulus. Siquidē sunt dij multi, ac domini multi: nobis autē vnus est deus pater,
A ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quē sunt omnia. At hîc quærimus, quomodo cùm dixisset vnum esse deum, illo nō fuerint contentus (Diximus enim, cùm vnus ac solus dicitur esse deus, diuinam exprimi naturam) sed & patris appellationem adiecerit, & Christi meminerit. Suspicor igitur, quòd hic non sufficere putauerit Paulus, organum illud electum, tantum prædicare deum filium, & deum spiritū sanctum, id quod significauit dicens: vnus est deus, nisi & per adiectionē patris eum exprimeret: ex quo sunt omnia, & per mentionem domini verbum significaret: per quod sunt omnia. Et iterū per cōiunctionem Iesu Christi, hominis incarnati admoneret: & passionem illius exprimeret, & resurrectionem manifestaret. Commemoratio enim Iesu Christi tales nobis cogitationes insinuat. Vnde & ante passionem suam dominus Iesus Christus se prędicari detrectauit: interminatúsque discipulis est, ne cui dicerent se Iesum esse Christum. Propositū enim illi erat post absolutam œconomiam, ac resurrectionem ex mortuis, inque cælos assumptionem tum demū mandare illis vt prædicarent se domi-
B num esse Christum illum: Tale est & quod dixit, vt cognoscant te solum verū deum, & quem misisti Iesum Christum. Et illud: Creditis in deum, & in me credite: vbique mentes nostras confirmat spiritus sanctus, vt ne dū alteri acquiescimus, ab altero excidamus, hoc est, ne dum theologiæ attendimus, dispensationem Christi cōtemnamus, & fiat vt dum sublimitatē diuinæ naturæ, assequi nequimus, incidamus in impietatem. Dicta verò diuinæ scripturæ quæ aduersarij vsurpata, & ad ipsorum sententiā, ad demolitionem gloriæ vnigeniti peruersa nobis proferunt & obijciunt, iam examinabimus, & quantum nobis possibile fuerit explicabimus. Et primū proponatur nobis illud. Ego viuo propter patrē. Hoc enim vnum est ex iaculis, quæ ab impijs hominibus vsurpata in cælum mittuntur. Dictum autem hoc, isto loco, vt arbitror, nō de sempiterna vita loquitur. (Nam quidquid aliunde vitam habet, per seipsum viuere, quemadmodum & quod aliunde incaluit, ex seipso calidum esse nequit. Christus verò ac deus noster dixit: Ego sum vita) sed de ea quæ carnis
C est & in hoc tempore orta, quā vixit propter patrem. Nā ex illius consilio in hac mortalium vita cōuersatus est. Et non dixit: Ego vixi propter patrem, sed ego viuo propter patrem, apertè præsens tempus significans. Potest autem & vitam dicere eā, quam ipse Christus etiamnum viuit, verbum dei habens in seipso. Et quod hoc ipsum sit quod innuitur, ex eo quod subiungitur scimus, vbi dixit: Et qui edit me, viuet propter me. Carnem nanq; ipsius edimus, ac sanguinem bibimus, consortes ipsius effecti, per incarnationē & sensibilem verbi ac sapientiæ vitā. Carnem enim ac sanguinem, totam suam mysticam in carne conuersationem vocauit, doctrinamque illam quæ ex vita ipsius, actuali & naturali, & theologica constat, manifestauit, per quam nutritur anima, & ad rerum cælestium contemplationem interea exercetur & imbuitur. Et hoc fortasse est, quod isto dicto Christi innuitur. Deinde & illud obijciunt. Pater maior me est. Abutuntur enim & isto dicto Christi ingratæ illæ creaturæ, Satanæ pro- D genies. Ego verò ex hoc ipso dicto, quòd filius patri sit homousius, patefieri credo. Noui enim collationes propriè ad ea pertinere, quæ eiusdē sunt naturæ. Angelum nanq; angelo maiorem, & hominem homine iustiorem, & volucrē volucri velociorem esse dicimus. Itaque si collationes inter ea fiunt quæ eiusdem sunt speciei, pater verò per collationem dictus est filio maior, cōsequitur filium patri esse homousium. Inest autem & alius quidam intellectus isti dicto. Quid autem mirū, si patrem se confessus est esse maiorem, qui cùm verbum esset caro factus est, cum huius gratia & angelis secundum gloriam & hominibus, secundum speciem, minor apparuerit? Imminuit enim ipsum, inquit, modicum quid ab angelis. Et iterū: Eum verò qui modicū quid ab angelis minoratus est. Item: Et vidimus ipsum, & non habebat speciem neq; pulchritudinem, sed species ipsius abiectior erat vniuersis hominibus. Hæc autē omnia pertulit propter plurimā in figmentum suum beneuolentiam, vt perditam ouiculam seruaret, & seruatā in angelorum choros referret & insereret, & eum qui ab Hierosolymis Ierichunta descenderat, & propterea in latrones inciderat, ad propriam iterum patriam sanitati restitutum re- E duceret. An & præsepe Christo opprobras hæretice, per quod cùm alienus esses, à verbo nutritus es, & paupertatem obijcies quòd lectulum non habuit, in quo caput reclinaret filius? Hac ratione minor patre est filius, quòd tui gratia factus est mortalis, vt te à mortalitate liberaret, & cælestis vitæ participē redderet. Quemadmodum si quis medicum reprehendat, ob id quòd super ægrotātium morbos incūbens fœtoris illorū particeps esset factus, vt decumbentes ægrotos restitueret. Propter te & horā & diem iudicij ignorat. Quanquam nihil latet verā illam sapientiam. Nam per illam omnia sunt condita. Nemo enim mortalis vsquā est qui opus suum quod fecit ignoret. Verum id ita dispensat Christus, propter tuam infirmitatem, ne vel ij qui deliquerunt, per angustiam præscripti temporis adigātur ad desperationem, tanquam non relicto resipiscentiæ tempore: vel rursus ij, qui in militia Christiana decertant, per temporis prolixitatem ad deserendam aciem im- F pellantur, si viderint sibi bellum esse cum diutina aduersaria potestate. Itaque vtrisque per ignorantiæ prætextum cōsulit, istis propter bonum certamen tempus abbreuians: illis verò propter delicta diluenda resipiscentiæ tempus reseruans. Quanquam cùm in euangelijs seipsum adnumerarit ignorantibus, propter multorum, vt dixi, infirmitatem, in Actis verò Apostolorum, tanquam perfectis, seorsum disserens, per sui ipsius exceptionem dicit, vestrum non est scire tempora & articulos temporum quos pater in sua

Theologiæ nomine hic intellige filij diuinitatem, qua æqualis patri est: œconomiā verò, dispēsationem assumptæ.

Ego viuo propter patrem.

Pater maior me est, vt hoc dicto abusus sit Arius, Satanæ progenies. συγκρίσεις inter ea fiunt quæ eiusdē sunt speciei.

Esa. 53.

καταμίξει

Τέκτονος υἱός. Collatio elegans.

in sua ipsius constituit potestate. Atque ista secundum primam mentis conceptionem ad obiecta dicta sint crassius. Iam verò sublimior quidam dicti huius sensus expendendus est, pulsandæque scientiæ fores, si quo pacto patremfamilias excitare queam, qui spiritales panes petentibus se largitur, quādoquidē amici sunt & fratres quos isto conuiuio reficere studemus. Sancti saluatoris nostri discipuli, præsentis seculi cursum mentis contemplatione, quantum possibile est hominibus, trāscendentes, verboq́; mundati, finem quærunt, atque extremam scire felicitatem gestiunt, quam

κρουσιον θυραν τῆς γνώσεως.

A ignorare & angelos & seipsum quoque dominus noster pronūtiauit, per dies vniuersam intelligēs exactam consiliorum dei cognitionem: per horā verò vnitatis ac monadis contemplationem, quarum scientiam soli patri tribuit. Suspicor itaque, quòd hoc de seipso scire deus dicatur: quod est: & hoc nescire, quod nō est. Iustitiam enim ac sapientiam scire deus dicitur: ipse & iustitia & sapientia existens, iniustitiā verò & malitiam ignorare, eò quòd nō sit iniustitia nec malitia qui cōdidit nos deus. Itaque si hoc de seipso scire dicitur deus, quod ipse est, & illud nescire quod ipse non est, non est autem dominus noster secundum incarnationis intelligentiā & crassiorem doctrinam, extremum illud desiderabile bonum, ignorauit ob eam caussam saluator noster finem extremāque felicitatem: immo ne angeli quidem nouerunt, inquit, Hoc est, neque ipsorum contemplatio, vel rationes ministeriorum, sunt extremū illud desiderabile bonum. Crassa enim est & illo-

Att. Basilij circunspectam ac solertem prudentiam.

B rum cognitio. Confert personam personæ. Solus autem pater, inquit, nouit. Ipse nanque finis est & extrema illa felicitas. Quando enim deum iam non amplius tanquā in speculo, neque per aliena adminicula cognoscemus, sed ad ipsum tanquam solum & vnum appropinquabimus, tunc & nos extremum finem sciemus. Regnum enim Christi omnem illam materialem cognitionem esse dicunt: Dei verò patris immaterialem, & vt ita dicam, ipsius diuinitatis contemplationem. Est autem dominus noster & ipse finis extremaque felicitas secundum intelligentiam & rationem verbi. Quid enim in euangelio dicit? Et ego excitabo ipsum in nouissimo die, resurrectionem illam intelligens quæ ex materiali cognitione ad immaterialem cælestemque contemplationem ducit: nouissimum verò diem eam scientiam post quā nulla est alia. Tunc enim mens nostra exurget & ad beatam illam sublimitatem excitabitur, quando vnitatē ac monada verbi contemplabitur: verum quoniam mens nostra crassa adhuc pulueri adhæret lutoque commiscetur, ac nudæ contemplationi intendere nequit per cōpositionem rerum, quæ corpori sunt cognatæ, subducta opera conditoris considerat, eademque interea ex illo-

Regnum Christi & regnum patris.

C rum effectibus cognoscit, vt ita sensim accepto incremento, & ipsam aliquando diuinitatem cōtemplatura accedere valeat. Ad hunc sensum & illud quoque dictum esse puto. Pater maior me est, & hoc. Non est meum dare, sed quibus paratum est à patre. Hoc enim est & Christū regnum dare deo ac patri, cùm non sit finis sed primitiæ, iuxta crassiorem, vt dixi, doctrinam, quæ quidem filium quāntum in nobis est, non vt in se est, con-

1. Cor. 15.

templatur. Quod autem ista ad hunc modum habeant, iterū cùm rogassent in Actis Apostolorū, discipuli, quādo restitues regnum Israëli? respondit vestrum non est scire tempora temporumque articulos, quos in sua ipsius potestate constituit pater. Hoc est, regni huius scientia nō est eorum qui carni adhuc & sanguini obnoxij sunt. Hanc enim cōtemplationē pater in propria potestate reposuit, potestatē dicens, eos quos ille potestati suæ subditos habet: proprios verò quos rerum inferiorum non tenet ignorantia, tempora autem & temporum articulos nolis intelligere de illis, quæ sensibus nostris comprehenduntur: Sed de interuallis quibusdā quæ Sol ille intelligibilis & spiritalis efficit. Oportet enim precationem illā D duci vltra dominum nostrum. Iesus enim est qui precatur, dicens: Da illis, vt & ipsi vnū sint in nobis, quemadmodum ego & tu pater vnum sumus. Cū enim vnus sit deus, si in singulis fuerit, omnes coadunat, peritq́; numerus, per inhabitationem monadis. Et ego quidē dictum hoc ad istum modum per secundariam argumentationem intellexi & exposui. Si verò quisquam est qui meliora adferat, aut nostra piè corrigat, is & dicat, & corrigat, & dominus illi pro vobis retribuet. Nulla nanque ducimur inuidentia, quoniam neque per contentionem, neque per inanis gloriæ studium, ad istam verborum domini expositionem accessimus: sed vt fratribus prodessemus, ne testacea vascula thesaurum dei habentia à saxeis illis cordibus & incircūcisis hominibus, stulta huius mundi sapientia armatis fraudulenter supplantari videantur. Sed vt pergam, iterum per Salomonem E in prouerbijs creatus est. Nam dominus, inquit, creauit me. Et principium viarum euāgelicarum nominatur, quæ nos ad regnum cælorum ducūt, cùm non sit creatura secundum essentiam, sed secundum dispensationem sit factus via nostra. Natum enim esse & creatum, idem significant. Vt nāque via factus est: ita & ianua, & pastor, & angelus, & ouis. item, Summus sacerdos & Apostolus, alijs alio intellectu positis nominibus. Quid hic iterū dicet hæreticus de deo, qui nemini subditur: & de eo, qui nostri gratia peccatum factus est. Scriptum nanque est, Quando subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subijcietur ei, qui illi subiecit omnia. Ne te hæsitabundum reddat homo quòd deus subiectus nominatur. Vt enim te subiectum reddat, ipse sese subijcit: & vt àd virtutem te excitet, subiectum se nominat. Ita se aliquādo persequutionem quoque ferre dixit: Saule, inquit, Saule, quid me persequeris? Hoc enim dixit cùm ille ad Damascū properās propositum habebat ligādi discipulos. Et iterum nudū se vocat, si ex fratribus quisquam nudus extiterit. Nudus enim, inquit, eram, & operuistis me. Item F alio in carcere existēte, seipsum inclusum esse dicit. Nam ipse peccata nostra tulit, & morbos nostros portauit. Est autem & inter infirmitates connumeranda subiectio: ideo & illam portauit. Quapropter & adflictiones quæ nobis contingunt, proprias sibi facit dominus: propterea quod ex consortio quo nobis cōiunctus est, passiones nostras in se transtulit. Præterea & hoc isti Theomachæ, ad subuersionem audientium vsurpant, quod à domino dictū est, filius autem nō potest à seipso

Att. modestiā theologo dignā.

Stultā hæreticorū & philosophorū sapientiā notat.

οὐ κατ' οὐσίαν κτίσις.

Pugnat cominus aduersū Theomachas, qui in deū rebelles sunt.

seipso facere quidquam. Mihi verò & hoc dictum potissimum hoc indicat, quòd eiusdem cum patre naturæ sit filius. Si enim vnaquæque rationalium creaturarum aliquid potest ex seipsa facere, creatura nō est filius. Si verò creatura non est, est ergo homousius patri. Rursus: Nulla creatura, quodcunque vult, facere potest: filius verò cùm in cælo tùm in terra quæcunque voluit fecit. Non est igitur creatura filius. Et iterum: Omnes creaturę vel

A ex contrarijs consistunt, vel cōtrariorum sunt capaces. Filius ipse est iustitia & immaterialis. Creatura igitur non est. Si creatura non est, ergo cum patre homousius est. Et ista positorum Christi dictorum pro nostris viribus facta examinatio, nobis est sufficiens. Iam deinceps sermonem & cōtra eos stringemus, qui spiritui sancto resistunt, vt & ipsorum superbiam & mentis arrogantiã quæ cōtra scientiam dei extollitur, deturbemus. Spiritum sanctum creaturã esse dicis. Omnis autem creatura sui creatoris est ministra. Omnia enim, inquit, seruiũt tibi. Si verò spiritus sanctus seruus est, habet vtique creatam quoque sanctitatem, atque ideo & malitiæ incapax non est. At spiritus sanctus, secundum essentiã sanctus existens, fons prædicatur sanctitatis. Nō est igitur creatura spiritus sanctus. Si verò creatura non est, homousiō est deo. Quomodo, dic quæso, seruum vocas eũ, qui te per baptismum à seruitute liberauit. Lex nanque spiritus vitæ, inquit Apostolus, liberum me reddidit à lege peccati. Immo neq; mutabilē ipsius essentiam dicere audebis, si respicias contrariæ potentiæ naturam, quæ quidem fulguris instar de cælo lapsa est, quę vera vita excidit: propterea quòd creatam haberet sanctitatem, prauumque illius consilium sanctitatis quoque im-

Cōtra hostes spiritus S. nempe Macedonianos

B mutatio consequuta sit. Cùm ergo excidisset ex Monade, angelicamque abiecisset dignitatem, ex ingenij prauitate diaboli nomē accepit, extincto primum priore illius beatoque habitu, deinde & aduersaria ista potentia accensa. Ad hęc, qui spiritum sanctum creaturam esse dicit, determinatam ipsius naturam inducit. Quomodo ergo stabit illud: Spiritus domini repleuit orbē? Et illud: Quo ibo à spiritu tuo? Quin neque simplicem ipsum natura, vt apparet, confitetur aduersarius. Dicit enim illum numero vnum esse. Iam quidquid numero vnum est, simplex, vt dixi, non est. Si verò simplex non est spiritus sanctus, ex substantia & sanctitate cōstat. Quidquid verò tale est compositum est. Ecquis adeò stupidus est, vt compositum dicat spiritum sanctum, & non magis simplicem: & secundum simplicitatis rationem patri & filio homousium? Quod si, sermone progrediendum est, inspiciendaque sunt maiora: ex hoc ipso potissimum diuinam spiritus sancti naturam cō-

C templabimur. Tria creationũ genera in scripturis nominata deprehendimus. Vnum quidem ac primum eorum quæ ex nihilo cùm non essent, ad hoc vt essent sunt condita. Alterum eorum quæ ex prioribus ad meliora immutantur. Tertium, quòd est in resurrectione mortuorum. In istis omnibus inuenies spiritum sanctum, patri & filio cooperatorem. Si respicias cælorum subsistentiam: quid Dauid dicit? Verbo domini cęli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus ipsorum. Deinde, homo per baptismum creatur. Si qua

Creationis genus triplex.

enim, inquit, in Christo noua creatura. Et quid ad discipulos saluator dicit? Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, ac spiritus sancti. Vides & hìc vnà cum patre & filio coniunctum esse & spiritum sanctum? Quid autem & de resurrectione mortuorũ dices? Moriemur nanque & ad puluerem nostrum reuertemur. Terra enim sumus, & in terram abibimus. Et mittet spiritum sanctum, & creabit nos, ac renouabit faciem terræ. Quam enim Paulus resur- D rectionem dixit, eam Dauid renouationem appellauit. Audiamus autem eum, qui ad tertium vsque cælum raptus est. Quid dicit? Quoniam templum estis eius qui in vobis est spiritus sancti. Omne autem templum, dei templum est. Si verò templum sumus spiritus sancti, ergo deus est spiritus sanctus. Dicitur quidem & templũ aliquod templum Salomonis: sed tanquã eius qui illud extruxit. Quòd si hoc modo templũ sumus spiritus sancti, & sic deus est spiritus sanctus. Qui enim omnia condidit, deus est. Si verò tãquam eius qui adoratur, & habitat in nobis, confitebimur vtique illum esse deum. Dictum enim est: dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles. Si verò dei appellationem repudiauerint, discant primum quid nomen illud significet. Ab eo enim quod omnia excitarit, aut certè peruideat omnia & cōtempletur deus dicitur. Spiritus sanctus autem omnia quæ dei sunt cognoscit, quemadmodũ & nostra nouit spiritus qui in nobis est. Deus ergo est spiritus sanctus. Rursus gladius spiritus sancti est verbũ dei. Deus ergo est spiritus sanct⁹. Illius enim est gladius cuius & verbum esse dicitur. Nominatur & dextera patris. Nam dextera domini, inquit, operata est virtutem. Et dextera E tua domine conquassauit inimicos. Item & digitus dei est spiritus sanctus. Secundum dictum illud Christi. Si ego in digito dei eijcio dæmonia, quod in alio Euangelio ita scriptum est. Si ego in spiritu dei eijcio dæmonia. Est itaque & eiusdem cum patre & filio naturæ spiritus sanctus. Et ista quidem nobis de adoranda & sancta trinitate in præsentiarum dicta sint. Nunc enim fieri nequit, vt latius rationē illius exquiramus. Vos verò accepto ab humilitate nostra semine, spicas vobis ipsi bene maturas diligenti agricultura excolite. Nam vsuram etiam, vt scitis, de istis exigemus. Confido autem deo, fructum vos allaturos esse, & trigecuplum, & sexagecuplum, & centuplum, propter vitæ vestrę puritatem. Beati nanque sunt ij qui corde sunt puro, quoniam ipsi deum videbunt. Nihil autem aliud fratres regnum cęlorum putabitis, quàm verã eorum quæ sunt cognitionem, quam & felicitatem vocant diuinæ scripturæ. Regnum enim cælorum intra vos est. Circa F verò internum hominem nihil aliud quàm contemplatio consistit. Relinquitur ergo cōtemplationem esse regnum cęlorum. Quorum enim hic vmbras tanquam in speculo quodã videmus, tandē à corpore isto terrestri liberati, incorruptumque & immortale induti, illorũ & archetypa speculabimur. Speculabimur, inquam, siquidem vitam nostram ad rectum scopum direxerimus, rectæq; fidei rationē ac studiũ prouidè tenuerimus, sine quibus nemo deum videbit. In animã enim malitiosam, inquit, non ingredietur sapientia, neque

θεὸς παρὰ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἢ θεᾶσθαι τὰ πάντα. Spiritus sanc. gladius. Idem dextera dei, digitus.

Metaphora

neque morabitur in corpore peccatis obnoxio. Nemo autem nobis obloquatur ac respondet dicens, cum ea quæ vulgaria sint ac protrita nempe ad pedes exposita ignores, de incorporali nobis & prorsus immateriali essentia philosopharis? Absurdũ enim esse iudico quod cum sensus corporũ nostrorum cõgruenter proprijs reficiamus materijs, mẽs sola à propria summouetur operatione: vt enim sensus rerum sensibiliũ, ita & mens intelligibilium notionem & cõceptum habet. Simul autem & hoc dicendum, quòd naturalem illam iudicandi vim nobis inseuit ac fecit nihil indigã doctrinæ, qui nos cõdidit deus. Nemo enim est qui doceat colorum aut schematum aspectus internoscere, aut inter strepitum & vocem, vel inter ea quæ malè & quæ benè olent, siue inter saporum aut alterius succi gustus, vel inter mollia & dura, aut inter calentia & frigida discernere. Neq; mentẽ sanè quisquam docebit illis sese applicare, quæ sunt intelligibilia. Et quemadmodũ ipsi sensus, si quid illis acciderit incommodi cura tantum opus habent, & propriã facilè operationem adimplẽt: ita & mens carni alligata, & illius impleta phantasijs, fide opus habet & recta vitæ cõuersatione, quæ pedes ipsius instar cerui comparant & instituunt, ipsámq; in sublimibus constituunt. Huius nos & Sapiens admonet, & nunc quidem pudoris expertem operariam formicam in medium adducit, perq; illam viam agẽdorum describit: nunc verò sapientis apiculæ fingendis fauis deputatum organum, per quod nobis naturalem indicat contemplationem, in qua & de sacra trinitate ratio quædam comprehenditur. Siquidem ex creaturarum pulchritudine cõgruenter & rerum omnium opifex consideratur. Gratijs actis patri & filio & spiritui sancto, finem imponemus his literis, quãdoquidem optimum esse vbique rerum modum, & ipsa docet parœmia.

[Margin: τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν. — Collatio. — A — τὰ φυσικὰ κριτήρια. — χυμῶν καὶ χυλῶν. — γνώμη ex collatione. εἰκών. — κηρόπλαστον ὄργανον — B — πᾶν μέτρον ἄριστον.]

Basilius Libanio. CXLII.

PVdore suffundor, quod quum tibi quosuis adducam Cappadocas, nõ tamen omnibus, quibus id per ætatem liceret, persuadeo, vt & disciplinarum, & eruditionis studio sese dedant, teque exercitij huius vtantur præceptore. Verum quoniam impossibile est, vt simul omnia consequamur quæ nobis ipsis conuenientia diligimus, eos ad te mitto, quibus frequenti admonitione persuadeo, tantum illis gratiæ conferens, quantum sitiẽtibus ij, qui ad fontes illis prẽduces sunt. Qui verò te nunc accedit, paulo pòst, siquidẽ tibi coniunctus fuerit, pro ingenij sui gratia tuo & aliorũ fauore potietur. Nunc verò ex patre admodum nobilis est. Nam is apud nos multũ nominis sibi ipsi cum vitæ integritate, tum ciuili potentia peperit, qui & mihi summa est amicitia coniunctus, cui vt rependam, istam puero gratiã largior quòd illũ ad tuã notitiã induco, quæ res maximis votis digna est apud eos, qui viri virtutẽ iudicare norũt.

[Margin: Ex collatione. — C]

Libanius Basilio. CXLIII.

ALiquandiu est, quod ad nos venit adolescens ille Cappadox. Vna hæc est cõmoditas quòd Cappadox est. Sed & præterea Cappadox iste splendidis est natalibus ortus. Altera ea commoditas est. Quin & literas nobis attulit admirabilis illius Basilij. Hoc sanè quilibet amplius quiddam esse dicet. Ego nanque, quem tui putas oblitum, iam olim te, cùm adhuc adolescens esses, dilexi: propterea quod viderem temperantia ita præditum, vt cum senibus quoque decertares, idque in ea ciuitate quę voluptatibus scatet, deinde & disciplinarum iam magnam esse partem consequutum. Quoniam verò operæpretium esse putabas: vt & Athenas videres, idque & Celso persuaseras, congratulabar Celso quòd amicitiæ tuę esset coniunctus. Posteaquam verò reuersus esses, & in patria constitutus, ad meipsum, quid nunc aiebam, molitur nobis Basilius? & ad quod vitæ genus sese contulit? An in Forensibus actionibus versatur, veteres illos rhetoras æmulatus? vel diuitum liberos in rhetorica instituit? Cùm verò venissent quidem nuntiantes multò te potiorem viam ingressum esse, hocque spectare magis quomodo deo reddaris amicus, quàm quomodo diuitias colligas, & te felicem esse dicebam & Cappadocas. Te quidem, qui malueris talis esse, illos verò, qui talem potuerint exhibere ciuem. Phirminus verò ille, quam vbique tibi constanter adhærendo perdurauerit scio. Nam hinc illi est ista eloquentiæ facultas. Cùm autem multum sit laudis adeptus, haud scio, an vnquam tantum laudis acquisierit, quãtum nunc ex literis tuis intellexi. Quòd enim tu es: qui dicas, neminem esse à quo illius obscuretur gloria, quanti id illi debet esse encomium? Videris autem mihi & istos misisse, prius quàm Phirminũ viderint. Alioqui id ipsum non habuissent literæ. Et nunc quid rerum agit, aut quid meditatur Phirminus? An adhuc distinetur in conuiuijs nuptialibus? vel illa quidem iam dudum cessarunt, propositi verò grauitas & vniuersa necessitas manet? vel est spes aliqua fore illum denuò studiorum socium? Respõde nobis aliquid, sitque illud, vt velim quidem, commodum: Si verò nonnihil etiam perturbabit id quòd responsurus es, vel hoc commodi adferet quod nos ab isto assiduo ad portas respectu liberabit. Si verò Athenis iam agit Phirminus, quídnam egerunt Senatores vestri: Num illius gratia Salaminiam miserunt? Vides quòd à tuis duntaxat ciuibus contumeliam patior. Ego tamen interea non desinam diligere ac laudare Cappadocas. Immo optauerim quoq; meliores illos apud me fieri: si verò ijdem permanserint, & sic feram. Phirminus autem tres menses apud nos egit, & nullum diem otiosum duxit. Quantum autem sit quod sibi collegit, ipse cognosces, & forsan non reprehendes. Ad hoc verò vt huc redire valeat, cuiúsnam oportebit implorare operam. Etenim si bene sentiunt Senatores, faciẽt quòd decet homines doctos. Honorabunt vel posterioribus, quoniam prioribus contristarunt.

[Margin: D — E — F]

Basilius Libanio. CXLIIII.

EN tibi & alter adest Cappadox, filius meus etiamnũ hic: Nobis etenim vniuersos conciliat ac veluti adoptiuos reddit formula modúsque vitæ, in quo nunc sumus. Habeatur itaque

hoc

hoc nomine frater eius, qui ante ipsum ad te venit, eademq; cura ac diligentia dignus, tam mihi vt patri, quàm tibi, vt præceptori. Siquidem quid poterunt amplius habere, qui à nobis ad te veniunt? Hoc autem non ideo dico, quòd prudentia tua priscis nihil amplius largiatur amicis. Sed quòd candidè sit omnibus operę tuę proposita vtilitas. Suffecerit autem adolescentulo, si antequam iustam per ætatem attigerit rerum experientiam, in priuatis institutus fuerit, quem ablegamus à nobis
A dignum & nostra intercessione, & tua gloria, quã eloquentia consequutus es. Adducit autem secum & coætaneum: eadem erga studia literarum præditum diligentia, generosum & ipsum & nobis familiarem, quem nulla in re inferiorem fore credimus, etiam si reliquis minus habeat pecuniarum.

Libanius Basilio. CXLV.

HOc sæpenumero scribes, scio, en tibi & alter adest Cappadox. Multos nanque, vt puto, mittes, propterea quòd perpetuo & vbique tuis nos encomijs celebras: hoc ipso & patres excitas & pueros. Elegans autem non fuerit obticere, quid circa epistolam tuam elegãtem illam contigerit. Assidebat mihi eorum qui Magistratuum sunt filij, cùm alij non pauci, tum & optimus Alypius illius Hieroclei consobrinus. Vt ergo epistolam reddiderunt qui illam attulerant, tacitè inspectis omnibus subridensq; & gaudens, victi sumus, aiebam: Et quánam victoria, rogabant illi, victus es? Et
B quamobrem si victus es, non doles? In elegãtium, inquam, epistolarum certamine victus quidem sum: at Basilius est, qui vicit. Is autem amicus noster est, & eam ob rationem gaudeo. Cùm hæc dicerem ex ipsis volebant literis iudicare de victoria, legitq; Alypius, audientibus reliquis qui aderant. Lata verò sententia est, me nihil esse mentitum. Et qui literas habebat ac legerat, secum illas auferebat, ostensurus puto & alijs, ægreque ablatas restituit. Scribe ergo similia, & vince. Hoc enim est me vincere. Rectè & illud cõiectas quòd studia nostra pecunijs non æstimentur: sed satis sit non habenti quod det, si Consuli sibi permittat. Etenim si sensero quenquam in rerum penuria constitutum amare literarum studia, is mihi diuitibus præferendus habetur. Quanquam tales præceptores nos, cùm adolescentes essemus, non sumus experti. At nihil prohibet esse quosdã meliores. Nemo ergo pauper ad nos sese recipere cunctetur, si hoc vnum duntaxat possederit, vt studiorum sciat perferre labores.

C Basilius Libanio. CXLVI.

QVid non dicet vir Sophista, & talis Sophista, cui in confesso est id artis esse proprium, vt ex magnis, quandocunque voluerit, faciat modica, & modica amplificet? id quòd & erga nos declarasti. Etenim epistolam meam, sordidam illam quidquid vos, qui in verborum elegantia delitiamini, dicatis, & quæ ista, quam iam habes in manibus, nihilo tolerabilior est, ita deprædicasti, vt quasi ab illa vinci nobisque in hoc scripti genere priores dare videaris: haud dissimile faciens ab eo, quod parentes cum liberis ludendo solent, quando illis, de victorijs, quas ipsi peperere, gloriandi copiam largiuntur, & seipsos nullo damno afficientes, & liberorum conatum & æmulationem nutrientes. Habebat autem & inenarrabilem prorsus voluptatem id quod ad nos ludendi gratia scripsisti. Quod tale est, ac si Polydamas aliquis, aut Milo, Pancratij vel luctæ certamen mecum inire detrectet. Perlustratis enim singulis nullum deprehendi roboris exemplum, ita vt qui verborum sectantur hyperbolas, tuam hîc magis admirentur potentiã, qui ita teipsum per ludum ad nos vsque demittere potueris, quàm si barbarum aliquem hostem vltra Athon nauigãdo progressum repuleris. Nos quidem ô præclare vir: cum Mose, & Helia, similibusque beatis viris versamur, qui nobis barbarica voce doctrinam suam tradunt, & nos quæ ab illis audimus loquimur, sensu quidem vera, verbis autem rudia, vt & hæc ipsa quę scribimus indicant. Nam etiamsi aliquid consequuti fuerimus, à vobis instructi, interea tamen temporis per obliuionem excidit. Tu verò nobis deinceps ita scribe, vt alijs epistolarum argumentis vtare, quæ & eloquentiam tuam ostendant, & nos nõ arguant. Filium Anysium iam tibi adduxi, vt meum ipsius filium. Si verò meus est hic puer, patris quoque est filiolus, pauper ex paupere. Quod autem dico satis clarum est viro & sapienti & sophistæ.

Ab exemplorum collatione. D

Libanius Basilio. CXLVII.

SI prolixa admodũ meditatione vsus esses, quomodo quàm elegantissimè literis nostris quas de tuis scripsimus, respõderes, non esses hoc melius præstitisse visus, quàm talia scribendo qualia iam scripsisti. Vocas me Sophistam. Sophistæ autem proprium esse vis, ex modicis magna, & ex magnis modica facere posse. Et epistolam meam ostendere voluisse dicis, tuã esse elegantem, cùm illa nec sit elegans, nec ea, quam nunc miseris elegantior. Prorsus autem nullam tibi esse dicendi facultatem. Huius caussam esse libros, quos iam habeas in manibus: doctrinam verò & eruditionem, quam antea habueris, effluxisse. Et cùm ista persuadere conatus sis, ita eleganter struxisti & istam, quam malam dicis, epistolam, vt qui, cùm illa legeretur, præsentes erant, non subsultare nequiuerint. Admiratus itaque sum, quomodo cum posteriore ista priorẽ demoliri volueris, eo quòd illa visa sit isti haud dissimilis, ista priorem magis ornaris. Oportebat igitur hoc volentem, posteriorem hanc peiorem facere, vt sic per illam detraheretur priori. At, vt opinor, tuum non erat, lædere veritatem. Læsa autem fuisset, si de industria scripsisses peiora, & facultate dicendi quam habes in promptu, vsus non fuisses. Sit itaque & hoc studij tui, vt neque vituperes ea quæ laude sunt digna, ne te res ista in album Sophistarum abijciat, dum quæ sublimia sunt, humilia facere conaris. Libros igitur, quorum peiorem dictionem, meliorem verò mentem ac sententiam esse dicis, habeto, nemo prohibet: eorum verò, qui nostri sunt semper, tui iam olim, radices adhuc in te manent, ac manebunt, donec in hac vita fueris, nec vllo tempore excidentur, etiãsi illas quàm minimè rigaueris.

E F *μεταφέρ χοὺς ἡλι.*

Libani-

Libanius Basilio. CXLVIII.

NOndum mihi offensam remisisti, adeoq; inter scribendũ tremo. Quod si remisisti, quãobrem non scribis, virorum optime? Si verò illã adhuc cõtines, quod ab omni anima ratione prędita, & tua quoq; alienum est, quomodo cũ alijs prædices ad occasum vsque Solis non esse seruãdam animi commotionem, tu illam iam Sole toties occidente seruasti? An istam forsan de me pœnam sumere, & hoc me pacto punire voluisti, vt voce tua melle condita priuares. Non ita ô præclare, sed animo sis placido ac miti, largiareque vt lingua tua, aurea illa fruar.

Antithesis.

A

Basilius Libanio. CXLIX.

QVi rosa delectantur, vt verisimile est fieri ab illis, qui pulchritudinis & elegantiæ sunt studiosi, neque spinis ipsis, vnde flos ille prodit, molesti sunt. Et tale quid de rosis quẽdam siue ioco, siue serio referentem audiui, quòd rosarum amatoribus natura minutas illas spinas quasi quædã amatoria illectamẽta, isti flori adfixerit, vt stimulis illis ægrè contactum admittentibus, ad maius desiderium colligentes prouocet. Quid velim, ꝙ literis istis rosam induco, nihil prorsus opus habes, vt instruare: siquidẽ epistolæ tuæ memor fueris, quæ quidem florem habet rosæ: ita vt toto nobis verno tempore eloquentiæ spirarit odorem: querelis vero & expostulationibus, quasi quibusdam aculeis contra nos armata est. Verum spinæ quoq; verborũ tuorum voluptati mihi sunt, quæ me ad maius amicitiæ desiderium inflammant.

ἐρωτικά τινα κνίσματα.

ἐλεγκτορικῶς omnia

B

Libanius Basilio. CL.

SI ista sunt linguę illaboratę, qualis esses si illam acueres? Ori tuo quidem insunt eloquentiæ fontes, quorum riuuli quosuis superant latices: nobis verò, nisi quotidie irrigemur, silentium relinquetur.

γλῶττης ἀεργοτέρας

Basilius Libanio. CLI.

QVod ad eruditionem tuã haud assiduè scribo, in caussa sunt cum metus, tum imperitia. Quod tu vero constantissimè siles, quónã pacto poterit excusari? Si vero quisquam est, qui te, cũ in verbis totus viuas, ad scribendum tardum esse putet, is te hoc ipso condemnauerit, tanquam nostri oblitum. Cui enim in prõptu est, quod dicat, illi certè & ad scribendum non deest parata facultas. Qui vero silet, cũ habet & dicendi & scribẽdi copiã, manifestum est, quòd hoc vel ex contẽptu faciat, vel obliuione. Ego autẽ silentio tuo per salutationem rependam. Salue itaq; colendissime, & scribe, si volueris: rursus ne scribas, si id tibi ita placuerit.

ἀμαθία.

C

Libanius Basilio. CLII.

EXcusatione ad te magis, opinor, hoc nomine opus habeo, quòd non olim tibi scribere cœpi, quàm vt nunc me excusem quando id iam orsus sum. Ego enim is sum qui cùm differeres accurrebam, & maxima cum voluptate aures tanquam ad riuulum quendam linguæ dicentis adhibebam gaudens, ægreque auelli sustinens, ac dicens: hactenus hic vir elegantior est Acheloi filiabus, quatenus demulcet quidem quemadmodum & illæ, nõ autem nocet vt illæ. Et parum est quòd non nocet, lucrum etiã adferunt illius cantica, si quis illis delectetur. Cùm itaque sic sim affectus, putemque & amari me, si videar dicere: quod scribere nõ ausim, extremæ hoc fuerit inertiæ, & simul hominis damno sese afficientis. Certum nanque est quòd epistolę meę modicæ ac vitiosæ eleganti tua & magna rependes, cauebisque ne denuo me lędas. Multi vero, puto, ad hoc quod dixi, ne me denuò lędas, vociferabuntur, & hac in re cùm clamore instabunt, dicentes? Basilius ne, vel modicum quid cuiquam intulit iniuriæ? Ergo Aeacus, & Minos, & huius frater. Ego quidẽ tibi permittam, vt in alijs viceris: Quis est autem qui te cognoscat & non inuidiæ stimulis agitetur? Vnum vero tibi peccatũ est aduersum nos. Quòd si te huius admonuero, persuade illis qui hoc molestè ferunt, ne vociferentur. Nemo te vnquam accessit, gratiam petens, modò eam facilè largiri potueris, quam non obtinuerit. Sum autem ex illis, qui gratiam postularunt quidem, sed non acceperunt. Quid ergo abs te petij? Cùm in prætorio vnà tecum essem, equidem non semel optaui, vt per istam tuam illustrem sapientiã liceret pertingere ad Homericæ diuinationis altitudinem. Quòd si, totam consequi, aiebam, possibile non est, tu vel in partem sortis huius nos introducito. Partem autem eam cupiebam, in qua, cùm Græci malè egissent, Agamemnõ eum quẽ læserat, muneribus placauit. Cùm ista dicere, ridebas, negare quidem haud valẽs, quasi, si velles, non posses, interea tamen hac in re mihi gratificari nolens. Nũ igitur tibi & ijs qui mihi indignantur hoc ipso iniurius esse videor, quod te iniustè agere dixi.

γῆν ἀπολογίας.

D

γνώμη in laudẽ Basilij.

τῆς ὁμήρου μαντίας lego μαντείας.

E

Libanius Basilio. CLIII.

AN nonnihil eruditionis adolescentibus quos ad nos misisti, contulerimus, ipse iudicabis. Spero autem illud, etiam si modicum fuerit, propter tuam erga nos amicitiam, magni profectus habiturum gloriam. Quod vero eruditioni temperantiam anteponis, & ne mentes suas prauis voluptatibus tradant admones, rem istam admodum diligenter curarunt, conuersatique sunt vt decebat eos qui à quo missi sint meminere. Complectere tua pignora & lauda eos qui & me & te moribus & ingenio exornarũt. Quod si te ad opẽ illis ferendam hortari velim, idem fecero, ac si patrem adhorter, vt liberis suis opem ferat.

τὸ σωφροσύνην.

F

Libanius Basilio. CLIIII.

OMnis quidem episcopus talis est, vnde ægrè aliquid emolumenti emungatur: tu vero, quanto reliquos prudentia superas, tanto plus mihi metus generas, ne quo pacto quod petiturus sum constanter sis denegaturus. Trabibus constratorijs opus habeo, camacas, aut characas alius aliquis Sophista diceret: non ad necessariũ vsum verba vsurpans. Sed verborum phaleras osten-

Ethnicus Libanius auaritiæ coarguit episcopos

κάμακξ- πάσσαλος ἢ ξύλον ὀρθὸν pertica palus rectus.

χάραξ vallus γριπίζω, τὸ κερδαίνω. Phauorin⁹ & Hesych γριπίζει ἀλιεύει δὲ οὕτω δὶ ἐπιστολιμαίας δυνάμεως ἀποχαρακούμενοι, Simile.

ostentans magis quàm necessitati seruiens. Ego vero nisi quod peto largiare, cæli iniuriæ ac tempestatibus obnoxius ero.

Basilius Libanio. CLV.

SI γριπίζειν illud, quo vsus es in literis tuis, idē est atque emolumenti quidquam alicunde auferre, & hāc significationem habet ista dictio, quam ex Platonis adytis Sophistice tua nobis deprompsit, considera quæso præclare vir vtra pars eius sit tenacitatis, vt ægrè ab illa aliquid queat emo-
A lumenti auferri. An nos, qui tenui ista & in arctū redacta facultate obuallamur, an Sophistarū genus, quibus quæstum ex verbis facere artis loco est? Quis episcoporum quæstum ex verbis aucupatus est? Quis discipulos mercenarios cōstituit, nisi vos, qui lucrum ex verbis sectamini, quemadmodum placentas mellitas, ij qui melle delectantur? Vides vt senem etiam ad resultandum prouocaris? Ego vero tibi cum gloria in declamandi studijs versanti totidem trabes accommodato dari præcepi, quot in Thermopylis decertant milites, bene longas omnes, & iuxta Homerum tuum lōgam efficientes vmbram, quas Sacer Eustathius restaurari præcepit.

στρωτῆρας δολιχοσκίους.

Libanius Basilio. CLVI.

NOn desines Basilij Sacrum hoc Musarum domicilium refertum reddere Cappadocibus, quique ipso statim odoratu griten referāt ac ni-
B ues & quæ apud vos gignuntur bona? Propè autē & me Cappadoca reddiderunt, perpetuò occinētes illud προσκυνῶ σοι. Veruntamen est, Basilio ita iubente. Scias igitur, quòd regionis quidem mores diligenter inuestigo, ad generositatem vero mentis, & Calliopes meæ concinnitatem, viros immuto, vt vobis pro palumbis videantur facti columbæ.

μουσῶν σηκόν.

Adoro te, adblandior tibi. μεταφοραί.

Basilius Libanio. CLVII.

REmisit se animi tui rācor. Sit enim istud epistolæ proœmium. Tu vero nostra, siue ioco siue serio, cauillis petito & conuellito. Quid autem niuis aut etiam gritę mentionem fecisti: cùm liceat cauillis nostris abundè illudere? Ego vero Libani vt largum tibi risum moueam, epistolam hanc sub cortina niue tectus scripsi, quam vbi acceperis manibusque presseris, senties quā sit frigore horrida, ita vt & eum à quo missa est, latitātem iam, & haud è domicilio prospicere valētem exprimat. Domos nanque habemus instar sepulchrorum, donec vernum tempus nos apprehendat, & mortuos ad vitā denuò reducens, vt simus, quod & plantis facit, largiatur.

γρῆτης Phauorino est ὁ ϐυρσεύς. Hesychius habet γρηυτις.

C

Basilius Libanio. CLVIII.

MVlti eorum qui illinc ad nos veniunt, facultatem tuam quam in dicendo habes admirati sunt ac celebrarunt. Narrarunt enim factam esse declarationem quandam illius valde illustrem, fuisseque certamen maximum, ita vt omnes accurrerint ac nemo in vrbe visus sit, prę-ter quam solus Libanius dicendo certans, & quęlibet ætas auscultans. Neminem enim fuisse, qui certaminibus istis abesse voluerit, neque eum qui Magistratus honore præditus, neque qui delectu & catalogo militari clarus, nec qui artificijs vacant, quin & mulieres ad ista certamina properasse. Quod autem certamen illud fuit? Aut quis sermo quo frequētissimam excitasti panegyrim? Nuntiarunt mihi morosi hominis esse, si quisquā velit sermoni tuo resistere. Velis igitur absque vlla mora admirabilem istum sermonem ad me mittere, vt & ego laudum tuarum sim præco. Libanium nanque celebrare cupiens, licet operum tuorum sim expers, quanti mihi non faciendum, si iam laudum tuarum adepturus sim argumentum? D

πάνδημον πανήγυριν.

Libanius Basilio. CLIX.

ECce misi tibi orationem meam, abundè sudore perfusus. Quomodo nanque non anxiè sudarem ei viro orationē meam mittens, cuius tanta est iudicandi facultas, vt & Platonis sapientiā, & Demosthenis in dicendo vehementiam, frustra iactatas esse conuincere queat. Sermo vero meus perinde est atque si culicem conferas elephanti. Vnde & horreo & tremo diem illum cogitans, in quo sermonem meum iudicaturus es. Quin parū abfuit, quin mentis sim facultate destitutus.

Collatio.

Basilius Libanio. CLX.

LEgi quam misisti orationem, virorum sapientissime, & supra modū admiratus sum. O musæ, ô disciplinæ, & Athenæ q̄ præclara largimini vestri studiosis? Quàm præclaros ferunt fructus, qui vel modico tēpore vestro potiti sunt consortio? O fontē copiosissimū, quales exhibuit nobis, qui ex illo hauserunt. In isto nanq; sermone videre mihi visus sum vnum aliquem, qui cū muliercula quadā loquacissima sit versatus. Cùm enim ista scriberet Libanius, telluri sermonem inspirauit, qui solus eloquentiæ animam largitus est. E

τὴν λάλον συνοῖκον γυναῖκα.

Libanius Basilio. CLXI.

NVnc cognoui verum esse quòd dico. Basilio nanque me laudante, aduersum quosuis victoriam obtinebo. Licebit iam incedere, posteaquam tuos adeptus sum calculos, magnifico quodam gressu, instar iactabūdi cuiusdam, & omnes præ se contemnentis. Quoniam sermonem & tu contra ebrietatem elaborasti, cupimus illo potiri. Interea tamen de illo nolo quidquam egregij dicere. Ipse me sermo vbi visus fuerit, dicendi docebit artificium. F

Libanius Basilio.

CXLII.

AN non Athenis habitas Basili, teque ipsum fallis? Haud enim ista qui Cæsaream inhabitant, audire potuissent. Lingua nanque illorum mihi haud est familiaris. Sed quasi per præceps vocum nouitate prorumpens ac stupefaciens, & mihi

mihi dixit & patri, Pater tu ista non docuisti. Homerus hic vir est. Immo Plato, immo Aristoteles, quin Susario magis, qui nihil ignorabat. Et hæc quidem ipsa lingua. Te vero nos, ô Basili, ad hunc modum laudare velim.

Basilius Libanio. CLXIII.

GAudio quidem afficimur, vbi quæ scribis, accipimus: vbi vero vicissim exigimur vt ad scri
A pta tua rescribamus, anxij sumus. Quid enim habemus quod ad linguam tam vehementer Atticè loquentem respondeamus, nisi quòd piscatorum me discipulum esse profiteor, & te complector?

Basilius Andronico Præsidi. CLXIIII.

QVod si corpore ita valuissem, vt itineris facilè potuissem perferre labores, & hyemis tolerare molestias, vtique non scripsissem: sed ipse ad magnanimitatem tuam venissem, idq; duplici nomine. Primũ, vt quod olim pollicitus sum prę starem. Noui enim me aliquando Sebastiam venturum, atque illic integritate tua potiturum recepisse: quod quidem feci: verum præsentiam tuam non sum assequutus: propterea quòd paulò post probitatem tuam inuisi. Alterius vero legationẽ & caussam per meipsum exequi volui, quem hactenus detrectaueram, tanti me non faciens qui talem mihi conciliarem gratiam. Cogitaui simul, quòd neque principi, neque idiotæ quisquã quacunque in re ita per literas fidem facere poterit,
B atque si ipse coram compareat, vt partim si quid criminis intentatum sit diluere, partim supplicãdo flectere, & præterea si opus sit veniam petere valeat, quorũ sanè nihil per literas facilè fieri poterit. His omnibus te vnum, diuinũ caput, habens quod opponam, & quòd tibi satis esse credidi, si nostram hac in re sententiam declarauero, putãs quę reliqua sunt teipsum adiecturum vltro, caussam hanc non detrectaui. At ipse vides quomodo vndique moras nectendo cuncter, ac verear caussam eorum pro quibus intercedo clare proloqui. Domitianus iste necessarius noster est iam inde à genitoribus, ita vt planè nihil differat à fratre. Quamobrem enim quod verum est non dicam? Hunc, vbi caussam cognoui, ob quam ista perpessus est, dignum esse dixi, qui ad hunc modum afficiatur. Neque enim esse licet quenquam, qui si vel parum vel multum in te peccarit, supplicium effugiat. Verum, posteaquam vidimus in metu & ignominia agentem, salutemque ipsius in tua sententia constitutam, satis illum pœnę dedisse iudicauimus, simulque obsecramus vt & liberaliter & humaniter de illo cogites. Quod enim immorigeros ac rebelles coërces, dextri ac verè princi-
C pis, prostratos vero clementer ac benignè suscipere, magnificentia pariter & clementia quosuis superantis est. Itaque licebit tibi si voles in eodẽ homine pro animi sentẽtia declarare qua sis cum ad vlciscendum tum ad seruandum magnanimitate præditus. Petimus igitur, vt ista supplicij mẽsura, in castigando Domitiano satis sit: nẽpe metus eorum quæ expectat: & vt ijs quæ meritum ipse se optimè nouit, nihil ad vlciscendum addatur. Illud nanq; tibi animaduertendũ fuerit, quòd

Iustitiam laudat, sed qua clemẽtia temperetur.

τοὺς ἀντιτείνοντας ὑπὸ χεῖρας λαμβάνειν.

de ijs qui deliquerant, multi quidem eorum qui ante nos vixerunt, supplicium sumpserũt, quorũ iam apud posteros nulla prorsus est ratio. Qui verò in philosophia quamplurimos excelluere, animi indignationem remiserunt, quorum immortalis memoria per omnia secula durat. Addatur igitur & hoc præconijs tuis. Largire nobis nomẽ tuum celebrare cupientibus, vt humanitatis tuæ encomia hactenus deprædicata, nouis istis superemus. Ad hunc modũ & Crœsus pueri occisori D
vltionẽ remisisse dicitur, cum is vltro seipsum ad supplicium sisteret, & magnus ille Cyrus amicus esse Crœso post victoriam factus. Istis te adnumerabimus, & pro viribus hæc de te prædicabimus, nisi impares omnino iudicemur, qui tãti viri prę cones simus. Hoc autẽ ante omnia necessariũ est vt dicã, quòd eos qui quacunq; in re deliquerũt, non eorum gratia quæ cõmissa iam sunt (nequit enim fieri vt facta quæ sunt, facta non sint) sed magis ob eam rationẽ punimus, vt vel ipsi deinceps emendentur, vel reliquis vt sapiant, exemplo suo seruiant. Horum vero neutro impræsentiarũ isti necessariũ esse dici potest. Nam & ipse horũ quæ patitur post mortem quoq; memor erit, & reliquos formidine iam quam ex huius exemplo cõcipiũt, emori puto. Itaque quidquid isti supplicio adiecerimus, irati animi nostri affectum explere videbimur, quod procul abesse, vt de te verè dici posit, ego certè dixerim. Et sanè haud facilè adductus fuissem, vt istis rationibus quidquam dicẽdo præferrem, nisi plus gratiæ danti quàm accipientibus inesse vidissem. Neq; enim paucis conspicua & illustris erit ingenij tui liberalitas. Nam vniuersa Cappadocia quid futurũ sit obseruat, cui hoc precor, vt reliquis tuis dotibus quas habes, E
etiam istam liberalitatẽ & animi magnificentiam cõnumerare valeat. Hæsito, quomodo literas has finiã, veritus, ne non, si quid omisero dãni quidquam sit laturũ. Tantum hoc adiungã, quòd cùm hic noster multorum habeat epistolas, qui supplicio exemptum cupiunt, nostram tamen omnibus præstantiorẽ arbitratus est, vnde is didicerit, nescio, aliquam apud integritatem tuam nostri iniri rationem. Itaque ne & ipse concepta spe fraudetur, quã de nobis habet, & vt nobis occasio sit honoris apud nostros, patere, vt exoreris tãdem mi domine præcellens & eximie, vt petitioni nostræ annuas. Omnino autem nihilo deterius, quàm qui vnquam philosophati sunt, res humanas consideraueris. Et nosti quàm bonus sit thesaurus omnibus ijs qui operam suam egentibus ac supplicantibus impendunt, iam olim reconditus.

Iniuriarum remißio immortalis fama est.

Ab exemplo Crœsi.

Basilius Eustathio Philosopho. CLXV.

CVm iam defatigatus essem crebris illis offen F
saculis & incursionibus fortunæ, quam vocant, à qua perpetuò ne præsentia tua frui liceat, impeditus sum, mirũ in modum me sacris recreasti consolatusq; es scripturis. Etenim nescio quo pacto mecum ipse reputabam, num veri aliquid haberet, quod à multis iactatur, videlicet, quòd fatalis quædã sit necessitas, quæ res nostras quaslibet seu modici sint, seu magni momenti, vi sua impellat & agat, ita vt nos homines nulla simus arbitrij libertate præditi. Aut, si hoc non sit, esse

quandam fortunam, quæ omnino vitam humanam insectetur. Et istis meis cogitationibus facilè ignosces, vbi cognoueris, quibus de causis in illas inductus sim. Reliquerā Athenas, philosophię tuæ celebritate permotus, contemptis, quæ illic magni æstimantur. Ciuitate ea quæ est in Hellespontum, maiore cautione præterita quam vllus vnquam Vlysses Syrenum cantus declinauit. Asiā quidē admirabar: ad Metropolim vero, bonorū

Caue suspiceris Basil. negare libertatē arbitrij quā tot alijs locis astruxit. σειρήνων μέλη.

A eorum, quæ in illa sunt, gratia properabam. Ad patriā cùm venissem, ibiq; te, quem vt ingens lucrum quærebā, non inuenissem, ex eo mihi deinceps multæ sunt & variæ obortæ remoræ. Aut enim omnino cōfecto corpore ęgrotandū, adeoque & deficiendū erat, aut Orientem petenti impossibile futurum, vt ibi itineris comes esse possem. Vbi vero sero tandem multis laboribus Syriam venissem, fieri non posse, vt philosopho potirer, ad Aegyptios profecto. Itaq; vltra prolixo & molesto itinere petendā Aegyptum, & tum ne hic quidem voti cōpotem futurum, verum adeò infelici amore præditus erā, vt vel ad Persas eundum, vnaque proficiscendū mihi fuerit, etiam ad extremos vsque barbaros (nā & ad illos abieras, tanta erat contentio aduersę fortunæ) aut hic residendū, vel certè in ea quę est Alexandri, id quod & contigit. Puto nanque mihi nisi instar pecudis ostensum ramusculum frustra sectantis, tandē defatigatus defecissem, extremum Indicum sinum superandum: aut si quisquam est orbis nostri extremus locus, & in illo oberrandū fuisse. Et quid opus est multis? Immo ne iam quidē, prostremo

τοσαύτη τις ἦν φιλονεικία του δαίμονος. Simile.

B cum in eadem sis regione vnà esse licuit, propter prolixas ægrotationes quibus cōfectus sum, quæ nisi mitiores posthac reddantur, neq; ad futuram hyemem prudentiam tuā conuenire poterimus. Ista non sunt ex fato? dicas quæso, non sunt necessitatis? ista non & poëtarum propè de Tantalo fabulas superarūt? Ast, vt dixi, melius sentio ex scripturis, & iam non sum amplius in illa fati ac fortunæ sententia, sed magis dico, danti deo quod bonum est, gratias esse agendas: differenti vero, non succensendum. Itaque si largietur nobis, vt conuenire liceat, optimum ac iucundissimum putabimus: si vero hoc nondum largietur placido animo hoc damni feremus. Nam omnino prouidentia sua res nostras multo dispensat melius quàm nos optare poterimus.

Purgat se ab ea suspitione.

Prouidentiæ substernit omnia.

Basilius Iuliano. CLXVI.

QVomodo interea temporis corpore valuisti? An integrè energiam manus recepisti? Quomodo reliqua vitæ negotia habent? An cedūt tibi ex animi sententia quemadmodum optamus, & proposito tuo conuenit? Etenim quorum mens

ἐνέργειαν operatoriā vim & efficacem. ἀνομοιώσεις.

C ad quiduis facilè permutatur: par est credere talium vitam nullo tenore certo & constanti constabilitam esse. Quibus vero animi sentētia est solida, semper constans ac eadem, cōsentaneum est istos & vitam agere animi proposito congruentem. Nauclero quidē profectò non permittitur, vt tranquillum, vbi vellet, reddat pelagus: nobis contra admodum facile est, vt vitam nobis ipsis reddamus tranquillā, si internos animi tumultus, qui ex affectionibus inordinatis aduersum nos insurgunt, compescuerimus mentemq; reddiderimus ijs quæ forinsecus cōtingunt, superiorem. Neque enim facultatum dispendia, neque morbi corporis, neque reliquæ vitæ molestiæ cautum ac studiosum pietatis lædent, donec animo ita comparatus est, vt cum deo ambulet, & de futuris cogitet, eosque fluctus, qui infernè excitantur, alacriter & expeditè superet. Qui nanque curis huius vitæ admodū sunt occupati, instar auium carnosarum sunt, quæ frustra alatæ, humi cum pecu- D dibus detinētur. Porrò te non amplius per negotia videre licuit, quàm qui in mari alteri alteros nauigio prætereunt. Attamen quoniam vel ex vngue totum licet ęstimare leonem, arbitramur nos modico experimento sufficientem tui cognitionem cepisse, vnde & plurimi facimus quòd rerū nostrarum aliqua apud te est ratio, & animo tuo non absumus, sed præsentes tibi iugiter memorię beneficio sumus. Est autem memoriæ indicium quòd ad nos scribis quod quò facies crebrius, hoc nobis amplius gratificaberis.

ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα.

Basilius Diodoro, quo pacto ordinandi sint libri. CLXVII.

ACcepi libros quos R. T. misit, & altero quidem summopere delectatus sum, non solum propter illius breuitatem, vt par erat vsuuenire ei qui iam ad omnia segniter & ægrè affectus est, sed & proptereà quòd densus est simul, & refertus sententijs, ac contrariorum obiectiones & responsiones illis subiectas, haud confusè sed recto ordine digestas habet. Et præterea dictionis inaffectata & incomposita simplicitas, decora mihi E videbatur & conueniens professioni Christiani hominis, cuius est non ad ostentationem magis scribere quàm ad publicam vtilitatem. Prius verò volumen eandem quidē in rebus facultatem habens, dictione verò instructiore & figuris dicendi varijs ac dialogica festiuitate ornatius, multum mihi videbatur cum temporis ad perlegendum, tum laboris ad intelligendum poscere, ad hoc, vt sensus & colligantur, & memoriæ mādentur. Calumniæ nanque aduersariorum & consensiones nostrorum intersertæ, licet dialecticam quādam suauitatem commentario adferre videantur, eo tamen quòd tantum generant morarum, mentis intentionem cōfundunt ac conuellunt, & sermonis quoque strenui vigorem remissum reddunt. Illud enim omnino prudentiæ tuæ notū est, quod & inter externæ philosophiæ professores, qui dialogos conscripsere, Aristoteles quidem & Theophrastus mox rectam tractationem rerū aggressi sunt, quòd sibi conscij essent penuriæ cuiusdā dicendi, destituti copia & suauitate Platonica. Plato verò sermonis facultate præditus, dogmatis F quidem decertat, simul vero inductas personas Comico more perstringit. In Thrasimacho audaciam ac temeritatem, in Hippio animum leuem ac remissum, in Protagora arrogantiam ac fastū traducens. Vbi verò indefinitas personas dialogis suis inducit, interloquutoribus vtitur, distinctionis gratia. Ex personis verò nihil prætereà argumentis quæ tractat annectit, quod in legibus fecit. Quapropter & nobis, qui nō inanis gloriæ gratia, sed ob id ad scribendum accingimur, vt fratri-

τὰς ἀντι... ...

Att. quid dialogis requirit Basil.

Plato in 12. legum libris.

fratribus vtilium ac salubrium sermonum monimenta relinquamus, si personam quandam, quæ propter morum peruicaciam omnibus iam antea & nota sit & proclamata induxerimus, & de qualitate illius sermoni quædam sunt attexenda, siquidem omnino nobis, relictis ipsis rebus tales perstringere homines conuenit. Si vero indefinitum sit de quo loquimur, contentiones illæ personales connexionē quidem sermonis interrumpunt, nihil vero vtilitatis tandem adferunt. Ista scribo, vt declaretur, q̃ non in adulatoris manum labores tuos miseris, sed fratri germanissimo communicaueris. Et hæc quidem dixi, non ad correctionem eorum quæ scripta sunt, sed ad custodiam & cautionē futurorum. Prorsus enim qui tantum habitus & studij ad scribendum impendit, & in posterū non desinet scribere, quandoquidem nec illi desinunt, qui argumenta scribendi exhibeant. Nobis vero suffecerit quidem vt quæ vos scribitis legamus, vt autē scribere possimus, non minus ea in re impares sumus, quàm, propè dixerim, in ipsa corporis valetudine, aut in eo, vt vel mediocriter ocium ab occupationibus agere liceat. Remisi tibi iam per lectorem maius ac primum volumen, quod quantū licuit percurri: alterum vero detinui, curare cupiens vt transscriberetur, verum nondum datus est quisquam eorum qui scribendi facultate valent. In tātam enim rerum penuriam abijt parca Cappadocū egestas.

Perstringē de personæ quarum deplorata est malitia.

Basilius Eunomio. CLXVIII.

QVi ea quæ sunt, scrutatu facilia esse dicit, omnino viam quandam ac rationem ex eorum quæ sunt cognitione, mente sua complexus est, & in ijs quæ comprehensibilia sunt & minutiora exercitatus, per huiusmodi cognitionem & incomprehensibilem phanthasiam vltra omnē cogitationem promouit. Itaq; qui se existentium scientiam assecutum esse gloriatur, exponat nobis quomodo quod minimum est eorum quæ in lucem prodierunt, natura habeat, & quæ formicæ sit natura, dicat: An spiritu vel anhelitu vita ipsius contineatur, an corpus habeat ossium distinctione concinnatum ac discretum. Neruisne ac nodulis coniuncturarum roborata sit. An musculorum & glandularum complexu neruorum natura vndiquaque conseruetur. An è sincipite per dorsuales nodos ad caudam vsque, medulla prorogetur. Vtrum ex neruosæ pelliculæ complexione motis membris sit progrediendi facultas. Habeátne hepar, an sub hepate sit flauę bilis folliculus, vtrum renes habeat, & cor, & arterias, & venas, & mēbranas, & diaphragmata. Nudáne sit vel crinita. An *vnius tantū generis aut multifarijs vtatur pedibus. Quandiu viuat. Et quæ sit illis propagandæ posteritatis ratio. Quotuplo fœtu dum generat fœcūdetur. Et quomodo nec pedestres omnes sint formicę, nec alatæ omnes, sed aliæ humi repant, aliæ vero per aëra volitent. Dicat itaq; formicarū nobis naturā, qui eorum quæ in natura sunt, scientiā cum fastu se prædicat assecutum, atque ita demum de potentia illa omnem intellectū superāte disputet. Si vero sciētia minutissimæ formicæ nondum es assecutus naturam, quomodo incōprehensibilem dei potentiam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris?

Eunomij intolerabilē arrogantiā ad infirma reuocat. De formica

χολιδόχον ἀγγεῖον.

*Vniusngeneris.

ἔλεγχος in Eunomij temeritatē.

Basilius Olympio. CLXIX.

QVænam ô mihi suscipiende isthæc sunt, quæ facit? Tun' paupertatem quam sic amanter complector, vtpote philosophiæ altricem abusq; finibus suis exiges, profligabis, depelles? Crediderim equidem te peragi posse reum, qui hanc possessione sua excluseris, dum te ab eiusdē congressu submones ac proripis lōgissimè, si modo huic adesset sermonis patrocinium. diceret enim: Vt quid isti viro cohabitare volui, nūc Zenonem laudanti, qui cùm in naufragio omnia abijceret, nihil non virile loquebatur, sed euge dicebat ô fortuna, conijcis nos in vestem attritam ac laceram, nunc vero Cleanthen, qui mercenariam operam suam locauit hauriendis fontibus, vnde & ipse sibi victum comparabat, & mercedem præceptoribus reddebat. Quin & Diogenem nunquam non celebrāti, qui ijs rebus tantum viuere ac contentus esse conatus est, quæ essent ex ipsa natura, ita vt & pastorale poculum abiecerit, cùm à puero quodam cōcauis manibus deflexo capite bibere didicisset. De istis ac talibus te domestica nostra paupertas incusare posset, munificentia tua nunc domo exclusa. Adijciet autem & nonnihil minarum, quòd si te denuo hîc deprehendero, efficiam vt priora Siculas aut Italicas delitias fuisse dicas, atque ita per meipsam probè vltionem de te mihi sumam. At de istis hactenus. Gauisus sum autem vbi audiui te iā medendi finem assequutum, & opto, vt prosit medicina. Conuenit enim sacræ illi animæ tuæ corporis obsequium quod alacre sit ac nihil habens molestiæ.

Argumēta congerit ab exemplo.

κισσύβιον

Eidem. CLXX.

ET literas R. T. assequutus, meipso factus sum hilarior & alacrior, & filiorum tuorum nactus colloquium, teipsum coram videre visus sum. Illi animum meum admodum afflictum ita recrearūt & affecerunt vt oblitus sim veneni illius, quod cōiectores apud vos & somniorum caupones in gratiam eorum quibus veluti stipendio accepto obnoxij sunt, aduersum nos circunferunt. Epistolas, alias quidem misi, alias vero tandem, si voles, dabimus, modò sit aliqua illarum vtilitas accipientibus.

ὀνειροπόλοι καὶ ὀνειροκάπηλοι.

Eidem. CLXXI.

PRimum nobis pauca scripsisti, nunc vero ne pauca quidem, & visa est breuiloquentia illa temporis progressu omnino muta facta. Redi igitur ad institutum. Deinceps enim non incusabimus amplius Laconicè ad nos scribentem, sed & modicas literas symbola existentes magnifici tui affectus plurimi faciemus, modò scribas nobis.

Eidem. CLXXII.

QVemadmodum maturitas rerum ita habet, vt quæque suis temporibus colligantur, vere flores, æstate spicę, autumno poma, ita & hyemis fructus sunt literæ.

Collatio.

Candidiano. CLXXIII.

CVm epistolam tuam in manus sumerem, auditu dignum quid contigit. Illius suffugiebam & subuerebar lectionem tanquam adferentis aliquid publici mandati, atque intereà dum eam resignabam, cerámve resoluerem, aspicere non audebam, plus illam reueritus, quàm nullus Spartanus reus scytalem Laconicam. Vbi vero illam resignaueram, & iam singula perlegeram, in risum soluebar, cum prę gaudio quòd nihil quod recẽtioris esset notę gestum audiebam, tum quòd tua

σκυτάλη tabella criminatis.

A conferebã cum ijs quæ Demostheni acciderunt, quòd ille quidẽ cum paucis quibusdam choreutis & tibicinibus constitutus esset choregus, noluerit amplius Demosthenes, sed choregus vocari: tu verò idem ipse & choregus es & nõ es: Choregus pluribus militum myriadibus, quam ille viris necessaria suppeditauerit, quique nobis non pro dignitatis forma quã geris, sed consueto more scribis, & de disciplinarum studio nihil remittis: sed instar Platonis in negotiorum tempestate ac fluctibus, ad firmum ac tutum munimentum confugis, ne vlla perturbatione animi tui tranquillitas disturbetur. Immo neq; alios, quoad poteris, perturbari sinis. Et res tuæ quidẽ tales sunt, magnæ & admirandæ ijs qui eas cognoscere possunt. Et rursus admirandæ non sunt, si quis illas ad instituti ac sententiæ tuæ propositum contulerit. Audi vero & nostra, quæ pręter quidem nostram expectationem, sed merito, nobis accidunt. Morosus quidam & agrestis homo, ex illis qui in An-

χορευταί qui chorũ conficiunt. χορηγὸς choreæ princeps.

B nesis habitatione nobis coniuncti sunt, mortuo famulo meo, cum quo sibi nonnihil fuisse controuersiæ dicit, me nõ interpellato, præter omnẽ præmissam accusationẽ, immo etiam petitionem vt quidquam à voluntario, cùm viueret, acciperet, citra vllas etiam violentæ coactionis minas si non accipiat debitum, ex insperato quibusdã paris audaciæ complicibus adiutus, in ædes nostras irruit, mulierculas domus custodes percutiendo attriuit, fores domus effregit, omnia exportauit, alia ipse sibi sumens, alia quorumlibet rapinę exponens. Itaque ne nos omnium imbecillium extremi simus, & nemini non ad opprimẽdum apti & expositi videamur officij sedulitatem quã erga nos hactenus declarasti in omnibus negotijs, vt & nunc impendas, exorari te finas obsecro. Nam in hoc solo nobis vitæ tranquillitas seruabitur, si tribunali tuo coniuncti & commẽdati fuerimus. Sufficiet autem nobis ea vindictæ mensura, vt per carceralis custodiæ præfectũ siue lictorem captus breui tempore in carcere detineatur. Etenim non solum illa quæ ab ipso perpessi sumus ægrè ferim⁹, sed & securitate deinceps opus habemus.

C Basilius Phirmino. CLXXIIII.

LIteræ tuæ ad nos, & raræ sunt, & præterea breues: siue propter scribẽdi desidiam, siue quòd ita institueris cauere, ne illarũ multitudine mihi satietatẽ incutias, aut certè quod ad breuiloquentiam teipsum assuefeceris. Nobis sanè nullæ literæ satietatem adferunt. Sed etiam si nos multitudine illarum adobruas, desiderio tamen nostro haud satisfacies: propterea quod prorsus de singulis rebus tuis edoceri cupio, quomodo valeas corpore, quomodo in pietatis exercitio promoueas, an perdures in ijs quæ ab initio didicisti: siue quidquam eorum mutaueris animi sententia, ad ea quæ coincidunt, translata. Quòd si constanter adhuc tibi similis es, literarum multitudinẽ haud exegerimus, sed suffecerit nobis si tãtundem scribas. Phirminus Basilio. Bona nos esse valetudine scias, Vale. Quoniam vero audimus, quæ & dicere erubescimus, quòd relicto bonę memorię progenitorum instituto & proposito ad auum paternum transfugeris, ac Bretannius pro Phirmino D fieri studeas, requirimus hæc ipsa abs te audire & cognoscere, quibus rationibus, vt hanc viam ingredi volueris, inductus sis. Verũ quoniam ipse de his rebus obticuisti pudore instituti tui cohibitus, nos te admonemus, nec velis ea meditari, quæ turpitudini sint obnoxia. & si quid horum mentem tuam subijt, reiecto illo, tibi ipsi restituare, ac militia ista, & armis, & exercitus molestijs æternum valere iussis, ad patriam reuertare, satis ad vitæ securitatem & splendorem fore ratus, si ex æquo ciuitate illa cum progenitoribus potiare, id quod absque vlla molestia tibi successurum credimus, respicientes cùm ad commoditatem eam quam ex fide habes, tum ad hoc, quod neminem habebis qui reluctetur. Siue igitur hic animus tibi ab initio non fuit, siue cùm fuerit iterũ excidit, significa nobis properè. Si vero, quod absit, eadem tibi instituti consilia manent, ipsa nobis istud nuntiet calamitas, literas vero nõ requiremus. E

ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι, λακωνισμός

Iulittæ liberæ. CLXXV.

ARs quædam est aucupandi columbas, videlicet talis: Vbi vnam cœperunt, qui capiendis illis student, cicurem illam reddunt, & ad humanum conuictum assuefaciunt. Deinde vnguento alas illius perungunt, sinuntque coniungi agrestibus: illa vero per vnguenti fragrantiam, agrestem illum ac liberi pastus gregem ad possessionem transfert eius, cuius ipsa est domestica. Bene olentes nanque sequuntur & reliquæ, atque ita in potestatem columbarij veniunt. Quamobrem autem literarum istarum istud exordium esse volui? Quoniam Dionysium filium, aliquando Diomedem, nactus, diuino vnguento animæ illius alas perunxi, & ad honestatis tuæ grauitatem misi, vt & te ipsam illi iungeres, & ad nidum acciperes, quem ipse apud nos compegit. Quòd si ista in vita mea fieri, & istam honestatis tuæ grauitatẽ ad sublimem hanc vitam transferri videro, multis F personis deo dignis, opus habeo, vt debitas illi gratias agam.

ἑλληνικῶς.

Anepigraphos, epistola nullius inscripta nomine.

CLXXVI.

QVòd te diligam, ex eo quod scribo disce. Quod tu me odio persequare, ex eo quod taces cognoui. Scribe vel deinceps, calamo, atramento & charta quanlibet breui, eos qui te diligunt diligens.

Alia.

Alia. CLXXVII.

VNum vitæ indiciũ est sermo. Quomodo autem tu reputaberis adhuc superstes esse, cùm nunquam loquare? Pelle itaque silentium hoc tuum scribens nobis, indiciumque præbes quod viuas.

Notario. CLXXVIII.

SErmones naturam habẽt volucrem. Quapropter literarum notis vtuntur homines, vt sermonum auolantium velocitatem qui scribit prehendat. Tu igitur puer notas literarum perfectas ducito, formasque recto ordine collocato. Modicus nã que error scribentis, plurimum de sermone deterit. Diligentia verò scribentis quod dictũ est integrè perficitur & absoluitur.

ἐν μικρῷ πλάνῃ πολὺς ἡμαρτηται λόγος.

A

Præsidi. CLXXIX.

MAximum & primarium esse D. T. studium, vt quouis modo iustitiæ gratificeris, probè noui. Alterum, vt & amicis benefacias: & ad patrocinium magnanimitatis tuę confugiẽtes tuearis. In præsenti itaque negotio prorsus nobis cõuenit. Iusta nanq; est caussa, cuius nomine obeundam suscepimus legationem, & in qua gratificari potes nobis, quos amicorum tuorum albo adnumerare dignatus es, & vtilis illis qui seueritatem tuam, pro auxilio contra iniurias acceptas implorant. Frumentum nanque quod solum ad necessariam vitæ sustentationem desideratissimus frater Dorotheus habuit, nõnulli eorum qui magistratu in Berisis funguntur, rapuerunt, siue suapte spõte istam violentiam, siue alijs cõsentientibus exercentes. Verum nullo pacto hoc illis ad excusationem faciat. Quid enim minus lædit, qui suapte malitia lædit, quàm qui aliorum improbitate adiuuatur. Idem damni redit ad eum qui læditur. Petimus igitur, vt frater hic quod amisit ab illis recipiat, qui abstulerunt, nec liceat illis culpam eorum quæ ausi sunt committere, in alios reijcere. Quantum autem commodi habet, sicubi rei frumentariæ penuriam effugere datur, tãti faciemus istam beneficentiam magnanimitatis tuæ, si illa nos dignatus fueris.

B

D

Basilius librario. CLXXX.

REctè scribito, versusque rectos ducito, & neque sursum manus, neque infrà feratur ad præceps, neque cogas calamum per obliquũ, instar cancri Aesopici, ingredi, sed rectà incedat, tãquã ad amussim artificum. Sane vbique æqualitatem serues, & quidquid inæquale est amputes. Quod enim obliquum est, indecorum est: rectũ verò, iucundum est videntibus, nõ sinens ad morem gruum legentium oculos susque deque ferri, quod mihi vsuuenit scripta tua legenti. Versuũ enim gradus, vbi de alio ad alium transeundũ est ad finem subsequentis rectus esse debebat. Vbi cùm nullus ad sequentia patebat ordo, recurrendum erat, requirendaque series ordinis per retro gradum inhærẽdo sulco, perinde atque Theseum filo Ariadnes inhæsisse ferunt. Scribe itaque rectè, nec mentem legentis transuersis & obliquis scriptis in errores abducito.

γνώμη.

E

D. BASILII CÆSAREÆ *CAPPADOCIÆ EPISCOPI AD*MONITIO AD FILIVM SPIRITVA*lem, incerto interprete.*

AVDI fili admonitionem patris tui, & inclina aurem tuam ad verba mea: & accommoda mihi libenter auditum tuum, & corde credulo cuncta quæ dicuntur ausculta. Cupio enim te instruere, quæ sit spiritualis militia, & quibus modis regi tuo militare debeas. Intentissime ergo audiat sensus tuus, & animam tuam nullus prægrauet somnus, sed ad vigilandum excita eam & ad studium intelligendi sermonem meum. Verba enim ista sunt ex me, sed prolata ex diuinis fontibus. Neque enim noua doctrina instruam te, sed ea quam didici à patribus meis. Hanc enim si immiseris in cor tuum, in pace dirigentur itinera tua, nec adproximabit ad te vllum malũ, sed procul abscedet à te omnis aduersitas animę. Si ergo cupis fili militare deo, illi soli militabis. Sicut enim qui militant regi terreno, omnibus iussis eius obediũt: sic & qui militant regi cælesti, debent cælestia custodire præcepta. Miles terrenus quocunque loco mittitur, paratus ac promptus est, neque se vxoris vel liberorum gratia excusare audebit. Multo magis miles Christi sine aliquo impedimẽto regis sui debet imperio obedire. Miles terrenus contra hostem visibilem pergit ad bellum. Tecum verò hostis inuisibilis quotidie pręliando non desinit, Illi contra carnem & sanguinem est dimicatio, tibi verò aduersus spiritualia vitia in cælestibus, eluctatio, Ille cõtra carnalem hostem carnalibus armis vtitur: tu verò contra spiritualem hostem spiritualibus armis indiges*. Ille in prælio galeam ferream gestat, sed tua galea Christus sit qui est caput tuum, Ille lorica ne vulneretur indutus est, sed tu pro lorica sis fide *Christi circundatus, Ille contra aduersarium suum mittit lanceam & sagittas, tu contra aduersariũ diuina eloquia iaculare, & percutiens eum verbis propheticis * dicito, Dominus mihi adiutor est, & ego deridebo inimicos meos. Ille donec pugna geritur, arma à semetipso non proijcit, ne ab aduersario vulneretur: ita & tu nunquam

C

*Vteris. F

*charitate

*dominicis

 quam

quã debes esse securus * quia tuus hostis hoste illius est astutior. Illius quidẽ hostis ad tẽpus dimicat, tuus verò hostis quandiu in stadio vitæ huius consistis, tecum pugnare non cessat. Illius arma laboriosa & grauia sunt ad portandum, tua verò arma volentibus portare suauia ac leuia sunt. Ille cum superauerit aduersarium, ad domum coniugis ac liberorũ reuertetur. Tu verò hoste prostrato in illud cæleste regnum cum omnibus sanctis intrabis. Ille pro labore terreno terrenum accipit donariũ: tu verò pro spirituali labore cæleste recipies præmium. Cæleste enim donum expectet monachus, qui terrenos actus à semetipso proiicit, ne implicet se negotijs secularibus militans deo. Difficile nanque est seruire duobus dominis, nec potest quisquam seruiens mammonæ spiritualia arma portare, sed iugũ Christi suaue ac leue à semetipso repellit ac proiicit & quidquid graue & onerosum est animæ suæ, hoc ei videtur suaue ac leue. Istiusmodi vir à propriis armis vulneratur & cùm diligit periculum, incidit in mortem. Tu autem cõsidera cui regi te ad militandũ probasti, & quanto superius est rege terreno imperium cæleste, tanto præcellentior est gradus excellentiæ tuæ terreno milite. Turrim excelsam construere cogitas. Præpara ergo tibi sumptus ad structuram vt cœptum ædificium ad perfectum deducas, nequando prætereuntibus venias in risum, & gratulentur de te inimici tui. Hæc turris non ex lapidibus construitur, sed ex virtutibus animæ: nec auri, nec argenti, indiget sumptibus, sed conuersatione fideli, nam terrenæ opes plurimum ad ædificandũ impediunt. Vnus profectus sit tibi fili, si domino vni seruire desideras: ne alicui in vita tua placere oneris, nisi illi soli: nec occupes in diuersis rebus * animũ tuũ, sed abscide à te carnalem amorem, ne à te dei timorem excludat. Omne vitium expelle ab anima tua vt virtutes animæ cõquirere possis. Audi igitur quæ sit virtus animæ & quã maximum ei cõferat lucrum. Virtus animæ est diligere dominũ & odisse illa quæ non diligit deus. Virtus animæ est patientiam sectari & ab impatientia declinare. Virtus animę est castitatem tã corporis quàm animæ custodire. Virtus animæ est vanam gloriã contemnere, & omnia caduca calcare. Virtus animæ est humilitati studere, & tumorem superbiæ abominari. Virtus est animæ veritatem amplecti, & omne mendacium fugere. Virtus est animæ iram cohibere, & furorem reprimere. Virtus est animæ pacem diligere, & inuidiam execrari. Virtus animæ est ab omni stultitia declinare & sapiẽtiam diuinam amplecti. Virtus animæ est omnem voluptatem carnis subijcere menti. Virtus animę est auaritiam spernere & voluntariam assumere paupertatẽ. Has igitur virtutes facile poteris obtinere, si sæcularium rerum curas neglexeris, & caducis ac terrenis rebus cælestia proposueris: & si voluntas tua in laudibus dei fuerit occupata, & iudicia eius die ac nocte impensius meditatus eris: eris autem tanquã lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, & omnis fructus spirituales orientur ex te & ex seruo amicus vocaberis dei. Ex tota igitur virtute tua dilige dominũ vt in omnibus actibus tuis placeas illi. Si enim qui coniugium contraxerit, festinat placere vxori suæ, multo magis monachus omnibus modis debet placere Christo. Qui diligit dominũ, eius præcepta custodit. Deus enim non se vult verbis tantummodo diligi, sed ex corde puro & operibus iustis. Qui enim dicit diligo deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Huiusmodi enim vir fallit semetipsum & à semetipso seducitur. Deus enim nõ verborum sed cordis inspector, & diligit eos qui in simplicitate cordis seruiunt ei. Si terrenos parentes cum tali affectu diligimus qui in tam paruo tempore pro nobis sustinuerunt laborem, nónne magis nobis cælestis amandus est? Nam & circa nos quod fuit eorum obsequium, Christi est beneficium, qui omnium dispensator optimus est. Nam antequam nasceremur in hoc seculo parentes nobis sua prouidentia antea præparauit, quorum obsequio nutriremur. Sed & matris vbera tunc lacte mundi replentur, quando infans fuerit natus: ergo magis omnibus diligamus deum, qui & nos & propinquos nostros propriis manibus finxit, & cuncta bona quæ erga nos geruntur, quotidie eius beneficiis adscribamus. Nam & parentes nostros quasi propria viscera diligamus, si accedere nos ad seruitium Christi non prohibent. Si autem prohibet nec sepultura illis à nobis debetur. Christus diligendus est super parentes, quia non tribuũt nobis parentes ea quæ Christus tribuit. Et quis beneficia eius congruenter enarret, vel quantũ nobis tribuit & quotidie prebendo non desinit. Videns enim deus innumeris peccatis nos obnoxios, non despexit sed liberauit, nec cùm alienati ab eo in diuersis erroribus vagaremur in præcipitium mortis, ad vitam perpetuam reuocauit. Et cum ingrati beneficiorum eius fugeremus ab eo, vt pater clementissimus exquisiuit nos, & cùm in sede sublimi sederet, nostri gratia descendit ad terras & in tanta humilitate venit vt seruilem formam assumeret: & qui in pugillo suo continet orbem terrarũ, pannis in præsepio inuolutus est. Et qui cælum palma metitur, non habuit vbi caput reclinaret. Cùm esset diues pauper est factus vt nos ditaremur in illo: & qui in nubibus venturus est ad iudicandos viuos & mortuos, iudiciũ hominis pertulit, & cum sitientibus sit fons æternalis, cùm sitisset postulauit aquam à Samaritana muliere. Et qui in carne propria nostram esuriem saturauit, esuriuit cùm tentaretur in eremo. Et cui ministratur cum patre ab angelis, hominibus ministrare dignatur, & manus eius per quas virtutes plurimas operatus est, pro nobis confixæ sunt clauis, & ori eius per quod salutarem doctrinam annunciauit hominibus, pro cibo fel dederunt: & qui nullũ lęsit vel nocuit cæsus & opprobria pertulit, & cuius nutu omnes mortui resuscitati sunt voluntate sua mortẽ crucis sustinuit. Et ideo hæc omnia passus, vt nobis vitam æternam donaret. Et cùm nobis immensa beneficia præstet, nihil exigit à nobis, nisi vt templa nostra impoluta ei seruemus, vt semper in nobis habitet & nos permaneamus in illo. Non postulat à nobis aurum aut argentũ, vel quidquid huiusmodi. Nã & si fuerint nobis ista, dispertiri egentibus præcipit. Nos ipsos quærit, nos desiderat, in nobis requiescere cupit. Accedamus ergo ad eum & copulemur in affectu

*certamis.

*occasionibus.

affectu eius, & nosipsos amemus & proximos. Qui diligit (inquit) proximum, filius dei vocatur. Qui autem è contrario odit, filius diaboli nũcupatur. Qui diligit fratrem suum in tranquillitate est cor eius: fratrem verò odiens tempestate maxima circundatus est. Vir benignus etiam si patitur iniuriam, pro nihilo ducit. Iniquus etiam proximi actus contumeliam arbitratur. Qui charitate plenus est, serenissimo vultu procedit. Vir autẽ odio plenus ambulat iracundus. Tu autẽ fili benignitati, stude in vita tua, & proximum tuum habeto tanquã vnum ex membris tuis. Omnem hominem iudica fratrem tuum. Memento quod
A vnus artifex ac verus est qui cõdidit nos, non moueas cuiquam scandalum in vita, & non quod tibi vtile est sed illi facito. Quod tibi accidere non vis, nec ei cupias euenire. Si eum videris in bonis actibus conuersantem congratulare ei, & illius gaudium tuum dicito, & si aliquid patiatur aduersum, compatere ei, & illius tristitiam, tuam deputa. Omnem malitiam expelle ab anima tua, & odiorum flãmæ non comburent cor tuum. Contra impotentem aut subiectum tibi noli iracundia commoueri, sed tanquam tuum membrum proprium eum habeto, in omnibus. Ne diligas fratrem tuum simulato corde, nec eum labiis osculans ex alia parte insidias facias ei. Dolosus enim vir pacifica verba profert ex ore, & in abdito mentis supplantare proximum suum meditatur. In his ergo operibus ad iracundiam prouocatur deus. Puritas enim quæ placet in conspectu domini, respuit omne quidquid simulato corde efficitur.
B Tu autem omnẽ simulationem longe fac à te, & ne cupias supplantare proximum tuum, neque mordere aut laniare membrum tuũ. Quod etsi quandoque vt homo iratus fueris vltra solis terminum non producas iracundiam tuam, sed & reconciliare ad pacem & deprime omnem furorem ab anima tua. Qui enim amplectitur pacem in mentis suæ hospitio mansionem præparat Christo, quia Christus pax est, & in pace requiescere cupit. Vir autem inuidus omnibus modis execratur. Vir pacificus in tranquillitate est semper cor eius. Inuidus autem similis naui cùm iactatur à fluctibus maris. Homo pacificus securã possidet mentem. Inuidus autem in perturbatione est semper, qui autem sectatur pacem tutus est semper vndique ac munitus. Nam inuidus vt lupus rapax insanit inaniter. Pacificus est vt vinea honesta abundans fructu copioso. Inuidi autem opus indigentia ac miseria detinetur, & quantum pacificus gaudens in domino delectatur, tantum inuidus tabescens ad nihilum redigitur. Ex abundantia lætitiæ pacificus homo dino-
C scitur. Ex vultu marcido & furore pleno inuidus demonstratur, pacificus homo consortium angelorum merebitur, Inuidus homo particeps dæmoniorũ efficitur, & sicut pax secreta mentis illuminat: ita inuidia occulta cordis obcæcat. Pax enim effugat & perturbat omnem discordiam. Inuidia autem iracundiam cumulat, à splendore autem pacis effugatur omnis caligo, & vbi obsederit inuidia, ibi obscuritas & exteriores tenebræ. Sectare ergo fili desiderabile nomen pacis, vt fructus pacis possis acquirere, & execrare inuidiam ne malorum fructibus replearis. Rationabile nanque animal creauit te deus vt possis discernere inter bonum & malum, vt quæ sint optima eligas & inutilia respuas, omnia examines, quæ sint bona teneas, ab omni specie mala abstineas. Fili patientiã arripe, quia maxima virtus animæ, vt velociter ad sublimitatem perfectionis possis ascendere. Retributionem patientiæ tuæ ne quæras ab homine, vt in futuro possis accipere ab æterno domino æternam retributionem. Patientia grandis est medela animæ. Impatientia autem est pernicies cordis. Per patientiam enim expectatur futurorum bonorum spes, D
& quod non videtur, quasi quod videtur amplectitur. Astute in omnibus te serua fili, vt videas dominum in glória consistentem. Ab omni pollutione mundum sit cor tuum: & ne des inimico aditum eundi ad te. Ab aspectu nephando auerte oculos tuos: & ne delecteris pulchrarum vultibus fœminarum, ne per talem oblectationem vltima exoluas supplicia. Memento cui dedicasti membra tua, & ne commisceas illa meretricibus. Reflecte amorem ab amore mulieris, neque ab amore domini & amor excludat. Noli minima contemnere, ne paulatim diffluas in malo. Non te simules simpliciter accedere ad virginum domus, nec velis cum eis vti longis & otiosissimis fabulis, ne per plurimas sermocinationes, vtrorumque mens polluatur. Noli fili grauiter ferre sermones meos: nec stultum arbitreris eloquium meum: sed crede mihi & gratanter accipe verba mea. Si ad fœminarum domus importunè accesserit clericus, vel monachus: & virgo patiatur huiusmodi introire ad se; E
statim immutant pristinam dignitatem: & quod domino polliciti sunt, sua voluntate amittunt. Nec enim poterunt huiusmodi mansionem in se domino præparare: sed desolabuntur vt lignum aridum. Nunquid virginitatem Dominus extorquet inuitè? Hoc enim munus voluntariè Christo offertur in propria voluntate, nec enim licitum est profanari aliquid quod domino promissum. Non peccabis homo si non voueris votum, si enim vouisti, Iam ne facias moram reddere illud, quod dominus quasi suum requirit illud à te, nec pollutione vult misceri membra tua, quæ sibi iam dedicata sunt. Vide ergo ne te seducat corporis pulchritudo, & decorem animæ tuæ amittas. Ne improbo oculo tuo intuearis speciem mulieris, ne intret mors per fenestras tuas. Non aperias aures tuas ad perficienda verba earum: nec concupiscas nequitiam in anima tua. Mulieris carnem non velis tangere, ne per tactum eius inflammetur cor tuum, & spiritu tuo laboris in perditionem. Sicut enim fœnum proximans igni comburitur: ita qui tangit mulieris carnem, non euadit sine damno animæ suæ, & licet corpore castus euaserit, mente tamen & F
corde corruptus abscedit. Dic mihi quæso fili, quid sunt profectus animæ? amare carnis pulchritudinem? Nónne sicut fœnum cùm à feruore æstatis percussum fuerit, arescit, & paulatim pristinum decorem amittit? Similis est etiam species humanæ naturæ, succedente sibi senectute omnis decor pristinus deperit: & quos in amorem sui antea concitabat, postmodum odio eorum efficietur. Nam cùm interuenerit mors,

tunc penitus omnis pulchritudo delebitur, & tūc cognosces quia vanitas, quod antè inaniter diligebas. Cùm videris totum corpus in tumorem & fœtorem esse conuersum, nónne intuens maximo horrore concuteris? Nónne claudis nares tuas, non sustinens fœtorem durissimum? Vbi est postmodum omnis illa oblectatio? Require si est aliquod pristini decoris vestigium. Vbi est suauitas luxuriæ & conuiuiorum opulentia? Vbi sunt blandimentorū verba, quæ corda simplicia molliebant? Vbi sunt sermones dulces qui amaritudinem amantibus infundebant? Vbi est immoderatus risus & otiosus? Vbi est ineffrenata & inutilis omnis lætitia? Velut fluxus aquæ transiens nusquam comparuerunt. Hic est finis carnis pulchritudinis, quam amabas. Hic oblectationis terminus corporis. Reflecte igitur animum tuum ab his obscœnis amoribus, & omnem amorem conuerte ad splendidissimam pulchritudinem Christi, vt radij fulgoris eius illustret cor tuum, & omnis obscuritas caliginis expelletur à te. Hæc pulchritudo diligenda est fili, quæ lætitiam spiritualem amantibus consueuit infundere. Hic decor omnibus modis amplectendus est vnde nobis serenitas trāquillitatis adquiritur. Deuitemus perniciosas pulchritudines, ne omniū malorum genera in nos irrogentur. Multi enim admirantes mulierum species à veritatis via naufragauerunt. Plerique ornamētis earum oblectati, perniciem animarum suarum perpessi sunt, & à perfectionis fastigio in profundum inferni demersi sunt. Caueto ergo fili species per quas plurimos cernis perisse, quæso ne bibas poculū vnde multos perspicis interisse. Ne percipias cibum quem edi in aliorum perniciem videris. Ne incedas iterum, quo naufragium perpessi sunt plurimi. Deuita laqueos, per quos captos ceteros censeris. Postula tibi à domino cor prudēs & peruigilem sensum, vt nō ignores fraudes & astutias inimici, & in retia eius non incidat pes tuus. Sapiens non corporis decorem desiderat, sed animæ. Insipiēs homo speciem in carnalibus ornamentis amplectitur, sapiens vir comptam mulierem respuit. Stultus verò concupiscens eam miserabiliter supplantabitur. Vir prudens ab imprudente fœmina auertit oculos suos. Luxuriosus autem vir intuens eam soluetur vt cera à facie ignis: tu autē caue omnibus modis species perniciosas ac falsas pulchritudines, quia deturpatur anima si earum decorem attendas. Christus non in corporis decore, sed in animæ delectatur. Illa ergo dilige fili, in quibus delectatur Christus: & ne pecuniarum cupiditati te subijcias. Ab omni auaritia declina cor tuum, vt non condemneris sicut adulter & idolorū cultor. Noli amare mammona, ne offendas ei cui membra tua & mentem pariter dedicasti. Ne petas ea quæ te auocant & separant à domino. Noli diligere opes terrenas, ne amittas cælestes. Multi cupientes aliena, & à suis priuati sunt. Alienatæ sunt à nobis seculi huius facultates: nostra autem possessio, regnum cælorum est. Noli appetere aliena, ne à tuis fias extraneus. Quotidianum victum sufficere tibi contentus esto: quidquid superfluum est proiice abs te tanquam propositi tui impedimentum. Ne cupias fieri locuples, ne in tentationes incidas, & in laqueos diaboli. Caueto auaritiam, quia radix omnium malorum ab Apostolo nominata est. Pecuniarum cupidus iam animam suam venalem habet. Si enim inuenerit tempus pro nihilo perpetrabit homicidium: & sicut qui effundit aquam super terram, ita est ei effundere sanguinem proximi sui. Plerique per auaritiæ ardorem in mortis periculum inciderunt. Propter auaritiam Saül alien⁹ à domino effectus est, & ad extremum de culmine regali expulsus est, & ab inimicis suis perēptus est. Et Achab propter auaritiam inuasit vineam Naboth: & huius rei gratia in prelio vulneratus defunctus est. Dominus noster & saluator à corde Pharisæorū volebat pecuniarum amorem excludere: sed quia illi erāt cupidissimi, salutaria eius monita deridebant. Nam & illum diuitem cùm dominus vocās ad regna cælorum facultates suas vendere præcepisset, auiditas intrare nō permisit. Et Iudę pectus auaritiæ ardore exarsit, vt dominum largitorem sibi cunctorum bonorum in manus traderet impiorū. Auarus enim vir inferno similis est. Infernus igitur quantoscunque deuorauerit, non dicit satis est: sic etsi omnes thesauri terræ cōfluxerint in auarum, nō satiabitur. Alienum te facito fili ab hoc vitio, & voluntariā paupertatem libenter assume. Noli esse desidiosus & piger, sed labora manibus tuis, vt habeas vnde tribuas indigenti. Secūdum pusillanimitatem tuam mediocriter porrige. Tantum enim expetitur à te, quātum tibi fuerit creditum. Nemo enim exigit à te, quod ipse minimè possides. Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominatio est coram Christo, sed acceptum est illi quod fuerit fideliter acquisitum. Fili non habet hanc artem misericordiæ bonū. Sunt enim nonnulli qui diripientes aliena, præstare se eleemosynam simulāt. Et cùm alios premūt, alijs misereri se fingunt. Sed dominus non delectatur in operibus eorum, & simulationem cordis eorū execratur ac respuit. Tu autem licet exiguum de tuis laboribus porrigas, hoc gratum est & acceptū coram domino. Nec te velis iactare, cùm porrigis eleemosynam indigenti, & illi cui fœneras, ne te arbitreris esse meliorem. Sed in omnibus tuis operibus humilia te coram domino: quia nō erit gratum Deo, quidquid efficitur cum superbia. Quod autem fit humiliter, acceptum est ei. Fili præ omnibus humilitati stude, quod est omni virtute sublimius, vt ad perfectionis fastigium possis conscendere. Cùm iustæ institutiones non aliter nisi per humilitatem impleantur, & multorum temporum labores per superbiam in nihilū deputantur. Vir humilis, Deo est similis, & in templo pectoris sui gestat eum. Superbus autem cùm sit Deo odibilis, diabolo similis est, Humilis verò licet in habitu videatur vilissimus, gloriosus est in virtutibus. Superbus autem homo, & si decorus videatur aspectu est clarus, sed tamen inutilem eum manifestant opera ipsius & per hos incessus & motus dignoscitur eius superbia, & ex verbis eius publicabitur leuitas ipsius. Cupit semper laudari ab hominibus, & virtutibus quibus alienus se prædicare gestit. Non se patitur cuiquam esse subiectum, sed semper primatum cupit, & ad maiorem gradum se conatur immergere. Et quod ex meritis obtinere non potest, ambiendo festinat.

Ambulat

Ambulat ſemper tumēs, vt vter vacuus & inanis. Et ſicut nauis abſque gubernatore cùm iactatur à fluctibus, ita & is circunfertur inter omnes actus ſuos. Humilis è contrario reſpuit omnem honorem terrenum, & vltimũ ſe eſſe iudicat omnibus hominibus. Nam etſi mediocris appareat in vultu eminens apud dominum intuetur. Cùm conſummauerit omnia mandata domini, nihil ſe feciſſe teſtatur, & omnes virtutes animæ ſuæ celare feſtinat. Sed diuulgat dominus omnia opera ipſius, & profert in medium & mirificat geſta ipſius, & exaltabit & clarum faciet eum, & in tempore precum ſuarum quod poſtulat impetrabit.
A Et tu fili cùm acceſſeris ad precandum dominũ, proſterne te humiliter in conſpectu eius, ne poſtules quidquam quaſi ex gratia meritorum tuorum, & ſi eſt tibi etiam conſcientia boni operis aliqua, cela illam, vt te ſilente multipliciter & reſtituatur à Deo, & peccata tua citò produc in medium, vt deleat dominus illa, cùm confeſſus fueris ea. Nec te velis iuſtificare, cùm ad orandũ acceſſeris, ne ſicut Phariſæus illo exeas condemnatus. Memento Publicani vel qualiter pro ſe orauerit, & æmulare eum, vt veniam peccatorũ tuorum inuenias. Non clamore vociferaberis eum qui occultorum eſt cognitor, ſed clamor cordis tui pulſet aures eius. Ne longitudinem verborũ protrahas ante eum, quia nõ in multiloquio, ſed ex mente puriſsima placabitur dominus. In tempore orationis omnem malitiam cordis proijce abs te, & remitte ſi quid habes aduerſus proximũ tuum. Eſt denique quoddã genus ſerpentis, quod cùm vadit ad bibendum aquam antequam accedat ad fontem euomit venenum. Imitare ergo huius ſerpẽtis aſtutiam & omne venenum amariſsimum
B proijce ab anima tua. Remitte cõſeruo tuo centum denarios vt tibi dimittatur debitum, decem millium talentorum. Et qualem cupis erga te eſſe dominum, talis eſto ipſe erga conſeruum tuum. Quodcunque opus inchoaueris, primò inuoca dominum & ne deſinas gratias agere cùm perfeceris illud. Quære dominum & inuenies eũ, nec dimittas cùm tenueris, vt copuletur mẽs tua in amore eius. Hoc ſtude in vita tua vt orationem puram offeras Deo. Cogitationes non conturbent cor tuum, nec in diuerſis locis vel rebus rapiatur mens tua. Memento enim te fili ſub domini cõſpectibus ſtare, qui occulta cordis proſpicit & abdita mentium nouit. Vigilanter ergo adſiſte in conſpectu domini in tẽpore orationis vel pſalmorum, ne te opprimat ſomnus animę tuæ, & ne diſſonans ſit ſenſus & lingua, ſed cõſonantia ſint, & vtraque proferant verba. Sicut impoſsibile eſt ſeruire duobus dominis, ita nec duplex oratio poterit aſcendere ad dominum, nec tibi vllum tempus filij otioſum vel vacuũ trãſeat, tam in diebus
C quàm in noctibus vigilare te conuenit, vt eminẽtem tentationem facilius effugere poſsis. Si enim cogitationes ſordidæ cõturbauerint cor tuum, & ſi te coarctauerint, quod eſt illicitum perpetrare, per orationes ac vigilias depelluntur ab anima tua. Oratio munimentum grande eſt animæ. Per orationes puriſsimas omnia nobis quę ſunt vtilia tribuuntur à domino: & cuncta quæ noxia ſunt, proculdubio effugantur. In tempore pſalmodiæ ſapienter pſalle fili, & ſpirituales cantus vigilanter cane coram domino, vt virtutem pſalmorum facilius poſsis acquirere. Omnis nanque duritia cordis, eorum dulcedine molliatur, tunc dulces habens fauces, gaudenſque cantabis: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua domine, ſuper mel & fauum ori meo. Sed non poteris ſentire hanc dulcedinem, niſi cum ſumma vigilantia ac ſapientia cantaueris. Fauces enim (inquit) eſcam guſtabunt, ſenſus autem verba diſcernit. Sicut enim ex carnalib⁹ eſcis alitur caro, ita ex diuinis eloquijs interior homo paſcitur ac nutritur. Sed in his omnibus vigilijs ſanctis indiges fili. Hæ ſunt nanque vigiliæ inutiles, per quas læditur, & deperit anima, cùm vigilauerit quis circa cogitationes turpiſsimas, vel ad gerendum cõtrarium aliquid vel D
ad perpetrãdum facinus. Sed tu talibus inſiſte vigilijs, vt poſsis effici ſanctus in omnibus actibus & moribus tuis. Conuenit te vigilare, nequando oppreſſus ſomno placere hominibus geſtias. Prę ter quàm domino ſoli ne ſtudeas placere alteri. In omne opus quod cogitas facere, cogita dominum primum: & ſi ſecundum dominum eſt, quod cogitas, diligenter examina. Et ſi eſt rectum corã deo, perfice illud. Si vero aduerſum fuerit repertum, amputa illud ab anima tua. Quotidie actus tuos diſcute curioſius, & ſi te peccatis obnoxium cenſeris ad pœnitentiam citò confuge. Nolo vt protrahas peccatum tuum de die in diem: ſed ſi quid cogitaueris male, in deo pœnitentiam age: & velociter de corde tuo ſeca illud. Ne velis dicere non eſt grãde hoc facinus quod cogitaui tantummodo, quia in conſpectu domini manifeſta & aperta ſunt omnia. Ne vt ſpinas ac tribulos in te creſcere ſinas cogitationes malas, neque tanquam minima negligas ea, qui enim ſpernit minima, paulatim defluet. Noli ſpernere morſum E
ſerpentis, ne venenum eius conſpergatur in cor tuum. Abſcide virgulta ſpinarum de agro cordis tui, ne defingant in te altas radices. Scito quod cor tuum ager eſt domini, excole eum cæleſtibus diſciplinis, & non ſinas zizania ſeminari. Si igitur taliter vigilaueris, facile poteris aſcendere ad perfectionem. Ad vigilandum autem multum ieiunium proderit. Sicut enim miles plurimo onere prægrauatus præpeditur, ita monachus ad vigilias cum eſcarum largitate torpeſcit. Non enim poſſumus vigilare cùm fuerit dapibus venter noſter onuſtus, ſed oppreſsi ſomno, vigiliarum fructus amittimus, & maximum detrimentum animæ noſtræ acquirimus. Vigilijs ergo copula ieiunium, vt cunctis animæ virtutibus florere poſsis, & caro tua ſubiecta ſit animæ tuæ, & ancilla tua famuletur dominæ ſuæ. Ne præbeas vires corpori tuo, ne bellum aduerſus ſpiritum exerceat, ſed ſemper ſubiecta ſit caro ſpiritui, & obtemperet iuſsis ſpiritus. Noli incraſſare ancillam tuam, ne contemptui habeat dominam ſuam, ſed & in omnibus eius obſequijs mancipetur. Sicut enim equis ſunt frena impoſita, ita ieiuniorum frena imponamus corpori noſtro. Nam quemadmodum auriga ſi equorum frena laxauerit, rapidiſsimo curſu cum eo in præcipitia deferuntur, ita & anima ſi corpori ſuo non impoſuerit frenum, vterque ad inferni præcipitia deuoluuntur. Eſto peritiſsimus auriga corpori tuo, vt per tramitem rectam poſsis F

poſsis pergere viam. Eſcæ enim plurimæ non ſo-
lum animam, ſed & corpus noſtrum plurimum
lædunt. Sæpe enim per ciborum auiditatem ſto-
machi franguntur vires, necnon abundantiam
ſanguinis & cholerarum ægritudines plurimas
per eſcarum largitatẽ perpetimur. Sicut enim iſta
animæ & corpori contraria, ita medelæ ſunt
vtriuſque temperata ieiunia. Quantum vero poſ-
ſumus mundi delitias & ciborum opulentiam
fugiamus, ne quando cruciati in flamma guttam
aquæ quæramus, nec refrigerium conſequamur.
Fugiamus ebrietatem, ne in retia luxuriæ incur-
A ramus. Vinum enim nobis dominus ad lætitiam
cordis non ad ebrietatem creauit, non quantum
gula exigit, ſed quantum naturæ imbecillitas po-
ſtulat. Et Apoſtolus Timotheo modico præcipit
vti vino: & hoc propter dolorem ſtomachi &
propter eius frequentiſsimas infirmitates. Ne
igitur nos quod ad medelam corporis noſtri tri-
butum eſt, ad perniciem deputemus. Plurimi nã-
que maximam per vinum debilitatem contraxe-
runt, nec potuerunt conſequi priſtinam dignita-
tem qui primum gulæ non temperauerunt ardo-
rem. Plerique per vinum homicidium perpetra-
uerunt, nec ipſi mortem recuſauerunt. Alij per
vinum à dæmonibus capti ſunt, nec eſt aliud ebrie
tas quàm manifeſtiſsimus dæmon. Ebrioſus pu-
tat ſe boni aliquid agere cum per præcipitia deuo
lutus fuerit. Per violentiam armatur os ad ma-
ledicta, & conuitia proximorum & immutatur
mens, & lingua balbutit. Quæſo quid minus ha-
beatur quàm dæmonium? huiuſmodi enim vir cũ
B ſe putat bibere, bibitur. Sicut enim piſcis cũ aui-
dis faucibus properat vt glutiat eſcam, & repente
hamum inter fauces reperit hoſtem: vel ſicut aues
cùm per eſcam capiuntur in retibus, ita ebrioſus
intra ſe vinum ſuſcipit inimicum quod intra eum
morans impellit ſe ad omne opus fœdiſsimum.
Homo rationabilis ab irrationabili beſtia capi-
tur: tu autem in omnibus exhibe te ſobrium, vt
te ſobrietas in omnibus caſtum exhibeat. Sed ca-
ueto hoc fili, ne per ciborum abſtinentiã marga-
ris in ſuperbiam, & ne infleris aduerſus eos qui
ieiunij tui menſurã non valent obtinere, ne quan-
do videaris eſcis carnalibus abſtinere, & vitijs pe-
ctus tuum replere. Grandis nanque eſt confuſio
animæ, quæ cũ ſibi ſubiecerit carnẽ, ipſa fit ſubie-
cta vitijs. Quid prodeſt ventrem ab eſcis vacare,
& animam paſsionibus obruere, vel carnis amo-
rem vincere, & in corde liuoris ſtimulos machi-
nari. Verus enim continens tam à corporis quàm
animæ ſe paſsionibus abſtinet, quia in vtriſque
ſubſtantijs homo cõſtare videtur. Nulla eſt enim
C perfectio in vna parte eſſe ſublimem, in alia eſſe
proſtratum: in vna parte fulgere, & in alia vitio-
rum caligine occupari. Qui enim caſtus cupit eſ-
ſe corpore, caſtus debet perſeuerare & ſpiritu:
quia nihil proderit caſtum eſſe corpore & mente
corruptum. Ciuitas ſi fuerit forti compage ſolida
ta in ſe, ex alia vero deſtructa, aditum ad ſe hoſti
præbebit. Et nauis ſi fuerit forti compage ſolida-
ta, & vnam in ſe tabulam habuerit perforatam,
repleta aquarum fluctibus mergetur in profun-
dũ. Verus enim cõtinens, cũcta quę vana ſunt ſper
nit nec vllam gloriam ſectatur humanam: furorẽ
iracundiæ reprimit, exercitationem deſpicit, po-

tius ſuſtinet detrimentum, quàm diſſoluat vincu-
lum charitatis. Non detrahit cito proximo, nec li
benter audit detrahentem. Cupit ſemper declina
re à vitijs, & ad virtutes animæ ſemetipſum inſti-
gat. Talem te & tu exhibe fili cùm velis exercere
ieiunium, & cùm te abſtinueris, abſtine & linguã
tuam ab illicitis verbis. Omnem blaſphemiã lon
gè fac à te, nec ſuperflui ſermones procedant de
ore tuo: quia & pro otioſis verbis in die iudicij
reddituri ſumus rationem. Nec ad maledicẽdum
quempiam aſſueſcas linguam tuam, quę ad bene-
dicendum & ad laudandum dominum creata eſt.
De quibus ignoras rebus in cõuentu noli profer-
re ſermonem, ſed opportuna verba procedant à
te, cùm opportunum tempus inueneris, vt te au- D
dientibus cunctis gratiam præbeant. Ab omni va-
niloquio tempera linguam tuam, ne quando qui
audiant, horreſcentes obturent aures ſuas, & ſit
tibi confuſio coram omnibus. De quibus mole-
ſtiam non pateris, noli contendere acriter, nec te
conſueſcas conſuetudine peſsima, quia mos qui
longo vſu fuerit confirmatus non paruo labore
vitatur. Noli diſſolutis labijs riſum proferre: amẽ
tia nanque eſt cum ſtrepitu ridere, ſed ſubriden-
do tantummodo mentis lætitiã indica, nec in mo
dum paruuli iocari velis aſsiduè: quia non conue
nit ei qui ad perfectionem nititur iocari vt paruu
lus. Eſto in malitia paruulus, & vir perfectus in
ſenſu. In quibuſdam te exhibe ſenem, & in qui-
buſdam te exhibe paruulum. Paruuli nanque eſt
ludere, perfecti vero viri lugere: ſed præſens luctus
lætitiam generat ſempiternã. Iocus autẽ remiſſam
efficit animam, & negligentem erga dei præcepta, E
nec delicta ſua poteſt ad memoriam reuocare.
Sed obliuiſcens ea non ſe inſtigat ad pœnitentiam,
& ita paulatim ab omnibus bonis priuabitur. Nul
lum enim habet acceſſum cordis compunctio, vbi
fuerit immoderatus riſus ac iocus. Vbi vero fue-
rint lachrymæ, ibi ſpiritualis ignis accenditur qui
ſecreta mentis illuminat, & vitia cuncta exurit.
Tunc auiditate cæleſti anima flagrans, Chriſti a-
mori copulatur, cùm in terris degens de cæleſti-
bus & ſupernis iugiter meditatur calcat ſæculi vo-
luptates, & ad præmia ſe futura extendit, nec vlla
ſeculi cura ab amore eam ſegregat Chriſti, ſed vt
figura quædam inter homines verſari videtur, &
tota eius conuerſatio de cæleſtibus intelligitur.
Mors illi præſens tanquam vita ipſa eſt dulcis.
Cupit diſſolui, & eſſe cum Chriſto, quem in car-
ne viuens intra ſuum portauerit templum. Vide
ergo quantum lucrum adferant fletus & lachry-
mæ, & quantam perniciem præbet riſus ac iocus. F
Qui enim ridere hìc delectatur, poſtmodum fle-
bit amare: qui autem hic lugere voluerit, gaude-
bit in poſterum. Nam & ſaluator noſter beatos
appellat lugentes, & qui nunc lætantur, flere eos
dicit in nouiſsimo. Non te ergo delectet pueriles
iocus, ſed lectionum ſpiritualium cantus. Non te
ſoluant in riſum verba inania, ſed proferant ex te
gaudij riſum perfectorum virorum virtutes, vt ad
eorum ſpectaculum vitam tuam moreſque com-
ponas. Perfectus enim ille dicitur non qui in æta-
te, ſed qui in ſenſu ſemper perfectus: non enim ti-
bi obeſt puerilis ætas, ſi fueris in mente perfectus:
nec ſenilis tibi proderit ætas, ſi fueris puer ſenſi-
bus. Nam & Dauid cùm puer eſſet, & perfectum
cor

cor haberet in domino, in regem electus est. Et Saül cùm senili ætate esset perfectus, quia in se malitiam perfectam habuit, de culmine regali expulsus est. Vetustissimi iam erant presbyteri, qui Susannã violare conati sunt: quos Daniël adhuc paruulus detecto eorum scelere, cõdemnauit: Et dominus noster ingressus Hierosolymam à paruulis collaudatur. Nam & arbor licet sit multorũ annorum, si fuerit infructuosa abscidítur: si autẽ nouella fuerit fertilis, colitur vt magis proferat fructus. Perfectorum verò virorũ consortio frue-
A re, & conturbernio abstinentium delectetur anima tua, & à colloquijs eorum ne auertas aurem tuam, verba enim vitę sunt verba eorum: & incolumitas animę ijs qui ea libenter attendunt. Sicut enim sol oriens effugat caliginem, ita sanctorum doctrina à sensibus tuis expellit tenebras. Talium virorum quæso ne deuites consortia, vt eorum monitionibus mens tua erigatur ad cælum, & fluxam seculi gloriam pro nihilo possis despicere, & virtutes animæ haurient sensus tui. Deuita viros, quos erga mandata dei vides negligentes quia mortui sunt virtutibus, & videntur viuere passionibus, quia lætantur in proprijs voluntatibus, & gaudio carent diuino. Cum huiusmodi viris nec sit tibi vlla commixtio, nec velis cum eis sermocinari assidue, nisi poteris solummodo ab erroris itinere reuocare eos. Ceterum si non vales, deuita vt publicum hostem, sępe enim per vnã
B ouem morbidam grex totus polluitur, & modica pars fellis magnam dulcedinem in amaritudinem vertit. A tali enim fermẽto dominus tibi attendere præcipit. Fermentum hoc doctrina nequissimorum hominum doctrina intelligitur: nã etsi in habitu quis videatur esse clarus & nobilis, non tantum ex verbis, sed ex fructibus homo cõprobatur. Denique quia plurimi callide vitia sua cælare festinant & apud quosdam videntur esse mirabiles, sed floribus amissis fructus qualis est ostenditur. Cùm verò intra sinum suum serpentem seruauerunt, à tactu morsu eius intumescũt, & palam omnibus veniet, quia nihil occultum est, quòd nõ reuelabitur. Si quis tibi intulerit mala, ne velis irasci ei, aut retribuere illi, etiã si possis: sed dole potius pro eo quia dominus irascitur ei. Qui enim patienter pertulerit mala in futuro coronabitur, qui vero intulerit mala in die mala vt reus dãnabitur, nec pro carnalibus dãnis fran-
C gatur animus tuus, nec vigorem patientiæ tuę res emolliant caducæ, sed time potius damnum, si à proposito tuo retardaueris & quãdo te peccatis obnoxium senseris, ad pœnitentiã cito conuerti ne confundaris, qui enim hic pœnituerit, in nouissimo non pœnitebit. Clemẽter enim dominus ad pœnitentiam confugientes suscipit. Et ne misericordia domini fretus peccatis peccata adijcias. Ne velis dicere, donec viget ætas mea, carnis concupiscentiam exercebo, & postremo in senectute malorum meorũ pœnitentiam geram, pius nanq; est dominus & multum misericors, nec vltra facinorum meorum memorabitur. Noli taliter fili cogitare quia summa stultitia est, hoc in mente apud dominũ concipere, cùm & impium sit talẽ licentiam à deo expectare quempiã. Noli inquã sic cogitare cùm nescis qua die moritur[9] sis, quis enim nouit hominũ diẽ exitus sui, non enim omnes in senectute priuabũtur hac luce: sed in diuersis ætatibus de hoc mundo migrabunt, & in quibus actibus vocabitur homo, in ijsdẽ necesse est reddere rationẽ: nemo enim in inferno cõfitebitur domino. Sed nec tu cuncteris ad pœnitentiam conuerti. Semper ante oculos tuos versetur vltimus dies, cũ enim diluculo surrexeris, ad vespe- D
rum te ambigas peruenire, & cùm in lectulum ad quiescendũ membra tua posueris, noli confidere de lucis aduentu, vt facilius te possis refrenarę ab omnibus vitijs. Semper cor tuum promissa cælestia meditetur, vt ipsa te ad virtutis viam prouocent. Esto natura talis in operibus bonis qualis es futurus post modum. Omnia terrena quæ possides in cælestes mansiones transfer, vt cùm illuc fueris profectus fruaris bonis cęlestibus. Bonorũ operum sumptus tibi in itinere præpara, vt incunctanter libenterq; cùm vocatus fueris, pergas ad dominum tunc cùm carnis vinculo anima tua absoluta fuerit, mox in occursum tuum angelorum chorus occuret. Omne sanctorum agmen in tuis miscebitur cõplexibus, & te ad adorandum verũ iudicem perducent. Tunc tibi fit pax per gyrum & summa securitas, nec timebis vltra iacula ignita diaboli. Non tibi terrorem incutiet barbarorum immanitas, nec formidabis hostes ferocissimos, qui cupiunt animas iaculari nõ corpora, nõ ferrum, non ignem, non faciem truculentam tor- E
torum, non famem, non sitim, nec vllam ægritudinem carnis, nec metues inuidiam hominũ, nec insidias malignorum, nec verba venenata mulierum lupãrũ, nec vltro aduersabitur caro contra spiritum tuũ, non timebis periculum maris, nec vllos casus aduersos: sed hæc omnia sedabuntur. Cùm anima tua abiecerit sarcinã carnis, tunc spiritus sanctus tribuet tibi in cælestibus mansionẽ, cui paulo antè intra corporis tui hospitum feceras mansionẽ, & lætus gaudensq; expectabis diẽ iudicij futuri, in quo singulorum animæ recipiẽt merita pro suis operibus, & frustra tunc peccatores & impij pœnitebunt, fornicatores & adulteri vlulabunt, nec vllam requiem poterunt æternam inuenire. Rapaces & auari flebunt amariter, nec malorũ suorum veniã cõsequentur, in luctu maximo detinebuntur. Omnes qui carnis suæ voluntates consecuti sunt, in mœrore & fletu maximo in sempiternum erunt. Quia vitijs & passionibus seruierunt. Et cum hi omnes pro suis criminibus F
gehennæ ignibus mancipentur, iustis sempiterna præmia tribuentur à domino, quæ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit dominus diligentibus se.

FINIS.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII ARCHIEPISCOPI
Cæsariæ Cappadociæ procemium expositionis in prophetam Esaiam, Desiderio Erasmo Roterodamo interprete.

*Εὔξασθε, orate, propiùs cõuenit loco præsenti. Mat. 24.b.

*PTATE ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Aduertendum est Deum non fecisse hyemem aut sabbatum reprehensibile, cùm scriptũ sit, Æstatem & ver, tu finxisti ea. Verum in hyeme sumus quoties carnis affectus imperium obtinent in nobis. Itaque sic intelligendum est dictum illud Euangelicum, ne nobis tum incidat fuga, cũ deteriora in nobis dominantur, aut cùm per inertiã vitam nostram traducimus. Nam id nobis significat per sabbatum, vt benedictioné illam consequamur. Beatus seruus ille qué cùm venerit dominus, inuenerit vigilantem. Estote prudentes sicut serpentes, forsitan ob id, ꝙ prudenter ac sapienter abstergat senectutem. Etenim vbi iam pellem exuere parat, in locum angustũ, quiq; vndique corpus obstringat, immittit seipsam, atque ad eũ modum transmittens sese, senectam exuit. Forsan igitur & nos vult hic sermo per arctam & asperam viam ingredientes, exuere veterem hominem, ac nouum induere, vt nostra quoq; velut aquilæ iuuenta renouetur. Magna quidé atque adeo prima dos, quæq; animam summè purgatã requirat, diuini afflatus esse capacem ad prophetandum mysteria Dei. Proxima verò secundum illam vt ipsa quidé mediocrem aut vulgarem curã desiderãs audire, quid sibi velint ea quę dicuntur à spiritu, vti ne perperam coniectes sententiã verborum, sed recta ad illam ducaris via duce spiritu, quo auctore scripta est prophetia. Et gubernatur intellectus eorũ, qui cognitionis donũ acceperũt. Vnde & dominus addidit dicens. Qui habet aures ad audiendũ, audiat. Præterea propheta quoq; Iohel: Quis sapiens, inquit, & intelliget hæc? Intelligés & cognoscet ea? Et Apostolus eo loco quo de charismatibus loquitur, quoddã esse donũ ait prophetiã: quoddam discretionem spirituũ Nam qui sese dignũ exibet instrumentũ, per quod spiritus operetur, is propheta est. Porrò qui vim eorũ quæ denunciantur prudenter percipit, is donũ habet discernendorũ spirituum. Quapropter & Corinthijs pręscribens: Prophetę, inquit, duo trésve loquantur, ac reliqui dijudicent. Est autem donũ hoc à Deo magnum, vt dominus comminetur sese ablaturum è Iudęa prophetam, & coniectorem, & admirandum consultorem, & auditorem intelligentem. Nobis verò precandum vt accipiamus sapientię ac scientię, neque non doctrinæ donum, vt omnia simul in principali animi parte concurrentia, imprimant formam omnis veritatis, quę prophetia continetur. Est autem huius quidem vti sermone scientię, vt contempletur arcana spiritus. Huius autem sermone sapientię, ad apparanda, & excolenda ea, quæ inuolutè ac paucis sunt prolata. Siquidem sapientię proprium est producere sermonem. Ait enim: Produxi sermonem & non attendistis. Pręterea doctrinæ donum, ad ædificationem audientium. Itaque necesse est vt qui sit prophetaturus, huius animus antè sit idoneus redditus, sedatis affectuum, qui in nobis sunt commotionibus, vti verbum illud quod est in omnibus, magis compositos diligens animos, in quibus nec exiguus

affectuum motus dissonat cum ratione iuxta portionem præcedentis aptitudinis, diuini spiritus inducat efficaciam. Neque verò solum requiritur affectuum sedatio ad dignè suscipiendum spiritum, verumetiam moderatus fidei habitus vtilitasque, tum huius qui gratiam accipit, tum illorum qui in tempore audiunt, aut eorum etiam, ad quos in posterum prophetiæ vtilitas sit peruentura. Datur enim, inquit, vnicuique manifestatio spiritus ad vtilitatem, ac rursum iuxta portionem fidei. Itaque supra naturæ humanæ vires est, pronuntiare rationem modumque diuersæ operationis, quæ à spiritu diuino accidit in his qui merentur. Iuxta quam huic prophetia committitur, & id quidem ad certum modum, alius accipit dona sanationum, atque ea rursum, ad certam mẽsuram. Alius operationes virtutum, maiorum aut minorum. Quando solus ista nouit is, qui cuiusque dignitatem penitus intuetur, & inuisibilibus iustitiæ mensuris diuidit vnicuique iuxta dignitatem. Quemadmodum prophetarunt puræ ac pellucidæ animæ, veluti specula factæ diuinæ operationis. Imaginem integram & inconfusam, nullaque ex parte turbatam carnis affectibus, repræsentabant. Nam omnibus quidem adest sanctus spiritus. Verum in ijs, qui puri sunt, affectibus peculiarem vim ostendit. Ceterum qui gubernatricem animæ partem confusam habent peccati sordibus, his non adest. Oportet autem præter puritatem, & recti status æqualitatem exhibere. Neque enim qui inæqualiter est affectus, temperãtia, purus est, sed qui carnis prudentiam subiecit spiritui. Quemadmodum enim vultuum imagines non in qualibet materia redduntur, sed in ijs duntaxat quæ læuorem & pellucentiam quandam habent. Ita non in quibuslibet mentibus operatio spiritus, sed ijs quæ nihil habent obliquum, nihil obtortum. Candida quidem nix, verùm imaginem intuentium non reddit, propterea quòd inæqualis est, è concreta spuma constans. Lac album, at non exhibet imagines, eò quòd exiguæ quæpiam sint bullulæ. Contrà, aqua, tametsi sit nigra specie, tamen repræsentat ob læuorem. Ita videlicet, vitæ inæqualitas nequaquam idonea est, ad recipiendam diuinam operationem. Ergo cùm anima, omni virtutis studio dedita vehementi in Deum amore, perpetuo Dei memoriam sibi impressam seruat, atque hac re primùm apparat sese, vt Deũ habeat velut inhabitantem, ex vehementissima in Deum intentione & arcano amore, numine afflata, digna prophetiæ dono redditur, Deo diuinam virtutem impartiente, animique oculos aperiente, ad intelligẽdas quas velit, speculationes. Quapropter & prophetæ, à fronte videntes vocabantur, propterea ꝙ futura, perinde quasi præsentia fuissent, prospicerent. Sed magis inducimur ad intelligendum propheticũ afflatũ ex visis, quę in somnis accidunt. Queadmodum enim visis, principali animi parti impressis, vrbes aut regiones variæ magnitudinis ac pulchritudinis, aut animalia supra naturã videre incipimus, aut etiã verborum aliquorũ memoriam, quæ auribus hausta sint, obtinemus. Cumque tam multa, tamq; noua spectemus in nobis & audiamus, haud iam verè corporeo sensu videmus, neque audimus. Itidem & diuinorũ ac beatorũ virorum mens, aliquãdo reuera, aliquãdo per somniũ impressis imaginibus, diuinis sermonibus ac visis impletur, cùm neque per oculos imagines eorum

Collatione eleganti confirmat.

quæ

quæ videntur reuocarit, neque per aures, aëris ictum, à vocis edendæ instrumentis profectum acceperit. Neque enim sublimis ille thronus, & eleuatus, aliquid erat foris subsistens. Neque rursus in eo sedens, quem videbat Esaias, nec humana specie. Is qui apud Ezechielem describitur, electrinus est ab ilibus sursum. Igneus autem ab ilibus deorsum. Sed horum intellectus, maiore quadam virtute in eorum contemplatione gerebatur, spiritu diuinam naturam per ænigmata repræsentante. Vident autem prophetæ, non futura solùm, verumetiam quæ in rebus præsentibus sunt abdita. Quemadmodum ait Paulus: Si verò prophetetis, ingrediatur autem aliquis infidelis, aut indoctus, occulta cordis illius manifesta fiunt. Aut quemadmodum Helisæus: Nónne cor meum ambulabat tecum, cùm reuerteretur vir cum curru suo tibi obuiam? Est autem & illud prophetiæ genus, cùm aliquid per somnium præscitur, quemadmodum Ioseph in Aegypto, & Danieli in Babylone reuelatio facta est. At quomodo igitur Pharao, & Nabuchodonosor, futura præsciverunt? Nempe de mundanarum rerum statu oportebat dominos præuidere, vti his fides haberetur. At quomodo Balaam prophetat & Caiphas? Nimirum quod hi quoque habebant, quibus imperabant, hic quidem tanquam sacerdotum princeps, ille verò tanquam vates. Neque enim hic puritas animi fuit in caussa, neque mentis pellucentia Deum cõtemplantis, atque inde virtutem haurientis: sed dispensatiuè illis contigit sermo, non pro merito, sed pro temporis opportunitate. Quæres autem, an quæ sunt apud Esaiam & Ezechielem visiones, sint per huiusmodi phantasias conspectæ, an potiùs mysticus sermo, spiritus per ænigmata diuinitatis proprietates nobis significantis. Porrò sunt qui dicant, eos extra se raptos prophetare, * humana mente à spiritu absorpta. Verum id abhorret à professione diuinæ præsentię, vt amentem reddat, qui à numine corripitur, cumque plenus diuinorum decretorum esse cœperit, tum à propria quoque mente excidat, & qui alijs ex sese præbeat vtilitatem, ipse ex proprijs sermonibus nihil capiat vtilitatis. In summa, qui consentaneum est, vt quis ex sapientiæ spiritu, simillimus insano reddatur? Vtque intelligentiæ spiritus cohærentiam excludat. Quin potius, neque lumen cęcitatem parit, verum videndi vim à natura insitam expergefacit: neque spiritus tenebras inducit animis, sed ad contemplationem rerum intelligibilium, mentem à peccati maculis puram exigit. Non dissimile veri est, improbam dæmonum vim naturæ humanę insidiantem, confundere mentem. Verum si quis dicat, spiritus diuini præsentiam idem hoc efficere, his impiè dixerit. Ad hæc, si sapientes sunt sancti, qui fit, vt non responderint congruerintque ijs quæ prophetantes edebant? Sapiens enim, inquit, intelliget quæ ab ore proprio proficiscuntur. In labijs autem portat intelligentiam. Porrò si, quoniã Isaac in ingressu filij sui extra se raptus fuit, & quoniã Dauid dixit, in excessu suo, ob id fingunt sanctos extra se rapi, intelligant admirationem ac stuporem appellatum esse raptum. Quod genus est illud, Obstupuit cælum & horruit terra. Porrò illud in confesso sit, oportet. Si qua inciderint, quæ cum diuina natura pugnant, quantum ad verba pertinet, non ea sentire scripturam, semotis communibus hominum cogitationibus ac sensibus.

*ἠπικαλυπτομένου νοῦ.

Confirmat ab antithetis.

ſibus. Quemadmodum illud communiter receptum eſt, vt diuinam naturã, bonam, iniraſcibilem, ac iuſtam eſſe confiteamur. Quare ſi ſcriptura deum iraſci, aut pœnitere, aut aliquid præter dignitatem agere dixerit, quid ſibi velint verba quærendum eſt, ac ſolicitè cogitandum, quomodo in verum ſenſum reſtitui poſsimus. Non autem oportebit veras de deo opiniones ſubuertere. Atque eum ad modum citra offenſam in ſcripturis verſabimur, dum & ex ijs, quæ facilè percipi poſſunt, adiuuabimur, & ab ijs quæ ſunt intellectu difficiliora, non offendemur. Quod ſi quis illud diuinæ ſcripturæ vitio vertat, quòd non doceat, neque impartiat, ea quæ prodeſſe poſſint, is perpendat vniuerſam rerum mortalium ordinationem, non ſolùm in ſpiritualibus, verum etiam in inferioribus, atque in communis vitæ negocijs; conſideretque eam vim, quæ gubernat vniuerſa, mutis animantibus facilem ad vitam tuendam, occaſionem tribuiſſe, alimentum vltro præſens, operimentum ſponte agnatum, è pilis aut * teſtis indumenta: hominũ autem ſolum, nudum producens, rationem omniũ illorum vice dedit, per quã artes repertæ ſunt, quibus illa ſibi ſuppeditet, puta, architectura, textoria, agricultura æraria, fabrica, animo rationis copia ſupplente, quod deerat corporibus. Quemadmodum igitur in his opifex noſter haudquaquã inuidens nobis, vitæ commoditates non paſſus eſt eodem modo naſci quo bruta, ſed rerum neceſſariarum inopiam, data opera, addidit nobis. Velut ingenij exercitamentum, itidem & in ſcripturis, ſtudio voluit eſſe obſcuritatem, ad vtilitatem mentis humanæ, ſuam ipſius indicans virtutem atque efficaciam. Primum quidem, vt his occupata, à deterioribus auocetur. Deinde, quod quæ labore parata ſunt, ea, neſcio quo pacto, magis amantur, quæque longo tempore contingunt, conſtantiùs permanent. Porrò quæ facilè parantur, his non perinde auidè fruimur. Negligitur enim rerum obuiarum copia, neque vlla cuſtodia dignas ducit, qui poſsidet. Quapropter & ſomniorum obſcura & inuoluta eſt ratio, ita vt non mediocrem deſideret animi intentionem, habentque inſomniorum ænigmata plurimum affinitatis cum ijs, quæ in ſcriptura ſub inuolucro ſignificantur. Vnde & Ioſeph, & Daniel, per prophetiæ donum ſomnia dignoſcebant, quandoquidem ipſa per ſe cogitationis vis, non ſatis valet ad veri veſtigationem. Denique accedit huc quòd vitæ quoque puritas requiritur, vt ad moralis virtutis exercitationem pertineat, quod in ſcripturis obuolutum eſt, diiudicare. Requiritur autem præter vitæ puritatem, aſsidua in ſcripturis exercitatio, vt maieſtas, atque arcanum diuinorum verborum, perpetua meditatione animo imprimatur. Ceterùm ad diuinorũ verborum exercitationem, totam vitam impendi oportere, Moyſi vita demonſtrat, qui quidem primis quadraginta annis Ægyptiis diſciplinis inſtitutus eſt. Alteris autem annis quadraginta, hoc prætextu, tanquam paſturus oues in ſolitudines ſeceſsit, ibique contemplationi rerũ operam dedit. Atque ita deinceps poſt quadraginta annos dei viſione dignus habitus, inuitus per dei in homines ſtudium, ad hominum curam reuocatus eſt. Quanquam ne tum quidem aſsiduè in negotiali vita perſeuerauit, virum ſubinde ad contemplatiuam reuertebatur. Vnde & ad Aegyptiacũ idolorum

* πτερῶν, alii, ſine

cultũ vniuersa inducta est multitudo, viro illo sancto in monte cum deo colloquente. Huiusmodi fuit & Helias, humanorum negotiorum tumultum fugiens, & in desertis versari gaudens. Quare si sancti cum omni principalis animæ partis tranquillitate, ad vestigandum veritatem elaborarunt, an non absurdum est, innumerabilium laborum fructus, nullo negotio velle acquirere? Etenim Heliam obserua, post quantos secessus, quantam quietem, quãtos sudores, promeruit videre Deum. Argumentum huius libri patet, atque ex ipso libro percipitur. Quoniam propheta iis temporibus viuebat, quibus exuperabant vitia magnitudinem malorum, quæ illos manerent, exponit ac diuinę irę caussam proponit, vt eos prouocet ad pœnitentiam. Exorditur autem primùm ab ijs sermonibus, qui ad Iudæam pertinebant. Quandoquidẽ iuxta Petri dictum, tempus erat, vt inciperet iudicium à domo dei. Nam natura maxime domesticis maxime succensemus, quando in nos peccauerint, & in Ezechiele, dominus proponens punire, qui deliquerat, A sanctis, inquit, meis incipite. Eoque ab loco deo dilecto cœpit, atque ab ea ciuitate, in qua templum erat, denuncians quæ impenderent. Deinde de Babylone, postea de tribu Moabitica, Deinde de Damasco. Quinto loco, de Aegypto, deinde de deserto, deinde de Idumæa, deinde de valle Sion, deinde de Tyro, deinde de quadrupedibus. Sub hæc sequuntur ea, quæ acciderunt anno decimoquarto Ezechiæ regis, post quæ prophetiæ sunt, absque vllo titulo, prænũciantes mala Hierusalem, & Iudææ. Tum de iis, quę in dispersione essent euẽtura, deque illorum reditu, posteà quàm expleta esset vindicta. Præterea quę Christo acciderunt, sparsim in vniuersa prophetia interiecta. Atque vnumquodque horum, & iuxta historiam dicitur, & mysticum sensum habet annexum.

REVE-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ac Domino, D. Ioanni Episcopo Roffensi, D. Erasmus Roterodamus, S. D.

*Antis & officijs & beneficijs, toties à te prouocatus, præsulum integerrime, idemque doctissime, ne simpliciter ingratus viderer, cœpi tandem circumspicere, si quod munus literarium parare possem, tua dignum amplitudine, hoc est, pium iuxtà atque eruditum: & commodum è Grocini bibliotheca mecum aduexeram diui Basilij commentarios in Esaiam, hoc est eloquentissimi theologi, in eloquentissimum prophetam. Hunc aggressus, Latinum facere institui, sed quo altiùs descendo in operis penetralia, hoc minùs mihi visum est, diuinam illam Basilij phrasim sapere. Tametsi mox in ipso libri vestibulo, titulus nonnullam animo suspicionem iniecerat, ita testans ab ipso quidem Basilio descriptum opus, ceterùm ab illius obitu, ab alio quodam presbytero euulgatum. Auxit suspicionem, quòd ne apud scriptores quidem, qui Basilij recensent lucubrationes, huius voluminis vlla fiat mentio. Proinde sum in hac propemodum sententia, libros hos, aut alterius cuiuspiam esse Basilij, vt sunt eius nominis plures, non illius Cæsariensis episcopi, cui frater fuit Gregorius * Nazianzenus, aut titulum studio additum, quo magis commendarentur lectori. Quod ni tu prorsus à me dissentis, mihi non satis idoneum videtur, vel quod dicetur nomini, vel in quo nos tantum ponamus operæ. Gustum interea damus, tuum in ceteris iudicium, non secus atque oraculum secuturi. Bene vale. E Cantabigria tua anno M. D. X.*

*Nicenus, non Nazianzenus.

OPTIMO CVIQVE LECTORI ET EIDEM SCRIPTVRÆ SACRÆ CANdidato Godefridus Tilmannus Cartus. εὐπράττειν.

N HODIERNVM vsque diem sententia hæc perseuerat celebriter decantata & omnium ore consono detrita, adeò vt vicem adagionis obtinuerit*: Sciens ac prudens in flammam mitto manum. Quam aptè in nos quadret, paucis aperiam. Ante annos plus minùs viginti defunctus recognitione operum Ioannis Chrysostomi, viri vtique incomparabilis cùm peritia scripturæ sanctæ, tum virtute singulari insignis, & ipso in tempore admonitus, vt me accingerem vertendæ Paraphrasi Georgij Pachymeræ Hieromnemonis in diuinas prorsus lucubrationes Dionysij Areopagitæ, cessi amicorum votis moriger, exorsus ab ea parte quæ minùs vitiata erat & erosa à blattis ac tineis, nimirum ab epistolis, versurus reliquam texturam paraphráseως si modò per eum licuisset à quo precarium vsum exemplaris corrogaram simul & impetraram. Siquidem is quàm sperassem, festinantius iussit reddi, quum alioqui nonnihil progressus vertissem ex vtraque Hierarchia, iámque ad intima penetrarem. Eam igitur quæ in epistolas erat, tralationem dum paro in apertam lucem per prælum emittere, rursus admoneor, vt concisam & perbreuem Apologiam conscriberem ac præstituerem Paraphrasi aduersus calumniosas suspiciones trium virum, verius trium Aloidum, Laurentij Vallæ, Martini Lutheri nostræ istius ætatis pestilentissimi hæresiarchæ, ac magni opinatoris Desyd. Erasmi. Asserebant enim amici periculum fore, ne doctrina Areopagitæ Galliarum Apostoli per omnem modum salutaris, ab istis plagiarijs petulantissime oppugnata opprimeretur & intercideret. Prouinciam hanc in me nihil inuitus recepi tuendæ veritatis gratia, vtque eadem opera satisfieret iustæ efflagitationi amicorum. Ipsam Paraphrasi coimpressam nuncupatim consecraui Reuerendo in Christo Patri D. Roberto Senali, Arboricensi Episcopo, insigni Theologo, mihique cum primis venerando præceptori. Quis porrò recenseat, ob eam qualemcunque editionem, quàm fuerim malè multatus, quàm procaciter proscissus linguis istorum qui Erasmianæ eloquentiæ, quàm veritati propugnandæ erant addictiores? Et ecce rursus eodem reuoluor, vt comprobetur & sanciatur veritas præscriptæ sententiæ: Sciens ac prudens in flammam mitto manum. Obijciet nasutulus quispiam, Quid te eo necessitatis adigit? Ad hoc ego, Exemplaria duorum, omnium qui inter Græcos sacræ scripturæ interpretes præluxerunt, maximè insignium in Esaiam anno superiore verti. Ioannes Chrysostomus ad finem vsque septimi capitis exijt prælo commissus: Basilius ille, ille inquam magnus (velit nolit Erasmus) Cæsariensis Archiepiscopus, per excusionem ad finem decimi sexti capituli in eundem Prophetam petit publicum, ob cuius tralationem simul & emissionem sat scio me nihilominus inclementer ab istis plagiarijs multandum, quam fuerim pro Areopagita. Sed spe bona confirmor me adiutum iri ab eo qui via, veritas & vita est, quando hic agon mihi proponitur pro veritate exantlandus. Istos tenebriones illici lenocinio Erasmianæ eloquentiæ delinitos, & per eam auersos à luce veritatis nihil moror. Obijcient, Quid igitur est? Damnas eloquentiam? Absit. Non damno gratuitum hoc & amabile Dei donum, modò ne is cui Dei munere obtingit, abutatur in superbiam, ad lites & contentiones, ad contemptum proximorum, ac ceteras pestes, indiuiduas (ni adsit timor Dei) superbiæ comites. Sed de his satis superque. Ad epistolam excutiendam en accingor. Erasmus igitur in ea epistola qua prooemium nostri huius Basilij à se versum Cantabrigiæ, dicauit reuerendo patri ac Do. Ioanni Episcopo Roffensi, suspicionibus planè calumniosis adductus, scribit suo more hosce commentarios non resipere diuinam illam phrasin Basilij eloquentissimi Theologi in eloquentissimum Prophetam. In ea permulta mouet aduersus legitimum auctorem operis planè diuini, nihil interim probat. Itaque visum est opem ferre oppugnatæ veritati, hósque commentarios à turpi plagio vindicatos suo auctori asserere. Proinde ne quis vociferetur me vel tantillum affinxisse veris: iussimus excudi epistolam vnà cum proœmis, cui epistolæ tot scatenti suspicionibus (astricta licet sit compendio verborum) respondemus per Apologiam, suo auctori, id est Basilio Magno partum legitimum asserentes. Occurrit primùm id, quo fatetur è Grocini bibliotheca se aduexisse secum commentarios diui Basilij. Hos par est credere integros fuisse, aliàs fuerat dicturus in quot se extenderent capita. Iam quando propheta hic vocalissimus, & dignior qui Euangelista vocetur, suæ prophetiæ oracula fusiùs multò exporrexit, nempe in sexaginta sex capita. Si quidem votis profici possit, optarim eam commentationem ad manus nostras venire, sed partibus suis omnibus constantem & absolutam. Portio enim eorum quæ damus nunc, quota est, si cum integris enarrationibus conferatur? Sed enim quando quod vis, non potes: id saltem velis, quod possis. Inuitamentum erit hoc, & qualiscunque gustus quem tu lector optime boni & æqui consulito. Ne tibi sim oneri, ad suspiciones accedo responsurus (tametsi indignæ sint vlla responsione) mox subijciam elogia testium fidei prorsus indelibatæ, vt conuictæ falsi elidantur ac pessum eant. Suspicio prima est hæc: Quò altiùs descendo in operis penetralia, hoc minùs mihi visum est diuinam illam Basilij phrasim sapere. Ad hoc asylum verius κρησφύγετον consueuerat pro more suo transfugere. Quoties pagellis vix duabus perlectis non arridebat stylus, reiecto libro scribebat, Non sapit phrasin, non saliuam, ne pilum quidem retinet. Hic illi perpetuus fuit ludus in censendis auctorum lucubrationibus, quàmlibet piæ fuerint & eruditæ. Testes præter ceteros esse possunt Hieronymus & Augustinus, quos consimilibus scribendi formulis quàm pulchrè ordinarit, hoc prætextu adempta illis bona parte suarum vigiliarum, tu esto per me arbiter honorarius, modò pius. Lubens ab eo (superstes si esset) sciscitér, num commentarios in psalterium Dauidicum, qui circunferuntur nomine Augu-

γνώμη.

mine Augu-

mine Augustini, ipsius Augustini esse censeat. Certè negare non ausit germanum esse fœtum Augustini doctoris Ecclesiæ. Rursus, rogarem, quénnam auctorem esse censeret librorum Ciuitatis diuinæ. Vtique responderet genuinum esse partum eiusdem Doctoris. Ad hoc ego, Quum phrasis commentariorum à phrasi ciuitatis diuinæ immenso propè interuallo dißideat, qui fit vt vtriusque operis eundem iudices esse auctorem? Paucis diluam propositam quæstionem Sapientißimi & ijdem modestißimi illi patres pro re nata, pro sumpta argumentorum diuersitate, pro qualitate personarum ad quas scribebant, nunc attollebant stilum, nunc demittebant, suúmque scribendi characterem attemperabant auditorum captui, vti vides perspicuè fecisse hunc verè propter Christum, humilem, & omnis cenodoxiæ liberrimum doctorem. Valeant igitur censuræ tuæ à supercilio-sa & arroganti superbia profectæ. Sed quid attinet singula commemorare, quando tam multa sunt? Hoc commento subnixus, quo non tandem est prouectus erroris ac temeritatis? Regulam ab Augustino in gratiam fratrum descriptam, cui obseruandæ se obstrinxerat solenni voto, eam detraxit Augustino. Nemo vel mediocriter pius qui non intelligat caussam & prætextum hunc. Tot adeò myriades piè Deum colentium militarunt militiam regulæ longè optimam, vt ad brauium vitæ illius ter beatæ pertingerent, ad quod tandem pertigerunt: & tu leuißime perfuga posteritatem tuam tandem auocas à rectitudine salutaris viæ ad pertritam illam quæ animas in abyssum demergit æternæ damnationis? Quid enim? An non trishagium illum hymnum & Seraphicum, Te Deum laudamus, quem vniuersa hactenus Ecclesia concinit festis diebus & impetrata à Deo aduersum hostes victoria melico concentu emodulamur, quare & ἐπινίκιος dictus est, negauit (reclamantibus omnium suffragijs) esse Ambrosij & Augustini? Quocirca lector, quoties ad istius impostoris doctrinam accesseris legendam, fac imitere probati trapezitæ solertem prudentiam. Caue, sinas te intercipi splendore blandiloquæ dictionis, si modò esse velis & dici pius. Reliquum est, vt ad dirimendam eiusmodi controuersiam & istius suspiciones non meo vnius testimonio (quum ne Catoni quidem credatur, si solus est) sed elogijs comprobem & contester virorum quatuor fidei prorsus intemeratæ. Sunt autem hi, Simeon, Antonius, Maximus, ac Ioan. Damascenus. Quod ad primum attinet, nempe Simeonem, duplicem inscriptionem suo operi collectaneo præscripsit Simeon Metaphrastes, qui & λογοθέτης, quódque ludum literarum adaperuisset Constantinopoli, dictus est & magister. Prior inscriptio titulis summarijs viginti quatuor capitum præfixa hæc habet: τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, τοῦ μεγάλου, λόγος. α΄ περὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ κακίας, &c. Hoc est, Sancti patris nostri Basilij Archiepiscopi Cæsariæ Cappadociæ, cognomine Magni, sermo siue Homilia prima, De Virtute & malitia. Posterior sub initium operis totius hæc habet: Ἐκλογὴ ἐκτεθεῖσα παρὰ Συμεὼν μαγίστρου τοῦ λογοθέτου, ἤγουν τοῦ μεταφραστοῦ, ἀπὸ τῶν ὅλων βιβλίων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, διὰ λόγων εἰκοσιτεσσάρων κατὰ τὰς ὑποτεταγμένας ὑποθέσεις. Hoc est, Ecloge, selectio scilicet edita à Simeone Magistro qui & Logothetes siue metaphrastes, ex omnibus libris sancti Patris nostri Basilij Archiepiscopi Cæsariæ Cappadociæ deprompta, & in sermones siue homilias quatuor & viginti digesta, iuxta subiectam quanque materiam. Hinc igitur elicis primùm lector, quia Simeon ille Basilij Magni studiosißimus quum esset, selegit locos grauiores & in fascem concinno ordine digeßit. Eum ipsum habeo versurus si quando exorabilis benignitas Domini donauerit & præsenti lucubratione (in qua totus sum) in Georgium Alexandriæ Patriarcham defungar. Basilius hic & eius contubernalis Gregorius Nazianzenus non frater, communi opera eclogen, hoc est, selectionem locorum insignium ex Origenis operibus nihilo huic dißimilem velut in epitomen contraxerunt, quam ipse legi beneficio spectabilis viri iuxta ac lingua vtraque docti D. Ioannis Pici à libellis supplicum Præsidis bene meriti. Equidem arbitror Erasmum non eo vsque impudentiæ descendisse, vt negare voluerit Hexaëmeron esse Basilij, præsertim quum id in absolutum à morte fratris Gregorius Nyssenus Episcopus suppleuerit. Id operis prius quidem à Dionysio exiguo Romano conuersum, sed colluxatum & mutilum ante annos aliquam multos natiuæ integritati restituimus. Excurrit exemplar Græcum in cap. 30. typis Aldinis. Simeon igitur ab Hexaëmero nostri Basilij locos aliquam multos mutuatus congessit in suam Eclogen. Occurrit ille primus de sectione artium in poëticas, factitias scilicet practicas, actiuas, & theoreticas, contemplatiuas. En habes apud Bas. homilia 1. Apud eundem in quartum caput Esaiæ pag. 698. è nostræ huius editionis. De Ciconiarum pietate erga parentes, habes hæc homilia octaua Hexaëmeri: ἡ δὲ περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξήρκει τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ προσέχειν ἐβούλοιντο, φιλοπάτορας καταστῆσαι. πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὡς μὴ αἰσχύνης ἄξιον κρίνειν, τῶν ἀλογωτάτων ὀρνίθων ὑστερίσειν κατὰ ἀρετήν. ἐκεῖνοι τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρως πτερορρυήσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς διαθάλπουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πτήσει παρέχονται βοήθειαν, ἠρέμα ἑκατέρωθεν τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἐπαναφέρωθεν. καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβόηται, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργωσιν ὀνομάζουσι: Hoc est, Ciconiarum prouidentia erga suos senio confectos parentes abundè potest (si modò velint attendere) liberos nostros reddere amantiores parentum. Nemo enim prorsus est qui prudentia vsque adeò destituatur, vt non iudicet infamia dignum qui se sinat ab auibus totius rationis expertibus anteuerti, quod ad rationem attinet. Illæ enim patrem per senium implumen in orbem circunstant, pennisque suis confouent, pabulum abundè suggerunt, volatu suo suppetias pro virium portione ferunt, sensimque ac molliter suismet alis vtrinque alleuant. Id adeò in vulgus abijt, vt beneficij accepti retributionem nemo non nominet ἀντιπελάργωσιν. Sententiam hanc habes apud Antonium monachum cap. 11. secundæ partis suæ Melissæ, & eam ipsam ipsißimis verbis apud Simeonem Logotheten habes initio sermonis vigesimi quarti suæ Ecloges ex operibus Basilij Magni. Erasmus superstes si esset, non negaret (puto) homiliam quæ est in principium Prouerbiorum esse Basilij nostri, hoc est Magni. Atqui ab initio paulò prouectus docet quo discerniculo verus rex aut Princeps differat à tyranno hisce verbis. Εἰ γὰρ βασιλεία ἐστὶν ἔννομος ἐπιστασία, δῆλον, ὅτι παρὰ βασιλέως διδόμεναι ὑποθῆκαι, τούς γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίου, πολὺ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ πᾶσι λυσιτελὲς σκοποῦσι, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμέναι. τοῦτο γὰρ διαφέρει τύραννος βασιλέως. ὅτι ὁ μὲν, τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν,

χόθεν σκοπεῖ, ὅτι τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορίζῃ. Hoc est, Si enim regnū est legitima potestas, liquet cōstitutiones à rege hoc nomine digno profectas & editas multū quidē obtinere legitimæ auctoritatis apud eos qui obseruāt boni cōmunis vtilitatem. Neq; enim coordinatæ sunt hæ præceptiones ad priuata regū cōmoda. Hoc enim differt tyrānus à rege, quia ille quidē sua vnius cōmoda omni ex parte spectat et attēdit: cōtrà, rex vtilitati subditorū nihil nō suppeditat & consulit. Sententiā hāc ipsißimā habet Antonius hinc decerptā primo sermone libri secūdi suæ Melissæ, hoc est, apiculæ, apud item Simeonē ἐν τῷ περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Et apud Maximum in opere collectaneo. Deficeret me dies in expromendis sententijs quas hi nobiles * Gnomologi selegerunt è lucubrationibus Basilij verè Magni. Tantùm superest vt fidelibus elogijs eorundem quatuor testium comprobem hosce commentarios asseri oportere legitimo suo auctori, Basilio Magno, non alteri vni Basiliorum, vti suspicatus est Desyd. Erasmus. Pericopen, incisionem scilicet quæ se offert primo loco in hac editione, habes pag. 648. a in illud, Quid vltra percutiemini? Τοῖς μὲν οὖν ἰάσιμα ἁμαρτάνουσιν ἀπειλεῖ ὁ λόγος ἐπισκέψεσθαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν. Τοῖς δὲ ἀνιάτως ἔχουσι λέγει: τί ἔτι πληγῆτε, διεξεληλυθότες τὰς πληγὰς πασῶν καταφρονήσαντες τῶν ἐπιτρεπτικῶν μαστίγων σύντριμμα ὑμᾶς μέλλει. Nos locum interpretati sumus hunc in modum, Interminatur quidem scriptura se, &c. Prætercursis tribus lineolis subnectit Simeon. Τῶν δὲ περιστατικῶν συμβαινόντων τίνα μὲν ἁμαρτημάτων ἕνεκα γίνεται. τίνα δὲ εἰς διόρθωσιν τοῦ ἤθους τῶν πειραζομένων. ἀλλὰ δὲ ἐκτρίβῆναι τοὺς πειραζομένους, ὡς ἐπὶ φαραῶ. Earum proinde afflictionum quæ contingere creduntur fortuito casu, nonnullæ quidem irrogantur propter peccata, &c. Habes apud Simeonem Homilia Septima. Locos consimiles ex hisce commentarijs decerptos consignaui ad numerum viginti octo. Singuli quique habent adscriptam hanc appendiculam margini. Ἐκ τῆς τοῦ Ἡσαΐου ἑρμηνείας. Atqui duplex præcedens Ecloges inscriptio docuit è quo auctore deprompta sit vnaquæque sententia, nempe è Basilio Magno. Alter locus in nostra editione pag. 656. c. Ἐκ τῆς παχείας τροφῆς, οἷον αἰθαλώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι νεφέλης δίκην πυκνῆς τὰς ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐγγινομένας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσι. Ita vertimus, Ex copioso & opimiore alimento, fuliginosæ quodammodo exhalationes, densæ nubis instar egeruntur, quæ intercipiunt illustrationem cælestis doctrinæ natam inseri mentibus nostris infusione spiritus sancti. Eam Simeon reposuit homilia 5. περὶ νηστείας. de ieiunio. Temperantem verò siue castum dicimus, non eum in quo per senium morbum, aut alio quouis casu emarcuerunt appetitus intemperantis lasciuiæ. Simeon sic homilia 8. ex Basilio, in cap. 1. Esa. pag. 657. a. Σώφρονα δὲ λέγομεν, οὐχ ᾧ ἀπεμαράνθησαν ὑπὸ γήρως ἢ νόσου, ἢ ἀπὸ ἄλλου τινὸς συμπτώματος αἱ τῆς ἀκολασίας ὀρέξεις. Idem Simeon homilia suæ Ecloges 2. περὶ εὐχῆς, de oratione desumpsit quod sequitur ex Basilio nostro in illud Esaiæ: Et si multiplicaueritis orationem, Οἱ δὲ ἐν τῷ βίῳ μὲν μηδὲν κατορθοῦντες, ἐν δὲ τῇ παρατάσει τῆς προσευχῆς νομίζοντες δικαιοῦσθαι, τούτων ἀκουέτωσαν τῶν ῥημάτων. Quem locum reddidimus: Qui in hac quidem vita nihil conficiunt operis quod virtutis nomine dignum sit, sola autem prolixitudine orationis existimant se iustificari, verba hæc attentis auribus audiant. Sententiam hanc è Basilio desumptam retulit Simeon in sermonem secundum, περὶ εὐχῆς, de oratione. Duabus post hæc lineolis vterque subnectit: Ἐπεὶ καὶ ὁ φαρισαῖος ἐδόκει πληθύνειν τὴν δέησιν. ἀλλὰ τί φησιν ὁ λόγος, σταθεὶς δὲ ὁ φαρισαῖος ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν ηὔχετο, οὐχὶ πρὸς θεόν. Ἐπανήρχετο γὰρ πρὸς ἑαυτόν, ἐπείπερ ἐν ἁμαρτίᾳ ὑπερηφανείας ἐγίνετο. καὶ τὰ ἑξῆς. Nos ita: Quandoquidem & Pharisæus ille deprecationes in speciem multiplicabat. Sed quid ait scriptura? Stans autem Pharisæus hæc apud se orabat, non apud Deum, Ad sui enim existimationem redierat siquidem in peccato superbiæ versabatur. Et quæ sequuntur. Quod sequitur desumptum est ex Bas. in Esa. En habes pag. 662. a Antonius in cap. 1. suæ Melissæ reposuit, paucis immutatis: Πρὸς τὸ τοῦ ἄρχοντος ἦθος πλάττεσθαι πέφυκεν, ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον, ὥστε ὁποῖοι ποτὲ οἱ ἄγοντες ὦσι ἀνάγκη καὶ τὸν ἀγόμενον εἶναι. Nos locum ita vertimus ex Basilio: Vt plurimum subiectus populus se solet conformare eorum moribus qui potentia præualent: ita vt quales aliquando fuerint qui præstant viæ ducatum, talis vt sit necesse est qui in viam deducitur. Sententiam sequentem transsumpsit Simeon ex Bas. in Esa. En habes pag. 662. f. eam reposuit initio homiliæ 9. pro, principis mutauit τὸ χριστιανοῦ. Sic enim habet: Μέγιστον κατηγόρημα χριστιανοῦ, πρόχειρον εἶναι εἰς πρὸς ἄμυναν καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπινοεῖν κατὰ τῶν λελυπηκότων τὴν ὁμοίων ἀναντίδοσιν. πῶς γὰρ διδάξει ἕτερον μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδοῦναι, ὁ πάντα ποιῶν εἰς τὸ ἀμύνεσθαι καὶ ἀντιλαπῆσαι τὸν βλάψαντα, μὴ μιμούμενος τὴν πραότητα δαβὶδ τοῦ λέγοντος, Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσι μοὶ κακά, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός. Nos ad exemplar Basilij ad hunc vertimus modum. Quæ vel maximè intenditur in principem obiectio, est hæc. Si propensior sit ad expetendam vltionem, si modis omnibus animum eò intendat, vt vice consimili retaliet eos qui se quapiam molestia affecerunt. Qua enim ratione is alterum edocebit exequi illud, Nemini malum pro malo reddentes, qui nihil non facit ad exigendam de inimico vindictam, & ei à quo læsus est, studet vicem rependere mœroris. Talis peruersè imitatur mansuetudinem Dauid, dicentis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam vtique ab inimicis meis inanis. Is Simeon eadem Homilia infert ex superiore loco Bas. in Esaiam. Οἷον γὰρ θέαμα, πῶς σεμνὸν καὶ θαυμαστόν, καὶ τὴν φύσιν ἐκβαῖνον τὴν ἀνθρωπίνην, δεῖ ἄνθρωπον πολλὰ λοιδορηθέντα, καὶ πουπληγῆ δεξάμενον ἐπὶ κόρρης καὶ ἄλλα μυρία παθόντα τῶν καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀτιμίαν φερόντων μὴ ὑπερζέσαι τῷ θυμῷ, μηδὲ διαναστῆναι πρὸς ἄμυναν, ἀλλὰ πράως καὶ ἀοργήτως προσεύξασθαι ὑπὲρ τοῦ ὑβρίσαντος, ὥστε καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν ἁμαρτίαν συγχωρηθῆναι αὐτῷ, καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς τῆς πρεπούσης παρὰ θεοῦ ἐπιμελείας ἀξιωθῆναι. νῦν δὲ ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν, καὶ τούτῳ μάλιστα ἁμαρτάνομεν, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐδὲ τῷ ἴσῳ μέτρῳ ἀντιδιδόντες, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀμυνόμενοι. οὐκ ἐὰν ὑβρισθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ τιμηθῶμεν παροξυνόμενοι, καὶ τοὺς ἔλαττον ἡμᾶς τιμῶντας ὧν ἀξίους ἑαυτοὺς ὑπειλήφαμεν, ὡς ἐχθροὺς λογιζόμενοι. Nos ex Basil. vtique Magno in Esaiam locum ita vertimus: Quale enim spectaculum? Quānam ratione religiosum dici queat & admiratione dignum? Non parum abest tale quid ab hominum natura. Aequum fuerat vt vel multis affectus contumelijs ac fortè accepta plaga in capite aut maxilla, alijs insuper afflictionibus innumeris appetitus, his etiamnum malis obsessus quæ & opere & sermone eum ad extremam perducerent ignominiam, ne sic quidem præter modum efferuesceret indignatione, non saltim ad vindictam cooriretur, sed mansuetè & animo ab ira vacuo se erigere debuerat ad preces fundendas pro suo conuitiatore, vt ei peccatum condonaretur, per ea quæ illum præoccuparant, ac deinceps efficeretur

*Sententiarũ.

ceretur dignus decenti erga se Dei prouidentia. Nunc autem nos ecclesiæ principes (vt alia supprimam mala) hac etiam parte vel maximè peccamus, nimirum persequimur retaliationem. At ne quidem nobis satis sit par pari inuicem referre, sed & præter modum nos ipsos vlciscimur. Nec modò si quapiam contumelia fuerimus affecti: sed si non præueniamur honore, continuò exasperamur animis. Eos ducimus inimicos, qui nobis minus honoris tribuerint, eo quo nos ipsos existimamus esse dignos. Proinde locus occurrit non inelegans in hoc nostro Basil. de facultatibus iniustè quæsitis. Habes eum initio pag. 723. b. apud hunc Basil. quem contulit in homiliam 15. περὶ πλεονεξίας, de auaritia aut immodica cupiditate ipse Simeon. Ἐκ πλεονεξίας σοι κατέλιπεν ὁ πατὴρ χρήματα, ἀπόδος τῷ ἠδικημένῳ. μὴ ὡς ἰδίων ἀντιποιοῦ, ἁμαρτίας ἐστὶ κληρονομία. Ἀδίκως καταδουλωσάμενος ὁ πατὴρ ἀφῆκέ σοι δοῦλον. δὸς αὐτῷ σὺ τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα κἀκείνῳ κουφοτέραν ποιήσεις τὴν βάσανον, καὶ σεαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν παρασκευάσῃς. μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας. παῖδές εἰσι, θησαύριζε αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον ἢ πλοῦτον πολύν. πάντας, &c. Immodicáne cupiditate partas opes reliquit tibi pater? tu eas fac vt consignes & restituas ei qui fraudem & iniuriam passus est. Caue eas ceu tuas tibi vendices. Hæreditaria enim est successio peccati. Planè tuus pater per iniquitatem dolo malo subiectam ad te transmisit. Tu eam fac emancipes & liberam redde passo iniuriam, & cruciatum patri reddes leuiorem, tibique ipsi veram conciliabis libertatem. Ne mihi tu prætextus caussa opponas liberos. Tibi sunt liberi? Tu eis thesauriza thesaurum æternum potiùs quàm diuitias multas. Est & memorabilis locus in hisce commentarijs. Habes pag. 684. a. Antonius transtulit in sermonem 20. partis primæ suæ Melissæ: Κατὰ γὰρ τὸν ὠσηὲ, κικλώσει ἕκαστον τὰ διαβούλια αὐτοῦ. Ὀψόμεθα γὰρ ἅμα πάντα οἱονεὶ παρεστῶτα ἡμῖν τὰ ἔργα καὶ φαινόμενα ἀντιπρόσωπα τῇ διανοίᾳ ἡμῶν, μετὰ τῶν ἰδίων τύπων, ὡς ἕκαστον πέπρακται ἢ ὡς λέλεκται, ὃν μὴν χρόνους γε προσήκει νομίζειν καταναλωθήσεσθαι, εἰς δ᾽ ἕκαστον ἰδεῖν ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, καὶ τὸν κριτὴν, καὶ τὰ ἀκόλουθα τῷ θείῳ δικαστηρίῳ. Ἀφάτῳ δυνάμει ἐν ῥοπῇ καιροῦ φαντασιουμένου τοῦ νοῦ, καὶ πάντα ἀναζωγραφοῦντος ἑαυτῷ, καὶ οἱονεὶ ἐν κατόπτρῳ τῷ ἡγεμονικῷ ἐνορῶντος τοὺς τύπους τῶν πεπραγμένων. Nostra traductio habet, Iuxta enim Osee * Circundederunt vnumquemque cogitationes & consilia eius. Videbimus enim simul omnia vel in prospectu adsistentia nobis quæ ipsi gessimus, & conspicua erunt ex aduersa facie mentis nostræ cum proprijs formis, quemadmodum vnumquodque à nobis est gestum & prolatum. Alioqui præter decorum feceris, si arbitrere permultum temporis consumptum iri interim: cum singuli quique seipsos cum suis actionibus contemplentur ac spectent simul & iudicem cum his quæ diuinum illud sequutura sunt iudicium. Vi enim quadam indicibili, mens momento temporis imaginabitur, sibique opponet omnia velut delineamenta picturæ, & perinde ac in speculo inspiciet omnia in facultate animæ præcipua eorum figuras quæ à se gesta fuerint. Se offert & alius locus apud Simeonem homilia 20. περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, de principatu & potestate: exscriptus è Basil. in cap. 3. Ὁ γὰρ ἀληθὴς ἄρχων οὐκ ἐκ τῶν ἔξωθεν συμβόλων γνωρίζεται, οἷον πορφύρας, χλανίδος καὶ διαδήματος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν ἀρετὴν ἀρχικήν. ὁ δὲ ἀρχόμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ ἀγόμενος ἐπιθυμίαις πολλάκις δοῦλος ὢν τῆς ἁμαρτίας, ἀνεπιτηδείως πρὸς τὸ ἄρχειν καθίστηκε. En habes pag. 680. f. in hac versione: Verus princeps non per hæc externa insignia internoscitur, cuiusmodi sunt purpura, torques siue amiculum prætenue & diadema, sed per id quia virtutem obtinet principe dignam. Qui enim miserabili iugo voluptatum premitur, ac seruit varijs ac multiplicibus concupiscentijs, seruus quum sit peccati, inidoneus est nec accommodus obeundo principatui. Succedit & loco huic alter apud Simeonem homilia 21. περὶ εὐτυχίας καὶ δυσυχίας, de prosperiore fortuna & infortunio. Βασιλέως μὲν γὰρ ἴδιον ἐπιτάσσειν τοῖς ἀρχομένοις. Συμβούλου δὲ πείθειν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοὺς βουλομένους. Sententiam hanc ex Basilio in Esaiam habes pag. 664. a. Regis enim peculiare munus est imperio vrgere subiectos: consiliarij autem persuadere cupientibus nosse quæ conducant. Hoc idem habes apud Antonium 2. libro suæ Melissæ, & apud Maximum sermone 9. Quod in Simeone præcedit prolatam sententiam, in versione nostra subsequitur: Ἐπειδὴ δὲ οὐκ αὐτάρκης ἕκαστος ἀφ᾽ ἑαυτοῦ εὑρίσκειν τὸ δέον, διὰ τοῦτο εὐεργετῶν ἡμᾶς ὁ θεὸς συμβούλους, ἀλλ᾽ οὐχὶ * ἐξετασὰς δίδωσι, &c. Nos ita: Neque enim sufficiat per se assequi vnusquisque ac deprehendere quid ex officio sit ac deceat, quapropter beneficus deus consiliarios præstituit, non item qui pro potestate imperent, pollicetur se esse daturum, vt ne singuli quique nostrum secum reputent se veluti esse principes, sed quasi consiliarios à Domino datos in populi salutem, cuiusmodi erat Paulus consiliarius & administer noui testamenti, dicens: Consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à domino. Et quæ hæc consequuntur in versione Basilij Magni habes apud Simeonem, homil. 21. Idem Simeon homil. 8. Διὰ τοῦτο πᾶσα γυνὴ κακῶς κεχρημένη τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐσθῆτος προσδοκάσθω αὐτῶν τὴν ἀφαίρεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πορεύονσαι ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, ὡς μὴ χρώμεναι τῷ ἱματισμῷ, ἀλλὰ παραχρώμεναι, κελεύονται γυμνωθῆναι τῆς δόξης τοῦ ἱματισμοῦ. Ἀφαιρεῖται μέν τοι καὶ ἀφ᾽ ἡμῶν τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ ὁ κύριος, ἐὰν ἀναξίως κεχρημένοι φανῶμεν, καταπατοῦντες αὐτὸν καὶ τῶν σαρκικῶν μολυσμάτων ἀναπίμπλαντες. Τίς δὲ ὁ τοιοῦτος ἱματισμὸς, * φησὶν ὁ παῦλος. Ὅσοι εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθητε, χριστὸν ἐνεδύσασθε, ὃν ἀφαιρεῖ κύριος ἀπὸ τῶν διὰ ἁμαρτιῶν τὸ σῶμα καταπατούντων, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγουμένων. Sententiam hanc liquet esse tralatam à Simeone è Basilio nostro, qui quidem ob eximiam virtutem ac præsignem doctrinam Magni nomen emeruit, verè φερώνυμος, & idem Cæsariæ & Cappadociæ Archiepiscopus, Gregorij Nysseni frater, Gregorij verò Nazianzeni contubernalis. Locum hunc habes in hac nostra tralatione pag. 685. f. Propter hoc omnis mulier suo abusa vestitu, certò præstoletur se eo spoliandam. Nam quia ambulabant vestes suas simul trahentes, ac si vsum vestitus non requirerent, sed contemptim & fastidienter abuterentur, eò sunt permissæ sui vestitus gloria spoliari. A nobis etiamnum auferet Dominus nostri amictus gloriam, si quidem ipso deprehendemur indignè vsi, cum veluti calcibus proterentes & carnalibus inquinamentis complentes. Quis porrò iste est noster vestitus? Ait Paulus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis, quem auferet dominus ab his qui per peccata corpus ipsius proculcant, & sanguinē testamenti cōmunem esse ducunt. Videri possim (ni fallor) abundè satis fecisse diluendis suspicionibus Desid. Erasmi aduersus hosce commentarios D. Basilij Magni, si modò trium testium elogijs, Simonis, Antonij & Maximi, attexuero Ioannem Damascenum. Hic vir vt insigni pietate præcellens, ita nec doctrina spirituali inferior præter cetera monumenta scripturæ quæ ad posteros transmisit, tres libellos scripsit pro tuenda veneratione sanctarum imaginum. Hos abusque Roma allatos nobisque exhibitos opera reueren-

*κυκλώσει circundabunt habet Antonius.

* Aliàs, ἐξουσιαστάς.

* Desit quiddam.

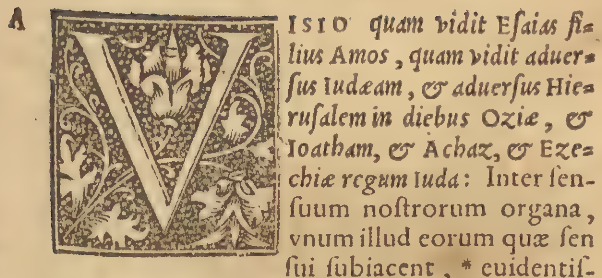
di P. D. Ioannis Tilij Briocensis Episcopi anno superiore vertimus, & per prælum emisimus. In horum tertio locos duos producit nomine Basilij ex hac nostra editione. Posterior sic habet: ὥσπερ γὰρ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα ἐξαμαρτήσας, κρίνεται, οὕτω δηλονότι ὑπόδικος ἐστὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ὁ τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγεννημένον καθυβρίζων. Hoc est, Quemadmodum enim regiam imaginem qui vllo dedecore aut contumelia aspersit, perinde reus peragitur ac si in ipsum regem fuisset contumeliosus. Sic sanè obnoxium se reddit peccato qui ad imaginem Dei genitum contumeliosè tractat. Vitam huius beati duo insignes admodum & vitæ sanctimonia & doctrina singulari ad posteros scriptis transmiserunt Amphilochius Iconij Episcopus & Helladius beati Basilij discipulus, demum à funere διάδοχος, quippe qui ad Archiepiscopatum Cæsariensem illi successit. Hos si contigisset legere, de tota hac controuersia forsan vt cumulatiora, ita & certiora daremus. Fragmenta quædam Amphilochij extant, sed sic corrupta vt videri poßint in media barbarie edita. Librorum quos scripsit S. hic (quod sciam) non meminit. Helladij liber aut totus intercidit, aut in sua Græcia rixatur cum tineis & blattis, ac delitescit. De vtroque legito Nicephorum, Callistum, & alios aliquot veteris monetæ viographos. Interim horum quatuor fidelibus elogijs persuasus sinito valere istos Pyrrhones, qui ad Erasmi exemplum instaurant quotidie collapsæ veteris academiæ τὴν ἐποχὴν, & docent nihil scire, opinari tantùm. Assensum semper suum suspendunt maximi opinatores. Tametsi decidenda quæstio in clarißima ac meridiana luce versetur, ei tamen controuertunt. Mihi crede lector, multò præstiterit iuuentutem ad hoc instrui, vt condiscat admoliri manum stiuæ, pastino refodere vineas, aut aliud quoduis genus vulgarium disciplinarum, quàm vt à teneris annis tali imbuatur eloquentia (quanta quanta fuerit) erroneis scaturiente opinionibus, & à patrum institutis abhorrente. Adolescens enim (ait Salomon) iuxta viam suam ambulat: etiam quum senuerit, non recedet ab ea. Vinum quò meraciùs sumitur, hoc omni cum dulcore ingreditur blandius. Semel illapsum intemperantiùs, mordet vt coluber. Hosce igitur commentarios eloquentißimi interpretis, nempe Basilij Magni, Cæsariæ Cappadociæ Præuerendi Archiepiscopi in eloquentißimum Prophetam, ipsius nomine amplectere, suscipe, venerare, hisque præmonitus animæ tuæ saluti consulito, ac feliciter vale. E gurgustiolo cellulæ nostræ Cartusiæ Parisiensis, Tertio Nonas Martias, anno ab intemeratæ Dei matris ac perpetuæ virginis quinquagesimo sexto supra sesqui millesimum.

Vide Laërtium Diogenem.

SANCTI

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII CÆSARIÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI, ENARRATIO IN ESAIAM Prophetam, Godefrido Tilmanno Cartusiæ Parisiensis monacho, interprete.

VISIO PRIMA.

A VISIO *quam vidit Esaias filius Amos, quam vidit aduersus Iudæam, & aduersus Hierusalem in diebus Oziæ, & Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ regum Iuda*: Inter sensuum nostrorum organa, vnum illud eorum quæ sensui subiacent, * euidentissimam obtinet cognitionem & intelligentiam, nempe visus. Quæ enim formidabilia sunt, nequaquam possit quis auditu internosse perinde ac visu. Adde quòd alia vis nulla peræquè apprehendit quid potissimū expetere debeas, vt visio. Hinc factum, vt eorū quæ veritate nituntur, speculatio, visio appellata sit, ob euidentiam ac ratā certitudinem. Eam ob rem vocabatur Propheta, Videns, simul & præuidens, aut à fronte videns. Lectione enim Amos ipsi didicimus dixisse

*Pro ἐνεργεστάτην, lego & interpretor ἐναργεστάτην.

B Amasiam: Videns vade, abito in terram Iuda, & illic prophetabis. Proinde Samuel in Regnorum libro dictus est ἔμπροσθεν ὁρῶν, antè Videns, vel Præuidens. Ait enim scriptura: Vocabatur Antè cernens, vel Præuidens. Quòd enim perspicaciter cernerent quid esset futurum ob id appellabantur Præuidentes, siue à fronte Videntes: Quia verò Dei sententiam decretúmve obseruabant, nuncupati sunt Videntes. Porrò nostra omniū interfuerit, nec parui, curare sedulò, vt mens cōsentaneis sibi exercitijs ad perfectionem instituta perspicaci luce circūfundatur. Sanè Dei donum est, quum * spiritus sanctus mentem nostrā luce illustrat cognitionis ad intelligēda Dei mysteria. Sed & visione priore loco statuta, expositionem verborum subtexuit, vt perspicuè doceret se nequaquā ea auditu percepisse, immo quia enuntiaret eam verborum sententiam menti suę insculptam atque insertam. Vt enim animo conceptas meditationes alijs prodamus, vtique vsu

1.Reg.9.

*τὸ πνεῦμα.

C est opus vocalis organi. Deus verò eorum qui se dignos reddiderunt, * principem animæ facultatem apprehendens, sententiæ suæ suique consilij cognitionem ipsis inserit, Patris nomen qua ex caussa attexuit? vt ostenderet donum prophetalis gratiæ patri prærogatum ad se etiamnum velut per manus peruenisse. *Quam vidit aduersus Iudæam.* Iteratio hæc quid sibi vult? vt per id quidē quod priore statuit loco, vsum communem exprimeret visionis: per id verò quod posteriore, quiddam peculiare designat, nimirum quæ sit visio hæc, qualis & quo discrepet ab alijs. Itaque sunt sermones isti, quos Propheta vidit spectabiles, hoc est mente cerni queunt, ad quam loquen

*Mentem scilicet.

D di formulam dictum est in Exodo: quia omnis populus videbat vocem. Nec secus præfati sunt & alij Prophetæ, puta visio Abdiæ, Hæc dicit dominus Idumeæ. Auditionem audiui à domino, & munitionem emisit in gentes. In Naum quoque: * Assumptio Niniuæ, liber visionis Naum Helcesæi. In * Habacuc insuper, Assumptio quam vidit Habacuc Propheta. Malachias quoque transmittens nomenclaturam visionis, assumptionem dixit, hunc in modum loquutus, Assumptio verbi domini super Israël, in manu * angeli eius. Nomine assumptionis innuere voluisse videntur nō à se esse sortitos vim propheticæ gratiæ operatoriam, sed quia acceperint. Itaque assumptio eiusmodi tantidem est, ac si dicas, donum hoc à Deo profectum. Porrò quidem hi libros suos nomine visionis nuncupant: ceteri verò suos sermones profitentur se audijsse à Deo. Ait enim ille, Verbum domini quod factum est ad Oseē filium Beëri, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz & Ezechiæ regum

*λῆμμα, vide Hieronym. חבקוק

*Siue nuntij.

E Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israël. Initium sermonis domini ad Oseē. In Amos verò, Verba Amos quæ facta sunt ei in * Akkarim ex thekne, quæ vidit in Hierusalem in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam regis Israël, ante annos duos terræ motus. Ordo istorum præ eo qui apud Esaiam conseruatur, præposterus est. Illic enim præstituitur visio, mox sermones subtexuntur. *Audi cælum.* Hic sermonibus priore loco positis, visio ipsa subsequitur. Verba enim Amos, non item visio Amos: non quæ audiuit, sed quæ vidit. Proinde in Michæa: Et factus est sermo domini ad Michæam Morasthiten in diebus Ioatham, Achaz & Ezechiæ regum Iuda, super his quæ vidit de Samaria & Hierusalem. Et, Sermo domini, qui factus est ad Ioël filium Bathuel. Et, Factus est sermo domini ad Ionam. Et, Sermo domini qui factus est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godoliæ, filij Ammoriæ, filij

*Lege Hieron. in Amos. pro quo Complutensis habet ἀκκαρπί.

F Ezechiæ, in diebus Iosiæ filij Amos Regis Iuda. Peculiari quadam ratione apud Aggæum & tempus designatur, & prophetici sermonis depromitur acceptio. Ait enim: In secundo anno Darij regis, mense sexto, vna mensis factus est sermo domini in manu Aggæi Prophetæ. Dictum hoc, In manu, meo quidem arbitratu, tantidem est, & equipollet dictioni illi, quæ aliorum monimentis inscripta est, nempe λῆμμα assumptio. Quin & in Zacharia: Octauo mense anni secundi Darij, factus est sermo Domini ad Zachariam filiū Barachiæ, filij Addo, prophetam in diebus Oziæ & Ioatham & Achaz & Ezechiæ. Temporum obseruatio non mediocre adfert lectori opepræ-

Cap.1.

Intelligendis Prophetis temporum obseruatio necessaria.

ræpretium. Per eam enim dignoſcitur & eluceſcit, ante quantum temporis prędicta poſt quantū temporis euenerint. Et quia quū abundaſſet mor bus, ſuperabundauit & Dei prouidentia. Plurimi enim eodem propemodum tempore inter ſe con currerunt. Oſeë in diebus Oziæ, & in diebus Hieroboam. Michæas in diebus Ioatham & Achaz. Sophonias in diebus Ioſiæ filij Amos. Reliquorū proinde nonnulli quidem minimè adſcripſerunt ſuis prophetijs tempora. Alij autem Barbarorū regna obſignarunt, tanquam compertiora, quòd ea tempeſtate latiſsimè rerum potirentur, ſuumque fuſiſsimè propagaſſent imperium. Aggæus,

Oſee. Michæas.

A Zacharias, Abdias, Naum, Abbacuc, Ionas & Malachias mentionem temporum ſuppreſſerunt. At qui plures patrum meminere. Et fortè illi quidē acceptiores reddi eò potuere, quod ex illuſtri genere maiorum prodijſſent. Quo enim quiſque eſt ſanguine clarior, hoc apud pleroſque omnes maiorem impetrat fidem. Contrà, qui ex obſcuro & ignobili prognati ſunt, ferè tranſmittuntur ſilentio. Amos tamen quem allectum habemus in claſſem Prophetarum duodecim, non is eſt pater Eſaiæ. Non enim eadem eſt vtriuſq; pronunciatio, nec idem quod ab vtraque voce prodit, ſignificatum *. Illud enim denſiore ſpiritu pronuntiatur: hoc * magis tenui. Quin & ſignificatum alterutrius differt ab altero. Nomen * enim patris Eſaiæ iuxta linguæ proprietatē, ſubindicat: στερέωσιν, δύναμιν καὶ ἰσχύν, hoc eſt, firmamentū, virtutē & fortitudinem. * Illius autem Prophetæ dictio exprimit ſermonem durum. Prophetia Oſeë vi-

B detur prior fuiſſe, quàm quæ Eſaię eſt: quòd ab illo dictum ſit, Principium verbi domini ad Oſeë. Sciendum tamen, quia Ozias hic idem eſt qui & Azarias dictus eſt. In priore enim Paralipomenō libro, Ozias eſt dictus: in ſecundo autem Regnorum, Azarias. Patris tamen matriſque * nomina comperta ſunt. Eius enim mater * Chalia: pater autem Amaſias. Prophetauit verò Eſaias anno regni Ozię quinquageſimo ſecundo. Oſeë item & Amos. Sed quia principiū verbi domini ad Oſeë, videndum an fortè hic primus prophetare ſit exorſus, quandoquidem & Amos ante duos annos terræ motus attendendum num ante viſionem Eſaiæ, in qua ait: Et eleuatum eſt ſuperliminare. *Audi cælum, & auribus percipe terra; quia dominus loquutus eſt.* Quandoquidem prophetia hæc edita eſt tempore illius reprobæ generationis, nec in hominibus haberet Eſaias qui ſe exhiberet attentum eius auditorem, ipſam cum cælo terraque diſertè loquens, ediſſerit. Eſt enim data lex iiſdem teſtibus, dicente Moſe: Conteſtor vobis hodie cælum & terram. Rurſus, Attende cælum & audi terra verba ex ore meo. Vtique quo tem-

De hoc Ozia habes. 2. Par. 26. qui idem dictus eſt Azarias. 4. Reg. 15.

** ἐν τῇ προτέρᾳ verius in poſteriore.*

**Pro Chalia lege Iechalia.*

C pore lex primùm data eſt, conueniebat hoſce aſſumptos teſtes in argumentum & probationem acciri ad coarguendam ipſius legis præuaricationem. Ait enim. Aduocate ad me tribuum veſtrarum principes, ſeniores veſtros, iudices & * magiſtros, vt loquar in auribus eorum, & conteſter eis cælum & terram. Obſeruatum autem eſt, quia ſermo hic ad canticū collatus quiddā habet contrarium. Illic enim, Attende cęlum, aut iuxta alias editiones, Auribus percipe cælum, & audito terra. Hìc verò, audi cælum & auribus percipe terra. Nam cùm ſublimia depromat voce, nec ſermo tiùs à deo abſit, cælum tanquam è vicino conſiſtens in teſtem aſciſcit & vt hoſce ſuos ſermones inſerat auribus, adhortatur. Hunc enim ſenſum indicat illud: Auribus percipe. Elongatus verò à cæleſtibus, cum cælo ipſo tanquam longius exiſtente conſerit ſermones, dicens: Audi cęlum. De terra idem prorſus ſentiendū. Ob hoc & Moſes quidem quaſi in vicino habens cælū, ad promotionem populi ait: Attende cælum ſiue auribus percipe, vt & alij habent interpretes. Eſaias autē

*Deut. 31. g *γραμματοεισαγωγεῖς, literarum eruditores.*

D populo in peccatis conſiſtente & niſi terrena reſipiente, quaſi in propinquo conſiſtentem terram iubet auribus excipere ſermones. Hunc enim ſenſum indicat illud: Auribus percipe, aut * metonymicè, vt cælum tranſſumimus pro incolis cæli, quemadmodum & ciuitatem pro his exponimus qui incolunt ciuitatem, & terram pro omnibus qui in ea verſantur. Hoc eo dixerim, vt ne qui veſtrum ſinant ſe hinc pertrahi in fraudem erroris, vt arbitrentur cælū ac terram animata eſſe. Hac enim ratione cælum prędicatur thronus eſſe ſiue ſedes dei, quòd cæleſtes illæ virtutes in ſe retineāt ſtabiliter inſidentē dei cognitionem. Terra item ſcabellum pedum dicitur, quòd homines in terra degentes vix tandem poſsint capere quæ vel extrema de deo celebrantur. Secundum hoc dictū eſt, vir aſtutus, ſedes eſt ſenſus: ſedes autem ignominiæ, mulier odio habens quæ iuſta ſunt. Quēadmodū enim ſe habet ſedes ſenſus qui ſenſatus eſt, cordatus ac prudens: ita & qui intellexit quæ ſuprema ſunt enarrationis de Deo: *Quia dominus loquutus eſt.* Neglectim tranſmittere nec velle au-

** μετωνυμικῶς.*

E dire ſermones domini, res eſt prorſus plena formidinis & expaueſcenda. *Filios genui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* O dei erga nos clementia. Cum iſtis expoſtulat dominus ius allegās ſuū & cauſificans, vt vel luculentis argumentis conuictos plectat pro cuiuſque merito: *Filios genui & exaltaui*, Subſiſtit homo anima & corpore cōditus. Caro è terra: * anima cæleſtis. Quum igitur inter vtrunque congener quædam intercedat cognatio, ea coarguit peccatum quòd in tanta familiaritate confœderatis deprehenditur: *Filios genui, & exaltaui.* Generationis duæ ſunt nobis ſpecies. Vna eſt qua cōformamur Deo, quæ operibus perficitur & dogmatū ſuſceptione, quemadmodum Paulus per Euangelium gignebat refingens eos qui fide exciderant & veluti parturigine laborās reformabat ad pietatem. Eſt autem & altera quædam, nempe introitus ad hanc vitā, vt eſt illud: Hic liber generationis cæli & terræ. Sed enim vtranque hanc obijcit & opprobrat Iudæis, quòd ex nihilo conditi, ad imaginem inſuper dei facti ſint. Hoc enim eſt & genitos eſſe &

** ἡ ψυχὴ οὐράνιος.*

**Locus prudenter intelligendus.*

F exaltatos. At ne ſic quidem gratias egiſtis tanquā creatori, neque vt aſsimilaremini ceu patri veſtro pro virili contendiſtis. Veriùs iſti per ſubdolam tergiuerſationem contempto deo, diabolum ſibi aſciuerunt in patrem, iuxta eam dicendi formulam: Qui facit peccatum, ex diabolo genitus eſt. Dominus item illis malignantibus ait: Vos ex patre veſtro diabolo eſtis. Magnis vtique æſtimanda eſt iſthæc inſimulatio, quòd qui filius eſt & corporali generatione perfruitur, erga ſuum genitorem ingratum ſe exhibet. Planè intolerabili

eſt

est odio dignus, qui ad id honoris fastigium prouectus est, vt consors fieret cælestium bonorum, & ne sic quidem perseuerat in charitate erga tanti beneficij auctorem. *Cognouit bos possessorem suum: & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit, & populus me non intellexit.* Boui & Asino confertur dei contemptor. Neque enim quum in honore esset, intellexit: quare comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est eis. Equidem tales sunt qui non recta ratione sed
A pro affectionum impetu suam instituunt vitam, à vacuitate rationis transuersim abrepti ad pecuniam & brutalem vitam. Ad exprimendam verò similitudinem, ea assumpsit animalia quæ nobiscum educantur & vernacula consuetudine notiora sunt, vt vel suppudescamus istis deprehendi insipientiores & ad ea collati minus obtinere beneuolentiæ, quā refundamus in possessorem nostrum. Bos siquidem nobis mancipatus est ad agricolationem vt cooperetur, qui & sui pastoris vocem intelligit, eumque agnoscit qui pro consuetudine sibi porrigit pabulum. Asinus vel non iussus rectà contendit ad consueta stabuli sui loca. Quòd si istis vtique rationis expertibus tanta inest familiaritas erga suum prouisorem: quantam dilectionis mensuram erga deum, par est reposci à rationali creatura? Obserua autem, quia testimonio istius scripturę probatur bos prę Asino pleniorem obtinere intelligentiam. Bos enim suum nouit possessorem: Asinus autem præsepe, idque solùm docēte scriptura, quò animal sit suffarcinando ventri dedititium, eoque locum agnoscit, & solùm suæ voluptati destinatū. Bos ve-
B rò nonnullam habet & eam vtilem intelligentiā propriæ honestatis ac boni. Hinc factum, vt cùm animalia sint nullā inter se habentia familiarem consuetudinem vetitum sit in Deuteronomio arare in Boue & Asino, in vnum: hoc est, eum qui sit exprompto animo & laborum toleranti connectere, ei qui sit voluptatum amantior & captiuus tenetur affectibus. Non enim de bobus cura est deo: sed id nostri caussa scriptum prorsus est. Contrà autem, alio loco copulatur: Beatus enim qui seminat super omnem aquam, vbi Bos & Asinus calcant: hoc est, qui sermone ad docendum apposito, exuscitat vim animę generosam ac laborum patientem, nec eius obsequitur voluptatib⁹. Quemadmodum enim Asinus, animal gestandis oneribus natum: sic & cōcupiscibilis portio animæ onere peccatorum prægrauata pessum it ac præcipitatur. Equidem Bos suum nouit possessorem: Israël autem me nō nouit suum creatorem.
C Et Asinus præsepe agnouit sui domini: Israël autem me non intellexit. Et præsepia quidem multa sunt, at certè Asinus nusquam aberrat à præsepi se possidentis. Deus autem quum sit vnus, populus perfidus & immemor beneficiorum post eos hallucinatur & deerrat qui nihil minus sunt, quàm dij. *Me non intellexit.* Qui cælo enarrante innotesco, qui terra marique me exhibeo cognobilem, qui per solem, lunam, astra, denique per omnem creaturam nulli non palàm significor. Peculiari quidem similitudine bouis expressus est Israël: Asini autem simulacro simplex ac rudis popellus. Quantò enim differt Bos ab Asino, tantidem est discriminis, si Israël (qui * videns deū interpretatur) cùm vulgo componatur qui populus appellatur absolutè. *Vt genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam, filijs sceleratis.* Gens & populus plerunque dicuntur coniunctim sicuti est illud: In multa gente, gloria regis: in minoratione autem populi, contritio præfecti. Illud item: Vt quid fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania? Nunc autem exorsus est ab eo quòd gens ipsa peccatrix sit, grauitatem exaggerans ipso progressu sententiæ: Plenus enim peccatis redditur populus. Et quòd ab eo profluit semen nequam, filij efficiuntur iniqui. Quemadmodum enim promotio ad virtutem à minoribus suum sortitur incrementum, vt ad id prouehatur quod præstantius est: ita & malitiæ scaturigo latius se effundens sumpto initio ab ijs quæ D
minora sunt, ad id tandē fertur quod immedicabile est. Consentaneum proinde est & valde secundum naturā, semen referri ad filios. A semine enim ad hoc progreditur natura, vt generentur filij. Nec id modò secundum generationes corporū: sed & iuxta animæ promotionem per doctrinæ semina, sicut auditores susceptis doctrinis eò vsque promouentur, vt morum similitudine suos exprimant doctores, quare & filij appellantur, siue filij regni cum exceptis salutaris doctrinæ seminibus, secundum ea degentes perficiuntur, aut gehennæ filij si quidem per peruersam & improbatam doctrinam sibi ipsis concilient perditionem. Peracris hæc est obiurgatio, quòd tota gens nuncupetur peccatrix, ac si ne vnus quidem in tota gente quidpiam recti operis cum laude conficiat. Populus insuper plenus peccatis, quasi E
nullum non genus iniquitatis & flagitij ab ipso exerceatur. Sed & quòd obiectiones malitiæ aduersus eam ciuitatem deprehenderentur, ceu dictum est: *Plenos omni iniquitate.* Et illud: Nondū enim completa sunt peccata Amorrhæorum. Quodque ab ipso saluatore dictum est: Implete & vos mensuram patrum vestrorum. *Semini nequam,* hoc scilicet quòd ab inimico homine, nempe zizanium puro frumēto intersertum est & inspersum, quòd vt primùm adoleuit & maturuit, in filium euasit iniquitatis, filium inquam perditionis & gehennæ. Ob hoc digni sunt qui opplorentur & quos prosequamur luctu qui pro eo quod filij essent altissimi, filij facti sunt exleges & iniqui. Pro eo quod non perseuerāt in diuiniore sua regeneratione, semen fiunt nequā, nisi quòd consueta eorum malitia in primis noxia est possidentibus eam. Exitus enim malitiæ est, quòd secum dissidet. *Dereliquistis dominum, & prouocastis sanctum Israël.* Quod dari potest maius argumentum F
malitiæ, quàm ab eo deficere qui verè bonus est? Quæ vsquam grauior exuperantia malignitatis, quam eum exasperare, quo nihil melius ac placidius? Eadem & apud Hieremiam coarguuntur: Me enim dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Pro modo ac quantitate istius derelictionis, singuli quique sibijpsis thesaurizāt mensuram iræ in die retributionis. *Abalienati sunt retrorsum.* Hoc ex editione Theodotionis appositum est, velut interpretantis illud: *Dereliquistis*, hoc est, abalienastis vos à deo, quòd prolapsi sitis in peius. Quēadmodum enim is qui ad perfectionem contendit, in anteriora extendit se: ita & peccator in id quod

Margin notes:

Deut. 22. b

Esa. 32. b

Pro θεραπίνων lego μὴ θεραπεύων.

* ὁ ὁρῶν θεόν. Hanc interpretationem vocat Hieronymus violentam. Rectus enim dei, vel à dilectione dei dicitur.

quod ponè est, retrocedit se elongans à domino, quamobrem & disperit, dicente scriptura. Ecce qui elongant se à te, peribunt. Ad hunc igitur modum vitam nostrā instituamus, vt quæ præterierunt, nunquam præstantiora esse censeamus futuris aut præsentibus. Hoc enim facto interdicit Ecclesiastes dicens: Ne dixeris, quoniā dies priores boni erant præ his: quia non in sapientia interrogasti de hoc. Si enim qui præcesserunt dies, meliores fuissent: meritò nobis diceretur: Tanta passi estis frustrà, bonis vestris operibus ad nihilum rédactis, quòd quæ tandem futura erant, neglexistis præuidere. Ait enim Ezechiel: Iustus

Ezech.33.6 A si auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem iuxta omnes iniquitates quas fecit iniquus, omnes iustitiæ eius non ampliùs erunt in memoria. In peccato suo in quod * prolapsus est, & in peccatis suis quibus peccauit, in ipsis morietur: *Quid vltra percutiemini, addentes legis præuaricationem?* Quod dicitur, tale est: Pro peccatis vestris eruditionis gratia, vos flagellis cædebam. Ne sic quidem illos pœnitebat malè commissorum, vt etiā ampliùs delinquerent. Vrgebam semper & prioribus vehementiore cum acrimonia flagella admouebam, sic vt nulla non pars corporis admonitionis gratia oppressa esset diris verberibus. Interminatur quidem scriptura se visitaturam in virga ipsorum præuaricationes & in verberibus iniustitias eorum qui emendabilia commisissent peccata. Sed enim his qui immedicabiliter peccassent, dicit: Quid vltra percutiemini? Percursis omnibus plagis, omnes contempsistis, nihili duxistis flagra quæ ad conuersionem vestram facere debuerant. Prorsus vos manet vna confractio.

*παρέπεσεν.

B Hæc vox animi est nō habentis in promptu quid statuat ac desperātis correctionem, quemadmodum & in Ezechiele: Zelus meus recedet à te & nō irascar aduersum te. Earum proinde afflictionum quæ cōtingere creduntur fortuito casu, nōnullæ quidem irrogantur propter peccata, quedā autem ad correctionem morum eorum qui tentantur, aliæ verò pro exterendis & è terra delendis his quorum spes correctionis deplorata est, vt in Pharaone. Talibus igitur non iam vllā spem promittentibus futurę emendationis, interminatur sententia hæc sublationem è medio: *Omne caput ad * dolorem, & omne cor ad tristitiam.* Cur vltrà percutiemini vos, quorum & corpora & animæ flagris dirè concisa sunt, neque hinc vlla sequuta emendatio est? Caput omne miserè cruciatur, cor omne mœrore contabescit. Nullum omnino peculiare corporis membrum insinuat nomine capitis. Ac si diceret ipsam diutinam immorationem confirmati doloris: sed, omne caput pro eo ac si dicat, ipsi ad vnum vsque homines, iuxta scripturæ consuetudinem. Accipite enim primitias ab omni synagoga siue cœtu filiorum Israël per

*πόνον.

C cognationem, per populos, per domos familiarum, per numerum, ex nomine ipsorum, per caput ipsorū. Gens siquidem quum tota peccatrix sit, populusque omnis plenus peccatis: ob id ad omnes peruenit supplicium. *Et omne cor mœrens.* Refertur hæc particula ad populum propter peccata in captiuitatem abductum: *A pedibus vsque ad caput non est in eo sanitas, neque vulnus, neque cicatrix, neque plaga tumens.* Illud, caput pro toto accepit homine. A pedibus absque caput, non est in eo sanitas: neque vulnus, neque vibex siue cicatrix, neque plaga tumens, hæc eò adiecta quòd ob vnumquodque peccatum inuecta sint flagella ab eo qui ipsorum obibat prouidam curam. Ad hæc dicendum, quia vulnus solutio est contiguæ cōtinuationis corporis, idque intercisa contiguitate secundum exiguam partem quandam. Vibex siue cicatrix vestigium est incussæ plagæ subcruētum & sugillatū, colliso corpore per repercussionem eius qui cecidit. Idque vestigium se colligit circa quandam portionem corporis. Phlegmone tumor scilicet ignitus callosa est & feruens collectio humorum ad partem infirmam confluentium & portionem morbo laborantem in naturali feruore inflammantium. Quid innuit sententia hæc? Nimirum in genere omnes ad vnum infirmitate esse detentos. Neque enim (ait) vt vulnus, non quasi vibex, non item velut tumens plaga vos ita apprehendit hæc ægritudo: sed ad vnum omnes continenter inuasit malum hoc, adeò vt omnia hæc, vulnus, vibex, & plaga permistim confusanea sint: *Non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas.* Quandoquidem isthæc languens ægritudo superior euaserat vulnere, vibice & plaga per inflammationem intumescente, non iam integrum est imponere malagma, quemadmodum fieri solet ad plagam, neque oleum vt ad vulnera. Ait ergo, Nullum iam operepreciū, nihil auxilij expectandum ab hisce fomentis. Quæ enim contigerunt, superant medelā: quippe quæ grauiora sunt, quàm vt his venia condonetur. Porrò quidē vulnera sunt in ecclesia schismata, hoc est scissuræ siue sectæ: vibices autem corda sunt, quę licet obduxerint cicatricem, subter tamen purulentia & sanie redundant. Phlegmone verò, tumor scilicet & collectio feruidi humoris est elatio animæ per falsam sui existimationem intumescentis & per hoc se eleuantis aduersus scientiam Christi. Atqui malagma, hoc est fomentum sermo est cum māsuetudine, & æquabili moderatione omnem stultè conceptam elationem ad humilitatem reuocans. Oleum verò sermo est, qui commiserando & consentiente affectu mitigat ac detergit fraudulentam dolositatem, suppurulentiam & asperitatem eorum qui in hypocrisi loquuntur mendacium. Denique alligatura sermo est ea contemperans & coüniens, quæ solicitabant ad promouendam seditionem. *Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igni succensæ: regionem vestram coram vobis alieni deuorant eam. Et desolata est, subuersa à populis alienis.* Simul atque decidit à spe futuræ correctionis, cladem extremam interminatur, quę quidem neutiquam contigit temporibus Esaiæ: At certè consuetudo hæc prophetiæ est peculiaris, vt quæ in futurum euentura sunt, enarrent quasi iam facta, vti est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Vt enim certo certius persuaderet super exitu rerum quas prędixerat citra controuersiam euenturas, id quod futurum erat accommodauit præterito. Porrò hæc contigerunt, quo tempore in Babilonem abducti sunt captiui, & terra suis exhausta est habitatoribus. Ciuitates incendio conflagrarunt, & ab ijs qui ex Media missi erant, colonis eorum regio deuora-

Vulnus quid. Vibex siue cicatrix.

φλεγμονή. D

Vulnera.

Vibices. Phlegmone E

Malagma

Oleum

F

Psal.

*Canò prophetica intelligentia peculiaris.

deuoratá est, cernentibus ipsis qui fuerant derelicti, quo etiamnum tempore ipsorum regio omnis subuersa est ab alienis populis. Iuxta verò sublimiorem intelligentiam quæ iam olim facta sunt, nobis ipsis accommodemus. Si quando ipsi desciuerimus à deo nostro, manusque nostras expanderimus ad deum alienum, tunc trademur manibus alienigenarum qui nos ad extremam redigant vastitatem, denique pessum. Quæcunque enim mala illi populo peccanti intentata sunt, licuerit & in nobis ipsis perspicere: *Terra vestra deserta.* Plerisq; locis scriptura terram vocat animam quæ suscipit semina verbi, vti sumus edocti in Euangelio per dominicam parabolam, quia
A quædam quidem semina ceciderunt in terrã bonam doctrinæ diuinæ capacem & apprimè accõmodam fructificationi. E diuerso deserta quæ sapientiam non habens, neque sermones sapientiæ talis vitam suam minimè instituit ad rectitudinem iustitiæ, neque in veritate ambulat: *Ciuitates vestræ igni succensæ.* Ciuitas cœtus est hominum ex diuersis exercitijs atque institutis conspirantium ad communem vitæ societatem, id quod multam in se continet vanitatem, ligna, fœnum & stipulam: quare die iudicij exurenda sunt, & cœtus impiorum succendentur igni. *Regionem vestram coram vobis alieni deuorant.* Quum merito vitæ prioris & conuersationis bonæ anima exuberarit fructibus Spiritus sancti, nimirum Charitate, gaudio, pace, longanimitate, benignitate, secundum hæc, si cogitationes à ratione abhorrentes in eam animam impressione facta absumpserint anteactæ vitæ sudores, adde, & si in
B operatione quæ per vitam animæ negotiosam siue actiuam transfigitur, nos ipsos dedamus impuris dæmonijs, terra nostra euertitur ab alienigenis & pessum it. Siquidem dei agricolatio, dei ædificatio sumus. Tantisper enim dum manemus palmites in vite, Christo fructus edentes qui nos deceant: deum obtinemus agricolam. Quòd si desciuerimus à viuificante nos radice fidei qua in Christum tendimus, vtique perarefacti extra vineam proiiciemur illo igne cõflagraturi. Et quidem ædificatio nostra, si à doctrina pependerit nobis minus conuenienter vitam hanc exigentibus, subuertetur. Nisi enim * in fundamento Apostolorum perseueremus ædificãtes preciosa & honore digna, quasi nullo subnixi fundamento, cum impetu præcipites ibimus, fietque ruina nobis non exigua. Quasi enim temperantiam ac sobrietatem deuorat incontinentia & luxus vitæ profusior, simplicem animi candorem in dispertiendo sua exedit cupiditas congerendæ pecuniæ
C vim efficacem diligendi absumit studium accendendæ inimicitiæ. Spectaculum igitur miserabile est cernere animam præfertili fructificatione bonorum operum exuberantem dedi in deuorationem inimicis qui ne nostra quidem desolatione vnquam exatiantur, donec ad extremam perniciem nos deduxerint. Subuersio eiusmodi fit per improbata documenta, perinde si anima solo tenus allidatur malignitate à fide aberrantium. Desolatio autem siue vastitas fit quum anima priuatur ijs quibuscum conuersari ritè consueuit. Fit hoc per quàm facilè circa humanam animam. * Vide enim mihi tu iuuenem quempiam à puero in splendida bysso intra ædes educatum, alacriter & studiose ad orationes prodeuntem, nullum transmittentem beneficentiæ officium, æterni illius iudicij memorem, iugiter acquiescentem sermoni doctrinæ, talem denique mihi considera in fornicationem prolapsum. Quónam pacto post abolitionem prioris continentiæ, post desolationem tantorum fructuum, deinceps miserabilem illum è proximo consequitur omnimoda euersio priorum laborum? Isthęc conscientia admissi facinoris non iam eum comitatur, vt se cõferat ad orationis locum, quòd nequaquam perstitit in officio ordineque fidelium. Excidit enim. D
Non item in tractu consistit eorum qui in arcano secessu deflent. Illum enim suppudet. Fit hinc ad orationem cunctatior. His qui caussam exquirũt commentitias nectit excusationes. Respõdet vrgeri se ab vno aliquo, quare non iam opperior horam communionis, & ob hoc ante orationem fidelium se subducit, vt ne deprehendatur eius simulatio. Deinde sensim contracta consuetudine illius mẽti se inserit meditatio, vt ab arrepto proposito deficiat, denique ad omnimodam perditionem per varios errorum anfractus adducitur. In genere autem istis malignis potestatibus ac reprobis peculiare est hoc, nunquam secedere ab his quos ostenderint semel esse destitutos fructibus iustitiæ, priùs quàm implicuerint eos erroribus circa cognitionem veritatis: *Derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in * vinea: & sicut tuguriũ in cucumerario.* Iusti Dei iudicij argumentum exhibet similium retributio. Dereliquit Dominum, eam ob caussam derelinquetur filia Sion, nihilominus suam adhuc tuetur ac retinet erga il- E
lam benignitatem. Filiam nominat, priore illa agnominatione eam reuocãs quam obtinuit priùs quàm se abalienasset: *Derelinquetur sicut vmbraculum in vinea.* Ad custodiam fructificantis vineæ, vmbracula siue tabernacula defiguntur. Sanè quidem quum præfertili copia fructuum exuberarit vinea, tũc instruitur vmbraculum, omnique diligẽtia digna habetur, vt qui custodiæ prę-ficitur, vndequaq; obseruet, ne fortè qui prætergrediuntur viam, eam vindemient. Quòd si continget eam infrugi esse, eiusmodi custodiæ neglectim prorsus transmittuntur. Ob hoc Israëlitico populo intentat derelictionem, quòd minus atque conueniebat, fructificarit. Ipsi igitur formidemus ac vereamur, ne deprehendamur fuisse infructuosi, vt ne visitatione Dei destituamur. Qui nos obseruat ac tuetur, spiritus sanctus est. Sanè quidem anima quum vberes ex se fructus ediderit, planè dignos qui in æterna illa apotheca re- F
condantur, perseuerat & fœtus seruat incolumes longeq; abarcet ac deterret insidiosam molitionem illius * feri agrestis, si quando sua agricolatione profert vuam fellis, & botrum amaritudinis, eam infrugi animam ille spiritus in medio deserit discrimine, tum ab omni efferata & bestiali cogitatione proculcatur, ab omni proteritur concupiscentia prorsus vacua rationis. Scriptura multis adeò locis figuratè populum Israëliticum insinuat nomine vineæ, ceu illud est: Vineam ex Aegypto transtulisti. Et, Vinea facta est dilecto. Et, Ego autem plantaui te vineam fructiferam, omnem veram. Quòd si Israël, vinea: vineæ porrò istius

Marginal notes:
* τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποσόλων
* ὑπόδειγμα.
* ὀπωροφυλάκιον, pomorum custodia.
* τοῦ μονιοῦ τοῦ ἀγρίου, porci qui et singularis ferus.

istius vmbraculum siue tentorium fortè domus est templi. Dicebatur enim tabernaculum siue tentorium glorię. Et, Tabernaculum, vbi habitauit in hominibus. Equidem vinea illa quandiu vberes edebat ex se fructus, tandiu ad eius tutelarem custodiam constiterat tabernaculum illud. Postquam autem is qui ipsam plantauit, expectabat vt faceret vuam, protulit autem spinas, quibus Dominum coronarunt, eaque omnis conuersa est in amaritudinem. Fecit autem vuam fellis & botrum amaritudinis, proinde in escam dederunt Domino fel. Eam ob rem, in extremo discrimine, vineæ istius tabernaculũ auxiliari ope destitutum est. Ecce enim (ait Dominus) derelin-
A quetur vobis domus vestra deserta. Tunc istius oraculi comminatio plenius consummata est. Siquidem in medijs consistens periculis derelicta est sicut tabernaculum in vinea. Ex illo tum tempore mandatum est nubibus, ne deinceps pluant super eam vineam imbrem. Quocirca apud eos, non amplius prophetæ, non iam ros gratiæ cælestis: sed conculcatio facti sunt in terram incultam & vastę solitudinis. Sepes enim ac macerię populi illius sublatę sunt & solo coæquatæ, ablata nimirum est sanctarum virtutũ subsidiaria protectio vt hodie ritus quosdam exequantur olim lege interdictos, hoc ipsum illis cedit in perditionem. *Et sicut tugurium in cucumerario.* Instante autumno ad custodiam fructuum molliorum, puta cucumerum, quædam extrui solent munimenta. Σικυηλάτον. igitur cucumerariũ, locus est fructuũ momento & breui tempore fugacium, plus ali-
B quanto oblectationis, quàm vtilitatis exhibentium. Talis nimirum lex illa fuit, vsum obtinens temporis exigui. Eius enim obseruatio ac seruitus temporaria quum esset & exiguo floruisset tẽpore, dein formulam instituendæ vitæ contradidit vero ac solidiori cibo, ad præscriptum videlicet doctrinæ Euangelicæ. Itaque derelinquetur Sion & tanquam ὀπωροφυλάκιον, hoc est, quasi custodia teneriorum fructuum. Mollis enim & teneri corticis fructus vtique non solidus est, nec diu consistens cibus: sed molliculus ac temporarius. Talis autem lex. Imitatur siquidem latriam Deo debitam, non item ipsam veritatem latriæ obtinet, eoque est exemplar & vmbra cælestium. Iam quando vniuscuiusque anima confertur vineæ, vti in Psalmo: Vxor tua sicut vitis abundans, ait & dominus: Ego vitis, vos palmites. Verendum nobis, ne quando nos anteuertant apprehendere istæ comminationes, non redditis fructibus quos conueniebat rependere. Forsan enim & hoc quidem tabernaculum corpus est quod inhabitat spiritus sanctus. Num nam nescitis, quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti? Vinea enim
C anima est, à qua reposcitur copiosa vbertas fructuum, planè digna primigenia plantatione & agricolatione Dei.* Verè enim plantata est, ad imaginem veri Dei creata: per vices autem ac sensim multiformi prouidentia colitur sui conditoris qui fructus vberes proferentem expurgat, vt cumulatiores edat fructus. Si enim nos addixerimus paradæ mundiciæ vitæ: ad expurgandas animę perturbationes, Deus ipse suppetias feret, cõplectens studiosam alacritatem perfectorum ad consectandam bonitatem festinantium. Sanè

*ἀληθινῆ vera.

quemadmodum putatur vitis quæ prohibetur per pampinorum superfluitatem ne vberes fructus proferat: sic & anima circuncidens & amputans consuetum studium circa res euanidas ac futiles, vim omnem suam dispensat & exercet ad bonorum operum fructificationem, ne fortè in mundo hoc ostentationis & iactantiæ præcupido, inutili materia syluescat & eluxuriet, omnemque suam facultatem exhauriat, perinde atque vinea circa folia, clauiculos & capreolos (quæ figura sunt mundi) occupata. Anima insuper circunfoditur, quò liberius cuncta adiacentia sibi vendicet ad propriam alimoniam & D
ita probè se adornat ad excipiendam multiplicem doctrinam spiritus sancti. Quemadmodum enim vitis per fodicationem non expirans, facilè euanescit, neque capax fit vtilitatis quæ illi prouenisset ex infusione aquæ, propter densitatem terræ ei adiacentis: pari ratione anima minus ritè se componens circa hæc corporalia, quorum oppressa pondere ne respirare quidem potest, sed permanet infœcunda, referta graui onere materialium. quo fit, vt anima nullum ex se proferens fructum, nullius iam fit particeps cælestis auxilij. Porrò ab anima infœcunda ille quidem spiritus sanctus se submouet ac retrocedit. Maceriæ interim siue sepes concidunt, nempe angelorum subsidia. Ad hæc peregrini ac barbari obiter transeuntes in nos irruunt, nimirum potestates illæ effectrices peccatorum quæ admittuntur per superfluam scientiam, simul & vitiosæ affectiones & à ratione prorsus abhorrentes sese volutantes in putido fœtore suis instar in volutabrum irruentis, qui præoccuparant eam ani- E
mam, eandem corrumpunt. Tunc apud talem animam impletur illud: Derelinquetur filia Sion, sicut vmbraculum in vinea: sed & sicut tugurium vel pomorum custodia in cucumerario. Et hi fructus proferunt apothecis diuinis indignos, nimirum deciduos & corruptelæ mundi huius obnoxios, & horum gratia sibi applaudunt, qui in diuitijs spem suam collocant, qui ob exsplendescentem gloriam insolescunt, qui de se magna concipiunt ob progenitorum generositatem aut certè * temperatam habitudinem corporis, assimiles mihi videntur hi cucumerario, fructum dum colunt neutiquam idoneum alendæ animæ ampulloso flatu superbiæ complentur, ad hoc componentes animam vt inani tumore superbiæ turgescat ac præter modum infletur. Horum cucumerum desiderio inardescens præcupidus ille populus qui & in eremo nutritus est. Flebant enim (ait scriptura) memores cucumerum & peponum, eduliorum Aegyptiacorum quod vtique cibi genus neutiquam esitat Israëlites qui cælesti pane, nimirum Manna nutritur, cuius contemptores ceparũ deside- F
rio tum tenebantur, quæ ne nos contingat pati, voluptariam ac genialem vitam præferentes ei quæ præducem sequitur rationem? Reuera enim voluptates corporeæ assimiles sunt Cepis & Allijs. Multum enim pungitiuæ acrimoniæ & irritamenti suggerunt: inamœnam verò graueolentiam & vix eluibilem immittunt ijs quorum voragini se semel ingesserint. Plurimum lachrymarum consiliãt suis affectatoribus.
Inter

*[illegible]

Voluptates corporeæ similes cepis et allijs. Plus aloës quàm mellis habent.

Inter autem comminationes illas est, quia in medio discrimine essent derelinquendi, quéadmodum & ciuitas quæ vallari obsidione cingitur & expugnatur. Nos quoq; hostes circunsident, nostram obseruantes à bono opere cessationem, ex improuiso vt nos imprudentes adoriantur. Quéadmodũ igitur expugnata ciuitate, mox vt diuitiæ quæ in ea reconditæ erant, vndiquaq; fuerint disperse, non iam obseruantur eius portæ, non etiã custodes designantur qui ad mœnia excubent: sic anima quæ exhausta fuerit thesauris, Dei munere obtentis, deinceps quasi indigna quæ perfruatur custodia Dei, despectim præteritur. Ob hoc dictum illud est: Omni custodia serua cor tuum. Ad hoc igitur pijs votis contendimus deprehendi peruigiles, sobrij & attenti, vt ipsi sedulò aduigilantes nostræ custodiæ efflagitemus, ne obdormiscat, neque dormitet qui custodit Israël. Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Si quando autem sua nos destituerit custodia, ob inopiam & vacuitatem bonorũ operum: tunc exponimur hostibus ipsis, vt accincti ad direptionem, captiuitatem & abductionem. *Et nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus: & quasi Gomorrha aßimilati essemus.* Gens tota si peccatrix est, si vniuersus populus redundat iniquitatibus, omnesq; filij exleges & iniqui: cuiusmodi tandem semen insertũ est ipsi Israëli, quo intercedente non sustinuerint afflictiones Sodomorũ & Gomorrhæorũ? Nã quod ipsi Israëli inerat semen, semen erat nequam, indignum salute & perditionis operatoriũ. Quale erat hoc? Numnam id de quo in promissionibus Abrahæ dictum est: Tibi dabo & semini tuo? Ait enim Paulus, Non dixit, & seminibus quasi in multis: sed quasi in vno: Et semini tuo qui est Christus. Hoc itaque semen eos, qui quadantenus pro merito gestorum dũ viuerent, supplicia Sodomorum pati debuerant, nimirum igne ac sulphure exteri, ob ipsorum nequitiam qua ad mensuram pertigerant Sodomitarum, ne eadem paterentur, suo vnius ad ipsos aduentu prohibuit. Sed enim post illud in Christum inexpiabile facinus admissum, reliquiæ quidem secundũ electionem gratiæ saluæ factæ sunt: ceteri autem excæcati sunt & obdurati, qui quidem traditi sunt subuersioni, quemadmodum ait Amos, Subuerti enim vos, sicut subuertit dominus Sodoma & Gomorrham: & ne sic quidem redijstis ad me, dicit Dominus. Quamuis subinde fuerit intermi-natus plagas, licet plerunque pepercerit: ad extremum tamen quòd cor eorum nescium pœnitere, non emolliretur ad pœnitentiam, calamitates inuexit illorum operibus nihil indignas. In alio enim quodam propheta, propter iniquitatem populi prosilit concitus ad expetendã de eis vindictam: cunctatur tamen & tempus extrahit propter suam erga illos benignitatem. Quid statuam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Quasi Adama ponam te & sicut Seboim. Vtraque ad Sodomiticam pentapolin pertinet. Deinde per exuperantiam clementiæ suæ subnectit: Conuersum est cor meum in ipso. Conturbata est pœnitentia mea. Nequaquam faciam iuxta iram furoris mei. At certè vbi ad extremã illam præuaricationem delapsus est populus, templum quidem igni conflagrauit, ciuitas autem tota exhausta est incendio, Illi verò * fame, peste, seditione inter se motoria ac mutuis insidijs consumpti sunt, præterquàm ea pars sospes & incolumis euasit quæ fidem Christi complexa ex omni Israël inuenta est per electionem in exiguo numero, quæ quidem parua portio inter gentes facta perinde ac fermentum omnes ad suæ similitudinis pertraxit proprietatem: ita vt quisquis ex gentibus per eas reliquias Israël in Dominum credidisset, appellaretur populus Domini, & in occulto Iudæus, hæresque spiritualium promissionum. Iam quando Sodoma sua interpretatione ἔκκλισιν declinationem sonat, Gomorrha autem στάσιν rebellionem, seditionem & horum nominum interpretatio sensum quendam talem nobis explicat, quia nisi venisset semen quod promissum erat, nihil vetuisset quò minùs decidissemus in omnimodam perditionem, quippe qui declinaueramus à Deo. Et nisi pax nobis ab alto affulsisset quæ exuperat omnem sensum, singuli quique à propria rebellione & hoste se inhabitante consumpti fuissemus. Noxæ enim & calamitates ex peccato prodeuntes, omnesque commotiones per earum absurditatem consueuerunt ingignere animabus nostris tumultus obstreperos ac rebellionem irreconciliabilem. Ecclesia igitur probè intelligens quantum resilijt emolumenti è saluatoris aduentu qui velut semen perexiguum nostræ huic vitæ incidit per carnis humanæ assumptionem, in speciem gratiarum actionis, hæc dicit: *Audite sermonem domini principes Sodomorum, attendite legẽ Dei populus Gomorrhæ.* Vt rationem exponeret, quia semen illud derelictum à Domino Sabaoth ipsi ecclesiæ factum sit origo & princeps caussa salutis, quũm hi essent quadantenus obnoxij calamitatibus quæ oppresserunt Sodomitas. Hinc ipsos principes Sodomorum & populum Gomorrhæ appellat, quippe qui exuperassent illorum principum flagitiosam nequitiam, ob hoc quasi Sodoma metropolis quidem fuisset illius nequitię: huius autem principes euasissent superiores exuperantia commissi facinoris. Vt quid autem principes vocat Sodomorum? An quia quemadmodũ illi à se recellebant & auersabantur Lot, iudicio quæ iusta essent, decernentem, quum adniteretur eorum manibus eximere à se hospitio exceptos, quum illi dicerent: Ingressus es vt aduena: num etiam vt iudicio decernas? Ita isti à se reijciebant & aspernabantur iustũ iudicem, clamantes: Crucifige, crucifige. Tolle hunc. Improbandum hoc facinus tantò est illorum flagitijs grauiùs. Etenim illi quidem in hospites nihil de se malè commeritos quærebant suam exercere flagitiosam libidinem: hi autem coorti sunt aduersus eum à quo præter omnem modum fuerant beneficijs affecti. Et illi in peregrinos, hi verò in eum qui in propria venit, fuere contumeliosi. Illi quidem iniurij fuerunt in Angelos, hi verò in Deum. Quare suo merito principes Sodomitarũ sunt nuncupati. At tamen quũ tales essent, beneficio afficit Deus, dũ eos inuitat & adhortatur, vt sermones perquàm vtiles exaudiant: populũ autem ipsum, principum iugo subiectum & propter improbatæ doctrinæ dogmata appellatum Gomorrhæ populũ, ad attentã legis cognitionem reuocat. Eis quidem qui solertio-

Margin notes (left): ἐκβαίνοντος à simili petita. — A — * ἐγρύπνησεν, vigilauit. — עבאות militia, exercitus, fortitudines. — B — Amos. 4. — C — Osee. 11. c. * pro Adam lege Adama, vna est ex pẽtapoli

Margin notes (right): * λιμῷ, λοιμῷ. — D — סדם mutum vel secretum. עמרה Populus rebellis. — E — Nisi reliquisset nobis semen. — Quæstio. Solutio. — F

solertiores sunt præcipiens, vt audiant: his verò nempe insipientibus qui nimirum alienis se tradiderunt & externis disciplinis, attenti vt sint & auribus percipiant. Proinde quanta est sermonis ad legem collati differentia, tanto discrimine dissidet auditio ad intelligentiã relata quæ percipitur auribus. Est enim lex, regula iustorum & iniustorum, ea quidem imperãs, quæ agenda sunt, his contrà interdicens quæ non veniunt facienda, ad cuius custodiam qui attentus est, celeber euadit: A etiã si ignoret quid vtilitatis ex eius obseruatione dependeat. Sermo autem etiam caussam assignat, cuius gratia quidem vt fiant, constituta sunt: vel maximè qui secundũ nos est, sermo, legem ipsam sublimi enarrans ac spirituali sensu. Porrò sensus hic ad animã relatus tãtò est ea obseruatione dignior quæ fit ad præscriptam literam. Quo tandem discrepat perceptio quę auribus hauritur ab ipsa auditione? Quia auditio quidem intelligentiæ est, ceu indicat Dominus, dũ extimulat auditorem, vt intelligenter excipiat dictorum sententiam. Qui habet(inquit)aures audiendi, audiat. Illud verò, auribus quiduis percipere, fit quum sonus quidam gracilis auribus inditur. Eoque populus in Exodo ait, Omnia quæcunque dixerit Deus, faciemus & audiemus. Tametsi consentaneum magis fuerat, vt dicerent: Audiemus & faciemus. Atqui sic legis sensum explere, vel crasissimi cuiusuis est: ceu sunt, sabbatum obseruare iuxta corporalẽ sensum, ab edulijs lege prohibitis abstinere, die octauo circuncidi, vtq; ter in anno, in tẽplo apparerent. Horum autẽ rationibus B dignoscendis spiritualiter incubuisse, viri est iam perfecti & eius qui per vitæ curriculum in eiusmodi rerũ cognitione sit plurimum versatus. Tenet proinde fama hanc sententiæ particulã præstitisse caussam ijs qui eã ætate erant, conijciendę aduersus prophetã, insidiosæ illius molitionis, nimirum, Principes Sodomorum. Et quidem priùs sic appellati quòd in flagitiosos principatum obtinuissent, aut quia ipsi etiamnum improbatæ essent vitæ. Potest enim vnus aliquis in improbos principatũ obtinens ad malitiam deflectere sibi subditorũ. Quòd si de populo quidem subticuisset, forsan locum hìc posset habere sermonis ambiguitas. Nunc autem ipse populus à populo Gomorrhæ mutuatus est nomen, quòd minùs vituperabile erat collatum ad eius populi principes, scriptura liquidò rẽ exhibente, quòd Sodomorũ ciuitas Pentapoli præsideret, primasque occuparet partes totius nefandæ illius nequitiæ, eoque dignior quæ in tolerandis omnibus malis ceteras antecederet. Sed enim historia non prodidit memoriæ principes Sodomorum. Tantum est, deuictorum regum commeminit. Atqui propter C ingenuã istã libertatem increpandi iniquè agentes, de hoc Esaia ait Apostolus, Audet & dicit. Porrò nonnunquàm vti licuerit hac coarguendi fiducia, sed ei qui in dogmatib⁹ sanis sit versatus, & vita perfruitur irreprehensibili, aduersus ecclesiarum principes transgressores legis ac flagitiosè viuentes, aduersus item populum à rectitudine declinantem, nec vllo cum fructu conuersantem. *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit dominus.* Inter ea quæ & à principibus audiri debent & conseruari à populo, est & hoc: Quò mihi multitudinem victimarũ vestrarum? Siquidem, victimæ impiorum, abominatio apud Dominum. Qua, quæso, fiducia nixi per victimas, quas quidem numerosè offertis, speratis vos assequuturos vllam redemptionem animarũ vestrarum sine condigna ac rationabili pœnitentia? Non enim sanguine animaliũ, non item mactationibus pecorum aræ impositis: sed corde contrito repropitiatur Deus & exorabilis fit. Victima enim Deo non ingrata, spiritus est contribulatus. Illud autem, Nolo, dici conueniet in eos D qui ad insumendas expensas profusiores quidem sunt, non item ipsos iniquè gestorum pœnitet, quamobrem scriptura, non vsquequaque reprobat aut deprecatur victimas, sed eas reijcit quæ Iudaico ritu offeruntur. Quò mihi (ait)multitudinem victimarum vestrarum? Repudiata tali multitudine, vnam requirit hostiam, nimirum vt quisque se conciliet & offerat Deo, seipsum sistens Deo in hostiam viuentem, Deo beneplacentem, per rationale obsequium immolans Deo sacrificium laudationis: quandoquidem multitudo illarum legalium victimarum explosa est, quippe nulli iam futura vsui, vna in hoc seculorum fine approbata est semel oblata in abolitionem peccati. Agnus enim Dei abstulit peccatum mundi, seipsum offerens oblationem & hostiam in odorem suauitatis. *Plenus sum.* Consentaneum rationi est lectionem hanc certo hoc fine circunscribi suamque originem duxisse ab alio principio eorum quæ ordine sequuntur. Deum enim vel maximè addecet, plenus vt sit suamet beatitudine, nec præter se egeat cuiusquã alienæ opis. Asserere autem eum plenum esse nidore holocaustorum & sanguine iugulatarũ pecudum, indignum prorsus Deo est. Equidem plenus est, de E cuius plenitudine accepimus omnes nos, is nimirum in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Dæmonibus enim quòd appetentiores sint voluptatum, suisque pessimis tangantur affectibus: istiusmodi victimæ nonnihil adferunt voluptatis & commodę vtilitatis suo, dum incenduntur, suffitu & exhalatione adusti sanguinis, sicque per subtilem eiusmodi extenuationem adsumitur ab eis * ad sui consistentiam. Omnino enim vaporibus aluntur, non quòd eos subigant dentibus aut in ventrem transmittant: sed quemadmodum pili animalium, vngues & quæcunque istiusmodi sunt, excipiunt alimentum ad absolutam constitutionem suæ essentiæ. Eam ob rem multa cum ingluuie diuagantur ac deerrant circa nidores & aruinæ euaporationem, fumumque velut exporrecta manu captant ex suffumigatione thuris, perinde ac sibiipsis accommodum ad alimoniam. Fortè nonnulla cognatio brutis animantibus familiaris intercedit cum F corporibus assumptis à dæmonibus quòd ad eorum priuam qualitatem pertinet. Qui enim de istis suam sententiam deprompserunt, tale aliquid in medium proferunt, quasi id propiùs conueniat hisce nutricandis. Atqui quæ deceat Deum vox, hæc est: Plenus sum. Quum penes me vnum sint omnia, meique iuris: nihil à quoquam expeto. (Bonum enim illud est quod omnia appetunt. Reuera bonus est Deus.) Fons ego totius plenitudinis. Nónne cælum & terram

Marginalia: *Lex quid.* — τὸ ἀκούειν καὶ τὸ ἐνωτίζεσθαι. — * εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῶν. Nonnulli hic dicunt...

ram ego impleo? dicit Dominus. Et, Domini est terra & plenitudo eius. Quocirca nullius sum alienę opis indigus: his autem quibus propiùs me adiunxero, inducam plenitudinē. Per me implentur sancti. Stephanus plenus fide & virtute faciebat prodigia & signa magna in populo. Et Paulus excepta primū agnitione fidei plenus spiritu sancto reuersus est in Hierusalem. Huius plenitudinis meritò Abraham quoq; erat senior & plenus dierum. Et in * conuerso populo dies pleni inuenientur. *Holocausta arietum, Et adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo.* Nunc audita sententia simul & lex attenta aure debent excipi. Obserua enim, num quæ dicuntur, reclamēt legislationi & his aduersentur quæ promulgatione Mosaicæ legis sancita sunt. Siquidem lex ea reposcit: hîc contrà eadē aduersatur & fastidit. Et quum ne vnum quidem Iota vnquā prætereat de lege, donec omnia fiant: cōsidera an fortè sermo hic indicet hanc legis particulam non prętermittendā, quin ea exponi debeat spirituali quadam & sublimiore intelligentia. Non enim animal ipsum, nempe arietē (ait) quoquomodo expetiui: sed mentem, nimirum præcipuam facultatem animæ indistractam, nec vlla terrenarum rerum solicitudine dispertitam, ac veluti igne candenti perpurgatam & quæ se declararit probam esse. Hanc ego totam ad me deposco remitti. Neque efflagito, vt adeps agnorum in segmenta ac minutim concisa torreatur igni, inque fumum ac nidorem redigatur: sed vt mihi consecretur candor simplicitasque morum ab innocente anima proficiscens. Non etiam postulo, vt ad basin altaris, sanguis effundatur taurorum & hircorum: sed vt facultates animæ ad concupiscentiam & indignationem propensiores, per operosam ac strenuè effusam deprecationem, perque iugem perseuerantiam in sanctis locis consumantur. Cæterum obserua eum non dixisse se nolle omnem omnino sanguinē: sed eum repudiat qui ex eiusmodi quibusdā animalibus effunditur. Nam qui in hoc seculorum fine, in remissionem peccatorum est effusus, meliùs loquens quàm Abel, hunc habet gratissmū. Quin & hasce victimas ad spirituale transfert sacrificium, quandoquidem erat futura translatio sacerdotij. Quum enim sacrificia corporalia abroget & reiiciat, ipsum quoque pontificem qui iuxta legis sanctionē consecrabatur, omnino spoliat dignitate. Quò fit, vt superfluè pontifices isti legales posthac manus suas initient immolato in holocaustum ariete, & nequicquam manus superponunt oblatæ hostiæ. Superuacaneè insuper se asperserint immolatitio sanguine qui deinceps nulla sunt aspergine eiusmodi sanguinis expiandi, Hoc sanè pacto se habet vtraque lex, Mosaica & introductio * melioris. Qui igitur ex semine Aaronis consecrabantur, exclusi sunt: vt istis succederet sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Non iam illud iuge sacrificiū aut victimę cōtinuò repetitæ. Non ampliùs quotidianæ hostiæ placationis, neque posthac cinis vitulæ ad immundorum purificationē. Vna enim hostia, Christus, & quæ pro eius confessione celebratur sanctorum mortificatio. Vna aspersio, nempe lauacrum regenerationis. Vna expiatio peccati, nimirum sanguis ille pro salute mundi effusus. Ob hoc abrogat ac reiicit prima, vt secūda statuat. *Neque veneritis vt appareatis mihi.* A communi enarrat illud. Nolo. Non enim intelligit de sacrificiis solùm: sed & de eo, quia oportebat omne masculinū ter apparere in cōspectu Domini. Itaque ex quo propter suas iniquitates à priore statu demutati essent, & consilia inierant à rectitudine exorbitātia, eiecit eos ab oculis suis. Oculi enim Domini super iustos. Et, Aequitates vidit vultus eius. Per iram autem hanc in famulos Domini subindicat auferri ab iisdem liberam fiduciam interpellandi. Quòd verò ter in medium producitur masculus spectandus Deo, exprimit agnitionem sermonis de diuina Trinitate edisserentis. Ob hoc sanè mares prætulit, tanquam dignos qui sistantur Dei oculis spectādi, ostendens quia animas requirit vehemēter studiosas & quæ stabiliter ac toto nixu sua dogmata expleant, non item expetit verbum illud sibi offerri molliculas, ad lapsum procliues & effœminatas. Quapropter ait: Ter in anno apparebit omne masculinum coram me, id quod etiamnum corporaliter adductū offerebatur, ab ipso carnali Israële: *Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris?* Quæ sint hæc legis corporalia, expressit: ceu sunt Aries, qui totus in holocaustum consumebatur, Adeps agnorum, Sanguis item taurorum & hircorum, quodque etiamnum gressibus corporis se in templum cōferrent, * quasi verò diuini illius numinis oculi opus haberent illorum propinquo occursu, nec secùs assequi acie oculorū illos posset Deus longiùs dissitos. Ait igitur, Hæc abiecta adeò & terrena quis expetiuit de manibus vestris? Vides, quantam peccatorum eluuiem simul & intentatam calamitatem inducat, vt mentem legis spirituali interpretetur sensu? Si quis enim verba hæc legis confitetur data esse à Deo, ea autem quæ nunc temporis fiunt, non requirit Deus, in confesso est & citra controuersiam, quia ratio nos eò adigit vt mentem nostram sustollamus ad spiritualem eius contēplationem, tātum non clamans & palam contestans: Misericordiam volo & non sacrificium: & scientiam Dei plusquam holocaustum. Et, Annūtiabo tibi homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirit à te, nisi facere iudicium & diligere misericordiam & paratum esse, vt ambules cum Domino Deo tuo? Et, Immola Deo sacrificium * laudis. Scriptura omnis quę de sacrificiis est & holocaustomatibus, cōsentanea ei videtur ac similis quæ in se complectitur misericordiam & dilectionem, quoniam lex tota ac veluti summa colligitur: Diliges proximum tuū, sicut teipsum. Quinetiam de festorum celebritate subnectetur locus eadem formula expositionis disserendus, vt ne nos etiam celebremus Pascha in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis, immolata ad vesperum. hoc est in consummatione seculi, vera illa oue, nempe Christo, cuius caro verus est cibus, vtq; habitemus in tabernaculis non stato dierum numero, sed omni tempore incolatus nostri, interim opperientes vera illam patriā, cuius artifex & conditor est Deus, vt insuper Pentecosten celebriter agamus expletis septem hebdomadibus dierū. hoc est, Tātisper dum extremum valedicamus vitæ huic. *Calcare atrium meum non adiicietis.*

Marginalia: * Ideo cōuertetur populus. Psalm. 72. — * legū gratia. — * τίμεντια. — * αἴνεσις, laudatio.

Section letters: A, B, C, D, E, F

Comminatio hæc plena est terroris, sed his qui eius sensu tãguntur. Sunt etenim nonnulli ex ecclesiæ filijs qui ad eiusmodi comminatoriam afflictionem sensibus occalluerunt. Et quidē quum possent venienti occurrere morbo, eam impendentem iacturam sarcire per ignauiam negligũt. Alij autem quorum vita iudicio omnium reproba est ob peccatorum numerosam multitudinē, comminationes susque deque ferunt. Atqui sermo hic velut ob oculos ponit eorum qui coarguuntur, in templum insolentem ingressum & quasi qui summo vestigio proculcent sancta. Sanè qui perfectus est, adúsque sancta sanctorum penetrat intra velamen: hoc est, vbi corporalia transcenderit, licebit cum nuda contemplatione diuinarum sententiarum congredi familiariter. Qui verò in domo Dei est infirmior, quæ obsequium corporale concernunt, obeat sedulus minister & contrectet. Rursum qui recens ad excolendam pietatem introducitur, indulgetur huic pro mansione, templi atrium. Denique ab atrio exclusus, alienus censetur à locis veræ pietati destinatis. Quantum igitur nobis impendet periculi, quando & id quod quis habere videtur, auferetur ab eo? Sed enim quisquis sanctè & ex affectu amat Deum, quidquid eximium & insigne est, ad Dei honorem faciens, tuetur ac seruat dicens: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Planè enim nouit is non posse se in flores erumpere ac ne vllum quidem germen primigenium excipere ad proferendos fructus, nisi versetur in atrijs Domini. Equidem hos Deus non mediocri afficit beneficio, dum eliminat aditu atrij Iudaici, vt profugere cogantur ad ouile ouiũ Christi, & fiat vnum ouile & vnus pastor. *Si obtuleritis mihi siliginem, vanum: incensum, abominatio mihi est. Neomenias vestras & Sabbata vestra & diem magnum non * fero. Ieiunium & ocium & neomenias vestras odit anima mea.* Corporalem illam legis interpretationem perspicuè abrogat & reijcit, promissa lege Dei, & ad eius attentam auditionem cum peracri obiurgatione principes populumque extimulans nihil quidem suopte ingenio excogitatum denuntiat, præscribit tantùm antiqua, ea professus esse legem Dei, vt nihil deinceps fieret eorum quæ in eum vsque diem perficiebatur. *Si obtuleritis mihi similaginem, vanum.* In sacrificijs identidem vtitur similagine. Aliquando quidem inconditè citraque apparatum vllum, sola infusione olei. Interdum absque oleo, vt in sacrificio Zelotypiæ. Siligine nonnunquam conficiebantur Lagana, hoc est placentæ. Eadem interim & azymi fiebant panes. Nonnunquam solam farinam similaginis conspergebant oleo. Atqui nunc istiusmodi vsum professus frustraneum esse ac vanũ, interim plurimam partem sacrificiorũ descripsit. Quid igitur his dictis insinuat? Nimirum quia quum scriptura longè alia intelligat sub inuolucro sermonis, vos omisso consilio ac mente legislatoris, studium omne vestrum ac laborem declaratis circa rerum corporalium vanitatem. Conueniebat enim frumentum hoc transferre ad insinuandum Dei verbum quod semina vitæ inserit animabus vestris, vt denudata omni prorsus de mundo hoc cogitatione, ipso per se vteremini in immateriali ac syncero Dei cultu. Id proinde frumentum illa est similago spiritualis, verbum scilicet Dei à corporalium rerum conceptione & intelligentia disparatum. Itaque similago hæc iuxta sensum corporalem intellecta oblataque pro more Iudaicæ gentis, vana prorsus superstitio est. Thymiama illud prius, iam est fastidio & abominationi apud Dominum. Reuera enim execrabile est asserere Deum præcepisse confici pigmentariam compositionē Thymiamatis, vt per nares captaret aspirantem voluptatis illecebrã, ac non magis vt ipsi intelligamus incensum istud esse corporis sanctimoniam quæ in anima perficitur per temperantiam & sobrietatem, sic vt corpus se habeat ęquis viribus & citra rebellionem erga alias facultates animæ. Ait enim, Accipe tibi odoramenta suaue fragrãtia, Stacten, Onycha, Galbanum odoriferum & Thus pellucidũ. Quatuor hæc ad quatuor referuntur elementa, ob eam quam obtinent similitudinem ad ea quibus & corpora constant. Stacte quidem ad aquam refertur, Onyx ad terram, ob retorridam ariditatem. Galbanum ad ignem, propter calorem præferuidum. Thus verò aërem repræsentat, quòd transparentis sit & dilucidæ perspicuitatis. Aequi põderis erunt: hoc est, acres impetus ex intemperie subitò coorientes & in absurdas concupiscentias erumpentes castigans, ad æquabilem temperaturam reuocabis. Et contundes hęc minutim vt fiat insubtile: hoc est, sedulò curabis, vt efficias spirituale, exterminans ab anima quod crassum est & affixum materiæ carnis, sicq; apparatum pones coram tabernaculo testimonij, vnde * innotēscam tibi illinc. Simul enim atque æquabilis & exacta horum coniunctio euenerit & ad subtiliationē perducta fuerit permistio: tunc dignus is censebitur qui inferatur in sancta, & viciniùs propinquet diuinæ cognitioni. Ait enim: Pones ea corã tabernaculo testimonij, vbi innotescã tibi. Cauit proinde lex, nequis sibiipsi cõficeret tale vnguentũ ad perfruendum eo: hoc est, ne sibi ipsi adscriberet quæcunque gessisset digna laude: sed ad Deum potiùs transcriberet id omne, bonorum authorem. Tale erat Thymiama & Paulus, quum diceret: Christi bonus odor sumus. Rursus, Gratia autem Deo qui nos semper triumphat, & odorē cognitionis suæ manifestat in nobis. Corporale hoc Thymiama cuius odor subit meatus narium, sensoriumq; organum olfactus concit, iure optimo existimatum est abominationi esse ei qui est incorporeus. Neomenias autem, hoc est nouilunia, primos scilicet mensium dies siue Kalendas quæ decenter aptantur dimensionibus annorum seculariũ, scriptura intelligi vult ab his qui intellectu præditi sunt, nõ eam in integrũ Lunæ restitutionem quæ per dierum triginta curriculum fit & præuertit ac sequiturque Solem, & rursus se ab eo submouet: sed quando stultus vt luna mutatur, signat reditũ eius ad lucē à qua insipiens defecerat, & per pœnitentiã ad pristinum gradum redintegrationem censet scriptura festũ diem esse ei qui amator est fratrũ & eorũ calamitatibus ex animo cõdolescit: ac si dicat Neomeniã esse principiũ vitę in luce exorietis, quãdoquidē lux defecerat per mutationē in peius: rursus per cõuersionē se ad pristina lucē recepit. Secũdũ hãc acceptionē licuerit dicere de sabbatis

Margin notes: A; B; C; D; E; F; ποίμνη, ποιμήν. ; *ἀνέχομαι. ; * γνωσθή-σομαι.

sabbatis odio habitis: vt est, Noli tollere sarcinã. Et, Ne quis exeat à loco suo. Et, Ne accenderent ignẽ in omni incolatu suo. Hæc quum per se subindicent quiddã impossibile obseruatu & exacta custodia, vtique eum qui legem corporeo sensu percipit, cõstituunt maledictioni obnoxium. Est enim nimisquã arduum ac difficile non emoueri loco. Proinde quidquid in sublime tollitur, quãlibet id leue fuerit, βάσαγμα dicitur gestamen, sar-
A cina, onus, puta vestimentum aut panis, seu quiduis ad vitam transigendam necessariorum. Quinetiam iubet, vt ne ignem accenderent: Hoc est, ne quis sinat se exuri incẽdio carnalium affectionum. Non tollere autem sarcinam siue onus: hoc est, vt ne vllo peccati pondere degraueris, néve dimouearis à perenni perseuerantia in Deo, in fide firmus & immobilis. Qui sic sabbata perficiunt, non vt sibi temperent ab improbis operibus, sed vt abstineant ab his ad quæ ex officio tenẽtur, hos meritò auersatur Deus ac fastidit, nec is se auocat ab istis tanquam à mendacijs. Talia enim sunt sabbata quæ vt misera à propheta deflentur dicente: Væ qui propinquant & complectuntur mẽdacia ac vana sabbata. Vera enim sabbata requiem insinuant populo Dei repositã quę quòd vera sint, grata habet Deus. Quinetiã prętergressus est sabbata requietionis, apud quem & mundus hic crucifixus est, nimirũ quisquis à solicitudinibus mundanæ vitæ desciuit & ad peculiarem locum spirituali quieti destinatũ se recepit, in quibus sabbatis tantisper dum versabitur,
B non iam dimouebitur à priuato & peculiari loco destinatæ sibi quietis & tranquillitatis circa eum vitæ statum consistentis, nec accendet ignem cohabitando seculari vitæ. Ob hoc ne inferat materiam accendendo igni idoneam, ligna, fœnum, stipulam. Nec tollet onus siue sarcinam: is nimirũ qui nulla sibi impendente sarcina peccati prægrauatur, reuera talis tranquilla per ocia transiget sabbatum *delicatum. Sed enim pro magno die reliqui interpretes reddiderũt κλητὴν vocatam siue accersitam. Theodotion autẽ * ἐπίκλητον denominatam, Symmachus verò ἐπίκλησιν οὐκ ἀνέξομαι denominationem diei non feram, quare non existimamus diem hunc magnum dictum esse vt præcipuum & eximię cuiusdã celebritatis: sed omnẽ omnino diem sic vocatum esse, nempe κλητήν. Ait enim de diebus azymis: Prima denominata, quia sancta erit. Et dies septima vocata sancta erit vobis. Et dies septima nouorum, quando offeretis hostiam hebdomadarum, denominata sancta erit vobis. Rursus, Decima mensis huius septimi, denominata sancta erit vobis. Apparet igitur vna hac sententia multos abrogare dies suo denominatos nomine, ac propemodum reijcere omnes qui sanctione legis fuerint insigniter celebres &
C festi. Itaque hisce abrogatis, vnam insinuat quam nulla excipiet nox, de qua dictum est: Diem Domini magnum, quam vtique non hic sensibilis Sol, sed exoriens Sol iustitiæ suo splendore illustrabit, quæ quidem vna erit & eadem perpes atque continua, nullam noctem quæ eam excipiat, habitura est, inque omne æuum se exporrectura. Reuera enim illa dies magna: Iudæus autem corpori affixus hic illum exquirit diem, magnum, quum de præsentis seculi diebus pronuntiarit Iacob, quia parui & mali sunt. Sabbatorum autem commemoratorum differentiæ quatuor sunt. Sunt quæ ritu Iudaïco obseruantur, & hæc quidem vana. Sunt autem & abominatione digna. Sunt & quædam indigna toleratu. Sunt denique quarto loco inuisa & odio prosequenda, in quibus numeratur ieiunium Iudaïcum. Quemadmodum igitur declaratum est inesse alijs quiddam, quod reiectitium sit & repudiandum, quiddam è diuerso quod Deo acceptum sit: ita & in D
ieiunio. Abstinentiam quidem ab esculentis quæ ad ostentationem fit, hanc Domini anima odio prosequitur. Inter quæ sunt: Ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaueris. Quę autem assumitur ad elationem carnis in seruitutem redigendam, hanc diligit Deus quòd per carnis macerationem rectà prouehat ad sanctimoniam. Atqui ieiunium istud commendabile vt quis ritè perficiat, non satis virium per se habet abstinentia ab escis: sed oportet & reliquam adesse instituendæ vitæ disciplinam, in sermonibus, in genere conuersandi, in familiari congressu cum his qui vsui esse possunt, ita vt hæc affectatio disciplinæ quæ fit per abstinentiam à cibis, transeat in spiritualem mentis exercitationem. Est functio hæc sanequã peculiaris studioso homini multa mẽte complecti: & qui strenuam nauat operam indagandę veritati, rariùs descendit ad prouidentiam carnis. Vt is primùm quæ necessaria sunt corpori citra negotium vllum & vt de se vltro offerunt, subministrauit: toto nixu resilijt ab occupatione rerum inutilium & ad præstitutum initiò sibi genus vitę recurrit. Occasionem omnem per quam elatio E
carnis coalescit ac nutritur, ratio talis vitæ è medio tollit: adeò vt non deinceps caro tyrannidem exerceat aduersus spiritum, neque eadem expleat iam opera naturæ suæ peculiaria, fornicationem, immundiciam, concitatũ ac vitiosum affectum, concupiscentiam malam. Mortificãtes igitur nostra ipsorum membra quæ sunt super terram, perque sermones increpatorios supprimentes omnem animi turbulentam intemperiem & per eduliorum abstinentiam ieiunemus ieiunium, hostiam planè acceptam ac beneplacentem Domino. Abstinentia enim à cibis coërcet immoderatam ventris appetentiam & eorum quæ sub ventre sita sunt. Qui tolerandis laboribus strenuus est, in his se vtiliter exercebit, in exemplum sibi proponens vitam Heliæ, Moysi, Daniëlis, Ioannis & reliquorum id genus sanctorum, quibus dignus non erat mundus, qui circuiẽrunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. Atqui non statim in abstinentia ciborum, vis tota animi qua ad perfectionem contendimus, per se sufficiens, nisi se anima stabiliter constituat in omnimoda abstinentia eorum quæ alunt malitiam. Quemadmodum enim F
homo duplex, nimirum anima constat & corpore: ita & cibi duplices quum sint vtriusque alendæ substantiæ accommodi, iidem quod alimentum accipit, reddunt efficacius atque robustius ad obeundas actiones sibi peculiariter congruentes. Quemadmodum enim in arte gymnastica, cibi athletici qui pro congrua proportione exercitiorum adhibentur alendis corporibus, quantò inualescunt vi nutrimentorum,

*De veris & mendacibus Sabbatis vide Hierony.

*Sabbatũ delicatum.

*Forsan ἐπίκλητον, laudatam, celebrem.

Leui. 23. b.

Sabbatorũ differentiæ quatuor.

Confirmat simil.

rum,tantò excitāt ac promouent corpus ad præstantius robur temperaturamque vegetiorem. Proinde non mediocris accesio virium inditur corpori,per hoc quod ad suffulciendam eius substantiam congruenti cibo refouetur. Consimilis ratio obseruatur & in exercitatione ad excolendam pietatem. Dogmata enim fidei, sermones itē ad mores rectè formandos cōtinenter oblati animæ, eamque sensim & quotidianis incrementis adaugentes, robustiorem reddunt & subeundis
A laboribus magis idoneam efficiūt, ad apprehendendam præstantiorem & perfectiorem quæ in fidei dogmatibus reposita est, doctrinam. Nobis igitur magnopere defugiendum est ieiunium hypocriticum, hoc est, simulatitium quod & Dominus iusto suo iudicio prædicatur odio prosequi, de quo & Propheta contemptim & per execrationem ait: Nō interficiet Dominus animam iustam fame. Non enim hîc loquitur de fame corporis.(vtique enim dixisset de corporibus iustorum) sed de inedia animarum. Non enim fame interficiet animas iustorum, quanquam Paulus quidem inter afflictiones quibus degloriatur, enumerat & hoc: In ieiunijs sæpe. Et illud, In fame & siti. Famem præterea apprecatur iustis. Atqui præstiterit singula hæc quæ de inopia dicuntur, interpretari iuxta sublimiorem sensum. Tale est & hoc: Non vidi iustum derelictum, nec semē eius quærens * panes. Meminimus enim Heliæ panem à Sidonide petentis. Quin & semen Iacob iusti concessit in Aegyptum, quæsiturum panes. Quòd si vitauerimus humilem intelligētiam, ea-
B dem opera dissoluetur absurditas quæ in contradictione apparet. Istiusmodi igitur ieiunia ieiunabant Iudæi fame enecantes interiorem suum hominem, quòd ipsos præoccupasset comminatio illa quæ dicit: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & inducam super terram hanc, famem: non famem panis, neque sitim aquæ: sed famem audiendi verba * Domini. Eiusmodi igitur ieiunia se odisse protestatur Dominus. Et hi quidem mentem suam quum ad maciem tabemque perducant penuria salutiferæ ac viuificantis doctrinæ, alij è diuerso præter omnem modum student opimando corpori, vtque secundum exteriorem hominem euadant carnulenti, indulgent saginæ. Etenim * quemadmodum momentum staterę quādo grauitate oneris deorsum vergit, pars altera ei obuersa propendet & attollitur. Contingit enim istis carnulentis mentem quodammodo reddi infirmiorem. Ex contrario, qui intellectu præditi sunt incolumi & firmo, plerumque carnem obtinent gracilentiorem minúsque obesam. Siquidem hoc est quod ait Apostolus, quia quanto homo exterior corrumpitur, tātò interior renoua-
C tur. Et illud. Quando infirmor, tunc potens sum. Ex copioso enim & opimiore alimento * fuliginosæ quędā exhalationes densæ nubis instar egeruntur quæ intercipiunt illustrationem cælestis doctrinæ natam inseri mentibus nostris infusione Spiritus sancti. Ob hoc Moses vt mēte Deum contemplaretur conscenso monte, diebus quadraginta perseuerauit cibo potuq; impastus ac ieiunus, secum ita constituens, vt princeps animæ suæ facultas, mens persisteret seiuncta ab omni turbulenta intemperie. Nec secus Helias Deum

* ἄρτους

* λόγων.

* βεβαίωσις à simili petita.

2.Cor.4.d

* αἰθαλώδεις ἀναθυμιάσεις.

quæsiturus pari temporis intercapedine, neglectim transmisit alimenta, nequa mentem obumbraret caligo epularum. Sed enim ipse Dominus abijt ab his diuersus. A resurrectione enim ex mortuis inque cælos rediturus gustauit cibum, fidem vt faceret se naturam resumpsisse excitati corporis: condescensione autem se attemperans hominibus, ieiunabat, per hoc declarans necessariam esse ieiunij exercitationem ei qui se exutu-
rus esset ad fortiter sustinendos agones tentationum. D Corporis enim maceratio est veluti quædā exercitatio ad reportandam ex hoste victoriam. Non est alioqui sic * vtendū carne, vt per alimenti penuriam, natiuum eius tenorē ac robur eneru es, neque mens sic opprimenda immodico labore, vt nihil possit conficere iusti operis aut eorum quæ concomitātur. Iam quando iussi sumus ne sponso præsente obseruemus ieiunium, ieiunium inquam quod à sermone pendet, quemadmodum illi qui nutriebantur pane è cælis descendente & fastidienter auersabantur cibum carnis Domini quæ author erat vitæ. Tale ieiunium se odisse profitetur Dominus. Inter ea quoque quæ odio prosequitur Dominus, vnum hoc est segne & iners ocium nimirum cessatio ab his quæ nos ex officio attinet facere. Proinde ocium eiusmodi in speciem videtur consequi ex celebratione festi omnis, quòd ab operibus feriatio annexa sit festis diebus. Nam, Omne opus seruile non facietis. Quodque isti vacantes inerti ocio ab his quę præsentem concernunt vitam diebus festis, nihil interim non perficiebant absurdæ improbitatis, meritò prædicabantur vacare odibili ocio. Quomodo enim non odio prosequendū ocium, quod
E formica & api peiorem efficit hominem qui vtique initio suæ conditionis positus in paradiso est, vt operaretur & custodiret eum? Primum igitur & maximè proprium humanæ conditioni studiū est, vt operetur, ita vt iners ocium sit propemodū præter hominis naturā, id quod asserit se Dominus odisse. Cæterum quonam genere ocij nos feriari vult? Nimirum, vt ne operemur cibum qui perit, ne ad vllam vanitatem sustollamus oculos, ne inanes fabellas & rumusculos excipiamus auribus, manus vt excutiamus ab omni munere, ne veloces habeamus pedes ad effundēdum sanguinem. Vtque vno sermone cōcludam, ne omnem curam expleamus, in desiderijs istius corporis. *Non amplius remittam peccata vestra.* Defessi est hæc vox * aduersus eos qui tot cumulati beneficijs continenter recurrunt ad pristinam malitiā: Non ampliùs dimittam. Ad complexum pœnitētiæ vos crebrò inuitaui. Visi estis obtemperare, subinde ad pristinam recurristis improbitatem. Spe igitur abiecta propter impœnitens cor ve-
F strum, non iam remittam vobis debitam cōdemnationem. Non enim qui dixit, peccaui: mox si relapsus in eodem peccato perdurat, talis verè confitetur: sed qui deprǽhenso peccato suo iuxta psalmi adhortationem, etiam illud odio infensè persequitur. Quid enim emolumenti adfert ægroto cura medici, quando is qui aduersa valetudine conflictatur, suæ vitæ exitialia conquirit? Sic ex culpis condonatis nihil accedit vtilitatis ei qui ad iniquitates & offendicula redit, ex remissis intēperantiæ flagitijs nihil lucri in eum resilit

* Ad eam scilicet exercitationem spiritualem.

Ocium odibile.

Quid sibi hic dicitur.

resilit qui adhuc in ijsdem versatur lasciuiæ vitijs. Quo igitur pacto anima à peccatis absoluitur? Quum in ipsa virtus inualuerit, suisque sermonibus eam integrè & solidè confirmarit ac traduxerit ad affectum oppositum malitiæ: ita vt oblata ei occasione aliena extorquẽdi, vltro se animus cõcitet ad obtinendũ sui æqualis honorem, tametsi facilè sit illi iniuriam irrogare proximo, etiamsi nullius testimonio illata iniuria probari possit,
A vitat tamen peccatum tanquam maximum malum, huic sic affecto in se, per virtutis habitudinẽ possibile est condonari priùs admissas iniquitates. Sanè assuefactione talium operum, & acceptis in anima habitu & stabili perseuerantia, à se propellit omnem petulantissimam libidinem. Temperantem verò siue castum eum dicimus nõ in quo per senium aut morbum alio quopiã casu emarcuerunt appetitus intemperãtis lasciuiæ. Tali enim inest quidem nequitia ipsa, licet actio præpediatur per organorum infirmitatem. Quare temperantia ea demum vera est si facultas cognitionis vi prædita in anima altius suas impressit radices, abolens quæ priùs inerãt, vestigia obscœnarum motionum. Ad hunc modum quisquis sibi medelam adhibuerit, resumendo virtutis habitudinem prorsus contrariam vitæ priùs ad peccata propendenti, huic conferetur perquàm vtilis veniæ gratia. Præsens verò sententia interminatur à Deo repudiandos ex toto qui quidem in varia flagitia subinde prolapsi per clementiam illos velut manu deducentem se aliquando erexerunt, dein ad extremum multiformi infirmitate deuicti relapsi sunt. Præsenti loco illud: ὀυκ ἔτι. Non iam, tacitam significationem nobis exhibet aliquantò priùs sæpenumero condonatæ illis indul-
B gentiæ ob consimilia flagitia. Supra enim humanas vires est, vt quis se totum dedat vitæ secundũ virtutem instituendæ, citra remissionem peccatorum à Deo profluentem. Quare sapienter dispensat ac moderatur eum qui solerter discussam vitam in peccatis exactam resarcire eam instituit. dein idem pollicetur sese recepturum ad saniorẽ viuendi formulam, vult quidem à fine sententiã statuere de priùs commissis, exordium autem sumere à commissis peccatis, quasi per pœnitentiã non reuiuiscant. Porrò eum qui hæc continenter pollicetur & idem iugiter in eadem resilit, velut spe abiecta deploratum à sua prorsus secludit clementia: *Quum extenderitis manus, auertam oculos meos à vobis*. Qui specie tenus & simulatè orant, manus quidem expandunt, non item attendunt Dei oculos ad eorum orationem intẽtos ac respectantes. Ex contrario autem hunc corporis gestum & habitum orandi fuisse sanctis familiarem didicimus, dicente Dauid: Epandi ad te manus meas. Et, Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Pugnam conferente cum hostibus Israële Moses ad solis vsque occubitũ ma-
1.Timo.2. C nus retinebat exporrectas. Huc facit sententia Apostoli dicentis: Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus. Fortè autem præsens sententia quiddam innuit altioris sensus. Nam qui eximia quædam cælestia ac sublimia operatur, actiuam & efficacem vim retinet necnon in sublime erectam, atque ob id dicitur in sublime manus tollere: qui autẽ abiecta ac terrena & quæ corruptelæ subiacent, efficit, hic manus propendentes habet & deiectas. Quinetiam nos hoc admonet historia Mosaica, quia qui in via Dei promouent, non semper suas exæquant actiones: sed aliquando quidem melius viuunt, nonnunquam per imbecillitatem contingit eos elanguescere & exolui infirmiúsque operari pro humana conditione. Quæ tum fiebant, figuræ erant futuri status. Mose enim exporrigente manus, inualesce- D
bat viribus Israël: contrà, eodem manus demittente, præualebat Amalec: Hoc est, nostra hæc operatoria & actiua facultas siquando fatiscet ac prosternetur, aduersum nos præualent aduersariæ potestates. E diuerso, quum manus fuerit in sublimè expassa per discretam operũ distinctionem, tunc mentis nostræ perspicacitas acriores resumit vires, id quod Israël dicitur. Proinde obserua hîc non esse dictum, quum eleuaueritis manus vestras: sed quum extenderitis. Siquidem eleuat, qui cælestia quærit: extendit autem & qui indignus est corporalis subsidij. Quum igitur extensio manuum identidem fiat ab ipsis infantibus per affectum erga nutrices aut matres, hisce verbis declarat vim affectiuam eorum qui preces effundebant. Non dixit, Quum extenderitis ad me, sed absolutè ait: Quando extenderitis manus vestras, auertam oculos meos, subnectit causam: Quia manus vestræ sanguine plenæ sunt. *Et si multiplicaueritis orationem, non exaudiam*. Qui in hac quidem vita nihil conficiunt operis quod virtutis nomine dignum sit, sola autem prolixitudine orationis existimant se iustos, verba hæc attentis auribus audiant. Non enim vtcunque effusæ preces adiumento sunt: sed si cum seria & alacri affectione depromantur. Quandoquidem Pharisæus ille deprecationes in speciem multi- E
plicabat. Sed quid ait scriptura? Stans autem Pharisæus hęc apud se orabat, non item apud Deum. Ad sui enim existimationem redierat: siquidem in peccato superbię versabatur. Ob hoc & Saluator ait: Orantes autem nolite multum loqui sicut Ethnici faciunt. Putãt enim quia in multiloquio suo exaudiantur: Nolite ergo assimilari eis. Et illud: Ex multiloquio non effugiet quis peccatum. Oportet igitur quærere regnum Dei & iustitiam: quæ autem corporalia sunt & terrena, nõ tantopere efflagitanda veniunt, quum dicat Psalmus: Vnam petij à Domino, hanc requirã: vt inhabitem in domo Domini. *Manus vestræ sanguine plenæ sunt*. Planè hæc causa est quare Deus oculos suos deflexit ab istis, quum alioqui manus suas extenderint, quòd signa depromendæ supplicationi accommoda verterint in occasionẽ exasperandæ iræ Dei, veluti si quispiam filium alicuius vnicè dilectum neci tradiderit, isq; manus filij sanguine eatenus cruentatas supplex exporrigat ad patrem vehemẽter illi infensum, dexteram amicitiæ indicem efflagitans, vtq; apud ipsum veniæ F
locum inueniat. An non responderemus filij sanguinem in manu * filijcidæ ad iram tantò acriùs exacerbare patrem tali iniuria affectum? Equidẽ Iudæorum preces sic se habent, ad quas quũ manus extenderint, Deo & Patri memoriam renouant piaculi in vnigenitum filium admissi, perq; singulas extensiones, manus suas ostentant sanguine Christi plenas. Hi enim tantisper dum in

Marginalia: עמלק * Populus lambens, vel percutiens. — Mat.6. — Cur non exauditi Iudæi. — Confirmat simili. — * τοῦ φονέως.

pertinaci excæcatione persistũt, hæredes sunt paternæ occidionis. Dixit enim ille populus: Sanguis eius super nos & filios nostros. *Lauamini, mundi estote.* Quod ad hanc sententiam attinet, sensus scripturæ videtur nonnihil in se complecti contrarietatis ac propemodũ Deum coarguere vaniloquij. Dixit enim, Non amplius dimittam peccata vestra. Adiecit & illud: Si multiplicaueritis deprecationẽ, non exaudiam vos. Nũc quasi sanabiles sint, ait: Lauamini, mundi estote. In superioribus equidem verbis demonstratur impossibile esse ad salutem prouehi his, qui volunt se-

A cundum legem viuere: in his autẽ, alia longè via præmonstratur ad promerendam salutem. Et illa quidẽ superior scriptura reprobat sensibilẽ eam cõuersationem quam obseruant iuxta præscriptũ legis Mosaycæ: è diuerso hæc instantis euangelicæ vitæ præmonstrat exordia. *Si obtuleritis similaginem, vanum: incensum, abominatio: adipem agnorum & sanguinem taurorum nolo.* Quid igitur reliquũ fit, vt faciamus? Quid oblaturi simus? An fortè eò hoc dicitur, quòd deinceps repudiet illam multiformem culturam concretiori materiæ affixam, vt transcendamus ad festos dies quorum obseruatione latriam exhibeamus? *Neomenias vestras & sabbata & diem magnum non fero.* An non ieiunabimus? Sed ieiunia vestra odit anima mea. Reliquum ne fit, vt vel Iudaico ritu supplicemus Deo, precésque iuxta legem effundamus? *Sed & si multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos: & si extenderitis manus.* Non ipsam auersor supplicationem, sed ob effusum sanguinem

B incandesco & exasperor ira. Quid igitur nobis faciendum relinquis? Quo tandem pacto te nobis repropitiabimus? Qua quæso ratione iniustam sanguinis fusionem abstergemus? *Lauamini, mundi estote.* Certè (hi dixerint) commeminimus quid de lauachro dixerit Moses, nempe hoc: Qui tetigerit quidpiam eorum quæ immunda sunt, simulatq; intellexerit, Lauabit vestimenta & lauabitur corpus aqua, & mundus erit. Atqui non dixit: Lauamini ob vnam quamque immundiciam, sed lauamini. Vnum enim baptisma, vna expiatio. Illic, lauabit vestimenta & lauabitur corpus aqua: hic, Auferte malitias, non qualemcunque eluuiem: ab animabus, non à vestimentis. Deinceps nè curiosiùs satagas pro oblatione Thuris, Galbani, Onychos & Stactes. Nõ iam requirito vitulam exactè rufescentem, sic vt nihil vilius alterius in se permisti coloris habeat, quas vix * tres tulit vniuersum legalis culturæ tempus. Ne ieiunetis Iudaico ritu. Ne te implices per festorum dierum ferias, inerti ocio. Vnius tantũ rei & quidem compendiariæ curam habeto, cuius auctoritas penes vos est. Quid tandem est hoc? *Discite bonum facere.* Præcepto huic nunc omnino non obtemperatis, nimirum eius rudes & imperiti.

C Sanè id bonum, quum sit doctrice disciplina cõparabile: lex autem nõ dilucidè illud docuit, eius enim cognitio exclusa est ab ea quippe quę documenta non vsquequaq; bona dedit: quare omnino necesse fuit cõfugere ad domicilium euangelicæ disciplinæ. Aduertas velim compendiariam rationem dispensationis verbi per euidentem & expressam similitudinẽ. Sit vnus quispiam ex eorum classe qui ad ostentandam magnificentiam, suas opes profundunt & affluunt diuitijs; qui ad suam viuendi consuetudinem obtineat multiformes ac distinctas species epularum apposité instructas: Quod autem ad cætera attinet, sit is implacidus ac miserè afficiatur: ad vnum illud & solum se habeat satis cõmodè. Ad hæc, ab vnoquoque ei * occurrentiũ reiectus, eò necessitatis adigat famulos, vt ad illud perueniant quod arcanis quidem desiderijs & secundum naturam expetebatur. Ad eundum modum nunc denique omnibus repudiatis legalibus necessariè excipitur instiD tutio euangelicæ legis. *Lauamini.* Ecquid hinc lucri? vt mundi sitis. In quẽ quæso vsum isthæc mũdicia? Vt Deũ videatis. Satísne fuerit me à prioribus flagitijs esse ablutum & accepta eorum cõdonatione, inerti otio deterere vitam? Estne opus vlla alia re? *Auferte malitias ab animabus vestris coram oculis meis.* Expurgatio quæ per lauachrũ fit, vtique dependet à Domini erga nos benignitate: nequitiæ autem submotio à nobis ipsis requirit accuratam operũ exercitationem. Etenim ne spem totam collocantes in sola quæ ex regenerationis lauachro profluit, gratia, inefficaces & ab obseruatione mandatorum vacui desideamus: Eam ob caussam cõnectit omnẽ moderandæ vitæ collationem, dicens: Auferte malitias à cordibus vestris. Ac si dicat: Ab radice malitiosas cogitationes reuellite à mente vestra, vt ne vllum sermonem, non item quiduis operis progerminet eorum quæ vitiosa sunt & improba. *A conspectu oculorum meorum.* Quandoquidem multa occurrunt eorũ quæ ab externis & à fide alienis exercentur studio vitæ secũdum virtutem instituen- E dæ, ceu sunt, Abstinentia à concubitu & epularũ voluptate, cõstans morum stabilitas & tranquillitas vitæ minimè turbulenta, nõ satis fuit dicere: Auferte malitias, sed attexuit illud: A conspectu oculorum meorum. quasi nulla possit actio decẽter perfici, nisi exerceatur cum pietate erga Christum. Aut ex quo Pater videt in absconso, adiecit hoc: A conspectu oculorũ meorum, à locis vtiq; quæ & Deus videt, vt ne illi adimamus solum ab actionibus suam prouidentiam, sed ne quidem à mutuis confabulationibus. De Deo planè cõceptio hęc cõseruatur incolumis per perfectã charitatem, eo quòd charitas nõ cogitat malum, iuxta Paulum: *Discite bonum facere.* Moralis enim sermo haud quaquã innotescit omnibus, nec suapte natura est vniuersis expositus, etiã si præduce doctrina eum assequi possis, vt quæ bona sunt, efficias. Ait enim scriptura: Iustè quod iustũ est, persequeris. Hoc est, Cum sermonibus qui de iustitia sunt, iustã perficies actionẽ. Licuerit enim quiddã operis moliri quod ad artem pertineat medicam, nec id tamen ad canonem medicę disciplinæ. Ra- F tione consimili liceat quiddam quod iustum sit, aggredi, nec alioqui iustè. Verbi gratia, Ipse herbarum vsus medicum quidem concernit. Exigit item ratio, vt iuxta præscriptum medicinæ nouerit perspectè quàm sit efficax vis herbæ, propriam quoq; morbi naturam, quo tempore adhibenda sit medela, quo item modo ac mensura, ea vtendum sit. Quod autem attinet ad scientiam, differt ab eo quod fortuito cõtingit casu. Nam qui iuxta canonem medicæ artis operatur, eadẽ semper efficiet, quia præducem rationem sequitur: qui autem

* ἄς τρεῖς.

* ἐπιδήγμα.

* ἀβολίτων. forsan ἀπὸ βολίτων.

autem temere, non is semper & consentaneè assequetur quæ prosint, sed quæ vel hodie salutifera sunt vnicuipiam, interdum ad perniciē & corruptelam eundem perducunt. Ad eundem modum rei laudabilis ac bonæ tractatio secundum tenorē scientiæ effecta, æquabiliter redditur perǽquè ac si ipsa artis ratio inhabitans vnicuiq; eorum quæ fiunt adsistat. Declarat & alijs locis scriptura, quàm sit necessaria & vtilis disciplina rerū agendarum, dum dixit: Omnis qui non didicit iu-
A stitiam, nec veritatē vnquam perficiet super terram. Dauid proinde timorem Dei collocat inter ea quæ præduce doctrina parari solent, dum dicit: Venite filij, audite me, Timorem Domini docebo vos. *Exquirite iudicium.* Christi videlicet, secundum quod de nobis fert sententiam, singulis quibusq; nostrûm pro meritorū qualitate rependens mercedem: quod quidem nisi obseruemus, nisi præ oculis habeamus: ne possimus quidem persistere in vllo opere bono. Attenta enim cogitatio arcanorū nobisq; formidabilium quæ in tremendo iudicio se offerent, pedagogus est ad exercendam pietatem: aut quia nihil non examinatum & ad perpendiculum iudicij libratum erit, nullo eorum quæ gessimus, indicta causa & vt aliàs ferè contingit, relicta, dicente scriptura: Innouabit enim omnia. Et, Cogitationes iustorum, iudicia. Itaque oportet tanquam iudicē sibi præstituere rationem quæ supremam regionem, nempe mentem nostram velut sortitò conscendens singula quæque diiudicet & exploret quæ
B acceptanda sint, quæue minùs & mutua rerum facta collatione & peracri animi arbitrio vnà cū exacta discretione mandet effectui. Hoc enim est quod dicit Paulus: Si enim nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. *Liberate iniuria oppressum.* Quum duplex sit in proximos iniuria: (Aut enim iniuria afficiuntur quo ad corporalia attinet, puta in pecunijs & reliquis id genus externis. Aut certè iniuria infligitur animæ) citra vllam distinctionem iubemur eripere iniuria oppressum. Sciendum alioqui, quia plenius studium his liberandis adhibere debemus qui letaliter læduntur & tyrannide diaboli opprimuntur, omni insuper conatu eximere captiuitati quos detinet captiuos diabolus, eorumque mentes & animi conceptus dirigere ad obedientiam Christi.

Proinde tētandum est, vt & ab iniurijs in corpora proximorum inuectis nostra opera subducantur qui inferiores nobis sunt, siquando per rapinā inciderint in manus violentorum & ab eis tanquam vi torrentis miserè tractentur. An nō quæso, sufficientes nos qui inter tot perplexas & graues molestias laborantibus, ad tolerantiam verba saltem consolatoria adornemus, à nulla qui-
C dem re temperantes eorum quæ penes nos sunt, vt ne de spe decidamus eorum quæ intendimus assequi? Per mutuam igitur fratrum dilectionem condolescamus alienæ calamitati: *Iudicate pupillo.* Nimirum quòd tenella hæc ætas facilè contemptui pateat, nec admodum procliue sit orphanis ad iudicium prouocare in se iniurios. Iudicium igitur pronuntiate secundum pupillos, qui tuēdæ causæ suæ patronis destituti sunt, quòd sibiipsis desit per ætatē, vos ipsi supplete, sic vt cum beato Iob gloriemini: Ego eram * pater impotentium.

* πατὴρ ἀδυνάτων.

Haud equidem scio, an conueniat sensum istius sententiolæ spiritualiùs edisserere, quando & eorum qui in Christum crediderunt, quique conuersationem complexi sunt iuxta tenorem euangelicæ prædicationis, pater dicitur Deus. Si quis enim per præuaricationem legis * se subduxerit à Deo, hic quodammodo ipsius prouidentia orbatus est, iusto quidem iudicio & certa scientia. Hic vt ad pristinam cum Deo familiaritatem instauretur, haud segnem det operam, non equidē D
citra iudicij æquitatem sibi indulgens, non item aduersum se inclementi seueritate vsus. Cæterùm tali æquum iudicium pronuntiate, nempe vtilem & accommodū pœnitentiæ tenorem suggerentes. Iam quādo omnis qui facit peccatum, ex diabolo natus est: si quis pro libertate arbitrij se ab illa affinitate maligni patris vltroneus submouerit, seque adiunxerit doctrinæ ad pietatem promouenti, ita vt in Christo Iesu regeneretur per Euangelium, quàm fœliciter est hic orbatus suo patre? Talis promeretur competente cura perfrui his quæ à dispensatoribus ecclesiæ in communem vsum depromuntur. Nam quòd quędam orbitas sit vtilis admodum, perspicuè docet Psalmus, dum votis apprecatur filijs Iudæ * sterilitatem orbitatis quæ à maligno proficissitur. Hunc enim sensum rationi consentaneū continere videtur scriptura, dum dicit: Fiant filij eius orphani, vt ne habeat malignum sceleratæ vitæ doctorem, nempe morbum impotentis auaritiæ, denique excepturi opprobria furis & proditoris. *Et iustificate viduam.* Hæc etiamnū persona in multis eorum quæ ad vitam hanc exiguntur, propter sexus infirmitatem detrimēta accipit. Patet enim & exposita est cuiuis illam volenti incessere iniu- E
rijs, quare opus omnino est, vt sint qui exporrecta auxiliari manu iubeant ei restitui ius debitū, idque maxime si prorsus vidua fuerit destituta omni humano patrocinio. Spem verò suā omnē in Deum coniiciens assiduè perseueret in deprecationibus, vt ab omni contagione peccati in puritate cordis degat per sanctam exercitationem. Iam quando deus in plerisque locis scripturæ de hominis anima, tanquam sponsa sua edisserit, si quidē vidua fuerit & à Christo defecerit per idololatriā, spirituali fornicatione constuprata, spoliata autē affinitate quam cum sponso verbo cōtraxerat, hanc oportet iustificari per pœnitentiā iusto iudicio castigatam. Si quādo * Israël secundum carnem, ecclesia vidua est liberata à seruili legis iugo, ita vt non iam nuncupetur adultera viro alteri copulata, nempe Christo accommodāti eam sibi ad salutem, & hanc oportet nos profiteri esse iustificatam quæ per Christi euangelium cōdiscit opera iustitiæ. *Et venite, & disceptemus, dicit dominus. Et si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, tanquam niuem dealbabo: si verò fue-* F
rint tanquam coccinum, quasi lanam dealbabo. Multis adeò scripturæ locis, tales nobis se offerunt dicendi formulæ, quasi Deus se demittat ad hominum iudicium. Tale enim est illud: Ipse dominus veniet ad iudicium cum senioribus populi sui & cum principibus suis. Illud item in Michæa sic habet: Audite, quæso, sermonem Domini. Dominus dixit: Exurge iudicare iuxta mōtes, quia iudicium Domino aduersus populum suum,

* Legē intelligit Euangelicā.

* Iudæ proditoris Domini. Psal. 107.

* Hic quiddam desit, forsan abrogatus est.

Mich. 6.4.

suum, & cum populo suo disceptabit. Popule meus quid feci tibi? Aut qua in re contristaui te? Aut in quo molestus fui tibi? Responde mihi. Siquidem decet Dei iudicium nihil habere confine tyrannidi: sed iudicum more, qui inter homines familiarem ineunt communicationem: qua fit, vt locum exhibeant sui purgandi his qui ad caussam dicendam sistuntur iudicio, vt videns vnus aliquis sententiam in reum dilucidè pro-
A nuntiatam, assentiatur incontrouersis Dei iudicijs, & inflictam pœnam comprobet, astipulans: inquam iudicijs iuxta omnem iustitiæ formulam sibi productis, vt denique contempletur eorum quæ sibi condonata sunt, remissionem erga se factam sermone & ordine. Atqui scriptura repræsentat hæc per prosopopeiam, non quòd aduersus vnumquenque nostrûm interrogationes producendæ sint, & responsiones futuri iudicis inducendæ aduersus eum qui iudicium subiturus est: sed vt anxiam solicitudinem nobis ingerat, ne inerti otio desidentes negligamus nos expurgare. Verisimile enim, quia indicibili quadam virtute, momento temporis omnes quas in hac gessimus vita, actiones veluti in tabula quapiam, in memoratiua animæ nostræ potentia impressæ patescent. Sicque illud audiemus: Circundederunt eos nunc praua ipsorum consilia. Et, Coram facie mea posita sunt. Porrò in Daniele libri allati quid aliud indicant, quàm quòd Dominus in hominum memoratiua virtute excitaturus est formas eorum quæ gessit, vt suorum quisque meminerit factorum, vt ipsi cernamus quorũ caussa
B plectamur? Post lotionem verò & expurgatam eluuiem peccatorum, post ablationem nequitiæ ab anima à conspectu oculorum Dei & interquietionem à malitijs, post assumptam scientiam bonorum operum, & exquisitum iudicium, post liberatum vi oppressum & iudiciũ orphano exhibitum atque iustificatam viduam: tunc demum ad disceptandum & argumentis reuincendum vocatur is cui promittitur, quòd sit velut nix aut sicut lana dealbandus. Nec vsque adeò per se sufficiens est ipsum regenerationis lauachrum, vt lotum promoueat ad alborem niuis aut lanæ: sed & opera requiruntur, nec perfunctoria aut qualicunque diligentia est opus ad hoc vt lauachrum quidem sit effectiuum puritatis & expurgationis à sordibus: sed & sententia iudicialis secundum orphanum requiritur & iustificatio viduæ quod vtrunq; conciliat albedinem niui ac lanæ nihilo disparem. Potest enim quod punicei est coloris, purum quidem esse, sic tamen vt non ex æquo respondeat candori. Ex quo enim phœniceus color dilutioris est ruboris: coccineus autem altius inserit & ad satietatem vsque, ruborem suum. Illud quidem refertur ad niuem: hoc autem cen-
C setur suam habere proportionem ad albam lanam. Rubro quidem colori peccata nostra conferuntur, quòd sint φοινικαί. id est, elephãtici morbi, aut lepræ animarum. Et quemadmodum in tincturis, quod repetitis vicibus ac multo cum labore intinctum est, tincturam excipit pressiùs inhærescentem nec ita facilè euanescentem: contrà, quod superficie tenus & vt occasio tulit, coloribus infectum est, tincturam bibit facilè mobilem & reiectitiam. Ad eundem se habet mo-

De eo intelligit qui adultus baptizatur.

φοινικαί.

dum anima sanie peccatorum suppurata & in habitudine constituta malitiæ. Ista enim mali assuetudo vix ac multo negotio elui potest, & quodammodo inustam impressit animæ maculam contagione peccatorum contractam. Ad minus autem ac veluti in superficie magis conspicuum versatur malum, quòd dilutiùs coloratum est & sorde peccati conspurcatum, pro peccatorum proportione plus aut minus superueniente colore. Qua tandem ratione inter alba, nix lanaque D ad hanc exprimendam similitudinem assumptæ sunt? Quòd lana suapte natura alba quum sit, solerti tamen diligentia tractata, redditur quàm per se erat, albior. Sanè etiamnum humanæ vitæ ratio per assiduam exercitationem perficiens naturæ subsidia, ad auctiorem ac multo cumulatiorem virtutem progredi potest & pertingere. Atqui nix quum suo subiecto sit aqua aëre accedente inalbescit, quando violenta aspiratione ventorum liquidus humor qui in nubibus distringitur per vehementem motum in spumam intumescit, refugiente autem aëre addensatur & concrescit, acceptaque ea concretione simul & grauitate, suopte naturali instinctu deorsum fertur. Ad eundem modum anima se habet. Simul vt propria exercitatione & ope subnixa Spiritus sancti, præsidia naturæ beneficio sibi indulta adauxit, digna efficitur gratia Dei in illius iusto iudio, quum dederit Deus suis sanctis splendorem: *Et si volueritis & exaudieritis me, bona terræ comedetis: si autem nolueritis, neque exaudieritis me, gladius vos deuorabit.* Hoc maximè loco velut ob oculos exhibet libertatem arbitrij E humanæ naturæ indultam. Superiùs enim positis sententijs omnibus arbitramur accommodari posse hanc verborum inductionem. Ait enim, Si à cultura seu seruitute quæ est secundum literam occidentem desciueritis, si loti fueritis & mundi: reliquum fuerit, vt deinceps opere exhibeatis expositã vobis viuendi formulam, venietis ad iudicium, in tanta & tanta bonorum exuberantia constituemini ac delicijs perfruemini vobis pro missis. Nequaquam eritis in deuorationem punitiui & exitialis gladij. Et illis quidem deiectè & quæ exigua sunt, audientibus proponuntur dandæ terrenæ promissiones in obedientiæ mercedem: eis autem qui iuxta spiritualem sensum aures accommodant scripturæ consilijs, terræ illius spiritualiter intellectæ bona reposita dicuntur, quam vtique terram mansueti siue mites qui & hinc beati pronuntiantur, dicuntur hæreditate possessuri. Ratione consimili gladius est animatus & intellectualis, de quo dictum est, quia inebriatus est sanguine vulneratorum, & in * cælo carnes comedet. *Os enim domini loquutum est hæc.* Forsan ipse spiritus sanctus qui hæc F fecit scripturæ tradi, nunc dictus est, Os Domini, quandoquidem astruitur processisse ex ore Dei. Itaque ne tu contemptim exaudias hasce comminationes. Sermo enim Domini abundè nobis reddidit testimonium: quia os illud quod hæc loquutum est, minimè nouit mentiri, neque fefellit vnquam. Quis autem vsque adeo abiectus & mente carneus, vt existimet epulas illas a Deo bono sepositas hominibus in compensationem fœlicissimæ illius iucunditatis esse fructus per corrup-

* Libertas arbitrij astruitur.

* οὐρανῷ forsan σα- λῷ, ζάλῳ.

corruptelam deciduos, quibus plerunque abuti-
mur? Quin potius palàm est iuxta Euangelicam
parabolam, quod in terram bonam cecidit semē,
ea terra est probum cor ac bonum audiens verbū
illudque continens, & fructum adferens in patiē-
tia. Res planè digna promissione Dei, perfruitio
illa est suauissimorum fructuum cordis: fructus
autem cordis ipsa est iucūdissima oblectatio quæ
versatur in contemplatione diuinæ pulchritudi-
A nis. Et hi quidem fructus ex satione excoluntur
per spiritum sanctum, demessi in vitam æternam,
quorum manipulos qui colligit in exultatione se
oblectat in Domino ab eodem accipiens suas pe-
titiones. Atqui priùs oportet quidem, vt velis, &
tunc exaudias, vt quod in nostra situm est pote-
state, nullis viribus à nobis extorqueri queat. E
diuerso: *Si nolueritis, neque exaudieritis me*. Ex
eo quòd noluerunt, consequutum quia nec exau
dierunt. Ad eundem modum beatitudo omnis &
quæ in supplicio, quæue inter molestias traduci-
tur vita, vtrumque à nostra pendet voluntate.

Libere facultatis siue voluntatis assertio.

Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicij? Iustitia requieuit in ea, nunc autem homicidæ. Admirabilis hæc addubitatio plus quàm
pro illorum opinione & expectatione subindicat
quod eis horrorem incuteret, quū ea de re dicit,
quemadmodum fidelis ciuitas & plena iudicij in
qua iustitia conquieuerat, eadem facta sit mere-
trix & homicidarum domicilium. Quo enim pa-
cto non permolestum ac tristi admiratione di-
gnum, eam totam ciuitatem degenerasse à mun-
dicia quæ in fide consistit, ad immundiciam me-
retriciæ fornicationis? Quod vtique fit, cùm ani-
ma quæpiam à soliditate fidei præter aliorū opi-
nionem, vario circunductu percellitur in infide-
B litatis fornicationem. Aliquando quidem ob hæc
coarguuntur videlicet quum generatio praua &
adultera effecta iustitiam è cælo despectantem in
terras & in ea ciuitate conquiescentem iustitiam,
nempe Christum & Dominum nostrum atroci
morte peremerunt, & * manus extenderunt in
eum, quod est admiratione dignum, & eò maius
reddit, quòd nunquam aliàs auditum. Si quando
aderat iustitia, tantò tunc exuberabat magis iniu-
stitia. Et hæc faciebat ea gens nihil alioqui igno-
rans sanos sermones iudicij. Hoc enim indicat:
Plena iudicij. Annotandū autem venit, quia istius
mater fornicationis est infidelitas. Quis enim in-
dubia fide sibi persuadens Deum vbique esse lo-
corum, his etiamnum adesse quæ vsquam gerun-
tur, vnicuiq; actioni proximè adsistere, introspi-
cere consilia cordium, is ne malignam cogitatio-
nem approbaret? Talis ne opus prauum ad finem
vsque promoueret? Sed nunquid tales non sen-
tiunt se à Deo inspici, aut non futurum existimāt
C iudicem à se gestorum? Ita toti prosiliunt & con
citantur ad impias actiones. De ecclesia autem
aliquando dicitur (quod absit vt dicatur de hac
nostra) illud: Quomodo facta est meretrix, ciui-
tas fidelis Sion? Idque ob repudiatum fidei ver-
bum cui ab exordio iuxta patrum traditionem
sponsalitio iure copulata est qui eam exhibuerūt
vni viro virginem castam. Multa admittit & ver-
sicoloria semina verbi ecclesia, ab istis subindu-
cta qui puritatem sacramentorum contaminant
& dogmata impietatis disseminant ad extremam

*Desfit manus.

Quod hodie dictum fueras à S. Basilio?

animarum perniciem & corruptelam. De tali ec-
clesia meritò dici potest hoc: Quomodo facta est
meretrix, ciuitas fidelis Sion? Angeli enim sancti
quorum solerti curæ concredita est ecclesiarum
præfectura, qui quæ sunt, prisca referant, qui &
prospiciunt obseruantque præsentia, multa cum
admiratione aduersum hos consurgent pronun-
tiaturi illud: Quomodo facta est meretrix, ciui-
tas fidelis? Quippe quæ per eam fornicationem
in vnum cœtum aggregauit homicidas. Homici- D
das non modò corporum: sed & animarum qui
dolo & imposturis fraudulentis vitam ademe-
runt simplicioribus, perinde ac gladio sermone
quopiam sapientia mundiali exacuentes quo per
probabilem verisimilitudinem exitialia vulnera
inferunt animabus. Ad hæc causam reddit, per
quam effecta meretrix est quæ priùs fuerat fide-
lis: *Argentum vestrum reprobum*. Hoc est, Ser-
mo fidei vestræ quasi moneta adulterina, repro-
bus est nec retinet exactam & incolumem figu-
ram regiæ imaginis. Quod enim ad hanc sermo-
nis obscuritatem attinet, quare argentum nomi-
net verbum fidei, ex aliis plerisque locis demon-
stratum est, maximè per hunc: Eloquia domini,
eloquia casta: argentum igne examinatum, pro-
batum terræ, purgatum septuplum. Arcanos igi-
tur recessus & conclauia cordium vestrorum so-
lerti indagine perscrutemini. Omnia mihi circū-
spicite in retrusis & abditis apothecis, ne qua for
san drachma adulterina sit, hoc est, necubi do-
gma ementitum sit, quasi à spiritu sancto insigni-
tum propriis characteribus veritatis, quos per
Prophetas & apostolos nobis gratuitò dilargi-
tus est: sed per viros insidiosos qui suamet adin-
uentione clàm offendicula ponunt difficilia de-
prehensu, qui ascititiam monetam circunferen- E
tem formam inimici thesauris regalibus super-
inducentes corruperunt opes eximias, multisque
de sua electione fidem dubiam iniecerunt: Pauci
enim probi * trapezitæ. Rari admodum sunt qui
cuncta queant explorare, & bona quidem penes
se nouerint retinere, ab omni autem specie mala
sibi temperare. *Caupones tui miscent vinum a-
qua.* Audite nudum quidem & exile verbum qui
vinum venale proponitis. Ne dolo hanc vitietis
creaturam. Res enim eiusmodi ludus non est: sed
malitia peracri digna reprehensione. Atqui scri-
ptura ipsa nos vrget ad spiritualem sensum. Est si-
quidem vinum lætificans cor hominis: hoc est,
intellectum & præcipuam animæ facultatem, ni-
mirum mentem exhilarant documenta scriptura-
rum, per sanctos apostolos & prophetas vinum
id suggerente nobis spiritu sancto ad percipien-
dam iucunditatem æternam, quæ quidem docu-
menta plerique adulterant & cauponantur. Scri- F
pturam ipsam in aquam conuertunt, permiscen-
tes quæ suo ipsorum intellectu excogitarunt, in
extremam perniciem auditorum. Dum enim stu-
dio adnituntur, vt indulgendo eorum voluptati-
bus, demereantur ipsorum gratiam, per blandilo-
quia & suaues sermones assentādo alunt illorum
vitia in perditionem, per hæc eneruantes austeri-
tatem & vigorem scripturarum vitiosos vtiliter
perstringentem, ad auditorum subuersionē enar-
rantes multimodam erga homines benignitatem
planè ineruditam, condonationes item peccato-

*Mensarij, monetarij.

rum nullo discretionis sale conditas & talia quædam ad captandam multorū gratiam quibus maximopere effœminant animas studio consectantium voluptates: *Principes tui non obediunt*. Nos propolæ illi & caupones, nos principes qui quòd minimè paremus edicto legis, nec incōcussa fide nitimur: primi ipsi sumus qui procuramus, vt ciuitates priùs fideles abiurata fide demutentur in fornicarias. Vt plurimum enim subiectus populus se solet conformare eorū moribus qui potentia præualent: ita vt quales aliquando fuerint qui præstāt viæ ducatum, talis vt sit, necesse est qui in viam deducitur. Ciuitas igitur hæc quum olim fidelis fuisset, principes autem posteri, infideles, non obsecundantes legi, denique ciuitas se eis assimilem reddidit. Fide enim à se explosa per quā dicebatur fidelis, prolapsa est in publicam prostitutionē. Ne efficiamur nos refractarij & inobedientes, vt ne perfidia dominetur nostri. *Principes vestri* non obediunt*. Nimirum Deo non obtemperant, ab ipso deflectētes, nec in his quæ fieri iussit, permanent. Inter ea autem præcepta erat illud, vt manus suas excuterent à muneribus: insuper ne mutua consensione concurrerent furibus. Hi è diuerso, studio coaceruandæ pecuniæ fiebāt participes furū, turpis lucri gratia. An non omnino hosce *marsupicidas sentiendū est esse fures? An potius quàm qui in balneis se loturos spoliāt indumentis? Quinetiam fures censendi sunt, quibus ductandi exercitus demandata est prouincia, aut certè ij qui assumpto principatu ciuitatū & gentium clanculùm quidem suppilant, quæ autē ad rempublicam attinent, extorquent vi. Quin & is qui putatur præsidere ecclesiæ, à talibus accipit munera, videlicet ad suam vnius oblectationem & vsum obtento interim prætextu honoris istius se contingētis, rationes prēsidētiæ aut quòd inire rationem debeat concreditæ sibi dispensationis in vsus pauperum ecclesiæ, is planè furti est particeps, quòd is qui istos suppilatores coarguere debuerat, admonere & ab ea iniquitate auocare: idem sic facilè manum supponit accipiendo muneri. Quin & eum prædicat beatum, quem conueniebat odio prosequi, quantò hic maiora munera hoc genere furti percipit. Proinde qui talem sic cōmendaret satellitio dignatus, cum laude prosequens, circa fores illi cohabitans, manusque apprehendens quibus cuncta hæc priuata ac publica furto compilauit, iure talis socius furum nominatur. Sanè cōuenit nos istas mundi totius dispares salebras proterere calcibus & de mundo conceptas imaginationes nihili ducere, quum videamus fures rei alicuius exiguæ exhibitos tribunalibus plecti à magnis istis furibus. Et quidem domesticos famulos ob qualiacunque furta odio prosequimur: istos autem suspicimus. Auersamur quidem vernaculos quòd fures vtcunque sint: illos autē iudices quòd per furta euaserint opulentiores, attoniti demiramur. Quanàm alia causa coarguuntur hîc principes? *Diligentes munera*. Sanequàm dictum exactè est hoc: diligentes munera, non item accipientes munera siue dona. Sic enim calumniis traducerentur quibus per hanc vitæ societatē pro exhibito officio decenter conferuntur munera. Sed dictum est, Diligentes munera: hoc est, qui immodica cupiditate accipiendi intabescunt. Coarguuntur autē principes qui sanctam dilectionē totam effundunt circa hæc euanida & terrestria: quādo necesse est diligere Dominum Deum, tota ea virtute quæ nobis inest ad diligendum. Proximus insuper diligendus est: sed & inimici diligendi, vt perfecti simus imitando benignitatem Patris nostri qui in cœlis est, qui solē suum oriri facit super malos & bonos. Porrò vim suæ dilectionis in alia superfluè & perperam consumere nemini permittitur. Quòd si malum est præter iam dicta, diligere quiduis aliud, qui argentum prorsus diligit, quemadmodum debet diligere Dominum Deum, nimirum ex tota mēte sua, vtiq; talis seruitute qua seruire debuit Domino, miser seruit mammonę, dum is debitā Deo suæ charitatis mensurā in argenteā massam transfert. Sanè ob id ista redundans acquirendi cupiditas efficitur idololatria, mox vbi quis oblata Deo munera in terrena transtulerit. Iussi igitur sumus non diligere munera, sic vt horū causa non sinamus pleraque fieri ab adeuntibus nos, ex iis quæ lege interdicta sunt. In vniuersum enim eiusmodi munera non permittit nobis scriptura diligere, neque circa hæc indulgere affectibus: sed vt tanquam vtilem ac necessariam* Deo debitā seruitutem complectatur quis. Illud enim: Ex toto corde, dispartiri in aliud quiduis nequit. Quemadmodum enim in vasculo liquore quopiam pleno, quantum ex eo foras defluxerit, tantū necesse est vt desit ad complementum: consimili ratione & in anima. Quantum ex charitate sibi detraxerit per ea quæ non conueniebat diligere, tantidem necesse est vt indiga sit ad dilectionem Dei. Qui autem semel animum appulerit, vt diligat argentum, omnem suam illò trāsmouerit dilectionem. Qui enim diligit pecuniam, non implebitur pecunia: *Persequentes retributionem*. Quæ vel maximè intenditur obiectio in principem, est hæc: Si propensior sit ad expetendam vltionem: si modis omnibus animum eò intendat, vt vice consimili retaliet eos qui se quapiam molestia affecerunt. Qua enim ratione is alterum edocebit exequi illud, Nemini malum pro malo reddētes, qui nihil non facit ad exigendam de inimico vindictam, & ei à quo lęsus est, studet vicem rependere mœroris? Talis peruersè imitatur mansuetudinē Dauid dicentis: Si reddidi retribuentibus mihi mala. At neque is commeminit Hieremiæ dicentis: Bonum viro, quum portauerit iugum ab adolescētia sua. Sedebit in solitudine & tacebit: quia leuauit se super se. Dabit percutienti se maxillā, saturabitur opprobriis. Quid porrò dicant ij de Domini doctrina, quam quidem opere ipso contemptim negligunt, consectando retributionem, dicente Domino: Si quis dederit tibi alapam in dextera maxilla, obuerte ei & aliam. Nulli enim non homini probro datur, ita persequi retributionem: idque vel maximè, vbi quis molitur efficere per principalem qua fungitur, potestatē. Conueniebat enim talem per tolerantiā afflictionum, operibus ipsis docere populos suæ fidei concreditos. Quale enim spectaculum? Quánam ratione religiosum dici queat & admiratione dignum? Parum abest tale quid ab hominum natura, Aequum fuerat vt vel multis affectus cōuitiis ac forte accepta plaga in capite aut genis, aliis insuper affli-

Margin notes: * γνώμη. — * ὑμῶν. — * βαλαντιοτόμους. — Quid ad hæc respondeat pars maxima præsidentium ecclesia Dei? — In iudices muneribus corruptos. — * vel necessariam Deo debitam (?)

Margin letters: A, B, C, D, E, F

afflictionibus innumeris appetitus, his etiamnum malis obsessus quæ & sermone & opere eum ad extremam perducerent ignominiam, ne sic quidem præter modum efferuesceret indignatione, non saltim ad vindictam coöriretur, sed mansuetè & animo ab ira vacuo se erigere debuerat ad preces fundendas pro suo conuiciatore, vt ei peccatum condonaretur ob ea quę illum præoccuparant ac deinceps dignus efficeretur decenti erga se Dei prouidentia, ita vt ab omni procacis vitę in continentia sibi temperaret. Nunc autem, nunc nos Ecclesiæ principes (vt alia supprimam mala)
A hac parte vel maximè peccamus, nimirum persequimur retaliationem. At ne quidem satis sit par pari in vicem referre: sed & præter modum nos ipsos vlciscimur. Nec modo si quapiam contumelia fuerimus affecti: sed si non præueniamur honore, cõtinuo exasperamur animis. Eos ducimus inimicos, qui nobis min⁹ honoris tribuerint quo nos ipsos existimamus esse dignos. *Orphano non iudicantes, & iudicium viduæ non attendentes.* Quæ de pupillis & vidua relinquebantur diceda, in superioribus dicta sunt. Hîc autem per hanc particulam, Non attendentes, subindicat quantus fuerit fastus, quanta arrogantia principis, id quod eundem coarguit fuisse agrestiore iudice illo iniquitatis. Siquidem hic iudex tametsi nulla tãgeretur commiseratione, at certè propter importunã viduæ interpellationem se attentum exhibuit iudicio, quòd ab ea videret se tãto grauioribus circũ sisti molestiis. De his autem principibus dictum est, quemadmodum in genere nemo eorum sustinebat attendere animũ iudicio viduæ: *Propter hoc, hæc dicit dominator dominus Sabaoth, Væ qui potentes estis Israël.* Insita est hæc proprietas scri-
B pturæ, vt ad eum modum figuret loquutionem. Pro eo quod est, Væ potentibus, dixit, Væ qui potentes, eloquutionem reiectitiam hanc accommodando molestissimis & vix vlli ferendis laboribus, dum de his loquitur quæ paulo pòst euenturã sunt potentibus Israël, in illo vix vlli tolerando examine. Nec id pronuntiauit propheta, cõiectura assequutus: sed secundum sententiam ab ore profectam quod nullatenus nouit mentiri. Põtẽtes autem, sentiendum est eos insinuari qui in populo principem obtinent locum, qui quòd detrectarent Dei imperium, diligerent munera, persequerentur retributionem, & reliqua de quibus insimulantur, & eo: Væ potentibus nec obedientibus. Infirmioribus enim parabilis est venia. Minimo enim misericordia conceditur: potentes autẽ potenter * examinabuntur siue tormenta patientur. Et, Cui plus cõmissum est, plus ab eo exigent. Eoque & diuitibus Væ, quia quum præualeant sublevare inopiam pauperum, indultarum sibi opũ potentia non sunt vsi ad quod acceperunt eas. Si quis acrimonia ingenij est altero solertior, ne
C ea facultate naturæ beneficio sibi indulta abutatur ad indaginem diuinorum. Alioqui huic etiã væ, quum opus ab eo repetetur pro proportione donorum. Si qui obtentam ecclesiæ præsidentiã, non adornarint conuersationem quę decenter respondeat suæ pollicitationi, his etiamnũ Væ: *Non cessabit enim furor meus contra aduersarios.* Inimici siue aduersarij sunt Deo qui eius mandatis obluctantur ac reclamant, qui quidem tantisper dum persistunt hostes, non conquiescet Dei furor aduersus eos. Quoad enim immoramur nostris nequitiis, aduersum nos ipsos Dei incendimus furorem, ac si materiam igni, peccata nostra imponentes iuxta illud dictum: Ignis succẽsus est in furore meo. Vt primum à peccatis conquieuimus, * *Iudicium de inimicis meis faciam.* Ait scriptura: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. Iuxta igitur recitatã sententiam, qui auctores sunt iudicij, sunt inimici. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ, incredulitatis & contumaciæ. Iam quando dixit, quia non cessabit meus furor aduersus inimicos, vt ne existimemus iram Dei aduersum suos irritatores nullo discerni iudicio, ad hunc lo quitur modum: Etiam si ira incandesco, nec tamẽ D citra formulam discreti iudicij in eos animaduertam: sed pro cuiusque merito ac mensura eorum quæ iniquè gesserunt, pœnas infligam æquabili iudicio libratas: hoc est, iudiciũ de inimicis meis faciã. Vtique Deo sunt inimici, qui iniqua perpetrant. Inimica est illi summo bono malignitas: inimica est iusto illi iniustitia, * sancto immundicia, veritati mendacium. Ob hæc igitur non conquiescet furor meus, tantisper dum fuerint inimici. Asseruit se supplicium eis irrogaturum cũ discretione iudicij: *Et inducam manum meam in te, & igne examinabo te ad purum.* Mihi vide, quàm felicem exitum sortiatur iustum iudicium ac supplicia ad rectitudinem iudicij inuecta. Non conquiescet furor meus. Iudicium faciam. Inducam manum. Igne examinabo, vt purum denique exhibeã. Sic peccatoribus indignatur Deus, vt eos beneficentia sua afficiat. Neque enim ad extremã vsque exinanitionem eos plectit: sed castigat ad morum correctionem. Infert autem ignem hunc E vt ad nihilum perducat quod malum per ignita diaboli iacula insertum est animæ non habenti fidei clypeum, quæ quidem fides immissiones iaculationum à maligno impressas animæ extinguit. Hinc acceditur diuinus ignis alterius improbãdi lustratiuus qui nos incẽdere solet ad absurdas, ve saniẽtes & noxias cupiditates. Ob hoc ait ipse Dominus: Ingreditur quasi ignis conflatorij, & quasi herba lauatiũ. Et sedebit conflãs & emũdãs quasi argẽtũ & quasi aurum: Ecquid hinc emolumenti? Erunt, ait, Deo offerentes sacrificiũ in iustitia: *Et auferam omnes iniquos abs te.* Ingens beneficium cõfertur animæ quæ per occasionẽ peruersè præsidentiũ, desciuit à Deo, si quãdo ab ea auferũtur iniqui præsides. Ob hoc & signa quædã circũ ecclesiã statuũtur quæ deprehẽsos in interdictis peccatis abarcẽt ingressu & segregãt à reliquo corpore ecclesiæ, vt ne vel tantillum fermenti totã cõspersionem dolo circunueniat ac vitiet. Itaque ad Dei bonitatẽ spectat è medio populi tollere iniquos. Neque enim iniqui vnà cum sanctis ingredientur sancta, quia ventilabrum est in manu Do F mini. Sed enim qui nunc vt iniqui segregantur à populo, quę geruntur cuncta susque deque ferũt, non intelligentes quia istæ delineationes separationis ea subindicant quæ in tremendo fient Dei iudicio. Porrò quantum noxę resiliat ex eo quòd non è medio auferuntur iniqui, vt ne permistim se interserant sanctis Christi membris, perspicuè docuit Apostolus increpans Corinthios, quòd luctum

Sapien. 6. * ἐτασθή-σονται.

Deest hic quiddam, forsan desinit furor Dei.

* τῷ ἁγίῳ forsan ἀ-γνῷ, mũda

Mala. 3. a

Att. priscã morem ecclesia.

luctum non emisissent, vt toletur è medio eorum qui eiusmodi malitiam esset operatus. *Et instituã iudices tuos sicut prius.* Cur transmissis regibus, commeminit iudicium, etiam si inter reges nonnulli principatum populi obtinuerint cum laude? An quia Reipublicæ administratio per iudices liberior fuerit, ipsorum naturæ correspondens, quòd populus suis legibus degens solum Deum agnoscebat regem? Tandem regum institutio, propria illorum temeritate & consilij prudentis inopia successit. Equidem quum tot beneficiis cumularentur, oportebat eos reuocari ad pristinam

1.Cor.5.a

A illam & beatam viuendi constitutionem. Qua de re non reges, sed iudices se instituturum est pollicitus, cupiens & hac parte eis gratificari libertatem vitæ. Non enim erat rex in Israël: sed vnusquisque quod placebat oculis suis, hoc faciebat. Aut certè, ex quo non iam opus ferie vlla regum erat, post aduentum veri regis qui pollicitus est se iudices exhibiturum prioribus nihilo dispares, idque dictum propter discipulos Domini, de quibus dictum est, quia sedebitis super duo decim thronos iudicantes duodecim tribus Israël: *Et consiliarios tuos sicut ab initio.* Hic rursus pollicetur se eis præbiturum non qui pro potestate imperet, sed qui consilium det, vt incolumẽ seruet proprij arbitrij libertatẽ. regis enim peculiare munus est imperio vrgere subiectos: consiliarij autem persuadere cupientibus nosse quæ conducat. Neque enim sufficiat per se assequi vnusquisque ac deprehẽde re quid ex officio sit & deceat, quapropter munificus Deus consiliarios præstituit, non item qui pro potestate imperent, se esse datu

Et Consiliarios eos principes super omnem terrã.

B rum. Ne ergo * vnusquisque nostrûm seipsum existimet, quasi princeps sit: sed quasi consiliarius à Domino sit datus in populi salutem. Consiliarij igitur fuere prophetæ omnes qui consulebant quæ essent populo conducibilia. Et pręomnibus Moses. His igitur qui ab initio fuerunt, assimiles se excitaturum beneficus Dominus populo suo repromittit, nempe Apostolos & euangelistas, cuiusmodi erat Paulus, consiliarius & administer noui testamenti dicens: Consilium autem do, tãquam misericordiam consequutus à Domino. Planè non exigui momenti beneficium est quod à prudente & beneuolo consule emanat consiliũ quippe qui suo aduentu supplet quod desit prudẽtiæ consilium de re quapiam captantibus. Proinde quantum emolumenti obueniat ex accepto cõsilio, declarat vel maximè Moses qui omni sapiẽtia Aegyptiorũ eruditus, qui familiari colloquio cum Deo congrediebatur, perinde atque si quis amicus cum suo loquatur amico. Hic tantus consilium sibi redditum à Iothor socero suo accepit,

** De ecclesiæ prælatis loquitur.*

C nimirum vt tribunos millenarios constitueret, centuriones & decanos qui causas iudiciaque populi decernerent. Dauid insuper consiliario est vsus Chusi per quem dissipauit militare cõsilium Achitophel. Vtque in genere dicam, sacra quædã res est consilium, voluntatum vnio, fructus dilectionis, humilitatis insigne. E diuerso, intolerabilis est superbiæ argumentum existimare se nullius egere consilio: sed sibi vni attentum esse, quasi solus possit sibi consilio decernere quæ optima sunt. Atqui nos cunctamur nos ipsos exhibere eorum consiliis qui consulant & exhortentur ad honesta. Quin ipsi suppudescimus illos confiteri suo videndi genere nobis esse tantò prudentiores. Iam verò qui præstolatur & sustinet consiliarium, suisque ratiocinationibus gerendæ rei opportunitatem adhibet tempore pleniori cum examine & attentione peruestigans quid se deceat ex officio *. *Et post hæc vocaberis ciuitas iustitiæ, metropolis fidelis Sion.* Planè docuit in quem exitum desitura essent beneficia in eos paulatim collata. Pro eo enim quòd tum esset ea ciuitas domicilium homicidarũ, futura erat ciuitas iustitiæ. Pro eo quòd meretrix erat ciuitas, futura erat motropolis, hoc est aliis prælata & prædux ad continentiam. Rursus, fidelis innuit priùs fuisse opere meretricio contaminatã. D

** Ιωθόρ, verius Iethro nam יתרו qui & Raguel Exod.2.*

** Melius est & pendet sententia hæc.*

Nunquid igitur adornata est decenti ornatu, nimirum consiliariis & iudicibus? Aut certè quæ in Christo est, ecclesia appellata est metropolis, ac si ex seipsa quaquauersum emittat * colonias quasdam vitæ secundum Deum instituendæ. *Cum iudicio enim saluabitur captiuitas eius & cum misericordia.* De externis hostibus qui sensu ipso tales percipiuntur, deque in captiuitatem abductis nihil dum in superioribus dixit. Restitutionem autem in pristinum statum ex ea captiuitate vocans remissionem, suggerit menti nostræ, vt intelligamus quia quandiu vnusquisque nostrûm sub iugo peccati versatur, quum nostri dominetur inimicus, efficimur velut vincula peccati quibus abripiamur à maligno, vt exhibeamus membra nostra ad seruiendum iniquitati ad iniquitatem. Quo circa iudices salutem con E ciliarunt populo, sicut Barac, Sampson, Gedeon & Iephte propugnatores populi, quem ex hostium manibus eripuerunt. Eam ob rem consiliarij dicti sunt, quòd quæ ad salutem pertinerent, suggerebant, & hortabantur vt captiuitas eorum promereretur ad salutem prouehi. Hunc enim sensum indicat: Cum iudicio salutem consequi, hoc est, iudicata & examinata causa. At interim, siquando iniquitates obseruaueris Domine, nemo sustinebit, eoque connexuit misericordiam iudicio, vt exactam iudicij seueritatem mitigaret temperamento misericordiæ. Siquidem per æquitatem iudicij captiuitati traditus est populus: per misericordiam verò reuocatus est. *Et conterentur iniqui & peccatores simul.* Postquam dixit dignos esse qui cum iudicio & misericordia, accepta salute in pristinum restituatur statum: nunc addit, quia prorsus iniqui, quique pertinaciter acquiescunt suis peccatis, cõterentur simul. Et quidem illi quia euanuerunt in cogitationibus suis, hi verò quòd per legis F transgressionem, Deum nullo dignantur honore. Sunt autem ἄνομοι iniqui & exleges, qui scita legis diuinæ omnino non audierunt, aut qui à lege defecerunt, aut certè qui ne principium quidem aggressi sunt, vt opere expleant. Peccatores autem qui suapte malitia & vltronei peccãt, post acceptam cognitionem veritatis. Fortè autem & quos affecit sua beneficentia Deus volens eos in nouitate vitę ãbulare, cõterit ipsorũ veterẽ hominẽ, quod sacrificiũ sit deo spirit⁹ cõtrit⁹ siue cõtribulat⁹. Spiritus enĩ qui mũdi est, de comisso peccato cõteritur, vt gratiosus & acceptabilis sit & renouetur in visceribus & conteratur brachiũ pecca-

** Apostolos significat qui ... ire.*

ἄνομοι

ἁμαρτωλοί.

peccatoris: hoc est actiua & efficax vis ad peccandum, vt quæratur peccatum eius nec inueniatur. Tale est & illud: Ego occidam & viuere faciam. Occidet enim flagitiosè viuentem, vt expurgata eius vita improbiore, nouam ei gratuitò conferat viuendi rationem, *Eam ob causam conterentur iniqui & peccatores simul*. Vt inobedientes & qui ne audire quidem legem Dei volunt, conquiescant ab hac intemperie. *Et qui dereliquerunt dominum, ad consummationem perducentur*. Quasi verò derelinquere Dominum nō posthac sit peccatum, vt etiam beneficio afficiatur. Tale est & illud Psalmi dicentis: Consummetur iam nequitia peccatorum. * Sanè ad eundem sensum, vt si

βεβαίωσις à simili ducta.

A quis adhortetur medicum & interpellet, vt finem imponat morbis languentium, aut solerti artis industria prohibeat hulcus morticinæ putrilaginis depasci carnem ac serpere latiùs. Eiusmodi consummatio nō omnino significatiua est omnimodæ abolitionis: sed prohibitiua actionis eorum quæ fiūt iuxta aliquid. Etenim Paulus de filio perditionis prophetico afflatus spiritu ait Thessalonicensibus: Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Si enim captiuitas esset omnimoda exinanitio, qui posset is qui nō iā superest, destrui & aboleri: Atqui palàm est mendacium quod in iniquo est & ignaro legis, exinaniri spiritu oris veritatis. Et sic ille destruetur illustratione aduentus Christi. Sæpenumero enim obseruauimus, quia malitiæ obliterantur, non item ipsa malorum substantia, quibus cōtigit esse malos quemadmodum in illo

2. Thes. 2.

B Viam peccatorum disperdet. Et, Via impiorum peribit: *Quare, confundentur ab idolis suis quæ ipsi voluerunt*. Ingens beneficium confundi ob rem priusquam fieret, denuntiatam ne per vacuitatem sensus & stupiditatem nequeat intelligere quid in eo facto indecorum sit, qui in confusione sui operis etiam glorietur. Confundi igitur ab idolis, fit hoc causa boni eorum qui sic confunduntur, quod non secùs fieret, quàm vt qui eatenus colunt idola, ad veri Dei pertingerent cognitionem. Tunc enim is præ pudore * manum admouet ori, mox vbi prouectus est ad conscientiā rei sic absurdę, quippe qui deprecatus sit inanimata quasi possint suos precatores saluos reddere. Porrò omnis voluptatum affectator, cuicunque tandem seruierit eorū quæ interdicta sunt fieri, hoc sibi Deum faciens, veluti idolum quoddam, retinet illud in templo prophano, in corde nimirum suo sessitans, semper cum eo per imaginationem præsens & similitudinem rei concupitæ secum circunferens. Verbi gratia, Auidus congerendarum opum, vbi thesaurus eius est, eò intendit cor, vt latriam exhibeat idolo suæ inexplebilis auaritiæ præsidi. Helluo ventri deditus quum ser

C uiat concupiscentiæ epularum, Deum sibi præstituit ventrem. Proinde maledictus homo quicunque fecerit sculptile aut conflatile, abominationem Domino. E diuerso beati qui iuxta consiliū Iacob excussis à se diis alienis & immutatis stolis ascendunt in * Bethel. hoc est, in domum Dei, vt illic erigāt altare Deo. A nobis igitur excutiamus idola à Deo abhorrentia & innouatis stolis eatenus induti veterem hominem & inaures quæ adhuc ab auribus pendebant, deponamus. hoc est,

בית-אל quæ & Luza, in tribu Beniamin.

priscas disciplinas quibus mirè nobis placebamus. Hæ enim doctrinæ idola sunt, quarū gratia confundentur ab idolis suis, quæ ipsi voluerunt. Neque enim quisquam nisi volens penes se retinet idola priùs sibi reddita, eoque per vitiosam concupiscentiam nobis ipsis ea deificamus. *Et erubescent super hortis suis quos concupierunt*. Hanc horti appellationem ad vtranque partem acceptam esse deprehendimus, sicut in Genesi quidem iuxta Akilam. Et plantauit Dominus hortum in Eden. E diuerso terra Aegypti notam incurrit infamiæ, dum dicitur hortus oleribus con- D situs. Rursum sub vituperationem cadit horti memoria, quum Achab patrimoniū Naboth Israëlitæ concupisceret, vt illud cōuerteret in hortum olerum. Ecclesiastes contrà commeminit laudabilis horti dicens: Feci mihi hortos & paradisos. Proinde bene dicitur hortus in quo monumentū est, quod temporariam excepit dispensationem mortis in corpore Domini. Vice versa hîc in malum traducitur, quasi conciliās confusionē obscœnis affectionibus. Equidem id nominis videtur innuere lucos syluosos ac nemora idolis ad ornatum consecrata & circunquaque consitā plantis, per quæ intelligi oportet exercitationes erroris plenas & externarum formarum effigiationes, quarum obtentu vitia nostra obumbrare solemus, veluti si quis inter voluptatum illecebras assiduè versatus, fucatam nihilominus præferat sanctimoniam seque ad grauitatem componat. Etsi quis seruili cupiditate pecuniarum oppressus studiosè affectet videri magnanimus, ob eiusmodi quæ isti concupiuerunt, confundentur & eru- E bescent, quum consilia cordium nostrorum reuelabuntur: *Erunt enim quasi Terebinthus decidentibus foliis & sicut * hortus aquam non habens*. Quòd attinet ad hanc sententiam, videtur de hortis dicere qui istis idolorum cultoribus concupiscibiles erant, quia futuri essent inamœniores Terebintho suis spoliata foliis, & horto penuria aquæ exiccato. Vt autem ad moralem sensum deflectamus, sciendum quòd qui externa quadam simulatione, & per fucum gloriam aucupantur ab hominibus, post occultorum manifestationem, quum fuerint omnia nuda & aperta, nec iam vlla in obscuro delituerit creatura, præbebunt tunc tales deformissimum spectaculum, euanescente quæ nunc circa eos versatur, fallaci impostura, ita vt per se meritò comparentur quercui. Sic enim exposuerunt Terebinthum alij interpretes quum & in Genesi eandem esse didicimus & quercum & Terebinthum. Erunt igitur Terebintho siue quercui deposita foliorum coma assimiles, vt palam exhibeat conspicua quæ sub foliis quadantenus delitescebāt. Dum enim compactiore foliorum coma adornata est, fit vt e- F legantem & peramœnum præ se ferat colorem, ramorum scabriciem obumbrantibus foliis. Ait ergo, Erunt inamœniores quercu orbata foliis, post eorum demonstrationem quæ in viuis gesserūt. *Et sicut hortus aquā nō habens*. Talis vtique fuit Israël, folia quidē habēs peræquè ac quercus, nimirum vmbram legis, quam à se excussit in plenitudine temporum. Et quasi hortus plantis cōsitus à Domino à principio cōditę creaturę. Deniq; arefactus est, quòd vitalē sensū in suis dogma-

* ἀκύλαι quem Aquilam dicimus, fuit interpretum.

* עדן Eden delicis, voluptas.

* ὡς παράδεισος

Gene. 35. d

gmatibus enarrandis disperdiderit. Toto igitur nixu contendendum est vt verè in Christum credamus, quò spiritualia flumina de ventre nostro fluant, neque sinamus nos inamœnos effici, neque infrugi. *Et erit fortitudo eorum, vt stipula stupæ: & opera eorum, quasi scintillæ ignis.* Vel hinc liquet sua cuiq; opera causam suppeditatura esse molestiarum quę in supplicio illo erunt, dum nos ipsos reddimus futuræ cōflagrationi idoneos, & animæ perturbationes*, tanquam scintillas ignis ad incensionem gehennalis flammæ asciscimus, quemadmodum diues ille in flamma præ siccitate retorridus à prioribus suis voluptatibus exurebatur. Etenim pro proportione missilium iaculorum maligni consensu nostro admissorum plus aut minus, illius incendij cogemur percipere.

A

Et succendentur iniqui & peccatores simul, & non erit qui extingat. Iam secundò per prophetam, veluti mutuo nexu attexti sunt iniqui & peccatores. Priùs quidem, Simul conterentur iniqui & peccatores, hîc, Et succedentur. Nemo sibi imponat, nemo se seducat verbis ineruditis inescatus, quia etiam si peccator, at certè Christianus sum. Non igitur in gehennæ supplicium incidam, quòd loci præcipitantur idololatræ. Quālibet fuerim Christi mandata transgressus, non defuerit mihi auxilio nomenclatura Christiani. Audi enim tu, quia iniqui & peccatores exurentur simul. Ambobus intentantur quæ sunt exustionis, in ambobus stipula stupæ deflagrabit: hoc est, ratio prioris vitæ accensu facilis & susceptiua flammę. Scintilla* iustorum animam & hic illi incendit. Nunc quidem cinere obtecta, tantisper dum tegumentis carneis obuelatur: incendetur autem diuino iudicio in die vltricis vindictæ argumentis diuentilata & accensa. D

*Pro lit. καὶ αἱ ... ignis.

B A S I L I I M A G N I

ENARRATIO IN SECVNDVM CAPVT ESAIAE.

ERBVM, *quod factum est ad Esaiam filium Amos, de Iudæa & de Hierusalem.* Absoluta descriptione prioris visionis, verbum hoc factum est ad Esaiā filium Amos. Quānam ratione illic quidem visio, hîc autem verbum? Quia vis hæc * efficax à Deo confertur sanctis per infusionem gratiæ spiritus sancti. Vna enim est cognitio rerū quæ ignorabantur, inserta sanctorū cordibus per reuelationem & affulgentiam diuinæ illustrationis. Sed enim pro rerū differentia, circa quas versatur sciētia siue cognitio eius: quod reuelatur, aut visio dicitur, aut certè verbum. Illic quidē præsentia declarantur, ceu sunt, malitia populi, abalienatio à Deo, ingratitudo erga benefactorem. Hic verò quòd euenturum est, prænuntiatur, ob id Verbū siue sermo. *Quia erit in nouissimis diebus.* Atqui illic neque oculis proponitur spectanda visio, neque hic auribus hauritur cognitio: sed illustris adfulgentia à spiritu sancto profluens se inserit cordi, aut præsentia exhibēte, aut prænuntiāte quod futurum est. Rursum, quod hîc ait, De Iudæa & de Hierusalem, quum sit alioqui & de gentibus aliis oracula redditurus. Non enim Iudæorum tātùm est Deus, sed & gentium. Quandoquidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem, sed primo loco & ordine priore cōmeminit huiusce particulæ. Quęres proinde, quod ad intelligentiam visionis scilicet ac verbi attinet, num examinatione vlla sit opus? Alicubi quidem verbo adiicitur illud, Domini, alibi verò citra viiam eius appendicem, scilicet, ceu est verbum Domini, quod factum est ad Oseë filium Beëri: Hîc item, Verbum quod factum est ad Esaiam. De visione quidem, apud Ezechielem, Aperti sunt cæli & vidit visionem Dei. Rursus apud Esaiam, Visio quam vidit Esaias. Et apud Hieremiam, Verbum quod factum est ad Hieremiam. Nam quando erant concionem habituri ad populum impersuasibilem, contradicentem, & qui prorsus à Dei desciuerat cultu, silentio premebant nomen Domini, suum sermonem hac temperie moderantes, vt commodiùs ab eis exciperetur. Quapropter ex persona Domini concionabantur apud eos, sicuti Hieremias indicat, dicens: Tota die perseueraui subsannatus. *Quia erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & domus Dei in summitatibus montium.*

Quæstio: * scil. et domū prophetia. Responsio. B

ad Roma. C

Quæstio.

Hie. 20.

E

Nouissimi hi dies propinqui dicuntur futuræ consummationi huius temporis. Vtique cum hoc deciduo & corruptibili mundo præterfluentis temporis natura acceptura est finem. Accommodam enim habet & affinem conuenientiā his quæ cernūtur. Et quidē vnà cū his quæ subiacent corruptioni, pariter autem his quæ fiunt, cedit, itque pessum. Simul verò & præstolatur & spe præcerpit quæ futura sunt. Iam ex quo dies, noctes, menses & anni dimensiones temporum natiuam originem sortiuntur à Sole, Luna & latione firmamenti, necesse est hisce labefactatis & corruptis, subsequi & temporis finem. Propinquante igitur mundi huius consummatione, inclarescet manifestus mons ille Domini, & domus Dei in verticibus montium. Qui soli quidem non acquiescit dictioni, nec nudæ ac simplici literæ fixiùs immoratur: huic necesse erit, vt ne etiam diutiùs his mente adhærescat, quæ sensu percipiuntur. F

Quomodo enim tunc enitescet aut manifestabitur mons Domini? Quo item pacto domus Dei in præcelso vertice montium collocabitur? Neque enim Israël carnali literæ affixus creationem expectat alterius montis: neque affuturam præstolatur secundæ domus fabricam super alias domos. Mons autem Sion, templum quoque etiam num per tempora prophetātis Esaię in omnium erant prospectu. Itaque quid insinuat sententia hæc? Non quòd conspicua futura hæc sint in nouissimis diebus: sed quia admirabilis quædam & aperta

aperta omnibus Dei dispensatio apparebit erga hominum salutem in nouissimis diebus, ad profligationem peccati. Arcanum hoc mysterium & à seculorum conditione absconditum, in consummata plenitudine temporum palam omnibus est exhibitum. Dei autem in terram descensus assimilatur monti, quòd mons sit terra in sublime subleuata. Caro item Domini terra est iuxta communem naturam, per vnionem qua ad Deum vsque profecta est. Domus insuper Dei in sublimi vertice montium collocata, ecclesia est iuxta Pauli sententiam, dicentis: Videte, quomodo oportet vos conuersari in domo Dei, quæ est ecclesia Dei viuentis, cuius fundamenta in montibus sanctis: Est enim ædificata in Apostolis & Prophetis, qui eius fundamenta iecerunt, * quorum vnus erat Petrus, super quam petram pollicitus fuerat suam se ædificaturum ecclesiam. Intellectus enim in sublime erecti, à terrenis istis disparati supraque hæc sustollentes se, iure optimo montes appellãtur. Anima autem beati Petri nominata merito est petra sublimis, quod in fide radices solidè defixerit, & aduersus plagas pertentationes illatas* stabiliter nec perfunctoriè se gesserit. Quicũque capaces sunt diuinæ cognitionis, propter celsitudinem intelligentiæ & earum actionum, quæ per eius intelligentiæ perficiuntur sublimitatem, hi ob vitę integritatem vertices sunt montium in quibus exædificatur domus Dei. *Et eleuabitur super colles.* Colles vtique tumuli sunt quidem in aliquantam altitudinem à terra & exiguo ambitu circunscribilem insurgentes, humilioribus quidẽ locis supereminentes, altissimis verò inferiores sunt, puta montibus. Itaque præcellens & incomparabilis prærogatiua Domini iuxta assumptam humanitatem, quum supra omnes, qui simul adiũcti tandem quibusdam virtutum ornamentis enituerunt, demonstrata sit præeminuisse, eam ob rẽ supra colles futurus fuerat cõspicuus ac prælustris mons Domini. Amplioris enim gloriæ præ Mose dignus est habitus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit eam. Quantò rursus præstantior ipso est Abraham? Abraham exultauit, vt videret diẽ assumptæ humanitatis: & vidit, & gauisus est. Et Abraham quidem decimas dedit Melchisedech. Melchisedech autem præsignabat Dominum. Et hæc quidem dicta sint, vt excellentiã repræsentemus dominici corporis. Absit enim vt nos diuinam eius naturam glorificemus collatione habita eminentis excellentiæ ad vilam seruilem creaturam. Ipsa enim dispensatio iuxta etiã conditionem assumptæ carnis, superior his fuit, quotquot inter homines iustitia excelluerunt. Solus enim ipse nullum admisit peccatum: maiestas autem & magnificentia diuinæ eius naturæ supra cælos eleuata est: *Et venient ad eum omnes gentes.* Sermo præcedens apertiùs prophetiam ipsam exprimit, subindicans gentes ad agnitionem Christi concursuras. Venient enim gentes vniuersæ per prædicationem accitæ & inuitatæ ad complexum fidei. Euangelium enim hoc in mundo prædicabitur. Siquidem euangelica vox siue sonus apostolorum in omnem terram exiuit. *Et ibunt gẽtes multæ.* Ne tu perfunctoriè & citra examen prætercurras exacta sententiæ huius intelligentiam, nimirum qua ratione illic sit quidem dictum, veniẽt omnes gentes: hîc verò, Ibũt, non iam omnes, sed multæ. Eam ob rem illic quidem, veniẽt omnes, ordine positum refertur ad fidem. Hîc verò ire, ad conuersationem, quandoquidem fidem ipsam vno ore confitemur omnes, non item omnes ambulamus ad præscriptam nobis formulam mandatorum: ob hoc quidẽ dicitur, Venient quidem omnes gentes, ambulabunt verò multæ gentes. Nam quòd ire aut ambulare sumatur pro vitã deducere ad præscriptum legis, scriptura confirmat hoc dicto: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Sed enim, qua ratione dixit Dominus, quia pauci sunt, qui inueniunt viã? Nos ex opposito dicimus multas gentes per viam ituras. Quia facilè quis gentes omnes enumerauerit iuxta propriam cuique genti recensionem: * in gentibus autem homines multi. Hîc igitur scriptura ait multas gentes victuras iuxta tenorem euangelicæ legis, multas quidẽm, non etiam omnes. Etiam si omnes à Christi nomine sibiipsis arrogent nomen, at non (quum tam multæ numerentur gentes) quicunque homines communi appellatione gentis comprehensi continuò isti numero recta ingredientium respondent aut obsequuntur. Equidem possunt gentes enumerari, ceu Cappadocum, Galatharum, Armeniorũ, Syrorum aut AEgyptiorũ, sic vt dici possit, Tot tãtæque gentes ambulant in lege Domini. * Haud tamen verè dixeris homines (quos vndique complectitur vnaquæque gens) concordibus animis excipere idem cõuersationis propositum. Et quidem gentes quia numero recensentur septuaginta duæ, aut certè quotquot tandem sunt per vniuersum terrarum orbem, ex eis non paucæ gradiuntur per viam vitæ. Quòd autem attinet ad integrum numerum in terra viuentium, admodum pauci sunt, qui pertingant ad portum salutis. Ita rem se habere contestatur Euangelium, nec ei repugnat prophetia hæc: Omnes gentes seruient ei. Nam ex multis admodum pauci, qui eum ritè adorent. Omnes, ait, reges terræ. Et Sophonias: Venient, vt seruiant ei * sub iugo vno. *Et dicent: venite & ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob.* Qui in scientia & rerum cognitione progressum faciũt, quasi qui superiora pręoccuparint, ad consimilem sibiipsis ascensum eos inuitant, quos delectat adhuc immorari istis infimis aut versari circa humiles & abiectas rerum commentationes. Qui cum Christo resurrexit & quæ sursum sunt, quærit: eos ad se aduocet qui terrena sapiunt, eorumque sensus ac animi conceptiones velut manuducat ad supernorum contemplationem. Corporalis habitudo ad montem duplex quædam quum sit, nunc quidem eorum qui ab infima eius parte ad verticem ascendunt, nunc verò eorum qui ab eius vertice descendunt ad imam ac decliuem partem, iuxta corporis diuersam habitudinem, proque diuersitate actionis quam ipsi absoluimus, ne quis fortè duplicem hanc considerationem accommodet etiam dispensationi humanæ naturæ à verbo assumptæ, ita vt ipsi imaginemur montem innuere assumptam humanitatem, nunc quidem carnis propter vnionem ad Deum, in cælum eleuatæ: nunc verò diuinitatis, quòd per communionem erga humanam naturam sic se demiserit.

Marginalia (left): Caro Domini mons. Ecclesia domus Dei. Psal. 86. — A — * στερρῶς καὶ ἀνενδότως. — B — C — Quæstio.

Marginalia (right): Solutio. — Psal. 118. — Quæstio. — D Solutio. — * Posterior hæc particula pẽdet. — * Iuxta Possidoniũ ἄνθρωποι ὡς μὲν ναῦς μὴ μία πάντας ἄγει. Et non voto viuitur vno. — E — ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. Desit hic, & adorabunt eũ omnes. — F

Ve-

Venite & ascendamus. Ad sublimitatem Theologiæ progrediamur, sumpto exordio à repressione perturbationum animi. Et, *Ad domum dei Iacob.* Superiùs domus quidem hæc simpliciter dicta est Dei, hic autem, domus Dei Iacob. Quæ igitur causa? Aut enim deficit illic & desideratur quiddã, aut certè hîc superfluit. Atqui nihil otiosum est in scripturis spiritus sancti. Ostendit enim scriptura hæc, quia * primæ assensiones illæ versantur circa communes prænotiones de Deo, perficiũtur autem per exactam discussionem fidei, explanata

*πρῶται σύγκαταθέσεις. κοινὰς προλήψεις.

A prius fide in cordibus eorum qui proficiunt in cognitione sempiternæ Dei naturæ. Ob hoc, his quidem qui introducuntur primùm ad eam cognitionem dictum vtrunque est: Domus Dei, eis verò qui deinceps iam sunt eruditi de Deo, adiicitur nomen hoc, Iacob, qui gratiosus fuit Deo & apprimè familiaris. Ait enim: Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob. Hoc mihi nomen est æternum. Vt enim hosce sanctos honore afficeret perpetuo memorabili, eorundem seruorum nomina suo ipsius nomini attexuit: vt quoties Dei memoria celebraretur, horum quoque toties commemorarentur nomina. Itaque eis qui priùs ad Dei cognitionem accessissent, hanc veluti insignem notam de Deo adiecit, dicens: Et ad domum Dei Iacob, quandoquidem Iacob, nomenclatura est adhuc supplantantis & athletę. Iacob* enim supplantator vocatur, ob fortem luctam cõtra inflictas aduersitates. Denique is obtenta victoria recepit præmium, nomen reportans Israëlis, qui etiamnum proficiens quadãtenus edocetur quæ sit domus Dei Iacob, nimirũ ediscit quæ inferioris notæ sunt, sibíque comprehensibilia. Demum is aliquando plenius instrue-

יַעֲקֹב* πτερνιστής.

B tur de Deo Israelis, quum ratione & ordine traditiones de ipso Deo absolutius ei fuerint dispensatæ: *Et annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.* Nisi ascendamus in montem, nobis vtique non annuntiabit viam suam. Quòd si non annũtiet nobis, quonam pacto ambulabimus? Hoc est, Qua ratione vitam nostram instituemus ad tenorem euangelij, nisi id exceperimus? Qui autem desiderio magnopere tenentur discendi viã, constat eos nondum nosse ipsam. Quomodo ascendemus in montem, viæ ignari? Aut certè particula hæc, Venite & ascendamus, subindicat propositum & propensam alacritatem recens aduenientium: nondum tamen repræsentat eos esse assequutos plenam fidem, licet eius cognoscẽdæ desiderio teneantur. Quosdam enim eorum qui nunc primùm ad fidem accedunt, arbitramur sese mutuo alloquio adhortari hisce sermonibus,

C Agite dum, auocemus animos ab istarum rerum cupiditate* quæ repunt humi, nec multi sunt momenti: agite, quæ cælestia sunt, sapiamus. Ingrediamur domum dei. Illic docebimur viam eius, per quam incedentes, ad metam pertingere poterimus vniuersis in commune propositam per vitæ integritatem. *Ex Sion enim exibit lex, & verbum domini de Hierusalem.* Ex homine circunciso sciscitator, ex Iudæo inquam secundum carnẽ, de qua hoc commemorat lege, de quo item verbo. Num de ea, quæ per Mosen data est? Atqui, quãnam ratione ostẽdi possit, quòd prodierit ex Sion? Neque enim Moses terram promissæ hęreditatis ingressus est. Porrò Sion in Iudæa regione situs est mons. Itaque iuxta horum interpretationem, scriptura hæc falsa est & erronea, quum aliud profiteatur pro altero nomine. Etenim pro Sina siue Horeb* protulit Sion. Imò de sancta lege dicit hoc, quæ promulgata tum est, vbi & scripta. *Et verbum Domini de Hierusalem.* hoc propheticum esse apertè denuntiat. Sed enim nullo non loco hæc in Iudæa facta esse exprimit, non modò in Hierusalem, etiam secundum ipsum Israelem. Quinetiam in ipsa captiuitate, in Niniue, & adeò in plerisque terræ locis. Istis ergo à veritate præfocetur gula, aut certè nobiscum excipiãt legem à Domino sancitam & à * specula exortã,

*χαρμαπῶν.

D à carne quæ gestauit Deum, per quam hominum gesta perspicienter obseruat: *Et verbum domini de Hierusalem*. Prædicatio enim verbi ducto illinc initio in omnem dispersa est mundum. *Et iudicabit inter gentes*. Deus enim in synagoga stans deorum deos diiudicat: in gentibus verò quũ steterit, iudicabit inter gentes. Etenim sanctis congruit discreta illa diiudicatio, vt quique nouerint quid sint promeriti: iudicium autem his conueniet, qui vitam suam nulla vtili fruge exornarint. Proinde numnam potius hinc exprimitur diuersum fore supplicium, quo in gentes animaduertetur à pietate & Dei cultu alienas? At ne vna quidẽ & ipsa differentia. Quatenus enim à Dei cognitione exciderunt, tormentis digni sunt ac pœnis omnes: in quantum verò diuersa comperietur fuisse illis viuendi ratio, inque passionibus ignominiæ, simul & in molitionibus malignè excogitatis aduersus proximos, opus erit iudicio aduersus gentes, quo de his disceptabitur, quæ iniquè

*ציון Sion specula, ciuitas Dauid. 2.Reg.46

E gesserunt in vicinos. *Et arguet populum multum.* Vt ostenderet nobis æquitatem (cui nemo contradicat) iusti iudicij, intulit: Et arguet populum multum. Ait enim scriptura: Arguam te, & statuã contra faciem tuam. Sanè quidem accusator testes adhibet hic, vt eum qui coarguitur, conuincat obiectorum criminum. In foro autem illo iudiciali de occultis, ea quæ gesserimus, in medium proponentur, ipso eodem habitu ac forma peccati præsentabuntur quibus peccauimus. Illic quidem argumentum assumitur ad comprobandam iudicij æquitatem: hic verò ad eorum correctionem, de quibus reprehẽditur quis. Quamobrem & Apostolus Timotheũ admonet, vt eadem formula correptionis vtatur. Siquidem reprehensio omnis palàm attingens eum qui reprehenditur, ipsius animum peracri dolore excruciat, ob ocu-

F los ponens turpitudinem peccati, ita vt non mediocri beneficio videatur affecisse eum qui nullo sensu suorum peccatorum tangebatur, reuocans eum ad conscientiam malè commissorum & ad suscipiendam peracrem pœnitentiam perducẽs. Quod enim vulnus corpori inflictum, sic pungitiuum dolorem inducit, cuiusmodi anxietatem ac mœrorem ingerit animæ sermo mordicus eam perstringens, attingens eorum conscientiam, qui se intelligunt esse obnoxios probro & dedecori ob ea quæ flagitiosè gesserunt. *Et concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces.* Incisio hæc docet finem his accommodum fore & vtilem, qui reprehendũtur: per hoc, quòd qui eatenus fuerant bellandi appetentiores ac mirè turbulen-

bulenti, demutandi essent & conuertendi ad statum tranquilliorem ac pacatum. Cuiuis autẽ manifestum est, quia lex & sermo Christi quum ea complectantur quæ ad ineundá pacem, mutuámque concordiam pertinent, pacem ipsam prædicauit his qui longe erant, & his qui propè: ita vt Iudæi & qui ex gentibus erant, belligerandi studia deponerent. Quæ ad confligendum è proximo faciunt in certaminibus statariis & cominus obeundis, ea quidem vocauit propheta μαχαίρας, gladios: quæ verò spectant ad sui tuitionem è longinquo instructa arma, ea vocat hastas & lanceas. Porrò ferrâmenta hæc verbum quod egressurum erat de Hierusalem, astruit immutaturum se esse in instrumenta agricolationi accommoda: adeò vt gladius ille internectiuus vitalium seminũ quę animabus ratione præditis inserũtur per verbum sapientiæ, conuertendus esset in aratrum ad emollienda quæ obduruerant, ad auellendas ab radice spinas, Vtque fieret efficax tutela conseruandæ cælesti gratiæ. Lancea autem siue iaculum ferro præacuminatum eminus sua cuspide perfodiens & in id versum quod vim habeat ea congregandi quæ in proximo adiacet, vim insuper astrictiuam communionis. Tales enim sunt* falces, si quidem in vnum cogunt dispersa & in vnum eundemque manipulum adstringunt spicas. Messis igitur quędam est vsu prædita rationis, cui conficiundæ opportunis opus sit & accommodis instrumentis, de qua dictum: Leuate oculos vestros & videte, quia regiones albæ sunt * ad messem. Nemo igitur bella promouens, idoneus est & accommodus messi huic. Quin etiam suos discipulos ad hanc conficiendam messem emisit, de quibus ait: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Itaque istiusmodi messoribus, quòd in cordibus suis nullum retineant conciendi belli instrumentum, potestatem dedit inserendi pacem domibus quas essent ingressuri. *Et non accipiet gens contra gentem gladium.* Quandiu enim sermo mundialis sapientiæ cum feruore exercebatur, gentes mutuò cooriebantur, ac bella ciebant, gladium distringentes aduersum se immaniter *exacutum, iugi meditatione & probabili persuasione sermonis coruscantem. Sed enim simul atque aduenit pax & annuntiata est gloria in altissimis Deo, & in terra pax, explendescente veritate, vniuersum simul mendacium suppressum silentio est: quemadmodum Aquila alicunde aduolante ac desuper cõspecta, futili garrulitati loquacium auium quàm ocyssimè silentium indicitur. Non enim iam aduersum se eiusmodi sermonum nugas effundunt, ille quidẽ vllam omnino negans esse rerum prouidentiam: ille contrà, ipsam astruit esse, sed ad Lunam vsque pertingere tantùm. Non etiã de anima inter istos conueniebat. Ille quidem asserebat morti obnoxiam: è diuerso illi pronuntiabant immortalem. Et quæ de fato erant digladiationes. Ille quidem contendebat ipsum ditione rerum omniũ potiri, alius ne esse quidem dicebat, aut vspiam subsistere fatum pernegabat. Porrò stultitia prædicationis vt aduenit primùm & gloria celebratus est crucifixus, simul & resurrectio creditur & iudicium: gentes dissolutis in vicem bellis, tranquillam agunt quietem. Sed enim magnopere vereor, ne deinceps gentiles ipsi fiant spectatores conflati inter nos belli. Iam quando vniuersam priorem vitam in euanida & inani sermonum disciplina consumpserunt, sicuti est bellatrix dialectica quæ dialogismo constat. (*id est, conflictatione interrogantis & respondentis) nequaquam, ait, discent in posterum inter sese bella conserere ac si diceret, non iam versabuntur cum his qui docent contentiosis & velitaribus verbis digladiari. *Et nunc domus Iacob, venite & ambulemus in lumine domini.* Secunda malorum abrogatio siue liberatio beneficiis affectos inuitat & adhortatur ad consectanda perfectiora. Vt enim quis ascendit in montem Domini, istis quoque terrestribus euasit superior: huic conceditur velut iã participi purioris radij, diuinum assequi lumen, oculos animæ illustrans ad intelligentiam beatarum, intellectualium ac diuinarum cõtemplationum. Huic assimile est & illud apud egregium Psaltem: Accedite ad eum & illuminamini: & facies non confundentur. Non, inquam, confundentur super quos signatum fuerit lumen vultus Domini. Qui autem mala agit, odit lucem. Cæterum quãdo domus Iacob sibi sufficiens excepit lumen, doctrinam nimirum à legis cognitione profectam qua & cæcos recta deduceret, qua item luce præuia ignorãtiam eorum corrigeret qui in tenebris sedent, se tamen siuit in errores abduci, gentium nomine hinc propheticus sermo ait: Venite & ambulemus, non in prophetico, non item in legali, sed in lumine Domini. Etenim sunt etiam vsui nobis lucernæ, sed ante Solis exortum: oculos mirè afficit aspectus stellarum, sed noctu relucentium. Quòd si ridiculus scurra ac delirus censetur qui lucernam illustrem sibi præfert explendescẽte sole, tanto magis habendus pro deridiculo est qui prædicato Euangelio, pertinacius acquiescit legali vmbræ. *Dimisit enim populum suum, domum Israel.* Nulla atrocior pœna, cæteras omnes vincit calamitates hæc, deseri à Deo, perinde ac à forti detentione manuum per digitorum relaxationem quibus vndique detinebatur quis, siuerit eum elabi à propria conseruatione: ita sermo hic subindicat non iam populum vndiquaque cingi ac retineri à Deo. Quibus autem ex causis vnus aliquis sinitur excidere retentione manuum Dei, sequentia edocent. *Quia repleta est, vt ab initio regio eorum auguriis, vt & alienigenarum.* Vidésne quantum mali importet auguratio? Qui huic incumbit, studiúmque adhibet: Dei prouidentia ac solicitudine destituitur. Plerique autem Christianorum susque deque habent talibus commentis aures accommodare & illinc aucupari famam, nec pudet isti ominosæ superstitioni ac signis attentos esse. Quid hoc innuit sermone? Nimirum tale aliquid designat: Me aliquis à tergo reuocauit: hinc etiam id impedimenti incidit. Pes impegit egredientis. Vestimentum discissum est. Tum quidam qui è cælo præstolentur ac sibi promittant affore iudicem de rebus compertissimis. In hæc tam noxia isti ad extremum nullo delectu re uoluuntur. Sed enim audi tu, quia abiectus est populus talia futiliter & curiosè operatus. Olim siquidem Mosaica lege, istiusmodi auguria, diuinationes, ominationes atque auspicia, infamia notabantur tanquam inuenta dæmonum. Ait enim scriptura: Non hariolabimini, neque captabitis augu-

Vv

Marginalia: Machera. | *λόγχη, lancea. | *δρέπανα. | *Pro ἀφρῶς, lego ἠκονημένως. | *Βεβαιότατα a simili. | *De his vide fusius apud Laërtium Diog. | Aduersus hominatores & haruspices. | O superstitionem.
Margin letters: A, B, C, D, E, F

auguria. Hæc enim gentes faciunt. Hæc enim filius Dei qui & Deus disperdet à facie sua. Hi diui nationes & vaticinia *exaudient. Tibi autem nō sic dedit Dominus Deus tuus. A morum probitate est alienum prorsus eum qui penes se habet cōsultationem de Dei iustificationibus, ad decernēdum de rebus agendis, sibi in consiliarios adhibere brutas animantes, immo ne his quidem vti tanquam consiliariis, sed vt doctoribus & legum latoribus. Quando ipsa auis periculum sibi ob oculos impendens non nouit: quánam ratione hæc tibi quod futurum est, prædicet? Equidem ipsa è nido auolans alicunde paratura alimoniam nutri-

A candis pullis, plerūque regressa est re infecta nec vspiam conquisito cibo. Et hæc tibi facta est minime fallax oraculum: eiusque vana motio reuelatio esse possit rei futuræ? Quòd si operatione dæmonum circumuolant ad te circumueniendum fraude, ne tu inhians talibus imposturis mihi acquiescito. Atqui ne quæso te dedas & eloces istiusmodi diabolicis operibus. Diabolus enim mox vt animam sic ductilem & abreptu proclinatum acceperit ad perditionem, modis omnibus abutens ea, nihil illi indulget, nec remittit impetum: sed & corui illi vociferantes, de quorum clamore dicitur: Et deerrantes ac mœsti præ inopia venationis intemperie cordis contrahuntur. Tanta proinde est, tamque petulās inimici aduersus hominem proteruia, vt vel in felis aut mustelæ figura se ostentet, nonnunquam vt canis se discerpes, sub hominis etiam forma diluculo conspicitur, vt is fuerit ex maximè beneuolis. Adde quia ocu-

B lum aut dexterum crus oblæsus apparens resiliit ac deflexit de via, plerunque etiam oculos obtexit. Quid hoc genere viuendi est vsquam infelicius? Nihil non suspectum habet, ad omnia pertimescens. Tali illuditur ab omnibus. Operæpretium fuerit vndequaque animam eius reducere ad Deum. Quum igitur videris aues aëra prætervolantes, caue explores curiosius volatus earum modum & figuram, vtrum in orbicularem formam supra caput suos volatus circunscribant, an in obuersam faciem ferātur: vtrum ne à tergo aduolent, an in obliquum deflectant volatum. His omissis, demirator ac suspice potiùs in eis sapientiam & dispositionem conditoris quo pacto tanta moles queat per aërem ferri, quánam ratione mollis ac subtilior natura aëris pennæ alatæ fit vehiculum, quomodo aërem tranent passis alis, cauda verò quasi clauo nautico volatum suum adæquant & regunt. Qua item ratione quæcunque inutiliter & incommodè incedūt pedibus, vicem pedum supplent alarum remigio, quęcunque natilia quæcunque item viuunt rapto, fabricam corporis sortita sunt parandæ sibi vitæ conuenien-

C tem. Et quidem rapacibus indulsit natura accommoda rapinæ instrumenta, ceu sunt vngues: natatilibus autem suppetunt pro corporis quantitate, remi. Qui verò placidioris sunt naturæ, pedes habent: vt latitudine plantarum siue pedum aqua per motoriam agitationem facilius propulsetur. Nihil vsquam est non plenum sapientia Dei. Siquidem omnia in sapintia fecit. Qui verò angusti est & illiberalis animi, nihilque sapiens, nisi sordida & abiecta, eiusmodi motiones brutarum animantium suo vnius scopo dum molitur accōmodare, Deo interim relicto, perfidis dæmonibus & insidiosis vltrò seipsum deuouit. Qui porrò intelligunt & imaginantur aues hac ratione occupare aërem, hac item caussa & sic circumagere: errore prorsus incurabili tenentur eorum qui mente capti sunt & parum cordati. Hæc vt sint diffusius & velut per digressionem dicta: non alioqui ab re nec incommodè, arrepta occasione ex præinducta sententia sermo hic incidit ad medelam istorum imprudentium. Adnotādum proinde venit scripturam tradere vaticinandi siue diuinandi artem esse Philistæis, hoc est, Palestinis D peculiare exercitium. Mos enim scripturæ est hosce & solos nominare ἀλλοφύλους, hoc est, exoticos externæ gentis siue nationis, alienigenas. Quemadmodum enim Chaldæi fatidicam diuinationem ex hominis natiuitate, Aegyptij veneficia & incantamenta, Cretes augurationem & auspicia: ita & Allophyli siue Philistæi diuinandi artem sibi peculiariter vendicarunt. Ad suas igitur improbandas artes regressa est regio, effecta tandem, sicuti initio erat. *Et filij multi alienigenæ nati sunt in ea*. Iudæi quum *multas gentes & improbatis moribus assuetas excepissent, elegerunt secundum eas vitam instituere, quasi verò lex illis essent quæ sui maiores iniquè gesserant, & mox ab ipsa natiuitate alienigenæ efficiuntur filij per improbam viuendi institutionem, alienati à populo Dei. Iam quando locis adeò multis dicuntur filij fructus *animæ, dicere possit vnus aliquis eum qui præter sensum diuinæ scripturæ corrasit sermones minimè sanos ab alienis à pietate & cultu Dei, eosque approbauit & excepit, quia E talis genuit filios Allophylos, id est alienigenas. *Et impleta est regio eorum argento & auro, & non erat numerus thesaurorum eorum*. Quàm sit graue peccatum, studium impendere congerendis diuitiis, argumento est, quia tot tantorumque flagitiorum catalogo allegitur. Etenim cum auguriis & alienigenis filiis qui per fornicationem generati in numerosam multitudinem excreuerant fortè Israëlitico populo annumerati erant. Et impleta erat terra argento & auro. Animæ quidem Deum piè colenti occasionem suppeditant diuitiæ bene merendi de proximis, per distributiuam communicationem: eædem [illegible] voluptatum cōsectatori ac studioso curandi corporis, compendium sunt ad genialem vitam & intemperantem luxum. Paupertas etenim pædagogus est ad colendam pietatem: contrà, diuitiæ ansam præbent ad contumeliam & irrogandam iniuriam. Quòd si cum vniuersa gente expostulatur & intenditur crimen ob immodicam opulentiam & copiam facultatum: qui toti incumbunt cumulandis opibus, secum velim reputent isti diuites, quam pro suis possint reddere rationem. Si quis verò existimet cupiditatem diuitiarum non esse peccatū, F adductus vno aliquo prætextu qui in speciem videatur rationabilis, meminerit is euangelici illius mandati liquido interdicentis ista auiditate congerendi opes. Nolite, ait, thesautizare vobis ipsis in terra. *Et repleta est terra equis, & non erat numerus curruum eorum*. Nullo non loco scripturæ obseruauimus sanctos deuitasse vsum equorum, quin & de his qui in procinctu instruūntur ad bellum, inque reliquis istius vitæ indigentiis * dequæsti

* ἐκλείψονται. Ibi gentiles Deuteron. 18. c. iuxta 70.

In superstitiosos augures & hariolos.

* pro πολλὰ ἔθνη, lego πολλὰ ἔθνη.

* ψυχῆς, forsan χειλέων, ad gastros [illegible].

Intelligendus est dānare non vsum necessarium, sed superfluam numerositatem.

*dum dicit lex: Ne.

quæsti sunt, eoque etiam hic cæteris criminationibus accensetur numerositas equorum. Quia enim volebat Deus, vt toti penderent à suo præsidio & succursu, non item illi in medio conflictu consistentes spem suam reponerent in suo militari apparatu, & ob hoc vetuerat id fieri *: Nequando multiplicaueris tibi equum, qui tandem reprehensi sunt, quòd sibi tantam comparassent equorum multitudinem, adeò vt numerum supergrederetur. Hoc autem siue hyperbolycè accipiamus, hoc est, supra fidem & per excessum, aut A certè quòd in scriptura, quæ ignaua sunt & maximè ingenerosa, non veniant in numerum, eò dici non esse numerum curruum eorum arbitramur. Sanè obserua non accenseri numero mulierem, quòd infirmioris sexus sit: non puerulum, quòd facilè contemptui pateat, exceptis primogenitis & Leuiticis: non seruum propter seruilem & abiectam conditionem: non miscellaneum & promiscui seminis, quòd sit is alienus. Ad hunc igitur modum intelligimus eximi numero quæ malè parta sunt. *Et repleta est terra abominationibus operum manuum eorum.* Ritus viuendi institutáve gentilium quæ cepere originem à diuinationibus eos qui per auaritiam & erga equos studium impotens in ea impegerunt ac deuoluti sunt, pertraxerunt ad idololatriam. Quòd enim deserto Dei consilio, attenti incubuerint vaticiniis nec in Deo spem suam collocarint, sed in incerto diuitiarum, ob hæc fallaces illis fuere equi ad salutem. Neque enim inniti voluerunt ei qui potens est conterere bella. Hinc consentaneè euenit, vt suis abominationibus compleuerint terram. Omnis B vtique operatio quæ efficitur præter rectitudinem scripturæ, apud Deum execrabilis est abominatio. Quemadmodum enim qui ex stomacho & eius subuersione laborant, fastidio sunt ac vitantur ceu spectaculo indigni, quasi excrementitiæ eruptiones ac superfluitatum & hulcera graueolentia & signa similia: sic & impuræ & obscœnæ actiones Sancto illi detestabilis abominatio sunt. Sanè quando apud scripturam is inoleuit mos, vt idola vocentur abominatio, omnes vitiosæ imaginationes iuxta cuiusque descriptioné in anima conformatæ, aliud nihil quàm abominatio sunt implentes regionem. Hoc est, omnem amplam capacitatem rationis animæ. *Et adorauerunt quæ fecerunt digiti eorum.* Exuperantis insaniæ est existimare Deum esse quod ipse feceris, nec intelligere rei gestæ absurditatem. Etenim si materiam demiraris, quid tandem? Vtique æs aut lapidem (informia si sunt) non adoras. Quòd si id facis propter solertem artis industriam, tuas ip C sius manus adora quæ isti materiæ adiecerūt formam, aut certè instrumenta quibus eam formam solerter absoluisti. Sed enim quantum stoliditatis & dementiæ habet, tantum detriuisse temporis in exculpenda siue conflanda hac statua, nec interim intellexisse quid factum sit? Sensum enim hunc subindicat illud. Et adorauerunt quæ fecerunt digiti eorum. Iam verò huc necessitatis adigetur talis, vt alterum è duobus eligat. Aut quia priùs non habuerit Deum, quàm sua vnius opera informi materiæ adhibuerit formam: aut quia ei opus fuerit altero, quòd is qui illi priùs fuerat Deus, defecerit senio confectus. Quare

*eos scilicet Iudaeos.

Βιβαίωσις per collationem.

maledictus homo omnis, quicunque faciet sculptile aut conflatile opus manuum artificis. *Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir.* Hæc per commiserationem dicta esse puto, vtique ab eo, cui dolebat homines sic miserè collapsos à dignitate suæ conditionis. Homo (ait) incuruauit se idolo, vt adoret. Homo inquam, animal in terra honore dignissimum quod secundum angelos, ordini vtentium ratione allectum est. Homo inquam, imagine Dei cohonestatus, qui varias artes vi rationis excogitauit, eorum quæ in terra sunt tenet scientiam, plātarum, radicum ac fructuum facultates nouit, mare ausus est permetiri, aëris naturam, originem ventorum, astrorum situram, horum motiones, interualla, concursus, rerū D terrestrium ratam distinctionem, ciuitates, leges, præfecturas ductandorum exercituum, artes nouit ad vitam fulciendam necessarias, tum denique ad ornamentum & ostentationem subseruientes. Et hic tantus procidit idolo, quasi pro salute subsidium deprecaturus homo anima informatus, ab eo qui inanimis est ratione præditus, ab eo imploraturus salutem qui sensus omnis est expers, qui manui suæ substratas bestias accepit, is cui ad seruiendum cūcta bruta in ordinem redacta sunt subiectionis, in eius gratiam nempe Dei qui subiecit nobis omnia, qui & ad imaginem suam in hoc eum condidit, vt aquatilibus dominetur simul & terrestribus? Hic ne vni quidem brutarum animantium, quæ viribus præualent, *conferendus venit, sed imitatione bruti animalis siue mulieris cuiuspiam deformis aut certè turpissimi E viri ne ausit quidem se exæquo præsentem exhibere: sed timore correptus vultuque in terram deiecto indignus fit qui in cælum attollat oculos, quippe qui peccauit in cælum. *Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir.* Exaggeratio est malitię, quòd vir qui longe erat princeps dono intelligentiæ & idem præualebat in digerendis operibus suis, & is propriæ dignitatis oblitus se eo deiecerit vt adorauerit idola. Is inquam, qui imago est & gloria Dei, Christum habēs supra se caput, infra idolum se substrauit. His adde, quia vir. Hoc omnem vincit calamitatem. Si enim pusio aliquis, si mulier: nonnulla vtique affulgere poterat veniæ spes. Et quidem puellulo, quòd per immaturam ætatem deliquisset, mulieri verò succurrisset ingenita sexui infirmitas. Nunc verò vir vltroneus simulachro se subiecit, id quod planè omnem supergreditur exuperantiam ignominiæ ac dedecoris. *Nequaquam dimittam eis.* O terrificam comminationem? Ad insinuandum suppli- F cium æternum dictáne hæc sunt? Nequaquam dimittam eis? Etenim quousque auguria consulebant & vaticinabantur, quandiu apud eos ipsos multiplicabantur filij alieni, vsque dum gestiebant studio congerendi argenti, tantisper dum equæstri curæ incumbebant, spes qualiscunque allucebat remissionis. Quando autem siuerunt se præcipites deuolui in idololatriam, quod extremum est malorum, nec animaduersa propria dignitate, parem Deo honorem attribuerunt simulachro, nequaquam ait, eis dimittam. Hoc ipsum beneficij loco efficit benignus & clemens. Nam remissio quum sit petulantiæ ac libidinis fons, non remittam eis, ait: vt vel saltem afflictio

 co-

cogeret meminisse Dei. Comminatio igitur minimè est noxia. Quòd enim comminatur non dimissum iri, disciplina est salutaris & adhortatio. Non enim (ait) te dimittam, neque aliquando te deseram. Et *nunc ingredimini in petras, & absconditi in terra à facie formidinis domini, & à gloria fortitudinis eius, quum surrexerit percutere terram.* Altera adhortatio hæc est ad domum Iacob, ad id excitans quod conducibile illis fuerat futurum. Quemadmodum enim dixerat, Venite & ascendamus ad montem Domini. Et, Venite & ambulemus in lumine Domini: ita etiam nũc, ingredimini in petras & abscondimini in terra à fa-
A cie timoris Domini. Vsquam ne est aliquis adeò calumniator scripturę, vt putet eam consulere iniucundam fugam à facie timoris Domini, vtque se abscondant in deuexis petrarum concauitatibus? Quin potius ait. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es. Et Dominus rursum, si absconditi fuerint in Carmelo, illinc *assumam eos. Si fugerint in mare, illic mandabo Draconi & mordebit eos. Qua igitur ratione consuluit quærere protectionem ac tutelam à facie timoris Domini, nempe petram? An non fortè vnam illam innuit malorum liberationem, eorum quæcunque in superioribus enumerata sunt, vt ingrediantur integumentum Petræ, hoc est, se substernant solido firmamento fidei qua in Christum credimus, vbi & positus est Moses, vt videret Deum. Illo, ait, introite. *Et abscondimini in terra.* Hoc est, Vos ipsos sepelite. Cur id? Vt consepulti Christo per baptismum & commortui in nouitate vitæ ambuletis, mortui peccato. Quæ de petra hac in scriptura occurrũt, in vnum colligite, vt euadat locus hic explana-
B tior. In petra exaltasti me. Et, De petra bibit populus. Quin & de petra habebat mel. Ait Psaltes, Petra refugium *erinaciis siue leporibus, ei inquam, qui purus est opportunum suffugium. Petra proinde solida illa iuxta Mosi canticum suggerebat oleum quo reges inungebantur. In petram igitur hanc si introieritis, vtique poteritis declinare à *timore Domini, quum surrexerit percutere terram, quum terrenorum solicitudinem exinanierit, quando vitam hanc terrestrem & puluerulentam ad nihilum perduxerit, ne sit impedimento homini vitæ spiritualis. Adnotandum igitur nobis vt cum gloria & fortitudine ipsius assequamur futuram resurrectionem, tali viuendi formula curam nostri ipsorum gerentes.

Amos.9.a

*λήψομαι

λαγωοῖς.

*seruili,

Oculi enim domini sublimes, homo autem humilis. Vt ne tecum reputares eum persuadere tibi voluisse secessum quendam esse imperuium Deo & impenetrabilem, adiecit istud: Oculi Domini sublimes: homo autem humilis. Nihil eorum quæ infrà geruntur, latet eum qui è sublimi despectat, quum eius oculis subiecta sint omnia, nec vlla ca-
C ligo interpolet aut obscuret ipsius aspectum. Homo autem humilis est. Aut eum innuit qui se nihili reputat esse collatione diuinæ maiestatis, aut certè eum qui intelligit per peccatum se à primigeniæ conditionis celsitudine esse deiectum.

Et humiliabitur altitudo hominum. Superiore loco, reprehensione dignus homo erat, quippe qui à celsitudine suæ dignitatis se deiecerat. Prono enim in terram vultu se incuruauit idolo & humiliatus est vir: hîc verò humilitas apprimè commoda est & perutilis. Depositio enim vani sensus qui ab elatione, à sublimitate item arrogantię ac vanæ de se existimationis proficiscitur, reditum patefacit ad pristinam propriamque dignitatem. Humilitas hæc laudabilis est, eorum scilicet qui suffugiunt ad petram, suumque corpus collocant in spe futuræ *resurrectionis aduenien-te Christo. Altitudo enim omnis, rationis inopia concidit, præcepsque ruit vana de se pręsumptio: vera autem testificatio celsitudinis Deo soli refertur ab ipsis creaturis. *Et exaltabitur Dominus solus in die illa.* Ad diem compertam & quæ omnibus in confesso est, sermo nos remittit. *In die illa.* D Nempe dierum omnium vltima quam neque nox intercidet, non extrudet tempus aut definiet, non corporea lux est ei præbitura principium & finem: sed vna est futura sui similis, immobilis, vespere caritura, perpes nec succedanea. Die igitur illa exaltabitur Dominus solus, quia celsitudo ac fastus superborum concidet, splendor autem omnis beatarum virtutum è conspectu auferetur per exuperantiam tantæ claritatis illius gloriæ, fuerit licet quis Propheta, vt fuerit Apostolus, etiam si fuerint sanctæ & supermundanæ virtutes, mox vt explenduerit vera illa celsitudo, reliqua omnia parui ducentur. Mihi nunc cogita quánam similitudine doceri queat quod dicitur iuxta vitæ istius rationem. Sit vna quæpiam ciuitas quam incolant manuarij opifices sibi vix necessaria parantes exigendæ huic vitæ diurnis ope*ris. In ea insuper sint nonnulli tantò pauperibus istis opulentiores, vt præ istis mendicis quadantenus videri possint beati ac spectabiles. Sub hæc rex quispiam alicunde veniat in hanc ciuitatem. E Sit hic regum omnium opulentissimus, auri quidem multum, multum item argenti habeat, permultos item immensi precij lapides & eos quidem intextos regali ornamento & ad ostentationem spectantium oculis obiectos. Percipiat vnus aliquis inexplicabilem esse illam pulchritudinem, domesticorum ac hastatorum satellitum turbam intelligat numerum supergredientem, profusam & indicibilem impensam, numerosam multitudinem Camelorum & Mulorum (res dici non potest) diuitias sarcinasque portantium. Habeat equos auro stragulisque purpureis exornatos. Ministros quidem & qui comitentur & deducant pompæ in morem prægredientes. Viso tali spectaculo, quo affectu tangi putas illum inopem populum? Nónne ratione habita suæ inopiæ confundi ac pudore suffundi? An non omnes parui facere, eorum inita collatione ad id quod præeminet vniuersis, gloriam insuper & diuitias soli ei ascribit contestatus qui verè diues est? Ad eundem modum, tantisper dum in arcano manet ac F delitescit sublimitas & magnitudo sapientiæ virtutisque Dei, Multa quæ sublimia esse videntur ac magna apud constitutos in extrema inopia, simul atque in omnium oculis quod prorsus sapiens est ac verè potens, explenduerit: nemo in creaturis censebitur sapiens aut potens. Ita & Moyses quondam quum inaudisset Deum se alloquentem confitebatur suæ vocis gracilitatem ac tardiloquentiam. Et Abraham quo tempore Deum vidit, se profitebatur terram esse ac cinerem.

Humilitas duplex.

*Resurrectionis.

*[illegible]

*ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος.

rem. Nemo igitur dignus habitus qui videat Dei bonitatem ac sapientiam, poterit sibi aut alij cuiuis suo testimonio vendicare sapientiam ac virtutem. Sancti igitur omnes sunt lux lucernæ constanti meridie ad Solis radiosum iubar, se exerens ac splendescens. Ob hoc superexaltabitur Dominus solus in die illa. *Dies enim domini Sabaoth super omnem * contumeliosum & superbum.*

Collatio à minori ad confirmationem hypodigmatis præscripti.

*ὕβρισιν

Forsan primum illud peccatum contumelia fuit ac superbia. Siquidem diabolus elatus superbia pro expletione bonorum quibus cumulatißimè affluebat, desciuit à Deo, secumque ad defectionem solicitauit & abduxit aduersarias potestates dicens: Superastra ponam solium meum: sedebo in monte præcelso, super montes excelsos qui sunt ad Aquilonem. Ascendam super nubes: ero similis altißimo. Eam ob rem cœpit illinc vindicta vltrix superbiæ. Si quis porrò excæcatus in iudicium inciderit diaboli, cum eo principe & quasi opifice superbiæ condemnabitur. Dominus enim superbis resistit. Videtur quodam modo * contumelia origo esse elationis & superbiæ.

*ὕβρις.

Qui enim alios despuit, nihili eos ducens, sed mendicos quidem hos appellat, illis autem opprobrat generis ignobilitatem, alios verò censet inscios & indociles, vt verbis hisce contumeliosis solus existimetur esse sapiens, intelligētia præditus, generosus, diues, potens. Suum principatum opponit, vt supra cæteros conspiciatur: anxiè contendit, vt supereminеat multis. Hoc autem dum molitur perficere, proximum quidem pro nihilo habet, se verò venditat & ad grauitatem componit. Est igitur contumelia siue in proximum iniuria fons & origo superbiæ: & superbia, malum vtique ex arroganti contumelia in proximos * oriundum. Ob hoc intenditur vindicta in omnem contumeliosum & superbum. Porrò nos miseri totos dies in hisce versantes malis non intelligimus, cuiusmodi mala admittimus. * Maledici siue conuitiatores regnum Dei non hæreditabunt. Et nos conuitiamur & iniurij sumus in proximos, dumque illis conuitiamur, non animaduertimus, quia verba hæc conuitiatoria quæ nunc detorquemus in proximos, illa die Domini ex aduerso nobis obluctabuntur, nostrámque intersepient viam, perinde ac paries siue murus qui transadiri non queat. Quis nostrum non se putat superiorem?

Contumelia fons & origo superbiæ.

*ἔγγονον.

*λοίδοροι.

Quis non fastidienter despuit proximum? Equidem * contumelia plenius quiddam obtinet quā conuitium. Conuitium enim sola voce ignominiam & probrum intendit. Contumelia verò pudendam & ignominiæ plenam habet animi conceptionem adiunctam operibus in eos quos contumeliosè lacessit. Atqui posset quidem contingere ei qui hodie in sublimi vult consistere loco, vt ad abiectorum vilitatem descendat: & è diuerso, ei qui nunc quidem humilis est, impendet periculum ne degeneret & transmutetur ad superborum elationem. Ipsum enim hoc quòd se credit ad apicem pertigisse veræ humilitatis, elati animi argumentum est, quodque præter modum efferri videatur aduersus peccatorem. Planè grauis erat superbia quam passus est Pharizæus aduersus publicanum insolescens. *Et super omnem excelsum & animo sublimem.* Ad idem vitium referuntur & * excelsus & qui animo sublimi est. Vterque collatus ad contumeliosum & superbum solo differt habitu. Etenim * excelsus aduersus vtrunque vtitur & contumelia & superbia. * Animo autem insolescenti & elato singularis quod degat ac solitarius seipsum apud se sustollit & vanitate sensus in sublime effert, gloriatur atque erigit. Velim animum mihi aduertas & exactè intelligas, quis sit μετέωρος elata mente & animo sublimi. Teipsum ad mentem reuoca, qualis ipse in vanitate adolescentiæ tuæ consistens fueris. An fortè qualis tu conuersatus, multiuariam cogitationem passus es instituendæ vitæ & exercitiorum, quonam pacto per imaginationem intellectus tui à principatu in principatum incurristi, à dominatu in dominatum resilijsti, diuitias comparasti, ædes exædificasti, aurum & argentum seposuisti, accumulasti ad parandas tibi facultates, tot tantaque talenta comportasti, famulos habebas innumeros artes qui exercerent omniuarias è quibus corraderes annuos prouentus, armenta equorum, ouilia, armenta boum è quibus pecunias conflares, vxorem haberes ac liberos & ex iis multiuariam sobolem. Amicos liberali beneficentia affecisses: vltionem de inimicis expetiuisses. Principatum obtinuisses ciuitatum, deinde & gentium. Denique regali sceptro fuisses potitus. Vides, quanta leuitate agitetur mens excelsi & sublimis viri? Nusquam constat secum, nulla in re constabilitur: sed impoßibilia exuperat, præceps fertur supra naturæ conditionem. Itaque sic elatis spiritu interminatur, quę die illa euenient, formidabilia. Nam quòd talis * elatio animi peccatum sit, audito Dominum dicentem, Et ne eleuemini. Et beatus Dauid inter opera virtutum & laude digna enumerat, si quis se in sublime non eleuet, neque exaltet. Ait enim, Domine, non est exaltatum cor meum, neque * elati sunt oculi mei. Est alioqui locus, quando cū laude exaltatur quis, vt ne animum deiiciat, nec ista vilia anxiè curet: veriùs vt excitato sit & alacri spiritu, perque animi celsitudinem ac sensus magnitudinem ornatus pertingat ad apicem virtutis. Talis animi elatio commendatur, qua fit vt inter mundi pressuras nihil deiicias animum, his quæ in terra sunt superior euadas sensu. Qui eiusmodi est, in cælis conuersatur & gaudio cordis perfunditur ob thesauros illic sibi reconditos.

*ὕβρις, λοιδορία.

*ὑψηλὸς μετέωρος

μετέωρος quis.

*μετεωρισμός.

*ἐμετεωρίσθησαν.

Hæc animi celsitudo quiddam habere videtur differentiæ, collata cum superbiæ tumore. Etenim iusta corporis habitudo cum eruptione carnis enata ex vitio intercutaneo si componatur, intumescit quidem ac turget corpus, sed & suppurulentum fit & languore tentatur. *Et super omnem cedrum Libani * excelsarum & sublimium.* Dixerit quispiam. Quæ malitia inest Cedro, quòd in præcelsam altitudinem se attollit? Id quod suapte natura ei adiacet, in quæstionem ne adducitur? Rursus quam ob rem sententia hæc diem illam interminatur Cedris quæ in Libano succreuerunt? Nemo contradixerit, quia de anima informatis hominibus sententia hæc loquebatur qui fastu turgebant, quique vacui quum essent omni sensu, nihilominus se efferebant arroganter. Sed enim cur Cedri? quam ob caussam Cedri Libani? Cedri plantæ sunt infrugi, æsti-

Βεβαίωσις à simili ducta.

*τῶν ὑψηλῶν καὶ μετεώρων

mationis alioqui non cōtemnendæ, in proceram altitudinem & amplissimam excrescentes, proque temporis progressu semper se in sublime sustollit ea arbor. Cedrus non facilè sentit senium, neque putrilaginem. Proinde Libanus mons erat iam olim idololatriæ dicatus. Itaque vt nobis ostenderet (quæ ex eo loco prodierunt) exitiales ac perniciosas potestates, altitudines nequitiæ se attollentes aduersus scientiam Dei nominauit Cedros Libani, de quibus ait Psalmus: Et conteret Dominus Cedros Libani. Proinde mores hominum citra causam vllam rationi consentaneam nihil non sibi arrogantium & fastu turgentium

Libanus.

A innui possunt per eas Cedros. In tumore enim istius superbiæ causa quædam se inserit animo probabilis & idonea, vt se eleuet, aut nulla prorsus nitens ratione: puta dum de seipso sentit aliquis quiddam se esse propter continentiam, sapit propter sobrietatem, aut certè existimationem de se concipit propter constantem perseuerantiam in orationibus. Planè quòd de se ita sentiat ob eas virtutes, perperam agit. Ea tamen animi elatio quiddam obtinet ex quo consequatur. Talis planta quidem est in aërem elata, sed & fructuum copia exuberat. Qui autem citra suffragium vllius bonæ actionis se extollit in sublime, puta propter diuitias, aut generis splendorem, aut certè corporis robur, * Cedrus est per infrugi vitam & imprudentem, se in altum tollens & exultans. Sed enim cur adiunctum est Libani? plantæ siquidem in montibus enatæ quòd sint campestribus compactiores, naturæ vsu ascititi-

χέρσος, le χερσαῖος.

B am sibi comparant sublimitatem. Pari ratione & qui obtendunt diuitias, robur aut progenitorum gloriam quibus indecorè abutuntur ad prætextum occasionémue elationis. Veruntamen sunt & quædam Cedri commendabiles: Saturabuntur ligna Domini, Cedri Libani quas plantauit. Hæ enim ad Dei gloriam assumuntur: Ligna fructifera & omnes Cedri, idque vt declaretur nihil suapte natura esse malum, aut alienatum à Deo, sed pro vniuscuiusque causa singula quæque aut desciscunt à Deo, aut eius beneuolentiam sibi cōciliant, seque in ipsius clientelam dedunt. Ob hoc Cedri apparatæ ad consummandam fabricam templi erant delatæ è monte Libano, ceu indicat historia. Neque enim impossibile est, vt quis ab idolorum cultura demutetur & transeat ad vitæ sanctificationem. Quocirca nonnunquam Cedrus quidem * confringitur, quum à Libano nequit disparari: aliquando autem vetustos mores quum relinquit, vt digna efficiatur sanctificatione. In genere tamen, scripturæ iuxta animalium mores speciesque plantarum, pro varietate propositi & intentionis hominum multifidam admittunt interpretationem: *Et super omnem arborem glandis Basan.* Alterius plantæ mentio fit, ad exhibendum specimen, quàm caduca sit ac labilis hominum vita: ac interim comminantis subiectum iri iudicio. Mores enim inhumanos nec cuiquam cedentes ac aliorum dissimiles, quique ex aduerso omnibus reclamant & velut itinere contrario disponuntur, consuetudinem insuper viuendi nouitate excogitatam confert quercui. Profert autem ea arbor fructum, sed qui cedit in porcorum alimoniam, ob hoc nominauit arbo-

* siue conteritur.

C

rem ignominiæ ac dedecoris. Basan enim interpretantur ignominiam. Quorum igitur gloria parit ignominiæ fructum, etiam aduersus hos exorietur dies Domini. Alicubi autem deprehendimus idololatriam dici ignominiam, vt in tertio * Regnorum Elias ad Achab, Et nunc mittito & congregato ad me omnem Israëlem, in montem Carmelum & Prophetas * ignominiæ & Prophetas lucorum quadringentos viros qui vescuntur de mensa Iezabel. Ex quo igitur arbor omnis non faciens fructum bonum, exciditur & in ignē mittitur: Domini diem etiam arboribus ignominiæ, vt horrendam & formidabilem interminatur scriptura. Quare & qui rex erat Basanitidis, appellatur * Og. Og sua interpretatione sonat obthurationem, interseptionem, oppilationem, quòd opera ignominiæ viam nobis intercipiant adeundæ salutis. Fornicatores enim, adulteri, molles, masculorum concubitores, omnes denique operarij ignominiæ sub iugo sunt regis Og qui molitur præcisionem & diremptionem à Deo, quem conterit Dominus, vt ab eius iugo emancipentur oppressi. Confitemini enim Domino quia bonus. Qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes, Seon & Og. *Et super omnem montem, & super omnem collem, & super omnem turrim excelsam.* Quemadmodum montes ad colles collati sola proportione magnitudinis à se dissident, reliqua habitudine inter se consentiunt: ita & contrariæ potestates, proposito & intentione sibiipsis consimiles videntur, tantùm à se discrepant magnitudine maleficiorum. Meritò igitur aduersum eos, dies illa Domini Sabbaoth cōuertetur. Quid porrò sibi vult hoc: Et super omnem turrim? Turris specula est eminens ad tuendam propugnandamque ciuitatem, & ad cognitionem excursionum hostilium accommodata. Mens siue intellectus ad vtranque hanc functionem nobis indultus est, vt obseruemus bona, vt impendentes insidias præuidendo vitemus. Huic minimè congruit, vt suam in seipso fiduciam collocet, neque vt per hæc terrena negotia ascensum moliatur ad cælum. Ad eum enim qui per mentis elationem fuerat infra semet collapsus, Dominus descendit: vtque beneficium impartiretur ac salutem, pactum diremit & conspirationem ad malum. De huius ædificij fabrica iubet nos Dominus, vt sedentes rationem ineamus sumptuum, an sat habeamus ad instituti operis perfectionem, cui manifestè consentit cōsilium euangelicum. Mentem igitur altiora de se sentientem ac tumore superbiæ redundantem & ei qui præ se omnia fastidienter extenuat, se interim beatum prædicans decernit sententia hæc, vt diem illum Domini vereatur ac formidet. *Et super omnem murum excelsum.* Rursum, murus septum est ac munimen in hoc conditum, vt tueatur & propugnet ciuitates & hostium impressiones propellantur. Sic & sermones nonnulli sunt nobis ab ipsa veritate accommodati ad conseruādam inexpugnabilem vim salutarium dogmatū: Sūt item alij externæ inuentionis ad corroborādum mendacium & tuendam vanitatem accurata diligentia cōquisiti. Artis enim Dialecticæ facultas murus est propugnandis suis dogmatibus apprimè opportunus, non sinēs ea in diuersam partem

D

E

F

* בשת Confusio, probrum, ignominia, βδέλυγμα, nos. cum Hebrais.

* מלכים Regum.

* αἰσχύνης pro quo Hebr. Baal: בעל Idolis quidam nomen putant. 3. Reg. 18.

* עוג Syriacè prohibitio, impedimentum. Psal.

In Dialecticorum cauillationem reprehensio.

tum facilè abripi aut in totum intercipi ab his qui controuertere volunt mendacio. Ob hoc quidem muri Hierusalē manibus Domini descripti sunt: muri verò Hiericontinæ ciuitatis euersi sunt ductore Iesu Naue, sola acclamatione vocum dissoluti. Sanè quidem superiùs ea & sola mœnia in redargutionem venerunt quæ per se sunt sublimia: hîc verò acriter reprehenduntur & quæ obtinent præstantiam virium celsitudini coniuncta,
A nempe argumenta in speciem probabilia disciplinæ demonstratiuæ quæ tum plurimûm inualuerant viribus seque in altum extulerant, propheta quidem profitente τροπικῶς ea esse murum excelsum, sed & eodem asseuerante ipsum euersum iri & exinaniendum Domini die. *Et super omnem nauem maris.* Aenigmata sunt hi sermones in medium deprompti, vt mens nostra exerceatur, ne oscitanter audiamus sacram scripturum, néve mentem in terram defigamus. Simul enim atque dixit de intellectu se altiora sentiente, nec consentiente humilibus aut obsequundante, iuxta tenorem dicendi consentaneum, in eadem perseuerans formula sermonis obscuri de corporibus etiam edisserit. Non enim dies illa Domini inanimatis nauibus futura est formidabilis & expauescenda: sed iis qui per hæc corpora iactantur in salsuginosa vitæ huius fluctuatione. Quemadmodum enim naues onere immodico degrauatæ ad portum multo cum negocio prouehuntur: ac facilè subeunt naufragium: parili ratione, corpora quæcunque tandem multa ac redundanti alimonia ad obesam carnulentiam deuergunt per voluptatum illecebras in imam voraginem per-
B ditionis natando immerguntur. Et eiusmodi corpora dicuntur naues maris. Sunt tamen & laude dignæ naues in ministerium his qui descendunt in mare, vt faciant operationem in aquis multis, quarum mentio fit in Psalmo diuinæ glorificationis & de iisdem dictum est, quia illic naues pertransibunt. Quæ mare permeant naues, non item moram trahunt in eo, neque immerguntur vndarum æstu, vtique commendabiles sunt, & qui in carne quidem degunt, non etiam militantes secundum carnem, calcantes æstuosos huius vitæ fluctus & vndis ipsis superiores effecti faciūt operationem in aquis multis. Quicunque condescendunt eiusmodi vitæ, nonnullos lucrifaciant ex his qui se immerserunt gurgiti deliciarum. Ob hoc ipsi nouerunt opera Domini, mercedem scilicet suæ operationis, suntque consequuti intelligentiam operum Domini & mirabilium eius in profundo gurgite. *Et super omnem aspectum pulchritudinis nauium.* Hæc attenti audiant qui toti affiguntur studio exornandi corporis, qui ambitiosiùs & redundanti opera, talium spectaculis immorati sunt. Neque enim nauium aspectus ipse
C noxam vllam affert: sed attenta cogitatio circa corporis concupiscentiam. Erit igitur dies Domini super omnem aspectum pulchritudinis nauium: quo fit, vt qui inspexerit mulierem ad concupiscendum eam in corde suo, iam mœchatus est. Sed & mulier in hoc se compositiùs adornans, vt concupiscentiam proliciat in se lasciuorum hominum, iam mœchata est in corde suo.

Tropus de clarstur collatione.

Psal 102.c

Et humiliabitur omnis homo. Hisce verbis scriptura declarauit præcedentia omnia de homine dicta esse per ænigma quidem & adumbratè. Post enim * contumeliosum & superbum, post excelsum ac sublimem, post omnem Cedrum Libani, post omnem arborem glandis Basan, post omnem turrim excelsam, post omnem murum excelsum, post omne spectaculum pulchritudinis nauium: tum demum subnectit, Et humiliabitur omnis homo. Hoc est, forma omnis, omnis species malorum in hominibus deperibit & concidet. In hunc enim mundum, perindè atque in com- D
mune domicilium eruditionis & doctrinæ nos homines sumus introducti, acceptoque intellectu & oculos habentes ad rerum cognitionē iussi sumus dignoscere Deum per dispensationem & dispositionem vniuersi, velut per literas quasdam, vt nihil inuiti versemur circa indaginem veritatis. E quibus nonnulli abundè instructi tot acceptis subsidiis, vt digni essent perspicua speculatione eorum (quæ pulchrè in quæstionem fuerant posita) quàm isti longiùs à veritate præteruecti, & ob id digni qui ab ipsa veritate confunderentur ob mendacium? Quandoquidem Deum quum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Mens enim sanctorum non videt modò, sed & audit creaturam, quæ de gloria Dei sunt, edisserentem. Ait enim scriptura, Cæli enarrant gloriam Dei. Sed enim isti nihil intelligentes præter hæc ob oculos exposita, stulti facti sunt & cultum atque latriam creaturæ obtulerunt potiùs quàm creatori. *Et exaltabitur Dominus solus in die illa.* Lux vt apparet primùm, è medio tolluntur tenebræ ac dis-
parent. Sanitas simul atque adest, conquiescunt E
morbi molestiæ. Veritate argumentis ratione que exhibita, coarguitur natura mendacij. Quum is qui verè est excelsus, innotuerit & apprehensa fuerit omnis vera speculatio: tunc quæ priùs excelsa censebantur & sublimia, parui videbuntur esse momenti. Deo igitur soli, quæ vera est celsitudo veraque magnitudo, testimonio totius rationalis naturæ assignabitur, singulis quibusque (qui in fraudem erroresque abducti fuerant) à se excutientibus falsitatis dogmata. *Et manufacta omnia abscondent, inferentes ea in speluncas & scissuras petrarum & in foramina terræ, à facie timoris domini & à gloria fortitudinis eius, quum surrexerit percutere terram.* Quandoquidem scriptura multis adeò locis edisserit de Christi in carnem aduentu, deque eo quoad iudicium venturus est: Nonnunquam de vtroque superficie tenus denuntiat. Quæ autem nunc occurrunt, arbitramur dicta esse de assumpta humanitate, etiamsi eorum quæ proponuntur, sensus nequaquam astipuletur in speciem his quæ futura sperantur. Studium enim illud quod manufactis idolis adhibebatur, post aduentū Christi, in nihilum abiit. Nō
iā significes & statuarij æquè ac priùs suo incum- F
bebant opificio: non etiam quæcunque iam olim erant venerationi, pari studio perfruuntur: sed in spelæa, cauernas & abstrusissima quæque loca deiecta sunt. Vt enim lux explenduit primùm, viderunt gentes quæ eatenus delituerant in ignorantiæ tenebris & agnouerunt lignum tanquam lignum, & lapidem vt lapidem, nō iam sinunt se in fraudē errorémve impelli per effigiationem eis circumpositam ligno vel lapidi: sed ex substante

*ὑβριστὴν.

βεβαίωσις à collectione similium.

natura agnoscunt materiam. Sanè Christi aduentus vt fuit dæmonibus terrori, ita & orbi vniuerso salutaris. Dæmones enim loca illa olim famigerata ac passim decantata, nempe officinas imposturæ omnis reliquerunt. Non amplius Delphi, non etiam vaticinantium responsa. Iam fatidica antistes conticescit. Castalius fons bibitur: vt ex eo haurientes reuocentur ad sobrietatem & temperantiam. Amphilochus ille vates perfuga Amphiarij filius vnà cum sui commenti sta-
A tuis concidit & in nihilum redactus est. Illæ insuper inuisibiles potentiæ pedem retulerunt à facie timoris Domini & à gloria fortitudinis eius. Ex quo tempore crux nominis celebritatem excepit, fuga se idiola proripuerunt. Supersunt alioqui idola & eorum quæ nusquam sunt inanes conceptiones vniuscuiusque animæ insculptæ, eorum inquam animabus qui fidem commodat, mendaciis siue de Deo, siue de quocunque tandem eorum quæ in quæstionem proponuntur. Equidem quandiu efficax operatio & elucidatio veritatis non apprehenditur intellectu, sua quisque figmenta complectitur & colit. Quum autem illa celsitudo & supereminens prærogatiua eius qui verè est, explenduerit: tunc singuli quique sua condemnantes dogmata, tanquam mendacium suæ ipsius animæ spectris dæmonum illusæ festinabunt abolere quod mente conceperat, mendacium ea dogmata recondentes in spelæis & cauernis, videntes deinceps per eam actionem quàm sint expauescenda Dei opera, tum quia cũcta hæc materiæ concretioris exinaniet, ac veluti
B terrestria collidet & quodammodo conquassabit, vt pro palàm fiant spiritualia. Siquidem imaginem terrestris oportet euacuari, vt inclarescat imago cælestis. Qui igitur falsas de Deo concepêre opiniones, intellectualem quandam in seipsis idololatriam comminiscentes, ea existimant subsistere quæ nusquam sunt. Proinde hi se obnoxios reddunt maledictioni quæ dicit: Maledictus homo omnis qui fecerit sculptilem & conflatilem abominationem Domino, opus manuum artificis, & posuerit illud in occulto. *Die enim illa eiiciet homo abominationes suas argenteas & aureas, quas * fecerunt, vt adorarent vana & vespertiliones, & ingredientur foramina solidæ petræ, & scissuras petrarum à facie formidinis Domini, & à gloria fortitudinis eius, quum surrexerit percutere terram.* Sententia superior indicabat idola in arcanis locis recondi, præsens sermo eadem eiicit: quòd mendacium priùs conueniat pudore aspergi, dein à corde est excludendum. Eiicit igitur idola argentea qui sermones à se eliminat reconditarum rerum concinnantes mendacium verisimilitudine in speciem probabili.
C Aurea item eiicit idola qui falsas animo impressas opiniones prorsus interlinit & abolet. Venerationis verò gratia procedit vespertilionibus qui dæmonum potestatem planè cognatam & affinem tenebris pro Deo habet. Est enim vespertilio animal * nocturnæ caliginis appetens, versans in tenebris, solis splendorem non ferens, in desertis locis perlibenter conuersatur. Quid autem dæmones? An non tales, nempe vastitatis opifices, lucem eam auersantur, quæ vera est lux totius mundi? Vespertilio & pennis præditum animal est, nec tamen pennis præteruolat: sed membranula carnea per aërem volaturit. Istiusmodi sunt & dæmones. Incorporei quidem sunt. Nul- D
lo accensi Dei desiderio, alis prouolant: sed materialium rerum affixi desideriis & intabescentes, carnis instar concretioris obduruerunt. Vespertilio animalculum est volatile & quadrupes: pedum alioqui firmitate non satis tutò fulcitur, & infirmi est volatus. Eiusmodi sunt & dæmones. Neque enim angeli, neque homines sunt: illorum quidem dignitate sunt olim perfruiti, non item hominum assequuti naturam. Dentes habet vespertilio, non item alites aliæ. Dæmones autem expetendæ vindictæ appetentiores sunt, non etiam angeli. Vespertilio nequaquam aliarum auium ritu gignit oua, sed animalcula parit ipso partus initio. Tales sunt & dæmones. Actutum & quàm ocyssimè malignæ suæ operationi finem imponunt. Qui igitur venerabundi procidunt dæmonibus, allegoricè dici possunt vespertiliones. Quando autem à se vnus aliquis excusserit ineptissimam vanitatem idololatriæ, ac desierit procidere vespertilionibus: tunc volet primùm ingredi cauernas solidæ petræ ac scissuras E
petrarum. Cauernæ istæ siue foramina petrarum multas illas mansiones designant quæ meo arbitratu, iuxta Analogiam singulis quibusq; in Christum credentibus sunt condistinctæ, & scissuræ petrarum passioné innuunt corporis ipsius, nempe eorum qui sunt salutem consequuturi, vt ad ipsum confugiant, apprecantur seque recondant sub eius protectione. *Quiescite ab homine cui respiratio in naribus eius, quia in quo reputatus est?* In exemplaribus * communis & vulgatæ editionis minimè apponitur hæc particula: sed in Hebraico positum è reliquis interpretibus tralatum est. Porrò sensus talis est. Temperate vobis ab homine, ne cum eo ineatis luctam, ne aduersus ipsum exercitum educatis qui talis est corporeæ constitutionis vsque adeò infirmæ vt illi sit in naribus vitalis respiratio, qua vel modicè detenta, esse iam desinit. Videtur tandem hisce virtutibus (quas figuratè nominauit νυκτερίδας vespertiliones) præscribere, vt deinceps abstineant ab insidiis cælo intentatis. Infirmi quidem secundum carnem sunt cælestes viri, apud Deum autem catalogo accensi sunt rerum hono- F
rabilium, nihilque est in his non discussum.

Marginal notes:
* Ἐποίησαν
* νυκτερὶς ζῶον νυκτίφιλον.
* Communis editio est Græca, quæ septuaginta interpretum.

B. BASILII MAGNI
IN TERTIVM CAPVT ESAIAE.

Cce etiam dominator dominus exercituum auferet à Iudæa & ab Hierusalem fortem & validam. Iudaicus ille populus simul ac malitiosum iniuit consilium aduersus Dominum, ipse quidem infirmitate carnis est ab eis appensus cruci: vixit autem virtute Dei patris. Infirmitatem illis reliquit. Peccatis enim nostris mortuus est, teste scriptura: nobis autem gratuitò contulit, vt possimus resurgere. Qui enim credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Siquidem infideles fatiscunt viribus & infirmantur sua erga crucem incredulitate: iusti autem cum fiducia dicunt, omnia possum in eo qui me confortat, Christo. Qui enim Christum non habet: Dei virtutem, nec robur vllum habet. Quare auferet Dominus ab Hierusalem & ab Iuda fortem & validam. Cuiusmodi erat Sara, robusta planè & princeps tanti viri Abrahę iuxta præceptum Domini dicentis: Omnia quæcunque dicet tibi Sara, audi eam. Qualis erat Rebecca, quæ studio hospitalitatis mirè* effloruit & inualuit virtute. Debora, dux exercitus. Iahel, aduersus hostem ad mirabilis constantiæ. Anna cuius preces exauditæ sunt. Elizabeth prophetissa. Non iam suppetunt robusti, non sic validæ. Istius infirmitatis caussa superius inducta est, qua factum est vt iam apud Iudæos non supersit robur panis & robur aquæ. Quemadmodum enim corpora nostra conualescunt ac firmantur subalterna sumptione congruentium alimentorum: ita quiddam est quod consentaneè pascit animã, eiq; suggerit, vegetas vires ad bonitatẽ consectãdam. Quid illud tãdem est? Nimirum quod dixit Dominus, Quia caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Quibus autẽ non suppetunt hæc, ijs vtique desit robur panis & robur aquę. Vbi autẽ infirmę dapes, ibi necesse est tales effici qui istis enutriũtur. Cæterùm nolim, cõtingat ecclesiã miserè affici peccatis Hierusalem, vt ne ab ea auferatur qui potẽs sit in omni opere bono & sermone ad propugnandã veritatem, qui potens sit in tolerandis ieiunijs, potens in orationibus, fortis in tentationibus, fortis in obediẽtia, in deiectione sui & humilitate, in ipsa mandatorum summa, nimirum in charitate. Pari ratione absit, vt ab ecclesia eã auferat quæ incorruptione præualet, quæ fortis est morum grauitate, eleẽmosynarum largitione, assiduitate orandi, defatigatione vigiliarum. Absit inquam, auferatur robur panis & aquæ, subsidiũ videlicet & facultas efficacis sermonis maximè efficax, accommoda alendis animabus: quemadmodum & Iudæos destituit vis efficax prophetici spiritus. Hinc siti malè premũtur verbi Dei, ad illud anhelantes, nec datur assequi posse. Abstulit enim eis Dominus robur panis & robur aquæ. Est apud nos nutrimentum quoddam non robur quidem inserens: at neq; permittes emori, cuiusmodi cibum Paulus Corinthijs adhuc in Christo paruulis cõcinnat & instituit. Sunt enim hortenses herbæ ceu olera alimentum infirmãtibus accommodum. Est & perfectis suus & familiaris cibus, nẽpe solidus ijs qui habitu & assiduitate exercitatos habent sensus ad discretionẽ boni ac mali. Quòd si ecclesia nõnunquam laboret penuria eorum qui tradere præualent fortia dogmata solidæ eruditionis ac plena sensu diuino, hoc signo collige robur panis esse ablatũ. Est in aqua robur, est & infirmitas, iuxta Domini verbũ dicẽtis, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ: qui autẽ biberit ex aqua, quã ego dabo ei, non sitiet in æternum. Quemadmodũ enim secundum sententiam sermonis precedentis, offerimus solidum cibum, adhibemus verò & liquidum siue molle, vt temperata quædam permistio fiat ei qui siccitate exaruit, ac velut manuducat ipsum ad concoctionem, distribuatq; in totũ corpus: sic & in alimonia animæ dispertiẽda. Primum enim & maximè consentaneum animæ alimentum, mens est siue intellectus. Sermo autem sua efficaci operatione viam præmunit excipiẽdis dogmatibus, cuius recreatione instaurãtur animæ vires. Proinde aperiendi sunt & oculi, vt pane isto nos expleamus simul & aqua, scriptura dicente, Adaperi oculos tuos & exatia te panibus. In Genesi insuper, Aperti sunt oculi Agar, & vidit aquam. *Gigantem & potentem, & hominem bellatorem, & iudicem.* Gigantis appellationem deprehendimus hîc in bonam partem & ordinem cooptari, & sicubi inueniatur, in raro est vsu, vt illud est: Exultabit vt gigas ad currendã viam. Auferet igitur Gigantem. Arbitramur eos gigantes dici qui naturæ beneficio vnam aliquam obtinẽt prærogatiuam, carnalis staturæ procerioris, aut certè antecellunt multos ad excipiendã scientiã siue exercitium virtutis: hos inquã gigantas dici putamus. Potentes autem eos interpretamur, qui suomet studio & cõmẽtatione iugi: qui dexteritatem naturæ ad perfectionẽ perduxerunt. Bellatores proinde nulli iã apud Iudæos. Neq; enim vlli ampliùs delectui militiæ adnumerantur. Sed neq; iudex vllus. Iudicum enim manibus traditi sunt qui eos redegerũt in captiuitatẽ, quòd ex tribu Iudæ exoleuerint principes. Quæcunq; præterea in illos intentatę sunt afflictiones ob suam in Dominũ perfidiam, easdem & in nos ingeri possibile est, si quidẽ deprehendẽtur fuisse increduli. Etenim deseruerũt nos bellatores, qui arrepta vniuersa Domini armatura generosè consistebant aduersum insidias Diaboli, quũ nos opprimeret infidelitas & aduersariorũ manibus essemus contraditi. Cæterũ Dominum obsecremus, ne à nobis vir bellator tollatur lorica fidei cõmunitus, galeam salutis indutus, quæ partes eius letales propugnet ac tueatur, pedes insuper habẽs præmunitos in præparatione euãgelij, gladiũ autem districtum ad promptè vlciscendum omnem inobediẽtiam, vtq; in summa, sicut adderet strenuum militem Christi concurrentem euangelio, minimè implicantem se

Marginal notes: * שרה Domina. Genes. 17. * רבקה impinguat. Genes. 22. * ἀντλοῦσα, lege ἀνθοῦσα. * דבורה apis. יעל Caprea, damula. * חנה gratiosa. * אלישבע Deus iuramenti.

vitę istius negotijs, vt ei se probet & placeat à quo est allectus militiæ. Habet ecclesia & iudices qui posint fratrem conciliare fratri, à quibus mundus hic iudicatur, quin & iidem angelos iudicabunt. Si quando igitur inualuerint numero vaniloqui mentiumque seductores, docentes quæ nō oportet, euertentes vniuersas domos, turpis lucri gratia, nec interim adfuerit qui talibus obturet os in ecclesia, neque synceriter supprimat eorum
A elatam celsitudinem aduersus scientiā Dei, nosse conuenit eam esse hac parte destitutam ob multiplicem eius inobedientiam. Si nemo adfuerit, qui sapientia sua posit inter fratrem & fratrem sentētiam ferre, sed inopia sanctorum lites ab infidelibus dirimi necesse sit. Hoc planè argumentum est desertionis. Abstulit enim Dominus etiā iudicem, *& prophetam, & coniectorem.* Ad Ioannem vsque prophetia omnis penes Iudæos stetit. At legis iuxta spiritualem intelligentiā accipiendæ coniector aut interpres diuini consilij nullus apud eos superest, ob cæcitatem quę contigit ipsi Israël. Verum in ecclesia primatum obtinent apostoli secundum ordinem prophetæ. Si quādo igitur introierint infideles & idiotæ, neq; coarguantur, non item examinati fuerint, per hoc specimē collige derelictionis. Ait enim Paulus, si prophetetis, introierit autem infidelis aliquis aut idiota, arguitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta cordis eius manifesta fiūt. Propheta igitur est qui per spiritus sancti reuelationem quod futurum est, prænuntiat: coniector autem siue interpres is est qui sagaci vsus prudentia, & collatione similium per diuturnam experientiam prętéritorum obseruat rem futuram. Puta si quidem is dicat: si fecerimus flagitia Sodomitarum, con-

Propheta functio & coiectoris.

B similì pœna atque illi, plectemur. Aut certè, si nos exemplo Niniuitarum, pœnituerit malè commissorum: perinde atque illi misericordiam consequemur. Et *seniorem.* Inter ea quæ cōminatur Dominus, est & ablatio presbyteri siue senioris, quòd ex senioris præsentia nō mediocre emolumentum in alios resiliat. Quisquis igitur præsidētiæ cathedræ dignus censetur, iamq; ascriptus est ordini presbyteratus, qui talis est presbyter aut circunfert characterem presbyterij, par est eum vel maximè esse irreprehensibilis vitæ & expertē vxoris. Quòd si forsan iuxta * Domini legē, vnius sit vxoris vir, filios habeat fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos, ne sit contumax, non iracundus, non vinolentus, non turpis lucri cupidus, sed hospitalis, erga probos benignus, modestus ac prudens, sanctus, iustus, continens, amplectens eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana, & eos qui cōtradicunt, arguere. Talis est
C presbyter, quem aufert Dominus à delinquente populo, quemadmodum fortem & validam, sicut robur panis & robur aquæ, vt bellatorem, vt iudicem, ita & presbyterum. Atqui quum videris nonnullos quidem dignos qui in ordinem presbyterorum cooptentur, & iidem delitescūnt aut neglectim transmittuntur, præque his designantur indigni, scito quia Dominus ab eiusmodi populo aufert presbyterum. Sanè trapezita opus est & eo admirabili, vt ne eum fugiat, quid in his diiudicandis probandum sit: * quod indicauit Do-

**πρεσβύτερον.*

1.Tim.3. ad Tit.1.

** Pro κυρίς, lege παιδός.*

Epilogus per collationem.

τραπεζίτης, mēsarius, nummularius.

** Desit articulus ὁ.*

minus eximio illi famulo suo Moysi, permisso illius fidei talium delectu. Ait enim, Cōgrega mihi septuaginta viros * de senioribus Israël, quos tu ipse nosti, quia ipsi sunt seniores populi, simulq; adduces eos ad tabernaculum testimonij, & stabunt illic tecum, & auferam de spiritu qui in te est, & reponam super eos, eruntque tibi auxilio ad sustinendum impetū populi huius, & non portabis eos tu solus. Equidē tales oportet esse ma- D tura ætate prouectos & qui temporis prolixitudine euaserint multarum rerum cognitione periti, quique ab ipsa primùm efflorescente canicie exhibuerint morum constantiam. Gloria enim seniorum, canicies. Sicubi tandem comperietur senilis sensus & prudentia in ætate iuuenili, donum hoc haudquaquam aspernabile: immo fides habenda est ei qui dicit: Canicies autem est prudentia in hominibus. Ea enim senectus prudentiæ ac sensuum laudem promeretur ampliorem tāto præ eo qui ad crinium alborem per senilem consistētiam peruenit. Fortasse hoc insinuat scriptura. A vultu cano consurges. Et, Honorabis faciem presbyteri. Si quis fuerit ad exemplum sapientis illius Danielis, corpore quidem iuuenculus, canus verò sensu, vtique iustius præferendus verit istis qui in proposito flagitiosæ ac petulantis vitæ consenescentes, caniciem ostentant corporis quemadmodum seniores illi in Babylone, inueterati dierum malorum: quare & ad Danielem adhuc puerulum, qui per sensibilem ætatem erat quidem iunior, at intellectili prudentia canus, transierat donum presbyterij. Non enim mentiti sunt qui dicebant: Veni, sede in medio nostrûm, quia dedit tibi Deus honorem presbyterij. Ad hunc modum nonnunquam con- E tingit inueniri adolescentes honoris gratia anteponendos istis senioribus qui per oscitantiam & neglectim vitam traducunt. Presbyteri igitur illi apud Iudæos ementito nomine sic vocabantur. Abstulit enim Deus vt bellatorem & prophetam: ita & presbyterum à Iudæorum populo. Oret proinde ecclesia, ne à se auferatur presbyter qui ea sit dignus appellatione. Quanti id æstimari debeat, didicimus in Abrahamo. In superioribus siquidem generationibus plerique alij longè eo diuturniores in viuis conseruati sunt, Vixit enim Adam nongētis triginta annis. Et vixit Mathusalem nongentis & * septuaginta annis, & mortuus est. Et vixit Noë nongentis annis, quo vnò deinceps nemo senior vixit. Sed & Abraham testimonio Sarrhæ dictus est πρεσβύτερος, senior. Equidem ita contigit in hanc vsque ætatem. Dominus autem meus senior. Planè senior erat, quòd eius anima incanuisset virtute. Et *quinqua-* F *genarium principem.* Dominus exercituum interminatur se à Iudæis cum reliquis ablaturū & quinquagēnarium principē. Qua de caussa hoc dicit? Quod omnem fineret circa eos dispensationem reique publicæ administrationem decenti priùs ordine cōnstitutam permisceri & confundi, à parte summam totius insinuans. Moses enim iuxta consiliū Iethro cōstituit tribunos millenarios, centuriones, quinquagenarios ac decanos, vt ipsi pondus administrandi populi sustinerent, minoraque iudicia in se reciperent eorum quibus opus esset. Hunc reipublicæ ordinem comminatur se eis abla-

**ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων.* *Num.11.*

Daniel

Genes.5. *ἑβδομήκοντα vide quæstiones Hieronymi in Genesim.*

eis ablaturum. Ob hoc inquam, se subtractiurum ab eis interminatur quinquagenarium principē, bellatorem, iudicem, coniectorem siue interpretem, prophetam ac presbyterum. *Et admirabilem consiliarium.* Ad instituendam hominum vitam non parum frugis bonæ & vtilitatis resilit ex consilio, quòd nemo vnus par sit moderandis omnibus: sed opus est ad delectum eorum quæ conducibilia sunt, in commune decernant plures, siue ad corporales istas actiones. Itaque homo inconsultus nauis est suo destituta gubernatore, temereque exposita agitationibus ventorum. Quòd si ad decidendas quęstiones seu disceptationes quæ de rebus fortuitis oboriūtur, asciscimus nobis consiliarios: quando consilium inimus de animæ salute, & his quæ ad eam parandam conducunt, quomodo non etiam nobis exquirimus eos qui admiratione digni consiliarij sint? Itaque Iudæi ex quo malignum agitauerunt consilium, quónam pacto in manus præsidis traderent Dominum: ab eis Dominus ipse admirabilem consiliarium abstulit, cuius quidem consilia omnibus fuerant admirationi. Super doctrina enim eius, incredibili admiratione fuerāt perculsi: sed ne sic quidem admonitionibus attentas aures commodabant. Quomodo enim nō is admirabilis consiliarius, qui pro eruto oculo consulit, vt alterū offeras: & ei qui in maxillam dexteram incusserit colaphum, obuertas & sinistrā? Qui consulit, vt ne irascaris, ne iudicio contendas cum aduersario, quæ obscœna sunt & indecentia, ne concupiscas, ne quem existimes tibi inimicum, quin potius vult vt eum qui te oderit, complectaris charitate, & de his quæ obnoxia sunt corruptioni ne anxius sis aut plus æquo solicitus, ne eleueris mente, à Deo parua hęc ne anxiè queras, cor quum habeas in cælo. Eum enim qui illò transmittit suos thesauros æquum est, vt intelligat se esse debere fratrum amatorem, alienæ calamitati condolescentem, ea quæ possidet, libenter in communem vsum dispertientem. In sumēdis edulijs ne sit spurcus aut fœdus: * sed cordi suo ac mentis destinationi imprimat: quia Dominus eum qui talia, tamque diuina & omni digna admiratione consulebat, ab eis abstulit, quod se non acceperint. Non igitur in posterum apud istos admirabilis comperietur consiliarius. Cæterùm ipsi deprecemur, ne ecclesia hæc consiliario destituatur sic admirabili, vt quando vnum aliquem apprehenderit articulus captandi consilij pro necessarijs, ad hanc profectus domum, commune animarum consilium, inueniat verbū consolatorium, quasi lucernam quandam ad eorum consecutionem quæ conducant animabus. Qui autem quum ad manū habeat opportunum consilium, pergit nihilominus post paruam voluntatem sui cordis vani, conferendus venit ipsi Roboam qui spreto salutari seniorum cōsilio, assensus est & morem gessit iunioribus secum à puero genialiter educatis, quapropter regia maiestate à decem tribubus excidit. *Et sapientem architectum.* Submota à Iudæis commoda vtilitate admirabilis consiliarij, qui declaratus est esse Dominus noster Iesus Christus, ab iisdem quoque ablatus est & sapiens architectus, Apostolus insuper factus est gentium, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, seruus factus Iesu Christi, quem persecutus fuerat. Quódnam argumentum est sciētiæ istius Architectonicæ? Ipse siquidem de se ait, Vt sapiens Architectus fundamentum posui. Atqui puto, quia spiritus sanctus isti præsidet architecturæ ad fabricam Ecclesiæ Dei, testimonio ipsius Pauli dicentis: Coædificamini in habitaculum Dei in spiritu, idque per distributionē spiritus sancti coædificamini & crescite in templum sanctum in Domino. Itaque eos qui hunc reiecerunt admirabilem consiliarium, nempe Deum Verbum, destituit etiam sapiente architecto, spiritu scilicet sancto, vt iam non habeant à quo in vnam & eandē fabricam coaptentur, quique in vnam compagem eos connectat. Dissoluti quum sint, & à seinuicē intercisi ac dissecti, nō iam possunt per spiritualem substructionem, effici Dei templum. Atqui oremus nos quoque vt spiritus sanctus ecclesiæ subministret gratiam abundè per quam doceat nos qui sint spirituales architecti, cuiusmodi erat Beseleel, quem impleuit Deus spiritu diuino, spiritu intellectus & scientiæ, vt affabrè faceret quæcunque opera ex arte fabrili. *Et prudentem auditorem.* Si iuxta Solomonem, sermo preciosus ad aurē exaudientem, vtique vbi sermo non est, nec aure opus est. Quum igitur sublatus è medio est admirabilis ille consiliarius, consequitur & simul ablatū prudentem esse auditorem. Vbi enim desit argentū, ars trapezitæ feriatur & superfluit. Res parū læta apparet, quoties sermo fuerit plenus intelligētiæ ac sententiarum, deque reipublicæ negotijs tractat, qui autem ea percipiat cum solerti prudentia, nemo adsit adapertas habens aures animæ, quas Dominus requirebat ad sermonum suorum auscultationem, dicens. Qui habet aures audiendi, audiat. *Et instituam iuuenes principes eorum, & illusores dominabuntur eis.* Vltio intentatur duplex, quòd bona auferēda illis essent, & quia tradendi in manus peiorum. Postquam enim Dominator Dominus abstulit ab Iudæa & ab Hierusalem robur panis & robur aquæ, gigantem & potentem, hominem bellatorem, iudicem & coniectorem, quinquagenarium, admirabilem cōsiliarium, sapientem architectum, & prudentē auditorem, tunc adiecit sermo immissurum se esse eis insuper principes qui sint adolescentuli. Planè enim nouerat eiusmodi pœnam fore grauissimā, si ea ciuitas sub principatu adolescentulorum esset & ab eis administraretur. Est enim adolescentia perquā leuis & ad flagitia quæq; apprimè mobilis, ceu sunt indomitæ & effrenes cōcupiscentiæ, beluinæ & immanes iræ, linguæ incontinentia, contumeliæ, arrogantia, fastus ex animi elatione, reliquæ item affectiones iuuentuti vernaculæ & coalumnæ, inuidię ob exuperantem alterius eminentiam, suspitiones propter cōtractam familiaritatem. Examina enim innumerabiliū vitiorum se agglomerant & adiungunt iuuentuti, quorum omniū consortes vt sint subditi, necesse est, quare flagitiosa vita principū calamitates inferunt subditis. *Instituam * iuuenes principes eorum.* Bona quidē expressit singulariter, puta fortem, validā, bellatorē, iudicem, prophetam, coniectorē, quinquagenariū principem, admirabilem consiliariū, sapientem architectum, prudentē siue intelligentem

Marginal notes: Simile. — *Mutila est hæc particula. — Confirmatio ex collatione. — Adolescentia in qua vitia praeceps sit. — Vel adolescentulos, iuuēculos, νεανίσκους.

tem auditorem. Malorum autem cōminatio excreuit in numerosam multitudinem, ceu sunt iuuenes principes, & illusores dominabuntur * vobis. (* ὑμῶν.) Non is qui per ætatem est iuuenis, sugillatur: sed qui moribus præfert adolescentiā. Non enim per defectum ætatis vllus venit culpādus: sed qui vitiosè viuit, cuiusmodi erat Roboam, de quo scriptū est, Et Roboam erat νεώτερος iunior, & corde pauido (3. Reg. 12.): quare & Ecclesiastes: Væ tibi ciuitas, cuius rex iunior, & principes tui mane comedūt.

A Non enim qui ætate iuuenis: sed quia secundum animam est imperfectus nec moribus integer, hoc etiam loco dicitur νεώτερος iunior. Nam quòd tenellus flos ætatis nihil adferat impedimenti ei qui velit vitam instituere iuxta tenorem virtutis, docuit ipse Dominus suis ad Hieremiam responsis. Noli dicere quia νεώτερος iunior sum. Neque enim negauit esse iuniorem: sed astruxit ipsam iuuenilem ætatem nihil illi adferre impedimenti, quod attinet ad perfectionem animæ. Quia ad omnes ad quoscunque te misero, ibis. Videns enim vidi morum grauitatem * in arcana canicie (* ἐν τῷ κρυπτῷ πολιᾶς.) quæ & senili sensu prædita est. *Illusores dominabuntur eis.* Quòd se declarassent vilia esse mancipia peccati. Communis enim inimicus si quidem aduersum eos auctoritate præualuit, non quasi proprijs mancipijs vsus est, sed tanquam alienis abusus. Communis enim ille hostis noster ac per duellis, triumphi in morem circunducit & ostentat eum quem irretiuit peccato, insultans seque efferens insolenter, nec modò aduersum nos, sed & aduersus Dominum nostrum, à quo nos elon-

B gauit: & palàm traducens nostram * inopiam, nec (* Pro ἀσχημοσύνην, lego ἀκτημοσύνην.) conquiescit triumphum agere de nobis in captiuitatem abreptis & quasi vilibus mancipijs illudit, quandoquidē is factus est ad illudendum, dicente scriptura: Hoc enim factum est principium * formationis Domini, vt illuderetur ab angelis (* πλάσματος. Psal. 103.) eius. Et Psalmus, Draco iste, quem formasti ad illudendum ei. Nos enim simul atque in peccata induxit, ob ea quæ pati debuerat, nostri insuper dominatur suis illusionibus: quare & Dauid in se sentiens id per peccatū admissum instigante diabolo (Psal. 37.), ait: Quoniam * lumbi siue renes mei impleti sunt illusionibus (* ψόαι, nō ψῶαι grauis odor.), ac penè vitio fornicationis effectus prēda alienigenis ad Samsonis exemplū; qui & ab eis excæcatus in medium productus est, vt colluderet pueris. (שמשו Sol eius. Iudic. 14.) Sic ab externis illuditur, quemcunq; excæcauerit peccatum. At non istos illusores se instituturū esse comminatur Dominus, tanquàm adolescentulos principes: sed ipsos pronuntiat esse dominaturos suamet auctoritate, per quæ singuli sibi possint adsciscere suismet factis & ab eis arripere potestatem Dominandi. Forte quidem quòd ante crucem illuserint Do-

C mino, traditi sunt recēs instituto principatui Romanorum. Siquidem in eos dominati sunt illusores, quum iam penes se nullam vitæ retinuissent veritatem. Et si quidem videris ecclesiam regi ab his qui suis imposturis adulterant verbum, quiq; in hypocrisi loquuntur mendacium (Rom. vlt.): scito, quia in eam dominabuntur illusores qui blandiloquis & persuasibilibus verbis decipiunt innocentes ac * simpliciores (* ἀκεραιοτέρους.). *Et corruet populus, homo ad hominem, & homo ad proximum suum.* Dubio procul enarrat propheta ac luculenter edisserit quæ facta sunt ante extremam expugnationem & captiuitatem Hierosolymorum, post quam in dispersionem sunt traditi, non iam deducēs sermonem per ænigmata prophetica: sed nudè & perspicuè res enarrās gestas, quo tempore inter sese collisi sunt & corruerūt, seditione insuper ac mutuis cædibus impleuerunt ciuitatem, nullo interim timore hostium eos circunquaque obsidentium compulsi ad ineundam perutilem concor-

D diam: sed pro extrema clade ciuitatis mox expugnandæ, sibi malè metuentes, muris in humum disiectis, hostibus infusis vrbi per ambitiosam cupiditatem obtinendi principatus, perque primatus amorē se mutuis cædibus collidebant & adoriebantur. Hæc quidem patiebantur, quòd abstulisset ab eis Dominus Prophetam & coniectorem, presbyterum & admirabilem consiliarium: instituerat autem eis principes adolescentulos, & qui in eos dominarentur, permiserat illusores. Et * *offendet puer aduersus senem, ignobilis contra nobilem.* (* προσκόψει, quod impinget, incursabit.) Exordium huius prophetiæ sumit à proprietatibus cōfusionis reipublicæ. Motoriæ enim seditioni proprium est, nihil dignoscere, nihil discernere: sed vt puer quoque erga senem se implacabilem ac morosum exhibeat, eiusque doctrinā collidat ac violet. Ignobilis insuper quòd ob improperium ignobilitatis videat se cōtumelia affici & ignominia, volet seipsum haberi honoratiorem eo qui ingenuus est ac nobilis. Metuo, ne mala hæc ad nos vsq; perueniant, vel etiā adsint nunc temporis: vt in nobis hæ compleantur prophetiæ, quo tempore pueri quidem ætate adolescentes, moribus autem iuniores, presbyteros offendant ecclesiæ, minimè agnoscentes eorum facta, nec obseruantes decorum ordinem

E ecclesiæ: quumque isti flagitiosè vixerint, etiam bellum inferant ijs qui probè eatenus ac strenuè se gesserint, & ita ignobiles irruptionem faciant aduersum nobiles. Quid enim? An non ipsi quotidie cernimus viros vix ab ebrietate & ingluuie experrectos, à vilissimis scortis exurgētes, de Deo etiam ausos disserere, ac sententiam ferre aduersus nobiles populi? *Quia apprehendet homo fratrem suum, & propinquum patris sui dicens: Vestimentum habes, princeps esto noster, & cibus meus sub te sit.* Et hæc perspicuè refert ad tempus captiuitatis Iudaicæ: quando fame & inedia ad rabem vsque macerati ita vt ad extremam redacti famem, seipsos inuicem manducarent, eos qui opulentiores videbātur implorantes, sibi vt præsiderent: *Vestimentum habes, princeps esto noster.* Verus princeps non per hæc externa insignia internoscitur, cuiusmodi sunt, purpura, torques seu amiculum prætenue ac molliculum, & diadema: sed per id quia in primis virtutem obtinet prin-

F cipe dignam. Qui enim miserabili iugo voluptatum premitur, ac seruit varijs, ac multiplicibus concupiscentijs, seruus quum sit peccati, inidoneus est nec accommodus obeundo principatui. Præsenti quidem loco argumentum quod possit gerere principatum, sumitur non ex eo quòd animam expolierit, sed ab ambitu & cultu vestimētorum. Atqui oremus & nos, vt qui præsunt ecclesijs, quique duces sunt populi non quidem testificationem reportent ab externo cultu, aut superinuecto corpori decoro habitu, sed ab ipsa veritate,

veritate, ita vt dicere possimus: Non quia externus homo tuus decenter adornatus est & idoneè simulachrum hoc pietatis est à te absolutũ: quin potius, quia animam tuam induit Deus vestimento salutari & conuestiuit tunica lætitiæ, omnique opum exuberãtia magnificauit, ijs de caussis princeps esto noster, vt per opulentiam penes te reconditam, tum in sermone & sapientia, tum in operibus bonis, tua vnius administratione ipsi assequamur abundantem copiam spiritualium deliciarum, proinde & cibus noster sub tuo sit imperio. *Et respondens in die illa, dicet: Non ero princeps. Non enim est in domo mea panis, neque vestimentum.* Ea quæ per motoriam illam seditionem gesta sunt, veluti per historiam deinceps insinuat sermo propheticus, sub exitum enarrans extremã populi ruinam. Ac si diceret vestimentum quidẽ ne ad vnum vsque relictum iri, etiam his qui exuberanti opulentia facultatum pollebant inter eos à quibus rapiebantur ad præfecturam. Proinde docet omnes intemperiem hanc turbulentam reipublicæ concitasse, non vt eum deligerent qui præesse posset communi consensu & concordi animorum cõspiratione: sed quia passim sibi obuios apprehenderent. Non item eum eligerent, qui esset dignus: sed domesticum & familiarem. Neque qui salutaris esse posset reipublicę, sed qui in sua gente ac familia vi facultatum prępolleret. Apprehendet enim (ait) homo fratrem suum & domesticum patris sui. Id quod absit, vt contingat in creatione ac delectu præsidum ecclesię, ita vt vnus aliquis è grege ac plebeius æquè vilem apprehendat, nimirum qui indigus sit nuptialis indumenti, qui priuetur decenti cultu, qui vndeuis emendicare cogatur spirituales epulas, & ne in domo ei suppetant, hoc est, in arcano secessu cordis sui non habeat panem verum ac viuentem, qui confirmare possit cor hominis. Nunc autem malè metuo, ne vt olim in illa quidem Iudaica seditione erant quidem qui indignos se planè nouerant excipiendo in alios principatũ, propter conscientiam in se existẽtis inopiæ: ita & in præsentibus adsint etiam nonnulli, qui nondum induti sint Christum, neque iuxta Apostolum viscera miserationis, quamuis alios apprehendant. Intruduntur enim multi, multi item sunt, qui ambitiosiùs affectent principatũ, multi suamet auctoritate creati, dum splendorem gloriæ præsentis student assequi, nec futurum illud iudicium præuident. Atqui Moses non talis fuit, qui quum per omnia moriger & ab omnibus hoc nomine optimè audiret, quando ad populum illum emittebatur, dicebat: Obsecro Domine, elige alium, quẽ mittas. Quò factũ est, vt quadantenus videri possit se eò comparasse, vt contentiosiùs reclamaret, dum confessione propriæ imbecillitatis excusat & deprecatur eam legationem docens indignum se esse qui præsideret. Quam ob rem bene habet admonitio illa: Ne quæras fieri iudex: ne fortè, non præualeas auferre iniquitates. Attamen propheticus sermo non vtique excusationem eorum qui vt principatum sumeret, inuitabantur, astruit in genere fuisse promotam à seditiosis. Nõ enim absolutè ait: Non ero dux populi huius, caussam subiunxit: *Quia * dissoluta est Hierusalem, & Iudæa concidit: & linguæ eorum cum iniquitate, quæ Domini sunt negligunt, nec obsequuntur.* Hierusalem hactenus conseruata auxiliari manu Domini, nempe vinculo copulæ & affinitatis: nunc demum dissoluta & repudiata est. Et Iudæa concidit. Nimirum sublatis è medio quibus suffulciebatur, firmamentis. Nec * tales quidem inflictæ sunt calamitates. Ad repropitiandum enim sibi Deum nonnullam adhibuere diligentiam & ad pœnitentiam, studium: ita vt hinc spes illis affulgeret finem impositum iri intentatis malis. Atqui linguæ eorum negligunt quæ sunt Domini, mandata. Non vtcunque dixit, Non credunt siue obsequuntur: sed adiecit, Cum iniquitate. Ac si diceret, Corde abalienati sunt à Deo, nequeunt in ordinẽ cogi vt pareant legi diuinæ. Quum enim cõuenisset, vt meditarentur noctè ac die legem Domini, lingua eorum contradicebat, & detrectabat imperium. A quonam igitur sumam exordium? Ab Hierusalẽ? Sed repudiata est & dissoluta, elanguit. Ab Iudæa ne? Sed & hęc minimè iam perstitit in rectitudine. Concidit enim. Ab his, quos pœnitet malè commissorum? Sed & ij suis contumacibus linguis legem reijciunt. Quòd si forsan propter gloriam, qua prius excelluerant, istis religiosum videbatur ac præclarum principatum inter omnes retinere, ait. *Humiliata est gloria eorum, & confusio vultus eorum restitit eis.* Hoc est, nulla illis relinquitur fiducia oculos sustollendi ad Deum, quòd peccatum eorum non qualecunque sit, sed tale, vt meritò cõparetur Sodomitis, quod quidem non clam omnibus aut suppudescentes perpetrarunt, immo propemodum operatione istiusmodi flagitiorum sibi applaudentes & gloriabundi, ea palam omnibus fecerunt ac prodiderunt, quemadmodum & illi Sodomitæ animum intendebãt ad captandas voluptates lege naturæ prohibitas non verbis modò in speciem plausibilibus, suam petulantem lasciuiam non occultarunt. Ait enim scriptura, Vbi sunt viri, qui ingressi sunt ad te? Educ eos ad nos, vt cum eis * coëamus. Iudæi imitati sunt peccatum, scelus enim suum Sodomitatũ exemplo euulgarunt ac prodiderunt. Quisquis inciderit in historiam enarrantem eas afflictiones quæ præierunt subuersionem Hierusalem, stupore & admiratione corripietur ad istius euidentiam prophetiæ. Duplex nanque caussa excusationis cõsentaneæ rationi suppetebat ijs qui inuiti inuitabantur, vt præsiderent populo, nimirum imbecillitas propria ac reipublicæ administrandæ difficultas, quando populares isti difficilè corriguntur ob nimiam * diffusionem peccatorum, quod vtrumque pręsens continet sermo. De propria quidem infirmitate eius qui eiurauit principatum ac repudiauit, quando dicit: Non est panis in domo mea, neque vestimentum. Altera est ratio populi ægrè ferentis, quòd responderit: Non ero princeps populi huius, quia corruit Hierusalem & Iudæa concidit, & linguæ eorum cum iniquitate, non his obtemperant, quæ Domini sunt, mandatis. Iniquitatem enim suam quasi Sodomitæ, euulgarunt ac prodiderunt. Neque enim tandem seruari ad vitam poterant Sodomitæ, quòd decem vt minimum, desiderarentur iusti, qui reos eximerent impendenti supplicio. *Væ animæ eorum, quia inierunt consilium malum*

Margin notes: A; B; C; D; E; F. Quid hoc die diceres S. Basili? * ἀνεῖται. * Deest hic quiddam. Gene. 19. b συγγενώμεθα. * Pro ὀχὲσιν, lege χύσιν.

lum contra se, dicentes: Alligemus iustum, quoniam inutilis est nobis. Itaque fructus operum suorum comedent. Et quidem propheta deinceps simul atque perpendit populum, ad exemplum Sodomorum, omni à se excusso pudore ferri præcipitem in id flagitij, ita vt ne vllo quidem velamine & integumento operti scelus admitterent, sed & impudenter, omni cum libertate quinetiam ex obscœnis eiusmodi flagitijs laudem captabant, quare querulis lamentis deplorans, ait: Væ animæ eorum, quia inierunt consilium malignum aduersum se dicentes. Alligemus iu-
A stum, quia inutilis nobis est. Consilia enim aduersus iustos inita in capita malignè consultantium retorquentur, quemadmodum & tela quæ semel inciderint in * corpus solidum, nec cedens sed repercussiuum, in suos iaculatores resiliunt. Eam ob rem ait: inierunt consilium aduersum se, dicentes: Alligemus iustum, quia inutilis nobis est. Et quidem Iudæi adueniente domino hæc faciebant. Eum enim loris astrictum deduxerunt ad Caipham. Ligabant illi manus per quas tot tantisque cumulati fuerant beneficijs, præsentiam non ferentes iustitiæ, quòd malitiam omnem aboleat & exterminet. Iniustis enim importuna videtur & inutilis iustitia: quemadmodum oculis lippientibus ac malè affectis sol. Eoque addit: fructus operum suorum comedent. Illorum autem operum fœtus sunt captiuitas, dispersio, templi euersio, delapsus à priore gloria, confusio vultus eorum, non sinens eos sustollere ad Deum aciem mentis, ob impium facinus
B in vnigenitum Dei commissum. Itaque priorem illam ad Deum fiduciam perdidere, quòd non iam habeant prophetas, nec venerabilem latriam. Alligarunt enim verbum, adstrinxerunt veritatem, inuexerunt lumen, iustitiam, saluatorem, medicum: denique vinculis his inuexerunt generis humani assertorem, quæ videlicet cuncta faciunt ad multiformem illam contra semet consultationem & molitiones Quare priuati lumine sunt, spoliati sunt veritate, destituti sunt verbo prædicationis. Cum iniquitate versantur ac viuunt. Insanabiliter ægrotant. Planè hi sunt fructus, quibus pascuntur, seque oblectant. *Væ iniquo. Mala iuxta opera manuum eius contingent ei.* Hæc quidem de iudicio diuino dicta esse asserimus, quo die pro cuiusque meritis digna retributio fiet. Quòd si ob hoc, væ iniquo, quia mala iuxta opera ipsius contingent ei: cuius malitia ad opus vsque non processit, sed in arcano tantùm cordis recessu consummata est, huic ne etiam infligetur supplicium, ita vt ipsi quadret hoc etiam, Væ? An fortè quod ad absolutionem attinet, reliquit tibi deinceps animo agitandum & excutiendum iuxta peccati proportionem? Dimidia enim mali pars se stitit intra peccatum in ipso
C peracri voluntatis affectu. Qui igitur vel sola cogitatione peccat, non vsquequaque euadet impunis, sed quatenus à malitia deficit, eatenus ei de pœnis detrahetur. Væ igitur iniquo, quia mala euenient ei secundum iniquitates & secundum opera manuum eius, eò quòd manus organa sunt explendæ cogitationis. Vtcunque enim præuia cogitatio mouerit, ita mouetur efficax organum. *Populus meus exactores vestri deuorant vos, & exactores dominantur vestri.* Vox hæc est adhortantis populum & eius qui malè affectis condolescit. Populus inquam meus, priusquam alligassent iustum, priusquam essent deprecati & reiecissent vtilem eius præsentiam. Quid modò passi estis? Multis nunc debitis estis oppignerati. Idcirco traditi estis in manus exigentium à vobis debita, qui non inuentis apud vos manipulis spicilegis, non item copiosa vbertate fructuum, * demetunt qualescunque culmos ac viles & confractos fructus animarum vestrarum colligunt. Tales proinde sumus, qui pusillanimes in agenda pœnitentia, abiectè & sine fructu desidemus. D
Quod enim seminat homo, hoc & metet. Quisquis igitur cum digna & laudabili pœnitentia, eleëmosynam opulenter, non sordidè seminat in spiritu, viscera item pietatis, obsecrationem, iustitiam, lachrymarum assiduitatem: sic seminans in lachrymis, in exultatione metet, secum auferens * manipulos pœnitentiæ, ita vt suo exactori vniuersum exoluat debitū. Ille verò quem pœnitet malè priùs commissorum, si exigua quędam seminat in eleëmosyna, in oratione is nutriens vacuam fructu stipulam, ne hanc quidem retinere permittetur ab exactore. Porrò quis iste sit exactor, doceri possimus per euangelicam admonitionem, dicente Domino. Quando enim vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam, vt libereris ab eo, ne fortè pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. In his verbis recogites velim & intelligito quis ille sit aduersarius, quæ item via: ad hæc, quis princeps adver- E
sario nostro præfectus. Via etenim nostra est hæc vita: aduersarius autem, vis quædam siue potentia nobis obluctans, & concomitans per huius vitæ curriculum, seeò comparans omni molitione, & ex insidijs, vt nos abducat à via ad Deum nos rectà deducente. Princeps verò is qui mundi huius cognominatur princeps, de quo Dominus dixit, Nunc venit princeps mundi huius, & in me * non inueniet quidquam. Sanè in Domino quidem nihil inuenit, quòd is nullum admisit peccatum, neque dolus inuentus est in ore eius, qui & tentatus est per omnia pro similitudine, absque peccato. Is igitur quando in nobis multa inuenerit, (quippe qui nos ipsos multis obstrinximus peccatorum * vinculis) sic ad se strictim attractos tradet iudici. Iudex autem (cui iudicium omne dedit Pater) quum nos deprehenderit ob non pauca crimina coargutos ab inimico & peccatorum vindice, tradet tortori exigendis pœnis præstituto, qui nos mittat in carcerem: hoc est, in locum luendis supplicijs attributum, Immanissimis flagris à nobis reposcens & vltionem F
exigens eorum omnium quæ iniquè gessimus, ad minimas vsque minutias, idque cum contemptu. Quocirca consulit & Dominus, tantisper dum in via simus, demus operam cum aduersario, vt ab eius iugo eximamur. hoc est, ea operemur quibus promereamur ab inimico emancipari, nec eò inducamur, vt expectemus extremam illam horam, qua nobis imminens ille princeps exquiret & perscrutabitur nos, qui si multa deprehenderit nos in hac vita admisisse quæ sua ipsius sint, tradet nos iudici, coarguens nos, nec vllam

Marginal notes (left): *γνώμη per collationem. * στεῤῥῶν καὶ ἀντιτύπων. Confirmat collatione.

Marginal notes (right): * καλαμῶνται. * τῆς μετανοίας τὰ δράγματα. Via, vita præsens. Aduersarius. Princeps. * εὑρήσει οὐδέν. * sine catenis, σειραῖς iudex qui.

vllam admittens negationem, suggerens etiam memoriæ locum, in quo tale admisimus peccatum etiamsi vt peccaremus, * cooperatus est, quod quidem malum ipsi consuetudine & habitu quo cum deliquimus. Itaque tantisper, dum penes nos situm est operari, pro virili adnitamur, vt accepti & expensi ratio inter nos conueniat cum aduersario, nósque ab eo liberemur. *Et exactores * dominabuntur vobis.* Siquando ij qui victum quæritant suo labore, pauperes, suc-

*Cooperatus est suggerendo.

*κυριεύσουσιν exemplar cōsentit Aldi typis.

A cumbunt oneri debitorum: exactores retrahunt eos sub iugum seruitutis. Bonum itaque fuerit nulli obnoxium se reddere debito. Huic proximum est nulla re vt egeas, ad dissoluendum debitum. Quod si ne id quidem succedat, prorsus necesse fuerit, vt in eorum redigaris seruitutem qui abs te reposcunt debita. Eam ob rem dicitur: Exactores vestri ad culmum vsque demetunt vos (siue deuorant): & exactores dominabuntur vobis: *Popule meus, qui beatificant vos decipiunt vos, & semitam pedum vestrorum conturbant.* Qui adolescentulis subiiciuntur, qui iugo premuntur illusorum & ab exactoribus ad * vltimum vsque culmum exiguntur, qui penuriam rerum quibus exoluant debita, in seruitutem redacti sunt, libertatē insuper * per immodicam paupertatem perdidere, digniores vtique sunt quorum misereantur exactores, quàm vt eos beatificent. Tales igitur qui beatos prædicat, opus profecto exercet blandiloqui assentatoris, præter decorum ad captandam gratiam loquens. Fallit, nec mediocriter nocet, sensum qui

*καλαμώμενοι. *ὑπὸ τῆς ἄγαν πενίας.

B debuit sentiri ob commissa peccata, adimens, præterque meritum eos prædicans beatos quos eludit ac decipit. *Et semitas pedum tuorum conturbant.* Eo quòd tribulationes quidem ad humiliationem prouocant, beatificatio autem elationem inserit animæ. Nec tamen singuli quique è populo sic abiectè & humiliter disponuntur, vt in enumeratis priùs vitijs iaceant. quando nomen hoc, Populus cœtum indicat hominum ex differentibus exercitijs collectitium, quique sint ætate & instituto vitæ diuersi, quare sub eandem & vnam beatificationem, parili conditione honoris cadere non potest populus. Vnumquenque enim aliæ & aliæ propriæ calamitates aliter diuexant. Hunc affligunt incommoda senectæ, istum autem angit intoleranda seruitus, alium verò penuria viatici. Rursus alios premit amissio siue iactura ædium, alios discruciant morbi. Quomodo igitur eiusmodi beatificatio populo omni attributa, fucata non est & captiosa? Sed enim Dominus etiamsi numerum multitudinis repræsentet nomine beatitudinis, dicens: Beati pauperes spiritu. Et, Beati, qui esuriunt. Et, Bea-

C ti misericordes: at certè dum is in præsentes intendit reprehensionem, indicat facilè numerari posse eorum paucitatem qui beatitudinem promerentur. Perspicuum enim est de discipulis hæc dixisse, quos prædocuerat amplecti commendabilem humilitatis virtutem, vtque sibi assimiles eos redderet & conformes qui nostri caussa elegit esse pauper. Exceperant enim illi in voluntate & affectu paupertatem. Ob hoc ait, Quia vestrum est regnum cælorum. Et illud, Beati qui esuriunt nunc, quia ipsi saturabuntur. Quòd si angusta est via, & pauci qui inueniunt eam: quinam possunt tam multi esse beati? Itaque quisquis vniuersum populum prædicat beatum, seducit eundem prorsus & conturbat, non sinens pacificè ingredi viam suam. Facile enim est homines qui parum attenti sint, capi affectione laudum, quòd singuli quique * immodico amore sui ex facili perpelluntur in errorem deliniti fraudulentis assentationibus. * Viri autem vtilis & commodi est non deiici aut succumbere ob quo- D

*ὑπὸ φιλαυτίας. *ἀνδρὸς ὠφελίμου.

rundam reprehensiones, non item ob hoc animo contrahi, neque de facili commendatione laudum intumescere & inflari eorum ignoratione quæ se concernunt. Iam quando semita, via est frequenti itinere præcedentium protrita & traiecta, quisquis non sinit eos qui defecerunt à zelo præcessorum, viam* ingredi quæ sensu ipso inamœna est & tristitiam parit: sed delinquentes quasi recta agentes deprædicat beatos, hic semitam pedum eorum conturbat: *Sed nunc constituetur ad iudicium Dominus, & statuet ad iudicium populum suum.* Vnicuique pro suo merito distribuuntur omnia diuino iudicio & intelligentia, iuxta inenarrabilem eius sapientiam, cùm ea quæ nunc temporis inferuntur, tum quæ reseruantur in seculum futurum. Quando igitur ait, talia iniquè admisit populus, talia item ei irrogauit supplicia Dominus, propter hoc ceu dictum est, quasi debuisset declarare quod ad Dei iustitiam attinet, quia nequaquam prætergressus est mensuram iniquitatum in ea multitudine inflictæ vltionis. *Sed nunc constituetur ad iudicium dominus.* Vt hæc particula, Nunc, distinguatur à futuro seculo: aut ne fortè quod apud nos qui-

Semita τρίβος. *Viā pœnitentiæ.

dem est, Nunc: particulam sanè temporis mo- E
mentaneam, perbreuem & indiuiduam signat: in Deo autem iuxta sensum dictionis, Nunc, omnia illi adiacent & adsunt. Nihil enim loci habent apud eum præteritum & futurum. Siquidem illi instantia sunt omnia: quæ item à nobis futura porrò sperantur, velut iam præsentia diuinæ præscientiæ oculis subiecta sunt & conspicua, ita vt dictio, Nunc, de Deo prædicata futurum complectatur seculum. Quando igitur definitum iudicij tempus, nō longè abest, quippe apud Deum, ideo particulam, Nunc, interpretati sumus referendo eam ad vniuersale iudicium. *Constituetur ad iudicium.* Explanando verba iustitiæ diuinæ, quemadmodum operibus ipsis iustam rependerit vicariam retributionē eiusmodi suppliciorum, & adeò iustam, vt qui subeunt sententiam damnationis, assentiantur iudicio aduersum se pronuntiato, tanquam iustissimo. *Et statuet ad iudicium populum suum.* Israëliticum. Quanticunque enim sub legis iugo continebantur & eam præuaricati sunt: per ipsam legem iu- F
dicabuntur. Nec parem sententiam prolaturus est in reliquos populos. Quò fit, vt quicunque * sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. Et, Impij non resurgent in iudicio, sed in condemnatione. Omni enim legislatori iudicium est in eos qui per legem à se scriptam iudicandi veniunt, constituta altrinsecus collatione & actionis & voluntatis eius qui sanxit legem, eoque ait Dominus: Sermo quem loquutus sum vobis, ipse vos iudicabit. Nam cogitationes aduersum se inuicem

*ἀνόμως ἥμαρτον.

inuicem constituuntur, vbi quis à Domino admonetur & vt peccato repugnet, inuitatur. Iuxta enim Oseë, Circundederunt vnumquenque cogitationes & consilia eius. Videbimus enim simul omnia vel in prospectu adsistentia nobis quę ipsi gessimus, memoria ea suggerente, & conspicua erunt ex aduersa facie mentis nostræ cum proprijs formis, quemadmodum vnumquodque à nobis gestum est & prolatum. Postquam enim

Cap. 7.

A ostenderit palàm quæ quisque per se gesserit citra defectum omnia quorum ob caussam Dominus ipse in se recepit, prouidam curam gentium, dicetur illud: Vt vincas, quum gratia nostri iudicaris. Alioqui præter decorum rationis feceris, si arbitrere permultum temporis consumptũ iri interim dum singuli quique seipsos cum suis actionibus contemplentur ac spectent simul & iudicem cum his quæ diuinum illud sequutura sunt iudicium. Vi enim quadam indicibili, mens momento temporis imaginabitur sibique opponet omnia velut delineamenta picturæ: quin & perinde ac in speculo, in facultate præcipua animæ contuebitur quæ à se gesta fuerint. *Ipse Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi, & cum principibus suis.* Quánam ratione sermo hic acriorem personarum collationem subindicat, dicens: Ipse Dominus ad iudicium veniet? De populo quidem dictum est, Constituetur ad iudicium Dominus, & sistet ad iudicium populum suum. De senioribus autem & principibus est illud: Ipse Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus & principibus. Primum quidem, vt

B doceamur, quia iudicandi sumus in suo singuli quique nostrûm ordine, populus, seniores, principes. Etenim minimo conceditur misericordia: potentes autem potenter * tormenta patientur. Liquet sanè, quia ad iudicium veniens, non vtique veniet, vt iudicet: sed vt alios ab alijs secernat & disgreget. Non enim interest iudicis cum iam præiudicatis venire ad iudicium, vt inter se obuij sint iudici. Simul enim atque venerit ad iudicium cum istis acriter & argutè crimina intendet, dicens. *Vos autem, vt quid incendistis vineam meam? & rapina pauperis in domibus vestris. Vt quid etiam iniuria afficitis populum meum?* Nos seniores ac principes populi adhibito maturè consilio apud nos constituamus, quid debeamus respondere iudici in ius nos vocanti? quin potiùs ipsi deprecemur, ne talia admisisse deprehendamur quæ peracri animaduersione digna sint. Enimuerò perspicuum est in nos intendi sermonem hunc, qui quidem in presbyterij ordinem cooptati sumus, inque eos qui auctoritate præpollent apud populum. Vestræ fidei concredidi vineam præfertilem, omnem veram, vt vestra communi agricolatione fructus ederet labori

* Aliàs, [illegible] buntur, [illegible]

Sapie. 6. a.

C vestro consentaneos: vos autem tam abfuit, vt eam excoleretis, vt etiam in vepres redactam incendio absumpseritis. Fit interim hoc, dum docemus quæ non conueniunt. Præterea fit, si quando in animum admiserimus incendium ex impietate obortum, quasi flammam quandam quaquauersum grassantem & perpetuò quasque contingutas partes vineæ apprehendentem. Ad hæc etiam & palmites eatenus fœliciter germinantes & copioso fructu exuberantes, si demum continget nos exhibere eosdem aridos, inducentes ac fructu vacuos, quique per ignita iacula diaboli insita populo vitia non extinxerimus, quin potius exemplo vitæ huius nostræ solutioris sinimus permulta admitti præter decorum, ipsi tunc incendimus vineam. Adde etiam his, Qui exemplo suæ immodicæ cupiditatis multos inuitat ad concupiscendum quæ alieni sunt iuris, is profectò incendit vineam. In hunc igitur quadrat &

D hoc: Et * rapina pauperis in domibus vestris. Itaque qui iniustam corradunt possessionem ac peculium raptò, aut per vim extorquent, congeruntúe, caussam vtique præbent incendendæ vineæ, dum peruerso exemplo quod exhibetur per præsides, ad consectendam auaritiam eruditus omnis populus, inter sese colliditur. Presbyteri igitur nos ac principes, qui per sanam doctrinam, perque exempla probæ & laudabilis vitæ nostræ non excolimus vineam: pro his acerrimè expostulabimus. Iure quidem optimo audiemus & illud in nos intendi: Rapina pauperis in domibus vestris. Quæ enim collata sunt refocillandis pauperibus & subleuandæ eorum inopiæ, si in ædibus penes nos retinuerimus, vtique inopes suis spoliantus bonis. *Cur vos iniuria afficitis populum meum, & faciem pauperum * confunditis?* Apud istos qui iniurijs afficiunt, aliorum item bona compilant & interuertunt fraude, hic mos inoleuit, vt si quando in ius vocentur ab ijs qui malè affecti per eos sunt, contumelijs ac probris pudorem eis ingerant, ipsos vilipendentes, intentantes plagas, eósque traducentes quasi qui iusto cupidiùs alijs negotia facessant. Itaque non

* A, παρχ[illegible], lege ἁρπαγ[illegible]

Quid, [illegible] so Basi[illegible] fores [illegible] rus de [illegible] tis huius nostræ [illegible] scopis? * καλ[illegible] σχύν[illegible]

E solùm ait, iniuria afficitis pauperem qui peruius est rapinæ, vestrísque insidijs patet alieno destitutus auxilio: sed & quia confunditis facies pauperum. Confusionem quam vobis ingeri conueniebat, hanc per vestram tyrannidem conuertitis in pauperes, subornatis ad hoc & corruptis testibus, quousque tandem supra alteram iniuriam, confusionem etiam ex calumnia erumpentem ingeratis pauperibus. In eosdem insuper iniuria à nobis committitur meritò in ius vocanda, vt quum in proprijs eorũ peccatis ipsos acriter attingimus & palàm traducimus, à nullo probri genere nobis temperantes, zelum quidem Dei in pauperes acriùs ostendentes, & proinde vultus inopum confundentes. Nam quãdo nonnulli sunt pauperes verè beati, qui ardore tuendę religiosæ pietatis, omnia contempserunt, & spe illecti diuinę illius opulentiæ mũdialem affluentiam nihili duxerunt: si qui minùs rectè præsunt populo, sic pauperes pro eo vt beatos deprædicare deberent, palàm traducunt, exinaniunt & commẽdabilem eorum humilitatem extenuant,

F meritò tales veniunt obiurgandi, idque præsertim hi si presbyteri aut principes fuerint, quippe qui facies sanctorum pauperum aspergunt confusione: cuiusmodi erat pauper ille Ioannes domum nullam possidens, non famulum, non bouem in quo araret, non agellum, non lectum, non mensam, non panem. cuiusmodi & Helias. cuiusmodi fuerunt singuli quique sanctorum illorum qui circuierunt in * melotis, in pellibus caprinis, egentes, afflicti, dolore malè affecti. *Hæc autem dicit dominus. Pro eo, quod exaltatæ sunt*

* μηλω[illegible] ouilla [illegible] lis.

sunt filiæ Sion, & ambulauerunt excelso collo, & nictibus oculorum, & incessu pedum simul trahentes tunicas, & pedibus simul ludentes, & humiliabit deus dominatrices filias Sion. Tametsi sermo præcedens acriora quædam insinuet, continet tamen quiddam perutile numerosæ multitudini per se & morum * correctioni accommodum quæ hîc dicuntur. Vitam enim procacium mulierum ad moderationem reuocant, quæ ipso habitu, aspectu, incessu, stolaque ad talos demissa suam ostentabant procliuitatem ad libidinem explendam. Quum enim hæ supra ceteras insolentiùs efferrent seipsas ob formæ decus & elegantiam corporis sibi maximopere placentes, perque abusum turgentes inani fastu, ob rem insuper fortuitam & celeriter euanescentem se venditantes: ad hæc collum in sublime arrectum gestitabant quidem quò suos vultus palàm spectandos omnium oculis exhiberent. Nam quæ pudica est mulier & bene morata, præ pudore incedit oculis in terram deiectis, faciemque demittit terram versus. Quæ autem in animo constituit captare multos ac venari laqueo suæ elegantis formæ, collo incedit in sublime porrecto. Et in nutibus item oculorum, probatio redditur mulieris fornicariæ & procacis ad opera ipsa anhelantis fascino ac noxio aspectu. Ipso enim contuitu, obscœnam denuntiat animæ impuritatem. Dum enim suauiter & blandis arridet ocellis, prolicit ad explendam libidinem. Iactu enim oculorum, sagittam planè exitialem emittit, cuiusmodi tandem obtinet rumor de Basilisci natura quem dicunt, solo aspectu corrumpere suos spectatores. Iustè igitur sermo diuinus exasperatur aduersum eas quæ ingrediuntur extento collo, hoc est, inuerecunda & impudenti facie, & in nutibus oculorum. Colli enim erectio in sublime indicat eam nolle subiici iugo continentiæ & castitatis. Rursus quòd nimio plus sibi placeat ac delicietur indulgentiùs, argumento est iste mollis incessus veste per terram attracta, incessus inquam non secundum naturæ tenorem, immo qui exerceatur solutiùs iuxta modulationem quandam ab naturæ præscripto discrepantem. Pro his igitur humiliabit Deus dominatrices filias Sion. Nam quando non sua sponte elegerunt humilitatem, sed ambulauerunt extento collo: iuxta scripturam, humiliabit ipsas principes filias Sion. Quin & in hodiernum vsque diem identidem videre liceat Iudæas suis quasque pedibus ludentes, ne tantilli quidem reueritas sententiam prophetæ. An non filiæ etiam ecclesiæ ob eadem in ius vocatæ sunt? Pleræque enim earum, tanquam in numerosa multitudine, diebus festis dum adueniunt audituræ verbum Dei per inscitiam lætitiæ spiritualis, se dedunt inhonestis disciplinis, in crapula & ebrietate volutantur, nec obseruat illam admonitionem sapientis, Oculi tui recta videant. Hæ autem in obliquum detorquent oculos & deflectunt, vtique hoc argumento prodentes malitiosam animi voluntatem. Nec rarò istis oculorum nutibus suam ipsarum nequitiam vel vulgo traducendam exposuerunt, quemadmodum & in Prouerbijs obseruatum est de homine nequam, Ipse enim annuit quidem oculo, signum autem dat pede. Rursus, Qui annuit oculo cum dolo, congregat viris tristitias. Eodem conspirat illud, Qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Quin & viros nonnunquam præoccupant flagitia eiusmodi, eos quidem qui superbo fastu inferiores quosque contemptim abiiciunt & proculcant, qui ipso gestu corporis & superciliorum nictatione superbiam ostentantes, viuunt genialiter & delicijs affluunt, gressu insuper tumorem præferente & ad numerum composito obambulant, suam venditantes insolentiam pallio ad talos vsque demisso. Et hos quidem qui se licet dediderint immoderatis disciplinarum studijs, manet intentata ruina, à celsitudine ad humilitatem eos deiectura. *Et dominus reuelabit habitum earum.* Habitum hunc qui sit apparatu magnificentiore & profusiore luxu pertextus, omnem insuper impudicam cognitionem cordis earum quæ inconsultè operatæ sunt, reuelabit Dominus, quo die arcana quæque manifestaturus est. Et quidem ademptis à carne integumentis, anima seorsim nuda, vnà cum obscœnæ turpitudinis operibus quæ admisit, ludibrio exponetur. Fit tamen in hoc etiam seculo reuelatio habitus ad eorum vtilitatem qui iniquè se gesserunt: ita vt denudatis quæ eatenus multos latuerant, & ad multorum cognitionem perueniente confusione eorum qui deliquerant, qui eatenus persistebant in malo, quòd sibi persuasissent neminem scire suas nequitias, vel tandem verecundia aspersi conuertantur ac resipiscant. Quod igitur est opus Domini? Reuelare habitum qui fucatus est & simulatitius. Itaque inter nos si qui honore afficiantur hoc prætextu, quòd indecentis vitæ flagitia tegere nouerint, metuant tales subire eius iudicium qui in tempore reuelaturus est habitum nostrum, & manifestaturus consilia cordium nostrorũ, ita vt in medium proponantur spectãdæ omnibus peruersæ quas quisque nostrûm concepit animo, cogitationes. Circundabunt enim vnumquenque nostrûm cogitationes nostræ. Sed & actiones ipsæ nos circunsistent, propriis insignitæ notis, confusionem & æternum ingerentes opprobrium, quum coarguentur ipso opere contradixisse suo sermoni, quemadmodum qui prædicat non furandum, & is deprehenditur furti reus: qui dicit non mœchandum, & is comperitur cum adulteris portionem suam statuere: qui abominatur idola, & idem non sibi temperat à sacrilegio. Nihil enim occultum, quod non in lucem aliquando veniat: neque tam occultum ac velatum, quod non * reueletur. *In die illa auferet dominus gloriam vestimenti earum.* Quandoquidem mulieres vestimentis sibi ad vsum indultis, præterquam decebat, vtebantur: idcirco ait Dominum ab eis ablaturum gloriam ac splendorem vestituræ, qua quidem amiciebantur in suummet malum & eorum, quibuscum familiariter congrediebantur. Itaque mulier omnis suo abutens vestitu, hac comminatione eò venit spolianda. Quia enim (ait) ambulabant, vestes suas simul trahentes, ac si vsum earum non requirerent: sed contemptim & fastidienter abuterentur, eoque permissæ sunt spoliari sui vestitus gloria. A nobis etiamnum auferetur nostri amictus gloria, si ipso quidem deprehendemur indignè vsi, ipsum veluti calci-

Margin notes: * ἐπιτρεπτικὸν, lege ἐπιστρεπτικόν. — Astute de Basilisci natura ex collatione. — Quid boni diceret ò sancte Basili. — * Prouerb. 6. b — Prouerb. 10. b — Osea. 7. — * Pro καλυφθήσεται, lege ἀνακαλυφθήσεται.

Section letters: A, B, C, D, E, F

calcibus proterentes & carnalibus inquinamentis complentes. Quis porrò iste est noster vestitus? Aut certè quod sanctorum indumentum? Vtique Dominus noster Iesus Christus. Quanticunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis, quem ab his aufert Dominus, qui per peccatum fœdè proculcant ipsius corpus, & ipsum sanguinem testamenti communem esse ducunt & immundum. Vestituram hanc signatè innuebant vestes illæ Israëlitici populi, nulla parte sui detritæ, sicut in Deuteronomio scriptum est. Quia, vestimenta vestra non sunt de-

ἐμ ποσίμ.

A trita, & calceamenta in pedibus vestris non sunt vetustate consumpta. Enimuerò eiusmodi calceamenta figuratè adumbrabant præparationem Euangelij pacis. Quod enim testamentum tradidit Christus Iesus, perseuerat nouum, nulla vnquam vetustate deterendum. Quantò enim eo plus vtimur simul & calceamentis, tantò vtrũque fit recentiùs, inualescente iugiter in nobis recenti ac noua præparatione Euangelij, in hoc, vt fides qua in Christum tendimus, promoueatur. Et *vestes fimbriatas*. Per Prophetam Dominus interminatur se à mulieribus esse ablaturum cum, quo immodicè gloriabantur, ornatum. Dictio autem κόσυμβος kosymbus, vestis fimbriata, scilicet, non vsquequaque est familiaris Græcis: quò fit, vt eius intelligentia non admodum perspicua sit. Tantùm ipsi deprehendimus in apparatu textili pontificiæ vestis χιτῶνα κοσυμβωτόν, tunicam fimbriatam, quæ haberet * mala granata aurea tintinnabula, quasdam insuper fasciolas fimbriis assutas deprehendimus dici κοσυμβοὺς,

χιτῶνα κοσυμβωτόν. *Pro ὀρίσκυς, lege ῥοΐσκυς.

B id est, vestes fimbriatas cum appendentibus tintinnabulis aureis ac malis granatis ab extremitate vestimenti, quæ singula per exuberantem suam molliciem filiæ Sion imitabantur in ambitu sui vestimenti, quibus factis contumeliam irrogabant peculiari prærogatiuæ sacerdotalium vestium, circunferentes amicula fimbriata coloris melini, hyacintho, coccoque distincta. Et * *lunulas, & monile demissum ad pectus siue torquem, & ornatum faciei earum*. Hac sermonis incisione speciatim persequitur mundum muliebrem, illarum mordicus insectans superfluum cultum. Auferet enim Dominus & lunulas & torquem à collo demissum. Alter quidam dilucidiùs tradidit dicens pro lunulis μανίακας torques, & pro τὰ καθέματα, pro monili χαλασὰ exposuit, catenulas se inuicem complectentes. μηνίσκος igitur, muliebris est mundus & is aureus, ambies collum & in formulam orbicularem effectus, quem sibi circumponunt mulieres, dum sedulò accurant palàm ostentare colli nuditatem, & proinde ipsum denudant, quod vtique pro decoro cõueniebat obuelare. κάθεμα mundus est quidam

μηνίσκυς καὶ κάθεμα.

*κάθεμα torques.

C muliebris, & ipse demissus & in pectus descendens, laxatis ac mollibus catenulis propendens, qui vt omnibus sit conspicuus, necesse prorsus est, vt quæ circa pectus sunt, particulæ indecorè denudentur. Et *ornatum faciei earum*. Sunt & colores quidam, quos magno studio conquirunt mulieres & ambitiosius affectant exornandæ faciei, albus nimirum, rutilus siue ruber, alius item concilians nigriciem. Et is quidem suo fuco ementitur alborem corpori, alter autem nempe rubidus in ipsis efflorescit genis. Qui verò nigredinem conciliat cuti, assimilis lunæ in cornua inflexæ supercilia suo ambitu circũ oculos amplectitur, quem etiamnum colorem ademptuum se esse comminatur Dominus. Id eò dicit, ne quo pacto circunueniatur continentia virorum, néve eiusmodi picturis corripiantur miserabiles oculi adolescentum. Aut certè hæc è medio tunc auferentur, quando nuda omnia circunsistent iudicem, quum concident supercilia, gesistent iudicem præ timore se terram versus demittens colorem contrahet liuidum. Auferet igitur Dominus mundum etiam muliebrem. Et *compositionem* D *ornatus gloriæ*. Vniuersam propè materiam ad cultum mulierum facientem, ipsam quoque colorum temperiem solerti artificio excogitatam interminatur se ablaturum. Et quando nulli nostrum licet supra se efferri vsque adeò, nec pro seipso inflari, simul autem atque nobis omnibus in vnum coactis innascitur superba quædam & sui ostentatrix vis intelligentiæ, ipse etiamnum Dominus comminatur se à nobis ablaturũ istiusmodi ornatus compositionem. Cuiusmodi tandem ornatus commendatur? Nimirum talis, qui & pro ipso est gloria. Corporis enim ornatus haud dubiè inanis est & euanidus. Gloria nanque ob ipsius ornatum, corruptelæ obnoxia est, nec per se subsistere potest. Et *dextrocheria & reticulum aureum & armillas*. Totus quidem ad numerum relatus muliebris mundus, exercitatio est & accurata diligentia geniali molliciæ diffluẽtis, hoc est, inter delicias degentis, seque luxu voluptatum profusiore diffundentis. Potissimum E enim χλιδῶνες, dextrocheria siue βραχιόνια brachialia scilicet ornandis mulierum brachijs auro gemmisque confectæ, quòd ea dictio mutuetur denominationem à delicijs, nempe ἀπὸ τοῦ χλιδᾶν deliciari. Forsan (ceu dixi) quòd brachijs circumponantur. ψέλλια autem sunt, quæ in manuum summitate, omnibus vt spectari queant, proponimus. Est tamen alicubi inuenire locum quo in bonam partem accipiantur, ceu ille est, quum sanctam Rebeccam famulus senior domus Abrahæ psellijs, hoc est, armillis aureis. Eam enim, quæ vsura erat familiari contubernio patriarchæ & cohabitatura, conueniebat erudiri prius actiuam animæ functionem, ab eo qui eam expetebat domino suo in vxorem. Ad hoc innuendum, * armillis aureis condecorabat manus virgunculæ. hoc est, pretiosis & honestis actionibus. Decem verò aureorum erat earũ pondus, quòd decem summarijs pręceptis, legis obseruatio omnis concluditur, & inaures singulas drachmas appendentes pondere. Consentaneũ enim est rationi, vt obedientia adornetur fide qua in vnum tendi- F mus Deum. Hoc tamen loco adimuntur mulieribus suæ armillę, quòd earum ornatu cohonestatę se gesserint insolentiùs. Sermo pręsens docet nos in genere eas derelinqui à continente se Dei visitatione, quæ arroganter ac superbè se gerunt ob ornatum & præstantiorem habitum. Porrò illud, ἐμπλόκιον videtur innuere genus quoddam textile & implexum, complicandis capillis accommodum, vt præstantia coloris capillorum excitaret colorem. Et nemini quidem parum decora hæc videantur. Nos enim non sumus spiritu sancto pudicio-

χλιδ... ψέλ... Gen. 24 ... ψέλλια χρυσᾶ

*Cant.7.b *Pro ἐμπλόκιον, Ald. habet πλόκιον, id arbitror latine dici, reticulum aureum.

pudiciores, vt indignum censeamus in sacra scriptura dictiones etiam ipsas multa cum sedulitate perscrutari. *In Canticis enim spōsæ cum primis commendatæ didicimus ipsum etiā *ἐμπλόκιον positum esse ad commendationem grauitatis eius ac pudicitiæ. Ait enim, Caput tuum, sicut Carmelus & discriminale capillorum capitis tui, vt purpura. *Et inaures & annulos.* Vsum vtique inaurium approbatū, nec laude indignum fuisse edocti sumus in desponsatione Rebeccæ. Quæ nimirum præsignabant fore, quia in Abrahę familia tradēdæ essent doctrinæ de veritate rerum spiritualiū. Sępenumero tamen deprehendimus eas fuisse di-
A gnas reprehensione. Primum quidem, ascensuræ vxores Iacob cum liberis in Bethel, iussæ sunt, à se vt ablegaret exoticas scilicet disciplinas, vnà cum externarum gentium diis, quod ex idololatria pariter & vsu pugnantium dogmatum impedimentum oboriretur; ne ascenderet in domum Domini. Siquidem* Bethel interpretatur Domus Dei. Iam verò adactus Aaron populi seditione, vt illis conflaret idolum, teste Exodo, inaures delegit conflando idolo, (quod lege prohibebatur) valde tamen accommodam materiam. Ait enim scriptura, Abstulerunt enim omnis populus inaures aureas, quę in auribus eorū erant:& attulerūt ad Aaron, & ex eis formauerunt vitulum conflatilem. Quin & Gedeon ex spoliis Ismaëlitarū acceptis à populo inauribus fecit ex eis * Ephod, & constituit illud in ciuitate, & exfornicatus est omnis Israël post eum illic. Et factum est Gedeoni & domui eius in scandalū. Etiānum loco pręsenti inaures nota infamiæ sugillātur, quòd filię Siō eis sint abusæ ad fastum ac superbiam. *Et vestes purpura circuntextas, ac *media ex parte prætextatas.* Ornatum mulierum quo gloriam captant &
B aucupantur à vestium splendore ac pretio, tanquā superfluum perstringit. Et quidem illæ summitati vestium attexebāt purpuram, nonnūquam autem eam inserebant parti mediæ. Purpura verò notam præ se fert imposturæ ac doli, vt quæ superne quidem tegit natiuum colorem, intimū verò ac propriū florem iis spectandum præfert qui in speciem sunt exporrecta fronte alacres, in intimo autem cordis recessu conceptam obumbrāt nequitiam, quod quidem vtrunque summopere fugiendum est, siue summitatem *occupet vitæ, siue medium. Quare scriptura non admittit, sed à se abdicat vestes quæ sint purpura circuntextæ. *Et *vestimenta per domum, & pellucida Laconica.* Per hoc quo dicit scriptura, vestimenta esse disiecta per domum, redundantem copiam innuit luxus profusioris ac deliciarū: dicens autem διαφανῆ pellucida, transparentia, immodicam insinuat eorū subtilitatem. Sumptus enim iste profusior ad
C ostentationem faciens, hūc sibi præstituit scopū, nimirū fauorem captat ab hominibus & gratiā. Siquidem nemo videt vnum aliquem seorsim & priuatam degentem vitam vestes luculentas circumiicere per ædes. Hæc enim nobis declarant excessum omnem quo istæ abutebātur iis quæ ad cōmoditatem & vsum concessa erant, ita vt auersatæ vernacula indumenta, ceu rem indecoram, imitarentur vestituram Laconicarum. Hæ enim extima veste se denudant palam omnibus ad gesticulatoriam saltationem, indutę tantùm lineam

ביתאל domus Dei

Exod.32.a

*אפוד superhumerale.

*Latum clauum, id est, vestes purpura intertextas siue clauatas.

*Pro ἀπέχῃ, lego κατέχῃ.
*ἐπιβλήματα quibus externe vestimur.

vestem, eamque eximia subtilitate confectam, per quam spectanda proponebantur quæ minimè conueniebat virorum aspectum contueri. *Et byssina & Hiacinthina, & byssum cum auro & hyacintho subtextam.* Dictum paulo priùs est, quia filiæ Sion minùs quidem decenter viuentes & veluti temulentæ per exuberantiam deliciarū insultantes sanctis circumferebant vestem extimam ad imitaticiam similitudinem vestis pontificiæ. *Byssina & hyacinthina.* Eiusmodi vestimentis indutæ quæ suis coloribus repręsentarent elemēta, quibus constitit creatura omnis.* Sacerdotes per se introibant sancta pro mundo supplicaturi. Et quidem Byssus pro terra ponitur, Hyacinthus D
autem pro aëre. Et hæ abierunt non contentæ tali ornatu nisi & subtexerent aurum ad commendationem vestimenti versicoloris & ostentationem plenioris magnificentiæ. *Et theristra clausa.* Theristrum vestis esse videtur superior, quam sibi per æstatem circumponebant ne immoderato æstu grauarentur: quemadmodum in Genesi didicimus Rebeccam fuisse indutam Theristro, quum pergeret in occursum Isaac. Theristra autē quæ nunc vitio vertit scriptura, sunt quæ insternebāt lecticis, vt molliusculè discumberent, propter exuperantiam deliciarum. Iam verò dictionem, κατάκλεισα reliqui interpretes nequaquam literis prodiderunt, quare verū iugulata est & obliterata, quòd nullum insinuet sensum. *Et erit pro suaui odore, *puluis, & pro zona, funiculo cingeris: & pro ornatu capitis aureo, caluitium habebis propter opera tua.* Pars deliciarum est voluptas, ac suaueflagrantia ex odoribus, quos vnguentarij in aëra excitant, incensis & euaporantibus vnguentis, suauemque sibi halitum solerter conciliant ac moliuntur. Istis igitur quæ nimia voluptate se diffundebant, suauemque odorem E
suis naribus arte concinnabant, ab eo qui & comminatus est, retribuetur puluis. Est autem puluis, subtilis terra, quæ vel aspiratione venti tollitur in aërem, sua oppilatione molestam difficultatem inducens circa orificium anhelitus, multumque tædij & anxietatis. Sed enim anima vnguentis exhilarescit & suffitu odoramentorum: sed his quæ spiritualia sunt, cuiusmodi erat anima eius qui dicebat, Christi bonus odor sumus. Et, Gratia autem Deo, qui manifestat odorem notitiæ suæ, in omni loco. Talem sanè Isaac pater Iacob sensu percipiebat odorem ex filio spirantem, quum diceret, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. In cantico item, iuuenculæ adoratu percipientes cælestem fragrantiam, nempe * misericordiam Verbi Dei, In odorem vnguentorum tuorum curremus. Sed & chrisma illud quo inungebatur pontifex, vnguentum erat & commendatione dignum & perquàm iucundè oblectans animam, dignum planè quod vniendæ fratrum concordiæ compararetur. Talis F
vnguenti compositio pigmentariæ artis perito opus habet, vt qui à Deo acceperit peritiam artis conficiendi vnguenta, nempe Chrisma illud sanctum, quod nequaquam ascendere debuerat in carnem hominis. Si quando igitur compositio istius suauis fragrātiæ impensiore studio exerceatur, ad petulantiā vitæ & luxum, tunc meatus ip-

*Nonnihil hîc deest.

*κονιορτός.

2.Cor.2.d

*ἔλεον.

se

se sensui seruiens oppilatur puluere, dispensante hæc Domino qui in illos beneficia contulerat. Fortasse enim postquam in templo esse cœperũt voluptuosæ fragrantiæ odoris, tunc vnguentum sacræ vnctionis & thymiama compositionis * esse desierunt. In terram enim disiectum est templum, & euersum nunc in puluere ac deorsum iacet. Pro suaue fragranti odore, quo olim iuxta legalem latriam perfruebatur, nunc puluis est. Collo enim animæ in sublime erecto & * intractabili ambulauerunt, quibus & dictum est. Ecce dimittitur vobis domus vestra deserta. Atqui iisdẽ

*Desit enim hic quid simile. *ἀναποτάκ]ῳ, lege ἐνυποτάκ]ῳ.

A licuisset (siquidem voluissent) à se excusso puluere, compleri odoratisima Christi redolentia, secundum eius admonitionem qui dicit: Excute puluerem tuum, & surge Hierusalem, & induere gloriam brachij tui. *Et pro Zona funiculo cingeris.* Et quidem in veritate lumbum accingit, qui secundum Deum cingitur, cuiusmodi erat Petrus, quũ manibus expassis accingeretur ad bellũ pro Christo obeundum, ad exhibendũ testimonium pro veritate, ab his qui ipsum prouocabant ad certamen vsque ad mortem. Sanctus etenim circumcingitur virtute. Ait enim scriptura, Deus qui circumcingit me virtute. Qui autem zonam hanc perdidit, vinculo cingitur suorum peccatorum, quòd singuli quique vinculis suorum peccatorum constringuntur, quorum symbolum illud erat flagellum è funiculis contextum, quo ex æde sacra expulsi sunt sancta prophanantes, Domino per hoc declarante, quia vnicuique flagella fiunt nexus & plicaturæ peccatorum, & suis quisque peccatorum funiculis se circumplectentibus flagellatur. *Pro ornatu verò capitis aureo, caluitium habebis, propter opera tua.* Quemadmodum illæ

Vtique Linum legit Græce Basilius, de martyrio Petri & Pauli.

*φαγγίμων, lege φραγέλλιον.

B quadam curiositate superflua illectę requirebant quæ minus exigebat naturæ necessitas: quod ad odoratum attinet: etiam ab his exciderunt, quæ erant secundum naturam. Neque enim contentæ fuerunt aspiratione rari aëris nostri, nisi & ipsum inficerent coloribus vnguẽtorum ac thymiamatum, quare demum contigit, vt ne aërem purum expirare possent: sed eum exhalarent qui puluere esset permixtus. Cõsimili ratione in natiuo ornatu capillorum non permanserunt, sed aureis quibusdã reticulis capillos, (qui mulieribus dati sunt pro velamine) complicantes, seipsas ad fastidium vsque adornabant, denique etiam natiuo hoc ornatu spoliatæ sunt, & factæ hominibus ipsa depulsione capillorũ, spectaculum præter omnem modum deforme, quòd ab ipsa natura ornatus hic crinium proprius fuerit eis & congener. Si enim turpe mulieri est tonderi & rasitari: quantò certè turpius esse recaluastram? Rem fa-

1. Cor. 11. b

C cit magnopere conducibilem, inducens deformitatem eis, quæ tam malè afficiebãtur naturali sua pulchritudine. *Pro tunica autem prætextatæ purpuræ, circumcingeris sacco.* Dominus etiam hoc disponens ad id quod nonnihil emolumenti adferret istis ostentatricibus suæ pulchritudinis, iubet fieri vicariam hanc rerum permutationem:

μεσοπορφύρε, forsan clauata purpura.

propterea quòd vestis quidem purpurea occasionem suggerebat istis captandæ molliciei simul & ostentationis: saccus autem siue cilicium præbet non mediocre compendium ad parãdam contritionem & sui humiliationem. Equidem qui amiculo circuntegitur purpureo, cunctatur se in terram demittere, & procidendo adorare Deum, suo parcens ornatui, ne floridus ille vestis color emarcescat. Ex diuerso, qui sacco induitur, locũ omnem sibi præstituit accommodum ad procidendum Deo. *Et filius tuus pulcherrimus, quem * dilexisti, gladio cadet.* Conducibilius multo erat istis, qui educãdi fuerant inter mores obscœnos, præripi morte ante messoriam falcem: quàm vt amplius peruersa viuẽdi ratione à parentibus imbuerentur. Filium igitur quem habebas siue elegantia corporis pulcherrimum, aut certè qui maternis oculis appareret apprimè gratiosus, hic in ipso ætatis flore interficietur. Amplificatio mali insinuat eam mortem minimè fortuitam fore aut naturæ impulsu: sed affuturam violenta impressione hostilis manus & ictu gladij sauciandum.

* ἠγάπησας.

D

Et fortes vestri gladio cadent. Et hæc quidem passa, nihil viriũ habitura est ad expetendam de inimicis vltionem, seque tuendam. Consolatio enim nonnulla est in malis, vltionem sumere de interfectis & è medio sublatis: & æqualibus malis implicuisse eos qui tibi inflixerunt mœrorem. At ne hoc quidem suppetet tibi. Siquidem qui consistunt nunc in vigore ætatis, morituri in bello sunt ad vnũ omnes, ita vt nulli vsui occupasse videantur suæ robur ætatis, aut certe quia auxilio destituti, sint non admodũ difficiles ad toleranda omnia, quæ illis ingerere visum fuerit hostibus. *Et humiliabuntur, & lugebunt thecæ ornatus vestri.* Thecæ auri & argenti, splendidæ vestis & lapidum preciosorum promptuaria sunt. Sanè quandiu habet quis thesauros, dignos quidẽ censet qui multo asseruentur studio ac diligentia, quique in tutissima ædium parte seponantur, locis nimirum sublimioribus. Omnia insuper adhibet, quæ excogitantur ad fidelem tutelam & custodiam, ceu sunt vectes siue repagula, claues, signacula, denique custodes. Quum autem exinanitæ thesauris thecæ fuerint: eas ne aspicere quidẽ dignatur dominus, sed neglectim ac fastidienter transmittit. Atqui nobis etiamnum hæc vsui esse possunt. Animæ enim excepto diuini verbi dono, apothecę factę sunt dignę prorsum, in quibus recondantur, quæque sunt in diuinis thesauris pretiosissima. Si quando autem ostendi contigerit exhaustas esse diuinis ornamentis, humiliabuntur tunc abiectę, nec vlli iam futuræ vsui, sed damnatæ. Ob hoc ait scriptura Iechoniam, tanquam vas fuisse, cuius nullus fuerit vsus. Vt igitur perseueremus in regalibus apothecis, ne prodamus istis clancularijs furibus prænobile & tanti pretij margaritum, quod fidei nostræ concreditum est.

E

F

B. BA-

B. BASILII MAGNI

ENARRATIO IN QVARTVM CAPVT ESAIAE.

*T apprehendent septem mulieres hominem vnum, dicentes: Panem nostrũ comedemus, & vestimẽtis nostris induemur, tantum nomen tuum inuocetur super nos, aufer opprobriũ à *nobis.* Vt colligitur ex hac sententia, videtur sermo hic raritatem virorum significare obortam per bella morbósve ira Dei desæuiente in populum. Ergo ne quis infœcundus esset aut sterilis vlla maneret (quando vtrunque malũ apud veteres æstimatum est subiacere maledicto) pudorem verecundiamque excludit à mulieribus, dum plures mulieres apprehendunt virum vnũ, proin velle se leuare & consolari * suam orbitatem dicunt simul plures. *Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris induemur.* Omissa igitur necessaria & anxia solicitudine pro parandis vitæ alimentis, dicunt: Nomen tuum * inuocetur super nos vt effugiamus opprobrium nobis impendens ob inopiam successionis. Planè hæc est ad verbũ sententia. Sensus alioquin allegoricus mentem nostram inuitat, vt maius aliquid perscrutemur. Ac si planè in loco versemur non admodum spectabili quemque densa obscuritas obumbret: talis interim quædam se offert nobis intelligentia, de his septem mulieribus. Quia enim & vita hæc & Israël secundum carnem degens plerunque sub septenario numero comprehendũtur. Et quidem tempus siue vita adimpletur: ideo septem diebus suo ambitu reuolutis circum ea quę facta legũtur in Genesi: vnde & æternitas seculi hanc mundi cõstitutionem sequutura in scripturis dicta est Octaua. Hinc Psalmi pro Octaua, ac si dicas: pro seculo quod succedet momentis temporum. Plerunq; autem qui in manifesto sunt Iudæi, quiq; ad illorum conuersationem suam instituũt vitam, intelliguntur per septenarium numerum. Da (inquit) partem his qui septem & his qui octo. Quasi testamentum vetus pariter & nouum debeant testimonium aliquod accipere à Deo de eius aduentu vt ad vnam inter sese perducantur concordiam. Septem igitur mulieres adumbrant vetus testamentum. Hæ apprehendent hominem vnũ, nempe Dominum, qui vnus non est multarũ, sed quia vnus est, dicunt: quia panem nostrũ comedemus, hoc est, Manebimus in mensura nostræ subsistentis naturæ. Vmbra enim erimus futurorũ & imagines supercælestium. Tantum est, nomen Christi inuocetur super vetus testamentum, vt infœcũdæ inutilitatis opprobrium auferatur. Intelligi etiamnũ potest synagoga Israëlitici populi, è mortua quæ continebatur lege, donata iã libertate ad hoc, cui vult nupta, vt non vocetur adultera, dum ad sponsum suum Verbum accedit, & vt propè dicam, amabili complexu ipsi adhæréscit, dicẽs: *Nomen tuum inuocetur super nos.* Dictum sanè est, quia septem mulieres, septẽ sunt spiritus, quos aliquantò posterius enumeraturus est hic propheta, veluti requieturos super eum qui ex radice Iesse, ceu flos erat erupturus: Spiritum inquam sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, spiritum quoque timoris Dei. Qui sanè spiritus, *quod omnes declinassent à rectitudine, simulque inutiles essent facti, quum iam nihil loci haberent, vbi requiescerent pro voto & amabiliter, hominem hunc secundum Deũ apprehenderunt. Huc faciunt, quæ sunt scripturis prodita. A bono enim opere vacat spiritus scientiæ & pietatis, quo tempore nõ suppetit qui velit intelligere, non est qui requirat Deum: & quasi contumelia atroci percelluntur virtutes, quũ nemo adsit qui eas complectatur, ipsisque fixius adhæreſcat. Sed & viduatæ quasi sunt, laborãtes inopia animæ quæ eas excipiat. Nemo enim potest eas propria assequi bonitate, sed in solitudine permanet, etiãsi videatur eas apprehendere. Qui autem in seipso fuerat declaraturus omnem virtutis speciem iuxta summã & absolutã perfectionem, hic aufert ab eis opprobriũ. Iam quando ob ignorãtibus Deum studiosè coli videntur & exerceri scientia & intellectus, consilium & fortitudo, sapientia & pietas: reliquum est, vt efflagitent super se inuocari nomen Christi. *In die autem illa splendescet dominus in consilio cum gloria super terram, vt exaltet & glorificet quod relictum fuerit de Israël.* Concinnunt hæc superius traditis. Non enim septem illæ mulieres apprehenderunt eum, tanquam virum. Hic nanque effulgebit quasi Dominus. Ex quo enim efflagitarunt super se inuocari nomen ipsius, earũ alacrẽ propẽsionem cõprobans Deus, illucescet ipsis & affulgebit in consilio, cũ gloria super terrã, hoc est, cum iudicio & consilio, bonitatẽ illis gratuitò conferens quæ ex certo iudicio proueniat, nõ item ex peruerso consilio aut cõfusaneo. Dies autẽ ipsa est, in qua inclarescet Deus in consilio, cum gloria, eadem quã facit splendescere sol iustitiæ Dominus noster qui & de seipso docet, quãdiu est in mundo, lux est mundi, quocirca admonebat, vt operarentur, donec dies est. Signatè verò adnotandũ est iuxta aliam & aliam considerationem, diem dici præsentem vitã: & noctem iudicij diem. Itemq; præsens status, nox quidem est: dies verò, quod speratur futurum seculũ. Et quidem illud, quo nos admonet, vt operemur tantisper, dum dies est, perspicuum quia refert ad hanc vitã quæ cognitione Christi illustrata est. Illud vero, venit nox, de futuro seculo dictum est, propter inamœnã obscuritatem & permolestam afflictionem quæ deprehensos in peccatis apprehensurę sunt, ea vtiq; appellatione dignos, quemadmodũ & propheta ad eos qui in operibus quidem flagitiosis versabantur, diem nihilominus retributionis expetebãt, ait: Vt quid vobis dies Domini? Et ipsa est tenebræ, & nõ lux. E diuerso ipse apostolus, noctem hanc quidem vitam astruit esse quòd in ea nihil non turbulentum & confusaneum conspiciatur, se vltrò inserẽs intellectui, tum à carne, tum à solicitudinibus istius vitæ mundialis,

* ἀφημῶν.

* Pro ἀγῶνα αὐτοῦ, lego, ἀγονίαν ἑαυτῶν.

* Pro χρῆσον, lego κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς.

* Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Non est intelligẽs, nõ est requirẽs Deum.

dialis, adeò vt multam offundant menti noſtræ caliginem. Diem verò reſurrectionis tempus, quando dicit: Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Itaque ſiquidem volueris excipere lucem magis conſpicuam & illuſtriorem, illuceſcet Deus in cõſilio, cum gloria, ſuper terram. Ex quo igitur illuxit Deus in conſilio cum gloria ſuper terram, nos ipſos dignè adornemus vt ab ipſo plenius illuſtremur: vt & diuini ſplẽdoris affulgentiam ſingulis noſtrûm ſua gratia diſpertiens pro cuiuſque proportione accommodatæ habitudinis, maiori cum alacritate animæ præſtantiora ac perfectiora & quę ab ipſo profluunt, dona ſubminiſtret. *Vt exaltet & glorificet quod*

A *reliquum fuerit Iſraëlis.* Hoc eſt, Quod reliquum fuerit ex Iſraëlitico populo ſecundum electionẽ efficiet ſuperius iſtis mundi curis & ad incorporearum virtutum contemplationem prouehet. Quòd ſi tangeris deſiderio intelligendi iuxta ſcripturæ placitum, gloriam qua glorificandi ſunt ſancti, mihi cogita ſacrum ac decorum ordinem eorum qui mente eximia illa ac diuina contemplantur, cuiuſmodi referuntur de Moſe, quando dignus habitus eſt qui Deum ſpectaret. Quum igitur affulſerit Deus in conſilio cum gloria: ad hæc duo, duplici vſus eſt illatione, nimirùm, vt exaltet, vtque glorificet, vt intelligas ipſam exaltationem opus quidem eſſe conſilij, ad gloriam verò pertinere glorificationem. *Et erit, quod relictum fuerit in Sion & quod reſiduum fuerit in Hieruſalem, Sancti vocabuntur omnes ad vitam in Hieruſalẽ.* Reliquiæ Iſraëlis ſecundum electionem, ſancti vocabuntur & conſcribentur ad vitam in Hieruſa-

B lem, illuſtrati claritate aduentus Dei, perque eius gloriam in ſublime euecti. Hi ſancti vocabuntur, quos ſibijpſi reliquit Deus ad imaginem & morum imitationem, qui non curuauerunt genu ante Baal. Porrò qua ratione hi quidem in Sion, alij autem in Hieruſalem? Eorum ſiquidem qui ad ſalutem pertingunt, diſcrimen eſt, quando ſinguli quique in ſuo ordine participes futuri ſunt fruitionis eorum quæ à Deo parata ſunt, bonorum. Nam ex quo pauci ſunt, qui ſalutem aſſequũtur, non multitudinis numero, ſed ſingulari ſcriptura reddidit ſenſum. Non enim dixit τὸ, καταλειφθέντες, relicti: ſed τὸ, καταλειφθὲν, quod relictum fuerit. Quod quidẽ in Sion relictum eſt, videtur inferioris eſſe ordinis, quaſi primum extimulentur ab his qui ſtudio ſe extendunt in anteriora. Porrò perfectius eſt, quod pro bonorum operum merito domicilium habere quis promereatur in ipſa Hieruſalem. Differẽtiã autem ordinum nobis ſug-

C gerit hiſtoria, de Sion quidem, quòd antiqua fuerit ciuitas & minoris tum amplitudinis: Hieruſalem verò fuiſſe regali magnificentia ſuperiorem, in qua & ſanctificatio. Omnes equidẽ tales ſcribentur ad vitã in Hieruſalem. Beatus planè, quiſquis cõperietur dignus ea conſcriptione in Hieruſalem. In ſuperna enim Hieruſalem credibile eſt eſſe librũ viuentium, in quo conſcripti ſunt Chriſti diſcipuli. Gaudete enim, ait, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Quum autem particulæ huic, Qui ſcripti ſunt in Hieruſalem, illa præponitur, ad vitam: neceſſarium fit ſcire vtrùmne ſint quidam qui ſcribantur quidem, non item ad vitã ſed iuxta ſententiam Hieremiæ dicentis: Recedentes à te ſiue deſertores, in terra ſcribentur. Iuxta igitur ſenſum hunc duæ intelligi debẽt deſcriptiones. Vna quidem eorum eſt, qui ad vitam: altera autem eorum, qui ſcribuntur ad perditionem. Plerunque tamẽ contingit permutationem ſcripturæ fieri, vt quum à virtute dilapſi ad malitiam exciderimus. Nanque dictum hoc: Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribãtur. Illud item, Dele & me de libro, de his dicitur qui dignos ſe exhibuerint priùs, vt in libro Dei conſcriberentur. *Quia abluet Dominus ſordem filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem expurgabit de medio eius, in ſpiritu iudicij, & ſpiritu* D

ardoris. Perſpicuè atteſtantur hæc prædicta eſſe Ioanni dicenti de Domino, Quia ipſe eſt, qui vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne: de ſeipſo autem, Ego quidem vos baptizo in aqua ad pœnitentiam. Et illud, De ſpiritu in regenerationem. Quinetiam tacitè innuit duas eſſe ſpecies baptiſmatis, nequando ad ternionem vſque progrediatur baptiſma. Illud quidem expurgatio fuit ſordium: hoc autem ipſa eſt regeneratio per ſpiritũ ſanctum, idque examen fit per ignem iudicij. Itaque ablutio quidem illa pro tali depoſitione peccati accipitur: hoc autem in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris, ad eam refertur probationem ſiue examen quod per ignem fiet, in ſeculo futuro. Equidem peccata per ignorantiam admiſſa vtiq; cùm ſint veluti ſordes quædam, quæ animæ ſplẽdorem exterminant, & natiuo eius decori officiunt, egent purgatione per lotionem. Quæ verò ad mortem ducunt peccata, eorum nempe qui poſt acceptam cognitionem, certa animi deſtinatione flagitia committunt, ſanguis vocantur. Et E

hæc quidem plecti neceſſe eſt ardore ſeu exæſtuatione iudicij. Itaque quiſquis confitetur, ſeque ablui orat & emundari, ſuam quidem iniquitatẽ fatetur egere ablutione, & peccatum emundatione, dũ dicit: Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Illi quidem rudes prorſus & inſcij diuinorũ dogmatum, qui priuſquam eruditi eſſent Dei verbum, peccarunt, tanquam eluuie quadam inquinati opus habent aſpergine aquæ, vt eluantur. Qui verò poſt acceptam vitæ notitiam, conſulto ac ſtudio ſeipſos reddunt obnoxios ſanguini, vtique tales opus eſt purgari per ignem. Equidem licuerit & hunc locum interpretari ſimplicius. Siquidem peccata quæ ſuperficie tenus admittuntur & externè apparent, ſuntque leuia, ſordi cuipiam aſſimilia videntur: quæ autem altius impreſſa ex affectu eorum qui delinquunt ad nequitiam F

propendenti, errata & malignè commiſſa, conferri ſolent ſanguini: quare qui ſanguis dicuntur, ex eorum medio ſubmoti qui per errorem deliquerunt, expurgandi ſunt ſpiritu ardoris ſiue exæſtuationis. *Et veniet, & erit omnis locus montis Sion, & omnia quæ in circuitu eius obumbrabit nubes per diem, & ſicut fumi, & quaſi lucis ignis ardentis per noctẽ. Omni gloria protegetur, & erit in vmbram ab æſtu, & in protectionem & abſconſionem à* duritie & pluuia.* Poſt expiationem quæ per lauacrũ regenerationis fit, & eam expurgationẽ quæ fit per pœnitentiã, veniet tẽpus (ait) quãdo locus omnis coüniétur mõti Siõ. Hoc eſt, ſublimis erit & excelſus, dignus quippe efficietur qui

*Septem scilicet dona spiritus sancti.

qui cõtẽpletur cælestia, simul atque apprehenderit *septem mulieres, & explendescet Dominus cũ gloria in concilio, vt exaltet & glorificet reliquias Israëlis, quum sancti quoq; vocati fuerint, abluta priùs sorde filiarũ Sion, & earundem expiato sanguine è medio eius. Tunc nubes obumbrabit per diem loca circumcirca Hierusalem, ita vt vmbram suppeditet ad coercendũ æstum, & protegat à duritie & pluuia, vtque noctem cohibeat accẽsa lux, sit etiam gloria, quasi vapor suffumigans & apprehendens omnia. Arbitramur porrò hæc promitti dignis requie & refocillatione, quandoquidem in domo patris mansiones multæ sunt, & diuersæ di-

A stributiones repositæ in terra illius felicissimę hereditatis, quã sortitò sunt assequuturi *mites. Hoc est, nonnulli quidẽ Dei aduentũ hilariter præstolantur, quidã autem refouebuntur & conquiescẽt sub tegmine cælestium virtutũ, alij vero in gloria quæ ab eo lumine explendescet, quasi ab amœno vapore occulentur. Fortè ipsi quidẽ monti Sion ea lux affulgebit: quę autem in eius sunt circuitu, suo splendore cuncta illustrabit per diẽ nubes. Et hæc quidem non aliunde sortitura ortum suum, quam ab eo lumine. Quemadmodum & fumus ab igne, ita & nubes à lumine suã mutuatur subsistentiã, sub cuius obumbratione genialiter versantes insigni gloria perfruuntur, quippe qui splendore circunfunduntur à nube ipsa promanãte, quę in æstu quidem se expandit supra capita eorum, suauem

*Beati mites.

& peramœnam refocillationem suggerens per eam obumbrationem. Eadem verò, imbre asperiore & cũ impetu decidente, vicem supplet vmbraculi addensati ac solidi, & abundè protegit eos qui opus habent quopiam latibulo, ob vehementiam pluuiæ, & suamet densitate coercet oculos. Eiusmodi erat nubes lucida discipulos vndique cingens, quo tempore transfiguratus est Dominus. Quum autem perseuerans stat & quasi concretio quædam compactę nubis fit, signum est sequuturæ serenitatis. Eam enim trãquillitatem futuri illius ordinis ac status præmonstrat per operimentum ac velamen. Proinde vt explanatius sensum percipias, quid illud indicat: ἐν ἀποκρύφῳ σκέπης, in abscondito siue in abscõsionem protectionis? Ad id igitur tali paradigmate promouemur. D
Sit vnus aliquis, qui ab hostibus quidẽ quæritur, à domesticis verò & familiariter notis in quapiam domuncula alicui obseruatur & custoditur in loco perquàm difficili inuentu. Equidem tale aliquid intelligendũ est fieri à nube illa diuinæ protectionis circa sanctum, vt ne facilè intercipiatur hostium manibus. Tanta ad hoc scripta sunt, vt dilucidius intelligeretur auxilium esse eis exhibitum qui versantur in circuitu montis Sion, in hoc vt interdiu quidem obumbraret eos nubes, qua ab æstu protegerentur, nocte verò illustraret eos lux accensi ignis, vt & vtroq; in tempore tuti esse possent ab insidiantium manibus.

*παράδειγμα.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN QVINTVM
B CAPVT ESAIAE. E

*ἀγαπητοῦ amabilis charissimi Hierony. Exo. 15. a *δεδόξασται, glorificatus est.

AGedum, cantabo dilecto *canticum dilecti mei, vineæ meæ. Cantica omnia videntur in se complecti alacriorẽ rerum gestarum statum & ordinẽ. Quod in Exodo scribitur canticum, triumphale est, nempe pro impetrata victoria: Cantemus Domino: gloriosè enim *magnificatus est. Canticum canticorum nuptiale est carmen, dramatico opere pertextũ. Præsens autem sermo comminationem continet aduersus vineam iusto Dei iudicio allatam. Porrò an terribilia hæc quæ intentantur populo, referantur ad exitum suauem & placidum, decenti admodum ordine inserta sunt hisce canticis. Quæ autẽ cantionem hanc pronuntiat persona. Spiritus sanctus est, qui quidem canticum emodulatur vineæ sibi dilectæ. Est autem & hoc canticum vnicè

C dilecti. Quis verò ipsi natura charissimus, si non vnigenitus, qui & bonum illud per se expetendum est, quod appetũt omnia? cuius amabilis dilectio mentibus omnium qui sint ratione præditi, inexplicabili quadam vi naturæ inserta est & instillata? Quando igitur iuxta vocem Domini paracletus ab vnigenito accipit omnia & annuntiat nobis, & canticum astruit esse sibi charissimi, tanquam ab eo acceperit, vtique cantio ipsa canticũ est sibi dilectæ pœnitentiam agenti vineæ: in peccato autem persistenti lugubre fit lamentum &

Ezech. 2. d

væ, quemadmodum in Ezechiele didicimus in eius libro scriptum carmen & lamentum & væ. Sermo autem Domini ad vitam æternam inuitãs & ad cælestium bonorum fruitionem aduocans, melos erat animas expergefaciens ad numerosam concinnámve & moderatè compositam motionem, necnon extimulans ad efficacem virtutum actionem. Ioannis denique prædicatio qua perfidos illos & malignè obsequentes attentos reddebat, vt eos pœniteret malè commissorum, lamentatio erat impœnitentem conficiens mœrore ac tristitia ad salutem. Iudæi tandem per callosam cæcitatem cordis deprehensi sunt nulla benignitate sermonis persuaderi potuisse ad vitam, neque ad excipiendam pœnitentiã asperiore acrimonia verborum vrgeri. Atque adeò canticum quod in manibus est, laudem continet priscæ illi generositatis idque assiduè: coarguit insuper pręsentem malitiam, minasque intendit malorum quibus discrutiandi erant: At ne sic illa populum F
inobsequentem ac malè morigerum reuocarunt ad expendendam propriæ dignitatis vocationem: neque hæc eorum insolentiam compescere potuerunt & meliores reddere. A laudibus sumit exordium illius priscæ generositatis. *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco vberi.* Vineam dicit populum Israëliticũ. Vineam enim ex Aegypto trãstulisti. Et in Hieremia probrũ obijcitur populo,

ἢ ἄμπελος ἢ ἀλλοτρία.

per eandem similitudinem. Ego plantaui te vineā fructiferam, totam, veram. Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ? *In cornu, in loco vberi*. De terra dicit ab Israëlitico populo occupata, data patribus eorum, iuxta Dei promissionem. *In cornu, in loco vberi.* Eximia laus paucis cōprehensa verbis. Cornu reliqua omni corporis parte est eminentius ac solidius: simul quidem ornamentum adfert capiti, simul verò præsens armatura est ad propulsandas iniurias. Quinetiam sua siccitate est retorridum, quippe quod humore omni caret: eoque cornigera animalia non ad
A cornu matris impetu feruntur, sed nullo licet docente eius mammam requirunt, locum planè humidum & pinguem. Declarans igitur sermo, quia Iudæorum regio esset ex se ad vtraque sufficiens, quæ eos tueretur & protegeret ab excursione hostili, simul & capax esset eorum qui eam incolere vellent ac morari, hinc coniunxit vtramque particulam, in cornu & in loco præfertili siue vliginoso: hoc est, in terra solida & corpori alēdo peroportuna. Iam verò particulam sermonis huius in expositione huius sententiæ profundius quidam attingunt. Quemadmodum enim cornutorum animalium caput principio suæ natiuitatis erumpit seque terram versus inclinat: tandem verò plene absoluitur & prodit. Nonnunquam & serius proprium recuperant ornatum per incrementa emergentium cornuum. Ad eundem modum Israël. Primus gentium omnium ad familiarem Dei beneuolentiam accitus est, dicente scriptura: factus est populus Domini, pars eius: funiculus hæreditatis eius Israel. Post enim accepta incrementa omnia dignus censebitur qui omnibus

Confirmat collatione.

B suis perficiatur numeris. Quum enim plenitudo gentium introierit: tunc omnis Israel saluus fiet. Obtinuit fama quædam, in ecclesia memoriam conseruans non quidem scripto proditam, quæ & talis est, quòd prima vtique Iudæa hominem habebat incolam, nimirū Adam simul atque excidit delicijs paradisi in hac terra collocatum, ad mitigandam iacturam bonorū quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam cui addictus erat, sententiam condemnationis plene est exequutus. Itaque insolens esse ac nouum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum. Os capitis defluēte carne nudum. At illi recondentes cranium, loco illi nomē indidere κρανίον, id est Caluariam. Probabili ratione potuit Noë non ignorasse sepulchrum principis huius & mortalium omnium primigenij: siquidem hac de re fama à diluuio mox per orbem propagata est ab ipso & dimanauit, eoque
C Dominus excussa origine humanæ mortis, in loco qui κρανίον dicitur, id est, Caluaria passus est, vt quo in loco corruptio siue mors hominum initium accepit, illic vita regni suum sumeret exordium. Et quemadmodū mors inualuit in Adam: ita & in Christi morte inefficax redderetur & pessum iret. Ob hoc, in cornu, tanquam aduersus inimicum habente arma tutelaria, nempe Crucem Christi: & pingui, tanquam situs regionis post paradisum, principem laudem fœcunditatis auferat inter omnes quæ sub cælo sunt. *Et sepem circumposui, & vallo circūdedi, & plantaui vineam*Sorech: & ædificaui turrim in medio eius, & torcular fodi in*

ἀμυντῆρες rami cornu ceruinis huic ἀμυντήριος.

שרקי

ea. Series tenórve sententiæ istius non vsquequaque respondet naturæ rerum. Prius enim plantatur vinea quàm alligetur palis aut pedamentis. Si quidem statumina siue pedamenta auxilio sunt vineæ ad suffulciendos fructus eius atque à terra erigendos. Aut nunquid agricola solers qui sit ac prouidus, ad primum apparatum, vbi omnia adornauit, demum aggreditur plantationem? Ob hoc in primis hic sæpe ambit locum, dein vallis siue statuminibus communit, ad hæc plantat vineam non qualemcunque, sed שורק Sorec, id est pulchritudine & fructu præfertilem, quam Symmachus interpretatus est ἐκλεκτὴν electam. Quid igitur sæpes hæc innuit aliud, q̃ nimirum præcepta quæ dedit populo, priusquam eos induceret in D terram promissionis? A Deo postea prærogatæ sunt vires quibus præualerent aduersus hostes & gentes quæ eam priùs incolebant regionem & ad internecionem perducerent, id quod vallos ad suffulciendam vineā dixit, vt fructus ederent in sublime erectos & spectabiles, à lapsu subleuantes eos, ne ab omni parte paterent prædæ hostiū. Secundum hoc sequitur plantatio electorū, quippe qui prodierunt ex semine Abrahā, Isaac & Iacob electorum Dei. Turris autē in medio vineæ ædificata, profectò templum est in medio Iudeæ collocatum: torcular verò, ipsa est Synagoga Iudæorum, quandoquidem prælum siue trabes exprimendo vino accommodæ ecclesiam Dei propriè insinuant ex omni gentium natione adornatam, cuius gratia Regius Psaltes cantica concinuit epilenia, id est pro torcularibus, dum videlicet expri E merētur vuæ. Quinetiam torcular præparatio est per legis obseruationem, & præmeditatio excolens animum ad pietatem. Et quidem prælū quadantenus promouet ad vnitatem: torcular verò aliqua etiam ex parte preparat ac prouehit ad perfectiora. *Expectaui vt faceret vuam: fecit autem spinam.* Conueniebat isti electæ plantationi, tanta & tam solerti cura excultę, vt dulces ederet fructus. Ab his enim qui se profitētur filios Abrahę, repetuntur & Abrahæ opera. Atqui pro expectata vua spinas edidit, hoc est, pro eo vt exhilararet & recrearet, totum se comparauit, vt stimulis per vrgeret, lancinaret & ex quibusque proximis exugeret sanguinem. Iuxta enim euangelicam parabolam: Quemnám prophetarum non occiderūt? Nec arbitror illos spinarum nomine suggillari ob id solùm, quòd natura fuerint sanguinaria ac cædium appetentiores: sed ꝙ Dei minùs amātes amantiores fuerint voluptatum, & anxijs solicitudinibus istius vitæ, tanquam spinis adstricti mente. Quemadmodum enim spina non profert vuā: F ita nec sarmenticius malleolus spinam aliquando producet. Eam ob rem ait Dominus, Nunquid colligūt de spinis vuas? Atqui spinas pro vuis proferunt Iudæi. *Et nunc homo Iuda & inhabitantes Hierusalem, iudicate inter me, & inter vineam meam.* Si vinea Domini domus Israël est & homo Iuda plantula dilecta: quānam ratione pro vinea lis intenditur aduersus vineā? An quòd scriptura vult propter incontrouersam argumentorum euidentiam, vt iudices ipsi aduersum se pronuntient sententiam? fecit & hoc Nathan aduersum Dauid, quando eum constituens propriæ iniquitatis iudicem, excellentem ostendit magnitudinem suæ benigni-

Vitis vineæ qua & καλλίκαρπος, à pulchritudine & vbertate fructuum. χαρίεσσα.

שורק

καλλίκαρπο. φραγμοῖς.

δέγματα.

φυτεία.

πύργος. πρωτεῖον ... (?)

ἐπιλήνια ᾄσματα.

φιλόθεοι. φιλήδονοι. A collatione.

benignitatis, quod attinet ad ęquabilitatem iudicij quo se demittit Deus suis condescendens famulis. Simul etiam insigne quoddam præfert iusti iudicij, vt qui sententiam subeunt condemnationis nihil possint contradicere executioni iudicij. Hinc ait, *Iudicate inter me & vineam meam.* Et dicite quid non factum sit eorum quæ conferunt ad proferendos fructus? Quid enim (ait) facere debueram vineæ meæ, & non feci? Quid enim nō sedulò ac diligenter exhibui ipsi, eorum quæ officij erãt mei? Locus nónne pręfertilis & opimus, idemq; minutissimus? Nónne sepes ambit ipsam? Num & suffulciendæ viti adsunt valli? Nū vsquequaque generosa plantatio? nōne turris? Nūquid

A torcular? Num aliud aliquid dicat quis? Ceterum quæ hoc sermone dicuntur, putandum est eadem dici aduersum nos, qui ad hoc acciti sum⁹, vt fructus iustitiæ proferamus: & ecce per immodicam cupiditatem congerendarum opum in tentationem & laqueum incidimus, inque concupiscentias absurdas prorsus & noxias deuoluimur, quæ quidem homines demergunt in abyssum interitus ac perditionis. *Expectaui vt faceret vuam, fecit autem spinas.* Sententiæ eiusdem repetitio quiddam in se continet quod ad rem exprimēdam sit vsui. Etenim qui superiore loco pronuntiabat cãticum, dicebat: Expectaui, vt faceret vuam. Hic autem cum eis texit sermones quorum gratia in discrepationem iudicij descendit: Iudicate inter me & inter vineam meam. Hoc ad illud respicit, Expectaui, vt faceret vuam, fecit autem spinas. *Nunc autem annunciabo vobis quid faciam vineæ*

ταυτολογία.

B *meæ.* Clementiæ Dei erga homines peculiare, hoc est, non clàm aut silenter ingerit supplicia: sed intendens comminationes ea prædicit affore, per hoc peccatores inuitãs ad pœnitentiam, id quod fecit Niniuitis, Iona præcone. Israëli item quum deliquisset, neutiquam tacitè extremam inuexit perniciem: sed famulo suo excitato ad supplicandum pro populi peccatis, pœnas prænūtiabat, dicens. Et nunc dimitte me, & delebo populū hunc. Simile quiddam ex euangelio edocti sumus à ficu sumpta parabola, dicente Domino agricolæ: Ecce triennium est, ex quo venio ad hanc ficum quærens fructum in ea, nec inueniens. Succide eam. Vt quid etiam terram occupat? Sanè hoc dicebat, agricolam quidem excitans, vt eam diligētius excoleret, sterilem verò animam promouens ad proferendos fructus se dignos. Quod autem dicimus, licuerit manifestius deprehendere apud Hieremiam: Ecce enim (ait) sicut lutum figuli, sic estis vos in manibus meis, domus Israël, dicit Do-

Luc.13.

Hier.18.

C minus. Ad summam loquar aduersus regnum, vt auferam eos & disperdam. Et si se cõuerterit gens illa à malis suis: & agam ego pœnitentiam super malis quæ cogitaui, vt facerem eis. Et ad summã, loquar aduersus gentem & regnum, vt reædificetur & plantetur, & facient mala in cõspectu meo, ne audiant vocem meam, & agam ego pœnitentiã super bonis quæ loquutus sum, vt facerē eis. Ad eundem igitur sensum etiam hic accipimus hanc dubitationem siue suspensionem, nō certam sententiæ pronuntiationem, quòd omnino id sit euēturum, sed cōminationem qua à peccato quis cõuertatur. Quid igitur est, quod interminatur? *Auferam sepem eius, & erit in direptionem; & destruam murum eius, & erit in conculcationem: & dimittam vineam meam, & non putabitur, neque fodietur, & ascendent super eam, sicut super incultam terram, vepres: & nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Nam vinea domini Subaoth, domus Israël est: & homo Iuda, nouella plantatio dilecta. Expectaui, vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem: & non iustitiam, sed clamorem.* Resumptis & singulis quibusque comminationibus diligenter expensis, sensuque earum solerter explorato, excutiemus ipsi nihilne eorum quæ dicuntur nos ipsos attingat? *Auferam (ait) sepem eius.* Sepem

τὴν πόρθησιν, lege ἀπόρρησιν.

Prima cōminatio.

Ephes.2.c

D hanc congruit vt interpretemur præcepta legalia, siue Israël, ex ea quæ ad Ephesios est, Pauli Epistola dicentis: Quia is est qui medium parietem sepimenti aut maceriæ soluit, legem mandatorū decretis euacuans. Hoc enim credebatur esse tutelare præsidiū & custodia Israëlitici populi, quo & arcebatur à permistione & vnione populorum qui propter graue legis iugum, suapte alioqui ignauia detrectabant sermonem diuini cultus excipere. Qui igitur in dogmatibus siue decretis, hoc est carneam & humilem legalis literæ obseruationem, initiauit sublimi sua contēplatione, idem medium parietem maceriæ soluit, suum quidem populum non sinēs esse immunitum, sed circumplectens eum & introcludens vno eodemque ouili, vt fiat vnus grex & vnus pastor. Nunc igitur verbum sepem siue maceriam comminatur se esse demoliturum, hoc est, insinuat se sublaturum ab Israëlitico populo pręsidiū omne præseruatorium. Ceterum nequando etiam vnusquisque nostrum (quum habeamus sanctum angelum qui se interponit in circuitu timentium Dominum) stri-

E cto examine deprehensus in peccatis, intentatæ huic plagæ reddatur obnoxius & sanctarum virtutum muro tutelari spolietur: qui quidem quanto adfuerint tempore, eos cõseruant inexpugnabiles quos sua dignantur protectione. Anima autem omnis tutissimo hoc præsidio destituta, in direptionem exponitur hostibus, hoc est, virtutibus quæ ex contrario nobis obluctantur: & in cõculcationem illius gloriabundi qui dicit: Obambulata terra en adsum. Tale quiddam & Psalmus de vinea dicit, Vt quid destruxisti sepem siue maceriam eius? Et, Exterminauit eã aper de sylua. Qui enim septi non sunt vi rationis simul & angelica virtute, hi vtique expositi sunt perturbationibus animi absurdis prorsum, perque redundantem in eis graueolentiam peccati exponuntur deprædantium manibus, vt tanto amplius se volutet ac ver-

F sentur in cœno peccati, seque penitius vili luto contegant. Huic simile est quod ait Apostolus: Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in passiones ignominiæ, vt faciant ea quæ non conueniunt. Hoc est, à se excutientes fidelem animæ custodiam quæ proficiscitur ex instinctu rationis, expositi sunt pecuinis cogitationibus, & improbandæ culturæ dæmoniorum quæ ad omnem immūdiciam efficacia sunt. Et quidem comminatio hæc incubuit Israëli, quãdo ob peccatum aduersus Dominum traditi gentibus, in direptionem abierunt & conculcationē hostium. Deinde ait. *Et destruam murum eius, & erit in conculcationem.* In superioribus enarrans multiplex à se collatum in populum beneficium, ait;

Rom.1.d

ait: Sepem circũposui & ædificaui turrim: hîc autem, Auferam sepem eius, & auferam murum, pro turri, vti arbitror, dicens murum, quando & turris quatuor constat muris, angulis inter se consertis, ita vt etiam illic intelligamus turrim fuisse positam sublimi ambitu murorum circumuallãtem vineam, vt ad eam inaccessus esset aditus, nec manibus exponeretur inimicorum. Quin & nobis adimuntur molitiones murorum, quum per socordiam & torporem nos indignos reddiderimus tutela diuinorum dogmatum. Equidem iusto Deus turris est à facie inimici: à peccatore autem tanquam derelicto custodia omnis auferetur, totiusque fortitudinis munitione ac propugnaculo priuabitur. *Et dimittam vineam meam, & non putabitur, & non fodietur.* Quòd à Deo deserantur peccatores, fit per eorum ignauiam, vt vel hinc liquet. Ait enim scriptura de his quorum saluti consulit. Non te deseram, nec vnquam te derelinquam: de quorum autem salute prorsus desperat, tales finit abire ad explendas voluntates carnis & cogitationum suarum, quando eiusmodi institutio vitæ eis cessura sit in perniciem. Itaque ait: Dimittam vineam. Quodque ei id contingat deserente eam Domino, subnectit. *Nequaquam putabitur, neque amplius fodietur.* Quemadmodum enim qui vineam putant, adstringunt eius vires & internè continent, vt maiore cum temperamento procedat ad proferendos vtiles fructus. Ad eundem modũ contingit animæ assiduitate afflictionum propendenti & incuruatæ. Quodammodo in se contrahitur, seque vtiliter demittit atque humiliat, & ad sui diligentiorem custodiam retrahitur, in rebus peragendis id eligens quod necessarium sibi censet & vsui futurum. E diuerso, anima quæ indulgenter ac remissè viuere sinitur, perinde atque vinea quæpiam neglecta, eluxuriat & syluescit sarmentis, seque effundens circa incommoda nec vllam adferentia frugem, natiuo succo exhauritur, in hoc instituens omnem suorum operum ostentationem, vt multos in errorem pelliciat. Quia opera exercet corruptioni obnoxia, vtique assimilis est vineæ ligna, folia, clauiculos siue capreolos enutrienti: vinũ autem *desipientæ effectiuum producet quod nequaquam recondi possit in regalibus apothecis. Vinea igitur neglecta siue dimissa grauia duo hæc patitur. Ait enim, neque putatur, neque foditur. Dictum est, quid sit non putari vineam, hoc est, nullis circunsistentibus obsistentijs obledi & obtundi, id quod ad eorum vtilitatem qui tribulantur, dispensatur. Non foditur autem, dum docetur ad se omnẽ arripere circunstantem materiam ad propriam vtilitatem, cuiusmodi diues non pastinatus nec defossus est qui animam habet graui onere expressam terrenarum opum, ad quem neque delabitur cælestis pluuia. Non enim per multam vanitatem in anima congestam potest ad radicem vsque pertingere is imber. Attamen qui edoctus compunctiuo sermone se eo comparat, vt turbam rerum terrenarum & corruptibiliũ excutiat à se, & quidẽ vt respiret ab ea solicitudine, arcana animæ denudet, cuipiam radices verò amaritudinis & euertere conetur & arefacere pastino pœnitentiæ: talis planè vinea est probè effossa, qua fodicatione fit, vt ab ea arceatur veprium renouatio: hoc est, vt lo cum non habeant vllum anxiæ istæ solicitudines vitæ huius per eam terrenorum subuersionem. Adde his, nec iam opus sit, vt putetur. Ego enim sum vitis vera, Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Et eum qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat. Ignauus autem ille dispensator ait, fodere non valeo: qui autem strenuus est dispensator ac prudens, vineam suam pastino circunfodiet scitè admodum: hoc est, quæ sua ipsius sunt, discutiet omnia & accommodabit suæ primordiali vitæ, ostendens: quia sicut quæ ab radice quadantenus recedit terra, alimentum fit plantæ: quæ autem radici adiacet proximè, eam comprimit & degrauat. Sic & ambitus opum, si quando ditescere cupientibus ingruerit: animas quidẽ eorum in imum tartari demergit, alienata autem ea substãtia à suis detentoribus, & distributa in indigẽtium vsum, tunc eorum propria fit possessio. Vinea enim, si quando non putatur, non item foditur: suapte natura spina ascendit super eam incultam terram. Siquidem Saluator noster eos qui se totos implicãt istius vitæ solicitudinibus ait esse terram erumpentem in spinas. Fructum quidẽ diuini verbi excipientem, sed quæ spinarum aculeis suffocetur. In animam etenim diligenti agricolatione destitutam confluit multitudo copiosa anxiẹ solicitudinis. Ob hoc ait propheta: Ascendent super eam quasi super terram inaratam, vepres vel spinæ. Proinde obserua eum dixisse superius. Expectaui, vt faceret vuam: fecit autem spinas. Præsenti loco adiecit particulam: Ascendent siue accrescent. Planè sermo hic subindicat magnitudinem quandam malitiæ ac dissolutionem vitæ iusto immoderatiorem, per spinarũ ascensum. Dein quando vineæ istius germina improbanda veniunt, ab ea tollitur pluuia: quandoquidem auxiliari gratia Dei sibi prærogata non vt conueniebat, vsa est. Itaque etiam nos si quando deprehendemur minùs rectè vsi occasione rei bene gerendæ indulta nobis à Deo, tunc nobis adimitur cæleste præsidium. Porrò vinea hæc, Israëliticus populus inaratus manet & incultus, quod fructus quos edere debuerat, non reddiderit Domino: quin potiùs, seruos quidem ad se præmissos flagris concidit, obruit lapidibus & occidit. Deniq; in filium ipsum Domini vineæ manus intorsit violentas ad necem vsq;. Istiusmodi flagitiosæ actiones omnes & iniustæ spinarum nomine præsignatæ sunt, quòd hæ sint aliud nihil quàm genimina terræ maledictæ. Meritò igitur præscribitur nubibus ne pluant super vineam talia producentẽ. Ecquæ tandem hæ nubes, ecquis hic sit imber, ad dictorum intelligentiam vt pertingamus, tentemus nosse ratione physica siue naturali quæ de nubibus est. Est igitur *nubes aer crassus ex humecta exhalatione circa terram compactus & cõsistens, dein ventorum aspiratione in sublime eleuatus. Et nebula si quando ab ipsis vaporibus acceperit iustam collectionem, pondusque accesserit sufficiens ex insperla humiditate istius exhalationis: tunc in terram demittit stillas. Hæc quidẽ est natura imbrium suam è terra trahentium originem, quique rursus ab aere in terram delabuntur. His assimiles erant & prophetæ. Ex cõmuni quidem conditione naturæ ducebant originem: ob tamẽ mundiciam

Iosue.1. Rom.13.

Confirmatio ex collatione.

*οἴνου ἀφροσύνης.

Collatio elegans.

Aristot. ... mundo. *siue nebula.

mundiciam animæ, virtute sancti spiritus maiorẽ in modum eleuati stillas vitalium verborum animabus auditorum instillabat qui probatæ essent vitæ & ad proferendam frugem idoneæ. Talis erat Moses, quum diceret: Expectetur vt pluuia, *eloquium meum. Rursus: Quasi imber super gramen: & quasi nix vehemens super fœnum siue herbam. Itaque cælestes istæ virtutes mandatum accipiunt, ne pluant super vineã spiniferam, quæ Dominum meum proprijs coronauit spinis. Quare intra synagogam illam etiam hodie cõticescit verbum Dei, nec est iam propheta, non princeps non item dux: sed intoleranda siccitas aëris, nec quidquam habens cælistis nebulæ, atque adeò sententia veteris illius maledicti aduersus eã pronuntiata, confirmatur. Nimirum hæc, Et erit tibi cælum quod supereminet capiti tuo, æneum: & terra quæ subter pedes tuos est, ferrea. Rursus: Det Dominus pluuiam terræ tuæ, puluerem: & puluis siue terra diffluens, è cælo descendet super te, donec exterat te, non in posterum stillabunt nebulæ spirituales. Non enim amplius propheta. Quod si pluere dicãtur, nihilo tamen minùs qui pluit, Dominus est. Non est enim (ait) propheta qui pluat, sicut tu. Et rursus ex persona Dei dictũ est: Et pluam super vnam ciuitatem: super autem ciuitatem vnam nõ pluam. Pars vna compluetur: & pars super quam non pluero, exiccabitur. Dispensante quàm optimi Dei clementia pars deteriorum nullo perfunditur humore, vt in ea arefiant germina totius malitiæ. Perspicuè sensum exhibuit dicti huius, nimirum quia nomine vineę domum intelligit Israël, aduersus quam euenturas promisit quæ prænuntiatæ & prædictæ sunt comminationes. *Et homo Iuda, nouella plantatio dilecta.* Appellatio Iacob dissecta est in Israëlem & Iudam, priùs quidem quum defuncto Saule regnaret Dauid, partito populo in filium Saulis & ipsum Dauid: denique sub Roboam, quo tempore Hieroboam filius Nabat ademit regno tribus decem, qui peccare fecit Israël, ob hoc etiam nũc duplicem sortitur appellationem. Ex quarto autem Regnorum libro videtur Israël amplius peccasse, quamobrem præ Iuda in captiuitatẽ citius est abductus. Et in Ezechiele pro peccatis Israël, nonaginta tres dies numerantur: pro Iudę autem peccatis, quadraginta: quare etiam præsenti loco domus quidem Israël redditur nomine vitis spiniferæ: homo autem Iuda non etiam vinea, sed nouella plantatio, non quæ in vepres redacta sit, sed dilecta. Proinde quis nam homo ex Iuda exortus cuius vita adoleuerit in ætatem integram & verè idem fuerit dilectus: non admodum difficile fuerit nosse ei, qui sciat talia contemplari, nempe, expectaui, vt faceret iudicium: fecit autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem. Quũ iuxta Salomonem, cogitationes iustorum, iudicia: à nobis exigitur, vt cum iudicio faciamus omnia, nihil proinde per indiscretionẽ. Etenim multiplex legis transgressio vitam comitari solet indiscretã nec iusto examine discussam. Nam qui minimè consectatur ductum rectæ rationis, nec discernit quid sibi sit agendum, is vtique iniquitatem facit, non ambulans ad legis canonem sibi præstitutũ, nec operatur iustitiam, sed clamorem, estque tumultus auctor & confusionis, idcirco quies eorũ in quos fertur sententia, legitimis conuenit & iustis iudicijs: vt quæ per iudices decisa sunt, excipiant citra seditionem. Ex iniustis autẽ iudicijs clamor erumpit ac tumultus seditionis cietur ab eo qui succenset & indignatur propter iniustitiam. Admonet Apostolus hunc nobis vitandum clamorem, dicens: Omnis clamor & tumultus tollatur à vobis, cum omni malitia. Est autẽ & clamor quidam honestus, nec improbandus, cuiusmodi fuit, quo Dominus quum staret in templo clamauit, quo item Dauid vsus est, quando dicit. Voce mea ad Dominum clamaui. Quòd id nominis ordinatum sit ad iudicandum inter se pugnantia, nihil mirabile. Equidem significat nunc quiddam turbulentum & factuosę arrogantiæ plenum: nũc verò insinuat præstantiam vocis & naturæ cælestium dogmatum. Verùm in præsenti sententia clamor affinis est ei qui à Sodomis & Gomorrha ad Deum ascendit.

Margin (left): ἀπόφθεγμα. sentẽtia scita et breuis. Deut. 32. a — A — B — C. Margin (right): D — E — F.

Væ qui coniungunt domum ad domum, & agrum agro propius accumulant: vt à propinquo auferant quiduis. Nunquid habitabitis soli super terram? Audita enim sunt hæc in auribus Domini Sabaoth. Si fuerint domus multæ, in desertum erunt, magnæ & pulchræ, & non erunt qui habitent in eis. Vbi enim operantur decem iuga boum, facient laguncularn vnam. Et qui seminat artabas sex, faciet mensuras tres. ἐγγίζοντες

Miserum in modum lugent nunc, qui exarserunt immodica cupiditate plus iusto possidendi, minutim accidentes quæ essent proximorum, neque contenti proprijs domicilijs quæ in agris possidebant, non item acquiescentes suis possessionibus: sed in dimetiendis agris qui exarati essent, limites transgrediebãtur proximorũ, perque suam inexplebilem auaritiam, domunculas vicinorum vndequaque circumsepiebãt, vt in angustum eos contraherent, nec sustinebãt intra proprios fines habitare: sed hoc prætextu in speciem rationabilĩ abutentes, dum ad exatiandam intemperantem suam cupiditatem quæ sibi contigua sunt & coniuncta vicinorum prædia sui censent esse iuris, aduersum quos argutissimè occurrit scriptura hæc dicens: Nunquid habitabitis soli super terram? Si enim propterea iustum est extorquere à vicino tuo terram quam colit, quòd tibi sit cõtigua, nimirùm hoc eiecto, apparebit rursus alter tibi vicinus esse, idque denuò cor plus iusto appetens alieni tibi suggeret, vt quiduis proponas aduersus illum, verisimili quapiam ratione subindicans profore tibi, siquidem eam finitimam terram acquisieris. Mox is vbi emigrarit possessiũcula sua nudatus, accedet & tertij ager in pártem possessionis tuæ. Denique alius quispiam vicinus: iam curæ aliæ succedunt, vt & illum à te propellas, tibique vendices substantiam quæ erat quarti vicini. Quis tandem futurus tibi finis est immodicæ istius cupiditatis? Planè liquet cor sic auidũ vsurpãdi aliena asimile esse igni per accensam semel materiam euaganti. Hæc quidem depascitur & corrumpit: in alia verò inuolat & insilit violẽtus. Profectò sicut inopia materiæ incendium extinguit: ita & cor immodica cupiditate acquirendi flagrans & oculum inexhaustæ auiditatis, nulla arte alia coërcere potueris, quàm si definieris tecũ nihil omnino possidere. Itaq; scriptura hæc è lõginquo mederi cupiẽs morbo huic propè grassanti

Margin (right): Collatio nõ inelegans. — γνώμη.

fanti iam & inualescenti hæc proponit animę alienis inhianti opibus. *Nunquid habitabitis soli super terram?* Si quæ sunt vicini, concupiscis, ipse autem nihil omnino abs te accipiet: prorsus necesse fuerit, vt ad extrema pertingas tandem terræ huius nostrę habitabilis. Id verò perarduum quum sit, & factu vix possibile, tuum ipsius impetum hunc ad perniciem animæ propendentem reuoca ô homo, finemque imponito primæ cogitationi his contẽtus quæ accepisti, perdurãs in his quæ habes. Præsertim quum noueris magnificam istam fabricam ædium quæ sumptibus per iniustitiã quæsitis constiterunt, destituendas esse habitatoribus. Proinde A non semel declaratum est totam aliquando regionem sterilitate fructuum laborasse, propter inexplebilem auaritiam. Plerunque enim Dei iustitia futurum illud anticipat iudicium, & ædes priùs numerosa hominum turba cultas, succedente licet luculento annonæ prouentu, eo tamen adducit: vt destituat habitatoribus, quòd exædificatæ sint sumptibus per iniustitiam comparatis. Ipsi quidẽ nouimus nec rarò vniuersas familias prorsus ad internecionem esse deductas: sic vt per inopiam successorum, magnificæ ac sublimes ædificiorũ structuræ ad terram defluerent. Quinetiã quot quantíve suarum possessionum limites propagarunt præter æquitatem, nempe vsurpando quæ proximorum erant, vt cumulatiores census congererent, nec sine suspicijs eorum qui in fraudem inciderant. Atqui tales demonstrati tandem sunt excidisse à Dei benedictione: ita vt vbi iuga boum decem opus confecissent, vix lagunculam vnam vindemiatione sua implerent, & vbi sex * artabæ essent per sationẽ disseminatæ, fructus enati mensuræ vix tres collectæ sint, quæ perpusilla est portio eorum quæ iacta sunt, seminum. Et hæc quidẽ B sententia ex se multum habet vtilitatis. Non difficilè potest quiuis studij laborísve patiens ex hac prophetia iuxta Anagogen enarrata ampliorem elicere vtilitatẽ. Domus enim vniuscuiusque nomine intelligi possunt dogmata atque operationes propter compactilem & addensatam obscuritatem coniunctam compositioni quæ in sentẽtijs delitescit, de vnoquoque dogmate, ob id quemadmodum fundamentum in domo reliquæ structuræ substernitur: ita & in constituendis dogmatibus quædam supponuntur ceu sunt prima principia, quibus innixi sua dogmata explicant, cõsentaneè & coniunctim primis simul subiungentes principijs. Quot quantíve tandem fidei dogma (quod pro fundamento & principio habet Dominum nostrum Iesum Christum) conserunt & coaptant dogmatibus alienis & abhorrentibus à cultu Dei? Hi sunt, quos deplorat & luctu prosequitur hæc scriptura, quòd rem admittant vehementer indecoram, domum coaptando domui. Nam quòd dogmata quæ consentanea sunt cul-C tui diuino, nomine domus intelligantur: ipse Dominus per parabolam nos edocuit dicens: Quia omnis qui audit meos sermones & facit eos, assimilabitur viro prudenti qui ædificauit domum suam supra petram. Quin etiam Paulus in priore ad Chorinthios epistola simile quiddam nos edocet, dicens quia vnusquisque eorum qui in Christum crediderunt, sibi domum ædificat. Fundamẽtum enim (ait) aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Si quis autem superædificat super fundamẽtum hoc, aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam. Iam quando inter eos qui adornant sua dogmata, hi quidem risu & subsannatione digna sentientes, rem ædificant ludicram & deridiculam: alij autem honestiores res magisque serias nec indignas laude componunt. Michæas conatus demoliri & euertere istiusmodi derisorum fastus pompaticos, ait: Qui in Geth, ne magnificemini: & qui in Accaron, ne reædificetis de domo irrisionis vestræ. Rursus idem acriorem plagam inferens improbandis istis doctoribus, ait: Audite igitur hęc duces domus Iacob, & reliqui do- D mus Israël, qui abominamini iudicium, & omnia quæ recta sunt, peruertitis. Qui ędificatis Sion in sanguinibus: & Hierusalem in iniustitijs. Quisquis aliena dogmata instruit, ædificat Sion, hoc est, suam ipsius obseruationem siue speculam, in sanguinibus: & qui constituit ecclesiam malignãtium, ædificat Hierusalem in iniustitijs. Si igitur species ædificandi duæ, vna quidem commendatur, qua quis ædificat supra petram & fundamentum, nempe Christum, altera improbanda venit, quippe quæ exponit se derisui & est perditione digna, non ab re scriptura tales fatetur esse miseros qui amplas & magnificas ædes extruunt & adaptant vni cuipiam viliori, qui quadãtenus insynceris erroribus impermixta conserunt. Animum autem aduertes, num fortè omnes homines quanticunque de veritate tradiderũt sua dogmata, sanis quibusdam ac veris, fuerint præoccupati, an iuxta communem intelligentiam, & in his quę disseminata sunt ab opifice, pulchram habeãt domum, quum isti qui à linea veritatis exorbitant, aliena soleant superinducere à doctrina E Dei, idque fit per imposturam externæ disciplinæ, ac si domui magnificæ eam coaptent quæ est deterior. Et hæc quidem dicta sunto ad sermonem qui de domo est. Iam quando sanctus, Dei quidem non solùm est ædificatio, sed & agricolatio, iuxta beati Pauli sententiam: & ipsa anima fundata est, vti domus, & radicem altius egit ceu planta (* in charitate enim radicati) agedum, de ipsa agri vicinitate nonnihil disseramus, quem cõtemptim excolentes & perditè, seipsos reddunt instanti condemnationi obnoxios. Quæcunque tandem de agricolatione sunt dicta, vtpote his cõfinia quæ ad manum sunt, simul excutiamus. Sanè iuxta dictum Salomonis, ciuilis quædam est, nec improbanda plantatio. Plantaui (ait) mihi vineam: feci mihi hortos & pomaria, & plantaui in eis lignum omnigeni fructus. Est & huic opposita species plantandi, quam non plantauit Pater cælestis, quæ & ab radice conuellitur iuxta Domini comminationem. Equidem plantatio hæc vineam habet ex planta traduce Sodomorum, & F malleolum ex Gomorrha, & vuam fellis colit racemumque amaritudinis profert suis possessoribus. Furor draconum est vinum eorum, & furor aspidum insanabilis. Qui igitur menti suæ postquam inseuerit genus omne spiritualis fructificationis, radice insita naturæ beneficio ad exhibitionem fructuum iustitiæ à conditore, manum admouerit operibus maligni agricolæ, hic est qui ob interdictam vicinitatem agri ad agrum, à scriptura

Marginal notes: De artaba vide Hierony. & Herodot. — Memorabilis sententia. — Φρονίμῳ. 1.Cor.3. — Mich.1. — Mich.3. — * ἐν ἀπά[...] lege ἐν ἀγάπῃ. — κήπους κα[ὶ] παραδ[εί]σους. — Deut.32. θυμὸς δρ[α]κόντων, καὶ θυμὸς ἀσπίδων.

ptura miser prædicatur. Eam ob rem interminatur ipsi frugum sterilitatem, vt ne documenti specimen ipsi doctrinæ ex æquo respondeat. Vbi enim operantur decem iuga boum, faciet laguncu lam vnam. Hæc quidem dicendi formula innuit consuetudinem genti Phœnicum vernaculam, qui iunctis ad aratrum bobus vineam colunt. Porrò scriptura eos indicat qui in vtrālibet propendent partem, contraria complectuntur dogmata, & eadem vnum alteri connectunt, quorum animæ sunt infrugiferæ ac steriles. *Væ qui consurgitis mane, & siceram sectamini, qui manetis vsque ad vesperam: Vinum enim comburet eos. Cum cythara enim & psalterio & tympanis & tibijs vinum bibunt: opera verò Domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant.* Præsens hæc prophetiæ particula enarrationem cōplectitur Apostolicæ sententiæ. Ait enim Apostolus quoniam ebrij regnum Dei non hæreditabunt: hîc verò ostenditur, quòd diluculo experrecti studiosè expetunt & consectantur ebrietatem. Apud Hebræos enim inualuit consuetudo, vt potio omnis potens inducere ebrietatem, nominetur Sicera. Iuxta igitur parœmiam, qui mox adueniente die ad calices & phialas elocant suos oculos, & circumspectant vbi compotationes fiant, tabernæ & cauponæ: & ad conuiuia se mutuò inuitantes, omnemque animæ anxiam solicitudinem circa eiusmodi curā consumentes, tales lugubri cōploratione prosequitur propheta, qui nullā quidem portionē temporis sibiipsis retinent ad cognitionem mirabilium Dei operum, neque oculos sinunt interquiescere ac feriari vt suspiciant cælum & contemplentur eorum quæ in ipso sunt incredibilem pulchritudinem, atque ita per contemplationem ratæ distinctionis eorum possent agnoscere auctorem totius generationis. Quin potiùs sua adornant conuiuia tapetijs versicoloribus & cortinis floribus interstinctis: superuacaneum item studium & inanem prorsus diligentiam ostentant in parandis poculis: ceu sunt vasa refrigerando vino accommoda, vasa cornuta, phialæ, pastorale vas, & crateres, nomina & figuras excogitantes parandę ebrietati, ita vt vasculorū differentia sensim inducat satietatem, ipsa poculorū subalterna permutatio ac diuersitas idoneam ad bibendum eis inducit exercitationem. Deinde sibi inuicem propinantes ad subeundum certamen bibendi se componunt, quem redundantem excessum isti ad posteros transmittunt ad suam ignominiam, tam victi, quàm victores. Ad vnum omnes temulenti redduntur. Sunt autem qui & præsint istis conuiuiis, sunt & principes pincernarum, sunt item præfecti tricliniis & instruendis conuiuiis, & ordo quidam in re sic inordinata & confusanea deprehenditur: & in re prorsus incōdita habitus ac dispositio. Ipsi ministri temulenti fiunt, Risu & ebrietate complentur omnia. Christianorum oculis dignum commiseratione se offert tale spectaculū. Ad hæc tamen, vt præfecturis istis à Christiana frugalitate abhorrentibus nonnihil accrescat honestatis, ita ipsam ebrietatem quasi reginam circunsistentes veneratione quadam dignantur, quòd planè vituperandum est. Præter hæc enim ob excessum talis industriæ coronis exornant. Conuiuiū ipsum floribus circunfundunt, vnguentis, thymiamatis & innumeris quibusdam, è longinquo petitis & excogitatis ad oblectandos animos coëpulantiū. Occupationem adhibent his perituris iusto ampliorem, quando per præsentem hilaritatem sibi comparant æternum supplicium. At interim non longius à præcedente loco, tibiæ subnectūtur, citharæ, tympana, & ea quæ iuxta veritatem lugent pereuntes, secundum autem institutum vitæ istorum ebriacorū, vt melico consentu in se extimulent omnes animæ voluptates, quasi vinum natiuo suo calore non sufficiat ad excitandum in infelici anima bibuli immensum agmen concupiscentiarum. Ceterùm hęc eo fiunt, vt in ipsis sensus omnes præstigiis voluptatum ludificati detineantur. Aures quidem tibiarum concentu demulcētur, ipsi autem olfactus suffimentis & odoramentis complentur. Os subseruit ingredienti vino: oculi quæ fiunt, perspiciunt, veriùs à se auersi per ebrietatem obliquo aspectu obtuentur. ob quæ dictum est illud. *Væ qui consurgitis mane, & siceram consectamini, & expectatis vesperam.* Et qui totos dies in his versamini & persistitis, ita vt nihil temporis vobis supersit ad perspiciendum opera Domini, & ad intelligendum opera manuum eius. Qua enim temporis parte isti possent quiduis de Deo edoceri? Mane? Sed confestim vt somno à se excusso surrexerunt, consectantur Siceram. Media die? Sed tum vel maximè augescit in istis sumitque incrementum libido bibendi. Vęsperéne? Sed & tum bibunt. Et quidem illos destituit dies, non item eos deseruit ebrietas: sed maximè etiam noctu non se sinunt auelli à compotationibus, quasi nox priuato quodam iure ad noctem pertineat. Væ igitur qui consurgitis mane, ad sectandam siceram siue ebrietatem, & manetis vsque ad vesperam. Dein caussam subnectit Propheta tām diuturnæ durationis in conuiuio, dicens: Vinum enim comburet eos. Caussam dicit, qua fit interim, vt inexplebili prouocentur libidine bibendi. Nam quando multus vini liquor, merus maximè nec dilutus, infusus corpori fuerit: tunc per ampliorem iusto vaporum ingestionem, humor qui bibenti est connaturalis, deuritur & torrefit. Ipse ad hæc opinor, quia vinum quod ante capitur, fit sibiipsi incendij fomes, & ita suo ingressu dilatat spatium & reddit capacius. Quemadmodum enim torrentes influente quidem humore pleni esse videntur: mox autem vt præterlapsus est & effluxit, pro derelictis habentur sicci, glareosi & siticulosi: ad eundem modum & temulentorum corpora excauata & effossa conspiciuntur per immoderantiam vini, humorem insuper naturalem ad se trahunt qui totum diem immanent exhauriendis calicibus vsque ad vesperam. Ob hoc ait: Manent vsque ad vesperum. Vinum enim eos comburet. Ignis enim hic ex vino prosiliens, semel inditus carni accendit ignita iacula inimici. Mentis enim rationem & intellectum opprimit vinum ac suffocat: desideria autem & voluptates, perinde atque oleum flammam solet, accendit. Dictum itaque hoc, quia vinum eos comburet, non accipimus solùm pro bibendi auiditate: sed & pro reliqua corporis inflammatione. Deinde adaugens rei istius absurditatem scriptura ad id

Vinea colē danouitas.

περισειαρ-κόμ.

ψυκτῆρες, ῥυτὰ, φιάλαι, κισσύβιον, κρατῆρες.

συμποσίαρχοι, οἰνοχόοι, ἀρχιτρίκλινοι.

Ἐξαίρεσις à simili.

Confirmat collationē.

ad id progreditur: *Cum cithara & psalterio & tympanis & tibijs vinum bibunt.* Citharistæ enim quidam iuuenculi ad mala prolapsi qui se inebriant impudico aspectu, & tibicinę & fidicinæ quæ tempus floridæ ætatis per flagitia traducunt, chori insuper & cantilenæ in commune depromptæ per improbos, quæ virilitatem corporum suis eneruant lenocinijs, animasque delinientes illo publico cōcentu perfringunt, & ad complexum obscœnæ omnis & illegitimæ voluptatis ebrios extimulant. Porrò per eiusmodi nequitiam, quid tandem contingit? *Et opera domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant.*

A Verbum quidem ἐμβλέπειν aspicere, intueri, subindicat eam apprehensionem rerum inuisibilium, quam assequimur contuitu oculorum: κατανοεῖν verò, intelligere, considerare, repræsentat contemplationem inuisibilium quæ nuda mente fit. Quando igitur inuisibilia Dei à

Rom. 1. c

creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: qui opera quidem non suspicit, neque item deducitur mentis oculo ad cognitionem inuisibilium. Quid itaque est, quod dicitur? Nimirum, quia ebrietas origo est totius impietatis & desertionis Dei, quum sit intellectiuæ virtutis obtenebratio per quam maximè solet Deus agnosci: opera item manuum eius, quę insuper futura speratur bonorum malorumque retributio, ignis ille & qui in inferno paratus est cruciatus, lingua siccitate retorrida quæ expetit paruæ asperginis aut stillulæ qualemcunque consolationem, circuncirca flamma grassa-

B tur, nec sinens per aëris respirationem vllo refrigerio recreari æstum illum in viscera desæuientem. Quamobrem tibicines manet suspirium ac gemitus: pro immoderata ebrietate, tangitur quis auiditate stillulæ ebriacus, cuius caro torretur in frixorio camini infernalis: pro impudicis spectaculis, profundæ se offerunt tenebræ: pro irrequieta & insomni libidine, vermis illic succedit peruigil, nec vnquam obdormiscēs. Qui igitur ebrietatis explendæ studio, altius demerserunt suæ mentis aciem, ne hæc opera manuum Dei possent considerare, aut qui se manerent cruciatus, præuidere: non ab re hos scriptura lamentis prosequitur, quasi hisce malis iam opprimerentur. Audiant hæc, qui vice euangeliorum in ædibus suis citharas retinent ac lyras: quia sicut qui dudum perierant: ita & ipsorum perditionem lugens Propheta, iterum atque iterum reuocat & hortatur, eorum malis condolescens affectu dilectionis: Ait enim, *Væ qui cum cithara & tibijs & tympanis & psalmis vinum bibunt.* Atqui apud te iacet lyra auro

κιθάρας ϗ λύρας.

C denteque elephantino interstincta & variegata, affixa velut sublimi cuipiam altari, statua & idolum dæmoniacum: & mulier quædam misera pro eo vt edoceretur admouere manus pensili fuso, propter seruilis conditionis necessitatem, edocta abs te est, fortè à mercenario, forsan ab eo qui eam lenæ cuipiam mulieri aut prostitutæ tradiderit, mox vbi in proprio corpore omnem expleuit libidinem, præsidet adolescentulis similiū doctrix operum. Quamobrem die iudicij, pœna duplex tibi occurret, nimirum ob ea quæ ebrius flagitia committis, propter item doctrinam improbam qua à Deo abalienasti animam infelicem. Ad hæc, nudus cubitus (res aspectu ipso impudens) adsistit lyræ, manusque depromendis sonis admouet. Denique amoto omni conuiuio, oculi omnium eo diriguntur, subticescunt aures, & eas accommodant modulatæ pulsationi citharæ. Tumultus quidem ibi cohibetur: qui autem recitaturus est, iubet fauere linguis. Fit mox concertatio verborum impudicitiæ, & petulantis lasciuiæ, eorum porrò omnium qui quietem agunt in domo, aures capiuntur melico concentu, sed qui ad flagitiosam lubricitatem extimulet. Is itidem in ecclesia Dei D non silet, neque subticescit, dum euangelij sententiæ depromuntur. Nec ab re. Qui enim illic imperat silentium, inimicus est: idem quoque hic suggerit, vt tumultuetur & interstrepat. Castis & bene moratis oculis quam miserabile spectaculum, mulierem non telam ordiri aut deducere pensum, sed cantillare ad lyram: non à proprio viro cognosci, sed ab alijs publicam inspectari meretricem: non modulari psalmum cōfessionis, sed cantica cōcinere ad libidinem prolicientia: non supplicare Deo, sed vltro properare ad gehennam: non ad ecclesiam Dei studiosè cōtendere, sed & secum alios inde auocare. Huic inuisæ sunt lanæ: deducere verò stamen renuit, neque nouit tramma, subtegmen siue filum intorquere, sed neque si sciat, vult. Cum temulentis est eius conuersatio, quorum studia sedulò assectatur & colit. Reuera isti telā ordiūtur arachnæam. Quasi ad stamen quoddam sedeant, sic manus suas fidibus citharæ in ordinem redactis ad- E mouent. Et centrum citharę, quasi radium textoris huc illuc crebriùs transferendo, ne lineā quidem demùm ostendunt rectæ actionis. Artium etenim quæcunque ad vitam hanc traducendam sunt necessariæ, finis ipse spectandus exponitur oculis mortalium: vt artis lignariæ, sedes, scamnum siue subselliū: architectonices siue structoriæ, domus & ædificium: artis compingendarum nauium, ipsa nauis: textoriæ, vestis, toga, stragulum ærariæ aut ferrariæ, gladius. Earum autem artium quæ pendent à studio vanitatis, ceu sunt citharistica, saltatoria, ars inflandi tibias & aliæ eiusmodi, mox vt desiit actio, ipsum se declarat opus, idque prorsus iuxta apostolicam sententiā, quorum finis interitus & perditio. Hęc sanè dicta sunto aduersum eos qui per immodicam molliciem, totos se dedunt delicijs præter ientaculum, prandium & cœnam, siue continuè: aut certè in eos qui diebus hilaritatis & lætitiæ, puta nuptiarum aut conuiuiorum accurratius conquirunt & adhibent tibias, citharas & tripudia saltationesque, quando nihil horum à nobis requisitum est: F quippe qui diuina nos docente scriptura didicimus indignationem promotam esse aduersus istiusmodi studia & vitæ conuersationem. Timore igitur impendentium malorum, flagitiosam hanc vitæ vestræ consuetudinem deinceps permutate in melius. Sed & si qui indolem dictorum atque intelligentiam diligentiùs excutiant iuxta aliam acceptionem, vtique licebit aliud quiddam elicere, quod magnopere iuuet animas nostras. *Ait enim, Væ qui consurgunt mane, & persequuntur siceram, expectantes vesperam.* Hoc est,

Gehenna [illegible]

[illegible]

[illegible]

Hoc est, Væ his, qui ad excutiendas ignorantiæ suæ tenebras per introductionem ad Dei cognitionem, exorto eis sole iustitiæ, vice priorum iniquitatum ac totius impietatis nuncupantur religiosi & ecclesiæ Dei adnumerantur: & isti sinunt se opprimi vitiis carnis sic, vt videantur omnem rationis vsum à se excusisse, & ab omni virtute prorsus defecisse, perinde atque hi quorum mens per ebrietatem obscurata est. Tales planè vt miseros deflet scriptura, qui post acceptam Dei do-
A ctrinam se dedunt ebrietati vitiorum omnium propagatrici. Nouit siquidem esse qui se absque vino plerunque inebrient, quum dicat, Væ qui ebrij estis, absque vino. Quemadmodum enim vinum si infusum fuerit corpori pluscculũ, quàm necessitas exigat aut ferat bibentis virtus, suapte natura consueuit rationi offundere tenebricosam obscuritatem: ita & affectus concupiscentiæ aut tristitiæ, aut iracundiæ, expugnata semel ratione, efficiunt amentes quos occuparint. Miseri igitur, immo ter miseri qui non initio solũ ineuntis vitę se immerserunt voragini temulentiæ, sed in ea persistunt, adusque vesperam, hoc est, vsque ad * retinacula vitæ, vltro seipsos dedentes improbis affectibus. Vno quidem veluti modo, illuminatio quæ ex cognitione Dei proficiscitur, semel inserta cordibus, dicitur mane siue matutina lux. Sed enim iuxta alterum modum, constituta iam & perfecta ratione, vitam ipsam auspicamur rationalem. Secundum verò vtranque acceptionem, tenebræ & nox priorem vitam insinuant, siue ratio nunquam perficiatur, & anima immer-
B sa imprudentiæ, ratione destituatur, seu quòd acies mentis profunda caligine obuelata se abalienarit à Deo. *Væ igitur, qui surgunt mane ad sectandam siceram.* Hoc est, Qui paulò priùs stultitiam vitio adolescentiæ inuectam à se excusserant, pro eo quòd vsu iam vique rationis prædit debuerant constanter luctando euincere vitiosas animi affectiones, ab eis euerti se sinunt & easdem veluti ebrietatem quandam consectantur. Isti planè miserrimi, qui ineunte primum vita & eadem demum desinente nullum imponunt finem istiusmodi temulentiæ. Porrò non vna est istorum ebriacorum differētia. Et hi quidem desierunt ab ebrietate, mox vt diluculascit: alij autem pauxillo minùs quum ad eam accessissent, finem fecerunt: alij verò diutiùs multò eam prorogarũt. Bonum igitur fuerit, vt à somno experrecti affectemus sobriè viuere ac sanctè: vt digni efficiamur qui ingrediamur sancta, non vinum, non quidquid inebriare potest, bibentes. Scriptum quippe est, Et loquutus est Dominus ad Aaron dicens, Vinum & siceram non bibetis tu & filij tui tecum, quando ingressuri estis in taber-
C naculum testimonij. Naturæ enim humanæ permolestum est, & difficile ad rectitudinem reuocare id quod per se immoderatum est: nimirum iuxta parœmiam, * posterior nauigatio, ab ebrietate exurgere, vbi primum diluxit dies. Eorum autem qui immorantur exhauriēdis calicibus vini ac sedulò inquirunt, vbinam celebrentur compotationes, horum inquam, mens sic solicita circa horum sciscitationem, non potest inspicere opera Domini, neque opera manuum eius contemplari: sed ad modulationem citharæ & psalterij totam se extendit ad sectandam ebrietatem. Vtriusque inuentor fuit Iubal, qui ex genealogia sibi conueniente, nempe ex Cain prognatus scribitur. Ait enim scriptura, Accepit enim Lamech sibi vxores duas. Nomen vni Adda, & nomen alteri Sella, Et peperit Adda Iobel. Hic erat pater habitantium in tentoriis, * pascentium iumenta. Et nomen fuit fratri eius Iubal. Hic auctor fuit psalterij & citharæ. Istiusmodi citharę ac musices fuit amantior Laban, qua cùm optauerat dedu- D
cere & comitari honoris gratia generum suum Iacob. Si enim indicasses mihi, emisissem te cum lætitia, cũ musicis, tympanis & cithara. Sed enim patriarcha auersatus eam musiceh, vt quæ impedimento sibi futura esset ad inspiciendum opera Domini & ad considerandum opera manuum eius. Quin etiam Nabuchodonozor regnante, in dedicatione imaginis, ad vocem resonantiũ, tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalterij, symphoniæ, omnisque generis musicorũ, populi quidem & tribus & linguæ in humum se demittebant: qui verò longissimè erant, nec sustinebant bibere vinum babylonicum, quique mensæ regalis delicias execrabantur, hi ne prociderunt quidem aut adorarunt imaginem, sed contempto omni potentatu mortalium ipsam vim ignis dissiparunt. Quòd si peccatum est, non inspicere opera Domini, nec cōsiderare operare manuum eius: sustollamus oculos nostros, & * libros, qui de opificijs sunt operũ Dei, deq; eximia pulchritudine creaturarũ, introspiciamus contemplātes quàm aptè & concinnè respondeat à se conditis auctor vni- E
uersæ generationis creaturarum. Quodque inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, hęc fortasse sensilis creaturarum apprehensio dicta est Visio: intellectilis autem notio supra mundanorum spirituum appellata est intelligentia. Ob eā caussam dicit scriptura eos opera Domini non aspicere, hoc est, ne ad hæc quidem, quæ vel aspectu ipso sentiuntur, oculos attollere. Et opera manuũ eius, non considerant, hoc est, arcana quadam vi intellectus non exquirunt: vt quæ inuisibilia sunt, apprehendant. Nomen τῆς πρωίας matutini diluculi, quo fiat illustrius nobis & explanatius: sciendum, quia à tenebris regressio est, siue eius qui vitio adolescentiæ priuatur vsu rationis, aut certè πρωία dicitur eius qui ab ignoratione Dei reuocatę animę inditur primarius aditus ad cognitionē veritatis. Hæc subinde colligere poteris ex prophetis de mane siue matutino tempore aut diluculo quò pręsens sentētia dilucidior fiat, cuiusmodi est istud, Emitte mane prophetas. Et illud, Mane exaudies vocem meam. Illud item, Mane adstabo tibi & aspicies me. Et, De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus. Et, Deus, Deus meus ad te de luce vigilo. Et illud, In matutino interficiebam omnes pec- F
catores terræ. Et illud, Ad vesperũ demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia. Qua igitur ratione beneficētiæ Dei erga homines exhibitæ cōueniebat, vt mane prophetę mitterētur? Quia scriptura omnis quæ à Deo proficiscitur ad nos, qui ipsius voluntatē exaudire possumus, vtiq; venit non ea exprobrās quæ quis admiserit per inscitiā puerilē: sed quæ nuper gesta sint naturali prudentia & cognitione ad discretionem boni & mali. De his igitur

πτῶμα, ex collatione.

Leui. 10.

ἐνδύμα.

* Vel secũda & prospera nauigatio.

יובל Iudæ iubilans buccina.

Gene. 4. d

אדת Adath cōgregatio.

עלת vmbra.

* σκηνοτρόφως.

Hexaemeron.

Visio est intelligentia. ὅρασις ἢ νόησις.

ἐπόψομαι.

igitur scriptura loquitur, quia simul vt ij velut obiter & per transennam ad intelligentiam aspexerint rei propositæ & quadantenus oculos animæ extulerint à priore ignorantia, vt nonnihil irradiationis exciperent ac splendoris, verbũ Dei simul oculos cordis subiret præscribens eis quæ & agenda & commendatione essent digna. Intelligentiæ huic consentanea sunt quæ ex Psalmo deprompsimus. Mane exaudies vocem meam. Et, Mane astabo. Nox enim quandiu obsidet ani-

A mam nostram, nisi prius exoriatur sol, non potest exaudiri à deo. Anima autem postquam repurgata fuerit ab ignorantia quæ de Deo est, postulationes suas offerat, in splendore iam consistens rationalis diei & spiritualis, Deum enim habet à quo exaudiatur eius vox. Ob hoc ait: mane astabo tibi & videbis me. Nam si adsistere voles Deo: vide, ne cupiam rei malitiosæ intersis, sed fac quæ Mosi pręscripta sunt. Tu autem adsiste coram me firmus, stabilis & immotus fide, adsistens ipsi, vt dignus habearis qui contemplêre multiplicem veritatis speculationem. Adstabo tibi (ait) & videbis me. Quandiu enim quis contemplatiuus fuerit eius pulchritudinis quæ in istis visibilibus conspicitur, physicus appellatur & physiologus. hoc est, naturæ indagãdæ studiosus & iam cognitæ interpres. Verùm vbi quis ea mente transcendens, ipsi adstiterit Deo, post perspectam eius cognitionem: quodammodo, quæ sunt omnia, ei videntur pulchra esse & valde bona, & à pulchritudine quæ in creaturis conspicitur, ad illud quod modis omnibus pulchrum est

B & amabile, se mens sursum rapit, vbi visio nata est conspicuam se & spectandam exhibere solis animabus à cõtagione peccati expurgatis. Tunc animus vbi promouit ad ea vsque quæ indaginẽ transcendunt & cognitionem rerum naturalium, eoque à nonnullis vocantur μετάφυσικὰ, spectator talium effici potest. Quando igitur, ait: Tibi adstabo, & ei quæ de te est, speculationi viciniùs accessero: tunc in integrum restituar ac respirabo per contemplatiuam actionem illustratus lumine tuæ cognitionis. Sanè quòd dictum est, concinit huic sensui: Cæli enarrant gloriam Dei, non quòd vocem edant sensorio organo aurium nostrarum perceptibilem: sed quia animus assuetus exercere se scripturis quæ de opificio sunt & conditione mundi, vbi perspectè cognouit vniuersa aspirare ad cælum arcano quodam naturæ affectu, quasi per hæc vocem edant, tum addiscet magnificentiam gloriæ eius qui cælos condidit. Ad hoc etiam promouet nos propheta & excitat dicens: Sursum aspicite oculis vestris & videte quis instituit hæc omnia τὸ ἀναβλέψαι, aspectus sursum versus innuit sublimem & de subli-

C mibus contemplationem, & quòd mens per visibilium subtilem animaduersionem cognitioni propinquat rerum omnium opificis. Illud proinde de nocte & antelucano tempore surgere ad Deum, tale quiddam nobis insinuat, vt quum nox præcesserit, dies autem appropinquarit, sicut in die etiam decenter & honestè ambulare incipiamus, à nobis excutientes opera tenebrarum, nempe multimodam speciem comessationis & ebrietatis, cubilium & impudicitiæ, tunc enim dicere illud possumus: De nocte euigilat spiritus meus ad te Deus. Adhuc rem ipsam explanat illatione. Quid est, quod in eo creat antelucanum tempus aut diluculum? Quia tantisper dum terrã incolimus, lux mandata tua sunt. Lux planè siue lucerna mandata sunt tenebras ignorantiæ discutientia. Etenim præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Quod autem in centesimo Psalmo dictum est, Quia in matutino interficiebam omnes peccatores terræ: id liquet prorsus dictum esse obscuriùs, quod aliud D

ænigmate insinuet. Non enim eò dictum est, quasi vnoquoque diei initio manus suas contaminarit hominum sanguine. Non hoc indicat scriptura. Id enim præterquam quod nulli non colliquescit, est etiam incredibile & absurdum. Quo enim pacto vnus potuit singulo quoque diei diluculo, manu propria dedere neci omnes peccatores terræ? Neque enim vnus poterat simul omnibus euadere superior, quando tam multi à rectitudine exorbitabant. Estne hoc veritati consentaneum? Etiam si bello eos euicisset, num vno diluculo ad vnum omnes simul interemisset? Atqui non poterat vnus sua manu, vnoque tempore antelucano ipsos perducere ad internecionem. Quid igitur innuit hoc: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes qui operantur iniquitatem? Ipsi quiddam exaudiamus, quod intelligentiæ dictorum propiùs conueniat: vt ne videamus coarguere voluisse eloquia prophetarum, quod neutiquam fas est. Ciuitas Domini, cœtus est humanæ conditionis: peccatores autem eius nõ alij aliqui sunt, quàm ij de quibus ait saluator, quia ab intimis, nimirum à cor- E

de exeunt cogitationes malæ, inuidiæ, homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, & his similia. Qui tales sunt, hos vocat peccatores terræ, quippe qui consentiente terrena carne euadunt tales. Nobis proinde consulit propheta, vt quàm citissimè mutati conuertamur, nosque pœniteat prioris vitæ, nec malis mala accumulemus. Quẽadmodum enim qui funes nectunt aut plectunt iunceas storeas, vt quod superest ex fune cœpto contorqueri, consumatur, alterum ei attexunt & interserunt, quò longior euadat & augeatur. Pari modo, qui in profundum malorũ festinant se protrudere, priusquam priori peccato sit impositus finis, adoriuntur secundum. Rursus huic alteri aliud continenter coaptant. Atque ita prorsus, vita quæ per peccatorum gradus progreditur, assimilis videtur funiculo cuipiam contexto & in longum protracto. quippe quæ & quod priùs cœperat connectere, retinet: & quod semper adest, coaptat & adiungit ad similitudinem præcedentis: Ob hoc ait: Væ, qui attrahitis pec- F

cata, quasi funiculo longo. Sententiæ istius intelligentiam mutuemur & * ab exemplo. Sit vnus aliquis propensus & alacer ad peccatum explendę suæ lubricitatis. Obserua, quęso, per quot quantáve asciscit sibi & attrahit peccatum luxuriæ. Primum quidem, suum ipsius corpus ad eundem modum simulat & componit. Et crines quidem hoc modo ei circuntondentur, taliter verò veste amicitur, & hac quidem non qualicunque, sed quæ studio quæsita sit & faciat ad elegantiam, ad zonã vsque, demissa vsque ad soleas. Per hæc

Collatio elegans

παράδειγμα.

hæc ostentat ambitiosam & superfluam curam ac studium suæ honestatis. Deinde suppeditat pecunias, vt vel earum pretio redimat fruitionem pulchritudinis istius scorti. Ad hæc, pressiùs cogitat, quas sibi pronubas conciliet, veriùs lenas. Verba adornat quæ faciant ad corruptelam, ex composito sibi instruens ac parans occasiones amatorij congressus, compotationes & conuiuia, prolixas confabulationes. Per tot tātosque conatus quanticunque intermedij occurrunt, sibi accersit tandem flagitium prostitutæ pudicitiæ. Hic est qui attrahit peccatum, quasi funiculo longo. Denique vt semel dicam, malitia omnis quæ in proximum non fortuito quidem & obuio casu perficitur, sed consultò & insidiosè præcogitatis molitionibus è longinquo consummatur, funiculus iste est in longum exporrectus, per quem homines sibiipsis attrahunt peccata longissimè licet dissita. Certè ad hunc modum hi funiculi quantalibet longitudine extendantur, perquàm difficiles sunt solutu, ob vigorem peccantium confirmatum consuetudine peccandi, quiq; inuoluunt se vehementer peccatis crebriùs repetitis. Eam ob rem addit, Et * tāquam iugi fune aut corrigia vitulæ. Vincula enim quibus iugum alligatur temoni, non facilè disrumpuntur, licet à fortissimis iumentorum paribus attrahantur, multaque violentia ad se pertrahant non leuia onera. Scriptura proinde vim intendit ac robur addit acrimoniæ correptionis, dum infert lorum, restim seu funem iugi esse è vitula. Hoc est, à fortissimo animali, quod non cedit labori, neq; fatiscit aut imbecilliùs redditur diuturnitate temporis. Væ igitur istis, qui molitiones quasdam diutiùs præcogitatas studio exercent ad peccandum & easdem obstinatè ac fortiter perficiunt. Sed enim non incongruè adaptari posset Christo dicenti his qui in vinculis sunt, exite: & his qui in tenebris, reuelamini. Vincti enim simul atque egressi fuerint domum carceris & tenebris exuti è portu pœnitentiæ oculos extulerint ad verum lumen, iam sequuntur Christum, confitētes quidem, sed vincti manicis, quousque permutatis operibus digni habeantur, qui ab ipso eximantur manuum vinculis, quæ vincula eatenus creduntur nulli hominum vitari posse. Qui verò ad se attrahunt peccata, nec Dei iudicium verentur, sed contemnūt: plerumque sua opinione festinantiùs properant quæ interminatur scriptura, quòd per eas se non sinunt persuaderi, nec eis obsequuntur: sed dicūt. *Citò appropinquent quæ faciet, vt videamus: & veniat consilium sancti Israël, vt sciamus.* Sed enim funiculus hic in longum porrectus, peccatum ad se attrahit procul licet disparatum & dissitum. Liquet enim eos talia dicere, qui de venturo seculo fidem à se reiecerunt, & comminationes per scripturam intentatas aspernantur. Qui enim horrendum illud Christi tribunal reformidat, & ad memoriam reuocat quę à iuuentute admisit peccata, qua fronte is sic contemptim audebit properare ad iudicium? Res hæc in contrarium abit. Tempus etenim efflagitat per gratiam sibi præstitui aliquāto diuturniùs, ad hoc, vt suam animam expurgare possit & abstergere ab omni eluuie peccati. Nam quòd isti nulla perpensa ratione ad futura illa festinent, argumento sunt

A B C (margin letters)

* ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως.

Achitophel & Iudas, qui quòd iudicarent præsentia mala his quæ succedent esse atrociora, & opprobrium hominū intolerabilius cruciatu gehennæ, maluerunt vltroneam mortem sibi consciscere laqueo. Neque enim si acquieuissent integræ fidei de futuro illo seculo, vitam suspendiò finijssent. Quinimo licet etiam vitæ istius calamitates tulissent implacidiùs iusto, decernentes tamen apud se futura supplicia pręsentibus longè esse formidabiliora, his vtiq; malis quę patiebantur, adiecissent, qualis erat & Iob, quum diceret: Vtinam meipsum possem * manu conficere aut deprecatus alterum qui mihi faceret hoc. Hisce D enim verbis ostenditur, quàm esset intolerabilis plaga. Cæterùm timor & circumspecta cautio aduersus hoc suum consilium, ipsum conseruauit. Siquidem condemnatio debita homicidis, his impendet qui vt è vita emigrent, inferūt sibi vim. Siquidem apud Paulum inuenimus dici solitum à quibusdam illud: Faciamus mala, vt veniant bona. Porrò consilium eiusmodi studio præcogitatum arbitramur funiculum esse grauis alicuius peccati attractiuum. Id enim in confesso est factū esse per multam morū peruersitatem, & Iudęorum animos talis incessit sententia. Nam quando inualescente peccatorū multitudine expectabatur euentura strages & internecio hominum, dicebant: Agedum, faciamus mala & mensuram iniquitatis quæ demum superest, adimpleamus: ita vt nulla supersit præsentibus reconciliatio, & vniuersa in meliorem statum redigantur. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: qui ponitis tenebras lucem, & lucem tenebras: qui ponitis dulce amarum, & amarum dulce.* E Sanè perfecti est viri, nimirum eius qui habet sensoria organa, diuturna assuefactione exercitata quibus discernere queat indolem atq; naturam boni ab eo quod malum est. Probati insuper trapezitę est, quod est bonum, id retinere: abstinere autem ab omni specie mala. Is verò qui habet facultatē animæ discretiuam & rerum æstimatricem incorruptam, de vniuscuiusque meritis testimonia reddit inter se euariantia, id quod quibusdā videtur esse multæ dexteritatis & agilitatis erga humanā naturam, sic circa vnumquemque approbare quæ contraria sunt veritati. Atque vtinam isthæc dissonantia ad eos solos peruenisset, qui suis scriptis docent se esse à fide alienos, qui audent profiteri se esse pares scribendis de vnaquaque re libris, omnemque vim operatoriam (& hoc quantum ad se attinet) in dubium reuocant, ceu cùm dicunt solem nigrum esse, quòd corpora obfuscet & obducat nigredine, (quibus cùm ne diutiùs congrediare familiariter,) suumque dogma de retentione assensus per istiusmodi inductiones moliuntur & cōfirmant, quibus fit, vt sensus istis F paralogismis captus res ipsas nō apprehendat, quales suapte natura sunt: sed oculis per ludificationem picturæ in fraudem inductis. In collo autem columbæ nonnunquam contrahunt etiam alios colores: vt vnum in locum id animal cōueniat, visu vnà permutante suas species & habitus ad coruscantem radium. Eam ob rem, quum animum intendissent isti cognitioni rerum quæ ipso oculorum aspectu apprehenditur, neque statuunt diem esse, neque pro confesso admittunt

τῆς ἐποχῆς inuentor Pyrrho. Vide Laërtium Dio. Quā multos Pyrrhones habet nostra hæc ætas.

pro architectis: Impleui eum spiritu diuino sapientiæ & intelligentiæ & scientiæ. Quamobrẽ, væ intenditur ei qui originem & caussam indultæ sibi intelligentiæ ac scientiæ non transcribit Deo. Nemo igitur sibi vendicet tanta hæc; vt se scientem esse profiteatur aut dicat intelligẽtem, at neque sapientem. Nam quando sapientia, scientia est diuinarum humanarumque rerum: eam si habes, acceptam refer originem caussamq; spiritui sancto. Egredietur enim virga de radice Iesse, &

A flos de radice ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, Spiritus sapientiæ & intellectus, & quæ deinceps. *Væ qui potentes sunt in vobis, & bibunt vinum: & potentatus qui miscent siceram.* Et lex quidem vsu vini & siceræ interdicit sacerdotibus, mox ingressuris sancta, pariter & his qui vocantur Nazaræi, vt dictum est in Numerorum libro, sub hac verborum serie: Et loquutus est Dominus ad Mosen dicens. Loquere filijs Israël, & dices ad eos. Vir siue mulier qui magno animo votum vouerit, vt sanctificet sanctificationem Domino: à vino & sicera sanctificabitur. Acetum ex vino, & acetũ ex sicera non bibet. Et quæcunque fiunt ex vua, non bibet. Et vuam recentẽ, & vuam passam non comedet omnibus diebus voti sui. Ex omnibus quæcunque fiunt ex vinea, vinum per expreßionem vinaceorum vsque ad acinum nunquam comedet omnibus diebus voti sanctificationis suæ. Salomon item in Prouerbijs, Principes qui iracundi sunt, vinum non bibant: vt ne postquam biberint, obliuiscantur sapientię.

Leui. 10. b. & de Nazaræis. Nume. 6. נזיר separatus, sanctificatus. μεγάλως εὔξηται.

Prou. 31. a.

Administros enim verbi diuini decet, necnõ eos

B quorum fidei concredita est prouida hominum solicitudo, vt prorsus sibi interdicant ab his quę noxam adferunt præcipuæ facultati animæ, nimirum menti. Siquando enim plusculum vini meracioris nec diluti aqua corpus subierit: quasi tyrannus quispiam, festino cursu contendit ad arcem, & ab eo summo vertice ingerit animę & excitat tumultus irrequietos, à nulla legitimi mandati transgreßione sibi temperans. Quin ipsam primùm omnium, rationem simul atque redegit in ordinem ancillarum, omnem denique distinctarum partium animæ ornatum atque ordinem eruditione comparatum confundit & permiscet suisque turbelis præcipitem dat. Risus cõcit planè indecoros, vocem obstreperã ac tumultuantem efficit, excitat iras temerè conceptas, effrenes concupiscentias exuscitat, extimulat ad insaniam vsque, & ad inconcessam omnem atque illegitimã voluptatem. His de caussis viderint magnates, vt ne vinum bibant, siue is cui principatus quispiam concreditus est, & reipublicæ moderatio, seu isti qui per ętatis florem in vigore vegeto constituti sunt corporis. Tales enim qui na-

C tura sunt, ad consectandam voluptatum illecebrã propendent: si quando plusculum vini acceperint * impetum, ceu flammam quandam excitant & in sublime attollunt, materia ampliter suppetente ijs qui vtuntur. Minimo nanque conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta siue * examen patientur. Eam ob rem, Væ est potentibus istis, quibus noxam vinum & sicera ingerunt. Cui enim plus committitur, plus ab eo repetitur. Tibi itaque credita quum sit dispensatio sacramentorum, sermo sapientię, scientiæ vis, tu autem errabundus per ora oculosque mortalium circunfers animam vino immersam, qua non iusta ratione te lamentatur Propheta ac deplorat? Penes enim te quum sit fortitudo spiritualis, tu eam ista vini immoderantia imbecillem reddis. Et qualicunque tandem succubuerit quis perturbationi animæ, videlicet per ebrietatem inductus in emotionem mentis vitioso illo affectu innatam ipsi, talis vtique dicitur bibere vinum & temperare sibi siceram, quod nomen D nouimus sua interpretatione innuere τὸ μέθυσμα ebrietatem. Ratio enim quum euicta fuerit ab affectu turbulentæ ebrietatis, non perinde est cõsequens ac si alia affectione se ingerat animæ à tristitia, à timore, à voluptate & concupiscentia. Nos itaque potentes, quorum fidei demandata est solicitudo, vt populo præsideamus, etiamsi quadantenus hoc vitio euadimus superiores, videamurque imperio rationis ab ebrietate nobis temperare, illi frenum iniicere vi rationis: ne sic tamen à ceteris vitijs sciuncti sumus extra omnẽ aleam miseriæ. Ambitio enim & honoris & principatus, grauis est ebrietas: intoleranda ebrietas, inuidia. Hypocrisis, peruicax est temulentia. Detractio aduersus proximum, vehemens est ebrietas. His affectibus inebriata semel anima obliuiscitur sapientiæ. Nihil enim sic obturbat & confundit contemplationem sapientiæ, vt hæc improbanda affectio, omnisque species peccati. Quo autem pacto qui sapiens est, potest idem esse iracundus? Ait enim scriptura nondum immobilem esse circa tales animæ affectus: quin de eo edisserit, qui quadantenus istis & mediocriter tãgitur, quemadmodum & alijs in locis dicit, Insipiens ipso eodem die enuntiat iram: sapiens au- E tem per partes conseruat eam. Dicit igitur iram in futurum tempus recondendo, proferre tãdem eam pro iudicio rationis, aurigæ in morem, passionem ipsam moderantis, quo sensu dictum est illud: Irascimini & nolite peccare. Dominus verò perfectiora constituens, dicit vt eam iræ perturbationem in totum excindamus, non item vt nos ipsi expectamus vindictam. *Væ, qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis.* Perspicua est hæc sententia eos condemnans qui pro tribunalibus considentes per amorem erga mammonam, labefactant quidem & peruertunt rectitudinem iudicij: in tuam autem sententiam pedibus eunt, ô sordida merces corruptrix iudiciorum. Et quidem impio nomen iusti tribuentes, eum qui iustus est, condemnant iniustitiæ. Ratio enim præoccupata studio cumulandæ pecuniæ, statéra est istis suo pondere momentum lancis deprimẽs eius qui peior est. Studio igitur propensiore nobis ipsis attendamus, ne quem fortè impium aut hominem aut certè F doctrinam iustificemus, fauore erga nos, gratia aut munere quopiam demulcti, assentiendo talibus, nequando succumbamus intentatæ istis & instanti miseriæ. *Propter hoc quemadmodum cõburetur stipula à carbone ignis, & comburetur à flamma * effusa, radix eorum perinde ac lanugo erit, & flos eorum quasi puluis ascendet. Non enim voluerunt legem Domini Sabaoth: sed eloquium sancti Israël exacerbauerunt.* Sermo hic interminatur peccatorum radices esse conflagraturas & in

** ἐξαλμα, venus ἐξαμμα, incendium. ἐξετάσονται.*

Mammona, diuitiæ, pecunia. Syrum est pariter & punicum. Suppositia.

*χαυνῶσαι. * sicut resoluta. * χειμώνα. צבאות exercitus militaris.*

κατόπιν hic ad prætorium refertur.

De speciebus arundinis Dioscor. lib. 1. c. 116.

& in sordem seu lanuginem extenuādas, floremque ipsorum, quasi puluerem in sublime ascensurum. Quæ nunc inferuntur, expendamus consentaneè ad præinducta. Quum enim superiùs disseruisset de his qui immodico vino sunt vsi, & aduersus eos disceptasset qui acceptione munerum peruertunt iudicia: nunc demum pronuntiat radices talium comburendas, perinde ac stipulam siue stramentum à carbone ignis. Siquidem calamus siue arundo planta est imbelli radice consistens ac nitens, extima quidem superficie glabra & gracilis, internè verò inanis est. Quòd autem inæquale habeat incrementum, qua parte se tollit in altum & adolescit, frequentibus intercipitur geniculis, quòd infirmæ virtutis sit, adeò vt planta hæc non queat æquabili proceritate succrescere, sed opus habeat intermedia quapiā refocillatione qua suffulciatur: ob hoc etiam geniculum tribuit illi natura, supplendo defectui virium. Mox enim vt aliquantum prono in terram capite & obliquato se inclinat, dein sustollit se & stat, & ita si diuturna mora perstiterit, efficit geniculum. Deinde rursum vis eius confirmata vsu illius geniculi, quasi nitens gradu quopiā ac fundamento, iterum se terram versus reclinat & deprimit. Et ad eum modum calamus siue arundo plantam hanc refocillatam geniculorum vi perficit. Tales sunt qui per administrationem rerum mundi istius illustres euadunt & conspicui. Ingredientes super cariosum ac putre fundamentum, & iuxta internum hominem vacui vitam traducunt suam vnà cum inæquali prorsus diuersitate negotiorum mundi huius. Propter hoc, quemadmodum comburetur stipula à carbone ignis: sic & deurentur radices eorum à flamma effusa siue dissoluta. Carbo enim ignis originem ducens è terra, post transitum flammæ in crassiore permanet materia. Qui igitur inter istas animę commotiones viuunt, vtique peculiarem habent suarum perturbationum ignem, quemadmodum & diues ille intus habebat caussam quæ illū deureret & siti prorsus arefaceret. Quamobrem vinum bibentibus perinde ac vinolentis interitum comminatur per exustionem. Iam quando iudices acceptis muneribus detorquent iustitiam, asserit & radicem ipsorum combustum iri flamma dissoluta; radicem videlicet vocans cupiditatem pecuniæ siue auaritiam, de qua & Apostolus sententiam tulit, Quia radix omnium malorum est auaritia. Ab radice tali, cuiusmodi florem consentaneum est suo ascensu emergere? An qui compar sit & assimilis pulueri suapte natura instabili, inque aërem euanescenti ac disperso? An non potiùs, vt quemadmodū puluis excitatus ab obuijs qui & officit organo respirationis, vitæque nostræ molitur insidias: ad hunc modum se habet plus acquirendi cupiditas à qua erumpunt flores auaritiæ, ceu sunt, violenta extortio siue rapacitas, iniustitiæ, mendacium, calumniæ, alia insuper quæcunque istius sunt malignæ radicis germina, vtique exitialia vitæ nostræ & spiritualem animæ mundiciam interpellantia? Quis eorum fuerit fructus, non admodum curauit dicere, sed quis ipsorum flos. Malitiæ enim germina in ipsa germinatione imperfecta cōcidunt. Siquidem mox vt erupit primus flos, euanescit pullulatio, & intercipitur. Vidi enim impium superexaltatum: & transiui, & ecce non erat. Atqui iustus tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum, assiduo deflexu vitæ irrigatur: peccatoris autem radix comburetur, eiusque flos, vt puluis ascendet, propterea, quòd noluit obseruare legem Domini Sabaoth. Quinetiam τὸ λόγιον responsum Dei siue oraculum & eloquium diuersas exprimit appellationes Domini: eam ob rem Propheta de eiusmodi oraculo tanquam animato ait; Oraculum Domini exacerbauerunt. Lex enim, viua: & Verbū Deus, nempe vnigenitus Deus, per quem facta sunt omnia. *Et iratus est furore Dominus Sabaoth in populum suum, & iniecit manum suam super eos, & percußit eos, & exacerbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio viæ. Et in omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius excelsa.* Peccatum eorum qui pro potestate agebant, atque potentatuū viam præstituit iræ à Domino promotæ aduersus populum. Ob hoc, priore loco dixit: Væ qui prępollent inter vos, quique sunt potentes, deinde subnectit, Et iratus est furore Dominus in populum suum, quippe qui imitatione præsidentium erat in peccatis constitutus, & proinde dignus qui pateretur quas furor & ira Domini irrogaret, pœnas. Est autem θυμός, feruor ebullitióve sanguinis circa cor, ab eo ferè nomen accipiens quòd veluti tumor laxus ac mollis circa cor concreuit ex euaporatione humorum. Ira verò appetitus est vindictæ. Itaque superior quidem excandescentia animi peracrem habet & citam motionem perturbationis: Ira verò indicat fixius hærentem & prolixiùs extensam expletionem cōceptæ tristitiæ. Proinde religiosum sit ac pium neutrū admittere dici propriè de Deo. Tropicæ enim sunt istæ locutiones. Non enim vlla eiusmodi perturbatio in Deo est, aut vlla ratio accidens & aduentitia qualitas cadere potest in eius essentiam. Cæterùm actio quidem eiusmodi quæ circa nos est, appellatur θυμός, furor siue indignatio. Forsan & ira hæc eruditio quædam est nobis siue castigatio perquàm operosa & plurimùm exhibens negotij. Reprehensio autem siue increpatio quæ cogitationibus nostris turbelam tumultuantem solet ingerere, appellatur θυμὸς indignatio siue furor. Etenim Deus eorum mentem confundit ac turbat, quibus indignatur, nec vllo dignatur sermone, iuxta dictum illud: Quiā in furore suo cōturbabit eos. Qui autem erudiuntur in ira, hi disciplina censentur digni, iuxta quod dicitur. Quia tunc loquetur ad eos in ira sua. Qui enim reprehenditur ob commissa à se peccata, is nondū eruditus est: qui autē iam eruditus est, aliqua ex parte se declarat propinquare scientiæ. Si igitur erudit quidem & castigat ira, obiurgat autem acriùs furor: habet vtique ira quiddam efficaciùs atque vtiliùs furore. Ob hoc & Hieremias: Corripe nos Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore. Non enim dixit, Et non in ira: præterquàm quòd correctio à rectitudine iudicij profecta clementior est & commodior ea quæ per furorem prosilit & iram. Correptus enim in iudicio, & sermone illustratus plurimùm vtilitatis accipiet per arcanam meditationem iudiciorum Dei, in hoc vt nihil iam agat citra iudicium discretionis:

φιλαργυρία, radix malorum omnium.

θυμὸς, quid.

ὀργή.

Hie. 10. d.

sed vt cuncta consummet ad libellam sani & incolumis iudicij, ita vt ij ipsi cogitationes habeant iudicio discretionis confirmatas, iuxta quod dicitur: Cogitationes iustorũ, iudicia. Iudicij enim tempore, quando manum suam populo iniecerit & montes *exacerbabuntur †, declarante Verbo ipso, quia creatura omnis coorietur, simulque irruet ad vltionem expetendam de peccatoribus. Quemadmodum enim & in plagis Aegyptiacis vndequaque eos adoriebatur bellum, ab aëre, à terra, ab aqua: sic & modò quum iniecerit manum suam in populum Dominus, vt elidat & dis-
A sipet eum, & montes exasperabuntur, morticina autem populi, vt sterquilinium per ignominiam ac dedecus in medio viæ iacentia conculcabuntur. Mihi nũc cogites, velim & obserues istos qui in peccatis constituti, toti immorantur negotiosis vitæ huius curis, & interim ab aduersarijs potestatibus miserè proculcantur, à quibus Domini sermo se asserit non auersurum indignationem propter cor impœnitens: sed adhuc manere manum excelsam. Id est, ad expetendam de eis vltionem in sublime porrectam. Manus nomine castigatoriam innuit & punitiuam potestatem, secundum illud B. Iob: Manus Domini tetigit me. Et in hoc eodẽ, diabolo dicente manum mittendam in Iob, quo tempore punitus est: Non etiam, sed mitte manum tuam & tange ossa eius. *Leuabit ergo signum in nationibus procul* * *& prope, & sibilabit eis ab extremitate terræ. Et ecce citò velociter veniunt.* Iuxta quidem sententiam hanc, videri posit sermonis contextus prædicere Romanorum exercitum qui pòst venit aduersus Hierusalem, extrema illa obsidione. In eo enim procinctu bellico, formulæ militares & delectus legionum complebantur ex gentibus tum è longinquo accitis, tum è vicino, nempe ex his quæ circa Syriam & Arabiam. Aliæ insuper nationes quæcunque adiacent Iudææ, à Romanis ad militiam cõscribebantur. Porrò quidẽ τὸ σύσσημον signũ D
inquam illud ex composito in cõmune depromptum eleuatũ est in nationibus, hoc est signũ crucis * eius qui per eam declaratus est & designatus. Et quidem gentes ad fidem accitæ sunt: Hierusalem verò subuersione est adæquata solo. Sanè illi ita citò ac velociter veniebant, tanta cum propensione & alacritate ad id bellum proficiscebantur, vt eis in obliuionem veniret ratio parandi commeatus, ne opperirentur quidẽ erogationẽ auctoramenti seu tesserã militarẽ, non item laxamentũ vllum aut refocillationem desiderabant, & necse exuebant militari habitu. *Pedes equorum ipsorum quasi solida petra reputati sunt, rotæ curruum eorum quasi impetus tẽpestatis. Peracri ira ac dentibus frendent vt leones: & adstiterunt, vt catuli leonum. Et vociferabitur aduersus eos die illa, sicut est vox maris exæstuantis. Et inspicient in cælum sursum & deorsum: & ecce tenebræ diræ in penuria eorum.*

* Aldus non habet ἐγγύς, prope, nec Hebr.

* Christi.

Ex Aldino exemplari & Complut. editione hæc sunt mutuati ὀργιῶσι.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN SEXTVM CAPVT ESAIAE.

B

E

ET factum est anno, quo mortuus est Ozias rex: vidi Dominum. Et missus est ad me vnus de Seraphim. A prima mundi constitutione, ad sanctos diuinæ illæ virtutes semper emissæ sunt, quæ deciduam prolaptionem humanæ naturæ constituerent & instaurarent. Missus igitur est ad Esaiam vnus qui ab eo auferret peccata, & à sordibus expiaret. Missus autem est, vbi Dominus eum audiuit lamentantem suas afflictiones & ærumnas, suumque peccatum tacito mentis conceptu confitentem. Dixit enim: O me miserum, quia compunctus sum: quia homo quum sim & immunda habeam labia, in medio populi immunda labia habentis, ego habito. Eadem dicebat & Paulus: Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Secundum hæc, quasi iam consequutus diuinum subsidiũ infert: Gratias ago Deo, per Iesum Christum. Dixit autem illud: O me miserũ, quum
C perspicuè subijsset eius intelligentiã regni Dei sedentis super solium excelsum & eleuatum, quiq; adimplet vastum hunc mundum gloria sua. Non enim dixisse videtur hoc: O me miserum priùs, quàm intellexisset esse Dominũ. Sacris quippe literis proditum est, quia Abraham, quo tempore Deus se illi exhibuit cõspicuum, dixerit hoc: Ego autem sum terra & cinis. Ad eandem dicendi formulam & Moses eruditus omni sapientia Aegyptiorum, & (vt par est credere) illos exuperans omnes dexteritate ingenij & perspicacia intelligentiæ, non priùs percepit se linguæ esse impeditioris & tardiloquæ, quàm à Domino accepto oraculo, sensit primùm suam ineloquentiã & tardiloquentiam. *Et in manu sua habebat* * *carbonem quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum.* Qui iudaico sensu hanc edisserit sentẽtiam, dicet vtiq; quia Dominus visus sit in loco ciuitati Hierusalem finitimo, cõsidens in solio excelso & eleuato, & in eius circuitu Seraphim stantes. Et quia ex Seraphim vnus ori prophetæ obtulit ignẽ desumptum ex altari holocaustomatũ in expurgationem labiorum eius. Atqui nos, qui fide Christi complexi sumus, ea quæ per legem præscripta sunt, censemus exemplaria esse & vmbras cælestium. Domum quidem dicimus vniuersam fabricam ac cœtum creaturæ, tum spiritualis, tum F
sensu perceptibilis. Solium autem eleuatum, Dei in omnem creaturam principatũ & dominationem. Seraphim verò virtutes mundo ipso superiores. Quòd si (vt imaginaria quadam cõceptione quidam asseruerũt) duo cæli hemispheria aliqua ex parte apparentia super terram & conspicua, sex partibus vtriusque hemispherij, quasi alis quibusdam ad iustam motionem vtentibus: quo pacto mitti alter eorũ potuit, aut ab altero diuelli, quando cælũ suapte natura contiguis partibus conflatum sit & compactum? Atqui vt cœperam dicere, virtutes illæ mũdo superiores, ob præcellentem

* Vel carbunculum igniti calculi lapidis.

lentem ac summam puritatem habitæ sunt dignæ quæ throno proximè adsisterent. Ex harum collegio vna ad Prophetā venit. Vt enim Deus omnibus licet præsidens nō omnes dignos efficit quos peculiari prouidentia è cælis despectet: at non * particulares illæ virtutes pro impertiendo hominibus beneficio suum abnegant ministerium. Accepit igitur Seraph ille forcipe carbonem ab altari. Tecum reputa, quantæ fuerit amplitudinis altare illud, quod quidem vix adiri poterat, vt ne
A illud auderet Seraph manu attingere, sed forcipe ignem in manum accepit. Quisnam ignis hic, qui peccata expurgat? An fortè illi congener, de quo dictum est, Quia ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne? Quandoquidem carbo ignis etiamnum est, sed ex materia priùs crassiore & magis terrestri & in ea permanens. Carbones enim nominantur tunc, vbi floridus ille flammæ aspectus pertransijt, qui versatur circa concretionem crassioris materiæ & ignitæ. Fortè igitur figuratè innuit Christi aduentum in carnem. Ait enim Ioan. Verbum caro factum est. Et caro hæc excepta à natura per diuinitatis illustrationem, iuxta id quidem quod erat corporeum, sensibilis erat: secundum verò vnionem eius cum Deo, pellucida erat & radijs diuinitatis effulgens. Proinde illa caro tulit peccata mūdi, & iniquitates nostras perpurgauit, quam velut ænigmate nobis repræsentauit prophetia hæc. Equidem Nadab & Abiu concremati, quòd alieno igne essent vsi. Iste autē Seraph è sancto igne qui erat in altari illo intellectuali veracium holocaustomatum, accepit carbonem
B non per se, sed protensa forcipe. Porrò vt declararet ignem illum cælestem naturæ esse nequaquam exustiuæ, sed expurgatoriç, susceptum manu ita admouit labijs prophetæ. Huic congener igni & affinis erat qui & in Rubo apparuit, quem vidit Moses. Imminebat quidem plantæ, nec tamen exurebat Rubum. Forceps autem forsan insinuat habitudinem & naturæ dexteritatem quæ vnicuiq; inest ad susceptionem bonorum à Deo nobis indultorum, secundum proportionem propriæ habitudinis singulis quibusq; inexistentis ad conciliandū sibi honesta opera. *Et audiui vocem Domini, Quem mittam? Ecquis ibit ad populum hunc?* Mosen quidem non interrogat: sed quasi cum haberet ad id iam accinctum, ait: Et nunc veni, mittam te ad Pharaonem regem Aegypti. Ad Esaiam verò ait, Quem mittam? Ecquis ibit: Quç vtriusque caussa est? Quia illic quidem mittebatur Moses pro bono ac beneficio in populum conferendo: huic autē ministerium proponitur ad nuntiandum res parum amœnas, immo permolestas. Quocirca illi quidem mandatū præscribitur: huic autem famulatus obeundç legationis in potesta-
C te relinquitur, propterea quòd nos homines sic natura comparati sumus, vt quæ semel volentes exequēda proposito elegerimus, quamlibet molesta fuerint, tamen eam operosam molestiā deuoramus ac perpetimur. Et hac gratia Dominus vltrò se offerentē Esaiam vult in se recipere * functionem istius obeundæ legationis. Quodq; necessitas vrgeret mittendi, declarauit: tum verò ob propēsam animi alacritatem voluit, vt omnibus innotesceret personam fuisse explendæ huic administrationi accōmodam. Quare Moses quidē propter splendidum & illustre genus vitæ, accitus est ad tanti populi præfecturā, quam deprecatus est: Quis sum, vt pergam ad Pharaonem regem Aegypti, & educā populū de terra Aegypti? Rursus, Obsecro Domine, insufficiens nec satis idoneus sum * ante hesternum & tertium diem, neq; ex quo cœpisti loqui famulo tuo. Iterumq;, Supplico Domine, delige alium, qui id præstare possit, quem mittes. Esaias autē tale aliquid quū nihil audisset, sed solam edoctus necessitatem mittēdæ D legationis, nihil inuitus seipsum permisit Deo, perq; exuperantem charitatem se iniecit medium subeundis periculis, nihil secum reputans eorum quæ sibi irroganda essent à populo mala. Obserua autem & exactam disciplinam & circunspectā prudentiam dicendi, quæ veridicum prophetam addecet. Duobus enim propositis sermonibus vnica satisfacit respōsione: Quem mittam, & quis ibit? Ecce ego sum, Mitte me. Non iam adiecit, Et ego ibo. Siquidem susceptio istius apostolicæ legationis, penes nos sita est & à nostro pendet arbitrio: confirmare autem ad profectionem, eius est qui infusione gratiæ nos corroborat, Dei. Itaque Esaias per id quod electiuæ & liberæ erat voluntatis, respōdit: Ecce ego sum, mitte me. Quod autē erat gratiæ, reliquit Domino, vt qui propriæ conscius infirmitatis nō est ausus polliceri se iturum. Audit verò vocem Domini, * non quidem quæ icerit aurem corporis: sed qua Deus tantùm menti eorum per notas adumbrationes imprimit consilium ac decreuit, quibus id velit palam facere. Ineffabili enim virtute quadam informantur conceptione imaginaria, qui mentē habent indistractam ac puram externæ cogitationis, quasi si verbum Dei in se percipiant sonum edere, etiam E si an vestigium quidem aut notam vocis excipiat aër, neq; in aurē vsq; transfundit. Deus enim animæ quasi libro cuipiam suam inscribit voluntatem, quam ob rem dixit Propheta: Ecce sum ego, mitte me. Ad hoc verò quod continenter sequitur, subticuit. Non enim subiecit, Ego ibo, Eiusmodi enim pollicitatio maior erat & ipsius viribus superior. Quod autem nō temere sibi per se vendicauit, hoc ei Dominus gratuitò cōtulit. Dixit enim ei. *Vade, & dic populo huic.* Sed enim dicens: Ecce sum ego, fiducia iam fretus, quasi particeps illius essentiæ seipsum adnumerat his qui in consortium venerant illius essentiæ. Id autem dixit, expurgatis priùs labijs. Qui autē in iniquitatibus iacet, necdum eius agnitione illustratus, qui est, non potest pro seipso testimonium hoc reddere: Ecce sum ego. Iam quādo Deus statuit quidem Apostolos primùm, secundò Prophetas, ob hoc etiam Esaias primus apostolatus gratiam accepit. Moses insuper in Apostolis est. Veni enim (ait) mittam te ad Pharonem regem Aegypti. F Exaudit & hanc vocem Hieremias, Ad omnia, ad quę te misero, ibis. *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum enim est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos * occluserunt: ne forte videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* Sententiam hanc retulit in Actibus apostolorum Lucas. *Et missus est ad me vnus ex Seraphim.* Quòd virtus quędam mundo superior

*Vna δυνάμις, virtus.

*μερικαὶ δυνάμεις.

Pro Nadab lege Nadab נדב pro Abiud lege אביהו Abiu.

Leui.10.a

Exod.3.b

*τὴν ἀπὸ σολῆς.

Exod.3.

*πρὸ τῆς ἐχθὲς.

Exod.4.b

* quiddam hic desidero in exemplari.

ἀποστελῶσι.

ἐκάμμυσαν.

superior sit, iniquitatum purgatoria (cuius expiationis administrandæ functio peculiariter côcredita est ipsis Seraphin) scripturæ exprimût. Missi quippe legûtur hi spiritus administratorij ad nos, qui hæreditatem sumus consequuturi salutis. Veniunt autem non suamet auctoritate Seraphin, nô item arbitrij sui libertate nos interuisunt. Etenim præcipua quidem vitæ functio, quę & secûdum naturam actio inserta est eis, vt omni cûm
A attentione contemplentur diuinæ bonitatis pulchritudinem, & perenni glorificatione concelebrent Deum. Quòd autem nonnunquam seruiât hominum * conuersioni ac prouidentiæ, hæc illis actio quædam est accidentaria & ex occasione oblata. Quam ob rem ait: Missus est ad me vnus ex Seraphin. Non absimile vero est prophetam tum descendisse ad conscientiam propriæ impuritatis per labia contractę, quum vidisset functionem illam spirituû Seraphici ordinis aliud nihil esse, quàm vt Deum deprædicarent * sanctû. Fuerat enim is loquutus quæ humana sunt, suamque linguam subinde inquinarat verbis mundi istius concernentibus euanidam vanitatem. Et ea conferens cum laudibus Seraphicis, compunctus est: tum quia aliud nihil loquuntur. Tantum est, sanctificationem proclamant diuinæ maiestatis. Ipse autem sæpenumero linguam suam occuparat administrâdis rebus humanis. Quam ob rem dixit: O miserum me, quia compunctus sum: quia homo quum sim, & immunda labia habeam, in medio populi habito immunda labia habentis. Consimilem in modum Moses. Is enim etiamsi erudi-
B tus esset omni sapientia Aegyptiorum, & dexteritate ingenij ac solerti prudentia eos omnes transcendisset, eatenus tamen non intellexit se vocis esse gracilioris & tardiloquę, tantisperdum exaudiuit oraculum Dei loquêtis. Tunc enim primùm suam agnouit infirmitatem. Abrahâ quoq; quando Deus se ei exhibuit conspicuum, tunc professus se esse terrâ & cinerem. His proximè & Esaias accedit, qui quum vidisset sedentem super solium excelsum & eleuatum, contemplatusq; esset gloriam mundum habitabilem vniuersum adimplêtem, & spiritus Seraphicos illam sanctificationis vocem multo cum tremore expromentes: tunc primùm se ærumnosum ac miserum appellauit, tunc labijs suis agnouit cohæsisse immundiciam, quare dignus tunc habitus qui vnius ex Seraphin manu repurgaretur. Obserua proinde delicta huius nequaquam effudisse se per omnem improbam operationem & actionem: se labiorum ac sermonum tenus solùm constitisse. *Et in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum.* Quod ad sententiam hanc attinet in speciem videtur sensum præferre de altari templi. De quo Seraph accepit carbonem forcipe in manum suam ab altari holocaustorum. Re
C autem vera, quoniam ritus ille quo apud Iudæos Deus colebatur, subseruiebat exêplari & vmbræ cælestium, cæleste quiddam insinuare intelligendum est altare illud, nempe locum lustrandis animabus accommodatum, è quo ignis ille purificatiuus per eas virtutes eximia sanctitate præditas elicitur. Tali igne cor Cleopæ & * Simonis inardescebat, Domino eis adaperiente scripturas. Consimili igne incalescit cor spiritu feruentium.

* Pro ςροφὴ, lege ἐπιςροφή.

Hymnum intelligit trishagiû.

Confirmat inductione exéplorû.

Pro Simone Ambr. scribit Manahem.

Eiusmodi ignem accepit & Hieremias, quare & dicebat: factus est ignis in * visceribus meis, & dissolutus sum vndique. Quòd Seraph ille manu propria contingere ausus non sit altare, sed forcipe sit vsus, quasi intermedio quopiam instrumêto, præfert & hoc illum exhibuisse altari multum honoris ac reuerentiæ. Carbonem igitur sentiamus eum innuere veridicum sermonem, qui ad tollendum è medio mendaciû, & ferueat ignis instar & ad reuincendum sit instructus, siquidem D
vtrique adiuncta fuerit ex animo efficax virtus operis. Manû enim illius Seraph intelligere conuenit esse facultatem bona exequendi. Eoque dixit. *Ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua * perpurgabit.* Existimandum est id dictû esse non Esaiæ soli, sed & omnibus quos tâgit ignitum Dei ac verum eloquium, cuncta demoliens & abolens quæ committuntur præter legem Dei, vt è medio auferat quæ peccando iniquè gessimus. Excipiamus & nos diuini verbi aduentum, vt ori nostro iugiter velut assidens, nullumque cedens locum mendacio, labia nostra expurget, & auferat iniquitates nostras. Proinde nihil absurdum fuerit, carbonem hunc ad sermonis naturam transsumere ac referre, iuxta testimonium Psalmi dicentis: Ignitum eloquiû tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. *Et audiui vocem Domini dicentis, Quem mittam? Ecquis ibit ad populum hunc? Et dixi, Ecce sum ego. Mitte me.* Dignum planè est hoc, quod in quęstionem reuocetur. Ecquid tandem est, quòd Moses quidem missus deprecatur prouinciam legatio- E
nis & subinde reclamat, eam apostolicam functionem obire abnuens: Esaias autem tanta cum alacritate se vltroneus offert ac dedit? Siquidem Moses nequaquam interrogatur, Quem mittam, sed in se Deus palàm excipit mâdatum. Ait enim Dominus, Et nunc veni mittam te ad Pharaonem in Aegyptum, & educes populum meum, filios Israël de terra Aegypti. Ex diuerso Esaias. Indecisè, nec definito sermone requirête Domino, quis foret idoneus administrandæ huic legationi, ei obeundæ functioni se substernit. Quid igitur ad hæc dicimus? Affectus sanctorum siquando inter se contradictorij videantur circa rem vnâ & eandem, non tamen repugnant. Etenim Moses quidê planè nouerat caussam, cuius gratia mittebatur: quare & extrahebat tempus eratque cunctatior, respiciens ad pertinax & inexorabile cor Pharaonis, simul & ad contumacem populum, quamque difficilè educeretur. Experimentum enim cœperat Iudaicæ ingratudinis ac perfidiæ: quando hi quidem ab ipso beneficijs affecti, eum adegerunt sibi fuga consulere, quocirca non ferens eorum malitiosam ingratitudinem, secedês, F
ad otium deserti se contulerat, arreptaque occasione pascendi greges, turbas ciuitatum fugitabat & hominum frequentiam. Eam ob rem ait. Quis sum, vt vadam ad Pharaonem, & vt educam populum de terra Aegypti? Neque enim Pharao sinet abire populum, nisi attritus acerrimis malis. Sed & populus est perquàm difficilis tractatu. Semper enim obluctatur ac repugnat his qui sedulò consulunt eius saluti. Sed & quæ deinceps sequuntur, explanant mentem Mosi. Nam quando post vitulum conflatilem, impertiuit Deus famulo

* ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.

* περικαθαριεῖ.

mulo suo gratiam, in remissionem peccati illius populi, demum ait. Vade & deduc in viam populum hunc. Et angelum meum emittam ante te. Quid igitur Moses? Obsecro Domine, nisi tu ipse proficiscaris nobiscum, nihil necesse nos emigrare hinc. Quę igitur mens & animi sententia istius viri? Nimirum populus ille ad peccandum erat procliuior: quare eius præsentia egebat, quem penes est potestas dimittendi peccata, quod exhibere nequaquam possunt Angeli. De his quidem qui iniquè agunt, expetunt vltionem Angeli, non item condonant delicta. Eam ob rem efflagitat Moses aduentum Dei. Hunc indicat sensum, quod nunc ait: Delige alium, quem mittas. Hoc est, qui verus es legifer, ipse venito, qui saluos facere nos potes, qui solus potestatem habes dimittendi peccata. Ex quo autem nondum aduenerat plenitudo temporum & ad assumendam à Deo verbo humanitatem, oportebat typicis figuris præsignari, ob eas causas prophetæ petitio minimè est exaudita. Sed enim Esaias simul atque condonatum est ei peccatum, quum dixisset, quia in medio populi ego habito immunda labia habentis, audire promeruit: Quis ibit ad populum hunc. Arbitratus se quæri ad eam legationē obeundam, vt & populus consimili afficeretur beneficio, immodica lætitia perfusus se vltrò offert ac subdit, nimirùm vt & illis peccata relaxarentur. Ait enim: Ecce ego, mitte me. Iusta igitur ratione Moses à se reiicieba t eam missionem, sed & sancti huius exprompta alacritas simul & responsio sanequàm tuta fuit & extra aleam periculi posita, quippe qui purgari priùs debebat cōtactu igniti carbonis. Quum enim dixisset Dominus. Quem mittā, & quis ibit, non iam subiecit, Quare & quò sum iturus. Nouerat enim quia ad eam actionem opus esset Deo cooperante, quamobrē quòd liberæ erat voluntatis & arbitrij, hoc Deo spontaneus obtulit: quod autem * opus habebat cōsummatore operis, hoc suppressit silētio. Quo autem pacto exaudiat propheta vocem Domini, à me sæpenumero dictum est, quia vtique mens quam tali dignatur gratia, vehementia quadam virtutis imaginatiuæ informantur ad percipiendum sermonem Dei, virtute diuina his qui digni sunt insonante, auribus quidem non corporeis: sed qui eum perceptibilem sonum præcipuæ facultati animę impimat eorum qui puriore intellectu sunt præditi, & veluti silentio inscribit eis quos vult, animi conceptus, cuiusmodi & ad nos transmittit auris sonitu sensibili percussa ad percipiendum. Vocem itaq; innatam cordi & quæ intellectu comprehendi posset, audiuit: id quod & inter somnum apparet fieri. Nonnunquam enim videmur loquētem vnum aliquem audire: sed non auditu sensitiuo qui per aerem delatus sit ad auris meatus. Itaq; ad hunc modū loquitur Deus, sicq; loquentem inaudiunt sancti. *Vade, ait, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos * compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* Sententiam hanc perspicue & citra controuersiā Beatus Paulus referens ad tempora Dominici aduentus, recitabat, dum Romæ cum Iudæis disputaret: Bene spiritus sanctus loquutus est per Esaiam prophetam ad patres * nostros, dicens: Vade ad populū istum, & dic: Aure audietis, & non intelligetis, & quæ ex ordine sequuntur. Hæc potissimum sententia exprimit & confirmat prophetam velut diuina inspiratione, scitè ac breuiter esse loquutū. Quandoquidē populus aure inaudiit sermonem Iesu, non item intellexit: videns quæ ab ipso edebantur miracula, ne sic quidem videbat quàm essent prodigiosa ac stupenda. In futurum enim tēpus hæc sententia quum inclinaret, visa illis est subindicare ea quæ prædicebantur, referenda esse in extrema tempora. Et per hoc declaratur diuini iudicij æquitas. Quum enim dixisset Esaias immunda se habere labia, simulque de populo attexuisset, Quia in medio populi habito immunda labia habentis. Prophetę quidem indulta est gratia indulgētiæ, perq; vnum è Seraphim labiorum expurgatio, populo autem nihil simile cōcessum est. Neque enim consimilis affectus tāgebat vtrosque, prophetā & populum. Ille etenim vidit Dominum Sabaoth sedentem super solium, & his quæ contemplatus est, accommodauit fidem: illi contrà videntes aduenisse Dominum, increduli perstiterunt. Ille audito concentu Seraphim intellexit numinis esse glorificationem: isti verba exaudientes saluatoris, ea non exceperunt. Illius cor quidem cōpunctum, proprium agnouit peccatum, quare & dixit: O me miserum, quia compunctus sum: illorum autem cor incrassatum erat adeò, vt ne eorum quæ iniquè gesserant, vllam in se reciperent cōsiderationem, neq; adirent eum qui ipsis peccata condonare poterat. Quare ille quidem expurgatus est: isti autem in suis derelicti sunt peccatis, sicut & ad eos verba faciens Dominus, ait: Quia, moriemini in peccatis vestris. Forsan vnus aliquis altrinsecus nobis se opponet negans populo illi dici hoc: Dic populo huic, non concedens prædicta hæc esse de tempore saluatoris. Fuitne declaratiuum eius populi? Nemo equidem ex præostenso populo fuerat vel auditurus saluatorem, vel spectaturus mirifica ipsius opera. Qua igitur ratione dictum oraculum accommodas ei populo, his inquam qui tantò fuerant futuri ipso posteriores propheta? Atqui nos ex aliorum prophetarum verbis facilem admodum excogitabimus solutionem tali problemati conquadrantem. Dictum enim est per vnum aliquem è duodecim prophetis. Popule meus, quid feci tibi, aut in quo te cōtristaui, aut certè in quo fui molestus tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de terrà Aegypti, & de domo seruitutis redemi te, & emisi ante te Mosen & Aaron & Mariam. Quemadmodum enim qui tunc, ætate * prophetæ erat populus, non vidit Aegyptum, aut deductus est per prędictum Mosen: at certè parilis nota infamiæ ei inuritur, quasi qui ingratus fuerit his in se collatis beneficiis: ita & nunc congregatio populi qui tēpore prophetæ huius erat, ostenditur ingratus. Porrò quæ hic futura præcinuit, euenerunt per ætatem aduentus domini. Consuetudo enim suapte natura obtinuit in scriptura, vt vteretur hac formula dicendi quam nonnulli appellare consueuerunt * alterascentem siue permutatoriā: quasi animo concipientes & imaginati

Marginalia: A; B; C; D; E; F; προσχρήζει, lego χρήζει (?); ἐκάμμυσαν. Act. 28. sub finem.; * ὑμῶν l. ἡμῶν.; Michae. 6.a.; * scilicet Michææ.; * τὸν λόγον ἀλλοιούμενον.

chorum eundem qui tot viris cõflatus sit, deinde vno illinc egresso clàm & altero illius locũ supplente, iam chorus ipse persistere dicitur. Quod si secundus etiamnum se illinc subtraxerit, adde & si tertius se subduxerit idq; crebriùs fit & vnoquoq; egresso alter introductus eius suppleat vicem, & hoc choro se paulatim subalternante. Equidem hi licet à se singulatim disparati sint, choro tamen eadem appellatio & incolumis asseruatur. Pari etiã ratione ciuitas esse dicitur, ipse etiãnum exercitus tantundem, sic per vnumquenque
A perseuerat. Quin & collegio cuiq; appellatio sua conseruatur. Consimili ratione nihil nunc prohibet cum populum qui superstite Esaia demõstratiuè conspiciebatur, fuisse eundem qui & aduueniente Domino, non quòd singuli quique perseuerarint, sed communi nuncupatura gentis. *Et dixi, Quousque Domine? Et ait, Donec desolentur ciuitates, vt non habitentur, & domus, vt non sint homines. Et terra derelinquetur deserta. Et post hæc, longè faciet Deus homines, & derelicti multiplicabuntur super terram, & adhuc in ea est decimatio, & rursus erit in deprædationem sicut Terebinthus, & sicut glans, quando exciderit è theca sua. Semen sanctum erit * erectio columnæ eius.*

τὸ σκήλωμα.

Quãdoquidẽ quę à Domino exposita sunt Esaiæ, inamœna erant ac plena molestiæ, secum reputãs hoc Dei iudium inexorabile esse, nec posse vitari, precatur se edoceri quãtum ex eo tunc abesset temporis, quo quidem eos condemnatio hæc apprehensura esset. Planè liquet hæc referri in tempora Romani potentatus. Nam quando ser-
B mones Domini nec exaudire voluerunt, nec benignis oculis intueri quæ ab eodem supra humanas vires edebantur, stupenda opera: in solitudinem redactæ sunt ciuitates eorũ, ita vt essent absque habitatore, & domus vt iam non essent homines. Denique relicta est deserta, habitatoribus interfectis * fame, exiliis, captiuitate. Quod autẽ infertur, quia post hæc longè faciet Deus homines, meo arbitratu refertur ad abalienationẽ Iudæorum à Deo. Ex parte enim contigit cæcitas pertinax & præfracta, vt plenitudo gentium subintraret. Ait insuper. *Sed & qui derelicti fuerint, multiplicabuntur.* Quinàm hi sunt? An ij de quibus Apostolus loquitur: Quia reliquię secundum electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt? Et hi quidẽ multiplicabuntur super terrã: ad hoc, vt deinceps per omnem terrã edificatur Christi Euãgeliũ. Etenim licet omnis Israël non sit consequutus, quod quęrebat, at certè secundũ electionem consequutus est per eos de quibus ait Heliæ, Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal. Hi igitur sunt, de quibus dictum est hoc, Et adhuc in ea erit decimatio. Proinde illud,
D Et rursus erit in deprędationẽ, sicut Terebinthus, & sicut glans, quum exciderit è theca sua. Hoc dicto (vti arbitror) indicat immutationem paulatim successurãm à Iudaicis ritibus ad Euangelicã cõuersationẽ. Rursus enim etiã isti erunt ad deprędationẽ collecti, sicut & Terebinthi fructus colligitur, & sicut præmatura glãs ad collectionem. Tunc enim exoluitur à retinaculo thecæ suæ diuturnitate tẽporis percocta, & ad maturitatẽ perducta. Et hoc forsan quòd exciderint ab incolatu Iudaicæ regionis, & sint quaquauersum dispersi: ob id assimilantur glandi è sua theca decidenti. Sed & illud, Semen sanctum, * confirmatio siue erectio columnæ eius, ex editione Theodotionis adiicitur, nec vsquã est apud septuaginta. Operæpretium fuerit animaduertere, quàm sint hæc cõsentanea antè traditis. Etenim colligũtur hi quasi Terebinthus, & sicut glans, interea dum fiunt semen sanctum in stabilitate & constantia sui propositi. Pro more autem scripturæ non rarò hæc sibi respondent inuicem. Hìc etiã ostenditur vti- E
lem esse & commodum eorũ finem qui beneficij loco plectuntur. Ait enim: Percutiam, & ego sanabo. Et ipse mœrore cõficit: & recreat ac rursus emendat. Itaque qui auditu audiunt priùs & intelligunt, & quæ deinceps sequuntur, perficiunt ad eum vsq; locum, Donec non habitetur ciuitates: & hi in dispersionem ibunt, ita vt vix decima pars populi tandem superstes sit ac salua, hi quoque multiplicabũtur iterum, rursusque fructum proferent, perinde ac Terebinthus & Glans, semen sanctũ proferentes in hoc, vt perseuerent stabiles ac firmi, & in charitate suæ altius defigãt radices.

λιμῷ.

Rom. 11. a.

3. Reg. 19. b. & Ro. 11.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN SEPTIMUM CAPUT ESAIAE.

ET *factum est in diebus Achaz filij Ioathã, filij Oziæ regis Iuda, ascendit Rasin rex Arã & Phaceë filius Romeliæ, rex Israël, in Hierusalem ad bellãdũ cõtra eam, & nõ potuerũt de-*
C *bellare eã. Et annuntiatũ est in domo Dauid à dicentibus, * Cõsensit Aram cum Ephraim, & stupore emota est anima eius, & anima populi eius, sicut in sylua lignum à vẽto mouetur.* Huius sentẽtiæ sensus talis est: Duo reges, Vnus Syriæ, alter Israëlitici populi ascenderũt ad Hierusalem pugnaturi aduersus eã, nec potuerũt expugnare eam. Nomẽ quidẽ illi regi Syriæ, Rasin: regi autẽ Israël, Phaceë. Venerũt verò & nuntij qui regali aulæ indicarẽt consensum regũ Syri & Israël. * Syrus iuxta Hebraicæ linguæ proprietatẽ vocatur Arã. Israël verò nominatur Ephraim, quod ex ea tribu prodierit Hieroboam qui initio sui regni defecit à Deo. Audito igitur hoc nũtio, F
stupore vehemẽti perterritus est rex, sed & audito hoc rumore vniuersus populus cõsternatus est animo: & ita terrore cõmotus atq; cõturbatus, vt videri potuerint assimiles lignis syluestribus quæ vehemẽtissima aspiratiõe vẽtorũ hinc illinc agitantur. Sed enim enarratio hæc verborũ, nulli nõ obuia est & aperta. Cæterùm siquis perget eandẽ sentẽtiã accuratiùs excutere, facilè deprehẽderit ex his quæ historiis prodita sunt, quiddã ad nos & ad ædificationẽ ecclesiæ pertinere. Qui igitur reges

* συνεφώνησεν.
* רעיך voluntas
4. Reg. 16.
* פכח apersens.

gès isti sint, qui inter se cōspirarint: pro virili inquirendū nobis est. Per Aram vtique existimo eū quidem exprimere qui seculi huius sapiētia inflatus, verbo impugnat scientiā Dei. Aram enim sua interpretatione præfert τὸν μετίωρον eleuatum, sublimem, elatum. Talis est sermo principum seculi huius. Totus astronomiæ acquiescit, motionibusque astrorum, coniunctionibus ac figuris. Illinc caussas humanarum rerum dependere asserit. Elatus autem est is per stultam existimationē sui & superciliosam arrogantiam, quam ad nihilum solus deducere nouit qui sanctus sit ac virtute spi-

A ritus sancti subnixus, idque sermonibus veritatis elidens omnem altitudinem se extollentem aduersus scientiam Dei. Arbitramur autem appellari nomine Ephraim, falsi nominis scientiam quæ cōflata est per susceptionem sacrarum literarum, sed detortam à rectitudine veritatis. Quandoquidem Hieroboam ab ea tribu accepit originem qui primus à semine Dauid discidit tribus decē, & olim Salomonis seruus transfuga factus abiit in Aegyptum, sororemque* TheKeminas vxoris Pharaonis accepit vxorem. Hic vaccas aureas cōmentus est & effinxit, festosque illis dies attribuit ex corde suo cōfictos. Quum igitur oratio cuiuspiam gentilis magnum quiddam inclamans se implicuerit hæretico & à veritate aberranti per captiosas & dialecticas argumentationes, tunc Aram dicitur conspirare cū Ephraim, desiderio habens demoliri substructiones domus Dauid, & expugnare locum verissimæ Dei culturæ. Haud tamen compos fit præconcepti voti. Non poterit obsidione eam cingere, nec expugnare, quòd Dominus eam propugnet ac tueatur. Sed ne pacisci qui-

B dem inter se forsan poterunt hi, nisi si peccatum nostrum inualuerit & copiosius exundet. Per hoc autem quòd isti iuxta historiam in diebus Achaz conspirarunt, planè ostenderunt, hanc inter se iniisse ex compacto conspirationem propter peccatum Achaz: quippe qui nō fecerit quod rectum erat in conspectu Domini: sed filium suum consecrauit traduxitque per ignem. Et quidem immodica securitas turbauit domum Dauid, sensumque eripuit animabus populi eumque cōpleuit stupore ac mentis excessu, ita vt infructuoso ligno assimilis videretur ob emotionem eorum animis insitam per eam turbationem. Talis est irruptio & conatus sceleratè conspirantium regum aduersus ecclesias. Sed enim hominum amator Deus quò demulceret promotam turbationem, delegat propheticum sermonem qui è cordibus populi eum expungeret pauorem, dum dicit: Ne timeas, neque anima tua consternetur à duobus lignis fumigantium titionum istorum. Mihi nunc vide, si quam possis ex interpretatione nominum

C ansam vllam arripere, qua fiat, vt quæ loco huic congruunt, dilucidius perspicias. Achaz enim interpretatur κατάσχεσις possessio siue detentio. Ioathan, perfectio siue consummatio, Ioas, Domini ignis, Ozias autem fortitudo Domini. Aram vero (vti dictum est) elatus ob circuncisionem. Sermo igitur sublimis & elatione turgens pollicetur se è diuinis scripturis manifesto prodire. Hunc enim sensum indicat *Phacee nomen quod sua interpretatione sonat adapertionem, quasi verò promittat testimoniorum è scriptura inductorū

*Θεκεμίνας δαμάλεις.

*פקח ad aperiès.

ex se proditurum elucidationem. Quòd autem concors duorum regum conspiratio initur aduersus Hierusalem, illius quidem qui sapientiam mūdi resipit, huius verò qui promittit explanare se posse arcana & abstrusa scripturæ loca, id vtique fit per dogmata cum sensu scripturæ compugnātia, sermonesque sibi contrarios ab his qui spe præsumunt se posse eos intercipere & velut mancipia vilissima reddere obnoxios sibi qui semel ecclesiasticam doctrinā sunt edocti. Sensus hic per sequentia declaratur. *Consilium inierunt, consilium vtique malum Ephraim & filius Romeliæ dicentes: Ascendamus ad Iudæam, & colloquentes eis reuocemus ipsos ad nos.* Sanè sententia hæc perspicuè do- D
cet, hos sperasse, quia domum Dauid vel sola persuasione & verborum lenocinio ad se auellerent. Quinetiam condicunt se in regem præfecturos filium * Tabeel. Tabeel autem bonus Deus interpretatur. Siquidem his qui insidias moliuntur & incursant ecclesias, peculiare est polliceri se tradituros quæ de filio Dei sunt, syncera dogmata, talique blandiloquentia ac comitate verborum imponunt simplicioribus, & in fraudem erroresque pelliciunt. Quòd hæc sub tectorio historiæ ænigmata concernant statum præsentem ecclesiarum, quæ præcessit sententia, luculenter aperit, dicēs: Nisi credideritis, non intelligetis. *Dixit Dominus ad Esaiam, Egredere iam in occursum Achaz tu & relictus Iasub filius tuus ad natatoriam superioris viæ agri fullonis, & dices ei: Obserua, vt sileas & ne metuito, neque anima tua consternetur à duobus lignis titionum fumigantium istorum. Quum enim ira furoris mei facta fuerit, rursum sanabo. Et filius Aram & filius Romeliæ, quia consilium inierunt, consilium vtique malum Ephraim & filius Romeliæ, de te dicentes: Ascendamus in Iudæam, & cum eis* E
loquuti auocemus eos ad nos & regem præficiamus eis filium Tabeel. Hæc enim dicit Dominus Sabaoth, Non manebit consilium hoc, neque erit: sed caput Aram, Damascus, & caput Damasci Rasin, sed in sexaginta & quinque annis deficiet regnum Ephraim à populo Samariæ, & caput Samariæ filius Romeliæ. Et si non credideritis, neque intelligetis. Equidem arbitror prophetas nequaquam percepisse verbum Dei sensili auditu per conformationem aeris: sed quando animæ intellectu præditæ suæ suppetunt aures, quæ è supernis nuntiabantur, citra vllam corporis vocem ad eorum pertingebant notitiam, idque fiebat splendore veræ lucis eorum principem animæ facultatem, nempe mentem præoccupante ac subserauiente ad illustrationem intellectus prophetarum. Vice autem corporeæ istius vocis accipiebant, vt alieni fierent à sensorijs organis, perinde ac contenderent è corporeis vinculis e- F
migrare. Etenim quando anima in diuinarum rerum contemplatione versatur, contrahens seipsam ac recolligēs ab implexa & multiformi solicitudine eorum quæ corpus hoc concernunt, dicitur emigrasse è corpore. Ex diuerso quum se occupat vacatve humanis negotiis aut per necessitatem obsequitur indulgentius corpori, aut certè quia nequit se amplius extendere ad ea quæ excellentiora sunt, nimirum ab externorum commentatione ad eorum speculationem quæ sunt interna, peræquè se habet acsi ad domici-

*מבאל

micilium quoddam aut ciuitatem ſe recipiens cõdoleſcat corpori. Ex quo igitur conueniebat prophetam audire Dei ſermones, dictum ei eſt ante omnia: Egredere tu & filij tui. Tale eſt hoc, cuiuſmodi illud & in Geneſi iuxta oraculum primò redditum Abrahæ, Egredere de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui. Egreſsio enim longè perfectiſsima aſcenſio eſt ab omnibus corporis voluptatibus, quę quidem nomine terrę explicantur. Sed & fuga à delectatione ſenſilium organorum nomine cognationis innuitur, vtque auerſaretur ac defugeret vitam criminibus priùs
A obnoxiam ſtudiis contrariis, quę paternæ domus nomine inſinuãtur. Paulò poſt ſubnectitur, quia de ea terra eduxit eum Deus. Perſpecta enim eius propenſa ad exitum alacritate, ipſe eum ad id quod perfectæ eſt actionis, direxit ac velut manu duxit. Neque enim is tantus erat ac talis qui ſuapte virtute tam arduum opus moliri ac conficere poſſet. Quare & in mandato ſi quidem exiiſſet, pro exitu patriæ accipit fruitionis promiſsionem. Eductum proinde edocuit Deus ſuperna quærere, vbi Chriſtus eſt. Præterea Moſes quum ſe ab adminiſtratione humanarum rerum ſubmouiſſet tota mente ſe contulit ad diuinorum eloquiorum contemplationem, quàm lõgiſsimè à caſtris militaribus de fix it ſuum tabernaculum. Hinc enim factum, vt quiſquis quærebat Dominum, ad tabernaculum egrederetur. Itaque quò quis ſuperior euaſit humanarum rerum anxiis & externis ſolicitudinibus, hoc & in maiorem rapitur admirationẽ illius tabernaculi, ita vt illic vita ipſius perſeueret conſtabilita & inconcuſſa. Ob id etiam
B nunc vt egrediatur iubet Dominus ad ea prædicendum quæ futura ſunt & quæ à Deo edicuntur, ediſſerendum. Non is modò, ſed & relictus filius eius Iaſub. Quod ad hanc ſententiam attinet per eam inſinuatur vnum hunc filium è multis fuiſſe relictum, quem & ſcriptura nolebat deſtitui moribus paternis, ſed vt cum patre vnà egrederetur ob ea ad quæ præhortabatur eum Deus. Nam quandò Iaſub interpretatur conuerſio ſiue * conuertens, declarat ſcriptura omnibus nobis qui per pœnitentiam volumus à carnis perpeſsionibus & illecebris exilire, id nos præſtaræ poſſe, ſi cum propheta recta ingrediamur ad exitum. Iubetur autem conſcendere ad ſupernam viam quà contenditur ad natatoriam piſcinam agri fullonis. Locus hic vtique per hiſtoriam cognobilis eſt & inſignis. Scriptum quippe eſt, quia miſit rex Aſſyriorum Rapſacen è Lachis in Hieruſalem cũ numeroſo exercitu, ſtetitque hic in aquæ ductu piſcinæ ſuperioris, in via agri fullonis. Locus iſtius ſcripturæ forſan in ſe nonnihil complectitur
C quod nobis inſtruendis accommodum ſit ac faciat ad mores componendos, nimirum ſubindicans nos oportere ab his deſciſcere quæ per ſe vilia ſunt ac repunt humi & ad ſuperna toto nixu contendere, vbi nobis conſtitutis in expurgationem inuenietur aqua & ager fullonis peccatorum ſordes extergentis, id quod nobis non parũ emolumenti adferet, iuxta illud Eccleſiæ præceptum dicentis: Omni tempore ſint veſtimenta tua candida. Quin & Dominus oraculo reſpondens Moſæ iubet vt populus auditurus loquentem Deum lauet veſtimenta ſua; deſcendens (ait) conteſtare populum & ſanctifica eos hodie & cras, & lauent veſtimenta ſua, ſintque parati in diem tertium. Qui autem eo vſque pertingere feſtinat, viderit is vt habeat veſtem nuptialem in procinctu apparatam, vt ne ligatis manibus ac pedibus iubeatur è ſponſi thalamo deiici in tenebras exteriores.

Ait ergo. Dic Achaz, Obſerua, vt ſileas. Eſt & hoc nobis perquam conducibile & accommodum, vt cor noſtrum omni cuſtodia conſeruemus. Quum enim fortis cuſtodierit atrium ſuum peruigil & experrectus, in pace ſunt omnia quæ poſsidet, qui ſi ſilere norit excuſſo à ſe tumultu, omnique tumultuaria intemperie ſubmota, nihil iam ſibi malè metuit eo timore qui proſilere ſolet è perpeſsionibus animi. Non is iam pauido eſt animo & imbellis, ſed ſpiritu fortitudinis obarmatur. Ne ergo tibi male metuas à duobus lignis titionũ iſtorum fumigantium. Indicitur nobis mãdatum hiſce verbis, ne quid malè nobis formidemus per animi lentorem à perſuaſibilibus gentilium verbis, à blaſphemiis ſectariorum, quod vtrunque aliud nihil, quàm ligna duo, verius duo titiones, qui quod in planta genitale erat & viuificum, perdiderunt quidem, ligniquę totius robur nec (id ſolùm) ſed & ſplendorem ac illuſtre lumen ex igne promanans extinxere facti titiones fumigantes, eos aſpergentes inſigni nigredine & labefactantes quos vel ſemel attigerint. Et iſti ſic ſuos ſermones adornant, vt oculos ſibi proximè adſiſtentium prouocent ad lachrymas. Quòd ſi noſſe vis quantum detrimenti, quanta pernicies à fumigantibus iſtis titionibus ingignatur animis auditorũ, fac memineris Salomonis verborum dicentis: Sicut vua acerba ſiue acetum nocet dentibus, & fumus oculis: ſic parabola vtentibus ea. Cenſeo quidem vuæ peracris nomine peccatum innui quod ab actionibus nequitiæ proficiſcitur: fumum autem eam interpretor dici noxam quæ ex falſi nominis ſciẽtia proſilit, perſpicacem & diſcretiuam vim animæ confundentem. Ait autem, Quum facta fuerit ira indignationis ſiue furoris mei, rurſus medebor. Hoc eſt, Poſt plagas conuerſionis gratia irrogandas, ſimul atque videro correctionem idoneè ſubſequi, non ſinam eos auſterioribus opprimi ſuppliciis. Hoc perinde ac ſi dicat medicus his qui atrocitate morborum laborant, mox vt primùm ſecuero te, ſimul ac admouero cauterium, neque ſectionem tranſmittam, neque neglectim ſinam manere hulcera per vſturã cauterij expurgata. Perfunctus enim ea cõrrectione (ob quam operoſæ & graues moleſtiæ admouentur,) tum demum quod reliquum eſt medelæ inducens in integrum reſtituam ſanitati & inſtaurabo. *Et filius Aram & filius* Romeliæ *quia conſilium inierunt, conſilium malum dicentes: Aſcendamus ad Iudæam, & colloquuti eis, reuocemus eos ad nos, & regem conſtituamus ſuper eos filium Tabeel. Hæc dicit Dominus Sabbaoth, Non manebit conſilium hoc, neque erit.* Sententiæ duæ aduerſantes veritati ſi quando mutua coitione paciſcuntur & conſpirant aduerſus Eccleſiam, tunc filius* Aram ſermo noſter nimirũ faſtu turgidus & elatus ſe erigit ad uerſus ſcientiã Dei, & filius* Romeliæ, nempe ſermo ex ſuperciliosã & arroganti circunciſione profluens qui prætextu comparatæ ſcientiæ ſimul & oſtentatione doctrinæ de ſublimioribus rebus conſi-

Margin notes: ושוב* — D — Prouerb. 10.d — E — ἔμφαξ *Pro quo Hebraice ... sic piger ... cors ignauus. — Confirmat simili. — F — *ארם μετέωρου elatus ... celsitudo.

consistentis se diuellit & auocat à veritate ecclesiæ, tunc hi consilium inierunt, consilium planè maliciosum, simul alloquuti Iudæos, Hoc est, cōfitentem animam. Siquidem confessio siue laudatio Dei *Iudæa denominantur, quam equidem nobis pollicemur ad nos ipsos auulsuros verisimili persuasione Dialecticæ argumentationis.

Domini. aut professio à Domino.

יהודיה confessio domini siue laudatio.

Nec alium quenquam se daturū pollicetur in regem nisi filium Tabeel: hoc est, boni Dei quem profitentur Dei boni filium, ipsum alioqui non nominant bonum, illa abusi euangelica sententia ad contumeliam & eius iniuriam: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus. Quando igitur videris diuersæ opinionis sectarios pollicētes scientiam & se inferre posse sapientiam ex * gētilium libris haustam, & eosdem educentes suas copias aduersus ecclesiam Dei: tecum reputa, quia etiam nunc filius Aram & filius Romeliç cōsilium inierunt, consilium inquam malignum & improbum. Porrò aduersus malignum hoc consilium filij Arā filiique Romeliæ (vti expressimus) hæc ait Dominus, quia cōsilium quidem Dei stabile est ac permanens: eorum autem qui aduersus veritatem confligantur & decertant, non stabit, sed cōcidet ac subuertetur. Propter hoc ait: *caput Aran Damascus: & caput Damasci Rasin*. Hoc est, Superborū caput est execrabilis vir quidā sāguinarius, siquidem * Damascus sua interpretatione sonat sanguinē sacci. Sanè saccus, pœnitētiæ symbolum est. Qui verò conspersus est sanguine & maceratus, neutiquam est purus. Equidem accipi potest pro pœnitentia solenni & in more posita quæ alioqui vera non sit pœnitentia, quòd ab iis fiat qui nequaquā versantur in dogmatibus syncéris. Caput autem Damasci eius quæ pura non est pœnitentia, quando macerata & conspersa fermento peccatorum mortalium, ob id Rasin dicitur, symbolum planè eorum penes quos nihil deprehenditur sani & puri dogmatis. *Sed * abhuc sexaginta & quinque anni, ait, deficiet regnum Ephraim à populo, & caput Ephraim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ.* Est igitur regnum Ephraim potentatus quidam & potestas vnà cum sectariis diuersæ opinionis, quòd ex ea tribu exortus sit is qui Israël dissecuit à tribu Iudæ. Caput igitur Ephraim * Someron, hoc Samaria. Est autem Samaria regio inimicorum quorundam sanum sermonem deprauantium, per hoc quod Samaritas auocarunt à Iudaismo. Sanè quemadmodum Syriæ caput Damascus, Damasci autē Rasin: ita Samaria quidem caput Ephraim, Samariæ verò caput filius Romeliæ. Sunt hæc exaggerationes malorum & peracres excessus qui verbis nostris docētur, adeò vt impossibile sit concordem talium cospirationem præualere aut vllam obtinere efficacem vim aduersus eos quibus moliuntur insidias. *Et si non credideritis, non intelligetis.* Oportet certam fidem commodare sacris literis, quia Dei in se sensum mentemque complectuntur, & ita progredi ad eorum intelligentiam quæ scripta sunt. Ante omnia enim typi ipsi siue eloquiorum figuræ intelligendæ, sic vt eorum quç expressa sūt assequare veritatem. Priùs enim ingenua ac simplici fide credere oportet scripturis, quòd à Deo inspiratæ sint & perquam vtiles, Dein sensus qui in eis delitescit, subtili mentis sagacitate & solerti indagine est peruestigandus. *Et adiecit Dominus loqui Achaz, dicens, Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum siue in excelsum.* In paulò superioribus docetur quidem per Esaiam, quę cōueniebat Achaz facere, nempe vt obseruaret silentium, & ne sibi malè metueret à duobus titionibus fumum exhalantibus. Nunc autem, vt doctrina prophetæ obsequenter excepta diuinū postulet oraculū. Adiecit Domin⁹ loqui ipsi Achaz. Ipsi fortasse hinc docemur, quia vnus aliquis disci pulorū quid administrando Dei consilio obsequiosè subseruit, proficiens poterit tandem excipere ex ore Dei oracula. Etenim sunt quidam qui humana doctrina nequaquam edocti priùs, sed Dei reuelatione instructi, initio statim tanquam syncéræ mentis potuerint esse capaces arcanarum demonstrationum spiritus sancti, cuiusmodi erat Abraham & Moses, Elias & Hieremias, necnon alij qui illis fuerunt assimiles. *Et adiecit Dominus loqui.* Hæc appendix sermonem connectit præcedentibus. Ordinis enim consequentia requirebat, vt post redditam prophetiam de futuræ defectione regni Ephraïm, hoc est, post spoliatum regnum Israëliticum, prædiceret propheta quemadmodum venturus esset Emmanuel per intemeratam virginem. Quid igitur sermo hic ipsi præscribit Achaz? *Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum siue in excelsum.* Sanè liquet signum opus esse in seipso retinens rei cuiuspiam arcanæ & reconditæ manifestationem, vt fuit signum Ionæ. Præsignabat enim Christi ad inferos descensum. Ex diuerso idem ascensum repræsentat ex mortuis his qui eorum quæ fiunt, interpretari valent & eruere mysticum sermonem. Oportet autem semper signum quod adest etiam secundum instans tempus animaduertere: rem autem ipsam quæ per signum portenditur, plerumque tribus dispertiri temporum dimensionibus. Sunt enim & præsentium rerum signa, sicuti est fumus è domo exiliens, siquidem index est ignis in ea accensi. Sunt & præsentia futurorum euentuum argumenta, sicut est nubium visus concursus futurum prædicens imbrem & in terram lapsurum. Sunt item præsentia signa præteritorum, ceu sunt prunarum siue carbonum reliquiæ indices sunt incendium & ignem fuisse in domo. Et quidem scriptura admirabilia & repræsentatiua cuiusdam mystici sermonis signa vocat. Quid tandem potest vsquam admirabiliùs aut diuiniùs audiri aut spectari natiuitate Dei nostri ex intemerata Virgine? Huiusce rei gratia dicitur, Pete tibi signum à Domino Deo tuo, quòd nemo alter possit exhibere signum in profundum siue in excelsum. Sanè quiddam, quod suapte natura sortitum est posituram ac situm in inferiore mundi regione, sicut est terræ: est contra, quòd supremum omnium quæ subiacent oculis, obtinet locum & constitutionem, vt est * cælum. Iam quando Verbum caro factum est, prophetia hæc per hanc quidem particulam, in profundum, signat terram, ipsamque carnem ex virgine assumptam: per illam verò, in excelsum, indicat verbum illud supercæleste omni principatu ac potestate superius, cum inquam insinuat qui in principio erat apud Patrē & De⁹ erat verbum. Aut fortè profundū istud infimas partes

*Origenē intellige, Arrium Eunomiū, & cæteros.

דמשק

*Proòri, Complutē. habet tri.

שמרון custos, spina, sex, vepres.

Signa tribus temporum dimensionibus extenduntur.

* de altero cælo intelligit.

tes inferni designat. Excelsum vero supercælestem regionem, vti nobis repræsentat Apostolus, dicens: Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc est Christum deducere Aut quis descendet in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis adducere, quandoquidem qui descendit ipse est & qui ascendit. Hoc itaque signum, In profundum & in excelsum dictum est de Domini descensu, qui idem vtique ascendit super omnes cælos. *Et dixit Achaz, Non petam* * *neque vnquam tentabo Dominum*. Dei quidem donum eximiè est opulentiæ, abunde prolixum & perquam liberale. Contra, Achaz vt qui nondum esset edoctus quærere magna, hoc est cælestia, eoque renuit quærere signum, quod id foret humana natura superius, aut ne prætergredi videretur mandatū quod dicit: Non tētabis Dominum deum tuum. Porro sermones tantis de rebus necessariè & perquam vtiliter fiunt regi qui tum imperabat, vt per ipsum quæ futura dicebantur à propheta, in omnes diuulgarentur. Equidem Esaias fortè nihil impetrasset fidei per hominum aduersum se inuidiam aut ob reliquam vitæ humilitatem, quasi is neutiquam à Domino excepisset de aduentu Emmanuelis oraculum, sed id commentitium ex corde proprio confinxisset. Achaz autē sic excepit prophetiam futurorum, quemadmodum Labā, Abimelech, Nabuchodonozor, Pharao denique & Caiphas, & hi quidem non propter vitæ meritum, tantum propter auctoritatem ex dignitate ei adiacentem. Non enim reuerentia & religione vlla inductus Achaz deprecabatur ac renuebat petere signum. Neque enim principio Deus iussisset vt peteret signum, nisi futurum esset ei conducibile. Ob hoc & quæ inferuntur, reprehēsionem continent aduersus Achaz. Siquidem ab eo aduersus sermonem deflexit in Dauid, Ait enim. *Audite ergo domus Dauid. Nunquid parum est vobis* * *molestiam exhibere hominibus? Et quomodo Domino exhibetis molestiam?* Hisce verbis videri possit propheta ægerrimè tulisse immorigeram & inobsequentem contumaciam Achaz. Atqui sententiam hanc explanatiùs exprimit altera editio dicens. Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis Deo? Quónam pacto homo vnus exhibere Deo potest agonem siue agoniam? Est siquidem agonia timor ob impendentem ruinam siue infortunium. Atqui propheta nullam profitetur in Deum cadere eiusmodi perpessionem: sed appellatione agonis exprimit habitudinem Dei eis esse contrariam qui eius mandatis explendis reclamant.

Propter hoc dabit Dominus vobis ipse signum. Ait ergo, Et ne petentibus quidem dabit, etiam si neminem comperiat à quo excipiatur, dignum, nihilo secius propter prædefinitam dispensationem natiuitas quę per carnem futura erat, inquit, quia ipse Dominus Deus dabit signum. Conueniebat enim, vt Achaz intelligeret quæ humana sunt, non excipere posse correctionem, nisi per solum Dei verbi ad nos aduentum. Hinc petere iubetur signum in profundum siue in excelsum. Nam ex quo is seipsum indignum petitione iudicabat nempe inexperientia laborans ac rudis insignium & cælestium signorum: propter hoc ait, dabit Dominus ipse vobis signū, non per vnū aliquem seruum, ministrum aut famulum dat, sed suo ipsius ministerio, vt per hoc beneficij siue doni magnitudo declaretur. Etenim legem ordinauit per angelos in manu mediatoris Mosi, hoc verō signum dedit ipse domui Dauid. Datum autē est non iam ipsi Achaz, sed vniuersæ domui Dauid: Hoc est, Dominus secundum carnem, quòd præeminebat in vniuersa cognatione Dauid, idque faustum fœlixque nuncium est de aduentu Christi. *Ecce virgo in vtero accipiet, pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuelem.* Hoc loco Iudæi reclamant editioni septuaginta, dicentes non esse positum in Hebræo quod respondeat dictioni huic ἡ παρθένος, hęc virgo; sed ἡ νεᾶνις hęc iuuencula, hæc puella siue adolescentula; quasi verò νεᾶνις puella adolescens per ætatis florem non etiam possit expers esse nuptialis thalami. Aduersus hos ex sua ipsorum scriptura facile occurri potest. Signum vtique si est, demonstratio est rei cuiuspiam prodigiosæ, demutatæ & à communi cōsuetudine hominum omnino alienæ. Quid admiratione dignum censetis, si è tam multis vna aliqua mulier cohabitans viro, mater fiat pueruli? Quod si is natus fuerit ex voluntate carnis, quánam ratione promerebitur dici Emmanuel? Itaque si quod datum est, signum fuit, vtique oportuit admirabilem esse eiusmodi natiuitatē. Quod si modus generandi istius puerluli fuit communis, ne quæso dicatur signum, neque appelletur Emmanuel. Quòd si hæc puerpera non fuisset Virgo, quale id promereatur dici signum? Et nisi cæteris fuisset hæc natiuitas diuinior, quīnam dici potuisset Emmanuelem aduenisse? Nam quod ἡ νεᾶνις puella siue iuuencula peculiari nomine dicatur de Virginibus, id per ea quę in Deuteronomio hisce verbis dicta sunt, colliquescit. Si autem in campo inuenerit puellam quæ desponsa sit, & qui vim intulit & cubuerit cum ea, interficite hominem solum, at puellæ nihil omnino facietis mali, quia non est in puella peccatum mortis. Quia quemadmodum siquis homo insurgat aduersus proximum suum, & occidat eum, sic & hoc factum est. In campo inuénit eam, clamauit puella, & nemo adfuit qui auxiliaretur. Itaque hæc quæ ante vim inuectæ corruptelæ clamauit, vtique virgo erat. Id enim vim habet perinde ac si dixisset: Clamauit Virgo & clamauit iuuencula. Sed & in tertio Regnorum libro * Sunamitis illa quę excalfaciebat Dauid, virgo quum esset & virilis congressus expers, νεᾶνις vocatur. Inuenerūt enim (scriptura ait) Abisac, & attullerunt eam ad regem, & adolescentula pulchra erat valde, & ministrabat regi, & rex non cognouit eam. Itaque Emmanuel ex sancta Virgine exortus est quæ dixerat: Quomodo erit mihi hoc, quando virum non cognosco? Cui angelus, Spiritus * sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Virgo hæc vtique legi purificationis nequaquam obnoxia erat. Scriptum enim est * in Deuteronomio, quia mulier quæ suscepto semine pepererit masculum, immūda erit septem diebus. Ipsa autem quum citra copulam seminis facta sit mater Emmanuelis, pura vtique permansit, sancta & intemerata. Et quando primus Adam non ex viri ac fœminæ congressu processit ad ortū, sed è terra formatus est: vltimus Adā, vt veteris illius cōtagio-

Marginalia: ἐνδιδοῦμεν. — * ἀγῶνα. pro ἀγωνίαν, anxietatem, ... — Signum à signum. — 3. Reg. 1. Quaerant Domino nostro virginem ... νεᾶνιν παρθένον adolescentulam virginem ... — * Kyrios Domini. Leuit. 12.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

tagionem corruptelamque instauraret sua nouitate, corpus assumpsit in virginali vtero formatũ, vt per carnem in similitudine esset peccati*. Vt autem admirabilis hæc generatio crederetur nihil in se continere quod suspectæ esset fideiaut prorsus incredibile, etiam apud eos qui perperã affecti difficilè approbant quæ concernunt diuinam dispensationem, rerum opifex animalia quędam creauit quæ citra copulam cõplexúmve masculi queant eniti ac partum edere per solam fœminam. Talia enim de vulturibus prodũt memoriæ qui de animalium naturis scitè tractarunt. *Butyrum & mel comedet, priusquam sciat ipse præponere mala, eliget quod bonum est*. Emmanuel propter carnis teneritudinem vti voluit puerili alimento, nempe butyro & melle. Nihilominus in statu adhuc infantili consistens, per inhabitantem in se virtutem bonitatis, ante maturam perfectámque ætatem reprobabit quidem mala, eliget autem quod bonum est. Et quoniam nostræ quidem naturæ inclinatio ad vtraque peræquè propendet, & quidem plerunque ad id quod malum est, deflectit, subinde autem & ad id deuergit quod bonum est, ceu contingit in statera, nũc quidem anima se demittente ad suscipiendas perturbationes affectionum, nunc autem ex diuerso eadem à malo se auocat & conuertit ad id quod melius est. At nõ etiam Dominus sic, sed id quod erat bonum, sibi vendicabat familiariter etiam initio statim & à primordio suæ natiuitatis id in ipso inclaruit. Scriptum quippe est, quia Priùs quàm sciat ipse præponere mala, eliget quod bonum est. Recurrens ad ea quæ in Genesi scripta sunt de ligno scientiæ boni & mali, illinc deprehendes, quo in statu vixerit Adam ante peccatum, & inuenies assimilem ei qui nunc descriptus est, quia nihil dum mali fuerat expertus, quare & Dominus quidem in habitu adhuc puerili consistens imitari voluit ipsius Adæ intemeratam simplicitatem. Reprobando autem malitiam pręuaricationem Adæ per inobedientiam commissam instaurauit & correxit. Ait ergo. *Sed adducet super te Deus & super populum tuum, & super domum patris tui dies, qui nondum venerunt ex qua die abstulit Ephraim à Iuda, regem Aßyriorum*. Sententia hæc insinuare videtur dies postremos Iudææ à passione Domini, quibus obsidio Romanorum incubuit ciuitati Hierusalem, post aduentum Emmanuelis. Induxit enim Dominus super Achaz & populum eius & domum patris ipsius dies qui nondum venerant, ex qua die dissectus est in partes Ephraim à Iuda. Abductus quidem est in captiuitatem ab rege Assyriorum: desciuit autem Ephraim ab Iuda diebus Hieroboam filij *Nabat, qui peccare fecit Israël, qui & primus fuit auctor apostasiæ & defectionis, dicens: Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iesse. Ob hoc Ephraim auocauit regem Assyriorum ab obsidione terrę Iuda aduersum se. Nam quum rex ipse obambulasset Hierusalem, non est permissus eam vehementius obsidere. *Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscis quæ dominantur parti fluminis Aegypti, & api quæ est in regione Aßyriorum, & venient & requiescent omnes in vallibus regionis & in foraminibus petrarum, & intrà speluncas, & intra omnem fissuram, & in omni ligno*. In Aegyptum, ait, descendit populus meus, vt colonus siue peregrinus esset ibi, & ad Assyrios vi abducti sunt. Propter hoc Prophetiam texit de Emmanuelis natiuitate, siue quis in Aegypto fuerit, siue ad Assyrios abductus, eos se educturum prædicit, & vt in regione Iudææ constituti refocillarentur seque refouerent in regione suapte natura fructus edente, vt feriarentur ac requiescerent in spelæis, & demissioribus locis. Ait proinde muscas dominium habituras in partem fluminis Aegypti, & apes in regione Assyriorum versaturas. Et hæc quidem eo dicit, vt vtilitatem exprimat aduersantium exercituum. Siquidem musca, animalculum sortitur à stercore suam originem. Id genus animantis & hominibus infestum est abominabile & impurum, vitaque eius turbulenta, nec non mors execrabilis. Tunc dominantur parti fluminis Aegypti muscæ. A superiore enim plaga Aethiopiæ Nilus suam ducit originem. Circum breuem eius portionem habet Aegyptũ sitam iuxta eruptiones maris, in quo quidem loco quadrupedia omnia, feræ & immanes belluæ, reptilia & volatilia pro diis habita coluntur. Hasce igitur muscas, nimirũ infirmam imbecillitatẽ aduersarij exercitus vel sibilo soloq; stridore* exinaniet Dominus, Hoc est: Spiritu oris sui interficiet. *Et in regione Aßyriorum api*. Est porro apis exigui admodum corpusculi animalculum, imbelle, eo ipso quo se vindicat ac tuetur, sibi inferẽs mortem, nempe aculeo. Vna enim cũ exerto aculeo, inflictæ plagæ immoritur. Et quidẽ sauciato nonnihil infert noxæ, sibiipsi autem infixo mox aculeo vitã adimit. Talis planè est natura hominum istorum qui suopte ingenio amarulenti sunt, qui aduersus spiritum sanctum digladiantur ac pugnant. Suamet enim malignitate tanto affliguntur atrocius, quam quicũque per eorum indignationem offenduntur. *Et in die illa radet Dominus in * nouacula inebriata trans flumen regis Aßyriorum, caput & pilos pedum, & barbam auferet*. Post Christi natiuitatem, potestate aduersaria omni profligata, muscis nimirum & api dispulsis spiritu oris Domini, tunc in vnum cogentur filij Israël & requiescent in abditis hospitiis, in vallibus & agris, in fissuris petrarum & eiusmodi spelæis. Iam quod attinet ad illud. Radet Dominus in nouacula inebriata regis Assyriorum caput & pilos pedum, & barbam eius auferet, videtur sententia hęc innuere exercitum quendam mercede conductum per nouaculam inebriatam, ac indicare regnum Assyriorum fore imbecillum, & quæ illius claritatem ac gloriam concernebant, ablatum iri. Hunc sensum insinuat erasio pilorum capitis eius regni, ingentem & diffusum ac confusaneum populum Dominum esse aboliturũ, quos vtique sermo hic sub vmbratilis figuræ tectorio tradidit ac docuit esse pilos pedum. Dein & ea quæ illis erant preciosissima, quæve insignia eximiæ fortitudinis, absque barba fore dixit, perque nouaculã inebriatã circuncidenda & adimẽda interminatur. Quinetiã historiæ attenti, forsan deprædhendent hæc quæ per Assyrios dicuntur esse gerenda, à Romano exercitu completa esse secũdum natiuitatem nostri Emmanuelis. *Et erit in die illa. Nutriet homo vitulam boum & duas oues, & erit eo quòd faciet plurimum lactis,*

comedet

Margin notes: *Absque peccato. — Vt sunt Arist. & Theophrastus. — נבט* aspiciens. בעם Ieroboam impugnãs populum. — ἀφανίσει. — τῷ ξυρῷ τῷ μεμεθυσμένῳ.

Margin letters: A B C D E F

*In complut. μέλι mel nō habetur, dein pro γάλα pc. Hebr. עשות habet דבש butyrum & mel.

*comedet Butyrum, Quia Butyrum & * mel comedet omnis relictus super terram* . Iraël igitur excusso à se iugo captiuitatis, requiescet: rex autem insidiator aspergetur ignominia per nouaculam inebriatam, barba & pilis denudatus. Tunc ait: Tanta per regionem exuperantia annui prouentus exorietur, tanta erit anni temperies, vt vacca vna ac duæ oues suo possessori abundè prolixum ac liberale lac suppeditent, vt ex eo eliciat affluentem Butyri copiam. Ob hoc quòd illius incolæ terræ Butyro ac melle nutriantur. Forsan præstiterit magisque decuerit ex eiusmodi documento de animalibus excipere sensum sublimiorem. Pro eo enim
A quòd dixit, quia singuli quique exaugebūt ac suffulcient id quod industriæ solertis est & operosi laboris animæ, necnon agricolationis. Ob id dixit vaccam, nempe animal operis nostri comparticeps & cooperarium, & pro nostra item mansuetudine & liberali consuetudine impertiendi, allegoricè nominatim adiecit oues, propterea quòd quemadmodum ab hoc animali materia nobis integumenti suppetit ita & ab amictu qui est secūdum virtutem, per eam vita studiosorum exornari consueuit. Tali igitur alimento educatus etiam spiritualiter adornatur. Ob hoc nutriet & vaccā & duas oues. Dicūtur autem butyrum & mel introductitiæ quædam disciplinæ ad excipiendam diuinam doctrinam, quòd primùm ad alimoniam humanæ vitæ excogitata sit confectio butyri & mellis. Homo autem mox vbi abundè ac satis liquidiore hac & elementari alimonia doctrinæ imbutus fuerit, tunc supergressus terrena, particeps fiet solidioris & grandioris alimenti quod & viros addeceat, totum se permit-
B tens ac tradens disciplinis spiritualibus.

Et erit in die illa, omnis locus, vbi fuerint mille vites mille siclis, in solitudinem erunt & in spinam. Cum sagitta & arcu ingredientur illuc, quia terra inarata & spina erit omnis terra, & omnis mons aratus arabitur. Nequaquam superueniet illò timor. Erit enim à vastitate terræ & spina in pascua ouis & conculcationem bouis. Sanè quemadmodum his qui versantur in locis visum fallentibus & inuisis contingit, ita & arbitramur nos non vsquequaque deprehendisse enarrationem sententiæ istius in speciem secum pugnantis. Vide igitur si quidem potes ex iam dictis sensum talem excipere & interpretari, quòd scilicet qui ex circuncisione erant, mille vites distraherent mille siclis. Vineam enim ex AEgypto transtulit & eiectis gētibus plantauit eam, quæ quidem quum priùs copioso fructuum prouētu exuberasset, demum neglectim omissa conuersa est in amaritudinem. Eius quidem maceria ac sepes destructa est, & facta est in direptionem transeuntibus viam. Vineæ igitur illæ præfertiles in terram transiere desertam & horrentem spinis, quando Israëlitas hostis adortus est cum missilibus telis ac sagittis, illata regioni vastitate. Montes autem proscinduntur aratro, nimirùm animæ fidem Christi complexæ, priùs quidem desertæ & agricolationis cura destitutæ, quòd ante Christi aduētum redactæ essent in sentes ac spinas. Sed enim simul atque is aduenit in ruinam & resurrectionem multorum, vocauit quæ non sunt, vt ea quæ sunt, euacuaret. Propterea qui circuncisos quidem Iudæos ad internecionem perduxerunt, terram opima vligine florentem & vbertate fructuum prægnantem redegere in sentes & spinas. E diuerso, collectitius Gentium cœtus (qui mons etiamnum dictus est) pauore omni immunis ac liber & ab hostium timore submotus aratro proscinditur & colitur. Itaque mōs anima est per Christi doctrinam euecta in sublime. Equidem per aduentum Domini, extrusus est Israël, eius item loco insertæ sunt & E
plantatæ Gentes, vt illorum ruina omnibus salus dispensaretur, & in hisce montibus intrepido animo & oues & boues gramen pascuum depascerētur, simul & exuberantem prorsus ex se exhiberent vtilitatem. Nimirùm oues, hoc est, morum facilitate benigniores ac cicures. Boues item qui ad tolerandos labores operosioris culturæ pro necessariis comparandis alacriores & præ cæteris sunt strenui.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN OCTAVVM
CAPVT ESAIAE.

*τόμον.

C *ET dixit Dominus ad me, Sume tibi *librum nouum & magnum, & scribe in eo stilo hominis, vt velociter deprædationem faciat spoliorum. Adest enim, & testes mihi fac fideles homines, Vriam sacerdotem & Zachariam filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, & in vtero accepit, & peperit filium. Et dixit Dominus mihi, Voca nomen eius, Citò spolia detrahe, Velociter prædare, Quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Videri poterit propheta hic & aliud iussus Dei imperio vt faceret, & aliud fecisse. Illud enim, Accipe tibi librum nouum & magnum, quid commune habet cum eo quod infertur, Et accessi ad prophetissam & in vtero accepit? Equidem dicere quis possit hanc illationem non esse * redditionem prægredientis sententiæ, sed circūscripta ac finita illatio F
redditur ex proprio pendens principio. Etiamsi minimè additur, quia accepit librum nouum & grandem, subauditur siue subintelligitur fecisse quod erat iussus. Illatio autem hæc: Et accessi ad prophetissam, ex altero intelligitur pendere principio. Si quidem imperio contradixisset propheta, vtique contradictio literis prodita fuisset, vt & in Ezechiele deprecante excusanteque ne panem suum in humano sterquilinio decoctum comederet. Illo enim loco negat se id facturum, dicens: Nequaquam Domine Deus cæli: Non enim anima mea contaminata est in immundicia, neque ingressa est os meum prophana caro omnis. Ob hoc

*οὐχ ἀπόδοσις.

hoc continenter respõsum ei est, vt panes sibi cõficeret in bubulo stercore. Atqui hîc quum nulla intercedat abiuratio, liquet consensum indicari vel sola taciturnitate, etiamsi testatus non sit se quod iussus fuerat, fecisse. Quemadmodum Oseë. Ait enim, Vade & accipe tibi vxorem fornicationis, & fac filios fornicationis. Dein testimonium illi reddens scriptura quasi ei qui quod iussus fuerat fecerit, infert: Et abijt & accepit * Gomer filiã * Debelaim. Alicubi tamen inuenire possimus mandata quidem expressè quidem & nominatim pronuntiata, opus alioqui ipsum minimè testimonio comprobatum, nihilominus vi intelligentiæ fuisse à nobis deprehensum, per quæ non magno
A negotio, quæ subiecta sunt, persuadentur, vt in Ezechiele: Et tu dormies super latus tuũ sinistrũ. Et rursus dormies super latus tuũ dexterum. Non enim illic reddita est illatio, quia scilicet dormierit super latus dexterum aut sinistrum, sed silentio præteritur, Prophetæ verò obedientia à nobis intelligitur. Hic quoque ad consimilem loquendi formulam de hoc quod in dubium vertitur, potest à nobis responderi: quod non aliud sit iussus facere, aliud item fecerit, sed sibi delegatum munus strenuè obiuerit, estque haud segniter exequutus. Quæ autem de prophetissa nobis edisserit, ex alio pendent principio. Fortasse tomus hic, nimirum volumen siue liber nouus & magnus adumbratio quædam est ac figura noui & magni testamenti stilo hominis descripti, quòd Euangelij verba humana loquutione siue charactere descripta sint, vt à quouis facilè exaudiatur & à multis scripta sunt euãgelij verba, in quo quidem scri
B ptum est, vt velox fieret deprædatio spoliorum. Sanè cita admodum ac præpes facta est. Euangelij siquidem doctrina fulgetra quauis pernicior ad extremos vsque limites terræ habitabilis pertigit, spolians principem seculi huius & ad obedientiam Christo redhibendam eos traducens quos ille prædo detinebat captiuos. Prẹda autem est spoliorum distributio. Angelis autem tanquã prouidis tutoribus humani generis curã demandauit Deus ad custodiam & salutem hominum. Eam ob rem scriptum est, vt velociter deprædationem faciant spoliorum. Adest Euangeliũ, hoc est faustum felixque nuntium. Quem enim prisci patres flagrantibus votis & spe certa credebant affore è cælo, præsentem nobis denuntiat Euangelium. Testes autem eorum quæ in Euangelio scribuntur (ait) sint fideles, Vrias & Zacharias. Erat autem Vrias sacerdos, allegoricè designans legem à Mose promulgatam. Zacharias prophe-
C ta erat. Porrò constat Euangelium mutuatum testimonia à lege & prophetis. * Vrias quidem sua interpretatione sonat illustrationem siue illuminationem Dei. Zacharias autem, memoriam Dei filius verò Barachiæ, id est τῆς εὐλογίας τῆς τοῦ θεοῦ, hoc est, benedictionis quẹ à Deo est. Quos tandé decentius conueniat adhiberi testes, quàm homines eos qui probati sint fideles? Si quis luce illustratus est diuinæ cognitionis, iugemq; Dei apud se retinet memoriam. * Quid igitur insinuat illud: Et accessi ad prophetissam? Hoc est, è propinquo cum spiritu sancto versatus sum & prẹnotione futurorum cum prophetissa. Apprehendi enim & propius accessi ad cognitionem prophe-

* גמר consumens. דבלים palatæ, massæ siccarum ficuum, carice.

* אור lux, ignis, inde Vria, siue Vrias, lux Dei, & זכריה memoria domini.

* Hic nonnihil desidero, forsan fidelis est testis, & filius diuinæ benedictionis.

ticæ prædictionis. Et perspexi eius cõceptionem prophetiæ, dono cohonestatus è longinquo oculis in eam priùs ac fixius attentis. Peperit filium, de quo dixit Dominus, quia vocabis nomen eius, Velociter detrahe spolia, citò prædare. Multa cũ pernicitate spoliauit fortem suas ipsius possessiones peruigili cura custodientem, eos inquam qui venundati erant sub peccato, detinebanturque astricti vinculis horrendẹ mortis. Spoliauit quidé illum: sua tamen vnius potestate ab eodem prædam opimam retulit, ad tutelarem custodiam & præsidium assignans fidelibus angelos sanctos, quorum commeminit, dicens: Quia angeli eo- D
rum semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Ipse enim est qui quàm velocissimè prædã reportauit, Christus: de quo & scriptũ est, Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, accepit dona in hominibus. Nam quod Maria prophetissa fuerit, ad quam proximè accessit Esaias per prẹnotionem spiritus, nemo contradixerit, qui sit memor verborum Mariæ quæ prophetico afflata spiritu eloquuta est: quid enim ait? Magnificat anima mea Dominũ. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatã me dicent omnes generationes. Quòd si animum accommodaris vniuersis eius verbis, non vtique per dissidium negaueris eam fuisse prophetissam, quòd Domini spiritus in eam superuenerit & virtus altissimi obumbrarit ei. Quod igitur iussus est propheta, vt scriberet in libro hoc, quum se propriùs adiunxisset prophetissæ, factum vtique vidit & in lucem editum. Illic siquidem dictum est. Scribe stilo hominis, vt deprædationem spoliorũ velo- E
citer faciat: Hic autem postquam dictum est, quia in vtero accepit & peperit filium, secundum hoc scriptũ est. Et dixit Dominus, Voca nomen eius, citò spolia detrahe, velociter prædare. Res itaque eadem diuersis loquutionibus ac sententijs commemoratur, per illud, Sume tibi librum, & per hoc. Accessi ad prophetissam, nihilque continet inductio quod cum præcedente dissentaneũ sit aut dissideat. Hic autem pusio accepit virtutẽ Damasci qui ex prophetissa prognatus est, simul & spolia Samariæ. Virtus Damasci, hi sunt qui ex gentibus credunt, spolia autem Samariæ, qui ex circuncisione complexi sunt fidem: quòd Damascus quidẽ metropolis sit Syriæ, Samaria verò Israël, nisi quòd mandata & fortissimè gesta per filium prophetissæ, horum nominum vice quæ hîc ei à Domino imponuntur, nomen hoc Iesus ipsi Domino accommodatum est propter salutẽ nobis à Deo prærogatam. Ait enim scriptura. Voca- F
bis nomẽ eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suũ à peccatis eorũ. *Et adiecit Dominus loqui mihi adhuc dicens: Eo quòd non vult populus iste aquã Siloë quæ vadit cum silentio, sed vult habere Rasin & filiũ Romeliæ regẽ super vos, propter hoc ecce Dominus adducit super vos aquam fluminis fortem & multã, regem Assyriorum & gloriã eius, & ascendet super omnem vallem vestrã, & deambulabit super omnem murum vestrum, & auferet à Iudæa hominem qui poterit caput leuare aut possit perficere aliquid, & erũt castra eius, vt impleant latitudinem regionis tuæ.* Quãnam ratione vniuersorũ Deus talia se irrogaturũ populo interminatur, propter aquã Siloë?

Quam

Quam ob caussam nõ admittit, sed recusat populus aquam Siloë, quando memoriis proditum est eam nullum ingerere morbũ, nihil exhibere detrimenti aut noxæ iis qui ipsa vtuntur? Dein quis tenor rationis, quæ consequentia, vt qui nolit aquam Siloë, malit autem Rasin & filium Romeliæ? Quæ tandem communio inanimi aquę ad regem imperãtem, & in subiectos principatum tenentem? Sed enim iuxta doctrinam Euangelicã, interpretatio dictionis * Siloë exponi vult allegoricè. Dicitur enim ἀπεσαλμένος missus. Sic enim in Euangelio secundum Ioannem interpretatur. Vade, lauare in Siloë, quod interpretatur missus. A Quis tandem ille missus, quiq; citra omnem strepitum profluit? An non ille de quo id dictum est, Dominus misit me & spiritus eius? Rursus. Non contendet, neq; clamabit, neque exaudietur vox eius in plateis. Hi igitur Christum è cælis missum minimè receperunt, eius mansuetudinem nihili ducentes, & ad se asciscentes filium Romeliæ. Hoc est, sermonem qui mendacem opinionem contineat, pollicentem alioqui se suã opinionem doctorum esse iuxta diuinę scripturæ mentem ac visionem habuisse, qui & interpretatur μετέωρος sublimis siue excelsus Domini, & eũ insinuat qui quum alienus sit à fide quę diuinis nititur scripturis, in sublime suum sic prouehit auditorẽ, vt tumidum reddat & inflatum auocans eũdem à fundamento solidæ fidei. * Aram enim μετέωρος sublimis & excelsus interpretatur. Eos ergo innuit qui contemptim transmittunt cõstantem ac solidum sermonem, nec stabiliter acquiescentes veritati B excipere dignãtur tranquillã serenitatem doctrinæ, sed dogmata per manus accepta ab alienis à fide, connectunt documentis è scriptura diuina depromptis. Aduersus hos locus hic scripturę cõminatur inducturum se esse aquã permultam ac fortem, regem scilicet Assyriorum, hoc est, principem huius seculi. Etenim scriptura plerisque in locis per Assyriũ interpretatur aduersarium nostrum. Id esse verum per sequentia luculenter enitescit in hoc eodem prophetà. Ait enim, Et erit, quũ consummauerit Dominus omnia faciens in monte Sion & in Hierusalem, inducet intellectũ magnum, principem Assyriorum & super altitudinem gloriæ oculorum eius. Dixit enim, In fortitudine faciam, & in sapientia intelligentiæ auferam terminos gentium & fortitudinem earũ deprædabor, & abstraham ciuitates quæ habitantur & orbem terræ vniuersum apprehendam manu quasi pullum auis, & quasi derelicta oua tollam. Et non est qui elabatur & effugiat me aut cõtradicat mihi. Talem etiam nunc videtur insinuare principem Assyriorum qui fuerit vt aqua multa, C torrentis instar, vi & violẽta eruptione ad se pertrahentis quosuis sibi obuios, vbi & qui fuerint digni citra noxam vllam traiicere inundans flumen tentationum, dicere possunt: Torrentẽ pertransiuit anima mea, aquam intolerabilem. Proinde etiam Euangelium in parabola eius qui ædificauit domũ, aquæ huius commeminit, dum auditorem sermonum, sed non factorem cum eo contulit homine qui sine fundamento ædificauit domum suam, exundãs autem proluuies inualuit aduersus eam & cecidit domus, & facta est ruina magna domus illius. Ait autem, Aqua hæc ascendet super omnem vallem vestram. Valles autem concauitates sunt terræ. Qua igitur ratione non dicitur aqua descendere, sed ascendere? Quia afflictio omnis & humiliatio quæ pro peccato infligitur, eminẽtius apparet in ducibus exercituum, ac veluti est princeps totius nequitiæ. Iam quando se insinuauerint aduersariis potestatibus desciscunt per apostasiã ad omnem murũ, hoc est, ad omnia fortia dogmata & ad signa omnia quæ sibi videntur tuta ad suã munitionem. Quòd verò defecerint per apostasiam à * Siloë & accersiuerint pestilentes & perniciosos reges, intermi- D natur sermo hic ab Iudæa ablatũ iri omnem hominem qui possit attollere caput, & qui moliri queat ac perficere tantillum quid, hoc est, qui ad speculãndum, sagaci sit ac sublimi intellectu prępditus & per actiuæ virtutis assiduam exercitationẽ quæ mente tacitus agitarit, potenter exæquatur atque expleat. Quinetiam statiua habiturus est & castra metaturus per latitudinem eorũ qui non exceptarunt Siloë. Pro enim eo quòd se vltrò addixerunt latissimę & spatiosæ vię, dignos se constituerunt, quos castra occupent aduersariæ potestatis, quum nulla vi adigerentur, sed spontanea electione partem sibi asciuere deteriorem. Nam quia non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobũ sensum, vt facerent quæ non conueniebat facere. Nobiscum Deus. Scitote gentes, & vincimini. Exaudite vsque ad extremum terræ. Particula hæc Nobiscũ Deus, vtique ad saluatorem refertur & eidẽ assignatur. Sic enim in superioribus nominatus est è E virgine prognatus iuxta Hebraicæ linguæ proprietatem, nempe * Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Scitote Gentes & vincimini. Vocem hanc crediderim prosiluisse & esse relatam ex prægestienti ac profusiore gaudio eorum qui Christi quidem aduentũ agnouissent, intellexissent verò quàm sit Gentibus formidabilis & expauescenda virtus Sanctæ crucis. Eam ob caussam ait: Scitote Gentes & vincimini, vt succũbentes speciosæ huic & conducibili vobis victoriæ, abducamini in captiuitatem ad obedientiam Christi, vt obsecundantes præceptis Christi, à lege peccati vos vendicetis & asseramini in libertatem. Quo tandem pacto vincuntur Gentes? Si quidem agnouerint Deum. Adueniente enim luce, tenebræ vincuntur, vincitur & morbus pręsentia sanitatis. Solam itaque Gentes agnoscite veritatem, & commodum vincemini magnopere vobis salutari victoria. *Exaudite vsque ad extremum terræ.* Exaudite. Quænam? nimirum doctrinam euangelicã per apostolos denuntiatores. Ad vos enim missum est Euangelium. In omnem enim terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Qui pręualetis viribus, vincimi- F ni. Deposita fortitudine corporis, carnis infirmitatem assumite, vt virtus Dei in infirmitate perficiatur. *Si enim iterũ præualueritis, iterum vincemini.* Si quando aduersum te coorietur prudentia carnis teque inuaserit, seria ac diligenti opera festinato illam in seruitutem redigere, adnitere pro virili vt è lucta reportes victoriæ brauium, eamque sub iugum mittito spiritus. *Et quodcunq; cõsilium consultaueritis, dissipabit Dominus, & verbum quodcunq; loquuti fueritis, nequaquam manebit in vobis,*

* שלח Ioan. 9. piscina natatoria in Hierusalẽ Est & fons ad radices Sionis.

* ארם filius Sem à quo Armenij qui & Syri.

τ3εντιχ... Pro, à se rege & princip.

Romel.

עמנו אל

prudẽtie

bis, quia nobiscum Deus. Eo quòd perdet sapientiã sapientium & prudentiam prudentium reprobabit. Sanè consilium humanum ille magni consilij angelus irritum faciet & abolebit, sermonemque hominum iam nũc improbat, nec agnoscit Deus Verbum, de quibus nihil ad nos resilit emolumẽti. Ait ergo, Nequaquam manebit: quia nobiscum Deus. Nobis admodum conducibile fuerit & commodum, si tempore persequutionis animo præsenti & intrepido dixerimus illud Gentibus.
A Si enim iterum præualueritis, iterum vincemini. Gentiles enim subinde dum Christi Ecclesiam oppugnarũt, pessum iere. Quemadmodum enim accessione incensæ ac flagrãtis materiæ, flãma in maius attollitur: sic semper contingit, vt qui toto annisu studuere demoliri ecclesiam violenta impressione tentationum, eam ad augustiorem & ampliorẽ gloriã ac potestatem extulerũt. *Sic dicit Dominus, forti manu recesserũt ab itinere viæ populi huius dicentes. Ne fortè dicatis, Durum est. Quidquid enim dixerit populus iste, durum est. Timorem autem eius ne timueritis, neque conturbemini. Dominũ ipsum sanctificate, & ipse erit timor tuus, Quòd si in ipso confisus fueris, erit tibi in sanctificationem, et non vt lapidi scandali occurratis, neq; vt petræ ruinæ.* Simulatque sermo Euangelicus palàm denũtiatus est & promulgatus de aduentu nostri Emmanuelis, & quodãmodo pro victoria aduersus Gentes vox illa emissa est: Scitote Gentes & vincimini, nobiscum Deus. Sententia hæc condemnans Gentilitium errorem hoc dicit. Quia recesserunt à manu forti. Manus enim fortis virtus est opera-
B toria eorum quæ sunt, per quam creatura omnis eorum quę oculis subiacent, & quæ visibilia exuperant, constitere. Modi enim duo sunt, quibus induci possimus ad agnitionem Dei & ad habendã de nobis ipsis sedulitatem & curam. Aut enim vi intelligentiæ & cõsiderationis natura nobis insitæ per ea quæ videntur, ascẽdimus ad cognitionem nostri creatoris, aut certè per doctrinam legis nobis indultæ. Isti autem videntur desciuisse à forti manu. Hoc est, nõ inducti ad cognitionem sui creatoris sunt & promoti. Et ab itinere, hoc est, via. Via hæc est Dominus qui dixit, Ego sum via. Ipse quidem & manus est Dei & eius dextera. Ait enim scriptura, Dextera tua Domine * glorificata est in fortitudine. Et, Ego manu mea fundaui cælos. Iure igitur insimulatur erroris ac perfidiæ, qui fidem non commodant Domino. Aut certè πορείαν, iter dicit nunc eam viam instituendę vitæ iuxta nobis præscriptam legis formulam. Nam quod via dicatur doctrina, multis ex locis innotescit, quum Dominus doctores legis in me-
C dium producat vt cæcos viæ ductores. Et, In via testimoniorum tuorum delectatus sum. Et, In via tua viuifica me. Et, Beati immaculati in via. Denique vt semel finiam, hac loquendi formula scriptura plena est, viã quandam denominans ipsam promotionem siue profectum quo per legis obseruationem contendimus ad perfectionem animæ. Istius insuper immorigeræ incredulitatis & inobedientiæ caussam subtexuit. Ait enim. Non excipiunt mandata viæ, quibus vsa est scriptura, immorigeri ac rebelles detrectarunt imperium, eorum quę iussi erant facere, asperitatem non ferentes, ad exemplum Iudæorum qui minimè tolerantes Euangelicam Domini doctrinam, dicebant: Durus est hic sermo. Quis potest eum audire? Vtique scortatori siue puero meritorio & concubino prædura est continentia. Ebriaco homini quàm est austerum sibi temperare à vino? Quàm strigosum & asperum conuitiatori, benedicere? Vtque in genere dicam, iugum legis austerius apparet his omnibus qui libertatem vitæ concupiscunt, & à collo suo excutere volunt iugum domini. Ob hoc multi præcipites corruunt in abyssum perditionis, propter * læuorem & latitudinem viæ: pauci autem, qui consequendi regni gratia, sustineant subire austeram & operosiorem vitam quæ rectã ad virtutem prouehit. D
Siquidem malitia nitido & illici læuore blandæ voluptatis inescat hominis mentem: contrà, virtus austeritate disciplinæ operosisque laboribus vitam exasperat se in ea exercentium, iuxta prophetæ sententiam, Propter verba labiorum tuorum, ego custodiui vias duras. Vias duras dicit mandata instaurandis exornandisque animabus nostris indicta. Quid strigosius aut asperius, quàm plaga in maxillam incussa obuertere percussori & alteram? quàm vt quapiam re spoliatus, eam ne repetat quidem, nec eum pertrahat ad tribunalia iudicum qui se exuerit vel tunica? vt benedicat conuitiatori? vt blasphemum cohortetur & pro eo roget? vt neminem oderit? vt pro se persequentibus deprecetur? Atqui istius austerioris disciplinæ obseruatio nobis apparat & instruit præmollem ac delicatam prorsus requiem in sinu patris nostri Abrahæ. Beati enim, qui lugent, quoniam ipsi cõsolabuntur. Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabun- E
tur. Equidem omnis propemodum præsens afflictiua tribulatio nobis parturit futurum semen æternorum bonorum. Qua ex re scriptum est, Euntes ibãt & flebãt, mittentes semina sua. Futurorum enim bonorum semen sunt quę nunc temporis propter legem Dei irrogantur pressuræ & anxietates. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Ab itinere igitur viæ Gentes minùs obtemperantes & immorigeræ recesserunt à via populi dicentes. *Ne fortè * dicant, durum est. Omne enim quodcunq; dixerit populus hic, durum est.* Percunctator tandem eos qui assident idolorum culturæ, quã ob rem accedere nolint ad doctrinam euangelicæ prædicationis. Qui inter illos præpollent simplicitate & æquiores sunt, palàm fatentur se ferre non posse legis nostræ austeritatem. *Timorem autem eius ne timue-*
F *ritis.* Locus hîc bifariã intelligitur. Aut enim Gentibus loquitur dicens, Ne timorem eius timueritis, quo nunc vobis timetis imperitè ac ruditer, malè metuentes ne vos dedatis propensiori studio præstantioris vitæ, Perinde ac si diceret, Ne tibi formides à sobrietate & temperãtia, ne quid tibi verearis à virili fortitudine, ne à pietate quidquam metuas, ne ab vlla virtute perterrearis. Cicures enim & placidæ, accessu faciles ac peruiæ virtutes suppeditant bona & dilargiuntur, vitæ sunt conciliatrices. Aut certè, sermone in populum deflexo inuehitur & coarguit, quòd illi quidem de vobis talia suspicati sunt, non exceptantes per viam legis, vnionem dilectionis erga vos. Vos verò concinnatas à gentibus aduersum

Modi duo agnoscendi Deum.

* δεδοξάσαι.

Lata est via quæ ducit ad perditionem.

*Pro εἴπητε, lego εἴπωσι.

vos insidias ne malè metuatis. Quin potiùs Dominum in animo versantes & recolentes, sanctificate ipsum, & ipse erit tuus timor. Timor enim Dei maximum est argumentum his qui adnituntur ad sectãdam perfectionem seruato tenore disciplinæ, vt ne ad omnes euentus fortuitos consternentur nec contrahãtur animo, neu ad tumultuarium omnem strepitum expauescant, seipsos dedentes licentiosæ securitati. Vtique hæc agnoscebat Psalmus, dum dicit: Illic timuerunt timore, vbi non erat timor. Dominum igitur sanctum cõcelebrato, & ipse erit tuus timor. Illius præstolare aduentum, illius formidabile tribunal fac, vt
A metuas. Terribilis siquidem futurus est qui vnicuique reddet iuxta opera sua. Sane quã metuendus qui cum sanctis angelis venturus è cælis est in voce tubæ. Tremendus planè, è cuius sententia supplicium perpes pendet & æternum. *Quòd si in ipso spem certam collocaris, erit tibi in sanctificationem, & non vt lapidis offensioni occurretis, neque vt petræ ruinæ.* Sententia hæc perspicuè adhortatur ad cõplectendam fidẽ in Dominum nostrũ. De ipso enim dictum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petrã scandali, Qui cæci sunt, nec deorsum versus inflectere possunt oculos, facilè impingunt & allidunt pedes lapidibus: & qui plantas pedum habent malè confirmatas, incurrentes in petras prolabuntur ac decidunt. Equidem quisquis animam habet nulla perspicientia ac discretione præditam, neque per scripturas agnouit aduentum Domini, oblucinatur ac deerrat circa prædicationem Euãgelij, & versatilis est circa fidem ac facilè subuertitur, vtique is scandalizatur in petra, quæ est Christus. Tu autẽ (ait) popule si certa fiducia fretus, innixus fueris per-
B fecta fide super Dominum, nequaquam occurres sermoni qui de ipso fit, tanquam offensioni lapidis, neque circa eum aberrabis quasi ad offendiculum petræ. Forsan autem stultitia prædicationis Græcis istis * sapientiam quærentibus est offendiculum, & Iudæis petra scandali vtique signa quærentibus. Sanè ob id dicebat Paulus, prædicationem esse quidem Iudæis scandalum, Gentibus verò stultitiam. E diuerso, his qui spectata fide nituntur super Dominum, nec simplicitatem euangelicæ prædicationis logicis demonstrationibus interpretatur, neque veritatem ipsam tentát experimentis signorum periclitari, his Christus est Dei virtus & Dei sapientia. *Tunc manifestati erunt obsignantes legem, ne discant, & dicet, Expectabo Deum qui auertit faciem suam à domo Iacob, & confidens ero in eo.* Inter ea quæ præcesserunt, dicta est sententia hæc, Ecce virgo in vtero accipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Scitote Gentes & vincimini. Deinde sermonem inten-
C dit aduersus eos qui nostri Emmanuelis denuntiatã legem nõ sustinent, nec excipiũt: sed quæ ab ipso præscripta sunt mandata, defugiunt ac vitãt. Ait enim, Tunc manifesti erunt obsignantes legem, vt ne eam discant. Sermone enim * doctrinæ in omnes hominum nationes disseminato, alij quidem sua ipsorum corda accingunt & instaurant, vt ritè semina disciplinarum excipiant, fiuntque terræ instar feracis ac frugiferæ, excepto sermone altius defigentes radicem, non item cum

* Mundi huius.

*Scilicet, Euangelica

sentibus atque aculeatis spinis suffocantes, neque citra tutelam ac custodiam possidentes, ne prædæ exponatur solicitante diabolo: sed vt fructum proferant, vnum trigesimum, alterum sexagesimum, aliud centesimum. E diuerso, sunt qui prorsus aures obturant animæ suæ, ne excipiant * sermonem: immo seipsos obstringunt perinde ac vinculis & obsignant, vt ne quà sermo veritatis insinuet se & subingrediatur. Eos autem dicimus * obsignare qui suam ipsorum vitam instituunt ad aduersarij nostri formulam ac similitudinem, nec sustinent vt se conforment Christo, qui imaginem cælestis vitiant & corrumpũt, sola autem se oblectant imagine terreni & ei acquiescunt. D
Porrò lex obsignata est, nec facilè intelligi potest ab istis quibuslibet & gregariis per * obscuritatem, quare ad legis intelligentiam necessaria exercitatio est & peracris. Nisi enim quis totum se addicat meditationi & * commentationi, insuper idem vehementi studio cõcupiscat absolui ab ignorationis vinculo, is meritò dicetur obsignasse legem, quemadmodum manifestabitur in die * reuelationis. Manifesti enim erunt qui obsignant legem, ne eam addiscant. Quónam pacto suam consignant legem Iudæi? De his quippe dictum est, Tulistis claues, & neque ipsi introitis, & eos qui possunt introire, prohibetis. Obsignat planè legem Iudæus, vt ne discat dum prætexit se ad literam eam obseruare, interim non retegens quæ in eius intimo recessu delitescunt, mysteria. Ecquid dicit? Obserua númnam Iudaicæ voces palàm id indicent, Expectabo Deum qui auertit faciem suam à domo Iacob. Planè dicunt hæc Iu- E
dæi, Non credo in Deum, non admitto Emmanuëlem. Tametsi pro derelicto habear, expecto alioqui futuram Dei visitationem qui auertit faciem suam à domo Iacob. *Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus. Et erunt signa & portenta in domo * Iacob à Domino Deo Sabaoth qui habitat in monte Sion.* Conuictis contumacibus & incredulis, tunc deinceps Dominus ipse in propria persona edissrit sermonẽ. Equidem ait, Illi recesserũt forti manu ab itinere viæ populi huius assimulãtes se opperiri velle Dominum qui auertit faciem suam à domo Iacob. Ego autem complexos fidem erga me & recens regeneratos, à se excusso vetere homine & assumpto nouo, quasi pueros nuper genitos, teneritudine morum præmolles, malitiæ omnis expertes, & deinceps à lacte primùm submotos elementarium sermonum, vt capaces perfectioris alimoniæ sacramentorum eos asciscã mihi, quos & visceribus misericordiæ excalfaciens ac refouens offeram patri. Per me enim viam expedita est, qua quis ipsum agnoscat. Nam quòd verba hęc ex persona Christi deprompta sint, nemo cõtrouerterit qui meminerit epistolę ad Hebræos dicẽtis, Decebat enim eum propter quem F
omnia, & per quem omnia qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum, per passionem consummari. Subnectit, Nam & qui sanctificat & qui sanctificantur, ex vno omnes. Propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. Rursus, Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus. Et erunt (ait) signa & portenta in domo Iacob. Ab his inquam pueris per Christum regeneratis

*Euangelicum.

*Legem.

*Mysteriorum.

*Scripturarum.

*ἀποκαλύψεως, id est, ἀποκαλύψεως.

Apud Graecos in compluribus codicibus hoc habetur.

Hebr. 2.

neratis signa & prodigia perfici poterunt in domo Iacob. Apostoli sanè pueruli erant & infantes, malitia vtique paruuli, qui quidem primùm nouerant linguæ plectro loqui, idiotæ quippe homines & Galilæi. Et isti tales spiritus sancti aduentum nulli non genti manifestum reddiderunt, ac super se factam distributionem donorum, partitionemque linguarum. Ad hæc cognobile fuit signum illud quo claudus ad speciosam portam sessitans per Petrum & Ioannem inuocato Christi nomine ad gradiendum eualuit confirmatis eius plantis, in quo signo completa est illa vetus prophetia. Tunc saliet vt ceruus, claudus. Signum & illud repræsentabat, nempe Dorcas à mortuis excitata. A Signum itidem fuêre ferreæ portæ carceris sponte sua adapertæ, vt ad exitum Petro paterent * catenis grauibus adstricto. Alia insuper quæcunque per apostolos palàm edita sunt ad manifestandum omnibus diuinam vnigeniti maiestatem. Porrò signa hæc omnia ac prodigia virtute Dei Sabaoth confecta sunt, qui habitat in monte Sion. Deum vtique Sabaoth congruit intelligere Deum esse exercituum. Quis autem alius exercituum Dominus, si non militiæ omnis dux & princeps virtutis Dei, qui & puerulis suis edenda signa gratuitò impertiuit? Nam quòd pueri vocentur qui in Christum crediderunt, equidē colliquescit ex Domini sententia qua pro his qui cōsonis laudibus ipsum celebrabat ac dicebant, Hosanna in altissimis aduersus Iudęos obiicientes ei, Non audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis, Vtique, nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem? Vtique illic infantes dixit qui cædebant ramos palmarū, & B sternebant vestimenta in via & clamabant, gloriaque eum prosequebantur. Alio in loco idē Dominus, Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Paruulos vtique dicit quos suo erudierat sermone, dignosque reddiderat per infusionem spiritus sancti, reuelatione mysteriorum. Itaque sententia hæc, Ecce ego & pueri, indicat ipsos esse electos suos, nimirū Dei qui stulta mundi elegit, vt confunderet sapientes. Quisquis igitur à se excussit veterem hominem per cōcupiscentiam imposturæ & erroris vitiatum, induit autem nouum qui renouatur ad imaginem sui creatoris, is iuxta mysticum Christi sermonē puer est. *Et si dixerint vobis, Quærite*pythones siue hariolos, & eos qui de terra loquūtur, & vana loquētes, & qui de ventre loquētur. Nónne gens à Deo suo requiret? Quid requirūt de viuis mortuos? Legē enim* C *in adiutorium dedit, vt dicant, Non sicut verbum hoc, pro quo non est munera dare de ipso. Et veniet super vos dira fames, & erit quū esurieritis, cōtristabimini, & malè dicetis principi & patriæ ritib⁹. Et suspiciēt in cælū sursum, & in terrā deorsum inspiciēt, & ecce tenebræ, tribulatio & angustia, vt nō videāt vsq; ad tēpus.* Qui non excipiunt Euangelij verbum, iidem quasi stultitiam nihili ducunt ipsius euangelij prędicationem & occasione Crucis scandalum patiūtur. Si quando consilium eis dederimus, vt se trāsferant ac recipiant ad agnitionem fidei, commentitiam admonitionem ex proprio errore profluētem nobis opponunt, dicentes: Consulite non quidem Dominum, sed ἐγγασριμύθους, hoc est qui in pythone futura prædicunt per ventrem obsessi ipso spiritu loquente, qui & de terra loquuntur, inania quædam effutientes. Huic sententiæ testimonium abundè reddit ipsa rerum experientia. Qui enim proximè astabant idolis, somniis, diuinationibus & vaticinijs dæmonum attenti, hi veritatem ipsam nihili faciebant, nobisque isti consulunt, talia vt exquiramus. Quamobrem operationes erroris à dæmonibus excitantur ac fiunt ad eorum subuersionem qui explorare talia & experiri voluerunt. Et quidem nunc imaginationes quasdam circunfusi circunsistentibus ingerunt inter soporem carpendum, quæ aut contineant D vitiosam corporis affectionē, aut prænuntient quid futurum sit. Siquidem dæmones tales euentus simul cernere possunt. Superiores quidē sunt corporeis affectibus, quòd sint proprietate materialium rerum longè perspicaciores, & qualitates herbarum sedulò obseruent & earum vim excitandis affectionibus obscœnis congruentem norint. Plerunque verò & futura prædicunt, eorum quæ priùs contigerunt collatione. Quòd autem intelligant ea ad nostram nondum peruenisse notitiam, nobis annuntiant quasi futura. Exempli gratia: Si quis apud nos audito cuiusdam aduentu, renuntiet præstolanti ipsum tāquam futurum & aduenturum, vt per fraudem & imposturam creditus esse propheta, venetur & captet gloriam. Ad eum modum & dæmones, quæ sententia ac decreto Dei constituta erant, iamque palàm euulgata, sæpenumero annuntiarunt his qui facilè in fraudem illiciuntur, sicuti fuit pythonicus ille spiritus quem consuluit Saul per diuinatricem, futuram stragem annuntiauit ministerio dæmonum. E Erant enim dæmones qui stridentes seipsos transformarant in habitum & personam Samuëlis, qui quòd audiissent sententiam condemnationis aduersus Saulem prolatam, quæ à Deo prodierat, exponunt & promulgant, vti propriam, quòd vtique Gentes non rarò nos adhortentur, vt à dæmonibus errores istos & imposturas quæramus, dicentes. Sciscitemini ab hariolis siue ventriloquis, eos interrogate qui de terra loquuntur. Neque enim ausint dicere sua verba è cælis deprompta esse, quemadmodum & illa vaticinatrix in Regnorum libris cum Saule loquens, dicebat: Video ego Deos ascendentes de terra. Talis enim est istorum vatum de ventre loquentium machina & prænotio. Condicūt ac pollicentur animas vita hac defunctorum ad seculum se euocaturos ad eorum manifestationem quæ in quæstionem vertuntur. Dein propheta suam subnectit sententiam, in qua esset de istiusmodi imposturis ac pronuntiat impostores esse vaniloquos, dicens ac F futiliter loquentes qui & per ventrem respondent, siue suamet voluntate loquuntur. Non enim talis aliunde edoctus, sed ex proprio corde, conficto mendacio pro desiderio eorum quæ videntur, peruersam concipiens coniecturam, profitetur quæ profutura sint sibi ad pelliciendos in errorem parum cordatos ac dementes. Aut forsan de ventre loquuntur ij quorum Deus venter est, qui nihil non faciunt gratia captandæ voluptatis ex cibo potuque prosilientis, adeò vt ne aberrarit quis si dixerit esse ἐγγασριμύθους, pythonicos & de ventre loquentes, eos qui suam adornant doctrinam

Act.12.a

Marc.21.a הוֹשִׁיעָה נָּא salua obsecro.

* ἐγγασριμύθους ventriloquos.

De ventriloquis, pythonibus, diuinis, & c. lege Celium Rodi. alios item.

Dæmones futurorum euentuum presagi & diuiniloqui

Pro τίζοντες lege τρίζοντες.

nam pro exatiando ventre, pietatis alioqui formam in speciem sibi vendicantes animo nequaquam pio suos depromant sermones, hinc merito vana loqui dicuntur. Qui enim non facit, docet alioqui, quod minus explet opere, indignus quum sit cuius verbis fides commodetur, nihil adfert emolumenti. Proinde illud: Nónne gens à Deo suo requiret? tale quid insinuat: vnaquæque enim natio rem ambagiosam & quęstionem de qua cupiebat edoceri, suo proponebat Deo dissoluendam. Dumque sciscitarentur, conueniebat exactè formare & exprimere quæstionem ad eliciendam pleniorem sententiæ elucidationem.

A Nónne gens à Deo suo requiret? Ab his inquam quos supponebant esse Deos, quibus & offerebāt diluendas inquisitiones suas. Quum enim Deos suos decernerent in fata concessisse, nihilominus ab eis percunctabantur de his quæ ad viuos pertinerent. Mortuos sanè dicit, siue inanimata idola, puta lapides, ligna, æs & aurum. Aut mortuos commemorat, nempe eos qui à vera vita desciuerunt per apostasiam, aut forsan quia istorum qui ventriloqui dicuntur, commentatio omnis conatusque versatur circa monumenta, & busta sepulchralia, atque illinc vim omnem magicę incantationis mutuantur. Adhuc propheticus sermo istis idololatris vix vlli tolerandis infensus propter stoliditatem & amentiam respondet, Quid exquirent & interrogabunt pro viuis mortuos? Vt quid procidis supplex lapidi animę ac rationis im poti? Qui ratione præditus es, quā ob rem quæstionem proponis muto ac surdo? Pro filij vti-

B que viuentis salute vitam supplex exposcis ab eo, cui ne suppetit quidem vita? qui vita minimè fungitur? Qui ne spirare etiamnum potest, estque exanimis? Tametsi abieris ad requirendam diuinationem, quantalibet animi conceptione lustrales illas expiationes excogitaris: ad mortuos abiisti, eosque in consilium adhibes quorum vita disperiit, ac tibi inuecturi sunt ob inobedientiam, extremam vitæ perniciem. Legem dedit in adiutorium, vt dicant, non sicut verbum hoc, pro quo non est munera dare de ipso. Ne plus iusto anxius sis aut superfluò percunctere quid futurum sit, Tantum est: quæ præsentia sunt, ad tuam vnius vtilitatem conuerte ac dispone. Quòd si prænoueris quid sit futurum, quid tandem commodi ad te resiliet ex ea prænotione? Quòd si boni quidpiam contingere debeat, etiam si ne prænoueris quidem, nihilo secius veniet. Sin illud triste & inamœnum futurum sit, quid speres lucri ad te rediturum, si te priùs mœrore consumpseris? Legem vtique accepisti in adiutorium. Abundè quidem magnum fuerat, quòd naturę beneficio tibi insita fuerit aptitudo quædam & dexteritas ad cō-

C parandam bonitatem, sed vt ad perfectionē istius natiuæ alacritatis rectà cōtenderis, adiecit Deus legem velut manuductionem, viam tibi præmunientem. Vis certò persuaderi quæ sint futura? Prouide sedulo, vt quæ tibi lex facienda præscripsit, opere expleas diligenter, & certus opperitor iucundissimam fruitionem repositorum tibi bonorum. Honora patrem tuum & matrem, vt bene tibi sit, & * eris longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Bonis pertrui siquidem desideres, quæ præscripta sunt mandata

* ἔσῃ μακροχρόνιος.

opere exequitor. Pro instaurāda sanitate ne percuncteris fatidicum vatem: sed pro ea assequenda quæ tibi suggesserit medicus, æquanimiter tolerato, ea inquam perfer quorum tibi fuerit auctor. Quid præterea cupis edoceri? Nullus vates aut diuinus tibi confert immortalitatem. Nemo hariolorum te ad cælum vsque prouehet. Te cum fiducia nemo sistet tremendo iudici: sed lex ipsa & eius exacta obseruatio, quàm quisquis sedulo & accuratè obseruat, quid sibi euenturum sit, non magnopere aut anxiè nimis inquirit, sed suorum operum præstolatur mercedem. D
Legem igitur dedit in adiutorium, vt dicant, non sicut verbum hoc, pro quo non est munera dare de ipso. Sanè ista lex non se habet ventriloqui istius vatis instar. Non enim commentitia est & ad fraudē excogitata, vti verba hariolorum, quin potius doctrix est & magistra veritatis. Siquidem qui in errorem pelliciuntur suis impostoribus pecuniam pro mercede mendacij rependūt: verbum autem hoc, legis scilicet tale non est, vt pro eius promulgatione vllum munus donetur. Nemo enim Dei gratiam compensare possit pretio quantolibet, ipso dicente Domino, Gratis accepistis, gratis date. Perspice, quàm acriter Petrus destomachatus sit aduersus * Simonem pro comparanda gratia spiritus sancti pecuniam offerentem. Ait enim, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia putasti donum Dei acquiri pecunia. Sermo vtique euangelicus nequaquam venalis est, ceu verba pythonum & hariolorum. Quam enim possit quis reponere compensationem euangelio dignam? Audi hac de re Dauid E pendentem animi simul & dicentem, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Nullo igitur pacto possit quis rependere munus gratiæ Dei ęquiparandum. Vnum alioqui donum dignum esse comperietur, si qui dat, peruigili custodia conseruetur. Qui tibi dilargitur thesaurum, nónne honorem abs te repetit? vtique. Sed insuper reposcit & fidelem custodiam impertito thesauro condignam. Ait proinde. Et veniet super vos dura fames, & erit, postquam esurietis contristabimini, & maledicetis principi & * patriæ institutis. Qui omnia dispensat ac moderatur Dominus ad procurandam hominū salutem, nonnunquam & famem inducit, vt eorum consulat vtilitati qui primùm ad virtutem erudiuntur disciplinis. Ait enim, Afflixi vos & fame ac penuria, quasi angina affeci, vt bene tibi facerem. Præduram igitur famem dicit, nihil consolatorium adferentem & peracerbam, inexcogitabilem atque impræuisam. Inediæ enim ac famis species diuersæ sunt. Quædam enim contingunt inopia frumenti ac panis. Aliæ verò eorum penuria quæ ædi possint. F
Porrò quam sententia hæc inductum iri pollicetur & denuntiat famem quæ præacerba sit & peracris, idque eo fit, vt per reliquorum eduliorum inopiam in eis mœrore confectis operetur haud pœnitendam salutem. Quum autem mœrore intabuerint, seque macerarint tristitia quæ secundum Deum est, tunc maledicunt principi & patriis moribus siue consuetudini patriæ. Quis iste est princeps? Nimirum is in quem maledicta congeruntur ab iis qui salubriter ac bene con-

ne contristantur, princeps scilicet mundi huius, cui maledicunt, quos pœnitet malè actorum, quoties eò peruenerint, vt sensu ipso perpendat quātam animæ perniciem ac lethalem noxam reportarint ab ipso. Maledicunt item moribus patriis, hoc est: operibus diuturna consuetudine inolitis. Patria enim vocat eorum occupationes ac studia vitæ mundialis qui in peccatis versantur, quibus * ambitiosi gloriæ omnes implicantur. Patria, hoc est consueti mores sunt peccatori, opera carnis, adulterium, fornicatio, immundicia, impudicitia, idololatria, obscœnæ affectiones, concupiscentia mala. Patria sunt dolus, mendacium, insidiæ, versuta alacritas ad perpetrandū quoduis facinus & omnis species hypocriseως. Qui igitur elatis sursum oculis ex his semel emersi, quasi à quadam ebrietate negotiorum turbulenti istius mundi, maledicit quidē priori suo principi à quo edoctus fuerat ad obeunda perditionis opera.

φιλόδοξοι

A

Quinetiā moribus patriis maledicit, quibus cum viuens non accepit legem nobis à Deo indultam in adiutorium. Non potes vero subesse regi, nisi priùs maledixeris malitioso principi. Eā ob caussam te edocuit ecclesia dicere. Renuntio tibi Satana. Hæc est principis istius maledictio. Quæ porrò est patriæ consuetudinis renuntiatio? Renuntio & operibus tuis. Hi patriæ ritus sunt vernaculi & familiares diabolo. Planè beatus qui ritè huic maledixit principi. Siquidem is propiùs deinceps adiungit se vero principi & illustratur splendore veræ lucis. Beatus qui prorsus improbauit inueteratos malitiæ mores. Is enim pro patria assequetur supernam illam Hierusalem quæ mater eorum est qui se ad consimilem formulam Beati Pauli conformant & componunt. Peruersi enim mores & vernaculi à maioribus nobis velut per manum traditi sunt. Immodicāne cupiditate partas facultates reliquit tibi pater? tu eas fac vt consignes & restituas ei qui fraudem & iniuriam passus est. Caue eas ceu proprias tibi vendices. Hæreditaria enim est successio peccati. Planè per iniquitatem tuus pater dolo malo subiectam ad te transmisit. Tu eam emancipes & liberā redde iniuriam passo, & cruciatum patri reddes leuiorem, tibique ipsi veram conciliabis libertatem. Sub hęc quid infert? *Et suspicient in cælum sursum, & in terram deorsum inspicient, & ecce tenebræ, tribulatio & angustia, ita vt non videant vsque ad tēpus.* Hæc de istis infert qui angustia & tribulatione oppresi ad obeundam pœnitentiam se receperunt, quòd oculos sursum erecturi sint in cælum, qui priùs eos terram versus deflectebant nec poterant sublimitatem apprehendere diuinarum speculationum. Isti perinde ac vinculo quodam consensus ad terrena negotia deuergentis absoluti liberum mentis suæ oculum cælum versus circunferent, inuisibilium & abstractarum mentium naturam comtemplantes, & vi intelligentiæ locum apprehendentes, quo quidem loco recondi debeat thesaurus. His confectis oculos defigent in terram deorsum, nimirum quia naturæ suæ vilitatem agnoscent per cognatam illis & insitam proprietatē ad terram, qui eatenus insolescebant, deque seipsis magnum quiddam animo conceperant. Multa cum circunspectione nouis quodammodo dictionibus vtitur scriptura, enuntiatione excogitata vtrique elemento consentanea & congruenti. Cælum enim simul & terra nobis proponuntur ad contemplationē. Sanè quidem de cælo dicit, Suspicient in cęlum sursum: de terra autem, inspicient in terram deorsum. Dein pro admirabili spectaculo tantæ istius cognitionis inopes consilij non supputet illis quid dicant, & anxij admodúm reddentur, mēti insuper eorum densa se offundet caligo, præ consternatione & stupore eorum quæ illos apprehensura sunt, qui quidem repentinus terror magnam illis incussurus est perturbationem. Ait enim scriptura, Quum consummauerit homo, tunc incipit: & quum quieuerit, tunc*indigebit. Vtique nemo nouit, quāta exuperent suam vnius cognitionem, nisi gustum qualēcunque ceperit scientię, pręterquam quòd bonus ipse Dominus eis pollicetur multò cōmodiora. Ait enim, Qui fuerit in angustia, nō indigebit vsq; ad tempus. Neque enim absolutè ignorantia detinebit genus humanum: sed qui perquirit nunc accuratè veritatem, eiusque inuentionem parturit, perspicuè aliquando contuebitur faciem, ipsiusq; scientiæ absolutam perfectionem vel tandem apprehendet, quum tempus institerit quo simul omnia instaurabuntur: Hunc enim sensum indicat, vsque ad tempus.

B D E

*ἀπορηθήσεται. Ecclesiastici 18.a

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN NONVM CAPVT ESAIAE.

*Pro πίε, 70. interpret. iuxta Hiero. & Aldū πόιει, fac. Complutē. editio, Hoc primū velociter bibe, velociter fac.

C

*Hoc primū bibe, velociter*bibe. Regio Zabulon & terra Nephthalim & reliqui qui maritimā vrbē inhabitatis, et trans Iordanē Galilæa gentiū, et populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucē magnā. Qui habitatis in regione & vmbra mortis, lux splendescet super vos. Plurimā partem populi deduxisti in lætitia tua, & lætabūtur in cōspectu tuo, sicut qui lætātur in messe, & quemadmodū qui diuidūt spolia: quia ablatū est iugū quod ipsis erat superpositum & virga de collo eorū. Virgā enim exactorū dißipauit sicut in die Madian. Quia omnē stolā congregatā dolo & vestimentū cum permutatione restituēt, & volent igne esse cōbusti, quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus factus est super * humerū eius, & vocabitur nomē eius magni cōsilij angelus. Adducā enim pacē inter principes, pacē & sanitatē ipsi. Magnus erit principat⁹ eius, & pacis eius non erit finis. Super soliū Dauid & super regnū eius, vt corrigat illud & auxilietur in iudicio & iustitia ex hoc mane & vsq; in seculū. Zelus domini Sabaoth faciet hæc.* Quę de domini futura assumptione carnis erant, euangelizaturus sermo hic, quasi propositionem quandam lętitiæ spiritualis obtendens, ita eum qui euangelizatur, velut exporrecta manu dextra, perhumanè excipit. Hoc primùm

F

*Pro βίβλου, lege ὤμου.

mùm bibe. Qui bibit, vtiq; intra seipsum potionem accipit & eam cum desiderio acceptans exorbet. Tunc enim vel maximè ab eodem consueuit rependi gratia, quum non fastidienter eam accipit, nec proinde erumpit in singultus: sed vehementi siccitate torrefact⁹ ipsam expetit potus consolationem, seque irrorat & perfundit latice aquę lympidioris sibi oblatæ. Ob hoc & qui nũc euangelizatur, tanquam populo sitienti multa cum spe expectatam gratiam, ait. *Hoc primùm bibe.* Beneuolè excipito affuturam animæ iucunditatem. Inserito illi salutare hoc dogma. Nolim arbitreris secundum ab alio expectandum: neque reputes aliud quiduis fore hoc vno antiquius, aut ei præferendum. Antegreditur omnia. Neque enim abs te aliud concipi mẽte potest quod pręferatur tuo conditori, non item quiduis suapte natura honorabilius eo qui primogenitus est omnis creaturæ. *Primùm bibe.* Condisce, quia in principio erat Verbum. Ante principium, nihil: nihil eo priùs, qui in principio erat. Ne mihi tu seculum præfuisse dixeris, non vllam prorsus dimensionem, non locum essentia filij destitutum, non tempus, non vllum temporis momentum illi intercisum, nihil quòd animæ inserere se possit futili & euanida imaginatione. Hoc primùm citò bibe: non molliter, non item perfunctoriè aut neglectim, neque solutiùs ad subeundum id operis accedito: sed contentis viribus ac studio properanti, cuiusmodi erat Paulus qui simul atque populum sumpsit fidei nihil cunctatus ad prædicationem prosiliuit, non acquiescens carni & sanguini, sed quàm ocyssimè perinde atque vnus aliquis viarum excursor vt accepit primum sibi ex compacto indictum curriculum, adusque finem festinè contendit, secundum propositam spem persequens ad brauiũ supernæ vocationis. *Regio Zabulon.* Aduersus eos innehitur propheta, apud quos & Dominus subinde moram traxit ac versatus est, qui quidem priùs in tenebris ignorantiæ ambulantes, exoriente vera luce quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, viderunt lucem magnam. Atqui nemo suspicetur quæ à Matthæo inducta sunt, dissidere ab hac prophetæ sententia. Ille siquidem dixit, Qui sedebat in tenebris: hic autem Esaias dixisse videtur, Qui ambulabat in tenebris. Ambulare enim in tenebris parilem potest retinere sensum cum sessione, quòd ambo sibi disposito fine peræquè priuantur. Hic quidem dum non mouetur loco: ille autẽ deerrans temerè obambulat. Qui enim nullo destinato sibi scopo incedit, nuspiam loci certi peruenit: qui etiamnum inerti ocio edoctus est viuere, nunquam ad optatum prouehetur exitum. Populus igitur hic qui eatenus caligarat tenebris adopertus ignorantiæ gentilium, vidit lucem, non cuiusmodi splendescit ab igne, non qualis ab astrorum iubare promicat aut à luna, Sole seu cuiusmodi exilit è fulgetris radiosus fulgor, sed lucem magnam, quæ intellectu ac sensu præditis affulgere solet, quæ & Patri par coëxistit, & illustrat homines, angelos quoque incredibili perfundit lætitia. Quumque in omnia expassa abunde se dispertiat, tantò magis redundat in seipsam. In quali verò regione hic gentium populus habitabat? Nimirum obumbratus mortis caligine. Quasi enim terra quædam & profundior nubes per idololatriã impendebat eis tantisper dum lux illa affulgens eam dispescuit & intercidit caliginem, ipsos autem circunfudit splendor exortæ veritatis. Deinde transit scriptura ad hoc quod ad Domini personam referatur dicẽs: *Plurimam partem populi deduxisti in lætitia tua.* Nõ enim omnes exceperunt salutare verbum: sed plurimi consequuti sunt inuitantem ad æternam lætitiam, qui quidem collętabuntur in conspectu Dei, sicut qui lætantur in messe. Quod enim singuli quique seminant, hoc & metent. Siquidem die illa futuræ retributionis, qui verbum fidei exceperunt, & fructus huberes ediderunt pro proportione eorum quæ hic prærogata sunt, à iusto iudice mercedem condignam recipientes admirabili iucunditate perfruentur, vt qui in messe lętãtur primitiuos lætitiæ fructus è laboribus proprijs obtinentes. E diuerso qui spolijs & occisorum exuuijs ditescunt, hi raros admodum commeatus recipiunt ex opibus sic comparatis. Ob hoc vtraque dicens connexuit, & quæ ex retributione affutura essent bona, & quæ per eius gratiã qui ingentia dona elargitur, essent prouentura. *Ablatum enim est iugum quod gentibus erat superpositum.* Excussérũt à se iugum graue eius qui ipsos subiugarat & addixerat seruituti peccati, eorumque ceruicem incuruarat virga impietatis, vt iacto in anima fundamento apostolicæ prædicationis non iam succumberent seruituti peccati. *Virgam enim exactorũ dissipauit, sicut in die Madian.* Planè intolerandum & peracre iugum ille exactor iniecit humanæ, vitæ communis scilicet omnium nostrûm inimicus virga cædens & extorquens à nobis, vt suam vnius voluntatem expleremus. Nosséne vis quas nobis plagas virga illa inuexerit? Audi dicentem: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Planè malitiosa hæc virga cicatrices perniciosi ac tetri odoris ingerit ei qui vel est cæsus. Mihi nunc ad mentem reuoca vnum aliquem qui varijs teneatur desiderijs, & peracri cupiditate extimuletur perfruendi concupitis voluptatibus, quàm hic assimilis videri debet ei qui illa hostili virga pertunditur, & abducitur ad peccatum. An non concupiscentiam suos exacuit stimulos atque etiam vrget, dolores inserens isti sic intemperanti, vsque dum cicatricem peccati impresserit animæ, ingignẽs illi graueolentem ac fœdum odorem, nempe immissionem obscœnarum cogitationum? Hãc igitur virgam dissipabit, quemadmodum dissipauit principatum & potentiam imperij Madianitarum. Horũ arbitror vos historias meminisse, aut eius esse memores quę in Numeris recolitur, aut certè quæ & in Iudicum libro continetur. Etenim in Numeris ait: Et instructam aciem eduxerunt aduersus Madian, sicut præcepit Dominus Mosi, & occiderunt omne masculinum, & reges Madian occiderunt vnà cum vulneratis eorum. In libro autem Iudicum, Et reuersus est Gedeon in castra Israël, & dixit: Surgite, quia tradidit Dominus in manus nostras castra Madian. Porrò quid innuit illud, Omnem stolam congregatam dolo, & vestimentum cum permutatione restituent? Reor id eò dici, quòd qui sibi imponunt graue peccandi iugum, dum se virga atterunt, adigunt se ad

Galat. 1. Num. 31. & Iudic. 7.

se ad peccandum propensiùs, tales proinde dolo coaceruatam stolam ac vestimentũ cum permutatione restituent. Qui enim homines suis spoliarint indumentis, eosque dolo malo integumentis denudarint, cum permutatione rependent vicem. Ille enim omnium nostrûm in cõmune inimicus quum acceperit in nos potestatem, à nobis auferet vestimenta quæ nobis deformibus qualecunque decus & honestatem circumponebant. Sanè Christianorum vestimentũ obnubens peccati nostri turpitudinem, fides est qua in Christũ credimus. Quicunque enim in Christo baptizati

A estis, Christum induistis. Ille enim inimicus noster ante etiamnum fidem qua in Christum credimus, humanam denudabat turpitudinem, sensus nostros despolians & suffurans quibus vita hæc nostra cohonestabatur, nostramque nuditatem publicè traducebat. Stolam igitur omnem dolo malo partam & coaceruatam quisquis sibi induerit, vestimentum item cum permutatione restituet. Non enim ea modò referemus paria his quæ à nobis detrahuntur: sed & cum accessione agnitionis in Christum, multò reddemur meliores. Ait enim scriptura, Induit me vestimento salutis & tunica iustitiæ. Siquidem omnem omnino stolam malo dolo partam & congregatam. Hoc est, clanculario furto compilatam cum permutatione resoluent. *Quin & optabũt, vt sint igne combusti, quia puer natus est nobis.* Malignæ potestates post Domini aduentum clamabant: Quid nobis & tibi fili Dei? Venisti* huc ante tempus perdere aut torquere nos? Tunc enim auferentur, vt

*Al. βασανίσαι.

B vehementiori exurantur igne, aut certè sententiam reportent damnationis sub ipso Christi aduentu in carnem, quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus factus est super humerum eius. Et vocabitur nomen eius magni consilij angelus. Quot nomina edocti simus scripturam indidisse Domino, superiùs ipsi audiuimus. Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium: & vocabunt nomen eius Emmanuel. Hic, vocabitur nomen eius, magni consilij angelus. Hic planè qui magnum illud consilium à seculorum conditione reconditum, nec aliis retro generationibus manifestatum annuntiauit, hic qui in lucẽ edidit suas imperuestigabiles diuitias expositas esse gentibus, vt eædem gentes cohæredes sibi sint & concorporales ipsi, cuius principatus est super humerum eius. Hoc est, regnum & potestas in ipsius cruce. In crucem enim exaltatus ad seipsum pertraxit omnia. *Adducam enim pacem inter principes, & sanitatem ipsi, Magnus principatus ipsius, & pacis eius non est finis.* Hisce verbis perspicuum euadit quæ hîc dicũtur, exprimi sub Patris persona, quippe qui ipsum constituit sequestrum ac mediatorem sanciendæ pacis per eius sanguinem in cruce effusum, siue inter ea quæ in terra

Esa.7.b Mat.1.e

C sunt, seu quæ in cælis. Meo quidem arbitratu dictum est hoc. Adducã enim pacẽ inter principes, & sanitatem ipsi, vt hoc argumento declararetur mysteriũ resurrectionis ipsius. Nam quia crucifixus est ex infirmitate, viuit autem ex virtute Dei, ob hoc dicitur sanitas adduci ipsi propter infirmitatẽ carnis quã nostri caussa assumpsit. *Et pacis eius non est finis.* Ait enim: Pacẽ do vobis. Nõ quomodo mundus dat, ego do vobis. Neq; enim pax eius vllo clauditur fine, quum id doni mundo sit superius. Si enim è mundo esset, vtique vnà cum decidua concretione mundi dirimeretur ac disperiret. Nunc autẽ quisquis ipsius pacẽ excepit, modò eam tueatur ac seruet continenter, perpetuo conuictu bonorum perfruetur quæ ab ipsa pace promanant. Salomonis pax præscriptis annorũ circulis finẽ accepit: quæ autem à Domino indulgetur pax, in omne coextenditur æuũ, quod nullo circunscribetur fine aut termino. Eius enim imperio cedet creatura omnis ac substernetur: eius dominiũ agnoscent omnia. Quumque fuerit Deus omnia in omnibus, tunc silentio in- D

dicto refugis potestatibus quæ nunc obstrepunt atque tumultuantur, in pacifica concordia sancti hymnos concinent in Deo. *Super solium Dauid, & super regnum eius, vt * dirigat illud.* Quòd dictum fuisset non defuturũ principẽ ex tribu Iuda & ducẽ de femoribus eius, donec veniat cui reposita sunt: hinc ad vnũ penè omnes concorditer denuntiant Dominum secundũ carnem fuisse proditurum ex semine Dauid. Super thronũ igitur Dauid & super regnum eius sedebit, vt moderetur illud & dirigat, vtque * auxilietur ei in iudicio & iustitia. Dicit Psaltes, Iudicia tua abyssus multa. Et, Iustitia tua, sicut montes Dei. Neque enim iudicia eius comprehendi queunt, neque iustitia pro dignitate suæ celsitudinis vlla attingi contẽplatione. *Et hæc facit zelus Domini Sabaoth.* Nos per ignorantiã Dei miserè perditos zelatus Dominus, dispensationem carnis assumpsit, vt suum cæleste regnum impartiretur & nobis vendicaret. Zelus igitur Domini Sabaoth: id est, Exercituum, cui virtus omnis subiecta est, hic ea faciet. E

*καΤορθῶσαι. Gene.49.

*Pro ἀντέχεσθαι, lego ἀντιλάβεσθαι.

**Verbum misit Dominus in Iacob, & venit in Israël, & sciet omnis populus Ephraim & qui sedent in Samaria in superbia & sublimi corde, dicentes: Lateres ceciderunt, sed venite, poliamus lapides, & incidamus Sycomoros & Cedros & ædificabimus nobisipsis turrim.* Appellatione Iacob & Israël sententia hæc, mea quidem opinione, duarũ rerum nobis suggerit intelligentiã, nimirùm ac imperfectorum elementarem, atque primariam institutionem & eorũ perfectionem qui ad apprehendendum apicẽ virtutis contendunt. Sanè sensum hunc innuit nos submonet * tropus ipse transnominationis patriarchæ. Etenim in Genesi, dictus legitur Iacob, quòd fratris plantam apprehenderit: post luctam autẽ, præmij vice tanquã victori indicta est * altera nomenclatura. Non enim iam vocabitur nomen tuum Iacob: sed Israël erit nomen tuum. Missũ igitur est verbũ ad Iacob & venit in Israël. Itaque in primis per clementem misericordiam condescendit scriptura infirmioribus: qui autem perspicacioris intelligentiæ sunt, ipso sensu percipiunt, quantum resiliat vtilitatis ex sermone Dei, F

ita vt vi quodammodo iniecta arripiant assumentes eũ ad quos missus est citra vllam segnitiẽ nec perfunctoriè. Verbum igitur misit Dominus ad Iacob. Nosti Verbũ quod erat in principio, quod erat apud Deum. Hoc misit Pater ad Iacob: notũ autem fecit ipsum verus Israël, nimirùm animæ perspicaciore intelligentia præditæ. Et agnouit omnis populus Ephraim & qui prius sedebant in Samaria, in superbia & elato corde. Hic est Ephraim ex quo suppullulauit desertor Dei Hiero-

*Pro λόγον, habet Aldus θάνατον, mortem.

*τρόπος μετονομασίας, quæ & hypallage.
*Nempe Israëlis.

 boam

boam qui ad se auulsit tribus decem, commentus etiam est ex auro buculas siue vacas, vt populo persuaderet secedere à cultura Dei & latriam exhiberent idolis Aegyptiorum ij qui in Samaria sedebant in superbia & elato corde. Qui verò consenserunt veritati, susceperunt verbum iuxta enarrationem actuum, Quia audierunt Apostoli Samariam recepisse verbum Dei. Sub hæc describit propheta illorum contumacem superbiam, quanta fuerit. Portiunculam enim tribus Dauidicæ nihili ducentes, tanquam quæ nullo negotio aboleri posset & opprimi, licet regiam obtineret dignitatem, miserum in modum eam subsannant dicentes illud: Lateres ceciderunt, sed venite, læuigemus lapides. Lateres quidem nominabant substructionem regni filiorum Iesse: lapidem verò appellabant solidam firmitatem quæ connectebat potentiam scilicet mutua compagine constabilitam simul & conspirationem ad eadem viuendi præcepta. Ait ergo. *Et incidamus sycomoros & cedros, & ædificabimus nobis ipsis turrim.* Pro tẽplo quod exædificauit Salomon Iudæ, isti nomine turris excelsæ proponebát se molituros quoddam non absimile ædificium, per quòd & * illi conabantur cælum sibi reddere peruium & accessibile. Etenim etiam miserè clamabant: Venite, componamus nobis ipsis lateres & coquamus eos igni. Rursus, Venite ædificemus nobis ipsis ciuitatem ac turrim, cuius vertex pertingat vsque ad cælum. Sycaminus autem arbor est supra modum fructuum vbertate redundans, qui nullius qualitatis obtinent dispositionem, nisi si quis eos fructus puncti in vellicando qualemcunque succum ex ipsis exprimat qui gustũ suauitate oblectet. Vnde opinamur eam arborem symbolum præferre congregationis, gentilium more degentis: quæ quidem quum quotidie succrescat, infatuata tamen est & desipit per assuefactionem studiorum gentilium, quam congregationem si quis acrimonia verbi compungere potuerit, felici immutatione edulcata conuertitur ad resoluendam Deo gratiarum actionem. Sed & Cedri nonnunquam accipiuntur ad exprimendam similitudinem animarum eximiæ virtutis, habentium commendabilem eam sublimitatem qua se possint attollere ad cognitionem & intelligentiam, simul & conuersatione habere in cælis, sicuti nos Psalmi edocuerunt Dauidis, nunc quidem eas Cedros assumentis ad laudem Dei, ac dicentis: Ligna fructifera & omnes Cedri. Rursus, Saturabuntur ligna campi, Cedri Libani quas plantauit. Nonnunquam mores hominum præfractos & per contumaciam nescios flecti quibus se attollunt aduersus sciẽtiam Dei, ipsi nouimus dici Cedros. Quamobrem, conterit Dominus Cedros Libani. Quin etiam Cedri dicuntur ij, qui per falsi nominis scientiam insolescentes & stultam sui existimationem putant se iam intelligentiam apprehendisse sacramentorum Dei. Vidi enim impium superexaltatum & eleuatum, sicut Cedros Libani. Horum perditio quàm celerrima est. Transiui enim, & ecce non erat. Isti igitur Cedros eiusmodi assumpserunt ad molitionem & structuram suæ turris, qui ante Verbi aduentum sedebant in Samaria subsannantes Iudaicum Dei cultum & lateres collapsos appellantes quæ in illorum dogmatibus resederant, ædificia. *Et allidet Deus insurgentes contra montem Sion & inimicos eius. Dissipabit Syriam à Solis ortu, & Græcos à Solis occasu, deuorantes Israẽlẽ toto ore.* Denuntiat se eos perrupturũ, & à fundamentis deturbaturum omnes qui cooriuntur aduersus montem Sion simul & impiam conspirationem aduersus veritatem esse dissipaturum. Inimici porrò montis Sion Syri & Græci. Illi quidem ad ortum Solis: hi verò ad Solis occasum suam obtinent regionem. Dissipabuntur, quòd Israẽlem toto ore deuorarint. Os præsenti loco vocat vim sophisticam captiosi sermonis, qua quidem omni prorsus abutebantur ad adornãdas insidias aduersus eos qui corde simplici crediderunt Deo. *In omnibus his non est auersus furor eius: sed adhuc manus excelsa. Et populus nõ est conuersus, donec percussus est, & Dominum exercituum non quæsiuit.* Quòd inimici Dei hisce flagris concisi nondum compuncti sint, nondum etiam auersus est furor eius: sed adhuc manus eius, facultas animaduertendi in facinorosos erecta est & elata in eos quos nihil pœnitet malitiæ & malignitatis quas gesserunt. Quia igitur populus hic non sermone, sed plagarum irrogatione sanatur, scriptum est, Et omnis populus nõ est conuersus, nisi plagis impositis: quò fit, vt talibus necessariæ sint & vtiles plagæ. Nemo igitur se anxio labore torqueat in inquirendis caussis afflictionum & molestiarum: putà, quàm ob caussam terra squaleat siccitate, cur vis imbrium ac redundantis pluuiæ cælo delabitur, vt quid plena terroris fulmina, qua ex caussa ex aëre sidunt grandines. Nostri caussa hæc inuehuntur, qui retinemus cor impœnitens, nec nisi plagis priùs eruditi, conuertimur: *Et auferet Dominus ab Israẽl caput & caudam, magnum & paruum in vna die.* Simul atque sermo missus ad eos peruenit, improbum omnem eorum statum prædicat confusum iri, & principes insuper cum sequacibus & pedissequis adimendos qui quòd pro potestate agebãt, nimisquam insolescebant, simul cum illis qui eorum iugo premebantur. Addit & præsidentiam seniorum inhonoratum iri, vnà ijs qui in iudicio accipiunt personas. Eos item cõmemorat ademptum iri, qui quum in populo nullius classis esse censeantur, sua tantùm auctoritate designati falso sibi arrogant propheticã gratiam, quum eam minimè exceperint infusione spiritus sancti, docentes iniqua, cuiusmodi erat ætate Hieremiæ, Ananias: & sub Michæa pseudoprophetæ, in quibus fuit spiritus mẽdax, qui & seduxit Achab, exortans ad ineundum bellum contra Syros. *Auferentur,* & qui in extrema sunt populi parte. Sed & qui beatificant populum istum, erunt seducẽtes eos & per seductionem fructus decerpent. Propter hoc, super adolescentulis & *ætate vigentibus, in eis non lætabitur Dominus. Neque si quis pupillus in tali populo, neque si qua fuerit vidua, miseribitur eorum.* Vtrique alioqui digni cõmiseratione sunt, quippe imbecilles & auxilio destituti. Præualere verò malitia & improbitate dignum auersione est & odio. Deinde infert, quia nondum furor eius auertitur: sed adhuc manus eius excelsa impendet, propter & seducentes populum & seductos, quòd iniqui omnes sint ac flagitiosi & iniqua loquatur. Isthæc comminatio nonnullam continet emphasim &

*De quib⁹ Gene. 11.

*συκαμινός, morea siue morus. Theophra. 1. plant.

sim & eam planè efficacem. *Et succendetur iniquitas sicut ignis.* Diuinæ erga homines illos beneficentiæ dispensatione factum est, vt quæ in procinctu erat iniquitatis materia, à benigno Domino ad nihilum deduceretur, eoque ait. *Et sicut gramē aridum deuorabitur ab igne: & exuretur in densitatibus syluæ.* Anima tantisper dum sibi aggerem accumulat terrenarum perturbationum, vitiosè affectiones quasi gramen ipsæ latius se effundunt
A & erepunt per prudentiam carnis, quòd mutuam inter se quandam habeant & familiarem originem, quòd alia ex aliis insuper progerminentur. Vt enim ἄγρωστις gramen præ ceteris herbis prolis est numerosæ, nec vnquam intermoritur aut desinit gignere ex se, sed semper extremitas primitiuæ genituræ origo fit succedaneæ sobolis. Peccatum natura ab eiusmodi nihilo dissidet. Peccatum, aliud ex se velut cōgener per gradus excipit, ceu fornicatio fornicationem, quin ipsa assuefactio mendacij mater fit mendacij: & qui mentem diu exercuit ad furandum, nullo iam negotio aggredietur eam iniquitatem. Quod enim præuertit illum occupare peccatum, illi fit occasio peccati alterius. Si igitur per confessionem detexerimus peccatum, iam succrescens gramen arefecimus, dignum planè quod depascatur ac deuoret purgatorius ignis, idque exuritur in densissimis syluis. Obseruato, quanta in primo *Regnorum dicta sint de luco, nemore seu condensa sylua. Oppugnatus populus ingressus est syluam, & defecit quippe nullo pastus esculento. Quin etiam Absalon oppugnatus syluam introiuit. Peccatum
B igitur nostrū nisi exiccetur ritu graminis & arefiat, non deuorabitur ab igne, neque incendio deflagrabit, non item condensa syluæ concremabuntur. Suppurulentias suspicionum quæ caliginem offundunt menti, numerosam malorum turbam conseruantes in arcano recessu cordis nostri vocat condensa syluæ seu nemoris. Sub hæc infert. *Quia propter indignationem iræ Domini succensa est terra omnis.* Declarat in gratiam & beneficiū animæ, terrena ipsa tradi depascenda igni punitiuo, quemadmodum & ipse Dominus subindicat, dicens: Ignem veni mittere in terram. Ecquid volui, nisi vt accendatur? *Et erit populus ab igne deustus.* Non omnimodam internecionem & exterminiū cōminatur, sed innuit expurgationem iuxta Apostoli sententiam, quia si cuius opus exarserit, damnum patietur: ipse autē saluus fiet, sic tamen per ignē. At interim dispungit ac reprobat quæ in populo inualuerat, malitiam, simul & seditionem inter eos priùs coortam nec adhuc desinentem, vt quę quotidiano incremento prorsus esset immedicabilis, ait: *Homo fratris sui non miserabitur.* Sed accedentem propiùs, vt nonnihil auxilij ab eo promereatur accipere, declinabit ad dexteram. D Hoc est, dignus est qui declinetur. *Quia esuriet & comedet à sinistris eius.* Qui enim nō operatur quæ è suo sunt officio & dextera ac digna commēdatione, hic exatiabitur ijs quæ à sinistris sunt, & vetitis vescetur. Ita enim interpretatur illud. Comedet à sinistris ipsius, Ait. *Et non implebitur homo comedens carnes brachij sui.* Ferinam ac bestialem quandam animæ constitutionem ac statū subindicat esse mutuam fratrum deuorationem differens, in sese cæde immani incurrentium. *Comedet enim Manasses, Ephraim: & Ephraim Manassen.* Immanes & ab omni humanitate alienos reddit hæc malitia, feris quoque crudiuoris efficit assimiles, dum nulla satietate explentur carnibus vescentes brachij alterius, quorum finis iuxta Apostoli dictum est absoluta perditio: Quia qui vos inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem cōsumamini. Ad eundē modum isti inter sese hostiliter alioquin affecti, tamē in instruendis insidiis aduersus proximum mutua conspiratione coorientur. Ait enim, Simul obsidebunt Iudam. Hoc est, Confitentes Deo, eosque qui iugem illi exhibent venerabilem latriam. *Iudas enim sua E interpretatione sonat ἐξομολόγησιν confessionem. Maximè tamen malitia quum aduersus seipsam discrepet repugnans virtuti, nonnihil interim cōcordiæ palam indicat, ceu contumax audacia & timiditas sibi inuicē obluctantur. Audax enim temeritas est redundātis excessus, timiditas autem defectum notat. Atqui si virilem ac strenuā fortitudinem in medio constitueris, simul illæ ad pugnam conspirabunt, vt vtrinque ipsam expugnēt fortitudinem. Ad hoc innuendum Ephraim & Manasses dicuntur quidē suismet vesci carnibus, in mutuum tamen fœdus conspirant, vt obsidione cingant & expugnent Iudam.

*βασιλ. 4.

*יהודה laudatio, confessio.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN DECIMVM CAPVT ESAIAE.

C *Ae scribentibus iniquitatē: scribētes enim, iniquitatē scribunt, declinantes iudicium pauperum, rapientes iudicia inopū populi mei, ita vt esset ipsis vidua in rapinā, & pupillus in prædam. Ecquid facient in die visitationis. Tribulatio enim vestra de lōge veniet, ad cuius cōfugietis auxiliū? Et vbi *relinquetis gloriā vestrā, vt ne incidatis in abductionē? Et sub interfectis cadēt. Et super omnibus his non est furor eius, sed manus adhuc excelsa.* Sunt nonnulli qui indignū cēsent suorum maiorū insistere vestigiis, & quę ab iisdem tradita sunt dogmata, consectari turpe esse ducunt. Isti sunt qui maximopere affectant videri auctores excitandarum hæréseων, quare nouas quasdam doctrinę F molitiones cōminiscuntur pręter rectam scripturæ intelligentiā, suam ipsorum malitiā & impietatem prodētes scriptis. Aduersus hos detorquetur ac peruenit hoc, væ, in hos inquam qui patres sunt falsi nominis scientiæ ac scribæ impiorū dogmatū. Tales enim transuersos agunt & ad se eos abripiūt qui laborāt inopia fidei, animasq; viduatas veraci sponso ac planè theologo peruertunt. Quinetiam isti si quē viderint destitutū & orbatū

*Pro καλείψετε, lege καταλείψετε.

*Hue animū ad: ertite pestilentes Lutherani.

Væ Lutheranis, Oecolāpadianis, &c.

Dei

Dei præsidio ob commissum quodpiam peccatū, hunc etiam quasi prædam deputant sibi destinatam, liberali ore promittentes omnem licentiam, & impunitatem, vitamque geniali voluptate diffluentem in medium proferentes, si modò suis dogmatibus de impietate contra Deum intelligant eos assentiri. Eiusmodi nunc infeliciter suppullulauit hæresis Anomœorum qui scortatoribus, adulteris, masculorum concubitoribus, plagiarijs siue mangonibus, periuris & palàm mendacibus facilem peccatorum condonationē promittunt, modò percipiant eos coarctari blasphemia in vnigenitum Dei Patris. *Quid facient in die visitationis?* Diem vocat aduentum Domini nostri Iesu Christi è cælis qua die venturus in mundum est, singulis quibusque condignam mercedē pro cuiusque operum qualitate repēsurus, in quo aduentu excipiēt tribulationem è longinquo super se venientem, quasi qui scripturæ tradiderint suā improbitatem. *Ad cuius autē confugietis auxilium?* Etenim aduersus Deum scripsistis viuorū ac mortuorum iudicem. Vestris ipsorum scriptis coarguemini. Ad hæc ait. *Vbi relinquetis gloriā vestram?* Qui ceteris præeminere præoptant, delatumque sibi honorem ab hominibus mordicus tuentur, & proinde eos incessit cupido, vt * nuncupati auctores sectæ alicuius celebritatem nominis assequantur, atque ob id qui iniquitatem in excelso loquuti estis, illa tum die iudicij quò loci relinquetis gloriam vestram? Tales ait, in imam partē concident, iis substernentur quorum animas interemerunt. Nunc quidem præsides iis quos in fraudem erroremque pellexisti. Isti te suspiciunt ac miraculi habēt loco. Quòd doctoris & auctoris sectæ circunferas nomen, magnificè gloriaris & ab iis prædicaris beatus. E diuerso tunc ijs ipsis quorum animas internecioni dedisti, futurus es abiectior. Mors enim animæ est ementitæ & falsæ opinionis acceptio. Subter igitur hos cōcides: Eorum enim quos interfecisti, graue pondus tibi vni incumbet. Et ex quo singuli quique nostrûm per huius vitæ curriculum quodammodo chirographa nostra scribimus, formas rerum à nobis gestarum consignantes in memoratiua facultate, fortè etiam tales prædicat scriptura miseros, quasi qui suam scribant malitiam. Cor quidem iustorum descriptum est, non atramento, sed spiritu Dei viui: cor autem iniquorum non spiritu Dei viuentis, sed atramento quod congener est & affine tenebris lucisque inimico. Nouerit vnusquisque quia aut pro seipso conscribit executione bonorum operum: aut aduersum se adornans chirographa, literis transcribit ac mandat suam malitiam. Est igitur chirographum quoddam aduersum nos manibus nostris subscriptum, quum ipsi quæ deteriora sunt, fecerimus. Est & pro nobis chirographū, quum opere expleuerimus quæ sunt meliora. Nonnulli autem in contractibus ex compacto ineundis nonnunquam vitiant & corrumpunt literas, & characteres literarum malo dolo adulterant in censibus agrorum, in testamētariis tabellis, in hypothecis & multiuariis permutationibus, quæcunque etiam pacta firmantur & constant demonstratione literarum, scribentes, & qui tales scribunt suam prauitatem detorquentes iustum iudiciū in præiudicium pauperum, ac deripientes quæ sunt inopum populi, ita vt vidua sit illis in deuorationem & pupillus trāseat in quæstum, * cuiusmodi in prædationibus ac rapinis bellorum contingit fieri ab his qui viribus præualent, quorum commeminit scriptura, dicens: Quid facient in die visitationis? Diem iudicij & retributionis diē vocauit visitationis quā merces vnicuique pro merito reponetur, quàm istis cōminatur. Quia tribulatio vestra è longinquo veniet. Intelligamus sanè cur sic dicat, è longinquo. Salus quippe vestra non è longinquo, sed è vicino vobis adest. Scriptum enim est, Appropinquans Deus ego sum. Et rursus, Mandatū hoc, ait, quod præcepi tibi hodie, non est immensum, neque longè abs te dissitum, non in cælo sursum est, vt dicas: Quis ascendet in cælum, & assumet illud ad nos? Neque trans mare positum, vt dicas: Quis traiecto mari assumet illud & ad nos deferet, & audientes ipsum faciemus? Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Siquidem Dominus noster ait: Regnum Dei intra vos est. Nam quæ primas obtinent partes bonitatis nobisque conciliant salutē, propè nos est & in intimis: quæ autem saluti sunt contraria, è longinquo veniunt, & à nobis externa sunt. Neque enim primæuæ illi nostræ conditioni insitum est peccatum: sed posterius incubuit hominum generi, ob quod vindicandum inuehitur & tribulatio pro malè commissis, quā è longinquo venturam interminatur propheta. *Væ Assyrijs virga furoris mei & ira est in manibus eorum. Iram meā in gentē iniquā immittam, & populo meo præcipiā, vt spoliet & prædetur, et cōculcet ciuitates & redigat eas in puluerem. Ipse autē non sic cogitauit, nec animo sic secum reputauit: sed discedet mens eius, vt disperdat gentes non paucas. Et si dixerint, Ipse tu solus es princeps, Dicet. Non accepi regionē quæ supra Babylonem est, & Chalanen, vbi turris ædificata est. Et tuli Arabiam & Damascū & Samariam. Quemadmodum & has cœpi, & omnes principatus capiam.* Propter multitudinem iniquitatum populi, ob quas in captiuitatem ipsum abducunt Syri non propter suam ipsorum iustitiā, sed propter redundantem populi flagitiosam iniquitatem: quamuis isti minùs rectè secum cogitarent, quia populo isti diuinarum legum præuaricatori opus foret castigatorio flagello, sed sibiipsis eam adscribebant victoriam, quodque insolescerent quasi qui ceteris antestarent viribus, hos deprædicat scriptura miseros. Væ vobis Assyrij, qui virga eritis furoris mei. Instrumentum siquidem pœnæ inflictiuum nō propria virtute irrogat pœnā: sed iis qui promerentur cōteri, supplicium infert operatoria virtute se monentis, quare ait: *Et ira in manibus eorū*. Hoc loco iram perspicuè nominat disciplinam siue correctionē castigatoriā, quemadmodum ait Psaltes. Neque in ira tua corripias me. Itaque correctionem Israëlis astruit concreditam esse manibus Assyriorum. Iram meam in gentem iniquam & exlegem immittam, grauiter animaduertam in eam, quòd non sustinuerit vitam suam confirmare iis quæ lege præscribebantur. *Et populo meo constituā, vt faciat spolia.* Clemētissimus Deus sua vnius benignitate populum licet legis transgressorem non desinit nominare sibi peculiarem. Quòd enim iniquè se gesserit aduersus legem, iram: quia verò in gratiam progenitorum

Marginal notes and section letters:
A, B, C (left column); D, E, F (right column)

In Anomœos elegāter vt omnia Ioā. Chrysosto. sex homilias reliquit.

αἱρεσιαρχεῖν ἐπιθυμήσαντες.

Mors animæ.

**Hac viinam principes Christiani alta mente recondirent.*

Pro λόγ[illegible] lege λα[illegible]

genitorum quos semel sibi delegerat peculiariter, non etiam illis denegat aut adimit suam familiaritatem. Ait igitur. *Constituo, vt faciat spolia & deprædationem, & conculcet ciuitates, & redigat eas in puluerem.* Vt semel intelligamus omnia, ipsi nouerimus quia quidquid inamœnũ perpetimur & permolestum, id sustinemus decreto diuinæ dispositionis. Non enim sinit totos nos dedi istis potestatibus malignis quæ de vnoquoque pœnã
A exigunt, sed solerti contemplatione virium eorũ quibus medicam vim adferunt, pœnis præscribit modum. Sanè * spolia aut exuuiæ sunt, quæ cadaueribus in bello prostratorum circumposita deprehenduntur, siue arma fuerint, siue vestis aut ornatus quiuis alius. * Præda autem est distributio spoliorum pro cuiusque victoris merito. Assyrij igitur iussi sunt spolia detrahere ex Israël, prædas agere, ipsiusque proculcare ciuitates, denique eas in puluerem redigere. *Ipse autem non sic cogitauit, nec animo secum reputauit.* Sed supra modum elatus mente est, quasi populus nõ esset eius manibus traditus ob cõmissa piacula, sed & per animi elationem excedens sensu mentis suæ, existimaret se eum esse qui posset non paucas gẽtes ad extremam cladem perducere. Quumque subditi assentando eius fauorem venantes dicerent: Tu solus es princeps, ille veluti per ironiam respõdet. *Nõ accepi regionem quæ supra Babylonẽ est, & Chalanem.* Ac si dicat: Necdum obtinui omniũ ditionem. Effugit regnum meum ea regio quæ supra Babylonem est, & Chalane, vbi turris ædificata est. Turrem sanè illã dicit quæ à priscę ætatis hominibus substrui cœperat in cãpo Sennaar, dicentibus: Venite, ædificemus nobisipsis ciuitatem & turrim priusquam disparemur ab inuicẽ,
B cuius vertex sit vsque ad cælum. Proinde * Chalanes nomen non est vsu scripturæ detritum. Eam autem coniectamus sitam esse quopiam in loco Babylonię finitimo, quando Babylon agnominis est confusioni linguarum, quas Dominus illorum coitionem ad malum concordem dirimens, confudit. Ait enim scriptura: Vocatum est nomen loci illius confusio, siquidẽ dicta est Hebraicè * Babel. Ait autem, Accepi Arabiam & Damascum & Samariam: Quemadmodum & has cepi: & ceteros omnes principatus capiam. Ex quo igitur sibi cepit, reliquas omnes, spe præsumit se posse sub iugum suum eas pertrahere. Nec interim iste intellexit id cõfici nõ posse humanis viribus: quandoquidem victoria hæc eius pendebat à dispensatione Dei peccatores erudientis, quare ipsum ceu comploratione dignum decernit sermo propheticus. *Vlulate sculptilia in Hierusalem & in Samaria. Quemadmodum enim feci Samariæ & manufactis eius, ita faciam Hierusalem & simulachris eius.*
C Sculptilia quum ligno, lapide aut alia quauis materia constent, artifici tantùm solertia ea conformante in imagines hominum aut animalium rationis expertium quadrupedum, volucrum aut reptilium, cuiusmodi erant statuæ & simulachra Aegyptiorum, quonam pacto eiulatum edere poterant? Vlulatus * autem vox est sono quopiam inarticulato dolorem indicans cordis. Quinam igitur vlulant sculptilia? Quòd idola quæ à gentilibus coluntur, ligna quidem sunt, aut lapides siue ea hominum manibus formam acceperint, siue auro fabrefiãt & argento, aut ebore & quæcunque alia præciosæ aut vilioris materiæ. Hisce omnibus assident dæmones quidem ex abdito captantes fruitionem & illecebram voluptatis. Quemadmodum enim cupedia & irritamenta gulæ canes inuitãt ad loca macellorum, & in quibus sanguis est & cruor ad pus saniemque degenerans versantur: sic & ista gulæ dedita dæmonia circum aras se insinuant qualemcunque voluptatem ex sanguinibus & nidore sacrificiorum venantia, circa etiam sibi cõsecratas statuas se prouoluunt. Fortè enim aliquot locis, aëria ipsorum corpora siue ignita fuerint aut ex vtroque elemento mediè temperata, nidore illo nutriuntur. Quin & historia regnorum declarat quandam virtutem dæmonicam assidere sibi celebriter dicatis simulachris. Ait enim: Acceperunt * Philistiim arcam Dei & introduxerunt eam in domum Dagon, & diluculò surrexerunt Azotij & ingressi sunt postero die domum Dagon, Et ecce Dagon in faciem suam super terram. Prolapsus igitur Dagon quidem ea erat quæ cernebatur, statua: in faciem verò prolapsus erat ipse dæmon à claritate gloriæ deuictus quæ circa arcam Dei explendescebat, manufactum autem à se decussit. Ob hoc & qui vescuntur idolothytis, participes dicuntur mensæ dæmoniorum. Quum enim victima idolo oblata dispertita fuerit in assidentem hostiæ dæmonem, ex sanguine quidem exiliente, ex adipe verò suffumigante & reliquis holocaustis, dæmonio nonnullam partẽ arripiente, deque ipsius calice cuius delibatione icitur cum eo fœdus, qui bibit, calicem bibit dæmoniorum, quam ob rem vlulant sculptilia, hoc est, dæmonia quæ suis cognomina sunt sculptilibus. Cumque dicitur, quia veniet in Aegyptum Dominus, & collidentur manufacta Aegypti, & cor eorum succumbet ac vincetur. Sententiam hanc sic edisserimus: Dæmonia quæ in finitimo terræ loco diuersantur, in exilium profligata concutientur, inque sibi peculiariter attributam abyssum propellentur, adueniente Domino. Quare maledictus omnis, quisquis fecerit sculptile & conflatile, opus manuum artificis, & ponet ipsum in occulto, quia per hoc malum sibi asciscet thesaurum, nempe dæmonem se vltrò subsequentem, perque hunc sibi colliget maledictionem, infaustam prorsus contubernalem. *Et erit, quũ consummauerit Dominus omnia faciens in monte Sion & in Hierusalem, inducet super mentem magnam super principem Assyriorum, et super altitudinem gloriæ oculorum eius.* Indicto vlulatu sculptilibus Hierusalem & Samariæ, intentata quoque eis cõminatione, per quam videlicet expurgaretur Hierusalem, & idolorum spurcitiis liberaretur erudita plagis coërcitiuis quas sustinebant ab Assyriis illatas, tum demum comminatur scriptura trãslatum iri plagam in Assyriorum principem. Is enim quando sensu supra modum se extulit, nec secum reputauit illorum peccata caussam suggessisse tantarum auctorem calamitatum: sed sua vnius solertia ac viribus existimauit se præualuisse aduersus Hierusalem. Ob hanc impotentem superbiã, nec vlla nitentem ratione celsitudinem per elationem mentis, ait: Inducet super mentem magnam super principem Assyriorum & super altitudinem

Margin notes: *Σκῦλα. *Προνομή. כלנה ciuitas Nemrod, idem Seleucia, & eadẽ Ctesiphon. *בבל *Ὀλολυγμός. Noue dictum. 1. Reg. 5. *ἀλλόφυλοι. D E F

tudinem gloriæ oculorum eius. Est quidem vnus aliquis conditione naturæ, magnus: est & alter magnus per exuperantem de se existimationem, quum nihil eorum quæ se addeceant, ritè perficiat. Mens denique ea verè magna est quæ verè mirabilium Dei operum contemplatione potest se accommodare rationibus vestigandis creaturarum & earum consideratione intelligere bonitatem sapientiæ tanti vniuersorum artificis. Magnus proinde est qui prævalet accommodare se inquirendæ dispensationi rerum à Deo conditarum & incumbere prouidentiæ rerum vsque mi-
A nimarum moderatrici, horum insuper sedula obseruatione ipsius contemplari iudicia quàm sint iusta. Magna vtique mens quæ tacita cogitatione angelicarum virtutum, totiusque claritatis circa supernas potestates explēdescentes secum reputat ac meditatur regem gloriæ ac Dominum virtutum: istis omnibus supereminere. Vice versa qui se deprædicat beatum & insolescit, is iustiùs nominetur * captiosus artifex propriæ existimationis ac mentis euanidæ, quàm magna mēte pręditus, præterquam scripturæ cōsuetudo ea inoleuit, vt dicat eos qui multorum existimatione vendicare sibi contendunt celebrem nomenclaturā ac vocet magnam mentem, non quidem amplitudini aut magnificentiæ naturæ astipulans & reddens testimonium, sed designans id quod existimatione hominum illi publico præconio tribuebatur. Eam ob rem superbam elationem simul & humilium suorum plus æquo se efferentem prudentiam, inductùrum vindictam profitetur aduersus mentem (quæ magna erat) regis Assyrio-
B rum, interim coarguens infirmum & imbellem sensum *: ait, Et super celsitudinem gloriæ oculorum eius inducet suppliciū. Equidem δόξα gloria, vox quum sit variæ significationis, iuxta vnā aliquam earum definierunt nonnulli ipsam præsenti loco debilem esse & infirmam existimationem siue nominis celebritatem. Potest & accipi mens magna & prudens pro versuto & versipelli ingenio, quemadmodum & serpens prudentior bestiis quæ super terram gradiuntur, & dispensator iniquitatis legitur prudenter fecisse. Insuper filij seculi huius prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Interpretatus est autem & nobis Paulus πανουργίαν esse * φρονυμώδην τὴν ἔννοιαν superbam & insolescentem animi cogitationem in epistola ad Corinthios. Timeo autem ne fortè sicut serpens seduxit Euam astutia sua, ita corrumpātur sensus vestri. Hisce enim verbis declarauit historiam suo testimonio tribuisse serpenti vituperabilem prudentiam, quòd prudentiam sibi naturā insitā vetterit in captiosam & veteratoriam astutiam. Sic sanè & mens magna non quòd pugnet aduersus commendabilem prudentiam, vti
C subindicarunt qui apud Græcos vocum significata exactè in ordinem digessere, dicentes intellectum siue mentem magnam esse prudentiam detortam ac peruersam, sed falso nomine, aut qui in sui ipsius admirationem rapitur, seque obseruat quasi aliquid magni momenti, mens magna est, aut certè ab assentatoribus sic appellatus, per hac scripturā nominatim recensetur. Hîc planè mens magna, dictus est prophetæ, quòd compertum haberet, quia oculus sapientis (qui verè sapiens est) in capite eius. Hic verò in sublime erectis oculis magna sui existimatione percellitur & prægestit, quasi indignum ducat deorsum oculos demittere, nec contueri terrena hæc, sed quæ sublimia sunt dogmata, superfluo studio consectatur & inquirit, ac si in superna illa conuersatio ne commoretur, cuiusmodi fuerunt apud Græcos sapientes qui vitam quidem hanc transegere maximè obscœnis commotionibus carnis inuolutam: hi nihilo seciùs physicis rationibus commentati de cælo, astris, & æthereis deque * acci-
dentibus aëris, nonnihil gloriæ & euanidæ existi- D
mationis erectione oculorum sibi vendicarunt. Dixit enim, *In fortitudine faciam, & sapientia intellectus auferam terminos gentium, & fortitudinem earū deprædabor, & * persuadendo pertrahā ciuitates habitatas, & habitatum orbem totum comprehēdam manu, vt nidum, & sicut derelicta oua tollam. Et non est qui fugiat me, aut resistat mihi.* Qua ratione motus & in quem sensum, * regem ipsum dixerit magnam mentem, interpretatur & explicat luculenter, cur insuper interminetur Deus irrogaturum se supplicia, nimirum propter celsitudinē oculorum eius, neque non ob pompaticam iactantiam verborum ipsius qua aduersus inferiores vsus est, omni cum amarulentia interminatus se eis illaturum omnifariam speciem extremæ cladis & vastitatis, vires suas professus inuictas esse & inexpugnabiles. Videri enim vult perinde ac Dominus sit & omnino perfecturus quæ animo destinarat, dum hac verborum pompa vsqueadeò insolesceret. Quandoquidem mihi suppetit ro- E
bur plurimum equestri pedestrisque exercitus, & nemo qui reluctetur aut contradicat. Quumque inaccensa in promptu adsit sapientia rei militaris, necnon intellectus incomprehensibilis, ob hoc ipsum (ait) * auferam terminos gentium & fortitudinem earū deprędabor. Omnes enim simul gentes vi * adigam, vt se submittant, caputque inclinent regno meo, vt omnium regnorum fines meo adiungam imperio. Siquidem in hanc vsque horam, certis limitibus singulæ quæque gentes ab alterutra discretæ sunt & definitæ. Auferam igitur earum terminos, omnesque fortitudine adigam, vt sub meum vnius regni sceptrum redigantur. Et fortitudinem earum deprędabor. Deprædatio dicitur partitio exuuiarum siue manubiarum quæ fit ab his qui victoria sunt potiti aduersus hostes, de his qui intercepti sunt & expugnati, dum corpora in captiuitatem abducuntur siue armentorum sint, seu alia quæuis ad vitam conseruata, quæ & victores sortitò inter se dispertiuntur. Etenim singuli quique pro dignitate & exuperantia bellicæ virtutis qua excelluerunt, censentur digni partitione prædæ & spolio- F
rum, & ita secum auferunt è bello. Ait ergo, Et nunc ciuitates quantalibet firmitate constabilitas concutiam, meaque vnius virtute conturbabo, orbem insuper vniuersum mea manu quasi nidum comprehendam. Quis enim labor fuerit pullos auium inuolucres adhuc & implumes, dum ab auibus se enutrientibus fouentur, in nido apprehendere manu, qui neque * remigio alarum, neque pedibus vti ad fugam queunt. Dein multa cum acrimonia coarguit eius cōtemptum erga homines, quodque sui exercitus vires pręter omnem

*οἰησισοφίσης κ' ματαιόφρων.

*populi.

*φρο * habet exemplar, coniectura videor assequutus Germanam lectionem. 2. ad Cor. 11. a

*Vide Laertiū Diog. in vita Platonis, Aristote. & aliorum.

*καὶ τῶν περὶ τὸν αἰέρα συμπτωμάτων

*Pro πείσω, exemplar habet σείσω, concutiam, vel sedam.

*Assyriorum.

*Pro ἀφελῶ, lege ἀφελῶ.

*Pro συναγκάσας, lege συναναγκάσω.

*Vola... per ... remigio ... rum. Vergil.

omnem modum attollit. Ait enim, Orbem terræ se ablaturum, non quasi nidum modò, sed quasi oua derelicta sic apprehendam, nec est qui effugiat me, aut aduersum me grunniat. Planè quod ad loquutionis structuram attinet, ipse Assyriorum princeps inducitur talia loquutus, maiorem in modum tumidus mẽte est ob successum victoriæ partæ aduersus Iudæam & Samariam. Ratus quoque se vnica excursione gentes omnes ad se auulsurum, & neminem habiturum qui aduer-

A sum se leuaret manus, sed gentium distinctos limites sua vnius virtute confusaneè permisceret, perque orbem vniuersum conciret turbas audito terrore sui aduentus, existimans insuper se faciliùs manu comprehensurum terram, quàm pullos auis, ac potentia sui exercitus lustratis & adoriẽtis vniuersum qui sub Sole est, orbem, aut certè quasi vnus aliquis interpretetur oua genitrice aui à qua fouebantur, esse destituta. Sed enim ex quo superbia maior est, quàm vllum deceat hominem, existimarunt nonnulli ea verba consentanea esse ac rectè quadrantia illi superbo* homini, qui ceruicem erexit aduersus omnipotentem, nec vllius imperio voluit morem gerere refractarius & transfuga, qui ad consectandam suã malitiam solicitauit simul & ad defectionem spiritus malignos, se vt sequerentur. Ille enim existimat se esse mentem magnam, imaginatus quæcunque sunt sublimia se circunlustrare. Proinde pollicetur se orbẽ vniuersum pertrahere posse sub suã ditionem, qui & à Domino interrogatus vn-

*Nempe diaboli.

B de adesset, ne inficiatus quidem est dicere: Circuiui quæ sub Sole est, terram: & obambulata ea quæ sub cælo est, regione, adsum. Hic ausu temerario præfidens sustinuit ostendere totius creaturæ Domino regna terræ, ac dicere: Hæc omnia mea sunt. Nunc igitur, si procidens adoraueris me, hæc omnia tibi dabo. Forsan enim scriptura hæc sub nomenclatura nominis regis Assyriorũ tacitè innuit huiusce seculi principem. Siquidem Dominus principem seculi huius nominatim vocat diabolum, dicens: Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Post pauca, Non iam multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Ex quo autem non pauci principes ac gentium præfecti ad tutelarem custodiã & conseruationem vniuscuiusq; gentis sibi cõcreditæ constituti sunt, quemadmodum ait Moses in Cantico: Quando* diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, cõstituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei. Ait rursum Apostolus, Sapientiam autem loquimur nõ seculi huius, sed loquimur Dei sapiẽtiam quam nemo principum

*Διαμερίζ, disseminauit, dispescuit Deut.32.

Danie.10. C seculi huius cognouit. Iterum. Dixit enim ad eum angelus. Et ego veni propter verba tua, & princeps regni Persarũ stetit ex aduerso mihi. Et ecce Michaël vnus principum primorum venit, vt me adiuuet, & ipsum reliqui illic cum principe regni Persarũ. Et paulò post ait, Et ego egressus sum, & princeps Græcorum veniebat. Equidem haud scio an ex persona* diaboli dicta hæc sint, quòd eius superbia non aduersus homines tum, sed aduersum intelligentias spirituales & abstractas aut intellectuales quasdam virtutes promota sit: *Nunquid gloriabitur securis sine incidente per eam: aut exaltabitur serra sine trahente eam? Parili ratione si quis leuauerit virgam vel lignum, exaltabitur lignum.* Sententia vtique hæc increpatoria est aduersus superbiam principis Assyriorum. Quid supra teipsum eleuaris superbia, quasi verò tu sis qui cõcidas gentes & potentatus ciuitatũ demoliaris? An tantopere gloriari debeat securis & de se magni aliquid sentire, quòd redundantia arborum cacumina in terram decutiat? Etiam ne runcina siue serra glorietur, quòd ipsa compactas & D priùs vnitas moles lignorum diffindat & in frusta partiatur? Sed enim, nisi administris manibus securis quidquam dissecet: neque serra si non aliquis eam attrahat, & ad eius vsum qui solerti artificio ligna conscindit, ipsa quiduis secare potest. Commendatione alioqui dignus vterque est, si vtique securi ille vtitur legitimè & hic scitè trahit runcinam. Consimili ratione neque lignum quod sceptri præfert figuram, sed qui sceptrum in manum sumit in signũ potestatis penes se constitutæ. Sic sanè &* ego te mihi asciui ad plectendum populum hunc peccatorem, In securi & serra, cõsusurus tua vnius immani crudelitati ad perficiundam castigationem sanequàm iustam populi pro eius vtilitate. Quemadmodum enim in consistoriis & foris iudicum lictores sunt & carnifices ordine quisque suo constituti ad expetendam de maleficis vindicem pœnã, non item sunt isti auctores aut arbitri irrogandæ pœnæ, neque suamet fortitudine aut priua potestate quiduis faciunt, sed quæ tenore & edicto legum ipsis permissa sunt & demandata. Ad eandem dicendi formulam, Assyrij non quod ea gens insigni polleat robore, neq; quod suo ipsorum arbitrio hac parte quidquam possent: sed iuxta mensuram virium E sibi cõcessam ab eo qui procurat & cõsulit emendationi peccatorum, istorum efficaci opera vsus est ad eorum afflictionem. *Non sic, sed mittet Dominus* exercituum in tuum honorem ignominiam, & in tuam gloriam ignem ardentem incendet, & erit lux Israël in ignem, & sanctificabit eam in igne incenso, & comedet quasi fœnum syluam.* Retaliatio hæc & merces superbiæ nulla iusta ratione insolescenti pulchrè respondet. Quia enim teipsum gloriabundus prædicabas, & excelsa erectione gloriæ oculorum tibi applaudens gestiebas, ob id mittet dominus in honorem tuum ignominiã, ignem verò in gloriam tuam. Quòd enim interminatus sis ablaturus te esse fines gentium, & habitatas ciuitates conquassaturum, comprehensurum insuper vniuersum orbem habitatum quasi nidum, & quasi oua derelicta elaturum nemine prorsus effugiente, nec vllo contradicente, propterea ignis ardens succendetur, & erit lumẽ Israël in ignem. Ait ergo, Rerum status & conditio in diuersum F & præposterè abibit. Israël enim qui nunc pro depresso habetur ac vili, inque manus tuas traditus est, vt ex eis supplicium expeteres ob malè commissa, erit in splendore & claritate celebri. Illius igitur claritudo præcellens tibi cedet in extremam perniciem. Inquit enim, Erit lumen Israël in ignem. Cumque operatoriæ vires ignis duæ sint potissimùm, illustratiua & adustiua: prior quidem perquam suauis & amœna, ob id sanè est & apprimè gratiosa, splendor ignis persistet vt ipsum Israël illustret, suaque claritate circunfundat,

*Hæc prudẽter lege.

*Deum facit loquentem Regi Assyriorũ.

*vel militiæ. צבאות

dat, amarulenta autem afflictio & ægritudo animi inuectæ ob superbiam per partes ibunt pessum, & incendet ipsum & per adustionem absq; consolatione afflictioni tradet, & sanctificabit eum in igne flagranti, & comedet quasi fœnum, syluam. Pandit hic naturã ignis. Quia lustratiuus est & purgatorius, sanctificabit ipsum quasi in igne ardenti. Quomodo autem sanctificat ignis, quia comesturus est syluam, tanquam fœnum? Sa A nè ex quo Deus noster ignis consumens est, nimirum consumet syluam, & vitia quę à sylua siue materia promanant, animæ quidem cohærentia non in spiritu, sed in carne. Porrò sciendum est eos qui exacto studio versantur circa vocũ significationes, distinxerunt τὴν δόξαν gloriam, ἀπὸ τοῦ κλέους à laude, splendore nominis & honore. Dicunt enim δόξαν gloriam esse cum laude quæ cõsono pluriũ ore celebratur: κλέος celebrem eam laudem siue preconium insigne quòd à viris probatæ vitæ cuipiam redditur. Pari ratione τὴν τιμὴν disseparant, dicentes honorem esse plausibilem quãdam festiuitatem, censentque honorem præmij loco ac debitæ remunerationis etiam in studiosos virtutis cadere. Est autẽ γέρας donum, præmium, ius honorarium, hoc est, ἄθλον siue ἔπαθλον pro obtẽta in certamine victoria merces & emolumentum, præmium scilicet comparatæ virtutis, ita isti exponunt: honorem verò esse qui passim exhibetur à quibuslibet & gregariis, mercedem, etiam his quorum mores non magnopere commendantur. *Die illa extinguuntur montes & colles, & condensi saltus & deuorabuntur ab anima* B *vsque ad carnes.* Illata à Domino Sabaoth & immissa ignominia in honorem principis Assyriorum, inque gloriam eius accenso igne, postquam insuper lumẽ affulsit Israëli, vt in ignẽ verteretur Assyrio, ne immodico eius luminis splẽdore sanctificatus expiaretur per adustionem ignis operatoriam & efficacem expurgationis & obliguricntem syluam omnem quæ inest peccatis, tanquam fœnum, tum deinceps ea consumpta materia quæ flammam redaccenderat castigatoriã, infert. *Conquiescent mõtes incensi, & colles & syluæ cõdensæ, finemq; accipiet ignis conflagrationis, qui depascebatur ea & excedat omnia.* Principium quidem sumpsit ab anima, denique ad carnes vsque pertingens. Nulli non persuasum crediderim hanc esse scripturæ consuetudinem, vt quæ pręclarè ac feliciter gesta sint, & eos qui quadantenus quiddam obtinent pleniùs ceteris ad extruẽdam molem cuiuspiam fabricæ, quòd ipsa consueuerit appellare montes & colles: ceteros verò qui vitam transigunt infrugi & imperfectam ac temerè nulloque fructu inter sese congregantur, quippe qui non è plantatione illa legitimi & veracis agricolæ prodierunt consiti, hos nomine tenus nun- C cupat δρυμοὺς syluas siue condensos saltus. Atqui hæc omnia apprehendit ignis ab anima origine accepta, desinit tandem in carnes deflectens. Quæ enim peccata constitère cogitatione tenus, cuiusmodi est, si quis in corde suo consensum præbuerit de committendo adulterio in anima est materia digna quæ ab igne deuoretur. Porrò eæ actiones quę censentur esse peccata & ad opus vsque prosilierunt, eas arbitror pertinere ad effectus quos parere solet & operari caro, & has quidem propria esse peccata censeo, ab anima quidem suum ortum ducentia, in ipso autẽ corde conquiescentia, nec alioqui in ipso finem accipiunt peruersæ cogitationes, sed erumpunt se exerentes per opera carnis & per carnem velut per clathros siue transennas transpiciunt ipsam penetrantes, inque publicum emicant. Si quis enim animo quidem tacitus cõceperit inuidiam, vt eam ad opus perduceret non alioqui eam expleuerit opere, nondum è corde prodijt. Qui vi- D derit mulierem ad concupiscendum eam, non quidem corrupit templum Dei, neque fecit mẽbra Christi, membra meretricis, nimirum is cor suum effecit confine esse eiusmodi peccato. Quemadmodum à tali corde nondum ea flagitiosa cogitatio in publicum exijt, itidem liceat & de furto pronuntiare, de idololatria, de veneficio & alijs id genus quibuscunque peccatis, si quando per corpus retegentur, immo per ipsum, quasi per vasculum imbecille & fungosum diffluens delabetur ad exteriorum curiosam & superuacaneam operationem. *Et erit fugiens, quasi qui fugit à flamma ardente, & derelicti ab eis erunt numerus, & puer paruus scribet eos.* Consummata conflagratione quæ per ignem intentata est, vt in montes immitteretur, in colles & condensos saltus siue nemorosa loca, eorum qui ad vitam conseruandi erant recensionem & catalogum facilè fore numerabilem prædicat, & ita eorum multitudinem ad eum numerum confirmat redigendam, vt & à puero qui ne omnino quidem possit quiduis aut recensere aut doctrice experientia E perscribere, queat tamen in tabulas eos referre. Forsan iste fugiens ab incendio, per pœnitentiam est vitans omnem vitæ improbitatem, perque resipiscentiam & conuersionem longiùs se submouet à carnis illecebris eam macerando. Quisquis enim, postquam intellexit se in peccatis deprehẽsum ac proinde dignum in quem virga & scuticis animaduertatur, isque fugit peccatum, quasi materiam supplicij, vtique fugit quasi à flamma incensa, tunc etiam comprehensi erunt numeri, non ob solam facilitatem numerandi, vti retulimus, sed quòd deinceps digni sint qui ad numerum resumantur, quemadmodum & in Numerorum libro deprehendimus pueros, mulieres & decrepitos quotquot per ætatem ad obeũda bella essent inutiles, & promiscuum vulgus, omnes hos quasi alienos ab Israëlitico populo foris numerari iussos. Eos contrà qui possent ad bella procedere, legimus ad numerum relatos à vigesimo anno ætatis & suprà. Insuper primogeniti Israël omnes à mense & supra numerantur. E Consimili ratione ipsi Leuitæ à mense & suprà, sacerdotes quoque qui deseruiebant altari vsque ad quinquagesimum annum numerantur. Porrò quis hic puer, non vir, non item grandæuus aut senex, qui idoneus sit describendis sic dignis? Vtique nemo contradixerit eos innui qui præsident ecclesiæ, qui per hoc quòd insontes perseuerant, nec malitiæ vllius conscij degunt, eis reuelantur arcana & quæ peccatores prorsus latent, quorum nemo testis esse potest, præter eum qui occulta cordium vniuscuiusque scrutatur. Hic (inquam) scribet tales per peccatum alioqui obliteratos, ac denuo eos priori libro inscribet quòd incen-

Quo discer niculó à se dißideant δόξα, κλέος καὶ τιμή.

γέρας. ἄθλον siue ἔπαθλον.

Montes & colles qui in scriptura.

Sylua & saltus qui.

incendium fugerint, seque expurgarint austeritate pœnitentiæ, quam vltro exceperunt, quasi ignē malitiæ omnis in se existentis consumptiuum, tales, inquā scriptūra sua cōfirmat, Aut fortè quòd eos libro vitæ inscribat, & cum iustis conscribantur, vt pote digni qui dextera excelsissimi eorum numero aggregentur. Iustum planè est nos nosse, quis iste sit scriba qui ad salutem prouehendis A auxilietur, perinde ac iustis, inque libro cælorum in ordinem digerit eorum nomina qui se à facinorosis operibus auocant. Vtique scriba hic ait. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Potest siquidem is scribere moribus commēdatos ac probos. An vero veriùs probat, quia dictum sit: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Pusio ille est, quem Magi adorauerunt, ille puer, qui in Aegyptum descendit, & postliminio regressus est in terram Israël. Quum igitur multifariæ sint notiones De Domino nostro & Cruce Iesu Christi, licuerit per ipsum intelligere, quia puer est qui ascribit libro vitæ eos qui per pœnitentiam propiùs pertingunt ad cognitionem Dei. *Et erit in die illa non ampliùs adiiciet residuum Israël & qui saluati fuerint de Iacob, non ampliùs confidentes erūt super afficientes eos iniuriis, sed erunt confidentes super Deum sanctum Israël in veritate. Et erit residuum Iacob super Deum fortē*, Liquidò constat referri hæc ad eos qui quum submouissent B se ab improbitate operationis malæ, suam spem transtulerunt ad Deum viuum. His insuper quoties peccamus, hostibus nostris addicimur, fiduciam nostram collocantes in eis qui magnopere nobis iniurij fuerūt. Vnus enim aliquis Dæmonum exercitus improbus maximè perlustrat & circumit, qui quidem admotis illicibus lenociniis voluptatum animas nostras expetit in suam redigere seruitutem, exemplo puerorum qui rerum rudes ac parum cordati nihilominus suis impostoribus ac plagiariis plerunq; illudunt. Ita & dæmones subinde præmonstratis quibusdā puerilibus ludis nec rarò pueros in fraudem pellexerunt, & ita miserè circunuentos à parentum oculis procul abduxerunt, perq; leuem quandā oblectationem delinitos in amarulentam petraxere seruitutem. Vt illi quidem assensum præbent his à quibus iniuria afficiuntur, nos quoque animum accommodantes illici & captiosæ voluptati nos ipsos quàm longissimè subducimus à Deo, nosq; vltronei substernimus perquam acerbæ tyrannidi inexorabilis & intollerandi dæmonis, qui quidem quum satis intelligat se addictum igni æterno, pertinaci studio contendit quàmplurimos C habere qui eadem secum censura damnentur. Itaque de his quos pœnitet malè actorum, ait: Non ampliùs adiicient qui relicti fuerint & salutem consequuti, neque vnquam suam spem reponent in his à quibus sunt iniuriis lacessiti: sed suam omnem fiduciam proiicient in Deum qui sanctus est Israëlis in veritate. Planè beatus ille est, qui se subduxit ab omni spe potiundi rebus huiusce mūdi, solamq; spem suam coniecit in Deum. Quemadmodum enim, Maledictus est homo qui spem suam reponit in homine, ita & benedictus qui solida spe innititur Domino. Ne verò tu perfunctoriè prætercurras hanc appendiculam sententiæ, qua ait. Erunt enim confidentes super Deum sanctum Israel in veritate. Spes enim qua ad Deū festinamus, non sinit nos in vtranuis fluctuare partem, nec sustinet Dominus vniuersum quod ex seipso nobis suggerit, auxilium, nunc quidem vt quis spem suam ponat in congerēdis pecuniis, gloria humana & potentia mundiali, modò autem spem suam ostentet quasi innitentē ipsi Deo: sed opus est vt in solidum ac verè in Dei auxilio acquiescas: Ait ergo. *Et erit residuum Iacob super Deum fortem*. Hæc profitemur perspicuè referenda ad eam sententiam quæ nominatim ab Apo- D stolo descripta est, ceu sequentia manifestè declarant. Reliquiæ secūdum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. *Et si fuerit populus Israël quasi arena maris, reliquiæ eorum saluæ fient. Verbum enim consummans & abbreuians in iustitia, quia verbum abbreuiatum faciet Dominator Dominus in orbe terræ vniuerso.* Apostolus in ea quæ ad Romanos est, epistola, hac sententia prophetę vsus est, paucis admodum dictionibus immutatis. Si quis verò caussam exquirat, quare alia quidem pretermiserit, alia verò immutarit Apostolus, illud nouerit primùm, quia is Hebræus quum esset, noluit seruiliter vti editionibus quibus * nos ad vnum vtimur: sed sensum scripturæ, quemadmodum iacet interpretatus ita exposuit. Siquidem Hebræi videntur propiùs accedere & consentaneè magis Apostolicæ enarrationi. Est verò dicti huius sensus talis. Suprà dictum est, quia puer eos in scripturā esset relaturus qui conseruandi erant à peccato. Hic autem inquit. Nemo obstupescat, nemo miretur, si tantus numerus Israelitici populi ad paucos redigatur. Ne tu mentem intendito isti numerosæ multitudini eorum qui nomine tenus dicuntur religiosi Deive cultores. Christi enim nomine multi admodùm insigniuntur, perquàm pauci verò E qui veraci testimonio operum eam constabiliant & confirment nomenclaturam. Si igitur fuerit populus Israel quasi arena maris, reliquiæ ipsorum saluæ erunt. De priore quidem populo dictum est, quia non in populari multitudine sita est salus: sed in reliquiis quæ per electionem gratiæ assequuntur salutem. Quæ formula est instituendæ vitæ, vt assequaris salutem? Respondet, nimirùm si verbum opere consummes & abbreuies in iustitia. Siquidem verbum id perbreui compendio Euangelij complexum est legalem dationem & propheticam sanctionem, Quisquis opere non perfunctorio exequitur exēplum & documentum præmonstrata sibi à Domino, hic saluus erit: Diliges Dominum Deum tuum, & diliges proximum tuum sicut teipsum, In his duobus mandatis tota lex & prophetæ pendent. Qui igitur ex vsu perficit verbum, ipso cōplens opere, ipsumque abbreuiat ac veluti in F summam colligit eius latitudinem quàm paucissimis mandatis comprehensam, hic adscribitur catalogo reliquiarum quæ salutem sunt consequuturæ. Ait Dominus, Omnia quæcunque volueritis, vt faciant vobis homines, & vos secundum hæc facite eis. Est enim hæc lex & prophetæ. Vides, vt in hac vna naturali consideratione ac sententia verbum omne completum sit & abbreuiatum in iustitia, quia Verbum abbreuiatum faciet Dominator Dominus exercituum in vniuerso terrarum orbe. Apostolus quidem dixit,

Rom. 11. a

Græci nimirùm.

faciet dominus super terram, cui consentaneè respondent Symmachus & Theodotion, nimirùm: In medio totius terræ. Supra modum difficile est obseruatu legale illud mandatum: Ne tetigeris, neque gustaueris, neque contrectaueris. Itidem & quæ de festis diebus erant constitutiones, de dierum obseruatione, de holocaustis, de expiatione, de propitiatione, placatione aut supplicatione. Isthæc omnia contracta sunt & velut in summam collecta atque abbreuiata & sanè perbreuem, eoque obseruatu perquàm facilem. Hoc ob id factum nequis excusationi locus relinqueretur ijs qui minimè viuunt & conuersantur iuxta Euangelicam doctrinam.

Coloss. 2. A

B. BASILII MAGNI ENARRATIO IN ALIquot Incisiones vndecimi CAPUT ESAIAE.

A

Et erit in die illa radix & qui consurgit, vt imperet gẽtibus. Faustum hoc ac fœlix nũtiũ nobis sententia hæc prenũtiat affore & proditurũ ex semine Dauid. In die enim illa, hoc est, iampridẽ præfinito tẽpore ac diuina prouidentia prædestinato erit radix Iesse. Alio quidem loco dicit virgam de radice Iesse ascẽsuram, In principio quidem supponens Virgam, dein florem assumit enatum in præamabili & omnibus gratioso atque iucundo eius aduentu. Et quia propediem esset collaturus suæ incarnationis gratiam, celerem siue velocem eius fore aduentum, facit ac si propemodum adueniendum accinxisset se. Præsenti autem loco asseuerat affore radicem Iesse. Animaduerte, quare dixerit, Erit: non item, videbitur aut apparebit non videbitur esse: sed iuxta veritatis tenorem, Erit. Non enim phantastica imaginatione aut existimatione, sed re ipsa carnem assumpsit. Erit igitur radix Iesse, hoc est, subibit siue suscipiet consperssionem carnis secundum veritatem ex Iesse. Et, Qui exurgit. Ipse & radix & consurgens est: Radix Iesse quidem, quòd ex legitima serie regiæ successionis, Deifera caro assumpta sit. Quod autem subnectitur, resurgens vt imperet gentibus, propter illud: In ipsum gentes sperabunt, sicuti vel nunc per Ecclesiam Christi liquidò constat quæ inter gentes excitatur. Quum enim à mortuis resurrexisset, deserto prorsus sanguinario & homicida populo, gentes asciuit sibi. Illis quidem mortem reliquit, gentibus gratuitam cõtulit resurrectionem, quòd illi clamassent, Crucifigatur: &, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ex diuerso qui crucifixum susceperunt, pretio fusi sanguinis eius sunt à morte redempti. *Et erit requies eius honor.* Equidem ipsa Christi requies in honorem vertitur eorum qui ipsum honorant tãquam Dei Verbum, sapientiam ac virtutem: Qui acquiescit Christo & in ipso pacem continet, vtique æqualem confitetur cum genitore esse filij maiestatem atque honorem, faciam esse communionem dignitatis, naturam substantię Patri consempiternam. E diuerso qui superfluo studio secum cõminiscuntur quanam perscrutatione verborum excogitare possint ad inurendam Christo notam ignominiæ, vtique tales neutiquam

B

βαρξ θεόφορος.

C

ad ipsius tranquillam requiem loquuntur. Equidem potest requies siue respiratio non modò accipi pro ea refocillatione qua ipse Dominus eos interquiescere iubet à laboribus, per quos ipsius gloria celebratur: sed & pro ipsa recreatione qua refouebit suos amatores, & in requieta pace conseruabit, iuxta id quod scriptum est, quia ego * diligentes me glorificabo. Est enim illa requies qua refouebit suos amatores dominus, honor nimirùm is quem singulis dispertietur ad æquilibrium iusti iudicij Dei pro cuiusque merito prout gessit. Et hos quidem præstantiori honore dignabitur, illos verò minore. Nam quando stella differt à stella in splendore & claritate, cumque apud patrem mansiones multæ sint: hos quidem in potiore ac sublimiore statu & mansione constituet, illos verò vt morum præstantia inferiores, in requie. Sunt alioqui omnes honorifica & tranquilla donandi requie. *Et erit in die illa, adiiciet dominus ostendere manum suam.* Per singulas quasque generationes multifariam multisque modis manus domini suas exeruit ac declarauit vires, vt ostensa virtute admirabilium signorum caperent homines & comprehenderent quàm operatoria sit manus eius & efficax. Priore enim tempore in Aegypto permulta edidit prodigia, dein in deserto, ad hæc tempore Iesu filij Naue, denique per iudices & Prophetas, qui omnes eximia quædam administrarunt. Nunc autem manus domini prædicatur se declarasset per aduentum nostri saluatoris morbum omnem, omnem languorem & infirmitatem curantis quo premebatur populus, quique opere expleuit quæ in Euangelio prædicata leguntur. Hanc enim virtutem apposuit ostendere dominus, quòd præcedentia signa neutiquam visa essent satis per se idonea ad inducendum populum inobsequentem & incredulum ad Dei plenam cognitionem. *Vt zelet eas quæ derelictæ sunt * reliquiæ populi.* Eam ob rem apponet, vt manum ostendat suam, vt adigat reliquias populi ad zelum, quas quidem reliquias asserit tandem conseruandas ab hostibus. Quinetiam numerosa recensetur multitudo Assyriorum qui conflicturi erant aduersus Aegyptum, Babyloniam, Ethiopas & Elamitas, eos quoque oppugnaturi qui spectant Solis ortum & Arabas. Plena his est historia, dicens, quia egressus est Zarai Aethiops cum exercitu in mille milibus, & in

D

E

& in curribus trecentis, & egressus est Aza in occursum ei, & clamauit Aza ad dominum, & dixit: Domine non impossibile est tibi saluare in multis & in paucis. Confirma nos domine Deus noster, quoniam fiduciam omnem nostram in te vnum proiecimus, & in nomine tuo venimus contra numerosam multitudinẽ hanc. Domine Deus noster, ne præualeat aduersum te homo. Assirij autem erant hi qui eos abripuerãt in captiuitatẽ, & Aegyptij qui ipsos ab initio vsque in seruilem & miserrimam seruitutem redegerant, pari iugo miserandæ seruitutis eosdem subegerat Babyloniæ rex Nabuchodonosor, Elamitæ gentem spe-

A ctant Parthicam, qui cum incolis Syriæ Mesopotamiæ ex cõpacto confœderati incusarunt suntque insidias moliti aduersus Israelem. His igitur omnibus aduersus generosum semẽ Israelitici populi coorientibus, illi quidem succubuere euictique sunt, hi verò euasere superiores. Quoniã autem incolumes effugerint periculo vitæ licet attriti multorum laborum exercitio, & hanc victoriæ accessionem, velut præmium quoddam acceperunt, vt mente cõtemplarentur ostensam Dei manum eoque studiosi erunt * amabiles & imitatione digni, simul atque strenuè laboribus toleratis fortiter & præclarè se gesserint. Ait ergo. *Et leuabit signum in nationes, & congregabit qui perierãt ex Israel, & dispersos Iuda cõgregabit à quatuor alis terræ.* Itaque radix Iesse, is qui insurrexit, vt imperet gentibus, hîc inquam leuabit signum in nationibus, vt in vnum aggregentur qui perierunt ex Israel. Venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Sanè hoc signum est quod leuauit in gentibus, secundum id quod & in Euangeliis dicitur, Videbunt signum filij ho-

B minis. Hoc ipsum profiteri possis esse crucem Domini nostri Iesu Christi, cuius gratia mundus iste crucifixus est sanctis & ipsi mundo, quo etiam loco aperit operatoriam vim eius signi. Quamobrẽ per Crucem dispensatio incarnationis adimpleta est? Vt qui ad salutem prouehendi essent, in vnum aggregarentur cœtum à quatuor terræ alis. Crucis enim partes quadrifariam dispercuuntur, ita quòd vnaquæque suo annutu simul quatuor spectet mundi partes, siue tandem vt hac significatione omnes mundi partitiones per eas sanctæ Crucis partes ad salutem rectà dispensentur. Eam enim ob causam mors Domini per Crucem peculiari ac præcipuo honore digna habetur, eaque antiquius nihil ducitur, aut quòd ante ligneam istã Crucem altera quędam animo ac ratione intelligentiæ perceptibilis fuerit toti mundo repræsentãs Crucis imaginem, nimirum quatuor partibus vniuersæ mundi machinę in medium coaptatis & consertis, inque medio efficaci eius virtute ad fines vsque quatuor partium mundi se protenden-

C te. Signo igitur hoc in sublime erecto, qui ex Israel disperierant, in vnum gregem cogentur, & dispersi Iuda è quatuor alis terræ agglomerabuntur. Leuato hoc signo virtutem obtinente abrogatiuam principatuum & potestatum de quibus palàm triumphum egit expolians eos in ligno ac veluti vestimentum à se excutiens quod quidem ipsi nobis detexuerant. Expoliauit principatus & potestates & traduxit confidenter, de illis triumpho palàm celebrato, ligno crucis affixus. Hac inductus ratione Paulus qui vnus fuerat ex perditis Israel, ac dispersis Iuda, simul atque intellexit signum in nationes ab Iesu eleuatum, ocyus ad complexum Crucis accurrit, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. Consentaneè elici ex his verbis posse videtur congregatum iri etiam & perditos Israel, qui sub imperio erant Ephraim, & dispersos de tribu Iuda, qui quidẽ sub regibus ex semine Dauid prognatis vitam transigebant, vt ne in posterum zelus Ephraim excitetur aduersus Iuda, ne qua in re deinceps inimicitias exerceant contra tribum Iuda. Eleuato enim signo hoc, veri Israelitæ in vnũ confluxere cœtum qui perditi erant, quin & dis-

persi ex Iuda in vnam conuenere ecclesiam. *Et auferetur zelus Ephraim, & inimici Iuda disperibunt.* D Perpende tu, quia Israel quidem dicitur perditus, Iudas verò dispersus. Cæterùm cõcordi pace iuxta Christi doctrinam qui ad pacẽ instaurauit quæ in terra sunt, & quæ in cælo, & omnia conciliauit, is è medio sustulit incommoda & offendicula quæ per contentiosam diremptionem priùs in mortalium vita inualuerant. Ob hoc igitur non iam zelum exercebit Ephraim aduersus Iudam, neque Iudas deinceps atteret aut vrgebit Ephraim, quoniam inimicitiæ quæ inter eos aduersum se inuicem fuerant exorte, disperibunt. Sanè zelus videtur insinuare occasionem inimicitias odiumque exercendi inter multos. Neque enim præsenti loco indicat bonorum imitationem, sed æmulationem & inuidiam quæ oboriri solet ob aliorum fœliciorem successum, sicque scripturæ huius testimonio confirmatur. Tunc igitur volabunt in nauigiis alienigenarum, mare simul deprædabuntur. Pulchrè nomine maris expressit pernici nauigatione permeantes æquoris vndosum pelagus, citissimam eorum motionem confe- E rens alis auium, quoties pleno velo & adæquata proportione venti ad puppim aspirantis quàm ocyssimè emetiuntur maris planiciem. Deprædantur autem mare, Dracone superiores effecti, & iis salutari baptismo initiatis, quos Apostoli ad agnitionem veritatis traduxere, vt meritò dici possint diripuisse mare qui eos sua effecere quoquo modo spolia quæ in miserandam captiuitatem præuerterat abducere violentus prædo, nimirum hominem miserrimæ captiuitati addictum. Porrò maris nomine par est intelligi locum torturæ & afflictionis, quem alio scripturæ loco didicimus dici κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, concauam vallem plorationis & ciulatus. Sed enim naues alienigenarum forsan corpora nostra designant, quòd minùs placidè ac familiariter admittant quæ plurimùm faciunt ad ædificationem animæ. Caro enim legi Dei non subiicitur, sed concupiscit aduersus spiritum. Proinde hi dicuntur deprædari Idumæam, F hoc est superiores euasisse turbellis terrenorum negotiorum, simul & in Moab iniecisse manus. Moab sua interpretatione sonat, De patre. Istis igitur dixit Dominus, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere. Hisce manus suas iniiciunt, vt bonæ suæ actionis meritò eos sibi reddant obnoxios. Dein filij Ammon primi parebunt, obsequundantes verbo prædicationis, quippe quos minor

Margin notes: [Hebrew] splendor siue charitas orientalis. — * ζηλωτοί. — Coloss. 2.c

obstringit nequitiæ operatio, siquidem conferantur cum illis qui pleniorem obtinebant malitiam & ad ampliora flagitia effusam. Ad hæc infert. *Et desolabit Dominus mare Aegypti.* Quemadmodum Ezechiel Aegypti fluuios esse dicit quos insolescens ille gloriatur se fecisse: ita & Esaias mare Aegypti nominatim perstringit, quod clemẽs Deus desolaturus est. Quum enim tempore accepto desolatio siue vastitas infertur pro commissis operibus flagitiosis, habenda est loco ingentis beneficij. Quomodo autem desolabit Dominus mare Aegypti & manus iniiciet in fluuium, violento ac
A vehementi spiritu: sic & septem valles Aegypti percutiet, tunc calceatus quiuis permetietur & transmeabit Aegypti fluuiũ. Hisce verbis insinuat Aegyptum aquæ penuria laboraturam & aqua fluuiali destituendam. Tanta enim aquæ raritas aut etiam prorsus exarescet, vt ne humor quidem vllus relinquatur, cuius gratia nemo ad fluuij traiectionem adigetur soluere calceamentum. Aut forsan Mosi & Iesu dictum est: Solue calceamentum pedis, quòd terra in qua constiterant, sanctificata esset. Quòd autem Aegypti terra talis non esset, sed prophana & flagitiis impura, hinc iubentur calceati calcibus proculcare Aegypti fluuiũ, non item depositis calceamentis. Fluuius iste siccatur & conuertitur in aridam, violento Dei spiritu euictus. Eam sanè ob caussam solum Aegypti indignum est prorsus quod nudum excipiat vestigium sanctorum illac iter facientium. Quare esuri agnum Paschalem iubebantur calceamenta habere in pedibus. Vbi enim mordens serpẽs simul & scorpius, sint & in pedibus & calceamenta ad præmuniendos pedes quibus vndequaque accingantur. Nunc verò vbi ad sanctum vsque locum prouectus est, tum soluat calceamentum ad Apostolorum Christi exemplum, ceu eis dictum est, Neque calceamenta tollatis. *Et erit Israëli sicut die illa quando egressus est de Aegypto.* Siquidem populus de terra Aegypti egressus est & Erythreũ mare calceatis pedibus permensus est. Actutũ enim D
vt is potens increpuit illud, exsiccatum est. Iordanem insuper pede pertransierunt, quum nullo humore vuidum obseruassent esse, atque madefactum solum maris & eius fundamentũ, omnemque vaporem se subter ipsorum plantas clam subtraxisse.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN XII. CAPVT ESAIAE.

B T *dicet populus in die illa, Benedicam tibi Domine, quoniam iratus es mihi, & auertisti furorem tuum, & misertus es mei.* Dimittitur quis nec rarò, inque medio discrimine deseritur, qui denique semel siuit se clàm pertrahi ad flagitiosa opera Aegyptiorum, desiderio perfruendi propria temeritate ac peruerso cõsilio per aliquãtã tẽporis morã, vt demetat tandẽ quæ perperã consueuerat semina: qui simul atq; intellexit se nõ vsquequaq; ope Dei destitutũ, se nonnihil cõsequutũ beneficij dicet hoc: Benedicã tibi Domine quoniã iratus es mihi, & auertisti furorẽ tuum & misertus es mei. Sentẽtia hęc assimilis est illi, Irã Domini portabo, quia peccaui ei, tãtisper dũ iustificet caussam meã. Faciet iudiciũ meũ, & post hoc educet me in* lucẽ. Videbo iustitiã eius, nõ enim in finẽ irascetur, neq; in æternũ succẽsebit. Dicẽs vtiq;, Benedicã tibi Domine, quoniã irat⁹ es mihi, & misertus es mei, probè cõscius diuini erga se beneficij, pro eo accepro gloriabitur hisce verbis, *Ecce De⁹ me⁹, Saluator meus, confi*
C *dẽs ero in eo, & nõ timebo, quoniã gloria mea & laus mea Dominus.* Qui ob oculos hominũ erogãt eleemosynã, nequaquã dicũt hęc, neque hi qui à se mutuã captãt gloriã, nec eã quę à solo Deo est, requirunt. In summa, quicunq; prętergrediũtur mandatum eius, qui dicit. Nõ efficiamur inanis glorię cupidi, nõ etiã hęc ausint profiteri. Cumq; Dominus polliceatur, quia ego glorificãtes me glorificabo, nimirũ quisquis honorifica laude Deum dignatur & cõcelebrat, is ab ipso vicẽ reportat propriæ glorificationis. Sanè hoc pacto Moses apparuit populo glorificata facie, quippe qui nouerat præclarè gloriã cõcinere Deo. Huic gloriæ cõcinit cõcors E
quæ est laus. Itaque Deũ qui celebri effert gloria, sanè is etiam laudẽ ipsi cõcinit ac modulatur id quod nemo eorũ qui de Deo erroneas cõceperunt opiniones, existimet se præstare posse. Ad cor quidẽ ipsum spectat, vt glorificet Deũ obnoxiè ac seruorũ ritu, in Psalmodiis cõcinat: laudẽ verò sane mẽte & vt dictat ratio. Iã ex quo reliquiæ populi quę in Aegypto versabãtur, depromebãt illud, Benedicam tibi Domine, quoniã iratus es mihi, auertisti furorem tuũ, & misertus es mei. Porrò isti traiecta Aegypto dicũt hoc. *Non timebo, quoniã gloria mea & laus mea Dominus, & factus es mihi in salutẽ.* Fac memineris eius Cantici quod in Exodo conscriptũ cecinit populus Israëliticus inchoãte * Maria ac dicẽte: Cantemus Domino, gloriosè enim glorificatus est. Itaque veterẽ illã laudẽ instaurant qui dicũt nunc: Gloria mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutẽ. Cõsentaneè autẽ per eam Domini laudẽ haurit quis aquã cũ iucũditate & lę F
titia de fontibus Saluatoris, ipsum cũ laude ac sanctè adorãs. Expostulatur cũ populo illo idololatra & actione cõuenitur hisce verbis: Me dereliquerũt fontẽ aquę viuę. Profecto quisquis in Deũ credit, suamque animam irrigat aquis salutarium è syncera fide profluentium dogmatũ, hic est qui aquam haurit cum lætitia de fontibus Saluatoris. Quantum autem lætitiæ haurire illinc contingat dignis, vtique intelliges considerata similitudine quam assumpsit Dauid. Quemadmodum desiderat ceruus ad fõtes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Et, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Exuberans istud desideriũ his qui eam sunt semel assequuti, inexplicabilem & immẽsam

Mich. 7. b

*Prophetes legẽdo

sam iucunditatem inserit, his inquam, qui toto anixu & studio ad id contenderunt, & qui nocte ac die meditatur in lege Domini, de quibus dictum est, Os iusti meditabitur sapientiam, nimirùm is qui solerti indagine sensa scrutatur scripturarum. Hic per legitimam & rectam indaginem, Domini internactus præsentiam, lætitia diffusus ob inuentionem, simul & intelligens mentem scripturarum esse spiritualem, hauriet aquam cum iucunditate. Quum igitur nos exatiauerimus potione fontium qui è doctrina Saluatoris scaturiunt, tunc ipsi etiamnum alios in nostrum asciscemus sodalitium, eos adhortantes, vt nobiscum concinant. A *Hymnum cantate Domino, gloriam dicite nomini eius. Clamor hic vox est multum amplitudinis & vehementiæ continens, quippe quæ possit se etiam exerere ad eos qui procul sunt positi. Clamate igitur pro eo positum est, nihil de Deo sentite quod exigui sit momenti, sed quæ eximia sunt ac præcellenti amplitudine, de ipso animo concipite.

*Probis, editio compluten. ὑμνῆσατε &c. In die illa, confitemini domino, clamate.

De Deo sic edisserite, vt & sermo vester conditus* perspicuitate doctrinæ exaudiatur & intelligatur ab his qui longius absunt à salute. Sensum hunc liquido exprimunt quæ sequuntur: ait enim *Annuntiate inter gentes gloriosa eius, *dicite mirabilia eius.* Istis rudibus intelligentiæ & inexpertis palàm exhibetote, quænam sit mundi istius constitutio, vt per dilectionem Deo côcilientur qui vniuersa condidit. *Hymnum dicite nomini eius, quoniam excelsa fecit.* Aut de his mirabilibus prodigiis quę in mûdo hoc fecit, enarrate, quoniam præcelsæ sunt & augustissimæ magnitudinis, quorum ne initium D quidem vlla potest iniri ratione, siue virtutum quæ in cælis sunt, illic enim excelsa ipse condidit, seu de eius erga nos clementi benignitate. Eos siquidem qui se humiliant, exaltat: & contritos corde in sublime prouehit. Dominus enim subleuat iustos. Reddidit igitur præcelsum eum qui humiliatus erat peccati caussa & ad gloriam sublimiter exaltauit.

nomen eius, cui tamen Basilij enarratio consentit. *Complut. editio, μιμνήσκεσθε. mememtote quia exaltatum est nomen eius.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN XIII. CAPVT ESAIAE.

Isio contra Babylonem, quā vidit Esaias filius Amos. Visio hæc vtique non vllo exhibita est perceptibilis sensili organo, nô item oculis corporeis obseruata, sed sola animaduersione mentis perspecta, Deo eam illustrante B & gratiam qua ipsum videret, subministrante. Quæ hæc est Babylon? quænam tandem ei obuêturæ erant calamitates? Sanè perspicuum est prophetas non esse loquutos per ecstasin, id est, emota siue alienata mête. Siquidem spiritibus reprobis correpti & afflati vitiata mente perperam circumferuntur, sibique dæmonum suggestione ingestas phantasticas imaginationes, non quidem vident, sed oblucinantur ceu assolent læuo dæmone agitati: Fluuios cernunt ac montes, belluas immanes quæ versicolores nuspiam suppetunt. Credunt nonnullos sibi cominus adsistere, Imaginantur se obseruare facies hominum siue amicorum seu eorum quos ne de facie quidem norint, & nec vsquam visi sint. Et hæc sunt aliud nihil, quàm error & emotio mentis perturbationibus exagitatæ quæ sua vi operatoria orbata est. Sed enim in sanctis non ad eum modum se res hæc habet. Siquidem ait ipse Deus: Ego visiones multiplicaui. Porrò Dominus, si cui gratuitam confert visionê, menti eius quem ad susceptionem gratiæ istius a- C dornauit, adeò nullam infert cæcicatem, vt eam verius suo illustret splendore & irradiet, & aduêtu spiritus sancti & affulgentia ipsius reddat tanto illustriorem ac splêdifluam. Eam enim ob caussam appellati sunt Prophetæ Videntes, quòd eorum menti quadantenus admota sit visio cæteris perspicacior, idque per præsentiam sancti spiritus eos sua luce circunfundentis. Quis tandem est qui fecit videntem & cæcum? Videntem nimirū Prophetam, quòd is acumine mentis possit præuidere quid futurum sit, eiusque aciem in id pressius

בבל *Babel, id est confusio.*

insigere. Cæcum verò eum intelligit, quem sua excæcauit malitia, vt prophani talium oculi à sacris sanctorum spectaculis abarceantur. Quare & Dominus, Eo (ait) in iudicium veni in hunc mundum: vt non videntes videant, & qui vident, cæci fiant. Quæ demum ista Babylon, aduersus quā visio hæc præostensa est? At certè iuxta historiam E videtur ipsa dicta esse Babylon, is locus in quo natiua linguæ proprietas confusa est in his qui dicebant: Venite, ædificemus nobisipsis ciuitatem & turrim, cuius fastigium siue vertex pertingat cælum. Eo vsque quum descendisset Deus, eorum confudit linguas, quocirca inditum illi est nomê *σύγχυσις, Confusio siue miscellanea conspersio. Locus igitur ædificatæ Babylonis ager est confusionis, non modo natiuæ linguæ proprietate, sed & dogmatum, sententiarum & eius qui creditur intellectu præditus ea cernere. Hæc quidem visio aduersus Babylonem qualencunque consolatoriam refocillationê Israëlitico populo impressione Babyloniorum diuexato, & misere afflicto attulit. Ne enim in pusillanimitatem prolaberetur ac de spe deciderent diuinæ prouidentiæ, quasi essent Dei ope prorsus destituti, hoc mali pręuertês oraculo prophetico Esaias ea edisserit quæ essent affutura inamœna & velut obuiam apprehensura Babylonios, vt ne animis elanguesceret mœrore præsentium calamitatum contabescentes, sed cô-fidentiores fierent certa expectatione aduenientium bonorum. Etenim vltio de inimicis vindex certò expectata & affutura breui non paruam ad- F fert afflictis tranquillitatē. Prophetię huic adiicitur & Patris nomen, non quidē vt hoc ipsum nouerimus, nēpe patrem qui huius beati generationi administer fuit, sed quia ipsum edocuit prophetiæ formulam. Quum enim sedulo curasset eum insigniore quodam ac peculiari supra cæteros, simul & sanctiore pabulo doctrinæ educādū, vt tâdē disciplinā castiore assequeretur, ob hoc* Amos iste promeruit côsors vnā cū filio fieri prophetię.

regia olim Nemrod. In hanc abducti sunt captiui Iudæi, nunc Seleucia. Altera est in Aegypto iuxta Heliopolim.

Patrem intelligit. אמוץ

Super montē campestrem eleuate signū, exaltate vocē inter vos ipsos, applaudite manu, aperite principes. Ego præcipio & ego adduco eos. Hisce verbis exprimit vt erat Babylon excidenda & coæquanda solo, simulque eorum qui confusanea opera exequebātur pro potestate agentes, captiuitas futura declaratur. Mox vbi quis montem conscenderit nō quidem præruptum, neque asperis tesquis squarosum, sed campestrem & resupinam planiciem terræ, ita vt non præcelsæ sit altitudinis, sic vt eius vertex & spaciosa sublimitas ad aërē vsque à terra non eleuetur, tutelarem alioqui munitionem ac præsidium præbeat eo aduenientibus propter resupinam montis planitiem. Quòd enim vndequaque & circum circa ambiatur rupibus, tesquis &
A petrarum dissectionibus, planè hoc reddit tutiores istis qui eo vsque conscendūt, stationes. Quare & de Deo magnifica ac sublimia cogitate, & eadem securi enarrate. Equidem gratia occupandæ celsitudinis, vnus aliquis in montem conscendat: vt autem obtineat securitatem, intrepidus perseueret & neutrobi euarians. Igitur super mōtem campestrem leuate signum & exaltate vocem. Exhortemini & applaudite manu. Qui hæc de Cruce prædicat exerta ac præcellenti voce, ille est qui super mōtem campestrem eleuat signum: qui de dominica passione edisserere præualet magnanimiter, talis præceptum adimplet hoc propheticum non in concauis vallibus & specubus præruptis commoratus, sed conscendens ad celsitudinem diuini sermonis & ad ipsam vsque Dei sapientiam pertingens, cum explanatione & perspicua claritate promissæ fœlicitatis prædicatio-
B nem in lucem depromit. Quia verò iuxta alteram editionem legimus, Super montem* caliginosum siue nebulosum, nimirùm quia sublimitatem altera ratione repræsētat. Nebulosa enim caligo semper obumbrat & operit nubibus montis verticē. Tale autem quiddam est qui de se sublimè sentiens, se supra omnia exaltauit. Ait, Exaltate vocē, Hoc est, à vobis ipsis assumite sublimem & exertam vocem. Ad celebrandam Dei gloriam, occasiones subsidiáve natura præduce vobis inserta, vndelibet se offerant cogitationi, ea promonete & excitate. Ne deorsum versus aciem mētis deiicite, neu terrena spectetis. Eorum enim nempe vaniloquorum vox qui de terra loquuntur, demissior fit & languescens. Qui præ pusillanimi mœrore ac timore à spe animum deiiciente loquitur, is vocem suam minimè exaltat. Quisquis succubuit desideriis carnis, ad annuntiādum Dei verbum exilem habet & abiectam vocem, nec
C potest ad superna suam exercere vocem. Qua igitur ratione attollitur in sublime vox? Si magno ac præstanti animo aduersus turbulentas animæ affectiones cōgrediare, nec te sinas succumbere tentationibus, quo tempore te adorientur, sed tum maximè exprōmptam & alacrem conserues animi constantiam, tum sanè tuam exaltabis vocem. Proinde adhortatur & applaudit manu qui afflictione quapiam attritos solatur exhibitione bonorum operum, impletque eleemosynam animo perquàm hilari. Si videris quēpiam egestate oppressum, fac eum soleris liberali & erogatiua manu. Erogatio enim talis quę opere fit, tantò potest amplius solari animam imbellem & deiectā,

*Iuxta Hebræum vo... ושמת

quàm adhortatio qua cum solo commones sermone vt inopiam generoso nec deiecto animo perferat. Et aperite (ait) principes. Cōsolatio quę manu fit, assecla est & indiuidua comes apertionis manuum, quæ quidem apertio pro more scripturæ accipitur pro communicatiua & efficaci distributione, ceu quum dicit: Aperiente autem te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Aperite igitur ædes vestras, & thesauros vestræ possessionis aperite hospitibus & egenis. Facultates quę vobis abundè suppetunt, eas ne comprimite manu, sed eas dispertite ad subleuandam inopiam afflictorum. Et hoc, hoc inquam, facite vel in pri- D mis vos ô principes, vt vestro hoc exemplo populum fidei vestræ concreditum ad similia prouocetis. Potest sententia hæc etiamnum intelligi de adapertatione scripturarum, deque explanatione eorum locorum qui clausi sunt, & obscuriores, per rationes atque exempla quæ eò fit, ne quis obnoxius sit iudicio Pharisæorum & Scribarum. Hi enim claues quidem regni obtinent, quum non ingrediantur, eos quoque qui ingredi posint, prohibent. Itaque aduersus eos principes & præsules edisserit qui cognitionis & scientiæ claues detinent. Cōformiter ad præscriptam sententiam dicebat Paulus. Os nostrum patet siue apertum est ad vos ô Corinthij. Ego præcipio & ego adduco eos. Nos vtique oportet efficaciter operari, quantum sinunt vires. Qui eos adducit, Dominus est, qui quidem iubet singulos quosque persistere in corpore Ecclesiæ pro indulta sibi dignitate. *Gigantes veniunt ad implendum furorem meum, gaudentes simul & contumeliis afficientes.* Sentētia hæc interminatur aduenturos quosdam planè E reprobos & in Deum impios ad vltionem expetendam de his qui missi erant aduersum peccatores. Eam ob rem præscius eorum quæ timebant, adducit quidem eos ad tutiorem & arduam montis verticem, recreat autem & constabilit ipsorum animos æquabili planitie montani verticis. Signumque illis tutelare ac præseruatorium impartit, per hoc interim submonens per bona opera se vt adornent, consolatorio insuper sermone subleuans eorum tribulationem idque manu, vt & os adaperiant erudiendis discipulis, vtque fugiant gigantum excursionem. Gigantes enim vt plurimum, in ordinem & partem peiorem alleguntur. Forsan autem quos gigantes nominatim perstrinxit, psalmus ille dilucidius angelos malos vocat dicēs. Emisit enim in eos iram indignationis suæ, indignationē & iram & tribulationē, * immissionem per angelos malos. Ad plectandos enim eos qui atroci animaduersione digna perpetrarūt, ex F cogitari solēt tales ministri, quòd hi quidem per multam crudelitatem nullo tanguntur affectu cōmiserationis & condolentię erga eos qui sic miserè plectuntur. Neque enim possunt assumere viscera miserationis. Hi potius maiorem in modum congaudent nostris verberibus, quin & sic miserè afflictis insultant conuitiisque insectantur, capientes incredibilem voluptatem ex concisorum laboriosa afflictione, dolore ac mœrore. *Vox gentiū multarū super montes, similis gentium multarū. Vox regum & gentiū congregatarum.* Forsan hæc gentiū multarum vox, est vox ecclesiæ. Ob id enim declarata est esse mons cāpestris, vt capacitatē loci amplioris

plioris haberet ad complexum numerosæ collectionis vndelibet ascendentium ad præcelsum apicem cognitionis Dei. Hic igitur præsaga mente contemplatus est numerosam multitudinem vndeuis gentium congregatam & eiusdem fidei vocem vnam depromentium. Hinc per Prophetam ait spiritus sanctus. Vox gentium multarum super montes, super quos signum gentium in sublime leuatum est. Similis quidem gentium multarum: & vna vox per fidei consonantem concordiam, numerosis alioqui linguis videtur assimilis quòd igneæ illæ linguæ aspirante spiritu sancto fuerint dispartitæ & in Apostolos effusæ, qui per
A vniuersum orbem fuerant semen euangelicæ doctrinæ dispersuri gentibus. Vox regum, ait, & gentium congregatarum. Hisce quidem verbis nos gentium nomine intelligi forsan oportet qui ad complexum & vocationem euangelicæ fidei concurrimus vndeuis gentium. Reges verò qui ad pastorale regimen ecclesiæ eliguntur, quos etiamnum Dominus nominatim dixit filios esse regni, aut fortè numerosam illam multitudinem gigantum insinuat, quia vox gigantum vtique gentium multarum voci æquipollet. Nam quòd in ordine allecti sint, vt indignationem exequantur Domini, ad id explendum ministerium cursu festino prægestiunt, & afflictos conuitiis insectantur, eoque tumultuariam & obstreperam multarum gentium vocem quadantenus sua exprimunt imitatione, & vocem * regum quorundam fastu superbo se efferentium, qui quidem prorsus nescij sunt, quia administri sunt destinati ad infligendam punitionem. Siquidem tortores sunt ad animaduertendum & ferociendum in peccatores. Neque enim priua auctoritate, non item vlla quæ illis suf-
B fragetur & adsit, dignitate supplicia eiusmodi carnifices irrogant ea commeritis. *Dominus Sabaoth mandauit gēti bellicosæ, vt veniat de terra procul, à summitate fundamēti cæli Dominus & præliatores eius, vt disperdat totum terræ orbem.* Dominus exercituūm præcepit genti bellatrici. Ne timueris percussorem, quin potius eum qui pro potestate iubet hęc fieri, obtestare supplex. Hisce verbis erudiantur idololatræ professi se dæmonibus reprobis offerre hostiam, vt eorum mitigent ac demulceant malitiam. Dominus illis præcepit. Siue enim eos demereri voles obsequiis, seu minùs: nihilo secius quod iussus est dæmon exequi, vtique faciet. Neque enim fas illi est sibi præscriptos fines prætergredi, non item vel tantillum amaritudinis à te potest auferre, neque ad præfinitam pœnam adiicere: sed immaniter ac seuerissimè indicta sibi mensura solet vti. Dominus igitur præcepit genti bellatrici. Habent & dæmones planè maligni arma sua quorum procinctui ex aduerso iusti sua ap-
C parant arma. Etenim iustus penes se retinet clypeum fidei: illius verò reprobi clypeus infidelitas est. Iustus possidet gladium verbi: ille ensem absurdæ & à ratione abhorrentis dementiæ. Iustus se lorica iustitiæ præmuniuit: impurus ille se contexit lorica iniustitiæ. Facinorosi huius caput circunstringit cassis siue galea perditionis. Iustus pedes habet exprompros & accinctos ad promulgationem euangelij pacis: illius flagitiosi pedes præpropero cursu festinant ad depromendam malorum pollicitationem. Bellicosæ igitur genti

*Reges βασανισαὶ τῶν ἁμαρτανόντων.

*Hic in exemplari pars clausulæ prior deest.

hisce armis communitæ pręcepit Dominus. Porrò hi à longinquiore terra denuntiantur venturi ob id, vt noueris longe esse & externos à vita hac nostra. Et quidem tales suo labore cooperantur nostræ saluti, dum nobis accolunt fiuntque vicini nempe è propinquo suggerentes opem, nimirum nuntij pacis. Ex diuerso illi è longinquo asciti ad* ducuntur ad expetendam de peccatis nostris vltionem, benignitate Dei erga nos abutente corū immanitate ad animarum nostrarum medelam, exemplo cuiuspiam medicæ artis periti, dū is veneno è vipera desumpto abutitur scitè ad subleuādam & medicandam ægrotantium imbecillita- D
tem. Istis quidem sic atrocibus non traditur spiritus, sed caro in interitum, vt spiritus saluus fiat. Quamobrem à Paulo Phygellus & Hermogenes traditi sunt Satanę, non vt deperirent, magis vt ea castigatione erudirentur non blasphemare. Qua igitur ratione gens ista armis instructa ad pugnā è longinqua terra aduenit & à summo cæli cardine? A terra quidem, quia elegit locum qui terrestris est & confunditur atque permiscetur terrenarum rerum turbelis. A vertice verò cæli, quòd * ipse initio statim suæ conditionis illinc delapsus est. *Vlulate. Propè enim instat dies Domini, & cōtritio à Domino veniet. Propter hoc omnis manus dissoluetur & omnis anima hominis timebit.* Iam ex quo interminatur Dominus se esse venturū ad disperdendum vniuersum orbem, eam ob rem ordine præstituta sunt vlulatus & lamētum, vt hoc vtroque velut sequestri exoretur & placabilis fiat, seque auocet ab vltione intentata in peccatores. * Solet enim vtrunque hoc efficere clementissimus hominum amator, interminatur quæ terrorem incutiant, nec alioqui quæ se facturum fue- E
rat comminatus, infligit his quos malè commissorum pœnitet. Fletus igitur edite & propria plāgite peccata, nequando prædictam internecionem contingat vos perpeti. An non requirebat Deus pœnitentiam peccatoris? Vt quid in Niniue prædicata est post * tres dies futura perditio ciuitatis, sed mox visa eorum contritione, à præcōcepta ira se contraxit misericors, eamque velut nubem dispulit. A Domino igitur contricio veniet, vtiliter conterente quæ perditione fuerant digna, quemadmodum conterit satanam sub pedibus iusti. Et bella quidem conterit. Dominus enim conterens bella, Dominus nomen ipsi, gloriosos, superbos & elatos aduersus veritatem, appellans Cedros Libani. Contritio igitur quum à Domino veniat, necesse sit vt ipsi præuertentes eius aduentum, nostrum cor de se plus iusto sentiens conteramus, vt eius humiliatio fiat hostia & sacrificium. Itaque operosissima manus omnis ac rebus agendis maximè idonea & efficacissima exoluetur quasi ad Deum & eius opera, F
propter quod dicit. Quiescite manus remissæ & genua dissoluta. Nemo fiduciam in propriis collocet viribus ad expetendam de superuenientibus bellicosis vltionem, nemo in pernicitate pedum spem reponat suam, quasi prępete cursu possit euadere illum contritionis diem, quo venturi sunt ad disperdendam omnem terram. Omnis enim anima hominis expauescet & timore concutietur. Pulchrè additur dictio, Hominis. Neque enim angelorū anima subiacet pauori. Hæc enim

Ex collatione cōfirmat.

*Nempe diabolus.

*Sententia memorabilis.

*Pro μετὰ τρεῖς Complutensis editio, ἔτι τρεῖς, Hebraica veritas adhuc quadraginta.

turbulenta affectione longè est superior. Neque item brutorum anima. Non enim illa tangit talis * pauor, quum sit perpesio rationalis creaturę & inopia siue defectus dogmatum quæ de magnanimitate & virili fortitudine traduntur. * Stupori quidem & timori brutæ animantes subiacent: rationis autem capaces mox vbi non se digna perpessi timore perculsi fuerint, deficiente in eis ratione quæ priùs viuidum robur constantiæ inserebat animæ, ad grauissima quæque nihil grauatim toleranda, hac demum perpessione timiditatis intercipiuntur. Proinde ex quo die dictus est dies Domini appropinquare, multùm intercessit temporis, eius propinquitatem contestantibus prophetis omnibus vt nemo à spe excideret, quasi ob diuturnam extractionem tẽporis possit deprehendi imparatus. Siquidem hæc contestatur * Sophonias, Trepidate à facie timoris Domini quia propè est dies Domini, quia præparauit Dominus victimam suam. Post pauca. Propè est dies Domini magnus, & iuxta & velox nimis. Vox diei Domini amara & dura. Dies illa, dies tribulationis & necessitatis, dies * miseriæ & perditionis, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ, dies tubæ & clamoris. Et si communis ille dies consummationis totius mundi serius foret venturus, suus alioqui singulos quosque nostrum manet exitus, qui quidem vniuscuiusque est consummatio. Proinde hic è vicino adest, quem præ oculis habentes nos operæ precium fuerit sedulò obseruare quod hîc ab Esaia dicitur: Vlulate, propè est dies Domini. Fidem commodate ei qui dicit, Beati qui lugent. Et, beati qui flent. Non pauci versantes circa vitæ istius permolesta negotia, ea sic grauatim ferunt, vt suum accelerent exitum, ipsamque aduocent mortem, in quos meritò detorqueri potest illud prophetæ Amos, Væ his qui desiderant diem Domini. Etenim ipsa tenebræ & non lux. Quemadmodum si quis hominum à conspectu leonis fugiat, dein incidat in vrsum, isque insiliat in domum & manibus affixis parieti se suffulciat ac cõfirmet pressius, ad hæc morsum illi infigat serpens. An non hæc exprimunt tenebras aut diem Domini & non lucem, nimirum caliginem è qua nihil emicet splẽdoris? Sanè si quis in structura suæ viuendi formulæ non superædificarit ligna, fœnum aut stipulam: hic talis desideret diem Domini, qua quidem vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Quòd nemo purus sit ac liber eorum quæ interdicta sunt, operum: vtique is timeat illum diem. Ait enim idem Apostolus. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.

*Et turbabũtur legati, & dolores ipsos obtinebũt, sicut mulieris parturientis * simulq; consilia inibunt alter ad alterum, & stupore mentis percellentur & faciem suam ac si flamma esset, mutabunt.* Hi legati quinam erant turbelis exagitandi, simulatque ingruisset dies Domini? Nimirùm illi quos Dominus tacitè innuit inducta parabola quam recitauit propinquus ciuitati Hierusalem, ipsis eam edisserẽs qui credebant propediem futurum, vt Domini regnum enitesceret. Ait enim, Homo quidam nobilis profectus est in regionem longinquam accipere sibi regnum & reuerti. Quo dicto adiecit & de decem * mnis quas dispertitus est seruis decem, vt de eis negotiarentur. Intulit, Ciues autem oderant eum, quare post ad ipsum legatos destinarũt qui dicerent. Nolumus te regnare super nos. Generosus quidem ille & nobilis homo, cum nemine alio communionem habet sui generis, præterquam cum eo qui omnium est Deus. Quemadmodum enim generosos dicimus eos qui è regali sanguine prognati sunt, sic reuera prænobilis & generosus is qui ex essentia Patris * subsistit & homo gratia saluatoris dici possit nobilis. Dominus enim non ob solam diuinitatem agnosci debet nobilis propter eam quã in semetipso possidet sua pte natura puritatem & synceritatem, nec vlla ex parte confusaneam permixtionem: sed & secundum humanum genus omnino generosus est per assumptionem carnis ex semine Dauid. Sanè is proficiscitur in regionem longinquam non tam loco disparatam, quàm rerum ipsarum conditione. Etenim ipse Deus vnicuique nostrùm adest è vicino, quoties nobis erga ipsum familiaritatem cõciliarint actiones bonæ. E diuerso, quoties nos ipsos ab eo elongauerimus, propinquamus perditioni. Hic planè generosus quum obseruasset mũdum sub peccati imperio ægerrimè laborantem, & tyrannidi hostis amarulentæ substratum, miseratus nostri in se recepit hanc depugnandam rebellionem, vt regnaret. Oportet enim eum regnare, vsquequo ponat inimicos eius sub pedibus ipsius. Ingressus igitur locum hũc terrestrem, regionem vtique longius sequestratam, & à Deo disparatã, vt gentibus imperaret, iuxta id quod dictum est in Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam. In ordinem allecti sub seculi huius principe non homines solùm, sed & potestates tyranno isti militãtes regnum Christi ægerrimè tulerunt. Eo siquidem sua edente præcepta ac requirente accuratius eorum operationem, post eum destinarunt legatos detrectantes eius imperium. Quinam tandẽ legati alij, quàm ij qui mortem consciuerunt suis molitionibus saluatori, per crucis ignominam arbitrati se posse regnum mũdi totius illi abrogare? Qui & Pilato dicebant: Noli scribere: Rex Iudæorum, sed quia ille dixit, Rex sum Iudæorum. Atqui tam impia malignitas prohibentium tituli inscriptionem ipsis quidem irrogauit damnationis sententiam, prouidente autem Dei dispensatione nihil intercessit impedimenti. Potitus enim regno est, suaque bona in seruos dispertiuit pro singulorum merito. Iussit vt quisque eorum ore consono dicerent quid confecissent operis in hoc, vt nosset quantum reportassent lucri ex sua negotiatione. Et primo quidem decem contulit mnas ad negotiandum, ei autem sedulo operanti potestatem dedit supra decẽ ciuitates, Secundo mnas quinque cui quòd strenuam & solertem nauasset operam pro acquisitione lucri, ait Dominus, Esto & tu super quinque ciuitates. Ab eo autem qui mnam sibi ad operationem concreditam sudario illigarat, eam iussit vt inefficacem auferri. Quum autem ea in ordinem digesisset, quæ concernebant Iudæos (Tẽpus enim vt incipiat iudicium à domo Dei) tunc inimicos qui eius recusarant imperium, in mediũ adductos iussit iugulari. Equidem permulti sunt qui in hac vita super se nolũt regnare Christum. Qui enim ordine consistunt sub fornicationis iugo

Margin notes: * ἡ δειλία. * προσῆσει ὑποκεῖται. * Initio penè 1. cap. & sub finẽ 1. ca. * Pro ἀωρίας, lege ταλαιπωρίας. Confirmatio collatione. * Pro συμφράσουσιν Complutẽsis editio habet συμφράσσουσιν, condolebunt. * συγγενῆς. * μνᾶ pensatur precio. 100. drachmarũ Atticarum * Eidem subsistentia.

go, qui item ſe ſinunt vinci tyrannide indignationis, quique ſe dedunt in miſeram ſeruitutem auaritiæ, hi nolunt ſuper ſe regnare Dominũ, & quãtum attinet ad ipſorum inſtitutũ, excuſant ac deprecantur ipſius regnum. De his dicit Eſaias, quia turbabuntur. In ſecundo enim Domini aduentu ſimul atque ipſum viderint qui in peccatis hanc tranſegerint vitam & euangelicam viuendi formulam nihili duxerint, nimirũ turbabuntur eoſque parturigines apprehendent in morem mulieris partu laborantis, acrimoniam vehementiſſimi doloris eorum cor lancinantis ac ſauciantis, C extimulante conſcientia malè commiſſorum repræſentabit per tanti doloris parturiginem. Eſt A enim * ὠδὶς parturigo peracris ſcilicet dolor quidam qui tempore partus ſe inſerit partibus maximè periculoſis parturientium. *Et faciem ſuam, ſicut flamma mutabunt*. Qui pudore ſuffunduntur & in diſcrimen aliquod impingũt, & impræuiſum, nec opinatum quidem, permutare aſſolent colorem, ſuperficietenus facie rubore perfuſa & internam animæ affectionem ſatis indicant apparente extrinſecus immutatione. *Ecce enim dies Domini* venit immedicabilis, & indignationis * furoris & iræ, vt ponat orbẽ terræ deſertũ, & peccatores diſperdat ex ea.* Superius quidem dixit. Propè eſt dies Domini; hîc autem, Dies Domini venit, vt ponat orbem terræ deſertum. Si quis exacta & ſolerti diligentia iam tradita obſeruet, vtique deprehendet * vtranque hanc inciſionem prophetiæ non de eodem die oportere enarrari. Prior enim illa de conſummatione cuique noſtrum propria intelligen-B da venit, quæ è vicino adeſt. Hæc autem quæ ſe obuijs manibus offert explicandam, par eſt vt intelligatur de die vniuerſali. Ea enim dies ponet orbem terræ deſertum, propter quod infertur, Et ſtellæ cæli & Orion non dabunt lumen. Forſan dies illa peculiariter dicitur dies, propter continuam vnionem ſui ſtatus & perpetuæ tranquillitatis. Nulla enim intercipietur nocte; non veſpera vlla certo circunſcribet eam limite, quòd eo die, quæ eatenus delituerant occulta tenebrarum in apertam lucem depromentur. Equidem dies illa peculiari hac ratione deſignatur: nox autem, præſens hæc vita eſt, in qua deliteſcunt & occuluntur infamiæ & dedecoris opera. Eam ob rem ait Apoſtolus, Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Hæc quidem dies appropinquauit: * illa verò immedicabilis, dies quum ſit indignationis furoris & iræ, qua quidem non iam locus relinquetur propitiando Domino, nõ item vlla opportunitas medendi ſemel illatis eo die dolori-C bus. Tempus igitur confitendi quum ſit, ne in eũ diem extrahamus ipſam, magis verò reputemus nobiſcum, quanta ſit ſcripturæ huius diſpenſatoria moderatio nobis inſerere ac velut ingignere cupientis timorem Dei, ſimul & erudire futuros lectores, vt tantiſper operentur, donec dies eſt. Adueniet nox in qua nemo poteſt operari. Quiſquis in lumine mãdatorum Chriſti ambulat, verſatur in die. Qui iam æternis tenebris detẽtus eſt, in nocte erit, in qua non iam * opus, non item * confeſſio: ſed quidem vinctæ manus & pedes adſtricti funibus ſuorum cuiuſque peccatorum. Ligatis enim manibus ſimul & pedibus eiicitur miſer in tenebras exteriores. Denique, non iam

* Deſit μηνίδος in exemplari.

* ἀμφότεραι περικοπαί.

* Nimirum conſummationis.

* meritorium
* In inferno autem quis cõfitebitur tibi?

confeſſionem, non amplius laudem Dei loquetur, occupatior circa luctum & planctum quos illa dies inferet vi & acrimonia vehemẽtiſſimi doloris. Ob hoc venit dies illa ĩcurabilis. *Stellæ enim cæli & Orion & omnis ornatus cæli lumen nõ dabunt, & obtenebrabitur ſole exoriente, & luna nõ dabit lumen ſuum & mandabo orbi terræ vniuerſo, & impijs impietates * corũ.* Hiſce verbis Propheta ſeculi cõſummationem, totiuſque mundanę molis in melius permutationem perſpicuè deſcribit. Solaris enim lux tum deficiet, luna item corpus erit ſolito ſplendore deſtitutum. Orion ſtellarum longè clariſſimus conſueta luce viduabitur. Non tunc D lumen ſuum exerẽt ſtellæ cęli vnà cum Orione. Non quidem obtenebreſcẽt ob illuſtre iubar ab exortu Solis proſiliens. Hoc enim etiamnum hodierno die fit. Siquidem in confeſſo eſt omnibus qui apparentia in cęlo aſtra ſtellaſque ſolerti indagine obſeruarunt, ſtellas videlicet in medio cęleſtis ſphęræ poſitas ſupra terram minimè extingui, ſed per radioſum Solis iubar immodico ſplẽdore coruſcantis obſcurari, idque contingere noctu, quo tempore luna plena eſt, lunari fulgore parte omni circumplectente ſtellas, nec ſinente earum lucidam claritatem explendeſcere. Itaque ſcriptura hęc nihil eorum quę naturę ductu contingunt, exprimit: ſed abſolutam ſtellarum obtenebrationem, & vniuerſę mundialis machinę inſtaurandam mutationem. Liquet ſcripturã Oriõna dicere id ſydus quod duas & viginti ſtellas cõplectitur, à nonnullis * bootes nominatur. Nonnulli circa hęc ſtudia verſati, numeroſam hãc ſtellarum complexionem in partes diducunt, aſſerẽtes earum quidem quatuor eſſe tertię magnitudi- E nis, atque earum nouẽ, quartę: reliquas verò nouem, quintę. Hic ſtellarum globus in boreali ſiue Aquilonari parte locatus eſt, qui vel teſte ſcriptura Oriõ nominatus eſt quòd in vnum corpus cõpactus ſit. Aſtra quidem dicunt eſſe, non item ἀστέρας ſtellas, quòd aſtri, hoc eſt, ſyderis nomen indicet congregationem ſtellarum ſiue multitudinem conflatam in vnũ, vox verò ἀστέρος, id eſt, ſtellam ſingularem quamque inſinuat. Arcturi autẽ cõmeminit & ſcriptura, quem ipſi cernimus media in parte Orionis poſitum. Eſt verò ſtella colore ſubrufeſcenti. E vicino ei adiacet * πλειάς vel ſcriptura teſte ſic nominata, ceu aſſolent qui externas literras aſſectantur, puta, Hebręi qui iſthęc arcana naturę anxio labore commentantur. Porrò in ipſa pleiade ſtellę apparent ſeptem & eędem compactiles ſibique inuicem addenſatę, non item * ſex vt quidam ſunt arbitrati poſitę autem in forma triangulari. Sicut igitur deprehendimus hîc F nomen Orionis, ita & nomen Arcturi, nomen inſuper * ἑσπέρου veſperi. Pleiadis quoque in Iob, qui ait. Qui facit Pleiadem & Heſperum & Arcturũ & conditoria ſiue cellaria Auſtri, Qui numerat multitudines ſtellarũ & omnibus eis nomina vocat. Qui earum omnium numerum tenet & appellationes. Rarus eſt earum numerus quę nominatim enuntiantur, quarum etiam nomenclaturę vſu & more gentilium excogitatę ſunt, & reliqua quę ſuopte ingenio attexuerunt, innumeriſque nominibus appellant, ſtellas puta fixas & erraticas, eas quoque in partes diſtrahunt duodecim, quę quidem continentur zodiaco, ſignifero

* Pro τὰς ἀσεβείας exemplar ἁμαρτίας

* Vide Ariſto. Aratũ Euclidem &c.

* Et tardi ſacra bootæ Idem, ἀρκτοφύλαξ. Vrſæ cuſtos.

* De Pleiadibus ſiue Vergilijs 7. in cauda Tauri Plinius li. 2. ca. 41.

* Intelligit Proclum.

* Veſperus ſtella occidentalis quæ & veſperugo & Venus. Eadem mane exoriens dicitur, φωσφόρος. Et matutinum phoſphore redde diem.

Pſal. 146.

* De his lege Procli ſphæram Aratum, Ariſt. in de mundo.

scilicet circulo, per quem suũ sol conficit cursum. Porrò eos orbes frigore concretos ac fixos circa borealem & austrinam partem, quibus voluerũt, designarunt nomenclaturis. Ait ergo. *Et perdam superbiam iniquorum & contumeliã superborum humiliabo.* Opus Dei iustum est & apprimè commẽdandum si quando vitiosa demolitur, vt suum opificium restauret reddatque purum omnis malitiæ, sicque liberum ab omni languore & ægritudine ad natiuam simplicitatem velut postliminio reducat. Siquidem alio loco dicitur. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo, nimirum quòd mundi istius sapientia
A suos exceptores norit pellicere in fraudem, deque rectitudinis via deducere, & credita esse veritatis magistra inserit mentibus ignoratione dogmatum quæ ad assequẽdam salutem perquam necessaria sunt. Euanescit tãdem sapientia talis præualente vi veritatis euersa, discussis sophismatibus & illicibus mundanę sapientię verbis, vt is qui ab ea præoccupatus est & in fraudem pertractus ad complexum falsæ eius opinionis ab ea liberetur. Equidem hæc animi ægritudo deperditur opera medici admolientis manus. Quemadmodum sanè sole exorto tenebræ euanescunt & disperduntur, ita contumax superbia iniquorum pessum it: iustitia æquissimi Dei de ea vltionem exigente, & peruicax contumelia humiliatur, eoque Iacob dũ filijs benedictionem apprecatur, ait Simeoni & Leui: Maledictus furor eorum, quia pertinax: & iracundia eorum, quia occalluit per vitiosum ha-
B bitum, & eam feriendo maledictione absumit, vt quod in eis relictum erat, dignum fieret benedictione sancti Patriarchæ. Eundem in modum & Noë vbi resciuit quid sibi fecisset filius eius iunior, dixit: Maledictus * Cham. Atqui contristatus erat, attamen nequaquã ipsi maledicitur, sed germini eius propterque ipsius nefarium opus figuratè nominatur Chanaan, ac si dicas σάλος, id est cõcita commotio, quòd eam in patrem offensam perfecerit commotione & calore cõcitatus, non etiam per habitum natura insitum, eoque in Chã non recidit maledictio, id est, in calorem, sed in Chanaam filium, & in opus per animi commotionem profectum. Humanæ enim naturæ arduum est & perquam difficile perpetuam in corde conseruare puritatem. *Omnino quidem quisquis ad nihilum deducit contumacem superborum contumeliam, non vnum modo malorum absumit: sed intelligere conuenit extensè ab vno hoc superbiæ & cõtumeliæ peccato species malitiæ cæteras omnes deriuari. Etenim iniqui contumelijs quidem incessunt templum, conuitijs autem & proximos, insolescunt verò superbia & fastu aduersus eum qui ad imaginem sui creatoris condi-
C tus est, per cuius imaginem iniuria talis in creatorem redundat ac transit. Quemadmodum enim quisquis regiam imaginem aspersit contumelijs, perinde peragitur reus, ac si in regem ipsum fuisset contumeliosus, & improbè egisset. Sic sanè se constituit obnoxium peccato, qui contumeliosè tractat genitum, siue cõditum ad Dei imaginem. Prę omnibus verò seipsum iniuria afficit fornicator, corruptelam sibi inferens. Mœchus se contaminat per obscœnum & infame opus. Fur se afficit contumelia per vilem, fœdam & illiberalem actionem. Mendax sibi iniurius est ob negatam veritatem. Qui peierat, indignis modis proteruit se abalienans à Deo. Itaque omne peccatum contumeliosa superbia est, & insolescentis contumeliæ germina sunt eius qui omnium primus cõtumeliosè superbiuit conuitiatusque est. Humiliabit autem Deus cõtumeliosam proteruitatem superborum, quòd superbia & eminens fastus soror sit iniquitatis. Iniurius enim siue iniquus propter iustitiam insolescit, etiãsi in eam alioqui præuaricetur. Lubricus & intemperans aduersus so-
D brietatem & pudicitiam loquitur, mox vt viderit quempiam nulla non in re exactam disciplinam obseruantem, vsque adeò vt vel motionem oculorum modis omnibus moderetur. Qui perditæ est & profusioris vitæ, eum aspernatur qui continenter & moderatè viuit. Delirus ac demens ludibrio habet eos qui sapientia excellunt & multo cum labore multi iugam eruditionem vndecũque colligunt. Itaque Dominus qui superbis resistit, & humiliat peccatores vsque ad terram, hic palam profitetur se cõtumelias & iniurias superborum esse humiliaturum. Qui igitur sic insolescentes humiliat, idem etiamnum tuebitur humiles ac proteget ne assimiles sint diabolo qui pater est superbiæ. Sua verò adhortatione inducit discipulos ante omnia, dicens: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. *Et erũt relicti honorati magis quã aurũ obrizum, & homo honorabilis erit magis quàm lapis qui ex Ophir.* Mox vbi intulit multiformem procellam tẽtationum & ad bellicosos peruenit milites qui orbem terræ erant demolituri,
E post denique superbiam omnem humiliatam, inuenti tum sunt è multis nonnulli homines nulla in re oblæsi secundum animã propter contractã cum iniquis familiarem consuetudinem, magis verò innumeris tentationibus ac documentis, sui constantis propositi specimen ediderunt. Hi * auro omni incocto erunt honorabiliores, omni insuper preciosissimo lapide, eo inquam qui creditur in Ophir inueniri. Videtur eam commemorare regionem nomine Ophir quæ in Indorum gẽte sita est, circa quam quadam vi naturæ lapides quàm preciosissimi gignuntur. Incoctum aurum eo dicitur quòd nullam in se contineat alienę materiæ aut ambiguam permistionem, sed simul atque ob oculos positum fuerit, quòd nihil habeat scoriæ, certam facit fidem vel solo aspectu cernẽtibus, quia probum est & omni permistione vacuum æris aut alterius cuiusuis confinis metalli permisti. *Nam cælum indignabitur & terra concutietur à fundamentis suis, propter furorẽ iræ Domini Sabaoth in die qua venerit furor eius.* Creatura omnis vnà cum Domino ciebitur ad vltionem expetẽdam de his qui aduersus ipsum peccarũt. Quem-
F admodum enim cælum dicitur cum stupore admirari & inhorrescere ob insperatas & inopinas populi præuaricationes, quòd Dominum dereliquissent: pari ratione quum peccata deficientium à Deo completa fuerint, tẽpusque aduenerit rependendæ mercedis, tunc dicitur cælum furore corripi & cum peracri Dei ira cooriri. Per cæli furorem indignationémve intelligere conuenit ea esse quæ ab eo in eos qui cruciantur, incidunt horrenda supplicia: puta, quum stellæ terra caligine circunfunduntur, Sol radioso & prælustri suo splendo-

Confirmat collatione.

* חמ Calor, calidus. Aegyptus terra Chã.

* בנען negotiator, filius Chã.

* γνώμη.

* ἀπύρου χρυσίου, aurum purum incoctum, obrizum, quod decoctione non minuitur.

* אופיר quæ & Ophas, pro auro obrizo.

Flegans collatio.

ſplendore deſtituitur, Luna ſolitam lucem non iã eiaculatur, fulmina toto diſcurrunt aëre, tonitrua horrendo cum fragore & effracta nube decumbunt in terram, quum denique aër capiti imminẽs atram induerit caliginem, ita vt omni ex parte ſpectetur inamœnus, nihilque adferat conſolatorium iſtis quos ira Dei addixit ſupplicio. Creatura enim ſuam operam ſtrenuè nauans creatori, totam ſe quidem exporrigit ad expetendam de iniquis vltionem: è diuerſo, ſinitur his impartiri beneficium qui fiduciam omnem proiecerunt in

A Deum. Porrò illæ calamitates inuehuntur hominibus propter furorem irę Domini. Mos ſcripturæ obtinuit, vt furorem vel indignationem irę dicat deflagrantem æſtum & incandeſcentem inflãmationem ſupplicij irrogati in retributionem operum perperam commiſſorum. Terra autem cõcutietur à fundamẽtis ſuis. Declarat terræmotum illum non ſuperficietenus, neque vt aſſolet, affore tunc qui circa aduentum Domini fiet. Siquidẽ ipſam terram à fundamentis ſurſum deorſum euertet, & ea concuſsio nullam non terræ partem attinget. Fundamenta autem terræ humanæ naturę ignota ſunt, vti per Iob didicimus, dicente Domino: Vbi eras, quando iaciebã fundamenta terræ? Nuntia tu mihi, ſi noſti & habes intelligentiã. Quis poſuit mẽſuras eius, ſi noſti? Aut quis induxit funiculum ſuper eam? Super quo annuli eius compacti ſunt? Quis autem eſt, qui iecit lapidem angularem ſuper eum? Quinetiam iuxta opinionem externæ diſciplinæ profeſſorum Dominus iecit fundamenta terræ in centro ſphærę operoſam mundi molem circumplectẽtis, vt à cælo æ-

Iob.38.a.

B quali libramine nulla non ſui parte diſtans tutò deſcẽderet, & neutrobi deuergens ſolidè ac ſtabiliter ſuffulciretur. Quòd ſi tanta firmitate nititur & conſtabilita eſt, prorſus mota ſemel à fundamentis ab ipſo quo nunc nititur, transmouebitur fundamento. Iam incandeſcentia furoris & indignatio his competit qui ratione & anima præditi ſunt. Nonnulli olim imaginati ſunt cęlũ quoque eſſe anima informatum ac ratione vti, vt cum ſuo Dominatore ſuccenſere poſſet & cooriri ad indignationem. Eiuſmodi imaginatio planè commentum eſt fabuloſum. Scriptura enim plerunque nomenclaturam hanc, cælum μετωνυμικῶς accipit pro cæleſtibus, vti apud nos conſuetudo inoleuit qua ſolemus dicere, Egreſſa eſt ciuitas omnis, ſanè hoc ciuitas petiuit à principe, ciuitatẽ dicentes pro eius incolis. Sic igitur cælum inducitur ſuccenſere & indignari pro eo quod cæleſtes illæ poteſtates iuſtæ Dei iræ aſſentiuntur.

* Metonymia frequens.

C Quemadmodum enim gaudium fit in cælis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente: ſic & peracris exaſperatio cietur aduerſum deſertores ſui conditoris per peccatum. *Et erunt relicti, quaſi Damula fugiens, & quaſi ouis deerrans. Et nõ erit qui cõgreget, ita vt homo in populũ ſuum cõuertatur, & homo in regionem ſuam impellatur. Qui enim captus fuerit, vincetur: & quicunq; fuerint cõgregati, gladio cadent, & filios eorũ allident corã ipſis, & domos eorũ diripient, & vxores ipſorũ habebũt.* Per impreſsionem hoſtium qui in eorum manus venerint, in ipſo procinctu & acie cadent: qui verò fuga ſibi cõſuluerint, quaſi * Damula ſunt fugientes. Siquidẽ id animal pauidum eſt & ſtupore attonitum, & ob natiuam pedum pernicitatem longo tractu fugitans vix vſquam gradum ſiſtit. Erunt igitur quaſi Damula & tanquam palabunda ouis. Siquidem ouis nullam habet peculiarem prudentiã, vt pergat ad inquirendas altiles paſcuas, vtque tutioribus in locis demoretur, & ſibi conquirat potum, niſi ſi quis adfuerit paſtor qui viam ei præmuniat & præmonſtret ad hæc perquirenda. Erunt igitur qui tum tẽporis fuga quidem fuerint elapſi, quaſi Damæ: deſtituentur autem omnium auxiliari pręſidio quaſi oues erraticæ, eo quod non adſit princeps, nec ſit qui congreget: ſed hi quidem diſpergentur à ſuis perſequutoribus: derelicti verò ab hoſtibus, ſuperabuntur, etiamſi potuiſſent ſubſiſtere & in commune ſibi mutuò auxiliari. Sed e-

* [illegible]

D nim gladio demum concident. Poſtea explanat miſerabilem & ærumnoſam afflictionem eorum qui erant in captiuitatem iam abducti, filios eorũ in parentum oculis allident, diripient ædes, perque probroſam contumeliam ac dedecus vxores eorum ad ſe traducent. *Ecce ſuſcitabo vobis Medos qui nihili ducunt argentũ, auri nullam habẽt indigentiam. Arcus adoleſcentium conterent, & filiorum veſtrorum nequaquã miſerebuntur, neque ſuper filijs tuis parcẽt oculi eorum.* Vti prodidit hiſtorica traditio, longo temporũ tractu Medi Aſſyrios adorti bello, demum Babylonem in ſuam poteſtatem redegerunt & euerterunt. Equidem Prophetia Eſaiæ eſt de captiuitate Iſraëlitici populi exporrecta in multas generationes. Rurſus poſt abductum Iſraëlem multis demum annis ſe conſpicuos exhibent Medi educto exercitu aduerſum Aſſyrios.

E Qualiſcunque tandem conſolatio offertur captiuis, quum certa ſpe opperiuntur vltionem de inimicis ſumendam quæ apprehenſura ſit populum qui indignis modis afflixerat Iſraël. Ait ergo, Suſcitabo vobis Medos qui non argento, non item auro perſuadebuntur. Neque ô Babylonij vlla quantalibet opulentia poteritis vos ab iſtis redimere, vt nè quid graue patiamini. Neque enim iſti tanguntur vlla admiratione pecuniarum, vt his cumulati ſuprà modum opuleſcant, quò fit vt bellicis rebus attenti ſibi temperent ab exuuijs mortuorum, nec vlla re ſe ſinant exorari, neque huc incumbunt vt quiduis emendicent ab abductis in captiuitatem. Id enim ingeneroſum eſſe putant. Sed & adoleſcentium peritiam in ſagittãdi arte conterent, neque vlla commiſeratione aut miſericordia erga adoleſcentes ſinent ſe exorari. Medorum nomen tranſſumptum deſignat ἀπὸ ἱκα-

F νῶ, ab idoneo & ſufficienti. Itaque is qui in omnibus ſufficiens eſt & potens inducere calamitates pro cuiuſque merito, hic ciet & accerſit Medos. Aut fortaſsis quia * Madai conditor fuit Mediæ. Sic autem nomen interpretatur, dimenſio. Dici igitur poſsint Medi induci ad exigendam de his qui perperam vixerunt, pœnæ dimenſionem. Ob eam cauſſam vnicuique noſtrum merces rependitur, ſiue recta via fueris ingreſſus, ſeu peccaueris. Quatenus enim rectè egeris merces te manet: ſi deliqueris, apprehendet te ſupplicium. Equidem tales ſunt Medi: Neque enim vlla flectentur miſericordia ſuper filijs Babyloniorum, nõ item ſuſtinent quidquam alienæ facultatis ſibi vendicare. Forſan nomine filiorum inſinuat nunc ſcriptura fructus & germina * animæ Babyloniorum.

* מָדַי Menſura, filius Iapheth. Gen.10. Ioſ.1. Antiq. cap.14. Strabo. 11. Ptolem. 6. Cap.2.

* τῆς ψυχῆς.

Eiuſ-

Eiusmodi germina reor esse filios quorum commeminit ille qui beatus prędicatur apud Psalmographum, in quo quidem Psalmo mulier sapientia est, quam ad se ascitam in sponsam duxit, sibique copulauit in contubernalem iustus decoris eius amator. Filij autem germina sunt mentis & sapietiæ in vnum confluentia, de quibus arbitror dictum esse Psalmo centesimo trigesimo sexto: Filia Babylonis, misera. Beatus qui retribuet retributionem tuam quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Eum igitur retributionis diem preuidet Propheta quo quidem Medi nulla tangerētur misericordia erga Babylonios, non item ipsorū filijs essent A parcituri oculi eorum. Huc animum aduerte. Psalmus beatum esse profitetur, nō eum qui quouis modo tandem Babyloniorum filios interemisset: sed quia cùm primis id deposcit, vt ipsos recēs genitos ad internecionem perducas, neque sinas ad incrementum maturæ ætatis pertingere, vt ne capaciores euadant cumulatioris malitiæ. Secundum autem est, vt ne simplici genere mortis eos ad nihilum vsque perducas. Eum siquidem prędicat beatum qui sua solerti sapientia superior euaserit euiceritque liberorum talium propagationem, mentem nimirum miscellaneam & perturbationibus confusaneam, alioqui mens sic confusa, filius nominatur * Babylonius. Hic subnascentes filios allidit petræ. Atqui hìc etiamnum petræ nomine intelligendus est Christus. Qui enim verbo veritatis confundit improbatæ doctrinæ dogmata, sanè talis in humum prosternit & allidit adolescentulos Babylonis solo tenus ad petram. Itaq; si quis dogmata filij Babylonis, nimirùm sectæ cuiuspiam abhorrentis à fide inuexerit animam eius confundentia qui ea excepit, meritò talis filium Babylonicum sic conuictum erroris allidit ad petrā: D *Et erit Babylon quæ vocatur inclyta, à regibus Chaldæorū, quemadmodū subuertit Deus Sodomā & Gomorrham. Nō habitabitur in æternum, neque ingredientur eā per multas generationes, neq; pertransibunt eā Arabes, neq; pastores requiescent in ea, & requiescent in * ea bestiæ, & implebuntur domus sonitu, & accubabunt ibi Sirenes, & dæmones saltabunt ibi, & Onocentauri illic habitabunt & nidificabunt ericij in domibus eorum.*

* Allusio ad nomen. בבל cōfusio siue permistio, deinde lencia à rege Seleuco teste Stephano.

* Pro ἐκεῖ, Complut. editio habet ἐν αὐτῇ

B. BASILII MAGNI

ENARRATIO IN XIIII.

CAPVT ESAIAE.

Citò * *venit & non tardabit, & dies * eius non extrahentur.* Hisce verbis enarrat deiectionem Babylonis. Et ex quo rei B * perspicuitatem reddit acerbiorem, idque fit commemoratione gloriæ prioris quæ docet à cuiusmodi statu ad quantam delapsa sit vicariam demutationem. Ait enim, Et erit Babylon, quæ vocatur gloriosa siue inclyta, prout id ei cognominis inditum erat, ita vt nemo illam sine adiuncto hoc nominaret, scilicet Babylon gloriosa. Qui autem fuerat tum rex Chaldæorum, is ipsam prælustrem reddiderat & famigeratam, quum excisis alijs vrbibus, nec paucis (quidquid virium habebant captiui) in vnam eam transtulisset. Ipsam quoque mœnibus circūcinxit eximiæ magnitudinis. Copiosum insuper exercitum militarem adiecit. Præterea ædificijs amplificauit mirum in modum insignibus ac magnificis. Atqui sic splendida pessum itura prædicitur, quemadmodum subuertit Deus Sodomam & Gomorrham & non habitabitur in seculum. His verbis forsan certo quopiam tempore præscribit ipsius euersionem simul & futuram desolationē, C quare ea vastitas quanto esset tempore duratura, absolutè non aperuit. Nō enim illò introgrediētur per multas generationes, quasi ea vastitate in multas exporrecta generationes, postea rursus inhabitari debeat. Neque pertransibunt eam Arabes, neque pastores requiescent in ea. Sententia hæc inamœnam prorsus & seueritatis plenam desolationem affore describit, nimirum ita redigēdam in solitudinem, vt ne in ipsa inuēturi sint pastores vllum operimentum, nō etiam Arabes qui vastam solitudinem incolunt, qui quum prædas egerint & pro more gentis exercuerint latrocinia, tum demum exquirunt ac repetunt ciuitates & oppida. Hi Babylonem non ingrediētur quòd E prorsus deploratę salutis futura sit & deserta adeò vt à nemine habitetur, nihilque eorum quę sustinendæ vitę sunt opportuna, inueniatur. Ait enim, Erit subterraneum diuersorium bestiarum. Implebūtur autem domus obstrepero sonitu. Sonus iste tumultuarius redundantem indicat magnitudinem desolationis, ἦχος enim, id est sonus cū strepitu, vox est reuerberata & in vtramuis partē replicabilis, à solidis * & quæ ex aduerso respōdent ei voci quæ præcesserat. Vox quidem hęc sonora & reflexiua in desertis exaudiri solet locis: in habitatis autē ciuitatibus & oppidis à vasis siue armamentis è loco suo translatis diffractione aëris & à voce ex aduerso intercurrente semel collisa non sinitur deperire. Illic igitur domus eiusmodi strepitu turbulento implebuntur. Sonus quippe talis insigne est vastissimæ desolationis. Porrò illic requiescent Sirenes, & dæmoniaci spiritus ibi saltabunt & Onocentauri ibi habitabunt & nidificabunt ericij in domibus eorum, Scriptura quidem à fide nostra abhorrens ti adidit Sirenas mulieres fuisse quasdam melica voce & concentu F perquàm suaui cantillantes. Præsenti autem loco id nominis exprimere videtur ipsos dęmones, eoque Aquilas Sirenes dixit esse * στρουθοκαμήλους. Id genus animalis vastissimæ solitudinis est amantissimum, vtque plurimū in arenis sterilibus maximè se condit ac delitescit. Hanc igitur hyperbolē vastitatis tradit scriptura expressa habitatione strоutocamelorum. Quos Onocentauros septuaginta dixere, Aquilas nominauit τριχίας, id est, pilosos

*ἔρχεται.
* Complut. αὐτῶν eorum.
* Pro ἐνέργειαν lego ἐνάργειαν

* Pro ad... [illegible]

Sirenes.

* Aues maximæ, sed tamen sua ferrum digerentes & deglutientes.

pilosos villis & crinibus hirsutos, setosos, hispidos. Genus quoddam dæmonum exprimere voluisse videtur oblatrans & tetra caligine circunfusum sua apparitione, quorum opus est fulgetras eiaculari, nec vspiam consistunt pedibus, neque quouis sensu vti queunt aut intelligentia vlla. Et onocentauri illic habitabunt. Hæc quoque altera est dæmonũ species quam reliqui interpretes nominarunt Hebraica voce * Sijm bestias ferocientes & monstrosas. Addit, Illic autem & ericij domos suas facient. Animalia isthæc omnia quæ enarrat, comprimis vastissimam amant solitudinẽ, vt locus assimiletur Babyloni in solitudinem redigendæ. * *Citò venit & non tardabit, & dies eius non extrahentur*. Euersionem Babylonis festinato & quàm ocyssimè affuturã dicit, nec vllam fore dilationem eorum quę interminata est scriptura. Iam quando comminata est Babylonem esse à fundamentis excidendam, vt olim Sodoma: nosse nos conuenit id nominis Sodoma multifarias admittere interpretationes. Hoc enim nomen sua interpretatione sonat cæcitatem siue excæcationem, sterilitatem, * stabile siue constans silentium, similitudinem, declinationem siue fundamentum eorum. Gomorrha verò accipitur pro mensura & seditione siue rebelli populo. Horum autem omnium interpretatione nihil opus esse arbitror, vt edisseram quónam pacto Babylon, quáve ratione ipsa ad internecionem perduci debuerat peræquè ac Sodoma. Dei munifica liberalitas se exerit erga eos quorum scelerate vitæ imponit finem dum eorum cæcitatem medici ritu, elidit & expugnat. Clausula autem quæ terminũ perscribit cæcitati, vtique visionis origo est. Sed & infecũdam sterilitatem mox vbi ablegauit in exilium, quò ipsis germina operum iustitiæ gratificaretur. Muto illi flagitio finem imposuit, vt è cordibus * silentium perpes ac stabile excluderet ad rependendã Deo gloriam. Pręterea euertit & Gommorrham, quãdoquidem dupliciter interpretatur. Est enim & mensura & seditio, intestinam siquidem seditionem demolitur & turbelas, vt qui seditiones concierant, in opposito ordine ac statu constituti reddantur meliores. Porrò quisquis approbat vanitatem Genese*ω*s, necessitatem fati admittit, fatum ipsum recipit, fortunam ac sortes honori ducit, & quatenus per se potest sua vnius commẽdatione talium studiorum homines auocat à fide & pietate erga Deum, hic planè nominatim prædicat gesta Babyloniorum inclyta esse & gloriosa. Chaldæorum studium & curiosa inquisitio Astrologia est, per quam asserunt entium caussas à seipsis dependere, nõ item à Deo, resque omnes lationi ac progressui astrorum substernẽtes, prouidentiam ipsam rerum humanarum moderatricem prorsus à se ablegant, adeò vt orationem ad Deum effusam, & ipsam qua Deus colitur, pietatem negent quiduis posse, quin potius si qua horum credantur contingere, id omne referunt ad caussam fatalẽ. Qui eiusmodi est, Babylonẽ quãdam vocat gloriosam, diuitias mũdi, eiusque gloriam generositatem carnis & quæcunque assimilia his sunt, cõcelebrans. Isthæc enim omnia permista sunt mentemque confundunt, digna planè quæ cognomen sortiantur Babylonis, quam sursum deorsum euertit Domin⁹, vt domicilium fiat dæmonum efferatorum, siue eam malis interpretari ciuitatem, siue animam turbelis affectionum permistam & confusaneam. Prorsus necesse est animam Dei contubernio destitutam fieri habitationem reproborum spirituum. Siquidem ibi nequaquam hospitatur pastor. * Neque enim boni est pastoris habitare vnà cum grege suæ fidei concredito qui suapte malitia se siuit euerti. At certè ait, Sirenes, dæmonia, onocentauri & ericij illic commorabuntur. Si quando igitur videris animam perturbationum confusione exagitatam, scito eam obstrepero sonitu esse refertam, nec quicquam in ea esse dilucidum, & illustre, non item verbum vllum articulatim distinctum, sed tumultuantem & incertæ significationis strepitum qui exagitatione perpessionum cooritur vt animæ illius sic confusæ principem facultatem occupet, nempe mentem. Itaque hæ Sirenes videntur esse ad verbũ reprobæ istiusmodi potestates quæ per ecclesiam, illicem voluptatem captandis animabus per opportunam inserũt, vt ad extremam perniciem ferarum ritu pertrahant melico & perquàm suaui suo concentu illac iter agentes. Incertum, id ne lenocinio voluptatum, an alio quouis pacto, puta irritatione & incẽtiua carnis prouocatione ad peccatum fiant isthæc ministerio dæmonum illorum, nisi quòd demulcti illecebra alimoniæ, sui ad veram patriam reditus obliuiscuntur. Proinde si quem videris, auditu prurientem, à veritate quidem auditum deflectentem, ad fabulas autem è via digredientem, sermonem verò efficacem & solidum non sustinentem audire, nõ increpationem vllam admittentem, correptionẽ nullam recipientem, quæ austera & comminatoria sit, & auditorem prouocet ad conuersionem: ex contrario, qui amore teneatur componẽdi sermonem nihil non promittentem eorum quæ ad captandã gratiam & illicem voluptatem audientium faciunt, talem tu existimato Sirenum illecebris captum esse, quippe qui in fraudem & errores inescatus sit blandiloquẽtia & subornata benedictione verborum. Porrò dæmonia gesticulari dicũtur & multifariam saltitare, dũ nobis cooperantur ad peccandum. Per eam enim choream omnimoda cietur membrorum commotio. Iam quando qui saltitant, nonnũquam * alias induentes personas, in scenam prodeunt: cõsimili ratione & dæmones laruis nostræ faciei conformibus vsi leguntur, nunc quidem furiarum ritu choreas agunt, nunc verò membrorum agitatione eum imitantur qui concupiscentia libidinis feruet ac pręgestit fruitione carnium, nec rarò mendacem re ipsa repræsentat. Hoc pacto multiformes & operosos effectus dæmonum ipsi exceptamus ad illorum sententiam & annutum per consensum cordis nostri, à specie virtutis ad nequitiæ opus membra nostra transferentes. Quum vnum aliquem videris nunc intemperanti risu diffluentem, mox immodico mœrore deiectum & quodammodo cor lancinantem immoderato planctu, lamentatione ac voce lugubri, tecum reputa in eo quempiam saltitare. Alios insuper ac multiuarios induit vitiorum habitus. Nunc quidem fabulam facinorosæ auaritiæ aggreditur, sua vt gesticulatione eam repræsentet: nunc verò euanidæ & inanis gloriæ drãma exhibet. Nonnunquam fastum ex-

Marginal notes: ציים cap. 34. Es. Hiero. reddidit dæmonia. — * Hic ordo tur enarratione c. 14 — * סרים Secretum eorum. — * Mutum Iudices & bestiale scelus. — צמר — * ἀθ.. eis ex collatione. — * Genethliaca studia reprobat. — γνώμη. — In laruatos.

exprimit superbię. Vtque semel finiam, choream agens insultat vniuerso hominum generi, & tripudians animabus illudit quæ ad peccandum totę propendent, suntque simpliciores, nullo etiam negotio mutantur. Onocentaurorũ nomen quandam insinuat compositam & prodigiosam animalis consistentiam, nisi quòd est dæmonis species, nunc quidem nos inuitantis ad rerum humanarũ prospicientiam, nũc autem distrahentis ad pecuinas affectiones. Erinace⁹ verò id animal est quod vice pilorum vndique amicitur spinis* infame & fraudulentum. Omnia hæc breui adueniẽt super animam peccatorum caligine confusam, & ne vana quidem prorogatio dierum intercedet: *Et miserebitur Dominus Iacob, & eliget adhuc Israel.* Quòd Dominus decreuerit misereri Iacob, hãc arbitror fuisse caussam, hoc nomine Iacob appellatus est, tantisper, dum in agone & lucta fuit: tandem verò eligitur quo factum est vt dictus sit Israël, ob præmium quo is Patriarcha donatus est exantlato labore eluctationis. Porrò quòd misericordiã scribitur cõsequutus, quiddam exprimit inferioris notæ ac dignitatis: ipsius autem electio longe augustiorem prerogatiuã declarat, quare misertus quidem est Dominus Iacob, elegit atuẽ ipsum Israël. Huic loco peræquè respondet illud, Iacob puer meus, assumam eum: Israel electus meus, approbauit eum anima mea. Nomẽ enim Iacob pro eo accipi solet qui elementis primisq; rudimentis adhuc instituitur perfectioris vitę, qui aduersũ perpesiones & corporis incentiua luctatur: Israel verò sumitur pro præstantiori & qui spiritus ductu suam instituit vitam. Omnino autem, *Ipse Iacob & Israel requiescet super terrã eorum.* Eã intelligit terram de qua dictum est. Beati mites, quoniam hæreditate possidebunt terram. Terra hæc nullam habet partem cum ea de qua subiecta maledicto dictũ est, in doloribus comedes eam omnibus diebus vitę tuæ, operatus eam, *Apponetur autem aduena ad eos & adiungetur ad domum Iacob.* Qui agricolationem exercet aduena, vtique hic γειώρας est, gricola & terræ cultor. Forsan iste index est populi ex gentibus collectitij qui se adiũgit Iacob dicto in scriptura γειώρας agricola, ac si dicas accola, inquilinus siue hospes, & aduena. Proinde hominibus notæ inferioris & qui nõ norunt suos affectus moderari, si quãdo adigãtur ijs morem gerere qui scitè & prudenter funguntur magistratu, non mediocre talibus præstatur beneficium, quare in benedictionibus dictum est ipsi Esau, Et fratri tuo seruies. Hoc planè indicat, quod sequitur. *Et multiplicabuntur super terram Dei in seruos & ancillas.* Sanè beneficij loco, ea seruitus ipsis prestituitur. *Et erũt captiui captiuãtes eos.* Illi quidem tyrannicè eos abripiebant in captiuitatẽ seruituti diabolicæ subiugaturi oppressos & euictos, at hi qui clementer & humanè in captiuitatẽ progrediebantur, à tyrannide diabolicæ seruitutis emancipati, asciti sunt ad seruiendum Christo. Promittitur autem Israeli libera exeptio qua miserabili & dura seruitute Babylonijs seruierunt, inuitantur nihilominus ad misericordiam, vt plãctum assumant super rege Babylonis nec insultet eius ruinæ, quin potius super eo lamententur & eiulent, quòd commiseratione & misericordia passurus digna sit. *Quemadmodum, vestimẽtum sanguine permistum nõ est mundum, sic neque tu eris mundus, quia terrã meam perdidisti, & populum meum occidisti. Nequaquã manebis in æternum tempus.* Hæc ad huc sunt lamentationis partes super principe Babylonis, & his quæ illum concernebant. Etenim postquam dixit, quia lucifer è cælo excidit, quòd in corde suo dixisset: Ascendam in cælum, ero similis altißimo, vt declaretur quanto interuallo distet cum sancto collatus is qui spurcitia omni contaminatus est & vir sanguinarius, cum vestimento componitur, quatenus ad nostram fulciẽdam naturam detextum est ad ornatum hominis. Quum enim conspersum fuerit sanguine, nõ iam vlli humano vsui accommodari potest. Per hoc omnino elici non potest reprobum illum in sua cõditione quicquam impuri flagitij habuisse: sed tum apparuit facinorosus, quãdo pessundata terra Domini & populo propter sua peccata extremæ cladi dedito, se totum fermentauit alieno sanguine. Quin & ex alio loco nouimus humanam naturam vestimento esse collatã, dicente eodem Propheta aduersum eos qui in fermento malitiæ vetustuerãt. Ecce omnes vos, vt vestimentum inueterascetis, & * terra comedet vos. Peracerba & acris comminatio, quòd ne vel ad extremum expiandus esset fermentatus quopiã peccato quod à se excutere non posset in præsens quidem, vt munditiæ fieret compos, in futurũ tamen nequaquam priuatur sperata per pœnitentiã expiatione. Hic absolutè pronuntiat nullo vnquam tempore fore mũdum, quòd se permiscuerit cõspersione sanguinis populi Dei. Cęsum enim propter inobedientiam ad internecionem vsque perduxit, quin & superstites reliquias pellexit ad totius malitiæ operationem. Si enim Esaü nullum inuenit pœnitentiæ locum, quòd ius suæ primogenituræ distraxisset & in ius cessisset fratris: quis tãdem pœnitentiæ locus relinqui debuit isti tyranno vt neque diabolo qui protoplastũ hominem interemit, & per illum mortem inuexit posteritati? Proinde nonnulli asserũt eam labem ac notam quę* ex concreta permistione sudoris & sanguinis humani inserta sit vestimento, nullo pacto detergeri posse & ablui, sed semel ingestam alterationem per tincturam sanguinis vnà cum vestimento consenescere. Itaque is non iam poterit cruentam hanc maculam & sanguine inustam à se excutere ac depellere, purus vt sit. Etenim mihi obseruato dictionem quàm signatè repræsentet, eam sorditiem ineluibilem per cruentum hoc & immane homicidium contractam. Non enim dixit tinctam vestem sanguine, sed permixtam siue conspersam, vt expreßius ostenderet ipsum vndequaque inuolutũ cruenta cæde peremptorum.* Hic terram perdidit Dei & populum eius interemit. Ipse quidem Nabuchodonosor terram in vastitatem redegit, excisis eius terræ feracibus plantis, oppidã insuper & vicos demolitus est tradens incendio. Populum Israel partim quidem cædens gladio, partim verò in Babylonem traducens captiuum. Paulò ante dictum est nomine regis Babylonis signatè exprimi ac mysticè mundi istius rectorem. Nam mundi huius confusionem accommodatè quis Babylonem appellet? Ille enim populum Dei in captiuitatem abreptum à vita demutauit in mortem.

Terram

Margin notes: Onocẽtauri. — Ericius. — *Pro δύσκλητον, lego δύσκλειτς. — *Pro [...] legi [...] Esaio. [...] Hebr. [...] — *[...] — *Nabuchodonosor.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

Terram verò in solitudinem redegit, nimirum vniuscuiusq; per peccatum carne corrupta, quemadmodum scriptum est, Quia corruperat omnis caro viam suam. *Semen reprobū præpara filios, vt iugulētur pro peccatis patris*tui, vt ne resurgāt & hæreditent terrā, & impleant terram bellis & impetum faciam aduersus eos, dicit Dominus Sabaoth, & perdā eorum nomen & reliquias & semen.* Nec ipse modò non erit mūdus, sed & successura posteritas istius A facinorosi vnà cum eo pessum ibit, Dei clementia benignè nos respicientis, permittente filiorum cædem, non tam ob carnalem filiorum procreationem, quàm propter opera per vitiosam habitudinem effecta. Semen nequam & reprobum, quòd is quidem nequaquam fuisset pater nequitiæ, sed ex altero qui præ se exorsus esset, originem in se transfudisset malitiæ, & parem cum eo qui se seminasset, complesset improbitatem. Quò fit, vt dicat, Semen flagitiosum & reprobum, præpara filios tuos, vt iugulentur pro peccatis patris tui. Nonnunquam verò dicitur semen malum cuiuspiam, non quia omnino id semen ex præcessore progressum sit, sed & quia ex se auspicium assumens in alterius originem transfunditur, ideo appellatur semen. Quemadmodum enim in mūdi constitutione primum germina quidem suppullularunt, semina vtique aliorum quæ posteà eruperunt, ipsa verò non ex alijs seminibus prodiere. Siquidem antiquiora erant his quæ ex se emicuerunt, seminibus: Ita fortè etiam nunc ipsi incentores atque initiatores malitiæ proponuntur in exemplar, & veluti semen hi fiunt imitatione B primi auctoris. Semen autem prauum ac reprobum nominatim vocat, non quòd à progenitoribus eā subsistentiam sint sortiti, sed quia originem malitiæ suis posteris exhibuerint. Potest enim vnus aliquis suapte malitia esse semen nequam, qui præsultor sit & prædux totius nequitiæ. E diuerso, qui ab improbis doctoribus edoctus improbè viuit, dici potest consimili ratione semen Chanaam & non Iuda, qua appellatione dictus est peccator ille, non quòd ex gente esset prognatus illegitimæ carnis & adulterinæ, neque semen Chanaam eò nominatur, ob miscellaneam generationem Chanaam. Itaq; ex suo ipsius proposito & libera voluntate vnusquisque esse potest semen sanctum aut certè in diuersum abire. Audi Paulum dicentē, In Christo Iesu, per euangelium ego vos genui. Et illud, Quicunque receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et omnis qui facit peccatum, ex diabolo natus est. Quid autem tā cupidè sibi vult scriptura præcipiendo semini nequam, vt se adornet & accingat ad mactationem filiorum suorum pro peccatis patris? Obseruauimus nec rarò cuiusque opera & animæ fructus appellari filios. Ait enim, C Saluabitur per liberorum procreationem, si manserint in fide & charitate, & sanctimonia cum sobrietate. Ad salutem prouehitur anima, velut mulier minimè eam proculcante sponso, quum cœperit per verbum Dei, vberrimā frugem edere, nempe filios, probas scilicet actiones, si modò perseuerarit in quotidiano incremento boni operis, nec obfuscetur arra fuligine posteriorum peccatorum. Ad eundem modum & vos, siquidem audietis iuxta spiritualem legem benedictio

nis, quæ dicit: Benedicti filij ventris tui. His verbis aliud nihil putemus insinuari, quàm animæ fructus. Etenim, à timore tuo Domine in ventre accepimus & parturiuimus & peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecisti super terram. Malorum igitur operum abolitio hic accipitur per filiorum iugulationem, ob non mediocrem vtilitatem eius qui genuit, patris. Hoc igitur loco tropologia in se complectitur amorem erga homines latentem multos, dum iubet semini nequam, D (quatenus fieri potest) se vt alleuet excusso graui onere vitiorum suorum. Qui enim se informarunt ad similitudinem maligni patris, suntque effecti filij nequitiæ, par est, vt omnem eam animæ suæ propaginem trucident, nempe peccata. Nisi enim ipsi defungamur vitijs, quinam viuere poterimus iustitiæ? Ait enim, vt ne resurgant, & impleant terram bellis. Vtique rebellio malitia est perquàm facinorosa. Eoque operæ pretium fuerit, vt mortificetur, nec sinatur vt in cœtū numerosamq; coëat multitudinem. Hoc enim indicat nomen ciuitatis. Addecet enim Dominū Sabaoth disperdere nomen, reliquias & semen omnis malitiæ. Prorsum beatus ordo ac status animæ & humanæ cōuersationis in quo ne nominatur quidem vllius malitiæ nomenclatura iuxta Apostolum dicentem. Fornicatio & immunditia aut luxuria ne nominetur quidē in vobis, quemadmodum decet sanctos. Secundū verò quod exigitur, vt ne supersint reliquiæ quidem. Plerique enim sunt qui quū se auocarint ab improbis operibus, nescio quo pacto retinent veterum operum memoriam, cōsuetudinis mole pressi idem peccatū E quod conquieuerat, deintegro instaurant. Vt ne igitur vllæ superessent reliquię, ita demùm abdicebantur, ne vel semen improbatæ doctrinæ superstes resideret ad posteros peruenturum, cuius reliquiæ eos qui præuertissent, imitaretur. *Hæc autem dicit Dominus, Et ponā Babylonem in desertū, ita vt inhabitent eam ericij, & erit in nihilum, Et ponam eam luti barathrum in perditionē.* Interminatur clementissimus hominum amator, Dominus positurum se esse Babylonem in desertū. Et quidem improbandæ atque domesticæ familiaritatis destitutio, simul & abolitio vitæ cōfusaneæ bonum quiddam est & studio non mediocri expetendum his qui vi intelligentiæ id percipiunt. Denique comminatur Dominus ad tantam vsque desolationem Babylonem perducturum se esse, vt ne homo vllus in posterum eam inhabitet, se autem hominum vice inducturum eò loci ericios. Porrò id genus animalis rigidis prorsum & acerrimè pungentibus spinis vndequaque circumsepitur: & quoties vult & caput & pedes introrsum contrahit, exactæ figuræ se conformans orbicularis pilę, ita vt captu sit perquàm difficilis, quòd caput F pedesque in vnum velut globum sint conglomerati, at superficietenus vndique aculeatis cingitur spinis. Hoc igitur animal & solum se aduersus sibi insidiantes vlciscitur impunè & cōquiescens. Nam qui manus in ericium inijcit, vtiq; non sine acrimonia doloris & quidem vehementi pungitur. Quantò siquidem magis voluerit quis eum circumplecti & astringere, tantò acrioribus stimulis spinarum transfigitur. Forsan hisce verbis tacitè innuit hominum mores qui tum incolebant

* Exēplar vō, Cōpluten. habet αὐτῶν eorū. Basil. & legit & interpretatur, σοῦ.

bant ciuitatem exprimentes ritus Babyloniorũ, mores vtique sociæ communionis expertes, ab aliorum congressu disparatos, iusto seueriores & qui aggratulantur illiberali instituto vitæ. Quòd enim animalium species ad exprimendos hominum mores transsumantur, visione Petri liquidò edocti sumus per vas è cælis descendens. Omnigena species inerat animalium, volucrum, quadrupedum. Innuebat sermo affore, qui variegatis peccatorum maculis aspersi conciliandi erant
A fidei nostræ, qui quidem assimiles erant, aut quadrupedibus ob ingenium expers rationis porcorum instar aut reptilibus, quòd venenato ictu deseuiant aut volucribus, propter erraticam ac leuem inconstantiam. Sanè quòd ericius in scriptura fortè per tropologiam accipiatur aduersus homines quosdam, quemadmodum & serpentes aduersus Sadducæos & Pharisæos sermonem detorquens Dominus, & vulpis aduersus Herodem, & equi vesanientes aduersus captatores voluptatum, oues aduersus ineptos & imbelles, hædulos in eos detorsit qui nihil sociæ communionis cum alijs se patiuntur habere, nullamque suorum bonorum impartiuntur distributionẽ. Consentaneum itaque rationi est istos ericios moribus cõferri ei animali quòd ne patiatur nonnihil noxæ aut læsionis, spem suam omnem collocat in aculeatis suis spinis, ceu sunt seculi huius diuites quos dixit Dominus spinis suarum opum suffocare verbum nec vllum referre fructum. Porrò Babylon in nihilum redigetur, inque voraginem cœnulentam transibit, sic vt scriptura hæc
B sensu ipso percipi possit. Namque Euphrates fluuius qui mediam intersecat vrbem, non iam fruẽs consueto decursu per solita fluenta ac meatus, redundans aduersus vrbem, eam funditus demolitura erat & vel oculis indicatura præruptã eius voraginem non vtique illimem, veriùs redundantem limo. Eiusmodi esse solet exitus euersionis eorum qui exacerbant & redaccendunt iram Domini. *Hæc autem dicit Dominus Sabaoth: Quemadmodum dixi, sic erit: & quemadmodum decreui, sic manebit, vt disperdam Aßyrios in terra mea, & in montibus meis, & erunt in conculcationem, & auferetur ab eis iugũ ipsorũ, & gloria eorum ab * humeris ipsorum auferetur.* Israël qui secundum carnẽ est, sententiam hanc quam de terra censebant dictam esse ipsi prophetæ peculiariter competere Deo deque montibus suis planè terrenis, interpretabatur esse Iudæam ipso sensu cognobilem, & Assyrios qui in captiuitatem abripuerãt Israël, iugo seruitutis eis imposito. E diuerso nos qui consurreximus cum Christo, animo insuper vota concipimus ad ea quæ sursum sunt aspirantes, vt quæramus terram quidem illam nominamus
C probum cor ac bonum, quemadmodum ab ipso edocti sumus, Domino dicente de semine quod in terram bonam satum cecidit, Hic qui audiens & intelligens fructum affert, alius quidem centuplum, alius autem sexagesimum, alius verò trigesimum. Denique mons Dei appellari potest super quem calcibus proterentur Assyrij. Qui per exercitia bonorum operum, sermonis ac scientiæ supra alios adoleuerit, hic est, per quem inimici in conculcationem erunt ac Dei prouidentia auferetur iugum Assyriorum. Non mediocris

Exempl. γόμων, pro quo Complut. ὤμων.

prudentia est quum cordati homines humeros supponunt pro tuenda parte Dei, seque substernunt iugo seruitutis Dei, auocantes se à peccatis. Quum igitur spem retineamus iuxta dictam sententiam, quòd disperdendi sint inimici nostri, idque in terra Dei & in montibus ipsius proculcãdi, iugum etiam ab ipsis auferendum, gloriam insuper eis adimendam qua gloriabantur aduersum nos quasi nostri dominarentur, cumque nos adorti essent vt contereremur, nihil non moliti D
sumus vt vel tandem violentum ipsorum imperium à nobis excuteremus. Quòd si fuerimus montes Dei, ipsius vtique fundamenta erunt in nobis, verbo primùm veritatis imposito cordibus nostris, & bonis operibus fidei structuræ cooperantibus. Proinde operæ precium fuerit, vt synceriter renuntiemus peccato, vt ceruicem obtinemus à iugo seruitutis Assyriorum liberrimam: possimusque fieri subiugale ac veterinum animal Christi. Neque enim possibile est vt substernamus ceruicem duplici iugo, & Christi & Assyrij. Quæ enim participatio iustitiæ & iniquitati? Aut quæ communio luci ad tenebras? *Hoc cõsilium, quod cogitauit Dominus super vniuersum orbẽ, & hæc manus excelsa super omnes gentes orbis. Quæ enim Deus sanctus decreuit, quis dißipabit? Et manũ ei excelsam quis auertet?* Perspicuè docet hæc eò dici, quòd nemo omnium qui in vniuerso terrarum orbe sunt, quique inter gentes versantur, queat vel tantillum dissipare eorum quæ Deus sanctus decreuit vt faciat, quum nemo quantuscunq; sit, queat manum Dei propugnatricem terræ suæ ac montium auertere. Ad hæc simul obserua vocem hanc, *τίς*, quis non modò (vti plerunque expressimus) significare quiddam inuentu siue vsu in- E
frequens, cuiusmodi est illud, Quis sapiens & intelliget hæc? Illud item, Quis fidelis & prudens dispensator? Præsenti enim loco, Quis dissipabit, perinde est ac si dixisset, Nemo. Neque fas vel mente concipere vllum esse in creaturis qui infirmare possit & irritum facere consilium Domini. *Anno quo mortuus est Achaz rex, factum est verbum hoc: Ne lætemini Philistijm omnes. Contritum est enim iugum percutientis vos. Ex semine enim serpẽtum egredientur genimina aspidum, & genimina eorũ egredientur serpentes pennati.* Si quidem à prophetis quæ scripta sunt omnia, ab oraculo spiritus sancti edita sunt & emanarunt, nimirum constat adscriptionem temporis quo prophetia reddita est, non ab re nec frustra esse intersertam. Quid enim hinc ad te resilit emolumenti, si quidem didiceris, quo etiamnum tempore Achaz Iudææ rex mortuus est, eam quoque ob caussam factum esse verbum Domini aduersus Philistæos? Quod in Exodi scriptum est, nobiscum ipsi reputemus, F
Mortuus est rex Aegypti, & ingemuerunt filij Israël præ operibus suis, & ascendit clamor & exaudiuit Deus gemitus eorũ. Dum enim superstes esset rex ille facinorosus, suspiria nulla aut gemitus effundere ad Deum potuerũt. Eos siquidem opprimens ad subeũdam operum duritiem adigebat, sic vt ne sineret eos vel oculos sursum arrigere ad Deum. Illo morte sublato, tunc æquũ erat: vt sui essent iuris ac præualerent & sui hostis atrocissimi insultarent ruinæ. Porrò hi scriptura docente produntur præterquàm credibile sit in lamenta

τίς, quis vt in scripturis accipiatur.

lamenta ac gemitus prorupisse. Vsque enim adeò eorum mens præcupida tuendi corporis inualuerat, vt per sensuum vacuitatem nescirent quidem lugere eam afflictionem quæ contigisset, suis exigentibus peccatis. Accepta demum vacatione ab eiusmodi perturbationum intemperiis, tunc operibus degrauati crassis & corporalibus, vt medelam aliquam nanciscerentur cœperunt ingemiscere. Eam ob rem amator hominum Deus eorũ suspiria exaudiuit. Huic sanè enarrationi simile quiddam declaratur & in superioribus Esaię verbis. Dixit enim, factum est enim anno quo mor-
A tuus est Ozias rex, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Quòd is Ozias rex improbus fuerit, historia prodidit. Siquidem ad sui corruptelam cor ipsius exaltatum est, & aduersus Dominum Deum suum iniquè egit. Vi enim irrupit in adytum templi Domini, vt incensum adoleret ante altare, quamobrem lepra percussus est. Hoc demũ improbo principe emortuo, cultuque Dei à tam flagitioso piaculo legitimè expiato ac redempto, mysteria quæ Deum concernebant, reuelantur Prophetæ. Itaque sententia hæc non vtique describit Achaz mortuum studiosum fuisse principem & amantem virtutis, sed vt declaretur verbum factum esse aduersum Philistæos, principe peiore vita hac defuncto, idque beneficentia Dei prospiciente. In quarto regnorum libro inuenimus hunc Achaz non opere explesse quod rectum esset in oculis Domini, filium enim suum transtulit per ignem iuxta abominationes gentium, & sacrificia obtulit, & in-
B censum adoleuit in excelsis. Is insuper ad regem Assyriorum misit thesauros auri & argenti è domo Domini extractos, & ob id non mediocrem incurrit notam infamiæ & impietatis propter pecunias consecratas. Mox igitur vt in ruinam improbus iste abiit principatus, verbum Domini fit aduersus Philisteos. Peculiari autem nomine omnes alienigenæ & externæ gentes dicuntur Philistæi, quos nominant * Græci Palestinos. Proinde sciendum quia vnius cuiusque nostrûm vita, simul atq; peccatum regnans in hoc nostro mortali corpori mortuũ fuerit, tunc in nobis fit verbum Domini. Fortè enim vnumquodque peccatũ aduersus singulos quosq; qui in scripturis insimulantur & prorsus digni censentur omnium sugillatione ac vituperio. Eorum regum similitudinem quandam præ se fert, quorum nomina subinde exprimuntur per vniuersam scripturam, quemadmodũ præsenti etiam loco Achaz interpretatur κατάσχεσις detentio, possessio siue occupatio, figuram is præfert vnius eorum quorum animam præuertit detinere dogmatis cuiuspiam improbitas, cuius improbati dogmatis auctore vita defuncto anima nostra à iugo iniusti posses-
C soris emancipata & in pristinam asserta libertatem, idonea efficitur ad contemplationẽ sententiæ istius aduersum Philistæos depromptæ. Mens siquidem eiusmodi alacris redditur & exprompta, vt dicat: Ne lætemini omnes Allophyli. Hoc est alienigenæ siue diuersæ tribus, quia contritũ est iugum percutientis vos. Ne existimetis vos ô Philistæi per mortem Achaz à timore qui vobis imminet per Israëlem, fore immunes. Itaque super regis ruina ne insultantes lætemini. Etiam

*Aliàs Gentiles, siue Ethnici.

אחז

*Quos Hebr. vocant פלשתים Philisthæos, Græci Allophilos nomine communi pro proprio.

si contritum est iugum, hoc est seruitus quæ vobis impendebat à proculcantibus, vosque flagris concidentibus per vim: attamen ex semine serpentũ egredientur genimina Aspidum. Hac sententiola seriẽ declarat successionis ipsius Achaz, quòd is obtinuisset serpentis amarulentiam qua ex re eius morti insultatis. Exorietur aduersum vos multimoda proles aspidum ex semine istius serpentis, & rursus illorum genimina prodibunt in lucem. Exprimit per hunc sententia hæc amarulentam fore seriem successionis, qui post hunc essent regnum adepturi. Ait enim, Aspides erunt volantes, & venenum reptilium obtinentes, nec- D
non pernicitatem volatilium adæquantes. Ad hæc quia series istius genealogiæ erat ad Dominum peruentura, intercisa malorum continuatione trãsit sermo ad bonorum pollicitationem. *Et pascentur mendici per ipsum.* Quis pascit mendicos? An non is qui legitimus est pastor ouium? Equidem mendicos eos appellat qui inopia facultatum laborant. Sed enim iidem imminuuntur & inferiores sunt istis mente elatis. Tales autem & sic mendici ab ipso prædicabũtur Domino beati, qui dixit: Beati pauperes siue mendici spiritu. *Mendici autẽ homines in pace requiescẽt, auferet autem in fame semen tuum. Semen alienigenarum fame disperibit. Et reliquiæ tuæ è medio tollentur.* Qui sermonibus nutriuntur improbatæ doctrinæ, fami & inediæ traduntur ad animarum suarum vtilitatem. Siquidem penuria magistri instruentis ad malitiam, ansam vtique præbet animabus vt reualescant & salutem consequantur. Ad hunc sanè sensum possit quis sententiam hanc inter- E
pretari: nemo lætetur, quòd iugum impendens & à percutiente se impositum contritum sit. Plerunque enim vnicuipiam occasio datur ad contemendum suaue Christi iugum, qui priùs alioqui vocatus erat ad eam quæ per Christum donatur, salutem, idque propter plagã sermone inflictam, & ipsius reprehensionem qui flagris verborum conscindit & castigat eius conscientiam qui lapsus est, ob admissa peccata. Talis enim planè nõ tolerans ægritudinem animo ingestam ob reprehensionem & austeram increpationem, equi instar ac muli contumax factus & rebellis, seque in suã asserens libertatem, à Deo quidẽ alienus, peccati autẽ seruituti se substernens, ea indignus est iucunditate qua suos exhilarat Deus. Multò igitur præstiterit magis tolerare sermonem castigatoriũ, quàm indignè ferre contritionẽ iugi se percutientis. Atqui sunt qui se minimè contriuerũt, æquanimiter alioqui tulerũt disciplinã Domini, ac visitationem emendatiuam, qui quidẽ appellati inopes & medici, propter deiectã cordis humilitatem à Domino pascentur. Siquidem exitus probatæ eruditionis & disciplinæ pastus ille est F
promissus, de quo ait Saluator, quia ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ait item & propheta, In pascuo pingui pascam eos. Itaq; pauperes mendici homines in pace requiescẽt, si modò disciplinã Domini non neglectim transmiserint, neq; animo cõciderint ab ipso correpti. Interim tamen Philistæorũ aut alienigenarum semen fame è medio tolletur, penuriam sustinens pabuli. **Vlulate portæ ciuitatũ, et clamẽt ciuitates cõturbatæ. Philistiim omnes, quia ab Aquilone fumus venit, et nõ est, vt*

*ἐλελέξατε.

est, vt sit. Ecquid respondebũt reges gentiũ? *Quia dominus fundauit Sion. Et per ipsum saluabuntur populi multi.* Portæ ciuitatum (ait*) vlulatæ. Et hæc insuper comminatio intenditur aduersum Philisteos. Clament ciuitates conturbatæ. Clamore, inquit, complebuntur præ tumultu & turbela quæ ex timoris vehementia exorietur incolarum animis ingesta. Portæ quidem eiulent, propter adductã obsidionẽ: * ciuitates autẽ clament, hoc est ciuitatum incolæ. Non equidem, non inquã ferientur aut conquiescant inhabitantes regionem Philisthæi? Ab Aquilone enim fumus venit, omnes peræquè apprehendet ciuitates pariter & indigenas. Ab Aquilone enim venit fumus. Sententia hęc imbecillitatem exprimit Philistinorum, quia ne fumi quidem eruptionem sustinent, tantùm absunt vt tolerent ignem incendio deflagrantem & ab Assyriis succensum. Fumus ab Aquilone venit, & non est vt sit. Asserit non esse in propria subsistentia. Natura siquidem fumi neque substantialiter in se subsistit, neque corpore vllo cõstat. Vapor enim est peracri sapore solicitans gustum sursum versus à latione ignis è suffumigante materia remissus. Si Allophyli siue Philisthæi solo nidore fumi conturbantur, quid dicturi sunt in pace reges gentium, inspecta fortitudine regionis Israël? Quid aliud, quàm quòd Dominus fundauit Sion? Quamobrem ad salutem prouehentur humiles populi. Ipse enim fundamenta Sionis incõcussa statuit & defixit. Siquidem ipse Deus artifex est & conditor supernæ illius ciuitatis. In ea salutem consequetur quis, non quòd præpolleat opulentia facultatum, non quòd vegeto sit & præstanti corpore, non etiam quia curiosa rerum indagine nonnulli se intricant & obuoluunt, sed humiles populi, ait, proptereà quòd infirma mundi elegit Deus, vt eorum contemplatione supereminens eius potentia nulli non homini innotesceret. Atqui ne omnino sententiam hanc prætermittamus indiscussam, agedum eius speculationi parumper immoremur, pro virili tentantes, num qua deductio elici possit ex interpretatione nominum. Deprehẽdimus enim nomen id, Philistæum transsumi in linguam Græcam pro eo quod est, πίπ7οντες πόματι. Vide igitur, num possis id nominis deriuare per tropologiam aduersus temulentos & victum sibi parantes lenocinijs, in eos inquam qui animã suam addicunt totam phialis & poculis, & ad extremum nudiores quàm qui * tabulatum vel pistillum proculcant, iuxta parœmiam, inueniuntur tales inquam nominare debes prolapsos esse immodico potu, hoc est nimia intemperie sumendi potus. Hi delabuntur potu: quò fit vt non queant conscendere ad sublimem illam Dei regiã, Paulo palàm dicente, Ebrij regnum Dei non hæreditabunt. Multiplices enim ruinæ & caussæ differentes sunt, quibus fit, vt excidamus à sublimi illa celsitudine, nec pertingamus ad brauium supernæ vocationis: Porrò in his causis vna est, nec minima, immodica bibendi cupiditas ac studiũ. Istorum igitur temulentorũ portæ sunt ad edendum vlulatum. Portas inquam, per quas intemperans infusus vino meraciore ad vitiosa opera prolicitur, per quod consummatur peccatum, iubet scriptura ad vlulatum se conuertant, sic vt ore ingemiscat, qui per os admisit peccatũ ebrietatis. Ciuitates autem harum portarum, ipsa sunt animæ domicilia, in quibus collectiones peruersarum cogitationum multiplexque turba cupiditatum, crapulæ, ebrietates diuersantur, quæ quidem conturbatæ & oppletæ tumultuaria intemperie per ingestam eis imaginationem, idque intemperantia vini, nullam quidem habent pacem quæ exuperat omnem sensum, ex diuerso semper in turbulento fluctu versantur ac tumultu violento, ob hoc clamasse inducuntur. Eiusmodi fumum infert Aquilo nunc, de quo dixit Salomon, quia Aquilo durus ventus est. Hic alioqui vocatur dexter, hoc est rigidus & asper ventus siue spiritus. Qui enim refractarius & præduræ ceruicis fuit in cõspectu omnipotentis, suumque obdurauit cor, hic ille est qui istis Philisthæis fumum obiecit, planè ciendis lachrymis opportunam occasionem. Fumum hunc nonnulli vocant dextrum, alij qui corruptum habent mentis iudicium, deque rebus opiniones pronuntiãt secum pugnantes ac permutatas, asserentes quod amarum est, dulce, & quod dulce est, amarum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem. Hi in fraudem & errores pellecti ab eo qui se transfigurat in angelum lucis, Aquilonem asserunt esse dextrum eum qui sinister sit ac vitandus. Quòd enim Aquilo aduersetur bonæ operationi, dicto illo perspicuum fit, A facie Aquilonis exardescent mala super omnes habitatores terræ. Et hæc quidem sententia reddita est in visione ollæ succensæ. Tales autem ita conciderũt, vt ne subsistant quidem. Natura enim in eis prorsus defecit, eoque dictum est: Et non est, vt sit. Ecquid respondebunt reges gentium? Quia Dominus fundauit & per ipsum saluabuntur humiles populi. Ex quo sanè nemo superest allophylorum, apud eos vt essent, etsi fuerint, sed tanquam non existentes propter suam ipsorum malitiam. Deficiant enim, ait, peccatores à terra & iniqui, ita vt non sint ipsi. Hoc eò dictum est, non quasi in nihilum redigantur, sed quòd visitante Deo segregentur. Quid dicent reges eorum, tantam videntes diuersitatem gentium & Sion? An isti ad suam videlicet conscientiam recurrent? Nam qui iuxta ritum gentilium ambulant in salo & fluctuationibus versantur, per suam ipsorũ malitiam: è diuerso, qui mentem ab omni sorde peccati expurgarunt, hi nomenclaturã obtinent * Sionis, quòd illic sita sit specula siue arx speculatori naturæ totius. Quasi enim à summo montis cuiuspiam vertice, à sublimitate nimirum mẽtis & intelligentiæ, videtur quidem mundus & qui circa eius moderationem seruatur tenor ordinis. Porrò eorum contemplatione Deus ipse agnoscitur. Negotia insuper actionesque vitæ istius speculatur quis & quanta insit eis vilipensio ac tenuitas, apprehendit. Quemadmodum igitur mens tandem vino immersa, vitio ebrietatis facilè in ceteras prolabitur perturbationes: sic & qui defecatæ est mentis, Deum habet pro suo fundamento. Per ipsum enim humiles populi salutem assequentur. Beati siquidem pauperes spiritu: contrà, Væ diuitibus, quia hîc recipiunt consolationem suam.

B. BA-

Marginalia: *ἀλαλάξατε. — *μετωνυμία ἢ ὑπαλλαγή. — Finitio fumi. — A — B — C — *Lego & interpretor ποτήματι. — *ὑστέρου, dic ὑπέρου. — Hierem. 1. — D — E — ציון specula. — F

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN XV. CAPVT ESAIAE.

A ERBVM *quod factum est aduersus Moabitidem.* Congrega in vnum quæ de Moab scribuntur, vt totius prophetiæ (quæ aduersus eum intenditur.) intelligentiam possis consequi, à libro quidem Geneseωs exorsus quæ de Lot sunt. Hic ex prouectiore filia genuit Moab Moabitarum progenitorem. E libro Numerorum, Erecto mox serpente æneo, profecti sunt filij Israël & castrametati sunt in Oboth. Et egressi ex Oboth castrametati sunt in Eremo quæ est in cõspectu Moab. Huc faciunt & quæ de Balac qui filius Sephor rex erat Moabitarum. Hic magnopere cupiens Israëlem maledicto obstrictum disperdere, cum mandatis misit ad Balaam filium Beor ad * Phaturra, hariolum, vtique fornicationis & Idololatriæ symbolum, cuius malicioso consilio, dicente scriptura, coinquinatus est populus per filias Moab, quem & pellexerunt ad sacrificia Idolorum suorum. Obserua & quæ de Ruth scribuntur ex semine prognata Moabitarum, tandem cooptata Israëli quæ & eousque generositatis prouecta est, vt ex eius serie generationis non Dauid modò prodierit, sed & exortus sit Dominus noster. B Da insuper operam vt vbicunque deprehenderis Moabitidis vocem, per scripturam intelligas nonnulla quidem exprimi figuratè per comminationem, quædam verò polliceri feliciorem rerum successum. Dicta enim sunt omnia sub figurarum inuolucro, quandoquidem lectioni veteris testamenti est superpositum velamen. Quòd si id molestè feramus, verè ad Dominum conuersis nobis auferetur velamen. *Nocte peribit Moabitis: nocte enim disperdetur murus Moabitidis.* Quod noctu irrogatur supplicium, atrociùs esse solet & amarulentius. Qui enim interdiu quauis affligatur calamitate, lucem ipsam habet qua se vtcunque soletur: nox autem res quædam est per se inamœna ac animo inserens mœrorem. Quòd si nox sibi res aduersas asciuerit & alias calamitates: multa hinc accessio dolorificæ anxietatis accrescet, Mihi nunc ob oculos pone nocturnam & inopinam hostium impressionem, idque per excursionem se ingerentem, vxorum liberorumque in captiuitatem miserrimam abductionem, facultatum direptionem, cædem eorum qui ad hostium manus peruenerint, mœnium euersionem, incendium ciuitatis. Nocte igitur C disperibit murus Moabitidis. Destituti enim ambitu mœnium incolæ, necesse est vt vnà dispereant, qui in ipsis sibi eatenus proponebant securitatem. Ait ergo: *Mœrore in vobisipsis contabescite. Peribit enim & Dibon, vbi ara vestra. Illò ascendetis ad plorandũ.* Mœsti estote in vobisipsis. Planè beatus quisquis conseruat animam suam ab omni contagione immunem. Nullam enim sibiipsi exhibet occasionem ànxij mœroris, quòd nullo tangatur priuati amoris affectu. Membro patienti compatitur & ipse atque condolescit, flet cum flentibus, iuxta Apostolum, qui multos qui antè peccauerant, nec egissent pœnitentiam, * lugebat. Qui rursus ait, Quia tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo, pro fratribus meis qui sunt cognati secundum carnem. D Quisquis autem talis non est, sed in suis volutatur peccatis, hic suimet caussa mœstus fit, quod se siuerit ab hoste expugnari ac vinci, aduersus quem eluctandum fuerat. Istius mœror aut tristitia lætitia eidem parit, quum inducat eum ad propriæ conscientiam vitæ, verbis ad doctrinam compositis. Quemadmodum enim medicamenta quæ vrunt & cruciant, hulcerum putrilaginem extergunt, simul & auferunt graueolentiam ex hulceroso pure scatentem, corrupta sanat vulnera & corpora reddunt expeditiora, denique ad obducendam cicatricem hoc pacto perducunt: haud dissimilem sensum mihi continere videtur illud: Contristemini aut mœsti estote in vobisipsis. Idque dictum ob quandam in speciem sapientiam quam isti ostentant hæreseωn præsides, qui & noctu dispereunt, quòd omnis qui mala agit, odit lucem, & non venit ad lucem. Et quia in nocte versantur, nocte etiam pereunt, quando & noctu intercidit eorum murus. Hoc est * sophisticæ munitiones ac firmamenta quibus insidentes credebantur prætexere idoneam ac sufficientem ad se propugnandos, tutelam. E * Dialectica enim hæreses falsi nominis scientiæ, perinde ac murus tuetur & seruat, qua collabente, necesse est, eos eiulatus edere qui per eam sunt in captiuitatem abducti. Mœsti igitur estote in vobisipsis. Iure quidem, quandoquidem perierunt. Rursus * Dibon digna perditione est, vbi templum vestrum ædificatum est. Attenti autem nos intelligimus Dibon significare sua interpretatione ῥύσιν αὐτῶν, fluxionem eorum. * Quemadmodum enim sermo veritatis solidè & stabiliter fundatus neutrobi emouetur: ita & qui altiùs defixit in fide * radicem, comparatur homini fundamentum collocanti supra petram. Quin & manna illud fuisse prædicatur, perinde ac glacida quædam terræ concretio, sermone Dei concreta roburque suum per congelationem subindicans. Sic & ex contrario pugnantia dogmata simul & eorum patronæ verisimilitudines, fluxa sunt ac decidua non potentia consistere, quando & ipse mendacij pater in veritate non stetit. Itaque hæc inconsistentia mendacij fluxio nominata est. Qui igitur eiusmodi substructionem ædificant, contristentur: F quum sermones de Deo retineant inconsistentes, nihilque habentes solidi. Hoc enim indicat illud altare quod perditioni addictum est vnà cum Dibon, vbi loci ædificata est ara. Ascendite igitur flentes, non immolantes hostiam, sed pœnitentiam agentes ob ea vota quę idolis aliquando nuncupastis. Siquidem oratio hæc votiua facta est vobis in peccatum. Qui enim creaturæ potiùs, quàm creatori exhibet latriam, filium quidem non adorat, at neque

Cap. 21. e

*Φαθουρρὰ siquidem Hebraicè פתורה

*λυπεῖσθε.

*Desit in exemplari verbum.

Ἐκβιάσεις à simili dicta.

*Vt est vehemens Basil. in sophistas. Dialectica propugnatrix hæreseωn.

* Scilicet hæreticorũ, pro Dibon Hebr. דמון Dimon, sanguinolēta.

*Cordis.

*βεβαίωσις.

patrem per filium, Sed & qui suopte ingenio cōficta dogmata constabilit & ab externis altaribus desumptam offert hostiam suæ laudationis: oploret talis confectus mœrore qui apud Deum sibi conciliet salutem minimè pœnitendam. Nec modo dicta sunt hæc de istis qui hæreticis suis dogmatibus detorserunt omnibus cognobilem de Deo sententiam: sed & quicunque deciduas res ac fluxas laudi ducunt & amplectuntur chariùs, suam in hisce reponentes fiduciam, surda aure audientes eum qui dicit: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Insuper & qui immodico studio afficiuntur circa gloriā exornandę carnis, quæ est fœnū, & gloria eius quasi flos fœni. Tale quid est pulchritudo ac decor in carne & sanguine prænitens, cuius vnius gratiā desipiens mulier animos tollit, quam scriptura confert inauri in naribus * suis. Omnibus in genere qui in fraudē & errores incidunt, accōmodari poterit nomen hoc Dibon, tanquam à scopo aberrantibus siue vita, seu sermone. De eiusmodi dicat vnus aliquis nec inscitè. * Hic habet altare in Dibon. Flentes igitur ascendant, qui ob hoc ipsum pridem sibi magnificè placebat. *Super Nabo Moabitidis vlulate. In omni capite caluitiū. Omnia brachia dissecta & cōcisa. In plateis eius circuncingite vos saccis, & plangite super tecta eius, & in vicis eius omnes vlulate voce flebili, quia clamauit Esebon & Eleale. Vsq; * Iassa audita est vox eius. Propter hoc lumbus Moabitidis clamat. Anima eius cognoscet. Cor Moabitidis clamat in ipsa, vsq; Segor. Vitula enim trima est, in * ascensu Luith. Ad te flentes ascendent, via Oronaim. Clamat contritio & concussio. Aqua Nemrim deserta erit: fœnum enim viride non erit. Num etiam sic seruari debet? Inducā enim super vallem Arabes, & occupabunt eā. Attigit enim vox terminum Moabitidis, Agallim, & vlulatus eius vsq; ad puteum Elim, vlulatus eius. A qua enim Dibon replebitur sanguine. Inducam enim super Dibon * Arabas, & tollam semen Moab * et Ariel, & quod reliquum fuerit Adama, emittam, quasi reptilia in terram.* Ad assumendam tristitiam quæ secundum Deum est, inuitat & adhortatur eos qui per multiuarias excogitationes humani intellectus in errores prolapsi sunt, nec se permiserunt * moderationi ac prędidio spiritus sancti, vt in terram deiecti eiularent ob pestilentes suos doctores. Nomine enim Nabo, tales mihi innuere videtur scriptura. Sunt enim nonnulli, qui cùm assiduè acquicuerint veteratoriis ac subdolis sophismatibus suis: etiam prauis colloquiis nonnunquam corrumpunt bonos mores. Eos igitur qui peruersis illorum dogmatibus sunt imbuti, opus primùm vt pœnitentiam agant, dein vt prorumpant in eiulatum pro ea doctrina, cuius gratia magnificè gloriabantur, sibique placebant. Subindicat enim & hoc: In omni capite caluitium, nimirum vt à se excutiant eiusmodi doctores, seque spolient ornatu quem ab illis acceperant, & illorum nimisquam efficacium dogmatum suggestiones sua ipsorum proba conuersatione eleuent ac imminuant & veluti desecent sermone sano, vt brachia omnia, hoc est, vt actiuæ vitæ hortamenta integritate sermonis collidantur ad correptionē seria distinctione inducta cum exacta sensim indagine improbatorum dogmatum. Nam quando per plateam siue latitudinem viæ abripiebantur ab hostibus malignis prædictos (quorum vita ad libellam examinis discussa est) iubet in mediis plateis resolui in planctum, ob animi oblectationem quæ eos pellexerat ad voluptatem captandam, pœnitentiam agentes, & plangentes quidem media in platea, sedulò autem inquirentes viam angustam & arctam, vt præcincti saccis legitimam peragant pœnitentiam, habitumque assumant lugubrem, vt his in omnium prospectu exhibitis, lumbos adigant ad edendam vocem suę pœnitētię in his in quibus seducti sunt locis, relictis prioris errati vestigiis. Et in omni domate iussi sunt, & in omnibus vicis vlularē cū fletu. Excelsa enim siue tecta ædium nominauit sublimia quædam docturos se esse promittentes, sed inanes disciplinas: vicos autem Moabitidis, dicit conceptionum suarum partitiones. Siue igitur quis in sublimitate constiterit eorum quæ se erigunt aduersus scientiam Dei, siue in Dialectica quadam partitione verborū & propositionum quæ in speciem videantur cum delectu ac iudicio singula distinguere, pœnitens pro vnoquoque eorum quæ occurrunt menti, eiulatum edat, vt hanc expleat scripturam: In plateis & in tectis & in omnibus vicis, præcipiente scriptura vt in clamorē erumpamus. Sanè hæc fieri oportet, quando & Esebon clamauit. * Esebon quidem interpretatur ratiocinatio siue intellectus: Eleale autem, Dei ascensus: Iasa verò expletum mandatū. Clamauit igitur Esebon. Hoc est, Propalàm contestatus est, quia Moabitarum doctrinæ nequaquam sunt enarrationes diuinorum mysteriorū, sed qualescunque hominum ratiocinationes. Et Eleale. Hæc etiamnum operibus ipsis clamauit, quia Deum affecerunt contumelia, & qui se totos addixerant istiusmodi disciplinis, extulerunt animos. Hunc enim sensum indicat Dei ascensus, nimirum elatio animi enitentis ad superiora euadere ac videri volentis. Et Iasa. Etiā si in speciem videatur expletum esse mandatum. At certè non iuxta veritatem effectum est mandatum. Simulatio tantùm est quædam diligentię circa vitę institutum exhibitę ad probabilem quandam persuasionem & cōmendationem improbatorum documentorum quæ malitiosa voluntate suggesserunt. Ad hoc innuendum in superioribus dictum est. Omnia brachia concisa & dissecta, vt si quis improbatæ doctrinæ magister animas affectatorum pelliciens in fraudem erroresque commentitiis opinionibus impellat, idem verò conspiciatur animum intendere exactiori proposito instituendæ vitæ: ij quos semel pœnituit se mancipasse tali magistro, resecēt quidem sua ipsorum brachia, hoc est, speciem illam externæ conuersationis operatoriam nihili esse ducant. Planè isti velut comam sibi detondēt & seipsos à reliquo suo segregant corpore, propterea quòd se gerāt vice capitis, nimirum præsules corporis ecclesiarum. Et hac igitur ætate Iasa clamauit. Illecebra enim quædam est ad probabilem veritatis persuasionē istiusmodi ostentatrix vitę exacta institutio ac disciplina. Sanè caussa eiulandi cum opploratu, hæc est, quia nimirum clamauit Esebō, & Eleale vsq; Iasa. Propter hoc lumbus Moabitidis clamat. In plerisque scripturæ locis lumbus sumitur pro genitalibus mēbris. Nam in lumbis patris sui adhuc erat,

*ὑός.

Hæreticus omnis altare habet in Dibon

*יהעח Iasaph rixa, ciuitas in Ruben.

*ἀναβάσεως, forsan ἀναπαύσεως, in requie.

*ἄραβας Complutē. editio habet προσθήκας, additamenta.

*Pro ὠφελίρα, lego ἀφελεία.

*נבו loquela prophetia, sessio.

erat, nimirùm Leui, Abrahæ: quo tempore occurrit ei Melchisedeck. Et, Sint lumbi vestri præcincti. Hisce enim verbis intelligimus innui, quia appetentiæ subseruientes generationi supprimédæ sunt. Luctus igitur imminens Moabitidi, auctor eidem fit vitæ continentioris. Clamant vociferando Esebon, Elcale & Iasa. Ait enim: Anima eius cognoscet. Hisce verbis insinuat scriptu-
A ra, per pœnitentiam quàm feliciter successerit his qui prædicta admiserunt. Et cor Moabitidis clamat in ipsa vsque Segor. Est autem Segor, quò loci Lot è Sodomis egressus peruenire potuit. Volebant enim angeli, in montem vt conscende-
Gen.19.d ret. Dicebant ei, Saluam fac tuam ipsius animam. Caue, retro aspicias: neque stes in omni circumiacente regione. In monte saluum te fac, ne fortè simul comprehendaris. Dixit autem, Quæso Domine, ne apprehendant me hæc mala & moriar. Ecce ciuitas hęc finitima, vt confugiam ego illuc.
*Viuit al. Nunquid parua est, & * viuet anima mea? Propter hoc vocatum est nomen vrbis, Segor: hoc est, parua. Clamat igitur cor Moabitidis vsque Segor, quæ nunc vsque in Palestinæ finibus iacet. Equidem scriptura elucidás austeritatem & acrimoniam pœnitentiæ simul & graue lamentum quod ei accidit inflicta plaga ob ea quæ iniquè gesserat, nobis ob oculos ponit distinctionem, vt clamor Moab quadantenus à multis posset exaudiri. Inuitat autem pœnitentia, vt quædam cum clamore pronunciet quæ priùs egisse in se reco-
B gnoscit, suumque ipsius cor prouocet ad contritionem. Dein adornet se, vt alijs exemplum relinquat dignum quod vulgò prædicetur, modusque publicetur pœnitentiæ. *Vitula enim conternans est*. Hoc est, Quod ad ætatem attinet, adulta est & perfecta. Trima enim vitula generare iam potest, ac submittere colla iugo. Vt igitur ostenderet peculiariter competere iis qui alios possunt ad morum conuersionem exhortari, primùm vt ad maturitatem adoleuerint iuxta hominis ætatem, deinde iidem vt habeant sermonis gratiam qua conuersos subiiciant iugo veritati, dixit vitulam trimam. Ab eo enim, qui necdum per ætatem adeptus est humanæ perfectionis gradum, neque sensum habet suis numeris constantem & absolutum, sed imperfectus est prauitate sensus:
Gen.15.b neque ab eo exiguntur pœnitentiæ opera, quapropter & in Genesi, requirente Abraham signū à Deo, & dicente: Dominator Domine, qua ex re id sciam, quòd hęreditate sim possessurus terram? respondit Deus, Accipe mihi vitulam triennem & arietem trimum. In annis tribus vtiq; præscri-
C psit absolutam animalium perfectionem, ætatem ad generandum idoneam eligens. Turturem & columbam. Hisce animalculis vtique nullum præcidit tempus, quòd penè ab exortu suo confestim generationi idonea fiant. *In ascensu autem Luith flentes ascendent*. Bonus & commendabilis fletus initium est iucunditatis, ascensusque & ad superna promotionis. Hæc tristitia propter Deum assumitur. Quare & Apostolus exhilarescit, quòd illi contristati sunt, videns suos vnius sermones adduxisse eos ad conscientiam malè commissorum, & induxisse ad tristitiam quæ secundū Deum est, nempe ad minimè pœnitendam pœnitentiam, ad salutem scilicet. Qui enim fletus edunt pro iniquè à se commissis simul & peruersis cogitationibus, vlteriùs quidem non descendent, neque ingredientur infima terræ: quin ascēdent: potiùs vsi tristitia quæ secundum Deum est, quasi manuductione quadam quæ eos ad superna promoueat. Proinde vociferantur contritio & *concussio. Scriptura enim simul atque reuicit & acriter perstrinxit improbæ mentis elationem, eam ipsam contritione collidit, ac veluti quādam maris turbulentam vertiginem inserit disceptationibus cogitationum malè cohærentium, in hoc, D
vt ipsæ quidem ab radice reuellantur, quarum loco cogitationes subintroducuntur incorruptæ & incolumes. Quare & scriptum est, Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Qui enim confirmata consuetudine peccant. & necdum eam à se excutiunt, vtique flebunt, neque interim conscendent ad superiora. Sed enim vitiosa hæc habitudo peccandi vt primùm contritione collisa est, & anima veluti iam patiente concussionem & obstrepeum tumultum ob improbatæ doctrinæ dogmata, tum clamor eius exaudibilis fit, eorum subsidio quæ audiuntur. *Aqua* **nimrim deserta erit*. Aqua nimirum, opinionis falsò conceptæ priùs quidem copiosè & affatim fluens in eorum perniciem qui eam excipiunt, exinanietur (ait) & erit deserta. Quòd si liceat attentè perspicere vim istius nominis, vtique assumpta hinc fuerit nonnulla occasio ad hoc referendi efficacem vim nominis quod propiùs congruit intelligentiæ sensus prophetici & quæ nominibus significātur, accommodandi rebus ipsis: nisi quòd aqua hæc contraria est aquæ refectionis & quietis, qua quidem Dominus quos pascit, educat ac fouet. Et hæc est aqua quam dat abundè Dominus in se credentibus. Huius potione E
qui dignus deprehenditur, obtinet in se fontem aquæ salientis in vitā æternam. Porrò aqua * hæc vitiata nec adeò vllius respectu digna, vt aliud nihil quàm fœnum alat, quod quidem ipsum & in nihilum ibit. Hoc est, Animæ quæ temporariam hanc & quàm ocyssimè exolescentem mundi gloriam ambire & complecti edoctæ sunt, hisce floribus leui momento nudabuntur & marcescent, quòd sermo Dei desierit eas quasi aspergine sua madefacere, vt ne sic saluæ fierent. Docet scriptura Moabitidem esse ad salutem peruenturam viis quibusdam ac vitæ institutis; & quia velut postliminio restituenda esset saluti castigationibus vix vlli tolerandis. Hunc sensum indicat, Peribit Moabitis, & nocte peribit. Et quæcunque dicta sunt alia, eodem referuntur, nimirùm eò fiunt hæc, vt ipsa salua fiat. Inducam enim super * vallem Arabas. Priores quidem suo ploratu salutem consequentur: qui contrà cor suum obdurant ad pœnitentiam, plaga illis inflicta per F
Arabes, disperibunt, Siquidem* Arabes serotini dicuntur, siue vespertini, aut fortè loco præsenti sic appellantur virtutes quædam familiariter assuetæ tenebris quarum ministerio plagæ ad eruditionem & castigationem iis immittūtur qui cor destinēt pertinaciùs impœnitēs. Attigit enim clamor terminum Moabitidis. Agallim vlulatus eius vsque ad confinium Moabitidis nominatum est. Agallim interpretatur nihilominus κεκριμένος, qui dixit caussam, vel κεκριμένον, res iudicata. Communio-

* Pectoris scilicet cōtusio.

Psalm.50.

נמרים oppidū super mare mortuum.

*Nimrim.

*Ald. δισῶν.

ערבי

Complut. editio, guttæ, stillæ. Hiero. vituli.

munionem habet significati cum animali imperatorio ac principali. Nam quando limes esse potest, nempe principium & terminus Moabitidis, nunc à principio nomen accepit. Et vlulatus eius vsque ad puteum Elim. Rursus aquæ nomine insinuat doctrinam, quam commemorat esse sanguine redundantem, quò fit vt præceptores malignitate perciti suos reddant discipulos morti obnoxios, ita vt opportunè videatur vsus sententia hac prophetica de sermonibus perniciosis, & qui animas ducunt ad perditionem. Aqua autem Dibon implebitur sanguine. Inducam enim super

אילים *arietes.*

וִיבוֹן

A Dibon Arabas siue additamenta & tollam semen Moab, non vt ad meliora transmigret, sed vt inter eos perduret qui non ingrediuntur ecclesiam Domini. Semen Moab. Non enim ingredientur ecclesiam Domini Moabitæ vsque ad decimam generationem & vsque in seculum. Interminatur scriptura hęc eos exterminatum iri. Id semen nominat Ariel, Ariel autem sua interpretatione sonat Hebræis, Leo Dei. Profectò sanguinarios & truculentos homicidas asserit dominus ex diabolo prognatos, in his verbis quæ aduersus Iudæos disertè concionatus est, perspicuè intuitus eorum aduersum se destinatam sententiam ad homicidium. Ait enim, Vos ex patre diabolo estis: & opera patris vestri facitis. Ille homicida erat ab initio. Porrò refugæ ac desertores ecclesiæ semen sunt Moab: semen verò Ariel qui mutua coïtione cōspirant in cædem fratrum, eorumque animabus mortem inferūt perniciosis sermonibus. His subnectit, Et reliquum Adama, id quod virginalem terram designat qua formatum est corpus Adæ. *Emittam quasi reptilia super terram. Hoc est, quod reliquum fuerit hominum qui terrena sapiunt, quòd suamet malitia reptilia genuerint & animalia venenum eiaculantia ac lætifera. Reptilia quidem quòd rependo humi à se excusserint sublimioris naturæ conditionem, in qua initio suæ formationis vixerant. D Venenata autem quòd lætale ac præsentaneum virus his (quibus cum versantur) inferant. Hos scriptura teste, emisit Deus. Inter igitur priores Moabitas, de quibus meliora dicta sunt, si quis relinquitur & expressam similitudinem serpentis imitatur, dictum est, quia terram comedes omnibus diebus tuis, hic eliminatur ceu reptilia, terram autem comedit. Nam qui seminat in carne, de carne metit & corruptionem.

B. BASILII MAGNI
ENARRATIO IN XVI. CAPUT ESAIAE.

B

Mittam agnum dominatorē super terram. Num petra deserta, est mons filiæ Sion? Eris enim sicut auis auolātis pullus ablatus, filia Moab. Deinde Arnon plura consule, facite operimentū planctus ipsi semper. In meridianis tenebris erunt, protectio vobis à facie persequentis, quia ablatum est auxilium tuum, & princeps periit conculcans, à terra: & dirigetur cum misericordia soliū & sedebit super illud cū veritate in tabernaculo Dauid, iudicans & requirens iudiciū, & accelerans iustitiam. Hic etiamnum sermo, Num petra deserta est mōs filiæ Sion, intenditur aduersus Moab. Reuincit enim argumentis & coarguit eius contemptū quo despicatui habet montem Sion. Nam Petra existimat ac suspicatur montē Sion esse desertum ac si nihil iam obtineat luculētæ amplitudinis aut memoratu dignū, ac ne possit quidē ex agricolatione eius in posterum accipi prouentus annuus quo sui incolæ alantur, neq; sui pabulatores aut qui ipsam terram colunt. Tale quid interpretabatur & cōiectabat * Petra de monte Sion, eoque ipsum as-

Petra deserti metropolis Moab, in finibus quidē Arabiæ.

C pernata fastu turgebat & arrogantia, seque præter omnem modum in sublime attollebat cum cachinno ac superbia. Assimilaberis pullo à volucri ipsum fouente, postquam è nido timore perculsa auolauit, suum alumnum relinquens destitutum pabulo. Proinde pullus se illinc fuga proripiens discedit, fitque cuiuis volenti captu perquam facilis. Certè quidem Aquila aut alia quæuis in censu magnarum volucrum quæ consueuit longiore tractu à terra remigio alarum se sustollere, procul omni noxa se submouet ab his qui conantur detrimētum adferre. E Tu autē eris quasi pullus alienæ opis indigus ad suppeditandam tibi alimoniam, quippe qui nuper quidem obliquato capite emersisti ex ouo, neque corpus habes conuestitum profundis alis, sed contrà vtrinque adhuc eges tegumento, in hoc vt tepore nocturno refocilleris & calefias, nec interdiu exarescas intemperie caloris. Matre igitur sibi cōsulente fuga ac sublata è nido: tu quidem nequaquam præualens teipsum tueri, es & ad fugam impotens. Erit autem qui te è nido deturbet, & matrem quæ te protegebat, persequatur. Sanè manifestariū est, quia animæ maligni & instabilis spiritus alumnæ vbi primùm per bona opera generosè confectæ & inuocato Christi nomine nonnihil gratię consequutæ fuerint, felici hac orbitate orbatæ redduntur expeditiores ad sumēdam Christi alimoniam qua ad perfectionem prouchantur. Eris filia Moab. Deprehensa argumentis quæ te vndiq; cingit, infirmitate, quod reliquum fuerit, quid eris filia Moab? Nempe quod es, hoc elucescet omnibus. F Siquidem tuæ ipsius ignobilitatis oblita es (quia ex patre prognatus) quum accessisses ad furtiuas nuptias, idque noctu & ex matre quæ & vinum obtulit ad suffurandum ex * patre suo semen. Dein tu Arnon consilia, multò plura inito, quandoquidem ô Arnon priora illa consilia nullum tibi attulere compendium, neque tam multa quæ de dogmatibus, tu versatus circa omnem partem philosophiæ, commentatus es & excogitasti, fuerunt tibi emolumento. Adde cumulum (si ita videtur) tuis istis consiliis. Apparet eum per ludibrium & Ironiam hisce verbis lacescere

ſcere Arnon, ſcilicet ad captanda inutilia conſilia, vt exatiata euanidis & futilibus conſiliis & edocta quàm nihil ex eis decerpi poſsit, quod ſit vſui, ſe tandem adiungat ſanæ doctrinæ. Eſt autē *Arnon ager Moabiticus, & per vnum hunc tractum terræ ſcriptura nobis indicat locū omnem Arabię. Prætulit verò nomen Arnon ad interpretandum ipſius ſenſum, ſiquidem ſua interpretatione ſonat * Illuminationem, ſplendorem ſiue illuſtrationem eorum. Hi igitur omnium maxi-

*Eſt & fluuius è montibus Arabiæ erũpēs. Ioſeph. Hierony.

*Ita Hierony. & Euſebius.

A mè quum per multam elationem de ſe conceptæ exiſtimationis de ſua ſapientia ægrotent, iidem putant ſe ſuam traducere vitam in lumine, ſuomet intellectu, quum re vera toti mente caligent & obſcurentur alienati à Deo. Sermonem hunc texit propheta aduerſus eos qui falsò opinantur ſe verſari in luce cognitionis & ſcientiæ. Dein admonet. *Facite operimentum luctus ipſi ſemper.* Nadab & Abiu deuſti ſunt, oblato ad altare igne alieno. Et qui veram lucem non receperunt, ſed eum ſuſceperunt qui ſe transfigurat in angelum lucis, ſi quidem percipiant ſe in imaginaria opinione ſcientiæ verſatos, neceſſe eſt vt ſeipſos lugeant & lamententur (à veritate enim deerrantes in fraudem inciderunt) neceſſe eſt, vt ſeipſos lugeant. Eam ob rem ſcriptura tranſtulit admonitionem ad eos qui ipſorum obibant curam, eosque obſeruabant & ait. Facite tegmen luctus ipſi ſemper. Qui enim pro his quæ iniquè geſſerunt ſiuę per flagitioſam vitam ſiue certa ſcientia, mœrent & contriſtantur, ita vt ad beatū luctū pertingant, tales faciunt tegmen luctus. Vidi ego quoſdam

B qui immodico mœrore ac triſtitia oppreſsi ſeipſos in domuncula includerent, omnemque aditum obturarent, ne quâ lux transadiret, & quodammodo de ſeipſis per eam vitæ tenebricoſæ diſciplinam, vltionem expeterent ob ea quæ malè geſsiſſent. Ne qua igitur elatio ſapientiæ nomine concepta (vti aſſolet) mentem eorum in fraudem & errorem pelliceret, quum in rei veritate ipſa ſit tenebræ, etiam ſi eorum ſapientia imaginaria lux quædam eſſe videatur, ne inquā ipſorum ſenſibus imponat & obturet, ait: Facite operimentum luctus ipſis. Nimirùm vt à te elimines & excludas omnem alterius cuiuſuis opinionis fraudulentam deceptionem. Locum cedite vero lumini, vt ſplēdorem ſuum infundat cordibus in eum credentium. Priùs igitur quàm veniat dies Domini, in qua plangent omnes tribus terræ, iuxta id quod in Zacharia dictum eſt, quia magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut planctus *malorum granatorum. Et planget terra per tribus, tribus Domus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum. Omnes reliquiæ, tribus ſeorſum & mulieres eorum ſeorſum. Vos qui popu-

Zacha. 12.

*Pro ῥοῶν Hebr. habetur הדדרמון Hadrimmon.

C lum edocetis & peccatores in quocunque viuendi inſtituto à rectitudine aberrarint, conuertitis: facite operimentum luctus ipſis, vt veſtro ſermone qui priùs tormento malitiæ conflictabantur, inducti ad beatum luctum, per meridianas tenebras arripiant fugam, vitentque pericula perditionis. Videtur conſtitutio ſiue ſtatus meridiani lucem quandam in ſe complecti ſplendidiorem *ſimul & manifeſtiorem. Quando igitur veritas per creaturam mundi deprehendi ac intelligi poteſt ab his qui ſermonibus de creatura proditis

*φανότερον.

prudenter & ſcitè incumbunt, qui etſi in mundo viuant, vndequaque tamen illuſtrantur claritate diuinæ ſapientiæ. Ex diuerſo qui ęgreſcunt ac languent ignoratione Dei, hi ſunt qui verſantur inter meridianas tenebras, quòd videlicet res ipſæ quamuis meridiana luce perfruantur, animabus alioqui ignorantium inſitę ſunt tenebræ. Qui tādem eiuſmodi ſunt, per meridianas tenebras arripiunt fugam ac ſtupore percelluntur per præconceptam imaginationem, qua fit vt ad inſaniam deducti phantaſmatum apprehenſione nihilo differāt à ſe excogitatis dogmatibus. Is equidem ſtupor & emotio mentis ſuam accipit interpretationē per meridianas tenebras. Nam quando hi à rectitudine abducti ſunt vitioſa quapiam perturbatione ratiocinationum, eo deducuntur vt ne Solem ipſum quidem luculentum eſſe putent ac ſplendore conſpicuum, non item circum aëra vllam verſari lucem. Atqui talis dementatio perſpicua inſania eſt. Res ipſæ quum dilucidæ adeò ſint vt & eius qui nos condidit, deprædicent potentiam, eam ipſam in idola & figmenta conferre, eumque ſibi Deum conſtituere qui nihil minus eſt quàm Deus, plerunque etiamnum ſinere ſe à veritate abduci per hæreticorum dogmata ac veluti deſerta luce in tenebris degere velle extremæ dementiæ eſt. In medium productus ſermo adhortatur nos, vt ne ſinamus nos abduci vlla diuerſarum opinionum quanlibet veriſimili perſuaſione. Manifeſtaria enim inſania eſt eos ſequi velle quos conſtat emotæ eſſe mentis. Scito tales excidiſſe ſanitate mentis. A rectitudine viæ deflexerunt quæ rectà ad Deum prouehit. Iſtiuſmodi præuiis ducibus caue vtaris, nequâ fiat vt in abrupta theſqua & inferni voraginem præcipitēre. Cæcus enim ſi cæco ducatum pręſtet, ambo in foueam cadent. *Habitabunt iuxta te fugitiui Moab.* Poſt hæc autem à Chriſto & clemētiſsimo amatore hominum Deo filiæ Sion dicitur de Moabitis conuerſis & cohabitaturis ipſi, qui quidem quondam refugæ fuerant ac deſertores Dei, ad ſuum ipſorū Dominum velut poſtliminiò reuertentur. Ait ergo, Habitabunt iuxta te profugi Moab, & protegentur * à vobis nullo afficiendi incommodo à facie perſequentis. Qui enim in obeundis præliis erant olim commilitones & auxiliarij, hi perſecutores fient eò quòd conuertentur ad Deum verum. Quando igitur facti ſunt velut pullus ablatus volucri è nido auolante, ablatus quidem eſt ab improbè adminiſtrata præfectura & à iugo facinoroſi principis emācipatus qui omnes per ſuperciliosām ſuperbiam ac tyrannidem proculcans, deſperibit. Inducit prophetia quæ hoc è medio ſublato, euentura eſſent bona. Ait enim, *Solium enim & regnum Dauid dirigetur.* Quādo igitur ſub regno Chriſti omnes fuerint conſtituti, iuxta illam ſententiam, Quia oportet eum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, θρόνον, id eſt, ſolium dixit directum iri, hoc eſt, ea quæ ſub eius imperio erunt, inſtauranda ſiue moderatam directionem ſortitura, quod quidem fiet *non ob eorum meritum qui ſuberunt eius imperio, ſed per miſericordiam ac benignitatem Dei. Itaque ait, Sedebit Dauid, hoc eſt, manu ac potentia idoneus erit & dexter Chriſtus cū veritate, & regnabit in tabernaculo,

D (margin)

E (margin)

*παρ' ὑμῶν.

F (margin)

*Nō enim ſunt condignæ paſſiones ad fut. glo.

donec faciat iudicans de omnibus iudicium. Cathedra autem cum veritate omnimodam indicat abrogationem mendacij. Regnabit verò, donec faciat de omnibus iudicium. Et hoc eius iudiciũ repræsentat fore iustum, secundum quod non vt ferè fit aut persunctoriè de vnoquoque proferet sententiam, sed exactè requiret quid pro decoro iustitiæ conueniat & conquadret æquitati, vt ad commendabilem exitum in vnumquenque pro-
A nuntiet sui iudicij sententiam. Idque festinatò accelerans & ipsam extimulans iustitiam. Non remissè, non lento gradu, sed omni cum festinatione ipsam exequens iustitiam. *Audiuimus iniuriam Moab, *contumeliosus valde est. Eius superbiam sustulit & iniuria eius & iracundia perdurans, non sic diuinatio tua, non sic. Vlulabit Moab, in Moabitide enim omnes vlulabunt. In habitantibus autem * Seth meditaberis & nõ confunderis. Campi Esebon lugebunt.* Hęc arbitor non quasi appendices priorum lectionũ, ab altero pendere principio. Scriptura enim subinde respirare sinens auditorem promissione humaniorum euentuum, simulque vt contempletur Dei benignitatem, & per eam animaduertat exitum qui nobis affuturus est, repetit comminationes & atrocitatem suppliciorũ, vt ipsi ad meliorem vitæ frugem conuertamur. Talibus enim documentis opus est nos magna ex parte admoneri, vt ne diuitias bonitatis & longanimitatis * contemnentes thesaurizemus nobis ipsis propter nostram ipsorum duriciam & impœnitens cor, iram in die furoris & reuelationis iusti iudicij Dei. Tale quid enim & illud apud Psaltẽ * de-
B prehẽdimus, Suauis siue benignus Dominus vniuersis, qui quum multa de clementia denarrasset, & quòd *constabilit ac roborat eos qui corruunt, & quia dat escam in tempore opportuno. Nec his acquiescens finem fecit, sed infert: Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Quæ igitur hîc dicuntur, multam insinuant clementiam * erga eos ad se conuersos. Rursus ab alio principio alia intexit multò amariora. *Audiuimus *iniuriam Moab.* Aduersus principem mundi huius dicta sunt hæc, qui primus apostasiam designauit molitusque est & contumaci superbia elatus suum contempsit creatorẽ, homines insuper opprobriis aspergens, eosque per contumeliam & impotentem superbiam velut calcibus protriuit. Hic enim est qui ecclesiæ filiis notam infamiæ inussit, & ipsos seu vilia mãcipia, & à captiuis nihilò differentes reddidit per ignorantiam. Hic qui singulos quosque affecit opprobriis. Hic qui instigat denique & persuadet antistites hæreseωn, vt in excelso iniqua loquantur: qui quidẽ si quãdo eò se demiserint, vt assentiantur propositæ quæstioni, ille docet quidem non excuti oportere ac librari rationem sermonis, immo verò eum qui præualet coarguere ab-
C surditatem dogmatum ipsius, debere potiùs incessi contumeliis. Teste igitur scriptura, Dominus adhibens medelam, sustulit eius superbiam. Flagitiosa enim affectio superbiæ ceu morbus aboleri debuit, quare ait, *Sed & iniuria siue contumelia eius & indignatio ipsius.* Hasce turbulentas affectiones astruit peculiariter competere ipsi Moab qui iniquarum possessionum est Dominus, contumeliæ quidem excogitatæ in proximũ per ignominiam, indignationis verò, iræ scilicet permanentis & in longum productæ. Deinde infert. *Non sic diuinatio tua, non sic.* Consilium ipsius Moab iam olim excogitatum opprobrat & conuitiando obiicit quòd diuinatio siue aruspicina Balaam nihil detrimenti inferre potuerit populo Israëlitico, quandoquidem Dominus ipsius os à præconcepta cordis cogitatione detorsit in be-
nedictionem. Balac enim filius Sephor, Moabitarum rex per internuncios curauit ad se euocandum Balaam diuiniloquum, in cuius manibus erant vaticinia, & dixit: Mihi quæso maledic populo huic & execrare. Et quidem ea vaticinia nõ sic euenerunt, vel ipso Balaam respondente, Vt quid maledicam, cui non maledicit Dominus? Ecquid execrabor eum, quẽ nõ execratur Deus? At interim hic prophetico prępentus spiritu pręDicit vlulatum Moabitidi euenturum. Ait enim, Vlulat Moab. In Moabitide enim vlulant omnes. Quando igitur vlulatus vox est acerbi doloris index à mulieribus emissa vt plurimum, quæ grauissimo quopiam dolore oppressę sint, planè eiulatus talis declarat inflictæ plagæ atrocitatem atque doloris magnitudinem, & eorum qui miserrimè sunt affecti, infirmitatem, dum dicit quia vlulat Moab. In habitantibus * Seth meditaberis. Vocem hanc Sedek, siue Seth aut vt in Hebræo חרשת per se obscuram, reliqui interpretes dilucidiorem reddunt. Ita enim ait Symmachus. His qui lætantur in muro fictili siue testaceo, loquimini. Sunt nonnulli qui ob peritiam Dialectices maximopere sibi placent & insolescunt, suisque tuendis dogmatibus obtendunt petitum ab ea E auxilium, perinde ac murum inexpugnabilem. Nimirum tales mirè exhilarantur, quòd vndique se cingi videant muro testaceo & fictili. Et vt planum fieret, quid innueret murus fictilis, adiecit illud, loquimini. Quid enim testa aut vase fictili est captu facilius? Porrò Dialectici ob viles nec dignas quarum ratio ineatur, conflictatiunculas, mirè gloriantur sibique applaudunt. Planè isti acquiescunt & exhilarantur in muro testaceo vociferantes. Hunc sensum innuit, In habitantibus Seth meditaberis. Sanequàm bona est meditatio nocte ac die meditari in lege Domini: quæ verò Moabitarum meditatio est, vtique improba & maligna, quia erit habitantibus Seth meditatio. Qui igitur assidua meditatione incumbunt conflictatiunculis ignominia dignis nequaquam attingent centrum siue punctum. Ob hoc dictum est, Et non confunderis. * *Campi Esebon lugebunt.* Pœna enim vltrix istius confusionis & irreuerentiæ est infœcunditas camporũ Esebon. Est autem Esebon ciuitatis Moabiticæ nomen habentis prolixè patentem & effusam campestrem planiciem in circumadiacentibus sibi suburbiis, quæ ob flagitiosam incolarum exercita- F tionem sterilis est, nec vllam exhibet accolis suis vtilitatem. Quòd si ex intelligentia verbi huius operæpretium sit arripere occasionem nonnullam, * Esebon interpretatur ὁ διαλογισμὸς disputatio, disceptatio. Vtique numerosa multitudo inanium disputationum (quæ camporum nomine designantur) lugebunt, quòd nihil quouis modo ex eiusmodi impiis dogmatibus prouenerit emolumenti. *Vinea * Sabama. Absorbentes gentes.*

Concul-

*ὕβρισις.
* Pro σιδὼχ, Complut. σιθ.
*Dei.
*Regium David.
*ὑποστηρίζει.
* Dei.
*Siue contumaciam.
Vlulatum quid.

*Conculcantes vites eius, vsq; Iazer nõ contingatis, deerrate per desertũ. Missi ab ea derelicti sunt. Transierunt enim mare. Propter hoc plorabo * in fletu * Iazer, vineã Sabama. Arbores tuas deiecit Esebon & Eleale, quia super messem tuã & super vindemiã tuam cõculcabo, & omnia concident, & auferetur lætitia & exultatio de vineis, & in vineis tuis non lætabuntur, neque calcabunt vinum in torcularibus, finẽ enim accepit.*

*Pro ὡς, lege εἰς.
*עזר adiutor, vrbs Amorrhæorũ in Moabitide.

Superiùs dictum est, Campi Esebon lugebunt,
A nunc se offert vinea Sabama. A communi quidem de vtraque gente dicitur, quia lugebunt seque plangent. Dicitur quædam vinea, sicuti est Sodomorum & Gomorrhæ, & hæc seorsùm ab aliis disparata est vinea, eoque scriptum est, quia de vinea Sodomorum, vinea eorum & * palmes ipsorum de Gomorrha. Haud secus se habet Aegyptiorum vinea, quam illidit & proculcat Deus, iuxta illud dictum. Et occidit in grandine vineam eorum & moros eorum in pruina. Ex diuerso est & vinea quam plantauit Dominus, iuxta illud: Cantabo dilecto canticum * amabilis ipsi vineæ: Vinea facta est dilecto in cornu, in loco vberi. Rursus, dicta est & vinea regnum Dei, quemadmodum expressit Dominus inducta parabola agricolarum qui quidem in se curam exceperant colendæ vineæ, fructus verò minimè reddebant. Auferetur enim à vobis regnum cælorum, & dabitur genti facienti fructus eius. Ac si diceret, diuina eloquia à vobis auferentur, lex nimirum & prophetæ, quia vitam vestram minimè instituitis
B ad eorum præscripta & consilium, eorumque sensus & intelligentiæ dabuntur genti quæ piè suam instituendo vitam faciat fructus eius. Quapropter hîc vinea dicitur sermo veritatis: perinde ac vinea Aegypti, sermo est mendacij, qui peculiariter versatur inter Aegyptios à principe mundi tenebrarum harum eis traditus ad exercendam suam agricolationem. Vinea item in Sodomis plãtata quæ per flagitiosam vitæ assuefactionem labore multo excolitur ab improbis qui quidem condignam suis flagitiis accepturi mercedẽ suas operas locant diabolo. Hi igitur quæ illius sunt, edocti & à se repudiatis dogmatibus legis dominicæ, ab radice se auulserunt, à veraci vinea Dei, qui dixit: Ego sum vitis vera. E Sodomis autem & Gomorrha suum adduxerunt palmitem siue malleolum, quo fit vt ex sua agricolatione proferant vuam fellis, & botrum amaritudinis. Et furor draconum est vinum eorum: & * furor aspidum insanabilis. Vinea igitur Sabama conuersio dicta siue resipiscentia: forsan dictum hoc in speciem simulat & exprimit fucatos hypocri-
C tas nonnihil habere timoris ac reuerẽtię, & quia iam pedem retulit quis à prauis exhortationibus, atqui per hanc fucatam hypocrisim non paucos pellicit ad imitationem suæ peruersitatis. Proinde in his qui diuersæ opinionis sunt & sectæ, multos inuenias qui sermonibus appositis ad flectendum animos & persuasoriis ad vitam ritè instituendam præualent, hos ne ob eam simulationem mox sentiamus re ipsa conuertere, sed prætextu diuini cultus eos cogitemus tam multis moliri insidias, & hos tempestiuè defugiamus. Vinea enim Sabama est talium agricolatio, hoc est, non de pietate erga Deum, non item de sana & incolumi doctrina, neque enim illis suppetit doctrina de morum honestate ac sanctimonia, non vllæ admonitiones & hortamenta de suis facultatibus in communem vsum liberaliter conferendis. Et hoc planè est vinea Sabama agricolatione Moabitarum elaborata, quæ quidem quòd ex se edat numerosam sobolem, dicitur absorbere gentes ac deuorare. Ipsi enim alienorum à fide dogmatum antistites per captiosas argutias dialecticæ (quam iugi exercitio sunt assequuti) omni cum volubilitate verborum ceteros expertes philosophiæ opprimentes, plerosque hominum perinde atque captiuos deuorant D
& deglutiunt ad consumptionem vsque. Itaque aduersus tales conuenit sermo hic, Vos estis qui absorbetis gentes. Vos verò talium sermonibus contemptis, velut calcibus eos proterite. Alioqui superflua ista detenti occupatione non poteritis connectere atque vnire vos ipsos ipsi Iazer, quæ intepretatur * fortitudo siue robur. Equidem fieri nequit vt ex patre fortitudinem excipiatis ingenitam, & infundi solitam recta ingredientibus, nisi conculcatis priùs vineis Sabama. Quare obliuiscamini vestræ solitudinis, nec iam ampliùs in ea deteratis tempus, sed vos ipsos ab ea semotiùs auocantes, & eadem relicta, immoremini locis melioribus. *Missi ab ea relicti sunt.* Sunt quidam pseudapostoli, operarij planè dolosi, transfigurantes se in Apostolos Christi, quos & Deus deseruit. Itaque solerter obseruate, ne in fraudem erroresque vos pelliciant quasi rebus ipsis ostentantes se habere vllam fortitudinem. Isti enim ope omni destituti sunt & relicti. Hi quoque ipsi mare etiamnum traiecerunt. Quid tandem innuit hic sermo? intelligendum ne est quosdã meritò destitui ope diuina, ob hoc quòd emenso mari quiddam admiserint vituperabile E
ac reprehensione dignum? Meo quidem arbitratu hîc mare accipit pro tentationibus nimisquã amaris quæ istis contingunt qui peracriter tentantur. Tale enim est illud: Veni in altitudinem siue profundum maris. Enimuero qui strenuus est athleta, non refugit circunstantes se molestias, neque traiicit mare: sed aduersus eas vltrò prosilit, & eluctans eas omnes adoritur ac fallit. Ex diuerso, quos nullæ gentes, nullum videlicet tentationis genus persequitur, hi * circunferuntur, eò quòd non enituntur aut contendunt, vt laborent sedulò aduersus desideria & appetitus corporis, totos se dedentes illecebris voluptatum, planè isti sunt qui traiecerunt mare. Secundum hoc subnectitur: *Propter hoc plorabo * quasi fletu Iazer, vineam Sabama.* Haud equidem scio, an fletus pro quo assequenda beatitudine deflent illi fortes, ingemiscentes quidem pro incolatu ærumnosæ istius vitæ, eiusque prolixitudinem F
grauatim ferentes animo, item desiderantes ac eliquescentes in atria Domini, aut ne fortè complorari solet fortitudo marcescẽs atrocitate morbi quòd iam non suppetat suo possessori, neque in posterum fletus fiet pro vinea Sabama, vt quæ tabe confecta emarcuit, sitque contradenda igni. Secundum hoc, dicitur Moabitidi. *Arbores tuas deiecit Esebon & Eleale.* Itaque Esebon & Eleale arbores Moabitidis in humum prostrauerunt. Quid porrò hisce verbis designatur? Agedum, pro virili portione declaremus. Esebon sua inter-

*κλῆμα, sine κλήματις, malleolus, palmes
*ἠγαπημένῳ ἀγαπητῷ.
*Verius ad iutor, auxiliator.
*Mente distrahũtur.
*θυμὸς, pro quo Hebr. ראש Psal. 68. Dederunt in escam meam fel vel venenum.
*Pro ὡς Complut. editio habet εἰς in.

pretatione sonat τὸν λογισμὸν rationem, ratiocinationem siue mentis conceptum: Eleale autem Dei ascensionem. Vitis ergo aliena decutitur: simul & arbores quascunque Pater cælestis non plantauit, deturbantur, Sed & euertitur ac pessum it plantatio opinionum à fide abhorrentium argumentis & rationibus rectitudinis & ascensu mentis qui per bona opera nos prouehit ad Deũ. Sanè Beatus vir cuius est assumptio siue auxilium ei abs te, ascensiones tuas in corde suo * disposuit. Itaque beatus qui cor suum dirigit ad ascensiones Dei, iugi solicitudine obseruans suas ipsius

A cogitationes. Talis vtique euertere & elidere poterit dogmata exerrantium à fide opinionum perperam & malitiosè consita ac perniciosos proferentia fructus. Deinde ait. *Quia super messe tua & super vindemia tua conculcabo, & omnia concident.* Nam quando id quod demetit frumentum, & vinum id quod vindemiat, aduersantur quum pani qui confirmat cor hominis, tum vino quod lætificat cor hominis, * benignus & clemens Deus ea proculcat, non sinens ea ad maturitatem succrescere in alimoniam & potum, vt ne ignorantes quantum noxæ ac detrimenti ex eis proueniat, sibi sumant promiscuè & citra discretionem. Itaque super messe tua & super vindemia tua conculcabo, & omnia concident. Potest alioqui dictum hoc referri ad * ædificationem siue fabricam corporis nostri. Pleriq; enim quum ad manus habeat collectionem fructuum, inopina quapiam plaga, puta lapsu grandinis aut alio aliquo flagello, sua expectatione frustrati

B sunt, idque per hominum ingratitudinem & inexplebilem auaritiam non sinente Deo, vt his ipsis perfruantur. *Et auferetur lætitia & exultatio de vineis, & in vineis tuis non lætabuntur & nunquam calcabunt vinum in torcularibus, Desiit enim.* Equidem à vineis ablata est lætitia & exultatio. Ab Israëlitico populo ablatum est regnum Dei & datum est genti facienti fructus eius. Potest & hæc sententia intelligi de corporali lætitia. Nam lætitia omnis ab his tollitur qui penè momento fraudantur præsumpta de colligendis comportandisque fructibus elaboratæ terræ. Aut certè ex quo vineam hanc diximus sermonem esse mẽdacem, potest intelligi ea lætitia quæ insita est istis in fraudem pertractis ac prægestientibus & stupore quodam perculsis per falsi nominis scientiam. O infelicem lætitiam quæ per hanc vineam suo cultu ac labore parit in animis multifarias imaginationes: non etiam apprehendit veritatem, qua fiat vt non in posterum inducantur in errorem. Non enim vltra lætabuntur ob ea de quibus coarguti sunt, qui priùs ea miraculi loco habebant. Non ampliùs excolent Moabiticam vuam qui didicerint quantum noxæ ac detrimenti comitetur bibentes expressum ex ea vinum.

C Forte autem & torcularium nomine, animæ insinuantur improbatam exceptantes doctrinam. *Propter hoc venter meus ad Moab, quasi cithara sonabit. Et intestina mea quasi murum instaurasti, & erit vt confundaris tu. Et laborauit Moab super altaribus, & ingredietur ad manufacta sua, vt oret: & nequaquam præualebit liberare * eam. Hoc verbum quod loquutus est Dominus aduersus Moab, & * nunc loquutus est.* Atqui non prophetæ venter aduersus Moab quasi cithara sonabit: hoc est, concinnè & ad Musicæ artis solertem peritiam sonum edet numerosum & artifici scientia eum quasi citharam pulsabit. Ventrem enim dicit ad eum sensum, quo & alibi * Psaltes interiora expressit: Benedic anima mea Domino, & omnia interiora mea nomini sancto eius. Quis enim suis intestinis edixit vnquam, vt benedicat nomini Domini? Quin potius id congruit naturę cogitationum ad extra * prodeuntium quarum quidem ordo est duplex. Etenim improbæ hæ sunt, homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia & oculus nequam. Alteræ ex diuerso probæ & salutares, Amor & erga ho-

D mines benignitas, castitas siue temperantia, socialis communicatio, benedictio siue bona ominatio & quæ secundum Deum sunt testimonia, oculus purus & quę his assimilia sunt. Itaque hoc pacto omnia interiora in procinctu sunt ac ritè disponuntur ad benedicendum nomini sancto Dei. Talis legitimè intimam animi affectionem concipit & pulchrè se accommodat gratiarum actioni Deo exoluendæ. Itaque Esaias interiora animæ suæ obtinebat, ceu murum, quem instaurarat Deus. Hic enim instructus est & adornatus gratia Verbi ipsum innouantis interiorem hominem. Erant enim ipsius cogitationes, tanquam murus inexpugnabilis ac nullis arietibus euertendus, sic vt nullus surrependi aditus relinqueretur peruersis cogitationibus, neque ingressus vndequaque eum obsidentibus inimicis ad ludificationem & calumniam. Nobis igitur profuerit hisce præcogitatis & animaduersis, ad imitandum proponere, simul & cum propheta di- E cere, Venter meus, vt cithara, sonabit: & interiora mea quasi murus quem innouauit Deus. Subdit, Et erit, vt confundat te: quia defatigatus est Moab in altarib⁹. Aduersus ipsum sermo hic est. Quid igitur sibi vult, quia apparet tanta cum confidentia dictum esse hoc: Et erit, Vt confundaris tu? Nimirum per increpationes in eos inuectas vigore rationum redditarum. Desit vtique illud, αὐτὸς ipsos, vt sensus verborum integrè redderetur sic: Et erit vt ipsi abs te confundantur. Quemadmodum enim qui in bellico conflictu obuersis vultibus perstãt, tantisper quidem dum se conspiciunt in sustinenda lucta esse pares, non cedunt loco, aut aliò deflectunt. Simul autem atque pars altera viribus præpollet estque superior, pars inferior auersa fugam arripit. Pari ratione, anima impudenter ac temerè in procinctu * instructa est, perstat, nihil pudoris sentiens: mox autem vt acrimonia verborum perstringitur, tunc se colligit primum & adhortatur ad cõsensum verecundiæ & obiectæ confusionis. Et quia eiusmodi conuersio siue mutatio in interio- F re & arcano homine fit, hinc ἐντροπὴ appellata est erubescentia, confusio siue verecundia. Hac igitur ratione venter sonabit & interiora prophetæ quasi murus quem innouauit Deus, vt immutarentur & conuerterentur ad exhibendam Deo reuerentiam. Neque enim priùs cognouerat quàm esset vtilis eiusmodi confusio & verecundia. * Quia delassatus est Moab in aris & ingredietur in manufacta, vt oret: & non poterunt liberare eum. Esaias tãdem hoc loco prædicit fore totius idololatrię exterminiũ per aduentũ Verbi.

*Quia

Aliàs festinationem intelligẽtis.

* Deest in exemplari διέθετο. Psal. 83.

*ὡς hoc loco παρέλκει.

*τὸ σωματικὸν οἰκοδομὴν ἡμᾶς.

*Complut. editio quã sequor, habet αὐτὴν non vt exemplar αὐτὸν eum.

*Pro τῷ exemplar habet ὅταν quando.

*Regius David.

*Animæ.

*Timoratione.

*Obtu... tamen

*In carnē.

*In quibus idolis sacrificabatur.

*Exēplar habet ὁπότε quando pro quo Cōpluten. καὶ νῦν.
*περικοπῆς.

*Iacob funiculus hæreditatis eius.

* Quia vani omnes qui ad substructionem templorum conferuntur, labores. Quæ in manufactis collocatur spes omnis, euanida & inutilis. Orabunt enim & nequaquam poterunt liberare eos. Vtique hoc in Christi aduentu completum est. Pro scopulis*enim siue locis sublimioribus constitere templa celeberrimè decantata : nunc non item hæ regnant dæmonum imposturæ, profligata eorum contraria potestate, idque virtute mysterij sanctę crucis quę toto orbe habitabili prędicata est. *Hoc enim verbum, quod loquutus est Dominus aduersus Moab, & * nunc loquutus est.* Epilogus quodammodo totius verbi prçconio prophetico A prædicari aduersus Moabitidem est hoc: Hoc verbum quod loquutus est Dominus. Præordinata enim est ea dictio, sic habens, Hoc verbum. Vice autem epilogi repetit & annectit particulæ*incisionis totius. Hoc verbū quod loquutus est Dominus aduersus Moab, & nunc loquutus est. Quid innuit, Et nunc siue quando loquutus est? Vtique hoc exprimit raritatem diuinæ vocis aduersus Moabitidas habitæ. Etenim cum Israelitico populo continenter texit sermonem: cum gentibus vt plurimū tacet, quippe quæ* à sua portione essent alienæ. At non omnino occulit sermonē suum : sed & his qualencunque gustum indulget suæ benignitatis & clementiæ, vt prælibato qualicunqne experimento allectæ in paucis licet ad concupiscendam perfectionem inuitentur. Quia verò rarius loquitur Moabitis, ob hoc dictū est. *Quia, Hoc Verbum quod locutus est Dominus, quando loquutus est. Et nunc dico, In tribus annis annorum mercenarij ignominia afficietur gloria Moab, in omnibus diuitiis & multis, & relinquetur paucißimus, nec honorabilis.* Hisce verbis meo arbitratu ipsi Moabiti-B di irrogandæ pœnæ præfinit tempus, quod quidē nominauit annos tres mercenarij. Nam quando totius temporis natura deciditur in tres partes, cupiens id præsentare quod perfectum est, dixit annos tres. In tribus igitur annis annorum mercenarij, ignominia afficietur gloria Moab. Et in Euangelio mercenarius nota infamiæ inuritur à Saluatore dicente: Mercenarius autem & qui nō est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem & fugit, quia mercenarius est & non est ei cura de ouibus. Quin & aduena & famulus sacerdotis conducticius iuxta præscriptum legis non edit sancta. Moab igitur seipsum stata mercede diuēdidit & elocauit, factusque est mercenarius. Non enim dilexit Deum, sed qualicunque & imaginaria apprehensione mercedis ac præsumpta spe proprij commodi. Quod enim faciebat, non id fiebat pio erga Deum affectu. Tri-C bus igitur annis annorum mercenarij ignominia afficietur. Itaque quemadmodum pastor qui & mercenarius est, non est pastor: sic & qui eleemosynam in hoc facit, vt glorificetur ab hominibus, & placeat, accipit mercedē, nec dici meretur misericors seu dispertiens, quum sua nō in communem vsum depromat. Qui enim sobrius aut temperans est gratia captandi ab hominibus fauoris, non is est temperans aut sobrius. Neque enim eā assequitur virtutem, sed gloriam venatur meritò debitam virtuti. Itaque apud Deum inhonori habentur & despicabiles, qui quiduis boni operis cō ficiunt ad ostentationem, vtque Moab in tribus quidem annis annorum mercenarij ignominia afficientur, hoc est, in omni dimensione tēporis. Dedecus autē siue ignominiam mercenarij subnectit quòd opus virtutis sit exequutus non legitimo af-D fectu, sed fucatè nec re ipsa sinceriter. Ignominia autem in omnibus diuitijs multis. Quantò enim existimabat superesse sibi luculentiores diuitias: tanto merebatur, vt non reuelatis arcanis, maior ei rependatur merces ignominiæ. Nam qui numerosam coaceruat peccati multitudinē, is tanto habet copiosiorem intentatæ ignominiæ materiam. Et qui sibi recondit thesauros ministerio linguæ mēdacis, vana persequitur, & ingredietur laqueos mortis, & relinquetur paucissimus, nec honorabilis. Siquidem castigatio eorum qui conspirant & cooriuntur ad explendam conceptam malitiam, beneficij vicem supplet.

LECTORI.

HAnc orationem ex Germanico exemplari latino decerpsimus, quanquam hæc in Græco quod altero ante anno eodē loci excusum est, non reperiatur. Constat E *tamen esse D. Basilij, vel maxime ex illis orationibus quæ olim à Simone Magistro è Græco Basilij fonte haustæ sunt. In duodecima enim quæ est de mœrore & tristitia nonnulla hinc deducta videre est. Secreuimus autem hunc in locum quomodo cetera postea opuscula, quæ nunc recens edita sunt à nobis, quæ vel seorsum ab alijs impressa legebantur.* F

DIVI

DIVI BASILII MAGNI

ORATIO ADVERSVS EOS QVI CALVMNIANTVR NOS, QVOD TRES DEOS colamus, Iano Cornario Medico Physico interprete.

A Magnum solatiũ est animis per hoc quòd odio habetur adflictis, quòd cũ Domino odio habetur. Si enim mũdus vos odio habet, noscite, inquit, quòd me prius quã vos odio habuit. Quapropter si dilectus & vnigenit⁹ ille odio habetur, quid magni est si nos odio digni censemur apud homines, apud quos odij possessio abundat? Impedit orationem meã memoria illa rerum tristium ad cor decurrens, & lachrymæ procidentes vocem intercipiũt, quum cogito quòd charitate & pace nobis à domino relicta, non quærimus id quod relictum est. Inconspicuum est donũ, quod in nullo reperitur. Charitas relicta est, & pugna inter eos versatur. Vnio data est, & odium accensum est. Magnum odij rogum inter nos mutuo accendimus. Vnusquisque apud seipsum deploramus, verùm inter nos mutuò non cõcordamus. Quis dabit mihi theatrum vniuersum orbem terrarum, & vocem tuba validiorem, & lamentationes Hieremiæ, & lachry-B mas largas ad dirumpendum cor doloribus contritum, vt diffundamus puluerem nunc ex ignominia nobis aspersum, vt deploremus communẽ calamitatem? Quia defecit charitas radix ipsa mãdatorum. Quapropter insatiabili spiritus complexu præsentes complector, quòd spectaculum nouum ostenderunt, dum vnus alteri est conglutinatus. Facti sumus enim vnusquisque apud seipsum velut arena, non coniuncti inter nos sed singuli per se diuisi. Neque enim ędificationem consistere possibile est, ligamentis detractis: neque ecclesiam in altum crescere, vinculis non colligatam pacis ac charitatis. Paulisper porrò nobis patienter aures accommodate, non ad ostentationem dicturis, sed hoc studio habentibus, vt ad rerum tristium societatem vos assumamus. Affert enim solatium lugentibus suspiriorum societas. Fortassis autem & vnica nostra tristitia ad dominũ forsitius penetrarit, singulis nobis per se exaudiri nequeuntibus propter operum infirmitatem. Mu-C tuò vnitos esse id quod iam videmus, veteris patrum charitatis reliquiæ sunt. Huius enim rei gratia illi publicos hos conuentus excogitarũt, quò abalienationem ex temporibus inductam, per tẽporum conuentiones renouarent, & ij qui extra fines habitant, hunc vnum locum apprehendentes, principium amicitiæ ac charitatis, cõgressum suum exiberent. Hoc ipsum spiritualis est conuẽtus, vetera renouans, futuris initium præbens. Non enim venimus vt rerum venalium faciamus permutationem, sed vt charitatis mutuam cõmutationem vicissim exibeamus, vt plenam demus, & plenam accipiamus charitatem. Hæc patres nostri constituerunt: Nos autem ea velut per manus tradita accipientes, cur desinimus ostendere ea quæ videntur? Plurimi præsentium exploratores magis sunt eorum quæ dicuntur, quàm discipuli eorum quæ docentur. Et doctrina verbi non D requiritur ad ædificationem præsentium, sed ad calumniam insidiantium. Et siquidem quid dictũ fuerit conueniens cupiditatibus eorum qui sentẽtiam explodunt, abit qui suscepit, velut qui proprium apud nos comperit. Hæc inscribantur cordibus vestris, testes eritis veritati & nobis, aduersus eos qui talia diuulgant, quod videlicet nos vetus donum renouauimus. Hæc enim sunt non timentium dominum verba aperientiũ contra nos os, velut nos tres deos proferamus. Qui tres deos prædicat, quid quærit in ecclesia domini? alibi multitudo deorũ, & alibi diuinus cultus. Qui tres dicit, audeat etiam dicere quatuor, extẽdat numerum vsq; ad duodecim. Quę est igitur insania eorum qui exacutã linguã habẽt cõtra veritatẽ? Nõ sum pusillanimis ad hos refellendos, sed expecto iudiciũ Christi. Isthic cõtra nos sistentur qui hãc calumniã consuerũt. Nouit dominus suos, & qui E calumniatur pauperem, exasperat eũ qui fecit ipsum. Si patrum fidem persequor, cur omissis patribus me bello impetis? Si credo in patrem, si cõfiteor filium, Si non reprobo spiritum sanctum. Si qui Trinitatem confitetur, tres deos nominat, ignominia afficit baptismum & impugnat fidem: cur mea persona supposita dominum bello impetis? Quis reliquit baptizare in nomen patris & filij & spiritus sancti? Ego, aut dominus? Cuius sunt verba, præconis aut eius qui misit? Cur persona mea calumniis ex facili exposita iuuenta, per me impugnas veritatem? per me concutis fidei munimentum? Ego quidem facilis captu sum, fides autem immobilis perstat. Vnus dominus, disce Paulo loquente, non duo, non tres. Et si nominauero dominum filium, non in duos dominos, non in multos deos diuisi dominationem. Dominus pater, dominus filius, dominatio vna, vnus dominus, vna fides. Propterea vna fides, quia vnus do- F minus. Vnum ad vnum sequitur vnum ad vnum dominum. Vna fides, vnum baptisma, Sic vnum ex vno per vnum confirmatur. Si verò quod non ignominia officio spiritum, neque in eodem cum creatura ordine loco, Propterea hanc calumniam suscipio, ne dicas quòd non dico. Et videamus probabilem calumniæ tuæ structuram. Quid occultas tuam ipsius calumniam ob mendacium execrande, dicens apud nos tres deos prędicari, & non dicis apertè, quòd nos sumus, qui eos qui spiritum sanctum creaturam dicunt detestamur. Hanc accusationem admitto. Ob hoc & ignem & gladium exacutum subibo. Et siue rota collidat, siue tormenta contra me moueatur, in eadem

eadem certitudine ac perfectione supplicia suscipiam. Mecum cōsentiunt & qui hîc siti sunt martyres, qui coronis digni facti sunt, propter accusationem eorum qui aliam opinionem tutati sunt. Hoc itaq; nomine me accusa, quòd nō inter creaturas numero spiritum sanctum. Si verò quid amplius dixeris, dabis rationem iudici, quum venerit ille paracletus. Nunc legebatur paracletus. Tu verò calumnias occasionem, ad detractionem fecisti. Paracletus, inquit, qui pro te aduocatus est, per quæ te beneficio afficit, per ea tu ingratus es. Non suscipis itaque paracleti beneficentiam: aut
Ioan.14.d A non dominus hanc appellationem ipsum decere sanciuit? Mittam vobis & alium paracletum. Qui & alium dixit, non seipsum ostendit ante alium? Si ex me ipso loquor, ne audias me. Si verò quæ scripta sunt lego, succūbe veritati. Perfectus neq; minuitur neque augetur. Vnus ingenitus deus, vnus huius vnigenitus filius & deus. Sicut non est congenitus deus alius, sic neque congenitus filius alius. Quemadmodum non ratione pater, sic neque ratione filius. Deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus. Deus perfectus pater, deus perfect⁹ filius. Incorporeus pater, incorporeus filius, incorporeus character, & imago incorporea. Credis quòd genit⁹ est, ne queras quomodo. Si enim licet quærere, ingenitus quomodo est ingenitus, licet etiam quærere, genitus quomodo genitus est. Si autem nō relinquit quæstionem ingenitus, quomodo ingenitus est: neque genitus relinquit quęrere quomodo genitus est. Ne quęras quę inueniri non possunt, non enim inuenies. Si enim
B quæris, à quo discere potes? à terra? non substiterat: à mari? nondum erat liquidū: à cælo? non erat eleuatum: à sole & luna ac astris? nondum creata erant. At à seculis? ante secula vnigenitus. Ne interroges ea quæ non semper sunt, de semper existente. Si verò non vis, sed contendis, derideo tuā
Ioan.1. amentiam: immo potius deploro tuā temerariam audaciam. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Vox, erat, obliterat vocem, non erat. Et deus obliterat vocem, non deus. His quæ scripta sunt crede, quæ non sunt scripta, ne quære. Hoc verbum filius ille dei, homo factum est, propter elapsum hominem Adam. Propter Adam, incorporeus in corpore. Propter corpus, accepit lux ipsum verbū corpus, vt ne combureret ea quæ videmus. Condescendit in carnem vt in illo caro coëleuaretur. Inuisibilis in visibili, vt succumberent ea quæ videntur. Velut homo sub tempus, velut deus ante tempora. Vox velut, non similitudine, sed veritate, vtrūque, deus & homo. Deus erat, homo factus est propter dispensationis mysterium. Non prius est factus est, & tunc, erat: sed prius est, erat: & tūc fa-
C ctus est. Ne igitur id quod propter mysteriū est, tollat vnigeniti deitatem. Hæc enim sunt hæreticorum effugia, & Manichæorum insaniæ. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter
1.Cor.3. id quod positum est, qui est Christus Iesus. Genitus est per mulierem, vt genitos regeneraret. Crucifixus est volens, vt inuitè crucifixos detraheret. Mortuus est volens, vt inuoluntariè mortuos exsuscitaret. Suscepit quam non suscipiebat mortē, vt eos qui sub morte sunt viuificaret. Deuorauit ipsum mors ignorans, vbi deuorasset cognouit quem non deuorauit. Deuorauit vitam, deuorata est à vita. Deuorauit vnum cum omnibus, perdidit propter vnum omnes. Rapuit vt leo, confracti sunt dentes ipsius. Quapropter etiam velut debilis contemnitur. Non enim amplius velut leonem timemus, sed velut pellem cōculcamus. Vnigeniti ex patre generatio silentio colatur. Nouit enim ipse qui generauit, & qui genitus est; D
Nosse enim debemus, quæ loqui oportet, & quæ oportet silere. Non omnia per linguam dici possunt, vt ne mens velut oculus totum solem intueri volens, perdat etiam id quod habet lumen. In hoc enim cognoscis, si cognoueris quod non cōprehendisti. Illam igitur generationem arcanam & inenarrabilem silentio colamus. Si verò etiam circa hanc deficiemus, ne contristemur. Illa enim horrenda est propter naturam: hæc verò inexplicabilis propter nouitatem. Ioannes quidem vox dicebatur clamātis in deserto, verùm homo erat natura. Ne igitur tollas propter nomē verbi vnigeniti substantiam, fortassis autem dixeris: Cur igitur ex dextris sedens honoratior est? At si quidem per seipsum honorem haberet, reuera honoratior esset: Si verò à genitore accepit, eius qui dedit est beneficium. Non erit alius filius, vt ex sinistris sederet. Vnus ingenitus deus. Vnus huius vnigenitus filius & deus. Decebat igitur nō filium porrigere patri dexteram, sed patrem filio. Nimirum separatæ à nobis naturæ, etiam intelligentiā separato. Nam apud nos pater ex alio patre & tēporibus opus habet, & educatione, & augmento & alia cura, & non quod vult pater generat. At vero deus concurrentem voluntati habens potētiam, genuit dignum seipso, genuit velut ipse nouit. Cui gloria in secula. Amen. E

LECTORI.

QVæ sequuntur Epistolæ tres nō sunt in exēplaribus Græcis aut Latinis quæ hactenus excusa circunferebantur. Sed eas descripsimus ex quodam vetustissimo codice latinè manu scripto quem è Bibliotheca Regij Collegij Nauarrę mutuo rogatum acceperamus. Compluribus mēdis scatebat, quibus nec licuit omnino mederi, quòd non succurreret aliud exemplar è quo transferri, aut ad quod cōferri & restitui posset planior aut latinior oratio. Quidquid autem fuit maluimus durum, incultū, fortasse & barbarum edere, quā omnino perditum relinquere, cùm certò deprehenderimus esse D. Basilij tum ex orationibus à Simone magistro quondam ex eodem Basilio decerptis, tum ex Canone eiusdem Basilij, de differentia ciborum. F

EPISTOLA D. BASILII CÆSARIENSIS ARCHIEPIScopi ad Amphilochium Iconij Episcopum, incerto interprete.

* De die autem illa & hora nemo scit, & cet. Matt. 24. A

INquisitum iam à multis euangelicum dictũ * quasi ignoret dominus noster Iesus Christus diem finis & horam, & maximè ob hoc quia frequenter ab his qui dissimile asserunt profertur ad amputandam gloriã vnigeniti, & ad ostẽsionem dissimilitudinis essentiæ, & eius quæ secundum dignitatem est ὑφέσιν, id est, minorationem quemadmodum non valentem, nec eandem habere naturam, nec in simili dignitate intelligi eum qui nõ omnia nouit, ad illum qui cognitionem omnium comprehendit præscienti & complectiua futurorum virtute: Istud nũc à tua prudẽtia nobis quasi nouum propositum est. Quæ ergo à pueritia ex patribus audiuimus, & quæ propter eam quam ad id quod bonum est amicitiam sine examinatione suscepimus, hæc dicturi sumus impugnantium quidem Christum inuerecundiã nobis solūentia (quæ enim apparebit ratio impetu eorum valentior?) Iis autem qui diligunt dominum, & qui eam quæ ex fide est, ab ea quæ ex ratiocinatione est firmiorem possident facultatem, sufficientem prorsus tribuentia satisfactionem. Id ergo quod dicitur, nemo, generalis quidem esse sermo videtur, quasi nulla persona ab hac voce subtrahatur. Non autem sic est à scriptura relatum, quẽadmodum custodientes inspeximus in id quod dictũ est: Nemo bonus nisi solus deus. Non enim ibi semetipsum extra ponens à boni natura filius ista dicit, sed qui primum bonũ est pater, id quod dictum est, nemo, subaudiendum est primus, esse dictum. Credimus similiter & id quod dictum est, Nemo nouit filium nisi pater. Neque enim ibi spiritus ignorantiam accusat, sed primum patri adesse agnitionem suæ naturæ testatur. Sic & hoc quod dictum est, nemo scit, primam scientiam & eorum quę sunt, & eorum quæ futura sunt ad patrem referentis, & per omnia primã caussam hominibus subostendentis dictum esse arbitramur. Non quomodo vel reliquis testificationibus scripturæ cõsonat dictum, aut communibus nostris intelligentiis poterit cõuenire, qui credimus imaginem dei esse inuisibilis vnigeniti: imaginem autẽ, nõ figurę corporalis, sed ipsius deitatis & magnorum omniũ quæ in essentia dei intelliguntur, imaginem virtutis, imaginem sapientiæ, secundũ quod dictum est: Christus dei virtus & dei sapientia. Manifestum est autem quòd pars sapientiæ sit agnitio, cuius nõ seruat omnem imaginem filius, si in aliquibus deficit. Quomodo autem & pater ei per quem fecit secula istam extremam partem seculorum & horum diem illam non ostendit? Et quomodo factor omnium, extremæ partis eorũ, quæ ab ipso facta sunt scientia defecit? Qui autẽ dicit, iuxta finem illa & illa & in cælo signa & super terram per loca apparebũt, quomodo ipsum finem ignorat? In hoc enim quod dicit: nondum est finis, non quasi ambigens, sed quomodo sciẽs determinat. Deinde etiam sana mente inspicienti multa & ab humana parte dominus eloquitur. Da mihi bibere, vox est corporalem necessitatem exprimens: & tamen is qui petebat nõ erat caro inanimata, sed deitas carnem animatam vtens. Sic ergo & nunc id quod ignorantiæ est ad id quod proficit apud deum & homines sapientia & gratia accipiens quis extra pium intellectum nõ eijcitur. Tui autem erit amabilis laboris proponere euangelicas voces & cõferre adinuicem Matthæi & Marci. Isti enim soli inuicem ad eundem locũ adducti ex alterutro apparent. Matthęi igitur textus sic se habet: De die autẽ illa & hora nemo scit, neque angeli cęlorum, nisi pater solus. Marci autẽ: De die autem illa & hora nemo nouit, neque angeli de cælo, neque filius, nisi pater. Quid igitur in istis putamus significari dignius? Quia Matthæus quidem nihil dixit de filij ignorantia. Videtur autem Marco simul referre secundũ intelligentiã, ex hoc quod dicitur, Nisi pater solus. Nos autem arbitramur quod dictũ est, solus, ad angelorum distinctionem: filium autem nõ comprehendi pariter cum suis seruis ignorãtia. Verax est enim qui dixit, quia quæcunque habet: pater mea sunt. In iis autẽ quæ habet & agnitio est diei illius & horæ. Reticens igitur suam personã, sicut manifestum est in Matthęi dicto, dominus angelos dixit ignorare: scire autem patrem solum, patris cognitionem etiã suam, licet reiiciat, esse dicens. Propter quod & in aliis dixerat: Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem. Si autem cognoscit pater filium totum ex toto, ita vt & repositam in ipso omnem sapientiam agnouerit, secundum similem manifestè mensurã & cognoscitur à filio cum omni quæ inest ei sapientia & præscientia futurorum. Istam ergo dignam arbitramur interpretationem ex eo quod in Matthæo iacet, nisi pater solus. Quod autem Marco manifestè videtur & filium amputare ab cognitione, sic intelligimus: Quia nemo nouit neque Angeli, sed nec fortè filius sciret, nisi à patre ei esset data cognitio. Hoc autem prędicabile est & deo dignum de filio dicere: quia cui est cõsubstãtialis, ex ipso & agnitionem habet, & id quod in omni sapientia & gloria quæ deitatem eius condecet, inspicitur. De Iechonia autem quem abiectum esse de terra Iuda propheta Hieremias asserit, dicens: Deprędatus est Iechonias sicut vas cõfractum quod opus non est, & quia proiectus est ipse & semen eius, & non exurget vltra de semine eius, qui sedeat super thronum Dauid, princeps Iuda. Planè euidens ratio est. Exterminata enim Hierusalem à Nabuchodonozore, regnum quidem dissolutũ est. Nequaquã autem vlterius paternæ successiones regentium sicut prius erãt. Nam

Matt. 19.

Luc. 10. d

1. Cor. 1. d

B C D E F

Luc. 21. Matt. 24. Ioan. 4. Matt. 24. Marc. 13. Hier. 22.

Nam ab initio quidem vsque ad captiuitatem, regnabant qui ex genere Dauid fuerunt. Regressi autem, Salathiel & Zorobabel populariter præerat populo, principatu iam in sacerdotium declinante, propter quod commixtæ erant sacerdotalis & regalis tribus. Vnde & dominus rex est & sacerdos ad deum: & non defecit quidem regalis tribus vsque ad Christi aduentum. Non tamen sedit super thronum Dauid de semine Iechoniæ. Thronus enim manifestè dicitur regalis dignitas omnis. Non autem historiam recolis, quia subiecta erat Dauid omnis Iudæa & Idumæa regio, & Moabitarum, & Syriæ, & quæcunque iuxta vel A porrò erant vsque ad Mesopotamiam, & ab alio latere vsque ad flumina Aegypti. Si ergo nemo apparuit postea in tanta dignitate, quomodo nō verus prophetæ sermo est, quia non vltra sedebit super thronum Dauid de semine Iechoniæ? Nullus ergo videtur ex ipso derelictus, qui huius fuerit dignitatis. Non tamen defecit Iuda, vsque dum veniret cui repositum erat, qui nec ipse sedit super corporalem thronum, decedente iam Iudaico regno in filium Antipatri Ascalonitæ Herodē, & eius filios, qui in quatuor principatus sortiti sunt: Iudæam quidem regente Pilato: vniuersam autem principatus Romani potestatem habente Tyberio. Sed thronum dicit Dauid super quem dominus sedit, regnum quod auferri non poterit ipse est enim expectatio gentium, non paruę particulæ vniuersi orbis. Erit enim, inquit, radix Iesse & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Posui enim te in fœdus generis in lucem gentium, & ponam, inquit, in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies seculi. Iste B igitur & sacerdos permansit, & quamuis sceptrū Iudææ nō acceperit, & rex omnis terræ Deus, & benedictio Iacob confirmata est: Et benedicentur in semine tuo vniuersę tribus terræ, & omnes gentes beatificabūt dominum. Fastui autem Encratitarum ad magnificam illam propositionem, propter quod & nos non omnia comedimus, illud dicendum est, quia quod & superfluum nobis deserimus: secundum dignitatem enim & olera fœni sunt nobis carnes, secundum discretionem autem eorum quæ expediunt, sicut in oleribus quæ noxia sunt ab alterutro separamus. Sic est in carnibus, id quod expedit ab eo quod nocet discernimus. Olus enim est & cicuta, sicut & caro est Vulturina. Veruntamen nec * hyoscyamum comedit qui sensum habet, nec carnem caninam attingit, nisi magna necessitate cogente: sicut quis comedens non aget iniquè. Doctrina autem de eleuatione in baptismate, nescio quæ tibi emersit interrogare. Si tamen suscepisti trinā demersionem, typum trium dierum explet: baptizari enim tertio impossibile est, nisi toties eleuetur. Essen-C tia autem ab hypostasi id est subsistentia hanc habet differentiam, qualem habet id quod commune est ab eo quod ad vnumquenque est, & quomodo se habet animal ad quendam hominem.

Esaie. 11. Gene. 17.

Gen. 26. 28.

Vide an recte legatur Cau. de differentia ciborum.

*Scriptum erat Simpo niarū quod nihil significat, volue rat fortassis scribere, Apolinarium.

Propter hoc essentiam quidem vnam deitatem confitemur, quatenus essendi verbum indifferenter reddatur. Hypostasis autē id est id quod ad seipsum est inconfusè nobis & planissimè de patre & filio & spiritu sancto intelligenda existit. Non enim intelligentibus nobis segregabas vnicuique figuras, velut paternitatem, filiationem, & sanctificationem: sed ex communi intelligentia confitentibus deum impossibile est salubriter verbū fidei reddere. Oportet igitur eo quod commune est ad id quod proprium est adiecto sic fidem cōfiteri. Commune est deitas, proprium paternitas, sic coniūgentes dicere: Credo in vnum deum patrem omnipotentem: & iterum in filij confessione id quod vicinum est facere * ei quod commu- D ne est coniungere quod proprium est, & dicere, In deū filium: similiter & de spiritu sancto secundum consequentiam habitudinem proferendæ exclamationis assumentes dicere: Credo in diuinum spiritum sanctum, vt vndique vnitas saluetur in vnius deitatis confessione: & id quod personarum est proprium, confiteamur in eo quod segregatim in vniuscuiusque proprietatibus intelligitur. Qui autem idipsum dicūt essentiā & hypostasin, coguntur personas solùm differentes confiteri, & ad id quod circunstat dicere res hypostasis, inueniuntur non effugientes Sabellij malum, sicut & ipse sæpius confundens intelligentiā præsumit diuidere personas * easdem hypostasin dicens, ad vnicuique incedentem operationem trāsformari. Sed & de quibus inquisiti, quomodo erga nos media ista & indifferentia dispensentur, vtrum euentu aliquo subito, an iusta dei prouidētia, illud dicimus, * quia salus & ægritudo, diuitiæ & paupertas, gloria & * honoratio secundū hoc quidem quia non faciūt possidentes bonos, non E sunt ex iis quæ naturaliter sunt bona: secundum hoc autē quod prosperitatem quandam præstant nostræ vitæ, electiora sunt ab iis quæ aduersantur præcedentia, & habere aliquam dignitatem dicuntur. Hæc igitur quibusdam quidem per dispēsationem dantur a deo, quomodo Abraham & * Iob & iis qui huiusmodi sunt. Deterioribus autem prouocatio est secundum aliquem modum ad meliora: vt qui post tantam dei prosperitatem permanet in iniustitia sine vlla contradictione semetipsum reum esse adiudicationi constituit. Iustus autem neque præsentes auersatur diuitias, neque absentes quærit: non enim perfruitur iis quæ sibi data sunt, sed dispensat. Nullus autem sensum habentium discurrit vt vacet alienorū possessioni, nisi ad multorum respiciat gloriam, qui admirantur & zelant eos qui in potestate sunt constituti aliqua. Aegritudinem autem iusti quòmodo concertationem suscipiunt, magnas tolerantiæ suæ sustinentes coronas. Alterum autem aliquem F præficere gubernationi talium, non solum spernendum, verumetiam impium est.

* Vel aliquid abundat vel desideratur.

* Vel eandem

* Emendari posset hic locus ex oratione de diuitiis & paupertate

* Inhonora

* Iacob

EPISTOLA D. BASILII AD *Terrentium incerto interprete.*

QVando audiuimus venerationem tuam iterum compulsam esse ad eam quæ est communium rerum diligentiam, mox quidem cõturbati sumus (veritatem enim loquimur) cogitantes quomodo tibi contra voluntatem esset dimittenti semel publicas solicitudines, & vacãti ad tuę animæ diligentiam, iterum cogi ad * eadem retorqueri. In mentem autẽ reuersi, quia fortè dominus volens multimodis doloribus, qui nunc
A nostras ecclesias comprehenderunt, vnam hanc largiri consolationem placitã sibi, venerationem tuam iterum dispensauit in caussis apparere. Pro qua re animæquiores sumus, sicut quibus futurũ est vel semel adhuc priusquã de hac * descendamus vita, simul ad conspectum venire honorabilitatis tuæ. Sed iterum nos detinuit alia opinio, quasi Antiochiam commoreris, & quæ in manibus sunt caussæ cum magnis dignitatibus dispenses. Super istam autem famam iterum apprehendit nos auditus, quòd & fratres qui cum Paulino constituti sunt, colloquuntur aliqua tuæ rectitudini * de ea quæ nobiscum est vnitione. Nos autẽ dico partis hominis dei Meletij episcopi * quos audio & literas nunc occidentales alium circumferre, præcipientes eos habere episcopatum Antiochenæ ecclesiæ, reiicientes admirabilem episcopum veræ dei ecclesiæ Meletium. Et non admiror istud. Quidam enim omni modo ignorant ea quæ in istis sunt partibus: quidam autem, etsi videntur scire, concertando magis quàm veritatem dicendo eis referũt. Et illos quidem nihil mirum
B est aut ignorare veritatem, aut occultare caussam propter quã ascribendo Paulino * productus est beatissimus Episcopus Athanasius. Tuam autem perfectionem ibi habentẽ, quæ postea sub principatu Iobiani inter episcopos facta sunt, integrè referre rogamus, vt ab ipsis quæ acta sunt discas. Veruntamen quia nullum accusamus, oramus autem magis ad omnes habere charitatem, & maximè ad domesticos fidei: congratulamur iis qui apportauerunt de Roma literas etsi magnã aliquam & venerabilem habent eorũ testificationem, & oramus illam veram esse & ex operibus ipsis cõfirmari. Non tamen propter hoc possumus nobismetipsis aliquando suadere, quia Meletium ignoremus, aut vt eam quæ sub ipso est ecclesiam obliuiscamur, aut inquisitiones pro quibus ab initio dissentio facta est minimas arbitremur, aut putemus modicam habere differentiã ad eam quæ de pietate est intentionem. Ego enim nõ ob hoc quia epistolam alicuius hominis accipiens ex ipsa
C superbia subduci ab studio aliquãdo suscipio, sed nec si ex ipso venit cælo, & non cõgruit saluberrimæ fidei rationi, possum illum comunicatorem arbitrari sanctorum. Cogita enim, ô magnifice, quia deprauatores veritatis qui Arrianum schisma salubri patrum fidei superinducunt, nullam aliam caussam proferunt, pro qua non suscipiunt pium patrum dogma, nisi intellectum homousij, quem ipsi dolosè & ad accusationem totius fidei exponunt, dicentes vnum secundum hypostasin homousion dici à nobis: quibus si quam dederimus accusationnem ex hoc quod circũferunt eorum qui ex simplicitate magis quàm malitia ista vel istis vicina loquũtur, nihil prohibet nos quoque sine vlla controuersia, & aduersus nosmetipsos dare obligationes, & validam illorum constituere * quibus vna meditatio est in ecclesiasticis verbis non quæ sua sunt construere, sed quæ nostra sunt accusare. Quæ autẽ peior ab hac detractione inuenietur? & quę magis possit multos permouere, quàm si inueniantur aliqui ex nobis Patris & filij & Spiritus sancti vnã hypostasin dicentes? Nam si euidenter omni modo personarum differentiam dogmatizent, hoc tamen est quod à Rabellio prolatum est, vnum quidem atque ipsum dicentes secundum hypostasin deũ. Diuer- D sos autem à scriptura, & differẽter personis aptari secundum proprietatem subiectæ * vnicuique personæ χρείας id est necessitatis: & nunc quidem paternas ei apponerent voces, quando tempus ipsius personæ est. Nunc autem filio dicentes, quãdo ad nostram diligentiam aut alias operationes dispensatorias subingreditur. Nunc autem spiritus induit personam, quando tempus huiusmodi personæ voces postulat. Si ergo & à nobis esse appareant aliqui vnum esse subiectum patrem & filium & spiritum sanctum dicẽtes, tres autem perfectas personas confitentes, quomodo non euidentem & sine contradictione præstare videntur probationem, vera esse quæ dicunt de nobis? Quia verò ὑποστάσις & οὐσία, id est subsistentia & essentia non idipsum est, & ipsi quantum arbitror significauerunt qui ab occidente sunt fratres in his in quibus angustiam linguæ suæ aspicientes E ousiæ nomen græco vocabulo tradiderunt. Vt si qua est differentia intellectus, conseruetur ei perspicua & inconfusa distantia nominum. Si autem oportet & nos in breui quod nobis videtur dicere, illud dicemus: Quia quam habet rationem id quod commune est ad id quod proprium, hanc habet essentia ad hypostasin. Vnusquisque enim nostrum & commune essentiæ ratione vt sit participat, & iis quæ circa ipsum sunt propria ætatibus, ille est & ille: sic & ibi essentiæ quidẽ ratio cõmunis, velut bonitas, deitas, vel si quid aliud intelligitur. Hypostasis autem in propria ætate paternitatis aut filiationis aut sanctificantis virtutis inspicitur. Si ergo ἀνυπόστατα id est insubstãtiales dicunt esse personas, ex hoc ipso habet sermo absurditatem. Si autem concedunt inuertas ὑπόστασιν id est subsistentiam esse quod confitentur & numerant: vt & homousij ratio cõseruetur, & in vnitate deitatis & pietatis agnitio patris & filij & spiritus sancti, in ea quæ perfecta & plenissima est vniuscuiusque eorum quæ nominata sunt hypostasis prædicetur. Veruntamen illud volo persuade- F re venerationi tuæ, quia & te & omnem qui vt tu similiter pro veritate curam gerit, & eos qui pro veritate decertant nõ exhonorat sustinere oportet ad congregationem & pacem istam ecclesiarum defensores, quos ego columnas & firmamẽtum veritatis reputo, & tantò magis eos reuereor, quantò magis longius expulsi fuerint pro vindicta eis apposita ista segregatione. Rogo igitur conserua nobis teipsum sine imminutione, vt habeamus in te saltem * repausationem, quem in omnibus nobis baculum & fulcimentum dominus donauit.

*Eas[dem].
*Discedamus.
*Vel, ob eã quæ nobiscũ est vnitionem.
*Desideratur aliquid
*Perductus.

EPISTOLA SANCTI BASILII AD *Ancillas Dei, incerto interprete.*

QVantum exagitauit nos primùm mœstificus rumor auditum nostrum circunsonans, tantùm lętificauit nos deo amabilis episcopus frater noster Bosporius meliora de veneratione vestra referens. Dixit enim per dei gratiam omnia illa quæ commota fuerant hominum esse confictiones non perfectæ scientiæ eius quæ erga vos est veritatis. Addidit autẽ qui detractiones apud vos inuenit aduersum nos impias, & tales quales illi forsitan dicunt, qui non expectant de otioso sermone reddere rationem omnium iudici in diem
A retributionis eius iustam. Ita vt gratias agerem domino, quia & ego sanatus sum ab ea quam de vobis calumniatoribus vt assolet hominibus acceperam læsionem. Et vos audiens deposuisse falsas de nobis opiniones ex his quæ audistis fratre nostro asseuerante, lætatus sum. In ijs enim quæ de semetipso vobis repræsentauit, pariter ostendit omnimodo & quod nostrum est. Vnus enim in vtrisque nobis fidei intellectus est: quia & eorundem patrum hęredes scimus qui in Nicea aliquãdo magnam illam pietatis euangelizauerunt prędicationem. Cuius omnia quidem alia inaccusata patent omnibus. Homousij autem vocem malè à quibusdam eiectam, sunt aliqui qui nec adhuc susceperunt, quos & culpet quis iustè, & iterũ dignos venia diiudicet. Non enim sequi patres, & eorum voci valentiorem ponere suam cogitationem, accusatione dignum est sicut pręsumptionis
B plenum. Quod autem iterum ab alijs malè diffamatam eãdem vocem suspectam habent, istud aliquo modo videtur ab accusatione eos mediocriter liberare; reuera enim qui sub Paulo Samosateno conuenerant detraxerunt ducto quasi indecoro, dixerunt enim illi homousij vocem repręsentare intelligentia essentiæ & ea quæ ab ipsa sunt, vt quasi partitam essentiam præstaret homousij eloquutio in ijs in quibus diuisa est. Istud enim de ea re quidem; & quæ ex ipso sunt figurata habet aliquam rationem intelligentiæ. De deo autem patre, & de deo filio non est antiquior essentia nec superposita vtrisque cõspicitur, hoc enim transcendit omnem impietatem & intelligere & dicere. Quid enim erit ingenito antiquius? Tollitur autem ex ipsa blasphemia & ea quæ in patre & filio est fides: cognata enim adinuicem sunt quæ ex imo subsistunt, & quia ex non extantibus in id quod est adductum esse filium, adhuc tunc
C erant qui deiecerunt, vt & hanc abscinderent impietatem patres, homousion addiderũt, sine tempore enim & sine interuallo filij ad patrem copulatio est. Iudicant autem & præcedẽtia verba hanc esse eorum intelligentiam. Postquam enim dixerunt lumen ex lumine, & de essentia Patris filium natum esse non factum, addiderunt istis homousion, ostendentes quia quidem quis reddiderit rationem luminis de patre, ipsa apta & de filio. Lumen enim verum ad lume verum secundum eandem luminis intelligentiam nullam habet cõmutationem. Quia ergo est sine principio lumen pater, genitum verò lumen filius: lumen autem de lumine vtrunque homousion iustè dixerunt, vt ęqualem naturæ ostenderent dignitatem. Non enim cognata adinuicem homousia dicũtur, quod quidam suspicati sunt: sed quando & caussatiuum & id quod cum caussatiuo existentiam habet eiusdem existit naturæ, homousia & dicuntur & sunt. Hæc autem vox & Sabellij mala corrigit, amputat enim identitatem ὑποςάσεων id est substantiarũ, & introducit perfectam personarum intelligentiam. Non enim sibiipsi aliquid est homousion, sed aliud alteri, & bene se & piè habeat & hypostaseon determinãs proprietatem, vt id quod natura immutabile est repręsentet. Quando autem D
& de essentia patris filium esse docemur, & natũ non factum, non decedamus ad corporales passionum intelligẽtias. Nec enim diuisa est essentia à patre in filium, nec per decursionem generauit, nec proferendo sicut arbusta fructus, sed ineffabilis est nec intelligibilis cogitationibus hominũ diuinæ generationis modus. Reuera enim humilis est & carnalis intelligentiam corruptibilem & tẽporalem assimulare sempiternæ arbitrari, quia sicut ista corporalia, sic generat & deus. * Similiter oportet ex contrarijs accipere occasiones ad pietatem. Quia ergo * mortalia sic, immortalis nõ sic. Nec negare ergo oportet diuinam generationem, nec corporalibus intelligẽtijs sordidare eorum intelligentiam. Spiritus autem sanctus patri quidem & filio connumeratur, propter quod & super creaturam est. Constitutus autem est, sicut in Euangelio edocti sumus, à domino dicente: Eũtes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Qui autem E
præponit illum filio, vel antiquiorem dicit patre, hic resistit dei ordinationi, & alienus est à sua fide, non conseruans quem accepit glorificationis modum, sed sibimet ipsi inaniloquium ad hominum placentiam excogitãs. Si enim superior deo, non ex deo: scriptum autem est, Spiritus ex deo, quomodo antiquior est illi ex quo est? Qualis autem vecordia est, vt dum vnus existat vnigenitus, aliquod dicere ingenito superius? Sed nec vnigenito anterior, nec enim aliquid inter filium & patrem medium. Si autem non est ex deo, & Christus est, nec est omnimodo, vnde ipsa ordinis nouitas ipsius * essentiæ effectionem habet, & totius fidei abnegatio est? Similiter ergo & impium est, & ad creaturam deducere diuinum spiritum, & superponere illum aut filio aut patri, siue secundum tempus siue secundum ordinem. Quæ ergo agnouimus exquiri à vestra veneratione, ista sunt. F
Si autem dederit dominus & in idipsum nos alterutrum fieri, forsitan & de ijs aliquid amplius dicemus: & ipsi ex ijs quæ inquisituri sumus, inueniemus aliquam à nobis satisfactionem.

(.:.)

* Aliquid deesse videtur.
* Vel mortalis.
Matt. 28.
* Existẽtia

CANONES S. P. NOSTRI BASILII ARCHIEPISCOPI CÆSAREÆ CAPPADOCIAE, COMMENTARIIS BALSAMONIS *Antiocheni patriarchæ explicati. Ad Amphilochium Iconij episcopum Epistola prima, Gentiano Herueto interprete.*

A Multo, inquit, qui sapientiam interrogauerit, sapientia reputabitur. Sapientis autem, vt videtur, interrogatio etiam stultum sapientem efficit, quod mihi dei gratia accidit, quoties laboriosæ tuæ animæ literas accepero. Nobis enim ipsis scientiores & prudentiores ab ipsa interrogatione reddimur, & multa quæ nesciebamus docemur, & respondendi studium nobis doctrina efficitur. Certè enim & nunc cùm tua interrogata nunquam nobis in mentem venissent, coacti sumus & accuratè considerare, & si quid à senioribus audiuimus, in memoriam reuocare, & ijs quæ docti sumus cognata animo apud nos cogitare. Quæ itaque ad Catharos pertinent, quæstiones & prius dictæ sunt, & rectè admonuisti, quòd oportet vniuscuiusque regionis morem sequi, quòd variæ fuerint de baptismate dissensiones eorum qui ab B ipsis acceperunt. Pepuzenorum autem baptismus nullam mihi habere rationem videtur, & miratus sum quomodo hoc Dionysiũ, qui fuit canonicus, præterijt. Antiqui enim illum baptismũ suscipiendum putarunt, qui nihil fidei transgreditur, vnde alia quidem hæreses nominauerũt, alia vero schismata, alia παρασυναγωγὰς hoc est peruersas à cõgregatione dissensiones. Hæreses quidẽ, eos qui omnino abrupti sunt, & in ipsa fide sunt abalienati: Schismata autẽ eos qui propter aliquas ecclesiasticas caussas & medicabiles quæstiones inter se dissident. Parasynagogas autem, congregationes quæ fiunt ab insolentibus presbyteris, vel episcopis. Vt si quis peccauisse, conuictus sit, à sacra obeundi ministerio prohibitus, & is canonibus se nõ submisit, sed sibi præsulatum, & sacrum ministerium attribuit: & quidam vna cum eo recessẽrunt, relicta ecclesia catholica, id est parasynagoga. Schisma autem est, in pœnitẽtia aliter se gerẽre quàm qui sunt ecclesiæ. Hæresis autem est, vt Manichæorum, & Valentinorum, & Marcionistarum, & horum ipsorum Pepuzenorum. Statim enim de ipsa in deum fide est dissensio. Visum est C ergo ab initio hæreticos quidem omnino abolere. Qui se autem absciderũt, qui schismatici dicũtur, vt qui adhuc sint ecclesiæ, admittere: eos autẽ qui sunt in parasynagogis, conuenienti pœnitẽtia & conuersione correctos rursus ecclesiæ coniungere vt sæpe ij qui in gradu collocati cum insolẽtibus abierunt, postquam eos pœnituerit, in eundem ordinẽ admittantur. Pepuzeni ergo sunt apertè hæretici. In sanctum enim spiritum blasphemarunt, Mõtano, & Priscillæ paracleti appellationẽ nefariè & impudenter attribuentes. Siue ergo vt qui homines in deos referant, sunt condemnãdi, D siue vt qui spiritum sanctum per cõcretionem cũ hominibus & cõmixtionẽ iniuria afficiãt, sic quoque sunt æternæ condẽnationi obnoxij, quòd nõ sit concedenda blasphemia in spiritũ sanctũ. Quã nã ergo habet rationẽ verũ eorũ baptisma iudicari, qui in patrẽ & filiũ & Mõtanũ Priscillãque baptizãt? nõ enim baptizati sunt, qui nõ in nobis tradita, baptizati sunt. Quare etiam si hoc magnum Dionysiũ præteriit, nobis tamẽ nõ est seruãda erroris imitatio. Ipsa enim absurditas est omnibus aperta, & euidẽs, qui modo rationis vel parua ex parte sunt participes. Cathari sunt & ipsi ex iis qui sunt abscissi. Verũ enimuero antiquis visum est, Cypriano dico, & nostro Furmiliano, eos omnes vni calculo subiicere, Catharos, & Encratitas, & Hydroparastatas, quoniam separationis quidem principiũ, per schisma, qui autẽ se ab ecclesia abiũxerũt, non habẽt amplius in se gratiã spiritus. Defecit enim traditio, quòd discissa sit cõsequentia: qui enim primi recesserũt, ordinationẽ à patribus E habebãt, & per manuũ impositionẽ habebãt spiritalẽ gratiã. Qui autẽ abrupti sunt, laici effecti nec baptizãdi, nec ordinãdi habẽt potestatẽ, vt qui nõ possint amplius spiritus sancti gratiã aliis quoque præbere à qua ipsi exciderũt. Quare eos qui ab ipsis baptizati erãt, tanquã à laicis baptizatos, iusserũt ad ecclesiã, venientes vero ecclesiæ baptismo expurgari. Sed quoniã nõnullis Asiaticis omnino visum est propter multorũ œconomiã & dispẽsationẽ, eorũ baptisma suscipi, suscipiatur. Encratitarũ autẽ facinus oportet nos intelligere, quod vt se reddãt nõ suscipiẽdos ab ecclesia, aggressi sunt deinceps proprio baptismati relinquere. Vnde suam quoq; cõsuetudinem deleuerũt. Existimo ergo, quoniã nihil est de his apertè dictum, oportet nos eorũ baptismũ abrogare, & si quis ab eis accepe rit, eũ ad ecclesiã accedẽtẽ baptizare. Quòd si hoc vniuersali œconomiæ sit impedimẽto futurũ, rursus cõsuetudine vtẽdũ est, & sequi oportet patres, qui quę ad nos pertinẽt prouiderũt. Vereor enim ne vt eos volumus circa baptismũ tardos facere, eos qui seruãtur impediamus propter tarditatem mãdati. Sin autẽ illi nostrũ baptismũ seruant, hoc F ne nobis ægrè sit: neque enim illis gratiã reddere tenemur, sed canonũ subtilitati seruire. Omni autẽ ratione statuatur, vt qui ex illorũ baptismo accedũt, vngãtur scilicet in fidelibus, & sic ad mysteria accedãt. Scio autẽ, quòd fratres Ixoẽ, & Saturniũ, qui erat ex illorũ ordine, in episcoporum cathedram suscepimus. Quare eos qui illorũ ordini coniuncti sunt, non amplius possumus ab ecclesia separare, vt pote tanquam canone aliquo cõmunionis cũ ipsis edito per episcoporũ susceptionẽ.

BASIL.

BALS. Postquam fecit sanctus prooemium, & se quidem ad vltimam humilitatem redegit, sanctū autem Amphilochiū, qui interrogationes fecerat valde laudauit, respondit de ijs quae fuerat interrogatus, & dicit, quod an oporteat baptizari Nouatianos, qui etiā se ipsos Catharos nominant, diuersae sententiae processerūt, quēadmodum tu quoq; cōmonuisti, & placuit sequi morē vniuscuiusq; regionis. Deinde de Pepuzenis respondere incipiens, docet quid sit haeresis, & quid schisma, & quid parasynagoga, & haereticorū quidē baptisma dicit penitus aboleri, eorū autem qui se absciderūt, seu schismaticorū admitti: eos autē qui per parasynagogā seiūcti sunt, rursus ecclesiae cōiungi poenitentiā agētes vt etiā ad priores gradus saepe admittātur. Pepuzenos ergo, vt qui in sanctum spiritū blasphement, & Montano, & Priscillae Paracleti appellatione tribuāt, dicit esse haereticos. Encratitas autem, & Hydroparastatas quēadmodum & vltimus secūdae synodi canon definit, non rebaptizandos pronunciauit, sed sancto Chrismate inungi, & sic esse sacramentorū participes, & existētes episcopos in suos thronos suscipi. Et sunt Encratitae quidē, qui nuptias reiiciūt, & eas Satanae esse dicūt, & omnē animatorū esum prohibent. Nouatiani qui & Cathari dicti sunt, à Nouato quodā Romano, qui Bigamos abhorrebat, & poenitentiā non admittebat, Hydroparastatae autē, qui aquam incruento sacrificio offerebant, & nuptias fornicationem appellabant.

Can. ij. Quae de industria foetum corrupit, caedis poenas luat. Formati autem vel informis subtilitas à nobis non attenditur: hic enim non solùm quod nascendum est vindicatur, sed etiam ipsa quae sibi insidias parauit, quoniam vt plurimum eiusmodi incoeptis vnà quoque mulieres intereunt. Ei autem accedit foetus quoque interitus, alia caedes, eorum quidem certè, qui haec audent, existimatione. Oportet autem non vsque ad obitum eorū confessionem extendere, sed decem quidem annorum mensuram admittere. Definire autem nō tempore, sed modo poenitentiae medicinam.

BALS. De iis quae fornicātur, & suos foetus perimūt medicamētis, vel aliquo alio modo, dictū est in x. ca. xiij. ti. Nomocanonis Photij. Praesens autē canō decernēs eas quae tale quid agūt homicidarū poenis subiici, adiicit nō esse differentiā vllam abortiui foetus: siue enim est informe q̃ abortu eiectum est, siue formatū & q̃ habet hominis characterem, eadem est ratio. Hoc autē dictum est propter eos qui dicunt, quòd quoniam semē in matricem deiectū, non statim formatur in hominem, sed prius quidē fit sanguis, deinde in carnē humanā cōcrescit. Deinde effingitur, & formatur in mēbra & partes, nō fit caedes quādo abortio facta fuerit foetus qui nondū est format⁹. Praeterea adiicit sanctus, quod nō solùm propter foetus interitū fit caedis vindicatio, sed etiā propter insidias, quas sibi parauit mulier grauida. Vt plurimum enim matres quoq; vnà pereunt propter eiectionē. Poena autē, inquit, ne extēdatur vsque ad finē vitae eius quae caedē perpetrauit, sed in decē annos. Porro tale quoq; tēpus licet sit à canone cōstitutū, oportet tamen medicinā, nō tempore, sed modo circunscribi: scilicet si quae peccauit quidē, poenitentiā aspernari videatur, nō solum decenniū finietur, sed etiā augebitur. Sed si serio agat poenitentiā, decenniū quoq; minuetur. Atque haec quidem praesens canō. Tu autē lege xci. can. syn. in Trullo & quae in eo sunt, & finē lxxx. canonis praesentis epistolae, & scies q̃ non solum quae foetū in vtero corrupit, subijcitur canonico homicidae supplicio, sed etiā quae dat venena foetus perimentia & quae habet, & quae accepit etiā si foetū nō peremerint. Cùm autē praesens canō hanc mulierem decennali supplicio puniat cōsequēter xxi. canoni Ancyranae synodi, & lvij. c. S. Basilij sic apertè dicētis, Qui nō spōte interfecit xi. annis nō sit sacramentorū particeps, dicūt quidem inuoluntariā caedem perpetrare eam quae data opera foetū qui erat in vtero corrupit. Mihi autē videtur eam voluntariā quoq; caedē perpetrare, vt hoc ex fine octaui canonis ostenditur, & eā etiam loco eius haberi quae sibi mortē consciuit, si ea ratione perierit: voluntariae autem caedis supplicio non subiici, q̃ in rerum natura nō sit foetus qui est in vtero: & q̃ non male affecta mortem molita sit, sed propter metū non illiberalem, parētibus fortè vel domino, vel aliquo alio periculo minitāte. Quod autē corrūpatur, & foetus qui est in vtero, & infans in lucē egressus, manifestum est ex lib. Exodi: dicit enim hic liber Mosaicus, Si duo viri pugnēt, & praegnantem mulierem percutiant, & egressus fuerit infans non formatus, ea poena multabūtur, quam mulieris maritus imposuerit. Sin autem formatus fuerit, dabit animam pro anima. Ex xxxiij. can. & lij. dicit enim, Quae sui foetus curam non gesserit, veluti caedis accersatur. Atqui quae per negligentiam foetum eiicit, tanquam homicida reputabitur. Ex his ergo pulchrè elicitur, quòd quae foetum suum corrupit, volūtariorum homicidarum poenis subiicietur.

Diaconus post diaconatum fornicatus, à diaconatu quidem eiicietur, in laicorum autem locū extrusus, à communione nō arcebitur, quoniam antiquus est canon, vt qui à gradu exciderūt, hoc solo punitionis modo puniantur, primis, vt existimo, legem illam secutis. Non vindicabis bis in id ipsum: & etiam propter aliam caussam, quod qui sunt quidem in ordine laico, à loco fidelium eiecti, rursus in eum ex quo ceciderunt locum recipiuntur. Diaconus verò, semel habet quod sufficiat, depositionis iudicium. Tanquam ergo ei non reddendo diaconatu, in ea sola punitione steterunt. Haec quidem sunt quae ex constitutionibus habentur. In summa autem verior est medicina, recessus à peccato. Quare qui propter carnis voluptatem gratiam vilipendit, per carnis afflictionem, & in omnis generis seruitutem ad temperatiam, à volup. deficiens à quibus fuit oppugnatus perfectam suae curationis demonstrationem efficiet. Nos ergo vtrūque scire oportet, & quae sunt sūmi iuris, & quae sunt cōsuetudinis: sequi autē in ijs quae summū ius nō admittūt, formam traditā. Can. iij.

BALS. Vicesimus quidē quint⁹ canō apostolicus, & praesēs de episcopo, & diacono dicit: sed xxxij. canō S. Basilij decernit quēuis sacratū, si peccatū ad mortem peccauerit, deponendū: nō tamē à fideliū etiā cōmunione, ne scilicet in ecclesia cōgregetur, separari. Hic autē dicit sanctus duas eius rei caussas: vnam quidē illud, Nō vindicabis bis in idipsum: alterā verò, q̃ laici quidē propter sua peccata à fideliū cōgregatione excidētes, per poenitentiā rursus in pristinū locū restituātur: sacrati autē nō amplius reuertūtur ad sacerdotiū à quo exciderunt. Tanquam ergo sufficiens habentes pro suis peccatis suppliciū depositionē, à cōmunione nō arcentur. Sed sunt haec canonicarū, inquit, constitutionū. Est autē vera peccati medicina, ab ipso recessus. Etsi enim qui fornicatus est depositus fuerit, nō cōsequenter itē punit⁹ esse videtur: vt etiā misericordiā à deo cōsequatur, si adhuc in peccato perseuerauerit, nec deū alia cōtritione

tritione placauerit. Quare debet huius animæ vulneris,
medicus scire quidē, & summum ius, scilicet punitionē
clerici, qui fornicatus est per depositionem: eam tamen
non necessario sequi, vt eum etiam qui post depositio-
nem fornicatur, impunitum relinquat, vt iam per depo-
sitionem punitum, sed vt etiam eum segreget qui laici
locum subiit, & aliter eum puniat pro eius facultate
cui medicina præbetur. Lege & 59. canonem huius
epistolæ, qui fornicatorem septem annis punit.

Trigamorum, & polygamorum eundem cano-
nem definimus, quem in digamis pro proportio-
Can.iiij. ne. Annū enim in digamis, alij verò duos annos.
Trigamos autem sępe tribus & quatuor annis se-
gregant. Id autem non amplius coniugiū, sed po-
A lygamiam appellāt, vel potius castigatam fornica-
tionem. Et ideo dominus Samaritanæ quæ quin-
que maritos iam habuerat. Quem nunc, inquit,
habes non est maritus, nempe quòd digni nō sint
qui à digamiæ mensura exciderunt, vt vel mariti,
vel vxoris nomine appellentur. Consuetudine
autem accepimus in Trigamis quinquennij segre
gationem, non à canone, sed ab eorum qui pręoc-
cuparunt consequentia. Oportet autem non eos
omnino arcere ab ecclesia, sed dignari auditione
duobus, vel tribus annis: & postea permittit qui-
dem consistere, seu in fidelium esse congregatio-
ne, à boni tamen communione abstinere, & sic
postquam pœnitentiæ fructum vllū ostenderint,
communionis loco restituere.

BALS. Postquam dixisset hic magnus pater antiquos
patres ne cōiugium quidem nominasse trigamiā, sed po-
lygamiā, vel potius castigatā fornicationē, seu nō effu-
B sam & paßim sine vllo discrimine peruadentē, sed cō-
tractā, & in vna muliere circunscriptā, & scripturæ
dictis probasset, trigamiā nō esse matrimonium, subiun-
xit, eā quoq; puniri cōuenienter digamiæ, proportione
vtriusq; habita, vt ex hoc loco appareat trigamiā, sicut
& digamiā non separari, sed puniri. Sed digamiam qui-
dē ij. annis: trigamiam verò v. stare autē in loco audien-
tiū iij. annis, & postea cum fidelibus cōsistere ad quin
quennium vsq; trigamos, & ab eo tēpore ostensis fru-
ctibus dignis pœnitētia in cōmunionis locū, restituere,
atq; hæc quidē sanctus. Vnionis verò decisio, tomus qui
factus est sub Cōstātino Porphyrogēneta, & Romano,
Cōstantino quidē imperante, socero autē eius Romano
patris imperatoris auctoritatē ac dignitatē obtinente,
anno 6429. indictione 9. & qui singulis annis legitur
in suggestu, mense Iulio, hæc dicit circa finē, Deinceps
autē cōmuni sentētia ac iudicio pronūciamus, ex præ-
senti anno, qui est 6429. ind. 9. neminē oportere se quar
to matrimonio iugere, sed esse omnino reiiciendū: & si
quis ad eiusmodi coniugiū venire voluerit, esse omni ec
C clesiastica cōgregatione priuatū, & ab ipso in sanctū
tēplum ingressu alienū, donec in cōiugio permanserit.
Hoc enim etiā sanctis patribus, qui nos præcesserūt, vi
sum est. Nos verò etiā sentētiā apertiorē reddētes, ip-
sum vt à Christiana republica alienū abdicamus. At sic
quidē de quarto matrimonio. Vt autē quæ ad alia quoq;
matrimonia pertinēt decētius cōstituantur, & nō Chri
stiana vita indignā institutionē habeant, de tertio quo-
q; matrimonio difiniamus, vt non absolutè ac simplici-
ter & temerè perficiatur. Etenim à patribus quidē vt
sordes permissum est, nō sic tunc quidē vt nūc, re citra
vllū ruborem impudenter peracta, & indiscriminatim
cōtracta: sed quemadmodū si quis qui in domo in angu-
lū incidit, multas sæpe sordes sitas viderit, nunc autem
quādo libertatem accepit, & perinde ac si nihil habeat
dedecoris, & sordis reputatur, rectè dictū est hoc re-
purgare, quēadmodum, & turpitudinē non in angulum
coniectā, sed in ædibus diffusam, nullo modo permitti-
mus, sed repurgamus, & quod molestū est & indecorū
ab eo reiicim⁹, & humanæ cedētes infirmitati, honesta
tis autem Christianæ vitæ cōuenientis curam gerentes,
hoc in tertiis nuptiis seruandū statuimus. Vt si quis qui
xl. annū excesserit, & nec naturam reueritus, nec hone-
stæ vitæ quæ à Christianis debetur, vllā curam gerens,
sed sola libidinis perturbatione victus, se in tertiū ma-
trimoniū proiecerit, is cum omni diligentia & obserua D
tione sit vsq; ad quinquennium sacramenti communio-
nis minime particeps, & nec hoc tēpus illi cōtrahatur,
Qui enim post annū xl. sordē in Christi ecclesia esse vel
dici amauit, quod melioris vitæ argumentum præbebit,
propter quod tēpus sacramentorū participationis ei cō
trahatur. Sed & postquā impolluta participatione di-
gnus habitus fuerit, nō erit ei permissum in alio tēpore
ad participationem accedere, quā in sola salutari Chri-
sti, & domini nostri resurrectione propter ex præce-
dēte ieiuniorū abstinentia repurgationē. Hæc autē di-
cimus, quādo ex prioribus matrimoniis nō fuerint liberi
iis qui post xl. annū tertiam vxorem ducere voluerint.
Nā si liberos habuerint, eis nullo modo tertium permit-
titur matrimonium. Est enim valde iniquum tēpestiuæ
libidini indulgere, priorum autē matrimoniorū liberis
nō prospicere, vt sint securi, et à molestia, et à perturba
tione remoti, quæ solēt euenire hominib⁹ ex filiorū mul
torū susceptione. Quod si quis xxx. annos natus, et ex
prioribus matrimoniis habēs liberos, tertiæ mulieri cō-
iunctus fuerit, is quoq; nulla ei venia data ad iiij. vsque
annum cōmunionis sacramētorum sit expers, quia ma-
nifestum est eum sola imtemperantia motum, et quod sit E
carnalis libidinis seruus, ad hoc se matrimoniū cōferre
et postquā etiam sacramentorum participatione dignus
fuerit habitus, semel quidē in salutari Christi & domini
nostri resurrectione: secūdo autē in dormitione immacu
latæ dominæ nostræ deiparæ: & tertio in natali Christi
et dei nostri, quod in his præcedat ieiuniū, & eius vti-
litas: sin autē non sint liberi, quia liberorū susceptionē
desiderare facile est, cōdonandum, & sola ea pœna quæ
ab initio & hucusque seruata est, in eum animaduerte
tur. Hæc etiā de tertio matrimonio. Atqui nec secūdum
nec primum extra cautionē adhibitam relinquimus, sed
& illa sic cōtrahi statuimus, vt nullā malam caussam ha
beant, vel ex raptu, vel ex præcedente clādestino cōcu
bitu, sed legitimè, et ab iis qui ab eiusmodi inquinamē-
tis & fornicatoria impuritate mundi sunt. Si quis ergo
prædictis cōstitutionibus neglectis, ad matrimonij cōsue
tudinem primam, vel secundam processerit, eum Christi
ecclesia, quæ est pura, immaculata, et sine ruga, salutari
bus examinationibus subiicit, nec prius ad diuinorū my F
steriorum participationem admittit, quā definitum ip-
sum in fornicatione tēpus expleuerit, nisi fortè necessa
ri⁹ è vita excessus vrgeat, donec scilicet vij. ann⁹ cōple-
t⁹ fuerit. Sacerdos autē, qui ausus fuerit, præter id quod
statutū est, diuina participatione aliquē dignari, de pro
prio gradù in periculū veniet, eo videlicet qui præter
formā constitutā diuina cōmunione dign⁹ est habit⁹ ad
excōmunicationem redacto, vsq; ad vij. anni cōplemen
tum. Sed hæc quidem vt ostensum est, ab iis qui olim im
perauere facta sunt. Hunc autem patris & filij et san-
cti spiritus gratia et purißimæ dei matris et magni cæle
stis militiæ principis intercesionib. eos qui nonaginta
ante annis pro caussa et occasione prius ostensa abrupti
erant

erant sacerdotes, et monachos, à deo coronatorum imperatorum nostrorum, Romani et Cõstantini, coniunxit & vniit imperium, & vnam fecit catholicam & apostolicam ecclesiã: vnde meritò sunt prædicandi & laudandi, qui tam pium opus, & tam dignum compleuerint. Cum canõ & nouella hæc statuerint, ecclesia huc usque nostris temporibus tertium matrimonium fieri non permisit, nescio quam ob caussam.

Can.5. Hæreticos, qui in excessu è vita pœnitentiã agũt, recipere oportet, recipere autem, nõ sine iudicio, sed examinantes, an verã pœnitentiã ostendant, & si fructus habent qui salutis studiũ testificentur.

A *BALS. Præsens quidem canon statuit hæreticos, qui in fine vitæ fuerint, & pœnitentiam petiuerint admitti, prius examinatos, an vere agãt pœnitentiam, scilicet an à suis dogmatis desciscant, et fructus pœnitentiæ ostendant. Alij autem canones, etiam hæreticos, qui sani sunt accedentes, & examinatos, similiter admitti iubent.*

Can.6. Canonicorũ fornicatio pro matrimonio nõ reputetur, sed eorũ coniunctio omnino diuellatur. hoc enim & ecclesię ad securitatem est vtile, & nõ dabit hæreticis aduersus nos ansam, quod propter peccandi libertatem ad nos attrahamus.

BALS. Canonicos eos dicit, qui in canone enumerantur clericos, scilicet monachos, monachas, & quæ virginitatem professæ sunt. Si quis ergo ex his fornicatus fuerit, non permittetur ei deinceps peccare. Est enim verisimile canonicum qui peccauerat, sacerdotio motum ob fornicationem dixisse, Quoniam à dignitate excidi, voluptate certè perfruar: & si mulier cum qua peccaui in societate & cõsortio coniugali. Lex enim dicit in lib. xxviij. tit. iiij. cap. xvi. Qui cum libera quæ non quæstus gratia facit sui corporis potestatem, habet cõsuetudinem, ipsam nõ concubinã, sed vxorem habere B *videtur. Hoc inquit, non est permittendum, sed eorum cõiunctio est omnino separanda, & à se inuicem seiungenda. Quoniã leges in laicis locum habent, & hoc est ecclesiæ vtile. Si ipsi enim à libidine alienati fuerint, nec alij audebunt tale quid facere, vt quibus non sit peccare permissum post ecclesiasticæ dignitatis ademptionem. Sed hæreticis quoq; nõ dabitur aduersus nos ansa, vt dicãt quod propterea post fornicationem permittitur fornicatoribus peccare, vt ab aliis sectis propter corporis voluptatem ad nostra attrahãtur, et alliciãtur. Et hæc quidem facti species recte ponitur, quod ad clericos attinet. Quod ad monachos autem, & virgines, & monachos nõ sacratos attinet, quoniã eis honoris ablatio nõ inducitur, eos dixerit quispiã legem superius positã magis posse pro se adducere. De monachorũ autem fornicatione et virginũ deo dedicatarum, lege syn. vi. can. iiij. S. Basilij can. xviij. xx. lx. & lib. iiij. Imp. tit. pr. cap. v. quod positum est in xxx. cap. noni tit. Nomoc. Photij. Lege & cap. viij. xxxvij. tit. lx. lib.*

Can.7. Masculorum & animalium initores, & homicidæ & venefici, & adulteri, & idololatræ, eadẽ cõ- C dẽnatione digni habentur. Quare quã in aliis habes formam, in iis quoque serua. Eos autẽ qui in xxx. annis propter immunditiam pœnitentiã egerunt, & ignorantia fecerunt, nos quidẽ nec eos esse recipiẽdos dubitare oportebat. Nã & ignorãtia eos venia dignos facit & spõtanea cõfessio, & tẽporis diuturnitas. Ferè enim tota hominis ætate Satanæ traditi sunt, vt discãt nõ se turpiter gerere. Quamobrẽ iube eos absque dilatione suscipi, maxime si lachrymas habeant, quæ tuam clemẽtiam moueãt, & vitam misericordia dignam ostẽdant.

BALS. Alij magni patris canones sic definiunt, & quot annis puniri debeant, qui in præsenti can. cõprehenduntur. Præsens autem canon, etiam si dicit eos eadem cõdemnatione dignos, nõ tamen de pœnarum generibus intelligendus est: alio enim & alio modo puniuntur, & clarum quod ipsorum condemnationem, in formam quæ consecuta est distulerunt. Eos autem eadem cõdemnatione dignos esse habitos dictum est, q. omnes quatuor pœnarũ locis subiicerentur, & ea in re similiter puniri. Quoniam autem nonnulli qui incestum per ignorantiã commiserunt (hæc est enim immunditia, quæ in canone comprehenditur & non reliqua peccata, vt quæ nec sua natura poßint per ignorantiam committi) D *cùm xxx. annis pœnitentiam egissent admitti volebant, dicit sanctus exinde eos esse recipiendos, probabiles quoque caussas inducens. Debes autem idololatras hic intelligere præstigiatores: Christiani enim, qui idolis sua sponte sacrificarunt, debent tota vita pœnitentiam agere. Illi autem dicuntur traditi esse Satanæ, qui à Christianorum cõmunione separantur. Qui tanto ergo tempore separati fuere, Satanæ veluti traditi sunt.*

Qui securi in ira aduersus vxorem suam vsus est, est homicida. Recte autẽ me admonuisti, & vt tuã sapientiã decuit, vt fusius de iis dicerẽ, quoniã multæ sunt in voluntariis, & inuoluntariis differentię. Est enim omnino inuoluntariũ & multum ab eo qui incœpit remotũ, vt qui lapidem in canem vel arborem iaceret, hominẽ assequeretur. Ei enim in animo bestiam vlcisci, vel fructum excutere, ictũ autem casu subiit is qui in ipsum transeundo incidit. Quare hoc quidẽ certè est inuoluntarium. Inuoluntariũ autem est, & si quis volens aliquẽ in melius conuertere, loro, vel virga non dura eum percutiat, mortuus autẽ fit qui percussus est. Propositum enim hîc consideratur, quod peccantem corrigere volebat, non autem interimere, est illud quoque & ex inuoluntariis, vt quispiam in pugna se ligno vel manu acriter defendens in præcipuas partes ictum torqueat, vt eum lædat, non vt omnino interficiat. Sed hoc quidem ad voluntarium magis accedit. Qui enim eo instrumẽto ad se defendendum vsus est, vel qui acriter minimeque parcens ictũ inflixit, satis prę se tulit se animi perturbatione victum homini non pepercisse, similiter & qui ligno graui, & qui lapide maiore, quã pro viribus humanis vsus est, inuoluntariis annumeratur, vt qui aliud quidem voluerit, aliud verò fecerit. Ira enim commotus eum ictum intulit ita vt percussum interficeret: quanquam is fortè cõtendebat eum humi affligere, & conterere, non autem penitus morte afficere. Qui autem ense vel aliquo alio eiusmodi vsus est, nullam habet excusationem: & maximè, qui securim iaculatus est. Neque enim manu percussisse videtur, vt in eo esset ictus moderatus, sed iaculatus est, vt & ferri grauitate, & acie & vehementi per magnum spacium motu necessario fieret perniciosus ictus. Rursus autem omnino est voluntarium, & quod nullam habet dubitationem, quale est quod fit & à latronibus, & à bellicis incursionibus. Illi enim propter pecunias interimunt, probationẽ fugientes: & qui bella gerunt, ad cædes faciendas accedunt, nõ terrere, nec castigare, sed aduersarios palam & ex professo interficere statuentes. Atqui, & si propter aliquam aliam caussam curiosum medicamẽtum

Can.8. E F

 cametum

camentũ quis miſcuerit,& interfecerit,id inter voluntaria ponendum eſt,vt fere faciũt mulieres,quæ quibuſdam incantationibus,& amuletis,ad ſuum amorem attrahere conantur , & dant eis medicamenta,quæ mentibus tenebras,& caliginẽ offundunt.Hæ ergo ſi interfecerint,etiã ſi aliud volẽtes aliud fecerint,tamen propter curioſum & prohibitũ exercitium inter volũtarias homicidas reputabuntur.Itaq;,& quæ abortũ cientia præbẽt medicamẽta,ſunt & ipſę homicidę,ſicut & quę fœtus necãtia venena accipiunt.Hęc quidem hucuſque.

A BALS. *Interrogatus ſanctus,an ſit homicida,qui ſecurim iaculatus in propriam vxorem, eam percußit, pronunciauit eum eſſe voluntariũ eius homicidam.* Deinde facit differentiã volũtariarum & inuoluntariarũ cædiũ,& eum qui lapidem in beſtiam vel arborẽ iaculatus eſt,tranſeuntem autem illac hominem fortè percußit,eumq; qui loro,vel leui virga aliquẽ docendi eũ gratia percußit,ſi percuſſus mortuus fuerit,cædem inuolũtariam feciſſe appellat.Eum autem qui in contentione aliquẽ virga duriore percuſſerit,vel in eo percutiendo manui non pepercerit,etiam ſi eũ qui percuſſus eſt,interficere noluerit ſed vel tantum lædere,vel ſe defendere,dicit ad eũ qui cædem fecit voluntariã,proximè accedere,eo qui percuſſus eſt mortuo.Eũ quoq; qui ligno graui , & magno lapide vſus aduerſus aliquem, eum interfecerit,cùm nollet interficere,inuoluntarium homicidã definit.Eum autẽ qui quouis enſe aduerſus hoſtes & latrones vſus eſt,voluntariũ homicidam pronũciat,ſicut & eos qui curioſa dãt medicamenta, & abortum cientia. Atque hæc quidem canõ.Tu autem lege xxvi.cap.ix titu.Nomoc. Photij.& quæ in eo ſcripta B ſunt de homicidis.Similiter lege & ij.canonẽ huius ſancti.Quia autẽ de homicidis,& veneficis nõ pauca tractat xxxix.tit.lx.lib.eum quoq; lege : quinetiã ij.thema eiuſdẽ tit.& lib.ꝙ hæc expreſſe tractat.Qui interficere conſtituerat,& ſi non interfecerit,ſed vulnerauerit,eſt homicida:& qui noluit interficere,etiã ſi interfecerit,non eſt homicida. Affectio autem ex inſtrumẽto quod percußit,probatur.Dixerit quiſpiã,ei capiti aduerſari præſentẽ canonem decernentẽ inuolũtariæ cædis crimini ſubiici eũ qui lapidem in canem vel arborem iaculatus fuerit,& hominẽ fortè occiderit. Dicimus ergo,quod dicta lex quæ de cæde volũtaria docet, eũ qui non data opera interfecit,nõ nominat voluntarium homicidã.Eſt autem hic inuoluntarius homicida, ſicut præſens quoq; decernit,& punitur ſecundũ thema ante penultimũ xvi.cap.li.tit.lx.lib.& ſecundum v. cap.xxxix.tit.eiuſdẽ lib. definientem eum etiã qui per delicias,& ludum interfecit,in quinquẽnium exterminandum.Ita concorda caput legis,& canonem.Et nota ex canone et lege,ꝙ inuoluntarius quidem homicida ex C euentu,ſeu cæde condẽnatur:voluntarius autem,ex ſolo propoſito.Et ſi enim non interfecerit , vt homicida, punitur propter ſolũ propoſitum.Nam & xij. cap.dicti xxxvi.tit.dicit , Nihil refert an occidas,an mortis cauſſam præbeas.Voluntariorũ autem homicidarũ pœna oſtenditur in penultimo themate iij.cap.xxxvi.titu. quod dicit,Pœna aduerſus homicidas,in iis quidem qui ſunt bonæ exiſtimationis,eſt relegatio,& perfecta publicatio:in vilibus autẽ & abiectis,enſi et beſtiis obiici.Quia autẽ de volũtariis homicidis menſe Aprili ind. xiiij a potentißimo et ſancto Imperatore noſtro domino Emanuele Cõnemo,nouella edita eſt, eã manda memoriæ,quæ ſic habet,poſt procœmiũ ſic tractans, Iubet ergo omnibus qui ſunt in regionibus iudicibus,& militaribus quæ ſunt in eis copiis,& earũ ducibus,vbi fuerit cædes voluntaria,& tale quidpiam auſus fuerit aliquis,vt omnes ſtatim excitentur ad apprehendendum homicidam,& eum vinctum mittant ad Imperatoriam circunſpectionem, vel ſi ea abſit , ad dei obſeruatricis magnæ vrbis præfectum,vt ipſe in cuſtodiam publicam introducatur,& tam in corpore quàm in bonis ſecundum legum & Nouellarum conſtitutionum poteſtatem puniatur,et alia ſupplicia ſubeat,ſciẽtibus his omnibus quod ſi probatum fuerit potuiſſe quẽpiam homicidam apprehẽdere,et nõ fecerit,eũ non ſecus condemnandũ quàm ſi imperio inſidiatus fuerit:ſin autem latuerit fortaſſe quiſpiã,& ad ſanctißimam dei magnam eccleſiam cõfugerit,poſtquã pœnæ eccleſiaſticæ aduerſus eũ pro- D ceſſerint,ex legali obſeruatione eo quidẽ præſente qui reginæ vrbiũ Imperiũ obtinet,ab eo mittetur in regionem,quã cenſuerit,vt totum vitæ ſuæ tẽpus illic tranſigat,nec illinc effugiat vt recurrat in eum locũ in quo facinus execrandum admiſit. Abſente autem fortè Imperatore,à præfecto,vt dictum eſt,in aliquã remotiorẽ regionem exterminabitur,et illic vitæ ſuæ tempus peraget. Sin autem non ſolùm voluntarie,ſed etiã præmeditato,captoq; conſilio cædem perpetrauerit,nõ cogetur ex prædicta regia cõſtitutione tonderi. Si enim eũ qui ſua ſpõte ad tonſurã accedit,non eo ipſo ſtatim admittit canonica ſubtilitas,ſed ei ſufficiẽte tẽpore attributo,& per ipſum mente eius acceßit firma,et ſtabilis examinata,ſi quidẽ hominem inuenerit in eo quod primum habuit propoſito perſeuerantẽ,et monaſtico habitu,et corporis mortificatione ſe impigre præparantem, boni quoq; operis ei affert cõplementũ,eo in monaſticã inſtitutionem ſtatumq; ſuſcepto: quomodo nõ fuerit à E ratione alienum,& à legibus ſpiritalibus dißidens,aliquem neceſſario tondere,eumq; homicidam,quem deus eo vſq; reliquit vt etiam manus fraterno ſanguine pollueret? Timendum eſt etenim, ne inuitus vitam Angelicam ingreſſus,eaq; vi ſuſcepta,venerando habitu in ludibriũ vtatur.Qui enim homines leuiores in * dementiam inciderunt,in peßimas & peruerſißimas actiones ſuapte natura aggrediuntur. Loco ergo tõſuræ ſtatuit mea Imperialis maieſtas,vt qui voluntariã cædem capto cõſilio perpetrauerit,in cuſtodia toto vitæ ſuæ tẽpore degat:& nec illinc quidem educatur iuſſu fortè imperatorio per obliuionem exhibito. De eorum autem facultatibus fiat,ſicut iußit Imperator memoratus.Quia autem plures homicidæ qui cædem meditato,& cõſilio capto perpetrant,ad ſanctißimam dei eccleſiam poſtea accedentes,non vt facta eſt à ſe,ſed vt ad ſuã facit vtilitatem cædẽ confitentur,iubet mea Imperialis ſublimitas,vt à ſanctißimo huius tẽporis patriarcha ad regionis Antiſtitem , & qui ei ſubeſt clerum , quinetiam ad F regionis iudicem cum pœna ſcribat,& quemadmodum factam eſſe cædem ex illius reſcripto intellexerit , ita eam quoque perſequatur : & non eum qui capto conſilio cædem facit propter falſam ſuam confeßionem,ad eaſdem pœnas,& eadem ſupplicia admittat,ad quæ , qui fortuito & improuiſo in tale aliquod crimen incidit . Si quis autem homicida , qui ad ſanctißimam magnam eccleſiam confugerat , & vel perpetuo exilio condemnatus vel in vinculis eſſe , vel in perpetua eſſe cuſtodia toto vitæ ſuæ tempore iuſſus erat , ſolutus inuentus fuerit in loco vbi cædem perpetrauit ambulare , vinctus ab exactore qui eſt in regione , ad meam Imperialem ſublimitatem mittetur , & quæ

et quæcunq; quidem res tunc ei inuentæ fuerint, exactori in lucrum cedent, et ei qui homicidã indicauit ex æquo diuisæ. Omnino autem curæ erit iis qui sunt in sanctißima magna ecclesia illorum iudicibus, vt cum conueniente canonica seueritate crimina cædis puniant, et tempora non temerè contrahant, nec plusquam par sit in iis quæ non decet, se leues & clementes præstent. Imperialis autem meæ cõstitutionis exempla, ab iis qui præsunt iudiciis descripta, missa ad ecclesias quæ sunt in regione, ibi reponentur, vt eorum quæ sunt constituta omnes scientiam habeant, vt faciant quemadmodum A *eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit, tonsuram sua sponte elegerit non absq; probatione, inter monachos cooptabitur, sed sufficienti tempore accuratißimè & diligentißimè ex canonicis constitutionibus examinatus, & probatus, in monasterio vel inuitus toto tempore manere cogetur, nec ei vnquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in alia prouincia, & non in ea terra quæ mortui sanguinem debiscens male suscepit.*

Can. 9. Domini autem dictum secundum sententiæ consequentiam ex æquo & viris, & mulieribus conuenit, quod non liceat à matrimonio discedere, præterquam propter fornicationem. Consuetudo autem non ita habet, sed in mulieribus quidem multum accuratè & diligenter obseruari inuenimus, cùm Apostolus quidẽ dicat, Quod qui adhæret meretrici, fit vnũ corpus: Hieremias autem, Quòd si fuerit mulier cum alio viro, non reuertetur ad virum suum, sed polluta polluetur. Et rursus, Qui habet adulterã, stultus est & impius. Consuetudo verò etiam adulterantes viros, & in fornicationibus versantes, iubet à mulieribus re- B tineri. Quare quæ cũ viro dimisso cohabitat, nescio an possit adultera appellari. Crimẽ enim hic attigit mulierem, quę dimisit. Quámnam ob caussam à coniugio decessit, si enim pulsata, & verbera non ferens, pati satius erat quàm à coniuge separari: siue iacturam in pecuniis non ferens, nec ipsa est iusta excusatio. Sin autem quod ipse viuat in fornicatione, non habemus hanc obseruationem in ecclesiastica constitutione, sed etiam infidelis viri iussa est mulier non separari, sed remanere propter incertitudinẽ euentus. Quid enim scis mulier, an virum sis seruatura? Quare, quę relinquit est adultera, si ad alium virũ accessit. Qui autem reliquit, est dignus venia, & quæ ei cohabitat, non ideo condemnatur, sed si vir qui ab vxore discessit, accessit ad aliam, est & ipse adulter, quoniam facit eam adulterari, & quæ ei cohabitat est adultera, eo quòd alienum virum ad se traduxit.

BALS. *Sãctus interrogatus quid debet fieri coniugibus, siquis ex ipsis se ad aliud matrimoniũ contulerit, vel etiã fornicatus fuerit, fecit responsum ex diuersis scripturis, & ex consuetudine quæ tunc seruabatur.* C *Quia autẽ, quæ in hoc canone sita sunt, cxvij. Imperatoris Iustiniani Nouella, quæ in 60. 28. libri titulo posita est, penitus immutauit, lege ea, similiter et iij. Nouellã, & vt semel dicam, à primo capite eiusdem titu. vsq; ad vi. & scies quot modis soluãtur coniugia, et quomodo à lege Ciuili puniuntur qui adulterant à suis coniugibus, vel etiã fornicantur: præterea autem et qui præter rationem vitæ societatem relinquunt. Lege etiam iura quæ ad finem vsque primi capitis ij. tit. Nomoc. Photij. sita sunt, similiter & interpretationem ix. capitis eiusdem titu. & ex his omnibus fusè de his intelliges.*

Qui iurant se ordinationem non admittere, eiurantes ne cogantur peierare. Et si enim videatur esse aliquis canon qui eis concedit: experientia tamen cognouimus eos qui peierarunt nõ recta via ingredi. Considerãda autem sunt, & verba iusiurandi, & affectio, & res pro qua iurarunt, & quæ subtiliter in verbis facta sunt additamenta. Nam si nulla sit penitus excusatio, ij sunt omnino dimittendi. Seueri autem negotium de presbytero ab eo ordinato, talem mihi videtur habere excusationem, si tibi itidem videtur. Agrũ autem Mesthiæ subiectum, cui homo renunciatus est, iube Masodis subesse: sic enim nec ille peierabit à loco recedens. Et Longinus habẽs secum Cyriacum ecclesiam non deseret, nec suam animã propter ocium damnabit, nec nos videbimur aliquid concedere præter canones Cyriaco, qui se in Mindanis quidem permansurum iurauit, translationem autem suscepit. Reuersio enim erit iusiurandi obseruatio. Quod autem œconomiæ, & dispensationi cesserit, id ei ad periurium non imputabitur, quod non iureiurando adiectũ sit ne paululum quidem à Mindanis recessurũ, sed deinceps permansurum. Seuero autem obliuionẽ caussanti nos cõdonabimus, dicentes quod occultorũ cognitor nõ videbit suam ecclesiam ab eo dãno affectam qui ab initio quidem non fecit canonicè: iureiurando autem præter euangelia se adstrinxit: eo autem quod translatus est peierare docuit, nũc autem mentitur quoniam obliuionem præ se fert. Quoniam autem non sumus cordium iudices, sed ex iis quæ audimus iudicamus, demus domino vindictam, ipsi autem indistinctè suscipiamus, humano vitio, obliuioni scilicet, veniam dantes. Can. 10. D E

BALS. *Quidã vt ordinarentur euocati iurarũt se ordinationem non admissuros. Dicit ergo sanctus non oportere eos cogi peierare. Et si enim, inquit, videatur iis qui ex se ipsis iurarunt, vel qui aliquod sibi vinculũ iniecerunt, vel carnem non cõmedendi, vel vinum non bibẽdi, vel nec illud faciendi, licere rursus vinculum soluere, & à iureiurando deficere, sed experientia didicimus, quod qui peierarunt, nõ recta via ingrediuntur, sed à deo sinuntur propter periurium tentari. Oportet autem, inquit, in his sacramenti quoque formam quærere, an in deum iurãs dixerit, an in aliquid aliud, & verba eius qui iurauit, & affectionem qua iurauit, et etiã subtilia in verbis additamenta. Est enim consentaneum ex sacramenti qualitate, & ex verbis, et ex affectione, an scilicet pusillo, & infirmo, an constanti, & firmo animo iurauit, considerantes comprehendere non prohiberi oportere eum qui iurauit à iureiurando desistere, & an eos oporteat non permittere peierare. Negotium autem Seueri, seu caussa erat eiusmodi: Longinus quidam habebat agrum qui dicebatur Mindana, qui quidem erat Misthiæ episcopatui subiectus: Seuerus autem cùm esset Maraduni episcopus quendam Cyriacum ordinauit presbyterum, in templo quod erat in agro, iureiurando prius adactum quod in templo permaneret, vel potius episcopatui esset subiectus: sed episcopus regionis cui erat ager subiectus prohibebat Cyriacũ ab alio ordinatum sacra celebrare in ecclesia quæ ad ipsum pertinebat, et ideo Cyriacus ea relicta alio trãslatus est. Porro Lõginus quoq; id ægre ferens, minatus est se ecclesiã desertã relicturũ. De ea ergo re interrogatus magnus Basilius, respõdit, crimini subiici* F

eum qui lapidem in canem vel arborem iaculatus fuerit, & hominem forte occiderit. Dicimus ergo, quod dicta *lex quæ de cæde voluntaria docet, eũ qui nõ data opera interfecit nõ nominat voluntarium homicidam. Post autẽ hic inuoluntarius homicida, sicut præsens quoq;, agrũ cui renunciatus est Cyriacus, in quo scilicet presbyter nominatus est oportere esse Masadaurũ episcopatui subiectum, & nisi esset alius regionis, & Cyriacum illuc reuerti. Sic enim, inquit, Nec ille faciet præter* A *sacramentum, nec Longinus ecclesiam desertam relinquet vel etiam destruet: nec suam animam propter ociũ condemnabit, seu subiectam reddet, vt qui orationibus, & diuinis hymnis non vacet, sed ab eis cessabit. Nos quoq;, inquit, quæ ad Cyriacum pertinent dispẽsantes, & permittentes vt redeat ad ecclesiam in qua se perseuerare iurauit, nõ videbimur facere præter canones, nec ille iusiurandũ transgredi videbitur. Reuertẽs enim videtur seruare iusiurandum, quia iuriiurando adiectũ non est se non ad breue tempus excessurũ ex agro Mindanorum. Vide ergo quomodo ex verborum examinatione & consideratione sanctus sententiarum venatur, vt is qui iurauit nõ videatur peierare. Hæc ergo de Cyriaco. Seuerus autẽ accusatus quod in agro qui erat alij regioni subiectus ordinasset, dicebat se hoc obliuione fecisse, nesciens agrum alij esse subiectum. Quoniã ergo, inquit, ad sui defensionẽ ignorantiam allegat, oportet ei ignosci, eumq; dei iudicio relinquere, & quoniã cordium cognitores non sumus, sed vt audimus, iudicamus, demus deo vindictam, condonantes propter obliuionem, quæ est humanum vitium. Et canon quidem in* B *his consistit. Tu autem lege xviij. cap. xiij. titu. Nomoc. Photij, & quæ in eius interpretatione scripta sunt de retractatione iurisiurandi. Tu autem habe in memoria id quoq; quod à sancto scriptum est de facto, quod incidit in ordinatione Cyriaci, & de periurio quod ab eo commissum est, & nota quod propterea, vt est verisimile, ignoscitur regionis Antistitibus, qui in quibusdam patriarchalibus ecclesiis sacra celebrãt. Nisi enim ignorantiæ prætextus Seuero auxilium tulisset, depositus esset, q̃ vltra suam diœcesim ordinationem fecisset. De sacerdotibus autem falso testificatis, lege lxxvi. Imperatoris domini Leonis sapientis Nouellam, quæ continet, quod si sacerdos falsum testimonium iuratus dixerit, deponitur. Quòd si iusiurandum non accesserit, in monasterium, ad triennium separetur, et sic pristino ordini restituatur. Nos autem in xxviij. & xxix. canonis huius sancti patris interpretatione multa scripsimus de iureiurando. Quia autem audiui aliquem dicentem eum esse iuratorem, qui iurat per meam animam, per orationem sanctorum patrum, per remißionem peccatorum meorum, & quæ sunt huiusmodi, dico magnum Basilium scripsisse in suis Asceticis, ea non esse sacramenta, sed vota, & sacramentorum species, quæ dicuntur, vt auditoribus satisfaciamus: & ideo vitio non dantur. Nam & Ioseph, inquit, iurauit per salutem Pharaonis, & Apostolus scripsit ad Corinthios per nostram gloriationem, & rursus, Benedictus deus,* C *veritatem dico, non mentior.*

Can. II. Qui autem inuoluntariam cædem fecit, in vndecim annis abunde iudicio satisfecit. Clarum est enim, quòd in iis qui percussi sunt, quæ voluit Moyses, obseruauimus, vt eum quidem qui propter plagas quas accepit decubuit, rursus autem virga sua innixus ambulauit, occisum esse non reputabimus, sin autem post ictus non surrexit, cum eum tamen nollet interficere, qui verberauit, est quidem homicida, sed inuoluntarius, propter propositum.

BALS. *Quinquagesimus sextus canon sancti patris eos qui inuoluntariam cædem fecere vndecim annis à diuinorum sacramẽtorum participatione separat. Præsens autem canon dicit, eum qui non solum decennio sed etiam vndecim annis sacramentis non communicauit, inuoluntarium spontaneum occisorem, satis superq; fecisse. Deinde adiicit, eum non ideo vt homicidam condemnari qui aliquem percußit, etiam si in principali aliquo, & opportuno loco plagam inflixerit, nõ* D *tamen cum occidendi proposito: sed oportet, inquit, secundum legem Mosaicam, eius qui percussus est rationem ducere: & si postquam ab ictu decubuit, non conualuit, sed mortuus est, is qui percußit inuolũtariæ cædis crimine tenebitur: sin autem ab ictu surrexit & virga sua innixus ambulauit, hoc est, nõ perfectè à morbo est liberatus, deinde mortuus est, eum qui percußit non reputari vt homicidam. Quare nota etiam ex hoc, quemadmodum diximus, & in viij. can. inuoluntariam cædem ex effectu ostendi. Propterea enim nec de ictu laboramus an sit magnus, an paruus, sed de morte quæ ex ictu processit. Nota autẽ ex præsenti canone quòd in cæde inuoluntaria nonnulli malè sunt nimium curiosi, quærentes quo die vulneratus est, & post quot dies eum qui percussus est mors consecuta est, & si etiam longum tempus post ictum præterierit, ex hac tamen caussa mortuus est, qui ictum sustinuit, nihilo secius factam esse dicemus cædem inuoluntariam. Lege & viij. canonem huius sancti patris, & eius interpretationem.* E

Digamos canon omnino à ministerio exclusit.

BALS. *Sanctus hic canonem xvij. canonem Apostolorum dicit, & ministerium dicit ecclesiasticum clericatum & lege dictum Canonem.*

Cædes in bellis factas patres pro cædibus non reputauere, vt mihi videtur, ignoscẽtes iis qui pro pudicitia & pietate decertant, Rectè autem fortè habet consulere vt qui sunt manibus non puris, sola trium annorum communione abstineant.

BALS. *Per præsentem canonem sanctus consulendo suggerit, vt qui in bello cædem fecerunt, toto triennio à communione abstineant: etiam si patres eis veniam dederunt, & inter homicidas eos nõ reputauerunt, qui pro pudicitia & pietate decertauerunt fidelium, qui erant in seruitutem redigendi. Hic autem canon diuini patris sanctitati conuenienter editus est, sed non est in vsu, eo quòd ex eo eueniret, si admitteretur vt milites sacramentorum nunquã essent participes, cum in bellis alij aduersus alios perpetuo versentur, vt hostes interficiant: quod est non ferendum. Scriptum est enim, quòd cum Phocas ille Imperator vellet eos martyribus annumerari qui in bellis occiduntur, qui tunc erant sacerdotes hoc vsi canone imperatoriam instantiam silentio mandarunt dicentes, Quomodo eos qui in* F *bellis ceciderũt inter martyres annumerabimus, quos magnus Basilius, vt qui non essent puris manibus, triennio à sacramentis prohibuit? Cum autem multi sacerdotes, & vnus quidem ex eis episcopus, se iussu imperatorio synodaliter stitisset, & cum hostibus se manus conseruisse faßi essent, diuina & sancta synodus cõsequenter huic canoni, & xlv. eiusdem sancti & aliis diuinis constitutionibus, volebat ipsos non amplius sacra celebrare. Complures autem, & qui erant paulo*

magis

magis militares, eos etiam præmiis dignos esse cōtēdebat. Multi autem qui in tempore ludicri cum virgis certaminis homines interfecerant, homicidis annumerati sunt, qui inuoluntariam voluntarie cædem perpetrarunt, vt pote cum hoc ludicrum non sit ex iis quinque quæ lege agnoscuntur, quæ etiā certamina agonesq; dicuntur, scilicet pugillatus, cursus, saltus, discus, palæstra. Quare qui in eis ludicris interficiunt, præiudicio non afficiuntur.

Can.14. A Qui vsuras accipit, si iniustum lucrum in pauperes consumere voluerit, & ab auaritię morbo deinceps liberari, est ad sacerdotium admittendus.

BALS. *Sanctorum quidem Apostolorum canon xlv. episcopos, vel diaconos fœnerātes cessare, vel deponi oportere definit. xvij. autē canō primæ synodi omnes canonicos fœnerātes deponi iubet. Lege ergo eorū canonū interpretationes. Sed quia lex ciuilis nō punit laicos fœnerantes: sed etiam permittit ad vsurā mutuò dare: nonnulli autem vt est verisimile fœnerantes volebant ad sacrum ordinē promoueri, & propter turpe lucrum eis nō permitebatur: dicit ergo sanctus eos etiā ad sacerdotium admittendos, si quæ ex vsuris collecta sunt in pauperes cōsumpserint, & se id asseruerint non amplius facturos.*

Can.15. *literam* Admiror autem tuam *literalem in scriptura subtilitatem, & accuratam diligentiam qui postules, vt repures coactam esse dictionem, vtpote interpretatione, quòd à se bene significatur exprimente, non quòd à voce Hebræa denotatur transferente. Quia autem oportet quæstionem quæ à B vero *quærendi studioso posita est, non ociosè præterire. Volucres cæli, & pisces maris, etiam in mundi creatione eandem generationem sortita sunt. Ambo enim genera ex aquis producta sunt. Caussa autem quòd vtrisque eadem est proprietas. Hi autem per mare, illi verò natant in aëre. Propterea ergo eorum communiter meminit. Figura autem orationis vt ad pisces quidem *conuenienter reddita: vt autem ad omnia quæ degūt in aquis, valde etiam propriè. Nam & volucres cæli homini subiecti sunt, & pisces maris, & non ipsi solum, sed & omnia quæ maris semitas perambulant. Non enim si quid est aquatile, est etiam piscis, vt sunt cete, balenæ, & zygenæ, & delphines, & phocæ, & præterea equi, & canes, & serræ, & gladij, & boues marini: si vis autem etiam vrticæ, & pectines, & omnia testacea, quorum nihil est piscis, & omnia quæ vias maris perambulant, vt sint tria genera, volucres cæli, pisces maris, & quæcunque aquatilia à piscibus distincta ipsa quoque maris semitas perambulant.

Can.16. Naaman autem non magnus apud dominum, C sed apud dominum suum: hoc est, vnus erat ex iis qui magnam obtinebant protestatem apud Regē Syrorum: scripturæ ergo diligenter mentem adhibe, & inuenies hinc solutionem quæstionis.

BALS. *Præsentes duo canones xv. & xvi. cum nullam canonicam, & communem faciant traditionem, sed scripturæ tantum dicta explicent, non sunt à nobis interpretati: vt qui scripturæ dicta explicare non statuerimus, sed canonica & legalia præcepta.*

Cùm pridem ad tuæ sanctitatis nobis propositas quæstiones respondissem, non misi literas, partim quidem à longa & periculosa infirmitate detentus, partim verò propter ministrorum inopiam. Pauci enim sunt apud nos, & vix periti, & ad huiusmodi ministeria parati. Quare cum non nostræ tarditatis caussas didiceris, da nobis veniā. Admirati autem sumus simul tuam discendi cupiditatem, & humilitatem, quòd velis discere, cum docendi locus sit tibi creditus, & à nobis discere, in quibus nihil est magnum ad cognitionem. Sed tamē quia propter dei timorem non recusās hoc facere, quod quidem non sit facile ab aliis, oportet nos tuæ alacritati, & bono studio etiam supra vires opem ferre. Interrogasti nos de Bianore presbytero, an propter iusiurandum sit in clerum suscipiendus. Ego verò commune iam quoddam decretum de omnibus qui simul iurauerunt, iis qui Antiochiam sunt clericis me edidisse memini, vt ipsi à publicis conuentibus abstineant, priuatim autem presbyterorum munera obeant: eodem autem modo & ad suum ministerium ei potestatem præbere oportet, quia non est Antiochiæ sacerdotium, sed Iconij, quod vt ipse ad nos scripsisti, Antiochia ad habitationem permutauit. Est ergo vir ille suscipiendus à quo tua pietas postulatur, vt ob facilitatem iusiurandi eum pœniteat, quod sub infideli viro iurauit cum parui illius periculi molestiam ferre non potuerit. Can.17. D

BALS. *Quidam Antiocheni sacerdotes quorum vnus erat etiam Bianor propter infidelis cuiuspiam minas nefarium iusiurandum iurarunt, & multos ideo orthodoxos offēderunt, vt qui infidelis modestiam nō sustinuerint. Cùm itaque Bianor ex Antiochia Iconium migrasset, & sanctus Amphilochius, qui erat Iconij antistes, sanctum interrogasset, an sit Bianor in clerum suscipiendus, respondit sanctus: Commune decretum, seu canonē edidi de sacerdotibus, qui Antiochiæ iurarūt, vt ij à publicis quidē, seu communibus conuentibus abstineant, priuatim autem presbyterorum munera obeāt, quòd Bianori quoq; licet facere: & eo magis, quòd nec Antiochiæ quidem est sacra celebraturus, nec vidētes eum post iusiurandum sacrificantem offensurus, sed Iconij quo migrauit & fortè nec offendiculi quidem caussa fuerit, cum multi illius iusiurandi formam nesciāt. Sed inquit, etiam si ad sacra sit facienda admittendus, petatur tamen ab eo vt facilitatis iusiurandi eum pœniteat, quòd scilicet facilè promptèq; iurauerit cedens propter metum parui periculi.* E

De lapsis virginibus quæ vitam in honestate domino professæ sunt, deinde quoniam carnis perturbationibus subiectæ sunt, sua pacta conuenta infirmarunt, patres quidem clementer & leniter in eorum qui labuntur infirmitatem se gerentes, esse admittendas censuerunt post annum, ad similitudinem digamorum decernentes. Mihi videtur quòd quoniam dei gratia procedens ecclesia fit fortior, & ordo virginum nunc augetur, est adhibendus animus rei quæ per intelligentiam cernitur, & sententiæ scripturæ quæ potest ex consequentia inueniri. Viduitas enim virginitate minor est. Ergo & viduarum delictum à virginum delicto secundum est. Videamus ergo quid Can.18. F

 à Paulo

Viduæ & virginis lapſus differentia.

à Paulo ad Timotheum ſcriptum eſt: Viduas iuniores deuita. Quando enim in Chriſto deliciatę fuerint, volunt nubere, habentes iudiciū quod primam fidem irritam fecerunt. Si vidua itaque grauiſsimo iudicio ſubiecta eſt, vt quæ fidem in Chriſtum irritam fecerit, quid de virgine putandū eſt, quæ eſt ſponſa Chriſti, & ſacrum vas domino dedicatum? A Magnum quidem eſt peccatum, ancillā quoque quæ clādeſtinis matrimoniis tradit ſtupri domum implere, & poſſeſſorem per malam vitā iniuria afficere. Sed multo eſt grauius ſponſam fieri adulteram, & vnione cum ſponſo ignominia & dedecore affecta ſe incompetentibus voluptatibus tradere. Vidua itaque vt corrupta ancilla condemnatur. Virgo verò adulterę iudicio ſubiicitur, ſicut eum, qui cum aliena muliere cohabitat, adulterum nominamus, eum non prius ad communionem admittentes, quàm à peccato ceſſauerit: ita videlicet & in eo qui virginem habet afficiemur. Illud autem nobis confiteri eſt neceſſarium, quòd virgo nominatur, quæ ſe ſua ſponte domino obtulit, & matrimonio renunciauit, & vitam in ſanctificatione prætulit. Profeſsiones autem ab eo tēpore iudicamus, quo ætas rationis complementum habuerit. Non enim pueriles voces omnino in his eſſe ratas exiſtimare oportet: ſed eam que ſupra ſedecim, vel ſeptemdecim annos nata fuerit, rationiſque compos, & diu examinata probataque perſeuerauerit, & vt admittatur precibus cōtendit, B tum oportet in ſacrarum virginum catalogum referri, eiuſque confeſsionem comprobare, & illius infirmationem inexorabiliter punire. Multas enim parentes, & fratres offerunt, & quidam eorum qui eas cognatione attingunt, ante ætatem non ex ſe ipſis ad cælibatum incitatas, ſed aliquid quod ad victum ſuum pertinet procurantes, quas non facile admittere oportet, donec apertè propriam ſuam ſententiam perſcrutati fuerimus.

Vidua Virgines Monachæ.

B A L S. *Diuerſis in locis diximus quòd mulieres, virgines, & viduæ ad eccleſias cum laico habitu accedētes, illæ quidē virginitatē, hæ verò continētiam profitebantur, & tanquàm deo dedicatæ ab epiſcopis omni corporali ſtudio & prouidētia dignæ habeātur. Interrogatus itaq; ſanctus, quid debeat fieri in virgines, quæ fornicantur, dixit quòd patres quidē decernunt eas ſicut & bigamas puniri, easq; poſt annum ſancta communione dignas haberi. Ego verò videns eccleſiam in bonū proficere, & ſacras virgines augeri, dico eas debere potius vt adulteras puniri. Et dictū ſuum hinc cōprobat, dicēs quòd viduitas eſt minor virginitate. Si ergo vt dicit Apoſtolus, habēt iudicium, ſeu condēnātur* C *viduæ, quæ ſuam profeſsionē irritam faciūt, multo magis condēnabuntur virgines. Similiter ancillam quidem viduæ aſsimilat: virginem verò ſponſæ alicuius patrisfamilias, & ita ex omnibus colligit adulterij crimine rectè teneri lapſas virgines. Deinde ſubiungit ſe de illis virginibus dicere, quæ ſe domino ſua ſponte obtulerūt, & matrimonio renūciarunt in ætate ſedecim vel ſeptēdecim annorum. Quæ autē in minori ætate fiunt profeſſiones, dicit non admitti debere. Multas enim, inquit, offerunt patres etiam inuitas propter paupertatem vel aliquam aliam cauſſam. Hæc cum decernat canon, ne dixeris id intelligi de monachis, vel aſcetriis: & ſi enim in minori ætate crinē ſecularē depoſuerint, prima erit, vt mihi videtur, ad id quod deinceps ſequitur ipſorum profeſsio.*

Can.19.

Virorum autem profeſsiones nō nouimus pręterquàm ſi qui ſe ipſos monachorum ordini adiudicarint: qui tacitè videntur cælibatum admittere, ſed in illis quoque illud exiſtimo præcedere oportere, vt ipſi interrogentur, & euidens ipſorum accipiatur profeſsio, vt poſtquam ſe ad libidinoſam & voluptariam vitam conuerterint, eorum D qui fornicantur punitioni ſubiiciantur.

Monachorum profeſsio.

B A L S. *Nota ex præſenti canone dicente, Virorum autem profeſsiones non nouimus, præterquam ſi qui ſe ipſos in monachorum numerū retulerint, quòd in xiiij. canone, nō dixit de monachis, ſed de virginibus deo cū laico habitu ſegregatis. Lege Carthag. ſyn. vi. ca. xliiij. & cxxv. Monachos autē dicit, etiam ſi tacitè videantur caſtitatem profiteri, debere tamē eos etiam interrogari, & cælibatum profiteri, vt ſi mētiti fuerint vt fornicatores puniantur. Et ſi autem hæc ita ſe habeant, ne dixeris quòd monachi qui hanc profeſsionē non fecere, inſōtes nulliq; culpæ obnoxij ſeruabūtur. Et ſi enim nō fuerit tonſus quiſpiā, ſed ῥασοφορήσει, non poterit mutare habitum & ad nuptias conuolare, ſed inuitus ad habitum monaſticū reuerti cogetur, ſicut hoc ſæpe diximus. Idē erit & de monachis, & de omnibus clericis tribunalis. Nam & ij omnes tacitè profiteri vidētur ſe matrimonium non contracturos poſt ordinationem: & canonem tranſgredientes, deponūtur. Quære ſanctorū Apoſtolorum canonē xxvi. Ancyr. ſyn. can. x. & ſyn. in Trullo can. vi.*

Can.20.

Quæcunque mulieres virginitatem profeſſæ ſunt, deinde poſtea matrimonium maluerunt, nō E exiſtimo eas oportere condemnari. Quæcunque enim dicit lex, iis dicit qui ſunt in lege. Quæcunque autem iugum Chriſti nondum ſubierunt, eæ nec domini leges norunt. Quare ſunt ab eccleſia cum omnibus ſuſcipiendæ, & propter hoc habēt remiſsionem ex fide in Chriſtum, & omnino quæ in catechumenica, ſeu quæ initiatur, vita fiunt, in iudicium non vocantur. Clarum eſt autem quòd eas eccleſia non ſine baptiſmo recipit. Quare generationis priuilegia ſunt in ipſis neceſſaria.

B A L S. *Vt eſt veriſimile, hæreticæ mulieres virginitatem profitebantur, deinde ſe viris nuptum dabant: ad eccleſiam autem accedentes, reprehendebantur, vt mētitæ. Dicit ergo ſanctus, eas non eſſe condemnandas, de iis quæ mētitæ ſunt antequàm crederēt. Deinde in ſumma tradit, canonē nō punire eas qui crediderunt & baptizati ſunt, de iis quæ ante baptiſmū cōmiſerūt. Hæreticos autē eos intellige, qui non ſuſcipiuntur niſi prius* F *baptizati fuerint. Sunt enim quidam hæretici, qui ſunt etiam ſine baptiſmo ſuſcipiendi. Lege vij. can. ij. ſyn. & can. xvij. ſanctorum Apoſtolorum.*

Can.21.

Si vir cum muliere cohabitans poſtquam matrimonio non delectatus in fornicationem inciderit, eum fornicatorem iudicamus, & eum pœnis amplius grauamus: canonē tamen non habemus, qui eum adulterij crimini ſubiiciat, ſi in ſolutam à matrimonio peccatum commiſſum ſit. Nam adultera quidem, inquit, polluta polluetur, & ad virum ſuum non reuertetur, & qui adulteram detinet, ſtultus eſt & impius. Qui autem fornicatus

nicatus est, non excludetur à cohabitatione cum vxore, quemadmodum mulier maritum suum à fornicatione reuertentem excipiet. Vir autem eā quæ polluta est, à suis ædibus amandabit. Ac eorum quidem ratio minimè est facilis. Consuetudo autem sic inualuit.

BALS. De fornicatione & adulterio lege v. cap. xiij. titu. Nomoc. Photij, vt canones, & leges quæ in eo sitæ sunt. Hic autē sanctus eū qui habet vxorem, & cum alia muliere fornicatus est, fornicatorem dicit, non adulterum: mulierem autem marito coniunctam, quæ cū vllo alio viro quàm cum marito rem habuit, vocat adulteram, adiiciens quòd eam quidem maritus non cogetur inuitus in ædes suas recipere: sed eo ipso ab ea separabitur. Virum autem qui fornicatus est à legitima vxore matrimonium non separat. Quānam autem ob caussam hæc, inquit, ita lege cauta sunt, non est intellectu facile. Nota autem ex præsenti canone, non esse vnius tantum speciei fornicationem, nec illam eisdē pœnis curari. Eū enim magis debere puniri, qui habet vxorem legitimam & fornicatus est, maxima autem pars pene medici animæ iudicio relinquitur.

Medici animæ iudiciū.

Can. 22.

Eos qui ex raptu habent mulieres, si aliis quidem desponsas abripuerint, non prius oportet admittere quàm ab eis ablatæ sint, & sit in eorum potestate quibus desponsæ fuerant, an eas velint accipere, an desistere. Si quis autem * vacantem acceperit, auferre quidem oportet, & suis restituere, illorum autem sententiæ permittere, siue sint parentes, siue fratres, siue quicunque alij virgini præsint, & si ei quidam tradere voluerint, matrimonium constituere: sin autem renuerint, non cogi. Ei autem qui mulierem vel vi, vel clam à se vitiatam habet, necesse est fornicationi pœnas imponere: est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium. Oportet autem eos anno primo à precibus expelli, & ipsos deflere ad fores ecclesiæ. Secundo autem, ad auditionem admitti. Tertio, admitti ad pœnitentiam. Quarto, ad congregationem cum populo, abstinentes ab oblatione, deinde eis permitti boni communionem.

* σχολα-ζουσαν.

*BALS. vigesimus septimus canon Calchedon. syn. * qui idem est omnino canō xcij sextæ synodi, decernit quid debeat fieri iis qui mulieres rapiunt nomine coniugij. Præsens autem canon iubet eos qui mulierem alteri desponsam rapuerint, non aliter ad pænitētiam admitti quàm raptas prius dederint, vt sponsi earum ipsas, si velint accipiant: sin minus, sit apud suos cognatos. Ab eis verò qui mulierem liberam, seu nulli desponsam rapuerint, eam itidem auferri & tradi parentibus, vel iis qui alioqui ad eam attinēt: vt eam si velint, raptori coniungāt, cum eius consensu: sin autē hoc eis non placuerit, ne fiat. Quomodocūque autē se res habeat, siue raptæ raptor coiungatur, siue nō, pœnis erit fornicatorū obnoxius, & non solùm sic punietur raptor, sed & is qui puellæ clā vitiū attulit. Fornicatorum autē pœnas in quatuor annos definit. Et in his quidem canon consistit. Lex autē ciuilis alio modo raptores punit: nec vllo modo permittit vt raptor raptæ coiūgatur. Et tu lege xxvij. can. sy. Calched. & xcij. vi & can lxvij. sanctorum Apostolorum, & cap. xxx. ix. titi. Nomoc. Photij, & quæ in eis sunt. Cùm autem audis lxxxiij. can. dicētem, ex consensu parētum, vel cognatorum puellæ, eam dari nuptum ei qui rapuit, ne dixeris parentum consensum, eumq; solum sufficere. Quoties enim sunt legitimæ nuptiæ, necessarius quoque est eorum qui coniungūtur cōsēsus, siue sint sui iuris, siue in potestate. Dicit enim ij. cap. iiij. titu. xxviij. lib. hæc expresſē, Nō sunt legitimæ nuptiæ, nisi ij qui coniunguntur cōsenserint, & qui eos habent in potestate: si autē ex hac lege, iis qui sunt in potestate suus est necessarius cōsensus: multò magis non fiet matrimonium eorum qui sunt sui iuris, nisi ipsi quoque consenserint.*

* ἐπαρπα-ζομένους.

Consensus parentum in matrimonio filiorum.

Can. 23.

De his autem qui duas sorores vxores ducunt, vel eis quæ duobus fratribus nubunt, à nobis edita est epistola, cuius exemplum tuæ pietati misimus. Qui autem sui fratris vxorem accepit, non prius admittetur, quàm ab ea recesserit.

BALS. Incestus quoque peccatum, sicut & alia peccata, ab ecclesiastica medicina curabitur. Interrogatur ergo sanctus, quid iis fieri oporteat qui cū duabus sororibus rē habēt, & cōtrà, dixit se de iis scripsisse epistolā: ea est autē quā scripsit ad Diodorum, & illic ostēditur quid agendum. Debent autē qui hoc nefariū matrimoniū contraxerūt, à malo recedere: & ita de curatione sciscitari. Lege ergo epistolā ad Diodorū, & quæ in ea sunt, & ij. caput xiij. titu. Nomoc. Photij.

Can. 24.

Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab ecclesia in diaconatum suscepta est, censuit Apostolus nubentem * despici. Viro autem viduo nulla est res imposita, sed digamorū eis pœna sufficit. Porrò vidua sexaginta annos nata, si rursus cum viro habitare voluerit, boni cō munione non dignabitur, donec ab impuritatis perturbatione cessauerit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus, nostra est, non mulieris culpa.

* παροραᾶσθαι.

*BALS. Quemadmodum virgines mulieres cū laico habitu in ecclesiis collocabātur, & ex ecclesiæ redditibus * alebātur, ita & viduæ cū eodē habitu ordinabantur. Dicit ergo sanctus, quod magnus Paulus, eā quæ postquàm in ecclesia ordinata est, secūdò nupsit, cēsuit seu definiit despici, hoc est ab ecclesia expelli, & si ipsa quidē ante sexagesimū annum secūdò nupserit, eam solam pœnā sustinebit: est enim digna venia, vt quæ propter iuniorē ætatem secūdò nubere coacta sit, & ij potius qui eam antequam sexagesimum annum compleuerit, ordinarunt, sunt reprehendendi, vt qui Apostolicā cōstitutionem trangressi sunt, quæ dicit, Vidua eligatur nō minor lx. annis. Quæ autem post annum sexagesimū cōtinētiam infirmans, secundò nupsit, à sancta communione erit separata, donec ab impuritate cum viro abstinuerit. Sanctus enim impuritatē appellauit, in ea ætate matrimonium. Virum autem, inquit, qui secundò vxorem ducit, non vllo alio modo lex punit, quàm per digamorum pœnā, quæ est ad vnum annū segregatio. Quia autem sanctus præcepti Apostolici meminit, debes scire quod magnus Apostolus ad Timotheum scribens dicit, Honora viduas, quæ verè sunt viduæ. Et paulò post, Quæ est autē verè vidua, & * sola, sperauit in deū, & permanet in precibus, & orationibus. Et rursus postea: Si quis vel quæ fidelis habet viduas eis * suppeditet, & ne grauetur ecclesia, vt iis quæ verè sunt viduæ opē ferat. Et rursus, Iuniores autē viduas deuita. Et hæc quidē de viduis mulieribus, quæ in ecclesia cooptatæ sūt.*

* σιτηρεσιου το.

* μεμονωμένη.
* ἐπαρκείτω.

Quæ

Quæ enim tales non sunt, quotiescunq; secundò nupserint, in bigamorum pœnas incident, æq; ac viri, lege & ij. cap. xiij. tit. Nomoc. Photij. Ne mireris autẽ, quomodo nõ definierũt, vt viri vidui cũ laico habitu ordinẽtur. Patres enim maiorem mulierum quàm virorum rationem habent. Mulieres enim, vt quæ nõ tenent modũ eorum parandorũ, quæ sunt vitæ necessaria, ad secũdas fortè nuptias necessario diuertunt, licet velint esse cõtinẽtes: & ideo eis succurrit ecclesia ne secũdò nubãt paupertatis prætextu. Viri autẽ, qui multis modis quæ
A *sunt ad victum necessaria cõparant, nõ possunt paupertatẽ prætexere ad depellendam secundi matrimonij reprehẽsionem, & propterea nec ab ecclesiis quidẽ admittuntur, & aluntur. Consequẽter autem huic rationi ne dixeris debere mulieres impunitas remanere, vt nõnulli dicunt, quæ secundò nupserint. Sed & ipsæ secundò nubentium pœnæ subiiciãtur. Intelliges autẽ ex xiiij. titu. xxviij. lib. quòd mulieres quæ secundò nubũt magis puniuntur quàm viri qui vxores secundò duxerunt.*

Can. 25. Qui à se stupratam mulierẽ detinet, stupri quidem pœnam subibit: ei autem mulierem habere permittetur.

BALS. *Stuprum propriè dicitur in virginibus, & in impubere. Dicit ergo sanctus, quòd qui virginẽ nondum sibi sponsatam, in legitimum cõiugium stuprauerit, etiam si velit post stuprum eam vxorem habere, nõ iuuabitur ad hoc vt stupri pœnã effugiat. Debebat enim primùm efficere, vt ea sibi desponderetur, & ita cũ ea rem habere. Quod si hoc nõ fecerit, in stupri quidẽ pœnã incidet, in legitimã autẽ vxorẽ eam habere illi permittetur. Hoc autẽ fiet, si illius etiam parẽtes consenserint.*
B *Est enim stupri pœna triennium, per q̃, similiter punitur & qui stuprauit, & quæ stuprata est. Lege xxxviij. can. præsentis sancti. Hæc autẽ locũ habẽt in iis qui sunt in patria potestate. Qui enim sunt sui iuris, in pœnam quidẽ incidunt, secundum leges autẽ consentiẽtes coniunguntur. Sin autem vir nolit eam quæ à se stuprata est vxorẽ ducere, fiet secũdum caput iij. xxxvij. titu. lx. libri, q̃, sic dicit, Qui venerandam & nobilem mulierẽ * stuprat, seu habet in cõcubinatu, nec hoc suo facit testimonio manifestũ, vel eã ducit vxorẽ, vel hoc recusans, in eam petulantiam, & etiam adulterij reus est, videlicet ex suo corpore quæstum non facit. Quære etiam xxviij. lib. iiij. cap. xij. xiij. & lib. xl. vij. titul. vj. cap. xxvi.*

* ὁ παλλακευόμενος.

Can. 26. Fornicatio non est matrimonium, sed nec initium matrimonij. Quare si fieri possit, vt qui per fornicationem coniunguntur separẽtur, id est melius. Sin autem eis omnino placeat consortium, fornicationis quidem pœnam agnoscant: ne separentur autem, ne quid deterius accidat.

BALS. *Postquã dixit sanctus quid eis debet fieri, qui virginẽ stuprant, nũc decernit de iis qui fornicatione coierunt: & dicit quòd fornicatio nec matrimoniũ*
C *existimatur, nec matrimonij occasio, vt alter alteri necessario matrimonio iungãtur, sed optimũ quidẽ est eos separari, nõ permitti scilicet inter eos intercedere matrimonialẽ coniunctionẽ, quoniã nefarium est, & damnandum harum nuptiarum fundamẽtum: sin autem eis ita placeat vitæ societas, vt à se inuicem discedere sibi nequeant persuadere, puniãtur quidẽ vt fornicatores, eis autẽ habitare permittatur, ne quid deterius accidat: ne scilicet separati rursus clanculũ fornicẽtur, hoc est ne aliis personis cõiũcti in legitimo matrimonio nõ permaneant, sed adulterium committant: vel ne prohibiti sibi manus afferant propter amoris vehemẽtiam. Hæc autem, vt mihi videntur, locum habuerunt, quando solo consensu contrahebatur matrimonium, non autẽ etiam hodie, quando per sacrum officium & diuinã corporis & sanguinis Christi participationem cõstituitur. Quomodo enim ij quibus fornicationis pœna iniũcta est, nec sacramẽtorũ fuere participes, inter se matrimonialiter cõuenerint? Quòd si dixeris, post quàm iis qui fornicati sunt, pœna iniũcta fuerit, ne triẽnio fornicẽtur, non prohibeberis eis cõcedere, vt post triẽniũ legitimo ma-* D
*trimonio cõiungantur. Interrogauerit autẽ quispiam, cur virginẽ quidem post stuprum decernit sanctus raptori legitime coniũgi, eos autẽ qui fornicati non sunt matrimonio cõiungi nõ sinit, nisi cũ distinctione? SOL. Virginẽ quidẽ post ei allatum stuprum nemo fortasse volet in matrimonium accipere, & nisi illi permittatur ei qui stuprauit nubere, contumelia & dedecore affecta, ac miserabilis relinquetur. Quæ autem stuprata est, nõ tanto dãno afficitur, si ei quæ cũ ipsa fornicata est, nõ nupserit: est enim ab alio deuirginata. Si ergo nõ magnũ malum ex eorum qui fornicati sunt separatione euenit, & nec qui fornicati sunt toto animo matrimonio insistunt, præferetur separatio, & per ipsam abstinentiam à malo. Præterea interrogabit quispiam, cum ij. cap. xxxvij. titu. lx. lib. decernat vt qui cum * honesta muliere in concubinatu rem habet, eã ducere cogatur, quomodo decernit præsens canõ vt qui fornicati sunt separẽtur? SOL. Differentia est inter cõcubinam seu pellicem, & * fornicatricẽ. Concubina enim, quæ cum vno tantum peccat, à lege agnoscitur. Quæ autẽ cũ multis fornicata est, nec à lege quidem agnoscitur, sed etiam à fornicatoribus ædibus expellitur, vt de quo diximus, caput dicit. Præsens itaq; caput loquens de fornicatrice rectè legiq; cõsentaneè decernit, cum hac distinctione, vt qui fornicati sunt, legitimè coniungantur.*

E

Can. De presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicatus est, diffiniui quæ oporteat esse quidem cathedræ participem, à reliquis autem actionibus abstinere: ei enim sufficit venia. Vt iis autẽ aliis benedicat, qui sua debet negotia curare, non est consentaneum. Benedictio enim est, sanctificationis communicatio, qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapsum, quomodo aliis communicabit? nec ergo publicè, nec priuatim benedicat, nec Christi corpus aliis * impertiat, nec aliquod aliud sacrum ministerium obeat, sed * quod præsideat contentus, aliis, & Christo defleat, vt sibi ignorantiæ peccatum condonetur.

BALS. *Prohibitæ nuptiæ trifariam diuiduntur, in nefarias, quæ præter leges dicuntur, vt si quis eam cuius tutelam gerit, vel ipse, vel pater ipsius vxorem ducat, vel eam quæ est sub ipsius tutelari, vel patris potestate. Damnatas, seu condẽnatas, vt si fiat matrimonium cum monacha, vel alia deo dedicata. Incestas, quæ hic* F
etiam nefariæ dicuntur, vt si quis cum quauis sua consanguinea contraxerit. Cùm ergo quidam sacerdos nefarium per ignorantiam matrimonium contraxisset, & propterea solutũ esset, & ipse in depositionẽ incidisset, interrogauit quispiã sanctũ, an is sacerdos debeat post depositionẽ sacerdotale quidpiã exercere. Dicebãt enim nõnulli, quòd quoniã sacerdos per ignorãtiam lapsus esset, nõ subiicietur depositioni. Sin autẽ fuerit deposit⁹, ab actionib⁹ quidẽ quæ fiunt intra tribunal arcebitur, sed nõ ab actionib⁹ quæ sunt extra tribunal. Dicit ergo

ergo sanctus, eũ fortè debere deponi, & post depositionẽ eũ quidẽ esse solius honoris participẽ, vt scilicet sedeat cum presbyteris, à reliquis autem sacerdotalibus actionibus abstineat, vt scilicet neque orationem dicat publicè seu in ecclesia, nec priuatim, id est extra ecclesiã. Sed neq; sancta tractet, nec ipsa aliis cõmunicet, nec aliquid aliud sacerdotale exerceat. Sit autem contẽtus sessionis honore, qui illi propter ignorantiã concessus A *est. Eũ autẽ aliis benedicere non oportet. Benedictio enim est sanctificationis impertitio. Qui autẽ non habet sanctificationẽ, quomodo eã aliis impertiet? Venia autẽ ei datur, nõ solum quòd sedeat cũ sacerdotibus, sed & quòd non alio modo puniatur. Si enim sciens deo consecratam fœminam, vel suam cognatam, vxorem accepisset, alio etiam modo & pecuniariè scilicet, & criminaliter, punietur, quæ quidem ei propter ignorantiam nõ infliguntur. Lege xvi. titu. xxviij. lib. Postquam autem sanctus ei omni sacerdotali actione interdixisset, defleat inquit aliis, & domino: domino, vt qui potest peccata remittere: aliis, vt pro eo rogent dominũ, vt condonet ei delictum à se & nefario matrimonio cõmissum. Rogauerit autem quispiã, cum tribus modis puniantur nefariæ nuptiæ, deponetúrne quispiã, qui contra leges matrimonium contraxit, vtpote is qui eam cuius ipse, vel pater eius tutor fuit, duxit in matrimoniũ? S O L. Quoniam hoc matrimoniũ vt legibus contrarium, dissoluitur, hic quoq; post diuortium, vt qui fornicatus sit, necessario deponetur: & si quæ illi cõtra leges cõiuncta est, fuit antea sub illius tutela, ne cathedra quidem dignus censebitur, vt qui non possit ignorantiã prætexere. Lege & xxvij. cap. primi tituli Nomoc. Photij. x. canonẽ synodi Neocæsariẽsis, & ea quæ in eo sũt & xxi.* B *& xxvi. can. syn. in Trullo. Sed quia videtur in his emergere repugnantia (alij enim canones dicũt eos qui sunt depositi, in locũ laicorũ deturbari: alij verò eos ea solũ quæ extra tribunal fiunt exercere. Alij solius esse cathedræ participes) distingue & dic: Aliter puniũtur qui sciẽtes peccant, & conuicti deponuntur: aliter, qui scientes quidem peccant, sponte autem à malo desistunt: aliter qui per ignorantiã peccarunt, & confessi sunt: & aliter qui peccatum quidem ignorarunt, ab ipso autẽ nõ destiterunt, nisi condemnati. Nota autẽ differentiam & peccatorũ, & personarũ, & dic episcoporum iudicio aliquando quidẽ ignosci iis qui deponũtur: aliquando verò non ignosci, & sic contrarietatem quæ videtur inesse contrariis dissolui.*

Can. 28. Vota ridicula. Illud quidem mihi visum est ridiculum, vouere aliquem à carnibus suillis abstinere. Quamobrem dignare eos docere, vt ab ineptis votis, & promissis abstineant, vsum quidem esse indifferentem permitte. Nulla enim dei creatura est reiicienda, quæ cum gratiarum actione accipitur. Quare votum est ridiculum, abstinentia non est necessaria.

Can. 29. Id quoque quod est, iurare principes quòd C subiectis malè facturi sint, magna quoque medicina opus habet. Medela autem eorum est duplex: vna quidem, vt ipsi doceantur non facile iurare. Altera autem ne in malis iudiciis persistant. Quare qui se alteri malefacturum iurare anticipauit, quod ad iurandum nimium facilis fuerit, se pœnitere ostendat: non autem pietatis prætextu suam improbitatem cõfirmet. Neque enim Herodi iurasse profuit, qui ne peieraret, prophetam occidit. Semel enim iusiurandum est prohibitum: multò autem magis consentaneum est, id esse condemnatum, quod propter malum iuratum est. Quare cum qui iurauit* pœnitere, non impietatẽ studere confirmare oportet. Eius enim absurditatem fusius exquire. Si quis se fratris oculos effossurum iurauerit, ei ne honestum est hoc ad effectum deducere? Si quis se interfecturum, si quis omnino iurauerit mandatum aliquod transgressurum? Iuraui enim & statui, non peccatum, sed seruare iudicia iustitiæ tuæ. Quemadmodum autem mandatum est immutabilibus iudiciis confirmandum, ita peccatum omninò infirmare, & delere oportet. D

* μεταφέρειν.

De iuramentis & votis. *B A L S. Præsentes duo canones iubent infirmari sacramenta, à quibusdam facta, vt mali aliquid fiat, vel etiam quidpiam ridiculum. Dicit enim eum qui vouit, vel iurauit se carnem suillam non comesurum, vel ij qui sibi subeunt malefacturum, docendum esse à stultis & ineptis sacramẽtis abstinere, & quòd semel iurare est prohibitum, & licet carnem suillam comedere, & malum non facere sub prætextu ne peieretur. Vsus est autem exẽplo quoque Herodis qui iurauerat se Baptistã interfecturũ, & ne peieraret cædem cõmisit. Oportebat enim, inquit, ipsum resipiscere, seu reuocare, & contẽnere iniustum iusiurandum, sed non per actionem impietatem cõfirmare. Lege xviij. cap. xiij. titu. Nomoi. Photij, & quæ in eo sũt, x. can sancti Basilij. lxiiij. & lxxxij. qui periuros puniunt. Cùm alij autem canones, qui in dicto xviij. capite continentur, decernunt eos nõ esse puniendos qui peierarunt, quemadmodũ canones ante positi iubẽt, dixerit quis canones esse inter se contrarios. Sed mihi non videtur, sed quãdo legitimum iusiurandum quispiam sine vlla necessitate infirmauerit, vel falsò iurauerit, magis punietur. Quãdo autẽ hoc vi fecerit, leuius punietur, secundum xcij. canonem præsentis* E *sancti patris. Sin autem non est sacramentum legitimum, sed vt absurdũ quid fieret, vel ne boni quid fieret, processit, vel etiam iurauit se facturum aliquid, quod non debet in iusiurandum deduci, tunc impunè potest irritũ haberi. Audiens tamen sanctum dicentẽ debere eos quoque doceri ne sint ad iusiurandũ faciles, & quòd semel iurare est prohibitum, dico, quòd & si ij qui huiusmodi iuramẽta iurauere, sine periculo peierant, non erunt tamẽ omnino impuniti, sed modicè pro episcopi arbitratu punientur. Quia autẽ ex eo, quòd decernant canones puniendos periuros, apparet eos non puniri, qui eos nõ transgrediuntur, & ex eo etiam ostẽditur legitima iuramenta permitti, ne dixeris hæc esse aliquãtulum definita aduersus euãgelicũ præceptum: quod dicit, nõ esse omnino iurandũ, neq; in cælo, neq; in terra, quia cælum dei thronus est, terra autẽ est pedũ eius scabellum, esse autẽ nobis næ, næ, & non, non. Hoc enim est eorum qui sunt valde perfecti. Illud autem secundum, & non reijciendum, vt legitimum: cuiusmodi est & illud, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me.* F *Si enim omnes hoc coguntur facere, quis ea emet? alioqui si omne iusiurandum prohiberetur, ne propheta quidem dixisset, Iuraui, & statui seruare mandata tua: nec qui leges composuerunt orthodoxi imperatores leges edidissent, quæ permitterent iusiurandum: quare non omnino iusiurandum est prohibitum, tam quod est legitimum quàm quod est contra leges, sed solum quod est contra leges, & quod est ineptum. Cùm autem quidam nobilis tertio die vnius hebdomadæ dixisset potẽti & sãcto nostro imperatori, se nõ debere carnẽ comedere,*

quanuis

quamuis festum esset natiuitatis Christi & dei nostri, quòd iurasset tertias ferias omnium anni hebdomadûm à carnibus abstinere in honorē venerabilis præcursoris, statuit à deo coronat⁹ noster imperator synodaliter interrogari, an sit canonicum hoc iusiurandum seruari, & dominicum festum quod est Paschale, incelebratum dimittere: & facta interrogatione dixit sanctißimus ille patriarcha dominus Lucas cum synodo quæ aderat, cū dixisset bonum esse omni tēpore ieiunare, subiunxit nō oportere hoc iusiurandū dño & deo nostro præferre.
A si enim Apostolici canones puniunt eum qui in quouis sabbato, vel die dominico genu flectit vel ieiunat, multo magis punietur qui in Paschali Christi festo ieiunat, ne iusiurandum à se voluntarie susceptum contemnatur. Et nobili carnibus vesci permisit. Idem autem patriarcha Tzitam quoque Eunuchum ad sanctorum locorum adorationē ire professum, qui nō profectus erat, vt qui pœnitentia duct⁹ esset, synodaliter à periurio absoluit mediocri pœna imposita ei medicinā exhibens. Ex verbis autem canonis, quæ ita habent; Nulla enim dei creatura est reiicienda, quæ cum gratiarum actione accipitur, ne dixeris nobis esse permissum omnibus* bestiis vesci; sed dic canonē de illis intelligere, quæ ab orthodoxis comeduntur ex consuetudine & ecclesiastica traditione.

absolutio à periurio.

* κτήνεσι.

Can. 32. De his qui rapiunt, canonem quidem antiquū non habemus, sed propriam sententiam proferimus, vt ipsi, & qui cum eis rapiunt, tribus annis sint extra orationes. Quod autem non est violentum, nulli est pœnæ obnoxium, quando nec stuprum nec furtum rem præcesserit: est autem vidua sui iuris, & in eius est potestate sequi. Quare
B non est nobis *figurarum ac prætextuum vlla cura gerenda.

* σχημάτων.

BALS. In lxxij. can. Apostolicum, in xxvij. Calched. in xcij. synodi in Trullo, & in xxij. præsētis sācti, multa scripsim⁹ de iis qui rapiūt mulieres, & de iis qui illis consentiūt. Et lege ea, & xxx. cap. ix. titu. præsētis operis. Præsens autē canō decernit raptores & qui illis cōsentiūt, eisq; opē ferūt, esse triennio extra orationes, stare scilicet cum iis qui audiunt oportere. Sin autē inquit, mulier seipsā sua spōte tradiderit, cū nec stuprū, nec furtū, hoc est clandestinus cōcubitus præceßisset, nulli est crimini obnoxius, qui eam accepit. Similiter nulli quoq; pœnæ est subiectus qui viduam hoc modo recepit. Illud autē, nō est nobis figurarum, & prætextuum vlla cura gerēda, est huiusmodi, similiter inquit, fortasse erubescens se amatori vel amato, qui supplex erat tradere, finxit se verè aptā esse, eum tamen sua sponte secuta est, figuræ inquit, seu simulationis nullam curam gerimus, sed veritatem attendimus. Et lege liij. can. cum hac interpretatione: Quòd autem is qui mulierem sua sponte rapuit, non sit crimini obnoxius, accipe quantū
C ad hoc, ne ei pœna canonica infligatur. Qui enim mulierem, quæ est in potestate vel quæ est sui iuris, seu voluntate ipsius, seu sola sua voluntate rapuit, raptus lege tenetur, ad multorum insolentiam vindicandam, & reliquorum comprimendā, sicut hoc dicit i. cap. xxxviij. titu. lib. lx. quod circa finem sic dicit, Omnia autem *seditionis supplicia sint aduersus eos qui rapuerūt, & eis in raptu opem tulerunt. Qui consilij quidem fuerūt, & opera sua iuuerunt, & susceperunt, dictæ pœnæ subiiciātur seu volentibus, seu nolentibus mulieribus raptus factus sit. Hoc autem in imperatorio quoque tribunali sic iudicatum est in caussa Seth, qui rapuerat filiam eius

* στασιώσεως.

qui recenter fuerat illuminatus. Sin autem velis dicere, in mulierem non reuera factum esse raptū, sed per simulationem vt superius dictum est, nec pœnæ canonicæ locum habebunt, nec leges quæ raptores puniunt: sed solū actione iniuriarum patribus tenebūtur, qui eas ceperūt quæ erant in potestate, adeò vt & matrimonium, quod inter eas interceßit præter eorum voluntatem, qui eas habent in potestate sit separandum, lege xxxviij. cā. huius sancti, xlj. & xlij. Sanctus autem rectè meminit stupri & furti. Stuprum enim fit propriè in virginem. Furtum autem, seu *furtiuus concubitus in liberam quæ nō est huiusmodi. Amborum autem meminit, quòd etiam absque eo quod fiat raptus, & stuprator, & fornicator puniūntur. D

* κλεψίγαμος.

Quæ cùm vir secesſit, & non apparet, antequā de eius morte certior facta sit, cum alio cohabitauit, mœchatur. Can. 31.

BALS. Præsens canon expreßè situs est in xciij. can. syn. in Trullo, & quoniam illic est expositus, lege quæ sunt in illo.

Qui peccatum ad mortē peccant clerici, à gradu quidem deponuntur, à laicorum autem communione non arceantur. Non enim vindicabis bis in idipsum. Can. 32.

Peccatum ad mortem.

BALS. Clericos, qui peccatum ad mortem peccāt, sanctus quidem deponi iubet, eos autem fidelium cōmunione non priuat, seu nō segregat. Non enim vindicabis, inquit, bis in idipsum. Peccatum autem ad mortē dicūt nonnulli esse, actionem eam à voluntate & sensu distinguentes. Hæc enim dicunt nō esse peccatum. Mihi autē
E videtur peccatum esse ad mortem, omne peccatū, quod capitale inducit supplicium, mortem scilicet peccatori: & sanctū decernere, quòd si quis clericus ob quoduis peccatum condemnatus fuerit etiam si nō leue aliquod, sed ad mortē vsq; vltimū, quod capitale, vt quod mortē vel id quod morti est æquale inferat, appellatur, supplicium subierit, solū deponetur, nec amplius ab ecclesia punietur. Dicebant enim nonnulli quod propter fornicationē quidē, & furtū, & quædā leuia huiusmodi peccata solū deponetur clericus: propter cædē autē & mai⁹ aliquod peccatum, non solū depositioni subiicietur, sed etiā segregabitur, quod nō admisit sanctus: & propter ea statuit eū qui est depositus, nō segregari oportere, etiam si propter extremū peccatū, quod est ad mortē, condemnatum est: est enim sufficiens supplicium depositio. Quod autem propter solum consiliū & cōsensum, quidam etiam vltimo supplicio afficiuntur, patet ex xxxvj. titu. lx. lib. docente de insidiatoribus, & decernēte legi περὶ καθοσιώσεως, eos esse obnoxios qui aduersus imperatorem, vel ciuitatem, vel magistratum aliquod consilium inierunt, & si opus non fecerint. Cùm
F autem inueneris xxviij. can. Apostolicum, xxix. xxx. & lxiiij. quosdam simul deponentes, & segregantes, aliquando autem etiam à cōmunione vel ecclesia abscindentes, ne dixeris eos præsenti can. aduersari. Sūt enim *specialia ad exemplum non trahuntur. Excipe mihi eos qui propter caussas dogmaticas cōdēnātur. In illis enim id quod est synodaliter decernendum, debet fieri, quoniam nec ad peccatum, nec ad crimen reducuntur hæresum scelera, sed sunt maiore animaduersione digna.

Mulier

Can.33. Mulier quæ in via peperit, & sui fœtus curam non gessit, cædis crimine teneatur.

*BALS. Mulier quædam grauida iter ingressa, in via peperit, & cum posset quod partum erat * viuum tueri, ipsum neglexit. Dicit ergo sanctus eam homicidij crimine omnino teneri, etiamsi non mortuus sit infans, sed ab alio educatus sit. Quòd enim in crimẽ incidat, infante mortuo est extra controuersiam, & nulli penitus*
A *dubium. Sin autem non fuerit in eius potestate infantem viuũ tueri, quòd ab hostibus forte vt captiua trahere tur, minime punietur. Et lege lij. can. huius sancti, qui præsentem etiam canonem interpretatur. An autem essent puniendæ, quæ proprios filios in diuinorum tẽplorum aditibus exponunt, an nõ, in synodali congreßione varié disceptatum est, & placuit eas vt homicidas puniri, etsi infantes ab aliquibus educentur. Lege & cap. iiij. vj. titu. xxx. lib. quod sic dicit, Occidit fœtum, nõ solum qui suffocat, sed etiam qui abiicit, & non nutrit, & in publicis locis exponit ad misericordiam, quã ipse nõ habuit. Lege & totũ ij. titu. xxxij. lib. qui decernit eos qui exponũtur, etiamsi serui sint, eo ipso liberos effici. Debet tamen puniri mulier propter magnam negligentiam, quæ dolo æquiparatur: quæ quidem à iuris peritis lata culpa nominatur. Forte enim cũ esset alioqui in rebus huiusmodi diligens & sollicita, in educãdo infante fuit negligens. Nã si in huiusmodi rebus eßet negligens, vel vt quæ esset nobili loco nata, nec sciret quo modo infantũ esset habẽda cura, vel alioqui natura ad hæc non apta, & cõtigit infantem ea ratione non educari, sed perire, non punietur, vt puto.*

Can.34. B Adulteratas mulieres, & confitentes, vel quomodo cunque conuictas publicare quidẽ patres nostri prohibuerunt, ne cõuictis mortis caussam præbeamus, eas autem stare, sine communione iusserunt donec impleretur tempus pœnitentiæ.

BALS. Adulteri secundum lviij. can. stant in quatuor annis cum deflentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, & duobus cum iis qui cõsistũt absq; cõmunione. Dicit ergo sanctus, si quæ adulterata mulier peccatum cõfessa fuerit, vel quomodocũque conuicta sit, non oportet eam publicare, id est eã in dictarum pœnarum locis statuere. Qui enim eã viderit extra diuinos ecclesiæ ambitus stãtẽ, vel etiã cũ catechumenis exeũtẽ, primo aspectu omnino intelliget, propter adulterij crimẽ eã illi eße pœnã iniunctam, & fiet punitio caussa mortis, post futurum forte viri reditum, qui id animaduerterit. Permittitur ergo consistere, & cũ fidelibus cõprecari, à sacramẽtorum autem communione abstinere, donec pœnitẽtiæ tẽpus completum fuerit. Hæc autem humanitate in mulieres vti oportere sãctus diffiniuit, propter eam quã diximus rationem. Viri
C *enim adulterium cõfitentes immisericorditer dictis pœnis subiiciuntur, quia non est timor in eis, qui de mulieribus dictus est, qui præsumuntur esse etiam aliis fortaße criminibus obnoxij, & iure puniri. Quomodocunq; autem cõuinci mulieres, nõ debes accipere de omnibus nota probatione, sed de mulieris cõscientiæ probatione, hoc est siue mulier sua spõte cõfeßa sit, vel vt etiã à pariẽdi periculo coacta, vel aliquo alio modo, clãculũ, & nõ publicè se ipsam cõdẽnans, enũciauerit. Si enim dixeris publicè factam eße probationem, & veluti in triũphum eße ductum adulterium, rectè omnes pœnæ in eã congerentur. Neque enim canon in ea locum habet, quoniam semel publicata est, & ex viri reditu nulla cædis suspicio tenetur propter pœnarũ denũciationẽ. Ex eo autem quod dicit sanctus, Ne demus conuictis caußam mortis, cõuictis scilicet, & publicatis per pœnas, nec dixeris cõcedi maritis adulteras suas mulieres interficere. In sola enim propria domo in facto ipso deprehensũ potest maritus adulterum occidere, & eum scenicum, vel alium qui sit infamis. Et lege xxv. cap. xxxvij. titu. lx. lib. xxvij. xxix. & alia capita. Sed accipe etiam verbũ* D
sancti, ne fiant pœnæ caußæ magni scandali inter maritum & vxorem, & forte etiam vt procedat ad iniustã illius cædem.

In marito qui ab vxore relictus est, considerare oportet caussam derelictionis, & si præter rationẽ eam secessisse apparuerit, est maritus quidem dignus venia, illa verò pœna. Ei autẽ venia, vt ecclesiæ communicet, dabitur. Can.35.

BALS. Præsens canon declaratur per factam à nobis interpretationem in lxxxvij. can. syn. in Trullo. Et lege ea, & ix. can. sancti patris, & vi. primi.

Militum vxores, quæ cum mariti ipsarum non appareant, nupserunt, eidem rationi subiiciuntur, cui & quæ propter maritorum peregrinationem ac absentiam reditu non expectato nupserint, sed res nonnullam hic veniam admittit, quòd maior sit mortis suspicio. Can.36.

BALS. Hic quoque canon in lviij. syn. in Trullo collocatus, illic est interpretatus.

Qui postquam aliena ei ablata fuerit, vxorem duxit, in prima quidem adulterij accusabitur, in secunda verò reus non agetur. Can.37. E

BALS. Alienam hic dicit canon, quæ legitimè nupsit, vel desponsa fuit alicui. si quis ergo adulteriũ cõmiserit, aliena in suam proprietatem vsurpata, lege vtique matrimonij, ei quæ ablata fuerit cũ legitima scilicet condemnatione: alij autem cõiunctus fuerit, pro adulterio quidẽ secundũ canones punietur, in secunda autem vxore, quæ est à viro libera, reus non agitur. Hæc autẽ sunt à sancto cõstituta propter eos qui dicebãt nõ debere adulterum secũdæ vxori cõiungi, vt qui in capitalẽ condemnationẽ incidisset, & non posset lege veteri cõtrahere, quæ obseruabatur tẽpore Basilij, scilicet ante repurgationẽ. Et si enim in capitale suppliciũ quis incidat propter adulterium, nõ est tamẽ matrimonium contrahere prohibitus, & ideo de eo non punietur, multo autem magis is hodie nõ punietur, quando capitale suppliciũ sublatum est, & punitur adulter sola nariũ abscisione, & bonorum ablatione. Et lege lxxxij. cap. xxxvij. tit. lx. lib. & xxxij. nouellã imperatoris domini Leonis sapiẽtis. Hæc autẽ locum habebãt, vt mihi videtur, quãdo sola affectione cõstituebatur matrimoniũ: F
nũc autẽ quãdo cum sacra oratione, & sancto ministerio procedit matrimoniũ, & sponsalia, adulter mulieri nõ aliter coniũgetur, quàm si ab adulterij pœnis fuerit liberatus, quæ declarantur in lviij. can. præsentis sancti.

Puellis quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt recõciliatis parentibus, videtur res remedium accipere, sed non protinus ad cõmunionem restituuntur, sed triennio punientur. Can.38.

BALS. Puellas hic sanctus eas quæ sunt in potestate parentũ appellat. Dicit ergo, quòd si alicuius puellæ

tradent

tradent seipsas suis amatoribus præter suorũ parentum sententiam, & ab illis vitium illis allatum sit, etiam si matrimonio sibi esse coniunctæ videantur, matrimoniũ eius quæ est in parẽtis potestate, nõ poßit cõsistere sine paterna voluntate. Sin autem parentes ipsarũ eis recõciliati fuerint, & eas cum amatoribus cohabitare voluerint, ei rei illa ratione videtur remedium afferri. q, enim ab initio malè factum est, parentum postea cõsensus reparare videtur, vt fornicatio in matrimonium deducatur, sed ea non est statim ad communionem recipiẽda, sed post tres annos. Ne facti ante speciẽ hoc in loco sic posueris raptam fuisse puellã. Ex tricesimo enim cã. & ex aliis didicisti, quòd si raptus factus fuerit, siue cum puellæ voluntate, siue ea nolente, nõ consistit matrimoniũ, etiamsi qui habent in potestate, consentiant, sed pone eã quæ est in potestate, non raptã, eum qui illi stuprũ intulit, sequi. Propterea enim sequens cõsensus facit vt à culpa remotum sit coniugium. Hæc autem vt mihi videtur, locũ habebant, quando solo consensu consistebat matrimonium. Hodie autem quoniam fit cum *sacra benedictione, etiam si parentes consentiant, non fiet matrimonium cum sacra benedictione, nisi tres pœnitẽtiæ ãni expleti fuerint, vel ab episcopo pro suo arbitratu ad tempus breuius redacti sint. Cum enim benedictio, quæ consistere nõ poterat in impubere puella, facta esset, & ij postea matrimonialiter benedicti, matrimonio iuncti essent, quæsitũ est, an qui ex eis nascuntur sint germani ac legitimi. Dicebant enim nonnulli, quòd quoniã matrimoniũ ab initio nõ consistit propter puellæ impubertatẽ: quæ autem ab initio non consistunt, ex iis quæ postea eueniunt nõ conualescunt, quemadmodũ lex dicit, necessario nisi fiat secũda benedictio, eósne legitimè quidem coniunctos dixerit quispiam. Hoc ipsum autem etiam debere fieri dicebant in filiafamilias, quæ præter patris sententiam benedicta est, insistẽtes, quòd etiam si postea cõsenserit, qui illam habet in potestate, non consistat matrimonium, nisi etiam fiat benedictio. Macarites autem domini Constantini Nicenus dicebat quidẽ in filiafamilias non requiri secundam benedictionẽ, propterea quòd solius personæ scilicet patris, cõtẽptus interuenerit, & is per consensum amputatus sit. In impubere autem voluit, secundam fieri benedictionem, quòd ius commune contemptum & nihili habitum sit: & non aliter ei remedium afferri, nisi post correctionẽ, quod mihi nõ videtur propter benedictionis reuerẽtiã.

De parentum cõsensu in matrimonio contrahendo.

*ἱερολογία.

Can.39. Quæ viuit cum adultero, est omni tempore adultera.

BALS. Mulier quædam quæ adulterata fuerat, & cum adultero vna viuebat, punita est. Cùm autem mortuus esset eius maritus, volebat coniungi adultero. Dicit itaque sanctus, quòd ne hoc quidem fiet, sed etiã donec viuit cum adultero, pœnam subire debet, etiam si xv. anni pœnitentiæ transacti sint. Illi enim demum eas quæ in pœnitentia dantur pœnas subiisse videntur, & veniam adipisci, qui à malo abstinent. Qui autem perseuerant, eidem pœnæ sunt obnoxij, etiam si eam millies subierint. Ita ergo in canone facti speciem propone: & ne dixeris omnẽ mulierem quæ cum adultero cohabitat, esse adulteram. Eius enim vxor legitima illi cohabitãs, est à reprehensione aliena, & quæuis alia præter adulteram. Et lex quidem ecclesiastica hæc decernit. Ciuilis autem, adulteræ nullo modo permittit cum adultero cõiungi. Dicit enim lxvi. cap. xxxviij. titu. lx. lib. Quæ semel adulterium commisit, si eius quæ eam adulterauit, postea vxor fuerit, nõ extinguitur prætextu matrimonij, quod post adulterium factum est. Et xiij. cap. xlij. tit. eiusdem libri, Si propter vxoris adulterium condemnatus ipsam duxero, etiam si ipsa non est condemnata, non est validum matrimonium: sed etiam si ipsam hæredem scripsero, vel ipsa me, publicatur hæreditas, nec quis militariter testãs potest eam hæredẽ scribere, quæ ex stupro est cognita & ei fuit cõcubina, sed si tale quid cõtingat, locus datur publico. Et iij themax. cap. xxviij. lib. Qui propter adulteriũ vxoris accusatus est, nõ potest eam vxorem ducere.

Can.4[illegible] Que præter domini sententiam se viro tradidit, fornicata est: Quæ autem postea libero matrimonio vsa est, nupsit. Quare illud quidem fornicatio, hoc verò matrimonium. Eorum enim qui sunt in alterius potestate, pacta conuenta firmi nihil habent.

BALS. Ancilla quædam cuidam viro libero matrimonialiter coniuncta erat, præter mentẽ sui domini. Cùm autem aliquantũ temporis processisset, vel libertate donata, quod cũ priore viro contraxerat liberum habuit matrimonium, vel etiam eius dominus prius facto q, non cõsistebat matrimonio consensit. Interrogatus ergo sanctus, an quod inter eos factũ est matrimonium, castigari non debeat, dixit, quòd quoniam eorum qui sunt in potestate cõsensus infirmi sunt, & nõ possunt cõsistere, ideo non constitutum est legitimum matrimonium tẽpore seruitutis, etiam si domini consensus postea secutus, vel eadem ancilla manumissa, ad prius matrimonium se contulit, non videtur quod factum est etiam ab initio legitimũ propter sequentem cõsensum, secundũ legem, quæ dicit, Quæ ab initio sunt infirma, ac inualida, ex ijs quæ postea eueniunt nõ confirmantur. Et ideo pro priori quidẽ tẽpore fornicationis pœnæ eis imponẽtur: posterior autem cõuictus pœna carebit. Et hæc quidẽ quando ancillæ matrimonium, quod consistere non potest, fuerit cõfirmatũ, vel post eius libertatẽ, vel post manifestum domini cõsensum, quem etiam tacita libertas necessario consequitur. Quid autẽ ancilla, quæ libero matrimonio cõiuncta est domino sciente, & nõ contradicente vt fornicatrix reputabitur, eo q, dominus nõ consenserit, an nõ? SOL. xlvij. cap. iiij. tit. xxviij. lib. hæc dicit expreßè, Si quis ancillam suam tradidit, qui autem liber erat, & ei qui dabat fide habita, eã accepit, & fortè etiam dotalibus cõfectis instrumẽtis, vel non confectis quidem, sed eius tamen voluntate rem tractauit, non iustũ fuerit, non hoc matrimonium constitui, sed etiã tacitam libertatem consequi, siue vir fuerit, siue mulier, & cũ hoc à domino factum sit, eum eámque decernimus ad ingenuitatem arripi, remq; tanquã in liberis, & ingenuis iudicari. Si autem ipse quidem matrimonium nõ constituerit, alterutrius personæ dominus, cũ autem sciret quod fiebat de industria celauit vt aduersus coniunctorũ alterutrum negociũ postea cõsarcinaret, eiusmodi quidem maleficium siquidem clare ostensum fuerit, punimus, & eis qui tam improbũ consilium ceperũt, dominium auferimus, & hoc fit rursus quoq; matrimonium, perinde ac si is consensisset ab initio qui poßidebat. At ille quidẽ à dominio excidat: rursus autẽ seruus ad ingenuitatem rapiatur. Cum hoc itaq; eueniat, vel si cõsensit, vel si se improbè geßit dominus, clarũ est quòd qui ex his matrimonijs nati sunt, erunt nobis ex hac lege liberi & ingenui. Et quoniã ex hoc ostẽditur, ad libertatem arripi mulierem, quæ cum domini

domini tolerantia nupsit libero, qui coniuncti sunt, nulla pœna affecti conseruabuntur. Quod enim ad veterē legem attinet, quæ matrimonium solo consensu fieri decernit, eiusmodi quoq; peractum est matrimonium per tacitum domini consensum. Si quis autem dixerit, quod cùm non facta sit benedictio vt hodie obseruatur, ij pœnas non effugient, etiam si matrimonio coniuncti sunt, domino vidente, & patiente, audiet q, quantum attinet ad pœnarum rationem, magis consideratur affectio quàm nouellarum constitutionum summum ius.

Can. 41. A Quæ in viduitate habet sui potestatem, cohabitat ab omni accusatione libera, si nemo est qui coniugium diuellat, cùm dicat Apostolus, Si mortuus sit maritus, libera est, vt nubat cui velit, tantum in domino.

BALS. *Mulier quædam vidua volebat alij matrimonio coniungi: & non ei permittebatur, vel etiā coniūcta puniebatur. Sanctus ergo de eo interrogatus est, & respondit, quòd est in viduæ potestate vt alij viro coniungatur, si tunc est sui iuris. Hoc autem in sola digamia seruabitur: neq; enim sanctus trigamiam permittit. Rectè itaq; mulier vidua secundò nubet, & cùm secundò nupserit, non punietur: siquidem non est filiafamilias, sed si sit in potestate parentis constituta, quoniam qui eam habet in potestate, potest matrimonium dissoluere, ipsa quoque, vt quæ sit fornicata, punietur. Sed & mulieres quæ secundò nubunt, digamorum supplicio subiiciuntur, vt sæpè diximus. Cùm autem audis sanctum dicentē esse in potestate viduæ nubere cui velit, ne dixeris eam posse impio, vel alicui alij suo genere indigno coniungi. Sed dic eam debere secundum leges, & canones secundo viro nubere. Dicit enim primum cap. iiij. titu. xxi. lib. Matrimonium est viri & mulieris coniunctio, & totius vitæ consuetudo, diuinarum & humanarum rerum societas, & xxxi. syn. Laodicenæ canon, & ij. can. syn. in Trullo, prohibendo orthodoxos cum hæreticis coniūgi, et ij. thema vij. cap. v. tit. xxviij. lib. dicit, Non est validum matrimonium filiæ vel neptis viri * senatorij cum libertino vel scenico, vel scenici, aut scenicæ filio. Potens autem, & sanctus dominus noster & imperator, cum nobilium aliquot mulierum, cum viris ignobilibus contracta essent matrimonia, ea separauit, et separatos valde puniit, vt fecit in regium dominum Theodorum, Mesaritemq; qui Augusti Briennij filiam, absque imperatoris scientia in vxorem acceperat. Quod autem adiicitur canoni, & dicit, Solum in domino, adiectum est propter infideles. In domino enim matrimonium contrahit, quæ cum orthodoxo, non cum hæretico matrimonium contrahit.*

B [illegible]

[illegible]

Can. 42. [illegible] Parentum in contrahendo matrimonio consensus.

Quæ * sine iis qui habent potestatē fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino, ij qui conueniunt sunt ab accusatione liberi, donec coniugio domini annuerint: tunc enim accipit firmitatem coniugium.

C BALS. *Hic canon est veluti summa proximorum canonum. Dicit enim, quòd si filiafamilias, vel ancilla, matrimonium cum aliquo contraxerint sine voluntate eorum qui ipsas habent in potestate, hoc existimatur fornicatio, vtpote quòd non possit consistere. Quare & tanquam fornicatores punietur, & matrimoniū tanquam quod non possit consistere, soluetur. Si autem ij qui in eos habent potestatē, annuerint, hoc est admiserint, & voluerint, matrimonium tunc firmum reputabitur. Quæ autem de eorum qui sunt in potestate, & dominorum consensu dicuntur, interpretare secundum canones proxime interpretatos. De filiis autem familias, & seruis vxorem ducentibus, vel etiam fornicantibus, lege quæ in lxxxv. can. syn. in Trullo scripta sunt, & ix. cap. xiij. tit. Nomoc. Photij.*

Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, siue prior percussit, siue vltus est. Can. 43.

BALS. *Percussit quispiam aliquē, & interfecit, et cùm iuberetur reddere rationē cur interfecisset, dicebat, Non fui caussa cædis, sed is qui occisus est, vt qui pugnæ initium fecit, & me prior percussit. Sanctus ergo de eo interrogatus, respōdit, Homicida est qui quomodocunq; hominē interfecit: siue primo loco, eum qui interfectus est, percussit, siue eū vlciscens, vt qui prior percussisset, vulnus ei intulit. Interrogauerit autē quispiam cùm lex dicat in lx. lib. xxxix. tit. cap. i. themate vltimo. Impunè quis illum interficiet, qui vel ipsum, vel suos cogit ad libidinē, & in titulo eiusdē libri, Vim vi licet repellere & arma armis: quomodo dicit canon eū qui se defensurus percussit, & occidit, puniri vt homicidam?* SOL. *Pœnæ ecclesiasticæ non puniunt, sed sanctificant & medentur: & ideo decernit canon vt qui quomodocunq; dei permissione in cædē inciderit, & ipsi etiam qui in bello occiderunt, in anima medecinam accipiant: & si hic quidem maiore opus habet medicina, vt qui sponte interfecit, ille verò minore, vt qui non voluntariè, vel in sui defensione, vel in bello. Lex autem ciuilis punit, non medetur. Vnde etiam eum qui habet affectum interficiendi, punit vt homicidam: eum verò qui inuoluntariè interficit, non punit: & eū qui illum perimit, qui ei vim afferebat, impunitum cōseruat, vt qui non ex se, sed ab eo qui fuit interfectus ad occidendum impulsus est. Existimo autem, q, qui etiam in sui defensione occidit, tunc impunè abibit, quando eū interfecit, qui vulnus illi mortale inflixit, vel vim similem. Non autem eum, qui leuē ac medicabilē illi plagā attulit. Tunc enim vt homicida punietur. Dicit enim xiiij. cap. xxxix. tit. lx. lib. Qui eum interfecit, qui ita inuadebat, vt in vitæ periculum adduceretur, non est reus homicidij. Et secundum eius thema, latronem inuadentem impunè licet interficere. Ego autem vidi sacerdotem synodaliter depositum, quòd alterum sacerdotē, qui præter eius voluntatem librum ex ecclesia sua accipiebat, detinuit, & librum proprium è manu eius contentiosè recepit, & ex eo euenit, vt sacerdos cui liber ablatus est, deliquium animi pateretur, & ipsa hora moreretur. Alius autē monachus & sacerdos ex Tirij monasterio, similiter est depositus, q, monachum quendam, qui eum iniuria affecerat, graui vicissim iniuria affecit, & accidit, vt qui sic iniuria affectus est, simulac iniuriam audiuit, gemeret, & animam eructaret. Antistes quoque qui Agarenum interfecerat, qui ensem in ipsum vibrauerat belli tempore, similiter depositus est.*

D

E

Diaconissa, quę vna cum Græco fornicata est, est ad communionem admittenda, ad oblationē autem septimo anno admittetur, scilicet si in castitate vitam agat. Græcus autem qui post fidem rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum reuertitur. Nos ergo diaconissæ corpus vt consecratū, esse in casu carnali non amplius permittimus. Can. 44.

F

BALS. *Quomodo, & quanám mulier diaconissa dicitur, ex diuersis canonibus didicisti. Diaconissa ergo mulier alicui Græco fornicatoriè cōiuncta, non solū est deposita, sed etiam segregata, & qui cum ea rē habuit Græcus fidelis effectus, voluit eam vxorē accipere, tāquam qui per sanctum baptismum à Græca immunditia liberatus*

liberatus esset, & qui ei cõiungi nõ impediretur, quæ per priorẽ fornicationẽ diaconalẽ auctoritatem depo suisset, & esset veluti libera. Sanctus ergo de vtrisque fuit interrogatus, & respondit, q. diaconissa, quæ fornicata est, & propterea fuit deposita, non segregabitur, vt non in ecclesia versetur, sed ad orationem, & stationem cum fidelibus admittetur. Dictum enim est in xxxij. eius can. quòd clerici qui peccatum ad mortem peccant, solum deponuntur, non etiam segregantur. Nõ enim vindicabis bis in idipsum. Porrò & diaconissa propter fornicationẽ deposita ab ecclesiastica synaxi
A *non segregabitur. Illi enim pro quauis pœna sufficit depositio. Quia autem qui fornicantur, triennio non sunt sanctorum mysteriorum participes, statuit sanctus, vt ea magis puniretur, q. cum Græco rem habuerit, eaq; esset post septennium sacramentorum particeps. Græcũ autem qui credidit, & eam quæ aliquando fuit diaconissa, habere quærit, sacrilegij cõdemnationi subijcit, si diaconissæ corpus, quod deo semel est dedicatum, per coitũ coinquinauerit: & eum adeò canẽ vocat, qui ad suum vomitum reuertitur, hoc est ad priorem infidelitatem, per nefarium coitum. Quamobrem eam quæ semel deo est dedicata, etiam si fuerit deposita, nullo modo sinit alicui coniungi, q. sit corpus eius consecratum, & seruari debeat ab omni coitu, & omni vsu carnali. Nota ergo hæc propter clericos et monachos, qui trãsformãt & mutant habitum, & monachas etiã, & ascetrias volentes legitimis vxoribus aut viris coniungi. Existimo autem eas ab hoc canone rectè secundò nubere, prohibendas, nec sacerdotum vxores, sicut nec qui sunt sacrati sacerdotium recusantes, permittentur viuere vt laici, & secundò matrimonium contrahere: sacerdotum enim vxores, vnum corpus & vna caro sacerdotalis, per legitimam sacerdotij coniunctionem ap*
B *pellatæ, & ea de caussa veluti consecratæ, non prophanabuntur per secundas nuptias. Sacerdotes autem, qui semel secundas nuptias eo quòd deo sunt consecrati reiecerunt, & deo hoc vtiq; professi sunt, non sinẽtur per carnalẽ cupiditatem sacerdotalẽ dignitatẽ repudiare, & quã deo fecerũt professionẽ infirmare, & carnali libidini seruire: sed etiam si semel sacerdotium renunciauerint, corpora sua, quæ sunt deo semel consecrata, prohibebuntur secundis nuptijs prophanare.*

Cum diaconissa rem habere.

Nec monachi monachæue habitum mutantes, nec sacerdotes sacerdotio renunciantes possunt matrimonium contrahere.

Can. 45. Si quis accepto nomine Christianismi Christum contumelia afficit, nulla est illi appellationis vtilitas.

BALS. *Infidelis quispiam baptizatus, & dignus habitus, qui Christianus diceretur, in deum quidem fidem habuit orthodoxam, non agebat autem secundum opera Christianorum: sed ecclesiasticas fortè traditiones, & canonicas definitiones vituperabat, infidelium operationes præferens, & eo modo deum iniuria afficiens. Interrogatus est ergo sanctus, an is propterea à fidelium communione expellatur, an potius nequaquã sit accusandus, vt qui fidem orthodoxam elegerit,*
C *& dixit quod accipere aliquem nomen Christiani ipsum non iuuat, nisi in omnibus, vt par est orthodoxos, vitam instituat: necessariò ergo, vt membrum putridum ab integritate excindetur sani corporis Christiani populi. Si velis autem canonem aliter quoq; interpretari, quòd non est propriè Christianus, qui facit mandata Christi, nihil vetabit. Dicit enim sanctus Iacobus frater dei in sua epistola hoc modo, Quid iuuat fratres mei, si quis se fidem habere dicat, opera autem non habeat, non potest fides eum seruare? Et Apostolus, Fides sine operibus mortua est.*

Quæ per ignorantiam nupsit ei qui ab vxore ad tempus dimissus est, deinde dimissa est, vt prior ad ipsum reuertatur, fornicata quidem est, sed per ignorantiam. A matrimonio ergo non prohibetur, sed melius est si sic manserit. Can. [illegible]

BALS. *Hic canon situs est in contextu xciij. can. syn. in Trullo, & quia de eo fusius illic tractatum est, lege eum & ix. canonem præsentis sancti patris.* D Can.

Encratitæ, & saccophori, & apotactitæ subijciuntur eidem rationi, cui & Nouatiani, quia de illis editus est canõ, etsi diuersus: quæ autem sunt aduersus eos silentio prætermissa sunt, nos autem vna ratione eos rebaptizamus, si autem prohibita est apud vos hęc rebaptizatio, sicut & à Romanis, alicuius œconomiæ gratia, nostra tamen oratio vires obtineat, quãdoquidem est veluti Marcionistarum germen eorum hæresis, nuptias abhorrẽtium, & nuptias auersantium, & dei creaturam inquinatam esse dicentium. Eos ergo in ecclesiam nõ admittimus nisi in nostrum baptismũ baptizati fuerint. Ne dicant enim, In patrem, & filium, & spiritum sanctum baptizati sumus, qui quidem deum esse malorum effectorem existimant, instar Marcionis, & reliquarum hæresum. Quamobrem si hoc placuerit, oportet plures simul esse episcopos, & sic canonem exponere, vt & is qui fecit sit extra periculum, & qui respondet, in responsione de his fide dignus habeatur.

BALS. *Sunt quidam Encratitæ, Saccophori, Apotactitæ, Nouatiani, & Marcionistæ, & quænam sunt hæc hæresum genera, in diuersis canonibus dictum est. Præsens autẽ canon, nõ eget interpretatione, quia nec vt decretum à sancto scriptum est, sed vt sententiæ suæ explicatio. Legitimam enim constitutionem ad synodalem definitionem remisit. Tu autem lege. 7. can. 2. syn. & disce quinam ex hæreticis baptizantur, postquam recepti fuerint, & qui non.* E

Can.

Quæ à marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet. Si dominus autem dixit, Si quis reliquit vxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari, ex eo quod eam adulteram nominet, exclusit eam à societate cum alio. Quomodo enim potest vir quidam esse reus, vt auctor adulterij, mulier autem nulli esse culpæ affinis, quæ adultera appellata est, propter consuetudinem cum alio viro?

BALS. *Vt est verisimile, sanctus interrogatus est, an debet marito legitimè cõiungi quæ præter rationẽ à proprio marito separata est. Dixit itaq; q. quia dominũ eã esse adulterã pronunciauit quæ extra fornicationẽ à suo marito dimissa est, si alij omnino coniuncta fuerit, debet ea mulier quiescere, & alij non coniungi, suum itaq; dictum confirmans adijcit, q. & si ea dimissionis caussam dederit, non maritus, ipsa tamen si iniustum diuortium non toleranter tulerit, & ad suum coniugem redierit, sed alij cõiuncta fuerit, vt adultera accusabitur. Eius autẽ maritum dicit esse reum vt qui fuerit auctor adulterij. Et in his quidem cõsistit canon. Tu autẽ lege 88. can. & 93. syn. in Trullo & quæ in his à nobis scripta sunt de ijs, quæ suos maritos reliquerũt et cõtra. Interrogauerit autẽ quispiã, cui pœnæ est obnoxius maritus mulieris, quæ iniustè dimissa est, & cum alia vitæ societa-* F

societatē iniit. S O L. *Quidam dixerunt eum esse reum adulterij, sed mihi non ita videtur. Quoniam enim in mulieris voluntate situm est vt ipsa alij iungatur, & sic adulteretur, & toleranter pati, & non fieri adulteriū, quomodo maritus, qui nō est adulteratus, vt adulter punietur? Existimo ergo q, vt adulter quidem non punietur, agetur autē in eum, vt qui præter rationem diuortij libellum emiserit, vt vult xiij. cap. cxxiij. Iustiniani nouellæ seu iiij. cap. vij. tit. xxviij. lib. quod sic habet. Quia autem nonnulli student nostram legem transgredi in qua specialiter caussas enumerauimus, ex quibus*
A *solis potest emitti diuortium, vel à viro, vel à muliere, iubemus præter illas caussas nullo modo fieri diuortium, vel factum confirmari, vel ex consensu matrimonium dissoluere, & peccata altis condonare. Sin autem præter caussas à nobis definitas voluerint aliqui dissoluere matrimonium, iubemus, si quidem descendentes habeat, siue ex ipso, siue ex alio matrimonio, dare illis eorum substantias, secundum legum ordinem, virumq; & mulierem intrudi in monasterium toto vitæ suæ tempore, & ex vniuscuiusq; facultatibus circiter quatuor vncias monasterijs in quæ immittuntur separari, marito scilicet ne vsum quidem habente eius partis, quæ datur liberis. Sin autem descendentes non habeant, sed ascendentes inueniantur, ipsi tertiā partem facultatum accipiat, præterquam si matrimonij solutioni consenserint. Duæ autē partes monasterijs in quæ vnusquisq; inijcitur separentur. Sin autem nec descendentes, nec ascendentes fuerint, vel si etiam ascendentes ei quod factum est cōsenserint, iubemus omnes facultates dari monasterijs in quæ conjecti sunt, ne propter hanc * inuentionem, dei quoq; iudicium contemnatur, & lex nostra trāsiliatur. Sed & eos, qui eiusmodi matrimonij solutionibus deseruiunt, vel eiusmodi nefarios contractus componunt,*
B *corporalibus pœnis subijci iubemus, & mitti in exiliū. Si autem ij qui matrimonium soluere conati sunt, rursus velint seipsos matrimonio coniungere, priusquam in monasterium inijciantur, damus ei hoc agendi facultatē & prædictas illi pœnas condonamus, & vt facultates habeant ipsis concedimus, & vt ita inter se viuāt, perinde ac si nihil inter se huiusmodi peccassent: si vna autem persona velit reuocare matrimonium, nisi altera persona consenserit aduersus eum qui non vult, pœnæ seruetur. Hæc autem omnia seruari iubemus, & in hac vrbe Regia, & in prouincijs, & per comitem priuatorum, & per præsides prouinciarum, & eorum ordines ipsis scientibus, quòd si eo peccante se segniter gesserint, & non hæc omnia seruauerint, & exterminationem, & publicationem subibunt. Hæc autem ipsa seruare iubemus loci quoq; sanctissimos episcopos, vt eorum prouidentia, personæ quæ traditæ sunt, in monasteria conijciātur, & ex rebus ipsis ea quæ à nobis definita sunt, monasterijs præbeantur.*

* Inuentio.

Can. 49.

C Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare etsi ancillæ vis allata fuerit à proprio domino, ea à culpa est libera.

BALS. *Præsens edita est responsio, pro aliqua ancilla, quæ à suo domino vim passa est. Dicit enim, q, quoniam alia quoq; stupra, quæ necessitate, & vi perpetrantur, ab hostibus scilicet in captiuas, & à personis quæ regunt, in eas personas quibus præsunt, necessario quoq; ancilla, quæ vi cum suo domino rem habuit, non incidet in pœnas fornicatorum. Lege canonem primum sancti Dionysij archiepiscopi Alexandrini ex eodem canone in pascha. Hæc autem, vt mihi videtur, seruabuntur, vt quantum ad hoc vt quæ stupratæ fuerunt, propter stuprum, fornicationis supplicio afficiantur. Nam si per vim vel ignorantiam aliquis in rem inciderit, quæ eum à sacerdotali ministerio arceat, non adiuuabitur ad hoc vt sit deinceps cum sacratis, quoniā nō propria voluntate in hoc malum inciderit: sed deponetur. Et lege primū canonē synodi Ancyranæ, & xxvij. can. præsentis sancti patris. Propterea enim, vt existimo, nec qui imperatoria auctoritate tondentur, possunt transformari, habitūnuc mutare sancti Basilij præsentem can. producentes. Sed erunt necessario monachi, etiā si vi tonsi fuere, quemadmodum & quæ vi stuprata est. si erat diaconissa, in pœnam quidem non incidet, sed nihil amplius diaconicum exercebit, quòd ea dei permissu in malum inciderit, quod ei aufert diaconicam auctoritatem.* D

Sacerdos, qui incidit in rem quæ eū ar. & à sacerdotio.

Trigamiæ lex non est. Quare lege tertium matrimonium non prohibetur. Veruntamē ea vt ecclesiæ inquinamenta videmus: sed publicis condemnationibus non subiicimus: vt quæ soluta ac profusa fornicatione sunt magis expetenda.

Can. 50. Præfertur polygamia solutæ ac liberæ fornicationi.

BALS. *Cum audis sanctū dicentē non esse legem in trigamia, ne dixeris etiam à lege ciuili prohiberi trigamiam. A lege enim concessa est, sed ecclesiasticam hic legem intellige. Legem autem ciuilem dic antiquam, quæ ante sanctum patrem obseruabatur, non autem eam quæ multis post seculis lata est, scilicet Porphyrogennetæ, & Imperatoris domini Constantini decisionem, quæ sita est in primo canone huius sancti, quam etiam lege, vt dicit zonaras. Neq; enim fieri potest vt hoc dicat quòd in sancti mentem venire non poterat vtpote quod multis post seculis factum est. Quod autem etiam à lege antiqua tertium matrimonium permissum est, lege lib. xxviij. tit. viij. cap. lxiij. thema vi. & tit. xiiij. cap. iiij.* E *Nota autem, quòd ex hoc præsenti canone apparet nō separari tertium matrimonium vt contra leges factum. Dicit enim, quòd inquinamenta quidem ecclesiæ tertia matrimonia omnino reputantur, vt quæ ab ecclesia non permittuntur, si rogata fuerint, Publicis autē condemnationibus, seu manifestis diuulsionibus non subijciuntur, quòd sint eiusmodi coniugia fornicatione meliora. Qui autem matrimonium ita contraxerunt, per polygamiam minus effusè peccant. Qui autem fornicantur, laxis habenis in vitia feruntur, vt qui indiscriminatim ex alia muliere ad aliam transeant.*

EIVSDEM AD EVNDEM
Epistola canonica tertia.

VOD aduersus clericos statutum est, canones indefinitè ediderunt, vnum in iis qui lapsi sunt, supplicium decerni iubentes, à ministerio scilicet motionem, siue sint in gradu, siue etiā in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseuerent. F

BALS. *In xxij. can. sanctus definijt propter omne peccatū clericos per solā depositionē puniri. Sed quia nonnulli dixerunt illos reputari clericos, qui ordinati sunt, non autē eos qui per solum characterem cōstituti sunt in gradibus ecclesiasticis (Illos enim magis puniri volebant) definijt sanctus per præsentem canonem,*

Clerici ordinati, & qui characterem susceperunt.

Ddd 2 *vni-*

omnes similiter clericos per solam depositionem, seu permotionem à conuenienti sacro ministerio, puniri, siue sint ordinati vt presbyteri, diaconi, hypodiaconi, siue per solum characterem operationem sacerdotalem habeant, vt lectores, cantores, ianitores, & similes. Et hæc quidẽ de clericis per ordinationem, vel characterem in ecclesiasticis gradibus collocatis. Si quis autem ab episcopo, vel monasterij præfecto tonsuram habens in crimen inciderit, is ne aliquo modo punietur? SOL. Et quoq; est clericus, & condemnabitur vt reliqui clerici: prohibebitur enim quoduis opus exercere, cuiusmodi exercent qui habent tonsuras quemadmodum nõ
A conscendet tribunal, non leget in ambone, ad sacerdotalem gradum non promouebitur. Miror autem, quomodo nonnulli depositi chartullarata ecclesiastica exercent, quæ quidem soli sacrati exercent. Similiter miror, quomodo qui solas habent tonsuras, & peccantes examinantur, & omnino vt laici puniuntur. Vidi enim hoc aliena quadam ratione, & per abusum fieri. Nota autem ex præsenti canone, quòd quoniam officia dantur per characterem, sunt autẽ & ij. gradus, iniuria afficiuntur, qui ab episcopis ex ipsis officijs indicta in iudicio caussa expelluntur. Neq; enim habent episcopi facultatem hoc in eis faciendi post characterem, quod non possunt facere in diaconis dignitatibus.

Can. 52. Quæ fœtus in via nati curam non gessit, si cùm posset quidem seruare, neglexerit, vel se ideo peccatum celare existimans, vel etiam omnino beluina, & inhumana ratione vtens, tanquam propter homicidium iudicetur. Sinautem eum concinnare & componere non potuit, & propter solitudinem, rerumque necessariarum inopiam fœ-
B tus interiit, matri ignoscendum est.

BALS. in xxxiij. can. sanctus de ea quæ in via peperit, & fœtum neglexit angustius statuit: nunc autẽ fusius decernit de speciebus negligẽtiæ, & dicit, quod si quæ ex fornicatione quidem, vel adulterio clam vel concepit, vel peperit, & timens ne conuinceretur, statuit per nati fœtus interitum celare peccatum, vel etiã beluinè, seu inhumanè in fœtum se gessit, hoc est instar ferarum quæ carnes humanas deuorant, & eis non parcunt, eius non miserta est, debet instar homicidæ puniri. Sinautem volebat quidem infantem seruare, sed non potuit propter solitudinem & rerum inopiam, & eo factum est, vt interiret, digna erit cui ignoscatur, sed quia in xxxiij. can. diximus, quod quæ in via peperit, & negligẽter, vel etiam fraudulenter in id quod natum est, affecta est, ut homicida iudicatur, non solùm si interijt quod natum est, sed etiam si ab alio educatum sit. Rursus quoq; dicimus, quòd etiam ex ijs quæ illic scripsimus, hoc probatur. Non minus autem & ex præsenti canone apparet. Illic enim sanctus mulieris contemptum, vel fraudem inducit. non addit autem fœtus interitum. Sed dicit, tanquam ob homicidium matrẽ con-
C demnari, hoc est etiam si fœtus non fuerit interfectus, condemnari autem propter malam affectionem. Infante enim illius dolo vel socordia interfecto, debebat sine controuersia vt homicida puniri. Quando autẽ nec per negligentiam, nec per dolum matris id euenerit, dicit illi quoq; ignosci oportere, et adijcit fœtum interire à solitudine, & à rerum necessariarũ inopia. Si enim vixisset, nec matris negligentia processisset, quomodo quis eam criminandam esse diceret? Illud autem, matrem beluinè affici, accipe secundum præsentem interpretationem, & non vt dicebant aliqui, secundum ferarum maternam educationẽ. Permultæ enim feræ pullos suos diligenter curant, & educunt, & pro eis pericula subeunt, nec sunt eis conferendæ mulieres, dolosæ, & socordes, matres scilicet. Iam enim leæna tantam suorum catulorum curam gerit, vt tanto egrediens, & pedum suorum vestigia cauda confundẽs, non sinit antrum suũ inuestigari à venatore, & fœtus suos interimi.

Can. 5 Vidua ancilla fortè nõ multũ lapsa est quæ sub raptus simulatione, secũdum matrimoniũ eligit. Quamobrẽ eã de illo accusare non oportet: neq; enim simulatio iudicatur, sed voluntas. Clarum D autem quod illam manet pœna digamiæ.

BALS. Ancilla, inquit sanctus, vidua, & volens quidem secundum matrimonium contrahere, fortè autem ne hoc faciat retardata, propterea quòd à suis filijs vel à primis coniugij cognatis damnaretur, & propterea se raptam fuisse præ se ferens, per futurum cõiugem accusari non potest, quia non est verus raptus, sed velatus sub secundi matrimonij prætextu. Aequum est autem neminem à prætextu seu simulatione damnari, sed ex affectione & voluntate. Quare si non suberat secundi matrimonij ratio, sed propter fornicationẽ se raptam esse simulauit, vt quæ fornicata sit puniatur. Viduam autẽ ne dixeris esse & ancillam, sed fuisse quidem aliquando ancillam nunc autem liberam. Ipsa enim potest primo, & ij. contrahere matrimonium, sed non ancilla, quæ à lege non cognoscitur, & à legitimis cõtractibus. Quoniam autem nonnulli canone ad ancillas traducto, dixerunt quòd post simulatum raptum dominus secundo matrimonio annuit, & sic quoq; fortasse existimarunt fornicationem effugere, tanquam matri- E monio per domini consensum confirmato, audiant quòd quoniam primùm matrimonium factum est ancillæ cum libero, tunc autem necessario quoque consensus domini consequutus est, est superuacaneum, vel potius non admittendum, vt supponatur eam fuisse ancillam tempore simulati raptus. A primo enim matrimonio, quod domini consensu factum est, ancilla tacitè liberata est, nec amplius opus habuit consensu eius qui fuit aliquando dominus, ad secundum matrimonium. Interrogauerit autem quispiam cum leges & canones quemadmodum sæpè dictum est, non permittant vt raptores raptis legitimè coniungantur, etiam si raptarum voluntate fiat raptus, quo modo dicit præsens canon à raptu simulato non impediri secundum matrimonium? SOL. Hic raptus à viro factus non est, nec vlla actio, quæ raptum constituat, sed mulier quæ volebat secundo nubere, se raptam fuisse simulauit propter caussas dictas superius. Si enim raptus omnino factus est, nec matrimoniũ quidem inter eos intercedet, sed raptorum, & fornicatorum pœnis omnino subiicietur.

Can. 5 De inuoluntariis cædibus scio me ante hoc F tempus in octauo canone, cuius est principium. Qui securi ad suam pietatem, scripsisse pro viribus, & nihil vltra illa possum dicere: est autem tuæ prudentiæ pro circunstantiæ proprietate pœnas intendere vel remittere.

BALS. Sanctus rursus etiam interrogatus est, quo modo debent puniri qui cædes inuoluntariè perpetrant, & respondit, Plus quam dixi in octauo canone, non possum de inuoluntarijs homicidijs dicere.

Com-

Pœnas augere vel minuere poteſt ſacerdos.

Conceßit autem ei qui adminiſtrat, qui inuoluntarium homicidium commiſit, vel pœnã augere, vel minuere ſecundum proprietatem circunſtantiæ, ſeu ſecundũ modũ & cauſſam cædis, & ſecundũ qualitatem perſonæ quæ interfecit eiúſque affectionẽ. Quod autẽ variè ſcilicet aliquando quidẽ grauiter, aliquando leuiter punientur cædes inuoluntariæ clarum eſt ex iis quæ quotidie accidunt circa infantes, quæ in matrum vlnis ſæpe moriuntur. Si enim ex ebrietate mater graui ſomno affecta, relicto incurato infante dedit cauſſam cædis, acerbè punietur. Sin autẽ ex mala valetudine profundè dormiit, A & infantulo mortiferum ſomnum præbuit, leuius punietur. Ego autem vidi quandam mulierẽ diuitem & delicatam, grauiter punitam, quòd per ſe, & non per nutrices infantem mamma aleret, & propter inſcitiam importunè eum lactans, pro lacte mortifero cum veneno potauit.

Can.lv.

Qui ſe latronibus aduerſos obiiciunt, ſi ſint quidem extra eccleſiam, à boni communione arcentur: ſi ſint autem clerici, à gradu deponuntur. Quicunque enim, inquit, gladium accepit, gladio peribit.

Gladio perire.

BALS. In xiij. canone ſanctus conſulẽdo definiit, vt qui in bello interfeciſſent à ſacramentorum cõmunione abſtinerent tribus annis integris. Hic autẽ eos qui ſe latronibus oppoſuerãt, & eos interfecerãt, ſi ſint quidẽ laici, arcet à ſancta communione. Clericos autẽ depoſitioni ſubiicit, & dicit ſe hoc definiiſſe ſecũdũ ſcripturam quæ dicit, Quicunque gladium acceperit, gladio peribit: Gladiũ autem, & mortem vocat, depoſitionẽ, & ſacramentorum priuationem. Ab iis enim qui ſapiunt B hæc mortiferũ ſupplicium exiſtimantur. Quia autẽ xiij. can. inſtar conſilij editum dicebant nonnulli, nõ afferre neceßitatem, & propterea deſpici, dicimus quod ex præſenti canone, qui indiſtinctè punit eos qui ſe defendũt, & latrones interficiunt, apparet illũ etiam canonẽ iã afferre neceßitatẽ & ecclesiaſtica quidem lex eos ſic punit, ſecundũ autẽ thema & cap. xxxix. tit. lx. lib. ſic dicit expreßè, Inuadentem latronẽ licet ſine periculo occidere: tempore autem ſanctißimi illius patriarchæ domini Conſtantij Chliareni, cum quidã acceßiſſet ad ſanctißimã dei magnam eccleſiã, & ſe armatos in latrones incidiſſe dicerent in clauſura ſancti Baſilij, & eos interfeciſſe, & vellent ſcire quid agendũ, ſynodaliter diſputatum eſt, an omnes qui latrones interficiunt debeãt indiſtinctè puniri: & dixerunt nonnulli, quòd ſi quis potẽs latronis inſidias effugere hoc non fecit, ſed eum dedita opera interfecit, non punietur ſecundũ præſentem canonẽ, ſed tanquã in homicidam grauius in eũ animaduertetur. Quis enim ſcit, inquit, an qui in eum impetum faciebat latro, ſi vixiſſet, dei prouidẽtia à latrocinio ceſſaſſet, & deo adhæſiſſet? Vtebantur autem C & antiqua ſuperius ſita lege, quæ dicit, Si non poſſet tutò effugere, crimini non datur. Sin autem latro violẽtam manum aduerſus eũ qui ipſum interfecit intẽtauit, fiet quod præſens canõ decernit. Atqui lex quoque ſuperius dicta ſic habet, Si autẽ qui occidit nec latronem proſequutus eſt, nec dum latro eum perſequeretur ipſũ occidit: ſed propter cõmunẽ vtilitatẽ incitatus hoc molitus eſt, & ipſũ interfecit, nec legitimè, nec eccleſiaſticè punietur. Is enim, inquiunt, præmiis quoque dignus eſt, vt qui multorũ animas à morte liberauerit, & locũ qui latronis inſidiis, tanquam quibuſdam ſpinis & tribulis ſuffocabatur, manſuefecerit. Hoc quoq; confirmabãt ex lege, quæ ſita eſt in primo titul. iij. lib. & decernit eum non eſſe infamem, qui pro oſtentanda virtute cum beſtiis pugnauerit, & pro oppugnãda belua abſq; canum venatione mercedem acceperit cũ ea belua prouinciam magnopere læderet: Synodo autẽ viſum eſt, vt quod ad leges eccleſiæ attinet, & qui ſe defẽdẽtes, & qui propter publicam vtilitatẽ inuitati, latrones interfecerunt, puniantur, quemadmodũ puniuntur qui in bello occiderunt: is autem qui latronem interfecit, quando poterat ſuum latrocinium effugere, amplius puniatur. Tamen ſecundum iura legitima ſuperius dicta diuiſio, non repudiabitur. Et hac quidẽ de Laicis. Clerici enim quomodocunque occidentes deponuntur, nullà habita differentia hoſtium, vel latronum, vel aliquorum aliorum lege xxiij. cap. xiij. tit. Nomoc. Photij.

D Can.lvi.

Qui ſua ſponte interfecit, & poſtea pœnitentia ductus eſt, viginti annis ſacramento non communicabit. Viginti autem anni ſic in eo diſpenſabuntur. Debet quatuor annis deflere ſtans extra fores oratorij, & fideles ingredientes rogans vt pro eo precentur, ſuam iniquitatem pronuncians. Poſt quatuor autem annos inter auditores recipietur, & quinque annis cum ipſis egredietur: ſeptem autem annis cum iis qui in *ſubſtratione orant egredietur. In quatuor annis ſolum ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps.

*ὑποπτώσει.

Iis autem expletis, erit ſacramentorum particeps.

Can.lvij.

Qui non voluntariè interfecit, vndecim annis ſacramentis non communicabit. Vndecim autem anni ſic in eo diſpenſabuntur. Duos quidem annos deflebit, tres autẽ annos inter auditores perſeuerabit, E in quatuor * ſubſtratus, & anno ſolum conſiſtet, & deinceps ad ſacra admittetur.

*ὑποπτῶν

BALS. Præſentes duo canones deſcribunt quomodo debent puniri qui voluntarias & inuoluntarias cædes fecere. Pœnarum autem etiam modos definiunt.

Can.lviij. *ὑποπίπτων.

Qui adulterauit, in quindecim annis ſacramentis nõ communicauerit. In his autem quindecim annis ſic quoque diſpenſabitur. Quatuor annis erit deflens, quinque audiens, quatuor * ſubſtratus, in duobus conſiſtens ſine communione.

Can.lix.

Fornicator ſeptem annis ſanctis non communicabit duobus deflens, & duobus audiens, & in vno ſolo cõſiſtens, octauo autem ad communionem admittetur.

BALS. Etiamſi, quæ præſentibus duobus canonibus decreta ſunt, quod ad dictionem attinet, clarißima, F ſed tamen quod ad praxin attinet, ſunt omnino difficillima. Nemo enim ea quæ illic cõtinetur ratione curatur: & niſi eſſet inenarrabilis clementis dei miſericordia, omnis caro periiſſet. Ne autem contrarius eſſe ſibi videatur xxij. canõ ſancti patris, qui dicit, eos qui ex raptu mulieribus ſtuprũ afferũt quadriennio puniri. Illic enim ſanctus ea quæ ab iis qui eũ præceſſerunt patrib⁹ ſtatuta ſunt oſtendit, nunc autẽ ſuã ſententiã protulit.

Can.lx. Fornicatarũ virginũ, & monacharum pœna.

Quæ virginitatem profeſſa à voto ſuo ac profeſsione lapſa eſt, peccati adulterij tempus in ſuæ vitæ diſpenſatione complebit. Idem & in iis qui vitam monaſticam profitentur, & labuntur.

BALS. Sæpe diximus, quòd virgines mulieres dedicabantur ecclesiis cum laico amictu, & ab episcopis nutriebantur vt quæ, & virgines esse, & ecclesiis assidere profiterentur. Hanc ergo virginem quæ hæc professa est lapsa, seu fornicata est, decernit sanctus, vt adulterã tractari, seu puniri, & nõ solum eas, sed & monachos, & monachas similiter post cõuersionem curari. Ne tibi autem videatur aduersari xix. canon synodi Ancyranæ, decernens lapsas virgines pœnis digamorũ subiici. Is enim à præsente canone sublatus est, qui est multo antiquior: lege & xviij. can. præsentis sancti, & nota q, ex præsenti canone monachi qui fornicãtur, & non deponuntur, vt qui nõ habeant lectoris characterẽ A à suo præfecto, vel episcopalem ordinationem, post defectionem, seu delictum, instar adulterorum puniuntur. Similiter etiam ascetriæ, & monachæ, lege & xi. tit. Nomocan. Photij. cap. v. viij. & ix.

Can. 61. Qui furatus est, si ex se quidem pœnitẽtia motus seipsum accusauerit, anno à sola sacramentorum communione arcebitur. Sin autem cõuictus fuerit, duobus annis tempus illi ad * substrationẽ diuidetur, & consistentiam, & tunc communione dignus habeatur.

*εἰς ὑπόπτωσιν.

BALS. Diuini canones leuius puniunt eos qui sua peccata confitentur, & ideo statuit magnus Basilius, vt qui suum furtum confessus est, sola sacramentorum cõmunione anno vno arceatur: is autem qui vt fur cõdemnatus est, vel in furto fuit deprehensus, biennio puniatur, nec in deflentis, nec in audiẽtis, sed in substrati, & cõsistentis loco ponatur, & post duorũ annorũ lapsum sacramentorum cõmunione dignus habeatur. Tu autem opta, ne præsens canõ secundum furis definitionem intelligatur, quæ dicit, Fur est, qui præter domini voluntatem aliena cõtrectat, sciens se eum molestia afficere. B Nullus enim fere eorũ qui in vita versantur sacramẽtis, vt mihi videtur, cõmunicabit, si hoc datum fuerit. Nam monasteriorum quoq; ministri, etiã si sint religiosissimi, præter suorũ præfectorum sententiam, aliquid sibi modicum ad vitã substentandam priuatim accipiunt, & ad alios transferunt, & filij à parentibus subripiũt. Mitto seruorum * nequitias & clandestinas subreptiones, eorum quæ ad dominos suos pertinent. Hæc sunt malorũ Ilias, & malum dilatant. Sed vt intelligatur editus hic canon in fures impudentes leges & lxvi cap. xij. tit. lx. lib. quod dicit, Fur etiam si pœnitentia motus rem domino reddiderit, fur esse non desinit.

Confessio peccati.

*λαθραίας (?)

Can. 62. Qui brutorum cõcubitu suam impietatẽ profitetur, eadem ratione confitens seruatur.

BALS. Tanquam adulteros definit sanctus puniri masculorum concubitores, & qui bruta ineunt omnino oportere, postquã scilicet à malo defecerint, & cõfessi fuerint. De masculorũ autem concubitoribus, lege etiã vltimũ caput xxxiij. tit. lx. lib. quod dicit, Iis qui bruta ineunt, seu pecora insiliunt caput abscindatur.

Can. 63. C Periurus vndecim annis nõ erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens quatuor substratus, anno solum consistens, & tũc communione dignus habebitur.

BALS. De periuris lege xviij. ca. xiij. tit. Nomoc. Photij, & quæ à nobis in illis scripta sunt.

Can. 64. Qui præstigias, vel veneficium fatetur, is homicidæ tempore confitebitur, ita dispensatus, vt qui in vnoquoque peccato se ipsum conuicit.

BALS. Præstigiæ quidem sunt, per solas incantationes, ac inuocationes quancunque actionem facere. Veneficium autem est, per noxia pharmaca esculentum vel poculentum aliquid componere, & hominem veneno perimere. Lege autem xx. cap. xiij. tit. Nomoc. Photij, & quæ in eo sunt, & xxv. ca. ix. tit. operis eiusdem.

Can. 65. Qui sepulchra effodit, vndecim annis carebit communione.

BALS. De sepulchrorum effossoribus, lege caput xxiij. xiij. tit. Nomoc. Photij, & xxvij. cap. ix. tit. operis eiusdem. D

Can. 66. Cum sorore coit⁹ homicidæ tẽpore punietur.

Can. 67. Prohibitæ cognationis in matrimonium coniunctio, si deprehensa fuerit, vt quæ in hominem peccatis facta est, subibit adulterorum pœnas.

BALS. Lege xxix. cap. ix. tit. Nomoc. Photij, & xx. cap. xiij. tit. & lib. lx. tit. xxxvij. cap. lvij. quod dicit, Qui matrimonio coniunguntur, vel alias carnaliter copulantur * patrueles fratres, & liberi qui ex eis nascuntur, & solum, quinetiam pater & filius cum matre & filia, vel duo fratres cum duabus sororibus, vel duo fratres cum matre & filia, vel consobrinus cum ea quæ fuit vxor auunculi, vel auunculus cũ ea quæ fuit vxor consobrini præter separationem etiã verberentur. Et hæc quidem hoc modo. Quia autem in interpretatione ij. cap. xiij. tit. Nomoc. Photij, ostẽdimus, quod regium quidem iussum factum est, prohibens vnum & eundem duabus secundis * sororibus patruelibus legitimè coniungi, non fuit autem prius positũ, sed & ecclesia prohibet eiusmodi matrimonium, debes scire, quod postq̃ nos hæc scripsimus, tempore sanctissimi & vniuersalis patriarchæ domini Theodosij xxx. Iulij mensis, xiiij. indictionis facta est declaratio synodalis, quæ ad verbum sic habet, Sanctissimus metropolitanus Apro frater & cõminister vestræ mediocritatis, Romanus Artabasdus allato synodaliter scripto quod hæc his verbis continebat. Puella quædam, quæ Irene dicitur spõsalia cõtraxit cum quodam Iohanne, nata decem annos. Cum autem dicta essent illicita illius sponsalia, facta est iudiciaria declaratio permittens eos vtiq; separari, qui spõsalia contraxissent: quòd essent, vt dictum est, sponsalia contra leges facta. Vult ergo Irene hodie legitimè coniungi Theodoro, qui est Iohannis secũdus patruelis, & interrogat an habeat aliquod impedimentum, rogauit nostram mediocritatem, & sacram fraternitatem, vt ab ea edisceret, an nullum habeat impedimentum contractus de quo scriptura facta est. Ab ea ergo audiuit, & præsente fratrum congregatione, quòd eiusmodi contractus nullo modo est prohibitus. Quia enim quæ cum Iohanne contracta sunt sponsalia, vt quæ propter Irenes ætatem consistere non possent, soluta sunt, rectè Irene, secundo eius patrueli lege matrimonij coniungetur. Neque enim Irenem cognatam personam reputat Theodorus, nec cognationis vinculis ac finibus cõstringitur, eo quòd sextum cognationis gradum excesserit. Nota quòd ex præsenti synodali declaratione permissum est vnũ & eundem duabus secundis patruelibus sororibus coniungi, quod mihi non placet, & lege factam à nobis de hac quæstione diiudicationem sitam in fine libri.

E

F

*consobrini fratres. (?)

*consobrinis. (?)

Lector

Can.68. Lector, si cũ sua sponsa ante matrimoniũ commercium habuerit, postquã anno cessauerit, ad legendũ recipietur, manens non vlterius promouẽdus. Quod si absq; desponsatione furtim coierit, cessabit à ministerio. Idem & minister.

BALS. Cùm quidã lector cum sua sponsa ante matrimonium eius voluntate congressus esset (Id enim significat, commercium habuit) Sanctus interrogatus est an is debeat, vt qui furtim congressus est castigari post matrimoniũ. Dicebant enim nonnulli, q; quoniam sponsalia nõ sunt perfectum matrimonium: potest enim pars, quæ accipit arram, quæ sponsalia constituit eã reddere duplicatam, & soluere sponsalia, existimatur lector nõ cum legitima vxore, sed cum muliere libera rẽ habere, & ideo cũ iis annumerari qui furtim cocunt. Dicit itaque sanctus, q; is lector qui cum sua sponsa, nõ cum omnino alia muliere coit, tanquam fornicatus sit, nõ reputabitur. Sed quia non expectauit perfecti matrimonij mysteriũ, vt qui pusillo & nõ cõstãti animo sit, punietur, id est anno vno segregabitur: deinde admittetur ad hoc, vt sit solum lector. Ad maiorem enim promotionem non prouehetur, hoc est neque diaconus erit, nec sacerdos, multo autem magis episcopus. Sin autem inquit, lector cum muliere aliqua coierit, quæ nõ sit sibi desponsa, & si cũ ea forte locutus erat de ea accipiẽda in vxorem, etiam si post coitum eam in vxorem accepit, non solum nõ promouebitur, sed etiã eo ipso depositioni subiicietur, nihil ex eo adiutus, quòd eam postea legitimè vxorem acceperit. Idem autem erit etiam in ministrum, seu hypodiaconum. Nam & is cum eo modo furtim coierit, deponetur. Ad vnum autem factum, quod est de furtiuo coitu, refer quod de diacono definitur, nõ autem etiam ad hoc vt promoueatur, postquã cum spõsa coierit, vel nõ. Non enim permittitur hypodiacono, sicut & lectori, post ordinationẽ desponsam habere mulierẽ, & matrimonium cõtrahere. Dicit enim Apostolorum 26. can. hoc modo, Eorum qui ad clerum non ducta vxore peruenerunt, iubemus volentes solum lectores, & cantores matrimonium cõtrahere. Si quis autem furtiuo concubitu cõgressus, postea diaconus factus sit, suo gradu exturbetur cognito crimine. Et hæc quidem hoc modo. Scias autẽ quòd quæ hoc canone cõtinentur, in synodali iudicio variè disceptata sunt, & dixerunt nonnulli hæc locum habuisse, quãdo sponsalia consensu cõtrahebantur, & dissoluebantur. Nunc autẽ quando nõ aliter cõtrahuntur, nec soluuntur, nisi iis modis, & caußis, quibus perfectum quoque matrimonium cõtrahitur, & soluitur, hæc omnia exoleuerunt. Vnde nec permittitur alicui eorum qui sunt ex tribunali, morte vel reliqua alia caussa à sua sponsa separato, alij mulieri coniungi, & is qui hoc fecerit, vt bigamus deponitur: similiter & lector qui in tale quid incidit, ad alium gradum non promouetur. Volebant autem eum quoq; qui hodie cum sua spõsa rem habuit, id impunè fecisse, quòd nõ poßint solui sponsalia. Cùm autem Augustus ille, & magnus * Drungorius dominus Stephanus Cõnenus, esset matrimonio iungendus dominæ Eudochiæ Augusti illius, & magni domestici domini Iohannis filiæ, & prohiberetur, eo quòd soror eius domina Irene despõsa esset illi Augusto domino Alexio in primis Augusti domini Iohannis incliti Imp. filio, qui erat primus patruelis magni Drungarij, & fieri non poterat, vt duo primi patrueles duabus sororibus coniungerentur, synodice agitatũ est tempore sanctißimi patriarchæ domini Nicolai Muzalonis, an ex eo impediatur magni Drungarij contractus: statutũ est autem impedire, eo q; sponsalia perfecti matrimonij locum non teneat. Porrò sanctißimus quoq; patriarcha dominus Theodosius cõceßit Mesopotemitano dom. Michaëli, cui Maria quædam desponsa fortè fuerat, & quod ea ante matrimoniũ aliam acceperat, vt alij sine præiudicio post mortẽ eius cõiungeretur, maximè cùm & liberos haberet, & 30. annum exceßisset, dicens nõ reputari trigamiã, vtpote cum sponsalia pro profecto matrimonio nõ sufficerent. Hæc autem ita statuta sunt, quòd non dictum sit interceßisse copulam inter sponsos; si ea enim interceßisset, nihil tale decretũ esset, ne manifest⁹ * incest⁹ et nefariũ matrimoniũ permitteretur. Nam etsi non interceßisset copula quoniã ex 98. can. syno. in Trullo, & ex 2. cap. 58. tit. 60. lib. & ex tertio themate 12. cap. 37. tit. eiusdem lib. ostenditur eum esse adulterij crimini obnoxiũ, qui alij desponsam vxorẽ duxit, quãdo & sponsalia cũ pœnæ datione soluebantur, & matrimonio nõ æquiualebãt, sicut hodie, dico nõ esse sine periculo, quæ sic permittũtur, cùm præsentis quoq; canonis potestate concurrens.*

Can.69. Diaconus qui pollutus est in labris, & se eo vsque peccasse cõfessus est, à ministerio prohibebitur: vt autem sit sacramentorum cũ diaconis particeps, dignus habebitur. Si quis autẽ amplius peccasse deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu deponetur.

BALS. Diaconũ vel sacerdotem, qui in labris pollutus est, & peccasse cõfessus est, decernit sanctus esse à sacro ministerio arcendum, non tamen esse à sacramẽtorum participatione prohibendum, sed intra sacrũ tribunal cũ gradu sibi æqualibus sacerdotibus, vel diaconis communicare ei permittendum. Eum autem qui non eo vsq; solum peccauit, sed amplius etiã lapsus est, vult esse deponendum. Hæc cum can. definiat, sæpe interrogatum est, Quid sit sacratum hominem in labris pollui, & dicebant alioqui esse aliquem peccasse cùm muliere vsq; ad lasciuum & amatorium osculum, secundũ euangelicum dictum quod est, Qui aspexit mulierem ad cõcupiscendum eam, mœchatus est in corde suo. Alij dicebant, quòd quidam veneris igne ardenter inflammati, muliebri pudendo tanquam poculo vtuntur, & per ipsum, ô execrandum flagitiũ, execrabilem potum bibunt, & labra sua polluunt. Alij dicebant quòd nonnulli insano amore capti muliebri pudendum exosculantur: nec erubescunt: sed dicunt labra nostra in nobis sunt. Quis nobis dominus? Ego autẽ legens Iulium Pollucem, inueni eum in secundo libro scriptorũ suorum de nominibus nominãtẽ μυρτοχίλίσας, & κρημνάματα, & πτερυγώματα, quæ sunt hinc & illinc prominentes muliebris pudendi partes, & membra. Doctißimus quoq; Aristoteles in sua physiologia de partibus animalium, ea labra nominat. Multi quoq; qui scripta amatoria cõscripserũt, ea & hiare, & expuere, & lingulis instructa esse dicunt. Existimo ergo quod qui est in sacris, si per labra pollutus fuerit, vt qui rem quidem valde exosam, execrandamq; fecerit, ad tempus segregabitur: vt qui autẽ perfectum peccatum per coitum non commisit, non deponetur. Quia autem nonnulli dicunt eum qui in labris pollutus est, & confessus, debere deponi, quòd dicat sanctus eum non oportere ministrare, dicimus sanctum hoc noluisse. Etsi enim videatur esse suppliciũ acerbius eius qui in labris pollutus est, ex eo quod non tempus definitum prohibitioni ministerij, sed non iam etiã apparet depositio. Illum enim deponendum esse decernit, qui maius aliquid per coitum perpetrarit.

Can.70. Qui vniuscuiusque prædictorum peccatorum fuit conscius, & non confessus, sed conuictus est, tanto tempore quanto malorum effector punitus est, ipse quoque punietur.

BALS. Eos qui sunt conscij aliquorũ qui peccata aliqua committunt, & hæc non sua sponte episcopis cõfitentur, sed ea celant, statuit sanctus, vt post legitimã omnium probationẽ, æque puniantur, ac ij qui mala fecere. Conscium autẽ hic ne dixeris eum qui solam habet conscientiam, & prohibere non potest: nec eũ qui consuluit absq; improba affectione, sed eum qui opẽ & auxilium tulit vel dolosè consuluit, vel eum qui scit, & potest prohibere, nec prohibuit. Dicit enim 2. thema
A *48.cap.11.tit.60.lib. Qui nouit furem, etiam si eũ non reuelauerit, fur non est. Qui autem furem occultat, fur est. Et 2. thema 50.cap.eiusdem libri & tit. studium, & consilium fit, quando fit propter odium eius cui furto quid aufertur, sicut furtum, ita & studium nõ fit sine dolo malo. Et consulit quidem, qui furtum suadet, studet autem, qui operam aliquã, & auxilium ad furtũ præbet. Et 60.cap. Qui ei qui fugit viam ostẽderit, fur non est. Et cap.3.6.tit.eiusdem lib. Qui sine dolo consuluit, non tenetur, nec qui per ludum. Antiqua quoq; 11. cap.eiusdem lib. & tit. Ex solo enim cõsilio furti actio non nascitur. Sacer quoq; Psaltes Dauid non punit eum qui furem vel adulterũ aspectat, sed eum qui currit cũ fure, vel ei fert auxilium, & eum qui diuidit, hoc est commune facit cum adultero peccatum. Qui ergo mali tantum habet scientiã, & non potest prohibere, & qui consuluit absq; improba affectione, non punietur. Qui autem sciuit, & cùm prohibere posset non prohibuit, & qui malo animo consuluit, multò autẽ magis qui opẽ*
B *tulit, punientur. Nota autem quòd vbiq; confeßio leuat pœnam, probatio autem eam auget.*

Can.71. Qui se vatibus, vel eiusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidarum tempore punietur.

*BALS. In 25. cap. 9. tit. Nomoc. Photij, & in 20. cap.13.tit. multa scripsimus de vatibus, magis, & similibus, & lege ea, & quæ in iis declarantur, canones scilicet, & leges, & scies quomodo hi puniãtur ciuiliter, & ecclesiasticè. Nunc autem sanctus decernit eos qui se eiusmodi hominibus dedunt homicidarum quoq; tempore puniri. Quia autem nonnulli præsentem canonem interpretantes, dicebant eos sic quoque puniri debere qui ad mulieres accedunt, quæ cum ordeo se quædã incerta, & futura reuelare profitẽtur, dico esse differẽtiam vatum, & * incantatricum vetularum quæ per incantationes simpliciores seducũt. Illi enim dæmones inuocant. Hæ verò virtutem potius, & sanctificationem simulantes, cũ diuinis canticis futura nonnunquam desimulantes, cũ quæ sunt obscura per ordeũ proferunt, vt scribunt, & quæ dicuntur* κρίτγιαι *& qui saccos, panfaciunt & quæ dicuntur nosq; induũt promissa barba & coma monachi. Ii enim, & seducentes, & seducti futura vaticinantur, tanquã ab angelica renunciatione edocti. Debent itaq; qui non deum negarunt, sed per improbitatem sanctitatem simu*
C *lant, mitius, & non instar eorum qui deũ negauerunt, puniri. Si autem dixeris ordei *latrices, & incantatrices aniculas dæmones inuocare, eæ quoq; necessario vt magi & vates, extremo supplicio punientur. lege & 83.can. præsentis sancti, & quæ in eo sunt.*

*γυ[illegible] — *τὰ κριθοφόρα καὶ γυ[illegible] γραΐδια.

Can.72. Qui Christum negauit, & salutis mysterium transgressus est, eũ toto vitæ suæ tempore deflere, & confiteri conuenit in tempore, quo è vita excedit, sacramento dignus habitus, propter fidem diuinæ clementiæ.

BALS. Canon quidẽ clarus est: statuit enim vt qui Christum dominum nostrum negauerunt, & eius quæ in carne fuit œconomiæ mysterium nõ susceperunt, defleant & confiteantur toto tempore vitæ suæ, in sola autem extrema respiratione digni habeantur sacramentorum participatione. Cùm autẽ Ancyrana synodus, & sacrosanctus Martyr Petrus extremo excõmunicationis supplicio neminem subiiciant, & præsenti canoni veluti aduersentur, dic quòd patres statuerunt pœnas suis temporibus conuenientes. Qui enim erant tempore vehemẽtium persecutionum, quando fides etiã non erat valde stabilis, propterea in eos qui labebantur, se mitiᵘˢ D
gerebant, concedentes propter persecutorum necessitatem. Magnus autem Basilius qui erat eo tempore quo fides dilatata firmiorq; facta est, fuit vehementior in eos qui fidem negabant. Vel dic, quòd patres quidem de iis statuerunt qui per vim tyrannicam Christum negarunt, & ideo pœnas mitigant. Præsens autem can. de iis decernit qui sua sponte, & sine aliqua necessitate Christum negauerunt, & propterea grauem illis pœnã inflixit. Illos autem deflere, & per totam vitam cõfiteri, dicũt nonnulli, nõ accipi ad hoc vt ponantur in loco deflentium. Hoc enim inquiunt, est à sancti misericordia, & dei clementia, quæ vincit omne peccatum, aliena: & ideo volunt eos quidem deflere, & peccatum confiteri toto vitæ tempore, sed loca pœnarum peragere secundum canones Ancyranæ syn. sed sacramentorũ cõmunione digni non habebuntur, nisi in extrema respiratione. Ei autẽ sentẽtiæ assentior & ipse, vt humaniori, & quòd nec ex sancti quidem verbis apparet eum qui sic peccauit statui in loco peccatorum deflentium.

Sin autem vnusquisque eorum qui in prædictis peccatis fuere, cõfessus bonus euaserit, & is cui à dei benignitate ligandi & soluendi credita est potestas, si sit clementior, videns summam eius, qui peccauit confessionem ad diminuendum pœnarũ tempus, non est dignus damnatione, cùm quę est in scripturis, nobis historia significet, quòd qui cum maiori labore confitẽtur, dei misericordiam celeriter apprehendant. Can.73. E

BALS. Ne quis propter temporaliũ pœnarũ longitudinẽ tristitia afficiatur, dicit sanctus quòd regionis põtifex, cui quemadmodũ & summo inter Apostolos Petro, regni cælorum à deo claues creditæ fuerunt, ligandiq; & soluendi potestatem accepit, si viderit eum qui propter aliquod peccatũ pœna affectus est cũ gratiarum actione pœnarum medelam suscepisse, & ardentiore studio pœnitentiã ostendere, tempus pœnæ diminuet, nõ timens condemnationẽ tanquã qui vtiq; canonicam temporis pœnarũ diffinitionem transgrediatur. Docet enim nos scriptura, quòd qui cum maiori labore confitentur, eos dei misericordia celeriter apprehẽdit. Et in his quidem can. Tu autem lege 39.cap.9.tit. Nomoc. Photij, & leges quæ in ea sitæ sunt, & ex his scies quòd est differentia iudicum, qui pronunciant corporales punitiones aduersus eos qui sunt criminibᵘˢ obnoxij, F
& episcopos qui decernũt pœnas ecclesiasticas aduersus eos qui animæ peccata cõfitentur. Illi enim pœnas à lege cõstitutas nec possunt augere, nec minuere sine iussu Impe. Hi verò nostrorum peccatorũ onera suscipientes, tanquam deo pro nobis rationes reddituri, pro suo arbitratu pœnas & augẽt, & minuunt, & ideo in eorũ est potestate, nõ solum pœnarũ tempora minuendi, sed etiã pœnas cõmutandi. Et si enim constitutũ est, vt qui peccauit hanc carnẽ non comedat nec cũ fidelibus cõsistat, similiter nec sit diuinorũ sacramentorũ particeps: qui

Pontifex regionis. — Sacerdotes pœnas [illegible]

qui tamen cõfeßionem suscepit pro personæ cui pœnæ imponitur qualitate, & eius confeßionis vehementia, & pœnitentiæ studio, has quidem pœnas moderabitur, illas verò multiplicabit. Quare non est accipiendus hic can. vt nonnulli dicebant, ad solam temporis pœnarum diminutionem sed ad omne pœnæ genus. Cùm autẽ quidam miles in voluntariæ cædis crimen incidisset, & à quodam antistite, post valde modicũ tempus, datis scriptis absolutus esset, potẽs & sanctus noster Imperator, & dominus, id factum ægrè ferens, statuit tẽpore sanctißimi illius patriarchæ domini Lucæ, vt synodaliter cõsideraretur, an rectè illi militi cõcessa esset à pœnis absolutio, tanto in eũ studio & per quandam non misericordiã, sed potius animi affectionẽ. Cùm enim antistes præsentem canonem præponeret, & alios moderantes vtiq; eam quæ illi obiiciebatur nimiã pœnæ leuitatem, sancta syn. canones limitibus circumscribens, secundum diuinißimã inspirationem, quæ ex sancto illis spiritu inerat, militem quidem canonicarũ pœnarũ rursus *cõpedibus subiecit: antistitem autem ad aliquantum tẽporis ab officij ac ministerij suspensione puniuit, dicẽs quod antistibus quidem licet pœnas canonicas augere, & diminuere: aranearũ autem filis ligare, quæ debent tribus rudentib⁹ alligari, nõ cõcessum est. Dicitur autẽ, quod etiã propter illius militis caussam edidit potens & sanctus noster Imperator de voluntariis homicidiis nouellam, quã etiam lege retro sitam, & hæc quoq; cum aliis tractantẽ. De iis autẽ quæ ab illis fiunt, postquã ad sanctißimã dei magnã ecclesiã cõfugerint, imperialis mea maiestas nõ scit perfectè, audit tamẽ quæ nõ bona sunt.*

A

τὸ συμπαθὲς, ἀλλ' ἐκ προσπαθείας. ἀραχνοϋφέσιν. Pœnas canonicas Aranearum filis ligare.

Can. 74.

Qui cum propria ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua & nefaria actione desistat. Postquã autem in horrendi peccati* sensum & animaduersionem venerit, triennio defleat, stans propter fores domus oratoriæ, & rogans populũ ingredientem ad orationem, vt vnusquisque pro ipso misericorditer ad dominum intensas fundat preces. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, & scripturam ac doctrinam audiens eiiciatur, & nec oratione dign⁹ habeatur. Deinde si quidem illam cum lacrimis exquisiuit, & domino cum cordis cõtritione, & valida humiliatione supplex procidit, detur ei substratio in aliis trib⁹ annis: & sic postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit 10. anno in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione, & cum duobus annis vnà cum fidelibus ad orationem substiterit sic deinceps dignus habeatur boni communione.

B *συναίσθησιν.*

Can. 75.

Idem est decretum in eos quoque qui suas nurus accipiunt.

C

BALS. Duo præsentes decernunt canones, quomodo punitur qui cum sua sorore rem habet, etiã si nõ ex ambobus ei parentibus coniuncta sit, sed ex vno, quæ Græce ἑτεροθαλὴς dicitur, & quomodo punitur qui cũ sua nuru polluitur, & dicit eos quidem debere extrudi ab ecclesia donec à peccato abstinuerint: postquã autẽ destiterint distribui in quatuor loca, eorum qui agunt pœnitentiam: & sic sancta communione dignos haberi. Quatuor autẽ loca 12. annis proficiũtur, lege et 2. cap. 14. tit. Nomoc. Photij, & nota quòd iis qui desistunt, nõ iis qui perseuerant in peccato, dãtur pœnæ canonicæ. His enim nihil quod sit fideliũ, penitus communicatur.

Can. 76.

Qui mulierem quidem sibi legitimè copulatã dimittit, & aliã ducit, secundũ domini sententiã, adulterij iudicio subiicitur, & à patribus nostris canonicè statutũ est, vt ij anno defleant, biennio audiant, triennio substernantur: septimo cum fidelibus consistant: & ita oblatione digni habeantur, si cum lacrimis pœnitentiam egerint.

Can. 77.

Eadem autem forma obseruetur, & in iis qui duas sorores in matrimonio accipiunt, etsi diuersis temporibus.

Can. 78.

Ii autem qui in suas nouercas insaniunt, sunt eidem canoni obnoxij, cui & ij qui in suas sorores insaniunt.

D

BALS. Eum qui in suam ex altero germine sororẽ vel suam nurum polluit, 12. annis puniendum statuit sanctus in 75. & 76. can. Nunc autem scilicet in 77. 78. & 79. can. iubet, vt qui suas consortes dimittunt, & alias ducunt in matrimonium, quinetiã ij qui duas sorores in matrimonium accipiunt, scilicet post vnius mortem, & qui cum suis nouercis polluuntur, vt adulteri puniãtur. Addit autem 76. can. vt qui suam vxorem relinquit, & alij coniungitur, à patribus septennio puniatur: & sic si cum lacrimis pœnitentiam egerit, sancta communione dignus habeatur. Hæc cùm ita se habeant, dicit quispiã quòd cum 58. can. in quindecim annis puniat adulterum, & præsens can. dicat septem annis puniri eos qui suas vxores dimittunt, & alias coniunguntur, quid nobis sit sequendum. SOL. Ea quæ in 58. can. continentur. Hic enim sanctus patrum definitionẽ, non vt decretum, sed vt in memoria reuocationem adduxit, & vt sciamus quid ab illis prius statutum est, & quid ab ipso contra statutum, & hoc significatur, ex eo quod dicit sanctus, debere eos puniri, vt adulteros: si quis autem dicat generale iuris dictum seruari, Expressa plus valere quàm tacita, audiet quòd si esset quidã alius sancti can. qui 15. annis puniret adulteros rationẽ fortasse haberet quod dicitur. Quia autem sunt etiã eiusdem sancti vtriq; canones, necessario, quod ab eo posterius cautũ est, attendi debet, vt quod iam esset editũ per 58. canonẽ. De iis autem qui suas vxores relinquũt, lege etiã 38. can. præsentis sancti patris: & ante penultimum thema vlt. cap. 37. tit. 60. lib. quod dicit, Qui duas vxores habere tentauit, non lege, sed facto voluntatis, rectè adulterij crimini subiicitur. Quæ autẽ illi nupsit posterior, si nesciret eum habere vxorẽ legitimam, ei venia dabitur, lege & 2. can. Neocæs. syn. qui dicit eos ab ecclesia ad mortem vsq; expelli, & ne tibi cõtrarius esse videatur, sed dic ante dictæ quidẽ synodi canonem statutũ esse de iis qui in malo persistunt: præsentem vero de iis qui destiterunt, & cõfeßi sunt, & propterea illi quidẽ perfecta excõmunicatione dãnãtur: hi vero quindecim annis puniũtur. Nota autem ex præsentibus canonibus quòd non solum in his peccatis, sed etiã in reliquis cessatio dat locum pœnis. Qui enim in malo perseuerat, etiamsi milies punitus fuerit, & toties bonũ fecerit, habet vulnus immedicabile, quod vinculis quæ cicatricem inducunt nõ cõstringitur. Nota præterea, quod quæ præsenti can. cõtinentur, præterea quæ ab ecclesia aperte susceptæ sũt, exoluere, & q eis vtitur iudaizat. Ecce enim apparet, quod etiã apud sanctos patres leges susceptæ sũt, quæ ratione cognationis matrimonia prohibẽt. Porro lex quoq; antiqua, quæ permittit vt frater defuncti eius vxorẽ accipiat, vt fratri semẽ suscitet, in vsu non est.*

E

F

ἐπουλωτικοῖς.

est. Porrò Latini quoq; qui matrimonia, quæ ratione *cognationis vetita sunt, indiscriminatim contrahũt, in canonem impingunt.

*ἀγχιστείας

Can.79.

Patres polygamiam silentio prætermisere, vt beluinã, & ab omni hominũ genere alienã. Nobis autem probatur eã maius esse fornicatione peccatum, & ideo consentaneũ est vt ij canonibus subiiciantur, vt scilicet postquã anno fleuerint, & tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.

BALS. Cùm sanctus in 4. can. de trigamis, & polygamis ea definisset, quæ spiritus sanctus per eius manum dextrã pulchrè describenda curauit, nunc dicit, q. patres quidem nihil de polygamia dixerunt, sed eam de industria silentio prætermiserunt, vt beluinã, & ab hominum instituto alienã: sibi autem videtur eam esse fornicatione deteriorem. Quare & eum qui polygamiæ impuritate propter rationis inopiã alligat⁹ est, canonicis esse pœnis subiiciendũ decreuit: scilicet vt stet anno cum deflentibus, tribus annis sit in substratione, & cũ catechumenis ingrediatur, et sic admittatur. Rogauerit autem quispiam, cùm prædictus 54. can. contineat trigamiam & polygamiam castigatam fornicationem esse à patribus nominatã, easq; in omnibus exequet: quomodo dicit præsens can. fuisse polygamiã à patribus silentio prætermissam & eius peccatum fornicationẽ superare? SOL. Trigamia quidem à lege agnoscitur, Tetragamia autẽ, & deinceps, nec canonibus, nec legibus admissa est. Omnis ergo matrimonialis contractus, qui trigamiæ limites excedit, nominatur polygamia. Illic itaq; sanctus de trigamia statuens, eam castigatã fornicationem nominauit, sed non polygamiam, quoniã illa quidẽ à lege agnoscitur, & non ab ecclesia diuellitur, quẽadmodum dicit can. 10. Hic autẽ de polygamia decernens, dixit eam esse fornicatione deteriorẽ, & merito: Qui enim fornicatur, seipsum atq; adeo solũ iniuria afficit: vt qui se in profundißimum intemperantiæ antrum sua sponte iniiciat. Qui autem quartum vel quintũ matrimonium contrahit, is legibus & canonibus insultat, qui nefarium hoc opus prohibuerunt: suos quoq; germanos filios iniuria afficit, vt qui germanis eorũ satis adultera deprauatorum seminum zizania adseminet. Vt ergo fideles ab eiusmodi illicitis matrimoniis abstineant, statuit sanctus, vt ij plusquã fornicatores puniãtur, postquam confeßi fuerint, & à malo destiterint. Præterea interrogauerit quispiam, cùm fornicatio septennio puniatur, vt hoc ex 59. can. probatur, quomodo præsens canon, qui polygamiam fornicatione deteriorem nominat, punit eã quatuor annis. SOL. Nonnulli quidem dubitationem soluentes fornicatores quadriennio puniendos esse dixerunt, vtentes etiã 22. can. sancti patris. Tu autem lege 9. can. & eius interpretationẽ, & dic quòd fornicator quidem septennio punitur. Polygamus autẽ etiam plusquã septennio. Quoniã autem quatuor loca pœnarum, & statutum est vt ij quatuor annis defleant, & in tribus substernãtur, cõuenienter in reliquis quoque locis seruire cogentur, audientis scilicet, & consistentis, & si ea nõ in maius tẽpus deducantur, ad quatuor quidẽ certè annorum quantitatem saltem redigẽtur, vt sint omnes anni pœnæ, octo. Quia autem nonnulli polygamiã indiscriminatim peruadẽtẽ fornicationem nominarunt, audiant q. matrimonium non est solum coniungi cõfusiore modo loquendi, sed viri & mulieris coniunctio, & totius vitæ consortium, diuiniq; & humani iuris societas, & quòd matrimonium non ex sola coniunctione consistit, sed etiã ex eorum qui cõtraxerunt, affectione. Dicit autẽ 4. cap. 4. tit. 51. lib. Dotem quidẽ efficit matrimoniũ, sed dos matrimoniũ nõ facit: sed eorũ qui simul habitãt mutua affectio. De trigamia autẽ lege & superius positã vnionis decisionẽ, quæ facta est tẽpore Cõstãtini Porphyrogẽnetæ Imperatoris.

Ca

Qui in Barbarorum incursione fidem in Christum violarunt, factis sacramentis gentilibus, & quibusdã nefariis, quæ idolis magicis oblata sunt, ab eis gustatis, ij secundum leges à patribus iam editas, & canones dispẽsentur. Qui enim grauem necessitatem ex tormentis sustinuerunt, & nõ ferentes labores ad negationem tracti sunt, tribus annis sint non recipiendi, & in duobus audiãt, & cum tribus annis substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui autem sine magna necessitate fidem in Christum prodiderũt, & dæmoniorum mensam attigerunt, & Græca sacramẽta iurarunt, tribus quidem annis eiiciantur, duobus audiant, postquam autem in substratione tribus annis orauerint, & in aliis tribus fidelibus ad orationem se substrauerint, sic admittantur ad boni communionem.

BALS. Ancyrana synodus satis definiit, quid debeat iis fieri qui vi tyrãnica idolis sacrificarũt, vel etiã execranda comederunt. His ergo cõsequẽter dicit magnus Basilius, quomodo debeãt puniri qui hoc fecerũt, vel vt qui supra modũ tormentis affecti sint, vel vt qui sine vi magna fidem in Christum prodiderunt. Quia autem in 73. can. eum qui Christũ negauit, & salutis mysterium transgressus est, sanctus per totã vitam deflere constituit, morientem autem sacramentis dignũ haberi: & videntur canones inter se pugnare, dic nõ esse idem negare Christũ, & idolis sacrificare, quod idolis immolata gustare vel Græca sacramenta iurare. Illud enim est perfecta fidei abrogatio, hæc vero inquinamentum et abrogationis existimatio, et propterea primũ magis punitur. Vel quod in illo quidem canone, de iis qui abnegationem sua spõte transfugerunt, & sine necessitate fidẽ contemptui habuere, sanctus decernit: in hoc vero, de iis qui barbarorũ vehementia victi sunt, & de iis qui vim paßi sunt, licet nõ valde vehementẽ, & cesserunt. Vnde & mitiores hic pœnas descripsit. Sin autem dicunt fortasse nõnulli ea quæ præsenti canone continentur, locũ non habere, quòd fides dei gratia supra rectæ opinionis petrã aptè stabiliatur, & tyranni pluribus ab hinc annis cõiectis à martyrib⁹ lapidibus obruti sunt: sed tamẽ multi quoq; hodie impiis Agarenorũ manibus capti, & torti, aliquando quidẽ fidem orthodoxã abiurant, aliquãdo vero in impiam Mahometi religionẽ iurant. Alij vero sua etiã sponte se in infidelitatis speluncã proiiciunt. Qui quidẽ omnes ex hoc præsenti canone curabuntur, post confeßionẽ, & conuenientiã pœnitentiam. De iis autem qui execranda comederunt, lege diuersos canones syn. Ancyranæ, & scies quomodo ij puniantur.

Ca

De iis etiam qui peierarunt, si vi quidem & necessitate sacramenti transgressi sunt, leuioribus pœnis subiiciuntur, vt post sex annos possint suscipi. Qui autem sine necessitate suam fidem prodiderunt, cum duobus annis defleuerint, & duobus annis audiuerint, & in quinto in substratione fuerint, & in duobus aliis sine oblatione in orationis communionem suscepti extiterint, ita tandem condigna scilicet pœnitentia ostensa, in corporis Christi communionem recipientur.

BALS. Leges sitæ in xviij. can. xiij. tit. Nomoc. Photij, sufficiunt ad ostendendum quænã iuramenta retractantur, & ex eis intelliges quinã sint periuri: lxiiij. autem canon & hic præsens magni huius sancti, nõ docent quænã retractentur sacramenta, sed quomodo puniatur qui perierarũt. Et in 64. quidem can. indefinite sanctus pœnæ excõmunicationis periurum ad decenniũ subiecit: hic autem facit diuisionem periurorũ: & eos quidẽ qui peierare necessitate coacti sunt, post sex annos suscipiendos decreuit, eos autem qui sine necessitate, post duodecim condigna ostensa pœnitentia. Atq; in his quidem consistit canon. Tu autem dic illos periuros ex hoc canone castigari, qui sua sponte, & per cõfessionem de peccato triũpharunt, & medelã petiuerunt: non autem illos qui ex aliorum accusatione periurij cõdemnati sunt. Illi enim cum pœna pecuniaria ab ecclesia quoq; magis punientur. Probatio enim, vt superius dictum est, debitũ peccati duplicat, & pœnitentia pœnæ trutinã eleuat. Scias autem, q periurij peccatũ est multiplex, & propterea curatu difficile. Aliter enim punitur qui per contemptum iurauit, & peierauerit, aliter qui per vim, aliter qui per pœnitentiam, aliter qui propter vindictam, aliter qui per dolum, aliter qui iuramẽtum soluit, quod propter ludicrum quippiam vel etiam abiiciendum factum est: aliter qui corporale iusiurandum transgressus est, aliter qui quod scriptis mãdatum est. Et vt semel dicã, in illius qui confessionẽ suscepit prudentia ac iudicio sita est periurij medela. Ego enim vidi multos qui Hierosolyma proficisci iurauerãt ac peierauerãt, nulla pœna affectos cõseruatos fuisse, & alios q sine scriptis in caput imperatoris iurauerãt, acriter fuisse castigatos, & alios qui vi iurauerãt, nullo modo punitos. Vidi autẽ aliquot amoris insania percitos qui sine periculo sua sacramenta conculcarunt, et ideo opus est ea exactè examinare, & vt decet iurare.

Prudentia & iudicio in quo requiritur qui audit cõfessiones

Can. 83.

Qui vaticinantur & gentium consuetudinem sequuntur, & aliquos in ædes suas introducũt ad veneficiorum inuentionem, & eorũ expurgationem, cadant in canonem sexenij, & postqua anno defleuerint & anno audierint, in tribus annis substrati, & anno cum fidelibus consistentes, sic admittantur.

BALS. Sæpe quidem simpliciores, & imprudentiores grauius ægrotantes, & non commodè curati existimant se ex magica impostura, vel veneficio ita affici, & ideo ad aliquos etiã gentiles accedunt, afferentes se occulta veneficia in apertũ prolaturos, quæ corporalem laborantis sanitatem euertant, & ita se ægrotum ab illo maleficio purgaturos. Eos ergo qui vaticinantur, et non recedũt per inuocationem nominis domini, & dei & seruatoris nostri Iesu Christi, & dei matris, & omnium sanctorum omnem morbum, & omnem ægritudinem curari, omneq; veneficium, & imposturam satanicam, virtute & præsentia preciosæ & viuificæ crucis à fidelibus expelli, sed potius miraculorum ostentatores, præstigiatoresq; & gentium consuetudines sequũtur, & eos in ædes suas introducunt ad purgandã forte ægritudinem, quæ ex veneficio oritur, dicit sanctus esse sexennio puniendos. Dicit autem quispiam hunc canonem aduersari lxv. canoni & lij. Illi enim decernuit, vt ij tanquam homicidæ puniãtur, scilicet vt vel xx. annis pœna eis imponatur instar voluntariorum homicidarum, vel decem annos instar voluntariorum: hic verò vt sex. Existimo autem esse inter canones differentiam lxv. enim canon de ipsis* opificibus, seu de magicis, & veneficis decernit. Similiter & 72. de iis qui se tradunt vatibus, seu de iis qui eadẽ cum illis sentiunt. Præsens autem canõ disserit de hominibus, qui eos per errorem secuti sunt qui afferunt se magica vincula ac ægritudines soluere & curare, nõ tamen à fide desciuerũt. Est itaq; differẽtia eorũ qui per se exercẽt, eorumq; qui se tradunt præstigiatoribus, vt fidem etiã negent, & eorum, qui ab orthodoxa fide non defecerunt, lapsi autem sunt q ad eos accesserunt. Et ideo illi quidem longiori tempore puniuntur, hi vero breuiori. Lege etiã 2. can. sancti Gregorij Niceni ex epistola ad Latoium, qui ea ita diuidit. Ex eo autẽ, quod canon meminit hominum qui vaticinantur, apparet, vt existimo, quod qui malo abusi sunt, sexennio puniẽtur. Qui autẽ semel fortè errauerunt, & desciuerunt, mitius curabũtur. Cùm enim beatæ in domino vitæ coniux pij & religiosi illius domini Alexij Comneni filij inclyti imperatoris in grauem morbum incidisset, & medici de eius sanitate desperassent propter multiplicum morborũ contrarietatem, quidem ethnici se eam curaturos professi, vt pote quæ magicis artificiis laboraret, effecerunt vt multæ & admirandæ eius fœminæ, & viri etiam examinarentur. Clam autem proiiciebant imagines ex cera factas, & satanicè eorũ cõtrectationem & inuentionem significabant, atq; etiã multa alia grauia fecerũt in dei contemptum, & multorum hominũ supplicium. Et ipsi quidem impij cum rem efficere non potuissent, euanuerunt. Nobilissima autẽ illa mulier non modo nihil adiumenti adepta est, sed etiã diuturno morbo* vexata vita excessit, malo à se suscepto viatico, diuinorũ scilicet canonum aduersus se indignatione, quã deus propter alia eius bona opera alleuare dignetur. Post eius autem mortem tẽpore sanctissimi patriarchæ domini Leonis Stuppæ, nonnulli quidem eius cognati, & etiã subditi, grauiter puniti sunt, vt qui sæpissime vaticinati essent, & satanicæ nefariæ operationi toto animo credidissent. Alij autem mediocri supplicio curati sunt, vt qui non sæpe, nec ex animo malum illud secuti essent. Est itaque canon attendendus, & dei iudicio relinqueda ægrotãtium cura, qui solo verbo dissolutas carnes astringit & colligat, nec se tradere oportet satanicis imposturis, quæ nõ solam corporũ sanitatem auferunt, sed etiã animarum. lege 20. cap. 13. tit. Nomoc. Photij, & 25. cap. 9. tit. & 24. can. syn. Ancyranæ. De iis qui ad vates accedunt, & ad incantatores, & ad eos qui faciunt amuleta, & alia quædã dæmoniaca, lege ex panegyricis orationibus sancti Ioannis Chrysostomi interpretationem epistolæ sancti Pauli ad Colossenses, & sextam eius orationem aduersus Iudæos, quæ docet, quod etiã si quis mortuum suscitauerit, qui non sanctè viuit, non esse ei credendum, sed eum nihili putandum.

* ἐργοπαλευθῆσα.

*προσπαλαιῶσα.

Non est ei credendum qui mortuũ suscitauerit nisi sanctè viuat.

Can. 85.

Hæc autem omnia scribimus, vt pœnitẽtiæ eorum fructus probetur. Non enim hoc omnino tempore iudicamus, sed modum pœnitentiæ attendimus. Quòd si qui à propriis moribus non facilè auellantur, & carnis voluptatibus potiusque deo seruire voluerint, vitamque ex euangelio institutam non admittant, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in inobediente, & cõtradicente populo audire docti sumus, Seruans serua animam tuam.

BALS.

BALS. In lxxiij. can. definiit sanctus esse moderãdum pœnitentiæ tempus in iis qui pœnitentiã sollicitè & diligenter agunt. Hic autem dicit à pœna non liberandos qui pœnæ negligenter seruiunt. Statuitur enim vt in eos pœnæ aggrauentur, eorum verò qui à malo non desistunt post confeßionem, sed in eo perseuerant, iubet nullam haberi rationem. Audimus enim, inquit, ex scriptura, seruans serua animã tuam. Vide scilicet ne teipsum perdas cum iis conuersans qui corrigi nequeunt. Nota ergo duo pulcherrima ex præsenti canone, & q. quemadmodum pœnæ iis minuuntur qui confeßioni diligenter seruiunt, ita etiam in negligentibus intenduntur, & quòd illi puniuntur qui à malo desistũt. Qui A *enim in suis cupiditatibus permanent, absoluta excommunicatione condemnantur.*

Can. lxxxiij.

Ne itaque cum eis perire in animum inducamus, sed graue iudicium formidantes, & terribilẽ dei retributionis diem præ oculis habẽtes, ne velimus vnà cum alienis peccatis perire. Si enim nos non docuerunt terribilia dei: nec tot plagæ nos in sensum deduxerũt, quòd propter nostram iniquitatem nos dereliquit dominus & tradidit in manus barbarorum, & populus ad hostes captiuus adductus est, & dispersioni tradit⁹, eo quod ea audebant qui dei nomen circunferebant, si nõ nouerunt, nec intellexerunt, q̃ propter hæc venit in nos ira dei, quæ est nobis communionis cũ his ratio? Sed & noctu, & interdiu, & publicè, & priuatim ipsis testificari debemus: cum eorum autẽ improbitatibus abire nolumus, eos quidem lucri facere optantes, & à mali laqueo eripere. Sin autem hoc nõ possumus, studeamus nostras animas ab æterna condemnatione seruare.

B

BALS. Hæc verba suasoria sunt ad antistites, & omnes qui habent potestatem ligandi, & soluendi. Hortatur enim ipsos ne peccatis consentiant, nec corũ communionem sustineant qui in peccatis perseuerant, & ideo cum illis pereant. Sed eos perpetuò admoneant, vt à malo desistant & orent pro eorum salute. Sin autẽ, inquit, eos corrigere non poßitis, studete vos ab eis alienare, & sic ab æterno supplicio seruemini.

EIVSDEM EX ALIA EPIstola ad Amphilochium de differentia ciborum.

EGregiis autem Encratitis ad p̃claram eorum obiectionem, cur nos quoque non omnia comedimus, illud dicatur, quòd etiã excrementa nostra abominamur. Nam dignitate quidem olera nobis carnes sunt: quod verò ad eorum quæ sunt vtilia attinet discretionem, sicut & in oleribus id quod est noxium discernimus. Nam olus quidẽ est cicuta, quemadmodum & vulturina caro, caro est: tamen nec quis hyoscyamum attigerit, si capiat, nec canem attigerit, nisi magna vrgẽte necessitate. Quàobrem qui comedit nõ inique fecit. C

BALS. Encratitæ, qui continentiam fortè persequabantur, vesci carnibus adhorrebant, & cũ eis diceretur id non rectè à se fieri, opponebant orthodoxis, Vos quoq; nonnullos cibos abhorretis, & ideo ab eis abstinetis. Ad hoc dicit sanctus, Non est mirũ si ab aliquibus abstinemus vel aliqua abominamur: nam & nostra excremẽta abhorremus, & si sint ex nostræ carnis substantia. Sunt autẽ excrementa, vrinæ, stercora, humores qui per os, & nares emittũtur, & quæcunque eiusmodi. Quemadmodũ ergo illa auersamur, ita cibos quoq; aliquos nõ admittimus. Omnia enim olera carnes à nobis existimantur, quòd omnia comedamus vt olera. Discernentes autẽ, & separantes id quod est noxium, eo quod non lædit, vtimur & quemadmodũ in oleribus est cicuta, & hyoscyamus, tamen quia sunt noxia, ea fugimus, ita & in carnibus, caro est caro vulturina, & caro canis: sed tamen nemo gustauerit, nisi valde esuriat. Qui autem per vim gustauit, non egit iniquè. D

*σκύβαλα.

EIVSDEM AD DIODORVM de eo, qui duas sorores duxit in matrimonium.

Ius epistolæ meminit sanctus in xxiij. suo canone, missa est autem ad Diodorum Tarsensem episcopum, qui ab aliquo interrogatus, an posset vxore sua mortua sororem illius ducere in matrimonium in scriptis respondit eum non prohiberi. Cùm autem magnus Basilius eiusmodi matrimonium prohiberet, scriptis mandata Diodori responsio illi ostensa est, quæ prædictum matrimonium permittebat. E

An sorore mortua liceat aliam ducere.

Venerunt ad nos literæ Diodori inscriptionẽ habentes: quæ autem deinceps sequuntur, ea alius potius quam Diodori esse cõuenit. Videtur enim *vafer quispiam tuam personam subiisse, vt se sic auditoribus fide dignum efficeret, qui ab aliquibus interrogatus, an fas sit mortua eius vxore sua sororem in matrimonium ducere, interrogationem non horruit, sed auditionem ęquo animo tulit, & ad salacem eius cupiditatẽ valde illi strenuè, magnaque contentione auxilium tulit: si ipse itaque literas haberem, eas ad te misissem, ipseq; ad te & veritatem defendendam suffecisses. Quia autem is qui ostẽdit rursùs abstulit, & aduersus nos qui ab initio prohibueramus, veluti tropheũ circuntulit, dicendo se scriptis mandatam habere potestatem, nunc ad te scripsi, vt manu duplici ad illam adulterinam orationem veniamus, & nullas ei vires relinquamus, ne possit eos facile lædere, in quos incidit. F

*τις τῶν τεχνικῶν

BALS. Quæ à Diodoro scripta sunt, confutaturus sanctus, cõfutationẽ artificiose adgreditur, & eius dictũ ita proponit, vt nõ videatur ipsum concedere, & ita eum ad insistendum acriorem efficiat, & dicit, Literæ quidem sub tuo nomine scriptæ fuerant. Mihi autem videtur aliquis eorum qui ad hæc machinanda & excogitanda apti sunt, volens efficere vt quod à se diceretur fide dignũ esset, literis tuũnomẽ subscripsisse. Qui interrogat⁹ an fas esset, seu legitimũ, sororẽ, vxore sua mortua, in matrimoniũ ducere, ei q interrogauit, in im-*

*ἐνστῆναι κοῦφον

in impia interrogatione auxilium tulit, pro eo quod est intemperantiam, & libidinē permittēdo, ipse quoq; videtur fuisse actionis particeps. Si itaq; inquit, literas habuissem, eas ad te misissem, teq; & veritatem defendisses, seu tibi auxiliū tulisses, vt falso accusatus, quòd nefaria diceres, & scriberes, quod te et veritatem tangit. Veritatem quidem, cùm falsum illi prælatum fuerit: te autem, vt qui quæ non decet permiseris. Quia autē is qui ostendit, rursus abstulit, & tanquam aliquod trophæum aduersus nos circumtulit. Est autē trophæū, signum quod ei datur, qui vincit in bello; vt ex eo sit manifestum quæ pars aduersario vicerit. Vnde à versis hostibus trophæū nominatū est, à verbo Græco τρέπω,
A *quod verto significat.*

Quia ergo non habeo literas, nunc ad te scripsi: vt adgrediamur, vt duplici manu, tua scilicet, & mea, contendamus aduersus adulterinam illius orationem, alienam, & confictam, & vires ei non relinquamus, vt non facilè eos lædat, qui in eas incidunt, & legunt. Primum ergo maximum est in iis quæ sunt eiusmodi, quam apud nos habemus consuetudinem præponere legis vires habentem eo quòd à sanctis viris sunt nobis ritus traditi. *θεσμοί. *Ea autē est eiusmodi, Si quis vnquā impuritatis perturbatione superatus, lapsus sit ad nefariam duarum sororum societatem, nec hoc matrimonium existimet: nec eos ad ecclesiæ complementum prius admittat, quàm ipsos à se inuicem separauerit. Quare & si nihil aliud dici posset, sufficere consuetudo ad mali vitationem. Sed quia is qui epistolam scripsit, adulterino argumento hoc
B malum in vitam inducere conatus est, necesse est nec nos quidem à rationum auxiliis abstinere: et si in valde euidentibus ratione maior est vniuscuiusque præsumptio. Scriptum enim est; inquit, in Leuitico, Mulierem super sororem suam non accipies in * zelo aduersariam, ad reuelādam turpitudinem eius super ipsam, ipsa adhuc viuente. *ἀντίζηλον. Ex hoc ergo clarū esse dicit, quod ea mortua accipere permittitur. Ad hoc itaque primum quidē illud dicam quòd quæcunque lex dicit, iis qui in lege sunt, dicit, Nam sic quidem, & circuncisione & sabbato, & ciborum abstinentia includentur. Neque enim si aliquid inuenerimus, quod nostris voluptatibus congruat, nos ipsos seruitutis legis iugo submittemus. Sinautem eorum quæ sunt in lege graue aliquid apparuerit, tunc ad libertatem in Christo recurremus. Interrogati sumus an scriptum sit accipere licere vxorē post sororē, diximus id quod est tutum & verum, quòd non scriptum est: ex consequenti autem illatione
C quod non dictum est colligere, est eius qui legem imponit, non eius qui quæ legis sunt dicit. Nam sic quoque licebit volenti, adhuc viuente vxore, sororē accipere. Idem enim sophisma in illo quoque conuenit. Scriptum est enim. Non accipies in zelo aduersariam. Quare eam quæ est à zelotypia aliena, accipere nō prohibuit. Qui itaque suæ perturbationi fauet, dicet mores sororum esse à zelotypia alienos. Sublata ergo caussa, propter quam ambarum cohabitatio est prohibita, quid vetabit quominus sorores accipiantur? Sed hæc non scripta sunt, inquiemus. Sed nec illud diffinitum est. Consequentiæ tamen intelligentia dat similiter vtrisque potestatem. Oportebat autem ad ea quæ paulò ante in lege dicta erant reuerti, & ea molestia liberari. Videtur enim legislator non quoduis peccati genus comprehendere, sed separatim Aegyptiorū peccata prohibere, vnde abierat Israël, & Chananæorum, ad quos transierat. Ita enim habet dictio, Secundum studia Aegypti in qua habitastis, non facietis, & secundum studia regionis Chanaam, ad quam ego deducam vos, illic non facietis, & in legitimis eorum non ambulabitis. Quare consentaneum est hoc peccati genus non fuisse vsitatum apud gentes, & ideo nec legislatorem illius cautione opus habuisse, sed non docta consuetudine ad abominationis D criminationem contentum fuisse. Quomodo ergo cū id quod maius est, prohibuisset, quod minus est silentio prætermisit? Quoniam existimabat fore vt permulti libidinosi, & carnis amantes ad hoc vt cum viuentibus sororibus cohabitarēt patriarchæ exemplum aspicerent. Nos autē quid facere oportet, quæ scripta sunt dicere, an quæ silentio prætermissa sunt, curiosè perscrutari? Iam enim non licere patrem, & filium vna amica vti, in legibus quidem nō scriptum est: sed apud prophetas maximè accusatur. Filius enim, inquit, & pater ad eandem puellam ingrediebantur. Quæcunque autem sunt alia immundarum animi perturbationum genera, dæmoniorum schola inuenit, diuina autem scriptura silentio præteriit, maiestatem suam turpium rerum nominibus nolens *τὸ σεμνόν. polluere. Sed generalibus nominibus immunditias complexa est, sicut Apostolus dicit, Fornicatio autem, & omnis immunditia ne nominetur quidem in vobis, sicut sanctis conuenit, immunditiæ nomine nefanda masculorum & fœminarū flagitia cōprehendens. Quare non omnino silen- E tium dat libidinosis potestatem. Ego verò hanc partem ne silentio quidem fuisse prætermissam existimo, sed etiam legislatorem valdè prohibuisse. Illud enim, Non ingredieris ad quenuis consanguineum carnis tuæ, ad reuelandam eorum turpitudinem, hoc quoque consanguinitatis genus comprehendit. Quid enim esse posit homini sua vxore magis consanguineum, vel potius sua carne? non sunt enim amplius duo, sed vna caro. Quare per vxorem soror eius transiit ad consanguinitatem. Quemadmodum enim vxoris matrem non accipiet, nec eius filiam, quoniam nec suam matrem, nec suam filiam: sic nec sororem vxoris, quoniam nec suam sororem: sunt enim in vtrisque communia cognationis iura. Ego autem cuilibet de matrimonio consultanti testificor, quod pręterit figura mundi huius: & tempus bre- F ue est, vt & qui habent vxores sint tanquam non habentes. Sinautem nihil illud alleget, Crescite & multiplicamini, rideo eū qui legislatorū tempora non discernit. Fornicationis * remedium est *παραμύθιον. secundum matrimonium, non ad intemperantiā viaticum. Sinautem non continent, inquit, vxores ducant: non autem etiā vxores ducentes contra legem faciant. Qui autem nec ad naturam respiciunt ignominię perturbatione animo cęcutiētes, quæ quidem generis appellationes discreuit, ex quanam cognatione eos qui geniti fuerint appellabunt. Ipsorum inuicem fratres, vel cōsobrinos appellabunt. Vtraque enim eis propter cognationem adaptabūtur. Ne feceris ergo ô homo amitam

amitam infantium nouercam, nec eam quæ matris loco eos debet fouere, ac recreare, implacabilibus æmulationibus armaueris. Solum enim nouercarum odium inimicitias etiam post mortem persequitur, & quod magis est, alij quidem inimici mortuis reconciliantur. Nouercæ autem post mortem odisse incipiunt. Eorum autem quæ dicta sunt summa est. Si quis lege quidem matrimonium appetit, pater vniuersus terrarum orbis. Sinauté est illi studium animi perturbatione incitatū, propterea magis excludatur, vt discat vas suum in sanctificatione possidere, non in cupidi-
A tatis perturbatione. Plura me scribere cupientem modus retinet epistolæ. Opto etiam vt vel nostra suasio animi perturbatione potentior euadat, vel ne hoc scelus in nostra regione versetur, sed in quibus cœptum est locis remaneat.

BALS. *Magni patris ad Diodorum epistola, omni sapientia, & arte dicendi plena est: & sancti spiritus* * *inspiratione dictatur. Sed non est hoc tempore quærenda. Decernit enim ne in matrimonij societate duæ sorores accipiantur, quod dei gratia hodie ne in mentem quidem venit hominis Christiani, & præterea nec ampliore interpretatione opus habuit. Habe autem hanc diuinam epistolam assiduè in memoria, etsi enim id non tractatur quod in ea diffinitū est, quæ tamen in ea comprehenduntur epicheremata, enthymemata, & epenthymemata, vel potius quæcunq; ex veteri, & ex magno Paulo & composita, & opposita fuerunt, in alijs caussis multum conferunt. Nota autem ex ea, quòd ecclesiastici etiam non scripti mores, sicut scripti canones, refutari non possunt, & quòd leges Mosaicæ non*
B *sunt attendendæ. Nota etiam multa alia ex hac epistola quæ sunt imprimis necessaria, & maximè vtilia.*

*κιννύρα.

EIVSDEM AD GREGORIVM

presbyterum, vt separetur à muliercula cum qua habitat.

LEGI tuas literas * cum omni patientia & longanimitate, & miratus sum quomodo cùm posses per res ipsas nobis breuiter & facile respondere, in iis quidem quorum accusaris persistere malueris, prolixa autem oratione, quæ sunt immedicabilia curare volueris. Nec primi, nec soli, ô Gregori, statuimus, ne mulieres cum viris cohabitarent. Sed lege canonem qui à sanctis patribus nostris Nicææ editus est, qui apertè prohibet, ne sint intro-
C ductitiæ. In hoc autem situm est cœlibatus decus & honestas, quòd separatus sit à consuetudine & consortio mulierum. Si quis enim verbo profitens, reuera ea faciat, quæ qui cum mulieribus cohabitant, apertè ostendit se virginitatis quidem laudem nomine tantum prosequi, sed à turpi voluptate non recedere. Tanto magis ergo oportebat te nostræ postulationi facilè acquiescere, quòd dicis te ab omni corporali perturbatione liberum. Neque enim credo eum qui septuaginta annos natus est cum muliere * animi perturbatione commotum habitare: nec tanquam propter turpem aliquam actionem, quæ facta fuerit, statuimus ea quæ statuimus: sed quia ab Apostolo docti sumus, fratri non esse ponendum offendiculum, vel scandalum. Scimus autem quòd id quod rectè & sanè fit ab aliquibus, erit aliis occasio ad peccatum. Ea de caussa decreuimus, sanctorum patrum constitutionem sequentes, vt à muliere separeris. Quid ergo cho-
D repiscopum incusas, & veteris simultatis recordaris? Quid autem nos insimulas, quòd aures ad admittendas calumnias faciles præbeamus; non autem te ipsum, qui à consuetudine cum muliere non potes recedere? Eiice eam à domo tua, & statue ipsam in monasterio, sit illa cum virginibus, & viri tibi seruiant: ne nomen dei per vos blasphemetur: Quandiu hæc feceris, Myriades quas scribis in epistolis, nihil tibi proderunt. Sed ociosus morieris, deoque reddes rationem tui ocij: sinautem non correctus ausus fueris sacerdotium apprehendere, eris toti populo anathema, & qui te susceperint, erunt in omni ecclesia abdicati.

*μετὰ μακροθυμίας.

*ἐμπαθῶς.

BALS. *Gregorius quidam presbyter habebat quandam mulierculam ei inseruientem. Quod cùm sanctus intellexisset, petiuit à presbytero vt mulierem domo sua expelleret. Is verò ad ipsum de ea re* E
se ipsum defendens rescripsit. Magnus quoque Basilius rescripsit ad presbyterum: est autem verisimile presbyterum in sua epistola sanctum rogasse, vt literas cum longanimitate legeret, ad quem rescripsit pater, Cum omni longanimitate tuas literas legi, & admiratus sum, quòd cùm posses per res breuiter respondere, scilicet per mulieris amandationem, in ijs quorum accusaris, rebus scilicet ipsis propter quas accusatio instituta est, permanes: verbis autem te defendis. Deinde dicit, Nos nec primi, nec soli statuimus, ne mulieres cum viris scilicet sacratis cohabitarent, sed lege cano. syn. Nicenæ, qui prohibuit ne sint introductitiæ. Eas autem introductitias appellat tertius dictæ synodi canon, quæ introducuntur in ædes sacratorum hominum, qui vxores non duxerunt, & cum eis cohabitant. Qui autem cœlibatum professi sunt, laudem, & gloriam ob continentiam habebunt, si à mulieribus separentur. Si quis autem virginitatem profiteatur, cum mulieribus verò cohabitet, habet solum nomen, non autem & rem ipsam. Quia ergo, inquit, dicis te esse liberum ab omni perturbatione corporali, eò te facilius oportebat nostræ postulationi submittere, & mulierculam dimittere. Non dixit autem iussui vel mandato nostro, sed nostræ postulationi, modestiæ caussa. Non enim tanquam, inquit, in mulierculam amatoriè affectus sis, F
& propter turpem actionem decreuimus vt eam eijceres. Non enim credo eum qui septuaginta annos natus est amatoriè affectum cum muliere cohabitare, sed propter id quod ab Apostolo dictum est, non esse fratri dandum offendiculum, vel scandalum. Quod enim ab alijs sanè fit, & absque vlla animi perturbatione, erit alijs peccati occasio. Tu enim, inquit, fortasse cum muliere nequaquam in eam affectus cohabitas.

Alius

Alius verò tuum exemplum secutus cum muliere cohabitabit, non sine amatoria animi perturbatione: vel non bonam de te existimationem habebit: & erit hoc in sacerdotij dedecus. Quid ergo, inquit, chorepiscopū accusas? Est ergo verisimile chorepiscopum de introductitia muliercula iudicasse. Quid ergo nos accusas, tanquam qui calumnias facile admittamus, & non potius te ipsum, qui vt à muliere separeris, non poßis in animū inducere? Statue ergo, inquit, eam in monasterio, & tibi viri ministrent. Quandiu hæc facis, ea quæ tu multa esse scribis, nihil te iuuabunt, sed ociosus morieris, pro eo quod est, vsq; ad finē vitæ non operaberis vt sacer-
A *dos, cùm sis segregatus, & domino rationē tui ocij reddes, vtpote q. tibi ex hac caussa iniunctum sit. Sinautem non correctus sacrificare ausus fueris, eris anathema, & qui te sacrificantem suscipiunt, ab omni fidelium cœtu abdicabuntur. Et hæc quidē sic habent. Sed quia nōnulli tertium primæ synodi canonem afferētes, & verba huius epistolæ, volunt episcopos, & clericos nō cohabitare cum suis cognatis personis à suspicione alienis, quæ habēt alias sibi deseruientes, dicentes circunscribi canones, si sub nomine cognatæ nō suspectæ, ij qui sunt sacrati fideles offendant per cohabitationem cum alijs mulieribus, dicimus, q. episcopi quidem à Iustiniani nouella, quæ à nobis sita est in interpretatione tertij canonis primæ syno. prohibentur cum quauis muliere cohabitare. Clericos autem vellem quidem & ipsos sanctè viuere, & omnino abstinere ab habitatione cum vllis mulieribus. Sinautem hoc non poßunt, vt mihi quidem videtur, cum matribus, & sororibus, & non suspectis personis absq; periculo versabūtur, etiam si eæ habeāt*
B *mulieres ad ministerium vtiles. Hic enim magnus pater hoc agens vt multorum offendiculum tollatur, statuit vt muliercula à Gregorio discedat, non statuens vt homo sacratus cum mulieribus non suspectis non cohabitet, si alias secum habeant mulierculas. Et quia sacerdote cum non suspecta persona habitante omne malæ suspicionis scandalum tollitur (nō enim dicunt eius esse alienas mulierculas, & eo cum muliebri suspecta parte versante, scandalum quod ex improba consuetudine emergit, ministeriū adsumit) sine impedimento cum personis non suspectis habitabit sacratus, etiam si sub se mulieres habeāt. Quod si non sint eæ personæ cum quibus habitat, pœna nō carebit huiusmodi cohabitatio. Alioqui enim si detur sacerdotem non cohabitare cum vlla muliere non suspecta, cogetur etiam quiuis sacratus nec cohabitare cum patre, nec cum proprijs filijs, nec alicui rei seruire, quæ ad victū pertineat. Plurimi enim eorū habent ancillas, seu liberas, quæ suis ministrēt, vel dicemus omnes eas personas esse pauperes, & sibi sufficientes ad omne ministerium, quod est absurdum. Porrò vt sacerdos mulieri seruiat, etiam si cum persona non suspecta cohabitet, malum est: & nec à canonibus, nec à præsenti epistola admittēdum, & ideo puniendum. Lege etiam v. can. syn. in Trullo, & xij. His ita dissolutis, dixerit quispiam, cum epistola Gregorio decernat, vt cohabitantem sibi mulierem in monasterium deducat,*
C *isne eam tondere cogitur, an non? SOL. Nonnulli ex xlviij. can. syno. in Trullo moti, dicunt ei neceßitatem incumbere, vt eam quæ sibi cohabitat tondeat. Nō enim inquiunt, sancto statutum est, ei pro carcere & supplicio monasterium appellare. Mihi autem videtur magnā esse differentiam ancillæ, & coniugis legitimæ, & propterea illic quidem episcopus coactus est curam gerere & corporis & animæ salutis suæ coniugis. Hic autem sacerdos solum habet necesse scandalum per separationem tollere. Sed non ipsam mulierē iure cogi dicit quispiam, vt vel inuita tonsuram suscipiat, & ideo intelligo esse necessariam solam separationem, non etiam tonsuram. Sinautem ea fiat mulieris voluntate, duplicatur bonum, & fit melius. Quia autem nonnulli dixerunt, quòd ex hac epistola quisquis cum aliena muliere cohabitat, segregatus est, etiam ante denunciationem, dico quòd nec præsenti quidem sancto hoc placuit. Ecce enim cùm ipse sciret Gregorium cohabitare cum muliere, hoc ei edicto denunciauit, vt ex ædibus mulierem* ἐπιφωνηματικῶς. *transferret: & si fecisset Gregorius vt ei denunciatū fuerat, in segregationem non incidisset. Quare neuter segregabitur, nisi post denunciationem in cohabitatione cum aliena muliere perseueret.* D

EIVSDEM CHOREPISCOPIS, NE SINE IPSO FIANT *ministri præter canones.*

VALDE male me habet, quòd patrum de cetero defecerunt canones, & omnis accurata disciplina ex ecclesiis eiecta est, & timeo ne *incuria & despicietia hac via procedente in omne cōfusionis genus res ecclesiasticæ redeat. Eos qui olim ecclesiæ ministrabāt, cōsuetudo, quæ ex ecclesiis versabatur, diligentissimè & accuratissimè probatos admittebat, & omnis eorum vitæ agendæ ratio curiosè inquirebatur, an non essent maledici, an non ebriosi, an non prompti ad pugnas, an suam iuuentutem rectè erudirent, ac castigarent, vt possent sanctificationem rectè gerere, sine qua nemo E dominum accipiet. Et hæc quidem examinabant presbyteri, & diaconi qui cum eis versabantur. Referebant autem ad chorepiscopos, quia verè testificantibus susceptis suffragiis, & eorum admonitis episcopis ita ministrum in sacerdotalem numerum cooptabant. Nunc autem nobis primum extrusis, nec ad nos referre in animum inducentes, omnem in se auctoritatem tranferunt. Deinde re per summam * socordiam tractata, presbyteris, & diaconis permisistis, quos voluerint, vita eorum non examinata ex affectione vel cognationis, vel alicuius alius amicitiæ indignos in ecclesiam introducere. Et ideo multi quidem numerātur ministri in vnoquoque pago, sed nemo est dignus ministerio altaris, vt vos ipsi testificamini, qui hominibus indigetis in * electionibus. Quia ergo rex deinceps eo processit, vt curari nō possit, maximè cùm nunc plurimi * metu ne in milites referantur, seipsos ministerio ingerāt, necessariò me contuli ad renouādos patrū canones, & scribo ad vos vt ad me mittatis indicē ministrorū vniuscuiusque pagi, & à quo vnusquisq; F introductus sit, & in quo sit libro. Habete autē & ipsi apud vos indicē vt vestræ literæ cum iis quæ apud nos repositæ sunt conferantur: & nemini liceat se ipsum quando velit inscribere. Sic itaque post primā * indictionem si qui à presbyteris introducti sunt, ad laicos reiiciantur. * De integro autē fiat eorum à nobis examinatio, etsi sint quidem nostro digni suffragio, suscipiantur. Purgate etiam ecclesiam, indignos ab ea expellentes, & deinceps quidem indignos examinate, & suscipite: in numerum autem ne referte, priusquam ad nos

Canonum despiciētia confusionis caussa in ecclesia.

*ἀδιαφορίας.

*καταῤῥαθυμοῦντες.

*ψηφοφορίαις.

*φόβῳ τῆς στρατολογίας.

*ἐπινεμήσιν.

*ἄνωθεν.

ad nos retuleritis, vel scitote quòd erit laicus qui sine nostra sententia in ministerium admissus est.

BALS. *Quinam erant chorepiscopi, & quænam iura habebant, dictum est in.xiiij.can. synodi Neocæsarianæ & in xviij.can. Antioch. syn. & ideo hic mihi superuacaneum visum est eadem repetere, et eo magis, quòd, quæ in præsenti epistola continentur de chorepiscopis, omnino exoleuerunt, & omnes clerici fiunt ab episcopis sola ipsorum probatione.*

D. BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI CÆSAREÆ *Cappadociæ, de moribus orationes xxiiij. A Simone Magistro ac sacri palatij Quæstore ex eius scriptis olim in vnum congestæ.*

D

A

Stanislao Iiouio interprete.

DE AMORE ERGA DEVM, ET PROXIMVM ORATIO I.

Ex Asceticis.

MNI humanarum rerũ cura abiecta, summo studio, & diligentia par est nos, cor nostrum obseruare, ac simul etiam atque etiã videre, ne quando cogitationem de Deo abiiciat, aut dum res stul- B tas atque nihili agitat, memoriam rerum omni admiratione dignarum deponat, verùm vt in cõtemplatione Dei opt.max.asiduè versetur, & sinceram eius doctrinam perpetuãque recordationem in penetralibus suis, veluti signum quoddã, quod deleri non potest, impressam habens, sanctitatem eius colat obseruetque. Hac enim ratione amore flagrabimus Dei, qui nos excitabit ac inflãmabit ad mandata eius religiosè persequenda, & ab illis ipsis rursus ad cõstantiam atque stabilitatem quandam. Vnde etiam fit plerunque, vt qui nimio desiderio sequẽdi Christum tenentur, ad nullam deinceps vitæ huius partem reuerti queant, non parentum, nõ suorum amplius amore ducuntur: quantumuis id cum præceptis, quæ Dominus dedit, pugnare videatur. Hic demum illud locum habet, Si quis venit ad me, nec præ me odio habet patrem ac matrem, & alia huiusce- (Luc. 14.) modi, non est me dignus. Huius rei præclarum nobis sancti Apostoli exemplum reliquere, Iacobus, inquam, & Ioannes, qui vno temporis momento, relicto patre Zebedæo, ac naue, re- C liquisque vitæ huius commodis, adhærere Domino. Matthæus verò surgens ex eo, in quo vectigal exercebat, loco, & Dominum sequutus, non modò lucra, quæ ex vectigali faciebat, posthabuit, sed & pericula neglexit, pericula dico, quæ cùm ipsi, tùm suis à magistratu impendebant maxima, ex eo nimirum, quòd non relatis rationibus, ipsorum contempta auctoritate, munere se abdicasset. Paulus autem, vas illud electum Dei, non solùm ipse mundo, verùm & (Galat. 6.) mundus ipso se abdicauit. Quando enim pietatis amor animum præoccupauerit, iam omne genus belli ac periculi homo contempnit ac pro nihilo ducit, immo si omnes eum, eius rei gratia, cuius desiderio flagrat, cæciderint, infestauerintque, delectabunt tamen magis, quàm plagas inferent. Nec iniuria: si enim propter eam beneuolentiam, qua sumus in eos, qui nos beneficiis cumularunt, ipsa natura duce, non amorem solùm suscipimus, sed & omnes labores libenter subimus, vt gratiam, pro his meritis, quibus affecti sumus, referre valeamus, quid nobis non subeundum perferendumque est, vt beneficiis respondeamus Dei in nos collatis? quæ tanta sunt, vt nulla vnquàm oratio ea pro dignitate complecti queat, quorumque tantus est numerus, vt numerando percenseri non possint: denique talia & tanta, vt etiam vel vnum eorum satis esse possit ad obstringendos nos, quo omnẽ, quam animo concipere possimus, gratiam habeamus referamusque ei, qui his nos ornauit, ornatque affatim adhuc subinde. At is tanta bonitate est præditus, vt ne referri quidem ea sibi postulet, contentus est, si solummodò amore ipsum, ob ea, quæ in nos contulit, ex animo complexi fuerimus. Quæ vniuersa cùm ipse mente, & cogitatione intueri soleo, vt animum meum vobis aperiam, dico, quòd totus horreo, ac quasi in quandam animi abalienationem deuenio, timẽs, ne quando mentis incuria socordiáve, aut potius occupationibus vanis nulliusque momenti, à dilectione Dei reuocatus, probro ac dedecori sim Christo Domino ac Seruatori nostro. Dæmon enim capitalis noster hostis, solet nostram Domino exprobrare negligentiam, & super inobedientia nostra superbè gloriari, qui cùm neq; finxerit nos, nec mortẽ pro nobis oppetierit, habet nos tamen (proh dolor) & inobedientiæ suæ, & negligentiæ, qua in præceptis Dei tenẽdis sumus, imitatores sedulos. Hoc equidem opprobriũ est contra maiestatem Domini, & hæc iactantia pœnis gehẽnæ longè mihi grauior esse videtur, quòd nimirum inimicis Christi materiẽ, & ansam præbemus iactantiæ, & elationis, contra eum ipsum, qui pro nobis morti se obiecit, atque etiam ab inferis sese reuocauit. Quare, quantum quidẽ in nobis est, Dominũ Deum amore cõplecti debemus, & propter ipsum similiter proximũ, ac tãdẽ etiam

Ex Asceticis. E F

Ex conc. de S. Mart. Barlaam.

Mat.5. etiam inimicos nostros, imitatione in hoc exprimentes bonitatem patris cælestis, qui solem suum oriri & splendere facit super bonos simul & malos. In alias autem res extraneas vim amoris impēdere, religio est. Ex Epist. Nam si charitatis bonū, dilectionis solo nomine circunscribitur, ac terminatur, ridiculum sanè est, hunc & illum ad amandū eligere, hos solos omni beneuolentia complecti, alios verò innumerabiles à communione, & societate illius boni excludere. A Quòd si hominum sceleratissimorum coniunctio per aliquam charitatis caussam conflatur, considerandum nobis magis certè est, cum quibus, & qua de caussa nos cōiungamus. Ioan.15. Mat.10. Nec interim nos moretur commune mundi odium. Si enim dilectissimus Dei filius odio habetur, quid mirum, si & nos odio digni indicamur, ab iis præcipuè, qui vel maxime odio abundant? sed vt nullum ædificium diu stare, & sustentari potest, vincula vbi sustuleris, sic nec Ecclesia adaugeri, & ad suum fastigium perduci poterit, nisi pacis, & charitatis vinculo constricta fuerit. Etenim nihil naturæ nostræ tam est proprium, quàm societatis ad inuicem commercium, mutuumque in communicando auxilium, & fraterni amoris studium. Magis nanque vnusquisque nostrûm ope, & beneficio proximi opus habet, quàm manus manu altera. Cùm enim videam nullum ex membris nostris per se ad actionem aliquam peragendam satis sibiipsi esse, quomodo in animum inducere potero atque mihi persuadere, B meipsum mihi ad omnia huius vitę munia obeunda sufffecturum? neque enim pes tutò vnquam gressum fecerit, ni ab altero, simul ac se mouerit, fulciatur, nec etiam oculus probè rem aliquam intuendo cognoscet, si participem officij alterum non habuerit, vel pari studio rei videndæ intentum. Sed & auditus acutior ille esse solet, qui per vtrasque aures vocem excipit: apprehensio etiam illa fortior existit, quæ ope digitorum, & ambarum manuum vtitur. In summa, nullam rem, nec ex iis, quæ natura ipsa profert, neque quæ à nostra suscipiuntur voluntate, sine conspiratione & mutuo consensu eorum, quæ generis sunt eiusdē, perfici posse video. Ex Hexa. hemo. Etiam ipsa precatio, quæ comprecatoribus caret, seipsa longè debilior esse deprehenditur. Commoneat te, quęso mutuus amor vespertilionum, qui longa veluti quadam catena constricti inter se cohærent, ne vnquam separationem, ac vitam solitariam, societate atque communione, præstantiorem esse existimes. Nihil enim est, quod nos ab inuicem seiungat, nisi nosmetipsos sponte ab aliis semoueamus. Mala.2. Ephes.4. 1.Cor.12. Vnus enim est Deus, vna fides, vna eademque spes. C Siue igitur caput vosipsos esse arbitramini, num, obsecro, potis est caput dicere pedibus, Vobis non indigeo? siue etiam in aliquo alio vos ordine constituitis, istud minùs dicere potestis his membris, quæ in eodem corpore vobiscum sunt collocata. Nam & manus mutua opera egent, & pedes se inuicem sustentant, & vis comprehensiua oculorum in consensu consistit. Ne itaque in illam cogitationem vel potius opinionem deueniatis, vt vobis persuadeatis, dicentes, Sumus extra omnem calamitatem, extra omnem aleæ iactum, nullius rei indigentes, quid societate indigemus aliorum? Deus quidem conditor insulas à continenti mari distinxit, homines autem, qui in insulis degunt, cū his, qui in continenti vitam trahunt, dilectione & cōmercio coniunxit atque consociauit. Amicus autem ab assentatore hoc vel maximè differre videtur, quòd hic quidem ideò conuersatur, vt voluptatem capiat, ille verò non deest, neque conuersari desistit, etiam cum his, qui se molestia aspergunt. Quid? non intelligis quid facias proximo, cùm te ab ipso seiungis? an non illud ipsum, quod D tu ab alio pati nolles, si quando huiuscemodi malum accideret? Ex Hexahemero. Ego vero quotiescunque illud Domini nostri mihi in mentem reuoco, vel etiam audio, Ex epist. Ioan.13. Ex hoc cognoscent omnes, vos meos esse discipulos, si vos mutuò inuicem dilexeritis. Item & illud, quòd discipulis suis iamiam discessurus, carnalem suam administrationem absoluēs, quasi doni loco reliquit, inquiens, Ioan.14. pacem meam relinquo vobis: hæc, inquam, cùm audio, dicere profectò non possum, me sine mutua charitate, & sine pacis flagranti studio, seruum IESV Christi dici meritò, & iure haberi posse. Ex Asceticis. Proinde, eam nos inter nos charitatem & affectionis æqualitatem habere conuenit, qualem hommo naura ipsa duce, erga vnumquodque membrum suum gerit, æqualem vniuerso corpori sanitatē optando, eo, quòd etiam dolor vniuscuiusque membri parem corpori molestiam exhibeat. At qui in congressu vnum prę aliis charum habet, is seipsum reū facit, cùm perfecta charitate non sit præditus. Quapropter ab omni societate, & congressu procul arceatur singularis ista affectio, perinde ac pugna quædam indecens. Nam vt hæc manifestas producit inimicitias, sic illa inuidiam ac simultates generat. E Aequalitatis enim priuatio vbique existere solet principium, & dispositio omnis inuidiæ & simultatis, & vel maximè apud homines minorum gentium. Mat.5. Quemadmodum igitur Deus, summa bonitate affectus, communem, & æqualem omnibus nobis lucis vsum benignè præstat, solem suum exoriri faciens super bonos pariter, & malos, ita & imitatores Dei, communem, & parem charitatis radium in omnes, nulla habita ratione personarum, iacere debent. Nam vbicunque deficit charitas, ibi omnino eius locum odium subeat necesse est. 1.Ioan.4. Et si Deus, vti Ioan. Inquit, charitas est, ipsa inuidia dæmon sit oportet. Vt igitur ille, qui charitatem habet, Deum ipsum in se manentem habet, 1.Ioan.3. ita qui inuidiam fouet, dæmonem haud dubiè in se ipso nutrit atque alit. Quapropter æquum est, vt cūcti eadem in omnes sint charitate, honorem autem vnicuique pro dignitate tribuant. Et sicuti in nobisipsis vniuscuiusque membri laborantis morbus, totum corpus conficit, F 1.Cor.12. sunt tamen alia membra aliis præstantiora: (neque enim vnquam tanti facimus digitum pedis, quanti alia membra, licet dolor totum corpus æquè affligat) pari etiam ratione vnusquisque nostrum æqualem affectionē, & diligēdi habitū erga eos omnes, qui in societate ętatē degunt, habere debet, honos verò maior, id, quod ipsa etiam naura docet, præstantioribus est deferendus. At in his rebus, in quibus spiritualiter copulati atque coniuncti sumus, neque corporis affinitas plus aliquid sibi, quod ad charitatem attinet, vendicabit, neque, siquis frater alicuius secundum carnem existat, filius filiave,

liave, maiorem tamen eis exhibebit affectionem, quàm extraneis. Qui enim in his naturam ducem sequitur, is declarat, & palàm facit, nondum se naturæ omnino vale dixisse, sed adhuc à carne regi, & gubernari. Deum opt. max. gloria, & honos in omne tempus consequatur. Amen.

DE PRECATIONE
ORATIO. II.

A

Ex conc. in mart. Iulit. tam.

NEcessarium est nos, fratres, precationem nostram non syllabis explere, sed magis animi proposito, & actionibus, quæ virtute omni tempore vitæ nostræ condiantur. Neque enim existimamus Deum admonitione, quæ fit per verba, egêre, verùm nosse, etiam nobis non petentibus, ea, quæ nobis cōferant. Nam diuinæ aures non opus habent voce, vt ea, quæ dicuntur, percipiant. Cognoscit enim Deus, sola cordis nostri motione, ea, quæ petimus. An non audis Mosem, nullum verbum faciendo, sed suspiriis suis tacitis Dominum interpellando, illud à Domino accepisse, Quid clamas ad me? Qui verò perperàm viuendo, putant se productione orationis seruandos esse, hæc verba audiant, Quando manus vestras extendetis ad me, auertam oculos meos à vobis: & si amplificaueritis precationem, non exaudiam vos. Non enim simplicia verba orationis prosunt, sed illud demum, quod ex seria animi affectione proficiscitur: Quandoquidem & ille Pharisæus, his sibi, non autem Deo supplicabat: rediit enim precatio ad illum ipsum, siquidem in peccato superbiæ facta fuit. Ob id etiam Seruator inquit, Supplicantes ne garrite vt extranei, qui se putant loquacitate sua exaudiendos: at id, quod ex loquacitate proficiscitur, culpa non vacat. Hæc caussa est, cur Deus oculos auertere soleat, quando manus extendimus, nimirum quòd indicia supplicationis, occasionem iræ præbeant. Quemadmodum enim si quis interfecto filio alicuius, quem ille in oculis ferebat, adhuc cruore conspersas manus habens, extendat ipsas patri etiam tum stomachanti, petens in amicitiam vt se recipiat, nónne sanguis filij, qui in manu eius apparet, qui filio necem attulit, ad iram magis incitabit eum, cui iniuria data est? Eiusmodi etiam sunt Iudæorum preces, quando ad Deum manus tendunt, in memoriam reducentes Deo patri, peccatum illud, quod commiserunt in vnicum eius filium, atque vnaquaque extensione, manus suas, sanguine Christi plenas ostendentes. Nam qui in obstinatione persistunt, hi etiam paternæ cædis participes esse solent. Sanguis enim ipsius, inquit, in nos, & in filios nostros redundet. Proinde omni tempore fac memor sis Dei, ò homo, & ipsum etiam atque etiam extimesce, omnesque in societatem orationis recipito. Magni etenim ponderis eorum auxilium est, qui possunt precibus flectere Deum, & supplicationes mutuæ, cùm in hac vita salutares sunt, tum cùm ex hac vita decedemus, copiosum nobis viaticum ad vitam futuram suppeditabunt. Quemadmodum verò solicitudo est res bona, sic rursum tristi animo & abiecto esse, omnemque spem salutis abiicere, eorum est, qui animam iniuriis onerant. Quamobrem omnem spem tuā in Dei bonitate ponito, eiusque rei fructum expecta, illud persuasum habens, illum, si modò verè ac ritè ad ipsum conuersi fuerimus, non solùm nos in perpetuum omnibus malis liberaturum, sed adhuc orantibus nobis dicturum, Ecce præstò sum. Quis enim vnquam eorum, qui credunt, Deum omni in loco esse, & iis rebus, quæ fiunt, interesse, ac adesse vnicuique actioni, voluntatesque cordium perspicere, aut cogitationem prauam suscipiet, aut scelera patrabit? verùm tum demum homines ad scelera edenda descendunt, cùm aut Deum non inspicere, aut illi curæ non esse, ea, quæ hîc geruntur, autumant. Initium autem purgationis animæ, ac expiationis, est quies, cùm neque lingua res humanas proferat, neq; oculi pulchritudinem, symmetriamq; corporis circunspectēt, neque auditus intensionem ac firmitatem animæ dissoluat, eas cantilenas audiendo, quę ad voluptatem componuntur, aut verba facetorum hominum, quæ vel maximè solent animæ firmitudinē infringere. Mens enim, quæ rebus externis non est intenta, neque à sensibus in mundum diffusa, redit quidem ad seipsam, per seipsam verò ad Dei intelligentiam cognitionemque ascendit, & dum illa pulchritudine illustratur, ac resplendescit, in ipsius naturæ obliuionem venire solet. Neque alimenti cura, neque vestitus, animam à contemplatione illa reuocant, sed omnibus terrenis curis posthabitis, omne suum studium & operam in adipiscendis æternis bonis ponit. Noli itaque propter stuporem, qui fit in somno, mediam vitæ partem inutilem facere, sed tempus noctis diuide, cuius partem tribue somno, partem precationi: immo etiam & ipse somnus pietatem meditetur. Solent enim vt plurimùm hæ imaginationes, quæ in somno fiunt, veluti extremæ quædam resonantiæ esse curarum diurnarum. Quid verò beatius illo homine esse potest, qui ad preces orto die descendit, & hymnis ac carminibus conditorem celebrat, deinde cùm sol clarius illuxerit, ad opera se confert: ita vt vbique preces simul adsint, & hymnis quasi sale quodam opera condiat sua. nam hilarem, & lætum animum consolationes, quæ ex hymnis petuntur, efficiunt. Preces verò & ante cibum fiant, pro his beneficiis, quæ Deus nunc in nos confert, tum quæ in posterum est collaturus, & post cibum etiam, quæ & grates beneficiorum acceptorum contineant, & petitionem promissorum. Bona est precatio, quæ euidentem, & apertam Dei cognitionem animæ facit: hoc est enim Dei inhabita-

Margin notes (left): Ex cōm. in 61. Psal. — Exod. 14. Ex cōm. in Esaiam. — Esa. 1. — B — Luc. 18. — Matt. 6. — Prou. 10. — C — Mat. 27. — Ex Epist. — Oratio etiam defunctis salutaris.

Margin notes (right): D — Esa. 58. Ex cōm. in Esaiam. — E — Ex com. in mart. Iulit. — Ex Hexameron. — F — Ex Epist.

habitatio, nimirum cũ aliquis Deus per memoriã sibiipsi insidentem habet, sic efficimur templum Dei, quando non curis humanarum rerũ memoriæ continuitas dirimitur, nec mens inopinatis perturbationibus turbatur, sed omnibus relictis ad Deum semigrat, expellens eas perturbationes, quæ se ad intemperantiam vocant, atq; in studiis, quæ ad virtutem ducunt, commorans. Quod autem est aliis diluculum, hoc est illi, qui pietati operam dat, media nox. nam nocturna quies vel maxime otium animæ tribuit, cùm illo tempore neque oculi, neque aures noxias auscultationes, aut spectacula in cor demittere soleant, sed mẽs sola per se cum Deo versatur, & memoria repetendo delicta seipsam corrigit, sibique terminos declinandi mali præscribit, auxiliũ denique à Deo, ad perficiendas eas res, quibus studet, implorat. Hoc etiã & de Mose literarum monumentis proditum est, nempe quòd non eodem modo semper vixerit, sed interdum sanctius viuebat, interdum verò propter imbecillitatem dissoluebatur, atque longè imbecillius operabatur. Nam cùm manus Moses extolleret, Israëlitę superiores euadebant, cùm rursum demitteret, Amalec inualescebat. Quæ tũ accidebant, signa erant humanæ constitutionis, declarantia, validiora tum fieri ea, quæ contra nos decertant, cùm vis effectrix nostra concidit. At si erecta ac diducta fuerit, tum longè validius efficitur id, quod in nobis primas fert, ac euidens est. Extollitur enim ille, qui rebus supernis studet, at contrà distrahitur, qui omnes suas curas cogitationesque in eas res, quæ ad corpus pertinent, cõfert. Proinde illi, qui in templo Dei sunt, nec male dicta, nec verba vana turpibusque rebus referta proferre debent, facessant cum iis, sed in templo eius, iuxta Dauidem, vnusquisque gloriam prædicet: assistunt angeli, qui verba excipiunt, adest Dominus, qui eorum, qui templa ingrediuntur, animum considerat: nouit enim Deus vniuscuiusq; precationem, tum etiam quis ex animo, quis auidè cælestia inquirat, deinde quis negligẽter, ac remissè summis labris verba loquitur, cor autem ipsius longè abest à Deo. Cognoscit præterea num quis bonam valetudinem, num diuitias, num gloriam humanam petat: nihil enim horum petendũ est, sicut Psalmus præcepit, sed in templo ipsius quisque dicit gloriam. Sed, ò rem admirandam, cæli enarrant gloriam Dei, Angelorum officium est, gloria & prædicatione efferre Deum, tota cælestis multitudo hoc vnum agit atque studet, vt gloria cõditorẽ afficiat, vniuersa creatura tum silens, tum verba faciens, tam mundana, quàm terrestris gloriam tribuit effectori suo, homines autem miserandi, relictis domibus suis, & ad fanum concurrentes, quasi sibiipsis opem laturi, nõ præbent aures sermonibus Dei, non percipiunt suam naturam, non mœrent si in memoriam peccatorum inciderint, non pertimescunt iudicium, sed ridentes, & dextras inter se iungentes, domum orationis, domum loquacitatis faciunt, negligentes ac nihili pendentes Psalmum, qui testatur ac dicit, Quòd in templo omnes dicunt gloriam. Tu verò non solùm ipse non dicis, sed etiam alteri, conuertendo te ad illum, impedimento es. Deus autem gloria non eget, verùm vult vt tu dignus esse possis gloria: nam qualem sementem homo fecerit, talem etiam percipiet. Par autem est nos, Deo, qui nos bonis cumulat, gratiam habere, nec dedignari, & iniquo animo ferre, quòd bona recondat atque conseruet: & si quidem nobis ea præbuerit, optima atque iucundissima ea iudicemus, sin verò distulerit, æquo animo iacturam feramus. Melius enim fortassis res nostræ ab ipso, quàm ipsi optare possimus, administrantur. Halcyon maritima auis est, ea cùm in ipsis maris litoribus parere soleat, in arena oua deponit, nidumque facit media hyeme, nempe tum, cùm multis ac vehemẽtibus ventis, mare terram alluit: sed tamen omnes venti tum se remittunt, & vnda maris sedatur, cùm Halcyon septem diebus incubat, totidẽ enim solùm pullos excludit: cùm autem cibum appetunt, alios septem dies ad pullorum incrementũ, minutissimo animali summæ liberalitatis Deus concedit. Quam rem ita se habere, omnes ij, qui mare nauigant, norunt, eosque dies Halcyonios appellant. Hæc tibi loco admonitionis sint, vt ea solummodò contendas à Deo, quæ ad salutẽ pertinent, ob diuinam prouidentiam, quæ est in animalia rationis expertia. Quid enim tui caussa etiã earum rerum, quæ opinionem hominum excedunt, non factum, & paratum est, qui ad Dei similitudinem factus es? siquidem propter auem adeò paruam, magnum ac terribile mare coërcetur, ac iussu Dei media hyeme sedatur. Quòd si Halcyoni tanta Deus tribuit, quanto maiora dabit iis, qui se ex toto corde inuocauerint? Quamobrem persuadeamus nobis fratres, ne & in aliis precationibus, & tempore tentationis, ad humanas spes confugiamus, neque hinc auxilia quæramus, sed in lacrymis, & suspiriis, ac in assidua oratione, & continua vigilia preces fundamus: hac enim demum ratione feretur nobis auxilium in calamitate, & miseriis, si & humanam opem veluti stultam nihili fecerimus, & omnem spem nostram, in eo, qui seruare potest, posuerimus, atque defixerimus. Cui soli gloria, & cultus, vnà cum æterno patre, & viuificante Spiritu sancto, in sempiternum tribuatur. Amen.

Exod. 17. Ex conc. in 28. Psal. Psal. 18. Psal. 28. Galat. 6. Ex Epist.

DE PECCATO

ORATIO III.

Ex con. de non adherẽdo rebus huius vitæ. A

MAximum bellum, ô charißimi, ac varium, in dies singulos nobis veritatis hostis infert. Infert enim, vt scitis, nostras cupiditates contra nos tela faciens, & à nobis ipsis ad lædendum nos, semper robur atque vires sumens. Et quemadmodum improbi ac auari homines, qui hoc vnum student, & volunt, vt ex alienis bonis ditescant, cumque nec valeant, nec poßint apertè vim afferre hominibus, in viis insidias struere solent: & si animaduerterint locum aliquem prope ipsos, aut vallibus profundis diffractum, aut densitate arborum opacum, in hunc se abdentes, & viatorum præsensionem huiusmodi operimentis præcidentes, confertim ex improuisò ipsos aggrediuntur, ita, vt non poßint priùs periculi laqueos prospicere, quàm vbi in eos inciderint: sic etiam ille noster iam multis à sæculis hostis diabolus, mundanarum voluptatum vmbras subiens, quæ propter viam vitæ existentes, ad prædones occultandos, & insidiatores tegendos, qui ex improuiso laqueos salutis nobis tendunt, aptæ sunt & commodæ. B

Ex com. in 31. Psal. At vt muri vrbium, qui ciuitatem in orbem cingunt, omni ex parte hostium incursiones arcent, ita etiam Angelus, qui nos custodit, vndique nos protegit atque tutatur, nec vtriusque literis partes, sine custodia relinquit, sed semper iis, qui in Dominum credunt, aßidet, nec recedit, nisi ipsum prauis facinoribus abigerimus. Nam vt apes fumus fugat, vt columbas fœtor arcet, sic custodem vitæ nostræ angelum, lacrymabile, ac putidum peccatum repellit.

Ex cõm. in 1. Psal. Quare optandum quidem nobis primùm est, ne malum attingamus, deinde, id si fieri non poßit, vt statim post tentationem ipsius plagam, velut bestiæ virus eiaculantis, effugiamus. Noui enim quosdam, qui à prima pueritia, cùm se libidinibus dedidissent, etiam ad extremum tempus ætatis, propter consuetudinem & vsum mali, in peccatis permanserunt: perinde ac sues dum in cœno volutantur, semper lutum sibiipsis accumulant, ita etiam ii, ignominia, quæ ex voluptate manat, se quotidie afficiunt.

Ex Ethico. C Peccatum enim dum editur, aliquo pudore præditum est, at vbi editum fuerit, longè impudentiores efficit eos, qui illud patrant.

Ex cõm. in 61. Psal. Proinde quàm diu parua, & pauca peccata committimus, non aliter ac plantæ, leui aura agitantur, leuiter quodammodo commouemur: vbi verò plura, & maiora fuerint mala, secundum proportionem augmenti peccatorum, etiam commotio augeri solet. Et alij quidem magis commouentur, alij verò eatenus, quoad radicitus euersi prosternantur: siquidem spirituales malitiæ, omni turbine violentius radices animæ, quibus per fidem in Deum fulcitur, abrumpunt.

Ex conc. quæ vtil. ex prof. lib. cap. pos sit. Nam, qui inuitus ab officio discedit, ei fortaßis venia aliqua à Deo tribuetur: at ille, qui de industria deteriora sequitur, nulla profectò excusatione efficiet, quominus grauißimum supplicium ferat. D Scire enim debes, peccata alia esse inuita, alia verò voluntaria, vnde alio etiam modo, eorum, quæ contra voluntatem nostram facimus, veniam consequimur: alio verò ea, quæ praua voluntate proficiscuntur damnantur atque puniuntur. Nam alius quidem eò peccauit, quòd à puero perperam educatus sit, & quòd sit ab iniustis parentibus in lucem editus, ac enutritus in prauis tum verbis tum factis: alius verò quanuis multa illi suppeterent, quæ eum ad virtutem excitarent, nempe, educatio honesta & liberalis, exhortatio parentum, perfectio ac præstantia quædam naturæ, auscultatio sermonum diuinorum, victus moderatus, & alia, quibus animus ad virtutem institui ac informari solet, tamen & ipse eodem peccato ac scelere se obstrinxit. Quomodo igitur, obsecro, non longè grauiori pœna talis meritò erit dignus? ille equidem ob id solum in crimen vocatur, quòd non ritè vsus esset illis salutaribus occasionibus, quæ in mentibus nostris sunt sparsæ, at hic, cùm ob ea ipsa, tum præterea, quòd quasi omnem cooperationem, quæ ipsi erat concessa, prodidisset, quòdque ob negligentiam, in vitam peruersam inductus esset. E *Ex Naz...*

Quibus igitur peccatis à Deo opt. max. venia dari poterit? & quænam vitia, & quanta in se aliquis concipiens, reus iudicij inobedientiæ efficitur? certè neque ob multitudinem peccatorum, neque ob magnitudinem, se ob solam tantummodò transgreßionem, cuiusuis mandati inobedientiæ aduersus Deum condemnamur. Discimus præterea ex sacris literis, eandem esse condemnationem, & idem iudicium omnis inobedientiæ diuinæ. *Iosue. 7.* In veteri nanque Testamento, cùm tremendum illum exitum Achar legimus, aut eam historiam quæ est de eo, qui in die festo ligna colligebat, quorum vterque nihil aliud vnquam, nec in Deum, nec in hominem admisisse, *Num. 15.* neque omnino quicquam nec magnum, neque paruum perpetrasse reperitur; sed hic quidem ob solam lignorum collectionem dedit pœnas, nullum inueniens locum, nec excusationis, nec pœnitentię, nam diuino iussu, statim ab omni populo lapidibus appetitus, & obrutus est: F ille verò eò quòd paululum quiddã ex his rebus, quæ offerebantur, auertisset: quanuis nõdum essent illa in synagogam illata, neq; adhuc ab iis, qui huic muneri præerant, recepta, caussam tamẽ, & ansam interitus, non solùm sibiipsi, sed etiam coniugi, liberis, toti domui, & omnibus denique suis præbuit. Ac sanè peccati illius tempestas vniuersum populum veluti ignis quidam absumpsisset, quanuis neque id, quod perpetratum erat, sciuisset, neq; illius facinoris fuisset cõscius, nisi populus conf-

Iosue.7. lus confestim ex ipso interitu eorum hominum, qui erant è medio sublati, iram Dei præsentiens, non fuisset cōturbatus, & ni euestigiò Iesus filius Naui, vnà cum senioribus, terram spargere cœpisset, & sic sorte deprehensus reus, pœnam iam dictam pependit. Num.12. Quid vero Maria soror Mosis? non ne cùm paululùm reprehenderet Mosem, & id quidem meritò, dicendo, mulierem Aethiopem ipsum duxisse, tantam experta est A Dei iram, vt ei, etiam ipso Mose pro ea manus ad Deum tendente, non condonaretur sceleris mulcta. Sed quid multis de iis disserimus, ipsum hunc Mosem seruum, ac summum Dei cultorem silentio prætereundo? illum, inquam, magnum, & qui tanto honore à Deo dignus habitus est, Exod.33. vt illud audiret, Noui te præter cæteros omnes, & inuenisti gratiam in conspectu meo. Hic, cùm de aqua contentio esset, nec vllius alterius rei gratia, nisi quòd solùm populo murmuranti ob penuriam aquæ dixisset, Num.20. Num ex hac petra educam vobis aquam? huius solius rei caussa statim ei Deus minitatus est, dicendo, In terram, quam recepi me vobis daturum, non intrabis: quæ erat tum ex his promissionibus, quæ factæ erant Iudæis, princeps ac primaria. Cùm igitur videam hunc veniam deprecari, nec tamen eam consequi, cùm, inquam, videam huic nullam veniam, ob tot ac tanta egregia facta, dari, solùm propter breue illud dictum, non ne planè perspicio illam seueritatem Dei, Rom.11. quam describit B Apostolus? non ne & illud verum esse mihi patiar persuaderi, 1.Pet.4. Si iustus vix conseruabitur, impius & peccator quo tandem in loco comparebit? Sed quid ego hæc commemoro? 1.Reg.3. Heli sacerdos, etiamsi vita eius nullum in crimen esset vnquam vocata, tamen quòd filios suos non asperius obiurgasset, tantum stomachum mouit patientiæ diuinæ, vt contigerit, cùm Allophili bellum in Hebræos mouerent, vt & illi ipsi illius filij è medio tollerentur, 1.Reg.4.5.6. & vniuersus populus profligaretur. Circa arcam autem sacri Dei Testamenti, ea acciderent, quæ ne audita quidem vnquam antea fuerant. Nam quam licitum non erat, neque Israëlitis, neque ipsis etiam omnibus sacerdotibus attingere, neque etiam quiuis illud, quòd erat ipsi impositum recipiebat, eam impiæ manus hinc & hinc transferebant, & pro locis sacris in fanis idolorum reponebant, in quibus compotationes, & conuiuia celebrari erant solita. 1.Reg.4. Ac sanè facilè hinc colligere licet, etiam ipsum nomen Dei risui ac ludibrio tum habitum fuisse. Post hæc etiam ipsum Heli quoque miserandus C finis excepit: denunciatum est ei, & posteros ipsius, & illum ipsum à sacerdotali dignitate remotum iri. Quod sanè factum est, licet suæ vitæ gratia, nunquam esset senex reus factus. Nec etiam omnino ipsorum filiorum vitia silentio præteribat, sed sæpius eos commonefaciebat, 1.Reg.2. ne amplius in similibus facinoribus persisterent, dicendo, Ne filij, ne, non belli rumores sunt isti, quos de vobis audio. Tamen quia non eum zelum, quem par erat, contra ipsos demonstrasset, & sibiipsi, & ipsis ac populo vniuerso, tantam iram conflauit. Quòd si reprehensio ea de caussa suscipitur, vt vita eius, qui deliquit, emendetur, certè vituperationem in eius ignominiam fieri, qui peccauit, censendum est. Et quamuis multis in rebus aliquis videatur sibi rectè agere, in paucis verò secus faciat, nempe, quòd aut vnum quoddam mandatum neglexerit, aut ob aliquod facinus silentium tenuerit, aut non eum zelum, qualem diuina voluntas postulat, ostenderit, tamen ob hoc solum meritò reus efficitur atque pœnas luit: & si ignorantia aliquid huiusce modi perpetrauerit, nec hac ratione quidem inultus abibit. D Tales igitur quàm plurimas, contra omnem inobedientiam sententias, in veteri Testamento latas esse, reperimus, nec leniorem etiam iis, ex nouo Testamento, immo longè grauiorem iudicij seueritatem disco, vnde illud, Seruus, qui voluntatem heri sui cognoscit, nec ei satisfacit, multis flagris cædetur, Luc.12. at quem præterierit, fecerit autem ea, quæ pœna digna sunt, leuius sanè vapulabit. Ac prorsus Christus eum, qui ex ignorantia peccat, non omnino iudicat liberum esse à pœna, sed grauiorem multo comminationem extendit in eum, qui cognoscendo voluntatem Dei, delinquit. Mat.24. Et rursum inquit, Cælum & terra funditus delebuntur, dicta verò mea non interibunt vnquam: & beatus etiam Apostolus ait, 2.Cor.10. Cogitationes vestras puras efficite, & omnem sublimitatem, quæ sese contra Dei cognitionem, effert, omnemque mentem, vt morem gerat Christo, cogite. Omnem sublimitatem, inquit, & omnem mentem, non hanc aut illam: & sitis prompti ac parati ad vindicandam omnem contumaciam. Et alio in loco rursum, Rom.1. Si talia patrantes, digni sunt morte: & iterum, Rom.2. Qui in lege gloriaris, non obseruando legem, Deo ignominiam inuris. Adeò nihil relinquitur, quod Deus non persequatur ac puniat. E Quòd si putas hæc verba esse, nec ita se rem habere, 1.Cor.5. en tibi illum in Corintho, qui vxorem patris cùm habuisset, omni alio crimine vacans, ob hoc solùm, non tantùm ipse traditus est Satanæ in perniciem carnis, eousque, quoad vitium emendaret suum, digno nimirum fructu pœnitentiæ, sed & omnis simul Ecclesia, eò quòd non reprehendisset illud peccatum, in illa eadem crimina venit. Act.5. Quid verò aliud malifecit ille Ananias, cuius fit mentio in illo libro, quo res gestæ Apostolorum memoriæ proditæ sunt, quàm illud ipsum, quod nescio, num tanta ira fuerit dignum? bona sua cùm venundedisset, pecuniam ad Apostolorum pedes detulit, nonnihil de pretio detrahens, atque ob hoc solum illa ipsa hora vnà cum coniuge morte affectus est, neque dignus est habitus, cui facultas concederetur cognoscendi, quanam ratione pœnitentiam ob delictum agere potuisset, neque spacium dolendi, neque terminum pœnitendi F miser habere potuit. Administer autem talis ac tantæ sententiæ beatus Petrus, Mat.16. qui aliis omnibus discipulis antepositus fuit, & qui testimonium maius, ac beatitudinem longè ampliorem cæteris omnibus adeptus erat, cui denique claues regni cælorum erant concreditæ, ille, inquam, cùm audiat à Domino, Ioan.13. Nisi te lauero, non poteris meus esse particeps, quid de nobis miseris futurum est? quale sanè cor, etiamsi esset lapideum, metu non perstringerent Dei opt. max. rectè facta? & vel maximè cùm nullam signifi-

significationem peccati, aut alicuius contemptionis dedisset, sed potius honore, qui herum decebat, vsus esset, ac eum cultum, & reuerentiam exhibuisset, quam exhibere seruum, & discipulum par erat. Cùm enim suum, & omnium rerum dominum, ac Deum, & regem, & conseruatorem, & vt vno verbo omnia complectar, vniuersum, specie ac habitu serui, linteo præcinctum, pedes suos lauare volentem conspexisset, è vestigio, suam quasi per confessionem quandam, indignitatem agnoscens, & eius, qui veniebat, maiestate atque auctoritate perculsus, exclamauit, Domine tune pedes meos

A lauare contendis? & rursum, Non lauabis equidem pedes meos in perpetuum. Hanc ob rem *Ioan.13.* eiusmodi ei iactatæ sunt minæ, vt nisi promptitudine ac velocitate obediétiæ voluntatem suam correxisset, non illi medius fidius, illæ beatitudines, à Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei & patris, talis ac tantæ erga vnigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecisset, ad præsentem illam inobedientiam expiandam. Sed si hæc omnia dicendo persequi, quæ reperio in veteri ac nouo Testamento, velim, dies me, non exempla deficerent. Verùm tamen illud solum ad tractationem præsentem in medium proferre pernecessarium fuerit, quod in magno illo ac tremendo die iudicij ad eos dicetur, qui à sinistris Domini nostri IESV Christi statuentur, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis ipsius. Non ideò *Matt.25.*

B quidem quòd alicui manus attulissetis, aut stuprum fecissetis, aut vanitatem orationis adhibuissetis, aut iniuriam aliquam intulissetis, aut aliquid aliud ex iis, quæ vetita sunt, leuissimum licet illud esset, commisissetis, sed quòd bona opera neglexistis. Esurij enim, inquit, nec dedistis mihi ad edendum: sitij, nec mihi dedistis potum: morbo laborabam, ac in carcerem eram conditus, nec visitastis me. Cuius animum intemperantia atque libido effœminatum ac fractum non reddidit; is facilè omne peccatum effugit: quòd si plurima declinat, ab vno autem solùm tenetur; talis non est temperans, quemadmodum neque ille est sanus, qui vna aliqua corporis affectione affligitur, neque ille liber, qui vnius alicuius, quisquis ille tandem sit, imperio paret. Illis quidem, qui ea peccata patrant, quæ corrigi facilè possunt, Deus minitatur, se eorum prauitates virga correcturum, & scelera flagellis: at illis, qui iam ad sanitatem reduci nequeunt, dicit, Quid amplius cædimini? omnia iam genera plagarum accepistis, omnia flagella, quæ correctionem adhibent, pro nihilo duxistis, ruina ac interitus vos deinceps manent. *Ex com. in Esaiam.* *Psal.88.*

C Mala, quæ casu ac fortuitò euenire solent, partim ob peccata accidunt, partim vt corrigantur mores eorum, qui tentatur, partim vt eos conterant atque perdant, sicuti accidit Pharaoni: quorum salus in perditis ac desperatis rebus habetur. His enim non amplius plagæ, nec verbera, sed euersio denunciatur. Quid enim amplius cædat eos, quorum iam & corpora & animæ flagris concisa sunt, nec tamen emendari, & ad frugem reuocari possunt? Fit etiam sæpenumero *Hiere.5.* *Ex com. in 45. Psal.*

morbus vtilis, nimirum, quando erudit ac instituit delinquentem: & sanitas interdum nocumento esse solet, nempe, cùm viaticum existit ad peccatum ei, qui ipsa vtitur. Sic etiam & pecunia ministram se quibusdam ad libidinem & profusionem præbuit: contrà, paupertas plurimos, qui ad malum propensi erant, ad modestiam reuocauit. Neque igitur fugias, ea, quæ non oportet, neque confugias ad quem non conuenit: sed vnum tantùm fac vti vites, scilicet, peccatum, & vnum tibi sit perfugium, nimirum Deus, ad quem te, veluti ad arcem quandam, & præsidium ex omnibus malis tuis recipito. Multi equidem priorum peccatorum in oblliuionem veniunt, negligentes ipsa, ac flocci facientes, tanquàm nullas pœnas sint ob ea daturi. At ille, qui iudicium Dei sibi ob oculos omni tempore proponit, quique persuasum habet, omnes nos ad tribunal Christi constitutuos, vt vnusquisque mercedem eorum referat, quæ in vita gessit, siue boni aliquid, siue mali perpetrauit, hic inquam semper anxius est, & dolori animæ suæ medicinam adhibere studens, seipsum reum facit, peccata sua agnoscendo, eaque Deo subinde confitendo, iuxta illud, Dolor meus in conspectu meo est semper. Plurimi verò etiamsi bellum indixerint prauis actionibus, tamen quia eorum memoriam retinent, sæpenumero peccatum iam sopitum ac quietum, vt repuerascat atque reuiuiscat, efficiunt. Nam vitium consopitum, est morbus in animo saniei plenus. Peccatorum desertio ac neglectus fit secundum circunscriptionem. Nam quibus consulitur, iis dicitur, Nequaquam te relinquam, nec te in discrimine deseram. At quos Deus prorsus negligit, hos desertos, permittit desideria carnis suæ facere, cogitationesque omnes explere, vtpote, quibus institutio ac disciplina nihil emolumenti amplius sit allatura. Etenim peccatum longè grauius est, quàm sit vulnus, aut cicatrix, aut plaga intumescens ac inflammata. Non licet malagma imponere peccato, sicuti plagæ: neque oleum, vt vulneribus, neque hæc illi vsui aut adiumento vllo esse possunt. Maior enim est, inquit, vis morbi, quàm vt iis rebus remoueri possit. Et quanuis non vniuersa Iudæorum gens peccatum admisisset, nec omnis populus iniquus extitisset, tamen ob hoc sæpius pœna in omnes redundauit, omneque cor tristitia conficiebatur, cùm videret vniuersum populum ob vnius peccatum in seruitutem abduci. Quemadmodum autem sectionis aut cauterij, non medicus caussa est, sed morbus, sic etiam & vrbium euersio, ex intemperantia delinquentium initium sumens, Deum omni culpa liberat. Accidunt enim sæpe, ac in omnem mundum redundant, propter paucos quosdam mala, & sceleris vnius vniuersus populus particeps est factus. Solus Achar rei sacræ furtum fecit, tota tamen acies flagris cæsa est. Zambri cum Madianitis rem habuit, Israël tamen pœnas pependit. Et sicuti pestis, quæ vbi vnum hominem, aut pecus inuaserit, etiam in omnes appropinquantes per successionem quandam dispergi solet, ita etiam hi, qui scelera patrant, proprium malum ad omnes deducere contendunt, ac summopere deli-

Marginal notes (right column): A; D *Ex com. in 37. Psal.*; *2. Cor. 5. Rom. 14.*; *Hiere. 6.*; *Ex Ethicis*; E *Ex com. in Esaiam. Iosue. 1. Hebr. 13.*; F *Ex com. in ...*; *Iosue. 7. Num. 25.*

desiderant, quamplurimos sibi similes fieri, quò cum malis conuersando, opprobria effugere possint: & dum alius alteri morbum impertitur, omnes simul laborant atque simul etiam concidunt. Neque enim fieri potest, vt ignis, si materiem ad comburendum aptam attigerit, sistatur ac cohibeatur, ne totam peruadat penetretque, & vel maximè si ventum secundum nactus fuerit, qui flammam hinc & hinc transuehat: eo-A dem modo neque peccatum, quod vnum attigit, facilè est sistere, ac continere, ne ad omnes appropinquantes progrediatur, præsertim si venti maliciæ illud incitent inflammentque.

Ex con. in illud. Attende tibipsi.

Nam actiones corporis tempore, occasione, labore, adiutore, & aliis denique rebus indigent, at animi commotiones sine temporis mora fiunt, sine lassitudine perficiuntur, & sine negotio consistunt: omnia tempus aptum, omnia idoneum habent. Ac sanè aliquando quispiam ex hominibus illis austeris, & ob grauitatem quandam arrogantibus, temperantia se præditum esse fingens, ac medium locum sæpenumerò inter illos tenens, qui ipsum virtutis ergò beatum prædicant, mente ac cogitatione peccatum in se concipit. Per obscurum enim cordis motum, imaginatione ea cernit, quorum desiderio tenetur: conuersationem denique quandam minimè decoram expressit, atque in occulto cordis domicilio euidentem in seipso voluptatem fin-B gens, manifestè peccatum intra se patrat. Plurima siquidem peccata, eo appetitu, qui suscipitur de industria, perficiuntur: proinde corporis actiones à multis præciduntur. Qui verò sua sponte, & voluntate vitiis se contaminant, ij sola mentis agitatione peccatum perficiunt.

Ex con. ad diuites. Ex com. in Esaiam.

Vti enim vmbræ corpus, sic etiam animam peccata consequi solent, efficaces nimirum actiones effingendo. Perfectum itaque ac omnibus numeris absolutum vitium est, cùm quis mente & cogitatione & opere peccat, medium verò cùm in ea appetitione, quæ cogitatione suscipitur, sistitur peccatum. Quare non omni ex parte pœnæ expers est ille, qui cogitatione delinquit, sed quatenus abest à malo, eatenus etiam ipsi de molestiis demetur. Illum quidem, qui receptus cum sit in collegium fatrum, deinde professionem aspernatur, sic oportet statuere, se in Deum deliquisse, coram quo, & per quem receperat, se pacta professionis seruaturum. Si verò in Deum aliquis peccauerit, quis, quæso, pro eo preces fundet? Qui enim C se Deo totum dicat, deinde aliud genus vitæ ingreditur, sacrilegus efficitur, dum seipsum à diuino cultu abducit, & donum Deo iam dicatum aufert: cui generi hominum æquum est ne vllus vnquam aditus ad fratres pateat, etiamsi solius tecti gratia accesserint. Nam lex Apostolica apertè nos iubet, omnem inordinatum vitare, nec cum eo coniungi, vt pudore coram omnibus suffundatur. Sic & rosa à principio sine spinis prodierat, sed pòst ad pulchritudinem floris vepres accessere, vt haberemus oblectationem summo cum dolore coniunctam, memores peccati, ob quod spinas & tribulos nobis terra producere iussa est. Verum prauitas perturbationum, quæ ex ignorantia Dei fit, re-

Ex Asceticis.

1. Reg. 2.

2. Thes. 3.

Gen. 3.

probam nobis affert huius cogitationem. Magnus ille athleta Iob cùm varias atque diuersas tentationes sustinuisset, non erat nescius, vnde hæ manarent. Proinde dicebat, Sagittæ Domini corpori meo infixæ sunt, quarum virus penitus exhaurit sanguinem meum. Dauid autem cùm ex anima laboraret, ipse seipsum plectebat, sese omni genere suppliciorum, per modum cuiusdam confessionis afficiendo. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, inquit, & firmasti super me manum tuam, ideò non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum. Ac mihi quidem videntur illæ sagittæ, de quibus hic sermo est, spirituales esse, vel potius ipsa verba Dei, quæ animam ipsius pungunt, atque vulneribus conficiunt, quæque ipsam conscientiam excruciant, cùm ille tantus vir ad tam turpe facinus descendisset. Cùm enim non esset bene munitus, non restitit ignitis telis inimici, sed meritò clauo concupiscentiæ vulnus in animà accepit. Quemadmodum autem diaboli sagittas, quæ vlcera & plagas corpori Iob iniecerant, quoniam Deo permittente ac volente id effecere, sagittas Domini nuncupauit, inquiens, Sagittæ Domini corpori meo infixæ sunt, quarum virus sanguinem meum consumit. Sic etiam & Dauidem verisimile est, hoc loco sagittas Domini appellasse, cùm eum aduersarius, Deo op. max. permittente, affligeret, ne in posterum illud diceret, Non commouebor in æternum. Nam cùm aliquando, benignitate Dei potens ac rerum omnium affluens effectus, ita se extulisset, vt non dubitaret gloriari ac dicere, Ego dixi, cùm mihi res essent secundæ, non commouebor in æternum: ea de caussa meritò sanè traditus est tentatori, qui animam illius attingens, longè maius illi damnum, quàm ipsi Iob dedit. Ego autem tres has differentias nostræ affectionis esse perspicio, quæ nos cogunt, vt Christi dicto audientes simus, seruitutem, inquam, mercedem, & adoptionem. Aut enim metu pœnæ vitia declinamus, & tum similitudinem speciemque gerimus seruorum: aut lucrum, quod ex mercede proficiscitur, captantes, compendij nostri caussa, ea, quæ sancita sunt, seruamus, in qua parte mercenariis similes efficimur: aut ob ipsum amorem, quo sumus in eum, qui nobis legem sciuit, gaudio exultantes, quòd digni iudicati sumus, qui tam illustri, & bono Deo seruitutem seruiremus, quia ex ratione filiis ritè comparamur. Neque igitur ille, qui timore perculsus mandata persequitur, desidiæ, ac inertiæ pœnam veritus, nonnulla ex his, quæ statuta sunt, faciet, nonnulla verò negliget, sed vindictam cuiusuis contumaciæ gratia æquè formidandam iudicabit. Atque sanè hanc ob caussam beatus erit: vtpote qui nihil eorum, quæ eum facere par erat, despicatui duxerit. Beatus enim, inquit, vir qui timet Dominum: quid ita? nimirum quia in præceptis eius etiam atque etiam permanere studet. Verùm neque mercenarius quidquam ex iis, quæ sibi in mandatis data sunt, negliget. Quomodo enim mercedem accipiet laboris sui, cùm pactis non steterit? & si aliquid eorum, quæ necessaria sunt, prætereierit,

Ex com. in 37. Psal. | Iob. 6. | Psal. 37. | D | Iob. 6. | Psal. 37. | Psal. 29. | E | Psal. 29. | F | Psal. 111.

rit, inutile reddit opus patroni. Quis verò est ille, qui, damno adhuc existente, mercedem persoluet ei, qui sibi damnum dedit? Tertio in numero posueramus eam seruitutem, quæ ex charitate manat. Quis igitur filius, qui hoc vnum studet propositumque habet, vt complaceat patri, ac dum rebus in maioribus ipsum gaudio cumulare studeat ob res paruas ipsi mœstitiam inferre volet? Qui igitur magnam partem præceptorum non tenent, in quónam numero haberi volunt, cùm Deo neque vt patri præstò sint, neque pareant vti ei, qui grandia pollicetur, nec tanquàm domino seruiat?
A quomodo verò nobis, cùm pluris faciamus vitam voluptariam, quàm eam, quæ fit ex præscripto, vitæ illam beatitudinem, & consortium sanctorũ, ac lætitiam, qua vnà cum angelis in conspectu Christi exultabimus, proponere atque polliceri possumus? Eiuscemodi cogitationes nõ sunt profectò sanæ mentis. Quomodo vna cum Iob ero, qui ne minimam quidem afflictionem grato animo toleraui? Quomodo cum Dauide, qui patienter inimicum non pertuli? quomodo cum Daniele, qui Deo perpetua continentia, & oratione laboris plena non supplicaui? Quomodo cum angelis, cùm vestigia eorum non sim secutus? Quis est ex his, qui præmia certaminum proponunt, adeò nullius iudicij, vt eum, qui ne certauit quidem, æquali corona dignum iudicet, cum eo, qui palmam maxima cum laude tulit? Quis Imperator eos, qui in prælio ne comparuerunt quidem, ex æquo cum eis ad spolia vocabit, qui hostes fuderunt? Bonus Deus inquies? at & iustus. Iusti autẽ
B est, vnicuique pro eo, ac meritus est, tribuere. Mãdatum enim est literis, Beneficentia ac benignitate complectere eos domine, qui probitatem colunt, eos verò, qui declinant in obligationes, abducet dominus vnà cum operantibus iniquitatem. Misericors est, fateor, verùm etiam & iustus. Cordi siquidem illi est misericordia, sed tamen ne iustitiam negligit. Scis ne quibus misericordia tribuitur? Beati, inquit, misericordes, quoniam & ipsis misericordia impartietur. Non vides quàm magno cum iudicio vtatur misericordia? neque sine delectu eam alicui tribuens, neque sine commiseratione iudicans. Misericors enim Dominus simul & iustus. Ne igitur eum vna saltim ex parte cognoscamus, néve ipsius humanitas occasionem nobis desidiæ pariat. Nam tonitrua & fulmina idcò iaciuntur, ne contemptui habeatur bonitas diuina. Ille, qui solem exoriri facit, etiam delictũ punit: qui ignem dat, etiam imbrem immittit: illa sunt signa bonitatis, hæc rigoris. Ob ista igitur eũ in oculis feramus, ne & nobis illud dicatur. Num
C nihili pendis illius summam bonitatem, & patientiam, nesciens quòd bonitas diuina te ad pœnitentiam vocet? tu verò duro, ac pœnitere nescio cordc tuo, cumulas tibiipsi iram in die iræ. At dices, Quid mihi prosunt illa recta facta, si ad gehennã condemnabor, fratrem meum stultum nominando? Quam mihi vtilitatem affert illud, quòd multis à rebus liber ero, si vna res me in seruitutem redigit? Qui enim peccatum patrat, inquit, seruus est peccati. Quem fructum feret vacuitas doloris ei, cuius corpus vno aliquo morbo affligitur? Qui
D enim voluntatem Dei facit, sed non ita vt eius voluntas fert, nec ex amore, quo in Deum est, hoc facit, huius studium & operam Deus inutilem ducit nihilique facit. Hinc illud, Amen dico vobis, quòd mercedem suam accipient. Proinde si tui primi ortus memor nõ es, ex eo pretio, quod pro te pepensum est, aliquam dignitatis tuæ capito notionem. Respice, amabò, ad pretium, quo redemptus es, & tuam agnoscito dignitatem. Prætioso Christi sanguine emptus es, ne fias igitur seruus peccati. Cognosce, quæso, tuam dignitatem, ne similis efficiaris brutis animantibus. Quomodo enim seruis vestris imperabitis, cùm ipsi libidinibus nociuis atque belluinis, veluti mãcipia quędam seruiatis? quomodo filios vestros corripietis, cùm ipsi vitam inordinatam atque admonitionem non ferentem, degatis? Perinde enim ac ego necessitate adstringo, & miserum me, si Euangelium non prædicauero, & si dies noctesque non annunciauero iustificationes Dei, iuxta Apostolũ, ita & vos idem periculum manet, si desides eritis,
E aut si remisse, & negligenter ea, quæ tradita nobis sunt, obseruaueritis: & nisi ea omnia factis ipsis præstiteritis. Sermo enim, quem retuli, inquit Dominus, ille iudicabit mundum in die illo extremo. Semper quidem desiderio honesti flagrans, & semper de spe eius potiundi decidens, nullam aliã caussam habeo de rebus futuris cogitandi, quàm mihi certò persuadere, me pœnas ob peccata ante perpetrata persoluturum. Quare sicut nos non præterit, quòd nobis elogia sacræ scripturæ, ob oculos proponentur: ita etiam modestè ac castè adhæreamus dictis Christi, atque summo studio contendamus, sacra dogmata factis ipsis exprimere: quoniam nescij sumus, quo die, aut qua nocte Dominus noster veniet, Cui honos, & potentia in perpetuum tribuatur, Amen.
F

Marginal references: Psal. 124. Psal. 81. & 100. Matt. 5. Rom. 2. Mat. 5. Ioan. 8. Matt. 6. Ex côm. in 38. Psal. Psal. 48. 1. Cor. 9. Ioan. 12. Luc. 12.

DE

DE POENITENTIA

ORATIO IIII.

Ex con. ad monachum lapsum.

A Vplici timore, tui caussa afficior, aut enim mores quidam affectus expertes antegressi, in me crimen inhumanitatis coniiciunt: aut rursum condolere, & ad affectus emolliri volentem, malè afficiunt. Quapropter cùm mihi hæc epistola exaranda esset, manum quidem torpentem argumentis roboraui, at faciem, quæ eo mœrore laborabat atque affligebatur, quem propter te susceperat, mutare non poteram. Tanto enim pudore afficiebar, vt etiam ipsum os complicare non essem potis, dum labia mea identidem ad fletum conuerterentur. Hei mihi quid dicam? aut cui cogitationi, in triuio præpeditus, me dedam? Cùm enim ad memoriam reuoco, priorem tuam vanam ac stultam conuersationem exhorresco: nempe, cùm diuitiis & gloria vana circunflueres, cùm & te adulatorum magnus numerus sequeretur, atque deliciarum voluptas temporalis tibi affatim suppeteret, quàm manifesto ex periculo, & iniustis censibus tibi paraueras: & illo quidem B tempore, partim regij timores suspicionem tibi de salute mouebant, partim verò publici tumultus lares tuos conquassabant. Deinde cùm tempus illud mecum reputo, quando ingens aceruus malorum mentem tuam ad eum conuertebat, qui tibi auxilium ferret, quando nimirum meditabundus seruatorem quærebas, qui timorem tuum in vtilitatem conuerteret, & liberaret te, ac protegeret, quem tu, cùm securus ac omni periculo vacuus esses, ludibrio habueras. Quando in eo totus eras, vt mutares mores tuos, stercoribus comparando periculosissimam opulentiam, & quando domestico obsequio ac vxoris consuetudine prorsus abnegata, totus sublimis veluti peregrinus, & erro quidam agros & vrbes peragrando, ad Hierosolyma decurrebas, vbi & ipse tecum cùm essem, beatum te prædicabam ob athleticos labores: quando septimo quoque die inedia te conficiens cum domino philosophabaris, simul etiam & hominum congressus pro ratione mutationis fugiendo, quieti vel maximè studens, tumultus ciuiles vitabas. C Sacco autem aspero corpus tuum compungens, & cingulo duro lumbos adstringens, toleranter ossa tua conterebas, latera verò fame caua reddens, vsque ad spinæ partes sublaxa fecisti. Et fasciæ quidem mollis vsum prorsus abnegasti: abdomen verò intus cucurbitæ instar subtrahens, renalibus locis illud agglutinari cogebas: vniuersam autem carnis pinguedinem euacuans, canales ac meatus sub ventre sitos, strenuè exsiccasti: ventre autem per inediam contracto, partes costales quasi quandam tecti eminentiam, vmbilici partibus adumbrasti, ac toto organo contracto, totis noctibus Deo confitendo lacrymarum riuis barbæ pilos madefaciebas. Sed quid opus est omnia hæc numerando persequi? repete memoria quàm multis D sanctis osculum dederis, quàm multa sacra corpora amplexus sis, præterea, quot pij homines manus tuas veluti immaculatas contrectauere, quot serui Dei tanquàm cultum tribuentes, ad genua tua sese & proiecerunt, & complexi sunt. At horum omnium quis finis? Rumor, qui sparsus est de adulterio tuo, sagitta velocius peruolans, aures nostras sauciat, acutoque stimulo viscera nostra perpungit. Quæ, obsecro, tam artificiosa præstigiatoris versutia, ad tam nefandum facinus te perduxit? hei mihi quàm te perplexa diaboli retia constrictum, & ad virtutis actiones exercendas immobilem reddidere? vbinam, quæso, est illa prædicatio nostra de tuis laboribus? at fortasis dicet aliquis, rumori non est fides habenda? verùm quomodo? nónne ex manifestis argumentis iis rebus fidem adhibuimus? siquidem confugientes ad Deum animas, horrendis iuramentis astrinxeris, cum meritò illud, quod est supra negationem, non diabolo sit attributum: itaque simul etiam periurij perniciosi sponsor fuisti, corrupta exercitationis forma, & Apostolos, & ipsum Dominum turpitudine fœdasti, dedecore affecisti castitatis gloriationem, vituperasti temperantiæ professionem, facti sumus captiuorum tragœdia, à Iudæis, & Græcis in scena res nostræ repræsentantur, discidisti studia monachorum, sincerioribus tantùm timorem incussisti, vt adhuc suspiciant diaboli potentiam. E Eos, qui nullarum erant partium, ad proteruitatis æmulationem transtulisti, dissoluisti, quantum in te fuit, Christi gloriationem, qui dixit, Confidite, ego vici mundum, ac eius principem. Miscuisti patriæ craterem infamiæ, reuera illud prouerbium in actum protulisti, Instar cerui sagitta ictus sum in epar. Sed quid tū postea, nónne cecidit fortitudinis turris? nónne in vituperationē venerunt conuersionis medicamēta? nónne interclusus est aditus ad ciuitatē refugij? ne, quæso, in profūdo demersus, in malis persistas, ne tibi ipsi manus afferas. Nouit Dominus erigere labentes ac in pristinum statum vindicare. Ne procul fugias, sed ad nos te recipito, suscipe rursum iuueniles labores, secundariis rectè factis voluptatem ridiculam ac nihili dissoluens: F referto animum ad illius summi diei finem, qui tam proximè ad vitam nostram accessit: videto quomodo Iudæorum & Græcorum filij ad pietatem, ac diuinum cultum compellantur, & ita non omninò abnegabis mundi Seruatorem, ne horrendissimam illam sententiam excipias, Non noui vos, quinam sitis. Vnius viri Ioannis prædicatio erat, omnes tamen ad agendam pœnitentiam pertraxit, tu verò & per prophetas doceris, qui iubent nos lauari, ac mundos esse: & Psalmis

Matth. 5.

Ioan. 16.

Mat. 25. Ex adhortatione ad baptis. Esa. 1.

Psalm. 33. Psalmis admoneris, in quibus scriptum est, Accedite ad ipsum, & illuminabimini: & ab Apostolis illud prædicari audis, Pœnitentiam agite, & sacra lotione abluatur vnusquisque vestrûm, in nomine Domini nostri IESV Christi, in remissionem peccatorum, & accipietis Spiritum sanctum, qui vobis est promissus: & ab ipso Domino recipieris dicente, Venite ad me omnes, qui defessi estis, ac onere pressi, & ego reficiam vos. Cunctaris tamen, deliberas, atque moram trahis? à puero catechesi imbutus, nondum veritati acquiescis? semper discendo, nondum ad cognitionem peruenisti? omni tempore vitæ tuæ periculum facis, ad senectutem vsque indagas, quando fies, obsecro, Christianus? quando te agnoscemus vt nostrum? Superiore anno, præsens tempus expectabas, nunc rursum futurum præstolaris, vide amabò ne tibi longiorem vitam promittas: nescis enim quid sequens dies pariet. Noli tibi ea promittere, quæ in tua manu non sunt. Ad vitam te vocamus, ò homo, cur igitur fugis vocationem? ad bonorum participationem te accersimus, cur negligis donum? regnum cælorum patet, qui accersit mendax non est, via etiam facilis & expedita, non tempore, non sumptu, non labore opus est: quid cunctaris? quid tergiuersaris? quid iugum times, veluti iuuencula quædam, quæ iugum nondum experta sit? non atterit, crede mihi, ceruicem iugum illius, sed gloria afficit. Non enim collo alligatur, lignum à iugo propendens, spontaneum eum, qui trahat, requirit. Vides in crimen vocari Ephraim, quòd perinde, ac iuuenca quædam œstro percita, sine ordine oberrans, legis iugum detrectasset. Subiice indomitam ceruicem tuam, sis iumentum Christi, ne dimisso iugo, vitamque liberam degens, feris diripiendus exponaris. Si aurum in pauperes erogarem, non sanè diceres mihi, cras veniam, & cras dabis, sed iamiam exposceres, largitionemque vrgeres, atque iniquo animo ferres procrastinationem. Cum verò non materiæ illustrem colorem, verum animæ puritatem, magnorum ille donorum largitor tibi offerat, excusationesque prætendis, caussasque enumeras. Si seruus hominis esses, & proposita esset seruis libertas, nónne ad statum diem accurreres, patronos conduceres, & iudicum auxilium implorares, omni denique conatu, ac omnibus viribus id vnum enitens, vt in libertatem vindiceris? & ad extremum etiam ipsam alapam summam seruorum plagam pro libertate perferres. Cùm autem te, qui es mancipium non hominum, sed peccati, præco ad libertatem vocat, quo te in libertatem asserat, & ciuem æqualem angelis faciat, filiumque te Dei per gratiam adoptatum atque hæredem bonorum Christi declaret, nondum tamen tempus esse dicis, vt ea, quæ dantur, suscipias. O praua impedimenta, ò turpem & prophanam occupationem, quousque tandem voluptates istæ tuæ, quousque deliciæ durabunt? multum iam tempus viximus mundo, viuamus reliquum nobis etiam ipsis. Quid quæso, cum anima conferri, quid regno cælorum comparari potest? quis magis fidelis consiliarius tibi, Deo? quis prudentior, sapiente? quis vtilior, bono? quis creatore, coniunctior? neque è re Euæ fuit, quòd consilio serpentis parere maluerit, quàm diuino? ò ingentem verborum absurditatem, non est mihi, inquit, ocium, vt sanus fiam: nondum ostendito mihi lucem, nondum me in gratiam regis ponito. Nónne hæc palàm dicis? immo etiam his longè absurdiora. Tu quidem si mulctatus esses, & reipub. eo nomine aliquid deberes, æris autem alieni solutio in aliquod tempus nouis tabulis reis prorogaretur, deinde esset quispiam, qui calumnia exortem te huius concessionis ac beneficij facere vellet, ægrè sanè ferres, ac ingentem clamorem ederes, tanquàm, qui pertinente ad te communis beneficij parte spoliareris. Quum autem non solùm remissio præteritorum, sed etiam munera futurorum prædicentur, temetipsum tali iniuria afficiens, qualémne inimicus quidem tibi attulisset, putas longè melius tibi prospectum esse, qui non suscipis remissionem, verùm ære alieno obrutus, mortem oppetis. Quanuis multa sint tua peccata, ne tamen eam ob caussam animo cadas, atque desperes. Nam vbi abundauit peccatum, ibi etiam gratia superabundauit, si modò eam suscipere paratus sis. Sin verò pauca, & vilia, nec morte digna sunt tua peccata, cur sollicitus es de futuro, qui præterita satis forti animo pertulisti? nunc quasi in trutina animam tuam stare puta, quæ hinc ab Angelis, illinc à dæmonibus distrahatur. Quibus itaque te dabis? quid apud te palmam feret, voluptásne carnis, an animæ sanctificatio? vsúsne præsentium, an futurorum desiderium? num Angeli te assument, aut detinebunt, qui detinent? In exercitu Imperatores, tesseram ac signum iis, qui sub eis stipendia merent, dare solent, quo & amici facilè se inuicem reuocent, & hostium, si illis in conflictu permixti fuerint, facilis ad cognoscendum discretio esse posit. Nemo cognoscet, nostérne sis an hostium, nisi abditis signis coniunctionem ostenderis, nisi signatum fuerit super te lumen vultus Domini. Quomodo vendicabit te Angelus? quomodo eripiet ex hostibus, si non agnouerit signum? quomodo verò tu dicis Dei te esse, si notas & argumenta eius rei non protuleris? thesaurus non obsignatus, expositus est furum prædæ, ouiculæ, cui nulla nota est sine periculo insidiæ tenduntur. Cedò, si quis medicus tibi reciperet, se arte quadam ac industria iuuenem te ex sene esse facturum, nónne desiderares illam illucescere diem, in qua te pristino vigori restitutum conspicere posses? at nunc cùm pœnitentia promittat animæ tuæ velut noui germinis renouationem, quam tu veterem effecisti, & prauitate rugosam ac maculatam reddidisti, contemnis benefactorem, & promissionem non excipis, nec desideras videre magnum illud promissionis miraculum: nimirum quomodo sine matre renasci soleat homo, quomodoq; senio confectus & fraude cupiditatis deprauatus, rursum iuuenescat, ac repuerascat, ad verumq; iuuetutis florem redeat. Tot ac tãtis bonis, ò miser, antiquiorem voluptatem iudicas? intelligo enim procrastinationem tuam,

Act. 2.

Matth. 11.

Rom. 5.

tuam, etiam si verbis eam occultes, ipsa res clamat, quamuis verbum nullum facias.

Sine me, quæso, inquis, vtar carne ad perfruendas res turpes, voluter in cæno voluptatum, sanguine imbuam manus, diripiam aliena, circunscribam, peierabo, mentiar, & tunc pœnitentiam, vbi abstinuero à malis, agam. At si bona res est peccatum, tuere ac tene hoc vsque in finem, sin verò ei, qui illud perpetrat, noxium est, quid rebus perniciosis adhærescis? num putas Deum non videre, quæ aguntur? num non percipit tuas cogitationes? num opem fert tuis iniquitatibus? ingenti te scelere astrinxisti (inquit ille) eo quòd existimares, me tui similem fore. Tu cùm mortalis viri amicitiam ambis, beneficiis illum ad te, dicendo, & faciendo, quibus intellexeris hominem gaudere, allicis: at quando cum Deo coniungi, ac in numerum filiorum te recipi vis, ea, quæ inimica sunt Deo, perpetrans, & legem transcendendo ignominia ipsum afficiens, ex his, quibus ipsum, vel maximè offendis, coniunctionem, ac consortium speras? vide ne redemptioni studendo, malorum multitudinem tibi coacerues, ac peccatum aggreges, nec tamen veniam impetres. Deus naso non suspenditur, ne quasi mercem aliquam gratiam æstimes, néve dicas, Bona est quidem lex, sed longe iucundius peccatum. Voluptas, est veluti quidam hamus diaboli, ad perniciem nos trahens, voluptas, mater est peccati, peccatum autem stimulus mortis, voluptas nutrix est, æterni vermis, quæ ad tempus quidem demulcet fruentem, ac postea felle amariores retributiones facit.

Gal. 6.

1. Cor. 15.

Quid facis ô homo? cùm multum valeas in agendo, iuuentutem tuam in peccatis traducis: vbi verò labore fracta fuerint instrumenta, tunc ipsa ad Deum adducis, cùm iam illorum nullus sit vsus, sed necessariò labant ac torpent, ob longi temporis tabem, firmitate ac robore eorum dissoluto. Temperantia in senecta, non est temperantia, sed potius incontinentiæ quædam impotentia. Mortuus coronis non ornatur, nec ob mali impotentiam quisque iustus habetur. Dum vires ac robur suppetit, ratione dominare peccato: nam virtus est, declinare à malo, & facere bonum. At verò ocium agere à prauitate, neque laude, neque pœna dignum iudicatur, si vitio ætatis cessas à peccatis, imbecillitati hoc est acceptum ferendum. Nos enim eos in cælum ferimus, qui ex industria boni sunt, non qui ab aliqua necessitate, ne mala perpetrent, prohibentur. Quis verò tibi vitæ finem præscripsit? quis terminum senectutis constituit? quis adeò fide dignus apud te futurorum vas ac sponsor est? non vides pueros, ac ætate florentes abripi? Nullum tempus, me hercule, præstitutum vita habet.

Quid expectas vt te tum febris ad pœnitentiam vocet, cum neque salutaria verba amplius proloqui, neque quidquam auribus accipere poteris, cum in ipso capite morbus inhabitet, non manus ad cælum amplius tollere, non in pedes erigi, non genu flectere, cùm precatio erit habenda, non commodè doceri, non certo confiteri, non redire in gratiam cum Deo, non renunciare inimicitiis, & fortassis neque intelligentia, & animo comprehendere mysteria diuina poteris, siquidem præsentes ambigant, an acceperis beneficium, an aliquem sensum eorum, quæ fiunt habeas. Quòd si certò & apertè gratiam susceperis, tunc talentum quidem habes, quæstum verò non affers. Criminator ille, ô fratres, sapiens est ad mala perpetranda, videt nos homines in diem viuere, videt omnem actionem nostram iuxta id, quod instat, peragi: ideo hodiernum diem per fraudem nobis abripiens, spem nobis crastini relinquit. Quòd si quidem peccatum hodie nos committere non cogit, iustitiam tamen in crastinum vt reseruemus persuadet; deinde vbi crastinus dies illuxerit, rursum accedit iniquus ille partium diuisor, & hodiernum diem sibi ipsi cedere expetit, crastinum verò domino vt tribuamus concedit, atque hac ratione sanè nos, præsens nimirum tempus per voluptatem subtrahendo, futurum verò spei nostræ relinquendo, nelscientes quidem è vita expellit. Eiuscemodi ego alites quando vidi astum volucris valde vafræ, quæ seipsam venatoribus cùm eius pulli facilè ob teneritudinem capi possent, quasi prædam quandam paratam obiiciebat, & ante manus eorum assiduè versando, neque se capi permittebat, neque tamen prædæ spem venatoribus adimebat, sed ipsos vana spe variè lactans, dum circa ipsam occupantur, pullis fugæ copiam, ac securitatem præstitit, deinde ad extremum etiam ipsa simul auolauit. Caue, obsecro, ne etiam & tu similia perpetraris, qui spe incertorum, ea, quæ certa sunt, dimittis. Vide ne ex anno in annum, ex mense in mensem, ex die in diem pœnitentiam producendo, incurras aliquando in diem, quam non expectabas, nimirum, quando te deficiet vita, & consilij inopia omni ex parte te circundabit, tribulatioque nullam consolationem admittens existet, cùm medici & domestici de salute tua iam desperabunt, & quando denso ac sicco anhelitu detentus febreque interna vehementi laborans ingemisces quidem ex medio corde, at qui vnà tecum mœrore affligatur, reperies neminem. Proferes quidem verba mollia, ac effœminata, verùm non erit qui aures det, sed quidquid tum proferes, quasi res stulta, pro nihilo ducetur. Quis tum te pœnitentiæ, ex perturbatione mente captum, ac stupidum commonefaciet? tui mœrore conficiuntur, alieni spernunt atque nihili pendunt, amicus etiam ad commonefaciendum tardus est, timens ne te magis perturbet. Quòd si te medicus sanitatem tibi promittendo decipiat, tu de sanitate non desperas, eo quòd natura vitæ sis cupidus. Mors impendet, & qui abducunt vrgent, quis te, amabò, eximet, ac ex tantis malis eripiet? Deus ne ille quem contempsisti? at hic minimè preces tuas audiet, cum & tu ipsum non exaudieris. Promissa ne exoluet? quasi verò prius datis probè vsus sis. Nemo te inanibus verbis circumueniat: imminebit enim tibi subita pernicies, & mors procellæ instar aderit: veniet Angelus mœstus & horridus, violèter abducens ac trahens animam tuã, peccatorum vincu-

vinculis constrictam, ac frequenter se conuertentem ad ea, quæ hic sunt: denique lugentem sine voce, cum iam lamentationis instrumentum sit sublatum, ô quàm te ipsum excruciabis, ô quantum ingemisces, frustrà iam pœnitentiam ob mala consilia agens, quando conspexeris hilaritatem iustorum, ob splendidam donorum distributionem, & tristitiam peccatorum, qui in tenebras profundissimas coniecti sunt: quæ proferes tum in dolore cordis tui? hei mihi inquies, quòd non abiecerim hoc graue peccati onus, tum cùm se mihi facilis deponendi occasio daret, sed ingentem hunc malorum
A aceruum attraxerim. Hei mihi, quòd maculas non deleuerim, sed peccatis insignitus sim. Nunc sanè essem cum Angelis, nunc in cælestibus bonis delicias agerem, ô perditum meum consilium, propter breuem ac menstruam peccati voluptatem, in perpetuum omni genere cruciatus atque supplicij torquebor, propter carnis illecebras, in ignem æternum trador. Iustum iudicium Dei est, vocabar, nec parui, docebar, nec percipere volui, testimonium afferebant mihi, ego verò flocci pendebam. Hæc & alia huiuscemodi dices, ô homo, vicem tuam deflens, si antequam pœnitentiam egeris, abreptus hinc fueris: tum aut gehenna tibi erit extimescenda, aut regnum vendicandum.

Ego quidem lacrymas profundere soleo, cùm te video facinora turpitudinis, amplæ gloriæ Dei anteponere, & ob incontinentiæ suauita-
B tem peccato ita inhærere, vt summa cum difficultate ab eo diuelli possis. Denique cùm video, quòd teipsum illis bonis, quæ promissa nobis sunt, ita orbes, vt videre minimè queas bona illius cælestis Hierusalem. Ne, obsecro, spem salutis abiicias. Vult enim tui misereri iudex, ac suam misericordiam tibi impertiri, iuxta illum, qui dixit, Cordi est domino misericordia & iudicium. Sed ita demum tui miserebitur, si te reperierit post peccatum humilem, contritum, valdéq; deplorantem praua facinora, quæ clam perpetrasti: & si sine vllo pudore publicaueris ea, ita vt roges fratrem, quo vnà tecum recuperandæ sanitati studeat. Quòd si te omnino miserabilem factum esse viderit, eximiam suam misericordiam tibi tribuet: sin verò cor, quod nulla pœnitentia ducitur, inuenerit, & spiritum superbum, ac nullam te fidem habere futuræ vitæ, nihilque iudicium timere, tunc mulctam irrogabit. Quemadmodum enim diligens, & huma-
C nus medicus, fomentis prius ac lenimentis mollibus tumorem sedare conatur: postquàm verò viderit molem nihil remittere, sed acriter reniti, abiecta misericordia ac molli curatione, ferri vsum assumit. Sic illis Deus, quos à multis lapsibus, pro sua summa humanitate cum sustulerit ac erexerit, deinde illi post longè imbecillioribus se vincendos atque frangendos dederunt, minatur, prorsus se eis non condonaturum, inquiens: Non amplius veniam concedam peccatis vestris. Quibus verbis significationem nobis præbet, se iam sæpius similia nobis remisisse. Nam sine remissione diuina, difficile est illud genus vitæ ingredi, quod est secundum virtutem. Eum enim qui cùm quibusdam peccatis vitam contaminasset suam, deinde velit ad frugem redire, vult Dominus termino veluti quodam, ea, quæ præterierunt circũscribere, ac remedium aliquod post commissa scelera adhibere, quasi opera pœnitentiæ reuiuiscentem. At illum, qui hæc frequenter promittit, & frequenter iterum cadit, vt prorsus hominem desperatum ab humanitate sua excludit. Non enim ille, qui dicit, Peccaui, deinde in peccato persistit, confitetur, sed qui secundum Psal. & peccatum suum agnoscit, & illud odio
D habet. Vt enim nihil prodest ei, qui aliquo morbo laborat, medici studium ac cura, si ipse rebus quæ vitam corrumpunt, operam det: sic nullam vtilitatem afferunt peccata remissa ei, cui condonata sunt, si in eis adhuc volutetur. Desine itaque proximi mala curiosè inquirere: ne des ocium cogitationibus tuis, aliena vitia inquirendi, sed ad tuam propriam explorationem conuerte oculos tuos. Multi enim sunt, qui vident festucam in oculo fratris, trabem verò in oculo proprio non conspiciunt. Noli res alienas considerare, ne fortè incurras in reprehensionem alicuius, perinde ac ille Pharisæus, qui se ipsum iustum faciebat, Publicanum verò extenuabat: verùm nunquam cesses te ipsum examinare, nunquid cogitando deliqueris, nunquid lingua mentem ac rationem præcurrente, aberraueris, nunquid perperàm admiseris. Quemadmodum enim fieri non potest, vt quis sanitatem recuperet, morbo non immutato, aut calidus fiat, si non penitus quieuerit à refrigeratione: nam hæc se vicissim recipere nequeunt: sic & eum, qui sanctam
E vitam acturus est, oportet ab omni malo prorsus abhorrere. Non enim temporis quantitate, sed animi proposito pœnitentia iudicatur. Qui verò repudium improbæ vitæ remittunt, ac diuiniori student, seque in ea exercent, caueant ne seorsum, ac soli se exerceant. Nam talem vitam oportet habere testes, quòd extra omnem suspicionem prauam fuerit. Si verò quis olim inescatus, aut diuitiarum puluerem ex iniquitate sibi cumulauit, ac mentem harum curis implicauit, aut scelus petulantiæ, quod difficile deleri possit, naturæ affixit, aut reliquis criminibus seipsum addixit, is dum adhuc est tempus, prius quàm ad perfectum interitum deueniat, grauiora onera deponat, & antequam nauis immergatur, merces eiiciat, quas iniustè quæsiuerit. Pecuniæ rectè eiectæ, non pereunt
F ijs, qui eas abiecerunt, sed quasi in alias naues onerarias magis tutas translatæ, hoc est, in ventres pauperum seruantur, ad portumque appellunt, atque in hac vita adhuc permanent. Nam illæ perturbationes quæ tempore domantur, atque vincuntur, primùm quidem tempore opus habent ad sui emendationem, deinde fortiore, ac magis perfecto vitæ instituto: si modò quis volet ipsarum molem ac auctoritatem opprimere, atque ea radicitus euellere, quæ iam longo à tempore in anima radices egerunt. Talis erat diligens illa Niniuitarum pœnitentia, & sapiens ac coaceruata illa tribulatio, quæ ne bruta quidem animantia supplicij expertia

Ex conc. in xxxvij. Psalm.

Luc. 6.

Luc 18.

Ex con. in Psalm. 33.

Ex Epist. Ex con. in Esaiam.

Ex con. de non adhæ. rebus huius vitæ.

Ex Epist.

Ex c. [illegible]

pertia esse voluit, sed vt etiam, ipsa necessitate ad acta clamorem ederent, excogitauit. Separatus est enim vitulus, à vacca, abductus est à materno vbere agnus, puer lactans non fouebatur in maternis vlnis, voces tollebantur de omnibus miserabiles, mutuò reclamantes ac resonantes. Partus fame pressi, fontes lactis quærebant, matres naturali quadam affectione perculsę, lugubri voce fœtus reuocabant: infantes etiam fame dominante, ex ingenti eiulatu disrumpebantur. Matrum viscera naturali dolore tabescebant. Senex inter illos, lachrymis se dabat, & canos vellebat ac dilaniabat suos. Adolescens & in flore ætatis constitutus, vehementer lamentabatur. Pauper suspiria ducebat: Diues delitiarum oblitus, afflictioni, vt quæ hominem temperatum efficeret, sese totum tradebat. Rex ipse splendorem & gloriam in pudorem transmutabat: deponebat enim coronam & puluere caput conspergebat suum, purpuraque abiecta, saccum induebat, throno alto ac sublimi dimisso, miserabiliter ad terrā se abiiciebat: propriis & regiis relictis deliciis, cum populo lachrymas profundebat: tanquam vnus è multis erat, dū communem omnium dominum ira incensum esse cerneret. Hæc est seruorum sensu prædirorum prudentia, talis eorum, qui se fœdis libidinibus immerserunt, pœnitentia, nempe vt omni tempore ætatis austeritas & tristitia dominatum habeat in rem sensibilem ac sensus expertem, tum in eā, quæ ex proposito ac voluntate suscipitur, tum etiam quæ ex necessitate existit. Ob hoc cum vidisset ipsos Deus sic demissos & humiles factos, quasi eos nimis ingenti miseria afflixisset, & cladem eorum misertus est, & vindictam remisit, lætitiam denique præbuit, quòd verè pœnitentiam egissent. Proprium enim hoc est benignitatis diuinæ, nimirum non tacitè ac clam pœnas inferre, sed ante eas per cōminationes prædicere, ad pœnitentiam vocando eos, qui se sceleribus contaminarunt. Sic enim, & his per Ionam fecit, & Israëli peccanti non clam euersionem induxit, sed eam, seruum suum, vt pro populo vota faceret cō mouendo, prædixit, dicens, Missum me fac, & delebo populum hunc. Simile quiddam etiam in euangelio, ex illa similitudine, quæ est de ficu, discimus, cùm eius dominus ad agricolam dicat, Ecce tres continuos annos accedo ad ficum, quęrēs fructum ex ipsa, nec tamē reperio, excinde ipsam, cur enim frustra terram occupat? Ad quod igitur tempus pœnitentiam differimus? non resipiscemus? non ne reuocabimus nos aliquando, à consueta hac vita ad sinceritatem euangelij? non ante oculos proponemus nobis diem illum domini horrendum ac illustrem, in quo quidem eos, qui ad dextram Domini, per actiones appropinquantur suas, regnum cælorum excipiet, ac eos, qui à sinistris statuentur, propter solitudinem bonorum operum, gehennæ ignis, & tenebræ perpetuæ occultabunt: vbi erit fletus, & stridor dentium. Sed nos peccatum quidem celeriter perficimus, tardè verò ac segniter ad pœnitentiam descedimus. Et cælestis quidem regni dicimus nos cupidos esse, verùm eorum, quorum operā paratur, nullam curam habemus, nec vllum laborem pro mandato domini subeuntes, æquales honores ac præmia cum his, qui ad mortem vsque peccato restiterunt, prauitate mentis nostræ, nobis pollicemur. Suscipiamus tandem aliquando, suscipiamus curam animarum nostrarum, ô fratres, mœreamus ob stultitiam vitæ antegressæ, decertemus pro futuris, nec amplius in hac socordia perstemus, ne præsens semper per negligentiam amittendo, in crastinum verò & consequens initium actionis differendo, reuocati ab eo, qui reposcit animas nostras, nec bonis operibus prępa-rati, à gaudio sponsi excludamur: frustrà tum pessum actam vitā lugemus, cùm nihil amplius hoc pœnitentibus proderit. Hoc est seculum pœnitētiæ, illud verò retributionis, hoc operationis, illud mercedis, hoc patientiæ, illud consolationis. Nunc auxilium Deus fert iis, qui à vita mala recedunt, tunc horrēdum in modum humanas actiones ac cogitationes examinabit, atque ponderabit. Nunc longanimitate fruimur, tunc iustum iudicium experiemur, quando ab inferis reuocabimur, alij ad supplicium æternū, alij ad vitam sempiternam, & accipiet vnusquisque eam mercedē, quam meruit. Vobis verò, qui ob scelera hominū condemnatorum luxistis, illud præcipimus, si cōspexeritis pœnitētes, propter perpetratorum absurditatem, cōdolete eis quasi propriis membris morbo affectis, si verò eos pertinaces esse, ac vestram pro ipsis tristitiam, nihili pendere animaduerteritis, exite è medio ipsorum, & secedite, nec immundum attingatis, vt hoc modo illi pudore suffusi, propriæ prauitatis cognitionem capiant, vos verò æmulationis Phinees, mercedem à Seruatore nostro Iesu Christo accipiatis, cui gloria per omnia sæcula tribuatur.

Amen.

Ex com. in Esaiam. — Luc. 13. — Mat. 25. — Luc 13. Ex con. habita in fame & siccitate. — Ex cont. contra Ebriosos. — Num. 25.

DE IEIVNIO.

ORATIO V.

Mperatores quidē cùm exercitum in aciem educunt, adhortatione ante cōflictū vtuntur, tanta enim vis est exhortationis, vt sæpe multos etiam in ipsam cōtemptionem mortis adducat. Magistri etiā palestræ, & hi, qui pueros instituunt, cùm suos athletas ad ea certamina, quę in stadiis feruntur, educūt, multa in eam sententiam disserunt, quòd coronarum gratia strenuè laborandum sit: & profectò ita eos persuadendo afficiunt, vt multi non dubitent sanguinem suum ob victoriæ studium profundere. Proinde & mihi, qui Christi milites ad bellum, contra eos hostes, qui aciem oculorum fugiunt, instruere, & athletas pietatis ad iustitiæ coronas per abstinentiam præparare cogito, necesse est exhortatoriam orationem instituere. Nonnulli ex angelis ad eam rem ordinati sunt, vt eos per singulas ecclesias, qui inedia corpus suum affligunt, describant. Quapropter da operam, ne propter exiguam eduliorum voluptatem, damnū tam ingens accipias, vt ab angelo in numerum eorum, qui à nimio cibo abstinent, non referaris, & teipsum apud Imperatorem, qui exercitum lustrat, desertæ aciei reum statuas. Minus enim equidem is periculum adit, qui in acie abiecto scuto in fugā se coniicit, quàm ille, qui magnum scutum, ieiunium scilicet, abiicit. Diues es? ne tamen afficias contumelia ieiunium à cōuictu tuo, illud arcens, néve à domo tua, velut ignominiosum, à voluptate superatum, ableges, ne aliquando te illud, eam ob caussam, apud ieiunij auctorem reum faciat, multiplicemque tibi ex condemnatione indigentiam ac egestatem inducat, nimirum aut ex corporis infirmitate, aut ex aliqua alia tristi calamitate. Pauper ne dicta dicat in ieiunium, vt pote qui iam illud multo à tempore familiare ac contubernale habet. Mulieribus autem cibo pauco vti, iam proprium, & secundum naturam est, vt spiritum ducere. Pueri etiam quasi plantæ virides, ieiunij aqua irrigantur. Senibus familiaritas ac consuetudo, quæ illis cum ipso multo à tempore est, leuem laborem facit. Labores enim, qui ex longa consuetudine exantlantur, minore molestia, qui eos subeunt, afficiunt. Viatoribus verò succinctum & expeditum comitem se præbet ieiunium: vti enim delitiæ onus ipsos ferre cogunt, fruitiones voluptatum ipsis circumferendo, sic illos leues & expeditos inedia efficit. Ac mundi quidem militibus, pro laborum proportione, frumenti, & cibi copia augetur, verùm inter milites spirituales aliter se res habet: nam ei, qui minus alimenti habet, maior dignitas tribuitur. Stultum sanè est, ob animæ sanitatem lætitiis non exultare, sed mœrore potius ob ciborum mutationem confici. Est præterea hominis nullius consilij, magis studere velle voluptati ventris, quàm animæ curationi. Expletio enim, apud ventrem gratiam consequitur, at inedia magnum fructum animæ affert. Noli imitari, quæso, Euæ contumaciam, noli rursum consilio serpentis vti, qui escam suauem carni suggerit, noli, cùm non ieiunas, debilitatem corporis prætendere: non enim mihi excusationes affers, sed ei, quem mihi clam esse potest. Ieiunare te non posse inquis? at explere se cibo, & corpus onere esculentorum conterere potes. At qui medici iis, qui aliquo morbo laborant, non eduliorum varietatem, verùm inediam ac famem præcipiunt. Quomodo igitur is, qui hæc potest, illa se non posse prætendit? longè facilius est, medius fidius, ventri tenui victu grauato noctem perferre, quàm redundantia ciborum aggrauatum iacêre. Nisi fortasis dixeris, gubernatoribus facilius esse nauem oneribus grauatam seruare, quàm leuem ac nullo onere pressam: illam enim, quæ multis oneribus onusta est, modicæ vndæ impetus demergit, at illa, quæ mediocri rerum pondere grauata est, facilè fluctus superat. Nec mihi profectò ea contentione ac tanto studio opus esse puto, vt homines ad ieiunij obseruantiam cohorter, quanto, ne hodie quispiam in ebrietatis mala incurrat. Plerique enim ieiunium cùm ob consuetudinem, tum ob mutuam quandam reuerentiam amplectuntur, at ebrietatem extimesco, quam homines vino dediti, veluti paternam quandam hæreditatem tuentur. Nam perinde ac hi, qui ad longas peregrinationes proficiscuntur, sic stolidi quidam hodie ad quinque ieiuniorum dies sese vino explent. Hem quid facis ô homo? nemo, qui vxorem castam in matrimonium ducturus est, pellices ac meretrices præassumit, secumque habitare facit: nam mulier honesta ferre non poterit, vt scorta vnà secum habitent. Noli igitur & tu, cùm inedia corpus tuum macerare vis, ebrietatem prius introducere, ebrietatem, inquam, quæ nihil aliud est, quàm publicum scortum, quàm mater impudentiæ, quàm * Mænas quædam, ad omne genus turpitudinis promta ac parata. Ieiunantem inter sacra septa dominus suscepit, at eum, qui crapulæ indulget suæ, tanquàm prophanum ac impurum abigit. Si cras veneris, vinum adhuc olens idque putrefactum, quomodo, quæso, crapulam tuam ieiunium æstimare potero, non id cogites, quòd in præsentia non infundas merum, sed quòd à vino non omnino sis purus.

Equidem nescio in quorū te numerum referam, in temulentorúmne, an in eorum, qui inedia corpus macerant suum? præterita enim ebrietas te ad se trahit, præsens verò fames ieiunium testimonio tribuit. Contendit de te ebrietas, quasi de mancipio quodam, nec te liberum facere vult. Et meritò quidem, nam euidentes seruitutis notas exhibet, odorem, inquam, vini, veluti in vase permanentem. Cuius, obsecro, præceptoris præsentia puerorum tumultum adeò bellè sedat, sicuti ieiunij conspectus ciuitatis turbas comprimit? quis vnquā procus in ieiunio apparuit? quod tripudiū lasciuium à ieiunio profectū est? cantilenæ meretriciæ me hercule, saltationesque

Ex conc. I. de ieiunio.

Ex conc. I. de ieiunio.

* Bacchans & furens mulier.

Ex conc. 2. de ieiunio.

tionesque furibundæ repentè ex vrbe discedunt, à ieiunio tàquàm à iudice quodam austero fugatæ ac pulsæ. Quòd si illud omnes in rebus agendis in consilium adhiberent, nulla res profectò prohibere posset, quominus optimam pacem per omnem terrarum orbem traheremus: & neque gentes, ita me Deus amet, contra se arma mouerent, neque exercitus manus consererent, signaque conferrent, neque loca deserta homines, qui scelere, & maleficio pascuntur alerent, neque ciuitates calumniatores, neque mare piratas, denique nec vita nostra tot ærumnis esset referta, si ieiunium vitam nostram regeret atque
A gubernaret. Quis est, qui non intelligit, quòd nos non solùm ciborum abstinentiam edoceret, sed etiam auaritiæ omnisque vitij contemptum?
Iud.16. hoc magnum illum Sampsonem veluti nutrix quædam educauit. Quando is inedia corpus macerabat suum, millenos sternebat hostes, portas ciuitatum effringebat, leones denique ipsi robur manuum ipsius ferre non poterant, at cùm se ebrietati, amorique meretricio dedidisset, robur omne penitus amiserat, oculisque captus ludibrio erat pueris. Helias ieiunando tribus annis
3.Reg.17. & mensibus sex, ne plueret, effecit. Cùm enim videret ingentem iniuriam ex satietate nasci, inuitum ipsis ex fame ieiunium adduxit, quo peccatum eorum, quod iam extra fines modestiæ processerat, compescuit, per ieiunium, inquam, veluti per cauterij cuiusdam vstionem, aut sectionem quandam, malum ne longius serperet, effecit. Vt enim indomitum cor, hominum duræ ceruicis molliret, etiam ipse non dubitauit, eandem cum aliis afflictionem subire. Vnde, in-
3.Reg.17. quit, Propter hoc viuit dominus, non erit in ter-
B ra aqua nisi per os meum. Sic etiam restituit viduæ filium cùm ieiunio fultus, contra mortem fortiter se gessisset. Sed, quemadmodum nulla vtilitas ex illa beneficentia proficiscitur, quæ ostentandi caussa fit, ita etiam nullus fructus capitur, ex eo ieiunio, quod fit omnibus coram. Nam ea, quæ ostentandi gratia fiunt, non quærunt fructum in futuro sæculo, sed laudem ho-
4.Reg.4. minum in hoc venantur. Helisæus autem qualem, obsecro, duxit vitam? quomodo à muliere Sunamitide hospitio acceptus est? quomodo ipse vates alios accipiebat? nónne olera syluestria, & modica farina, omnem hospitalitatem explebant? Illi verò viri, qui colocyntidem attigerant, vitæ periculum adiissent, ni precibus ipsius venenum dissipatum fuisset. Atque omnino videre licet, ieiunium omnes sanctos ad diuinam politiam, manu veluti quadam, adduxisse. Est quædam corporis natura, quam amianton nominant, ex eo quòd igne consumi nequeat, quæ quidem in flammam iniecta, videtur in prunas
C redigi, at cùm ex igne exempta fuerit, ac si aqua
Daniel.3. esset illustrata, lucidior multò euadit. Talia erant illorum trium puerorum corpora, quæ ieiunio naturam amianti induerant: in magna enim fornacis flamma videbantur veluti aurei esse, sic omnem ignis noxam superabant, immo auro ipso validiores apparebant. Non enim consumpsit ipsos ignis, sed integros seruabit. Ac sanè nihil aliud ingentem illam flammam sustinebat, quàm naphtha, & pix, ac sarmenta, quæ ita eam alebant, vt ad quadraginta cubitos diffunderetur, & circumcirca omnia depascendo, multos etiam ex ipsis Chaldæis consumeret. Illam vehementem flammam facilè pueri inedia deleuerunt, tenuem instar roris aërem in tam ardenti igne spirantes. Ignis enim ne pilos quidem eorum contingere ausus fuit, eò quòd ipsi ieiunio corpus macerassent suum. Daniel autem vir ille Daniel.10 & 14.
desideriorum, cùm tres hebdomadas panem non comedisset, nec aquam bibisset, etiam leones ipsos, in puteum immissus, ieiunare docuit: nam quasi ex lapide, aut ære, aut aliqua re solidiore conflatus fuisset, leones ei dentes infigere non poterant, ita ieiunium corpus illius veluti D
tinctura quadam ferri firmarat, ac leonibus inuictum reddiderat. Neque sanè Moses, vertice fumante, montem accedere, neque in caliginem ingredi ausus fuisset, si corpus suum prius ieiunio non armasset. Per ieiunium etiam præcepta Exod.19.
digito Dei opt. max. in tabellis scripta, suscepit: & superius quidem ieiunium legum ferendarum caussa extitit, inferius verò ingluuies idolo- Exod. 24.
rum cultui studebat. Quadraginta dierum, proh Exod.32.
dolor, continuam ieiunantis ac orantis serui perseuerantiam, vnica ebrietas inutilem reddidit. Nam quas tabulas digito Dei scriptas per ieiunium Moses acceperat, eas ebrietas contriuit: cùm indignum iudicaret vates, populo temulento leges à Deo condi. Quid, quæso, ipsum Esaum Gene.35.
fœdum, quid seruum fratris fecit? non ne vnicus esus, ob quem, miser, primogeniti prærogatiua excidit? Quadraginta dies Helias cùm animam 3.Reg. 19.
inedia afflixisset suam, in specu, qui erat in Choreb, vidit Deum: ac sanè ita vidit, quatenus homini dominum videre fas est. Quorum artus, cedo, ceciderunt in solitudine: nónne eorum: E Num.11.
qui carnes flagitabant? quibus, quàm diu satis Num.20.
erat manna, & illa aqua, quæ ex petra manabat, Aegyptios fundebant, per mare iter faciebant, neque vllus eorum in castris aliqua inualetudine Psal.104.
conflictabatur. Cùm verò in mentem illis venisset carnium, ac voluptatum Aegyptiacarum desiderium eos cepisset, terram, quæ illis promissa erat, non conspexerunt. Verùm neque sa- Daniel.12
piens ille Daniel visiones vidisset, si ieiunio perspicaciorem animam suam non reddidisset: ex crasso enim alimento exhalationes quædam fuliginosæ, nubis densæ instar exhalant, quæ eas illustrationes, quibus Spiritus sanctus mentem Ex Epist.
illuminat nostram, incidunt. Somni etiam leues, & è quibus facilè te excitare possis, tenuem victum consequi solent: ac sanè sua spontè tales somni dirimuntur, cùm cogitationes magnis de rebus habentur. Nam qui tam graui sopore detentus est, vt, dissolutis ipsius membris, locus sit absurdis imaginationibus, hunc somnus in quotidiano mortis periculo versari facit. Moses F Ex conc.2. de ieiun.
secundas tabulas, in quibus leges erant scriptæ, Exod.34.
accipere cùm vellet, secundario ieiunio corpus Ioan.3.
macerauit suum. Et nisi cum Niniuitis etiam animantia rationis expertia simul ieiunassent, profectò minas euersionis non effugissent. Magnas, me hercule, vtilitates ieiunium humano generi affert. Hoc enim decretum illud diuinum de excindenda Niniue reuocauit. Tribus totis diebus in illa ciuitate prædicatum fuit, fore, vt funditus deleretur

deleretur: vicit tamen euersionem, ad Deum immortalem conuersio. Nam illæ euersionis minæ, vbi ad Deum sese converterunt, conquieuêre: & quanuis Ionas animo candido, & vero, interitum ac ruinam ciuitatis prædicasset, ieiunio tamen illi minas sisterunt, medicamentoque confessionis atque supplicationis salutẽ sibi pepererunt. Quis, obsecro, facultates suas ieiunando imminuit? numerando percensere hodie, ea omnia, quæ intus sunt, & paulò pòst idem si feceris, cognosces profectò rerum tuarum inedia nullam diminutionem factam esse. Neque enim vllum animal mortem deflebit suam, neque sententia atrox aduersus animantia ab implacabili ventre vlla feretur.

Ex co. 2. de ieiun.

A Quiescet præterea coquorum gladius, mensa etiam iis, quæ sua sponte terra producit, contenta erit. Ad illud autem graue, ac venustum problema Encratitarum, qui quęrũt, cur non omnia comedam? illud respondeatur, Quoniam etiam excrementa nostra execramur: nam ex dignitate sui, olera herbarum nobis sunt loco carnis. Quemadmodum enim in oleribus pestiferum à salutari secernimus: sic etiam in carnibus ab vtili noxium separamus, siquidem vt cicuta est olus, ita vultur caro: sed tamen nemo vnquam sanæ mentis * carnem canis attinget, nisi ingenti aliqua necessitate astrictus: siquidem fieri non potest, vt eam comedendo legẽ non transgrediatur. Quietum aliquando redde, quęso, coquum tuum, concede ocium mensæ structori, siste manum eius, qui tibi est à poculis, quiescat etiam is, qui varias placentas ac bellaria parat: conquiescat denique

Ex Epist. Hoc desumptũ est ex Epist. ad Amphil. repetitur etiam in cõ. de differentia ciborũ.

** Aliquid deest.*

Ex conc. 2 de ieiun.

B aliquando domus ab infinitis tumultibus, & à fumo ac nidore, tum etiam ab iis, qui sursum ac deorsum cursitant, & ventri veluti implacabili cuidam domino ministrant. Det venter vacationem ori, tribuat nobis quinque dierum inducias ille, qui semper expetit, nec vnquam cessat: hodie accipit, cras eius in obliuionem venit: cùm repletus est, de abstinentia disputat: at vbi alimentum ex ipso efflauit, dogmata ex animo effluũt suo. Sed iam dicendi finem faciam, si me prius apud regem illum, qui nobis res incurabiles imperat, excusauero. Amabò, mi Tranquille, parce nobis, cùm tantas res possideamus, quantæ hodie nobis, si comedere eas vellemus, non sufficerent. Sufficit enim nobis, vt par est, ars coquorum, at gladius eorum nullum habet cum sanguine commercium. Præstantissima apud nos edulia habentur, herbarum cohors, cum modico pane, & vino flaccescẽte, ita vt neque ob ingluuiem sensus nostri stupescant, neque præ delitiis, munia sua negligant.

Ex Epist.

C Quemadmodum enim in indumentis, vsum ac vtilitatem eorum spectamus, sic in alimento panis, necessitatẽ famis explebit, & aqua sitim hominis sani restinguet: ex leguminibus verò obsonia, robur corporis ad necessarios vsus conseruare poterunt. In comedendo autem rabiosa ingluuies non est detegenda, sed omni in loco constantia ac mansuetudo, & à voluptatibus continentia, cõseruetur. Sed quid ago? cùm enim magnitudinem eorum, quæ dicta sunt, cõsidero me longius prouehi animaduerto: cum autem, rursus sapientiæ, quæ in operibus elucet, varietatem contemplor, initium narrandi vix fecisse me existimo, simulque illud etiam mihi persuadeo, non esse inutile hîc nos diutius commorari: qua enim in re id, quod reliquũ est ad vesperum temporis, melius contereretis? non vos vrgent ij, qui ad cœnam vocant, non conuiuia expectant. Proinde si placet, ieiunio corporis ad animorum lætitiam vtamur, sæpe corpori ministrasti ad voluptatem, hodie animo indulge, ac oblecta te in domino, qui tibi id, cuius desiderio animus tuus tenetur, concedet. Quis enim fructus est corpus inedia affligere, si animum infinitis vitiis refercias? qui autem malum non patrat, at in ocio est, qua, obsecro, non vtitur futili & vana oratione? quæ tandem aliena & absurda non audit? ocium namque

Ex Hexa hemero.

D sine Dei metu, improbitatis magister est his, qui rationem nullam habent temporis. Atque ex iis quidem, quæ à me commemorantur, aliquid fructus fortasse percipietis, sin minus, ac certè ex hoc nostro sermone vobis à peccando licet desistere. Itaque diutius vos hîc remorari, aliud est nihil, nisi vos diutius à malis abducere, & ad cæleste illud regnum, quasi manu ducere, cuius vtinam omnes participes simus, benignitate & gratia IESV Christi, cui soli gloria, & cultus, in sempiterna sæcula. Amen.

DE INSTITVTIONE *& admonitione.*

ORATIO. VI.

SI post tot exhortationes, quibus & præterito tempore apud vos vsi sumus, & per has septem

Ex con. contra ebrios.

E ieiunij hebdomadas euangelium, hoc est illustre testimonium gratiæ diuinæ, noctes diesque testatũ vobis facere non destitimus, nihil nos profecisse constat, qua spe freti, obsecro, hodie apud vos verba faciemus: cùm & agricola, si priora semina, quæ sparsit, non prodierint, tardior esse soleat, vt rursum iisdem aruis alia mandet. Quare & ipse, quod vos celatum esse nolim, in silentio permansissem, si exemplum Hieremiæ non extimuissem: qui cum ad populum dictõ nõ audientem, verba facere nollet, ea perpessus est, quæ ipse recenset, videlicet, quòd in visceribus eius, ignis quidam exortus erat, quo omni ex parte dissoluebatur, nec vim illius ferre potuit. Cùm autem virtus sermonis, natura ipsa ea sit, vt neque eas res, quæ in lucem proferri debent, obscuritate inuoluat, neque sit superflua ac vana temerè rebus circunfluens, non est satis, semel multis

Hier. 20.

Ex conc. in eum in ...

F de rebus dixisse, ne aliquando sermonis breuitate, inutilia ea appareant, quæ magno studio conquisita sunt. Mens enim omnia, simul comprehẽdendo debilitata, idem patitur, quod & venter solet, qui propter exuperantiam cibi, ea, quæ in ipsum transmissa sunt, concoquere nequit. Nam ea disciplina, quæ violenta est, diuturna esse non solet: at ea, quæ cum delectatione quadam & iucũditate percipitur, nescio quomodo firmius animis nostris inhæret: ob eam etiam caussam Spiritus sanctus, delectationem, quæ ex concentu proficiscitur, ipsis doctrinis immiscuit, vt lenitate ac dulcedine soni, fructum, qui ex sermonibus manat,

nat, sensim reciperemus, idque more sapientissimorum medicorum, qui cùm iis, qui cibum fastidiunt, austeriora medicamenta bibenda præbent melle pharmaca obliniunt. Propterea etiam concinni cantus psalmorum inuenti sunt, quò pueri ætate, aut etiam moribus, canere quidem sibi videantur, reuera autem animos instituant ac erudiant. Nam vt nec equorum domitores, statim effrenes pullos frenis constringunt (sic enim eos retrocedere ac insessores excutere discerent) sed primo nonnihil remittunt, habenasque laxant: vbi verò viderint sua sponte impetum illum animi resedisse, tunc eos domant, & arte, obedientiores vt sint, efficiunt. Qui enim diligenter ex vnaquaque re fructum decerpunt, iis perinde ac magnis fluminibus, multæ omni ex parte accessiones fieri consueuere. Nam modicum modico apponere, non magis in argenti, quàm in cuiusq; alterius scientiæ additione, ad amplitudinem valere existimandum est. Illæ verò res, quæ magno cum labore partæ sunt, læto animo & excipiuntur, & diligenter custodiũtur: at quæ nullo labore acquiruntur, earum possessio pro nihilo habetur. Quemadmodum igitur nõ ex inuidia, rerum opifex, nobis eas vitæ commoditates, quæ sunt ceteris animantibus tributæ, esse noluit, sed indigentiam rerum necessariarum, veluti exercitationem quandam ingenij fabricatus est, sic etiã obscuritatem in sacris literis instituit, ob mentis nimirum vtilitatem, actionem eius excitans. Primum quidem, vt his rebus animus detentus, à rebus pessimis seuocetur: deinde, quoniam ea quæ labore parta sunt, magis amantur, tum quòd ea, quæ longo interuallo temporis acquirimus, firmius permanere soleant. At quorum facilis est possessio, eorum vsus nõ magni æstimatur. Præsentia siquidem earum rerum, quæ in promptu sunt, despicitur, nec eam vlla custodia hi, qui eas res tenent, dignam esse iudicant. Turpe verò est noxios cibos auersari, earum autem disciplinarũ, quæ animum alunt nostrum, nullã rationem habere, sed se quasi in torrentem quendam immergere, qui quidquid occurrit, secum trahit. Sicuti enim natura mellis non potest adeò bene ex sermone ab imperitis, vt ipso sensu gustus, percipi, ita etiam neque cælestis sermonis vtilitas tam efficaciter disciplinis tradi potest, si noluerimus ipsi, studia veritatis magis ac magis perpendendo, propria experientia, ac vsu benignitatem domini comprehendere. Cùm enim dicat benignissimus Deus & conseruator noster Iesus Christus, Venite ad me omnes, qui labores exantlatis, & oneribus opprimimini, & ego reficiam vos. Periculosum est repellere eos, qui nostra opera ad Christum contendũt, quique iugũ illius salutare subire nolunt. Ante acta autem vita, eorum, qui accedunt, penitus cognoscenda est, ac iis quidem, qui aliquid iam antea boni gessere, disciplinę magis perfectæ tradendæ sunt: eos verò, qui ex aliquo improbo genere vitæ egressi, ad magis exactam, nempe cognitionis Dei vitam descendunt discernere oportet, quibus moribus sint, ac etiã atque etiam videre, ne sint inconstantes, ac in cõmutando genere vitæ faciles. Nam talium commutatio facilè in suspicionem venit, quique præter hoc, quòd nihil sibiipsis vtilitatis afferunt, insuper auctores sunt aliis noxæ. Cùm autem omnia cura & diligentia facilè corrigantur, & timor Dei cunctas prauitates longè exuperet, nec de iis statim desperandum est, sed deducendi sunt ad ea gymnasia, quæ illis respondeant, & ex tempore, ac laboriosis certaminibus, periculũ faciendum est, eorum iudicij, vt si quam constantiam in ipsis inesse inuenerimus, sine periculo ipsos recipere possimus: sin minus, cùm sint adhuc extra monasteria, reiicere, ita, vt nullo nocumento, eorũ vitæ periculum, societati fiat. Qui verò ab illustri aliquo genere vitæ, exemplo domini ad humilitatem contendit, huic præcipere oportet, vt sit veluti aliquis è numero eorum, qui ab hominibus externis ignominia afficiuntur: & diligenter obseruandum est, an eum omnino non pudeat, operam nauare Christo. At eos, qui, cùm iugo seruitutis sint obstricti, ad collegia confugiunt, prius bene commonitos propriis dominis par est remittere, exemplo beati Pauli, qui vbi genuisset per euãgelium Onesimum, Philemoni ipsum remisit, illi quidem persuadens, iugum seruitutis, si quis domino suo omnino complacere studeat, hominem regno cælorum dignum efficere, hunc verò admonens, ne solùm ei eas minas remitteret, quas iactarat, sed vt etiam meliori esset in eũ animo. Quòd si contigerit prauus dominus, iniqua, & illegitima in mandatis dans, & seruum cogens, ne præcepta Dei veri Domini nostri Iesu Christi teneat, pro viribus enitendum est, ne Dei nomen per seruum illum malè audiat, si quid perpetraret quod Deo non probaretur. Certamen autem illud perficitur & rectè se habet, aut quia seruus ille præparatur ad tolerandas eas afflictiones, quibus affligitur, eo quòd magis parere Deo quàm hominibus oporteat, aut quia illi, qui ipsum suscipiũt, eas tentationes, quæ ipsis propter illũ inducuntur, sustineãt. Illos verò, qui matrimonio cùm sint deuincti, ad hoc genus vitæ se recipiunt, percunctari oportet, an mutuo consensu id faciant, iuxta Apostoli præscriptum, & sic multis testibus præsentibus, recipiendus est ille, qui se confert. Quòd si altera pars dissenserit, & contra iuerit, minoris ducens reconciliationem cũ Deo tum in mentem veniat Pauli, qui ait, In pace vocauit nos Deus. Qui igitur rebus propriis, eo animo vt Christum sequeretur, vale dixit, is eas res, quæ ad se pertinent, ne despiciat ac pro nihilo putet: sed elaboret, vt ea, omnibus diligentissimè collectis, quæ iam Deo quasi consecrata sunt, omni cum reuerentia administret: vel ipse, si potest, & scit, vel per eos, qui sunt electi, non sine multa inquisitione: scire enim debet periculosum esse, eas res, aut suis relinquere, aut earũ procurationem cuiuis homini committere. Nam si is, qui regiarũ possessionum curam sibi concreditã habet, quanuis nihil ex partis iam rebus semoueat, sed negligentia quadam ea, quæ acquiri potuerant, nõ acquirat, crimine non vacat: quam, quæso, eum cõdemnationem expectare par est, qui negligenter ac remissè, eas res, quæ domino dicatæ sunt, administrat? Nam mundo repudium remittere, non est res corporis negligere, sed animam à pestifero consensu cum corpore abducere, & esse extorrẽ, sine domo, sine re familiari, sine amicis, inopem, vitæ non studiosum, à negotiis abhorrentem, ab-

Marginal notes: Ex conc. de S. marty. laudata ac de gratiarum actione. — Ex cõc. quæ vtilitas ex prof. lib. c. posit. — Ex cõ. in Esaiam. — Ex cõ. quæ vtil. ex prof. lib. cap. posit. — Ex Asceticis. — Matt. 11. — Ad Philemon. 1. — 1. Cor. 7.

ab omnibus commerciis alienum, humanarum doctrinarum rudem, paratū denique eas formas in corde suscipere, quę ex diuina doctrina imprimuntur. Præparatio autem cordis nihil aliud est, quàm obliuione perpetua delere eas doctrinas, quæ ex praua cōsuetudine ipsum præoccuparát. Primùm igitur omnium danda est opera illi viro, cui Deus cordi est, ne ignoret, quomodo sermone vti debeat: sed & sine contentione interroget, & sine ambitione respondeat, néue eum in-
A terpellet, qui cùm sermonem confert, & vel maximè, si quid pręclari in medium proferat: neque studeat ad ostentationem loqui, verùm certum modum tum dicendi, tum audiendi sibi definiat. Discendum est autem absque vllo pudore, & docendum sine inuidia: & si quid ab altero hauserimus, idipsum non est celandum, sicuti improbæ mulieres solent, dum spurios partus supponunt, sed grato animo auctor dicti prædicandus atque aperiendus est. Vocis verò tonus medius est seruandus: vt neque lenitate sua auditum diffugiat, neque intensionis magnitudine sit molestus. Id verò, quod eloquēdum est, prius secum reputet, atque ita demum sermonem proferat. Ceterùm in congressionibus facilem, in colloquiis verò dulcem se præbeat, ne vrbanitate suauitatem captet, sed cohortatio suauitate, ac benignitate condiatur, repulsa omni in loco asperitate. Nam si te prius ipse humanum exhibueris, facilè te ferre poterit is, qui curatione opus habet. Vtilis omnino est nobis illius castigationis norma, qua vsus est vates, qui Dauidem vitiis se in- (2.Reg.12.)
B quinantem, non ipse condemnauit: sed personam aliam inducens, ipsum suiipsius peccati iudicem constituit, quò ipse, sententia contra se lata, non amplius haberet ansam increpanti se irascendi. Nam vt aquæductus ostendit proprium fontem: ita sermonis natura cor, quod illum edit, declarat. Et quemadmodum in præceptionibus medicorum, quæ scitè, & cū ratione fiunt, vtilitas, quæ ex ipsis manat, vel maximè post factam experientiam inclarescit: sic etiam & in spiritualibus exhortationibus, vbi exitum acceperint, qui denotet præcepta, tum demum prudentia, & fructus ipsorum, quæ ad emendationem vitæ spectant, ac perfectio ipsa demonstratur. Nam qui labentem erigere vult, debet omnino longè altior esse illo, qui cecidit: at qui ex equo prolapsus est, opus habet altero, qui eum extollat. Nónne qui se cæcis magistris, duces vt sibi sint, committunt, seipsos vsu lucis orbant? Nam qui fratrem suum delinquentem cum indignatione & ira reprehendit, is non liberat eum à peccato, verùm seipsum (Ex cōc. de Marty. inlitta. Ex conc. de iracundia. Ex Ascetic.)
C peccatis obstringit. Summa profectò cum mansuetudine erudiendi sunt ij, qui aduersantur: neque debemus ob ea, propter quæ ipsi spreti fuimus, in alios vehementes esse, neque eorum caussa, ob quæ alium contemni videmus, benignitatem delinquenti non ostendere; immo, etiā tunc magis ipsum complectemur: sic enim & proprij amoris suspicionem effugiemus, & demonstrabimus, odio nos non habere delinquentem, sed peccatum ipsius auersari: siquidē alterius caussa, & cogitare, & laborare, encomiū est animi amantis Christum, & fratrem. Omni igitur ratione oportet eum, qui laborat, sanare, & opera danda est, vt id membrum, quod suo loco est motum, in proprium locum restituatur. Quòd si in aliquo peccato permanserit, quasi alienum relinquendum est. Nam scriptum est, Omnis planta, quam non plantauit pater cælestis, radicitus euelletur. Si enim difficulter reuocantur à suis propriis ac consuetis moribus, & si voluptati corporis magis seruire studēt, quàm domino, nec eam vitam, quæ est è religione recipiunt, nihil nobis rei cum eis esse debet. Nos enim inter populum inobedientem, & contradicentem, illud audire didicimus: Seruans serua tuam ipsius animam, nec participato cū alienis peccatis. Quòd si quis auido animo ad cantandum non venit, nec est ita affectus, vt ille, qui dixit, Quàm dulces sunt faucibus meis sermones tui, supra mel equidem ori meo dulciores sunt: &, si non magnam iacturam ducit otium, talis aut se corrigat, aut penitus pellatur: ne paruum fermentum totam massam inficiat. Nam eos, quos communes reprehensiones modestos non efficiunt, & quos ad pœnitentiam non adducit illud, quòd repulsi sunt à precationibus: cum his necesse est nos, ea norma, quā nobis dominus præscripsit, vti. Scriptum enim est, Si frater tuus peccauerit, reprehende eum, ita vt tecūm ipse solus adsit: quòd si te non audierit, adhibe vnà tecum insuper vnum, aut alterum: quòd si ne sic quidem audierit, dicito ecclesiæ: sin ne ecclesiæ quidem paruerit, esto tibi perinde ac extraneus, & publicanus. Nam quod fieri iubetur in illo, etiam in hoc quadrabit. Semel appellatus fuit: coram vno & altero reprehensus est, tertiò ab ecclesia: quoniam igitur testibus vsi sumus contra ipsum, nec tamen paruit, in posterum pellatur, & per totam ciuitatem publicetur, eum recipiendum non esse, ad omnem conuersationem vitæ humanæ. Ita vt ex eo, quod nos non commisceamus illi, fiat omnino pabulum diaboli. Vt enim pueri, qui discere nolūt, cùm ipsis magistri, aut pædagogi plagas volunt inferre, longe diligētius discunt, etenim ipse sermo ante flagella non auditur, at post dolores, qui flagellis incussi sunt, vix non aures ipsæ aperiuntur, tum enim & auribus accipitur, & memoriæ facilè mandatur: sic se etiam res habet in iis, qui diuinam institutionem negligunt, & præcepta dōmini despiciūt, qui postquam à Deo castigati sunt, tum vix tandem ea, quæ semper proferebantur, & semper despicatui habebantur, quasi primùm in ipsas aures peruenissent, recipiunt, iuxta eum, qui dicit, Castigatio Domini aperit aures meas. Quemadmodum autem absque vlla perturbatione eis, qui morbo animæ conficiuntur, medelas adhibere necesse est: sic rursum oportet eos, qui curantur, non in malam partem accipere pœnas, neque tyrannidem ducere, eam curam, quæ ex misericordia, conseruandæ animæ caussa adhibetur: turpe etenim est, eos, qui corpore laborát, tantum medicis fidere, vt siue secent, siue adurant, siue amaris pharmacis molestent; tamen in benefactoribus eos numerent: nos autem nō eodem esse animo in eos, qui animabus nostris medentur, cùm ærumnosam vitam agendo, salutem nobis afferant. Quoniam autem horrendum supplicium, eum, qui præest, manet, si non reprehenderit delinquentes: ideo sic debet esse affectus, vt qui rationem

(Marginalia right column: Matth.15. — 1.Tim.5. — D — 1.Cor.5. Ex Epist. — Matt.18. — E — F — Ex Ascetic.)

tionem redditurus sit, vniuscuiusque qui sibi est concreditus. Nam si inciderit in peccatum frater cùm nō prædixerit ipsi voluntatem Dei, aut prolapsus, in peccato perstiterit, non edoctus ab eo, quomodo vitam suā emendare deberet: tunc sanguis illius è manibus ipsius exquiretur, vti literis mandatum est, & vel maximè si non ignorantia aliquid eorum, quæ Deo probantur, neglexerit, sed ob assentationē implicans se peccatis vniuscuiusque, sinceritatem administrationis non seruet. Sicuti autem præpositus debet se ducem in omnibus societati præbere, ita vicissim eos, qui ceteros & ætate, & prudentia anteeunt, decet cōmonefacere præfectum, si in suspicionem alicuius peccati venerit. Nam si fuit aliquid correctione dignum, sanè & fratri, & nobis ipsis per illum opem tulimus, dum eum, qui quasi quædam norma vitæ nostræ est, & qui sua probitate prauitatem nostram corrigere debebat, ad frugem reuocauerimus: sin verò frustrà aliqui perturbati fuerint, certiores facti, per manifestationem eorum quæ falsò illi suspicati sunt, ab omni periculo, quod eis ex eo impendebat, liberātur. Non enim nescij estis, omnes illos, qui aliis præsunt, veluti scopulos quosdam in mari præeminentes esse, qui impetum contrariorum fluctuum recipiunt, & circa ipsos rupti, eos, qui post sequuntur, non inundant. Ego quidem quæ optima esse iudicaui, & nunc exposui, & in posterum exponam: & quantumuis me corporis infirmitas impedire videatur, quæ quanta mihi à prima pueritia ad hanc vsque ætatem insit, non ignoratis, certè videtur, vnà mecum esse enutrita, & erudit me iuxta iustum iudicium Dei, qui omnia summa cum sapientia regit, atque gubernat: veruntamen quoad nobis vita suppetit, tenemur nihil eorum in præteritis relinquere, quæ ædificationi proborum seruiunt. Vos autem velim, cùm tria sint genera ægritudinum, minimè similes esse illi, quæ ægrè curatur, neque supparem vos morbum prodere ei, quali infelicium quorundam corpora sunt obnoxia: etenim qui leui morbo laborant, ipsi medicos accedunt, qui verò maioribus ægritudinibus affliguntur, hi medicos ad se accersunt. At qui ad incurabilem penitus atræ bilis morbum peruenere, hi neque accedentes admittunt. Hoc ipsum vos per Deum immortalem ne faciatis, sed erudimini, ac sitis instructi timore Domini Dei nostri, vt possitis etiam consequi vitā æternam ex benignitate Domini nostri Iesu Christi, quem gloria, & potentia vnà cū patre simul imperante, & sancto ac viuificāte Spiritu, in omne tempus consequatur. Amen.

Gen. 9. — Ex Epist. — Ex cōc. quam vil. ex prof. lib. c. possit. — Ex Epist.

A — B — C

DE VIRTVTE ET VITIO.

ORATIO VII.

DOMINVS noster Iesus Christus discipulis suis ait, Euntes docete omnes gentes, docentes ipsas, non hæc quidem seruare, illa verò negligere, sed seruare ea omnia, quæ in mandatis dedi vobis, hoc est ne minimum quidem mandatum transcēdere. Si enim non omnia nobis ad salutem necessaria essent, non etiam profectò omnia literis prodita fuissent, nec omnia tenere, nobis fuisset præscriptum. Nos verò vnum fortassis præceptum nos fecisse autumantes, (non enim dicere ausim facientes: omnia enim inter se ita constricta, & colligata sunt, vt exoluto vno, etiam reliqua necessariò solui necesse sit) non propter ea, quæ omisimus, iram expectamus, sed ob rectè facta quasi præmia quædam præstolamur, ignari quòd ille, qui ex decem talentorum deposito vnum fortè, aut duo detinuit, reliqua verò rependit, nō probus, quòd plura persoluisset, decernitur, sed iniustus & auarus, quòd pauca detraxisset, iudicatur. Quid dico de ablatione? cùm is, cui vnum talentum concreditum fuit, quamuis illud ipsum integrum restituisset, quod acceperat, tamen eo quòd dando, nihil lucrifecerit, condemnatur. Qui toto decennio patrem coluit & obseruauit, & vnam plagam ei post iniecit, non vt benefactor colitur, verùm vt parricida damnatur. Proinde ille, qui cùm in rectè factis magnos progressus fecisset, dein ad veterem consuetudinem redit, non solùm mercede, quam ob res antea gestas expectabat, priuabitur, sed etiam longe grauiores pœnas pendet, quòd gustato pulchro Dei verbo, & cognitione mysteriorum dignus habitus, omnia prodiderit, voluptate breui delinitus. Quapropter oportet nos, si modò velimus tuto hanc propositam viam vitæ conficere, coronasque ob victoriam accipere, exhibere Christo animam simul cum corpore ea infamia, quam ex vulneribus conceperunt liberam. Oportet, inquam, nos vigilantes semper vndiquaque animæ oculos circumagere, omniaque iucunda suspecta habere, nec vlli eorum animum applicare: neque etiam si aurum sparsim appareat propositum, ac in manus eorum, qui illud desiderant, venire paratum. Diuitiæ enim, inquit, si affluxerint, ne cor apponite: neque si terra victum producat, sumptuosaque tabernacula ostentet. Nostra enim respub. ac vita in cælo est, ex quo seruatorem Christum suscepimus. Neque si choreæ, si commessationes, si conuiuia, si mensæ tibiarum modulis ornatæ tibi appareant. Vanitas enim, inquit, vanitatum, & omnia vanitas. Neque si corpora formosa offerantur, quæ praui animi inhabitent. A facie enim mulieris, inquit Sapiens, tanquam à facie serpentis fuge. Neque si principatus ac tyrannides, & satellitum aut adulatorum greges tibi deferantur, neque si thronus altus ac splendidus, cui gentes ac ciuitates sponte seruitutem seruiant. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria hominis quasi flos fœni: exaruit fœnum & flos cecidit.

Ex Ascetics. Matt. 28. — Matth. 25. — Ex conc. cōtra Ebriosos. — Rom. 1. — Ex conc. de non adhær. rebus seculi — Psal. 61. — Philip. 3. — Ecclesi. 1. — Esaia. 40.

D — E — F

In his enim omnibus tam iucundis, communis ille hostis delitescit, expectans quando ipsorum aspectu inescati, à recta via recedamus, & ad illius insidias deflectamus. Ac sanè verendum est, ne aliquando incautè in ipsas incidentes, & vsus iucunditatem nihil noxium habere rati, abditum doli hamum primo gustu deglutiamus, deinde ab ipso, partim sponte, partim inuiti his rebus alligemur, & ad horrendum latronis hospitium, nempe ipsam mortem, sensim à voluptatibus pertrahamur. Virtutes quidem vbi ex industria naturæ cohæserint, nostra bona efficiuntur, neque
A nos in terra laborantes deserere volunt, nisi ipsi sponte eas repulerimus, alias magis prauas inducendo, sed ad Deum accelerantes nos præcurrũt, & penes Angelos conditoris se collocant, atque ante oculos creatoris perpetuò fulgent splendescuntque. Diuitię verò, dominatio, splendor, delitiæ, ac omnis denique eiusmodi turba, quæ in dies nostra dementia increscit, neque vnà nobiscum ingressa est in hanc vitam, neque etiam simul discedit, sed illud, quod quodam iustus protulit, in omnes homines valet, Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, nudus etiam discedam. (Iob.1.) Quid igitur tibi amabò vtilius est, hàncne vitam temporariam eligere, ob eamque æternã subire mortem, an electa molestia, quæ ex virtutis exercitatione proficiscitur, hac sequestra vti ad vitam æternam consequendam? Corporis quidem pondus lancis propensiore discernimus: at ea, quæ in hac vita primas ferunt, spontaneo animi iudicio diiudicamus: quod quidem scriptura iugum
B nominauit, eò quòd possit accipere momentum in vtranque partem. Veluti, scortatio & temperantia tibi iudicanda proponitur, mensque tua in alto throno præsidet, iudicium sibi concreditum habens, & voluptas quidem patrocinatur scortationi, timor autem Dei, partes temperantiæ tuetur: (Ex coc. in principium Prouerb.) si igitur condemnaueris peccatum, & victoriam dederis temperantiæ, rectè iudicasti: sin ad voluptatem inclinatus, pro peccato, pronũciaueris, iniquam sententiam tulisti: atque obnoxius es factus illius execrationis, qui dicit, Væ vobis, qui dicitis amarum dulce esse, & quod dulce est, amarum, & qui lucem nominatis tenebras, & tenebras lucem. (Esaia,5.) Quando igitur virtus ex contrario vitio diiudicabitur, tum ostendito iudiciorum rectitudinem in occultò animæ tuæ iudicio, & præceptum quasi assessorem quendam tibi faciens demonstrato, te malum odio habere, virtutes verò amplecti. Si enim in singulis actionibus, melioribus palmam dederis, beatus eris in illa die, quando iudicabit Deus abdita hominũ, iuxta euangelium nostrum. Et interim dum cogitationes se mutuò vel accusabunt, vel etiam defendent, non damnaberis propter propensionem ad mala, sed iustitiæ coronaberis: quibus omni
C tempore vitæ tuæ virtutem coronasti. Quemadmodum enim sagittarius telum ad scopum dirigens, neque exuperantia, neque defectu, neque etiam in vtranque partem digressione à iaculatione aberrat: sic etiam iudici ad iustitiam omnia sunt referenda, nec personarum rationem eum habere conuenit: personam enim in iudicio cognoscere, honestum non est, neque aliquid pretij caussa facere debet, sed recta & im-peruersa iudicia ei sunt proferenda. Quòd si ei duo iudicandi erunt, quorum vnus plus habeat altero, debebit ipsos adæquare, & tantum auferre à præeminente, quantum inferiorem factum esse eum viderit, cui iniuria facta est. (Ex coc. quod vtil. ex prof. lib. c. posit.) Alia quidem bona non magis eorum sunt, qui ea tenent, quàm cuiusuis alterius, qui ea consequitur: vtpote quæ perinde ac in ludo cuborum huc & illuc transferuntur: at sola virtus ex omnibus bonis auferri non potest, semperque & apud viuentem & mortuum permanet. Vnde etiam Solon illud ad diuites dicere videtur, At nos virtutem non D
ita diuitiis permutabimus: est enim possessio firma virtutis, sed opes iam alter & alter habet. Proinde virtuti studete ô mortales, quæ vna & cum naufrago enatat, & in terra nudum existentem felicibus honoratiorem reddit, (Ex co. in Esaiam.) atque sic vitam agamus, vt nunquam nobis res præteritæ meliores videantur futuris, neque dicamus, dies priores lõgè meliores iis fuisse. Nam si dies præcedentes meliores fuerint subsequentibus, illud dicetur nobis, Tanta in cassum perpessi estis, res honestas obscurando, ea negligentia, qua vsi estis in res posteriores. Vt enim homo omnibus numeris absolutus, rebus, quæ ante nos sitæ sunt, studet: ita peccator ad ea, quæ à tergo sunt, respicit. Quod verò maius mali argumentum esse potest, quàm à bonis secessio? & quæ prauitatis maior exuperantia, quàm irritare ac lacessere hominem frugi atque mansuetum? nam summa prauitas etiam à seipsa discrepat, & malum non solùm bono contrarium esse videtur, sed etiam sibiipsi. (Ex co. in Esaiam.) Quapropter sicut tenebræ lucis præsen- E
tia superantur, & morbus sanitatis accessione, & ad virtutem progressio, à rebus minimis augmentum sumit: ita etiam prauitatis scaturigo, ab iis, quæ initio imbecilla atque exilia erant, ad rem, quæ sanari ac restitui ampliùs non potest, fertur. (Ex con. in 1. psal.) Principium verò recuperandorum bonorum, est recessio à malis. Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Si enim statim proposuisset tibi perfecta, pigrius ea aggressus fuisses. nunc verò iis, quæ facilius comprehenduntur, te assuefacit, quo maiore animo sequentia aggrediaris. Vt enim in scala primus ascensus, est à terra discessio: ita in diuina politia, principium progressus, secessio est à malis. Quandiu igitur vnusquisque nostrum puer est, iucunditati huius vitæ studens, nullam futuri curam habet, sed cùm in virum euaserit, ac intelligentiam assequutus fuerit, videt vias sibi duas propositas esse, vnam, quæ ad virtutem ducit, alteram, quæ ad vitium. In vtranque itaque partem frequenter animæ oculum coniiciens, confert ea inter sese, quæ vtrique ad- F
sunt. Ac peccatorum quidem vita, omnia ostendit in præsenti sæculo iucunda: iustorum verò demonstrat futuri seculi bona. Et via quidem eorum, qui seruantur, quanto pulchriora pollicetur futura, tanto magis laboriosa exhibet præsentia: at via voluptaria, & incontinens, non quæ in posterum expectanda sit, sed iam præsentem efficit voluptatem. Beatus igitur ille est, qui voluptatis inescatione, ad interitum non est conuersus, & qui in vtriusque viæ electione ad eam, quæ ad deteriora ducit, non deflexit. Beatus qui omni spe rerum huius mundi seipsum orbauit

bauit, ac in solo Deo omnem spem fixit atque locauit suam: sicuti enim detestabilis & execrandus est ille homo, qui spem suam positam habet in homine: ita omi laude dignus, qui ex Deo totus pendet. Spes enim, quæ in Deo collocatur non finit se in alio constituere, neque ei auxilium ferre vult, qui interdum spem ponit in pecunia, & gloria humana, ac in viribus huius mundi: interdum verò, Deum quasi spem sui ipsius proponit, sed oportet verè in Dei auxilio acquiescere. Nullius verò mentis, ac mundi amantes homines, cùm eos prætereat ipsius boni natura, sæpenumero beatas prædicant res nullius momenti: nimirum diuitias, sanitatem, splendorem vitæ: quorum nihil ex sua natura bonum est, non solùm ob id, quòd facilè ad contraria commutantur, sed quod neque bonos eos, qui eis præditi sunt, efficere queant. Qui igitur adhuc hanc vitam colit, nondum beatus censendus est, ob euentus incertitudinem: at, qui ea, quæ ad se pertinebant, absoluit, & vitæ manifesto fine clausit, hic iam securè beatus potest prædicari. Nam qui bona agunt, in ipso opere laudem adipiscuntur, qui verò malum fugiunt, non si semel atque iterum peccatum declinarint, ideo laudibus ornantur, sed si penitus mali tentationem effugerint. Si itaque necesse est vnumquenque nostrum, vitam optimam eligere, & eam iucundam vsu & consuetudine efficere, quam optima nobis aggredienda sunt. Turpe etenim est, præsens tempus negligere, dein vbi elapsum fuerit, illud rursus reuocare, cùm nihil sit, quod nos maiori tristitia afficere soleat. Diuina autem gratia vix digni esse possumus, si prius eas perturbationes, quæ prauitate sua animos nostros infecerunt, non exegerimus. Vidi ego medicos, non prius præbentes salutaria medicamenta, quàm ante vomitionibus eam materiem, quæ morbum gignebat, vacuam fecissent: quam sibiipsis ex praua victus ratione, homines intemperantes aggregarant. Verùm & vas, si quadam re liquida malè olente vnctum fuerit, nec post elutum, recipit vnguenti influxionem. Proinde necessarium est, vt ea, quæ prius insunt, effundantur, vt post possint ea recipi, quæ inducenda atque inferenda sunt. Omnibus quidem adest Spiritus sanctus, sed solummodo illis, qui à perturbationibus sunt vacui propriam virtutem imprimit suam: at illis, qui rationem à peccati labe, & inquinamentis confusam habent, nequaquam id efficere potest. Fieri enim non potest, vt id rectè, cui studemus, perficiatur, si animus in diuersas curas distractus fuerit: quemadmodum ipse Dominus declarauit dicens, Nemo potest duobus dominis seruire. Et rursum, Non potestis Deo & mammonæ operam dare. Neque enim aliquod mandatum Dei tenere, neque Deum diligere, neque proximum possumus, si animus variis curis distentus sit. Neque fieri potest, vt ille artem, aut scientiam aliquam exactè comprehendat, qui alias ad aliam rem se confert, immo neque vllam artem consequi poterit si non ante ea, quæ propria finis sunt, cognouerit. Necesse enim est, vt actiones fini respondeant: siquidem nihil eorum, quæ secundum rationem existunt, per inconuenientiam rectè peragi possit. Nam neque ars ferraria finem suum opera figulinæ consequitur, neque coronæ athleticæ ex studio tibia canendi acquiruntur, sed ad vnumquenque finem consequendum proprius ac congruus labor requiritur. Quare etiam illius virtutis exercitatio, quæ efficit vt placeamus Deo, posita est, secundum euangelium Christi, in recessione à curis huius mundi: atque tum planè perficitur, cùm pœnitus iis rebus, quæ animum distrahunt nostrum, vale dixerimus. Quamobrem oportet eum, qui reuera Deum sequi velit, vincula eius consensionis, quam habemus cum hac vita, reuellere. Hoc autem non aliter perficitur, nisi si omnino vitiis bellum indixerimus, & si obliuione delebimus pristinos mores. Quapropter nisi abalienauerimus nosipsos à cognatione carnali, & nisi à societate huius vitæ, quasi ad alium mundum per actiones probas transgressi fuerimus, fieri non potest, vt possimus placere Deo. Ille itaque, qui ad angelicam dignitatem transiens, humanis adhuc perturbationibus inquinatur, similis est pelli pardalis, cuius pili neque omnino albi sunt, neque nigri, sed mixto colore affecti, neque in albis numerantur, neque rursum in nigris. Quemadmodum igitur pictores, cùm imaginem de imagine pingunt, frequenter ad exemplar respiciendo, lineamentum inde ad suum opus transferre student: sic etiam oportet eum, qui cupit omni virtute perfectus esse, ad sanctorum vitas, quasi ad statuas quasdam mobiles ac viuas respicere, illorumque bona imitando, sua facere. Si enim bos, qui nobis socius ad agriculturam datus est, vocem sui altoris percipit, & eum, qui ei solet cibum præbere, agnoscit, si asinus sua sponte ad ea loca, vbi onere leuari solet, magno cum gaudio salit, si consuetudo est brutis cum iis, quibus curę sunt, quantùmnam, obsecro, amoris, natura rationis particeps erga Deum exposcet? Neque etiam vna actio virum probum efficit, sed necesse est, vir frugi qui cupit esse, vt omni tempore vitæ suæ virtutem colat. Et sicuti illi, qui balnea ingrediuntur, omni vestitu denudari solent, ita etiam par est, eos, qui vitæ exercitatrici operā dant, omni materia mundana abiecta, in eo genere vitæ, quod est ex philosophia, consistere. Sitis enim, inquit, prudentes vt serpentes: qui, cùm eos senium deponere necesse sit, loco angusto & optimè septo corpus suum cōmittunt, & ita prudenter atque sapienter senectutem exuunt suam. Quod etiam & nos facere vult sacra scriptura, cū per arduam & angustam viam iter faciamus, exuere, inquam, veterem hominem, induere verò nouum ita vt etiam nostra sic repuerescat iuuentus, vt aquilæ solet. Cùm lux apparet, tenebrę fugantur: sanitate præsente, molestiæ, quæ ex morbis manant, cessant, & veritate demonstrata, mendacium conuincitur. Sed plurimi mortalium persimiles mihi esse videntur nubibus, quæ secundum ventorum mutationes, ad varias aëris partes feruntur. Ac sanè absurdum & ab re non est, si eorū vita, qui facilè mutantur, non sit bene ordinata ac stabilis: quorum autem stabilis est & semper constans, ac eadem vita consentaneum est, vt ij respondentem proposito vitam agant. Multi verò cùm prauas actiones amplexi fuerint, hominem dicacem, scitum ac lepidum nominant, cum qui tur-

Ex con. in i. Psal.
Ex cō. quod nihil ex prof. lib. ca. posit.
Ex con. in xlv. Psal.
Ex Ascetic.
Matt. 6.
Ex con. in Esaiam.
Ex Epistolis.
Ex con. in Esaiam.
Ex con. in xi. Psal.
Ex con. in Esaiam.
Matt. 10.
Matt. 7.
Ex Epist.
Ex con. in lxi. Psal.

turpia profert, ciuilem, amarulentum ac iracundum, minimè contemnendum appellant, parcum ac solidum, quasi rei familiari studentem, laudibus efferunt: prodigum, tanquam liberalem, in cælum tollunt: scortis deditum & petulantem, vt hominem voluptati studentem, atque animi remissi, eximia laude ornant, ac in summa tales omni vitio, per speciem virtutis, adblandiuntur: ore quidem benedicunt, vt dicit Dauid, corde verò execrantur: aut verbis bene dicendo, omnem execrationem suæ vitæ inducunt, reos æterni iudicij seipsos, per ea, quæ amplectuntur, constituentes. Quemadmodum igitur non est iusti iudicis æqualia inæqualibus retribuere ac rependere, sed necesse est eum, qui malum attigit, cum fœnore quodam persoluere ea, quæ debet: si & ipse pœnis melior euadere, & reliquos modestiores suo exemplo efficere volet: sic ille, qui malum per caussam boni facit, duplici pœna dignus est, propterea quòd & ipsum bonum non facit, & vtitur ad perpetrandum peccatum ipso bono, veluti, vt ita dicam, socio ac auxiliatore. Quãobrem homini prudenti danda est opera, ne ad gloriam & ostentationem viuat, néve iis rebus, quæ vulgo ac multitudini probantur, studeat, ne denique prauam rationem vitæ suæ ducem faciat. Quare etiam si omnibus hominibus contradicere, & ignominiam, ac periculum honesti caussa subire oporteat: nihil tamen ex iis, quæ rectè constituta sunt, tollendum est, atque immutandum. Qui enim aliter sentit, quid, quæso, abesse videtur ab illo Aegyptio Sophista, qui plãta fiebat & bestia, cùm voluntas eius ferret, & ignis, & aqua, ac denique in omnes res commutabatur, quandoquidem etiam ipse nunc quidem iustitiam laudibus efferet apud eos, qui hanc colunt: nunc contrarios edet sermones, vbi iniustitiam probari ac in honore esse senserit: quod facere adulatoris est proprium, ac eius, qui vulpeculæ Archilochi astutiam & fraudes imitatione exprimit. Verus enim sermo, & è sana mente proficiscens, simplex est & vniformis, eadem dicens, ac sentiens, de iisdem rebus omni tempore, at varius & artificiosus, multam implicationem ac apparatum habens, innumerabiles formas assumit, summisque fallaciis vtitur, ad eorum se voluntatem, quibuscum ei consuetudo est, totum transformans. Cùm enim natura ipsa aliter se res habeat, & aliter sermones de ipsis persuadere conantur, conuersio quædam ac fallacia fit: immo magis veritas per sermonem peruertitur, & qui alius apparet, alius verò re vera est, strophis is sermonum vtitur, circunueniens eos, cum quibus ei familiaritas est, vti lepores & vulpes consueuêre, aliam eis viam monstrantes, & alia ipsi digressi. Nam vsus, & consuetudo prauorum sermonum, via quædam est ad res ipsas. Proinde omni studio ac diligentia anima custodienda est, ne ob eam voluptatem, quæ ex verbis proficiscitur, aliquid praui imprudentes suscipiamus, vti hi facere solent, qui venena melle oblita recipiunt. Nam hi philosophiam, quam alij verbis solummodo iactant, re ipsa confirmarit ac ostenderit, is solus sapit, reliqui volitant vt vmbræ: siquidem publicè summis laudibus virtutem extollere, & prolixas de ipsa orationes habere, priuatim verò

[Margin notes: Psalm.61. — A Ex con.in locũ illum, Quisquis occiderit. Caiñ. — Ex cõ.quã vtil. ex prof.lib. ca.poßit. — B — Ex con.cõtra Ebriosos. — C — Ex cõ.quã vtil. ex prof.lib. ca.poßit.]

voluptatem temperantiæ anteferre, & lucrum iustitiæ præponere, simile esse dixerim iis, qui in scena personas repræsentant. Illi enim sæpenumero, quasi reges & optimates ingrediuntur, cù neque reges sint, nec optimates, & fortassis neque omnino sui iuris. Præterea neque musicus ferre poterit, vt dissona ipsius lyra sit, neque chori præfectus, vt inconcinnum chorum habeat: at eorum vnusquisque seditionẽ aduersus seipsum concitabit, nec efficiet, vt vita eius verbis respondeat. Neque enim equum velocem facit patris in cursu præstantia, neque canis laus ex eo pendet, quòd ex velocissimis prognatus sit. Sed quẽadmodum reliquorum animantium virtus in ipsis singulis spectatur: sic etiam viri propria laus est illa, cui egregia ipsius facinora testimonium tribuunt. Virtutis exercitatio, pretiosa est possessio ei, qui eam tenet: iucundissimum verò spectaculum iis, cum quibus consuetudinem habet. Qui enim virtuti student, persimiles videntur esse stellis, quæ nocturno tempore, secundum diuersas cæli partes resplendescunt, quorum iucundus quidem est splendor, at multò iucundius profectò existit illud, quod præter expectationem accidit. Eiuscemodi sunt & isti omnino pauci, quique facilè dinumerari possunt, qui in obscuro hoc huius vitæ statu, non secus ac in nocte luna carente, ad suauitatem, quæ ex virtute manat, per lucentes, ad hæc etiam cum inuestigationis infrequentia id, quod desideratur, coniunctum habentes. Turpe etenim est, eum alieno ornatu ornari, qui sua virtute clarus esse potest. Ac ne illud quidem dicito, malum à Deo habere originem. Impium enim hoc est, propterea quòd nullũ contrarium, contrario vt sit caussa, est. Neque enim vita mortis caussa est, nec tenebræ lucis, nec morbus valetudinis, sed in affectionum permutationibus, ex contrario in contraria permutationes fiunt. In origine autem, & caussis rerum, non à contrariis, sed à rebus eiusdem naturæ ea omnia, quæ fiunt proficiscuntur. Malum itaque non est substantia viua, & anima prædita, sed affectio quædam in animo sita, virtuti contraria, quæ in malis, & inertibus inest, eo quòd à boni natura deflexerint. Noli itaque malum extrinsecus intueri, neque mali naturam principij expertem fingito, sed omnes eius mali, quod in ipsis inest, se auctores agnoscant. Neque enim si voluntaria mala non essent, & si non essent in nostra potestate, tantus malis terror impenderet: nec supplicia, quæ nulla excusatione vitãtur, vicissim malis pro dignitate rependerentur. Si enim earum actionum, quæ secundũ vitium, & virtutẽ fiunt, nõ in nobis sunt principia, sed ex ipsa natura omnia necessariò proueniunt, superflui profectò sunt legũlatores, qui nobis, quę facienda, & quę fugiẽda sint, præscribunt, cassi etiã iudices, qui virtute honore afficiunt, prauitatẽ verò puniunt. Nõn enim prædonis culpa, neque interfectoris, cùm manum etiã si adnixus fuisset, cõtinere non potuerit, propter ineuitabilẽ necessitatẽ, quæ nos ad actiones impellit. Imprudentes etiã omnino essent illi, qui in artibus elaborãt. Nam agricola bonis affluet, quãuis semina terris nõ mandauerit, neque si falcẽ nõ acuerit, mercator ditescet, cũ volet, quãuis in cumulandis opibus operam nõ posuerit suam.

[Margin notes: Ex con.de S.ma[...] Mam[...] — Ex Hexa hemer. — D — Ex Epist. — Ex con.de S.Mam. — Ex Hexa hemer. — E — F]

Summæ etiam spes Christianorum inanes euadent, cùm neque iustitiæ honos tribuetur, neque peccatum damnabitur: siquidem nihil voluntate hominum perficiatur. Vbi enim natura & necessitas imperat, ibi nullum locum habet decorum, quod in recto, & iusto iudicio primas fert. Etenim de ficubus aiunt, quod alij agrestes ficos domesticis inserunt, alij grossos fructuosis ac domesticis ficis alligantes, infirmitati eorũ remediũ afferũt,
A fluitantiaque poma grossis continent. Quid hoc tibi ænigma à natura sumptum denotat? nimirũ, oportere etiã nos, ab iis, qui à fide, & religione nostra discrepant, aliquid fructus percipere, vt bonarum actionum aliis specimen edamus. Si quem enim extraneum, aut ab Ecclesia hæresis alicuius crimine distractum, temperatè viuere cernas, & reliquarum virtutũ officia excolere, tum maiori animi contentione fac virtuti des operam, & frugiferam ficum imitare, quæ agrestis præsentia vim colligit, pomaque sua cùm ne decidant, impedit, tum diligentius asseruat & fouet. Nos verò quædam plantarum vitia, quæ natura dederat, agricolarum diligentia correcta nouimus, vt mala punica acida, aut amygdala amara, quæ, cùm ita perforatur earum cortex ad radicem, vt cuneum ex picea per intimam medullam pertinentem excipiant, tum succum ingratum in bonum suauemque mutant. Nemo itaque iniustam vitam degens, desperet. Si enim agricola qualitates plantarum mutat, multò magis studium animi erga virtutem, poterit omnis generis vitia superare, ac
B eis præualere, per Christum IESVM Dominum nostrum, quem gloria, & potentia, in omne tempus consequatur. Amen.

DE TEMPERANTIA *& incontinentia.*

ORATIO VIII.

Ex cō. quę vtil. ex prof. lib. ca. posit.

ALexander ille rex Macedonũ, cùm filias Darij in potestatẽ redegisset suam, quæ egregia forma, ac admiranda fuisse feruntur, ne aspicere quidẽ eas voluit, turpe esse inquiens, eum, qui viros vicisset, à mulieribus superari. Hoc equidẽ haud dissimile est illi mandato Christi, Quisquis fœminã sic aspicit, vt eam concupiscat, iã adulterio se inquinauit. Nam etiam si re ipsa adulteriũ nõ perficiat, tamen quia libidinem in animum induxit suum, culpa non vacat. Si igitur fortuiti congressus, iis, qui mulieres aliud agentes intuentur, tãtum afferant periculi,

Matt.

Ex con. in Euangel. Matt.

C quantum facessere putas, congresiones illas, quę ex industria suscipiuntur? nã intueri eas mulieres, quæ formam suam adulterant, quo adolescentes ad libidinem prouocent, quæque adeò dulces & suaues cantilenas edunt, vt possint, etiam solo auditu, omne œstrum voluptatis in animos libidinosorum figere, atq; imprimere. Quid igitur dicet, aut quam excusationem afferet illi, qui ex eiuscemodi spectaculis ingentem cumulum vitiorum congesserunt? Licet enim & sermone, & oculis, & auditu adulterari, licet etiam vitia corde concipere, cibo denique, ac potu immoderato fines temperantiæ transire, integrum est. Ille autem, qui in his omnibus secundum normam castitatis, sese intra cancellos temperantiæ continet, is re vera ostendit, perfectum, ac omnibus rebus instructum sibi esse castitatis donum. Quòd si aliquis verbis castitatem prę se tulerit, re ipsa autem ea fecerit, quæ isti, qui cum mulieribus degunt, facere consueuerunt: is manifestè venerandæ castitati operam dat, non recedendo ab inhonesta D

Ex con. in Esaiam.

voluptate. Non enim ille, qui in conseruanda castitate inconstantia laborat, est purus, sed is denique, qui eam partem corporis, quæ rationis expers est, rationi subiecerit. Qui verò castitati ac temperantiæ studet, is diligenter historiam de Iosepho percurrat. Ex eo enim discet res temperatè gestas, animaduertens, ipsum, non modò se à voluptate continuisse, sed etiam ergà virtutem bene fuisse affectum. Vita enim Iosephi, est veluti quædam exhortatio ad castimoniam, historia verò de Sampsone, inuitatio ad fortitudinẽ. Castum autem dicimus, non eum, cuius iam libidinis pleni appetitus, à senectute, aut morbo, aut alio quouis casu exaruerunt, languidique facti sunt. Nam talis prauitate non caret, sed operationes eius præpediuntur imbecillitate instrumentorum. At temperantia est vera quædam scientifica potẽtia, perprofundè in anima impressa, & quæ vestigia inhærentia turpium appetituum penitus extinguit, ac delet. Neque enim eos ob castitatem in cælum ferre debemus, quorũ membra exacta sunt: nam neq; equos ideò extollimus, quòd cornu non petant, sed quòd calce nõ feriant, boues verò, si cornibus non petierint, mansuetudinis ergò charos habemus. Non enim quisquã ob id, quòd efficere E non valet, sed cùm possit, nec abutitur tamen potentia ad iniustitiam perpetrãdam, suspicitur, atq; admirationi est. Nam temperantia, quæ est in senecta, non est temperantia, verùm libidinis cuiusdam ac incontinentiæ quædam imbecillitas. Mortuus non coronatur, nemo iustus ideò quòd malum perpetrare nequeat. Proinde par est nos, totum corpus castigare, & quasi cuiusdam bestiæ impetus coërcere, ac tumultus eos, qui ab ipso in animo excitantur, ratione, veluti flagro quodam sedare: nec totis laxatis habenis voluptati, mens negligenda est, ne tanquam auriga quidam, ab effrenatis equis summa cum violentia agitatis, distracta feratur, sed Pythagoram imitemur, qui cùm didicisset, quendam ex suis sese & exercitatione, & omni genere cibi saginare ac carnosum reddere, sic inquit, Non desinis grauiorem tibi carcerem parare? vnde etiam Platonem ferunt, cùm antè animo percepisset nocumentum, quòd ex corpore proficisci solet, de industria Academiam elegisse, locum Atticæ vel F maximè pestilentem, vt ita præcideret nimis bonam corporis dispositionem, veluti superfluam quandam vitis fertilitatem. Ego verò nimis bonã corporis habitudinem, etiam periculosam esse, de quodam medico accepi. Itaq; istud nimium studium, quod in curando corpore ponitur, & ipsi corpori incõmodo est, & animis impedimento, vnde profectò manifesta insania est, illi operã darẽ ac morẽ gerere. In summa totum corpus contenendũ est ei, qui nolit in voluptatibus ipsius, ac in ster-

Ex con. in Martyrem Gordianũ.

Exhortat. ad Baptis.

Ex cō. quę vtil. ex prof. lib. ca. posit.

Ex con. in Esaiam.

in sterquilinio quodam volutari, aut vsque eò solummodò ei seruiendū, quatenus, vt inquit Plato, ministrum se nobis ad philosophiā præbet: haud dissimile dicens Paulo, qui monet nos, ne aliquā curam corporis habeamus ad concupiscentiarū occasionem. Atque nostra quidem talia sunt. Mulieres autem impudicæ libidinique deditæ, in obliuionem venientis timoris Dei, & nihili facientes ignem æternum, in ea die, quando ipsas par erat ob recordationem resurrectionis Domini, pedem domo non efferre, & animo suo reuoluere illum diem, quo aperientur cæli, & apparebit iudex, & tubæ diuinæ, & illa mortuorum ab inferis reuocatio: quo sanè die iudicium erit æquū, & tribuetur vnicuique prout erit meritus, loco eorum, quæ ipsas cogitare oportebat, & cùm corda sua à prauis cogitationibus expurgare deberent, ac delere lacrymis ea peccata, quæ prius perpetrarant, atque se præparare, vt obuiam procederent domino in die illo, quo vt iustus iudex apparebit, loco eorum, inquam, illæ iugo seruitutis excusso, & abiectis à capitibus suis velamentis pudicitiæ, Deum & angelos eius pro nihilo ducentes, omni pudore abiecto, capillos suos nimiū ornantes, vestes stringentes, & pedibus suis tripudiantes, omnium iuuenum incontinentiam ad se attrahunt, ac in fanis, vbi corpora sanctorum sunt humata, choros ducentes, illa sacra & sancta loca ergastulum suæ impudicitiæ fecerunt, aërem cantilenis libidinosis corruperunt, terram pedibus impuris fœdarunt, eamque turpiter saltādo proculcarunt, seque ipsas hoc modo adolescentibus spectandas præbuerunt, insanæ ac omnino vecordes, nullam stultitiæ exuperantiam prætermittentes. Rides, dic mihi, & gaudio exultas? cū te oporteret flere potius & ingemiscere ob ea, quæ patrata præteriere. Cantilenas obscenas edis, Psalmos verò & hymnos, quos quidē didiceras, negligis? pedes moues, & furibundè saltas, chorosque ducis, cùm te par esset genua in precando flectere? Quas defleam, puellásne, quæ nondum nupserūt, an eas, quæ matrimonij iugum subierūt? Illę quidem virginitatem non habentes, reuersæ sunt, hæ verò debitam viris castitatem non exhibuerunt. Quod si nonnullæ peccatum corpore effugerunt, omnes tamē animo deprauatæ atque inquinatæ sunt. Quapropter omnis mulier, quę veste abutitur, expectet eius ablationem. Cùm enim incedant, vestes post se trahendo, tanquàm quæ non vtantur, sed abutantur vestitu, meritò honore illius vestitus denudari iubentur: & dominus haud dubiè gloriam vestimenti à nobis auferet, si videbimur eo non rectè vti, despectui nimirū ipsum habentes, ac omnibus inquinamētis corporis replentes. Sed quódnam istud est vestimentum? Quicunque, inquit, in Christi lauacro sacro abluti estis, Christum induistis. Hunc, hunc vestitum auferet dominus ab his, qui corpus quotidie peccatis coinquinant, & qui sanguinem testamenti noui vulgarem esse iudicant. Quæ igitur mulieres ob corporis pulchritudinem magnos gerunt spiritus, seque ipsas, stulto fastu viæ, præ ceteris efferunt, nónne extollunt sese iis potissimùm rebus, quæ citò deflorescunt, ac defluunt? vnde collum etiam altum ferunt, vt esset illarum facies ceteris aliis omnibus magis conspicua. Honesta quidem

Rom. 13.

Ex com in Euangel. Matt.

A

Matt. 25.

B

C

Gala. 3.

mulier, ac decora, ob pudorem demittit vultum, & faciem ad inferiora trahit, at inhonesta, & quæ multos studet pulchritudine sua, veluti hamo quodam capere, incedit collo erecto, & nutu oculorum, ac ipso aspectu declarat animi sui lasciuiā, ac venenum quoddam lethiferum ex oculis suis emittit, quale basiliscum spargere fama est, quem, aiūt, solo aspectu eos, quos intuetur perdere. Sūt etiam colores quidam parati, ad ornandam faciē mulierum, albus nimirum, & rubeus ac denigrās. Albus quidem corporis albedinem mentitur, rubeus genas efflorescere facit, niger verò supercilia lunæ instar describit. Hæc dominus ablaturum se minitatur, ne castitas virorum tollatur, néve iis picturis oculi incautorum adolescentum capiatur. Fit enim plerunque, vt hæ prauæ mulierum affectiones, infirmos ac imbecillos eorum animos, qui secum agunt, penitus demergant. Audiant idcircò viri, audiant mulieres, castimoniam viduitatis, etiam apud ea animalia, quę ratione non vtuntur, in maiorē esse pretiō & honore, quā sit multarum nuptiarum deformitas. Inimici cum iis, qui animam agunt, in gratiam redeunt, ac nouercæ mortem demum incipiunt odio habere. Turturem aiunt, si quando à coniuge disiunctus fuerit, nunquàm in posterum cum alio inire societatem, sed cœlibem sine coniugio manere, alterius coniunctionem respuendo, coniugis superioris nimirum recordatione. Quid igitur nobis miserius esse potest? qui non solùm non eundem coniugibus nostris ostendimus amorem, quem animantia rationis penitus expertia, sed etiam contra q̃ est præceptum Domini, incedimus collo erecto, oculis micantibus, coloreque adulterato, qui vulgo castitatem prodere, atque eripere solet. Hæc omnia & singula tum auferentur cùm animæ nudæ coram iudice constituentur, quando, inquam, palpebræ decidēt, genę tristes, & color plumbeus præ timore efficietur, ac tum vnusquisque nostrum talem mercedem recipiet, qualem quisque factis suis meruit. Quæ omnia, charissimi, animo nostro accuratè reputantes festinemus, quæso, dū tempus habemus, ita vitam nostram instituere, ac peragere, prout sancta Dei requirit voluntas, vt futurorum bonorum participes in Christo IESV Domino nostro esse possimus, cui honor, & gloria sempiterna tribuatur. Amen.

D

E

DE IRA, ET INIMICITIIS.

ORATIO IX.

MAxima reprehensione dignus est homo Christianus, quòd sit procliuis ac propēsus ad vindicationem, quodque omnibus modis cogitet, quánam ratione eos vlcisci queat, quæ se iniuria affecerunt. Quomodo enim ille alium docebit, ne malum pro malo rependat, qui omnia facit vindictæ caussa, & qui omnibus viribus studet, vt vicissim ei, qui sibi iniuriam imposuit, mœstitiam inferat? Talis equidem imitatione non exprimit lenitatem Dauidis, qui dicit, Si retulero iis, qui mihi malum dederunt, mala,

F

Ex com. de Ira. mala, cadam ab inimicis meis vanus. Proinde necesse est nos, stolidas & furiosas animi commotiones, sanctorum exemplorũ memoria comprimere, cogitando quàm æquo animo Dauid violentiam Semei pertulerit. Non enim ille tantum temporis dabat iræ, vt accendi potuerit, sed *2.Reg.16.* omnem caussam in Deum conferebat, dicendo, Dominus in mandatis dedit Semeo, vt execraretur Dauidem. Ideò cùm se appellari audiret, virum sanguinum, & virum iniquum, non succensebat illi, sed animo abiecto, & demisso fuit, quasi *Ex com. in Esaiam.* A meritò contumeliis oneraretur. Omnis enim reprehensio, quæ euidenter attingit eum, qui in crimen vocatur, mirandum in modum eum torquet atque affligit, ob oculos illi ponens probrũ ac fœditatem peccati. Vnde maximis beneficiis cumulat eum, qui proprium errorem agnoscit, reuocans eum ad eius agnitionem, & pœnitentiam doloris plenam. Quale enim vulnus corporis tam vehementem affert dolorẽ, qualem inurit *Ex Epist.* animæ obiurgatio? pudore afficiens eum, qui sibi est vitiorum conscius. Non tam corporis alicuius character proprius existimatur, vt animæ eius, qui amat dominum, propria est pax, & mansuetudo. Decet enim talem virum alios ad seipsum trahere, & præbere se accedentibus, quasi vnguentum quoddam boni odoris, ac flagrantia morum dexteritate atque probitate alios implere, ducemque seipsum aliis præbere ad res honestas, & optimas debet, nec alios in iis rebus sequi, quæ decoræ non sunt. Contentionis verò studium, aliis ne concedat, immo potius illud ex il- B lorum animis, si id fieri possit, penitus euellat. Omnes denique molestias, patienter mala tolerando, superare eum par est. Nam iniuriam persequi, cuiusuis irati est, at iracundiam cohibere, solius cuiusdam est, & si quis ei sit virtute par, & *Ex com. in Esaiam.* similis. Quale enim spectaculum, quàm graue & admirandum, ac sanè nonnihil etiam naturam ipsam humanam exuperans, hominẽ multis conuiciis iactatum, & qui etiã fortasis vulnus in facie accepit, quique alia sexcenta perpessus est, quæ & verbis, & re ipsa, ad extremam infamiam tendunt, non ira incendi, neque vltionem parare, sed mansuetum ac sine ira, pro eo, qui sibi iniuriam intulit, preces adhibere. Ita vt ex eo, quod preces accelerasset, & venia dilecto data sit, & ipse post decenti à Deo cura dignus sit habitus. Nunc verò nos cùm in aliis malis, tum vel maximè in hoc delinquimus, quòd vindicationi adeò studemus, neque æqualẽ mensuram retribuimus, verùm cum exuperantia quadam iniurias nostras persequimur: nec solùm si iniuria affecti fuerimus, sed etiam si honor nobis non tribuatur, excandescimus. Eos enim, qui nos minùs honorant, *Ex com. de Ira.* quibus, obsecro, rebus dignos iudicamus? certè eos inimicorũ loco habemus. Contumeliam tibi C imposuit iratus? siste silentio malum, & ne, veluti fluxum quendam, illius iram in cor tuum suscipiens, ventos immiteris, qui per reflatum id, quod appulsum est, repellunt. Probris te perfudit? at tu illi benedicas. Verberibus affecit? tu verò æquo animo ferto. Conspuit ac nihili te fecit? tu verò illud tecũ meditare, quòd ex terra fictus & creatus est, quodque rursum in terram resolueris. Ignobilem te, & obscuro loco natum esse dixit, nulliusque precij hominem? at tu terram teipsum esse dicito, atque cinerem. Non es præstantior *Gene.18.* patre nostro Abraham, qui iis nominibus se appellauit. Indoctum ac nullis diuitiis præditum? tu *Psal.21.* verò Dauidis verbis vtens, vermem te esse dicito, & ex sterquilinio ortum habere. His etiam adde Mosis probitatẽ: ille enim cùm esset ab Araone, & Maria conuiciis oneratus, non eos Deo detulit, sed pro ipsis vota fecit. Quare & tu, si quis te summa egestate laborare dixerit, & verum si protulerit, veritatem perferto: sin mentitur, quid tua interest illud, quod protulit, tua, inquam, qui neque iis laudibus, quæ veritatem excedunt, gaudes, neque eam contumeliam, quæ te non attingit, ægrè fers. D Nónne vides iacula, quomodo à corporibus solidis ac renitentibus resiliunt? at mollia, & ea, quæ cedere consueuerunt, penitus penetrant. Quid te pauperis appellatio perturbat? memoria repete ortum tuum, & reperies nudum te in hunc mundum ingressum esse: proinde nudus etiã hinc abibis. Homine verò nudo, quid, quæso, pauperius esse potest? nihil profectò acerbi audiuisti. Quis vnquam ob egestatem in carcerem conditus est? non pauperem esse in probriis est, sed paupertatem animo magno, & forti ferre non posse. Quid, amabò, ira potest esse amentius? Si permanseris sine ira, pudore afficies *Ex Ethicis.* eum, qui tibi iniuriam dedit, re ipsam modestiam ostendens. Quemadmodum enim qui verberat nihil sentientem, seipsum excruciat, nam & *Ex con. de Ira.* inimicum non vlciscitur, & iram non sedat: sic etiam qui conuicia iacit in eum, qui ea pro nihilo ducit, solatium perturbationis suæ reperire nequit. E Qui verò conuiciatorem vlciscitur, & ei par pari rependit, quidnam excusationis afferet? Lacessiuit me, inquiet? at hoc quánam venia dignũ est? Neque enim ille, cui cum scorto res est, in meretricem culpam conferens, tanquàm in eam, quæ se ad peccandum prouocauit, minori pœna dignus iudicatur. Malum est contumelia: noli igitur ipsam, imitari. Nam illud, Alter initium dedit, ad excusationem satis non est: immo longè maiori, mea quidem sententia, reprehensione talis est dignus, eo quòd ille quidem non habuit exemplum, quod se ad modestiam inuitaret: tu verò cùm videres iratum turpiter se gerere, operam non dedisti, ne illi similis esses, sed indignaris, & ægrefers, ac vicissim iracundia inflammaris: atque hac ratione perturbatio tua, excusationem præbet ei, qui auctor iniuriæ fuit. Si enim malum est ira, cur non vitas id, quod malum est? Sin verò venia dignum, cur irascenti succenses? Similis enim esse quodammodo videtur ille, qui *Ex com. in Esaiam.* contradicit, vana ac stulta loquenti. Proinde, vt ego quidem arbitror, sapiens Salomon iubet, ne *Prou.26.* respondeamus amenti, secundum illius amentiam. F Quemadmodum enim ille, qui regiam effigiem contumelia affecit, ac si in ipsum regem deliquisset, ita iudicatur, sic etiam reus est peccati, qui eum, qui ad similitudinem Dei factus est, contumelia afficit. *Ex cõ. habitatu Laca-Zu.* Cum viro iracundo ne habites, inquit, mala enim res est cum cane colligari, per- *Prou.22.* petuoque eius latratu frui. Fuge igitur consuetudinem ipsius: nam nisi hoc feceris, necesse erit te aliquid de moribus eius haurire. Dixit aliquid contumeliosè, & commouit animum tuum, perinde

perinde ac canis latratus, prouocare solet alterius canis tumultum, ita etiam animo tuo iam sopito ac quiescenti, vox illius iram conciuit, & vterque vestrum sibi inuicem oblatrat, ac sibi vicissim contradicentes, veluti fundas emittitis, verba turpia atque inhonesta. Dixit ille aliquid contumeliæ plenum, retulisti tu magno cum fœnore, eum, qui te anteuertit, imitando. Ille ea contumelia accepta, quam in se iecisti, non co-
A hibuit iram, sed conuersus est, & peccatum suum longè maius effecit: maior fieri voluit molestius aliquid dicendo, tu verò rursus eo accepto illud dilatasti, & ita facta est ingens malorum contentio. At ille, qui in malorum concertatione superior existit, longè miserior est. *Ex con. de Ira.* Cùm autem iracundia rationem depulerit, & dominatum animæ occupauerit, hominem penitus efferat, nec amplius hominem esse sinit. Quod enim bestiis, quæ venenum mittunt, est venenum, hoc hominibus exacerbatis, est ira. Insaniunt tanquàm canes, impetum faciunt vt scorpiones, mordent veluti serpentes. Primùm enim se ipsos non norunt ira incensi, deinde omnes suos familiares. Ob iram ensis acuitur, & mors hominis humana manu intentatur. Propter hanc fratres in obliuionem veniunt mutui amoris: parentes verò & liberos, natura sua latet atque præterit. Et quemadmodum torrentes ad loca caua confluentes, quidquid obuiam eis fit, secum trahunt, sic etiam & hominum iratorum impetus violenti
B ac effrenes, omnes æque attingunt. Veluti enim œstro aliquo, memoria eorum, qui molestiam ipsis asperserunt, pinguntur, ira in ipsis palpitante, & exiliente: nec prius finem faciunt, quàm malum aliquod dederint ei, qui se lacessiuit. Cùm enim ira, sicuti flamma quædam, vbertate materiæ, in hominibus animo exacerbatis, accensa fuerit, tunc sanè, tunc videre licet ea spectacula, quæ neque verbis explicare, neque re ipsa ferri ac tolerari possunt, videlicet manus cōtra affines eleuari, pedes nullo habito respectu insilire, omne, quod occurrit, telum insaniæ fieri. Quòd si ex aduerso æquale malum resistens reperierint; nempe iram aliam, & insaniam parem, tum sanè inter se commissi mutuò confligunt, ac ea mala perpetiuntur, quæ par est eos perpeti, qui sub tali dæmone stipendia merent. *Ex Epist.* Nam illæ molestiæ, quæ ab inuicem proficiscuntur, & contentiones, à principio quidem exiles esse solent, & facilè curantur, at procedente tempore, à contentione auctæ, insanabiles omnino euadunt. Nam quousque hæ calumniæ, que ex
C dissensione manant, locum habent, necesse est semper suspiciones in peius augeri. *Ex cō. habita Laciz.* Proinde si videris ira percitum dentes acuere, cogita talem apro similem esse, qui internam iracundiam suam dentium collisione ostēdit. *Ex con. de Ira.* In certaminibus animi, malorum longè ille miserior euadit, qui palmam fert: quoniam abit plus peccati habens. Irascere solùm serpenti. Quid enim illum Phinees iustū fecit? nónne iusta ira aduersus eos, qui cùm scortis volutabantur? *Ex cō. habita Laciz.* qui etsi multis aliis in rebus esset mitis, & mansuetus, tamē cùm videret Zambri, & Madianitidem in propatulo & sine vllo pudore libidines suas explere, nec tegere spectaculum illud nefandum, æquo animo ferre non *Num. 25.* potuit, sed opportuna ira vsus, hasta vtrunq; transuerberauit. *3. Reg. 18.* Helias autem æmulator ille, quadringētos, & quinquaginta viros turpitudinis cultores, comedentes mensam Iesabel, rationabili ac sapienti ira, quæ totius Israël vtilitatem respiciebat, deleuit. *Ex Epist.* Sic ira sæpenumerò administra esse solet bonarum actionum. Libentius præterea aliquis aspexerit iratum amantem, q̄ adulantem aduersarium. Quare & nos tales viros imitari studeamus, & ne nobis inuicem, sed solùm dæmoni succen-
D seamus, si modò volumus regnū cæleste cōsequi; benignitate IESV Christi domini nostri, quē gloria, & imperiū cum Patre æterno, & sancto ac viuifico Spiritu in sempiterna secula consequatur. Amen.

DE INVIDIA, ET ODIO.

ORATIO X.

Ex Epist. MVltam nobis molestiā affert istius præsentis temporis iniuria, in quo & omnes ecclesię cōquassatę sunt, & vniuersæ animę affligūtur. Aperuerūt enim aliqui immodestè ora sua in conseruos, narratur mendacium intrepidè, veritas supprimitur: qui in crimē vocantur, sine iudicio condemnantur, qui verò vocant, eis fides habetur absque vlla examinatione. Ac sanè multum iam temporis præteriit, ex quo calumniis affectus, accusationis flagella fero, eo contentus quòd dominum habeam abditorū cognitorem atque calumniæ testem. Sed cùm multi silentio nostro ad maledictorum corrobo-
E rationem abutantur, nec existimant ob tolerantiam nos silere: sed quòd potis nōn sim os diducere ad veritatem, eam ob caussam adhortor vestrā in Christo dilectionem, nec ea probra, quę ex vna parte manant, ac si vera essent, suscipiatis. Nā, sicuti literis memoriæ proditum est, neminem iudicat lex nisi primū acceperit & cognouerit quid fecerit. Eorum autem criminum, quæ in nos coniiciuntur, rationem à nobis exigite, & si quidem apud nos veritatem inueneritis, ne locum detis, obsecro, mendacio, sin parum valentes nos in defendendo esse perceperitis, tunc aduersariis nostris, quasi vera proferentibus, fidem habete. Verisimilius autem est, & irritari ipsos nostris defensionibus, & maiora ac longè difficiliora contra nos moliri, scribere, atq; agitare. At æquo iudici satis sunt ipsæ res ad veritatem indagandā, & etiā si nos taceamus, licet nobis res ipsas, quæ fiunt, intueri. Oro autē ante omnia vos, tum qui me nūc audituri estis, tum qui in posterū familiaritatem nobiscum sitis habituri, ne multitudine menda-
F cium à veritate diiudicare velitis, cum maiori parte rem præstantiorem copulantes, neq; auctoritati adhærentes, mentē vestrā obscuretis, aut plus iis tribuendo, qui dignitate & ordine alios antecedunt, infimis aures non detis. *Ex Epist.* Necesse est enim iudicem alterā aurem ei, qui abest, reseruare, sicuti Alexander fecit. Etenim illum ferunt, cùm quidam obtrectaret familiari suo, alteram quidem aurem præbuisse calumniatori, alteram verò manu diligenter obturasse, quòd nimirū declararet, opor-

oportere eum, qui iustè iudicaturus est, non totum se euestigiò vni parti tradere, sed partem auditus integram atque sarctam ei, qui non adest, seruare. Solent enim quodammodo amplo magistratui illiberales ipsi cultus adhærescere, qui ideò quòd illis desit propriũ bonũ, cuius opera in cognitionem venire possint, alienis malis seipsos commendant. Ac sanè quemadmodũ vultu- Ex con. de Inuidia. res ad ea, quæ malè olent, maiori cum impetu feruntur, multa prata, multosque iucundos, & odo-
A ratos locos præteruolantes, & vt muscæ sanis corporis partibus neglectis, ad vlcera contendunt: sic etiam inuidi, vitæ splendorem, recteque factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem, ad marcida verò mirandum in modum feruntur. Proinde Ex Epist. homines prudentes illud Alexandri tenere par est, qui accepta ea epistola, quæ contra medicum ipsius scripta erat, quasi insidias ipsi struere vellet, cùm accidisset, vt eo tempore medicamentum sibi accipiendum esset, vsque adeò fidem nõ adhibuit calumniatori, vt simul & epistolam legeret, & medicamentum biberet. Qui igitur proximum probris perfundunt, non comprobantes ea, quæ in eum dixerunt, tales omnino videntur sibiipsis malum nomen, ex hoc inani verborum vsu, imponere velle. Nam calumniatorem quo, obsecro, nomine appellare conuenit, quàm eo, quod sibi ille ipse, ex re, cuius studio tenetur, imponit? Neque igitur ille, qui nos increpat, calumniator fit, sed potiùs veluti frater quidam, cùm dilectione commonefaciat, & correctionis caussa admoneat, neque vos conuiciorum sitis audi-
B tores, sed redargutionum examinatores: ne illi, quibus crimina ascribuntur, insanabiles relinquantur, dum peccatum ipsorum non patefit. Conuicti enim & ipsi peccatum suum agnoscent, & vobis venia, vbi redargueritis, à domino concedetur, quòd vos à societate hominum peccatorum seiunxeritis. Præterea illi, qui conuicerũt, mercedem accipient, vtpote qui abditam malitiam in apertum protulerint. Quod si verò aliquem, antè quàm conuictus fuerit, condemnaueritis, ipse quidem nulla alia iniuria afficietur, Ex con. de Inuidia. nisi quòd preciosissimæ possessionis, hoc est dilectionis, erga vos iacturam faciet, vos verò illud ipsum patiemini illo iam priuati. Sicuti enim ærugo proprius est frumenti morbus, ita inuidia amicitiæ. Et vt boni est, nemini inuidere, sic dæmonis peculiaris est inuidentia: & proinde ac rubigo ferrum, sic inuidia animam, quæ ex ea laborat, consumit, immo verò magis. Nam vt viperas, aiunt, exeso materno vtero, in lucem edi, ita quoque maleuolentia animam, quæ ipsam parturit, conficere solet. Inuidus vnicam mali expectat recreationem, nempe sicubi conspexerit aliquem
C ex his, quorum bonis mœret, ruentẽ. Hic est odij scopus, infelicem ex felici, miserabilem ex beato aliquem cõspicere. Tunc socius & amicus est, cùm lacrymantem viderit, cùm lugentem cõspexerit, nec cum hilari quidem lætitia exultat: at cum eo, qui in luctu est, lacrymas profundit, vitæque eius commutationem miseretur, ostendẽdo ex quibus ad qualia deuenerit, non humani- 1. Reg. 18. tate id quidem, nec quòd vicem eius doleat, sed vt grauiori calamitate miserum affligat. Talis sanè erat Saul, qui summa beneficia, quibus eum affecerat Dauid, caussam belli aduersus eundem esse voluit, conabaturque benefactorem suum hasta transfuerberare. Nam cùm eius opera vnà cum suo exercitu ab hostibus seruatus esset, & ea infamia, qua illum asperserat Goliath, leuatus, manu sua illum interimere, atque per insidias è medio tollere studebat. Deinde, quanuis in exilium ipsum eiecisset, neque tamen sic inimicitiæ finem imposuit, sed ad extremum, tribus millibus electorum contra ipsum eductis, solitudines 1. Reg. 23. perscrutatus est. Qui sanè dum Dauidem perse- D
quereretur, deprehensus cùm esset, & neci expositus, à iusto tamen rursus, qui ei manus inferre noluit, seruatus est. Neque tamen hac beneficentia flecti potuit, sed iterum exercitum conscribebat, atque denuò hominem persequebatur, donec ab eodem in spelunca captus, illius quidem virtutẽ illustriorem, suam verò ipsius prauitatem manifestiorem reddidisset. Sic & in Iosephum fratres Gene. 37. erant animati, cùm quid facerent, nescirent. Nam, si vera erant Iosephi insomnia, qua ratione potuit effici, vt non omnino ea euenirent, quæ prædixit? sin falsa, cur inuidebant erranti & decepto? Sed reuera propria diaboli est affectio, Ex cõ. habita Laciziu. ipsa inuidentia, quæ nullam medelam recipit. Qui ex capite laborat, aperit medico capitis dolorem: at qui inuidia flagrat, quid referet? Mœrore me conficiunt, inquiet, res secundæ fratris? equidem ita sese res habet, at verba ea proferre vnumquenque pudet, quid te excrutiat? propriùmne malum, an alienum bonum? reuera geminum est malum Diaboli, inuidentia. Quem- Ex con. de Inuidia. admodum autem tela, quæ magno cum impetu feruntur, vbi ad rem quandam fortem ac renitentem appulsa fuerint, vicissim ad ipsum, qui ea E
emisit, reuertuntur, ita etiam inuidiæ impetus, nulla noxa allata illi, cui inuidetur, ipsi inuido plagas incutit. Multa quidem inuidiæ insunt ma- Ex cõ. habita Laciziu. la, vnicum tamen etiam inest bonum, nempe, quòd nocumento sit illi ipsi, qui ea æstuat, quodque cor eius magis excedat, quàm rubigo ferrum. Maleuolus enim parum ei cui inuidet, damni affert, at seipsum mœrore ob id conficit, quòd amicus suus secunda vtatur fortuna: ac ille quidem diuitias vicini non imminuit, seipsum verò inuidia conterit. Sicuti enim eam materiem, quæ facilè ignem concipit, quàm longissimè ab igne se- Ex con. de Inuidia. ponere solemus, sic par est nos, quantum in nobis situm est, amicitias ab hominũ inuidorũ consuetudine abducere, vt extra inuidiæ tela esse possimus. Canes quidem alendo mansuefacimus, at Ex cõ. habita Laciziu. inuidum, benignè ei faciendo, multò peiorem reddimus. Nõ enim gaudet beneficiis, quibus cumulatur, sed mœrore affligitur ob aliorũ opulentiam, eò quòd materiem habeant, vnde suæ egestati succurrere possint. Pantheræ naturalẽ quan- F
dam habent aduersus hominem iram, & solent vel maximè in oculos insilire. Hinc qui in sanæ illi bestiæ illudunt, ex charta imaginem quasi hominem ipsi ostentant: illa verò nimio impetu ac nulla consideratione facta, esse hominẽ autumãs, chartã veluti hominẽ cõcerpit, atq; hinc, quãto sit in hominẽ odio, ostẽdit: sic & dæmõ in imagine, quo sit in Deũ odio, ostẽdit, cùm ipsum Deũ attingere nequeat. Proinde noli tibi veteranorũ frau- Ex Hexahemero. des ad imitandũ proponere, sed ex imbecilli bestiola

stiola magnam astutiam dolumque discito. Cancer quidem Ostreum appetit, sed eius carnem propter testam, qua tegitur, perdifficulter capere & inuadere potest: eius enim carnis mollitudinem valido operculo & quasi vallo natura circunsepsit, ex quo ὀστρακόδερμον, id est, testaceo operculo animal dicitur: & cùm duæ illæ concauitates inter se aptæ & copulatæ ostreum concluserint, nihil omninò efficere Cancri brachia, nihil A contrà moliri possunt. Quid ergo facit? cùm ipsum in locis tranquillis cupidè calefieri animaduertit, & ad radios Solis conchas suas aperire, tum demum clàm calculo iniecto eas, quò minus occludat, impedit, & ita quod vi non poterat, astu perficit. Atque hic est dolus eorum, quæ muta sunt, & rationis expertia. Eiusmodi est, qui cum fraude fratrem adit, & in proximos, rebus eorum aduersis, impetum facit, alienisque incommodis lætatur. Sed neque Polypi dolus ac fraus silentio prætereunda est. Is quodcunque in saxum adhæserit, eius colorem imitatur, & obtinet, ac ita multi pisces nantes in Polypum tanquàm in petram incidunt, eiusque veteratoris præda fiunt. Moribus similes sunt ij, qui semper eos adeunt, qui potestate & imperio valent, seque pro rerum & temporum ratione ita accommodant, vt in proposito, & sententia nunquàm permaneant, sed alios atque alios se gerant, & pro cuiusque arbitratu ac libidine mutant sententiam. Hos profectò homines vitare eorumque mala cauere, magni est laboris, propterea ꝙ in illa religionis specie & simulatione summa lateat im-

Ex Ethicis. B probitas. Nam odium in profundo detinētes, dilectionis ostendunt fucatam, atq; adumbratā speciem: non aliter ac petræ sub mari latentes, quæ pauca aqua cùm sint opertę, malum, quod prouideri non potest, hominibus incautis afferunt. Ad calumnias autē conticescere non oportet: non vt cōtradicendo nos ipsos defendamus, sed ne mendacio progressum permittamus, circumuentosq; damno affici patiamur. Calumniator enim tribus

Ex Hexahemero. simul personis nocumento est: nam & eum lędit, quē calumniis onerat, & quibus cum sermonem habet, deniq; ipse seipsum. Scire enim vos velim,

Ex Antirrheticis. quòd contumelias imponere, & detrahere aliquibus petulanti lingua, ac mente minimè candida, improborū, & eorū, qui hominibus odium conciliant, opus esse: at omni studio conari mēdaciū refellere, virorū est frugi, ac eorū, qui & sibiipsis bene consulunt, & multorum securitati student. Quamobrem peruersitatē priorum fugiamus, talium verò vitæ statum imitatione exprimere contendamus, vt bona futura consequi possimus in Christo IESV domino nostro, cui gloria & potētia, nūc & semper ac in perpetuū tribuatur. Amē.

C

DE PATIENTIA, *& tolerantia.*

ORATIO XI.

Ex con. de non adhærendo rebus huius vita.

Nemo ob eas molestias, quibus conflictatur, cogitare aut dicere audeat, nullā omnino prouidentiā res nostras gubernare, neque administrationē, ac iudicium domini in crimen vocet, sed athletam illū D Iob ante oculos sibi proponat, saniorisq; mentis consiliarium ipsum faciat. Reputet secum vniuersa illa ex ordine certamina, in quibus ille primas tulit, & quot telis à dæmone petitus, nullum tamē mortiferum vulnus accepit. Ademerat illi quidem omnem prosperitatem domus, & consilium ceperat alternis malorum nunciis ipsum obruendi. Nam dum adhuc prior aliquam cladem annunciabat, alter nuncius veniebat, longè grauiorem cladem afferens. Ac multa sanè mala inter se connectebantur, & calamitates vndarum incursionem imitabantur: nam prius quàm priores lacrymæ exarescerēt, aliarum caussa afferebatur: Ille verò tanquàm scopulus quidam in mari eminens stabat, tempestatis impetum suscipiens, vndarumque vim in spumam conuertens, & acceptam illam vocem domino edebat, ac omnino nihil eorum, quæ euenerant, lacrymis dignū duxit. Cùm verò nuncius quidam venisset & referret, filiis ac filiabus epulantibus, ventum quēdam violentum, illud domicilium, in quo conuiuium celebrabatur, euertisse, tunc vestem tantummodo discidit, sympathiam quandam naturæ ostendens, & illo facto, quòd pater liberorum amans esset, testatum faciens, atque piis illis vocibus factum exornans, dicebat, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est. Tantùm non talia edens, pater vocatus sum, quāto tempore voluntas illius tulit, qui me patrem esse voluit, auferre mihi rursus sobolis coronam statuit, non contendam cum eo de iis, quæ ipsius propria sunt: præponderet id, quod domino vi- B sum est, ipse est effector generis, ego verò instrumentum tantùm. Quid frustrà seruus cùm sim, ægrè atque iniquo animo feram, & sententię succenseam, quam rescindere nequeo? huiuscemodi verbis dæmonem iustus ille pungebat. Cùm autem ipsum superiorem esse hostis cerneret, nec vllo horum conuelli posse, ipsam carnem aggressus est, & ex corpore eius, innumeris plagis illud conficiens, vermium fontes promanare fecit, virumque ex regio throno abductum, in sterquilinium coniecit. Ille verò quanuis tantis calamitatibus affligeretur, constans permansit, & dum corpus eius laceraretur, pietatis thesaurum in penetralibus animæ tutum à prædone custodiebat. Cùm verò hosti nihil iam relinqueretur, quod deinde faceret, ad veteres illas suas insidias descendit, vxorisq; illius mentem in impiam ac nefandam sententiam adducens, illius opera athletam frangere conabatur. Ac sanè illa quidem longo dolori renuncians, capite in terram demisso, iusto astabat, manus ob ea, quæ intuebatur, concutiens, & pietatis fructus illi exprobrās. Recensebat præterea veterem illam omnium rerum abundantiam, præsentia verò mala ostendebat, F ac qualem ex qualibus adeptus esset vitam, & cuiusnam modi pro multis sacrificiis, ac victimis mercedem à domino accepisset, identidem ipsi inculcabat. Vsurpabat autem semper verba animi parui, ac demissi plena, atq; sanè talia, quæ & virum fortem commouere, & animum quāuis generosum inflectere possent. Errabunda, & serua vagor, dicebat, regina seruitutē seruio, & ad seruorum meorū manus respicere coacta sum, quæ quondam

quondam multos benignè nutriui, nunc ipsa ex alienis nutrior. Ac sanè, inquibat illa, longè honestius, & conuenientius esset, si te ipsum è medio tolleres, gladium iræ creatoris acuẽdo, quàm res aduersas æquo animo sustinendo, molestiam, & tibi & coniugi, proferres. At ille ex his verbis tantum mœrorem suscipiebat, quantum nullum aliud ob malum, & multum ira commotus ad vxorem veluti ad hostem quendam conuersus, inquit, Cur veluti vna ex his mulieribus, quæ mente captæ sunt, locuta est? abiice, inquit, ô mulier, consilium sceleris plenum, quousque tandem communem nostram vitam verbis tuis contumelia onerabis? certè mentita es in effingenda vita mea, asseuerando quòd non optarim rerum commutationem, & magnam ei dictis tuis adhibuisti calumniam. Equidem me nunc longè magis impium factum esse arbitror, si quidem nos connubium vnum corpus effecerit, tu verò maledictis dominum lacessiuisti. Si enim bona suscepimus de manu domini, cur mala non perferimus? Veniant tibi in mentem illa bona, quibus prius cumulata eras, perpende meliora cum deterioribus, & reperies nullius hominis vitam omni ex parte beatam esse. Semper enim fortunatum esse, solius Dei est. Sed tu si ex rebus præsentibus dolorem percipis, ex præteritis consolationem pete. Nunc lacrymas profundis, at prius risum edebas, nunc inopem vitam agis, at prius diuitiis affluebas, clarum vitæ laticem antea bibisti, nunc turbidum bibens bono animo esto. Nam neque fluminum cursus perpetuò puri apparent, vita autem nostra, vti scis, veluti flumen quoddam est perpetuò fluens, & vndis vicissim succedentibus refertum, cuius vna pars iam præterfluxit, altera verò in cursu est, alia iam de fontibus manauit, alia verò pòst fluet, & vniuersi ad commune mortis mare festinamus. Si bona suscepimus à domino, mala num non sustinebimus? num cogemus iudicem eiusdem generis res nobis perpetuò suppeditare? num erudimus dominum, quomodo vitam nostram gubernare debeat? ipse suarũ sententiarum potestatem habet, quomodo vult, res nostras regit, sapiens autem est, & quod ex vsu est, seruis suis suppeditat. Ne curiosius perscruteris iudicium domini, boni consule tantùm ea, quæ ab ipsius sapientia proficiscuntur, quidquid in te contulerit, id suscipe cum gaudio. Ostende rebus in aduersis, dignam te prioris lætitiæ fuisse. Hæc dicendo Iob, etiam hunc dæmonis impetum retudit, & pudore ipsum affecit, eo quòd victoriam ab eo reportasset. Quid verò tandem hinc euenit? morbo nimirum leuatus est, perinde ac si frustrà cum inuasisset, nihilque penitus effecisset. Effloruit enim ad secundam pubertatem caro, vita verò omnibus bonis cumulata est, & diuitiæ auctæ, omni ex parte in domum confluxerunt, ita vt vnam partem, quasi nihil vnquã amisisset haberet, alteram verò ob patientiam mercedis loco accepit. Ex eo quilibet nostrum exemplum fortitudinis capere poterit, qui non solum rebus in aduersis, quibus conflictabatur, nimirũ tum inops è locuplete, orbus filiis, cui pulchri erant liberi, vno momento temporum factus esset, idem permansit, qui ante fuit, nec vnquam animum abiecit demisitque, sed neque etiam cùm amici eum consolatum venissent, & hominem incesserent ac ærumnas ipsius augerent, vnquam irritatus est. Nonnunquam autem homines experiundæ animæ caussa, in tales vitæ difficultates incurrunt, quò in his difficultatibus appareant probi, siue diuites, siue pauperes sint: vtrique enim tolerantia probantur. Et tum vel maximè patefit, in animo fraterno, an grato aliquis præditus sit, an contrà maleuolo, & ea constantia, quæ simul cum vitæ reuolutione repentè commutatur. Nam vt gubernatorem nauis tempestas, athletam stadium, militem acies, magnanimum calamitas, sic Christianum hominum tentatio probat. Et quemadmodum athletas certaminum, labores coronis ad se alliciunt, ita etiam homines Christianos probatio, quæ ex tentationibus descendit, ad perfectionem ducit, si modò cum decenti tolerantia, ac omni gratiarum actione ea, quæ à domino ordinantur, susceperimus. Pauper es? ne animum abiicias, sed omnem spem tuam in domino ponito. Non enim ille non censet angustiam, est illi cibus in manibus, sed tamen exhibitionem producit, vt constantiã tuam probet, & animum cognoscat, num similis sit animo proteruiorum ac ingratorum, qui dum in ore sunt, tibi benedicunt, adulantur, ac mirandum in modũ suscipiunt. At vbi paululùm mensa dilata fuerit, maledictis tanquàm lapidibus obruunt eos, quos paulò antè voluptatis caussa obseruabant. Helias agebat in Carmelo monte, alto & inhabitabili ac penitus deserto. At is animam loco omnium habebat, & vitam suam sustentabat ea spe, quam in domino collocauerat. Sic verò vitam degẽns, fame non est confectus, sed ei volucres, & illæ quidem maximè rapaces ac voraces, cibos afferebant, alimentumque homini iusto hæ aues ministrabant, quæ alienos cibos diripere solent: domini enim iussu, naturam immutauerant, & factæ custodes panis, ac carnium erant. Agebat etiam in Babylonio lacu Israëlita quidam iuuenis, calamitate quidem captiuus, anima verò & constantia liber. Quid verò est quod illi accidit? Leones quidem contra naturam suam, inediam ferebant, altor verò eius Abbacuc per aërem ferebatur, quem Angelus vnà cum obsoniis ferebat: & ne fame premeretur iustus, tantum terræ ac maris puncto temporis vates emensus est, quantum à Iudæa Babylonem vsque protenditur. Quid verò rursum populo in deserto accidit, cuius procurationem Moses habuit? quomodo, obsecro, vita ipsius per annos quadraginta gubernata est? nõn erat illic vir, sementem qui faceret, non bos aratrum trahens, non arca, non torcular, non penu, tamen & alimentum ei suppetebat, sine semente, sine aratione, & fontes è petra manabant, qui prius non erant, sed in necessitate scaturiebant. Proinde & tu calamitatem patienti animo ferto, velut generosus Iob, & ne tempestas prosternat, neque quidquam abiicias ex his mercibus, quas tecum fers, hoc est de virtute, sed veluti magni precij supellectilem ac mercem, in animo tuo conserua gratiarum actionem, & ita etiam tu multiplicem percipies ex gratiarum actione voluptatem. Non enim ille est tolerans, cui desunt res necessariæ, sed qui in abundantia omnium rerum res aduersas æquo

Iob. 2. A B C Iob. 42. Ex Epist.

Ex conc. in fame & siccitate. D Ex Epist. Ex cõc. in fame & siccitate. 3. Reg. 18. E 3. Reg. 17. Danie. 6. & 14. F Num. 20. Ex conc. in laudẽ 40. marty.

Ex conc. in 55. Psal. Hebr. 12. Luc. 16.

sas æquo animo fert. In morbo es? læte ferto, quia quem dominus in oculis fert, eum castigat. Pauper es? gaudio exulta, quoniam ea bona in te conferentur quæ quõdam in Lazarum. Ignominia afficeris ob nomen Christi? ô beatum te, quia ignominia tua in angeli gloriam commutabitur. Seruus es? gratias tamen & sic agito, habes enim longè te inferiorem, gratias, inquam, agito, quòd vnum prætereas, quodque in pistrinum coniectus non sis, denique quòd flagris non cæderis. Nemini vnquam deerunt caussæ gratias agendi.

Ex coc. in Marty. Iulittam.

A Iniustè tibi compedes inditæ sunt? spe rerum futurarum te sustenta. Iustè condemnatus es? etiam sic gratias habeto. Quoniam verò egregiæ res gestæ veterum, aut memoriæ propagatione nostram vsque ad ætatem conseruantur, aut in poëtarum vel scriptorum monumentis extant, ne simus, obsecro, eius vtilitatis, quæ ex ipsis percipi possit, expertes, veluti illius, Probris fundebat homo quidam plebeius Periclem, ille verò ea negligebat: & sanè tota die perseuerabãt, ille quidem conuicia faciendo, hic verò nihili hominem pendendo. Deinde cùm iam aduesperasceret, & ille præ tenebris vix discederet, cum lumine ipsum Pericles domum deduxit, ne ipsi inquinaret philosophiæ studium. Rursum cædebat quidam Sophronisci filium Socratem, in ipsam faciem impetu facto, ille verò non obuiam ibat, sed permittebat, vt se temulentus ille ira expleret, ita vt iam intumesceret & præ plagis saniosa eius facies esset. Vbi autem ille cædere destitisset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, quàm

Ex coc. quæ vtilit. ex prof. lib. c. possit.

B quòd eum fronti suæ, veluti statuç cuiusdam opificem, inscripserit, atque ita vltus est hominem. Euclidi autem Megarensi cùm esset quidam iratus, mortem illi minatus est, ac iurauit se eum è medio sublaturum: at ille contrà iurauit, se eum placaturum, ac ne animo in se hostili sit, effecturum. Illud verò facinus Cliniæ, qui erat vnus ex familiaribus Pythagoræ, vix nostris persuaderi potest. Autumant enim casu, & non sponte illud accidisse. Quid verò est, quod ille fecit? Cùm illi integrum esset iureiurando trium talentorum mulctam effugere, exoluere potius, quàm iurare maluit, quamuis id sanctè facere potuerit: non inscius, vt opinor, illius præcepti, quod nos iurare vetat. Et hoc quidem Cliniæ simile est huic præcepto, illud verò Euclidis illi, quod inimicis bona optare & non mala imprecari iubet. Quare qui de his ante fuerit edoctus, is non amplius illis tanquàm iis, quæ fieri non possint, fidem derogabit. Proinde fac sit tibi præceptum Dei contubernale, lucem veluti quandam, & splendorem ad diiudicationem rerum tibi assiduè præbens. Quæ ex longinquo animæ tuæ curam suscipiens, & veras ac germanas ante de vnaquaque re opiniones præparans, non sinet te ab

C vlla re earum, quæ quotidie accidere solent, immutari, sed potius mente instructum, tanquàm quendam scopulum mari vicinum, fortiter, & constanter violentorum ventorum impetus ferre docebit, in Christo IESV domino nostro, quem sempiterna gloria consequatur. Amen.

DE MOERORE ET TRISTITIA.

ORATIO XII.

Ex Epist.

CVM video malum secundos habere progressus, vestramque pietatem affligi, atque iam omnino assiduis malis renunciasse, mœrore affligor, cùm verò rursus magnam Dei manum mecum perpendo, tum quòd is nouit afflictos erigere, & amplecti iustos, proterere autem arrogantes, & sedibus potentes eiicere, rursum animo mutato spe recreor. Certus enim sum, quòd & vos scire D volo, celerem fore rerum commutationem, nec diuturna hæc mala. Nam quæ passi sumus, ob peccata nostra passi sumus: auxilium verò nobis ob singularem suam in seruos charitatem, ac commiserationem hominum amator feret. Siue enim peccatorum pœnas pendimus, satis sunt hæ præsentes plagæ ad deprecandam in posterum Dei in nos iram, siue ad certamina pro pietate per has tentationes vocamur, iustus certaminum præses, non sinet nos tentari suprà quam possimus, sed ob ea, quæ perpessi sumus, dabit nobis tolerantiæ ac spei in ipsum coronam. Quis enim adeò adamantina anima præditus est? quis adeò immanis ac ferus, vt audiens gemitum omni ex parte vos impetentem, veluti à quodam choro tristi communem quandam & consonam lamentationem accinentem, non animo doleat, nec ad terram vultum demittat, nec denique immensis iis ærumnis penitus colliquescat atque E concidat? Hæc autem dico non consolandi vestri gratia, (quæ enim oratio talis inueniri potest, vt tantæ calamitati medicinam faciat?) sed dolorem cordis mei, quoad fieri potest, vobis hac voce demonstro. Expendimus enim artem diabolici belli, qui cùm videret virtutem, tum vel maximè cùm nos inimici persequuntur, augeri ac florere, mutauit consilium suum, nec amplius aperto Marte bellum gerit, sed occultas insidias nobis struit, obtegendo eas eo nomine, quod inimici nostri circunferunt, vt eadem perpetientes, quæ & patres nostri passi sunt, non tamen videamur pati pro Christo, eò quòd etiam illi ipsi, qui nos persequuntur, Christianorum nomen habeant. Hæc nos mirandum in modũ perturbarunt, & parum abfuit qui mente emouerent, dumq; hæc animo agitaremus, venit etiam illud in mentem, Nunquid dominus seruos suos deseruit? nunquid extremum tempus instat, & abolitio ab iis initium sumit, vt in posterum patefiat iniquus ille filius perditionis, qui aduersatur, ac sese effert supra omnem Deum ac numen? F Veruntamen, siue hæc tentatio menstrua est, sufferte ipsam vos egregij Christi pugiles, siue etiam perfecto iã interitui res traduntur, ne, obsecro, negligamus præsentem rerum statum, sed expectemus reuelationem, è cælis, aduentum magni Dei, & seruatoris nostri IESV Christi. Si enim omnis creatura dissipabitur, & figura huius mundi transmutabitur, nulli mirũ profectò videri debet, si etiã nos pars creaturç cùm simus, mala perpetiamur, atq; calamitatibus his affligamur, quas pro ratione virium nostrarũ inducit nobis iustus iudex,

1.Cor.10. iudex, qui nos tentari non sit permissurus suprà quàm possimus, sed cum tentatione cuiusmodi euentum facturus, vt ferendo vincere queamus. Ne itaque nos labor frangat, manent enim nos martyrum coronæ, præstò sunt chori confessorum, qui parati sunt nobis manus porrigere, atque in numerum suorum recipere. Veniant vobis in mentem patres illi sancti, nemo eorum delicijs aut adulatoribus sese dando, coronas patiētiæ reportauit, sed omnes illi ingentes ærumnas A sustinendo, dignos se esse vita æterna probarunt. Beatus, qui dignus habitus est, vt afflictiones pro Rom.8. Christo sufferret: longè beatior, qui plures ac maiores ærumnas pertulit, quia non sunt condignæ passiones huius temporis, vt conferantur cū futura gloria, quę nobis tribuetur. Qui enim in ærumnis animo non cadit, sed ob spem, quam In conc. de gratiarum actione. positam habet in Deo, vim mœroris sustinet, is profectò à Deo tolerantiæ suæ mercedem recipiet. Quemadmodum autem vermes in tenerioribus lignis maximè nascuntur, sic etiam mœrores, vt plurimùm in homines molliores cadunt, neque tamen fœminis, neque viris concessus est nimius luctus, ac ingens vis lacrymarum, sed vt paululum tantùm rebus in aduersis tristitiæ sedent, & modicas quasdam lacrymas profundant, atque hoc ita quietè, vt nec dentibus infrendant, neque vlulent, neque vestes discindant, aut puluerem inspergant, aut aliquo alio modo indecorè se gerāt, instar eorum, qui rerum humanarum rudes, atque imperiti sunt. Nam fortis animi non B est, nec eius, qui firmitudinem aliquam ea ex spe, quam in Deum posuit, habet, rebus aduersis succumbere atque frangi. Nam lacrymæ ex improuiso quodam incursu, veluti plaga quadam animam cædente, ac contrahente, dum spiritus circa cor comprimitur, generari solent. Gaudium verò, exultatio quædam est animæ iis rebus gaudentis, quæ ex sententia cessere. Vnde etiam ea, quæ circa corpus euenire solent, inter se discrepant. Nam qui tristitia afficiuntur, subpallido, liuido ac frigido sunt corpore, at qui lætitia exultant, florido, atque rubicundo: vix non saliente ac foras progrediente anima, præ voluptate. Ac sanè multos nouimus, cùm calamitate ingenti affligerentur, sibi vi à lacrymis temperasse, deinde in quosdam morbos insanabiles cecidisse, in apoplexias, inquam, ac paralyses, alios verò penitus exanimatos esse, cùm vires ipsorum perinde ac debile fulcrum quoddam, tristitiæ onere confringerentur. Id in flamma videre licet, quæ à proprio fumo suffocatur, cùm foras non egrediatur, sed circa ipsam se volutet: hoc ipsum etiam aiunt in facultate, quæ animal gubernat, ac regit, Ioan.11. fieri: contabescit enim ac extinguitur à dolori- C bus, cùm nulla foris perspiratio fiat. At dices, cuius igitur gratia Christus Lazarum luxit? nimirū eam ob caussam, vt mœstorum ac lamentantium hominum condolentiam, & animi demissionem corrigeret. Lacrymas enim Domini commiserationis plenas non fuisse, sed docendi nostra caussa profusas esse, ex iis verbis patet, quæ dixit: inquit enim, Lazarus amicus noster somnum capit, sed vado expergefactum ipsum. Quis nostrum dormientem amicum luget, quem sperat paulò pòst experrectum iri? Lazare ades dum, ait, & qui iam mortem oppetierat, reuixit, vinculisque constrictus ambulauit. Est quidem res admirationis plena: fasciis constricti erant pedes, nec tamen impedimento fuerant motui: maius enim erat robur impedimento. Quomodo igitur ille, qui talia editurus erat, id quod euenit, lacrymis dignum iudicauit? Manifestum itaque est, quòd omni ex parte imbecillitatem nostram fulciendo, mensuris quibusdam, ac terminis necessarias perturbationes constrinxerit, condolentiam qui- D dem quasi ferinam declinans, tristitiæ verò studium, ac nimiam lamentationem, vt ingenerosam deuitans. Quid verò Iob? num adamantino Iob.1. corde erat? num ex lapide viscera eius confecta? ceciderant ipsi momento temporis decem liberi, vna plaga contriti, atque hoc in domo iucunditatis, & eo tempore cùm voluptati se darent, dæmone nimirum in ipsos domum incutiente. Vidit mensam sanguine conspersam, vidit liberos diuerso quidem tempore in lucem editos, at communem vitæ finem sortitos, non tamen plorauit, non comam euulsit, non edidit vocem aliquam muliebrem, sed illam decantatam, & ab omnibus celebratam, Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. Num ferus fuit hic homo? & quonam id modo, cùm de seipso dicat, Iob.16. Ego magis ploraui, quàm quiuis alius, omnibus miseriis coopertus. Num ergo mentitus est hæc, dicens? nequaquam, ipsa enim veritas testimonium ipsi præbet, asserendo, eum ad ceteras suas virtutes etiam veritatem adiunxisse. Sic enim inquit, Homo reprehensione vacans, iustus, pius, E Iob.1. verax. Verùm plurimi mortalium cantilenis quibusdam ad tristitiam compositis lamentatur, carminibusque lugubribus, vt animæ ipsorum diffluant, student: ac sanè quemadmodum Tragœdorum proprium est figmentum ipsum, & scena, quibus theatra occupantur, sic etiam putant conuenire lugēti vestem nigram, squalidam comam, tenebras in domo, sordes, puluerem, ac cantum lugubrem, qui animę omni tempore recens mœroris vulnus in memoriam reuocat. Nesciunt equidem, quòd animæ, quæ semel desiderio creatoris ardere cœpit, quæque rebus pulchris, quæ illic sunt, assueta est, gaudium à vario lapsu carnalium perturbationum non immutatur, sed quę sunt aliis tristia, iis illa lætitiam suam cumulat atque auget. Quemadmodum enim qui debiles Ex cō. in fame & siccitate. oculos habent, ipsos à rebus splendidis longè amouentes, floribus ac herbis recreant, sic etiam animam oportet, non semper intueri id, quod lugubre est, neque præsentibus molestiis deditam esse, sed oculos suos ad verorum bonorum speculationem conuertere. Nam res aduersæ ani- Ex cōc. in 33. Psal. mum sicuti ignis aurum probant: ac sanè illis, F qui rectè sunt instituti, calamitates veluti alimenta quæ athletica atque exercitationes sunt, quæ luctatorem ad paternam gloriam deducunt. Ni- Ex conc. in fame & siccitate. mia autem tristitia, auctor peccati esse solet, cùm mœror mentem submergat, consilij inopia vertiginem afferat, penuria cogitationis ingratum animum generet. Turpe etenim est benedicere Ex conc. in 33. Psal. vos res ob secundas, silere verò ob aduersas: immo tunc vel maximè gratiæ nobis agendę essent, Hebr.12. cùm exploratum habeamus, quòd quem diligit dominus,

dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. Eripit quidem ex miseriis sanctos suos Deus, non tamen absque probatione, sed tolerantiam ipsis tribuit. Quòd si calamitates, & miseriæ tolerantiam operantur, tolerantia verò probationem, qui miserias æquo animo ferre non vult, is probatione seipsum priuat. Proinde sicut nemo coronatur sine aduersario, sic neque probatus renunciari quisquam potest, nisi multas calamitates pertulerit. Ex

Rom. 5.

1. Cor. 10.

A omnibus itaque miseriis, atque calamitatibus eripiet ipsos dominus, non sinens eos nimium calamitatibus affligi, sed vnà cum tentatione dabit etiam exitum, hoc est, vt tolerare eas possimus. Qui verò dicit non conuenire iusto afflictionem, aliud nihil dicit, nisi quòd non conueniat, vt athleta sese exerceat. Quoniam verò afflictis ingentē consolationem affert, cùm participes habent aliquos sui luctus, ideo simul cum iis dolere, qui calamitate aliqua afficiantur, æquum est. Hac enim ratione socium te præbebis afflictis, non autem si in calamitate alterius hilaris fueris, nec si in alienis malis indifferentem te exhibueris. Non tamen simul cum afflictis adeò luctu efferri conuenit, vt vnà exclames, aut lamenteris, aut ipsos in aliis imiteris, nec æmuleris eum, cui ærumnæ tenebras obduxerunt, hoc est, qui seipsum abdit, nigrum vestitum gerit, humi procumbit, capillos negligit. His enim calamitas magis augetur, quàm leuatur. Angi quidem ob ea, quæ acciderunt, & quietè contristari ob ærumnas licet, sed tamen ita, vt in omnibus grauitatem serues. Vbi verò ad colloquium veniendum erit, non conuenit statim ad obiurgationes descendere, velut iacentibus insultantem. Acerbæ enim esse solent afflictis obiurgationes, nec eorum sermonem ferre possunt, qui dolore non tanguntur in alienis malis, quique in persuadendo parum valent. Nam vt oculo inflammato, etiā mollissimum medicamentum molestiam exhibet, sic etiam & animo, qui grauitate calamitatis ardet, quamuis multam cōsolationem afferat sermo, molestus tamen quodammodo esse solet, si tum, cùm in dolore sumus, proferatur. Cùm verò ob delictorum pœnitentiam fratrem lugere conspexeris, vnà cum eiuscemodi fleto. Nam & tu in alienis malis, propria corrigere poteris. Qui enim pro peccato proximi calidam lacrymarum guttam profundit, is sibi ipsi medicinam facit, eò quòd fratrem deflet. Ob peccatum luge, hoc enim animæ ægritudo est, hoc rei immortalis mors, hoc luctu, & ingenti eiulatu dignum est, ob hoc lacrymæ profundantur, & ne cesset gemitus ex medio corde proficiscens. Sic flebat Hieremias ob pereuntem populum, cui cùm non

Ex cōc. cōtra calūm. nos quòd tres deos dicamus.

Ex cōc. in marty. Iulittam.

B

Ex Epist.

Ex conc. de gratiarum actione.

Hiere. 9.

C satis essent naturales lacrymæ, fontem lacrymarum, & abditum locum requirebat. Pro his autē omnibus gratias agamus Christo Deo nostro, quoniam illum solùm decet omnis gloria, honos & cultus, vnà cum patre æterno, & sanctissimo ac viuificatore Spiritu, nunc & semper & in sempiternum. Amen.

DE ELEEMOSYNA ac benignitate.

ORATIO XIII.

Idiuitias, ô homo, ob eum honorem, qui ex ipsis proficiscitur, suspicis, considera, obsecro, quātò magis ad gloriam faciat, multorum filiorum patrem appellari, quàm ingenti pecunia affluere. Nam pecuniam quidem relinques hoc in mundo, etiam si nolueris: at eam gloriam, quam ex bonis actionibus adeptus fueris, ad dominum deferes, quando vniuersus populus coram communi omnium iudice constitutus, nutritorem, & benefactorem suum te appellabit, omniaque humanitatis nomina tibi tribuet. Ac in nūdinis quidem nemo mœrore affligitur, profundens præsentia, & vicissim recipiens ea, quibus opus habet, verùm quātò minore pretio pretiosissimas res comparauerit, tantò magis exultat, quasi qui egregiam permutationem fecerit. Tu verò in mœstitia es, cùm aurum, argentum, & opes tradis, hoc est cùm lapides, & terram largiris, quò beatam vitam consequaris. Sed quásnam ad res vteris auro? veste pretiosa te ornabis? at tunicella ex duabus vlnis confecta tibi satis erit, & vnius pallij amictus omnem indumentorum necessitatem explebit. Ad victum comparādum diuitiis te vsurum inquies? at vnus panis ad explendum ventrem sufficit. Quid igitur mœres, quasi aliqua re priuatus esses? Num gloria ex diuitiis? at si non in terra gloriam quæsiueris, inuenies veram illam & splendidam gloriam, quæ te in regnum cælorum deducet. Dissipatæ diuitiæ, eum in modum, quem dominus præscribit, permanere solent, retentæ autem abalienari. Si eas custodieris, non habebis, si effuderis, iacturam earum non facies. Dispersit, erogauit in pauperes, iustitia eius manet in æternum. Nam diuitiarum vsum dispensatorium, non autem voluptariū esse, eos, qui rectè iudicare velint, existimare par est. Itaque vbi eas exposuerimus, lętitia efferri debemus, perinde ac si essemus alienis rebus priuati, non autem ægreferre, tāquàm propriis excidissemus. Cur igitur tristitiæ te das? cur animo luctum percipis, illud cùm audis? Vende res tuas, & da pauperibus. Nam etiam si te consequerentur ad vitam sempiternam, non tamen tanto cum studio essent parandæ, vtpote quibus ea præmia, quæ illic tribuuntur, tenebras obducent. Quòd si necessariò nobis sunt hîc relinquendæ, cur amabò, non venditis ipsis, lucrū, quod hinc capi possit, auferimus? Qui enim rebus præsentibus malè vtitur, is æquè miserabilis est, ac ille, qui seipsum sponte eo gladio, quem accepit ad vindicandos hostes, vulneribus conficit. At qui benè eis vtitur, quique secundum rectam rationē præsentia administrat, ac ea bona, quæ ipsi à Deo largita sunt, in pauperes distribuit, dispensatorem se earum gerendo, non autem propriæ voluptatis gratia ea parando, ille & laudibus ornandus, & amore prosequendus est, eò quòd amore fraterno, & moribus humanæ societati studentibus præditus sit. Aspicite, quæso, quomodo ingens numerus

Ex conc. in eum locum, Destruam horrea mea.

D

Ex conc. ad diuites.

1. Tim. 6.

E

F

numerus peccatorum nostrorum, & tempora à propriis naturis abduxerit, & eorum species proprias in alienas temperaturas transmutauerit. Omnia enim æquè creationis terminos trãsgressa sunt, peruersaque conspiratione in perniciem nostram facta, homines, è vita cedere cogunt. Quæ est igitur huius perturbationis ac confusionis caussa? nempe hæc, quòd nos ipsi cùm accipiamus, aliis non largimur: beneficetiam in cælum ferimus, nec tamen benignè facimus iis, qui penuria rerum laborant. Serui ipsi cùm simus, in libertatem vindicamur, non tamen nos nostrorum conseruorum miseret: esurientes nutrimur, nos verò egenum præterimus: liberalem suppeditatorem habentes, restricti ipsi sumus, nec volumus participes facere rerum nostrarum pauperes: fœcundæ nobis sunt oues, nudorum tamen maior est numerus, quàm sit ouium: cellæ ob multitudinem earum rerum, quæ sunt in eas conditæ, coarctatur, nos tamen misericordiam non tribuimus ei, qui in summas angustias adductus est. Pauper es? attamen alium habes longè te pauperiorem: tibi enim decem dierum sunt alimenta, illi verò vnius diei tantùm. Proinde veluti homo benignus, id, quod tibi redundat, cum indigente adæquato, ne cuncteris de modico largiri, ne præferas tuam vtilitatem communi periculo. Et si in vno solùm pane totus victus consisteret, & pro foribus staret qui peteret, profecto ex penu illũ vnum panem, & imponens eum manibus, ac iis in cælum sublatis, dicito orationem miserabilem simul & mitẽ, Vnus panis tantùm mihi est, quem cernis Domine, & periculum manifestum impendet, sed ego tuum præceptum meo periculo antepono, & ex pauco præbeo fratri esurienti: da & tu seruo, qui est maximis in angustiis: noui tuam bonitatem, confido etiam tuæ potentiæ, non in diem tu profers ac producis gratiam tuã, sed dispergis quando vis dona tua. Quod si ita dixeris & feceris, ille panis, quem maximo cum luctu præbuisti, existet semen segetis, atque multiplicem fructum gignet. Tu verò dicis, quòd proximum tuum diligis, vt teipsum: verùm id, quod à Domino dictum est, redarguit te, & declarat quàm longissimè abesse à vera charitate. Si enim tantum largitus es vnicuique, quantum tibiipsi, vnde tibi hæc tanta pecuniarũ vbertas? Qui enim proximum ita charum habet, vt seipsum, hic nihil amplius proximo possidet: sed cùm tu possideas, videris apertè propriũ vsum pluris facere, quàm multorum commoda, atque solatium: quantò enim maioribus circunfluis diuitiis, tantò magis charitatis expers es. Nam si charũ habuisses proximum tuum, iam diu cogitationem abalienandæ pecuniæ suscepisses. Nunc verò opes tibi magis quàm corporis mẽbra creuere, & dolori maximo tibi est ipsarum separatio, veluti partium corporis abscisio. Si enim vestiuisses nudum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores tuæ omni peregrino patuissent, si pupillis patrem te præbuisses, si debilis ac infirmi vicem doluisses, quarum nunc diuitiarum caussa mœrore affligeris, iam olim ipsas indigentibus distribuere studuisses. O quantas te benefactori gratias agere oportebat, & quàm hilari ac læto animo esse, ob eum honorem, nimirum quòd ipse aliorum fores non obis, sed quòd alij tuas circunstant. Participes facias frumenti fratres: id, quod cras putrescet, hodie trade egenti. Auaritiæ equidem forma pessima est, quæ neque ea, quæ corrumpuntur, egenis impertiri vult. Quòd si ille, qui vestem homini induto detraxerit, prædator nominabitur, certè ille, qui hominem nudum non vestierit, cùm id facere possit, alia quadam peiori appellatione dignus est. Esurientis est panis, quem tu detines, nudi est pallium, quod tu in vestiario conseruas, calceus, qui apud te putrescit, eius, qui eo caret, indigentis est aurum, quod terra obruisti. Proinde tot hominibus iniuriam infers, quot beneficio complecti potuisti. Quomodo tibi pauperis miserias ob oculos ponam, quò scire possis, è quibus gemitibus tibi thesaurum comparas. O quàm pretiosum tibi in die illa iudicij verbum illud videbitur, Venite benedicti patris mei, possidete regnum iam multis à seculis vobis paratum. Quantus rursus horror, quantus sudor, quantæ tenebræ tibi oborientur, cùm sententiam illam audies, Abite à me maledicti in tenebras exteriores, quæ paratæ sunt dæmoni, & angelis ipsius. Neque enim misericordia sine iudicio, neque iudicium sine misericordia est: ante iudicium cordi est illi misericordia, & post misericordiam venit ad iudicium. Hæc autem ita inter se coniuncta sunt, misericordia nimirum cum iudicio, vt neque misericordia sola securitatem parere, neque iudicium solum desperationem afferre possit. Si neminem morte affecisti, si adulterium non perpetrasti, si nec furtum fecisti, nec falsum testimonium contra quenquam dixisti, studium, & operam, quam in iis rebus ponis, perdis, cùm id non addas, quod reliquum est: cuius opera solùm poteris consequi regnum Dei. Quòd si tibi medicus promitteret, se membra tua correcturum, quæ aut natura, aut ægritudo mutila effecit, non animo vtique tristi hæc exciperes: cùm verò te magnus animorum medicus, omnibus numeris absolutum opera misericordiæ facere vult, cui maximæ ac principalissimæ partes desunt, non agnoscis beneficium, sed luges, ac tristem vultum præ te fers, animum tuum dolore conficiens, & ea omnia, quæ erant tibi præparata, inutilia ipsemet reddis. Non studiosus eris tui? non in hac vita recondes futuræ quietem atque tranquillitatem formicæ exemplo? quæ æstate ea, quibus hyeme victitet, reponit, nec quia nondum hyemis incommoda adsunt, tempus per negligentiam ociumque transmittit: sed perpetuo quodam studio seipsam ad opus compellit, quoad quantum satis est ad vitam tuendam, reposuerit: neque id inertia & ignauia vlla facit, sed prudenti quadam consideratione, qui res ad victum necessaria, diutissimè esse possit, excogitat. Suo enim ore id, quod in mediis fructibus est, verberat & secat, ne si germinarent, nihil ipsi ad victum conducerent. Præterea e os siccat, cum illos humidos esse senserit, nec eos quouis tempore profert, sed tum denique, cum cælum serenum præsenserit. Nunquam imbrem ex nubibus delabi videre poteris, quandiu frumentum ex formicarum cauernis prolatum est. Imitare terram, ô homo, fructum ferto velut illa, ne iudicaris deterior esse re, quæ est animæ

Ex com. ad diuites.

Ex com. in eum locum, Destruam horrea mea

Mat. 25.

Ex com. in 32. Psalm. Eccles. 3.

Ex cõt. ad diuites.

Ex Hexahemero.

Prouer. 6.

Ex cõm. in eum locum, Destruam horrea mea

animæ expers : illa enim fructus non ad vsum
suum, sed ad tuum gignit : tu verò quem osten-
dere debebas beneficentiæ fructum, hunc tibi
ipsi cumulas. Benefactorum autem gratiæ, ad il-
los, qui ea in alios collocarint, reuertuntur. De-
disti aliquid esurienti, tuum hoc, quod dedisti,
efficitur, magno cum fœnore ad te rediens.
Quemadmodum enim semen terræ mandatum,
lucrum ei parit, qui illud mandauit, sic etiam pa-
nis, qui homini esurienti largitur, magnam vti-
litatem in posterum affert. Si aliquis pro foribus
Ex cõc. habita Lacizis.
A tuis astiterit, necessitati suæ medicinam aliquam
quærens, ne, quæso, ad inæqualia respicias, né-
ve dicas, Hic amicus est, hic cognatus, hic bene-
factor, ille peregrinus, alienus, ignotus : nam si
ad inæqualia respexeris, non tibi etiam imper-
tietur misericordia. Vna est natura, homo & hic
& ille, vna necessitas, penuria vterque eadem la-
borat, largire fratri & peregrino, & ita neque
fratrem despicies, & peregrinum, fratrem pro-
prium efficies. Vult te Deus omnipotens conso-
lationem adhibere egentibus, non autem ratio-
nem habere personarum. Non vult vt cognatis
des, peregrinum verò repellas: omnes enim co-
gnati, omnes fratres, vnius patris filij omnes.
Dantur nonnulli, qui ex alicuius dominationis
graui periculo à creatore sunt erepti, nec est illis
quidquam, vnde vitam sustentent suam : solo
nanque animo, & corpore periculum illud de-
clinarunt. Nos itaque, qui molestiarum pericu-
lo non gustato, illæsi permansimus, communi-
cemus cum illis opes nostras, amplectamur eos
B fratres, qui vix seruati sunt, dicat vnusquisque ad
vnumquemque, E vita iam decesserat, & reui-
xit : perierat, & inuentus est. Contegamus de-
nique corpus nobis propinquum, opponamus
iniuriæ ac impetui hostili auxilium atque conso-
lationem nostram : quo etiam si læsit ille, nul-
lum tamen damnum dedisse videatur, & illato
bello nullum victum ostendisse, & si fratrum fa-
cultates abstulerit, à nostra munificentia, & li-
beralitate superatus appareat. Propter charita-
tem quidem simplicem ac liberalem erga eos,
qui petunt, distributorem esse oportet, iuxta il-
Luc.6.
lud præceptum, Petenti dato : at ratione rursum
diiudicare conuenit vniuscuiusque eorum, qui
Act.4.
petunt, necessitatem, vt ex actis Apostolorum
didicimus, vbi dicitur, Datum vnicuique est tan-
tum, quantum opus habebat. Cùm enim multi
transgredientes vsum rerum necessariarum, oc-
casionem nundinationis, & materiem obsceni
luxus, petitionem faciant, scitè & aptè pro neces-
sitate atque vsu vniuscuiusque, distributio rerum
necessariarum fieri debet. Illis enim, qui canti-
lenas lugubres, vt mulieres circunueniant, com-
ponunt, & qui mutilationes corporis, & vlcera
quæstus gratia sibi inferunt, non omnino vtile
C est abundans ac liberale illud ministerium : nam
illa erogatio occasionem illis dat vitiorum per-
petrandorum : pauca tamen largitione oportet
talium clamorem retundere. Animus verò fra-
ternus, & commiseratio in eos conferenda est,
qui æquo ac patienti animo miserias ferre didi-
Mat.25.
Ex Epist.
cerunt, de quibus etiam illud dicetur, Esuriui, &
dedistis mihi comedere. Eam ob caussam magna
opus est experientia ad dignoscendum, quinam

verè indigeat, & qui auaritia adductus petat. At-
que ille quidem, qui homini afflicto aliquid dat,
domino ipsi dat, ab eoque mercedem accipiet:
qui verò erroni præbet, is proiecit cani molesto
ob impudentiam, non autem homini miserabi-
li ob egestatem. Audite diuites, qualia consilia, Ex cõ. contra fœnerantes.
propter vestram inhumanitatem, damus paupe-
ribus: satius esse dicimus, ea mala, quibus vrgen-
tur, sustinere, quàm eas calamitates, quæ ex vsu- A
ris descendunt, subire. Quòd si domino obedi- Luc.6.
retis, quid esset iis sermonibus opus? Mutuum
date, inquit ille, his, à quibus speratis nihil vos D
accepturos. Cùm enim pauperi dabis propter do-
minum, idem illud & donum & mutuum effici-
tur, donum quidem ideò, quia nihil te speras
hinc recepturum; mutuum verò propter domi-
ni magnificentiam, qui pro ipso rependet: qui
cùm pauca per pauperem acceperit, magna pro Ex con. de Eleemosyna et iudicio.
ipsis referet. Perpendat autem vnusquisque diui-
tum proprios fructus, ex quibus dona Deo con-
secraturus sit, ne pauperem opprimat, ne infe-
riorem se cogat, ne eius bona, qui imperio il-
lius paret, inuadat, potentia & imperio loco iu-
stitiæ vtens. Nam iustitiam & æqualitatem serua-
re, etiam aduersus seruos iubemur. Ne ideò,
quoniam imperas, cogas, neque quia vales, alie-
na diripias : sed quoniam facultas tibi est, osten-
de opera iustitiæ. Non enim ex eo, quod potis
non eras, probabis te Deo obedientem fuisse, ac
eum timuisse, verùm ex eo, quòd cùm transgre-
di posses, tamen non es transgressus. Qui verò
bona pauperum diripiût, vt in alios benefici sint,
hi melius, me hercule, ac longè honestius face- E
rent, si nec raperent, nec largirentur. Nam neque
beneficentia ex iniustis lucris in egenos profe-
cta, grata Deo est, neque is, qui à rebus iniustis
abstinet, laude est dignus, si nemini res suas im-
pertierit. Nam de his quidem, qui iniuriam fa-
ciendo, dona Deo dicare instituunt, sic scriptum Esaiæ.1. Prouerb.15. & 21.
est, Hostiam improborũ abominatur dominus.
De illis verò, quos aliorum non miseret, hunc in
modum, Qui aures suas obturat, ne pauperẽ au-
diat, & ipse aliquando alterius opem implorabit, Prouerb.3. Iob.4. Luc.14.
nec erit, qui hominem exaudiat. Eam ob caussam
præceptum illud tale nobis consilium dat, Hono-
ra, inquit, Dominum iustis tuis laboribus, & pri-
mitias ei offerto ex fructibus iustitiæ. Si enim
ex iniustitia, & rapina Deo sacrificium facturus
sis, multò satius esset, non tenere talem posses-
sionem, neque ex ipsa offerre. Purum nanque
donum liberabit animam, vt literis mandatum
est, & preces hominum proborum gratæ, atque Psal.34. & 144.
acceptæ sunt illi. Et rursum, Si cùm possideas
ea, quæ iustis laboribus acquisiuisti, non autem
ex iis offers Deo, offers autem ex his, quibus nu- F Malach.3.
triuntur pauperes, pro rapina illud habebitur.
Nam per Malachiam inquit Deus, Primitiæ, &
decimæ vestræ sint vobiscum, & remaneat rapi-
na in domibus vestris. Cur igitur contaminas di-
uitias tuas, ô homo, introducendo in eas lucra in-
iusta? cur execrabilem iniustitia facis tuam obla-
tionem? offerre aggrediens illud, quo debebas
pauperem hominem prosequi. Illius te misericor-
dia teneat, quem iniuria affecisti : hunc humani-
tate comprehendito, huic benignè facitò, &
ita magno cum iudicio satisfacies misericordiæ.
Nullum

Nullum enim est Deo cum auaritia commerciũ, neque vlla cum prędonibus aut sicariis consuetudo. Neque ideo quasi ipse non posset alere pauperes, eos nobis alendos reliquit, sed iustum ac benignum fructum à nobis requirit, nostrę beneficentiæ caussa. Benignitas & iniustitia esse non solet, nec ex execratione benedictio, neque ex lacrymis beneficentia: ostentationis gratia talia fiunt, nec laudem Dei opt. max. sed hominũ quærunt, atque venantur. Si enim quasi ipso Deo intuente, benignè alicui facis, vide ne id agas ex perperam acquisitis, illud persuasum habens, quòd
A inspectorem Deum lætitia non afficies. Proinde sic benignè faciamus pauperibus, vt etiam ipsi hinc aliquid à Deo recipiamus. Rependit autem Deus illis, quos laudat, laudat verò auidum neminem. Ne erretis, non aliter recipiet Christus eam benignitatem, quam in pauperes confertis, nisi prius satisfeceritis iis, quibus aliquod damnum
Luc. 19. dedistis. Sic dominus recepit Zachæi probitatē, inquiens, Hodie huic domui salus parta est, quoniam paratus erat restituere quadruplum, si quem circumuenisset, & quòd mediam partem eius pecuniæ, quę sibi relicta erat, pauperibus distribuisset. Sciebat enim ita se demum Christo rem gratam facturum. Demus igitur, ô fratres, diuitiis licentiam, quæ ad egenos effundi volunt. Ne prætereamus Lazaros etiam nunc ob oculos nostros positos, neque negemus ipsis micas mensę nostrę, quæ ad explendam famem illis satis sunt, ne im-
B manem illum diuitem imitantes, ad eandem cum illo gehennæ flammam descendamus. Nam multis quidem tum precibus ab Abrahamo contendemus, & ab aliis, qui honestè vitam traduxerunt suam, verùm nihil nobis illa vociferatio emolumenti afferet. Frater enim cùm non liberet, liberabit ne, amabò, alius homo? Dicet autem nobis quilibet illorum magna voce, Ne desideres humanitatem, quam tu aliis tribuere noluisti, neque contendas accipere adeo magna, cùm tu in minoribus restrictus fueris, fruere his, quæ tibi, dum in viuis esses, parasti, lacrymas nunc profundito: quandoquidem tum lacrymantem fratrem conspiciens, ipsius non es misertus. Hæc dicent nobis, nec sanè iniuria. Valde autem extimesco, ne etiam asperioribus nos impetant, cùm longe superiores simus illo diuite, vt scitis, improbitate, quoniam adulatores, & parasiti, præter hoc quòd lautè à nobis accipiuntur, manus etiam preciosis muneribus refertas referunt, & discunt à nobis, longe melius esse, talia exercere, quàm virtuti operam dare. Quòd si pauper aliquis nobis adstiterit, qui præ fame vix loqui possit, abominabimur hominem, ac festinanter prætcrimus, tanquam extimescentes, ne etiam infœlicitatis ipsius
C ex tardiori gressu participes fiamus: & si quidem ille oculos solo defixerit, ob calamitatem pudore affectus, simulationis artificem ipsum esse dicimus. Sin verò confidenter, propter grauem famis stimulum, nos aspexerit, impudentem rursum ac audacem appellamus. Etsi quidem integris vestibus coopertus fuerit, quas fortè aliquis illi dono dedit, velut inexplebilem repellimus, paupertatemque ipsum simulare, etiam iuramento asserimus. Sin verò pannis obsitus fuerit, vt putidum abigimus, & neque creatoris nomē, quod suppli-

Luc. 16. Ex eo. non adhærendū rebus huius seculi.

Psal. 48.

cationibus suis inserit, neque ne in tales calamitates veniamus, assiduè precando, ferum ac inhumanum propositum nostrum flectere potest. Quapropter multo grauiorem gehennæ ignem extimesco, quàm diuitis illius fuit, qui Lazarum despexerat. Id ne fiat, misericordiam tribuamus afflictis, & vt præterea ipsi bona ęterna consequi possimus, in Christo Iesu Domino nostro, cui sit gloria, & potestas cum æterno Patre, & viuifico spiritu, nunc, & semper, & in sempiterna secula. Amen. D

DE DIVITIIS, ET *paupertate.*
ORATIO XIIII.

Vemadmodum putei illi, qui identidem exhauriuntur, longe elegantiores ceteris esse solent, sic etiam diuitiæ illæ, quæ quiescunt ac reponuntur, nullius vsui existunt: at quæ mouentur, & hinc inde transeunt, summam vtilitatem fructumque afferunt. Ego quidem vehemēter mirari soleo, quomodo post illos superfluos, ac non necessarios sumptus, cùm opes multas in partes distractæ sint, adhuc redundent, & ab iis, qui eas tenent, sub terram detrudantur, atque locis in abditis asseruentur. Heu, cùm infinitis modis aurum insumere non posses, tunc illud terra obruis. Ac mihi sanè videtur animus diuitum, helluonum animo persimilis esse, qui disrumpi potius præ ingluuie malunt, quàm quidquam ex his rebus, quæ supersunt, egentibus impartiri. E
Talis nobis in euangelio describitur diues, circunsteterant iam eum illi, qui animam ab eo repetituri erant: ille tamen de eduliis cum anima disserebat: illa nocte è vita erat discessurus, multorum tamen annorũ vsum meditabatur. Ingens sanè insania est, terram, dum in metallis continebat aurum, perscrutari, cùm autem est erutũ, rursus illud defodere. Contingit præterea, mea quidem sententia, vt ille, qui aurum defodit, simul etiam cor ipsum defodiat. Vbi enim thesaurus tuus est, inquit ille, ibi etiā & cor tuum. Age igitur, ô diues, variè opes tuas dispensa. Ne, quæso, difficili animo sis, néve expectes rei frumentariæ penuriam, vt tum horrea aperias tua. Ne famem appetas auri caussa, neque omnium inopiam, priuatę opulentiæ. Ne sis caupo humanarum calamitatum, ne iram Dei veluti occasionem quandam ad cōficiendam pecuniam captes. Tu quidem aurum respicis, fratrem verò tuũ non conspicis: numismatis etiam sculpturā agnoscis, & ab sincero adulterinũ bellè discernis, at quantis frater tuus conflictetur malis, non vides: & auri quidē colore mirandũ in F
modũ gaudes: at quantus te egeni gemitus sequatur, animo non lustras tuo. Sed dices, quem, obsecro, iniuria afficio, si mea retineo, & conseruo? quænam ista tua sint, cedo? vnde ea accipiens in hanc vitam intulisti? perinde ac si quis in theatro spectandi locum occupet, deinde ingredi volentes arceat, suum esse iudicās id, quod omnium ad vsum constitutum est. Eiuscemodi equidem sunt diuites, qui ea, quæ omnium ad vtilitatem sunt constituta, præoccupantes, sibi vendicant,

Ex conc. in illud, destruam horrea.

Ex conc. ad diuites.

Ex conc. in illud, destruam horrea.

Ex conc. ad diuites.

Luc. 6.
Ex conc. in illud, destruam horrea.

propter temporis quandam anticipationem, cùm si vnusquisque tantum ex iis caperet, quantum satis esset ad vitam tolerandam, & id, quod redundaret, ei, qui opus habet, largiretur, nemo esset diues, nemo inops. Nónne nudus ex vtero matris excidisti? nónne rursum nudus in terram reuertes? Ea verò, quæ tenes, vnde habes? si casu dicis te ea consequutum esse, impius es, qui neque conditorem agnoscis, neque gratiam ei, qui hæc in te contulit, refers, sin verò fateris à Deo profecta esse, quæ habes, cedo rationem, ob quā ea in te collata sunt? Num iniustus est Deus, qui inæqualiter nobis ea, quæ ad vitam sunt necessa-
A ria, distribuit? cur tu diuitiis circumfluis? cur illi egestas imperat? Profectò nulla alia de caussa, nisi vt & tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem acciperes, & ille ob magna patientiæ certamina præmiis afficeretur. At dices necessarias esse opes liberorum caussa. Perbellè tu quidem auaritiam tuam hoc nomine velas, ac tegis: liberos enim prætendis, cor verò auaritia plenum geris. Ne, obsecro, culpam transferas in insontem. Habet enim is proprium dominum, habet proprium œconomum, cui vitam acceptam refert, & à quo vitæ sumptus expectat. Num his, qui vxores sibi adiunxerunt, euangelium scriptum non est? scriptum etenim est, Si vis omni ex parte perfectus esse, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Quando petebas à domino, vt te liberis frugi ornaret, num etiam illud addidisti, Da mihi filios, vt mandata tua negligam, ac nihili pendam, da liberos, ne in regnum cælorum
B intrem? Quis verò sponsionem faciet, filium tuum rebus datis ac relictis, rectè vsurum? multis enim diuitiæ ministras se præbuerunt ad intemperantiam. Vide igitur ne eas diuitias, quas magno cum labore congessisti, aliis veluti materiem quandam peccandi des, & ne deinde binas pœnas pendas, tum ob ea, quę ipse perperam fecisti, tum ad quæ perpetranda campum alteri suppeditasti. Multi quidem, quanuis à parentibus nihil accepissent, sibiipsis domos pararunt, verùm animæ tuæ, quam tu deseris, quis misericordiam tribuet? Cur, amabò, tanti facis atque adeo suspicis aurum? quis, obsecro, ex istis, qui ornatui nimium student, horam vitæ suæ apponere potest? cui pepercit mors ob diuitias? quem morbus ob diuitias non afflixit? Quousque tandem auro parando operam dabis? auro, inquam, quod nihil aliud est, quàm animarum quidam laqueus, mortis hamus, peccatique inescatio. Quàm diu diuitiis, quæ belli caussa esse solent, & ob quas confla-
C tur arma, ac enses acuuntur, inhiabis? propter has cognati, quid natura postulet, non vident, fratres se mutuò toruè intuentur, cædesque spirant. Propter opes solitudines homicidas alunt, ciuitates verò sycophantas, atque calumniatores. Quis est mendacij parens? quis falsæ accusationis architectus? quis periurij auctor? nónne diuitiæ, nónne opum studium? Quid facitis, ô homines, quis vobis insidias rebus vestris tendit? in adiumentum vitæ, non viaticum malorum, pecuniæ datæ sunt, ad redimendam animam, non ad perdendam sunt tributæ, ad vitam sustentandam nobis pecuniæ datæ sunt, non vt se nobis ministras ad mala præbeant. Etenim si diuitiæ ansam nobis

Ex con. ad diuites.

Matt. 19.

Ex con. de Inuidia.

dant iniustitiam perpetrandi, miserabilis profectò est is, qui ditescit, sin verò ministras se exhibent ad consequendam virtutem, longe à reprehensione absunt: cùm omnibus eam vtilitatem ex ipsis percipere integrum sit. Quapropter par est, nos diuitias absentes non expetere, & si nobis suppetant, non tam se ob possessionem ipsarum efferre, quàm ob scientiam dispensandi ipsas. Scitum enim est illud Socratis, qui dixit, cùm opulentus quidam magnopere pecuniæ caussa superbiret, non prius se illum admiraturum, quam si cognosceret, quòd iis rectè vti posset. Nam diuitiæ & sanitas, sæpenumero iis, qui malè eis vtuntur, ministras sese ad peccata perpetranda exhi- D
bent: at paupertas cum veritate coniuncta, apud homines frugi, inter omnia alia bona principem locum tenet. Sed nihil horum vnusquisque nostrum animo agitat suo, verùm si viderit virum necessitate astrictum, genua flectere, & ante pedes supplicem se proiicere, denique nescio quid non humile edentem, vt inopiam suam etiam magno cum fœnore illius subleuet, non tamen eius, qui multa præter dignitatem facit, miseretur, sed implacabilem atque inexorabilem se præbet, iurans ac obtestans, sibi penitus pecuniam non esse, ac seipsum quoque circunspicere ait, num aliquem reperire possit, qui sibi pecuniam mutuo dare velit. Atque sic mendacium suum iuramento confirmans, præter inhumanitatis malum, etiā periurium concipit. Cùm verò is, qui mutuum sumit, vsurarum mentionem fecerit, ac pignora etiam nominauerit, tunc ille demisso supercilio arridet, paternam etiam amicitiam memorat, E
dein familiarem suum ac necessarium eum nuncupat. Videbo, inquit, an aliquam pecuniam repositam habeam: ac deinde in ista verba prorumpit, Est apud me deposita pecunia viri cuiusdam amici, qui eam lucri gratia apud me deposuit, sed is intolerabiles vsuras exigit, ego tamen non nihil remittam, ac mihi omnino minores pendes. Talia confingens, ac eiuscemodi verbis blandiens, miserum inescat, libellisque alligat, & supra illam vrgentem paupertatem, libertatem etiam ipsam ei adimit. Heu miser quid facis? fructus exigis ab inope, qui si te ditiorem reddere posset, non profectò fores tuas obseruaret. O ingentem calamitatem, ad auxilium implorandum cùm se miser reciperet, hostem inuenit, medicamenta salutaria quærens, in venena incidit. Cum viri paupertatem leuare deberes, indigentiam ipsius adauges, nō aliter ac si quis medicus ad ęgrotantes accedens, loco restituendæ sanitatis, etiam exiguas insuper vires, quæ restant, eis auferat. Mi- F
serorum calamitates veluti occasiones quasdam ad ditescendum arripis. Et sicuti agricolæ pluuias exoptare solent, quo semina eorum multiplicentur, ita tu inopiam ac indigentiam hominum expetis, vt ex tua pecunia quam plurimum lucri capere possis. Ac ille sanè, qui ob mutuam pecuniā vsuram pendit, in summa rerum desperatione miser versatur. Nam cùm paupertatem respicit suam, omnem spem restituendæ pecuniæ abiicit, cùm verò præsentem necessitatem perpendit, non dubitat mutuo ad vsuras sumere.
Vbi verò pecuniam erogauerit, tempus autem præterlabens vsuras secum adduxerit, non noctes

Ex cō. quod vtile ex prof. diu. possit.

Ex con. in 1. Psalm.

Ex Hexa hemero.

Ex conc. in diuites auaros.

noctes ei requiem ferunt, non dies hilaris est, non sol iucundus, sed iniquo animo vitam fert. Odio habet illos dies, qui ad præstitutum tempus accelerant, extimescit menses quasi vsurarum patres: & siue quieti sese tradiderit, per insomnium fœneratorem conspicit, malum, me hercule, capiti suo insomnium, siue vigilias egerit, nihil aliud curat, & cogitat, quàm vsuram. Verùm iure optimo dicere possem ad eum, qui æs alienum contrahit, Bibe aquas à tuis vasis, hoc est, proprium sumptuum rationem habeas, ad alios verò fontes ne accedas, sed ex propriis aquarum venis solatio vitæ haurito. Habes vasa ærea, vestitum, iumenta, omnis generis supellectilem, hæc restitue: omnia enim perdere tolerabilius est, quàm libertatem. Sed dices, Publicare hæc erubesco. Quid igitur facies, cùm paulo post alius ipsa proscribet, ac in oculis tuis paruo æstimabit? satius multo est consiliis paulatim inuentis necessitatem tolerare, quàm alienis aceruatim elatum, postea omnibus rebus simul denudari, atque spoliari. Proinde si tibi facultates suppetunt, vnde quod mutuò sumpsisti, restituere possis, cur non potius iis bonis præsentem inopiam propulsas? sin verò spem restituendi abiecisti, malum malo profectò curas. Pauper nunc es, at liber: vbi verò mutuum ad vsuram sumpseris, non ditesces, libertatem verò perdes. Nam is, qui mutuo sumpsit, seruus est eius, qui ei in mutuum dedit, nec solum seruus, sed seruus mercede cõductus, crudelem seruitutem seruiens. Canes vbi aliquid acceperint, subitò mansueti fiunt: at fœnerator plus iusto accipiens, magis irritatur. Non enim latrare cessat, sed multò plus exigit: etiamsi te iuramento obstringas, fidem non habet, perscrutatur interna, commercia tua curiosè inquirit, vxore præsente pudore affectum, coram amicis contumeliis onerat, in foro minas iactat, in die festo noxium est se ei obuiam dare, vitam denique tuam intolerandam efficit. At ingenti,* inquit ille, necessitate premor: nullus alius mihi est pecuniarum prouentus. Quam, quæso, itaque tibi vtilitatem hæc hodierna dilatio affert? mutuum enim non penitus liberat, sed solummodo ad tempus inopiam leuat. Si mutuũ non sumpseris, æquè quidem eris pauper, & hodie, & in posterum: at vbi aliquid in mutuũ sumpseris, grauius vexaberis. Nemo enim tibi nunc paupertatem vitio vertit: inuitum enim est ipsa malum. Quòd si ære alieno te obstrinxeris, nemo te in crimẽ non vocabit, nemo tuam nullius consilij temeritatem non detestabitur: consilium etiam tibi erit ineundum, vnde rependas, & à quibus accipias, etiam atque etiam cogitandum erit. At dices tuas facultates & ad vsus necessitatem, & ad restitutionem nõ suffecturas? quòd si etiam vsuras animo reputaueris, vnde, obsecro, tibi tantus numerus pecuniæ accrescet? nullus equidem mortalium vulneri vulnere medicinam facit, neque malum malo curat. Quánam igitur ratione,* inquit, vitam tolerabo meam? sunt tibi manus, est ars, mercede conductus labora, ministri munus obeas, sexcentę sunt victus parandi rationes: sin verò laborem ferre non potes, precibus contendas ab iis, qui opes tenent. Sed dices, Turpe est petere. at ego dico longe turpius esse, aliquem eo, quod mutuo sumpsisti, defraudare.

Prouerb. 5. A B C

* Potius ingens. * inquis.

Formica neque ostiatim panem quærendo, neque mutuo sumendo, vitam suam sustentare potest. Apes etiam proprij alimenti reliquias regibus impartiuntur, quibus tamen neque manus, neque artes natura attribuit. Tu verò sagax illud animal homo, ex tãtis artibus vnam inuenire nequibis, qua vitam tueri possis tuam? locuples es? ne mutuum sumas. Pauper es? ne etiam accipias. Si enim diuitiis affluis, mutuo opus non habes, sin tibi nihil est, mutuum non rependes. Ne committas, quæso, vitam tuam consilio, cuius te in posterum pœnitere possit. In hoc vno nos pauperes, diuites longe anteimus, quòd scilicet curarum minus sustineamus: ludibrio etiam habemus ipsos vigilias habentes, dum nos somnum capimus, tum etiam rebus intentos, ac anxios, dum nos omni molestia caremus, animoque vacuo sumus. Qui enim ære alieno se obstringit, is & in paupertate erit, & nunquam curis vacuus, sed omni tempore variis cogitationibus distinebitur, nunc res suas æstimando, nunc ædes sumptuosas, nunc diuitum agros, vestes denique eorum, qui ei obuiam fiunt, Si hæc,* inquit, mea essent, venderem tanti ac tanti, æreque alieno me liberarem. Hæc, inquam, cordi ipsius totos dies, ac noctes insident. Si quis fores pulsarit, debitor sub tectum se condit. Vehementer incurrit quis, cor ipsius percellit. Latrat canis, ipse sudore madet, atque anxietate summa afficitur, circunspicitque quò se proripiat. Instat præstitutum tempus, cogitat miser, quidnam falsi afferat, quónam ficto nomine creditorem protelet.

Cur multiplici ac variæ bestiæ teipsum similem facis? ferunt lepores simul & fœtum edere, & educare, ac etiam superfœtare. Pari ratione etiam fœneratoribus pecuniæ simul & ad vsuram dantur, & generantur, atque succrescunt. Nondum enim data est tibi pecunia, & iam præsentis mensis lucrum fœnerator à te exigit. Rursum hoc, quod est ad mutuum datum, aliud malum affert, & illud aliud alterum, atque sic malum in infinitum crescit. Fœnus enim, mea quidem sententia, ex mali fœcunditate nomen accepit. (vnde enim aliunde?) vel fortassis fœnus dicitur, ob eos dolores ac molestias, quas animis eorum, qui mutuum ad vsuram acceperunt, afferre soleat. Quemadmodum enim dolor parturienti, sic præscriptum tempus debitori instat. Fœnus ex fœnore, malorum parentum praua soboles. Ferunt viperas, materno vtero perroso, partum edere: hoc modo etiam vsuræ, erosis ac consumptis debitorum ædibus, generantur. Semina progressione temporis nascuntur, animantia etiam tempore perficiuntur: verùm vsura simul ac generatur, simul etiam parere incipit. Omnes res, quæ crescunt: vbi iustam, ac sibi propriam magnitudinem attigerint, augescere desinunt: sed auarorum argentum omni tempore accrescit. Bruta animantia, quando soboles eorum ad pariendum idonea est, ipsa non amplius partui operam dant, at fœneratorum pecuniæ, & succedentes pariunt, & veteres renouant. Et perinde ac hi, qui ex cholera laborãt, semper id, quod ante ingestum est, eiiciunt: & si priusquam penitus purgati fuerint, alium cibum superingesserint,

D E F

* Inquit.

 summo

summo cum dolore, ac lancinatione vomunt, ita etiam qui fœnora exercent, vsuras ex vsuris tranmutantes, antequam priora expurgētur, alterum mutuum superinducunt, atque vbi paululum aliena in delitiis habuerint, deinde res ob proprias lugent. Sed inquies, multos sibi ex vsura diuitias parauisse? at ego arbitror plures ad restim rediisse. Tu enim eos, qui sibi vitam laqueo finiuerunt nō enumeras, qui cùm eam turpitudinem, quæ ex mendacitate proficiscitur, ferre nō possent, mortem sibi fune consciuerunt. Vidi ego miserabile spectaculum, vidi, inquam, liberos ingenuos, ob æs alienum, quod pater contraxerat, in forū pertrahi, ac venundari. Non est tibi pecunia, quàm liberis relinquas tuis? ne igitur etiam illis insuper generis nobilitatem adimas. Vnam hanc ipsam, amabò, conserua libertatis possessionem, depositum nimirum illud, quod ipse à parentibus tuis accepisti. Nulli vnquam patris paupertas crimini data est, at ob nomina paterna, multi in carcerem conduntur. Ne relinquas syngraphas, execrationem veluti quādam patris in filios, ac in reliquos posteros. Diuitiæ, inquit ille, si affluxerint, nolite animum appellere. Suspicias, quæso, hanc vocem, Diuitiæ si affluxerint. Fluxa enim est diuitiarum natura, torrenteque citius eos, quibus est, præterlabitur. Nam alias alium herum solent permutare, & perinde ac fluuius ille, qui ab alto fertur, appropinquare solet iis, qui ripæ astant, sed simul vt eos affligit, de repente secedit, sic etiam diuitiæ celerrimum ac lubricum habent accessum: quoniam frequenter alios aliis permutant. Hodie huius est ager, cras alterius erit, ac paulo post alterius. Intuere, amabò, domos, & perpende quot iam nomina, ex quo concidere, immutauerunt, aliud ab alio possessore nomen ducentes. Aurum etiam, semper è manibus eius, cuius est, dilabens, ad alium transit, & post ab alio ad alium. Facilius est, me hercule, aquam manu comprehensam cōtinere, quàm longo tempore opes tenere. Ne igitur quenquam ex iis, qui diuitiis circunfluunt, gloria & prædicatione efferas, néve beatam prædices vitam ipsius, etiamsi illi ex multis locis, atque luculentis fontibus affluant pecuniæ. Ne suspicias & optes ipsorum abundantiam. Neque etiam omnis paupertas laudibus in cælum ferenda est, sed ea demum, quæ est digna laude, & quæ ad normam Euangelij dirigitur. Multi enim sunt pauperes, si opulentiam spectes, sin animum & voluntatem, auarissimi: neque eis inopia rerum salutem præstat, sed potius eos animus condemnat. Diuitiæ, & gloria quatenus eos, qui eis præditi sunt, bonos non efficiunt, eatenus nō sunt habenda in bonis. At qua ex parte nobis affluētiam quandam rerum ad vitam hanc tuendam afferunt, longe præstantiora ducenda sunt paupertate & dedecore. Atque hæc quidem nonnullis à Deo opt. max. tuendæ rei familiaris caussa largita erant, vti Abrahamo, Iacobo, & reliquis. Hominibus verò nequam ideo tribuuntur, vt eos ad frugem reuocent. Verùm qui tantis à Deo beneficiis cumulatus, in peccato perseuerauerit, is seipsum reum æterno supplicio statuit. Iustus quidem, si ei diuitiæ suppetunt, non corrumpitur illis, sin ei desunt, non eas inquirit, ac nimium expetit. Non enim ille iis, quæ sibi data sunt, ad voluptatem vtitur, sed ea ritè dispensat. Nemo autem sanè mentis in aliorum largitionem nimis anxiè incurret, nisi multorum opinionem respexerit, qui suspiciunt ac in cælum ferunt eos, qui summa aliqua dignitate affecti sunt. Quòd si corpus neglexerimus, nihil quidquam profectò rebus ex humanis suspiciemus atque ad mirabimur. Quas enim ad res amplius diuitiis vtemur, si corporis voluptates ignominiosas ducemus? ego quidem non video, quámnam aliam voluptatem nobis diuitiæ afferant, nisi illam, quòd illis veluti dracones quidam incubamus. Primum igitur est, quòd homini Christiano vel maximè curæ esse debet, nimirum vt à vitiis illis variis, ac diuersis, quæ animam inquinant, abstineat, atque ea deponat. Deinde oportet eum, qui illam cælestem respicit viam, istius mundi bonis repudium remittere: nam cura & studium, quod in res istas fluxas ponitur, mirandum in modum hominem perturbat, atque distinet. Cùm autem plures eundem sibi salutis scopum proponentes, communem inter se vitam instituerint, necesse est, vt illud in primis apud eos statuatur, illud inquam, vt vnum in omnibus sit cor, vna voluntas, desiderium vnum, & vt, quemadmodum Apostolus præscribit, vnum corpus fiat ex diuersis membris compactum. Hoc autem aliter fieri non potest, nisi illud rarum sit, ne seorsim alicui aut vestimentum aut vas, aut aliud quidpiam, quæ communi vitæ inseruiunt, attribuatur, sed vt vnumquodque horum necessitati eius, qui opus habet, seruiat, nec fiat proprium possidentis. Sicuti enim non quadrat, parua vestis corpori vasto, sed vnicuique id demum, quod conuenit & vtile est, & congruens: ita etiam alia omnia, videlicet lectus, stratum, calidum amiculū, calceamentum, eius esse debent, qui valde his opus habet, & non possidentis. Et quemadmodum vulneribus confectus, non autem sanus medicamentis vtitur, sic etiam iis rebus, quæ ad molliciem corporis excogitantur, non is, qui in delitiis vitam agit, sed qui vel maximè his indiget, merito fruetur. Domini nostri Iesu Christi, gloria, & imperium in perpetuum floreat. Amen.

Ex hom. in lxi. Psal.

Ex com. in 34. Psal.

Ex Epist.

Ex eo, quæ vtil. ex pro. lib. ca. posit.

Ex Ascet.

1. Cor. 12.

A

B

C

D

E

F

DE AVARITIA.

ORATIO XV.

Ex com. in illud, Destruam horrea mea.

Vm domum viri inepti ingredior, videoque eam omni genere florum exornatam esse, iudico nihil hunc iis, quæ videntur, pretiosius tenere, sed eas res quidem, quæ animæ sunt expertes, exornare, animam verò ipsam negligere, atque incomptam relinquere, cuius præ foribus innumerabiles stant pauperes, miserabili ac luctuosa voce, vt sibi subueniat, precantes: at ille preces eorum repudiat, affirmás, suas opes tot petentibus non suffecturas. Ac ille quidem lingua se excusat, à manu vero sua falsitatis cōuincitur. Nam manus illius etiam si taceat, vanitatem tamen ipsius declarat, dum fulgore gemmæ, quę anulo inclusa est, coruscat splendescitq. Sed cedo, miser ac infortunate, quot potest anulus tuus

tuus ære alieno oppressos liberare? quot domos iã collapsas reficere? vnica sanè vestiaria arca tua satis esse posset ad totum populum frigore obrigentem amiciendum: non tamen dubitas pauperem vacuis ablegare manibus, nec pertimescis iudicium retributionis illius iudicis. Non tu misertus es alterius, non etiam ille miserebitur tui: domum tuam alteri patêre noluisti, non etiam tibi patebit regnum: non dedisti tu panem, non etiam tibi dabitur vita æterna. At pauperem te esse ais, equidem & ipse ita iudico. Pauper enim is est, qui multis opus habet, vestra verò ista nimia habendi cupiditas, quæ expleri nunquã potest, multis rebus vt indigeatis, facit.
A Decem talenta cũ habeas, alia decem addere studes, vbi viginti congesseris, alia viginti quæris: nec vnquam id, quod additur, studium habendi tuum restinguit, sed magis ac magis accendit atque inflammat. Quemadmodum enim hominibus temulentis largior vini infusio maiorem bibendi sitim generat, sic etiam isti, qui cumulandis opibus student, etiamsi sibi multas diuitias pararint, plures tamen expetunt, additione illa morbum alentes suum. At studium illud eorum in contrarium conuertitur: nõ enim eos tanta lætitia afficiunt ea, quæ sibi pepererunt, etiamsi multa sint, quanta molestia conficiunt ea, quæ desunt, quæque sibi adhuc deesse autumant.

Ex con. de Martyre Iulitta.

Ac sanè par erat illos, & rebus præsentibus lætari, & Deo opt. max gratias agere, quòd tã multos homines diuitiis anteeant, verùm illi miseri mirandum in modum anguntur, atque lamẽtantur, quòd videant se ab vno, aut altero diuite,
B diuitiis superari, nec eos respiciendo, qui se pauperiores sunt, gratias, pro iis, quę tenent, benefactori agunt, sed eos secum, qui amplissimis diuitiis circunfluunt, pertendendo, quantumque ab his superentur, animo reuoluendo, tanta tristitia afficiuntur, tantamque querelam habent, ac si iis rebus, quæ aliis præ se adsunt, priuati essent.

Ex cō. qua vilia pro lib. ca. possu.

Nam hi, qui necessarios fines transeunt, similes mihi esse illis videntur, qui decliuem in locum feruntur: qui cùm non habeant locum firmum, cui adhærere possint, in infinitum feruntur, nec vbi consistant, habent. Sic etiam isti, quantò plura acquisiuerint, tanto pluribus opus habent, ad auaritiam suam explendam, ex sententia Solonis filij Aezecestidis, qui ait, *Diuitiis nullum statuunt mortalia finem* Præterea nec Theognidem eo in genere prætereundum esse iudico, cuius hoc est, *Nõ ego diuitias moror aut peto viuere, tãtũ de paucis detur vt sit nihil inde mali.* Ego sanè illum Diogenis omnium humanarum rerum contemptum & admiror, & suspicio, qui quouis rege se multò ditiorem esse ostendit, cum illud proferret, Se longè paucioribus quàm regem, in hac mortali vita opus habere.

Ex con. ad diuites.

C At auaris nisi adsint Pythij Mysi talenta, & tot ac tanta terræ iugera, pecorumque longe plures greges, quàm numerando percenseri possint, nihil satis erit. Sed quemadmodũ hi, qui scalas scandunt, semper ad superiorem gradum pedem attollendo, non prius eum sistunt, quam summum gradum attigerint, ita etiam isti, etiamsi aliquem ex locupletibus diuitiis æquauerint, non tamen conquiescunt, sed adhuc multo ditiori pares esse contendunt; & si etiam illum opibus anteiuerint, studium tamen suum ad alium conferunt, nec prius ab illa sua immensa habendi auiditate desistunt, quàm in altum sublati, è sublimi illo loco se ipsos præcipites dederint.

Ex conc. in illud, destruam horrea mea.

Ac sanè perinde ac ij, qui ex insania mente capti sunt, res non cernunt ipsas, sed eas imaginantur, quæ ex perturbatione proficiscuntur, sic etiam auari animus nimio amore pecuniæ incensus, omnia quæcunque videt, aurum, & argentum se videre putat, longeque iucundius aspexerit aurum, quàm solem: atque vt omnia in aurum conuertantur, mirandum in modum desiderat, & studet. Quid enim est, quæso, quod ille propter aurum non aggreditur? D
ex frumento aurum parat; vinum illi in aurum glaciatur, lanæ denique ipsę aureę efficiũtur, omnis nundinatio, omnis solertiæ aurum illi affert. Ipsum denique aurum seipsum generat, dum in vsuris accrescit, atque multiplicatur, nec sanè vllus cupiditatis finis reperitur. Pueris quidem iis, qui nimium alicuius rei auidi sunt, sæpe concedimus, quo his cibis, quos in delitiis habent, se largiter expleant, vt eis postea cibus ille ex nimia illa sacietate fastidio sit, at in auaro longe aliter res se habet: nam is, quanto plus habet, tanto plura desiderat.

Ex con habita laicis.

Ignis quidem vbi semel flammam concepit, omnem materiem, quæ sese ei offert, consumere festinat, nec deleri aut extingui potest, nisi prius eum materies, in quam agat, defecerit: auarum verò quid est, quod inhibere possit? me hercule, ipso igne difficilior est, omnia per continuationem quandam pascens. Bona proximi abripuit, alius se vicinus dat, illius etiam bona acquirere studet, nec iis animum applicat, quæ iam cõsequutus est, quanuis multa sint, sed vicinorum inhiat bonis, neque lætitiam afferunt ei ea, quæ possidet, sed molestiam pariunt, quæ desunt, E
nec rebus præsentibus vtitur miser, sed seipsum ampliora semper appetendo conficit. Hinc vigiliæ, hinc curæ, hinc solicitudines.

Ex conc. in illud, destruam horrea mea.

Quid faciam? exclamat, destruam horrea mea, inquit, & maiora construam. O vesane, nescis ne quòd hac nocte animam abripient tuam, ea verò, quæ parasti, cui relinques? maior est profectò risus temeritatis, quàm sit risus æterni supplicij. Ille enim, qui iamiam rapietur, quanta animo non agitat suo? Destruam horrea mea, inquit.

Luc. 12.

Rectè sanè facis, dicerem ego ipsi, digna enim sunt iniustitiæ promptuaria, vt funditus euertantur: dirue manibus tuis, quæ malè extruxisti, conuelle illos tuos frumentarios penus, ex quibus nulli vnquam benignè fecistii: dele omnem domum tuam, quæ auaritiæ custos est: subuerte fornices, demolire muros, profer in solem frumentum putridum: educ ex carcere vinculis constrictas opes: duc denique in triumphum domicilium illud tenebrosum mammonæ. Destruam, inquit, horrea F
mea, & maiora ponam. Quid verò, hoc si perfeceris, post facies? num rursus destrues, atque rursus construes? Quid verò amentius esse potest, quàm laborare sine vllo fine, ædificare omni cum studio, ac omni cum studio vicissim euertere? Et si quando illud audiueris, Vende, quæ habes, & da pauperibus, vt ita tibi veluti viaticum quoddam ad vitam æternam consequendam pares, tristitia affectus abis. At si illud, numera pecuniam ad ornatum muliebrem

Ex con. ad diuites. Mat. 19. Marc. 10. Luc. 12.

comparandum, numera lapicidis, fabris lignariis, tessellariis, pictoribus, gaudio exultas. Perinde ac si aliquid longè preciosius pecuniis acquiras. An non vides muros hos, hos, inquam, qui præ vetustate ruinas edidère? quorum parietinę veluti scopuli quidam tota vrbe eminent, quot putas tum pauperes in vrbe fuisse, cùm hi ponerentur? qui miseri, propter nimiam operam & studium, quod in ædificationem horum collocatum fuit, à diuitibus illius temporis negligebantur. Vbi iam est, amabò, illa splendida operum structura? vbi is, qui propter horum magnificentiam in cælum ferebatur? nónne hæc iam ita collapsa & deleta sunt, ac ea, quæ à pueris dum ludunt, in arenis ex-
A truuntur? ille verò miser, qui illa collocarat, in Orco iacet, vehementer ingemiscens, quòd tantum studij in res nihili posuisset. Magno animo facsis, ô homo: muri enim tam magni quàm parui hanc vtilitatem afferunt his, qui eos tenent. Non deerunt tibi horrea, si voles, ventres inquam pauperibus impertiturum, cùm secunda impleueris horrea. Longum equidem tibi ipsi tempus vitæ præfigis, vide ne te id prius comprehendat, quod tibi ex præscripto veluti quodam impendet. Nam hæc tua pollicitatio non bonitatis, sed calliditatis cuiusdam potius argumentum est: neque enim etiam ob caussam promissum facis, vt deinceps aliquid des, sed vt in præsens hominem repellas, cùm nihil sit, quod te impediat, quominus etiam nũc largiri possis. An non indigẽs adest? an nõ tibi sunt referta horrea? an nõ merces proposita? an nõ præceptum manifestum? esuriens fame conficitur, nudus alget, miser ob æs alienum vincitur, tu
B tamen beneuolentiam tuam in crastinum differs. Audi, obsecro, Salomonem dicentem, Ne dixeris, inquit, ille, Rursus redeas, & cras dabo, cùm possis iam benignè facere: clam enim te est, quid crastinus afferet dies. Tu quidem, cùm pecuniam erogas in equum comparandum, mœrore conficeris nullo, ac si quid numerandum sit, ad comparandum regnum cælorum, lacrymis opples os tuum, & eum, qui opem implorat tuam, repellis, ac negligis, nec quidquam impertiri vis, innumerabiles sumptuum caussas afferendo. Quid, quæso, tu respondebis iudici? qui parietes vestis, hominem verò non induis, qui equum ornas, fratrẽ verò tuum pannis obsitum despicis, qui frumentum putrescere finis, esurientes verò non nutris, qui aurum terra obruis tuum, eum verò, qui fame conficitur negligis? Quomodo tibi miserias pauperis ob oculos ponam? ille miser rem suam familiarem circunspiciens, videt aurum sibi non
C esse, nec vnquam fore sperat, supellectilem verò, & vestitum talem sibi suppetere cernit, quales sanè esse solent pauperum possessiones, quæ vix vno nummo æstimari queant. Quid tum miser facit? ad filios oculos suos conuertit, & eos proscribere cogitat, vt ex ea venditione aliquod remedium ad mortem suam propulsandam capere possit. Velim hic tecum cogites pugnam famis vrgentis, & paterni amoris. Illa quidem ei miserrimam mortem minitatur, si filios non proscripserit, at natura hominem retrahit, suadetque vt potius cũ suis mortem oppetat, quàm liberos suos venundet, ac tandem sæpe incitatus, sæpe retractus, manus dat ab incredibili egestate victus. Et quænam

Ex conc. in illud, destruam horrea mea. Mat. 6.

Prouerb. 3.

consilia mente agitat pater? illa nimirum animo voluit suo, Quémnam horum primum vendam? quémnam frumenti venditor libentius aspiciet? maiorísne natu filij venditionem faciam? at illius ætatem reuereor, an minoris natu? at miseret me eius ætatis, quæ nõdum calamitatis capax est. Hic parentum formam vel maximè refert, ille ad bonas percipiendas artes propensius est. Heu me miserum, quàm sim consilij inops, quid de me futurum est? quémnam ex his offendam, cuius bestiæ animum assumam, quomodo naturæ in obliuionem veniam? si omnes complexus fuero, omnes fame mœstos videbo, sin vnum ex his venunde- D
dero, quibus oculis reliquos intuebor? cum iam iam malam in opinionem de mea erga se fide venient. Quomodo miser domum inhabitare potero, cùm ipse me filiis meis priuauerim? quomodo ad mensam accedam, quam tam nefando scelere instruxerim? Atque hic quidẽ pauper multis profusis lacrymis ad te venit charissimum tibi venditurus suum filium, te verò illius calamitas nõ mouet, naturam non respicis. Miserum illum fames enecat, tu verò hominem reiicis, ac ludis, calamitatem eius cumulando. Ipse quidem tibi viscera sua pro alimentis præbet, tua verò non solùm nõ constupescit manus, quæ ex tam acerba te pretiũ accipit, sed etiam de ampliori dando contendis, quomodoque multum accipias, & minus des, laboras, omni ex parte miseri calamitatẽ adaugens. Seleucidem auiculam vniuersi conditor in hominum vsum insatiabilem esse voluit, tu verò in multorum detrimentum animam tuam inexplebilem geris. Sunt nonnulli pisces, qui se inuicem come-
dunt, ac inter eos minor cedit in escam maiori. E
Quòd si quando accidat, vt is, qui minore, superior fuit, ab alio maiore comprehendatur, vterque ille ab vltimo vincitore absorbitur. Quid igitur nos, ô miseri mortales, aliud facimus, cùm nobis minus potentes subiugamus? Quid, quæso, à postremo pisce differt is, qui improba diuitiarum cupiditate insensus, pauperes opprimit? Ille bona pauperis occupauit. Tu hũc omnino comprehendens, partem veluti quandam suppellectili tuæ facis, ita & eum, qui iniuriam fecit, in facienda iniuria, & auarum auaritia longe post te reliquisti. Vide, amabò, ne te idem finis, qui pisces, maneat: qui aut hamo aut nassa aut rete ad extremum capiuntur. Nam & nos multa iniustè perpetrando, etiam si plurima mala euaserimus, illud vltimum supplicium omnino non euademus. Reliquit tibi pater opes, quas iniustè parauit, eas tu vicissim illis reddas, quibus ille iniuriam intule-
rat, ne, si tibi eas veluti proprias vindicaueris, pa- F
terni peccati hæres fias. Reliquit tibi pater seruũ, quem iniustè in seruitutem redegerat, dona tu vicissim cum libertate. Nam ita & patris tui pœnã leuiorem facies, & tibi ipsi libertatem paries. Ne filios tuos in excusationem afferas. Filij tibi sunt? depone itaque ipsis thesaurum perpetuum, nempe bonam memoriam, non autem diuitias amplas. Fac denique vt omnes filio tuo patres per quandam beneuolentiam sint. Veniat tibi in mẽtem, quòd aliquando ex hac mortali vita discessurus sis, vbi verò diem tuum obieris, ac eius ætatis reliqueris filium tuũ, vt curatoribus adhuc opus habeat, si honestè ac probatè vitam tuam traxeris,

xeris, vnusquisque filium tuum, perinde ac suum enutriet. Nam & ipse in memoriam reuocabit suam, quòd & tu aliquando pupillorum curam gesseris. Sin verò iniustam, & inhonestam vitã transegeris, multos mœrore affeceris, omni denique fera bestia grauior in conuersando fueris, si, inquam, talem vitam degens, è viuis excesseris, relinques sobolem tuam omnibus mortalibus inuisam. Sicuti enim ille, qui sobolem scorpij conspicit, timet ne ea aliquando ad maturam ætatem perueniens, patrem imitetur, ita etiam filiis tuis, tanquam paternæ malitiæ hæredibus, priusquam ad ætatem integram peruenerint, ab omnibus in-

Ex con. ad diuites.

A sidiæ struentur. Ac sanè veluti flumina, quæ ex paruo exorsu progrediuntur: deinde paulatim crescentibus incrementis, mirandum in modum adaugescunt, ac violento illo impetu suo quicquid obstiterit, secum trahunt, ita etiam isti è paruis initiis progressi, deinde ex his, quos iam potẽtia sua oppresserunt, ampliorem facultatem iniurias inferendi adepti, reliquos, qui restant, in seruitutem redigunt suam, atque hoc modo incremẽtum potentiæ ex prauitatis redundantia consequuntur, cùm vnusquisque eorum, quos iniuriis onerarũt, magis cogitet, ne quid amplius mali accipiat, quã vt eos in iudicium vocet, ob eas iniurias, quas sibi imposuerunt. Noli igitur vicini agros appetere, noli sulcum sulco ex alieno addere: nam quatenus agrum cum iniuria alterius propagaueris tuum, eatenus maiori peccato te obstrinxeris. Ac terra quidem hoc in mundo permanebit, quam tu alterius cum iniuria exaggerasti, neq; amplius tua erit, sed eorum, qui tuam hæreditatem adibũt & sanè relinquis successori tuo iniustum victum. Terra quidem in perpetuum consistet, peccatum

Ex con. habita laici. zu.

B autem te comitabitur, veluti vmbra quędam, quę animam consequi solet. Quemadmodum enim vmbra corpus sequi consueuit, sic etiam peccatũ, animæ inhærescit. Præterea illi quicunque agros alienos occupãdo fines suos protulerũt, eo quòd non sine luctu & gemitu aliorum diuitias sibi pararunt, indigni diuina benignitate atque beneficentia ita habentur, vt vix ex eo loco, vbi decem iuga bouum laborarunt, vti Esaias scriptum reliquit, vnam amphoram fructus colligat, & vbi sex artabas terræ mandarint, sex mensuras tãtum frumenti congerunt. Cum auaro & in vrbe & in agris periculosum simul habitare est. Mare limites suos nouit, nox antiquam illam præscriptionem non excedit, at auarus non tempus reueretur, nõ terminum statuit, non concedit consequentiam successionis, sed ignis impetum imitatur, qui om-

Ex com. in Esaiam.

Esaia. 5.

Ex conc. in illud, destruam horrea mea.

C nia & corripit & consumit. Quæcũque oculis acceperit auarus, his inhiat, non expletur facietate videndi oculus eius, neque vnquã auarus accipiẽdo satiatur: & vt Pluto infernus, nunquam dixit satis sibi esse, sic neque auarus, illam vocem vllo tempore protulit, sufficit. Fructus autem, qui ex diuitiis percipitur, qui est? nimirum vigiliæ, curæ, anxietates, iudicisque expectatio. Nã auarus semper circunspectat, ne in iudicium protrahatur, dies noctesque secum cogitat, quósnam patronos sibi asciscere debeat, quomodo falsos testes subornet, quomodo illum, qui omni patrocinio destitutus est, expugnet, quomodo in potestatem redigat suam, denique hoc vnũ studet, quomodo veritatem in iudicio inuoluendo, & iudicem decipere, & pupillum circunuenire possit. Auarus quidẽ diuitias partim in aperto, partim defossas in terra habet, ad spes incertas eas sibi reseruando, ad spes inquam, quæ spes nullæ sunt. Si enim ad spes eas deponeret, ad spem vtique æternam eas reponeret ac pararet. Ille autem sub tecto incertas diuitias occultat, si quid damni acciderit, autumat se illis hoc propulsaturum, sed an aliquando vsus earum accidat, in incerto est. Verum hoc est certũ, ac id ego in me recipio, quòd tẽpus veniet, in quo ipsum pœnitebit, quòd diuitias perperam dispensauerit suas. Quid facis miser, thesaurum defodiens? quando rebus præsentibus vteris? quando ip-

Ex con. habita laici. zu.

D sis frueris, cùm omni tempore in acquirenda possessione distinearis. An non sexcenta prætendis, vt ea, quæ sunt vicini, occupes. Vmbram offundit mihi, inquit auarus, vicini domus, tumultus excitat, aut si qua in re aberrauerit, illud protinus arripit. Si inhias domui vicini, & ille te inferior non sit, ad extremos fines tuæ regionis te conferas oportet: sin hoc non potes à prima cogitatione, tuam illam prauam propensionem cohibens, cõtẽtus sis iis, quæ à tuis accepisti. Inhære his, quæ habes, illud pro comperto habens, quòd omnẽ amplitudinem ac splendorem, qui ex iniustis diuitiis constat, mira solitudo consequutura sit. Ac sanè illa copia agri, quæ per nefas acquisita est, sæpenumero pro fructu certamina nobis præbet. Diuina enim iustitia multoties iudicium futurum anteuertit, domusque eas, quæ iniustè possessæ sunt, ad rem longe vtiliorem deducit, nimirum à frequenti illa hominum inhabitatione, & splendida fertilitate, summam solitudinẽ inducens. Is enim qui rebus alienis inhiat, breui lacrymas profun-

E det, vbi se rebus propriis spoliatum conspexerit. Quid quæso, Israëlitam illum Nabuthem pessumdedit? an non illud, quòd tãtopere vineæ Achab inhiaret. Veniat tibi in mentem illius diei, in quo Dei Opt. Max. ira de cælo reuelabitur: memor sis illius clarissimi aduẽtus Christi, quo suscitabũtur hi, qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ, qui verò praua, in resurrectionem æterni iudicij. Illa te potius mœrore affligant, non autem præceptum diuinum. Quomodo te perterrefaciam? quid dicam? cùm desiderio regni cælorum nõ tenearis, nec gehennam reformides. Quam tãdem amabo, animæ tuæ medelam afferam? si horrenda te non mouent, nec iucunda alliciũt: ad lapideum cor me hercule, verba facio. Vellem profecto, vt

Ex conc. in illud, destruam horrea mea.

3. Reg. 21.

Ioan. 15.

F aliquãtulum ab iis iniustitiæ operibus respirares, ac illud cogitares, cuiusnam rei gratia tantis rebus studes, & ad quẽmnam finem has res tibi pares. Habes terræ, quæ arari & coli potest, iugera tot & tanta, terræ etiam, quæ arboribus consita est, alia tanta, montes, saltus, campos, fluuios, riuos præterea innumerabiles habes. Quid deinceps futurum est? nónne tres te terræ manent cubiti? nónne pauci lapides satis erunt, ad infœlicis corporis tui sepulturam. Cuius gratia tam iniquè agis? cur inanes stipulas manibus colligis, & materiem æterno igni accumulas? An non aliquando ab hac ebrietate desistes? non tandem medicinã tuis cogitationibus facies? non te aliquando ipsum respicies? non tibi ob oculos pones Christi illud iudicium? Quid respondebis tum, cùm te corona ve-

Ex con. ad diuites.

luti quadam ij, quos iniuria affecisti, circundabũt & apud iudicem iustum, reum facient? quid tum facies miser? quos patronos pretio cõduces? quos produces testes? quomodo in tuam sententiã adduces illum iudicem, qui nullis fraudibus circunscribitur? non est isthic orator, non eloquentia, quæ veritatem tegere posset, non adulatores illic reperiuntur, non pecuniæ, non summi magistratus. Desertus ab amicis, destitutus auxilio patronorum, sine patrocinio, sine defensione relinquẽris, tristis, mœrore confectus, soliuagus, omni de-
A nique loquendi fiducia priuatus consistes. Quocunque enim oculos conuertes tuos, ibi euidẽtes imagines malorum cernes, hinc pupilli lacrymas, hinc viduæ gemitum, aliunde pauperes, quos pugnis contudisti, aliunde vicinos, quos miris iniuriis lacessiuisti: omnes denique te adorientur, atque prauus actionum tuarum chorus te stipabit. Ibi negare ea, quæ perpetrasti, non poteris, sed vltro ipse tua facinora fateberis, ac ea, quæ dum in viuis essemus, fecimus, talia illic apparebunt, qualia à nobis edita aut perpetrata sunt: neque illic ea, quæ perpetrasti, inficias ire poteris: nam ibi obturatur os etiam impudentissimum. Facta enim ipsa vniuscuiusque nostrum testimonium tribuent nõ vocem quidem emittẽdo, sed talia ibi apparebũt, qualia à nobis perpetrata sunt. Quare quãtum in nobis situm est, auaritiam fugiamus, fugiamus inquam, vt & eas pœnas, quæ nos manent, effugere possimus, & valeamus consequi bona illa æterna, In Christo Iesu domino nostro, cui gloria & potentia, vnà cum patre ipsius æterno, & viuificato-
B re Spiritu sancto, nunc & semper, ac in perpetuũ tribuatur. Amen.

DE INGLVVIE, ET *Ebrietate.*

ORATIO XVI.

Ex Ascetic.

Ictus, ac ratio viuendi hominis Christiani, ô amicissimi, simplex atq; vniformis est, vnumq; scopũ sibi propositum habet, nẽpe gloriam Dei. Siue enim cibum capessitis, siue bibitis, siue aliquid aliud facitis, omnia ad gloriã Dei facite, inquit in Christo verba faciẽs Paulus. At aliorum hominũ multiplex est & varius, vtpote qui alias aliter ad voluptatẽ eorum, qui accedunt, transformatur. Quòd
C si & nos quoq; iisdem rebus operam dare, & quãtũ in nobis sitũ est, voluptati studere voluerimus, tum etiam ostentationis gratia omnia parare, vereor ne ea; quę demolimur, rursus construere videamur, & in quo alios iudicamus, ipsi iudicemur cùm adeo compositè vita vtamur, atque alias aliter transformemur. Nisi fortassis vestitum nostrum permutare voluerimus, si nobis aliquando cum splendidioribus res erit. Sin hoc turpe esse ducimus, longe profectò turpius est, propter delicatos quosdam mensam immutare. Nam dum copia, & curiositate ciborum, fratris tui mensam ad voluptatem transmutas, studium voluptatis in ipso accusas; atque ingluuiem ipsius ignominia afficis: per ea enim, quæ instruis, ipsius iis in rebus studium in crimen vocas. Quid, obsecro, nobis cum nimio sumptu? accessit peregrinus quidam, si frater est, eundemque vitæ scopum sibi proposuit, propriam mensam agnoscet. Quæ enim domi reliquit suæ, ea inueniet apud nos. Sed dices, fessus est de via. Tantum igitur ipsi proponamus, quantum satis esse possit ad lassitudinem abigendam. Alius venit, qui diuerso genere viuendi vtitur, discat is ex operibus, quæ sermo ipsi non persuasit, & accipiat normam sufficientiæ in cibis. Permaneant denique in ipso monumento men- D sæ Christianorum, & paupertatis, quę ob Christũ suscepta, nullo pudore afficitur. Sin iis animum non adiiciet suum, sed nos ludibrio habebit, neque hac ratione vllam nobis molestiam asperget. Nam perquirere ea, quæ ad necessarium vsum nõ spectant, sed quæ ad perniciosam voluptatem, & nociuam vanam gloriam excogitantur, nõ solum turpe est, & absurdum, verùm ingẽs etiam secum detrimentum affert: cùm ij, qui delitiis sese dediderunt, & qui corporis voluptatibus omnem beatitudinem metiuntur, easdem res nobis curæ esse vident, quas illi admirantur, atque suspiciunt. Cũ *Ex Epist.* autem comedimus, ne animũ à meditatione Dei abducamus, sed ipsorum eduliorum naturam, & corporis ea suscipientis structuram considerãdo, gloriam tribuamus Deo, considerando, inquam, quàm varij cibi corporum proprietati conuenientes, ab eo, qui omnia gubernat, adinuenti sint. Hora vna ad capiendum cibum sit destinata, eademque per circuitum reuertẽs, vt ex viginti quatuor horis diei ac noctis, vix hæc sit, quæ corpori tribuatur: ceteræ verò omnes, in mentis actionibus cõ sumendæ sunt. Qui igitur salutare consilium inire volet, is animæ, quàm maximam curam habebit, & hanc omnibus in rebus sinceram, ac genui- E nam seruare contendet. Sin verò caro aut fame conficiatur, aut frigore, aut calore, aut morbis affligatur, aut violentum quid ab aliquibus perpetiatur, exiguam ipsius rationẽ habebit, neque pericula vitæ impendentia pertimescet. Quòd si quis velit corpori parcere, veluti possessioni cuidam, quæ animæ ad vitam in terra tuendam necessaria sit, is tamen exiguam ei, huius necessitatis caussa, operam dabit: tantam solummodo, vt & cõtineri, & ad animæ ministerium sanum cõseruari possit, nec vnquam permittet, vt saturitate exultet, ac lasciuiat. His enim ipsam obedientem, & expeditam ad cælestem profectionem reddet, atque ad proposita magis auxiliarem efficiet. Si verò sui iuris eam esse permiserit, omnibusque rebus quotidie veluti feram quandam inserserit, post violentis ipsius retractionibus ad terram detractus, iacebit F frustrà ingemiscens. Ad dominum autem adductus, & vt itineris in terra concessi fructum exhiberet, postulatus, nec quod det habens, ingentes lamentationes edet, atque in tenebris perpetuis vitam ducet, valde irascens delitiis, ac captiosis illecebris, propter quas salutis æternæ consequẽdæ occasione priuatus est. Verùm nullum amplius ex lacrymis fructum percipiet. In inferno enim quis confitebitur tibi? inquit Dauid. Venter in commerciis, ac contractibus infidelissimus est, promptuarium neglectum, quod ex multis depositis detrimentum capit, deposita tamen non conseruat

Ex con. de non adhaerendo rebus huius vitae.

seruat. At verò ea, quæ ad cibum, ac potum inuenta sunt, & cætera omnia, quæ præter necessitatem iniuriosæ diuitiæ ad voluptatem ingrati ac nihil continentis ventris adinuenerunt, quando nā nostra fuerint, etiamsi identidem in ventrem ingerantur? quæ exigua sanè quadam gustum voluptate, veluti in transitu perfundūt, statimque rursum ea vti molesta ac superflua ægreferimus, tanquam si ea diutius in visceribus immorarentur, maximū adituri essemus vitæ periculum. Multis equidem satietas mortem attulit, & ne amplius vlla re frui possent, in caussa fuit. Nam facultas naturalis facilè cibum paucum conficit ac concoquit, atque ei, quod nutritur, assimilat: at cibum multum & varium si assumpserit, cùm illum concoquere non

A possit, varia morborum genera parit. Repletio omnis, iniuriæ auctor est: simul enim cum ipsis delitiis, & ebrietate, ac variis cōdimentis, omne genus brutæ petulantiæ nascitur. Hinc homines, veluti equi, rabiosi in fœminas feruntur, hinc naturæ ordine commutato, ob œstrum ex delitiis animæ ingeneratum, in masculo fœminam, in fœmina masculum quærunt. Ex crasso enim alimento, euaporationes quædam fuliginosæ, densæ nubis instar, efferuntur, quæ eas illuminationes, quæ à Spiritu sancto in mentem manant, dirimunt, ac intercipiunt. Ne igitur indulgeas carni tuæ, somnis, balneis, mollibusque stratis, semper illud in ore habens, Quem fructum capiam ex sanguine meo, siquidem descendam in corruptionem? Cur obsecro, complecteris illud, quod paulo post dissipabitur? Cur pinguefacis ac carnosum efficis teipsum? an te præterit, quòd quanto crassiorem ti-

Ex com. in 29. Psal. Psal. 29.

B bi facis carnem, tanto grauiorem animæ cōstruis carcerem? Nam nimia vis corporis, impedimento est spiritui ad salutem. Ventri quidem necessaria suggerenda sunt, at non iucundissima, nec talia ac illi, qui mensarum structores, qui cocos excogitant, qui omnem terram, qui omnia maria perscrutantur, ventri tributa exigentes, veluti tyranno cuidam. Miserrimi ob occupationes suas, & sanè nihil tolerabilius perpetiuntur iis, qui apud inferos pœnas pendunt. Nam apertè in ignem fodiunt, cribro aquam ferunt, pertuso dolio humorem hauriunt, nec vllum finem suorum laborum statuunt. Quemadmodum enim sitis potum dulcem facit, & fames antegressa, iucundam instruit mensam, sic etiam ciborum voluptatem continētia efficit. Mediam enim seipsam interponens, & continuitatem delitiarum dirimēs, desideratam, ac suauem tibi veluti peregrè redeuntem escam efficiet. Proinde si tibi velis iucundam instruere

Ex cō. quod nil ex prof. lib. c. poste.

Ex conc. 1. de Lazaro.

C mensam, suscipito ex inedia mutationem: tu verò ex eo, quòd vehementer dilitiis deditus sis, ignoras te tibiipsi delitias obscurare, & nimio amore voluptatis voluptatem abolere. Nihil enim est tā iucundum, quod ex assiduo vsu, in fastidium non veniat. Quorum enim rara est possessio, eorum etiam iucundus est vsus. Qui igitur vbi dies illuxit, circumspectat quònam in loco compotiones fiant, quique œnopolia, & cauponarias tabernas collustrant, & qui se mutuo ad compotandum assumunt, omneque animi studium iis in rebus cōsumunt, hi sunt illi, quos vates deflet. Non enim tantum est ocij oculis ipsorum, vt cælum intueantur, mirandamque eius pulchritudinem vti cognoscant: sed statim exorto die symposia sua exornant, omneque studium suum, ac diligentiam in poculorum apparatu ostentant. Vasa, in quibus vina refrigerantur, crateras, phialas, veluti in pompa quadam, & conuentu publico disponentes, vt vasorum diuersitas satietatem ipsorum expleat, & poculorum mutatio diu in potando vti immorentur faciat. Ordo medius fidius in confusione, dispositio in re inordinata quæritur. Ad hæc certamina de ampliori potu exhauriendo oriuntur, tum etiam cōtentiones atque lites, dum se mutuò in ebrietate superare conantur. His autem certa-

Ex con. cōtra ebriosos.

minibus diabolus præest, victoriæ verò præmium D est peccatum. Qui enim plus meri hausit, is de aliis victoriam consequitur: contendunt enim inter se, atque seipsos ipsi vlciscuntur. Plena omnia dementiæ, plena confusionis. Qui manus dederunt, vino se omnino proluerunt, seruisque suis ludibrio fiunt. Manus officium non præstat suum, os munus non obit, venter disrumpitur, nec malū quidquam remittit. At miserum corpus naturali robore dissoluto, omni ex parte diffluit, ferre nō valens nimij potus violentiam. Miserandum profectò spectaculum, vir ætate integra, ac florente, inter militares copias clarus, domum deportatur cū ipse potis non sit, seipsum attollere, atque propriis pedibus incedere. Vir, qui terrori debebat esse hostibus, pueris in foro materiem ridēdi præbuit, sine ferro prostratus iacet, sine hostibus occidit. Vir armiger in ipso ætatis flore consistens, nimium sese vino ingurgitādo, nullo negotio ab hostibus prosternitur, superaturque. Quis est, obsecro, horum malorum auctor? quis est, qui has insidias tetendit? tu symposium aciem veluti bellicā E instruens, vino vigorem iuuentutis eneruas. Ac inuitas quidem illum ad cœnam tanquam amicū, eiicis autem mortuum, vitam illi vino eripiens. Qua re à brutis animantibus differs, ô homo? nōne ratione, quā à conditore tuo accepta, princeps ac dominus omnis creaturæ effectus es? Qui itaque se prudentia per ebrietatem priuat, is similis est belluis, quæ ratione carent. Ac sanè meritò cū illis pertenditur. Siquidem dicere ausim temulētos magis rationis expertes esse, quàm ipsas belluas: quadrupeda enim, ac feræ omnes, ordinatos habent ad coitus impetus, at illi, quorum animus ebrietate detinetur, corpusque præter naturali calore refertum est, omni tempore, ac omni penè hora ad immundos ac turpes complexus delabūtur. Perinde enim ac aqua ignem extinguit, sic etiam immoderatus vsus vini rationem moderatā delet. Quod enim pecus per Deum immortalem F ita vt ebriosus visu, & auditu delinquit? nam vino obrutus, familiarissimos suos nō agnoscit, sed sæpius quasi ad necessarios accurrit. Nonne vmbras etiam ipsas aliquando transilit, quasi riuos quosdam, & conualles? aures autem talium sonitu, ac strepitibus tanquam æstuantis maris repletæ sunt. Terra altum petere ipsis videtur, montes verò in orbem circūuerti: his quidem somni sunt graues, animam ipsorum intercludentes, & qui magna cum difficultate excitantur, quique morti sunt quàm simillimi. Vigiliæ autem somnis longe stupidiores: vita enim ipsorū quasi insomniū quoddam est, vtpote qui cùm ne pallium quidem habeant, neque quòd crastina luce edant, dominantur

tur tamen,exercitui præsunt,vrbes statuunt,pecuniæ largitionem faciunt.Hem quid agis,ô homo? famulus fugit dominum cædentem, tu autem permanes cum vino, quod singulis diebus caput terit tuum.Modus optimus vini,est vsus, ac indigẽtia corporis: quòd si fines trãsieris, cras venies capite aggrauato,oscitabũdus, vinum putridum olens,omnia tibi circunferri, omnia moueri videbuntur. Quando enim membranæ cerebri vaporibus,qui ex vino exhalant, replentur, tum caput multis ac maximis doloribus afficitur,& cùm recta in humeris consistere non possit, alio, vertebris labantibus, recidit. Ipsa autem incontinentia aperte ex vino, velut ex quodam fonte manat, & cum ea simul etiam petulantiæ morbus nascitur, qui brutorum omnem in fœminas insaniam longe exuperat. Siquidem bruta animantia naturæ terminos non excedunt,at ij, qui vino obruuntur in masculo fœminam, in fœmina masculum quærunt.Cùm enim animam iam sic perdiderint, vt sit omni macula inquinata,ipsum etiam corporis habitum corrumpunt,non solum voluptatis exuperantia, quæ ipsos immodica libidine diffluentes,œstri instar exagitat, sed etiam ob ipsam molem humiditate nimia laxum, & fœtidum, ac vitali firmitate dissolutum corpus ferentes. Horum oculi liuidi sunt,cutis subpallida,spiritus citus,lingua resoluta, vociferatio obscura, pedes titubantes, non aliter ac puerorum, excrementa autem sponte quasi à rebus anima carentibus profluũt. Miserabiles,me hercule, ob voluptatem, ac sane longe miserabiliores sunt iis, qui in pelago tempestate aliqua iactantur,quos alios post alios succedentes,ac demergentes fluctus, sursum ferri nõ permittunt.Quemadmodum enim nauigia onusta,tempestate si correpta fuerint, necessario onerum abiectione leuia fiunt,sic etiam & hi necessario, ea,quæ ipsis oneri sunt, deponunt: vomentes & eructantes vix onere liberantur. Sed tanto miserabiliores iis sunt, qui aduersa tempestate iactãtur,quantum hi quidem ventos, mare, necessitatemque omnem externam accusant, at isti voluntariam ex ebrietate tempestatem subeunt.Qui à dæmone obsidentur, miserandi habẽtur, at ebrij quanuis eadem perpetiantur, nulla tamen misericordia digni iudicantur, eo quòd sponte sua cũ dæmone contendant. Quinetiam contra ebrietatem medicamenta parant,non ideo, ne quid mali à vino perpetiantur, sed ne, semper vinum hauriẽdo, inebrietur:nec mali hic finis adhuc est. Nam ipsum vinum,longius se propellit,nec sitim restinguit, verùm alterius potus implacabilem necessitatem inducit, temulentos exurendo, semperque amplioris potus auiditatem prouocando. Ac sane sicuti valles, quæ vbi torrẽtes in ipsas influxerint, videntur plenæ esse,at vbi inundatio præterit, siccæ relinquuntur, similiter etiam accidit ebriosorum ori. Restagnante enim vino, plenũ est quodammodo & humidum, verùm vbi vinum dilapsum fuerit, siccum ac humore vacuum deprehenditur. Proinde viro prudenti penitus abstinẽdum esse arbitror ab iis rebus,quæ eum perturbant. Cùm enim multum meri infusum fuerit,quasi tyrannus quidam arcem petit, & à summo vertice ingentes tumultus animæ præbet,nulli rei,ne principali quidem parcens, sed ipsam primùm rationem in seruitutem adducit, deinde eam dispositionem ac ornatum,qui doctrina partus est, confundit,atque perturbat, risu indecoro, voce horrenda, ira præcipiti,libidine effrenata, œstro ac furore in omnem honestam voluptatem. Propter hoc * Dynastæ, inquit, ne bibant vinum, nec illi, quibus aliquis magistratus mandatus est, aut aliqua rerum publicarum administratio cõcredita, nec etiam illi,qui ob vigorem ætatis robore corporis multum possunt. Nam tales,cùm sint à natura ad libidinem proni, quando præterea vini assumpserint impetum, veluti flammam quandam larga suppeditatione ardentis materiæ, ipsum ad summum extollunt. Quemadmodum enim naues onere pressæ difficilè educũtur, at faciles sunt & expeditæ ad nauigandum, sic etiam corpora, quanto maiori, & abundantiore carne degrauantur,tanto in magis profundam perniciem fluitantia ruunt. Cur execrationem ipsius Cain tibiipsi accersis, temulentus, tremens, & oberrans toto tempore vitæ tuæ? nam corpus, quod ex natura sustentaculo caret, necessariò agitatur, atque contremiscit. Quousque tandem ebrietas procedet? nam paulo post necessario cœnum pro homine fies. Adeo omnino immersus es vino, & iam vna cum ipso putrefact⁹ es, ex assidua crapula vinum illud olens, atque hoc mucidum, velut vasa, quæ nullius amplius sunt vsui. Quod si ebrij regnum Dei non possidebunt, tu cùm vino sepultus ad ieiunium accedas,quam,quæso,inde vtilitatem capies? si enim excludit te regno ebrietas, quem amabò, tibi fructum ieiunium in posterum feret? An non vides peritissimos domitores equorum, fame equos ad certamina destinatos, cùm certamen instat, præparare? tu autem te ipsum de industria satietate deprimis. Venter præterea aggrauatus non solum ad cursum, sed neque ad somnum idoneus est. Nã cibi copia,ac onere pressus, quiescere nos non sinit, verùm multas circunuersiones in vtranque partem nos facere cogit. Ne igitur ad ieiunium ebrietas tibi dux sit:non enim patet aditus ad ieiunium per ebrietatem, neque per auaritiam ad iustitiam, neque per incontinentiam ad precationem,neque, vt omnia vno verbo complectar,per vitium ad virtutem. Ebrietas enim ad incontinentiam ducit, ad ieiunium verò mediocritas. Qui decertat,prius sese exercet:sic qui ieiunare volet,ante tẽperans sit oportet, nec se quinque dierum crapula ante infarciat, sed penitus eã prius deponat. Nã in cassum laboras, corpus frustrà conterendo, inopiam verò ac famen non exples. Ebrietas dominum non suscipit, Spiritũ sanctum depellit. Nam vt fumus fugat apes, ita crapula fugat dona Spiritus sancti. Quare ne id nobis aliquando accidat, elaborandum est: nec tantopere ventri est seruiendum, si volumus vitam sempiternam adipisci. Domino nostro Iesu Christo gloria,& honos, in omnia secula deferatur. Amen.

DE

Marginal notes: Ex conc.ij. de ieiunio. — Ex con.cõtra ebriosos. — Ex com. in Esaiam. — * Optimates. — Ex com.in Euang. Matt. — Ex conc.j. de ieiunio. 1.Cor.6.

DE HVMILITATE ET *vana gloria.*

ORATIO XVII.

Ex com. in 61. Psal.

Ifficile quidem est, vt is, qui nec omnium infimus esse, nec postremum tenere locum cupit, vnquã possit, aut conuiciis iactatus iracũdiæ resistere, aut multis coopertus miseriis, tollerando ac patien-
A ter ferendo tẽtationib⁹ esse superior. At qui summa modestia est præditus, & qui dũ cõuiciis afficitur, fatetur se lõgè esse inferiorem quàm dicatur, eius animũ nulla vnquam conuicia percellet, atq; perturbabũt, sed si appellabitur inops, nouit inopẽ se esse, & omnibus rebus indigentẽ, atque quotidiana domini suppeditatione opus habere. Quòd si acceperit ignobilem & obscuro natum loco se dici, iam animo multo antè percepit fictũ se ex limo atque creatum esse, ac in summa, magnus ille apud Deum habetur, qui humanum ac facilem vicino se præbet suo, & qui sine vllo pudore omnes sui vicini in se recipit criminationes, quantumuis à veritate longe abhorreant, idque vt pacem pariat fratri suo, pacem, inquã, quæ maximum mortalium est bonum. Aequè enim est arduum in rebus aduersis animo non deiici, ac in secundis non efferri: nã reuera mores inflati, si culti ac obseruati fuerint, seipsis longe superbiores plerunque euadere solent. Consequitur autem animum humilem, visus subtristis, & in terram de-
B missus, habitus neglectus, capillus passus, vestis sordida, ita tamen vt hæc videantur casu ac fortuito fieri, quæ lugentes de industria faciunt. Vestis cingulo corpori aptè sit accincta, cinctura autem neque lũbis sit superior, muliebre enim hoc, neque adeo remissa, vt vestis diffluat, noxium nanque istud. Incessus verò neque lentus, vt qui animi dissoluti sit signum, neque rursus celer & concitatus, vt qui ipsius impetus perturbatos ac temerarios esse demonstret. Scopus autem vestis vnus esto, nimirum vt sit operimentum carnis commodum, cùm aduersus hyemem, tum æstatem. Noli autem quærere, neque in colore iucunditatẽ, neque in structura tenuitatem ac mollitiem. Nam in vestitu habere rationem amœni coloris, perinde est, ac si quis studeret fuco muliebri, cuius illæ perstudiosæ sunt: alieno enim flore genas ac capillos suos illinientes, hoc ipso placere student.
C Vestis autem crassities talis esse debet, vt caloris gratia opus non habeat altera. Calceus vilis quidem sit pretij, sed tamen satis commodè necessitatem expleat. Nam modestiæ exercitatio nihil aliud est, quàm conuersatio in rebus tenuibus ac simplicibus, honoris studium exactè obseruans.

Ex com. in Esaiam.

Ambitiosus verò meritò ille habẽdus, qui ob exiguum & nihili huius mundi honorem, aliquid facit loquiturue, veluti ille, qui eam ob caussam benigne facit pauperibus, vt gloria & laude publicè afficiatur. Is quoniam mercedem aucupatur, nec misericordiam tribuere, nec alios bonorum suorum participes facere censendus est. Et qui ideo temperantiam seruat, vt hominibus probetur, nõ est temperans, cùm virtuti nequaquã studeat, verùm eam gloriam, quæ ex ea proficisci solet, captat. Integrum erat Ananiæ à principio possessionem suam Deo non promittere, sed postquã gloriam humanam spectans, eam quidem ideo consecrauisset, vt ab hominibus ob pietatis studium susciperetur, de pretio tamen eius partem detraxit, quo facto talem in se iram domini, cuius minister Petrus erat, concitauit, vt ne pœnitendi quidem tempus præstitutum reperiret vllum. Dominus etenim, qui superbis resistit, & sceleribus obstrictos ad terrã vsque deprimit, pollicetur, se improbitatem elatorum protriturum. Qui igitur se efferentium fastum contundit, liberat ac educit D ipsos ex illa similitudine, quam habent communem cum dæmone, omnis fastus & superbiæ patre, persuadetque, vt discipulos se præbeat illi ipsi, qui dicit, Discite ex me quoniam mansuetus sum, & humilis corde. Quid, obsecro, elato es animo quòd gentes concideris, & imperia ciuitatum euerteris? num & securis ideo spiritus tollet, quòd arbores excelsas in terram deiecerit? num serra, quòd solida & bene cõpacta ligna, findat, in partesque tribuat? verùm nec bipennis sine manibus ferit, nec serra sine illo, qui eã trahit, findit. Quòd si proximum tuum scelere se contaminantem cõspexeris, ne hoc solũ ipsius facinus animo lustres, sed ea omnia, quæ fecit, aut facit, probè tecum reputes, & sic multis partibus ipsum te longe meliorem esse reperies, nimirum, cùm in vniuerso rem nõ in parte, accuratius perpenderis: nã nec Deus ipse homines ex parte ponderat expenditque: inquit enim, Ego venio vt & facta & cogitationes ipsorum congregem: & cùm quondam increpasset Iosaphat, propter recens admissum peccatum meminit etiam eorum, quæ ab ipso rectè probeque facta fuerant, dicens, Veruntamen boni sermones in te reperti sunt. Atque ita sæpenumero animi demissio liberat eum, qui multa & permagna in se concepit vitia. Ne igitur teipsum supra alterum iustum feceris, ne aliquando tua sententia iustus factus, Dei iustissimo iudicio condemneris. Autumas aliquid te boni fecisse, Deo gratiã habeto, nec te vnquam extollas supra proximum cui, quid, quæso, te profuisse censes, eo quod fidẽ professus es tuam? quòd exilium ob nomen Dei tui sustinueris? aut quòd ieiunij labores perpessus sis? non profectò alius quisquam ex eo fructum capiet, sed tute ipse. Fac pertimescas lapsus dæmonis similitudinem, qui cùm se supra hominem extulisset, infra omnes homines cecidit, & traditus est, veluti puluis pedibus nostris conculcandus. F In summa tibi in mentem veniat dictum illud, Deus superbis resistit, humilibus verò suam tribuit gratiam. Habeas, obsecro, verbum illud Domini semper in promptu, Omnis, qui sese deiicit, extolletur. Ne sis iudex tuiipsius iniquus, neque ad gratiam rem expendito, hoc solùm in suffragium vocans, quod te rectè fecisse existimas, errata autem sponte obliuioni trades, neque ob ea, quæ hodie probè fecisti, teipsum magni æstimato, veniam tibi facillimè concedens eorum, quæ antea & olim perperam patrasti, sed cùm præsens te extulerit officium, antiquum facinus fac tibi succurrat, atque ita à stolida stultaque inflatione conquiesces. Verissimum nanque illud est, Nihil esse diffici-

Act.5. — *Iacob.4.* — *Matt.11.* — *Ex conc. de humilitate.* — *2.Paral. 9.* — *Ex cõ. quo modo quis sobrius esse debeat.* — E — *1.Petri.5.* — *Luc.18.* — *Ex Hexa hemero.*

difficilius, quàm nosse seipsum. Non enim oculus tantum suo in semetipsum munere non fungitur dum ea, quæ extra sunt, cernit & perlustrat, sed & ipsa mens nostra, cùm accuratè acriterque peccata peruestigat aliena, tardior verò in vitiis nostris considerandis esse deprehenditur. In obiurgando caue sis grauis, neque citò, neque cum impetu reprehendas: hoc enim contumacis habetur. Neque etiam ob res paruas, aut nihili, aliquem condẽnes, veluti ipse omnibus numeris sis iustus, verùm eos qui deliquerunt, placidè assumito, ac spiritualiter ipsos complectitor, vti Paulus commodissimè monet, considerans temetipsum, ne & tu teteris. Si enim delinquimus, meliores moniti & correcti efficiemur, sin autem nihil iniqui egimus, cuius rei caussa in odium vocabimur? Abiice quęso, ac penitus euelle ex animo tuo persuasionem illam, nullius te opera & societate egere, nõ enim illius est, qui alios amore complectitur, nec etiam illius, qui iussa Christi summo studio capessere cõtendit. Non te segreges à coniunctione fraterna, ne quando belli calamitas, quæ orbem circumit, te quoque attingat, & tunc nisi cũ aliis bellici insultus particeps fueris, haud facilè reperies, qui vicem doleat tuam, eo quod cùm secundis vtebare rebus, iniuria affectis misericordiam non tribueris. Ego profectò magis studeo, in loco esse obscuro, quàm quidem ambitiosi in conspicuo & illustri. Velim tu quoque tantum in id cõferas exemplo meo studij, ne ab hominibus gloria afficiare, quantum ceteri mortales contendunt, vt gloria quàm maximè conspicui euadant. Honores aliqui tibi mandati sunt, teque homines cõplectũtur, ac magni faciunt, caue animum tollas, verùm similis sis iis, qui aliqui parent. Nam qui primas ferre cupit, is decreto domini seruus omnium sit oportet. Moses ille vir Dei magnus, qui cùm omnibus in rebus obedientem ac morigerũ sese præberet Domino, tamen quando ad populum Israëliticum mitteretur, inquit, Obsecro, domine, aliũ quem mittas, pares. At ex eo ipso, quòd excusatione & confessione imbecillitatis suæ, quasi cũ quadam contentione Deo resisteret, Deus eum dignum esse iudicauit, qui populo præesset suo. Quãobrem præclarè se habet præceptũ illud, Ne quæras esse iudex, ne aliquo modo non valeas è medio tollere iniustitiam. Sermo enim vatis excusationem propter eos, qui imperium deferebant ad eos, qui seditionem conflabant, non omnino allatam fuisse dicit: nam non simpliciter dixit, Dux non ero, sed cum quadam additione, Dux nõ ero populi huius. Et caussam attulit; Quia linguę ipsorum cum iniquitate quadam domino diffidunt. Deinde Moses cùm ad genus vitæ illustre, ac officium nobilissimum, nimirum ad tanti populi pręfecturam vocaretur, excusatione vtitur, Quis ego sum, inquit, vt adeam Pharaonem regem Aegypti & ducam populum hunc? & rursum, Obsecro, domine, nihil valeo à die hesterno & tertio, & ex quo cœpisti colloqui cum seruo tuo. Et iterum, Quæso, domine, alium pares, quem mittas, qui huic oneri satisfacere valeat. At dominus dixit illi, Vade, & duce te præbeas populo isti, ecce Angelum meum præmitto tibi. Quid Moses ad hæc tandem? Obsecro, inquit, nam nisi tu ipse præieris, nequaquam hinc nos educes. Esaias verò nihil eiusmodi audiens, solum de necessitate legationis edoctus, sponte seipsum obtulit, ac in media pericula se intulit. Quæ igitur horum fuit mens? Moses quidem quod populus esset scelestus, quique opus haberet eo, qui conniuere delictis, & peccata remittere posset, id quod ipsi Angeli efficere nequeunt, siquidem illi vlciscuntur eos, qui se vitiis inquinarunt, veniam autem concedere iis, qui sceleribus se obstrinxere, nequaquam possunt. Veniat igitur verus legislator potens ille seruator, qui solus remittẽdi peccata potestatem habet absolutissimam. Esaiæ verò, quòd propter amoris exuperantiam sibi persuadebat, nihil eorum, quæ acciderant, vnquam à populo sibi accidere potuisse. Ex his duobus alterum nos imitemur, vt futura consequamur bona, per Christum Iesum Dominum nostrum, cui vna cum patre & sancto spiritu, gloria, honor & potentia tribuatur nunc & in perpetuum. Amen.

Margin notes (left): Ex cõ quo modo quis sobrius esse debeat. — Galat. 6. Ex Epist. — A — Ex cõ. quo modo quis sobrius esse debeat. — B — Matt. 20. — Ex con. in Esaiam. — Exodi. 3. 4. — Ecclesi. 7. — C — Exod. 3. — Exod. 4. — *(right):* D

DE HONORE, QVO AFficiendi sunt parentes, & senectute, atque iuuentute.

ORATIO XVIII.

Illud, quod à vate prolatũ est, Exurge domine Deus meus in pręcepto, quod tradidisti, poterit cùm ad resurrectionis mysterium referri, exhortãte nimirum vate iudicem, vt exurgeret ad vindicandũ omne scelus, & vt pręcepta nobis antea data perficeret: tum etiam ad eum rerum statum, qui tum erat, ita vt excitet Deum vates ad vltionem præcepti, quod dederat. Præceptum autem erat, vt vnusquisque honore patrem & matrem suam afficeret: quod quidem filius ipsius vatis non tenuerat. Proinde exhortatur Deũ, cùm ad illud ipsum corrigendum, tum ad multos alios modestiores reddendos. Ne, inquã, cunctator in puniendo esset, sed exurgeret in ira, & exurgens vlcisceretur proprium institutum. Nõ enim inquit, iniuriam meam persequeris, sed iussum tuum spretum, quod ipse descripsisti. Patet enim, quòd si vnus iniustus ad modestiã reducatur, multos etiam sua sponte redituros esse. Atqui prouidentia, quæ in senio confectas ibes confertur, potest liberos nostros, si modo attentos se, docilesque præbere velint, amantes parentum efficere. Nemo est enim omnino sic prudentiæ inops, qui non summa infamia dignum iudicet, se ab auibus quæ longissimè à ratione absunt, virtute superari. Nam illæ patrem, cui præ senectute alæ decidunt circunstantes alis suis fouent, pastusque ei copiosè præparant, ac suppeditant, quodque potis sunt, in volatu auxilium ferũt, ita vt leniter vtraque ex parte cum alis sustineant. Idque sic omnium voce celebratum est, vt iam quidam referendæ gratiæ officium ἀντιπελάργωσιν nominet. Quamobrem tu si vis de rebus futuris certus esse, facito ea, quæ à lege præscripta sunt, & tandem sic expecta vsum bonorũ. Honorem tribuito patri tuo atque matri vt tecum bene agatur, multumque in tempus vitã producas, quo te bono Deus opt. max. ornabit.

Margin notes (right): Ex con. in 7. Psal. — E — Deut. 5. — F — Ex con. in Esaiam. Exod. 20.

Probi

Probi enim filij, & beneficiorum memores magno sunt parentibus ornamento. Filij, inquit, diuinus apostolus, diligite parentes vestros, parentes ne prouocetis ad iram liberos. Nam si leænæ cordi est fœtus, si lupus pro catulis decertat: quid, quæso, dicet homo? qui & præceptum negligit, & naturam peruertit: quando aut filius senectutem patris ignominia afficit, aut pater secundis nuptiis, in obliuionem priorum filiorum venit.

A Aquila in educando partu iniustissima existit. Cùm enim duos pullos exclusit, alterum pennarum ictibus in terram deiicit, alterum verò tantùm suum esse ducit, auersando id quod procreauit, propter pastus difficultatem, sed hunc ossifraga mori non patitur, verùm suscipit ac vnà cum suis educat. Eiusmodi sunt parêtes illi, qui inopia coacti, infantes exponunt, aut ij etiam, qui in diuidunda hæreditate iniquissimi sunt in liberos. Aequum enim est eos, vt ex æquo vnicuiq; vt esset dederunt, sic ea etiam, quæ ad vitam tuendam pertinent, æqualiter eis præbere. Noli imitari aues aduncitate vnguium præditas; quæ cùm pullos suos animaduertunt iam in posterum volare posse, eos ex nido eiiciunt, pennisque verberant ac pulsant, nec deinceps eis vllo modo consulunt. In cælum fereda est cornicis in pullos charitas, quæ etiam volantes iam comitatur, eisque pastum diu parat & præbet. Differt autem nihil is, qui ætate puer est, ab eo, qui mête est infans: cana enim prudêtia homines antiquos facit, ac magis profectò ad constitutionem senis concurrit id, quod est in

B prudentia antiquius, quàm albedo capillorum. Si enim quis sit, vt sapienti Daniel placet, iuuenis quidê corpore, prudentia verò canus, æquius sanè est, vt ei maior honos tribuatur, quàm illis, qui prauo iudicio corporis canitiem anteponunt. Etenim Daniel puer cùm esset, & ætatê iuuenilem, quæ sensu, senectutem verò ob prudentiam, quæ mente percipi poterat, ageret; senis nomen meruit. Sic contingit aliquando, cùm senes ociosè & neglectè vitam degunt, vt reperiantur iuuenes eis longè excellentiores, maioriq; honore digni: vt pote qui sint longè seniores, ob canescentem ani mæ virtutem. Maxima autem pœna & suppliciû est, cùm ciuitati adolescentes insani ac prudentes præsunt. Iuuentus enim leuis est, & ad mala propensa atq; procliuis. Libido indomita, ira immanis, insolentia & contumelia, superbia, & animus inflatus, propriæ sunt iuuentutis perturbationes. Inuidia præterea, in rem, quæ excellit: suspicio aduersus suos, sexcentorum deniq; malorû aceruus iuuentuti est adiunctus. Quorû omnium participes esse, necesse est eos, qui ab illis reguntur: quoniam principum mala calamitatê afferre so-

C lent iis, qui in eorû ditione ac imperio sunt. Hinc etiam mala, quę ante euersionem Hierusalem extitere, profecta sunt, cùm inter se iuuenes concurrendo ac seditiones excitâdo, seditionibus ac cædibus ciuitatem repleuissent, neq; vellent, etiam si mœnia eorum iam hostes cinxerant, ad necessariam concordiam redire: sed de rebus nullius pretij concertantes, vrbe iam capta, mœnibus dirutis, hostibus vrbem ingressis, de ambitione & principatu inter se côtendebant. Et hæc passi sunt eò quòd vate priuati essent, & interprete, & seniore, & sapienti consultore, quodque ipsis iuuenes præessent atque irrisores dominarentur. Ne igitur & nobis similia illis accidant, contentiones mutuas fugiamus, concordiam verò & honorem, tum etiam pacem persequamur, vt deinde, postquam tutò vitam transegerimus, futura bona côsequi valeamus, per Christum IESVM Dominum nostrum, quem sempiterna gloria & potêtia consequatur. Amen.

DE PROVIDENTIA. D

ORATIO XIX.

IAM est multiplex opificis nostri in imperâdo mens & sentêtia, quâ tæ etiam sunt rerû ab eo effectarû differentiæ ac proprietates: quæ omnia si quis subtiliter & accuratè persequi velit, similiter faceret, vt si omnes maris fluctus numerâdo côplecti, aut aquâ eius vase emetiri institueret. Quo enim pacto, per Deû immortalê, omnes auiû proprietates aliquis exponere poterit? nemo, medius fidius, dicendo consequetur, quomodo ibes, sic vno tempore his in locis nidos construunt, & quo pacto vicissim omnes, vno quasi consensu hinc se proripiunt: quod quidem non est alienum à prudentia humana. Has cùm volant, quasi armati milites quidam cornices stipant, atq; in regiones illas deducunt, mihique videntur auxilium quoddam eis ferre in eas aues, quę illis aduersantur. Cuius rei illud primum argumentum est, quod illo ipso tempore cornix omnino non apparet, deinde quòd redeût vulneribus confectæ: quæ omnia mutui auxilij ac tutelæ perspicua sunt indicia. Quis, quæso, eis ho- E spitalitatis legês sciuit? quis eis desertæ aciei actionem minatus est? si quæ illarum prosequendi officium desereret. Grues autem nocturnas vigilias vicissim agunt, earumque aliæ somno se dant, alię circumuolando summam cæteris in somno securitatem præbêt. Deinde cùm tempus vigiliarum completum est, tum vna, voce edita, dormitum se confert, altera verò labori succedit, quamq; securitatem nacta est eam vicissim aliis reddit. Eundê etiam in volando ordinem seruant, aliàs enim alia itineris ducem se præbet, cumq; stato tempore in volatu principatum obtinuerit, ei, quę eam sequitur, viæ tradit principatum, ipsa verò circumuolando post principia se recipit. Qui verò mutationi, quæ in resurrectione futura est, non assentiuntur, hi ex bombycis commutatione euidentem claramque hauriant notitiam. Et qui luditrio habent mysterium nostrum, tanquàm à natura sit alienum, fierique non possit, vt virgo ea, quæ seminis viri expers sit, salua virginitate pa- F riat, velim cogitent, eum, cui visum est, stulta prædicatione, eos, qui crederent, seruare, innumerabiles ex natura occisiones, ad rerum admirabilium fidem nactum esse. Vultures enim sine concubitu fœtus edere fecit, eosque summa vitæ diuturnitate donauit, quippe quibus vita vsque ad centesimum annum prorogetur. Atque sanè in omnibus rerum à se admirabiliter gestarum illustria nobis monumenta reliquit. Est etiam & apud pisces insignis quædâ & benè ordinata prudentia. Nam vnumquodque eorum genus, præscriptam

Ex Hexahemero.

scriptam sibi à natura regionẽ nouit, & tanquàm in vrbibus, aut vicis, aut veteribus patriis, sic in eis maris partibus, quæ illis constitutæ sunt, habitat. Iam quidam è numero piscium, quasi de communi omnium consilio & sententia extra terminos suos egrediuntur, omnesque vno consensu abeunt. Cùm enim tempus conceptus venit, alij ab aliis partibus migrant, communique naturæ lege excitati, ad mare septentrionale contendunt. A Ac sanè videre licet eos, tum cùm ascẽdunt, quasi quendam fluxum copulatos per Propontidem in Euxinum mare delabi. Quis cedò eos impellit? quod regis imperium? quæ tabulæ in foro propositæ voluntatem regis exponunt? quis denique eos in peregrina & longinqua loca ducit? Vides ne diuinam legem omnia implentem, & ad minutissima quæque animantia pertinentem? piscis diuinæ legi non repugnat, nos verò, proh dolor, salutaria instituta & documenta non ferimus. Ne, amabò, pisces, eo quòd muti sint, & rationis expertes, nihili pendas, sed vide, ne tu, qui diuinis legibus obuiam is, magis expers, quàm illi, rationis esse videare. Nullus piscis dimidia ex parte dentibus præditus est, vt apud nos bos & ouis; neque enim vllus piscis ruminat, præter scaurum, vt quidam literarum monumentis prodidere. Omnes tamen acutissimis dentibus & iis creberrimis ornati sunt, atque id ideò, ne tardiore confectione cibus delaberetur: futurum enim erat, nisi citò diuisus in stomachum mitteretur, vt dum paulatim conficitur, in aquam efflueret. Audi itaque pisces tantùm non vocem edentes, cur tan- B tum maris emetiantur. Nos, inquiunt illi, tam longinquum iter, propter generis nostri perpetuitatem suscipimus. Non rationis ipsi sunt participes, sed eis lex naturæ constans & immutabilis data est, quæ ipsis id, quod agendum est, ostendit atque præscribit. Confluamus, inquiunt, in mare, quod septẽtrionem spectat: eius enim aqua cæteras omnes dulcedine lõgè anteit. Nam quoniam sol paucos dies illud collustrat, eius dulcedinem totam suis radiis nõ elicit. Pisces autem marinos rebus dulcibus delectari, hinc sciri potest, quòd sæpe in fluuios commeant, & procul à mari deferuntur. Ob eamque caussam Pontum cæteris finibus anteponunt, quòd ad pariendum, & ad fœtũ educandum sit accommodatus. Cùm autem satisfactum est cumulatè ei negocio, quod illuc eos traxerat, tum vniuersi domum repetunt. Quæ autem ipsos caussa impellat, agè à mutis ipsis audiamus. Vadosum est, aiunt, mare septentrionale, & resupinum patet ventorum iniuriis, & pauca habet litora, atque oras præaltas: proinde ex alto venti & procellæ ortæ, facilè ipsum ita exagitant, vt etiam inter vndas arena mixta fluitare videatur: quin etiam hyeme multis magnisque, qui eò C influunt, amnibus augetur. Quocirca cum æstate, quantum satis erat, sese in eo oblectarunt, rursus hyeme alti repetunt amœnitates, atque ea loca quæ solis radiis patent, declinatoque septentrionali mari, quod ventorum procellis & tempestatibus infestum est, ad eos sinus delabuntur, qui minore vi ventorum impellantur. Vidi ego hæc, & Dei sapientiam in omnibus sum admiratus.

Quòd si animantia rationis expertia saluti suæ consulunt, eamque tuentur, & piscis quid expetendum sit, quid fugiendum intelligit: quid nos, obsecro, afferemus, qui & rationis sumus participes, & legem præceptricem habemus, quique promissis impellimur, atque in spiritu instituimur? Præterea pisces, qui longius à rationis motu abhorrent; res suas rectè & ordine gerunt, si quidem rerum futurarum, quandam habent prouidentiam: nos autem propter rerum futurarum desperationem, in pecudum voluptate totum vitæ tempus conterimus. D Quòd si orationem vix explicari potest, quanta in iis, quæ ratione non vtuntur, insit, quam nemo docuit, nisi ipsa natura, vitæ studium ac cura; nonne etiam nos ad nostri custodiam, & ad animæ salutem, toto pectore incumbemus? ne videamur ab iis, quæ rationis sunt expertia, vinci atque præteriri. Vrsa sæpenumero grauissimis vulneribus sauciata, contactu Verbasci, quæ herba sicca est, sibi medicinam facit. Cernere etiam licet vulpem lacrymis & glutine pini se curantem. Testudo verò viperæ carnibus satiata, contra veneni incommoda, ab origano remedium petit. Serpens etiam pasto fœniculo, oculorum doloribus medetur. Boues diu hyeme conclusi, tandem aliquando ineunte vere suapte natura mutationẽ cæli præsentientes, omnes quasi vno consensu ex præsepibus, qua egrediantur, crebro aspectu exquirunt. Oues verò hyeme instante, pastu se infarciunt, & quasi armant contra futuram herbarum penuriam. Quid tandem his nobis ostenditur? nimirum etiam apud animantia rationis expertia, quendam rerum futurarum sensum inesse. Admonemur præterea, E ne in hac vita hæreamus, sed in futura, omnem curam nostram, studiumque ponamus. Agnus etiam inter sexcentas oues, cum ex ficu desilit, matris vocem internoscit, atque ad eam properat, ipsosque lactis fontes exquirit. Ac sanè contentus esse solet macilentis maternis mammis, etiamsi aliarum mammas graues plenasque percurrerit. Mater quoque inter agnos innumerabiles suum agnoscit, quamuis vna sit vox omnium, idem color, odor similis, quantum nostro olfactu iudicare possumus. Sed tamen est in eis sensus quidam, nostra cognitione acrior, quo id, quod naturæ cuiquæ accommodatum est, internoscitur. Nondum enim dentes fœtus lupi habet, & tamen eum, qui iniuriam sibi infert, morsu appetit. Nondum cornua vitulo creuere, scit tamen vbi sibi arma nascentur: quoniam qui ea fabricatus est Deus, rationem qua carent, sensuum acrimonia compensauit. Nec verò est, quòd quisquam rerum parentem eam ob caussam in crimen vocare debeat, quòd animalia, quæ virus iactant, perniciosa & inimica vitæ nostræ procreauerit. Isto enim pacto pædagogum etiam culpare licebit, qui ad frugem adolescentiæ procliuita- F tem reuocat, plagisque ac verberibus, eorum intemperantiam castigat. Confidis in Deum? habes eam, quam præbet fides, potestatem, vt super serpentes & scorpiones ambules. An non vides viperam, quæ ex sarmento, quod Paulus colligebat, exilierat, nullum ei detrimentum attulisse? eo quòd sanctus vir fidei plenus esset. Qòd si perfidus sis, time non magis animal, quàm tuam perfidiam, qua te ipse omni malo, & interitui obnoxium reddidisti. Etenim eas omnes calamitates,

tes, quas perpetimur, ex diuina constitutione sustinemus. Non patietur autem ille nos desertos, nec prauis potentiis prodet, quæ peccatoribus pœnas infligunt: sed ipse pœnas mediocres definiet, ratione habita eorum, qui sibi seruiunt. Ac sanè omne bonum, quod in nos ex diuina constitutione redundat, dicamus illustre argumentum esse gratiæ diuinæ, quæ omnia operatur. Nihil est omnino, quod non in Dei prouidentiam & curā cadat: omnia peruigil oculus Dei intuetur, omnibus adest atque præsens est, & quod vnicuiq; de- A nique commodum est ac salutare, suppeditat. Sæpenumero etiam in minutissimis sapientia diuina atque prouidentia perspicitur: nā qui cælum finxit ac creauit, & qui immensa maria aqua repleuit, hic etiam est, qui tenuissimum apis aculeum veluti foramē quoddā fabricatus est, vt per ipsum virus effunderet. Sed iā tempus est, vt cum vate illud exclamem, Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Gloria, honos, & magnificentia Patri, & Filio, atque spiritui sancto, in sempiterna sæcula tribuatur. Amen.

(Ex Ethi. — Psal.103.)

DE PRINCIPATV, *ac Potentia.*

ORATIO XX.

(Ex Ascetic.)

ONESTVM sanè & æquum est, vt semper deterius à præstantiore gubernetur: sæpè enim temeritas populi ad improbos homines prin- B cipatum detulit. Proinde necesse est huiuscemodi viris mandare magistratus, ac eos aliorū constituere duces, qui ceteros omnes prudentia, constantia, ac vitæ sanctimonia longè anteeant, vt virtutes, quibus præditi sunt, communes fiant eorum omnium, qui eos imitantur. Nam ad mores eorum, qui gubernacula tenent, componere sese totos, ij, qui parent, solent: ita vt quales duces fuerint, tales etiam necesse sit esse eos omnes, qui sequuntur: & quales fuerint in repub. principes, tales vt plurimùm existere solent etiam reliqui ciues. Item quemadmodum si plures pictores, vnius faciei formam effingerent, omnes imagines similitudinem quandam inter se habebunt, eo quòd ad exemplar vnius pictæ sint, sic etiam multi mores, si ad vnius imitationem respexerint, in omnibus æquè bonus vitæ character elucescet. Nam vera & perfecta obedientia eorum, qui parent, erga eum, qui præest, ex eo cognoscitur, si non solùm à rebus absurdis de sententia pręfecti abstinuerint, sed si neque ea, quæ laude digna sunt, absque illius consilio fecerint. Cōtinentia enim & omnis corporis afflictio C multas ad res perutilis est: verùm si quis proprios impetus sequutus, quod sibi libuerit, fecerit, nec consulenti præfecto morem gesserit, maius peccatum erit, quàm rectè factum. Qui enim magistratui resistit, diuinę ordinationi resistit. Pręterea obedientiæ maior merces est, quàm rectè facti, quod ex continentia descendit. Ille igitur, qui habet sua in manu mali cultum, sua autem sponte se illi subiicit, non iniuria æquè condemnabitur ac illi, qui sibi manus attulerunt. Princeps verò atque omnis is, qui aliis præest, dignitate ne efferatur, vt non excidat ea beatitudine, quæ ex humilitate manat. Nec etiam ille, qui regi operam nauat suam, prædicatione se efferat, eò quòd in tali vel tali ministerij ordine collocatus sit: ille verò qui dignus iudicatus est, vt Deo seruiret, aliunde laudem petet, tanquàm ipsi non satis sit, appellatio domini, ad omnem glorię ac claritudinis exuperantiam. Sufficit enim nobis ad omnem dignitatem, talis & tanti domini seruos nos appellari. Et sicuti nulli alij nos præterquàm soli Deo cultum tribuere par est, sic etiam neque in vlla alia re spem nostram cōstituere debemus, quàm in Deo omnium rerum domino. Qui enim in homine D spem collocat suam, aut qui ob aliud quiddam rebus ex humanis se iactat, veluti ob potestatem, aut pecunias, aut aliquid eorū, quę vulgo splendida esse existimātur, is non potest dicere, Domine Deus meus in te spem defixi meam: cautum enim est, ne quis spem poneret in principibus: & literis proditum est, maledictum eum esse hominem, qui spem suam constituit in homine. Beatus igitur re vera ille est, qui nullam earum ob rem, quę in hac vita summæ habentur, superbit, sed qui omnem gloriam suam sitam habet in domino, & cuius exultatio est Deus, quique dicere possit iuxta Apostolū, Mihi verò nulla alia in re liceat gloriari, nisi in cruce Christi. Si enim quis ideò se iactat, quòd sit seruus regis, & quòd magnis honoribus ab eo affectus sit, quantò te magis decet in te ipso gloriari, quòd seruū agas magni illius regis, accersitus ab ipso ad summā familiaritatem. Qui autē verè princeps est, is non externis indiciis cognoscitur, veluti chlamyde purpurea, aut E diademate, sed ex eo, quòd sit præditus ea virtute, quæ est apta ad regendum: ille verò, cui voluptates imperant, & qui sępius cupiditatibus ducitur, seruus cùm sit peccati, ineptus est ad imperandū. Ac eos quidem, qui resistunt, subigere, fortis re vera est, ac eius, qui præest: at iis, qui aliquid admiserunt, facilem se ac benignum præbere, illius est, qui animi magnitudine & lenitate ceteros omnes longè præterit. Plurimi enim ex illis priscis, domini eorū effecti sunt, qui illos iniuria affecerant, verùm nulla fama de iis ad posteros peruenit: sedauerunt verò iram, qui philosophia multis præstiterunt, quorū memoria immortalitati cōsecrata est. Eos enim, qui quauis re iniuriam inferunt, nō, eas ob res, quas antè gesserūt, punimus, (quis enim esset fructus pœnæ?) sed vt aut illi idem in posterū meliores essent, aut aliis exemplum modestię præberent. Sæpenumerò etiā in minutissimis sapientia diuina perspicitur. Qui enim cęlum finxit & immensa maria repleuit, ille idem etiam tenuissimum aculeū apis quasi foramen quoddā fabricauit, vt per eū virus effunderet. Hunc oculis F huius carnis intueri non possumus: nam id, quod corporis est expers, non potest cadere in oculos carnis. Quod etiā ipse vnigenitus filius Dei attestatus est dicendo. Deum nemo vidit vnquam. At dices, Ezechiel vidit, vti literarū monumētis proditum est? vide, quæso, quid dicat scriptura. Vidit, inquit illa, similitudinē gloriæ domini, non tamē ipsum dominum, immo neq; ipsam gloriā re vera vidit. Tamē cùm cōspexisset exemplar gloriæ, & non ipsam gloriā, cecidit in terram præ timore. Si verò similitudo gloriæ cōspecta tantā trepidationem

(Margin notes, left: Ex com. in Esaiam, Ecclesi.10. — Ex Epist. — Rom.13. — Ex Ascetic.)

(Margin notes, right: Ex com. in 35. Psal. — Ex com. in 7. Psal. — Psal.7. Psal.145. Hiere.17. — Ex com. in 45. Psal. — Galat.6. — Ex com. in Esaiam. — Ioan.8. Ex Epist. — Ex conc. quod deus sit incōprehensibilis. Ioan.1. Ezech.32.)

nem & timorem hominibus incutiat, ipsum si
quis conspiceret Deum, omnino, deleretur, iux-
Exod.33. ta illud, quod dictum est, Nemo videbit Deum,
& viuet. Eam ob rem pro sua eximia humanita-
te Deus velum propriæ diuinitatis obduxit, vide-
licet cælum, ne occideremus. Nec existimes ve-
lim ista, mea esse, sunt verba vatis: sic enim ille
inquit, Si apparuerit cęlum, tremor, qui à te pro-
ficisceretur, inuadet etiam ipsos montes, & resol-
A uentur à se ipsis ac contabescent. Sed quid mira-
ris, quòd Ezechiel similitudinem gloriæ conspi-
Daniel.10. ciendo ceciderit? Daniel seruum conspicatus do-
mini, obstupuit, in faciemque prolapsus est, &
quoad duceretur ad similitudinem filij Dei, non
ausus erat respondere. Quòd si Gabrielis conspe-
ctus timorem iniicere solebat vatibus Dei, quid
si ipse Deus oculis acciperetur, nónne omnes om
nino conciderent? Si autem vis apertè ac penitus
cognoscere, fieri non posse vt natura Dei com-
prehendatur, accipe quid dicant tres pueri in ca-
Daniel.3. mino ignis Deum celebrantes, Benedictus es, qui
profunditates maximas perspicis, & qui sedes su-
per Cherubin. Dic mihi prius, obsecro, quænam
sit natura Cherubin, & tunc eum, qui ei insidet,
Ezech.10. contemplari poteris. Quanuis Ezechiel vates eos
descripserit audacter dicens, Quatuor facies vni
inesse, vnam quidem hominis, alteram leonis,
aquilæ alteram, postremam vituli, & vnumquen-
que sex alis esse præditum, oculosque eorum om
nes in partes ferri, vnicuique denique rotam tri-
B angularem suppositam esse, Nec tamen quamuis
nobis formam eorum descripserit, possumus na-
turam eorum consequi. Quòd si thronum, quem
exposuit, nequeamus comprehendere, eum, qui
huic insidet, nimirum Deum, qui in conspectum
non cadit, quomodo, amabò, comprehendemus?
Nam facies ad faciem, & perfecta cognitio incō-
prehensibilis maiestatis Dei in futuro sæculo di-
gnis exhibenda promissa est, nunc verò siue Pau-
lus quis sit, siue Petrus, cernit quidem ea verè,
1.Cor.13. quæ videt, nec errat, neque imaginatur, per spe-
culum tamen & veluti in ænigmate cernit, & id,
quod nunc ex parte assequitur, grato animo su-
scipit: perfectam autem cognitionem in futurum
magno cum gaudio expectat. Nam id, quod nūc
in cognitione perfectū esse videtur, breue quid-
dam ac obscurum est, ita vt magis absit à claritu-
dine, quæ erit in futuro sæculo, quàm abest à cō-
spectu faciei ad faciem. Adeò igitur infinita est
cognitio Dei, adeò difficile est humanæ naturæ
assequi in hac vita diuina mysteria, cùm semper
amplius quiddam per promotionem vnicuique
C accedat, & omnibus id, quod ex dignitate est,
desit, donec venerit illud, quod omnes numeros
perfectionis habet: veniet autem tum, cùm id,
quod ex parte est, abolebitur atque è medio tol-
Ex Hexa- letur. Qui verò res cōprehendi posse ait, via qua-
hemero. dam & consequētia, per cognitionē rerum intel-
lectum suum promouēs, & in his, quæ facilè per-
cipi possunt ac in minoribus, ea assiduè compre-
hendendo, exercitatus, is per comprehensionem
hanc etiam ad eam, quæ excedit omnem intelli-
gentiam, suiipsius comprehensiuam imaginatio-
nē perduxit. Nónne igitur ille nobis, qui gloria-
tur, se posse existentium rerum cognitionem as-
sequi, minutissimi animalis formicę, inquam, na-
turam explicabit? & aperiet, an spiritu & anhelitu
vita ipsius constet? an ossibus corpus distinctum,
an neruis & ligamētis compages firmatæ sint? an
musculorum & glandularum munimēto neruo-
rum natura contineatur? an vertebris dorsi me-
dulla, à syncipite ad caudam vsque extensa sit? an
neruosæ mēbranæ ambitus, membris, quæ mo-
uentur, motiuam vim tribuit? an insit ipsi epar, &
vas, quod bilem sub epate recipit, & renes, & cor, D
& arteriæ, & venæ, & membranæ, atq; ipsum de-
niq; diaphragma? num nuda sit, num pilis prædi-
ta? num pedes indiscretos, num verò plures digi-
tos distinctos habeat? dein quàm longo tempore
vitam propaget, & quomodo partus edat, quan-
toq; tempore ferat partum? & cur non sint pede-
stres omnes formicæ atq; alis præditæ, sed quædā
ex his humi serpunt, quædam verò per aërem fe-
runtur? Proinde qui cognitionem rerum existen-
tium ostentat, is primùm formicæ naturam expo
nat, ita deinde de natura eius facultatis, quæ om-
nem mentem exuperat, differere poterit. Quòd
si minutissimæ formicę naturam nondum cogni-
tione assecutus es, quomodo, obsecro, naturam
Dei, quæ comprehendi atq; percipi nequit, te cō-
prehendere posse gloriaberis? Nam existimare,
se essentiam Dei, qui omnes res longè antecellit,
comprehendisse, magnæ arrogantiæ est ac fastus.
Ac sanè tales mihi videntur etiam illum ipsum ia- Esai.14.
ctantia præterire, qui dixit, Super astra ponam
sedem meam. Nónne magnus ille Dauid, cui oc-
culta & abdita sapientiæ suæ Deus patefecerat,
apertè fatetur, essentiam diuinam comprehendi E Psal.138.
non posse? dicens, Mirabilis facta est scientia tua
ex me. Esaias autem quamuis maiestatem Dei
acerrimè contemplatus esset, nihil tamen nobis
certi de diuina essentia attulit. Nam in ea vatici- Esai.53.
natione, quam de Christo habuit, sic scriptum
reliquit, Generationem ipsius quis dicendo con-
sequetur? Paulus verò vas illud electionis, qui
loquentem in se habuit Christum, quique vsque
ad tertium cælum raptus erat, cui denique verba
arcana erant concredita, quæ homini eloqui re-
ligio est, quam nobis, quæso, de essentia Dei do-
ctrinam reliquit? qui cùm ad singulares dispensa-
tionis rationes inspexisset, tanquàm è vertigine
laborās ob arduam speculationis viam, illam vo- Rom.11.
cem edidit, O altā sapientiæ cognitionisque Dei
opulentiam, quàm penitus recondita eius iudi-
cia, quàm abstrusæ sunt ad perscrutandum ratio-
nes? Quòd si ij hæc, qui Paulum cognitione adæ-
quarunt, assequi non possunt, quanta eorum est
arrogantia, qui se scire essentiā Dei profitentur?
quos profectò perlubens rogauerim, vt mihi
terræ, in qua consistunt, & ex qua facti sunt, natu-
ram ac essentiam exponerent. Quòd si de his, quę F
humi & ante pedes sita sunt, perspicuè ac sine vl-
la hæsitatione disseruerint, tum ipsis de his, quæ
sub intelligentiā nostrā non cadunt, fidem habe-
bimus. Et quemadmodū aiunt Adām ex Deo or-
tum esse, ita nos quæramus de ipsis, Deus ex quō-
nam? nónne in promptu cuiuis respondere est, ex
nullo? quod autē ex nullo est, id nimirū principio
caret, at quod principiū nō habuit, id ingenitum
sit necesse est. Quare sicut in hominibus non erat
essentia, nēpe illa ex quo, ita etiā neq; in Deo, qui
vniuersis præest, essentiā dicere possumus, videli-
cet

cet illam ex nullo, quod idem est ac si dicas ingenitum esse. Qui verò id, quod principio caret, essentiam esse dicit, perinde facit ac ille, qui si rogaretur quæ fuerit essentia Adam, & quæ ipsius natura, responderet, non ex coniunctione viri & mulieris, sed diuina manu fictam atque formatam esse. Quis igitur amplius reliquus est nobis cognitionis modus? respondeant nobis, qui ea, quæ ante pedes sunt, nihili pendunt, cælum verò
A ac omnes cælestes virtutes penetrant, si cæli magnitudo mensuram humanæ mentis excedit, naturam sempiternorum quomodo inuestigando consequi poterunt? si sol, qui in nihilum occidit, est adeò venustus & magnus, celer quidem si motum respicias: attamen ordinatos circuitus efficit, magnitudinemque conuenientem ac moderatam ratione totius habens, pulchritudine plurimùm excellit. Est enim veluti oculus quidam perlucidus totius istius machinæ. Si huius contéplatione ac aspectu nemo expleri potest, quomodo explebitur pulchritudine solis iustitiæ? si cæcus ingens damnum capit, hunc non intuendo, quam, amabò, iacturam faciet peccator, si vera luce orbus fuerit? si hęc fluxa & caduca talia sunt, qualia, obsecro, putas esse æterna? & si ea, quæ aspectu percipiuntur, adeò venusta, cuiuscemodi sunt ea, quæ oculorum effugiunt obtutum? quę præparauit Deus iis, qui se diligunt, ea vtinam nos omnes adipisci possimus, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui soli gloria in perpetuum tribuatur. Amen.

B DE FELICITATE AC INfortunio, *tum etiam de prudentia.*

ORATIO XXI.

Ex com. in principium Prouerb.

NEQVE res secundæ, & quæ magno cum studio à multis expetuntur, firmæ sunt atque stabiles, neque aduersæ & tristes sedem stabilem domiciliumque certum habent: verùm omnia fluctibus, ac variis perturbationibus, repentinisq; quibusdá mutationibus sunt obnoxia. Nam neq; corporis bona habitudo, neq; iuuentutis flos, neq; domus incolumitas, neque reliquæ vitę prosperitas, diuturna est, semperq; sibiipsi constans, sed tú vel maximè aduersam tibi fortunam prostolandá esse censeo, cùm omnia tibi ex animi sententia cedent. Ingruet enim morbus, aderit paupertas, nec semper secundo vteris vento. Nam sæpenumero virú etiam in omnes partes longè prospicientem, ac summa admiratione dignum, subitæ comprehen
C dere ignominiæ, omnemq; vitæ prosperitaté calamitates atq; improuisa infortunia, veluti turbines quidam, conturbauere. Et sanè mala, quæ alia super alia excitantur, perinde ac fluctus quidam perpetuantur. Nonnunquàm tamen hæc omnia vicissim præterlabi, vitamq; ad hilaritaté & summam tranquillitatem reuocari videbis. Vt enim fieri nequit, vt mare in eodé rerum statu diu persistat, (nam quod nunc quietum, & tranquillum cernis, hoc paulò pòst, ventorum impetu cómotum æstuans conspicies: & tamen hoc ita fluctibus iactatum atq; exagitatum summa tranquillitas repentè sedare solet) sic etiam res humanæ facilè partem in vtranq; cómutantur. Quapropter in hac rerum vicissitudine, gubernatore sagacissimo opus est, qui & in vitæ prosperitate, cùm omnia ex voto succedunt, mutationes excipere possit, néue nimiùm in rebus præsentibus quasi perpetuis conquiescat, & in tristiori rerum statu animo non cadat, rerumque bonarum spem omnem abiiciés, maiori mœstitia aggrauatus, succumbat. Is verò prudens, ille rationum humanarum erit D
moderator, qui cuncta, quę accidere solet, & possunt, ad propositam naturam, veluti ad certú scopum, dirigit, sibiq; æqualiter omni tempore constat, nec secundis effertur, nec aduersis frangitur. Et quanuis nauis gubernatori concessum non sit, tranquillitaté mari pro arbitrio & voluntate imponere, nobis tamen integrum est, vitam quietá omnique vacantem perturbatione constituere, si nimirum internos tumultus, qui ab affectionibus externis proficisci solent, sedauerimus, & menté iis, quæ extrinsecus accidunt, altiorem constituerimus: siquidem illi, qui nimis magnum studium & curam in res mundi istius conferunt, tanquàm volucres carnosæ frustrà alas habentes, vná cum esculentis suis deorsum trahuntur. Multi autem sæpenumero pluribus rebus ab adolescentia congestis ac cumulatis, cùm vix mediú vitæ suæ cursum tenuerint, irruentibus in illos nonnullis tentationibus, quæ ex ventis prauitatis nostræ prodeunt, vim tempestatis ferre non potuerunt, & ideò quòd ipsis gubernator non esset, omnium illarum rerum iacturá fecerunt. Alij quidem naufragium fidei fecerút, alij verò castimoniá, quam ab ineunte ætate sibi cópararant, praua voluptate ceu procella quadam eos inuadente, perdiderút. E
Est autem spectaculum omni cómiseratione dignum, inedia multa perpessa, seuerissima educatione perlata, tot precib⁹ factis, tot lacrymis profusis, annis viginti aut triginta castitate custodita, tandem propter animæ segnitiém negligentiamque, omnibus spoliari ac denudari rebus, & eum, qui præcepta domini religiosè seruauit, similem effici mercatori locupleti, qui copia mercium elatus, cùm iam nauis ipsius maria periculosissima vento secundo emésa esset, ad ipsum portum naui elisá, omnibus simul priuatus conspicitur. Ac talium Deus omnipotens miseretur vel maximè: siquidem commiseratio, affectio est in eos, qui de gradu alto deiecti sunt, proficiscens ab iis, qui facilè misericordia ducuntur. Miseret enim nos eius, qui ex magnis diuitiis ad extremam deuenit paupertatem, &, qui ex firma & optima corporis constitutione, in morbum grauissimum repentè incidit, tum etiam illius, qui ob pulchritudinem & venustatem corporis exultans, factus est subitò à turpissimis affectionibus deformis. Quocirca & nostri, cùm olim ob introductionem in paradisum illustres essemus, abiectissimi verò & humiles ob expulsionem facti, Deus Opt. Max. meritò misertus est, maximè contemplans, quales pro quibus facti simus, cuius affectionis argumento nobis esse potest vox illa lugubris, qua compellauit Adamum, inquiens, Vbi es ô Adam? quærebat, non vt aliquid disceret, cùm nihil sit, quod ipsum clam esse possit, omnium scilicet rerum gnarus, sed percúnctatione hac ad- F

Ex Epist.

Ex com. in principium Prouerb.

Gen. 3.

monere voluit, vt perpenderet, quis pro quali effectus esset. Vbi es, inquit? quasi diceret viden' in quem horrendum lapsum ex illa claritate deueneris. Quare necesse est, vti ratio nostra, quę principem locum meritò apud nos tenet, veluti iudex quidam diligenter examinet, diiudicetque, quæ amplectenda, quæ verò reiicienda sint nobis, & approbationibus rerum, ac animi permotionibus, non tamen sine diligenti quodam iudicio, omnia permittat. Hoc enim illud est, quod inquit Paulus, Si nos ipsos diiudicauerimus, à Domino non iudicabimur. Ne itaque tibi curæ sint res futuræ, verùm præsentes ad vtilitatem tuam disponito. Quid enim vtilitatis, obsecro, ex ista rerum præscientia percipitur? nam si id, quod futurum est, bonum erit, veniet, etiam si non ante animo prospexeris, sin verò triste, quis hinc fructus, quæso, nisi quòd tristitiam adauges cumulasque tuam? Bipartita sanè est prudētia, vna quidem, studium propriæ vtilitatis continet, coniuncta cum insidiis proximi, qualis est serpentis, qui in custodiendo capite omnem operam ponit suā, altera quasi improbitas quædam morum esse videtur, quæ propriā vtilitatē citius inuenit, & quæ homines sinceriori animo prędítos spoliat, & deprædatur. At vera prudentia nihil aliud est, quàm rerum faciendarum omittendarumque cognitio, quam qui sequitur, nullo tempore à virtutis operibus deflectet, nec vnquàm prauitatis spiculo configetur. Cùm autem nemo satis esse possit, vt suo marte id, quod decens & vtile sit, inueniat, idcirco summis beneficiis complectēs nos Deus, consultores & dominos subinde dat nobis. Regis nanque proprium est, iis, qui suæ parent potestati & imperio, dominari, cōsultoris verò munus est, his, quibus consilium dat, persuadere ea, quæ è re ipsorum sint futura. Proinde, etiā vnusquisque nostrum, nō principem se populo à Domino datum esse existimare debet, sed consultorem: sic quoque Paulus consultor erat noui testamenti: vnde dicit, Consilium do vobis, vti is, cuius misertus est Dominus. Magna autem est vtilitas, consultoris prudentis ac familiaris præsentia: supplet etenim id, quod deest prudentiæ eorum, qui de rebus ambigentes consultant. Quanta verò vtilitas ex cōsilio alterius percipiatur, vel maximè patet in Mose, qui quātūuis omni Aegyptiorū sapientia instructus esset, & licet cum Deo de facie in faciem, vti amicus cùm amico sermonem & consilia conferret, tamen soceri sui Ionether consilium est sequutus, in constituendis centurionibus, decurionibus, ac tribunis, qui præessent, & iudicarent populum. Sic etiā Dauid consilio Chusis vsus, hostilis animi consilia Architophel euertit dispulitque. Profectò diuina quædā res est consilium, est nanque animi coniunctio, charitatis fructus, mentis demissi demonstratio. Superbia etenim magna habetur, existimare nullius se egere auxilio, ac sibiipsi penit⁹ acquiescere, quasi vel solus sapiat, vel quàm optima in mediū consulere valeat. Quare nequaquàm cunctemur iis nos submittere, qui nobis ea, quę decora sunt, consulunt, nec vnquàm turpe esse ducamus, confiteri, alios quoad vitam instituendam nobis longè esse prudentiores. Qui enim consultorem expectat, suisque cogitationibus tempus dat, is longiori tempore, cum examinatione, ac attentione quadā id, quod decet, inquirit, atque inuestigat. Magnam mehercule affert hominibus vtilitatem consilium eò quòd nemo sibi sufficiat ad electionem rerum vtilium honestarúmue, sed pluribus sanè sociis, & iis quidem solertibus opus habet. Vnde haud absurdè homo consilij expers, similis censetur nauigio rectore carente, quodque ventorum impetu huc & illuc impellitur. Si itaque cùm de rebus flocci ac nihili consultamus, consultores tamen nonnunquàm adhibemus, cur, amabò, hos non inquirimus maiori cum delectu, quando de anima, re omnium præstantissima, deliberamus? Qui verò habens consilium bonum, suam potius prauam sequitur sententiam, similis profectò est illi regi Roboam, qui spreto salutari consilio senum, adolescentulorum, qui secum alti & educati erant, opinionem sequutus, decem tribus Israël ab imperio suo abscidit. Hoc modo etiā nunc, consilia, quæ contra bonos mores dantur, in propria capita eorum, qui consulunt, redundant, perinde ac tela iacta à corporibus solidis, in eos, qui ea emisere, resilire solent. Custodit nanque dominus hos, qui se amant, & omnes, qui semetipsos vitiis inquinant, funditus delebit: quoniam par est eum omnem gloriam, honorem, ac maiestatem per vniuersa secula consequi. Amen.

Ex com. in Esaiam. — 1. Cor. 11. — 2. Cor. 8. — Exod. 18. — 2. Reg. 17. — 3. Reg. — Psal.

DE ANIMA.

ORATIO XXII.

OMNE studium & operam suam in eo ponere, vt corpus quàm optimè sese habeat, non eius esse arbitror, qui se ipsum cognoscit, neque illius, qui sapientissimum illud dogma probè perspectum habet, Hominem nimirum, non esse id, quod cernitur, sed præstantius quippiam, ad cuius cognitionem eximia sapientia, & instrumento excellentiori nobis opus esse arbitror, cuius opera & beneficio, vnusquisque nostrum, quídnam sit, tandem intelligat. Quod sanè iis, qui animum à vitiis non remouent suum, profectò longè est difficilius, quàm lippienti intueri solem. Vt enim in cera scribi non potest, nisi prius characteres impressi deleantur, ita nec animus diuinis institutis probè instruetur, nisi multò ante eas opiniones, quas ex consuetudine & vsu acquisiuit, euulseris, aut certè suppresseris. Nam si animum proba cogitatio deficit, patet quòd eum etiam splendor deficiat & illuminatio, non tamen ideo, quòd illi desit, aut penitus recesserit id, quod ipsum illustrare debeat, sed quia dormitet vel etiam oppressum latitet. Quéadmodum enim nec corpus, si spiritibus præclusis respiratione caruerit, vitam trahere valet, sic nec animus consistere, & vires suas exercere potest, dum in ignorantia conditoris sui versatur. Siquidem verissimè ea, animi mors, & viui hominis sepultura censetur. Quapropter corpori seruiendum non est, nisi quatenus summa nos cogit necessitas, sed animo alacriter ea omnia suppeditanda

peditanda ſunt, quæ bonitate cetera cuncta præcedunt. Hoc nanque pacto & animum ipſum à ſocietate & communione, quæ illi eſt cum corpore, quaſi è quodam carcere perpetuo in libertatem aſſeremus, & corpus longè fortius ac cunctis perturbationibus valentius reddemus. Qui enim id vnicè ſtudet, vt corpus quàm optimè ſeſe habeat, animam autem, quæ corpore veluti inſtrumento
A quodam vtitur, quaſi rem nullius pretij negligũt ac pro nihilò ducunt, hi mihi nequidquàm ab iis differre videntur, qui inſtrumentorum exactam curam gerunt, at ipſam artem, quæ iis vtitur, flocci pendunt. Tu ſi ſapis, omnem curam, ſtudium, & induſtriam conferes, non in tuas res, neque in ea, quæ circum te ſunt, ſed tantummodò in temetipſum. Aliud nanque nos ſumus, aliud res noſtræ, aliud denique ea, quæ circum nos ſunt. Animus quidem nos ſumus, quatenus ad ſimilitudinem & exemplar conditoris ficti & creati ſumus, res noſtræ ſunt corpus, ac ſenſus, quibus illud præditũ eſt, circum nos verò ſunt artes, pecuniæ, & reliqua vitæ noſtræ cõmunis ſuppellex. Proinde noli carni adhæreſcere, neque illius commoda modis omnibus querito, ſed animum exorna. In quo excolendo, omnem operam & diligentiam ponito, conſumitoque. Ac in primis quidem da operam, vt omnes ſordes, atque quiſquiliæ, ex malitia acquiſitæ, precatione ſedulò eluantur. Neque enim fieri poteſt, vt ſpeculum, quòd ſordibus inquina-
B tum eſt, germanas imaginum repræſentationes ac ſimulacra ſuſcipiat, reddátve, ſic nec animus, rerum humanarum curis diſtractus, & iis perturbationibus, quæ ex corporis ſtudio proficiſcuntur, obcæcatus, ſpiritus ſancti illuminationem ſuſcipere valebit. Par itaque eſt, nos exiſtimare, animi bonum, natura ipſa rem præclaram atq; præcellentem eſſe. Animæ theſaurus, corporis egeſtas eſt, eo enim diteſcente, illam ſumma penuria laborare oportet. Quemadmodum enim in librarum monumentis, ponderibusque, ſi lancem vnam degraues, leniorem omnino facies eã, quæ ex oppoſito ponitur, eodem modo etiam ſe res habet in corpore & anima: ſiquidem vnius redundantia, neceſſariam alterius inducit ac efficit diminutionem. Corpore bene affecto carneque onuſto, neceſſe eſt mentem ad actiones ſuas proprias obeundas imbecillam admodum ac infirmã eſſe. Econuerſo, ſi animus bona habitudine præditus, & præclara meditando ad proprium ſui faſtigium euectus fuerit, corporis habitus contabeſcat, concidatque neceſſe eſt. Et ſicut nulla nos ra-
C tio docuit morbum fugere, & odiſſe, ſed ſponte, natura duce, ea, quæ nocent, aſpernamur, & declinamus, ita & animi eſt quædam rerum malarum declinatio, non edocta, verùm naturæ ipſius inſtinctu prodita. Malum certè omne infirmitas animi eſt, virtus verò ſanitatis rationẽ habet. Nemo filium ſuum in foueam cadẽtem negligit, aut eum, qui iam cecidit, in lapſu relinquit: impius etenim, & ab omni humanitate abhorrens meritò haberetur. At quanto periculoſius eſt, animã, quæ in profunditate peccatorũ eſt immerſa, permittere, vt fundum æterni exitij petat. Quapropter oportet vt anima omnibus perturbationibus imperet, ſeruiat verò ipſa ſoli Deo, alioquin fieri non poteſt, vt eadem ſimul & à peccatis, &

Ex con. in illud, attende tibi ipſi.

Ex Epiſt.

Ex con. in illud, attende tibi ipſi.

Ex Hexa-hemero.

Deo, poſsideatur, ſed neceſſe eſt, vt peccato dominetur, pareat autem ipſa vniuerſarum rerũ Domino. Ac vt plantæ propria virtus eſt maturo fructu turgere, in quo ſumma & natiua eius commẽdatio eſt poſita, accedunt tamen folia & ramuſculi, cum quadam venuſtate ipſam condecorantes, ſic quoque animæ præcipuus quidem eſt fructus, & effectus, ipſa veritas, qua etſi ſatis ſpecioſa reſplẽdet, non iniucundum tamen erit, immo gratiſsimum, ſi externa quoq; ſapientia, veluti quibuſdã D
foliis, quæ & tegumentum quoddam fructui, & aſpectum non ingratũ præſtent, circũdata fuerit. Nullus pictor quidem imaginem corporis ita exactè exprimere poteſt, vt ſermo animæ arcana prodit ac effingit. Huic igitur, quantum in nobis eſt, omnem operã demus, vt poſsimus bona conſequi futura, in Chriſto IESV Domino noſtro, qui vnà cum patre & ſancto ſpiritu in omne tempus laudetur atque celebretur. Amen.

Ex cõ. quæ vtilita. ex prof. lib. cap. poßit.

DE FVTVRO IVDICIO.

ORATIO XXIII.

V M peccatum aliquod perpetraturus ſis, reuolue, quęſo prius animo tuo horrendũ illud ac intolerabile Chriſti iudicium, in quo præſidet quidẽ iudex in alto ac excelſo throno, aſtat autem omnis creatura tremebunda, ob glorioſum illius conſpectũ. Coge- E
tur autem ibi vnuſquiſq; noſtrum, vitæ ſuæ rationem reddere, cũ verò, qui multa mala, in vita cùm eſſet, perpetrauit, truces quidem ac formidabiles circumſtant angeli, igneam faciẽ præ ſe ferentes, ignemq; ſpirantes, propter nequitiam ac prauitatem ſui inſtituti, nocti vultu ſimiles, ob mœrorẽ & odium, quo ſunt in homines. Pòſt mente agita, barathrum illud profundũ, & tenebras, quæ perſpici nequeunt, & ignem, qui in tenebris non lucet: vrendi quidem facultate præditus eſt, at luce caret. Item vermium quoddam genus, quod venenum emittit, carnibusq; veſcitur, quodque etſi mirandum in modum voret, nunquam tamen famem explere poteſt, intolerandos dolores corrodendo inurens. Nouiſsimè ſupplicium omniũ grauiſsimum, nempe opprobrium illud & pudorem æternum. Hæc time & horum timore inſtitutus, animã à malo, veluti freno quodam coërceas. Nam qui diem illum ac tempus ante oculos ſibi proponit, quo omnis creatura coram iudice ſiſtetur, rationes afferendo eorum, quæ fecit, & ſemper meditando defenſionem in foro; in foro
inquam, vbi nulla fraus & dolus valet, talis aut F
nihil omnino, aut exiguum quiddam delinquet. Homines enim ideò peccare ſolent quia timore Dei carent, at qui certò minas expectant, iis domeſticus ac familiaris timor, nullum tempus concedet ad actiones imprudentes vel cogitationes delabi. Etenim etiã generoſi Dei athletę, quanuis omni tempore vitæ ſuæ, cũ iis hoſtibus, qui omnẽ ſenſum effugiunt oculorũ, decertarunt, ac omnes ipſorum perſecutiones ſuperarint, tamen dũ animam agunt, à principe huius ſeculi examinantur, num vulnera à luctatoribus acceperint, aut ma-

Ex con. in marty. Iulittam.

Ex Epiſt.

Ex con. in 7. Pſal.

culas aliquas, vel typos à peccato impressos retineant: quòd si nulla vulnera accepisse reperiatur, nullasq; maculas concepisse, tãquàm inuicti existentes ac liberi, à Christo reficiuntur. Atque hæc quidem ex ipso Domino discere potes, qui tempore passionis dixit, Nunc princeps huius mundi venit, & in me quidem nihil poterit: homini verò satfuerit, si dicere possit. Nunc venit princeps huius mundi, paruaq; & exigua quædã est illi in me potestas. Proinde diligenter meditare ea, quæ tremenda à Deo accident iis, qui supplicio afficiẽdi erunt, quando nimirum stellæ obducentur tenebris, Sol autem obscurus, & Luna sine splendore erit, quando fulmina iacietur, & tonitrua magno cum terrore disrumpentur, quando super capite aër tenebricosus existet: ita vt omni ex parte sit consolationis expers, examen eorũ, qui iræ tradẽtur. Nam creatura conditori suo ministrãs, pœnis afficiet iniustos, eos verò, qui omnem spem suam in eo posuerunt, omni genere beneficiorum complectetur, & perinde vt, cùm vnus peccator ad frugẽ redit, in cælis gaudio perfunduntur omnes, ita rursum mœrore affliguntur, dum aliquis peccando ab effectore suo desciscit. Tum ignis ille, qui est præparatus in supplicium diabolo & angelis ipsius, voce Domini dissecabitur, vt cùm sint duæ ignis facultates, vrendi vna, illustrandi altera, acris quidem & punitoria vis ignis permanet apud eos, qui meruere vt vrerentur, ac illustrandi & perspicua exhilarationi beatorum cedi, ita vt supplicij quidẽ ignis obscurus, requiei verò vrendi expers permaneat. Nec est quòd de eo dubites, in retribuendis enim facinoribus huius vitæ, natura ignis diuidetur, lux quidẽ ad vsum iustis, vrendi verò vis, iis, quibus supplicia irrogabuntur, est constituta. Sed longè magis horrẽdus est, quàm tenebræ & ignis ille æternus, is pudor, quẽ perpetuò ij, qui se vitiis obstrinxerunt, retinebũt, semper ob oculos habentes eius peccati, quod, dum vitam agerent, patrarunt, vestigia, perpetuò in memoria ipsorum quasi quædam tinctura, quę deleri non possit, permanentia. Paucorum autem est accedere ad veram lucem, & post abditorum reuelationem non abire facie confusa. Dei enim abalienatio, ac auersio, inter eas omnes pœnas, quæ in gehenna expectantur, longè intolerabilior ac grauior ei est, qui plectitur, etiamsi dolore careat, quàm oculo lucis priuatio. Quòd si quis omnẽ simul ex quo homines in lucem editi sunt, sermone complectatur, in vnumq; congreget fœlicitatem, ne minimæ quidem parti illorum bonorum inueniet illam parem, sed vniuersa huius bona, plus à minimo illorum dignitate distant, quàm vmbra & somnium, à rebus veris, immo multò magis. Quantò enim anima in omnibus præstat corpori, tantò etiam hæ vtræque vitæ, inter se differunt. Verùm plurimi ex illis verbis, Ille quidem multis flagris cędetur, ille verò paucis, finem supplicij eorum, qui punientur, esse aiunt. At illa non temporis productionem aut adimpletionem, sed differentiam pœnæ declarant, cùm Dominus interdum affirmet, quosdã ad pœnam æternam ituros, iustos verò in vitam sempiternã: interdum verò cùm quosdam ableget in ignem æternum, qui est præparatus diabolo & angelis ipsius, & nonnunquam nominante eo gehennam ignis, & addente, vbi vermis eorum mortem non oppetit, nec ignis deletur, & cùm præterea per prophetam de quibusdam dicat, quòd vermis eorum non occumbet, & ignis ipsorum non extinguetur. Hæc & talia cùm sacræ literæ dicant, vnũ omnino illud est, ex insidiis & caliditate diaboli, quòd cùm multos homines tantæ ac tales Domini sententiæ prætereant, finem supplicij, vt audentiores ad peccandum sint, sibiipsis proponant. Quòd si aliquando supplicij æterni erit finis, erit etiam profectò & vitæ æternæ. At si hoc de vita statuere nolumus, quomodo, amabò, rationi erit consonum, æterno supplicio finẽ statuere velle? D æterni enim adiectio ęqualem vim habet in vtrisque. Ibunt, inquit, hi ad supplicium æternum, iusti verò in vitam æternam. Illud itaque, Ille vapulabit plurimùm, alter paulùlum, non finem, sed differentiam supplicij demonstrat. Nam si Deus iustus iudex est, non solùm bonis, sed etiam improbis æquum se præbebit, æqua præmia vnicuique, iis, quę quisque in vita gesserit, tribuens. Fieri enim non potest, vt ille, quidem igne, qui deleri nunquam possit, dignus sit, & eo, aut magis frigido, aut magis ardenti, ille verò verme immortali, & eo rursum, aut mitius affligente, aut vehementius, prout vnusquisq; meritus est, alter gehẽnam meritus est, alter tenebras externas, cùm omnino supplicia inter se discrepent, & illic quidem alter solùm in fletu, alter verò etiam in stridore dentium, ob incrementum calamitatis existit. Ac sanè illud, In externas tenebras, prorsus declarat esse etiam & internas, & illud, quod in parabolis dictum est, In fundum inferni, denotat E quosdam esse in inferno quidem, sed non in ima parte inferni, qui longe mitius supplicium aliis subeunt. Nec me existimes velim, veluti nutricẽ quandam terriculis te terrere, quemadmodũ illæ pueros, cùm nimium lugent, consueuere, confictisque fabellis eos quietos reddunt. Hæc enim non fabulæ, sed sermo verus multò antè prędictus dicit. Proinde certò tibi persuadeas, exquisitum examen fore eorum, quæ in vita peregimus. Iniuria affecisti fratrem, eandẽ præstolare: ademisti bona eorum, qui minus te poterant, pugnis concidisti pauperes, conuicium fecisti, calumniam adhibuisti, mendacium dixisti, alienis nuptiis insidias struxisti, peierasti, terminos auitos transtulisti, fortũnas pupillorum inuasisti, viduas iniuriis onerasti, præsentem voluptatẽ, bonis futuris prętulisti, proinde horum omnium expecta retributionem. Vt enim vnusquisque sementem fecerit, ita & metet. Quòd si etiam aliquid boni egisti, illud tibi quoque magno cum fœnore rependetur. Quamobrem etiam atque etiam tecum reputes extremum diem, ô homo: non enim solus tu omni tempore vitam ages: & diligenter F consideres velim, anxietatem illam, & suffocationem, & horam mortis, & sententiam Dei vrgentem, & angelos festinantes, & animam his grauiter perturbatam, quæq; à delinquente conscientia crudeliter affligitur, tum etiam quæ se ad ea, quæ hîc sunt, miserabiliter conuertit: postremò ineuitabilem necessitatem longæ illius peregrinationis animo, & cogitatione præterea comprehende, vltimam illam communis vitæ euersionem, quando scilicet veniet filius Dei in gloria sua:

Ioan.14. | Luc.15. | Ex com.in 38.Psal. Mat.25. | Ex Hexahemero. | Ex com.in 33.Psal. | Ex cō.quā vtilitas ex prof.lib.capi possit. | Ex Asceticis. Luc.12. | Mat.25. | Matt.5. & 18. Marc.9. Esaie.66. | Mat.25. | Luc.12. | Ex com.in 38.Psal. | Galat.6. | Ex com.ad virginem lapsam.

sua: veniet enim nec tardabitur, iudicare viuos & mortuos, & rependere vnicuique æqua præmia, iis, quæ, quisque gessit: quando tuba illa magno & horrendo sono edito, eos, qui iam ab æterno dormierant, excitabit, & procedēt ij, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala, in resurrectionem iudicij. Memoria repete diuinam illam Danielis visionē, quæ nobis iudiciū Dei ob A oculos ponit. Intuebar, inquit, quàm longè throni extēsi essent, & antiquus dierū sedebat, fluuius ignis ante ipsum circūuoluebatur, mille millia ministrabant ipsi, centena millia circunstabant ipsum, iudicij locū constituit, & libri aperti sunt, qui manifestè, bona, mala, aperta, abdita, facta, verba, cogitationes, omnia aceruatim, ita vt ab angelis, & hominibus exaudiri possint, patefaciunt: tū etiam, quales necesse sit eos esse, qui perperā vixerunt. Vbi, inquā, anima illa submergetur, quæ in oculis tot spectatorū, tam fœdæ turpitudinis plena esse visa est. Quali verò corpore infinita illa ac intolerabilia flagra perferet? ibi est ignis, qui extingui non potest, & vermis, qui sine intermissione vlla corrodit, & fundū inferni tenebricosum ac horrendū, & eiulatus amari, & vlulatus indecorus, & ploratus, & stridor dentium, nec finis est vllus malorum. His nemo potest liberari post mortem, neque reperiri potest vlla industria, neque ars, qua adiutrice, effugere possimus acerba illa supplicia. Hæc nunc effugere licet. Proinde dum licet, nos ipsos tantis malis liberemus, neque spē nostri abiiciamus, si modò vitia deponere voluerimus. B Est in promptu via salutis, si modò velimus, te quærit pastor bonus, relictis iis ouibus, quæ non aberrarunt: si te dedideris ipsi, non tardabitur, neque indignū ducet ille hominū amator te, super humeros proprios gestare, gaudio exultans, quòd inuenerit ouem, quæ perierat. Stat ille pater, & expectat, vt errorē deponas, modò te in viam des, & dū adhuc longè aberis, accurrens irruet in collum tuū, amicisque amplexibus cōplectetur eū, qui iā dolore pœnitentiæ purgatus est. Et si quis illi ex his, qui se stare putāt, vitio verterit, quòd citò assumptus est, ipse ille bonus pater patrociniū tui suscipiet, dicens, Lætari oportet & gaudio exilire, quia hic filius meus mortē oppetierat & reuixit, perditus erat & repertus est, cui gloria in perpetuum tribuatur. Amen.

Ioan.5.

Daniel.7.

Luc.15.

DE MORTE.

ORATIO XXIIII.

Exercit. de non adhærendo rebus huius vitæ.

C Virū est, ô viri amicissimi, quàm statim vnusquisque nostrum, postquā ex vtero materno in lucē prodierit, temporis fluxionibus vinctus rapiatur, à tergo semper diem, quem transegit, relinquens, neq; ad hesternū, etiamsi totis adnitatur viribus, reuerti vnquā potest. Nos autē lætamur vlterius ætate progrediendo, ac tēpora per vices mutantes, quasi aliquid assumeremus, ita exultamus, beatūque sanè iudicamus, si quis è puero vir, è viro autē senex efficiatur, nescij, quòd semper tantum nobis de vita decedat, quantum temporis ipsam coluimus. Neque sentimus vitam consumi, quanuis eam omni tempore ex præterita, ac ea, quæ iam præter lapsa est, metiamur: neque mente agitamus vnquam, id quod sanè scitu est perdifficile, quantum temporis interuallum is nobis ad cursum concedere volet, qui nos ad hanc mundi peregrinationem ablegauit, neque etiam mente diligenter perpendimus, quænam onera sint ad eiuscemodi iter leuia, quæq; facilè ferri possint, D & quæ è contrario grauia, quæ molesta, quæ terræ affixa, quæque hominibus omnino coniungi nec soleant, nec permittunt etiam, vt hi, qui ea gestant, per portam illam angustam transire valeant. Sed quæ cogitare debebamus, ea vt plurimùm relinquimus, quæ verò pro nihilo ducenda erant, ea sæpe colligimus anxij. Præterea, iis, quæ facilè nobis coniungi, ac animo corporique nostro ornamento esse possint, ne tantillum quidem studemus, quæ verò perpetuò aliena à nobis sunt, quæque turpitudine nos fœdant ea congregare adnitimur, in cassum laborantes, ac eum laborem sustinentes, qualem is subire solet, qui dolio pertuso aquam haurit. Quemadmodum enim illi, qui iter aliquod longum conficiendum suscipiunt, semper vlterius ad cursum, pedum gressus mutua contentione permutantes, semperque priorem in terra fixum posteriorem reddentes, veloci alterius pedis transpositione, facilè ad metam viæ perueniunt, sic etiam illi, qui ad vitam à conditore producti sunt, statim in principio, interuallis quibusdam temporis procedentes, & semper quod præcessit, post se relinquentes, E finem vitæ ac terminum attingunt. Nam mihi quidem præsens hæc vita nihil aliud esse videtur, quàm perpetua quædam via, & veluti quoddam iter, ætatibus, quasi stationibus quibusdam interstinctum, quod quidem profectionis vnicuique exhibet & principium, videlicet maternos partus, & finem cursus, nempe sepulchrorum tentorio, ad quæ vniuersos ducit, alios quidem citius, alios verò tardius, & alios quidem per omnia temporis interualla itinere confecto, alios verò, neque in primis vitæ stationibus mora facta. Ille nanque Deus, qui nos finxit, atque anima ornauit, certum ac proprium vnicuique animæ vitę statum præfixit, atque aliis alios vitæ terminos statuit. Nonnullos enim longiore temporis spatio in hac vita manere vult, nonnulli verò, vt citius, iis corporis vinculis, quibus sunt astricti, leuarentur, ordinauit iuxta inenarrabiles ipsius sapientiæ ac iustitiæ rationes. Animæ siquidem nostræ simile quiddam mihi pati videntur his, qui in carceres conduntur, quorum nonnulli longiore tempore vinculorum ærumnas sustinent, nonnulli citius è vinculis emittuntur, sic & animæ nostræ affectæ sunt, quarum aliæ multum sanè temporis in hac vita permanent, F aliæ verò ocyus ex vita hac migrant, secundum analogiam ac proportionem dignitatis vniuscuiusque, Deo Opti. Max. prudenter, ac sapienter, & sanè ita, vt mens hominis cogitatione consequi non possit, res nostras gubernante atque disponente. Vt enim illi, qui in nauigiis dormiunt, casu ac fortuitò à vento ad litora deferuntur, etiam si ipsi ne minimum quidem sentiant, cursus tamē

ipsos ad finem ducit, ita etiam nos tempore vitæ nostræ præterlabente, veluti continuo ac perpetuo quodam motu, ad proprium terminum vitæ nostræ, cursu quodam, qui vix percipitur, delabimur. Viator, ô homo, veluti quidam es in hac vita, omnia præteris, omnia à tergo relinquis, conspexisti in via plantam, aut herbam, aut aquam, aut quoduis aliud huiuscemodi, paululū iis oblectatus, præteriisti: rursus incidisti in lapides, in valles, in rupes præcisas, in scopulos, in paludes, aut etiam in feras, in reptilia, in spinas aut in aliquas alias res molestas, paululum his perturba-
A tus, mox rursum ea reliquisti. Talis etiam est vita hæc humana: nam neque res iucundas stabiles, neque tristes satis firmas continet. Hodie agrum tuum coluisti, cras alius, & mox post illum alius eundem colet. Vidésne agros hos, hasque magnificè extructas ædes? Dij boni, quot iam nomina vnaquæque harum, ex quo extructæ sunt, mutauit, quæ huius paulò antè esse dicebantur, nunc ab alio nomen acceperunt? & quæ iam in istius venerunt ditionem, exiguo temporis interuallo in alterius dominium transeunt. Num igitur vita nostra similis non est viç? quæ cùm alios subinde transeuntes mutet, omnes tamen habet mutuò se insequentes. Omnes, quidem vias, quæ ad vrbem ex vrbe aliqua ducunt, declinare possumus, & si velimus, integrum est eis se non committere, at vitæ huius nostræ via, etiamsi cursum differre maximè cupiamus, vi tamen nos comprehendens, ad eum nos trahit terminum, quicunque nobis à Deo fuerit pręscriptus. Nec fieri potest, vt qui se-
B mel eam portam, quæ ad hanc ducit viam, est ingressus eique si se dederit, nō aliquando ad finem illius perueniat. Nolite igitur, obsecro, maiori honore afficere res ignominiosas, quàm res præclaras, magnoque honore dignas, nec sitis iniqui rerum æstimatores, vitam mortalem, immortali ac beatę anteponentes. Nam præter illas ignominiosas perturbationes, quibus plurimi eorū, qui voluptatibus dediti sunt, student, etiam rebus iis, quæ vitæ huic inseruiunt, animæ præstantiam inflectunt, ac eam, quasi in seruitutem quādam carnis adducunt. Vbi autem seruitus, ibi etiam ignominiam esse patet. Proinde fugiēdi nobis est hæc vita, cui inhonestas quędā adnata est. Nihil enim, inquit, ille, egregij facio, me ipsum tibi domino meo tradens, seruus tuus cùm sim, possessionem tuam ad te defero. Quandoquidē omnis res condita, eius in domino est, à quo facta atque creata est. Quapropter eum hominem, qui in carne viuit, ceu peregrinum & accolam quendam hîc esse conuenit, vt, qui cùm ex hac vita decesserit, propriis in locis sit conquieturus. Vnde Abraham in viuis existens, cùm extraneis tanquàm peregri-
C nus & aduena quidam habitabat, neque pedis vestigium proprię terrę possedit, ad sepulturam saltem propriam sibiipsi terrā, quæ eius corpus susciperet, comparauit. Longè itaque ad vitam degendam est beatiùs, non adhærere iis rebus, quæ sunt in terra, veluti propriis, nec hanc, quasi naturalem complecti patriā, sed in hoc vitę statu, tanquàm ex condemnatione aliqua simus grauati, perseuerare, non secus, ac si à iudicibus quibusdam, ob certa facinora in exilium pulsi hîc exulare iussi essemus. Diuitiis gloriaris? ob maiores

Ex cōc. de non adhærēdo rebus huius vitæ.

Gene.12.

Gene.23.

tuos superbis? splendor te effert patriæ? ob corporis denique venustatē, ac eos, qui tibi ab omnibus tribuuntur honores, altos sumis spiritus? Mortalem te, quæso, esse recordare, terra equidem es, in terramque rursum dissolueris. Circunspice eos, qui ante te similibus sese splendoribus efferebant, vbínam sunt illi, qui ciuilibus dignitatibus ornati erant? vbi inuicti rhetores? vbi duces? vbi dinastæ? vbi tyranni? nónne omnia puluis? nónne fabula? nónne in paucis ossibus me- D
moriam vitæ ipsorum conseruatur? contemplare sepulchra, vide num poteris discernere, quisnam seruus, qui dominus, quis pauper, qui locuples fuerit? diiudica, si tantum tibi est ingenij, vinctum à rege, robustum ab imbecilli, formosum à deformi: hoc modo si naturæ fatalem cursum tecum expenderis, nunquam mehercule intumesces. Quam enim vtilitatem homini locupleti mortem tandem oppetenti afferunt diuitiæ? cùm eas nec secum auferre possit, nec quidquam aliud ex vsu earum lucri facit, excepto, quòd anima ipsius in hac vita ab adulatoribus delinita atque beata prædicata sit. Nam ex hac vita decedens, omnem profectò hunc ornatum relinquet, vix vnum indumentum capiet, quod ipsius velet pudenda, idque etiam tum demum, si seruis humanioribus, qui ipsum ad sepulturam amicient, ita visum fuerit. Bene mehercule cum illo agetur, si paululum terræ nactus fuerit, eaque propter commiserationem ipsi ab iis, qui ei iusta facient, largita: qui quidem ipsi talia præstant, ob communis saltem humanæ naturæ reuerentiam, non illi hoc tribuentes, sed nudam humanitatem venerantes. Proinde nihil ex iis rebus, quæ in vita iu- E
cundæ habentur, & ob quas plerique insaniunt, nostrum reuera esse putemus: æquè enim hæ ab omnibus alienissimæ sunt, tam ab iis, qui his frui videntur, quàm etiam illis, qui ipsas nec attingunt quidem. Neque enim si aliqui aurum ingens in vita congesserint, proprium ipsorum perpetuò permanet, sed, aut à viuis adhuc, quantūuis ipsum omni ex parte coarctent, ad potentiores delapsum, aufugit, aut iam animam agentes deserit, nec vult simul cum eis, qui illud tenuerant, peregrè proficisci. Vnde plerunque illi, qui, dum ab eo, qui violenter animas à misera hac carne separat, ad fatale hoc iter trahuntur, frequentes se ad pecuniam conuertunt, ac labores propter hanc ipsam in iuuenili ætate exantlatos deflent, at illa iam tum etiam aliorum spectat manus, nihil ipsis præter afflictam memoriam insatiabilis auaritiæ, ac laborum, quos in coligendo consumpserant, reliqui faciens. Licet enim quis sexcenta terræ iugera possideat, & magnificè extructas ædes inhabitet, animantium omnis generis greges alat, & omnem denique inter homines principatum F
teneat: non tamen his perpetuò fruetur, verùm breui temporis spatio dominatus, aliis rursus facultate ac opulentia illa cedat necesse est, ipse exiguam terræ partem subiens, sæpius etiam ante ipsam sepulturam, & multoties prius quàm hinc discedat, ad alios & fortassis hostes bona sua transire conspiciet. Num ignoramus, immo in propatulo est, plurimos agros, domos, ciuitates ac gentes aliorum dominorū nomina, amissis prioribus, accipere, etiam viuentibus ac valentibus iis,

Ex con... 45. Psal...

Ex co... non ad... rebus... huius vitæ.

iis, qui ea & acquisiuerant & tenuerant? non videmus olim seruitutem perpessos, ad summas dignitates euectos? domini verò aliquando in numero seruorum esse percupiebant, & à suis propriis seruis subacti, in seruitutem venerunt, rationibus rebusque ipsorum de repentè, veluti in tesserarum iactu, transmutatis. Quoties itaque herbam fœni, floremque venustum conspexeris, fac tibi in mentem veniat humanæ naturæ fatalis fragilitas, ac recordare eius similitudinis, quã Esaias propheta ille magnus proponit, inquiens, Omnis caro vt fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Qua sanè similitudine commodissimè propheta complexus est, humanæ vitæ breuitatem, & fluxam commodorum eius lætitiam atque voluptates. Equidem hodie vegeto aliquis est corpore, diffluit delitiis, præstantem & gratum ei colorem flos ætatis præbet, animo magno ac forti est præditus, cras verò is ipse miserabili apparet specie, quam vel tempus dedit, vel morbus immutauit. Alius abundantia pecuniarum suspicitur, assentatorum magnus numerus, & cohors amicorum fictorum, qui eius captant auram, eum circumstat, multitudo cognatorum præstò est, comitatus illum sequitur infinitus, cuius alij in mensa ministrant, alij verò necessaria munera tuentur: at hos dum secum exiens & rediens trahit, in odium eorum, qui se adeunt incurrit. Adde si placet, ad diuitias potentiam quandam in Republica, aut etiam regum honores, gentium gubernationem, aut exercituũ principatus, præconem præcinentem, lictores fasces præferentes, vbique maximum terrorem ac metum eis, qui in illius sunt imperio, incutientes, verbera intentantes, publicationes bonorum, abductiones, vincula ex quibus intolerandus quidam metus iis qui parent, oboriatur. Quid tandem ex his cunctis consequitur? vna nox, vna febris, aut pleuritis, aut pulmonis morbus, eum, qui ne commoueri quidem posse videbatur, subito rapit, & omni simul suppellectili repentè spoliat: atque sic eius illa gloria & maiestas somnij instar declarata est. Apparet itaque omnem hominis magnificentiam, ei flori, qui vnus ex omnibus vel maximè instabilis est, aptissimè à vate comparatam esse. Sed quàm, quæso, nobis miseri illi, qui vitæ huic totos sese tradiderunt, nimiæ illæ suæ parsimoniæ caussam afferunt? Non vendo, aiunt, bona mea, neque illa erogo in pauperes, vt vitæ necessarios vsus habeam: at vbi per omnem vitam, illis vsus fuero, post mortem demum meam pauperes ex cognatis & affinibus meis hæredes instituam. Proh dolor, cùm non amplius inter homines eris, tunc benignum ac liberalem te præbebis? cùm mortuum te conspexero, pium ac fratris amantem compellabo? egregiam sanè gratiam ex liberalitate ista tua capies, quòd in sepulcro iacens, & in terram resolutus, beneficentiam ac magnanimitatẽ exerceas? quorum, cedò, temporum mercedem exiges? eorumne, quibus in vita superstes fueris, an eorum, quæ post mortem sunt consequuta? atqui eo tempore, quo viuebas, voluptatibus vitæ deditus, & delitiis diffluens, ne oculis quidem pauperes dignabare: qualis autem actio, talis etiam merces pro operibus debetur: ostende prius opera, & tandem exige mercedem. Nemo mehercule finitis nundinis, mercaturam exercet, neque ille vnquàm, qui post certamina accedit, coronatur: neque qui iam confecto bello venit, laudem consequitur. Meritò igitur ne is quidem, qui vita iam exacta, post mortem pietatem exercet, pius esse censendus est. Si atramento & literis in mortis termino beneficentiam denunciare cupis, quis aperiet tibi tempus excessus? quis vas tibi modi finiendæ vitæ erit? perpende, obsecro, plurimos violẽtis periculorum incursibus esse raptos: quibus ne vocem quidem emittere, ob mali irruentis atrocitatem, permissum est. Quid igitur expectas tempus, quo incertum est, num cogitationum etiam tuarum dominus sis futurus? nox profunda est, morbus grauis, casus varij, & qui opem ferat, nusquam interdum apparet, ac tunc demum, vbi huc & illuc circumspexeris, & miram penes te solitudinem esse videris, dementiam tuam percipies, frustraque stultitiã lugebis istam. In cuiusnam modi tempus mandatum Domini differs? dum vita suppeditabit, inquis, fruar voluptatibus, vbi autem decessero, faciam quæ sunt à Domino præcepta. Cùm viueres teipsum mandato antè posuisti post mortem & dissolutionem mandatum hostibus ac inimicis prætulisti, Ne enim, inquit, accipiat ille, accipiat Christus. Quid verò hæc agendo facis? inimicósne vlcisceris, an in proximos beneficus es? Non est itaque anxiè lugendus ex hac vita discessus viri etiam vel maximè sancti, sed magis deploranda natiuitas, & in hanc vitam ingressus, qui reuera per ignominiam fit, sordium ac fastidij plenus, atque sanè per ea, quorum ne conspectum quidem, etiam natu maiores, facilè ferre possint. Talis autem carnalis natiuitatis nostræ ingressus, naturæ necessitate constitutus est, at exitus & vitæ discessus pretiosus ac illustris habetur, non quidem in genere omnium hominum, sed eorum tantùm, qui sanctè & iustè vitam hanc transegere. Pretiosa itaque mors est, sed natiuitas nequaquam. Seminatur enim, vt inquit ille, in ignominia, surgit in gloria: plantatur in corruptione, resurgit sine vllo vitio. Quando in Iudaismo moriebantur homines, execranda & detestabilia eorum erant cadauera: at nunc si quis mortem Christi caussa oppetit, pretiosæ sanè eius sunt reliquiæ. Antea quidem in mandatis datum erat sacerdotibus & Nazaræis, ne se aliquo mortuo inquinarent, & si quis mortuum contigisset, pro immundo habebatur, vestesque eius abluebantur, nunc autem ille, qui contingit ossa martyris, quandam sanctificationis societatem, & eam gratiam, quæ corpori insidet, assumere putatur: pretiosa etenim est coram domino mors sanctorum eius. Conferto cum generatione mortem & desines deflere eum, qui ex hac vita ignominiæ & miseriarum plena migrauit. Sermo quidem diuinus nobis præcipit, exultare & lætari cum iustis, cum iis verò, qui ex pœnitentia lacrymas profundunt, lugere ac lamentari, & deflere eos vel maximè, qui nullo nec affectionis sensu tanguntur, eò quòd neque intelligant, quomodo & quàm miserè pereunt. Non tamen existimandum est, eum, qui ob hominum mortem vnà cum lugentibus flet, præcepto diuino satis-

[Marginalia: Ex Hexabemero. — Esai. 40. — Ex con. ad diuites. — Ex conc. in 115. Psal. — 1. Cor. 15. — Exod. 11. Num. 19. Exod. 11. — Psal. 115. — Ex con. in martyrem Iulittam.]

satisfacere, cùm neque medicus ille sit probandus, qui dum ægris auxiliũ ferre debeat, seipsum inficit, ac morbis plenum reddit. Dauid amicum Ionatham lugens, etiam inimicum simul defleuit suum: inquit enim, Mœrore conficior tui caussa ô Ionatha, & vos filiæ Hierusalem Saulem deplorate. Diuersa tamen ratione, hunc siquidem deflet, vt qui peccatis inquinatus sine pœnitentia è viuis excesserit, at illum Ionatham, vt eum, qui se socium vitæ omni tempore ipsi præbuerit. Mors sanè cunctos manet homines, præstoque adest, iis terminis vitæ expletis, quos à principio vnicuique nostrum præscripsit diuinum Dei prępotentis iudicium, qui ex longinquo, quid nobis singulis expediat, prospicit. Sed fortaßis filij tui, quem in delitiis habuisti, obitus animã tuam grauius perturbat atque affligit? neminem profectò, ô amice, tam adamantino pectore esse arbitror, nec tam omnis humanitatis expertem, qui sine vlla perturbatione ferre poßit id, quod accidit, cuiusque animam valde casus illius filij non affligat, qui illustris familiæ hæres, qui gentis fulcrum, qui patriæ spes maxima, qui parentum probatißimorum soboles præclara, qui denique sub multis precibus ac cura sollicita enutritus in ipso ætatis flore, è mediis manibus parentum ereptus, discessit. Hæc nónne emolliant cor etiam plus quàm ferreum? nónne dissoluent naturæ penetralia, atque in commiserationem adducent? verùm si ob eas res, quæ nobis acerbæ accidunt, lamentari ac lacrymis se dare vellemus, profectò ad eam rem omne tempus vitæ nostræ nequaquàm nobis sufficeret: & licet cuncti homines nobiscum lugerent, efficere tamen non possemus, vt luctus noster affectione careat, nec vnquàm lacrymarum vis, sit quantumuis vel maxima, explere & sarcire valebit iacturam earum rerum, quæ aduersæ eueniunt. Proinde vos adhortor, ac sedulò moneo, vt veluti generosus quidam & fortis certator, aduersus plagæ magnitudinem consistatis, & grauitati tristitiæ non succumbatis, nec animam vestram conficiatis, illud persuasum habentes, quòd quanuis rationes nos eorum, quæ à Deo aguntur, prætereant, gratum tamen & acceptũ nobis esse debet quodcunque à sapientißimo, & eo, cui nos cordi sumus, est factum, atque ordinatum, etiam si sit laboris & molestiæ plenum. Ipse enim probè nouit, quid ex vsu vniuscuiusque sit, & quomodo id disponere debeat, tum etiam cuius rei gratia inæquales vitæ terminos hominibus præstituerit. Torquentur quidem homines in inuestiganda caussa, cur alij celerius hinc euocentur, alij verò in longius tempus, vt hac calamitosa vita affligantur, reseruentur: actum tamen agunt, nec vnquam huius rei caussam indagare possunt. Itaque par est, in omnibus nos eius benignitatem adorare, nec ægrè ferre, immo recordari vocis illius præclarißimæ ac decantatæ, quam magnus ille athleta domini protulit, cùm circa mensam, vno momento temporis, decem liberos deletos atque contritos cerneret, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placitum est, ita etiam factum est. Hoc nobis in exemplum proponamus: æquale siquidem præmium à iusto iudice tribuetur iis, qui etiam æqualem ac eundem animum fortem ostenderint. Non me hercule orbati sumus filio, sed expetenti reddidimus, non euanuit vita ipsius, sed in melius commutata est, non terra absorpsit, quem paulò antè in oculis ferebamus nostris, verùm cælum recepit, expectemus paululum, & simul vnà cum eo, cuius tanto desiderio flagramus, erimus. Neque enim longè abest tempus dissolutionis, & terminus præscriptus harum omnium rerum, quæ in hoc mundo extant: nam in hac vita, perinde ac peregrinantes in itinere aliquo, ad idem omnes hospitium tendunt, in quo quidem licet alter alterum præueniat, vel alius iam abiit, alius verò adhuc eò tendit: omnes tamen vnus ac idem excipiet finis. Nec quidquam refert, celerius an tardius hoc iter conficiamus, cùm omnes nos & illud ipsum iter, & non aliud faciemus, & idem etiam manet diuersorium. Reuoca tibi in memoriam patrem tuum, quòd diem suum obierit. Quid igitur mirum è mortali genitum, mortalis filij patrem te esse? quòd autem mortuum dicis ante tempus legitimum, & prius quàm vita se explesset, & ad certam ætatis mensuram peruenisset, & antè quàm hominibus claresceret, & successionem generis reliquisset, hæc sanè omnia luctum non augent, sed potius consolationem afferunt, quòd non reliquerit hoc in mundo orbos liberos, quòd non vxorem viduam, aut ærumnis infinitis expositam, aut paulò pòst alij se viro coniungens, prioris penitus oblita, liberos eius despicientem atque negligẽtem. Illud verò quòd non longius vitam puer produxerit, quis est, obsecro, adeò mentis emotæ, qui hoc non maximis in bonis enumeret? nam longior hoc in mundo conuersatio, plurium infinitorumque peccatorum occasio existit. Cur, obsecro, mortaliter de mortali sentire non assueuisti, sed improuisam filij mortem suscepisti? si quis tum, cùm primùm tibi filij natiuitas nunciata est, ex te quæsiuisset, cuiúsnam modi est id, quòd recens natum est? quídnam responsi dedisses? num aliud, quàm hominem esse? quòd si homo, etiam mortalis, cùm ea lege nascimur, vt moriamur. Quid igitur præter opinionem accidisse eiulas, quòd occiderit ille, qui mortalis erat? non vides lunam augescentem, & pòst deficientem, terram florentem, & exiguo spatio marcescentem? quid igitur mirum, si & nos pars mundi cùm simus, eorum etiam, quæ ex mundo sunt, participes sumus? Filij charißimi, aut vxoris, quam ex animi sententia duxeras, aut alterius cuiusdam ex amicißimis, omnique beneuolentia coniunctis, priuatio mœrore te affligit, nihil profectò graue atque molesti homini prouido accidit, & ei, qui rectam rationem, vitæ ducem habet, nec secundum vulgi consuetudinem viuit. Imperitorum sanè & parũ à natura informatorum est, grauius ob consuetudinis separationem angi, & difficulter ac iniquo animo eam ferre, id quod bruta animantia faciũt. Vidi etenim ipse aliquando bouem ad præsepe lacrymantem, cùm contubernalis ipsius morte ereptus esset. Nec tamen ego ęquum esse censeo, silentio id, quòd acerbè nobis euenit, penitus præterire: neque etiam prohibeo, quin matres lugubres sermones ad suos conuertant, quandoquidem non me latet, quales matrũ sint affectus, & qua-

Ex conc. de Inuidia. 2. Reg. 1.

Ex conc. quòd deus malorũ auctor nõ sit.

Iob. 1.

& quatenus cõueniat ob res præsentes dolori indulgere. Filio orbatus es eo, quem omnes matres laudibus ad cælum vsque efferre incolumen solebant, ac sibi etiã tales esse liberos optabant, mortuum verò vehementer, perinde ac si quæq; proprium suum natum tumulasset, luxère: eius filij è vita excessus ingentem parenti attulit plagam, cũ illo enim familia amplissima, ac genus illustre, quasi vnico sublato sustentaculo, concidit. Heu, tantúmne praui dæmonis insultus mali perficere valuit? heu, tantúmne dolorem terra suscipere? sol etiam ipse forsitan, si modo ei aliquis commiseratio-
A tionis est sensus, tetricum illud spectaculum horruit. Hæc & similia animus doloris impatiens nobis subiicit, quæ singula quis, quæso, verbis consequi potest? Sed istis posthabitis credas mihi velim, res nostras Dei prouidentia non carere, quẽadmodum sacrum eius Euangelium apertè docet
Matt.10. in quo scriptum legimus, Passerculum non cadere sine voluntate patris cælestis. Quare quidquid factum est, voluntate conditoris factum esse credito, cui quis, quæso, obuiam ibit? Feramus itaque æquo animo quodcunque nobis humanitus eius voluntate accidit: nam molestè ferendo malum non corrigimus, & nosmetipsos pessundamus. Ne, obsecro, in crimen voces iustum Dei iudiciũ. Stolidi atque inepti sanè sumus ad exquirenda eius iudicia inuestigabilia. Istud est tempus, quo dominus charitatis in se tuæ periculũ facit, istud, quo tibi licet, easdem præmia ac bona ob tolerantiam consequi, quibus & martyres affecti sunt.
2.Mach.7. Imitare Machabeorum matrem, quæ quanuis sep-
B tẽ filios morte deletos vidisset, non tamen lacrymis ac luctui sese tradidit, neque vocẽ emisit muliebrem, sed Deo egit gratias, quòd illos igne, ferro, ac aliis molestissimis vinculorum suppliciis ab hac carne dissoluisset, quam etiã ob caussam & à Deo probata est, & ab hominibus in hunc vsque diem celebratur. At dicit hìc aliquis, ingens est luctus, summus dolor, nec alius similis huic. Assentior me hercule, & fateor, sed magnæ etiam sunt merces à domino repositæ iis, qui ærumnas sustinent. Quando, ô mater, puerum in lucem edidisti & Deo pro beneficio gratias egisti: num ignara prorsus eras, mortalis ipsa cùm esses, mortalem eum te etiam peperisse? quòd si istud te nõ latuit, non tibi mirum videri debet, si is vitam cum morte cõmutauit, qui ea lege natus erat vt occideret. Sed inquies, illud nos affligit quòd intempestiuè excesserit. Immo fortasse potius opportune, quãdoquidem nos ne exprimere quidem nec intelligere possumus, ea, quæ nobis expediant, minus certè, terminum idoneum vitæ nostræ statuere. Circunspice omnem hanc mundi machinam, nõne omnia, quę in ea sunt, mortalia & corruptioni subiecta sunt? respice cælum, & hoc aliquando a-
C liquo pacto dissoluetur: intuere solem & stellas vniuersas, sed nec hæ quantũuis venustæ sint, perpetuo consistent: perlustra denique vniuersa animantia, tam terrestria, quàm aquatilia, flores, plãtas, ipsum etiam terrarum orbem, singula & vniuersa hæc fluxa & caduca sunt, & quę vno temporis momento euanescent. Harum & similium rerum consideratio, hoc quidquid aduersi nobis occurrit, merito lenire ac leuare deberet: Præterea, vt magis confirmeris, nunquam metiaris afflictiones & mala ex semetipsis: hoc enim modo intolerabilia tibi esse videbuntur. Sed semper ea omnium aliorum hominum casibus comparato: sicque leuamen & consolationem exactam reperies. Illud autem fac firmiter teneas, vt parcas coniugi. Mutuò vos consolemini, & caue ne luctu tuo calamitatem ipsi longe grauiorem efficias. Suspectus est nobis immoderatus tuus in liberos amor, timemusque ne quando ob morum mollitiem dolori te tradens, mœroris nimij plagam accipias prima acerbiorem. Memineris verò nihil ex his, quæ nobis tristia eueni- D
unt, ac si molesta essent, recipiendum, licet tum vel maximè imbecillitatem nostram attingant. Quanuis enim rationes nos lateant, secundum quas vnumquodque eorum, quòd fit, à domino, quasi vtile nobis tribuitur: illud tamen persuasum nobis esse debet, omnia in rem nostram fore, vel ob patientiæ mercedem, vel quòd anima nostra abripiatur, ne amplius in hac vita moram trahens, vitiis, quæ hìc dominantur, inquinetur. Si spes vitæ nostræ certis limitibus circumscripta esset, meritò fortasse quis ægrè ferre posset, quòd celerius à corpore distrahatur: sin verò, cùm anima corporis vinculis liberatur, initium vitæ verę existit, iis nimirum, qui vitã iuxta volũtatem Dei traduxere, quid tristamur perinde ac illi, qui spe omni carent? At viri amici priuatio facit, vt luctum æquo animo ferre nequeas. Agnosco, & in tuam sententiam libenter eo: nemo enim est, qui nesciat, permolestam esse illius luctus calamitatem, qui ex amissione viri optimi prouenit, nec quenquam adeo ferreum esse scio, qui cùm acciperet hunc, qui cùm illi consuetudo E
erat, ex hominum cœtu raptum, illius mortem, non vt proprium casum æstimet. Quòd si hi, qui vlteriori propinquitatis vinculo sunt coniuncti, sic molestè ferunt separationem viri coniuncti, quo dolore par est tuam animam affici, ob dissectionem veluti quandam viri coniunctissimi? quæ reuera non minus est acerba, & grauis, ac si media corporis nostri pars abrumperetur. In huiuscemodi verò vel etiam tristioribus fatalis infirmitatis nostræ casibus, quámnam consolationem adhibebimus? perpetua & ineuitabilis est illa Dei nostri constitutio, vt omnis, qui in lucem hanc prodierit, tandem conuenienti tempore etiam decedat. Quòd si ab Adamo ad nostra hæc sæcula vsque talis rerum humanarũ status semper fuit & est, ne, quæso, grauius feramus communes naturæ ærumnas, sed potiùs grato animo suscipiamus sanctam Domini voluntatem atque ordinationem. Semper quidem sacrosanctæ scripturæ explanatio, & doctrina summæ est consolationis & vtilitatis, sed vel maximè tali in tempore. Memoria idcirco repete conditoris F
nostri decretum, quo omnes, qui ex terra orimur
Genes.3. in terram rursum conuerti iubemur: nec quisquã adeo est magnus, qui dissolutionem effugere, & illa æterna sententia superior esse possit. Licet formosus quis & omni admiratione dignus sit, strenuus simul ac omnibus animi virtutibus exornatus: nullam tamen in alteram partem habet exuperantiam. Sed quia homo est, naturæ concedat necesse est, vt Adam, Noë, Abraham, Moses, aut vt alius quispiam eiusdem naturæ particeps.

Vnum

Vnum reuera humanæ naturæ omni admiratione dignum exemplum nobis conditor nostri in Mose expresit, quem virum sic effinxerat, vt omnes in illum oculi cõiicerentur, omnisque lingua res ipsius prædicaret. Pictores & statuarij longe à dignitate ipsius aberrant, historici res eius præclarè ac ex virtute gestas dum enarrant, ad fabularum incredulitatem planè deueniunt. Vnde plurimi nec fidem adhibere volunt his, quæ tristia de ipso circumferuntur, neque omnino credere, hũc talem morte extinctum esse. Perpessus tamen ea est, quæ & cælo, & astris, & terræ aliquando contingent. Quare sic calamitatem tuam metiare, vt neque eam è corde eiicias: nec ita tristitiæ indul-
A geas, vt illi prorsus succumbas. Velim tibi persuadeas, eos, qui hoc in sæculo amicitia copulantur, post verò morte disiunguntur, viatoribus seu itineris comitibus esse persimiles, qui vnũ ac idem iter ingredientes, etsi ob assiduam inter se cõuersationem consuetudine vniuntur, tamen postquã commune iter confecerint, necessariò & distrahuntur, & diuersa itinera suscipiunt, nec cõuictui mutuo & contractæ familiaritati inhærentes, ea, quæ principalis propositi erant, negligũt, sed caussam & scopum, quæ eos à principio mouit, intuẽtes, quisque ad peculiarem & proprium instituti sui finem tendit. Nam vt his diuersus viæ erat scopus, contingit verò, vt inter eundem familiaritatem inter se contraherent, ita etiã in vita hac perigrinantes, quilibet proprium & peculiarem vitæ terminum propositũ habet. Et licet matrimonio atque aliis vitæ huius communis vinculis societate inuicem astringantur, ne quidquam tamẽ
B hæc morantur, quò minus ad præstitutum terminum, quem superare nequeunt, tendãt, atque mutuo disiungantur. Grati igitur est animi, non molestè ferre separationem hominis tibi necessitudine vel maxima coniuncti, sed potius ob eam societatem, quam à principio iniuisti, gratiam habere ei, qui vt inires, cõcessit. At tu cùm tibi incolumis esset vir, cùm filius florens, aut quiduis tale, quod defles, nunquam gratiam habebas ei, qui te rebus præsentibus cumulauit, immo eorũ pertæsus, ob ea, quibus carebas conquerebaris: nam cùm viro vno cohabitares, quòd filios non haberes, angebaris, at iis adeptis, aut quòd nõ essent tales, quales cuperes, aut quòd deessent diuitiæ vel aliud simile, conquerebaris. Ita insatiabilis cupiditas, nunquam non inuenit, quæ desideret. Quare sedulo cauendum duco, ne, dum præsentes amicos nõ agnoscamus, sublatos vero prosequamur & complectamur nobismetipsis necessarias amicorum priuationes paremus. Si enim ob præsen-
C tia bona, quæ Deus in nos contulit, non agimus gratias, merito nostro carum nobis oblatio cõtingit. Nam quemadmodum oculi, quæ nimis apposita sunt, non vident, sed distantia quadam opus habent, ita etiam ingratæ animæ, in bonorum demum ademptione gratiam præteritam percipere videntur. Dum bonis fruimur, iis minimè contenti nullam largitori gratiam referimus: vbi illis priuati sumus, beneficium agnoscimus, beatumque prædicamus. Verùm nos posthabita rerum prçteritarum, & absentiũ tristitia discamus potius ob præsentia gratias agere, illaque æqui ac boni consulere, fateamur in aduersis medico sapiente opus nobis esse, in secundis, modica disciplina & castigatione, dicamus, Bonum est, domine, quòd humilẽ reddideris me, fateamur non esse dignas nec comparandas huius sæculi ærumnas ad gloriam, quæ in nos conferetur, dicamus denique nõ satis dignè ob scelera nostra, cũ grauiora promeruera- mus, flagris nos cæsos, ac dominum inuocantes precemur, castiga nos domine, veruntamẽ in iudicio & non in impetu iræ tuæ. Nam dum redarguimur à domino, castigamur, ne cũ hoc mundo condemnemur. In splendidiore autem vitæ cultu illam Dauidis vocẽ tollamus, Quid retribuã domino pro omnibus, quæ tribuit mihi? rectè sanè D ambigit vates, suamque tenuitatem ac infirmitatem agnoscit, ꝙ nihil habeat retributione dignũ, pro his summis ac infinitis beneficiis, quæ Deus in nos subinde confert. Ac sane longe maiora in posterũ nobis promittit, & quidẽ ea, quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę præparauit Deus iis, qui ipsum in oculis ferunt, & qui eius voluntatẽ sanctã obseruant. Hæc tanta bona faxit omnium præpotens Deus, vt & nos, carnalibus istis perturbationibꝰ purgati, cõsequi valeamus, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria & potentia in sempiternum tribuatur. Amen.

Psal. 118. Rom. 8. 1. Cor. 11. Psal. 115. 1. Cor. 2.

LITVRGIA SEV MISSA S. Basilij, ex vetustis codicibus latinæ tralationis descripta.

Primùm, Patriarchæ, cum sequentis ordinis clero, ecclesiasticis vestimẽtis induto, offeruntur in sacrario ab E *oblationariis mundatæ, & compositæ oblatæ, à populis susceptæ, quas ponit in patenis, & adolẽs super eas incensum, dicit hanc Orationem.*

DOmine Deus noster, qui cælestẽ panẽ, escam omnis mundi, dominũ Deum nostrũ Iesum Christũ, misisti nobis saluatorẽ, & redemptorem, benefactorẽ quoque, & benedictorẽ, atq; sanctificatorẽ: ipse & nunc, Domine, benedic voluntaria ista, & suscipe ea in supercęlesti altari tuo. Memẽto, Domine, cum benignitate, & misericordia, eorũ qui illa efferunt, & pro quibus offeruntur, & immaculatos nos conserua sancto tuo mysterio: quoniam sanctificatũ, & glorificatum est super omnia glorificũ nomen tuũ, patris, & filij, & spiritus sancti, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

F *Tunc, ante aduentũ Pontificis, intrant ecclesiã Presbyter & Diaconus, & stantibus ante cancellos, dicit presbyter, inclinato capite, hanc Orationem secretè:*

Domine, Deus noster, cuius potestas est sine numero, & gloria sine mensura, qui in misericordia innumerabilis, & incõprehensibilis es: ipse Dominator Domine, secundum clementiam tuam, respice in nos, & in sanctam domum istam, & fac nobiscum diuitem misericordiam tuam: quoniã tibi debetur omnis gloria, & honor, & adoratio, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et

Et cantant cantores tres vel quatuor versus psalmi,
Bonum est confiteri Domino.
Post quos stans Diaconus in secundo gradu ambonis, dicit alta voce:
In pace Dominum postulemus.
Et iterum Presbyter dicit secretè hác Orationem:
Domine Deus noster, saluum fac populū tuū, & benedic hæreditatem tuam: plenitudinem Ecclesiæ tuæ custodi, sanctifica diligentes decorem domus tuæ glorificantes te diuina virtute tua, & non derelinquas nos Deus sperantes in te.

A *Diaconus dicit alta voce:*
Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua. Sanctissimæ & intemeratæ dominatricis nostræ Dei genitricis, & semper virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos & adinuicem atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.
Pop. respondet: Tibi Domine.
Presbyter alta voce:
Quoniam tuum est imperium, & tuum est regnum, virtus, & gloria, pater, & fili, & spiritus sancte, nunc, & semper, & in secula seculorum.
Pop. respondet: Amen.
Et cantant cantores in ambone tres vel quatuor versus psalmi:
Dominus regnauit, decorem indutus est.
Cum Alleluia, *&* Gloria.
Post Gloria. *dicit Presbyter:*
Vnigenite fili, & verbum Dei, cùm sis immortalis, dignatus es propter nostram salutem incarnari, & de sancta Dei genitrice, & semper virgine

B Maria immutabiliter humanari ac crucifigi: Christus Deus noster, morte mortē calcasti, vnus qui es de sancta Trinitate cōglorificatus patri, & sancto spiritui, saluos nos fac.
Diaconus in ipso loco stans, dicit:
In pace Dominum postulemus.
Pop. respondet: Kyrie eleison.
Presbyter secretè.
Qui communes istas, & cōsonantes nobis dedisti orationes, quique duobus vel tribus consonantibus in nomine tuo postulationes tribuere promisisti, ipse & nunc seruorum tuorum postulationes commodè adimple, dans nobis in præsenti seculo agnitionem tuæ veritatis, & in futuro vitam æternam. *Diac.*
Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua Sanctissimæ, & intemeratę dominatricis nostræ, Dei genitricis, & semper virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos & adinuicem atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

C *Pop. respondet:* Tibi Domine.
Presbyter alta voce.
Quia benignus & clemētissimus es, Deus noster, & tibi gloriam offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nūc, & semper, & in secula seculorū.
Pop. respondet: Amen.
Et cantant Cantores:
Venite exultemus Domino. *Cum Antiphona.*
Saluos nos fac fili Dei, qui surrexisti à mortuis cantantes tibi Alleluia.

LITANIA I.

Et procedit Pontifex. Diac. dicit:
In pace Dominum postulemus.
Pop. respondet. Kyrie eleison.
Pontifex dicit:
Domine Deus noster, qui constituisti in cælis ordines, & militiam angelorum in ministerium gloriæ tuæ, fac cum introitu nostro introitū sanctorum Angelorum fieri comministrantium, & conglorificantium tuam benignitatem: quia te decet omnis gloria, & adoratio, & tibi gloriam offerimus patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & semper, & in secula seculorum.
Pop. respondet. Amen.
Diac. In pace Dominum postulemus. D
Pop. Kyrie eleison. *Diac.*
Pro superna pace, & salute animarum nostrarum, Dominum postulemus.
Pop. Kyrie eleison. *Diac.*
Pro sancta domo ista, & cum fidei reuerentia, & timore Dei, introeuntibus in eam, Dominum postulemus. *Pop.* Kyrie eleison.
Diaconus.
Pro Archiepiscopo nostro N. honorifico sacerdotio in Christi ministerio, & omni clero, & populo, dominum postulemus.
Pop. Kyrie eleison.
Diaconus.
Pro liberatione nostra ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, dominum postulemus.
Pop. Kyrie eleison.
Pontifex secretè Orationem ad ter sanctum hymnum.
Deus sanctus, qui in sanctis requiescis, & ter sancta voce à Seraphim laudaris, & à Cherubim glorificaris, & ab omni cælesti virtute adoraris: qui ex nihilo esse fecisti vniuersa, qui creasti hominē secundum imaginem, & similitudinem tuā, omnique tuo dono eum ornasti, dans postulanti sapientiam, & intellectum, & non despiciens peccantem, sed posuisti pœnitentiam in salutem: qui E dignatus es nos humiles & indignos seruos tuos in hora hac stare coram altari glorię tuæ, & debitam tibi adorationem & glorificationem offerre: tu Domine, accipe ex ore nostro peccatorum, ter sanctū hymnum, & visita nos in benignitate tua, & indulge nobis omne delictum, voluntarium etiam & non voluntarium. Sanctifica nostras animas & corpora, & da nobis in sanctitate deseruire tibi omnibus diebus nostris, intercessionibus sanctæ Dei genitricis, & omnium sanctorum qui à seculo glorificauerunt te.
Leuante sacerdote caput, Diaconus dicit:
Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus, gratia tua.
Sanctę, & intemeratæ dominatricis nostræ, Dei genitricis, & semper virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos, & adinuicem, F atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.
Pop. respondet. Tibi Domine.
Sacerdos excelsa voce.
Quia sanctus es Deus noster, & tibi gloriam offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum.
Pop. respondet. Amen.
Et cantant cantores.
Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, miserere nobis.

Et

Et ascendit Pontifex cum Sacerdotibus & Diaconis ad Thronum, & descendentibus Cantoribus de ambone, dicit Pontifex: Pax vobis.

Respondet populus: Et cum spiritu tuo.

Et sedet Pontifex cum Sacerdotibus, stantibus Diaconis ac Subdiaconis, & clero, et populo, et cantatur responsum in ambone. Inde legitur Apostolus. Inde, Alleluia cantatur.

Deinde descendit Pontifex de sede, et inclinanti sibi Diacono, dicit:

Dominus dabit verbum euangelizantibus virtutem suam.

Et legitur Euangelium, stātibus omnibus, cum timore, et reuerentia.

A

LITANIA. II.

Lecto Euangelio Diaconus in ambone.

Dicamus omnes, Kyrie eleison.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Ex omni anima, & ex omni mente dicamus omnes, Kyrie eleison. *Pop.* Kyrie eleison.

Iterum Diaconus.

Domine omnipotens, Deus patrum nostrorum qui es diues in misericordia, & benignus in miserationibus, postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Qui non vis mortem peccatorum, sed conuersionem, & vitam, ac pœnitentiam, postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro sancta domo ista, & cum fidei reuerentia, ac timore Dei introeuntibus in eam, Dominum postulemus. *Pop.* Kyrie eleison.

Pro Archiepiscopo nostro N. honorifico sacerdotio in Christi ministerio, & omni clero, & populo, Dominum postulemus.
B

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro piissimo, & à Deo cōseruando Imperatore nostro, omniq; palatio, & exercitu eius, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro quo & pugnare Dominum Deum nostrū & subiicere sub pedibus eius omnem hostem, & bellatorem, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra, ab omni tribulatione, ira & periculo, & angustia, Dominum postulemus. *Pop.* Kyrie eleison. *Diac.*

Pro circunstante populo, & expectante eam, quæ apud eum est, diuitem misericordiā Dominum postulemus.
C

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Miserere nostri Deus, secundū magnam misericordiā tuam, postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. Kyrie eleison. *Per duodecim vices: tunc cōuertit se Pontifex ad Populū, et facit tres cruces super eū: primā in medio, secundā, ad sinistrā partem, tertiā, ad dexterā: et conuertit se iterum ad altare, & dicit:*

Quia misericors, & clementissimus Deus es, & tibi gloriam offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. respondet. Amen.

Oratio fidelium prima.

Tunc eleuans manus Pontifex dicit secretè.

Domine Deus noster, extēsam istā postulationē suscipe à seruis tuis, & miserere nostri secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & magnitudinē miserationum tuarum, & mitte super nos, ac super omnem populum tuum, expectantem eam quæ apud te est, diuinam misericordiam.

Et exclamat alta voce:

Quia misericors & clementissimus es Deus: & tibi gloriā offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & semper, & in secula seculorum.

Pop. respondet. Amen. *Diac.*

Orate fideles, pro catechumenis, postulantes vt Dominus eis misericors sit.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.* D

Instruat eos verbo veritatis.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Reuelet eis Euangelium iustitiæ.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Suscipe, salua, miserere, & custodi eos Deus, grātia tua. *Pop. respondet.* Kyrie eleison.

Diaconus.

Catechumeni capita vestra domino inclinate.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex secretè Orationem catechumenorum.

Domine Deus noster, qui in cælis habitas, & respicis in omnia opera tua, respice in seruos tuos catechumenos, qui inclinauerunt ceruices suas in conspectu tuo: impone eis Domine leue iugum: fac eos membra Ecclesiæ tuæ, & idoneos eos fac lauacro regenerationis, remissione peccatorum, & indumēto incorruptionis, & agnitione filij tui veri Dei nostri.

Pontifex excelsa voce:

Vt & ipsi nobiscum glorificent honorificentissimum & magnificentissimum nomen tuum, patris, & filij, & spiritus sancti, nunc, & semper, & in E
secula seculorum. *Pop. respondet.* Amen.

Diaconus alta voce:

Omnes catechumeni procedite, catechumeni procedite, omnes catechumeni procedite, Nemo de catechumenis remaneat. Omnes fideles, iterū atque iterum in pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Tunc procedunt catechumeni si sunt:

Pontifex secretè:

Tu Domine, ostendisti nobis magnum istud salutis mysterium, tu dignos nos fecisti miseros, & indignos seruos tuos fieri ministros sancti altaris tui: idoneos nos fac virtute sancti tui spiritus, in ministerio isto, vt indānabiliter stātes, in conspectu sanctæ gloriæ tuæ, offeramus tibi sacrificium F
laudis: tu es enim operans omnia in omnibus. Da Domine & pro omnibus nostris peccatis, & populi tui ignorantia acceptabile, & susceptibile fieri sacrificium nostrum in conspectu tuo.

Diaconus ipse qui legit Euangelium.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus, tua gratia.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex voce excelsiori.

Quia te decet omnis gloria, honor, & adoratio, pater, & fili, & spiritus sancte, nunc & semper, & in secula seculorum. *Pop.* Amen.

LITANIA. III.

Diaconus.

Iterum

Iterum, atque iterum in pace Dominum postulemus. Pop. Kyrie eleison.

Diaconus.

Pro superna pace, & salute animarũ nostrarũ in pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. Diac.

Pro liberatione nostra, ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex secretè Orationem fidelium secundam.

A Deus, qui visitasti in misericordia, & in miserationibus humilitatem nostram, & statuisti nos humiles, & peccatores, ac indignos seruos tuos in cõspectu sanctæ gloriæ tuæ, ministrare sancto altari tuo, tu conforta nos virtute sancti tui spiritus in ministerio isto, & da nobis sermonem in apertione oris nostri, ad inuocandã gratiam sancti spiritus tui super proponenda munera.

Diaconus in ambone.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua. Pop. Kyrie eleison.

Pontifex voce excelsiori.

Vt sub imperio tuo semper custoditi, tibi gloriam offeramus, patri, & filio, & spiritui sancto, & nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen.

Descendit Diaconus de ambone, & cantant cantores, ac populus.

Qui Cherubim mysticè imitamur, & viuificæ Trinitati ter sanctum hymnum offerimus, omnẽ B nunc mundanam deponamus solicitudinem, sicuti Regem omnium suscepturi, cui ab angelicis inuisibiliter ministratur ordinibus. Alleluia.

Interea deportantur, & proponũtur munera à presbyteris, & post lauationem manuum, petit ministros pro se orare, & respondent.

Spiritus sanctus superueniat in te, & virtus altissimi obumbret te, & comministret tibi.

Depositis muneribus, & super altare compositis, dicit Diaconus:

Iteremus postulationem nostram Domino. Pro propositis honorificis muneribus Domino Deo nostro, & pro commodis & bonis animarũ nostrarum, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. Diac.

Pro ciuitate nostra, & omni ciuitate, & regione, & his qui in fide Christi habitant in eis, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. Diac.

Pro temperie bona aëris, & abundantia fructuũ terræ, & tempore pacifico, Dominũ postulemus. Pop. Kyrie eleison. Diac.

Pro nauigantibus, iter agentibus, ægrotis, captiuis, & salute eorum, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. Diac.

C Pro liberatione nostra ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex secretè:

Domine Deus noster, qui creasti nos, & induxisti in vitam hanc, qui ostendisti nobis vias salutis, qui dedisti nobis cælestium mysteriorum reuelationem, tu es, qui posuisti nos in ministrationem hanc in virtute spiritus tui sancti: prosperare, Domine, fieri nos ministros noui Testamenti tui, & ministros sanctorum mysteriorum tuorũ: suscipe nos appropinquantes sancto altari tuo, secundum multitudinem misericordiæ tuæ, vt simus digni offerre tibi rationabile istud, & absque sanguine sacrificium pro nostris peccatis & populi ignorantia: quod sacrificium accipiens in sanctũ & supercæleste, ac intelligibile tuum altare, in odorem suauitatis, emitte nobis gratiam sancti spiritus. Respice in nos, Deus, & vide super seruitutem nostram hanc, & suscipe eam, sicut suscepisti Abel munera, Noë sacrificium, Abrahæ holocaustum, Moysi & Aaron sacrationes, Samuël hostias D pacificas, sicut suscepisti, de sanctis tuis Apostolis, verum istud mysterium, sic & ex manibus nostris peccatorum suscipe munera ista in benignitate tua, Domine vt idonei facti, ministrare impollutè sancto altari tuo, inueniamus mercedem fidelium & prudentium ministrorum, in die terribili retributionis tuæ iustæ. Diac.

Suscipe, salua, & custodi nos, Deus, gratia tua.

Pop. Kyrie eleison. Diac.

Diem omnem perfectam, sanctam, pacificam & absque peccato, à Domino postulemus.

Pop. Da Domine. Diac.

Angelum pacis, fidelem ductorem, custodem animarum, & corporum nostrorum, à Domino postulemus. Pop. Da Domine. Diac.

Indulgentiam, & remissionem peccatorum nostrorum, & propitiationem delictorum nostrorũ bona, & commoda animabus nostris, & pacem mundi à Domino postulemus.

Pop. Da Domine. Diac.

Reliquum tempus vitæ nostræ in pace perficere nos, à Domino postulemus. E

Pop. Da Domine. Diac.

Christianos fines in vita nostra: fideles, indolo ros, inconfusos, inexpugnabiles, & bonam respõsionem in terribili, & horribili tribunali Christi, Christum Dominum postulemus.

Pop. Da Domine. Diac.

Sanctæ, & intemeratæ dominatricis nostræ, Dei genitricis, & semper virginis Mariæ, cũ omnibus sanctis, memorantes, nos ipsos & ad inuicẽ, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex voce excelsa:

Per miserationes vnigeniti filij tui, cum quo benedictus es, vnà cum sancto, & benigno, ac viuifico tuo spiritu, nunc, & semper & in secula seculorum. Pop. Amen.

Pontifex. Pax omnibus.

Diac. Diligamus inuicem. Ostia. F

Et dant omnes pacem. Diac. Ostia.

Et clauduntur Ostia. Diac.

Intendamus, & canamus symbolum.

Et cantant omnes symbolum, incipiente Archidiacono. Post symbolum leuatur tertio, & sic tertio tollitur linteum desuper muneribus. Et dicit Diac.

Stemus bene, stemus cum timore: intendamus sanctam oblationem in pace offerre.

Pop. Misericordiam, pacem, sacrificium laudis. *Pontifex voce excelsa.*

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas

Dei patris,& communicatio sancti spiritus,sit cũ omnibus vobis. Pop. Et cum spiritu tuo.

Pont. Sursum corda.

Pop. Habemus ad Dominum.

Pont. Gratias agam⁹ Domino Deo nostro.

Pop. Dignum,& iustum est.

Pontifex secretè.

Qui es dominator Domine, Deus pater omnipotens,adorãde,dignum verè,& iustum, ac decens est magnitudini sanctitatis tuæ,te laudare,tibi hymnum dicere, te benedicere, te adorare, tibi gratias agere, te glorificare solum verũ Deũ, A & tibi offerre in corde contrito, & spiritu humilitatis, rationabile hoc ministeriũ nostrum : quia tu es qui tribuisti nobis agnitionem tuę veritatis. Et quis est idoneus loqui potentias tuas ? auditas facere omnes laudationes tuas,vt enarrare omnia mirabilia tua in omni tempore? Domine,Domine vniuersorum, Domine cæli, & terræ, & omnis creaturę visibilis,& inuisibilis,qui sedes super thronum gloriæ,& respicis abyssos: non habens initium,inuisibilis,incomprehensibilis,incircunscriptus, immutabilis, pater Domini nostri Iesu Christi,magni Dei,& Saluatoris,spei nostræ, qui est imago tuæ bonitatis,& obsignatio æqualis figuræ,in ipso ostendens te patrem, verbum vitæ, Deus verus,quę est ante secula sapientia,vita,sanctificatio,virtus,lumen verum:à quo spiritus sanctus apparuit,veritatis spiritus,adoptionis donũ, pignus futuræ hæreditatis, initium æternorũ bonorum,viuifica virtus,fons sanctificationis:à quo B omnis creatura rationabilis, & intelligibilis confortata,tibi seruit, & tibi æternã offert glorificationem.Quia omnia seruiunt tibi: te enim laudãt angeli,archangeli,throni,dominationes, principatus, potestates, virtutes, & multi oculi Cherubim,tibi adstant in circuitu Seraphim,sex alæ vni & sex alæ alteri, & duabus quidem velant facies eorum, duabus autem pedes, & duabus quidem volant, & clamant alterum ad alterum incessabilibus vocibus,intacibilibus doxologiis.

Et alta voce:

Triumphalem hymnum canentia, clamantia, & dicentia.

Et dicit Populus cum Clero:

Sanctus,Sanctus,Sanctus,Dominus Deus Sabbaoth.Pleni sunt cæli & terra gloria tua, osanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini,osanna in excelsis.

C ACTIO SECRETA, SEV *canon,pontifex secretè.*

Cum his beatissimis virtutibus, Domine clementissime,& nos peccatores clamamus,& dicimus: Sanctus es verè,& sanctissimus, & non est mensura magnificentiæ sanctitatis tuæ,& sanctus in omnibus operibus tuis,quia in iustitia,& in iudicio vero omnia induxisti in nos:plasmasti enim hominem,puluerem accipiens de terra, & imagine tua Deus honorificasti eũ.Posuisti eum in paradiso deliciarum,immortalitatem vitæ, & delectationem æternorum bonorum in conseruatione mandatorum tuorum promisisti ei:sed nõ audientem te verum Deum,qui creasti eum,sed suasione serpentis seductum,mortificatum etiã propriis delictis, exiliasti eum in tuo iusto iudicio, Deus,de paradiso in mundum hunc:& conuertisti eum in terram ex qua venit,disponens ei regenerationis salutem, quæ est in ipso Christo tuo. Non enim conuertisti plasma tuum in finé, quod fecisti benignè,neque oblitus fuisti opus manuũ tuarum,sed visitasti multis modis per viscera misericordiæ tuæ.Misisti enim prophetas,fecisti virtutes per sanctos tuos,qui per singulas generationes,& generationes glorificarunt te. Locutus fuisti nobis per os seruorum tuorum Prophetarum, D prænuntians nobis futuram fieri salutem : legem dedisti in adiutorium,Angelos constituisti custodes. Quãdo autem venit plenitudo temporis,locutus es nobis in ipso filio tuo,per quem & secula fecisti,qui est splendor glorię tuę,& figura substantiæ,portans etiam omnia verbo virtutis suæ. Non enim rapinam arbitratus est esse æqualis tibi Deo patri, sed Deus cũ sit ante secula, in terra visus est, & inter homines conuersatus est, & ex virgine sancta natus, exinaniuit seipsum, formam serui accipiens,cõformis factus corpori humilitatis nostræ, vt nos cõformes faceret imagini gloriæ suæ. Quia enim per hominem peccatum introiuit in mundum,& per peccatum mors properauit, bene placuit vnigenito tuo filio, qui est in finibus tuis Dei patris,factus ex muliere,sancta Dei genitrice, & semper virgine Maria, factus sub lege, condemnare peccatum in corpore suo: vt qui in Adam mortui eramus, viuificaremur in ipso Christo tuo:& inhabitans mundo hoc, dans præcepta salutis, discedere nos ab erroribus idolorum,induxit nos in agnitionem veritatis tuę veri dei,& patris: acquirens nos sibiipsi populũ acquisitionis,regale sacerdotium, gentem sanctam & purgans nos in aqua,& sanctificans spiritu sancto, dedit seipsum commutationẽ morti, in qua tenebamur venditi sub peccato: & descendẽs per crucem ad inferos,repleret vt se ipso omnia, absoluit dolores mortis,& resurgens ac iter faciens omni carni ad ex mortuis resurrectionem, sicut non erat possibile teneri sub corruptione principem vitæ,factus est primitiæ dormientium, primitiuus ex mortuis,vt sit ipse omnia in omnibus primatum habens. Et ascendens in cælum, sedet in dextera magnitudinis tuæ in excelsis,qui venturus est reddere vnicuique secundum opera sua. Dimisit autẽ memorationes salubris suæ passionis,ista quæ proposuimus secundum sua mandata.Debens enim exire in voluntariam,& beatissimam, & viuificam suam mortem, in nocte qua tradebat seipsum pro mundi vita, accipiens panẽ in sanctis suis,& immaculatis manibus, & ostendens tibi Deo & patri, gratias agens,benedicens, sanctificans,frangens: E F

Et voce altiori:

Dedit sanctis suis discipulis, & Apostolis, dicens:Accipite,& mãducate: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum.

Pop. respondet. Amen.

Iterum secretè:

Simili-

Similiter & calicem, de genimine vitis, accipiens, miscens, gratias agens, benedicens, sanctificans, dedit sanctis suis Discipulis, & Apostolis dicens: *Et altiori voce:*

Bibite ex hoc omnes: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis, & multis effundetur in remissionem peccatorum.

Pop. Amen. *Secretè iterum:*

Hoc facite in meam commemorationem.

Quoties enim comeditis panem hunc, & calicem istum bibitis, meam mortem annuntiate, meam resurrectionem confitemini. Memorantes ergo, Domine, & nos salutarium eius passionum, viuificæ crucis, triduanæ sepulturæ, ex mortuis resurrectionis, in cælum ascensionis, in dextera tua Dei, & patris sessione, & gloriosæ ac terribilis secundæ eius præsentiæ.
A

Et voce excelsiori:

Tua ex tuis tibi offerimus, per omnia, & in omnibus. *Pop.*

Tibi hymnum dicimus, te laudamus, tibi gratias agimus, Domine, & postulamus te, Deus noster. *Pontifex secretè:*

Ideo, Domine sanctissime, & nos peccatores, & indigni serui tui, qui constituti sumus ministrare sancto altari tuo, non propter iustitias nostras: non enim fecimus quid boni in terra, sed propter misericordias, & miserationes tuas quas effudisti ditaliter super nos, confidentes appropinquamus sancto altari tuo, & proponentes configuralia sancti corporis, & sanguinis Christi tui, te obsecramus, & te postulamus sanctæ sanctorum, beneplacita tua benignitate, venire spiritum sanctum tuũ super nos, & super proposita munera ista, & benedicere ea, & sanctificare.

B

Modo erigit se Pontifex, & signat.

Et ostendere panem quidem istum, ipsum honorificum Corpus Domini, Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi: quod autem est in calice isto, ipsum sanguinem Domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita.

Iterum inclinat se, & dicit:

Nos autem omnes de vno pane & calice participantes, coadunati inuicem, in vnius spiritus sancti communione, & nullum nostrum ad iudiciũ, aut condemnationem facias accipere sanctũ corpus, & sanguinem Christi tui: sed vt inueniamus misericordiam & gratiam in cœtu omniũ sanctorum, qui à seculo tibi placuerunt, Auorum, Patrũ, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Euangelistarum, Martyrum, Confessorum, Doctorum, & omnis spiritus iustorum, finem in fide habentium.
C

Pontifex voce excelsa.

Præcipuè sanctæ & intemeratæ, benedictæ dominatricis nostræ, Dei genitricis, & semper virginis Mariæ.

Iterum secretè:

Sancti Ioannis præcursoris & Baptistæ, Sancti *N. illius*, cuius memoriam facimus, & omniũ sanctorum tuorum, quorum postulationibus visita nos Deus. Et memento omnium dormientium in spe resurrectionis vitæ æternæ, & refrigera eos vbi visitat lux vultus tui. Adhuc te obsecramus:

Memento sanctæ, catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ, quæ est à finibus vsque ad fines orbis terrarũ, & pacifica eam quam tuam fecisti honorifico sanguine Christi tui, & sanctam domum istam cõfirma vsque ad consummationem seculi. Memento Domine, eorum, qui munera ista tibi obtulerunt, & per quos, & pro quibus ea obtulerunt. Memento, Domine, frugiferorum, & bene operantium in sanctis Ecclesiis, & memorantium pauperum, retribue illis diuitibus & cælestibus donis tuis. da illis pro terrenis, cælestia: pro temporalibus, æterna, prõ corruptibilibus, incorruptibilia. Memento Domine, eorũ, qui sunt in desertis, & mõtibus & speluncis, & in cauernis terræ. Memento Domine eorum, qui sunt in virginitate, & viduitate, & reuerentia, & monachali habitu, & venerabili ciuilitate degentes. Memento, Domine, piissimi, & fidelissimi nostri Imperatoris, quem decreuisti regnare super terram: armis veritatis, armis bonæ voluntatis, corona eum. Obumbra super caput eius, in die belli, conforta brachium eius, exalta dexteram eius, corrobora imperium eius, subditas illi fac omnes barbaras nationes, quæ bella volunt. Tribue illi profundam & inablatam pacem. Loquere in cor eius bona pro Ecclesia tua, & omni populo tuo, vt in tranquillitate eius tranquillam, & pacificam vitam peragamus, in omni pietate, & venerabilitate. Memento Domine, omnis principatus, & potestatis, & qui sunt in palatio fratrum nostrorum, & omnis exercitus: bonos in bonitate conserua, malos bonos fac in benignitate tua. Memento, Domine, circunstantis populi, & pro certa caussa remanentium, & miserere eis, & nobis, secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Promptuaria eorum adimple omni bono, coniuges eorum in pace, & concordia conserua, paruulos enutri, iuuẽtutem baiula, senectutem contine, pusillanimes consolare, dispersos cõgrega, errantes reuoca, & coaduna sanctæ tuæ catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ: energumenos à spiritibus immundis libera, nauigantibus cõnauiga, iter agentibus coitera: viduis patrocinare, orphanos protege, captiuos libera, infirmos sana, qui in ergastulis, & in metallis, atque exiliis, seu amara seruitute, vel in quacunque tribulatione & angustia, siue anxietate sunt, releua. Memẽto, Domine, & omnium petentium magnam misericordiam tuam, & omnium amantium nos, & odientium, & postulantium nos indignos orare pro illis. Et omnis populi tui memento Domine Deus noster, & super omnes effunde diuitem misericordiam tuam, omnibus retribuens, quæ ad salutem sunt postulationes, & quorũ nos memoriam non fecimus, aut per ignorantiam, aut per obliuionẽ, seu propter multitudinem nominum, ipse memento, Deus, qui scis vniuscuiusque ætatem, & appellationem, qui scis vnumquenque de vẽtre matris suę. Tu es enim, Domine, auxilium inauxiliatorũ, spes desperatorum, laborantium salus, nauigantium portus, languentium medicus, ipse omnibus omnia sis, qui scis vnumquenque & postuationẽ eius, domum, & necessitatem eius. Et erue, Domine, ciuitatem hanc, & omnem ciuitatem, & regionem à fame, pestilentia, terræ motu, demersione, igne, gladio, incursu alienigenarum, & ciuili bello.
D
E
F

Modo excelsiori voce:

In primis memento, Domine, Archiepiscopi, N. quem da sanctis tuis Ecclesiis ad pacem, integrum, honorificum, sanum, longæuum, rectè tractantem verbum veritatis tuæ.

Iterum secretè:

Memento Domine, omnium Episcoporũ orthodoxorum, rectè tractantium verbum veritatis tuæ. Memento, Domine, secundum multitudinẽ miserationum tuarum, & meæ indignitatis, indulge mihi omne delictum voluntarium, etiam non
A voluntarium. Et nõ pro peccatis meis prohibeas gratiã sancti tui spiritus à propositis muneribus. Memẽto, Domine, honorifici presbyteratus, qui est in Christi ministerio, & omnis sacerdotalis ordinis. Et neminem confundas circunstantium sancto altari tuo. Visita nos in bonitate tua, Domine, appare nobis in diuitibus tuis miserationibus. Bene temperatos & vtiles nobis aëres tribue, pluuiam pacificam ad fructificationem terræ largire. Benedic coronam anni benignitatis tuæ. Comprime schismata Ecclesiarum, extingue incursiones gentium, hæresum insurrectiones citò destrue virtute sancti tui spiritus. Omnes nos suscipe in regno tuo, filios lucis, & filios diei ostendens, tuã pacem, & tuam charitatem da nobis Domine Deus noster. Omnia enim dedisti nobis.

Et voce excelsiori:

Da nobis vno ore, & vno corde glorificare, & laudare honorificentissimum & magnificentissimum nomẽ tuum, patris, & filij, & spiritus sancti, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen. *Pontifex.*

B Et sint misericordiæ magni Dei cum omnibus vobis. *Pop.* Et cum spiritu tuo.

Diac. in ambone. Aperiantur ostia.

Et aperiuntur ostia.

LITANIA. IIII.

Diaconus.

Omnium sanctorum memorantes, iterum, iterumque in pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro oblatis, & sanctificatis honorificentissimis muneribus Domini Dei nostri, & commoditate bonorum animarum nostrarum, Dominum postulemus, vt clementissimus Deus, qui accepit ea in sancto, & supercælestis ac intelligibili suo altari in odorem suauitatis, emittat nobis gratiam, & communionem sancti sui spiritus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra ab omni tribulatione,
C furore & angustia, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex secretè.

Deus noster, Deus saluans, tu nos doce dignè gratias agere tibi pro benefactis quæ fecisti, & facis nobiscum: tu es Deus noster, qui accepisti munera ista, munda nos ab omni iniquitate carnis & spiritus, & doce nos perficere sanctificationem in timore tuo, vt in testimonio mundæ conscientiæ suscipientes portionem sanctificationis tuæ, coadunemur sancto corpori & sanguini Christi tui, & suscipientes ea, habeamus Christum habitantem in cordibus nostris, & efficiamur templũ tui sancti spiritus, & neminem nostrum Deus noster reum facias horribilium tuorum videlicet istorum cælestium mysteriorum, neque infirmũ anima & corpore ob indignam eorum susceptionem: sed da nobis vsque ad nouissimum anhelitũ, dignè suscipere spem sanctificationum tuarum, in viaticum vitæ æternæ: in excusationem acceptabilem in terribili tribunali Christi tui, vt & nos cũ omnibus sanctis, qui à seculo tibi placuerunt, fiamus participes æternorum bonorum, quæ præparasti diligentibus te Domine. D

Diaconus.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua. *Pop.* Kyrie eleison.

Diaconus.

Diem omnem perfectam, pacificam, & absque peccato, à Domino postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Angelum pacis, fidelem ductorem, custodem animarum nostrarum, & corporum nostrorum, à Domino postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Indulgentiam & remissionem peccatorum nostrorum, ac delictorum, bona, & commoda animabus nostris, & pacem orbi terrarum, à Domino postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Reliquum tempus vitæ nostræ in pace ducere, & finire nos, à Domino postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Christianos fines in vita nostra fideles, indolores, inconfusos, inexpugnabiles, & bonam excusationem, in terribili, & horribili tribunali Christi Dei, Christum Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Coadunationem fidei, & Communionem eius spiritus postulates, nos ipsos, & adinuicem, atque E omnem vitam, Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex voce excelsiori:

Dignare nos, Domine, cum fiducia, indamnabiliter audere inuocare te patrem Deum cælestẽ, & dicere; Pater noster.

Clerus & populus simul cum illo leuatis manibus. *Pontifex.*

Quoniam tuum est regnum, virtus, & gloria, pater, & fili, & spiritus sancte, nunc, & semper, & in secula seculorum. *Pop.* Amen.

Pontifex. Pax omnibus.

Diaconus. Capita nostra Domino inclinemus. *Pop.* Tibi Domine.

Pontifex secretè Orationem.

Domine, Domine, pater miserationum, & Deus omnis consolationis, inclinantes tibi sua capita custodi, muni, conforta: ab omni opere malo discedere fac, in omni autem opere bono coadiuua, & F idoneos fac indamnabiliter accipere intaminata & viuifica mysteria, in remissionem peccatorum, & spiritus sancti communionem.

Et voce excelsiori:

Gratia, & miserationibus, atque clementia vnigeniti tui filij, cum quo benedictus es, vnà cũ sancto, & benigno, & viuifico tuo spiritu, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen.

Diac. Intendamus.

Ponti-

Pontifex exaltans panem, dicit:

Respice, Domine Iesu Christe, Deus noster, ex sancto habitaculo tuo, & veni ad sanctificandum nos, qui sursum patri consides, & hic nobis inuisibiliter coës, dignare manu tua forti dare nobis sanctum, & intaminatum corpus tuum & pretiosum sanguinem, & per nos peccatores populo tuo.

Et voce magna.

Sancta sanctis.

Populus respondet.

Vnus sanctus, vnus Dominus, vnus Iesus Christus in gloria Dei patris, cum spiritu sancto. Amē.

A *Et cantant Cantores communionem, & sic communicant omnes. Post communionem autem, portantur munera in sacrarium, cantantibus omnibus hæc:*

Repleatur os nostrum laude tua, Domine, vt hymnum dicamus gloriæ tuæ. Quia idoneos nos fecisti sanctorum tuorū participare mysteriorū: salua nos in sanctificatione tua, tota die meditantes iustitiam tuam. Alleluia.

Diaconus.

Recti qui accepimus partem diuinorum, intaminatorum, immortalium, & cælestium, atque horribilium mysteriorum, dignè gratias agamus Domino. *Pop.* Kyrie eleison.

Pontifex secretè:

Gratias agimus tibi, Domine Deus noster, in assumptione sanctorum, & intaminatorum, immortalium, & cælestium mysteriorū, quæ dedisti nobis in benefacto, & sanctificatione, atque sanitate B animarum nostrarum, & corporum: ipse Domine vniuersorum, da fieri in nobis communionē corporis, & sanguinis Christi tui, in fide inconfusa, in charitate non ficta, in multiplicatione sapientiæ, in sanitate animæ, & corporis, in auersione omnis aduersarij, in perfectione mandatorum tuorū & excusatione acceptabili, in terribili tribunali Christi tui.

Diaconus alta voce:

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Diem omnem perfectam, sanctam, pacificā, & absque peccato postulantes, nos ipsos, & adinuicem, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex voce excelsiori.

Quia tu es sanctificatio nostra, & tibi gloriam offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc, & C semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen. *Diac.*

In pace procedamus in nomine Domini.

Pontifex post hæc vadit retro lectorium, & dicit Diaconus.

In pace Dominum postulemus.

Pontifex.

Qui benedicis benedicentes te, Domine, & sanctificas confidentes in te, salua populum tuum, & benedic hæreditatem tuam. Plenitudinem Ecclesiæ tuæ custodi, sanctifica diligentes decorem domus tuæ, glorifica glorificantes te diuina virtute tua, & non derelinquas nos sperātes in te, pacem mundo tuo da, Ecclesiis tuis, Sacerdotibus, Imperatori nostro, & omni Populo tuo: quia tu es Deus noster, & tibi gloriam offerimus, patri, & filio, & spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Et respondent Ministri. Amen.

Et pergunt in sacrarium, tollere vestimenta sua.

GREGORII NAZIANZENI *Theologi Oratio funebris in laudem Basilij Magni dicta, Bilibaldo PircKheymhero, interprete.*

QVum Basilius Magnus semper nobis sermonum argumentū præstiterit, plus enim meis celebratus est orationibus, quàm nemo vnquam propriis: restabat, vt nunc quoq; seipsum in argumentū certaminis exhiberet maximū, iis qui eloquētiæ operā impendunt, arbitror autē, si quis in vi dicendi experientiā facere, deinde illam vel mediocriter expēdere, ac vnum ex omnibus sibi argumentum proponere voluerit, non secus ac pictores tabulas exemplares, solum hoc tanquam sermone dignū sumpturū, ac prę cunctis aliis electurum: tantum opus est de laude viri huius dicere, non solum nobis qui iam pridem omni dicendi gloriæ renuntiauimus, sed iis etiam, quibus oratio vita est, & qui hoc vnum ac solum curant, vt talibus excellant argumentis. Sic ita de his sentio, & vt mihi persuadeo admodum rectè. Ceterum si nunc sermonibus haud vtar, ignoro ad quid aliud illis dehinc vti debeam, aut qua re mihiipsi plus gratificari possim, siue laudatoribus virtutis, vel sermonibus ipsis, quàm vt virum hunc admirer. Proinde satis mihi erit, si debitum hoc tantum delibauero. Debitum enim est bonis, ac si quid aliud, inter alia de sermone sermo, illis enim pariter ad voluptatem cedit, obiterque adhortatio fit ad virtutem: quorum enim laudes noui, horum & manifeste retributiones esse scio. In nulla igitur re ex omnibus accidit vt non sint omnium. At in sermonibus vtrinque res se male habet, siue ad dignitatem prope accedant, ac vim suam ostendant seu plurimum destituant, quod omnino necesse est accidere iis, qui virum hunc laudant, vt re ipsa se victos demonstrent, insuper eum quem laudandum susceperunt, sermonis vi præstantiorem esse fateantur. Quæ igitur me ad dicendum perpulere & ad hoc deduxere certamen, hæc sunt. Proinde nemo miretur, si ego post tanti temporis interuallum, ac post tot laudatores, qui illum publice ornarunt ac priuatim, hoc fungor officio. Anima enim diuina, & in omnibus mihi tam nunc, quàm prius veneranda, ignoscet. Quemadmodum igitur quum adhuc nobiscum ageret, multa meorū meliori omnino termino, & amicitiæ lege emendabat (haud enim me dicere pudet, quod omnibus virtutis lex erat) ita nunc postquam super nos euasit nobis parcet, parcent & vnà feruentiores è vobis viri huius laudatores, si saltem alius feruentior est alio. Nec hi solum, verum omnes qui in laude hominis pares sunt honore. Non enim ob negligētiam id quod decuisset est obmissum,

ſum; nunquam enim tam negligentes, vel in virtu-
tis, vel amicitiæ erimus officio, neque aliis potius
laudem conuenire quàm nobis putabimus. Verũ
ſub initium loqui cũctabar, dicatur enim veritas,
quemadmodum ij, qui ad ſacra accedunt, prius
quàm auditu & mente ſint purgati. Deinde non
ignoratis (ad memoriam enim pariter reducam)
quantum interim dum veritatis ſermonem exer-
cui, ſim periclitatus, bene coactus, & ſecundum
deum forte peregrinus effectus: & neque ex ſen-
tẽtia generoſi illius veritatis pugilis, ac nihil aliud
ſpirantis quàm ſermonem pium, & orbis totius ſa-
A lutem. In iis enim quæ ad corpus pertinẽt nequa-
quam fortaſsis confidendum eſſe dicere oportet,
viro generoſo, & qui ſupra corpus eſt, priuſquam
hinc transmigrauerit, & qui penitus nihili facit a-
nimæ bona, quæ à vinculis coerceri poſſunt: & ita
hic ſistantur, quæ ad reſponſionem ſpectant. Non
enim, vt arbitror, opus eſt vt prolixiores de illa
fiant ſermones, præcipue apud eos, qui manifeſtè
noſtra cognoſcunt. Ac ideo iam ad laudem ipſam
eſt accedendum, ſermoni verò deum illius præpo-
no, ne virum laudibus meis afficiam iniuria, néve
multum diuerſè ab aliis incedam. Tametſi om-
nes fortaſsis deficiemus, quemadmodum ij, qui
cælum & ſolis intuentur radios. Proinde ſi illum
viderem genere, & iis quæ ex genere ſunt gloria-
ri, aut omnino re aliqua parua, & iis quibus in ter
ram reſpicientes extolli ſolẽt, alius vtique heroũ
videretur catalogus, ſi ea recenſere vellemus, quæ
de illo temporũ afferre poſſemus ſerie. Immò nec
B hiſtoriis concederemus, vt plus quàm nos habe-
rent, ſed & in eo planè præſtaremus, quod eũ nec
fictionibus aut fabulis, ſed rebus ipſis, quarum mi-
hi teſtes exiſtunt, ornaremus. Siquidẽ multas no-
bis de eo Pontus ob patrem ſuppeditat narratio-
nes, miraculaque nequaquam priſcis inferiora.
Pontus. Multas etiam ſolum meum patrium, veneranda
Cappadocia, non minus iuuentutis altrix, quàm
Cappadocia iuuentutis & equorum altrix. equorũ generoſorum procreatrix. Vnde nos ge-
neri paterno conferimus maternum. Sanè quinã
numeroſioribus, aut maioribus ornati fuere præ-
fecturis, adminiſtrationibusque publicis? quinam
in aulis regiis potentia plus floruerunt, & opulen-
tia, necnon throni ſublimitate, honoreque popu-
lari, ac ſermonum ſplendore? quæ cuncta ſi velle-
mus, recenſere poſſemus. Siquidem nil eſſent Pe-
lopidæ, & Cecropidæ, necnon Alcmeones, Aeaci-
dæ, & Heraclidæ, & quibus nil eſt ſublimius. Qui
quum nihil ex domeſticis manifeſti, quod refer-
re poſſent haberent, ad obſcuriora confugerunt,
dæmonibus quibuſdam, ac deis, necnon fabulis
progenitores infamantes. Quorum venuſtiſsima
fuere incredenda, planeque credentium iniuria.
Ceterum poſtquam nobis ſermo de viro eſt, qui
C dignum eſſe duxit vt nobilitatis ſecundum virum
iudicaretur, & nequaquam deceat, vt formæ &
colores ex ſe ipſis cenſeantur, aut equi generoſiſ-
ſimi, vel abiectiſsimi: vnum aut duo extraria de-
pingemus, ex iis quæ ſub initio illi indita fuere,
eaque vitæ eius peculiaria, & quibus potiſsimum
in loquendo gaudebat: ſicque deinde ad ipſum
conuertar. Aliis igitur aliud ſit decus, ſiue generis
ſeu rerum ſingularum, minorum, ſeu maiorum, tã
quam hęreditas quędam paterna, à longe, vel pro-
xime incipiens, ac ad poſteros ſe extendens Baſi-
lio verò vtriuſque generis inſignia, fuere pietas.
Quod quidem nunc ſermo oſtendet. Perſequu-
tio erat, & perſequutionum ſęuiſsima ac grauiſsi-
ma. Scientibus Maximinum dico, qui quum ex *Maximinum.*
multis qui nuper fuerant pullulaſſet, omnes mo-
deſtos fuiſſe oſtendit. Siquidem multa flagrabat
audacia, & vt impietatis coronaretur potentia, ſa-
tagebat, hanc multi ex noſtris ſuperarunt pugili-
bus, & ad mortem vſque decertarũt, & ante mor-
tem parumper, ſolum tamdiu relicti, vt victoriæ
ſuperuiuerent, & non vnà cum certaminibus abi- D
rent, ſed aliis reſeruarentur. Aliptæ virtutis, mar-
tyres viui, ſtatuæ ſpirantes, præconia tacita. Mul-
tis igitur enumerandis, tempus quoque illud auo
Baſilij ac parẽtibus, qui omnem pietatis exercue-
runt viam, pulchram hanc attulit coronidem. Si-
quidem ita erant animati ac præparati, vt omnia
facile ſuſtinerent ob quæ Chriſtus eos coronat,
qui certamina, quæ pro nobis pertulit, imitantur.
Quoniam verò oportebat vt certamen legitime
perageretur, Lex autem martyrij perſequutis par-
cit & imbecillioribus, ne vltro ad agonem proce-
dant: quum vero præſentes ſunt ne ſubterfugiant
iubet. Hoc enim audaciæ, illud vero eſt ignauiæ.
In hoc ideo illi honorantes legiſlatorẽ, quid ma-
chinantur, ſeu potius ad quid feruntur à prouidẽ-
tia, quę cuncta illorum gubernat? ad ſyluam quan
dam in Ponticis fugiunt montibus, ſunt autem
ibi quàm plurimæ, denſæ, ac latè ſe extendentes,
admodum paucis fugæ vtẽtes comitibus, cibique
miniſtris. Alij igitur temporis admirentur longi- E
tudinem, ſi quidem vt plurimum ibi, vt aiunt, ex
fuga ſunt commorati, annos circiter ſeptem, pa
ruo victu, ac tenui, vti credere par eſt, & fortuito
corpora ſuſtinentes, ſub dio, in præcipitiis, frigo-
ribus, & caloribus afflicti. Deſertum præterea in-
hoſpitale, ab omnique communione & ſocietate
humana ſeiunctum, permoleſtum fuit iis, qui o-
lim honorati & multis ſatellitibus culti fuerant.
Ego verò quod his maius eſt & mirabilius, dicere
incipiam. Et nemo mihi fidem deneget, ſiue non
magnum cenſeat, perſequutiones ac diſcrimina
propter Chriſtum exantlata, male ſentiens, & ad-
modum periculoſe. Deſiderabant quippiam ge-
neroſi, & quod ad voluptatem deſeruiret, tempo
ris laborantes longitudine, & neceſſariis iam ſa-
tiati. Nec tamen ea quæ olim Iſraël pertulerunt,
quoniam minime murmuratores erant, quemad-
modum illi quum in eremo poſt fugam ex Aegy-
pto affligebantur, tanquàm Aegyptus melius eis
quàm deſertum fuiſſet, quoniam abunde lebetes
carnibus ſuppeditaſſet plenas cum aliis quę ibi re
liquerant. Lutum enim, & laterum fictio nullius
tum momenti, propter ſtultitiam, penes eos erat, *Exo. 19.*
ſed alia tanquam magis pia & fideliora profere-
bant. Nunquid ex incredendis eſt dicebat, quod F
cum miraculorum ſis deus, populum peregrinum
& fugientem large pauiſti in deſerto, ita vt illi pa-
nem per pluuiam demitteres, & coturnice exſatu
rares, ac eos non ſolum neceſſariis, ſed & ſuper-
fluis nutrires: qui mare diuiſiſti, & ſolem firmaſti
ac flumina ſiccaſti. Sed & alia recenſebant quę fe-
cerat. Anima enim in talibus hiſtorias amare ſo-
let, & deum miraculis laudare, quàm plurimis. Ac
ideo nobis cibum, dicebant, hodie largire, ac de-
licate nos pietatis pugiles paſce.

Siquidem

Siquidem multæ sunt bestiæ, quæ diuitū effugerunt mensas: quemadmodum olim & nostras, qui in his latitamus montibus. Multæ etiam aues comestibiles, super nos desiderantes volant. Ex quibus quid à te solum volente, capi nequit? talia dicebant, & venatio aderat, cibus spontaneus, ineptus, omnifarius. Cerui turmatim super tumulis apparentes, admodum ingētes, admodum pingues, admodum prompti ad iugulationem. Solum hoc percipi nequibat, quod molestè ferrent, si non celerius aduocarentur. Et hi quidem nutu trahebantur, alij autem ducebantur, quonam persequente, aut cogente? nemine. Quibus
A equis? quibus canibus? quo latratu? aut clamore? aut quibus iuuenibus venationis exitus præoccupantibus? legibus orationis ligati, & petitionibus iustis. Quis talem nouit venationem, ex iis qui olim fuere, seu nunc sunt. Proh miraculum, ip si venationis erant penuarij. Quantum placebat, voluntate solum detinebatur. Quod verò superabundabat, filuis ad secundam remittebatur mensam. Habebant igitur obsoniorum artifices frugales, cœnam decentem, conuiuæ grati, præambulum iam speratorum. Miraculum præsens, ob quod ad certamen, pro quo hæc sustinebant, prōptiores fiebant. Et hæ meæ sunt narrationes. Tu verò tuos mihi recense venatores, Oriones, & Actæones, venatores infelices, persequutor meus, qui fabulas miraris, & ceruam pro virgine suppositam, si tibi aliquid tanti est ad contentionem, etiam si concedamus, nequaquam fabulā esse quæ narratur, quemadmodum sermonis reliqua & val de turpia. Quid enim opus erat retributione, si virgo saluata erat, vt hospitum doceretur cædes, & inhumanitas pro humanitatis disceretur retri-
B butione. Et hoc quidem tale, ex multis vnum, & pro multis, vt meus est sermo. Et illud percurri, non vt Basilio aliquid gloriæ adderem, nequaquā enim mare indiget fluminibus, vt in illud exonerent, licet multa influant ac magna. Neque vt aliquid afferrem laudis ei qui nunc celebratur, sed vt ostenderem, quæ nam illi ab initio affuerint, & ad quale exemplum respiciens, tantum præcelluerit. Etenim si magnum est aliis, vt aliquid à maioribus ad gloriæ accipiant splendorem, longe maius est illi, vt maioribus à se ipso aliquid addat, nō secus ac fluuius currens. Ceterum de cognatione maiorum, non minus secundum virtutis quàm corporis comparationem, multa quidem & alia extant indicia, veluti pauperum sustentatio, hospi
C tum exceptio, animæ per temperantiam purgatio, facultatum portio deo consecrata. Res cui nō dum tunc multi studebant, quemadmodum nunc ex primis auctum & honoratum est exemplis.

Filiorum procreatio.

Necnon alia quæ Ponto & Cappadocibus impēsa, satis ad multorum aures implendum forent. Mihi verò bonorum generatio filiorum, res videtur maxima & clarissima. Siquidem numerosam & pulchram prolem fabulæ fortasis habent, nobis autem experientia hos contulit, ita factos, vt si & non talium essent parentes, sibiipsis sufficerent ad gloriam: taliu m autem existentes patres, & si ipsi non itam clari essent virtute, omnes superarent prolis felicitate, equidem vnū vel duos laude dignos nasci, naturæ quispiam ascribere possent: at præcellentia in omnibus, manifestè parentum laus est. Quinimo beatissimus sacerdotum ac virginum numerus ostendit, eos & qui nuptiali iugo sunt alligati, nullum damnum in æquali virtutis excellentia perpeti: sed ob vitæ potius electionem, aut conuersationem talia facere. Quis igitur ignorat Basilij huius patrem, Basilium magnum penes omnes nomen, qui optionem paternam est adsecutus (ne dicam solus) ac si quis alius inter homines: nam quum omni virtute præditus esset, à solo filio prohibitus est ne partes haberet primas. Quis ignorat Emmeliam, quæ ab eo quod fuit nomen est sortita, aut facta quod appellata fuit. Vnde iuste concinnitatis D cognomine ornata extitit, quæ illud inter mulieres esse visa est (vt breuiter dicam) quod ille inter viros, ac ideo si necesse fuisset, vt omnino mos gereretur naturæ, & is quem nunc laudamus, hominibus daretur, quemadmodum olim veterum quidam, qui à deo ob communem vtilitatem orbi sunt concessi, nequaquam conuenisset vt ex aliis potius quàm talibus nasceretur parentibus: neque vt ij ab alio magis quàm hoc parentes nominarentur. Ceterum quicquid ipse recte egerit, iam enumerare incipiemus: nam postquam laudis primitias, lege persuasi diuina, quæ parentibus cunctum honorem tribuere iubet, commemorationi horum dedimus, ad illum iam transibimus: hoc tantum addentes, quod & omnibus vere dictum videri puto, qui illum cognorunt: nobis, quum eum laudamus, sola eius voce opus esse: ipse enim materia est splendida laudantibus, solusque materia sermonis viribus dignus. Pulchritudinem vero, fortitudinem, & staturæ proceritatem, quibus multos gaudere E video, laudare volentibus, & iis relinquo, qui rebus student minutis, & circum corpora volutantur: non quia is minus quàm alius quispiam præditus fuerit, quum adhuc iuuenis esset, ac nondum carnem philosophia perdomuisset: sed ne mihi quemadmodum inexpertis accidat pugilibus, qui vires temerè & superuacaneis euacuant certaminibus, ac ideo inferiores suo tempore inueniuntur, in iis, ex quibus victoria acquiritur, & ob quæ coronæ pronuntiantur: quæ autem arbitror, nequaquam videri superuacue dici, ne oratione à scopo aberrem, ea quoque laudabo: arbitror igitur cunctos fateri, qui mente sunt prædíti, institutionem disciplinarum, primum ex bonis nostris esse: non solum generosiorem illam, & nostram, quæ omnem sermonis fastum & contentionem despicit, solaque salu- F tis & rerum intellectualium continetur pulchritudine: sed & externam, quam christiani plerique tanquam insidiatricem ac deceptricem, & quæ à deo segreget despiciunt, male sentientes: quemadmodum enim terra & cælum, necnon aër, & similia, non ideo sunt contemnenda, quia quidam male his sunt abusi, pro deo ea quæ dei sunt venerantes, Ita etiam quicquid vtilitatis ex philosophia percipi potest, id omne ad vitæ vsum fructificare debemus: ita tamen vt periculum effugiamus, & nequaquam contra creatorem creaturam, iuxta insipientes, concitemus: sed ex opificio opificem deprehendamus, & sicut diuinus

Emmelia concinnitas vel morigera.

inquit Apostolus, omnem intellectum Christo captiuemus: quemadmodum igitur ignem, & cibum, ac ferrum, necnon alia per sese nec vtilia aut noxia esse scimus, sed quemadmodum videtur vtentibus: quin ex reptilibus medicamenta etiam quædam theriacalia temperamus ad salutem: ita & in illis; siquidem indagationem & contemplationem suscipimus: quum autem ad dæmones & errorem perducit, necnon perditionis profundũ, contemnimus: nam licet hæc nequaquam nobis ad pietatem prosint, ex deteriori tamen id quod melius est seligimus; ac sermonem nostrum, cum illo roboramus, haudquaquam igitur disciplinæ sunt vituperandæ, quemadmodum nonnullis videtur, sed rudes & imperiti, & qui ita habent sunt negligendi: vellent enim omnes tales quales ipsi sunt esse, quò in communi ignorãtia latere & inscitiæ argumẽta effugere possent. Ceterum postquam hæc pro confessis habentur, age de Basilio ipso consideremus. In prima itaque ætate, à magno patre, quem communem tum virtutis præceptorem Pontus elegerat, institutus est & formatus formatione optima & purissima: quam diuinus David rectè diurnam vocat, quoniam nocturnæ opponitur, sub hoc igitur admirandus ille, tam vita quàm sermone auctus in vtrisque coaluit: nequaquam ob Thessalicum antrum, tãquam virtutis officinam glorians, nec ob Centaurum quendam superbum, heroum præceptorem, nec quod lepores venari, vel hinnulos cursu superare, aut ceruos capere ab eo didicisset, siue vt in rebus bellicis fortissimus esset, aut optime equos domaret, eodem pullo & magistro vtens, vel ceruorum & leonum medulla, à fabularum nutriretur fictoribus, sed disciplinas didicit circulares, obiterque pietatem exercuit: & vt breuiter dicam, ad futurã perfectionem, à disciplinarũ perductus est principio: qui enim vel vitam solum rectè instituunt, aut eloquentiæ tantummodo student, ita vt alterum omittant, nihil mihi à monoculis distare videntur, quibus magnum est nocumentum, maior verò turpitudo, quum quempiam inspiciunt, seu inspiciuntur: quibus verò cõtingit, vt in vtrisque excellant & sint idonei, ij illud etiam assequũtur, vt perfecti euadant, & cum beatitudine viuant futura. Proinde & illud Basilio contigit, vt ad bene viuẽdum domesticum virtutis haberet exẽplum, ad quod respiciens, confestim optimus euasit: quemadmodum pullos videmus equinos, necnon vitulos, simul vt nati sunt matribus suis alludere: eodem modo & ipse equino quasi hinnitu, patrẽ circunsiliebat, non multum summis virtutis moribus inferior, aut si mauis, quemadmodum in adumbratione picturæ, vbi mox futura pulchritudo figuræ indicatur, & ante diligentiæ tẽpus ea quæ diligentiæ sunt præsignantur. Postquam autem abunde disciplinis illis instructus fuit, ipsumque nihil pulchri effugit, quum nec apib⁹ cederet laboriosis, quæ ex cunctis floribus vtilissima colligũt, ad Cæsareensem profectus est ciuitatem, quæ eo tempore disciplinarum florebat institutione: splẽdentem illam dico, & nostram, quoniam & ipsa meorum sermonum ductrix est, & institutrix, ac non minus sermonum metropolis existit, quàm earum ciuitatum quæ illi subiunt, & super quas habet potestatem: quàm si quis virtute priuaret sermonum, illi etiam quod pulcherrimum habet & peculiarissimum auferret: aliæ enim ciuitates, aliis exultant ornamentis, siue vetustis, aut nouis, secundum quod (vt arbitror) fabulis celebrantur aut spectaculis: hanc autem sermones notam reddunt, perinde ac signa in armis, siue fabulis: reliqua verò ij referant, qui virum apud eos erudiebant, & institutione fruebantur: sed qualis fuit erga præceptores? qualisque erga coætaneos? hos quidem æquabat, illos autem omni doctrinæ genere superabat, ita vt paruo tempore apud omnes laudis gloriam referret, ac tam populo quàm ciuitatis primoribus maiorem eruditionem, quàm ætatem, maioremque morum grauitatem, quàm eruditionem ostenderet. Rhetor inter rethores, etiam ante thronos sophisticos. Philosophus inter philosophos, etiam ante dogmata philosophica: & quod maximum erat, sacerdos christianus, & ante sacerdotium etiam: tantum illi in omnibus tribuebatur ab omnibus: eloquẽtiæ verò studium ei superuacaneum erat, ex eo tamen tãtum decerpsit, quantum illi ad philosophiam nostram opus erat, quoniam & vis huius, ad intelligendorum demonstrationem est necessaria: siquidem mens, motus est ineffabilis torpentium: philosophia autem studium, & mundo perire, ac deo adiungi, iis qui pro infernis superna commutant, in stabilibusque ac fluxis, stabilia præferunt & manẽtia. Inde Byzantium profectus est, ciuitatẽ Orienti præsidentem: ea enim sophistis & philosophis præcellebat clarissimis, quorum fortissima quæque ob naturam versatilem & ingentẽ breui collegit tempore. Hinc ad sermonum parentem Athenas à deo mittitur. Athenas inquam, quæ in disciplinis pulchram habent insatiabilitatem, mihique aureæ sunt, & bonorum, ac si alicui alij hospites: hę enim mihi virum hunc cognitum reddidere, licet nec antea ignotum: quumque eloquentiam quærerem, felicitatẽ retuli: & licet per modum alium, idem tamen mihi euenit quod Saul. Qui quum patris quæreret asinos, regnum inuenit, dum præter opus destinatum, maius quid oneraretur. Sane rectè sermo noster hucusque cucurrit, & per viam delatus est planã, admodũmque facilem & regiã, in laudibus viri. Dehinc verò ignoro, qualiter sermone vtar, aut quò me conuertã, habet enim sermo contrarium quid nobis: desidero enim hic postquã in hunc incidi sermonem, ac tempus hoc nactus sum, aliquid à me ipso prædictis adiũgere, ac parũper narrationi immorari: vnde & quomodo, à qualique principio nostra inceperit amicitia, aut si magis propriè loqui oportet, conspiratio & coadunatio: nam & vt siis haud facile à iucundis diuelli solet spectaculis: si verò violẽtia quadã abstractus fuerit, iterũ illac refertur: queadmodũ sermo à narrationibus suauissimis: proinde licet magnitudinẽ timeã conat⁹ modeste tamen, & quantũ possibile est verba facere studebo. Si verò alicubi ob nimiũ cogemur desideriũ, affectui nostro parcẽdũ erit, quum omnium affectuum sit iustissimus, ac passionibus haud affici, damnum censeatur, ab iis qui præditi sunt mente. Habebant igitur nos Athenæ, perinde ac defluxum quendam fluuiatilem, ab vno patriæ

triæ fonte, in diuersas diuisos terras, rursusque in vnum tanquã ex præscripto dei motũ conueniẽtes. Ego autem paulo prius aduenerã, illeque cõfestim post me multa & præclara spe exceptus: nam multorum celebrabatur linguis, prius etiam quàm veniret, singulisque magnum erat, præoccupare eum cui studebant, verum nil oberit, si sermoni narratiunculam quandam breuem, tanquam condimentum aliquod addamus, quo scientibus A memoriam refricemus, ignorantibus autem doctrinã impertiamur. Athenis ex iuuenibus quàm plurimi, imò modestiores etiam, circa sophisticã desipiunt. Non ingenerosiores solum, & nomine obscuri, sed generosiores iam & clariores. Non secusque ac multitudo inter se decertant, quum motibus præditi sint iuuenilibus, & haud facile cohiberi possint. Ac ideo videre est idem illis accidere, quod & equorum ac spectaculorum amatoribus, in cursu equorum aduersariorum. Saltãt enim, clamant, puluerem in cælum spargunt, in aurigas sedentes aërem verberant, equos digitis tanquam flagellis cum coniungentibus coniungunt. & quum nullius sint domini, facile inuicem concedunt, aurigas, equos, stationes equorum, præfectos, ac quinam sunt illi? vt plurimum indigentes ac pauperes, & qui nec tantum habent, vt vno sustineãtur die, eodem modo & ij, in his admodum pro doctoribus suis confligtantur, & aduersariis indignantur: quo ipsi plures existant, ac doctores, quorum illi curam gerunt præcipuam, locupletiores reddant: quæ res admodum absurda est, pariter & infelix. Præoccupantur enim ciB uitates, viæ, portus, montium summa, campi, nouissima quæque: nec quicquam est in tota Attica, aut in Græcia reliqua, quod non in partes cedat, cum incolis quàm plurimis: nam & hos studiis suis addictos habent. Quum igitur quispiã in manus horum incidit exploratorum, quod vel vi accidit, vel voluntariè, hæc lex illis est Attica, & ludus serio permixtus. Primum enim hospitio excipitur à præoccupante aliquo, vel amico, aut cognato, siue patriæ eiusdem, aut iis qui admodum in sophistica præcellunt & captionibus. Idque præcipue in honorem fit eorum, quoniam & hęc illis merces est, vt studiosissimos adipiscantur. Deinde nugis agitur, ab omni volente. Hæc vt arbitror, ideo faciunt, quo fastum eorum, qui nuper aduenerunt contundant, & sub initium eos sibi morigeros reddãt. Alij igitur nugantur proteruius. Alij verò rationabilius, secundum quod plus ciuiles sunt aut agrestes. Et res quidem illa ignorantibus timorem incutit, & immitis videC tur. At præscientibus admodum suauis & humana. Maior enim ostentatio est quàm opus rerum de quibus concertatur. Deinde per forum ducitur cum pompa, quæ talis est: ij qui adolescentis ad balneum sunt præcursores, seipsos in ordinem redigunt, secundum cognationes seriatim, quum verò appropinquant, multo vtuntur clamore, saltantque tanquam insanientes: iubet autem vox illa, eos non vltra progredi, sed consistere tanquam balneum eos minime capere velit, simulque portas calcibus pulsant, strepitu iuuenẽ perterrentes, deinde ingressum concedentes: ita iam libertatem præstant. Ac ex balneo honore æqualem, & tanquam vnum ex eis suscipiunt. Hocque eis ex ludicro illo iucundissimũ est, vt quàm celerrime ea quæ perturbant reconcilientur & dissoluantur. Ego igitur tum meum ac magnum Basilium, non solum ob reuerentiam haud deduxi, quum eum viderem moribus constantiorem esse, & sermonibus plus idoneum: sed & aliis qui iuuenem illum haud cognoscebant, persuasi vt idem facerent. Si quidem à multis confestim habitus est venerabilis, auditu præcognitus. Vnde accidit, vt solus ferè ex aduenis, legem illam effugerit, dignior visus honore hoc iuũenili. Et illud D amicitiæ nostræ fuit præludium, hinc cõsortij nostri scintilla, sic inuicem fuimus sauciati. Inde tale quid euenit, nam nec hoc nobis est prætereundũ. Armenios nequaquam simplex hominum genus esse inuenio, sed admodum vafrũ, & scopulis seu aris simile marinis: ex quibus multi eum conueniebant familiares, & sodales quidam, etiam ob amicitiam pristinam & paternam: siquidem in eodem ludo versati fuerant literario. Accedebant igitur cũ amicitiæ fictione, sed inuidia, & nequaquã beneuolentia eos instigabat. Interrogabantque eum cõtentiose potius quàm rationabiliter, ac illum per primum conatum sibi subiicere quærebant, superiorẽ viri laudem cognoscentes, præsentem verò honorem minime ferentes. Moleste enim ferebant, quum iam pridem philosophicam ac tritã sumpsissent vestem, molliterque susurrare didicissent, si non plus hospite haberent ac iuuene. Ego autem nimius Athenarum amator, & vanus (ignorabam enim, quod hæc ob inuidiam fierent, sed fictioni credebam) quum iam aures demitterent, ac tergum verterent (indigne enim ferebam Athenarum gloriam in illis dissolui, & E adeo cito cõtemni) iuuenibus opem tuli. Sermonem enim instauraui, & illis à me ipso robur pręstiti. Siquidem parua quædam additio omnia potest in talibus, ita vt in pugna simili, æqualia sermoni capita constituat. Verum postquã cognoui, quid sub disputatione illa lateret, neq; enim iam tolerabilis erat, sed palam se denudabat, cõfestim immutatus fui, ac puppim cohibui, illiq; adstiti, & victoriam in alteram partem inclinare feci. At ille cõfestim ob rem hanc gauisus est, sagax enim erat, ac si quis alius, alacritateque repletus, vt planè Homericis verbis eum describam, Sermone igitur generosos illos exagitabat, syllogismisq; verberans, non prius dimisit quàm manifeste in fugam vertisset, ac planè vires eorum fregisset. Hoc nobis amicitiæ secundæ, non iam scintilla erat, sed ignis accensus splendens & manifestus. Illi igitur re discessere infecta, multum seipsos ob temeritatem incusantes, multumque mihi ob insidias indignantes, tanquam ex professo illis inimicitias indixissem, quas etiam proditionem vocaF bant, nõ eorũ solum, sed & Athenarum ipsarum. Ac ita illi in tẽtatione prima succubuere, & adeo ab vno confusi sunt viro, vt nec amplius in futurum spem conciperent meliorem. At ille (siquidem humanus est affectus, quum magna sperantes, expeditiq; speratis occurrimus, videmus autem apparentia longe opinione nostra esse inferiora) tristabatur, affligebatur, nec habebat cur se ob peregrinationem suam laudaret, quærensque quod sperauerat, Athenas, felicitatem vocabat inanẽ. Et hic in illis erat, ego verò plurimũ tristitiæ ei

Partus inter scholas. Athenis.

Armeniorum mores.

tiæ ei

tiæ ei ademi. Nam ratione occurrit, considerationibusque virum deliniui. Et quod vere ita se habebat, dicebam, nequaquam hominum mores confestim, sed tempore longo, & consuetudine perfectiore deprehendi, nec disciplinas à scrutantibus breui cognosci posse. His verbis lætitiã ei reduxi, experimentumq; dedi, & accepi, ac plus illũ mihi colligaui. Quum vero tempore procedenti desideriũ inter nos confiteremur, ac philosophiã esse cui studebamus, tum omnia iam inter nos erāmus. eadem enim domo ac mensa vtebamur, cõtubernales, vnanimes, idem sentientes, semper inter nos desiderium feruentius & firmius augentes. Qui enim corpora amant, quoniã fluxa sunt, instar vernis diffluunt floribus. Quin nec flamma permanet, quum materia est consumpta, sed cum illa accendente euanescit: ita nec desiderium subsistit, quum marcet feruor. Modesti vero, & qui secundum deum viuunt, postquã rei sunt firmioris, ideo etiam stabiliores existunt: ac quantũ pulchritudo plus ab eis imaginatione deprehẽditur, tanto illos magis sibi ipsi, & amatores eorum inuicem colligat. Et hæc de nobis lex est amoris. Proinde scio, quod tẽporis & mensuræ terminos transgredior, & ignoro quomodo in has incidam considerationes. Non tamẽ habeo quomodo me à narratione contineã. Nam semper id quod mihi in mentem venit, necessarium videtur, ac melius quàm quod est obmissum. Quod si me quis violenter inde abstraxerit, idem mihi quod polypodi accidet. Illi enim, quũ quis eos ex cauernis suis extrahere nititur, adeo fixe saxorũ adhærent concauitatibus, vt nequaquam inde auelli queãt, nisi quid secum violenter abstrahant, aut ipsi relinquant. Si igitur quispiam permittet, habeo quod quæro. Sin minus, à me ipso reprehendar. Quum igitur ita inter nos ageremus, ac in bene murato thalamo aureas fundaremus statuas, quemadmodum Pindarus ait, ita quoque ad vlteriora sumus progressi, deo pariter & desiderio nostro cooperatoribus vtentes. O quomodo sine lacrymis harum rerum memoriã refricare possum? spe enim ducebamur pari, in re inuidia plena, sermonum nempe. Verum inuidia aberat, æmulatio autẽ vrgebat, certamenq; ambobus erat, non vter è nobis primas ferret partes, sed vt illas amico concederet. Nam vt inuicem excelleremus propriũ feceramus. Vna enim ambobus anima esse videbatur, duobus corporibus inclusa. Proinde etsi non facile credendum sit dicentibus, omnia sibi cum omnibus conuenire, nobis tamen credẽdum est, tanquam iis quibus inuicẽ, & inter nos recte conueniebat: eratque ambobus opus vnũ, virtus, & vt ad spes viueremus futuras, priusquam abcederemus hinc, quum sciremus planè nos aliquando emigraturos. Ad quod respicientes, ac omnem vitam & actionem nostram dirigentes, ita deducebamur à mandato, virtutemq; inter nos acuebamus. Et nisi mihi hoc dictu nimis sit magnum, libra inuicẽ eramus in qua expenditur id quod rectũm est ac obliquum. Conuersabamur autẽ cum amicis nequaquam improbis, sed modestissimis, neq; cum pugnacissimis, sed cum pacificis, & cum quibus versari conduceret, facilius esse scientes, malitia aliorum inquinari, quàm aliis virtutẽ impertiri. Nam & morbo citius quis inficitur, quàm sanitatem conferre possit. Disciplinis vero non tam iucundissimis, quàm pulcherrimis gaudebamus. Siquidem hinc iuuenes ad virtutem vel vitia formari contingit. Porro duæ nobis viæ cognitæ erant, vna prior & venerabilior, alia autẽ secundaria & nequaquam dignitate cum priori conferenda. Prima nos ad domos sacras, & doctores qui illic agebant ducebat, secunda autẽ ad magistros externos: reliquas volentibus reliquimus: Festiuitates, theatra, panegyres, cõuiuia. Nihil enim honorabile censeo, quod non perducit ad virtutem, neq; meliores facit eos qui illi student. Aliis igitur aliæ quædam sint nomenclaturæ, vel à maioribus aut familiis deductæ, siue ab institutis propriis, aut egregie gestis: nobis verò res erat magna, ac nomẽ ingens, vt christiani essemus, & censeremur. Quo magis exultabamus, quàm Giges ille annulo (etiam si haud fabula esset) cuius opẽ Lydorum assequutus regnum. Aut Midas olim auro, cuius gratia etiam periit, quum voti compos effectus esset, & nil nisi aurũ possideret. Alia hæc fabula Phrygia. Nam quid de Abaridis Hyperborei dicerem sagitta? aut de Pegaso Argiuo? quibus haud tantum per aërem ferri poterãt, quantũ nos mutuo ac inter nos ad deum eleuabamur. Dicam quid succinctius. Athenæ quum aliis, quantũ pertinet ad animam, nociuæ essent, quemadmodum non male à piis censetur hominibus: idola enim ibi præ reliqua Græcia, mala abundant abundantia, difficileq; est horum laudatoribus ac patronis non arripi: nobis verò nullum ab iis accidit damnum, qui mente iam eramus stabiliti & muniti. Imò si contrarium, & mirum quid dici debet, hinc ad fidem cõfirmabamur, quum deceptiones eorum & imposturas perdisceremus. Vnde dæmones cõtemnebamus, & nequaquã admirabamur. Proinde si fluuius est quispiam, aut esse creditur qui per mare dulcis fluit, aut animal quod in igne qui cuncta absumit circumuolat, hoc nos inter cunctos eramus coætaneos. Et hoc pulcherrimũ erat, quod sodalitium quoddã non ingenerosum circa nos erat, duce illo instructum, ac deductũ, quod planè gaudebat eisdem. Quoniam & pedestres iuxta currum currebamus Lydium, eo cursu & modo, ex quibus nobis contigit, vt clari apud condiscipulos nostros haberemur ac sodales, clariq; apud Græciã vniuersam, præcipuè verò apud notissimos. Sed & vltra terminos iam progressi fueramus, quemadmodum manifestum factum est à pluribus, qui hæc narrarunt. Tantum enim præceptores nostri præcellebant, quantum & Athenæ: nos verò tantum quantum præceptores, inuicem nos audientes, & inter nos colloquentes. Amicorum par eramus non incelebre, ita vt nec apud eos tale quid audirent Orestæ, & Pilades, neque Molionidæ, homerici libri miraculũ. Quos calamitatum cognatio notos reddidit, & quod pulchre currum agitare scirent, partem inde sumentes legitimã vnde etiam verbera. Ceterum mei oblitus videor, dum in meas prouehor laudes, quod quidem nec ab alio admitterem vnquam: sed nil mirum, sic enim amicitia illius aliqualiter perfrui licuit, dum sic vixit cum virtute, vt illi cesserit in laudem. Nunc verò sermo nobis rursum ad metã reducatur. Quis nobis adeo canus intellectu fuit, ante caniciem etiam? sic enim

à Salo-

Margin notes: Polypos. — Giges annulus. Midas. — Athenæ idololatricæ.

Sapient. 4. à Salomone senectus definitur. Quis etiá tam venerabilis tam senibus quàm iunioribus? non solú qui eo vixerunt tẽpore, sed qui etiá præcesserunt. Quis minus indigebat sermone propter mores? Quis magis cõpos fuit orationis, idq; cum moribus? Quódnam doctrinæ genus non est perscrutatus? seu potius, quódná haud cum excellentia? idq; tanquam solum. Ita enim in cunctis est versatus, quemadmodũ nemo vnquá in vno. Ita etiá exacte singula calluit, tanquam alia ignoraret. Diligentia enim cum ingenio cõcurrebat, ex quibus scientię A & artes vires suas habent. Naturæ enim celeritate minime propter ingenij indigebat acumẽ, minimeq; acumine propter velocitatẽ. Ita autẽ vtraq; colligebat, & in vnũ deducebat, vt incertũ foret, quoná ex illis admirabilior esset. Quis adeo Rhetoricá pernouit? impetũ spirantem ignis, tametsi mores eius longe à rhetoribus essent alieni. Quis ita in grammatica excelluit? quæ linguá exornat, historias colligit, metris imperat, legemque fert poëmatibus. Quis ita philosophia inclaruit? sublimi illa & sursum ascendẽte, tam actiua quàm cõtemplatiua: ac ea quoq; quæ circa rationales versatur demonstrationes, quæ cõtrapositiones habet, & exercitia, quá & dialecticam vocant. Ita vt facilius esset è labyrinthis euadere, quàm illius sermonum retia effugere, si ita foret necesse. De Astronomia autẽ, & Geometria, necnon numerorũ proprietate tantũ sumpsit, vt non inquinaretur illorũ argutiis: superuacuum vero cõtempsit, tanquá pie volentibus viuere inutile foret. Ita vt B electio magis, quàm appositũ, admiráda esset, seu potius appositũ electione. Sanè medicandi artem & corporis ægritudo, ac infirmitas assidua, quum philosophiæ & laboris sit fructus, necessariá sibi fecit. Hinc enim incipiens, in habitũ peruenit artis, & huius, non quemadmodũ se circa apparẽtia habet & interna, sed quantũ circa dogmatica & philosophica. Ceterum qualia sunt hæc? licet talia existant, si cum viri doctrina, quá in moribus habuit fuerint cõparata. Nugæ profecto erunt cum gestis eius collati, Minos ille & Rhadamantus, quos Græci Asphodili pratis, & cápis censuere dignos Elisiis, quum in opinionẽ, quemadmodũ & nos paradisi deuenissent, ex libris, vt arbitror, Mosaicis, ac nostris, licet nomenclatura aberrarunt, aliis nominibus paradisum ostendentes. Proinde & sic se illa habebát, eratq; nauis doctrinæ plena, quatenus natura pertingere potest humana; vltra enim transiri nequit. Reliquũ erat vt de reditu ac vita cogitaremus perfectiori, acciperemusq; sperata, & ea propter quæ conueneramus. Iamq; dies aderat regressionis, & parata erant quæ ad peregrinationẽ pertinebant. Sermones valedicentes, præmissiones, reuocationes, gemitus, amplexus, lacrymę. Nil enim adeo triste est vbiq;, quàm quũ contubernales ab Athenis & seipsis diuelluntur. C Factum igitur tum est spectaculũ miserabile, & historia dignum. Circumstabat nos amicorum & coëtaneorum chorus, sed & præceptores nõnulli aderant, qui nos nequaquá dimittendos esse dicebant, rogantes, cogentes, persuadẽtes, & quid non dicentes? quidve non facientes? quemadmodum par est dolentes. Ceterũ quid hic accusem, num me ipsum? aut diuinam illam & incõprehẽsibilem animam, siue audaciam ipsam? Ille enim caussam

Asphodili prata. Græci ex Mosi libris aliqua dicerunt.

de regressione depromens, superior visus est contentione, ac vi etiam detinentium, ideoq; illi permissus est reditus. Ego verò Aethenis derelictus sum partim languens, partim autẽ (nam verum dicatur) proditus ab illo persuadẽte, vt dimitterem non dimittentem, cederemque trahentibus. Res priusquá fieret nequaquam credenda. Siquidem facta est incisio corporis vnius, in partes duas, & mortificatio amborũ: aut vitulorũ collactaneorũ & coniugalium separatio, flebiliter inter se mugientium, & haud ferentiũ disiunctionem. Mea tamen longior erat mulcta. Non enim diutius sustinere poteram, vt viderer miserandus, ac omnibus rationem separationis reddere, sed cum tempore haud longo Athenis mansissem, desiderium, D Homericum me fecit equum: vinculá enim quæ me retinebant abrupi, ac per campum lasciuiens ad contubernalem me contuli. Postquam autem regressi sumus, parumper mundo, & scenæ gratificati sumus, quo desiderio satisfaceremus multorum. Quum enim nequaquá theatrice haberemus seu ostentabunde, celerrime nostræ facti sumus potestatis, & inter viros censi sumus, virilius adiumento philosophiæ proficientes. Non amplius iam vná, id enim inuidia haud permisit, desiderio tamen vná cõuersati sumus. Hunc enim Cæsariensis continebat ciuitas, tanquá secundum quendá conditorem & ciuitatis gubernatorẽ: deinde peregrinationes quædam necessariæ, postquam nos haud habebat, illum excepere, nec à philosophiæ instituto alienæ. Me vero parentũ pietas, & senectutis horum cura, necnon calamitatũ aduersitas à viro abduxit, forsitá minus bene aut iuste, abduxit tamen. Cogito autẽ, num omnis mihi inde vitæ inæqualitas & difficultas acciderit, & ad philosophiá impedimentum, nequaquam desiderio E aut proposito dignum. Ceterum nostra quocunque deo placuerit ferantur, ferentur autem intercessionibus illius melius: hunc autẽ multiplex dei clementia, & circa genus nostrũ dispensatio, per multa media notum faciens, semperq; clariorem ostendens, Ecclesię illustri facem prępo suit splendentem, celebremque illum ad sacros presbyterij thronos elegit, & per vná ciuitatẽ Cæsareensem, orbi succẽdit vniuerso. Et quonam modo? nequaquam festinanter ad gradus perduxit, neque per obtrectationes & fraudes more multorum, qui nunc præsidentias cõcupiscunt, sed ordine, & lege ascensionis spiritalis honorẽ adauxit. Sanè nequaquam rerum & ordinis apud nos laudo cõfusionẽ, quum aliquando peruerse à quibusdá præsidetur in gradibus. Siquidẽ non omnes accusarẽ audeo, neque visum est: obiter tamẽ legem laudo G nautarum, quæ prius gubernatori rerum in manus dat, indeq; proram deducit, & vlteriora concredit. Itaq; tandẽ super gubernacula, cum multa maris experientia, & ventorũ statuit cognitione. Pariter & in rebus fieri solet bellicis, miles sub initium quis efficitur, deinde ordines regit, tandẽ etiá in ducem euadit. Siquidẽ ordo ipse optimus est incipientibus pariter & vtilissimus. Res verò nostræ multũ dignæ essent, si ita se haberent. Nũc autem sanctissimus apud nos periclitatur ordo, ne præ rebus cunctis sit ridiculosissimus. Non enim ex virtute magis quàm malitia oritur presidentia, neque digniorum, sed potentiorũ sunt throni. Samuel

Homericus equus.

muel inter prophetas futura preuidēs, sed & Saul
abiectus. Roboam Salomonis inter reges, quin &
Hieroboā seruus & desertor. At nec medicus aut
pictor vllus est, qui nō prius ægrotantiū conside-
rat naturas, aut colores tēperat multos, & deliniat
figuras. Cathedra verò, etiam sine vllo acquiritur
labore, nō secus ac cum fabulæ gigantes fingunt.
Vnius diei sanctos facimus, ac sapientes esse iube-
A mus, eos qui nulla præditi sunt sapiētia, & qui nil
ad gradū, præterquàm velle afferunt. Et hic quidē
inferiorē amat locum, & humilis consistit, quum
dignus sit sublimi, ac multū in literis exercitatus
diuinis, multumq; carnem ad spiritus domauerit
subiectionē. Alius verò sedet arrogās, superciliaq;
tollit contra meliores, nec tremit ob thronos, mi-
nus horret aspectū, modeste deorsum aspiciens:
sed longe se viribus suis & seipso meliorē esse cē-
set, male sentiēs, ac sapientiā à potestate desumēs.
Verū non ita magnus ac celeber Basilius, sed quē-
admodū in cunctis reliquis, ita & circa decus illud
multis exemplar est factus. Sub initiū enim sacros
populo legit libros. Horumq; enarrator fuit, nec
ordinē hunc gradus dedignatus est: sic in cathedra
presbyterorū, sic in episcoporū laudauit dominū,
nequaquā potestatem suffurans aut rapiēs: neque
honorē insecutus est, sed honor secutus est eum.
Nec gratiā humanā, sed diuinā, & à deo suscepit.
Proinde sermo de pręsidendo aliquantisper inhi-
beatur, de subiectione verò parumper intendatur.
Decet enim vt & hoc breuiter percurramus, quū
B in medio dicendorū sit constitutū. Conflatum est
viro dissidiū cum duce quodā Ecclesiæ. Vnde au-
tē & quomodo, satius est tacere, præterquā quod
incidit cum homine in aliis non ingeneroso, ac
pietate admirando. Quemadmodū ostendit per-
sequutio, & caussa contra ipsam acta. Attamē hu-
manū quid contra illū est perpessus. Inuidia enim
non solū multos, sed & optimos tangit, ita vt so-
lum dei sit penitus ab illa purū & inexpugnabilē
esse. Cōmouit igitur cōtra eum quidquid eximiū
& prudentius erat, si saltē præ multis sapientiores
sunt, qui seipsos ornatu secernunt, ac deo vitā cō-
secrāt. De Nazaræis nostris loquor, & iis qui plu-
rimum rebus illis studiū impendunt. Ij enim mo-
leste ferebant, si potentiam suam iniuria affectā &
eneruatā negligerent. Rem itaq; ausi sunt pericu-
losissimā. Defectionē enim moliti sunt, & expul-
sionem magni, & ab omni seditione corporis Ec-
clesiæ alieni. Sed nec paruam populi partē absci-
derunt, tā ex humilioribus quā dignioribus, quod
quidē facile ob tres fortissimas erat caussas. Erat
enim vir ille venerabilis, & num alius ex philoso-
C phis nostris talis ignoro, satisq; sibi confidebat, vt
quæ vellet congregationi etiā præstaret. Ciuitas
vero quia illū iniuria affecerat, suspectū habebat,
ob tumultum ordinis, tanquā nō legitime neque
canonice, sed potius tyrannice præeminentiam
suscepisset. Aderant & ex occidentalibus episco-
pis quidā, qui Ecclesias quotquot essent orthodo
xæ ad se pertrahebant. Quid igitur fecit genero-
sus ille, & pacifici Christi discipulus? nō enim po-
tis erat, vt iis qui eum iniuria afficiebant relucta-
retur, necnon aliis qui fauore præcellebant, neq;
contra illos pugnare, aut Ecclesiæ corpus dilace-
rare volebat, præcipue quum & aliàs oppugnare-
tur, & in magno ob hæreticorū potentiam versa-
retur discrimine: simul & consultore nobis in hac
re vsus, adhortatoreq; fideli, exul hinc nobiscum
in Pontū secessit, & monasteriis quæ ibi sunt pre-
fuit, quæ ipse admodū digne moderabatur, solitu
dinemq; cum Helia & Ioanne, qui admodū phi- Helias & Ioānes philosophi.
losophi fuerunt, mire amplectebatur: satius hoc
sibi esse ducens, quàm de præsentibus aliquid co-
gitare, quod philosophia eius foret indignū, & vt
in tempestate gubernationē disperderet rationis, D
debitam tranquillitati. Proinde licet secessus ille
adeo philosophicus fuisset & admirandus, melio-
rem tamē & admirabiliorē inuenimus reditū. Ita Valēs imperator.
enim res se habebat, quū in iis versaremur, insur-
rexit repente nebula grandine plena, & pernicies
calamitosa, quæ omnē contriuit Ecclesiam & di-
scerpsit, quā rex accepit, Christi cultor, pariter &
Christi osor, qui & in his duobus maximis ægro-
tabat, insatiabilitate, & blasphemia. Qui post per
secutorē persecutor fuit, & post desertorem, non
desertor quidē, sed nil melius christianis. Seu po-
tius christianorū parti piissimo, purissimoq; Tri-
nitatis adoratori, quam ego solā pietatem voco &
opinionē salutarē. Siquidē nequaquā deitatē expē
dimus, neq; vnicam & inaccessibilē diuinitatem à
seipsa exulem facimus, ex generibus alienationē, Sabellius.
neq; malum malo curamus, impiā Sabellij cōtra-
ctionem diuisione longe impiore & incisione dis- Arius.
soluentes. Qua Arius cognomine insanus ægro-
tans, valde corrupit Ecclesiā, qui nec patrē hono-
rauit, ignominia verò affecit ea quæ ex illo sunt
propter deitatis gradus inæquales. Nos verò vnā
patris gloriā agnoscimus vnigeniti honoris æqua E
litatē: vnicā & filij, quę & spiritus existit. Ac quic-
quid ex tribus deorsum ponimus, totū subuertere
censemus: tria quidē proprietatibus, vnū vero di-
uinitate venerantes & agnoscētes: ex quibus nul- Valens.
lum ille cognoscens, neq; sursum aspicere valens,
sed à seducētibus humiliatus, ausus est & deitatis
naturā secū humiliare, fitq; cōditura mala, domi-
nationē perducens in seruitutē, ac naturā incōdi-
tam, & omne tēpus excedentē cum conditura sta-
tuit. Et ille quidē ita sapiebat, ac cum tali impieta-
te contra nos bellū gerebat. Quod quidē nil aliud
quā barbarica credenda est incursio, quæ nō mu-
ros seu ciuitates aut domos euertit, nec parua
quædā & manufacta, ac quæ iterū restaurari pos-
sent, sed quæ animas ipsas distraheret. Irrupit &
cum eo exercitus illo dignus, mali nempe Eccle-
siarum duces, tetrarchę amarulenti, orbis qui sub
ipso erat. Illi siquidē ex ecclesiis iam quædā habe-
bant, alia autem inuadebant, nonnulla verò regis
sperabant auxilio & manu. Quū illud immineret,
hæc autē minaretur. Aduenere igitur vt & nostra
subigerēt ecclesiā, nullæ rei ex omnibus adeo cō-
fidentes, quàm pusillanimitati prædictorū, & in- F
experientiæ, quæ nos tum inuaserat, necnō mor-
bo qui tum inter nos pullulabat. Certamen igitur
magnum erat, promptitudoq; multorū non inge-
nerosa: verum ordo debilis, quum non haberet
præcertantē & propugnatorem artificiosum, in
potentia sermonis & spiritus. Quid igitur fecit
anima illa generosa, & magnanima, ac Christi
cultrix? non multis indigebat verbis vt adesset, &
vnā pugnaret: sed quam primum nos vidit lega-
ti officio fungentes, certamen enim commune
erat vtrisque, tanquam verbi propugnantibus,
legatione

legatione est deuictus, secumque ea decreuit quæ optima forent, & perquã philosophica considerationibus spiritualibus: aliud quidem pusillanimitatis tempus esse, si ita perpeti necesse foret, securitatis nempe: aliud autem longanimitatis, necessitatis scilicet. Confestim nobiscũ è Ponto migrauit, ob veritatemq; periculo obnoxiam æmulatione correptus, socius fit spontaneus, seipsumque offerẽs matri reddidit ecclesiæ. Sed nunquid ita se negocio ingessit, vt minus digne promptitu-
A dine sua decertaret? aut nũquid viriliter pugnauit, sed non assidue? vel erudite, & citra periculũ? aut potius cũcta hæc perfecte, & plus quàm dici possit? vel nunquid relictæ fuere in eo pusillanimitatis reliquiæ? nequaquã, sed cuncta pariter reconciliauit, consuluit, ordinauit, & quæ in medio erãt scandala & offendicula dissoluit. Ea quoq; quibus illi confidentes contra nos monstrose inducebãt, partim suscipiebat, partim retinebat, nõnulla verò penitus repellebat: factusque est his quidẽ murus fortis & vallũ, aliis autẽ securis quæ incideret petras, aut ignis in spinis, quemadmodum diuina
Esai. 9. De se ipso loquitur. inquit scriptura, facile consumẽs sarmẽta, & deitatis violatores. Quod si quid & Barnabas, qui hæc dicit & scribit, vnà cum Paulo concertauit, Paulo sint gratiæ, qui illũ elegit, & cooperatorem
Cappadocum fidem inconcussa. fecit certaminis. Hi igitur infecto negocio ita discessere, mali male tũ primũ pudefacti & deuicti, discentes minime ex cunctis hominibus Cappadoces esse contẽnendos, quibus nihil tam propriũ est quàm fides inconcussa, necnon erga trinitatẽ confidentia germana, à qua ipsis vires vnà cum
B laude adsunt, quæ succurrunt succurrentibus, seu potius lõge meliora sunt & fortiora. Proinde secundum opus & studium erat, vt placaret præsidẽtem, ac suspicionẽ dissolueret, omnibusq; persuaderet hominibus, quod ea ob quę fuisset afflictus tentationes fuissent maligni, ac deceptio per quam concordiæ inuidere solet bono. Ipse autem quum iam sub lege esset obediẽtię, ac ordine spiritali, vbiq; aderat, sapientiã docebat, obediebat, admonebat, omniaq; illi erãt, cõsultor bonus, socius dexter, rerum diuinarum enarrator, agendarum præceptor, senectutis baculum, fidei sustentaculum, in interioribus fidelissimus, in exterioribus agilissimus. Et vt vno dicã verbo, talis erga illum erat beneuolentia, qualis prius ad inimicitias procliuis fuisse putabatur. Hinc ipsi robur suppetebat Ecclesiæ, tametsi secundas partes haberet cathedræ. Quum enim beneuolentiam afferret, potestatem reiiciebat, eratq; inter eos concordia admiranda, & nexus potestatis. Hic enim populum ducebat, ille verò ducẽtem. Eratq; tanquam curator leonis, arte mansuefaciens fero-
C cientem: ita enim necesse erat, quum nuper in cathedrã constitutus fuisset, & adhuc aliquid mundanæ materiæ spiraret. Quum igitur sic composuisset spiritualia, ac multæ ingruissent tempestates, necnon Ecclesiæ hostes, dum ipse eam manuduceret, illique prouideret, ideo etiam confœderationem dilexit, & dominante illo ipse dominari sustinuit. Ceterum de cura & præfectura ecclesiæ, multa alia viri sunt indicia. Loquendi libertas erga principes, tam alios quàm ciuitatis potentissimos, discordiarum solutiones non suspectæ, sed ab illius voce signatæ, quũ mores pro lege essent: indigentium subsidia, plura quidem spiritualia, non pauca autem corporalia: sæpius enim hominem ad animum reuocat, quum beneuole inseruitur: pauperum sustentatio, hospitum receptio: virginum congregatio, monachorum institutio, tam scripta quàm oretenus prolata: precum ordinationes, gradus exornatio, necnon alia quibus vere homo dei, & cum deo constitutus, populum iuuare potest. Vnum autem maximum fuit & notissimum. Fames accidit grauissima, talisque qua- D Fames.
lem nemo vnquam euenisse recordabatur. Laborabat igitur ciuitas, auxilium verò erat nullum, nec mali remedium. Verum loca maritima indigentiam talem non admodum grauiter ferunt: quia mare illis necessaria suppeditat, nobis vero mediterraneis, quod superest vendi, & quod deest comparari nequit. Vnde non habemus quomodo disponamus ea quæ nobis supersunt, vel non sunt. Et quod grauissimum est in talibus, omnis Frumentatores.
habẽtium abest compassio, planeque superat insatiabilitas. Obseruant enim tempus, & vt penuriam inducant negociantur, calamitatesque pro agricultura exercent. Non enim audiunt vt domino fœnerentur, qui miseretur pauperum, nec quod frumentum suppressum populi sit execratio: neque aliud quid quod promissum est humanioribus, aut inhumanioribus comminatum: sed magis insatiabiles sunt quàm oportet, ac male sapiunt, quoniam populo sua, sibi verò dei claudunt viscera, ignorãtes quod magis illo indigẽt, quàm ipsorum alij. Et hęc faciunt frumentatores, & tri- Tritici negociatorũ malitia.
tici negociatores, nec cognatos venerantes, neque erga deum grati, à quo ipsi habent quum alij premuntur. Ceterum Basilius, quum haudqua- E Exod. 6. 3. Reg. 17.
quam panem per pluuiam precibus è cælo elicere posset, ac populum fugientem pascere in deserto: nec vasa implere vacua oleo, omni carente sumptu, quod perquàm mirandum erat, quo aleret alentem, in retributionem hospitalitatis: neque panibus quinque tot milia conuiuio excipere, quorum reliquię multis aliis mensis satisfacere potuissent. Talia enim Mosis erant & Heliæ, Matt. 14. Marci. 6.
necnon dei mei, à quo & illi habebant vt talia facere possent. Fortassis autem & temporum illorum status eiusmodi erant, quoniam signa incredulorum & nequaquam credentium gratia fiunt. Ceterum quæ his sunt similia ac pariter illac tendunt, cum eadem cogitauit & perfecit fide. Siquidem verbis tantum, ditiorum aperuit horrea, persuasionibusque scripturæ illud perfecit, Frange esurientibus cibum, & pasce inopes panibus. Et enutriuit eos in fame, animasque esurientes impleuit bonis. Et quonam modo? id enim non parua est additio. Omnes qui fame laborabant congregauit, ex iisque nonnullos qui vix spira-
bant, viros & mulieres, iuuenes & senes, omnem F
ætatem miserandã, sed & omnis generis cibaria, quæ famis tempore succurrere poterant, collegit, proposuitque ollas fabis plenas, obsoniaque salsa, quibus apud nos sustentantur inopes. Inde Christi instar illis ministrauit, qui & linteo accinctus non dedignatus est discipulorum pedes lauare. Quumque in hac re filiorum suorum siue conseruorum opera vsus fuisset, pauperum pauit corpora, pauit & animas, connectens necessitati honorem quoq;, facilioresque vtrinque reddidit.

Talis

Talis nobis erat nouus frumenti distributor, ac Ioseph secundus, excepto quod aliquid plus dicere habemus. Hic enim interueniente fame negociabatur, Aegyptumque emit humanitate, abundantiæ tempus in famis reponens tempus, & ad aliorum somnia propterea ordinatus. At ille gratis bonus erat, & frumenti inempti sine lucro distributor, ad vnum hoc respiciens, vt humanitatem acquireret humanitate, & propter hanc frumenti distributionem, bona quæ illic sunt assequeretur. A Hæc cum verbi cibo, ac cum beneficio perfectiori, & impertione sublimiori, quàm sit humana: si saltem verbum panis est angelorũ, quo animæ cibantur, & potu reficiuntur, quæ deum esuriunt ac cibum quærunt nequaquam fluxum aut euanidũ, sed qui permanet semper: cuius distributor ille erat & valde diues, licet pauperrimus esset, & admodũ indigus, omnium quos nouimus, nec famem panis, nec sitim aquæ magni censens, sed desiderium verbi vere viuificatiui & nutritiui, & quod recte nutrientem ad augmentum perducit ætatis spiritualis. Inde & ob hæc, quid enim in cunctis recensendis immorari oportet? quum is qui pietatis nomẽ ferebat transiisset, ac suauiter in manibus illius spiritum efflasset, super excelsum episcopi sublatus est thronum, non tamẽ sine labore, inuidia, & decertatione eorum qui patriç prçsidebãt, cum quibus & pessimi quique conspirabant. Verum necesse erat vt spiritus vinceret sanctus, qui & egregie vicit. Siquidem viros concitauit extraneos, pietate insignes & zelotes, inter quos & nouum Abraham ac patriarcham nostrum, patrem nempe meum, cui & res B quædam accidit miraculi plena. Siquidẽ non solum ob annorum deficiebat multitudinẽ, sed infirmitate etiam affligebatur graui, ac vltimũ trahebat spiritum. Viam tamẽ ingredi est ausus, quo suffragio suo illi subueniret. Spiritui igitur confisus, vt breuiter dicam, semimortuus in lecticam tanquam sepulchrum positus est, validus vero & quasi iuuenis rediit, sursum aspiciens, sanus, è manu & vnctione, & ne multis dicam, è capite vncti. Hoc priscis addatur narrationibus, quod labor sanitatem confert, & promptitudo suscitat mortuos saltatque senectus spiritui confidens. Ita autem Basilius præsidentia dignus est habitus, vt iis qui tales euadunt, talemq; gratiam cõsequuntur, ac ita eligi debẽt, nequaquam dedecori esset, siue in iis quæ ad philosophiam eius, seu credentium spes pertinerent: sed semper tantum semetipsum superabat, quantum antea alios superare ostẽderat, optime & sapientissime de his sentiens. Siquidem virtutem hominis priuati esse censebat, ne malus foret, aut saltem aliqualiter bonus: principis vero seu præsulis improbitatem, ac præcipue in principatu tali, si non multum inter multos ex- C celleret, nec semper melior appareret, neque virtutem dignitati & throno commensuratam redderet. Vix enim summi esse, vt medium assequi, ac virtutis abundantia multos ad mediocritate perducere posset. Seu potius vt aliquantulum melius de his philosopher, illud idem hic accidisse considero, quod in saluatore nostro contemplor, & vt arbitror ex sapientioribus quisque, quum nobiscum versaretur ac formam nostram pro nobis Luc. 2. assumpsisset. Ille enim proficiebat, inquit, quemadmodum ætate, ita etiam sapientia & gratia. Nõ quod incremẽtum aliquod susciperet, quid enim ex perfectis à principio perfectius fuit? sed quia hæc paulatim detegebantur, & apparebant: pariter quoque viri huius virtutem nequaquam tum additionem, sed operationem maiorem accipiendam esse arbitror, quum potestas maiori vteretur materia. Primũ igitur omnibus hoc manifestum fecit quòd opus eius nequaquam gratiæ esset humanæ, sed donum à deo datũ, quod & res nostræ D ostendunt. Qualia enim mihi de temporibus illis philosophãti, vnà philosophatus est? quum enim me omnes alij, ad illum episcopum creatum accursurũm putarent, & congratulaturũ, quod alius forsitan fecisset, ac vnà principatum administraturum & regnaturum, coniecturam ab amicitia nostra sumentes, postquam molestiam declinaui, quod quidem in omnibus præ aliis facere soleo, simul & temporis inuidiam, necnon & eos qui electionem illius moleste ferebant, & adhuc turbati erant, domi remansi, ac animi refrenaui affectum. Incusauit hoc ille sub initium, deinde perseuerãti mihi pepercit. Quod vero cathedræ huius honorem, ob eandem caussam nequaquã susciperem, neque honoris inter presbyteros prælationem, neque incusauit, sed recte faciens laudauit: satius esse ducens, vt arrogantia à paucis accusaretur, qui hanc ignorabãt dispensationẽ, quàm vt aliquid fieret quod rationi & consiliis eius cõtrarium esset. Quod quidem luculenter ostendit, homo anima præditus ab omni assentatione & adulatione aliena, & quæ ad vnum solum honesti E nempe respiceret legem. De nobis enim ita sensit, quos inter primos amicos eius & familiares esse cognoscebat. Deinde eos qui cõtra illum disceptauerant, emollire, & sanis sermonibus magnificè curare perrexit. Verum nec adulatorie aut illiberaliter id fecit, sed admodum viriliter & magnifice: quemadmodũ quum quis nõ solum considerat præsentia, sed & futura disponit obedientiam. Quum enim videret nimis tenerum esse & molle, austerum vero, asperum & peruicace: ambobus per vtraque succurrit: morositatem enim placabilitate, teneritudinem vero grauitate temperauit: in paucis quidẽ sermone indigens, operibus vero multum præualens: & vt coleretur, nequaquam arte seruili, sed beneuolentia acquirebat. Potestate minime vtebatur, sed quia parcere sciebat, homines in suam perducebat sententiam. Et quod maximum erat, omnes sciebant illius se superari intellectu, ac impossibile esse, vt eius imitarentur virtutes, vnicamq; eorũ salutem esse censebant, si cum illo & sub illo ordinarentur: vnicum quoq; periculũ, ab illo refelli. Siquidem repulsionem eius à deo alienationem esse censebant, sicq; vltro subdebantur & subigebantur, ac F tanquam tonitrui sonitus dissoluebantur, quum alius alium excusatione præueniret, inimicitiasq; in beneuolentiã, necnon in virtutis conuerteret retributionem. Quam sola excusationem quisq; fortissimam inueniebat, nisi quis eam ob prauitatem immedicabilem negligeret, ac nihil penderet, quo ipse in se ipso contereretur & consumeretur, quemadmodum ferrum cõsumitur à rubigine. Postquam autem illi res domi ex sententia cessere, quemadmodum nullus infidelis, & qui illum

illum nõ nouerat existimasset, maius quid & altius mente voluere cœpit. Quũ enim cuncti alij solũ ea quæ ante pedes sunt cernunt, ac animo versãt, vt securissimè habeant, si saltẽ hoc securũ est, vltra vero haud progrediuntur, neq; magnũ quid aut virile excogitare aut perficere possunt: ipse licet in aliis modestus esset, nequaquã tamen in illis modeste egit, sed alte caput extulit, ac animæ

A oculũ per gyrũ circuntulit, totumq; orbẽ, per quẽ saluatoris cucurrit sermo considerauit. Quumq; videret magnã Dei hæreditatem, quã ille sibi sermonibus, legibus, & passionibus vẽdicarat, gentẽ sanctam, sacerdotiũ regiũ, male affectã, ac in opiniones infinitas & errores distractam: vineamque ex Aegypto translatã & plantatã, ex ignorãtia impia & caliginosa, in pulchritudinẽ immensam, ac magnitudinem progressam esse, ita vt vniuersam obumbraret terrã, ac super cũctos fines & cedros extenderetur, eã tamen ab apro maligno & agresti, diabolo nempe deuastatã: nequaquã satis esse duxit, vt tacite calamitatẽ illam deploraret, ac solum manus ad Deum attolleret, ab eoq; imminẽtium malorũ dissolutionem quęreret, ipse vero interim dormiret. Sed & à seipso auxilium ferre & adducere oportere censuit, quid enim calamitate tali molestius esse posset? decere igitur, vt is qui suprema considerare, pro cõmuni bono sollicitus esset. Quum enim vnus bene aut male agit, nihil ad hoc publicũ pertinet bonum: quũ vero cõ-

B mune ita velaliter se habet, planè necesse est, vt singuli etiam ita sint affecti. Hęc cõmunitatis procurator & pręsul considerans, quoniã cor afflictum tinea est ossium, quemadmodũ Salomoni ac veritati etiã videtur: quod enim dolore caret iucundũ est: quod vero affligit molestum liquefactioque cordis existit: assiduè ob id discruciabatur, affligebatur, vulnerabatur, ac eadem patiebatur quę Ionas, quę Dauid. Dolebat in anima, nec dabat somnum oculis, neque palpebris dormitationẽ, quod ex carne residuum erat, curis absumebat, quoad mali reperit solutionem. Diuinum igitur ac humanum quærebat auxilium, num quis incendium commune, & caliginem imminentem extinguere vellet. Solum igitur vnum agebat idq; admodum salubriter, colligebat seipsum quantum erat possibile, ac spiritui se cõcludebat, omnesque humanas considerationes commouit, totamque scripturæ profunditatem collegit, ac pietatem scriptis suis defendit, certaminibusque & præliis hæreticorum multitudinẽm confidenter repulit, & eos qui manus cum eo conserebant, armis, quæ com-

C minus feriũt, lingua nempe, vulnerabat: qui vero procul erant, iaculis potius atramentariis eminus vlciscebatur, nequaquam enim abiectiores tulit leges, quàm quæ tabulis insculptæ fuerant: neque soli ac paruæ illi Iudæorum genti de cibo, potu, ac sacrificiis rite peragẽdis, & quæ carnem expurgant: sed de veritatis ratione vniuerso orbis generi, ac parti præcepta dedit, ex quibus & salus contingit. Deinde vero (quoniam quidem ęquæ inutilis est actio sine sermone, & sermo sine actione) sermoni actionis coniunxit auxilium. Ad quosdam enim proficiscebatur, alios vero rogabat, nonnullos hortabatur, admonens, corripiens, increpans, cõmminãs, exprobrans, propugnãs, gentibus, ciuitatibus, priuatis, omnẽ salutis excogitãs speciem. Beseleel ille tabernaculi diuini fabricator, omni materia & arte ad opus hoc, planeq; in pulchritudinem vnius copiã nectens, & cõsonantiã. Et quid alia referre necesse est? rursus nobis rex Christi superuenit impugnator, ac fidei tyrãnus, cum maiori impietatis & feruoris apparatu, quũ ei contra aduersariũ fortiorẽ disceptatio esset: instar impuri illius & maligni spiritus, à quo

D quum homo solutus est, rursus ad eundẽ cum numerosioribus reuertitur spiritibus, vt in illo habitet, quemadmodũ in Euangeliis audiuimus. Matt. 12. Luc.

Huius igitur ille fit discipulus, quo pariter ante acceptã restauraret cladem, ac aliquid prioribus adiiceret certaminibus. Siquidem intolerandũ ac calamitosum esse censebat, quum tam multis dominaretur gentibus, ac gloria præditus esset immensa, omnesque per gyrum impietatis subegisset viribus, ac omnes in quos incidisset ditioni suę subdidisset, si ab vno viro & ciuitate vnica superari videretur, ac ludibrio exponi, non solũ impietatis ductoribus, sed & hominibus, quẽadmodũ ipse putabat vniuersis. Sane Persarum rex, quũ aliquando Græcię bellum inferret, ac omne hominũ genus contra Græcos duxisset, plane fastu ac ira flagrabat, non ideo solũ vt arrogãtia tumesceret, & minis esset intolerandus, sed potius vt illos perterrefaceret, & se terribilẽ exhiberet, elementorũ etiam inuersione, qua tã terra quàm ma- Xerxes.

E re nouum quid à nouo audiuit opifice: exercitus præterea continentẽ implebat, ac per mare pedibus ibatur: insulę vero diripiebantur ac mare flagellabatur, omniaque alia fiebant per quæ palam belli illius ac exercitus terror incuteretur, terror quidem timidioribus, risus verò virilioribus, & audacia constantioribus. Valens verò contra nos ducens: nulla re tali indigebat, sed quod his deterius erat, hoc facere & dicere audebat. In cęlũ os suum posuit, ac in altitudinem locutus est blasphemiã, & lingua eius pertransiuit super terram. Valens ecclesiã persequitur.

Rectè enim eum diuinus ante nos Dauid infamia notauit, quod cælum in terram deprimeret, & cũ conditura naturã numeraret supermundanã, quã nec conditura capere potest, licet illa nobiscum aliquando ratione amoris erga genus humanũ sit versata, quo nos humi iacentes ad se pertraheret. Et profecto prima eius molimina temeraria, splẽdida fuere, sed longè splendidiora nouissima contra nos extitere certamina. Sed quęnam prima vo-

F co? exilia, fugas, bonorum publicationes, insidias, quum manifestas tum occultas: tẽpus persuadendi haud erat, sed vi cuncta agebantur, quum persuasio locum non haberet. Quidam pellebantur ab ecclesiis, quicunque rectã ac nostrã sequebantur fidẽ. Alij autem qui regiã sequebantur perditionẽ, introducebantur. Nonulli impietatis exigebãt subscriptiones, alij vero his atrociorã etiã scribebant. Presbyteri exurebantur, duces vero impij nequaquã Persas superabãt, non Scythas subigebãt, non genus aliud barbaricum persequebãtur, sed contra ecclesias militabant, ac inter altaria saltabant, sacrificiaque incruenta, hominum & sacrificiorum sanguine cruentabant, ac virginum

num pudorē violabat, vt aliquid fieret, quo Iacob patriarcha expelleretur, & Esau qui anteq̃ nascerentur odio habebatur, introduceretur. Et hæ incōsideratæ eius temeritatis primę fuere explicationes, quæ multis præsenti etiā tēpore lacrymas mouēt, quū auditu percipiuntur, aut memoria recolūtur. Postq̃ autē omnia peragrauit, ac cōtra hāc quoq; incōcussam & inoffensam ecclesiarum matrem, in qua sola adhuc veritatis scintilla reliqua erat, mo-

A uit, quo illā in seruitutē redigeret, tū primū intellexit, quā male sibi consuluisset. Nā quasi sagitta, quæ fortiori occurrit, est reiectus, & tanq̃ pulchre fractus cessit, quū in talē ecclesię incidisset pręsulē, tantoq; repulsus propugnaculo esset dissolut⁹. Proinde alia quę tū fuerint tentata, & scribētibus & referētibus audire licet: ex iis enim nemo non cuncta recēset, omnes vero qui certamina illa norūt, præcipue admirātur, oppugnationes, promissiones, cōminationes, necnō eos qui ad illū ex Iudicū ordine missi, ipsi persuadere sunt conati, ex ducū ordinibus, ex eunuchis, ex mulierū custodibus, qui inter mulieres viri sunt, inter viros autem mulieres, & impietate solū viriles, qui quū natura li careant fornicatione, quod solū possunt lingua scortātur: instar Nabuzardā coquorum magistri, qui secundū artem suā gladios minabatur, & peculiari suo igni reseruabatur. Quod vero præcipue ex gestis eius admiror, nec volens quidē prætertire possem, nunc quā breuiter potero recensere conabor. Quis nō nouit? quàm ingēti audacia tē-

Eunuchi.

Nabuzardan.

B poris illius præfectus cōtra nos sit vsus, quoniam apud illos baptismatis erat initiator, vel coinitiator, ac plus quàm necesse erat imperatoris obsequebatur mandatis, in omnibusq; illi gratificabatur, quo diutius potestatē retinere & conseruare posset. Ad hūc per ecclesias minaciter discurrentem, & sub leonina forma, leoninè quoq; frementem, nec multis præsentiæ suæ copiā exhibētem: Basilius generosus introductus est, seu potius ingressus est, tanquā ad festiuitatē & nequaquàm ad iudiciū vocatus. Ceterū quomodo digne explicare potero? vel præfecti forociam, vel Basilij prudentem cōtra illū decertationem. Quid tibi heus (præfectus inquit, nomine eum cōpellans, quoniam indignū censebat vt episcopum vocaret) cōtra potentiam tantā audacia? & quòd solus ex omnibus in tua perseueras cōtumacia? cuius gratia, generosus ille ait, & quęnā mea est cōtumacia? nam nondū illam percipere queo. Quoniā, præses inquit, nequaquàm regis sequeris religionem, licet omnes alij subacti sint & victi. Verum Basilius re-

C spōdit, nequaq̃ hoc rex meus permittit, neq; vt cōditura adoraretur tolero, quū Dei conditura existā, ac Deus esse sim iussus. Nos autē quid tibi, pręses ait, videmur? qui hæc imperamus. Num forte momēti nullius? nōne magnū tibi erit, vt nobiscū cēsearis, & nos socios assequaris? Cui Basilius, pręfectos vos esse inquit, & clarissimos quidē, nequaquàm inficias eo, non tamen Deo honoratiores. At socios vos habere magnum quid est, & cur nō? quū & vos Dei cōditura sitis, quemadmodum & omnes alij qui nobiscum cēsentur. Siquidē christianismū nequaquàm faciebus, sed fide designamus. Tunc præfectus cōcitatus, plus ira feruere cœpit, è sellaq; exurgens, asperioribus cōtra eum vsus est sermonibus. Et nunquid potestatē, ait, times? absit hoc Basilius respōdit, vt tale quid mihi accidat. Nónne ex multis vel vnū, præses inquit, quæ meæ sunt potestatis? & Basilius, quænam sunt illa? indicētur nobis. Et pręses, bonorum publicationes, exilia, tormenta, mors. Ceterū aliud quid, Basilius, ait, minitare, nil enim horum nos tangit. Quūque pręses dixisset, qui & quónā modo? quoniā, Basilius inquit, in cōprehēsibilis, & bona eius qui nihil possidet publicari nequeūt, nisi forte pā- D

nis his indigeas tritis & laceris, & libris paucis, in quibus tota mea est vita. Exilium vero nil ad me spectat, qui nullo loco sum circūscriptus: sed nec quam nunc inhabito domus mea est, licet omnis mea sit in quā incido, seu potius Dei omnis cuius ego hospes sum & incola: tormenta autem quid auferre possent? quum nullum mihi corpus residuū sit, præterquam si primā dixeris plagam. Huius enim tu solus Dominus existis. Mors vero benefactor erit. Celeriter enim me ad Deum mittet, cui viuo, & cuius negocia administro, ac cui iam plurimū occubui, & ad quem à longe festino. His præfectus perculsus, quum eum suo compellasset nomine, Nullus, dixit, hucusque ita mecū, ac cum tanta disseruit audacia. Cui Basilius, In nullū fortassis episcopum incidisti. Omnino enim pro talibus decertās hoc egisset modo. In aliis enim, præfecte, modesti sumus, & omnibus reliquis humiliores, ita enim mandatū iubet, nec solum con- E

tra tantam potentiam, sed nec contra homines viles supercilium attolimus: vbi vero Dei periclitatur negocium, cunctis aliis contemptis ad illū solū respicimus. Gladij vero, bestiæ, & vngulæ carnes dissecantes, potius delitiæ nobis sunt q̃ tormenta. Ac ideo iniuria affice, minare, & omnia quę volueris perage, ac potestate fruere. Sed & rex hæc audiat, nunquā nos adiges, aut efficies vt astipulemur impietati, etiam si grauiora adhuc fueris minitatus. Postquàm verò præfectus ita eum loqui audiuit, ac viri caussam examinauit, illumque tam imperterritum & constantem deprehendit, à se dimisit, non iam minabūdus, sed cum reuerentia quadam ac secessione: ipse verò quàm cito potuit ad regem festinauit, inquiens, Victi sumus rex in Ecclesiæ huius negocio. Vir enim ille minis est superior, verbis robustior, persuasionibus fortior. Alium quendam ignobiliorem tentare oportet, hunc autem vel palam cogere, aut nequaquā expectare vt subigatur minis. Hæc quum rex audiuisset, ac in se conuersus hominis laudibus esset victus (quandoquidem & hostis viri virtutem admirari solet) præfectum à violentia cohibuit, F

accidítque ei quemadmodum ferro, quod licet igne emolliatur, nihilominus tamen ferrum permanet. Porrò minas in admirationem conuertit, communionem autem suscipere noluit, quum immutationis puderet, sed excusationem quærebat honestam, quam & sermo noster ostendet. Siquidem templum cum vniuersa satellitum manu est ingressus. Erat autem dies Epiphaniorum. Congregati populi igitur pars factus, sic cōmunionem est professus. Sane nec hoc prætereundum, postquam intus fuit, auditumque Psal-

psalmodiæ adhibuit perstrepenti, ac populi multitudinem cum ornatu cuncto conspexit, tam eo qui circa aram, quàm illo qui iuxta erat, angelicā potius quam humanam: populi verò præsule erectum, quemadmodū scriptura Samuelem depingit, & corpore, & visu, & cogitatione immobilē, ac si nil noui accidisset, deoque & gradui, in statuam, vt ita dicam, obduratum: illos autem timore & reuerentia quadam eum circunstare: hæc A postquam vidit, & quæ viderat cum nullo exemplo conferre potuit, humanū quid perpessus est. Ob stuporem enim, vehementi & oculorum, & animi correptus est vertigine. Verū id tum multos adhuc latebat, postquam autem dona ad mensam diuinam afferri oportebat, ipseque illa propriis gestaret manibus, ac nemo sicut moris erat ea acciperet, quum incertum esset num Basilius illa suscipere vellet, tum morbus est cognitus. Titubare enim cœpit, & ni quidā qui pro gradibus stabat, manum ei supposuisset, ac casum cohibuisset, ruina planè lacrymis digna cecidisset. Sed esto. Ceterum quid dicere refert? quænam cum rege disseruerit, qualique sapiētia illa repleta fuerint. Cum eo enim rursum modo opportuno in sacrarium perducto est congressus, ac in conspectum venit. Nam diu iam eius alloquendi desiderio tenebatur. Siquidē nil aliud quam dei voces, tam ab iis qui cum rege, quam à nobis, qui cum Basilio ingressi fueramus auditæ sunt, Sane congressio illa initium fuit, & restauratio prima humanitatis erga nos regis. Consiliumq; hoc vt plurimum contumeliam tum nos infestantem, non B secus ac nebulam dissipauit. Proinde nil prędictis inferius fuit. Vincebant mali, iamque Basilius in exilium pellebatur, ac nihil deerat quo non illac tenderet. Nox præsens, currus quo auehi debebat præparatus, plaudebant inimici, dolebant pij, nos verò circa animosum versabamur viatorem. Reliqua etiam cuncta pulchra referta erant ignominia. Quid igitur accidit? Deus illam dissoluit. Qui enim Aegypti contra Israël exasperati primogenita percussit, hic etiam imperatoris filium grauissima ægritudine perculit. Et quanta celeritate? hinc exilij literæ, inde sententia ægrotationis. Manusque iam ad subscriptionem extendebatur improbam, & tamen sanctus ille saluatur, fitque vir pius, febris donum, quum rex furorem cohibuisset. Quid his manifestius aut celerius? sed ad reliqua. Aegrotabat filius regis, ac corpore male affectus erat, vnaque ægrotabat pater: & pater quidem tanquam pater, vbique contra morbum remedium quærebat: nam medicos accersebat optimos, precibusque, ac si vnquam in terram postratus incumbebat, calamitas enim reges quoque humiles facit: nec mirum, quum & hoc prius Dauid in filij morte accidisse, scriptis C sit mandatum. Postquam autem nullibi, nullum morbo inuenit remedium, ad Basilij fidem confugit: per se tamen nequaquam illum aduocauit, pudore prohibitus, ob ignominiam quam illi intulerat, aliis verò legationem cōmisit, qui ei perquam domestici & amicissimi erant. Quumque is nihil cunctatus aduenisset, nec tempus, quemadmodum alius triuisset, cōfestim præsentia eius morbus est lenitus, paterque spem concepit meliorem, qui nisi aquæ potabili sal admiscuisset, pariterque hunc aduocasset, iis tamen qui diuersæ erant opinionis credidisset, filius patris manibus sanus restitutus fuisset: idque credebatur, ab iis etiā qui tum aderant, & passionis participes fuerant. Illud idem paulo post etiam præfecto ipsi accidisse ferunt. Nam & illum infirmitas quædā incidens, sancti flectit manibus. Siquidem aduersitas plerunque rectè sentientibus fit emendatio, sæpiusque calamitas prosperitate melior existit. Aegrotabat igitur ille, plorabat, discruciabatur, D accersebat, rogabat, excusationem habes clamabat. Salutem mihi tribue, quam & tandem illius intercessione, sicut ipsemet fassus est, impetrauit. Idque multis qui hoc ignorabant persuasit. Non enim desinebat facta illius & admirari & prædicare. Quæ igitur inter Basilium & illos incidere talia fermè fuere, finemque habuerunt talem. Sed nunquid ea quæ illi aliter cum aliis sunt decertata, parua aut de rebus fuere paruis? vel mediocri sapientia condita, aut silentio digna, seu non valde laudabilia? nequaquam. Sanè qui olim contra Israël concitauit Ader scelestum, ille idem & contra Basilium Ponti commouit præfectū, sub prętextu ac si ob mulierem quandam indignaretur. Sed re vera pro impietate decertabat, & contra pietatem stabat: vt interim dicere omittam, qualiter, quantisque virum afficeret iniuriis, seu forte deum ipsum, contra quem & pro quo bellum gerebatur, qui & iniuriantem confudit, ac pugilem suum exaltauit: si saltem magnum quid & sublime est philosophia, & vt is qui præest multis talis esse videatur, De quo nunc verba facere pergam. Iudicis assessor mulierem quandam illustrē, E cuius maritus vitam paulo ante cum morte mutauerat, quoniam ei nubere dedignaretur violēter vrgebat: quumque illa tyrannidem se effugere haud posse cerneret, consilium cœpit non tam audax quàm prudens: ad sacram enim confugit mensam, ac deum contra violentiam adiutorem sibi facit. Quid igitur per trinitatem ipsam fieri oportuisset? vt inter laudandum iudiciale etiam quippiam proferam, non solum quod Basilium magnum, & qui ab omnibus pro legislatore habebatur decuisset, sed alium quendam longè illo inferiorem, dummodo sacerdos fuisset. Nónne obsistere, retinere, curam eius gerere, manū porrigere, secundum clementiam diuinam, & legem quæ honorauit aras? nónne omnia prius facere & pati velle, quàm aliquid inhumani contra mulierem perpetrare? obiterque mensam sacram, necnon fide cum qua rogabat, iniuria afficere? nequaquam ait Iudex nouus. Sed omnes potestati meæ subdi oportet, Christianosq; legum suarum proditores fieri. Ille igitur supplicem quęrebat, ac insaniebat, hic autem vi mulierem retinebat. Tandem verò quosdā cum potestate misit, qui sancti F scrutarentur cubile, non necessitatis magis quàm ignominiæ gratia. Quid ais? dominum eius qui affectibus cunctis erat superior? quem fouent angeli? quem mulieres intueri non audent? nec solum hoc egit, sed & Basiliū adesse, ac caussam dicere iussit. Nequaquam tamē placide aut humane, sed quasi condemnatum quempiā. Et hic quidem aduenit. Præfectus verò ira & fastu plenus, pro tribunali sedit. Stetit igitur Iesus meus corā iudice Pilato. Et fulmina quidem cunctabantur, deique

Exod. 12. Morbus fil. Valen. — 2. Reg. 12. — Historia

deique gladius licet radiaret, adhuc tamen continebatur. Arcus verò intendebatur, sed cohibebatur, quo pœnitentiæ concederet tempus, quemadmodum dei lex est. Sed & aliud pugilis & persecutoris vide certamen. Præfectus sudariū quod circa collum gestabat dilacerare iubet. At Basilius tibi inquit, si volueris tunicam etiam dabo. Verbera carnibus ferè experti, minabatur, at ille separatum offerebat. Sed & vngularum dilaniationem intentabat. Verum hepati Basilius responA dit remedium tuleris. Cernis fortasis quo pacto mihi subuenire posis, si à talibus curaueris tormentis. Et hi quidē in illis erant. At ciuitas, quum malum & commune omnium cognouisset periculum, siquidem vnusquisq; iniuriam hanc suam esse censebat, tota insaniebat & incendebatur, & veluti quum apum examen fumo commouetur, ita alius ab alio cōcitabatur & insurgebat. Omne hominū genus, ætas omnis, præcipue verò ij, qui regi texendo & arma faciendo operam impendebant. Hi enim in talibus feruentiores sunt, audaciam enim ex libertate habent. Arma verò vnicuique erant, singula quę ex artis obueniebāt instrumentis, aut si aliud quid casu forte obuenisset. Faces erant in manibus, lapides ad iactum expediti, fustes parati, cursus omnium vnus, clamor idem, alacritas communis. Ira dux grauis, aut miles, sed nec mulieres armis tum carebant, quum eas tempus exacuisset. Radios enim habebant fraxineos, zeloque roborabantur, ac in audaciam vertebantur virilem, & vt breuiter dicam, pietatem diuidi arbitrabantur, si hunc inter se partiti fuissent, isq;
B magis pius censebatur, qui primus manus præfecto, talia auso, intulisset. Quid igitur faciebat iudex seuerus & audax? supplex erat, miserabilis, ærumnis plenus, & cui non humilior? donec illustris ille, sine sanguine martyr, & sine plagis coronatus, populi compescuisset violētiam, illumque sui cohibuisset reuerentia, sicque supplicem suum & offensorem saluasset. Hæc deus sanctorū operatus est, qui omnia facit, & in melius dirigit, qui superbis resistit, humilibus verò gratiam tribuit. Et quur hoc non faceret? qui manuum extensione trophæa erigit, vt populum saluet fugientem, illumq; eripiat è periculis. Præclarum igitur bellum ita desiit, & finem à deo sortitum est secundum, ac illius fide dignum. Deinde verò episcoporum & sociorū incepit bellum. Quod magna sui parte ingloriosum fuit, incipientibus verò admodum damnosum. Quis enim aliis modestiam persuadere posset, quum præsules ipsi ita essent affecti? Iamdiu enim haud humaniter erga illum se habebant. Tria autem disidij caussa erant. Nam nec ob fidei conueniebant rationem, nisi summa multitudinis necesitate coacti. Nec pusillanimiC tatem in electione penitus deposuerant. Et quòd multum gloria ab illo superarentur, omnium eis molestisimum erat, etiam si id fateri turpisimum esset. Sed & aliud factum est disidium, aut ista suscitauit. Quum enim patria nostra in duas diuisa sit præfecturas & metropoles, multaque nouæ ex priori addita fuissent, seditio eorum potisimum exordium hinc sumpsit. Ille enim cum secularibus bonis nostra quoque diuidenda esse censebat. Ac ideo quæ nuper accesserant transmutauit, tanquam ab ipso iam differrent, ac ei accidernt. At hic consuetudinem seruabat antiquam, ac diuisionem olim à patribus factam. Hinc multa iam acciderunt mala. Alia verò ortum sumpsere. Conuentus enim à nouo distrahebantur metropolitano. Reditus diripiebantur. Ecclesiarum presbyteris quibusdam persuadebat, alios autem inuitabat. Inde euenit, vt ecclesiæ etiam peius haberent, quando ita diuiderentur & inciderentur. Homines enim ob tales D ferè rerum innouationes gaudere solent, quoniam libenter sua adaugent: ac facilius bene instituta dissoluuntur, quàm dissoluta restituuntur. At ille infestius Basilium exagitabat. Taurorum enim prouentus & transitus ab eo tantum cōspiciebantur, ad illum verò deducebantur. Sed & ex monte sancto fructus colligere magni ducebat, ita vt quum viri mulos aliquando deprehendisset propriā viam euntes, illos postea prædatoria cohibuerit manu. Et commentum quasi honestum erat, filij enim spiritales, & animæ, & fidei sermo, & talia auaritiæ erant tegumenta. Res ditiorum propria. Et quòd non oporteat tributum pendere hominibus malæ famæ. Verùm omnis offendens erat malæ famæ. Proinde sanctus dei, & supernæ Hierusalem metropolites, detrimentum tolerare, & hæc negligere cogebatur, siue paruam mali dissolutionem excogitare. Sed videamus quam magnam & admirandam, ac planè anima illius dignam. Ex seditione enim Ecclesiā opulentiorē reddidit, aduersitatemque perbelle disposuit. Siquidem plurimis episcopis patriam roborauit, ex qua tria contigere pulcherrima. Plurimarū nempe animarum cura. Et vt ciuitas quæq; sua haberet, & vt bellum dissolueretur. Ceterū timeo ne E & ego cōsilio isto ociosus sim factus. Haud enim scio quomodo rectius dicere conueniat. Licet enim cuncta viri huius quantum dictu posibile est admirer, hoc vnū laudare nequeo. Animi enim pasionem fatebor, nec aliàs multis ignotam, nostram dico innouationē & infidelitatē, cuius dolorem nullum vnquam delebit tempus. Ibi enim cunctæ mihi vitæ inciderant aduersitates, confusioq; vt philosophiæ incumbere nequirē, aut posse putarem. Tametsi parua sit ratio scandi. Præterquam si quis illud à nobis in viri excusationem dictum suscipere voluerit, quod longo supra res saperet humanas: Et quæ hic faceret priusquam abiret, omnia spiritus instinctu ageret. Licet enim amicitiæ venerationem seruare sciret, in hoc vno tamen ignominia affecit, vbi dei honorem præferre oportebat. Longò enim sperata, amicitiæ dissolutioni anteferebat. Ceterū timeo ne dum socordiæ crimen effugere contēdo, apud eos qui cunctas res illius gestas scire desiderant, scribendo tamē in crimem insatiabilitatis apud eos qui F modum laudant, incidam; quam rem nec ipse negligebat, sed mensuram ex omnibus optimā esse inter potisima laudabat, ac in omni vita sua diligenter obseruabat. Ita igitur sermone vtar, vt tam breuitatis quam insatiabilitatis amatoribus pariter satisfacere queam. Alij igitur in re aliqua excellunt, alij autem in plerisq;, quum plures virtutis species existāt, nullus verò ex omnibus quos nos cognoscimus, ad summum peruenit. Sed ille nobis optimus est, qui in plurimis rectè agit, aut in vna potisimū. Basilius verò ita cuncta attigit, vt naturæ

vt naturæ contentio esse videretur. Nam ita considerамus: inopiam quis laudat, vitamque omni carentē apparatu, & superfluitate: at quid ille habebat præter corpus, & eā quibus carnis tegeret necessaria? diuitiæ autem illi erant, vt nihil possideret, cruxq; cui soli superuiuebat. Hæc lōge sibi multis pecuniis honorabiliora esse censebat, nec possibile vt quis, si etiam vellet, omnia possideret: sed vt quis omnia contemnere sciret, sicque omnibus melior appareret. Quumq; ita sentiret & haberet, nequaquam altari ac vana indigebat gloria, nec præconio illo publico, Crates Cratetem Thebanum in libertatem vendicat. Optimus enim esse potius quàm videri malebat: ac deo nequaquam in dolio ac in medio foro habitabat, vt omnibus ludibrio esset, indigentiam noua resarciens abundantia. Sine ambitione igitur & arte quæstuosa pauper erat, ac omnia quæ habebat profundebat, quò expeditius per vitæ nauigaret mare. Sanè abstinentia & frugalitas res est admiranda, & ne quis à voluptatibus superetur, aut vētri tanquam amaro & illiberali subiiciatur domino, at quis magis in cibo parcus? & ne multa dicā, sine carne ferè erat: superfluitatem autem & satietatem ad irrationabiliores, & quorum vita seruilis & deorsum vergens erat, reiecit. Ipse autem nihil magnū esse censebat, quod gutturi applauderet: sed solum necessariis quantum poterat sustentabatur, solasq; delicias esse dicebat, ne deliciis diffluere appareret, ac ideo indigeret pluribus. Sed ad lilia respiciebat & volatilia, quæ pulchritudine prædita sunt mirabili, ciboq; vtuntur fortuitè oblato, secundum magnam Christi mei admonitionē, & carnē propter nos mendicātem, quò nos diuinitate ditaremur. Hinc illi tunica vna, & palliū tritum, in humoq; dormitatio, & illuuies, & vigiliæ eius erant exercitamenta. Cœna autem suauissima ac cibus, panis cum sale, aut ficus recentes: potus verò sobrius erat, & abunde illi sufficiens, quem fontes producunt iis etiā qui non laborāt. Verū ex his aut cum his ægritudines sequebantur, & medicamenta communia nobis exercitia: oportebat enim me miserum in talibus æquè affectū esse, licet in aliis longè inferior forem. Sanè res magna est virginitas, & angelis aggregari, ac absque iugo esse, naturæque solitariæ. Nam Christi illā vocare cunctor, qui quum nasci deberet, ob nos natos, ex virgine nascitur, vt virginitatē lege sanciret, tanquam inde deductam, & mundum abscindentem, seu potius mundū mundo præmittentem, præsentem futuro. Quis igitur virginitatem magis honorauit, quàm Basilius, aut carnis puritatem quasi lege sanciuit? non solùm exemplo proprio, sed eorum etiam quibus studebat, quemadmodum ex virginitatis laude, & institutionibus eius liquet scriptis, quibus omnem sensum refrenauit, ac cuncta membra ad modestiam redegit, necnon virginitatem seruandam persuasit, pulchritudinem ad interna conuertens, à visibilibus ad inuisibilia. Et externum quidem languidum reddebat, ac materiam subducebat flammæ. Occultum verò ostendebat deo, qui solus animarum deputatarum sponsus existit, quique animas ad se pertrahit vigilantes, quò cum lampadibus splendidis, & largo ei olei occurrant nutrimento. Sanè quum vita solitaria ac mixta vt plurimū inter se distaret ac pugnarent, neutrumque bonum à malo penitus segregatum haberet: sed hæc magis quieta & moderata esset, & deo copularet, non tamen arrogantia propter virtutis securitatem & existimationem careret: illa autem actiua magis & vtilior, verùm à turbis nequaquā segregata esset: ambas inter se bellissimè conciliauit, & ita tēperauit, vt sapientia non sine actione, nec actio sine sapientia foret: sed tanquam tellus, & mare, bona sua vtrinque conferrent, ac in vnam dei gloriā concurrerent. Et quid plus? pulchra est humanitas, ac pauperum sustentatio, humanæq; imbecillitatis subsidium. Parumper igitur ab vrbe progredere, & vrbem cerne nouam, pietatis promptuarium, cōmune diuitum repositorium, quò opū superuacua immo iam necessaria, admonitione illius recōderent, quo tineas excluderent, nec fures exhilarent, inuidiæque certamen & temporis effugerent corruptionem. Vbi ægritudo philosophatur, & calamitas beata censetur, compassioq; in reputatione est. Quid mihi ad opus illud Thebæ Aegyptiacæ cum portis septem? ac muri Babylonici, necnon sepulchrum Mausoli Caris, & Pyramides, ac Colossi æs pondere carens. Siue templorum magnitudo & pulchritudo? quæ amplius haud supersunt, cum aliis quæ homines admirentur, & librorum mandant memoriæ, quę nil conditoribus suis pręter paruā prosunt gloriolam. Mihi verò salutis via hæc cōpendiaria, ac facilis in cęlum ascensus, admirationi est præcipuæ. Non enim amplius oculis nostris expositum est spectaculum graue & miserādum, homines ante obitum mortui, & plurimis corporis mutilati mēbris, ab vrbibus, domibus, foris, aquis, quin à charissimis suis expulsi, nominibus potius quàm corporibus noti: nec amplius in triuiis & conuentibus secundum cognationē & concentum exponuntur, non iam ob morbum miserandi, sed post, membrorum miserabilium artifices miri, si vix saltem quibusdam est residua. Sed cur cuncta nostra tragicè enumero? quum sermo haudquaquam sufficiat passioni. Basilius verò præ omnibus maximè hominibus persuasit vt quum homines essent, nequaquam homines contemnerent. Nec Christum vnicum caput omnium, propter inhumanitatem erga illos ignominia afficerent: sed in calamitatibus alienis facultates suas rectè disponerent, adeoque misericordiam, quum misericordia indigerent, pio fœnore extorquerent. Ac ideo generosorum generosissimus ille, & gloria plus quàm splendens, ægrotos nec ab osculi arcebat honore, sed tanquā fratres salutabat, item quemadmodū quid suspicari posset, inanis gloriæ gratia. Quis enim plus à tali aberat affectu? sed vt corpora curandi caussa attrectaret, philosophiæ eius formula, & loquēs, & tacita erat adhortatio. Nec ciuitas ita, regio verò adiacens & externa aliter se habebat, sed omnibus commune certamen proposuit, ita vt & populi præfecti ciues humanitate imitarentur & magnificentia. Proinde quemadmodum aliis curæ sunt propinatores, ac mensæ lautiores, necnon coquorum commenta & irritamenta gulæ, sellæque elegantes, ac vestes molles & fluidæ: ita & Basilius infirmorum, & hulcerum eorum, ad imitationem Christi gerebat curā; non sermone

Frugalitas.

Matth. 6.

Virginitas.

Thebæ. Babylonii muri. Mausoleū.

sed opere lepram purgans. Quid nobis ad hæc dicent ij, qui ei superbiam & supercilij obiiciunt fastum? amarulenti talium censores, ac qui neutiquam regulas adhibent regulæ. Num quis lepræ curam gerit, & eousque se humiliat, sanos verò contemnit? aut carnes per abstinentiam macerat, animæ elatione intumescit inani? maximè quum pharisæi iactantiam nouit, & ex tumore humilitatem prædicat, & Christum ad serui vsque formam descendisse non ignorat, illumque cum publicanis comedisse, & discipulorum pedes lauisse. Sed nec crucem renuisse, vt illic pec-
A cata affigeret mea. Et quod his est admirabilius, deum videt crucifixum, idque cum latronibus, & à prætereuntibus irrideri, inconsumptibilem illum, & omni passione sublimiorem. Num ille seipsum adeò effert, vt neminem sibi honore æqualem esse censeat? quemadmodum videtur iis qui illi inuident. Verum vt arbitror, morum constantiam, seueritatem, & integritatem illam absolutam, superbiam vocarunt. Equidem illi idem, vt mihi videtur, eodem modo hominem fortem temerarium, timidum verò circumspectum appellarent: modestum quoque inhumanū, ac iustum immobilem. Quidam enim non inepte indagarunt, virtuti vitia esse adiuncta, & quodammodo contigua, facileque à rerum inexpertis aliud pro alio accipi. Quis enim virtutem plus quàm Basilius honorauit? aut malitiam redarguit? siue bonis visus est melior, vel delinquentibus asperior? cuius subrisio sæpius laus erat, silentium vero increpatio, quæ conscio malum suum vltro extor-
B queret. Ceterum si non garrulus erat, aut risu diffluens, siue circunforaneus, nec multis placebat, quoniam non omnibus omnia fieret aut gratificaretur, quid hoc ad rem? nónne potius laude quàm reprehensione dignum est ijs, qui præditi sunt mente? nisi quis leoni obiicere velit, quod non figuram simiæ, sed seueram & regiam præ se ferat, cuius lasciuiæ tamen generosæ sunt, & cum admiratione diligēdæ. Sanè eos qui in scena versantur, tanquam iucundos & humanos quis miretur, quoniam populi gratiam captant, ac risum mouent per alapas & verbera, quanquam si hoc quærimus, quis adeò iucundus fuit in conuersationibus? quemadmodum ego potissimum noui, qui præ reliquis viri mores sum expertus. Quis narrando gratiosior? quis mordendo peritior? quis reprehendendo syncerior? siquidem non nimis seuere reprehendebat, nec nimis facile remittebat, sed immodestiam in vtroque fugiebat,
Eccle.19. ac vtroque iuxta Salomonis leges cum ratione & in tempore vtebatur. Ceterum quid hæc sunt? si cum viri collata fuerint eloquentia aut magnitu-
C dine doctrinæ, qua sibi fines orbis conciliauit totius. Verum adhuc circa montis versamur ima, ac multū à summitate distamus. Adhuc circa littora ferimur, ac nondum mare ingressi sumus profundum. Arbitror enim si vnquam fuit aut erit tuba, longe sono suo per aërem diffusa, aut terræmotus orbis ex innouatione quadam aut miraculo ortus, hoc vocem illius esse, & ingenium, tantum omnes antecellens, & post se relinquens, quantum nos naturàm exuperamus irrationaliū. Quis enim magis se expurgauit spiritui? & dignū fecit vt diuina explicaret mysteria? quis magis cognitionis lumine illuminatus fuit, & ad profunda pertigit spiritus? cum deoque ea quæ dei sunt est contemplatus, quis sermonem sortitus est melius interpretātem ea, quæ cognitione sunt digna? ita vt non multorum instar altero pede claudicaret, vel mente sermone carente, aut sermone minus solidato mente. Verum vtrisque pariter excelluit, sibi ipsiq; similis apparuit. Et vbique sane sensit. Siquidem quod cuncta dei profunda scrutatus sit, spiritu est testificatus. Non tāquam ignorante, sed veluti contemplatione exultante. Omnia enim quę spiritus sunt, ab illo sunt D
indagata, vnde euenit vt moribus institueret cunctos, eloquentiā ostenderet, præsentibus renunciaret, & se accingeret ad futura. Porrò solis pulchritudo cum magnitudine ac cursus sui veloci- Psal.18.
tate, à Dauid laudatur, splendens tanquā sponsus, magnus vt gigas, cuius vires tantæ sunt, vt cursu suo à summis pariter illustret summa, nec calor eius distantia imminuatur: Basilij autem pulchritudo, virtus erat, magnitudo verò theologia, at cursus, mobilitas assidua quæ ascensibus suis ad deum vsque perducit, vires vero satio sermonis & distributio, ita vt rectè mihi scripturæ illud de eo vsurpare liceat, In omnem terram exiuit sonus eius, & in fines orbis, vis verborum eius. Quod Rom.10.
beatus Paulus de Apostolis à Dauide dictum esse ait. Quæ enim alia hodie in conuentibus est gratia? quæ in conuiuijs voluptas? quæ in foro? quæ in concilijs? quæ principum cum suis delitiæ? quæ monachorum aut mixtorū? quæ ociosorum aut negociosorum? quæ eorum qui in externis aut B
nostris philosophantur? vnica profectò voluptas per omnia, & in omnibus maxima illius sunt scripta, & labores. Nec scriptoribus vlla post illum relicta est facultas, præterquam monimenta eius literaria: sileant vetera, quæ à quibusdam in sacris elaborata sunt sermonibus, clamēt noua. Is enim nobis optimus est in sermonibus, cui concessum est vt supra scripta illius potissimum cognoscat, & lingua proferat auribusque infundat. Solus enim pro omnibus ad doctrinæ adeptionem sufficit studiosis. Ego autem hoc solum dicam, quotiescunque Hexaemeron eius in manus sumo & relego, ad conditorē omnium accedo, & conditurę rationes cognosco, ac conditorē plus quàm antea admiror, dum solo visu ipso doctore vtor. Quum autem in contradictorios incido sermones, Sodomiticum video ignem, quo linguæ exuruntur malæ & aberrantes, aut confusionis turrem, male quidem ædificatam, male quoque dissolutam. Quum verò quæ de spiritu scripsit relego, deum inuenio quē habeo, & in veritatis prolatione audax fio, dum per illius gradior Theolo- E
giam & contemplationem. At quum alias eius perlego enarrationes, quibus parum videntes illuminat, & quas tripliciter in solidis cordis eius tabulis conscripsit, disco non in litera consistere solum, aut superuacue intueri tantùm, sed & pergere vlterius, & ex profundo adhuc in profundum transire, abyssum asciscens abysso, & lumini inueniens lumen, donec in summum peruenio. Quum autem martyrum laudes relego, corpus contemno, & cū laudatis versor, ad certamenque excitor. Quum verò sermones eius, tam morales euoluo, quàm actiuos, anima pariter purgor & corpore,

corpore, ac templũ dei fio capax, organumq; pulsatum à spiritu, diuinam decantans gloriã & potentiam. Cùm hoc immutor & dirigor, aliusque ex alio fio, alteratione alteratus diuina. Ceterum postquã theologiæ memini, ac viri in hac singulariter præstantis, & hoc quoque prædictis addidero. Vtilissimum enim est multis, qui malè de eo sentiunt, ne offendantur, sed ad maleficos sermo pertinet noster, qui ex iis quibus alios calumniantur sibi subsidium quęrere solent. Ille enim ob
A sermones rectos, & erga trinitatem sanctam, connexionem, & condecitatem, vel nescio quomodo magis propriè aut manifestius dicere oporteat, non solùm à thronis excidere, quum nec sub initium illis oblectaretur, sed exilium ac mortem, necnon supplicia extrema promptè subire paratus erat, idque lucrum & minime periculum esse censebat. Quod quidem ex ijs partim liquet quæ fecit, partim verò quæ perpessus est. Postquam enim pro veritate damnatus, & in exilium pulsus fuit, nullius rei alterius curã habuit, quàm vt comitem quendam suum libellum tollere & sequi iuberet. Ceterum vt condemnationis etiam tempore sermonibus ædificaret veritatẽ, necessarium putabat, diuino Dauid hac in re consultore vsus: vt parumper belli tempus suspendere, & hæreticorum potestatẽ infringere posset, quoad libertatis tempus, ac linguæ, licentia concederetur loquendi. Illi enim quærebant vt vox de spiritu acciperetur nuda, tanquã esset deus, quod & vere est, sed impie ab illis & à malo impietatis accipie-
B batur præfecto, quo Basiliũ cum lingua theologica ex vrbe pellerent: ipsi verò occuparent ecclesiam, eamque impietatis suæ propugnaculum facerent, ac inde cuncta tanquã ex arce quadã percurrerent. At ille alijs scripturæ vocibus & testimoniis manifestis, quæ illud idẽ possent, necnon syllogismis necessarijs, ita redarguit contradicentes, vt nequaquã cõtra tendere possent, sed vocibus caperentur proprijs. Quod quidẽ vim maximã habet, estque prudentiæ singularis, quẽadmodũ sermo ostendit, quẽ de hac re conscripsit, vbi stilum tanquã è spiritus cõcitat pyxide. Ceterum domini vocem tantisper distulit, à spiritu ipso, & geminis eius concertatoribus veniam petens, vt non molestè dispensationis illius consilium ferrent, ne dum ob vnius vocis gratiam resisterent, cuncta propter insatiabilitatem disperderet, præcipue cum tempore illo pietas ita distraheretur. Nullum enim detrimentum eis inde euenturum censebat, si dictiones parumper immutarentur, ac vocibus alijs illud idem doceretur. Quum nõ in verbis potius quàm rebus salus nostra cõsisteret. Siquidem nec Iudæorum gentem reiiciendã esse, si vncti vocem pro Christi immutare, sicque nobiscum censeri vellent. Quum verò ecclesia
C scinderetur, maximum communitati imminere damnum. Verum licet spiritum omnino deum esse affirmaret, quemadmodũ liquet ex ijs quæ sæpius, dum tempus ita ferret, publice prædicauit, necnon priuatim interrogantibus expresse est cõfessus, manifestius tamen id fecit in sermonibus quos mecum habuit. Nihil enim in illis ita abscondebat, vt id non libenter mecum conferret, Neque hoc simpliciter definiebat, sed quod non sæpius antea fecerat, horrẽdissimè se execrabatur ac sibi vt à spiritus gratia excideret imprecabatur, si spiritum non æquè ac patrẽ & filiũ tanquã consubstantialem, & eiusdem honoris veneraretur. Proinde si quis me in his socium ipsius suscipere velit, aliquid multis adhuc absconditũ proferam: nempe quòd tempore nos angustante, sibi dispensationem reseruauit, nobis autem loquendi libertatem commisit: nemo igitur nos iudicare, aut ideo reiicere debet, quòd patriæ honorati sumus obscuritate, quum amborum opera, Euangelium apud nos sit roboratũ. Hæc non ideo percurri, vt excusatione nostra opiniones illius de- D
fendã: calumniatorũ enim reprehensione, si saltẽ aliqui sunt, longe vir ille melior est: sed ne ij qui censent, voces solùm à viro in literis adinuentas, pietatis finem esse, fidem debiliorem, ac theologiam illius demonstrationẽ improbitatis habent propriæ, quàm tempus produxit, cum spiritu: sed scripturæ sensum examinantes, necnon scopum, ad quem illa est cõscripta, magis ad veritatem accedere, & impiorum ora obstruere valeant. Mihi igitur theologia illius nõ aliter quã amicus quispiam erit, tantamque fiduciam in viri puritate de hac re pono, vt illam omnibus faciã communem. Et mea quidem ab illo expendantur, illius autem à me, & coram Deo & hominibus æquioribus, ita sint consideranda. Nec enim Euangelistas inter se dissentire dicimus, quia quidã carni Christi magis operam impenderunt, alij autem theologiæ plus incubuere: ac hi quidem ex rebus nostris, illi autem ex supernis initium fecere, præconiumque ad vtilitatem, vt arbitror, capientiũ distribuerunt, quũ ita in eis spiritus figuraret. Pro- E
inde quũ multi olim fuerint pietate clari, ac nunc quoque sint homines, veluti legislatores, populorum duces, prophetæ, doctores, fortes ad sanguinis vsque effusionem, age cum illis nostra consideremus, sic enim virum hunc rectè cognoscere valebimus. Adam Dei manu, necnon delitiis paradisi, & legislatione prima factus est dignus, sed ne quid blasphemij contra primæuum proferam parentem, reuerentia dictum sit, mandatum non seruauit. Basilius verò accepit, & seruauit, ac nequaquam cognitionis læsus est ligno, romphæám que euasit igneã, & vt plane noui, paradisum est adeptus. Enos primus sperauit vt inuocaret domi num: Basilius autẽ inuocauit, & aliis quoque prædicauit, quod quidẽ inuocatione longè honorabilius est. Enoch ob breuem translatus est pietatẽ tum enim fides adhuc in vmbra erat, premiũ pietatis inueniens translationem, sicque reliquæ vitæ periculum effugit: Basilij autem tota vita trãslatio fuit, ipseque perfectè in vita probatus perfecta. Noë arca, & semina mundi secũda, in ligno concredita fuere paruo, & per vndas seruata. Basilius autem impietatis effugit diluuium, ac ciuitatem suam celeriter salutis fecit arcam, quum vndique hæreticis esset referta, ex qua & mundum F
totum reuocauit. Magnus fuit Abraham, & patriarcha, & sacrificus, sacrificij noui, qui eum quẽ ex promissione acceperat, sacrificium promptũ suo obtulit datori, & ad iugulationem vsque produxit: sed nec Basilius illo minus fecit, seipsum enim Deo obtulit, & nihil tanquam idem esset supposuit: quid enim erat victimam offerre? Isaac ante natiuitatem etiam promissus est:

Basilij de Spiritu sancto sententia.

Euangelistæ consentiunt.

Adam.

Enos.

Enoch.

Noë.

Abraham.

Isaac.

Basilius verò promissio ipsa fuit, Rebeccamque, Ecclesiam dico, nō longinquè sed propinquè duxit, non per legationem seruilem, sed à Deo traditam & cōmissam: neque in filiorum prælatione deceptus fuit, sed vnicuique quæ digna erant cū spiritus iudicio distribuit. Iacob scalam laudo, ac statuam quam Deo inunxit, necnon luctam cum illo, si qua saltem fuit humanæ, vt arbitror, mensuræ ad numinis sublimitatem comparatio, vnde & femoris dolor, naturæ deuictę symbolum. Laudo etiam pulchrum illud viri circa pecora compendium, & successum, necnon duodecim ex eo patriarchas, ac benedictionis distributionem, cum prophetia futurorum nequaquam ingenerosa. Verum & Basilij laudo scalam, non solùm visam, sed & ascensam, ascensionibus per virtutem pedetentim: ac statuam non quam iunxit, sed Deo erexit, quo impiorum facta notaret infamia: & luctam, non qua contra Deum, sed pro Deo decertauit, dum hæreticorum errores in terrā prostrauit: sed & pastoralem viri artē ex qua ditatus est, & pecora potius generosa quàm obscura possedit, ac pulchram sobolem eorum, qui secundū Deum sunt nati, necnō benedictionem quæ confirmauit multos. Ioseph frumenti distributor fuit sed in Aegypto solùm, nec sæpius & corporaliter quidem: Basilius verò omnibus distribuit, semper & spiritaliter. Quod mihi distributione illa longè venerabilius existit. Quum Iob tentatur, & vincit, in fineque splendido certaminum victor pronuntiatur, à nullo impugnante, licet multi forent, concussus, verum longe tentatorem superans in lucta. Sed & amicorum irrationale refrenauit, qui passionis ignorabant mysterium. Moses & Aaron inter sacerdotes eius, & magnus quidem Moses affligens Aegyptum, & populum saluans in signis multis ac miraculis, nubem ingrediens, duplicem legem ferens, literalem extra, spiritalem intra. Aaron autem Mosis frater & corpore & spiritu, pro populo orans ac sacrificans, tabernaculi sacri & magni, quod cōpegit dominus & non homo, mystes. Amborum horum Basilius æmulator fuit, nequaquā corporalibus flagellis, sed spiritalibus & rationalibus populum hæreticum & Aegyptiacū affligens. Deduxit autem populum acceptum, bonorum operum æmulatorem ad terram promissionis, tabulisque minimè frangibilibus, sed duraturis leges inscripsit, non iam vmbratiles, sed valde spiritales. In sancta verò sanctorum non semel in anno, sed sæpius, & per singulos, vt ita dicam, dies est ingressus. Vnde & sanctam nobis reuelauit trinitatem, populumque expiauit, non aspersione temporali, sed expurgatione perpetua. Porrò quid ex Iesu Naue rebus pulcherrimum fuit? imperium rei militaris, fortis distributio, ac terræ sanctæ occupatio. Basilius verò nónne princeps & dux fuit? eorum qui per fidem saluantur. Nónne hæreditatum penes Deum diuersarum distributor? & illarum tantum quas distribuit ijs, quorum dux fuit, ita vt vocem illam emittere posset, quoniam sors mihi cecidit inter fortissimos, & in manibus sortes meæ, longè nobiliores quàm quæ in terra sitæ sunt, & diripi possunt. Et iudices prætereamus, aut iudicum clarissimos, Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, & ante natiuitatem suam oblatus, ac statim postquam genitus fuit sacerdos, & vnitor regum ac sacerdotum per cornu. Basilius verò nónne ab infantia Deo à matre est consecratus, & cum tunica oblatus altari? viditque super cælestia, vnctus domini, & vnctor eorum qui ex spiritu sunt initiati: Dauid inter reges decantatus, cuius multæ contra inimicos referuntur victoriæ & trophæa, sed mansuetudo in eo præcipua fuit, & ante regnum citharæ vis quæ spiritum incantabat malignum. Salomon cordis latitudinem à Deo petijt, & consequutus est, adeoque sapientia & contemplatione profecit, vt inter cunctos temporis sui homines clarissimus sit effectus. Basilius verò mansuetudine huius, sapientia autem illius, secundum opinionem meam, minimè aut parumper superatur. Nam & regum insanientium audaciam demulsit, & non austri reginam solam, neque hunc seu illum ob sapientiæ eius, gloriam ex finibus terræ attraxit vniuersæ, sed omnibus finibus sapientia sua cognitus est. Reliqua verò Salomonis obticeo, omnibus enim nota sunt, etiam si nos parcamus. Laudas Heliæ contra tyrannos dicendi audaciam, & raptum per ignem, necnon pulchram hæreditatem Helisæi pallium, siue spiritum Heliæ subsequentem: lauda etiam Basilij in igne vitam, multitudinem inquam tentationum, & per ignem salutem, ardentem quidem, sed non deflagrantem, rubi miraculum, ac pulchrum ex alto indumentum, carnem consumptam. Omitto alia, iuuenes in igne perfusos, ac Prophetam fugitiuum in ceti ventre orantem, necnon iustum illum in lacu, tanquam à thalamo bestiæ procedentem, & leonum ferociam ligantem: aut septem Machabæorum certamen, qui cum matre sancta per sanguinem sunt consecrati, cum omnibus alijs, qui sui experimentum exhibuere, quorum constantiam Basilius est æmulatus, ac gloriam tulit sempiternam. Proinde si ad nouam accessero legem, & eos qui in illa claruerunt cum Basilio conferam, discipulum honorabo per doctores. Quis Iesu fuit præcursor? Ioannes, tanquam vox verbi, & quasi lampas luminis, erga quem etiam exultauit in vtero: & ante illum ad inferos præcurrit, per Herodis insaniam illuc demissus, vt & ibi Christi annunciaret aduentum. Quòd si sermo noster videtur audacior, illuc prædictis addatur, quod nequaquam ideo hanc facio comparationem, quia virum illum præponam, aut parem putem illi, qui inter natos mulierum omnes superauit, sed vt ostendam hunc illius fuisse imitatorem, & aliquid ex charactere eius retinentem. Siquidem res non parua est honestis, imitatio maximorum, etiam si sit parua. Nónne enim vir ille simulachrum fuit manifestum philosophiæ illius? Nam & hic in deserto habitauit, & in nocte veste amiciebatur aspera, quæ celabatur & nequaquam ostendebatur: sed & parem cibum dilexit, Deo per abstinētiam purgatus: quin etiam Christi pręco fieri optauit, etiam si non esset præcursor: & exiuit ad eum non solùm regio circumiecta, sed remotissima etiam. Sed & inter duo medius fuit testamenta: huius enim literam dissoluit, illius autem spiritum publicauit: Nam

Petrus, Paulus, Zebedæi fratres. Nam impletionem legis occulti manifestam fecit dissolutionem. Petri zelum imitatus est, & vigorem Pauli, clarorum illorum, & plusquam celeberrimorum, amborum verò fidem. Filiorum Zebedæi magniloquentiam. Omnium discipulorū frugalitatem & mediocritatem. Quapropter cælorum claues illi sunt concreditæ, nō enim à Hierusalem vsque in Illyriam solum, sed maiorem etiam cuculum est amplexus: nec tonitrui filius est vocatus, sed factus. Quin & super Iesu pectus recubuit, vnde & sermonis vim necnon scientiæ hausit profunditatem. Stephanus autē fieri prohibitus est, tametsi promptus esset, reuerentia cohibens lapidantes. Sed & succinctius dicere possum, ne facta eius enumerem singula: ex bonis quædam adinuenit, alia imitatus est: nonnulla autem deuicit. Nam omnium gratia venire, eorum etiam qui nunc sunt, omnium est dominari.

Ioannes Apostolus.

Stephanus. A

Vnum omnibus breuiter addidero, tanta viri erat virtus, tantaque gloriæ eius abundantia, vt & multa, ac quæ ex paruis illius erant, inter quæ & refrenationes corporales erant, ab aliis ad gloriā cedere putarentur. Veluti pallor, barba, incessus compositus, & tarditas in sermone, qui plenus erat prudentia, & ad interna pertingens, quæ multis, qui ea minus bene imitari & cognoscere possunt, in morositatem cedunt. Quin in vestitus forma, ac lecti figura, necnon cibi consuetudine, nulla ab eo adhibebatur diligentia, sed simpliciter se gerebat, & fortuito secundum quod eueniebat. Sanè multos Basilios, quantum ad visum cernere licet, statuas vmbratiles, nimium enim est vt nominentur postphani. Vox enim ea est nouissima, sed euidentius discernitur.

B

Imitatores. Illi autem longiùs à viro distant, quàm quantum appropinquare desiderant. Verùm hoc iam nequaquam paruum est ad gloriam, & merito quidem, vt eis aliquando vel parumper appropinquare contingat, quo emendentur: aut aliquid studiosè ac diligenter dictum aut factum eius mandent memoriæ: quemadmodum ego mihi sæpius ad gloriam cessisse scio, quoniam ea quæ viro fortuitò exciderunt, longe præstantiora sunt & clariora, quàm quæ ab aliis magna diligentia sunt elaborata. Postquam autem cursum perfecerat, ac fidem seruauerat, resolutionem desiderabat, iamque coronarum instabat tempus: verùm minimè in montem ascendere, & ibi accumbere iussus est, obiit autem, & ad nos ascendit, sed & hic miraculum prædictis non posterius accidit. Iam ferè mortuus erat, ita vt nec amplius spirare, ac multū vitæ exhalasse videretur, vocalior C tamē in sermonibus redditus est nouissimis, quo cum verbis abiret pietatis. Insuper & successorem elegit ministrum suum fidelissimum cui & manum & spiritum dedit, ne gradus discipulos eius, & sacerdotij adiutores afficeret iniuria. Verùm sermo iam vltra progredi cunctatur, progredietur tamen, quanuis plus alios quàm me deceat, quoniam nequaquam in afflictionibus philosophari queo, etiam si valde philosophari studeam, communis memor damni & afflictionis orbis vniuersi. Decumbebat vir, spiritumque trahebat nouissimum, & à superno quærebatur choro, ad quem iampridem respiciebat: confluebat autem ad eum ciuitas vniuersa, minimè damnum ferens peregrinationemque illius tanquam tyrannum incusabat, ac animam eius quasi manibus vel precibus cogi posset, retinere satagebat. Siquidem calamitas ea homines quasi desipiētes reddebat, & vnusquisque aliquid de propria vita, si possibile fuisset, illi impartiri paratus erat. Postquam autem superati sunt, necesse enim erat, vt ostēderetur quod homo esset, & ipse in manus tuas domine spiritum meum repono, Angelis dixit nouissimè abducentibus, non insuauiter expirauit, præsentesque sacris quibusdam instruxit, ac meliores extremis reddidit mandatis. Tum miraculum factum est inter omnia quę vnquam acciderunt celeberrimum. Gestabatur sanctus, manibus sanctorum eleuatus, singulique contendebant: & hic quidem vt fimbriam contingeret, vel ab vmbra contigeretur: alius vt lectulum quo sacer ille efferebatur solùm tangeret. Quid enim corpore illius sanctius ac purius? alius vt gestantibus appropinquare posset, quidam vt solùm spectaculo perfrui valeret, ac si necesse foret, vt & illud celebraretur. Plenæ erant porticus, fora, fenestræ, culmina, hominibus qui illum præmittebāt, gerebant, & inuicem succedebant, ex omni genere & ætate, numerus infinitus, psalmodiæ resonabant antea incognitæ, luctu permixtæ, sapientiaque passionis soluebatur magnitudine. Certamē autem nostris cum Græcis, externis, Iudæis, & alienis erat, pariter & illis nobiscum, vt qui plus lugeret, maius quoque referret commodum: finis sermonis, & ad periculum vsque animi processit affectio. Cum ipso enim discessere animæ non paucæ, afflictionis & perturbationis vi abreptæ, quæ & tandem veluti itineris comites beatitudinem sunt assequutæ. Eas ex feruentioribus quispiam rectè victimas sepulchrales appellauerit: corpus verò vix effugit discerpentes: vicitque instaurantes pompam, sicque sepulchro patrum suorum est illatus, sacerdotibusque iunctis archisacerdos, præconibus vox magna, & in auribus resonans meis, martyr martyribus. Et nunc in cælis degit, ibique pro nobis, vt arbitror sacrificia offert, ac pro populo orat. Licet enim nos reliquerit, non tamē omnino reliquit. Ego verò Gregorius semimortuus sum, & semisectus, tam magna priuatus conuersatione, vitamque exigo lugubrē & nequaquam prosperam, quemadmodū par est segregatum ab illo. Ac nescio quomodo post institutionem illius finiam, qui nunc etiā per visum admoueor nocturnum & resipisco, quū excido à decoro. Verùm nequaquam hæc ideo refero, quò laudibus intermisceam lacrymas, sed vt viri conuersationem memoriæ commendem ac tempori, communem virtutis statuam tabulam, & inscriptionem salutarēm ecclesiis ac animabus cunctis, ad quam respicientes, vitam tanquam ad lēgem dirigant animatam. Vobis autem qui gesta eius celebratis, in primis consulo, vt semper ad eum respiciatis, & tanquam ipse videat, & videatur, præparemini spiritui. Adeste igitur, ac vniuerso choro illius me circumsistite, tam ij qui gradus sunt, quàm inferiores, siue nostri, seu extranei, ac laudem eius pariter mecum celebrate, aliusque aliud quid ex rebus eius narret, aut quærat pulchris: qui in throno considetis, legislatorem: qui res administratis publicas, rerum

Basilij mors. D E F

rum publicarum administratorem: populares disciplinam, eloquentiæ studiosi doctorem, virgines pronubum, iugo subiectæ moderatorem, solitarij alatum, permixti iudicem, simplices ductorem, contemplantes Theologum, læte agentes frenum, calamitatibus oppressi consolationem, senectus baculum, iuuentus correptorem, paupertas largitorem, opulentia dispensatorem. Sed & viduæ videntur mihi tutorem laudare, & pupilli patrem: pauperes verò pauperum amatorem, ac hospitalem hospites, fratresque fratrum amatorem, ægrotantes medicum, in quacunque infirmitate remedium, sani custodem sanitatis, omnes eũ
A qui omnibus factus est omnia, vt lucrarẽtur omnes aut plures. Hoc tibi Basili munus à nobis sit impensum, tanquam à lingua tibi quondam suauissima, & eo qui honore & ætate tibi fuit æqualis. Quòd si iuxta dignitatem, tibi sint gratiæ: tui enim confidentia sermonem hunc de te institui. Si autem à spe longè excidi: quid me oportet pati, senectute, & morbo, necnon desiderio tui maceratum? Attamen Deo acceptum est quidquid fit pro viribus. Tu autem sacrum ac diuinum caput, ex alto nos respice, & carnis stimulum, instructionem nostram, à Deo nobis datam, aut tuis siste precibus, aut fortiter me ferre persuade, totamque vitam nobis in melius permuta. Quum verò emigrabimus, nos ibi tuis excipe tabernaculis, quò simul viuentes, trinitatem sanctam ac beatam pariter aspiciamus, purius & perfectius, cuius nunc simulachrum mediocriter percipimus. Ibi desiderium sistemus, ac eam accipiemus retributionem, quam pugnando acquisiuimus, & acquirimus. Tibi igitur hic à nobis dictus sit sermo: nos autem quis post te quum vitam exegimus laudabit? si saltem quid laude dignum præstitimus sermonibus, in Christo Iesu domino nostro, cui sit gloria in secula. D

Carnis stimulus.

AMEN.

LECTORI.

IAM nostra editio huc vsque festinauerat, & omnia D. Basilij opuscula hactenus latinè reddita, quę vndiq; summa diligẽtia exquisita & excerpta ad ceteras excusiones accesserant, cũ suis indicibus absolueramus. Sed vt ipsum Basilium haberes etiã pluribus ampliorem, curauimus quoq; vt hæc eiusdẽ scholia in Psalterium Dauidicum, cum viginti & vna epistolis prioribus 180. adiiciendis, hîc seorsum impressa adderentur. Illa autem transtulimus ex Basilio quem anno Domini 1565. excudit Basileæ Ioannes Oporinus.

PRÆFATIO IN LIBRVM PSALMORVM SCHOLIIS BASILII MAGNI AB ERUDITO QUODAM PRĘMISSA.

A

PSALTERIVM propriè musici instrumenti genus est, quod Hebręis Naula nominatur: dictum est autem à psallendo, sicut Oratorium ab orando. Translata verò est hæc dictio etiã ad ipsum Psalmorum librum, propterea quòd is Psalmos in se cõtinet. Sunt autem omneis Psalmi, poëmata Dauidis: quemadmodum & Magno Basilio placet. Ex illis autem alij filiis Core, alij Asaph, alij aliis ad psallendum sunt locati. Elegerat enim Dauid viros quosdam è tribu Leui, quos ad hoc sorte deputauit, vt Deum variis instrumentis musicis laudarent. Ex illis principes chori & canticorũ constituit filios Core, Asaph, Idithun, ac reliquos. Itaq; in symphonia omneis simul Psalmos canebãt, Dauide pręcinente. Quãdo verò chorarchę cuidam Psalmus aliquis ad psallendum locatus est, indiciũ est, quòd is præcinuerit Dauidisq; personã gesserit. Vnde & quibusdam Psalmis nomina Chorarcharum inscribuntur, quibus illi ad præcinendũ fuerant deputati, & qui tum temporis præcentores in psallendo fuerunt, locumque Dauidis sustinuerunt: quemadmodum & Dauidis nomen tantum eorũ Psalmorum inscriptionibus additur, quos per se ipse, cantici princeps, præcinuit. Carent autem Psalmorum aliqui inscriptionibus, eo quòd non quisque illorum gentis vnius nomine dicitur. Sunt autem quidam ex illis anonymi, propterea quòd de Domino sunt dicti, aut quòd tunc communiter ab omnibus canebantur. Alij Alleluia inscriptionis loco præferunt, eo quòd hymni sunt, & gratiarum actio ad Deum. Alleluia siquidem, si interpreteris, idem est atq; Laudate existentem. *Inscriptiones Psalmorum.* Liber itaque Psalmorum, Psalterium dicitur: Psalmus verò, ipsum poëma & melos eius. Psalmodus, qui psalmos facit: Psalmodus musicus, psalmum canens: Psaltos verò Deus, cui canitur. Diapsalma, aut mutationem sensus significat, aut inuersionem concentus, aut quandam sonitus moram, aut potius aliquam psalmodi occupationem ac cessationem, quę illi in structura Psalmi acciderit, eo quòd nonnunquam Psalmodo noua quædã à Spiritu sancto illustratio & instructio afflatur. Quidam loco diapsalmatis in huiusmodi interstitiis, Semper, scribunt: vt per id ostendant, perennem esse Spiritus sancti inspirationem, etiamsi sermo sit interstitio interruptus. Psalmodo noua quadam Spiritus inspiratione occupato, cantuque ob eam caussam intersilente. Et vt summatim dicam, Diapsalma nihil omnino significat

B

aliud,

aliud quàm Pſalmodiæ interſtitium. Subtiliorem itaque ſententiam olim A
talia ſignificabant. Explicandum etiam eſt, in quibus Pſalmis & quoties in vnoquoque diapſalma reperiatur. In 2.ſemel:in 3.bis:in 4.bis:in 7.ſemel:in 9. oda diapſalmatis: in 23.ſemel:in 31.bis:in 33.ſemel:in 38.bis:in 43. ſemel: in 45. bis:in 46.ſemel:in 47.ſemel:in 48.bis: in 51.bis:in 53. ſemel:in 54.bis:in 56.bis: in 58.bis:in 59 ſemel:in 60.ſemel:in 61.bis:in 65.ter:in 66.bis:in 67. quater:in 74.ſemel:in 75.bis:in 76.ter:in 80.ſemel:in 81.ſemel: in 82. ſemel: in 83. ſemel: in 84.ſemel:in 86.bis:in 88.quinquies:in 93.ſemel:in 139:ter:in 142.ſemel. In ſumma verò, quotquot Alleluia & Cantica graduum inſcripti ſunt, diapſalmata non habent.

Pſalmus & canticum differunt.

Differunt autem Pſalmus & Canticum: Pſalmus propriè eſt, qui organico pſalterio concinnè pronunciatur: Canticum verò, vox muſica, concinna, ac ore tantum decantata. Dicitur autem & canticum pſalmus, & pſalmus canticum, per catachreſim. Canticum antiquius eſt. Nam Moſes illud cœpit, durauitque ad Dauidem vſque: Dauid verò primus pſalmorũ auctor eſt. Licet enim organum pſalterij antea quoque fuerit, iners tamen & vulgare erat, & tantũ in paſtu gregũ illo pſallebatur. At Dauid hoc eligantius inſtituit, vſumque illius Deo adaptauit. Cantica verò pſalmorũ intelligenda ſunt, quando muſica inſtrumentalis præmittitur, & vox oris ſubſequitur: pſalmi verò canticorum, quando ordo hic inuertitur.

ὕμνος. αἶνος. ἐξομολόγησις. προσευχή. εὐχή. ἀναβαθμοί.

Dicendum verò eſt & de hymno, de laude, de confeſsione, de oratione, de voto, deque gradibus. Hymnus itaque dicitur, conciſa doxologia: laus verò, B
breuis laudatio: confeſsio, intenſa cõfeſsio, ſiue bonorũ quibus affecti ſumus, ſiue malorũ quæ perpetrauimus: & oratio, precatio eſt: votũ verò promiſsio. Sumitur autẽ εὐχὴ aliquando pro precatione. Omnia verò hæc ad Deũ dicuntur. Gradus verò ſecundum hiſtoriam quidem reditum è Babylone ad Ieruſalem declarant (Babylon ſiquidem ſitu humilior, Ieruſalem verò editior eſt) anagogicè autem, aſcenſum ad contemplationem, & à terrena ac paſsionibus obnoxia vitæ conuerſatione progreſſum, ad eam quæ paſsionibus libera eſt, & cæleſtis, ſignificant. Pſalmus verò & Canticum, & oratio, & ſi quid aliud in Dauidis eſt poëmatibus, omnia hęc communiter pſalmi vocantur.

Chorus pſallentiũ apud Iudæos.

Chorum verò pſallentium ex duobus & ſeptuaginta pſallentibus conſtitiſſe ferunt, qui omnes tubis ac tympano vnà cum reliquis muſicorũ inſtrumentorũ generibus concinuerint. Solus verò Dauid regium organum, pſalterium videlicet. Erant autem omnes ſub Dauide pſallentes numero quater mille, quod nobis primus Paralipomen. liber teſtatur, dicens: Et quatuor millia in organis Dominum laudantium, quos Dominum laudare fecit, diſtribuitq; Dauid, vt Domino ſingulis diebus, &c.

Inſtrumẽta muſica.

Tubæ quidem ac fiſtulæ inflantur, lyræ verò ac citharæ intenduntur, cymbala ac tympana pulſantur. Pſalteriũ autem & ipſum de eorum genere erat, quæ intenduntur, verùm arduum et rectum, et cuius ſonus ſupernè proficiſcatur. Decem enim clauiculi, qui circa cubitũ inſtrumenti verſantur, chordas ad harmoniæ compoſitionem, propoſitique exequutionem et intendunt et remittunt: quæ et ipſæ decem ſunt, inuicem reſonantes. Et dextera manu

plectrũ

A plectrum tenebatur, sinistra verò chordæ supernè per interualla contingebantur: & crebris digitorum vicibus vel grauis, vel acutus, vel mixtus sonus, iuxta psallentis cantum perficiebatur. Docemur autem hinc, oportere & nos velut ex resonantibus chordis, ex quinque illis animæ virtutibus, ac totidem illius sensibus concinnum Deo melos canere, & omne opus ac sensum è supernis à Deo sumere, ac totos ad illum extendi.

Ordo Psalmorum.

Ordo psalmorum verò positus non est, sicut initiò à Dauide sunt facti: sed sicut inuenti, ita & compositi sunt. Iudæis enim Deum contemnentibus, paternisque illorum ritibus, præsertim Scripturis, obliuioni traditis: deinde & crebris captiuitatibus inductis, paulatim libri S. diffluxerunt, corruptiq; sunt. Nam & à Salomone quinque parabolarum millia, ac plura etiam alia cõmentaria conscripta fuisse dicuntur: & ab aliis prophetis multi sunt commentarij compositi, qui tamen nõ inueniuntur. Et Chrysostomus super Euangelium Matthæi, ad eos videlicet qui interrogabant, quis prophetarum dixerit illud, Quoniam Nazaræus vocabitur, ad hunc modum respondit, Ne curiosè, néve anxiè inquiras. Multi siquidem librorum propheticorum interierunt. Et hoc poterit quis ex historia Paralipom. cognoscere. Cùm enim Iudæi socordes essent, & continuè in impietatem inciderent, alios libros interire passi sunt, alios ipsi incenderunt & prosciderunt. Et hoc quidem Ieremias commemorat: illud verò, qui quartum librum Regum conscripsit, post multum B temporis ægrè tandem Deuteronimium alicubi defossum, ac squalore obsitum, repertum esse dicit. Et, vt dicitur, propè omnis Hebraica scriptura per captiuitates, præsertim Babylonicam, interierat: tandem verò post eam captiuitatem à B. aç studioso Esdra, per inspirationem Spiritus sancti, quęcunque inueniebantur, collecta & composita sunt, sparsim antea iacentia, & ex multis pauca relicta.

Interpretes S. Scripturæ.

Sunt autem Psalmi translati, & omnis vetus Scriptura, ex Hebræa dialecto in Græcam, principio quidem sub Alexandri successore Ptolemæo Philadelpho, Philippi filio, qui Ægypto præsedit, à septuaginta viris sapientibus, mirabili modo in versione hac concordantibus, idque haud aliunde quàm ex Spiritus sancti expositione. Vt enim Philo Iudæus, in binos: vt verò D. Iustinus promulgat, in singulos diuisi, vniuersam veterem scripturam separatim sunt interpretati, ita vt neque sensu neque dictione inter se discrepauerint. Facta est autem huiusmodi versio 31. anno ante Christi Domini incarnationem. Post quadringentos verò ac triginta annos post eam versionem, Sinopeus Aquila propriã interpretationem tempore Adriani leprosi Romani Imperatoris concinnauit. Post hanc, ea quę Symmachi Samaritę est, sub Seuero facta est. Aquilæ versionẽ post annos quinquaginta sex sequuta. Istam verò Theodotionis Ephesij interpretatio præuenit, tempore Cõmodi Imp. facta. Sunt autẽ & alię duę versiones anonymæ inuentæ. Vna, sub Caracallo Rom. Imp. Iericho abscõdita in dolio: altera Nicopoli Acatię, sub Alexãdro Mãmeæ. Tandẽ verò magnus ille asceta & martyr Lucianus, studiosè Iudæorũ libros inquirens, & ipse ex Hebræo veterẽ scripturã in Gręcã dialecton trãstulit, ac Septuaginta interpretibus cõcors inuẽtus est, cũ reliquę versiones

multa contineant corrupta. Facta est autẽ celeberrimi Luciani versio sub Diocletiano & Maximiano tyrannis, ac apud Iudæos Nicomediæ in armario calce illito, Constantino Magno tunc regnum administrante, abscondita. A

Obscuritas vet. Scripturæ vnde sit.

Adfert autem nobis vetus Scriptura obscuritatem quandam; idq; duabus de caussis. Vna, quòd admodũ symbolicè de Christo loquitur, & in summa, pleraque nouę gratiæ per adumbrationem significat, propter auditorum impersuasibilitatẽ ac duriciem, & ne tandem propter illorum improbitatẽ libri isti perdantur: altera, ꝙ versiones dialectorum aliquo pacto obscuritatẽ inuehunt, propterea quòd aliena lingua idiomata quædam habet ægrè pronũcianda, quæ aliis linguis nec cõmunia sunt, nec communicabilia.

Quomodo psalmi nobis sint accõmodãdi.

Diuinus itaque rex & propheta Dauid, qualiter à Spiritu sancto institutus sit, per psalmos manifestauit, quos etiam variis suis casibus adaptauit. Poterimus autem huiusmodi psalmos nobis etiam ipsi accommodare, ita vt & Christianorum hostes dęmonas, Christi hostes: Christum verò & Dauidem & regem, quemque nostrûm esse sentiamus. Quemadmodum enim ille oleo principatus ad terrenum regnum, ita nos oleo baptismatis ad cęleste regnum vncti sumus. Rursus & Saulem & Abeshalom, & si quis alius tyrannus fuit, ipsum diabolũ: insidiatores verò, tribulatores ac persequutores, & quidquid aliud tale fuit, dæmonas intelligamus. Ea verò dicta quæ huc non quadrant, etiam ipsa simpliciter, tanquã Spiritus sancti voces, his nos ipsos sanctificãtes, pronunciabimus.

Habuit autem reuera multas mutationes D. Dauid. Aliquando hostes fugit, aliquando in varias ærũnas incidit: rursus quandoque iucundè vixit, nonnunquam viam Dei ambulauit: aliquando in illa prolapsus etiam est. quæ omnia Psalmo 118. contraxit & adduxit, in quo meminit legis mandatorum, testimoniorũ, iudiciorum, & iustificationũ Dei. Sciendũ autem est, legẽ propriè esse, quę in genere mandata cõplectitur: qualis est, quæ per Mosen data est. Mandata verò sunt particularia illa: vtpote, Non occides. Testimoniũ, quo legislator auditoribus contestatione quadam seruanda denunciat: vt, quando Moses ad populũ dixit, Si hæc feceritis, in testimoniũ hodie contra vos aduoco cælũ & terram, quòd pereundo perituri sitis. Et iudiciũ, quod iudicãte Deo conscriptũ est, vtpote quod in eum est latũ, qui terribile nomen Dei blasphemauerat. Moses enim iudicium hoc ad Deum transtulerat. Quoniam autem illum Deus lapidibus obruere iussit, iudicium hoc contra quẽuis blasphemũ in statam legẽ abiuit. Iustificationes verò talia pręcepta dicuntur, quale est quod dicit, Si emeris seruum Hebræum, seruiet tibi sex annis. Hinc enim iustitia est seruo Hebræo, ne vltra sex annos seruiat. Ad hunc itaq; modum, quæ commemorauimus, distinguuntur. Ponuntur autem hęc nomina indifferenter, etiam de quibusuis mandatis Dei. B

Lex. Mandata. Testimonia

Iudicia.

Iustificationes.

Maledictiones verò, quæ per vniuersum sunt psalterium, contra dæmones sunt vsurpandæ. Illi namque homines excitant, qui nos impugnant. Exprobrationibus, contra homines insidiatores vtendum est. Virtutes in persona Dauidis recitandę, vt ad imitationem permoueamur. Nam & Dauid, quæ de se ipse videtur dicere, non gloriando dicit: sed vt suo nos exemplo, quæ facien-

A faciẽda sunt doceat. Quando verò mala imprecatur hominibus, magis in forma imprecationis ea prædicit, quæ illis euentura nouit.

Sciendum autem est, quòd in pręsenti psalmorum libro legenti occurrunt multæ periphrases, metaphoræ indifferentes constructiones, abũdantes coniunctiones, pręsertim, &, quoniã, etenim: catachreses dictionũ, temporum variationes, earundem rerũ geminatæ pronunciationes, id est, tautologiæ, & vulgares loquendi vsus, & absolutæ vocum omissiones, recentesq; ac differentes scematismi, ac personarum mutationes, ita vt iam de alio, rursus mox de alio dicatur ac transiliatur. Et hoc potissimum indicium est, ꝙ prophera veluti organũ quoddã hoc sonuit, quod Spiritus sancti inspiratione accepit. Est etiam id Hebraicæ dialecto consuetũ, vt pronomina articulis connectat. vt cùm dicit, Beatus cuius Deus adiutor eius. & nominibus sæpenumerò pronomina subiicat, vt illud est: Detrahentẽ secreto proximo suo, hunc persequebar. Imò & multis hyperbatis vtitur, ac sæpe casum ꝓ casu, modum etiam ꝓ modo, ac potissimum indicatiuos futuros ꝓ optatiuis, & vicissim optatiuos pro indicatiuis futuris: præterita etiam pro futuris, & futura loco præteritorum vsurpat, & personis singularibus plurales subiicit: vt, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, corrupti sunt & abominabiles facti sunt: ij videlicet, qui putant non esse Deum. & vicissim quoq; pluralibus singulare subnectat: vt, Ex omnibus persequentibus me libera me, ne quando rapiat sicut leo animã meam: is scilicet qui me persequitur. Vtitur autem & prępositione ꝓ prępositionibus, & cõ
B iunctionibus loco coniunctionum, prorsus etiã superfluas prępositiones ponit. vt cùm dicit, In sole posuit tabernaculum suum: ꝓ eo quod est, Soli posuit tabernaculum illic, id est, in sublimi. Suũ enim ꝓ illic, aduerbialiter est positũ. Et rursus, Ne corripias cum impiis animam meam: pro, Ne rapias: & retribui, pro tribui. Idioma veteris Scripturę simpliciter etiam nomen recti casus propter cogitationem vsurpat, ac tunc pronomen obliqui casus subinfert, atque ita propositum declarat: vt, Deus meus immaculata via eius. &, Homo sicut fœnum dies eius. Præpositionẽ quoque in, accusatiuo casui connectit, & loco recti vsurpat. vt, Factus es mihi in Deum protectorem: pro, Factus es mihi Deus protector, & præpositionem ἐν, in, datiuo casui coniungit, proque accusatiuo accipit: vt in Euangeliis, Qui confitebitur ἐν ἐμοὶ, id est, in me. in psalmis, ἐν τῷ ἐξολοθρεύεσθαι ἁμαρτωλοὺς ὄψει, id est, in eò dum exterminabuntur peccatores, videbis: pro, exterminari peccatores, exterminium videlicet ac perditionem peccatorum videbis. Est & hoc Hebraicum, quòd homines filij hominum, & loca eiusmodi locorum vocantur: vt, Filij hominum vsquequò graui corde: id est, O homines, quousque terrena affectabitis. &, Vt illud filia Babylonis misera, id est, O Babylon misera: propter mala, videlicet quæ tibi euenient. Huiusmodi dialectum habet & hoc, quod verbum sæpenumero pro nomine accipitur. vt, Supersperare fecisti in spem: &, Memor esto verborum tuorum seruo tuo, quibus mihi spem fecisti, ipsa me consolata est: ipsa, videlicet spes. Et iterum, Memor fui in memoriã: vt, Memor fui in nocte nominis tui, ipsa mihi facta est, ipsa scilicet memoria. Et vt summatim dicam, multas peculiares locutiones Iudaicæ Scripturæ character habet. Oportet itaque nos ista

nos iſta boni conſulere, nec in illa Græcæ linguæ modos curioſè inquirere.

Primus Pſalmus.

Eſt autem primus Pſalmus apud Hebręos ſine inſcriptione poſitus, quam neq; ab interpretibus eſt cõſequutus. Nec moralis modò eſt, ſed & dogmaticus. Non ſolùm enim hortatur, vt diuinis eloquiis attendamus: ſed & impios ac reliquos peccatores reprehendit, ac ſuppliciũ illis minatur. Pulcherrimum verò ac ſatis profundum doctrinæ ſuæ principium vates hic, felicitatẽ videlicet, poſuit: vt in hanc nobis veluti quendam finẽ proſpicientibus, hoc neceſſariò ſequatur, vt difficultatem & moleſtiã præclaræ vitæ, ad quã inſtituimur, ſufferamus. Propriè quidẽ beatus Deus eſt, verùm ſignificat hæc vox immortalem, ac eũ qui prorſus exterminari nequeat, vt qui liber ſit à morte. Siquidẽ η litera in α doricè in hac dictione μακάριος, tã in prima quàm altera ſyllaba, propter euphoniã pariter & grauitatẽ vocis vertitur. Reuera itaque Deus beatus eſt. Tribuitur autem & nobis hæc appellatio, ſicut & dictio Deus. Ego enim dixi, inquit, Dij eſtis. Complectitur autem & mulierem omnino iſta felicitas. Quibus enim natura cõmunis eſt, illis & opera & pręmia ſunt cõmunia. Impius verò propriè eſt athęus, vel polythæus: id eſt, qui vel ſine Deo eſt, vel multos Deos colit. Peccator verò pius etiã eſt, ſed præuaricator, & vitã corruptam amplexus. Peſtilens eſt, qui non ſolum ipſe peccat: ſed & aliis maliciam adminiſtrat. Vſurpantur verò hæc nomina viciſsim aliquando per abuſum. Beatũ prędicat autem hic pſalmus eum, qui tres iſtos, impium, peccatorẽ ac peſtilentem fugit, ita vt neque impiorum conſilio contra verũ Deum communicet, idque ne in tranſitu quidem: hoc enim ambulandi verbum indicat: neque cũ peccatoribus ſtet, etiamſi quo pacto cũ illis corripiatur: neq; cũ peſtilentibus in eiuſmodi affectione maneat, hoc enim cathedræ dictio ſignificat. Poteſt autem aliter conſilium pro cõcilio ac iudicum conceſſu, via pro actibus: cathedra verò pro doctrina accipi. Pſalmus ſecundus inſidias eorum qui Seruatorẽ occiderunt, Gentiumque vocationem, & Iudęorũ perditionẽ prædicit. Vtitur autem præterito tempore loco futuri, ſicut & viciſsim futuro loco præteriti. vt, In flumine pertranſibunt pede: hoc eſt, pertranſierunt pede flumen, Iordanem videlicet. Dicit igitur, Quare frement, id eſt, arroganter ac cõfidenter tumultuabũtur, Gentes, & populi meditabũtur vana & inania? Fremitus enim eſt hinnitus ille, qui per equos ex ſuperbia & ferocia editur. Gentes ſunt Romani milites, qui cum Pilato erãt: populi verò: Iudęi, reges, Herodes Aſcaliotes, principes, Pontius Pilatus. Hebraica ſiquidem dialectus ſæpenumero nominibus pluralibus pro ſingularibus vtitur. Aut iidẽ ſunt reges ac principes. In multis enim pſalmorum locis viciſsim hęc nomina ponuntur. Sicut illud: Miſit rex, & ſoluit eum: princeps populi, & dimiſit eum. Sint itaque reges ac principes non ſolum Herodes & Pilatus, ſed & principes ſacerdotũ: & in ſumma, quotquot populum ſubiectũ ac obedientem habuerunt. Reuera autem vana meditati ſunt Iudæi, hoc eſt, fruſtranea & mẽdacia, cùm Chriſtum è medio tollere vellent. Reſurrexit enim ac viuit in ſecula, Amen.

Margin notes: A — *μακαρισμός.* — *Vt ſit μακάριος idẽ quod μηκήριος, id eſt immortalis.* — *Impius.* — *Peccator. Peſtilens.* — B — *Pſalmus 2.*

DIVI BASILII MAGNI CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI SCHOLIA IN PSALTERIVM.

Scholia in primum Psalmum.

A EATVS vir.) Beatitudinis vocabulum, cõuersationis quæ secundum virtutem instituta est, fructũ habet. Quemadmodum enim quodcũque humanæ vitæ institutum, certum quendam finem petit, vtpote militaris disciplina, tropęa: ars medica, sanitatem: ita & virtutis scientia suum habet fructum ac finem, diuinam felicitatem.

Nemo autem fœminas hac felicitate priuari putet. Simul enim propheta tam mulieres quam viros complectitur, ea ratione qua vir caput est mulieris, & membra corporis capiti cohærent.

Non est temerè factum, quòd primùm viæ, deinde stationis, tertiò cathedræ meminit: sed, quoniam exactè cognouit, quòd primùm motionem, deinde stationem, tertiò sessionem sustinet mentis nostræ cogitatio: id est, admonet
B nos, ne quam impiam animis nostris cogitationem aut actionem admittamus. Impios solet diuina Scriptura vocare, eos qui vel athei sunt, vel multorum deorum superstitione tenentur: peccatores verò, qui iniquè viuunt, & vitam corruptam amplectuntur: pestilentes autem, qui non solùm seipsos perdunt, sed & in alios pestem suam iuxta pestilentis morbi rationẽ transferunt. Quapropter ista prophetæ doctrina, horum nos hominum consessus declinare iubet.

Sed in lege.) Conuenit autẽ, vt non solùm auersemur prædicta, sed & diuinæ legi noctes atque dies mentes nostras adhibeamus, & in illius præceptis meditemur: ac iuxta præscripta illius instituta vita, dignos fructus, qui ex ea veluti arbore nascantur, adferamus.

Et erit.) Diuini spiritus fluenta inundationem imitantur aquarum: & sicut illæ adnascentes arbores virentes reddunt, ita & ista ad hoc promo-
C uent, vt diuinos fructus feramus. Rectè itaque beatus Dauid, eum qui diuinis sermonibus vacat, arboribus folia semper virentia, & fructum suo tempore ferentibus comparauit. Etenim qui virtutum certamina sustinent, laborum suorum fructus quidem in futura vita recipient: spem verò, tanquam folia quædam, continuè in seipsis ferentes, virent & exultant, atque ita laborum molestiam hac oblectatione fallunt.

Et omnia.) Illud, *Et omnia*, non temerè, sed magna cum diligentia posuit. Nam primùm omnes maliciæ species reprobauit, & diuinarum legum perfectionem submonstrauit, ac tum demũ subiecit, *Et omnia quæ faciet prosperabuntur*: sciens nihil eum contrarium diuinæ legi acturum, qui voluntatem illi suam accommodat.

Non sic impij.) Geminatione pernegationis, D
contrarietatem manifestius exprimit. Deinde dicit: *Sed tanquam puluis*, & quæ sequuntur. Illi etenim, inquit, diuinis oraculis humectati, perpetuò virent, & fructum adferunt tempestiuum ac maturum: isti verò contrariis spiritibus iactati, pulueris instar sunt, qui hac illac ventorum vi circũfertur.

Ideo non.) Admodum accuratè omnia sanctus explicat Spiritus. Non enim dicit, Non resurgent impij: sed, Non resurgent in iudicium, pro eo quod est, Non in iudicium resurgent, sed in condemnationem. Neque enim opus erit vt conuincantur, cùm manifestè sint impij: sed nihil expectant amplius quàm supplicium. Nam & hi qui impijs quidem dogmatis obnoxij non sunt, vitam tamen viuũt iniustam, procul à iustorum arcebuntur concilio. Quod hic versum est βουλὴν id est, consilium: Aquila & Theodotion reddiderunt synagogam, conuentum verò Sym- E
machus.

Quoniam nouit.) Nouit, inquit, iudex hic iustus omnia, etiam ante iudicium, & neque demõstrationibus neque commendationibus opus habet. Quapropter quod dignum est, cuique adiudicans, hos quidem coronis dignabitur, illos verò supplicio destinabit. Illud, *Iter autem impiorum peribit*, Apostolicis dictis conforme est, his nempe: Cuius opus exustum fuerit, multum damni patietur. Iustorum enim virorum opus illustre manebit: impij verò vnà cum ipsorũ malicia peribunt.

Scholia in secundum Psalmum.

QVare fremuerunt.) Mentione impiorum facta, primum Psalmum absoluit. Et hac rursus secundi huius initium fecit, ostendens, quòd prædictus impiorum finis & eos comprehendat qui contra Seruatorem insanierunt, reges videlicet ac principes, cùm Iudæos, tũ Gentiles. Nam F
in hoc secundo Psalmo, Domini Christi, tam quæ humanitùs illi acciderunt, quàm regnum prædicit. Quin & Gentium vocationem vaticinatur, & Iudæorum incredulitatem deplorat. Illud enim, *Quare fremuerunt gentes*, plorantis est, ac de reproborum amentia conquerentis. Aptè verò & admodum competenter illud, *Meditati sunt*, inanis populi personæ adaptauit. Iudæi enim praua hac contra Seruatorem meditatione ineptierunt.

Illud, *Fremuerunt*, Aquila, tumultuati sunt: Symmachus verò, turbant, interpretatus est.

Dirumpamus vincula eorum.) Qui enim non honorat filium, neque patrem honorat: & post spretum filium, etiam patris iugum respuit. Mihi verò videtur Spiritus sanctus præcipere fidelibus, vt hæc verba dicant, Dirumpamus vincula eorum, impiarum videlicet Gentium: & proijciamus à nobis iugum ipsorum, id est, iniquorum Iudæorum, & submittamus nos iugo Christi.

Qui habitat in cælis.) Qui namque ab illis cru-
A ci est affixus, ac morti traditus, in cælis existens, & omnia in potestate sua habens, vana reddidit & inania illorum consilia: & huius Pater, omnium Dominus, meritam exercebit in illos vltionem.

Et in furore suo.) Et horum verborum expositionem, ipse actionum istarum finis docet. Nam Romanus exercitus in illos ductus, & ciuitatem & templum exussit: & plurimam illorum multitudinem neci dedit: eos verò qui cædem effugerant, captiuos in seruitutem tradidit.

Super Sion montem.) Et hîc conuenit distinguere lectionem: ac tum demum subiungere *Super Sion montem sanctum eius.* Neque enim duntaxat super Sion regnum obtinet, sed & super vniuersam creaturam. In monte verò Sion diuinam suā doctrinam ijs communicauit, qui ipsum accesserunt: qui verò illā amplexi sunt, diuinis illius iussis obtemperantes, sacra fluenta in totum orbem deduxerunt. Illud, *Ego autem constitutus sum rex ab eo*, humano more dictum est. Vt Deus enim,
B regnum habet naturaliter insitum.

Dominus dixit ad me.) Nemo diuini Dauidis doctrinæ fidem habens, hāc vocem diuinitati Christi adaptet. De illa namque Deum vniuersorum per Dauidem dicentem audiemus, Ex vtero ante Luciferum genui te: Hanc itaque vocē, vt homo, admittit.

Postula à me.) Et quæ hîc subiunguntur, homini Christo competunt. Nam vt Deus est, omnia per ipsum facta sunt: verùm cū natura, vt Deus, sit omnium dominus, vt homo tamen horum dominium à patre accipit. Et quoniam iam olim Iudæorum tantùm videbatur gerere curam, illi verò velut nihil ex illa vtilitatis accepturi, prouidentiam hanc abiecerunt, meritò illam ad Gentes transtulit.

Reges eos in virga ferrea.) Subit hîc animum deplorāda Iudæorum incredulitas, qui cùm prophetiam audierint & cognouerint, neminem ex ipsorum regibus tantæ potentiæ possedisse prin-
C cipatum, propter eum solum qui ex Dauide secundum carnem ortus est, Dominus videlicet Christus, nihilominus adhuc mentis oculos excæcatos habent. Ob hanc caussam eos qui ab illis est crucifixus, pascit in virga ferrea, Romano videlicet regno: quod & Danielis prophetia tropicè, propter infractum illius robur, ferreum vocat.

Tanquam vas.) Et conteret eos instar luteorum vasorum. Quoniam enim solum eum regem abnegarunt, imposuit illis Cæsarem, quem petierant: & per huius exercitum pœnas impietatis de eis sumpsit. Si verò quisquam non de Iudæis ista, sed de Gentibus esse dicta putauerit, ad hunc modū intelligere conueniet: quòd Gentes robusto suo & infracto regno pascat, & velut vasa figuli conterat, dum eas per lauacrum regenerationis dissoluit ac refingit, & igne sancti Spiritus confirmatas reddit.

Et nunc reges.) Omnium vestrûm regnū habet, qui olim Iudæis tantum imperitare visus est: quapropter intelligentes estote.

Seruite.) Neque enim confidendum est propter solam benignitatem: sed ijs qui de salute ex- D
ultant & gaudent, propter adiunctam illi iustitiam, timendum etiam, formidandum ac tremendum est. Etenim qui stare videtur, inquit, videat ne cadat.

Apprehendite.) Haud enim satis ad perfectionem est, si solā cognitionem Dei acquiratis: sed & virtutis efficaciam exercere oportet, qua apprehensa certum ac rectum iter ingrediemini.

Et pereatis.) Siquidem tempore iudicij, vbi malicia vestra velut sylua accensu facilis, iram Dei instar ignis inflammabit, procul à iusta iustorum via distabitis, pœnasque eorum quæ deliquistis dabitis.

Beati omnes.) Etiamsi in præsenti hac vita feliciter agunt, qui in virtutis studio decertant: veriorem tamen felicitatem in futura accipient, vbi qui maliciosè vixerunt, iram sibi diuinam asciscent.

ARGVMENTVM PSAL. III.

Post duplam illam iniquitatem, magnus Dauid in E
multas incidit calamitates. Non enim vicinæ tantum Gentes ad pugnam & bellum motæ sunt, sed & ipse quoque filius seditionem mouit, atque ita iniquitas iniquitati successit: lasciuiæ videlicet Amnon, homicidium Abessalom: & fratricidio, contra patrem rebellio, ac subditorum defectio. Illo itaque tempore cùm filium parricidam fugeret, Psalmum hunc scripsit.

Scholia in eundem Psalmum.

Domine quid multiplicati.) Multi quidem, inquit, & omnis generis hostes vndique irruunt, hi tamen me plus ceteris discruciant, qui me prouidentia tua priuatum esse dicunt. Ego verò noui quòd non sustineas me contemnere, etiamsi plurimum deliquerim: sed propter peccatum nunc humiliatum extolles, & victorem inimicorū declarabis. Hoc enim innuit, cùm dicit,

Tu autem Domine.) Neque enim de regno & F
potentia præsumo, sed te meam esse gloriam credo, & quòd breui per dexteram tuam sim exaltandus spero.

Voce mea.) Vocem hic & clamorem non debemus de vociferatione, sed de animæ desiderio intelligere. Nam ita & Mosi tacenti dixit Deus: Quid clamas ad me? silentium illius clamorem nominans, propter sedulam mentis ipsius precationem. Illud verò, *Et exaudiuit me de monte sancto suo*: pro opinione quæ olim obtinuit, dictum est. Putabatur enim omnium Deus habitare in tabernaculo, propterea quòd ex illo oracula

oracula quoque sacerdotibus reddidit.

Ego dormiui.) Noctem diuina scriptura sæpenumero calamitates vocat. Velut enim in tenebris agere sibi videntur, qui in calamitates admodum graues incidunt: noctibus verò coniunctus est somnus. Simul itaque cùm tribulationes, tum harum amotionem significat. Illud enim, Exurrexi, quia Dominus suscepit me: hoc innuit, ac si
A dicat, Quoniam diuino potitus sum auxilio, irruentium malorum victor euasi.

Non timebo.) Etenim si præsens fueris, vel solus suffeceris ad dissipādum multas hostium myriadas.

Exurge Domine.) Perfectam itaque salutem largire, & sicut sæpenumero de ijs qui iniusto me prosequuti sunt odio, tam contribulibus quàm alienigenis, deque ipso Saule pœnas sumpsisti: ita mihi iam quoque salutem largiri dignare.

Dentes peccatorum contriuisti.) Hoc est, Omni illos virtute spoliasti. Metaphora est de bestijs sumpta, quæ dentibus priuatæ contemptibiles redduntur.

Domini est salus.) Spem, inquit, in hominem non habeo, sed abs te salutem expecto: idque non ego solus, sed & populus tuus, qui simul mecum impugnatur. Angor autem & pro ipsis hostibus: nam ille populus tuus appellatur. Da itaque Domine & illis & istis, pacis benedictionem.

B

ARGVMENTVM PSALMI IIII.

Quòd sepulchralis & victorialis sit hic Psalmus, testatur illius inscriptio. Oda siquidem victoriam Dauidis quasi tuba quadam cecinit, hymnus verò sepulchralem ipsius super filio tribulationem prænunciauit, propter finem & mortem Abessalomi, propter sepulchrum & tribulationem super filio. Hymnus enim sanctis in tribulatione dictus est, actio Dei admiranda.

Scholia in eundem Psalmum.

DEus iustitiæ meæ.) Iustitiam hoc loco eam vocat secundum quam iustum arbitrabatur, vt montem Dei custodiret, & non seipsum vlcisceretur.

In tribulatione dilatasti me.) Dupliciter eum dilatauit. Primùm, quòd eum exaudiuit: deinde, quòd velociter exaudiuit. Quemadmodum enim non velociter exaudiri, angustia est & semigratia: ita illico exaudiri, latitudo est, & dupla gratia.

C *Miserere mei.*) Quánam ratione cùm suprà iustitiæ meminerit, hîc miserationis & misericordiæ mentionem facit? facit hoc admodum conuenienter. Nam sine miserationibus & misericordia fieri non potest vt saluemur, etiamsi in ipsum virtutis verticem ascendamus.

Filij homi-num.

Filij hominum.) Quos vocat filios hominum? Eos qui in malicia viuunt, & ad impietatem propensi sunt. Quánam ratione nos non sumus filij hominum? Natura quidem filij hominum, gratia verò filij Dei sumus. Quid est quòd dicit, Graui corde? Carnales intelligit, terræ affixos, & voluptatibus putrefactos.

Vt quid diligitis.) Videtur mihi hoc loco de idolorum cultu, & vita quę in malicia ducatur, loqui: vanum enim id quod vacuū est dicitur, quod nomen quidem habet, rem ipsam verò non habet. Apud Gentiles multa sunt deorum nomina, at res ipsæ nusquam inueniuntur.

Quod mirificauerit.) Hoc est, insignem & admirabilem eū reddiderit, qui in ipso fiduciā habet.

Dominus exaudiet me.) Postquam dixit, quòd mirificauerit Dominus sanctum suum: in eo non D
quiescit, sed aliud quoque felicitatis genus addit. Quódnam illud? Quod videlicet deum habeat assiduum auxiliatorem & adiutorem, & vbique opitulantem.

Irascimini & nolite peccare.) Iram siquidē non tollit: est enim vtilis. Neque animi commotionē excidit: nam vsui est contra eos qui iniustè agunt. Sed iniustā iram & irrationalem animi commotionem amputat.

Quæ dicitis in cordibus vestris.) Hoc est: Quæ per diem praua cogitastis consilia, ea in cubilibus vestris tempore quietis castigate, inque vos ipsos inquisitionem instituite. Et quare non de verbis & operibus loquutus est, sed de prauis cogitationibus? Ex abundanti hoc dixit. Si namque praua sunt castiganda consilia, multo magis propter opera & verba compungenda est anima.

Sacrificate sacrificium iustitiæ.) Non sunt, inquit, oues immolandæ & vituli: sed quæ iusta sunt, facienda sunt. Non enim satis est à malis tātùm abstinere, sed oportet & bonorū adesse operationē.

Multi dicunt.) Non pauci, inquit, probati, & qui philosophari sciant: sed multi, hoc est, circūforanei & nullius momēti homines, qui propter mūdi huius dilectionē, prouidentiam Dei incusant, dicentes, Vbi sunt bona Dei? interea dum nos extrema inopia premimur. E

Signatum est super nos.) Non dicit, Apparuit: sed, Signatū est. Quemadmodū enim quod in fronte signatur, manifestū est omnibus, & lucis aspectus manifestus est & clarus: ita & prouidentia Dei insignis, est cognita & manifesta. Manifesta, inquit, & splendida facta est super nos prouidentia tua & opitulatio. Hanc enim lucem vocat.

Dedisti lætitiam.) Non simpliciter dicit, Dedisti lætitiam: sed addit, In cor meum. Lætitia hæc non est in externis, veluti in argento & auro (nam quæ in externis est, oculorum est, non cordis) sed in corde, quod spiritalia & incorporea contemplatur.

A fructu frumenti.) Cùm dicit, frumentum, vinum & oleum dedit, à parte totum significat, ianuas nobis prouidentiæ Dei aperiens, quæ in sensibilibus declaratur. F

In pace in idipsum.) Quid est quòd dicit, In idipsum? Coactum, & in seipso contractum, & quantum homini competat computatū, & non in mille curas diuisum.

Quoniam tu Domine singulariter.) Singulariter, καταμόνας, idem est, atque, sine consortio esse malorum. Nam pacē hanc, inquit, & futurorum bonorum spem adeptus sum, vt tecum habitem, à corruptorum hominum conuictu separatus.

ARGV-

ARGVMENTVM PSALMI V.

Et quæ est hæc Ecclesia? Quoniam in finem, mortuo sponso, hæreditatem capit illius sponsa: ob eã caussam psalmodiam hanc Dauid, in finem de hæreditate inscripsit. Quando enim finis & mors Christi in carne perfecta est, tunc spõsa ad possessiones istas vocata est.

Scholia in eundem Psalmum.

A *VErba mea.*) Quare non dixit, Sermonem meũ: sed, Verba mea? Quia sermo multa in seipso verba complectitur: verba verò membra sunt sermonis, sicut membra sunt in corpore.

Intellige clamorem meum.) Clamorem hîc non vocat vocis tonum, sed mentis affectum, quemadmodum Mosi dicebat, Quid clamas ad me? Non enim idem sunt clamor & vox. Nam clamor, est animæ ad cælos clamantis subnectio: vox verò est anxij cordis gemitus, precatio, inopia & defectus, quo quisque laborat. *Clamor.*

Rex meus & Deus meus.) Qui me tãquam Deus condidisti, & prouidentia tua rationem mei tanquam rex habuisti.

Quoniam ad te orabo.) Oratio siquidem non ad hominem, sed ad Deum solum dirigitur. Et quoniam de oratione præmisit, Deum confessus est. Tanquam regi quidem supplicationem, tanquam Deo vero orationem deputauit.

Manè exaudies vocem meam.) In ipso diei exordio opus hoc, inquit, perficiam, & non post mille alia opera, sicut multi solent.

Manè adstabo tibi.) Non loco aliquo, sed operibus. Vicinus enim Deo est, qui talis est. Nam hinc est vel vicinum vel procul esse à Deo. aliàs namque vbique est Deus. B

Quoniam non Deus.) Idola hoc loco notat. His enim delectati sunt in omnis generis iniquitate, & alijs maliciæ factis.

Non habitabit.)Hoc est: Non est tibi amicus, nõ erit tibi vicinus.

Neque permanebunt iniusti.) Odium hîc notat, quo maliciam detestatur Deus, vt nequeas illi vicinus fieri, nisi dignus sis, siue seruus, siue liber, etiamsi rex vel quisquis alius fueris. Non enim dignitatibus amicos suos Deus, sed virtute æstimare solet.

Odisti omnes qui operantur.)Non enim odio tãtum absoluetur supplicium, inquit, sed infligetur omnibus qui loquuntur mendacium. Propterea ijs quidem qui intelligere valent, odium: crassioribus verò & præfractioribus, perditionem designauit.

C *Virum sanguinum.*) Truculentum dicit, & eum qui prætextu æquitatis internam maliciam celat.

Ego autem in multitudine.) Ne quis Ecclesiæ dicat, Et quomodo tu saluaberis, cùm mala sis operata? modum salutis dixit, nempe, per multitudinem misericordiæ, & multam benignitatem.

Adorabo ad templum.) Quando enim, inquit, gratia potitus fuero, & quæ me decent attulero, sacrificium hoc offeram. *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo:* non sicut multi, qui per negligentiam orant, sed cum timore ac tremore, inquit.

Domine deduc me.) Rectè dixit, In iustitia tua. Est enim & hominum iustitia, ab externis videlicet legibus orta: verùm illa perfectionem non habet. Ego verò tuam expeto iustitiam. Rectè autem adiecit & illud, *Deduc me*, quod est, quasi manu prehensum velut ex quibusdam huius vitæ tenebris educere.

Propter inimicos meos.) Multi irruerunt hostes, gressus meos auertere volentes. Quoniam igitur talibus insidijs & incursibus petor, opus mihi est, vt abs te adiuuer, deducar. Dirige, inquit, in conspectu tuo viam meam. hoc est, fac eam rectam, cognitam & expeditam. D

Quoniam non est in ore eorum.) Videtur mihi ista de his qui in malicia viuunt dicere, qua os & animus tanquam omni bono vacuus, traducitur.

Sepulchrum patens est guttur eorum.) Aut truculentos hîc notat, aut eos qui mortifera dogmata proferunt.

Linguis suis dolosè agebant.) Aliud genus maliciæ. Nam illi quidem dolum in animo celant, isti verò ad ipsa quoque verba prorumpentes, maliciam struunt.

Decidant à cogitationibus suis.) Non dixit, Puni eos: sed: Secerne & compesce eos. Id quod orare est pro ipsis, ne peiores euadant.

Quoniam irritauerunt te Domine.)Non curo, inquit, res meas: sed propter ea quæ tua sunt, angor & in animo crucior. Est hoc sanctorũ, vt res suas quidem negligant: pro ijs verò quæ Dei sunt, decertent.

Et lætentur omnes.) Nam & illi meliores erunt, à malicia liberati, & alij propter eorum immutationem multa voluptate & delectatione animi potientur, & reliqui etiam diligentiores erunt. E

In seculum exultabunt.) Etenim hæc demum cõstans est lætitia, nec vnquam desinens. Hoc namque per id innuit, quod dicit, Et tabernaculum figes in eis: ita vt reliqua gaudia non melius sint cõparata, quàm fluuiorum fluxus, eo quòd velocissimè diffluant.

Et gloriabuntur in te.) His potissimum solis cõpetit, vt glorientur & lætentur: ita vt ij qui sese in rebus temporarijs iactant, nihil ab illis differant, qui in somnijs delicientur.

Quoniam tu benedices iusto Domine.) Quando qui omnium Dominus est, prædicat aliquem ac benedicit, sublimior est omnibus qui talis est, etiamsi ab omnibus vituperetur. Quemadmodum & econtrariò, si ipse non laudauerit, nihil profuerit, etiamsi omnes deprædicent.

Vt scuto.) Hoc est: Securitate nos & gloria cõmuniuisti. F

ARGVMENTVM PSALMI VI.

Octauam vetus instrumentum circuncisionem intelligit, donum verò resurrectionem ex mortuis, in qua mors amputatur. Illud verò: In finem, quasi quidam interrogent, num auditus sit Dauid: respondet ille, pro eo quod est, ad finem vsque lege, & inuenies dicentem, Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei & exaudiuit me.

Scholia

Scholia in eundem Psalmum.

Domine ne in furore tuo.) Quoniam adulterium & homicidium ex hæreditate me eijciunt, ne succenseas mihi propter Vriam, neque commouearis animo contrà me propter Bersabeam.

Quoniam infirmus sum.) Infirmitatem hîc non corporis ægritudinem, sed vltro irrepentem fidei remissionem vocat. Concupiscentiæ siquidem ardorem, hanc esse rem intellexit.

A *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.*) Ossa hîc non corporis dicit, sed robustas cogitationum vires, quæ perturbatæ erant spiritu scortationis, velut tempestate quadam adobrutæ.

Et anima mea.) Quoniam in sensum eorum venit quæ peccauerat, conscientiæque tormenta sustinuit, & à cogitationibus suis veluti lictoribus flagellatus est, orat, vt à tormentis illis animę suæ sanetur.

Sed tu Domine vsquequo?) Ad resipiscentiam me non tardè conuerti, tu vicissim ad prouidentiam erga me tardus esse noli. Quoniam igitur peccatorum quidem remissionem accepit, post hanc verò cum tribulationibus ac tentationibus depugnauit, ac pharmaca terribilium tribulationum accepit: medicum, vt auferat ea pharmaca, obsecrat.

Conuertere Domine.) Duo hîc ponit. Primum, vt se conuertat: alterum, vt animam suam eripiat. Hoc enim potissimum à iustis expetebatur, vt & conciliati essent, nec repudiarentur. B
Hoc namque & alterum sequitur, nempe vt anima seruetur.

Quoniam non est in morte.) Hoc non ideo dicit, quòd salus nostra in præsenti tantùm vita subsistat: absit (sciebat enim resurrectionis doctrinam) sed quòd post migrationem ex hac vita, resipiscentia tempus non habeat, & quòd cum beneuolentia Dei etiam nostra coniungenda sunt studia. Audi enim quid dicat:

Laboraui in gemitu meo.) Per omnem hoc vitā suam fecit: neque de præterito tantùm, sed & de futuro loquitur. Quod enim reliqui omnes remissionis tempus fecerunt, ille confessionis fecit.

Lachrymis meis.) Quoniam enim delicta sua perpetuò ob oculos, hoc est, in ea animæ parte qua contemplamur ac cogitamus, habebat, & iram Dei expendebat: in timore erat, non sine animi dolore viuēs, sicut multi solent, sed anxius, tremens ac metuens.

C *Inueteraui inter.*) Pro eo quod est, infirmatus sum ab inimicis. Est enim omnis nostra vita in certamine, & innumeris inimicis obnoxia: qui, vbi in peccata inciderimus, valentiores redduntur.

Discedite à me omnes.) Non contemnenda via ad virtutem est, malorum fuga: fructus enim hic est resipiscentiæ & lachrymarum lucrum.

Quoniam exaudiuit Dominus vocem.) Vocem hîc non sonum clamoris, sed affectum mentis dicit: & fletum non eum tantum, qui ex oculis, sed & eum qui ex anima est, intelligit.

Conuertantur & erubescant.) Etenim qui malè currunt, si pudefacti fuerint, retroque cesserint, à malitia quiescent.

ARGVMENTVM PSAL. VII.

Quoniam Chusi à Dauide ad filium, qui coniurationem aduersum se mouerat, missus suscepta transfugæ persona Achitophelis consilium irritum reddiderat, Dauidémque seruauerat: psalmum hunc ille, vbi id cognouit, scripsit, omniáque Deo tribuit: quapropter & dicit, Domine Deus meus, &c. *Nam etiamsi, inquit, facti huius mediator Chusi fuit, tu tamen sermonem illi in apertione oris ipsius dedisti.* D

Scholia in eundem Psalmum.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac.) Vide animum philosophicum. Non dixit, Puni hostem, interfice inimicum: sed quid? Quod se concernebat, hoc solum quærit dicens: Serua me, ne sinas me adfligi.

Ex omnibus persequentibus me.) Vide quomodo etiam cum adfligeretur, nominatim tamen parricidæ mentionem non fecit, sed maiorem facinoris huius culpam in ipsum exercitum, quàm in tyrannum reiecit.

Nequando rapiat.) Quare non dicit, Nequando rapiant sicuti leones animam meam: sed, Nequando rapiat sicut leo animam meam? Quemadmodum à duce vniuersus regitur exercitus, ita cum Abeshalom milites regeret, quos sub manu sua habebat, & cum quibus patrem persequebatur: vocat eum Dauid leonem, exercitus E
principem.

Dum qui redimat.) Quanquam & ipse exercitum collegisset, & multos secum haberet, non tamen auxilij loco ducebat, etiam vniuersum orbem, nisi cælesti auxilio potiretur: sed orabat, ne id sibi accideret vnquam, quod Abeshalamo, qui propter malitiam diuino destitutus auxilio deprehendebatur.

Domine Deus meus si feci.) Quod patior, inquit, si aduersus patrem meū insurrexi, si ad hunc modum iniquè egi, si manus meas ad vlciscendum & puniendum contra inimicos moui. Nam ne id in filium committerem, ipsa me natura cohibuit. Immò si alium quenquam iniuria affeci.

Decidam merito ab inimicis meis inanis.) Hoc est: Spe illa, quam habeo, destituar. Spes enim illi erat, haud futurum, vt in potestatem inimicorum veniret: sed magis, vt insidias illorum effugeret. Quod verò hostes habuit, non ipsius est culpa factum. In culpa enim erant non ipse, sed qui ipsi inimicabantur. Aliàs, inquit: Si red- F
didi sensibilibus & cognatis inimicis meis mala, ne potiar victoria contra spiritales inimicos: sed illorum dominio subijciar, & vna cum vita mea humilietur, ac conculcetur gloria mea.

Exurge Domine in ira tua.) Exurgendi verbum hîc non est corporaliter intelligendum, sed de supplicio & perditione loquitur, quemadmodum & per iram supplicium ac pœnam intelligit. Est enim ira eorum qui passionibus sunt subiecti, at in Deo locum non habet passio.

Exaltare.) Exaltare, inquit, & vltionem de inimicis

inimicis nostris sume, ac potentiam tuam ostende, vt qui te humilem esse putant, gloriam tuam ex his quæ patiuntur, agnoscant. Non enim ex propria natura, sed ex multorum sententia, & tua patientia, in eam opinionem veniunt, vt te humilem esse arbitrentur.

In finibus inimicorum meorum.) Alij dicunt, In capitibus: alij verò, Ne quisquam inimicorum aufugiat. Magna verò est iusti huius virtus, quòd eosdem cum Deo habet inimicos, & eosdem
A amicos.

Et exurge Domine Deus meus in præcepto.) Quod nobis hîc legis vice statuisti: hoc est, ipse nobis per iniuriam pressis ipso opere perfice. Et aliter: Quoniam promiserat, quod inimicus esse inimicis eius, & iniuria pressis succurrere vellet.

Et synagoga populorum circundabit te.) A figura stationis, quæ in sacrario erat (in circulum enim congregati psallebant) laudis celebritatem innuit. Numen enim, quod circumscribi nequit, circulo & circumscriptione non comprehenditur. Quod autem dicit, tale est: Adiuua, & vlciscere. Hoc enim & coram inimicis sublimem te reddet, & apud populum tuum multas adferet laudes.

Et propter hanc in altum reuertere.) Hoc est: per hanc synagogam & laudem in sublime reuertere, pro eò quòd est res nostras sublimes & illustres redde, & priorem prosperitatem restitue.

B *Dominus iudicat populos.*) Hoc dicit, vt doceat eos, qui putant omnia temerè & fortuitò ferri, imminere rebus humanis prouidentiam quandam, quæ factorum pœnas exposcat. Iudicium autem hîc tam futurum quàm præsens intelligit.

Iudica me Domine secundum iustitiam meam.) Quærendum est, quomodo cùm alibi dixerit, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: iam dicat, Iudica me secundum iustitiam meam? Illic quidem dicit, Ne inquiras vitam meam ad normam beneficiorum meorum: hîc verò non vult ad collectionem Dei iudicari, sed secundum seipsum. Iustitiam verò dicit, manibus quæ iniusta sunt non designasse.

Et secundum innocentiam meam.) Secundũ hanc, inquit, iudicari volo, tametsi talis non à multis reputer, à quibus ista patior: sed vita mea calumniæ sit obnoxia.

C *Consumetur nequitia peccatorum.*) Animaduersionem, inquit, & supplicium infer contra impios. Supplicio namque de malis sumpto, attentiores fient iusti. Atque ita duo hinc bona nascentur. Vnum, quòd illi à malitia cessabunt: alterum, quòd isti virtuti magis studebunt.

Scrutans corda.) Hoc est, probans, examinans. Neque enim testibus illi opus est, vt iudicet. Ipse enim quæ abscondita sunt nouit. Renes namque & corda, mentis hîc arcana vocat, propter harum partium in corpore situm.

Auxilium meum à Deo qui saluos facit rectos corde.) Hoc illius opus est, hæc consuetudo.

Deus index iustus, & fortis, & patiens.) Si namque vt iustus vult, & vt fortis potest, qua ratione non punit? Quoniam patiens est, nec iram inducit. Neque enim hoc, nisi esset, tanquam magnum aliquid posuisset. Verùm hoc dixit, quòd licet res ipsa pœnas exposcat, benignitas tamen Dei tolerans est, ac sustinens. Per iram autem, supplicium intelligendum est.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum.) Dictionibus istis supplicium figurat, simul & timorem auditoribus incutiens, & patientiam Dei ostendens. Dicuntur autem ista propter crassitudinem auditorum. D

Sagittas suas ardentibus effecit.) Ne putet quisquam Deum contra vniuersos extensurum manum suam, subiunxit dicens: Sagittas suas ardentibus expediuit. hoc est, iis qui supplicio sunt afficiendi, qui sunt rei ac sontes: vt his minis emendati, malitiam suam reprimant.

Ecce parturiit iniustitiam.) In mulieribus parientibus, primùm concipitur, deinde parturitur: hîc verò prius parturiit, & sic demum concepit. Quid igitur dicendum est? Quòd illic quidem tempore partus est parturitio, hîc verò mox initio parturitur. Simul enim atque mali quidquam consultatur, priusquam id animo infigatur, tumultuatio ac perturbatio nascitur in animo: & quemadmodum generantium corporibus, siue illa sana sint, siue imbecillia, qui nascuntur fœtus conformes sunt: ita & in cogitationibus accidit, quibus & sui cognati sunt ac similes fœtus.

Lacum aperuit.) Liberationis difficultatem innuit his verbis. Quemadmodum enim per parturitionem intolerabilem partum significauit, E ita & per lacum liberationis difficultatem ostendit. Et hoc per benignitatem Dei dispositum est, vt ea hæreditariò sit insidiis natura, vt in ipsos insidiatores retia conuertantur.

Conuertetur labor eius.) De Achitophelo & Abeshalomo hæc esse posita dicimus. In amborum siquidem capita supplicium descendit.

Confitebor Domino.) Gratias ago, inquit, non quòd aliorum me cædes delectent, sed quòd mihi sententia Dei probatur. Quid est quod dicit, Secundum iustitiam eius? hoc est, propter iustitiam.

Et psallam.) Cantabo Domino altissimo. Victoria siquidem illius est, non mea. Et non dixit, Confiteor tantùm: sed, Confitebor. Bonorum namque non obliuiscitur, postea quam illa consequutus est: neque negligentior redditur, sed & postea sobrius est ac vigilat: non quòd id Deo sit necessarium, sed quòd nobis ita conducat. F

ARGVMENTVM PSAL. VIII.

In finem, incarnationis videlicet Christi, & consummationis legis. Finis enim legis, Christus est. Pro torcularibus autem, hoc est, pro ædificatione Ecclesiarum Deo gratias egit Dauid. Quis est autem, quòd prophetiæ & gratiarum actioni, pro Ecclesiis, psalmi inscriptionem fecit? Quoniam psalmus caussæ & operis manifestationem habet, ideo psalmum inscripsit: quia confidenter prophetiæ suæ innixus, quæ futura erant tanquam iam facta vidit.

Scholia in

Scholia in eundem Psalmum.

DOmine Dominus noster.) Psalmo præcedenti quæ dicta sunt, tanquam vnius personæ verba sunt dicta. Dixit enim, Domine Deus meus: hîc verò, pro torcularibus, hoc est, pro vniuersis totius orbis Ecclesiis, Domine, inquit, Dominus noster. Est enim eorum quidem, qui non credunt, hoc vno nomine Dominus, quòd eos condidit: noster verò duplici nomine Dominus
A est, cùm, quòd ex non existentibus nos fecit, tum quòd à nobis cognoscitur.

Quàm admirabile est nomen tuum.) Sunt enim in hoc nomine perfecta tam quæ in dispensatione, quàm quæ post illam sunt mirabilia facta, & mortis videlicet destructio, & mortalium in cælos ascensio.

Quoniam eleuata est.) Quoniam terræ meminit, sermonem consequenter ad cælum transtulit: vt ostenderet, Deum admirabilem in supernis, admirabilem in infernis: & quòd non homines solùm, sed & angeli hymnum Deo propter beneficia in homines collata dicant.

Ex ore infantium.) Quoniam potentiam tuam, inquit, in eo potissimum declarasti, quòd immaturam ætatem ad glorificationem illam illustrasti, quæ à pueris est in templo facta. Qua verò ratione præteritis ceteris miraculis, eius quod à pueris est factum meminit? Propterea quòd illa quidem etiam antea, licet non ad hunc modum, sunt facta: chorus verò lactentium puero-
B rum tum primùm loquutus est. Rectè autem dixit, Ex ore. Neque enim ex mente erat laus ista infantium, sed ex ore duntaxat & labiis. Addit etiam caussam, propter quam factum sit hoc miraculum, videlicet, vt ora inimicorum obthurarentur.

Propter inimicos tuos.) Iudæos hîc dicit. Nam Christum quidem velut hostes insectati sunt: id quod ideo facere sategerunt, vt patrem vlciscerentur. Quapropter, vt hac illos excusatione priuaret, dixit: Qui me odit, & patrem meum odit.

Quoniam videbo cælos.) Vsque adeò perditi sunt hostes, vt occisum ab ipsis omnium visibilium opificem declararint. Non dixit autem, Opera manuum tuarum: sed, *opera digitorum tuorum*, vt quæ videntur, minimæ operationis esse ostendat.

Quid est homo, quòd memor es eius?) Nihil est, vilis est. Ad prouidentiam quippe respiciens, qua illum dignatus est Deus: stupefactus dicit; Quid adeò magni momenti est homo, quòd tan-
C to dignus est honore habitus?

Filius hominis, quòd visitas eum.) Meminit hîc condemnationis ac veteris peccati, mortem adducens in medium: verùm & hanc vnigenitus aduentu suo destruxit.

Minuisti eum.) Non tamen, quoniam morte eum mulctasti, ob id & dono tuo priuasti. Quapropter & cum illud dixisset, tum etiam hoc posuit, in eo quoque benignitatem Dei ostendens, quòd propter transgresionem suam minoratum gloria, & honore coronari permisit, & principatu non priuauit. Quod verè parumper humiliauit, & hoc ipsum ipsius est prouidentiæ. Nam ante inobedientiam quidem, & bestiis dominatus est: postea verò, parumper succisa est illi facta potestas. Etiamnum quidem dominatur; verùm artibus quibusdam, & cum timore ac tremore, vt ex huiusmodi sollicitudine, veteris admoneatur peccati. Sapientiam eius exercens, & festum deprimens, ociumque amputas: quoniam omnia primum leuiter nactus peruicaciam induit ac in præceps ruit, difficultatem quandam vsibus huius vitæ immiscuit, eo cōsilio, vt multam illam D
nobis licentiam succideret. Et ob eam caussam corpus nobis ita morbis reddidit obnoxium, & mille malis perturbatum, vitamque hanc præsentem disciplinæ fecit officinam, vt animi nostri temeritas castigetur. Sciendum verò, quòd eandem sortiti sint inscriptionem cùm hic psalmus, tum 80. & 83. propterea quòd eodem præditi sunt sensu, videlicet de Ecclesiis.

ARGVMENTVM PSAL. IX.

Super absconditis inscriptus est hic psalmus, & qui hunc sequitur, absconditum & occultum, absconditorum cōtra inuisibiles & spirituales hostes bellum: per inscriptionem significans, quòd filius Dei *per dispēsationem in carne occultè excitās, illustrem salutis tempore contra vniuersos victoriam tulit.*

Scholia in eundem Psalmum.

COnfitebor.) Duplex est confessionis genus. E
Aut enim condemnatio est propriorum peccatorum, aut gratiarum actio ad Deum. Hîc autem gratiarum actionem dicit. In toto corde meo, inquit. Hoc est, cum tota animi propensione, & animo * syncero. Deinde, Narrabo, inquit, omnia mirabilia tua. Etenim si pro beneficiis acceptis gratias egeris, quod debuisti reddidisti: si verò pro supplicio & adflictione gratias egeris, Deum tibi debitorem constituisti.

Cōfessionis genus duplex.

** aliàs, diligenti vel sobrio.*

Lætabor.) Qui namque in Deo, vt par est, lætatur, omnem secularem voluptatem abijcit. Quid est autem quòd dicit, Lætabor & exultabo in te? Quòd talem habeo Dominum, id mihi voluptati est, in hoc exulto. Quòd si quis voluptatem hanc veram, sicut illa cognoscēda est, cognouerit, aliam voluptatem non sentiet.

Psallam.) Quoniam Deum videre non potuit, cantica ad ipsum fecit, vt per odas cum illo ageret, desideriumque accenderet, futurum sperans, vt eum quoque videat.

In conuertendo.) Quia non solùm in tribulationibus, sed & in quiete sobrius ac diligens fuit. F
Siquidem multi sunt, qui rebus aduersis humiliati, diligentiores redduntur: in bonis verò socordes ac negligentiores. Peribunt à facie tua, inquit: faciem Dei, operationem & apparitionem, facultatemque potentiæ eius vocat.

Quoniam fecisti iudicium meum.) Vide iterum philosophiam viri huius quomodo non vlciscatur ipse inimicos, sed Deo iudicium permittat. Quòd autem dicit, Sedisti super thronum, iterum humano more loquitur. Iudicasti, inquit, caussam meam exequutus es, vltionem sumpsisti, omnia iustè egisti.

Increpasti Gentes.) Sufficit enim Deo, si increpet, ad perdendum eos qui sunt puniendi.

Nomen eius deleuisti.) Hoc est, radicitus perdidisti, euulsisti, atque ita è medio abstulisti, vt etiam memoria eius interierit vniuersa.

Inimici defecerunt frameæ.) Quoniam conatus & consilia eius perdidisti, desolatumque propriis armis ablatis reddidisti. Illud verò, Periit memoria eius cum sonitu, indicat quàm fuerit insignis interitus.

A *Et Dominus in æternum permanet.*) Firmam & sempiternam esse Dei essentiam significat. Dicit autem hoc propheta continuè, vbi de perditione hominum loquitur: id quod ideo facit, vt timorem nobis incutiat, vt vtroque nomine Deum timeamus.

Parauit in iudicio.) Ostendit quæ sit throni Dei natura, quòd non è ligno aut alia quapiam sit cōstructus materia, sed è iustitia.

Et ipse iudicauit orbem.) Tam præsentia quàm futura prædicit. Vniuersale namque iudicium in futurum reseruatur, particulare verò etiam in hac vita exercetur.

Iudicabit populos.) Vide sapientiam prophetæ, quomodo de præsentibus, & quomodo de futuris loquatur. De presentibus, cum dicit, Increpasti Gentes, & quæ sequuntur: de futuris verò, cum dicit, Parauit in iudicio thronum suum. Hoc verò ob eam caussam facit, vt qui futura non credunt, de præsentibus capiant experimentum.

Et factus est Dominus refugium pauperi.) Sæpenumero

B seipsum pauperem & egenum vocat, tametsi regiis esset præditus facultatibus. Sciebat enim omnia humana vmbra quauis esse imbecilliora.

Adiutor in opportunitatibus.) Hoc est, in tempore, ac tempestiuè adiuuas. Opportunitatem duplicem dicit: quòd & adiuuet, & in tempore adiuuet. Hîc enim opportunitatem tribulationem vocat. Nam semper quidem opus habemus adiutorio Dei, etiam cum rerum prosperitate potimur: tunc verò necessitatem hanc potissimum sentimus, quando in tribulationibus sumus.

Et sperant in te.) Qui namque nouerunt, inquit, subsidium & auxilium tuum, satis validam habēt anchoram, spem scilicet in te fundatam.

Psallite Domino, qui habitat in Sion.) Habitationem hîc non vocat inclusionem. Est enim immensa illius maiestas, sed proprietatem quam eius loci habebat, & quòd amicè erga eum affectus esset, vt hac demissione Iudæos ad se traheret. Studia verò eius, beneficia vocat.

C *Quoniam requirens sanguinem.*) Ostendit hoc loco, nullam fore cædem impunè præsumptam, sed omnino inquirendam. Si verò non è vestigio inquiratur, ob id fieri, vt iis qui peccarunt, resipiscentiæ detur occasio.

Non est oblitus.) Clamorem hîc mentis vocat affectum, non sonum vocis. Quòd verò dicit, Non est oblitus: significat eos assiduè clamasse, & non factos esse mox initio voti cōpotes. Pauperes eos vocat, qui sunt spiritu pauperes, quos & Christus beatos esse dicit.

Miserere mei Domine.) Non cessat, quin iterum etiam in securitate constitutus precetur. Dicit enim, Miserere mei Domine, de futuris obsecrans. Siquidem nos bellum semper excipit, eo quòd præcessit atrocius, vel socordiæ vel arrogantiæ. Tunc enim diabolus vehementius anhelat, si quando supinos & socordes nos esse viderit.

Vt annunciem.) Quod aliis commendauit, hoc & ipse facit. Dixit enim, Annunciate inter Gentes studia eius. Et ipse itaque inquit, Hoc faciam, idque non vno & altero præsentibus, sed in me- D dio theatri.

Exultabo in salutari tuo.) Maxima salus est, per Deum seruari. Aliunde namque salutem quærere, non saluari est, sed perdi.

Infixæ sunt Gentes.) Perditionem maliciam vocat. Infixæ sunt, inquit, hoc est, potenter detentæ sunt. Insidiæ illis factæ sunt inextricabiles.

In laqueo isto.) Vinculis, inquit, insolubilibus circumnectuntur maligni. Quoniam enim turpitudine plenum erat, quod fiebat, ob eam caussam illud abscondebant, & celerare conabantur.

Cognoscetur Dominus iudicia faciens.) Quid est quòd dicit, Iudicia faciens? Puniens videlicet, vlciscens, & iudicio condemnans. Non enim eos tantùm qui puniuntur, diligentiores reddit: sed & doctrinam cognitionis suæ illustriorem efficit.

In operibus manuum suarum.) Vides quomodo sermonem variet, cùm pœnam è supernis infe- E rens, tum à malicia crimen intendens. Pœnam è supernis, cum dicit, Cognoscetur Dominus iudicia faciens: crimen à malicia, cum dicit, Infixæ sunt Gentes in perditione, quam fecerunt. Item: In operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Conuertantur peccatores.) Iterum in iisdem manet, ostendens maliciam supplicium habere cohæreditarium, pœnasque daturos malignos, & extrema passuros.

Patientia pauperum non peribit in finem.) Quid est quòd dicit, Non peribit in finem? Nunquam, inquit, peribit sed omnino fructum suum recipiet. Pauperes verò nō simpliciter dicit, sed contritos corde. Nam illi potissimum appositi sunt ad tolerantiam.

Exurge Domine.) Quid est, Surge Domine? Vindica, adiuua, eos qui iniustè egerunt puni. Orat enim Deum, vt eos qui per iniuriam pressi sunt adiuuet. Talia siquidem sunt sanctorum F viscera.

Iudicentur Gentes in conspectu tuo.) Hoc est, pœnas dent eorum quæ peccarunt. Non sunt per lenitatem tuam facti meliores, exige de illis rationem eorum quæ ausi sunt.

Constitue Domine legislatorem super eos.) Quid est, quòd dicit, Constitue Domine legislatorem super eos? Quoniam vt nullo subsunt imperio, ita & omnia tentant: sume itaque de illis supplicium, & sit illis supplicium loco legispositionis.

Vt sciant Gentes quòd homines sunt.) Nam & ex eo, inquit, multi ipsorum perierunt, quòd naturæ suæ obliti in vesaniam exorbitarunt, se- ipsos

quod in versione Græca non habetur.

ipsos non cognoscentes. Et rectè subiecit illud, Semper: hoc est, non solùm in prosperis, sed & in aduersis rebus. Si namque punieris eos nunc, habentes malorum quæ acciderunt, memoriam, etiamsi in prosperitate fuerint, naturam suam cognoscent.

Vt quid Domine recessisti procul.) Loquitur ista Propheta in persona tribulatorum, qui ante competens tempus curari petunt.

A *Dum superbit impius, incenditur pauper.*) Quia antequam puniatur ac supplicio afficiatur impius, luget is qui per iniuriam est oppressus, non ferens maligni prosperitatem. Deinde orat, vt pœna sumatur de impiis, inque ipsos vertatur quod insidiosè conantur.

Quoniam laudatur peccator in desideriis.) De quibus pudefieri oportebat ac confundi, in illis suspicitur & laudatur qui iniustè agit, tanquam potens, tanquam inimicos vlciscens, tanquam animo præditus, ac strenuus. Et quisque malorum laudatores quosdam habet, & amatores. Quid enim dico, inquit? Quòd iniuria qua pauperes læduntur ipsum Deum exacerbet.

Non est Deus in conspectu eius.) Non habet timorem Dei præ oculis. Sunt autem & omnes illius viæ abominabiles.

Auferuntur iudicia tua à facie eius.) Iudicia pro condemnationibus posuit. Extinguitur lumen eius. Captiuus est maliciæ traditus, quoniam timorem Dei præ oculis nunquam habet, sed in

B malicia versatur.

Omnium inimicorum suorum dominabitur.) Omnes inimicos suos contemnit, dicens in corde suo, Non afficiar malis. Vide igitur quomodo desipiat. Non mouebor, inquit, in generatione, sed ero sine malo.

Cuius os maledictione plenum est.) Vide quomodo & in bestiam tandem mutetur. Perinde namque de eo differit Propheta, ac si bestiam describat, latebras, speluncas & insidias illius exponens. Verùm simul addit, quàm ista non faciat impunè: sed vbi se victorem esse putat, tum potissimum pereat, vt & sagacitas Dei, & pauperum patientia conspicua fiat, & appareat quàm ille corrigi nequeat, Deus verò lenis sit & patiens.

Insidiatur in abscondito sicut leo.) Per leonem secundum literam Saul intelligendus est, secundum anagogen verò diabolus.

Inclinabit & cadet.) Vide in quantum perditionis barathrum descendat, & qualia in ani-

C mum suum dogmata admittat: quæ pudoris quidem gratia in apertum producere non audet, penes seipsum tamen, veritati repugnans, nutrit.

Auertit faciem suam.) Iniquus quidem, inquit, faciem suam auertit, ne videat in finem: Propheta verò sermonem de lenitate ac patientia Dei adimplet, & è regione impiis contradicit: Tu vides, inquiens, & audis, patienter verò agis, donec in manus tuas incidant: quæ humano more sunt dicta. Quod verò dicit, tale est: Tardas, & patienter agis, ne illi supra modum maliciæ tradantur. Nam potens quidem etiam ab initio eras, vt deturbares eos ac subigeres: verùm expectas, num ad resipiscentiam veniant: si nolint, tum demum punis, vbi nihil vtilitatis ex patientia tua referunt.

Tibi derelictus est pauper.) Hoc est opus tuum Domine, hoc est tibi peculiare, vt orphanis patrocineris, pauperibusque manum porrigas. Illud namque: Tibi relictus est pauper, hoc commendat, quasi dicat: Non est alius quisquam, sed tu solus orphanorum es, & viduarum defensor. D

Contere brachium peccatoris.) Non simpliciter peccatorem conteri petit, sed robur ac potentiam eius. Deinde orat, vt factorum pœnas subire cogatur. Et vt iniustitiæ illius magnitudinem significet, dicit: Si id fiat, ne stare quidem poterit, neque comparabit, sed peribit: & radicitùs delebitur, si quæ fecit inquirantur.

Dominus regnabit in æternum.) Loquitur hîc ad eos qui perturbati propterea sunt, quòd non mox pœnas dederunt qui peccarunt. Quid times, inquit? Non enim Deus temporarius iudex est. Tametsi namque pœnas nondum det, qui rapiunt, dabit tamen prorsus. Manet enim rex continuè iudicans. Vides, quomodo maiorem sermonis portionem de eo faciat Propheta, quòd malignorum apud Deum debita sit ratio. Hoc enim potissimùm est malè adfici, malè cuiquam facere. Damnum quidem eorum qui iniustè læduntur, in verbis consistit: hi verò qui E læduntiniustè, extrema certè periclitantur. De his rebus differens Propheta malitiam eorum amputari orat, minitans ac terrens, orans Deum vt huiusmodi peruicaciam puniat. Propterea dicit, Peribitis Gentes de terra illius: omnimodum illis minitans interitum, & simul orat Deum, vt adiutor & vltor esse dignetur eorum, qui iniustè præmuntur, ita vt & istos recreet, & illos resipiscere faciat.

Scholia in Psalmum decimum.

MAgna est spei in Deum collocatæ virtus. Ipsa præsidium est inexpugnabile. Cum sciret hoc beatus iste Dauid, ad eos qui iubebant vt fugeret, & salutem sibi ex locorũ munitionibus quæreret, dixit, *In Domino confido, &c.*

Quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montes.) Eum qui totius orbis Dominum adiutorem habet ac patronum, extorrem eijcitis? F Quare dixit, Quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes, cum sensibilia illa iacula ac tela animam vulnerare nequeant? Animam hîc pro vita corporali sumit, cui inimici insidiabantur.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum.) Cùm Deus sit adiutor, & qui me impugnant peccatores: quomodo non extrema turpitudine dignus est, qui consulit, vt auicularum in morem expauescam? Non cogitas, quomodo instruens ille cõtra me exercitus aranearum telis sit

sit vilior? Sunt enim peccatores. Nihil autem peccatore poterit esse vilius.

Parauerunt sagittas suas.) Sed sagittas, inquis, habent & pharetras? verùm, sed nulla est horum efficacia. Propter hæc illos non metuo. Quis enim fuerit vsus armorum, cùm nulla adsit virtus? Nihil enim viro insidiatore infirmius ac imbecillius.

Quoniam quæ tu perfecisti.) Tibi, inquit, bellum mouent, te impugnant, ac præcepta tua dissipare conantur, suntque legis transgressores.

A *Iustus autem quid fecit.*) Impiis, inquit, ita tumultuantibus, iustus quid fecit? ad Deum confugit, qui in cælis & in templo est. Per hæc Deum vbique esse significat.

Oculi eius ad pauperem respiciunt.) Vides auxiliatorem esse paratum, vbique præsentem, vbique contemplantem, omnia videntem: cuius hoc opus est, vt prouideat, curam gerat, prohibeat iniustè agentes, succurrat iniustè pressis: illis bonorum largiens præmia, istis peccatorum inferens supplicium.

Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit suam animam.) Est enim malicia hostis animæ, & ante supplicium, pœnas dat malignus: ostendens ipsam quo maliciam sufficientem ad hoc esse, vt cõsumat ac disperdat.

Pluet super peccatores laqueos.) Per hæc nomina, multum habentia supplicij, condemnationem ineuitabilem, supplicij abundantiam, plagæ B promptitudinem, vim consumendi exprimere volens, significauit.

Quoniam iustus Dominus.) Quæ est caussa, ob quam huiusmodi suppliciis puniuntur impij? Quoniam iustus est Dominus, inquit, & iustitias dilexit. Hoc potissimum Deo peculiare est, vt quod iustum est & æquum approbet, nec vnquam perpetuò quæ secus fiunt, ferat.

Scholia in XI. Psalmum.

SAluum me fac Domine.) Beatus Propheta solus relictus, cùm vniuersi contrariam viam ingrederentur, ad prouidentiam Dei confugit, dicens, Opus mihi est vt cælesti manu ducar. Omnibus enim contrariam viam ambulantibus, multa indigeo prouidentia.

Quoniam defecit sanctus.) Non dicit, Quoniam non fuit: sed, Quoniam defecit sanctus: vt ostendat, etiam eos qui sancti fuerunt periisse, propterea quòd malicia inualuerit.

C *Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominũ.*) Multæ sunt veritates, perinde atque multos videmus esse colores, quorum alij sunt veri, alij falsi. Ad hunc modum & virtutes habent. Hoc enim demum quòd verè est, veritas est. Quoniam igitur quæ in se ipsis bona & vera sunt, peruersa erant, non quòd subsistentiam perdiderint, sed quòd ab hominibus relegata essent: ideo non solùm dixit, Diminutæ sunt veritates: sed adiecit, A filiis hominum.

Vana loquuti sunt.) Duas hîc malicias dicit. Vnam, quòd vana loquuti sint: alteram, quòd ad proximum. Aut igitur mendacia vana dicit, aut superflua & inutilia. Et quod peius est, non dicit, Hic vel ille: sed, Quisque: hoc est: Erant omnes corrupti. Quapropter non extrinsecus ac in superficie, sed in corde, inquit, hoc est, ex corde.

Disperdat Dominus.) Non est aduersum eos, quod dicitur, sed pro eis. Non enim eos perdendos, sed maliciam è medio tollendam dixit: neque dixit, Exterminabit eos Dominus, sed, Labia dolosa: Et rursus non essentiam, sed, linguam, id est, dolum auferri, fastumque excindi D petiit. Deinde & mentem eorum reprehendens: Labia, inquit, nostra penes nos sunt. Insanientium sunt hæc verba. Etenim reuera non tua sunt, sed Domini: non enim mox omnino nostra sunt, quæ habemus. Ita sanè & labia dedit tibi Deus, non vt blasphemiam, sed vt glorificationem proferas.

Nunc exurgam, dicit Dominus.) Papæ! quanta est humilis animi virtus? Quanta est illis expectanda retributio, qui malè adficiuntur. Non enim aliquam hîc virtutem dicit, sed adflictionem. Hæc enim potissimùm Deum excitat, & ad sumendum supplicium mouet. Tanti est, si qui iniuria adficitur, fortiter ferat. Quid autem est, quod dicit, Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo? Cum fiducia, inquit, patiocinabor illi perspicuè & manifestè.

Eloquia Domini, eloquia casta.) Synceritatem ac veritatem per materiam auri significauit. Quemadmodum enim aurum sæpius conflatum & ignitum, alienum est à contraria materia: ita E & oraculum Dei.

Tu Domine seruabis nos.) Vides Prophetam indesinenter ad Deum confugere, & hinc sibi auxilium quærere.

In circuitu impij ambulant.) Quid est quòd dicit, In circuitu impij ambulant? Etiam, inquit, si nos circuli in morem concluserint impij, nihil tamen mali patiemur. Etenim tu nos custodis, & in sublime euehis, ac gloriosos facis. Secundum altitudinem tuam, hoc est, secundum magnitudinem potentiæ tuæ.

ARGVMENTVM PSAL. XII.

Psalmi principium admodum cũ inscriptione dissidet. Si enim Psalmus consolatio eorum est, qui læto sunt animo, quomodo cum animi mœsti verba dicat, gemitum hunc, psalmum inscripsit? Quod si dixisset, Psalmus Dauidi, contrarius sibi ipsi fuisset, luctũ psalmum vocans: quoniam verò dixit, In finem, psalmus Dauidis, lege ad finem vsque, & inuenies eum lætum, ac pro beneficijs acceptis psallentem. F

Scholia in eundem Psalmum.

VSquequò Domine.) Noui Domine, quòd tu quidem tanquam agonotheta constitueris me prolixioribus certaminibus illustriorem declarare victorem, verùm qui mecum sunt arbitrantur me abs te deseri. Hoc autem Propheta nõ tam ob id dixit, vt seipsum consolaretur, quàm

vt nos

vt nos doceret, vt si quando orantes non confestim exaudiamur, ne deficiamus.

Vsquequò auertis.) Auersatus es me, auersantem te: conuertere ad me, conuersum ad te.

Quamdiu ponam consilia.) Quousque Domine feram, vt cogitationibus ac gemitibus torquear?

Vsquequò exaltabitur.) Satis sit illi, quod humiliato me propter peccatum, ipse exaltatus est semel, vt quid iterum contra me exaltatur? Respice

A itaque & exaudi, vt humilietur inimicus.

Respice, & exaudi.) Respice, inquit. Vide inimicum meum exaltatum super me: etsi non propter meam miseriam, tamen propter illius arrogantiam exaudi me. Quare autem primum dicit, Respice: ac deinde subijcit, Exaudi? videlicet, vt primùm rectè facta contempletur, deinde quæ petuntur præstet.

Illumina oculos meos.) Quoniam Deus vera lux est, nec sunt in illo tenebræ: Propheta verò per concupiscentiam obtenebratus erat non externo, sed interno oculo: propterea Deum tanquam medicum implorat, dicens, Illumina oculos meos.

Ne vnquam obdormiam in morte.) Quam mortem? Non communem illam humanum genus dementem, sed propriam, peccatores videlicet perdentem. Nam ea demum propriè mors est, non quæ animam à corpore, sed quæ animam separat à Deo.

Nequando, &c.) Ne videns me in mortem peccati deiectum, ita dicat, Præualui aduersus eum:

B victoriam enim nostram Iesus Christus sibi adscribit.

Qui tribulant me, exultabunt.) Insultantes, videlicet, ac ridentes. Et quomodo Dauid, qui admodum gloriatus dixit, Non mouebor in seculum, motus est, ac cecidit, cũ esset propheta Dei? Audi.

Ego verò in misericordia tua speraui.) Illi quidem tanquam aduersarij contra me ad luctam vnguntur: ego verò in misericordia tua speraui, oleo miserationis tuæ inunctus. Et immisericordes illos dæmonas deprecationibus auertam.

In salutari tuo.) Hoc est, in salute, quam tu operaris.

Cantabo Domino.) Eleemosynam, inquit, beneficiorum, quæ in me sunt collata, offeram Domino.

Et psallam.) Non solùm nunc cano, sed & porrò consequenti tempore canam ac psallam Domino.

C

Scholia in Psalmum XIII.

D*ixit insipiens.*) Quid dixit? In corde ipsius. Non est Deus. Aliàs enim vbique est, in corde verò insipientis non est. Et si non est Deus, quid facis in his quæ Dei sunt? Insipientem autem dicit, non eum qui mota sit mente, ac demens: sed malo ingenio præditum.

Corrupti sunt.) Diaboli namque discipuli facti, ruina diaboli ceciderunt, sicut ille de cælis, ita isti de thronis regalibus. Quem enim quisque sequitur, cum hoc & participat.

Et abominabiles facti sunt.) Abominationem desolationis, impietatem dicit. Siquidem in templo cordis sui impietatem suam statuerunt. In studiis, inquit: quoniam quę natura negauit, ea malus excogitauit animi affectus. Abominatio.

Non est qui faciat bonum.) Qui namque Deum negat, nec prouidum illum reputat, non mortem, non iudicium, non retributionem expectat, quapropter nec vtile quidquam, nec bonum operatur.

Dominus de cælo prospexit.) Cum audis, quòd de cælo Dominus prospexerit, ne putes diuinæ & incorporeæ naturæ nutum, id est, inclinationem dici: sed philanthropiam illius, & curam disce. D

Vt videat.) Non vt illud vel illud videret, sed vt seruaret: non vt cognosceret, sed vt succurreret, & vt iustos diligeret. Aliàs, vt videret, num esset ægrotans, medicum quærens: num esset Gentium populus pauper, Christum quærens.

Omnes declinauerunt) Perinde ac vituli quidam in abrupta ruentes, declinauerunt, recti, videlicet ex natura constituti. Hominem enim Deus cum faceret, rectum fecit. Per id etiam quod dicit, Simul inutiles facti sunt: ostendit, quòd naturaliter vtiles conditi proprio arbitrio præter naturam à primo ad vltimum vsque, hoc est, à pedibus vsque ad caput, à paupere vsque ad potentem, inutiles sint facti.

Nónne cognoscent omnes.) Nõ cognouerunt admoniti, cognoscent dolentes. Quid verò cognoscent? Quòd Deus vltionum sit Dominus, cognoscent quòd adsit iudex viuorum ac mortuorum: aliàs namque, dum iniquitatem operantur, diuinas leges agnoscere non sustinent. E

Qui deuorant plebem meam.) Non dixit, Qui edunt: sed, Qui deuorant, feris agrestibus immaniores, qui conuiciis fratrum non saturati, carnes illorum bestiis sæuiores deuorant. ἐκ τῶν, οἱ ἐσθίοντες, ἀλλὰ οἱ κατεσθίοντες.

Illic trepidauerunt timore.) Instar leonum audentes fuerunt, & more leporum timuerunt. Cũ enim Deum non timuerunt, homines timuerunt.

Quoniam Dominus in generatione iusta est.) Quasi rogatus quare timuerint, respondet: Quoniam Dominus in generatione iustorum est, qui dixit: Vbi duo vel tres cõgregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Si in medium duorum vel trium venit, multò magis in generatione iustorum.

ARGVMENTVM PSAL. XIIII.

Quare inscriptionem, In finem, nõ habet? Propterea quòd de iustitia & reliquis virtutibus docet. Qui verò de iustitia docet, nõ debet in fine adhortari, ne peccato iuuentutẽ præsorbens, senectuti quod marcidum est seruet. Est autem psalmus hic lex agẽdorum bonorum, cum modulatione & suaui concentu prolata. F

Scholia in eundem Psalmum.

D*omine quis habitabit?*) Multum consonantiæ habet præsens hic Psalmus cum præcedente. Quoniam in illo vniuersalis est contra genus humanum prolata sententia, dictumque non esse iustum aliquem, ne vnum quidem: id quod

id quod non homo quisquam, sed Deus dixit: eam ob caussam B. Dauid, plenus timore, stupore ac mœstitia, hoc præsenti psalmo interrogat, vnum sit iustus quisquam, vel requirens Deum, dicens: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Tabernaculum autem Dei, tabernaculum illud testimonij vocatum est, quod Moses compegerat: mons verò Dei, templum intelligitur, quod Salomon extruxerat. Rogo itaque Domine, de peregrinantibus, tanquam præ-
A ses responde mihi. Audi Spiritum sanctum: disce, qualis esse debeat. Describam tibi virum hoc sermone, vt inuenias quem quæris.

Qui ingreditur sine macula.) Qui inculpatam Dei viam ambulat, qui peccati maculam non habet, qui loquitur veritatẽ cum proximo suo, qui corde mundus est.

Qui non egit dolũ in lingua sua.) sicut Ionathan.

Nec fecit proximo suo malum.) sicut Achab Nabothi.

Et opprobrium.) Qui proximum probris non est insectatus, sicut Pharisæus Publicanum: nec probris est proximorum gratia affectus, sicut Eli propter filios suos.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius.) Qui malignos despexit, sicut Elias sacerdotes Baal.

Timentes autem Dominum.) sicut Abdias centum Prophetas Domini.

Qui iurat proximo suo, nec irritat.) sicut Abraham Abimelecho, & Dauid Ionathæ.

Argentum suum non dedit ad vsuram.) sicut Za-
B chæus & Cornelius.

Et munera super innocentes, & non decipit.) sicut Petrus pecuniam Simonis respuit, & sicut Paulus in persecutionibus.

ARGVMENTVM PSAL. XV.

Paßionem & resurrectionem Domini hoc Psalmo prænunciat. Titulus nãque non solùm monumentis, sed & victoribus erigitur, & literas recipit, victoriam ignorantibus significantes. Hoc itaque potißimum ista tituli inscriptio significat.

Scholia in eundem Psalmum.

Conserua me Domine.) Dictus est hic Psalmus in persona Seruatoris, dictus est autem secundum humanam illius naturam. Petit itaque & hoc psalmo, vt conseruetur: verum etiam à seipso seruatur. Petit quidem vt homo, dat verò vt Deus, patre consentiente.

Dixi Domino, Deus meus es tu.) Huic simile est quod in Euangelio dixit, Vado ad Deum meum,
C & Deum vestrum.

Quoniam bonorum meorum non eges.) Cum enim nullius sis indigus, non opus habes humana iustitia: sed si quis quod bonum est fecerit, ipse potius emolumentum ex eo capit.

Sanctis qui sunt in terra eius.) De Apostolis hîc intelligit, & reliquis qui per hos crediderunt, quibus mirabilia Dei conspicua esse facta dicit: quoniam, inquit, omnia præcepta mea adimplerunt.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum.) Multi, inquit, exurrexerunt populorum ac principum impetus: verùm omnium celeriter facti sunt victores, quoniam cursum suum quàm maximè adimplerunt.

Non congregabo conuenticula eorum.) Eos autem qui contra Apostolos insurrexerunt, suppliciis, inquit, tradam, & memoriam eorum obliuione sepeliam, ita vt & appellationes eorum nemini innotescant.

Dominus pars hæreditatis meæ.) Humano more loquitur, Gentium regnum hæreditatem: calicem verò mortem vocans, quam pro nobis sustinuit. D

Tu es qui restituis hæreditatem.) Non dixit, Qui das: sed, Qui restituis, quoniam ante trãsgressionem homo & vitam habuit, & mortem & potestatem: post transgressionem verò vtrisque excidit. Secundum humanam itaque naturam, naturę Dominus priorem vitam recipere petit.

Etenim hæreditas mea.) Propter optimam hanc hæreditatem, & propter humanam salutem tentationes istas, quas mihi destinasti, suffero.

Benedicam Dominum.) Veruntamen etiam à Domino eruditus, & optimis cogitationibus vsus, passionis noctem superabo. Noctem enim hîc tentationum vocat caliginem.

Insuper & caro mea.) Loquitur hîc quoque Dominus Christus secundum humanam naturam. Quoniam, inquit, sine intermissione per diuinam confirmor naturam, salutarem aggredior passionem, & propter resurrectionis spem gaudeo. Non enim derelinquetur in inferno E anima mea; nec caro mea naturalem patietur corruptionem: veloci namque resurrectione potiar.

Adimplebis me lætitia.) Quoniam cum passionem aggrederetur, dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortem: rectè his verbis facta iam resurrectionis mentione est vsus, vt ostenderet se post illam impassibilem & immutabilem, secundum humanam factum esse naturam.

ARGVMENTVM PSAL. XVI.

Cum à Saule persecutionem, & omnis generis insidias pateretur, omnium Deum ad auxiliandum inuocauit.

Scholia in eundem Psalmum.

Exaudi Domine iustitiam meam.) Etiam hoc loco iustitiam non perfectam virtutem, sed iustam caussam dicit.

Auribus percipe orationem meam.) Mundis enim F labiis, inquit, supplicationem hanc offero, non alia sentiens, & alia loquens: sed mentem habens linguæ consentientem.

De vultu tuo iudicium meum.) Supplico tibi, vt de aduersariis meis iudices, noui enim sententiæ tuæ iustitiam.

Probasti cor meum.) Docet hîc quàm sæpenumero Saulem, cum illum in potestatem suam esset adeptus, occidere non sustinuerit: sed beneficiam pro iustitia rependerit. Propterea & noctis meminit, in qua id fecerat. Tropicè verò etiam calamitates, propter caliginem, noctes vocat.

Igne me examinasti.) Etenim instar auri probasti me, ac purum, ô Domine, inuenisti. Siquidem vsque adeò absum ab eo, vt hostem meum perdiderim, vt etiam linguam meam à conuitiando ipsum liberam seruauerim.

Propter verba labiorum tuorum.) Molestum autē hoc & onerosum, propter obedientiā præceptorum meorum feci.

Perfice gressus meos.) Supplico itaque, ne sinas mihi præfixum scopum inuerti. Fiet autem hoc,
A si ope tua potiar. Vocat autem gressus, actionum conatus & promotionem.

Ego clamaui.) Non sum autem his verbis temerè vsus, sed habita philanthropiæ tuæ experientia. Nam sæpenumero orantem me audisti, ac deprecationem meam exaudisti.

Mirifica misericordias tuas.) Qui namque misericordia tua eum qui iniuria affectus est, potitum vident, prouidentiam tuam celebrant. Soles autem in te sperantibus auxilio tuo succurrere.

A resistentibus dexteræ tuæ.) Resistentes dexteræ Dei eos vocat, à quibus impugnabatur, & admodum meritò. Erat enim dextera Dei inunctus, atque regiam ab illo electionem assequutus.

Sub vmbra alarum tuarum.) Alio rursus simili vsus orat, vt prouidentia Dei potiatur. Alas autem, velocem & compendiosam diuinæ prouidentiæ securitatem nominat.

Adeps.

A dipem suum concluserunt.) Adipem nonnulli
B prosperitatem, & bonorum corporis valetudinē exponunt: mihi verò videtur beneuolentia & fraterna dilectio ad hunc modum vocari. Vniuersa namque naturali commiseratione occlusa, nec vllo philanthropiæ cogitationibus loco concesso: loquuntur, inquit, sublimia & superba, meque insidiis circundant.

Proijcientes me.) Ipsi me, inquit, è patria terra expulerunt, & insuper incursiones comprehendere me cupientes faciunt: quoniam quod rectum est, adspicere nolunt, sed oculum mentis aliò auersum tenent.

Susceperunt sicut leo.) Abiecto quod in humana natura rationale est, feram imitantur cibi appetentem, & hunc conspectum euestigiò inuadentem.

Surge Domine.) Impetum quidem illorum Domine, quibus nosti remoris cohibe, me verò ex insidiis eorum romphæa tua contra eos vsus libera. Tu namque sententia tua homines morti destinas. Siquidem dixisti, Terra es: & in terram
C reuerteris.

Domine à paucis.) Veruntamen licet facile tibi sit in mortem abiicere, obsecro tamen, vt viuos eos dispergas, malamque ipsorum concordiam dissoluas, vt suppliciorum quæ tu inferas participes reddantur.

In verbis Dauidis est, ἐχορτάσθησαν: in Scholiis verò χορτασθήσονται.

Saturati sunt filiis.) Noui, inquit, quòd iustum supplicium non solùm de ipsis, sed & de filiis eorum, si paternam imitentur maliciam, sumpturus sis. Illud verò, Saturabuntur, positum est pro, Ad saturitatem vsque malorum participes erunt.

Ego autem in iustitia.) Illi quidem tales pœnas dabunt, ego verò in bonis iustæ tuæ prouidentiæ delitiabor, maximam beneficentiæ tuæ experientiam nactus.

ARGVMENTVM PSAL. XVII.

Dignum est, vt hoc psalmo Prophetæ admiremur philosophiam. Licet enim tantas esset à Saule perpessus insidias, non tamen illum inimicis coniunxit: sed separatis hostibus mentionem illius, non vt inimici fecit. Adijcitur autem & illud. In finem, propterea quòd prophetiam quoque de vocatione Gentium, & alienatione Iudæorum, quæ longo post sunt tempore adimpletæ, complectitur hic Psalmus. D

Scholia in eundem Psalmum.

Diligam te Domine.) Dicit hoc Propheta, non quasi qui nondum illud perfecerit, sed vt qui dilectionis huius satietatem capere nequeat. Deinde beneficia Dei diuinas facit appellationes, & catalogum bonorum illius, conuertit in catalogū nominum: & Deum vocat fortitudinem suam, vt qui hanc ab illo adeptus erat: firmamentū suum, vt qui firmus erat contra hostes factus: refugium, quòd hunc vice muri haberet: liberatorem, quòd per ipsum esset ab inimicis liberatus: adiutorem, quòd ab eo sortitus esset auxilium: defensorem, quòd in tempore factus esset ipsius propugnator: cornu salutis, & susceptorē, quòd per illius prouidentiam seruatus esset. Cornu verò salutis per E Cornu.
metaphoram animantium posuit, quæ se cornibus de inimicis vlciscuntur.

Laudans, inuocabo Dominum.) Docemur hoc loco gratias quidem agere pro impensis beneficiis, verùm simul omnia quæ necessaria sunt petere. Hoc enim si fecero, victor ero inimicorum.

Circundederunt me dolores mortis.) Dolores mortis & inferni, mortifera pericula vocat. Quemadmodum enim partum dolores quam coniunctissimè, ita & pericula mortem præcedunt.

Torrentes iniquitatis.

Et torrentes iniquitatis.) Torrentes iniquitatis, iniustos & frequentes inimicorum impetus dicit: & laqueos mortis, insidias vocat. Quod enim brutis est laqueus, hoc sunt illis qui impugnantur insidiæ.

In tribulatione mea.) Licet tantis sim calamitatibus obuallatus, vniuerso tamen humano subsidio contempto diuinum auxilium implorauì. Confestim enim supplicationes meas suscepit. Templum verò non manufactum dicit, cæ- F
lum videlicet. Salomonis enim templum nondum extructum erat.

Et commota est, & contremuit terra.) Hæc omnia non ita posuit, quasi omnino ad hunc sint gesta modum: sed quòd hoc modo fide sint intellecta. Fecit autem sæpenumero talia Deus, non solùm vt puniret, sed vt perterrefaceret mortales, tonitru intonans, & terræmotibus ac igni obstupefaciens. Quapropter & Propheta hic imminens hostibus supplicium his verbis comminatus est.

Et inclinauit cælos, & descendit.) Neque ascēsum diuinæ

diuinæ naturæ nouimus, neque descensum. Est enim numen vbique incircumscriptum. Illud itaque, Inclinauit cælos, & descendit: ita dictum intelligemus, quòd manifestationem suam Deus ostenderit. Caliginem verò sub pedibus eius, ad significandam inuisibilem illius præsentiam: ascensum autem super cherubim, & volatum super alis ventorum, manifestationis velocitatem dixit.

Et posuit tenebras latibulum suum.) De eo lo-
A quitur, quod natura Dei inuisibilis est. Illud verò, In circuitu eius tabernaculum eius, diuinam lucē quæ coram ipso est, notat. Quemadmodum enim nubium densitate caliginosus redditur aër, & fulguris emittitur splendor, ita Deus omnium inuisibilis existens spiritalis lucis radios emittit, & vltorio igne eos qui in malitia conuersantur punit. Hoc enim innuit, cum subiicit:

Grando & carbones ignis.) Hæc & nostro seculo facta sunt. In præliis enim nuper gestis, septentrionales barbaros, qui nos adobruebant, grandine & igni consumpsit. Et Persas, qui se vrbes nostras capere sperabant, his remoris impediuit: & alios morti dedit, alios verò nuntios eorum quæ acciderunt, remisit.

Et apparuerunt fontes aquarum.) Et hoc nostris temporibus in multis est regionibus factum. Terra siquidem mota scissa est, & profunditas immēsa in excelsis montibus apparuit, & aqua in locis aridis reddita est. Facit autem ista Deus, vt vltricē suam potentiam declaret & ostendat, quòd pos-
B sit quidem prorsus perdere, per philanthropiam verò differat. Vt doceat quid aquas tropicè vocet, subiungit:

Misit de summo, & accepit me.) Perspicuè, inquit, inimicis ostendit, quàm mei curam gerat. Nam hoc est, quod dicit: Misit de excelso, & corripuit me. hoc est, Persuasit omnibus, quòd cælitùs auxilium mihi suppeditauerit. Hac verò me prouidentia, propterea dignatus est, quòd hostem me fortiorem esse videret.

Eripuit me de inimicis meis.) Videtur mihi hoc loco Abeshalomi significare rebellionem, quæ post commissum peccatum facta est. Adflictionem enim infirmitatem animæ dicit, propter quam cō missum est peccatum.

Et factus est Dominus protector meus.) Impulsum & deiectum, inquit, erexit Dominus, & angustiā in latitudinem commutauit: proque morte quam expectabam, vitam largitus est.

Saluum me fecit, quoniam voluit me.) Spero autem
C quòd & porrò me futuris tēporibus auxilio suo dignaturus sit, vnde & victor ero inimicorum, etiamsi quam maximam habeant potentiam.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.) Haud iniuria curam mei gerit. Nouit enim animi mei scopum, nec ignorat quo studio in hoc incumbam, vt omnia ipsius mandata custodiam. Non hoc agit, vt virtutes suas manifestet: sed vt nobis ostendat, quo pacto fieri possit, vt ope diuina potiamur.

Quoniam omnia iudicia eius.) Et quomodo potest hoc præstari? respondet: Quia destituti ab illis, quæ malè commisi, inculpatus in posterum ero.

Et obseruabo me ab iniquitate mea.) Tunc inquit, quando prorsus inculpatus ero, perfectis bonis potiar. Omnia namque obseruat Deus, potissimùm ea quæ benefiunt. Et hec vocauit manuum puritates.

Cum sancto sanctus eris.) Hoc est: Iuxta qualitatem humanæ mentis conformas & retributiones, ô Domine. Sanctis enim ea præstas, quæ digna sunt sanctitate: & iis qui nihil peccarunt, quæ illis D
sunt conuenientia, perfectus perfecta: iis verò, qui confestim peruertuntur, vicissim subornas, vt viæ quam ambulant, finem inueniant. Eos qui animo vsi sunt sancto, & adflictionibus sunt humiliati, salute dignaris: eos verò, qui superciliis sunt elatis, ad terram prosternis.

Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine.) Quoniam tribulationes caliginem vocauit, rectè liberationem ab illis lucem nominat. Quoniam, inquit, lucerna veræ lucis capax (loquitur autem de forma serui) mea est, & ex lumbis meis formabitur.

Quoniam in te eripiar.) Vniuersas inquit, insidias & cunctam fraudem, per manum tuam effugiam.

Et in Deo meo transgrediar murum.) Iustè gubernas vniuersa. Et ob eam caussam confidenter ago.

Eloquia Domini igne examinata.) Hoc autem, E
inquit, ex veracibus tuis eloquiis cognoui. Probata namque & à mēdacio libera, igne examinata vocat.

Protector est omnium sperantium in se.) Non ego solus, sed & omnes in illum sperantes eodē potietur auxilio.

Quoniam quis Deus.) Neque enim Deus est præter Deum nostrum, ne hic illum, alius alium inuocet.

Deus qui præcinxit me virtute.) Virtute eius cōfirmatus, rectam & ego semitam ingredi satago.

Qui perfecit pedes meos.) Quemadmodum ceruis hoc dedit, vt natura venenatas bestias conculcent: ita & me victorem inimicorum & superiorē reddidit.

Qui docuit manus meas ad prælium.) Dum enim illas ad precandum in tentationibus extendo, inimicos vinco.

Et posuisti vt arcum.) Per arcum æneum & infractum, brachia mea ad iaculandum contra inimicos instruxit.

Et disciplina tua.) Et erudiuisti eos qui pec- F
carunt, & prolapsos erexisti, quantumque malum sit peccatum docuisti, ac salute dignatus es.

Dilatasti gressus meos.) In angustia tribulationis, inquit, latitudinem consolationis dedisti, à qua manu ductus, ad præsens vsque tempus perseueraui.

Persequar inimicos meos.) Vsque adeò prouidentia tua corroboratus sum, vt sperem me victurum inimicos: nec desiturum, donec illos in posterum subditos reddam. Hoc enim significans dixit, Cadent subtus pedes meos.

Et præcinxisti me virtute.) Mihi inquit, virtutem ac robur dedisti, impetum verò inimicorum cohibuisti: id quod videre est in Goliath ac Saüle factum. Illum enim agendi tempus inutilibus cõsumentem verbis funda prostrauit, hũc verò somno detentum facilè impediuit & effugit.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsũ.) Pro eo quòd est: In fugam eos vertisti: Est enim hoc proprium fugientium, vt terga obuertant.

A *Et odientes me.*) Saülem videlicet, & Achitophelem, & Abeshalomum, & innumeros alios.

Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret.) Neque enim Philistæi Deos suos in auxilium vocantes adiuti sunt, neque Saül, Abeshalom & Semei, cum aliis Deum habuerunt auxiliatorem.

Et comminuam eos vt puluerem.) Inanes & obscuri prorsus coorperante mihi gratia tua reddentur.

Eripe me de contradictionibus populi.) Vaticinatur hîc de Iudæorum contra Seruatorem insania, & Gentium salute. Orat ne vllum habeat cum illorum contradictione consortium.

Constitues me in caput Gentium.) Haud nouimus Dauidem regem fuisse Gentium. Per eum ergo impleta est hæc prophetia, qui ex ipso secundum carnem est natus.

Populus quem non cognoui, seruiuit mihi.) Prædicit ista ex persona Christi. Dicit autem, Qui neque prophetam vllum neque legislatorem vnquam acceperunt, admodum facilè, cum vocarentur, obedierunt, dominatumque meum dile-
B xerunt.

Filij alieni mentiti sunt mihi.) Qui filij nuncupati, & in filiorum album conscripti erant, alienos seipsi reddiderunt, ingrati diuinæ beneficentiæ facti, circaque fidem, pia fide deserta, claudicantes.

Viuit Dominus.) Post factam Iudaicæ contradictionis mentionem, & passionem, deinde & post passionem, resurrectionem significat. Et quoniam Iudæi crucifixum mortuum vocant, reclamat illis dicens: Viuit Dominus, & benedictus Deus.

Deus qui das vindictas mihi.) Qui ista es operatus, inquit, paulo post me ab illis eripies, qui me iniustè impugnant: & populum quem mihi subdidisti, tractabilem & morigerum reddidisti.

Propterea confitebor tibi in nationibus Domine.) Per eos namque qui adhuc modico tempore Gẽtes vocabuntur, in vniuersis te totius orbis Ecclesiis laudabo.

Magnificans salutes regis.) Tu me in regẽ vnxi-
C sti: & non seruas tantum, sed & circumspectum reddis. Hac verò prouidentia non modò me & pueros meos dignatus es, sed & in seculum vsque semini meo celebritatem hanc custodis. Quod si hunc locum Iudaico more intelligas, prophetiam mendacij argues. Siquidem ad captiuitatem tantum genus Dauidis peruenit. Quapropter relinquitur, semen Dauidis Christum ex eo natum, esse intelligendum.

ARGVMENTVM PSAL. XVIII.

Tria legum genera nouit D. Apostolus. Vnum, sine literis alterũ, in literis: tertiũ, in gratia. Diuino huic Apostolo B. quoque Dauid consentiens, trinam hanc legem in hoc psalmo manifestat, hominesq; instruit vt rebus ex ordine vtantur. Ad finem autem nos mittit, nouum testamentũ quod in fine futurum erat prædicẽs.

Scholia in eundem Psalmum.

CAEli *enarrant gloriam Dei.*) Sola, inquit, cælorum venustas & amplitudo, quæ in conspi- D
cuo est, ad prædicandum opificis opificium, sufficit: cæli verò ac firmamenti meminit, magni Mosis doctrinam sequutus.

Dies diei eructat verbum.) Siquidem ipsa quoque ordinata noctis ac diei successio, positos ab opifice terminos ostendit. Illud verò, Eructat verbum, & quæ alia sunt huiusmodi, non docent animata esse quæ videntur: sed prosopopœan habẽt, quæ à visibilibus ad inuisibilem opificem ducat, illorumque hymnodiam proferat. *Eructare.*

Non sunt loquelæ neque sermones.) Neque sermonem, inquit, emittunt, neque verbum aliquod proferunt: sed sola ordinis sui ostentione, & terram vniuersam & mare ad laudandum Deum vocant.

In sole posuit tabernaculum suum.) Hoc est, in cælis. Sic enim magnus ille Moses docuit. Et hoc ipsum diuinus quoque Dauid dixit, nempe, quòd soli tabernaculum posuerit in cælis, vt in illis circũ- E
latus vniuersam hanc terram conseruet, cunctisque animantibus de calore suo impertiat. *Sic Hebraicè habetur.* םש שם. של סחב לחא

Nec est qui se abscõdat à calore eius.) Caloris hîc, pro luce meminit, ostẽdens illius operationem maiorem esse, quàm sit lucis opere manuum factæ: propterea quòd etiam hi qui procul sunt dissiti, calore illius potiri possunt. Lux enim manibus facta, non potest nisi vicinos contingere: sol verò è longinquo calorem suum vnà cum luce emissis radiis tradit.

Lex Domini *immaculata conuertens animas.*) Lex Dei ab omni macula libera, mortalium animas conuertit. Legem verò, & iudicia, & iustificationes Mosaïcam legem vocat. Vocatur autem illa lex, propterea quòd optimam politiam instituit: testimonium verò ob id quòd peccatores contestatur, & transgressionis supplicium ostendit. *Lex, iudicia, & iustificationes.*

Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda.) Sic lex vocatur tanquam docens quod iustum, & vetans quod iniustum est: eosque qui rectè agũt iustos es- F *Præceptũ.*
se pronuncians. Præceptum verò vocatur, tanquã quid agendum sit præcipiens, & cum auctoritate mandans: iudicia, propterea quòd sententias Dei manifestat, & quibus potiturus sit bonis, qui legẽ custodit: quibusq; tradendus suppliciis, qui hanc transgreditur, docet. Cor autem exhilarant istæ iustificationes, eo quòd caussam iustitiæ submonstrant: Præceptũ mentis aciem illuminat, cùm docet, quomodo Deus omnium colatur. Pietas sanè & timor Dei obseruantiam horum constituũt, & bonorum cælestium acquisitionem conciliant. Iudicia Dei vera, iustificata nominauit, tanquam

honores ac supplicia legitimè mortalibus inferiētia. Hæc & auro ac lapide pretioso potiora, & melle dulciora esse dicit: verùm non omnibus hominibus, sed veris, quorum vita non est bestiis irrationalibus conformis.

Etenim seruus tuus custodit ea.) Quo lucro id faciat, manifestius docet.

In custodiendis illis retributio multa.) Proposita est, inquit, retributio maxima, ista custodire volētibus: verùm dum multo studio præcepta Dei custodire volo, naturali imbecillitate retrahor: & tametsi operum testimonium effugiam, omnis tamen me generis sordibus cogitationes implent.
A
Quapropter tibi supplico, & ad te purgare valentem clamo.

Ab occultis meis munda me.) Nō solū me cogitationes circundant, sed & dæmonum me caterua obsidet. Rectè autem alienos illos nominauit, tanquam inimicos & hostes, & omnino familiaritatē nostram auersantes.

Si mei non fuerunt dominati.) Potiar autem auxilio tuo, vt illorum effugiam insidias, & animam ab omni culpa liberam constituā, acceptaque abs te erratorum condonatione, sempiternam tibi offeram hymnodiam.

Domine adiutor meus, & redemptor meus.) Extremam psalmi partem prioribus adaptat. Dominū enim vocat, tanquam factorem & opificem: redemptorem verò, tanquam per regenerationem baptismatis, & à priore perditione liberantem, & incorruptionem atque immortalitatem largientem.
B

ARGVMENTVM PSAL. XIX.

Cum Sancherib contra Iudæam amandasset exercitum, & literas misisset Ezechiæ impietatis plenas, assumptis in patrocinium Esaia, ad D. templum cucurrit, & inimicorum epistolam Deo exhibuit, orans, vt virtutem suam contra Assyrios declararet. Iste longo antè tempore Dauid prophetica visione prædixit, ac populum pro rege orantem descripsit.

Scholia in eundem Psalmum.

QVoniam rex Ezechias in templum, blasphemam Assyrij regis epistolam in manu tenēs, cucurrerat, orat populus vt supplicatio illius suscipiatur, & auxilio ex eo potiatur. Sanctum enim hîc templum vocat.

Memor sit omnis sacrificij tui.) Quoniam pacis quoque tempore diuini cultus curam gesserat, meritò ista de illo memorant: Deum orantes, vt ad
C
regis pietatem respiciat, pacisque securitatem tribuat, vt pluribus ipsum sacrificiis in posterum placare possit.

Tribuat tibi secundum cor tuum.) Iustū, inquiunt, iudicem precamur, vt vicariam retributionem animi tui candori largiatur.

Lætabimur in salutari tuo.) Dum enim petitiones tuæ suscipiuntur, erimus & nos lætitiæ huius consortes, illustres videlicet diuina virtute facti.

Nunc cognoui, quòd saluum fecit Dominus Christum suum.) Reipsa didicimus, inquiunt, quòd Deo confisus rex noster salute sit potiturus, & cum in templo hoc inferiore supplicationes offerat, auxilium è supernis accepturus.

In potentatibus salus dexteræ eius.) Virtutes subministrat ad se accedentibus. Dexteram autem hîc rursus diuinam operationem vocat.

Hi in curribus.) Illi equis & curribus confisi, nihil prorsus effecerunt, sed inuisibiliter irretiti ceciderunt: nos verò diuino inuocato auxilio virtutem salutis perspicuè adepti, illisque tanquam hostibus prostratis inimicis declarati sumus. D

Domine saluum fac regem.) Tali itaque auxilio potiti, precamur Domine, vt sorte hac sine intermissione, & nos & rex noster fruamur.

ARGVMENTVM PSAL. XX.

Post splendidam illam & illustrem victoriam, ac inuisibilem Assyriorum perditionem B. Ezechias ægrotauit: & postquam per prophetam Esaiam, quòd moriēdum sibi esset, didicisset, feruentibusq; lachrymis, vt à morbo liberaretur Deo supplicasset, quindecim annorum adiectionem accepit. Iterum itaque Dauid, tanquā in persona populi, hunc quoque psalmum, de regis huius salute conscripsit.

Scholia in eundem Psalmum.

DOmine in virtute tua lætabitur rex.) Cùm potens, inquit, sis & philanthropos, orationem regis placidè suscepisti, & quæcunque petiit, dedisti, immo maiora etiam quam petiit, es largitus. E

Quoniam præuenisti eum.) Regnum enim illi nō rogatus propria liberalitate tribuisti, ac caput illius regio diademate ornasti.

Vitam petiit à te.) Accepit, inquit, quod petiit, ac vita potitus est quā desiderauit. Quod enim dicit, In seculum seculi: futuram quoque vitā, quæ sanctis est parata, significat.

Magna est gloria eius.) Non enim salutem duntaxat illi largitus es, sed & illustrem eum & sublimem reddidisti, per id quod inimicos inopinæ neci dedisti, & solem contra consuetam viam recurrere fecisti: quod vsque adeò vbique innotuit, vt Babyloniorum rex dona miserit illis, qui iā olim Assyriis donaria mittebant.

Quoniam dabis eum in benedictionem.) In omnibus, inquit, generationibus celebris erit, lætitiáque & animi delectationem coram vultu tuo habebit: hoc est, beneuolentia tua fruetur.

Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.) Victor est hostium, tua potitus gratia. Potitur autem illa nullo mortalium confisus: sed spe, quam in te habet munitus. F

Quoniam rex sperat in Domino.) Non enim frustra rex spe in te collocate, confisus est: sed dexteram tuam omnium inimicorum victricem esse sciens, & velocissimos hostes comprehendere, & potentissimos pessundare poterit.

Pones eos sicut clibanum ignis.) Facilè tibi incendere eos instar clibani & consumere, idque non eos modò, sed & posteritatem eorum. Nam hanc fructum appellauit. Illud verò, In tempore vultus tui: idem est, quod in tempore iræ tuæ, quando tibi probabitur, vt hoc fiat, & opportunum esse sup-

esse supplicij tempus iudicaueris.

Quoniam declinauerunt in te mala.) Quoniam, inquit, linguas suas contra te mouerunt, & blasphemis verbis vsi sunt.

Cogitauerunt consilia.) Prædicit hoc pacto blasphemas illas Assyriorum voces: Ne seducat te Deus tuus, quo confisus es, quòd sit Ierusalem è manu mea erepturus. Aliàs: Cogitauerunt consilia, id est, sperarunt futurum, vt quemadmodum idola, ita & verum Deum vincerent.

A *Quoniam pones eos dorsum.*) Eos namque qui angeli plagam fugerent, in fugam conuertisti, & terga obuertere coëgisti.

In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.) Hoc quidam per hyperbaton dicunt esse positum, pro eo quòd est: De illis qui residui erunt, supplicium sumes. Est autem sensus idem, etiam iuxta priorẽ expositionem.

Exaltare Domine in virtute tua.) Non ita exaltatur Deus, vt qui humilis sit, neque quod non habeat accipit: sed quod habet, manifestum facit. Rectè itaque dixit, Exaltare Domine. Declaratur enim sublimitas tua per ineffabilem tuam potentiam. Nos autem cantando & celebrando mirabilia tua perseuerabimus.

ARGVMENTVM PSAL. XXI.

De passione Domini Christi vaticinatur hic Psalmus, deq; resurrectione illius, & Gentium vocatione, ac salute orbis prædicit. Manifestat hoc ipsa quoque
B *inscriptio. Defensio siquidem matutina, Seruatoris nostri est apparitio, quæ instar matutinæ lucis in caligine sedentibus illuxit.*

Scholia in eundem Psalmum.

DEus Deus meus respice in me.) Cùm ligno crucis affixus esset Dominus, hac vsus est voce, dialecto Hebræa. Dicit autem ista Dominus Christus, tanquã primitiæ humanæ naturæ, pro tota natura, quemadmodum & in subsequentibus verbis facit.

Longè à salute mea verba delictorum meorum.) Ne respicias, inquit, in delicta humanæ naturæ, sed largire salutem passionum mearum gratia.

Deus meus clamabo per diem.) Noctes, inquit, ac dies clamantem, nec silere potentem, non audisti, sed passioni tradidisti. Veruntamen noui dispensationis huius mysterium. Hoc enim innuit cum dicit, Et non ad insipientiam mihi.

C *Tu autem in sancto habitas.*) Quoniam te, inquit, in sancto hoc corpore habitante, passio hæc perficitur. Laudẽ verò Israëlis seipsum nominat, tanquam à cultoribus suis laudatum ac celebratum.

In te sperauerunt patres nostri.) Et hoc, inquit, perspicuè cognoui, quòd patres nostri ope tua cõfisi, spe sua non sunt falsi: sed te in auxilium vocaro, prouidentia tua potiti.

Ego autem sum vermis, & non homo.) Ego, inquit, instar vermis vilis visus & ridiculus factus sum. Vilitatem hîc per vermem significat.

Loquuti sunt labiis.) Impleta sunt hæc in passione. Multi enim, inquit, motis capitibus dicebant: Alios seruauit, seipsum seruare nequit. Præterea & illud: Sperauit in Dominum, eripiat eum, in sacris Euangeliis inuenitur. Et illud: Si filius Dei es, serua te ipsum.

Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre.) Hoc & B. Esaias vaticinatus est, dicens, Quoniam virgo in vtero concipiet. Et B. itaque Dauid tanquã in persona Christi dixit, Quoniam tu me finxisti in vtero, & illinc iterum eduxisti: Deinde cũ essem ad vbera matris, spes mea à prouidentia tua pependit.

Ne discesseris à me.) Siquidem discipulorũ chorus illum deseruerat. Deinde & species passionis suæ prædicit: Circundederunt me, inquit, vituli multi, &c. D

Tauri pingues.) Tauros vocat sacerdotes & scribas, quibus concreditus erat principatus in populum, qui multa fuerant vsi contumacia: vitulos verò subiectos illis vocat. Nominat autem eos pingues, tanquam in bonis à se suppeditatis delicianites, taurorúmque ac leonum væsaniam & ferociã imitantes. *Tauri.*

Sicut aqua effusus sum.) Ossa sacros vocat Apostolos quoniam & Ecclesiam corpus suum vocat. Sunt autem ossa, robur corporis. Ab illis enim raritas & mollicies illius tollitur. Sunt autem omnes Apostoli sicut aqua, tempore passionis dispersi. *Ossa.*

Factum est cor meum tanquam cera.) Et ista circa passionis tempus facta sunt. Nam cor quidem illius metu sicut cera calore ignis dissolutum est, & virtus priorem efficaciam haud ostendit. Prætetea & lingua immota mansit: docentque nos S. Euangelistæ, quòd sæpenumero interrogatus nihil responderit. Traditus autem est & sepulchro, quod puluerem mortis nominauit. E

Quoniam circundederunt me canes multi.) Post Iudæos etiam Gentilium militum meminit. Nam illis eum Iudæi tradiderant. Rectè autem tauros Iudæos, istos verò canes nominauit. Illi enim sub iugo legis erant, licet manifestè legem transgrederuntur: isti verò secundum legem erant immundi. *Canes qui*

Foderunt manus meas.) Et hoc clarũ est & manifestum, etiam contentiosis, quod impletum sit in passione Christi.

Dinumerauerunt omnia ossa mea.) Vsque adeò, inquit, extenderunt me flagellatores, vt facillimum fuerit, si cui libuisset, etiam ossium meorum nosse numerum.

Ipsi verò considerauerunt & inspexerunt me.) Illudentes videlicet irridentes & conuiciantes.

Diuiserunt sibi vestimenta mea.) Et hoc S. Euangeliorum historia dilucidè docet. F

Tu autem Domine.) Quoniam, inquit, nullum mihi adest humanum auxilium, potiar ope tua, & eripiar tam ab istis quàm ab eo qui opera illorũ vtitur, & in me canis ac leonis instar irruit. Leonem namque & canem diabolũ vocat, qui ipsum passionis tempore ad morem feræ, mortem inferendo inuasit. *Leo & canis.*

Narrabo nomen tuum fratribus meis.) Humano more ista proloquutus est, ac fratres, in se credẽtes vocauit: Nam illi fratres eius sunt, secundum humanitatem. Vt Deus enim, herus ac Dominus noster est.

In media

In medio Ecclesiæ.) Quoniam ex Gentibus pariter & Iudæis congregata est Ecclesia, tam illos quàm istos ad laudandū Deum excitat: Iudæos à maioribus ipsorum Iacob & Israël, Gentes verò à virtute nominans, propterea quòd virtus vel sola ad ornandum satis est.

Qui timetis Dominum laudate eum.) Laudate, inquit, eū qui vobis salutis huius auctor est factus,
A nec vilissimam vestram naturam aspernari sustinuit sed exaudiuit, & per resurrectionem meam salutem vobis diligenter conciliauit.

Apud te laus mea.) Quemadmodum, inquit, ego te manifestaui mortalibus, ita tu vicissim omnes homines instruis: quòd idem mihi tecum competat honor, cum dicis, Hic est filius meus dilectus.

Vota mea reddā.) εὐχὰς hîc non intelligit preces, sed promissiones, vt reipsa vniuersi verborum ipsius veritatem cognoscant.

Edent pauperes.) Non omnes. Neque enim omnes obedierunt Euangelio, sed qui diuino accensi sunt desiderio. Hîc verò esurientes, immortali cibo saturabūtur. Pauperes autem eosdem vocat, vt qui olim diuitiis pietatis destituti ignorantiæ paupertati seruierint.

Viuent corda eorum.) Quoniam corruptibili adhuc circundati corpore, spe resurrectionis refocilati æternam vitam expectant.

Reminiscentur & conuertentur ad Dominum.) Rectè illud, Reminiscentur, posuit: quoniā cum vt es-
B sent, ab opifice Deo acceperint, opificis sui obliti fuerant. Non autē vna & altera gens, sed ex vniuersis totius orbis finibus ad splendorem diuinæ cognitionis accurrunt.

Quoniam Domini est regnum.) Vt doceat regnū non alieno, sed proprio iure Deo competere, rectè posuit hanc particulam: Quoniam Domini est regnum. Non enim Iudæorum tantum Deus est, sicut illi putant: sed simul vniuersæ humanæ naturæ conditor.

Manducauerunt & adorauerunt.) Qui namque comederunt ac saturati sunt, gratias de immortali cibo agentes, eum qui hunc suppeditauit tanquam Deum adorant. Pingues verò vocat ope diuina nutritos.

Et anima mea.) Semen Domini Christi sunt, qui per lauacrum regenerationis sunt renati. Quapropter animam suam illi viuere, non aliis seruire dixit. Natura siquidem suscepta, diuinitati quæ hanc suscepit, est vnita, eiusdemque gloriæ, & honoris particeps ac consors facta.

C *Annunciabitur Domino generatio ventura.*) Nō de ea, inquit, generatione loquor, in qua ego Dauid ista prædico: sed de futura, & de venturo populo, quem sibi ipse omnium Dominus acquiret ac possidebit.

Scholia in Psal. XXII.

DOminus regit me.) Postquàm præcedenti psalmo dixit; Edent pauperes. Et, Manducauerunt & saturati sunt, & adorauerunt omnes pingues: iam consequenter hoc psalmo cibi huius largitorem ostendit, quem & pastorem vocat.

In loco pascuæ ibi.) Quoniā Deum tropicè pastorem appellauit, rectè ouium quoque pabulum tropicè commemorat. Pascuæ verò locum hîc sacram diuinorum oraculorum doctrinam vocat. Primùm enim doctrinæ sermonibus nutrit, deinde commodum alimoniam magis mysticam profert.

Super aquam refectionis.) Regenerationis aqua significatur, qua baptizatus, qui ad gratiam admittitur, & peccati vetustatē exuit: & pro eo qui D
senuerat, iuuenis redditur.

Animam meam conuertit.) Hæc mihi, inquit, largitus est. Primùm me ab errore liberauit, deinde ad hoc instruxit, vt recta via ingrediar.

Propter nomen suum.) Hæc autem omnia, inquit, munificētiæ ipsius dona sunt. Non enim illis propter nostram potiti sumus virtutem.

Non timebo mala.) Cùm enim tantum habeam adiutorem & propugnatorem, ne ipsas quidem inferorum portas timebo, sed quamuis mortem contemnam.

Virga tua & baculus tuus.) Nam illa imbecillitatem meam suffulcit, hoc verò in rectam viam ducit. Non autem admodum errauerit, si quis salutarem crucem ita nominauerit. Huius enim signaculo & commemoratione ab hostibus liberati ad rectam semitam ducimur.

Parasti in conspectu meo mensam.) Clara sunt hęc, nec vllam expositionem desiderant. Notum enim est, quòd sit spiritale oleum, quo capita fidelium E
sunt impinguata: & quæ ebrietas illa sit, mentem confirmans, non dissoluens: quæque mystica alimonia, quæ pastor nobis proponit. His, inquit, bonis nacti sumus, vt inimici nostri facti sunt elāguidi. Quoniam qui olim seruierunt, tantam adepti sunt mutationem, vt illi nihil inde vtilitatis reportent.

Et misericordia tua subsequetur me.) Hæc, inquit, mihi bona benignitas tua cōciliauit, quæ nos velut fugitiuos quosdam persequitur & apprehendit, saluteque donat & largitur, vt in diuinis habitaculis, tam in præsenti quàm in futura vita conuersemur. Hoc enim significauit dicens, In longitudinem dierum: hoc est, semper & continuò.

ARGVMENTVM PSAL. XXIII.

In nonnullis quidem exemplaribus hanc inscriptionem, prima Sabbatorum, reperi: in exemplo verò non additur. Veruntamen vt & hoc exponamus, sciendum est, quòd Dominicā resurrectionem prænotat, postquā vniuersa terra diuinæ cognitionis radios est adepta: ita & ipse psalmus hoc vaticinatur, & præterea ascen- F
sum quoque Domini in cælos prædicit.

Scholia in eundem Psalmum.

DOmini est terra.) Quoniā Iudæi illum soli Palestinæ dominari, ipsorumque duntaxat Deū solis ipsis prouidere opinabantur: rectè propheticus hic sermo tradit, quòd non alicui tantum parti, sed toti orbi dominetur: atque ita, vt non qui rapuerit eam potestatem, sed qui ipse terram condiderit.

Ipse super maria fundauit eum.) Per hæc non solum

solum opificium orbis, sed & diuinã prouidentiã declarat. Cùm enim terra natura esset arida, conuenientem illi humiditatem dedit.

Mons. *Quis ascendit in montem Domini.*) Montem hîc non terrenum, sed cælestem dicit. Postquam enim docuit, quòd Deus conditor sit, & opifex omniũ: rectè iam viam, quæ ad ipsum ducit ostendit, quæstionemque ita mouet, vt ad hanc ipse respondeat.

Innocens manibus.) Conuenit, inquit, vt qui in A hunc montem ascendere cupit, animam habeat repurgatam à cogitationibus absurdis, & manus ab eiusmodi actibus liberas. Per manus namque actus, per cor verò cogitationes significat. Per hoc enim consultamus ac volumus, per illas operamur. Debet itaque talis nihil rerum fluxarum & pereuntium concupiscere. Has enim intellexit, cùm dixit: Qui non accepit in vano animam suã. Quoniam verò iuramentorum transgresio cupidini pecuniarum est annexa, rectè & hanc prohibuit.

Per manus quid intelligendum.

Hic accipiet benedictionem à Domino.) Iam deinceps rectè factorum fructum ostendit. Admodũ autem competenter benedictionem misericordię coniunxit. Retributiones enim, quæ putantur, propter solam Dei benignitatem hominibus pręstantur. Vniuersæ siquidem mortalium iustitiæ ne præstita quidem ab ipso dona adæquant, nedũ futura, quæ & humanam cogitationem transcendunt.

Hæc est generatio quærentium Dominum.) Qui ad B normam igitur horum præceptorum viuere volunt, hi certè virtutis huius legislatorem videre cupiunt. Itaque in vndecimo quidem Psalmo de alia generatione quę in malitia viuit, dicit, Tu Domine custodies nos à generatione hac: hîc verò, Hæc est generatio quærentium Dominum. Etenim post incarnationem Christi vniuersa terra diuina prædicatione persuasa patrios deos dereliquit, & Deum Iacob quæsiuit.

Attollite principes portas vestras.) Nemo miretur, cum spirituum inuisibilium ignorantiam audit. Neque enim omnia præsciunt neq; sciũt. Nã hanc sola diuina natura scientiam habet: reliquæ verò angelorum virtutes tantum sciunt, quantum docentur. Vnde absurdum non est, si supernæ virtutes ignorantes sint, humanam naturam videntes, & latentem in illa diuinitatem non videntes. Vocant autem ipsum Dominum fortem ac potẽtem in prælio. Acerbam siquidem diaboli tyrannidem destruxit. Hortantur verò, vt sempiternæ C portæ aperiantur, vt quæ nunquam antea apertæ sint humanæ naturæ, nisi carni ex nobis acceptæ ac deificatæ. Itaque priore interrogatione ac responsione facta, iterum cælestes virtutes illæ respondent: istæ interrogant ac discunt, quòd Dominus virtutum ipse sit rex gloriæ.

ARGVMENTVM PSAL. XXIIII.

Arbitror hunc Psalmum à B. Dauide tunc temporis esse compositum, cum plurimos sustineret hostium insultus. Et ob eam caussam tam veterum quàm recentiorum delictorum meminit, & ab illis liberari orat. Introducit autem & Parænesim mortalibus vtilem.

Scholia in eundem Psalmum.

AD *te Domine leuaui animam meam.*) Innumeris vndique malis circundatus, tibi Domine offero animam meam, & spe à te pendeo, ne perpetuò in dedecore agam, néue hostibus risui sim suppliciter oro.

Etenim vniuersi qui sustinent te.) Habeo, inquit, sufficiens spei pignus, eos qui tibi iam crediderunt, atque ope tua sunt potiti. His enim prouidere, eos verò qui in iniquitate viuunt, pudefacere D soles. Non autem simpliciter dixit, Iniquè agentes superuacuè, eo quòd non omnes consimiliter deliquunt. Alij enim casu quodam aut naturali labuntur infirmitate, alij verò iniquitatibus etiam delectantur, & nouas comminiscuntur.

Vias tuas Domine demonstra mihi.) Ego autẽ primùm quidem oro, vt vias tuas cognoscam: deinde vt & semitas discam, ad te ducentes. Postea & hoc oro, vt reipsa cognoscam, quòd sis seruator meus. Continuò namque benignitatem tuam expecto. illud enim, Tota die, pro semper posuit.

Reminiscere miserationum tuarum Domine.) Perpetuò placidè ac benignè mortales gubernas. Hac tua bonitate vt etiamnum frui detur oro. Memor sis benignitatis tuæ, non peccati mei: & vbi mei recordaris Domine, facias hoc non secundum iustitiam tuam, sed studio miserationis. Hoc enim significauit, cum dixit: Secundum misericordiam E tuam memento mei tu.

Propter bonitatem tuam Domine.) Non enim secundum meam dignitatem, sed secundum tuã benignitatem hoc consequi peto.

Dulcis & rectus Dominus.) Non temerè, inquit, verbis istis sum vsus: sed quòd Dominum nõ modò iustum, sed & benignum esse sciam.

Propter hoc legem dabit.) Non statim punit delinquentes, sed & rectam illis viam quam ambulent ostendit, & resipiscentiæ legem ac disciplinam præscribit. Et præterea eos qui mansuetudine ac simplicitate vtuntur, rerum docet discernere naturam, ne simplicitas in occasionem ignorantiæ degenerans, plurimum adferat nocumenti.

Vniuersæ viæ Domini.) Qui sine intermissione diuinis enutriti sunt sermonibus, per hoc exactè cognoscunt, quomodo vniuersæ Dei ac Seruatoris nostri gubernationes misericordia sint & veritate contemperatæ. Nam illis quidem quos delictorum pœnitet, misericordiam & remissionem F impendit: eos verò, qui in virtute perstiterunt inuicti, celebres reddit & coronat, sententiam de illis in veritate proferens.

Propitiaberis peccato meo.) Ego te, inquit, oro vt propitius sis peccatis meis, non propter exactam meam pœnitentiam, sed propter benignitatis nomen quod habes, & propterea quòd peccata mea nomini tuo alligaui.

Legem statuit illi in via.) Hoc est: In ea vita quã ille viuere prædictus est, congruas illi, ac competentes leges ponit.

Anima eius in bonis demorabitur.) His itaque qui diuinas leges adimplerunt, commorationem in

bonis

bonis animæ,& seminis benedictionē lex prophetica pollicetur. Quoniam enim Iudæi liberorum creationi admodum studebant, quòd & iis qui cō munem amplexi sunt vitam, plurimum arridet: hortatur vt à rebus præsentibus ad studium virtutis transeamus.

Firmamentum est Dominus.)Dum inuictos eos,& hostium victores esse ostendit. Nam diuinū illius oraculum non simpliciter omnibus, sed timenti-
A bus ipsum quod propositum est submonstrat.

Oculi mei semper ad Dominum.) Iterum hîc mētis oculos intelligit, quos ad Deum se habere dicit,vt qui indubitatò sciat, quòd per illius prouidentiam insidias ab hostibus structas sit euasurus.

Respice in me.) Admodum miserabiliter hoc, Adspice ad me,miserere mei,posuit. Vide, inquit, desolationem meam, & quomodo obsessus sim ab inimicis. Omnino namque, si videris miseraberis. Illud verò, Quoniam vnigenitus:alij interpretati sunt,Quoniam solus sum.

Tribulationes cordis mei.) Multis,inquit, tribulationibus vndique circumuallor. Cùm itaque humiliationem hanc & calamitatem iniquitatibus meis rependeris,largire remissionem,& ignosce.

Respice inimicos meos.) Si dignus, inquit, benignitate tua non videor, cùm tantis malis oppugner,saltem iniusto hostium odio considerato benignitatem mihi impende. In te siquidē deliqui.
B Illi verò cum me nullius accusare queant, immeritum oppugnant.

Custodi animam meam.) Nam etiamsi quædam legum tuarum præcepta transgressus sum, nondū tamen à tua me prouidētia separaui. Quapropter etiam oro,vt ab hostibus liberer.

Innocentes ac recti adhæserunt mihi.)Et hoc propriū est virtutis, vt odio habeas prauorum congressus:eos verò qui æqualitatem colunt, ac rectitudine vtuntur liberique sunt à malitia,familiares habere,& amicos.

Libera Deus Israël.) Conueniens est regi oratio hæc,quam Deo offert. Decet enim eum qui ad principandum constitutus est, omnem curam impendere subditis. Diuisus enim fuit Israël, sub Saüle, sub Memphiboste,sub Abeshalom, & sub Sabee. Itaque si ope tua potitus ac hostium victor fuero,& bello intestino sublato pace fruetur Israël,& in bonis tuis deliciabitur.

C ARGVMENTVM PSAL. XXV.

Et hunc mihi Psalmum Dauid de seipso dixisse videtur. Arbitror autem istis illum verbis tum esse vsum, cum à Saüle pulsus apud Philisteos commorari coactus est:quos cum videret in superstitione viuere, conuentus illorum,& dæmoniaca sacrificia vitauit. Docebit autem hoc clarius ipsa verborum expositio.

Scholia in eundem Psalmum.

IVdica me Domine.) Cum, inquit, simplicitate vsussim, nec quicquā mali in Saülem designauerim,& tamē nihilominus acerbè simpulsus:oro,vt iniustitiæ huius in me commissæ sis iudex. Te nā que Deum esse noui, & à prouidentia tua spes mea pendet.

Proba me Domine.) Quomodo in simplicitate & innocentia viuens,& peccati expers,periculosis certaminibus impetatur.Renes autem & cor, cogitationes nominat. Renes & cor.

Quoniam misericordia tua.) Probari verò & instar auri conflagrari,propterea oro, quòd de misericordia tua confido. Ab illa namque confirmatus,iam veritate quoque tua delectatus sum. Deinde delectationis huius genera dicit. D

Non sedi cum concilio vanitatis.)Vsque adeò, inquit,cultus tui rationem habui, vt cum essem cū impiis hominibus, conuentus illorum & noxios cœtus effugerim. Significat autem per hoc, quomodo apud Philisteos egerit, cum quibus, cùm propter fugam commorari coactus esset, nullius prorsus iniquitatis illorum consors est factus.

Et cum impiis non sedebo.) Itaque cum nihil habuerim cum illis commercij, confido me loturū manus,& visurum altare tuum, & auribus percepturum laudes tuas, magnificentiamque mirabilium tuorum eos,qui horum sunt ignari, docturum.

Domine dilexi decorem domus tuæ.) Properè, inquit, Domine à conuersatione impiorum libera me desiderio domus tuæ affectum,quæ gratia tua conspicua est, ne vnà cum impiis hominibus,corruptoribus,homicidis, & qui quod iustū est perdunt,peream.Domum autem Dei, tabernaculum nominat. Nondum enim S. templum fuerat constructum. Quapropter subiecit: Et locum tabernaculi gloriæ tuæ. E

Ego verò in innocentia mea.)Interea verò dum illis commoror,fidei sum simplicitate vsus, & confirmatis pietatis rectitudine pedibus securus ac firmus steti. Oro igitur vt ad finem vsque hāc mihi constantiam custodias. Erit autem illud, si ab impiorum istorum cohabitatione liberatus fuero.

In Ecclesiis benedicam te Domine.) Propheticis oculis orbis immutationem præuidens, per psalmorum conscriptionem futurum pollicitus est, vt in omnibus Ecclesiis laudetur Deus.

ARGVMENTVM PSAL. XXVI.

Quærunt nōnulli,quomodo Dauid, cum nōdū esset inunctus,nec sanctissimi spiritus gratiam dum accepisset,propheticos sermones conscripserit,cum id temporis adhuc iuuenis esset, patrisq; ouiculas pasceret,& nōdum regnum administraret nec cuiusquā persequutionem ferret. Cōsiderādum igitur est, quod historia Regum tradit, bis, imò tertiò, vnctum esse Dauidem. Primùm in Bethleem,à Samuele:secūdò in Hebron à tribu Iuda:tertiò, ab vniuersis tribubus. Cum itaque adhuc Saulis persequutionem ferret,& nondum secundā adeptus esset inaugurationē,hisce vsus est sermonibus: id quod manifestius ex parte ipsa Psalmi declarabit expositio. F

Scholia in eundem Psalmum.

DOminus illuminatio mea.) A te,inquit,illuminatus omnes hostes meos contemno.

Dum

Dum appropiant super me nocentes.) Etenim, inquit, qui irruerunt in me, & me instar bestiarum persequuti, ac similem escæ crudiuorarum bestiarum reddere conati sunt, mihi quidem nihil deprauationis intulerunt: ipsi verò omnimodum passi sunt exitium, ac prorsus perierunt.

Si consistant aduersum me castra.) Quoniam tantum, inquit, auxilij diuini cœpi experimentum, etiamsi me duplo vel triplo plures hostes obruere conentur: hac tamē spe munitus, infracto animo
A malis obsistam.

Vnam petij à Domino.) Vnam, inquit, gratiam peto, non diuitias quæro: non regnum, non gloriam, sed vt asiduè diuino liceat asidere templo, & diuinam illinc velut in speculo contemplari pulchritudinem, ac speculari omnia quæ iuxta legis præscriptum aguntur. Experientiam siquidem vtilitatis huius habeo, vt qui salutem iā ex eo decerpserim, ac persequutorum manus effugerim.

Et nunc exaltabit caput meum.) Significat, quòd & regnaturus sit, & victor hostium euasurus, illosque circumquaque cōclusurus, à quibus modò circundatus erat: & quòd sacrificium Deo sit oblaturus, non legale, sed laudis, idque in omnibus Ecclesijs per eos qui Deo crediderunt. Vociferatio verò (ἀλαλαγμὸς) vox est hostilis, ab illis emissa qui reliquis sunt audētiores. Eiusmodi verò est & hymnodia. Est enim vox lætantium, ac Deum laudantium.

Cantabo & psalmum dicam Domino.) Hinc patet
B quòd in prædictis mutatum sit tempus. Promittit enim, quòd cantaturus sit, & hymnū Deo oblaturus.

Miserere mei & exaudi me.) Misericordiam petit non iniustam, sed admodum iustam. Non enim vsus sum, inquit, verbis veritate destitutis, sed mente verbis concordante opus ipsum adieci.

Exquisiuit te facies mea.) Non sufficiunt quæ iam sunt facta, sed hoc futuro quoque tempore faciam.

Ne auertas faciem tuam à me.) Itaque ne repellas me desiderantem, neque desiderata re priues.

Et ne declines in ira à seruo tuo.) Posuit hoc ex metaphora irascentium, & eos qui accedūt auersantium, inque aliam viam declinantium.

ἀπορρίψῃς. ἐς κόρακας.

Adiutor meus esto, ne derelinquas me.) Illud, Ne derelinquas me: alij interpretes, Ne proiicias me, dixerunt. Sumpserunt autem ab extera disciplina dictionem hanc. Habebatur enim apud veteres conuicij loco, cùm dicebatur, ἐς κόρακας: hoc est, ad coruos, ad exitiū: quæ loquutio à fabula qua-
C dam est tracta.

Neque despicias me.) Cùm enim à Saüle pulsus esset, procul cogebatur à parentibus separatus viuere. Tu verò mihi, inquit, Domine, pro omnibus vnus sufficis.

Legem pone mihi Domine.) Quoniam, inquit, procul à cognatis meis viuere cogor, tu mihi sis legislator ac dux viam ostendens, qua ad te perueniam.

Propter inimicos meos.) Ego quidem, inquit, indignus sum qui seruer: veruntamen quoniam nihil iniuriæ iis qui me iam impugnant intuli, iniustè pellor. Ne tradas igitur me iniustè profligatum, iis qui me iniuria premunt.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.) Ipsi namque calumnijs vsi sunt contra me: ego verò nihil detrimenti, propter auxilium tuum, accepi. Sunt autem iacula non contra iniuria adfectum, sed contra ipsos iniustos persequutores cōuersa.

Credo videre bona domini.) Non enim in hac tantum vita hostium ero victor, sed & bonis quæ in futura expectantur, fruar. Deinde & omnes ho- D
mines hortatur. Dicit enim, Expecta Dominum. Et quomodo hoc fieri posit, sequentia declarant.

Viriliter age.) Mens, inquit, virili fortitudine armata, & affectionum victrix, præualet ac vincit. Terram verò viuentium, vitam quæ expectatur vocat, quòd illa morti non sit obnoxia.

ARGVMENTVM PSAL. XVII.

Est quidem hic Psalmus à Dauide dictus, cùm hunc Saül persequeretur, & qui amici videbantur insidiis circumuentū Saüli prodere conabātur: verùm tam hic quàm præcedentes psalmi omnibus etiam alijs, qui in easdem incidunt calamitates, conueniunt.

Scholia in eundem Psalmum.

AD *te Domine clamabo.*) Clamandi verbum non de voce, sed de propensione animi & intensa sedulaque prece dixit. Per geminationem E
enim vehementiam illius significauit. Illud verò, Ne taceas à me, ex metaphora eorum posuit, qui à quibusdam rogati, nihil respondere volunt. Quapropter dicit, Si tacueris à me, auxiliumque tuum detraxeris, confestim morti tradar. Hanc enim lacum vocauit.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ.) Templum quidem nondum id temporis erat extructum, at tabernaculum hîc templum nominat, in quo orauit, corpore procul disito, animo verò illuc destinato.

Ne simul tradas me cū peccatoribus.) Orat B. Dauid, ne quidquam habeat commercij cum his qui duplicitate sunt vsi. Execrabiles enim eos esse dicunt, qui alia loquuntur, & alia volunt: ob quam caussam vult etiam vt præmia studijs ipsorum digna reportent.

Da illis secundum opera eorum.) Nemo iustum accuset, quasi inimicis suis maledicat. Non enim maledictionem habent, quæ dicit, sed iustam sententiam. Redde enim, inquit, retributionem eorum ipsis. Incidant, inquit, in proprias insidias, F
quas alijs substruunt. Deinde & caussam supplicij huius docet.

Quoniam non intellexerunt opera Domini.) Hæc autem fecerunt, inquit, neque verbū, neque opus Dei discere volentes.

Destrues illos, & non ædificabis eos.) Malis enim structoribus vtilis est malæ structuræ destructio. Deinceps diuina reuelatione potitus, futurumque auxilium à lōginquo speculatus, ad hymnodiam linguam soluit.

Dominus adiutor meus & protector meus.) Et caussam etiam subiti auxilij ostendens, subiecit:

Spes enim, inquit, in ipsum, huius mihi prouidentia facta est conciliatrix. Mala itaque corporis mei valetudine, quam ex fuga contraxeram, liberatus, reuirui ac reflorui, bonamque corporis ex lætitia valetudinem recepi.

Et ex voluntate mea.) Hoc est: Non coactam illi, sed voluntariam offeram hymnodiam.

Dominus fortitudo plebis suæ.) Laudo autem eũ tanquam bonum & Dominum, fortitudinem ac salutem regi populoque suo magnificè præbentem. A Seipsum enim Christum vocat. Nam id nominis commune erat & regibus ac sacerdotibus & prophetis.

Saluum fac populum tuum, & benedic hæreditati tuæ.) Hanc itaque benedictionem & salutem populo tuo largire, vt ipse illum gubernas & pascas, hostiumque victorem in perpetuum constituas.

ARGVMENTVM PSAL. XXVIII.

Geminam habet hic Psalmus prophetiam. Vnam, Ezechiæ regi: alteram, Christo omnium regi competentem. Admirabilis enim Ezechias cùm Assyrios vicisset, stupendæq; victoriæ nuncium accepisset, populo præcepit, vt hostijs Deo gratitudinẽ rependeret. Cedros verò & aquarum multitudinem inimicos tropicè nominauit.

Scholia in eundem Psalmum.

B AFferte Domino filij Dei.) Vos inquit, quibus diuinum concreditum est præconium, & filij Dei vocamini, cum animi promptitudine diuinam quolibet prædicationem deportastis, & eos qui in errore vixerunt, sapientes reddidistis, illosque primos Deo obtulistis, & per horum pietatem etiam hymnos in sacris templis offeretis.

Vox Domini super aquas.) Prædicit hoc oraculum vocem illam cælitùs ad Iordanem delapsam. Vocauit autem eam tonitru, propterea quòd per Euangelij prædicationem in vniuersum orbem excurrit.

Dominus super aquas multas.) Non enim Iordanis tantùm gratiam hanc accepit, sed in vniuerso orbe qui sub sole est baptismatis administratur mysterium, diuina inuocatione aquarum sanctificante naturam. Et hinc virtutem illã quæ Apostolis est subministrata prædicit.

Vox Domini in virtute.) Vocem hîc vocat gratiam spiritus, quæ Apostolos virtute & potentia C repleuit: & magnificos cùm abiecti essent, reddidit. Ostendit igitur quanta per hanc vocem effecerint.

Vox quid. *Vox Domini confringentis cedros.*) Quoniam sublimia erant simulachrorum delubra, nec vllum fructum, instar cedrorum, ferebant: assimilat ea cedris Libani, quæ & ipsæ sublimes quidem sunt, vescum verò fructum ferre non solent.

Et comminuet eas tanquam vitulum. Perinde, inquit, atque vitulo per Mosen contrito accidit, ita vniuersa totius orbis simulachra comminuentur & inania reddentur.

Et dilectus quemadmodum filius vnicornium.) Credentium verò populus, ab errore liberatus, atque ob eam caussam dilectus vocatus, inuictus erit, vtpote ab errore multorum deorum liberatus, & vnam colens diuinitatem. *πολυθεΐα*

Vox Domini intercidentis flammam ignis.) Accepta siquidem ignita sanctissimi spiritus gratia, illuminatus quidẽ est sacer Apostolorum chorus, non autem combustus. In futura verò vita duplex erit ac diuisa ignis operatio. Virtutis athletas illuminabit, operarios verò malitiæ comburet. D

Vox Domini concutientis desertum.) Per concussionem, apparitionem Dei significat: Cades verò sanctitatis significatum habet.

Vox Domini præparantis ceruos.) Ceruis natura hæc inest, vt animantia reptilia contemnat. Hanc verò potestatem sanctis quoque Apostolis Dominus dedit. Condensa autem vocat simulachrorum delubra, vtpote prorsus infrugifera. *Cerui natura.*

Et in templo eius.) Admiranda hac magnificentia ad hymnodiam excitatus ista dicit.

Dominus diluuium inhabitare.) Orbem enim hũc torrente iniquitatis submersum reædificabit & innouabit, nouamque creaturam faciet: Quo facto, in seculum regnabit.

Dominus virtutem populo suo.) Per hæc etiam impiorum resuscitationes, & triumphantiũ martyrum victoriam, pacemque Ecclesiis exhibendã prædixit.

ARGVMENTVM PSAL. XXIX.

Dedicationem domus humanæ naturæ renouationẽ vocat, quam etiam Dominus Christus perfecit, cùm nostri gratia mortem in se suscepit. E

Scholia in eundem Psalmum.

EXaltabo te Domine.) Nostris namque primitiis susceptis Dominus, per illas vniuersam naturã salute dignatus est: nec permisit, vt illa derisui fieret inimicis.

Domine Deus meus.) Conueniunt ista Ezechiæ vulgato sensu. Lachrymas & lamentationes pro iis qui mortui fuerant precationis loco posuit, indicibilem ita Dei benignitatem ostendens, quòd non inuocatus, sed conspectis threnis misertus est eorum quæ fiebant.

Psallite Domino sancti eius.) Quoniã enim vniuersis hominibus resurrectionis donum est largitus, non autem omnes digni sunt gratia: competenter dignos ad psallendum consecrat. Optimã autem probationem etiam secundum aliam diuisionem facit. Iram namque indignationi (vocat F autem iram disciplinam) vitam verò voluntati adscribit. Hanc enim vult, non illam. Etenim nos illam accersimus.

Ad vesperum demorabitur fletus.) Et sub Ezechia hoc vsu venit, & in communi nostra salute. Assyrij namque dum cõminationibus essent vsi, & vrbem ad planctum commouissent, manè illam lætitia adimplerunt. Et cùm Apostoli propter passionem Domini lugerent, mulieres manè venerũt lætiamque attulerunt.

Ego autem dixi.) Et Adam hoc in paradiso ante seductionem constitutus sperabat, & Ezechias cùm victor esset Assyriorum: quod manifestè

festè quoque liber Paralipomenon docet, cùm cor Ezechiæ regis eleuatum esse dicit.

Domine in voluntate tua.) Et hoc similiter Ezechiæ Assyriorum victori, & postea diuina gratia priuato, conuenit: & Adamo in paradiso virtutis primùm ornamento decorato, tandem verò propter transgresionem diuina prouidentia nudato.

Ad te Domine clamabo.) His verbis & B. Ezechias vsus est, & humana quoque natura, licet
A non vniuersa clamauerit per se, sed per sanctos, quod iustum sit laudare factorem, id quod proprium est viuentium. Qui namque in cinerem ac puluerem resoluuntur, quomodo cantare poterunt?

Audiuit Dominus, & misertus est mei.) Et Ezechias sacco circundatus, Deo cōtra Assyrios preces obtulit, & humana natura lugubre schema induit. Et quemadmodũ Ezechias accepta quindecim annorum accesione, lætitia repletus est: ita par est, vt & nos spem resurrectionis adepti, mortuos non deploremus. Quapropter conuenit, vt beneficij huius gratia, tantam consequuti gloriam, sine intermissione cantemus, & hymnũ dicamus, nullo tempore silentes. Compunctio namque silentium indit.

Domine Deus meus.) Non solùm pręsenti tempore, sed & post resurrectionem, immensa tua dona recensens, hymnos tibi offeram continuos.

ARGVMENTVM PSAL. XXX.

B *In quibusdam exemplaribus inueni ista de Vria exposita. Videtur autem hic psalmus à B. Dauide eo tempore dictus, quo ab Abeshalomo pulsus erat. Et hoc ipsa verborum expositio manifestius docet.*

Scholia in eundem Psalmum.

IN *te Domine speraui, ne cōfundar in æternum.* Multa me, inquit, ignominia peccatum adobruit. Suppliciter autem precor, ne diu illa in me hæreat, propterea quòd in te speraui.

In iustitia tua libera me.) Ne respicias, inquit, peccatum meum, sed persequentium me iniquitatē. Hactenus enim iusta sententia vsus ab imminentibus me calamitatibus liberabis.

Accelera vt eruas me.) Audisti supplicationem meam, festinum da auxilium.

Esto mihi in Deum protectorem.) Videtur propheticus sermo Euāgelico illi conuenire, qui domum suam supra petram struentem, prudentem esse ostendit, eo quòd illam neque ventorum ne-
C que imbriũ impetus, propter soliditatem detrimento aliquo poterunt afficere.

Et propter nomen tuum deduces me) Omnifaria me prouidentia dignaberis, propter nomē tuum, in quo speraui.

Educes me de laqueo hoc.) Significat his verbis consilium Achitophelis, quod ille contra ipsum Abeshalomo suaserat.

Quoniam tu es protector meus.) In multas sæpenumero calamitates dilapsus, ope tua liberatus sum, vbi animam prouidentiæ tuæ commendaui.

Odisti obseruantes vanitates.) Illi non tibi confisi, sed vanis suis cogitationibus sunt vsi. Consueuisti autem tales prorsus auersari.

Ego autem in Domino speraui.) Etenim in ærumnis constitutus auxilium tuum imploro. Hoc potitus, benignitati tuæ bonorum caussam adscribo.

Saluasti de neces.) Non erraui, perpetuò hisce cogitationibus vsus. Siquidem in hostiũ insidias & latebras, sæpenumero dilapsus, intráque ipsa retia, quæ mihi circum circa tensa erant, constitutus, venatores effugi. Hoc enim intelligit, cùm dicit, Et non conclusisti me in manus inimicorum. D

Miserere mei Domine, quoniam tribulor.) Cogor enim sine intermissione illachrymari, propterea quòd te per peccatum exacerbaui. Et anima mea veluti tempestate quadam & turbatione est repleta. Ventrem autem hìc promptuarium cogitationum vocauit. Cogitationes namque, non venter, conturbabantur.

Quoniam defecit in dolore vita mea.) Omnem, inquit, vitam meam in dolores & lachrymas insumpsi, egestasque & rerum necessariarum penuria corpus meum arefecit.

Super omnes inimicos meos.) Inimici mei, inquit, in lætitia sunt, ego verò ridiculus factus sum, & materia gaudij cruentis, ac metus notis meis.

Qui videbant me, foras fugerunt.) Veriti namque sunt cognati mei, ne inciderent in inimicos meos.

Obliuioni datus sum.) Reprobarunt me omnes tanquam vas perditum, & quasi mortuum in sepulchro iacentem. E

Quoniam audiui vituperationem.) Non ludēs ista dico, sed vt qui probra meis auribus hauserim. Significat autem per hæc etiam ea conuitia, quibus à Semei petitus fuerat.

Dum conuenirent simul aduersum me.) Illi quidem congregati necem mihi struunt, ego verò te Deũ & gubernatorem esse scio. Hoc enim intelligit cùm dicit. In manibus tuis sunt sortes meæ: aut vt reliqui habēt, In manibus tuis sunt tempora meæ: pro eo quod est, Tu distribuis vnicuique prout vis, vel tristitiam vel lætitiam, immutasque ista secundum placitum tuum. Tempora siquidem, vel sortes, rerum immutationes vocat. *Tempora vel fortes.*

Eripe me de manu inimicorum meorũ.) Deinceps redemptionis modum ostendit Postquam enim, inquit, mihi apparuisti, quæ acerba sunt confestim dissoluentur.

Domine, ne cōfundar.) Et hinc discimus quàm multum sit discriminis inter peccatum & impietatem. Quapropter magnus Dauid orat, vt ipse à confusione, quam peccatum intulerat, liberetur: qui verò impiè agebant, cum dedecore neci tradantur. F

Muta fiāt labia dolosa.) Mortē Achitophelis hìc prædicit: qui cùm amicus Dauidis fuisset, contra eum à quo læsus non fuerat, prauus consultor linguam mouit. Rectè autem superbiam & contemptum, consilium illius vocauit.

Quàm magna est multitudo.) Mercedem & præmia timentium te Domine abscondis, tametsi multa sint & admiranda. Cum laboribus verò, illos

illos & ærumnis decertare permittis.

Quam abscondisti timentibus.) Fit aliquando, inquit, vt brabeia manifestes etiam, dum athletam audaciorem reddis. Deinceps prouidentiam eam ex parte recenset, quæ ipsi contigerat.

Abscondes eos in abscondito.) Sufficit tibi, inquit, vt appareas (id enim faciem vocat) ad hoc, vt ab omni eos perturbatione ac tempestatione humana liberes, & è medio abreptas quasi tabernaculo quodam abscondas, & inuisibiles reddas.

A

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit mise.) Perinde, inquit, beneuolentia sua me circundedit & muniuit, atque si incolæ ciuitatem firmis mœniis circumquaque communiant.

Ego autem dixi in excessu mentis.) Putabam me, inquit, vbi in peccatum incidi procul esse à tua prouidentia abiectum: verùm quoniam humiles meas preces obseruasti, non contemnis orantem. Rectè autem & competenter peccatum ecstasin vocauit. Cùm enim iustitiæ viā ambularet, & illa excidit, & in cruentos latrones incidit.

Diligite Dominum.) Conuenit, inquit, vt quotquot viam Dei ingressi estis, omnium gubernatorem diligatis, qui veritate quasi quodam canone vtitur, & immoderatam arrogantiam habentes punit. Non enim simpliciter dixit, Qui superbiam faciunt: sed, Qui abundanter faciunt. Nam eos quidē fert, qui aliquatenus elato animo vtuntur: eos verò qui immoderatè extolluntur, competentibus supplicijs tradit.

B

Viriliter agite.) Cùm ista itaque sciatis, qui diuina spe confirmati estis, confirmate animas vestras hac fortitudine, & gubernatoris nutibus obtemperate.

ARGVMENTVM PSAL. XXXI.

Eandem sententiam habet & hic psalmus. Nam & ipse post historicam veritatem dictus, propheticis oculis noui testamenti gratia, suppeditatáque per Spiritum sanctum credentibus peccatorū remissione præuisa, beatos ille vocat, vtpote qui liberationem à peccatis accipiant.

Scholia in eundem Psalmum.

Beati quorum remissæ sunt.) Lamentis, inquit, & lachrymis propter peccatum acerbis intabescens, beatos illos voco, qui per benignitatē Domini citra molestiam peccatorum suorum sunt consequuti remissionem. Tanta siquidem vsus in illos est benignitate, vt peccata eorum non solū remiserit, sed & contexerit.

C

Quoniam tacui.) Quoniā, inquit, mox atque plagam accepi, vlcus non est manifestatū medico: sed tacui, celareque tentaui, clamore prorupi, peccatumque meum accusaui.

Dum clamarem tota die.) Lamentor, Deumque obtestor multifariis disciplinis & supplicijs petitus. Quod enim dicit, Et grauata est super me manus tua: ex eorum est metaphora sumptum: qui manibus feriunt, inque feriendo aliquandiu perseuerant.

Conuersus sum in ærumna.) Disciplina tua, inquit, non est iniusta, sed admodum iusta. Peccatum siquidem malorum mihi caussa est, quod loco vuæ protuli. Ab hoc autem sine intermissione, quasi spina quadam pungor. Peccatum malorum caussa.

Delictum meum cognitum tibi feci.) Mox quidem atque peccaui silui, verùm postea noctes atque dies meipse accusaui. Ex hac verò accusatione multum fructus collegi. Dedisti nāque mihi peccatorum remissionem.

D

Pro hac orabit ad te.) Non solus, inquit, pro hoc peccato tibi supplico, sed & vniuersi, quotquot in orbe diuinitatis tuæ cognitionem sunt adepti, easdem pro me tibi preces offerent.

Veruntamen in diluuio.) Qui preces diligenter & ex animo offert, multifaria prouidentia fruetur, ita vt tametsi in varias calamitates, instar aquarū inundantes incidat, illas tamen superet, ac tristiū rerum victor reddatur.

Tu es refugium.) Postquam præcedentia de peccato loquutus est, orat vt à malis quæ per illud erant liberetur. Et sanè responsum acquirit. Dicit enim ad eum benignus Dominus.

Intellectum tibi dabo.) Exorbitantem, inquit, & impingentē per errorem ad rectā denuò viam reducā, illiusque tibi cognitionē indam. Restituā tibi etiā priorem beneuolentiā. Hoc enim intelligit cùm dicit, Firmabo super te oculos meos: quod ex eorū desumptū est metaphora, qui amico sunt erga aliquem affectu, illumque respicere volunt.

E

Nolite fieri sicut equus.) Ego, inquit, vos commonefacio, ne stupiditatem illorum imitemini. Si verò obtemperare nolueritis, camum & frenum admittetis perinde atque equi ac muli. Per illa verò disciplinam significat.

Multa flagella peccatoris.) Postquam admonitionem istam ad hunc modum induxit, iam ad alterum chorum transit.

Sperantem autem in Domino.) Vniuersi homines diuina egent gratia, etiamsi de virtutis pulchritudine glorientur.

Lætamini in Domino.) Nemo igitur de peccatis suis exultet, sed in Deo glorietur, & ex illo hymnodiam lucrifaciat.

ARGVMENTVM PSAL. XXXII.

Ne quæras expositionem inscriptionis. Inscriptionem enim non inuenimus. Dictus est autem hic psalmus à B. Dauide, ad caussam B. Ezechiæ pertinens. Figuratus verò est quasi ex ipso Ezechia, populum post admirabilius victoriam, & Assyriorum exitium ad hymnodiam excitante.

F

Scholia in eundem Psalmum.

Exultate iusti in Domino.) Eos qui Deū cognouerunt, & ab errore liberati sunt, Deum continuò laudare decet. Deinde & hoc docet, quomodo hymnodiam instituere debeant.

Confitemini Domino in cythara.) Hæc omnia secundum legalem cultum perficiebantur, cytharis enim ac cymbalis, & tympanis, & reliquis musici instrumentis vtebantur.

Quoniam rectum est verbū Domini.) Iustè, inquit, omnia

omnia gubernat omnium Dominus. Et proposuit vobis operum suorum contemplationem ad credendum, non autem ad curiosè, quomodo facta sint, inuestigandum liber, vt quę ab ipso fiunt, citra curiositatem probemus: & vitæ quidem curam habeamus, hanc verò misericordia & iudicio ornemus. Vnde & subiicit.

Diligit misericordiam & iudicium.) Factorē, inquit, imitari conuenit. Quemadmodum enim illi misericordia vtens, iudicio quidem contra Assy-
A rios vsus, non verò gratia & benignitate dignatus est: ita oportet & nos iniustis iudicium, iniuria vera affectis misericordiam deputare.

Verbo Domini cæli firmati sunt.) Opifex illorum, inquit, non habuit opus labore, sed ad facturam verbum illi sufficit. Vera autem theologia Deum nobis esse verbum cum sanctissimo spiritu, & cælos cælestesque virtutes fecisse ostendit.

Congregans sicut in vtre.) Vniuersam aquarum naturam tanquam in repositoriis quibusdam & separatis locis habet. Trahit autem illam sursum in aëra sublimem, cūlibet, & nubes velut in vtre quodam concludit.

Timeat Dominum omnis terra. Posteaquam cælorum, cælestiumque virtutum, deinde & aquarū substantiæ mentionem fecit: terram quoque ac illius habitatores in medium adducit, docens & illos esse facturam Dei, edicensque vt factorem suum timeant ac tremant, & nutibus illius obe-
B diant.

Dominus dißipat consilia Gentium.) Habent ista duplicem expositionem. Non enim assyriorum duntaxat consilia dissipauit, consiliisque suis potentiam ostendit: sed & reliquorum Gentiū, quæ per orbem sunt consilia, quibus contra Apostolos insurrexerunt, dissoluit, suæque virtutis potentiam manifestam fecit.

Beata Gens, cuius est Dominus.) Perpetuò beatos esse dicit, non opulentos, sed Deo fidentes, & auxilio illius fruentes: populus verò electus & hæreditas Dei vocatus olim quidē Iudaicus, postea verò is est, qui ex Gentibus accessit.

Qui finxit sigillatim.) Omnium Deum de habitaculo suo respicere dixit, non tanquā ignorantem, ac discere cupientem: sed vt iudicantem ac punientem. Quomodo enim possibile est, vt animæ motus ignoret, qui illam fecit.

Non saluatur rex.) Reipsa cognouimus quòd nō sit fidendum, nec corporis robori, nec animi for-
C titudini, nec equi velocitati, neque subditorum multitudini. Cùm enim his omnibus Senacherim abundaret, nihil tamen inde vtilitatis accepit.

Ecce oculi Domini.) Pietas, inquit, omnia bona conciliat. Diuinam quippe prouidentiam attrahit. Illa verò & mortem impedit, & in egestate cō stituto bonorum copiam largitur.

Quoniam adiutor & protector noster est.) Cùm itaque tantis bonis potiti sumus, spem firmam in Deum habeamus, semperq; auxilium ab illo expectemus. Deinde postquam dixit, Et in nomine sancto eius sperauimus, orat vt misericordiā spei suæ respondentem accipiat.

Fiat Domine misericordia tua super nos.) Sermo hic maximæ est fiduciæ. Quis enim ita sperauit, vt purè dicat, Parem spei meæ misericordiam impende? Hoc sanè & in S. Euangeliis docuit Dominus, dicens: Qua mensura metiemini, eâdem vicissim vobis remetientur & alij. Spem itaque perfectam possideamus, vt & multam lucrifaciamus misericordiam.

ARGVMENTVM PSAL. XXXIII.

Cùm acerbum contra se & liuidum Saülis animum B. Dauid vidisset, Ionathæ consilio vsus aufugit, & cùm apud sacerdotem Abimelech ageret, fugam suam illi occuluit, seque tanquam à rege propter vrgens aliquod negocium amandatum esse dixit; cùmque panes postulasset, nullos inuenit alios, nisi eos qui sacerdotibus erant destinati, quos & dante sacerdote accepit. Quoniā igitur cùm fugeret, fugam suam sacerdoti non patefecit, sed se negocium regium exequi dixit, vultū suum mutasse dicitur, vt qui non vsus sit consueta veritate. D

At Psalmi huius historia videtur ea esse, quæ Dauidi inter Philistæos corā Achis rege Geth contigit. 1. Reg. 21.

Scholia in eundem Psalmum.

Benedicam Dominum in omni tempore.) Siue fugiā, inquit, siue persequar, siue prosperè, siue adflictè agam, Dominum meum celebrabo.

In Domino laudabitur anima mea.) Ipse me & illustrem fecit, & conspicuum faciet.

Audient mansueti, et lætentur.) Non patitur vt ipse solus hymnum texat: sed mansuetudinis consortes, consortes facit & hymnodiæ. Deinde & E
gratiarum actionis caussam ostendit.

Accedite ad eum, et illuminamini.) Qui namque cum fide ad eū accedit, spiritalis lucis radios accipit. Ita & magni Moysis, visibilis facies glorificata est. Ita & ipse prædixit, dicens, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Postquam autem consortes pietatis adhortatus est ad hunc modum, incipit & seipsum illis typi loco proponere.

Iste pauper clamauit.) Discite, inquit, ex his quæ mihi acciderunt, omnium Deo fidere. Cùm enim leuis essem momenti, ac custos omnium, prouidentia sua me dignatus est, & hostium victorem constituit.

Immittit angelus Domini.) His conueniunt & Apostoli verba. De Angelis namq; ad hunc modū loquitur: An non sunt omnes administratorij spiritus, ad ministerium missi? Ita & B. Iacob dixit, Angelus qui eripuit me ex omnib⁹ malis. Et multa alia similia poteris inuenire.

Gustate et videte.) Postquam dixit, Accedite F
ad eum, consequenter adhortatur vt gustent, dicens, Gustate, hoc est, Ipsa experientia cognoscite bonitatem Domini, & felicitatem ex eo reportate.

Timete Dominum omnes sancti eius.) Sciendum sanè est, quòd dictus sensus priscis Iudæis conuenit: qui verò in profundo est abditus, diuinorum mysteriorum gratiam significat. Per S. namque baptismum vera fit illuminatio, ac viuificæ delectationis gustus, Seruatoris bonitatem ostendit.

Diuites eguerunt.) Et hæc illis sunt conuenien-

tia, quæ suprà sunt mysticè considerata. Admonet enim eos, qui sanctificationem iam per sacrũ sunt baptisma consequuti, vt dilectionem timore misceant, & bonorum abundantiam à solo Deo expectent. Opulentia siquidem multis est mutationibus obnoxia, & qui hodie diues est, paulo pòst incidit in egestatem. Et prisci Iudæi, cum per prouidentiam Dei diuites essent facti, pauperes postea facti sunt & eguerunt: Gentes verò, vbi ad fidem venerunt, bonorum sunt abundantiam adeptæ.

Opulentia mutationi obnoxia.

A

Venite filij.) Postea quam vitam, mœstitia carentem ac desideratissimam, quasi iucundum quoddam certaminis præmium proposuit, iam consequenter ad certamina hortatur.

Quis est homo, qui vult vitam.) Primùm dehortatur à malicia, deinde virtutis mores exercere iubet. Et initiò linguam, lubricum membrorum, ab omni dolo & versutia mundam conseruare præcipit. Linguæ verò labia connectit, vt quæ motibus illius collaborant. Deinde actum malitiæ vetat: Declina, inquit, à malo, & operationem bonorum præscribit, & fac bonum, inquit. Quod verò caput est bonorum? Quære, inquit, pacem, & persequere eam. Qui nanque pacem complectitur erga omnes, neque clanculum meditabitur ea quæ sunt inimici, neque cædem tentabit: nec alieno thoro insidiabitur, nec maledicet, nec faciet malè.

Lingua.

Inquire pacem.) Charitas benefacit, prospicit, tradit, opitulatur, vna periclitatur, vna certat. Talis enim est sincera dilectio, & germana amicitia. Deinde rursus fructum ipsorum ostendit.

B

Oculi Domini super iustos.) Spectâtur enim, inquit, à Domino Deo, qui talia perpetrant: & qui bona petunt, potientur petitis. Deinde à contrario quod dictum est obtinet, dicens, Vultus autẽ Domini super facientes mala, &c.

Vultus autem Domini.) Vide autem, inquit, eos qui contraria audent, quomodo contra eos omnimodæ perditionis sententiam proferat.

Clamauerunt iusti.) Adest autem Dominus, inquit, iustis, & preces illorum cupidè suscipit. Præcipuè verò eorum curam habet, qui modesto animo vtuntur. Hos enim contritos corde vocauit. Hoc & in alio Psalmo dicit, Cor contritum, inquiens, & humiliatum Deus non despiciet.

Multæ tribulationes iustorum.) Permittit siquidẽ vt in certamen tribulationum descendant, auxiliator verò illis & victores eos irruentium calamitatum reddit, cogitationes eorum corroborãs & firmas efficiens. Ossa nanque cogitationes vocauit. Quemadmodum enim ossibus tanquam solidioribus reliquum corpus fertur, ita & per cogitationes salutem anima lucrifacit.

C

Mors peccatorum pessima.) Qui nãque virtutem amant, tantis bonis fruentur: qui verò in malitia viuunt, mortem accipient actæ vitæ conuenientem, & malæ conuersationis malus erit finis. Qui verò Christum Dei elegerunt, & spem in illum habent, salutem ab eo recipient, vt qui prorsus non sustinuerunt, in positas ab eo delinquere leges.

ARGVMENTVM PSAL. XXXIIII.

Et hunc psalmum similiter B. Dauid à Saüle pulsus, loquutus est. Meminit autem & maliciæ Doeg. Is enim quæ apud Abimelech sacerdotem acta fuerant, Saüli indicauit, ac graui illi sacerdotum occisioni caussam dedit. Recordatur etiam Ziphæorum & aliorum, qui Saüli ipsum prodiderunt, sicuti ipsa verba docebunt.

Scholia in eundem Psalmum.

D

Iudica Domine.) Pulcher est ordo eorum qui dicuntur, & conueniens orationi iusti. Primùm enim petiit, vt omnium Deus iudicet, ac deinde vt supplicij sententiam inducat.

Expugna eos.) Quoniam pugnę recordatus est, necessariò & armorum genera adiecit, hac panopliæ figura eos qui in malitia viuunt perterrefaciens. Non enim talibus armis vtitur Deus iudicans. Sufficit nanque illi verbum, ad extremum infligendum supplicium.

Dic animæ meæ.) Satis mihi ad salutem est verbum tuum. Quoniam enim armorum meminit, rectè docuit, quòd Deus opus non habeat ministris: sed solo verbo & illos puniat, & istis benefaciat.

Auertantur retrorsum.) Aberrent, inquit, ab iis quæ machinantur, sitque ipsis pudor malitiæ messis.

Fiant tanquam puluis.) Hoc & in primo psalmo posuit dicens, Non sic impij, non sic, sed tanquã puluis quem proiicit ventus à facie terræ. E

Fiat via illorum tenebræ.) In fugam eos auerte impetu persequendi, angelis inuisibilibus commisso. Ad hunc modum inuenimus, & Assyrios ab angelo cæsos, & Aegyptiorum primogenita. Tenebras verò & lubricum, ruinam dicit. Impingentes enim, lapsúmque patientes, proni ruunt. Deinde ostenso iusto supplicio subiungit.

Quoniam gratis absconderunt mihi.) Iniustis, inquit, aduersum me insidiis vtuntur. Quod verò dicit, Probro affecerũt: Symmachus posuit, Suffoderunt. Significat autem, illos clanculũ quoq; molitos esse exitium.

Veniat illi laqueus.) Incidant, inquit, in ea ipsa quæ machinantur, & in propria retia cadant, & inexpectatam sustineant venationem. Hoc enim intelligit, cùm dicit, Veniat illi laqueus quem ignorat.

Anima autem mea exultabit in Domino.) Ego verò Domine, inquit, & animi delectationem & lætitiam, in bonis tuis lucrifaciam, & omnibus meis membris, te solum esse Deum vociferabor. Hoc enim significat, cùm dicit: Quis similis tibi? Nẽpe, quòd solus sit Deus aduersus omnes potentiã habens. F

Eripiens inopem.) Non enim finis, vt à potentioribus ij qui pauperiores sunt vastentur: sed & illos strangulas, & istis auxiliaris.

Surgentes testes.) Calumniam inquit passus sum, de illis accusatus, quæ ne cogitaui quidem. Quoniam enim Saül inuidia tactus tyrannidem ipsum exerciturum suspicabatur, atque ob eam caussam bella gereret, inuidi hinc sumpta

sumpta occasione, calumnias contra eum sine intermissione consuebant. Hos falsos testes vocat. Ex illis Doeg erat, ex illis erant Ziphæi, & præter hos, alij multi.

Retribuebant mihi mala.) Ego quidem, inquit, Goliath insolescentem & contra vniuersum populum ferociantem occidi, ac Philistæos sæpenumero expugnaui, deinde spiritualibus modulationibus ipsum Saülem à demoniaca insania liberaui: ipse verò impugnare me nō cessat, morti me
A & obliuioni tradere cupiens. Sterilitatem enim hîc obliuionem nominauit, propterea quòd per sobolem seruatur memoria.

Ego autem cùm molesti essent mihi.) Instruimur ex hoc loco, quomodo calamitates dissoluere debeamus. Sacco, inquit, circundatus, & ieiuniis intabescens, supplicationem Deo obtuli, precationisque fructus accepi. Hoc enim significat, quod dicit, Et oratio mea in sinum meum reuertetur: pro eo quod est, Facta precatione, à Deo quæ petebam accepi, sinumque meum repleui.

Quasi proximum.) Omne illi genus officij tanquam germano fratri exhibui, mœrentisq; ac lugentis humilitatem imitatus sum, nec sustinui vt rectè factis insolescerem.

Et aduersum me lætati sunt, &c.) Ipsi verò me cum multitudine inuadebant, futurum sperantes, vt me occiderent, ac repentè irruebant ignorantem interimere tentantes. Quod enim dicit, Congregeta sunt super me flagella, & igno-
B rabam: hoc Symmachus ita reddidit, Quoniam congregati sunt contra me percussores, & ignorabam.

Dißipati sunt nec compuncti.) Et spe sua falsos & dispersos, ne sic quidem eorum, quæ malè consultarunt pœnitet, sed eadem rursus conantur.

Tentauerunt me.) Omne tentationis genus percurrerunt, inquit, quod consultarunt perficere cupientes. Aliquando nanque fraudulentis sermonibus vsi, occasionem venandi tentabant, nonnunquam verò instar leonum cædem inferre cupientes rugiebant.

Frenduerunt super me.) Hoc autem, inquit, non accusandi gratia dixi, sed desiderans auxilium. Quando, inquit, apparebis & auxiliaberis iniuriam passo?

Restitue animam meam.) machinationum victricem redde animam meam.

A leonibus vnicam meam.) Quoniam suprà dixi, Frendebant contra me dentibus suis, fremitus au
C tem propriè leonum est: rectè eos etiam leones appellauit, vt crudelitatem ac ferociam animi illorum redargueret. Quod verò dicit, Vnigenitam meam: Symmachus singularitatem meam dixit, pro eo quod est, Omni humano auxilio destitutum.

Confitebor tibi in Ecclesia magna.) Illud in populo graui; Symmachus in populo copiosissimo posuit. Habet autem ista prædictio finem suum. Nā in omni terra & mari, etiam per eos qui crediderunt, Deum diuinus Dauid laudat. Ecclesiā enim magnam, & populum copiosissimum: Ecclesias quæ per orbem sunt, vocat.

Non supergaudeant mihi.) Iterum hîc mentionem eorum fecit, qui Saülem exacerbabant, vt qui, cùm amicitiam simularent, quę hostium sunt moliebantur. Hoc verò & in sequentibus manifestius dixit.

Quoniam mihi quidem.) Amicis verbis vtentes, iramque veluti terra quadam occulere tentantes, animum habent dolo refertum.

Et dilatauerunt super me os suum.) Cùm autem insidias sensisse me viderent, denudarunt deinceps, quam antea absconderant, inimicitiam, a- D
pertaque voce super calamitatibus meis lætati sunt.

Vidisti Domine, ne sileas.) Iudex es Domine, & vides omnia, nec quidquam est quod conspectū tuum effugiat, ne contemnas ea quæ facta sunt, neque prouidentia tua destitutum me reddas: sed & iudica, & iustam profer sententiam. Hoc autem & sequentia declarant.

Domine Deus meus, & non supergaudeant). Si enim caussam meam distuleris, ô Domine iterum me illi ridebunt: & dolorem meum, occasionem lætitiæ suæ: & infortunium meum, suam felicitatē facient.

Erubescant & reuereantur simul.) Manifestum est, quæ confusio illis competat, qui vicinos subsannant. Quapropter hanc Propheta arrogantibus & insolescentibus imprecatus est. Exultent verò, inquit, & lætentur perpetuò, qui quæ bona sunt, mihi adoptant, & pacem meam cupiunt: atque hanc me consequutum videntes, te Domine celebrent. E

Et lingua mea.) Ego verò prouidentia tua potitus, noctes atque dies præcepta tua meditationē meam faciam, & beneficia tua perpetuò celebrabo. Quod enim dicit, Tota die: alius, Omni die dixit, vt perpetuitatem significaret.

ARGVMENTVM PSAL. XXXV.

Cùm Saülem D. Dauid in potestatē suā nactus esset, non solum non occidit eum: sed & eos qui id facere conabantur, cohibuit. Orto autem die, in montis cuiusdā vertice cōstitutus, Saülē reprehendit, & inimicitiæ illius iniustitiam redarguit: indicans illi, quòd cùm dormientem eum noctu inuenisset, non vt hostem occiderit, sed vt benefactorem seruauerit: ostenditq; oram chlamydis, & vasculum aquæ, & hastam, quæ ad hoc abstulerat, vt per illa verborum suorum veritatem demonstraret. Itaque psalmum hunc adiecit Dauid, vt eos qui maliciosè agebant accusaret. Admiscuit autem verbis suis & theologiam & prophetiam. Vnde & inscriptio legentem ad finem mittit.

F

Scholia in eundem Psalmum.

Dicit iniustus.) Arbitratur, inquit, qui nutritus est in malitia, neminem animi sui occulta videre consilia. Illud enim, Dicit iniquus, pro, Opinatur ac suspicatur, posuit.

Non est timor Dei.) Loco stupiditatis huiusmodi hoc posuit, quòd dicit eum, ne Dominum quidem, omnia videntem timere.

Noluit intelligere vt bene ageret.) Volens autem istam habet ignorantiam, nolens quæ malè egit expendere.

Iniquitatem meditatus est.) Verbis quidem vtitur veritate vacuis, quid honestum verò sit videre non vult: sed nocte de malis proximo suo inferendis consultat, & per diem consilia sua adimplere conatur. Illud enim, Maliciæ non est offensus, pro, Non est maliciam abominatus, posuit. Idola namque D. Scriptura aliquando abominationes, quandoque & offensacula vocat. Hoc verò Aquila, Maliciam non abiecit: Symmachus, Non reprobauit: Theodotion, Non repulit,
A interpretatus est.

Domine in cælo misericordia tua.) Illi quidem ista perinde moliuntur, ac si nemo sit qui videat, tu verò Domine misericordiam habes immensam, & veritatem inexpensam ac iustitiam maximis montibus comparatam. Procedit autem veritas tua per Prophetas, veluti nubes quasdam, etiam ad homines vsque, salutis illis imbrem demittens.

Iustitia tua, sicut montes Dei.) Cùm tantam habeas veritatem & iustitiam, quánam ratione patienter agas ignoro. Iudicia quippe tua inuisibilem abyssi profunditatem imitantur: Vt enim mortalibus inuisibilis est illius fundus, ita & incomprehensibilis est iudiciorum tuorum cognitio.

Homines & iumenta saluabis Domine.) Et quæ est huius rei caussa? Quoniã vehementer, inquit, multiplicasti misericordiam tuam Deus. Etenim ad iumenta quoque benignitas tua peruenit, non solùm hominibus, sed & illis quæ propter homi-
B nes sunt facta benefaciens.

Filij autem hominum.) Humana verò ad te natura confugiet, germinantem in domo tua bonorum copiam videns. Significat autem his verbis, non solùm diuinæ doctrinæ fluenta, sed & mysticæ alimoniæ fruitionem. Torrenti verò tantorum bonorum suppeditationem assimilauit, primùm, propterea quòd illa mortalibus non est ab initio data. Deinde, vt omnes homines hortaretur ad accedendum ac bibendũ, quòd fluuius iste non sit perennis, sed torrens, qui ad tempus feratur, & ostendat: quod copia ista perennis quidem sit secundum naturam bonorum, torrens verò pro dispensatione fiat, & ad tempus desinat.

Quoniam apud te est fons vitæ.) Manifestè hîc nobis S. Triadis mysterium aperit. Fontem enim vitæ vnigenitum Dei verbum nominauit. Nam ita illud seipsum per Ieremiam prophetam vocat dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi ipsis cisternas, quæ aquam re-
C tinere non poterunt. Dicit itaque fontem istum esse apud patrem, secundum Euangelicam doctrinam, quæ dicit: Ego in patre, & pater in me est.

In lumine tuo videbimus lumen.) Vaticinium habet hîc sermo de immutatione Seruatoris nostri post incarnationem facta. Non enim dixit, Sperauerunt: sed, Sperabunt, vt quod futurum erat, significaret.

Prætende misericordiam tuam.) A sanctissimo siquidem spiritu illuminati vnigeniti tui radios videmus. Nemo enim Iesum Dominum dicere potest, nisi in Spiritu sancto. Et, Deus autem nobis reuelauit, inquit, per Spiritum suum. Exactè itaque per propheticos sermones tres, vnius Deitatis proprietates cognouimus. Da itaque, inquit, continuè placidam ac iustam tuam prouidẽtiam iis, quos cognitione tui dignos effecisti, & qui quæ bona sunt facere cupiunt. Nam vtraque de illis dixit, distinctione iuxta idioma suum vsus. Non enim alios dixit, qui Deum cognoscant, & alios, qui recto sint corde, neque aliis misericordiam, aliis verò iustitiam quæsiuit: sed perfectam virtutem in veracibus dogmatis & actibus deter- D
minauit.

Ibi ceciderunt qui.) Hoc Symmachus sic vertit, Vbi cadent, qui operantur iniquitatem, impellentur nec poterunt stare. Petit autem Propheta, vt naturæ modi custodiantur, & recta via non transiliatur, vt qui sciat contrariæ viæ finem. Etenim qui in illum, inquit, incidunt, nec resurgere deinceps, nec ad rectam viam recurrere poterunt.

ARGVMENTVM PSAL. XXXVI.

Quoniam experimento cognouerat D. Dauid, quanta bona mansuetudo conciliet: & quòd eorum finis qui iniustè viuunt, & arrogantia vtuntur, tristis sit, vitæque ipsorum correspondens. Cognouerat autem ista ex his quæ à Saüle & Abesbalamo, aliisque talibus, qui consimilia commiserunt, perpessus fuerat: admonitionem ad vniuersos mortales inducit, vt ferant quæ tristitia accidunt, & interea prosperitatem mortalium non putent esse felicitatem, sed magis miseriam vocent. Et huius gratia initio psalmi dicit, Noli æmu- E
lari, &c.

Scholia in eundem Psalmum.

NOli æmulari in malignantibus.) Illud, Noli æmulari Symmachus reddidit, Ne contendas: Theodotion verò, Ne assuefias, pro eo quod est, Ne inciteris ad imitandum eos, qui in malicia viuunt, si quando prosperitatem eorum videris. Et vt prosperitatem illorum temporariam esse ostẽdat, subiunxit dicens,

Quoniam tanquam fœnum velociter arescent.) Eadem & B. Esaias dixit: Omnis caro fœnum, inquit, & omnis gloria hominis, tanquã flos fœni: exaruit fœnum, & flos decidit, verbum autem Domini manet in seculum. Consimilia & B. Dauid dixit.

Spera in Domino.) Per omnia vtilitatem spei, quæ in Deum collocatur, docuit. Qui enim in illum sperat, & ab eo pascitur bonis, ab eo suppeditatis potietur. Præcipuè autem potientur F
illis, qui delicias arbitrantur, continuè cum illo conuersari.

Reuela Domino viam tuam.) Deo, inquit, teipsum & acta tua commenda, & auxilium ab eo expecta. Ipse namque tanquam iudex, iustam proferet sententiam, teque celebrabit & illustrem reddet, vt omnibus instar meridianæ lucis conspicuus fias.

Subditus esto Domino.) Cùm hæc itaque scias, obedi Deo gubernatori, & in petendo ab eo quæ bona sunt, perseuera. Et si quenquam videris, quæ mala sunt amplectentem, cui tamen
proposita

proposita non malè, sed prosperè succedant, ne ægre feras neque discrutieris, quasi nemo sit, qui quæ condita sunt gubernet. Hoc quæ sequuntur manifestant.

Desine ab ira.) Quare? Quoniam qui malignè agunt, exterminabuntur. Ne respicias illorum felicitatem, sed fidem expecta, & videbis illorum exitium. Etenim certò scias, quòd qui seipsos ad id accommodarunt, vt diuinam spem sequantur, & mansuetam vitam amplectantur, in tranquilli-
A tate ac pace perseuerant, voluptatem habentes perpetuam, conscientiæ videlicet mundiciem: qui verò fiduciam suam in temporariam rerum prosperitatem collocant, repentinam inuenient mutationem, & omnimodæ tradentur obliuioni, atque ita per hæc consolationem adfert iis, qui per iniuriam læduntur. Ostendit enim, iniquum furere & insanire contra eos, qui tranquillam sunt vitam amplexi: iustum verò iudicem conatum eius ridere, vt qui repentinam illius mortem præuideat.

Obseruabit peccator iustum.) Eandem habent ista cum prædictis sententiam. Docet enim, quomodo iniustus variis quidem machinis contra eos vtatur, à quibus nulla est iniuria adfectus, verùm suis ipsius intricetur laqueis: Gladium enim & arcum, varias illius vocauit insidias. Sunt autem ista similia illis quæ septimo psalmo sunt dicta, nempe, Lacum aperuerunt & effoderunt eum, & incidet in foueam quam fecit. Quin & labor eius conuertetur in
B caput eius. Et in verticem eius iniustitia eius descendet. Nihil horum ab his quæ hic habentur discrepat.

Melius est modicum iusto.) Melior est, inquit, frugalitas cum iustitia, quàm iniqui diuitię, & iniusti opulentia. Deinde & vtrorumque fructus ostendit.

Brachia peccatorũ. *Quoniam brachia peccatorum conterentur.*) Brachia peccatorum potentiam vocauit, propterea quòd per hæc soleant homines operari. Appositè autem illud posuit. Confirmat iustos Dominus. Licet enim à dæmonibus & hominibus impellantur, diuina tamẽ gratia firmati cõsistunt, & irruentes molestias vincunt.

Nouit Dominus dies immaculatorum.) Omni prouidentia Dei fruuntur, qui vitam amplexi sunt irreprehensibilem. Nam etiamsi incidant in calamitates, tamen victores illarum redduntur: & si quando communis obtinuerit egestas, sufficientiam necessariorum à Deo accipient, & præterea sempiternis quoque bonis fru-
C entur.

Et in diebus famis saturabũtur.) Eam hic famem significari arbitror, quam Dominus olim Iudæis comminatus est, dicens, Famem inducam super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Dei.

Quia peccatores peribunt.) Coniunctionis enallage personarum differentiam efficit, & admonet, alios esse intelligendos peccatores, & alios inimicos Domini: Aquila verò & Symmachus pro coniunctione, Verò, Et, posuerunt: ostenderuntque eosdem esse peccatores & inimicos Domini. Dicit autem, quòd osores Dei propter suas iniquitates duraturi sint modico tempore, & vbi se putauerint esse illustres & spectatos, instar fumi dissoluendi.

Mutuatur peccator.) Talis erat Saül, qui perpetuò beneficiis à diuinissimo Dauide affectus, nũquam benefactori suo bonis rependere sustinuit. Beatus verò Dauid Dominum suum imitatus, in benefaciendo perseuerauit. Tales erant & Iudæi, qui variis obsequiis à sanctis Apostolis cumulati, nihilo secius homicidarum animum erga illos declararunt. Verùm Apostoli diuina sua dona illis D
ampliter impenderunt.

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram.) Hoc Deus patriarchæ Abrahę pollicitus est, Benedicã, inquit, benedicentibus tibi: & maledicentibus tibi, maledicam.

Apud Dominum gressus hominis dirigetur.) Huius sanè gratia iusto benedicentibus, benedicit: maledicenti verò, ex æquo rependit, quòd ipse iustorum vias dirigit. Est enim impossibile, vt quisquam sine ipsius gratia inculpabiliter ambulet. Cooperatur autem illis, qui scopum præfixum petunt. Et vt ad hunc perueniatur, opus est vt ad virtutis acquisitionem, cum præposito animi humani diuina quoque prouidentia coniungatur. Nam ita, etiamsi labi contingat aliquando, diuino tamen auxilio potiri licebit. Ita & B. Dauid cùm impegisset, & ad terram propè prostratus ac periclitatus esset, diuina gratia est erectus.

Iunior fui.) Cùm & iuuenis, inquit, fuerim, & in senectutem venerim, non tamen noui aliquan- E
do vidisse me iustum, qui diuina destitutus esset prouidentia. Iustus enim iudex, non solùm iustorum, sed & eorum qui ex ipsis nascuntur, omnimodam curam habet. Ita & Israëlis, licet delinquentis, propter progenitorum virtutem, curam gessit.

Tota die.) Per hoc, quod dicit, Tota die, omnis generis iusti beneficia significat, quæ vel pecunia, vel rebus suis impertit. Cùm autem benefacit, eorũ quidem miseretur, qui beneficiis ipsius potiuntur: Deo verò mutuatur.

Declina à malo.) Hæc itaque scientes, vniuersi mortales, & quotquot virtutis & innocentiæ prę-mia cognouistis, fugite quæuis maliciæ genera, ac viam illis contrariam ambulate, vt sempiternis bonis fruamini.

Quia Dominus amat iudicium.) Rectè ac iustè iudicans omnium Dominus mercedem cuiusuis studiis competentem retribuet, & amantes iustitiæ omni cura dignabitur: in contrarium verò animatos radicitùs euellet. Ita postquã vtrorumq; F
fructus ostendit, iam deinceps docet, quomodò fieri possit, vt amicus Dei iustitiam acquirat, & exequatur.

Os iusti meditabitur sapientiam.) Conuenit, inquit, vt & lingua & animo, diuina proferantur oracula, & horum meditatio sine intermissione fiat. Nam qui ad hunc modum faciendum esse didicit, amator ille virtutis inconcussus & immotus permanet, & se prosternere conantes vincit.

Lex Dei.) Multifariam de eodem loquitur, vt firmiorem memoriam maiore cura & medi-

tatione efficiat. Dicit autem, quòd iustum Dominus, malorum insidiis obnoxium, non sit contempturus, nec sententiæ talia audientium astipulaturus: sed effecturus, vt retia illorum transiliat.

Expecta.) Hisce instructus diuinam expecta sententiam, & positas leges custodi: ita & in præsenti vita fies spectatus, & in futura stabilibus bonis frueris, & finem peccatorum videbis. Deinde, quoniam multos illud angit, quòd iniustorum supplicium in præsenti seculo non videt, A sed coguntur longo tempore expectare: commodum per ea quæ facta sunt, futuris fidem conciliat.

Vidi impium superexaltatum.) Vidit enim magnus Dauid finem regni Saulis, & interitum tyrannidis Abeshalom, & aliorum præterea haud paucorum, cùm arrogantiam tum omnimodum exitium: Rectè itaq; infrugiferis arboribus prosperitatem illorum comparauit. Desolatos dicit non ipsos tantùm, sed & ipsorum locos. Per hæc autem memoriã illorum refricuit. Deinceps rursus admonitionem & consilium inducit.

Custodi innocentiam.) Ne respicias, inquit, ad præsentia hæc tristia, sed quæ futura sunt expecta. Erit enim tempus, quando iis qui simplicitate ac rectitudine sunt vsi, conueniens præmium dabitur.

Iniusti autem disperibunt.) Hoc Symmachus ad hunc modum interpretatus est: Aspernantes autem delebuntur, simul extrema iniquorum B excidentur. Illo, inquit, tempore etiam isti sua præmia recipient, communem interim expectantes interitum.

Salus autem iustorum à Domino.) Qui verò iustitiam operati sunt, diuino potiti auxilio, & salutẽ acquirent: & eos qui per iniuriam lædere conati sunt, superabunt, vt qui spem erga Deum synceram seruarunt.

ARGVMENTVM PSAL. XXXVII.

Quàm exacta fuerit diuinißimi Dauidis resipiscentia, id prædicat, quòd peccata sua tam diligenter confitetur. Peccati nanque in multis psalmis meminit, dum non sustinet vlcus abscondere: sed & morbum & medelam illius, vt documenti mortalibus esset occasio, in medium adducit. Quapropter & hoc psalmo, & peccati mentionẽ facit, & correctionis, quæ propter peccatum fuerat inducta: fuerant autem illi multa tristia illata. Cædes Amnon tyrãnis Abeshalomi, consilium Achitophelis, quod contra ipsum dederat, cõuicia Se- C *mei, & reliqua.*

Scholia in eundem Psalmum.

D*omine ne in furore tuo.*) Hoc modo & sextum psalmum est exorsus, orans vt medendi, non iudicandi modo corripiatur: nec vehementibus, sed mitibus pharmacis sanetur.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.) Hoc, inquit, non frustra oro: sed quòd videam imminere mihi sagittarum nubes, & futurum vt iamiam manu capiar, & admodum verberer. Illud enim, Confirmasti, ab eorum est metaphora sumptum, qui flagris cedunt, ac multas plagas inferunt.

Non est sanitas in carne mea.) Supplicio, inquit, stimulatus, peccati recordor. Huius autem memoria ploratus & lamentationes efficit. Ex illis verò infirmitas mihi & miseria adnascitur.

Sicut onus graue.) Incuruauit me, inquit, graue peccati onus. Cruciat autem me putidus purulentorum vulnerum odor, quæ abiecta prudentia stultitiæ seruiens accepi: qua de caussa omni lætitia priuatus continuè mœreo ac langueo, tristitiæque mutationem non inuenio. D

Quoniam lumbi mei.) His verbis cõcupiscentiam notauit. Lumbis enim insunt renes, per quos appetitus moueri solet. Dicit igitur, Omnium horum malorum caussa ex eo mihi est, quòd desiderio non vt oportebat, sed ad intemperantiam sum vsus.

Rugiebam.) Ex hac, inquit, concupiscentia, hoc lucrifeci, vt ad terram oculos demittã, & sine intermissione propter acerbos cordis mei dolores lamenter. Hac ratione desiderij operationem commutaui, diuinæque voluntatis ministram constitui. Vnde & subiecit, Domine ante te est omne desiderium meum. Quoniam enim illo semel malè sum vsus, semper illud præceptis tuis offeram.

Et gemitus meus.) Vides, inquit, Domine lamẽtationes ac lachrymas meas, vides me turbatum, & viribus destitutum, consuetaque luce priuatũ, atque in ipsa meridie perinde atque in tenebris agentem. Duo autem simul hîc significat, mœstitiã videlicet, qua fit, vt nec lux videatur esse lux, & diuinæ cura priuationem, quam meritò lumen oculorum nominauit. E

Amici mei & proximi mei.) Particulam hanc Symmachus ita reddidit: Amici ac sodales mei, ex aduerso in plaga mea steterunt. Quidã, inquit, amicorum meorum cùm plagam meam viderẽt, quæ hostium sunt, fecerunt, & mihi manifestè aduersati sunt: quidam verò metu perculsi secesserunt, nec auxilio suo mihi succurrerunt. Per priores Achitophelem notat, qui non solùm secessit, sed & perditionis consilia dedit. Et alios autem verisimile est eadem cum illo designasse, præsertim potiorem Israëlis partẽ. Cùm hostes, inquit, amicorum me præsidio destitutum viderent, in insidiis quas struebant, deuorant me cupientes, perseuerarunt.

Et dolos tota die.) Manifestius hoc ipsa docet historia. Cùm enim Abeshalom patris sententias culparet, & eos qui in iudiciis condemnabantur F ad se pertraheret, patienter id tulit B. Dauid. Et cùm Semei conuicia manibus ac lingua eiacularetur, probra illa tacitus ferebat, cùm dixisset, Sinite vt mihi maledicat, Dominus enim illi præcepit, vt Dauidi maledicat: & cùm ex ducibus quidam pœnas conaretur à scelesto sumere, prohibebat. Hac, inquit, tolerantia perseueranter sum vsus, quòd spem in re collocatam haberem, tibiq; caussam meam commendarem, oraremque ne sineres me esse materiam gaudij hostibus meis: & si vincerer, occasionem illis fieri insolentiæ & arrogantiæ.

Quoniam

Quoniam ego in flagella.) Dignum me peccatū fecit, qui flageller. Quare meipſe ſuppliciis ſubcio. Curari nanque cupio peccati doloribus ſtimulatus. Propter quam cauſſam & mei ipſius accuſator fio, & omnem recuperandæ ſanitatis rationem habeo.

Quoniam iniquitatem meam.) Tibi nanque ſoli peccaui, inquit, & malum cōram te feci: illi verò, cùm ſint multis à me beneficiis affecti, contraria retribuunt, meque robuſtiores ſunt facti.

A *Et multiplicati ſunt.* Iterum hæc per Abeshalomum notat iudiciis ſuis detrahentem, & iniuſtos ad ſe vocantem, & cùm filius eſſet ad hoc contendentem, vt parricida fieret. Quem enim ſecundū naturæ leges diligere debebat, hunc velut grauè olentem mortuum odio proſequutus eſt. Conuenit hoc & inutili populo, qui cùm multis eſſet beneficiis cumulatus à Deo, ingratum tamen ſeſe erga gratiam illius exhibuit.

Ne derelinquas me.) Tantis, inquit, doloribus velut fluctibus adobrutus, te Deum ac Dominum meum oro, ne conſueta me prouidentia priues, ſed auxilium tuum præſtes, & ſalutem largiare.

ARGVMENTVM PSAL. XXXVIII.

Ex commentatoribus quidam Idithum hunc pſalmū conſcripſiſſe dixerunt: inſcriptio verò contrarium docet. Eſt enim Dauidis hic pſalmus, Idithum verò, vt qui cantantium choro præfectus erat, in finem eſt da-
B *tus. In finem autem nos mittit, propterea quòd humanæ naturæ vilitatem deplorat, finemq; illius oſtendit. Loquutus eſt autem magnus Dauid hunc Pſalmum, cū perſecutionem ab Abeshalamo, & conuicia à Semei pateretur.*

Scholia in eundem Pſalmum.

Dixi cuſtodiam vias meas.) Semei cùm magno Dauidi parricidæ filij tyrannidem fugienti in itinere occurreret, lapidibus illū petebat, & probris inceſſebat: Dauid verò conſueta philoſophia vſus, non ſolum ipſe ſe non eſt vltus, ſed nec duci exercitus illud interimere ipſum tentanti permiſit, dicens, Sinite vt mihi maledicat, quoniam Dominus illi dixit, Maledic Dauid: vt videat aliquādo Dominus humilitatem meam, & reddat mihi bona pro hac maledictione. Habent itaque Pſalmi huius verba multum conſonantiæ cum illa hiſtoria. Multum enim curæ linguę impendit, mem-
C brum illud lubricum eſſe ſciens, ideoque illi iſta inſtar muri circumpoſuit. Semei verò nihilominus illi, licet nulla adfectus iniuria aduerſatus eſt. Ipſum enim peccatorem tanquam iniuſtum nominat.

Obmutui & humiliatus ſum.) Admodum iſta conueniunt illis quæ ab eo in hiſtoria dicta ſunt: nēpe, Sinite illum vt mihi maledicat: quod & hìc dicit, Quoniam per omnia ſimilis fui ſurdo non audienti, & humiliaui meipſum, competentem ex eo fructum expectans.

Et dolor meus renouatus eſt.) Cùm, inquit, probris ab illo impeterer, peccati mei, quod temerè commiſi, in mentem mihi venit, & hinc verberibus vulnerabar, cogitans propter illud me probris ſcindi, & tyrannide filij premi. Dominus enim præcepit illi vt maledicat Dauidi. Peccati recordatus eſt, eo quòd propter illud corrigebatur.

Concaluit cor meum.) Symmachus ſic reddidit, Exarſit cor meum intra me: & cùm recogitarem, igne exarſi. Cùm peccati mei recordarer, inquit, igne mœſtitiæ flagraui.

Loquutus ſum in lingua mea.) Igitur conuiciatori quidem nihil reſpondi, omnium verò Dominum D mortis cupidus oraui, vt vitæ mihi terminum ſignificaret.

Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos.) Symmachus ad hunc modum interpretatus eſt: Inſtar palmi dediſti dies meos, & vita mea velut nihilū eſt coram te. Mortem autem concupiſco, humanam naturam vitæ ſciens eſſe non diuturnæ. Noſtra ſiquidem vita tuæ collata, ne conſiſtere quidem videtur. Tu namque nec principium habes, nec finem: at noſtra vita veluti palmis mēſuratur. Per hoc autem momentaneam humanæ vitæ breuitatem ſignificauit.

Veruntamen vniuerſa vanitas.) Omnis itaque humana natura, tam in diuitibus quàm in pauperibus diſſoluto vapore ſimilis eſt, vaneque & fruſtra ædificant, & terrenam facultatem colligunt.

Veruntamen in imagine pertranſit homo.) Nihil, inquit, differunt viuentes homines ab imaginibꝰ eorum, quæ ſunt pictæ. Similiter enim tam iſtorum quàm illorum natura tēpore diffluit & cor- E rumpitur. Et tamen nihilominus perturbantur contendentes, & omnis generis turbinibus plena eſt eorum vita, finem habens mortem. Multo autem cum labore diuitias coaceruantes de futuro ſunt hærede ignari. Poteſt enim fieri, vt quem in vita exoſum habent, hunc ipſum ſortiantur hæredem.

Et nunc quæ eſt expectatio mea? Nónne Dominus?) Vale illos dicto, abs te expecto auxilium. Illud verò, Et ſubſtantia mea: Aquila dixit, Expectatio mea. quaſi dicat, Te expecto circumſpiciens, beneuolentiáque tuam expecto, Deinceps cauſſam dolorum oſtendit.

Opprobium inſipienti dediſti me.) Iterum Semei recordatur. Vehementer enim, & hoc cum illis conuenit, quæ dicta ſunt in hiſtoria, nempe, Dominus præcepit illi, vt maledicat Dauidi. Et quæ ſubiiciuntur quoque, ſimiliter ei hiſtoriæ competunt.

Amoue à me.) Te ſiquidem permittente debacchatus eſt ille. Et is quidem flagello ſimilis F fuit, tu verò continuò diſciplinam intuliſti. Quapropter & cum ſilentio, illum quidem contemnens: te verò corripientem reſpiciens, flagella ſuſcepi.

A fortitudine manus tuæ, ego defeci.) Oro itaque & ſupplico tibi Domine, ceſſa iam à correptione. Multitudine namque verborum conſumptus ſum.

In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti hominem.) Non fruſtra, inquit, corruptionibus vteris, ſed delicta redarguendo, mediceque ſcindendo, & ſaniem latentem educis: & dolores quidem

quidem curationibus concoquis, sanitatem verò iis qui scinduntur concilias.

Exaudi orationem meam Domine.) Obsecro, inquit, Domine, exaudi cum gemitu supplicãtem, & cum lachrymis implorantem. Neque enim habitator sum terræ, sed aduena, & ad exemplum patrum breui victurus sum tempore, mortemque propediem suscepturus. Da itaque mihi paululum laxamenti, vt paucos adhuc dies sine doloribus viuam, antequam ex hac vita emigrem.
A Emigraturus autem non tergiuersabor. Quod enim dicit, Et non subsistam amplius: idem est ac si dicat, Ad corruptibilem hanc vitam non reuertar.

ARGVMENTVM PSAL. XXXIX.

Psalmum hunc alij B. Ieremiæ, alij B. Danieli deputarunt, propterea quòd vterque in lacum coniecti fuerunt. Meminit autem de lacu psalmi procemium. In hanc verò sententiam, vnius verbi consideratione cesserunt. Sunt etiam qui hunc psalmum illis competere dicant, qui in Babylone captiui habitarunt. Ego verò illum typicè de his quæ Dauidi contigerunt, scriptum esse arbitror: referri verò ad vniuersam quoque humanam naturam, quæ à Deo et Seruatore nostro resurrectionis spem est adepta.

Scholia in eundem Psalmum.

Expectans expectaui, &c.) Præcedenti siquidem psalmo dixit, Exaudi orationem meam Domine, & precationem meam auribus percipe:
B hîc verò tanquam suscepta iam oratione & data petitione, Expectans, inquit, expectaui Dominum, & attendit mihi. Cùm enim propter peccatum esset aduersus, placidum mihi vultum ostendit.

Et exaudiuit.) Et quid fecit, posteaquam precem tuam exaudiuit? Reduxit me è luto cœni. Ita maxima pericula diuina Scriptura nominare solet. Rursus vbi te liberauit è periculis, quid tibi largitus est?

Et statuit supra petram.) Non est me passus moueri, inquit, & subuerti: sed firmam reddidit stationem meam, & effecit vt in via iustitiæ, sine impedimento curram.

Et immisit in os meum.) Iam enim non amplius lamentando supplico, sed propter accepta beneficia hymnum dico. Ista quidem, sicut dixi, Dauidis passionibus typicè competunt: competũt verò præcipuè humanæ naturæ, quæ in eundem deiecta peccati fundum, & per incarnationem Ser-
C uatoris extracta, spemq; resurrectionis nacta dicit, Expectans expectaui Dominum, & attendit mihi, Mors verò meritò lacus & miseria, peccatum verò lutum cœni, tanquam fœtorẽ emittens est dictum.

Videbunt multi.) Quoniam personam eorũ qui salute sunt potiti, ista referunt, rectè Propheta dixit, quod ij qui bona ista nunquam gustauerunt, visis hisce formidaturi sint, quòd nondum accesserint, nec spem hanc obtinuerint, neque diuino auxilio potiti sint.

Beatus vir.) Vanitatem istarum & in præcedenti Psalmo meminit propheta. Et iterum: Ve- D
runtamen vanè conturbantur. Igitur & hoc loco beatum eum esse dicit, qui & præsentia contemnit, & spem diuinam loco illorum omnium possidet.

Multa fecisti tu Domine.) Maxima quidem sunt & pulcherrima opera tua, humanam quoque laudem superant, quæ singulis sunt temporibus abs tua prouidentia dispensata, vt sub Mose, Iesu & Samuel: verùm quod nunc est factum, his omnibus est admirabilius. Neque enim vnius hominis aut gentis, sed omnium gentium salutem operaris.

Sacrificium et oblationem.) Pro legalibus namque sacris membra nostra consecrare præcepit Dominus. Hac itaque gratia tua cognita, inquit, meipsum tibi obtuli dicens, Ecce adsum. Hanc itaque vocem Apostolus ad Christum refert, idq; vehementer meritò. Est enim illæ naturæ nostræ primitiæ, primumq; decet, quæ nostra sunt prædicere, inque ipso prælineare, quæ vos facere cõuenit.

In capite libri.) Iam olim, inquit, in propheticis libris prænunciatum est de me. Caput Aquila & Symmachus, volumen dixerunt. Ita verò & in hodiernum vsque diem Iudæi sacras scripturas inuoluere solent.

Vt facerem voluntatem tuam.) Cùm ad te, inquit, accedo, omni studio in id incumbo, vt mandata tua adimpleam, & secundum voluntatem tuam vitæ meæ conuersationem instituam. Illud verò, In medio ventris mei: ex eorum metapho- E
ra dixit, qui amicè erga quosdam sunt affecti, ita vt quem diligunt, intrò in ipsum pectus includere cupiant. Hæc autem nec Ieremiæ cõpetunt, nec Danieli. Lege siquidem adhuc obtinente, holocausta & sacrificia Deo offerebãtur. At propheticus sermo his omnibus reiectis rationalem cultum ostendit.

Annuntiaui iustitiam.) Et B. Dauid pollicetur, futurum vt in Ecclesia magna, quæ videlicet per vniuersum orbem diuina esset gratia collecta, iustitia Dei, & prophetiæ huius veritas, & celeberrima salus, & immensa misericordia prædicetur. Et ipsa seruata natura, hanc se pro accepta salute retributionem reddituram pollicetur, quod velit ad Ecclesiam concurrere, labiaque ad hymnodiam mouere, ac iustum prædicare iudicium. Illud verò, A concilio multo: Symmachus reddidit, In multitudine: Aquila verò & Theodotion posuerunt, In Ecclesia magna, vnde manifestum est, quòd de eadem loquu- F
tus sit Ecclesia.

Tu autem Domine ne longè facias.) Ecclesia Dei etiam, posteaquam salute Dei potita est, adhuc eadem opus habet prouidentia, propter multiuarios tam hominum quàm dæmonum incursus, quorum in sequentibus mentionem facit.

Misericordia tua.) Nemo putet ista iis, quæ dicta sunt non conuenire. Nam & tres pueri in camino ignis orantes dicebant, Peccauimus, iniquè egimus, iniustè fecimus. Et quàm plures alios reperies seipsos humiliantes & condemnantes. Ita & hîc Ecclesia Dei maximis procellis

procellis ab impijs petita, non superbit, tanquam decertans: sed peccatis & delictis, quæ dicuntur deputet; oratque vt auxilio Seruatoris potiatur. Aliàs etiam Ecclesia Dei non constat vniuersa ex perfectis, sed simul ex his qui tranquillè viuunt, & quietam vitam amplectũtur. Et quoniam illa vnũ est corpus, velut ab vna persona, tam illa, quàm ista proferuntur.

A *Complaceat tibi Domine.*) Neque enim vulnerare tantùm, sed æternæ morti destinare me volunt.

Auertantur retrorsum.) Verte illos in fugam, inquit, & cura vt errent ab iis quæ cupiunt: mala siquidem mihi moliuntur. Et his qui me subsannant ac derident, fructus loco confusio cõtingat.

Exultent & lætentur.) Eos, inquit, qui te quærunt, ac perpetuò laudant, continua reple lætitia: non accipiant gaudij mutationem. Non enim iis qui simpliciter diligunt lætitiam, hanc apprecatus est: sed his qui continuò desideratum habent amorem.

Ego autem mendicus.) Quemadmodum suprà peccatorum meminit, ita hîc Ecclesiam egenam & auxilio egentem, diuinumque adiutorium implorantem vocat. Conueniunt autem ista singulariter beato Dauidi. Arbitror enim, quòd prophetiam hanc, & gratiæ Christi magnificentiam contemplatus, egenum se & pauperem appellauerit: B & ipse quoque orans, ne prænuntiata illa salus elongaretur, sed quàm velocissimè mortalibus exhiberetur, diuina hac beneficentia potiri petierit.

ARGVMENT. PSAL. XL.

Sunt qui hunc psalmum Dauidi, rursus sunt alij qui illum Ezechiæ deputãt. Non sinit autem diuinum Euãgelium, vt alterutrum recipiamus. Dominus Christus, cùm sermonem quendam ad S. discipulos faceret, ista subiunxit, Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis loquor. Noui enim quos elegerim. Sed vt scriptura impleatur, Qui manducat panem meum, leuabit contra me calcaneum suum. Cùm ergo Dominus præsentem psalmum sibi competere soli ostenderit, audaciam ac temeritatem esse puto, si aliud quisquam argumentum illi adfinxerit.

Scholia in eundem Psalmum.

Beatus quis. BEatus qui intelligit.) Egenum vocat eum, qui omnium est Dominus. Quoniam cùm diues C esset, inquit Apostolus, propter nos egenus est factus, vt nos ipsius paupertate diuites efficeremur. Beatum itaque vocat eum propheticus sermo, qui hanc egestatem intelligere, ac pro viribus celebrare potuerit.

In die mala.) Significat opinor, diem iudicij, diẽ malum futurum, eo quòd iniquos sit adflicturus: ac pollicetur futurum, vt sincera ista paupertatis huius intelligentia à malis formidandi huius diei, eum qui hanc habeat, liberet: efficiatque, vt non solùm futuris bonis potiatur, sed & prospera celebritate in præsenti quoque vita, illustris ac spectatus repleatur, ac simul inimicorum insidias effugiat: & quoniam corpus habeat adhuc corruptibile, ideoque verosimile sit, vt in morbos incidat, & ab his illum liberandum esse promittit.

Dominus opem ferat illi.) Omni, inquit, infirmitate illum liberabit, ac morbum in sanitatem commutabit. Illud enim, Vniuersum stratum eius versasti, pro Commutasti posuit. Iam postquam retributiones eius recensuit, qui desideratam hanc egestatem intelligit, consequenter ostendit, quis illam habuerit: eum ipsum de hac docentem, & de seipso disserentem inducens. Ego, inquit, egenus ille sum, qui volun- D tariam in me paupertatem suscepi, agnus ille Dei, qui mundi peccatum sustuli, qui passiones mortalium mihi appropriaui, qui peccatum non feci, & tamen hanc pro humana natura orationem obtuli.

Inimici mei dixerunt mala mihi.) Inimicos vocat Iudæos, odio se prosequentes, & ad mortem vrgentes: id quod & S. librorum, Euangeliorum videlicet historia docet. Consilium námque cœperunt, inquit, quomodo eum morti traderent.

Cor eius congregauit.) Vaticinium hîc ad Iudam transfert. Sic enim & diuini nos Euangelistæ docent, quòd Iudas ille dixerit, Quid datis mihi, &. ego vobis eum tradam? Quæsiuit autem opportunitatem, vt traderet eum. Hæc & vaticinium hoc dicit, & ipse rerum exitus istis astipulatur. Quòd enim tacitè inter se contulerunt, insidiarum modum quæsierunt. Deinde & tyran- E nidis eum condemnarunt, Pilato dicentes, quòd seipse regem fecisset, Cæsarique tributum dare prohibuisset. Hoc & prophetia prædicit, & Euãgelistæ narrant. Vaticinium de Iuda.

Verbum iniquum, &c.) Hoc est, Præuaricationis accusationem contra me instituerunt.

Nunquid qui dormit.) Etiamsi mortem pertulero, inquit, resurgam tamen: & qui hanc subornarant, dissipabo.

Etenim homo pacis meæ.) Manifestius hoc Aquila & Theodetion sic dixerunt, Atqui vir pacis meæ, in quo speraui: Symmachus verò sic, Sed & homo qui pacificè mecum egit, in quo sperabã. Non enim, inquit, inimici mei tantùm mortem intentarunt: sed & homo ille qui mihi conuixit, & pacem ac beneuolentiam hypocrita simulauit, qui eadem mensa & alimonia mecum est vsus, dolum quem habebat enudauit. Dolum enim calcaneum nominauit, ex eorum videlicet metaphora, qui de currendi velocitate certantes, eos qui F vnà currunt, calcaneo ad hoc vt impingant & cadant, impedire conantur. Calcaneũ quid.

Tu autem Domine miserere mei.) Et hæc omnia tanquam in persona assumptæ naturæ sunt dicta, in qua & passio est tolerata. Nam ita in sanctis Euangeliis Dominum Christum orantem audiuimus, Pater serua me ex hac hora.

In hoc cognoui, quoniam voluisti me.) Et ista formæ serui conueniunt, quam in se vnigenitus filius assumpsit. Non enim angelos, vt D. Apostolus ait, sed semen Abrahæ suscepit.

Et confirmasti me. Ista vaticinatus est. D. Dauid, & indi-

& indicendam philanthropian Dei, & cum intelligens, qui voluntariam hanc in se paupertatem suscepit: ac simul hymnum illi per linguam suam obtulit, vt beatum & ipse finem reportaret. Rectè autem post passiones, hymnum illi obtulit: vt doceret eum, de quo prophetauit, non solùm esse hominem, sed & Deum ante secula sempiternum, cuius essentia perditionis capax esse nequeat.

A

ARGVMENTVM PSAL. XLI.

Populum Deus, cùm peccasset, Babyloniis tradidit, decretis ad captiuitatem eius annis septuaginta. Velut igitur ex horum persona lamentantium, ac libertatem desiderantium dictus est hic psalmus. Quoniam enim in illis pij quidam erant, vt D. Dauid, & suspiciendus Ezechiel, & plures alij Deum diligentes: & cultum illi legitimum affectantes, horum sumpta persona propheticus sermo, quæ ab illis essent dicenda, ante multas generationes docet. Inscriptus est autem hic psalmus In finem, eo quòd post prolixam temporis periodum finem essent, quæ dicuntur acceptura.

Scholia in eundem Psalmum.

QVemadmodum desiderat.) Ceruas dicunt venantes vocare bestias, indeque vehementer ad sitim accendi, & aquas feruentius appetere. Cùm igitur Babiloniis viris, qui impiè & iniquè viuebant, ac serpentibus similes erāt, pij conuiuerent: rectè, instar ceruarum, Deum sitire se dixerunt, liberari ex ea calamitate cupientes, diuinumque auxilium expectantes.

B

Sitiuit anima mea.) Desidero, inquit, & sitio veri Dei cultum. Illud enim, Quando veniam & apparebo ante faciem Dei: de cultu Dei, qui secundū legem erat, dixit. Admodum autem competenter Deum fortem ac viuentem nominant, ad inanimata & immobilia Babyloniorum idola respicientes.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ.) Cùm noctes, inquit, ac dies lamentarer, satiari tamen non poteram, sed erant mihi lachrymæ loco cibi, cum probris in te iactatis impeterer. Inimici siquidem subsannant me, ac prouidentiam tuam tanquam imbecillem obiiciunt. Quocirca cum ista continuè cogitarem, sine intermissione lamentabar. Illud enim, Effudi in me animam meam: idem est, atque, Pudefiebam & ad lamentandum permouebar.

Tabernaculum.

Quoniā trāsibo.) Tabernaculum vocat protectionem Dei. Itaque post tristia quæ placita sunt prædicat & prædocet, vtpote quòd velocissimè reuocationem sint adepturi, à diuina gratia reducendi: & quòd ad terram desideratam sint redituri, ac domum Dei reædificaturi, consuetaque festa celebraturi, & festiuum sonitum ac spiritalem melodiam auribus suis hausuri.

C

Quare tristis es anima mea.) Cùm hæc promissa acceperis, ô anima, cessa animum despondere ac lugere, sed spe potius firmata prophetiæ finem expecta, vbi visa salute quæ continget, hymnos seruatori Deo offeres.

Ad meipsum anima mea conturbata est. Habent ista quandam affectum expresionem animæ secum differentis. Quoniam enim dixit, Cessa à luctu: respondet illa dicens, Non frustra lugeo & lamentor. Mouet enim mihi lachrymas patriæ terræ memoria. Terram enim Iordanis, promissionis terram vocat. Per montem autem & fluuium, omnem illam terram significauit.

Abyssus abyssum.) In terra illa agens, inquit, inimicorū tradita sum multitudini, & velut in abysso submersa. Abyssum enim vocat militares acies, & multitudinis exuberantiam immensis aquis comparat: & quæ ab illis fiebant, antiquo illi diluuio assimilat. Tu enim illos induxisti, inquit, vt præuaricationis pœnam de me sumeres. *Abyssus.* D

Omnia excelsa tuā.) Tempestates tuæ & fluctus tui supra me transierunt. Quoniam enim militiā abysso comparauit, in ea forma permanent: & impetus qui ab inimicis fiebant, fluctus ac tempestates vocat.

In die mandauit Dominus.) Cùm enim sciam, inquit, misericordiam Dei nunquam non suppeditari, ac nocte hoc in meipso cogitē, cano & hymnum illi dico, qui res nostras tanta prouidentia dispensat. Offero autem illi & preces, orās vt hac philanthropia potiri liceat.

Dicam Deo, Susceptor meus es.) Hæc, inquit, ad Deum meum dico. Prouidentia tua semper sum fretus. Qua de caussa illa me iam priuasti, vt sine intermissione lugeā ac lamenter, propter probra quæ ab inimicis inferuntur. Contumelia siquidē afficientes me, plagisque ac vinculis ossa mea cōterentes, subsannant me dicentes, Vbi est Deus tuus? dum ista me propter tuam imbecillitatem ferre putant. Illud autem, Quare oblitus es mei? idem est ac si dicat, Quare mihi prouidentiā tuā non impendisti? Obliuionis siquidem passio Dei propria non est, sed humana: proprium verò Dei est, nullis esse passionibus subiectum. E

Quare tristis es anima mea.) De salute, inquit, ô anima ne desperes. Habes enim seruatorem Deū, in quo firmam cùm sis adepta spem, extingue istā tristitiam, consolationemque admitte.

ARGVMENTVM PSAL. XLII.

Inscriptionem apud Hebræos non habet hic psalmus, propterea quòd eiusdem cum præcedenti est sententiæ. Orant autem Deum, qui præcedētis psalmi verba loquuti sunt, vt inter se & Babylonios multa crudelitate vtentes, iudicet: vnde illos etiam gentem non sanctam, ac regem eorum virum iniustum ac dolosum nominant. F

Scholia in eundem Psalmum.

IVdica mihi Deus.) Eandem denuò orationem proferunt, ab inimicorum crudelitate liberari obsecrantes, propter quā tristes ac mœsti semper erant.

Quare me repulisti.) Non dicunt hoc accusandi gratia, sed quòd cùm alieni essent ab aliorū præuaricationibus, nihilominus vnà cum illis diuina priuati essent prouidentia.

Emitte lucem tuam.) Tempus hic immutarunt

Septua-

Septuaginta, & de futuris tanquam de præteritis loquuti sunt. Alij verò manifestiorem interpretationem posuerunt: Emitte, inquiunt, lucem tuam & veritatem tuam, quæ deducent me. Oro, inquit, vt auxilio tuo fruar. Per hoc namque possibile mihi erit, vt & acerba hac seruitute liberer, & ad patriam terram reuertar, & in templo repurgato legalem cultum offeram. Tabernacula siquidem, templum appellauit: & montem sanctum Siona: lucem verò & veritatem, diuinam apparitionem. Quemadmodum enim calamitates caliginem, ita liberationem ab illis lucem nominat.

Taberna-culum pro templo.

A

Et introibo ad altare Dei.) Reditum, inquit, desidero exoptatissimum altare tuum videre, & per illud te Dominum contemplari gestiens, qui mihi multiuariæ lætitiæ & gaudij caussas exhibuisti. Illic autem cùm cithara consuetas tibi hymnodias persoluam. In salicibus enim suspendimus organa nostra, legis præuaricationem rati, si extra tuum te locum coleremus.

Spera in Deo.) Et hîc manifestum est, quòd eandem vtrique psalmi sententiam habent. Seipsos admonent, qui verbis hisce sunt vsi, vt spes meliores habeát, mœstitiæque passionem superent, ac salutem à Deo expectent, vt quę sine omni dubitatione sit exhibenda.

ARGVMENTVM PSAL. XLIII.

B

Psalmum hunc Propheta non in sua, sed Machabæorum persona dicit, quæ illorum tẽpore futura erãt edisserens ac prænuncians. Solent enim ad hunc modum Prophetæ, omnia tempora percurrere: præterita, præsentia et futura. Qui verò Machabæi fuerint, et quæ ab illis ac sub illis sint gesta, ipsorum historia declarat: quæ hoc loco, tanquam cognita, sunt omittenda. Hi ergo, qui bellum erant contra Antiochum gesturi, videamus quæ sequuntur.

Scholia in eundem Psalmum.

DEus auribus nostris.) Quoniam nonnulli ex eis qui vnà erant ad id bellum descripti, multitudinem & acies hostium: deinde & præoccupatam victoriam, & quòd omnes excursus intercepissent, videntes, suamque imbecillitatem reputantes, facillimè ab eo opere deijciebãtur: vt animos eorum erigeret, ostenderetque, in re militari omnia sita esse in manu Dei, alacriores eos reddit. Omnis itaque ipsorum oratio, incitamentum est exercitibus, omnia Deo commendare iubens. Quare autem dixit, Auribus nostris audiuimus? Mos hic vulgatus est inter homines. Quãdo enim quędam disseruntur de ijs, quorum persuasionem admittũt, auribus illa suis audiisse dicunt. Quod igitur de auribus adiicit, eius est qui auditori certò persuadet.

C

Patres nostri.) Audite hoc, quotquot filios vestros negligitis. Fecerant illi parentes ora sua quasi quosdam libros ad instructionem filiorum suorum, tam ipsi in memoria beneficiorum Dei perseuerantes, quàm filios suos huiusmodi narrationibus ad cognitionem Dei inducentes.

Opus quod operatus est.) Vetustę cuiusdam narrationis meminit. Quare autem non recentis alicuius mentionem facit? Quoniam apud homines quidem rectè recentium rerum narrationem facimus, propter imbecillem eorum memoriam: apud Deum verò, cui omnia ex ęquo sunt cognita, tam vetustarum quàm recentium. Nihil hîc discriminis est.

Manus tua gentes.) Vide quomodo dictione propriè vtatur. Non enim, inquit, victoria contentus fuisti, sed vlterius omnia sunt progressa. Qui terram istã detinebant, radicitùs sunt euulsi. Aduenæ verò, ciues & habitatores illius sunt facti. Iam si aduenas illos tanta velocitate victores eorum qui terram inhabitabant constituit: multo magis nos, qui patriis sumus sedibus eiecti, non contemnet.

D

Aduenæ.

Non enim in gladio suo.) De Aegyptiis quidem hoc dici tradunt: mihi verò & ipsum de Gentibus dici videtur. Atqui omnino armati vicerunt in bellis. Armati quidem, verùm opus ipsum non erat armorum: sed Dei, qui exercitus eorum ducebat. Vide quomodo formæ orationis consiliũ intexat. Quomodo autem caussam hanc hæreditatem patrum & maiorum vocat, cùm illi terram hanc non obtinuerint? Quoniam ad hos erat illius facta promissio.

Sed dextera tua.) Cùm de dextera & brachio Dei dixisset, quoniam crassiorum dictionum meminerat, vide quo sermonem reducat & euehat. Et illuminatio vultus tui, inquit, auxilium & prouidentia tua. Deinde & rationem huius subiũgit, dicens, Quoniam placatus fauebas eis, quoniam ita volebas. Erat itaque hoc gratiæ, non meritorum.

E

Tu es ipse rex meus.) Alius principatum gerit supra salutem Iacob. Et quomodo hoc præcedentibus conuenit? Admodum. Quod enim dicit tale est, Nos sumus illorum filij. Deus idem ipse est, qui & tunc temporis & iam operatur. Vnde est igitur tanta rerum mutatio? Illud verò, Qui mandas, idem est quod, Qui iubes, qui denuntias, vt seruetur Iacob. Rursus hîc auxilij facilitatem, ac multam potentiam commendat. Nec simpliciter progenitoris Iacob meminit, sed iustitiæ loco virtutem eius, Deum placare volens, prætexit. Et tu idem ipse es, inquit, & prouidentia tua eadem, & nos tibi accensemur. Hoc enim est quod dicit, in te inimicos nostros ventilabimus cornu. Speramus victoriam, ab eo quòd corneæ tubæ sonant, quæ ciuitatem inimicam deiecerunt.

F

Et in nomine tuo.) Alius habet, pro Contemnemus, compatiemur. Ne putabimus quidem illos aliquid esse, sed tanquam non sint, ita persequemur eos.

Non enim in arcu meo sperabo.) Alius habet, Cõfisus sum. Et quare armis istis es vsus, si nihil in illa spei collocasti? Quoniam Deus ita præcepit. Et ob eam caussam vtor illis quidem, verùm totũ in ipsum cõiicio. Quid necesse est, inquit, vt quę maioribus nostris acciderunt adferamus? Nos ipsi multa adnumerare possumus prouidentiæ tuæ pignora

pignora. Huius enim gratia dicit, Et odientes nos confudisti. Non enim simpliciter nos eripuisti, sed cum eorum confusione qui contra nos insurgebant.

In Deo laudabimur tota die.) Alius habet, Deum laudabimus tota die. Quæ victoriam cõcernunt, transierunt: quæ verò ad gratiarum actionem pertinent, nos manent. Totam namque diem, totam vitam intelligit. Non solùm, inquit, cùm succurris nobis, sed & quando deseris. Illud, Nunc autem repulisti: alius habet, Siquidem repulisti, atqui repulisti: alius, Sed præterea abiecisti, &c.

A

Et non egredieris.) Alius sic, Et non progrederis in exercitibus nostris. Repulsam enim confestim sequitur confusio: & qui repelluntur, omnibus ad hoc sunt obnoxij, vt adfligantur. Virtutes autem hic exercitus ipsorum vocat, propterea quòd in illis est regni virtus. Quid verò est, quòd dicit, Siquidem repulisti nos? Hoc dicit: Quamuis talia passi sumus, à te tamen non deficimus, te glorificantes, & celebrantes, & in te gloriantes.

Auertisti nos retrorsum.) Vide quomodo mala quæ acciderunt extollat, & acceptam calamitatem tragico more exaggeret: vt ostendat, quòd etiamsi vehementer peccatores fuerint, sufficientes tamen pœnas dederint: tantùm non dicens, Omnibus facti sumus ignominiosiores, posteaquam tua sumus prouidentia priuati. Et ne hactenus quidem constiterunt hæc mala, sed insuper pabulum etiam facti sumus hostibus, qui nos pro viribus suis depascuntur. Hoc enim est, quod dicit, Diripuerunt nos sibi ipsis, nemine existente qui prohiberet.

B

Dedisti nos.) Quid est quòd dicit, Tanquam oues escarum? Fecisti nos quibusuis ad prædandum expositos & despicatos. Sunt enim oues quædam possessionis, ad fœturam accommodæ: sunt verò rursus aliæ quæ vel propter senium vel sterilitatem, ad escas tantùm sunt vtiles. Hoc verò omnium est grauissimum, primùm in gentes dispergi: deinde nec legem inter illas exactè custodire posse, sed patrio regno excidisse: & non in gentem duntaxat aliquam, sed vbique dispersos, & ad hoc vnum esse dispositos, vt malè afficiamur, & nec vlcisci nos, nec manum quidem in contrarium extollere posse: Quid igitur est quod dicitur? Vilitatem & contemptum huius populi exprimit. Tanquam vilis pretij nos, inquit, & contemptos dimisisti. Et hoc ex humana est consuetudine sumptum. Solemus enim ignobilia & vilia sæpenumero absque pretio tradere. Quemadmodum enim, inquit, si homo res suas deserat ac prostituat, ita & ipse nos tanquam inglorios deseruisti. Hoc sanè & in eo quòd subiungit, manifestat dicens: Et non erat multitudo in commutationibus nostris. hoc est: Cùm emeremur ac distraheremur. Pretium enim, commutatio est, quæ datur. Alius habet, Pompam quæ circa nos erat. Graue est hoc supplicium & intolerabile, præsertim coram inimicis probris affici: idque si hoc ferendum sit ab hostibus, & circumstent ij qui cupidè irruat. Quid est autem quod dicit, Posuisti nos in parabolam? hoc est,

C

in fabulam probrosam.

Commotionem capitis.) Alius, Transpositionem habet, vt hoc videlicet dicat: Quoniam transposuisti nos. Vel per hanc commouendi capitis figuram, vesaniã eius qui vehementer insultat, ostendit.

Tota die verecundia mea contra me est.) Alius sic, Confusio mei coram me est.

A voce exprobrantis.) Alius habet, Blasphemantis. Hæc illum magis quàm reliqua supplicia momorderunt. Quoniam, enim, inquit, nunquam non vsus sum rerum prosperitate, hostesque prostratos ac prolapsos deuici, apertaque sunt omnium ora, nosque in sortem veneramus alijs contrariam. Nam illi quidem ante illata mala prostrati sunt, nos verò post illa stetimus immoti. Hæc verò dicunt, vt spe bona recreent eos quos secum habebant. Illud verò, Nec iniustè egimus in testamento tuo: idem est ac si dicat, Quæ nobis commendata sunt, exactè custodiuimus. D

Et non recessit retro cor nostrum.) Alius sic, Et non secessit. Quod quidem antea dixit, hoc & iam dicit: videlicet, quòd cùm in tantis essent fluctibus, ne minimum quidem animum despondèrint. Viam autem legem dicit, à qua se non declinare dicunt: vt sit in communi hæc particula negatiua, vtraque periodo nec recessisti retro, nec exorbitasti. Huic enim sententiæ & aliorum expositio consonat. Si verò non intelligatur in communi negatiua particula, exponatur ad hunc modum illud, Declinasti semitas nostras à via tua. Nos quidem omnia custodiuimus, tu verò templum tuum desolatum reddidisti, & nos inter alienos agere fecisti, quod non sinit, vt cultus tuos perficiamus. Via enim est templum, qua ad cultum quasi manuducimur. Via pro lege. E

Et cooperuit nos vmbra.) Videntur hæc mihi respondere superioribus, vbi mala sua recensent, dicentes, Et pudor faciei meæ operuit me. Et, Humiliasti nos in loco adflictionis. Quòd si quis hanc particulam ad id retulerit, quod dixit, Et declinasti semitas nostras à via tua: consonantiam hic habet, secundum sensum quem diximus. Declarat enim, quomodo ipsos à semitis repulerit, conuersationis dico, tã populi quàm cultuum legalium: eo videlicet, quòd in loca deserta obducti, & in medio hostium derelicti essent. Hoc namque est, quod dicit, Et operuit nos vmbra mortis, pericula notans mortem generãtia. Quòd autem hæc mala effugi nequeant, per ea exprimit, quòd & vmbram & operimentum ponit. F

Si obliti sumus nomen.) Hoc est, gratorum domesticorum, vt etiam malè adfecti, dominum suum colant. Instruunt etiam hic auditores, vt Deum toto corde colant. Nouit enim, inquit, abscondita cordis. Hæc autem ideo dicunt, vt absterreant eos, ne quid Deo indignum cogitent. Deinde, multum hinc est virtutis augmentum.

Et si expandimus manus nostras.) Est & hoc magnum, si quisquam in cultu Dei perseueret, nec ad alterum deficiat. Id verò multo est amplius, si conti-

continuis mortibus ingruentibus eam dilectionem seruet. Quapropter & dixit, Propter te mortificamur tota die. Poteramus paternam conuersationem relinquere, & securè agere: verùm maluimus adfligi, & patriam religionem seruare, quàm pace accepta patriis obseruationibus excidere.

AEstimati sumus sicut oues.) Ostendit hîc cùm ipsorum probitatem, tum Dei virtutem. Dignum A est autem stupore, quòd eos qui instar ouiũ mactationis erant expositi, illæsos seruauit: & cum quotidie morerentur, passus tamen non est incidere in mortem.

Exurge quare obdormis.) Alius habet, Excitare: alius verò, Quare es tanquam dormiens: alius, Expergiscere. Quod verò dicit, tale est: Potest amoliri hæc mala. Non enim per infirmitatem, sed per concessionem tuam fiunt. Somnum enim hîc, concessionem: resurrectionem verò, retributionem: & faciem, auxilium vocat.

Obliuisceris inopiæ nostræ.) Vide iterum animi candorem. Non dixit, Obliuisceris meritorum. Verùm quando pro eo respondet, tum illa profert: quando verò auxilium quærit, tunc per ea seruari orat.

Quoniam.) Rursus animi probitatem vide. Quoniam, inquit, humiliata est ad puluerem vsque anima nostra. Quia dixit, Obliuisceris inopiæ nostræ: hoc est, adflictionis nostræ: iam consequenter eã B adflictionem commemorat. Quod autem dicit, tale est: Non est comparatum nobiscum melius quàm cum mortuis. Potest autẽ & de gulosis intelligi, quod dicit, Adhæsit terræ venter noster.

Exurge.) Alius, Sta ad adiuuandum nos, & libera nos propter misericordiam tuam. Vide quomodo sermonem clauserit. Post mille virtutes vnde seruari orat? Ex misericordia ac benignitate.

ARGVMENTVM PSAL. XLIIII.

Epinicios est hic psalmus, Super floribus filiorum Core. Alius habet, Victori in liliis. Hebræus verò, Pro liliis cantemus canticum laudis, ad dilectum. Alius sic, Cãticum intelligentis ad amores. Rursus alius, Delectis: Septuaginta verò, In finem pro immutandis, filiis Core, ad intellectum canticum pro dilecto.

Scholia in eundem Psalmum.

C *ERuctauit cor meum.*) De Christo hic psalmus scriptus est. Quapropter & titulus, Ad dilectum, habet, & pro immutandis. Magnã enim mutationem operatus est. Vnde & orsus nõ dicit, Cor meum dixit. Quoniam enim nihil eorum quæ hîc dicuntur, humanum est, neque propriæ adinuentionis, sed ex diuina energia, eructandi verbo illud exprimit. Nam verbum quidem nostrum, quando volumus loquimur: eructationem verò non ita. Quapropter eructationem prophetiam vocat. Talia autem eructauit, qualia sunt quibus pauit. Non cibum autem nec potum, sed mensæ suæ cognata, nempe verbum bonum dè vnigenito. Is enim potissimum bonus est.

Lingua mea calamus.) Calamus ea scribit, quę manus, qua tenetur, scribere iusserit. Per velocem autem scribam, gratiam ostendit. Qui namque de suo loquitur, tardus est meditando & componẽdo. Quando verò spiritus mentem mouet, nihil est quod remoretur. Deinde vt ostendat eorum quæ dicuntur, nihil esse humanum, subiungit,

Speciosus forma.) Sunt qui hoc de lingua dictũ esse tradant, quòd illa calamus speciosus sit pulchritudine. Mihi autem de Christo hîc dici videtur. Quapropter & alius sic habet: Pulchritudine elegans es factus, à filiis hominum. D

Diffusa est gratia.) Vide hîc quòd de dispensatione Christi fit sermo. Gratiam autem eam dicit, quæ in carnem nostram venit. Omnis enim gratia in templum illud est effusa. Non enim spiritum dat Deus in mensura. Nos siquidem ex plenitudine eius accepimus. At templum hoc omnem ad se gratiam traxit. Similiter & illud, Propterea benedixit te Deus in seculum, de carne est dictum. Deus namque benedictione non eget.

Accingere gladio tuo.) Ea significat, quæ operationes eius ostendunt. Cùm autem arma audis, supplicium intellige, quo punit. Vide verò & in crassioribus istis nominibus, quàm nulla re egeat Deus: non enim prius armorum meminit, quàm potentem eum vocarit. Et iterum, posteaquam arma recensuit, omnem victoriam dexteræ: hoc est, naturæ & potentiæ eius deputat. E

Specie tua & pulchritudine tua. Gladius, species, pulchritudo, idẽ sunt atque dignitas, gloria & magnificentia. Orat igitur Propheta pro orbe, in bellum eum educens.

Intende, prospere procede.) Dimittitur sermo de sublimioribus ad humilia. Cùm dicit, Intende: arcum nobis manifestat, & iaculum. Deinde vt ostẽdat, quòd armis non egeat: subdit, Prosperè, procede & regna.

Propter veritatem.) Vide quomodo Scriptura seipsam exponat, ostendatque spiritalem hanc esse victoriam. Qui enim armorum meminit, quo modo mansuetudinis mentionem facit? Quæ nãque communio mansuetudini est, & bello? Multa. Nam & Dauid & Moses omnium hominum fuère mansuetissimi: & tamen etiam illi visi sunt vltores. Hoc enim mansueti est, quæ in ipsum commissa sunt remittere, iniuria verò adfectos vlcisci.

Et deducet te mirabiliter.) Hoc est: Natura sibi sufficit ipsa, quemadmodum & potẽtia, ad hoc vt quæ agenda sunt videat, & finem illis imponat. F Alius habet: Terribilis est dextera tua.

Sagittæ tuæ acutæ.) Postquam sagittarum meminit, adiecit, Potentissime: vt discas illũ non egere sagittis, sed eum sibi ipsum sufficere. Illud verò, Populi sub te cadent: parenthesis est. Est itaque mihi duplex hoc loco expositio. Aut enim Iudaicam captiuitatem, aut per anagogen, verbi potentiam dicit. Prædicationis enim verbum sagittis acutius orbem penetrauit, & eorum corda qui an-

tea regis erant inimici, corda tetigit: non vt occideret, sed vt attraheret.

Sedes tua Deus.) Primùm de dispensatione disserit, & tum demum de diuinitate. Hoc autem de regno eius dictum est, quod sempiternum sit in secula. Et iterum quod principio careat, cùm dicit, Quia regnum tuum, regnum est omnium seculorum. Quemadmodum autem thronus, symbolum est regni: ita & virga cùm regiæ tum iudiciariæ potestatis est symbolum. Quapropter A & dicit, Virga æquitatis, &c. Est enim ibi munda iustitia.

Propterea vnxit te Deus.) Oleum hîc, vnctionem vocat. Erat enim oleum Spiritus sancti symbolum. Alioqui & Abraham vnctus est vocatus, & prophetæ. Non autem omnes oleo sunt vncti. Christus verò vnctus est, quando tanquam in specie columbæ Spiritus sanctus supra ipsum venit. Consortes autem spiritales homines vocat, quemadmodum Iohannes dixit, Nos omnes de plenitudine eius accepimus. De Domino verò: Non in mensura, inquit, dat Deus spiritum: sed totus in eum descendit.

Myrrha & gutta.) Vtraque mihi sunt accepta. Quemadmodum cum arcum & gladium audis, non carnaliter intelligis: ita & cum myrrham audis. Illud verò, A vestimentis tuis, docet, quòd & ipsa gratia referta fuerint, sicut sensit mulier hæmorrhoyssa, cùm illa tetigisset.

A domibus eburneis.) Postquam dixit, quæ gesB serit, subiungit & honorem, quòd in templis preciosissimis sit adorandus. Vetus enim materialem ab elephantis honorem habebat. Et rursus prædicationem significat, quòd non idiotas tantùm sit contractura, sed & reges subditura. Volens enim Propheta prædicationis ostendere virtutem, dicit, quomodo attraxerit mulieres, viros, idiotas, diuites: & eos ipsos qui diadematis sunt ornati, & quòd vbique templa sint Deo erecturi.

Astitit regina.) Abiecta illa & detestabilis in quantam sublimitatem ascendit, & cum ministratoribus spiritibus regi adstat? Ipse quidem, quoniam eiusdem est cum patre honoris, à dextris sedet: ipsa verò stat. Licet enim regina sit, ex ipsius tamen non est essentia.

In vestitu deaurato.) Per sensibilia ista sensus accipe Deo competentes. Subiecit enim: Omnis gloria eius ab interioribus est. Atqui vestitus omC nium potissimum sunt ab exterioribus. Verum est, cùm sunt corporis: cum verò spiritalia sunt, mentis oculum intro vertunt. Hoc autem accepit per baptisma. Non dicit, Aurum: sed, Deauratum, propter doctrinæ varietatem.

Audi filia.) Audi, inquit, verba mea, vide miracula & opera mea, & admitte adhortationes. Quoniam enim consuetudine erat ex gentibus, Obliuiscere inquit. Non solùm dicit, Fuge: sed, Ne recordare quidem. Deinde: Si hæc feceris, Obedietia. concupiscet rex pulchritudinem tuam. Nihil hîc corporale est. Obedientia siquidem hoc loco non corpoream, sed spiritalem pulchritudinem commendat.

Et concupiscet rex.) Quoniam illi præcepit, vt relinquat patres, & obliuiscatur populorum, pristinam illorum consuetudinem abiiciat: ostendit præceptorum istorum maximam esse iustitiam. Si enim ipse & pater est, & sponsus est Dominus, iustum vtique est, vt his omnibus relictis, isti sese offerat.

Et filiæ Tyri in muneribus.) Relicto orbe, vicinæ ciuitatis meminit, quæ tunc impietate detinebatur, vt ex parte eorum innueret. Mihi autem videtur etiam vniuersa impietas sic vocari. Vt quando D dicit, Audite verbum Domini principes Sodomitarum: Quoniam Sodomitarum scelera admiserant, ita vocabantur. Et hîc eos qui impiè viuebãt, Tyrios vocauit. Veruntamen licet tales sint, inquit, conuertentur ad me, primitiasque mihi & dona adferent.

Vultum tuum deprecabuntur.) Hoc est: honorabunt & glorificabunt. Fit enim hoc in Ecclesia. Vultum tuum, id est, virtutem tuam. Pulchritudinem tuam, gloriam tuam. Deinde, quia vultus & vestimentorum mentionem fecit, nequis per crassiora hæc sensibile quidpiam intelligeret, subiecit, Omnis gloria eius ab interioribus. Hoc est, Etiamsi sensibilium mentionem faciam, de mente tamen est sermo, deque ornatu qui illic est. Propterea vt crassiorem auditorem dirigeret, ad corporales istas similitudines sermonem duxit.

In fimbriis aureis.) Alius, Contexturis aureis circundatis variegata.

Adducentur regi virgines.) Alius, Sequetur: alius, E Offerentur. Vide quæso Prophetæ diligentiam. Quoniam virginitatis bonum non statim in Ecclesiastico statu, sed post aliquod demum tempus floruit, ideo & ipse hoc præcedentibus demum subiecit, postquam dixit, Obliuiscere populi tui. Quapropter, post eam, inquit, Proximę eius. Non loco simpliciter, sed & moribus & dogmatis illi consentientes. Templum autem hîc regis dicit, Templum Regiam, thalamum, aulam.

Pro patribus tuis.) Quoniam suprà dixit, obliuiscendum esse & populi & patrum, ostendit quòd ex hac quoque parte multa sit potitura prosperitate. Sterilis enim plurimorum filiorũ mater est. Proinde etiamsi à parentibus sis diuulsa, inquit, chori tamen filiorum tuorum ita erunt gloriosi, vt vniuersum orbem sint impleturi. Mihi videtur de Apostolis dicere. Deinde virtutem & gloriam illorum describens, Constitues eos, inquit, principes super omnem terram.

Constitues eos principes.) Egéntne ista expositione aliqua? Ego certè non opinor, sicuti nec F soli opus est, vt illustris esse declaretur. Vniuersum enim orbem Apostoli percurrerũt, factique sunt omnium principum principes, & ipsorum regum domini, potentiores quàm ipsi. Nam reges viui quidam dominantur, isti verò etiam mortui amplius dominantur.

Memores erunt nominis tui.) Postquam amplitudinem eius à longitudine terræ, à latitudine orbis, & à multitudine subditarum gentium dixit, dignitatem eius iam aliunde quoque commemorat: nempe quòd non solùm vbiq; terrarũ,

sed

sed & per omnia secula sese extendat. Immortales enim, inquit, erit memoria tui, perscripta in libris, in plateis, in actis.

Propterea populi confitebuntur tibi.) Vnde cœpit in id & desinit, in Christum videlicet. Quale tandem est quod hinc sequitur? Quoniam rex tantas perpetrasti, talibus principibus imperas, malitiã pepulisti, & virtutem plantasti, hymnum tibi vniuersus offeret orbis.

A

Scholia in Psalmum XLV.

DEus noster refugium, &c.) Consueta philosophia vtitur propheta, à terrenis rebus auditorem abducens, & ad spem quæ cælitus est ducens. Vis enim, inquit, virtutem videre inexpugnabilem, & refugium inuictum? ad Deum confuge. Et rectè refugium & virtutem dixit: vt ostenderet, quòd aliquando fugiendo, aliquando stando & pugnando vincimus. Nam vtraque ista sunt facienda. Simul enim & congrediendum est, dum tempus vocat: & rursus declinandum, dum illud reuocat.

Adiutor in tribulationibus.) Quod sæpenumero dixi, & nunc dico. Non prohibet quo minus tribulationes irruant, sed præsto nobis est vincentibus, vt ita nos vtiles & probatos reddat. Illud verò Vehementer, de adiutore intelligendum est. Neque enim vtcunque adiuuat, sed multa cum excellentia, plus consolationis auxilio suo exhibens, quàm doloris inferri queat à tribulationibus.

B

Propterea non timebimus.) Vide quomodo amplius præstet auxilium. Non enim dicit, Non capiemur: sed neque quod naturæ commune est patiemur, timere videlicet & formidare. Terram autem hîc montes & cor marium, non elementa dicit: sed his nominibus intolerabilia pericula significat. Etiamsi videamus, inquit, omnia confusa, si perturbationem rerum inferendam, si ipsam (vt ita dicam) creaturam in seipsum collidi: non solum non capiemur, sed ne timebimus quidem, quoniam omnium Dominus adiuuat & opitulatur.

Per terram quid significet.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ.) Postquam dixit, Non timebimus, etiamsi cuncta collidendo concrepent: iam de virtute Dei disserit, quòd potentia eius sit inexpugnabilis, & quòd meritò non timeamus. Quòd autẽ dicit, tale est: Omnia mouet, concutit ac transfert quando vult, ita illi sunt omnia leuia & facilia. Mihi verò videtur multitudinem innuere virorum, aut eos qui inter hostes sunt sublimes. Tanta enim Dei virtus est, inquit, vt si simpliciter annuat, omnia concutiantur. Quomodo igitur formidare poterimus, cùm talem habeamus Dominum?

C

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.) Alius habet, Diuisiones: alius, Sanctum tabernaculi Altissimi. De magnitudine virtutis eius loquutus, sermonem iam ad Iudaicæ prouidentiæ argumentum transfert, data illis bona modicis dictionibus exprimens. Innumeris bonis, inquit, ciuitatem nostram potens hic Dominus impleuit. Flumen autem hîc, largitatem & copiam donorum quæ cælitus subministrata sunt, vocat, quasi dicat: Quasi ex quibusdam fontibus omnia nobis bona adfluunt. Non solum autẽ securitatẽ nobis, neque auxiliũ duntaxat, sed & spirituale gaudium exhibet.

Flumen.

Sanctificauit tabernaculum, &c.) Qui nãque adeò est excelsus, nec vllo loco comprehensus, ciuitatẽ hanc tabernaculũ suum vocare dignatus est, quã & vndique cõtinet. Hoc enim est quod dicit: Deus est in medio eius. Quocirca non solum non patietur mali quicquam, sed ne mouebitur quidem. Caussa huius est, quòd velocissimo potietur auxilio. Id sonat quod dicit, Adiuuabit eam Deus manè diluculo. D

Conturbatæ sunt gentes.) Alius, Congregatæ sunt gentes. Non enim simpliciter quibusuis è vulgò irruentibus, sed regibus, & nationibus vndique conspirantibus, vnamque hanc ciuitatẽ obsidentibus non solum nihil est ab illis passa mali, sed & victrix euasit. Neque enim voce & clamore vincit Deus, sed sola voluntate. Veruntamen à crassioribus aliis abducens sublimiorum dictionẽ proponit. Quoniam enim semper armatũ induxit, vt ostendat metaphoricè dicta esse quæ Dei sunt, iam, inquit, dedit vocem suam, & mota est terra. Quoniã nõ modò gentes & regiones, sed & ipsum elementum concutere nouit.

Dominus virtutum.) Hebræus dicit, Dominus Sabbaoth. A terra sermonem supra cælum ad infinitos illos angelorum populos euehit. Quid enim, inquit, homines mihi & exercitus perditos E dicis? Cogita quanta sit virtus eius, à regno quod in cælo habet. Rectè autem virtutes nominauit, vt potentiam eius ostenderet. Quid igitur, quòd potens est, si manum vobis porrigere nolit? Nec hoc timeas, inquit. Propterea subiecit, Adiutor noster est. Et vult igitur & potest, Itaque ne formides.

Venite & videte opera Dei.) Idem argumentũ denuò intendit. Multa cum animi voluptate, dilectionisque erga Dominum affectu, etiam victorias Domini prædicat, quas ipsorum gratia operatus est. Rectè autem non victorias, sed prodigia dixit. Non enim naturali consequentia, quæ facta sunt euenerunt, sed nutu Dei. Meritò igitur illa prodigia vocat, vt quæ præter omnem opinionẽ acciderunt. Non aberrauerit autem quisquam, si hoc per anagogen ad præsens quoq; tẽpus transferat. Bellum enim graue, dæmonum videlicet, confecit, & pacẽ vbiq; extendit. Cùm dicit, & scuta comburet igni, ignem irã Dei vocat. Nunquid F idola & statuæ hæc possunt? Vacate igitur, & multas vobis demonstrationes exhibebo. Hoc enim est illud, Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. id est, Ipsis operibus magnus vobis & excelsus ostendar.

Dominus virtutum.) Hic igitur Deus, vbique magnus & excelsus, à vobis stat. Nihil igitur timete, nihil formidate.

Scholia in Psalmum XLVI.

OMnes gentes plaudite.) Alius sic, Manu plaudite Deo in voce exultationis. Alius, Significa-

gnificate. Alius, In voce lætitiæ. Et quare non dixit. Gaudete: sed, Plaudite? Vt eam nobis animi iucunditatem exprimeret, quæ est cum excellentia.

Quoniam Dominus excelsus.) Vbi sunt igitur, qui gloriam vnigeniti demoliuntur? Ecce rex magnus Dominus vocatur, quod & de patre dicitur. Quando igitur passiones eius audis, ne concidas animo. Natura siquidem excelsus est. Quod autem natura est excelsum, sublimitatem suam
A nunquam amittet.

Subiecit populos nobis.) O rem admirandam! Eos qui se crucifixerunt, ad hoc induxit, vt se adorarent, & eos qui lapidibus adhæserunt, docuit. Et hoc opus non Apostolorum fuit, sed eius qui viã illorum direxit, & animos istorum permouit. Illud verò, sub pedibus nostris, subiectionis intentionem habet.

Speciem Iacob quam dilexit.) Ne quisquam audiens hoc, Elegit nos hæreditatem sibi ipsi, hæsitet ac dicat, Quomodo ergo Iudæi iam infideles sunt? correctione hæsitationem hanc sustulit. Nam potissimum quidem, quantum in ipso fuit & illos elegit, nec quicquam omisit quod se decebat. Si verò finem quæris, audi quæ sequuntur: Speciem Iacob, inquit, quam dilexit. Videtur enim hîc mihi de credentibus loqui. Hæreditatem autem suam, vocat ipsam Gentem: non quòd reliquos vnquam neglexerit, sed vt intentionem dilectionis erga hanc exprimeret. Ostendit igitur propheta, non omnes esse sal-
B uandos, cùm dicit, Speciem Iacob quam dilexit.

Ascendit Deus in iubilò.) Non dixit, Sublatus est: sed, Ascendit. Illud verò, In iubilo: idem est atque, In victoria, cùm tropæis, mortis victor, peccatoque humi prostrato. Non aberrauerit à vero, si quis tubas ora dixerit esse Apostolorum. Clanxerunt enim non ad bellum vocantes, sed victorialia Euangelizantes.

Psallite regi nostro.) Rei benè gestæ magnitudinem hactenus celebrauit, iam deinceps orbem ad celebrandum illam magno studio vocat. Quapropter & ingeminatione vtitur, & hortatur non simpliciter ad psallendum, sed cum multo intellectu. Cognitis, inquit, quæ facta sunt, & cogitata virtutum eius magnitudine. Regnum hîc non ad rationem opificij dicit, sed ipsum hoc appropriationis. Vt opifex enim, semper rex fuit, etiam inuitorum: iam verò spontaneorum, omnium eorum qui mandatis ipsius obediunt.

Regnum.

C *Regnabit Deus super Gentes.*) Quid est quòd subdit, Deus sedet? Regnat, dominatur. Super sedem sanctam suam. Non enim duntaxat regnat, sed sanctè & purè. Tribunal enim Dei supra omnem puritatem resplendet.

Principes populorum, &c.) Ostensa hîc Euangelij epitasi, quod non idiotas modò, sed eos qui diademate sunt insignes apprehenderit: ostendit etiam & veteris & noui Testamenti vnum esse Deum, cùm dicit, Congregati sunt cum Deo Abraham.

Quoniam dij fortes.) Potentes Apostolos dicit, aut etiam fideles omnes. Quoniam enim contra tantos resplenduit, Omnibus, inquit, illis dominati sunt.

Scholia in Psalmum XLVII.

MAgnus Dominus.) Quod dicit tale est: Glorificandum & laudandum eum esse solum, idque cum omni excellentia. Laudandum autẽ propter essentiæ magnitudinem, & propter excellen- D tiam beneficiorum eius, quæ nobis impendit.

In ciuitate Dei nostri.) Quid dicis? An in hac tantum Deum includis? In ciuitate, & in monte? Non hoc dico, inquit: sed quòd nos illum ante alios cognouimus.

Fundatur.) Multa est huius dicti obscuritas. Quod autem dicit, tale est, Magnus est Dominus in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Bene radicans, rectè figens, bene firmans eam in gaudio & lætitia vniuersi orbis.

Mons Sion.) Quánam ratione, dic quæso, Aquilonis iam meminit? Quoniam illinc continuò exoriebantur ipsorum barbarorum bella, & prophetæ continuò Aquilonis regem vocantes hac appellatione sunt vsi, & ollam ex ea orbis regione ardentem descripserunt. Illac enim Persarum sita est regio respectu Palestinæ. Admiratus igitur, id quod factum erat, eam, inquit, Vrbis partem quæ continuò ex Aquilone fuerat impugnata, inexpugnabilem reddidisti.

Ciuitas regis magni.) Vbi dignitatem eius prædicauit dicens, Ciuitas regis magni: subiungit, E Deus in domibus eius cognoscetur, quòd videlicet: multam in his prouidentiam ostenderit. Alius sic, Ecce reges aciem instruxerunt: alius verò, Per ventum violentum: alius, Ardorem habet. Narratur hîc de bello graui, deque illustriori victoria. Deinceps verò dicit, quomodo gentibus innumeris irruentibus suis opem tulerit. Notat enim hoc per multitudinem regum. Dicit igitur, Res gestæ sunt tales, vt ipsi hostes in admirationem inopinorum factorum rapti discesserint.

Conturbati sunt, commoti sunt.) Ita namque comparatum erat hoc bellum, vt horrore impleti se cesserint, nec melius affecti fuerint quàm mulier parturiens, idemque factum sit atque si multam nauticam classem vehemens ventus inuadat, & omnem nauigationem conterat. Videtur enim mihi hoc loco victoriæ facilitatem huiusmodi declarare hypodigmate. Aliter: Qui nautica classe vtebantur, per iram Dei perinde atque ventum violentum vniuersi perierunt. Tharsis verò locum F huius interitus significare mihi videtur. Nam Hebræus hac voce vtitur.

Sicut audiuimus.) Postquam ea quæ tum acciderunt dixit, ad narrationem antiquorum recurrit, vt vtraque illa & ista cognata inter se esse ostẽdat. Quæ namque audiuimus, inquit, ea ipsis operibus adimpleri vidimus: victorias, admirandã tropæa Dei, indicendamque illius gubernationem.

Deus fundauit eam.) Quoniam dixit, Audiuimus & vidimus, quid audiuerit ac viderit subiungit: Quod ciuitatem firmiorem gratia Dei reddat

reddat. Hæc enim illi & fundamentum eſt, & robur. Non humanum adiutorium & auxilium, ſed Deus illam gubernat.

Suſcepimus Deus miſericordiam tuam.) Quoniã enim dixit, Deus illam fundauit: vt oſtendat tantam fuiſſe bonitatis illius prouidentiam, vt faſtũ inimicorum deiecerit, miſericordiam fuiſſe inſignia illa facta dicit. Vnde & ſubdidit: Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua. Non enim ſe-
A cundum menſuram eorum quibus benefactum eſt, ſed ſecundum tuam amplitudinem, guberna-
Laus quid. tionem tuam oſtenderunt.

Secundum nomen tuum Deus.) Laus igitur eſt celebritas illa, quæ ex operibus prouenit. Hoc eſt: Virtutes & inſignia facta. Sunt enim illa in Palæſtina geſta. Magnitudine autem ſua etiam ad terræ fines celebritas iſta peruenit. Dicit iſta vt oſtendat, quòd non ſecundum eorum menſuram quibus benefactum eſt: ſed ſecundum eſſentiam Dei geſtorum iſtorum æſtimenda ſit dignitas. Ipſa náque eſſentia eius iuſtitia gaudet, & philanthropia oblectatur.

Iuſtitia plena eſt dextera tua. Largitatẽ & quod eſſentia illius agnatum ſit, manifeſtat his verbis. Alius ſic, Diſcretio tua. Alius, Accedite: alius, Numerate turres eius. Alius, Laudate: alius, Ad ambitum, ad abũdantiam: alius, Menſurate regias eius: alius, Generatio poſterior.

Circundate Sion.) Quid iſta præcipit? Ciuitatem
B quidem circuire, numerare, reputare eius decorem. Non egent iſta noſtra expoſitione. Præcedẽtibus enim iſta ſubiecit, Vt enarretis ad generationem alteram. Quod autem dicit, tale eſt: Implcamini voluptate, & exultate, cognita ciuitatis huius fortitudine. Quoniam enim facta fuerat ruina, cognoueruntque mutationem quæ ſucceſſerat ad melius, ac didicerunt vrbem redditam eſſe potiorem: adhortatur populum ad hunc modum dicens, Ecce ciuitas deplorata ad illuſtriorem formam rediit. Hæc itaque & illa cognoſcite, vt & hinc potentiam Dei diſcatis. Narrate eam filiis veſtris, quòd illa vos ſemper gubernauerit, rebuſque veſtris præfuerit.

Scholia in Pſalmum XLVIII.

Audite hæc omnes Gentes.) Magna nobis & arcana narrare vult propheta. Neque enim fruſtra omnes vbique terrarum homines ad audiendum vocauit. Non enim Iudæis tantum
C hîc prophetando diſſerit, ſed velut quidam Apoſtolus ſermonem ad vniuerſum orbem extendit. Quid igitur, etiamſi Barbari quidam ſint, ſapientéſne aut idiotæ? iubéſne omnes adeſſe? vtique, inquit. Quapropter exorſus dixi, Audite hæc omnes Gentes & vltrà: Tam terrigenæ quàm filij hominum. Alius, Siue humanitas & cuiuſcunque viri filij. Non dixit autem tantum, Audite: ſed adiecit, Et auribus percipite. Hoc autem nihil eſt aliud, quàm cum diligentia & intenta mente audire. Auribus enim percipere propriè dicitur, quando ad aures diſſeritur. Et quánam ratione dixit, Filij hominum? Quoniam dixit, Terrigenæ, ne quiſquam iuxta extraneorum fabulas homines è terra ab initio progermi- Filij hominum.
naſſe putet: ſubiecit, Filij hominum. Patres quidem nobis ſunt homines, ortus autem & nobis & illis eſt terra. Hæc autem dicens, cohibet mortalium faſtum & inflationem. Quid igitur admirandum magis fuerit, quàm quòd doctrinam non diſcriminatim iuxta dignitates proponit, ſed com mune conuocat auditorium. Eſt enim nobis com munis natura, & ad doctrinã hanc comiter omnes vocat. D

Os meum loquetur.) Vides quàm repentè ſermonem euexerit. Non de pecuniis, inquit, diſſeram, neque de re alia quapiam terrena: ſed ſapientiam cum diligentia ſum loquuturus, non ſimpliciter, nec quæ mihi iam ſit eueſtigiò nata.

Inclinabo in parabolam.) Quæ eſt horum conuenientia cum ſuprà dictis? Qui namque doctoris perſonam hactenus ſuſtinuit, hunc video iam auditoris tenere locum. Quánam ratione hoc facit? Audi. Admodum prudenter & conuenienter ad prædicta. Quoniam enim dixit, Loquar ſapientiam: ne quis arbitretur, quòd dicturus ſit humana, iſta dicit: Inclinaui (inquit) aurem meã Deo, ab illo audiui, & cælitùs delata, ac menti meæ inſinuata loquor. Parabolam igitur hîc narrationẽ Parabola.
vocat. Quod autem ſermonem ænigmaticum facit, non eſt quòd turberis. Sic enim loquitur, vt auditorem excitet.

Aperiam in Pſalterio.) Aliâs autem problema, Pſalteriũ.
adumbratus & ænigmaticus ſermo eſt. Quapro- E
pter & ſapientiam vocare non eſt veritus, diuina reuelatione animatus. Et pſalterium vocat, vt ſignificet ſpiritalem eſſe doctrinam, ſermonemque & conſilium in forma cantici proponit. Quid autem conſulit? Non quæ multis ſunt terribilia, formidanda eſſe: nempe, paupertatem, ignominiam, & morbos: ſed tantum peccatum, de quo dicit, Iniquitas calcanei mei circundabit me. Nouit autem ſeductionem Scriptura vocare calcaneum: vt, Qui edit panem meum, magnificauit ſuper me ſupplantationem. Huiuſmodi namque deceptio eſt peccatum: diem verò malam, futuram illam dicit.

Qui confidunt.) Vos itaque, qui in opulentia confiditis, & potentiam affectatis, fruſtra & inaniter inflamini. Non enim tranſibit vobiſcum ad tribunal illud pecuniarum prærogatiua, aut domeſticum famulitium, aut cognatio, neque minis illis eximent, quæ vos illic manent. Videtur autem mihi vehementer eos ſuggillare, qui in hac vita ſunt diuites. Non dicit, Qui poſ- F
ſident opes: ſed, Qui in illis confidunt, illos ridens ac reprehendens, vt qui confidant in vmbra, & propter fumos inſoleſcant. Rectè autem, dixit, Precium redemptionis pro anima ſua non dabit. Precium enim animæ, ne mundus quidem eſt vniuerſus. Non poterit illam adæquare mundus. Non enim propter mundũ eſt anima, ſed mũdus propter animam.

Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.) Quoniam de diuitibus loquutus, nihil vtilitatis ex opibus eſſe docuit: iam deinceps de illis loquitur, qui in virtute vixerunt, athletis vide-

licet,

licet, ad certamen philosophiæ iniunctis. Ne mihi dicas, inquit, quòd qui huiusmodi est laborem passus, sit & molestiam, sed cogita quo fructu? Quanto igitur melius est, vt hîc modico labore sempiternam requiem reportemus, & immortales reddamur? Hoc enim est quod dicit, Et viuet in finem. Deinde vt ostendat, non tantum illic expectari brabeia: sed & hinc præmiorum esse procemia, dicit, Non videbit interitum, &c.

A *Non videbit interitum, cum viderit, &c.*) Sapiẽtes hîc meo iudicio eos qui in seculo sunt dicit, suggillans eos etiam hîc, quòd cum viderentur esse sapientes, stulti facti sint.

Simul insipiens, & stultus peribunt. Quid hîc dicit? Post prædicta videtur mihi sermonem instituere de impiis, qui præsentibus inhiant, insipientes eos esse etiam ea ex re ostendens.

Et sepulchra eorum, domus eorum.) Quidnam hac insipiẽtia peius esse poterit? qua sepulchra domos esse putant, proque illis contendunt?

Tabernacula eorum in progenie & progenie.) Continuam affectas memoriam? virtuti stude. Nihil enim ita immortale nomen reddit. Declarant hoc martyres, & S. Apostolorum reliquiæ. Monumenta verò non solum splendidum te non facient, sed & ridendum posteris exponent. Aedificia namque quæ longo tempore durant, luxum obliuioni tradi non sinunt. Quemadmodum & columnæ & tropæa vbique de luxu tuo testantia prostant.

Et homo cùm in honore esset non intellexit.) Videtur

B hîc propheta deplorare, quòd rationale animal ad brutorum vilitatem exorbitauit, ita vt saluti suæ contraria committendo frustra laboret. Honor enim, hominis est virtus. Irrationalem autem propheta eum vocat, qui contraria facit, & propterea quòd seipse stultitiæ iugo subdens, bruto peius agitur. Illud enin vel ad agriculturam est commodum, hîc verò seipse stultitiæ subiiciens, etiam hoc pacto peior est bruto factus.

Honor hominis quis.

Hæc via illorum scandalum ipsis.) Quæ via? Multum illud pecuniæ studium. Non enim modicum hæc via offensaculum & impedimentum contra virtutis operationem adfert.

Et postea in ore suo complacebunt.) Grauissimo morbo, & qui caussa sit omnium malorum, laborant. Qui namque ad hunc modum delinquunt, seipsi beatificant, & zelatas vocant. Malitia verò laudata, idque ab ipsis illius operatoribus, cogita quantam acerbæ concupiscentiæ accessionem accipiat. Hoc enim est quod dicit, Et postea in ore

C suo complacebunt. Qui verò hoc morbo laborant, sibi ipsi multa cum vehementia supplicium, quòd à Deo est inducunt. Quapropter & subiicit.

Mors.

Sicut oues in inferno positi sunt.) Mortem hic mihi dicere videtur, perditionem videlicet & futurũ supplicium. Quemadmodum namque cùm & alibi dicit, Anima quæ peccauerit, ipsa peribit: ita & hîc non essentiæ sublationem, sed supplicium significat. Manet autem in metaphora dictionis. Quoniam enim oues dixit, ostendit etiam quis sit illorum pastor. Quisnam ille est? Serpens venenosus, & caligo infinita.

Et dominabuntur eorum iusti in matutino.) Hoc est: Confestim, vt ne tempore quidem opus habeant. Talis enim est harum rerum natura, vt virtuti seruiat malitia. Atqui, dixerit quisquam, contrarium videmus. Verùm non videamus, quo errore multorum mentes laborent, sed de rebus ipsis rectè iudicemus, & videbis dominari virtutem.

Et auxilium eorum veterascet.) Hoc est, infirmũ erit. Et non solum captu faciles erunt, sed neque adiutorem habebunt.

Veruntamen Deus redimet.) Postquam de malorum præmiis loquutus est, iam & de bonorum spe dicit, vt vtrinque auditorem corrigat, tam ex supplicio peccatorum quàm ex præmiis virtutum. Dicit igitur, Res impiorum erunt quales futuras esse dixi: nostræ verò omnes contrariæ: vt sunt, liberatio à supplicio, libertas animæ, securitas, gloria, honor. Hæc enim innuit, dicens, Verũtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cùm acceperit me. Infernum hîc supplicium dicit. D

Ne timueris, cum diues factus fuerit homo.) Et quo modo non timebo, inquit, tanta potentia præditos? Quoniam temporarius est illorum potentatus. Quapropter & subiicit, Quoniam cùm mortuus fuerit, non auferet secum omnia. quibus verbis caussam assignat, ob quam non sint timendi potentes. Vide autem verbi diligentiam. Diuitem enim non modò per id perculit, quòd opes eius cum illo non commigraturas dicit: sed & omni phantasia hîc illum nudat, ostenditque diuitias non esse diuitias, ne tum quidem, cùm illis fruitur qui possidet. Non enim dixit, Cùm multiplicata fuerit gloria eius: sed, Cum multiplicata fuerit gloria domus eius. Hæc enim omnia, fontes, balnea, aurum, argentum, &c. gloria sunt domus, non hominis qui illam inhabitat. Hominis verò gloria est virtus, quæ & cum possessore suo commigrat. At domus gloria in hoc mundo relinquitur. E

Diuitiæ fluxæ.

Quoniam anima eius in vita.) Postquam de diuitiis & gloria dixit, iam ad benedictiones ac laudes transit. Quoniam enim hoc diuites potissimùm curant, vt in foro adulationes & encomia hypocrisi referta inueniant: vide quomodo & ista deiiciat, idque iterum temporis argumento. In vita eius, inquit, benedicetur. Verùm cum aliis & hoc dissoluitur ac transit.

Confitebitur tibi.) Vide quomodo & beneficia notet. Tu quidem adularis & obsequeris, ad tempus aliquod obsequium simulas: ille verò, etiamsi fateatur se debere tibi gratiam, propterea quòd id abs te, idque multò redemit, vt quæ placita sibi sunt facias. Tunc tibi gratias aget. Hoc enim est quod dicit, Confitebitur tibi. Non autem dicit, Cum vtile quidpiam feceris, cum benefeceris: sed, Cum benignè feceris, ipsi quando quæ placita ipsi sunt feceris, vt pro animi ipsius sententia seruieris: vt ostendat, vtrinque damnum esse, tam à concinnata assentatione, quàm à noxia seruitute. F

Scholia in Psalmum XLIX.

DEus deorum Dominus loquutus est.) Et alibi, Deus in synagoga Deorum stetit. Et, Ego, inquit,

inquit, dixi, Dij estis, &c. Et Moses, Diis tuis, inquit, non maledices. Quos igitur hîc Deos vocat? Gentium deos, non quòd dij essent, sed quòd pro diis suspicerentur. Quoniam igitur crassiores adhuc erant Iudæi, nec omnino ab idololatria liberati, animos eorum erigit dicens, Etiam horum est Dominus. De substantiis illorum dico. Est autem hic psalmus præcedenti conformis. Nam & illic redarguuntur & incusantur qui
A peccarunt. Verùm illic quidem orbem in concionem vocat, hîc autem etiam ipsa elementa, & Deum ipsum iudicandi gratia inducit, quapropter & maiore diligentia attendere debemus. Est autem forma hæc omnium ignominiosissima, philanthropia Dei digna. Declarat enim indicendam illius bonitatem, quòd vsque adeò sese demisit, vt in iudicium venerit cum hominibus. Etenim & templum illud, & altare, & sancta sanctorum, & reliqua omnium veteris Testamenti hinc sunt profecta. Quoniam & veritas aduenit, illinc est & Seruator, illinc innumera bona, videlicet in secundo aduentu. in priore namque, occultè & sine strepitu aduenit. Vnde & Ioanni, qui iam ipsum manifestare cœperat, dicebat, Omitte nunc, &c.

Deus manifestè.) Daniel etiam thronum eius vidit, & fluuium ante tribunal eius procurrentè. Et omnia huic per ignem ostenduntur. Cùm vellet igitur ostendere, quàm sit intolerabile futurũ supplicium, imagines istas induxit.

B *Ignis in conspectu.*) Iterum elementorum memini, per quæ innumera bona mortalibus proueniunt, non ad vitam modò, sed & ad cognitionem Dei. Inuisibilia namque eius, inquit, à creatione mundi, &c. Ne mireris autem quòd sermonem ad Iudæos vertit, cùm de vniuersali loquatur iudicio. Nam ad hunc modum & Paulus, Indignatio, inquit, & ira, adflictio & anxietas, aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum, Iudæi primùm, simul & Græci. Rom.2.

Congregate illi sanctos eius.) Quos accusaturus est, eos hîc sanctos vocat, vt accusationem intendat. Nam & nos si quando quos deliquisse vidimus, vehementer reprehendere volumus, dignitatum si quas habent, appellationibus eos honestè vocamus. Quoniam igitur isti & regale sacerdotium, & populus sanctus vocabantur, ideoque superbiebat, contexit hinc propheta accusationis magnitudinem.

Qui ordinant.) Quoniam interea dum innumera mala temerè designabant, implere se legem Dei putabant, si ouem aut vitulum immolassent, pro
C bri loco de illis dicit, Qui ordinant testamentum eius super sacrificiis.

Et annuntiabunt cæli iustitiam eius.) Iterum iustitiam Dei ostendere volens, insensata elementa inducit, quæ hanc secundum eandem formã prædicent, quod & antea dixit.

Quoniam Deus index est, &c.) Iudicandi voculam hîc non simpliciter posuit, de Deo namque iudicis dictionem pro iusto vsurpauit. Iudicabuntur autem Iudæi, & qui post illos in nouo Testamento præuaricantur.

Audi popule meus, & loquar tibi.) Homo ad hominem turbatorem dicit, Si audieris dicam: ita & Dominus ad seruos, Si audieritis me, inquit, loquar vobis.

Deus Deus tuus ego sum.) Ingeminatio ista non temerè ponitur, sed ad insensatos & surdos de dominatu sermonem facit, ostendens quòd sibi debeant libertatem, & conueniat eos si iusti sint debitam referre gratiam, tanquam seruos Domino, & qui maximis sint adfecti beneficiis.

Non in sacrificiis tuis arguam te.) Quoniam potiorem virtutis partem contemnentes, sacrificia erant per battologiam obiecturi: Non inquit, ad hoc veni, vt propter sacrificia vos condemnem. Esaias verò liberius eos reprehendit dicens, Quo mihi sacrificiorum vestrorum multitudo? Quamuis enim multis de sacrificiis sit præceptum, ita tamen præceptum est, vt constet Deum non principaliter de illis præcipere, sed ad infirmitatem eorum sese demittere voluisse. D

Non accipiam de domo tua vitulos.) Vide quomodo animam eorum qui ad humum vsque depressi erant, paulatim subuehat: ostendens illis, quòd de sacrificiis non ideo præceperit, quòd illis indigeat. Quod si, inquit, ad hunc modum coli voluissem, cum sim omnium opifex, largiora vtique sacrificia offerri præcepissem. Deinde carpens ac reprehendens eos subiicit.

Si esuriero, non dicam tibi.) Hoc est, Non esurio. Deus enim non esuriet, nec laborabit, inquit Moses. Cùm sim Dominus omnium, quæ mea sunt abs te recipere volo, vt hoc te pacto ad amicitiam meam attraham, & ab eorum qui vani sunt consuetudine auellam. E

Nunquid manduco carnes taurorum.) Maximum inquit, supplicium in eos decreui, qui sanguinem comedunt, quomodo ergo mihi sanguine opus esset? Postquam igitur hæc omnia se esse indigna declarauit, iam consequenter alterius sacrificij modum ostendit, dicens, Sacrificia Deo sacrificiũ laudis.

Immola Deo sacrificium laudis.) Hoc est, Sine sanguine. Subiecit enim, Laudis: id est, gratiarum actionis. Quod autem dicit, tale est: Ita viue, vt Dominum tuum glorifices. Laus enim hîc pro glorificatione ponitur. Vota verò, promissiones dicit: & rectè dixit, Redde. Transit enim res ista post promissionem in debitum. Laus. Vota.

Et inuoca me, &c.) Expectat vt à nobis inuocetur in maiorem nos familiaritatem inducere, & amicitiam nostram erga se feruidam magis, cùm dando, tum inuocando & accipiendo reddere volens. Virtus enim Deo familiarem reddit. Ideo dicit, Da mihi, & vicissim do tibi. Et tu dum das, accipis. Ipse namque nulla re eget. Illud verò, In die tribulationis, de calamitatibus dixit. Etiamsi, inquit, peccatum impugnet, etiamsi diabolus prauas concupiscentias ingerat, multo tamen auxilio potieris. F

Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas?) Hoc & Apostolus dicit: Qui alium doces, teipsum non doces. Et Christus, Qui fecerit, inquit, & docuerit sic, &c. Habeat igitur vita tua claram vocem, quæ ista doceat. Etiamsi

os obtures, tuba tamen clarius intonabis. Si verò, cùm illa contaminata sit, regiam sedem ambiueris, non magis alios quàm teipsum culpabis. Rectè autem dixit, Per os tuum. Cùm enim cor sit vacuum & inane, labia frustra, & ad condemnationẽ dicentis, doctrinam legis mouent. Quomodo igitur (inquit) in aliis illam seminas, cùm ipse eam per opera nõ habeas? Nõ enim proposuisti quicquam ex legis doctrina, sed & quæ ex natura habes, corrupisti ac mutilasti.

A *Si videbas furem, currebas cum eo.*) Quoniam fieri non potest, vt homo quisquam inueniatur, qui omnino liber sit à peccatis, ne quis dicat, Peccatori precepit ne doceat, quis ergo erit qui doceat? specialiter quædam peccatorum genera ponit, dicens, Si videbas furem, & cætera. Hæc omnia malorum caussa est, si non solum non reprehendant quosdam, sed & peccãtibus condelectentur. Hoc non minus habet vicij, quàm si ipsi peccent. Qui namque peccat, prætextum habet licet irrationalem, nempe voluptatẽ: tu verò vndè laudas quod malè est factum? An ex eo quòd voluptatem aliquam inde reportas? Et ille forsan reprehendetur & corrigetur, tu verò eandem tibi ianuã per quã ad pœnitentiam est reditus, occludis. Non loquitur autem de furibus tantum, sed & de quouis peccato.

B *Sedens aduersum fratrem tuum loquebaris.*) Ne dicant, Ex philanthropia hæc fecimus: sed quænam omnino hæc philanthropia est, non prohibere eũ qui casurus est in barathrum? Quod enim non sit hæc philanthropia, sed socordia, quomodo eum dimmittis, qui iniustè læsit, & fratri maledicis, qui nulla in re iniuriam intulit? Qui eiusdem tibi vteri, inquit, consors est, huic non solum non benedicis, sed & insidias tuas contra eum in effectum perducis. Hoc enim est quod dicit, Et aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Non eum notat, qui simpliciter sit accusator, sed eum qui id dolo ac malo studio faciat. Sciendum enim est, si quisquam de re aliqua malè loquatur, quam conscientia nostra non damnat, quòd non statim ob eam caussam contemnendus sit is accusator, ne quid detrimenti accipiat: sed omnia prius compe tenti cautione faciẽda esse, vt irrationabilem prætextum auferamus.

Hæc fecisti & tacui.) Silentium hic patientiam dicit. Tanta, inquit, facinora temerè designasti, & tamen te ne sic quidem in iudicium rapui, sed patienter tuli, locum tibi dans ad resipiscentiam. Tu
C verò non solum nihil hinc vtilitatis cæpisti, sed & in maius quoque detrimentum prolapsus es. Nõ enim modò non erubuisti, sed & me ista non per philanthropiam, sed ob id facere putasti, quòd refrenare nolim, nec tibi factorum ipsorum gratia succenseam.

Arguam te, & statuam contra faciem tuam.) Quæ sunt illa quæ fecit? Quæ dicta sunt, inquit. Adumbratum enim quid dictum est. Imò & hic doctrinæ modus immutatam subinducit politiam: & postea quam de sacrificiis multa disseruit, Euangelicam legis positionem & doctrinam subiicit.

Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum.) Quoniã tam acrem præ se tulit accusationem, primùm affirmat illam dicens, Arguam te; & cum sententiã iudicariam protulisset, iterum illam resoluit. Non enim tanquam condemnatos supplicio tradit, sed tanquam debitores admonitiõne corrigit.

Sacrificium laudis honorificabit me.) Non solum iram meam, inquit, sedabit, nec condemnationem D
tantum resoluet: sed glorificabit etiam me. Vide virtutis huius amplitudinem. Hæc enim via, inquit, quæ per sacrificium istud est, ad salutem ducit, qua nos omnes frui continget, &c.

ARGVMENTVM PSAL. L.

Satis quidẽ manifestè nos inscriptio psalmi, quòd sit illius argumentum, docuit: & ipsa quoque psalmi verba satis docere possunt, quæ sit sententiæ ipsius profunditas: sciendum tamen est, quòd potißimum etiam hic psalmus vaticinium habeat, vnde & in finẽ est inscriptus, indicante verbo, quòd finem habitura sit hæc prophetia. Nemo autem de eo ambigat, num pœnitentiæ tempore prophetiæ gratia præditus fuerit Dauid. *Quid enim ipse dicit? Spiritum sanctum tuum, inquit, ne auferas à me. Ab hoc itaque illuminatus, cum præuideret futurum, vt populus regna suo subiectus in præuaricationes incideret, ob eamq; caussam pœnas dando caperetur, ac Babylonis fieret inquilinus: hunc psalmum conscripsit, vt simul & propriis mederetur vulneribus, &* E
populo congruum pharmacum.

Scholia in eundem Psalmum.

M*Iserere mei Deus.*) Proposita hæc verba conueniunt & diuinissimo Dauidi, & populo captiuo, & iis qui inter nos malè sunt affecti. Magna siquidem vulnera paribus etiam indigent pharmacis. Quapropter & magnus Dauid vniuersam in se gratiam effundi, & totum miserationum fontẽ in peccati sui vlcera euacuari orat. Rectè autem peccatum iniquitatem vocat. Duplam enim habet legis transgresionem.

Amplius laua me.) Iam enim per Nathan prophetam, inquit, peccatorum largitus es remissionem. Verùm varias mihi calamitates, velut vsuras quasdam & sectiones intulisti, quapropter purgamentis adhuc opus habeo. Iterum ergo laua me Do- F
mine, vt vniuersas peccati sordes abradas. Non enim post acceptam abs te remissionem peccati mei sum oblitus, sed sine intermissione video malorum meorum imagines: & quas ausus sum committere iniquitates, noctu quoque in somnis verso, & per diem imaginor.

Tibi soli peccaui.) Cùm multis ac magnis donis tuis sim potitus, contraria tamen rependi. Non enim hoc dicit, quòd in Vriam non deliquerit. Deliquit quidem & in illum, & vxorem eius. Verùm maxima hæc præuaricatio aduersus ipsum Deum præcipuè fuerat commissa, qui ipsum elegerat, & regem constituerat. Rectè au-

ctè autem adiecit, Et malum coram te feci. Huius enim & historia meminit. Visum est enim, inquit, malum quod factum est, in conspectu Domini.

Vt iustificeris.) Mihi, inquit, ipse hæc mala conciliaui. Iustitia verò tua resplendet, idque in iudicium quoque vocata. Si namque quæ mihi abs te contigerunt, adferantur in medium, & iuxtà examinentur, quæ à me sunt temerè commissa: tu quidem iustus ac benignus apparebis,
A ego verò deprehendar præuaricator & ingratus. Quod igitur dicit, Vt iustificeris, non habet hoc loco caussæ significationem. Non enim ob eam caussam, vel ipse Dauid, vel populus eius peccauit, vt Deus iustificaretur: sed contrario modo, peccato ab ipsis commisso declarata est iustitia Dei.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus.) Non incusat hîc nuptias, sicuti quidam stultè suspicati sunt, ita intelligentes quod dicit, In iniquitatibus conceptus sum: sed præuaricationem quæ initio mundi à progenitoribus nostris est commissa, in medium producit, & hanc fontem esse factam ipsorum fluentorum dicit. Si enim illi (inquit) non peccassent, mortis vtique multam non incurrissent. Si autem mortales facti non essent, corruptioni quoque subiecti non fuissent. Incorruptioni verò etiam impassibilitas coniuncta fuisset. Si hæc gubernacula tenuisset, locus peccato non fuisset: iam verò quoniam peccauerunt, traditi sunt corruptio-
B ni. Corruptibiles autem facti, consimiles genuêre posteros. Talibus iam, concupiscentiæ & metus, & voluptates adhærent. In hoc certamine & ratio versatur, quæ si vicerit, celebratur: si verò victa fuerit, cum dedecore damnatur. Symmachus pro eo quòd hîc est, Et in peccatis concepit me mater mea: posuit, Peperit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilexisti.) Ita (inquit) iudicas, vt alios punias, alios corones: quoniam veritatem diligis. Veritatem autem diligens, simul & naturæ imbecillitatem cognoscis, & pharmaca petentibus veniam largiris. Abscondita verò & occulta, vniuersam vnigeniti dispensationem dicit.

Asperges me hyssopo.) Solum baptismatis donum, purgationem hanc perficere potest. Quapropter gratia, inquit, indigeo quæ omnibus dabitur mortalibus. Illa me namque sola exactè poterit abluere, & niuis albedinem largiri.

Hyssopus. Quod autem hyssopum nullam operetur pec-
C catorum remissionem, facilè ex Mosaïcis literis discitur. Est igitur hyssopum aliarum rerum ænigma. Cum enim hyssopo agni sanguinem postibus in Aegypto adspergerent, exterminatoris manus euaserunt. Erat autem ea res typus salutarium Christi passionum. Nam & hic sanguis, & lignum salutare, & salus quæ iis confertur, qui fide accedunt.

Auditui meo.) Hac, inquit, lætitia aures meas adimpleto, perfectam purgationem pollicitus, vt gaudium hoc omnia percurrat: non corporis membra, sed spiritalia ossa, quæ nunc adflictione sunt humiliata, vt illa denuò floreant, virtutemque suam resumant.

Auerte faciem tuam.) Ne videas, inquit, iniquitates quas temerarius designaui: sed me illarum gratia lamentantem.

Cor mundum.) Quoniam in senium peccati incidi, inquit, benignitate tua me renoua. Hæc & per Ezechielem captiuis in Babylone sunt promissa. Dabo enim eis, inquit, cor nouum & spiritum nouum. Spiritum autem hîc non sanctum illum dicit, sed rationis impetum.

Ne proijcias me.) Manifestè cognouimus ex his D
verbis, quòd non fuerit Spiritu sancto priuatus. Non enim tanquam priuatus ablatum recipere: sed ne illo priuetur, néue à cura ac prouidentia Dei proijciatur orat. Faciem enim hîc curam ac prouidentiam Dei vocauit.

Redde mihi.) Quod nondum perdiderat, gratiam videlicet Spiritus sancti, id vt retineat, orauit: quòd verò amiserat, id vt recipiat orat. Erat autem hoc lætitia, quam in Deo habuerat. Omni, inquit, animi voluptate afficiebar, cum multa essem erga te Domine præditus fiducia: nunc verò hac amissa, illa quoque priuatus sum. Fiduciam autem mihi abstulit carnalis voluptatis seruitus. Quapropter oro, vt mens mea priorem felicitatem, & aduersus carnis affectus virtutem recipiat. Rursus enim hîc spiritum principalem, rationem imperium obtinentem vocauit.

Docebo iniquos vias tuas.) Recuperata, inquit, benignitate tua archetypus ero pœnitentiæ, iis qui præsentem hanc vitam amplectuntur. Ero & præco bonitatis tuæ, exhortaborque impios E
homines & præuaricatores, vt ad te supplices accurrant.

Libera me de sanguinibus.) Sine intermissione cædem Vriæ in memoria volutabat. Nam hoc etiam initio Psalmi declarauit, dicens, Et peccatum meum coram me est semper.

Exultabit lingua mea iustitiam tuam.) Hoc Symmachus ita reddidit: Prædicabit lingua mea misericordiam tuam. Non enim tacebo, remissionem consequutus: sed perseueranter te laudabo, & gratiæ tuæ largitatem deprædicabo.

Domine labia mea aperies.) Peccatum enim linguam obligare, & os obturare solet. Orat itaque propheta, vt prioris fiduciæ naturam sortiatur, & linguam ad laudem Dei resoluat.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique.) Conueniunt & ista iis quæ præcedenti sunt Psalmo dicta. Audiuimus enim ibi dicentem Deum, Non accipiam de domo tua vitulos. Cum ergo id ex diuina voce percepisset, rectè hîc dicit, Quo- F
niam si voluisses sacrificium, dedissem vtique, &c. Tu namque dixisti, inquit, non esse tibi iucunda brutorum sacrificia: quapropter sacrificium tibi gratum & acceptum offeram.

Sacrificium Deo spiritus.) Sacrificium, inquit, tibi Deo nostro gratum & iucundum est, animi molestia. Quocirca cor meum vehementer humiliatum, & veluti contritum, ac valde comminutum, gratum tibi sacrificium offeram.

Benignè fac Domine.) Luculentius ex his verbis instruimur, psalmum hunc plenum esse vaticinio. Conueniunt enim hæc verba iis qui in Babylone sunt habitare coacti, eaque seruitute

liberari cupiuerunt. Hi orant, vt misericordia aliqua ciuitas Ierusalem digna habeatur, mœnia illius restaurentur, & copia legalis cultus detur. Nunc enim, inquiunt, alienam ciuitatem inhabitantibus, determinata tibi sacrificia offerre non licet, quæ lex in sola Ierosolymorum ciuitate sacrificare præcipit. Si verò redeundi libertatem consequuti fuerimus, templumque restaurauerimus, tūc tibi in lege pręcepta sacrificia offeremus.

A *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.*) Habet autē finis huius psalmi aliud quoddam vaticinium. Quoniam enim suprà Spiritus sancti dona posuit, ac deinde progressus legalibus sacrificiis non placari Deum ostendit: orat vt noua Sion compareat, & cælestis Ierusalem in terra instituatur, & quàm citissimè communis illa politia exhibeatur, quæ non irrationalia sacrificia, sed iustitiæ oblationem & victimam offerat.

ARGVMENTVM PSAL. LI.

Et ex hoc loco manifestum est, illustrem fuisse Abimelech. Doeg enim, sicuti prima Regum docet historia, Abimelech detulit coram Saule, illúmque ad cædem sacerdotum incitauit. Hunc autem et hic Abimelech nominat. Cum ergo diuinus Dauid factam contra sacerdotes sciret calumniam, hunc psalmum conscripsit: vt eos qui iniuria premebantur ad patientiam & tolerantiam communiret. Vnde illum etiam, In finem, & intellectum inscripsit, vt intellectu vtentes, finem rerum expectarent. Habet autem hic psalmus & vaticinium de
B *Rapsaci insania, qui ex Hebræis ortus postea Assyriorum factus est mancipium, & impietatem didicit, blasphemisq; sermonibus est vsus.*

Scholia in eundem Psalmum.

QVid gloriaris in malitia?) Potentem vocat Doeg, vt qui Saüli familiaris esset: Rapsacem verò, tanquam cui concreditus esset belli exercitus. Sermonem autem per interrogationem format, non esse in malitia superbiendum, nec vniuersum tempus in versutia consumendum denuncians. Illud enim, Tota die: Per singulos dies reddidit Symmachus.

Sicut nouacula acuta.) Mendacibus, inquit, sermonibus linguam exacuisti (illud enim, Cogitauit, pro Loquutus est posuit) & instar nouaculæ acutæ sermonem profers, quo subditorum exitium machinaris.

Regnum.

Dilexisti.) Quæ peiora sunt, inquit, potioribus præposuisti: & quæ mendacia sunt, præ veris
C honorasti, & iniustitiam amplexus es magis quàm iustitiam.

Dilexisti omnia verba.) Verba submersionis, & linguam dolosam, funditùs delere ex mendacio valentem, ex eorum metaphora posuit qui vndis immergunt & suffocant. Hoc autem & Doeg fecit. Funditùs enim totam sacerdotum ciuitatem mendacibus contra Abimelech sermonibus vsus, perdidit. Hoc & Rapsaces facere tentauit quidem, verùm perficere non valuit. Falsas enim pollicitationes illis attulit, qui supra murum stabant, & grauissimam illam contra Deum blasphemiam effudit. Frustratus est autem venatione sua.

Propterea Deus destruet te in finem.) Hanc autem, inquit, malitiam amplexus non effugies Dei omnium sententiam. Destruet enim te citissimè, & omnimodo tradet exitio, & auferet de catalogo viuentium, ac radicitùs euulsum morti destinabit. Maxima siquidem hinc orietur vtilitas illis, qui malorum prosperitate conspecta mœrent, si exitium illorum viderint. Vnde & dicit. D

Videbunt iusti, & timebunt.) Iustorum, inquit, chorus maiore religione adimplebitur, iusto Dei iudicio conspecto, ac lętus & exhilaratus, frustraneos malitiæ conatus, & præsentis huius prosperitatis fructum ridebit.

Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.) Hęc de seipso magnus Dauid dicit, & doctrinam hanc Ezechię accōmodat. Vterque enim pietatis operarius & alumnus fuit. Et in primo Psalmo arbori ad ripam aquarum plantatæ, & fructum maturum adferenti virtutis athletam assimilauit. Et hîc iustum oliuam multo oneratam fructu esse dixit, tāquam qui firmam in Deo spem habeat. Hoc autem beneficium consequutus semper laudabo te Domine, & nomen tuum scientibus desideratissimum perpetuò desidero & expecto, multum ex illo fructus consequutus. Est enim semper bonum ac desiderabile Dei nomen, nō quidem omnibus, verùm illis qui cognitione Dei sunt donati.

ARGVMENTVM PSAL. LII. E

Illud, Super Maeleth, Theodotion super tripudio interpretatus est: Symmachus verò, Per chorum: Aquila autem, In tripudio. Eandem sanè sententiam cum præcedente habet hic psalmus. Similis autem est & tredecimo. Est enim idem vtriusque argumentum. Nam vtrique Senacherim & Rapsacis blasphemam accusant. Vaticinantur autem et de facto impiorum exterminio, ob quam caussam & tripudij inscriptionem habent, quam fecerunt qui salute sunt potiti, Deumq; celebrarunt. Scriptum est autem & in finem, propterea quòd postremo tempore finem vaticinium hoc sortitum est.

Scholia in eundem Psalmum.

DIxit insipiens in corde suo.) Non enim aduersus eos duntaxat, qui Deum inuocant, sed & contra verè existentem ipsum linguam suam exeruit, dicens, Non potuerunt dij gentium suum quisque locum de manu mea eripere, quādo eripiet Dominus Ierusalem? F

Corrupti sunt.) Præsens hæc vita, inquit, impietatis est caussa. Pro arbitrio namque quibus perpetrantes, Deum desuper prospicientem in animum recipere nolunt; sed prolapsi sunt, nec quisquam est qui naturæ gubernaculis constanter præsit.

Deus de cælo prospexit.) Vniuersa, inquit, Assyriorum multitudo malitiam dilexit: verùm Deus ille non creditus ab illis, qui in excelsis habitat, & humilia intuetur, factorum voluit facere examinationem.

Omnes declinauerūt.) Inuenit autē, inquit, omnes à recto

à recto auersos itinere,& omnis generis amplexos malitiam. Veruntamen ipsa experientia iniustitiæ præmium cognoscent, qui panis instar populum meum consumere moliuntur,ac Deum gubernatorem illius contemnunt.

Illic trepidauerunt timore. Horrere illos ac timere faciam,ita vt quæ timenda sunt non appareant, sed supplicium illis abscondite inferatur. Significat autem per hæc plagam, illam quæ per angelum est Assyriis illata.

A *Quoniam Deus dißipauit ossa eorum.*) Aquila & Symmachus illud,Dissipauit ossa eorum,qui hominibus placent,ita sunt interpretati, Deus enim dissipauit ossa eorum, qui castra sunt aduersum te metati.Quapropter, inquit, timebunt timore, vbi non erat timor: quia blasphematus ab ipsis Deus.Cum iniustè circa vrbem suam castrametatos esse videret,cædi eos dedit, auibusque ac bestiis cibum proposuit,atque ita ossa eorum dissipauit.

Quis dabit ex Sion salutare Israeli?) Qui illo (inquit) nos est gaudio donaturus, idem & iis qui nunc sunt captiui salutem præstabit.Iam enim captæ & abductæ sunt decē tribus,& præterea multæ ciuitates. Quapropter & subiecit:Dum cōuertet Dominus captiuitatem plebis suæ.

Dum conuerterit Dominus captiuitatē plebis suæ.) Tunc enim, inquit, perfectam lætitiam recipiemus,quando & alios captiuos reditum cōsequutos videbimus. Docemur igitur & nos, vt iuxta
B Apostolum gaudeamus cum gaudentibus, & eosdem simus alius erga alium affectu, propriam lætitiam proximi felicitatem rati.

ARGVMENTVM PSAL. LIII.

Amicitiam simulabant Ziphei erga Dauidem, Sauli verò interea indicabant quo loco latere conaretur. Is igitur, cum aliquando fidem proditoribus dedisset, multas contra Dauidem copias eduxit. Cum verò repentè illum iam comprehensurus esset,Philistinorū est irruptione impeditus. Cognito namque quòd contra ditionem suā exercitus eduxissent, vt se de inimicis vlcisceretur,reuersus est,Tunc hymnum istum Deo magnus Dauid obtulit,vt qui orationem suam suscepisset, & imminentem calamitatem dissoluisset.

Scholia in eundem Psalmum.

DEus in nomine tuo saluum me fac.*) Sufficit, inquit,mihi ad securitatem, nominis tui inuocatio.Ad hunc modum & diuini Apostoli magna operabantur miracula.In nomine siquidē Domi-
C ni dicebant,Surge & ambula.

Et in virtute tua iudica me.) Iustus es,inquit,& plenus iustitia.Iudica igitur me,& eos qui me iniustè impugnant.

Deus exaudi orationem meam.) Suscipe,inquit, supplicationes meas cum beneuolentia.

Auribus percipe.) Opus, inquit, habeo auxilio tuo, ô Domine, ab inimicis meis dispulsus qui maxima virtute confisi, morti me tradere cupiunt. Hæc autem contra seipsos temerè audent,quoniam prouidentiæ tuæ sunt ignari. Hoc enim subiecit, Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.

Ecce enim Deus adiuuat me.) Cū hæc ita orasset, auxilij non procul absfuturi præscientiam accepit, & clamauit dicens, Ecce enim Deus adiuuat me,&c.

Auerte mala.) Ego verò,inquit, gratia tua sum edoctus,quòd me dignaturus sis prouidentia tua: malis verò aduersum me structis eos implicaturus qui horum sunt auctores, ac iustam contra eos sententiam prolaturus. Hoc enim significat quod dicit,Et in veritate tua disperde illos,volū- D tariè sacrificabo tibi.Ego autem,inquit, ista consequutus, cum omni alacritate placita tibi offeram sacrificia. Et vt sacrificij huius genus doceat,subiungit.

Confitebor nomini tuo Domine.)Offeram tibi,inquit,sacrificium laudis, beneficia tua deprædicabo.Hoc enim & futurum mihi est vsui, & tibi iucundum.Iustum est autem vt hoc faciā,tum multiuariis calamitatibus liberatus & inimicorum exitium contemplatus.

ARGVMENTVM PSAL. LIIII.

Psalmum hunc B.Dauid à Saule pulsus, exulq; factus, & ad eremi incolatum coactus,dixit. Vaticinatur autem & de se, & de insidiis Iudæorum aduersus Christum,inque seipso paßiones Domini præfigurat. Nam & ipse à Saule pulsus, & à nonnullis notis proditus est: præuiditq; spiritus oculis etiam Dominum hoc ipsum paßurum, & ab illis tradendum ac crucifigendum,quibus ipse benefecisset. Et inscriptio Psalmi E *lectorem ad finem mittit, iubetq; vt iis quæ dicuntur, continuè attendat, quòd prophetica sit in illis addita sententia,quæ post tēpus aliquod acceptura sit finem, Præterea & hymnis adnumeratus est hic Psalmus, quandam habens Dominicæ paßionis adumbrationem.*

Scholia in eundem Psalmum.

EXaudi Deus orationem meam.*)Varias petitiones adfert,orans vt illæ suscipiantur. Ne me supplicantem,inquit,contemnas,sed placidè attende & auxilium porrige.

Contristatus sum.)Probris enim, inquit,affectus & contristatus ab inimicis qui iniuriam mihi inferunt: deinde & multifarias illorum insidias recogitans,multo adimpletus sum mœrore. ἀδολεσχίαν siquidem diuina scriptura continuā meditationem vocat.Hanc particulā autem Symmachus ad hunc modum reddidit:Deiectus sum,cum me cū ipse loquerer,& confusus sum à voce inimici à perturbatione impij. Eundem enim & inimicum F vocat & impium, vtpote qui beneficiis affectus, benefactoris mortē struebat & moliebatur.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates.) Symmachus dilucidius dixit, Quoniam irruerunt contra me ad impietatē, & in ira aduersati sunt mihi. Mala namque voluntate contra me vsi, mortem mihi machinati sunt.

Cor meum conturbatum est in me.) Hanc illorum inimicitiam conspicatus, & insidiosus eorum conatus intuitus,horreo ac timeo, mortemque expecto.Nec mirum videri debet, quòd D. Dauid aufugit, & à multis inimicis perse-
quutio-

sequutionem passus, à morte sibi timuit, cum & homo esset in lege instructus, & Euangelicam perfectionem procul præuideret. Nã & ipse Dominus Christus, tametsi passionem suam prædixisset, hanc tamen cum iam instaret, sæpenumero deprecatus est, idque vsque adeò, vt & guttas sanguinis sudarit. Oportebat enim etiam hoc pacto naturam passionis capacem declarari.

Et dixi, Quis dabit mihi pennas.) Hoc enim etiam
A B. Dauid fecit. Cùm enim Saülem fugeret, & rursus Philistæorum, qui in Geth habitabant, erga se inimicitiam vidisset, fugit in solitudinem, sicut & historia docet. Et ipse Dominus Christus, sæpenumerò in monte mansit, sæpe & in solitudinem secissit, Iudæorum liuorem declinans. Dignum autem admiratione fuerit, quare magnus Dauid columbæ, & non alterius cuiuspiam volucris pennas accipere voluerit. Conspicuum est, quòd spiritalem gratiam desiderarit, quæ in speciæ columbæ aduolatura erat.

Expectabam eum.) Talibus, inquit, procellis adobrutus, & quasi quorundam ventorum aut turbinum appulsum passus, diuinam præstolor opem, & spe auxilij refocillor.

Præcipita Domine.) Quoniã mala vtuntur concordia, destrue Domine illorum consensum.

Quoniam vidi iniquitatem.) Beato Dauidi non arbitror conuenire hæc verba. Neque enim eo tempore Ierosolyma possidebat, neque ciuitas erat alia quæ regia haberetur: sed videtur contra-
B dictionem & præuaricationem Ierosolymorum dicere, & simul genera malitiæ ciuitatis illius exponere, iniquitatem videlicet, iniustitiam, vsuram & fraudem, quas complexi, salubreis Seruatoris sermones non receperunt. Notandum autem hîc est, quòd non solum noui Testamenti perfectio, sed & legalis politia vsuram reprehendat, & hanc iniquitati, labori ac dolo coniungat.

Quoniam si inimicus.) Veruntamen quæ ab inimicis fiunt, leuia ac tolerabilia duco: ab inimicis enim & hostibus ista committuntur: & alioqui manifestum bellum facilè fugere potero.

Tu verò homo vnanimis.) Videtur mihi omnium esse miserrimum, virum familiariter iunctum & vnanimem, eiusdem mihi mensæ ac diuinarum simul & humanarum rerum consortem, quæ inimicorum sunt & hostium aduersùm me committere. Perspicuè autem nobis hisce verbis Iudam proditorem præfigurauit, qui quidem
C in ducem à Christo rege electus, organum verò insidiantium est effectus. Symmachus pro eo quòd est, Dux meus: reddidit, Familiaris meus. Hæc autem nullo pacto B. Dauidi competunt. Talem verò est vitæ sortitus exitum. Collum namque laqueo innexuit, atque ita compendiosam mortem sustinuit. In huiusmodi calamitates etiam Iudæi post crucifixum Dominum Romano bello traditi inciderunt. Non enim iuxta naturæ legem, sed hostibus armis confossi, ex hac vita migrarunt. Deinceps propheta æquitatem quoque supplicij ostendit.

Iudas ἡγεμὼν à Christo cõstitutus.

Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum.) Tabernaculum vocat præsentem hanc vitam, in qua peregrinamur, non habitamus. Considerata continua hac mea, inquit Dauid, oratione, quæ à me noctes ac dies offertur, libera me ab his qui me impugnant, pacemque largire.

Quoniam inter multos erant mecum.) Videtur significare, quòd multi fuerint ipsius hostes. Nam ita & Symmachus interpretatus est, Cum multis enim facti sunt aduersarij mei.

Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum.) Hoc Symmachus reddidit ad hunc mo- D
dum, Non enim mutantur, neque timent Deum. Comperto, inquit, quàm sunt immutabiles, & ingenio irreconciliabili, prędictis eos calamitatibus inuolues.

Extendit manum suam in retribuendo.) Particulam hanc tres interpretes sic reddiderunt, Extendit manum suam contra eos, qui placidè cum ipso vixerunt. Non enim hostem persequutus est Saül, sed benefactorem, familiarem ac notum: Neque Iudas inimicum prodidit, sed seruatorem, & bonorum suppeditatorem. Quod autem dicit, tale est, Manus suas ad hoc extendit, vt rependeret: verùm nihil boni retulit, sed omnia malitiæ plena, & hunc sensum quæ subijciuntur, innuunt.

Contaminauerunt testamentum eius.) Cum enim diuina lex præcipiat dicens, Dilige proximum tuum sicut teipsum: benefactorem ille suum tanquã hostem persequutus est.

Diuisi sunt ab ira vultus eius.) Iræ namque seruientes, alia loquuti sunt, & alia cogitarunt. E
Ad hunc modum & Symmachus interpretatus est: Lubrica magis sunt ora eorum quàm butyrum, cor vniuscuiusque eorum bellum meditatur. Huic sententiæ consonant & quæ subiunguntur.

Molliti sunt sermones eius.) Tales erant & Saülis & Iudæ sermones. Saül enim ad Dauidem dixit: Túne es, fili Dauid? Iudas verò, Num ego sum, inquit, Rabbi? & osculatus est eum. Verba quidem hæc læui oleo ac butyro: cogitationes verò hastis & iaculis acutissimis erant similia. Aquila enim pro iaculis, hastas reddidit. Postquam igitur ista D. Dauid de his quæ sibi contigerunt, ad hunc modum exposuit, & insidias quæ Domino sunt structæ prædixit: consulit iam, vt in Deo spem habeant afflicti.

1. Reg. 24. 26.

Iacta super Dominum curam tuam.) Gubernatorem, inquit, ac moderatorem habe Deum: F
& quæ te concernunt, prouidentiæ illius appende. Ita namque immotus & inconcussus manebis.

Non dabit in æternum fluctuationem iusto.) Etiãsi permittit, inquit, vt in periculum aliquando cadas, celerem tamen opem suppeditabit. Non insciè autem hæc particula Apostolicis est verbis ad hunc modum prolata: Fidelis est Deus, qui non sinet vos tentari, supra quàm ferre poteritis.

1. Cor. 10.

Tu verò Deus deduces eos.) Etenim eos qui non verentur insidiari iusto, irremisso supplicio trades. Supplicium enim vnde nullum erit effugium, puteum interitus vocauit. Quemadmodum

admodum enim impossibile est, eum qui in puteum limosum incidit, effuggere interitum: ita fieri nequit, vt aliunde salutem inueniat, qui à Deo punitur.

Viri sanguinum & dolosi.) Illis enim qui homicidio ac dolis operam dare maluerunt, subitam mortem infers, non permittens vt speratum tempus viuendo assequantur.

Ego autem Domine sperabo in te.) Hanc enim potentiam tuam & iustam censuram sciens, auxili-
A um abs te præstolor.

ARGVMENTVM PSAL. LV.

Duplicem esse Psalmi huius sensum, qui vterque & Dauidi competat et populo captiuo ipsa docet epigrapha. Nam illi Babyloniis seruierunt, & hic Saulem fugiens, extorris est factus. Scias autem, Dauidem bis venisse Geth. et primùm quidem, cū hostis esse putaretur, periclitatum epilepsiam simulasse: postremū verò sumpta fiducia pace potitum ac cōmoratum esse cum Getheis. Itaque Psalmum hunc, posteaquam in priore accessu periculum sustinuisset, conscripsit.

Scholia in eundem Psalmum.

Miserere mei Deus.) A variis gentibus, inquit, pulsus & impugnatus, ac veluti conculcatus, idque continuè passus, benignitatem tuam, ô
B Domine, præstolor.

Tota die impugnans.) Symmachus interpretatus est, Omni die: pro eo quod est, Assiduè & irremisse pulsus ab inimicis impugnor.

Ab altitudine diei.) Non timeo, inquit, prosperitatem hominum, qua confisi bellum contra nos mouent. Altitudinem namque dierum, præsentis vitæ prosperitatem, vnius diei & temporariam, vocauit. Deinde docet, qua illa ratione non sit timenda. Temporariam, inquit, prosperitatem non timeo, tuo potitus auxilio. Particulam hanc Symmachus sic reddidit: Num in die timebo? in te confido. Timori, inquit, fiduciam in te collocatam oppono, & in recordatione Dei loquor, ornans sermones meos: & dum impugnor, tua gubernatione confisus, impugnantes me contemno.

Altitudo dierum.

Aduersum me omnes cogitationes eorum.) Omnem, inquit, cogitationem ad hoc vt insidias mihi struant, intendunt, ac sermones meos quasi mendaces auersantur, & oblatam apologiam repudiant.

Inhabitabunt & abscondent.) Clarius hoc reddidit Symmachus ad hunc modum: Congregati
C sunt occultò, & vestigia mea obseruarunt, expectantes animam meam. Significauit autem his dictis latebras eorū, insidias per machinamenta.

Pro nihilo saluos facies illos.) Facilè tibi est, inquit, & circa negotium, vt proijcias eos, ac prosternas, mortique tradas. Illud enim, Pro nihilo: pro eo posuit quod est, Sine labore ac facilè.

In ira populos confringes.) Non enim hos tantum, sed & omnes eos qui præuaricatè viuunt, supplicio trades.

Deus vitam meam annuntiaui tibi.) Cuncta tibi facta, mea verba & cogitationes manifestaui. Sic enim & Symmachus reddidit, Interiora mea in numerato tibi sunt.

Posuisti lachrimas meas in conspectu tuo.) Annuisti, inquit, lachrymis meis, & pollicita adimplesti. Tu namque legem sanciendo pollicitus es audi turum te oppressos. Deo preces meas suscipiente fugient hostes, & audaciam ponent. Potitus enim petitis, reipsa certus reddar, quantam mei curam ac prouidentiam habeat.

In Deo laudabo verbum.) Non committam, inquit, vt vel aliquid sine inuocatione tui loquar: sed D
siue exiguum verbum proferam, siue prolixioribus vtar sermonibus, nominis tui appellatione quæ loquar ornabo, & in te confisus humanas insidias contemnam.

In me sunt Deus vota.) Quæ tibi pollicitus sum, inquit, grato animo reddam. Vota namque Deo facta, promissiones vocat. Sic & alibi dicit, Reddam tibi vota mea. Deinde docet, quid & quamobrem sit pollicitus.

Vota.

Quoniam eripuisti animam meam.) Tantis enim beneficiis affectus, & tam variarum insidiarum victor constitutus, curabo vt te colam, & eam vitæ conuersationem amplectar, quæ & tibi sit placitura, & mihi vitam æternam ac lumen illud conciliat, quod legitimè viuentibus est promissum. Huc autem vt antea dixi, & B. Dauidi, & captiuis Israëlitis congruunt. Competunt & nobis, multas cùm à dæmonibus tum ab hominibus sustinentibus insidias.

ARGVMENTVM PSAL. LVI. E

Cum & primum & alterum periculum euasisset, beneficium Dei memoriæ veluti columnæ cuidam inscripsit. Ad finem autem & præcedens & hic psalmus lectores mittit. Habent enim vaticinium futurarum rerum. Ille namque quæ populum concernunt, hic verò Gentium vocationem prædicit. Adiectum autem est, Ne disperdas, Dauidi, quod sensum nobis aperit. Cum enim Saulem occidere quidem vellet, proposito verò resisteret, & tantum non ad seipsum, Ne disperdas, diceret, acceptorum malorum obliuionem non sine virtute ostendit. Rectè igitur inscriptioni particulam hanc, Ne disperdas, adiecit: docens, quibus cogitationibus vsus hostem non interemerit.

Scholia in eundem Psalmum.

Miserere mei Deus.) Cum in spelunca conclusus esset, hostesque circumfusos cerneret, diui- F
nam misericordiam appellat: & spem, quam ad Deum habebat, aperit. Vmbram verò alarum iam sæpe exposuimus, quòd ita diuinam protectionem vocet. Quod autem misericordię dictionem ingeminat, periculi excellentiam exprimit. Illud verò, Donec transeat iniquitas: Aquila dilucidius reddidit, Donec transeant insidiæ. Et Symmachus, Donec transeat violentus. Non cessabo igitur ab oratione, donec ab insidiatoribus liberer. Insidiatores enim Septuaginta à re ipsa quam moliebantur, iniquitatem appellarunt.

Clamabo ad Deum.) Cum diuini auxilij experimentum, irremissum habeam doctorem, oro vt illo pro consuetudine potiar. Per clamorem

rem autem animi desiderium significat.

Misit de cælo.) Beneficentia me ac prouidentia sua cælitùs dignatus, derisioni inimicos meos obnoxios reddidit. Docet autem historia, quomodo Saülem cum surrexisset, sequutus sit, ac procul constituto beneficium noctu præstitum manifestarit, quomodo videlicet in manus suas datum, non percusserit. Erat autem hoc maximum seruato probrum, quòd seruatorem suum impugnabat.

A *Misit Deus misericordiam suam.*) Iusta, inquit, benignitate Dei potitus, ab hostium liberatus sum feritate. Irruebant enim more leonum discerpere volentes: veritatem autem misericordiæ coniunxit, vt benignitatis iustitiam ostenderet.

Et eripuit animam meam de medio catulorum leonum.) Particulam hanc Theodotion sic reddidit, Medius dormiebam inter consumptores: Aquila verò, Cum audacibus: Symmachus, Cum ardentibus. Meritò igitur perturbatus sum inter tales dormiens, & à talibus circundatus. Saülem enim & eos qui cum illo erant, ardentes & audaces, catulos leonum vocauit, immanem illorum animum exprimens.

Filij hominum, dentes eorum arma.) Quoniam eos catulos leonum vocauit, rectè & dentium meminit: armis eos & sagittis comparans, & linguam gladio acuto. Per omnia autem hæc cruentas eorum insidias significat.

Exaltare super cælos Deus.) Dignum autem est B in omnibus eum laudare, qui & cælos moderari creditur, & vniuersam terram gloria sua adimplet. Illud verò, Exaltare: idem est ac si dicat, Ostende gloriam tuam mortalibus omnibus.

Laqueum parauerunt pedibus meis.) Qui me inquit, cohortibus insidiosis adobruerunt, & insidias mihi struxerunt, illi sunt à nobis capti, & suis ipsorum laqueis intricati.

Cantabo & psalmum dicam.) Sibi ipsi iam vaticinatur, quòd adornaturus sit diuinam laudem. Gloriam autem suam, propheticam gratiam sibi concessam vocat: psalterium autem & citharam, tanquam organum spiritussancti memorat.

Exurgam diluculo.) Non solum iam hanc tibi offeram hymnodiam, sed & vbi lux illa vera fuerit orta, & ignorantiæ noctem procul abegerit, diluculumque diei illius qui expectatur produxerit: tunc inter omnes gentes ac populos chori magister ero, linguisque illorum quasi quibusdam chordis vsus gratiarum actionis hymnodiam cantabo.

Dauid χοροδιδάσκαλος.

C

Quoniam magnificata est vsque ad cælos.) Non enim cæli duntaxat, & qui in illis sunt angeli, misericordiam tuam cognouerunt, sed & per nubes veritatem tuam manifestam. Nubes autem eos vocat, qui diuina gratia digni sunt habiti. Quemadmodum enim nubes aliunde imbrium caussas accipiunt: ita & Prophetæ & Apostoli à diuina gratia irrigati spiritalem humectationem mortalium animabus attulerunt. Per spiritales enim nubes, Prophetas dico & Apostolos, declarata veritate, altissimus ille omnium Dominus, cæli ac terræ conditor, manifestatus, in omni terra ac mari laudem ab hominibus accepit.

Nubes.

ARGVMENTVM PSAL. LVII.

Eandem hymnodiam habet & hic Psalmus. De Saülis namque malitia, & mendacibus illius verbis narrat. Iurauit enim sæpenumero, remissurum se inimicitiam, & tamen iuramenta transgressus est, atque insidiis vsus. Rursus autem adiectum est illud, Ne perdas, propterea quòd illum in potestatem suam nactus occidere noluit. D

Scholia in eundem Psalmum.

SI verè vtique iustitiam loquimini.)Expostulat ista cum Saüle, qui iurauerat se post hac à persequutione cessaturum, & tamen nihilo secius bellum contra iusiurandum mouebat. Tu, inquit, esto facti tui iudex, iudicandique potestate accepta rectam & iustam proferto sententiam.

Etenim in corde iniquitates operamini.) Manifestat quæ fuerint pacifica illorum verba, & quæ praua consilia, & quàm multifaria insidiantium machinamenta. Vide igitur, num verbis facta consonent. Verùm frustra tibi iudicium meum commendaui, cum iustè iudicare non sustineas.

Alienati sunt peccatores.)Iam olim, inquit, à veritate vos separastis, ac mendacium amplexi estis. Illud verò, A matrice & Ab vtero, de eo posuit, E quòd quę illi facturi essent, Deus etiam antequam fingerentur, cognouit. Nam ad eum modum & ad Ieremiam dixit, Priusquam te in vtero fingerem, cognoui te. Et ad Pharaonem, Ad hoc excitaui te, vt ostenderem in te potentiam meam. Verùm nec Pharaonem malum, nec Ieremiam sanctum, præscientia Dei fecit: sed quod futurum erat, tanquam Deus, præsciuit.

Præscientia Dei.

Furor illis, secundum similitudinem serpentis.) Imitati sunt, inquit, naturam serpentis, memorem acceptorum malorum, & insidiosam. Ad hunc enim modum comparata est nequitia & ingratitudo.

Sicut aspidis surdæ.) Aures, inquit, obturant, perinde atque aspis, quæ hoc excellentia malitiæ facere solet, ne pharmaco parato ab eo quem sapientem vocant, obediat. Incantatorem enim hoc loco, per abusum, & sapientem appellauit. Quoniam enim multis sermonibus erga Saülem B. Dauid vsus fuerat, ac seipsum seruum nomi- F nauerat; illum verò Dominum & Regem vocauerat, atque re ipsa quòd cædem illius non affectaret, declarauerat, & tamen non persuaserat: vt inimicitiam poneret, competenter illum aspidi, non secundum naturam surdæ, sed aures obturanti comparauit.

Deus conteret dentes eorum.) Etenim, inquit, tanquam omnium inspector irritas reddet illorum contra nos insidias. In præcedenti quoque Psalmo canes eos, & hìc leones nominauit. Hoc enim est, quòd dentium & molarium meminit. Vocat autem molares, interiores dentes, quibus

Molares.

bus escam comminuere & commolere solemus. His autem & illud docuit, quòd multiuaria illorum praua consilia & machinamenta dissoluturus sit Deus omnium, ac destructurus.

Ad nihilum deuenient.) Contemptibiles, inquit, erunt, aquæ dispersæ & prorsus inutili similes. Non desinit autem illos suppliciis impetere, donec potentiam eorum destruat.

Sicut cera quæ fluit auferentur.) Instar ceræ igni
A admotæ ac liquefactæ, dissoluentur. Hoc enim est quod dixit, Et non viderunt solem: sicut qui moriuntur, nec vltra solares radios videri possunt.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum.) Particulam hanc Symmachus clarius interpretatus est ad hunc modum, Antequam succrescant spinæ vestræ, vt in rhamnum euadant, viuentem adhuc totam auferet turbo. Quòd autem dicit, tale est, Quodcunque peccatum diuina scriptura spinam vocat. Rhamnus verò & ipsa quidem spina est, verùm maxima, & quæ arborem imitetur. Comminatur igitur prophetia ista & Saüli & cooperariis illius velox supplicium. Antequam enim, inquit, nequitia vestra succrescat, vt rhamno, maximæ illi spinæ, assimiletur, plaga vos diuinitùs impulsa comprehendet, ac vastatos reddet. Hoc enim est quod dicit, Absorbet eos. Quemadmodum enim quod absorbetur, è medio tollitur: ita & vos obliuioni, inquit, trademini.

Rhamnus.

B *Et dicet homo.*) Illud ἄρα hoc loco per enuntiationem ponitur. Dicit autem, Quisquis eos qui malè vixerunt, pœnas in hac vita dare videbit, confitebitur Deum esse, qui quæ fiunt inspiciat, & sapienter omnia gubernet.

ARGVMENTVM PSAL. LVIII.

Mortem Dauidi Saül, liuoris seruus effectus, machinabatur, mensæq; suæ participem occidere proposuerat: & cum mortem ille fugisset, comprehendere eum conabatur. Missis itaque satellitibus domũ eius, ne effugeret, custodiebat. Verùm filia eius, quæ Dauidi nupta erat, coniugi suo patris propositum manifestauit, perq; fenestram eam aufugere adhortata est. Sumpta autem sepulchrali capsa (sic enim historia tradit) lectum eius effinxit, & vestimentis eius imaginem ægrotantis figurauit, ac procul velut ægrotare Dauidem custodibus ostendit. Et hæc quidem noctu, orto verò die rem ipsam aperui, & Sauli & satellitibus. Cum has igitur Dauid euasisset insidias, Psalmum hunc conscripsit, in quo pauca quidem de rebus tunc gestis commemorat:
C *multa verò vaticinatur, præuiso per Spiritum sanctũ, quòd Iudæi contra Seruatorem insurrecturi, vincendi essent. Nam & Iudæi Dominicum sepulchrum adhibitis militibus custodiẽtes, orto die, amictus quidem illius repererunt: ipsum verò custoditũ non ita. Cum itaque insidias sibi structas cõperisset B. Dauidi, præuidisse & futurum, vt Christus ex ipso secundum carnem nasciturus grauiora pateretur, & de Gentium vocatione, & Iudæorum dispersione vaticinatus est.*

Scholia in eundem Psalmum.

ERipe me de inimicis meis Deus.) Iusta est Prophetæ petitio. Orat enim vt ab aliis liberetur, qui se iniustè impugnabant. Deinde & illorum scopum exponit.

Eripe me de operantibus iniquitatem.) Et homicidæ sunt, inquit, hostes mei & præuaricatores, quibus nihil vnquam mali intuli.

Quia ecce cœperunt animam meam.) Omnis generis machinamentis, inquit, vsi, suaque potentia confisi, conantur me occidere. Sed verisimile est, quòd prius per iniuriam læsi, pœnas de me sumere quærant.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine.) Nihil illis triste, inquit, illatum est à me: at D
nihilo secius cum non habeant quo me accusent, ad occidendum me properant.

Sine iniquitate cucurri.) Hoc verius non Dauidi, sed ei qui est ex Dauide competit. Solus enim ille peccatum non fecit, sicut & B. Dauid ista de illo in typo dixit: non vt se omnino liberum esse à peccatis affirmat, sed vt doceret, se cùm nulla in re Saülem læserit, sed magis multis beneficiis affecerit, multiuarias illius perpessum esse insidias. Sic autem & Symmachus reddidit: Cum non sit peccatum, ita irruunt, vt opprimant, &c.

Exurge in occursum meum.) Te autem oro, inquit, at horum sis iudex, qui omnia dilucidè nosti.

Et tu Domine Deus virtutum.) Puritatem à peccatis in solo eo, qui ex se secundum carnem nasciturus erat, contemplatus, præuisaque per spiritum cognatorum suorum Iudæorum contra illum insania, Dominum virtutum & Israëlis E
orat, vt relictis ac neglectis Iudæis omnem suam prouidentiam transferat ad Gentes, illasque cognitionis suæ luce illustret. Postquam autem ista Gentibus annuntiauit, consequenter & Iudæorum supplicia prædicit.

Non miserearis.) Quoniam enim crucem spiritalibus oculis præuidit, & quod dicturus esset Dominus, Pater, remitte illis: impietatis excellentiam execratus, orat ne vlla prorsus condonatione potiantur. Deinde & futuram illis spiritalis alimoniæ penuriam vaticinatur.

Reuertantur ad vesperam, & famem patientur vt canes.) Quemadmodum enim canes, inquit, noctu solent ciuitatum circuire fora, ventrem illorum propter cibi inopiam ad id adigente: ita illi omni spiritali priuabuntur honore, & instar canum circumeundo perseuerabunt, nec digni habebuntur, quibus spiritales micæ contingant. Consequenter, & caussam huius supplicij docet.

Ecce loquentur in ore suo.) Lingua sua operantur, inquit, sermones instar gladij proferentes. F
Res autem ipsæ, verbis astipulantur. Lingua namque Dominum crucifixerunt, clamantes, Tolle, tolle, crucifige eum. Pilati verò satellites opere ipso verbis illorum consenserunt, ac Dominum crucifixerunt. Hoc & propheticus sermo dixit, Quoniam quis sensum hunc audiuit: & Symmachus pro Quoniam quis audiuit? reddidit: Tanquam non sit qui audiat.

Et tu Domine deridebis eos.) Illi igitur ista audibunt, tu verò vanam illorum furorem audis, vides, ac rides.

Ad

Ad nihilum deduces omnes Gentes.) Est enim tibi facilè vt non illos modò, sed & vniuersas Gentes vincas. Ita & D. Esaias dixit, cum diuinæ potentiæ declarare vellet excellentiam: omnes Gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum statere reputatæ sunt.

Quoniam tu Deus susceptor meus es.) Te habeo, inquit, virtutis meæ adiutorem & custodem. Tua namque prouidentia fretus perduro.

A *Deus meus, misericordia eius præueniet me.*) Petitiones suorum nunquam non præuenit Dominus, & philanthropię ipsius excellentia fit, vt orationes eorum non expectet.

Deus ostendit mihi, super inimicos meos.) Inimicos crucis pro communibus habet inimicis Propheta. Deinde & quid illis futurum sit prædicit.

Ne occidas eos.) Oro ne omnimodum patiantur excidium. Sunt enim inter illos multi, qui resipiscentiæ medelis curari poterunt. In morte siquidem non est, qui memor sit tui, non est qui per pœnitentiam curetur. Quapropter suppliciter oro, ne funditus eos perdas. Quas vult igitur illos dare pœnas?

Disperge illos in virtute tua.) Disperge illos, inquit, per orbem vniuersum, & fac vt sint palantes & exules, quoniam malo contra te vsi sunt consensu.

Et depone eos protector meus Domine.) Consentiunt & ista cum illis quæ iam sunt exposita. Nam suprà dixit, Ecce ipsi loquentur: & hìc B iterum peccatum oris illorum subiungit, & sermones labiorum ipsorum accusat: vt omnino doceat, daturos eos vocis huius pœnas, quam vno consensu protulerunt, vt iustam Pilati sententiam corrumperent. Cùm enim ille Dominum tanquam insontem dimittere vellet, isti clamarunt, crucifige. Hæc autem Symmachus manifestius reddidit. Etenim pro, disperge illos, sic posuit. Disturba eos virtute tua, ac deijce eos protector Domine.

Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum.) Quibus membris temerati sunt, illis & pœnas dabunt, ac dent etiam: quoniam Deo seruatori seruire non sustinuerunt, sed Cæsaris regnum amplexi, Cæsaris quoque seruituti tradentur.

Et comprehendantur in superbia sua.) Clarius hoc Symmachus interpretatus est ad hunc modum: Comprehendantur cum superbia sua. Execrationem & mendacium loquentes in ira consumma, & ne sint consume, quoniam calumniis contra Seruatorem sunt vsi, dicentes eum Cæsari dare censum prohibuisse: cum ipsi pronun- C ciantem audissent ac dicentem, Date Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ sunt Dei. Et multas quoque in eum diras & probra coniecerunt. Propter execrationes illas & calumnias, orisque delictum, hanc illos consummationem passos esse dixit. Consummationis autem dictione non intelligit omnimodum excidium, sed quòd non sint amplius populus Dei vocandus. Per orbem namque dispersi, ad seruiendumque Romanis adacti: ad hæc & legali cultu ac reliqua quam habuerunt gloria priuati, procul à celebri illa terræ suæ metropoli degunt. Aliàs verò, concat, quas à Romanis sunt perpessi, quibus execrationis, mendacij, orisque sui delicti pœnas dederunt.

Et scient quòd Deus dominabitur Iacob.) Hoc enim paradoxum illud est, quod ante crucem ne ab ipsis quidem Iudæis est creditum: post ignominiosissimam verò passionem illam, vniuerso orbi dominatur crucifixus: adorantibus quidem illum qui sponte obediunt, incredulis verò propter timorem seruire coactis. D

Conuertentur ad vesperam.) Quoniam dixit, In ira consummationis, & nequaquam subsistent: ne quis contraria Prophetam putet esse loquutum, in eo quòd dixit, Disperge illos in virtute tua: rectè hæc est vsus apologia, dixitque eos instar canum fame contabescentes ac noctu in ciuitatibus circuituros, nec vlla potituros esse alimonia. Dierum enim facta est vicissitudo. Iudæi siquidem, qui olim erant filij, propter suam maliciam, canum sortiti sunt conditionem: Gentes verò quæ olim canibus similes erant, filiorum dignæ sunt honore habitæ. Canes qui sint.

Ipsi dispergentur ad manducandum.) Hoc Symmachus vt priori particulæ responderet, sic reddidit: Reuertantur ad vesperam, tumultuentur, ciuitatem sicut canes circumeuntes ac oberrantes ne insatiati pernoctent. Secundum Septuaginta verò sic est intelligenda hęc particula, quòd more canum per orbem dispersi spiritualem sint quæsituri cibum.

Si verò saturati non fuerint.) Illi quidem talia ausi, tam sunt grauia passuri, ego verò misericordiam tuam celebrabo, ortaque spiritali luce, quæ orbi adferat diluculum, immensam tuam misericordiam in Ecclesiis glorificabo. E

Quoniam factus es adiutor meus.) Semper enim ope tua sum potitus, & per tuam prouidentiam irruentes calamitates euasi. Quapropter te solum esse Deum cognoui, teque fontem misericordiæ ac benignitatis voco.

ARGVMENTVM PSAL. LIX.

Hæc quidem facta iam, & secundo Regum scripta sunt. Inscriptio verò, in finem, historiæ prophetiam quandam immixtam esse docet. Adiectum est autem inscriptioni & illud, His qui adhuc alterabuntur. Alteratio autem immutationem significat non præteritarũ, sed futurarum rerum. Non enim dixit, His qui alterantur: sed, Qui alterabuntur. Tituli verò inscriptio victoriæ significationẽ habet. Initio autem necesse est, vt prophetiæ argumẽtum dicamus. Cum prædictis victoriis potitus esset D. Dauid, spiritalibus oculis futuram populi præuaricationem, & quæ propter hanc illi futura erat captiuitatẽ præuidit. Præuidit autem & diuina gratia futurum ex captiuitate reditum, ideoq; necessarium putauit, vt & tristia & læta ad eorum hominum vtilitatem, qui rerum istarum temporibus futuri erant, antea quàm fierent conscriberet. F

Scholia in eundem Psalmum.

DEus *repulisti nos.*) Captiuitatem hìc prædicit, deinde & æquitatem & benignitatem

tem Dei: propter iniquitates enim illorum iratus, post sumptum de illis supplicium iterum eorum misertus est.

Commouisti terram.) Babyloniorum impetus his verbis significauit. Concussionis enim more omnia funditus perdiderunt.

Sana contritiones eius.) Iam deinceps philantropiam Dei implorat. Sana, inquit, contritiones eius, quia commota est. Rursus quæ facta sint narrat.

A *Ostendisti populo tuo dura.*) Quæ illa? Potasti nos, inquit, vino compunctionis: hoc est, multitudine calamitatum quasi quodam doloris vino animas nostras replesti. Ita quippe & Aquila reddidit. Potasti nos vino stuporis: per stuporē mœstitiam significans.

Dedisti metuentibus te significationem.) Clarius hoc B. Ezechiel docet. Dicit enim angelum se vidisse, cui hoc fuerit ab omnium Deo mandatum, vt ciuitatem vniuersam circuiret, & signum frontibus eorum imprimeret, qui super populi iniquitatibus ingemuissent. Verùm illa typus erant eorum quæ nobis acciderunt. Verùm enim nos à diuina gratia signum accepimus, quo peruncti victores inimicorum nostrorum reddimur.

Et liberentur dilecti tui.) Hoc signo, inquit, eos qui tibi sunt oblati custodis, qui propter virtutē suam digni sunt philostorgia tua facti.

Saluum fac dextera tua.) Transfer, inquit, calamitates populo tuo imminentes, & quasi de-B xtra quadam iacentes prouidentia tua erige. Postquam precationem ad hunc modum obtulit, consequenter responsum accipit, nec patitur vt hæc abscondantur, sed de illis omnes instruit.

Deus loquutus est in sancto suo.) Hoc est: per Spiritus sancti gratiam, lingua Prophetæ velut organo quodam vsus. Quid autem loquutus est? Exultabo & partibor Sicemam. Sicema ciuitas est, quæ à Iacobo capta, Iosepho est tradita. In hac autem Ephraim post diuisionem tribuum regni sedem finxit. Conuallem verò tabernaculorum Israëlitarum regionem dicit, vt quæ desolata sit facta, & pastorum tunc tabernaculis locum dederit. Pollicetur itaque omnium Deus, quòd habitatoribus illam adimplere velit, efficereque vt habitatores illius pro dimensionibus contendant.

Meus est Galaad, & meus est Manasses.) Non est Galaad tribus nomen, sed loci. Tribus autem cognomen est Manasses, quæ terram Galaad C mox initio fuerat sortita. Dicit itaque, & terram suam esse & tribum, prædicitque reditum illius, & locorum illorum inhabitationem. Ephraim verò promittit, quòd velit illi priorem restituere virtutem. Symmachus autem pro, Fortitudo capitis mei, Fortitudo principatus mei posuit: hoc est, propugnatorem eius, sicut olim constituam.

Iuda rex meus.) Quoniam enim post reditum indiuisæ manserunt illæ tribus, solum autem ex Iudah, Zorobabel principem ac regem habuerunt: rectè Ephraim principatum fortitudinem capitis appellauit, Iudæ verò regem adscripsit. Illud autem, Rex meus: positum est pro eo quod est, Rex à me constitutus.

Moab olla spei meæ.) Hoc Aquila sic est interpretatus, Moab olla lauacri mei: Syrus verò sic, Vrna ablutionis meæ. Quoniam enim in talibus vasculis & manus abluere, & vestimentum pedibus sordidatum repurgare consueuimus, subiectionem Moabitarum per hanc vrnæ ablutionē prædixit: & olla pro supplicio à scriptura ponitur. Sic & magnus Ieremias ollam succensam vidit, & faciem eius à facie Aquilonis. Dicit igitur, D quòd & Manasses terram suam sit recepturus, & Ephraim priorem recuperaturus virtutem, & Iudas rex omnium declarandus, Moabitæ verò illis subiugandi: non solùm autem illi, sed & Idumæi & Philistæi.

Quis deducet me in ciuitatem munitam.) Ciuitatē munitam, nónne Ierusalem vocat? Hanc Symmachus conclusam interpretatus est. Quoniā enim euersa est, ac muris priuata, post reditum verò mœnia sua recepit, desiderat eam Propheta muris videre communitam. Vsque ad Idumæam. Tanquā rex excurrere, & eos qui semper inimici fuerunt, seruire coactus videre gestit. Hęc autem, inquit, tu Domine operaris, qui repuleras nos, & Babyloniorum potentatui tradideras. Postquam adhunc modum de bonis est vaticinatus, pro afflictis orat.

Et non egredieris Deus, in virtutibus nostris.) Vides, inquit, nos ita acerbè impugnari, & nec dux noster es, nec strenuè pro nobis pugnas, sicuti cō- E sueueras.

Da nobis auxiliū de tribulatione.) Conforta nos, cùm videas nos tanta impugnari sæuitia. Symmachus autem mutata coniunctione Et, clariorem versionem exhibuit, ad hunc modum: Da nobis auxilium è tribulatione. Vana enim est salus hominis, vlcisceres (inquit) malè adfectos. Tibi soli quippe possibile est, vt calamitates istas dissoluas. Humana verò auxilia, te nō annuente, vana sunt. Illius, inquit, prouidentiā inuocabo, & illius virtute confidam, Ipse nāque satis quæ tristia sunt, dissoluere valet.

ARGVMENTVM PSAL. LX.

Calci prioris psalmi procemium huius cōsonat. Quoniam enim dixit, In Deo faciemus virtutem: populum in captiuitate docet, quā Deo precē offerre cōueniat.

Scholia in eundem Psalmum.

F

Exaudi, Deus deprecationem meam.) Suscipe, inquit, orationem meam, ô Domine, & precationis meæ verba placidè exaudi. Deinde docet, qui sint orantes.

A finibus terræ ad te clamaui.) Quoniam enim Babylonia multis spacijs à Palæstina distat, putauerunt se captiui, ac terram illius incolere coacti, in extremis orbis habitare finibus.

Dum anxiaretur cor meum.) Oro autem vt refocillatione, quæ à te sit, potiar. Lugēs enim, & propter vrgentes calamitates lamentans, auxilio tuo sum potitus, & hostibus superior effectus.

Deduxisti me.) Cùm prouidentiæ tuæ participem me futurum sperarem, spe illa non excidi. Factus enim es mihi & ductor & turris fortitudinis. Tua namque prouidentia adiutus, & inimicorum insidias effugiam, & reditu potiar.

Inhabitabo in tabernaculo tuo.) Tabernaculum Dei Ierusalem nominat. In hac namque sese illis manifestauit. Dicit itaque, Postquā redeundi copiam nactus fuero, continuè in templo tuo commorabor, & tua prouidētia fruar. Alas enim prouidentiam Dei vocat. Illud verò, In seculum, pro continuè posuit.

Ale. A

Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meā.) Laudabo te semper, quoniam precationibus meis susceptis promissam maioribus nostris hæreditatem, nobis illorum posteris restituisti. Hæc autem confestim dicunt, vbi itineri se accinxerunt.

Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.) Sciendum sanè quòd hæc proposita verba veræ quoque hæreditatis habent ænigmata. Vera autem hæreditas, vita æterna est. Hanc se hæreditatem Dominus timentibus se daturum est pollicitus.

Dies super dies regis adijcies.) Postquā ad hunc modū orarunt, petita acceperunt, & pro illis gratias egerunt: iam deinceps Deum orant, vt datum sibi regem diutissimè custodiat. Regnum aliquādo inter illos obtinuit Zorobabel, verùm huic non competunt omnia veritatis verba. Illa quidē, Dies super dies, reges adiicies, ei quoque conueniunt: reliqua verò non ita, sed ei qui ex illo est secundum carnem. Est enim & Zorobabel typus Domini Christi. Quemadmodum enim ille captiuos è Babylone ad patriam terram reduxit: ita & Christo humanam naturam, quæ captiua erat priori nobilitati restituit.

B

Misericordiam & veritatem eius.) Quis, inquit, ad hoc sufficiens fuerit, vt absconditam & æquam Dei misericordiam exactè cognoscat? Sunt enim iudicia illius abyssus multa.

Sic psalmum dicam nomini tuo.) Te siquidem perpetuò laudabo, ac dona tua singulis diebus deprædicabo, nec promissis deero. Vota namque promissa vocat.

ARGVMENTVM PSAL. LXI.

Epigraphen Symmachus sic reddidit: Victoriale per Idithum. Declarat igitur, quòd psalmus hic sit quidem B. Dauidis: ab Idithum verò, vt qui choro in templo Dei præerat, ad laudem Dei omnium decantatus. Vaticinatur autem hic psalmus de Macedonicis irruptionibus, & Antiochi Epiph. contra Machabæos insidijs: docetq; pietatis athletas, quibus certaminum tempore verbis vti debeant.

C

Scholia in eundem Psalmum.

NOnne Deo subiecta erit anima mea?) Dum cogerentur diuinam transgredi legem, & idolis sacrificare, suillaque carne vesci, cogitationes suas ad pietatem excitarunt, ac pietatis zelū exacuerunt, dicentes, Ne seruitutem, ô anima, Deo tuo præponas. Deinde docent, quid hinc sit emolumenti.

Nam & ipse Deus meus.) Dei seruitus, inquit, salutem tibi adferet, ô anima! Ipse namque Deus meus, & bonorum suppeditator est, & qui conquassatos confirmare valeat. Huius itaque inuocato auxilio, ab illis qui me prosternere conantur, liberabor. Postquam animas suas adhunc modum inflammarunt, linguam deinceps contra aduersarios mouent.

D

Quousque irruitis in hominem?) Cum hyperbato positus est huius versiculi sensus. Est autem talis, Quousque crudelitate contra nos vtimini? ita vt ne communi quidem naturæ parcatis, sed perinde atque paries quidam inclinatus, & maceria à vento ad ruinam impulsa, impellere & prosternere satagatis, animum habentes homicidio deditum, quasi dicat, Ne vehementer aduersum eos tanquam infirmos, erigamini: omnium enim Deū adiutorem habemus.

Veruntamen pretium meum.) Vnum, inquit, hunc scopum habent, vt me prouidentiā Dei priuent, ex qua omnem habeo & honorem & gloriā. Honor enim piorum in eo est, quòd Deo seruiunt. Quapropter & Paulus vbique se Christi seruum nominat.

Cucurri in siti.) Insidias istas mihi non struxerūt obiter, sed cū omni animi intentione, hoc sitientes, vt in impietatis me foueam præcipitent. Quibus autem vtuntur machinis?

Ore suo benedicebant.) Blandis quidem vtebantur sermonibus, imponere mihi conantes: verùm exitium internè occultabant. Declaratis iam illorum insultibus, iterum seipsos, vt firmi sint, ac diuinum auxilium præstolentur, adhortantur.

E

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea.) Ne deficias, inquit, ô anima mea, à seruitute Dei: sed ope illius corroborata, magno animo malorum impulsus perferto.

Quoniam ipse Deus meus, & Seruator meus.) Cū enim illum & verum Deum, & salutis fontem esse sciam, non patiar vt seruitutem eius mutem, & ad alterius me dominatum recipiam. Illud e-nim, Non emigrabo: pro, non transferar, posuit. Non ero, inquit, transfuga, nec seruus impietatis.

In Deo salutare meum.) Iisdem sæpenumero verbis vtuntur, Deum & seruatorem, & gloriam & adiutorem suum, omniū Deum vocantes, vt impietatis incursus arceant. Quapropter & reliquos cognatos omnes, ad eandem pietatem excitant, non ferentes vt soli victores vocentur.

F

Sperate in eo omnis cōgregatio populi.) Contemptis, inquit, omnibus cognatis spem in illum firmam reddite, & omnem animi vestri sententiam illi offerte, indubitatum ab illo auxilium præstolantes. Quòd enim dicit, Effundite corā illo corda vestra, hoc significat. quasi dicat, Omnia vestra cogitata illi offerte, nec vllam animi hæsitationem admittite.

Veruntamen vani filij hominum.) Theodotion hoc clarius interpretatus est ad hunc modum: Veruntamen vapor sunt filij hominum, mendaces filij virorum, sicut momentum stateræ.

Nihil, inquit, firmi est in rebus humanis, sed emisso similes sunt vapori, qui confestim dispergitur: & momento stateræ, quod nunc ad ima subsidet, nunc sursum erigitur, nec quidquam stabile habet. Et Septuaginta versio ad hunc est intelligenda modum: Vanæ sunt quidem res humanæ, multi tamen illis confidunt, tanquam abundè adfluentibus: ideoque & æqualitatem contemnunt, & inæqualiter animi stateram tenentes, iustitiam spernunt, & iniustitia delectantur.

A

In vanitate in idipsum.) Veruntamen nullũ hinc emolumentum reportant. Sunt enim omnia vana, & subitam mutationem recipientia. Sic enim & Symmachus reddidit. Ipsi simul vani redduntur. Exhortationem autem hinc ad eos profert, qui de diuitijs gloriantur.

Nolite sperare in iniquitate.) Nolite, inquit, appetendam ac preciosam existimare humanam prosperitatem, quæ ex rapina & iniustitia constat.

Diuitiæ si adfluant.) Si videritis diuitias instar fluuij cuiusdam ædibus vestris influere, nolite animum vestrum illis sistere captiuum ac seruum. Et ob quam caussam ista consulis & mones?

Semel loquutus est Deus.) Audiui, inquit, omnium Deum promulgantem, quòd futurum sit iudicium, & retributio tam malorum quàm bonorum. Illud verò, Semel loquutus est Deus, non numeri gratia posuit, sed quòd omnino ita

B

futurum sit. Promulgauit, inquit, semel loquutus est Deus, impossibile est vt non fiat. Propterea & de supplicio contra præuaricatores, & de benignitate Dei quæ pijs impendetur, meminit. Hæc sanè pollicitus est legislator Deus. Ego enim, inquit, sum Dominus Deus tuus, Deus zelotes, reddens peccata patrũ in filios vsque ad tertiam & quartam generationem, ijs qui oderunt me, & faciens misericordiam in multas myriades, ijs qui diligunt me.

ARGVMENTVM PSAL. LXII.

Cùm Saülem fugisset D. Dauid, venit ad Abimelech, & ab illo ad Achis regem Geth, vbi rursus incidit in periculum. Inde cùm fugisset, solitudinem apprehendit, in qua psalmum hunc conscripsit, & quem erga Deum habebat amorem reuelauit, & Saülis exitium prædixit.

C

Scholia in eundem Psalmum.

D*Eus, Deus meus.*) Somnum mihi, inquit, desiderium quo erga te Domine præditus sum, excutit, & ad hoc excitat, vt te adorem.

Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter.) Theodotion habet, Sæpenumero: Symmachus, Concupiscit. Posuit autem omnes interpretationes, vt doceret illud ποσαπλῶς, non esse duarũ partium dictionem, sed vnam esse vnius partem, quæ sermonis significet epitasim. Cõsentit enim & caro animæ amori, nec cõsilijs illius repugnat. Vult autem hoc dicere, Et anima mea & corpus meum te desiderat, quemadmodum si quis aquam sitiat, & iucundissimam & liquidissimam.

In terra deserta, inuia, & inaquosa.) Nihil, inquit, detrimenti ex solitudine contraxi, sed perinde ac si iuxta sacrum tuum tabernaculum steterim, ita tibi laudem offero. Illud enim, In sancto, de tabernaculo dicit. Neque dum enim sanctum templum erat constructum.

Sic in sancto apparui tibi.) Adsum, inquit, inenarrabilem tuam virtutem contemplans. Quoniam enim natura tua comprehendi nequit, ab ijs quæ abs te fiunt, glorificandi te caussas sumo. D

Sic benedicam tibi in vita mea.) Hoc per omnem meam vitã perseueranter faciam, vt lingua te laudem, & benignitatem tuam implorem. Hymnodiam autem tuam animi pinguedinem esse duco, vnde illa pinguis ac bene saginata reddatur. Est enim constans delectatio, oraculorum tuorum meditatio.

Et labijs exultationis laudabit os meum.) Quapropter cum omni animi mei propensione offeram tibi laudem, sciens quid ex eo ad me redeat emolumenti.

Si memor fui tui super stratum meum.) Hoc Symmachus ad hunc modum interpretatus est, Recordor tui super stratum meum, singulis custodijs de te meditabar, & sub alis tuis protectus te celebrabam. Custodias autem nocturnas intelligit. Quibus enim vigilandi cura commendata est, nocturnum illi tempus diuidunt, vt per vices alij alijs succedant. Et alij quidẽ in tres, alij verò in quatuor vigilias noctem diuidunt. Et Dominus quarta custodia ad Apostolos venit. Dicit itaque D. Dauid. Etiam in strato iacens iucundissimo somno abiecto singulis vigiliis de te meditabar, & hymnis tibi propter beneficia mihi impensa gratias agebam. Velut enim operculo quodam, inexpugnabili me ac robustissima tua prouidentia custodis. E *Vigiliæ nocturnæ.*

Adhæsit anima mea post te.) Ne ad breue quidem tempus cogitationem meam à memoria tui auertere possum: sed ardenti inflammatus amore, quasi quodam glutino, memoria ac desiderio tui alligatus sum. Deinde & desiderij huius fructum ostendit.

Me autem suscepit dextera tua.) Etenim quoniã me ita affectum vides, dignũ prouidentia tua constituis.

Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam.) Conantur (inquit) occidere me, cùm nihil ipsis intulerim iniuriæ.

Introibunt in inferiora terræ.) Verùm scio illos morti tradendos esse. Deinde & de modo grauissimæ mortis illorum vaticinatur. F

Tradentur in manus gladij.) Ab hostili manu hoc (inquit) patientur.

Partes vulpium erunt.) Et hoc, inquit, non à potentibus quibusdam hostibus, sed à vicinis Philistæis illis accidet, qui more vulpium aliquando quidem irruunt, sedulò tamen pulsi fugiunt. Significatur autem hîc obuius sensus, quòd plures eorum qui in bello casuri erant, digni nõ fuerint, qui sepelirentur: sed velut esca bestijs fuerint proiiciendi.

Rex verò lætabitur in Deo.) Ego autem, inquit, accepto abs te regno, non delectabor illorũ morte: sed tua prouidentia, per quam multiuarias hostium insidias euasi.

In Deo laudabuntur omnes qui iurant.) Cum fiducia verò regem post hac nominabunt vniuersi, & per illius salutem iurabunt, nec amplius calũniatores timebitis, quorum ora morte sunt obturata. Viuo enim adhuc Saüle, verebantur loqui cum
A Dauide: illo verò mortuo securè iam vniuersi debitum regi tribuebant honorem, illiusque salutẽ iuramenti vice vsurpabant.

ARGVMENTVM PSAL. LXIII.

Eiusdem argumenti cum priore est & hic psalmus. Narrat autem insidias à Saüle structas, liberationemq; ab illis prædicit.

Scholia in eundem Psalmum.

EXaudi Deus vocem meam.) Suscipe, inquit, Domine orationẽ meã, & obfirma animum meũ, ne hostium pertimescam insidias.

Conuentus. *Protexisti me à conuentu.*) Conuentum malignè agentium, iniquitatem & consensum in malis vocat, quo superior fieri orat. Protege me, inquit, quasi muro quodã, prouidentia tua septũ. Deinde multifaria machiamenta narrat.

Qui exacuerunt vt gladium.) Calumniam, inquit, ad bellum contra me excitatum consuunt,
B idque cùm nullam omnino caussam illius exhibuerim. Immaculatũ enim hîc, insontem vocat. Illud, Rem amarã: Aquila, Verbum amarum dixit: & Theodotion, Sermonem amarum. Deinde quod dicit, In occultis: Absconditum dixit Symmachus: hoc est, Technis & insidijs vtuntur. Hoc & sequentia tradunt.

Subitò sagittabunt eum.) Insidiantes, inquit, repentè irruunt, Deum adspicientem non veriti.

Firmauerunt sibi sermonem nequam.) Hoc Symmachus dilucidius dixit, Obtinuerunt sermonẽ prauum, narrauerunt vt absconderent laqueum. Mortẽ enim mihi struentes, narrauerunt & consultarunt inter se, quibus vtendum ipsis sit contra me technis, & opere quoque verba confirmarunt. Hæc autem ausi sunt, neminem mortaliũ illa præuidere rati. Hoc nãque significant sequentia: dixerunt, Quis videbit eos? Putant (inquit) neminem eorum quæ faciunt, fore iudicem.

C *Scrutati sunt iniquitates.*) Omnem, inquit, cogitatum mouerunt, omnẽ contra me fraudem excogitarunt, nullum insidiarum genus omiserunt, manifestè irruentes, occultè insidiantes, exploratoribus vtentes, solitudines circumeuntes, & petrosa quoque loca scrutantes.

Accedet homo.) Clarius hoc Theodotion vertit. Dicit autem ad hunc modum, Et mentem viri, & eorum profundum sagittabit Deus. Etiamsi mille modis studia sua occulant, Deo tamen omnia contuenti sunt manifesta, qui altitudinem suam ostendit, & tales potentatus in iudicium vocabit.

Sagittæ paruulorum.) Veruntamen licet tanta sint vsi contra me potentia & versutia, scopum tamen non sunt assequuti: sed perinde ac si admodum adolescentum mittantur iacula, quæ nihil damni inferunt percusis: ita & istorum linguæ illis quidem quos tangũt, nihil læsionis inferunt: aduersum eos verò qui ipsas agitant, nocumentum refertur.

Conturbati sunt omnes.) Qui verò videbant eos suis fraudatos esse conatibus, consternatione ac metu replebantur, diuinãque prouidentiam admirabantur. Hoc enim & sequentia declarant. D

Et timuit omnis homo.) In considerationem nãque prouidentiæ Dei inducti, diuinum verebantur mysterium.

Lætabitur iustus.) Præcipuè lætitia replebuntur, qui diuinæ legis habuêre rationem, ac spem in Deum firmam efficient, & gloriam reportabunt apud homines, qui extra viam Dei ingredi non sustinuerunt.

ARGVMENTVM PSAL. LXIIII.

Quæ inscriptio de Ieremia, Ezechiele & populo transmigrationis ponit, nec Hebræus habet, nec alij interpretes, neque Septuaginta in hexaplo, sed quisquam hanc scripturam, vt apparet, nec Psalmi sensu animaduerso, nec historia cognita adiecit. Primùm enim Ieremias captiuitatis particeps non fuit, sed cum optionem nactus esset, vbi vellet commorandi in habitationem patriæ terræ cupidè amplexus est. Deinde & psalmi sensus in captiuitatem proficiscentibus non conuenit, sed in illa agentibus. Cùm enim procul essent à patria, & Deum laudare cuperent, lege prohibebantur. Ipsorum enim vox est, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quã in Babylone ad Deum orãtes protulerunt. E

Scholia in eundem Psalmum.

TE decet hymnus Deus in Sion.) Omnia huius psalmi verba captiuis in Babylone degentibus congruunt. Reditum enim illi gliscentes hymnodiam hanc protulerunt. Immixta est autem illis quæ de reditu prædicta sunt, & prophetia de Gentium salute. Te decet hymnus. In illa, inquit, ciuitate vt hymnum tibi offeramus præcepisti: oro igitur, vt illic hunc tibi reddere liceat.

Ad te omnis caro veniet.) De cognitione Dei Gentibus concedenda, hæc particula manifestè prædicit. Nunc quidem, inquit, nos oramus, vt reditu potiamur, & in tẽplo tibi consecrato hymnum offeramus, tandem verò omnis humana natura multorum deorum errore liberata ad verum Deum recurret. F

Verba iniquorum præualuerunt super nos.) Symmachus sic habet, Verba iniquorum inualuerunt cõtra me. Impijs, inquit, & iniquè viuentibus hominibus seruire coactus sum. Deinde & caussam seruitutis tradit.

Et impietatibus nostris tu propitiaberis.) Non iniustè, inquit, ad seruitutem condemnatus sum: sed propter impietatem meam olim designatam, qua per tuam benignitatem liberari peto.

Beatus quem elegisti.) Amabilis ac beatus est hic populus, quem aliis Gentibus prætulisti. Atriis enim tuis sacratis assidens, vtilitatẽ ac benedictionem quæ ex illis est reportat.

Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.) Plenum enim sanctitate est templum tuum, & iustitiam tuam per oracula tua docet accedentes.

Spes omnium finium terræ, & in mare longè.) Orbis salutem prædicit, & vaticinij patriarchæ Iacob recordatur: Illius enim vox est, Non deficiet princeps ex Iuda, & quæ sequuntur. Hunc expectationem Gentium vocauit, & spem omnium finium terræ, & eorum qui procul in mari degunt. Per hos autem eos intelligit, qui in insulis habitant: & in summa, qui fines orbis ad habitandum sortiti sunt: Quapropter, inquit, exaudi nos, qui paulò pòst vniuersam naturam hominum, luce es cognitionis tuæ illustraturus. Deinde & potentiam Dei, quantum licet, prædicat.

Præparans montes in virtute tua.) Pro, Præparans: Symmachus, Qui firmas, dixit. Et illud; Qui conturbas profundum maris: Theodotion, Qui mitigas vertit. Dicit autem, Montes firmos & immotos facis: mare autem commoues, quando lubet, & rursus consopis. Perficis autem ista indicibili visus potentia, qua veluti zona quadam præcingeris. Zonam verò tropicè potentiam Dei appellauit. Deinceps autem & noui Testamenti catorthomata contexit.

Turbabuntur Gentes & timebunt.) Apostolorum prædicationes significat. Magnificat hic eum qui consternationem ac fluctuationem moturus erat hominibus, iuxta Domini vocem qua dixit, Veni enim separe hominem à proximo suo, filium à patre, nurum à socru, &c. Postea verò perturbationem hanc sedauit, constituit.

Qui habitant terminos, à signis tuis.) Exposita est perturbatio, subsequutus etiam timor, magnitudine miraculorum factus, qui & ad impietatem instituit.

Exitus matutinos ac vespere delectabis.) Etenim timore miraculorum, consternati homines, priore errore relicto, Veroque Deo cognito, tam oriente quàm desinente die, iucundam & optimam Deo offerunt hymnodiam. Hoc enim Symmachus innuit, cùm dicit, Ortus diluculi & vesperas hymnis & pacem celebrant.

Visitasti terram, & inebriasti eam.) Hoc Symmachus sic dixit, Fertilitate fructuum dica eam. Visitabis terram, & irrigabis eam. Non enim amplius nobis solis spiritalem irrogationẽ adferes, sed & vniuersum orbem ad satietatem vsque diuinis tuis sulcis irrigabis Domine. Sulci autẽ, Dei sunt Apostoli.

Flumen Dei repletum est aquis.) Flumen, secundũ Septuaginta, gratia Spiritus sancti est, quę in sulcos diuisa, aliis sermonem sapientię infundit, aliis scientiam, aliis charismata sanationum subministrat, & per hos orbem irrigat.

Parasti cibum illorum.) Symmachus sic, Proferes ex ea omnis generis fructuum, fertilitatem quoniam ita firmasti eam. Priore namque errore eam liberabis, ac pietatis dogmatibus confirmabis, atque ita efficies, vt maturos virtutis fructus proferat, qui & te exilarent, & germinantes oblectent. Secundum Septuaginta quippe, fructus qui nascitur, nutrimentum est germinantium.

Riuos eius inebria.) Manifestum est ex hoc loco, quòd ista vaticinium habeat de futuris rebus, non narrationem de præteritis. Illud, Multiplica germina eius: hoc dicit, In hoc, inquit, incumbe Domine, vt velut sulcos quosdam, cogitationes eorum irriges, & ad fertilitatem fructũ excites.

In stillicidiis eius.) Exhilarabunt autem eam, & florere facient, quæ suis temporibus à doctorib⁹ adferentur stillicidia.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.) Annus benignitatis est, qui ab Esaia vocatur annus acceptus. Annum igitur benignitatis, tempus illud nominant, quod incarnationi Seruatoris nostri successit, vt quòd vnicam illam pietatis fertilitatem prolaturum erat. Hanc benedictionem propheticus sermo exoptat.

Pinguescent speciosa deserti.) Vbi benignitas ista comparebit, solitudo illa vetusta tempestiuos dabit fructus, & templa dæmonum sacrificiis polluta viros, Deum continuè laudantes, & angelicam vitam complexos nacta illustria erunt & spectatissima. Verbis autem istis ipsa facta consonant. Videmus enim omnes montium vertices etiam altissimum quemque occupatos, virtutisque exercitium amplexos esse.

Induti sunt arietes ouium.) Arietes ouium etiam Ezechiel propheta, potentes nominat. Quoniam enim Dominus piscatores ac manuarios artifices elegit, iam Spiritus sancti gratia etiam hostium ac potentatuum salutem prædicit, Non enim oues modò, sed & ipsi arietes ad sacrum baptisma accedunt.

Et valles abundabunt frumento.) Et qui paupertatis facti sunt consortes, & pietatem amplectuntur, fructum suum Christo adferent. Et omnes prædicti cum omni propẽsione animi Deum laudabunt, quòd talem largitus sit humanæ naturæ mutationem.

ARGVMENTVM PSAL. LXV.

Resurrectionis additionẽ epigrapha ponit, nec Hebræus habet, nec alij interpretes, nec Septuaginta, in Hexaplo: sed in hanc quidã, sicuti videtur, adiecerunt. Conscripsit autẽ & hunc Psalmũ Dauid, iis qui in Babylone fuêre captiui: non qui adhuc pro reditu orauerint, sed qui illo iam potiti, & in itinere cõstituti erãt. Vaticinatur autem simul, & de Gentium salute.

Scholia in eundem Psalmum.

IVbilate *Deo omnis terra.*) Rectè ad huiusmodi communionem vniuersam humanam naturam vocant. In ipsis enim prælineata sunt, quæ omnium salutem concernunt. Quemadmodum namque ipsi Babylonica seruitute liberati sunt,

sunt, ita vniuersi mortales ab acerba sunt diaboli tyrannide asserti. Deinde & modum hymnodiæ docent.

Dicite Deo, Quàm terribilia sunt opera tua.) Admiranda sunt, propter potentiam, quæ à Deo facta sunt mirabilia. Tanta namque sunt & eiusmodi, vt excellentia eorum quæ fiunt, incredibilis sit apud impios.

In multitudine virtutis tuæ mentiuntur tibi inimici tui.) Quando, inquit, luce cognitionis tuę orbem A illustrabis, tunc quamplurimos ad pietatem conuertes. Tunc etiam illi qui caligine incredulitatis tenentur, negata impietate pietatem simulabunt.

Omnis terra adoret te.) Vaticinium hoc est de præsenti tẽpore, quo in omnibus Gentibus Deus omnium laudatur, ac Dominus Christus altissimus ab omnibus vocatur.

Venite & videte opera Dei.) Intelligite, inquit, mentem Dei, & eorum quæ ab ipso fiunt, singula considerate, inenarrabilemque illius sapientiam admiramini, per quam omnium mortalium genus ad pietatem ducitur. Sic & Theodotion, Terribilis, inquit, in consiliis super filios hominum: Symmachus verò, Terribilia, inquit, machinamẽta pro filiis hominum. Terribilibus namque machinis, pro hominũ vtitur salute. Deinceps, olim gesta narratur.

Qui conuertit mare in aridam.) Tempus hic mutatum est, de præteritis enim tanquam de futuris loquitur. Alij verò tempus retinuerunt. B Symmachus sic habet, Mutauit mare in aridam, in flumine transierunt pede. Hic enim Deus est, inquit, qui & nobis reditum, & vobis salutem est largitus: qui olim & mare & flumen diuisit, & maiores nostros sine periculo transire iussit.

Ibi lætabimur in ipso.) Hoc est, ad Iordanẽ. Postquam enim memorauit ac docuit, vbi maiores ipsorum, pede flumen transierint: subiunxit, Illic lętabimur in ipso.

Qui dominatur in virtute sua in æternum.) Non solùm nos gubernat, sed & vniuersum orbem, & paulò pòst, omnibus cognitionem largietur. Vbi hoc Propheta sic vaticinatus est dilucidè: deinde & eos qui prædicationi contradicturi erant, spiritualibus oculis perspicuè contemplatus est, diligenter & horum incredulitatem prædicit.

Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.) Hos Theodotion declinantes vocauit, Deficientes verò Aquila. At Symmachus clarius dixit C ad hunc modum, Increduli non exaltentur in semetipsis. Videmus autem & huius prophetiæ finem. Ipsi namque Græci, qui vel tres vel quatuor simul in impietate perdurant, apud seipsos superbiunt, vt qui non sint vnà cum multitudine in errorem abducti. De illis itaque dicit, Non exaltentur in semetipsis. Exasperant enim contra seipsos iustum iudicem, & iustum sibi ipsis supplicium accersunt.

Et auditam facite vocem laudis eius) Symmachus illud ἀκουτίσατε, hoc est, audire facite: reddidit, ἀκουστὴν ποιήσατε, id est, auditorem facite. Perseuerant autem hortando Gentes, vt patriis ritibus relictis Deum suum laudent, & de illius potentia ignorantes doceant. Hoc enim est quod dixit, Auditam facite: hoc est, & alios docete.

Qui posuit animam meam ad vitam.) Vbi enim me tradidit impiis hominibus, non est passus, vt subuerterer, & rectam viam amitterem. Hæc autem omnia piorum chorus exequutus est. Miserat enim illis Deus eos qui pietate resplendebant, ac velut pædotribæ, vniuersos ad pietatem instituebant & dirigebant. Cùm illis erat Daniel D & Ezechiel. Illis ac talibus conuenit, vt præcedentia dicant. In illorum namque persona ista Spiritus sancti gratia scripsit.

Quoniam probasti nos Deus.) Hæc nos pati permisisti, vt omnibus pietatis sinceritatem ostenderes.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum.) Talis erat caminus, in quo Spiritus athletas sibilo suo refocillauit: laqueus item, & leonum lacus: & laqueus inobseruatus, quem & Propheta effugit. Verisimile est autem, eos & verberatos & flagris cæsos esse, tanquam captiuos & seruos eorum à quibus erant capti. Quapropter & hoc dixerunt, Posuisti tribulationes supra dorsum nostrum. Veruntamen his omnibus liberati, ac reditum consequuti, sacrificia tibi in lege præcepta offeremus.

Introibo domum tuam in holocaustis.) Quæ pollicitus sum, inquit, cùm lugerem & orarem, grato animo reddam.

Holocausta medullata offeram tibi.) Quæcunque tibi promisi, prompto animo sacrificabo. E Medullata verò, sunt bene saginata ac pinguia. Ita quippe & lex immaculata & integra offerre præcepit. Execratur autem & Malachias eos, qui cùm talia habeant, mutilata offerunt. Tales erant & Cain primitiæ. Docemur verò & nos, vt preciosioribus quæ nobis sunt, numen honoremus.

Venite, audite, & narrabo, omnes qui timetis Deum.) Non frustra, inquit, talium donorum oblectationem promisi, sed quia magnis ab ipso donatus sum muneribus: quæ vt & vos, qui timore Dei præditi estis, cognoscatis oro. Ita & alibi dicit, Vota mea reddam in conspectu timentium eum. His instruimur, vt istos habeamus consortes, & ipsis præcipuè, quæ diuina sunt exponamus. Ne detis enim, inquit, quæ sancta sunt canibus. Et mysteria mea, mihi & meis.

Ad ipsum ore meo clamaui.) Symmachus sic habet, Ore meo inuocaui, & exaltata est confestim F lingua mea. Statim enim vt deprecationem obtuli, consequutus sum quod petij, ideoque lætitia repletus ad gratiarum actionem ac laudem linguam commoui. Illud, Iniustitiam si aspexi, &c. Symmachus sic reddidit, Iustitiam si præuidi in corde meo, non exaudit me Dominus. Si cùm vt à seruitute liberarer ac reditu potirer, orabam iniustitiam aliquam, imaginatus sum, quam post reditum facerem, non detur vt diuinæ benignitatis compos fiam. Quòd autem non mentiar, res ipsa testatur.

Propterea exaudiuit Deus.) Cùm videret me à talibus

talibus cogitationibus repurgatū, donis me suis dignatus est munificè. Postquam ista piorum chorus ad hunc modum exposuit, hymno sermonem concludit.

Benedictus Deus.) Hymnis, inquit, benefactori rependo, qui & orationem meam suscepit, & misericordiam largitus est.

ARGVMENTVM PSAL. LXVI.

A *Psalmus hic sensum habet perspicuum, nec opus est vt multis verbis exponatur. Prædicit enim incarnationem Dei, & salutarem apparitionem, ac simul omnium Gentium salutem.*

Scholia in eundem Psalmum.

Deus misereatur nostri.) Cùm esset Propheta spiritualibus oculis salutem per apparitionem Dei omnibus mortalibus futuram cōtemplatus, orauit vt illa quam citissimè exhiberetur. Deinde illam nos per sequentia clarius docet.

Vt cognoscant in terra viam tuam.) Vt, inquit, & reliqui terram incolentes viam ad hanc te ducentem doceantur, & ad hunc dirigantur. Et ne quis ista putet de Iudæis dici: adiecit, In omnibus gentibus salutem tuam.

Confiteantur tibi populi Deus.) Oro, inquit, vt appareat facies tua, vt & Gentes illæ quæ in caligine sedent illuminentur, & ad salutem pertrahantur.

B *Confiteantur tibi populi omnes.*) Quapropter cōuenit, inquit, vt & populi & Gentes omnes exhilarentur, & beneficia tua deprædicent, Cognouerunt enim, nihil eorum quæ sunt, esse neglectū: sed quòd tu sis iudex omnium, iustas proferens sententias, ac dirigens errantes ad veritatem, & eos qui credere nolunt puniens.

Confiteantur tibi populi Deus.) Tautologia vtitur, vt auditores alacriores reddat. Non enim iam ignorauit Deum omnium, sed iucundissimū vlli pietatis fructum adferunt.

Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.) Sicut bis ad hymnodiam Gentes excitauit, ita & salutem illis bis exoptauit. Scire autem conuenit, homines cum Deo benedicunt, sola illi verba offerre: Deum verò, cùm benedicit, verba ipso opere confirmare, & omnis generis bonorum suppeditare prouentum. Deinde docet, quomodo possibile sit diuinas consequi benedictiones.

C *Et metuant eum omnes fines terræ.*) Qui namque diuinis legibus religiosè afficitur, is & futurum tribunal metuit, & horum custodia Deum colit. Cultus verò Dei, benedictionem profert. Eūdem ergo finem non Iudæis modò, sed & omnibus constituit mortalibus, nempe vt præditi sint timore Dei.

ARGVMENTVM PSAL. LXVII.

Cum D. Dauid impietatem passim obtinere, ac diabolum præualere videret, de Seruatoris autem aduentu per Spiritum sanctū edoctus esset, hanc ad Deū protulit orationem, obsecrans vt quàm citissimè adueniret: atque ita futurorum confestim reuelationem accepit, doctusq; est, ac simúl docuit de mortalium salute, & aduersariorū exitio, & in summa de inopina mortalium immutatione.

Scholia in eundem Psalmum.

Exurgat Deus.) Tempus, inquit, surgendi Domine, & humanam adornandi salutem. Confestim enim in fugam hostium fastus vertetur, aduentus tui splendore dispulsus. Resurrectionem D autem hîc abdicationem patientiæ vocat. Et nos cùm iudices clementia vtentes ad id excitare volumus, vt illis qui per iniuriam premuntur opem ferant, ad hūc modum dicere solemus, Surge, excitare, & quæ alia sunt huiusmodi.

Sicut deficit fumus, deficiant.) Quemadmodum enim fumum ventorum dispellunt impulsus, & cera igni admota liquefit: ita aduentu tuo Domine omnino in vanum redigentur mortalium inimici. Quos enim Septuaginta peccatores, alij interpretes impios nominarunt.

Et iusti epulentur.) His ostendit, quòd non contra homines, sed contra dæmones orationem hāc protulerit, quibus dispulsis & in vanum redactis exultaturæ erant Gentes, & Deum seruatorē laudaturæ.

Cantate Deo.) Præcipit hic sermo Apostolis, vt cum tripudio & hymnodia ad Gentes excurrant, & viam regi dirigant. Sunt autem hæc illis conformia quę ad ipsos dicta sunt à Domino: nēpe, Euntes, docete omnes Gentes, & quæ ibi sequuntur. Per talem autem S. baptismatis disciplinam, via aspera redditur plana. Quòd autē super occasum eum ascendisse dicit, caliginem illam significat, quæ tamdiu mortaliū animis offusa fuit. Symmachus verò sic, Sternite viam ei qui inequitat in terra inhabitabili. Est autem solitudo inhabitabilis. Solitudinem verò sacra Scriptura sæpenumero Gentes appellauit. Lętare, namque ait, solitudo siticulosa. Super hanc itaque solitudinē & inhabitabilem, & luce destitutam, ideóque occasus nomine dictam sol iustitiæ ascendit: ac pulsa caligine eam quæ inhabitabilis erat, in templū suum conuertit. B Solitudo.

Turbabuntur à facie eius.) Non enim aduentum eius ferunt, quem sciunt iustum esse iudicem. Per orphanos enim & viduas, prouidentiæ eius iustitiam declarauit. Hanc autem dæmonum perturbationem etiam S. Euangeliorum nos docet historia. Dicebāt enim, Quid nobis & tibi, fili Dei? F & quæ sequuntur.

Deus in loco sancto suo.) Quoniam dixit, Exurgat Deus: &, Iter facite ei qui ascendit super occasum: rectè adiecit, Deus in loco sancto suo: tantùm non dicens, Nemo omnium Deum dispensationes suas transitione vsum exequi putet. Tale est etiam quòd Dominus dixit, Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Natura diuina incircumscripta. filius hominis qui est in cælo. Per hæc enim diuinam naturam incircumscriptam esse ostendit: ac docuit, quòd licet descenderit, & simul conuersaretur, & cum hominibus ageret, nihilo

nihilo tamen secius in cælis, à patre nequaquam separatus esset.

Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo.) μονοτρόπους, id est, vnius moris, eos vocat, qui eundem scopum habent, & solius virtutis complexi sunt exercitium. Vinctos autem eos intelligit, qui peccati erant innexi vinculo, quos solutos in fortes ac magnanimos euasuros prædixit. Talis erat Zachæus, talis Matthæus. Non solùm autem vinctos, inquit, fortes reddet: sed & illis quoque
A qui ad extremam pietatem venerunt, salutem largietur.

Deus cùm egredieris in conspectu populi tui.) Deus, inquit, cùm populum tuum per solitudinem inhabitabilem transeuntem, præcederes, terra mota est, ac cælum distillauit. Quasi dicat, Cùm transiturus esses solitudinem illam, quæ nondum lucis splendorem acceperat, terram quidem concussisti ac commouisti, cælitùs verò gratiæ tuæ guttas distillasti. Est autem hoc quidem crucis tempore factum. Tunc etenim terra mota est, ac petræ ruptæ sunt: illud verò post reditum in cælos. Nam tunc Spiritus sancti gratia cælitus aduenit.

A facie Dei Sinai, à facie Dei *Israël.*) Qui namq;, inquit, maioribus nostris in mōte Sina apparuit, idem & terram passionis tempore commouit, vt nostram argueret insaniam, & Spiritus sancti gratiam largitus est.

Pluuiam voluntariam segregabis Deus.) Quæ su-
B prà stillicidia nominauit, hîc pluuiam appellauit. Ad necessitatem enim discentium gratia subministrata est doctoribus. Pluuiam namque doctrinæ irrigationem vocat. Hanc nominat voluntariā propter animi libertatem.

Pluuia.

Et infirmata erat, tu verò perfecisti eam.) Non pluuiam, sed hæreditatem infirmatam fuisse dicit. Infirmitatem autem, insultus impiorum intelligit. Et Dominus ad Paulum, Sufficit, inquit, tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. Sed etiā eo tempore, quando impij eriguntur & insurgunt, tu cōfirmas & corroboras athletas tuos.

Infirmitas.

Animalia tua habitabunt in ea.) Animalia Dei, Apostolos vocat, quibus inuectus errorem dispulit. Nam & Abacuc dicit, Conscendisti ad mare equos tuos. Hos in hæreditate Dei, hoc est, inter Gentes, habitaturos propheticus sermo vaticinatus est.

Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.) Hæc autem, inquit, pauperculæ humanæ naturæ, Deus, propter benignitatem tuam, ac multam commi-
C serationem es largitus.

Dominus dabit verbum Euangelizantibus.) Quos suprà animalia vocauit: hîc appellat Euangelistas. Et quoniam piscatores erant & publicani, constituti verò sunt philosophorum ac sophistarum doctores: rectè docet, vnde haustis doctrinæ fluentis, irrigationem fuerint prolaturi.

Et speciei domus.) Domus Dei, secundum Apostolum, sunt qui crediderunt. Species autem & venustas horum est Spiritus sancti gratia, quos illa omnis generis donorum munificentia ornat.

Pennæ columbæ deargentatæ.) Pennas columbæ Spiritus sancti gratiam dicit, quæ in specie colūbæ supra Iordanis fluenta descendit. Huius autē alas deargentatas, & posteriora auro decorata esse dicit. Simpliciora siquidem & candidiora simplicioribus, perfectiora verò & abstrusiora perfectioribus cōueniunt. Sortes verò, duo testamenta vocat. Dicit itaque. Si ad alterutram concesseritis doctrinam, videbitis multiuariam Spiritus sancti gratiam.

Dum discernit cælestis reges super eam, niue deal- D
babuntur in Selmon.) Et suprà Apostolos reges vocauit, hæredes regni cælorum: & in alio psalmo principes eos appellauit. Vaticinatur autem de Spiritu sancti aduentu, in die Pentecostæ facto, per quem Apostoli variarum linguarum gratiam acceperunt. Dicit itaque, quòd illo tempore, quo regnum orbis Dominus ipsis sit diuisurus, splendidi futuri sint instar niuis. Et locum etiam prædicit, quo sint hæc futura. Selmon namque Ierusalem intelligit.

Mons Dei, mons pinguis.) Iam montem, quos hactenus vocauit Euangelistas, animalia & reges. Sic & Esaias dicit, Futurum est in postremis diebus, vt illustris sit mons Domini. Pinguem autem eum & coagulatum dicit, eo quòd multum pabuli pascentibus in eo gregibus exhibeatur, & multum pinguedinis à diuina gratia accipiat.

Vt quid suspicamini montes coagulatos?) Contra Iudæos & hæreticorum conuentus, propheti- E
cus hic sermo inuenitur, qui seipsos nominant Ecclesiam. Quamobrem, inquit, monti huic pares esse contenditis, quem domicilium suum constituit Deus?

Etenim Dominus habitabit in finem.) Non enim sicut apud vos, ô Iudæi, certum quoddam tempus habitauit, ita & in monte hoc aget: sed sempiternam in eo habitationem habebit. Hoc enim significat, quod dicit, Habitabit in finem.

Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium.) Non iam, ô Iudæi, paucos sanctos habebit, quos inscendat, & in quibus habitet. sicut enim illorum multæ myriades, qui inscensione hac Dei digni habentur, immo numerum superant. Chiliadas namque & myriadas virentium, ac Deo pietatis fructus proferentium noua habet hæreditas, qui ad brauium supernę vocationis contendunt ac properant.

Dominus in eis in Sinai.) Qui maioribus nostris F
in Sina, inquit, apparuit, idem ipse & iustos moderatur.

Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem.) Ascensus manifestum descensum. Testatur hoc & Apostolus dicens, Quòd autem ascendit, quid est, nisi quòd & descenderat primùm? Illud, Captiuam duxisti captiuitatem: idem est ac si dicat, Recuperatis illis, ac veluti receptis, qui olim captiui erant, libertatem largitus es.

Accepisti dona in hominibus.) Apostolus dixit, Dedisti dona, vtrumque autem factum est.

Ab acce-

Ab accedentibus enim fidem accepit, & gratiam dedit.

Etenim non credentes inhabitare.) Aquila sic, Etenim inobedientes ad inhabitandum. Non respexit, inquit, ad priorem ipsorum inobedientiã: sed tametsi contradicentes videret, nihilo tamen secius in benefaciendo perseuerauit, donec eos domicilium suum efficeret.

Benedictus Dominus.) Semper (inquit) laudandus est iustus Deus: qui tanta philanthropia A vsus est. Qui nos salute donauit, idem & veniam nobis planam reddet, ne tantis bonis fraudemur.

Deus noster, Deus saluos faciendi.) Exhibebit nobis hoc, fons existens salutis.

Et Domini Domini exitus mortis.) Ipse enim nobis mortis custodiam, quæ perrumpi non poterat, peruiam fecit: & contriuit portas æreas. & vectes ferreos. Et hoc per sequentia declarauit.

Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum.) Quod dicit, tale est, Peccantibus Deus mortem deputauit loco pœnæ. Diabolus autem, velut osor quispiam populi, mortalium vitam perscrutans, ne minutissimum quidem aliquid negligere sustinuit: sed ipsam naturam morti reddidit obnoxiam. Cùm igitur eandem naturam Christum videret indutum, accessit ad eum, mortis quærens caussas: sicut & ipse Dominus dixit, Venit princeps mundi, sed in me nihil inuenit. Veruntamen licet nihil in eo inuenerit, B morti tamen eum tradidit. Hæc autem in iustitia: potentiam quidem illius destruxit, mortalibus verò infernum aperuit: de quibus quidem vbi de prouidentia Dei tractauimus, pluribus est dictum.

Basan. *Dixit Dominus, Ex Basan conuertam.*) Basan, confusionem significat. Confusio autem peccati fructus est. Ab hac itaque conuertet Dominus, & à profundis maris. Quæ est autem maris profunditas? Ipse clamat, Liberer ab his qui oderunt me, &c.

Vt intingatur pes tuus in sanguine.) Quoniam ostendit Deum veluti strenuum quendam victorem hostes expugnantem, sanguinis quoque riuos, & mortuos conculcatos, ac insepultos proiectosque sermone depingit. Hoc autem & per Esaiam clamat, Torcular, inquit, calcaui prorsus solus, nec quisquam ex Gentibus mecum erat, & conculcaui eos in furore meo, & ad terram sanguinum eorum effudi: & cùm eos vincerem, aspersa sunt vestimenta C mea, &c.

Ingressus Dei. *Viderunt ingressus tuos Deus.*) Ingressus Dei, dispensationes illius dicit: sanctum verò, filium ex semine Dauid assumptũ vocat. Manifesta est, inquit, prouidentia tua, & eximeas dispensationes tuas cognouerunt vniuersi.

Præuenerunt principes, coniuncti psallentibus.) Ab hoc loco deinceps Ecclesiarum lætitiam docet. Principes verò Apostolos dicit, tanquam horum factos architectos. Iuuenculas vocat, virginitatis studium exercentes, ac diuinam Deo melodiam offerentes. Deinde iam dicta manifestiora reddit.

In Ecclesiis benedicite Deo.) Veteris testamenti tenuitatem ostendit. Erat enim vnus Iudæorum populus. Hic verò de Ecclesiarum multitudine vaticinatur, in quibus, ex fontibus Israëliticis, propheticis, videlicet libris, Deum laudare præcipit. Quoniam autem propheticos nobis & Apstolicos fontes largitus est Deus, rectè subiecit,

Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.) Beniamin adolescentior B. est Paulus, ex tribu Beniamin ortus. Adolescentior autem dicitur, D propterea quòd & post reliquos omnes & vocatus est & appellatus. Fuit autem & in ecstasi aliquando, vt cognosceret in cælis eum esse quem fuerat persequutus, ac mortuum putauerat. Quoniam verò non solùm Paulus, sed & reliquus Apostolorum chorus, quæ diuina sunt credentes docet, meritò & horũ propheticus sermo mẽtionem facit. Nam ex istis tribubus reliqui Apostoli genus traxerunt.

Manda deus virtuti tuæ.) Præcipe Deus, inquit Symmachus, in virtute tua. Confirma hoc Deus, quod habitauit in nobis propter templum tuum, cælestis videlicet Ierusalem. Confirma gratiam quam dedisti nobis per templum tuum, quod ex nobis assumpsisti, quod constituisti super omnẽ principatum, & potestatem, & omne nomen quod nominatur, non modò in hoc seculo, sed & in futuro. Ierusalem enim cælestem ciuitatem vocat. Petunt itaque propter cognationem E quam ad populum hunc habet, vt datam gratiam confirmet, largiaturque, vt conspersio propter primitias, exhibito dono potiatur. Vaticinatur autem & de Babyloniorum immutatione.

A templo tuo in Ierusalem.) A persequutione siquidem cessantes competentem Deo cultum offerent. Et quemadmodum ipsi tributum accipiũt à subditis, ita tanquam serui ac subditi dona tibi offerent.

Increpa feras harundinis.) Quædam exemplaria feras syluæ habent. Siue syluæ legas, siue harundinis, sterilitatem notat. Habent autem spiritales feræ idem hoc domicilium, quas vt diuina inuocatione pellamus, propheta nos docuit.

Congregatio taurorum in vaccis populorum.) Tauros multitudinem Iudæorum, propter ferociam dicit: vaccas verò populorum eos, qui ex Gentibus crediderunt, propter recentem vocationem nominat. Tauri. Vaccæ.

Vt excludant eos qui probati sunt argento.) Prædicit hîc Iudæorum insultus, initio prædicationis F contra pios factos. Hoc, inquit, facient, volentes excludere, & data salute priuare, eos qui instar argenti igne examinati probatique sunt reperti. Quoniam verò & in Gentibus fuerunt, qui contradicerent, & sanctorum necem molirentur, de illis quoque loquitur, dicens,

Dissipa Gentes quæ bella volunt.) Postquam ad hunc modum de aduersariis vaticinatus est, sermonem iam transfert ad credentes.

Venient legati ex Aegypto.) Prioris huius legationis meminit, quando olim impietas potentiam Dei est reuerita. Meminit autem Aegyptiorum

rum & historia Actorum Apostoli, vbi eos recenset, qui in die Pentecostes congregati fuerunt.

Aethiopia præueniet manus eius Deo.) Et huius particulæ videmus effectum. Testis etiam est, Eunuchus ille Candacis reginæ. Deinde totius orbis regna ad laudem Dei vocat.

Regna terræ cantate Deo.) Quotquot, inquit, orbem inhabitatis, hymnodiam Deo pro beneficẽtia illius offerte.

A *Qui ascendit super cælum cæli.*) Christus enim non solùm in visibile hoc cælum ascendit, sed & in superius, consedítque in dextera Maiestatis in excelsis, radios suos omnibus, tanquam Orientis solis demittens.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.) Significat his verbis Spiritus sancti, post Christi assumptionem, descensum: Manete enim, inquit, in ciuitate Ierusalem, donec induamini virtute ex alto.

Date gloriam Deo.) Aequũ enim est, vt qui tanta sunt bona consequuti, in omnibus benefactorem glorificent.

Super Israël, magnificentia eius, &c. Apostoli genus ex Israële ducentes, magnificentiam miraculis quæ ediderunt declararunt: sicut & qui post eos docendi charisma sunt assequuti, velut nubes quædam, attracta è mari Spiritus sancti pluuia, irrigationem mortalibus proferunt.

Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israël.) Et alij, inquit, virtuti operam dantes, efficiunt vt per hęc B laudetur Deus. Sic enim, inquit Dominus, luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

Ipse dabit virtutem, fortitudinem plebi suæ.) Haud simpliciter Israëlis meminit, sed quoniam cũ Iacob fratrem suum Esaü metueret, diuinaque apparitione donaretur, corroboratus animo metũ eiecit: docet nos hic sermo, quòd qui illum robustum reddidit, idem ipse sit & nouum populum suum corroboraturus. Conueniens autem est, quòd, cùm dicit, Benedictus Deus, psalmus hic cum laude Dei concluditur.

ARGVMENTVM PSAL. LXVIII.

Quandam rerum mutationem portẽdit hic psalmus. In Iudæos enim qui in Babylonem transmigrarunt, dictus est, ac velut in persona illorum orantium ac liberationem petentium figuratus. Vaticinatur autem simul C *& de liberatione à seruitute, ac reditu, deq; ædificatione Ierusalẽ: & in summa, de restituẽda priore Iudaicæ terræ felicitate. Habet verò & prophetiã passionũ Dominicarum, & omnimodi excidij, quod illarum gratia Iudæorum nationem erat comprehensurum.*

Scholia in eundem Psalmum.

Saluum me fac Deus) Ei Iudæorum portioni, quę pia magis erat, orationem hanc deputat. Aquas vocat multitudinem calamitatum. Ex omni parte, inquit, rebus tristibus velut vndis inuoluimur.

Infixus sum in limo profundi.) Symmachus sic, Immersus sum gurgitibus, vnde non est exitus, nec est quo consistã. Metaphora est ab illis sumpta, qui in profundum maris incidentes plerunq; ad ima deferuntur, & vix solidi quidquam assequuntur. Magnitudinem malorum his verbis declarat.

Veni in altitudinem maris.) Sermonem variis imaginibus ornat. Non enim reperit aliquam imaginem, qua dignè res tristes, quibus occupabantur, exprimat. D

Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.) Sine intermissione, inquit, supplicans clamo, ita vt & ipsa vocis organa fatigentur. Raucedinem autem, vehementiam ex animo orandi dicit.

Defecerunt oculi mei.) Ex metaphora eorũ, qui familiarem & amicum aliquem extra peregrinationem constitutum expectant, & vias circumspiciunt. Laboraui (inquit) auxilium tuum expectando. Deinceps quæ hactenus tropicè posuit, manifestius docet.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei.) Et innumerabiles sunt inimici mei, & potentia circundati, & odio aduersum me feruntur, cùm nullam illis odij caussam præbuerim.

Quæ non rapui, tunc exoluebam.) Quibus nihil iniuriæ intuli, immeritas pœnas do.

Deus tu scis insipientiã meam.) Nosti enim, quòd nihil in illos deliquerim. Tuas verò leges trãsgressus sum. Videtur hęc particula similis ei qua dicit, Tibi soli peccaui. E

Non erubescant in me, qui expectant te Domine.) Ne fiam (inquit) aliis noxium exemplum, si, cùm ad salutem quæ abs te feratur respiciens, spe mea frauder: sed per ea quæ mihi accidant, qui te cognoscunt, addiscant, quòd in te sperans, non confusionis, sed salutis sit reportaturus fructum.

Quoniam propter te sustinui opprobrium.) Subsannant enim me cõtinuè inimici, metum meum tuam vocantes imbecillitatem.

Operuit confusio faciem meam) Recenset doloris ęrumnas, benignum Deum ad misericordiam excitans. Et primùm impiorum opprobria, deinde cognatorum ac familiarium defectionem ponit. Tanquam captiui namque & ad seruitutem coacti, non permittebantur, vt pro cognationis iure vna degerent.

Quoniam zelus domus tuæ.) Haud parum me, inquit, sanctæ domus tuæ desolatio, & impiorum irrisio discrutiat. Quæ namque in illam committuntur, imbecillitati tuæ imputantur. F Quapropter blasphemiis quę aduersum te eiaculantur stimulor, quasi illarum ego sum auctor. Illud, Comedit me: Symmachus reddidit, Consumpsit me.

Et operui in ieiunio animam meam.) Horum gratia discrutior, & corpus meum ieiuniis macero. Et hoc ipsum caussa illis factum est subsannationis. Conficio autem meipse sacci quoque amictu. Et hoc sanè veluti primitias cõtumeliæ huius vsurpaui.

Aduersum me loquebantur.) Et in conuentibus, inquit, & in symposiis adflictationes meas iactant

iactant, olim enim in portis iudicium consessus fiebant.

Ego verò orationem meam.) Oratio verò mea tu es Domine, dum hæc fiunt. Oculos meos ad te dirigo, & auxilium ac velocem opem abs te expecto.

Tempus beneplaciti Deus.) Tempus reconciliationis Deus. Sufficienter puniti sumus, tempus est vt cesset hoc supplicium, & benignitas tua reluceat: εὐδοκίαν enim bonam vocat voluntatem.

A *In veritate salutis tuæ.*) Ne punias me secundum mensuram delictorum meorum, sed secundum immensam benignitatis tuæ misericordiam: vtere autem veritate & iusto tuo iudicio aduersum eos, qui tantis me malis adfligunt. Deinde calamitates suas iterum tropicè recenset, narratione hac misericordiam Dei permouere conatus.

Libera me ab his qui oderunt me.) Similis sum illis qui in foueam cœnosam incidunt, mortemque sustinent, quapropter salutem abs te expecto.

Ne demergat me tempestas aquæ.) Oro autem, vt & ab hostibus, & à malis quæ ab illis inferuntur, liberer. Aquarum quippe profunditatem, ærumnas vocat, quas illi inferebant.

Neque absorbeat me profundum.) Ne reddar, inquit, adobruptus ac submersus multitudine ac magnitudine malorum.

B *Neque vrgeat super me.*) Ne occludas mihi beneuolentiæ tuæ ianuam. Qui namque in puteum incidunt, donec ore sunt aperto, modicum quid spei habent, quòd possint è periculo liberari: verùm vbi & hoc occluditur, de salute desperant.

Exaudi me Domine.) Propter tuam benignitatē, non propter meam dignitatem, liberationem adfer è malis, de quibus commemoraui. Solét enim hoc facere irati, postquam orationés eorum qui deliquerant, repulerunt.

Secundum multitudinem miserat.) Propter doloris excellentiam, celerem mihi consolationem exhibe. Potes enim solo intuitu quæ tristia sunt dispellere.

Quoniam tribulor, velociter exaudi me.) Maiora quidem sunt dilicta mea, quàm quæ remissionem mereantur: veruntamen propter impiorum hostium improperia, da Domine, vt benignitate tua potiar.

Tu scis improperium meum.) Nihil te latet eorum quæ fiunt, sed vides omnia & illorum C improperia & meam confusionem. Confundor namque simul & discrutior, probris ab illis affectus.

Improperium expectauit cor meum.) Tantis enim vndique doloribus occupatus, & adhuc tristiora expectans, nullam prorsus habeo consolationem: sed qui me discrutiant numerari nequeunt: qui verò consoletur, & mœstitiæ communicatione angustiam animi reuelet, nemo comparet.

Et dederunt in escam meam fel.) Et ipsum mihi cibum, inquit, amarum reddiderunt. Est enim cibus, etiam aliàs delicatissimus, iniucundus his qui cum dolore comedunt. Et eam itaque oblectationem in ærumnas mihi commutarunt. Et incidant in ea quæ contra me sunt operati. Mensam enim, oblectationem vocauit: ærumnas verò, laqueum. Symmachus verò sic, Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum & supplicium. Vt comprehendantur, induc super eos tenebricosam calamitatum nubem.

Et dorsum eorum.) Seruitutem eorum decerne Domine, vt incidant in ea quæ aliis construxerunt, nunquam non molestæ operationi incumbentes. D

Effunde super eos iram tuam.) Omnem, inquit, iræ tuæ pœnam in illos immitte, inferque eis celerem & perennem calamitatem. Per furorem enim celeritatem significauit, per iram verò perseuerantiam. Furor enim præceps est, & modici tēporis: ira verò tardior quidem est, sed perseuerantior. Furorem igitur iræ, & velox & diuturnum supplicium vocauit. Furor.

Fiat habitatio eorum deserta.) Per omia iustum iudicium implorat, oratque vt malis subiiciantur, quæ ipsi fecerunt. Quoniam Ierusalem, & reliquas terræ Iudaicæ ciuitates vastantes desertas reddiderant, orat vt eadem & ipsorum patria patiatur. Factus est quoque voti compos. Est enim Babylon in hodiernum vsque diem deserta. Sciendum sanè est, quòd quæcunque Babyloniis, vt paterentur, imprecati sunt Iudæi, quòd impiè eos ac malitiosè tractassent, eadem ipsis quoque acciderunt, eò quòd contra benefactorem insanierunt. Nam Babylonij E quidem Iudæorum escam reddiderant amaram molestissima seruitute, quod iucundum illi vt erat auferentes: Iudæi verò etiam beneficiis affecti, ipsi benefactori fel & acetum velut vinea noxia, porrexerunt: quocirca iisdem facti sunt suppliciis obnoxij, & facta est mensa eorum laqueus, & obtenebrati sunt oculi eorum, vt veram lucem videre nequeant: & dorsum eorum irremissa paupertate ac seruitute, propter duram ipsorum ceruicem, incuruatur: & habitatio eorum facta est deserta, & in tabernaculis Ierosolytanis nemo ipsorum habitat. Subiacent itaq; suis ipsorum execrationibus quibus Babylonios sunt execrati, propterea quòd benefactori facti sunt ingrati.

Quæ Iudæi Babyloniis sunt imprecati, ea tandem Iudæis obtigerunt.

Appone iniquitatem.) Pœnas de illis propter peccata sumptas peccatum vocauit. Infer, inquit, illis iniquè viuentibus, meritum supplicium.

Et non intrent.) Huic simile est illud psalmi primi, Non exurgent impij in iudicio. Deleantur F de libro viuentium. Librorum ipsorum meminit & Daniel: Iudicium, inquit, sedit, & libri aperti sunt. Quod autem dicit, tale est, Haud potiantur quiete, quam nos per tuam sumus adepti benignitatem.

Pauper & dolens sum ego.) Ab hoc loco deinceps de rerum mutatione, captiuorum solutione ac reditu loquitur. Quapropter & hic psalmus, In finem pro iis qui commutabuntur, est inscriptus. Duas enim contrarias mutationes accepit. Pœnitentia nanque in Babylone vsi, priorem libertatem receperunt: postea verò contra

contra Dominum insanientes, ad omnimodam condemnati sunt seruitutem. Vtrasque mutationes prædicit hic psalmus. Quod verò dicit, Pauper & dolens sum ego: hunc sensum habet, Cùm viderem me, inquit, in paupertate constitutum, & angustiis examinatum, salutem petij. Huius gratia laudabo nomen Dei mei cum cantico. Non enim ero beneficentiæ illius ingratus, sed hymnis illi gratias rependam, & deprædicatione beneficiorum amplitudinem eius ignorantibus decla-
A rabo.

Et placebit Deo *super vitulum nouellum.*) Iucundius, inquit, in sacrificium laudis erit, quàm vituli nouelli ac pinguis recens vngulas & cornua producentis. Dignum fuerit deplorare Iudæorũ præuaricationem, qui considerare nolunt, quàm puerilis sit legalis cult⁹, cũ qui in Babylone captiui fuerunt, polliciti sint se Deum hymnis post reditum non sacrificiorum cultibus celebraturos, eo quòd hymnodia illi sit gratior.

Videant pauperes.) Quotquot, inquit, in consimiles incidunt adflictiones, argumentum à nobis bonæ spei accipiant.

Quoniam exaudiuit pauperes Dominus.) Hortatur, vt spe in Deum & precatione salutem adipiscamur. Suscepit enim (inquit) deprecationem nostram, paupertatem nostram vidit, vinculis impeditos (quoniam ipse nos seruituti tradiderat) resoluit.

B *Laudent eum cæli & terra.*) Ipsam creaturam ad laudandum Deum voco. Non enim sufficiens ad hoc est humana lingua, vt diuina munera deprædicet.

Quoniam Deus saluam faciet Sion.) Hunc autem illi hymnum offeram, vbi Sion illustrem, & Iudaicas ciuitates nunc desolatas, priorem felicitatem recepisse videro. Postquam igitur de ciuitatis huius restauratione vaticinatus est, prædicit & habitatorem illius multitudinem. Qui nunc, inquit, captiui sunt, reditum adepti, & ciuitates suas restaurabunt, & in illis ipsi & pueri eorum habitabunt. Nam hoc subiecit, dicens: Et semen seruorum tuorum, &c.

Et inhabitabunt ibi.) Quoniam verò propter furias quibus contra Seruatorem insanierunt, omnimodum passuri erant excidium, meritò talem extremam psalmi partem posuit.

Et semen seruorum eius.) Non enim omnes qui sunt ex Israël, Israël sunt: neque propterea quòd semen Abrahæ sunt, omnes mox filij sunt. Conso-
C nant autem istis & Prophetica: Si numerus filiorũ Israël fuerit, sicut arena maris, reliquiæ seruabuntur. Hoc & Dauid dixit: Et qui diligunt nomen tuum. Post crucem enim illi instar canum sunt expulsi. Qui verò Deum diligunt, in Sion habitãtes laudis illi sacrificium offerunt.

ARGVMENTVM PSAL. LXIX.

Quod in epigrapha est, Vt seruet me Dominus, *nec in aliquo exemplari, nec apud Hebræum, nec apud alios interpretes reperi: conuenit tamen cum psalmi sensu. Orat enim propheta pro salute, & vt ab inimicis liberetur. Dixit autem hunc psalmum Dauid, cùm esset per Absalomum pulsus. Rectè autem inscriptioni adiectum est illud, Ad rememorandum. Memoria siquidem peccati vehementius illum, quàm hostes, pungebant. Quapropter & clamat.*

Scholia in eundem Psalmum.

D*Eus ad adiutorium meum attende.*) Multis, inquit, calamitatibus velut vndis adobruor, ob quam caussam celerem opem peto. D

Confundantur & reuereantur.) Frustrentur, inquit, qui necem meam appetunt, & confusionem inde reportent: & qui calamitatibus meis delectantur, in fugam cum pudore, rerum mearũ mutationem videntes, vertantur.

Exultent & lætentur.) Omni lætitia eos reple, qui te diligunt, vt beneficia tua celebrantes tripudient.

Ego verò egenus.) Hoc est, Iustitia eorum quæ dicta iam sunt, priuatus sum, & in paupertate degens diuitias virtutis non habeo, ideoque vt auxilio tuo potiar, oro.

Adiutor meus & liberator meus es tu.) Potitus enim sum prouidentia tua. Illud, Ne moreris: idẽ est atque, Opem suppedita quàm citissimè, nec petitionem meam differas.

ARGVMENTVM PSAL. LXX.

In confesso est, quòd qui epigraphen hanc fecit, in Hebræo illam non repererit, sed eam ipse posuerit. Sciẽdum autem est, quòd filij Ionadab fuerint, qui primi in E
captiuitatem abierunt. Ieremias enim vinum illis à Domino iussus est proponere, ad redarguendum Iudæorũ præuaricationem. Illis autem propter institutionẽ maiorum suorum bibere nolentibus. Iudæorum inobedientiam reprehendit Propheta: quòd cùm filij Ionadab humana præcepta seruarent, ipsi diuinas sanctiones transgrederentur. Dictus est autem hic psalmus, in persona eorum qui in Babyloniam transmigrarunt, reditumq; optarunt, ac liberari è captiuitate petierunt. Scripsit autem illum Dauid, ita vt verba eorũ parti adaptarit, qui reliquis pij magis erant.

Scholia in eundem Psalmum.

IN *te Domine speraui.*) Ne frauder, inquit, spe mea, dum auxilium tuum præstolor, neque diutius improperiis reddar obnoxius.

In iustitia tua libera me.) Obsecro, vt mihi & Babyloniis iudices, & iustam aduersum illos sententiam proferas: nam ita seruitute illorum liberabor. F

Inclina ad me aurem tuam.) Te, inquit, propugnatorem ac firmam communitionem habeo. Placidè itaque orationem meam suscipe.

Deus meus eripe me de manu peccatoris.) Oro te, vt ab eorum potentia, qui impiè viuunt, liberer.

Domine spes mea à iuuentute mea.) Iuuentutem tẽpus magni Moysi vocat, quo posteaquã Aegyptiis seruierant, libertatem sunt consequuti. Ex eo, inquit, tempore spem in te habeo, & auxilium tuum expecto.

In te confirmatus sum ex vtero.) Natiuitatem & partum, egressum vocat ex Aegypto. Hoc & Ezechiel

Ezechiel docet. Cùm enim impietatem Ierusalem reprehenderet, dixissetque, Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chettæa: subiecit, In die qua nata es, Vmbilicus tuus non est præcisus, & sale non es salita, & aqua non es lota ad salutem. Quoniam enim vmbilicus velut radix quædam infantis est (per hunc enim crescitur & nutritur) Israël verò post egressum ex Aegypto, insitam adhuc habebat Aegyptiorum impietatem: rectè dicit, Vmbilicus tuus non est præcisus. Quoniam, inquit, nutrimentum ex vtero materno trahis, & prioribus studijs immoraris. Piorum itaque portio Deum orans dicit, Quia inde ab initio spem in te, & protectionem tuam habeo.

A

In te cantatio mea semper.) Te laudo & glorifico sine intermissione, & per tuam prouidentiam factus sum illustris.

Tanquam prodigium factus sum multis.) Verùm posteaquam auxilium tuum illuxit, multam adeptus sum immutationem, ita vt multis, quæ mihi acciderunt, signi cuiusdam loco reputarentur.

Repleatur os meum laude.) Transmuta igitur vrgentem me infelicitatem, & cõmoue ad hymnodiam linguam meam, quo tibi perennem laudem offerã. Illud enim, Tota die, Symmachus, singulis diebus, reddidit.

Ne proijcias me.) Oro vt etiamnum eadem tua prouidentia fruar, qua fretus sum in iuuentute. Quoniam enim exitum ex Aegypto iuuentutem vocauit, captiuitatis Babylonis tempus senectutem appellat, quòd inter vtrumque multum temporis dilapsum sit.

B

Quia dixerunt inimici mei mihi.) Omnes, inquit, inimici calamitatibus meis insultant, videntes me protectione tua destitutũ, sperantesque non futurum amplius, vt prouidentiæ tuæ particeps fiã. Quapropter oro, &c.

Deus ne elongeris à me.) Elongare dicit non essentiã Dei (nam illa vbique præstò est) sed prouidentiam eius, & auxilij ipsius operationem.

Confundantur & deficiant.) Symmachus sic, Confundantur & consumentur, qui aduersantur animæ meæ. Frustrentur peccatis suis, & debitam inde confusionem reportent, iniustè mihi exitium parturientes.

Operiantur confusione & pudore.) Ignominiosi fiant, qui me calamitatibus adobruunt.

Ego autem semper sperabo.) Vbi nãque ista fieri videro, spe in te collocata firmabor, & creberrimè hymnodiam offeram.

C *Os meum annuntiabit iustitiam tuam.*) Non cessabo, quin omnes de eo instruam, quomodo inter me & hostes meos iudicaris, meque illorum seruitute liberum reddideris.

Quoniam non cognoui literaturam.) Symmachus sic: Quoniam adnumerare nequeo, ingrediar in potentia Domini. Quia pollicitus erat narraturum se iustitiam Dei, & salutem in se collatam, esset autem viribus humanis maior hæc promissio: rectè subiecit, Quoniam connumerare nequeo. Hoc & Psalmo 39. cùm dixisset, Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: subiunxit, Annuntiaui & loquutus sum: & quæ ibi sequuntur. Idem & hîc dicit, Quoniam cõnumerare nequeo. Tales enim scripturas natura mea non est assequuta. Attamen ingrediar in potentia Domini, vt hymnodiam humanæ naturæ possibilem reddam.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.) Laudabo te Domine, cùm & iustitiam tuam in me declaratam videro, & præceptorum tuorum recordatus fuero. Nam illa me à puero docuisti. Vel hinc patet, quòd tempora Mosaïca iuuentutem vocet. Per hunc enim lex est data. D

Et nunc vsque pronũtiabo mirabilia tua.) Ego quidem mirabilia tua ignorantibus declarabo: tu verò sicut ab initio vocatus es Deus, ita me semper protectione tua dignare.

Et vsque in senectam ac senium.) Prophetice Dauid quæ futura erant prædicit. Senectutem namque, finem legis. Finita est autem illa post Christi aduentũ. Et hîc eos qui in Babylone fuerunt docet, dicens, Vsque in senecta & senium. Deinde vt ostendat, quam vocet senectutẽ, subijcit, Donec annuntiem brachium tuum, &c.

Potentiam tuam & iustitiam tuam Deus.) Aquila & Symmachus sic, Deus vsque ad excelsa, quæ fecisti magnalia. hoc est, Excelsa & magnifica, quæ abs te fiunt Domine, sufficiunt ad hoc vt omnibus persuadeant, quo te altissimum nominent.

Quæ fecisti magnalia.) Excellis, inquit, omnes cùm natura tum potentia. Hinc autem de reditu vaticinatur. E

Quantas ostendisti mihi tribulationes.) Tradidisti me, inquit, multis ac varijs calamitatibus, propter præuaricationes meas, atque iterum ad vitam reduxisti.

Et de abyßis terræ iterum reduxisti me.) Arbitror me quodammodò præter opinionem humanam reuixisse, quòd tãtis liberatus sum ærumnis. Hoc autem & per Ezechielem dicit Dominus: Aperiam monumenta vestra, & reducam vos è Babylone: hoc est, Desperationem humanam dissoluam, & præter spem hostium, reditum vobis elargiar.

Multiplicasti magnificentiam.) Symmachus sic: Augebis magnificentiam meam, & circundabis me consolatione, & alia quæ similiter prædixit. Tua namque erga me prouidentia, bonitas tua declarabitur.

Nam & ego confitebor tibi.) Quòd & hîc multorum populorum meminit, par est: vt eos significari intelligamus, qui post incarnationem Seruatoris, per prçcones, qui ex Iudæis sunt, salutem sunt adepti. F

In vasis psalmi veritatem tuam Deus.) Vtar autem & consuetis organis, vt hymnodiam adornem.

Exultabunt labia mea.) Simul & Babyloniorum interitum, à Cyro Persarum rege illatum, & Iudæorum reuocationẽ prædicit. Nam illis, inquit, dissipatis, ego reditu potiar: illo potitus, lçtus tripudiabo, & beneficia tua celebrans, & assiduã legis tuæ meditationem faciens.

ARGVMENTVM PSAL. LXXI.

Quod Salomoni nequaquam conueniat hic psalmus arbitror

arbitror nec Iudæos inficias ire, modò quæ vera sunt dicere velint. Primùm enim Salomon, neque regnauit vsque ad fines terræ, neque ab Orientalibus & Occidentalibus tributum accepit. Deinde vt homo finem accepit, illúmque non ita illustrem. Psalmus verò eum de quo prophetiam texit, & sole et luna antiquiorem esse ostendit, sicut et eorum quæ dicuntur, expositio docebit. Vaticinatur itaque hic psalmus de Seruatore. Salomō enim pacificum sonat, si interpreteris: ipse verò Christus Apostolis dixit, Pacem meam do vobis. Et
A *Paulus, Ipse est, inquit, pax nostra, qui fecit ex vtroq; vnum.*

Scholia in eundem Psalmum.

DEus iudicium tuum regi da.) Christum prophetia & regem, & regis filium vocat. Ita illum & leonem vocauit Iacob, dicens, Catulus leonis
Gen. 49. Iuda. Ex germine fili mi ascendisti. Requiescens accubuit vt leo, & sicut catulus leonis, quis excitabit eum: Non enim rex tantum est, sed & filius regis. Vt Deus enim, ex Deo omnium regum rege Deus est: & vt homo, progenitorem habet regem Dauidem. Huic propheticus sermo, tanquā homini, iustitiam à Deo dari obsecrat. Deinde & caussam huius tradit.

Iudicare populum tuum in iustitia.) Eos enim qui paupertate peccati detinentur à seruitute maligni liberabit, iustè de illo, & his qui ab eo detinentur, iudicaturus.

B *Suscipiant montes pacem.*) Prosopopœia est, omnium immutationem ostendens. Hic, inquit, populo prædicabit exitum. Montes exultabunt instar arietum. Videmus autem & montium & collium immutationem. Qui namque abiecta veteri impietate angelicam vitam amplexi sunt, angelicæ quoque iustitiæ fructum reportant, & pro hominibus intercedentes diuinas conciliationes efficiunt.

Et humiliabit calumniatorem.) Meritò diabolus calumniator est dictus. Nam & Deo calumniam intulit, cùm diceret eum vsum ligni per inuidiam prohibuisse: & aduersum Iob dixit, Num frustra Deū colit? Verùm hunc Dominus humiliauit ac subuertit, & eos qui tyrannide illius pressi erant, libertate donauit.

Et permanebit cum sole.) Qui ista, inquit, perfecit, neque initium dierum vt Apostolico more loquar, neque vitæ finem habet. Sempiternus enim est, & immortalis.

Descendit sicut pluuia in vellus. Humanam nobis
C natiuitatem his verbis significauit, quæ sine strepitu est facta.

Orietur in diebus eius iustitia.) Verbis res ipsæ astipulantur. Humana quippe natura priore impietate repudiata pietatem didicit. Si verò nonnulli credentes delinquunt, sunt tamen innumeri meliores, in militijs, inter idiotas, inter seruos, & operatores manuarios, quibus curæ est virtus.

Et abundantia pacis, donec auferatur luna.) Hoc est, Per vniuersum præsentis vitæ tempus. Superfluum enim fuerit de futuro loqui, in quo vera pax obtinebit.

Et dominabitur à mari, vsque ad mare.) Hoc est, Dominabitur omnibus finibus orbis.

Et à fluminibus.) Flumen dicit Iordanem, in quo baptizatus est Dominus, accepto Spiritus sancti testimonio. Ab eo tempore, inquit Euangelista, cœpit prædicare, &c. Ob quam caussam & prophetia dicit, quòd dominaturus sit à flumine, vsque ad terminos orbis. Deinde & aliunde manifestum hoc facit.

Reges Tharsis, et insulæ, &c.) Tharsin, Carthaginem Libyæ dominantem, & Esaias & Ezechiel D nominant.

Reges Arabum et Saba dona adducent.) Saba, Saba. Aphri.
gens est Aethiopum, Lybies verò & Aphri appellantur & occidentales orbis partes, Aethiopes, Orientales & Australes: Arabes mediam Epirum: Insulani medium mare, obtinent. Hos autem dicit prostraturos se coram illo, & tanquam Deo adorationem, sicuti regi verò munera oblaturos. Inimicos verò, aut ipsum dæmonem, maledictionibus contra serpentem latis subiecturos. Quia verò trium aut quatuor gentiū meminit, & ænigmaticè omnium nationum immutationē præsignauit, sermonem clariorem reddit. Alij quidem in hac vita volentes, alij verò, immo omnes, post resurrectionem subijcientur. Nondum enim, inquit Apostolus, omnia illi subiecta videmus: verùm tunc ei omne genu flectetur.

Omnes Gentes seruient ei.) Conueniunt ista cum Euangelij vbique prædicatio.
vaticinio Iacob, quòd ipse sit expectatio Gentium. Videmus autem & huius vaticinij effectum. Non enim vlla gens est, quæ prædicationes Euan- E
gelicas non audierit: sed sunt in singulis nationibus, qui splendorem diuinæ cognitionis receperunt.

Quia liberabit pauperem.) Potentem, diabolum nominauit: pauperem verò & inopem, humanā naturam, quòd aliquando sine Deo deserta fuerit. Aliàs & diuinis legibus potentes restringit, & minis terret, efficitque vt aliquo pacto pauperibus parcant. Hoc enim subiecit etiam.

Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum.) Vsuram auaritiam vocauit, quemadmodum & lex vetus: Vsuram, inquit & abundantiā non recipies. Permouebit igitur eos, qui iniustitia & auaritia delectati fuerant, vt misericordia & benignitate vtantur.

Et viuet & dabitur ei de auro Arabiæ.) Vaticinatur innumera fore dona, quæ ab omnibus illi regibus & barbaris sint adferenda.

Et adorabunt de ipso semper.) Laudabunt eū as- F
siduè. Laudabunt autem & patrem eius per ipsum sumptis laudandi caussis. Illud enim, Adorabunt, conforme est Apostolico illi dicto: Gratias ago Deo meo per Iesum Christū. Et iterum: Per quem accessum habemus ad patrem. Et ipse Dominus dixit: Nemo venit ad patrem, nisi per me. Adorabunt igitur ad patrē omnes, & laudabunt eum, pro bonis in se per filium eius collatis. Laudabunt etiam ipsum filium, vt per quem bona illa acceperunt.

Erit firmamentum in terra.) Ipse (inquit) fundabit & confirmabit in se credentes, & sublimes reddet, velut in ipsis montium verticibus constitutos. Et hoc ipse Dominus dixit, Non potest

potest abscondi ciuitas in monte sita, &c.

Superextolleretur super Libanum.) Quoniã sublimiorum montiũ meminit, rectè & Libanũ ponit, tanquam reliquorum in Palestina montium altisimum. Dicit autem doctrinam eius, & illius ministros fore illustriores Libano.

Erit nomen eius benedictum.) Illud Benedictum, à nullo interprete ponitur. Ostendit autem, eum & sole & luna antiquiorem esse. Sunt enim sol & luna eiusdem temporis. Dicit quippe Moses, Et fecit Deus duo luminaria magna, &c.

A

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ.) Meminit hîc promissionis Abrahæ factæ. Tribus enim patriarchis Deus pollicitus est, quòd benedicendæ essent aliquando quidem omnes terræ nationes, singulariter verò omnem naturam nominauit. Hoc & Paulus exposuit, dicens, Abrahæ verò dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit autem seminibus, quasi de multis: sed tanquam de vno, Et semini tuo, qui Christus est. De hoc præsens hic psalmus vaticinatur per hunc tribus terræ benedicendas dicens.

Omnes Gentes magnificabunt eum.) Quædã propheticus sermo tanquam de homine, quedam verò tanquam de Deo exposuit. Reperio sanè beatitudinis dictionem alicubi de Deo positam. Beatus (inquit) & solus potens, rex regum. Omnes Gentes beatum (inquit) eum, & laude dignum nominabunt. Deinde vt clarius diuinitatem eius doceat, subiungit.

1. Tim. 6.

B

Benedictus Dominus Deus Israël.) Hic enim, inquit, qui prophetico sermone prædicitur, & prædicta miracula facturus est, idem ipse est Deus Israël, & omnium Dominus. Quapropter conuenit vt ab omnibus laudetur. Licet enim naturam eius, tanquam inscrutabilem ignoremus, de salutari tamen nomine eius edocti sumus.

Et replebitur maiestate eius omnis terra.) Sæpe per totum ista Psalmum prædixit, plenamque prophetiam posuit, ac firmum vaticinium reddidit. Dicit autem, quòd in vniuersa terra manifestus sit futurus omnium Dominus, cultumque recepturus ab omnibus, quos diuinæ suę cognitionis radiis illustrauerit. Hoc autem Propheta cùm per spiritum sanctum cognouisset, optat vt finem suum & effectum hæc prophetia sortiatur. Vnde & concludit dicens, Fiat fiat: aut iuxta Aquilam, Persuasi ac certi sumus. hoc est, Vera sunt prædicta, & omnino effectum sortientur.

C

Scholia in Psalmum. LXXII.

Qvàm bonus est Israëli Deus.) Illud quàm, non est per comparationem: sed pro valde positum, vt bonitatis Dei significet excellentiam. Quod autem dicit tale est, Multum curæ ac prouidentiæ Deus Israëli impendit: verùm hoc non omnes agnoscunt, sed qui recta sunt præditi mente. Postquam illos ita laudauit, iam consequenter & suarum cogitationum fluctuationem publicat.

Mei autem penè moti sunt pedes.) Ego sanè propè de vitæ meæ instituto excideram. illud, Penè effusi sunt gressus mei, Symmachus sic reddidit, Nullo ferè negocio quæ me dirigebant dissoluta fuissent. Vt sanis, inquit, ac firmis cogitationibus exciderem, periculum mihi fuit. Hoc enim significat quod dicit, Penè effusi sunt, &c. perinde atque quod effunditur, dissoluitur ac diffluit. Pedes verò & gressus, tropicè cogitationes vocat. Deinde & caussam horum dicit.

D

Quia zelaui super iniquos.) Incendebar, inquit, cũ impiè & iniquè viuentes in multa viderem felicitate constitutos.

Quoniam non est respectus.) Aquila sic, Non sunt anxij descruciatus morti eorum. Neque enim, inquit, in periculis examinati, seipsos abnegarunt: ἀνάνευσις autem abnegationem significat. Cùm enim denegare quidpiam volumus, abnuere solemus.

Et firmamentum in plaga eorum.) Modicè, inquit, eos quæ tristia sunt attingunt.

In labore hominum non sunt.) Res illorum pro animi sententia cadunt, & neque laboribus neque ærumnis nec castigationibus perinde atque alij homines subiiciuntur. Quapropter & subiungit.

Ideo tenuit eos superbia.) Hinc, inquit, in insolentiã ac fastum elati sunt: & quoniam priorum delictorum pœnas nõ dederunt, in maiorem iniquitatem abierunt. Illud enim, Operti sunt iniustitia multitudinem iniustitiæ notauit, vt quæ illos vndique circundederit.

E

Prodiit quasi ex adipe.) Adeps, sicut sæpe diximus, prosperitatem ac felicitatem rerum significat. Igitur, inquit, tanquam in tanta prosperitate constituti, cum omni securitate iniustitiæ temeritati studuerunt.

Transierunt in affectum cordis.) Non sufficit illis, quòd in homines iniustè designarunt: sed & in ipsum cælum & verbis & cogitationibus eiaculati sunt. Notat autem his verbis, blasphemias contra Deum, conuitia contra populum, petulantias contra sacrum Dei templum. Hac de re & Psalmus 41. dixit. Factæ sunt mihi, inquit, lachrymę meæ panes die ac nocte.

Posuerunt in cælum os suum.) Posuit hæc propheticus sermo tanquam à Deo, vt mœstos consolaretur, dicta. Dum illi, inquit, blasphemiis contra Deum vtuntur, & nos adflictionibus impetunt, iucunda de nobis omnium Deus decreuit, reditũ ac vitam naturæ destinatã pollicitus. Et vel hinc liquet, quòd redeuntibus è Babylone, & quæ sibi acciderint narrantibus conueniat hic psalmus. Dixit enim, Ideo conuertetur populus meus hic: hoc est, in Iudæam. Cùm itaque illic agerent, ista dixerunt: siquidem in Babylone constitutis nullo pacto respondent. Illud verò, Et dies pleni: idẽ est, atque Reuertentur, & ad senectam vsque viuent. Promissione Dei ad hunc modum declarata, ad narrandum cùm Babyloniorum blasphemias, tum cogitationum suarum perturbationẽ regreditur.

F

Et dixerunt, Quomodo scit Deus?) Hîc quidem, inquit,

inquit, illa pollicitus est: isti verò intra semetipsos nec videre Deum, nec scire quæ fiant, cogitarunt. Deinde, postquam istis impietatem illorum prodidit, suas ipsius profert cogitationes.

Ecce ipsi peccatores. Qui iniquè viuunt, abundè bonis potiuntur. Illud enim, In seculum, de præsenti vita dicit. Nam vitam hominis sæpenumero seculum vocat. Seculum nostrum, inquit, in illuminatione vultus tui, &c.

A *Et dixi, Ergo sine caussa.*) Cum deliciantes viderem cogitabā. Num igitur inanis est iustitiæ possessio?

Et laui inter innocentes manus meas.) Quid enim, inquit, emolumenti ex eo accepi, quòd procul ab illis qui malitiosè viuunt, semotus fui? Illud enim, Laui inter innocen. &c. idem est atque, Non communicaui malis illorum.

Et fui flagellatus tota die.) Cum iustitiæ studio, & malitiæ consortium fugio, singulis diebus contumelia afficior & abiicior.

Si dicebam, Narrabo sic.) Relictis alijs cogitationibus, hoc apud me cogitabam, Nunc testamenta sua erga nos Deus reprobauit? Quòd enim dicit, Ecce nationem filiorum tuorum reprobasti: perinde est ac si dicat, Posita testamenta transgressus es: filios verò seipsos vocant, quòd Deus ipse eos ita vocarit, dicens, Filius primogenitus meus Israël. Verùm istis cogitationibus relictis, obseruabam quòd laboribus nos Deus addixerit, de-
B lictorum à nobis pœnas exigens. Reuertar tamē, & sanctificatum illi templum contemplabor, malorumque istorum finem videbo. Deinde prædocetur hoc per diuinam gratiam.

Deiecisti eos dum alleuarentur.) Hæc omnia Babyloniis per Cyrum acciderunt. Nam is eos cæpit, ac seruituti subiecit: Iudæis verò redeundi copiam largitus est. Prosperitatem autem impiorum somnio comparauit. Nihil enim à somnio præsentis vitæ scena differt. Et hoc in ipsis est Babyloniis cognitu facillimum. Illi namque primùm breui tempore insolentes facti, in extremam postea seruitutem ac maximā miseriam inciderunt.

Prosperitas impiorum.

Domine in ciuitate tua.) Imago temporariā venustatem habet. Imaginem igitur Babyloniorum potentiam nominat, quæ modico tempore durauit. Hanc, inquit, tu rediges ad nihilum: hoc est, eos qui impiè aduersum ciuitatem tuam egerunt, supplicio afficies.

Quoniam inflammatum est cor meum.) Hæc, inquit, cogitabam illorum iniquitate incensus.
C Quod initio Psalmi cælum vocauit (Quia zelaui, inquit, contra iniquos) id hîc inflammationem nominat.

Renes.

Et renes mei commutati sunt.) Renes hîc cogitationes dicit. Cùm pias, inquit, cogitationes haberem, parum abfuit, quin propter illorum insolentiam subuerterer.

Et ego ad nihilum redactus sum.) Symmachus verò sic, Eram autem ignarus: & cùm passionem nescirem, passus sum ex ignorantia, iudicia tua nō intelligens.

Vt iumentum factus sum apud te.) Verùm ista posthac non patiar, vt curiosè quidquam eorum quæ à sapientia tua dispensantur, scruter: sed quemadmodum iumentum obsequitur ei à quo ducitur, nihil scrutans quò ducatur: ita gratia tua gubernatus, sequar & ego, prouidentiam tuam haud quaquam curiosè inuestigans.

Tenuisti manum dexteram tuam.) Ab hoc loco quæ reditum concernunt, dicit, Quemadmodū (inquit) blandus pater aberrātis filij dextera prehensa domum illum reducit: ita me in patriam terram reduxisti, atque seruitute liberatum, præ- D
stita transeundi per Gentes facilitate, illustrem reddidisti.

Quid enim mihi est in cælo?) Neque enim in cælo alium, inquit, habeo Deum, neque in terra aliū tibi coniungo.

Defecit caro mea, & cor meum.) Ob hanc te caussam & animo & corpore desidero, auxiliumque tuum expecto. Te namque habeo & patrem, & sortem ac fruitionem bonorum.

Quoniam ecce qui elongant se à te.) Qui verò procul à gubernatione tua recedunt, & idolorum cultum amplexantur, defectionis suæ fructum recipient exitium. Scortationem autem, idololatriam Ieremias quoque vocat, cùm dicit, Abijt super omnem montem sublimem, & subtus omnium arborem frondosam, & scortata est ibi: & posteaquam in his omnibus scortata est, dixi, Reuertere, & non est reuersa. Hoc autem nō de Babyloniis dixit, sed de illis qui propter impietatem in captiuitatem traditi sunt. Hi
enim, cùm Deum sponsum haberent, scortati E
sunt, dæmonum seruitutem complexi. Verùm experientia tandem, vt resipiscerent edocti, clamarunt.

Mihi autem adhærere Deo bonum est.) Reipsa nāque capta experientia seruatori Deo gratus ero, & spe in illum confirmabor.

Ponere in Domino Deo spem meam.) Per hanc quippe spem reditu potitus sum, & mirabilia tua in Ierusalem deprædico. Hanc enim filiam Sion nominauit, sicut filios hominum, ipsos homines vocat. Erat autem ea ciuitas binominis: nam & Sion & Ierusalem in Scripturis nominatur.

Scholia in Psalmum. LXXIII.

VT *quid Deus repulisti in finem?*) Neque enim sicut captiuis in Babylone 70. annorum tempus ad seruiendum deputasti, neque sicut sub An- F
tiocho septem annos cum dimidio, iuxta prophetiam Danielis, statuisti: sed in finem nos repulisti, & diuturnam super oues tuas indignationē retines.

Memor esto cōgregationis tuæ.) Iam olim ab initio vocatus es Deus noster, & populus tuus appellati sumus. Tuum nāque auxilium consequuti, Aegyptiaca seruitute liberati sumus. Hæreditatē autem eos, & Moses vocauit. Factus enim est, inquit, pars Domini, &c.

Mons Sion in quo habitasti.) Aegyptiaca nos seruitute liberatos in terram patribus promissam induxisti, & montem Sion tibi ipsi consecrasti,

vt in hoc quasi Regia quadam habitans populum tuum gubernares. Hæc autem prædixit, antequam templum Ierosolymitanum ædificaretur. Salomon enim illud post Dauidem & Asaph construxit.

Leua manus tuas.) Sume de illis arrogantiæ pœnas. Quòd verò dicit, Leua manus tuas, ex metaphora posuit eorum qui delinquentes manibus flagellant. Dixit hoc prophetica gratia, propter
A hostes impiè viuentes. Neque enim contra crucifixum zelantes bellum hoc mouerunt, sed vt orbem seruituti suæ subijcerent. Vsus est autem illis Deus tanquam lictoribus, vt per eos de impiis pœnas sumeret. Neque Hebræus neque reliqui interpretes, neque Septuaginta in Hexaplo, plurali numero, In Euangeliis, posuerunt: sed, In sancto: vt manifestum sit, quòd de templo ista dicant, deplorantes ea quæ illi acciderunt, sicut & in sequentibus patet.

In medio solennitatis tuæ.) In festo, scilicet Pascatis, cum vniuersus populus Ierosolymis congregatus esset, metropolim illorum Titus circundatam exercitu vastauit. Pœnas autem in Pascate dederunt, quoniam in eo festo Seruatorem crucifixerant.

Posuerunt signa sua signa.) Tropæa, inquit, quæ signa sunt ac symbola victoriæ, super portas nostras erexisti, omnibus posteris victoriam illam notam faciens. Pilatus autem contra legem regia signa vrbi intulit, imaginemque suilli capi-
B tis lapidibus portæ Romani reges insculpserunt. Per hæc autem omnia cognouerunt diuina se destitutos esse protectione. Hæc & Dominus dixit, Quando videritis abominationem desolationis, &c.

In securi & ascia.) Instrumentis secandi ad hoc vsi sunt, vt quæ bene excogitata & structa erant, velut quercum subuerterent.

Incenderunt igni sanctuarium tuum.) Non fuêre contenti eo, quòd reliquas domos populati sunt: sed contra ipsum quoque templum sese furor eorum extendit.

In terra polluerunt.) Magno in nos consensu irruerunt, vnum huic scopum habentes, vt legem abs te nobis datam pessundarent. Festorum enim commemoratione politiam legis significauit. Hæc autem, inquit, audentes, neque miracula respexerunt, quæ maiorum nostrorum tempore declarata sunt, neque prophetica sunt gratia correpti. His enim omnibus confestim destituti erant. Habebant enim olim etiam
C post reditum è Babylone, Prophetas, vtpote Aggeum, Zachariam & Malachiam: & qui istis vetustiores Prophetæ fuerunt, tam populo quàm Regibus quæ futura erant prædixerunt, hostiumque insidias manifestarunt. id quod ex historia facilè cognosci poterit.

Vsquequo Deus improperabit inimicus.) Quousq; istorum nos præuaricationibus exponis, ac blasphemas eorum voces toleras?

Vt quid auertis manum tuam, &c. de medio sinu tuo.) Sinus Dei, bonorum thesaurus: manus verò, operatio est. Quam igitur ob caussam, inquit, non suppeditas nobis bona sicut consueuisti, sed aufers manum è sinu tuo? Posuit autem hoc ex eorum metaphora: qui cùm sinum habeant repletum, petanturque, dare nolunt, sed manum retrouertunt.

Deus autem Rex noster ante secula.) Scimus hunc ab initio Regem esse, & huius donis semper, tanquam Regis, fruimur.

Operatus est salutem in medio terræ.) Videntibus enim omnibus, nostri curam gessisti. Hoc enim innuit, quod dicit: In medio terræ. Cùm enim Aegyptios fugeremus, insolitum nobis illud iter expediuisti. D

Tu contriuisti capita draconum in aquis.) Dracones, Aegyptios: capita verò draconum, duces eorum: & draconem, ipsum Pharaonem vocat, qui multis principibus imperabat. Hos (inquit) omnes vndis submergi fecisti.

Dedisti eum escam populus Aethiopum.) Aethiopes cum essent Aegyptiis contermini, crebra aduersum eos bella gesserunt. Cum ergo Pharao cum exercitu suo mari traditus esset, factum est vt Aegyptij deinceps prædæ essent Aethiopibus. Quemadmodum enim escam esuriens facilè consumit, ita Aegyptios prorsus sine negotio debellarunt Aethiopes.

Tu dirupisti fontes & torrentes.) Hebræus & reliqui interpretes, Fontem dixerunt. Veruntamen siue fontem dicamus siue fontes, non aberrabimus à veritate. Fontem enim, aquam illam quæ de petra profluxit vocat: illa verò diuisa multos aquarum sinus effecit, quo facilè multæ illæ populi, myriades potare possent. Repe- Fons.
rimus autem hoc non semel, sed iterum esse factum. Et de primo facto historia Exodi, de altero liber Numerorum docet. Rectè igitur aquæ huius fluenta fontem nominauit, torrentes autem eadem quoque appellauit, propterea quòd non secundum naturam fluxerunt, sed tunc primùm data sunt. E

Tu siccasti fluuios Ethan.) Tu siccasti fluuios antiquos, vertit Symmachus. Vbi non erant fontes, in deserto illos scaturire fecisti: & eos qui olim fuerunt, exiccasti. Hoc & in alio Psalmo dicit, Posuit fontes in solitudinem, &c. Innuit autem hic sermo etiam aliud quidpiam, nempe quòd Iudæis Dominus propter præuaricationem eorum propheticorum fluminum riuos non amplius producturus: gentes verò, quæ olim desertæ fuerunt, de petra, quæ Christus est, torrentibus irrigaturus esset. Omnia verò illa quæ dicta sunt ab eo loco, Operatus est salutem in medio terræ eorum beneficiorum, quæ nobis contigerunt, typum habent. Nam & illic liberatio à seruitute per aquas fuit, & hîc per aquas libertatis est initium. Illic draconum capita vndis F
sunt contrita & hîc potentatus dæmonum gratia baptismatis destruuntur. Illic Aegyptij post mare prædæ sunt Aethiopibus facti, & hîc nostri hostes post sanctam illam colymbethram expugnabiles facti sunt illis, qui olim caliginosas animas habuerunt. Et alia huiusmodi facilè fuerit considerare, si qui mentem attendere volent. Ioan.5.

Tuus est dies, & tua est nox.) A specialibus beneficiis sermonem transtulit ad communia, docetque Deum omnium esse conditorem, ac temporum moderatorem. Per ver enim & æsta-

ἐστήλωσας. tem, solstitia significauit. Illud, Tu fecisti omnes terminos terræ, Aquila & Theodotion, Erexisti, reddiderunt. Significat autem hoc verbũ, quòd ipse Deus terræ: vt sit, Dederit.

Aestatem & ver tu plasmasti ea.) Cum hæc, inquit, omnia feceris, memor sis huius, congregationis videlicet, quã possedisti ab initio. Illi enim particulæ, hanc reddidit.

Inimicus improperauit Domino.) Ne respicias ad
A nos Domine, sed ad inimicorum blasphemias.

Ne tradas bestiis animas confitentes tibi.) Nõ orat pro omnibus simpliciter propheticus hic sermo, sed pro illis qui nomen Dei confitentur. Petit autem bona. Bestias vocat hostes, propter vehementem crudelitatem.

Animas pauperum tuorum.) Pauperes sint illi, qui animo sunt humili. Beati enim, inquit, pauperes spiritu: hoc est, animo.

Quia repleti sunt obtenebrati.) Qui nãque splendore tuo non sunt potiti, sed ignorantiæ tenebras dilexerunt, domos habent plenas iniquitate, & pœnis quæ ex hac oriuntur, hoc est, omnis generis malis traditi sunt.

Ne auertatur humilis.) Oramus autem ne petitis suis frustrentur, neque cum pudore abijciantur, qui propter auxilium tuum hymnum tibi offerre solent.

Exurge Deus iudica caussam tuam.) Valde competenter pronomen mutauit. Ego enim, inquit,
B meritò passus sum ista: illi verò multas contra te blasphemias audacter effuderunt.

Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum.) Et hoc loco personam suam hostium arrogantiæ coniunxerunt, non vt propter se, sed vt propter illos, propitiatione aliqua digni haberentur, obsecrantes.

ARGVMENTVM PSAL. LXXIIII.

Quoniam vaticinium de iusto Dei iudicio habet hic Psalmus, malorumq; operum exitium, & bonas retributiones eorum qui virtutis opera faciunt, prædicit: rectè per Epigraphen præcipit, ne piæ cogitationes corrumpantur, sed sanæ conseruentur, incorruptionemque sortiantur. Dictus est autem & hic Psalmus tanquam in persona eorum qui in Babylone captiui fuerunt, Deumque laudaturos se polliciti sunt, si gratia illius potirentur.

Scholia in eundem Psalmum.

Confitebimur tibi Deus, cõfitebimur tibi.) Liquet ex his verbis, quòd non omnes illi qui rede-
C undi copiam adepti sunt, ista dicant. Promittunt autem laudaturos se Deum, ac nomen eius illustraturos. Quòd enim dicunt, Et inuocabimus nomen tuum, hoc declarat. Iterum (inquiunt) nomine tuo appellabimur, tuusque populus nominabimur.

Cum accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo.) Aquila verò & Symmachus sic reddiderunt: Cum accepero synagogam. Quando (inquit) reuertemur, & in templum tuum denuò congregabimur, tunc te legitimè laudabimus. Nunc enim clamamus, quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Ita Propheticus sermo, posteaquam ea docuit, quæ captiuis in Babylone dicenda essent, ostendit Deum ad factas promissiones respondentem. Dicit autem, Rectà iudicabo. Iustè, inquit, inter vos & Babylonios iudicabo. Totius enim orbis iudex sum, deque omnibus dignas pœnas sumam.

Ego confirmaui columnas eius.) Omnipotens sum, inquit. Terram enim ego feci, illamque quasi columnis quibusdam firmaui; & montibus meis corroboraui. Præceptum enim illi posui, nec D illud transibit. Quapropter & cum iudex sim, non statim punio: sed supplicia prædico, vt comminationibus meis hostes ad resipiscentiam permoueam & adhorter, eo quòd omnis generis impietas suam sit habitura mercedem, & curæ mihi sit iustus ac modestus animus. Hæc enim per sequentia docet.

Et delinquentibus nolite exaltare cornu.) Hæc enim omnium est grauissima ac pessima passio, non solum peccare, sed & in eo superbire.

Nolite extollere in altum cornu vestrum.) Deinde ostendit, de quo alto loquatur. Animalia siquidem cornigera, cornibus vehementer insolescunt. Edicit autem hic sermo, ne linguam quis contra Deum moueat, de qua arrogantia hic loquuntur.

Quia neque ab Oriente.) Ἐξόδους Orientem dixit. Ita habet & quinta expositio. Montes verò desertos, Australes ac Septentrionales partes vocat. Illi namque propter excellentem feruorem & frigiditatem inhabitabiles manserunt. E Docet igitur, quòd impossibile sit iudicium Dei effugere. Nam etiamsi quis Orientem assequatur, vel si ad Occidentem aufugere conetur, diuinæ tamen sententiæ subiacebit. Deinde, vitæ docet immutationes, quæ ex diuina sententia fiant.

Quia calix in manu Domini.) De calice verò & Ieremias docet. Iubetur enim ille ab omnium Deo calicem sumere, potareque Ierusalem ac principes, & vicinas gentes. Vinum autem supplicium vocat, quòd illud instar ebrietatis potentiam auferat. Dicit itaque propheticus sermo: Nunc de nobis, nunc de illis iustus iudex pœnas sumit: & iam hunc exaltat, & alium humiliat, & ærumnas commutat. Hæc autem captiui in Babylone docti sunt, vt dicerent primùm de Babyloniorum seruitute, deinde & sua libertate eruditi. Non enim diu postea Dominus & illorum potentiam destruxit, & istis priorem libertatem reddidit.

Veruntamen fex eius non est exinanita.) Grauiorem pœnam fecem vocauit. Ego (inquit) quod F liquidius erat bibi, hoc est, leuioribus malis subiectus fui: ipsam verò fecem Babylonij bibent, id est, grauiora patientur quàm nobis intulerunt. Ego enim post septuaginta annorum seruitutem reditu potitus sum, illi verò continuæ seruituti tradentur.

Ego autem annuntiabo in seculum.) Sicut enim illi malis nostris insultarunt, ita nos malitiam illorum videntes hymnum Deo offeremus: non vt illis insultemus, sed vt erga beneficia grati simus.

Et omnia

Et omnia cornua peccatorum confringam.) His autem verbis edocti sunt, quòd & hostes suos, qui se post reditum impugnarent, pessundaturi essent. Quapropter & dixit, Et omnia cornua peccatorum confringam. Quoniam collecti erāt ex omnibus Gentibus, bellum illa contra eos mouerūt. Cornu autem iusti, excelsum animum vocauit, qui & cælos ascendat: & eos qui terrena sapiunt & humi volutantur, contemnat. Si verò quis Zorobabelem hîc iustum vocari intelligere volet,
A quod Deus vsus ministro victoriam illam operatus est, à veritate haud aberrauerit.

ARGVMENTVM PSAL. LXXV.

Quod in Epigrapha de Assyriis adiectum est, in Hexaplo non reperi, sed in aliquot exemplaribus. Habet autem hic Psalmus idem argumentum. Vaticinatur enim de illis quæ Senacherim acciderūt, et de supplicio exercitui illius illato.

Scholia in eundem Psalmum.

NOtus in Iudæa Deus.) In vna quippe nocte, cùm tot hostium myriades lethalem plagam per angelum accepissent, declaratus est Deus omnibus, quòd magnam erga Israëlem prouidentiam gereret, & sese in Iudæa manifestaret.

Et factus est in pace locus eius.) Multitudine nāque perempta qui reliqui erant aufugerunt, nun-
B ciíque diuinæ potentiæ facti sunt. Et huius gratia cum aliis non interierunt. Hinc ciuitas pacem est consequuta, intellexeruntq; vniuersi, reuera Deo, vt in Sion habitaret, placuisse. Deinde ostendit, quomodo notus sit factus.

Ibi confregit potentias arcum.) Ante muros ciuitatis, inquit, armatos & sagittarios hostes sustulit, & arma illorum prorsus inania reddidit.

Illuminans tu mirabiliter.) Pro illuminans, Symmachus reddidit, Splendore magnificentissimus excelles, à montibus venationis. In nostris enim montibus mortis venationi inimicos tradidisti, magnificentissimus & illustris apud omnes declaratus. Miraculo namque ignorantes illuminas, teque Deum esse doces.

Turbati sunt omnes insipientes corde.) Arroganti namque contra te animo vsi, subitam passi sunt perturbationem, propter animi stultitiam: & cum se putarent securè dormituros, spe sua frustrati sunt. Somnium enim mors est subsequuta. Hoc & historia docet, quòd cum exurgerent, mortua
C inuenerint militum corpora.

Omnes viri diuitiarum in manibus suis.) Symmachus sic, Omnes viri potentes manibus suis. Nihil (inquit) profuit eis robor manuū, quo se omnium opes rapere posse sperabant. Et vt doceat, quid ex eo cæperint emolumenti subdit.

Ab increpatione tua Deus Iacob.) Renuisti tantum, & confestim prostrati sunt, qui de equitandi gloriabantur industria. Per dormitationem autem facilitatem mortis significauit. Sicut enim dormitans facilè cum vult obdormit: ita & illi, breui compendio finem vitæ sortiti sunt.

Tu terribilis es.) Quis supplicium per te illatum effugere poterit?

Ex tunc ira tua.) Confestim poteras audita blasphemia punire scelestos: verùm patienter egisti, resipiscentiam eorum expectans.

De cælo auditum fecisti iudicium.) Cælitùs, inquit, decernis contra quos lubet. Symmachus, Auditum inquit, facies.

Terra timuit & quieuit.) Timore, inquit, repleti sunt omnes, cessaruntque ab impetu quo nos adobruebant, eo quòd viderunt te tanquam D
iudicem sententiam contra ipsos proferre: & eos qui opem tuam prædicarunt, haud vulgari potitos esse salute.

Quoniam cogitatio hominis.) Hæc bona consequuti, cogitationes nostras hymnodiæ consecrauimus, non permittentes vt vel modica illarum portio ad aliud quidquam curandum vacet.

Vouete & reddite.) Hortantur sese mutuò, vt & voueant, & promissa adimpleant. Turpe namque est, si cùm id vicini faciant præ metu, qui beneficio Dei potiti sunt, ingratitudinis morbo laborent. Hoc quippe per sequentia significauit.

Omnes qui in circuitu eius.) Dona verò adferunt, qui per facta miracula perterriti sunt: reque ipsa cognouerunt, quòd hic sit verus Deus, qui & potentibus mortem inferre potest.

ARGVMENTVM PSAL. LXXVI.

Et ipsi Idithum Deo psallentium chorus concreditus erat. Hunc igitur Psalmum vel Asaph vel ipse loquutus Dauidis vaticinio subseruiuit: ac simul Israelitarum, qui ad Babylonicam coacti sunt seruitutem, cùm cogitationum disceptationes, tum qui ex illis orituri erant, dolores prædixit. Docet autem, qualem etiam Deo præcationem offerre conueniat illis, qui à malis liberari petunt. Figurauit verò Psalmum, quasi post reditum ipsorum eadem hæc secum precaturi, Deumq; laudaturi fuerint. E

Scholia in eundem Psalmum.

VOce mea ad Dominum clamaui.) Seriò, inquit, orationem obtuli: & quod petij, celeriter accepi. Deinde & tempus horum ostendit. Dicit enim, In die tribulationis meæ, &c.

In die tribulationis meæ Deum exquisiui.) Illud exquisiui, seriam exprimit orationem. Cōsequenter & modum orationis declarat.

Manibus meis nocte contra eum.) Symmachus sic, Manus mea nocte sine intermissione extendebatur. Cum in silentio agerem, manus extendi, pro F
beneuolentia acquirenda orans, nec spe mea frustratus sum. Hoc enim significat cum dicit, Et non sum deceptus, hoc est, non frustra vigilaui, sed orationis fructum vindemiaui.

Renuit consolari anima mea.) Omnem consolationis occasionem abieci. Solam autem Dei mei recordationem refocillationis loco habui.

Exercitatus sum, & defecit spiritus meus.) Symmachus sic, Loquutus sum mihi ipsi, animoque defeci continuè, cum mihi ipsi loquerer: ac de malis quæ me premebant cogitarem, desperaui

futurum, vt ab illis liberarer, & acerba pertuli mœstitiæ iacula.

Anticipauerunt vigilias oculi mei.) Vigilias vocat, noctis diuisiones, secundum quas custodes vigilias suas inter se partiuntur & obeunt. Significat autem his verbis, totas se vigilasse noctes.

Turbatus sum, & non sum loquutus.) Hoc & 41. psalmo dixit, Turbata est in meipso anima mea. Neque enim sustinebam aliis reuelare cogitatio-
A nes meas.

Cogitaui dies antiquos.) Priorũ tuorum, inquit, beneficiorum memoriam renouaui, cogitauique quanta sint à te maiores nostri beneficia consequuti, quomodo è seruitute Aegyptiaca liberati sint, quomodo mare rubrum transierint, & quomodo terram promissam acceperint.

Et scopebam spiritum meum.) Illud ἔσκαλλεν: Theodotion reddidit, ἐξηρεύνησεν: id est scrutatus est. Aquila verò ἐσκαλώσεν dixit, id est, fodit. Hæc (inquit) nocte in me ipso inuestigaui, quánam ratione Deus tantopere maioribus nostris prouiderit, nos verò adflictatos contemnat. Cogitaui verò præterea & ista.

Nunquid in æternum proijciet Dominus.) Nũ omnino nos abnegauit, & alienos à gubernatione sua reddidit?

A generatione ad generationem.) Symmachus sic, Consumauit dictionem, in singulis generationibus. Etiam hoc, inquit, timui, quòd iam olim singularum generationum terminos producit.

B *Aut obliuiscetur misereri Deus.*) Verùm iterum me nonnihil refocillaui, cogitans Deum ad misericordiam procliuem, non feret vt res nostras quasi obliuioni cuidam tradat, ac misericordiæ suæ fontes ira sua quasi quadam maceria cohibeat.

Et dixi, Nunc cæpi.) Cum initium malorum habeam (inquit) nunc erudiri cæpi. Ego enim per peccatum hanc mihi ipse mutationem conciliaui.

Hæc mutatio dexteræ excelsi.) Quæ videlicet pro prioribus beneficiis sinistra supplicia intulit. Mutationem siquidem dexterę excelsi supplicium vocauit, quasi dextera Dei bona suppeditare consueuerit. At neque istis cogitationibus contentus fuit. Etenim (inquit) commonefeci me ipse etiam bonitatis Domini. Hoc enim significat cum dicit, Memor fui operum Domini.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.) Vniuersa tua mirabilia, quæ ab initio in nos
C sunt declarata, in medium proponam, & in his continua meditatione habita, spes meliores non abijciam.

Deus, in sancto via tua.) Symmachus sic, Deus in sanctitate via tua, Aquila verò, In sanctitate via tua. Sanctus es, inquit, & in sanctis requiescis, in illis habitas, & inambulas.

Quis Deus magnus sicut Deus noster.) Omnes excellis, inquit, Domine. Solus enim quæcunque vis, mirabilia operaris.

Notam fecisti in populis virtutem tuam.) Omnibus hominibus potentiam tuam manifestasti, quando eos qui populus tuus sunt appellati, Aegyptiaca seruitute liberasti.

Filios Iacob & Ioseph.) Progenitorem quidem Iacobum habuerunt, verùm ex Iosephi cognatione facti sunt illustres.

Viderunt te aquæ Deus.) Mari apparuisti, diuisúmque est pelagus, Symmachus verò, Dedit æther, inquit. Austro namque, vt historia dicit, vehementer flante diuisum est pelagus. Aëre verò conuerso, & nubibus coactis, ventus gignitur. Supplicia tua, inquit, more iaculorum, contra ho- D
stes progressa sunt: fragore verò tonitrui Aegyptiorum curruum rotas impediuisti. Hoc autem & historia docet. Factum enim est, inquit, in vigilia matutina, & adspexit Dominus ad castra Aegyptiorum, in columna ignis ac nubis, & perturbauit castra Aegyptiorum, &c.

Apparuerunt fulgura tua orbi.) Lux enim illa miraculorum instar fulguris vniuersum orbem percurrit.

Commota est, contremuit terra.) Timore sunt omnes audita potentia tua repleti. Hoc & Raab meretrix ad exploratores dixit, Quoniam timor, inquit, ac terror vester super nos cecidit. Audiuimus enim, quomodo Dominus Deus vester rubrum mare ante faciem vestram diuiserit.

In mari via tua.) Facile tibi est & mare diuidere, & in multis aquis inæquitare, vt tamen nulla relinquas vestigia. Incorpoream enim naturam habes. Hæc autem superioribus adiecimus. Inui- E
sibiliter enim, inquit, populum tuum duxisti, neque vestigium nobis itineris tui ostendisti.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron.) Per hos enim, inquit, loquutus populum tuũ duxisti, & lege tua erudiuisti. Horum autem omnium mentionem fecerunt, vt ád misericordiam Deum excitarent, & vt gubernatione ipsius potirentur, obsecrarent.

ARGVMENTVM PSAL. LXXVII.

Cum legem olim Deus filiis Israel daret, præcepit vt in illa & ipsi sedulò erudirentur, & filios suos docerent, ac simul etiam festorum dierum caussas filiis suis ostenderēt, vt cognitis diuinis beneficiis, grati erga largitorem illorum essent. Docebis enim, inquit, ea filios tuos & filios filiorum tuorum, & custodient mandata Domini Dei, vt bene sit ipsis. Hoc prophetica gratia etiam per hunc præsentem Psalmum fecit. Populum namque et posteros eorum de illis admonet, quæ à Deo F
sunt facta, déque bonis ab illo præstitis, ac de ingrata mente eorum qui illa acceperunt.

Scholia in eundem Psalmum.

A*Ttendite popule meus legem meam.*) Hoc edico vobis, vt quæ dicuntur, accuratè audiatis. Propositam enim adhortationem vobis quasi legem quandam adfero.

Inclinate aurem vestram.) Hoc est, promptè quæ dicuntur audite. Aperiam in parabolis os meum. Quoniam enim patres ad vtilitatem posterorum reprehendit, parabolam hanc narrationem vocauit, quòd ænigmatica esset, & occultam vtilitatem

vtilitatem adferret. Adiecit autem & vetusta problemata, & vt doceret, vnde illa cognouerit, subiunxit, Quanta audiuimus & cognouimus ea,&c.

Et patres nostri annuntiauerunt nobis.) Ab initio (inquit) qui miracula Dei oculis suis ipsi viderunt, filios suos ea docuerunt,& hi rursus doctrinam hanc ad filios suos transmiserunt. Hoc (inquit) fecerunt, diuinæ legi obedientes. Hoc enim subiecit dicens, Et statuit testimonium in
A Iacob,&c.

Et statuit testimonium in Iacob.) Testimonium vocat tabernaculum in solitudine fixum, quod haberet tabulas testimonij. Legem enim, sicut prædiximus, & mandata vocat & testimonia & iudicia,& iustificationes. Et hæc nobis manifestius dicta sunt suprà Psalmum.18.

Et legem posuit in Israel.) Hoc,inquit, per legis positionem illam pręcepit,vt mirabilium suorum narrationem quasi quandam hæreditatem parentes transmitterent ad filios.

Vt cognoscat generatio altera.) Nam ad hunc modum illi quæ à patribus suis cognouerunt, rursus eandem doctrinam filiis suis proposuerunt, atque ita indelebilis conseruata est illorum memoria.

Vt ponant in Deo spem suam.) Cognita namque potentia Dei, & quomodo ipsis omnis generis bona suppeditet, facilè firmam in illum spem obtinebunt, & legibus ab illo positis obedient.

B *Ne fiant sicut patres eorum.*) Cum enim cognitam habeant ingratam patrum mentem, & quomodo Deum transgreßione legis exacerbarint non ignorent, ne illorum imitationem retineant.

Generatio praua & exasperans.) Illi namque firmam in Deum fidem non sunt adepti, nec recto voluerunt itinere ingredi,sed mentem habuerunt diuinis legibus contrariam.

Filij Ephraim.) Tribum Ephraim præcipuè incusat, vt quæ cultum idolorum plurimi fecerit. Hoc enim & Iudicum docet historia, & Regum tertius. Illi namque & vitulos statuerunt, & à cultu Dei qui secundum legem erat, nouem tribus abduxerunt, atque ita defectionis proximi fuerunt. Hoc potißimum gratia spiritus sancti præuidens, peccatum reprehendit, quod nondum erat opere factum: conueniensque illis consilium adducit, haud quidem ignorans eos non recepturos adhortationem, at nihilo minus competentem adferens vtilita-
C tem. Postquam autem eos robur & artem sagittandi docuit, timorem etiam illorum incusat. Conuersi enim sunt (inquit) in die belli. Cum enim admodum propter bellandi experientiam insolescerent,ad hostium apparationem in fugam conuersi sunt.

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.) Rectè notat animi libertatem. Noluerunt (inquit) secundum legem viuere,nec legitimam complecti politiam.

Coram patribus eorum fecit mirabilia.) Et vt ostenderet, quando ista perpetrarint, subiunxit, Coram patribus eorum, &c. Deinde & tempus & bellum dicit, & quòd omnia mirabilia Dei in Aegypto facta,quorum patres ipsorum spectatores fuerunt,animo eiecerint.

Interrupit mare & perduxit eos.) Breuiter miraculorum Dei narrationem instituit, & hoc de maris diruptione tanquam reliquorum maximum & excellēs præmittit. Naturam enim aquarum,quæ decliuia petere solet, vtrinque consistere fecit Deus,verbo suo illam velut vtre quodam cohibens. Quoniam enim vtrium structura humidam aquarum naturam continere potest, rectè hanc de diuiso mari imaginem, vt diuini verbi potentiam ostenderet,posuit. D

Et duxit eos in nube diei.)Nubes enim per diem radiorum solarium molestiam repellebat, noctu verò ignis vsum præbebat.

Interrupit petram in solitudine.) Non enim breuem aliquam destillationem, sed fontem produxit multis miriadibus sufficientem. Et hoc manifestius per sequentia docuit. Scaturiens enim aqua in multos est diuisa torrentes, largam exhibens sitientibus gratiam.

Et adposuerunt adhuc peccare ei.) Veruntamen ne hoc quidem miraculum ingrati animi malitiam eiecit, sed etiam post tanta beneficia diuinæ virtutis experientiam capere voluerunt: & cum cibum peterent,non quòd necessarium erat vt acciperent quæsierunt, sed Deum tanquam impotentem accusarunt.

Quoniam percußit petram.) Est enim aquæ natura procliuis & facilis. Quòd namque in lumbis terræ absconditum erat, in lucem est redditum. E
Cibum autem panis, qui tempore prouenerit, quomodò nobis simul præbebit?

Ideo audiuit Dominus, & distulit.) Quapropter Dominus, inquit, indignatus, & terram illis patribus promissam dare distulit, & variis eos pœnis tradidit. Non intulit autem illis compendiosum aliquod exitium patienter agens, vt filij eorum succrescerent. Per ignis autem supplicium & B. Moysi syngrammatis meminit. Hanc enim paßi sunt plagam,inquit,quia non crediderunt in Deo.

Et mandauit nubibus desuper.) Veruntamen etiam cum tales essent, cibum illis nulla productum agricultura præstitit. Hoc enim subiecta docent.

Et ianuas cæli aperuit.) Non enim consuetos fœtus nubes exhibuerunt, sed pro pluuia mirabilem escam pepererunt. Ianuas autem, suppeditationem illam cælestem vocauit. Quemadmodum enim nos promptuariorum ianuas aliquid proferre volentes aperimus, ita hic sermo F
Deum quasi è penu quodam, manna suppeditasse ostendit.

Et panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo.) Panem angelorum vocat, quòd per angelos subministratus sit. Angeli namque, sicuti per diuinam scripturam edocti sumus, nutibus Dei subministrant. Dicit enim ad hunc modum Apostolus: An non omnes sunt administratorij spiritus,&c. Panem verò cæli tanquam cælitùs delatum vocat. Etenim & aues aëriuagas, volucres cæli sacra scriptura appellat.

Cibaria misit eis.)Ad saturitatem vsq; hunc illis cibum

cibum tradidit. Deinde & carnium suppeditationem narrat.

Transtulit austrum de cælo.) Per ventos enim auium genus coëgit, vt circa tabernaculum illorum terram contingerent præcepit, obuiam illis venationem & capturam largitus.

Et desiderium eorum attulit eis.) Potiti sunt, inquit, quæ concupiuerant, & gastrimargiam repleruntverùm insatiabilis desiderij pœnas iuxta dederunt.

A *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum.*) Quoniam enim, cum multum diuinæ potentiæ cepissent experimentum, Deum non crediderunt escam suppeditare posse: castigationem illis intulit, vt se vtraque præstare, & bona exhibere, & pœnas inferre posse ostenderet: veruntamen nihilo minus in delinquendi peruicacia permanserunt. Hoc enim est quod subiunxit.

In omnibus his peccauerunt adhuc.) Peccantes enim nullam prorsus earum rerum quæ prodesse poterant rationem habuerunt: vanis verò studiis intenti, illaque omni cum diligentia exercentes, ex hac vita excesserunt.

Cum occideret eos.) Castigationem illis non frustra intulit. Haud parum enim vtilitatis ex ea reportarunt. Cum enim bonis fruerentur, non senserunt: puniti verò, diuinam benignitatem orantes accesserunt.

Et dilexerunt eum in ore suo.) Pollicebantur autem illum se dilecturos, mendacibus vsi verbis.
B Sermonibus enim cogitata contradicebant, contraria diuinis legibus consulentia, nec verbis Dei credere sustinentia.

Ipse autem est misericors.) Attamen ipse bonitate sua vsus, non sustinuit illos omnimodæ dare perditioni.

Et abundauit vt auertat iram suam.) Symmachus sic, Et diu auertit iram suam, & non excitauit exitium, furorem suum. Nō intulit eis, inquit, dignum delictis supplicium.

Et recordatus est quòd caro sunt.) Vidit enim naturæ illorū imbecillitatem, & quòd haud procul abesset, quem accepturi erant, vitæ finem.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto.) Per hæc omnia diuinam docet patientiam, sicut & ex historia cognosci potest. Nam aliquando vitulum erexerunt & coluerunt, aliquando Beelphegor initiati sunt. Præterea & contra Mosen tyrannidem meditati sunt; & cum manna consequuti essent, ingrati fuerunt. Cum terram promissam occupare iussi essent, timorem prætexuerūt; & præ-
C ter ista innumera alia commiserunt, quæ ne prolixi simus, intacta relinquemus.

Non sunt recordati manus eius.) Noluerunt (inquit) prioris beneficij Dei reputare virtutem, per quam seruitute fuerant liberati. Deinceps perpetrata miracula recenset.

Sicut posuit in Aegyptio signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.) Tanes vrbs regiam Pharaonis sedem habebat. Illic autem Moses pœnas Aegyptiis intulit.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum.) Et fluuiales & ex pluuiis collectas aquas in sanguinis naturam mutauit, siti contradicentes adfligens.

Misit in eos cynomyiam.) Cynomyia verò & ranis iræ suæ ministris vsus, acerbos illis dolores intulit: ærugine autem & locustis fructus terræ disperdidit.

Occidit in grandine vineas eorum.) Grandine & pruina ipsas etiam arborum radices enecauit: συκαμίνυς sanè alij interpretes συκομόρυς, id est ficus reddiderunt. Illud, Et tradidit in grandinem iumenta eorum, &c. Symmachus sic vertit, Qui exposuit pesti iumenta eorum, & possessiones eorum alitibus. Subita siquidem morte comprehensi, conuiuium carniuoris facti sunt alitibus. D

Misit in eos iram.) Furorem, iram & tribulationem acerba supplicia: Angelos verò malos supplicij ministros vocauit. Quòd autem malos eos vocat, nec naturæ illorum nec voluntatis nequitiam, sed pœnarū supplicia respicit. Symmachus autem, Angelus adfligentes dixit. Angeli mali.

Viam fecit semitæ iræ suæ.) Benignitas eius supplicium non cohibuit, sed locum iustæ castigationi dedit. Hoc autem & per sequentia declarauit.

Non pepercit à morte animabus eorum.) Cum enim aduersariam eorum mentem vidisset, sine miseratione supplicia illis intulit. Tabernacula verò Cham, Aegyptum appellauit. Est enim Merom, filius Cham, Merom verò Aegyptus est.

Et abstulit sicut oues populum suum.) Postquam eos ad hunc modum castigauit, in solitudinem populum suum duxit, pastorem gregem minantem imitatus. E

Et deduxit eos in spe.) Cum enim multa illis potentiæ suæ pignora exhibuisset, iussit eos confidentes esse, nec quidquam metuere. Hoc quidem ab omnium Deo factum est, illi verò potētiæ Dei confidere noluerunt.

Et adduxit eos ad montem.) Illinc igitur liberatis terram dedit quā promiserat. Per montem enim Sion, vniuersam terram significauit.

Et eiecit à facie eorum gentes.) Terram enim hāc ab illis qui iam olim in ea habitabant, liberauit, ac dominium eius filiis Israël iuxta promissiones suas dedit. Hoc enim significat quòd dicit, In funiculo distributionis. Habitationem enim nacti solent eam metiri. Sortes verò ac distributiones terræ huius exactius historia Iesu Naue docet.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum.) Terram enim iuxta tribus diuisit. Posteaquam ad hunc modum incredulitatem eorum quam in solitudine ostenderunt commemorauit, iam etiam præuaricationes eorum in terra promissionis narrat. F

Et tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum.) Post tanta ac talia beneficia in præuaricatione manserunt.

Et auerterunt se & non seruauerūt pactum quemadmodum patres eorum.) Patrum præuaricationem imitati sunt, quorum supplicium viderant, nihilo inde meliores facti. Arcus enim, si quid auersi & obliqui receperit, tela quæ mittuntur recta dirigere nequit. Sic & illi, quoniam mentis rectitudinem corruperant, non sunt diuinis beneficiis,

beneficiis,vt oportebat, vsi: sed & vtilitatis occasiones,in caussas nocumenti mutarunt.

Et in sculptilibus suis.) Cum bona accepissent à Deo,seruierunt idolis.

Audiuit Deus & spreuit.)Hoc est,Cùm opus haberent prouidentia ipsius,hac illos non est dignatus. Hæc autem clarius Iudicum historia tradit. Tradidit enim eos nunc Ammonitis, nunc Madianitis,pœnas impietatis de illis sumens.

A *Et ad nihilum redegit valde Israël.*) Populũ enim hunc nominatum ac celebrem vicinæ gentes facilè debellarunt.

Et repulit tabernaculum Silom.)Hæc deinceps initium Regum docet, de Heli principe sacerdotum ac filiorum illius præuaricatione commemorans.

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum.) Virtutem & pulchritudinem eorum, arcam dicit.Cũ enim hanc Ophin & Phinees ad auxiliandum cognatos tribus in castra extulissent, præuaricationis suæ pœnas dederunt.Arcam verò Philistæi nacti,Dagon deo suo velut spolium quoddam obtulerunt. Erat autem Dagon idolon, quod colebant & adorabant.

Et conclusit in gladio populũ suũ.) Tradidit enim eos in manus hostium, propter præuaricationis excessum.

Et hæreditatem suam spreuit.) Hæreditatem eos nominauit, quòd maximè à Deo plurima semper potiti essent cura & prouidentia. Et Moses sic di-
B cit, Funiculus enim hæreditatis eius. Deinde & supplicij genera recenset.

Iuuenes eorum comedit ignis.) Hos quidem igni tradidit. Virginum verò non est solitus factus luctus,eo quòd suis ipsius quisque malis esset occupatus. Ophni & Phinees, sacerdotes eorum qui arcam ipsam attullerant, cæsi sunt. Docemur his gestis, non esse illis diuinæ confidendum prouidentiæ & gubernationi,qui iniquè viuunt.

Et viduæ eorum non plorabuntur.) Veruntamen cum istis eos suppliciis subiecisset, etiam hostes eorum præstitas ab ipsis caussas fuisse docuit.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus.) Patientia namque veluti somno quodam reiecta, Philistæis plagam intulit,propter quam coram omnibus facti sunt ignominiosissimi. Dicit autẽ de passione ani, quam & historia & prophetia tradit.Dicit enim, Percussit inimicos eorum in posteriora,pudoris partem plagam accepisse ostendens.Somnum verò, patientiam: crapulam ex vi-
C no,indignationem vocauit.

Et repulit tabernaculum Ioseph.) Iterum reliquis tribubus relictis,solius Ephraim meminit, futurã illius tyrannidem præuidens.Ex hac enim Hieroboam ortus est, qui decem tribus à regno Dauidico abscidit: Ioseph verò & Ephraim eandem tribum dicit. Filius enim Ioseph, Ephraim est. Repulsum autem tabernaculum illius esse dicit, eo quòd arcæ gratia in Silo non mansit:sed Ierosolyma translata est, vbi postea & Salomon diuinum templum construxit.

Tribus Iuda. *Et elegit tribum Iuda.*) Tribum Iuda propter virgam quæ ex Iesse floritura expectabatur, elegit. De hoc verò germine & Iacob cum Iudam benediceret, vaticinatus est. Meminit autem eius & Paulus dicens,Manifestum autem est, ex Iuda ortum esse Dominum nostrum Iesum Christum: propter hunc igitur tribum Iuda præ aliis elegit. Quoniam mysterium hoc reliquis admodũ erat ignotum,admodum dilucidè subiunxit, Montem Sion quem dilexit,vt aliarũ tribuum liuorem extingueret, tantùm non dicẽs,Nullam prorsus zelotypiæ caussam concipiatis. Propter montem D
Sion enim tribũ Iuda elegit. Aliàs & ob eam caussam montem hunc venerabilem esse ostendere volunt,quòd construẽdum esset in eo templum.

Et ædificauit sicut vnicornis.) Vnicornem vno cornu armatum esse dicit. Vnum autem adoradũ esse Deum, & lex docuit. Rectè igitur vnicorni, vnicum illud templum vni Deo consecratum cõparauit. Vnicornis.

In terra fundauit eam in secula.) Symmachus sic, In terram quam fundauit in seculum. Consimiliter & alij interpretes. Quemadmodum enim, inquit, vnam condidit terram: ita & Iudæis vnum construere templum præcepit.

Et elegit Dauid seruum suum.) Simul & Dauidis virtutem,cùm eum seruum Dei nominauit,& magnificentiam Dei his verbis declarauit, Sequentẽ fœtas,inquit. Non enim perfectus pastor, sed minister pastoris fuerat,fœtas oues sequutus.

Pascere Iacob seruum suum.) Et hoc diuinæ gubernationis excellentiam ostendit. Non enim cũ E
quibusuis ouibus pastorem præfecit, sed posteris Israëlis, qui aui sui cognomentum acceperunt, quos sibi ipsi velut hæreditatem attribuit. Neque enim ille erga diuinum beneficium ingratus fuit, sed simplicitate,prudentia mixta, secundum normam diuinarum legum eos direxit & gubernauit.

Et pauit eos in innocentia cordis sui.) Simile est istis præceptum Domini, quo dicit, Estote prudentes sicut serpentes,& simplices sicut columbę. Etenim vtraque exterminata malicia, illinc serpentis versutia, hinc columbæ ad obsequendum incauta facilitate, laudabilem commiscuit virtutem.

ARGVMENTVM PSAL. LXXVIII.

De Antiochi,cognomento Illustris,contra populum Iudæorum furore, propheticus hic sermo vaticinatur. Oraculum autem in formam orationis figurat,quasi illa à piis tunc futuris,nondum quidẽ victis, verùm ad hue calamitatibus adobrutis,fuerit proferenda. F

Scholia in eundem Psalmum.

DEus *venerunt Gentes in hæreditatem tuam.*) Perspicuè illos Spiritus sancti gratia docuit, ne suas passiones primùm narrarent: sed impietatem illam quæ in sanctum templum audacter erat perpetrata, quòd templum illud nihil contra diuinam legem deliquisset. Gentes, inquit, impiè & iniquè viuentes, hæreditatem tuam obtinuerunt. Ausæ sunt enim ady-

ta templi inuadere, & aris dæmonum sancta tua polluere.

Posuerunt Ierusalem.) Prorsus enim totam vrbem populati, effecerunt vt Ierusalem veluti custodia pomorum facta, nihil differat à tabernaculo.

Carnes sanctorum tuorum.) Tanta namque sunt feritate aduersum cultores tuos vsi.

Effuderunt sanguinem ipsorum.) Animū ad homicidia propensum habentes, ista sunt ausi, & ne sepulchris quidem dignati sunt occisos. A

Facti sumus opprobrium vicinis nostris.) His de caussis irrisioni facti sumus obnoxij apud finitimos. Vicinos autē Philistæos, Idumæos & alias finitimas gentes vocat, quæ perpetuò Iudæis aduersæ & hostiles erant.

Vsquequò Domine irasceris, in finem accendetur velut ignis Zelus tuus.) Cùm legem daret Deus præcepit ne quem alium Deum adorarent. Quoniā, inquit, ego Dominus Deus tuus zelotes sum, ignis consumens. Horum hîc & propheticus sermo meminit. Accendetur (inquit) velut ignis zelus tuus: quasi dicat, Ne plurimùm irascaris Domine, neuè zelum tuum contra nos, propter delicta nostra instar ignis accendas.

Effunde iram tuam in Gentes.) Quoniam de hominibus peccatorum pœnas exigis, oro iram tuam in eos transferas, qui nomen tuum omnino cognoscere nolunt, sed extremæ impietati seruiunt.

B *Quia comederunt Iacob.*) Est & hoc manifestum iniquitatis illorum indicium. Cùm enim, inquit, nihil sint mali à nobis passi, & nos & ciuitatem & agros perdiderunt. Illud verò, Et locum eius desolauerunt: Aquila reddidit, Et speciem eius: Symmachus, Et pulchritudinem eius: Theodotion, Et decorem eius, quibus potissimùm diuina domus significata est. Rectè autem populum hunc Iacob vocauit, vt patriarchæ huius mentione Deum ad misericordiam excitaret.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.) Pij erant qui hanc orationem offerebāt. Est enim celebris Machabæorum virtus. Rectè igitur orāt, ne priorum peccatorum pœnas de populo exigat. Hoc autem multam illorum virtutem ostendit, quòd orant nullam fieri præteritorum peccatorū memoriam, & præsentem abscondi impietatem.

Citò anticipent nos miserationes tuæ.) Quam citissimè opem tuam inexpugnabilem porrige Domine. Sumus enim prouidentia destituti. Te verò solum adiutorem habemus ac seruatorem. C

Propter gloriam nominis tui.) Nusquam suę ipsorum virtutis recordantur, sed propter nomen Dei orant, vt diuino potiantur auxilio. Nam blasphemia eorum qui maliciosè contra nomen tuum agunt, progreditur & augescit. Oramus igitur vt neglectis nostris delictis calamitates istas transferas, & potentiam tuam illam non agnoscentibus ostendas.

Ne quando dicant Gentes.) Alij interpretes, quasi hoc iam tum factum sit, dixerunt, Quare dicunt gentes, Vbi est Deus eorum? Hoc est, inquit, quod me cruciat, quòd gentes blasphemiam contra te spargere, & subsannando dicere audent, Vbi est Deus vester, quē Aegyptum flagellasse, & reliqua omnia vulgata illa & decātata perpetrasse dicitis?

Et innotescat in Gentibus.) Oramus igitur, vt & ab illis homicidij pœna sumatur, & reliqui omnes iustam tuam sententiam nobiscum, & propter occisos tuos cultores iram videant. D

Introeat in conspectu tuo.) Obsecro vt adspicias eos qui adhuc superstites quidem, vinculis tantùm subiecti sunt, ac mortem expectant: nec velis omnimodum contra genus nostrum exitium decernere, sed occisorum filios quasi teneram ex illis segetem conseruare.

Redde vicinis nostris septuplum.) Non significauit his verbis certum quendam numerum, sed orauit vt maximum de finitimis propter blasphemiam sumeretur supplicium. Tale est & illud, Quoniā sterilis peperit septem, hoc est, multos. Sinum verò, ex eorum metaphora dixit, qui in sinu aliquid cautè retinent, ne quid excidat: quasi dicat, Imple illos calamitatibus sine intermissione vrgentibus. *Sinus.*

Nos autem populus tuus.) Nos autem, inquit, populus tuus appellati, & grex tuus nominati, assiduè tibi hymnos offeremus: & gratias istas conscriptas pro accepto beneficio referentes, ad posteros narrationem istorum proferemus. Quod verò dicit, Confitebimur tibi, gratiarum actionē significat. E

ARGVMENTVM PSAL. LXXIX.

Quarundam rerum mutationem præsens hic psalmus dicit. Hoc enim significat & testatur mutationis verbum, in epigrapha positum. Quapropter & testimonium præmissum est. Vaticinatur autem Spiritus sancti gratia Iudæorum in Babylone captiuitatem & seruitutem. Figuratus est verò in orationem ad Deum hic psalmus, tanquam ab illis ipsis oblatus. Docet enim eos prophetica gratia, qualibus oporteat Deum verbis placari, & ad misericordiam excitari. Prædicit autem & salutem, quæ mortalibus erat per Christum aduentura.

Scholia in eundem Psalmum.

Qui regis Israël intende.) Te Domine, qui populo tuo pastoris in more prouides, precationem meam suscipias oro.

Qui ducis velut ouem Ioseph. Cum Ioseph in fratres veluti lupos quosdam incidisset, ex illorum manibus eum liberasti. Duxisti eum in Aegyptū, atque superiorem insidiatoribus suis reddidisti. Postquam ita curam Dei erga illos declaratam exposuit, ad generaliorem potestatem ac prouidentiam transit. F

Qui sedes super Cherubim.) Quoniam hos solos Moses vasculis quibusdam in sancto sanctorū suspenderat, & inter illos propitiatorium collocauerat, perque illud diuina quædam sacerdotibus apparitio fiebat: rectè hoc loco & Cherubim meminit, eumque qui illis insidebat, vt appareret orauit.

Coram Ephraim.) Vt populo tuo appareas oro.

oro. Per dictas enim tribus totum populum significauit. Meminit autem harum tribuum, eo quòd & Iosephi mentionem fecit, cuius Ephraim ac Manasse filij: Beniamin verò, vterinus frater fuit.

Excita potentiam tuam, & veni.) Deum velut patientem ac lenem excitat. Omnem, inquit, potentiam tuam exere, vt salutem nostram astruas.

Deus virtutum conuerte nos.) Libera nos à seruitute, ac reditum largire. Deinde & rei huius facilitatem docet. A

Et ostende faciem tuam, & salui erimus.) Poteris enim, inquit, calamitates istas abundè satis dissoluere si tantùm compareas.

Domine Deus virtutum.) Quousque, inquit, orationes meas negligis, peccatis meis iratus? Seruum autem eius, populum nominat. Alij siquidem interpretes, Super orationem populi tui: pro, Serui tui posuerunt.

Cibabis nos pane lachrymarum.) Tempus hîc mutatum est. Nam alij interpretes, Cibasti nos pane lachrymarum, dixerunt, & potasti nos lachrymis in mensura. Dicit autem, Et cibum & potum nostrum lachrymis micuisti. Plorantes enim, necessarium cibum sumpsimus. Posuit autem hoc, pro, Supplicium peccatis nostris admensurasti. Ita & Dominus, Qua mensura, inquit, mensi fueritis, mensurabitur & vobis. Et Zacharias cum hanc mensuram vidisset, de Babylonis exitio vaticinatus est. Dicit enim se duas vidisse mulieres, alas habentes vpupæ, & amphoram portantes, illamque in Babylonem deferre iussas. Docemur his, quæ sit diuini iudicij æquitas. Zach. 5. B

Posuisti nos in contradictionem.) Probrum facti sumus vicinis gentibus, qui inimico erga nos sunt animo.

Deus virtutum conuerte nos.) Apparitione tua nebulam calamitatum dispelle, & reditum largire. Es enim potens ac Dominus virtutum. Deinde vetera beneficia recenset, orans vt consimili prouidentia potiatur.

Vineam ex Aegypto transtulisti.) Tu Domine potentatum Aegyptiorum iniustè agentium destruxisti, tu Cananæorum gentes omnimodo excidio tradidisti: ac populum tuum, quasi quandã vineam, ex Aegypto translatum, omnem illi itineris successum largitus, in ipsa Cananæorum terra plantasti.

Vinea Domini. *Operuit montes vmbra eius.*) Quoniam populum tropicè vineam nominauit, in eodem tropo pergit, & vicinarum gentium robur montes: potentiam Israëlis, illis imminentem, vmbram: sublimes principes, qui principatus à Deo sortiti fuerant, cedros Dei: arbusta verò, cedros contegentia, Israëliticum regnum, illustrius illis factum vocat. Hoc autem sub Dauide & Salomone factum esse nouimus. Nam Dauid quidem non solùm à Philistæis ac Iudæis, sed & à Syris vtrisque tributum accepit. Ad Salomonem verò etiam Aethiopum regina profecta est, ita factus erat ille coram omnibus nominatus ac celebris. Palmites vineæ, multitudinem populi: propagines verò, proselytos, qui ex gentibus ac- C

cesserant, cognitionemque Dei amplexi fuerant, dicit. His autem priorem huius populi prosperitatem declarauit.

Maceria. *Vt quid destruxisti maceriam eius?*) Maceriam securitatem vocauit. Quod enim vineæ est maceri, hoc prouidentia Dei illis est, qui ea digni habentur. Viam autem prætergredientes, hostes dicit. Quemadmodum enim viatores vineam incustoditam pro arbitrio vindemiant: ita & qui diuina destitutus est custodia, lædere volentibus redditur expositus. D

Vastauit eam aper de sylua.) Præcipuos Assyriorum incursus his verbis significauit. Salmanasar enim & Sennacherim alias ciuitates depopulati sunt: Nabuchodonosor verò obsessa Ierusalem, eos qui mortem fugiebant, captiuitati tradidit. Et quoniam Ierusalem vineam appellauit, rectè aprum syluestrem, hostem illius nominauit. Est autem ea bestia insidiosa vineæ. Vocat eam singularẽ feram, eo quòd singulariter ac separatim agat, & reliquis sit ferocior, ac consuetudinem illarum auersetur. Quoniam igitur & Nabuchodonosor ferocior erat aliis regibus, rectè illum singularem feram nominauit.

Deus virtutum conuertere.) Obsecro igitur te potentem Dominum, vt cælitùs vineæ huius læsionem videas, ac quod passa est curare digneris. Tua siquidem prouidentia priorem illi prosperitatem dedit. Dexteram autem, prouidentiam vocat. Quam plantauit (inquit) dextera tua. E

Vinea. *Et super filium, quem confirmasti tibi.*) Docet hîc progerminationem seruatoris Christi. Orat enim, vt cura digna habeatur hæc vinea, propter eum qui vinum erat ex ea sumpturus, quem manifestè filium hominis appellauit. Et Dominus in Euangeliis, Deus simul & homo existens, se ipse filium hominis nominat, appellatione à visibili natura sumpta. Docet igitur eos qui captiui erant facti, vt Deum orent, quo clementiam aliquam ostendat erga hanc vineam, propter nascituram ex ea salutis radicem. Et Dominus, Ego sum, inquit, vitis vera. Vt homo siquidem, vinea: vt Deus verò, agricola est. Quoniam enim ex hac vinea germinauit, quæ inutilis erat facta, vera ipse factus est vitis: & palmites maximos, credentium in se multitudinem, produxit. Horum vmbra, reuera montes operuit, & arbusta cedros: hæc est vera vinea. Extendit palmites suos vsque ad mare, & ad flumen vsque propagines suas. Propter hanc orant, vt & illa clementia potiatur, varias illius adflictiones recensentes. F

Incensa igni.) Hinc potissimum liquet, quòd de illis vaticinetur, sicuti nonnullis videtur, quæ Israëli abs Babylonio & Antiocho acciderunt. Babylonius quippe & templum incendit, & maximam vrbis partem igni tradidit. Ita & hîc dicit, Non solùm vindemiato fructu abierunt: sed & vineam ipsam subruerunt, ac radicitùs euulserunt, igneque consumpserunt.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.) His enim ex nobis sumptis primitiis vniuersa mortalium

talium natura, verum Deum agnoscet, & exhibitam sibi benignitatem laudabit.

Viuificabis nos.) Hoc autem modo mors quoq; destruetur, ac nos æternam vitam adipiscemur; te Deum seruatorem adorantes.

Domine Deus virtutum.) Propter salutem itaq; quæ propter nos est futura: adflictiones nostras solue, reditumque largire. Nam si modò apparueris, salutem consequemur.

A ## Scholia in Psalmum LXXX.

EXultate Deo adiutori nostro.) Symmachus, Celebrate, dixit: Aquila, Laudate, Offerte, inquit, Deo hymnum gratiarum actionis, qui nobis prouidentiam suam impertiuit.

Iubilate Deo Iacob. Triumphalis est iubilus, sicuti sæpenumerò diximus. Hortantur itaque se mutuò vt Deo, qui victoriam dedit, hymnodiam adornent.

Sumite psalmum, & date tympanum.) Variis instrumentis vsi diuinam melodiam concinebant, sicut historia Paralypomenon docet. Denunciat igitur hic sermo choris illis, vt mutuò inter se suauissimum organorum illorum sonitum reddant: & alij lyris, alij tympanis, alij citharis Deũ laudent. Psalterium verò, Symmachus lyram vocauit.

Buccinate in neomenia tuba.) Præceperat Deus sacerdotibus, vt tubis vterentur. His autem populum de tubis, quæ in monte clanxerunt, admonebant. Cùm enim Deus in monte Sina illis
B loqueretur, Vox, inquit, tubæ insonuit vehementer. Et isti igitur reditum consequuti, diuinoque auxilio potiti, meritò cum aliis organis & tubis vti iubent.

Testimonium in Ioseph posuit illud.) Ioseph hìc totum populum vocat. Quoniam enim Ioseph illis auctor ingressus in Aegyptum fuit, ob eã caussam populum ex eo nominauit. Hoc autem est quod dicit, quòd hanc isti populo legem dederit Dominus, cùm eos ex Aegypto liberasset. Dein exhibita beneficia recenset.

Linguam quam non nouerat audiuit.) Hactenus enim tanquam diuinam vocem perceperat: sed hanc primùm in solitudine, cùm legem acciperet, audiuit.

Diuertit ab oneribus dorsum eius.) Labores in Aegypto, acerbam seruitutem, & operam conficiendorum laterum his verbis significauit. Hinc personam Dei inducit, ipsis loquentem: ac quod primùm reliquorum beneficiorum fuit, rememorat. Dein admonitionem & consilium
C adfert.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te.) Ingemiscebas in Aegypto laboribus miserè adflictus, vbi te confestim benignitate mea dignatus sum. Hoc & historia docet. Ingemiscebant, inquit, filij Israël, propter operum duriciem.

Exaudiui te in abscondito tempestatis.) Symmachus sic, Exaudiui te per absconditum tonitruum. Et alij similiter tonitruum posuerunt. Declarat autem his verbis, quòd cum natura sit inuisibilis, omnibus tamen manifestam salutem velut tonitruum quoddam, per plagas quibus Aegyptios percussit, operatus sit: omnibus significans, quanta Israëli cura prouideat.

Probaui te apud aquam contradictionis.) Cum in Maran venissent, atque aquam amaram reperissent, vociferati sunt contra Mosen, murmurarũtque contra Deum. Igitur ob hanc caussam hoc nominis locus iste accepit. Dicit itaq;, Reprehendi apud aquam illam animi tui ingratitudinem. Qualitatem autem eius facilè mutaui, & ex acerbitate dulcedinem reddidi.

Audi popule meus, & contestabor te.) Cum igitur experimentum potentiæ meæ cæperis, accipe quas tibi leges propono. Est enim hæc contestatio, qua tibi tam inobedientiæ pœnã, quàm obedientiæ vtilatem prædico. D

Non erit in te Deus recens.) Habet ista & procemium legis. Ego enim (inquit) sum Dominus Deus tuus. Et hìc igitur præcipit dicens, Alienum ac recentem Deum non adorabis. Redarguunt ista & Arrij & Eunomij insaniam. Si enim vnigenitus patri, non est homousius, vtique rectè vocabitur alienus: Et si fuit tempus aliquod, quando non erat: ergo recens est, & non sempiternus. Diuinam ergo legem manifestè, alienum ac recentem Deum adorantes transgrediuntur. Verùm non est commodum hìc illorum arguere deliria. Sufficiẽter tamen & ista præuaricationẽ eorum redarguunt.

Dilata os tuũ, & implebo illud.) Exhibe, inquit, per obedientiam teipsum morigerum, & accipe bonorum abundantiam. Sermonem autem hìc ad reprehensionem transfert. E

Et non audiuit populus meus.) Ego quidem hoc illi consilium obtuli: ipse verò neq; audire, neque attendere dictis meis sustinuit.

Et dimisit eos secundum desideria.) Symmachus sic, Dimisi igitur eos placito cordis eorum, vt ambulent in suis ipsorum consiliis: Aquila verò, Eieci eum, inquit, in tortuositate cordis eius, ibũt in consiliis suis. Cùm enim, inquit, immorigerum eum esse viderem, gubernatione mea illum priuaui, permisiq;, vt suis ipsius feratur cogitationibus. Exposita est autem ob oculos ad contemplandum volentibus, prophetię huius veritas. Destituti siquidẽ ope diuina Iudæi, vbilibet dispersi, ac serui pro liberis facti sunt, diuinationibusque & dæmonum incantationibus vtentes, Deũ adorare nolunt.

Si populus meus audisset me.) Si verò adhortationibus meis acquieuisset, & præceptis meis obediuisset, in instanti & momento (hoc enim est quod dicit, In nihilo) inimicos eius dissipassem. F

Inimici Domini mentiti sunt ei.) Aquila sic, Qui Dominum odio habent, negabunt. Christum enim negando seipsi hostes Domini constituerunt, mentientes ei, & inita fœdera transgrediẽtes. Postquam enim lata esset lex, respõdit, inquit, omnis populus, Omnia quæcunque dixit Dominus Deus, faciemus & audiemus. Et promissiones quidem illorum tales fuerunt, facta verò contraria. Dominum quippe apparentem crucifixerũt. Verùm acceperunt impietatis præmium, perpetuum videlicet excidium. Hoc autem & prophetia expressit.

Et erit

Et erit tempus eorum.) Clarius Symmachus. Cũ enim dixisset, Qui Dominum odio habent, mentientur ei: subiunxit, Sed erit tempus eorum in seculum. Tempus autem, vocat calamitates. Dicit igitur, In has calamitates Iudæi non ad certum aliquod tempus incidet: sed in seculum in illis diuina prouidentia destituti, permanebunt.

Tempus.

Et cibauit eos ex adipe frumenti.) Multa, inquit, A ingratitudine laborantes, non sunt eorum recordati bonorum, quæ iam ipsis fuerant exhibita. In solitudine namque iucundissimam illis aquam ex petra produxerat, quam sitientes mellis instar dulcem esse arbitrabantur: in terra verò promissionis, abundanter illis quos ea terra proferebat, fructus largitus fuerat. Per frumentum autẽ, & aliorum fructuum suppeditationem significauit.

Scholia in Psalmum LXXXI.

DEus stetit in synagoga deorum.) Iudæorum principes deos nominauit, vt quibus iudicandi potestas esset concredita. Ita eos & Lex ipsa vocat: Diis tuis, inquit, non maledices, & principi populi tui ne detrahas. Quoniam enim Deus verè iudex est: homines verò & ipsi administrationem iudicij vsurparunt: appellati sunt dij, tanquã Deũ hac in re imitati. Verùm eos qui non iustè iudicãt, B nec iudicij lancem immotam retinent, iustus hic iudex reprehendit, & de iusto iudicio, quo ipse sit iudicaturus, prædicit.

Vsquequò iudicatis iniquitatem.) Vsquequò non profertis sententiam, quæ muneribus non sit corrupta: sed potentium iniustitiam redarguere detrectatis, & pauperes ab illis iniuria adfectos cõtemnitis?

Iudicate egeno & pupillo.) Vterque siquidem auxilio opus habet. Cùm igitur ad hoc deputatus sis, vt istis manum porrigas, noli acceptum munus negligere.

Humilem & pauperem iustificate.) Ne sit pauper iniustè agentibus expositus, cùm vobis sit iudicandi concredita potestas.

Nescierunt neque intellexerunt.) Verùm verborũ meorum luce illustrari noluerunt, quapropter velut in nocte ac caligine agẽtes, rempublicam administrant.

Mouebuntur omnia fundamenta terræ.) Propter hanc iniustitiam vita eorum perturbatione repleta est. C

Ego dixi, Dij estis.) Ego quidem vobis dedi vt eodẽ quo ego nomine appellemini; ac filios meos vos vocaui.

Vos autem sicut homines moriemini.) Symmachus sic, Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus principum cadetis. Honorem enim vestrum ignorantibus, idem vobis accidit, quod diabolo: qui cum principatũ à me accepisset, nec illo vellet competenter vti honore illo excidit. Eandem autem cum aliis hominibus is sortẽ subiistis, nullam omnino gloriam post mortem habentes. Vbi ad hunc modum hic sermo, iustorum iudicum reprehensionem exequutus est, verum & iustum iudicem orat, vt ipse orbem iudicet.

Surge Deus, iudica terram.) Hoc autem manifestè Christi iudicium significat. Ad ipsum enim secũdum humanitatem dixit Pater: Pete à me, &c. Etenim tale quid Propheta orat, vt velociter compareat, & iustè iudicet, ac iniusti iudices cessent: Iudæorumque hæreditatem relinquat, & in huius locum Gentes suscipiat, atque vniuersis mortalibus salutem suppeditet.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXII. D

Post reditum è Babylone, cùm Gentes vrbi Ierusalem vicinæ templi renouationem viderent, contra Israëlem congregati sunt, ac reliquas Barbaras nationes collegerunt, bellumq; contra Iudæos mouerunt. Et hæc Ioel & Ezechiel, Michæas & Zacharias prædixerũt. Vicerunt autem Israelitæ hos omnes, sub duce Zorobabel, cælitus auxiliante Deo, ac hostium audaciam confringente. & hæc quidem psalmus iste prædixit. Est autem prophetia Spiritus sancti, in formam orationis figurata, docens eos, qui tum impugnabantur, quomodo Deum placare oporteat.

Scholia in eundem Psalmum.

Deus quis similis erit tibi.) Ne vniuersa quidem cùm angelorum tum hominum natura potentiæ tuæ quidquam damni inferre poterit. Habet enim illa incomparabilem virtutem. Illud autem Quis, pro Nullus posuit.

Ne taceas.) Præcamur ne consueta lenitate E vtare. Hoc enim est quod dicit, Ne placidè agas. Sic enim Symmachus reddidit, Ne mansuetè agas. Docet autem & interpellationis huius caussam.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt.) Maris, inquit, in morem contra nos, arrogantia vsi, insonant: qui propterea quòd tibi sunt inimici, bellum hoc contra nos orsi sunt. Contra te siquidem inimicitiam exercentes, populum tibi dicatũ obsident.

Consiliũ cogitauerunt aduersus sanctos suos.) Symmachus pro Aduersus sanctos tuos, Aduersus, inquit, absconditos tuos. Aquila, Aduersus absconditum tuum, ita & Theodotion. Quoniam ex illis Christus secundum carnem nasciturus erat, venissent autem Gentes hoc animo, vt Iudæorum Gẽtem radicitùs extirparent: hanc eos orationem Spiritus sanctus Deo offerre docet, vt dicant, Nõ solùm in nos insidiis istis sunt vsi, sed & aduersus absconditum tuum, qui in nobis est absconditus, quem ex tribu Iuda oriturum prædixisti. Hoc au- F tem Deus & per Esaiam significauit, dicens, Quẽadmodum si inueniatur acinus in racemo, dicunt, Ne disperdas eũ (est enim in illo benedictio Domini) ita faciam propter eum qui seruiuit mihi. Propterea non perdam omnes, & educam ex Iacob, & ex Iuda: Semen & tunc, inquit, quod reliquum est, tradam. Igitur propter vnum acinum totus racemus, immo magis, tota vinea diuinam est prouidentiam consequuta. Hoc sanè & hic orantes dicunt, Quoniam non solùm contra nos, sed & contra absconditum

tuum

tuum insanire audent: Huic autem & sequentia consonant.

Et non memoretur nomen Israël vltrà.) Omnimodo excidio & obliuioni Israelem tradere volunt. Dein recenset finitimas Gentes, cùm quibus & aliæ nationes vocatæ ad bellum venerunt.

Aduersum te testamentum.) Qui verò bellum cōtra te concorditer susceperunt, sunt isti, Tabernacula Idumæorum, &c. Idumæi genus suum traxerunt ab Esaü. Edom enim Esaü nominatus fuit: Ismaelitæ verò, sunt Ismaelis posteri. Moab, fuit filius Loth. Et ex hoc gens quædam constitit, Agareni. At tribus Ismaelis ab Agar est nominata. Fuit autem illa Ismaelis mater. Gebal verò & Ammon & Amalec, & ipsi sunt posteri Esaü. Et ab his sanè gens quædam orta est, Ammon fuit filius Loth. Sunt autem isti portio Arabiæ. Gebaleni verò vicini sunt Iudææ. Allophylos verò alij interpretes Philistæos interpretantur, quos nos Palæstinos nominamus. Nam hi soli è gente Cananæorum in terra relicti, & iuxta Israelem habitantes, rectè Allophyli, id est, alienigenæ, discriminandi gratiā sunt vocati.

Allophyli.

Etenim & Assur.) Assyrij nō regnabant amplius eo tempore. Innuit ergo hic sermo, Samaritas, exules Assyriorum, qui post captiuitatem decem tribuum in ciuitatibus illarum habitarunt.

Fac illis.) Priorum beneficiorum recordantur, idemque denuò, grati existentes, auxilium petūt. Hos duces Barac & Debora prophetissa disperdidit.

Pone principes eorum, sicut Oreb & Zeb, &c.) Et horum historia Iudicum meminit. Interemit autem eos Gedeon, qui diuina gratia dux belli erat. Orant igitur, vt ad horum exemplum sui quoque hostes dissipentur, ac caussam huius docent.

Qui dixerunt, Hæreditate poßideamus sanctuariū Dei. Ferociunt enim confidenter, & templum tibi dicatum occupant. Hoc enim est quod hîc sanctuarium vocat. Symmachus pro sanctuario διαιταν, id est, aulam dixit. Ex hoc loco totum argumentum psalmi dilucidum est factum. Quoniam enim reuersi templum reædificarunt, propter hoc autem non omnis perfectus erat legalis cultus, cuius gratia secundum legem non licebat duplicem habere cultum: propter legalem autem cultum, Gentes illæ vrbi vicinæ Iudæis erant inimicæ, ideoque totum belli impetum vertebant aduersus templum, vt cùm illo simul & gentem & legalem cultum è medio tollerent.

Deus meus pone illos vt rotam.) Hoc est, iube illos variis calamitatibus circumuolutari ac subuerti.

Sicut stipulam ante faciem venti.) Disperde eos instar stipulæ à vento agitatæ.

Sicut ignis qui comburit syluam.) Sicut in syluis nonnumquam flamma arboribus à vehementiore vento agitatis & inuicem attritis, attritioneque calorē efficientibus, ac paulatim sese incendentibus, vltrò exurgit: consimili modo orāt, vt & isti inter se mutuò cōsumantur, suæque iniquitati tradantur, secundum prophetiā quæ dicit, Ite in luce ignis vestri, & in flamma quam incendistis.

Imple facies eorum ignominia.) Spe namque eorū quæ voluerunt frustrati, ac ignominia repleti, potentiam tuam cognoscent.

Erubescant & conturbentur in seculum seculi.) Apprecantur inimicis bona, etiam impugnati. Orant enim vt pro audacia & ignominia diuinæ cognitionis fructum reportent, atque simulacris liberati per experientiam discant, quòd ipse solus sit & Deus & Dominus.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXIII.

Duplex est psalmi huius prophetia. Prædicit enim non solùm Iudæorum reuocationem, sed & totius orbis salutē, torcularia verò, sicuti iam prædiximus, Ecclesias vocat. In his enim spiritalis vinea fructum suum profert, & salutis vinum nobis comparamus.

Scholia in eundem Psalmum.

QVàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum.) Docti sunt ista etiam illi qui in Babylone fuerunt, vt reditum desiderarent, & cultum qui secundum legem erat concupiscerent. Quanquam & nos ex diuinis adytis fructum reportamus. Competit autem nobis hæc prophetia bifariam. Prædicit enim multa futura tabernacula, ac multa torcularia, & multorum quoque altarium consimiliter meminit. Iudæi verò vnum habebāt templū, & vnum similiter altare. Vnaquæque sanè prædictorum dictio ad diuinum amorem animū inflammat. Dicit enim, dilecta esse tabernacula Dei: neq; se simpliciter illa desiderare, sed & deficere in atria Domini. Consonant autem istis & sequentia.

Cor meum, & caro mea.) Non solùm anima, sed & corpus iucunditatis huius spem resurrectionis adeptum particeps factum est. Hoc enim innuit hic sermo. Quapropter & Deum viuum appellauit, quòd vitæ sit suppeditator.

Etenim passer inuenit sibi domum.) Aquila sic, Etenim auicula inuenit sibi ipsi domū, & passer nidū sibi vbi reposuit pullos suos. Quemadmodū enim passeres oberrant, nidum nō habentes; vbi autem hunc fixerunt, in eo commorantur, ac pullos suos nutriunt: ita & nos olim quidem oberrauimus, nunc verò à gratia tua vocati, & tabernacula tua adepti, iuxta altaria tua pullos nostros instituimus, illis cum pueris nostris assidentes, spiritaleśque cibum abs te reportantes.

Altaria tua Domine virtutum.) Nidus enim noster, ac pulli bonorumque fruitio, sancta sunt tua altaria.

Beati qui habitant in domo tua.) Singula istorum typicè quidem illis acciderunt, qui in Babylone fuerunt: nobis verò secundum veritatem competunt. Nam & illi quia procul absunt à sancto templo, beatos ducunt eos, qui consolatione ex illo potiuntur: & nos gustata diuina dulcedine, zelotas eos vocamus, qui assiduè Deo adhærent.

Beatus vir, cuius auxilium abs te.) Beatum eum esse dicit, qui diuina semper prouidentia potitur, &

tur, & mentem habet gratia Dei illuminatam, piasque semper in illa cogitationes volutat. Siquidem ascensiones Dei, factas in cordibus, pias de Deo cogitationes nominauit. Qui namque ascensiones istas in corde suo obtinuerit, seipsum risui non dabit, sed lachrymis, cupiens ex hac vita dissolui. Audiuit enim illud, Beati qui nunc flent, quoniam ridebunt. Vallis enim lachrymarum typicè quidem, is locus est, in quo angelus apparens præuaricationem populi redarguit, multitudinemque ad fletum permouit (nam ita locus ille ex eo facto appellatus est) propriè verò præsens hæc vita, in qua Adam, vt in sudore vultus sui, panem comedat: & Eua, vt in doloribus liberos pariat, condemnati sunt. In hac igitur qui diuinas ascensiones accipiunt, & lachrymas profundunt, & laboriosam vitã complectuntur, ac Legislatoris benedictionem expectant.

A

Ibunt de virtute in virtutem.) Virtutem enim augent quotidie, qui vitam pietatis exercitio deditã amplexi sunt. A precatione ad hymnodiam eunt, ab hymnodia ad supplicationem, ab hac ad diuinorum oraculorum lectionem. A virtute igitur ad virtutem transeuntes singulis diebus diuitias suas auctiores reddunt.

Videbitur Deus deorum in Sion.) Hanc igitur rerum operatus est immutationem, Deus verbum, incarnatione suscepta, primamque suam apparitionem in Sion exequutus est.

B

Domine Deus virtutum.) Hæc optat Propheta procul humanam salutem contemplatus, Deumque orat, vt precatione hac suscepta, diuina sua prouidentia populũ seruatũ dignetur. Hoc enim faciem Christi appellauit. Vos enim estis, inquit Apostolus, corpus Christi, & membra ex membro. Et iterum, Non potest oculus dicere capiti, Non es mihi necessarium: aut rursus caput pedibus, Opus vobis non habeo.

Quoniam melior est dies vna in atrijs tuis.) Populus enim tuus cura tua potitus, templo tuo perpetuò adhæret, ac multum inde vtilitatis reportat. Quæ namque quis vna die ex eo retulerit, aliunde illa non colliget, etiamsi multa dierum millia impendat. Hæc autem & ab illis competenter dici potuerunt, qui in Babylone fuerunt.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei.) Consimiliter & ista cum illis qui in Babylone fuerunt, tum & nobis apta sunt & commoda. Illos enim Spiritus sancti gratia docuit, ne domus Dei solitudinem cõtemnerent: & nos instruimur, vt adyta illa Deo consecrata concupiscamus.

C

Quia misericordiam & veritatem diligit Deus.) Qui namque hoc sunt erga Deum animi affectu, omnibus istis bonis potientur, siquidem misericordia & veritas, ex diuinis illis adytis progerminant. Nam illinc bonorũ dogmatum doctrinam accipimus: & vt summatim dicã, omnium illinc bonorum fruitionem, à malicia & versutia liberati: simpliciter verò, & cum veritate viuere volentes, acquirimus.

Domine Deus virtutum.) Omnino extrema hæc pars psalmo competit. Beatum enim eum dicit, qui quamuis temporariam prosperitatem contemnit, ac sola spe in Deum fiduciam habet.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXIIII.

Et vmbram & veritatem pariter prædicit hic psalmus. Adumbrauit enim Deus, per ea quæ Israëli acciderunt, omnium mortalium salutem. Illos enim iam Aegyptiaca, iam Babylonica seruitute: omnium verò mortalium naturam ex acerba diaboli tyrannide & perditione liberauit. Prædicit igitur hic psalmus cum Iudæorum à Babylone reditum, tum orbis vniuersi salutem. D

Scholia in eundem Psalmum.

BEnedixisti *Domine terram tuam.*) Alij habent fauisti. Fauere autem, est boni aliquid velle. Per fauorem igitur, rerum tristium abiectionem sermo propheticus significauit.

Auertisti captiuitatem Iacob.) Soluisti acerba seruitutis eorum vincula, libertatemque captiuis largitus es, ac peccatis eorum ignoscere voluisti. Quòd autem vniuersa mortalium natura captiua fuerit, libertatemque à Domino acceperit, ipse testis est, per Esaiam clamans, Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me, &c. Cùm enim prophetiam hanc in Synagoga Dominus legisset, dixit ad Iudæos, Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

Mitigasti omnem iram tuam.) Soluisti, inquit, indignationem tuam contra nos, prosperitatemque restituisti. E

Conuerte nos Deus salutaris noster.) Videntur & hi & illi Euangelia quidem libertatis accipere, ipsam verò libertatem nondũ esse assequuti. Quapropter & orant, vt perfectè benignitate Dei potiantur.

Nunquid in æternum irasceris nobis.) Addecet eos qui calamitatibus sunt liberati, hisce verbis vti, nec confidentes esse propter peccatorũ remissionem: sed in timore constitutos Iudicem mitigare. Obsecrant igitur & isti Deum, ne iram suam ita extendat, vt & in sequentem generationem duret, sed hanc velociter soluat.

Deus tu conuersus.) Benignitatem tuam scimus, confidimusque præstiturum te nobis & reditum & vitã. Nos verò, vbi istis potiti fuerimus, hymnum tibi cum gaudio offeremus.

Ostende nobis Domine misericordiam tuam.) Cùm Cyrus rex Persarum regnaret, & secundum Esaię prophetiam, redeundi facultatem daret, vrgebat vt patriam repeterent. Quapropter Deum orant, vt velocem ipsis salutem benignitate sua suppeditet. Quàm velocissimè, inquiunt, ô Domine, libertatem ex hac seruitute consequamur. Postquam orationem hanc Propheta ad hunc modũ in illorum persona protulit, responsum Dei recipit, ac dicit, F

Audiam quid loquatur.) Obsecrationem, inquit, audiuit benignus Dominus, ac pacis sententiã protulit: illamque his largitus est, qui resipiscentia vtuntur, ac cogitationes suas instruxerunt, vt Deo auscultent. Cordis enim ad Deum conuer-

conuersio, est à peccandi procliuitate liberatio, & iustitiæ principium. His & sequentia concordant.

Veruntamen propè timentes eum.) Salus enim illis appropinquat, qui Deum timent: & hanc consequuntur, quorum propositum est diuinas implere leges. Intelligo eum, inquit, quòd nobis reditum dederit, quem cum gloria prosequemur, ac priorem patriæ nostræ splendorem videbimus.

A *Misericordia & veritas.*) Etenim illis qui peccant, & resipiscentia vtuntur, misericordiam benignitatis torrentes suppeditant: veritatem verò complexos misericordiæ fluenta alluunt. Quapropter dixit, Misericordia & veritas obuiauerũt sibi. Iudæi siquidem & humana natura, attribuũt Deo veritatis cognitionem: misericordiam verò benignus Deus vicissim reddidit. Rursus consimili modo, quando illi iustitiam offerunt, ipse illis vicissim pacem ac reconciliationem largitur, prioremque inimicitiam dissoluit, & adhæret iustitiæ pax, & veritati misericordia. Et hoc clarius per subiecta expressit.

Iustitia & pax osculatæ sunt.) Cùm veritatem essent homines amplexi, iustorum Deus curã egit, ac diabolum tyrannide sua eiecit.

Veritas de terra orta est.) Eadem iterum coniunctione vsus est. Dicit enim, Deum quidem misericordia vti: illos verò competentem adferre fructum. Non enim terrenam his verbis fertilitatem, sed virtutis feracitatem & copiam significauit.

B

Iustitia ante eum ambulabit.) Manifestè nos potissimùm psalmi finis docet, quòd de communi salute proposita prophetia vaticinetur. Dicit enim, quòd iustitia vsus Dominus, quasi quisquã peregrinorum dux, miseriæ nostræ semitam terens, viam virtutis suis ipsius quoque vestigijs manifestã reddidit: & nunc quidem ad Ioannem, Sine modò (inquit) nunc verò ad discipulos, Discite à me, quia mitis sum, &c. Ipse igitur primus iustitiæ viam ambulauit, & obliqua mutauit in recta, viaque nobis factus est: sicut ipse dicit, Ego sum via, &c. Et, Nemo venit ad patrem, nisi per me.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXV.

In Epigrapha quidem B. Dauid orationem ad Deũ proposuit, orans vt auxilio aliquo potiretur. Vaticinatur verò & de Assyriorum aduersus Ierusalem irruptione, & de spe Ezechiæ, quam ille ad Deum esset habiturus. Prædicit autem & Gentium vocationem ac salutem.

C

Scholia in eundem Psalmum.

I*Nclina Domine aurem tuam, & exaudi me.*) Submissi animi precationem habet hoc proœmium. Quamuis enim vterque & Dauid & Ezechias, opulentiam iustitiæ adepti essent, haud tamen in hanc, sed in naturæ paupertatem respicientes Deum orarunt, vt huius cum egestate coniunctæ misereretur. Illud verò, Inclina Domine aurem tuam, ex metaphora ægroti alicuius posuit: qui quòd clariore voce loqui nequeat, medicũ adigere solet, vt aurem dicentis ori propius adhibeat.

Quoniam inops & pauper sum ego.) Non est Propheta per id contraria loquutus, quòd se simul & inopem & sanctum nominauit: sed quoniam & hîc & illic hostes habuerunt, & se & Ezechiam, sanctos nominauit, vt qui nullam dederit hostibus caussam. Quòd autem dicit, tale est, Inops quidem sum & pauper, si in meipso æstimer, nec vllam habeo virtutis facultatem, hostibus verò collatus, sanctus iudicabor. Illi namque impij sunt & iniqui, ego verò cognitionem tui habeo. Et illi quidem iniustè me inuadunt, ego verò iniustam illorum irruptionem sustineo. D

Miserere mei Domine, &c.) Benignitatem tuam mihi exhibe, continuè namque misericordiam tuam deprædico. Illud enim, Tota die: Symmachus posuit, Singulis diebus.

Lætifica animam serui tui.) Exime tristitiã ei qui animum tibi seruiendi est amplexus, & exhibe lætitiam animæ ad te propendenti.

Quoniam tu Dominus suauis & mitis.) Illud Mitis: Aquila & Theodotion, Propitius dixerunt. Et mansuetudo hæc sanè, patientiam & lænitatẽ significat.

Auribus percipe Domine orationem meam.) Cùm itaque tanta bonitate vtare, deprecationem meã placidè suscipe.

In die tribulationis meæ clamaui ad te.) Quoniam mansuetudinis tuæ experimentum habeo, offero hanc tibi obsecrationem. Etenim cùm adhuc obsecrarem, quæ petebam dedisti. E

Non est similis tibi in dijs Domine.) Quoniam Rapsaces impius arrogantibus verbis vsus dixit, Non potuerunt dij Gentium suum quisque locum è manibus meis eripere, & eripiet Dominus Ierusalem? Ideo Ezechiam propheta clamare docet, Non est similis tibi in diis Domine. Nam illi nomen habent re ipsa destitutum, quod & per rapinam vsurparunt, tu verò appellationem habes ipsi rei conuenientem. Admodum enim competenter diuino nomini opera ipsa coniunxisti.

Omnes Gentes quascunque fecisti venient.) Hoc sub Dauide quidem nusquam factum esse cognouimus. Sub Ezechia autem verò simile est fuisse aliquos, qui propter Assyriorum occisionem stupefacti sint, &c. Veritatem verò prophetiæ huius tempus illud quod incarnationi Seruatoris successit, ostendit. Post crucis enim passionem missi sunt discipuli ad omnes Gentes, quas & instruxerunt, vt seruatorem Deum adorarent. F

Et glorificabunt nomen tuum.) Hymnũ, inquit, offerent tibi, te solum esse Deum edocti.) Mirabilium enim tuorum magnificentia, hanc illis cognitionem suppeditabit.

Duc me Domine.) Postquam Gentibus liberationem ab errore prædixit, orat vt & ipse in vita veritatis ingredi valeat.

Et ingrediar in veritate tua.) Religiosam erga Deum mentem assequutus, legitimam vitæ conuersatio-

Suspicor legendū esse, Est autē tremor mater lætitiæ. uersationem amplectitur. Est autem vita mater lætitiæ. Rectè itaque Propheta, cor suum timore Dei exhilarari orauit. Sic enim & alibi dicit, Lætetur cor quærentium Dominū. Et iterum, Memor fui Dei, & lætatus sum.

Confitebor tibi Domine.) Noui, inquit, quòd præstiturus sis quæ peto, ac res tristes soluturus, effecturusque vt gratiarum actionis hymnodiam tibi, pro declarata tua in me benignitate offeram.

A *Et eruisti animam meam ex inferno infimo.*) Magnitudinem periculorum his verbis ostendit. Talia namque & Dauid sæpenumero sustinuit, & à Saüle, & à filio Abeshalomo impugnatus; & Assyriorum impetus manifestum intentabat exitium. Quapropter huiusmodi pericula, extremam mortem, & infernum infimum nominauit.

Deus iniqui insurrexerunt super me.) Et Dauidis hostes impij, & Assyrij impietatis operatores fuerunt. Et isti sanè & illi potentiam habuerunt animi maliciæ opitulantem, atque ex eo duplex timor iniuria oppressis obortus est: quapropter ad Deum confugiunt, & ab illo opem & auxilium petunt.

Et non proposuerunt te.) Prouidentiam tuam, inquit, animo suo expendendam non admiserunt.

Et tu Domine Deus meus, miserator & misericors.) Quoniam fons es benignitatis, & miserationis ac B misericordiæ fluenta profundis, adiunctam autem habes & veritatem, eosque punis qui maliciosè viuunt: stillulas bonitatis tuæ largire, victoremque me hostium declara.

Da imperium tuum.) Sum enim & seruus tuus, & ancillæ tuæ filius, hoc est, Iam olim & à maioribus meis dominationi tuæ consecratus sum, quapropter vt seruus salutem abs te peto.

Signa varia. *Fac mecum signum in bonum.*) Signorum alia supplicij sunt, vt quæ in Aegyptios: alia salutis, vt quę in Hebræis declarata sunt. Quapropter & hac est determinatione vsus, dicens, In bonum, hoc est, Fac mihi signum quod salutem adferat, & mirabili operatione bonorum mihi prouentum paret.

Et videant, qui oderunt me.) Prouidentiam enim tuam erga me inimici considerantes confusione replebuntur.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXVI.

Et hic Psalmus de Gentium salute vaticinatur, piámque vitæ cōuersationem prædicit, quā Dominus Christus homo factus docuit. C

Scholia in eundem Psalmum.

FVndamenta eius in montibus sanctis.) Fundamenta diuinæ pietatis institutiones, sancti montes, in quibus locata sunt hæc fundamenta, Seruatoris sunt discipuli. De istis enim Paulus, Superstructi (inquit) supra fundamentum Apostolorum. Et Dominus ad Petrum, Tu es (inquit) Petrus, & supra hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super his sanctis montibus Christus pietatis fundamenta locauit. Ephes. 2.

Diligit Dominus portas Sion.) Quæ illa sit, Paulus indicat, dicens, Accessistis ad montem ac ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cælestem. Et iterū, Quæ verò in cælis est Ierusalem, libera est: quæ quidem est mater nostra. Et de patriarcha Abraham, Accepit enim ciuitatem fundamenta habentem, cuius opifex & conditor Deus est. Docemur itaque esse quandam cælestem ciuitatem Sion & Ierusalem nominatā, non lapidum splendoribus relucentem, sed choris sanctorū illustrem. Portæ huius, sanctæ sunt Ecclesiæ. Per has enim in illam ingredi poterimus. Istas portas Deo dilectas, ac Iudaicis tabernaculis præpositas esse dicit. Ciuitas sancta. D

Gloriosa dicta sunt de te.) Admiranda quædam & humanam expectationem superātia de te prædicta sunt. Quod autem ista nequaquā Sioni conueniant, sequentia testantur.

Memor ero Raab.) Hæc sunt, inquit, ô diuina ciuitas dicta de te, quòd qui olim impiè vixerunt, tuam sint conuersationem adepturi, & ob hanc caussam dictarum gentiū meminit. Istæ sanè gentes cum Iudæis Ierosolymis non sunt congregatæ, neque legalem cōuersationem amplexæ. Post incarnationem verò Seruatoris, & hanc Ierusalē inhabitant, & Ecclesias replent, atque ad cælestē Sion transeunt, ac felicem illam conuersationem sortiuntur.

Nunquid (vel mater) Sion.) Sion autem quisque matrē vocat: & omnis homo, matrem esse Sion dicet.

Et homo natus est in ea.) Quod dicit, Homo natus est in ea, simul & præcedentem particulam isti coniungit. Qui namque Sion matrem nominat, confitebitur & hominis eius generationē qui in ea natus est. Et ne suspiceris hunc nudum esse hominem, subiungit, Et ipse fundauit eā altissimus. Etenim homo ille qui in ea natus est, & conditor est & opifex, altissimus & Deus existens. E

Dominus narrabit.) Symmachus sic, Dominus numerabit scribens populos, Hic natus est illic. Qui namque commorantes in ea populos cōscribere dignatur, secundum humanam naturam in illa natus est, Dominus existens & Deus. Hanc connumerationem etiā Dominus tradidit, vbi ad Apostolos dixit, Vestri etiam capitis capilli numerati sunt. Et hanc quoque cōscriptionē discipulis manifestauit dicens, Nolite gaudere, quòd dæmonia vobis subiiciūtur: sed magis in hoc gaudete, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis.

Sicut lætantium.) Conuersatio enim illa quæ in cælis est, ob omni separata mœstitia puram habet lætitiam. In hac autem non peregrini, sed habitatores in sempiternum erunt, qui pietatis sunt alumni. F

ARGVMENTVM PSAL. LXXXVII.

Symmachus, Omni super Maeleth choro diuiso: Aquila, Tripudium dixit. AEman choro cuidā canenti, ac Deum laudanti præfuit, Responsio verò ordines chororum inter se ex opposito respondentes significat. Prophetia quidē de calamitatibus Iudæorū, ac de seruitute Babylonica vaticinatur: verùm simul & qui vniuer-

uersæ naturæ humanæ sunt post peccatum dolores docet. Figurata est autem psalmi huius prophetia in forma orationis, cùm ab illis tum communiter ab omnibus Deo oblatæ. Conuenit autem hæc oratio illis qui reliquis pij magis sunt.

Scholia in eundem Psalmum.

A Domine Deus salutis meæ.) Te noui salutis meæ Dominum & Deum. Quapropter noctes ac dies oro, vt precationem meam suscipias.

Quia repleta est malis anima mea.) Cùm videas multitudinem malorum, qui me quasi quadam indagine cingũt, (in ipso namque mortis sum periculo) obsecro auxilium tuum porrige.

Aestimatus sum.) Incidi in quasdam calamitates haud obseruatas, similisque factus sum in lacum prolapsis, nec emergere valentibus.

Factus sum sicut homo sine adiutorio.) Omni destitutus sum prouidentia & gubernatione.

Inter mortuos liber.) Cùm nondum mortis seruituti per obitum factus sim obnoxius, meipse mortuis connumero.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris.) Ei quod dixit, Factus sum sicut homo, &c. etiam ista coniuncta sunt, Factus sum sicut homo sine adiutorio, & mortis seruitute nondum obnoxius: factus sum sicut vulneribus in bello confossus, ac sepulchro traditus. Nam ad hunc modũ & Sym-
B machus, Sicut filij vulnerati, iacẽtes in sepulchro, quorum non recordaris amplius, qui à manu tua excisi sunt.

Posuerunt me in lacu.) Hæc verba captiuis in Babylone, & omni humanæ naturæ conueniunt. Illi siquidem maliciosis hominibus seruientes dolorosam vitã vixerunt, & isti post peccatum in mille calamitates, tenebras etiam viuentibus inducentes, inciderunt.

Super me confirmatus est.) Symmachus sic, Ingrauatus est super me furor tuus, & tempestatibus tuis afflixisti me. Perseueras, inquit, puniendo, & omnis generis mihi calamitatum impulsus infers. Ex metaphora est nauigãtium, & multos fluctuũ insultus sustinentium.

Longè fecisti notos meos à me.) Destitutus sum cùm familiaribus, tum cognatis. Qui namque in Babylone captiui fuerunt, his omnibus destituti, quæ ex illis esse poterat, consolationem non habebant. Et omnes homines impiè viuentes, angelica cura non sunt potiti.

C *Traditus sum, & non egrediebar.*) Nullam prorsus liberationem ab imminentibus mihi malis inuenio.

Oculi mei languerunt præ inopia.) Symmachus sic, Oculus meus effluxit propter adflictionem. Oculos enim meos lachrymando præ dolore flere coactus consumpsi.

Clamaui ad te Domine tota die.) Acerbum animæ dolorem hoc schema exprimit. Penuria namque coactus, maiore, ad hunc modum, serio eum precari solet, qui dare poterit.

Nunquid mortuis.) Admirabilem tuam operationem, mihi adhuc viuenti ostende, mortuus enim illam non videbo. Neque enim medicus quisquam est, neque pharmacum aliquod, quod à morte liberare queat.

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro, &c.) Num possibile est, inquit, vt mortui, qui in cinerẽ sunt soluti, obliuionique traditi benignitatem tuam sentiant, & miraculorum tuorum spectatores cõstituantur.

Et ego ad te Domine clamaui.) Fletus autẽ meus ad te est Domine, & diluculo oratio mea præueniet te. Cupiens namque in hac vita ab vrgentibus me liberari malis, plorans supplico, ac precatione mea diluculum præuenio. D

Vt quid Domine repellis.) Quamobrem reijcis me Domine, & benignitatem tuam non impertis?

Pauper sum ego, & in laboribus, &c.) Israëlis quidem iuuentus, exitus fuit ex Aegypto: omnium verò mortalium, vita illa, quæ extra paradisum post mandati transgressionem eiectos excepit. Et isti verò & illi vniuersum medium tempus in miseria egerunt. Iudæi siquidem post apparitionem in seruitutem inciderunt: & humana natura, cùm ad imaginem Dei facta esset, & vita quæ in paradiso ageretur digna habita, maiora concupiscens, etiam quæ data erant amisit.

In me transierunt.) Omnem, inquit, iram tuam contra me mouisti, & horrendissimis me supplicijs perturbasti; itaque illis quasi aqua quadam submersum reddidisti. Ab his igitur singulis diebus inuoluor.

Tota die circundederunt me simul.) Hæc non solùm Iudæis conuenit dicere, neque omnibus hominibus ante Seruatoris aduẽtum: sed & illis qui etiamnum similia patiuntur, accommoda & correspondens est hæc oratio. Etenim quæcunque præscripta sunt, secundum Apostolum, ad nostrã doctrinam præscripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. E

ARGVMENTVM PSAL. LXXXVIII.

Cùm falsos deos B. Dauid, templis honorari, arcam verò Dei solam honore destitui cerneret, pollicitus est illi se templum ædificaturum. Hunc animum Deus cum probaret, bona promißione recompensauit, pollicitúsque est, quod spiritale illi templum parare, ac per hoc mortalium perficere salutem, immortaléque regnum præstare vellet. Ista verò illi per prophetam Nathan promisit, sicut historia Paralipom. docet: AEthan verò, & ipse concreditum sibi canentium, ac Deum laudantium chorum habuit.

Scholia in eundem Psalmum.

F Misericordias Domini.) Diuinam appetentes misericordiam, misericordiam laudant, & promissionum Dauidi factarum veritatem videre cupientes, vnamquamque generationem docturos se pollicentur.

Quoniam dixisti.) Sermo hic Dei est ad Dauidem dictus, quòd in æternum misericordiam semini promissionis sit custoditurus. Recordantur ita & huius, Tu, inquiunt, dixisti, quòd aucturus esses. Hoc enim est quod dicunt, quòd in æternum

num misericordia ędificabitur. Firmabitur dixit Symmachus. Pręsta hoc, inquiunt, opere ipso verborum tuorum veritatem confirmans.

Disposui testamentum.) Ei quod dixit, Tu dixisti; & hæc connexa sunt. Quoniam, inquit, hęc ad electos testamenta disposui. Electus verò Abrahamum & hunc sequentes Patriarchas vocat. His se iurasse dicit, & quòd semen Dauidis, ne intereat, custodire: & sedem huius in omnem generationem collocare velit. Vbi ad hunc modum
A promissiones Dei recensuerunt, quamuis nondũ rerum istarum effectum & finem videbant: nihil tamen absurdi calamitatibus pressi dicunt, sed laudibus etiam omnium gubernatorem celebrant.

Confitebuntur cæli.) Theodotion, Et fidem tuã in ecclesia Sanctorum. Te namque ab omnibus, neque minus etiam ab illis qui cælum inhabitant, qui mirabilia tua exactius contemplantur, laudari decet. Cælestis huius Ecclesiæ Paulus quoque meminit, Accessistis enim, inquit ad montẽ Sion, & ad ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cælestem, & Ecclesiam primogenitorum qui scripti sunt in cælis.

Quoniam quis in nubibus.) Symmachus sic, Quis enim in ethere comparabitur Domino, ęquabitur Domino in filiis Dei. Filios autem Dei vocat eos qui apud incredulos putantur esse dij: quomodo filij hominum, homines dicuntur. Dicit itaque, Quoniam incomparabilis es & super cælestes & super omnes: nec quisquam ex
B illis qui sunt, conferri tibi poterit. Redarguitur enim hoc loco mendacium eorum, qui ab hominibus pro diis habentur: potentia verò tua perennis & inexterminabilis est. Hæc enim alibi dicit, Et Dominus noster præ omnibus diis. Faciunt autem hanc Prophetæ comparationem, haud ignorantes excellentiam differentiæ huius, sed com mensuratam incredulorum infirmitati doctrinã proferentes.

Deus qui glorificatur.) Quoniam eorum meminit qui dij nõ sunt, ignorabatur autem ab impiis is qui Deus est: rectè sanctos adduxit, à quibus verus Deus laudatur, quibus & metuendus est, vt qui illi & appropinquant, & virtutem eius cognoscunt. Consilium autem sanctorum hoc loco, cœtum sanctorum dicit.

Domine Deus virtutum.) Continuè veritatis mentionem faciunt, promissionum certitudinem videre desiderantes. Dicunt ad Deum, Quis tibi Domine ex iis qui sunt, comparari poterit? virtutum es Dominus & Deus. Virtutem
C habes voluntati tuæ coniunctam. Apud te sunt omnia vera & firma. Dein virtutis illius iudicia recensent.

Tu dominaris.) Tu es omnium opifex ac Dominus, & facilè tibi est excitare mare, & rursus tranquillum reddere. Maris verò recordatus, etiam eorum quæ in illo sunt facta, meminit. Superbum enim Pharaonem vocat, & inimicos, Aegyptios, quos mari tradidit: vaticinatur autem simul & de doctoris arrogantiæ exitio. Et hunc enim (inquit) cum malo exercitu in sacro Baptismate destrues.

Tui sunt cæli.) Non enim terræ duntaxat & maris, sed & cælorum tu es conditor. Tua namque sunt omnia: nec solùm visibile hoc cælum, sed & quod illo est sublimius. Sunt enim omnia serua tua.

Orbem terræ & plenitudinem eius.) Theodotion, Aquilonem & Austrum tu creasti. Et venti, inquit, & orbis climata, tua sunt opificia. Non autem simpliciter duorum istorum climatum meminit, sed quoniam Hierosolymis ad Austrum erant Aegyptij, & ad Aquilonem Assyrij, destructaque Dominus Aegyptiorum audacia, Israëli libertatem dederat: Tam facilè tibi est, inquit, vt & istos destruas, sicut illos disperdisti. D

Tabor & Hermon.) Per hos montes totam promissionis terram significauit. Sunt enim isti terræ huius montes. Illud, Exultabunt: Aquila, Laudabunt: Symmachus, Celebrabunt, dixit. Non autẽ montes ipsos, sed homines illorum habitatores, hoc facturos dicit.

Brachium tuum cum potentia.) Tibi proprium est, vt cum virtute facias omnia. Brachium enim pro operatione, potentiam verò pro virtute accepit. Etenim & Aquila pro potentia virtutem posuit.

Firmetur manus tua.) Symmachus sic, Inuicta est manus tua, sublimis dextera tua. Sæpè diximus, quòd per manum, operationem: per dexteram, bonam operationem significet. Cùm ergo duplici operatione opus haberent, vtriusque meminerunt. Et hostes enim destructos videre quærebant, & se salute potiri desiderabant. Quapropter & inuictam vocant manum Dei, sublimem verò illius dexteram, vt quę & illos punire, & ipsos liberare valeat. Et hæc per sequentia declarant. Manus. E

Iustitia & iudicium.) Deum enim orantes, vt inter ipsos & Babylonios iudicet, precantur vt & sententiam contra illos proferat, & ipsis misericordiam impendat, ac promissionis veritatem ostendat. Quapropter & iudiciarium thronum iustitia & iudicio ornatum esse: misericordiam verò & veritatem, quòd ante multa secula facta esset promissio, Deum præcedere dicunt.

Beatus populus qui scit iubilationem.) Iubilus, sicuti sæpe diximus, victorum vox est. Quoniam igitur victi in captiuitatem erant abducti, beatos dicunt victores. Vaticinatur autem hic sermo & de illis populis, qui in omni terra & mari mysticũ Deo erant iubilum oblaturi, & victorialem hymnũ cantaturi: huic verò sententiæ, sequentia quoque consonant. Iubilus.

Domine in lumine.) Iubilant & plaudunt contra inimicos, & tibi victoriæ datori hymnum offerunt tua apparitione illuminati: & lucem quæ abs te est adepti, continuaque lætitia potiti, ac legitimam iustitiam exequuti, atque ex ea illustres facti. F

Quoniam gloria virtutis eorum.) Magna de tua virtute pręsumunt. Hanc enim abs te acceperunt. Nos, inquit, hanc spem habemus, & auxilium expectamus. Per hanc siquidem hostes vincemus. Cornu enim, virtutem & robur vocauit ex metaphora cornutorum animantium, quæ cornibus armata illis aduersus imminentes vtuntur. Cornu.

Quia Domini est assumptio.) Hac autem spe nutrimur, te regem habentes, & gubernationi tuæ consecrati.

Tunc loquutus es.) Symmachus, Per visionem filiis tuis. Nouimus enim promissiones tuas per Prophetas factas. Hos enim & videntes & speculatores nominamus.

Et dixisti, Posui adiutorium.) Tu seruo tuo Dauid testificatus es, eumque quem potentem in virtutis operibus reperisti, auxilio tuo digna-
A tus es, & elegisti & vnxisti, atque regem constituisti.

Manus enim mea.) Dixisti enim, quòd præstiturus esses illi virtutem, & tuam prouidentiam impertiturus.

Non proficiet inimicus.) Pollicitus es, declaraturum te vanas esse inimicorum insidias, illumque victorem eorum qui nocere conantur, constituturum.

Et concidam à facie ipsius inimicos eius.) Promisit autem quòd destructurus etiam esset omnes illius hostes, firmamque tuam illi benignitatem exhibiturus, illustremque eum facturus.

Et ponam in mari.) Dabo illi & in mari & in Epiro imperium. Per flumina siquidem Epirum significauit.

Ipse inuocabit me.) Ista neque sub Dauide neque sub Salomone effectum sortiti sunt. Neque enim mari dominatus tam Dauid quàm Salomon, neque primogenitus Dei est nominatus, nec regum omnium potestatem accepit. Ita nã-
B que & Aquila interpretatus est, Excelsum Regibus terræ. Si verò nec Dauidi nec Salomoni verba ista conueniunt, nequit verò mendax esse promissio Dei: cæci sunt Iudæi, quòd eum qui ex Dauide secundum carnem ortus est, adorare nolunt, qui & terræ & maris habet imperium, & Regibus omnibus est superior: spontaneos quidem habens adoratores, contradicentium verò imbecillitatem redarguens. Licet enim innumeris vsi sint machinis, legum tamen quas ipse posuit, victores esse non poterunt. Primogenitum autem eum etiam B. Paulus nominat, dicens, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et, Primogenitus omnis creaturæ. Est enim, vt Deus, vnigenitus (solus namque ex patre genitus est) primogenitus verò, vt homo. Habet enim fratres, in se credentes. In ipso igitur adimpleta est hæc prophetia. Testantur autem hoc & sequentia.

Primogenitum.

Et ponam in seculum seculi.) Ostendant igitur Iudæi regium Dauidis thronum, vel ad hodier-
C num vsque diem perdurasse, quem se in æternum custoditurum pollicitus est Deus. Ostendant & semen illius regio decoratum honore. Si verò ne vnum quidem istorum ostẽdere possunt, duorum istorum alterutrum relinquitur. Aut, vt promissionem Dei mendacem vocent, vel vt hanc veracem esse confitentes, rerum ipsarum testimonium recipiant. Christus enim qui ex Dauide est, secundum carnem, sedit à dextris magnificentiæ in excelsis. Et cuinam angelorum dixit, Filius meus es tu? Et iterum Dauid, Sede à dextris meis. Per Christum itaque semen Dauidis in æternum permanet, & thronus illius diuturnitatem habet. De Christo ad hunc modum sermo hic vaticinatus, ad reges eos trãsit, qui mediis temporibus vixerunt.

Si dereliquerint.) Etiãsi inquit, innumeras præuaricationes cõmiserint, qui genus è Dauide ducunt, ipsos quidem suppliciis subiiciam, promissionem verò ad Dauidem factam firmam custodiam. Illud verò, Ab ipso, idem est atque, à Dauide. Neque omnimodo nocebo: Symmachus, Non transibo, dixit. Aquila, Non mentiar. Haud D
(inquit) mendaces faciam promissiones meas. Nõ transgrediar pacta, sed promissionum veritatem ostendam.

Semel iuraui.) Firmam enim reddã promissionem meam ad illum factam. Imponam illi finem & effectum. Illud enim, Semel iuraui, cõfirmationis gratia posuit: sicut qui pollicentur, iuramento promissiones suas confirmant.

Semen eius in æternum permanebit.) In 71. quoque Psalmo de Christo dicit, Ante solem permanet nomen eius. Et iterum, Et permanebit cum sole. Quoniam enim sol ad temporis mensurationem seruit, ortu & occasu suo diem efficiens & noctem: per solem verò indissolubilitatis exprimi non potuit, semen autem Dauidis in æternum duraturum promisit: qui verò ista pollicitus ac testificatus est, in cælo est, ac veracibus & fidelibus verbis vtitur, ob id ita est loquutus. Posteaquam hoc pacto de promissionibus Dauidi factis loquuti sunt, calamitates quæ ipsis accidebant, deplorant.

Tu verò repulisti.) Symmachus sic, Tu ipse ve- E
rò reiecisti ac reprobasti, iratus aduersus Christũ tuum.

Auertisti testamentum.) In maledictionem dedisti pacta seruorum tuorum. Tu ipse, inquit, qui illis præstiturum te pollicitus es, repulisti Dauidis posteros: ac viles reddidisti, inque seruitutem tradidisti. Destruxisti autem & regnum eius, & pacta cum illo inita dissoluisti. Christum enim hic regem vocat. Captiui autẽ abducti sunt duo Dauidis posteri, Ieconias & Sedechias. In illis verò desiit regnum Dauidis. Zorobabel siquidem, qui post captiuitatem principatum gessit, populi dux fuit, non rex.

Prophanasti in terra.) Sanctuarium templum vocat, quod Dauid quidem ædificare volebat, struxit autem id Salomon post Dauidem. Hoc prophanatum per impetum Babyloniorum terramque factum esse dicit. Destructum enim est, ac terræ vastæ assimilatum.

Destruxisti omnes sæpes eius.) Omni enim mu- F
nitione nudasti. Vrbium enim quondam munitionibus confisus, confidentia illa excidit, & timore circundatus est.

Diripuerunt eum.) Moabitę scilicet, Ammonitę, Assyrij, Philistæi, Iudæi & Babylonij.

Factus est opprobrium.) Gaudij materia, & ignominiosus factus est finitimis.

Exaltasti dexteram.) Hoc est, Hostes eius potentiores reddidisti.

Lætificasti omnes.) Hoc est, Irridendum eum inimicis exposuisti.

Auertisti adiutorium.) Etiam arma illi, gubernatione tua destituto, inutilia facta sunt.

Destruxisti

Destruxisti eum.) Symmachus sic, Cessare fecisti puritatem eius. Neque enim aspersionibus purgari poterit, qui & captiuus est, & procul à templo tuo degit.

Sedem eius in terram.) Hoc est, Vniuersum regnum eius destruxisti.

Minorasti dies.) Cùm te regnum eius in æternū custoditurum promiseris, exiguo illud tempore circumscripsisti.

Perfudisti eum confusione.) Probrosus, inquit, fa-
A ctus est, & ignominia repletus. Sedechias quippe, effossis oculis vniuerso residuo vitæ suæ tempore pristino datus est. Iechonias quoque & ipse ser uiuit. Narratis hoc modo calamitatibus, ad orandum hortatur.

Vsquequò Domine.) Symmachus sic, Quousque Domine absconderis in finem? Accendetur sicut ignis furor tuus? Quousque, inquit, Domine, non vis nostros videre dolores? neque appares, vt calamitates nostras dissoluas, sed furorem tuum memoria peccatorum nostrorum, velut ignem accendis.

Memorare quæ mea.) Tu conditor es, & virtutis meæ mensuram nosti.

Nunquid enim vanè.) Nō vanè homines finxisti, sed opificio isti bonitas tua præfuit. Ne contemnas igitur tantis malis occupatum.

Quis est homo.) Cuiusque hominis finis mors est. Impossibile namque est vt mortem vincat: viuentibus itaque benignitatem tuam impertias. Deum rursus promissionum meminit.

B *Vbi sunt misericordiæ tuæ?*) Rectè verò vbique veritatis testimonium profert, ad confirmandum promissiones. Deum qui pollicitus erat, excitans. Prooemium verò ex misericordia conflatum est. Et in fine iterum misericordiæ recordatur. Nam hac potissimùm opus habebant.

Memor esto Domine.) Symmachus sic, Et portaui in sinu meo quàm plurimas gentes. Ne contēnas me, inquit, probris affectum, non ab vna tantum gente, sed ab innumeris, Assyriis inquam, & finitimis. Non autem me tantum inuadunt, sed & contra te linguam exerunt, ac blasphemis verbis vtuntur, meam fortitudinem tuam arbitrantes esse imbecillitatem. Hoc enim sequentibus declarat.

Quod exprobrauerunt.) Symmachus & Theodotion, Quo exprobauerunt, inquiunt, vestigia Christi tui. Vestigia autem Christi, illius tēporis Reges appellat, quos sermo de regno Christi fa-
C ctus percurrit. Septuaginta verò illos ἀντάλλαγμα, id est commutationē nominarunt, tanquam secundum carnem illius factos maiores, & qui Regnum velut in vmbra quadā administrarunt. Itaque propter Christū tuum, cuius illi vestigia sunt & commutatio, nostra Domine opprobria tolle.

* *Benedictus Dominus.*) Bonæ spei est hymnodia. Credentes enim petitiones suas esse susceptas, hunc Deo hymnum offerunt.

ARGVMENTVM PSAL. LXXXIX.

Commentatorum alij magnum Moysen hanc fecisse orationem, alij B. Dauidem eam conscripsisse, ac Moysi adaptasse dixerunt. Habet autem hic Psalmus duplex oraculum. Non solùm enim Iudæorum calamitates, sed & vniuersæ naturæ humanæ pariter & illorum ad meliora mutationem docet ac prædicit.

Scholia in eundem Psalmum.

Domine refugium factus es nobis.) Iudæorū quidem refugium factus est, non solùm in Aegypto, sed & in solitudine. Et sub Iudicibus, & Dauide, & per prophetas omne illis auxilium imper D
tiuit. Vtitur autem his verbis etiam omnis humana natura, multiuariorum beneficiorum Deum admonens, quemadmodum Enoch transtulerit, & Noë seminarium humani generis custodierit, quomodo suscepta Abrahamo benedictionē omnibus Gentibus promiserit. Non enim, vt incredulorum nonnulli dicere audent, pœnitentia ductus ad hoc peruenit vt Gētibus benefaceret: sed perpetuò in hoc perseuerauit, vt omnibus mortalib[9] prouideret. Et hoc nos prophetia ista docuit, vt dicamus, Domine refugium factus es nobis. Semper enim spe tua potiti sumus Domine. Deinde dicit, Priusquàm montes fierent, &c. hoc est, Omnia quæ sunt præcedis. Es enim sempiternus, sine principio & sine fine. Quod enim dicit, Tu es: adiungendum est ei quod dixit, Priusquam montes fierent.

Ne auertas hominem.) Obsecro te omnibus modis, nec contemnas nos tantis malis adobrutos. Quoniam enim ipse contra Adam sudores ac la- E
bores decreuit, dicens, In sudore vultus tui, &c. competenter propheticus sermo orare docet, ne omnino auertat in humilitatem. etenim & Iudæi seruire cogebantur. Hanc autem orationē & captiuitatem & seruitutem deplorans profert.

Et dixisti, Conuertimini.) Aquila sic, Et dices, Cōuertimini filij hominum. Non frustra oramus, sed scientes, quòd suscepturus sit preces nostras, & præsentia nostra mala mutaturus, hortans vt conuertamur, & priorem nostram malitiam relinquamus.

Quoniam mille anni.) Quod autem dicit, tale est, Quoniam exigua est hominū vita, tibi verò æterno ac perpetuo etiam mille annorum numerus vni diei similis est. Nocturnam verò custodiam, quartam noctis partem vocauit. In quatuor enim partes illam, quibus custodiæ munus concreditū est, diuiserunt. Et Dominus quarta custodia ad Apostolos venit.

Quæ pro nihilo habentur.) Plurimum autem eos F
hac miseria coniunxit. Significat simul & Iudæorum immutationem post Seruatoris passionem, & post multum temporis futuram diuinæ prouidentiæ priuationem.

Manè sicut herba.) Iudæi siquidem mox atq; diuina cura digni sunt habiti, floruerunt & germinarunt, multumque splendoris consequuti sunt: cùm verò tempestiuum fructum agricolæ reddere nollent, corde obturato prorsus exaruerunt. Manè verò, principium Iudaicæ dispensationis: & vesperam, diuinæ prouidentię cessationem vocat. Sunt autem illa post crucem priuati.

Quia defecimus.)Et Iudęis ista,& omnibus sunt conuenientia.Humana siquidem natura pręuaricationis pœnas luens,omnis generis suppliciis inuoluitur. Et Iudæi propter malitiam suam animi libertate exciderunt.

Posuisti iniquitates nostras.) Symmachus sic, Proposuisti iniustitias nostras ante te,vt iniquitates nostræ appareant ante vultum tuum. His nos suppliciis tradidisti, cùm videres nos diuinarum negligentes esse legum, & ad hoc propensos, vt A iniquitati viueremus.

Quoniam omnes dies nostri.) Peccatū,inquit,irā contra nos excitauit,ira supplicium induxit,supplicium dolores incussit. In doloribus enim breuem hanc vitam nostram consummauimus.

Anni nostri sicut aranea.) Nihil firmi habet humana natura, facilè quippe in morem araneæ disrumpitur.

Dies annorum nostrorum.) Sunt hæc illis similia quæ à Iacob dicta sunt: Dies,inquit,mei pauci sunt, & mali. Non peruenerunt ad dies patrum meorum, Sunt quidem, qui plus aliquanto temporis viuant: verùm hoc paucis contingit. Communem verò conditionem, & quæ potissimùm obtineat hìc docet. Quemadmodum enim eorum qui præmatura morte moriuntur, non meminit: ita & annosam eorum vitam non attingit,qui vehementer facti sunt senes. Veruntamen, inquit, etiam breuis hæc vita dolore est referta.

Quoniam superuenit mansuetudo.) Vide namque quantis malis propter modicā iram tuam adob- B ruamur.Mansuetudinem quippe super eos venientem supplicium vocauit.

Quis nouit potestatem iræ tuæ?) Symmachus sic, Quis nouit robur furoris tui, & secundum timorem tuum ira tua. Si moderata indignatio tantam nobis correptionem intulit, quis considerare valebit quanta sit pœna ab ira tua illata? Notat autem hic sermo sempiternam pœnam.

Dexteram tuam.) Oro,inquit,vt beneficētia tua potiar,& dona dexteræ tuæ deprædicem, eosque imiter,qui per gratiam tuam sapientes facti,alios vt te cognoscant dirigunt.

Conuertere Domine.)Ne diutius Domine dolentes cōtemnas, sed benignitate seruos tuos prosequi digneris.

Repleti sumus mane.)Tempus à Septuaginta mutatum est. Aquila enim & alij sic dixerunt. Reple nos manè misericordia tua, & laudabimus & lætabimur omnibus diebus nostris. Manè ac dilu- C culum calamitatum mutationem vocant, & orant vt caligo illa dispellatur,ac lux ipsis oriatur: non propter virtutem ipsorum, sed propter misericordiam Dei.Etenim si hæc contingat,inquiunt, omni gaudio repleti competentem hymnodiam offeremus.

In omnibus diebus nostris.) Et hoc loco tempus est mutatum. Symmachus enim & reliqui, Exhilara nos dixerunt. Præsta,inquit,lætitiam pro mœstitia, vrgentisque infelicitatis mutationem largire.

Et respice in seruos tuos.) Ex hoc loco patet, quòd ista non tanquam facta iam, sed tanquam tum adhuc futura dixerunt. Non enim dicit,Respexisti super seruos tuos. Tuum,inquit,figmentum sumus,& dominationis tuę domestici,propterea oramus vt prouidentia tua potiamur.

Et dirige filios eorum.)Hoc est seruos tuos.Qui namque in Babylone fuerunt, mortuis seruis illius,Deum orarunt vt filios eorum reduceret. Et humana natura obsecrat, vt homines illi qui tempore aduentus Seruatoris nostri futuri erant, ad veritatem ducantur. D

Et sit splendor Domini.)Et nos lux diuinę cognitionis illustres reddidit, & Iudæi post reditum è Babylone spectati denuò sunt facti.

Et opera manuum nostrarum.) Rectè illud super nos,adiectum est.Nostrū enim est iustitiæ emolumentum. Et Deus quidem cooperatur,fructum verò horum metunt qui seminarunt. Nulla enim re Deus opus habet, veruntamen hominum felicitate gaudet.

ARGVMENTVM PSAL. XC.

Epigrapha caret hic Psalmus. Docet autē quàm inexpugnabilis sit spes illa quæ in Deū collocatur. B.enim Dauid, cum spiritalibus oculis quæ sub præclaro Ezechia futura erant cerneret, præuideretq́;,quomodo ille spe in Deum posita Assyriorum dißipaturus esset exercitum, hunc Psalmum composuit: docens omnes homines, quantum ferat emolumenti, si quisquam Deo confidat. E

Scholia in eundem Psalmum.

QVi habitat.) Qui diuina, inquit, prouidentia nititur, Dei cæli custodia potietur, & hunc murum habebit.

Dicet Domino, Adiutor.) Firmam in illum spem habens,& patronum eum & gubernatorē ac murum indissolubilem vocabit.

Deus meus,sperabo in eum.)Iam deinceps sermonem ad ipsum credentem vertit, ac cum fiducia loquitur:ita vt non solum manifestè illum hostiū, sed & insidiatorum,& occultè insectantium ac calumniatorum fore victorem ostēdat. Per laqueū enim, occultas insidias significauit. Illud verò, A verbo turbulento, Symmachus, A contumelia dixit. Tales autem sunt calumniatores. Attamen & horum multi sunt per spem in Deū facti victores, vtpote magnus Ioseph, & Susanna, & alij F quotquot in calumniam inciderunt, coronatiq́; sunt.

Scapulis suis.)Erit enim propugnator tuus,protegetque te,vbi impugnaberis. Posuit autem hoc ex eorum metaphora, qui in bellis primi stant in acie, ac scapulis suis eos qui à tergo sunt protegunt. Alas diuinæ prouidētiæ operationes vocat. Posuit verò hoc gallinarum imagine vsus. Alis enim illæ pullos suos obtegunt. Sic & Christus ciuitati Ierusalem dixit, Quoties volui congregare filios tuos,sicut gallina cōgregat pullos suos,&c.

Scuto circundabit te.) Quoniam suprà verbi turbulenti & mendacis meminit,cōuenienter hìc veritatem illius armaturam fore pollicitus est.

Non

Non timebis à timore.) Non solum sensibilium, sed & spiritalium inimicorum victor eris, perque spem confidentiam habens, tanquam à Deo custoditus, timorem excuties: & neque medio die laborabis, sed dæmonũ insidias effugies. Dæmonium verò meridianum, iuxta opinionem quę apud multos obtinuit, posuit. Verisimile autem est, mortalium aliquos post cibum & saturitatẽ, velut ad paratam prædam insidiosè currere, vt hi qui diuina gubernatione destituti sunt, facilè seruituti subijciantur.

Dæmoniũ meridianũ.

A

Cadent à latere tuo mille.) Symmachus & Aquila, Ex transuerso, dixerunt. Dicit autem, Etiamsi à dexteris & à sinistris infinita te multitudo inuaserit, nihil tamen prorsus tibi damni accidet. Videbis verò illos diuina plaga prosterni. Hoc autem & sub Ezechia factum est. Etenim decem & octo myriades & millia quinque Assyriorũ sine hostilibus armis interfecti sunt. Ita & sub Gedeone & sub Ionathan, quinetiam & sub Iosaphat & sub propheta Elissæo.

Quoniam tu es Domine spes mea.) Hac inquit, diuina prouidentia spe in Deum vsus illoque refugij loco electo, potieris. Deficit autem sermonis cõpositio, per id quod dicit, Tu es Domine spes mea. Est enim hoc propheticæ scripturæ peculiare, præsertim in Psalmis: attamen amphibolum hoc sequentium serie declaratur. Quoniam enim, inquit, in Deum speras, illiusque auxilium imploras, confestim prouidentiæ illius particeps redderis.

B

Non accedent ad te mala.) Diabolicos insultus vinces, nec damni quidquam ex illis patieris. Ad hunc modum domum Iob diuina gratia obsepsit: Et testis huius est hostis ipse clamans, Nunquid tũ obuallasti interiora & exteriora eius? Vt verò Deus permisit, mox & satan malitiam suam ostendit, & athletam iustus iudex victoriam consequutum coronauit.

Quoniam angelis suis.) Hoc & Psalmus 33. dixit, Castrametatur angelus Domini, &c. Audimus & Iacob dicentem, Angelus qui eripuit me ex omnibus malis. Et magnus Abraham, vt seruum animaret, dicebat; Deus mittet angelum suum ante faciem tuam, accipiesque vxorem Isaac filio meo ex eo loco. Ex omnibus igitur hisce locis hoc discimus, quòd per angelos quoque Deus in se sperantes custodiat.

In manibus portabunt te.) Omnis generis prouidentiam ab illo consequeris, ita vt ne modicum quidem detrimenti aliunde tibi inferatur. Modicum enim detrimentum per id significat, quod dicit, Ne vnquam impingas ad lapidem pedem tuum. Illud verò, In manibus portabunt te: idem est atque, Deducent te, dirigent te.

C

Super aspidem.) Sæuissimarum acerbissimarumque bestiarum meminit, In vnoquoque bestiarum genere excellentiam exprimere volens. Per leonem enim & draconem, robur significauit: per alias verò bestias, extremam malitiam notauit. Nam aspidi mortiferum virus inest, basiliscus verò etiam visu læsionem infert. Et harũm quoque bestiarum multi in Deum credentes, victores facti sunt. Sic Daniel, sic Paulus quoque nihil læsionis à vipera accepit.

Protegam eum.) Hæc deinceps Deus loquitur, docens quis sit spei fructus. Eripiam eum (inquit) ex visibilibus & inuisibilibus insidijs, qui spe in me obseptus fuerit. Quapropter illum custodiam & protegam, & orantem iterum audiam, precationemque illius suscipiam.

Cum ipso sum.) Etsi inciderit in periculum aliquod, adero: nec solùm tristibus liberabo, sed & illustrem efficiam. D

Longitudine dierum.) Præstabo autem illi etiam hoc, vt ad longæuam senectutem pertingat, ac salutem ei, quam in futura vita habiturus est, præmonstrabo. Hoc & B. Ezechias consequutus est. cùm enim vitæ suæ aliquid addi peteret, quindecim annorum numerum accepit. Multum autem celebritatis ex Assyriorum quoque interitu nactus est. Et huic conuenit illud, Eripiam eum, & cet. Immo & omnes quotquot in Deum sperant, omnis generis bonis potientur.

ARGVMENTVM PSAL. XCI.

Sabbatum propter ocium quidem lege sancitum est, verùm non propter quoduis ocium. Spiritalem namque ac multiuariam operationem sacerdos sabbatis exequutus est. Etenim vt assiduis precationibus & hymnis opera daretur, Deoque geminis hostijs sacrificaretur curauit. Lex itaque vt à corporalibus laboribus die Sabbati cessaretur præcepit. Quoniam igitur hic Psalmus honorem ac præmium iustorum & iniustorum supplicium prædicit, vtraque verò ista in futura requie administrabuntur, rectè hanc Epigraphan consequutus est. E

Scholia in eundem Psalmum.

B*Onum est confiteri Domino.*) Vtile est, inquit, te benefactorem noctes atque dies laudare, ac beneficia tua, benignitatem videlicet erga nos, & veritatem contra eos qui iniustè agunt celebrare. Hos enim, veritate vsus, legitimè punis: nos verò cognitione tui præditos prouidentia tua dignaris.

In decachordo psalterio.) Talibus organis Deũ laudare solebant. Dicit itaque, Aequum est vt tibi cùm legalibus organis, tum linguæ melodia hymnum gratiarum actionis efferamus.

Quoniam delectasti me Domine.) Siquidem vbi opificia tua & inenarrabilem dispensationem video, exulto & tripudio, præque animi iucunditate linguam ad laudandum te relaxo. F

Quàm magnificata sunt opera.) Symmachus, Admodum profundæ sunt cogitationes tuæ, inquit. Siquidem opera tua magna sunt & præclara. Illud enim, Quanquam magnificata sunt, per intentionem posuit. Sapientia verò tua incomprehensibilem profunditatem habet. At nos hoc quidem ignorantes docemus. Amentes verò neque considerare hoc, neque ab alijs discere sustinent. Hæc enim subijcit, ista quæ? Vir insipiens inquit, non cognoscet, & stultus non intelliget ista.

Vir insipiens.) Notanter ista dixit, quòd qui mente

mente captus, intelligentiaque destitutus est, nihil horum cognoscit, immo ne audire quidem quidquam horum sustinet.

Cùm exorti fuerint.) Aquila, & Symmachus, Et floruerint omnes, dixerunt. Noluerunt, inquit, stulti intelligere, quòd in morem fœni florerent: & operarij iniquitatis, quòd velut herba è terra promicarent, ac æternum exitium post præsentis vitæ prosperitatem reportaturi essent, sed seipsi
A zelotas ac felices vocarunt. Videbunt autem ter miserum suum ipsorum finem.

Tu autem altißimus.) Illi quidem perinde atque fœnum arescunt, tu verò imperium habes in omnes omnium sublimior existens, supplicioque eos qui amentia tenentur, subijciens.

Et dispergentur omnes.) Nos verò, tui cognitionem habentes, inimicorum dissipationem videbimus, vtpote multorum deorum errore liberati, ac te verè Deum existentem adorantes. Vnicornẽ siquidem iterum adduxit, vt per vnicũ cornu eos significaret, qui pietas alumini facti, vnum Deum adorant.

Et senectus mea.) Symmachus sic, Vetustas mea sicut oliua florida. Florebo namque, senectutemque deponam, & oliuam fœcundam imitabor. Et iuxta Septuaginta, Quasi oliua, sic animi iucunditate vbertim florebo.

Et despexit oculus meus.) Symmachus & Theodotion ipse quoque Hebræus, Despiciet, dixerunt. Sunt enim quæ dicuntur futurorum vati-
B cinium. Verùm Septuaginta suo more quæ futura sunt, tanquam præterita interpretati sunt, etiã hoc loco vaticinij certitudinem, cui contradici nequeat significantes. Quemadmodum enim impossibile est non fieri quæ facta sunt, ita impossibile est vt vaticinium spiritussancti sine effectu suo ac fine permaneat. Dicit itaque, Non solum videbo futurum iniustorum finem, sed & audiam omnes de illo annunciantes, supplicijque æquitatem admirantes. Idcirco ad hunc modum est hic versiculus distinguendus, Et de insurgentibus in me malignè agentibus. & hîc subdiuidendum est: ac dein subiungendum, Audiet auris mea. Exitiũ enim maliciosè viuentium, & innumera mihi mala machinantium, multis narrantibus audiam.

Iustus vt palma florebit.) Peccatores fœno similes sunt, iusti verò, quod in cedro densum, calidum ac continuè decerptioni paratum: in palma verò alticomum ac frugiferum est, imitantur. Sunt autem vtræque arbores diuturnæ, ac longo tempore durantes. Quin palma folia sua nun-
Virtutis plantatio. C quam abiicit, sicut reliquæ arbores, ne sensim quidem ac latenter, sicut quædam solent. Tempore autem ambæ opus habent, vt crescant. Talis verò est & virtutis plantatio, quæ multo cùm labore tum tempore nascitur, verum vbi in sublime sublata fuerit, maturum ac iucundissimum fructum adfert, & possessores suos abundè satis protegit.

Plantati in domo Domini.) Qui arboribus, inquit, istis comparati sunt, plantatorem Deum, paradisum verò sacrum templum habent.

Ad hunc multiplicabuntur.) Symmachus, Adhuc fructificabunt, inquit. Senes, pingues ac floridi erunt, annunciantes ac dicentes: Quoniam rectus Dominus, muniens me, nec est iniustitia in eo. In futura naque vita promissam perfectionem adepti (hanc enim senectutem hîc vocauit) plures ac pingues Deo fructus adferent, iustum illius iudicium laudantes. Dispensationem enim illius, quæ nunc est abscondita, tunc manifestatam videntes, & sapientiam illius admirabuntur, & iustitiã laudabunt.

ARGVMENTVM PSAL. XCII.

Quod in Epigrapha est, Psalmum hunc sine inscri- D *ptione esse apud Hebræos, neque in Hexaplo est, neque apud Eusebium. Vaticinatur autem hic Psalmus de mutatione hominum. Deus enim immutabilis & expers alterationis, perpetuò & eodem modo permanet. Non enim iam regnat, iam verò regnum non habet: sed semper quidem natura rex est, non autem semper id manifestatum est hominibus. Plurimo siquidem tempore plures eorum ignorantes ipsum, simulacra coluerunt: post incarnationem verò cognitio Dei lucis instar totum orbem peruasit.*

Scholia in eundem Psalmum.

D*ominus regnauit.*) Quoniam passionis tempore tristi & inamœno vultu illis qui timorem ex eo natum experti sunt, apparuit, ita vt Propheta clamauerit, Et vidimus eum, & speciem non habuit, neque decorum, &c. Post reditum verò in cælos, Deo competentes radios emisit: meritò Propheta vociferatur dicens, Dominus regnauit. E
Non enim tum demum quæ non habuerit accepit, sed quæ habuit ostendit.

Indutus est Dominus fortitudinem.) Christum esse Dei virtutem & Dei sapientiam, perspicuè nos diuinus Paulus docuit. Non igitur aliunde aut aliã virtutem ostendit, nisi quam prius habuit: figurat autem eum Propheticus sermo quasi quendã Regem, regalibus armis indutum, & contra hostes pugnantem. Deinde egregia facta eo veluti procinctu gesta ostendit.

Etenim firmauit orbem.) Firmum, inquit, reddidit orbem, veritatis robur habentem. Non enim amplius homines nunc hos nunc illos deos adorant, sed vero Deo debitum honorem exhibent.

Parata sedes tua.) Non, inquit, iam primum regni inaugurationem accepisti, sed æternũ habes imperium ac regnum sempiternum.

Eleuauerunt flumina Domine.) Flumina vocat Apostolos, & eos qui Apostolis in prædicatione successerunt. Hæc itaque flumina vocem suam eleuauerunt, diuina prædicantia dogmata, iter- F
que suum expedientia. fluctus enim hîc, semitas vocauit. Hi namque quibus primum verbum Euangelij concreditum est, viam successoribus suis præparauerunt, & expeditam illis doctrinam reddiderunt.

Mirabiles elationes maris.) Quemadmodum enim, cùm magna flumina in mare illabuntur, *Simile.* fluctuúmque contra litoris arenam irruentium impetum cohibent, fluctus maris fluminum illapsui repugnantes plurimùm eleuantur in altum: ita cum dulcis ac potabilis Apostolorum doctrina.

doctrina, in falsum orbis huius mare illaberetur, maris oriebatur commotio, ac fluctus crebri sese inuicem excipientes exurgebant. Nam & Dominus dixit, Non veni mittere pacem, &c. Verùm initium quidem prædicationis procellas habuit, nunc verò maris Dominus tempestatem increpuit, sedataque est, ac reddita serenitas.

Mirabilis in altis Dominus.) Aquila sic, Maximus in sublimi Dominus. Est enim maximus & A altissimus Dominus, & virtutem habens, neque lingua enarrabilem, neque mente comprehensibilem.

Testimonia tua.) Hæc autem omnia quidem iã olim prædixisti, ac per sanctos Prophetas veluti præconio quodam prædicasti, at veritas illorum re ipsa tandem est demonstrata.

Domum tuam decet.) Hoc autem pulcherrimum est omnium bonorum, quod eorum quæ dono data sunt, non est temporaria tantum fruitio, neque cultus Dei ad certa quædam tempora, sicuti Iudæorũ erat deputatus, sed diuturnus est ac sempiternus. Domum verò Dei, omnium credentiũ congregationem vocauit Paulus.

ARGVMENTVM PSAL. XCIII.

Perspicuum est, quòd epigrapham hanc alij quidam, & non propheta ipse, neque qui hunc principio sunt interpretati, posuerint. Argumentum autem Psalmi, hoc est, Multi Iudæorum principes ac reges B *præuaricationem iustitiæ complectebantur, atque ab iniustè iudicantibus sententias extorquebant, homicidiáque perpetrabant, ac sanguinem innoxium venundabant. Hæc cùm longè antea Dauid olim futura præuideret, hunc Psalmum scripsit, vt per melodiam quæ in templo Dei exercebatur, aliquando qui tum temporis viuerent, emendationis fructum reportarent. Docet igitur de prouidentia Dei, déque iusto supplicio eorum qui maliciosè viuunt. figurat autem Psalmum in persona eorum qui piè educati, ab impijs hanc iniuriam passuri erant.*

Scholia in eundem Psalmum.

DEus vltionum Dominus.) Illud, Confidēter egit, Aquila & alij reddiderũt, Appare. Te, inquit, oro omnium Deum, qui creaturam gubernas, ac dignum supplicium iniustis infers, exaudi, precationemque hanc suscipe.

Redde retributionem.) Ostende omnibus dominationis tuæ sublimitatem, ac fastum irrogantiũ C destrue, ipsa eos experiētia, te esse iudicem orbis, docens.

Vsquequo peccatores Domine.) Non orat, vt exitium patiantur præuaricatores: sed ne dominentur, ac potestatem ad iustitiam promptam & expeditam habeant.

Populum tuum Domine.) Nullum est malitiæ genus, Domine, quod non per audaciam exerceant. Aduenas eos dicit, qui ex gentibus accedebant, & secundum diuinas leges viuere cupiebant.

Et dixerunt, Non videbit Dominus.) Hæc est impietatis epitasis. Hæc, inquit, audent, putantes te res humanas nec videre nec curare. Illud verò, Nec intelliget Deus Iacob: non est simpliciter ac temerè, sed ad exaggerandam accusationem adiectum. Cùm enim multam esse Dei erga populum suum prouidentiam & curam, cùm ex prophetis, tum ex sacerdotibus, ex bello quoque & ex pace didicissent: non tamen omnium Deum tanquam cuncta intuentem, revereri sunt. Dein consilium & admonitionem illis adfert.

Intelligite insipientes.) Vel serò tandem ô insipientes, rerum naturam cognoscere velitis. D

Qui plantauit aurem.) Syllogisticum hoc est, Qui ex luto, inquit, oculum finxit, videndique energiam illi indidit, & aurem similiter condidit, an ille nec videt nec audit: sed cùm ista fecerit, energia illorum quam aliis est largitus, destitutus est?

Qui corripit gentes.) Gentes, inquit, quæ neque legem, neque propheticam disciplinã consequutæ sunt, castigationibus subiicit, & vestrã præuaricationem non corripiet?

Qui docet hominem scientiam.) Atqui hominum naturam ipse rationalem cōdidit, & præterea per ea quæ in creaturis videntur, ampliorem scientiã suppeditat.

Dominus scit cogitationes hominum.) Immo non solùm videt & audit, sed & cogitationes nostras nouit, quibus falsò de prouidentia ipsius coniecturamus, Postquam ad hunc modum competentem iniustis medelam posuit, sufficientem illis qui per iniuriam premuntur, consolationem adfert. E

Beatus homo quem tu erudieris Domine.) Multi namque miseros eos vocare solent, qui pietati student, & diuinæ legis vtilitatem reportant. Etenim qui vel modicam correptionem in præsenti hac vita tolerat, mitius futurum tribunal sentiet. Malum enim diem, sempiternum supplicium vocauit. Malus dies.

Donec fodiatur peccatori fouea.) Qui nãque iniquitatem complectuntur, irremisso supplicio tradentur. Quemadmodum enim impossibile est, vt qui in profundam foueam incidit, ex illa ascēdat, nisi sit qui opem ferat: ita fieri non potest, vt sempiternas pœnas quisquã euadat, nisi hoc benignitas Dei velit. Simile.

Quia non repellet Dominus.) Etiam in præsenti vita prouidentia Dei potietur, vtpote hæreditas eius appellatus.

Quo ad vsque iustitia conuertatur.) Hac prouidentia Dei potietur, si quando iustitia Dei de omnibus mortalibus iudicatura apparuerit. Significat autem hic sermo Seruatoris incarnationem, F & Iudæorum negationem. Rectè itaque subiecit, Donec iustitia, &c. Donec enim non fuerit iustitiæ apparitio negata, cælesti prouidentia potietur.

Et qui iuxta illam omnes.) Aquila verò & Theodotion. Et post ipsum omnes, dixerunt. Hanc enim salutem, quæ iustitia nominata est, sequentur qui mentem habent ab incredulitate repurgatam, rectisque cogitationibus vtuntur. Conueniunt autem cum iam dictis etiam verba Domini, dicens, Venite post me, &c. Itaque Iudæorum,

rum, inquit, curam habet, vſque ad negationem. Quòd autem rectos corde, adhærentes ei vocat, id eſt incumbentes, & derelinquere non ſuſtinentes, competenter & appoſitè factum eſt.

Quis conſurget mihi.) Symmachus ſic, Quis reſiſtet pro me facinoroſis? Quis contendet pro me contra operatores iniuſtitiæ? Omni, inquit, humano deſtitutus ſum auxilio. Verùm habeo magnum auxiliatorem, qui facilè aduerſariorum faſtum diſperdere poterit. Hæc enim per ſubiecta
A ſignificauit.

Niſi quia Dominus adiuuit me.) Hoc eſt, Omnino me morti tradidiſſent.

Miſericordia tua Domine.) Acceſsi enim, & prouidentiam tuã imploraui: atque vbi meã oſtendi infirmitatem, benignitate tua ſum potitus.

Secundum multitudinem dolorum meorum.) Conuenientem, inquit, doloribus meis bonitatis tuæ conſolationem adeptus ſum. Et Paulus, In omnibus, inquit, tribulati, ſed non anguſtiati, &c.

Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis.) Nunquid coniungetur tibi ſedes violentiæ, qui fingis miſeriam iuxta præceptum. Non patieris, inquit, vt conſors iniuſtitiæ ſis cũ illis qui iniquè iudicant. Qui verò ſententiã præceptis tuis contrariam ferunt, ſupplicium ſibi quod inde naſcitur, accerſunt. Sedem enim violentiæ & iniquitatis iniuſtos iudices vocauit, qui laborem & miſeriam, iniuſtitiæ fructum metunt.

Sedes violentiæ.

B *Captabunt in animam iuſti.*) Iniquis iſtis iudicibus hoc operis eſt, vt quauis machina contra iuſtos vtantur, & mortis ſententiam contra innocentes & inſontes ferant.

Et factus eſt mihi Dominus in refugium.) Ego verò Domini potitus ſum prouidentia, ipſumque murum habeo firmum ac robuſtum.

Et reddet illis.) Illi verò laborum ſuorum fructus vindemiabunt, ac digna malitiæ ſuæ præmia recipient. Hæc non illis tantùm, ſed & omnibus mortalibus ſunt conſcripta, Deus enim omnibus prouidens, omnibus competentem curam adhibet.

ARGVMENTVM PSAL. XCIIII.

Ioſias rex admodum pius erat. Hic cùm maximam populi partem ſimulachrorum cultum amplexam eſſe videret, omnes ſimulachrorum ſacerdotes occidi, & aras eorum funditus euerti præcepit. Effoßis verò mortuorum ſacerdotum monumentis, oſſa illorum in
C *ipſis dæmonum aris combußit. Deinde vniuerſum populum collectum pœnitentiam agere, Deúmque placare, atque ita exitium, quod minatus erat Dominus, effugere hortatus eſt. Siquidem Olda prophetiſſa grauia et acerba mala omni populo vaticinata fuerat. Cùm hæc igitur propheta Dauid præuideret, hunc Pſalmũ cùm ad illorum vtilitatem, tum ad mortalium omnium doctrinam conſcripſit: figuratus eſt autem hic Pſalmus velut ex perſona Ioſiæ & ſacerdotem Dei.*

Scholia in eundem Pſalmum.

V*Enite exultemus.*) In communi, inquit, triumphalem hymnum Deo deſtinemus. Iubilus enim vincentium vox eſt. Vicit autem piorum chorus, impiorum faſtum: meritò igitur triumphalem odam Deo offerunt.

Præoccupemus faciem eius.) Antequam tempus ſupplicij veniat, agamus pœnitẽtiam: & priuſquã feratur contra nos ſententia, Dominum mitigemus. Offeramus autem illi & competentem hymnodiam. Deinde docet, quomodò vicerit Deus, & ſimulachra proſtrata ſint.

Quoniam Deus magnus Dominus.) Eſt enim inenarrabilis Domini noſtri potentia. Hic verus D
Deus eſt, & falſam nominatorum deorum appellationem arguit. Dein, quantum humanæ naturæ poſsibile eſt, indicia huius oſtendit.

Quia in manu eius.) Omniũ eſt conditor, creaturam ſuam in manu continet, & montium vertices ipſius opus ſunt, vtut dæmones inſipientibus mortalibus perſuaſerint, vt ſibi in illis delubra extruerent.

Venite adoremus.) Concurramus igitur alacriter, & decentem illi honorem offeramus, plorantesque ac lachrymantes miſericordiam expetamus. Hiſtoria verò & de Ioſiæ & de populi lachrymis docet, quas lecto Deuteronomio profuderint.

Quoniam ipſe eſt Dominus Deus noſter.) Noſter, inquit, Dominus eſt, & noſter præcipuè Deus exiſtit: vocat enim nos populum ſuum, & tanquam proprias oues in curam ſuam aſſumpſit. Deinceps pœnas inobedientibus mirantur, & patrum eos memoria territantes, & illorum accuſatione vtilitatem eorum procurantes. E

Hodie ſi vocem eius.) Quoniam priori noſtræ impietati Dominus propter benignitatem ſuam conniuendo pepercit, vel nunc ſaltem adhortantem audite, & nolite rebellantem patrum animum imitari. Exacerbationem enim, contradictionem ſæpenumero in ſolitudine factam dicit. Ad hunc modum & in alio Pſalmo, Quoties, inquit, exacerbauerunt eum in ſolitudine. Oſtendit autem & animi libertatem. Non enim dixit, Ne obduremini: ſed, Nolite obdurare corda veſtra, vt doceat, eos ipſos huiuſmodi cordis eſſe opifices. Dein manifeſtius inobedientiæ patrum meminit.

Vbi tentauerunt me patres veſtri.) Quoniam enim promiſſam terram ingredi nolebant, vtpote ſtultum timorem prætexentes, ac dicentes, & ſe fore occidendos, & liberos ſuos mancipia futuros: quadraginta annorum tempus eos in ſolitudine degere fecit, donec conſumerentur. Quapropter, inquit, Offenſus fui generationi F
illi, &c.

Quadraginta annis offenſus fui.) Aquila & Symmachus pro προσώχθισα, reddiderunt δυσηρεστήθην, id eſt abominatus ſum. Ob hanc cauſſam, inquit, generationem hanc deteſtatus ſum, cùm animi illius leuitatem & inconſtantiam viderem.

Ipſi verò non cognouerunt.) Illi verò comminationibus, iureiurando quoque prolatis attendere, & minas per reſipiſcentiam ſoluere noluerunt: & propter hanc cauſſam terra patribus promiſſa potiti non ſunt. Terram enim illam, requiem ſuam appellauit. Quoniam enim in ſoli-

in solitudine crebris migrationibus tabernaculo præcedente, in quo Deus habitare putabatur, profecti fuerant, in terra verò promissionis, & ipsi à profectione quiescebant, & tabernaculum locis deputatis figebatur: meritò terram promissionis requiem vocauit, vias verò, Dei dispensationes dixit.

ARGVMENTVM PSAL. CXV.

A *Neque Dauid, neque qui primi prophetiam hanc interpretati sunt, epigrapham istam scripserunt: sed alius quisquam qui mentem Psalmi superficietenus aspexit, illam posuit. Conuenit autem literæ superficies illis qui è Babylone redierunt, ac templum reædificarunt: siquidem in illis omnium est mortalium salus adumbrata. Vaticinatur autem hic sermo, tam de priore, quàm de secundo Christi aduentu iudicioq; futuro, deq; exhibita iam gentibus salute.*

Scholia in eundem Psalmum.

CAntate Domino.) In rebus siquidem communibus communi etiam hymnodia opus est.

Cantate Domino & benedicite nomini eius.) Conueniunt hæc Iudæis, ab omnibus hominibus impugnatis. Non enim iucundum illis fuit, cum libertatem eorum viderent: sed in contrarium abrepti molestè tulerunt, omnisque generis adflictionibus eos subijcere conati sunt. Propheticus autem sermo vniuersum orbem ad tripudium vo-
B cat.

Annuntiate de die.) Singulis, inquit, diebus exhibitum beneficium deprædicate. Deinde docet etiam, quibus sit ista proponenda narratio.

Annuntiate inter gentes.) Omne genus hominũ hac doctrina potiatur, diuinamque & admirabilẽ operationem cognoscat.

Quoniam magnus Dominus.) Inenarrabilẽ enim magnitudinem habes, & contra falsò nominatos eos potentiam tuam declarasti, & omnia illorum redarguisti. Hoc enim per sequentia declarauit.

Terribilis est super omnes deos.) Qui namque dij vocabantur, dæmones esse apparuerunt, Dominus verò cælorum conditor declaratus est.

Confeßio & pulchritudo.) Per naturam enim humanam hominibus apparens magnificentiæ suæ radios emittit, & omnes ad adorationem sui attrahit. Sanctuarium siquidem templum quod assumpsit, appellauit: pulchritudinis verò etiam in 44. Psalmo meminit, cũ dicit, Speciosius, inquit,
C pulchritudine, &c.

Afferte Domino patriæ gentium.) Accurrite igitur omnes homines ad Dominum saluare volentem, ac nomini eius hymnodiam offerte.

Tollite hostias.) Rationales hostias dicit, quas à piis offerri, & à sacerdotibus sacrificari videmus. Atria verò, Ecclesias dicit. Alioqui neque Iudæis hoc præcipit, vt quisquam legales hostias restituat, sed familiis Gentium, quæ noui Testamenti hostias in Ecclesiis offerunt. De hoc autem & per alium prophetam vaticinatus est Deus, ad Iudeos differens ac dicens, Non est mihi voluntas in vobis, nec hostias recipiam de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco incensum mihi & sacrificium mundum offertur. Malach.

Adorate Dominum in atrio sancto eius.) Aquila, Parturite, inquit. Sunt autem hæc illis quæ à Propheta dicta sunt similia, propter timorem tuum, &c. Et hîc igitur gentes hortatur, quæ salutis seminaria adeptæ sunt, vt pietatem parturiant ac pariant, & à priore statu dimoueantur, atque in pietate fundentur ac figantur. D

Dicite in Gentibus.) Prædicate igitur regnum Dei, quod orbem errantem olim & iam conuersum, firmum reddidit. Ita & Symmachus, Dominus regnauit, & firmauit orbem. Immutabile igitur est, tanquam æternum regnum Dei. Demonstratum verò aliquando est per rerum mutationem.

Iudicabit populos.) Quoniam Deum regem esse ostendit, rectè iudiciorum quoque meminit, æquitatem & iustitiam illorum prædicans.

Lætentur cæli.) Tam cælestia quàm terrena lætitia repleamini. Si enim propter vnum peccatorem resipiscentem gaudent angeli, maiorem vtique lætitiam ex eo habent, quòd omnes homines immutantur.

Commoueatur mare.) Theodotion verò & Symmachus sic, Sonabit mare cum plenitudine sua. Siquidem vniuersa mortalium vita maris imitata commotione, diuinarum prædicationum sonitũ accipiet. Vaticinatur simul & de incredulorum rebellionibus, contra præcones veritatis. E

Gaudebunt campi.) Gloriabitur ager, inquit Symmachus, & omnia quæ sunt in illo. Dominus verò zizaniorum parabolam exponens, agrum mundũ vocauit. Dicit itaque, omnia fore gaudio repleta.

Tunc exultabunt.) Aquila verò, Tunc laudabũt, inquit, illum quæ præcipuè Deo laudem conciliabunt. Sciendum autem est, prosopopœia vsum esse propheticum hunc sermonem. Neque enim terra, neque mare, neque ligna, rationalia sunt aut animata: sed ij qui in illis sunt, hymnodiam Deo offerunt. Mare siquidem insulani: terram, Epirotæ: cælum angeli inhabitant. Qui verò saltus à simulachrorum cultu liberatos esse vident, hymnũ Deo offerunt. Ad hunc modum propheta, etiam vbi profectionem filiorum Israël ex Aegypto docet, prosopopœia vtitur dicens, Mare vidit & fugit, infertque interrogationem, & responsum accipit, lætitiam eorum qui seruati erant hoc pacto exprimens.

A facie Domini.) Rectè duo hæc posuit, quòd venerit, & quòd venturus sit. Primus siquidem aduentus cognitionem Dei mortalibus dedit, secundus verò discretionem rerum faciet. F

Iudicabit orbem terræ.) Tunc enim, tunc inquit, iustum iudicium faciet, non amplius priore patientia vsurus: sed rerum veritatem exquisiturus, rectamque sententiam prolaturus.

ARGVMENTVM PSAL. CXVI.

Et qui hanc epigrapham posuit, confessus est, quòd

eam apud Hebræos non inuenerit, sed ipse illam posuerit. Igitur nec ipsa prophetica est, nec sensui psalmi cõuenit. Non enim Iudææ tantum, sed vniuersæ quoque terræ restitutionem propheta prædicit. Vaticinatur autem psalmus etiam de primo & secundo Seruatoris aduentu, & de Gentibus cognitionem Dei apprehensuris, ac de futuro tribunali.

Scholia in eundem Psalmum.

A *Dominus regnauit.*) Dominum regnare dicit, non quòd regnum aliquando acceperit; sed quòd illud aliquando mortalibus ostenderit. Et ne eadẽ dicamus cum illis qui psalmos ante nos exposuerũt, admonemus, vt illos legant, si qui exactiora scire cupiunt.

Nubes & caligo.) Per caliginem & nubem, inuisibilem esse diuinam naturam docuit. Admonet autem simul, eum ipsum esse, qui in monte Sina apparitionem sui per nebulam & nubem ostenderit: docetque, quòd etiamsi impossibile sit diuinã videre naturam, per operationem tamen virtutem illius contemplari liceat. Iustitia siquidem mortales erudiuit, & eos qui omnia sine iudicio agebant, recto viuere iudicio docuit. Hæc thronus ac regnum eius effecit.

Ignis ante ipsum.) Sunt hæc secundi aduentus Domini vaticinia. Et Daniel ista vidit.

Illuxerunt fulgura eius.) Fulgetris Dominus aduentum suum cõparauit. Sicut enim fulgur exit, inquit, &c.

B *Vidit & commota est terra.*) Quis enim terribile illud tribunal non metuat?

Montes sicut cera fluxerunt.) Non enim subditi tantùm, sed & hi qui regno potiuntur, appropinquantes illi in modum ceræ, timore dissoluentur. Quanto namque plurium rerum dispensationem acceperunt, tanto pluribus etiam pœnis subiacebunt.

Annuntiauerunt cæli.) Hoc & factum est, & fiet. Cùm enim natus esset Christus, chorus angelorũ Deum glorificantium apparuit. Hos enim cælos vocat, sicut & terram sæpenumero homines vocat, qui terram inhabitant. Viderunt autem & populi per orbem virtutem Seruatoris per suam ipsorum immutationem: secundus verò aduentus vniuersos mortales manifestè Seruatoris regnum docebit. Tunc omnes angelorum quoque hymnodiam audiemus.

Confundantur omnes.) Vera itaque luce oriente, cedunt tenebræ. Erubescant igitur, qui simulachra adorant.

C *Adorate eum omnes angeli eius.*) Vbi ostendit cõfundendos eos qui simulachra adorant, subostendit etiam innumerabiles esse angelorum myriades, Deum nostrum adorantes.

Audiuit & lætata est Sion.) Et hîc Sion, piorum politiam vocat: filias verò Iudæ, Ecclesias per orbem. Ex Iudæis enim genus suum duxerunt Apostoli, qui illas plantarunt & genuerunt, sicut & Paulus dicit, Ego vos in Christo Iesu genui, per Euangelium. Quoniam igitur & vna est Seruatoris Ecclesia (sunt enim omnes credentes in vnum corpus initiati) & rursus multæ sunt illius Ecclesiæ (multa namque sunt vnius corporis membra) per Sion, communem piorum cœtum: per filias verò Iudæ, conuẽtus credentium, qui in ciuitatibus & vicis & solitudinibus degunt, vocauit. Dicit autem & illos & istos lætitia esse propter iusta iudicis iudicia repletos.

Quoniam tu Dominus altissimus.) Gaudent autem omnes qui veri Dei notitiam consequuti sunt, & eorum qui dij non sunt, reprehensionem viderũt. Nam illorum quidem deprehensa est vanitas, tua verò declarata celsitudo. Quoniam verò nobis non fide modò, sed & bonis actibus opus est, necessariò & hoc consilium protulit. D

Qui diligitis Dominum, odite.) Si quod bonũ est, desiderabile vobis habetur: quod illi contrarium est, auersamini. Per malitiam verò, omnia nequitiæ genera appellauit.

Custodit Dominus.) Qui rectam & iustam vitæ conuersationem exercetis, Dominum habetis gubernatorem & custodem, inimicosque contra vos insurgentes superabitis.

Lux orta est iusto.) Nõ enim omnes homines luce potiri voluerunt. Ipse quidem iustitiæ Sol omnibus salutis radios emisit: verùm sunt qui oculos clauserunt, lucemque videre noluerunt.

Lætamini iusti in Domino.) Quotquot igitur lucem consequuti, virtutisq; sortem amplexi estis, exultate, ac Deum multitudinem beneficiorum eius recensentes, laudate. Confeßionem enim hîc gratiarum actionem vocauit. Confeß.

E

Scholia in Psalmum XCVII.

Cantate Domino.) Et hic Psalmus eandem habet cum priore sententiam: de vtroque siquidem Seruatoris aduentu vaticinatur. verùm plura de priore narrat. Quoniam priscarum rerum mutationem prædicat, & nouam politiam prædicit, rectè nouum Deo canticum offerre iubet.

Saluauit sibi.) Sępe diximus, quòd manum, operationem: dexteram verò, bonam operationem: & brachium, virtutem vocet. Hominum salutem autem, virtutis ipsius opus esse dicit. Immensa verò benignitate vsus, mortalium vitam suum ducit esse emolumentum. Propterea non dixit, Saluauit eos: sed, Saluauit sibi. Ab errore siquidem simulachrorum eos liberauit, salutisque suæ sublimitatem ostendit, ac salutem illis tribuit. Et hoc in sequentibus manifestius declarauit. F

Notam fecit Dominus.) Omnibus hominibus salutaria fluenta attulit, ac regnum suum gentibus ostendit.

In conspectu gentium.) Sunt hæc Esaiæ vaticiniis similia. Per hunc enim Deus ad Christum Dominum dixit, Dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, vt sis salus vsque ad extremum terræ. Quoniam enim & patriarchis Deus & Dauidi pollicitus est, excitaturum se ex semine eius Christum secundum carnem, & per hunc omnibus salutem daturum: promissionem ad patres factam testamentum vocauit. Testamentum enim alij interpretes fœdus dixerunt: gẽnus verò ipsius Israëlem vocauit, eo quòd ex

Iuda sit Christus secundum carnem, sicut dicit Apostolus, Itaque dedi te in testamentum generis, vt fœdera cum Iudæis inita impleas: in lucē verò non Iudæis, sed gentibus. Nam gentes salutem per fidem sortitæ sunt, Iudæi verò incredulitatis caliginem dilexerunt. Hoc & Dauid hic dicit, Recordatus est misericordiæ suæ, &c. Cùm enim promissiones ad Iudæos factas adimpleuit, vniuersi fines terræ salutem Dei nostri viderunt. Non
A enim Iudæis duntaxat, sed & vniuersis mortalibus lux veritatis illuxit.

Iubilate Deo omnis terra.) Quoniam igitur omnes à diabolo liberati estis, triumphalem hymnū Seruatori offerte. Quapropter implemus, quod iussi sumus. Hunc enim hymnū iubilantes & cantantes mysterij tempore offerre consueuimus, Deo canentes, & cum omni alacritate animi tripudiantes.

Cithara spiritalis. *Psallit Domino.*) Et hanc legem continuè in ecclesiis impleri videre est. Spiritali namque cithara diuinam melodiam sonamus, facimus autem & nos ora nostra spiritales citharas, ac dentibus vice chordarum: labiis verò pro æramento vtimur, lingua autem quouis plectro sonorius commota cōsonantem perficit pulsationum sonitum: mens verò ista mouet, quasi quidam musicus arte flexurā hanc & transitionem efficiens. Est autem hæc cithara Deo quamuis inanimata gratior.

Et tubis ductilibus.) Et clamorem sæpenumerò
B Scriptura tubam vocat. Ita & Dominus dicit, Quando eleemosynam facis, ne tuba canas ante te. hoc est, Ne prædices eleemosynam tuam. Et hic igitur tubam doctrinam vocat, per quam & beneficia à Deo nobis exhibita discimus, & in legibus Dei erudimur. Ductiles verò tubas æneas dicit: corneas, eas quæ è cornu fiebant. His autem solebant vti Iudæi. Nostræ verò tubæ sunt Apostoli, & illorum successores.

Moueatur mare.) Præcipuè in frequentibus ciuitatibus videre est hanc impleri prophetiam. Multitudo siquidem piorum in Ecclesiis exundans mare imitatur. Talis autem est & Psalmorum sonitus.

Flumina plaudent manu simul.) Iterum flumina eos vocat, qui docendi gratiam sortiti sunt, & instar fluminum diuina miracula profundunt: quos hic plaudere, Deumque laudare dicit.

Montes exultabunt.) Montes eos appellauit, qui animo sunt sublimi, in quibus ædificata est ciuitas Dei, Hos dicit exultaturos, cognito Seruatoris
C nostri aduentu. Expectantes enim laborum retributiones, iudicisque iustitiam scientes, exultabunt.

Quoniam venit ad iudicandum terram.) Prior nāque aduentus multum habet misericordiæ, posterior iustitiam habebit, Omnes enim sistemur tribunali Christi, &c.

ARGVMENTVM PSAL. XCVIII.

Vaticinatur hic Psalmus de reditu Iudæorum è Babylone, prædicitq; Seruatoris aduentum, & Iudæorum incredulitatem.

Scholia in eundem Psalmum.

DOminus regnauit.) Tam Iudæi quàm Græci audito Christi regno insanierunt. Et cum Iudæi libertate potiti essent, vniuersæ vicinæ gentes, admirabilem & inopinum eorum reditum videntes dirumpebantur. Declarauit autem hoc virtutem eius, quem adorabant.

Qui sedes super Cherubin.) Hic inquit, qui à nobis prædicatur, & supernarum virtutum Deus existit. Illud verò, Qui sedes, tanquam ad ipsum loquens dixit. Incorporea siquidem & incircumscripta natura, sessione opus non habet. Figurat autem omnino Deum, velut regis in morem super Cherubin inequitantem, vt audientes obstupefaciat. D

Dominus in Sion magnus.) Iudæis reuersis, ac sanctum templum restaurantibus potētia Dei declarabatur omnibus. Præcipuè verò crucem perpessus, orbis Dominus apparuit, cum sancti Apostoli prædicationem salutis gentibus attulerunt.

Confiteantur nomini tuo magno.) Competit itaque omnibus vt te laudent, ac beneficia tua recenseant, inenarrabilem verò naturam tuam curiosè non scrutentur. Quod verò honos offertur nomini tuo terribili & sanctissimo, sanctificat quidem credentes, incredulos verò perterrefacit.

Et honor regis iudicium diligit.) Hoc est, Honorabilem hoc regem reddit, quòd iustitiam diligit. Id verò & quod subiungitur, declarat.

Iudicium & iustitiam.) Rectam enim & iustā sententiam, tanquā rex iustus protulit: & Israelem à potentatu eorum, qui illum seruituti subiecerant, liberauit. Quod ad aliam verò prophetiam attinet, ita sentiendum est, Promissionis tuæ veritatem declarasti, vbi quæ maioribus Israelis pollicitus fueras, adimplesti, ac salutem per semen Israelis exibuisti. E

Exaltate Dominum Deum nostrum.) Vicem igitur benefactori, quibus modis poteritis rependite. Exaltate Dominum, inquit, hoc est, exaltatum illum prædicate. Scabellum pedum Dei, olim templum Ierosolymitanum reputatum est: nunc verò Ecclesiæ per vniuersam terram & mare dispersæ, in quibus Deo adorationem offerimus.

Moyses & Aaron.) Non temerè aliis Prophetis omissis horum tantùm meminit, sed ita cognatā Iudæorum rabiem & tyrannidem docere voluit. Sub Mose namque & Aarone sacerdotium rapere conabantur, & sub Samuele diuinum regnum dehonestantes, humanum sunt complexi. Docet itaque hic sermo, quòd nihil noui commiserint cōtra Seruatorem insanientes. Iam olim enim illis consueta erat hæc insania. F

Inuocabant Dominum.) Multum enim fiduciæ erga Deum habebant. Nam illi obsecrabant, ipse exaudiebat: & cùm illis videntibus omnibus, apparitionem suam per nebulam ostendens, loquebatur. Deinde docet, quòd hanc illis gratiā haud immeritò largitus sit. etenim secundum præcepta ipsius viuentibus hanc gratiam contulit.

Domine Deus noster.) Tu es, inquit, Domine, qui à nobis prædicaris, qui tantam illis fiduciam tribuisti, & multo eos es fauore ac beneuolentia dignatus.

Et vlciscens.) Symmachus sic, Et vlciscens super calumniis eorum. Eos enim qui tyrannidē contra magnum Moysem exercebant, igni tradidisti; & eos qui flammam euaserant, viuentes in apertam foueam tellure hiare iussa demisisti, ac tyrannidis locum, vltroneum illis sepulchrum reddidisti: atq; A eos qui mare transierant, in terra admirandis vndis viuis, submergi fecisti. Eos verò qui contra Samuelem insurgebant, Saulis potentatui tradidisti, ac multiuariis calamitatibus adobruisti.

Exaltate Dominum Deum nostrum.) Horum itaque præclarorum virorum pietatem imitati, competentem Deo honorem offerte. Mons verò sanctus olim Sion vocabatur, nunc verò diuinæ cognitionis celsitudo. Itaque iussi sumus, secundum datam nobis à Deo scientiam, vt adorationem illi offeramus.

ARGVMENTVM PSAL. XCIX.

Omnes homines propheta ad hymnodiam vocat, adhortans vt per omnia Deum colant.

Scholia in eundem Psalmum.

IVbilate Deo omnis terra.) Triumphalem hymnū B Deo omnes homines offerte. Terram enim eos vocat, qui terram incolunt.

Seruite Domino.) Seruatoris enim regnum non est acerbæ diaboli tyrannidi conforme, sed dominatus illius placidus est ac benignus. Lætantes itaque ad seruiendum illi accedite.

Introite in conspectu eius.) Illud, In exultatione, Symmachus, Cum bona acclamatione, Aquila verò, Cum laude dixit. Est autem hymnus exultantium ac lætantium.

Scitote quoniam Dominus.) Reipsa cognoscite, quòd Dominus noster omnium Deus est. Hanc instructionem & gentibus Apostolorum chorus proposuit, sicuti Actorum historia docet.

Ipse fecit nos.) Non sumus nos nostri ipsorum opifices constituti, sed per ipsū formati sumus. Ad hunc modum & Paulus Athenienses docuit dicens, Deus qui mundum & omnia quę in illo sunt fecit, hic cum cæli & terræ Dominus sit, &c. Idem & Propheta hic docet, Ipse, inquit, fecit nos, & nō nos ipsi. Symmachus sic, Ipse fecit nos, cùm non-C dum essemus.

Nos autem populus.) His non solùm dominatū, sed & gubernationem ac protectionem significauit. Non modò Dominus, sed & pastor noster est, bona nobis pascua adhibens.

Introite in atria eius.) Ecclesias dicit. Hæ siquidem nobis ingressum ad Dominum exhibent.

Confitemini illi.) Quomodo namque dignum non ferit eum laudare, qui inenarrabili benignitate vsus est, & bonis promissionibus finem & effectum imposuit? Quæ namque in maiorum nostrorum generatione pollicitus est, ea in hac nostra adimpleuit: & quam illis salutem promisit, hanc nobis præstitit.

ARGVMENTVM PSAL. C.

Psalmi huius argumentum tale est, Iosias rex funditùs simulachrorum aras subuertit, & sacerdotes illorū interemit, populum verò ad priorem pietatem reduxit. Non solum autem doctrinæ sanæ curam gessit, sed & de virtutis operibus sollicitus fuit, rectè quod iustum erat iudicans. Cum hæc longè antea Dauid vidisset, Psalmum hunc conscripsit, vt & illius virtutem deprædicaret, & omnibus mortalibus perfectionis characterem proponeret. D

Scholia in eundem Psalmum.

MIsericordiam & iudicium.) Quoniam enim adflictorum misertus est præclarus Iosias, eos verò qui iniuriam inferebant condemnauit, narrationem de illo misericordiæ & iudicij celebrationem appellauit.

Psallam & intelligam.) Symmachus, Canam, & intelligam viam immaculatorum. Quam per gratiam patris immaculatam esse viam, & Deo grata consideraui: hanc nunc per melodiam proponam.

Perambulabam in innocentia.) Tantum enim præclarus hic vir puritatis acquisierat, vt confidenter ad Deum clamarit, Quando venies ad me? hoc est, Conuenientem tibi regiam constitui, desidero aduentum tuum ô Domine, da quod desidero.

Non proponebam ante oculos meos.) In simplicitate perseueranter vixi, & non alius extraneis appa- E rui, in domo verò contraria facere sustinui: sed quæ absconditè gessi, cùm manifestis & apparentibus conuenerunt.

Facientes præuaricationes odiui.) Non solùm autem facta iniqua abominatus sum, sed & horum cogitationes expuli, cogitationem præ aliis componens ac dirigens. Auersatus verò sum eos, qui diuinas leges contemnebant.

Non adhæsit mihi.) Familiares autē mihi erant, quibus quod iustum est, charum erat.

Declinantem à me.) Si verò quisquā malitia sodalium vsus, à coniunctu meo deficere voluit, nō putaui quidem discessionē esse huiusmodi hominis discessionem, vsque adeò mihi contemptui erat, quisquis militiam esset amplexus.

Detrahentem.) Delationes occultè factas non admittebam, sed qui illas moliebatur abigebam. F

Oculi mei ad fideles terræ.) Confessus & consiliorum meorū consortes erant, qui fide ornati erāt, & res diuinas plurimi faciebant.

Ambulans in via.) Non solum autem amicorum & consiliariorum, sed & ministrorum magnam curam gessi: famulis enim vsus sum, virtutem colentibus.

Non habitabit in medio.) Neminem autem superbia vsum, domesticum habere volui: si verò quilquam iniusta consuluisset, aut exquisiuisset, spe sua frustratus discessit.

In matutino interficiebam.) Hoc clarè ex historia cognouimus. Vniuersos enim impios sacerdotes morti tradidit, & sacram ciuitatem repurgauit.

purgauit. Si quisquam verò viri huius virtutem exactius cognoscere voluerit, cognoscet eam ex secundo Paralipomenon, & ex quarto Regum libro. Per hoc verò quòd dicit, In matutino, celeritatem iusti iudicij significauit.

ARGVMENTVM PSAL. CI.

Habet quidem hic Psalmus vaticinium de miseria populi Iudæorum in Babylone, deq; illius reditu: simul tamen & gentium vocationem ac salutem prædicit. Competit autem & cuiuis cum quacunque calamitate luctanti, & vt diuinam opem consequatur oranti. Pauperes enim vocat, prouidentia diuina egentes.

A

Scholia in eundem Psalmum.

DOmine exaudi.) Suscipe orationem meam Domine, & auxilium tuum desideranti porrige. Clamorem enim Symmachus fletum dixit.

Non auertas faciem.) Sis mihi placidus, indignationemque tuam remitte.

In quacunque die tribulor.) Et hæc Psalmi verba manifestum faciunt, quòd hic Psalmus non præteritorum narratio, sed futurorum sit vaticiniũ. Quoniam in multa prosperitate & splẽdore fuit hic populus, sub Dauidis doctrina constitutus, meritò propheta illorum vsus persona orationẽ profert: oratq; vt diuina gubernatione potiatur, vbi calamitatis huius tempus aduenerit.

Quia defecerunt sicut dies.) Recẽset hoc loco futuras ærumnas suo more, perinde ac si tum præteritæ fuissent, ac vitæ suæ tẽpus haud secus quàm fumum quendam, consumptum, & corpus suum aridum, velut vltionem factum, & quasi ignis cuiusdam impulsu conflagratum esse dicit. Sic enim Aquila reddidit, Et ossa mea sicut cõbustio quædam exaruerunt. Immo sicut fœnum excinctus sum, & priorem florem perdidi.

B

Quia oblitus sum.) Omnem edendi appetitum abieci, & priore prosperitate omnino priuatus sũ. Corpore namque tabe sum, ex tristitia contracta, consumpto: ossibus verò nudatis, vinculis sum subiectus.

Similis factus sum pelicano.) Multis vtitur parabolis, dignè volens suas exprimere calamitates. Per singulas verò dictas hasce aues metum suum, & diuinæ curæ destitutionẽ significat. Passer siquidem præ anxietate somniũ abigit, & nycticorax loca habitata fugiens, pro domibus ad solitudines auolat. Illud enim, In domicilio, Symmachus, In ruinosis reddidit. Ita & altera auis in locis solitariis versatur.

C

Tota die exprobrabant.) Irrisioni factus sum inimicis: & qui aliquando zelotes eram, nunc iuramentum factus sum illis qui me olim admirabãtur. Iurat enim per ærumnas meas, ne patiantur quod quidam sunt perpessi.

Quia cinerem.) Hoc & 79. Psalmo dixit, Cibabis nos pane lachrymarum, &c. Doloris verò excellentiam his verbis significat. Si namque cibi tẽpus dolore plenus fuit, ægrè videlicet reliqua dolore libera fuerunt. His, inquit, malis velut vndis adobruor, quoniam furorem tuum commouisti.

Quia eleuans.) Sublimem me & spectabilem reddidisti, & confestim fregisti. Illud enim, Allisisti me, ex eorum metaphora posuit, qui in sublime quid extollunt, & mox ad pauimentum deiectum confringunt.

Dies mei.) Ad ipsos, inquit, vitæ meæ occasus perueni, ac vmbræ inclinanti ac desinente similis effectus sum. Ceterùm & fœni ariditatem metentium manus prouocans, imitor.

Tu autem Domine in æternum permanes.) Verùm ego quidem huiusmodi naturam habeo, tantisq; coniunctus sum ærumnis: tu verò sempiternus & æternus existens, facilè mihi præsentium malorũ mutationem quandam largieris. Hoc enim est quod subiungit. D

Et memoriale tuum.) Da, inquit, ad meliora calamitatis huius immutationem. Ipsum enim tempus misericordiam efflagitat. Innuit autem his verbis, tempus illud septuaginta annorum, ad calamitatis Babylonicæ finem determinatum. Et Daniel ad hunc modũ captiuitatis tempus dimensus orationem profert. Huic autem spiritualis melodiæ verba consonant.

Tu exurgens.) Sion enim vobis desideratissima est, etiam vehementer vastata. Sunt autem & lapides illius dispersi desiderabiles, & aceruí illorũ ex depopulatione reliqui, ad memoriã reuocati commiserationem nobis incutiunt.

Et timebunt Gentes.) Reditum enim nostrum, & ciuitatis restaurationem videntes, qui priorẽ nostram calamitatem, siue reges siue subditi, conspicati fuerant, potentiam tuam admirabuntur: teque metuentes, solum esse Deum credent. Hoc verò propriè post Seruatoris incarnationem factum est. Post Iudæorum enim reuocationem vicini quidem admirati sunt, quod factum erat: verùm tantum abfuit vt ideo Deo crediderint, vt bellum etiam contra eos mouerint. Hic verò & Gentium omnium & regum commutationẽ sermo iste prædicit, cuius vaticinij quædã facta videmus, quædam verò futura speramus. Dicit enim Apostolus, Nondum enim illi omnia subiecta videmus. Verùm idem docuit, quòd illi omne genu flectetur, &c. E

Quia ædificauit Dominus Sion.) Quoniam enim qui diuinarum dispensationum ignari erant, Iudæorum seruitutem, ac Ierosolymorum vastationem Dei arbitrantur esse infirmitatem: rectè ciuitatis huius restaurationem, Dei gloriam vocauit.

Respexit in orationem humilium.) Non enim captiuos ac seruos despexit, sed orationẽ eorum suscepit, ac libertatem dedit.

Scribantur hæc.) Hoc autẽ beneficiũ in sempiternũ conscriptũ ad posteros transmitam: populum verò creandum, ex gentibus congregandos dixit, de quo & Apostolus, Si qua in Christo noua creatura est, inquit. Et ipse Dauid Psalmo 21. dicit. Annuntiabitur Domino generatio ventura. Hic populus & vetera & noua edoctus, conuenientem Deo hymnũ offert. F

Quia prospexit de excelso.) Deus enim omnia videns & gubernans, lamentantes audiuit, & libertatis sententiam tulit, vt qui vincti fue-

rant loco occisorum redirent, ac patriam ciuitatem ædificarent, atque in illa consuetum cultum secundum legis præscriptum offerrent.

In conueniendo populos.) Vbi reditu potiti fuerimus, & populi & reges congregati potentiam tuã admirabuntur. Tunc igitur tantã perfundemur lætitia, vt bonitatem tuam precaturi simus, quo annorum nobis augmentum largiaris, nec medio tempore morti tradas. Viam verò virtutis, reditũ virtute Dei præstitum vocat.

A *In generatione & generationem.*) Quid enim omnium est opifici impossibile? Cum hæc itaque mutationem accipiant, tu permanes immutabilis. Per exposita autem hæc elementa, quæ nominat etiam reliquorum illum factorem esse significat.

Et omnes sicut vestimentum.) Symmachus sic, Et omnia sicut vestimentum veterascent, & sicut indumentum mutabis eos, & mutabuntur. Omnia siquidem visibilia veterascent, & vestium vetustatem imitabuntur: tu verò illa mutabis ac renouabis, reddesque incorruptibilia pro corruptis. Simile autem & illud est, Tu autem idem es, & anni tui non deficient. Creaturam enim, inquit, disponis Domine, sicuti vis: tu verò naturam habes immutabilem, & alterationem superiorem. Hæc autem D. Apostolus in epistola ad Hebræos Domino Iesu appropriauit. Verùm in filio patrem contemplamur. Quæ namque ille facit, eadem similiter & filius facit, & eadem in vtroque natura cognoscitur.

B *Filij seruorum tuorum.*) Illud, In seculum dirigetur, Symmachus habet, Permanet. Significat autẽ quòd Iudæi quidem seruitute liberati Ierusalem ædificaturi erant, semen verò illorum in sempiternum permansurum sit. De hoc semine Apostolus, Donec, inquit, veniret semen, quod promissum erat. Et Abrahæ dictæ erant promissiones, & semini eius. Non dicit, Seminibus, quasi de multis: sed tanquam de vno, Et semini tuo, inquit, qui est Christus. Hoc semen in æternum permanet.

ARGVMENTVM PSAL. CII.

Videtur quidem hic Psalmus præcedentem ordine, idq; in eodem argumento, consequi. In illo namque qui propter Babylonicas ærumnas lamentabantur, Deum vt reditu potirentur, orarunt: hic verò, iam quæ petierant consequuti, benefactorem laudant. Ego verò hymnodiam hanc omnibus conuenire mortalibus arbitror, cùm propter liberationem à seruitute acerbiore, tum C *propter maiorem acquisitam libertatem. Et ipse verborum sensus quod dico manifestabit, vt hoc verius sit Psalmi huius argumentum.*

Scholia in eundem Psalmum.

BEnedic *anima mea Domino.*) Qui circa diuina beneficia grato animo sunt affecti, seipsos ad hymnodiam excitant, vt benefactori, quantum fieri potest, gratitudinem rependant. Hi omnia interiora ad hoc consecrant, & omnem cogitatum ad laudem Dei mouent. Interiora *Interiora.* siquidem, cogitationes, & affectus, & omnes animæ motus, vocauit.

Benedic anima mea.) Iterum animam ad eadem excitandam, & obliuionis nebulam dispellandam, beneficiorumque Dei memoriam renouandam esse docetur. Symmachus, pro retributionibus, beneficia dixit. Deinde ista per partes recenset.

Qui propiciatur.) Hic enim tibi peccatorum remissionem largitus est, hic tibi passionum curationem præstitit. Eos quidem qui captiui in Babyloniam abducti fuerant, seruitute liberauit, vita verò corruptibili non liberauit: nobis verò per resurrectionem suam vitamque largitus est. D

Qui coronat te. Gratia enim, vt D. Apostolus inquit, saluati estis, & hoc non ex nobis. Dei donum est. Et itaque corona hęc gratiæ ac benignitatis diuinæ. Ita & Esaias, ex persona sponsæ clamat, exultet anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis. Hæc autem omnia dos sunt, ac dona sponsi. Solam enim fidem sponsa attulit.

Qui replet in bonis.) Quoniam etiam malum est desiderium, rectè posuit illud, In bonis. Bona namque desideria nostra Dominus seruat. Petite, inquit, & dabitur vobis, &c.

Renouabitur vt aquilæ iuuentus.) Hæc nobis Dominus per baptisma largitus est. Consona istis Deus & per Esaiam dicit, Qui expectant me, mutabunt fortitudinem, pennas assument sicut aquilæ. Quoniam enim cum primum conderemur, diuinos & regios characteres acceperamus, illos verò postea peccati studiis corrupimus: pollicetur nobis hic sermo regni recuperationem. Regia siquidem hæc auis est, ac regnum inter volucres adepta. Docet autem nos & diuinæ munificentiæ ingenium. E

Faciens misericordias Dominus.) Non enim propter iustitias, inquit Diuus Apostolus, quas fecerimus nos: sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, ac renouationis Spiritus sancti. Cum videret nos per iniuriam ab hostes veritatis pressos, nobis quidem misericordiæ suæ fontes aperuit, contra illum verò iustam sententiam protulit.

Notas fecit vias suas.) Salutem hanc nobis non ex pœnitentia parauit, sed hæc olim per prophetas suos prædixit, & per Diuum Moysem salutem nostram adumbrauit. Mare aspersionis typum accepit, petra sempiternorum fluentorum vmbra facta est. Ita & reliqua, ne singula recenseam, ab illis adumbrata esse inuenire licet. F

Miserator & misericors Dominus.) Bonorum istorum caussa est, inquit, diuinæ bonitatis abyssus, immensa misericordia, ac benignitatis pelagus.

Neque secundum iniquitates nostras.) Non est passus, vt secundum mensuram peccatorum nostrorum pœnas de nobis sumeret, neque in immensum indignationem suam contra nos extendit.

Quoniam secundum altitudinem cæli.) Si remotiora

tiora inter se spacia & interualla, quàm hæc sunt, reperisset, omnino illa in medium adduxisset, cōtendens ad hoc, vt diuinæ bonitatis infinitam amplitudinem ac latitudinem ostenderet.

Quomodo miseretur pater filiorum.) Cum conditor & opifex sit, eandem erga seruos suos amoris beneuolentiam ostendit, quam pater erga liberos suos habet.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.) Nouit enim naturæ nostræ imbecillitatem, nouit etiā A vnde formati simus, & in quid iterum desinamus.

Homo, sicut fœnum dies eius.) Homo nihil differt à fœno ac flore.

Quoniam spiritus.) Symmachus sic, Quoniam spiritus pertransit eum: deinde animam non subsistere dicit, qua præsente, corpus & viuit & operatur, auolante verò corrumpitur, ita vt ne cognosci quidem priores caracteres possit: sicut in sepulchris est videre. Spiritus igitur ad hunc modum, locum suum non cognoscet, corpus videlicet tum non corruptibile, sed incorruptibile resumpturus.

Misericordia autem Domini *ab æterno.*) Natura quidem nostra fragilis est, diuina verò benignitas hoc largitur, vt prolixo seculo viuamus, & ad nepotes vsque iustitiæ retributionem, maioribus debitam, conseruemus. Ita regnum Iudæorum ad quartam vsque generationem conseruauit, cùm tamen perfectam pietatem haud essent assequuti, sed mox initio regni æmulationem ostendissent. B Ita Dauidi inextinguibilem generis scintillam seruauit, licet multi impij mediis temporibus ex illo prodierint. Hanc autem misericordiam, inquit, testamentum suum seruantibus: & non simpliciter mandatorum suorum recordantibus, sed verbis ipsa quoque opera coniungentibus præstabit.

Dominus in cælo.) Simile est hoc illis quæ in alio psalmo dicuntur, nempe, Qui in altis habitat, &c. Docet enim nos hoc loco propheticus sermo, Dominum in cælo quidem habere sedem suam: verùm despicere ac gubernare creaturam, tanquam omnium quæ sunt, & conditor & rex & Dominus.

Benedicite Domino.) Meritò inuisibiles virtutes ad communicationem hymnodiæ vocauit. Non enim sufficiens ad hoc est humana natura, vt benefactorem digno præconio celebret. Incorporeæ verò ac sanctæ naturæ, vtpote vitam passionibus liberam habentes, diuina præcepta seruare possunt.

C *Benedicite* Domino.) Multi sunt & varij cælestes ordines, vtpote principatus & potestates, & quæ alia nomina nobis huius creationis diuus Apostolus proponit: verùm omnia illa propheticus hic sermo duobus istis nominibus complexus est.

Benedicite Domino *omnia opera eius.*) Neque hoc Iudæis conuenit. Illi enim cum ab illis qui ipsos captiuos tenebant, aliquid ex canticis Sion cantare iuberentur, legitimè facientes, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? nobis verò Apostolus denunciat, vt in quouis loco constituti puras manus orantes extollamus.

Benedic anima mea Domino.) Finis cum principio Psalmi consonat. Cum enim ad hymnodiæ communionem, spiritales essentias vocauit: docet & nos, vt quantum fieri possit factorem honoremus, & gratiarum actionem viribus parem cum hymno offeramus.

ARGVMENTVM PSAL. CIII.

Spiritus sancti gratia, non solùm ethicam & dogmaticam doctrinam mortalibus profert: sed etiam quomodo Deū laudare cōueniat, instruit. Quapropter & hunc psalmum Dauide ministro vsa conscripsit, vt discant omnes, quibus hymnis benefactori sit rependendum: cuius hic communia beneficia recenset, quemq; omnium factorem ac gubernatorem esse ostendit. D

Scholia in eundem Psalmum.

B*Enedic anima mea* Domino.) Vnumquēuis pietatis alumnum Deum laudare docet.

Domine Deus meus magnificatus es.) Illud, Magnificatus es, non auxesim & incrementum Dei: sed immensam illius amplitudinem significat. Ita namque & Symmachus dixit, Deus meus magnus es vehementer. Non enim cum paruus esset, magnus est factus: sed natura magnus est.

Confessionem & decorem.) Symmachus sic, Hymnum & glorificationem proferam. Non enim adhuc ignorant te, qui bonis tuis sunt potiti: neque simulachris honorem deferunt, sed te laudant, & tibi glorificationis debitum reddunt. E

Amictus lumine sicut.) His consona & Apostolus habet, Qui solus habet immortalitatem, inquit, & lucem inhabitat inaccessam. Tanta siquidem est lux illa, vt ne appropinquare quidem quisquam ausit. Et igitur & ipse quidem lux vera: amicitur verò luce sicut vestimento.

Extendens cælum.) Opificij facilitatem his verbis significauit.

Qui tegis aquis.) Hoc & Moses docuit dicens, Fiat firmamentum in medio aquæ, & diuidat inter aquas & aquas, quæ sunt supra firmamentum.

Qui ponis nubem.) Prouidentiam Dei omnia penetrantem, his verbis significauit. Imminet enim, inquit, & ventis ac nubibus, & ipse gubernat & moderatur ea. Docet autem simul, diuinam vbiq; præsentem esse naturam, & omnibus imperare. F Quoniam verò velociorem naturam in rebus sensibilibus quàm sit venti, non reperit, Deum super pennis ventorum vehi dicit.

Qui facis angelos tuos.) Non visibilium modò, sed & inuisibilium Deum opificem esse ostendit. Eosdem autē & spiritus & ignē appellauit, vtrisq; dictionibus potentiā ac velocitatē illorū docens. Velox enim est spiritus natura, & potens est ignis operatio. Angelis autē Deus ministris vtens, & dignis benefacit, & aduersarios punit. Quapropter

 & ignis

ignis meminit, aptam ad puniendum energiam significans.

Qui fundauit terram super stabilitatem suam.) Aquila & Symmachus, Super basim suam dixerunt.

Non inclinabitur.) Non auertetur, non cadet: fundauit enim eam super eam ipsam, deditque illi vt sit immota: & hoc modo permaneat, quàdiu ipse volet. Sic & alibi dixit, Qui suspendit terram in nihilo.

A *Abyssus sicut vestimentum.*) αὐτῦ posuit pro αὐτῆς. Sic enim & Aquila & Theodotion reddiderunt, Induisti eam abysso sicut vestimento. Abyssum autem humidam essentiam D. scriptura vocat. Ita & initio creationis D. Moses dixit, Terra autem erat inuisibilis & indisposita, & tenebræ erant super abyssum. Quoniam igitur aquis terra vndique circundatur, & magna quidem & innauigabilia maria fines illius sunt: mediam verò alia nauigabilia diuidunt, rectè abyssum terram velut vestimentum circumplecti dixit.

Abyssus.

Super montes.) Vbique prouidentiam Dei creaturæ præesse docet. Hac enim ratione mare montium imitatum vertices continentem vndis suis non inuoluit, sed sicut nos tonitruum horremus, ita illud præfixum terminum timet. Illud verò, Supra montes stabunt aquæ: idem est atque, Sicut montes stant aquæ. Illud, Ascendunt montes: pro, Ascendunt in montes, positum est.

B *Terminum posuisti.*) Arenam mare reueretur, & ad illam vsque furens, quasi freno quodam termino diuino cohibetur, ac rursus coercetur, retroque cedit.

Qui emittis fontes.) Deinde necessitatem huius indicat.

Inter medium montium.) Et hoc maximum est diuinæ dispensationis & prouidentiæ signum, quòd non hominum modò, sed & irrationalium necessitati satisfacit. Quapropter montes diuisit, vndisque peruios reddidit, vt non homines tantùm, sed & brutorum genera fluentorum copia potiantur. Illud verò, Vsurpabunt onagri ad sitim suam: Symmachus, Recreabit onager sitim suam, reddidit.

Rigans montes.) Non enim infernè solum, sed & supernè per nubes irrigationem adfert. Deinde & vtilitatem quæ ex eo est indicat.

De fructu operum tuorum.) Nascitur enim herba, & nutrit iumenta, ad vsum mortalium condita. Aluntur autem & imbribus fructus, homi-
C nibusque proferuntur: veruntamen propter hominum necessitatem, & iumenta hac prouidentia potiuntur.

Et herbam seruituti hominum.) Clarius Symmachus ad hunc modum reddidit, Qui germinare facis fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, vt alimentum ex terra nascatur. Et vinũ, vt lætificet cor hominis, & vt facies oleo niteat, & panis vt cor hominis confirmet. Ad hoc enim (inquit) imbres terrę suppeditat, vt fructus germinent, & corpus pane confirmetur ac nutriatur, oleoque externè niteat.

Saturabuntur ligna campi.) Hebræus & reliqui posuerunt, Saturabuntur ligna Domini. Postea quam de frugiferis disseruit, necessario & de infrugiferis mentionem facit, quòd & illa necessarium mortalibus vsum exhibeant. Quapropter & Domini illa appellauit tanquam sponte nascentia, & non manu consita, sed diuini verbi virtute germinantia.

Cedri libani.) Neque enim hortulani aliqui illas plantarunt, sed diuinum verbum ingentes illos montium vertices constituit. Libani autem tanquam insignis montis, cedrorumque illius men- D
tionem faciens, reliquos etiam montes atque arbores eorum significauit.

Illic passeres.) Aquila sic, Ibi volucres nidificabunt: herodij, abietes domus eorũ. Arbores enim illæ mortalium ædibus ad struendum sunt accommodæ, auium verò nidos recipiunt.

Montes excelsi ceruis.) Ne minimum quidem animantium abs te neglectum est, sed ceruis quidem montium vertices commorandi gratia, minoribus verò animalculis petrarum lustra dedisti.

Fecit lunam in tempora.) Postquam omnia recensuit tam visibilia quàm inuisibilia, luminarium etiam mentionem facit, quæ quarto sunt die facta. Dicit autem lunæ opificium ad docendũ tempora factum esse. Huius enim variationes temporis mensurationem efficiunt. Ipsa siquidem mensuram mensis; totidem diebus crescens ac decrescens constituit.

Luna docet tempora.

Sol cognouit occasum suum.) Non quòd animatus sit aut ratione vtatur, sed quòd iuxta terminũ, diuinitùs præscriptum ingrediens, diem illustrem reddit, & nocte absconditur: semperque eundem cursum seruat, ac mensuras suas custodit, & lucis subductione cohibitus refocillationem mortalibus suppeditat. E

In ipsa pertransibunt.) Nox enim requiem quidem hominibus, bestiis verò securitatem & confidentiam exhibet, vt famelicos ventres repleant. Illud verò, Vt quærant à Deo escam sibi: idem est atque, Et illis diuina prouidentia quæ necessaria sunt præstat. Siquidem à Deo petere, rationalium: quærere verò, etiam irrationalium est.

Ortus est sol.) Sole autem oriente, bestiæ quidẽ ad lustra sua secedunt, homines verò laborem prę terito die repositum alacriter denuò diurno labore prosequuntur.

Quàm magnificata sunt opera tua Domine.) Vbi Propheta singula quæ recensuit recogitat, multamque Dei prouidentiam agnoscit, in medio narrationis hymnodiam Deo destinat. Reperit enim & noctem, vehementer vtilem, & F
infrugifera ligna, aliam vtilitatem adferentia: bestiarumque genera, ad multa mortalibus accommoda, ab impiis quibusdam traduci & damnari.

Impleta est terra possessione tua.) Creatura: hoc est, Omniuariis bonis illã replesti. A terra autẽ ad vicinum mare transit.

Illic reptilia.) Et hoc diuinæ gubernationis indicium habet, quòd minuta animantia magnis commorari fecit, & tamen ab illis prorsus consumuntur.

Illic

Illic naues.) Et hic maximus est mortalium vsus.

Draco: *Draco iste.*) Per draconem cete grandia significauit, quæ in magno mari frequenter commorantur. Illud verò, Ad illudendum ei, de mari dictum est. Nam & Hebræus & Syrus mare in masculino genere vsurpat, Ita magnum est, inquit, vt & innumera piscium genera complectatur, & maxima cete securè in illo natent. Si verò quisquam draconem hunc & allegoricè
A sumendum putauerit, propterea quòd in Esaia gladio magno, sancto & forti draconem ac serpentem & vermem in mari vulneratum legimus: neque nos recusabimus eam sententiam, quandoquidem & in Iob hanc bestiam S. angelis illudentem reperimus; & Dominus potestatem supra serpentes & scorpiones calcandi dedit.

Omnia ad te expectant.) Abs te, inquit, omnia suo tempore quæ necessaria sunt, reportant. Irrationalia namque cibum quidem quærunt, suppeditatorem verò illius ignorant, nihilo tamen minus illum à factore suo recipiunt.

Dante te ipsis.) Te copiam illorum exhibente, vnumquodque sibi accommoda reportat.

Aperiente te manum.) Facilitatem largiendi hac particula expressit. Quemadmodum enim in promptu est, digitos introrsum vergentes extendere, ita facile Deo est vberem omnium bonorum dare prouentum.

Auertente autem te.) Quemadmodum autem
B par est, vt omni lætitia repleantur, qui bonis tuis fruuntur: ita te auerso omnia turbabuntur, metuque replebuntur.

Auferes spiritum eorum.) Te siquidem volente, anima & corpus separantur, & corpus in patrium ac primitiuum puluerem resoluitur. Spiritum verò, animam dicit.

Emittes spiritum.) Resurrectionem nobis hic & vitæ restitutionem per Spiritum sanctum perspicuè prædixit. Ita & Helias filium viduæ resuscitauit, posteaquam puero inspirasset, & per gratiam Spiritus sancti, quam habebat ad vitam reduxit. Ad hunc modum & Elisæus; Postquam & hanc diuinæ virtutis energiam ostendit, sermonem ad hymnodiam transfert.

Sit gloria Domini in secula.) Dignum est, inquit, vt perpetuò laudetur ab omnibus.

Lætabitur Dominus.) His verbis futuram inter homines cogitationem Dei significauit, eos videlicet, qui ab errore dæmoniorum liberati, cogitationem Dei acquirunt. Lætatur autem Domi-
C nus, non ob id quòd adoratur, sed quòd mortales seruantur.

Qui respicit terram.) Rectè ista adiecit, vt diuinam naturam nullius rei indigam esse doceat. Non enim velut egenus in eo delectatur, quòd adoratur: sed tanquam seruare volens, veritatem ostendit: & cum punire posſit, pœnas tamen non infert, licet sola apparitione terram concutiat, & montes igne & fumo repleat. Hoc autem & in monte Sina fecit. Cùm enim apparitionem suam ostenderet, totum montem fumigantem reddidit

Cantabo Domino.) Rectè adiecit, In vita mea. Non enim est in morte qui memor sit Dei.

Iucundum sit.) Symmachus, Sermocinationem: Aquila, Homiliam, reddidit. Opto autē, hymnodiam hanc meam iucundissimam & suauissimam videri. Si hoc sit, ego lætitiam inde reportabo.

Deficiant peccatores.) Posteaquam diuinam pulchritudinem, quantum humanæ naturæ licet, exposuit, & omnes homines eandem scientiam sortiri cupiuit: precatur vt in vniuersum peccatorum D multitudo deficiat, non vt pereant orans, sed vt conuertantur; & fastus illorum cesset, ac immutati diuina cognoscant. Si verò quisquam hæc verba aliter intelligere voluerit, quasi eos Propheta qui impiè viuunt, maledictionibus subijciant, etiam hoc sensu prophetiam hanc Apostolicæ doctrinæ consonam reperiet. Nam & Paulus Corinthiis scribens, talem conclusionem posuit, Si quis non diligit Dominum nostrum Iesum Christum, anathema sit. Est enim hoc proprium eorū, qui feruenter Dominum diligunt.

Benedic anima mea Domino.) Itaque qui insanire ac desipere volunt, quæ dixi patiantur: tu verò, ô anima mea, lauda conditorem ac seruatorem tuū.

ARGVMENTVM PSAL. CIIII.

Et hic Psalmus hortatur, vt Dominum laudemus, sicut & Epigrapha illius declarat. Alleluia siquidem si interpreteris, idem sonat atque, laudate Deum. Me- E *morat autem & promißiones Patriarchis à Deo factas, & bona quæ maioribus ab illo propter eos erant data. Potens enim cùm horum tùm illorum memoria ad hoc est, vt tantis beneficiis potitos ad paternæ virtutis zelum excitet. Simul autem & pios docet, quòd nō iniuria Deus ingratum illum populum gubernatione ac protectione sua priuauit. Quoniam enim populus Dei appellatus, ac diuina prouidentia potitus fuerat, tandem verò illa prorsus priuatus erat: proposito hoc Psalmo mortales omnes docet, quibus & quantis eos beneficiis affecerit, & quomodo tantæ beneficentiæ ingrati fuerint: vt simul & prolatæ contra eos sententiæ iustitiam & æquitatem cognoscant vniuersi, ne & ipsi, quæ sint ingratitudinis præmia videntes, eandem cum illis, sed Dei viam ingrediantur.*

Scholia in eundem Psalmum.

Confitemini Domino.) Illud, Inuocate: Symmachus, Prædicate, reddidit. Hortatur autem hic sermo, gratitudinis hymnum offerre, diuinaque beneficia prædicare. F

Annunciate inter gentes.) Manifestum est, quòd non solùm Iudæis, sed & gentibus prodesse satagat.

Cantate ei.) Hymnis illis ac concentibus rependite, & miracula ab illo facta ignorantes docete.

Laudamini.) Illud, ἐπαινεῖσθαι, id est, laudamini: Aquila reddidit, καυχᾶσθαι, id est, gloriamini. Admoneat autem hic sermonem, neque in diuitiis, neque in robore, neque in potentu, sed in scientia Dei gloriandum esse: sicut & Apostolus dicit, Qui gloriatur, in Domino glorietur.

Lætetur cor.) Lætitia namque spei in Deum fructus est.

Quærite Dominum.) Et vt doceat, quomodo hoc sit faciendum, subiungit, non semel atque iterum: sed per omnem vitam cæleste conuenit auxilium quærere, vtilitatemque illius reportare. Erunt enim qui hoc quærunt inexpugnabiles & inuicti. Quærite, inquit, & inuenietis, &c.

Mementote mirabilium eius.) Nolite obliuioni A tradere miracula quæ iusto iudicio ornata Dominus est operatus. Iudicia autem hic miracula illa appellat, quæ iustè sunt à Deo facta. Quoniam enim ea narrat quæ in Aegypto sunt facta, primùm supplicij Aegyptiorum iustitiã & æquitatem docet.

Indicia.

Semen Abraham.) Eosdem & Abrahæ semen & filios Iacob vocat, vtpote illius nepotes, & huius filios appellatos: electos verò ob id dicit, quòd præ omnibus gentibus populus Dei vocati essent. Hoc & sequentibus declarauit.

Ipse Dominus Deus noster.) Cum enim ipse sit omnium Deus ac Dominus, hos tamen populum sibi peculiarem appellauit.

Memor fuit.) Stabilitatem ac diuturnitatem promissionum Abrahæ factarum his verbis docet. Non enim hic sermo, vt quidam putant, hyperbolicus, sed verus ac diuinus est. Pollicitus enim est Deus, benedicturum se in semine Abrahæ omnes gentes. Est autem semen eius Christus, secundum carnem qui sempiternum habet B imperium, & regnum nulli perditioni obnoxium. Hoc autem & mille generationum mentio significat. Non enim numerum aliquem, sed diuturnitatem & æternitatem multitudo ista generationum innuit.

Quod disposuit ad Abraham.) Huius iuramenti & Moyses meminit. Dixit enim Deus ad Abraham, Per memetipsum iuraui, nisi benedicendo benedixero te, &c. De hoc iuramento & Isaacum admonuit & confirmauit, & fœdera sua cum Iacob renouauit. Et hæc sanè adimpleuit, per Mosen quidem posteros eorum ex Aegyptiorum seruitute liberans: per Iesum verò Naue terram promissam tradens, ac tandem promissionem hanc per Dominum Christum concludens & absoluens.

Funiculum hæreditatis vestræ.) Terræ dominatum, funiculum vocauit. Terram enim mensurationi eorum qui hanc acquisierant, propriam subiecit.

Cùm essent numero breui.) Hæc autem patribus C etiamnum paucis existentibus pollicitus fuerat. Declarat autem hoc pacto promittentis potentiam, quòd tam paucis tantæ terræ dominatum largiri potuit.

Paucissimi, & incolæ eius.) Incolæ namque & peregrini Patriarchæ permanserunt, idque non vno tantùm loco, sed nunc illo nunc alio tabernacula sua transtulerunt.

Non reliquit hominem.) Victores enim eos nocere conantium reddidit.

Et corripuit pro eis reges.) Ita in Pharaonem inquisiuit inquisitionibus magnis & horrendis, propter Saram vxorem Abrahæ. Ita noctu Abimelech perterrefecit, dicens, Ecce moriturus es propter Saram vxorem Abrahæ. Habet enim maritum. Ita Isaacum illis qui tum Palæstinam inhabitabant, verendum reddidit. Ita Laban homicidium meditanti comminatus est, dicens, Vide ne duri quidquam contra Iacob seruum meum loquaris. Vocat autem eos Christos, non quòd oleo vncti, sed quòd electi essent. Prophetam verò Abrahamũ & Deus ipse appellauit: Redde, inquit, vxorem viro isti. Est enim Propheta, & orabit pro te, & seruaberis. D

Et vocauit famem.) Peccatum castigationem accersit, castigatio verò vitam bestialem reprehendit, reprehensio vitæ conuersionem operatur. Famem itaque induxit propter iniquam mortalium tum temporis viuentium vitam. Veruntamen etiam sic colentium se rationem habuit.

Et omne firmamentum.) Hoc est, Quidquid alere poterat, rarum & carum reddidit.

Misit ante eos virum.) Vtraque significauit, & fratrum nequitiam, & Iosephi sapientiam. Malicia namque eorum competenter vsus est.

In seruum.) Non enim ipse eos ad hoc coegit, vt fratrem venderent: sed id maliciæ eorum concessit. Ipse verò conuenienter illa vsus ex seruo regem effecit, & descensum in Aegyptum moderatus est. Oportebat enim eos, qui populus Dei appellandi erant, miraculis ab ipso factis illustres reddi. Cura namque & protectio erga eos declarata Deum ipsorum prædicauit, & audientes luce cognitionis Dei illuminauit. E

Humiliauerunt.) Post adulterij namque calumniam in carcere moratus, & ferreis vinculis innexus est. Hoc autem Symmachus sic dixit, Ad ferrum transiit anima eius: pro eo quod est, Ad cędis vsque periculum peruenit.

Eloquium Domini.) Hæc omnia auri in morem probatus pertulit, non vt adulterationem virtutis Ioseph cognosceret: sed vt philosophiam illius aliis hominibus ostenderet, & veritatis archetypum proponeret.

Misit rex.) Et vt dispensationis huius vtilitatem ostenderet, subiecit, Vt erudiret principes eius, &c.

Constituit eum Dominum.) Inclytus enim coram rege, propter somniorum expositionem factus, potestatemque adeptus ad diuinam cognitionem & reliquos adduxit: & non verbis modò, sed & ipsis operibus ad eandem pietatem attraxit.

Et intrauit Israel.) Hæc, inquit, erat Patriarchæ occasio in Aegyptum commigrandi. Terram Cham, Aegyptum nominat, Quoniam Mesrem alter filius Cham fuit. Cham, enim, inquit, genuit Chus primogenitum, & Mesrem fratrem eius. Chus verò Aethiopiam S. scriptura vocat: Mesrem verò Aegyptum. Iacob verò & Israel eundem appellat. Illud enim nomen ex patribus sortitus est, hoc verò illi Deus ipsi imposuit. F

Et auxit populum suum.) Hoc & Exodi historia docet. Quanto enim magis illos, inquit, adfligebant Aegyptij, tanto plures reddebantur, & multiplicabat eos terra.

Conuertit

Conuertit cor eorum.) Mentem Aegyptiorũ ipse non mutauit, sed libertatem illis arbitrij permisit: & insidias non prohibuit, Israelitas tamen insidiatorum victores constituit.

Et dolum facerent.) Nunc enim obstetricibus Aegyptij præceperunt vt Hebræorum infantes masculos interimerent, nunc verò illos in fluuium abijci mandarunt: veruntamen etiam hoc pacto Israeliticum genus mortis machinamenta euasit.

A *Misit Moysen.*) Cũ enim istos ministros & seruos liberandorum cognatorum elegisset, miraculorum etiam virtutem illis commendauit.

Misit tenebras.) Non enim diuinis mandatis beati ministri contradicebant, sed quæ iussi erant faciebant: prolixissimamque Aegyptiis & triduanam noctem, immo caliginosiores etiam nocte tenebras inducebant. Nox enim, etiamsi sine luna sit, astrorum tamen splendorem nonnihil temperatur: illas verò tenebras Scriptura palpabiles vocat.

Conuertit aquas.) Non enim colorem aquarum tantùm, sed & ipsam gustus qualitatem mutauit, vt omnia piscium genera perderentur.

Et dedit terra.) Quoniam enim Hebræorum fœtus fluuio tradiderant, fluuij aquam in sanguinem mutauit, factum in illo homicidium arguens. Ranas verò illic ebullire fecit, in morem occisorum infantium repentes, ac domus eorum infestãtes, & vsque ad ipsos regios thalamos penetrantes.

B *Dixit & venit cynomyia.*) Verba sequuta sunt opera, & confestim Deo iubente ac Mose dicente, & cynomyia & scinefes terram repleurunt, non aliis hominibus perniciem inferentes, sed aduersariis Dei castigationem inducentes. Hoc significat cum dicit, In omnibus finibus eorum: hoc est, extra terminos Aegyptiorum nihil tale fieri videre licebat.

Posuit pluuias eorum.) Nubes enim consuetos partus suos mutabant, & pro pluuiis grandinem generabant. Flumina autem & flammæ cum grandine ferebantur, & contrariæ inter se naturæ aqua & ignis, sese mutuò non extinguebant: sed naturali pugna posita, concordes castigationem Aegyptiis inferebant. Et ob eam caussam vniuersa ab illis plantarum genera funditùs perdebantur.

Dixit, & venit locusta.) Per grandinem quidem & ignem, arbores perdidit: per locustam verò & bruchum, hortos, prata & segetes. Non enim fructum modò, sed & fœnum illorum consumpsit.

C *Et percußit omne primogenitum.*) Hanc postremam plagam Aegyptiis inflixit, postquã Iudæos ad egrediendum vrsit. Erat enim vnaquæque domus threnis referta. Plagam siquidem desideratioribus intulit, acerbius eos pungens, qui erga priores plagas stupidi fuerant.

Et eduxit eos.) Quoniam enim Hebræis Aegyptij non permiserant, vt res suas asportarent, cum suis illi etiam Aegyptiorum opes, quasi quandam seruitutis mercedem, absumpserunt. Non enim hoc iniustè Deus fieri præcepit, sed & iniurios corripuit, & iniuria affectos refocillauit.

Et non erat in tribubus eorum infirmus.) Plagarum enim, quæ Aegyptiis inferebantur, expertes fuerunt.

Lætata est Aegyptus.) Variis enim Aegyptij supplicijs perterrefacti, Hebræorum libertatem beneficij in se collati loco ducebant.

Expandit nubem.) Nubes enim eadem per diem illis tabernaculi vice erat, & Solis molestiam cohibebat: noctu verò ignea facta, lucis vsum suppeditabat. D

Petierunt, & venit coturnix.) Quoniam enim carnes concupierant, exhibuit illis auium istarum capturam: & panem petentibus, cælitus per nubes non pluuiam, sed escam suppeditauit. Et sitim illorum, admirandis petræ parturitionibus curauit: fluuios autem, riuos aquarum, perenniter è petra promanantes vocat.

Quoniam memor fuit.) Hæc omnia illis ob eam caussam tradidit, vt promissiones Abrahæ factas adimpleret.

Et dedit eis regiones gentium.) Non solùm enim eos Aegyptiaca seruitute liberauit, sed & terram Cananæorum dedit, atque alienorum laborũ dominos reddidit: & illos iustè puniens, & promissiones suas stabiliens. Quod autem haud immeritò eos qui terram Palæstinam inhabitabant eiecerit, per ea quidem docuit, quæ Iudæis in lege præcepit, vbi eos cauere iussit, ne politiam illorũ imitarentur: docuit verò & eo loco vbi Abrahæ possessionem huius terræ pollicitus est, quãnam ratione non statim dominatum illius dederit, sed longo tempore peregrinari permiserit. Nondum E enim (inquit) impleta sunt Ammorræorum peccata ad hoc vsque temporis, hoc est, Nõdum designarunt, quòd omnimodo dignum sit exitio, nec iustum est vt supplicium illis inferatur, nec conuenit vt propter maiores peccati præscientiam sententiæ condemnationis subijciatur, sed expectandus est rerum finis. Mensura namque & põdere vsus omnia guberno. Quapropter & triũ annorum periodum expecto. Ita & illos eiecit, & istis quæ promiserat reddidit.

Arbitror legendum esse, trium seculorum.

Et legem eius.) Dedit autem illis & terram promissam, & legem quoque, ac secundum hanc eos viuere iussit.

ARGVMENTVM PSAL. CV.

Præcedenti quidem Psalmo diuina beneficia propheticus sermo recensuit, in hoc verò & beneficiorum meminit, & supplicia illis illata præcipuè docet. Figuratus autem est hic Psalmus velut in persona piorũ communes ærumnas deplorãtium, & vt misericordiam consequantur orantium. F

Scholia in eundem Psalmum.

Confitemini Domino.) Et propter priora beneficia Dominum laudate, & spes meliores expectate. Bonus & benignus est Dominus. Deinde, quomodo humanam naturam miraculorum Dei narratio excellat, docet.

Quis loquetur.) Sermo non sufficit ad laudandum Dei omnium opificium.

Beati qui custodiunt.) Sensum peccati virtutis beatifica-

beatificatio excipit. Qui namque pœnas peccati dat, beatos eos prædicat, qui illo sunt liberati, & vitam suam iustitia ornarunt: beatum autem non eum dicit, qui semel vsus sit iustitia, sed qui semper vestigiis illius adhæret.

Memento nostri Domine.) Nouum populum significat, & Ecclesiam ex Gentibus, quam salute dignatus est Dominus, cuius communionem multitudo Iudæorum arripere docetur. Conueniunt autem huic sentētiæ, & quæ sequun-
A tur.

Ad videndum.) Oramus, inquit, vt nouæ gentis tuæ lætitiam sortiamur, ac bonitatis illi concessæ consortes reddamur.

Peccauimus.) Quandam enim veluti sortem transgressionis legum tuarum à patribus accipimus. Patres autem vocat, non sanctos Patriarchas, sed eos qui illis successerunt. Hoc enim per sequentia declarat.

Patres.

Patres nostri.) Cum tanta propter illos miracula facta sint in Aegypto, potentiam tamen tuam considerare noluerunt.

Non fuerunt memores.) Cum enim Aegyptios videret insectantes, & mare fugæ obsistere, auxilium tuum expectare nolebant, sed contra Mosen vociferabantur, dicentes, Quasi non sint monumenta in Aegypto, eduxisti nos, vt occidas nos in hac solitudine. Veruntamen eos etiam cum ingrati apparerent, salute dignatus est. Hoc enim subiecit,

Et saluauit eos.) Verbo namque mare nuda-
B tum, spaciosum & planum reddidit. Quoniam enim in solitudine multa est currentibus facilitas, eo quòd neque plantæ sint aut arbusta, quæ transeundi copiam negent: per solitudinis comparationem hanc transeundi maris facilitatem expressit.

Operuit aqua.) Eadem enim vnda Hebræis salutem, & Aegyptiis supplicium attulit.

Et crediderunt verbo eius.) Viris Deum laudantibus Moses, mulierum verò choro Maria prophetissa præfuit. Est autem scripta oda illa.

Citò defecerunt.) Cùm tanta ac talia haberent diuinæ potentiæ pignora, non petierunt vt quæ necessaria erant acciperent: neque diuinum munus expectarunt, sed conuiciis contra sanctos ministros Dei vsi sunt.

Et dedit eis petitionem ipsorum.) Petitionem hîc concupiscentiam vocauit. Non enim petierunt, sed obloquuti sunt. Et tamen nihilominus illis abundanter ad cibum omnia dedit.

Et irritauerunt Mosen.) Core siquidem & cœtus
C illius, sacerdotium ad se rapere conabantur: Dathan verò & Abiron aliam meditabantur tyrannidem.

Aperta est terra.) Dathan namque & Abiron, cum vniuerso suo exercitu submersi sunt: Core verò & qui cum illo erant, cælesti igne conflagrarunt. Has autem pœnas de istis sumpsit Deus, vt reliquos rectè sapere cogeret: verùm nihil emendationis ex eo admittere voluerunt. Et hoc narratio eorum quæ ausi sunt, declarat.

Quare Deus Dathā, Abiron, & Core percusserit.

Et fecerunt vitulum.) Non simpliciter montis huius meminit, sed vt impietatis excessum doceret. In hoc enim monte Dominus apparuerat, in hoc monte terroribus eos, post plurimam ignis ostentationem tubis etiam vsus, ac tonitruis grauiter insonando, & cum tantis ostentis legem ferendo repleuerat.

Et mutauerunt gloriam suam.) Adorauerunt sculptile. Et hoc alterius stultitiæ accusationem habet. Admodum conuenienter insipientiam eorum reprehendit. Loco enim eius, qui tanta miracula ediderat, honorarunt imaginem vituli, cuius archetypus cibo opus habet. Cibus autem vituli D
non panis est, sed herba & fœnum.

Obliti sunt Deum.) Sic enim memores erant propriæ salutis, sic supplicij de Aegyptiis sumpti, sic magni maris rubri miraculi: verùm omnia simul respuerant.

Et dixit vt disperderet eos.) Cum enim dixisset Deus, Sine me, & ira accensus conteram eos, teque faciam in gentem magnam: respondit Moyses, siquidem remittis illis, hoc peccatum remitte: sin minus, dele me de libro quem scripsisti. Vide confidentiam viri. Vsqueadeò scilicet familiaris est Deo, quæ erga ipsum est virtus.

Moyses cōfidentia.

Et pro nihilo habuerunt terram.) Alterius inobedientiæ recordatur. Deo namque præcipiente, vt potissimum terram ingrederentur, timoris passionem ostendentes contrà reluctati sunt, Cananæos dicentes esse viros fortes, seipsos verò contra illorum aciem nulla præditos esse virtute. Erat autem hoc manifestum incredulitatis indicium. Debebant enim tantorum ac talium mi- E
raculorum spectatores aduersum omnia de Seruatoris sui virtute confidere.

Non audierunt vocem Domini.) Volebat de illis incredulitati pares sumere pœnas, verùm consueta benignitate vsus particularem dūtaxat pœnam illis inflixit.

Et vt deijceret semen eorum.) Iterum ad intemperantiam exorbitarunt, Moabitarum mulieribus commixti, illarumque impietatem edocti. Est autem Beelphegor simulacrum ab illis cultum, & Phegor simulacri huius locus vocatur: Baal verò ipsum simulacrum. Dicunt hoc quidam, Græcorum lingua Saturnum vocari. Sacrificia verò mortuorum vocat, inferias apud Græcos dictas, quas mortuis offerre solebant. Nec aberrauerit quisquam, si etiam eos qui dij vocabantur, mortuos appellet.

Beelphegor. Baal.

Et multiplicata est in eis ruina.) Rursus enim mortem illis immiserat.

Et stetit Phinees.) Quassationem Symma- F
chus plagam dixit. Docet autem hoc ipsa historia. Phinees enim Zambri cum Madianitide muliere manifestè sese commiscere ausum, arrepta hasta vnà cum muliere interemit. Huius autem zelo approbato Deus, & ipsum prædicauit, & supplicium quod reliquis intulerat, mutata sententia abrogauit.

Et irritauerunt eum ad aquas cōtradictionis.) Mosen enim, cum propter sororis mortem lugeret, accedentes, multa cum importunitate, quæ necessaria erant, requisierunt. Ille verò abiecta luctus mœstitia, conspectaque istorum intemperantia, furore & obliuione occupatus, non

Moysis hæsitatio.

non vt antea solita conuenientia diuino præcepto ministrauit: sed hæsitatione quadam verbis immixta petram percussit, & aquam eduxit. Hoc enim ipsa percunctatio declarabat. Dixit enim, inquit, Moses ad eos, Num ex hac petra aquam vobis educam? Et ob hanc caussam indignatus Deus, terram illi patribus promissam non dedit: sed hunc mori iussit, & per Iesum Naue promissionem suam præstitit. Non autem hoc ideo fecit, vt Mosen puniret, sicuti quibusdam videtur: sed vt alia quædam dispensaret. Primùm enim, cum Iudæorum insipientiam sciret, ne hunc Deum esse putarent. Qui namque vituli imaginem erexerunt, quem non cultum ei exhibuissent, qui tantorum miraculorum administer fuerat? Quapropter & hoc Deus curauit, vt monumentum eius lateret. Et præterea legem temporariam esse per ea quæ ipsi acciderant legislatori, ostendere volebat. Si enim ipse legislator promissa terra non est potitus, facilè poterat ex eo considerari, quòd neque reliqui diu essent diuina illa prouidentia vsuri. Postquam ad hunc modum ea quæ in solitudine acciderant narrauit, consequenter & eam illorum maliciam, quam in ipsa terra promissionis ostenderunt, reprehendit. Commixtionem enim gentium Deus, propter impietatis communicationem, prohibuerat cum principio finem complectens, & cum radice fructum destruens, atque ante minus malum quod peius erat cohibens. Illi verò etiam hîc diuinam legem transgredientes, neque impias gentes extermınarunt, neque commercium illarum vitarunt, sed peruersam earum politiam imitati sunt.

Quare Moyses terrâ promissionis non ingressus.

A

B

Et immolauerunt filios suos.) Colophonem impietatis eorum postremo loco reseruauit, nempe quòd terram sanguinibus filiorum & filiarum polluerunt, illorumque sacrificia cruentis dæmonibus obtulerunt. Deo namque ne legitima quidem, simulacris verò etiam liberorum mactationes obtulerunt.

Scortatio.

Et fornicati sunt.) Scortationem hîc non modò lasciuiam, sed & simulacrorum cultum vocat. Quoniam enim Deo coniuncti, cultum illorum dilexerũt, superstitionem hanc rectè scortationem vocauit.

Et tradidit eos in manus gentium.) Hec ipsa quoque Iudicum historia, immo & Regum commentarius docet. Nam aliquando eos Moabitis, aliquando & Amalechitis, nonnunquam & Madianitis, sæpenumero Philistæis tradidit, vt hac castigatione emendationem eorum procuraret.

C

Sæpe liberauit eos.) Postquam enim eos castigauerat, rursus benignum se exhibuit: ipsi verò illi contraria rependerunt.

Et vidit cum tribularentur.) Hoc & historiæ docent, quòd & Deum necessitate adacti, precati; & quòd precantes auditi sint.

Et memor fuit testamenti sui.) Propter promissiones enim ad patres factas, misericordiam illis impendit: pœnitentiam verò, castigationis cessationem vocat. Deus enim pœnitentiæ passioni non est obnoxius.

Et dedit eos in misericordias.) Ita Dominum mitigauerant, & ad misericordiam flexerant, atque vt captiuis libertatem daret permouerant.

Saluos nos fac Domine Deus noster.) Et hæc declarant propheticum sermonem eos docere, quomodo placandus sit Deus. Et Paulus futuram Iudæorum salutem per Eliam Thesbitem prædixit, Veniet enim, inquit lex, & auertet impietatem à Iacob, & hoc ipsis testamentum à me est, cum abstulero peccata eorum. Veruntamen expectandum non est, vt Ierusalem denuò secundum insipientiam fabulas restauretur, & cultus legalis, & irrationales victimæ, & circuncisio, & sabbatha, & vmbratilis aspersio, post sacrum baptisma restituantur (hæc enim anilium ac temulentorum hominum deliramenta sunt) sed vocatio, & veritatis cognitio, & fides in Dominum Christum, & noui Testamenti politia. D

Benedictus Dominus Deus Israel.) Laudatus enim in omnibus est Dominus, qui Deus Israelis appellatus, tantamque mortalium gratia salutem operatus est. Conuenit autem vt omnis populus ad laudantium vocem, Amen succinat. Illud enim Fiat, Hebræus Amen vocat: vnde & consuetudo hæc in Ecclesia permansit, vt sacerdotis doxologiæ populus per Amen astipuletur.

Amē quare succinitur in Ecclesia.

ARGVMENTVM PSAL. CVI.

E

Sæpenumero vetus Testamentum noui vmbram quandam esse ostendimus. Nihilo tamen minus illud ex hoc quoque Psalmo facilè cognosci poterit. Et Iudæorum enim liberationem, & omnium mortalium salutem prædicit. Multum autem consequentiæ ad præcedentes habet. Centesimus enim quartus narrationem promissionum ad Patriarchas à Deo factarum, & posteris illorum exhibitarum habuit. Hunc sequens, præter beneficiorum commemorationem etiam de Iudæorum ingratitudine, & de suppliciis illis propter hanc illatis docuit. Hic præsens de liberatione è captiuitate per inenarrabilem Dei benignitatem facta vaticinatur. Quoniam verò in illis, quæ nos concernunt adumbrata sunt, videamus in hoc Psalmo nostræ salutis vaticinia. Maxima namque prophetiæ huius portio nobis magis quàm illis conuenit.

Scholia in eundem Psalmum.

Confitemini.) Iterum ad laudandum Deum hortatur, caussam verò hymnodiæ huius benignitatem Dei esse dicit. F

Dicant qui redempti sunt.) Et Iudæos Babylonica seruitute, & nos diabolica tyrannide liberatos, Deum semper laudare conuenit.

Et de regionibus.) De Iudæis quidem hoc ad istum modum factum non cognoui. Per orbem enim vniuersum dispersi agunt. Ecclesiam verò ex gentibus in omnibus orbis regionibus vocauit & congregauit, & huius congregationes vbique terrarum & marium cernere licet.

Errauerunt in solitudine.) Neque enim Iudęi potentiam

tentiam eorum à quibus captiui detinentur effugere, & patriam suam recuperare: neque qui ex gentibus crediderunt, ante Seruatoris incarnationem, piam politiam inuenire potuerunt.

Fames verbi Dei.

Esurientes & sitientes.) Diuinæ doctrinæ fames & hos & illos adflixit. Iudæi siquidem in Babylone seruientes & sacerdotibus destituebantur, & cultum legitimum seruare nequibant: gentes verò neque legem Dei acceperant, neque spiritalem doctrinam, per quam aluntur A animæ, consequebantur. Hanc sanè famem Iudæis Deus comminatus est. Adducam enim, inquit, super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini.

Et clamauerunt ad Dominum.) Qui reliquos inter Iudæos pietate excellebant, orationem hanc Deo obtulerunt. Et hoc nos prophetia Danielis docet. Ipse namque & tres pueri pro omnibus Deo supplicantes misericordiam quæsierunt: gentes verò cum ærumnis conflictantes ingemuerunt, ac ploratibus insolabilibus resurrectionis spem non habentes vsi sunt. Solutionem quidem vrgentium malorũ apud Deum omnium non quæsierunt, attamen gementes vidit benignus Deus, misericordiamque exhibuit.

Et deduxit eos in viam rectam.) Iudæis quidem per Cyrum Persarum regem reditum largitus est, gentes verò per sanctos Apostolos direxit, supernamque ciuitatem ostendit, cuius fabricaB tor & conditor ipse est.

Confiteantur Domino.) Illud, Et mirabilia eius, &c. sic reddidit Symmachus, Portenta eius, quæ in filios hominum, &c. Gratitudinis hymnum nec misericordia, nec mirabilia Dei: sed qui tantis bonis potiti sunt, Deo offerunt. Admirabilis quidem erat Iudæorum liberatio, admirabilior verò est totius orbis salus, & ad meliora conuersio. Horum autem omnium conciliatrix est misericordia. Non enim propter iustitias nostras quas profecerimus nos, inquit Apostolus: sed secundum multam misericordiam seruauit nos, &c.

Quia satiauit animam.) Et Iudæos fame & adflictione implicatos, ac tabefactos etiam fame, malis quibus premebantur, liberauit, & vniuersam mortalium naturam diuinis doctrinis aluit, caligineque ignorantiæ exemptam luce cognitionis suæ illuminauit, ac resurrectionis spem dedit, deinde & fortia peccatorum vincula disC rupit. Catenis enim suorum quisque peccatorum constringitur. Et væ illis qui peccatum suum attrahunt velut fune longa, & iniquitates suas quasi loro iugalis vituli.

Et clamauerunt ad Dominum.) Harum omnium molestiarum cùm Iudæis tum omnibus mortalibus caussa peccatum est. Illi namque pœnas dantes Babylonicæ traditi sunt seruituti, & vniuersi mortales post mandati transgreßionem laborum subiecti sunt miseriæ. Tantis autem calamitatibus conclusi, cum nullam omnino vrgentium malorum solutionem inuenirent, ipse idem qui eos illis deputauerat, etiam liberationem ab illis largitus est.

Et eduxit eos è tenebris.) Et horum & illorũ misertus, hos quidem vrgentibus ærumnis, illos verò ignorantiæ tenebris liberauit, ac seruitutis vinculum disrupit.

Quia contriuit portas.) Portas æreas & vectes ferreos de eo posuit, quòd mala ista euadi nequirent. Quemadmodum enim impoßibile est, vt qui intra tales portas & vectes conclusus tenetur, effugiat: ita & Iudæis impoßibile erat Babylonicam seruitutem, & omnibus mortalibus mortis euadere potentiam. Sola misericordia Dei D & huius & illius imperium destruere, ac tristium solutionem largiri valuit.

Propter iniustitias enim suas.) Neque Iudæi neque omnis humana natura in tristia immeritò inciderunt, sed & illi & isti delictorum pœnas dederunt. Attamen vtrosque Deus salute dignatus est.

Omnem escam.) Iudæi namque multitudine malorum comprehensi, ipsam quoque escam auersabantur. Oblitus enim sum, inquit, comedere panem meum: gentes verò neque philosophorum suorum doctrinis attendere voluerunt. Quapropter & alij Socratem morte condemnarunt, alij Anaxarchum insolentis supplicij formam posuerunt, alij Pythagoræ successores flagellarunt, immaturamque mortem illis intulerunt. Veruntamen & istis Deus immortalem cibum tradi curauit, persuasitque vt ad hanc animo propenso accurrerent, & è portis mortis illos liberauit.

Misit verbum suum.) Deinde & modum salu- E tis docet. Deus enim verbum, homo factus & missus, vt homo, (vt Deus enim incircumscriptus est) omnis generis animarum vulnera sanauit, & corruptas cogitationes incolumes reddidit.

Confiteantur Domino misericordiæ eius.) Pro his omnibus vtique æquum est Deum laudare, tanta vsum misericordia, & inopinam nobis salutem largitum: deinde & ignorantes docere, & quosuis ad hymnodiam excitare. Sacrificium verò laudis Deo offerre præcepit, & non irrationalium animalium victimas. Nam & hoc loco legalem cultum reijcit. Hoc verò sacrificium, gratiarum actionem reddidit Aquila.

Simile.

Qui descendunt mare.) Parabolicè ista posuit. Dicit autem, quòd quemadmodum nauigantes præcipuè diuinam magnificentiam in periculosos quidem fluctus incidentes vident, præter omnem verò humanam spem salute po- F tiuntur: ita & Iudæi in illas suas calamitates inciderunt, libertatemque diuinitùs consequuti sunt, atque ita potentiam Dei cognouerunt. Quanquam & omnes homines inopinam rerum mutationem, & pristrini erroris oblationem, animarum tranquillitatem, ac resurrectionis portum conspicati, mortis principem admirati sunt.

Dixit & stetit.) Per hæc docet, quòd nutu Dei & tristia & iucunda accidant.

Ascendunt vsque ad cælos.) Manet in tropo, & videtur quidem de nauigantibus loqui: significat autem per hæc multiuarias naturæ ærumnas, quas

quas nemo humana sapientia vsus dissoluere valeat. Neque enim naucleri iam hac iam illac temulentorum in morem iactati, quando fluctus supereminent, etiamsi vniuersam nauigandi artem adferant, pericula illa superare valent.

Et clamauerunt ad Dominum.) Et illis qui nauigantes se inuocant: auxilium suum porrigit & annuit, & confestim tempestas in tranquillam auram conuertitur, & pelagus procellis liberatur: & qui rebus tristibus conflictabantur, per ipsius
A gratiam malorum mutationem, sicut & Iudæi seruitutis inueniunt.

Et deduxit eos ad portum.) Voluit, & solutio facta est malorum, & pro fluctibus portus apparuit. Hoc autem nobis magis congruit, quàm illis. Diuinam enim nobis scientiam dedit.

Confiteantur Domino misericordiæ eius.) Et hoc à gentibus fidelibus fieri cernere licet. In omnibus enim per orbem Ecclesiis sacro considente cœtu, vniuersus populus benefactorem admiranda diuinæ benignitatis opera recensens, laudat.

Nota de statu populi in Ecclesia.

Posuit flumina in desertum.) Laudant autem eum, qui salutem consequuti inopinam mutationem vident. Qui namque olim multis propheticis fluuiis irrigabantur, ac fructum tempestiuum Deo proferebant, iam ne modica quidem humiditate potiuntur.

Posuit desertum in stagna aquarum.) Gentes autem olim desertæ, & ne exiguam quidem guttam habentes, doctrinæ iam vndis alluunt, vt
B rationalia fluenta plus quàm necesse est consequutæ.

Et collocauit illic esurientes.) Eos enim qui olim fame spiritalis cibi contabescebant, in fluuiis illis habitare fecit, & piam illis politiam constituit.

Et seminauerunt agros.) Et hæc omnia tropicè dixit Propheta: & Dominus talibus est parabolis vsus, & nunc quidem Apostolos messores vocauit, nunc verò seipsum seminatorem & agricolam: & terram bonam, eos qui verbum haud magno negotio suscipiunt, fluenta dicta sunt, & semina. Et Apostolus dicit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus incrementum dedit. Et iterum, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Seminarum itaque D. Apostoli diuinas prædicationes ac rationales Deo plantauerunt hortos, illique tempestiuum iustitiæ fructum attulerunt. Similiter & quotquot post illos docendi munus acceperunt, eadem perseuranter fecerunt.

C *Et benedixit eis.*) Qui namque in benedictionibus seminat, in benedictionibus & metet, sicut D. Apostolus dicit, Iumenta verò eos vocat, qui ab ipsis sunt pasti, quos & ipse Dominus virtute patrandorum miraculorum subministrata, crescere fecit. Et Lucas in Actis testis est dicens, Dominus verò Ecclesiæ quotidie addebat qui saluabantur. Deinde iterum de malis illis vaticinatur, quæ Iudæis acciderunt.

Et pauci facti sunt.) Itaque qui olim desertum & arida loca inhabitarunt, tanta potiti sunt fœlicitate & benedictione: qui verò propheticorum fluminum irrigationem consequuti fuerant, postea illa propter animi maliciam destituti in multiuarias ærumnas inciderunt, & per orbem vniuersum dispersi sunt, ita vt populosissima illorum ciuitas à paucis inhabitetur.

Effusa est contentio.) Testantur de hoc vaticinio res ipsæ. Etenim qui videbantur ipsis principes esse & doctores, hos nullius fecit esse momenti.

Et errare fecit eos.) Symmachus sic, Et errare D
faciet eos in vanitate mentis. Deus errorem non inducit, sed immorigeros gubernatione sua destitutos ferri sinit. Illi autem inermes & inanes hac illac iactati oberrant. Hoc & Iudæis accidit. Rectam namque vitam deserentes, suas ipsorum cogitationes sequuntur.

Et adiuuit pauperem.) Gentes enim olim pauperes, nunc spiritales possident diuitias.

Et posuit sicut oues.) Aquila sic, Et leuabit pauperem ex inopia, & ponet sicut gregem cognationes. Curam enim eorum, sicut ouium suarum gerit, & illis tanquam cognatis secundum carnem prouidet.

Videbunt recti.) Hæc enim videntes, qui recta præditi sunt mente, lætitia replentur. Qui verò impiè & iniquè viuere volunt, ad terram despicere silereque iusto iudicio refrenati coguntur.

Quis sapiens.) Non enim cuiusuis est benignas Seruatoris intelligere & cognoscere dispensationes, sed eius qui sapientia & intellectu vtitur, E
& ad Dominum clamat, Illumina oculos meos, & considerabo mirabilia tua.

ARGVMENTVM PSAL. CVII.

Et hic Psalmus similiter de Iudæorũ è Babylone reditu, & Gentium salute vaticinatur. Multum autem cognationis habet cum 55. & 56. Psalmis.

Scholia in eundem Psalmum.

PAratum cor meum Deus.) Iam antea diximus, Prophetam gloriam suam vocare propheticam gratiam. Prophetica melodia vsus, inquit, dicam tibi Domine, quàm firmo sim corde, & ad suscipiendam D. gratiam tuam parato.

Exurge Psalterium & cithara.) Psalterium & citharam Propheta seipsum vocat, velut enim musico quodam organo, in seipso propheticam melodiam sonabat: seipsum itaque ad hymnodiam excitans, pollicetur se hoc diluculo facturum, tanquam aliquando non ipse solus hymnum hunc F
oblaturus, sed cum innumeris gentibus & populis diuinam odam sonaturus. Diluculum autem Seruatoris incarnationem vocat. Illinc enim orta est lux veritatis, ex eo tempore B. Dauid per totum orbem Deo canit.

Diluculũ.

Quia magna est super cælos.) Omnia misericordiæ tuæ magnitudo vincit. Iam antea diximus quòd nubes vocet Prophetas, Apostolos, & quot quot docendi gratiam sunt consequuti. Per hos enim Deus, velut quasdam nubes spiritalem irrigationem hominibus profert.

Nubes qui sunt.

Exaltare super cælos Deus.) Hoc & Abacuc dixit,

dixit, Operuit cælos virtus eius. & Dauid, Quoniam exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos. Illud itaque, Exaltare, idem est atque, Ostẽde te exaltatum & omnibus superiorem, & omnis terra cognoscat gloriam tuam.

Vt liberentur dilecti tui.) Ostende potentiam tuam mortalibus omnibus, quos tibi coniunctos & charos facere dignatus es. Suscipe igitur orationem meam, ad dexterã tuam, id est, bonam operationem porrige.

A *Deus loquutus est.*) Hoc est, Loquutus est per gratiam Spiritus sancti.

Exultabo, & diuidam Sicimam.) Quod petiit Propheta, id consequutus est. Quoniam dixit, Exaltare: respondet iam Dominus dicens, Exaltabor. Deinde & modum exaltationis ostendit, dicens, Diuidam Sicimam. Sicima ciuitas erat Iosepho peculiariter tradita. Quin & conuallem, quæ pastorum tabernacula habet, ab integro habitatoribus replebo, redeuntibusque ipsis diuidi curabo.

Sicima.

Meus est Galaad.) Appropriabo mihi nõ solùm Manassem, sed & regionem eius. Galaad enim nomen est loci Manasses: Manasse verò appellatio tribus est. Sed & Ephraim priorem reddam potentiam: Iudam verò inter omnes tribus regnare faciam. Post reditum enim è Babylone tribus indiuisæ manserunt. Zorobabel autem & harum & illarũ princeps fuit: propriè verò Dominus Christus, qui ex Iuda secundum carnem ortus est, omnis creaturæ rex est.

Galaad. Manasse.

B *Moab lebes spei meæ.*) Tantũ autem virtutis populo meo præstabo, vt & Philistæis dominetur, & Moabitas & Idumæos subiectos habeat. Exactjus autem ista in Psal. 59. exposuimus, quapropter hic prolixi non sumus.

Quis deducet me.) Animi iucunditate Propheta ex bonorum vaticinio repletus, destructam vrbem restitutam, & Idumæos Iudæis subiectos videre cupit. Hæc autem, inquit, exhibere nemo poterit, nisi tu solus qui nos iam repulisti, seruireque iussisti.

Et non exibis Deus in virtutibus nostris.) Symmachus sic, Nec prodire volens cum exercitibus nostris. Neque enim vnquam te duce victi essemus.

Da nobis auxilium.) Fac igitur, vt cessent tristia. Vanum est enim, & inutile & nullius momenti, quodcunque humanum auxilium, si tu cooperatus non fueris.

In Deo faciemus virtutem.) Quapropter prouidentiam tuam imploramus. Per hanc enim solam inimicos vincere poterimus.

C

ARGVMENTVM PSAL. CVIII.

De aliquo dictus est hic Psalmus, Spiritu sancto de Iuda quædam per Dauidem: reliqua verò, de aliis prophetante. Est enim hic prophetiæ modus, & multis illum locis ad hunc modum constitutum reperimus. Et procemia quidem in alium, reliqua verò rursus in alium sunt dicta.

Scholia in eundem Psalmum.

DEus laudem meam.) Ne negligas, inquit, supplicium. Quæ facta sunt ad iudicium voca. Tu namque magnus es, & ista corrigere potes.

Loquuti sunt aduersum me.) Hoc enim potissimum Deum exacerbat, quando quæ praua sunt, multa circumspectione faciunt, qui illa exercent. Aliud enim est, si quisquam occupatus seducatur, vt opus malum faciat: & aliud, si quis malignè contra benefacientem agat. Quod enim dicit, Pro eo quod ego diligebam, detrahebant mihi: nihil aliud innuit, quàm quòd benefauenti contraria rependerint. Deinde dicit, Ego verò orabam. Cum hæc mihi, inquit, D ad hunc modum accidant, auxilium & opem abs te peto.

Cùm iudicatur.) Hoc est, Accusationi subijciatur à malis hominibus & insidiatoribus, nec victor illorum euadat. Hoc enim est, quod dicit, Cum iudicatur, exeat condemnatus. Deinde postquam de Iuda dixit, quomodo seipse condemnauerit, quomodo strangulatus sit, quomodo mortis sententiam contra seipsum tulerit, quomodo Apostolatus eius ad alium translatus sit: rursus priori materiæ inhæret. Adumbrata est autem hæc prophetia propter ingratitudinem Iudæorum. Innuitur autem, quod initio dixi, quẽdam sacerdotio post tempora reditus è Babylone insidiaturum fuisse: quod norunt intelligentiores, qui historiam inspiciunt. Et tali magna mala prædicit, priuationemque præsulatus, & omnia illi noxia accumulari, & vt nullam sortiatur nec patientiam nec benignitatem nec veniam, precatur.

Pro eo quòd non est recordatus.) Extremæ hoc E crudelitatis est, & multæ inhumanitatis. Quem enim misereri & ferre ac dirigere oportebat, hũc repulit & subuertit.

Et dilexit maledictionem.) Posteaquam multas illi ærumnas imprecatus est, ostendit principium & caussam harum non ex se, sed ex illo esse, qui ipsis operibus opem Dei respuerit, ac diuinã plagam sibi ipsi accerserit.

Et noluit benedictionem.) Hoc loco & vehementiam plagæ, & stabilitatem supplicij ostendit, declarans omnia mala mortalibus ex ipsis & proprij animi vicio accidere, quòd videlicet per opera & actus proprios bona à se pellant, seque ipsi pœnis subijciant.

Et induit maledictionem.) Hoc autem, inquit, inenarrabilem iram Dei ostendit, quòd tales mala ita occupant ac detinent, vt nec mutationem aliquam accipiant, sed corroborentur & firma in in illis permaneant.

Hoc opus eorum,) Hoc est, Istud sit supplicium, F hæc sit pœna eorum, qui in me insurgunt, & mihi insidiantur.

Et qui loquuntur mala.) Ergo & verborum acerbissima danda est ratio & pœna luenda.

Et tu Domine Domine.) Vide animi gratitudinem. Est enim hoc multis videre Scripturarum locis, quòd iniustè ab hominibus adfliguntur, multam fiduciæ occasionem habeant, ad acquirendum à Deo auxilium. Verùm hic illa neglecta, ad solam benignitatem Dei confugit: Fac mecum, inquit, propter nomen tuum: non quòd dignus sum, sed propter temetipsum, eo quòd benignus es & misericors.

Quapro-

Quapropter & subiicit. Quoniam bona est misericordia tua. Hominum enim misericordia talis non est: fit enim aliquando, vt & noxia sit & perniciosa. Dei verò vbique ad vtilitatem facit.

Libera me, quoniam egenus.) Non tanquam dignum aut iustum, sed vt subuersum & innumera mala perpessum. Talis enim est calamitatũ potentia, vt non corpus modò, sed & animum perturbet.

A *Sicut vmbra.*) Insidiarum vehementiam dicit, & se per iniuriam adfligentium indicendam maliciam, & simul quam ipse in talibus sedulitatem præstiterit.

Et ego factus sum opprobrium illis.) Tales enim sunt malorum animi, vt non solùm non reuereantur, quando iustum pietatem intendere vident: sed & probris afficiant, perstringant & insultent.

Et sciant quòd hæc sit manus tua.) Quid est, quòd hæc sit manus tua? Quòd auxilium hoc tuum sit, quòd tuum sit adiutorium. Non enim seruari tantùm cupio, sed & illos cognoscere, à quo sim seruatus.

Maledicent illi.) Quandam hìc philosophiam docet, quòd etiamsi mille modis maledictis petant, Deo benedicente non solùm nihil ab illis fit damni, sed & confusio ad eos ipsos auertatur.

B *Qui insurgunt in me.*) Nihil me molestiarũ perturbare poterit, lætitia nobis quæ abs te est, syncera permanente.

Induantur, qui detrahunt mihi.) Petit vt nõ solùm supplicio tradantur, sed & confusionem & pudorem induant.

Confitebor Domino.) Pro his omnibus gratitudinis loco hymnologiam Deo, & gratiarũ actionem offert, & in medio se theatri coram illis qui adsint, præconem illius futurum pollicetur.

ARGVMENTVM PSAL. CIX.

Non vnius tantùm personæ meminit in hoc Psalmo, sed vnius ad alteram loquentis. Aliquando autem thronus regni symbolum est, illic verò regni est identitas.

Scholia in eundem Psalmum.

Dixit Dominus.) Quando audis patrem ponere quosdam sub pedes filij, nihil inde turberis. Non enim hæc ita sunt dicta, quasi imbecillis sit

C filius. Quando igitur audis quòd pater subiecerit, ne putes filium extra hoc opus esse seclusum: & sicubi audieris filium subiecisse, ne dicas patrem alienum esse ab eo opere. Sunt enim communia illorum opera.

Virgam virtutis.) Virtutem eius dicit, & Sionis meminit, quoniam ex illa principium facta Christi sumpsere. Illic & legem dedit, illic miracula operatus est, illinc prædicatio sumptis initiis per vniuersum orbem obtinuit.

Et dominare.) In mediis, inquit, Græcis, in medijs Iudæis. Ita namque Ecclesiæ in medijs plantatæ sunt Græcis, in medijs Iudæis.

Tecum principium.) Non quòd nouissimè accesserit, sed quòd semper in te sit. Diem verò virtutis dixerit quisquam eam quæ fuit, nempe resurrectionis, siue nouissimè futuram. Vtraque maximæ virtutis demonstrationem habet. Indicium enim maximæ virtutis est, quòd morte mors euacuata est, & quæ alia sunt similia.

In splendoribus.) Etiam hoc de die illo & aduentu Domini futuro disserit. Splendorem verò hìc, pulchritudinem sanctorum dicit, qui D

splendore suo Solem excelluerunt, & adhuc excellent.

Ex vtero.) Veram hìc & minimè fucatam filij Dei generationem exprimit. Quemadmodum enim manum dicit, non vt ego Deo manum esse suspicer, sed vt opificij virtutem intelligam: ita & vteri meminit, vt exprimat generationis huius veritatem. Illud, Ante Luciferum, nõ ante ortum, sed ante naturam Luciferi dicit, antequam fieret Lucifer.

Iurauit Dominus.) Quemadmodum ira non est in Deo ira, sed operatio supplicij, & non passio: ita nec iuramentum. Non enim iurat Deus, sed quod omnino futurum est dicit. Quid est autem illud, Secundum ordinem Melchisedech, nisi propter mysteria, quod & ille Abrahæ panem & vinum attulit, & quòd sacerdotium illius fuerit à lege liberum, & propterea quòd nec finem, sicut & Paulus dicit, nec principium habuit?

Dominus à dextris tuis.) Quoniam dispensationem attigit, sermonẽ ad humiliora demittit, carni inditum esse auxilium dicens. Visa est enim car- E

nis natura sudorem & guttas sanguinis emisisse, & confortationem accepisse.

Iudicabit in nationibus.) Non aberrauerit quisquam, si hoc de illis dicat, qui contra Ecclesiam insurgunt, & de illis qui factorum suorum pœnas daturi sunt. Vel de Iudæis loquitur, quos funditùs multa cum vehementia perdidit.

De torrente in via bibit.) Hoc dicit, Nec cum fastu ingredietur, nec satellites habebit, cùm aduenerit: sed tenui ac frugali vitæ seipse tradet, ac tali vt de torrente sit bibiturus. Qualis enim mensa illius fuit, talis fuit & potus.

Propterea exaltabit caput.) Non solùm nihil illi tenuitas ista nocuit, sed & eum ad inenarrabilem sublimitatem euexit.

Scholia in Psalmum. CX.

Confitebor tibi Domine.) Quid est quòd dicit, In toto corde meo? vt breuiter dicam, Cùm F

omni animi prõpensione. Cor autem dixit, tanquam non simpliciter verbo, aut lingua aut ore tantùm: sed & ex animo Domino confessurus.

In consilio iustorum.) Itaque iudice syncero & concilio incorrupto opus est. Et manifesta erunt opera Dei, & multa admiratione referta.

Exquisita in omnes voluntates eius.) Exactè considerata, sufficientia & potentia ad faciendum voluntates eius, nec mutila nec deficientia. Et aliter, Quoniam ita sunt perfecta, vt attendentibus exactissimam rerum scientiam adferant.

Confeßio & magnificentia.) Singula, inquit, opera Dei visibilia, sufficiunt ad hoc vt spectatorem ad gratiarum actionem, laudandumque & glorificandum opificem permoueant.

Et iustitia eius.) Neque qui iniuriam infert, neque qui quęuis rapit, neque auarus vitam suam in pace finient. Omnium enim actorū suorum Deo rationem reddent. Deus enim est semper existēs, & perpetuam iustitiam habens.

Memoriam fecit.) Non defecit, inquit, sine intermissione mirabilia patrando. Hoc enim est quod dicit, Memoriam fecit mirabilium suorum, id est, Non cessauit, non destitit per omnes generationes mirabilia operari, & crassiores per portenta excitare.

A

Misericors & miserator Dominus.) Annunciat illis mirabilia sua, & prouidentiam suam ipsis operibus ostendit, quòd hoc non sui commodi gratia, sed per misericordiam & philanthropian faciat.

Escam dedit.) Quánam ratione timentes hîc posuit? Non enim hos solos pascit. Solem quippe suū producit ac pluit super iustos & iniustos. Escam mihi hoc loco non corporalem, sed spiritualem dicere videtur. Hęc enim solis est timentibus ipsum destinata.

Memor erit in seculum.) Si namque ciuitates splendidas ædificaueris, non dices, Hoc tibi propter tuam accidisse iustitiam: sed propter testamentum cum patribus tuis erectum. hæc Moses dicit.

B

Virtutem operum suorum.) Tropæa namque inter eos erecta, abundè prædicationis loco sunt illis qui animum aduertunt. Acciderunt enim illa non humana consequentia, sed supra rationis captum. Cùm enim dicit, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo: idem est atque, Ostendit illis potentiam suam, non solùm gentes eijciendo, sed tali modo, per quem potissimum potentiam Dei perspicuè cognoscere poterant.

Opera manuum eius) Quoniam de potentia eius disseruit, disserit & de iusto illius iudicio, quòd non solùm potentiam in factis suis, sed & multā philanthropian ostenderit. Est enim in consueto sanctæ Scripturæ, vt veritatem pro philanthropia vsurpet. Si namque iustitiæ tantùm ratione vsus esset, omnia perijssent.

Veritas.

Fidelia.) Postquam de portentis, miraculis & operibus eius loquutus est, sermonem iam ad materiam præceptorum eius transfert. Non autem simpliciter, omnia mandata dixit, sed vt multa esse mandatorū genera admoneat, vtpote creationis, quæ naturæ ab initio sunt indita, scripta quoque & non scripta, propterea dictionem hanc posuit.

C

Facta in veritate.) Nihil hîc obliqui, nihil tortuosi, nihil obscuri, non sicut humanæ leges multum habent in se incommodi & obscuri, sed omnia ad commoditatem sunt instituta. Illæ namque mendaces, Dei verò veraces.

Redemptionem.) Secundum historiam quidem Iudæorum, secundum anagogen verò totius orbis liberationem dicit, quod & sequentia declarant.

Mandauit.) Nouum Testamentum dicit. Quoniam enim mandatorum ac legis meminit, illa verò transgreßionem & iram operata est, dixit Dominum liberationem populo suo per legem gratiæ misisse, vt vitæ conuersationem gratia dignam ostendamus.

Sanctum & terribile nomen eius.) Quoniā enim virtutem eius considerauit, numine quodam adflatur, & attonitus magnificentiæ illius consideratione redditus, in glorificationem desinit.

D

Initium sapientiæ.) Initium hîc, fons, radix & argumentum est. Quoniam enim tanta de Domino orbis dixit: iā consequenter subdit, eum qui hunc timet, omni adimpleri sapientia. Deinde ne dicat quisquam, sapientiam hanc in sola consistere scientia, subijcit,

Intellectus bonus.) Non enim satis est fides, nisi & vitæ conuersatio fidei conueniens accedat.

Scholia in Psalmum CXI.

BEatus vir qui timet Dominum.) Præcedenti psalmo timentem Domini sapientem, hîc verò illum beatum esse dixit, eo quòd reliqua omnia vanitas, & vmbra, & res viles sunt. Deinde quoniam & dæmones Deum timent, ne solùm timorem ad salutem sufficere putes, adijcit dicens,

In mandatis eius.) Hoc autem ideo dicit, vt vitā & politiam exactè institutam exigat. Et non simpliciter dicit, Mandata eius faciet, sed cum animi propensione & intensione, ita vt qui tales sunt, vehementer mandata Dei affectent.

E

Potens in terra erit semen eius.) De Iudæis hoc dictum est, sicuti res ipsa declarat (cùm enim illi pleni sint maledictione, quomodo aliis caussa benedictionis essent) sed & Ecclesia, quæ propter fidei communicationem semen eius hîc appellatur. In terra verò, dicit, quòd virtus in seipsa etiā antequam ex hac vita migremus, sicut dixi, retributionem habet.

Generatio rectorum benedicetur.) Vide hanc splendentem, & innumeros præcones ac celebratores habentem: idque non simpliciter quossuis, sed prudentes. Non enim poterit eam quisquam eorum hominum videre, qui adhuc humi repunt.

Gloria & diuitiæ.) Gloriam & diuitias Scriptura bonorum operum possessionem vocare solet. Quod si quisquam defluxis opibus dixerit, ne sic quidem deficiemus. * Quis enim erat Apostolis in pecunia ditior? Verū illi pecunia sublimiores erant.

F

*suspicor legendum, Quis enim non erat Apostolis, &c.

Et iustitia eius manet.) Vniuersam virtutem dicit sine iustitiā, sine philanthropian, quæ sanè perpetuò manent.

Exortum est in tenebris.) Quoniam beatum descripsit eum, qui Deum timet, & res eas dicit, quę illi in hac vita contingunt, videlicet quòd possessiones eius sint immortales, gloriaque potiturus, & in rebus molestis multam sit habiturus securitatem.

Misericors & miserator.) Si enim misericors est, & eos qui peccarunt venia dignatur: multò magis

magis eos qui quæ recta sunt faciunt, non despiciet, nec coronis destituet. Si verò iustus est, vt est, quod dignum est cuique reddet, etiãsi in hac vita non reddat.

Iucundus homo qui miseretur.) Vide quomodo præmia benigno statuat, quòd fructus eius perpetuò maneat, quòd tentationibus liberãdus, quòd pro Deo zelaturus, quodque peccatorum suorũ remissionem accepturus sit. Hoc enim quod dicit, Dispensabit sermones suos in iudicio, vel in A futuro die fiet: vel idem est atque, Concinna & disposita erunt illius omnia, nec quidquam erit in verbis eius, quod sit confusum.

In memoria æterna erit iustus.) Vide, quomodo non solùm in præsenti vita sua, sed & post mortem multos doceat & instituat. Vt enim illi qui vehementer sunt increduli, cognoscant fructum iusti manere perpetuò, tradit hîc illius experientiam: ostendens, quòd sæpè dixi, virtutem ante futura præmia, etiam in se ipsa habere retributionem.

Ab auditione mala non timebit.) Quemadmodum suprà non dixit, Quia in seculum non tentabitur: sed, quòd etiam si tentetur, in seculum tamen non moueatur: ita & hoc loco non dixit, Malum nuntium non audiet: sed, Non timebit, etiamsi audiat.

Paratum cor eius sperare in Domino.) Nihil est, inquit, quòd illum concutere, & præsentibus alligare valeat: sed totus per omnia Deo addictus est, & futuram spem solam præstolatur.

Confirmatum est cor eius.) Qui Deum propi- B tium habet, huic vtrinque, quæ securitatis sunt constant: nec quidquam est earum tribulationum, quæ in hac vita sunt, quod illum concutere possit.

Donec despiciat inimicos suos.) Quis autem tali homini inimicus est, nisi mali dæmones?

Dispersit, dedit pauperibus.) Quoniã multiplex est misericordiæ mensura (alius enim plus, alius minus dat) videamus qualem propheta misericordẽ describat: an talem qui de abundanti det, vel talem qui ea quæ habet euacuet. Manifestum est, quòd euacuantem ea quæ habet, & rebus suis non parcè vtentem. Non enim dicit, Diuisit: sed, Dispersit, vt largitatem misericordiæ exprimat.

Qui misericors.

Iustitia eius manet.) Quòd illum splendidum & inclytum esse dicit, hoc & in futuro illi seculo accidet, & in præsenti multa cum abundantia continget. Nemo enim ita splendidus est & gloriosus atque misericors.

C *Peccator videbit & irascetur.*) Vide peccatorem, ne interea quidem dum tabesit, reprehendere: & contra alacrem virtutis aspectum respicere audentem, sed & animo tabescentem, & conceptum dolorem dentibus significantem: verbum verò ne vllum quidem proferre audentem, sed tabescentem, ac se ipsum consumentem.

Desiderium peccatorum peribit.) Quid est quod dicit, Nusquam consistet? Sunt enim desiderata illi fluxa ac transitoria, & desiderium res ipsas imitatur, extinctum & perditum, & quòd radicem ne vllam quidem habeat.

Scholia in Psalmum CXII.

Laus quid.

Laudate pueri Dominum.) Multa est in Scripturis laudum istarum commendatio. Laus enim res est non cuiussis, sed quoddam sacrificium & oblatio Deo accepta. Non hoc autem solùm videndum est ex isto psalmo, sed quòd etiam ad consonantiam inducat. Non enim vni aut duobus loquitur, sed vniuerso populo: & numero plurali vtitur, mandatque singulis, vt D quisque etiam apud se orans, orationem Deo pro fratribus offerat. Quid autem sibi vult, quòd adijcit, Laudate nomen Domini? Significat hæc particula potissimum loquentis affectum. Innuit autem & aliud, nempe, vt nomen eius per nos glorificetur, & laudabile ostendatur. Vult autem laudem eius per nostram relucere conuersationem.

Sit nomen Domini benedictum.) Largire nobis vt semper in virtute viuamus, quo nomen tuum benedictum sit & per nos. Quemadmodum enim blasphematur, si malè vixerimus: ita glorificatur, si virtutem amplexi fuerimus.

A solis ortu vsque ad occasum.) Non iam in Palæstina, neque in Iudæa tantùm, sed vbique per orbem. Quando verò? Quando nostra floruerunt, ita vt iam olim non solùm non benedictum sit nomen Domini in Palæstina, sed & blasphematum.

Excelsus super omnes gentes Dominus.) Quomodo excelsus? Quoniam magnificamus eum, non E ita, vt addamus illi aliquam sublimitatem, absit: sed dogmatibus, cultu, & reliquis modis omnibus, nihil de illo quod humile sit, sicut Iudæi sentientes, sed multo maiora & sublimiora.

Et super cælos gloria eius.) Noli eas duntaxat, quæ in terra sunt, videre creaturas, sed mente supra pulchritudinem illam spiritalem, supra illustrẽ angelorum politiam cõscende, ac tum scies quomodo in cælis sit gloria eius.

Quis sicut Dominus.) Quomodo in cælis habitat, qui cælum & terram implet? Quoniam sermo illi ad Iudæos crassiores existentes erat, hoc vsus est verbo, mentem eorum stupidam, & deos locis ac templis inclusos adorantem, paulatim ad cælestia subuehens.

In cælo & in terra.) Vbique est, & illic & hîc. Non enim perinde est ac si quisquam in cælo inclusus, procul ea quæ in terra sunt videat: sed vbique præsens, & omnibus præstò existens.

Deus vbique est.

Suscitans à terra inopem.) Magnæ admodum & F indicendæ virtutis est, quæ exilia sunt in altum extollere. Alibi contrarium etiam huius ponit, nempe quòd magna reddat exilia.

Et de stercore erigens pauperem.) Vilitatem hîc dicit, & quæ ex illa subita fit mutatio, ostendens omnia illi esse leuia & facilia. Deinde vt ostendat, quòd non solũ res, sed & ipsos naturæ fines trãsferre queat, subiungit.

Vt collocet eum cum principibus.) Ne diffidas homo tantam futuram esse mutationem. Non vides quæ quotidie fiant? humiles exaltari, & cum principibus collocari, ipsam naturam immuta-

ri, & sterilem matrem fieri. Hoc autem de Ecclesia quoque intelligendum est. Deo namque quæcunque vult, facilia sunt.

Scholia in Psalmum CXIII.

IN *exitu Israël de Aegypto.*) Hoc est, In egressu, in liberatione ab Aegypto. Non simpliciter ex Aegypto dicens, sed & è populo barbaro, A posito hostium nomine virtutem Dei ostendit: quòd populum tam barbarum eò adegit, vt nunc voluntarius, nunc coactus seruos suos dimiserit.

Facta est Iudæa.) Nam antea ea regia immunda erat, posteaquam verò populus iste rediit, facta est ciuitas ista sanctificatio eius, videlicet in Iudea propter sacrificia, & cultum, & reliquam sanctimoniam.

Israël potestas eius.) Hoc est, Sub principatu eius. Quanquam totus etiam orbis sub illius est principatu, isti tamen alio proprietatis modo illi coniuncti erant, quoniam & prophetas acceperunt, & reliqua cum ipsis maiora dispensata sunt.

Mare vidit & fugit.) Quid, inquit, de barbaris & gentibus dico, quando ipsa quoque creatura, ducem hunc verita, sese subduxerit ac cesserit? Non dixit, Cessit, aut sese subduxit: sed, Vidit & fugit, fugæ commemoratione velocitatem cessionis exprimere volens.

B *Iordanis conuersus est retrorsum.*) Vt enim discerent virtutem Dei, vbique esse extensam, nec loco inclusam, sed vbique præsentem ac miracula facientem, nunc in mari, nunc in fluminibus: & tum quidem sub Mose, posteà verò sub Iesu Naue populum per flumen traducentem.

Montes exultauerunt.) Animi iucunditatem, ac miraculorum magnitudinem hyperbolicè exprimere volens, inanimata tantum non tripudiantia & lætantia inducit.

Quid est tibi mare quòd fugisti.) Quemadmodum ista non ideo dixit, vt sensum daret inanimatis, sed vt hyperbolen ostenderet: ita & interrogationem produxit, non vt elementa responderent, sed vt rei insolentiam exprimeret. Vt enim nouum quid & insolens esse factum, quod non secundum naturæ seriem contigerit, significaret, interrogationem hanc induxit.

A facie Domini mota est terra.) Rursus hîc commotionem, obstupefactionem & ecstasim dicit, C vt factorum magnitudinem ostendat. Deinde vt significet, quanta sit vnius hominis virtus à seruo Dominum cognominat.

Qui conuertit petram in stagna aquarum.) Quam excusationem habebunt duri ac pertinaces, quãdo petra dura, & ægrè cedens præcepto Dei cessit. Rupem autem ideo dixit, quòd non facilè ferro cedat, sed ægrè superficietenus refringatur. Verùm & illa in aliam est mutata naturam, & præcepto conditoris iussa fontes emisit aquarum.

Non nobis Domine.) Non vt nos illustriores reddas, sed vt ipse potentiam tuam vbique manifestam facias. Aliàs: Ostende indignitatem eorum qui seruãtur (sumus enim innumeris malis digni) vt nomen tuum glorificetur.

Super misericordia tua.) Oportebat quidem nos nomine tuo, cùm vita, tum conuersatione nostra dare gloriam: verùm quoniam hoc neglexímus, adiuuando nos ipse hoc per misericordiam & benignitatem tuam effice.

Ne quando dicant.) Audio etiamnum multos ista orantes dicere, ac timendum erat, ne quando & D alij dicant, Vbi est Deus eorum quando ipsi rapiunt, adfligunt, & innumera mala faciunt? Deus verò intereà patienter agit.

Deus autem noster in cælo.) Aut cælestes virtutes dicit, aut imperia quæ facillimè adimplet. Quòd enim fortis sit & potens, quæ in cælo fiunt ostendunt. Si verò in terra non habet ad hunc modum, indignos seipsos constituunt, qui in culpa sunt.

Simulachra gentium.) Suprà de insania illorum commemorans dixit, quòd filios suos & filias dæmonijs sacrificauerint: hîc verò insensatam eorum stupiditatem notat, quòd inanimatis materijs adhærendo intabuerint, & omnia illorum membra recenset, vt suggillationem eorum amplificet.

Similes illis fiant.) Quanquam virtus sit Deo esse æqualem, hîc verò maledictio est. Cogita igitur qualésnam ipsi sint, quando similitudo illorũ pro extrema maledictione traducitur.

Et omnes qui confidunt.) At dicunt, Non est simulachrum ipsum Deus, sed qui in simulachro habitat. Hoc autem nomine ridiculum est, statuę videlicet ad extremi dedecoris argumẽtum esse affixum Gentium Deum. E

Domus Israël sperauit.) Sermonem diuidit in Israëlem, & sacerdotale genus, & eos qui ex gentibus accesserunt. Impares enim sunt sacerdos & idiota: sed amplius quiddã sacerdos habet, quocirca & diuisionem facit. Maiores enim illis facti sunt sacerdotes.

Dominus memor fuit nostri.) Quomodo benedixit eis? Panem eorum, aquam eorum, ingressus & exitus eorum, armenta eorum, & quòd eos populum peculiarem regnumque sacerdotale & alia innumera nominauit.

Pusillis cum maioribus.) Ne vnum quidem illorum genus sine benedictione erat, sed hæc ad omnes pertinuerunt.

Adijciat Dominus super vos.) Hac benedictione etiam in Aegypto existentes potiti sunt, tametsi innumera essent, quæ illam prohiberent, F vtpote ipsorum miseria, & præfectorum crudelitas: verùm nihil horum verbum Dei amputauit. At in istis quidem tum erat benedictio, verùm in nouo Testamento in multo potioribus existit.

Benedicti vos à Domino.) Rectè adiecit Domino. Hoc enim potissimum est benedictio. Sunt enim quidam etiam apud homines benedicti. Verùm humana est illorũ benedictio. Hæc verò maxima est.

Qui fecit cælum & terram.) Verba enim illius opera fiunt. Nam & cælum verbo fecit. Hoc te verbo suo quod tanta efficere potest benedicat.

Cælum

Cælum cæli Domino.) Sermone se ad captum infirmorum demittit, Deum cælo non includens. Neque illud, Cęlum & terram ego adimpleo, pro dignitate Dei, sed & ipsum ad captum imbecilliū dictum est. Dicitur autem cælum domus eius, propterea quòd is locus omni repurgatus est malitia.

Non mortui laudabunt te Domine.) Mortuos hîc non eos dicit, qui simpliciter vita functi: sed qui in impietate mortui sunt. Illi namque ad infernū
A descendunt. Quapropter & propheta dixit, Nos qui viuimus, de illis similiter loquens, qui in virtute viuunt.

Ex hoc nunc & vsque in seculum.) Neque in seculum quidem ac præsentē vitam, nisi soli illi qui perpetuò & cum gloria viuunt.

Scholia in Psalmum CXIIII.

DIlexi.) Non est quorumuis de hoc gaudere, quòd Deus orantes exaudit, & quæ vtilia sunt largitur. Sunt enim multi qui noxia volunt, illisque delectantur. Propheta verò non sic. Dilexit enim, quòd se Deus exaudiuit, & quæ vtilia erant dedit.

Quia inclinauit.) Iterum humanis verbis ascensum Dei exprimit. Non eram, inquit, ego dignus qui exaudirer, & tamen ipse ad me descendit.

Et in diebus meis.) Non resiliam ab oratione, propterea quòd exauditus sum: sed omnibus die-
B bus meis hoc opus faciam.

Circundederunt me dolores.) Satis, inquit, mihi ad id, vt à malis, quę me præmunt liberer, hoc solum est quòd Deum inuoco.

Tribulationem & dolorem inueni.) Vnū hoc tantū quęrit vt anima ipsi illęsa permaneat, nec quidquam vnde lætatur, patiatur. Hac enim incolumi existente, nulla est reliqua infelicitas quæ nocitura: quemadmodum & nulla prosperitas est quæ profutura sit.

Misericors Dominus & iustus.) Instruit auditorem, tantum non dicens, Ne despondeas animū, (est enim Deus misericors) nec animo sis remisso ac supino: est enim & iustus. Atque ita huius quidem socordiam amputat, illius verò desperationem erigit, vtriusque salutem quærens.

Et Deus noster miseretur.) Rectè dixit, Deus noster, ad distinctionem gentiū, quarum antea meminit: vt qui illos quidem mactare & occidere,
C erga hos verò misericors & benignus esse solitus sit.

Custodiens.) Quoniam enim rationem habemus, cùm quæ custodienda, tum quæ abiicienda sint erudientem, illius verò institutiones inanes sunt: propterea vbique prouidentiam Dei ponit, qua nisi potiatur homo, serpens vtique infantem in cunabilis existentem occideret. Neque enim mater neque quisquam alius ad auxilium sufficeret, nisi superno potiretur adiutorio.

Humiliatus sum.) Gemina hîc est gratiarum actio, cùm quòd in pericula incidere permisit, tum quòd in illa prolapsum non deseruit. Vtrumque enim beneficij genus est, & prius posteriori non cedit.

Conuertere.) De migratione ex hac vita loquitur. Est enim ab omnibus malis quæ in terra accidunt, liberatio & refocillatio: nec vltra timore subiacebit, qui bona cum spe vitam hanc terminat. Licet enim mors ex peccato sit introducta, attamen ad hoc illa Deus vtitur, vt nobis benefaciat.

Oculos meos à lachrymis) Non enim est illic dolor, neque mœstitia, neque lamentatio: quoniam D
non solū dolore illinc liberati sumus, sed & subuersionis & insidiarum victores euasimus.

Scholia in Psalmum CXV.

CRedidi, propter quod loquutus sum.) Nondum loquutus est, sed hoc quod iam loquitur dicit. Quid est autem quod loquitur? Cùm, inquit, de omnimoda Iudæorum vastatione cogitarem, non desperaui de mutatione illius in melius futura, sed hanc fide instructus, & speraui & annuntiaui.

Ego autem humiliatus sum.) Ego quidem vehemēter adflictus sum, animum verò non despondi.

Ego dixi in excessu meo.) Hoc est, In excessu calamitatis meæ, in magnitudine malorum. Tanta namque nos tentatio inuasit, ita vt ecstasim passus sim. Ecstasim autē hîc, stuporem ex malis inditum dicit. E

Omnis homo mendax.) Quemadmodum de segete dicimus, ꝙ mentita sit ac fefellerit, hoc est nihil attulerit, quòd spei de se conceptæ respondeat: sic & homo nullius est momēti ac vilis. Quapropter & propheta cōsiderata illius natura, quā sit reprehēsibilis, vt vilitatem eius ostendat, dicit, Omnis homo mēdax, hoc est, Nihil refert homo, nisi mendacem existimationem.

Quid retribuam Domino?) Quod me hominem, mendacium, & nullius momenti, ac vilem existentem tanto dono dignatus es.

Pro omnibus quæ retribuit mihi.) Hoc animi grati est, circumspicere ac quærere, quod benefactori pro acceptis beneficiis rependat: & posteaquam omnia expēderit, nihil tanti iudicare, quod dignè retribuat.

Calicem salutaris accipiam.) Calicem hîc & victimas, hymnos gratiarū actionis vocat. Hoc igitur est quod dicit, Nō habeo dignū aliquid quod repēdam: quòd verò habeo, hoc rependo, nempe F
victimam gratiarum actionis Deo, & propter salutem illum celebrabo.

Vota mea Domino reddam.) Promissa pollicitationes intelligit. In rebus enim malis ad Deum confugit, seque illi obligauit: pollicitus, si pericula effugisset, has se oblaturum hostias. Quoniam itaque soluta iam est calamitas, Vota, inquit, mea reddam.

Preciosa in conspectu Domini.) Et quę est hîc dictorum consequentia? Si diligenter inquisieris, inuenies admodum multam. Quoniam enim dixit, Quid retribuam Domino, vt beneficia ipsius

ostendat: non solum vitã illi, sed & mortem sanctorum præciosam esse dicit: idque non vulgariter vtcunque, sed quando ipse illam dispensatione sua admittit.

Ô Domine.) Non loquitur de communi seruitute, sed de ea quam multa cum amoris affectione, desiderio feruens, id quod maximè coronę est, exequebatur.

Ego seruus tuus.) Hoc est, Iam olim ex progenitoribus meis seruituti tuæ sum addictus, quod
A maximi ornamenti loco posuit.

Dirupisti vincula mea.) Non dixit, Soluisti: sed, Dirupisti, ita vt inutilia sint facta. Vincula verò hîc tribulationes dicit. Est enim vinculum aliquãdo bonum, vt cùm Apostolus dicit, In vinculo dilectionis.

Tibi sacrificabo.) Suprà quidem dixit, Calicem salutis accipiam: hîc verò, Tibi sacrificabo hostiam laudis: hoc est, Agam tibi gratias, teque laudabo.

Et in nomine Domini inuocabo.) Hoc autem fecit, non ad ostentationem, neque ad magnificentię gloriam: sed vt reliquos ad zelum suum sequẽdum induceret, & consortes gratiarum actionis reciperet.

Scholia in Psalmum CXVI.

LAudate Dominum.) Non enim vnam & alteram, siue tres gentes vocat: sed terram & ma-
B re in vniuersum, id quod per Christi factum est aduentum.

Quoniã cõfirmata est super nos misericordia eius.) Hoc est, Robusta facta est, & quauis petra solidior.

Scholia in Psalmum CXVII.

COnfitemini Domino.) Quosuis ad gratiarum actionis suæ communionem propheta, maximam bonorum summam in medium proponẽs, vocat.

Dicat nunc domus Israël.) Quid dicit dominus Israëlis? quũ mille captiuitates perpessa sit, & per orbem vniuersum ad seruiẽdum dispersa. Etiam, inquit. Hi namque testes sunt bonorum Dei, pluribusque potiti sunt quàm alij.

Dicat nunc domus Aaron.) Iterum sacerdotes separatos à reliquis ad hymnodiam vocat. Maiore etiam admodum illi fuerant honore potiti.

Dicat nunc.) Hi potissimum sunt, qui benigni-
C tatem Dei videre, & in omnibus bonitatem illius cognoscere possunt. Illud verò, In seculum, idem atque continuò, non interruptum, sed per omnia splendidum & declaratum.

De tribulatione inuocaui.) Non dixit, Quia dignus eram: sed, Quia inuocaui tantum, & oratio tantum valuit, vt calamitatem solueret. Non solũ autem tribulatione liberauit, sed & multam securitatem dedit. Hoc enim est quod dicit, Et exaudiuit me latitudine.

Dominus mihi adiutor.) Vides sublimitatem animi. Non dixit, Nihil patiar: sed, Etiamsi patiar, nõ timebo.

Dominus mihi adiutor.) Vides ipsum se non vlciscentem, nec pœnas exigentem, sed Deo vltionẽ permittentem.

Bonum est confidere in Domino.) Non dicit hoc per collationem. Est enim sacræ Scripturæ in cõsueto, tali loquendi modo vti: sed ad illorum captum sese demittit. Quid enim humana spe imbecillius? Spes verò, quæ in Deum est, non solum fortis est, sed & mutationem non habet. Non im D
pugnabatur bello aliquo, neque per aduersarios directè aduersantibus: sed internè correptus ac veluti sagena quadã conclusus erat, attamen ope Dei hæc omnia perrupit.

Circundiderunt me sicut apes.) Vides quomodo malorum magnitudinem per geminationẽ loquẽdo describat. Non enim simpliciter circundederãt, sed sicut apes, & velut ignis in spinis. Per apes innuit, q̃ propensi fuerint inimici & cupidi ad infestandum: per ignẽ verò, quàm intolerabilis fuerit illorum furor, & quàm inextinguibilis.

Impulsus, euersus sum vt caderem.) Ita, inquit, inualuerunt hæc mala, atque ita impulsus euersus sum, vt propè casurus ac prolapsurus fuerim. Verùm cùm iam in genua inclinaturus essem, tũ mihi auxilium suum Deus ostendit.

Fortitudo mea & laus mea Dominus.) Fortitudo eius, inquit, mea facta est: id est, auxilium meum. Quid est autem, Laus mea? Gloria mea, inquit, laus mea, illustratio mei. Non enim liberat tantũ, E
sed & splendidos & illustres facit, & cum gloria salutem largitur.

Vox exultationis & salutis.) Quando namque Deus omnia perficit, exultant illi qui victoria potiuntur: duplici nomine hilares, cùm quòd seruati sunt, tum quòd per Deum seruati sunt. Deinde vt & auxilij caussam ostendat dicit, In tabernaculis iustorum. Non dicit, In domibus: sed in tabernaculis, vt vilem & extemporariam illorum habitationem exprimat.

Dextera Domini fecit virtutem.) Postquã dixit, Dextera Domini fecit virtutẽ: subiungit, Dextera Domini exaltauit me. Non solum enim me potentem, inquit, sed & gloriosum reddidit.

Non moriar, sed viuam.) Mortem minabantur pericula, ego verò per te ereptus nõ moriar, sed viuam. Quòd si quis ista per anagogen intelligere voluerit, sunt & de resurrectione dicta. Illud enim, Non moriar, mortem non esse mortẽ ostendit. Qui enim, inquit, credit in me, etiamsi mor- F
tuus fuerit, viuet.

Et narrabo opera Domini.) Hoc potissimum viuentium est, vt & Deum laudent, & mirabilia eius omnibus annuncient. Opera Domini, inquit. Quæ opera Domini, dic quæso. Quæ narraturus est.

Castigans castigauit me Dominus.) Non solum ob id gratias agit, quòd liberatus est à malis, sed & quòd in illa incidit, maximam expertus gratiam, tentationis quoque vtilitatem prædicat. Morti enim, inquit, non tradidit me. Totũ enim in illius est potestate positum.

Aperite mihi portas iustitiæ.) Castigatis aperiuntur

riuntur portæ, castigationem verò reiicientibus peccata. Castigatus cũ fiducia dicit, Aperite mihi portas iustitiæ. Secundum anagogen verò, per portas cælum intelligendum est, quæ malis sunt occlusæ, quas per eleemosynam & iustitiam pulsare oportet.

Hæc porta Domini.) Sunt portæ perditionis, sunt portæ vitæ. Quoniã igitur multæ sunt, ideo insigne Dominicæ portæ dicit. Quapropter hæc est, inquit, porta Domini. Insigne huius est, quòd
A castigati per eam ingrediuntur.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me.) Non simpliciter exaudisti, sed primùm castigasti & emendasti. Quapropter & gratias agit, non solũ quòd exaudiuit, sed & quòd castigauit.

Lapidem quem reprobauerunt ædificantes.) Aedificantes Iudæos dicit, quoniam illi Christum reprobauerunt dicentes: Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Verùm qui ab illis reprobatus est, vsque adeò probatus apparuit, vt caput sit anguli factus. Non enim quiuis lapis angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui vtroque latere parietem connectat. Hoc est, vtramq; Gentem colligauit.

A Domino factum est illud.) Non erat humanum quòd factum est, nec angelorum nec archangelorum, sed ipsius Dei opus. Istud, inquit, intellige de angulo.

Et est mirabile in oculis nostris.) Credentium scilicet. Non enim omnibus innotuit. Et admirabilis est etiam anguli huius inopina synodus. Cru-
B cifixores enim in ignominia sunt, adoratores verò in gloria. Et doctrina hæc per orbem vniuersum cucurrit.

Hæc est dies, quam fecit Dominus.) Diem hîc non solis cursum, sed quæ præclarè in illa sunt gesta dicit: sicut diẽ malam, mala opera dicimus. Quod autem dicit: tale est, Opera Dei in illa facta, Deus fecit. Solus enim man⁹ illius erat, talia perficere. Exultemus autem, quòd tanta bona consequuti sumus. Non enim & hoc opus exiguum est, beneficia Dei cum animi iucunditate complecti.

O Domine saluum me fac.) Serua, inquit, eos qui beneficia tua sunt consequuti, viam illis redde expeditam, vt posteaquam illis potiti sunt, tantis bonis non excidant.

Benedictus qui venit.) Quæ nobis contigerunt, non in illis quæ facta sunt consistunt: sed ad alia plura progrediuntur, ad regnum & sortem cum Christo, &c. quæ omnia exprimere volens,
C dixit, Benedictus qui venit in nomine Domini.

Benediximus vobis de domo Domini.) Vniuersum populum fidelem dicit, benedictionem in domo domini consequutum. Vnde cuius autem gratia dixit, Benediximus, & vnde est ista felicitas? Quoniam Deus Dominus est, inquit, & illuxit nobis: loquitur verò de incarnatione, quòd cùm Deus esset, per carnem mundo apparuit. Cùm verò dicit, Et illuxit nobis, de dispensatione illius loquitur.

Constituite diem solennem.) Ad historiam rursus relicta prophetia regreditur. Quid est igitur quod dicit, Constituite diem solennem, &c. Secundum alium interpretem est, Sacrificate sacrificia: rursus secundum alium, Serta & ramos suspendite in templo: vtrum autem firmum sit, festum diem & panegyrim significat.

Deus meus es tu, & confitebor tibi.) Ostendit hîc quòd etiam absque beneficiis agendæ sint Deo gratiæ. Quod autem dicit tale est, Quoniam etiã siue bonis, quę consequutus sum, & gratias agam & confitebor, quoniam talem habeo Dominum ita magnum, ita sublimem, Illud verò, Exaltabo, D
idem est atque glorificabo, Deinde cùm plures ad hanc vocat, Deique philanthropiam vbique prædicat, perpetuitatem illius & immortalitatẽ canens. Quid enim dicit? Confitemini, inquit, Domino, &c.

ARGVMENTVM PSAL. CXVIII.

Multas ac varias D. Dauid rerum mutationes habuit. Et hostes enim fugit, & præ mœstitia ingemuit. Rursus & iucundam vitam habuit, & diuino tramite cucurrit, ambulandoq; offendit, ac rursus D. legibus adhæsit. Hæc igitur omnia simul præsenti hoc psalmo congeßit, & preces quas singulis temporibus Deo obtulit, inter se concinnatas, tanquam vnam quandam mortalibus vtilem doctrinam proposuit: docetq; per ea quæ dicit, quomodo poßibile sit practicam rectè exercere virtutem. Non negligit autem & dogmatum integritatem, sed moralibus documentis etiam horum doctrinam adijcit, vt sufficiat hic psalmus etiam eos qui perfectam virtutem aggrediuntur, perfectos in illa E
reddere: & ignauiter viuentes, ad diligentiam excitare, & abiectos recreare: & vt summatim dicam, omnis generis medelam variis mortalium paßionibus adhibere.

Scholia in eundem Psalmum.

B*Eati immaculati in via.*) Beatos eos prędicat, qui regiam viam constanter ac rectè ingrediũtur, nec ad dextram, nec ad sinistram à præceptis legis exorbitant. Qui verò illi sint, docet, Qui ambulant, inquit in lege Domini. Qui namque ad normam huius vitæ conuersationem instituunt, inculpatam vitam habent. viam enim vitã vocat. Hanc siquidem ab vtero ad sepulchrũ vsque ambulamus omnes.

Beati qui scrutantur.) Et decimumoctauum Psalmum, exponentes diximus, quid discriminis sit inter legem & testimonia, & iustificationes & iudicia & mandatum: recordabimur tamen hîc eorum summatim, quæ illic sunt dicta. Legem vocat, quæ à Deo data est per Moysen: mandata & F
præcepta eandem intelligit, tanquam regia auctoritate mandata & præcepta: iustificationem, tanquam quæ se rectè seruantem iustificare valeat: iudicia, vt quę sententias Dei & meritas retributiones, cùm eorum qui legitimè, tum eorũ qui præuaricatè, viuunt, ostendat. Testimonia, vt quæ contestetur, & ostendat quibus præuaricatores suppliciis sint subiiciendi. Beatos itaque etiam hoc loco eos dicit, qui testimonia Dei sine intermissione scrutantur, & Deum toto corde exquirunt.

Lex, testimonia, iustificationes, iudicia, & mãdatum.

Non enim qui operantur iniquitatem.) Hanc diuisionem & in primo Psalmo fecit. Nam & illic posteaquã eum, qui in lege Domini meditatur, beatum esse dixit, & meditationis huius fructũ ostendit, subiunxit, Non sic impij, &c. & hîc vbi immaculatos felices prædicauit, docet, quomodo iniquitatis operatores, relicta Dei via, aliam sibiipsi adornent.

Tu mandasti.) Per legem & prophetas & sacra quoque Euangelia hoc præcipit, & plena est tota
A sancta Scriptura huiusmodi mandato.

Vtinam dirigantur.) Quapropter oro, inquit, vt via mea lege tua veluti canone quodã dirigatur, vt & iustificationes tuas custodiam. Et vt fructum huius ostendat, subiicit.

Tunc non confundar.) Præuaricationis enim fructus est confusio. Sic & Apostolus dixit, Quem igitur fructum tunc in illis habuistis, de quibus nunc erubescitis? Qui verò mandata Dei implent, bonæ conscientiæ fiduciam habent.

Confitebor tibi in directione cordis.) De gratiarũ actione loquitur. Tunc, inquit, illibatũ hymnum offerre potero, quando omnia iudicia tua cognouero, & iuxta illa vixero.

Iustificationes tuas custodiam.) Fit sæpenumero, vt quosdam D. gratia ad breue tempus derelinquat, ipsorũ ex eo cõmodum procurans. Ita Elias derelictus, in timoris passionem incidit, & humanæ naturæ veritatem didicit: verùm mox per diuinam restitutus est gratiam. Ad hunc modũ &
B Petrus prolapsus est. Iudas verò D. prouidentia destitutus, parata est inimici præda factus. Rectè itaque propheta orat, ne vsquequaque derelinquatur, hoc est, ne omnibus modis D. prouidentiæ gratia destituatur, & alienus ab illa reddatur.

In quo corriget adolescentior.) Instabilis est iuuẽtus. Variis enim affectionũ fluctibus circumuoluitur. Opus itaque illi ductore est. Hoc verò est diuinorum eloquiorum proprium. Quòd enim armentario pullo est frenum & domitor, hoc iuuenibus est verbum Dei.

In toto corde meo.) Posuit hoc ad differentiam eorum, qui Deum non toto corde quærunt, sed illud in curas seculares & concupiscentias absurdas partiuntur.

In corde meo abscondi.) Qui terrenas diuitias possidet, non sinit eas quibusuis esse expositas, sed interioribus penetralibus abdit, quo furum manus effugiant: ita & qui spiritales diuitias habet, in animo suo illas abscondit, ne has
C per inanem gloriam animarum deprædatores furentur.

Benedictus es Domine.) Dignum est, inquit, vt ab omnibus lauderis. Quapropter oro vt abs te discam, quæ me iustificare valeant.

In labiis meis.) Quæ abs te didicero, ignorantes ea docebo.

In via testimoniorum tuorum.) Laboriosa quidẽ est virtutis via, verùm perfectis desideratissima. Iugum enim meum, inquit Dominus, suaue est, & onus meum leue. Hoc & propheticus sermo dicit, Diuitiis omnibus iucundior mihi est testimoniorum tuorum possessio. Illud, Sicut in omnibus, non est temerè adiectum, sed omnis generis diuitias significat. Sicut enim multa diuitiarum genera, sed hæc omnia complexus propheta, cum diuinis testimoniis contulit: itaque sibi desiderata & iucunda esse testimonia Dei dixit, sicut opum amatoribus omnia diuitiarum genera.

In mandatis tuis exercebor.) Huius, inquit, gratia continuam verborum tuorum meditationẽ habebo, & in viis tuis iter faciam.

In iustificationibus tuis.) Indelebilem eloquiorũ D tuorum memoriam, in meipso seruabo.

Retribue seruo tuo.) Auxilio tuo potitus mortẽ quàm infert peccatum, effugiam, & vitam quę ex verbis tuis est lucrifaciam.

Reuela oculos meos.) Non omnes qui diuina eloquia legunt, quæ in illis admiranda sunt considerant, nisi illi qui cælesti splendore potiuntur. Ob quam caussam & Paulus dicit, Quando conuersus fuerit ad Dominũ, auferetur operculum. Dominus autem spiritus est. Ipse quidem diuina luce illustratus, meritò clamauit, dicens, Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini contemplamur. Nos verò Dominum orare conuenit, vt operculum à mentis nostræ oculis auferat, diuinorumque nobis oraculorum virtutem ostendat.

Incola ego sum.) Incolam seipse nominat, oratq; ne vllo pacto diuina mandata in diuinis eruditus ignoret. Nouerat enim vitam hanc esse temporariam. At sunt qui pręsentibus bonis, quasi diuturnis, inflati, insolescant. E

Concupiuit anima mea.) Qui diuinas leges contemnunt, in morbum superbiæ incidunt. verùm iusto iudici pœnas dabunt. Accidit hoc Saüli, accidit Pharaoni, accidit Senacheribus & aliis innumeris. Cùm hoc sciret Propheta, tanquam propheta, subiecit.

Increpasti superbos.) Hanc maledictionem & lex transgressoribus ponit. Maledictus enim, inquit, omnis homo, qui non manet in iis quæ sunt in libro legis.

Aufer à me.) Probro prophetam affecit Nabal, seruum illum fugitiuum vocans: probris illum affecerunt & Chettæi. Horum itaque gratia dolens propheta, orauit vt opprobria hæc abiicerẽtur, tanquam ab eo qui diuina testimonia exquisierit. Non igitur congruũt præsentia verba probris, quæ Semei in eum coniecit. Nam illa post peccatum: quæ verò Nabal intulit, ante illud facta sunt.

Etenim sederunt.) Saul, & Abner, & Achitophel. F Ego verò dominationem tuam confitendo, in iustificationibus tuis meditabar.

Nam & testimonia tua.) Omni humana persuasione reiecta, tuis constitutionibus obedio.

Adhæsit pauimento.) Excellentiam humilitatis his verbis significauit. Vitam autem petit non indefinitè: sed eam quæ secundum legem Deo non sit dedecori.

Vias meas.) Acta mea tibi Domine manifestaui omnia, quapropter precationibus meis annue. Oro autem, vt iustificationes tuas exactè cognoscam.

Viam iustificationum.) Diuina nobis opus est intelligen-

intelligentia, vt virtutem secundum legem Dei exerceamus: & philanthropia vtitur, ad inanem gloriam nō respiciat: & qui religiosus est, humanam laudem non venetur: & qui castus est, castitatem non propter impudicitiæ turpitudinē, sed propter castitatis amorem exerceat. Rectè itaq; propheta orat, vt diuinam intelligentiam sortiatur, quo quæ sit iustitiæ via cognoscat.

Dormitauit anima mea.) Continuus peccati impulsus cogitationum vigorem sæpenumero dissoluit, & athletam, vt impudenter quid agat, adigit, & iniustitiam alios adfligentem operatur. Anima autem dissoluta somnum admittit, somnus verò mortem infert. Quapropter orat propheta vt cōfirmetur & corroboretur. Et in alio psalmo dicit, Illumina oculos meos, ne quando obdormiam in mortem, &c.

Viam iniquitatis.) Et hæc deprecatio necessaria est. Conuenit enim vt auxilium à Deo petamus, quo iniustitiæ viam auersemur, & iter veritatis eligamus, indebilemque testimoniorum Dei memoriam adferamus.

Adhæsi testimoniis.) Non simpliciter dicit, Sequutus sum: sed, Adhæsi. hoc est, Ne modico quidem tempore cogitationem meā semoui. Quærit autem & huiusmodi affectus fructum metere, nēpe, vt nullam turpitudinis & confusionis experiētiam capiat.

Viam mandatorum.) Vtrisq; opus est, cùm animi nostri proposito, tum prouidētia Dei. Neq; enim diuina gratia bonum nō habentibus propositum datur, neque humana natura virtutem rectè poterit exercere, sine cælesti auxilio. Hoc & propheta docet, cū dicit. Viam mādatorum tuorū, accepta abs te currendi facultate, inoffensè cucurri. Latitudinem enim, facultatē vocauit. Et alibi dicit, In tribulatione dilatasti mihi, &c.

Legem pone mihi Domine.) Symmachus reddidit, Ostende, Aquila verò & Theodotion, Illumina. Perpetuò, inquit, illustratione ac legislatione tua opus habeo, vt & cognoscā viam iustificationum tuarum, & hanc obtemperanter ambulem.

Da mihi.) Et Dominus dixit, Scrutamini Scripturas. Verùm scrutantibus illas opus est cælesti splendore, vt quod quærunt inueniant.

Deduc me in.) Ad decliuia solet aquæ natura deferri: & si quos egressus nacta fuerit, illò se totam recipit. Ad hunc modum & humana natura, diabolo viam ad peccatum aperiente, ad id quod peius est sese auertit. Ad modum itaque conuenienter orat propheta, vt cor suum ad diuina testimonia acclinetur, & vt effugere possit, ne ad vtramuis partem exorbitatem experiatur.

Auerte oculos.) Vanum est, quod inutile est ac nullius momenti. Et Salomon, Vanitas, inquit, vanitatum. Postquam autem de omnibus quę iucunda sunt disseruit, subiunxit, Et ecce omnia vanitas, & pręoccupatio spiritus. Orat igitur, vt animi ipsius oculi ad aliam contemplationem adiiciantur, & præsentium vanitate non delectentur: sed vt iuxta leges tuas vitæ conuersationem, inquit, instituam.

Statue seruo tuo.) Firmum me in verbis tuis, & immotū redde. Custodi me timore tuo, hoc est, Pręsit mihi timor tuus, terrens, nec sinens vt oraculis tuis excidam. Illud, Quod suspicatus sum, Aquila reddidit, Quod horrui, Symmachus verò, Quod vereor. Opprobriū autem hîc vocat, quòd à peccato acciderat. Hoc enim & horrebat & verebatur, & ob hoc suspectè viuebat. Et ideo caussam non subiunxit, sicut solet: quia iudicia tua exquisiui, aut custodiui. Non solum enim peccantibus comminatur, sed & resipiscentibus salutē pollicetur. Iudicia quippe, iustas Dei sentētias vocat. Cupienti, inquit, vitam, quæ sit in iustitia, largire. Omnes enim D. benignitate indigemus. Et qui extremum consequutus est virtutis verticem, hac indiget continuò.

Et veniat.) Salus tua inquit, secundum verbum tuum. Quam oraculis tuis pollicitus es salutem, largire, vt illis qui me subsannant confidenter loquar. Qui namque in ærumnis est, opprobria cū silentio tolerat: qui verò pro voto suo viuit, maliciosè opprobrantes redarguit.

Et respondebo exprobrantibus.) Quia speraui, inquit, in verbis tuis. Siquidem à promissione tua pependi, & hac spe ingredior.

Et ne auferas.) Veritatē nos propheta amare, & hāc à Deo multa cum animi propensione petere docet. Ita enim, inquit, ad legum tuarū custodiā propensior ero. Per secula autem, & futuram vitā significauit, in qua potissimùm omnibus pura & syncera diuinarum legum custodia dabitur.

Et ambulabam.) Multa, inquit, cum facultate ambulans, & iuxta mandata tua viuens, ne regiū quidem potentatum timui: sed multa cum fiducia coram illo loquutus sum. Legitima quippe vita, fiduciam procreat. Et testis huius est Dauid: qui antequam peccasset, Saüli confidenter est loqnutus. Et Elias iustitia fretus impietatem Achab redarguit. Et Paulus eadem vsus fiducia, ad Agrippam, & Festum & Felicem loquutus est. Sic & martyres.

Et leuaui.) Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Et qui fecit & docuit, hic magnus vocabitur. Quapropter & propheta meditationi actionem quoque adiecit. Cùm enim dixisset, Et meditabar in mandatis tuis: subiunxit, Et leuaui manus meas ad mandata tua, &c. Quæ namque per diuinas leges edoctus sum, ea & operibus exercui. Non enim auditores legis, sed factores, iusti sunt. Sine intermissione namq; meditationem illius exerceo.

Memor esto.) Cùm legem Deus poneret, beneuolentiam suā legis seruantibus pollicitus, transgressoribus verò supplicium cōminatus est. Orat itaque illum, vt promissionum suarū recordetur. Docuisti enim me (inquit) vt in illas sperem. Et vt spei huius vtilitatem ostendat, subiicit.

Superbi iniquè.) Superbos vocat Saülem, Absalom, regem Ammonitarum, qui tam iniqua in legatos ipsius designauit. Veruntamen illi quidem ad hunc modum comparati sunt, ego verò leges tuas sequutus sum. Possent ista victores martyres dicere.

Memor fui.) Cùm enim recordarer quæ Abelo, quæ Abrahæ, quæ patriarchæ Iacob acciderunt, quomodo in varias tentationes inciderint, &

rint,& quàm illustres eos tandem reddideris, sufficientem inde consolationem lucrifaciebam.

Defectio tenuit.) Ego quidem, cùm adfligerer, memoria iudiciorum tuorũ refocillabar: verùm multos videns legis tuæ transgressores, contristabar.

Cantabiles mihi.) Incola erat Dauid apud Philistæos, cùm à Saüle pulsus esset. Arbitror autem eum hoc loco non incolatus illius tẽpus, sed omnem vitam suam peregrinationem vocare. Transegit enim illam non vt habitator, sed vt peregrinus, inq; illa iustificationes Dei cãtando ambulauit. Ad hunc enim modum & reliqui interpretati sunt, Cantica erant mihi præcepta tua in loco peregrinationis meæ.

Memor fui in nocte.) Hoc enim perpetuò sanctorum chorus facit. Opinor autem noctẽ hîc, tentationum tempus nominari. Inuadunt enim homines noctis in morem. Hoc autem tempore præcipuè opus est Dei omnium memoria, quæ animũ recreat, & confidentẽ reddit, & contrarias cogitationis expellit.

Hæc facta.) Ita(inquit) vincere, & iustificationũ tuarum possessionem eligere potui.

Portio mea.) Non omnium portio Deus est, nisi eorum qui quę sacra & eximia sunt amplexantur. Ita sacerdotum & leuitarum portio ac sors est factus. Filiis enim Leui, inquit, non erit portio in medio fratrũ ipsorum. ego Dominus. Et Psal.15. Dominus(inquit) portio est hæreditatis meę, &c. Dicit igitur & hoc loco, Quoniã reliquis omnibus contẽptis, te habeo portionẽ & diuitias, qua propter & satago, vt leges tuas custodiam.

Precatus sum.) Vbiq; illud, In toto corde meo: adiicit, Legi etiã in hoc obsequens, Ad hunc enim modum Deus præcepit Dicens, Diliges Dominũ Deum tuum, &c.

Miserere mei.) Non erat indefinitè, vt misericordiam inueniat, sed secundum verbũ Dei. Hoc est, Secundum iudicium tuum, inquit, secundum voluntatem tuam. Hoc & nos pacto misericordiã quærere conuenit.

Cogitaui vias.) Hebræus habet, Vias meas: sicut & reliqui interpretes reddiderunt. Dicit autem, Cogitaui & expendi vias meas ad testimonia tua, direxique pedes meos.

Paratus sum.) Disposui enim me ac instruxi aduersus malorum insultus, nec passus sum tempestatẽ ex inopino ac subito impulsu. Ita & martyres cùm ante tum post Christum, &c.

Funes peccatorum.) Insidias siue dæmonum siue hominum, funes occasione à nexu sumpta vocauit. Ita & Esaias, Væ (inquit) qui peccatum suum velut fune longo trahunt. Cùm (inquit) funes isti me stringerent, diuinæ legis memoriam non excussi. Deinde & memoriæ huius caussam reddit.

Media nocte.) Non enim per diem modò, sed & noctu, qua maiore cũ voluptate somnus mortalibus obrepit, in laude tua perseueraui, iustasq; sententias tuas deprædicaui. Hoc & Paulus vnà cum Sila fecit.

Particeps ego sum.) Symmachus, Coniunctus sum dixit, Syrus verò dicit, Auersatus enim eos qui quæ voluntati tuæ sunt contraria ampleaxantur eos habui consortes, qui timorem tui plurimi faciunt, & in lege tua viuere volunt. Hoc & in alio Psalmo dicit, Mihi autem vehementer honorati sunt amici tui Deus.

Misericordia tua.) Super omnes(inquit) misericordiam largiter effundis, solemq; vniuersis producis: nec iram singulis diebus infers, sed patienter eos toleras, qui iniqua sunt ausi. Cùm itaque tanta benignitate vtaris, & me illa dignare, ac iustificationum tuarum scientiam largire.

Bonitatem fecisti.) Experientiam bonitatis tuæ præstitisti. Quapropter iterum oro, vt hac eadem potiar, & iuxta leges tuas viuam.

Bonitatem & disciplinam.) Sciebat propheta disciplinæ vtilitatem, quapropter illam acquirere petit. Bonitate namque vsus, disciplinam Deus infert: disciplina verò scientiam operatur. Ita & Ieremias, Castiga nos Domine, inquit, sed in iudicio: & non in furore, ne nos imminuas. Deinde vnde disciplinæ vtilitatem cognouerit docet.

Priusquam humiliarer.) Ego, inquit, mihi ipse disciplinam hanc conciliaui, Sententia supplicij libera est ab iniustitia. Peccatum consequuta est disciplina. Per disciplinã legum D. custodia perstat. Supplicio affectus sum, & reualui.

Bonus es tu Domine.) Reuera bonus es ac benignus. Quapropter sumpta fiducia peto, vt iustificationum tuarum abs te scientiam accipiam.

Multiplicata est.) Qui arrogantia vtuntur, omne genus insidiarum contra me consarcinarunt: verùm ego ad mandatorum tuorum normam dirigor.

Coagulatum est.) Conforme est hoc Prophetico dicto. Incrassatum est inquit, cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & obduratum est cor eorũ. Igitur illi quidem, inquit, cor habuerunt rebelle, & teneritudinem eius in duriciem mutarũt ipsi, & sicut lac congelarunt & coagularunt. Ego verò legis tuæ meditationi intabui.

Bonum mihi.) Gratiam propheta petit, & sanitatem quæ ex austerioribus est medici pharmacis prædicat.

Bona mihi lex oris tui.) Tametsi per filium regno sum pulsus, per disciplinam tamen legem tuam possedi, quam omnibus diuitiis precioliorẽ æstimo.

Statio secunda.

Manus tuæ.) Beneuolentiæ erga humanam naturam factorem admonet. Quoniam enim omnia verbo fabricauit, humanam ipse naturam finxisse dicitur, non manibus vsus (est enim incorporeus) sed quod in hac factura hominis maiorem ostenderit animi propensionem. Orat igitur plasmatorem, vt & intellectum facturæ suæ suppeditet.

Qui timent te.) Occasio, inquit, lætitiæ futurus sum piis, qui in te speraui, & misericordiam consequutus sum spei correspondentem.

Cognoui Domine.) Scio, inquit, quòd rectè ac iustè contra me pronunciasti, & ęrumnis me subiecisti.

Fiat

Fiat misericordia.) Verum consolationis iam & benignitatis tempus est, resipiscentibus enim beneuolentiam tuam promisisti. Hoc & per Esaiam dicit, Quando conuersus ingemueris, tunc saluaberis. Conuertimini ad me,& conuertar ad vos.

Veniant mihi.) Mortuum se,diuina beneuolentia destitutus putat,quapropter orat,vt diuina benignitate veluti vitæ restituatur.

Confundantur superbi.) Nō execratur inimicos, A sed pro illis orat. Confusio namque salutem operatur. Quam igitur ipse consequutus erat medelam,eandem vt & illi acquirant,petit.

Conuertantur ad.) Tanquam procul à choro iustorum propter peccatum semotus, & ab omnibus perinde atque à Deo reiectus,orat iterum vt ipsis viuatur, & communionem eorum recipiat. Hoc enim Symmachus clarius significauit,dicēs, Conuersentur mecum timentes te.

Fiat cor meum.) Cor enim macula liberum, liberum est ab omni confusione. Quapropter & mox initio psalmi immaculatos felices prædicauit.

Deficiunt qui.

Defecit in salutare.) Qui vehementer quod desiderant,si illo priuentur,deficere dicuntur, Sic qui valde sitiunt, si aqua destituantur, sic qui notum aliquem è peregrinatione reuersurum præstolantur, sic qui cum calamitatibus luctantes diuinam beneuolentiam expectant, si illa differatur, deficiunt.

Oraculum.

Defecerunt oculi.) Oraculum & promissio diuina & à Deo inspirata, Scriptura vocatur. Deficit itaque non is modò, qui diuinam promissionem expectat, & solutionem vrgentium malorū præstolatur: sed & qui diuina oracula legens sensum eorum exactè cognoscere cupit, & si hunc inueniat, consolationis & refocillationis loco ducit.

Corporis castigatio.

Quia factus sum.) Vter tepefactus laxatur,& inflatus tumet, in pruina verò obduratur & congelatur: ita habet & corporis natura. Delitiis laxatur & intumescit, & aduersus animam insurgit: religiosa verò adflictione & castigatione humiliatur & reprimitur. Et huius Paulus testis est clamans, Sed castigo corpus meum,& in seruitutem redigo,ne quo pacto fiat,vt cùm aliis prædicarim,ipse reprobus efficiar. Quin & ipse propheta,cùm à Saül pelleretur,affectionum victor erat: pace verò potitus, delitiarum lasciuiis labefactatus est. Humiliato itaque corpore diuinarum legum memoriam renouauit.

C *Quot sunt.*) Exiguum est humanæ naturæ tempus. Dies enim annorum nostrorum in ipsis, sunt septuaginta anni. Quando igitur mihi iudicabis, meque ab inimicis liberabis?

Narrauerunt mihi.) Suadebant quidam prophetæ,vt inimicos suos interimeret,ipse verò diuinæ legi obediens,iudicium Dei expectabat. Et nobis vtilissima est oraculorum istorum doctrina. Conuenit enim vt fugiamus, non solum Græcorum fabulas,& Iudæorum incredulitatem,sed & blasphema hæreticorum dogmata.

Omnia mandata.) Et ob eam caussam mihi legē tuam elegi.

Paulominus consummauerūt.) Multa est (inquit) inimicorum iniustitia & potentia. Parum enim abfuit,quin ipsa me vita priuassent.

Secundum misericordiam.) Animi modestia sermonem ornauit. Vitam enim non vt retributionem iustitiæ,sed vt donum misericordiæ testimoniorum Dei custodiam pollicitus petiit.

In æternum.) Præceptum tuum immota cæli cōuexa conseruat. Hoc autem & Psal. 148. dicit, Statuit ea in seculū,&c. Significat autē his verbis, angelorum cœtus cælum inhabitantes diuinā custodire legem,esseque à traditione liberos. D

In generatione & generationem.) Hanc enim & Iudæorum generatio,ei quæ post ipsam futura erat,conseruauit. Loquitur autem de populo Gentium, qui per Christum seruatorem salutem est consequutus.

Fundasti terram.) Terræ dedisti vt prolixissima diuturnitate perduret, mansitque sicuti præcepisti. Diuisisti diem à nocte,& illa secundum leges tuas certo itinere pergit. Omnia siquidē nutibus tuis obtemperant.

Nisi quòd lex.) Dicat hæc quisque piorum,vbi in calamitates inciderit. Dauid autem illa meritò dixit,à Saüle pulsus, & apud Philistæos & impios homines agere coactus. Communicasset enim cū illorum impietate, nisi secum diuinarum legum meditationem circumtulisset.

In æternum non obliuiscar.) Experientia siquidem edoctus iustificationes tuas producere vitā inextinguibilem illarum memoriam seruo.

Tuus sum.) Non omnes hac voce possumus vti. Mentitur enim peccator existens, si se seruū Dei E nominet. A quo enim quis victus est, illius est & seruituti subiectus. Itaque si peccatis liberati diuinas leges amplexi fuerimus, hac vti voce poterimus. Seruus peccati.

Me expectauerunt.) Quod hîc est ὑπέμειναν, id est sustinuerūt, Symmachus & Theodotion προσεδόκησαν, id est expectauerunt, reddiderunt. Illi quidem,inquit,se morti me tradituros esse sperarunt: ego verò testimoniis tuis attendens, vitam ex illis reportaui.

Omnis consummationis.) Symmachus sic, Omnis conatus vidi finem. Latum est mandatum valde. Omnia(inquit)humana finem,eumque velocem, habent. Mandatum verò tuum latum est & indelebile,ac seruantibus se vitam illam quę finē non habet & bona nullam mutationem admittentia conciliat.

Quomodo dilexi.) Non omnis qui diuinam legem adimplet,amando illam adimplet: sed alij timore ac formidine supplicij, alij verò gloriam quæ ab hominibus est venantes,alij synceri virtutis amatores,& ad ea quę bona sunt propensi,diuina præcepta adimplere satagunt. F

Super inimicos.) Diuinam legem ardenter amare propheta confessus, totum hoc diuinæ gratiæ deputat. Abs te enim sapientiam,inquit,& scientiam adeptus, legem tuam dilexi. Ampliorem enim mihi scientiam, quàm inimicis, es largitus. Quapropter illi me occidere satagunt, ego verò ne vltionem quidem de illis sumere sustineo. Aeternum namque virtutis fructum contemplor.

Super omnes.) Proprium regum est,vt doceant: sub-

subditorum verò, vt doceantur. Rex erat Saül, & ætate senior: verùm nec regia potestas illum, nec ætatis tempus, ad sapientiam instruxerant, sed benefactores suos occidere conabatur. Magnus verò Dauid cùm adhuc inter subditos constitutus, & ætate iunior esset, amorem sapientiæ complexus erat, & iniurium erga se neq; lacessere manibus iniustis, neque vlcisci sustinuit.

Ab omni via mala.) Nequit enim fieri, vt duas quisquam vias simul ingrediatur, iustitiæ videlicet & iniustitiæ: sed necesse est vt contrariam fugiat. Sic enim possibile est, vt diuinarum legum custodes reddamur.

A iudiciis tuis.) Cùm enim horum te legislatorem esse sciam, cum omni illa animi propensione sum amplexus.

Quàm dulcia.) Non enim ita oris mei gustum dulcedo mellis delectat, sicut animam meam eloquiorum tuorũ meditatio lætificat. Gutturis nãque mentionẽ fecit, tanquam organi vocis. Meditatio verò manifesta est. His vsus animus vtilitatẽ, quæ ex illis est reportat.

Guttur organum est vocis.

A mandatis tuis.) Cùm enim intelligerem quibus delecteris, omnia malitiæ genera sum auersatus.

Lucerna pedibus.) Non enim in tenebris ambulo, lege tua veluti lucerna quadam illuminatus. Sciendum autem est, quòd lucerna quidem nominata est lex, propterea quòd ægrè vnam gentem illuminauit, Seruator verò sol iustitiæ dictus est, vt qui totum orbem illustrarit. Ita & Ioannem Christus lucernam nominauit. Quoniã verò lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, orta iam erat, Apostolos quoque lucem appellauit: propterea quòd lucis huius participes facti, cunctos mortales illuminaturi essent.

Lux qui appellatur.

Iuraui & statui.) Firmum animi sui iudicium, iuramentum nominauit, eo quòd pleraque humanarum rerum iuramento firmantur.

Humiliatus sum.) Non simpliciter se, sed vehemẽter humiliatũ esse dicit: idq; cũ rex esset & propheta, virtuteq; & opulentia decoratus, & hostiũ domator: verùm nullo horum vnquam cõfidere sustinuit, sed diuina hæc esse dona censuit. Vitam verò non simpliciter petit: sed quę secundum verbum Dei, & legitima sit.

Voluntaria oris mei.) Rectè virtutis facta pleraq; ipsæ leges edicunt, quædam verò & animus pius adiicit: ita & sacrificiorũ alia quidem legalia, alia verò voluntaria erant. Quę pro peccatis erant, lege iubebantur offerri, & illa Deus veluti debitũ quoddam recipiebat: quę verò liberalitate quadã animi offerebantur, dona vocauit. Ita & nunc, resipiscentiam & iustitiam quidem Euangelica doctrina præcepit: virginitas verò & cõtinentia post nuptias, & paupertas & vita solitaria, voluntatis sunt opera, vltra leges progredientia. Talia igitur propheta voluntaria vocauit. Quæ namque non sunt legum subiecta necessitati, sed fructus sunt animi amore Dei præditi, rectè voluntaria appellauit.

Sacrificiorum differentia.

Opera voluntatis quæ sunt.

Anima mea.) A prouidentia siquidem tua custoditus legum tuarum non obliuiscar.

Posuerunt peccatores.) Multas mihi cùm homines tum dæmones insidias struunt, ego verò mandatorum tuorum viam erroris expertem ad ambulandum elegi.

Hæreditate acquisiui.) Testimonia tua hæreditatem esse sempiternam credens, propter possessionem eorum exulto.

Inclinaui cor meum.) Animæ consilium lanci est simile. Continet autem lancem mens imperium nacta. In piis cogitationibus necessitas accedit, vt lances ad ea quæ meliora sunt inclinent. Hoc se fecisse propheta dicit, Inclinaui, inquit, cor meum. Considerato namque fructu qui inde nascitur, cupidè illorum gratia certamina subiui. Et vt doceat, quomodo diuina elegerit, subiicit.

Iniquos odio.) Repulsis namque illis qui iniquè agere constituerunt, legem tuam elegi.

Declinate à me.) Hoc autem, inquit, nõ sine ope tua perfeci: sed auxilio tuo potitus, & spe in te collocata nutritus. Hæc absurdis cogitationibus, & illis qui malè consultabant dixi, ne quod mihi tale consilium suggererent. Mihi nãque vitam quæ secundũ leges tuas est, elegi: & illas omni diligentia scrutabor, ne me quidquam illarum fugiat.

A diuua me.) Hunc itaque scopum spectantem prouidentia tua dignare, ne spe frustratus confusione replear.

A diuua me.) Salutem quippe consequutus iustificationes tuas non negligam, sed eas perpetuò meditabor. Meditionem verò non eam quæ in verbis tantum, sed & eam quæ in operibus fit dicit.

Spreuisti omnes.) Hanc habebo erga mandata tua animi propensionem, reprehensibiles eos & ignominiosos factos esse sciens, qui illa sunt transgressi.

Præuaricantes reputaui.) Pro præuaricantes, Theodotion, Pro nihilo, Symmachus verò, Scoriam dixit. Propheta autem perinde se atque Deũ transgressores contemnere significauit. Omnem animi propensionem ad implendum diuina oracula attulit, vt gnarus quid damni præuaricatio illorum adferat.

Confige timore tuo.) Anima mea legi tuæ incumbit: verùm quoniam corpus aduersus hanc insurgit, oro vt membra illius timore tuo configantur, quo peccato mortua animæ ductui obsequatur. Similis est hæc particula Apostolico dicto, quo dicit, Mortificate membra vestra quę sunt super terram, scortationẽ, immunditiã, affectionẽ, &c. Et iterũ, Crucifixus sum cum Christo: viuo autẽ iam non ego, sed viuit in me Christus.

Feci iudicium.) Quoniam tuis obtemperare legibus volo, ne fiat vt inimicis exponar. Quis autem hodie tanta præditus est animi puritate, vt cum fiducia verbis istis vti possit? Gloriatio enim nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.

Suscipe seruum tuum.) Aquila verò & Theodotion, Fideiube dixerunt, hoc est, vera dicens non mentior, crede pollicenti seruo tuo, ipse fideiussor sis promissionis meæ: quoniam leges tuas adimplere satago.

Nõ calũnietur me.) Molesta res est, calũnia etiã si magnum

si magnum adferat premium. In hanc Ioseph preclarus incidit, & alij multi. Hortatur autem Dominus, vt oremus ne inducamur in tentationem. Nihil igitur absurdi ne propheta quidem hanc petitionem faciendo commisit.

Oculi mei defecerunt.) Iterum hoc versu eloquiũ promissionẽ vocauit. Sine intermissione, inquit, salutẽ abs te expecto, promissionisque tuæ finem præstolor. Defecerunt, autem dixit, vt desiderij vehementiam significet.

A *Fac cum.*) Cùm tantus esset virtutis operator, misericordiam tamen petiit: & vt salutem consequeretur, illam petijt: nec mercedem exegit, sed pro sola benignitate orauit.

Seruus tuus.) Omnes quidem homines natura sunt serui Dei: adoptione verò illi, qui dominationem Dei cupidè sunt amplexi. Cùm de numero istorum esset, seipse seruum Dei nominauit, & vt intellectum ad cognoscendum testimonia Dei consequeretur orauit.

Tempus faciendi.) Omnia in statera gubernat Deus. Diu quidem fert mortalium peccata: vbi verò patientiæ ipsius intuitu augeri malitiam videt, tum pœnas sumit. hoc igitur & hîc dicit, Tẽpus est Domine, vt ad auxiliandum adflictis exurgas. Hostes enim legem tuam vehemẽter proculcarunt.

Ideo dilexi.) Illi quidem legem tuam spreuerũt, ego verò mandata tua auro & lapidibus preciosis desiderabiliora iudico. Per Topasion quippe lapidẽ omnes reliquos significauit. Est etiam verisimile, hunc illis temporibus reliquis fuisse prelatum. [Topasion.]

B

Propterea ad omnia.) Desiderium enim animi propensionem operatur, animi verò propensio hoc efficit, vt via Dei ad finem perducatur, & via iniustitiæ odio habeatur.

Mirabilia testimonia.) Ostendit his verbis, quòd testimonia Dei non frustra dilexerit. Sunt enim, inquit, desiderabilia, & quæ illos qui considerare ipsa valeant, ad amorem, excitare possunt. Et vnde virtutem illorum cognouisti?

Declaratio sermonum.) Luce, inquit, tua illustratus, hanc accepi scientiam. Et omnes eos, qui ignorantia tenentur, & infantibus similes sunt intellectu, lex tua replet. Et alibi dicit, Custodiens paruulos Dominus.

Os meum aperui.) Os hîc animi propensionem vocat. Hæc enim gratiam spiritus sancti attrahit. Nam alio in loco dicit, Dilata os tuum, & implebo illud. Et Apostolus in apertione oris sermonẽ sibi dari orauit. Hoc etiã propheta dicit, Os meũ

C hîc aperui. Cùm enim me mandata tua cupere vidisses gratia tua dignatus es.

Statio tertia.

Aspice in me.) Orat vt diuina beneuolentia potiatur, non simpliciter: sed sicut cõsueuisti, inquit, misericordiã illis impartiri, qui te diligunt. quod enim dixit, Secundum iudicium: idem est atque, Oro vt æquali cum illis sententia potiar.

Gressus meos.) Si nos animi propensionem primùm attulerimus, Deus verò opem suam exhibuerit, & iter direxerit, locum peccati dominium non habebit.

Redime me.) Et Christus eos qui probris afficiuntur, felices vocauit: verum præcepit etiam vt oremus, ne in tentationem intremus. Igitur & prophetæ oratio cum legibus Euangelicis conuenit.

Faciem tuam illumina.) Crassius de Deo S. scriptura loquitur, sermones ad naturam hominum attemperans. Intelligenda est igitur diuinæ faciei illustratio, tristium esse solutionem, & bonorum suppeditationem. D

Exitus aquarum.) Et hæc est Apostolica lex. Si enim, inquit, patitur vnum membrum, compatiuntur illi omnia membra. Euangelicam itaque propheta perfectionem exercet, dum aliorũ preuaricationes deplorat. Exitus enim aquarũ, multitudinem lachrymarum vocauit. Torrentis instar, inquit, lachrymas effudi, mortalium preuaricationes conspicatus.

Iustus es Domine,) Omnia iustè disponis Domine, & mortalium curam gerens: & operatores eos iustitiæ reddere volens, legem dedisti, ac transgressores contestatus es quas sint daturi pœnas, promissionesque tuas operibus confirmas. Hoc enim significat propheta, cùm dicit, Et veritatem valde.

Tabescere me fecit.) Etiam eos propheta deplorat, qui iniquè viuunt, & legem contemptam videns legitimè indignatur. Hic zelus & Phinees celebrem reddidit, & magnum Eliam. Hunc circũferens Paulus clamabat, Quis infirmatur, & ego non infirmor? &c. E

Ignitum eloquium tuum.) Probatum est, inquit, & omni macula liberum verbum tuum, & ego ardenti erga illud amore præditus sum.

Adolescentulus sum.) Quando B. Samueli Deus vt filium Iesse regem constitueret præcepit, reliquis filiis omnibus reprobatis, Iesse patrem percontatus est, num omnes iam filios suos exhibuisset? quo respondente, Superesse adhuc puerum paruulũ tanquã ineptum regno: iussit hunc propheta adduci, adductumque confestim inunxit. Muneris huius propheta iã recordatus dicit, Cùm iunior, & parentibus quoque modici momenti æstimatus essem, tu me tanta dignatus es gratia. Quapropter cum omni animi propensione iustificationes tuas custodire cupio.

Iustitia tua.) Qui humanis legibus obedit, ne in præsenti quidem vita à legislatoribus honorem consequitur: qui verò diuinis obsequitur, laborũ mercedem habet vitam æternam. Et homines nõ omnino omnes quod iustum est præcipiunt, lex verò Dei vt veritas splendescit. Rectè igitur dixit, Et lex tua veritas. F

Tribulatio & angustia.) Hæc enim coniuncta sunt virtutis operatoribus. Ex horum enim doctrina animi fortitudinem addisco, ac tristia fortiter fero.

Aequitas testimonia tua.) Hoc est, Sempiterna bona conciliant. Abs te namque illuminatus, veram vitam consequar.

Clamaui in toto.) Clamorem rursus animi votum, ac propensionem vocat. Quapropter & adijcit, In toto corde meo. Ita & Moses silendo clama-

clamauit: ac Deus, Quid, inquit, clamas ad me?

Clamaui ad te.) Etenim salute abs te accepta custos ero legum tuarum, idque cùm rex sim, & innumeris curis adobrutus. Non solùm per diem, sed & noctu orationes suas Deo obtulit, vsque adeò scilicet desiderio erga factorem suum Deum accensus erat. Non autem intempesta modò nocte, quo tempore iucundus solet esse somnus: sed & diluculo diuinas leges meditabatur.

A *Vocem meam.*) Cùm tantis esset bonis ornatus, vt misericordiam assequeretur orauit: nec simpliciter misericordiam petijt, sed secundum D. iudicij commoditatem.

Appropinquauerunt.) Procul enim sunt à diuinis legibus, qui iustum impugnare conantur. Qui namque vos reijcit, inquit, me reijcit. Et, Inimicus ero inimicis tuis, & aduersarius aduersariis tuis.

Propè es.) Non enim absens es Domine, sed orbem terræ adimples, & veritate vsus creaturam gubernas. Et per prophetã Deus alibi dixit, Deus appropinquans ego sum, & non Deus procul cõstitutus. Et Apostolus, In illo enim viuimus, inquit, & mouemur & sumus.

Initio cognoui.) Testimonia cælum & terram vocat. Descendens enim, inquit, contestare cælum & terram. Quapropter & Moses dixit, Attende cælum, &c. In illis autem fine intermissione D. prouidentia cernitur. Multo enim ordine

B cuncta incedunt. Hinc inquit, Exactè cognoui quòd propè sis, & coram illis quæ fiunt, nec te res vlla lateat.

Vide humilitatem meam.) Qui seipsum humiliat, iuxta Domini vocem exaltabitur. Et beati sunt pauperes spiritu. Hac virtute Propheta reliquas exornauit, & hanc pollicitus diuinum auxilium implorauit.

Iudica iudicium.) Admonet Dominum promissionum, salutemque ab illo petit, & vt inter se & inimicos iudicet, orat.

Longè à peccatoribus.) Salute quæ abs te est, seipsi qui iniquè viuunt, priuarunt, discere nolentes quæ facienda præceperis.

Misericordiæ tuæ.) Multa est, inquit, benignitatis tuæ opulentia, iustum est iudicium tuum: ex illis ego salutem peto.

Multi sunt qui.) Ne multis quidẽ ærumnis cinctus, aliquid eorum quæ tu statuisti, transgredi sustinui. Cùm de argumento psalmi ageremus, diximus B. Dauidem omnia hoc psalmo congessisse, quæ sibi acciderant: & alia illis competere,

C quæ à Saüle tristia iam fuerat perpessus, alia verò ijs quæ Abeshalom intulerat.

Vidi præuaricantes.) Manifestum est, quòd ista à Saüle pulsus, orando dixerit, tunc enim peccatũ illud nondum fuerat expertus.

Vide quod mandata.) Assiduè mandatorum, legum, iustificationum & testimoniorum meminit, vt desiderium illorum ostendat.

Principium verborum.) Principium verborum Dei, promissiones Abrahæ factas vocat. Ex hoc enim genus trahunt Iudæi. Verùm quod promiserat, præstitit. Et populum hunc auxit, & in semine illius iuxta quod promiserat, omnes Gentes benedixit. Cùm enim propheta esset Dauid, sempiternam Christi potentiam vidit.

Principes prosequuti.) Hostes, inquit, non timui, timui verò leges tuas: quapropter & hostem meũ, cùm dormientem illum ostenderem, non sum ausus occidere: & parricidam filium, Abeshalomum dico, miseratus, dicebam, Parcito puero meo. O animum generosissimum, & patientiam infinitam.

Lætabor ego.) Quoniã hostium meminit, rectè D meminit & spoliorum. Dicit autem, Etiam si omnes hostes occidissem, & tantum abstulissem spoliorum, quantum illi congessissent: non tamen ita lætarer, sicuti in legibus tuis exulto.

Iniquitatem odio.) Et hic sermo veritas est. Qui namque amore erga diuina feruet, contraria odio prosequitur.

Septies in die.) Illud, Septies, nonnulli Sæpenumero, interpretati sunt. Et hoc autem & illud feruentem prophetæ amorem exprimit. Etenim laudando Deum saturare non potuit.

Pax multa.) Qui diuino amore velut igne quodam incensus, & pacem cum Deo per mandatorum eius custodiam adeptus est: is etiamsi ab omnibus impugnetur hominibus, iucundam tamen vitam viuit. Et Paulus huius rei testis est, cùm dicit, In omnibus tribulatus & tamen nõ angustiatus. Et, Dominus ad Apostolos, cùm in orbẽ eos veluti in medium luporum mitteret, Pacem meã, inquit, do vobis.

Expectabam salutare.) Ne calamitatibus quidẽ E circundatus meliorum rerum spes amputaui: sed salutem tuam expectando, perseueraui, ac mandatis tuis adhæsi.

Custodiuit anima mea.) Sciens enim te videre omnia, non solùm impleui mandata tua, sed & feruenti cum amore hoc feci.

Appropinquet deprecatio.) Posteaquam cunctã orationem suam Deo obtulit, orat vt deprecatio hæc suscipiatur: & obsecrat vt intellectum acquirat, non humanum illum, sed qui diuinorum oraculorum scientiam habeat.

Intret postulatio mea.) Ἀξίωμα hic orationem vocat. Hoc enim & apud alios interpretes inueni. Varijs enim verbis vsus, Dominum demulcet.

Eructabunt labia mea.) Scripturæ conueniens est Eructationis dictio. Iustificationes enim tuas, inquit, edoctus, tibi talium doctori, laudem offeram.

Pronuntiabit lingua.) Linguam meam meditationi oraculorum tuorum consecrabo, mandata tua omni iustitia ornatas esse sciens. F

Fiat manus.) Illud, Quia mãdata tua dilexi, Symmachus, Complexus sum, Aquila & Theodotion, Elegi, dixerunt. Manum verò, diuinam operationem vocat, per quam salutem consequi orat.

Concupiui salutare.) Salutem, inquit, abs te consequi cupio.

Viuet anima.) Scio, inquit, me non fraudandum esse hac spe: sed veram abs te vitam adepturum, teque datorem bonorum laudaturum.

Erraui sicut.) Hoc & prophetæ post peccatum & omni humanæ naturæ dicere conuenit.

Quære seruum.) Licet enim quædam mandatorum

rum Dei transgressus est, omnimodam tamen illorum obliuionem non admisit: verùm hanc quidem orationem Propheta obtulit, salutem verò vniuerso mortalium natura est adepta. Cucurrit enim bonus pastor ad ouem errantem, ac montes circumeuntem inuenit (nam in illis dæmones colens errauit) & ad pascua recepit, & lætatus est super illa magis quàm supra quinquaginta nouē quæ non errauerunt.

A ARGVMENTVM PSAL. CXIX.

Vnicuique psalmo propria & peculiaris quædam affixa est epigraphe, hîc verò multi coniuncti, vnam sortiti sunt appellationem, nempe Cantica graduum dicti. Quapropter iuxta historiam quidem de ascensu è Babylone loquuntur, secundum anagogen verò eos de ascensu ad virtutem, protulerunt. Via namque ad virtutem tendens, paulatimque philosophum virum ad cælum subducens, gradibus quibusdam similis est.

Scholia in eundem Psalmum.

AD Dominum.) Vides quàm sit parata Dei benignitas, quòd se inuocantibus confestim annuit, sicut & in Aegypto fecit. Aliter verò, si ad cælestem conuersationem occurrere voles, fuge vitæ huius voluptates, & omnino audiet te. Si voles igitur gradus istos scandere, connecte te laboriosæ cōuersationi, desiste à terrenis rebus. hîc enim primus est ascensus.

B *Domine libera.*) Vide hîc illustre illud Apostolicum mandatum. Non enim malum aliquod isti simile est, si in dolosum quisquam hominem incidat. Quapropter hoc Deum assiduè sursum ac deorsum versans orat. Si uerò dolosi & insidiatores fugiendi sunt, multò magis seductores ea peruersa dogmata, quæ virtutis studium lædant, inducentes. Hoc est quod Apostolus dicit, Colloquia praua corrumpunt bonos mores. Adhærendum itaque nobis est, & conuersandum cum illis qui virtutem exercent.

Quid detur tibi.) Quódnam supplicium, inquit, hac dignum malicia inuenietur? Quod & Iudæis Esaias dixit, Qua in re adhuc percutiemini? Aliter verò, Quænam fuerit iusta pœna, inquit? Hîc quidem nulla coram Deo vero plaga erit. Homo quidem te nullus pro meritis punierit, Deus verò plagam inferet.

Sagittæ potentis.) Suprà multitudinem, hîc verò vehementiā supplicij exprimit. Desolatorijs, inquit: id est, quæ desolationem faciant & consu-
C mant. Ab illis enim rebus quę nobis sunt terribiles, supplicia diuina Scripturæ figurant, sagittas ea & ignem vocantes.

Heu mihi.) Hæc quidem illi propter Babylonicam captiuitatem lamentabantur. Paulus verò illa de conuersatione præsentis vitæ dicit. Etenim in tabernaculo hoc existentes ingemiscimus, inquit, grauati. Incolatus enim præsens hæc vita dicitur. Quapropter optima doctrina est, vt sciamus nos peregrinos esse in hac præsenti vita.

Habitaui cum habitantibus.) Non hoc solùm deplorant, quòd inter alienos: sed & quòd inter barbaros conuersantur. Nomen autem barbarorum est Cedar, qui in morem bestiarum animati, & tugurijs & tabernaculis vtuntur.

Multum incola.) Vides quomodo molestiā conuersionis cum barbaris ostendat? Non dixit, Cum his qui pacē non habebant: sed, Cum iis qui oderunt pacem. Vide vtilitatem tribulationis, vide fructum captiuitatis. Odio namque contrariorū virtutem suam magis publicauit.

Cùm loquebar.) In ipso (inquit) colloquij articulo, quando potissimum dilectionis specimen dabā, ferociebant, & dolos aduersum me struebant: D
ego verò virtutem meam ostendebam.

Scholia in Psalmum CXX.

LEuaui.) Vide animum perplexum & consilij inopem, vtpote in malis constitutum. Quoniam enim in medijs hostibus derelicti erant, nec ciuitas illis erat, nec turris neque murus, neque aliud huiusmodi quidquam: sed captiui ac serui inter dominos & hostes agebant. Propter hanc desolationem philosophari cœperunt, dicentes.

Auxilium meum.) Non simpliciter adiecit, Qui sicut cælum & terram. Si enim cælum, inquit, & terrā ipse fecit, vbique, & inter alienos & barbaros opem ferre, ac manum porrigere potest. Etenim si omnia elementa solo verbo produxit, multò magis nos à barbaris liberare potest.

Non det in commotionem.) Ne pudefias, inquit, E
neque offendiculum patiare, & tunc Deum manum porrigentem habebis. Oportet itaque principia fieri à nobis. Sic enim Deus non ociosos, sed satagentes saluare constituit.

Ecce non.) Si ad hunc modum animatus est, inquit, non dormitabit: hoc est, non deseret, non omittet. Si enim hoc irremissum illius opus est, quo iam olim & à maioribus tuis securum te cōstituat, non deseret opus suum, nisi tu ipse dederis in commotionem pedem tuum.

Dominus custodit te.) Vide quomodo etiā hoc loco strenuum opus exigat, metaphora eorum vsus, qui in acie consistunt. Ad manum tuam dexteram stabit, inquit, vt inuictus sis, & strenuus. Est enim dextera manus, ea per quam potissimū omnia operamur. Non solùm autem assistet, sed & protector & auxiliator erit. Vniuersam Dei custodiam, & præsentissimum auxilium per dexteram & protectionem exprimere voluit.

Per diem sol.) Hoc etiā cùm ex Aegypto ascenderent, & in solitudine agerent factum est. Mul- F
tam verò hîc securitatem dicit. Verisimile autem est, eos etiā cùm è Babylone redirent, huiusmodi admirabili potitos esse beneficio, idq; alio quodam quàm illic modo. Ex abundanti igitur prouidentiā suam ostendere voluit, quòd non solùm à grauioribus malis liberat, sed ne humana quidē pati permittit.

Dominus custodit.) Etenim qui ne modicis quidem istis molestiis contristari permisit, sed prouidentiam suam tantopere extendit, multò magis & in alijs te reddet inuictum.

Dominus custodiat.) Quidnam hanc dilectionem

nem adæquare poterit. Per introitum autem & exitum, totam vitam significat. In his enim illa consistit. Et vt hoc clarius exprimat, subiungit, Amodò & vsque in seculum. Non vno tantùm, inquit, aut altero aut tribus vel viginti vel centũ diebus, sed perpetuò: quod inter homines fieri nõ potest.

Scholia in Psalmum CXXI.

A Laetatus sum.) Vnde sunt isti emendati, qui iam antea relicto templo Dei montibus ac locis syluosis sese dediderant? A captiuitate videlicet, & molestiis quæ ex illa acciderunt. Quoniã enim in famẽ audiendi verbi Domini, coniecti fuerãt, maiore cum desiderio ea iam exquirunt, quibus antea exciderant.

Stantes erant.) Quoniã enim tunc per totam eã vrbem desolatio erat, vtpote turribus deiectis ac muris prostratis: cùm reuersi essent: eamque desolationem cernerent, veterẽ splendorem in memoriam reuocabant, atque encomia illius prædicabant dicentes, Quæ olim splendida erat & illustris, copiosamque concionem habebat, iam deformi est amicta schemate.

Ierusalem quæ.) Densitatem ac frequentiã ædificiorum eius significat, quòd nihil desolationis in medio eius, sed omnia absoluta & probè concinnata fuerint.

B *Cuius participatio.*) Hac re potissimùm vrbs ista ornabatur. Non ita amplitudine ac monumentis decorabatur, atque per hoc quòd omnes in ea congregabantur. Non enim licebat alibi panegyres celebrare, sed illic colligebantur. Hoc autem propter cognitionem Dei retinendam fiebat, ne vbilibet errando ad cultum simulacrorum deflecterent.

Tribus Domini.) Hoc est, Maximum est prouidentiæ Dei testimoniũ, argumentum & demonstratio, ita vt resilientibus nulla prorsus excusatio relinquatur. Illic enim & lex legebatur, & innumera illis bona illinc ex eo parabantur, quòd in templo conueniebant.

Ad confitendum.) Hoc est, Ad agendum gratias, ad colendum, & ad offerendum hostias, quæ illos ad religionem inducebant.

Quia illic sederunt.) Quia illic regia sedes erat. Hoc est quod dicit, Illic sederunt sedes in iudicio, sedes in domo Dauidis. Geminus enim principatus ille sacerdotum videlicet ac regum, illic coniunctus erat: illic erant & iudices, ad quos

C quæ multitudinis captum excedebant, deferebantur.

Rogate quæ ad pacem.) Precamini & orate, vt multitudine hostium liberemur, & ad pristinam felicitatem reuertamur. Aut hoc dicit, Pax eos apprehendet.

Et abundantia.) Multa est felicitatis abundantia, quando bona in illa non consistunt: sed & his etiam ij potiuntur, qui eam diligunt. Qui sunt autem illi? Aut eos, qui cum illis erant habituri commercium, vel ipsos ciuitatis huius ciues dicit.

Fiat pax in virtute tua.) Quid est quòd dicit, In virtute tua? In subsistentia tua, in illis qui te inhabitabant. Quoniam perniciosa res est bellum, illudque hanc ciuitatem perdiderat, optat vt pax illi contingat.

Et abundantia.) Alius dicit, in aulis ac regijs tuis. Abundantia, felicitas est & tranquillitas. Non enim liberationem tantùm à malis, sed & innumerorum bonorum adiectionem prædicit.

Propter fratres meos.) Proximos eos dicit, qui propter ipsorum captiuitatem lætabantur. Pax, inquit, fiat, vt & illi humilientur: aut eos intelligit, qui in vrbe habitabant. Pax, inquit, fiat, vt ciues tui ab ærumnis recreentur. D

Propter domum Domini.) Propter ipsius gloriã, vt cultus eius denuò reuocaretur, & plus esset doctrinæ. Ne putarent ob eam se caussam quæ bona erant recepisse, quòd dignas pœnas dedissent: sed propter gloriam Dei ad patriam se reductos esse scirent, subiunxit, Propter domum Domini Dei nostri, &c.

Scholia in Psalmum CXXII.

Ad te leuaui.) Vide captiuitatis vtilitatem vbique relucentem. Qui namque murorum munitione, & pecuniarum copia confidentes fuerãt, ab omnibus illis auulsi ad Deum confugiunt. Et quoniam templum ipsorum hostes subuerterãt, è cælo iam Deum aduocant. Dicitur autem in cælo habitare, non quòd illo sit inclusus, absit (ipse enim omnia adimplet) sed quòd in cælestibus virtutibus potius inquiescit. Alioqui & in hominibus habitare dicitur, secundum illud, Habitabo in illis, & inambulabo, &c. E

Ecce sicut oculi seruorum.) His verbis significãt, quòd haudquaquam aliunde spem sibi adiutorij & auxilij, quàm à Deo conceperint, nec ad alium quenquam respexerint. Et ancilla quippe & seruus vnam hanc occasionem per alimentum & amictum ac reliquam conuersationem habent, vt ad dominos suos respiciant: nec cessent, donec quod petunt, accipiant: & si acceperint, gratias agunt: atque etiamsi non accipiant, nihilominus perseuerat. Quapropter non dixit, Donec mercedem reddat: sed, Donec misereatur nostri.

Miserere nostri Domine.) Per misericordiã saluari petit. Immo non per misericordiam tantùm, sed & propterea, quòd multũ pœnarum, inquit, dedimus. Sicut & Daniel dicit, Quoniam imminuti sumus præ omnibus gentibus, Hoc & isti dicunt, Extremam calamitatem sustinuimus, quapropter quiesce iam, ac miserere. F

Multum repleta est anima nostra.) Ipsa, inquit, deficit ac dissoluitur. Fieri potest vt multi quæ grauia sunt patiantur, idque animo forti: nos verò etiam hoc perdidimus. Defatigamur ac deijcimur. Quoniam enim supplicijs non sunt decenter vsi, per contraria castigauit eos Deus.

Opprobrium abundantibus.) Quoniam ista in illos transfert, eadem (inquit) illis contingant, quæ fecerunt, fastusque & timor illorum deprimatur.

Scholia in Psalmum CXXIII.

Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel.) Magnus est captiuitatis fructus, & qui sufficiat ad philosophiam. Hi namque qui ad simulachrorum cultum cucurrerant, audi quid iam dicant, quomodo salutem suam Deo adscribant. Propheta verò sicut integer chori moderator, eadem cum illis sine intermissione orat. Postquam enim ipse primus dixit, illis etiam vt dicant præ-
A cipit, & quasi discipulis præceptor quid dicant præfatur dicens, Dicat nunc domus Israel, nisi Dominus fuisset in nobis, vtique viuos deglutissent nos. Erant enim inermes ac nudi, ciuitatemque muris destitutam habebant, atque ita omnibus velut obuia quædã præda post reditum erant expositi: verùm Deus illis murorum ac turrium loco erat.

Cum exurgeret.) Vides quomodo ferociam eorum à quibus impetebantur, exprimat? Erant enim tales homines, vt crudelitatem bestiarum exprimerent, immo illis etiam crudelius contribulibus suis vterentur.

Torrentem pertransiuit.) Torrentem hìc & aquam, indicendam hostium iram dicit. Non autem calamitatem modò hìc dicit, sed & transitum illius. Itaq; ne deijciamur animo, si mala ingruant. Quodcunque namque malum dixeris, finem habet. Nisi enim finem habuisset, natura ad ferendum non suffecisset.

Benedictus Dominus.) Vides quomodo eos in
B talibus malis non sit submergi passus. Ob eam enim caussam mala augeri permisit, non vt illa nos submergerent: sed vt nos probatiores redderent, & ampliorem nobis ipse virtutis suæ demonstrationem exhiberet. Superbos autem hìc hostes fuisse dicit.

Anima nostra sicut passer.) Exprimit hoc loco & suam infirmitatem, & hostium potentiam. Illi enim in morem bestiarum & leonum, vt carnem horum vorarent, irruerunt: isti verò quouis passerculo imbecilliores erant. In hoc enim potissimùm mirabilia Dei declarantur, quòd imbecilles potentibus præualent. Cum igitur vndique, inquit, adflictionibus cincti essemus, multa nos cum facultate liberauit.

Laqueus contritus est.) Vide & hoc loco defensionis excellentiam. Ipsas etiam, inquit, occasiones insidiarum sustulit. Poterit quis hunc locum etiam per anagogen de diabolo & humano genere intelligere, quomodo illum cruce ac morte sua deprædatus sit, insidias illius destruxerit, & laque-
C os contriuerit.

Adiutorium nostrum in nomine Domini.) Vides qualem ducem & qualem regem habeas, nempe vniuersi huius opificem, qui tot ac tanta corpora, tantamque magnitudinem verbo suo produxit. Persta igitur fortiter. nihil prohibebit quo minus splendidum tropæum statuas.

Scholia in Psalmum CXXIIII.

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.) Quare non simpliciter, Mons dixit: sed Mons Sion? Vt instrueret, ne simus animo humili in ærumnis, sed vt spe à Deo pendeamus: quoniam & hic mons desolatus antea, ad priorem felicitatem reuersus est. Ostẽdit his verbis, quàm sit spes in Deum immota. Quemadmodum enim, etiamsi quis innumeras machinas adhibeat, nec concutere tamen, nec conuellere montem hunc poterit: ita & si quisquam eum impetat, qui spem in Deum collocauit, vacuis manibus abscedet. Simile.

Montes in circuitu eius.) Quid igitur, moti non sunt tres pueri & Daniel? Patria quidem exciderunt, & captiuitatem sustinuerunt, cõmotionem D
tamen nullam vnquam sunt perpessi: sed in tanta perturbatione ac tempestate, nihil illis accidit acerbi. Non aberrauerit autem quisquam, si quæ hìc dicuntur per anagogen accipiat. Dicit quidem, Quid vrbi isti fuerit subsidij ex ipsius loci situ: verùm non permittit eam illi fidere, sed ad Deum, inexpugnabile auxilium dirigit. Nam etiamsi montes eam obsepiunt, inquit, hac tamen opus habet securitate. Hæc enim illam inexpugnabilem reddit.

Quia non relinquet.) Quod dicit tale est, Tentationibus castigati, & bonorum suppeditatione emendati, in virtute perseuerant: nec maliciam contingent, aliunde eruditi, quòd huius gratia totum hoc ipsis acciderit, vt animus ipsorum cùm aduersis correctus, tum bonis alacris redditus emendaretur.

Benefac Domine.) Vides vbique põsita esse principia, cùm vt bonis potirentur, tum vt supplicia paterentur: verùm licet à nobis sint horum principia, & sic tamen multus declaratur diuinæ phi- E Recti cor de qui.
lanthropiæ splendor. Multa namque abundantia retributionibus suis superat. Rectos autem corde hìc eos vocat, qui dolo caret, ac simplices sunt. Talis enim est virtus, plena ac facilis: sicuti versutia varia est & peruersa.

Declinantes autem.) Tales sunt sanctorum animi. Post adhortationem ac consilium, orationem adijciunt, maximum iuuamen audientibus adferentem. Pacem autem non sensibilem illam dicit, sed hac sublimiorem: qua fit, vt animus nõ sit seditiosus.

Scholia in Psalmum CXXV.

In conuertendo.) Captiuitatis nomen quidem simplex est, habet verò multos sensus. Est enim bona captiuitas, vt quando Paulus dicit, Captiuantes omnem intellectum in Christum. Est mala, vt cùm dicit, Captiuantes mulierculas oneratas peccatis. Est etiam sensibilis captiuitas. Rursus est spiritalis, de qua præco dicit captiuis dimissionem. Sensibilis est apud hostes, qua prior est grauior: quæ Iudam captiuum nacta, proditorem F
etiam reddidit. Captiuitas.

Facti sumus.) Hoc est, Refocillatione, lætitia & iucunditate repleti sumus.

Tunc repletum est.) Haud exiguam mutationem ad meliora habent, quæ dicit: vtpote, quòd super liberatione à captiuitate gaudent. Patres enim eorum ex Aegypto liberati murmurauerãt: at nos, inquit, non murmuramus, sed gaudemus. Caussam quoque iucunditatis huius dicit.

Tunc dicent inter gentes.) Non est temerè adiecta

iecta ingeminatio, sed multæ emphasis demonstrationem habet. Tunc dicent illi, Quia magnificauit Dominus, &c. Hoc Gentium est verbum: alterum verò quod subiungitur, ipsius Prophetæ. Non dixit, Eruit: sed, Magnificauit, vt magnificandi verbo insolentiam ac nouitatem miraculi exprimeret.

Conuertere Domine.) Quomodo, cùm initio dixerit, Dum conuerteret Dominus iam, Conuertere, inquit, Domine captiuitatem nostram? Quo
A niam conuersio ista initium sortita fuerat, at non statim tota initio consummata erat: sed multæ factæ sunt illorum è Babylone ascensiones, prima scilicet, secunda & tertia. Orat igitur vt hæc liberatio tota perficiatur. Multi siquidem Iudæorum in Babylonis regione permanere volebant. Quapropter dicit, Conuertere Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro: hoc est, multo cum impetu ac vehementia.

Qui seminant.) Hoc quidem de Iudæis dictum est, in multis tamen & aliis locum habet. Tale quid enim virtus est. Illustres habet laborum retributiones. Quod autem dicit, tale est, Non solùm propter reditum gaudendum est, sed & in ipsa captiuitate, & de vtrisque gratiæ sunt agendæ. Quemadmodum, inquit, qui seminarunt, reditibus potiuntur: ita & nos. Cum migraretis, seminatores imitabamini, lachrymas seminantes: at ecce iam laborum illorum præmia recepistis.
B *Venientes autem venient.*) Instruit auditorem, ne in tribulationibus constitutus molestè ferat. Sicut igitur qui seminat, animo non concidit, etiamsi multum accidat molestiæ: ita nec is qui tribulatur, animo debet esse abiecto, etiamsi multa tristia inferantur: sed messem expectare, gaudium videlicet, quod è tribulatione nascitur.

Scholia in Psalmum CXXVI.

NIsi *Dominus ædificauerit domum.*) Dictus est hic Psalmus, post restaurationem rerum ad reditum. Quoniam enim captiuitate liberati, & è regione Barbarorum reuersi ruinosam ciuitatem & muros illius disiectos inuenerunt: restaurare eam conabantur, multumque temporis in restauratione illius ac templi insumebatur, instruens eos, vt ad Deum confugerent, dicit, Omnia in vanum & frustra fiunt, nisi opem Dei nobis conciliauerimus. Et quid de ædifi-
C catione ciuitatis dico? Etiam perfectam & absolutam nemo custodire poterit, si auxilo illius destituatur.

Nisi Dominus custodierit.) Etiamsi vigiletis, inquit, etiamsi manè surgatis, & tardius quieti vos tradatis, atque omne tempus laboribus insumatis: nisi cælesti auxilio potiamini, omnia humana in vanum abibunt, nec vllus erit studiorum ac sedulitatis finis.

Surgite postquam sederitis.) Laboriosam siquidem vitam agebant, & armati simul & ædificatores existentes. Quoniam enim vrbs muro carebat, subitos hostium incursus metuentes, armati muros substruebant.

Cum dederit dilectis suis.) Quod dicit tale est, Nisi ipsi succurrerit, omnia inania erunt & frustra: si verò opem tulerit, tunc etiam somnus iucundus erit, tunc & requies erit. Quando ipse irruentes hostes abegerit, tunc non solùm ædificabunt & custodient ciuitatem, sed multo etiam maiora recipient: patres multorum liberorum erunt, & quæ ad fœcunditatem prolis pertinent, ipse adijciet.

Merces fructus ventris.) Et hanc quoque mercedem accipient, liberorum scilicet fœcunditatem, licet enim ea res naturæ sit opus: quando tamen ipse cooperatur, etiam hîc maior erit successus. nam & hæc res diuino indiget subsidio. D

Sicut sagittæ.) Sicut sagittæ non simpliciter conspectæ, sed in manu potentis (in se quippe non sunt formidabiles sagittæ) sed quando à potente apprehensæ mortem occurrentibus minantur: ita isti, inquit, non solùm securi intra mœnia, & fœcundi, sed & hostibus formidabiles erunt.

Beatus vir qui implebit.) Quid est quod dicit? etiam hæc illis erunt, inquit, robur corporis, fœcunditas prolis, in initio ciuitatis, tropæa in bellis. Quapropter & beatos eos dicit, qui felicitate hac potituri erant.

Non confundetur.) Haud pudefient, haud confundentur conspectis hostibus, sed multa illis cũ alacritate occurrent. Et hoc autem caput est bonorum, de auxilio Dei gloriari posse. E

Scholia in Psalmum CXXVII.

B*Beati omnes.*) Hinc orditur, vnde præcedenti Psalmo desiit. Quemadmodum enim illic propterea eos beatos esse dixit, quòd haud confundantur in eo, quòd Deum adiutorem habent: ita & hîc. Hinc itaque exorsus est dicens, Beati omnes qui timent Dominum. Et rectè dixit, Omnes. Etiamsi seruus, sis dominus, siue quisquis sis, nihil horum felicitatem hanc de qua loquitur, impedit.

Qui ambulant in viis eius.) Ne scientiam tibi sufficere putes, propterea adiecit, Qui ambulant in viis eius: hoc est, Qui timent & ambulant. Multi namque sunt, qui cum fide satis accurata corruptè viuant, ideoque omnium sunt miserrimi. Viæ verò Dei, conuersationes sunt secundum virtutem, quibus in cælum tendimus.

Beatus es.) Qua de caussa felicitatem ingeminat? Quoniam magnitudinem illius sciebat, & imaginatione rei huius oblectabatur. F
Et quid est quæso quod dicit, Et bene tibi erit, vxor tua sicut vitis abundans. Hæc felicitas est, & hoc emolumentum, propriis frui laboribus, & liberorum habere multitudinem & vxorem fœcundam.

Filij tui sicut nouellæ.) Hoc est, Aderunt bona, opes, honestas, honores, securitas & pax. Hoc enim potissimum signum est, hæc à Deo esse data: & quòd nulla subeunda mutatio, sed felicitas hæc perpetuò sit duratura.

Ecce sic benedicetur homo.) Multi timentes Dei sine liberis mortui sunt. Celebritas enim ista non est in præsentibus bonis sita, sed in eo si Deo probemur: deinde & in spe futurorum bonorum. In veteri quidem Testamento hæc erant præmia, iã verò cælum & quæ in cælo sunt.

Et videas filios filiorum tuorum.) Caput bonorum subijcit, pacem videlicet, eamq; perpetuam, quæ Dei opus est: vt illam & det, & ne concidat, conseruet. Quod si interrũpatur, non Dei est, sed
A maliciæ illorum culpa.

Scholia in Psalmum CXXVIII.

SAepe impugnauerunt me.) Cohæret hic præcedenti Psalmo. Quoniam enim ciuitatis restauratio interrumpebatur, vt cœptum opus ad finem deducere nequirent, ducit eos Propheta in spem bonam: & vt confidenter agant hortatur, instruens eos, vt dicant: quòd licet sæpenumero irruerint aduersarij, victores tamen euadere nequiuerint, neque consummatam victoriam abstulerint. Atqui captiuos eos abduxerunt, & in terram alienam transtulerunt. Verùm non sua ipsorum virtute, sed Iudæorum peccato vicerunt.

Supra dorsum.) Non solùm consultarunt, inquit, sed & multa sunt machinati. Illud enim, Supra dorsum meum fabricauerunt, aut dolum ac fraudem significat: aut idem est atque, Cum potentia & multa cum vehementia ipsam virtu-
B tem meam confringere conati sunt. Non enim cum vehementia modò irruerunt, sed & multa cum assiduitate, multúmque temporis insumentes, insidias in opus perducere tentarunt, inque eo conatu constanter perdurarunt.

Dominus iustus.) Id est, Insidias & machinas eorum non modò dissoluit, sed & amputauit, & cõsilia eorum ita reddidit inutilia, vt ad finem perduci nequirent.

Confundantur.) Non solùm victi sunt, inquit, sed & turpiter & cum risu. Deinde dicit, Fiant sicut fœnum tectorum. Atqui etiam fœnum campi citò corrũpitur, verùm Propheta aduersariorum vilitatem magis per hoc ostendit, quòd eos fœno tectorum comparat, vt facilem eorum casum vtrinque cùm ab ipsa fœni natura, tum à loci conditione exprimat. Tales enim sunt, inquit, aduersariorum insultus, vt qui nec radicem nec subsistentiam habeant: sed breui quidem tempore florere videantur, tandem verò, infirmi & inualidi deprehendantur.

C
Scholia in Psalmum CXXIX.

DE profundis.) Quid est de profundis? Non simpliciter, inquit, ex ore & lingua, animo aberrante, effundũtur hęc verba: sed è corde profundissimo, ex imis animi sedibus, ex intimis & abditissimis cordis penetralibus. Duo autem hoc loco ponit, & quòd è profundis, & quòd clamauerit. Clamorem verò non vocis intensionem, sed animi affectum dicit.

Domine exaudi vocem meam.) Duo hinc discimus. Vnum quòd quæ à Deo sunt, temerè acquiri nequeant, nisi quæ nos concernunt accedant. Primùm enim dixit, De profundis clamaui ad te Domine, & tum demum subiecit, Domine exaudi vocem meam. Alterum quod oratio intensa & lachrymis plena multum habeat virtutis, ad hoc vt Deum ad annuendum petitis permoueat.

Fiant aures tuæ.) Aures, potentiam Dei, ad audiendum: & vocem, non spiritus sonum, sed concisum animi affectum dicit. *Aures Dei.*

Si iniquitates.) Quod dicit, Quis sustinebit: D
idem est quod, Nemo sustinebit. Nemo enim, nemo inquam, misericordiam ac benignitatem vnquam consequi poterit, si exacta factorum sit reddenda ratio. Quapropter & non temerè adiecta est ingeminatio, sed cum admiratione & stupore propter multam benignitatis copiam. Non dixit autem, Quis effugiet, sed, Quis sustinebit? Ne stare quidem tunc quisquam poterit, inquit.

Propter legem tuam.) Propter benignitatem tuam, propter nomen tuum, & propter legem tuam salutem dedisti. Alioqui si meipsum cõsiderassem, iam olim desperassem, iam olim animum desponsissem: iam verò legi tuæ, ac verbo tuo attendens, spes bonas sum consequutus.

Sustinuit anima mea.) Hoc est, Propter promissiones tuas ac multa pollicita sacram benignitatis & bonitatis tuæ anchoram nactus sum, nec deserui.

A custodia matutina. Omnem vitam dicit: hoc E
est, noctem ac diem omnem. Nihil enim par huic esse poterit, si quis semper Deum diligat, & spe ab illo pendeat.

Quia apud Dominum misericordia.) Fons illic est, inquit, & thesaurus benignitatis semper scaturiens. Vbi verò misericordia est & redemptio, nec simplex quædam, sed multa redemptio: ibi animo concidendum non est, nec desperandũ. Hic enim non exigetur accurata delictorum ratio, propter multam iudicis misericordiam.

Et ipse redimet.) Itaque si ad hunc modum vbique magnitudo benignitatis eius effusa est, manifestum est, quòd populum suum non à pœnis modò, sed & à peccatis liberabit.

Scholia in Psalmum CXXX.

DOmine non est exaltatum cor meum.) Paulus, etiam si necesse sit, seipsum prædicare, stultitiam esse dicit. Quomodo igitur Propheta hoc F
ignorauit, iamque gloriatur, atque id non coram vno & altero, aut decem, sed coram vniuerso mundo? Quánam ratione hoc facit? Quia res ista non vbique prohibita, sed alicubi necessaria etiam est, vbi & gloriando stulti reddimur. Nam qui in cruce & fide non gloriatur, omnium est miserrimus. Est etiam vbi malum est gloriari, vt in Pharisæo videre est. Et non dicit, Exaltatus quidem sum, affectione verò cohibui: sed quid? Malicia hæc, inquit, ne tetigit quidem cor meum.

Neque elati sunt.) Hoc est, Neque supercilia contraxi,

contraxi, neque ceruicem extendi.

Neque ambulaui in magnis.) Hoc est, Inter opulentos viros, inter arrogantes & superbos. Et non modò expers ipse morbi huius fui, sed huiusmodi inflatos etiam fugi.

Neque in mirabilibus.) Hoc est, Neque in illis quæ me excellunt.

Si non humiliter sentiebam.) Dictum hoc hyper-
A baton habet.

Si non humiliter sensi.) Sicut quod ablactatum est: sed exaltaui cor meum, ita retribuatur animæ meæ.

Speret Israel.) Etiam, inquit, si accidāt ærumnę, si mœstitiæ, si captiuitates, vel quidquid huiusmodi inopinorum malorum irruat: tu spe in Deum, & expectatione futurorum nitere, & omnino bono fine potieris.

Scholia in Psalmum CXXXI.

MEmento Domine.) Quid dicit? De mansuetudine loquutus, omittit ea quę Saülem, deinde & fratres Dauidis, ac alia plura concernunt, & ad aliam caussam quę potissimum plena zeli erat, sermonem conuertit. Cuius igitur gratia hoc facit? Primùm quidem quòd hac potissimùm delectatur Deus. Ad quem enim, inquit, adspiciam, nisi ad mansuetum ac quietum? Deinde verò maximè vrgebat templi restauratio ac ciuitatis ædificatio, & priscæ politiæ redditio.

B *Si dedero somnū.*) Et quid hoc tua interest? Quoniam filius illius sum, inquit, cum illum suscieres, confirmaturum te genus ac regnum eius dixisti. Et hæc nunc testamenta expetiuimus. Non dicit autem, Donec ædificauero: sed, Donec inuenero locum & tabernaculum. Deinde eum qui ædificauit pręterit, & eum qui pollicitus erat, in medium adducit: vt discas, quantum situm sit in voluntate, & quomodo voluntati Deus perpetuò mercedem deputare consueuerit. Propterea iterum illius meminit, quoniam ipse magis ædificator est quàm filius. Ipse namque promisit, ille verò præcipit.

Ecce audiuimus.) Vetera nunc narrat, ac dicit, Ecce audiuimus eam in Ephrata. Hæc narrauerunt nobis patres nostri: hæc auditu percepimus. Quoniam & tunc vbique siue in campis, siue in agris præstò fuit, postea verò fundata & stabilita est. Hoc itaque & nunc fiat. Ephrata verò tribum Iuda dicit, in quam post longam periodum est inducta. *Ephrata.*

C *Introibimus in tabernaculum eius.*) Vide quanta dictionis crassicie, propter auditorum stupiditatem vtatur, tabernacula Dei dicens, & pedes & locum, vbi steterint. Hæc autem omnia de loco arce dicit, quoniam ex illa terribiles voces, quæ in Iudaicis rebus obscura erant soluentes, & de futuris prædicentes, ac peccata remittentes ferebantur.

Surge Domine in requiem tuam.) Multa illinc sanctitas data est, multæque res adiectæ erant, sanctitatis & virtutis effectrices. Per quas enim Deus multam virtutem ostendit, arca quoque semel atque iterum, ac sæpius à Philistæis intercepta. Quid est autem quod dicit, Surge Domine, fac nos, inquit, captiuos, certo loco consistere, & arcam oberrantem, vel serò tandem requiescere sinent.

Sacerdotes tui.) Alius interpres, Induantur (inquit) quod est manifestius. Dictum enim hoc optantis est, non prædicentis. Iustitiam verò hîc sanctitatem, cultum, & simul exactam politiam dicit. Sunt enim ista potissimùm à sacerdotibus exigenda. *Iustitia pro sanctitate.*

Propter Dauid seruum tuum.) His factis, vide quo D
modo non quærat ciuitatis ædificationem, nec aliud quidquam rerum sensibilium: sed arcæ cōstitutionem, sacerdotum ordinem ac cœtum, veteremque cultum & sacerdotium. Deinde quoniam ista petentes peccatis erant obnoxij, ad genitorem confugit dicens, Propter Dauid seruum tuum. Non solùm propter virtutem illius, neque propter studium quod erigendo templo impenderat: sed propter testamentum, quod cum illo Deus erexerat.

Ne auertas faciem Christi tui.) Cuius Christi? Eius qui tunc vnctus erat, populumque moderabatur ac regebat.

Iurauit Dominus Dauid.) Quoniam enim Dauidis, virtutisque ac studij illius circa templum meminit, & priscarum narrationum mentionem fecit: hoc quod maximum erat rei huius caput, testamentum scilicet Dei relegens, prætexit.

Si custodierint filij tui.) Testamenta non sunt E
simpliciter, sed cum determinatione quadam facta. Quæ est autem determinatio? Si custodierint filij tui testamentum meum, &c.

Quoniam elegit Dominus Sion.) Locum enim illum non homo elegit, sed Deus ipsum, ad illorum sese imbecillitatem demittens, determinauit. Hoc igitur dicit, Quem locum ipse determinasti, quem aptum esse iudicasti, ne maledictioni ac perditioni obnoxium esse sinas. Dixisti enim, Hic habitabo. Verùm hæc dicta sunt post testamenta illa. Quænam illa? Si custodierint filij tui testamentum meum.

Hæc requies mea.) Rerum venalium abundantiam & copiam dicit, ita vt omnia illis velut ex fonte quodam adfluant. Hoc igitur dicit, Pollicitus es te viduam eius benedicturum, hoc est, rerum necessariarum abundātiam illi, multa cum securitate largiturum.

Pauperes eius.) Vide felicitatem vndique coaceruatam, ab eo videlicet: quòd nulla sint rerum necessariarum penuria laboraturi, ab eo quòd F
sacerdotes in securitate sint, ab eo quòd populus in lætitia agat, ab eo quòd rex in potentia sit. Lucernam enim regem dicit, aut auxilium, aut salutem vel lucem. Deinde quod potissimum est felicitatis genus, ab eo quòd inimici sint confundendi, nec quisquam sit qui bona ista labefactare possit. Nec perditionem simpliciter dixit, sed confusionem: vt & viuentes confundantur ac pudefiant. Quid est autem quòd dicit, Super ipsum verò efflorebit Sanctificatio mea? Mihi videtur de prosperitate, de securitate, de potentia, deque regno loqui: vt quæ *Lucerna.*

initio

initio illi destinata sunt, florida & copiosa maneant, videlicet si custodiant filij tui testamentum meum, inquit.

Scholia in Psalmum CXXXII.

ECce quàm bonum.) Multæ res bonæ quidem sunt, at iucundæ non sunt: aliæ verò bonam quidem iucunditatem habent, eo verò quod optimum est carent. At hæc in eo quod hîc dicitur, A vtraque concurrunt, & iucundum & quod optimum est. Hoc enim potissimum dilectio possidet. Non enim simpliciter habitationem, nec eam quoque quæ iisdem est ædibus, sed quæ simul fit: hoc est, quæ cum concordia & dilectione fiat, dicit.

Sicut vnguentum.) Summus sacerdos hoc vngebatur vnguẽto, quo vndique stillabat, admodum gratus conspicientibus. Quemadmodum igitur ille vnguento hoc vnctus, splendidus erat aspectu conspicientibus: ita & hoc, inquit, animo iucunditatem indit. Oleum illud sacerdotale ex variis condimentis constabat. Verùm nullum illorum separatim tantam emittebat fragrantiam: verùm mixtura illorum & inunctio maximam reddebat odoris redolentiam. Rectè igitur huic vnguento concordiam comparauit. Multarum enim virtutum coadunatio, perfectæ virtutis fragrantiã operatur. Delicto isti vnguento similis est, quòd qui- B dem in caput Aaronis fundebatur: verùm non solùm in barbam defluebat, sed eam quoque tunicę partem sanctificabat, quæ circa pectus erat. Oram enim vocat, quod nos vocamus peritrachelium, hoc Aquila os indumenti dixit. Quemadmodum igitur à capite vsque ad barbam & summitatem indumenti sacrum vnguentum decurrens, sacerdotem bona fragrantia replebat: ita à principe vsque ad subditos concordiæ vtilitas descendit.

Sicut ros Aermon.) Quoniam ante Babyloniscam captiuitatem duodecim tribus dispersæ erât, etiam illud multæ præuaricationi caussam dedit, inque seditiones eos & contentiones coniecit. Ne denuò ista fierent, admonuit & consuluit, ne amplius populus diuelleretur: sed simul habitaret & coniungeretur, & dilectio à capite ad calcem vsque deflueret, perinde atq; ros omnia perfluit. Comparat igitur concordiam hanc vnguento & rori: per illud boni odoris fragrantiam, per hunc C verò refocillationem ac iucunditatem aspectus exprimere volens.

Quoniam illic mandauit.) Vbi? In tali cohabitatione, in tali concordia, in tali contubernio. Hæc enim benedictio est.

Scholia in Psalmum CXXXIII.

ECce nunc.) Terminat hic Psalmos graduum, sermonem laude ac benedictione concludens. Vult autem eos esse seruos Domini, non solùm ratione dogmatum, sed & accurata politiæ diligentia. Quapropter & adiecit, Qui statis in domo Domini. Immundum enim ac prophanum, ne ascendere quidem illuc fas est. Itaque si quisquam dignus est vt illuc ascendat, dignus est etiam vt benedicat: est enim domus Dei cælo similis.

In noctibus.) Quare dicit, In nocte? vt instruat nos, ne integram noctem somno insumamus: ac doceat, tunc puriores esse preces, quando alacrior mens est, & plus ocij.

Benedicat te Dominus.) Si hæc feceris, benedictionem à Deo consequêris: si verò dormiendo per- D noctaueris, indignè orabis. Quid verò est quod dicit. Ex Sion? Desiderabile illis est nomen Domini in Sion, & hinc omnis est sanctificationis occasio. Quapropter apprecatur illis, vt priorem vitæ politiam recuperent, inque illa sint sanctificatione, & hac benedictione potiantur. Deinde vt instruat eos, Deum, cùm vbique sit, propter ipsorum imbecillitatem templum illud ædificari præcepisse, oportereque illum vbique locorum inuocare, subiungit, Qui fecit cælum & terram.

Scholia in Psalmum CXXXIIII.

LAudate nomen Domini.) Continuè domus & atriorum Dei meminit, loco illos affigens, nec resilire, neque ad cultum simulacrorum vagantes declinare permittens, sed vno loco congregans: vt vel inuiti sapiant, ac semper canant, Deumque laudent. Laudes enim pietatis ipsis argumenta, E veterum gestorum narrationes habentes subministrant, Deumque celebrant, & doctrinę materiã complectuntur.

Laudate Dominum, quia bonus Dominus.) Quod potissimum auditoribus desiderabile est, hoc frequenter ponit, benignitatem videlicet, misericordiam & bonitatem Dei. Quid est autem quod dicit, Quia bonum est. Habet hæc res iucunditatem quandam cum vtilitate coniunctam. Emolumentum enim ex vsu psallendi est, quod animam repurgat. Habet autem præterea per melodiam & magnam iucunditatem & consolationem, canentem quoque pudicum reddit.

Quoniam Iacob.) Non loquitur de communibus beneficiis, quæ cum aliis à Deo accipiunt: sed de eo quod ipsis proprium erat & peculiare. Quódnam illud? Quod eos Deus in populum acceptauit, sibique appropriauit, ac peculiarem quandam separatam ab aliis prouidentiam erga eos ostendit. Quid est autem quod dicit, In posses- F sionem sibi? In diuitias, in opulentiam, in hæreditatem. Licet enim exigua hęc gens esset, hanc autem velut opes quasdam elegit, non paucitati attendens, sed ad virtutis studium eos inducere volens.

Quia ego cognoui.) Quid dicis? Tu cognouisti, alij verò ignorant? Sciunt quidem, sed non vt ego. Est enim hoc eorum qui maximè contemplandi dono sunt præditi, magnificentiam Dei exactius, non quidem vniuersam, attamen reliquis, quæ nam sit dilucidius nosse. Illud verò, Et Dominus noster præ omnibus diis: non ad illorum comparationem, sed ad imbecillem auditorum captum posuit.

Omnia quæcunque.) Cælum & mare omisit, & quæ illis sunt posuit. Et neque hæc omnia, sed præteritis quæ in cælo sunt, licet admiranda, ea dicit quæ sub cælo sunt. Qua de caussa? Quia illa licet magna sint, obscura tamen sunt: hæc verò, vtvt modica, multos habent spectatores. Quoniam igitur ad homines loquitur, non ita in fide instructos, & inuisibilium amatores, sicut ab apparentibus institutos, hinc sermonem contexit. Ostendit autem etiam hoc loco, non vnum A modò esse mare, quod nobis est cognitum, sed multa ac varia.

Educens nubes.) Mirabile quidem est, quòd aqua in aere continetur: multo verò mirabilius est, quòd in leui elemento contenta fertur: & adhuc amplius, quòd ab aere illo contenta, posteaquam è nube defluit, non amplius aere qui sub nube est detinetur, sed perfluit & ad terram fertur: id quod argumentum est, rem hanc non geri naturali cõsequentia: aliàs quippe oportebat eam à nube prolapsam in aere contineri.

Fulgura in pluuiam fecit.) Vide rursus aliud paradoxum, ex contrariis naturis conflatum. Neque enim fulgure ignitum magis, neque aqua frigidius quidquam est: & tamen ista commiscentur, ita vt nec confundantur, nec alterum in alterius naturam transeat: sed suos quodque fines retineat, & nec aquam ignis excicet, neque ignem aqua extinguat.

Qui producit.) Quòd dicit, De thesauris suis: non hoc significat, quòd sint quidam ventorum B thesauri, sed facultatem præcipientis dicit.

Qui percußit.) Posteaquam de illis loquutus est, quæ vniuersalia sunt, ac prouidentiam Dei in elementis mundi declaratam ostendit: iam ad particularia transit, quæ Iudæos concernunt. Qui percussit, inquit, primogenita Aegypti. An non videntur ista propter Iudæos potissimum esse facta? Non solùm propter illos, sed & propter alios hæc sunt facta, id quod maximè ipsa sententia Dei sufficienter declarat, cùm dicit, Vt ostendam in te põtentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in omni terra. Ab homine, inquit, vsque ad pecus. Vt quid & pecora percussit? Quoniam illa propter homines sunt facta, propter homines & puniuntur, vt timor augeatur.

Et misit signa.) Quid est quòd dicit, In medium tui Aegypte? Aut locum, aut quòd signa hæc & prodigia manifestè sint facta, significat, Quòd enim in medium infertur, manifestum est. Sunt namque hæc signa ad correctionem & ad demon- C strationem eorum quæ prodesse debebant, ita vt & percutiendo, & miraculosè percutiendo vtilitati occasio daretur.

Qui percußit.) Per omnem eã viam variis modis potentiæ suæ illis pignora exhibuit, ostenditque, non ideo se ista in Aegypto contra inimicos mouisse, quòd elementis indigeret: sed quòd variis ac differentibus modis potentiam suam ostendere vellet, ideo existentibus ad manum ad eam rem esse vsum.

Seon regem Amorræorum.) Non recenset ciuitates, neque vel paulisper aciei meminit: sed iterum magno animo innumeras miraculorum cateruas transit, cùm immorari, & tragœdiæ in morem ista amplificare posset. Habebat etiam iustam caussam hoc bellum. Non enim ipsi Israelitæ primi irruerant, sed illi viam eis obstruxerant.

Et dedit terram eorum hæreditatem.) Et hoc maximum erat miraculum, quòd non solùm Gẽtes hasce eijcere, sed & terram earum occupare, & ciuitates distribuere potuit.

Domine nomen tuum in seculum.) Gloria tua, inquit, perennis manet, nihil hanc labefacit, nihil D excidit: sed perpetuò immota manet. Similiter & memoria tui in generationem & generationem durans, finem non habet.

Quia iudicabit Dominus.) Aut hoc dicit, quòd vltionem sit sumpturus, & denuò refocillaturus: aut vtraque vnum esse significat, quòd & adflicturus sit & consolaturus: hoc est, vltionem ab hostibus populi sui gratia sumpturus. Quod autem dicit, Et pro seruis suis obsecrabitur: reconciliationem non ipsorum dignitati, sed diuinæ benignitati deberi ostendit.

Simulacra Gentium.) Simulacra, inquit, eorum non solùm ex se habent, quòd imbecillia sunt ac vilia: sed etiam ex hominibus. Quapropter & adiecit, Opera manuum hominum. id quod & potissimum cultores eorum culpabiles reddit.

Os habent, & non loquentur.) Quoniam enim dæmones sæpenumero simulacra mouent, nudat illorum hypocrisim ac fabulam dicens, Et non est spiritus in ore ipsorum. Et quánam ratione dæmon non sine illis loquitur? Quoniam E simulacrorum columnę scortationis, adulterij, ac plurimæ maliciæ typos habent: vt seductos ipso conspectu ad ea instituat, quorum figuræ sunt simulacra, assidet illis, eamque mouet & dirigit.

Similes illis fiant.) Deinde aliud reprehensionis genus mouet, dicens, Similis illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Vide hîc, quales sint dij illi, quorum similitudo maledictioni subiecta est. Verùm apud nos talia non sunt. Est enim hæc extrema virtutis meta, ad verticem bonorum ascendere, ac Deo, quantum licet, assimilari.

Domus Israel benedicite Domino.) Quare non simul omnes vocat, sed in ordines discriminat? Vt discas, multam esse benedictionis differentiam. Aliter sacerdos, aliter leuita, aliter laicus, & aliter multitudo populi Deo benedicit. Quod verò dicit, Benedicite, beatam naturam esse ostendit. Benedicite enim, inquit, quòd aduersariis F liberati, ac talibus bonis donati estis. Sionis autem meminit, eo quòd illic quæ politiæ Israelis sunt, congregata erant, & illinc dirigebantur. Agnominatione Dei loca illa angusta reddere conatur, vt verenda existentia maiore ab illis studio & religione colantur.

Scholia in Psalmum CXXXV.

Confitemini Domino *quoniam bonus.*) Suprà de beneficentia Dei loquutus, iam de quantitate eius disserit: non vt illam metiatur (quod fieri

fieri nequit)sed vt amplitudinem eius exprimat. Et dicit,Confitemini, id est, gratias agite, & laudate eum.Quid est autem quod dicit, Quoniam in seculum misericordia eius? Non aliquando tàntùm miseretur,postea verò deserit, sed perpetuò miseretur,nec vnquam deserit.

Confitemini Deo deorum.) Præcedenti Psalmo dixit, quòd omnes deos excellat: hîc verò amplius quiddam dicit, nempe quòd & Dominus & Imperator eorum sit,siue de idolis,siue de dæ-
A monibus dicas. Licet enim ignominiosi sint & rebelles, serui tamen sunt & subiecti. Quapropter dicit, Confitemini,quoniam Deum habetis omnium supremum, omnium Dominum & Imperatorem.

Qui facit mirabilia.) Multa illius miracula ponit, vtpote quòd & faciat, & miranda ac magna faciat,& quòd solus faciat. Hæc autem non ideo sunt dicta,vt filio ac spiritui derogetur,sed vt dæmones excludantur.

Qui firmauit terram super aquas.) Hæc enim & potentiam & intellectum eius declarant, immo & multam benignitatem ostendunt. Nam quòd ita magna & diuturna facta sunt, potentiam ac sapientiam eius deprædicant: quod autem hæc nostri sunt gratia facta,benignitatem eius ac perennem bonitatem exprimunt. Vides quomodo misericordia eius sit in seculum. Non enim ista ad determinatum aliquod tempus, sed per vniuersam nostram vitam extendit.

Solem in potestatem diei.) Vide & hoc loco be-
B nignitatem Dei. Quoniam enim mortales facti, & in multis necessitatibus constituti sumus, intermedium illud tempus in diuersorij morem dedit: ac tantis terram hanc benignitatis suæ declarationibus impleuit,vt ne sermone quidem exprimi queat.

Qui percußit Aegyptum.) Irremisse miraculum percussæ Aegypti versat, propter multam Israelitarum ingratitudinem: & propterea, quòd cum de illo semper audierint, obliti tamen eius sint.Deinde & aliud quiddam hîc innuit, nempe quòd & post eam plagam, ipsius sit potentia factum,vt molesta illa sint seruitute liberati.

Qui diuisit mare rubrum.) Sunt qui dicant,non vnam tantùm fuisse diuisi maris viam, sed aquam singulis tribubus seorsum fuisse inter septem, vt multi sint transitus facti. Verùm hæc omnia licet multam potentiam Dei ostenderint, terribilemque illum & magnum reddiderint: multam tamen & benignitatem habuerunt, non modò illis qui hac sunt potiti, sed & aduersariis,si animum ad-
C uertere voluissent.

Et eduxit Israelem per medium eius.) Et hoc potentiæ Dei argumentum habet. Non enim satis erat quòd mare subterlababatur, facilemque transituris viam dabat:sed & hoc ipsum eos consternabat, quòd post maris secessum, confidentiam accipiebant insolentem eam viam ingrediundi.Etenim aqua vtrinque in vertices erecta, fortis erat animi ad id spectaculi nullam concipere formidinem.

Et excußit Pharaonem.) Rectè hac dictione est vsus, vt submersionis facilitatem exprimeret.

Qui traduxit populum suum.) Non minoris virtutis est, quòd per mare eos duxit, eo quòd aquam è dura rupe eduxit. Licet enim terra sicca,& quæ exercitum ferre posset,sub pedibus eorum esset: multa tamen alia mortem ipsis minantia erant. Verùm his omnibus priuati, ac necessariis etiam destituti, quasi in mediis ciuitatibus in deserto proficiscebantur.

Qui percußit reges magnos.) Singulis particulis hoc adijcit, Quoniam in seculum misericordia eius.Hostes enim hostibus successerant, & tamen D
nemo eos cœperat:quapropter dicit, Quoniam in seculum misericordia eius, quasi dicat, Quoniam perpetuò benignitate eius potiti sunt.

Seon regem Amorræorum.) Gemina erat beneficentia: cùm quòd hostes vicerant, tum quòd domini eorum quæ habuerant, facti erant. Nam & hoc multæ virtutis erat,non solùm eiecisse terræ illius habitatores, sed & alienam terram occupare potuisse.

Quia in humilitate nostra.) Non in virtutibus, non in rerum prosperitate, sed in humilitate nostra:hoc est, ipsa calamitas quòd malè afficiebamur,sufficiebat ad flectendum eum.

Qui dat escam omni carni.) Neque enim terræ, neque aëris,neque aquarum sunt fructuum prouentus:sed ipsius potentiæ. Aliter,Neque iustis, neque rectè facientibus tantùm:sed & peccatoribus & impiis,& vniuersæ humanæ naturæ,prouidentiam ipsius potissimùm prædicat. E

Confitemini Deo cæli.) Per hæc enim & illud significat, quòd & supernè & infernè ipse Dominus est,& prouidentia eius vbique extensa est.

Scholia in Psalmum CXXXVI.

SVper *flumina Babylonis.*) Multum erat viris istis ciuitatis huius desiderium. Donec enim bona possidebant,ingrati & contumeliosi manebant: posteaquam verò eiecti ex illis erant,tum demum concupiscentia illius tenebantur.Propterea namque eos eiecit etiam,vt maius desiderium induceret.Qua verò ratione ad flumina sederunt? Tanquam captiui,& terra hostili detenti,extra muros & ciuitates commorabantur.

In salicibus.) Qua ratione organa in captiuitatem abeuntes secum asportarunt. Dispensatum hoc est ob eam caussam, vt inter alienos constituti prioris conuersationis monumentum haberent: & symbola cultus illius videntes, amplius morderentur. F

Quia illic interrogauerunt nos.) Et hinc haud parum emolumenti cæperunt, quòd Barbari ipsos vrserunt, & cantica ex ipsis audire cupierunt. Vide & hinc quantam correctionem acceperint. Qui enim præuaricati fuerant, & de cultu suo resilierant, iam barbaris vrgentibus, & audire desiderantibus: desiderio illorum ne sic quidem vtuntur, sed legem præferunt,& accuratè custodiunt.Illud verò,Qui abduxerunt nos, hoc sensu dictum est, quasi dicat, Qui antea nobis insultauerant, vsque adeò facti sunt mites, vt & cantica nostra audire voluerint.

Quomodo cantabimus.) Qua ratione in terra aliena non cecinerunt? Non licebat prophanis arcana illa audire. Nam etiamsi patria exciderant, legem tamen seruare debebant.

Si oblitus fuero tui.) Vide & hinc, quanta fuerit in istis immutatio. Qui namque antea singulis diebus audierāt, quòd vrbe essent eijciendi, nec curauerant: iam seipsos diris deuouent, si illius obliuiscantur. Quid est autem quòd dicit, Obliuioni detur dextera mea? Fortitudo mea,
A inquit, & virtus mea, obliuioni detur: & mutus præ magnitudine malorum reddat, si tui oblitus fuero.

Si non proposuero.)Non simpliciter, inquit, Tui memor ero: sed, Et in hymnis & canticis. Hoc enim est quod dicit, Si non proposuero: hoc est, Si non præcinuero: id quod vehementer desiderantis & accensi erga illam erat.

Memor esto Domine.) Pœnas, inquit, de illis sume, qui nec captiuitate nec subuersione vrbis contenti esse volunt: sed instant & dicunt, Euerte, donec non sit fundamentū in ea, vt ne fundamenta quidem maneant, sed funditùs euertantur.

Filia Babylonis.)Quæ vrbi Babel mala euentura erāt, Propheta prædicit, & miseram eam propter mala quæ illam erant apprehensura vocat: vt & hoc pacto Iudæos erudiat, & potentiam Dei vbique esse extensam ostendat.

Beatus qui retribuet tibi.) Prophetæ multa quidem de suis loquuntur, multa verò & de aliorum
B passionibus disserunt. Quòd si mentem huius quæsieris, audies eum dicentem, Si retribui retribuentibus mihi mala: quando verò aliorum passiones exponit, tunc iram & dolorem exprimit. Id quod & Iudæorum desiderium in medium adducens fecit, qui etiam ad immaturam vsque ætatem iram suam extenderunt.

Scholia in Psalmum CXXXVII.

Confitebor tibi Domine.) Illud, In conspectu angelorum: alius, In conspectu Deorum, inquit, psallam tibi. Quid est igitur quod dicit? Si angelus dicit, cum ipsis, inquit, cælestibus virtutibus cantaturum me tibi, cumque illis etiam certaturum, ac vnà tripudiaturum affirmo. Si verò alteram versionem receperimus, videtur mihi de Sacerdotibus loqui. Sacerdotem enim & Angelum & Deum vocat. Quasi dicat, Sacerdotibus presentibus ac præcinentibus succinam, ac
C subsequutus eos tibi cantabo.

Quoniam audisti.) Non sicut inepti quidam iactores ac dissoluti solent, qui antequam ordinantur, vehementes ac seduli sunt: posteaquam verò cœperunt, remissi redduntur: sed hîc, etiam antequam incipiat, sedulus est: & postquam cœpit, in gratiarum actione perdurat.

Adorabo ad templum.)Neque hęc virtus exigua est, pura cum conscientia in templum ascendere, & illic adorare. Non enim, quod hîc quæritur, simpliciter est genua flectere, aut templum introgredi: sed animo feruenti & composito, non corpore tantùm, sed interno animi affectu.

Et confitebor.) Gratias, inquit, agam tibi, quòd plurimum gubernatione tua sum adiutus. Non enim virtutum mearum meritis vrbem hanc & templum recepi, sed misericordia ac benignitate tua. Super his cōfitebor tibi, quòd me, cùm supplicio dignus essem, & meritò inter alienos commorarer, confestim reduxisti.

Quoniam magnificasti.) Non modò propter beneficia tua gratias agam, sed & propter indicendam illam gloriam. Magnificasti enim, inquit, super omnia nomen sanctum tuum. Siquidem per D
elementa, quæ vt nos iuuaremur, ad vltionem hostium nostrique defensionem conuertisti, nominis tui amplitudo deprædicatur.

In quacunque die.) Tales enim adflicti ac lugentes animi, quàm velocissimè malis liberari cupiunt.

Multiplicabis in anima mea virtutem.) Hoc est, Implebis me lætitia, & animum meum sublimem reddes: nec permittes vt sublimitas & lætitia mea marcescant, sed firmam eam, robustam & immotā reddes. Hoc enim est quod dicit, Multiplicabis in anima mea virtutem. Id est, Virtute tua exaltabis me.

Confiteantur tibi Domine.) Non modò ipse gratias agit, sed & potentes omnes ad communionem gratiarum actionis vocat. Licet enim magna sit illorum potestas, tibi tamen, inquit, vniuersi gratiarum actionem debent, etiam pro illis quæ in alios sunt collata. Hoc enim est quod dicit, Quia audierunt omnia verba oris tui.

Quoniam magna est gloria Domini.) Hoc est, E
manifesta omnibus, clara per beneficia erga quosuis facta. Quod verò dicit, Quoniam excelsus Dominus: excelsus quidem est natura excelsus essentia: verùm hîc sese ad captum Iudaici cultus demittendo loquitur, * & magis acerbè. Illud verò quod sequitur, hoc quoque perficit, & humilem quoque auditorem magnanimum reddit.

* Et magis acerbè suspicor legendū ἐπι μιχρότερον, id est, minus ac submissius.

Et alta à longè cognoscit.) De præscientia loquitur, quòd videlicet alta non modò cognoscat, sed & ex multo interstitio antequam fiant, præuideat.

Si ambulauero.) Non dicit, Tribulationes repelles: sed, In ipsis etiam me adflictionibus constitutum seruare, & mortem expectantem viuificare poteris.

Super iram inimicorum meorum.) Nos enim, inquit, etiam in mediis malis seruabis, illos verò insanientes ac molestiam inferentes humiliabis: dexteram verò, potentiam dicit. Potest enim Deus etiam deploratos ad salutem F
reducere.

Dominus retribuet.) Hoc est, vltionem sumet de hostibus. Nec dixit, Vlciscetur: sed retribuet pro me. Licet, inquit, ego subiectus sim, ipse tamen eos deijciet ac prosternet, est enim benignus. Nam ipse pro nobis retribuit.

Domine misericordia tua.) Duas hasce iustificationes ponit, quibus benignitas Dei acquiratur. Vnam, quòd misericors ipse est & bonus: alteram, quòd conditor ac factor est. Verùm sicuti istis saluari petimus, ita & dignum quid misericordia ostendamus.

Scholia in Psalmum CXXXVIII.

Domine probasti me.) Quid dicis? An posteaquã probauit, cognouit Deus, antea verò non cognouit? Absit: Quomodo enim tum demum cognosceret, quia omnia antequam fiant cognoscit? Sed quod dicit, Probasti me: idem est atque, Exactè scis, id est, cognoscis me.

Tu cognouisti sessionem meam.) Sessionem ac resurrectionẽ omnem vitam cum actibus suis dicit, A eo quòd illa nunquam in eodem consistit. Deinde quoniam exorsus dixit, Probasti me, & cognouisti me: ne quisquam illum ex probatione cognouisse putet, vide quid subijciat.

Intellexisti.) Vides quòd non probando demum, sed virtute præscientiæ cognouerit. Qui namque cogitationes in animo motas nouit, probatione quæ ex operibus est, non eget, sed illas etiam diu antea præscit. Quare ergo probationem Deus quæ per opera est, inducit? Non vt ipse ex illa discat, sed vt sustinentes eam probatiores reddantur.

Semitam meam.) Sicut sessionem ac resurrectionem actus, ita semitam & funiculum omnem suã vitam dicit. Illud enim, Inuestigasti, non inquirentis est ad hoc vt sciat, sed exactè scientis. Quapropter & subijcit, Et omnes vias meas præuidisti: hoc est, Antequam essent, nouisti omnes.

Quia non est sermo.) Non dicit, Dolum quẽ aliquando admiseram reieci: sed, Nunquã mihi fuit, neque ascendit in linguam meam hic morbus: sed B hæc malicia mihi facta est inaccessa.

Ecce Domine.) Non modò cogitata, neque facta tantùm: sed omnia cùm quæ fiunt, tum quæ futura sunt, cognoscis.

Tu formasti.) Non solùm non existentes fecisti, sed factis etiam dominaris.

Mirabilis facta est.) Quod dicit, tale est, Tametsi prouidẽtia tua fruor, nouiq; quòd omnia presciàs, & quòd me ex non existentibus feceris, exactam tamen omnem tui scientiam habere nequeo, sed illa admirabilis est facta: hoc est, excellet, & exaltata est supra me, potentior est facta quam quæ cogitationibus meis intelligi queat.

Quò ibo à Spiritu tuo?) Spiritum & faciem, Deum ipsum dicit: vt idem sit, atque, Quò à te ibo? Omnia imples, omnibus ades, non ex parte, sed omnibus simul totus. Et cũ dixerit superna, inferna, latitudinem, longinquitatẽ, profunda & sublimia, non dixit, Quocunq; abiero audies me: sed, Quocunque abiero, illic te præuenientem me inuenio.

C *Et dixit, Forsitan tenebræ.*) Quod dicit, tale est, Cinctus eram malis, ac dixi in meipso, Opprimet me ista. Hoc est, quod dixit, Forsan tenebræ operient me.

Et nox illuminatio.) Ego quidem ista à rerum natura sumptis argumentis dicebam: verùm subitò mala illa in bona sunt mutata. Immo manentibus etiam illis, multa sum bonitate potitus. Non enim dixit, Abolita est nox: sed, Manens nox, id est, mala illa & calamitates, conculcare me nequiuit: sed facta est lux in nocte, id est, auxilium me circundedit.

Quia tenebræ.) Rectè dixit, Apud te. Si volueris, inquit, tenebræ non sunt tenebræ, sed quæ lucis sunt exhibebunt. Quapropter & subiunxit, Et nox sicut dies illuminabitur, vt priorem particulã clariorem redderet, quòd quę diei sunt, & perinde quæ diei atque quæ sua sunt ipsius, prę stitura sit nox.

Sicut tenebræ illius.) Hæc quidem de elementis sunt dicta; metaphoricè verò de rebus ipsis loquuntur, quòd videlicet in tribulationibus Deus tantum recreationis possit adferre his qui in eas incidunt, quantum illis tribulationis ac D desperationis præfinire potest, qui quietè iam agunt.

Quia tu possedisti.) Non est hæc modica encomij ac prouidentiæ portio, possessionẽ esse Dei. Qui namque possidet, curã ac prouidentiam eius rei gerit, quam possidet. Vnde & subiunxit, Suscepisti me ex vtero matris meę, Semper, inquit, obsepiuisti, prouidisti ac muniuisti me à prima ętate, & inde à cunabulis meis.

Confitebor tibi.) Hoc est, Admirabilis apparuisti. Et quid de te dico, cũ etiã quę abs te fiunt, multum habeat admirationis. Et relicta omnium deprædicatione, sua ipsius cognitione contentus est dicens, Et anima mea admodum cognoscit. Non enim simpliciter illa, sed vehementer & admodũ accuratè cognoscit.

Non est occultatum os meum.) Iterum de præscientia Dei loquitur, aut omnia illius arcana esse dicit: aut aliud quid innuit, opificium videlicet & figurationem. Quoniam nihil, inquit, in E me est quem fingebas, quod ignoraris: sed omnia cognouisti, licet in abscondito & velut in inferioribus terræ factum sit naturę meæ opificiũ. Quoniam formatum me exactè & particulatim, & secundum singula membra, & incrementum etiam cognouisti.

Imperfectum meum.) Aut idem denuò dicit, quoniam nondum formatum me vidisti, aut de actibus ipsis: quoniam (inquit) quod nondum factum est cognoscis. Quod dicit, tale est, vt cum priore consentiat, Informem me viderunt oculi tui, inquit, cùm nullam dum figuram accepissem, atque ita me clarè vidisti, atque illum qui formatus & figuratus est: & ne vno quidem die ad absolutionem opus habet, cum illis omnibus qui in libro tuo sunt scripti. Ac in diebus formatis, cum illis me vidisti, inquit, qui formati sunt in diebus suis. Hæc autem non ideo dicit, quòd liber quisquam sit in cælis: sed vt libri mentione exactã scientiam significet.

Mihi autem valde.) Præsciuisti, me, inquit. Cum nondum essem, adduxisti me. Et hoc ego vicissim rependo, vt diligentes te honore prosequar. F

Nimis confortatus est principatus eorum.) Hoc est, Ipsi confortati sunt. Alius verò dicit, Plurimum multiplicati sunt.

Dinumerabo eos.) Ego quidem, inquit, honoro illos: tu verò eos multiplicas, & arena numerosiores reddis. Non solùm autem vt multi, sed & vt fortes ac potentes sint facis. Hoc enim est quod dicit, Confortati sunt principatus eorum.

Exurrexi, & adhuc sum tecum.) Multi namque prospe-

prosperitatem, qua vsi fuerant, obliuioni tradiderũt: ego verò nequaquam, sed postquã surrexi, id est, malis liberatus sum, semper tecum ero.

Si occideris.) Non dicit, Si occideris, tunc ero tecum: sed illud quidem sine hoc commemorat, hoc verò fieri petit, non vt hominum essentiam aboleat, sed vt eos ad iustitiam conuertat. Non enim dixit, Si occideris homines: sed, Si occideris peccatores.

A *Viri sanguinum.*) Viros sanguinum, truculentos ac cæde gaudentes dicit. Non est autem & hæc via ad virtutem exigua, si ab illorum commercio ac commoratione resiliatur.

Quia dicitis in cogitatione.) Vide quomodo nõ quæ sua sunt quærens, sed propter contumeliam aduersus Deum resiliat, & commercium illorum fugiat. Nam & hoc Iudæis perditionis caussa fuit, quòd malis sunt commixti.

Accipient in vanitate.) Alius interpres habet, Quoniam eleuati sunt in vanum æmuli tui. Quapropter fugit ac resilit, eo quòd illi contra gloriã Dei sunt eleuati.

Nónne qui oderunt te.) Nam & Deus ita præcepit vt inimici essent inimicis, & aduersarij aduersariis ipsius. Hæc enim potissimum sunt amicitiæ indicia. Et ipse igitur Deo vicissim vtroque pacto rependit, cùm quòd dicit, Admodum sunt mihi honorati amici tui Deus: tũ quòd iam subdit, Qui oderunt te Domine oderam. Et hîc cum hyperbola non simpliciter oderam, inquit: sed & tabescebam.

B *Proba me Deus.*) Atqui initio Psalmi dixit, Probasti me, & cognouisti me. Quomodo igitur hîc rursus dicit, Proba me Deus? Vides, quòd humanis loquutionum formulis vtatur, ad hoc vt mentem Deo competentem adhibentes, ad sublimes sensus conscendamus. Quod enim hîc dicit, Proba me Deus: idem est atque, Vide quòd non sit in me via iniquitatis, & deduc me in via æterna. Quę est autem æterna via? Spiritalis, & finem non habens.

Scholia in Psalmum CXXIX.

ERipe me Domine.) Cùm multæ sint super terrã venenatæ ac perniciosæ, maliciamque ostendentes bestiæ, relictis omnibus Propheta, ab homine malo eripi petit. Nam illæ in natura quidem mansuetum quid habent, & facile vitari possunt: & quales sunt, tales apparent: homo verò maliciã meditans, bestia quauis minus caueri potest. Generale verò maliciæ nomen ponit. Non enim simpliciter eum qui in pecunijs, sed qui vbique iniustus est dicit. *vir malus.*

C *Qui cogitauerunt.*) Mala ex animo struunt, cogitauerunt enim, inquit, in malicia: nec citò proferunt, sed parturientes manent: non corripiuntur, sed rei huius meditationem instituunt. Hoc enim est quod dicit, Quia cogitauerunt, &c.

Tota die constituebant prælia.) Non ea prælia dicit, quæ armis & aciebus, sed quæ insidijs struũtur, quibus homines cùm in foro tum in domibus impugnant.

Acuerunt.) Vide maliciæ ignobilitatem. Ex hominibus bestias, aspicidis ac serpentes reddit, & linguam ad illam ferociam adaptat. Quemadmodum autem suprà dixit, Tota die constituerunt prælia: ita & hîc, Venenum aspidum sub labiis eorum semper. Diapsalma siquidẽ hoc vbique significat. Quamuis breuis temporis malicia molesta res est: quando verò assiduè illam exercent, quam veniam habebunt? *Selach.*

Qui cogitauerunt supplantare.) Quidnam iniustius fieri poterit? Et aliis calumniam struere moliuntur. Cogitauerunt enim, inquit, subuertere gressus meos. Quòd verò cogitatio hæc in opus non exijt, debetur hoc potentiæ Dei. Et vide maliciam meditatione concinnatam. Et absconderunt, & iuxta viam tetenderunt: vt & longitudine, occultatione, & propinqua intentione structores maliciæ facti laqueos vbique extenderent, atraherentque & caperent. D

Dixi Domino, Deus meus es tu.) Postquam de prælio & insidijs dixit, confugit deinceps ad inuictum auxilium, opem cælitùs à Deo petens, qui mala ista dissoluere potest. Et vide quid dicat, Non dicit, Meritus sum: sed quid? Deus meus, inquit, es tu. Maximam iustificationem auxilio prætexit, nempe quòd ad Dominum confugit. Quid est autem illud, Virtus salutis meæ? Virtus apud te est & puniendi & saluandi, mihi verò virtutem salutis exhibe.

Obumbrasti super caput meum.) Vide quomodo facultatem Dei ostendat. Non dicit, Ante bellum: sed, In ipso die belli. Quando sublata sunt mala, tunc in securitatem me constituisti. Deinde vt victoriæ & securitatis excellentiam ostendat, non dicit, Seruasti me: sed quid? Obumbrasti super caput meum. Neque vulgarem me adflictionem, aut quantam feruoris æstus infert, sustinere fecisti: sed in tantam securitatem constituisti, vt velut in vmbra delicier. Loquitur autem de ereptione ac liberatione à malis. Quapropter & dicit, Obumbrasti, &c. vt auxilij facultatem ostendat. E

Ne tradas me.) Quòd dicit, tale est, Ne des me, à concupiscentia quæ contra me est, id est, quæ concupiscit contra me, ea ne finas illum adimplere.

Cogitauerunt contra me.) Vide animi illius modestiam. Non enim dicit, Ne derelinquas me, quia dignus sum, aut propter vitæ virtutem: sed, Ne fortè exaltentur, ne arrogantiores fiant, & in maiorẽ contumaciam erigantur.

Caput circuitus eorum.) Circuitum hîc, cœtum vocat, & consessum. Caput ipsum mali & peruersi animi, eos opprimat ac perdat. Laborem verò hîc maliciam vocat. Talis enim est malicia. Ipsi possessori suo perniciosa redditur. F *Circuitus, Caput. Labor.*

Cadent super eos.) Quòd dicit, tale est, Sufficiens quidem etiam ipsa malicia propter circundantes eam, ad hoc est, vt iram diuinitùs illatam sustineat. Carbones verò ignis hîc & ignem, supplicium cælitùs illatum dicit.

Deijcies eos.) Vnus quidem interpres, Ita, inquit, eos perdidit, vt amplius non surgant: alius verò, Multa, inquit, cum velocitate. Linguosum verò hic conuiciatorem, nugatorem, vituperatorem & continuè latrantem dicit. Quis *Linguosus.*

fructus

fructus huius? Non prosperabitur, inquit, in terra. hoc est, deijcietur ac subuertetur.

Virum iniustum.) Vide iterum malitiam ad subuersionem habentis se sufficientem. Verùm qua ratione capturæ nomen posuit, vt ostendat talem effugere non posse. Etiamsi non subitò in capturam hanc qui iniustè agis incideris, ne sis securus. Talis est enim hæc captura.

Cognoui. *Cognoui quòd faciet Dominus iudicium.*) Quoniã dixit, Virum iniustum mala capient, &c. nec con-

A festim supplicium illatum ostendit, ne quisquam crassioribus istis segnior fiat, subiungit dicens, Adhuc omnino hoc fiet. Non enim quæ iniustè sunt illata, inulta manent. Quapropter dicit, Noui hoc futurum prorsus. Pauperes verò hîc non inopes, sed humiles ac corde contritos vocat.

Veruntamen iusti.) Quicquid, inquit, fiat, illi gratias agunt, etiamsi humiles calumniam ferre, & reprobos laudari videant, pœnas tamen malefactorum non exigunt.

Et habitabunt recti cum vultu tuo.) Hoc est, Quicquid fiat, nunquam ægreferent: neque vnquam quærentur de his quæ fiunt, sed tecum perpetuo erunt.

Scholia in Psalmum CXL.

DOmine clamaui.) Clamorem hîc, internum illũ

B dicit, quo & Moses clamauit, quem cor accensum, & animus contritus parit. Clamorem autem non solum talem quærit, sed vt & ad ipsum oretur.

Intende voci.) Vide & aliam orationis virtutem. Non enim propterea tantum quòd sedulo orat, audiri petit: sed & ob id, quòd talem orationem exprimit, vt digna sit vigilantibus oculis. Ipsius namque Dei promissio est dicens, Adhuc loquẽte te, ecce ad sum.

Dirigatur oratio.) Sacerdotibus ea lex erat, vt de suo, perque seipsos, etiam si aliàs nemo offerret, matutinum vnum, vespertinum alterum agnũ sacrificarent: & illud quidem matutinum, hoc verò vspertinum sacrificium vocabatur, significante Deo, quòd assiduo sit, & initio & fine diei colendus. Hoc igitur sacrificium acceptum erat. Petit itaque Propheta, vt talis sit ipsius oratio, quale erat illud sacrificium, quod nulla erat macula pollutum. Quare verò non dixit, Matutinum, sed ve-

C spertinum? Propterea quòd matutinum imperfectum adhuc erat, vespertinum verò perfectum cultum habebat.

Pone Domine.) Vide intelligentiam ac sapientiã, vnde petitionem ordiatur: nempe à maxima virtutum, quæ quòd omnium malorum caussa est aspernatur, & bonis studet. Linguæ siquidẽ leuitas innumera mala operatur. Quoniam igitur rem hanc valde iniquam esse nouit, & preces adhibet, & Deum ad auxiliandum inuocat. Lingua leuitas multorum malorum caussa.

Non declines cor meum.) Non quòd Deus declinet, absit: sed hoc dicit, Ne sinas vt declinetur, ne sinas vt subuertatur. Qua verò ratione relicto ore ad cor transit? vt radices malarum cogitationum euellat.

Ad excusandas.) Hæc potissimum perditionis via est, quãdo animus peccans timorem remittit, ac prætextus quosdam comminiscitur. Etenim malum quidem est peccare, grauius verò peccatum ex eo redditur, si postquam delictum est negetur.

Cum hominibus.) Hoc potissimum est, quod illi prætexunt ne pudefiant. Quapropter & Dauid continuè hoc virtutis loco præfert, tales fugere cœtus.

Et non communicabo.) Quod dicit, tale est, Cœ- D tuum eorum, qui ad gratiam & noxam loquuntur, nunquam particeps fuero: perstringentes verò ac corrigentes elegero, qui veritatis gratia reprehendant. Hoc enim potissimum misericordiæ opus est, si vulnera curentur.

Corripiet me iustus.) Iustorum quidem etiam increpationes perfert, præuaricatorum verò dicta etiam ad gratiam directa repellit. Quánam ratione? Quia illi sæpenumero etiam miserando perdiderunt, isti verò increpantes emendarunt. Si verò malos etiam cùm misereantur auersari debemus, quando ad eos accedendum erit? Certe nunquã, etiamsi omnia faciant, etiamsi omnia exhibeant.

Quoniam adhuc.) Non modò gratiam eorum quæ noxia est fugiam, sed & contra illorum cõcupiscentias ad orandum stabo.

Absorpti sunt.) Ostendit hîc, quàm facilè peccatum capi possit, & quàm malitia prona sit ad præcipitium. Ipsi enim, inquit, potentes, & qui omnia egerunt ac tulerunt, perierunt: nec perierunt tantum, sed ita perierunt, vt ne vestigium quidem E illorum appareat.

Audient verba mea.) Hoc est, Ipsa experientia rerum istarum adhortationis meæ ac consilij iucunditatem cognoscent. Quoniam licet extrema passi simus, ac veluti terra dirupta, & aratro scissa omnino dispersi perierimus, & ad ipsas mortis portas venerimus: etiam ad hunc tamen modum affecti, malumus à iustis corripi, quàm à peccatoribus misericordiam recipere.

Quia ad te Domine.) Etiamsi innumera mala irruant, spei tamen in te collocatæ adhærebimus, & relictis omnibus ope tua liberari expectamus.

Custodi me.) Non solum insidias hîc, sed & occultas & absconditas dicit, quæ ægrè vitantur, atque ob eam maximè caussam diuino opus habẽt auxilio. Ad orationem hîc conuersus sermonem terminat, orationem orsus, & rursus orationem finiens.

Cadet in retiaculo eius.) Eius inquit, cuius? Dei, hoc est: Capientur, cõprehendentur. Iustorũ qui- F dem adflictiones, ad correptionem, & ad philosophiç illorum excitationem: peccatorum verò, qui incurabiliter ægrotant, ad pœnas & supplicia tẽdunt. Illud verò, Singularis sum ego, donec transeam: idem est atque, Coadunatus, collectus, non dispersus, sed à malis liberatus, & ab illorum cõmercio, vtpote solus ac procul ab illorum cœtu habitans, purgatus sum.

Scholia in Psalmum CXLI.

VOcem mea.) Audis quomodo hoc vbique adijciat. Duplex est vox, & clamor ac vociferatio Duplex vox.

ſeratio ad Deũ. Duas enim hîc virtutes diſcimus, vigorem ſcilicet voluntatis,& animi compoſitionem. Et præterea aliud quiddam, ipſius ſcilicet eſſe vocem. Neque enim omnes voce, nec omnes ad Deum, nec ſua voce omnes clamant, quæ omnia coire debent.

Effundo.) Non ad homines, ſed ad inuictum auxilium, & cæleſtem opem confugit. Deinde & animi compoſitionem & feruorem internè reconditum hac dictione declarat, dicens, Effundo deprecationem meam, & tribulationem meam ante conſpectum eius pronuncio, Non enim dicit, Virtutes meas: ſed tribulationem meam, vt cuius etiam non ſit modicum patrocinium.

A

In deficiendo.) Tunc, inquit, ille potiſsimum ſedulus erat.

In via hac.) Intentionem calamitatis hîc, & hoſtium inſidias dicit, quomodo acceſſerint, ac viciniores facti ſubuertere ipſum voluerint: quod & moleſtius erat, quomodo nec adiutores, nec auxiliatores vllos habuerit. Nec adiutores dicit: ſed nec erat, inquit, qui me cognoſceret, propter deſolationis vehementiam.

Periit fuga à me.) Non ſolum quod laquei in viis erant, nec tantum ob id quòd non erat qui adiuuaret, immo qui vel cognoſceret: ſed quòd nemo etiam erat, qui ad liberationem à malis fugam ſaltem exhibere poſſet, ita in mediis comprehenſus eram perturbationibus.

B

Clamaui ad te.) Vide animum ſobrium. Non ſubmerſerunt enim mala, ſed alacriorem etiam reddiderunt. Etiam in malis iſtis exiſtens potentiam Dei cognouit, dicens, Tu es ſpes mea. Humana omnia ceſſerunt: maior auxilij ſpes euanuit, nec vſpiam ſalus comparet: attamen licet apud homines deplorata ſint iſta, tibi tamen omnia ſunt facilia.

Portio mea.)Hoc eſt, Sors mea, theſaurus meus. Terram verò viuentium, patriam ſuam dicit. Sæpenumero enim Babylonicam captiuitatem infernum, & mortem vocare ſolet. Aliter verò, Quoniam cùm in terra aliena eſſet, nullum cultum pro conſuetudine præſtabat: hic verò quæ ſanctimoniæ ſunt, adimplebat, Portio mea es, inquit, in terra viuentium. Semper me defendis, tibique appropriaſti, multaque mihi tecum facta eſt communicatio.

Intende.) Vides quomodo quod ſuprà dixit, etiam hoc loco patrocinij gratia ponat, nempe quòd humiliatus ſit, ac peccatorum pœnas abundè dederit. Illud verò, Admodum non accuſationem habet eorum quæ fiebant: ſed ferentis illa dolorem & imbecillitatem exprimit.

C

Libera me.) Ecce rurſus aliam cauſſam, iniuſtas videlicet calumniatorum inſidias, & quòd ipſe admodum imbecillis eſſet.

Educ de cuſtodia.) Illud hîc, Ad hoc confitendum, idem eſt atque, Ad gratias agendum, libera me (inquit) à malis (Cuſtodiam enim malorum ambitum, ac veluti murum dicit) vt gratias agam nomini tuo.

Me expectant.) Quod dicit tale eſt, Proderit hoc & iuſtis. Nam & illi gaudebunt ac lætabuntur, malis me liberatum videntes.

Scholia in Pſalmum CXLII.

Domine exaudi.) Eſt quidem oratio, quæ verbis fit deprecatio: eſt verò oratio & promiſsio. Propterea & dicit, Ne alteres verbum in oratione tua, non vt denuò non oremus (iubemur enim permanere in oratione) ſed ne differamus, ſi quid Deo promiſerimus, alioqui alteratores petitionum reddemur. Orationem verò hîc ſupplicationem ac deprecationem dicit. *Oratio.* D

Auribus percipe.) Hoc eſt, Annue petitioni, & in effectum eam perducito, veritate tua vtere, vt hanc firmes, & quæ peto adimpleas.

Exaudi me.) Quid facis homo? Infrà dicis, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. &, Si iniquitates obſeruaueris, quis ſuſtinebit? & hîc ſecundum iuſtitiam exaudiri petis? Quid eſt igitur quod dicit? Iuſtitiam hîc benignitatem Dei dicit. Et hoc multis locis videri poteſt. Et valde meritò. Apud homines enim iuſtitia miſericordia caret, apud Deum verò non ita: ſed iuſtitiæ immixta eſt miſericordia, atque ita immixta, vt ipſa iuſtitia benignitas vocetur. *Iuſtitiæ immixta miſericordia.*

Non intres.) Quid de vno & altero dico? Non eſt homo ſuper terram, qui coram te iudicatus iuſtificari queat.

Quia perſequutus eſt.) Poteſt hoc etiam de diabolo per anagogen dici. Perſequitur enim ille nos ſine intermiſsione. E

Humiliauit in terra.) Geminam calamitatem, dicit, quòd in obſcuris ſe collocarit, ſicut mortuos ſeculi, captiuitatem innuens. Quoniam enim fieri poteſt vt & in obſcuris quid luce adhibita agatur, vt malorum obfuſionem ſignificaret, mortuorum mentione tragœdiam amplificauit.

Et anxiatus eſt.)Multam tribulationis obiectionem, per animi perturbationem eam exprimens, oſtendit. Quid eſt autem quòd dicit, In me? Non datur, inquit, vt ad alios anguſtiam meam transferam, & aliquid conſolationis inueniam.

Memor fui dierum antiquorum.) Non eſt exigua conſolatio, priora & præſentia ſcire. Eſt enim magna conſolatio in præſentibus præteritorum memoria. Non autem ſimpliciter illorum memor fuit: ſed, Meditatus ſum, inquit, & hoc operis mei loco. Reuoluendo apud ſe quæ antea contigerant, multum ſibi ex illorum hiſtoria conſolationis peperit. F

Expandi ad te.) Non dicit, Extendi: ſed Expandi, vt multam cordis propenſionem oſtendat, quæ tantum non ipſum corpus quoque exilire compulerit. Siquidem memoria geſtorum Dei ab benignitatis illius vniuerſæ contemplatione veluti numine adflatus ad te rurſus confugi.

Anima mea.) Et in calamitatibus, inquit, & in proſperitatibus, & in quolibet temporum diſcrimine parem diligentiam oſtendo. Quemadmodum enim terra ſiticuloſa pluuiam deſiderat,

derat, ita ego continuò apud te esse cupio. Hoc verò desiderium grauitas tribulationum intendit.

Velociter exaudi me.) Quid dicit? Medicum vrget vt se sanet? Nequaquam. Sed hîc mos est animis tribulatis, quemadmodum & ægroti medicos obsecrare solent, etiam vbi tempus hoc non exigit, vt velociter mali solutionem adferant. Quapropter & caussam dicit. Defecit, inquit, spiritus meus. Nouit quidem illi omnia esse facilia, verùm dilationem non sustinet.

A *Non auertas*.) Et vnde est auersio Dei? Ipse hoc dicit, Num inualida est manus mea? Sed peccata vestra diuidunt inter me, & vos. Quando igitur mali quid facimus, auertitur. Persequamur itaq; virtutem, ne in barathra malitiæ incidamus, vbi nos multa caligo occupet.

Auditam fac mihi.) Vide animum tribulatum ac perturbatum. Vult enim audire antequam experiatur, vt spe erigatur & expectatione. Erige itaque me, inquit, promissione tua. Et addit, Quia in te speraui. Nihil enim Deus ita requirit, atque vt perpetuò ad se suspiremus.

Notam fac mihi Domine.) Quod dicit, tale est, Conscientia ipsius malitia erat occupata, ideoque orat vt illa renouetur. Aut viam hîc multa hominibus incognita dicit. Non enim simpliciter dixit, Notam fac mihi Domine viam: sed quid? B Quoniam ad te, inquit, leuaui animam meam.

Eripe me.) Non dixit simpliciter, Doce me voluntatem tuam: sed, Doce me facere voluntatem tuam, ad opera illam educito. Opus enim est cælesti auxilio, vt in via virtutis ambulemus, non vt nos otiemur: sed vt nostra quoque conferamus. Vide autem quis sit hic prophetæ affectus. Inimicorum perditionem non petit, neque aliud quid rerum humanarum, nisi vnum hoc, vt eripiatur ab inimicis, & voluntatem Dei perspicuè discat.

Terra recta. *Spiritus tuus*.) Vide rursus quomodo per spiritum sanctum iter hoc perficere doceamur. Terram verò rectam, ad literam quidem patriam suam: per anagogen verò, viam virtutis vocat.

Propter.) Vide rursus ad Deum confugientem, non sui ipsius fiducia tumultuantem.

In æquitate tua.) Vide quomodo, vt iam antea dixi, multis locis iustitiam benignitatem Dei vocet. Quid enim suprà dixit? Exaudi me in iustitia tua. Et iam iterum, In iustitia tua, inquit, educes de tribulatione C animam meam: benignitatem Dei, iustitiam vocans.

Et in misericordia tua.) Non quòd ego dignus sim, sed propter benignitatem tuam libera me ab his qui me impugnant, largireque vt à tribulatione respirem.

Quoniam ego seruus.) Vide rursus positam caussam. Non enim simpliciter impetrari petita possunt, sed conandum est, vt nos vndecunque dignos exhibeamus. Non enim satis est simpliciter orationem adferre, nisi simul etiam quæ nos concernunt adiunxerimus.

Scholia in Psalmum CXLIII.

Deus docet ad prælia. Benedictus Dominus.) Quid dicis? Bellàne Deus, & prælia docet? Maximè? Non aberrauerit quisquam, si etiam in istis Deo victoriam adscripserit. Hoc enim est quod dicit, Qui docet manus meas ad prælium. hoc est, Qui facit vt vincam & hostes superem.

Misericordia mea.) Vide rursus benignitate Dei saluari petentem. Immo & aliud quid hoc loco significat. Ne ipsa quidem misericordia, inquit, dignus essem, nisi ipse annuisset. Ipse enim est misericordia mea, non ego illam in operibus habeo. D Consimili modo & hęc adijcit, Adiutor & liberator meus.

Qui subdis populum.) Etenim ad hanc quoque rem superno opus est auxilio, vt subditi obediant, & nec seditionem moueant nec rebellant. Itaque non solum in hostibus, sed in domesticis opus est subiectione.

Domine quid.) Oportet ergò magnum eum esse, cui debeat innotescere Deus, immo magis qui Deo cupiat innotescere. Non hunc solum, sed & illum magnum esse decet, cui Deus innotescere velit. Quapropter Septuaginta optimè dixerunt, ostendentes quòd non ipsi nos Deum inuenerimus, sed ipse nobis inuentus sit. Propterea non dixit, Quid est homo qui te innotescere fecit: sed, quid est homo, Quòd innotuisti ei.

Homo vanitati.) Quid est illud, Vanitati similis factus est? fragilis est, breuis momenti, & temporarius. De corpore hîc differit. Vanitatem verò vocat, nullius esse momenti, propterea quòd humana nec durant nec firma sunt. E

Dies eius.) Et quæ est hîc verborum consequentia? multa & admodum cum præcedentibus cohærens. Quoniam enim de humanæ naturæ vilitate disseruit, quàm nihil illa sit, rursus hîc expressit, vt elatorum arrogantiam restringat.

Tange montes.) Neque iis quæ dicis opus habet Deus, ad hoc vt montes fumigare faciat, immo ne nutu quidem, cum sola hoc voluntate pręstare queat.

Fulgura.) Supplicia ita vocat, prolapsum per ea quæ nota sunt tremere ac timere faciens. Si enim fulgur quis, tametsi non puniendi gratia demissum, ferre inquit: si potentiam suam ad puniendum exerere voluerit, quis sustinebit?

Emitte manum tuam.) Non enim ad puniendum modò, sed & ad seruandum potentiam habet. Manum verò hîc adiutorium & auxilium dicit. Quapropter non dixit, Extende: sed, Emitte manum tuam. Si verò etiam hoc alibi dicitur, idem significat. Et aquas iterum, confusum hostium impetum vocat. Quoniam enim non de aquis illi sermo est, subiungit, De manu filiorum alienorum. filios autem alienos vocat, qui procul absunt à veritate. Proprius enim & germanus est, qui eundem patrem exprimit, & eiusdem est mensæ particeps: alienus verò est, qui procul est ab istis remotus. *Manus.* F *Filij alieni.*

De manu filiorum alienorum.) Quos autem hîc alienos filios dicit? Eos qui in malitia viuebant, iniustitiam

iniustitiam diligebant, & qui dextera ad auxiliandum data ad insidias & iniustitiam abutebantur.

Deus canticum.) Quoniam enim dixit, Emittte manum tuam de alto, pollicetur se auxilio illius retributurum retributionem: quæ tametsi Deo nihil amplius adferat, rependenti tamen commodet.

In psalterio decachordo psallam.) Hoc est, Agam tibi gratias. Tunc quidem organa erant, quibus canebant, nunc verò pro organis vtendum est

A corpore nostro, quando membris eius (vt decet) vsi fuerimus.

Qui das salutem.) Neque enim exercitus, neque militum multitudo, sed auxilium Dei seruare solet.

Qui redemisti Dauid.) Postquam communia dixit, iam & quod se concernit, auxilium commemorat. Et non dicit, Qui redempturus est? sed, Qui redemisti, vt irremissam ac perpetuam illius prouidentiam exprimat.

Quorum filij.) Rerum hîc mundanarum prosperitatem describit. Et diuitias ponit, quæ primæ sunt: deinde liberos vegetos ac floridos. Ex vtraque natura firmitudine induxit, & cum iuuentute hîc & opulentiam ostendit, & coronas eorum & muliebrem ornatum describit, qui quidem ex multa rerum prosperitate prouenit.

Promptuaria.) Hoc est, Angustiantur promptuaria, ita vt opes capere nequeant.

B *Oues eorum.*) Et hæc felicitas non est visa modica. Nam in his apud veteres erant diuitię, in armentis videlicet, ac gregibus, &c.

Non est ruina.) Hoc est, Multam consequuta est custodiam etiam agricultura ipsorum, vici, sepes & vinea circumquaque plantata. Deinde dicit, Neque clamor in plateis eorum. Hoc est, Pax illis est libertas & securitas. Nemo est qui insidietur, nemo est qui impugnet, immo qui turbet aut inquietet.

Beatum dixerunt populum.) Postquam omnem opulentiam descripsit, nō putauit illos ab eā caussam quòd diuites sunt, dignos quos quisquā æmuletur: sed præteritis his omnibus ad verum thesaurum felicitatem extendit. Alij quidem, inquit, beatos ducunt talia habentes: ego verò populum illū beatum iudico, cuius Dominus Deus est.

Scholia in Psalmum CXLIIII.

C EXaltabo te.) Diligenter hunc psalmum consideremus. Is enim est qui verba illa habet, quorum si qui meminerint, continuò succinent eadē dicentes, Si namque tu dixeris rex meus, & non modò dixeris, sed eandem quoque dilectionem ostenderis, & ipse idem de te dicet, seruus meus & minister meus: id quod de Moyse dictum est.

Et benedicam.) Vides quomodo futuræ vitæ procemia significet? Benedictionem autem hîc dicit non eam, quæ verbis tantum, sed quæ & rebus ipsis constat. Sic enim exaltatur Deus, sic magnificatur. Hoc potissimum est religiosæ mentis, vt secularibus negotiis liberata, hymnis vacet.

Benedictio

Et laudabo.) Quoniam dixit, Benedicam & laudabo, ostendit Deum nulla re ex nobis indigere, sed perfectam esse illius essentiam, vt nullius egeat.

Magnus Dominus.) Quid est quòd dicit, Laudabilis? Dignus qui laudetur ac prædicetur. Nec simpliciter dicit, Laudabilis: sed adiecit, Admodum.

Et magnitudinis eius.) Cum dictione infinitam Dei magnitudinem exprimere non posset, subiunxit, Et magnitudinis eius non est finis. D

Generatio & generatio.) Quod solet propheta, hoc & nunc facit, quando magnificentiam & gloriam Dei admiratur, ad demonstrationem illius quæ per opera est, descendit. Neq; enim illa vno tantum tempore facta transiit, sed per omnia secula extenditur, vt quæcunque generatio opificiū eius videat, ipsumque glorificet.

Manificentiam.) Tā per beneficia quàm per supplicia. Non enim cessat Deus quouis modo, quæ nostræ sunt naturæ dispensare.

Et magnitudinem tuam.) Quoniam enim virtutis D. meminit, ostendit eam cum excellentia: non quod simpliciter & vulgaria tantum operata sit, sed quòd omnia mirabiliter supra humanæ naturæ captum fecerit.

Memoriam abundantiæ.) Ad vtrumque siquidem perfecta est ipsius potentia, cùm ad benefaciendum tum ad puniendum. Et horum vnumquodque habent omnia quæ connumerata sunt. E

Miserator.) Quemadmodum illa recensuimus, ita necesse est, & eorum commemorare contraria, conuersionis dierum, paradisos, prata, placiditatem noctis: & inter bruta, ceruos, lepores, & quæ ad escam sunt accommoda. Etiam in ipsis videre est operibus, non solum punientia, sed & benefacientia, quod multo maius est, etiam indignis ne illa inducat quæ non vult.

Suauis Dominus.) Non enim fieri potest vt saluemur, nisi multa illi sit benignitas. Non enim miseretur tantum peccatorum, sed & aliud benignitatis genus haud exiguam ostendit. Bonus est (inquit) Dominus vniuersis, & peccatoribus; & iis qui in præuaricatione viuunt: non his verò tantum, sed & brutis. Quin & si quis ad ipsos angelos & archangelos conscenderit, bonitatem illius videbit. Vnumquodque siquidem operum eius multa illius benignitate fruitur. F

Confiteantur tibi.) Hoc est, agant tibi gratias, offerant tibi hymnos, cùm qui sermonis dono sunt honorati, tum voce carentia. Nam & muta ita sunt singula condita, vt benedictionem Deo offerre queant.

Et sancti tui benedicant tibi.) Sanctos hîc vocat, qui præcepta Dei adimplent.

sancti qui bic sunt.

Gloriam regni tui.) Hoc est, sufficientiam nullius indigam, benignitatem, gubernationem, & quod tantam erga ipsos prouidentiam ostendit.

Et poten-

Et potentiam tuam.)Potentiam, inquit, inuictam & inexpugnabilē. Non quòd laudibus istis egeas, sed propter eos qui te laudant, & vt alios quoque instituant, laudisque tuæ consortes reddant.

Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam.) Non solum præsentium, sed & futurorum. Est enim immortalis.

Et Gloriam.) Vide & hîc illius immortalitatem. Vbique terrarum & per omnia tempora extenditur.

A *Fidelis Dominus.*) Postquam regni Dei perennitatem dixit, etiam verborum eius soliditatem dicit. Quod enim dicit, Fidelis Dominus: idem est ac si dicat, Omnino futura sunt, quæ ab illo sunt dicta. Illud verò Sanctus, idem est atque irreprehensibilis ac rectus, nemini prorsus aliquid de quo queratur operibus suis adferens.

Alleuat Dominus.) Hîc rursus de benignitate Dei disserit, quæ & ipsa maxima est regni eius gloria: quòd non solum stantes, sed & casuros cōseruat ne prolabantur, & iacentes erigit: & quod mirabile est, nō vnum aut alterum, sed vniuersos.

Et tu das escam illorum in tempore opportuno.)Nō enim pluuia, inquit, neque terra, neque aër: sed præceptum Dei fructus maturare ac crescere facit. Quid est autem quod dicit, Tempore opportuno? Quoniam temporibus omnia sunt discreta, & hoc potissimum sapientiam illius declarat. Verùm singulis annis alimoniam distribuit, vt agricolam quoque recreet.

B *Aperis tu manum tuam.*)Manum operationem & virtutem necessaria suppeditandi dicit, vt instruat nos nō ex elementis frugum esse copiam, sed ex diuinæ beneuolentiæ, placiditatis ac volūtatis prouidentia. Non enim simpliciter cibum, sed vnicuique commodum & vtilem largitur: nec largitur modò, sed ita cumulat, vt nulla sit penuria.

Manum aperire.

Iustus Dominus in omnibus viis suis.) Vias hîc Dei, dispensationes, prouidentiam & gubernationem dicit. Sanctum verò hîc, veracem: nec quicquam exhibentem, quod reprehendi possit, vocat.

Sanctus quis.

Propè est Dominus.) Postquam communia & quæ omnibus incredulis etiam ad cibum dantur dixit, & ea commemorat quæ fidelibus separatim exhibentur, nempe quòd prope illos sit Dominus: hoc est, quòd adiuuet, gubernet ac procuret, eo quòd curam habeat eorum: quòd multo

C est amplius quàm quæ impiis largitur.

Voluntatem timentium.) Quoniam enim Paulus satanam, hoc est, tentationes, auferri à se volebat: verùm Deus hoc non fecit. Quoniam enim sciebat se non vtilia petiisse, rursus hoc voluit. Vnde & dixit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, in tribulationibus. Sciens enim hoc Deo placere, & ipse idem volebat. Non enim est alia voluntas timentibus Deum. Si verò quid aliud tanquam homines aliquando volunt, tandem hoc corrigunt.

Peccatores qui.

Custodit Dominus.) Et hæc est haud modica diuinæ prouidentiæ portio, quòd eos quibus prouidet, munitos reddit. Peccatores verò eos dicit, qui incurabiliter languent, nec saluari volunt. Si verò quosdam diligentium se puniri sinit, est hoc animas eorum custodientis, illustrioresque reddentis, etiamsi corpus intereat.

Laudationem Domini.) Non solum quibus benefit, sed & qui puniuntur (est enim hoc prouidētiæ Dei) nec homines modò, sed & reliqua elemēta Deum laudare debent. Sunt enim omnia bonitate eius referta.

Scholia in Psalmum CXLV. D

Lauda anima.) Vbi desiit, illinc & denuò orditur, à laude videlicet ac celebratione Dei. Non enim parum hoc facit ad repurgandam animam. Laudem verò dicit, quod crebrò monui, eām quā quæ ex operibus est. Sicut præcedenti psalmo dixit, Per singulos dies benedicam tibi: ita & hîc, Donec, inquit, fuero.

Nolite confidere.)Docet hîc vt relictis omnibus ad Deum confugiamus. Quid est autem quòd dicit, Quibus non est salus? Hoc est, Ne suæ quidē ipsorum saluti præesse possunt.

Exibit spiritus eius.)Etiamsi, inquit, omnia tibi secundum animi tui sententiam successerint, etiamsi gratus illi fueris, etiamsi in mediis promissionibus illius vitam finias, destituet te in vanis spebus, eo quòd vita illius diuturna non est: sed ita effunditur ac perit, cum nē dominus quidem illius maneat. Reuertetur enim, inquit, in E terram suam vnde sumptus est. Et nunc non solum in effectum non venient quæ præceperat, sed & promissio eius irrita abibit. Hoc enim est quod dicit, In die illa peribunt omnes cogitationes eius.

Beatus cuius.)Quando felicitatem dicit, omnia bona dicit. Et securitatem spei huius ostendit, & beatum cum iam dicit, qui talis est, & simul adiutoris Dei virtutem significat.

Qui fecit cælum.) Si opera illius diuturna sunt, quanto magis ipse diuturnus est ac potens? Quid autem est quòd potens est ac diuturnus, cùm seruare nolit? Multi siquidem insipientium ista obijciunt. Sed vide quomodo & hanc suspicionem auferat.

Qui custodit.)Hoc, inquit, opus eius est, vt non negligat iniuria pressos, vt non despiciat calumniis affectos, vt manum porrigat insidiis obnoxiis, idque sine intermissione. Quapropter & dicit, In seculum.

Dominus soluit.) Vides quomodo omnia illius declaret, prouidentiam, gubernationem, & quòd hoc opus eius sit, vt varias calamitates soluat. Verùm ista & homines ex parte possunt: ve- F rùm cæcos illuminare & prolapsos erigere, ipsius solius est potentiæ. Quoniam enim dixit, quòd iustos diligat, ostendit quòd multis solius calamitatis gratia succurrerit. Quos enim nutrit, propterea quòd esuriunt nutrit, quod non est alicuius virtutis: & compeditos soluit, quæ res sane calamitosæ sunt. Si verò in calamitatibus constitutos tanti facit, multo maioris eos facit, qui virtuti student.

Regnabit Dominus.) Itaque si perpetuò regnat, non est

non est hæsitandum, sed etiamsi non det temporariam retributionem, ad maiora tamen illam custodit.

Scholia in Psalmum CXLVI.

Laudate Dominum.) Suprà dixit, Laudate, quoniam Deus ipse laudabilis est admodum: hîc verò dicit, quòd & laus ipsa sit bona, & psalmus
A innumera bona conciliet. Animũ enim terræ adimit, & animam sublimem reddit.

Domino nostro.) Fiat illi, inquit, acceptabilis. Itaque non est satis sallere, ad hoc vt laus Deo placeat: sed opus est, vt per vitæ quoque mundiciem illi placeamus. Videtur autem mihi hic psalmus, de reditu à Babylone loqui.

Aedificans.) Licet enim Cyrus eos dimiserit, non tamen voluntate illius, sed auxilio Dei totum hoc est factum. Dispersiones verò, repulsos ac dispersos intelligit.

Qui sanat.) Quoniam nullam habebant vitæ rectè actæ fiduciam, iterum calamitatem ac consuetudinem Dei prætexit. Etiamsi indigni sumus, inquit, quoniam tamen opus ipsius sumus, facturam suam non derelinquet, nec consuetudinem suam deseret.

Qui numerat.) Quoniam de multitudine dispersa, & necdum apparente loquitur, rectè hypodigma hoc in medium adducit: nẽpe, quòd & dis-
B persos congregare queat, qui infinitam astrorum multitudinem nouit. Et nos igitur quibus pollicitus est, quòd in morem astrorũ multiplicandi simus, accuratè congregabit.

Et omnibus eis.) Arbitror hoc de Israelitis esse dictũ, quod & Esaias alicubi dixit, Omnes eos, inquit, nominatim vocabit: id est, Nemo illorũ desiderabitur, sed perinde atque ij solent, qui nominatim aliquos vocant, ita & ipse diligenter omnes congregabit.

Magnus Dominus noster.) Deinde quoniam rem maximam dixit, nempe quòd tot myriades vbiq; terrarum dispersas congregaturus esset Deus, de potentia eius disserit, vt Iudæos vehementer turbatos ad fidem huius rei inducat.

Et intelligentiæ eius.) Ne quæras igitur quomodo fit ista facturus. Magnificentiæ siquidem eius non est finis, & intelligentia & iudicia eius abyssus multa. Etenim ne insipiẽtiũ aliqui dicat, Quid nobis hoc conducit, quòd astra exactè nouit, de prouidentia quoque illius erga homines loquitur. Et non dicit, Adiuuans mansuetos, sed suscipiens:
C hoc est, Sicut pater tenere amans, colligens ac possidens.

Humilians) Vides iterum ad vtrumque absolutã illius potentiam, cùm ad exaltandum humiles, tũ ad humiliandum multa cum hyperbola in arrogantiam elatos.

Præcinite Domino.) Hoc est, Gratias agam multa cum diligentia. Etenim ne quis insensatorum illorum dicat, Quid ad me cælestia illa? confestim gratiam humanam subijcit. Ob hoc enim cælum nubibus operit, vt tibi pluuiam paret. Et vide sapientiam, vniuersalia dicit, quæ omnibus largitur, vt ora illorum obstruat. Si enim erga incredulos tanta liberalitate vtitur, vt & nubes cieat, & pluuiam moueat: multo magis ergà eos, qui populus ipsius peculiaris vocantur.

Et parat terræ.) Vide iterum abundantiam prouidentiæ eius, quando non solum in conuallibus, sed & in montibus largam alimoniam, & pabulũ iumentorum exhibet. Vnde & subiicit.

Qui dat iumentis escam ipsorum.) Rursus munificentia, quando non solum hominibus subseruientibus & iumentis escam præbet: sed & reliquis brutis & pullis coruorum inuocantibus ipsum. Si verò erga agrestia bruta & hominibus nihil seruientia tanta est eius prouidentia: multo D
magis erga homines quos populum suum peculiarem ac portionem suam vocauit.

Scholia in Psalmum CXLVII.

Lauda Ierusalem.) Non ad vrbem, sed ad habitatores illius sermonem dirigit: & quod per totum hunc librum hortatur, id etiam hîc consulit, vt sine intermissione pro beneficiis Deo gratias referamus, & neque ædificiis neque murorum securitate, sed prouidentia illius nitamur.

Quoniam confortauit.) Quoniam securum te & inuictũ reddidit. Deinde & aliud beneficij genus addit. Benedixit, inquit, filios tuos in te. Hoc est, In multitudinem crescere fecit. Et illud, In te, aliud quoque beneficium habet. quasi dicat, Non dispersos, sed congregatos & in te existentes: neq; oberranter, crescere fecit.

Qui posuit fines.) Potest enim fieri, vt multi quidã & in securitate sint & impugnentur tamen: E
verùm hîc etiam istis eos insidiis, nec vrbem solũ, sed & solitudines liberauit. Quod verò impugnari eos aliquando contigit, non illius hoc, sed illorum peruersitatis opus erat.

Et adipe.) Non dicit. Et frumento: sed, Et adipe frumenti, vt multam felicitatem & vbertatem ostendat. Adeps enim frumenti, pinguedo est fructus, Talia quippe sunt dona Dei, vbera & vtilia. Nec simpliciter dicit, Dabit: sed, Cum largitate. Id enim est quod dicit, Satiat te.

Qui emittit eloquium.) Quoniam enim dixit, Lauda Ierusalem Dominum, ne quis insipientium tantum Israëlitarum Deum curam habere putet, ostendit prouidentiam eius toti orbi communẽ esse, & ad omnia extendi. Quod verò dicit, tale est, Non solum nostri, inquit, curam gerit, sed & totius orbis. Sermonem verò eius, mandatum & prouidentiæ eius operationem dicit. Deinde & F
facultatem eius exprimat, nõ verbi sed cursus appellatione illam exprimit, Nec illo contentus est, sed & velocitatem illius adijcit: vt quicquid ille præcipiat, multa statim cum velocitate fieri ostẽdat.

Qui dat niuem.) Inexpugnabilem hîc & infinitam Dei potentiã exprimit, quòd & nondum existentes essentias producit, & existentes mutat, & cuicunque rei vult adaptat. Licet enim immotis naturæ finibus ligentur, hi tamen quando ei placet soluuntur. Et aliquando ipsas essentias immutat, aliquando manentes ad aliam operationem transfert. Quod autem ista singulis annis, & in nostro conspectu fiunt, ne ob eam caussam

caussam admirationem remittat. Cogita siquidem, quanta sit virtutis, iam niuem apparere, iam aquam, inque tam breui momento tantas fieri mutationes. Ne verò insensatorum quisquam omnia hæc naturæ tribuat, subiūgit: Emittet verbum suum & liquefaciet ea. Hoc est, Mandatum eius hoc facit, non natura ventorum fidem facit, his verbis Iudæis, quòd quemadmodum ista pro placito suo conuertit, ita illi facillimum est, vt & vos ad priorem felicitatem reducat.

A

Qui annunciant.) Sermonem hìc ad sublimiora transfert, de legis positione differens, quod beneficij genus maximum est. Adducit enim à malitia, & veluti manuducit ad cælum, mentesque illuminat.

Non fecit taliter.) Legem enim nulli alij genti dedit. Naturalem quidem legem, in corde habebant omnes, Iudæis verò hoc peculiare dedit, vt ipsis per literas etiam legitima manifestarentur. Propterea & ipse propheta non dicit, Quòd non fecerit cuiuis nationi: sed quòd sic non fecerit. Tabulas reliquis non dedit, nec literas, nec Mosen legislatorem: sed his omnibus Iudæi potiti sunt, lege, diuinis tabulis, & alijs consimilibus.

Scholia in Psalmum CXLVIII.

B

LAudate Dominum) Solent sancti, quando gratiarum actionem instituunt, multos assumere D. laudis consortes. Deinde & aliud quiddam molitur. Quódnam illud? Ne insipientium quisquam duos esse rerum opifices putet. Quoniam enim creaturæ diuersæ sunt, alia spiritalis, alia corporalis: ne quis secundum operum diuersitatem, diuersos etiam opifices esse cogitet, de omnibus creaturis Deo melodiam offert, hortaturque vt ille tam à superna quàm ab inferna creatura laudetur. Est hoc autem animi vehementer accensi, vniuersos ad laudandum Deum excitare cupientis.

Laudate eum sol.) Quare vbi pauca de cælestibus virtutibus dixit, ad visibilia sermonem transfert, illisque immoratur? Quia illa manifestiora sunt audientibus, vtpote visibilia, & ante ipsos oculos constituta. Quod verò hìc cælos cælorum dicit, non ostendit multitudinem. Cælum quippe Hebræa voce cælos Scriptura vocat. Rogauerit autem quisquam, quomodo hæc cùm vocem non habeant Deum laudent. Duos scimus glorificandi modos: vnus verbis fit, alter aspectu, tertius adhuc vitæ operibus. Homines enim Deus non solùm loquentes, sed & tacentes audit. Quando igitur creaturas Deum laudantes inducit, hoc dicit, quòd quęcūque facta sunt, factoris sapientia multa cum admiratione sunt referta.

Duo glorificandi modi.

C

Quoniam ipse dixit.) Duo hìc, immò tria, quin si quis exactius inquisierit, quatuor ponit. Quòd fecerit quòd facillimè fecerit, quòd facta conseruet. Quod enim dicit, Ipse dixit: facillimè eum fecisse significat. Quod verò facta conseruet, indicat cùm dicit, Statuit ea in seculum & in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribunt. Vide iterum & hoc loco potestatem Dei.

Laudate Dominum de terra.) Quare sermonem transsumit? Vt ex abundantia prouidentiam Dei ostendat. Si namque quæ videntur inutilia tā sunt bona, vt & hymnos Deo adferant, cogita qualia sint reliqua. Recenseamus igitur singula dictorū: dracones, cete grandia dicit, sicut & alio Psalmo, Draco iste quem formasti. Quando igitur tantæ bestiæ magnitudinem vides, quomodo conditorem illius nō admiraris? Quid verò si abyssi profunditatem cōsideres? At digna quidem sunt hęc quæ admiremur: quod verò de bestia hac, idem & de aquis cogitandum est. Siquidem vtraque immotis vinculis ligantur, nec vltra fines suos mouentur. D

Ignis, grando, nix, glacies, &c.) Præcedenti quidem psalmo hoc admiratus est, quòd nix breui temporis momento in terram descendit: hìc verò, quòd & non existentia facta sunt, & quòd facta manent, ministrorumque ordinem implent: & quanquam irrationalia sint, præceptum tamen Dei multa cum obedientia in opus deducunt.

Montes & omnes colles.) Frugifera quidem vltrò vtilitatem suam declarant, & camporum planicies, & mansueta animantia, & repentia. Montes verò & infrugiferæ arbores, quam habent, inquit, vtilitatem? Multam sanè, & vitæ nostræ plurimum conducunt. Sunt enim montes, colles & arbores infrugiferæ admodum ad structuras vtiles: ita vt nisi istis potiremur, nihil impediret quo minus genus nostrum interiret. Dracones verò & leones, & serpentes, quid vtilitatis vitæ nostræ conferunt? Reuera plurimùm, & in dicendis modis prosunt. Nam priora quidem corporum necessitati conducunt: ista verò & timorem tibi, & modestiam incutiūnt, strenuumq; ac sedulum reddunt, deque progenitoris peccato admonent. Tales enim antea non erant hæ bestiæ, sed demùm post præcepti transgressionem tales sunt factæ. E

Reges terræ.) Etiamsi rex sis, etiamsi princeps, gratias age benigno Deo, quoniam tantæ curæ subsidium accepisti: etiamsi subditus sis, iterum gratias age benigno Deo, quòd habes qui tui curam gerat: etiamsi ad senectam veneris, etiāsi iuuenis sis, gratias age Deo.

Laudent nomen Domini.) Quod dicit, tale est, Ostendimus prouidentiam & gloriam eius in omnibus visibilibus. Laudandus autem est non solùm horum gratia, sed etiam sine istis. Nam & antequam ista essent, & præter ista, sublimitas illi & beneficentia adfuit. Rectè autem dixit, Quia exaltatum est nomen eius solius: ad discriminandum eum ab illis qui non sunt dij. Auditorem itaque non iterum ad cælestia ducit dicens, Confessio eius super terram. Cælestes enim virtutes à laude eius non cessant: non quòd ministerio illorum egeat, sed vt bonitatem suam ostendat, sibi ipse eos appropriauit. Etenim ne denuò negligentes eos reddat, & ne hoc solo confisi virtutē animi abijciant, cùm dicit, Hymnus omnibus: non simpliciter hoc dicit, F

dicit, sed addit Sanctis eius: & postquam dixit, Filiis Israël, adiecit, Populo appropinquanti illi. Quod autem dicit, tale est, Si sancti fueritis, si Deo appropinquaueritis, multam gloriam consequemini.

Scholia in Psalmum CXLIX.

A CAntate Domino.) Secundum anagogen, quæ noui sunt Testamenti dicit. In hoc enim omnia noua facta sunt: secundum historiã verò canticum nouum dictum est, quòd de victorijs, de insigniter gestis, & felicitate recepta cantaturi erant.

Laus eius.) Vides quomodo ante verba eã gratiarum actionem requirat, quæ est ex vitæ operibus. Non enim satis est verbis tãtum gratias agere, nisi & virtus operis accedat.

Lætetur Israël.) Gratias age Deo, quòd te non existentem produxit, & animam inspirauit. Aliter verò, non simpliciter de opificio loquitur, sed & de appropriatione. Non enim tantum, tanquam ei qui hominem fecit: sed & tanquam ei qui illos populum suum fecit, agendæ sunt gratiæ.

Et filiæ Sion.) Hoc ipsum quod dixi innuitur: proprietas videlicet, quòd peculiaris illi populus facti sunt. Non enim propter solum opificiũ rex illius erat, sed & ob id quòd eos sibi appropriauerat.

Laudent nomen eius.) Vide iterum illustrari symphoniam. Ob id enim sunt chori, vt communiter omnes laudes Deo canant. B

In tympano.) Quidam & hunc sermonem de organis anagogicè sumunt, tympanum carnis mortificationem, & psalterium cælorum contemplationem significare dicentes. Supernè siquidem illud pulsatur, non infernè sicut cithara. Ego verò dixerim, quòd olim his instrumentis Deo cecinerint.

Quia beneplacitum est Domino.) Iterum & quæ Dei, & quæ hominum sunt dicit. Exaltationes siquidem Dei, mansuetudo verò hominum est. Non enim fit à Deo, nisi homines sequãtur. Nec simpliciter dicit, Seruabit: sed, Exaltabit in salute.

Exultabunt.) Sicut illic mansuetos, ita hîc rursus sanctos requirit. Nam omnia Deus cum admiratione sui ipsius ostendit.

Lætabuntur in cubilibus suis.) Multum securitatis & multum recreationis ostendit. Hæc autem ideo dicit, vt sciant totum hoc non armis ipsorũ, sed auxilio Dei esse factum, & quòd hoc conciliandum sit per animi modestiam. C

Exultationes Dei in gutture eorum.) Bellum hîc cum tripudio superandum esse ostendit, quòd videlicet canentes & laudantes hostium sint victores euasuri. Exultationes enim hîc, hymnodias & psalmodias dicit.

Ad faciendam vindictam.) Quid est quòd dicit, Increpationes in populis? Ad redarguendum, inquit, eos, quòd perpetuò probris ipsos affecerãt: & reipsa ostendendum, quòd non infirmitas Dei, sed ipsorum peccata hoc illis dederint, vt ipsorum dominarentur.

Ad aligandos reges eorum in compedibus.) Vide excellentiam victoriæ. Non enim pepulerunt & abegerunt hostes, sed & vinctis regibus eorum potentiam Dei omnibus demonstrantes, redicrunt.

Vt faciant in eis iudicium.) Talis itaque est hæc victoria & iudicium Dei super hostibus, vt omnibus ita manifestè liqueat, vt quòd conscriptũ sit, nec vnquam deleri queat. D

Gloria hæc est omnibus sanctis eius.) Quæ? Non quòd vicerunt, sed quòd ita auxilio Dei vicerũt. Mihi verò videtur non victoriam modò, sed & melodiam & hymnos dicere, quòd Deum videlicet laudantes, magnam sibi ipsis gloriam conciliauerint.

Scholia in Psalmum CL.

LAudate Dominum.) Aut de populo hîc loquitur, aut de vita sancta ac viris sanctis. Mihi autem videtur ob id dicere, In sanctis eius, quòd talem conuersationem vitæ induxit, & ex hominibus angelos reddidit.

Laudate eum in firmamento.) Hoc enim diligentius Deo quàm illud agitur. Cęlum enim propter homines, non homo propter cælum est. Aliter: Qui in firmamento cæli sunt angeli, Laudate eum, &c. E

Laudate eum in virtutibus eius.) Quid est quòd dicit, Laudate eum propter potentiam eius, propter virtutem, & mirabilia quæ ostendit.

Laudate eum secundum multitudinem magnitu.) Non hoc dicit, quòd ita laudare possit, vt magnitudini eius correspondeat: sed quantum fieri potest, laudem eius extendite.

Laudate eum in sono tubæ.) Omnia organa recenset, & per omnia melodiam Deo offerre hortatur. Sed quemadmodum Iudæi omnis generis organis, Ita nos omnibus membris nostris Deum laudare iubemur. Et quoniam omnem creaturã, & omnia organa quibus hymni dicebantur, ad hymnodiam excitauit: iam ad omnem naturam & quamcunque ætatem conuertitur, & ad hymnodiam eos & doxologiam commouet. F

SCHOLIORVM D. BAsilij in Psalterium Finis.

SEQVVN-

SEQVVNTVR XXI. EPISTOLÆ D. BASILII MAGNI.

Occidentalibus Basilius.

A QVONIAM in se sperantibus Deus pollicitus est, quòd eos ex omnis generis tribulatione velit educere, quamuis in medio malorum pelago detineamur ac sæuissimis procellis à spiritibus malitiæ excitatis agitemur: perduramus tamen in Christo, qui nos confirmat: nec vigorem eius studij remittimus, quo curam gerimus Ecclesiarum: neque veluti de salute propter excrescentem tempestatem desperantes, animi dissolutionem patimur: sed adhuc, quoad eius fieri potest, omnem operam impedimus scientes, etiam eum quem cœtus deuorauerat, quoniam animum non desponderat, sed ad Dominum clamauerat, salutem esse consequutum. Ad hunc sanè modum & ipsi licet in extrema mala inciderimus, spem tamen quam in Domino collocatam retinemus, non abijcimus: sed vndequaque auxilium illius circunspicientes requirimus. Vnde est quòd ad vos quoque respeximus, fratres venerandissimi, quos in præsenti tribulationum tempore frequenter ad nos venturos sperauimus. Verum spe ista frustrati, ipsi quoque
B illud nobis occinimus. Expectaui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur: & non inueni. Sunt enim eiusmodi nostræ adflictiones, vt & ij qui extremũ Occidentem incolunt, meritò ad hunc nostrum orbem sese recipere deberent: &, quoniam vno membro afflicto, reliqua simul omnia compatiuntur, conueniebat vt & nobis, iam diu admodum laborantibus, affectu commiserationis condoleretis. Non enim locorum vicinitas, sed coniunctio spiritus conciliare & propinquos facere solet, quam inter nos ac delectionem vestram intercedere persuasi sumus. Quî fit igitur, quòd nullas consolationis literas, nullam fratrum visitationem, nec aliud quidquam normæ ac debito dilectionis conueniens à vobis accepimus? Iam enim tredecimus annus est, ex quo nobis hæreticum hoc est bellum exortum, in quo pluribus tribulationibus adflictatæ sunt Ecclesiæ, quàm ab eo tempore commemorari possunt, quo primum Euangeliũ Christi annunciari cœpit. Quarum vobis sin-
C gulas recensere nolumus, ne malorum istorum euidentiam sermonis nostri imbecillitas subobscuret. Simul etiam haud necessarium esse iudicamus, vt hisce de rebus doceamini, cùm veritatem illarum iam olim vel famæ indicio cognoueritis. Summa autem mali huius est. Plebs oratorijs relictis, in solitudine congregantur. Spectaculum videretis miserabile. Mulieres, paruuli, senes, & alias imbecilles, imbrium vehementissimorum, niuium, ventorumque molestiam, sub gelu hyemali, consimiliter & Solis ardorem æstate sub dio agentes perferunt. Et hęc propterea patiuntur, ne prauum illud Arrij fermentum recipere cogantur. Quomodo poterit autem fieri, vt ista vobis sermone aliquo perspicua reddantur, nisi ipsa vos experientia, & spectaculum in oculos incurrens ad compassionis effectum permoueat? Obsecramus itaque vt vel nunc tandem manum Orientalibus porrigatis Ecclesijs, quæ iam velut in genua depressæ in- D
clinant: ac viros aliquos mittatis, qui illas de præmijs admoneant, quæ patientiæ ac passionibus pro Christo toleratis reseruantur. Haud enim tantum habet efficaciæ sermo consuetus, quantum vox peregrina ad consolandum deiectos valet: præsertim si illa adferatur à viris, qui cum primis gratia Dei instructi esse cognoscuntur: quales vos cunctis mortalibus prædicamini, quòd in fide illibati permaneatis, & Apostolicum, depositum illæsum seruetis. Non sic habent res nostræ: sed sunt apud nos quidam, qui gloriæ desiderio, & maximè inflatione ista, qua Christianorum animi subuertuntur, perciti verba quædam nouandi studio excogitata inducere præsumunt, vnde Ecclesiæ debilitatæ quasi vascula quædam laxata influentem hæresim receperunt. Vos itaque, ô dilecti ac desiderati fratres, sitis vulneratorum medici, & eorum qui adhuc sani existunt pædotribæ, quod morbidum est curantes: & quod sanum, ad pietatem E
instruentes.

Vox maximè peregrina valet ad consolandum.

Ciuibus Satalanis Basilius. II.

ET vestris & totius populi precibus motus, Ecclesiæ vestrę curam suscepi; sumque vobis in conspectu Domini pollicitus, nihil me non facturum eorum quę viribus meis præstari poterunt. Quapropter coactus sum, iuxta quod scriptum est, quasi oculi mei pupillam attrectare. Sic enim excellẽtia illa honoris, quo vos prosequor, nullius me recordari permisit, non cognationis, non consuetudinis inde à puero cum hoc mihi viro, antequã vestræ petitiones intercederent, contractæ: sed omnium eorum quæ mihi familiaritatis ratione in hoc viro propria existunt, oblitus: nec vlla habita ratione, neque multorum gemituum quibus plebs aduersum me ingemescit, patrocinio ac cura illius priuata, neque lachrymarum vniuersæ F
illius cognationis, immo ne matris quidem, iam senis, & propterea quòd cura illius quam habuit vnicam priuatur, fluctuantis, mœstitiam commiserationis affectu expendens: sed simul hæc omnia eiusmodi ac tanti momenti existentia contemnens, in id vnum incubui, vt Ecclesiam vestram talis viri cura & gubernatione ornarem: & post diuturnam istam desertionem ad genua vsque depressæ, plurimoque & valido adiumento, vt erigatur, opus habenti succurrerẽ. Sic quidem nos comparati sumus: à vobis verò quæ reliqua sunt expetimus, poscimusque ne minora in-

 uenian-

ueniantur quam speramus, & quam sunt ea quæ viro huic promisimus, cùm ad familiares illum & amicos mitteremus: sic vt quisque vestrum studio & dilectione erga eum alios excellere satagat. Vt igitur honestam hanc honorificentiam ostendatis, per officij excellentiam cordi illius consolationem adferte, quò & patriæ, & cognatorum,
A ac simul populi obliuiscatur: qui perinde atque infans recens natus maternis vberibus sic ipsius est gubernatione priuatus. Præmisimus autem Niciam, vt quæ gesta sunt reuerentiæ vestræ manifestet: & præuenientes diem festum agatis, ac Domino gratias agatis, qui per nos quod petiistis implere dignatur.

Paladio & Innocentio, presbyteris ac monachis, Basilius. III.

Vàm vehementer vos diligam, argumentum ex eo ipso colligere debetis, quòd nos & ipsi diligitis. Et pacis quidem conciliator esse perpetuò desideraui: verùm voto hoc frustratus licet contrister, nec immeritò, nemini tamen inimicus esse possum, vel hanc ob caussam, quòd bonum pacis nobis iam olim subreptum esse scio. Quòd si alij dissidiorum caussas subministrant, det Dominus, vt cohibeantur dissensionum auctores.
B Non hoc à vobis peto, vt perpetuò apud me sitis. Quapropter non est quòd hac de re vos excusetis. Noui enim, esse vos viros qui & molestum viuendi genus sitis amplexi, & quæ necessaria sunt vestris ipsorum manibus comparetis, ideoque à rebus vestris haud diu abesse possitis. Verùm vbicunque locorum sitis, memores este nostri, & Dominum pro nobis orate, vt vel inter nos & cum Deo pacem seruemus, nec vlla in cogitationibus nostris perturbatio resideat.

Ad Ecclesiam Parnasenum consolatoria Basilij. IIII.

T & veterem morem, qui prolixa temporum serie inoleuit, sequamur: & fructum spiritus, dilectionem videlicet secundum Deum, erga vos demonstremus, literis hisce reuerentiam vestram in-
C uisimus, & in tribulatione quæ vobis accidit, & præsenti vestra cura vobiscum communicamus. Quod itaque res tristes concernit hoc dicimus, quòd tempestiuum sit ad ea respicere, quæ nobis ab Apostolo sunt præscripta, ne videlicet contristemur, sicut ceteri qui spem non habent. Haud quidem exigitur, vt nullo sensu eorum quæ accidunt afficiamini: sed, vt acceptum quidem damnum sentiatis, verùm sub dolore isto haud concidatis: & vt pastorem propter illius exitum felicem iudicetis, vt qui vitam hanc satis integra senectute absoluerit, & maximis iam honoribus à Domino recreetur. Quod verò ad reliqua attinet, hortamur, vt omni posita mœstitia, sicuti conuenit ad vos ipsos redeatis, & ad necessariam Ecclesiæ curam exurgatis, quò Deus & gregis sui curam gerat, & pastorem vobis pro sua ipsius voluntate largiatur, qui vos cum scientia pascat.

Ad coniugem Arinthæi Prætoris, consolatoria Basilij. V. D

ONVENIEBAT quidem, & debebatur hoc dilectioni tuæ, vt ipsi præsentes eorum quæ facta sunt participes essemus. Nam hoc pacto & animi nostri mœstitiam mitigassemus: & honestati tuæ, quoad eius fieri posset, consolationis officium implessemus. Verùm quoniam corpus hoc debile longioris profectionis motum ferre non potest, visum est literarium vsurpare alloquium, ne prorsus erga ea quæ acciderunt, animo videamur esse alieno. Quisnam igitur virum hunc non suspiret & ingemiscat ademptum? Quis adeò est corde lapideo, vt illius gratia non acerbè illachrymetur? Me verò præcipua quædam mœstitia repleuit, recogitantem cum quo me vir ille sit honore prosequutus, tum quæ sit Ecclesijs communiter adempta gubernatio. Attamen expendimus, quòd cùm homo esset, & quæ in hac vita obtigerant temporibus concessis administrasset, à Deo res nostras disponente est reuocatus: quæ E
vt & prudentia tua cogitet, & casum hunc mitius, & quantum fieri potest, calamitatem istam moderatè ferat, obsecramus. Ipsum quidem tempus cor tuum lenire, & cogitationibus transitum parare potest: verùm suspectum est nobis vehemens illud studium tuum erga maritum, & humanitas erga quæuis relucens, ne fortè propter morum simplicitatem tristitiæ affectui obnoxiam te constituas, & profundiorem tristitiæ plagam recipias. Est quidem nunquam non vtilis ea doctrina, quæ ex passionibus obuenit, præsertim in huiusmodi occasionibus. Quapropter memor esto sententiæ conditoris nostri, per quam, quotquot ex terra nati sumus, ad terram reuertimur. Nec adeò magnus est quisquam, vt dissolutionis huius victor esse possit. Erat quidem ille honestus, magnus, celebris, & animi virtutem robore corporis adæquabat, quod & ipse fateor, & vtroque nomine excellebat: attamen homo erat, & mortuus est sicut Adam, sicut Abel, sicuti Noë, sicut Abraham, sicuti Moses: & si quem alium eiusdem naturæ consortem nominaueris. Ne igitur molestè feramus, quòd illo priuati sumus: sed ob id potius, quòd illi conuiximus gratias agamus ei qui nos initiò coniunxerat. Quòd virum amisisti, commune tibi cum alijs est mulieribus. De tali verò coniugio non arbitror esse aliam quampiam ex mulieribus, quæ pari modo gloriari possit. Etenim virum hunc Deus, qui nos condidit, tanquã singulare quoddam humanæ natu-

hæ naturæ exemplum constituerat, sic vt omniū oculi in illum dirigerentur, & omnis illum lingua celebraret. Pictores ac figuli formæ dignitatem non expresserunt: historici, viri bellica facta narrantes, ad incredibiles fabulas exorbitant: quapropter etiam plurimi famæ, qua triste illud nuncium circumfertur, haudquam credere sustinent, nec vllo modo recipiunt quòd mortuus sit Arinthęus. Verū passus est ea, quę & cęlo, & Soli,
A & terræ contingent. Discessit moriens splendidè, nec senectute decrepitus, nec aliqua parte celebritatis suæ diminutionem passus: sed magnus adhuc in præsenti hac vita, & magnus in futura, nec ex præsenti splendore damni quidquam in futura ac sperata gloria expertus: propterea quòd in ipso vitæ exitu cunctam animæ maculam lauacro regenerationis accepto repurgauit: cuius rei cùm illi conciliatrix & cooperatrix fueris, maximam ex ea consolationem cape, & animum tuum à præsentibus ad futurorum curam transferre satage, quo digna per bona opera ad hoc reddâre, vt pari cum illo refocillationis loco potiare. Parce matri iam seni, parce filiæ iuuenculæ, quibus sola consolationis es gratia relicta superstes. Esto reliquis mulieribus fortitudinis exemplum, atque perturbationem hanc moderare, vt nec corde concidas, nec dolore supprimare. In omnibus ad magnam illam patientiæ mercedem prospice, quæ à Domino nostro Iesu Christo in retributione nobis eorum quæ in hac vita
B gesimus, est promissa.

Terentio Comiti Basilius. VI.

QVamuis admodum magna diligentia in id incubuerim, vt ex parte saltem tam regio mandato, quàm amicissimis Reuerentiæ tuæ literis obtemperarem, cuius ego quemcunq; sermonem, & quamuis sententiam recta voluntate & bona mente plenam esse persuasus sum: haud tamen permissum mihi est, vt animi mei propensionem in opus perducerem. Caussa huius primaria ac verissima peccatis meis debetur, quæ nusquam mihi non occurrūt, & gressus meos subuertunt. Deinde in caussa est, quod alienatus à nobis est episcopus ille, qui nobis cooperationis est gratia datus. Haud enim noui, quid Reuerendissimo fratri nostro Theodoto acciderit: qui cum nobis initio pollicitus

Matutinæ & vespertinæ horæ.

C esset, quòd in cunctis adiutor esse vellet, & à Getasibus nos Nicopolim deduxisset, vbi nos in ciuitate vidit, ita est abominatus, & sic sibi à peccatis nostris metuit, vt nos nec ad matutinas nec ad vespertinas preces assumere sustinuerit: qua in re, quod nos quidem attinet, iustè & vitæ nostræ conuenienter egit: verùm haud vtiliter communi Ecclesiarum constitutioni consuluit. Huius autem nobis caussam assignauit, quòd venerandissimum Episcopum Eustatium in communionem receperimus. Est autem, quod nos fecimus, huiusmodi. Cùm ad Synodum, quæ à fratre Theodoto celebrabatur, vocati, illoque profecti essemus, vt vocationi propter charitatem obtemperaremus, ne ignaui illic & ociosi videremur, studiosè curauimus, vt colloquium cum prædicto fratre Eustathio misceremus: proposuimusque illi, quæ in caussa fidei à Theodoto illi obiiciebantur: ac simul ab eo petiuimus, vt manifestum nobis faceret, rectámne fidem sequeretur, quo consortes esse possimus: si verò alienatus esset, vt perspicuè sciret, nos quoque à se fore abalienatos. Igitur cum multis inter nos ea de re contulissemus, totumque diem D

Disputatio cum Eustathio.

illum caussam hanc inquirendo consumpsissemus, appetente vespera alius ab alio auellimur, nulla dum certa colloquij nostri conclusione posita. Sequenti die rursus mane considentes, iisdem de rebus disserere cepimus. Cùm autem & Pœmenus frater, Sebastianæ ecclesiæ presbyter accessisset, & aduersariam nobis doctrinam vehementer vrgeret, paulatim nos & ea diluimus, quæ nobis obiicere videbatur: & illos ad consensionem eorum quæ à nobis querebantur, induximus, sic vt per gratiam Domini, ne in minimo quidem à nobis inuicem dissidere deprehenderemur. Igitur circa nonam horam ad precādum surreximus, ac Domino gratias egimus, qui dedisset nobis idem & sentire & loqui. Præterea oportebat me scriptam quandam ab eo viro confessionem accipere, quo & aduersariis illius manifestaretur consensus, & reliquis sufficienter viri huius propositum monstraretur. Verùm volebam ipse multa diligentia cum fratribus, qui cir- E

Hora orationis nona

ca Theodotum sunt conuersans, scriptum fidei ab illis accipere, & dicto Eustathio proponere, vt vtraque ista fierent: ipse videlicet rectam fidem confiteretur: & illi de veritate hac persuasi, nullam retinerent contradictionis occasionem, si ab ipsis proposita fuissent accepta. At Theodotus, priusquam cognouisset quam ob caussam conuenissemus, & quidnam eo colloquio effecissemus, dedignatus est nos amplius vocare ad Synodum. Itaque è medio itinere reuersi sumus tristes, quòd labores nostros pro pacandis Ecclesiis susceptos inefficaces reddidisset. Postea cùm in Armeniam necessariò proficiscendum esset, scirem que viri huius mores & ingenium, ac sub fide digno teste & gestorum reddere rationem, & illi satisfacere vellem, veni Getasa, in agrum Deo dilectissimi episcopi Meletij, vbi & ipse dictus Theodotus comparebat: atque ibi, quoniam ab illo fueramus propter Eustatij con- F
iunctionem accusati, quid eo congressu effecissemus exposui, quòd videlicet deprehenderim eum nobiscum sentire per omnia. Cùm autem ille affirmaret, eum post discessum nostrum consensum hunc abnegasse, & suis discipulis affirmasse quòd haudquaquam nobis in caussa fidei consensisset: respondi ad ista (tu autem celeberrime virorum considera, an non iustissimè & irrefragabiliter responderim.) Ego, inquam, hoc mihi persuadeo, coniectura ex reliqua viri huius constantia sumpta, haud ita leuiter virum illum in contrarium mutari, vt iam confiteatur, iam quæ dixerit neget, qui etiam in vulgaribus rebus mendacium perinde atque rem horrendā auersatur: tam abest, vt in rebus tanti momenti, & sic

apud quosuis celebratis, veritati vllo pacto aduersari velit. Esto tamen, vera sint quæ à vobis sparguntur: oportet illi scriptũ proponere, quod cunctam rectæ fidei apodixim contineat. Quod si eum dato scripto consentientem repererero, manebo in illius communione: si verò recusantem deprehendero, deficiam ab illius consortio. Cùm ista probaret Meletius episcopus,
A & frater Diodorus sympresbyter (nam & ille aderat) consentiens venerãdissimus frater Theodotus, hortabatur nos vt Nicopolim descenderemus, & Ecclesiam ipsius inuiseremus, ac Satalos vsque comitem ipsum itineris reciperemus, sic vt nos Getasis relinqueret. Vbi Nicopolim venimus oblitus eorum quæ à nobis audierat, & quæ nobis pactus fuerat, contumeliis illis ac probris, quorum paulo ante mentionem feci, nos iterum affecit, & à se dimisit. Quomodo igitur, venerandissimum caput, fieri potuisset, vt aliquid eorum quæ inungebantur efficerem, & episcopos Armeniæ darem, cùm ad hunc modum affectus erga me sit is, qui curarum debebat esse consors ac particeps: apud quem ego me viros aptos & commodos inuenturum sperabam, quod sint in ipsius parœcia & religiosi & prudentes, ac simul linguæ huius experti, & qui reliqua Gentis huius idiomata sciant: quorum nomina cognita volens tacebo, ne quid impedimenti nascatur, quo minus alio saltem tempore Armeniæ prosim. Et nunc Satalis cum eius-
B modi corpore constitutus, reliqua quidem cum gratia Dei pacificatis Armeniæ episcopis constituere visum est, & quæ conueniant illis proponere, quo consuetam negligentiam abiiciant, & sinceram Domini pro Ecclesiis curam in se suscipiant. Simul & exempla illis proposui de iis quæ per negligentiam illegitimè sunt in Armenia gesta, quomodo ipsis eorum curam gerere conuenerit. Et suffragia quoque ab Ecclesia Sataloram accepi obsecrationem habentia, vt detur ipsis à nobis episcopus. Et illud quoque curę mihi fuit, vt in blasphemiam Cyrillo fratri nostro episcopo Armeniæ obiectam inquirerem: & per gratiam Domini deprehendimus, illam falso ab inimicis illius esse motam, quam & manifestè coram nobis sunt confessi. Et populum quoque Sataleum mediocriter erga illum, ac placidè se gerere, probauimus, sic vt cõmunio-
C nem illius non fugiat amplius. Quod si hæc modica & nullius sunt momenti, haud tamen amplius quidquam à nobis fieri potuit propter dissentionem illam, quæ inter nos ipsos per diaboli curiositatem versatur. Erant hæc obticenda, ne mea ipsius probra publicare videar: verùm quoniam nulla alia ratione magnificentiæ tuæ satisfacere potui, necessariò adactus sum, vt cũctam tibi gestorum veritatem exponerem.

Ad Nectarium Consolatoria Basilij. VII.

Vm nondum triduum aut quatriduum præterisset, ab eo quo me intolerabilis calamitatis rumor perturbauerat: & adhuc hęsitarem, propterea quòd & is qui tristem hunc casum significabat, nihil certi exponere poterat: & quòd vera esse deprecando, ægrè credebam quæ spargebantur, literas episcopi accepi, nimis euidenter auersandum hoc nuncium significantes, quibus lectis quantum ingemuerim, quantùmque lachrymatus sim, quid attinet commemorare? Etenim quis adeò est corde lapideo, aut sic prorsus humanæ naturæ expers, vt nullo casus huius sensu tangatur? aut cuius animus mediocri tantum doloris affectu corripiatur? Splendidæ domus hæres, generis fulcimentum, patriæ spes, piorum parentum proles, sub innumeris votis educatus, in ipso ætatis flore, è mediis paternis manibus abreptus obiit. Quam adamantinam naturam ista ad compassionem trahere & inducere non sufficerent? Quare magnum non est, quod & nos malum hoc nonnihil altius perculit, qui vobis inde ab initio prorsus addicti sumus: & quæ vobis vel læta vel tristia accidunt, communia nobis esse ducimus. Quanquam ad hoc vsque præsens tempus modica esse videntur, quæ vos tristia corripuerint, in plurimis verò prospero rerum successu potiti estis. Verum per inuidiam dæmonis subitò omnis illa cum domus felicitas, tum animorum alacritas interiit, factique sumus triste huius vitæ exemplum. Igitur, etiam si quiritari & illachrimari propter hanc calamitatem voluerimus, totum huius vitæ tempus non suffecerit: & si cuncti mortales nobiscum ingemiscant, afflictionem hanc planctu adæquare non poterunt: immo si fluuiorum vndæ in lachrymas vertantur, casus huius lamenta adimplere nequibunt. Si verò donum hoc Dei, quod cordibus nostris inditum est, proferre voluerimus, rationem dico, sobriam illam, quæ & in rerum prosperitate mensuram animis nostris præscribere, & in tristioribus casibus in memoriam nos rerum humanarum inducere, & eorum admonere nouit, quæ tam vidimus quàm audiuimus, quod videlicet hæc vita huiusmodi sit afflictionibus referta: multa sunt humanarum calamitatum exempla. Et præter hæc omnia mandatum Dei est, nõ esse propter eos qui obdormierunt, lugendum Christi fidelibus propter spem futuræ resurrectionis. Et præclaræ quoque magnæ patientiæ ab athlotheta sunt coronæ gloriæ repositæ. Quòd si rationi ista nobis occinere permiserimus, forsan mediocrem aliquam mali huius solutionem consequemur. Quapropter tanquam generosum te decertatorem adhortor, vt aduersus plagæ huius magnitudinem firmus persistas, nec grauitati doloris succumbas, neque animum despondeas: illud persuasus, quòd etiamsi nos ratio eorum lateat, quæ à Deo

Deo dispensantur, prorsus tamen, quidquid à sapiente & nos amante disponitur, acceptabile est, etiamsi molestũ sit, ac laboriosum. Nouit enim ipse, quomodo vnicuique quod vtile sit dispenset, & qua de caussa impares ponat vitæ nostræ terminos. Est enim mortalibus incomprehensibile, quánam ratione alij citius ex hac vita discedant, alij verò diutius in hac dolorosa vita defatigari permittantur. Debemus itaque in omnibus illius adorare philanthropiam, nec grauatim quæ fiunt ferre, memores magnificę illius &
A celeberrimæ vocis, quam magnus athleta Iob proloquutus est, cùm in vno conuiuio decem liberos suos exiguo temporis momento cõtritos cerneret, Dominus, inquit, dederat, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, sic & factum est. Et nobis admirabilem hanc vocem communem faciamus. Eequali mercede à iusto iudice remunerantur, qui æqualem probitatem ac dexteritatem ostendunt. Non sumus filio priuati: sed restituimus illum ei, à quo fuerat accommodato datus. Neque extincta est illius vita, sed ad meliorem translata sortem: nec tellus dilectum nostrum obtegit, sed cælum suscepit. Duremus paulisper, & vnà erimus cum desiderato. Nec prolixum est quod intercedit temporis spatium, cuncti in hac vita, quasi quodam itinere ad vnum diuersorium tendimus: in quod alij iam diuerterunt, alij accesserunt, alij adhuc properant. Omnes autem vno fine compre-
B hendentur. Licet enim citius ille iter hoc confecerit, omnes tamen eodem proficiscimur, & cunctos idem diuersorium manet. Id tantum nobis contingat, vt per virtutem pares illius puritati reddamur, quo morum & ingenii sinceritate, eadem cum paruulis in Christo refocillatione fruamur.

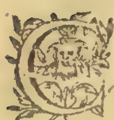
Simile.

Ad coniugem Nectarij Consolatoria, Basilij. VIII.

Simile.

SIlentio erga honestatem tuam vti statueram, cogitans quòd quemadmodum oculo inflammato etiam tenerrima adhibita mitigatio dolorem adfert: ita & animus tribulationis pondere pressus, etiãsi plurimum consolationis adferat sermo, molestus tamen videtur, si in ipso doloris fuerit articulo adhibitus. Verum vbi recogitaui, loquu-
C turum me esse Christianæ, iam olim in rebus diuinis institutæ, & ad fereda humana paratę: haud arbitratus sum æquum fore, si quod me concernit omitterem. Noui quomodo sint comparata materna viscera: & vbi peculiariter considero, quę tua sit benignitas & placiditas erga quosuis, facilè colligo, quantum tibi doloris in præsenti calamitate contingat. Filium amisisti, quem cùm in hac vita versaretur, cunctæ matres felicem esse prædicabant, & vt ipsorum filij tales essent optabant: mortuum verò perinde luxerunt, ac si suum quoque filium telluri sepeliendum tradidisset. Mors illius vtrique patriæ plagam intulit, nostrę videlicet, & Cilicum. Magnum illud & illustre genus vnà cum illo, quasi fundamento sublato, concussum est, & prolapsum. O incursum maliciosi dęmonis! quantum potuit inferre damni? O tellurem illam, quæ tantum in se calamitatis suscipere coacta est. Et sol ipse si quo esset sensu præditus, tam triste spectaculum exhorruisset. Et quônam pacto quisquam tantum lamentetur, quantum animi suggerit inopia? Verum non sunt improuisa quæ nobis accidunt, quemadmodum ex Euangelio didicimus. Neq; D
enim passerculus delabitur sine voluntate patris nostri. Quare si quod nobis accidit, accidit illius voluntate qui nos condidit. Voluntati verò Dei quis restitit? Amplectamur igitur, quod accidit. Etenim si molestè tulerimus, neque quod factũ est reparabimus, & præterea nos ipsos quoque simul perdemus. Ne culpemus iustum Dei iudicium. Insipiẽtiores sumus, quàm vt arcana illius iudicia exploremus, Nunc experimentum de te sumit Dominus, quomodo se diligas. Nunc tempestiuum est, vt per patientiam partem martyrũ accipias. Machabæorum mater septem filiorum necem spectauit, & nec ingemuit, nec ignobiles lachrymas emisit: sed Deo gratias egit, cernens eos igne & ferro, & sæuissimis verberibus confectos, carnis liberari vinculis. Et coram Deo probata est, & coram hominibus celebris habita. Magna est afflictio. fateor & ego. Verum magna est etiã patientibus à Domino reposita merces. Cùm mater esses facta, & filium cerneres, gratias agebas Deo: sciebasque planè, quòd mortalis existens, mortalem peperisses. Quid igitur E
habet insolẽtię, quòd mortuus est, qui erat mortalis? Sed turbat nos, quòd immatura est morte abreptus. Incertum est hoc, an non sit satis opportuno ac maturo tempore mortuus. Etenim nostræ sententiæ non est, quæ animabus nostris conducant eligere, & humanę vitę terminos definire. Totum mundum circunspice, in quo habitas: & cogita, quæcunque videntur esse mortalia, & in vniuersum corruptioni subiecta. Suspice cælum: & illud aliquando soluetur. Solem intuere: nec iste manebit. Stellæ vniuersæ, animantia terrestria, & aquatilia, & ornatus terræ, ipsa quoque terra, omnia sunt corruptibilia, omnia paulo pòst non erunt amplius. Horum consideratio solamen adferat huius quæ accidit calamitatis. Illam nolis in seipsa metiri. Sic enim cõsiderata, intolerabilis videtur. Verum si cunctis illam humanis miseriis cõtuleris, mitigationem illius inuenies. Præterea illud abs te ante omnia F
contendo: Parce marito tuo. Alter alteri solamẽ estote. Noli hanc illi calamitatem aggrauare: quod factura es, si te ipsa dolore confeceris. Omnino autem arbitror non sufficere verba ad consolationem: sed aduersum præsentia incommoda opus esse precibus iudico. Oro igitur Dominum ipsum, vt inenarrabili sua virtute cor tuũ contingat, & animum tuum bonis cogitationibus illuminet, quò ex te ipsa consolationis habeas argumenta.

Nicopolitanis Basilius. IX.

Vm sanctitatis vestrę literas cõsequutus essem, admodum ingemui ac laméntatus eam sum ob caussam, quòd mala ista meis ipsius percepissem aurib⁹: A vtpote verbera & probra vobis illata, populationem ædium, desolationem ciuitatis, totius patriæ subuersionem, persequutionem Ecclesiæ, fugam sacerdotum, insolentiam luporum, ac dispersionẽ gregũ: verũ vbi à gemitibus ac lachrymis quieui, & ad Dominum in cælos suspexi, cognoui persuasusque sum, quòd & vobis notum esse volo: quòd citò aderit auxilium, nec in finẽ vsque deserendi sumus. Quod enim passi sumus, propter peccata nostra passi sumus. Auxilium verò suum benignus Deus, propter dilectionem & misericordiam qua erga Ecclesias afficitur, declarabit. Haud tamen neglex imus, quo minus simul & pręsentes illis qui rerum potiuntur, supplicaremus: & iis qui nos diligunt, in castra scriberemus, quò iram insanientis cohibeant. Et arbitror illum à multis fore reprehendendum: nisi forsan impletum tumultuationis tempus tantũ ocij non permittat illis qui rebus gerendis occupantur, vt hisce de rebus agant.

Nicopolitanis presbyteris Basilius. X.

B

Ccepi Reuerentiæ vestræ literas: nec quidquam magis præter opinionem accidit, quàm vt de illis edocerer, quę iam antea cognouerã. Nam fama omnem hanc viciniam peruagata est, & turpitudinẽ eius qui apud vos prolapsus est diuulgauit. Motus ille inanis gloriæ cupidine fœdissimam sibiipse cõtraxit ignominiam: & præterquam quòd præmiis fidei propter philautiam excidit, ipsam quoque infelicem gloriolam, præ cuius desiderio impietati venundatus fuit, propter iustum odium eorũm qui Dominum timent, non est consequutus. Verum ille hoc suo proposito euidentissimum totius vitæ suæ specimen protulit: declarauitque, quòd nunquam spe repositorum ac à Domino promissorum bonorum vixerit, sed si quid sibi rerum humanarum consequutus est, vtpote verba fidei, & figmẽta religionis, omnia illa ad hoc contulit & accommodauit, vt accedentes ad se falleret. Vos autem vt quid iste fatigat euentus? Vt quid hac in re priores euaditis? C Vnus ex albo vestro defecit, & hũc vnus & alter cõsequutus est. Miserabilis est horum casus. Verum corpus vestrum adhuc est per gratiam Domini integrum. Etenim & quod inutile erat, effluxit, & quod mansit haudquaquam est mutilatũ. Si verò id vos turbat, quòd extra muros eiecti estis: at in protectione Dei cæli cõmorabimini, & angelus ille Ecclesiarum præses vobiscum est egressus. Quare vacuis ędibus quotidie cõdẽnantur illi, qui propter populi dispersionẽ graue sibiipsis iudiciũ asciscũt. Quòd si res ista molestia non caret, confido in Domino, fore illam vobis non inanem: sic vt quo pluribus tentationibus obnoxij estis, hoc preciosorem mercedem à iusto iudice expectetis. Quapropter nec molestè feratis præsentia, nec spe deficiatis. Etenim adhuc admodum modica mora restat, & veniet ad vos auxiliator, nec tardabit.

Nicopolitanis presbyteris Basilius. XI.

D

Ectè fecistis, cùm quòd scripsistis nobis, tum quòd per hunc virum scripsistis: qui etiam sine literis ad hoc suffecit, vt & curis nostris solatium adferret, & de rebus gestis nos accuratè doceret. Erant enim multa, quæ ab eo quæsituri eramus, qui nos perspicuè instruere posset: propterea quòd incerti rumores ad nos deferri solent. Omnia autem nobis cõstanter & peritè exposuit desideratissimus & venerandissimus frater noster Theodosius cõsenior. Igitur ea ipsa ad pietatem vestram scribimus, quæ nobis ipsis cõsulimus. Quòd ista videlicet & multis & vobis cõmuniter contigerunt: & non solum hoc præsenti, sed præcedenti tempore innumera talium rerum exempla sunt edita: quorum alia nobis historiæ literis mandata reliquerunt, alia sine literis memoriæ beneficio ab illis qui ea nouerunt, accepimus: quòd nimirum & viritim, & per ciuitates, persequutiones propter nomen Domini illatæ, apprehenderint eos qui in illum sperabant. Verum transierunt hæc omnia, nec quidquam ex tristibus dolorem adfert immortalẽ: sed perinde sunt atque grandines & torrentes, & quæcunq; alia subita sunt ac temporaria, quæ mollia quidem facile lędunt ac dissipant, à solidis verò & resistentibus si in illa inciderint, magis patiuntur aliquid, quã vt illis incõmodent. Sic & vehementes illæ tentationes contra Ecclesiã motæ, imbecilliores depræhẽsæ sunt, quàm vt robur fidei quæ in Christũ est, infringerent. Itaq; quemadmodũ vbi grandinis nubilum præteriit, & torrens alueo suo effluxit, illud in serenitatem dissoluitur, iste profundo absorptus viã qua fluxerat siccã & aridã relinquit: ita & tempestas illa quæ nos iam apprehendit, paulo pòst nõ erit, modò sustineamus nõ inspicere præsentia, sed spẽ in ea extendere quæ paulo sunt vlteriora. Quare etiamsi grauis sit tentatio, toleremus, fratres, ea quæ sunt molesta. Nemo enim coronatur, qui nec percussus est in certamine, nec luctatus. Si verò leuia sunt ista diaboli ludibria: & qui nobis immissi sunt, eam quidẽ ob caussam molesti sunt, quòd talis sunt hostis ministri: ob id tamen contemptibiles existunt, quòd malitiæ illorum Dominus impotentiam coniunxit. Caueamus nec condemnemur, tanquam propter res minutas magnopere lugẽtes. Etenim vnum hoc tantũ dolore dignum est, quod periit ille qui temporariæ gloriæ gratia (si tamen gloria vocari debet, quod publico cum dedecore geritur) sempiterno seipse priuauit honore. Estis filij confessorum, estis filij martyrum, qui ad sanguinem vsque peccato restiterunt.

Simile. E

Ferendas esse tentationes. F

ſtiterũt. Vtatur propriis quiſque exemplis aduerſus inſtantiam, qua pietas impugnatur. Nemo veſtrum plagis affectus eſt, nullius ædes publicatæ ſunt, nondum in exilio viximus, nec carceres experti ſumus. Quidnam mali pertulimus? Niſi id forſan triſte eſt quod nihil dum perpeſsi ſumus, nec digni habiti qui pro Chriſto patiamur. Si verò quod ille domum orationis occupat, vos verò ſub dio Dominũ cæli ac terræ adoratis, id vos turbat: cogitate vndecim quoque
A Apoſtolos in cœnaculo fuiſſe cõcluſos, cùm interea qui Dominum crucifixerant in templo celebri Iudaicum cultum perficerent. Iudas etiam, quoniam ſuffocationis mortem dedecoroſæ vitæ prætulit, illis ſe præferendũ oſtendit, qui nullo nunc pudore ab omnibus hominibus damnati afficiuntur, atque eam ob cauſſam impudẽter quæ turpia ſunt committunt. Id tantùm curetis, ne mendaciis illorum decipiamini, quibus fidei rectitudinem profitentur. Non enim Chriſtiani ſunt tales, ſed Chriſtẽpori: qui magis hoc quærunt, quod ad hanc præſentem illis vitam conducit, quàm vt ſecundum veritatem viuant. Vbi vanum hunc principatum adipiſci ſe poſſe iudicarunt, Chriſti ſe coniunxerunt inimicis. Vbi plebem irritari viderunt, rurſus fidei rectitudinem prętexunt. Non agnoſco epiſcopum, nec Chriſti illũ ſacerdotibus adnumerarim, qui à prophanis eſt manibus ad fidei deſtructionẽ pręſul electus. Hæc mea eſt de illo ſententia. Vos, ſi quam nobiſcum
B partem habetis, eadem etiam nobiſcum ſentietis. Si verò veſtro ipſorum conſilio vtimini, ſuæ quiſque ſententiæ poteſtatem habet, nos inſontes erimus ab hoc ſanguine. Hæc non ideo ſcripſi, quòd vobis diffidam, ſed vt quorundam hæſitationem declaratione meæ ſententiæ confirmem, ne quis ad illorum communionem præripiatur: néve, ſi manus illorum impoſitionem quiſquam acceperit, poſt reddita pace Sacerdotali ordini ſeſe accenſere contendat. Clerum vniuerſum, cùm qui in ciuitate, tum qui in parœcia eſt, omni timentium Dominũ plebe ſalutamus.

Chriſtemphorus eſt, qui quæſtũ & nundinationem ſub prætextu Chriſti ſectatur.

Ad clericos Nicopolitanos Baſilius. XII.

QVod ab vno pio factum eſt opus, certò nobis perſuadet, factum eſſe conſilio Spiritus ſancti. Etenim vbi nihil quod humanum ſit præ oculis eſt, neq; pro-
C prij oblectamenti gratia ad operandum mouentur ſancti, ſed quòd Deo probatur ſpectant: manifeſtum eſt, Dominum eſſe, qui corda eorũ dirigat. Vbi verò ſpirituales viri auctores ſunt conſiliorum, & hoſce plebs Domini concordi ſententia conſequitur, quis ambiget cõſilium eiuſmodi communicatione factum eſſe Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſanguinem ſuum pro Eccleſiis effudit? Vnde & ipſi rectè iudicaſtis, Deo dilectiſsimum fratrem noſtrum & comminiſtrum Pœmenium, ſecũdum Deum fuiſſe motum: qui & in tempore vobis ſuccurrit, & hunc modum conſolandi vos aggreſſus eſt: in quo ego non ſolum vtilitatis adinuentionem laudo, ſed & animi dexteritatem ac fortitudinẽ celebro, quòd cauſſam hanc nulla dilatione protraxit: qua etſi inquiſitorum ſtudium diſſoluiſſet, ſimul tamen & aduerſariis cautionis occaſionẽ dediſſet, & obſeruatorum inſidias excitaſſet, ſed confeſtim quod bene cœperat conſilium, ad effectum perduxit. Paneſtium Dominus gratia ſua cuſtodiat, vt Eccleſia ſibiipſi ſimilis permaneat, in concordi cum D
præcedentis traditione & ſucceſſu, nec locum det malo: qui ſi vnquam, nunc iſtum ægerrimè fert Eccleſiarum ſtatum & ordinem. Fratres autem qui ſunt in colonia, & nos literis plurimum adhortati ſumus, & vos quoque illorum diſpoſitionem probare magis debetis, quàm eos quaſi propter tenuitatem contemptibiles irritare, & contemptu ad contentionem prouocare. Solent enim qui contendunt, inconſultius pleraque agere, & ſuis malis impenſius affici quo aduerſarios turbent. Nemo autem vſque adeò tenuis eſt, qui iam magnorum malorum occaſionem, his qui volunt occaſionem, ſubminiſtrare nequeat. Et hoc non ex coniecturis, ſed noſtrorum malorum experientia edocti loquimur: quę propter preces veſtras auertat Deus. Simul autem & pro ſanitate noſtra orate, vt præſentes illic apud hunc paſtorem veſtrum agamus, & vnà cõſolationem ſuper obitu cõmunis patris noſtri capiamus. E

Ciuibus Nicopolitanis Baſilius. XIII.

DIſpenſationes Eccleſiaſticæ fiunt quidem per eos, quibus eſt illarũ cura concredita, verùm à plebe confirmantur. Itaque quod Deo dilectiſsimos epiſcopos cõcernebat, impletũ eſt: quod reliquũ eſt, ad vos ſpectat, vt videlicet datum vobis epiſcopum ex animo complecti dignemini, & pericula extrinſecus imminentia fortiter repellatis. Nihil enim ſic abſterret tam principes, quàm reliquos pacatum hunc vobis ſtatum inuidentes, atq; concors erga traditum vobis epiſcopum dilectio, & infracta reſiſtentia. Incutit enim illis omnium malorum conatum deſperationem, ſi nec clerum nec plebem adinuentiones ipſorum amplecti viderint. Igitur quem habetis animum erga bonum, illum ciuitati communem efficite: & quæ decora ſunt populis ac cunctis in ea regione habitantibus proponite, & bona illorũ propoſita confirmate, quo ſincera veſtra Deũ cunctis innoteſcat dilectio. Optamus autem, vt & F
nos aliquando digni habeamur, qui ad vos veniamus, & Eccleſiam pietatis altricem inuiſamus: quam tanquam rectæ doctrinæ metropolim propterea veneramur, quòd ab honeſtis viris & electis Dei gubernata eſt, qui fideli ſecundum doctrinam ſermoni adhæſerunt, quibus dignum eſſe hunc præſentem & vos iudicaſtis, & nos conſenſimus: modò per gratiam Dei cuſtodiatur, qui & praua inimicorum conſilia diſ-

sipat, & animis nostris robur & constantiam ad conseruandum ea quæ bene sunt tradita cōfert.

Theodoto episcopo Nicopolitano Basilius. XIIII.

Rauis tempestas est, & longissimè extenta, sic vt ne literaria quidem consolatio facile nobis expediri possit. Vnde me rarò & ad te scripsisse & literas abs te accepisse scio. Verùm quoniam desideratissimus frater noster Sagetesimus presby-
A ter, ad vos vsque proficisci statuit, per illum Reuerentiā tuam salutamus, & vt pro me oret obsecro: ac simul dicto iam fratri aurem accommodet, vt ab illo, quo nunc in statu sunt Ecclesiæ, discat, & studium pro viribus ad ea quæ proponuntur curanda impendat. Scias autem, venisse ad nos Faustum à Papa missum cum literis, quibus petebatur, vt ordinaretur episcopus. Cùm autem & Reuerentiæ tuæ & reliquorum episcoporum testimonium posceremus, comtemptis nobis abiit ad Anthimum: & ordinatione ab illo, sine nostra admonitione accepta, ad suos reuersus est.

Theodoto episcopus Basilius. XV.

Ectè nos & competēter reprehendis, venerandissime, & reuera desideratissime frater: propterea quòd ab eo tēpore, quo à Reuerentia tua proposi-
B tiones illas de fide ad Eustathiū ferētes discessimus, nihil tibi nec modicè nec magnum de caussa illius significauimus. Ego verò id non eam ob caussam feci, quòd susque deque faciam quasi cō temptibilia quæ in nos ille commisit: sed quòd fama illorum ad quosuis passim peruagata est: & nemo sit qui opus habeat, vt à nobis quódnam sit viri huius propositum discat. Nam hoc & ipse curauit, veluti metuens, ne paucos habeat sententiæ suæ testes ac conscios: ideoque & ad quosuis cōfines epistolas suas aduersum nos scriptas emisit. Itaque à communione nostra seipse auulsit, quandoquidem nec in locum determinatum conuenire nobiscum sustinuit: nec discipulos suos, quod tum pollicitus fuerat, adduxit: sed nos etiam in frequentissimis synodis perstrinxit, vnà cum Theophilo Cilice, nuda & manifesta blasphemia, quasi aliena à doctrina sua animis plebis insinuet dogmata. Sufficiebant quidem & ista ad dissoluendum omnem nostram coniunctionem. Postquam verò & in Ciliciam
C venit, ibique cum Gelasio quodam degens fidē illi exposuit, quæ à solo Arrio, vel germano aliquo illius discipulo conscribi debuisset: tum adhuc amplius ad separationem ac disiunctionem obfirmati sumus: cogitantes fieri nō posse, vt vel pellem suam vnquā mutet Aethiops, vel maculas suas pardalis: vel qui peruersis est dogmatibus innutritus, malum hæreseos abstergere queat. Et tamen vltra hæc & illud temeritatis ausus est. Scripsit contra nos, immo cōscripsit sermones prolixos, omnis generis conuitiis &

Hæretici non emendantur.

sycophantiis refertos, quibus hactenus nihil respondimus, propterea quòd ab Apostolo docemur, ne nos ipsi vlciscamur, sed locū iræ demus. Et simul vbi de profunditate hypocriseos cogitamus, quā se nobis toto tempore blandiuscule insinuauit, stupore quodam præ consternatione corripimur. Etiamsi nihil illorum esset, tamen quod iam recens ausus est, cui non honorem & omnimodam viri huius abominationem incuteret? qui, sicuti audio (modò verus est rumor, & non figmentum delationis gratia compositum) etiam manuū quibusdam denuò imponere præsumpsit: quod nemo vnquam ex hæreticis fecisse videtur. Itaque quomodo fieri potest, vt talia placidè feramus, & viri huius delicta curabilia esse putemus? Quare videte, ne falsis sermonibus seducamini: néue prætextibus virorū istorum, omnia ad malum facillimè excipientium, fidem accommodetis. Ista quomodo in nullo discrimine ponemus? Scias itaque desideratissime ac venerandissime, haud conscium esse me, quod vnquā tantū doloris in animo meo conceperim, quantum nunc ex eo patior, quòd Ecclesiasticas leges confundi percipio. Verùm id vnicè precare, vt largiatur nobis Dominus, nihil ex affectibus iræ moliri: sed retinere dilectionem, quæ nihil agit indecenter, nec inflatur. Etenim vide, quomodo qui illa carent, supra humanæ mediocritatis mēsuram elati, turpiter & indecenter viuant, ea facere præsumentes, quorum nulla præteritū tempus habet exempla. D

Diodoro Basilius. XVI. E

Llatæ sunt nobis literæ, epigrapham habentes Diodori: reliqua verò illarum alteri cuipiam magis quàm Diodoro cōpetere videbantur. Etenim mihi quisquā ex artificiosis personā tuam ad hoc induisse videtur, vt hoc pacto fide dignū se reddat auditoribus, quasi interrogatus à quoquam, liceátne de mortuę vxoris sororem matrimonio ducere, ab ea quæstione non abhorruerit, sed aurem placidè accommodauerit, ac obscœnam cōcupiscentiam vnà cum illo admodum fortiter & concertatim pertractarit. Misissem hoc scriptū ad te, si ad manum fuisset, sufficeissesq; vt & te ipse & veritatem vindicares. Quoniam verò qui illud ostenderat mox abstulit, & tropæi cuiusdam loco aduersum nos circumtulit, quòd rem hanc initio prohibuerimus, & scriptam se potestatem habere dixit, iam ad te scripsi, quo ambabus manibus adulterinum hoc scriptum deprehendamus: nec aliquid illi roboris relinquamus, ne facilè possit nocumentum inferre legentibus. F

Principio igitur, quod in huiusmodi rebus maximum momenti est, morem qui apud nos est obiicere possumus, quòd is legis vim habeat: propterea quòd sanctiones istæ à sanctis nobis sunt viris traditæ. Est autem hic mos talis. Si quis affectu immunditiæ correptus, ad illicitam duarū sororum cōmunicationem exorbitauerit,

Mos pro lege habidus

Soror vxoris non est ducenda, aut ambarum nuptiæ simul appetendæ.

bitauerit, id neque coniugium esse censendum: neque talem ad Ecclesiasticum cœtum admittendum, priusquam à se inuicem dirimantur. Quare etiamsi nihil aliud dici posset, sufficeret mos iste, ad cauendum hoc malum. Quoniam verò qui Epistolam hanc scripsit, adulterina argumentatione tantùm malum in vitam humanam inducere conatus est: necesse est, vt nec nos cessemus, quo minus rectæ ratiocinationis subsidium adferamus. Quanquam in illis rebus quæ admodum sunt perspicuæ, maior est apud
A vnumquemque prænotio, quàm vlla sit sermonis argumentatio.

Leuit. 18. Aemulam, Græcè ἀντίζηλον, Vulgata Latina habet, In pellicatum.

Scriptum est, inquit, in Leuitico, Mulierem ad sororem eius non accipias æmulam, vt reueles turpitudinem eius, adhuc illa viuente. Manifestum ex hoc est, inquit, quòd permittitur, vt mortua illa, accipiatur soror eius. Ad hoc primum illud dico: quòd quæcunque lex dicit, iis qui in lege sunt dicat: alioqui & circūcisioni, & sabbato, & abstinentiæ ciborum subiiciemur. Etenim non conuenit, vt subiiciamus nos iugo seruitutis legis, si quid quod voluptatibus nostris consonū sit inuenerimus: si verò graue quid in legalibus visum fuerit, tum ad libertatē quæ in Christo est confugiamus. Interrogati sumus, an scriptum sit, vt accipiatur mulier ad sororem ipsius. Diximus, quod & certum nobis est, & verum: videlicet, non esse scriptum. Id verò quod tacitum est, ex illatione consequentiæ colligere,
B legislatoris est, non eius qui legem recitat. Alioqui, si quis audere velit, etiam viuente adhuc vxore sororem eius accipere licebit. Nam hoc ipsum sophisma etiam illi congruit. Scriptum enim est, inquit, Non accipies æmulam. Ergo extra æmulationem accipere nō prohibuit. Qui affectioni huic patrocinatur, ingenium sororū alienum esse à zelotypia affirmabit. Quare sublata caussa, propter quam legislator ambarum connubiū prohibuit, quid impediet, quo minus duæ sorores accipiantur? Verùm ista scripta non sunt, dicemus. At nec illa determinata sunt. Intelligentia verò consequentiæ vtrisque pariter libertatem ac licentiam confert. Verùm recurrendum paulisper erat ad ea quæ legem hanc præcedunt, quo quæstio ista solueretur. Apparet enim legislatorem non quasuis delictorum species comprehendere: sed ea peculiariter prohibere, quæ Aegyptiorum, à quibus liberatus educebatur Israël, & quæ Chananæorum erant ad quos ducebatur. Sic enim ad verbum dicit, Secundum studia Aegypti, in qua peregrinati estis, non fa-
C cietis: nec secundum studia terræ Chanaan facietis, in quam ego vos ducam: neque in illorum legitimis ambulabitis. Igitur genus hoc peccati locum nō habet, vbi non habitatur inter gentes: ideoque nec legislatori opus erat, vt cauendi illius gratia quidquam statueret, cùm sola consuetudo citra doctrinam ad reprehēsionem sceleris huius sufficeret. Quomodo ergo, cū quod maius est prohibuisset, de minori tacuit? Quoniam exemplum patriarchæ Iacob multis carnaliter affectis hominibus hactenus esse noxiū videbatur, vt & ipsi duarum sororū adhuc viuentium nuptias appeteret. Nobis verò quid faciendum est? An quæ scripta sunt dicendū, vel quæ silentio præterita sunt faciendum? Mox occurrit illud, quòd non licet patri ac filio vna vti amica. Id quidem in istis non est scriptū legibus, apud Prophetam verò, maximopere reprehenditur. Filius, inquit, & pater ad eandem puellam ingressi sunt. Quàm multa sunt autem & alia immundarum affectionum genera, quæ doctrina dæmoniorum adinuenit, & D. scriptura tacuit, honestatem suam turpium rerum nomenclatura fœdare nolens, sed generalibus nominibus im- D
munditias illarum complexa est, sicut & Apostolus Paulus dicit, Scortatio verò & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicuti decet sanctos. Nomine immunditiæ nefandum masculorum ac mulierū obscœnitatem cōprehendit. Itaque silentium de hisce flagitiis, non adfert licentiam & impunitatem voluptuariis. Ego verò neq; de hac caussa legislatorem tacuisse, sed admodum vehemēter interdixisse dico. Illud enim, Non introibis ad omnem carnis tuæ affinem, vt reueles turpitudinem earum, etiam hāc cognationis speciem complectitur. Etenim quid viro affine magis est, quàm sit illius vxor, immo illius caro? Non enim duo sunt, sed vna caro. Per vxorem igitur, & soror illius ad affinitatē viri trāsit. Nam sicuti vxoris suæ matrem nō ducet, nec filiā vxoris, propterea quòd nec matrē nec filiam suam accipiet: ita nec sororē vxoris, ob id quòd nec suam ipsius sororem sibi cōiunget. Ac viceuersa neque vxori licet, vt viri sese affinibus con- E
iungat. Sunt enim vtrinque cōmunia cognationis iura. Ego verò cuilibet de nuptiis consilium petenti testificor, quòd mundi huius figura prætereat, & tempus contractū existat: ideoque con ducat, vt qui vxores habent, sint tanquā non habentes. Quod si mihi vicissim legerit illud, Crescite & multiplicamini: respōdebo, esse hoc eius hominis adferre in medium, qui inter legislationum tēpora non discernit. Secundæ nuptiæ scortationis remedium censendæ sunt, non lasciuiæ compendiū. Si se non continent, nubant, inquit: non dicit. Etiam nubendo illegitimè agant. An non vel ad ipsam naturam dedecorosa hac affectione, veluti lippitudine quadam cæcutientes respiciunt, quæ iam olim appellationes generis discreuit? Etenim cuiúsnam cognationis nominibus eos qui ex huiusmodi cōnubio nascuntur, appellabunt? Fratrésne, vel cōsobrinos vocabūt? Nam vtraque illis appellatio propter confusionem congruet. Ne cōmittas, ô homo, vt auuncula sit mater infantium: neque, vt quæ illis matris loco fouere debebat, implacabili aduersus illos F
zelotypia armetur. Etenim solum hoc nouercarum genus sic comparatum est, vt odium etiā in mortuas extendat. Immo cū alij hostiliter affecti mortuis reconsilientur, nouercæ odia post mortem inchoant. Sit autem hæc summa eorū quæ diximus, Si quis legitimè ad nuptias aspirat, patet illi totus orbis. Si verò affectionibus percitus est, ob id magis excludatur & coerceatur, quò vas suum in sanctimonia & honore, non in passione concupiscentiæ possidere discat. Plura dicturum, epistolæ modus cohibet. Oro autem, vt vel admonitio nostra hanc inordinatam affe-

Nouercarū odium.

ctionem

ctionem retundat, vel scelus hoc in nostram regionem non serpat: sed in quibus præsumptum est locis, in illis detineatur.

Paregorio presbytero Basilius. XVII.

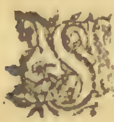

Legi literas tuas magna cum animi lenitate: admiratusq; sum, quomodo co‍neris rebus incurabilibus lõgis mederi sermonibus, cùm breuiter nobis & facilè reipsa satisfacere valẽs, in illis de quibus accusaris, permanere constitueris. Nec primi, nec soli, Paregori, sanciuimus, non debere mulierculas cohabitare viris. Lege Canonẽ à sanctis patribus nostris in Nicena synodo constitutũ, qui manifestè interdixit, Ne quis mulierculam subintroductam habeat. Cœlibatus autem honestatem suam in eo habet, si quis à nexu mulieris successerit. Itaq; si quis cœlibatũ nominetenus professus, reipsa faciat ea quæ à coniugatis fiunt, manifestũ est, quòd virginitatis honestatem nũcupatione quidẽ illius præstet, verùm interea ab inconuenienti voluptate non desistat. Tantò facilius admonitioni nostræ acquiescere poteras, quantò magis liberum esse te à corporalibus affectionibus affirmas. Neque enim credo virum 70. annos natũ, cum eiusmodi affectionibus cohabitare mulierculæ: neq; propterea ista determinaui, quòd aliquid absurdi designaueris: sed quòd ab Apostolo edocti sum⁹, non esse fratri ponendum offendiculum vel scandalum. Scimus autem vsu venire, vt quod à nonnullis rectè geritur, aliis in occasionẽ peccati cedat. Ob hanc caussam, constitutionem sanctorũ patrum sequuti, præcepimus, vt à muliercula separeris. Vt quid igitur Chorepiscopum accusas, & veteris inimicitiæ mentionẽ facis? Immo quid nos quoque, quasi aures habeamus delationibus admittendis procliues? & non magis teipsum reprehendis, quòd à consuetudine mulierculæ abstinere detrectas? Eiice igitur illã ex ædibus tuis, & trade in monasterium. Sit illa cum virginibus, & tu inter viros ministra: ne nomen Dei propter vos blasphemetur. Donec ista feceris, etiamsi innumera per epistolas causseris, nihil efficies: sed ociosus morieris, dabisque Domino ocij tui rationem. Si verò sine correctione tuiipsius, ausus fueris sacerdotij retinere functionem, anathema eris omni plebi: & si qui te receperint, per omnẽ Ecclesiam excommunicabuntur.

(A — ἀγαμία ἐστὶ σήμερον, ἀλλ' οὐκ ἀπαρνείας οὕτως ἀγαμίας ἐφόδιον γέγονε πρὸς τὴν πορνείαν. B — Chorepiscopus. — Ociosus, id est, sine functione presbyterij.)

Presbyteris Antiochiæ Basilius. XVIII.

C

Sollicitudinem illam quã pro Ecclesiis Dei geritis, ex parte recreabit desideratissimus ac religiosissimus frater, & cõsenior noster Sactesimus, qui vobis totius Occidentis erga nos charitatem & affectũ exponet, & rursus ex parte animos vestros excitabit, & adhuc amplius prouocabit, dum vobis per seipsum luculenter declarabit, quantum studij ac diligentiæ res præsentes exposcant. Etenim aliorum quilibet veluti dimidiato de sententiis virorum occidentalium, & statu rerum narrauit: ipse verò, quoniam sufficiens ad hoc fuit, vt & voluntatem virorum cognosceret, & de statu rerum exactè inquireret, narrabit vobis omnia, ac bonũ vestrum studium ad cuncta veluti mãducat, quo conuenientem materiã ad hoc habeatis, vt propositum vestrum perficiatis, quod indesinenter pro Ecclesiis Dei solliciti ostendistis.

Desideratissimis ac religiosissimis fratribus & sympresbyteris, Acacio, Ætio, Paulo, Syluano, & diaconis etiã, & reliquis monachis fratribus, Basilius episcopus. XIX.

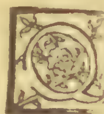
D

Cvm de graui persecutione aduersum vos excitata percepissẽ, & quòd cõfestim post Pascha, qui ad iudicia & pugnas ieiunarãt, in tabernacula vestra irruẽtes labores vestros igni tradiderint, cognouissẽ (qui vobis quidem domũ in cælis sine manibus constructam, sibiipsis verò ignis, quo ad nocendum vobis vsi sunt, thesaurum pararũt) ingemui quidem super eo quòd accidit, non vt vobis fratres (absit) sed vt illis condolerẽ, qui vsque adeò absorpti sunt à malicia, vt in tantùm vsque facinus nequitiam suam extenderint. Verùm expectabã futurum, vt confestim ad humilitatem nostram, tanquam paratum refugium, vniuersi accurreretis: sperabamque, daturum mihi Dominũ indesinentium dolorum meorum refocillationem è vestro complexu, & sudore illo, quẽ propter veritatem destillatis, in corpus hoc ociosum excepto, habiturũ me cõsortium præmiorũ illorum, quæ vobis à iudice veritatis sunt recõdita. Postquam autem id vobis ne in mentem quidẽ venit, nec aliquid refocillationis à nobis expectastis, continuam mihi ad vos scribendi occasionẽ dari optaui: vt quemadmodum aliqui decertantibus acclamant, ita ego & bono vestro certamini adhortatione aliqua per literas acclamarẽ. Fuit autẽ nobis ne hoc quidem factu facile, idq; duabus de caussis. Vna, quòd ignorabam vbinam locorũ ageretis: altera, quòd non adeò multi sunt, qui ad vos proficiscantur. Nunc verò obtulit nobis Dominus desideratissimum ac religiosissimũ fratrem Sactesimum presbyterum, per quem charitatem vestram salutamus: obsecramusque vt pro nobis quoq; oretis, lætantes & exultantes, quòd merces vestra multa est in cælis: & quoniam fiduciã habetis in Domino, ne cessetis noctes ac dies clamare ad illũ, vt certamen hoc Ecclesiarũ compescat, plebibus pastores restituat, & ecclesiã ad pristinam suam dignitatẽ redire faciat. Persuasus enim sum, si vox aliqua reperiatur, quæ optimũ Deum flectat, non elongaturũ eum miserationes suas: sed daturum nobis post hac vnà cum tentatione & exitum, vt ferre possimus. Cunctam in Christo fraternitatem nostro nomine salutate.

E — F

Scholastici cuiusdam pueri parenti, consolatoria Basilij. XX.

Qvoniam nos Dominus in secũdarium parentum ordinem Christianis constituit, dum nobis puerorum in se credentium formationem quæ per pietatem

rem est concredidit, calamitatem illam quæ in obitu beati iam filij tui accidit, etiam ad nos propriè pertinere iudicamus. Ingemuimus quidem, propter immaturum illius discessum: tibi potissimum condolentes, ac recogitantes, quàm sit grauis dolor ei, qui secundum naturam parens est, quando & nobis secundum mandatum Dei affinibus tantum ex hoc casu acciderit mœstitiæ. Super illo quidem nihil triste nobis nec patiendum
A est, nec loquendum: verùm illi miserabiles, ac reuera multis lachrymis ac suspirijs digni censendi sunt, qui spe de eo concepta fraudati: & puerum, quem in ipso ætatis flore ad hoc à se dimiserant, vt in studio disserendi exerceretur, silentem iam, idque silentio hoc prolixo & auersando, receperunt. Hæc nos quidem confestim, tanquam homines, commouerunt illachrymatique sumus immodicè, & inconditos gemitus ex intimo cordis emisimus, propterea quod affectio ista rationem nostram veluti nebula quædam subitò occupauit: vbi verò ad nos reuersi sumus, & mentis oculo ad humanarum rerum naturam respeximus, de eo nos coram Domino repurgauimus, quòd animus noster veluti raptu quodam in hoc casu percitus commiserat: ac simul nos ipsos admonuimus, esse ista moderatè ferenda, quæ vitæ humanæ sorte hæreditaria secundum antiquam Dei sententiam contingunt. Mortuus est puer, secundum ætatem vitalis, in choris coætaneorum honestè se gerens, acceptus doctoribus simplici alloquio etiam ferocissimum
B quemque ad beneuolentiam pertrahere valens, acutus in disciplinis, mansueto ingenio, & supra ætatem modesto: & si plura quis referat, adhuc tamen minus quàm veritas exposcit, narrabit: verum homo erat, ab homine prognatus. Quid igitur talis pueri parentem cogitare decet? Quid aliud, quàm vt suipsius parentis recordetur, quòd & ille sit mortuus? Quid habet ergo insolentiæ, quòd è mortali natus, mortalis filij factus est pater? Quod autem immatura morte, & priusquam hac vita saturaretur, mensuramque adultæ ætatis consequutus hominibus innotesceret, & generis sui successorem relinqueret, hinc est abreptus: non faciunt ista, meo iudicio, ad augmentum calamitatis, sed magis ad solatium. Gratiæ sunt agendæ diuinæ dispositioni, quòd nullos post se in hac terra pupillos, nec viduam prolixæ tribulationi expositam, aut alteri viro cohabitaturam, & priora pignora neglecturam reliquit. Quòd autem vita illius non est in hoc mundo amplius prorogata, quis adeò est insen-
C satus, qui id non maximi boni loco ducat? Etenim quo quis diutius in hac vita moratur, hoc plurium malorum occasionibus obijcitur. Non patrauit malum aliquod, non struxit dolos proximo: non in id necessitatis venit, vt malè agentium conuenticulis misceretur: non est malis forensibus intricatus, non sustinuit peccandi vim, non mendacium, non ingratitudinem, non auaritiam, non studium voluptatum, non carnis affectus, qui imperitis animis innasci solent, expertus est, nec vlla vitiorum istorum cicatrice in anima notatus hinc migrauit, sed purus ad meliorem sortem discessit. Tellus dilectum non operit, sed cælum suscepit. Deus, qui res nostras dispensat, & temporum terminos singulis constituit, inque hanc vitam puerorũ induxit, idem illum etiam transtulit. Documentum habemus ad quod in extremis calamitatibus respiciamus, celebrem illam vocem magni Iob, qua dixit, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicuti Domino placuit, sic factum est.

Alia consolatoria Basilij. XXI. D

OPTABILE quidem erat, vt primam epistolam mittentibus lætius esset scribendi argumentum. Nam sic nobis rex ex animi sententia successissent, propterea ꝙ cupimus illis qui piæ vitæ præditi sunt proposito, cunctam vitam ad id quod bonũ est prosperari. Verùm quoniam Dominus, vitæ nostræ dispensator, secundum inenarrabilem sapientiam suam ista prorsus ad animarum nostrarum emolumentum disposuit, quibus & tibi lugubrem vitam imposuit: & nos dilectione, quæ secundum Deum est, coniunctos, in compassionis affectum induxit: ex eo quòd à fratribus nostris, quid tibi acciderit, percepimus: necessarium iudicauimus, vt te, quo ad eius fieri possit, aliqua consolatione erigamus. Quod si possibile fuisset ad eum quoque locum vsque proficisci, E
in quo generositas tua degit, id sanè ante omnia fecissem. Quoniam verò & corporis infirmitas, & multitudo negotiorum, quibus occupamur, etiam iter illud cuius molestiam subiuimus, multo Ecclesiarum nostrarum detrimento affecit, honestatem tuam literis inuisere, & admonere constituimus, tribulationes istas non ociosè seruis Dei inferri à Domino, qui nos inuisit, sed ad probandum quàm vera simus erga eum dilectione præditi, qui nos condidit. Quemadmodum enim athletas certaminum labores ad coronas, sic Christianos exploratio quæ per tentationes est, ad perfectionem adducit, si quæ à Domino dispensantur, competenti tolerantia & cum omni gratiarum actione ferenda susceperimus. Bonitate Domini disponuntur omnia. Nihil eorum quæ nobis accidunt, tanquam triste aliquid accipiendum est, etiamsi ad præsens infirmitatem nostram lædat. Nam etiamsi rationes ignoramus, propter quas singula quæ contingunt, tanquam bona nobis inferuntur: illud tamen persuasos nos esse conuenit, quod omnino vtile sit, quod contingit, vel nobis, propter pa- F
tientiæ mercedem: vel animæ quæ hinc absumitur, ne diutius in hac vita moretur, malicia quæ in hoc mundo obtinet repleatur. Quòd si spes Christianorum ad hanc esset vitam determinata, non immeritò molestum videretur, si quis citius à corpore separetur. Si verò solutio ista, qua à vinculis corporis liberatur anima, illis qui secundum Deum viuunt, veræ est vitæ principium: quid contristamur, quasi spem non habentes? Admitte igitur consolationem, nec subiace affectionibus, sed celsiorem te illis ac superiorem ostende.

Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπικήδια, εἴτε ἐπιτάφια.

Σῶμα δίχα ψυχῆς ζώειν πάρος, ἢ ἐμὲ σεῖο,
 Βασίλιε Χριστοῦ λάτρι φίλ' ᾠόμην.
Ἀλλ' ἔτλην, καὶ ἔμεινα. τί μέλλομεν; οὐ μ' ἀναείρας,
 Θήσεις ἐς μακάρων σὴν τε χοροστασίην;
Μή με λίπῃς, μὴ, τύμβον ἐπόμνυμι, οὔποτε σεῖο
 Λήσομαι, οὐδ' ἐθέλων. Γρηγορίοιο λόγος.
Ἡνίκα Βασιλίοιο θεόφρονος ἥρπασε πνεῦμα
 Ἡ τριὰς, ἀσπασίως ἔνθεν ἐπειγομένου·
Πᾶσα μὲν οὐρανίη στρατιὴ γήθησεν ἰόντι,
 Πᾶσα δὲ Καππαδοκῶν ἐστονάχησε πόλις,
Οὐκ οἶον, κόσμος δὲ μέγ' ἴαχεν, ὤλετο κῆρυξ,
 Ὤλετο εἰρήνης δεσμὸς ἀριπρεπέος.
Κόσμος ὅλος μύθοισιν ὑπ' ἀντιπάλοισιν ἀεικῶς
 Σείεται, ὁ τριάδος κλῆρος ὁμοσθενέος.
Αἲ αἲ Βασιλείου δὲ μεμυκότα χείλεα σιγῇ
 Ἔγρεο, καὶ στῆσον σοῖσι λόγοισι σάλον,
Σαῖς τε θυηπολίῃσι, σὺ γὰρ μόνος ἶσον ἔφηνας,
 Καὶ βίοτον μύθῳ, καὶ βιοτῆτι λόγον.
Εἷς θεὸς ὑψιμέδων, ἕνα δ' ἄξιον ἀρχιερῆα
 Ἡμετέρη γενεὴ εἶδε σε Βασίλιε,
Ἄγγελον ἀτρεκίης ἐρίηχέα, ὄμμα φαεινὸν
 Χριστιανοῖς ψυχῆς κάλλεσι λαμπόμενον
Πόντου Καππαδοκῶν τε μέγα κλέος εἰσέτι καὶ νῦν
 Λίσσο μ' ὑπὲρ κόσμου ἵστασο δῶρ' ἀνάγων.
Ἐνθάδε Βασιλείοιο Βασίλειον ἀρχιερῆα
 Θέντο με Καισαρέες, Γρηγορίοιο φίλον.
Ὃν περὶ κῆρι φίλησα, θεὸς δέ οἱ ὄλβια δοίη,
 Ἄλλα τε, καὶ ζωῆς ὡς τάχος ἀντιάσαι
Ἡμετέρης. τί δ' ὄνειαρ ἐπὶ χθονὶ δηθύνοντα
 Τήκεσθ', οὐρανίης μνωόμενον φιλίης.
Τυτθὸν ἔτι πνείεσκες ἐπὶ χθονὶ, πάντα δὲ Χριστῷ
 Δῶκας ἄγων, ψυχὴν σῶμα, λόγον, παλάμας.
Βασίλειε Χριστοῖο μέγα κλέος, ἕρμ' ἱερήων,
 Ἕρμα πολυσχίστου νῦν πλέον ἀτρεκίης
Ὦ λόγοι, ὦ ξυνὸς φιλίης δόμος, ὦ φίλ' Ἀθῆναι,
 Ὦ θείου βιότου τηλόθι συνθεσίαι,
Ἴστε τόδ', ὡς Βασίλειος ἐς οὐρανὸν, ὡς ποθέεσκε
 Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χείλεσι δεσμὰ φέρων.
Καισαρέων μέγ' ἄεισμα φαάντατε ὦ Βασίλειε
 Βροντὴ σεῖο λόγος ἀστεροπὴ δὲ βίος.
Ἀλλὰ καὶ ὡς ἕδρην ἱερὴν λίπες, ἤθελεν οὕτω
 Χριστὸς, ὅπως μίξῃσ' ὡς τάχος οὐρανίοις.
Βένθεα πάντ' ἐδάης τὰ πνεύματος, ὅσσα τ' ἔασι
 Τῆς χθονίης σοφίης, ἔμπνοον ἱρὸν ἔης,
Ὀκταετῆ λαοῖο θεόφρονος ἡνία τείνας.
 Τοῦτο μόνον τῶν σῶν ὦ Βασίλει ὀλίγον.
Χαίροις ὦ Βασίλειε, καὶ εἰ λίπες ἡμέας ἔμπης
 Γρηγορίου τόδε σοι γράμμ' ἐπιτυμβίδιον,
Μῦθος ὅδ' ὃν φιλέεσκες, ἔχεις χρέος ὦ Βασίλειε
 Τῆς φιλίης, καὶ σοι δῶρον ἀπευκτότατον,
Γρηγόριος Βασίλειε τεῇ κονίῃ ἀνέθηκα
 Τῶν ἐπιγραμματίων τὴν δὲ δυωδεκάδα.

Eiusdem B. Gregorij Nazianzeni in Magnum Basilium funebria seu sepulchralia.

Corpus sine anima prius viuere, quàm me sine te
 Basili amice Christi cultor, existimabam.
Sed toleraui, & sustinui. Quid moramur? non me sublatum
 Locabis in beatorum, tuúmque chori ordinem?
Ne me deseras, ne sepulchrum adiuro: nunquam tui
 Obliuiscar: neque volens. Gregorij oratio hæc est.
Cùm Basilij deisapi rapuit spiritum
 Trinitas, libenter hinc festinantis,
Omnis quidem cælestis exercitus lætatus est eunte,
 Omnis autem Cappadocum lamentata est ciuitas.
Nec solũ, sed et mũdus exerta hac voce vociferabatur: Perijt præco,
 Perijt pacis vinculum sane quàm decoræ.
Mundus totus à sermonibus sibi mutuitur reluctantibus indecore
 Quatitur, Trinitatis hæreditas æquipotentis.
Heu, heu Basilij clausa labia silent.
 Excitare, ac cesset tuis sermonibus perturbatio hæc ingens,
Tuisq; sacrificijs eã in trãquillitatem vertentibus. Tu enim solus ex
 Et vitã sermone, & vitæ formulã sermonem. (æquo expreßisti
Vnus Deus celsipotens, vnum verò dignum Antistitem
 Nostra ætas vidit te, ô Basili,
Nuntium veritatis magnisonum, oculum clarum
 Christianis animæ pulchritudinibus splendentem.
Ponti, Cappadocúmque magna gloria etiam nunc
 Supplico pro mundo: stes dona adducens.
Hic Basilij Basilium Antistitem
 Posuerunt me Cæsarienses, Gregorij amicum:
Quem præter cor amaui. Deus ei beata det,
 Aliaque, & vitæ quàm celerrimè occurrere
Nostræ. Quænam vtilitas in terra morantem
 Absumi, cælestis memorem amicitiæ.
Parumper etiam spirasti in terra, omni autem Christo
 Tradidisti offerens, animam, corpus, sermonem, manus.
Basilij magna gloria, firmamentum sacerdotum,
 Firmamentum multifidæ nunc maximè veritatis.
O sermones, ô communis amicitiæ domus, ô charæ Athenæ
 O diuinæ vitæ diuturna consortia,
Scitis hoc, neque Basilium in cælum profectum, vt optabat,
 Gregorium verò in terra, labijs vincula ferentem.
Cæsariensium magna gloria, illustrißime, ô Basili,
 Tonitru tuus erat sermo, at fulgur vita.
Attamen sedem sacram reliquisti voluit ita
 Christus, vt miscereris quàm celerrimè cælestibus.
Profunda omnia edoctus es spiritus, quæcunque sunt
 Terrenæ sapientiæ, spirituale sacrum eras.
Octo annos populi deisapi habenas rexisti.
 Hoc solum, tuorum officiorum, ô Basili exigua pars fuit.
Vale, ô tu Basili, & si liquisti nos, tamen
 Gregorij est hoc tibi scriptum sepulchrale.
Sermo hic quem amabas, Habes debitum, ô Basili
 Amicitiæ, & tibi donum neutiquam optabile
Gregorius, ô Basili tuo pulueri dedicaui
 Inscriptiuncularum hanc duodecadem.

EX PRIMO FASTORVM BAPTISTAE MANTVANI

Carmelitarum facilè Antistitis, Carmen in laudem D.Basilij.

Dies nẽpe dominicæ circuncisionis.

Hæc eadem sacrata dies tibi magne Basili,
Atque tuum primæ celebrant natale Kalendæ,
Sed quia cedendum dominis maioribus, illinc
Te trahis, & transfers in idonea tempora, iuxta
Diuersos hominum mores, vsumq́; locorum.

Collatio non inuenusta καθ' ὑπερβολήν.

In tua decurrit Graiûm sapientia fluxu
Corda redundanti, sicut decurrere nostrum
In mare consueuit magnis Atlanticus vndis
Oceanus, seseq́; amplum diffundit in æquor.
Nec fuit ambarum diuina scientia legum
In te larga minus, nec Graiæ copia linguæ
Pauperior. Tua relligio quasi vinea densis
Palmitibus fruticans, longè lateq́; per orbem
Est vulgata, latens in Cæsariensibus agris
Trans Phryges & Galatas, & trans Bebrycia regna
Hesperiæ populis procul apparebat & Indis.
Rumor hic à Libycis traxit regionibus Efren
Insignem probitate virum, deserta reliquit,
In quibus à teneris æuum transegerat annis.
Ad spectanda tuæ venit miracula vitæ
Iam senior, tecúmque loquens exire videbat
Ex labris accensa tuis atque ignea verba.
Iste domi notus laudum rumore tuarum,
Orauit per signum aliquod se illustre doceri
Quantus apud superos esses, cui nomen apud nos

ὅραμα. B.Efren.

Tantum fama dabat passim, viditq́; columnæ
In speciem, dum nox claris incederet astris,
Ingentem flammam ad cælum caput vsque ferentem,
Et simul audiuit vocem, quæ à sydere labi
Visa per aurarum tractus, verba ista sonantem:
Talis apud superos virtus ac tanta Basili est,

Hæreticis, ac præcipuè quos fecerat impos
Cordis, & obscuræ mentis torpedine captus
Arrius impugnator atrox, ac malleus ingens
Semper erat. Iuuenem qui cæco illusus amore
Tradiderat sese Plutoni, & sanguine demens
Ipse suo seruum stygio se scripserat Orco,
Asseruit, populo insolitum spectante duellum.
Nam pater hinc prenso iuuenem rhenone trahebat,
Inde lemur, longo tandem certamine victus
Cum stridore graui fugit per nubilia Dæmon.

Optandū, multos vt ætas hęc haberet Basilios.

Sæpe valens qui tunc extinctis fratribus omne
Romanum sine consortis formidine agebat
Imperium, dum vult hominem proscribere, fractis
Elusus calamis tandem crudele reliquit
Officium, cùm niti odio se vidit inani.

Vita viro cùm mox esset moriturus, in vnam
Est producta diem, quo natum semine gentis
Hebraicæ medicum sacra perfunderet vnda
Ipse suis manibus, dictu mirabile, postquàm
Huic satis officio factum, discessit in auras
Spiritus, & clauso requierunt viscera sensu.

Cæsareæ pastor sanctissime porrige dextram
His animæ clausæ in tenebris, & carcere cæco, ἴυγξ.
Et veluti quondam nurui peccata remisit
Te impetrante Deus, sic te impetrante dolores
Auferat & nostros, & nostra piacula soluat.

Diui Basilij Magni operum quæ hactenus in sermonem Latinum translata reperiuntur,

FINIS.

5
122

S. Basilius

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm